

UNIVERSITY OF VIRGINIA LIBRARY

X004884189

ALDERMAN LIBRARY

Распознавание текста

ABK/FR

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM.

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITTERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER
QUINDECIM PRIORA ECCLESIE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM
DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPËRIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS
MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET
TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATE-
RIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO
AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;
DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS,
STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE,
LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ulla EXCEPTIONE; SED PRÆ-
SERTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO,
QUIQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM
OMISSO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ
SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM
SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO
GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.
EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM
NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER
SIMILIS, PRÆTII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM
IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LQOS, LINGUAS FORMASQUE
PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR.

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ
AB ÆVO PHOTIANO USQUE AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA;

ACCURANTE J.-P. MIGNÈ.

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSuum COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CXXIII.

THEOPHYLACTUS BULGARIE ARCHIEPISCOPUS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNÈ, EDITOREM,

IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARIISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MËNIA PARISIINA.

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM.

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULÆ ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIUM OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEHENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTANQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLICENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ulla EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTEM SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM IREDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM, ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR,

IN QUÆ PRODUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ
AB ÆVO PHOTIANO USQUE AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA;

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSuum COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS ET TOME.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM. AMBÆ PARTES PENE JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, DUCENTIS ET VIGINTI DUOBUS VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, DECEM ET CENTUM SUPRA MILLE FRANCIS VENIT: GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, NOVENQUE ET CENTO VOLUMINA, PRO PRIMA SERIE GRÆCA, NON EXCEDIT. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIE GRÆCO-LATINA SEXAGINTA VOLUMINA PROBABILITER NON SUPERABIT; DUM HUIUS VERSIO MERE LATINA TRIGINTA VOLUMINIBUS ABSOLVETUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTRUMQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. ATTAMEN, SI QUIS EMAT INTEGRE ET SEORSIM COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVEN VEL PRO SEX FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES FUTURIS PATROLOGIÆ SERIEBUS APPLICANTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NON NOMIS DEEST.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CXXIII.

THEOPHYLACTUS BULGARIE ARCHIEPISCOPUS.

EXCUBEATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA D'ANBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIENSIA.

1864

BR
GO
.M3
1857
v.123
Copy 1

NON-CIRCULATING

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XI. ANNUS 1070.

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

THEOPHYLACTI

BULGARJÆ ARCHIEPISCOPI

OPERA QUÆ REPERIRI POTUERUNT OMNIA.

ACCEDIT

FR. J. F. MARIE BERN. DE RUBEIS

DISSERTATIO

DE IPSIUS THEOPHYLACTI ÆTATE, GESTIS, SCRIPTIS AC DOCTRINA;

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS PRIMUS.

VENIUNT QUATUOR VOLUMINA 44 FRANCIS GALICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1864

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XI. ANNUS 1070.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXXIII CONTINENTUR.

THEOPHYLACTUS BULGARIÆ ARCHIEPISCOPUS *.

Fr. J. F. Maria de Rubis Dissertatio de Theophylacti ætate, gestis, scriptis ac doctrina.

col. 9

THEOPHYLACTI OPERA.

Enarratio in Evangelium S. Matthæi.	143
— in Evangelium S. Marci.	487
— in Evangelium S. Lucæ.	683
— in Evangelium S. Joannis.	1127

Theophylacti Opera recedimus juxta editionem quæ annis 1754-1756, curantibus viris doctissimis, Venetiis prodijt apud Josephum Bertellam, in officina Hertziana. Quatuor voluminibus formæ maximæ constat; sed editionis curatores, cum de reperiendo Theophylacti in Psalmos commentario desperarent, Euthymii Zigabeni Commentarium substituerunt, alibi Græcè nunquam editum, ut tomum quartum absolverent. Inde hoc nobis incommodi ortum est, quod volumina nostra voluminibus editionis Venetæ jam non responderent; nam, dempto Euthymio, ut vult ratio temporum, e tribus tomis Venetis cum dimidio quatuor nobis constituendi fuerunt; unde fit ut primus tomus Venetus continetur in secundo nostro, secundus in tertio, tertius et quartus pars prior in quarto nostro et ultimo.

FR. J. F. BERN. MARIÆ DE RUBEIS

ORDINIS PRÆDICATORUM

DE THEOPHYLACTI BULGARIE ARCHIEPISCOPI GESTIS,

SCRIPTIS AC DOCTRINA,

DEQUE VENETA OPERUM EJUS OMNIUM EDITIONE,

DISSERTATIO

I.

Scriptores qui Theophylactum sæculo nono floruisse asserunt. Anachronismi causa, sumpta ex episcopo, quem nomine Theophylacti vocatum putant, eodem sæculo ad Bulgaros erudiendos misso. Sed eo ipsum nomine appellatum fuisse non constat.

[I] 1. Præviã ad opera Theophylacti Bulgariæ archiepiscopi, quæ sive hactenus excusa, sive nondum edita, typis Venetis Græce et Latine in lucem prodeunt omnia, Dissertationem pro munere imposito, proque mea virili elucubraturò, diligentius de tempore agendum primo loco mihi est, quo vitam agebat ille, floruitque sacra eruditione ac dignitatibus. Variæ feruntur, longè lateque discrepantes inter se, bibliographorum scriptorumve sententiæ. Fuere apud Labbeum in Dissertatione historica, qui, Eutropii auctoritate temere advocata, Theophylactum circa annum Christi 760 collocarunt. Hanc indicasse opinionem, ipsam est solide refutasse.

Antonius Possevinus in *Apparatu sacro* tomo II : « Vixit, inquit, circa annum octingentesimum et sexagesimum, » quo Constantinopolitanum imperium tenebat Michael Porphyrogenitus, hujus nominis tertius. Ipsum recenset ad annum octingentesimum octogesimum tertium, imperante Basilio dicto *Macedone*, Marquardus Freherus in sua *Chronologia*, quæ præmissa prostat Juri Græco-Romano ex pluribus bibliothecis eruto, Latineque reddito a Joanne Leunclavio : et hoc etiam tempore floruisse Theophylactum, opinio fuit Philippi Mornæi in *Historia papatus* pag. 187. Numerat demum Sixtus Senensis libro IV *Bibliotheca sanctæ*, « annum Domini nongentesimum sub Michaele, ut ait, et Theodora : » ubi chronicum sphalma apertissimum est, cum Michael tertius anno 832 cum Theodora matre regere imperium cœperit, rexeritque ad annum usque 867.

2. In hunc ducentorum et amplius annorum inciderunt anachronismum scriptores alii, immanissimi erroris causam simul indicantes. Annalium parens Baronius ad annum 870 num. LII, refert, Ignatium, urbis regiæ Constantinopoleos patriarcham, auxilio Basilii imperatoris, in Bulgariæ misisse provinciam, « tanquam ad Ecclesiæ Constantinopolitanæ diocesium pertinentem, » creatum a se episcopum, una cum aliis clericis, « quem nominatum fuisse Theophylactum affirmant. » En vero datam acceptamque errandi occasionem : temere scilicet sumpto Theophylacto episcopo, si fuit quidem eo [II] nomine appellatus, ad recens conversos Bulgaros transmisso, pro archiepiscopo nostro Theophylacto, quo de agimus.

Error hic est Roberti Chreygtoni, qui apud Allatum in *Exercitatione xv* in ipsum heterodoxum hominem, nihil hæsitans ait pag. 251 : « Photius (Ignatius *habent alii*) ... Theophylactum Constantinopolitanum in omni litteratura florentissimum, et a perenni lectione sancti Chrysostomi, quem in succum et sanguinem converterat, facundissimum virum... eo direxit, » in Bulgariam. In eundem antea impegerat errorem Petrus Pithœus in *Historia controversiæ de processione Spiritus sancti* : « Etsi de Theophylacti ætate, in-

quiens, nemo adhuc quod sciam, certi aliquid prodiderit, eum tamen sub Photio vixisse ut probabilius credam, auctor mihi est liber quidam Fratrum Prædicatorum contra Græcos, qui Theophylactum a Photio quondam patriarcha Bulgaris missum habet. » Patriarchatum prima vice ab anno 857 ad annum 867 tenuit Photius. Iterum sedem illam conscendit Ignatius, quam anno 877 reliquit vite mortali functus : eamque denuo occupavit Photius ad annum usque 886.

Memoratum a Pithæo librum Fratrum Prædicatorum contra Græcos typis Ederianis Petrus Stevartius vulgavit Ingolstadii anno 1616, in-4, sub hoc titulo : *Tractatus contra Græcorum errores editus Constantinopoli in ædibus FF. Prædicatorum anno Domini MCCLII*. Ita scilicet inscriptum reperit vir clarissimus in codice Bavarico, quo utebatur. Quis istud in Magnam Patrum Bibliothecam intulerunt Parisienses tomo IV, Colonienses tomo XV, et Lugdunenses tomo XXVII. Anonymus auctor est, de quo egregie disserentem consule Jacobum Echardum tomo I Scriptorum ordinis Prædicatorum ad annum 1252. Anonymi verba sunt in editione Lugdunensi pag. 603, col. 2. « Theophylacti archiepiscopi Bulgarorum, qui missus est a Photio tempore schismatis in Bulgariam, ut ipsos Bulgaros tunc temporis Ecclesiæ Romanæ devotos et obediētes, ad Græcorum ritus et obediētiā revocaret : quod et factum est. Iste itaque Theophylactus, cum omnia fere scripta beati Joannis Chrysostomi suo ingenio abbreviasset, » etc. Primus innotescit is auctor, qui missum ad Bulgaros episcopum appellaverit Theophylactum, ipsumque existimaverit eundem cum Theophylacto archiepiscopo.

3. Sed episcopum, quem ad Bulgaros transmisere Græci, non ait Baronius Theophylacti nomine vocatum. Indicat solum, « nominatum fuisse Theophylactum, ab aliis affirmari : » nec enim solida ac vetusta præsto erant viro doctissimo nonnuda, quæ hanc ejus episcopi appellationem confirmarent. Latissime de Bulgarico isto negotio apud Anastasium Bibliothecarium agitur in Vita Adriani II, qui Romanam sedem ab anno 868 tenuit ad annum usque 872, neque Theophylacti nomine episcopus vocatur, Constantinopoli missus ad Bulgaros. Eodem prætermisso nomine, rem narrat Constantinus Porphyrogenitus, Leonis Sapientis filius, in Vita Basilii Macedonis, imperatoris et avi num. XCV. « Regens Bulgarorum, inquit, crebris imperatoris (Basilii) hortamentis, splendidisque acceptionibus ac cultu, necnon magnificis largitionibus ac muneribus ἀρχιεπίσκοπον καταδέξασθαι, archiepiscopum recipere suadetur : καὶ ἐπισκόποις καταποικνωθῆναι τὴν χώραν ἀνάγειται, et episcopis impleri provinciam non abnuat. » Utrouque in loco Theophylacti nomen siletur.

II.

Vitam non egisse Theophylactum archiepiscopum sæculo nono, demonstrat Baronius epistolarum ejus auctoritate. Ad sæculum undecimum refert ipsum sub imperatoribus Michaelē Duca, Nicephoro Botoniata et Alexio Comneno. Aliquo temporis intervallo dissident bibliographi scriptoresque recentiores ; maximeque Dufresnius tempora solius Alexii Comneni imperantis designat.

4. Fuerit vero Theophylacti nomine episcopus ille appellatus : at omni procul dubio « Theophylactus archiepiscopus Bulgaricæ (verba sunt Baronii loco citato ad annum 870) cujus exstant in sacrum Evangelium lucubrationes, et alia scriptorum monumenta, longe post hæc tempora claruit, tribus (duobus) nimirum ab hoc sæculis evolutis sub Comnenorum et Ducarum familiæ imperatoribus. » Sententiam confirmat ad annum 1071, num. XV, « Evidentissime enim, inquit, ad convincendum errorem (superius memoratum) testimonia eliciuntur ex ejusdem Theophylacti scriptorum monumentis : Epistolis, inquam, ipsius, quæ numero quinquaginta novem Græcè [III] scriptæ exstant in Vaticana bibliotheca, industria viridisertissimi Jacobi Sirmondi societatis Jesu professoris, in lucem ex abditiis vindicatæ, atque Latinitate donatæ, sed nondum eusæ. Ex his, inquam, ejus Epistolis multiplici argumento monstratur, non ante annos ducentos [anno circiter 870], sed hoc ipso tempore (undecimo sæculō), ipsum Theophylactum claruisse ; quod scilicet ejus Epistolæ, vel datæ habentur ad eos qui hoc ipso tempore vixisse noscuntur, vel in eis eorundem vitæ mentio habetur. »

Hoc loco Theophylacti Epistolas a Baronio recensitas litteris integris, non numeris, legis quinquaginta novem : unde miratur Joan. Albertus Fabricius in *Bibliotheca Græca* vol. VI, pag. 285, ab eodem Baronio ad annum 1073, num. XC, epistolam numerari 61 in

marginis ora. Aut alterutro certe in loco mendum cubat : aut ex ipsis numeris, *unarii transpositione* vitialis, profectus error est ; numero scilicet 61 posito pro 16, aut LXI pro LIX. Prædictas Theophylacti Epistolas ex alio ms. codice bibliothecæ Medicæ postea deprompsit Andreas Schottus : ab eoque acceptas primus Græcæ typis edidit Joannes Meursius Lugduni Batavorum anno 1617, in-4, quas Latine conversas a Vincentio Marinero Valentino præstat Coloniensis Bibliotheca Patrum tomo XV et Lugdunensis tomo XVIII. Numerantur vero quinque supra septuaginta : in quibus attamen aliquæ desiderantur, quæ Vaticano ex codice afferuntur a Baronio.

Pro sua sententia argumentum variis ex epistolis Annalium parens instruit ad annum 1071. Hæc enim habentur verba in epistola quæ decima septima Vaticano in codice numeratur, *ad filium Sebastocratoris* data : « Oro igitur, et his litteris tanquam corpore supplex procumbo, ut miserearis felicissimæ quondam Ecclesiæ, quam Christianissimus ille Borises, Bulgarorum rex, unam et ipsam e septem catholicis ædificavit : tu renova. » — « Cum in ea, Baronius ait, mentio fiat Borisis Bulgarorum regis, qui vixit, ut Zonaras et alii ostendunt, post centum (a Photio et Ignatio) annos, nempe sub Nicephoro Phoca et Joanne Zimisce imperatoribus (vel ab anno 971 ad annum 973, ut Dufresnius adnotat), plane apparet, non tunc ipsum vixisse sub Basilio (Macedone), sed longe post illa tempora Theophylactum Bulgarorum præfuisse Ecclesiæ archiepiscopum, Sed et cum et ibi meminit de ecclesiis ab eodem rege antea ædificatis, et post multum spatium temporis unam ex illis dirutam proponit restituendam, plane demonstrat, longe postea ab eo tempore eundem Theophylactum claruisse. « Sapiens nemo fuerit, qui Theophylactum non removeat ab ævo Photiano.

5. Vitam ipsum egisse statuit Baronius, sub Michaelē VII Duca, et Nicephoro Botoniata, et Alexio Comneno. Imperium primus auspicatus est anno 1071, alter 1078, tertius 1081, ad annum usque 1118. Primam refert Theophylacti epistolam ad Mariam imperatricem, Michaelis Ducæ, ac postea Botoniatæ uxorem. Epistolam addit decimam tertiam, quæ data legitur *ad Joannem Ducam, sororium imperatoris* : in eaque hæc habentur verba, « Cæterum, o fortunatum Ducarum genus, recta omnia et honesta in te complectens, in hac mihi bonitate persiste. » Addit etiam epistolam octavam, ubi sic ait Theophylactus : « Vides quomodo tam facile colendissimi Comneni sigillum subversum est ab ipso Comneno. »

Itaque affirmare necesse est, ut Baronius ait ibidem num. XVIII, Theophylactum ipsum, Bulgaricæ archiepiscopum, eam functionem administrasse hoc tempore, quo sive Ducæ, sive Comneni Constantinopoli imperabant. Viro doctissimo nemo non porrigat manus.

6. Hujusce tamen temporis veluti periodos, quibus et vixit et floruit Theophylactus, sibi visi sunt definire accuratius posse bibliographi scriptoresve posteriores. Philippus Labbeus in sua ad Bellarminum Dissertatione historica : « Circiter annum 1071 vivebat (inquit), tempore summi pontificis Alexandri II et Romani Diogenis (ab anno 1068 imperantis) temporibus, ut ejus ex Epistolis constat. Pervenit quoque ad pontificatum Gregorii VII et imperium Nicephori Botoniatæ... Quo autem obierit anno, prorsus ignoro. » Eadem transcripsere verba Dupinius, et Casimirus Oudinus, et Georgius Matthias Koniigius in *Bibliotheca vetere et nova*, « Theophylactum floruisse aientes, sub imperatoribus Romano Diogene, Michaelē Duca et Nicephoro Botoniata. » Quæ utique verba vitam ejus concludere videntur intra ejusdem Botoniatæ regnantis tempora.

Imo potius sub Alexio Comneno suam egisse vitam, infulas gestasse Bulgaricas, ac [IV] litteris floruisse Theophylactum, adnotat Carolus Dufresnius Du Cange in notis ad Annæ Comnenæ librum VIII *Alexiados* : « Floruit Theophylactus, inquires, Alexio Comneno imperante, non vero sub Romano Diogene, aut Michaelē Duca, ut vult Baronius : quod ex ipsius Epistolis a Meursio editis satis constat. Quarum quædam ad Adrianum Alexii fratrem, Nicephorum Melissenum Cæsarem, Gregorium Taronitam, Nicephorum Briennium, Alexii consocerum, et alios ex Alexiana et Comnena familia principes scriptæ sunt. Una etiam ad Nicolaum patriarcham : » hujus nominis *Tertium*, qui sedem Constantinopolitanam conscendit, Anna Comnena teste libro X *Alexiados*, ἐπιανεμήσεως ἑβδόμης ἔτους, ςϞπϞ' *indictione septima, anno sex millesimo quingentesimo nonagesimo secundo, æræ scilicet vulgaris 1084.*

III.

Cum Baronio sentit Antonius Pagius, Theophylactum etiam sub Michaelē Duca et Nicephoro Botoniata vixisse. Ejus argumentatio expenditur, quæ sumitur ex libro Regiæ Institutionis. Hæc eadem tempora indicat epistola ad Joannem Italum philosophum : cujus varia fata narrat Anna Comnena. Chronographiam confirmant aliæ epistolæ.

7. Hanc scriptorum discordiam, tametsi levem, conciliare aut omnino tollere splendidis vetustis monumentis non licet, quæ lucem afferant ad ejusdem Theophylacti chronographiam accuratissime digerendam. Pro virili agendum mihi est, ut ejus vitam agentis ac florentis tempora, quoad fieri diligentius poterit, proximius attingam, lucē potissimum prælucente Epistolarum, sive quas Baronius edidit, sive quas typis vulgavit Meursius. Illud autem in lucro fuerit, quod easdem nos Epistolas decerpentes, tum ipsius Theophylacti gesta plura scitu digna enarrabimus, tum etiam adducemus non paucæ, quæ res ejus ævi Constantinopolitanas illustrant.

« His ergo ex Epistolis (verba sunt Antonii Pagii ad annum 1071, num. XIII) Ducangius perperam deducit Theophylactum non sub Michaelē Duca, sed sub Alexio Comneno floruisse : cum ex libro *De institutione regia* constet Theophylactum etiam sub Michaelē Duca vixisse. » Quænam argumentationi ex *Institutione regia* a Pagio depromptæ vis insit, accuratiori opera disquirendum est.

8. Liber nuncupatus est Περὶ Πορφυρογέννητον Κωνσταντίνου, ad *Constantinum Porphyrogenitum*. Is Michaelis Ducæ et Mariæ, ex Alanicæ seu Ibericæ regibus satæ, filius erat, anno circiter 1074 natus. Despopsatam eidem Helenam Roberti Guiscardii filiam, narrant scriptores : et annum 1077 definit Lupus Protospatha. Hæc abruptis connubialia pacta Nicephorus Botoniata, qui anno 1078 usurpavit imperium, Michaelē deturbato, remissaque ad patrem Helena, quæ Constantinopolim, ubi adolesceret et excoleretur in aula, adducta fuerat. In monasterio Studensi reclusi agebant Michael et uxor Maria, et Constantinus filius : cum idem Michael, de tonsis capillis, Ephesi metropolita renuntiatur ; ac Mariam, calcatis Ecclesiæ legibus, uxorem Botoniata sibi copulavit ; ejusque filium Constantinum reduxit in palatium. Imperium occupante Alexio Comneno anno 1081 dictus est Constantinus « particeps imperii, » ut ait Anna Comnena libro III *Alexiados*, « atque adeo rubris cothurnis et corona Augustali utebatur, et nomen ejus cum Alexii nomine proclamabatur. » At vero « Maria excessit palatio, migravitque in ædes a Constantino Monomacho imperatore constructas prope templum magni martyris Georgii, quæ lingua vulgari *Mangana* dici solent : » ubi reliquum vitæ inter sanctimonialia exegit, vitæque mortali functa est.

Hæc Mariæ fata describit *Regia* in *Institutione* Theophylactus ; unde colligitur primo, opus istud non nisi sub Alexio Comneno imperante vulgatum a Theophylacto fuisse : ac deinde Antonii Pagii argumentationem infirmari, eadem ex *Regia Institutione* conjectantis, floruisse Theophylactum sub Michaelē Duca. Verba sunt capite 7 partis primæ : « Quid ipsi (Mariæ) gloria regni, quæ cum omnia, ut ait Apostolus ἡ ἀρbitραρεται στερκορα, Christum solum lucrifacere elegit ; a quo et erepta de morte carnis, τὴν ἐν αὐτῷ χυρτομένην ζωὴν, absconditam in ipso vitam amavit : et sic summum regiæ quidem dignitatis fastigium reputavit barathrum, humilitatis autem quæ secundum Christum est, celsitudinem vere cælestem. Adeo ut magis una ex parte mirabilis videatur tanta mutatio, et ex alia magis perfectæ [V] ipsius mutationis summus gradus. Ad solitariam se transferre vitam, ἐπὶ τῶν μονῆσιν βίον μετενεχθῆναι puellis multis contigit : sed magis muliebriter, sed mollius. Verum adeo ferventer pauperem evasisse spiritu, solius felicitatis Mariæ studium fuit et exercitatio. » Alexii Comneni tempora sine dubio definit hic Mariæ e palatio recessus, hic ejusdem accessus ad monasterium.

Ad idem pertinent Comneni imperium, quæ sequuntur. Corporeas Constantini dotes eximias celebrat Theophylactus capite 4, ipsumque repræsentat « insilientem in æquum, » et « crebris exercentem sese cursibus, » et « in venationibus antevolantem comites. » Hæc eadem in puero jam septenni, adeoque vitam agente circa annum 1082, laudat Anna Comnena sub initium libri III *Alexiados* : « Erat ea iustissima matris cura, inquit, pro puero festivitatis et eleganticæ admirabilis, adhuc septenni... Cujus suavitas sive loquentis, sive ludorum genere vario quos ferebat ætas, corpus scitissime moventis, iudicio spectantium, comparatione omni superior erat. »

¹ Philipp. III, 8.

Regiam ergo suam Institutionem Constantino obtulerit Theophylactus, Alexio imperante : quod inficias iverit nemo. At inde ut Pagius argumentum promeret, quo Theophylactum jam antea et sub Michaelē Duca floruisse suaderet, hæc illi fortasse indicia fuerunt. Sibi namque « notissima » fuisse ait Bulgarus capite 6. « ornamenta omnis generis, in eorum vita rebusque gestis elucetia, quorum e sanguine salus erat » Constantinus : avi scilicet Constantini Ducæ, qui ab anno 1059 tenuit imperium ad annum usque 1067, et Michaelis Ducæ patris. Hunc vero ejusque gesta in imperio ita commendat Theophylactus, ut se cum eo satis indicet versatum esse : « Divinissimo patri tuo, inquires, quæ virtutis species animum non devinxerat? Aut cuinam is alteri vel in humanitatis studio primas, vel in sacræ doctrinæ accurata exquisitione concessit? Cui totum imperium nihil fuit aliud, nisi libri et dissertationes doctorum hominum; et aut proferre ipsum ex sese, aut ab alio audire quiddam ex antiquitate scitu dignum. » Celebrat etiam cumulatissime laudes Mariæ, sive degentis in monasterio, sive prius imperatricis, et Augustæ in throno, suumque filium Constantinum tam laudabili cura instituentis, ut « plures nato magistros imposuerit, quorum alii os fingerent, linguamque formarent ejus; alii subigerent disciplinarum præceptis animum, historiæ alii notitiam traderent, » ut legimus capite 13. Hos inter numerat se Theophylactus : « *Regiæ Institutionis* munusculum, inquires, afferro tibi irrequisitus et voluntarius magister tuus; » *περοῦμαι γὰρ τῷ δνόματι... Βασιλέως καθηγητῆς προσκαλούμενος*, « exulto namque et glorior eo nomine, quod imperatoris præceptor appeller. » Filii ergo Constantini præceptor a Michaelē et Maria parentibus Theophylactus electus designatusque videtur.

9. Hæc eadem tempora indicat ejus epistola quæ inter Meursianas numeratur 45, data τῷ φιλοσόφῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ, *domino Joanni philosopho*. Is est Joannes Italus, qui ab Anna Comnena libro v *Alexiados κατ' ἐξοχὴν* vocatur *Italus*, utpote ex Italia oriundus. De ipso agunt Conradus Gesnerus in *Bibliotheca universali*, Casimirus Oudinus *De scriptoribus ecclesiasticis*, Antonius Pagius ad annum 1063, ut cæteros prætermittam. Michaelis Pselli discipulus primum fuit, deinde æmulus, philosophica eruditione clarissimus. Theophylacti ad ipsum verba sunt : « Nos jam multo abhinc tempore, neque vidisti, neque in rebus necessariis favisti. » Tum ejus philosophiam, « cujus ultimum jam scanderat fastigium, » impense laudat. « Nobis autem, ait, puram illam, et utrinque constantem invictorum imperatorum, *παρὰ μίλλων βασιλέων*, benevolentiam assidue exhibe. »

Varias Itali vices ac fata paucis memoro, ut epistolæ ad ipsum datæ tempus innotescat. Ex Anna Comnena loco citato addiscimus, jurgia movisse ipsum contra Pselum, ex his admirationem sibi et plausum comparasse non solum plebis, verum etiam magnatum : favore politam esse Michaelis Ducæ imperatoris, missum etiam ab eo anno circiter 1073 ad urbem Epidamnum, sive Dyrrachium, ut contra bellicos Normannorum in Italia motus invigilaret : sed veluti de proditione inculatum, fugisse Romam : citius attamen revocatum Constantinopolim, ibique « principatum professionis philosophicæ » obtinuisse : hanc illum egisse denique scenam, donec Alexio, qui anno 1081 capessivit imperium, de impia doctrina suspectus, ad Ecclesiæ tribunal delatus est, percussus anathemate, ac si « metempsychosim » docuisset, « venerabiles contemneret sanctorum imagines, » aliosque vulgasset errores.

Jam colligo superiorem Theophylacti epistolam datam non esse Alexiano tempore; [VI] datam vero dici debere, cum Italus adhuc esset imperatoribus acceptus, et imperatorum benevolentiam impetrare Theophylacto posset. Quos ego imperatores intellexerim Michaelē Ducam, et Mariam conjugem. Fuerit vero ipsa Maria imperatrix, et Nicephorus Bottoniata imperator : sane cum hæc Theophylactus scriberet, se « jam multo abhinc tempore » non visum ab Italo aiebat; ut hinc sumere indicium liceat imperii, quod Michael tunc administraret ad annum usque 1078, quo Bottoniata successit.

10. Chronographiam confirmat ejusdem prima epistola ad Mariam imperatricem, cujus excerpta Baronius exhibet ad annum 1071, num. XVI. Verba sunt : « Descendo igitur ad Bulgarios, re Constantinopolitanus, hospitio Bulgarus, cariem situmque redolens, ut illi pellium pedorem. » Redibat scilicet ad suam Ecclesiam in Bulgariam, unde venerat Constantinopolim. Pergit vero : « Hæc itaque seculi ore sancto imperio tuo jocatus sumus. »

Titulum imperatricis tenuit Maria sub Michaelē Duca, primo ejus viro, tenuitque post

annum 1078, sub Nicephoro Botoniata, qui sibi eam copulavit uxorem : unde sub hæc tempora datam hauc a Theophylacto epistolam, constat. In ea jam senem vocat sese, id est ætatis jam provectæ : et hæc ejus *senilis*, aut ætas provecta ipsum sine dubio exhibet sub Botoniata et Michaelæ Duca litteris ac dignitate florentem. Alias Baronius affert ejusdem epistolas ad annum 1073, a num. LXXXIII, quibus indicari putat gentis Crabatorum irruptiones, quæ, testibus Nicephoro Briennio, et Curopalata, et Zonara, « tertio anno imperii (Michaelis) Bulgariam occupare aggressæ est, ac quædam loca cepit. » Satius fuerit, virum doctissimum de his consulere.

IV.

Florebat sine dubio sub Alexio Comneno imperatore. Ejusdem Theophylacti epistola ad Nicephorum Melisenum Cæsarem, ubi de imperatoris, aut Constantini, aut Michaelis moris. Item ad Gregorium Camaterum.

11. Sed Alexii Comneni imperium, anno 1081 inceptum, attingisse Theophylactum, jam evincit ejus *Regia Institutio*, sub eodem Augusto ad Constantinum Porphyrogenitum nuncupata, ut adnotavimus num. 8. Rem facit indubiam epistola inter Meursianas tertia, data domino *Nicolao patriarchæ*, qui sedem Constantinopolitanam anno 1084 conscendit, tenuitque ad annum undecimum sæculi duodecimi. Recole dicta num. 6.

12. Epistola 12 ad *Cæsarem* data est, Nicephorum nempe Melisenum : « qui ab exercitu imperator proclamatus (verbis utor Dufresnii in *Stemmata Comnenorum* num. IV) potestate uxoris Eudociæ fratri, Alexio Comneno, ultro cessit, Cæsaris titulo contentus. » Cæsarea dignitate donatus est viii Aprilis, feria v hebdomadis Paschalis anno 1082, excessitque e vita die xvii Novembris, indictione xiii, anno Christi 1104. Ea itaque epistola post annum 1082 a Theophylacto scripta.

Hæc in eadem habentur verba : « Affinis tui imperatoris mortem, cujus sanctitatis virtutes omnes et gratias ego ipse potissime sum expertus, unde planctu dignus et perpetuo luctu mihi ille videtur, si alicui alteri etiam : illam, inquam, in expeditam animi promptitudinem accipies. » Quoniam de imperatore vita functo sermo fiat, non ita perspicuum. Num fuerit Constantinus Porphyrogenitus, Michaelis et Mariæ filius, qui ab Alexio Comneno particeps imperii dictus est, Anna Comnena teste libro in *Alexiados*, « corona Augustali utebatur, et nomen ejus cum Alexii nomine proclamabatur? » Eadem Anna libro vi suos enarrat natales anno circiter 1083, sibi que futurum sponsum addit designatum fuisse Constantinum, et ambos publicis in acclamationibus conjunctos : « Quod satis longo tempore, ait, ita esse factum, a parentibus cæterisque sæpius audivi. » Emortalis ejus annus non innotescit : at ipsum vita functum post annum 1084 indicant Annæ verba : neque solida eorum narratio est, qui mortuum asserunt anno 1081, in Dyrrachino prælio, quod a Roberto Guiscardo commissum fuit. Itaque datæ a Theophylacto epistolæ tempus jam subluet

Fuerit defunctus imperator ille Michæ. Ducas, pater Constantini, a Botoniata deturbatus, Ephesi metropolita detonsis capillis electus, in monasterium postea secedens, [VII] suis manibus laborans, semperque honorifice habitus ab Alexio. Hujusce imperantis tempore, vita mortali migravit : unde adhuc efficitur, eam Theophylacti epistolam ad Alexiani imperii procedentis tempora pertinere.

13. *Domino Gregorio Camatero* scripta legitur epistola sexta. Hæc habentur : « Non enim archiepiscopus (ipse nempe Theophylactus) viro illi (Camatero) ignovit, circum quem varia imperatoris negotiorum examina alto susurro semper immurmurant : καὶ τὰ παρ' ἐτέρων γράμματα παρενόλημα οὐχ ἦτον, ἢ τὸ αὐτὸ γράφειν ἐτέροις, et cui aliorum litteræ non minorem molestiam afferunt, quam ad alios scribendi munus. » Injunctum Camatero secretarii munus intelligitur.

Hæc de re agit Anna Comnena libro ix *Alexiados*, antequam sacrarum contra Saracenos expeditionum historiam aggrediatur, quæ anno 1096 inceperunt : « Scribaque advocatur cum tabulis, inquit, Gregorius Camaterus, in id officii nuper ascitus apud imperatorem. » Hoc igitur tempore et vitam agebat et scribebat Theophylactus. Ad logothetæ dignitatem illum postea imperator evexit ; ipsique *Gregorio Camatero logothetæ* inscripta legitur epistola 71.

Attingit etiam sæculum duodecimum, ac septimum ejusdem sæculi annum, quo Boemundus Normannus in Bulgariam irrupit, Dufresnio adnotante. Viri clarissimi sententia confirmatur. Ejusdem Boemundi captivitatis mentio in epistola ad Gregorium Taronitam. Eandem chronographiam aliæ confirmant epistolæ.

14. Dignissima animadversione occurrit epistola 65, magistro domino Joanni Pantechnæ. Theophylacti verba sunt : « Cuncta autem, in quibus Achris versatur, pleua horrent metu, et Mocris regio. Est enim Mocrus portio Achridis, quæ παρὰ τοῦ δούλου καὶ ἀποστάτου, a servo et apostata variis in prædam incursibus vexatur. Et Bagora mons est, et ipse immensus, et inter Bulgaricos et Dyrachinos montes interjectus assurgit, qui παρὰ τοῦ ἀντάρτου, a tyranno custoditur... Pansebastus, et militiæ princeps dominus Michael ab imperatore missus est, sub quo selecta virorum corpora cogere, et in hunc scelertatum, τῷ καθάρματι, se prælio opponere statuit... Hic autem imperium ambit... neque hic imperatori obsequi illiusque esse servus dignus videbitur jugo. » Michael memoratus ex genere Ducarum est, in eorum Stommatis parte altera num. VIII a Dufresnio recensitus : qui « in omnes fere, quas Alexius iniit, militares expeditiones secutus, in iis fortiter se gessit. »

In Notis ad *Alexiados* librum xii hunc Theophylacti locum expendens laudatus auctor : « Boemundus describitur, inquit, qui Alexio fidem et clientelam cum sacramento professus erat : eoque posthabito, in imperatoris fines, apostata et fœdisfragus factus, irruerat. » Hanc Boemundi irruptionem in Illyricum et in Bulgariam narrant Latini scriptores, eamque cum anno 1107 illigant. Fulcherium Carnotensem refero in *Expeditione Hierosolymitana*, quæ inter *Gesta Dei per Francos* exstat, « A Brundasio, inquietem, navigavit in Bulgariam (anno 1107) et Avalonis portum applicuit : Avalonem cito cepit, et obsedit Ducracium. » Annam Comnenam consule in *Alexiados* libro xii.

15. Hæc si vera sit Dufresnii interpretatio, vitam egisse Theophylactum evincit sæculo inepto duodecimo : quod alios omnes latuisse videtur scriptores. Veram ejus interpretationem existimo, eamque pluribus confirmo. Servus dicitur. Boemundus, quod anno 1097 cum ad bellum sacrum accepta cruce profectus est, « Godefridi consilio, fecit homagium Alexio imperatori, et fidelitatis exhibuit juramentum, » ut ait Bernardus Thesaurarius *De acquisitione Terræ sanctæ* capite 17. Eadem habent ejus historiæ scriptores, et Anna Comnena libro x. In alio consimili, quod anno 1108 emisit Boemundus, juramento apud Comnenam in fine libri xiii profitetur sese « lizium hominem sceptri tui fore : hoc est, ut loquar clarius, servum ac subditum. »

Hinc vero apostata dictus, seu juramenti violator, cum fines imperii anno 1107 invasit. Ipsum etiam de ambitu Constantinopolitani imperii suspectum sæpe laudata Comnena læusat libro x citato. Ita videlicet sui patris vindicias agebat ipsa, cujus dolos, et fraudes, ac impedimenta sacris contra Saracenos expeditionibus apposita Latini referunt scriptores.

16. [VIII] Jam antea acciderat, Boemundum, renuntiatum Antiochiæ principem, « cum flumen Euphratis transiens, intrasset Mesopotamiam (ut ait Thesaurarius capite 102), et appropinquaret Meletinam, insidiis cujusdam admirati Turcorum Danismani, captum esse et in vinculis coniectum. » Hæc anno circiter 1100 contigerunt, Romualdo Salernitano teste. Inter epistolas Meursianas exstat vicesima sexta Theophylacti, *Gregorio præsidi Taronitæ*. Eadem prostat apud Baronium ad annum 1073, num. XC, inscripta *Sebasto Paguriano domino Nicolao*, sed mutila in fine : unde eandem viris duobus dederit epistolam Theophylactus. Cave, ne viros illustres plures confundas, qui *Taronitæ* et *Pacuriani* hoc ævo cognominabantur. Primo loco militares utriusque expeditiones prædicat in Colchidem et Pontum contra Turcas. Tum vero de Francis sic ait : « At vero φέρυγος, ὁ τὸν πρᾶχλον τῆς αὐτῆς αὐτῆς. Francus cervice ferreus, nunc tepida cera mollior existit, et multo te pectore adorat, et per te potentissimum nostrum imperatorem summopere veretur et colit. Quid non est futurum, cum illum tibi supplicii veneratione videas ad tua genus obvolutum... *Taronitarum* voluntati et statutis coactum obsequi, atque ab his tyrannica oppressum vi, ut saltem suam ipsius libertatem, imperatorum gratia deinceps... Tuis

potentibus manibus Turcus constrictus... pasciscitur, ut Francum nostro imperatori potentissimo esset traditurus. »

Captum a Turcis Boemundum hæc satis indicant. Narrat autem Theophylactus, de libertate ejus obtinenda actum esse, « imperatorum gratia : » jam enim ab anno 1091 consors imperii declaratus fuerat Joannes Comnenus cum Alexio patre. Videtur etiam indicare, ob varias de Turcis relatas victorias, facile Turcas ipsos in id consensuros, ut Alexio imperatori traderent Boemundum, quem captivum tenebant. Refert Reinerus Reinneccius in *Historia orientali*, libro ix, capite 38, « Alexium imperatorem, cui semper Boemundus suspectus erat, ne eum e regno expelleret, pecuniam cclx millium Byzantinorum, creberrimis legationibus epistolarum, obtulisse Donimano (qui Boemundum captivum fecerat tenebatque) quatenus ipsum Boemundum suæ manciparet ditioni, volens eum aut æterno exilio, aut perpetua damnatione punire. » Res vero contigit aliter. Ad hæc utique alludere videtur Theophylactus, qui tamen ea plus vixio amplificat, proque genio votisque composita narrat. Datam ergo hanc ejus epistolam anno circiter 1100 jam vides.

Cercyra seu *Cercyra* episcopo scripta est epistola 22, ubi hæc habentur : « Nos autem ἐπιθλιψὲ Σενναχηριμ Ἀσσύριος, Sennacherib Assyrius elisit; ὃν ἡ μέση τῶν ποταμῶν ἡμῶν ἀμυλιχτον ἐπαπέστειλεν, quem Mesopotamia nobis asperum emisit. » Hunc e Mesopotamia advenientem contra Bulgaros, facile Boemundum intellexerim. Bernardus Thesaurarius loco citato, capite 103, sic ait : « Bojamundus post hæc gratia Dei a carceribus liberatus (vel anno 1102, vel etiam 1104, ut aliis aliisque placet), gaudenter ab Antiochenis susceptus est. Ipse aliique congregato exercitu, transeuntes Euphratem, ad obsidionem Carræ urbis profecti sunt. Est autem Carra, sive Carras, civitas... in Mesopotamia... Christiani fugerunt... Bojamundus Apuliam venit... Interea Bojamundus (anno 1107) nacto sibi tempore, ulcisci volens injurias quas per varias insidias ipse cum suis aliique Christiani ab Alexio imperatore, primo peregrinationis procinctu, perpassi fuerant, cum militibus quos de Gallis conduxerat, et omni Apulorum exercitu, parata classe maritima, Constantinopolim tendit : et per urbes imperii maritimas transiens, cunctas ferro populatus et igne, ingenti præda ditatus est... Cumque Duracium perveisset, imperator Bojamundi viribus territus, pacem cum eo per legatos composuit. » Hac de re latissime agit Anna Comnena in *Alexiados* libris xii et xiii. His belli motibus elisum se elisosque suos Bulgaros ait Theophylactus ab « Assyrio Sennacheribo, » scilicet Boemundo, « ex Mesopotamia emisso ; » propterea quod in Mesopotamia a Turcis captus, victus etiam ab eisdem, post libertatem in Mesopotamia, inde in Apuliam reversus est, collectoque exercitu in Illyricum rediit, et in Bulgariam, igne ferroque omnia populatus.

Ad hæc tempora spectat epistola 11, ad dominum *Theodulum metropolitanum Thessalonicensem*. Sic ait vero Theophylactus : « Non quidem ignoras, τίς ἐστίν οὗτος ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἀποστάτης, καὶ τραχηλαστής, ὁ τοῦ κόσμου τύραννος, quis iste sit, qui a principio fuit apostata, superbiens et ferox, totius mundi tyrannus. Contra hunc quidem te vocamus, o Dei homo : et utinam jam eveniat nobis, ut omnibus illius [IX] tyrannide pressis et fuis, tua ope planctus et mœroris finem possintus aliquem invenire. » Boemundum passim Græci vocabant « a principio jam apostatam. » Anna Comnena libro x, ubi de juramento Boemundi agit : « Vel quod homo, inquit, ad religionis contemptum educatus, et longo usu quasi quadam natura perjurus, ridiculum putaret in juramento tergiversari. » Ait etiam ibidem Sangeles ad Augustum : « Cum a proavis perjurium et dolum, velut hæreditatem quamdam Bojamundus acceperit, mirum valde si permaneat. » Cur vero is dicitur, qui « cervicem extulerit, » et « mundi tyrannus esset, » Anna Comnena eodem loco declarat : « Religionis ille quidem, inquiens, et vindicandi Domini sepulcri larvam cupiditati superposuit ; cæterum per istam occasionem omni modo decreverat, principatum sibi aliquem alicubi parare. Nec dubitaturus, si secunda spiraret aura fortunæ, Romanum ipsum cogitare solium, et Alexio extruso se imperatorem facere. » Ita Boemundum pingebant Græci, quibus adhærescit Theophylactus.

Ad eadem refero demum tempora epistolam 17, *Cercyra* episcopo. Hæc habentur : « Gratia sit misericordiarum Patri, et Deo totius consolationis ; » quoniam ἐν οὐρανῶς ἡμέραις πονηραῖς, καὶ ἐν χαιροῖς ἀφίλοις, καὶ θηριώδεσι, his diebus malis, ac temporibus iniimicis et feris, tuam sanctitatem nobis paterna dilectione cinctam... indulsit... Ut neque

incursum hostiis, neque immensa potestas, furensque vis... me turpi deprimant ruina. » Satis mihi videor, chorographiam Dufresnii illustrasse et confirmasse : quin vocari in dubium queat, Theophylactum sacrarum expeditionum contra Saracenos, et Boemundi in fines imperii irruentis temporibus, sæculo duodecimo incepto, vitam egisse. Quo tandem vita ipse migraverit anno, incompertum; compertum vero, septuagenario majorem obiisse.

VI.

Quenam Theophylacti patria, an Constantinopolis, an Euripus Eubææ? Diaconum egit in Magna Ecclesia urbis regie. Quando promotus ad Bulgaricæ archiepiscopatum. Sacris litteris ac humanioribus florebat. De munere abdicando irritum votum ejus.

17. De patria Theophylacti, deque muneribus regia in urbe obitis, ac de tempore quo Bulgaricæ archiepiscopus renuntiatus est, deque litterarum præstantia agendum modo. Constantinopolitanum patria frequentius ipsum scriptores affirmant. Id sane deductum ex prima ejus ad Mariam imperatricem epistola apud Baronium ad annum 1071. Ait enim : « Descendo igitur ad Bulgaros, re Constantinopolitanus, hospitio Bulgarus. »

Michael Lequienus inter archiepiscopos Achridenses tomo II in *Oriente Christiano*, hæc verba refert ex ms. Regiæ bibliothecæ Indiculo : « Theophylactus ex Euripo. » Vocem hanc geographi præcipue attribuunt maris angustiis Achaiam inter et Eubæam insulam, vulgo *Stretto di Negroponte*. Tantæ illæ sunt, ut illa ponte jungatur isti ad Chalcidem urbem : unde dictus etiam *Euripus Chalcidicus*. In geographico Ecclesiarum episcopatum Indice apud Labbeum et Harduinum in Collectione conciliorum, Euripus accipitur pro Chalcide, « quæ est in Euripo, sive in Kubæa. » An ergo patria Chalcidensis dici debeat Theophylactus? At quomodo se re Constantinopolitanum vocaverit? Adnotantem Cluverium legimus : post primas illas maris angustias, quas Hellespontum vocant, *Stretto de' Dardanelli*, porrigi tenuem quemdam Euripum, antequam latius æquor, dictum Propontis, exspatiatur, ac denuo in arctum coeat sub nomine Bospori. An potius loco in aliquo ad hunc Euripum natales Theophylactus habuerit? Ratio fortasse apparet convenientior, ob quam appellare sese re Constantinopolitanum potuerit. Quidni vero tandem ita sese appellaverit ob diutinam in urbe regia commorationem, ubi litteras didicerit, ac etiam professor docuerit, aliaque obierit sacra munia? Rem satius mihi est, in medio relinquere.

18. Citato in Indiculo « fuisse legitur rhetor, et Magnæ Ecclesiæ diaconus, ὁ ῥήτωρ ὄν καὶ διάκονος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. » Sacram ædem Sanctæ Sophiæ, patriarchæ sedem, vocitari a Græcis consuevisse *ecclesiam Constantinianam*, et *Magnam Ecclesiam Constantinianam*, itemque *Magnam Ecclesiam Theodosianam*, et *Magnam Ecclesiam Justinianeam*, [X] ac demum *Magnam Ecclesiam* sine adjecto, adnotat Dufresnius in *Constantinopoli Christiana*, libro III, a num. II.

19. Ad archiepiscopatum totius Bulgaricæ Ecclesiæ erectus est. Vocat se ipse in epistola 73, *ad Michaëlem Pantechnam*, imperatoris medicum, « totius Bulgaricæ archiepiscopum : » et in epistola 6, *ad Gregorium Camaterum*, appellat sese « archiepiscopum in urbe Achride. »

Hanc dignitatem quando obtinuerit, perspicua desiderantur monumenta, quæ patefaciant. Infulas gestasse sine dubio videtur, cum epistolam scriberet *Joanni* (Italo) *philosopho* inter Moursianas quadragesimam quintam. Datam illam eo, quo Constantinopoli florebat tempore philosophus ille, ac imperatoribus gratus erat, Michaeli scilicet ac Mariæ, adnotavimus num. 9, unde sub ipso Michaeli, qui ad annum usque 1078 tenuit imperium, Bulgaricam Theophylactus administrare cœpit Ecclesiam.

In alia, quam Baronius refert, *ad Mariam imperatricem* epistola, cum se « descendere ad Bulgaros, re Constantinopolitanus, sed hospitio Bulgarum » scribat, certo jam constat, ea tum potitum fuisse dignitate. Cum vero ibidem se appellet *senem*, id est provectoris ætatis hominem, colligi facile potest, non parum eadem in dignitate eodemque in munere insumptum fuisse temporis. Scriptam epistolam, ut tardius constitui liceat, imperante Nicephoro Botoniata, ab eoque jam sibi post annum 1078 copulata in uxorem *Maria*, ostendimus num. 10. Adeoque ante annum 1078, adhuc imperante Michaeli Duca, collatas Theophylacto infulas archiepiscopales, dicendum videtur.

20. Litterarum præstantia florebat : egitque rhetorem ante indeptam dignitatem. Sacris ipsam in disciplinis plurimum valuisse, bene multa, quæ infra recensenda sunt, evincunt præclara ejus opera. Sed etiam liberalibus apprime excultum litteris produnt ejus Epistolæ, ac varia qua refertæ sunt, eruditio. Accedunt *Institutio Regia ad Constantinum Porphyrogenitum*, et *Oratio ad Alexium Comnenum Augustum*, ac denique in Carminibus pangendis peritia, quorum ipse meminit in epistola 20 ad *Mermentlarum episcopum*, inquiens : « Hoc quidem quod solum habui, iambicis versibus expoli, multas interim elegias totum per annum concinere coactus. » Hinc vero ob eruditionem, qua florebat, nato Constantino, Michaelis Ducæ et Mariæ filio, præceptor designatus datusque.

21. Sæpe memoratis ex Epistolis addiscimus, ita Achride in Bulgaria egisse Theophylactum, ut regiam in urbem identidem venisset, sive negotia sua pertractaturus, sive invisurus etiam discipulum principem, ejusque matrem Mariam, aut regnantem cum imperatoribus Michaelē et Botoniata, aut in monasterio degentem sub Alexio Comneno. Tempore procedente, Bulgaricum minus ipsi placuisse incolatum, prodit ejus epistola ad *Joannem magnum domesticum*, apud Baronium ad annum 1071, num. XXI, ubi hæc habentur : « Non servio diviti regiæ, mundæque et pulchræ, atque adeo Veneri aureæ : sed servis barbaris, impuris-fœtidisque pelles olentibus... Solvite me hac turpi servitute, qui potestis. »

Eundem ipsius animum indicat epistola inter Meursianas 21, ad *Anenium*. Ait enim : « Meum mihi somnium enarras... me in media Bulgaria barbaros et rusticos mores credens imitari. Inspice enim, quantum ego rusticitatis et feritatis craterem ebiberim, qui σοφῶν τῶν τῆς σοφίας χάριτων ἀποδημῶν, tot annis a sapientiæ locis absum. » Vota ejus irrita fuere.

VII.

Ecclesiæ Bulgaricæ sub regibus propriis initium. De jure in ipsam contentio Romanos pontifices inter ac episcopos Byzantinos. Throno Constantinopolitano non obnoxia. Subacta a Græcis imperatoribus provincia, autocephalam servat Ecclesia, eamque tutatur Theophylactus contra jura Stauropegii. Morinus emendatus, itemque Joannes Lonicerus.

22. Bulgaricæ regionis, ubi Theophylactus Ecclesiam moderabatur archiepiscopus, nomen a populis profectum est, qui *Bulgari* vocabantur a fluvio *Bulga*, sive *Volga*. Pluribus remotioris ævi irruptionibus eorum in fines imperii prætermisiss, [XI] iterum anno septimi sæculi septuagesimo octavo Danubium transmeantes, Thraciæ loca occuparunt : bellisque vosteæ confectis, institutum regnum ampliavere subactis provinciis, quæ imperio Constantinopolitano parebant, Dacia mediterranea et Ripensi, Mæsia ulteriori, Dardania et Prævali, secundæ Macedoniæ parte, ac parte Pannoniæ.

Deleta in hisce regionibus Christiana fides mansit diu, usque scilicet ad Bogorim, novæ Bulgaricæ regem, qui anno 861 sacro baptismo Constantinopoli ablatus est, nomenque mutavit in Michaelē, quo etiam vocabatur imperator Græcorum, Michael tertius Porphyrogenitus. Episcopos et presbyteros catechistas accepere Bulgari a Romanis et a Francis : ad eosque exstant Nicolai I summi pontificis de rebus fidei moribusque *Responsa*, anno circiter 866 data. Hæc ibi habentur de patriarcha, quem sibi ordinari ac præfici optabant num. LXXII. « Requistis, si liceat in vobis patriarcham ordinari : sed de hoc nihil definitive respondere possumus, priusquam legati nostri, quos vobiscum mittimus, reversi fuerint... Nam interim episcopum habetote : et cum, divinæ gratiæ incremento, Christianitas ibi fuerit dilatata, et episcopi per singulas Ecclesias ordinati, tunc eligendus est inter eos unus qui, si non patriarcha, certe archiepiscopus appellandus est, ad quem omnes concurrant. »

23. De juribus in Ecclesiam Bulgaricæ orta lis est Romanos inter et Constantinopolitanos. Soluta octava œcumenica synodo, contra Photium celebrata, de prædictis juribus anno 869 actum est. Græci judices, tametsi recusati, sententiæ tulere : « Bulgarorum patriam in Græcorum potestate dudum fuisse (eas nempe provincias, quibus novum Bulgaricæ regnum constituebatur), et Græcos sacerdotes habuisse sanctæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ, » adeoque cum « ab ea (Ecclesia Constantinopoleos) per paganismum recessisset, nunc per Christianismum eidem restitui debere. » Contra decretum interces-

serunt legati Adriani II Romani pontificis. Episcopum designaverat Bulgaris, nomine Silvestrum, idem Adrianus : at Græcorum donis adducti, archiepiscopum accipere a Basilio imperatore et patriarcha Ignatio. Hac de re litteras legæ Pontificis, querelis plenas, ad Basilium et ad Ignatium, anno 871 datas, apud Baronium, et conciliorum collectores. Photiano schismate effectum est, ut a Romanis avulsa maneret Ecclesia Bulgaricæ.

24. Throno Constantinopolitano parebat archiepiscopus ejus regionis. Ætate Leonis Sapientis, qui anno 886 capessivit imperium, αὐτοκέφαλος evasit, suique juris, ut verisimilius existimat Lequienus in *Oriente Christiano*, tomo II, in *Ecclesia Lychnidi*. Verba ejus affero : « Hic vero Bulgarorum primarius antistes Constantinopolitanæ, quidem sædi, Romanis pontificibus frustra reclamantibus, obnoxius primum fuit : subinde autem αὐτοκέφαλος, suive juris evasit ; cum Bulgarorum principibus, qui perpetuis bellis Græcos lacescebant, non arrideret Ecclesiarum suarum negotia apud Byzantinos tractari. Id quod Leone Sapiente, Basillii Macedonis filio, imperatore contigisse reor. Qui cum Turcas et infideles alios populos in Bulgarorum gentem concitasset, in causa fuit ut Bulgari invito consilio ad Romanos pontifices concesserint, auxilii inde petendi gratia. Tum Byzantini patriarchæ, ut eos ab hac affinitate deterrerent, satius duxerunt eorum archiepiscopum omnigena immunitate donare, abdicata quacunque in Bulgaricæ Ecclesias jurisdictione. » Huic vero archiepiscopo Bulgarorum obnoxii olim erant sex metropolitæ ac decem episcopatus, postea metropolitæ septem, totidemque episcopi. Lequienum consule loco citato.

25. His ornata privilegiis Ecclesia Bulgarica stetit sub regibus propriis ad annum usque 1018, quo Basilius et Constantinus imperio Constantinopolitano subjecerunt Bulgaros, hanc ob causam prior, qui rerum summam gerebat, dictus *Bulgaroctonus*. Præfecti, rei administratores publicæ, in Bulgariam mittebantur : quorum improbitas in causa fuit, ut sub Isaacio II Angelo, qui moderari imperium anno 1183 cœpit, Bulgaricum regnum instauraretur, rem promoventibus Petro et Hasan fratribus, regio ex sanguine satis. Utramque regum Bulgaricæ soriem Dufresnius exhibet post *Familias Byzantinas*. Altera sub hac serie regum, in clientelam Romanæ sedis rediit Ecclesia Bulgarica sub Innocentio III. Sed novo exorto ampliatoque Servicæ regno, minutionem primo passa est, ac demum Turcarum jugum subiit.

Et, quo Bulgaria Byzantinis parebat imperatoribus, eamque administrabant Byzantini præfecti, tempore sedebat Theophylactus archiepiscopus. Suam ipse αὐτοκεφαλὴν [XII] strenue tutatus est contra urbis regiæ patriarchas. Rem exhibet omnem epistola ejus 27, ad *Michaelem Chalcedonis episcopum*. Sic ait ille : « Solas quidem ecclesiarum opes ab improbis exactoribus ereptas, ægre sane se tulisse : » at permissurum minime, ut suæ jura Ecclesiæ violarentur. Quod accidit, his verbis narrat : « Cittaba (inquiens), est quidam loci terminus, a nostro archiepiscopatu diversus. » (Ita scilicet in Latina interpretatione ; sed Græce, τῆ καθ' ἡμῶν ἀρχιεπισκοπῆ διαφέρουσα, ad nostrum archiepiscopatum pertinens). « In quo (loco) cum monachus templum et sacrarium construeret, a nobis impeditus est. Ὁ δὲ σταυροπηγιον πατριαρχικὸν λαβὼν, qui patriarchico jure crucem in illo affgens, dixit se ita opus inchoasse. Ille autem a nobis nihilominus excommunicationis vinculis est alligatus. Quænam enim inter Bulgaros participatio et communio cum Constantinopolitano patriarcha, Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχῃ μὴτε χειροτονίας ἐπ' αὐτῇ δίκαία ἔχοντι, λαχούσῃ τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν αὐτοκέφαλον, μὴτ' ἄλλο τι διαδεξαμένῳ κατὰ ταύτης προνόμιον : qui nullum jus ordinationis in ea habet, sui juris archiepiscopo subjecta ; et nullam super ea auctoritatem aliam quamcunque acceperit. »

Notum jus illud, *stavropogium* dictum, quo patriarchæ Orientis, unusquisque intra sui patriarchatus fines, prævia sua crucis deflexione, ecclesias præsertim monasticas, quæ exstruebantur, suo regimini subjiiciunt, ordinarii episcopi potestate semota : quove Byzantini aliorum etiã patriarcharum infra dioceses uti audebant. Suam tutatur Theophylactus autocephalam, jure omni stavropogii Byzantini excluso.

26. Epistolæ sensum inentemque Theophylacti minime assecutus est Joannes Morinus *De sacris ordinationibus*, parte II, inter adnotationes, num. 147, in fine : « Theophylactus in epistola quadam, inquiens, refert, quemdam monachum in diocesi sua ecclesiam, se inchoo, edificandam suscepisse ; sed quia hoc contra canones aggredetur, prohibuisse, donec stavropogium patriarchicum acceperit. » Imo contra patriarchale Constantinopolita-

num stauropegium, quod monachus ille jactabat, canonibus et Ecclesiæ suæ autocephalia agit archiepiscopus Bulgariae.

Singularem quamdam potestatis in Bulgaria prærogativam Theophylacto tribuere videtur Joannes Lonicus e Lutherana secta in Præfatione ad Commentarios in quatuor prophetas minores, inquit: « Hunc (scilicet Theophylactum) Bulgariae regionis archiepiscopum existisse, *principeque floruisse potentia*, peroratio exegeseos in *Nahum prophetam* arguit. Ubi *parænesim principes concernentem* in se ipse *ceu principem* vertit. » Indicati loci verba sunt: « Hæc omnia principes audientes, cogitemus Deum judicem nostri in subjectos nobis affectus dispositionisque nostræ: velleque, ut nos mansueti simus erga obtemperantes nobis, ut adeo nihil asperi illis injungamus. » Principibus, quicumque sint, hæc sine dubio parænesis convenit: quæ tamen in Theophylacto non aliam potestatis prærogativam indicat, nisi archiepiscopalem, et quidem a regis urbis throno independentem, ut enarravimus num. 25. Si quid amplius suspicatus fuerit Lonicus, fallitur egregie.

VIII.

Archiepiscopalis Bulgariae jurisdictio primum veluti vaga, tum Achridæ sedi annexa. Achridis urbis situs et conditor. Bellici in Bulgariam motus, Theophylacti tempore. Byzantinorum exactorum improbitas. Sollicitudo ejus ecclesiastica.

27. Conditio Bulgariae regno ibique constituta sub rege Bogori Ecclesia Bulgarica, certa ac fixa non erat archiepiscopi sedes; sed regimen archiepiscopale aliis, atque aliis pro nutu regum demandari consueverat diversarum Ecclesiarum episcopis. In ms. Regio Parisiensi Indiculo episcoporum Achridensium apud Lequienum, post Gabrielem aliosque sex archiepiscopos Bulgariae, sequitur Philippus num. VIII, « qui dicitur Lychnidæ sedisse, quæ deinceps Achrida. » Hanc cæteri archiepiscopi tenuere sedem, itemque Theophylactus. Se vocat ipse in epistola 6, ad Gregorium Camaterum, « archiepiscopum in urbe Achrida.

28. In epistola 65, ad magistrum dominum Joannem Pantechnam sic ait: « Cuncta autem, in quibus Achris versatur, plena horrent metu: et Mocri regio, est enim Mocrus Achridis portio. » Civitatis conditorem situmque patefacit Anna Comnena sub finem libri XII *Alexiados*: « Drymon (seu Drinus) amnis, inquit, caput atque [XIII] originem a Lychnitide trahit palude: quam lingua nunc in barbariem degenerans *Achridem* vocat a priori appellatione *Mocri* regis Bulgari, ejus qui deinde *Samuel* appellatus est. Floruit is imperatoribus Constantino et Basilio Porphyrogenitis (decimo cadente sæculo, ac ineunte undecimo), quando istam paludem derivare exhaurireque aggressus est, » etc. Itaque Achris, adnotante Dufresnio in notis ad quartum *Alexiados* librum, in sublimi colle eminent prope lacum, unde Drynus, seu Drymon septentrionem versus effluit.

Eo in loco, quo Achris est, putant nonnulli Lychnidum primo existisse, postea *Bedrinam*, demum *Primam Justinianam*, a Justiniano imperatore dictam. Vicino potius in tractu censent alii, conditam a Mochro, seu Samuele, Bulgarorum rege Christiano, fuisse Achridem. Suam amplissimis privilegiis Justinianam auxerat laudatus Justinianus Augustus in novella xv, quibus minuta mansit Thessalonicensis antistitis pristina jurisdictio. Lequienum loco citato, et Joan. Petrum de Ludewig in Vita Justiniani, aliosque scriptores consule.

29. Suam Theophylactus Ecclesiam Achridensem, ac universam archiepiscopalem jurisdictionem eo administravit tempore, quo Normanni principes, Robertus Guiscardus et Boemundus filius Illyricum et Bulgariam armis infestarunt. Nota sunt, quæ bella gessit Robertus ab anno 1081 ad annum 1085 apud scriptores Græcos, et Siculos, et Venetos. Irruptio Boemundi ad annum 1107 pertinet, quo « Bagora mons inter Bulgaricos et Dyrachinos montes interjectus, » ipso Theophylacto teste in epistola 65 a « tyranno, » scilicet Boemundo, « tenebatur. » Hinc vero Latinis ac Latinorum contra Saracenos expeditionibus infensum suis in epistolis præbet sese.

Sed et Croatos Bulgariam sub Michaele Duca Augusto depopulatos esse, adnotavimus num. 10. Contra *Dalmatas*, qui sæculo XI desinente ciere turbas meditantur, expeditionem suscepit Alexius Comnenus: isque « Philippopolim invectus, » ut ait Comnena

libro VIII, « ibi litteras accepit archiepiscopi Bulgaricæ, qui tunc erat, » scilicet Theophylacti.

30. Damna gravissima inferebant Bulgaricæ populis et ecclesiis imperiales exactores, quæ vehementer dolet pluribus in epistolis Bulgarus noster archiepiscopus. In ea, quæ vicesima tertia numeratur, *ad Corcyræ episcopum*, sic ait: « Tu vero ibi in illos qui nos acerbo elidunt ictu, amarum induis bilem. In illos, inquam, qui insatiabilis cupiditatis ministri sunt, qui et evangelicæ professionis hostes sunt execrabiles, et Christiani agminis perniciēs et ipsa interpeſcio. » Data legitur quadragesima prima *ad Panhypersebaston Briennium*, ubi hæc habentur: « Venenum aspidum in nos conspuentes, præclarissimam et mitissimam imperatoris animam lethifera amaritudine infecerunt: et quidquid Ecclesia nostra continebat, ingenti interpeſcione deleverunt. Et omnium quidem harum rerum causa, *vetigalium exactorum insatiabilis cupiditas*, et corrupta consuetudo fuit. » Tum vero scelerata facinora narrat cujusdam Lazari, qui « Ecclesiæ colonus erat: quem contra nos, inquit, audaci armarunt pectore. »

In ipsum quoque Theophylactum impactæ calumniæ, ac si divitias cumularēt, et ex Bulgarorum spoliis ditissimus esset. « Consilium inierunt (inquit in epistola 43, *ad dominum Adrianum fratrem imperatoris*) ut me de honoris gradu detruderent: et calumniæ siti efferati, ad potentissimum nostrum imperatorem, et optatissimum fratrem tuum, evolarunt, et me quasi multis insuperabilem viribus, et magna fretum potentia calumniis apud illum obruerunt. Et tantis, tantisque lucri proventibus *in pinguem divitiarum substantiam* me dilatatum criminabantur. » Et in epistola 73: « In totius Bulgaricæ archiepiscopum... oculos convertunt: illumque plane audiunt, etiam totos dies numerare aureos nummos, et quasi mensuræ complementis arbitrantur cumulare. »

31. Vigilem ipsum sollicitumque sui muneris in administratione aliæ conspiciendum præbent epistolæ. Ex ea quæ numeratur tricesima secunda, *ad Triaditzæ, olim Sardiæ, episcopum*, addiscimus, libentem ipsum annuisse, ut a vinculo excommunicationis, quo idem antistes innodatus erat, propterea quod non convenerat ad synodum, absolveretur ab episcopis Pelagionæ seu Heracleæ, et Strombitzæ seu Tiberiopolis, et Melasóbæ. Constantinopolim, « magnam in urbem, » profectus fuerat episcopus ille; « et nullum fere vel ætate maximum, vel minimum reliquerat, qui acerba tuæ linguæ in nos maledicentia (ut ait ipse Theophylactus) aures non suas occluserit, surdasque effecerit... Quocirca in Deum solum, qui hæc omnia vincere potest, oculos nostros attollimus et in sublimes ejus justitiæ montes, unde nobis auxilium veniet. »

[XIV] De synodo celebranda scribit epistolam 53, *ad Macrembolitam Prespæ principem*. Oppidum erat in Macedonia prope Achridem. « Nondum nos illo gravi morbi decubitu liberati, inquit, et soluti sumus: et tamen *sacra canonum vox* sacram nobis *synodum* imperavit... Tu autem nos suscipe... Hic enim noster conventus erit. »

Epistolam denique 52 addo, *ad Corcyræ episcopum*, ubi, memorata Boemundi irruptione in Bulgariam, hominem alium « ignobilem » insequitur, « tanto molestiorem et duriorē, quanto insaniciorem et amentiorē. Hic enim, inquit, sibi venerationi et honori ducit, qui aut dixit aliquid contra Ecclesiam, aut fecit... Ipse enim οὐδὲ τοῦ προσκυνοῦσαι τὴν Θεομήτερα ταύτην ἤξισσεν, nec Dei Matrem adoratione dignam existimavit. » Num fuerit Manichæus quidam, aut ex Bogomilorum secta, de quibus latiore agit sermone Anna Comnena libro xv *Alexiados*? Hæc vero de Theophylacti chronographia, et muneribus, ac dignitatibus, gestisque præcipuis disseruisse satis.

IX.

Scripsit Theophylactus Commentarios in quatuor Evangelia, Mariæ imperatricis, ut videtur, jussu. Codices præcipui. Editio prima Latina cum versione Joannis Oëcolampudii ex codice Græco mutilo. Editio Græci textus ex codice Vaticano, qui expenditur. Hujus ope Latina interpretatio recognita a Philippo Montano. Latiniæ observationes. Parisiënsis editio Græco-Latina, cujus defectus indicantur. Fabricius notatus.

32. Litterarum queis apprime imbutus erat Theophylactus, et sacræ præsertim eruditionis, qua præstabat, monumenta plura reliquit. *Commentarios in quatuor Evangelia scripsit. Apud Petrum Lambecium libro v Bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis exstat*

codex 219 membranaceus, pervetustus, antiqua majuscula scriptura elegantissime exaratus, qui olim ad cardinalem Bessarionem pertinuit, a Joanne Sambuco postea emptus, translatusque demum in Cæsaream bibliothecam, *Commentarios Theophylacti in Evangelia duo sancti Marci et sancti Lucæ* complectens.

Græca præmittitur adnotatio metrica :

Τῆς βασιλίσσης ἐνόημα Μαρίας,
Ψυχῆς ἀληθῶς ἔργον εὐγενεστάτης,
Ὅ δὲ τρυγίσας τοὺς μελλιρρότους λόγους
Θεοφυλάκτος ποιμέναρχης Βουλγαρίας.

Eadem verba Montfauconius refert in *Diario Italico*, capite 6, pag. 78, in fronte codicis prædictos Theophylacti in quatuor Evangelia Commentarios complectentis, manu exaratos apud Cassinenses Patavinos monachos Sanctæ Justinæ. Primum carmen et quartum utrobique locum eundem tenent : sed quod est secundum in codice Vindobonensi, tertium est in Patavino, ac tertium legitur secundo loco. Ea vero sic Latine vir doctissimus interpretatur :

*Imperatrix Maria hæc fieri curavit.
Opus revera nobilissimi ingonii,
Qui autem hos mellifluos Commentarios edidit,
Theophylactus est episcopus Bulgarorum.*

Hisce ex verbis, maximeque ex codicis elegantia colligi posse Lambecius adnotat, codicem Vindobonensem, ipsius Theophylacti ætate exaratum, illum ipsum esse quo Maria imperatrix utebatur. Sed eadem verba, hæc sola si spectentur, « eum ab aliis in alios codices transmearint (scitissime adnotante Montfauconio) non valent ad asserendum tempus ac sæculum quo liber exaratus est. » Codicem nihilominus Patavinum sæculo duodecimo scriptum, nihil anceps ibidem pronuntiat idem Montfauconius.

Cæsareos codices recenset Lambecius 217, 218, 219, 220, 221, qui vel in *quatuor Evangelia*, vel in *duo*, vel *unum* tantum, *Commentarios* Theophylacti præstant : itemque monet, « valde utile futurum, cum eisdem diligenter et accurate conferri » curatas hactenus editiones. In Marciana bibliotheca Veneta codices quinque asservantur : servatque plures Regia Parisiensis pervetustos et optimæ notæ, quorum aliquos memorat Richardus Simonius tomo IV *Historia Critica in Novum Testamentum*, capite 28, et Michael Lequienus Dissertatione Damascenica vi, *De azymis*, num. XLIII. Alios aliarum bibliothecarum codices indicat Casimirus Oudinus *De scriptoribus ecclesiasticis* tomo II in *Theophylacto*.

33. Editio prima Latina anno 1524 prodiit, interprete Joanne OEcolampadio, heterodoxo homine, cum ejusdem Epistola ad lectorem eodem anno data. Codice Græco imperfecto usus est, ut ipse in Epistola admonet : « Adegit exemplar mutilum, [XV] iniquiens, ut uno in loco quædam infarcirem, deerat enim charta : de quo tamen, ut videbis, monui ne quis vel in hoc fidem meam accuset. » Locus exstat Joannis capite XXI, a commate 15 usque ad vers. 22, ubi interpres hæc adnotavit : « Quia hic deficiebat charta in exemplari, operæ pretium visum est, nonnulla infarcire. Tu, mi lector, boni consulas : et si vel in exemplar non mutilum incideris, vel probatius quiddam habueris, tu quoque in medium afferre non dedigneris. » Commentarii supplementum sequitur, quod hic interpres claudit verbis : « Hæc inseruimus, lector : et in hoc tibi opinor gratificari ; nunc sequuntur, quæ in exemplari continebantur. » Lectoribus gratificatum non esse OEcolampadium infra dicemus, utpote qui interpretationem a Theophylacti mente sine dubio alienam inseruerit. Hæc ejus Latina versio, variis in locis impressa typis, lucem vidit.

34. Græcum textum, sine Latina versione, Romani excuderunt anno 1542, ut Gesnerus, Possevinus, Labbeus et Caveus scribunt. Annum 1552 numerat Joan. Albertus Fabricius vol. VI *Bibliothecæ Græcæ*, pag. 287, testaturque « se hanc in manibus editionem habere, neque aliam Græcam usquam oculis suis occurrisset. » Romanam editionem hanc et ego in manibus habeo : oculisque nostris intente spectantibus, hæc in fronte occurrant verba, *Romæ MDCXLII*.

Præmissa brevis Præfatiuncula Latina incipit : *Studiosis sacrarum Litterarum. Cum multæ res sint, quarum usus utilitati atque etiam ornamento nobis esse solet*, etc. In ea in-

pensius Pauli III Romani pontificis munificentia commendatur : « Plane hoc beneficium quantumcunque est, quod certe maximum est, Pauli III divinæ virtuti debetur. Pontifex benignitate insignis, natus ad tollenda humani generis incommoda, veterem consuetudinem servat, excitat bonas artes ; quovis sumptu, quovis præmio facit, ut qui pontifices beneficentiæ laude celebrantur, eos hac ætate minime desideremus. »

Romanum codicem, ex quo textus prodiit, eo deteriorem alicubi esse, qui præsto fuit OEcolampadio, observarunt viri docti. Ipsum etiam interpolatrice manu corruptum fuisse capite xxvi Matthæi, vers. 17, ubi de prima die Azymorum agitur, evincit Petrus Arcudius tum aliorum optimæ notæ codicum fide, tum ipsius etiam codicis contextu. Eodem in textu Romano lacuna patet capite i Joannis, vers. 13, ab illis verbis, *Intelliges autem recte per voluntatem carnis*, usque ad illa, *Et in copula necessario præcedunt utraque*. Hæc vero OEcolampadius in codice suo legebat, ac interpretatus est : eademque Græce affert Richardus Simonius loco citato, pag. 401, ex Regio Parisiensi codice deprompta : sed tribus in codicibus Venetæ bibliothecæ Marcianæ ea desiderari, ipsismot oculis deprehendimus, opem præstante pro sua humanitate cl. viro Antonio Zanetti, Alexandri filio, bibliothecæ custode.

Hinc vero Simonius et Lambecius, ad accuratiorem Operum Theophylacti editionem perficiendam, diligenti opus esse codicum inspectione, scitissime admonuerunt. Postremo adnotare non prætermittam, in eadem Romana editione Elogia quatuor evangelistarum prostare, quæ sumpta sunt ex Græca libri sancti Hieronymi *De viris illustribus* versione, a Sophronio concinnata.

35. Latinam OEcolampadii versionem primum recognovit anno 1545 Philippus Montanus, Armenterianus, ac iterum emendavit anno 1552, ut legimus in calce Epistolæ nuncupatoris ad Claudium Dodeum Rhedonum episcopum, et Præfationis, in editione Basileensi apud Joannes Hervagios anno 1554. Subsidio illi fuit textus Romanus-Græcus.

Quid ipse hac sua in recognitione præstiterit, nonnullis allatis exemplis exponit in Præfatione ad lectorem. Generatim vero sic ait : « Ista, inquam, et hujusmodi pleraque alia, Impressori potius quam interpreti (OEcolampadio) ascribi possent. Quod autem plerisque in locis permulta fuerint ommissa, ex quibus sequentia pendeant : non tantum *dictiones aliquot dico, sed versus permultos, atque adeo paginas totas* : quodque sæpiuscule *negatio* contra auctoris mentem aut ommissa, aut injecta contrariam inducat sententiam, scribæne, aut typographo, aut interpreti, mutilove codici imputandum sit, aliorum esto judicium... Interpretes quidem certe Joannis ultimo, codicem suum mutilum fuisse confitetur. Fieri tamen potest, ut etiam ille quibusdam in locis nostro (scilicet Romano) emendatior fuerit : ideoque quædam intacta reliquimus, sive quod ad sensum bene quadrarent, sive quod non magni essent momenti, etiamsi ad Græcum nostrum codicem (Romanum)[XVI] non omnino respondeant. Nonnunquam autem margini diversam lectionem adjecimus, idque potissimum cum utraque defendi posset : priore quidem in textu relicta, sed hujusmodi notis †] inclusa, penes lectorem judicium relinquentes, ultram sequi malit. »

Nemo hinc non intelligit, quod peritissimi viri animadverterunt, necessariam prorsus esse cum mss. codicibus collationem. In hanc Basileensem anni 1554 editionem *Observationes, correctiones, et conjecturas in Theophylactum Bulgariae archiepiscopum Græcæ Aedæi restitutum*, anno 1677 vulgavit Romæ, sumptibus Pontii Bernardon, Latinus Latinus, Viterbiensis, in *Bibliotheca sacra et profana*, pag. 184 ; aliæ textum spectant, res ipsas illustrant aliæ.

36. Lutetiæ Parisiorum apud Carolum Morellum, via Jacobæ, ad insigne Fontis 1631, F., cum Græco textu jam olim Romæ excuso, et cum Latina versione a Philippo Montano recognita, prodierunt *Theophylacti Commentarii in quatuor Evangelia*. Carolo Albaspinæo nuncupata editio est. Præfatiuncula ad lectorem eadem occurrit, quæ legitur in Romana editione : ac sane ridiculum, ut Simonius observavit, eo loci ubi Pauli III laudes celebrantur, Morelliorum nomen substitutum fuisse, qui id unum egerunt, ut Græcus textus Romæ impressus recuderetur. Interpolatio sic habet : « Plane hoc beneficium quantumcunque est, quod certe maximum est, *Morellorum* virtuti debetur. *Viri quippe benignitate insignes, ad reipublicæ utilitatem et commoda nati, veterem consuetudi-*

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM.

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUEBUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULÆ ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIUM OPERUM POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DERENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTANQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGNIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET REHERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUIQUE PATRUM, ABSQUE ulla EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTEM SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS NIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS. COADUNATORUM, ET EX INNOMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
AB ÆVO PHOTIANO USQUE AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA;

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSuum COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS ET PARS.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM. AMBÆ PARTES PENE JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, DUCENTIS ET VIGINTI DUOBUS VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, DECEN ET CENTUM SUPRA MILLE FRANCIS VENIT; GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, NOVENQUE ET CENTUM VOLUMINA, PRO PRIMA SERIE GRÆCA, NON EXCEDIT. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIE GRÆCO-LATINA SEXAGINTA VOLUMINA PROBABILITER NON SUPERABIT; DUM HUIUS VERSIO NERE LATINA TRIGINTA VOLUMINIBUS ABSOLVETUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE NERE LATINUM QUINQUE SOLUMMODO EMITUR: UTRONIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. ATTAMEN, SI QUIS EMAT INTEGRE ET SEORSIM COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVEN VEL PRO SEX FRANCIS SOLUM OSTINEBIT. ISTÆ CONDICTIONES FUTURIS PATROLOGIÆ SERIEBUS APPLICANTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NON NOBIS DEEST.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CXXIII.

THEOPHYLACTUS BULGARIE ARCHIEPISCOPUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA D'ANROISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MœNIA PARISIENSIS.

1864

BR
GO
.M3
1857
V.123
Copy 1
NON-CIRCULATING

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XI. ANNUS 1070.

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

THEOPHYLACTI

BULGARÆ ARCHIEPISCOPI

OPERA QUÆ REPERIRI POTUERUNT OMNIA.

ACCEDIT

FR. J. F. MARIE BERN. DE RUBEIS

DISSERTATIO

DE IPSIUS THEOPHYLACTI ÆTATE, GESTIS, SCRIPTIS AC DOCTRINA;

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS PRIMUS.

VENIUNT QUATUOR VOLUMINA 44 FRANCIS GALICIS.

EXCDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1864

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XI. ANNUS 1070.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXXIII CONTINENTUR.

THEOPHYLACTUS BULGARIÆ ARCHIEPISCOPUS*.

Fr. J. F. Maria de Rubeis Dissertatio de Theophylacti ætate, gestis. scriptis ac doctrina.

col. 9

THEOPHYLACTI OPERA.

Enarratio in Evangelium S. Matthæi.	143
— in Evangelium S. Marci.	487
— in Evangelium S. Lucæ.	683
— in Evangelium S. Joannis.	1127

Theophylacti Opera recedimus juxta editionem quæ annis 1754-1758, curantibus viris doctissimis, Venetiis prodit apud Josephum Bertellam, in officina Hertziana. Quatuor voluminibus formæ maximæ constat; sed editionis curatores, cum de reperto Theophylacti in Psalmos commentario desperarent, Euthymii Zigabeni Commentarium substituerunt, alibi Græcæ nunquam editum, ut tomum quartum absolverent. Inde hoc nobis incommodi ortum est, quod volumina nostra voluminibus editionis Venetæ jam non responderent; nam, dempto Euthymio, ut vult ratio temporum, e tribus tomis Venetis cum dimidio quatuor nobis constituendi fuerunt; unde fit ut primus tomus Venetus continuetur in secundo nostro, secundus in tertio, tertius et quartus pars prior in quarto nostro et ultimo.

FR. J. F. BERN. MARIÆ DE RUBEIS

ORDINIS PRÆDICATORUM

DE THEOPHYLACTI BULGARIÆ ARCHIEPISCOPI GESTIS,

SCRIPTIS AC DOCTRINA,

DEQUE VENETA OPERUM EJUS OMNIUM EDITIONE,

DISSERTATIO

I.

Scriptores qui Theophylactum sæculo nono floruisse asserunt. Anachronismi causa, sumpta ex episcopo, quem nomine Theophylacti vocatum putant, eodem sæculo a Bulgaros erudiendos misso. Sed eo ipsum nomine appellatum fuisse non constat.

[I] 1. Præviam ad opera Theophylacti Bulgariæ archiepiscopi, quæ sive hactenus excusa, sive nondum edita, typis Venetis Græce et Latine in lucem prodeunt omnia, Dissertationem pro munere imposito, proque mea virili elucubratur, diligentius de tempore agendum primo loco mihi est, quo vitam agebat ille, floruitque sacra eruditione ac dignitatibus. Variæ feruntur, longe lateque discrepantes inter se, bibliographorum scriptorumve sententiæ. Fuere apud Labbeum in Dissertatione historica, qui, Eutropii auctoritate temere advocata, Theophylactum circa annum Christi 760 collocarunt. Hanc indicasse opinionem, ipsam est solide refutasse.

Antonius Possevinus in *Apparatu sacro* tomo II : « Vixit, inquit, circa annum octingentesimum et sexagesimum, » quo Constantinopolitanum imperium tenebat Michael Porphyrogenitus, hujus nominis tertius. Ipsum recenset ad annum octingentesimum octogesimum tertium, imperante Basilio dicto *Macedone*, Marquardus Freherus in sua *Chronologia*, quæ præmissa prostat Juri Græco-Romano ex pluribus bibliothecis eruto, Latineque reddito a Joanne Leunclavio : et hoc etiam tempore floruisse Theophylactum, opinio fuit Philippi Mornæi in *Historia papatus* pag. 187. Numerat demum Sixtus Senensis libro IV *Bibliothecæ sanctæ*, « annum Domini nongentesimum sub Michael, ut ait, et Theodora : » ubi chronicum sphaera apertissimum est, cum Michael tertius anno 832 cum Theodora matre regere imperium cœperit, rexeritque ad annum usque 867.

2. In hunc ducentorum et amplius annorum inciderunt anachronismum scriptores alii, immanissimi erroris causam simul indicantes. Annalium parens Baronius ad annum 870 num. LIII, refert, Ignatium, urbis regiæ Constantinopoleos patriarcham, auxilio Basilii imperatoris, in Bulgariæ misisse provinciam, « tanquam ad Ecclesiæ Constantinopolitanæ diocesium pertinentem, » creatum a se episcopum, una cum aliis clericis, « quem nominatum fuisse Theophylactum affirmant. » En vero datam acceptamque errandi occasionem : temere scilicet sumpto Theophylacto episcopo, si fuit quidem eo [II] nomine appellatus, ad recens conversos Bulgaros transmisso, pro archiepiscopo nostro Theophylacto, quo de agimus.

Error hic est Roberti Chreygtoni, qui apud Allatum in *Exercitatione* xv in ipsum heterodoxum hominem, nihil hæsitans ait pag. 251 : « Photius (Ignatius habent alii) ... Theophylactum Constantinopolitanum in omni litteratura florentissimum, et a perenni lectione sancti Chrysostomi, quem in succum et sanguinem converterat, facundissimum virum... eo direxit, » in Bulgariam. In eundem antea impeggerat errorem Petrus Pithæus in *Historia controversiæ de processione Spiritus sancti* : « Etsi de Theophylacti ætate, in-

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XI. ANNUS 1070.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXXIII CONTINENTUR.

THEOPHYLACTUS BULGARIÆ ARCHIEPISCOPUS *.

Fr. J. F. Maria de Rubeis Dissertatio de Theophylacti ætate, gestis, scriptis ac doctrina.

col. 9

THEOPHYLACTI OPERA.

Enarratio in Evangelium S. Matthæi.	143
— in Evangelium S. Marci.	487
— in Evangelium S. Lucæ.	683
— in Evangelium S. Joannis.	1127

Theophylacti Opera recedimus juxta editionem quæ annis 1754-1756, curantibus viris doctissimis, Venetiis prodijt apud Josephum Bertellam, in officina Hertziana. Quatuor voluminibus formæ maximæ constat; sed editionis curatores, cum de reperiendo Theophylacti in Psalmos commentario desperarent, Euthymii Zigabeni Commentarium substituerunt, alibi Græcè nunquam editum, ut tomum quartum absolverent. Iade hoc nobis incommodi ortum est, quod volumina nostra voluminibus editionis Venetæ jam non responderent; nam, dempto Euthymio, ut vult ratio temporum, e tribus tomis Venetis cum dimidio quatuor nobis constituendi fuerunt; unde fit ut primus tomus Venetus contineretur in secundo nostro, secundus in tertio, tertius et quartus pars prior in quarto nostro et ultimo.

FR. J. F. BERN. MARIÆ DE RUBEIS

ORDINIS PRÆDICATORUM

DE THEOPHYLACTI BULGARIÆ ARCHIEPISCOPI GESTIS,

SCRIPTIS AC DOCTRINA,

DEQUE VENETA OPERUM EJUS OMNIUM EDITIONE,

DISSERTATIO

I.

Scriptores qui Theophylactum sæculo nono floruisse asserunt. Anachronismi causa, sumpta ex episcopo, quem nomine Theophylacti vocatum putant, eodem sæculo a Bulgaros erudiendos misso. Sed eo ipsum nomine appellatum fuisse non constat.

[I] 1. Præviã ad opera Theophylacti Bulgariæ archiepiscopi, quæ sive hactenus excusa, sive nondum edita, typis Venetis Græcæ et Latine in lucem prodeunt omnia, Dissertationem pro munere imposito, proque mea virili elucubraturò, diligentius de tempore agendum primo loco mihi est, quo vitam agebat ille, floruitque sacra eruditione ac dignitatibus. Variæ feruntur, longè lateque discrepantes inter se, bibliographorum scriptorumve sententiæ. Fuere apud Labbeum in Dissertatione historica, qui, Entropii auctoritate temere advocata, Theophylactum circa annum Christi 760 collocarunt. Hanc indicasse opinionem, ipsam est solide refutasse.

Antonius Possevinus in *Apparatu sacro* tomo II : « Vixit, inquit, circa annum octingentesimum et sexagesimum, » quo Constantinopolitanum imperium tenebat Michael Porphyrogenitus, hujus nominis tertius. Ipsum recenset ad annum octingentesimum octogesimum tertium, imperante Basilio dicto *Macedone*, Marquardus Freherus in sua Chronologia, quæ præmissa prostat Juri Græco-Romano ex pluribus bibliothecis eruto, Latineque reddito a Joanne Leunclavio : et hoc etiam tempore floruisse Theophylactum, opinio fuit Philippi Morneï in *Historia papatus* pag. 187. Numerat demum Sixtus Senensis libro IV *Bibliothecæ sanctæ*, « annum Domini nongentesimum sub Michaele, ut ait, et Theodora : » ubi chronicum sphalma apertissimum est, cum Michael tertius anno 832 cum Theodora matre regere imperium cœperit, rexeritque ad annum usque 867.

2. In hunc ducentorum et amplius annorum inciderunt anachronismum scriptores alii, immanissimi erroris causam simul indicantes. Annalium parens Baronius ad annum 870 num. LII, refert, Ignatium, urbis regiæ Constantinopoleos patriarcham, auxilio Basilii imperatoris, in Bulgariæ misisse provinciam, « tanquam ad Ecclesiæ Constantinopolitanæ diœcesim pertinentem, » creatum a se episcopum, una cum aliis clericis, « quem nominatum fuisse Theophylactum affirmant. » En vero datam acceptamque errandi occasionem : temere scilicet sumpto Theophylacto episcopo, si fuit quidem eo [II] nomine appellatus, ad recens conversos Bulgaros transmisso, pro archiepiscopo nostro Theophylacto, quo de agimus.

Error hic est Roberti Chreygtoni, qui apud Allatum in Exercitatione xv in ipsum heterodoxum hominem, nihil hæsitans ait pag. 251 : « Photius (Ignatius *habent alii*)... Theophylactum Constantinopolitanum in omni litteratura florentissimum, et a peregrina lectione sancti Chrysostomi, quem in succum et sanguinem converterat, sacundissimum virum... eo direxit, » in Bulgariam. In eumdem antea impegerat errorem Petrus Pithœus in *Historia controversiæ de processione Spiritus sancti* : « Etsi de Theophylacti ætate, in-

quiens, nemo adhuc quod sciam, certi aliquid prodiderit, eum tamen sub Photio vixisse ut probabilius credam, auctor mihi est liber quidam Fratrum Prædicatorum contra Græcos, qui Theophylactum a Photio quondam patriarcha Bulgaris missum habet. » Patriarchatum prima vice ab anno 857 ad annum 867 tenuit Photius. Iterum sedem illam conscendit Ignatius, quam anno 877 reliquit vita mortali functus : eamque denuo occupavit Photius ad annum usque 886.

Memoratum a Pithæo librum Fratrum Prædicatorum contra Græcos typis Ederianis Petrus Stevartius vulgavit Ingolstadii anno 1616, in-4, sub hoc titulo : *Tractatus contra Græcorum errores editus Constantinopoli in ædibus FF. Prædicatorum anno Domini MCCLII*. Ita scilicet inscriptum reperit vir clarissimus in codice Bavarico, quo utebatur. Quis istud in Magnam Patrum Bibliothecam intulerunt Parisienses tomo IV, Colonienses tomo XV, et Lugdunenses tomo XXVII. Anonymus auctor est, de quo egregie disserentem consule Jacobum Echardum tomo I Scriptorum ordinis Prædicatorum ad annum 1252. Anonymi verba sunt in editione Lugdunensi pag. 603, col. 2. » Theophylacti archiepiscopi Bulgarorum, qui missus est a Photio tempore schismatis in Bulgariam, ut ipsos Bulgaros tunc temporis Ecclesiæ Romanæ devotos et obediētes, ad Græcorum ritus et obediētiā revocaret : quod et factum est. Iste itaque Theophylactus, cum omnia fere scripta beati Joannis Chrysostomi suo ingenio abbreviasset, » etc. Primus innotescit is auctor, qui missum ad Bulgaros episcopum appellaverit Theophylactum, ipsumque existimaverit eundem cum Theophylacto archiepiscopo.

3. Sed episcopum, quem ad Bulgaros transmisere Græci, non ait Baronius Theophylacti nomine vocatum. Indicat solum, « nominatum fuisse Theophylactum, ab aliis affirmari : » nec enim solida ac vetusta præsto erant viro doctissimo nonumenta, quæ hanc ejus episcopi appellationem confirmarent. Latissime de Bulgarico isto negotio apud Anastasium Bibliothecarium agitur in Vita Adriani II, qui Romanam sedem ab anno 868 tenuit ad annum usque 872, neque Theophylacti nomine episcopus vocatur, Constantinopoli missus ad Bulgaros. Eodem prætermissio nomine, rem narrat Constantinus Porphyrogenitus, Leonis Sapientis filius, in Vita Basilii Macedonis, imperatoris et avi num. XCV. « E gens Bulgarorum, inquit, crebris imperatoris (Basilii) hortamentis, splendidisque acceptionibus ac cultu, necnon magnificis largitionibus ac muneribus ἀρχιεπισκοπον καταβιβασθαι, archiepiscopum recipere suadetur : καὶ ἐπισκόποις καταπικνωθῆναι τὴν χώραν ἀνέχεται, et episcopis impleri provinciam non abnuit. » Utroque in loco Theophylacti nomen siletur.

II.

Vitam non egisse Theophylactum archiepiscopum sæculo nono, demonstrat Baronius epistoliarum ejus auctoritate. Ad sæculum undecimum refert ipsum sub imperatoribus Michaelis Duca, Nicophoro Botoniata et Alexio Comneno. Aliquo temporis intervallo dissident bibliographi scriptoresque recentiores ; maximeque Dufresnius tempora solius Alexii Comneni imperantis designat.

4. Fuerit vero Theophylacti nomine episcopus ille appellatus : at omni procul dubio « Theophylactus archiepiscopus Bulgaricæ (verba sunt Baronii loco citato ad annum 870) cujus exstant in sacrum Evangelium lucubrationes, et alia scriptorum monumenta, longe post hæc tempora claruit, tribus (duobus) nimirum ab hoc sæculis evolutis sub Comnenorum et Ducarum familiæ imperatoribus. » Sententiam confirmat ad annum 1071, num. XV, « Evidentissime enim, inquit, ad convincendum errorem (superius memoratum) testimonia eliciuntur ex ejusdem Theophylacti scriptorum monumentis : Epistolis, inquam, ipsius, quæ numero quinquaginta novem Græcæ [III] scriptæ exstant in Vaticana bibliotheca, industria viri disertissimi Jacobi Sirmondi societatis Jesu professoris, in lucem ex abditi vindicatæ, atque Latinitate donatæ, sed nondum cusæ. Ex his, inquam, ejus Epistolis multiplici argumento monstratur, non ante annos ducentos [anno circiter 870], sed hoc ipso tempore (undecimo sæcūlo), ipsum Theophylactum claruisse ; quod scilicet ejus Epistolæ, vel datæ habentur ad eos qui hoc ipso tempore vixisse noscuntur, vel in eis eorundem vitæ mentio habetur. »

Hoc loco Theophylacti Epistolas a Baronio recensitas litteris integris, non numeris, legis quinquaginta novem : unde miratur Joan. Albertus Fabricius in *Bibliotheca Græca* vol. VI, pag. 285, ab eodem Baronio ad annum 1073, num. XC, epistolam numerari 61 in

marginis ora. Aut alterutro certe in loco mendum cubat : aut ex ipsis numeris, *unarii transpositione* vitialis, profectus error est; numero scilicet 61 posito pro 16, aut LXI pro LIX. Prædictas Theophylacti Epistolas ex alio ms. codice bibliothecæ Medicæ postea deprompsit Andreas Schottus : ab eoque acceptas primus Græcè typis edidit Joannes Meursius Lugduni Batavorum anno 1617, in-4, quas Latine conversas a Vincentio Marinero Valentino præstat Coloniensis Bibliotheca Patrum tomo XV et Lugdunensis tomo XVIII. Numerantur vero quinque supra septuaginta : in quibus attamen aliquæ desiderantur, quæ Vaticano ex codice afferuntur a Baronio.

Pro sua sententia argumentum variis ex epistolis Annalium parens instruit ad annum 1071. Hæc enim habentur verba in epistola quæ decima septima Vaticano in codice numeratur, *ad filium Sebastocratoris data* : « Oro igitur, et his litteris tanquam corpore supplex procumbo, ut miserereis felicissimæ quondam Ecclesiæ, quam Christianissimus ille Borises, Bulgarorum rex, unam et ipsam e septem catholicis ædificavit : tu renova. » — « Cum in ea, Baronius ait, mentio fiat Borisis Bulgarorum regis, qui vixit, ut Zonaras et alii ostendunt, post centum (a Photio et Ignatio) annos, nempe sub Nicephoro Phoca et Joanne Zimisce imperatoribus (vel ab anno 971 ad annum 973, ut Dufresnius adnotat), plæne apparet, non tunc ipsum vixisse sub Basilio (Macedone), sed longe post illa tempora Theophylactum Bulgarorum præfuisse Ecclesiæ archiepiscopum. Sed et cum et ibi meminit de ecclesiis ab eodem rege antea ædificatis, et post multum spatium temporis unam ex illis dirutam proponit restituendam, plane demonstrat, longe postea ab eo tempore eundem Theophylactum claruisse. « Sapiens nemo fuerit, qui Theophylactum non removeat ab ævo Photiano.

5. Vitam ipsum egisse statuit Baronius, sub Michaelè VII Duca, et Nicephoro Botoniata, et Alexio Comneno. Imperium primus auspicatus est anno 1071, alter 1078, tertius 1081, ad annum usque 1118. Primum refert Theophylacti epistolam ad Mariam imperatricem, Michaelis Ducæ, ac postea Botoniatæ uxorem. Epistolam addit decimam tertiam, quæ data legitur *ad Joannem Ducam, sororium imperatoris* : in eaque hæc habentur verba, « Cæterum, o fortunatum Ducarum genus, recta omnia et honesta in te complectens, in hac mihi bonitate persiste. » Addit etiam epistolam octavam, ubi sic ait Theophylactus : « Vides quomodo tam facile colendissimi Comneni sigillum subversum est ab ipso Comneno. »

Itaque affirmare necesse est, ut Baronius ait ibidem num. XVIII, Theophylactum ipsum, Bulgaricæ archiepiscopum, eam functionem administrasse hoc tempore, quo sive Ducæ, sive Comneni Constantinopoli imperabant. Viro doctissimo nemo non porrigat manus.

6. Hujusce tamen temporis veluti periodos, quibus et vixit et floruit Theophylactus, sibi visi sunt definire accuratius posse bibliographi scriptoresve posteriores. Philippus Labbeus in sua ad Bellarminum Dissertatione historica : « Circiter annum 1071 vivebat (inquit), tempore summi pontificis Alexandri II et Romani Diogenis (ab anno 1068 imperantis) temporibus, ut ejus ex Epistolis constat. Pervenit quoque ad pontificatum Gregorii VII et imperium Nicephori Botoniatæ... Quo autem obierit anno, prorsus ignoro. » Eadem transcribere verba Dupinius, et Casimirus Oudinus, et Georgius Matthias Konigius in *Bibliotheca vetere et nova*, « Theophylactum floruisse aientes, sub imperatoribus Romano Diogene, Michaelè Duca et Nicephoro Botoniata. » Quæ utique verba vitam ejus concludere videntur intra ejusdem Botoniatæ regnantis tempora.

Imo potius sub Alexio Comneno suam egisse vitam, infulas gestasse Bulgaricas, ac [IV] litteris floruisse Theophylactum, adnotat Carolus Dufresnius Du Cange in notis ad Annæ Comnenæ librum viii *Alexiados* : « Floruit Theophylactus, inquit, Alexio Comneno imperante, non vero sub Romano Diogene, aut Michaelè Duca, ut vult Baronius : quod ex ipsius Epistolis a Meursio editis satis constat. Quarum quædam ad Adrianum Alexii fratrem, Nicephorum Melissenum Cæsarem, Gregorium Taronitam, Nicephorum Briennium, Alexii consocerum, et alios ex Alexiana et Comnena familia principes scriptæ sunt. Una etiam ad Nicolaum patriarcham : » hujus nominis *Tertium*, qui sedem Constantinopolitanam conscendit, Anna Comnena teste libro x *Alexiados*, ἐπιμεμήσεως ἑβδόμης ἔτους ςϞϛβ' *indictione septima, anno sex millesimo quingentesimo nonagesimo secundo, æræ scilicet vulgaris 1084.*

BR
GO
.M3
1857
v.123
Copy 1
NON-CIRCULATING

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XI. ANNUS 1070.

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

THEOPHYLACTI

BULGARJÆ ARCHIEPISCOBI

OPERA QUÆ REPERIRI POTUERUNT OMNIA.

ACCEDIT

FR. J. F. MARJÆ BERN. DE RUBEIS

DISSERTATIO

DE IPSIUS THEOPHYLACTI ÆTATE, GESTIS, SCRIPTIS AC DOCTRINA;

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSE,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS PRIMUS.

VENIUNT QUATUOR VOLUMINA 44 FRANCIS GALICIS.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
EN VIA DICTA D'ANBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1864

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XI. ANNUS 1070.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXXIII CONTINENTUR.

THEOPHYLACTUS BULGARIE ARCHIEPISCOPUS *.

Fr. J. F. Maria de Rubis Dissertatio de Theophylacti aetate, gestis, scriptis ac doctrina.

col. 9

THEOPHYLACTI OPERA.

Enarratio in Evangelium S. Matthæi.	143
— in Evangelium S. Marci.	487
— in Evangelium S. Lucæ.	683
— in Evangelium S. Joannis.	1127

Theophylacti Opera recedimus juxta editionem que annis 1751-1758, curantibus viris doctissimis, Venetiis prodit apud Josephum Bertellam, in officina Hertziæ. Quatuor voluminibus formæ maximæ constat; sed editionis curatores, cum de reperto Theophylacti in Psalmos commentario desperarent, Euthymii Zigabeni Commentarium substituerunt, alibi Græca nunquam editum, ut tomum quartum absoluerent. Inde hoc nobis incommodi ortum est, quod volumina nostra voluminibus editionis Venetæ jam non responderent; nam, dempto Euthymio, ut vult ratio temporum, e tribus tomis Venetis cum dimidio quatuor nobis constituendi fuerunt; unde fit et primus tomus Venetus continuatur in secundo nostro, secundus in tertio, tertius et quarti pars prior in quarto nostro et ultimo.

FR. J. F. BERN. MARIÆ DE RUBEIS

ORDINIS PRÆDICATORUM

DE THEOPHYLACTI BULGARIE ARCHIEPISCOPI GESTIS,

SCRIPTIS AC DOCTRINA,

DEQUE VENETA OPERUM EJUS OMNIUM EDITIONE,

DISSERTATIO

I.

Scriptores qui Theophylactum sæculo nono floruisse asserunt. Anachronismi causa, sumpta ex episcopo, quem nomine Theophylacti vocatum putant, eodem sæculo a Bulgaros erudiendos misso. Sed eo ipsum nomine appellatum fuisse non constat.

[I] 1. Præviam ad opera Theophylacti Bulgariæ archiepiscopi, quæ sive hactenus excussa, sive nondum edita, typis Venetis Græce et Latine in lucem prodeunt omnia, Dissertationem pro munere imposito, proque mea virili elucubratur, diligentius de tempore agendum primo loco mihi est, quo vitam agebat ille, floruitque sacra eruditione ac dignitatibus. Variæ feruntur, longe lateque discrepantes inter se, bibliographorum scriptorumve sententiæ. Fuere apud Labbeum in Dissertatione historica, qui, Eutropii auctoritate temere advocata, Theophylactum circa annum Christi 760 collocarunt. Hanc indicasse opinionem, ipsam est solide refutasse.

Antonius Possevinus in *Apparatu sacro* tomo II : « Vixit, inquit, circa annum octingentesimum et sexagesimum, » quo Constantinopolitanum imperium tenebat Michael Porphyrogenitus, hujus nominis tertius. Ipsum recenset ad annum octingentesimum octogesimum tertium, imperante Basilio dicto *Macedone*, Marquardus Freherus in sua *Chronologia*, quæ præmissa prostat Juri Græco-Romano ex pluribus bibliothecis eruto, Latineque reddito a Joanne Leunclavio : et hoc etiam tempore floruisse Theophylactum, opinio fuit Philippi Mornæi in *Historia papatus* pag. 187. Numerat demum Sixtus Senensis libro IV *Bibliothecæ sanctæ*, « annum Domini nongentesimum sub Michael, ut ait, et Theodora : » ubi chronicum sphalma apertissimum est, cum Michael tertius anno 832 cum Theodora matre regere imperium cœperit, rexeritque ad annum usque 867.

2. In hunc ducentorum et amplius annorum inciderunt anachronismum scriptores alii, immanissimi erroris causam simul indicantes. Annalium parens Baronius ad annum 870 num. LII, refert, Ignatium, urbis regie Constantinopoleos patriarcham, auxilio Basilii imperatoris, in Bulgariæ misisse provinciam, « tanquam ad Ecclesiæ Constantinopolitanæ diocesium pertinentem, » creatum a se episcopum, una cum aliis clericis, « quem nominatum fuisse Theophylactum affirmant. » En vero datam acceptamque errandi occasionem : temere scilicet sumpto Theophylacto episcopo, si fuit quidem eo [II] nomine appellatus, ad recens conversos Bulgaros transmisso, pro archiepiscopo nostro Theophylacto, quo de agimus.

Error hic est Roberti Chreygtoni, qui apud Allatium in *Exercitatione* xv in ipsum heterodoxum hominem, nihil hæsitans ait pag. 251 : « Photius (Ignatius *habent alii*) Theophylactum Constantinopolitanum in omni litteratura florentissimum, et a perenni lectione sancti Chrysostomi, quem in succum et sanguinem converterat, facundissimum virum... eo direxit, » in Bulgariam. In eundem antea impeggerat errorem Petrus Pithæus in *Historia controversiæ de processione Spiritus sancti* : « Etsi de Theophylacti ætate, in-

quiens, nemo adhuc quod sciam, certi aliquid prodiderit, eum tamen sub Photio vixisse ut probabilius credam, auctor mihi est liber quidam Fratrum Prædicatorum contra Græcos, qui Theophylactum a Photio quondam patriarcha Bulgaris missum habet. » Patriarchatum prima vice ab anno 857 ad annum 867 tenuit Photius. Iterum sedem illam conscendit Ignatius, quam anno 877 reliquit vita mortali functus : eamque denuo occupavit Photius ad annum usque 886.

Memoratum a Pithæo librum Fratrum Prædicatorum contra Græcos typis Ederianis Petrus Stevartius vulgavit Ingolstadii anno 1616, in-4, sub hoc titulo : *Tractatus contra Græcorum errores editus Constantinopoli in ædibus FF. Prædicatorum anno Domini MCCLII*. Ita scilicet inscriptum reperit vir clarissimus in codice Bavarico, quo utebatur. Quis istud in Magnam Patrum Bibliothecam intulerunt Parisienses tomo IV, Colonienses tomo XV, et Lugdunenses tomo XXVII. Anonymus auctor est, de quo egregie disserentem consule Jacobum Echardum tomo I Scriptorum ordinis Prædicatorum ad annum 1252. Anonymi verba sunt in editione Lugdunensi pag. 603, col. 2. « Theophylacti archiepiscopi Bulgarorum, qui missus est a Photio tempore schismatis in Bulgariam, ut ipsos Bulgaros tunc temporis Ecclesiæ Romanæ devotos et obediētes, ad Græcorum ritus et obediētiā revocaret : quod et factum est. Iste itaque Theophylactus, cum omnia fere scripta beati Joannis Chrysostomi suo ingenio abbreviasset, » etc. Primus innotescit is auctor, qui missum ad Bulgaros episcopum appellaverit Theophylactum, ipsumque existimaverit eundem cum Theophylacto archiepiscopo.

3. Sed episcopum, quem ad Bulgaros transmisere Græci, non ait Baronius Theophylacti nomine vocatum. Indicat solum, « nominatum fuisse Theophylactum, ab aliis affirmari : » nec enim solida ac vetusta præsto erant viro doctissimo monumenta, quæ hanc ejus episcopi appellationem confirmarent. Latissime de Bulgarico isto negotio apud Anastasium Bibliothecarium agitur in Vita Adriani II, qui Romanam sedem ab anno 868 tenuit ad annum usque 872, neque Theophylacti nomine episcopus vocatur, Constantinopoli missus ad Bulgaros. Eodem prætermisso nomine, rem narrat Constantinus Porphyrogenitus, Leonis Sapientis filius, in Vita Basilii Macedonis, imperatoris et avi num. XCV. « E gens Bulgarorum, inquit, crebris imperatoris (Basilii) hortamentis, splendidisque acceptionibus ac cultu, necnon magnificis largitionibus ac muneribus ἀρχιεπισκοπον καταβιβασθαι, archiepiscopum recipere suadetur : καὶ ἐπισκόποις καταπικνωθῆναι τὴν χώραν ἀνάγειται, et episcopis impleri provinciam non abnuit. » Utrouque in loco Theophylacti nomen siletur.

II.

Vitam non egisse Theophylactum archiepiscopum sæculo nono, demonstrat Baronius epistoliarum ejus auctoritate. Ad sæculum undecimum refert ipsum sub imperatoribus Michaelis Duca, Nicephoro Botoniata et Alexio Comneno. Aliquo temporis intervallo dissident bibliographi scriptoresque recentiores ; maximeque Dufresnius tempora solius Alexii Comneni imperantis designat.

4. Fuerit vero Theophylacti nomine episcopus ille appellatus : at omni procul dubio « Theophylactus archiepiscopus Bulgaricæ (verba sunt Baronii loco citato ad annum 870) cujus exstant in sacrum Evangelium lucubrationes, et alia scriptorum monumenta, longe post hæc tempora claruit, tribus (duobus) nimirum ab hoc sæculis evolutis sub Comnenorum et Ducarum familiæ imperatoribus. » Sententiam confirmat ad annum 1071, num. XV, « Evidentissime enim, inquit, ad convincendum errorem (superius memoratum) testimonia eliciuntur ex ejusdem Theophylacti scriptorum monumentis : Epistolis, inquam, ipsius, quæ numero quinquaginta novem Græcæ [III] scriptæ exstant in Vaticana bibliotheca, industria viridisertissimi Jacobi Sirmondi societatis Jesu professoris, in lucem ex abditis vindicatæ, atque Latinitate donatæ, sed nondum cuscæ. Ex his, inquam, ejus Epistolis multiplici argumento monstratur, non ante annos ducentos [anno circiter 870], sed hoc ipso tempore (undecimo sæcūlo), ipsum Theophylactum claruisse ; quod scilicet ejus Epistolæ, vel datæ habentur ad eos qui hoc ipso tempore vixisse noscuntur, vel in eis eorundem vitæ mentio habetur. »

Hoc loco Theophylacti Epistolas a Baronio recensitas litteris integris, non numeris, legis quinquaginta novem : unde miratur Joan. Albertus Fabricius in *Bibliotheca Græca* vol. VI, pag. 285, ab eodem Baronio ad annum 1073, num. XC, epistolam numerari 61 in

marginis ora. Aut alterutro certe in loco mendum cubat : aut ex ipsis numeris, *unarii transpositione* vitialis, profectus error est ; numero scilicet 61 posito pro 16, aut LXI pro LIX. Prædictas Theophylacti Epistolas ex alio ms. codice bibliothecæ Medicæ postea deprompsit Andreas Schottus : ab eoque acceptas primus Græcæ typis edidit Joannes Meursius Lugduni Batavorum anno 1617, in-4, quas Latine conversas a Vincentio Marinero Valentino præstat Coloniensis Bibliotheca Patrum tomo XV et Lugdunensis tomo XVIII. Numerantur vero quinque supra septuaginta : in quibus attamen aliquæ desiderantur, quæ Vaticano ex codice afferuntur a Baronio.

Pro sua sententia argumentum variis ex epistolis Annalium parens instruit ad annum 1071. Hæc enim habentur verba in epistola quæ decima septima Vaticano in codice numeratur, *ad filium Sebastocratoris* data : « Oro igitur, et his litteris tanquam corpore supplex procumbo, ut miserearis felicissimæ quondam Ecclesiæ, quam Christianissimus ille Borises, Bulgarorum rex, unam et ipsam e septem catholicis ædificavit : tu renova. » — « Cum in ea, Baronius ait, mentio fiat Borisis Bulgarorum regis, qui vixit, ut Zonaras et alii ostendunt, post centum (a Photio et Ignatio) annos, nempe sub Nicephoro Phoca et Joanne Zimisce Imperatoribus (vel ab anno 971 ad annum 973, ut Dufresnius adnotat), plane apparet, non tunc ipsum vixisse sub Basilio (Macedone), sed longe post illa tempora Theophylactum Bulgarorum præfuisse Ecclesiæ archiepiscopum, Sed et cum et ibi meminit de ecclesiis ab eodem rege antea ædificatis, et post multum spatium temporis unam ex illis dirutam proponit restituendam, plane demonstrat, longe postea ab eo tempore eundem Theophylactum claruisse. « Sapiens nemo fuerit, qui Theophylactum non removeat ab ævo Photiano.

5. Vitam ipsum egisse statuit Baronius, sub Michaelē VII Duca, et Nicephoro Botoniata, et Alexio Comneno. Imperium primus auspicatus est anno 1071, alter 1078, tertius 1081, ad annum usque 1118. Primam refert Theophylacti epistolam ad Mariam imperatricem, Michaelis Ducæ, ac postea Botoniatæ uxorem. Epistolam addit decimam tertiam, quæ data legitur *ad Joannem Ducam, sororium imperatoris* : in eaque hæc habentur verba, « Cæterum, o fortunatum Ducarum genus, recta omnia et honesta in te complectens, in hac mihi bonitate persiste. » Addit etiam epistolam octavam, ubi sic ait Theophylactus : « Vides quomodo tam facile colendissimi Comneni sigillum subversum est ab ipso Comneno. »

Itaque affirmare necesse est, ut Baronius ait ibidem num. XVIII, Theophylactum ipsum, Bulgaricæ archiepiscopum, eam functionem administrasse hoc tempore, quo sive Ducæ, sive Comneni Constantinopoli imperabant. Viro doctissimo nemo non porrigat manus.

6. Hujusce tamen temporis veluti periodos, quibus et vixit et floruit Theophylactus, sibi visi sunt definire accuratius posse bibliographi scriptoresve posteriores. Philippus Labbeus in sua ad Bellarminum Dissertatione historica : « Circiter annum 1071 vivebat (inquit), tempore summi pontificis Alexandri II et Romani Diogenis (ab anno 1068 imperantis) temporibus, ut ejus ex Epistolis constat. Pervenit quoque ad pontificatum Gregorii VII et imperium Nicephori Botoniatæ... Quo autem obierit anno, prorsus ignoro. » Eadem transcribere verba Dupinius, et Casimirus Oudinus, et Georgius Matthias Koenigius in *Bibliotheca vetere et nova*, « Theophylactum floruisse aientes, sub imperatoribus Romano Diogene, Michaelē Duca et Nicephoro Botoniata. » Quæ utique verba vitam ejus concludere videntur intra ejusdem Botoniatæ regnantis tempora.

Imo potius sub Alexio Comneno suam egisse vitam, infulas gestasse Bulgaricas, ac [IV] litteris floruisse Theophylactum, adnotat Carolus Dufresnius Du Cange in notis ad Annæ Comnenæ librum viii *Alexiados* : « Floruit Theophylactus, inquit, Alexio Comneno imperante, non vero sub Romano Diogene, aut Michaelē Duca, ut vult Baronius : quod ex ipsius Epistolis a Meursio editis satis constat. Quarum quædam ad Adrianum Alexii fratrem, Nicephorum Melissenum Cæsarem, Gregorium Taronitam, Nicephorum Briennium, Alexii consocerum, et alios ex Alexiana et Comnena familia principes scriptæ sunt. Una etiam ad Nicolaum patriarcham : » hujus nominis *Tertium*, qui sedem Constantinopolitanam ascendit, Anna Comnena teste libro x *Alexiados*, ἐπιμεμήσεως ἑξάμηνος ἔτους, ἡ 7^η ἡμέρα *indictione septima, anno sex millesimo quingentesimo nonagesimo secundo, æræ scilicet vulgaris 1084.*

III.

Cum Baronio sentit Antonius Pagius, Theophylactum etiam sub Michaelē Duca et Nicephoro Botoniata vixisse. Ejus argumentatio expenditur, quæ sumitur ex libro Regiæ Institutionis. Hæc eadem tempora indicat epistola ad Joannem Italum philosophum : cujus varia fata narrat Anna Comnena. Chronographiam confirmant aliæ epistolæ.

7. Hanc scriptorum discordiam, tametsi levem, conciliare aut omnino tollere splendidis vetustis monumentis non licet, quæ lucem afferant ad ejusdem Theophylacti chronographiam accuratissime digerendam. Pro virili agendum mihi est, ut ejus vitam agentis ac florentis tempora, quoad fieri diligentius poterit, proximius attingam, luce potissimum prælucente Epistolarum, sive quas Baronius edidit, sive quas typis vulgavit Meursius. Illud autem in lucro fuerit, quod easdem nos Epistolas decerpentes, tum ipsius Theophylacti gesta plura scitu digna enarrabimus, tum etiam adducemus non paucæ, quæ res ejus ævi Constantinopolitanas illustrent.

« His ergo ex Epistolis (verba sunt Antonii Pagii ad annum 1071, num. XIII) Ducangius perperam deducit Theophylactum non sub Michaelē Duca, sed sub Alexio Comneno floruisse : cum ex libro *De institutione regia* constet Theophylactum etiam sub Michaelē Duca vixisse. » Quænam argumentationi ex *Institutione regia* a Pagio depromptæ vis insit, accuratori opera disquirendum est.

8. Liber nuncupatus est Πρὸς Πορφυρογέννητον Κωνσταντῖνον, ad *Constantinum Porphyrogenitum*. Is Michaelis Ducæ et Mariæ, ex Alanicæ seu Ibericæ regibus satæ, filius erat, anno circiter 1074 natus. Despopsatam eidem Helenam Roberti Guiscardii filiam, narrant scriptores : et annum 1077 definit Lupus Protospatha. Hæc abruptis connubialia pacta Nicephorus Botoniata, qui anno 1078 usurpavit imperium, Michaelē deturbato, remissaque ad patrem Helena, quæ Constantinopolim, ubi adolesceret et excoleretur in aula, adducta fuerat. In monasterio Studensi reclusi agebant Michael et uxor Maria, et Constantinus filius : cum idem Michael, detonsis capillis, Ephesi metropolita renuntiatur ; ac Mariam, caleatis Ecclesiæ legibus, uxorem Botoniata sibi copulavit ; ejusque filium Constantinum reduxit in palatium. Imperium occupante Alexio Comneno anno 1081 dictus est Constantinus « particeps imperii, » ut ait Anna Comnena libro III *Alexiados*, « atque adeo rubris cothurnis et corona Augustali utebatur, et nomen ejus cum Alexii nomine proclamabatur. » At vero « Maria excessit palatio, migravitque in ædes a Constantino Monomacho imperatore constructas prope templum magni martyris Georgii, quæ lingua vulgari *Mangana* dici solent : » ubi reliquum vitæ inter sanctimonialia exegit, vitæque mortali functa est.

Hæc Mariæ fata describit *Regia* in *Institutione* Theophylactus ; unde colligitur primo, opus istud nonnisi sub Alexio Comneno imperante vulgatum a Theophylacto fuisse : ac deinde Antonii Pagii argumentationem infirmari, eadem ex *Regia Institutione* conjectantis, floruisse Theophylactum sub Michaelē Duca. Verba sunt capite 7 partis primæ : « Quid ipsi (*Mariæ*) gloria regni, quæ cum omnia, ut ait Apostolus 1, *arbitraretur stercora*, Christum solum lucrifacere elegit ; a quo et erecta de morte carnis, τὴν ἐν αὐτῷ κρυπτομένην ζωὴν, *absconditam in ipso vitam* amavit : et sic summum regiæ quidem dignitatis fastigium reputavit barathrum, humilitatis autem quæ secundum Christum est, celsitudinem vere cœlestem. Adeo ut magis una ex parte mirabilis videatur tanta mutatio, et ex alia magis perfectæ [V] ipsius mutationis summus gradus. *Ad solitariam se transferre vitam*, ἐπὶ τὴν μονήρη βίον μετενεχθῆναι puellis multis contigit : sed magis muliebriter, sed mollius. Verum adeo ferventer pauperem evasisse spiritu, solius felicitis Mariæ studium fuit et exercitatio. » Alexii Comneni tempora sine dubio definit hic Mariæ e palatio recessus, hic ejusdem accessus ad monasterium.

Ad idem pertinent Comneni imperium, quæ sequuntur. Corporeas Constantini dotes eximias celebrat Theophylactus capite 4, ipsumque repræsentat « insipientem in equum, » et « crebris exercentem sese cursibus, » et « in venationibus antevolantem comites. » Hæc eadem in puero jam *septenni*, adeo que vitam agente circa annum 1082, laudat Anna Comnena sub initium libri III *Alexiados* : « Erat ea justissima matris cura, inquit, pro puero festivitatis et eleganticæ admirabilis, adhuc septenni... Cujus suavitas sive loquentis, sive ludorum genere vario quos ferebat ætas, corpus scitissime moventis, judicio spectantium, comparatione omni superior erat. »

¹ Philipp. III, 8.

Regiam ergo suam *Institutionem* Constantino obtulerit Theophylactus, Alexio imperante : quod inficias iverit nemo. At inde ut Pagius argumentum promeret, quo Theophylactum jam antea et sub Michaelē Duca floruisse suaderet, hæc illi fortasse indicia fuerunt. Sibi namque « notissima » fuisse ait Bulgarus capite 6. « ornamenta omnis generis, in eorum vita rebusque gestis elucetia, quorum e sanguine satus erat » Constantinus : avi scilicet Constantini Ducæ, qui ab anno 1059 tenuit imperium ad annum usque 1067, et Michaelis Ducæ patris. Hunc vero ejusque gesta in imperio ita commendat Theophylactus, ut se cum eo satis indicet versatum esse : « Divinissimo patri tuo, inquit, quæ virtutis species animum non devinxerat? Aut cuinam is alteri vel in humanitatis studio primas, vel in sacræ doctrinæ accurata exquisitione concessit? Cui totum imperium nihil fuit aliud, nisi libri et dissertationes doctorum hominum; et aut proferre ipsum ex sese, aut ab alio audire quiddam ex antiquitate scitu dignum. » Celebrat etiam cumulatissime laudes Mariæ, sive degentis in monasterio, sive prius imperatricis, et Augustæ in throno, suumque filium Constantinum tam laudabili cura instituentis, ut « plures nato magistros imposuerit, quorum alii os fingerent, linguamque formarent ejus; alii subigerent disciplinarum præceptis animum, historiæ alii notitiam traderent, » ut legimus capite 13. Hos inter numerat se Theophylactus : « *Regiæ Institutionis* munusculum, inquit, affero tibi irrequisitus et voluntarius magister tuus; » *περοῦμαι γὰρ τῷ ὄνματι... Βασιλῶς καθηγητῆς προσκαλούμενος*, « exulto namque et glorior eo nomine, quod imperatoris præceptor appeller. » Filii ergo Constantini præceptor a Michaelē et Maria parentibus Theophylactus delectus designatusque videtur.

9. Hæc eadem tempora indicat ejus epistola quæ inter Meursianas numeratur 45, data τῷ φιλοσόφῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ, *domino Joanni philosopho*. Is est Joannes Italus, qui ab Anna Comnena libro v *Alexiados κατ' ἐξοχὴν* vocatur *Italus*, utpote ex Italia oriundus. De ipso agunt Conradus Gesnerus in *Bibliotheca universali*, Casimirus Oudinus *De scriptoribus ecclesiasticis*, Antonius Pagius ad annum 1083, ut cæteros prætermittam. Michaelis Pselli discipulus primum fuit, deinde æmulus, philosophica eruditione clarissimus. Theophylacti ad ipsum verba sunt : « Nos jam multo abhinc tempore, neque vidisti, neque in rebus necessariis favisti. » Tum ejus philosophiam, « cujus ultimum jam scanderat fastigium, » impense laudat. « Nobis autem, ait, puram illam, et utrinque constantem invictorum imperatorum, *παραμύλων βασιλέων*, benevolentiam assidue exhibe. »

Varias Itali vices ac fata paucis memoro, ut epistolæ ad ipsum datæ tempus innotescat. Ex Anna Comnena loco citato addiscimus, jurgia movisse ipsum contra Pselum, ex his admirationem sibi et plausum comparasse non solum plebis, verum etiam magnatum : favore potitum esse Michaelis Ducæ imperatoris, missum etiam ab eo anno circiter 1073 ad urbem Epidamnum, sive Dyrrachium, ut contra bellicos Normannorum in Italia motus invigilaret : sed veluti de proditione inculpatus, fugisse Romanæ : citius attamen revocatum Constantinopolim, ibique « principatum professionis philosophicæ » obtinuisse : hanc illum egisse denique scenam, donec Alexio, qui anno 1081 capessivit imperium, de impia doctrina suspectus, ad Ecclesiæ tribunal delatus est, percussus anathemate, ac si « metempsychosim » docuisset, « venerabiles contemneret sanctorum imagines, » aliosque vulgasset errores.

Jam colligo superiorem Theophylacti epistolam datam non esse Alexiano tempore; [VI] datam vero dici debere, cum Italus adhuc esset imperatoribus acceptus, et imperatorum benevolentiam impetrare Theophylacto posset. Quos ego imperatores intellexerim Michaelē Ducam, et Mariam conjugem. Fuerit vero ipsa Maria imperatrix, et Nicephorus Bontoniata imperator : sane cum hæc Theophylactus scriberet, se « jam multo abhinc tempore » non visum ab Italo aiebat; ut hinc sumere indicium liceat imperii, quod Michael tunc administraret ad annum usque 1078, quo Bontoniata successit.

10. Chronographiam confirmat ejusdem prima epistola ad *Mariam imperatricem*, cujus excerpta Baronius exhibet ad annum 1071, num. XVI. Verba sunt : « Descendo igitur ad Bulgaros, re Constantinopolitanus, hospitio Bulgarus, cariem situmque redolens, ut illi pellium pedorem. » Redibat scilicet ad suam Ecclesiam in Bulgariam, unde venerat Constantinopolim. Pergit vero : « Hæc itaque seculi ore sancto imperio tuo joci sumus. »

Titulum imperatricis tenuit Maria sub Michaelē Duca, primo ejus viro, tenuitque post

annum 1078, sub Nicephoro Botoniata, qui sibi eam copulavit uxorem : unde sub hæc tempora datam hanc a Theophylacto epistolam, constat. In ea jam senem vocat sese, id est ætatis jam provectæ : et hæc ejus *senilis*, aut *ætatis* provecta ipsum sine dubio exhibet sub Botoniata et Michaelæ Duca litteris ac dignitate florentem. Alias Baronius affert ejusdem epistolas ad annum 1073, a num. LXXXIII, quibus indicari putat gentis Crabatorum irruptiones, quæ, testibus Nicephoro Briennio, et Caropalata, et Zonara, « tertio anno imperii (Michaelis) Bulgariam occupare aggressa est, ac quædam loca cepit. » Satius fuerit, virum doctissimum de his consulere.

IV.

Florebat sine dubio sub Alexio Comneno imperatore. Ejusdem Theophylacti epistola ad Nicephorum Melissenum Cæsarem, ubi de imperatoris, aut Constantini, aut Michaelis morte. Item ad Gregorium Camaterum.

11. Sed Alexii Comneni imperium, anno 1081 inceptum, attingisse Theophylactum, jam evincit ejus *Regia Institutio*, sub eodem Augusto ad Constantinum Porphyrogenitum nuncupata, ut adnotavimus num. 8. Rem facit indubiam epistola inter Meursianas tertia, data *domino Nicolao patriarchæ*, qui sedem Constantinopolitanam anno 1084 conscendit, tenuitque ad annum undecimum sæculi duodecimi. Recole dicta num. 6.

12. Epistola *12 ad Cæsarem* data est, Nicephorum nempe Melissenum : « qui ab exercitu imperator proclamatus (verbis utor Dufresnii in *Stemmata Comnenorum* num. IV) potestate uxoris Eudociæ fratri, Alexio Comneno, ultro cessit, Cæsaris titulo contentus. » Cæsarea dignitate donatus est viii Aprilis, feria v hebdomadis Paschalis anno 1082, excessitque e vita die xvii Novembris, indictione xiii, anno Christi 1104. Ea itaque epistola post annum 1082 a Theophylacto scripta.

Hæc in eadem habentur verba : « Affinis tui imperatoris mortem, cujus sanctitatis virtutes omnes et gratias ego ipse potissime sum expertus, unde planctu dignus et perpetuo luctu mihi ille videtur, si alicui alteri etiam : illam, inquam, in expeditam animi promptitudinem accipies. » Quonam de imperatore vite functo sermo fiat, non ita perspicuum. Num fuerit Constantinus Porphyrogenitus, Michaelis et Mariæ filius, qui ab Alexio Comneno particeps imperii dictus est, Anna Comnena teste libro in *Alexiados*, « corona Augustali utebatur, et nomen ejus cum Alexii nomine proclamabatur? » Eadem Anna libro vi suos enarrat natales anno circiter 1083, sibi que futurum sponsum addit designatum fuisse Constantinum, et ambos publicis in acclamationibus conjunctos : « Quod satis longo tempore, ait, ita esse factum, a parentibus cæterisque sæpius audivi. » Emortualis ejus annus non innotescit : at ipsum vite functum post annum 1084 indicant Annæ verba : neque solida eorum narratio est, qui mortuum asserunt anno 1081, in Dyrrachino prælio, quod a Roberto Guiscardo commissum fuit. Itaque datæ a Theophylacto epistolæ tempus jam subluet

Fuerit defunctus imperator ille Michæ. Ducas, pater Constantini, a Botoniata deturbatus, Ephesi metropolita detonsis capillis electus, in monasterium postea secedens, [VII] suis manibus laborans, semperque honorifice habitus ab Alexio. Hujusce imperantis tempore, vita mortali migravit : unde adhuc efficitur, eam Theophylacti epistolam ad Alexiani imperii procedentis tempora pertinere.

13. *Domino Gregorio Camatero* scripta legitur epistola sexta. Hæc habentur : « Non enim archiepiscopus (ipse nempe Theophylactus) viro illi (Camatero) ignovit, circum quem varia imperatoris negotiorum examina alto susurro semper immurmurant : καὶ τὰ παρ' ἐτέρων γράμματα παρενόλημα οὐχ ἦσαν, ἢ τὸ αὐτὸ γράφειν ἐτέροις, et cui aliorum litteræ non minorem molestiam afferunt, quam ad alios scribendi munus. » Injunctum Camatero secretarii munus intelligitur.

Hac de re agit Anna Comnena libro ix *Alexiados*, antequam sacrarum contra Saracenos expeditionum historiam aggrediatur, quæ anno 1096 inceperunt : « Scribaque advocatur cum tabulis, inquit, Gregorius Camaterus, in id officii nuper ascitus apud imperatorem. » Hoc igitur tempore et vitam agebat et scribebat Theophylactus. Ad logothetæ dignitatem illum postea imperator evexit ; ipsique *Gregorio Camatero logothetæ* inscripta legitur epistola 71.

Attaq̄ etiam sæculum duodecimum, ac septimum ejusdem sæculi annum, quo Boemundus Normannus in Bulgariam irrupit, Dufresnio adnotante. Viri clarissimi sententia confirmatur. Ejusdem Boemundi captivitatis mentio in epistola ad Gregorium Taronitam. Eandem chronographiam alie confirmant epistolæ.

14. Dignissima animadversione occurrit epistola 65, magistro domino Joanni Pantechæ. Theophylacti verba sunt : « Cuncta autem, in quibus Achris versatur, plena horrent metu, et Mocri regio. Est enim Mocrus portio Achridis, quæ παρὰ τοῦ δούλου καὶ ἀποστάτου, a servo et apostata variis in prædam incursibus vexatur. Et Bagora mons est, et ipse immensus, et inter Bulgaricos et Dyrrachinos montes interjectus assurgit, qui παρὰ τοῦ ἀντάτου, a tyranno custoditur... Pansebastus, et militiæ princeps dominus Michael ab imperatore missus est, sub quo selecta virorum corpora cogere, et in hunc sceleratam, τῷ καθάρματι, se prælio opponere statuit... Hic autem imperium ambit... neque hic imperatori obsequi illiusque esse servus dignus videbitur jugo. » Michael memoratus ex genere Ducarum est, in eorum Stemmatibus parte altera num. VIII a Dufresnio recensitus : qui « in omnes fere, quas Alexius iniit, militares expeditiones secutus, in iis fortiter se gessit. »

In Notis ad *Alexiados* librum XII hunc Theophylacti locum expendens laudatus auctor : « Boemundus describitur, inquit, qui Alexio fidem et clientelam cum sacramento professus erat : eoque posthabito, in imperatoris fines, apostata et fœdisfragus factus, irruerat. » Hanc Boemundi irruptionem in Illyricum et in Bulgariam narrant Latini scriptores, eamque cum anno 1107 illigant. Fulcherium Carnotensem refero in *Expeditione Hierosolymitana*, quæ inter *Gesta Dei per Francos* exstat, « A Brundasio, inquisientem, navigavit in Bulgariam (anno 1107) et Avalonis portum applicuit : Avalonem cito cepit, et obsedit Ducarium. » Annam Comnenam consulte in *Alexiados* libro XII.

15. Hæc si vera sit Dufresnii interpretatio, vitam egisse Theophylactum evincit sæculo incepto duodecimo : quod alios omnes latuisse videtur scriptores. Veram ejus interpretationem existimo, eamque pluribus confirmo. Servus dicitur. Boemundus, quod anno 1097 cum ad bellum sacrum accepta cruce profectus est, « Godefridi consilio, fecit homagium Alexio imperatori, et fidelitatis exhibuit juramentum, » ut ait Bernardus Thesaurarius *De acquisitione Terræ sanctæ* capite 17. Eadem habent ejus historiæ scriptores, et Anna Comnena libro X. In alio consimili, quod anno 1108 emisit Boemundus, juramento apud Comnenam in fine libri XIII profitetur sese « lizium hominem sceptri tui fore : hoc est, ut loquar clarius, servum ac subditum. »

Hinc vero apostata dictus, seu juramenti violator, cum fines imperii anno 1107 invasit. Ipsum etiam de ambitu Constantinopolitani imperii suspectum sæpe laudata Comnena inculpatur libro X citato. Ita videlicet sui patris vindicias agebat ipsa, cujus dolos, et fraudes, ac impedimenta sacris contra Saracenos expeditionibus apposita Latini referunt scriptores.

16. [VIII] Jam antea acciderat, Boemundum, renuntiatum Antiochiæ principem, « cum flumen Euphratis transiens, intrasset Mesopotamiam (ut ait Thesaurarius capite 102), et appropinquaret Meletinam, insidiis cujusdam admirati Turcorum Danismani, captum esse et in vinculis coniectum. » Hæc anno circiter 1100 contigerunt, Romualdo Salernitano teste. Inter epistolas Meursianas exstat vicesima sexta Theophylacti, *Gregorio præsidi Taronitæ*. Eadem prostat apud Baronium ad annum 1073, num. XC, inscripta *Sebastio Paguriano domino Nicolao*, sed mutila in fine : unde eandem viris duobus dederit epistolam Theophylactus. Cave, ne viros illustres plures confundas, qui *Taronitæ* et *Pacuriani* hoc ævo cognominabantur. Primo loco militares utriusque expeditiones prædicat in Colchidem et Pontum contra Turcas. Tum vero de Francis sic ait : « At vero Φράγγος, ὁ τὸν τράχηλον τῶς αἰδήριος, Francus cervice ferreus, nunc tepida cera mollior existit, et multo te pectore adorat, et per te potentissimum nostrum imperatorem summopere veretur et colit. Quid nob̄ est futurum, cum illum tibi supplicii veneratione videas ad tua genus obvolutum... *Taronitarum* voluntati et statutis coactum obsequi, atque ab his tyrannica oppressum vi, ut saltem suam ipsius libertatem, imperatorum gratia demereatur... Tuis

potentibus manibus Turcis constrictus... pasciscitur, ut Francum nostro imperatori potentissimo esset traditurus. »

Captum a Turcis Boemundum hæc satis indicant. Narrat autem Theophylactus, de libertate ejus obtinenda actum esse, « imperatorum gratia : » jam enim ab anno 1091 consors imperii declaratus fuerat Joannes Comnenus cum Alexio patre. Videtur etiam indicare, ob varias de Turcis relatas victorias, facile Turcas ipsos in id consensuros, ut Alexio imperatori traderent Boemundum, quem captivum tenebant. Refert Reinerus Reineccius in *Historia orientali*, libro ix, capite 38, « Alexium imperatorem, cui semper Boemundus suspectus erat, ne eum e regno expelleret, pecuniam cclx millium Byzantinorum, creberrimis legationibus epistolarum, obtulisse Donimano (qui Boemundum captivum fecerat tenebatque) quatenus ipsum Boemundum suæ manciparet ditioni, volens eum aut æterno exsilio, aut perpetua damnatione punire. » Res vero contigit aliter. Ad hæc utique alludere videtur Theophylactus, qui tamen ea plus nimio amplificat, proque genio votisque composita narrat. Datam ergo hanc ejus epistolam anno circiter 1100 jam vides.

Cercyræ seu Corcyræ episcopo scripta est epistola 22, ubi hæc habentur : « Nos autem ἐπιθλιψὲ Σενναχηρίμ Ἀσσύριος, Sennacherib Assyrius elisit; ὃν ἡ μέση τῶν ποταμῶν ἡμῶν ἀμελικτον ἐπαπίστειλεν, quem Mesopotamia nobis asperum emisit. » Hunc e Mesopotamia advenientem contra Bulgaros, facile Boemundum intellexerim. Bernardus Thesaurarius loco citato, capite 103, sic ait : « Bojamundus post hæc gratia Dei a carceribus liberatus (vel anno 1102, vel etiam 1104, ut aliis aliisque placet), gaudenter ab Antiochenis susceptus est. Ipse alique, congregato exercitu, transeuntes Euphratem, ad obsidionem Carræ urbis profecti sunt. Est autem Carra, sive Carras, civitas... in Mesopotamia... Christiani fugerant... Bojamundus Apuliam venit... Interea Bojamundus (anno 1107) nacto sibi tempore, ulcisci volens injurias quas per varias insidias ipse cum suis alique Christiani ab Alexio imperatore, primo peregrinationis procinctu, perpessi fuerant, cum militibus quos de Gallis conduxerat, et omni Apulorum exercitu, parata classe maritima, Constantinopolim tendit : et per urbes imperii maritimas transiens, cunctas ferro populatus et igne, ingenti præda ditatus est... Cumque Duracium pervenisset, imperator Bojamundi viribus territus, pacem cum eo per legatos composuit. » Hac de re latissime agit Anna Comnena in *Alexiados* libris xii et xiii. His belli motibus elisum se elisosque suos Bulgaros ait Theophylactus ab « Assyrio Sennacheribo, » scilicet Boemundo, « ex Mesopotamia emisso ; » propterea quod in Mesopotamia a Turcis captus, victus etiam ab eisdem, post libertatem in Mesopotamia, inde in Apuliam reversus est, collectoque exercitu in Illyricum rediit, et in Bulgariam, igne ferroque omnia populatus.

Ad hæc tempora spectat epistola 11, *ad dominum Theodulum metropolitanum Thessalonicensem*. Sic ait vero Theophylactus : « Non quidem ignoras, τίς ἐστιν οὗτος ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἀποστάτης, καὶ τραχηλαστής, ὁ τοῦ κόσμου τύραννος, quis iste sit, qui a principio fuit apostata, superbiens et ferox, totius mundi tyrannus. Contra hunc quidem te vocamus, o Dei homo : et utinam jam eveniat nobis, ut omnibus illius [IX] tyrannide pressis et fuis, tua ope planctus et mœroris finem possint alique invenire. » Boemundum passim Græci vocabant « a principio jam apostatam. » Anna Comnena libro x, ubi de juramento Boemundi agit : « Vel quod homo, inquit, ad religionis contemptum educatus, et longo usu quasi quadam natura perjurus, ridiculum putaret in juramento tergiversari. » Ait etiam ibidem Sangeles ad Augustum : « Cui a proavis perjurium et dolum, velut hæreditatem quamdam Bojamundus acceperit, mirum valde si permaneat. » Cur vero is dicitur, qui « cervicem extulerit, » et « mundi tyrannus esset, » Anna Comnena eodem loco declarat : « Religionis ille quidem, inquiens, et vindicandi Domini sepulcri larvam cupiditati superposuit : cæterum per istam occasionem omni modo decreverat, principatum sibi aliquem alicubi parare. Nec dubitaturus, si secunda spiraret aura fortunæ, Romanum ipsum cogitare solium, et Alexio extruso se imperatorem facere. » Ita Boemundum pingebant Græci, quibus adhærescit Theophylactus.

Ad eadem refero demum tempora epistolam 17, *Cercyræ episcopo*. Hæc habentur : « Gratia sit misericordiarum Patri, et Deo totius consolationis ; » quoniam ἐν οὐρανῷ ἡμεῖς; πονηραί, καὶ ἐν καιροῖς ἀφίλοις, καὶ θηριώδεσι, his diebus malis, ac temporibus inimicis et feris, tuam sanctitatem nobis paterna dilectione cinctam... indulsit... Ut neque

incursum hostium, neque immensa potestas, furensque vis... me turpi deprimant ruina. » Satis mihi videor, chonographiam Dufresnii illustrasse et confirmasse : quin vocari in dubium queat, Theophylactum sacrarum expeditionum contra Saracenos, et Boemundi in fines imperii irruentis temporibus, sæculo duodecimo incepto, vitam egisse. Quo tandem vita ipse migraverit anno, incertum; compertum vero, septuagenario majorem obiisse.

VI.

Quænam Theophylacti patria, an Constantinopolis, an Euripus Eubææ? Diaconum egit in Magna Ecclesia urbis regie. Quando promotus ad Bulgaricæ archiepiscopatum. Sacris litteris ac humanioribus florebat. De munere abdicando irritum votum ejus.

17. De patria Theophylacti, deque muneribus regia in urbe obitis, ac de tempore quo Bulgaricæ archiepiscopus renuntiatus est, deque litterarum præstantia agendum modo. Constantinopolitanum patria frequentius ipsum scriptores affirmant. Id sane deductum ex prima ejus ad Mariam imperatricem epistola apud Baronium ad annum 1071. Ait enim : « Descendo igitur ad Bulgaros, re Constantinopolitanus, hospitio Bulgarus. »

Michael Lequienus inter archiepiscopos Achridenses tomo II in *Oriente Christiano*, hæc verba refert ex ms. Regiæ bibliothecæ Indiculo : « Theophylactus ex Euripo. » Vocem hanc geographi præcipue attribuunt maris angustiis Achaïam inter et Eubæam insulam, vulgo *Stretto di Negroponte*. Tantæ illæ sunt, ut illa ponte jungatur isti ad Chalcidem urbem : unde dictus etiam *Euripus Chalcidicus*. In geographico Ecclesiarum episcopatum Indice apud Labbeum et Harduinum in Collectione conciliorum, Euripus accipitur pro Chalcide, « quæ est in Euripo, sive in Eubæa. » An ergo patria Chalcidensis dici debeat Theophylactus? At quomodo se re Constantinopolitanum vocaverit? Adnotantem Cluverium legimus : post primas illas maris angustias, quas Hellespontum vocant, *Stretto de' Dardanelli*, porrigi tenuem quemdam Euripum, antequam latius æquor, dictum Propontis, exspatiatur, ac denuo in arctum coeat sub nomine Bospori. An potius loco in aliquo ad hunc Euripum natales Theophylactus habuerit? Ratio fortasse apparet convenientior, ob quam appellare sese re Constantinopolitanum potuerit. Quidni vero tandem ita sese appellaverit ab diutinam in urbe regia commorationem, ubi litteras didicerit, ac etiam professor docuerit, aliaque obierit sacra munia? Rem satius mihi est, in medio relinquere.

18. Citato in Indiculo « fuisse legitur rhetor, et Magnæ Ecclesiæ diaconus, ὁ ῥήτωρ ὢν καὶ διάκονος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. » Sacram ædem Sanctæ Sophiæ, patriarchæ sedem, vocitari a Græcis consuevisse *ecclesiam Constantinianam*, et *Magnam Ecclesiam Constantinianam*, itemque *Magnam Ecclesiam Theodosianam*, et *Magnam Ecclesiam Justinianeam*, [X] ac demum *Magnam Ecclesiam* sine adjecto, adnotat Dufresnius in *Constantinopoli Christiana*, libro III, a num. II.

19. Ad archiepiscopatum totius Bulgaricæ Ecclesiæ evectus est. Vocat se ipse in epistola 73, ad *Michaelem Pantechnam*, imperatoris medicum, « totius Bulgariæ archiepiscopum : » et in epistola 6, ad *Gregorium Camaterum*, appellat sese « archiepiscopum in urbe Achride. »

Hanc dignitatem quando obtinuerit, perspicua desiderantur monumenta, quæ patefaciant. Infulas gestasse sine dubio videtur, cum epistolam scriberet *Joanni* (Italo) *philosopho* inter Meursianas quadragesimam quintam. Datam illam eo, quo Constantinopoli florebat tempore philosophus ille, ac imperatoribus gratus erat, Michaeli scilicet ac Mariæ, adnotavimus num. 9, unde sub ipso Michaeli, qui ad annum usque 1078 tenuit imperium, Bulgaricam Theophylactus administrare cœpit Ecclesiam.

In alia, quam Baronius refert, ad *Mariam imperatricem* epistola, cum se « descendere ad Bulgaros, re Constantinopolitanum, sed hospitio Bulgarum » scribat, certo jam constat, ea tum potitum fuisse dignitate. Cum vero ibidem se appellet *senem*, id est provectoris ætatis hominem, colligi facile potest, non parum eadem in dignitate eodemque in munere insumptum fuisse temporis. Scriptam epistolam, ut tardius constitui liceat, imperante *Nicophoro Botoniata*, ab eoque jam sibi post annum 1078 copulata in uxorem *Maria*, ostendimus num. 10. Adeoque ante annum 1078, adhuc imperante Michaeli Duca, collatas *Theophylacto* infulas archiepiscopales, dicendum videtur.

20. Litterarum præstantia florebat : egitque rhetorem ante indeptam dignitatem. Sacris ipsam in disciplinis plurimum valuisse, bene multa, quæ infra recensenda sunt, evincunt præclara ejus opera. Sed etiam liberalibus apprime excultum litteris produunt ejus Epistolæ, ac varia qua refertæ sunt, eruditio. Accedunt *Institutio Regia ad Constantinum Porphyrogenitum*, et *Oratio ad Alexium Comnenum Augustum*, ac denique in Carminibus pangendis peritia, quorum ipse meminit in epistola 20 ad *Mermenlarum episcopum*, in-quiens : « Hoc quidem quod solum habui, iambicis versibus expuli, multas interim elegias totum per annum concinere coactus. » Hinc vero ob eruditionem, qua florebat, nato Constantino, Michaelis Ducæ et Mariæ filio, præceptor designatus datusque.

21. Sæpe memoratis ex Epistolis addiscimus, ita Achride in Bulgaria egisse Theophylactum, ut regiam in urbem identidem ventitaret, sive negotia sua pertractaturus, sive invisurus etiam discipulum principem, ejusque matrem Mariam, aut regnantem cum imperatoribus Michaeli et Botoniata, aut in monasterio degentem sub Alexio Comneno. Tempore procedente, Bulgaricum minus ipsi placuisse incolatum, prodit ejus epistola ad *Joannem magnum domesticum*, apud Baronium ad annum 1071, num. XXI, ubi hæc habentur : « Non servio diviti regiæ, mundæque et pulchræ, atque adeo Veneri aureæ : sed servis barbaris, impuris, foetidasque pelles olentibus... Solvite me hac turpi servitute, qui potestis. »

Eundem ipsius animum indicat epistola inter Meursianas 21, ad *Anenium*. Ait enim : « Meum mihi somnium enarras... me in media Bulgaria barbaros et rusticos mores credens imitari. Inspice enim, quantum ego rusticitatis et feritatis craterem ebiberim, qui *κοσμήτων ἐτῶν τῶν τῆς σοφίας χρόνων ἀποδημῶν*, tot annis a sapientiæ locis absum. » Vota ejus irrita fuere.

VII.

Ecclesiæ Bulgaricæ sub regibus propriis initium. De jure in ipsam contentio Romanos pontifices inter ac episcopos Byzantinos. Throno Constantinopolitano non obnoxia. Subacta a Græcis imperatoribus provincia, autocephaliam servat Ecclesia, eamque tutatur Theophylactus contra jura Stavropegii. Morinus emendatus, itemque Joannes Lonicerus.

22. Bulgaricæ regionis, ubi Theophylactus Ecclesiam moderabatur archiepiscopus, nomen a populis profectum est, qui *Bulgari* vocabantur a fluvio *Bulga*, sive *Volga*. Pluribus remotioris ævi irruptionibus eorum in fines imperii prætermisissis, [XI] iterum anno septimi sæculi septuagesimo octavo Danubium transmeantes, Thraciæ loca occuparunt : bellisque vosteæ confectis, institutum regnum ampliavere subactis provinciis, quæ imperio Constantinopolitano parebant, Dacia mediterranea et Ripensi, Mœsia ulteriori, Dardania et Prævali, secundæ Macedoniæ parte, ac parte Pannoniæ.

Deleta in hisce regionibus Christiana fides mansit diu, usque scilicet ad Bogorim, novæ Bulgariæ regem, qui anno 861 sacro baptisate Constantinopoli ablutus est, nomenque mutavit in Michaellem, quo etiam vocabatur imperator Græcorum, Michael tertius Porphyrogenitus. Episcopos et presbyteros catechistas accepere Bulgari a Romanis et a Francis : ad eosque exstant Nicolai I summi pontificis de rebus fidei moribusque *Responsa*, anno circiter 866 data. Hæc ibi habentur de patriarcha, quem sibi ordinari ac præfici optabant num. LXXII. « Requistis, si liceat in vobis patriarcham ordinari : sed de hoc nihil definitive respondere possumus, priusquam legati nostri, quos vobiscum mittimus, reversi fuerint... Nam interim episcopum habetote : et cum, divinæ gratiæ incremento, Christianitas ibi fuerit dilatata, et episcopi per singulas Ecclesias ordinati, tunc eligendus est inter eos unus qui, si non patriarcha, certe archiepiscopus appellandus est, ad quem omnes concurrant. »

23. De juribus in Ecclesiam Bulgariæ orta lis est Romanos inter et Constantinopolitanos. Soluta octava œcumenica synodo, contra Photium celebrata, de prædictis juribus anno 869 actum est. Græci judices, tametsi recusati, sententiam tulere : « Bulgarorum patriam in Græcorum potestate dudum fuisse (eas nempe provincias, quibus novum Bulgariæ regnum constituebatur), et Græcos sacerdotes habuisse sanctæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ, » adeoque cum « ab ea (Ecclesia Constantinopoleos) per paganismum recessisset, nunc per Christianismum eidem restitui debere. » Contra decretum interces-

serunt legati Adriani II Romani pontificis. Episcopum designaverat Bulgaris, nomine Silvestrum, idem Adrianus : at Græcorum donis adducti, archiepiscopum accepere a Basilio imperatore et patriarcha Ignatio. Hac de re litteras lege Pontificis, querelis plenas, ad Basilium et ad Ignatium, anno 871 datas, apud Baronium, et conciliorum collectores. Photiano schismate effectum est, ut a Romanis avulsa maneret Ecclesia Bulgaricæ.

24. Throno Constantinopolitano parebat archiepiscopus ejus regionis. Ætate Leonis Sapientis, qui anno 886 capessivit imperium, αὐτοκέφαλος evasit, suique juris, ut verisimilius existimat Lequienus in *Oriente Christiano*, tomo II, in *Ecclesia Lychnidi*. Verba ejus affero : « Hic vero Bulgarorum primarius antistes Constantinopolitanæ quidem sedis, Romanis pontificibus frustra reclamantibus, obnoxius primum fuit : subinde autem αὐτοκέφαλος, suive juris evasit : cum Bulgarorum principibus, qui perpetuis bellis Græcos læcescebant, non arderet Ecclesiarum suarum negotia apud Byzantinos tractari. Id quod Leone Sapiente, Basilii Macedonis filio, imperatore contigisse reor. Qui cum Turcæ et infideles alios populos in Bulgarorum gentem concitasset, in causa fuit ut Bulgari invito consilio ad Romanos pontifices concesserint, auxilii inde petendi gratia. Tum Byzantini patriarchæ, ut eos ab hac affinitate deterrerent, satius duxerunt eorum archiepiscopum omnigena immunitate donare, abdicata quacunquæ in Bulgaricæ Ecclesias jurisdictione. » Huic vero archiepiscopo Bulgarorum obnoxii olim erant sex metropolitæ ac deceni episcopatus, postea metropolitæ septem, totidemque episcopi. Lequienum consule loco citato.

25. His ornata privilegiis Ecclesia Bulgarica stetit sub regibus propriis ad annum usque 1018, quo Basilius et Constantinus imperio Constantinopolitano subjecerunt Bulgaros, hanc ob causam prior, qui rerum summam gerebat, dictus *Bulgaroctonus*. Præfecti, rei administratores publicæ, in Bulgariam mittebantur : quorum improbitas in causa fuit, ut sub Isaacio II Angelo, qui moderari imperium anno 1185 cœpit, Bulgaricum regnum instauraretur, rem promoventibus Petro et Hasan fratribus, regio ex sanguine satis. Utramque regum Bulgaricæ soriem Dufresnius exhibet post *Familias Byzantinas*. Altera sub hac serie regum, in clientelam Romanæ sedis rediit Ecclesia Bulgarica sub Innocentio III. Sed novo exorto ampliatioque Servicæ regno, minutionem primo passa est, ac demum Turcarum jugum subiit.

Eo, quo Bulgaria Byzantinis parebat imperatoribus, eamque administrabant Byzantini præfecti, tempore sedebat Theophylactus archiepiscopus. Suam ipse αὐτοκεφάλαν [XII] strenue tutatus est contra urbis regiæ patriarchas. Rem exhibet omnem epistola ejus 27, ad *Michaelem Chalcedonis episcopum*. Sic ait ille : « Solas quidem ecclesiarum opes ab improbis exactoribus ereptas, ægre sane se tulisse : » at permissurum minime, ut suæ jura Ecclesiæ violarentur. Quod accidit, his verbis narrat : « Cittaba (inquiens), est quidam loci terminus, a nostro archiepiscopatu diversus. » (Ita scilicet in Latina interpretatione ; sed Græce, τῆ καθ' ἡμῶν ἀρχιεπισκοπῆ διαφέρουσα, ad nostrum archiepiscopatum pertinens). « In quo (loco) cum monachus templum et sacrarium construeret, a nobis impeditus est. Ὁ δὲ σταυροπηγίον πατριαρχικὸν λαβὼν, qui patriarchico jure crucem in illo affigens, dixit se ita opus inchoasse. Ille autem a nobis nihilominus excommunicationis vinculis est alligatus. Quænam enim inter Bulgaros participatio et communio cum Constantinopolitano patriarcha, Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχῃ μὴτε χειροτονίας ἐπ' αὐτῆ διακίαι ἔχοντι, λαχούση τὸν ἀρχιεπίσκοπον αὐτοκέφαλον, μὴτ' ἄλλο τι διαδεξαμένῳ κατὰ ταύτης προνόμιον : qui nullum jus ordinationis in ea habet, sui juris archiepiscopo subjecta ; et nullam super ea auctoritatem aliam quacunquæ acceperit. »

Notum jus illud, *stauropogium* dictum, quo patriarchæ Orientis, unusquisque intra sui patriarchatus fines, *prævia suæ crucis deflexione*, ecclesias præsertim monasticas, quæ exstruebantur, suo regimini subjiciunt, ordinarii episcopi potestate semota : quove Byzantini aliorum etiã patriarcharum infra dioceses uti audebant. Suam tutatur Theophylactus autocephaliam, jure omni stauropogii Byzantini excluso.

26. Epistolæ sensum inentemque Theophylacti minime assecutus est Joannes Morinus *De sacris ordinationibus*, parte II, inter adnotationes, num. 147, in fine : « Theophylactus in epistola quadam, inquiens, refert, quemdam monachum in diocesi sua ecclesiam, se factio, edificandam suscepisse ; sed quia hoc contra canones aggredereetur, prohibuisse, donec stauropogium patriarchicum accepisset. » Imo contra patriarchale Constantinopolita-

20. Litterarum præstantia florebat : egitque rhetorem ante indeptam dignitatem. Sacris ipsam in disciplinis plurimum valuisse, bene multa, quæ infra recensenda sunt, evincunt præclara ejus opera. Sed etiam liberalibus apprime excultum litteris produnt ejus Epistolæ, ac varia qua refertæ sunt, eruditio. Accedunt *Institutio Regia ad Constantinum Porphyrogenitum*, et *Oratio ad Alexium Comnenum Augustum*, ac denique in Carminibus pængendis peritia, quorum ipse meminit in epistola 20 ad *Mormontlarum episcopum*, inquiens : « Hoc quidem quod solum habui, ismbicis versibus expuli, multas interim elegias totum per annum concinere coactus. » Hinc vero ob eruditionem, qua florebat, nato Constantino, Michaelis Ducæ et Mariæ filio, præceptor designatus datusque.

21. Sæpe memoratis ex Epistolis addiscimus, ita Achride in Bulgaria egisse Theophylactum, ut regiam in urbem identidem veniret, sive negotia sua pertractaturus, sive invisurus etiam discipulum principem, ejusque matrem Mariam, aut regnantem cum imperatoribus Michaeli et Botoniata, aut in monasterio degentem sub Alexio Comneno. Tempore procedente, Bulgaricum minus ipsi placuisse incolatum, prodit ejus epistola ad *Joannem magnum domesticum*, apud Baronium ad annum 1071, num. XXI, ubi hæc habentur : « Non servio diviti reginæ, mundæque et pulchræ, atque adeo Veneri aureæ : sed servis barbaris, impuris, foetidasque pelles olentibus... Solvite me hac turpi servitute, qui potestis. »

Eundem ipsius animum indicat epistola inter Meursianas 21, ad *Amenium*. Ait enim : « Meum mihi somnium enarras... me in media Bulgaria barbaros et rusticos mores credens imitari. Inspice enim, quantum ego rusticitatis et feritatis craterem ebiberim, qui τοσούτων ἐτῶν τῶν τῆς σοφίας χωρίων ἀποζημιῶν, tot annis a sapientiæ locis absum. » Vota ejus irrita fuere.

VII.

Ecclesia Bulgaricæ sub regibus propriis initium. De jure in ipsam contentio Romanos pontifices inter ac episcopos Byzantinos. Throno Constantinopolitano non obnoxia. Subacta a Græcis imperatoribus provincia, autocephalam servat Ecclesia, eamque tutatur Theophylactus contra jura Stauropegii. Merinus emendatus, itemque Joannes Lonicerus.

22. Bulgaricæ regionis, ubi Theophylactus Ecclesiam moderabatur archiepiscopus, nomen a populis profectum est, qui *Bulgari* vocabantur a fluvio *Bulga*, sive *Volga*. Pluribus remotioris ævi irruptionibus eorum in fines imperii prætermisissis, [XI] iterum anno septimi sæculi septuagesimo octavo Danubium transmeantes, Thraciæ loca occuparunt : bellisque postea confectis, institutum regnum ampliavere subactis provinciis, quæ imperio Constantinopolitano parebant, Dacia mediterranea et Ripensi, Mæsia ulteriori, Dardania et Prævali, secundæ Macedoniæ parte, ac parte Pannoniæ.

Deleta in hisce regionibus Christiana fides mansit diu, usque scilicet ad Bogorim, novæ Bulgariæ regem, qui anno 861 sacro baptismate Constantinopoli ablatus est, nomenque mutavit in Michaelem, quo etiam vocabatur imperator Græcorum, Michael tertius Porphyrogenitus. Episcopos et presbyteros catechistas accipere Bulgari a Romanis et a Francis : ad eosque exstant Nicolai I summi pontificis de rebus fidei moribusque *Responsa*, anno circiter 866 data. Hæc ibi habentur de patriarcha, quem sibi ordinari ac præfici optabant num. LXXII. « Requistis, si liceat in vobis patriarcham ordinari : sed de hoc nihil definitive respondere possumus, priusquam legati nostri, quos vobiscum mittimus, reversi fuerint... Nam interim episcopum habetote : et cum, divinæ gratiæ incremento, Christianitas ibi fuerit dilatata, et episcopi per singulas Ecclesias ordinati, tunc eligendus est inter eos unus qui, si non patriarcha, certe archiepiscopus appellandus est, ad quem omnes concurrant. »

23. De juribus in Ecclesiam Bulgariæ orta lis est Romanos inter et Constantinopolitanos. Soluta octava œcumenica synodo, contra Photium celebrata, de prædictis juribus anno 869 actum est. Græci iudices, tametsi recusati, sententiam tulere : « Bulgarorum patriam in Græcorum potestate dudum fuisse (eas nempe provincias, quibus novam Bulgariæ regnum constituebatur), et Græcos sacerdotes habuisse sanctæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ, » adeoque cum « ab ea (Ecclesia Constantinopoleos) per paganismum recessisset, nunc per Christianismum eidem restitui debere. » Contra decretum interces-

serunt legati Adriani II Romani pontificis. Episcopum designaverat Bulgaris, nomine Silvestrum, idem Adrianus : et Græcorum donis adducti, archiepiscopum accepere a Basilio imperatore et patriarcha Ignatio. Hac de re litteras legæ Pontificis, querelis plenas, ad Basilium et ad Ignatium, anno 871 datas, apud Baronium, et conciliorum collectores. Photiano schismate effectum est, ut a Romanis avulsa maneret Ecclesia Bulgaricæ.

24. Throno Constantinopolitano parebat archiepiscopus ejus regionis. Ætate Leonis Sapientis, qui anno 886 capessivit imperium, αὐτοκέφαλος evasit, sui que juris, ut verisimilius existimat Lequienus in *Oriente Christiano*, tomo II, in *Ecclesia Lychnidi*. Verba ejus affero : « Hic vero Bulgarorum primarius antistes Constantinopolitanæ, quidem sēdi, Romanis pontificibus frustra reclamantibus, obnoxius primum fuit : subinde autem αὐτοκέφαλος, suive juris evasit : cum Bulgarorum principibus, qui perpetuis bellis Græcos lacescebant, non arderet Ecclesiarum suarum negotia apud Byzantinos tractari. Id quod Leone Sapiente, Basilii Macedonis filio, imperatore contigisse reor. Qui cum Turcas et infideles alios populos in Bulgarorum gentem concitasset, in causa fuit ut Bulgari invito consilio ad Romanos pontifices concesserint, auxilii inde petendi gratia. Tum Byzantini patriarchæ, ut eos ab hac affinitate deterrerent, satius duxerunt eorum archiepiscopum omnigena immunitate donare, abdicata quacunque in Bulgaricæ Ecclesias jurisdictione. » Huic vero archiepiscopo Bulgarorum obnoxii olim erant sex metropolitæ ac decem episcopatus, postea metropolitæ septem, totidemque episcopi. Lequienum consule loco citato.

25. His ornata privilegiis Ecclesia Bulgarica stetit sub regibus propriis ad annum usque 1018, quo Basilius et Constantinus imperio Constantinopolitano subjecerunt Bulgarios, hanc ob causam prior, qui rerum summam gerebat, dictus *Bulgaroctonus*. Præfecti, rei administratores publicæ, in Bulgariam mittebantur : quorum improbitas in causa fuit, ut sub Isaacio II Angelo, qui moderari imperium anno 1185 cœpit, Bulgaricum regnum instauraretur, rem promoventibus Petro et Hasan fratribus, regio ex sanguine satis. Utramque regum Bulgaricæ seriem Dufresnius exhibet post *Familias Byzantinas*. Altera sub hac serie regum, in clientelam Romanæ sedis rediit Ecclesia Bulgarica sub Innocentio III. Sed novo exorto ampliatioque Servicæ regno, minutionem primo passa est, ac demum Turcarum jugum subiit.

Et, quo Bulgaria Byzantinis parebat imperatoribus, eamque administrabant Byzantini præfecti, tempore sedebat Theophylactus archiepiscopus. Suam ipse αὐτοκεφαλὴν [XII] strenue tutatus est contra urbis regiæ patriarchas. Rem exhibet omnem epistola ejus 27, ad *Michaelē Chalcedonis episcopum*. Sic ait ille : « Solas quidem ecclesiarum opes ab improbis exactoribus ereptas, ægre sane se tulisse : » at permissurum minime, ut suæ jura Ecclesiæ violarentur. Quod accidit, his verbis narrat : « Cittaba (inquiens), est quidam loci terminus, a nostro archiepiscopatu diversus. » (Ita scilicet in Latina interpretatione; sed Græcè, τῆ καθ' ἡμῶν ἀρχιεπισκοπῆ διαφέρουσα, ad nostrum archiepiscopatum pertinens). « In quo (loco) cum monachus templum et sacrarium construeret, a nobis impeditus est. Ὁ δὲ σταυροπήγιον πατριαρχικὸν λαβὼν, qui patriarchico jure crucem in illo affigens, dixit se ita opus inchoasse. Ille autem a nobis nihilominus excommunicationis vinculis est alligatus. Quænam enim inter Bulgarios participatio et communio cum Constantinopolitano patriarcha, Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχη μήτε χειροτονίας ἐπ' αὐτῆ δίκαια ἔχοντι, λαχούση τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν αὐτοκέφαλον, μήτ' ἄλλο τι διαβεβαμένῳ κατὰ ταύτης προνόμιον : qui nullum jus ordinationis in ea habet, sui juris archiepiscopo subjecta; et nullam super ea auctoritatem aliam quamcunque acceperit.»

Notum jus illud, *stauropogium* dictum, quo patriarchæ Orientis, unusquisque intra sui patriarchatus fines, *prævia suæ crucis deflexione*, ecclesias præsertim monasticas, quæ extruebantur, suo regimini subjiciunt, ordinarii episcopi potestate semota : quove Byzantini aliorum etiã patriarcharum infra diocèses uti audebant. Suam tutatur Theophylactus autocephalam, jure omni stauropogii Byzantini excluso.

26. Epistolæ sensum inentemque Theophylacti minime assecutus est Joannes Morinus *De sacris ordinationibus*, parte II, inter adnotationes, num. 147, in fine : « Theophylactus in epistola quadam, inquit, refert, quemdam monachum in diocesi sua ecclesiam, se inædificandam suscepisse : sed quia hoc contra canones aggredetur, prohibuisse, donec stauropogium patriarchicum accepisset. » Imo contra patriarchale Constantinopolita-

num stauropogium, quod monachus ille jactabat, canonibus et Ecclesiæ suæ autocephalia agit archiepiscopus Bulgariae.

Singularem quamdam potestatis in Bulgaria prærogativam Theophylacto tribuere videtur Joannes Lonicerus e Lutherana secta in Præfatione ad Commentarios in quatuor prophetas minores, inquit: « Hunc (scilicet Theophylactum) Bulgariae regionis archiepiscopum exstitisse, *principeque floruisse potentia*, peroratio exegeseos in *Nahum prophetam* arguit. Ubi *paronesim principes concernentem* in se ipse *ceu principem* vertit. » Indicati loci verba sunt: « Hæc omnia principes audientes, cogitemus Deum judicem nostri in subjectos nobis affectus dispositionisque nostræ: velleque, ut nos mansueti simus erga obtemperantes nobis, ut adeo nihil asperi illis injungamus. » Principibus, quicumque sint, hæc sine dubio parænesis convenit: quæ tamen in Theophylacto non aliam potestatis prærogativam indicat, nisi archiepiscopalem, et quidem a regis urbis throno independentem, ut enarravimus num. 25. Si quid amplius suspicatus fuerit Lonicerus, fallitur egregie.

VIII.

Archiepiscopalis Bulgariae jurisdictio primum veluti vaga, tum Achridæ sedi annexa. Achridis urbis situs et conditor. Belli in Bulgariam motus, Theophylacti tempore. Byzantinorum exactorum improbitas. Sollicitudo ejus ecclesiastica.

27. Conditio Bulgariae regno ibique constituta sub rege Bogori Ecclesia Bulgarica, certa ac fixa non erat archiepiscopi sedes; sed regimen archiepiscopale aliis, atque aliis pronutu regum demandari consueverat diversarum Ecclesiarum episcopis. In ms. Regio Parisiensi Indiculo episcoporum Achridensium apud Lequiennum, post Gabrielem aliosque sex archiepiscopos Bulgariae, sequitur Philippus num. VIII, « qui dicitur Lychnidæ sedisse, quæ deinceps Achrida. » Hanc cæteri archiepiscopi tenuere sedem, itemque Theophylactus. Se vocat ipse in epistola 6, ad *Gregorium Camaterum*, « archiepiscopum in urbe Achrida.

28. In epistola 65, ad magistrum dominum Joannem Pantechnam sic ait: « Cuncta autem, in quibus Achris versatur, plena horrent metu: et Mocri regio, est enim Mocrus Achridis portio. » Civitatis conditorem situmque patefacit Anna Comnena sub finem libri XII *Alexiados*: « Drymon (seu Drinus) amnis, inquit, caput atque [XIII] originem a Lychnitide trahit palude: quam lingua nunc in barbariem degenerans *Achridem* vocat a priori appellatione *Mocri* regis Bulgari, ejus qui deinde *Samuel* appellatus est. Floruit is imperatoribus Constantino et Basilio Porphyrogenitis (decimo cadente sæculo, ac ineunte undecimo), quando istam paludem derivare exhaurireque aggressus est, » etc. Itaque Achris, adnotante Dufresnio in notis ad quartum *Alexiados* librum, in sublimi colle eminet prope lacum, unde Drynus, seu Drymon septentrionem versus effluit.

Eo in loco, quo Achris est, putant nonnulli Lychnidum primo exstitisse, postea *Bederinam*, demum *Primam Justinianam*, a Justiniano imperatore dictam. Vicino potius in tractu censent alii, conditam a Mochro, seu Samuele, Bulgarorum rege Christiano, fuisse Achridem. Suam amplissimis privilegiis Justinianam auxerat laudatus Justinianus Augustus in novella xv, quibus minuta mansit Thessalonicensis antistitis pristina jurisdictio. Lequiennum loco citato, et Joan. Petrum de Ludewig in Vita Justiniani, aliosque scriptores consule.

29. Suam Theophylactus Ecclesiam Achridensem, ac universam archiepiscopalem jurisdictionem eo administravit tempore, quo Normanni principes, Robertus Guiscardus et Boemundus filius Illyricum et Bulgariam armis infestant. Nota sunt, quæ bella gessit Robertus ab anno 1081 ad annum 1085 apud scriptores Græcos, et Siculos, et Venetos. Irruptio Boemundi ad annum 1107 pertinet, quo « Bagora mons inter Bulgaricos et Dyrachinos montes interjectus, » ipso Theophylacto teste in epistola 65 a « tyranno, » scilicet Boemundo, « tenebatur. » Hinc vero Latinis ac Latinorum contra Saracenos expeditionibus infensum suis in epistolis præbet sese.

Sed et Croatos Bulgariam sub Michaeli Duca Augusto depopulatos esse, adnotavimus num. 10. Contra *Dalmatas*, qui sæculo XI desinente ciere turbas meditabantur, expeditionem suscepit Alexius Comnenus: isque « Philippopolim invectus, » ut ait Comnenus

libro VIII, « ibi litteras accepit archiepiscopi Bulgaricæ, qui tunc erat, » scilicet Theophylacti.

30. Damna gravissima inferebant Bulgaricæ populis et ecclesiis imperiales exactores, quæ vehementer dolet pluribus in epistolis Bulgarus noster archiepiscopus. In ea, quæ vicesima tertia numeratur, *ad Corcyræ episcopum*, sic ait: « Tu vero ibi in illos qui nos acerbo elidunt ictu, amaram induis bilem. In illos, inquam, qui insatiabilis cupiditatis ministri sunt, qui et evangelicæ professionis hostes sunt execrabiles, et Christiani agminis perniciæ et ipsa interpercio. » Data legitur quadragesima prima *ad Panhyperseboston Briennium*, ubi hæc habentur: « Venenum aspidum in nos conspuentes, præclarissimam et mitissimam imperatoris animam lethifera amaritudine infecerunt: et quidquid Ecclesia nostra continebat, ingenti interfectione deleverunt. Et omnium quidem harum rerum causa, *vectigalium exactorum insatiabilis cupiditas*, et corrupta consuetudo fuit. » Tum vero scelerata facinora narrat cujusdam Lazari, qui « Ecclesiæ colonus erat: quem contra nos, inquit, audaci armarunt pectore. »

In ipsum quoque Theophylactum impactæ calumniæ, ac si divitias cumularet, et ex Bulgarorum spoliis ditissimus esset. « Consilium inierunt (inquit in epistola 43, *ad dominum Adrianum fratrem imperatoris*) ut me de honoris gradu detruderent: et calumniæ siti efferati, ad potentissimum nostrum imperatorem, et optatissimum fratrem tuum, evolarunt, et me quasi multis insuperabilem viribus, et magna fretum potentia calumniis apud illum obruerunt. Et tantis, tantisque lucri proventibus *in pinguem divitiarum substantiam* me dilatatum criminabantur. » Et in epistola 73: « In totius Bulgaricæ archiepiscopum... oculos convertunt: illumque plane audiunt, etiam totos dies numerare aureos nummos, et quasi mensuræ complementis arbitrantur cumulare. »

31. Vigilem ipsum sollicitumque sui muneris in administratione aliæ conspiciendum præbent epistolæ. Ex ea quæ numeratur tricesima secunda, *ad Triaditzæ*, olim Sardicæ, episcopum, addiscimus, libentem ipsum annuisse, ut a vinculo excommunicationis, quo idem antistes innodatus erat, propterea quod non convenerat ad synodum, absolveretur ab episcopis Pelagionæ seu Heracleæ, et Strombitzæ seu Tiberiopolis, et Melasóbæ. Constantinopolim, « magnam in urbem, » profectus fuerat episcopus ille; « et nullum fere vel ætate maximum, vel minimum reliquerat, qui acerba tuæ linguæ in nos maledicentia (ut ait ipse Theophylactus) aures non suas occluserit, surdasque effecerit... Quocirca in Deum solum, qui hæc omnia vincere potest, oculos nostros attollimus et in sublimes ejus justitiæ montes, unde nobis auxilium veniet. »

[XIV] De synodo celebranda scribit epistolam 53, *ad Macrembolitam Prespæ principem*. Oppidum erat in Macedonia prope Achridem. « Nondum nos illo gravi morbi decubitu liberati, inquit, et soluti sumus: et tamen *sacra canonum vox* sacram nobis *synodum* imperavit... Tu autem nos suscipe... Hic enim noster conventus erit. »

Epistolam denique 52 addo, *ad Cercyræ episcopum*, ubi, memorata Boewundi irruptione in Bulgariam, hominem alium « ignobilem » insequitur, « tanto molestiorem et duriorum, quanto insaniciorem et amentiorum. Hic enim, inquit, sibi venerationi et honori ducit, qui aut dixit aliquid contra Ecclesiam, aut fecit... Ipse enim οὐδὲ τοῦ προσκυνῆσαι τὴν Θεομήτερα ἐαυτὴν ἤξιώσεν, nec Dei Matrem adoratione dignam existimavit. » Num fuerit Manichæus quidam, aut ex Bogomilorum secta, de quibus latiore agit sermone Anna Comnena libro XV *Alexiados*? Hæc vero de Theophylacti chronographia, et muneribus, ac dignitatibus, gestisque præcipuis disseruisse satis.

IX.

Scriptis Theophylactus Commentarios in quatuor Evangelia, Mariæ imperatricis, ut videtur, jussu. Codices præcipui. Editio prima Latina cum versione Joannis Oecolampudii ex codice Græco mutilo. Editio Græci textus ex codice Vaticano, qui expenditur. Hujus ope Latina interpretatio recognita a Philippo Montano. Latini observationes. Parisiensis editio Græco-Latina, cujus defectus indicantur. Fabricius notatus.

32. Litterarum queis apprime imbutus erat Theophylactus, et sacræ præsertim eruditionis, qua præstabat, monumenta plura reliquit. *Commentarios in quatuor Evangelia scripta.* Apud Petrum Lambecium libro V Bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis exstat

codex 219 membranaceus, pervetustus, antiqua majuscula scriptura elegantissime exaratus, qui olim ad cardinalem Bessarionem pertinuit, a Joanne Sambuco postea emptus, translatusque demum in Cæsaream bibliothecam, *Commentarios Theophylacti in Evangelia duo sancti Marci et sancti Lucæ* complectens.

Græca præmittitur adnotatio metrica :

Τῆς βασιλείας ἐνὸνῆμα Μαρίας,
Ψυχῆς ἀληθῶς ἔργον εὐγενεστάτης,
Ὅ δὲ τρυφῆσας τοὺς μελλιβρότους λόγους
Θεοφυλάκτος ποιμενάρχης Βουλγαρίας.

Eadem verba Montfauconius refert in *Diario Italico*, capite 6, pag. 78, in fronte codicis prædictos Theophylacti in quatuor Evangelia Commentarios complectentis, manu exaratos apud Cassinenses Patavinos monachos Sanctæ Justinæ. Primum carmen et quartum utrobique locum eundem tenent : sed quod est secundum in codice Vindobonensi, tertium est in Patavino, ac tertium legitur secundo loco. Ea vero sic Latine vir doctissimus interpretatur :

Imperatrix Maria hæc fieri curavit.
Opus revera nobilissimi ingenii,
Qui autem hos mellifluos Commentarios edidit,
Theophylactus est episcopus Bulgarorum.

Disce ex verbis, maximeque ex codicis elegantia colligi posse Lambecius adnotat, codicem Vindobonensem, ipsius Theophylacti ætate exaratum, illum ipsum esse quo Maria imperatrix utebatur. Sed eadem verba, hæc sola si spectentur, « cum ab aliis in alios codices transmearint (scitissime adnotante Montfauconio) non valent ad asserendum tempus ac sæculum quo liber exaratus est. » Codicem nihilominus Patavinum sæculo duodecimo scriptum, nihil anceps ibidem pronuntiat idem Montfauconius.

Cæsareos codices recenset Lambecius 217, 218, 219, 220, 221, qui vel in *quatuor Evangelia*, vel in *duo*, vel *unum* tantum, *Commentarios* Theophylacti præstant : itemque monet, « valde utile futurum, cum eisdem diligenter et accurate conferri » curatas hactenus editiones. In Marciana bibliotheca Veneta codices quinque asservantur : servatque plures Regia Parisiensis pervetustos et optimæ notæ, quorum aliquos memorant Richardus Simonius tomo IV *Historiæ Criticæ in Novum Testamentum*, capite 28, et Michael Lequienus Dissertatione Damascenica VI, *De azymis*, num. XLIII. Alios aliarum bibliothecarum codices indicat Casimirus Oudinus *De scriptoribus ecclesiasticis* tomo II in *Theophylacto*.

33. Editio prima Latina anno 1524 prodiit, interprete Joanne OEccolampadio, heterodoxo homine, cum ejusdem Epistola ad lectorem eodem anno data. Codice Græco imperfecto usus est, ut ipse in Epistola admonet : « Adegit exemplar mutilum, [XV] iniquiens, ut uno in loco quædam infarcirem, deerat enim charta : de quo tamen, ut videbis, monui ne quis vel in hoc fidem meam accuset. » Locus exstat Joannis capite XXI, a commate 15 usque ad vers. 22, ubi interpretes hæc adnotavit : « Quia hic deficiebat charta in exemplari, operæ pretium visum est, nonnulla infarcire. Tu, mi lector, boni consulas : et si vel in exemplar non mutilum incideris, vel probatius quiddam habueris, tu quoque in medium afferre non dedigneris. » Commentarii supplementum sequitur, quod his interpretes claudit verbis : « Hæc inseruimus, lector : et in hoc tibi opinor gratificari ; nunc sequuntur, quæ in exemplari continebantur. » Lectoribus gratificatum non esse OEccolampadium infra dicemus, utpote qui interpretationem a Theophylacti mente sine dubio alienam inseruerit. Hæc ejus Latina versio, variis in locis impressa typis, lucem vidit.

34. Græcum textum, sine Latina versione, Romani excuderunt anno 1542, ut Gesnerus, Possevinus, Labbeus et Caveus scribunt. Annum 1552 numerat Joan. Albertus Fabricius vol. VI *Bibliothecæ Græcæ*, pag. 287, testaturque « se hanc in manibus editionem habere, neque aliam Græcam usquam oculis suis occurrisset. » Romanam editionem hanc et ego in manibus habeo : oculisque nostris intente spectantibus, hæc in fronte occurrunt verba, *Romæ MDXLII*.

Præmissa brevis Præfatiuncula Latina incipit : *Studiosis sacrarum Litterarum. Cum multæ res sint, quarum usus utilitati atque etiam ornamento nobis esse solet, etc.* In ea im-

pensius Pauli III Romani pontificis munificentia commendatur : « Plane hoc beneficium quantumcunque est, quod certe maximum est, Pauli III divinæ virtuti debetur. Pontifex benignitate insignis, natus ad tollenda humani generis incommoda, veterem consuetudinem servat, excitat bonas artes; quovis sumptu, quovis præmio facit, ut qui pontifices beneficentiæ laude celebrantur, eos hac ætate minime desideremus. »

Romanum codicem, ex quo textus prodiiit, eo deteriorem alicubi esse, qui præsto fuit OEcolumpadio, observarunt viri docti. Ipsum etiam interpolatrice manu corruptum fuisse capite xxvi Matthæi, vers. 17, ubi de prima die Azymorum agitur, evincit Petrus Arcudius tum aliorum optimæ notæ codicum fide, tum ipsius etiam codicis contextu. Eodem in textu Romano lacuna patet capite i Joannis, vers. 13, ab illis verbis, *Intelliges autem recte per voluntatem carnis*, usque ad illa, *Et in copula necessario præcedunt utraque*. Hæc vero OEcolumpadius in codice suo legebat, ac interpretatus est : eademque Græce affert Richardus Simonius loco citato, pag. 401, ex Regio Parisiensi codice deprompta : sed tribus in codicibus Venetæ bibliothecæ Marcianæ ea desiderari, ipsismet oculis deprehendimus, opem præstante pro sua humanitate cl. viro Antonio Zanetti, Alexandri filio, bibliothecæ custode.

Hinc vero Simonius et Lambecius, ad accuratiorem Operum Theophylacti editionem perficiendam, diligenti opus esse codicum inspectione, scitissime admonuerunt. Postremo adnotare non prætermittam, in eadem Romana editione Elogia quatuor evangelistarum prostare, quæ sumpta sunt ex Græca libri sancti Hieronymi *De viris illustribus* versione, a Sophronio concinnata.

35. Latinam OEcolumpadii versionem primum recognovit anno 1545 Philippus Montanus, Armenterianus, ac iterum emendavit anno 1552, ut legimus in calce Epistolæ nuncupatoriæ ad Claudium Dodeum Rhedonum episcopum, et Præfationis, in editione Basileensi apud Joannes Hervagios anno 1554. Subsidio illi fuit textus Romanus Græcus.

Quid ipse hac sua in recognitione præstiterit, nonnullis allatis exemplis exponit in Præfatione ad lectorem. Generatim vero sic ait : « Ista, inquam, et hujusmodi pleraque alia, impressori potius quam interpreti (OEcolumpadio) ascribi possent. Quod autem plerisque in locis permulta fuerint ommissa, ex quibus sequentia pendebant : non tantum *dictiones aliquot dico, sed versus permultos, atque adeo paginas totas* : quodque sæpiuscule *negatio* contra auctoris mentem aut ommissa, aut injecta contrariam inducat sententiam, scribæne, aut typographo, aut interpreti, mutilove codici imputandum sit, aliorum esto judicium... Interpres quidem certe Joannis ultimo, codicem suum mutilum fuisse confitetur. Fieri tamen potest, ut etiam ille quibusdam in locis nostro (scilicet Romano) emendatior fuerit : ideoque quædam intacta reliquimus, sive quod ad sensum bene quadrarent, sive quod non magni essent momenti, etiamsi ad Græcum nostrum codicem (Romanum)[XVI] non omnino respondeant. Nonnunquam autem margini diversam lectionem adjecimus, idque potissimum cum utraque defendi posset : priore quidem in textu relicta, sed hujusmodi notis †] inclusa, penes lectorem judicium relinquentes, utram sequi malit. »

Nemo hinc non intelligit, quod peritissimi viri animadverterunt, necessariam prorsus esse cum mss. codicibus collationem. In hanc Basileensem anni 1554 editionem *Observationes, correctiones, et conjecturas in Theophylactum Bulgaria archiepiscopum Græcæ fidei restitutum*, anno 1677 vulgavit Romæ, sumptibus Pontii Bernardon, Latinus Latinus, Viterbiensis, in *Bibliotheca sacra et profana*, pag. 184; aliæ textum spectant, res ipsas illestrant aliæ.

36. Lutetiæ Parisiorum apud *Carolus Morellum, via Jacobæ, ad insigne Fontis* 1631, F., cum Græco textu jam olim Romæ excuso, et cum Latina versione a Philippo Montano recognita, prodierunt *Theophylacti Commentarii in quatuor Evangelia*. Carolo Albaspinæo nuncupata editio est. Præfatiuncula ad lectorem eadem occurrit, quæ legitur in Romana editione : ac sane ridiculum, ut Simonius observavit, eo loci ubi Pauli III laudes celebrantur, Morelliorum nomen substitutum fuisse, qui id unum egerunt, ut Græcus textus Romæ impressus recuderetur. Interpolatio sic habet : « Plane hoc beneficium quantumcunque est, quod certe maximum est, *Morellorum* virtuti debetur. *Viri quippe benignitate insignes, ad reipublicæ utilitatem et commoda nati, veterem consuetudi-*

nem servant, excitant bonas artes, quovis sumptu, quovis præmio faciunt, ut quæ veterum Græciæ Patrum monumenta celebrantur, et hac ætate minime desideremus. »

E regione Græci textus prostat Latina versio, quam Montanus recognovit, lectionibus variis, quas iste conjecerat in marginem, in Latina versione assumptis. Parisiensis editor siglis illis indicatur I. P. quæ in operis fronte inspiciuntur. Ejus oscitantis insigne affert exemplum Simonius ex Latina interpretatione loci cujusdam in Elogio sancti Marci. Græci textus, qui Sophronium auctorem habet, verba sunt : Καὶ τῆ Ἐκκλησίᾳ ἀναγνωσθησόμενον ἀθθεντίας ἐξέδωκε · quæ ita Latine vertuntur, *atque Ecclesiæ cum lectoris dignitate Marcum præfecit* Petrus. Ignorasse editor ille videtur, præfati elogi Græci auctorem Sophronium unam impendisse operam, ut Græce transferret sancti Hieronymi librum *De viris illustribus*. Porro Hieronymus in Latino suo Marci Elogio sic ait : *quod (Evangelium a Marco scriptum) cum Petrus audisset, probavit : et Ecclesiis legendum sua auctoritate dedit*. Hunc etiam sensum Sophronii textus exprimit : Petrum nempe, *sua utentem auctoritate, Ecclesiæ legendum Marci Evangelium dedisse* : minime vero, Marcum *Ecclesiæ cum lectoris dignitate a Petro præfectum esse*. Sphalma est nulla venia dignum : Sphalma alterum addo ego, quod in Elogio sancti Joannis apostoli et evangelistæ occurrit. Scripserat Hieronymus *De viris illustribus* capite 9, *Epistolas duas Joannis presbyteri asseri... et si nonnulli putent eas esse Joannis evangelistæ*. Diserimen alterius ab altero Joanne retinens Sophronius, Græce verterat, Ἰωάννου πρεσβυτέρου, et Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ · sed hunc Græcum textum perperam Parisiensis editor Latine reddidit, *Joannis apostoli et Joannis evangelistæ*, ac si *apostolus et evangelista* duo forent *Joannis* nomine appellati. In editione Veneta sublatum mendum est.

Joan. Albertus Fabricius sexto volumine *Bibliothecæ Græcæ*, pag. 288, ait : « Combefsius miratur, Theophylactum in Parisiensis editionis titulo vocari, τὸν ἐν ἄγλοις Πατέρα ἡμῶν. Certe in Romana nihil aliud est quam Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἐρμηνεῖα εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια. » Sed hæc eadem verba, prætereaque nihil, præstat editio Parisiensis. Combefsius vero imponitur quod neque somniavit, id unum suis in recensitis auctoribus *Bibliothecæ Patrum concionatoriæ* iniquenti : « Miror qui agnovissent, non veritos prænotare ejus opusculum aliquod, Τοῦ ἐν ἄγλοις Πατρὸς ἡμῶν Θεοφυλάκτου, *Sancti Patris nostri Theophylacti*. » Prænotationem reprehendit Combefsius *opusculi alicujus*, non Parisiensis Commentariorum in Evangelia editionis : opusculi, inquam, *De regia sine dubio Institutione*, pridem typis editi a Petro Possino sub titulo Τοῦ ἐν ἄγλοις Πατρὸς ἡμῶν Θεοφυλάκτου, etc. Ait ille etiam in marginali adnotatione ad ejusdem Theophylacti homiliam in *Præsentationem Deiparæ Virginis*, in mantissa tomi VIII *Bibliothecæ concionatoriæ* : « Sapientissimum (Theophylactum) et hæc prodit oratio : utinam nec sancti alia abrogarent titulum! »

X.

[XVII] *Methodus a Theophylacto servata in Commentariis : breve scilicet in compendium passim redigente sanctum Joannem Chrysostomum. Parcior manu aliorum colligit aliquando expositiones. Allegoriis abundat, quæ an omnes ab ipso profectæ sint, an insititiæ, inquiritur. Aliqua sunt proprio marte scripta : Græcorum ejus ævi theologiam tradit.*

37. Theophylactum suis in Commentariis in Evangelia redigisse in compendium fusiores Joannis Chrysostomi aureas enarrationes, una et consentiens est bibliographorum animadversio. Sixtus Senensis in *Bibliotheca sancta*, libro IV, sic ait : « In divi Chrysostomi lectione diu multumque versatus ac detritus, *rededit in breve et apertum compendium*, juxta historicam intelligentiam, quidquid admirabilis ille Pater ex aureo suo ore, veluti ex abundantissimo fonte, in exponendis Scripturis sanctis effuderat, *prætermisiss locis communibus*, in quibus ille plenius eloquentiæ velis excurrere consuevit. »

Hinc vero in codicibus manuscriptis incriptiones hujusmodi præsto sunt : Θεοφυλάκτου... Ἐπιτομή τῶν τοῦ Χρυσοστόμου Ἐξηγητικῶν εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον, *Theophylacti... Compendium Commentariorum Chrysostomi in Evangelium secundum Lucam*. Vel Ἐπιτομή τῶν Ἐξηγητικῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, *Epitome Commentariorum (subintellige, Joannis Chrysostomi) in Evangelium Matthæi*.

38. Sed alios etiam, parcior quidem manu, scriptores interpretesque vetustos ab ipso

decerptos aliquando fuisse, dubium nullum esse debet : cum perantiquis in aliquibus Catenis, adnotantē Simonio pag. 400, plura offendantur, quæ similiter apud Theophylactum occurrunt. Commentariorum ejus in *Evangelium Joannis* affert laudatus Simonius codicem, his inscriptum verbis : Ἐρμηνεία τοῦ ἁγίου μου δεσπότης καὶ αὐθέντου μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου κυροῦ Θεοφυλάκτου, συντεθεισα ἐκ διαφόρων ἁγίων εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, *Interpretatio sancti domini mei et auctoris beati archiepiscopi domini Theophylacti, confecta ex diversis sanctorum operibus, in Evangelium sancti Joannis.* Titulum sancti et beati prænotatum a Græco librario animadvertit : ac disce, hujuscemodi titulos in oculos etiam Francisci Combefisii, qui codices lustrabat, incidere potuisse, ac eas præterea voces τῶν ἁγίων. Vide n. 36.

39. Allegoriis Theophylactus abundat. Judicium fert OEcolumpadius sua in Præfatione : « In allegoriis, inquit, etsi non ubique solidus, jucundus tamen est. » Sic etiam ait Sixtus Senensis loco citato : « Allegorias quoque, cum aut nullas, aut raras apud Chrysostomum invenisset, ex aliorum commentariis supplevit, et suis locis aptissime accomodavit. »

Ex his irrepsisse plerasque in textum ex scholiis marginalibus, putabat Simonius loco sæpius citato, pag. 392. V. g. sub initium *Commentarii super Matthæum*, quatuor legimus Evangelia scripta esse, « vel ideo quia quatuor virtutes universales ex eis discimus... Atque etiam alia ratione, propterea quod ista mundi sunt columnæ... Et alia item ratione, quoniam quatuor hæc complectuntur, dogmata, præcepta, minas et pollicitationes. » Atqui vero, Simonio teste, codex adest in Parisiensi Regia Bibliotheca, ubi allegorica ratio altera ac tertia desiderantur : et adest alius, in quo nec prima nec tertia occurrunt, legiturque altera tantum. Manuscriptum in evangelistas *Theophylacti Prologum* vidi et ego, ex Cæsareo Vindobonensi codice descriptum, in quo allegoria ex quatuor mundi partibus desumpta non habetur. Hunc memorat codicem Nesselius in Catalogo, parte IV, n. 271. Hanc eandem prætermittunt allegoriam Veneti codices Marciani duo, tricesimus ac tricesimus primus : adeoque hujusmodi allegoriæ multiplices in hoc loco et in aliis suspectæ evadunt. Quidni vero de codicum potius imperfectione aut mutilatione ex oscitantia scribarum suspicandum fuerit? Rectum pendet ex accurata vetustorum plurium codicum, et bonæ notæ, judicium.

40. In hisce Commentariis suis non pauca auctorem proprio Marte inseruisse, aut in ipsarum interpretatione Scripturarum, aut in vindiciis rectæ fidei adversum hæreses, quas opportunitate data memorat ac refellit, dubitandum non est. Hinc etiam Combefisius in suæ *Bibliothecæ concionatoricæ* auctoribus recensitis admonet [XVIII] plura se ex Theophylacto inseruisse eidem Bibliothecæ, « ubi præsertim vel Chrysostomi expositio deest, vel ipse abundat » archiepiscopus Bulgaricæ. Peculiare demum aliquas, quæ apud Græcos invaluerant, minus in theologia probatas, amplectitur doctrinas : movetque controversias ætate sua vigentes. Specimina dabimus infra.

XI.

Commentarium in Acta apostolorum Græce et Latine vulgavit Laurentius Sifanius : codices, editiones ac specimen operis. Christophoro Persena interprete, prodiit Commentarius in Epistolas sancti Pauli sub nomine Athanasii, scilicet Alexandrini. Latinam versionem recognoscunt Lonicerus et Montanus ac Theophylacto opus adjudicant. Tribuit illud Latinus Athanasio Byzantio : quæ sententia refutatur codicum maxime auctoritate. Editio Græco-Latina Londinensis ; deque ipso Commentario judicium.

41. Ex codice olim Joannis Sambuci, postea Cæsareo Vindobonensi, qui apud Lambecium libro V numeratur 222, prodiit *Theophylacti, Achridæ in Bulgaria archiepiscopi, Expositio in Acta apostolorum*, Græce et Latine, studio et opera Laurentii Sifanii Prunsfeldi, J. U. D., Colonia apud hæredes Arnoldi Birckmanni anno 1567, fol. Præfatio legitur *Ad nobiles et generosos magnificos viros, dominos Marcum et Joannem Fuggeros fratres, Antonii filios, Kirchbergæ et Weissenborni barones.*

Præter hunc Vindobonensem, memorat Bernardus Montfauconius Mediceum Laurentianum codicem, in *Bibliotheca bibliothecarum mss.* Nullus apud bibliographos occurrit mihi alius, qui eundem præstet *Commentarium* : nec ullum reperire se potuisse in Regia Parisiensi Bibliotheca, Simonius testatur.

Latinam tantum editionem his Possevinus verbis memorat in *Apparatu sacro*, tomo II : « Enarrationes vero in Acta apostolorum... Latine Philippo Montano et Laurentio Sifanio interpretibus, anno 1570, Basileæ. » Fallitur vir doctus. Basileensis hæc anni 1570 editio in-folio, quæ prodit ex officina *Hervagiana per Eusebium Episcopium*, non complectitur solum *Enarrationes Theophylacti in Acta apostolorum*, verum etiam *Commentarios in Evangelia et in Epistolas Pauli*, et in *quatuor prophetas minores*, ac loco postremo in *Acta apostolorum*. Ad Philippi Montani curam operamque una spectat Enarrationum in Evangelia et in Epistolas Pauli recognitio et emendatio : sed unus est Commentariorum in prophetas interpres Joannes Lonicerus : ac unus etiam Laurentii Sifanii Latina versio Expositionum in eadem apostolorum Acta. Hinc ibidem titulus est : *Theophylacti Bulgariae archiepiscopi Explicationes in Acta apostolorum, concise ac breviter ex Patribus collecta, Laurentio Sifanio Prunfeldio J. U. D. interprete.*

Collectus ex *Patribus* Commentarius dicitur : ipsique proprio appellantur nomine *Chrysostomus, Didymus, Severus, Severianus, Cyrillus*. Prologus, qui præmissus operi prostat, idem est ac Joannis Chrysostomi prologus : unde opus hujuscemodi, quod ab ipso sanctissimo viro abjudicavit Erasmus, genuinum probat ipsius Theophylacti auctoritas. Præfationem consule Savilii et Montfauconii. Minorem adhibuisse Theophylactus in hæc elucubratione diligentiam, ac cæteris in Commentariis, visus est Richardo Simonio : ac sane inter Catenas potius collocanda videtur, in quibus diversorum scholia colliguntur. Codice Græco usus est Sifanius mutilo, erratisque scatente : ipsaque loca mutila et corrupta ac dubia indicat ille in margine, quæ supplere aut corrigere studet, lectorum utilitati ut consuleret. Novam sacri textus versionem adhibuit : adhibetque in ora marginis lectiones variantes, quas ex versione vulgata sumit, itemque Erasmi, et Sebastiani Castalionis, ac Theodori Bezae. Hinc vero sub initium operis hæc ad *Lectorem Admonitiumcula* legitur : « Admonendus Lector, ubi diversa in margine translatio apposita est ; per V. Vulgata, per E. Erasmi, per C. Castalionis, per B. Bezae versionem significari : diversam ab his Laurentii Sifanii interpretis esse. » Jam habet catholicus Lector, ut si quid furfuris irreperit, nosse illud queat sibi que caveat.

42. *Commentarios in Epistolas sancti Pauli* Græco ex codice Latine sub pontificatu Pauli II, anno 1469, transtulit F. Christophorus Porsena, Romanus, Prior Sanctæ [XIX] Barbinae, ac typis Romæ vulgavit anno 1477, dicavitque Sixto IV pontifici maximo, titulo *Athanasii* veluti auctoris, præfixo Commentariis.

43. Porsenæ interpretationem recognovit Joannes Lonicerus, recognitamque vulgavit sub nomine *Theophylacti*. Hujus esse, non *Athanasii Alexandrini* setum, confirmat Erasmi auctoritate, et Joannis Fabri, et Joannis Beraldi. « Hosce *Theophylacti in Paulum Commentarios* (inquit in Præfatione ad Amicum Lectorem) falso hactenus Athanasio inscriptis, Erasmus in suis Annotationibus super illo Pauli ad Romanos, *Qui prædestinatus est*, luce lucidius, ac vero verius attestatur. » Erasmi scilicet hæc est sententia loco citato : « His verbis (*agniti pro Filio Dei*) utitur interpres operis, falso inscripti Athanasio : cum id quod antea suspicabamur, mox collato Græco Latinoque, comperimus esse Theophylacti. »

Verba sequuntur Joannis Fabri : « Hic etiam (Theophylactus) in *Pauli Epistolas* Commentaria scripsit, quæ transtulit Christophorus Porsena... sub falso titulo, quasi sint Athanasii Alexandrini. Quare multi decepti fuerunt, quod et mihi contigisse ingenue fateor : nec meum etiam emendassem errorem, nisi dum ex Græcis et Latinis codicibus hinc inde collectis... aliud invenissem ; licet semper dubitarim, propterea quod Basilius, Gregorius quoque Nyssenensis in his citati fuerint. » Paria demum habet Beraldus : « Commentaria hæc in *Pauli Epistolas*, inquit, quæ aliquot jam annos sub Athanasii nomine ac titulo sunt circumlata, quidam Theophylacto vindicant et asserunt. Nec dubito, quin optimis rationibus moveantur, potissimum qui Græca legerunt. » Hinc Latina operis interpretatio, sive quam recognovit Lonicerus, sive quam primus confecerat Porsena, sub nomine Theophylacti typis excusa prodit pluribus in locis

Latina Loniceri editio aut recognitio lucem vidisse dicitur *Parisiis anno 1542, in-8*. Posteriores vidi plures. Hanc novis curis ad codicem Græcum, qui olim Erasmi fuerat, contulit anno 1552 Philippus Montanus ; eamque vulgavit et ipse sub nomine Theophylacti plurimis in locis emendatam. Nuncupatoria ejus Epistola *Ad reverendum in Christo*

Patrem D. Carolum a Croy Tornacensium episcopum, data est Lutetia e domo tua Tornacensi XII Octobris, anno Domini supra millesimum quinquagesimo secundo : ubi supple quingentesimum. Hæc ibi habentur : « Per amicos exemplar vetustissimum (Græcum), quo usus fuerat D. Erasmus, jam tandem sum nactus : ad quod non sine magnis laboribus Latina nostra, infinitis pene locis, edv̄ θεσφ̄ ut potuimus, sedulo emendavimus. »

Basileensi utor editione anni 1554, in-folio. In Præfatione ad Lectorem ita fertur de prioribus versionibus iudicium : « Porsenæ, viri eruditi, ut opinor, et eloquentis versione, ut *multum a Græcis discedente*, ne dicam plerumque *dissidente*, ut quæ sit paraphrastica potius atque etiam nimium libera, utpote quæ plerumque adjicit quæ in Græcis non habentur, et contra plerisque in locis complures versus prorsus omittat, quæ tamen in nostro ms. codice Græco, eoque pervetusto aperte continentur : illius, inquam, omissa versione, Loniceri potius interpretationem arripuimus, eamque passim ubi tolerabilis esset, retinimus. » Hæc alia, quæ præmittit, affero ejus verba : « Nos Græci codicis, quo usus erat aliquando D. Erasmus, fidem quam potuimus diligentissime, pro nostra qualicumque mediocritate secuti sumus, nisi sicubi scriba dormitasse videretur. Perabsurdum enim fuerit, ubi jure scribam nimium bona fide amplecti, hoc est, una cum ipsis erratis : quod Lonicerus sæpius factitasse deprehenditur. » Tum vero sphalmatum quæ emendavit specimina exhibet : quæve præterea, ut nitida ac utilis editio foret, præstanda censuit, diligenter enarrat. Illud operæ pretium fuerit unum animadvertere, *Vulgarem in Paulino textu versionem, qua passim utitur Ecclesia, fere ab ipso Montano retentam, nisi sicubi Theophylacti interpretatio illam immutare coegerit* ; quod attamen haud ubique observatum. In hanc editionem prostant Latini Latini Observationes.

44. Idem Latinius anno 1557, quo « Romæ, 3 Nonas Octobris » Epistolam dabat ad *Andream Masium* : « Ea, inquit, quæ Theophylacti nomine in *Pauli Epistolas* edita sunt, non ejus, sed *Athanasii cujusdam Byzantii monachi*, qui *trecentis ante nostram ætatem annis floruit*, plane esse (Sirletus confirmavit), atque in ea re non modo tecum sentire, qui Athanasii nomine eos Commentarios citas : sed cum iis etiam, qui plurimis abhinc annis constantissime nomen illud agnoverunt semper, et libris describendis præponi curarunt. »

[XX] Novus auctor Expositionum, de quibus agimus, obruditur Athanasius monachus Byzantius, qui trecentis ante Latini ætatem annis floruerit, sæculo scilicet tertio decimo. Quo vir doctissimus adductus momento fuerit, ut sequioris ætatis Athanasio adjudicaret opus, non innotescit. Quis vero ille fuerit Athanasius monachus Byzantius? Varli apud Fabricium in *Bibliotheca Græca* eo nomine appellati occurrunt scriptores Græci : neque ullus præsto est, cui prædictos Commentarios ascribas. Sæculo XIII desinente florebat Athanasius, Gani monachus, et post Gregorium Cyprium urbis regis patriarcha. Opusculorum ejus, quæ bene multa sunt, catalogum exhibent Fabricius et Oudinus : in eoque operis, de quo agimus, mentio nulla. Ejusdem fetus esse laudatus Oudinus putat *Commentarios in Psalmos*, quos sub nomine Athanasii Alexandrini vulgavit Montfauconius.

Quid quod Theophylacto Bulgariæ archiepiscopo opus quod in dubium vocatur, constantissime attribuunt mss. codices perantiqui et bonæ notæ. Codicem Erasmi memoro aliosque a Joanne Fabro expensos. Apud Lambecium libro V tres numerantur 221, 222, 223, in quibus Commentarii in Epistolas omnes Pauli Theophylacto nostro ascribuntur. Codex vero 221 manu Leonis de Rhaul exaratus fuit mense Augusto, indictione II, Christi anno 1139. Inter codices mss. bibliothecæ Regii Taurinensis Athenæi, tomo I, prostant num. 273 sub eodem *Theophylacti Achridæ in Bulgaria archiepiscopi nomine Commentaria in aliquot divi Pauli Epistolas* : adnotantque indicis auctores, « Procæmium in Epistolam primam ad Corinthios ab eo quod est in Editis, valde diversum esse : » quod ibidem integram proferunt. Similes adnumerant codices plures Simonius, Casimirus Oudinus aliique, Regium Parisiensem, Augustanum, Bavarico-Monachiensem, Anglicanos, ac Florentinum Mediceum. Satis hæc sunt, ut dubium omne de germano auctore excutiat.

45. Nondum typis Græcus textus prodierat. Lucem hic ex codice ms. Arundelliano aliaque duobus Oxoniensibus vidit Londini anno 1636, fol., juxta curas ac studium Augustini Lindselii, episcopi Herefordensis, quem sustulit mors ante editionem. Addita est a regione Latina versio, quæ, ut editores profitentur, « est quidem Philippi Montani, verum ubique adeo a nobis interpolata, atque ad Græcorum veritatem revocata, ut si per

operas typographicas licuisset, importune festinabundas, minus lædium foret, novæ potius condendæ; id quod committentibus liquebit. » Hæc porro causa, adnotante Simonio, quod in hac veterum interpretationum recognitione, menda plura relicta sint, quibus illæ scatebant.

Accuratiorem Theophylacti in his Commentariis, quam in cæteris, diligentiam commendat laudatus Simonius. Parerga desunt, neque frequentes occurrunt allegoriæ. Passim Chrysostomus defloratur: ejusque nomen quandoque occurrit, ὁ Μακάριος Ἰωάννης, ὁ πάμμεγας Ἰωάννης, ὁ ἐν ἀγίοις Ἰωάννης. Sed alios etiam scriptores vetustos decerptos esse, docet inscriptio codicis 222 apud Lambecium: *Expositio... collecta ex sancti Joannis Chrysostomi aliorumque veterum Patrum operibus*. Hæreticos passim in his Commentariis insequitur Theophylactus, ac theologicas Græcorum doctrinas tradit.

XII.

Commentarium in Epistolas canonicas, qui nec Latine, nec Græce vidit hactenus lucem, continent codices Vindobonenses ac Parisienses. Mutila prodiit, Lonicerō curante, Expositio in quatuor prophetas minores, Latine translata: cujus defectum supplevit Christoph. Henricus Ritmeierus. Codices Venetus Marcianus et Vindobonensis expositionem continent in quinque minores prophetas: opus integrum, codex Bavarico-Monachiensis, Mariæ imperatricis jussu concinnatum a Theophylacto.

46. Codices Cæsareo-Vindobonenses, quos sæpe memoravimus, 220, 221 et 222, sub Theophylacti nomine *Commentarios* præstant in *Epistolas canonicas*. Parisiensis codicis mentionem ingerit Labbeus in *Nova Bibliotheca mss. librorum* parte II, § 1, pag. 80. Alius occurrit in Supplemento I, pag. 386. Non dum premente prelo sive Latine sive Græce excusum opus est.

47. Joanne Lonicerō interprete et curante, Latina *Expositio in quatuor prophetas* [XXI] *minores, Habacuc, Jonam, Nahum et Oseam*, typis Francofurtensibus prodiit anno 1534, in-8. Posteriores aliæ confectæ sunt editiones plures. In Præfatione ad Lectorem, quæ eodem anno 1534 notata est, Lonicerus narrat: « Fr. Angelum Lucensem, Divi Antonii vicarium, ἡ βιβλιοφυλάκα, in præclarissima Veneta bibliotheca, Theophylacti in quatuor hosce paulo ante commemoratos prophetas ἐξηγήσεις describendas dedisse, descriptasque cum autographo contulisse... Proinde grati erunt, inquit, Angeli hujus angelicæ menti, qui aliquam saltem his ex lucubrationibus animorum suorum voluptatem capient. » Veneto Canoniceorum Regularium cænobie sub titulo Sancti Antonii præsidebat Angelus Lucensis. Insignem suam ibi bibliothecam locaverat Dominicus Grimanus, patriarcha Aquileiensis ac S. R. E. cardinalis, incendio postea consumptam.

De codicis defectu queritur Lonicerus: « Quod Osee vates ἀκέφαλος, λήγρος καὶ μετῴρος sit. Sub initium igitur e Græcis Bibliis quæ deerant, adjecimus (scilicet caput primum et priora decem commata secundi capituli.) In medio si qua deessent, idem fecimus, et asterisci * * indicabunt. Ab undecimo capite in finem usque, blattis tineisque corrosus periit: quare contextum prophetæ, qui cuivis ex Bibliis obvius esse potest, tum etiam, intermittere visum est. »

Defectum hunc bonis avibus aliqua ex parte supplevit Christoph. Henricus Ritmeierus, qui Commentarium ad initium capituli secundi Osee, Græce ex apographo Jo. Andreæ Bossii ex codice Argentinensi descriptum, cum versione sua et notis edidit Helmstadii 1702, 4. Ita discimus ab Joanne Alberto Fabricio.

48. Integram in eosdem quatuor prophetas Exegesim continet Marcianæ Venetæ bibliothecæ codex, ac insuper in *Michæam*. Folium primum partim lacerum est; quod utique dolendum. Similis est Cæsareo-Vindobonensis codex 216 apud Lambecium, quo Commentarii continentur in *Oseam, Habacuc, Jonam, Nahum et Michæam*. Codicis titulus est: Ἐξηγήσεις εἰς τοὺς ἑφ̄ προφήτας, in *duodecim prophetas*: ex quo « apparet (Lambecius ait), Theophylactum omnes duodecim prophetas minores Commentariis suis illustrasse. »

Integrum opus comolectitur Bavarico-Monachiensis codex. Commentaria in ipso præstant sequenti ordine: In *Oseam, Habacuc, Jonam, Nahum, Michæam, Sophoniam, Aggeum, Zachariam, Malachiam, Joëlem, Amos, Abdiam*. Caput primum Osee caret commentario, itemque secundi capituli comma primum. In expositione capituli IV lacuna patet a γ 3 ad comma sextum. Perfecta sunt ac integra postrema tria capita XII, XIII et XIV, cum suis

commentariis, quæ in editione Loniceri desiderantur. Alia in codice vacuolæ parva occurrunt. Codicibus autem, quos memoravimus, invicem collatis, damnum omne sarciri poterit.

Prologum primum in omnes prophetas minores præstat memoratus Venetus codex Marcianus, ex quo discimus, jussu Mariæ imperatricis elucubratum opus fuisse a Theophylacto. Græce transcriptum accepimus ab humanissimo peritissimoque viro Antonio Zannetti, Alexandri filio, custode bibliothecæ. Initium est : Φιλοθέου βασιλέως καὶ φιλόλογου πληρῶν ἐπιτάγμα, τὸ δὲ ἦν ἐκ τῶν εἰς τοὺς προφήτας πάσαι καταβληθεῖσων ἐξηγήσεων συντάγμῃ τεύεσθαι συνοπτικώτερον ὁμοῦ καὶ σαφέστερον, παραιτοῦμαι : *Dei et litterarum amanti imperatricis mandatum adimplens, ut scilicet ex Commentariis in prophetas jam factis brevior et clariorem conficerem, oro, etc.* Et infra : *Et μὲν οὖν ἤγυσται τι πρὸς τὸ βούλημα τῆς καλῆς ταύτης ἐν γυναιξίν, ἥς οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἡ νοερά ὡς περιστέρα, καὶ τοῦ πνεύματος σαφῶς ἐνθέου, ταύτης σκόπου, καὶ τῆς πίστεως τὸ κατόρθωμα . Si quid igitur perfectum fuerit juxta voluntatem hujus mulierum optima (cujus oculi et mens sicut columbæ), id erit spiritus ejus plane divini, intentionis, et fidei opus.* Integros Commentarios istos, ex antiquiorum Patrum monumentis decerptos, sperabat Joan. Albertus Fabricius in *Bibliotheca Græca*, vol. VII, pag. 765, brevi in lucem edendos a C. V. Joanne Henrico Lederlino, linguarum Orientalium in academia Argentoratensi professore, qui illos ex Græco codice bibliothecæ publicæ illius urbis descripserat, et utraque lingua vulgaturum receperat. Data fides in irritum abiit : præstabitque Veneta editio quod hæctenus obtineri non potuit.

[XXII] XIII.

Undecim Homiliæ in totidem evangelia matutina Resurrectionis Domini, Theophylacto attribuantur in codicibus. Sunt vero iidem omnino ipsius Theophylacti Commentarii super eisdem evangeliiis, postrema homiliæ undecimæ parte excepta. Posterior Græcus aliquis videtur, tum postremam hanc adjecisse partem, tum commentarios Theophylacti in prædictas Homiliâs redegeisse.

49. Alia sunt sacri argumenti opera, a Theophylacto elaborata. *Homiliâs undecim in totidem evangelia Officii matutini Resurrectionis Domini* exhibet eodex Cæsareo-Vindobonensis, quem Lambecius libro v recenset num. 263. Vocari solent undecim evangelia ἀναστάσιμα, quibus memoria Resurrectionis Domini celebratur : ac etiam dicuntur ἐσθινά, quia in Officio matutino ea legunt Græci. Sunt vero desumpta : primum ex Matthæo, secundum et tertium ex Marco, ex Luca quartum, quintum, sextum ; et quinque reliqua ex Joanne.

Initium eorum et finem ex libris Græcorum affert Goarius in Euchologio pag. 722 editionis Venetæ. Nimirum primum capite xxviii Matthæi incipit γ. 16 : *Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam* ; ac desinit γ. 20, *usque ad consummationem sæculi.*

Secundum capite xvi Marci a γ. 1 : *Cum transisset Sabbatum, ad γ. 8, Timebant eum.*

Tertii eodem capite initium γ. 9 : *Surgens autem mane prima Sabbatorum* ; finis γ. 20, *sequentibus signis.*

Incipit quartum capite xxiv Lucæ γ. 1 : *Una autem Sabbati valde diluculo* ; desinit γ. 12, *Abiit secum mirans quod factum fuerat.*

Quintum ibidem γ. 13 : *Et ecce duo ex illis ibant, ad γ. 35, Et quomodo cognoverunt eum in fractione panis.*

Sextam ibidem a §. 36 : *Dum autem hæc loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, ad γ. 53, Laudantes et benedicentes Deum.*

Initium septimi capite xx Joannis γ. 1 : *Una Sabbatorum Maria Magdalene* ; finis γ. 10, *Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos.*

Octavum ibidem a γ. 11 : *Maria autem stabat ad monumentum, ad γ. 18, Quia vidi Dominum, et hæc dixit mihi.*

Nonum incipit ibidem γ. 19 : *Cum ergo sero esset die illo* ; desinit γ. 31, *Ut credentes, vitam habeatis in nomine ejus.*

Decimi initium capite xxi, γ. 1 : *Postea manifestavit se iterum* ; finis γ. 14, *Hoc jam tertio manifestatus est Jesus.*

Undecimum ibidem a γ. 15 : *Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro, ad γ. 25, Nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.*

Quibus hæc hebdomadis ac diebus legantur evangelia, docent Typica et Canonica. De-fresnium consule in *Glossario Græco*. In eadem undecim evangelia, totidem etiam existant homiliæ Theophanis Ceramei apud bibliographos.

50. Hæc scribebam, cum incidit in manus Cæsareo-Vindobonensis codicis apographum, quod undecim præfatas continet sub Theophylacti nomine homilias. Scriptus legitur τῆς ἐπιταρχίας τῆς ἐκείνης πρῶτος, μνη. ἰουλίῳ κη', anno 7015, mense Junio, die 28, id est anno Christi 1507. Illico facta diligenti cum Theophylacti *Commentariis in quatuor Evangelia* collatione, perspicue certoque innotuit ex his de verbo ad verbum eas transcriptas esse homilias omnes, postrema parte homiliæ undecimæ excepta.

Res ita se habet. Undecima illa homilia incipit a γ. 15 capitis XXI Joannis, *Cum ergo prædissent, dicit Simoni Petro Jesus*. Sequitur Theophylacti Expositio, eadem prorsus quæ in Commentario ad usque γ. 28, *Sic enim volo manere donec veniam, quid ad te?* Hæc vero in Commentario sic desinit expositio : « Alii autem affirmant, quod mortuus fuerit (Joannes :) et quod dicit, *Sic enim volo manere*, intelligunt sicut interpretati sumus. Omnes opiniones diximus, ne quam ignorent studiosi. Nobis autem placet, ut *Donec veniam* intelligatur, sicut Chrysostomo, divino et aureo illi ori, videtur, non de vita : sed quod non sit jungendus Petro. » Post hæc sequuntur commata Evangelii postrema duo, *Hic est discipulus [XXIII] ille*, etc., ac hisce verbis incipit Theophylacti interpretatio, « Quare cum nullus evangelistarum alius de se ipso perhiberet testimonium, hic de se ipso testatur, etc. »

Hæc vero postrema Expositionis pars longe differt in homilia; eamque præcedunt plura, quæ in Commentario desiderantur. Ab illis verbis, *Alii autem affirmant*, incipit discrepan-tia. Nempe, « Alii autem affirmant » (Latina versione utor, quam doctus peritusque lingua-rum orientalium, consodalis meus, Bonifacius Finettus adornavit) « enim proprie obdormi-visse, seu mortuum esse. Etenim post Domitianum imperavit Nerva annum unum, qui Joannem ex insula Patmo revocatum, permisit habitare Ephesi. Hic cum solus ex omnibus discipulis superstes remansisset, cumque scripsisset Evangelium, in pace quievit. » Qua de re Eusebii testimonium adducitur in *Historia Eccles.* libro III, capite 1 et 31, itemque Polyeratis Ephesiorum episcopi apud ipsum Eusebium libro V, capite 26, ac demum Hip-polyti Romani, seu Portuensis, in opusculo *De prædicatione et obitu apostolorum*, quod vulgavit notisque illustravit Franciscus Combessius. Hi omnes vita Ephesi migrasse Joan-nem testantur.

Hæc trium testium dicta ibidem in homilia excipit interpretatio in Evangelii locum, *Quod si enim volo manere*, quæ tribuitur Cæsario, Gregorii Nazianzeni fratri, in *Questio-nibus sive Dialogis IV de rebus gravidis*. Prostant hi in Lugdunensi Bibliotheca Patrum, t. V. In fine dialogi III hæc habentur, quæ sunt eadem in homilia : « Quomodo Petro de Joanne evangelista dicit Dominus, *Quod si voluero ipsum manere, donec veniam, quid ad te?* id quod indicat, ipsum vivere usque ad sæculi consummationem. Rursus. Ipse Joannes in Evangelio suo id circa finem declaravit, dicens : *Et cum dixisset ei, hoc est Petro, sequere me : conversus autem Petrus*, etc. : quandoquidem enim ipsos piscantes offenderat, Petrum admonuit ut se sequeretur. Volebat autem ille et condiscipulum una cum ipsis proficisci, dicitque ad Jesum : *Domine, hic autem quid?* Quem indicare volens Jesus, debere apud mare manere (in piscatione) inquit : *Si voluero ipsum manere (ad piscandum) donec veniam (sive huc revertar), quid ad te?* »

Dialogi loco citato in Bibliotheca Patrum Cæsario tribuuntur, « quo tempore a secretis erat, et Constantinopoli docens viginti annos commorabatur. » In homilia sic legitur : Κα-σάριος ἰδιωτικῶς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ συκρήτου (σεκρήτου) περὶ τούτου, *Cæsarius interrogatus de hoc privatim et familiariter, respondit*. Voces illæ ἐπισηκρήτου, seu ἐπισεκρήτου, conjunctim sumptæ, *secretarium*, vel a *secretis* significant : at nostro in codice disjunctim scribuntur, ac significant *secreto*, seu *privatim*, et *familiariter*, scitissime adnotante Petro Lambecio libro IV, pag. 37, ubi cætera, quæ sequuntur, verba corrigat : ac opus illud, veluti genui-num Cæsarii fetum, multa vindicat eruditione.

51. An vero hæc Theophylactus *Commentario* suo in Joannem secunda manu addiderit, suorumque *Commentariorum* in Evangelia partes illas, in quibus agitur de resurrectione Domini, in undecim prædictas homilias redegerit? Pronus feror ut judicem, posteriorem quempiam Græcum tum *Homilias in undecim evangelia matutina Resurrectionis* ex Theo-phy-lacti *Commentariis* transcripsisse, tum postremam invecta in ejusdem Theophylacti

lœcum interpolatione auxisse. Pro more suo Bulgarus archiepiscopus varias aliorum opiniones refert in Commentario, ac præfert eis Joannis Chrysostomi expositionem. Contra morem hunc inseruit, ac addidit, scilicet interpolator, testimonia Eusebii, et Polycratis, et Hippolyti de morte Joannis evangelistæ: novamque invenit Cæsarii interpretationem. Tum vero confirmationis loco adnotat: in multis pluries errasse discipulos circa *interrogationes Christi et responsiones*. Atque demum opinionem illam, quam superius Theophylactus memoraverat, et in medio reliquerat, de Joanne evangelista ad annuntiandum Christi adventum cum Henoch et Elia inter vivos asservato, vocat ad examen: eamque refellit ipsius Joannis testimonio in Apocalypsi capite xi, §. 3 et seqq., ubi *duorum* solummodo *testium* mentio est. Hæc sane methodum a Theophylacto constantissime observatam minime sapiunt.

Postrema sequuntur Evangelii secundum Joannem commata duo: *Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his*, etc. Gravis, ac solida, et historica in commentario legitur interpretatio: Joannem de seipso perhibere testimonium, cum id [XXIV] evangelistarum alius egerit nemo: postremum fuisse, qui Evangelium scriberet, a Christo excitatum: et hanc ob causam sæpe dilectionis meminisse, qua ipsum divinus Magister ratione peculiari dignatus fuerat. Alia est expositio in homilia quæ violenta satis videtur: «Ego, discipulus ille a Domino dilectus, et qui recubuit super pectus Dominicum, confirmo me esse moriturum juxta naturæ legem. Vel aliter: Ille ab apostolis prædicatus, quod non esset moriturus, is ipse est, qui testimonium perhibet de his.» Interpretationis convenientiam nemo videat ullam. Cætera sunt in commentario egregie dicta, et latiore sermone exposita. Sunt vero levia, quæ habentur in homilia, ac humi repunt, paucisque verbis comprehenduntur. Fetura Græci cujusdam recentioris, ni fallor, maxime apparet.

XIV.

Homiliam in adorationem venerandæ crucis medio Jejuniorum tempore Græce et Latine vulgavit Jacobus Gretserus: alia in sanctæ Mariæ Præsentationem in templo Latine edita a Francisco Combesio. Fragmenta epistolæ ad Nicolaum diaconum et canstrisium apud Leunclavium in Jure Græco-Romano: integra vero exstat in codice Vindobonensi. Vocis «canstrisii» explicatio. In eadem continentur varia quæ apud bibliographos distinguebantur opuscula.

52. Ad alia, quæ sacri argumenti sunt opuscula, recensenda sermonem converto. *Homiliam in adorationem venerandæ crucis medio Jejuniorum tempore*, descripsit ex Bavarico-Monachiensi codice Jacobus Gretserus, Latine vertit, vulgavitque Græce et Latine tome II *De sancta cruce*, ac etiam notis illustravit. Adnotat idem Gretserus libro I, capite 67, *tertia Dominica Quadragesimæ* agere Græcos diem festum, quo crucem adorandam proponunt eo fere modo quo Latini crucem ad adorationem ipso sacratissimæ Parasæves die exponunt. Rituales Græcorum libros affert, *Librum Sancti Sabæ* et *Triodium*: citatque Georgium Codinum europalatum, et Patres quorum homiliæ in hoc festum exstant, Chrysostomum, Sophronium, Theodorum Studitam, Germanum patriarcham Constantinopol., Philotheum, Xiphilinum, Theophylactum. Simplici voce appellatur apud Codinum *σταυροπροσώνησις*. Hoc anno 1753 celebratur die 14 Martii, stylo scilicet veteri; juxta Gregorianam vero correctionem, die 25 ejusdem mensis.

Homilia in sanctæ Mariæ Præsentationem in templo, Latine translata, exstat apud Combesium tomo VIII *Bibliothecæ concionatoriæ* in mantissa. In opusculo, cui titulus, *Recensiti auctores Bibliothecæ Patrum concionatoriæ*, edito Parisiis 1662, sic ait laudatus Combesius: «Præter vulgata Theophylacti Opera venit in manus, cum pene ad umbilicum vergeret *Bibliotheca* hæc *Patrum concionatoria*, ex ms. codice V. cl. Raphaelis Dufresne τοῦ μαχαρίτου, oratio illius erudita piæque *in sanctæ Mariæ præsentationem in templo*, multis eo argumento merito præferenda, quam postremo per mantissam repræsentandam duximus.» Ejus etiam verba non præterierim, quæ legimus in Præfatiuncula ad mantissam tomæ VIII *Bibliothecæ concionatoriæ*, «Sero, inquit, advectis ex Italia, viri cl. Raphaelis Tronchet Dufresne, Burdegalensis, τοῦ μαχαρίτου, curis ac solertia, mss. Græcis codicibus, nec paucis, nec spernendis; ac dum ejus bibliothecæ licitationi catalogus typis mandatur, immatura hactenus libris teneriore ipsius prole; facta propensius, generosæ conjugis humanitate ac liberali indole, eorum tantisper copia, occurrit inter alia. . . . luculen-

tus satis multisque eo argumento productis gravior undequaque tractatus (in *Præsentationem Virginis Deiparæ in templo*), libuitque vel per mantissam, omnium cumulo, jamque ad umbilicum perducta *Bibliotheca mea concionatoria*, hic reddere.»

53. Sub archiepiscopi *Theophylacti* nomine exstat in bibliotheca Cæsareo-Vindobonensi apud Lambecium libro v, in codice 224, Προσλαλιὰ ἐν τῶν αὐτοῦ ἐπιπέπων περὶ ἑν ἔγκαιοντα Λατῖνοι, *Dissertatio* (seu *Alloquium*) ad quemdam suorum familiarium de iis rebus ob quas Latini a Græcis reprehenduntur. «Meminit, inquit Lambecius, hujus *Dissertationis* Leo Allatius libro II *De Ecclesiæ Occidentalis et Orientalis perpetua consensione*, capite 10, §2, his verbis: *Theophylactus* Bulgaricæ archiepiscopus ... scripsit ad *Nicolaum diaconum et castrensem*, qui postea fuit Melesobæ episcopus, *Tractatum de erroribus Latinorum*. Ejusdem *Colloquium* [XXV] exstat de *accusationibus Latinorum* in bibliotheca Bavarica. . . An aliud sit ab eo, quem ad *Nicolaum* scripsit tractatum expedient illius bibliothecæ curatores.»

Epistolæ ad Nicolaum diaconum fragmenta nonnulla refert Demetrius Chomatenus, archiepiscopus Bulgaricæ, in suis *Responsionibus ad Constantinum Cabasilam, archiepiscopum Dyrrachii*, apud Leunclavium in *Jure Græco Romano*, libro v, pag. 318. Hæc vero fragmenta iisdem ac totidem verbis in prædicta *Dissertatione* habentur. Græce inscribitur Προσλαλιὰ, *Alloquium*, seu *Colloquium*: unde ab eo non differt, quod Bavarica bibliotheca *Celloquium* servat. Hæc discimus omnia ex apographo prænotatæ *Dissertationis*, quod ex codice Vindobonensi descriptum, transmissumque Venetias, vidimus et expendimus.

54. Græca operis inscriptio apud Chomatenum, hæc est: Πρὸς Νικόλαον δίακονον, καὶ καστρέσιον. Latinus interpres vertit, ad *Nicolaum diaconum et castrensem*, postrema hac voce male et inepte translata. Petrus Pithæus in *Dissertatione de historia controversiæ processionis Spiritus sancti*, vertendum admonet, *canistrarium*. Verti etiam potest, *canstrisium*, recte utroque modo. Apud Codinum inter ecclesiastica officia, in secundo quinario habetur ὁ κανστρήσιος, εἰς τὸ κανστρῖον, καὶ εἰς τὸ ἀλλάσσειν τὸν ἀρχιερέα, *Canstrisius canistro præfectus est, et patriarchæ dum vestes mutat, servit*. In notis docet plura Goarius: «Κανστρήσιος quoque, necnon καστρήσιος, et καστρήσιος scriptum reperies, et pro variis Græcis characteribus, varie quoque Latine redditum (*canstresius, castrinsius, castrensius*). Sensus requiratur, ubi vix juvat character. Κανστρήσιον ἀπὸ τοῦ κανστρῖου dictum video: (quod) *pauis benedicti lancem*, vel potius *thuris arculam*, vel denique *canistrum* recipiendis patriarchæ vestibus idoneum interpretor.»

Utilem addo Jacobi Gretseri observationem: «Bonifidius in *Jure suo Orientali* vocat *castrensem*, male. Nihil enim loci *castrensis* in Ecclesia et ecclesiasticis officiis. Dicitur ergo *canstrisius*, quasi *canistrius* a *canistro*. Jus ei erat εἰς τὸ κανστρῖον, inquit Cedinus, in *canistrum* καὶ εἰς τὸ ἀλλάσσειν τὸν ἀρχιερέα: etiam munus erat, patriarcham, seu episcopum, quando vestes in re divina peragenda mutandæ erant, adjuvare et induere, una cum *hieromemnone* [alio officiali, *canstrisii* adjutore]. Itaque *canstrion* nihil aliud videtur hic esse, quam *vestiarium*, seu locus vestium sacrarum: et ipse *canstrisius* nihil aliud quam is qui inter palatinas dignitates appellatur *vestiarius*.

55. In eadem ad *Nicolaum diaconum et canstrisium* *Epistola*, sive *Dissertatione*, sive *Allocutione*, sive *Colloquio*, iis omnino expressa verbis leguntur *Argumenta* omnia *adversus processionem Spiritus sancti ex Patre Filioque*, quæ affert cum suis *Refutationibus* Joannes Beccus, patriarcha Constantinopolitanus, in *Oratione 1 de unione Ecclesiarum*, apud Allatium tomo I *Græciæ orthodoxæ*, a pag. 215. Hinc minime dubitandum aut suspicandum impostoribus de unitate operis, quod hactenus ob varios prædictos titulos, *Epistolæ, Dissertationis, et Colloquii* in plura opuscula distribuebatur.

XV.

«*Regia Institutio*» ad *Constantinum Porphyrogenitum* Græce et Latine edita a *Petro Possino*, et *Oratio ad Alexium Comnenum imperatorem* in codice Bavarico-Monachiensi. *Carmina inedita et Epistolæ a Baronio et Meursio vulgatæ. Opera dubia et supposititia.*

56. Ad humanioris litteraturæ classem spectant, quæ sequuntur, *Theophylacti* lucubrationes. Primo loco *Regiam Institutionem* recenseo ad *Constantinum Porphyrogenitum*, Michaelis IV Ducæ imperatoris, et *Marie* ex liberorum sanguine regio sætæ filium. Præclarissimum opus primus in lucem emisit Petrus Fossinus ex bibliotheca Florentina Mediceæ,

ut admonet in Epistola nuncupatoria ad Ludovicum XIV Galliae et Navarrae regem Christianissimum, typis Regiis Parisiensibus 1651, in-4. Latina versio prodiit in Lugdunensis Bibliothecae Patrum tomo XVIII, eamque iterum cum Graeco textu vulgavit Bandurius in *Imperio Orientali*. Duas in partes tribuitur opus, *Panegyricam* priorem, alteram *Paraneticam*. Quo tempore eam Theophylactus scripserit, diximus num. 8.

[XXVI] *Orationis ad Alexium Comnenum imperatorem* meminit Latinus Latinus in *Bibliotheca sacra profana*, ubi de Theophylacto agit, his verbis: « Exstat ejus Oratio ad eundem Alexium: atque ita Laurentius Sifanius ex Joanne Sambuco scripsit in praefatione *Commentariorum Theophylacti in Acta apostolorum*. » Apographum praemanibus habeo, ex codice Bavarico-Monachiensi descriptum, quod Latine vertit laudatus consodalis, Bonifacius Finellus.

Composuit panegyricam hanc Orationem auctor post bellum Scythicum, pluresque in eo reportatas ab Alexio imperatore victorias. Late describit illud Anna Comnena toto libro VII *Alexiados*, ac sub initium insequentis libri VIII, ubi Augusti ingressum Regiam in urbem refert, « omni laetitia et gratulatione » celebratum. Eodem in libro VII legimus, ad Alexium, qui augendo contra Scythas exercitui operam dabat, venisse « Flandriae comitem Robertum, ἐξ Ἱεροσολύμων ἐπανρχόμενον, Jerosolymis revertentem. » Hanc ille peregrinationem susceperat decennio ante sacras expeditiones, anno scilicet 1085, a qua nondum reducem fuisse anno 1089 auctor est Majerus libro III, apud Dufresnium in notis ad librum VII *Alexiados*. Itaque post annum 1089 finem habuit bellum Scythicum, eoque tempore scripta Panegyris a Theophylacto.

In ea haec ejus verba sunt: Τί μή τὸν βασιλέα υἱὸν καὶ βασιλέα γνωρίζεις, cur regem filium non renuntias regem, ἀλλὰ ἀναδύῃ τὴν ποδομένην ἀνάρρησιν; sed desideratam detrectas renuntiationem in regem? Satis haec indicent Joannem nondum a patre Alexio assumptum fuisse in consortium imperii. Id vero factum anno 1091, ut habet Pagius, cum quatuor ille annos natus esset: unde anno circiter 1090 encomio suo Alexium imperatorem celebravit Theophylactus.

57. Apud Labbeum in *Nova Bibliotheca mss.* parte IV, pag. 137, codex Regius recensetur cum *Theophylacti Bulgariae archiepiscopi versibus consolatoriis in calamitate*. Carminum utique, quae ipse cecinerit, meminit in epistola inter Meursianas 20: Ἕμυνάμην στίχους λαμβετοῖς πολλὰς ἐλεγίας ἔσαι δι' ὅλου ἐναντίου με καταναγκάσαντος, *propulsavi carminibus iambicis multas elegias per annum canere coactus*.

Epistolarum denique codices duo noti sunt, Vaticanus et Florentinus Medicus. Ex isto Theophylacti Epistolae 75 Graece prodierunt, curante Joanne Meursio, Lugduni Batavorum 1617, in-4, ac Latine in Coloniensi et Lugdunensi Patrum Bibliothecis, interprete Vincentio Marinerio, Valentino. Vaticano in codice exstant, Baronio teste, Epistolae quinquaginta novem, quae Latinitate a Jacobo Sirmondo donatae nondum lucem viderunt, aliquibus et aliquarum fragmentis exceptis, quae Baronius avertit ad annum 1071 et 1073. Recole quae superius dicta sunt num. 4.

Pollicitus fuerat Labbeus in *Nova Bibliotheca mss. librorum* parte III, pag. 102, « comparaturum se Graecam editionem Lugduno-Batavam Joannis Meursii cum ms. codice, atque interpretationem editurum a R. P. Jacobo Sirmondo jam olim concinnatam; » quod ipse aut morte praeventus, aut gravioribus negotiis implicitus minime praestitit. Utinam id perfici aliquando queat.

58. In veterum Patrum Bibliothecis fragmentum prostat sub nomine Theophylacti, inscriptum *De risu et vociferationibus*. Praestat illud Lugdunensis Bibliotheca Patrum t. V, pag. 1214. Nempe, « Quin et hunc morem introduxit, qui hodie obtinet, quod in splendidis atque solemnibus festivitibus Deo et sanctorum recordationi sit contumelia per saevas cantilenas, et risus, et insanos clamores, quibus adhibitis sancti hymni cantantur. Philippus Labbeus in sua ad Bellarminum de scriptoribus ecclesiasticis historica Dissertatione sic ait: « Ejus [*Theophylacti Bulgariae archiepiscopi*] alteriusve Theophylacti, forte *Simocattae*, dicendum sit fragmentum *De risu et vociferationibus* in festis sanctorum, ambigo. » De Theophylacto Simocatta diligentius agit Joan. Albertus Fabricius in *Bibliotheca Graeca* volumine VI, notatque floruisse ipsum *extremis Heraclii imperatoris temporibus ac deinceps*. Pro archiepiscopo demum Bulgariae judicium fert laudatus Labbeus in *Addendis*, « Archiepiscopo Achridano potius, inquit, quam caeteris Theophylactis, fra-

gmentum illud adjudicandum censeo, quod in Bibliothecis Veterum Patrum occurrit : *Quis et hunc morem introduxit* » etc. Judicium ego suspendam.

Memorat idem Labbeus fragmentum aliud Theophylacti *de Nicephoro confessore*, veluti Bibliothecis Patrum insertum : quod (ait Fabricius in Theophylacto Simocatta) nusquam reperio. Sanctum Nicephorum patriarcham Constantinopolitanum intellige, qui ob sacrum imaginum cultum in exilium pulsus, vita migravit [XXVII] anno 828. De ipso agunt Boslandi continuatores ad diem xiii Martii ; neque indicant quidpiam quod Theophylactus de eo scripserit.

Possevinus ejus Opera in *Apparatu sacro* recensens tomo II, sic ait : « *Commentarii et Eubarrationes in prophetas*, junctis explicatione in *Psalterium Davidis*, erant mss. in bibliotheca imperidii Viennæ Austriæ. » Ne cuiquam fucum hæc faciant verba, animadvertere opus est, indicari codicem 216 apud Lambecium libro v, in quo primo occurrunt Bulgariae archiepiscopi Theophylacti *Expositiones in quinque prophetas*, utique *minores, Oseam, Habacuc, Jonam, Nahum et Michæam*. Prostat deinde a fol. 218, *Nicephori Blennidæ expositio in Psalterium Davidis* ; et a fol. 356, ejusdem *Blennidæ expositio in Appendicem Psalterii Davidici*, nempe in *Cantica*. Caveat ergo, qui Possevini verba legerit, ne Theophylacto nostro ullam in *Psalmos* (a) et *Cantica* expositionem ascribat.

In Veneta Sancti Marci Bibliotheca codex exstat num. 26 in quo post Commentarios Theophylacti in *quinque prophetas minores*, prostat, Νικήτου ἐπισκόπου τῆς νηροπόλεως Ναυπακτου σύνταγμα, *Nicetæ episcopi metropoleos Naupacti Syntagma in Evangelium Matthæi, collectum præcipue ex interpretationibus Chrysostomi aliorumque diversorum*. Sed neque Chrysostomi, neque veterum aliorum interpretum nomina exprimuntur, ut in Catenis fieri solet. Proœmium incipit : Ἐστὶ μὲν ἡμῶς μὴ ἀληθεῖς τῆς ἀπὸ τῶν γραμμάτων βιβλιας. Idem est cum eo quod Catenæ sanctorum Patrum in Evangelium secundum Matthæum præmissum legitur in Symbolis Græcorum Patrum a Petro Possino vulgatis tomo I. Sed quæ Catenæ hoc loco sequitur, omnino differt a Syntagmate. In hujusce initio nonnulla occurrunt, quæ sunt prorsus eadem cum Theophylacti Commentario. Quo se res habeat modo, patet nota Græce scripta in ejusdem codicis folio 64, quam, veluti scita dignissimam, Græce et Latine juris publici fecere clariss. editores *Græcæ Divi Marci Bibliothecæ* in ejus codicis recensione. Latina interpretatio est : *In alio libro inveni præsentem expositionem sub nomine Bulgariae episcopi, scilicet domini Theophylacti : quæ autem erat in illo libro, cum hac conveniebat initio præcipue : progressu vero discrepabat. Quare arbitrator, hæc Naupacti episcopo adjudicatam, qui plura mutuatus fuit a Theophylacto, sive Chrysostomo : quandoquidem et posterior tempore fuit Theophylacto. Jam patet, aliquibus in codicibus Expositiones prostare sub nomine Theophylacti, perperam scilicet eidem suppositas.*

Auctor *Syntagmatis* in nota dicitur *Nicetas episcopus metropoleos Naupacti*. Apud Montfauconium in *Bibliotheca Bibliothecarum mss.* tomo I, pag. 27, col. 2, sequens legitur inscriptio inter codices reginæ Sueciæ in Vaticana : *Nicetæ episcopi nuncupati expositio in quatuor Evangelia* ; ubi vocem *nuncupati* positam pro *Naupacti*, verisimili conjectura adnotant laudati *Marcianæ Venetæ Bibliothecæ* editores. Hujusce *Nicetæ metropoleos Naupacti episcopi* mentio nulla apud Michaellem Lequienum in *Oriente Christiano*, tomo II, col. 198 et seqq. in eadem *Naupacti Ecclesia* : neque mirum, cum series eorum episcoporum integra desideretur. Theophylacto synchronus florebat *Nicetas Serrarus*, postea *Heraclæus*, episcopus. Ad hunc data est ejusdem Theophylacti nona inter *Meursianas* epistola, scilicet, Τῷ διδασκάλῳ κυρίῳ Νικήτῃ, τῷ τῶν Σεβρών. Is est qui scholia scripsit in *Orationes sancti Gregorii Nazianzeni*. Laudatæ epistolæ prima verba sunt : Καὶ ὁ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ἀληθείας ἐξηγητής, *Etiā tu, qui Evangelii veritatis interpret fueras, mendacio convictus es*, etc. An ergo Commentarium vel Catenam in Evangelia scripserit ? Catenam Possinus ei attribuit, quam in Symbolis vulgavit tomo II. At primus enim, qui in eodem opere recensetur inter auctores quorum sententiæ deflorantur, *Nicetas* est. Hujusmodi *Catenarum* compilatores frequentius obscuri sunt.

Mirum non fuerit, in *Syntagmate* superius citato occurrere non pauca, quæ cum genuino Theophylacti Commentario conveniunt : vel enim Theophylactum decerpebat *Nice-*

(a) Theophylacti Commentarium ineditum in *Psalmos* memorat C. B. Hasius ad *Paulum Diarum* p. 400 (in editione nostra col. 889, not. 55. Tom. CXVII). Edit. Paris.

tas ille, qui sequiori ætate vitam agebat, vel ambo unum Joannem Chrysostomum in compendium redigebant. Id etiam a Petro Possino observatum in Catena, quam tomus I typis edidit, sine ullo collectoris nomine, quem se nescire in Præfatione testatur, eo quia « operis titulum, rubramento minus tenaci concinnatum, nulla ope assequi potuerit. » Animadvertit vero, « quæ plurima compiler, quicumque est, attribuit Chrysostomo, ea fere apud Theophylactum reperiri, sententiam si spectes : nam verba, quantum animadverti, sæpe diversa sunt. Interdum copiosior noster est (scilicet Catena auctor), etiam ubi Theophylactum in pauciora cogat : si tamen Theophylactum [XXVIII] vidit unquam, et non potius ex eodem, unde Theophylactus totus pendet, hausit ipse quoque communi utriusque fonte, Chrysostomo. »

XVI.

Theophylacti doctrinæ capita nonnulla peculiari examine discussa : ac primo Græcorum scissionis prætextum improbat, ex rituum differentia sumptum. Agit præcipue de oblatione in azymis, deque jejuniis Sabbati. Suffocatorum esus, quem damnat, vindicatur innoxius. Latinis favent Petrus Antiochenus patriarcha, et Demetrius Chomatenus, Bulgariæ archiepiscopus.

59. Hæc Opera Theophylacti, quæ hactenus recensuimus, tametsi præclara sint, nævis attamen aliquibus ac vitio non carent. Non eas divinarum Eloquiorum interpretationes intelligo, quas peritiores interpretes accuratiore examine discussas non probant vel rejiciunt, velati historię sacræ, aut sacri scriptoris menti minus consonas. Intelligo peculiare doctrinæ errores, in quos impegit ille sive pro humana infirmitate, sive pro communi cum suis gentilibus præjudicio. Sed etiam capita doctrinæ quædam sunt apud ipsum, quorum alia, partium studio semoto, contra vigentes inter Græcos opiniones tradidit, illustravit, vindicavit : alia docuit luculentissime, insigne de Græcæ Ecclesiæ recta fide testimonium perhibens adversum posteriores, quæ in Occidente exortæ sunt, hæreses Lutheræ et Calvinistarum. Ex utriusque classis documentis pauca seligimus, quæ hoc loco illustranda sunt.

De sacra Latinorum oblatione in azymis deque jejuniis Sabbati, aliisque ritibus mitius ac benignius, quam cæterorum ævi sui ac sequioris Græcorum, ipsius Theophylacti iudicium est. Sæculo Ecclesiæ undecimo, quo ipse natales habuit, ac vitam egit, floruitque literis et dignitatibus, miserandum infandumque Michael Cerularius patriarcha Constantinopolitanus, cum Leone Bulgariæ archiepiscopo Achridano, et Niceta Pectorato monacho, instauraverat schisma : ejusdemque conflandi fovendique causas obtendebat, consecrationem in azymis, jejunium Sabbati, suffocatorum esum, aliorumque rituum diversitatem. Nullam imo schismatis promovendi causam hanc esse, apertissima Theophylacti sententia est.

Hanc aperit et vindicat in *Epistola ad Nicolaum diaconum et canstrisium*, quam Græce habemus ex codice Cæsareo-Vindobonensi, Latinitate donatam a Bonifacio Finetto. Diaconus ille rogaverat Theophylactum, ut *Latinorum circa res ecclesiasticas errores breviter, quantum fieri potest, refelleret.* « Quoniam, inquit verba sunt ipsius Theophylacti, et multi sunt, et ad scindendas Ecclesias haud modicam vim habent. Nos tamen, etsi multos, imo fere omnes ita sentiri novimus, haudquaquam ita sentimus : neque multos eorum errores esse cognoscimus, neque tales qui ad discindendas Ecclesias sint idonei : οὐτε σχίζουσιν Ἐκκλησίας δυνάμει. » Errores Latinorum, quos diaconus incusebat, pergit ille narrare : « In multis quidem videntur Latini errare. Videlicet azyma offerunt, jejulant in Sabbato, juniorum dies ante Passionem non sicut nos numerant, clericorum matrimonia dissolvunt, laicorum vero indiscriminatim permittunt : barbas (μη γελάσαις μέλλεις, ne rideas) radunt non solum alii, sed etiam qui sacri sunt ordinis : et horum manus splendent annulis, vestemque sacerdotalem ferunt sericis intextam staminibus, variisque coloribus ornatam : imo et carnes comedunt, et Dominum adorantes ad terram procumbunt. »

Animadvertit verba illa, *ne rideas* ; ac tuto collige, plerasque hujusmodi contra Latinos accusationes risu dignas Theophylacto visas esse. Iudicium ejus accipe : « Ego, vero et horum, (qui dicuntur errores,) alios οὐδέποτε ἐπιστροφῆς, nullius emendationis ; alios vero μετρίως, mediocriter indigere puto ; quam si quis perficiat, aliquod quidem, sed modicum Ecclesiæ beneficium impendat ; si vero id obtinere non possit, non sit hoc inter Ecclesiæ damna computandum. »

60. Late disserit de oblatione in azymis, deque Sabbati jejuniis. Improbatur istud, ac illi præ-

ferendum censet ritum *consecrationis in fermentato*. At demum « reliquum est, ut admonemus, inquit, vulgares nostros homines, quotquot zelum quidem habent, sed non secundum scientiam; quive, quod gravius est, ex cæco sui amore Christi corpus dilacerant. » Ait etiam [XXIX] : « Non igitur neque propter azyma, neque propter jejunium, durius nos habebimus erga inflexibilem gentis pertinaciam. »

Pervicaces suis in ritibus Latinos appellat : neque tamen Græcæ gentis duritiem in eos approbat. Hæc alia ejus verba refero : « Neque multum refert, de cæteris enumeratis (ritibus), quos ipsi (Latini) se observare fatentes, (*præter suffocatorum esum* : hujus enim ne nomen quidem prudentioribus Latinis ferendum videtur...) multis irremissibiliter peccare videntur. Quorum sermonibus non assentire, hominis est, ut puto, in ecclesiastica historia exercitati; qui probe novit, non omnem consuetudinem ad Ecclesias scindendas valere : sed id tantum, quod dogmatis diversitatem infert. Consuetudines autem diversas, aut etiam quæ apud præclaros hos judices (Græcos morosiores carpit) errata sunt, ortas esse alias ex pietate et religione, ut sacra pavimenta osculari (neque enim Satanicam illam calumniam admittimus, quod Latini imaginum venerationem respiciant); alias vero ex provida quadam dispensatione ob infirmitatem, fortasse quidem animæ, sed certe corporis; ut quod monachi in infirmitatibus carnes comedant. »

61. Calumniam illam, quam *Satanicam* vocat, excogitavit invenitque Cerularius. Ad suffocatorum esum quod attinet, Humbertus, Silvæ Candidæ S. R. E. cardinalis, Leonis IX papæ Constantinopolim legatus, ejusdem Cerularii tempore, testabatur juxta Romanæ Ecclesiæ disciplinam, « gravem penitentiam imponi iis qui absque extremo periculo vitæ, sanguine vescebantur, vel quocunque morticino, aut præfocato. » Hinc Theophylactus aiebat, suffocatorum ne quidem nomen prudentioribus Latinis ferendum videri.

A pristino rigore recessum est : quoniam « ubi Ecclesia gentium (ut ait Augustinus libro xxxii *Contra Faustum Manichæum*, capite 13) talis effecta est, ut in ea nullus Israelitæ carnalis appareat; jam hoc Christianus non observat (quod utique ad tempus jussum fuerat), ut turdos, vel minutiores aviculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est : aut leporem non edat, si manu a cervicæ percussus, nullo cruento vulnere occisus est : » Scriptores polemicos hac de re luculentius tractantes consule.

62. Gentiles suos pergit ibidem Theophylactus latiori sermone adhortari, ut odia deponant ac nimiam duritiem, unitatem diligant catholicæ Ecclesiæ, eamque non dilacerent ob innoxias discrepantes consuetudines, vel etiam ob errores, si qui essent, quos condonari satius est. Mens eadem olim fuerat Petri Antiocheni patriarchæ, in epistola ad Michaelem Cerularium, quæ Græcæ ac Latine exstat apud Cotelierium in *Ecclesiæ Græcæ Monumentis*, tom. II. Incusatos Latinorum ritus expendit, et ait num. VI : « Quid enim ad nos, si pontifices barbam radant, et in signum desponsationis cum sancta Dei Ecclesia gerant annulum? Nos quoque supra caput *Geraram* (coronam) facimus... Sed et ipsi aurum gestamus, qui amicti simus chirothecis, manipulis et stolis auro intertextis. »

Agit num. VII de carniū esu apud monachos : « Quod autem, inquit, polluta manducant ipsi, eorumque monachi edant carnem, adipem porcinum; illa quoque invenias, modo indagaveris, apud quosdam e nostris fieri. »

Pro fermentato pane acerrime pugnauerat in epistola ad Dominicum Gradensem patriarcham, quæ loco citato apud Cotelierium prostat. In hac vero ad Cerularium sic ait num. XV : « Quæstio de azymis... eversa est, nisi canonico huic effato (Latini) innixi, *Visum est omnibus utendum esse antiquis consuetudinibus*, antiquam apud se asserant azymorum traditionem. » Quam utique vetustam esse Latini probant, ac ipsius Domini nostri Jesu Christi exemplo firmatam. Id inficiabatur Antiochenus; verum id lubens fateatur Theophylactus, ut infra dicendum. Ait ille demum num. XVII : « Vide, honoratissime domine, quomodo eorum, quæ a nostris peccantur, non attendentes, aut etiam conniventes; majori cura sermones vanos serimus, et aliena curiose perscrutamur : » quæ vel innoxie sunt vetustæ consuetudines; vel si quid vitii contraxerint, non illud unquam admisit Romana aut Occidentalis Ecclesia. Prudentissimum Petri consilium utinam præ oculis Græci habeant!

Eadem fuit Demetrii Chomateni, Achridensis in Bulgaria archiepiscopi, sententia in epistola ad Constantinum Cabasilam archiepiscopum metropolis Dyrrachii, [XXX] apud Leunclavium in *Jure Græco Romano*, libro v. Ecclesiam suam administrabat Chomatenus tertio decimo sæculo. Is est qui Theodoro II Angelo, imperatoria insignia post captam a Latinis Thessalonicam arripienti, anno 1222, diadema imposuit, pro suæ Ecclesiæ autocephalia sibi jus asciscens quoslibet, ubicunque, vel quodocunque reges vel imperatores ungenti. Lequienum consule in Archiepiscopis Achridensibus. Interrogationibus Cabasilæ circa Latinorum errata respondet ille juxta mentem Theophylacti. Verba sunt : « Ex sententiis hujus sapientissimi scripti (quod est Theophylacti epistola ad Nicolaum diaconum et canstrisium, cujus aliqua afferuntur fragmenta) videre est : in omni gente, quæ Christi prædicationem suscepit, ὡς ἐλάχιστα, quam minime morum ipsorum defectus (si qui essent) observandos esse... quandoquidem *mores non eam vim habent ab iis divellendi quam dogmata perversa*. Unde neque consecrata a Latinis azyma, neque hæc suscipientia et sacrificio servientia eorum vasa, et consequenter neque sacras eorum stolas, neque hujusmodi quidpiam, immundum pollutumque existimabimus. »

XVII.

Sacram Eucharistiam in azymo pane institutam a Christo Domino, docet Theophylactus in epistola ad Nicolaum diaconum. Itemque in Commentariis ad Matthæum et Lucam. Non adversatur in Commentario ad Joannem, ubi Christum suum prævenisse Pascha docet. Locus Matthæi corruptus in aliquibus codicibus : corruptionis origo. Corruptus etiam fortasse locus Marci : qui tamen vindicatur.

63. In ea quæstione, quæ Græcos inter ac Latinos agitur, num cœnam legalem legitimo tempore Christus Dominus peregerit, ac mysterium eucharisticum confecerit in azymo pane, Græcis suis adversatur Theophylactus, sævetque Latinis. Jesu Christi, azymum in corpus suum transmutantis, exemplum, quo suum Latini ritum vindicant, iis eripere Græci conabantur olim, hodieque conantur, variis pro genio opinionationibus investis.

Meletius quidam in sermone *De azymis*, qui sub nomine Joannis Damasceni apud Lequienum prostat, tomo I, contendit, « Agnum paschalem comedere absque panibus fermenti expertibus Judæos consuevisse, » azymosque ejusmodi panes non adhibitos esse ad mensam « ante decimam quintam diem, » v. g. a media nocte computatam, mensis primi. In hunc impegit errorem, Mosaicæ legis præscripto sine dubio adversum, Petrus Antiochenus patriarcha in epistola ad Dominicum Gradensem apud Cotelerium in *Monumentis Ecclesiæ Græcæ*, tomo II. Alia inita via, bini auctores anonymi, quos in *Bibliotheca* recenset Photius cod. CXV et CXVI, putabant, « Christum Dominum in extrema illa cœna non comedisse Pascha legitimum. » Hinc sive ille, sive isti sibi videntur concludere posse panem illum, quem in cœna mystica Christus adhibuit, azymum non fuisse. Fuerunt alii demum, quos Euthymius Zigobenus secutus est : Christum, inquirentes, « uno die Pascha Judaicum antevernisse, » dieque *tertia decima, non quarta decima*, paschalem agnum vespere manducasse cum lactucis agrestibus, et azymis, ac stando, et baculos tenendo præ manibus; qua cœna peracta, communem panem, seu *fermentatum* denuo allatum esse; « in eoque eucharisticum mysterium instituisse. »

Hæc rejicit omnia Theophylactus in laudata ad Nicolaum diaconum et canstrisium epistola. Luculentissima ejus verba sunt : « Quod attinet ad Latinos; non nos illis prave interpretabimur primum diem Azymorum : dicentes eam esse decimam mensis, in qua sumebatur agnus. Novimus enim a lege primam Azymorum diem, τὴν 1ῆ ἡμέραν, diem *divi quintam decimam*; in quæ scilicet illucescit nox comestionis paschatis, ὡς ἐπιφώσκει τῆς τοῦ πάσχα βρώσεως. » Nimirum vespera, aut nox est, quæ diem quartam decimam complet, et inchoat decimam quintam, juxta morem dies computandi a vespera ad vesperam. « Unde et quidam ex sacris nostris doctoribus (qui ab ipso etiam Chrysostomo in suo ad Matthæum Commentario laudatur), exponens eam, quæ ab evangelista dicitur *prima azymorum*, ait, primam azymorum a Matthæo appellari diem, quæ Azyma præcedit, [XXXI] πρὸ τῶν Ἀζύμων, sciens quidem cui diei nomen istud lex imponeret, at insinuans novo quodam sensu hoc ab evangelista dictum esse.

« Neque verò nos affirmabimus : Christum aut legale pascha non perfecisse, ut inde

ferendum censet ritum *consecrationis in fermentato*. At demum « reliquum est, ut admoneremus, inquit, vulgares nostros homines, quotquot zelum quidem habent, sed non secundum scientiam; quive, quod gravius est, ex cæco sui amore Christi corpus dilacerant. » Ait etiam [XXIX]: « Non igitur neque propter azyma, neque propter jejunium, durius nos habebimus erga inflexibilem gentis pertinaciam. »

Pervicaces suis in ritibus Latinos appellat: neque tamen Græcæ gentis duritiem in eos approbat. Hæc alia ejus verba refero: « Neque multum refert, de cæteris enumeratis (ritibus), quos ipsi (Latini) se observare fatentes, (*præter suffocatorum esum*: hujus enim ne nomen quidem prudentioribus Latinis ferendum videtur...) multis irremissibiliter peccare videntur. Quorum sermonibus non assentire, hominis est, ut puto, in ecclesiastica historia exercitati; qui probe novit, non omnem consuetudinem ad Ecclesiasticas scindendas valere: sed id tantum, quod dogmatis diversitatem infert. Consuetudines autem diversas, aut etiam quæ apud præclaros hos judices (Græcos morosiores carpi) errata sunt, ortas esse alias ex pietate et religione, ut sacra pavimenta osculari (neque enim Satanicam illam calumniam admittimus, quod Latini imaginum venerationem respuant); alias vero ex provida quadam dispensatione ob infirmitatem, fortasse quidem animæ, sed certe corporis; ut quod monachi in infirmitatibus carnes comedant. »

61. Calumniam illam, quam *Satanicam* vocat, excogitavit invenitque Cerularius. Ad suffocatorum esum quod attinet, Humbertus, Silvæ Candidæ S. R. E. cardinalis, Leonis IX papæ Constantinopolim legatus, ejusdem Cerularii tempore, testabatur juxta Romanæ Ecclesiæ disciplinam, « gravem pœnitentiam imponi iis qui absque extremo periculo vitæ, sanguine vescerantur, vel quocunque morticino, aut præfocato. » Hinc Theophylactus aiebat, suffocatorum ne quidem nomen prudentioribus Latinis ferendum videri.

A pristino rigore recessum est: quoniam « ubi Ecclesia gentium (ut ait Augustinus libro xxxii *Contra Faustum Manichæum*, capite 13) talis effecta est, ut in ea nullus Israëlita carnalis appareat; jam hoc Christianus non observat (quod utique ad tempus jussum fuerat), ut turdos, vel minutiores aviculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est: aut leporem non edat, si manu a cervicæ percussus, nullo cruento vulnere occisus est: » Scriptorum polemicorum hac de re luculentius tractantes consule.

62. Gentiles suos pergit ibidem Theophylactus latiori sermone adhortari, ut odia deponant ac nimiam duritiem, unitatem diligant catholicæ Ecclesiæ, eamque non dilacerent ob innoxias discrepantes consuetudines, vel etiam ob errores, si qui essent, quos condonari satius est. Mens eadem olim fuerat Petri Antiocheni patriarchæ, in epistola ad Michaelem Cerularium, quæ Græcè ac Latine exstat apud Cotelierum in *Ecclesiæ Græcæ Monumentis*, tom. II. Incusatos Latinorum ritus expendit, et ait num. VI: « Quid enim ad nos, si pontifices barbam radant, et in signum desponsationis cum sancta Dei Ecclesia gerant annulum? Nos quoque supra caput *Geraram* (coronam) facimus... Sed et ipsi aurum gestamus, qui amicti simus chirothecis, manipulis et stolis auro intertextis. »

Agit num. VII de carniæ esu apud monachos: « Quod autem, inquit, polluta manducant ipsi, eorumque monachi edant carnem, adipem porcinum; illa quoque invenias, modo indagaveris, apud quosdam e nostris fieri. »

Pro fermentato pane acerrime pugnaverunt in epistola ad Dominicum Gradensem patriarcham, quæ loco citato apud Cotelierum prostat. In hac vero ad Cerularium sic ait num. XV: « Quæstio de azymis... eversa est, nisi canonico huic effato (Latini) innoxii, *Visum est omnibus utendum esse antiquis consuetudinibus*, antiquam apud se asservant azymorum traditionem. » Quam utique vetustam esse Latini probant, ac ipse Dominicus nostri Jesu Christi exemplo firmatam. Id inficiabatur Antiochenus; verum id lubens fatebatur Theophylactus, ut infra dicendum. Ait ille demum num. XVII: « Vide, honoratissime domine, quomodo eorum, quæ a nostris peccantur, non attentè conniventes; majori cura sermones vanos serimus, et aliena curiose persequimur, vel innoxie sunt vetustæ consuetudines; vel si quid vitii contra rationem admisit Romana aut Occidentalis Ecclesia. Prudentissimum proinde est, ut oculis Græci habeant!

azymorum usum non fuisse inferamus : vel perfectisse quidem, sed ante tempus, quo fermentum exterminabatur, ut tunc etiam panis fermentatus inveniretur. Hæc enim nonnulli nimis audacter dixerunt. Non igitur aliquid eorum, quæ ita dicta sunt, rursus in medium afferam : neque enim licet mysteria veritatis mendacio confirmare.... Quæ igitur sententia ista est? Hæc scilicet : Dominum Jesum Christum comedissee pascha, *ἢ πρὸ καὶ ἢ ἔπειτα ἐγένετο*, suo tempore, et cum hora fuit, præparatam a discipulis et domino dominus, *κατὰ τὸ ἔθος θηλασθῆ, καὶ οὐκ ἄλλως*, videlicet juxta consuetum, et non aliter. Alioquin novitatem illam adnotasset Evangelium.... Comedissee autem pascha legale prius, deinde et mysterium sui paschalis tradidisse discipulis ex pane, qui tunc inventus est. *Ἐβρῆτε ἢ ἐτηνιαυτῶν ἀζυμῶς*, inventus est autem panis azymus. » Theophylactum sibi ex diametro adversantem Græci habent.

64. Hæc eadem mens est ejusdem ac sententia in Commentariis ad *Matthæum* et *Lucam*. Affero primum, quæ ejus habentur verba ad caput xxvi Matthæi, v. 20. « *Vespere autem facto discumbebat*, etc. Ex hoc putant quidam, quod hoc anno non comederit Christus pascha. Dicunt enim, quod stantes comedebant agnum : Christus autem recumbebat; igitur pascha non comedit. Dicimus itaque, quod prius pascha (legale) stans comedit : deinde recumbens tradidit suum sacramentum. » Mentem jam suam aperit : minus tamen se peritam præbet in Judæorum moribus. Magistri eorum docent, agnum suos comedissee stantes, et cum baculis præ manibus ea nocte qua ex *Ægypto* protecturi erant; minime vero subsequens temporibus ritus eos observari debuisse, neque peragi hodieque. Vide Leonem Mutinensem parte iii *De ritibus Hebræorum*, Buxtorfium in *Synagoga Judaica* capite 18, Simonium in *Historia critica N. T.* tomo IV, capite 28, pag. 398, et Lequienum Dissertatione vi *Damascenica*, num. XXXVIII.

Ad comma 17 præcedens hæc sunt luculentissima Theophylacti verba in Latina versione, quam suo ex codice Græco concinnabat OEcclampadius : « *Prima autem die Azymorum accesserunt discipuli*. Primam Azymorum diem vocat, quæ diem Azymorum præcedit. Ut sic dicam : Quinta feria manducaturi erant pascha, post quam sequitur Parasceve. Prima Azymorum vocabatur in lege, eo quod festum incipiebat a vespera, qua vescebantur azymis. Dominus igitur mittit discipulos quinta, quam nominat evangelista, *primam Azymorum* : quia prima vespera erat (*al.* ante primam vesperam erat) qua (vespera) comedebant azyma.... Voluit autem pascha perficere, ne legi contrarius esse videretur. » Paria sunt quæ docet ad caput xiii Lucæ, v. 7 : « *Venit autem dies Azymorum*. Nunc autem quem nobis dicat *diem Azymorum*, dicendum. Diem igitur Azymorum dicit quintum : ad cujus vesperam pascha immolandum est. Igitur Dominus forte quinto (die) mane mittit discipulos. » Luculentiora hæc sunt, quam quod commentario indigeant.

65. Non aliam insedissee mentem archiepiscopo, contra atque Græci putant, capite xviii Joannis, v. 28, pro certo compertoque habeo. Verba sunt : « *Et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha*. Quid autem est, *ut comederent pascha*? Sane Dominus illud fecit prima Azymorum. Vel igitur intelligamus per Pascha, festum septem dierum : vel quod ipsi quidem manducaturi erant in Parasceve pascha : ipse autem Dominus uno die prævenit, (vel uno die ante tradidit illud, *καὶ μὴδὲ ἀπὸ παρῆβαινα*) reservans sui occisionem in Parasceve, quando et olim fuit pascha (vel quando et vetus fiebat pascha, *ὅτε καὶ τὸ παλαιὸν ἐγένετο πάσχα*). »

Vocis *Paschatis* duæ sunt, quas promit Theophylactus, interpretationes. Ac primo, si cum Judæis agnum paschalem Christus Dominus comederit; *Paschatis* nomine, quod ut comederent, Judæi cavebant ne contaminarentur, *victimæ paschales* intelligendæ sunt, quæ septem diebus offerebantur in templo. Si *pascha* proprie dictum, id est esus agni intelligi debet, dicendum est, una die Judæos, vel pontifices et primores pascha distulisse ad *Parasceven* : et uno die ante, illud [XXXII] comedissee Christum, quando *vetus*, hoc est *legitimum* fiebat, ac fieri utique debebat. Hinc Theophylacti verba hoc modo legenda sunt : *Ipsæ Dominus uno die ante tradidit, et comedit pascha (reservans sui occisionem in Parasceve) quando et vetus fiebat pascha*, ac illud facere debuissent Judæi.

Perस्पicue patet, non priorem solummodo, verum etiam alteram interpretationem cum Eucharistiæ in azymo pane institutione consistere. Longe namque hæc posterior differt

ab ea Græcorum opinione de Christo legitimum pascha præveniente, ac ad panes fermentatos post ejus celebrationem redeunte. Imo legitimo tempore pascha suum celebravit ille tempore quod Judæi vel eorum pontifices ac primores non servarunt : adeoque locus non erat ut ad fermentatos panes rediret Christus. Posterior hæc interpretatio magis placuisse Theophylacto videtur. Eam jam tradiderat in Commentario ad *Matthæum*, capite xxvi, v. 39. « Ad Caiapham ducunt Jesum, inquit, nam ille erat pontifex anni illius : ubi et reliqui pernoctabant, μή φάγοντες τότε τὸ πάσχα, non comedentes tunc pascha ; sed exspectantes ut occiderent Dominum, καὶ παραβάντες τὸν νόμον, et prævaricantes legem . ὁ μὲν γὰρ Κύριος κατὰ τὸν νενομισμένον καιρὸν ἔφαγεν ; ἐκεῖνοι δὲ, ἵνα μόνον ἀποκτείνωσι τὸν Κύριον, καταφρονῶσι καὶ τοῦ νόμου, Dominus enim ipso legitimo tempore comederat : illi vero contemunt legem, modo occidant Christum. » Suam patefacit mentem absque ulla ambage.

66. In eo, quem expendimus, loco Commentarii in *Matthæum* enormis occurrit depravatio in aliquibus codicibus, et in textu Romæ ac Parisiis edito. « *Primam Azymorum diem* vocat, quæ diem Azymorum præcedit. Ut exempli gratia dicam : Τῇ παρασκευῇ ἑσπέρας ἑμμελλόν ἐκεῖνοι φαγεῖν τὸ πάσχα, *Parasceve vespere manducaturi erant pascha*, καὶ αὕτη ἐκαλεῖτο τὸν Ἀζύμων, *ei ipsa appellabatur Azymorum*. Dominus igitur mittit discipulos *die quinto*, quem nominat evangelista *primum Azymorum*, ut qui πρὸ τῆς Παρασκευῆς, ante *Parasceven* esset : καὶ ἦν Παρασκευῆ τῇ ἑσπέρα, *qua Parasceve vespere comedebant azyma*. » Immane vitium quis non videat? Ineptissima sane illa ratio, *diem quintum* ideo appellatum *primum Azymorum*, quia *die sexto*, seu *Parasceve, vespere azyma comedebantur*. Vocem *Parasceves* quis non deprehendat temere invecam?

Huic adversatur lectioni locus Theophylacti in Evangelium Lucæ capite xxii, v. 7 : Ἡμεῖς οὖν Ἀζύμων λέγει τὴν πέμπτην, ἧς τῇ ἑσπέρα ἑμμελλον θύειν τὸ πάσχα · *diem igitur Azymorum dicit quintum, ad cujus vesperam pascha immolandum erat*. Eidem lectioni adversatur Græcus codex, quo usus est OEcolumpadius. Adversantur etiam Romani ab Arcudio libro II *De sacramento Eucharistiæ*, capite 5, et Parisienses a Lequieno Dissertatione vi *Damascenica*, num. XLIII, diligentius inspecti, in quibus ita legitur : *Ut sic dicam, τῇ πέμπτῃ ἑσπέρας ἑμμελλον ἐκεῖνοι φαγεῖν τὸ πάσχα · μετ' ἧν ἐπιφώσκει ἡ Παρασκευῆ*. Πρώτῃ τῶν ἀζύμων ἐκαλεῖτο παρὰ τῷ νόμῳ, οἷα δὲ τῆς ἑσπέρας ἀρχομένης ἀπὸ τῆς ἑσπέρας, καὶ ἦν ἠσθλοῦτο τὰ ἀζύμα · *Quinta feria vespere manducaturi erant pascha, post quam lucescit Parasceve. Prima Azymorum vocabatur in lege, eo quod festum incipiebat a vespera, qua azyma comedebantur*. Egregie consonant omnia. Laudatus Lequienus loco citato observat, Regium Parisiensem codicem quem contulit, « ad auctoris ætatem quamproxime accedere. » Inter codices Venetæ Marcianæ bibliothecæ veram lectionem habent duo, 29 et 30, vitiatumque textum præstat codex 31.

Similes fortasse textus interpolatori ansam dederint, quos in aliis Matthæi expositionibus, aut Catenis legeret, ut Theophylacti locum depravaret. In ea utique ejusdem evangelistæ expositione, quæ in codice 26 Venetæ Sancti Marci bibliothecæ tribuitur *Nicetæ episcopo metropoleos Naupacti*, ac etiam Theophylacto aliquibus in codicibus tributa dicitur, ut adnotavimus num. 58, eadem fere verba leguntur : Πρώτῃ οὖν τῶν Ἀζύμων ἐνεαυθα φησὶ ὁ Ματθαῖος τὴν πρὸ τῶν Ἀζύμων ἡμέραν (τὴν τρισκαιδεκάτην μὲν τοῦ μηνός, πέμπτην τῆς ἑβδομάδος). Οἷον εἰ λέγω, τῇ Παρασκευῇ ἑσπέρας ἑμμελλον οἱ Τοῦδαῖοι φαγεῖν τὸ πάσχα, καὶ αὕτη ἐκαλεῖτο τῶν Ἀζύμων. *Primam Azymorum hoc loco dicit Matthæus, quæ præcedit azyma (tertiam decimam mensis, quintam hebdomadæ diem)*. *Ut ita dicam : Parasceve, vespere, Judæi manducaturi erant pascha, et ipsa appellabatur Azymorum*. Sine dubio sententia eorum hæc est, qui Christum una die legitimum prævenisse Pascha, ipsumque celebrasse die tertia decima tenebant. Eadem porro hoc in loco verba sunt, quæ [XXXIII] occurrunt in vitiato textu Theophylacti. Haud absimilia legimus in prima apud Possinum Catena in *Matthæum* : « *Primam Azymorum dicit, quæ præcedit Azymorum diem primam*. Consueverunt enim Judæi, a vespera numerare dies : et ejus diei, in festo Paschæ recensendo, habere rationem, qua sub vesperam paratis azymis agnus sacrificabatur. » Hactenus conveniunt omnia. Sequitur textus : Ἐν γὰρ τῇ Παρασκευῇ ἑσπέρας ἑμμελλον ἐκεῖνοι φαγεῖν τὸ πάσχα, *Parasceve enim vespera manducaturi erant Pascha*. En iterum verba in Theophylacti locum invecata. Audacis interpolatoris consilium fuisse perspicue patet, ut verba Theophylacti in eam Græcorum sententiam, corruptione invecata, deflecteret, quæ Jesum

azymorum usum non fuisse inferamus : vel perfectisse quidem, sed ante tempus, quo fermentum exterminabatur, ut tunc etiam panis fermentatus inveniretur. Hæc enim nonnulli nimis audacter dixerunt. Non igitur aliquid eorum, quæ ita dicta sunt, rursus in medium afferam : neque enim licet mysteria veritatis mendacio confirmare.... Quæ igitur sententia mea est? Hæc scilicet : Dominum Jesum Christum comedissee pascha, *ἢ πρὸ καὶ ἔσθ' ἡ ἑσπ' ἐγένετο*, suo tempore, et cum hora fuit, præparatum a discipulis et domino sumens, *κατὰ τὸ ἔθος θηλαστῆ, καὶ οὐκ ἄλλως*, videlicet juxta consuetum, et non aliter. Alioquin novitatem illam adnotasset Evangelium.... Comedissee autem pascha legale prius, deinde et mysterium sui paschatis tradidisse discipulis ex pane, qui tunc inventus est. *Ἐβρήθη δὲ ἐπιπλαῦτα ἄζυμος*, inventus est autem panis azymus. » Theophylactum sibi ex diametro adversantem Græci habent.

64. Hæc eadem mens est ejusdem ac sententia in Commentariis ad *Matthæum* et *Lucam*. Affero primum, quæ ejus habentur verba ad caput xxvi Matthæi, v. 20. « *Vespere autem facto discumbebat*, etc. Ex hoc putant quidam, quod hoc anno non comederit Christus pascha. Dicunt enim, quod stantes comedebant agnum : Christus autem recumbebat; igitur pascha non comedit. Dicimus itaque, quod prius pascha (legale) stans comederit : deinde recumbens tradidit suum sacramentum. » Mentem jam suam aperit : minus tamen se peritam præbet in Judæorum moribus. Magistri eorum docent, agnum suos comedissee stantes, et cum baculis præ manibus ea nocte qua ex *Ægypto* profecturi erant; minime vero subsequens temporibus ritus eos observari debuisse, neque peragi hodieque. Vide Leonem Mutinensem parte iii *De ritibus Hebræorum*, Buxtorfium in *Synagoga Judaica* capite 18, Simonium in *Historia critica N. T.* tomo IV, capite 28, pag. 398, et Loquienum Dissertatione vi *Damascenica*, num. XXXVIII.

Ad comma 17 præcedens hæc sunt luculentissima Theophylacti verba in Latina versione, quam suo ex codice Græco concinnabat OEcclampadius : « *Prima autem die Azymorum accesserunt discipuli*. Primam Azymorum diem vocat, quæ diem Azymorum præcedit. Ut sic dicam : Quinta feria manducaturi erant pascha, post quam sequitur Parasceve. Prima Azymorum vocabatur in lege, eo quod festum incipiebat a vespera, qua vescebantur azymis. Dominus igitur mittit discipulos quinta, quam nominat evangelista, *primam Azymorum* : quia prima vespera erat (al. ante primam vesperam erat) qua (vespera) comedebant azyma.... Voluit autem pascha perficere, ne legi contrarius esse videretur. » Paria sunt quæ docet ad caput xxiii Lucæ, v. 7 : « *Venit autem dies Azymorum*. Nunc autem quem nobis dicat *diem Azymorum*, dicendum. Diem igitur Azymorum dicit quintum : ad cujus vesperam pascha immolandum est. Igitur Dominus forte quinto (die) mane mittit discipulos. » Luculentiora hæc sunt, quam quod commentario indigeant.

65. Non aliam insedissee mentem archiepiscopo, contra atque Græci putant, capite xviii Joannis, v. 28, pro certo compertoque habeo. Verba sunt : « *Et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha*. Quid autem est, ut comederent pascha? Sane Dominus illud fecit prima Azymorum. Vel igitur intelligamus per Pascha, festum septem dierum : vel quod ipsi quidem manducaturi erant in Parasceve pascha : ipse autem Dominus uno die prævenit, (vel uno die ante tradidit illud, *καὶ μὴδ' ἀπὸ παλαιοῦ*) reservans sui occisionem in Parasceve, quando et olim fuit pascha (vel quando et vetus fiebat pascha, *ὅτε καὶ τὸ παλαιὸν ἐγένετο πάσχα*). »

Vocis *Paschatis* duæ sunt, quas promit Theophylactus, interpretationes. Ac primo, si cum Judæis agnum paschalem Christus Dominus comederit; *Paschatis* nomine, quod ut comederent, Judæi cavebant ne contaminarentur, *victimæ paschales* intelligendæ sunt, quæ septem diebus offerebantur in templo. Si *pascha* proprie dictum, id est esus agni intelligi debet, dicendum est, una die Judæos, vel pontifices et primores pascha distulisse ad *Parasceven* : et uno die ante, illud [XXXII] comedissee Christum, quando *vetus*, hoc est *legitimum* fiebat, ac fieri utique debebat. Hinc Theophylacti verba hoc modo legenda sunt : *Ipse Dominus uno die ante tradidit, et comedit pascha (reservans sui occisionem in Parasceve) quando et vetus fiebat pascha*, ac illud facere debuissent Judæi.

Perspicue patet, non priorem solummodo, verum etiam alteram interpretationem cum Eucharistiæ in azymo pane institutione consistere. Longe namque hæc posterior differt

ab ea Græcorum opinione de Christo legitimum pascha præveniente, ac ad panes fermentatos post ejus celebrationem redeunte. Imo legitimo tempore pascha suum celebravit ille tempore quod Judæi vel eorum pontifices ac primores non servarunt : adeoque locus non erat ut ad fermentatos panes rediret Christus. Posterior hæc interpretatio magis placuisse Theophylacto videtur. Eam jam tradiderat in Commentario ad *Matthæum*, capite xxvi, v. 39. « Ad Caiphā ducunt Jesum, inquit, nam ille erat pontifex anni illius : ubi et reliqui pernoctabant, μη φάγοντες τότε τὸ πάσχα, non comedentes tunc pascha ; sed exspectantes ut occiderent Dominum, καὶ παραβάντες τὸν νόμον, et prævaricantes legem . ὁ μὲν γὰρ Κύριος κατὰ τὸν νομοθετημένον καιρὸν ἔφαγεν ; ἑκεῖνοι δὲ, ἵνα μόνον ἀποκτείνωσι τὸν Κύριον, καταφρονοῦσι καὶ τοῦ νόμου, Dominus enim ipso legitimo tempore comederat : illi vero contemnunt legem, modo occidunt Christum. » Suam patefacit mentem absque ulla ambage.

66. In eo, quem expendimus, loco Commentarii in *Matthæum* enormis occurrit depravatio in aliquibus codicibus, et in textu Romæ ac Parisiis edito. « *Primam Azymorum diem vocat, quæ diem Azymorum præcedit.* Ut exempli gratia dicam : Τῇ παρασκευῇ ἑσπέρας ἑμῶν ἔκλεινοι φαγεῖν τὸ πάσχα, *Parasceve vespere manducaturi erant pascha, καὶ αὕτη ἑκαλεῖτο τῶν Ἀζύμων, et ipsa appellabatur Azymorum.* Dominus igitur mittit discipulos *die quinto*, quem nominat evangelista *primum Azymorum*, ut qui πρὸ τῆς Παρασκευῆς, ante *Parasceven esset* : καθ' ἣν Παρασκευῆν τῇ ἑσπέρᾳ, qua *Parasceve vespere comedebant azyma.* » Immane vitium quis non videat? Ineptissima sane illa ratio, *diem quintum* ideo appellatum *primum Azymorum*, quia *die sexto*, seu *Parasceve, vespere azyma comedebantur.* Vocem *Parasceves* quis non deprehendat temere invectam?

Huic adversatur lectioni locus Theophylacti in Evangelium Lucæ capite xxii, v. 7 : Ἡμέραν οὖν Ἀζύμων λέγει τὴν πέμπτην, ἧς τῇ ἑσπέρᾳ ἑμῶν θύειν τὸ πάσχα · *diem igitur Azymorum dicit quintum, ad cujus vesperam pascha immolandum erat.* Eidem lectioni adversatur Græcus codex, quo usus est Oecolampadius. Adversantur etiam Romani ab Arcudio libro II *De sacramento Eucharistiæ*, capite 5, et Parisienses a Lequieno Dissertatione vi *Damascenica*, num. XLIII, diligentius inspecti, in quibus ita legitur : *Ut sic dicam, τῇ πέμπτῃ ἑσπέρας ἑμῶν ἔκλεινοι φαγεῖν τὸ πάσχα · μεθ' ἣν ἐπιφώσκει ἡ Παρασκευῆ . Πρώτῃ τῶν ἀζύμων ἑκαλεῖτο παρὰ τῷ νόμῳ, ὅσα δὲ τῆς ἑσπέρας ἀρχομένης ἀπὸ τῆς ἑσπέρας, καθ' ἣν ἠσθλοῦτο τὰ ἀζύμα · Quinta feria vespere manducaturi erant pascha, post quam lucescit Parasceve. Prima Azymorum vocabatur in lege, eo quod festum incipiebat a vespera, qua azyma comedebantur.* Egregie consonant omnia. Laudatus Lequienus loco citato observat, Regium Parisiensem codicem quem contulit, « ad auctoris ætatem quamproxime accedere. » Inter codices Venetæ Marcianæ bibliothecæ veram lectionem habent duo, 29 et 30, vitiatumque textum præstat codex 31.

Similes fortasse textus interpolatori ansam dederint, quos in aliis Matthæi expositionibus, aut Catenis legeret, ut Theophylacti locum depravaret. In ea utique ejusdem evangelistæ expositione, quæ in codice 26 Venetæ Sancti Marci bibliothecæ tribuitur *Nicetæ episcopo metropoleos Naupacti*, ac etiam Theophylacto aliquibus in codicibus tributa dicitur, ut adnotavimus num. 58, eadem fere verba leguntur : Πρώτῃν οὖν τῶν Ἀζύμων ἐνιαυθα φησὶ ὁ Ματθαῖος τὴν πρὸ τῶν Ἀζύμων ἡμέραν (τὴν τρισκαίδεκάτην μὲν τοῦ μηνὸς, πέμπτην τῆς ἑβδομάδος). Οἷον τι λέγω, τῇ Παρασκευῇ ἑσπέρας ἑμῶν οἱ Ἰουδαῖοι φαγεῖν τὸ πάσχα, καὶ αὕτη ἑκαλεῖτο τῶν Ἀζύμων. *Primam Azymorum hoc loco dicit Matthæus, quæ præcedit azyma (tertiam decimam mensis, quintam hebdomadæ diem).* *Ut ita dicam : Parasceve, vespere, Judæi manducaturi erant pascha, et ipsa appellabatur Azymorum.* Sine dubio sententia eorum hæc est, qui Christum una die legitimum prævenisse Pascha, ipsumque celebrasse die tertia decima tenebant. Eadem porro hoc in loco verba sunt, quæ [XXXIII] occurrunt in vitiato textu Theophylacti. Haud absimilia legimus in prima apud Possinum Catena in *Matthæum* : « *Primam Azymorum dicit, quæ præcedit Azymorum diem primam.* Consueverunt enim Judæi, a vespera numerare dies : et ejus diei, in festo Paschæ recensendo, habere rationem, qua sub vesperam paratis azymis agnus sacrificabatur. » Hactenus conveniunt omnia. Sequitur textus : Ἐν γὰρ τῇ Παρασκευῇ ἑσπέρας ἑμῶν ἔκλεινοι φαγεῖν τὸ πάσχα. *Parasceve enim vespere manducaturi erant Pascha.* En iterum verba in Theophylacti locum invecta. Audacis interpolatoris consilium fuisse perspicue patet, ut verba Theophylacti in eam Græcorum sententiam, corruptione invecta, deflecteret, quæ Jesum

azymorum usum non fuisse inferamus : vel perfectisae quidem, sed ante tempus, quo fermentum exterminabatur, ut tunc etiam panis fermentatus inveniretur. Hæc enim nonnulli nimis audacter dixerunt. Non igitur aliquid eorum, quæ ita dicta sunt, rursus in medium afferam : neque enim licet mysteria veritatis mendacio confirmare.... Quæ igitur sententia vera est? Hæc scilicet : Dominum Jesum Christum comedisae pascha, *ἢ κατὰ καιρὸν καὶ ἢ ὥρα ἐγένετο*, suo tempore, et cum hora fuit, præparatam a discipulis et domino dominus, *κατὰ τὸ εὖρος θηλασθῆ, καὶ εὖρος ἀλλως*, videlicet juxta consuetum, et non aliter. Alioquin novitatem illam adnotasset Evangelium.... Comedisae autem pascha legale prius, deinde et mysterium sui paschatis tradidisse discipulis ex pane, qui tunc inventus est. *Ἐβρήθη δὲ ἐπιμαρτυρῆ ἀζυμος*, inventus est autem panis azymus. » Theophylactum sibi ex diametro adversantem Græci habent.

64. Hæc eadem mens est ejusdem ac sententia in Commentariis ad *Matthæum* et *Lucam*. Affero primum, quæ ejus habentur verba ad caput xxvi Matthæi, v. 20. « *Vespere autem factis discumbebat*, etc. Ex hoc putant quidam, quod hoc anno non comederit Christus pascha. Dicunt enim, quod stantes comedebant agnum : Christus autem recumbebat; igitur pascha non comedit. Dicimus itaque, quod prius pascha (legale) stans comederit : deinde recumbens tradidit suum sacramentum. » Mentem jam suam aperit : minus tamen se peritam præbet in Judæorum moribus. Magistri eorum docent, agnum suos comedisae stantes, et cum baculis præ manibus ea nocte qua ex *Ægypto* profecturi erant; minime vero subsequens temporibus ritus eos observari debuisse, neque peragi hodieque. Vide Leonem Mutinensem parte iii *De ritibus Hebræorum*, Buxtorfium in *Synagoga Judaica* capite 18, Simonium in *Historia critica N. T.* tomo IV, capite 28, pag. 398, et Lequienum Dissertatione vi *Damascenica*, num. XXXVIII.

Ad comma 17 præcedens hæc sunt luculentissima Theophylacti verba in Latina versione, quam suo ex codice Græco concinnabat OEcclampadius : « *Prima autem die Azymorum accesserunt discipuli*. Primam Azymorum diem vocat, quæ diem Azymorum præcedit. Ut sic dicam : Quinta feria manducaturi erant pascha, post quam sequitur Parasceve. Prima Azymorum vocabatur in lege, eo quod festum incipiebat a vespera, qua vescebantur azymis. Dominus igitur mittit discipulos quinta, quam nominat evangelista, *primam Azymorum* : quia prima vespera erat (al. ante primam vesperam erat) qua (vespera) comedebant azyma.... Voluit autem pascha perficere, ne legi contrarius esse videretur. » Paria sunt quæ docet ad caput xxii Lucæ, v. 7 : « *Venit autem dies Azymorum*. Nunc autem quem nobis dicat diem Azymorum, dicendum. Diem igitur Azymorum dicit quintum : ad cujus vesperam pascha immolandum est. Igitur Dominus forte quinto (die) mane mittit discipulos. » Luculentiora hæc sunt, quam quod commentario indigeant.

65. Non aliam insedisae mentem archiepiscopo, contra atque Græci putant, capite xviii Joannis, v. 28, pro certo compertoque habeo. Verba sunt : « *Et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha*. Quid autem est, ut comederent pascha? Sane Dominus illud fecit prima Azymorum. Vel igitur intelligamus per Pascha, festum septem dierum : vel quod ipsi quidem manducaturi erant in Parasceve pascha : ipse autem Dominus uno die prævenit, (vel uno die ante tradidit illud, *κατὰ μίαν ἀντὶ τῆς πασίδου*) reservans sui occisionem in Parasceve, quando et olim fuit pascha (vel quando et vetus fiebat pascha, *ὅτε καὶ τὸ παλαιὸν ἐγένετο πάσχα*). »

Vocis *Paschatis* duæ sunt, quas promit Theophylactus, interpretationes. Ac primo, si cum Judæis agnum paschalem Christus Dominus comederit; *Paschatis* nomine, quod ut comederent, Judæi cavebant ne contaminarentur, *victimæ paschales* intelligendæ sunt, quæ septem diebus offerebantur in templo. Si *pascha* proprie dictum, id est esus agni intelligi debeat, dicendum est, una die Judæos, vel pontifices et primores pascha distulisse ad *Parasceven* : et uno die ante, illud [XXXII] comedisae Christum, quando *vetus*, hoc est *legitimum* fiebat, ac fieri utique debebat. Hinc Theophylacti verba hoc modo legenda sunt : *Ipse Dominus uno die ante tradidit, et comedit pascha (reservans sui occisionem in Parasceve) quando et vetus fiebat pascha*, ac illud facere debuissent Judæi.

Perस्पicue patet, non priorem solummodo, verum etiam alteram interpretationem eam Eucharistiæ in azymo pane institutione consistere. Longe namque hæc posterior differt

ab ea Græcorum opinione de Christo legitimum pascha præveniente, ac ad panes fermentatos post ejus celebrationem redeunte. Imo legitimo tempore pascha suum celebravit ille tempore quod Judæi vel eorum pontifices ac primores non servarunt : adeoque locus non erat ut ad fermentatos panes rediret Christus. Posterior hæc interpretatio magis placuisse Theophylacto videtur. Eam jam tradiderat in Commentario ad *Matthæum*, capite xxvi, v. 39. « Ad Caiphā ducunt Jesum, inquit, nam ille erat pontifex anni illius : ubi et reliqui pernoctabant, μή φάγοντες τότε τὸ πάσχα, non comedentes tunc pascha ; sed expectantes ut occiderent Dominum, καὶ παραβάντες τὸν νόμον, et prævaricantes legem . ὁ μὲν γὰρ Κύριος κατὰ τὸν νομομισμὸν καιρὸν ἔφαγεν ; ἐκεῖνοι δὲ, ἵνα μόνον ἀποκτείνωσι τὸν Κύριον, καταφρονοῦσι καὶ τοῦ νόμου, Dominus enim ipso legitimo tempore comederat : illi vero contemnunt legem, modo occidant Christum. » Suam patefacit mentem absque ulla ambage.

66. In eo, quem expendimus, loco Commentarii in *Matthæum* enormis occurrit depravatio in aliquibus codicibus, et in textu Romæ ac Parisiis edito. « *Primam Azymorum diem* vocat, quæ diem Azymorum præcedit. Ut exempli gratia dicam : Τῇ παρασκευῇ ἑσπέρας ἑμῶν ἐκείνοι φαγεῖν τὸ πάσχα, *Parasceve vespere manducaturi erant pascha*, καὶ αὕτη ἐκαλεῖτο τὸν Ἀζύμων, *et ipsa appellabatur Azymorum*. Dominus igitur mittit discipulos *die quinto*, quem nominat evangelista *primum Azymorum*, ut qui πρὸ τῆς Παρασκευῆς, *ante Parasceven esset* : καθ' ἣν Παρασκευῇ τῇ ἑσπέρᾳ, *qua Parasceve vespere comedebant azyma*. » Immane vitium quis non videat? Ineptissima sane illa ratio, *diem quintum* ideo appellatum *primum Azymorum*, quia *die sexto*, seu Parasceve, *vespere azyma comedebantur*. Vocem *Parasceves* quis non deprehendat temere invectam?

Huic adversatur lectioni locus Theophylacti in Evangelium Lucæ capite xxii, v. 7 : Ἡμεραν οὖν Ἀζύμων λέγει τὴν πέμπτην, ἧς τῇ ἑσπέρᾳ ἑμῶν θύειν τὸ πάσχα · *diem igitur Azymorum dicit quintum, ad cujus vesperam pascha immolandum erat*. Eidem lectioni adversatur Græcus codex, quo usus est OEcotampadius. Adversantur etiam Romani ab Arcudio libro II *De sacramento Eucharistiæ*, capite 5, et Parisienses a Lequieno Dissertatione vi *Damascenica*, num. XLIII, diligentius inspecti, in quibus ita legitur : *Ut sic dicam*, τῇ πέμπτῃ ἑσπέρας ἑμῶν ἐκείνοι φαγεῖν τὸ πάσχα · μεθ' ἣν ἐπιφώσκει ἡ Παρασκευῆ . Πρώτη τῶν ἀζύμων ἐκαλεῖτο παρὰ τῷ νόμῳ, οἷα δὲ τῆς ἑσπέρας ἀρχομένης ἀπὸ τῆς ἑσπέρας, καθ' ἣν ἠσθίοντο τὰ ἀζυμα · *Quinta feria vespere manducaturi erant pascha, post quam lucescit Parasceve*. *Prima Azymorum vocabatur in lege, eo quod festum incipiebat a vespera, qua azyma comedebantur*. Egrege consonant omnia. Laudatus Lequienus loco citato observat, Regium Parisiensem codicem quem contulit, « ad auctoris ætatem quamproxime accedere. » Inter codices Venetæ Marcianæ bibliothecæ veram lectionem habent duo, 29 et 30, vitiatumque textum præstat codex 31.

Similes fortasse textus interpolatori ansam dederint, quos in aliis Matthæi expositionibus, aut Catenis legeret, ut Theophylacti locum depravaret. In ea utique ejusdem evangelistæ expositione, quæ in codice 26 Venetæ Sancti Marci bibliothecæ tribuitur *Nicetæ episcopo metropoleos Naupacti*, ac etiam Theophylacto aliquibus in codicibus tributa dicitur, ut adnotavimus num. 58, cadem fere verba leguntur : Πρώτην οὖν τῶν Ἀζύμων ἐνεαυθα φησὶ ὁ Ματθαῖος τὴν πρὸ τῶν Ἀζύμων ἡμέραν (τὴν τρισκαιδεκάτην μὲν τοῦ μηνός, πέμπτην τῆς ἑβδομάδος). Οἷον τι λέγω, τῇ Παρασκευῇ ἑσπέρας ἑμῶν οἱ Ἰουδαῖοι φαγεῖν τὸ πάσχα, καὶ αὕτη ἐκαλεῖτο τὸν Ἀζύμων. *Primam Azymorum hoc loco dicit Matthæus, quæ præcedit azyma (tertiam decimam mensis, quintam hebdomadae diem)*. *Ut ita dicam : Parasceve, vespere, Judæi manducaturi erant pascha, et ipsa appellabatur Azymorum*. Sine dubio sententia eorum hæc est, qui Christum una die legitimum prævenisse Pascha, ipsumque celebrasse die tertia decima tenebant. Eadem porro hoc in loco verba sunt, quæ [XXXIII] occurrunt in vitiato textu Theophylacti. Haud absimilia legimus in prima apud Possinum Catena in *Matthæum* : « *Primam Azymorum dicit, quæ præcedit Azymorum diem primam*. Consueverunt enim Judæi, a vespera numerare dies : et ejus diei, in festo Paschæ recensendo, habere rationem, qua sub vesperam paratis azymis agnus sacrificabatur. » Hactenus conveniunt omnia. Sequitur textus : Ἐν γὰρ τῇ Παρασκευῇ ἑσπέρας ἑμῶν ἐκείνοι φαγεῖν τὸ πάσχα, *Parasceve enim vespera manducaturi erant Pascha*. En iterum verba in Theophylacti locum invecta. Audacis interpolatoris consilium fuisse perspicue patet, ut verba Theophylacti in eam Græcorum sententiam, corruptione invecta, deflecteret, quæ Jesum

gmentum illud adjudicandum censeo, quod in Bibliothecis Veterum Patrum occurrit : *Quin et hunc morem introduxit* » etc. Judicium ego suspendam.

Memorat idem Labbeus fragmentum aliud Theophylacti *de Nicophoro confessore*, veluti Bibliothecis Patrum insertum : quod (ait Fabricius in Theophylacto Simocatta) nusquam reperio. Sanctum Nicophorum patriarcham Constantinopolitanum intellige, qui ob sacrorum imaginum cultum in exilium pulsus, vita migravit [XXVII] anno 828. De ipso agunt Botlandi continuatores ad diem xiii Martii ; neque indicant quidpiam quod Theophylactus de eo scripserit.

Possevinus ejus Opera in *Apparatu sacro* recensens tomo II, sic ait : « *Commentarii et Narrationes in prophetas*, juncta explicatione in *Psalterium Davidis*, erant mss. in bibliotheca imperialis Viennæ Austriæ. » Ne cuiquam fucum hæc faciant verba, animadvertere opus est, indicari codicem 216 apud Lambecium libro v, in quo primo occurrunt Bulgaris archiepiscopi Theophylacti *Expositiones in quinque prophetas*, utique *minores*, *Quædam, Habacuc, Jonam, Nahum et Michæam*. Prostat deinde a fol. 218, *Nicephorii Blennidis expositio in Psalterium Davidis* ; et a fol. 356, ejusdem *Blennidis expositio in Appendicem Psalterii Davidici*, nempe in *Cantica*. Caveat ergo, qui Possevini verba legerit, ne Theophylacto nostro ullam in *Psalmos* (a) et *Cantica* expositionem ascribat.

In Veneta Sancti Marci Bibliotheca codex exstat num. 26 in quo post Commentarios Theophylacti in *quinque prophetas minores*, prostat, Νικήτου ἐπισκόπου τῆς μητροπόλεως Ναυπάκτου σύνταγμα, *Nicetæ episcopi metropoleos Naupacti Syntagma in Evangelium Matthæi, collectum præcipue ex interpretationibus Chrysostomi aliorumque diversorum*. Sed neque Chrysostomi, neque veterum aliorum interpretum nomina exprimuntur, ut in Catenis fieri solet. Proœmium incipit : Ἐδου μὲν ἡμεῖς μὴ δεῖσθαι τῆς ἀπὸ τῶν γραμμάτων βεβαιότητος. Idem est cum eo quod Catenæ sanctorum Patrum in Evangelium secundum Matthæum præmissum legitur in Symbolis Græcorum Patrum a Petro Possino vulgatis tomo I. Sed quæ Cateua hoc loco sequitur, omnino differt a Syntagmate. In hujusce initio nonnulla occurrunt, quæ sunt prorsus eadem cum Theophylacti Commentario. Quo se res habeat modo, patet nota Græce scripta in ejusdem codicis folio 64, quam, veluti scitu dignissimam, Græce et Latine juris publici fecere clariss. editores *Græcæ Divi Marci Bibliothecæ* in ejus codicis recensione. Latina interpretatio est : *In alio libro inveni præsentem expositionem sub nomine Bulgaris episcopi, scilicet domini Theophylacti : quæ autem erat in illo libro, cum hac conveniebat initio præcipue : progressu vero discrepabat. Quare arbitror, hanc Naupacti episcopo adjudicatam, qui plura mutuatus fuit a Theophylacto, sive Chrysostomo : quandoquidem et posterior tempore fuit Theophylacto*. Jam patet, aliquibus in codicibus Expositiones prostare sub nomine Theophylacti, perperam scilicet eidem suppositas.

Auctor *Syntagmatis* in nota dicitur *Nicetas episcopus metropoleos Naupacti*. Apud Montfauconium in *Bibliotheca Bibliothecarum mss.* tomo I, pag. 27, col. 2, sequens legitur inscriptio inter codices reginæ Sueciæ in Vaticana : *Nicetæ episcopi nuncupati expositio in quatuor Evangelia* ; ubi vocem *nuncupati* positam pro *Naupacti*, verisimili conjectura adnotant laudati *Marcianæ Venetæ Bibliothecæ* editores. Hujusce *Nicetæ metropoleos Naupacti episcopi* mentio nulla apud Michaëlem Lequienum in *Oriente Christiano*, tomo II, col. 198 et seqq. in eadem *Naupacti Ecclesia* : neque mirum, cum series eorum episcoporum integra desideretur. Theophylacto synchronus florebat *Nicetas Serrarum*, postea *Heraclææ episcopus*. Ad hunc data est ejusdem Theophylacti nona inter *Meursianis* epistola, scilicet, Τῆ διδασκαλίᾳ κυρίῳ Νικήτῳ, τῷ τῶν Σεβρών. Is est qui scholia scripsit in *Orationes sancti Gregorii Nazianzeni*. Laudatæ epistolæ prima verba sunt : Καὶ δὲ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ἀληθείας ἐξηγήτης, *Etiā tu, qui Evangelii veritatis interpres fueras, mendacio convictus es*, etc. An ergo *Commentarium* vel *Catenam* in *Evangelia* scripserit ? *Catenam* Possinus ei attribuit, quam in *Symbolis* vulgavit tomo II. At primus enim, qui in eodem opere recensetur inter auctores quorum sententiæ deflorantur, *Nicetas* est. Hujusmodi *Catenarum* compilatores frequentius obscuri sunt.

Mirum non fuerit, in *Syntagmate* superius citato occurrere non pauca, quæ cum genuino Theophylacti *Commentario* conveniunt : vel enim Theophylactum decerpebat *Nico-*

(a) Theophylacti *Commentarium* ineditum in *Psalmos* memorat C. B. Hastus ad *Paulum Dianuum* p. 409 (in editione nostra col. 889, not. 33. Tom. CXVII). EDIT. PATR.

tas ille, qui sequiori ætate vitam agebat, vel ambo unum Joannem Chrysostomum in compendium redigebant. Id etiam a Petro Possino observatum in Catena, quam tom. I typis edidit, sine ullo collectoris nomine, quem se nescire in Præfatione testatur, eo quia « operis titulum, rubramento minus tenaci concinnatum, nulla ope assequi potuerit. » Animadvertit vero, « quæ plurima compilator, quicumque est, attribuit Chrysostomo, ea fere apud Theophylactum reperiri, sententiam si spectes : nam verba, quantum animadverti, semper diversa sunt. Interdum copiosior noster est (scilicet Catenæ auctor), etiam ubi Theophylactum in pauciora cogat : si tamen Theophylactum [XXVIII] vidit unquam, et non potius ex eodem, unde Theophylactus totus pendet, hausit ipse quoque communi utriusque fonte, Chrysostomo. »

XVI.

Theophylacti doctrinæ capita nonnulla peculiari examine discussa : ac primo Græcorum scissionis prætextum improbat, ex rituum differentia sumptum. Agit præcipue de oblatione in azymis, deque jejuniis Sabbati. Suffocatorum esus, quem damnat, vindicatur innocuus. Latinis favent Petrus Antiochenus patriarcha, et Demetrius Chomatenus, Bulgariae archiepiscopus.

59. Hæc Opera Theophylacti, quæ hactenus recensuimus, tametsi præclara sint, nævis atamen aliquibus ac vitio non carent. Non eas divinorum Eloquiorum interpretationes intelligo, quas peritiores interpretes accuratiore examine discussas non probant vel rejiciunt, veluti historiæ sacræ, aut sacri scriptoris menti minus consonas. Intelligo peculiare doctrinæ errores, in quos impedit ille sive pro humana infirmitate, sive pro communi cum suis gentilibus præjudicio. Sed etiam capita doctrinæ quædam sunt apud ipsum, quorum alia, partium studio semoto, contra vigentes inter Græcos opiniones tradidit, illustravit, vindicavit : alia docuit luculentissime, insigne de Græcæ Ecclesiæ recta fide testimonium perhibens adversum posteriores, quæ in Occidente exortæ sunt, hæreses Lutheræ et Calvinistarum. Ex utriusque classis documentis pauca seligimus, quæ hoc loco illustranda sunt.

De sacra Latinorum oblatione in azymis deque jejuniis Sabbati, aliisque ritibus mitius ac benignius, quam cæterorum ævi sui ac sequioris Græcorum, ipsius Theophylacti judicium est. Sæculo Ecclesiæ undecimo, quo ipse natales habuit, ac vitam egit, floruitque literis et dignitatibus, miserandum infandumque Michael Cerularius patriarcha Constantinopolitanus, cum Leone Bulgariae archiepiscopo Achridano, et Niceta Pectorato monacho, instauraverat schisma : ejusdemque conflandi fovendique causas obtendebat, consecrationem in azymis, jejunium Sabbati, suffocatorum esum, aliorumque rituum diversitatem. Nullam imo schismatis promovendi causam hanc esse, apertissima Theophylacti sententia est.

Hanc aperit et vindicat in *Epistola ad Nicolaum diaconum et canistrisium*, quam Græce habemus ex codice Cæsareo-Vindobonensi, Latinitate donatam a Bonifacio Finetto. Diaconus ille rogaverat Theophylactum, ut *Latinorum circa res ecclesiasticas errores breviter, quantum fieri potest, refelleret*. « Quoniam, inquebas (verba sunt ipsius Theophylacti), et multi sunt, et ad scindendas Ecclesias haud modicam vim habent. Nos tamen, etsi multos, imo fere omnes ita sentiri novimus, haudquaquam ita sentimus : neque multos eorum errores esse cognoscimus, ne quætales qui ad discindendas Ecclesias sint idonei : οὐτε οὐκ εἰν Ἐκκλησιας δυνάμενα. » Errores Latinorum, quos diaconus incusebat, pergit ille narrare : « In multis quidem videntur Latini errare. Videlicet azyma offerunt, jejunant in Sabbato, jejuniorum dies ante Passionem non sicut nos numerant, clericorum matronia dissolvunt, laicorum vero indiscriminatim permittunt : barbas (μη γυλάσειν μάλλεις, ne rideas) radunt non solum alii, sed etiam qui sacri sunt ordinis : et horum manus splendent annulis, vestemque sacerdotalem ferunt sericis intertextam staminibus, variisque coloribus ornatam : imo et carnes comedunt, et Dominum adorantes ad terram procumbunt. »

Animadvertite verba illa, *ne rideas* ; ac tuto collige, plerasque hujusmodi contra Latinos accusationes risu dignas Theophylacto visas esse. Judicium ejus accipe : « Ego, vero et horum, (qui dicuntur errores,) alios οὐδέμιας ἐπιστροφῆς, nullius emendationis ; alios vero μετρίως, modicis indigere puto ; quam si quis perficiat, aliquod quidem, sed modicum Ecclesiæ beneficium impendat ; si vero id obtinere non possit, non sit hoc inter Ecclesiæ damna computandum. »

60. Late disserit de oblatione in azymis, deque Sabbati jejuniis. Improbatur istud, ac illi præ-

ferendum censet ritum *consecrationis in fermentato*. At demum « reliquum est, ut admonemus, inquit, vulgares nostros homines, quotquot zelum quidem habent, sed non secundum scientiam; quive, quod gravius est, ex cæco sui amore Christi corpus dilacerant. » Ait etiam [XXIX]: « Non igitur neque propter azyma, neque propter jejunium, durius nos habebimus erga inflexibilem gentis pertinaciam. »

Pervicaces suis in ritibus Latinos appellat: neque tamen Græcæ gentis duritiem in eos approbat. Hæc alia ejus verba refero: « Neque multum refert, de cæteris enumeratis (ritibus), quos ipsi (Latini) se observare fatentes, (*præter suffocatorum esum*: hujus enim ne nomen quidem prudentioribus Latinis ferendum videtur...) multis irremissibiliter peccare videntur. Quorum sermonibus non assentire, hominis est, ut puto, in ecclesiastica historia exercitati; qui probe novit, non omnem consuetudinem ad Ecclesias scindendas valere: sed id tantum, quod dogmatis diversitatem infert. Consuetudines autem diversas, aut etiam quæ apud præclaros hos judices (Græcos morosiores carpit) errata sunt, ortas esse alias ex pietate et religione, ut sacra pavimenta osculari (neque enim Satanicam illam calumniam admittimus, quod Latini imaginum venerationem respuant); alias vero ex provida quadam dispensatione ob infirmitatem, fortasse quidem animæ, sed certè corporis; ut quod monachi in infirmitatibus carnes comedant. »

61. Calumniam illam, quam *Satanicam* vocat, excogitavit invenitque Cerularius. Ad suffocatorum esum quod attinet, Humbertus, Silvæ Candidæ S. R. E. cardinalis, Leonis IX papæ Constantinopolim legatus, ejusdem Cerularii tempore, testabatur juxta Romanæ Ecclesiæ disciplinam, « gravem pœnitentiam imponi iis qui absque extremo periculo vitæ, sanguine vescebantur, vel quocunque morticino, aut præfocato. » Hinc Theophylactus aiebat, suffocatorum ne quidem nomen prudentioribus Latinis ferendum videri.

A pristino rigore recessum est: quoniam « ubi Ecclesia gentium (ut ait Augustinus libro xxxii *Contra Faustum Manichæum*, capite 13) talis effecta est, ut in ea nullus Israëliti carnalis appareat; jam hoc Christianus non observat (quod utique ad tempus jussum fuerat), ut turdos, vel minutiores aviculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est: aut leporem non edat, si manu a cervice percussus, nullo cruento vulnere occisus est: » Scriptorum polemicorum hac de re luculentius tractantes consule.

62. Gentiles suos pergit ibidem Theophylactus latiori sermone adhortari, ut odia deponant ac nimiam duritiem, unitatem diligant catholicæ Ecclesiæ, eamque non dilacerent ob innoxias discrepantes consuetudines, vel etiam ob errores, si qui essent, quos condonari satius est. Mens eadem olim fuerat Petri Antiocheni patriarchæ, in epistola ad Michaelem Cerularium, quæ Græcæ ac Latine exstat apud Cotelerium in *Ecclesia Græca Monumentis*, tom. II. Incuratos Latinorum ritus expendit, et ait num. VI: « Quid enim ad nos, si pontifices barbam radant, et in signum desponsationis cum sancta Dei Ecclesia gerant annulum? Nos quoque supra caput *Geraram* (coronam) facimus... Sed et ipsi aurum gestamus, qui amicti simus chirothecis, manipulis et stolis auro intertextis. »

Agit num. VII de carniū esu apud monachos: « Quod autem, inquit, pelluta manducant ipsi, eorumque monachi edant carnem, adipem porcinum; illa quoque invenias, modo indagaveris, apud quosdam e nostris fieri. »

Pro fermentato pane acerrime pugnaverat in epistola ad Dominicum Gradensem patriarcham, quæ loco citato apud Cotelerium prostat. In hac vero ad Cerularium sic ait num. XV: « Quæstio de azymis... eversa est, nisi canonico huic effato (Latini) innixi, *Visum est omnibus utendum esse antiquis consuetudinibus*, antiquam apud se asserant azymorum traditionem. » Quam utique vetustam esse Latini probant, ac ipsius Domini nostri Jesu Christi exemplo firmatam. Id inficiabatur Antiochenus; verum id lubens fateatur Theophylactus, ut infra dicendum. Ait ille demum num. XVII: « Vide, honoratissime domine, quomodo eorum, quæ a nostris peccantur, non attendentes, aut etiam conniventes; majori cura sermones vanos serimus, et aliena curiose perscrutamur: » quæ vel innoxie sunt vetustæ consuetudines; vel si quid vitii contraxerint, non illud unquam admisit Romana aut Occidentalis Ecclesia. Prudentissimum Petri consilium utinam præ oculis Græci habeant!

Eadem fuit Demetrii Chomateni, Achridensis in Bulgaria archiepiscopi, sententia in epistola ad Constantinum Cabasilam archiepiscopum metropolis Dyrrachii, [XXX] apud Leunclavium in *Jure Græco Romano*, libro v. Ecclesiam suam administrabat Chomatenus tertio decimo sæculo. Is est qui Theodoro II Angelo, imperatoria insignia post captam a Latinis Thessalonicam arripienti, anno 1222, diadema imposuit, pro suæ Ecclesiæ autocephalia sibi jus asciscens quoslibet, ubicunque, vel quandocunque reges vel imperatores ungenti. Lequienum consule in Archiepiscopis Achridensibus. Interrogationibus Cabasilæ circa Latinorum errata respondet ille juxta mentem Theophylacti. Verba sunt : « Ex sententia hujus sapientissimi scripti (quod est Theophylacti epistola ad Nicolaum diaconum et canstrisium, cujus aliqua afferuntur fragmenta) videre est : in omni gente, quæ Christi prædicationem susceperit, ὡς ἐλάχιστα, quam minime morum ipsorum defectus (si qui essent) observandos esse... quandoquidem mores non eam vim habent ab iis divellendi quam dogmata perversa. Unde neque consecrata a Latinis azyma, neque hæc suscipientia et sacrificio servientia eorum vasa, et consequenter neque sacras eorum stolas, neque hujusmodi quidpiam, immundum pollutumque existimabimus. »

XVII.

Sacram Eucharistiam in azymo pane institutam a Christo Domino, docet Theophylactus in epistola ad Nicolaum diaconum. Itemque in Commentariis ad Matthæum et Lucam. Non adversatur in Commentario ad Joannem, ubi Christum suum prævenisse Pascha docet. Locus Matthæi corruptus in aliquibus codicibus : corruptionis origo. Corruptus etiam fortasse locus Marci : qui tamen vindicatur.

63. In ea quæstione, quæ Græcos inter ac Latinos agitur, num cœnam legalem legitimo tempore Christus Dominus peregerit, ac mysterium eucharisticum consecrerit in azymo pane, Græcis suis adversatur Theophylactus, favetque Latinis. Jesu Christi, azymum in corpus suum transmutantis, exemplum, quo suum Latini ritum vindicant, iis eripere Græci conabantur olim, hodieque conantur, variis pro genio opinionibus investis.

Meletius quidam in sermone *De azymis*, qui sub nomine Joannis Damasceni apud Lequienum prostat, tomo I, contendit, « Agnum paschalem comedere absque panibus fermenti expertibus Judæos consuevisse, » azymosque ejuscemodi panes non adhibitos esse ad mensam « ante decimam quintam diem, » v. g. a media nocte computatam, mensis primi. In hunc impegit errorem, Mosaicæ legis præscripto sine dubio adversum, Petrus Antiochenus patriarcha in epistola ad Dominicum Gradensem apud Cotelierum in *Monumentis Ecclesiæ Græcæ*, tomo II. Alia inita via, huius auctores anonymi, quos in *Bibliotheca* recenset Photius cod. CXV et CXVI, putabant, « Christum Dominum in extrema illa cœna non comedisse Pascha legitimum. » Hinc sive ille, sive isti sibi videntur concludere posse panem illum, quem in cœna mystica Christus adhibuit, azymum non fuisse. Fuerunt alii demum, quos Euthymius Zigabenus secutus est : Christum, inquietantes, « uno die Pascha Judaicum antevertisse, » dieque *tertia decima, non quarta decima*, paschalem agnum vespere manducasse cum lactucis agrestibus, et azymis, ac stando, et baculos tenendo præ manibus; qua cœna peracta, communem panem, seu *fermentatum* denuo allatum esse; « in eoque eucharisticum mysterium instituisse. »

Hæc rejicit omnia Theophylactus in laudata ad Nicolaum diaconum et canstrisium epistola. Luculentissima ejus verba sunt : « Quod attinet ad Latinos; non nos illis prave interpretabimur primum diem Azymorum : dicentes eam esse decimam mensis, in qua sumebatur agnus. Novimus enim a lege primam Azymorum diem, τὴν α' ἡμέραν, diem *divi quintam decimam*; in quo scilicet illucescit nox comestionis paschatis, νύξ ἐπιφώσκει τῆς τοῦ πάσχα βρώσεως. » Nimirum vespera, aut nox est, quæ diem quartam decimam complet, et inchoat decimam quintam, juxta morem dies computandi a vespera ad vesperam. « Unde et quidam ex sacris nostris doctoribus (qui ab ipso etiam Chrysostomo in suo ad Matthæum Commentario laudatur), exponens eam, quæ ab evangelista dicitur *prima azymorum*, ait, primam azymorum a Matthæo appellari diem, quæ Azyma præcedit, [XXXI] πρὸ τῶν Ἀζύμων, sciens quidem cui diei nomen istud lex imponeret, at insinuans novo quodam sensu hoc ab evangelista dictum esse.

« Neque vero nos affirmabimus : Christum aut legale pascha non perfecisse, ut inde

azymorum usum non fuisse inferamus : vel perfectissæ quidem, sed ante tempus, quo fermentum exterminabatur, ut tunc etiam panis fermentatus inveniretur. Hæc enim nonnulli nimis audacter dixerunt. Non igitur aliquid eorum, quæ ita dicta sunt, rursus in medium afferam : neque enim licet mysteria veritatis mendacio confirmare.... Quæ igitur sententia mea est? Hæc scilicet : Dominum Jesum Christum comedissee pascha, *ἢ κατὰ καιρὸν καὶ ἢ ἕρα ἐγένετο*, suo tempore, et cum hora fuit, præparatum a discipulis et domino dominus, *κατὰ τὸ ἔθος ἡραστῆς, καὶ οὐκ ἄλλως*, videlicet juxta consuetum, et non aliter. Alioquin novitatem illam adnotasset Evangelium.... Comedissee autem pascha legale prius, deinde et mysterium sui paschatis tradidisse discipulis ex pane, qui tunc inventus est. *Ἐβραῖοι δὲ τὴν καιρὸν ἀζυμῶν*, inventus est autem panis azymus. » Theophylactum sibi ex diametro adversantem Græci habent.

64. Hæc eadem mens est ejusdem ac sententia in Commentariis ad *Matthæum* et *Lucam*. Affero primum, quæ ejus habentur verba ad caput xxvi Matthæi, v. 20. « *Vespere autem facto discumbebat*, etc. Ex hoc putant quidam, quod hoc anno non comederit Christus pascha. Dicunt enim, quod stantes comedebant agnum : Christus autem recumbebat; igitur pascha non comedit. Dicimus itaque, quod prius pascha (legale) stans comederit : deinde recumbens tradidit suum sacramentum. » Mentem jam suam aperit : minus tamen se peritam præbet in Judæorum moribus. Magistri eorum docent, agnum suos comedissee stantes, et cum baculis præ manibus ea nocte qua ex *Ægypto* profecturi erant; minime vero subsequens temporibus ritus eos observari debuisse, neque peragi hodieque. Vide Leonem Mutinensem parte III *De ritibus Hebræorum*, Buxtorfium in *Synagoga Judaica* capite 18, Simonium in *Historia critica N. T.* tomo IV, capite 28, pag. 398, et Lequienum Dissertatione VI *Damascenica*, num. XXXVIII.

Ad comma 17 præcedens hæc sunt luculentissima Theophylacti verba in Latina versione, quam suo ex codice Græco concinnabat OEcclampadius : « *Prima autem die Azymorum accesserunt discipuli*. Primam Azymorum diem vocat, quæ diem Azymorum præcedit. Ut sic dicam : Quinta feria manducaturi erant pascha, post quam sequitur Parasceve. Prima Azymorum vocabatur in lege, eo quod festum incipiebat a vespere, qua vescebantur azymis. Dominus igitur mittit discipulos quinta, quam nominat evangelista, *primam Azymorum* : quia prima vespera erat (al. ante primam vesperam erat) qua (vespera) comedebant azyma.... Voluit autem pascha perficere, ne legi contrarius esse videretur. » Paria sunt quæ docet ad caput xxii Lucæ, v. 7 : « *Venit autem dies Azymorum*. Nunc autem quem nobis dicat *diem Azymorum*, dicendum. Diem igitur Azymorum dicit quintum : ad cujus vesperam pascha immolandum est. Igitur Dominus forte quinto (die) mane mittit discipulos. » Luculentiora hæc sunt, quam quod commentario indigeant.

65. Non aliam insedissee mentem archiepiscopo, contra atque Græci putant, capite xym Joannis, v. 28, pro certo compertoque habeo. Verba sunt : « *Et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha*. Quid autem est, *ut comederent pascha*? Sane Dominus illud fecit prima Azymorum. Vel igitur intelligamus per Pascha, festum septem dierum : vel quod ipsi quidem manducaturi erant in Parasceve pascha : ipse autem Dominus uno die prævenit, (vel uno die ante tradidit illud, *κατὰ μὲν ἀπὸ καθήκοντος*) reservans sui occisionem in Parasceve, quando et olim fuit pascha (vel quando et vetus fiebat pascha, *ὅτε καὶ τὸ παλαιὸν ἐγένετο πάσχα*). »

Vocis *Paschatis* duæ sunt, quas promit Theophylactus, interpretationes. Ac primo, si cum Judæis agnum paschalem Christus Dominus comederit; *Paschatis* nomine, quod ut comederent, Judæi cavebant ne contaminarentur, *victimæ paschales* intelligendæ sunt, quæ septem diebus offerebantur in templo. Si *pascha* proprie dictum, id est esus agni intelligi debeat, dicendum est, una die Judæos, vel pontifices et primores pascha distulisse ad *Parasceven* : et uno die ante, illud [XXXII] comedissee Christum, quando *vetus*, hoc est *legittimum* fiebat, ac fieri utique debebat. Hinc Theophylacti verba hoc modo legenda sunt : *Ipsæ Dominus uno die ante tradidit, et comedit pascha (reservans sui occisionem in Parasceve) quando et vetus fiebat pascha*, ac illud facere debuissent Judæi.

Perspicue patet, non priorem solummodo, verum etiam alteram interpretationem cum Eucharistiæ in azymo pane institutione consistere. Longe namque hæc posterior differt

ab ea Græcorum opinione de Christo legitimum pascha præveniente, ac ad panes fermentatos post ejus celebrationem redeunte. Imo legitimo tempore pascha suum celebravit ille tempore quod Judæi vel eorum pontifices ac primores non servarunt : adeoque locus non erat ut ad fermentatos panes rediret Christus. Posterior hæc interpretatio magis placuisse Theophylacto videtur. Nam jam tradiderat in Commentario ad *Matthæum*, capite xxvi, v. 59. « Ad Caipham ducunt Jesum, inquit, nam ille erat pontifex anni illius : ubi et reliqui pernoctabant, μή φάγοντες τότε τὸ πάσχα, non comedentes tunc pascha ; sed exspectantes ut occiderent Dominum, καὶ παραβάντες τὸν νόμον, et prævaricantes legem . ὁ μὲν γὰρ Κύριος κατὰ τὸν νενομισμένον καιρὸν ἔφαγεν ; ἐκεῖνοι δέ, ἵνα μόνον ἀποκτείνωσι τὸν Κύριον, καταφρονῶσι καὶ τοῦ νόμου, Dominus enim ipso legitimo tempore comederat : illi vero contemnunt legem, modo occidant Christum. » Suam patefacit mentem absque ulla ambage.

66. In eo, quem expendimus, loco Commentarii in *Matthæum* enormis occurrit depravatio in aliquibus codicibus, et in textu Romæ ac Parisiis edito. « *Primam Azymorum diem vocat, quæ diem Azymorum præcedit.* Ut exempli gratia dicam : Τῇ παρασκευῇ ἑσπέρας ἐμελλόν ἐκεῖνοι φαγεῖν τὸ πάσχα, *Parasceve vespere manducaturi erant pascha, καὶ αὕτη ἐκαλεῖτο τῶν Ἀζύμων, et ipsa appellabatur Azymorum.* Dominus igitur mittit discipulos *die quinto*, quem nominat evangelista *primum Azymorum*, ut qui πρὸ τῆς Παρασκευῆς, ante *Parasceven esset* : καὶ ἦν Παρασκευὴν τῇ ἑσπέρα, qua *Parasceve vespere comedebant azyma.* » Immane vitium quis non videat? Ineptissima sane illa ratio, *diem quintum* ideo appellatum *primum Azymorum*, quia *die sexto*, seu *Parasceve, vespere azyma comedebantur.* Vocem *Parasceves* quis non deprehendat temere invectam?

Huic adversatur lectioni locus Theophylacti in Evangelium Lucæ capite xxii, v. 7 : Ἡμερῶν οὖν Ἀζύμων λέγει τὴν πέμπτην, ἧς τῇ ἑσπέρα ἐμελλόν θύειν τὸ πάσχα · *diem igitur Azymorum dicit quintum, ad cujus vesperam pascha immolandum erat.* Eidem lectioni adversatur Græcus codex, quo usus est Oecolampadius. Adversantur etiam Romani ab Arcudio libro II *De sacramento Eucharistiæ*, capite 5, et Parisienses a Lequieno Dissertatione vi *Damascenica*, num. XLIII, diligentius inspecti, in quibus ita legitur : *Ut sic dicam, τῇ πέμπτῃ ἑσπέρας ἐμελλόν ἐκεῖνοι φαγεῖν τὸ πάσχα · μὲθ' ἧν ἐπιφώσκει ἡ Παρασκευὴ . Πρώτῃ τῶν ἀζύμων ἐκαλεῖτο παρὰ τῷ νόμῳ, ὅσα δὲ τῆς ἑσπέρας ἀρχομένης ἀπὸ τῆς ἑσπέρας, καὶ ἦν ἡσθλοντο τὰ ἀζύμα · Quinta feria vespere manducaturi erant pascha, post quam lucefcit Parasceve. Prima Azymorum vocabatur in lege, eo quod festum incipiebat a vespera, qua azyma comedebantur.* Egregie consonant omnia. Laudatus Lequienus loco citato observat, Regium Parisiensem codicem quem contulit, « ad auctoris ætatem quamproxime accedere. » Inter codices Venetæ Marcianæ bibliothecæ veram lectionem habent duo, 29 et 30, vitiatumque textum præstat codex 31.

Similes fortasse textus interpolatori ansam dederint, quos in alijs Matthæi expositionibus, aut Calenis legeret, ut Theophylacti locum depravaret. In ea utique ejusdem evangelistæ expositione, quæ in codice 26 Venetæ Sancti Marci bibliothecæ tribuitur *Nicetæ episcopo metropoleos Nauacti*, ac etiam Theophylacto aliquibus in codicibus tributa dicitur, ut adnotavimus num. 58, eadem fere verba leguntur : Πρώτῃν οὖν τῶν Ἀζύμων ἐναυθα φησὶ ὁ Ματθαῖος τὴν πρὸ τῶν Ἀζύμων ἡμέραν (τὴν τρισκαιδεκάτην μὲν τοῦ μηνός, πέμπτην τῆς ἑβδομάδος). Οἷον τι λέγω, τῇ Παρασκευῇ ἑσπέρας ἐμελλόν οἱ Ἰουδαῖοι φαγεῖν τὸ πάσχα, καὶ αὕτη ἐκαλεῖτο τῶν Ἀζύμων. *Primam Azymorum hoc loco dicit Matthæus, quæ præcedit azyma (tertiam decimam mensis, quintam hebdomadæ diem).* *Ut ita dicam : Parasceve, vespere, Judæi manducaturi erant pascha, et ipsa appellabatur Azymorum.* Sine dubio sententia eorum hæc est, qui Christum una die legitimum prævenisse Pascha, ipsumque celebrasse die tertia decima tenebant. Eadem porro hoc in loco verba sunt, quæ [XXXIII] occurrunt in vitiato textu Theophylacti. Haud absimilia legimus in prima apud Possinum Catena in *Matthæum* : « *Primam Azymorum dicit, quæ præcedit Azymorum diem primam.* Consueverunt enim Judæi, a vespera numerare dies : et ejus diei, in festo Paschæ recensendo, habere rationem, qua sub vesperam paratis azymis agnus sacrificabatur. » Hactenus conveniunt omnia. Sequitur textus : Ἐν γὰρ τῇ Παρασκευῇ ἑσπέρας ἐμελλόν ἐκεῖνοι φαγεῖν τὸ πάσχα. *Parasceve enim vespera manducaturi erant Pascha.* En iterum verba in Theophylacti locum invecta. Audacis interpolatoris consilium fuisse perspicue patet, ut verba Theophylacti in eam Græcorum sententiam, corruptione invecta, deflecteret, quæ Jesum

Christum tenet una die pascha legitimum antevertisse, ac celebrasse illud die tertia decima in feriam quintam incidente : Judæos vero peregrisse illud die decima quarta desinente, ac Parasceves seu feriam sextam vespertino tempore, a quo incipiebat dies festiva Azymorum quinta decima, in Sabbatum incidens passionis Christi anno. Nihil est vero Theophylacti menti magis repugnans, qui singulis in Commentariis in evangelistas, et in epistola ad Nicolaum diaconum et canstrisium docet constantissime, legitimum Paschatis tempus a Christo servatum, Judæos vero legem prævaricatos esse.

67. Superest Theophylacti commentarius, quem expendamus, ad caput xiv Marci, v. 12. Latina versio est : « *Primam diem Azymorum, diem quintum, dicit, qui erat ante Azyma : azyma enim die Parasceves comedebant.* Græcus textus : Πρώτην ἡμέραν τῶν Ἀζύμων τὴν πέμπτην λέγει, ἥτις πρὸ τῶν Ἀζύμων ἦν· τὰ γὰρ ἄζυμα τῇ Παρασκευῇ ἠσθλοῦτο. Laudati Arcudii suspicio est, corruptum locum esse. Prima namque dies Azymorum anno que Christus passus est, incipiebat a feriæ quintæ vespera : et hæc erat ante Parasceven, quæ dies Azymorum dicebatur. Quomodo vero dies illa quinta vocari potuerit *prima dies Azymorum*, quia azyma die Parasceves comedebantur? Vocabatur imo *prima Azymorum* dies, ut ait Theophylactus ad *Matthæum* et ad *Lucam*, eo quia « festum incipiebat a vespera diei quintæ, qua Judæi vescebantur azymis, » et eadem comedere pergebant septem diebus. Hinc putat Arcudius, verum textum potius habuisse, τὰ γὰρ ἄζυμα ἑσπέρα τῆς πέμπτης ἠσθλοῦτο, azyma enim vespera feriæ quintæ comedebantur, vel aliquid simile.

Addere mihi liceat, depravatum Matthæi locum longe diversum esse a loco Marci. Habet ille : « Quintam feriam nominat evangelista primam Azymorum, quia ante Parasceven erat ; qua Parasceve vespere comedebant azyma. » Habet iste : « Primam diem Azymorum dicit diem quintum, qui erat ante Azyma : azyma enim die Parasceves comedebant ; » ubi non *vespere Parasceves*, sed *die Parasceves* dicuntur azyma debuisse comedi. Porro *vespers Parasceves* obvio sensu indicat vesperam diei naturalis Parasceves, seu diei sextæ, desinentis : at *dies Parasceves*, seu dies sextæ, obvio quoque sensu complecti potest vesperam diei naturalis quintæ desinentis, a qua exordium sumebat *festum Azymorum* in agni paschalis comestione. Legitimum ergo habere sensum potest locus Marci : nec ipsum immutari necesse est, nisi codicum bonæ notæ variis lectio exposceret. Atqui in una illa, quam adduximus, lectione consonant codex, quo usus est Oecolampadius, ac textus Græcus Romæ editus : hisque similes omnino sunt Veneti tres codices bibliothecæ Marcianæ, ac Patavinus unus apud Sanctæ Justinæ monachos Cassinenses, qui accurato studio inspecti collatique sunt.

Sensum indicatum confirmare videntur Theophylacti verba in epistola ad Nicolaum diaconum et canstrisium, « Quidam ex sacris nostris doctoribus, inquit, exponens eam, quæ ab evangelista dicitur *prima Azymorum*, ait : Primam Azymorum a *Matthæo*, (itemque a Marco,) appellari diem, quæ *Azyma præcedit*. Præmiserat vero quomodo dies hæc præcedere dicatur Azyma : « Novimus enim, inquit, in lege primam Azymorum dici diem quintam decimam, in qua scilicet illucescit nox comestionis paschalis. » Quæ nox anno passionis Christi diem quintam hebdomadæ naturalem complebat, inchoabatque festivam diem Azymorum primam, quæ in Parasceven incidit. Hanc puto loci apud Marcum interpretationem convenientissimam.

[XXXIV] XVIII.

Pugnat attamen pro Græco ritu consecrationis in fermentato. Levissima ejus argumenta varia. Item contra jejunium Sabbati. Perperam affert Canones apostolorum. Synodi sextæ œcumenicæ auctoritas falso adducta, quæ sumitur pro synodo Trullana. Lapsus ejus plures.

68. Tametsi cum Latinis fateatur Theophylactus, Christum Dominum post cœnam legalem, justo tempore peractam, mysterium Eucharistiæ instituisse in azymo pane : « Verum non studio factum est (inquit in epistola ad Nicolaum diaconum et canstrisium) ut panis ille azymus esset : sed legis necessitas alium tunc esse panem non permittebat. » Legem scilicet excludit, quam imposuerit Christus, consecrationem celebrandi in azymo pane. Hæc etiam Latine Ecclesiæ sententia est, quæ sua mysteria in azymo peragit, non in ebsequium latæ a Christo legis, verum ad insigniorem duntaxat exempli ejus commemorationem.

Quemadmodum vero lata lege nec azymum præscripsit ille, nec fermentatum rejecit ac vice versa: ita fieri potuit, ab religionis initio Ecclesias Occidentalem et Orientalem ritus habuisse diversos in Eucharistiæ celebratione. Sanctus Irenæus in fragmento epistolæ apud Eusebium libro v *Histor. Eccles.*, capite 24, refert: « Beatum Polycarpum, Aniceti papæ temporibus, Romam venisse: ac inter eos cum de Paschate, tum de quibusdam aliis ritibus modicam fuisse controversiam: ac statim mutuo pacis osculo sese complexos, communicasse sibi invicem. » Ecce vetustissimam rituum diversitatem in utraque Ecclesia. Cur locus conjecturæ non fuerit, inter istos ritus discrimen fuisse panis eucharistici, quem utraque Ecclesia diversum adhibuerit? Ita præclarissimi viri inter Latinos scriptores sentiunt: quorum momenta rationum, quæ plurima sunt, sapiens nemo despexerit.

Sunt alii vero qui, probe cum noverint nullam hac de re latam a Jesu Christo legem, opinantur, primis Ecclesiæ temporibus promiscuum fuisse panis usum vel azymi, vel fermentati pro data occasione: donec tandem azymorum consuetudo in Ecclesia Occidentali obtinuit, vigeatque sine dubio ante Photiana tempora. Hæc eadem erat sententia Nicetæ, metropolitæ Nicomediensis, in Colloquio, quod prima sæculi duodecimi medietate inter ipsum habitum fuit et Anselmum Havelbergensem episcopum in urbe regia Constantino-poli. Ingenue quippe fassus est Nicetas, ut habetur libro ut ejusdem Colloquii, capite 14, apud Lucam Dacherium: « Apostolos nec fermentatum, nec azymum studiose nimis quævisisse; et quidquid ad manus inveniebatur, sive hoc, sive illud, indifferenter cum devotione obtulisse. Romanam Ecclesiam paulatim alterum deposuisse, scilicet fermentum; et Orientalem quoque Ecclesiam azymum dimisisse. » Cum legem hac de re nullam condiderit Christus Dominus, ritus oriri varios potuisse, fatendum est.

Supervacaneo labore, ut hanc non exstare legem ostendat, animadvertendum proponit Bulgarus archiepiscopus, non omnes circumstantias illas, quibus cœnam suam perfecti Dominus, ad præcepti vim redigi posse: v. g. discumbentes, aut supinos edere, similesque. Ait etiam: *Verisimile esse, panem illum, quem in suum corpus transmutavit Jesus, vilioris qualitatis fuisse, ac fortasse hordeaceum.* Res ita se habet: adeoque ad Ecclesiæ auctoritatem spectat circumstantias definire, quæ juxta perennem traditionem aut *adiaphora* existimandæ sint, aut rei substantiam conficientes. Nulla vero Theophylacto-præsto ratio fuerit, qua verisimile efficiat, hordeaceum fuisse panem, quo Christus in Eucharistiæ institutione usus est. Triticeum ab initio religionis adhibuit utraque Ecclesia: neque subtiliores theologorum de schola hoc loci opiniones ad examen vocandæ sunt.

69. Quæ pro fermentato pane instruit, argumenta profero et refello: sunt enim levissima: « Fortasse et quispiam, inquit, audiens in libro Actuum apostolorum sæpe mentionem fieri fractionis panis, inveniensque hoc idem et apud Paulum, talem fuisse exinde colligat eum, qui tunc mystice frangebatur, quævis is qui ad simplicem comestionem in mensa prostabat: edebatur vero procul dubio panis, non azymus; hic enim quibusdam diebus ac sacrificio unice destinatus erat. Etsi vero hæc necessaria non sint, nam [XXXV] et in alteram partem inclinant? attamen lanx plus mihi tribuit; quod ad victoriam satis est. » Gentiles suos refellit, Michaëlem Cerularium, Leonem Achridanum, Nicetam Pectoratum monachum, Petrum Antiochenum, aliosque: quorum est opinatio, panem fermentatum in Eucharistiæ institutione adhibitum a Christo, et hunc solummodo verum dici panem. Hæc illi ut astruerent, enormes invehere debuerunt errores, aut Christum legale Pascha non celebrasse, aut illud non perfecisse legitimo tempore, aut in cœna legali usum non fuisse pane azymo, ut adnotavimus num. 68. Peractum a Domino legale Pascha tempore justo, et Eucharistiam in azymis institutam, Theophylactus tenet. Tenet etiam, Scripturarum locis ex Actibus apostolorum, et Pauli Epistolis desumptis haud necessario confici, Eucharistiam in fermentato pane celebrasse apostolos.

Suis attamen gentilibus favet, « lanx, inquit, plus mihi tribuit. » Quodnam vero fuerit momentum, quod lancem in tuam partem præponderare efficiat? In Actis apostolorum, capite II, v. 42, primi Christiani dicuntur *perseverantes in doctrina apostolorum, et communione fractionis panis*, τῆς κλάσεως τοῦ ἄρτου. Paria adhibent verba evangelistæ in eucharistici mysterii institutione: *Accipit Jesus, inquit, τὸν ἄρτον, panem, et benedicens, fregit, ἐκλάσας*; qui panis, ut ipse docet, azymus fuit. Ait etiam Paulus apostolus in Epistola I ad Corinthios capite X, v. 16: *Panis, quem frangimus, τὸν ἄρτον ὃν κλάμεν, nonne*

Christum tenet una die pascha legitimum antevertisse, ac celebrasse illud die tertia decima in feriam quintam incidente : Judæos vero peregrisse illud die decima quarta desinente, ac Parasceves seu feriæ sextæ vespertino tempore, a quo incipiebat dies festiva Azymorum quinta decima, in Sabbatum incidens passionis Christi anno. Nihil est vero Theophylacti menti magis repugnans, qui singulis in Commentariis in evangelistas, et in epistola ad Nicolaum diaconum et canstrisium docet constantissime, legitimum Paschatis tempus a Christo servatum, Judæos vero legem prævaricatos esse.

67. Superest Theophylacti commentarius, quem expendamus, ad caput xiv Marci, v. 12. Latina versio est : « *Primam diem Azymorum, diem quintum, dicit, qui erat ante Azyma : azyma enim die Parasceves comedebant.* Græcus textus : Πρώτην ἡμέραν τῶν Ἀζύμων τὴν πέμπτην λέγει, ἥτις πρὸ τῶν Ἀζύμων ἦν· τὰ γὰρ ἄζυμα τῇ Παρασκευῇ ἠσθίωντο. Laudati Arcudii suspicio est, corruptum locum esse. Prima namque dies Azymorum anno quæ Christus passus est, incipiebat a feriæ quintæ vespera : et hæc erat *ante Parasceven*, quæ dies Azymorum dicebatur. Quomodo vero dies illa *quinta* vocari potuerit *prima dies Azymorum*, quia azyma die Parasceves comedebantur? Vocabatur imo *prima Azymorum* dies, ut ait Theophylactus *ad Matthæum* et *ad Lucam*, eo quia « festum incipiebat a vespera diei quintæ, qua Judæi vescabantur azymis, » et eadem comedere pergebant septem diebus. Hinc putat Arcudius, verum textum potius habuisse, τὰ γὰρ ἄζυμα ἠσθίωντο τῆς πέμπτης ἡσθίωντο, azyma enim vespera feriæ quintæ comedebantur, vel aliquid simile.

Addere mihi liceat, depravatam Matthæi locum longe diversum esse a loco Marci. Habet ille : « Quintam feriam nominat evangelista primam Azymorum, quia ante Parasceven erat ; qua Parasceve vespere comedebant azyma. » Habet iste : « Primam diem Azymorum dicit diem quintum, qui erat ante Azyma : azyma enim die Parasceves comedebant ; » ubi non *vespere Parasceves*, sed *die Parasceves* dicuntur azyma debuisse comedi. Porro *vespera Parasceves* obvio sensu indicat vesperam diei naturalis Parasceves, seu diei sextæ, desinentis : at *dies Parasceves*, seu dies sexta, obvio quoque sensu complecti potest vesperam diei naturalis quintæ desinentis, a qua exordium sumebat *festum Azymorum* in agni paschalis comestione. Legitimum ergo habere sensum potest locus Marci : nec ipsum immutari necesse est, nisi codicum bonæ notæ varia lectio exposceret. Atqui in una illa, quam adduximus, lectione consonant codex, quo usus est OEcolampadius, ac textus Græcus Romæ editus : hisque similes omnino sunt Veneti tres codices bibliothecæ Marcianæ, ac Patavinus unus apud Sanctæ Justinæ monachos Cassinenses, qui accurato studio inspecti collatique sunt.

Sensum indicatum confirmare videntur Theophylacti verba in epistola ad Nicolaum diaconum et canstrisium, « Quidam ex sacris nostris doctoribus, inquit, exponens eam, quæ ab evangelista dicitur *prima Azymorum*, ait : Primam Azymorum a *Matthæo*, (itemque a *Marco*,) appellari diem, quæ *Azyma præcedit*. Præmiserat vero quomodo dies hæc præcedere dicatur Azyma : « Novimus enim, inquit, in lege primam Azymorum dici diem quintam decimam, in qua scilicet illucescit nox comestionis paschalis. » Quæ nox anno passionis Christi diem quintam hebdomadæ naturalem complebat, inchoabatque festivam diem Azymorum primam, quæ in Parasceven incidit. Hanc puto loci apud Marcum interpretationem convenientissimam.

[XXXIV] XVIII.

Pugnat allamen pro Græco ritu consecrationis in fermentato. Levissima ejus argumenta varia. Item contra jejunium Sabbati. Perperam affert Canones apostolorum. Synodi sextæ œcumenicæ auctoritas falso adducta, quæ sumitur pro synodo Trullana. Lapsus ejus plures.

68. Tametsi cum Latinis fateatur Theophylactus, Christum Dominum post cœnam legalem, justo tempore peractam, mysterium Eucharistiæ instituisse in azymo pane : « Verum non studio factum est (inquit in epistola ad Nicolaum diaconum et canstrisium) ut panis ille azymus esset : sed legis necessitas alium tunc esse panem non permittebat. » Legem scilicet excludit, quam imposuerit Christus, consecrationem celebrandi in azymo pane. Hæc etiam Latinæ Ecclesiæ sententia est, quæ sua mysteria in azymo peragit, non in ebe-sequium latæ a Christo legis, verum ad insigniorem duntaxat exempli ejus commemorationem.

Quemadmodum vero lata lege nec azymum præscripsit ille, nec fermentatum rejecit ac vice versa: ita fieri potuit, ab religionis initia Ecclesiam Occidentalem et Orientalem ritus habuisse diversos in Eucharistiæ celebratione. Sanctus Irenæus in fragmento epistolæ apud Eusebium libro v *Histor. Eccles.*, capite 24, refert: « Beatum Polycarpum, Aniceti papæ temporibus, Romam venisse: ac inter eos cum de Paschate, tum de quibusdam aliis ritibus modicam fuisse controversiam: ac statim mutuo pacis osculo sese complexos, communicasse sibi invicem. » Ecce vetustissimam rituum diversitatem in utraque Ecclesia. Cur locus conjecturæ non fuerit, inter istos ritus discrimen fuisse panis eucharistici, quem utraque Ecclesia diversum adhibuerit? Ita præclarissimi viri inter Latinos scriptores sentiunt: quorum momenta rationum, quæ plurima sunt, sapiens nemo despexerit.

Sunt alii vero qui, probe cum noverint nullam hac de re latam a Jesu Christo legem, opinantur, primis Ecclesiæ temporibus promiscuum fuisse panis usum vel azymi, vel fermentati pro data occasione: donec tandem azymorum consuetudo in Ecclesia Occidentali obtinuit, vigebatque sine dubio ante Photiana tempora. Hæc eadem erat sententia Nicetæ, metropolitæ Nicomediensis, in Colloquio, quod prima sæculi duodecimi medietate inter ipsum habitum fuit et Anselmum Havelbergensem episcopum in urbe regia Constantino-poli. Ingenuus quippe fassus est Nicetas, ut habetur libro ut ejusdem Colloquii, capite 14, apud Lucam Dæcherium: « Apostolos nec fermentatum, nec azymum studiose nimis quæsisse; et quidquid ad manus inveniebatur, sive hoc, sive illud, indifferenter cum devotione obtulisse. Romanam Ecclesiam paulatim alterum deposuisse, scilicet fermentum; et Orientalem quoque Ecclesiam azymum dimisisse. » Cum legem hac de re nullam condiderit Christus Dominus, ritus oriri varios potuisse, fatendum est.

Supervacaneo labore, ut hanc non exstare legem ostendat, animadvertendum proponit Bulgarus archiepiscopus, non omnes circumstantias illas, quibus cœnam suam perfecti Dominus, ad præcepti vim redigi posse: v. g. discumbentes, aut supinos edere, similesque. Ait etiam: *Verisimile esse, panem illum, quem in suum corpus transmutavit Jesus, vilioris qualitatis fuisse, ac fortasse hordeaceum.* Res ita se habet: adeoque ad Ecclesiæ auctoritatem spectat circumstantias definire, quæ juxta perennem traditionem aut *adiaphora* existimandæ sint, aut rei substantiam conficientes. Nulla vero Theophylacto præstatio fuerit, qua venisimile efficiat, hordeaceum fuisse panem, quo Christus in Eucharistiæ institutione usus est. Triticum ab initio religionis adhibuit utraque Ecclesia: neque subtiliores theologorum de schola hoc loci opiniones ad examen vocandæ sunt.

69. Quæ pro fermentato pane instruit, argumenta profero et refello: sunt enim levissima: « Fortasse et quispiam, inquit, audiens in libro Actuum apostolorum sæpe mentionem fieri fractionis panis, inveniensque hoc idem et apud Paulum, talem fuisse exinde colligat eum, qui tunc mystice frangebatur, qualis is qui ad simplicem comestionem in mensa prostabat: edebatur vero procul dubio panis, non azymus; hic enim quibusdam diebus ac sacrificio unice destinatus erat. Etsi vero hæc necessaria non sint, nam [XXXV] et in alteram partem inclinant? attamen lanx plus mihi tribuit; quod ad victoriam satis est. » Gentiles suos refellit, Michaëlem Cerularium, Leonem Achridanum, Nicetam Pectoratum monachum, Petrum Antiochenum, aliosque: quorum est opinio, panem fermentatum in Eucharistiæ institutione adhibitum a Christo, et hunc solummodo verum dici panem. Hæc illi ut astruerent, enormes invehere debuerunt errores, aut Christum legale Pascha non celebrasse, aut illud non perfecisse legitimo tempore, aut in cœna legali usum non fuisse pane azymo, ut adnotavimus num. 63. Peractum a Domino legale Pascha tempore justo, et Eucharistiam in azymis institutam, Theophylactus tenet. Tenet etiam, Scripturarum locis ex Actibus apostolorum, et Pauli Epistolis desumptis haud necessario confici, Eucharistiam in fermentato pane celebrasse apostolos.

Suis attamen gentilibus favet, « lanx, inquit, plus mihi tribuit. » Quodnam vero fuerit momentum, quod lancem in tuam partem præponderare efficiat? In Actibus apostolorum, capite II, v. 42, primi Christiani dicuntur *perseverantes in doctrina apostolorum, et communionem fractionis panis*, τῆ κλάσει τοῦ ἄρτου. Paria adhibent verba evangelistæ in eucharistici mysterii institutione: *Accipit Jesus, inquentes, τὸν ἄρτον, panem, et benedicens, fregit, ἐκλάσας*; qui panis, ut ipse docet, azymus fuit. Ait etiam Paulus apostolus in Epistola I ad Corinthios capite x, v. 16: *Panis, quem frangimus, τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν, ποιεῖ*

participatio corporis Christi est? Sed eodem modo idem Apostolus capite XI, v. 24, ait Christum instituisse Eucharistiam, accipientem panem, et gratias agentem, et frangentem, Ἐκεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔλαλε; quem tu panem intelligis azymum.

• Vetat vero nihil, quominus communi in comestione, ubi sacrificium eucharisticum peragi contingeret, modo panis fermentatus inveniretur, modo azymus, ut Nicetas Nicomediensis aiebat, prout hospitum aut comedentium ferebat voluntas, exposcebatque aut sors eorum mediocris, aut consuetudo delicatior, aut temporis circumstantia. Nihil etiam vetat, quominus ad exempli Christi commemorationem azymus panis ad consecrationem afferretur, qui subito parari poterat, ac veluti ex tempore. Utrumque namque sacræ Scripturæ panem, ἄρτον, vocant. Hæc vero, quæ nos attamen in medio relinquitur, satis sunt, ut innolescat, non lancem plus tribuere Græcis quam Latinis.

• At quod magis persuadere te debet (ait Theophylactus) est multitudo Orientalium Dei sacerdotum, et Ecclesiæ Hierosolymitanæ dignitas. Adde Indos, Æthiopes, Ægyptum, Libyæ partes. • Auctoritatem et mores Orientalium Christianorum non despiciamus: cur vero tu mores et auctoritatem Occidentalium Ecclesiarum, maximeque Romanæ insuper habes? Jam adnotavimus, Orientales inter et Occidentales, sæculo Ecclesiæ secundo, Aniceti papæ tempore ac Polycerpi Smyrnæorum episcopi, tum de Paschate, tum de quibusdam aliis ritibus, ac sane de pane eucharistico, ut verisimillimum est, aliquam fuisse, teste Irenæo, ejusdem sæculi Patre, differentiam. Hanc silentio premit Bulgarus archiepiscopus. Quid? quod Michael Cerularius in epistola citata ad Petrum Antiochenum, num. X, refert, « se audivisse, quod prædicti duo patriarchæ (Alexandrius et Hierosolymitanus) non solum alios azymis vescentes recipiunt: sed et ipsi aliquando in azymis sacrum conficiunt sacrificium. » Leo etiam Achridanus in Fragmentis apud Allatium libro II *De consensione*, capite 14, ait, « Armenos et Ægyptios cum Judæis convenire propter oblationem azymorum: » qua de re agit accuratissime Lequienus in Dissertatione inter Damascenicis, *De azymis*.

Factum refero ego, quod narrant Cerularius et Achridanus: hinc vero deducta cum *Judæis consensione*, calumnia est. « Alioquin si azyma (inquebat Humbertus cardinalis, Leonis IX legatus) per Christum et ejus Evangelium fuerunt maledicta, reprobata et derelicta; et ideo deinceps non debeant offerri in sacrificio Domini, quia per Moysen constituta sunt Judæis: sciatis, per Moysen quoque fermentatum constitutum Judæis Levit. VII, v. 13, et XXIII, v. 17.... Quapropter si a nobis non debent offerri azyma, quia Mosaica sunt: nec a vobis debent offerri fermentum et sal, quia æque Mosaica sunt... Azymum Christianorum longe distat ab azymo carnalium Judæorum, quos [XXXVI] ad umbram veritatis observandam et captandam sola promissio terrenæ felicitatis invitabat: nos vero corpus veritatis ex azymo et in azymo rite venerantes atque retinentes, ore et corde prægustamus jam, quam suavis est Dominus; unum petentes ab ipso, et hoc requirentes, ut maneamus in eo, et ipse in nobis in æternum. » Multa in nova lege usurpari, quæ in veteri erant, perspicuum est: sed non eodem fine, quia quidquid ad cultum Dei vetus ille populus cœlitus acceperat, ad novum per Christum translatum est: ab umbra ad veritatem, a signis ad res, a timore ad amorem, a servitute ad libertatem, a filiis iræ ad filios gratiæ.

• Sed et Corinthiorum Ecclesiæ panem considera, quam sane non accusabis, quasi traditiones non servantem: is enim, qui traditionis est auctor (apostolus Paulus), eam ut servantem commendavit.... Audis, non dubito, et Sardos tuos, testimonium perhibentes contra azymorum oblationem. • Panis fermentati usum agnosco in Ecclesia Corinthiorum: ritum azymorum ab iis, qui eam administrarunt, sapientibus antistitibus rejectum, eamque ob causam reprehensos Occidentales non habeo. Servantem eam traditiones laudat Apostolus: quidni vero primis temporibus pro traditione accepta oblatum fuerit corpus Dominicum in azymo aliquando, alias in fermentato? Quodnam sit illud Ecclesiæ Sardiensis testimonium contra oblationem azymorum, probata nulla refert historia.

Cur vero Corinthiorum Ecclesiæ et Ecclesiæ Sardonum specialem ingerat mentionem Theophylactus? Causam puto me comprehendisse. Nempe canon est Trullanus 11 quo cavetur, « ne fideles Judæorum azyma comedant, nec ullam cum eis familiaritatem habeant, vel in morbis eos accersant. » Hunc canonem, veluti conditum a synodo sexta

œcumenica, jam olim opposuere Græci contra eucharisticum Latinorum ritum : eidemque auctoritatem arcessunt ex præsentia legatorum sedis apostolicæ Romanæ, *Corinthiorum episcopi, et episcopi Ecclesiæ in insula Sardinia*. At fabula hæc est, multis ex fabellis conficta, ut mox latiore dicendum est oratione. Ad hanc sine dubio alludebat Theophylactus. Interim vero germanus allati canonis sensus minime sacrificii eucharistici ritum spectat, sed communionem et societatem cum Judæis interdicat Christianis.

70. Sequitur jejunium Sabbati, de quo Theophylacti hæc est sententia : « Si vestram etiam in *Sabbato jejunium* severius discutere nobis liceret, ostenderemus profecto iHud neque apostolorum, neque Patrum doctrinæ esse consentaneum. Apostoli contra eos, qui Dominica vel Sabbato, uno excepto, jejunant, decernunt, si laici sunt, excommunicationem, si clerici, depositionem. Neque vero illegitimos istos canones judicaveris : quos sexta synodus venerata est, cui dogmata sancienti legati vestri Agathonis interfuerunt ; canones autem ferenti adfuit incitator Basilius adeo assiduus, ut nulli congregationi (aut sessioni in synodo sexta) nostræ deesset. Verum et Laodicenæ synodi Patres, quos etiam sexta synodus summo in honore habuit, sanxerunt in Quadragesima non offerri panem, præterquam in Sabbato et Dominica ; quod sane non statuissent, si Sabbatum jejunii diem cognovissent, » etc.

Mendis ac fabellis hæc scætet argumentatio. Fabellas postea adjecit alias Balsamon, schismaticorum patronus, in Nomocanonem Photii : prædictis canonibus asserens « subscripsisse Ravennatem antistitem synodi Romanæ vicemgerentem, et episcopos Thessalonicæ et Sardinia, Heracleæ et Corinthi, qui tunc erant legati pontificis. » Theophylacti dicta jam voco ad examen.

71. Causam incipit perorare pseudepigrapho monumento, quod est canon 65 inter eos qui *Apostolorum* dicuntur. Peritiores quique viri de suppositio fetu non dubitant. Num vero de jejunio in Sabbato, necne, fuerit quidpiam ab apostolis præscriptum, diligentissime perquisivit Augustinus, qui demum concludit in epistola ad Casulanum, « interminabilem esse istam quæstionem ; generantem lites, nec finientem quæstiones. » Canones illos inter apocrypha amandavit suo in celeberrimo decreto Gelasius I, Romanus pontifex : eosque primis tribus Ecclesiæ sæculis pro datis circumstantiis conditos, verisimillimum est. Consule Guillelmum Beveregium, hocce de argumento egregie disserentem.

72. Sin minus ex origine, auctoritatem his conciliare Theophylactus studet saltem « ex synodo sexta, quæ illos venerata est : cui dogmata sancienti legati vestri Agathonis [XXXVII] interfuerunt : canones autem ferenti adfuit Basilius adeo assiduus, ut nulli congregationi deesset. » Errata plura.

Synodus œcumenica sexta confunditur cum Trullana, quæ synodi œcumenicæ auctoritate non potitur. Illa adversum Monothelitarum hæresim anno 680 habita fuit, Agathone Romanam sedem tenente, et imperium administrante Constantino Pogonato : in eaque canones ad mores et disciplinam spectantes conditi non fuerunt. Quoniam vero nec synodus œcumenica quinta, neque sexta canones hujusmodi condidere ; Justinianus Junior Augustus congregari synodum jussit Constantinopoli, quæ ageret de ecclesiastica disciplina deque morum reformatione. Habita est anno 692, juxta probatiorem chronologiam, Romæ sedente Sergio I. Hanc vero Balsamon appellat quinisextam ; vocant alii Trullanam, utpote celebratam in Trullo inagni palatii.

Hæc Theophylactus aut ignorabat, aut certe simulavit. Suscipiendi canone 11 indicuntur, qui vocari solent *Canones apostolorum*, critica de origine eorum non discussa quæstione, nullaque Romanæ Ecclesiæ ratione habita, quæ omnes illos probavit nunquam.

73. Plura sequuntur circa legationem sedis apostolicæ errata Theophylacti. In Actis synodi sextæ œcumenicæ subscripti leguntur : « Theodorus humilis presbyter sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et locum gerens Agathonis ; Georgius humilis presbyter sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et locum gerens Agathonis. . . Joannes humilis diaconus Romanæ Ecclesiæ et locum gerens Agathonis. . . . Joannes misericordia Dei episcopus Thessalouicensis, et apostolicæ sedis Romæ legatus. . . Theodorus humilis presbyter sanctæ Ravennatis Ecclesiæ, et locum gerens Theodori archiepiscopi ; Joannes indignus episcopus sanctæ Portuensis Ecclesiæ, legatus totius concilii sanctæ sedis apostolicæ Romæ ; Stephanus

misericordia Dei episcopus Corinthi, et legatus apostolicæ sedis antiquæ Romæ. Basilius misericordia Dei episcopus, et metropolita civitatis Gortynæ insulæ Cretæ, et legatus totius concilii apostolicæ principalis sedis antiquæ Romæ. Abundantius humilis episcopus sanctæ Ecclesiæ Tempsanæ (Paternensis), legatus totius concilii sanctæ sedis apostolicæ Romæ; Joannes indignus episcopus sanctæ Ecclesiæ Rhegitanæ, legatus totius concilii sanctæ sedis apostolicæ Romæ. » Animadverto, legatos alios esse ex clero Romano, alios Italiæ vel in Occidente episcopos: ac his adjunctos, Thessalonicensem, Corinthium, et Gortynensem in Creta. Mos erat scilicet, ut Romanus pontifex ad synodos in Oriente habitas legatos aliquos cum speciali delegatione transmitteret: essent alii legati synodi, quæ prius celebrari Romæ consueverat: hisque adjungerentur, qui *vicarii vel responsales* Romæ sedis in Oriente pro tempore constituebantur. Basilius ille Gortynensis is est quem Theophylactus memorat *adeo assiduum, ut nulli congregationi, aut sessioni, vel actioni deesset*: omnibus quippe sextæ synodi Actis subscripsisse legitur.

Non ita se res habuit in synodo Trullana. Vacua et pura patet charta, ubi Romani pontificis subscribentis locus erat cum his verbis: « Τόπος, locus sanctissimi papæ Romæ; » item, « Τόπος, locus Thessalonicensis; » itemque « Τόπος, locus Heracleensis, Sardinensis, Ravennatis, Corinthii. » Tam vero: « Basilius episcopus Gortyniorum metropolis Cretæ insulæ, et locum tenens totius synodi sanctæ Ecclesiæ Romanæ. » Legati sanctæ sedis, qui mandato speciali instituti fuerint, comparent nulli. Romæ celebratam hoc tempore fuisse synodum, quam aliqui legati missi repræsentarent, nulla prodit historia. Hinc Basilio Gortynensi perperam ac falso titulus tribuitur « locum tenentis totius synodi sanctæ Ecclesiæ Romanæ », quo scilicet ipse pridem in sexta synodo œcumenica potitus fuerat. Sed hujus attamen legationem indicat Theophylactus, depravata scilicet subscriptione deceptus.

Suos in Oriente hoc etiam tempore *vicarios, aut responsales, aut legatos ordinarios* Romanam sedem habuisse, non dubito. Hi namque emergentibus in negotiis personam pontificis repræsentabant, insinuabantque principi quæ necessaria videbantur, ipsi tamen pontifici decernendi potestate reservata ad ipsius responsalis relationem. Hac de re docte disserunt Petrus de Marca et Antonius Pagius ad annum 692. Fuerint ergo, Trullanæ synodi tempore, legati *ordinarii*, episcopi Sardinensis et Ravennas, Thessalonicensis et Corinthii: sed isti absentes erant, ut ex loco vacuo patet: aut certe canonibus illis assentiri noluerunt. Unus legitur Basilius Gortynensis. Fuerit iste legatus ordinarius: at ejus præsentia nullam canonibus Trullanis auctoritatem conciliat, absentibus legatis aliis, aut repugnantibus.

[XXXVIII] Alia plura, quæ synodum hanc labefactant, expendit Lequienus in *Panoplia contra schisma Græcorum*, sæculo VII, capite 2. Invectam non prætermitto legationem episcopi Heracleensis, qui probatis in monumentis nusquam reperitur hocce munere aliquando functus. Anastasium Bibliothecarium addo, qui in *Vita Sergii I* diserte testatur legatum apostolicum, qui fuerit Basilius ille Gortynensis, Trullanis canonibus *deceptum* subscripsisse. Quid? quod laudatus Sergius Romanus pontifex « prædictos canones respuit, atque rejecit (eodem teste Anastasio), eligens potius mori quam novitatum erroribus consentire. » Hæc, tametsi notissima, silet attamen Theophylactus. Silet etiam Justinianum Juniozem qui, post Tiberium Absimarum et Leontium Patricium, iterum anno 705 obtinuit imperium, irrito voto curasse, ut Joannes papa VII eosdem canones reciperet. Silet, Constantinum papam, qui Constantinopolim anno 710 evocatus fuerat, ipso urgente Justiniano imperatore, eos duntaxat Trullanos approbasse canones, qui Romanæ Ecclesiæ decretis non adversarentur. Perperam denique synodum Laodiceam in sexta œcumenica synodo approbatam narrat: ejusque canones opponit vano conatu, quibus ritus aliquos Ecclesiæ Græcæ indicari fatemur: ritus alios Occidentalis aut Romanæ Ecclesiæ rejici dixerit nemo, nisi insipiens. Hanc sibi auctoritatem Trullana synodus adrogavit, lato canone 55 quo jejunium Sabbati in Romana Ecclesia damnatur; sed eam legitima destitutam fuisse auctoritate jam ostendimus.

XIX.

Audacius invehitur contra processionem Spiritus sancti ex Patre Filioque. Argumentorum ejus refutatio Joannis Becci cum nostris animadversionibus: ubi late de temporali Spiritus sancti missione disseritur. Num Latinorum erroris, ut aiunt, summam redegerit tandem Theophylactus ad solam vocis, FILIOQUE, additionem ad Symbolum. Ita sentiebant Græcorum aliqui.

74. In eâ controversia, quæ æternam ac substantialem et hypostaticam Spiritus sancti originem spectat, communi cum gentilibus suis præjudicio occupatus, audacius quam par est, *Spiritus sancti processionem* Theophylactus insequitur, *a Patre et a Filio*. Hac de re tribus agit in locis pertinacissime.

Ad caput III Joannis, v. 35, sic ait: « Non intempestivum autem fuerit hoc loco dicere, quomodo habeat Filius Spiritum, et quomodo dicatur Spiritus Filii. Dicit enim et Apostolus (*Galat. iv*): *Spiritum Filii sui in corda vestra misit clamantem, Abba, pater*. Et iterum (*Rom. viii*): *Si autem quis Spiritum Christi non habuerit, hic non est ejus*. Sane Latini hæc exponentes, et minus recte intelligentes dicunt, quod Spiritus etiam ex Filio procedat. Nos autem quidem primum dicimus a Patre; quod aliud sit esse ex quoquam et aliud esse cujusdam; ut Spiritus sit quidem Spiritus Filii absque dubio, et a Patre omni Scriptura approbatum: cæterum esse ex Filio, nulla Scriptura testatur, ne duo principia Spiritus introducamus, Patrem et Filium. Profecto, inquit: nam (*Joan. xx*) et inspiravit (insufflavit) discipulis, et dixit: *Accipite Spiritum sanctum*. O desipientiam! Si tunc dedit discipulis Spiritum, quando insufflavit, quomodo postea dixit eis (*Act. i*), *Accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti super vos, non post multos hos dies?* Vel quomodo credimus in Pentecoste factum descensum Spiritus, siquidem in vespera resurrectionis dedit illum? Tunc enim inspiravit. At hæc quidem valde ridicula. Manifestum enim, quod tunc illis Spiritum sanctum non dederit: sed donum unum Spiritus sancti, remissionem scilicet peccati. Statim enim subdit: *Quorum remisistis peccata*. Habet autem Spiritum Filius substantialiter, ut consubstantialem sibi: non a quo operationem recipiat, sicut prophetæ. Dicitur autem Spiritus esse Filii, secundum quod veritas est Filius, et virtus et sapientia; Spiritus autem sanctus et veritatis, et fortitudinis, et sapientiæ Spiritus ab Isaia (capite II) describitur. Et aliter: quia per Filium hominibus datur: propterea Filii dicitur. Crede igitur tu, Spiritum a Patre quidem proficisci, per Filium autem dari creaturæ. Atque hic sit tibi canon orthodoxæ doctrinæ.»

Locus alter exstat ad ejusdem Joannis caput xv, v. 26: « *Quem ego mittam vobis a Patre*. Jam quod dicit, *quem ego mittam*, æqualitatem erga Patrem significat. [XXXIX] Nam alio loco de Patre dixit, quod mittat Spiritum: hoc autem loco, quod ipse mittat; utique sane æqualitatem significant. Ut autem ne videatur oblectari Patri, quasi ab alia substantia mittat Spiritum, addidit, *a Patre*. Nam et ipse quidem mittam: sed a Patre, hoc est, approbante Patre et simul mittente. Non enim ex proprio sinu ipse prius mitto: sed a Patre per me suppeditatur. Cum autem audieris, quod ἐκπορεύεται, procedit, ne intelligas ἀποστολήν τὴν ἐκπόρευσιν, missionem per processionem, quali emittuntur ministratorii spiritus; sed naturalis subsistentia Spiritus et processio. »

Latiore sermone, ac nimia præfidentia hanc agit controversiam in sæpe laudata epistola ad Nicolaum diaconum et canstrisium. Quam infensum gerat animum, statim prodit sub initium. « Ἐστὶν ὡν τὸ μέγιστον ἐκείνο σφάλμα, καὶ τοῦτο δὴ τὸ τοῦ Σολομῶντος, ἔβου πεταύρου ποιοῦν συναγαγῶν, ἢ ἐν τῷ τῆς πίστεως Συμβόλῳ καινοτομία, ἣν ἐποίησαντο, ἀνακηρύττοντες τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. « Maximus igitur ille error, qui juxta Salomonis dictum, in inferni laqueum incurrere facit, est innovatio quam in Symbolum fidei induxerunt, enuntiantes, Spiritum sanctum ex Patre et ex Filio procedere. . . Τοῦτο μὴ θεωρῶσεως ἀξιούμενον συγχωρῶν ἀσυγχώρητος, Hoc qui non dignum correctione concesserit, venia indignus. »

Docti et eruditi cæteroqui archiepiscopi hæc minime te morentur dicta. « Tempore namque schismatis inclaruit ipse (quod Michael Cerularius instauraverat) adeoque non multa consideratione digna videntur dicta ejus existimanda. » Sic olim censebat Joannes Beccus in opere contra Camateri observationes, ubi superior adducitur Theophylacti locus ad caput xv Joannis, tomo II apud Allatum in *Græcia orthodoxa* pag. 519. Argumenta quæ profert novam ad incudem redigero pretium operæ fuerit, oppositas etiam

Becci refutationes adhibere, quæ habentur in oratione *De unione Ecclesiarum* apud Al-
latium tomo I, pag. 215, easdemque pro virili animadversionibus nostris confir-
mare.

75. (1) Argumentum primum: *Jesus Christus docet de cognato sibi Spiritu, ex quo, et quo-
modo esse habeat: et ait, quod procedit a Patre. Si etiam a Filio procedit, quid vetabat eum
dicere, quia Patre et a se procedit? Hinc sibi videtur colligendum: procedere Spiritum ex uno
vô Πατρὸς, ex solo Patre.* Becci loco citato refutatio est num. 69: « Non alia ratione Latinus,
eidem reddens verba sua, dicit: Si *ex solo Patre* procedit Spiritus, quid impedimento fuit
Christo ne diceret, *Qui ex solo Patre procedit?* Et cum (Theophylactus) exprobrat Itale,
vestigia Christi, pauperum evangelistæ, non sequi quod superaddat, et *ex Filio*, iisdem
et ipse exprobrationibus obnoxius erit, quod superaddat, *ex solo.* »

Tenet ac docet Romana et Latina Ecclesia, Spiritum sanctum ex utroque procedere :
tum quia « regulariter tenendum est (verbis utor sancti Thomæ p. i qu. xxxvi, art. 41,
ad 1), in sacra Scriptura, quod id quod de Patre dicitur, oportet de Filio intelligi, etiamsi
dictio exclusiva addatur, nisi solum in illis in quibus Pater et Filius secundum op-
positas relationes distinguuntur. Cum enim Dominus Matthæi xi dicit: *Nemo novit Filium,
nisi Pater*, non excluditur, quin Filius seipsum cognoscat. Sic igitur cum dicitur, quod
Spiritus sanctus a Patre procedit; etiamsi adderetur, quod a solo Patre procedit, non
excluditur inde Filius. Quia quantum ad hoc, quod est esse principium Spiritus sancti
non opponuntur Pater et Filius; sed solum quantum ad hoc, quod hic est Pater et ille
Filius. » Tum quia divinis in eloquiis insunt verba quæ *processioni ex Filio, aut per
Filius*, omnino æquipollent. Frequentius persona Spiritus sancti dicitur *Spiritus Filii,
et Christi Domini Spiritus, et Spiritus veritatis*, quæ Christus est: utique eo sensu, quo
etiam vocatur *Spiritus Patris*. Ait etiam ipse Dominus de Spiritu suo: *Quia de meo ac-
cipiet*. Cur vero? Propterea, *quia omnia quæcunque habet Pater, mea sunt*. Sunt vero Chri-
sti sapientia, potentia, divinitas, ac cætera quæcunque absoluta attributa, quæ Pater ha-
bet. Hæc eadem sine dubio Spiritus sanctus habet a Patre, procedendo ab ipso: sed eadem
accipit etiam a Filio, non alio certe modo, nisi ejus processione ab isto. Nos denique
Filius docet: *Paraclitum ipsum, qui procedit a Patre, mitti a se, et mitti a Patre*. Quo fit,
non sine *æterna processione* intelligi posse *missionem*: quæ *processio* dicitur, quatenus ab
utroque Spiritus accipit, *quod sit, et quod valeat operari ad extra*: diciturque *missio*
ratione efficientiæ, quæ fit in tempore. Hæc theologica et Christiana dogmata uberius
infra exponentur.

[XL] (2.) Idem *ex silentio Scripturarum* petitur, urget argumentum Theophylactus in
commentario ad Joannis caput iii, et alterum etiam addit: « esse ex Filio, inquit, nulla
Scriptura testatur: ne duo principia Spiritus introducamus, Patrem et Filium. » De Scri-
pturarum silentio jam satis. *Ne duo principia Spiritus introducamus*, inquit. Trepidus
nempe, ubi nullus timor: « quia quantum ad hoc, quod est esse principium Spiritus san-
cti (ut aiebat Aquinas, Scripturarum auctoritate et Patrum documentis edoctus), non oppo-
nuntur Pater et Filius: sed quantum ad hoc, quod hic est Pater, et ille Filius; » unde priori
in ratione unum sunt ac idem, duo supposita et unum principium. Ad rem facit Becci
animadversio ad illum ipsius Theophylacti locum in caput xv Joannis, ubi Bulgariæ ar-
chiepiscopus docet: *Patrem mittere Spiritum sanctum, et hunc etiam a Filio mitti, propter
istius æqualitatem erga Patrem.* « Si ex Patre et Filio mittitur Spiritus sanctus (reponit
Beccus), *propter æqualitatem Filii erga Patrem*; non uti ex duobus mittitur, qua enim ratione
esset unus et indivisus, si non veluti ex una causa missionis, sed veluti ex duabus causis mis-
sionis, Patris et Filii, mitteretur? Pari quoque ratione, naturaliter et essentialiter existi-
s, non uti ex duobus, sed uti ex uno Deo, naturaliter et essentialiter
existit. »

(3.) *Sed scriptum est* (verba sunt in epistola a Nicolæum diaconum): *Spiritus Filii et
Spiritus Christi. Et ego concedo. Quandoquidem et Spiritus veritatis, et Spiritus vitæ
est. Addam, et sapientiæ, et fortitudinis. At non, quod veluti ex eo provenit, et ἐκ
ἐκείνου προέρχεται, sed quod proprius illius est (cognatus enim est, non extraneus), in eo con-
quiescit, Ac etiam quia ab ipso ad eos qui digni sunt, mittitur, eisque distribuitur et datur*

« Mihi videtur, ait Beccus, in eam sententiam accepisse Theophylactum illud *ὅχι ὡς ἐκ
ἐκείνου προέρχεται*, non veluti ex eo proveniens; ac si dixisset, *ὅχι ὡς ἐκ ἐκείνου ἐκπορεύεται*

von, non veluti ex eo procedens. Hoc enim satis indicat inductio, in qua ait: sed tanquam qui ab ipso dignis mittitur, suppeditatur et communicatur; hæc enim omnia a procedente (juxta Theophylactum) distinguuntur... Quomodo ergo poterit Bulgarus Italis contradicere asserentibus, Spiritum procedere ex Filio, si nos ostenderimus, inter theologos præcipuos et celeberrimos aperte et palam asseverari, Spiritum provenire ex Filio, τὸ Πνεῦμα προῶν ἐξ Υἱοῦ? Verumtamen Spiritum provenire a Filio, satis a me antea demonstratum (in oratione De unione Ecclesiarum, in Epigraphis, et alibi.) ... Quidam enim ex Patribus inquirunt, a Filio habere esse Spiritum... alius, ex Filio esse: ille vero, ex Filio naturaliter et essentialiter esse: et alius, suam hypostasim habere ex essentia Filii; quorum, inquam, verborum nullam ipse [Theophylactus] mentionem facit. » Hæc Becci refutationis summa est.

(4.) Hanc suam hoc loco traditam, profert etiam Bulgarus doctrinam in commentario ad caput III Joannis: Nos dicimus, inquirens, quod aliud sit esse ex quopiam et aliud esse cujusdam... Habet autem Spiritum Filii substantialiter et consubstantialem sibi. Utroque in loco invehantur plura, quæ in partes tributa diligentiore studio discutienda sunt. Invectam distinctionem profligat Manuel Caleca in libro contra Græcos capite 22, ubi hoc probat egregie, non posse ista dici, Spiritum sanctum esse Filii Spiritum, vel proprium Filii, nisi principii et ejus quod oritur a principio, inter ambos intercedat ratio.

« Primum, inquit, quia ἀναφορικῶς, id est secundum relationem, usurpantur ista: et ratio nulla est in divinis, nisi ex origine petita. Deinde, cum unum alterius dici, vel hoc hujus proprium, in divinis (rejecta scilicet materia, et iis rejectis quæ materiam consequuntur), neque tanquam membrum neque ut possessio, neque ratione alicujus excellentiæ, vel alterius cuiuspiam, affirmari queat: sed ratione sola principii, et ejus quod est a principio, in quo unum ab altero discerni comprehendimus; perspicuum est, cum dicimus Spiritum sanctum proprium esse Filii, id sola illa principii ratione dictum intelligi posse. Non enim idcirco ita loquimur quod sint invicem ὁμοῦστοι, id est, ejusdem substantiæ: quis, si vera hæc esset ratio, non minus Filius dici posset esse Spiritus sancti, vel ejus proprius, quam hic illius; quod est inauditum. »

Sancti Patres Græcæ linguæ favent apertissime. Athanasius in epistola 1 ad Serapionem, num. 25: « Porro si Filius, inquit, quia est ex Patre, propius idcirco ejusdem [XLI] substantiæ est: necesse est similiter Spiritum, qui ex Deo esse dicitur, proprium quoque Filii esse secundum substantiam. » Sicut Filius proprius est Patris secundum substantiam quia ex Patre est, ita Spiritus procedit ex Filio, quia proprius quoque Filii est secundum substantiam. Et Spiritus quidem dicitur ex Deo esse: sed Pater et Filius in divinitatis ratione sunt unum; itaque Spiritus ex Patre est, itemque ex Filio.

In hanc sententiam illustrandam totus est Cyrillus Alexandrinus. Decimo in Joannem libro pag. 910, ait: « Ecce cum (Filius) Spiritum veritatis, id est suum, Paracletum dixerit, a Patre ipse ait procedere. Sicut enim proprius est Filii Spiritus naturaliter, et in ipso existens, δι' αὐτοῦ προῶν, per ipsum proveniens (aut procedens), ita etiam Patris. » Agitur sine dubio de Spiritu naturaliter Filii proprio, et in ipso existente: adeoque agitur de naturali, ac æterna, et substantiali ejus a Patre processione per Filium. Et pag. 925: « Spiritus sanctus nullo modo ab Unigeniti substantia alienus intelligitur. Sed πρῶτος φυσικῶς ἐξ αὐτοῦ, ex ea naturaliter provenit (ex ea, inquit, Unigeniti substantia: quod est idem atque ex ipso Unigenito), identitate naturæ aliud nihil ab ipso existens, licet in propria persona subsistere intelligatur. » Ubi præpositionem per loco priorè adhibitam, mutat in, ex, posteriori hoc in loco

(5.) Quia per Filium hominibus datur Spiritus sanctus, propterea Spiritus Filii et proprius Filii, dicitur. Hæc alia Theophylacti interpretatio est, Scripturarum verba ad missionem temporalem, seu charismatum largitionem detorquentis in citato ad Joannem commentario. « Sed hoc stare non potest (reponit doctor Aquinas opusculo 1 Contra Græcos). Dicit enim Cyrillus super Joannem: Proprius est Spiritus sanctus Dei Patris: sed non est minus Dei Filii; non tanquam alius et alius Spiritus sanctus. Idem dicit in exhortatorio Sermone ad Theodosiam imperatorem: Spiritus sanctus, sicut est proprius Patris, sic et in veritate est ipsius Filii. (Testimonia recole superius allegata.) Si ergo Patris est, non solum quia ab ipso temporaliter datur et mittitur, sed etiam quia ab ipso æternaliter existit; eadem etiam ratione et Filii erit, quasi ab eo æternaliter existens. »

(6.) Et ego concedo (inquit Theophylactus in epistola ad Nicolaum diaconum) esse Spi-

ritum Filii, et veritatis et vitæ. Adam et sapientiæ et fortitudinis. Quid inde extundat? Colligendum nempe censeat, agi de charismatibus datis, veluti sapientiæ, fortitudinis, timoris Domini, aliisque. Pura sunt animadvertenda, quæ ignorabat ille, aut simulabat. Ac primum Joannes Chrysostomus, vel auctor *homiliæ de Spiritu sancto* num. 4 nomina ejusdem Spiritus discernenda docet: et esse quidem *ὄνοματα τῆς ἀπόσταυ φύσεως*, nomina ineffabilis naturæ, *Spiritum Dei, Spiritum Domini, Spiritum Patris, Spiritum Filii, Spiritum Christi, Spiritum vitæ, Spiritum veritatis*: esse vero *creata dona, spiritum virtutis, spiritum charitatis, spiritum temperantiæ, spiritum promissionis, spiritum revelationis, spiritum adoptionis filiorum*. Cur ergo hæc nomina miscet Theophylactus? Cur in Scripturis exprimentibus *Spiritum Filii, Spiritum vitæ, Spiritum veritatis*, intelligat dona creata?

Sane cum dicitur *Spiritus Filii, aut Spiritus Christi et Domini*, non alia locum habet intelligentia recta, nisi quæ Spiritum comparat ad Filium, velut ejus principium. Sed etiam cum dicis *Spiritum sapientiæ, et Spiritum fortitudinis*, obvio aptissimoque sensu, *Spiritum sanctum* exprimis, veluti *causam*, quæ sapientiam, et fortitudinem, ac similia charismata in nobis efficit. Præterit hæc omnia archiepiscopus Bulgarus.

Hinc vero colligitur nomina illa, *Spiritus sapientiæ, Spiritus fortitudinis*, itemque *prudentiæ, consilii, scientiæ, pietatis, timoris Domini*, non solum charismata nobis communicata significare, ut innuit auctor homiliæ citatæ, verum etiam *Spiritus sancti personam*: neque hanc solummodo, veluti *causam donorum*, ut dicebamus: sed etiam, veluti quæ ipsorum charismatum ratione efficitur in nobis *novo modo præsens*, ac etiam *inhabitans tanquam in templo*, cum scilicet donat charitatem sanctificantem. Hæc nos vocamus *missionem Spiritus sancti proprie dictam*, quæ tum processionem ejus etiam a Filio consequitur, tum Theophylacti et Græcorum commentum omnino elidit. Qua de re adhuc inferius.

(7.) Addere aliam etiam liceat Græcorum interpretationem, utique ineptam. [XLII] Affert eam Aquinas loco citato: « Potest aliquis dicere, quod sit *Spiritus Christi: quasi in homine Christo plenarie inhabitans, secundum illud Luca IV: Jesus plenus Spiritu sancto, regressus est a Jordane: de cujus plenitudine nos omnes accepimus, ut dicitur Joannis I.* Hæc autem responsio sustineri non potest; ut scilicet *hac tantum ratione* Spiritus sanctus dicatur *Spiritus Christi*. Invenitur enim a doctoribus Græcorum dictum quod *Spiritus sanctus est naturalis Spiritus Filii*. (Aliqua ex Athanasio et ex Cyrillo, Alexandrinis episcopis, testimonia superius adduximus, ac plura quæ paria sunt, in utroque occurrunt.) Spiritus autem *non est naturalis Filio secundum humanitatem*, quia non pertinet ad naturam humanitatis: sed *gratis a Deo in natura humana effunditur*. Non ergo potest propter hoc dici *Spiritus Filii*, quia Christum excellenter replevit secundum humanitatem. »

Illud etiam diligentius animadvertendum est, ita Spiritum sanctum replevisse hominem Christum, ut non solum charismata in ipsum effusa considerari debeant: sed ipsa etiam Spiritus sancti persona, quæ ad Christum, ut homo est, dicitur *missa*, præcipuum teneat locum. Unde frustra jam Græci sunt, qui in *missione Spiritus sancti* nihil esse deinde arbitrantur, nisi doni creati efficientiam. Intelligi etiam debet persona ipsius Spiritus sancti: ut hæc non alio denique modo *mitti* dicatur, nisi per æternam processionem, quæ efficientiam donorum habet in tempore. Christianam ac theologiam doctrinam jam exponere ac vindicare pergo.

(8.) *Existimatis, procedere perinde esse ac communicari et donari* (verba sunt in epistola ad Nicolaum diaconum). *Et quoniam reperitur, Spiritus a Filio mitti; vos errare non putatis dicendo, eum et a Filio procedere. Verum non ita se res habet. Nam procedere declarat modum quo Spiritus esse habet... ac mitti significat abundantem donorum largitionem, seu effusionem bonitatis; quæ a Patre quidem est, sed a Filio in eos qui digni sunt effunditur, quibus et per Filium manifestatus dicitur.* Ita Theophylactus, qui Latiorum doctrinam inepte exponit. Non enim existimamus nos, *procedere perinde esse*, proprie ut par est si loqui velimus, ac *donari, communicari, mitti*: tametsi divinam personam mitti nequeat intelligi sine æterna processione.

Duo docent Latini, in *missionem proprie dictam* concurrere: alterum, quod est *sempiternam*

terna processio personæ, quæ mittitur; et alterum, quod est *externa aliqua efficientia*, sive incidat sub sensus, ut cum Verbum humanitate suscepta apparuit hominibus, sive interior sit et non aspectabile quod agitur, ut cum Spiritus sanctus ad fidelium sive iustorum quemque mittitur. Hinc *Pater*, qui non habet a quo procedat, nusquam *missus* dicitur; ac *missi* dicuntur *Filius et Spiritus sanctus*, quia procedunt. Rursum *missio, donatio, communicatio* auctoritatem ac potestatem expriment in *mittente, et donante, et communicante*. Ecquam vero potestatem auctoritatemve *Pater habet in Filium, et Pater et Filius in Spiritum sanctum*, nisi hanc quæ est *principii notio et originis*? Itaque *Filium mitti a Patre* est gigni Filium naturam hominis assumpturum, et suo tempore assumpturum, et *mitti Spiritum sanctum* est procedere ipsum cum efficientia externi operis, quod in tempore impletur. Jam constat quomodo sempiterna processio in missionem proprie dictam concurrat.

At *procedere declarat modum*, inquis, quod *Spiritus esse habet*. Ita scilicet, ut processione Spiritus habeat esse, seu divinam accipiat essentiam: et id etiam accipiat, quod est efficere externa charismatum opera. At *mitti, addis, abundantem significat donorum largitionem*. Nempe processio sempiterna sub nomine ac respectu *missionis*, quodam modo completur externa efficientia sive actuali donorum largitione in tempore.

Hanc efficientiam externam, si per sese sumpta ac veluti sejuncta a personæ missæ processione consideretur, Scripturæ, Patres, theologi vocant *missionem minus proprie dictam*; quo utique missionis intellectu, dictum reperimus, *mitti Filium a Spiritu sancto, ac Filium et Spiritum sanctum mittere seipsos*. Duo tamen animadvertite, quæ hoc loco præcipua sunt: ac primo impropriam ac nimis latam hanc esse *missionis* nationem; deinde in eodem *improprie missionis* genere nusquam in Scripturis, ac vix etiam apud Patres *missum legi Patrem*. Adeo nimirum pro comperto haberi debet, *missionem proprie dictam* redigi debere ad sempiternam [XLIII] divinæ personæ processionem. Cur enim nusquam *Pater mitti* dicatur? Ea utique ratione, quia a nullo procedit. Corticem rei spectabat Theophylactus, doctrinæ sublimis medullam non attigit.

(9.) *In sufflare Spiritum sanctum post resurrectionem Dominus dicitur: non vero quod productor ejus sit.... Et alias neque tunc totus datus est, sed unicum charisma seu donum remissionis peccatorum: tantummodo enim, ut Pentecostes tempore daretur, decretum est.... Si Domini insufflatio in discipulos non fuit unius tantum charismatis, sed totius Spiritus sancti donatio: igitur Paraclitum tunc eis dedit. Quomodo igitur se habet illud: Si ego non abiero, Paraclitus non veniet ad vos? Descensus in Pentecoste si ejusdem Spiritus fuit, erat superfluus: si vero alterius; cedo, quis ille, qualisque fuerit? Hæc in epistola ad Nicolaum diaconum.*

Paria sunt in commentario ad caput III Joannis: « Profecto inquirunt: nam (Joannis xx) et inspiravit discipulis, et dixit: *Accipite Spiritum sanctum*. O desipientiam! Si tunc dedit discipulis Spiritum, quando insufflavit, quomodo postea dixit eis (Actor. 1): *Accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti super vos, non post multos hos dies?* Vel quomodo credimus, in Pentecoste factum descensum Spiritus; si quidem in vespera resurrectionis dedit illum? Tunc enim *inspiravit*. At hæc quidem valde ridicula. Manifestum enim, quod tunc illis *Spiritum sanctum* non dederit, sed *donum Spiritus sancti*, remissionem scilicet peccati. Statim enim subdit: *Quorum remisistis peccata,* » etc.

Imo ridicula Theophylacti argumentatio est: sequæ ridiculum præbet, doctrinæ repugnans quam tradit Cyrillus inter Græcos, et Augustinus inter Latinos, præstantissimi Patres. Sic habet iste libro II, alias III, *Contra Maximinum*. « De Patre est Filius, de Patre est Spiritus sanctus; sed ille genitus, iste procedens: ideo ille Filius est Patris, de quo genitus est; iste autem *Spiritus utriusque*, quoniam *de utroque procedit*. Sed ideo, cum de illo Filius loqueretur, ait *de Patre procedit*: quoniam Pater processionis ejus est auctor, qui talem Filium genuit, et *gignendo ei dedit, ut etiam de ipso procederet Spiritus sanctus*. Nam nisi procederet et de ipso, non diceret discipulis: *Accipite Spiritum sanctum*; eumque *insufflando* daret, ut *a se quoque procedere* significans, aperte ostenderet *flando*, quod spirando dabat occulte. »

Gemina sunt quæ disserit Cyrillus Alexandrinus libro XII *In Joannem*: *Statim eos*

sanctificat, manifesto insufflatu Spiritum eis largiens; ut et nos firmiter crederemus, alienum non esse a Filio Spiritum, sed si consubstantialem, et δι' αὐτοῦ προῦν τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς, per ipsum ex Patre procedentem. Et libro ix præcedente a. l. caput xiv Joannis: Idcirco enim Christus insufflarit corporaliter, ostendens quod sicut ex ore humano spiritus prodit corporaliter, sic ex divina substantia, Deitati convenienter, προχεται τὸ ἐξ αὐτοῦ, Spiritus qui ex eo (Filio) est, profunditur. Alia habet lectio, ἐξ αὐτῆ-, ex ea divina substantia, utique Filii. Perspicue Patres hi duo, quibuscum Theophylactus comparari non potest, non solum dona creata in missione Spiritus sancti a Filio distribui, sed ipsam etiam docent divinam sancti Spiritus personam dari: adeoque probant ex consequenti, a Filio æterna processione Spiritum sanctum prodire.

(10.) *In ea insufflatione, inquit ille, unius tantum charismatis fuit donatio, non totius Spiritus sancti. Alioquin quomodo se haberet illud: Si non abiero, Paraclitus non veniet ad vos?* Nimum crasse et ridicule. Quoties namque mittitur daturque Spiritus sanctus, datur ac mittitur totus, cum sit unus et simplicissimus. Ad charismata redigitur diversitas tota: nec enim cuilibet, ac semper omnia charismata ejus distribuuntur; verum hæc, et non alia, ac magis minusque præstantia, pro gratuito Dei favore.

Supervacaneum infers adventum Spiritus sancti in die Pentecostes. « Hæc dicens non novit, ea contentiosæ mentis esse commenta (verba sunt Joannis Becci num. 68). Unde enim habet, die Pentecostes, Spiritus adventum, si ejusdem fuit Spiritus, supervacaneum fuisse? Namque si die Pentecostes adventum supervacaneum decernit, si ejusdem est Spiritus ante Pentecosten insufflati, multæ ejusdem Spiritus redundantia comparebunt, quod extremæ absurditatis est. Ex quo enim primum creato homini in animam viventem insufflatus est; diversis adventibus postmodum ad dignos descendit; et nihilominus licet ad plures et sæpius descenderit, nunquam tamen ullus illius adventus supervacaneus reputatus est. [XLIV] Verum Bulgarus, si quod ante Pentecosten insufflatus est, adventum illius in Pentecoste aut supervacaneum vult dicere, aut alterius Spiritus adventum: non solum tum supervacaneæ affirmabit descendisse Spiritum discipulis, sed et ante in Pentecoste adventum; et cum huic vel alteri prophetarum, alio atque alio tempore, et modis diversis adveniens, associatus est. Nam si nunc in forma ignitarum linguarum, tum vero non simili ratione acceptantibus adveniebat: nihilominus idem adveniebat Spiritus, et nullus variorum Spiritus adventum supervacaneus nuncupabitur ab illis qui per rectas Scripturarum semitas propria vestigia dirigunt. »

Quomodo, reponit ille, se illud habet: Si ego non abiero? etc. « Hæc enuntiat (Becci responsio est), ignorans in corporea specie ignitarum linguarum Spiritus adventum promissum fuisse discipulis a Servatore. Opus enim erat, cum Servator corpore nobiscum versatus fuisset, Spiritum etiam corpore comparere, ut verbis Magni Gregorii utar. » Adde abundantiosem charismatum largitionem, quam in Pentecoste attulit Spiritus adveniens.

Hujusce demum missionis hanc habeto clariorem expositionem. Rebus omnibus adest intime Deus per essentiam, et præsentiam, et potentiam: idque habet a Deo Patre Deus Filius, et habet a Patre et Filio Deus Spiritus sanctus. Per charismatum elargitionem novus exurgit velut præsentia modus: qui magis minusque specialis est pro dati charismatis conditione et præstantia. Hinc Spiritus sanctus, a Patre et a Filio missus, novo modo absolute et simpliciter, ut inquirunt, adesse dicitur, et inhabitare in iis qui gratiæ sanctificantis charisma recipiunt: sed etiam novo aliquo modo per eundem peccatoribus fidelibus inexistit, et pœnitentibus per dilectionem, secundum quid et imperfecte. Quæ demum omnia ita intellige, ut cum ipso Spiritu sancto, qui mittitur, communem habeant Pater etiam et Filius novam ipsam præsentiam, et inhabitationem ratione doni concessi, quod simul ad extra tota operatur sanctissima Trinitas: ac præterea in ea per gratiam sanctificantem justis in hominibus inhabitatione, quidpiam inveniatur quod ipsius personæ Spiritus sancti proprium sit, veluti specialis quædam ejusdem personæ ad animam justii applicatio. Ita frequentius Latini scriptores docent. Aquinatem potissimum consule, et Petavium, et Franciscum Sylvium.

(11.) Alia profero, quæ in epistola ad Nicolaum diaconum Theophylactus accumulât argumenta: *Id, quod ad existendum opus habet duobus principiis, vel majus est eo quod ab uno principio est, vel æquale, vel minus. Sed æquale esse non potest: foret enim ab uno*

principio, et non aliter. Relinquitur ergo esse majus, vel minus... Igitur Spiritus sanctus erit major Filio (qui ab uno); et ecce novam impietatem. Vel est minor Filio, sicque reviviscit Macedonius... Si Filio major est Pater in eo, quod causa ejus est: et ipse Filius erit major Spiritu sancto eadem ratione... Ubi invenisti Filium dici majorem Spiritu? Quomodo tandem proprietates communes esse potest?

Ad postremum argumentum solutio Becci est inter refutationes Photii in eadem *Oratione de unione Ecclesiarum*, num. 42: « Dicis, Si communis est Patris et Filii proprietates productio Spiritus sancti, quomodo commune erit proprietates? Ego porro dico: quam ratione maxime absurdum tibi videtur, esse aliquid commune Patri et Filio, proprie in ipsis solis consideratum, quod non sit commune Spiritui? Est enim commune Patri et Filio, quod Spiritui commune non est: et quod non unius, sed duarum personarum est, hoc commune dicitur, et est; quod vero proprie in illis consideratur, et illius particeps non est Spiritus, dicitur eorum proprietates. Nempe ut eo distinguatur ab illis Spiritus... Nyssenus homilia in *Orationem Dominicam*, manifeste id astruit: *Cum enim Filius ex Patre exivit, et Spiritus ex Deo et Patre procedit. Sed quemadmodum sine causa esse, cum sit solius Patris, Filio et Spiritui adaptari nequit: sic contra, esse ex causa, quod est Filii et Spiritui proprium, de Patre considerari alienum est a natura. Cum vero commune sit Filio et Spiritui sancto non esse absque ortu; rursus est facile, differentiam quæ in eorum proprietatibus est, reperire. Adverte animum... quomodo proprietatem duarum tantum personarum vocavit ex causa eas esse: et quomodo representavit, commune esse iisdem duabus personis absque ortu non esse. »*

[XLV] Cætera ut locum haberent argumenta, Theophylacto comminiscendum erat, Patrem et Filium duo constitui sancti Spiritus principia: cum e contra, sicut Pater et Filius, quantum ad hoc quod est esse principium Spiritus sancti, non opponuntur: ita minime distinguantur, sed sint duo supposita cum una eademque Spiritum sanctum producendi virtute.

(12.) *Fuerit ergo Filius, inquis, Spiritu sancto major?* « Considera, reponit Beccus num. 67, ne tibi hæc dubitatio in opprobrium vertatur, si Italus magnum tibi Athanasium producat oratione 1 *Adversus Arianos* (num. 50) hæc tradentem: *Discipulis Dominus deitatem et magnitudinem suam ostendens, non minorem semetipsum Spiritu, sed majorem et æqualem esse significans, tradebat Spiritum, dicebatque: Ego illum mitto, et ipse me glorificabit, et quæcunque audiet, loquetur.* » In Parisiensi Montfauconii editione vox, *µελλοσα, majorem*, desideratur. Habent illam editiones alim, ac mss. codices aliqui. Ad hunc locum admonet laudatus editor, in margine codicis Basileensis hæc adnotari: *Vide, quomodo Filius æqualis et major sit Spiritu: æqualis quidem secundum divinitatem, major vero ratione causæ, ut et Pater ipso Verbo est major.* Nempe unam vocem illa dignitatem indicat ratione originis.

76. Animadversione dignissima sequuntur Theophylacti verba in epistola sæpius memorata ad Nicolaum diaconum et canstrisium: *Si dixeris te affirmare Spiritum ex Filio procedere, quatenus ab eo distribuitur et datur... et ad ita loquendum cogi te penuria vocum, Latinæque linguæ paupertate... ego veniam facile dabo, ut in aliis quidem, hoc est, communibus, ac etiam ecclesiasticis sermonibus, si velis, vocibus utaris ut tibi lingua concedit: præmissa tamen convenienti declaratione, ne qui audiunt, ignorent duplicem esse vocis intelligentiam (processionem scilicet, secundum quod a solo Patre habet esse, et effusionem vel communicationem Spiritus). At vero in Symbolo exprime processionem a solo Patre.*

Hunc sine dubio locum indicabat Joannes Beccus inter ejusdem Theophylacti refutationes, num. 66: « Ego interim gratias tibi (Theophylacte), ago de bona mente; quando te reperio, unionem Ecclesiæ veluti a subtili, quod aiunt, filo appendisse in illis, quæ Italo insinuas: *In aliis quidem concedo tibi, vocem usurpandam Spiritus ex Patre et Filio processionis, ut tibi lingua permittit: in communibus nempe sermonibus ecclesiasticis et colloquiis, si allubescat; in Symbolo vero solo, non concedam.* Exosculor animi tui candorem, et agnosco unioni te magnum pondus addidisse. »

Hæc invicem duo, quæ tradit loco citato Theophylactus, quæve Beccus animadvertit, minus consona videntur: neque primo aspectu bonam mentem exhibent verba archiepiscopi. Docuerat nempe, processionis nomine declarari modum quo Spiritus habet esse: ac

sanctificat, manifesto insufflatu Spiritum eis largiens; ut et nos firmiter crederemus, alienum non esse a Filio Spiritum, sed ei consubstantialem, et δι' αὐτοῦ προῦν τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς, per ipsum ex Patre procedentem. Et libro IX præcedente ad caput XIV Joannis: *Idcirco enim Christus insufflarit corporaliter, ostendens quod sicut ex ore humano spiritus prodit corporaliter, sic ex divina substantia, Deitati convenienter, προχεται τὸ ἐξ αὐτοῦ, Spiritus qui ex eo (Filio) est, profunditur.* Alia habet lectio, ἐξ αὐτῆ:, *ex ea divine substantia, utique Filii.* Perspicue Patres hi duo, quibuscum Theophylactus comparari non potest, non solum dona creata in missione Spiritus sancti a Filio distribui, sed ipsam etiam docent divinam sancti Spiritus personam dari: adeoque probant ex consequenti, a Filio æterna processione Spiritum sanctum prodire.

(10.) *In ea insufflatione, inquit ille, unius tantum charismatis fuit donatio, non totius Spiritus sancti. Alioquin quomodo se haberet illud: Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos?* Nimium crasse et ridicule. Quoties nuncquid mittitur daturque Spiritus sanctus, datur ac mittitur totus, cum sit unus et simplicissimus. Ad charismata redigitur diversitas tota: nec enim cuilibet, ac semper omnia charismata ejus distribuuntur; verum hæc, et non alia, ac magis minusque præstantia, pro gratuito Dei favore.

Supervacaneum infers adventum Spiritus sancti in die Pentecostes. « Hæc dicens non novit, ea contentiosæ mentis esse commenta (verba sunt Joannis Becci num. 68). Unde enim habet, *die Pentecostes, Spiritus adventum, si ejusdem fuit Spiritus, supervacaneum fuisse?* Namque si *die Pentecostes* adventum supervacaneum decernit, si *ejusdem est Spiritus ante Pentecosten insufflati*, multæ ejusdem Spiritus redundantie compærebunt, quod extremæ absurditatis est. Ex quo enim primum creato homini in animam viventem insufflatus est; *diversis adventibus* postmodum ad dignos descendit; et nihilominus licet ad plures et sæpius descenderit, nunquam tamen ullus illius adventus *supervacaneus* reputatus est. [XLIV] Verum Bulgarus, si quod *ante Pentecosten insufflatus est*, adventum illius in *Pentecoste* aut *supervacaneum* vult dicere, aut *alterius Spiritus* adventum: non solum tum supervacaneæ affirmabit descendisse Spiritum discipulis, sed et ante in Pentecoste adventum; et cum *huic vel alteri prophetarum, alio atque alio tempore, et modis diversis* adveniens, associatus est. Nam si nunc in *forma ignitarum linguarum*, tum vero non simili ratione acceptantibus adveniebat: nihilominus *idem adveniebat Spiritus*, et nullus variorum Spiritus adventuum *supervacaneus* nuncupabitur ab illis qui per rectas Scripturarum semitas propria vestigia dirigunt. »

Quomodo, reponit ille, se illud habet: Si ego non abiero? etc. « Hæc enuntiat (Becci responsio est), ignorans in corporea specie ignitarum linguarum Spiritus adventum promissum fuisse discipulis a Servatore. Opus enim erat, cum Servator corpore nobiscum versatus fuisset, Spiritum etiam corpore comparere, ut verbis Magni Gregorii utar. » Adde abundantio charismatum largitionem, quam in Pentecoste attulit Spiritus adveniens.

Hujusce demum *missionis* hanc habeto clariorem expositionem. Rebus omnibus adest intime Deus *per essentiam*, et *præsentiam*, et *potentiam*: idque habet a Deo Patre Deus Filius, et habet a Patre et Filio Deus Spiritus sanctus. Per charismatum elargitionem novus exurgit velut præsentie modus: qui magis minusque specialis est pro dati charismatis conditione et præstantia. Hinc Spiritus sanctus, a Patre et a Filio missus, novo modo *absolute et simplicitate*, ut inquit, adesse dicitur, et inhabitare in iis qui gratie sanctificantis charisma recipiunt: sed etiam novo aliquo modo per fidem peccatoribus fidelibus inexistit, et pœnitentibus per dilectionem, *secundum quid et imperfecte*. Quæ demum omnia ita intellige, ut cum ipso Spiritu sancto, qui mittitur, communem habeant Pater etiam et Filius novam ipsam præsentiam, et inhabitationem ratione doni concessi, quod simul ad extra tota operatur sanctissima Trinitas: ac præterea in ea per gratiam sanctificantem justis in hominibus inhabitatione, quidpiam inventiatur quod ipsius personæ Spiritus sancti proprium sit, veluti specialis quædam ejusdem personæ ad animam justii applicatio. Ita frequentius Latini scriptores docent. Aquinatem potissimum consule, et Petavium, et Franciscum Sylvium.

(11.) Alia profero, quæ in epistola ad Nicolaum diaconum Theophylactus accumulatur argumenta: *Id, quod ad existendum opus habet duobus principiis, vel majus est eo quod ab uno principio est, vel æquale, vel minus. Sed æquale esse non potest: foret enim ab uno*

principio, et non aliter. Relinquitur ergo esse majus, vel minus... Igitur Spiritus sanctus erit major Filio (qui ab uno); et ecce novam impietatem. Vel est minor Filio, sicque reviviscit Macedonius... Si Filio major est Pater in eo, quod causa ejus est: et ipse Filius erit major Spiritu sancto eadem ratione... Ubi invenisti Filium dici majorem Spiritu? Quomodo tandem proprietates communes esse possunt?

Ad postremum argumentum solutio Becci est inter refutationes Photii in eadem *Oratione de unione Ecclesiarum*, num. 42: « Dicis, Si communis est Patris et Filii proprietates productio Spiritus sancti, quomodo communis erit proprietates? Ego porro dico: quam ratione maxime absurdum tibi videtur, esse aliquid commune Patri et Filio, proprie in ipsis solis consideratum, quod non sit commune Spiritui? Est enim commune Patri et Filio, quod Spiritui commune non est: et quod non unius, sed duarum personarum est, hoc commune dicitur, et est; quod vero proprie in illis consideratur, et illius particeps non est Spiritus, dicitur eorum proprietates. Nempe ut eo distinguatur ab illis Spiritus... Nyssenus homilia in *Orationem Dominicam*, manifeste id astruit: *Cum enim Filius ex Patre exiit, et Spiritus ex Deo et Patre procedit. Sed quemadmodum sine causa esse, cum sit solius Patris, Filio et Spiritui adaptari nequit: sic contra, esse ex causa, quod est Filii et Spiritus proprium, de Patre considerari alienum est a natura. Cum vero commune sit Filio et Spiritui sancto non esse absque ortu; rursus est facile, differentiam quæ in eorum proprietatibus est, reperire. Adverte animum... quomodo proprietatem duarum tantum personarum vocavit ex causa eas esse: et quomodo representavit, commune esse iisdem duabus personis absque ortu non esse. »*

[XLV] Cætera ut locum haberent argumenta, Theophylacto comminiscendum erat, Patrem et Filium duo constitui sancti Spiritus principia: cum e contra, sicut Pater et Filius, quantum ad hoc quod est esse principium Spiritus sancti, non opponuntur: ita minime distinguantur, sed sicut duo supposita cum una eademque Spiritum sanctum producendi virtute.

(12.) *Fuerit ergo Filius, inquis, Spiritu sancto major?* « Considera, reponit Beccus num. 67, ne tibi hæc dubitatio in opprobrium vertatur, si Italus magnus tibi Athanasius producat orationem in *Adversus Arianos* (num. 50) hæc tradentem: *Discipulis Dominus deitatem et magnitudinem suam ostendens, non minorem semetipsum Spiritu, sed majorem et æqualem esse significans, tradebat Spiritum, dicebatque: Ego illum mitto, et ipse me glorificabit, et quæcunque audiet, loquetur.* » In Parisiensi Montfauconii editione vox, *µεγιστα*, majorem, desideratur. Habent illam editiones aliam, ac mss. codices aliquei. Ad hunc locum admonet laudatus editor, in margine codicis Basileensis hæc adnotari: *Vide, quomodo Filius æqualis et major sit Spiritu: æqualis quidem secundum divinitatem, major vero ratione causa, ut et Pater ipso Verbo est major.* Nempe unam vocem illa dignitatem indicat ratione originis.

76. Animadversione dignissima sequuntur Theophylacti verba in epistola sæpius memorata ad Nicolaum diaconum et canstrisium: *Si dixeris te affirmare Spiritum ex Filio procedere, quatenus ab eo distribuitur et datur... et ad ita loquendum cogi te penuria vocum, Latinæque linguæ paupertate... ego veniam facile dabo, ut in aliis quidem, hoc est, communibus, ac etiam ecclesiasticis sermonibus, si velis, vocibus utaris ut tibi lingua concedit: præmissa tamen convenienti declaratione, ne qui audiunt, ignorent duplicem esse vocis intelligentiam (processionem scilicet, secundum quod a solo Patre habet esse, et effusionem vel communicationem Spiritus). At vero in Symbolo exprime processionem a solo Patre.*

Hunc sine dubio locum indicabat Joannes Beccus inter ejusdem Theophylacti refutationes, num. 66: « Ego interim gratias tibi (Theophylacte), ago de bona mente; quando te reperio, unionem Ecclesiæ veluti a subtili, quod aiunt, filo appendisse in illis, quæ Italo insinuas: *In aliis quidem concedo tibi, vocem usurpandam Spiritus ex Patre et Filio processionis, ut tibi lingua permittit: in communibus nempe sermonibus ecclesiasticis et colloquiis, si allubescat; in Symbolo vero solo, non concedam.* Exosculor animi tui candorem, et agnosco unioni te magnum pondus addidisse. »

Hæc invicem duo, quæ tradit loco citato Theophylactus, quæve Beccus animadvertit, minus consona videntur: neque primo aspectu bonam mentem exhibent verba archiepiscopi. Docuerat nempe, processionis nomine declarari modum quo Spiritus habet esse: ac

missionis vocem significare abundantem donorum largitionem, quæ a Patre quidem est, sed a Filio in eos qui digni sunt, effunditur. Tum Latinum, vel Italum inducit, id utique aientem, et nihilominus affirmantem, Spiritum ex Filio procedere, quatenus ab eo distribuitur ac datur; veluti ad ita loquendum penuria coactum vocum Latinæque linguæ paupertate. Commentum scilicet obtrudit Theophylactus. Italus enim aut Latinus hocce in argumento incusavit nullus unquam linguæ suæ Latinæ paupertate ac vocum penuriam, neque potest incusare. Hæc vero præsupposita linguæ paupertate, veniam se datum Latino ait Bulgarus, si, *excepto Symbolo*, in aliis familiaribus, et ecclesiasticis etiam colloquiis, Spiritum sanctum a Patre et Filio procedentem asserat: ea tamen cautione adhibita, ut ejusdem Spiritus intelligatur missio, donatio, distributio per charismatum elargitionem. Hæc videntur evincere, minime Theophylacti mentem fuisse, ut ad solam vocis, *Filioque*, additionem ad Symbolum, aut omissionem in eo, redigi possit controversiæ summa.

Ut ut sese res habeat, bonæ frugis aliquid in archiepiscopo agnoscebat Beccus: utpote qui Latino permetteret, Spiritum sanctum procedentem a Patre Filioque affirmare extra Symbolum; cum e contra Græcorum plerique locutionem hæc, veluti angue pejus, execrarentur. Illud etiam erat emolumenti: quod cum Spiritus sancti a Patre et a Filio processionem intelligi et accipi permetteret pro ipsius missionis per donorum elargitionem, viam parabat ad veram ejusdem missionis intelligentiam, quam sine æterna personæ missæ processione ab altera non consistere, jam sæpius adnotavimus.

[XLVI] 77. Fuerunt cæteroqui ejus ætatis doctores Græci, qui eos inter ac Latinos controversiæ momentum redigerent ad unani vocis, *Filioque*, additionem ad Symbolum. Incepto sæculo duodecimo Thessalonicensem metropolim regabat Nicetas, qui primum Maronem in Thracia episcopus fuit. Prolixum ejus locum ex libris quos concinnavit de processione Spiritus sancti, promit Leo Allatius *Contra Hottingerum* pag. 467, ubi diligentius discussa questione, sic eam denique absolvit: « Dictionis (*Filioque*) additionem silentio vos quoque involvite, neque in Symbolo imposterum pronuntiate: sed uti Patres, ita nobiscum dicite, *Qui ex Patre procedit, qui cum Patre et Filio simul glorificatur*; quod satis utrisque, nobis et vobis, per Spiritus sancti gratiam, amorem conciliabit; cum invicem concordemus, cum dicimus et profiteamur, *ex Patre per Filium processionem*. »

Mens eadem fuisse videtur Petri Antiocheni in epistola ad Michaelem Cerularium, ubi num. XI *malum et malorum pessimum vocat adjectionem ad sanctum Symbolum*: et nihilominus num. XXII: *Si in additione Symboli corrigantur, ait, nihil præterea postulaverim*. Levissimum jam vides questionis momentum. Res tota redigitur ad ecclesiasticæ disciplinæ caput, in quo nimia fuerit audacia Romani pontificis et Ecclesiæ Occidentalis auctoritatem ita coarctare, ut pro urgentibus circumstantiis non valuerit una voce Symbolum augere: quod utique a Græcis in Oriente factum in prima synodo Constantinopolitana. De hac Additione, de quo ipso Dogmate consule Dissertationes nostras duas, quas hoc anno 1753 cum *Vita Georgii, seu Gregorii Cyprii, patriarchæ Constantinopolitani*, typis vulgavimus apud Joan. Baptistam Pasqualium.

XX.

Fidellum suffragia perperam ac falso docet, defunctorum aliquibus prodesse, qui gravibus inquinati peccatis ex hac vita decedunt. Latini nonnulli doctores notati. Russorum confessio fidei expenditur ac refellitur. Erroris causa. Doctrina illibata Thomæ Aquinatis.

78. Alienam a catholica fide sententiam, si verba spectentur, Theophylactus promit in cap. xii Lucæ v. 5, ad ea verba: *Timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam*. Verba ejus sunt: « Vides, quod non dixit, *Metuatis eum, qui postquam occiderit, mittit in gehennam*: sed, *habentem potestatem mittendi*. Non enim semper, οὐκ ἀποθνήσκοντες; ἀμαρτολοι, qui moriuntur peccatores, mittuntur in gehennam: sed sunt in potestate Dei, ut etiam dimitti possint. Hoc autem dico propter oblationes et distributiones, quæ sunt pro defunctis; quæ non parum conducunt etiam his, τοῖς καὶ ἐν ἀμαρτίαις βαπτισαῖς ἀποθάνουσιν, qui in gravibus peccatis mortui sunt. Non omnino igitur, postquam occidit, mittit in gehennam: sed potestatem habet mittendi. Ne igitur cessemus, per oleosynas

et intercessionem propitium reddere eum, qui *potestatem habet mittendi*, non semper autem *hac potestate utentem*: sed et valentem remittere quiddam. »

Ad hæc verba in editione Philippi Montani apponitur e regione adnotatio: *Defunctorum auxilia, purgatorii assertio*. Eodem Bellarminus utitur testimonio Theophylacti ad catholicam de purgatorio veritatem confirmandam libro I *De purgatorio*, capite 10. Verumenimvero catholica veritas est, ipso tradente Bellarmino libro II, capite 1, in fine, *Purgatorium pro iis tantum esse, qui cum venialibus culpis moriuntur: ac rursus pro illis qui decedunt cum reatu pœnæ, culpis jam remissis*. Inter istos quis eos numeret, qui juxta Theophylactum *in gravibus peccatis mortui sunt*? Illos etiam, divinæ justitiæ ut satisfaciant, in locum pœnarum, quicumque iste sit, et quæcunque sint illæ, *mittit ac projicit Deus*: et non solum potestatem habet mittendi, qua non semper utitur, ut ait Bulgarus.

Pervium loci sensum exposuerat ille ad Matthæi caput X, v. 28: *Docet et mortem contemnendam: terribilius enim, inquit, gehennæ supplicium est. Qui enim occidunt, solum corpus destruunt: animæ autem fortassis beneficium faciunt. Deus autem in gehennam proficiens, et animam et corpus punit. Gehennam autem cum dicit, significat perpetuam pœnam*. Potestas illa, quæ apud Lucam Deo tribuitur, *jus complectitur, vim et efficientiam*. In eo positus est Theophylacti error, quod ab actu eam sejungit [XLVII] potestatem: *exceseritque, defunctorum conditionem assignans, quibus fidelium suffragia prodesse possint ad salutem*.

79. Sua tamen ut confirment Græci commenta, uti solent Theophylacti auctoritate. Expendere hoc loco pretium est operæ, quod habetur in *Orthodoxa Confessione catholica atque apostolicæ Ecclesiæ Orientalis*. Hanc pro Ecclesia Russorum concinnavit Petrus Mogila, metropolita Kioviensis; eademque Græce et Latine typis prodiiit *Wrastislaviæ* apud Joan. Jacobum Korn MDCCLI. Dnas in partes tribuitur, ac in altera sic habet quæstio LXIV: *Annon et aliqui sic diem suam obeunt, ut beatorum damnatorumque medii sint?* Responsio: « Hujusmodi homines nulli reperiuntur. At illud probe constat, *sceleratos homines (ἀμαρτωλούς) non paucis de orci claustris eripi, atque liberari: non sua quidem ipsorum pœnitentia sive confessione... verum piis superstitionum officiis et Ecclesiæ pro ipsis deprecationibus, præcipue vero per incruentum sacrificium.* »

Quæstio LXV. *Quid igitur sentiendum de eleemosynis piisque officiis, quæ in refrigerium mortuorum præstantur?* Responsio. « Ea de re Theophylactus in caput XII Lucæ, exponens verba Christi v. 5... ita commentatur. (Superiora ejus verba afferuntur.) Igitur a doctrina Patris hujus illud deducimus: oportere omnino a nobis preces pro defunctis concipi, atque offerri incruenta sacrificia, spargique liberali manu eleemosynas; siquidem pia hujusmodi opera, sua causa, ipsimet præstare non possunt. »

Absurda plura promuntur. Cur illi qui cum venialibus duntaxat culpis, aut eum reatu pœnæ temporalis, culpis jam remissis, decedunt ex hac vita, quocumque demum in loco divinæ satisfaciant justitiæ, *beatos inter ac damnatos non fuerint medii?* Sceleratos homines, *gravibusque in peccatis decedentes cum ais, non paucos fidelium suffragiis, de orci claustris eripi a liberari*, in errorem incidit Origenis, qui pœnis inferni finem aliquando futurum aiebat. Hujusce commenti aliqua in ecclesiasticis Græcorum libris vestigia reperiri, sive Origenistarum, sive aliorum fraude factum sit, adnotavit Leo Allatius dissertatione II *De libris ecclesiasticis Græcorum*.

Sed inquires cum Theophylacto, sceleratos illos, qui liberandi sunt, non esse a Deo in gehennam projectos; *sed hoc esse in potestate Dei situm, sicut et veniam illis largiri*. At fides catholica repugnat in synodo Florentina constituta in decreto Unionis, ubi definitum legimus: *Illorum animas qui in actuali mortali peccato, sive originali decedunt, mox in infernum descendere*, etc. Quonam vero Scripturarum aut Patrum traditionis momento innixus, *potestatem Dei mittendi* in gehennam sejungis ab actu? Aiebat Christus Lucæ capite V, v. 24. *Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico: tibi dico, Surge*. Num ergo reipsa non dimiserit peccata? Verum v. 20 dixerat: *Homo, remittuntur tibi peccata tua*.

80. Cum hæc Theophylactus scriberet, ejus fortasse animo observabantur vulgatæ fabellæ de Trajani liberatione ab inferis, et Falconillæ, ac Theophili imperatoris, similæque. Nolim ego in iis refellendis tempus et operam perdere, quas invictis rejecere

argumentis viri docti plures. Consule Allatum *De perpetua consensione in dogmate purgatorii*, Natalem Alexandrum sæculo II, Dissertatione I, et Michaelem Lequienum Dissertatione V inter Damascenicæ.

81. Sanctus Thomas Aquinas, hisce datis disputationis causa historioliis, quas critice non expendebat examine, modos aliquos probabiles, ac sanæ consonos theologia, excogitavit, quæ vulgaris peccatorum hominum ab inferis liberatio intelligi posset. Locum ejus affero ex Supplemento tertiæ partis qu. LXXI, art. 5 ad 5: « De facto Trajani hoc modo potest probabiliter æstimari, quod *precibus beati Gregorii ad vitam fuerit revocatus*; et ita gratiam consecutus sit, *per quam remissionem peccatorum habuit*, et per consequens immunitatem a pœna. Sicut etiam apparet in omnibus illis, qui fuerunt miraculose a mortuis suscitati, quorum plures constat idololatrias et damnatos fuisse. De omnibus talibus animi dici oportet, quod *non erant in inferno finaliter deputati*: sed secundum præsentem propriorum meritorum justitiam. Secundum autem superiores causas, quibus prævidebantur ad vitam revocandi, erat aliter de eis disponendum Vel dicendum secundum quosdam, quod anima Trajani non fuit simpliciter a reatu pœnæ eternæ absoluta: sed ejus pœna [XLVIII] fuit suspensa ad tempus, scilicet usque ad diem judicii: nec tamen oportet quod hoc fiat *communiter per suffragia*: quia alia sunt, quæ lege communis accidunt, et alia quæ *singulariter et ex privilegio* aliquibus conceduntur. »

Longe differt hæc Thomæ doctrina a commentis Græcorum. Vel enim in hisce casibus qui ad legem communem non pertinent, nulla est *suffragiorum* vis aut utilitas; vel qui liberantur peccatores, ad vitam redeunt mortalem, penitentiam pro delictis acturi.

XXI.

Piorum hominum spiritus, qui corpore soluti jam nulla egent purgatione, in regnum cælorum recipi, Theophylacti sententia est. An etiam docuerit, divina eos donari visione, inquiritur. Virgini Deiparæ privilegium immunitatis ab omni culpa, etiam levi, detrahit: quod aliis quibusdam Ecclesiæ Patribus commune.

82. De spiritibus piorum hominum, qui vel nullam peccati maculam incurrerunt post susceptam baptismam, vel contractam aut in corpore viventes, aut post mortem expiarunt, varias Græcorum quæstiones, ad eorum statum quod attinet, ignorat nemo. Ineptas opinionationes plures rejicit Theophylactus: eosdemque spiritus in regnum cælorum recipi, docet luculentissime. Insignis locus est ad caput xxiii Lucæ, v. 43: *Memento mei, cum veneris in regnum tuum... Hodie mecum eris in paradiso.*

Theophylacti verba sunt: « Quærunto autem cuidam, quomodo dicente Domino latroni: *Hodie mecum eris in paradiso*, Paulus dixit (ad Hebræos capite xi, v. 39) quod nullus sanctorum *recepit promissionem*? Et quidam dicunt, quod Apostolus non *de omnibus sanctis* asserat, quod non *recepit promissionem*: sed de his quos *ipse solum enumeravit* (Abrahamum, Henochum, Noe, etc.) Enumeravit autem alios quidem multos: latronis autem non meminit. Audi enim quid dicat: *Mi omnes*, demonstrando eos, quos sermo enumerat: quibus *latro* connumeratus non est. » Hæc prima interpretatio, quæ non omnes, sed aliquos tantum sanctos *in paradysum* receptos admittebat.

Alii autem dixerunt: quod *latro* nondum sortitus sit *in paradiso conversationem* (seu transportationem in paradysum, διαγωγῆς). Sed quia invariabilis sit, et mentiri nequeat Domini promissio, ideo dictum esse: *Hodie mecum eris in paradiso*. Est enim et hæc species phraseos in verbis Dominicis, ut de futuris loquatur, tanquam de his quæ jam fiunt. Ut cum dicit (Joannis capite iii, v. 18): *Qui non credit, jam judicatus est.* » Hæc altera interpretatio sanctorum beatitatem, aut paradysum, non excepto sancto latrone, differendum jubet.

« Alii torquent verbum, punctum facientes *post hodie*. Ut sit is sensus dicti: *Amen dico tibi. hodie*. Deinde, *Mecum eris in paradiso*, adjicientes. » Hæc etiam interpretatio tertis paradysum ad futurum tempus differt.

Paradysum a regno cælorum distinguit quarta: beatitatemque constituit in regno cælorum, quod differtur. « Quidam vero, qui maxime sensum assequi visi sunt, sic exponunt: *Repromissa nobis bona non sunt ingressus in paradysum, vel ascensus, sed regnum cælorum*. Unde et oramus, *Veniat regnum tuum*: non, *conversatio illa in paradiso*. Neque enim

mibi dicat aliquis : quod *idem sit paradysus et regnum*. Bona enim regni *neque auris audivit, neque oculus vidit, neque in cor hominis ascendit* (Isaia capite LXIV, v. 4, et I ad Corinthios capite II, v. 9). *Paradysum* autem et oculus Adæ vidit, et auris audivit de eo... *Latro* itaque *paradysum* sortitus est : non autem assecutus est *regnum*. Assequetur autem, quando etiam omnes, quos Paulus enumeravit. Hunc autem, hoc tempore, *paradysum* habet, qui est *pars spiritualis quietis*. Hæc quidem multi sæpenuvero dixerunt. » Interpretes isti *partem aliquam spiritualis quietis* illico post mortem sanctis concedi, fatentur : et in *paradiso* quidem *terrestri*, ut aiunt nonnulli. *Regnum cælorum* ad sæculi consummationem differri, contendunt.

Non ita Theophylactus. « Sed dicendum est (inquit) *ὅτι ἐπὶ καὶ ταυτὸν ἔστι βασιλεία οὐρανῶν, καὶ παράδεισος*, quod *etiamsi idem sit regnum cælorum et paradysus*, nihil prohibet, et Dominum vera dicere, et Paulum. Nam *latro* quidem est [XLIX] in *paradiso*, hoc est *regno* : et non solum ipse, sed etiam omnes quos nimerat Paulus. Atqui non fruitur *perfecta bonorum participatione*, τῆς τελείας τῶν ἀγαθῶν κληρονομίας. » Exemplum adducit *condemnatorum, qui in regis non sunt, sed in custodiis clausi tenentur in deputatis panis* : cum *honorabiles et in regias ingrediuntur et in eis versantur ; et cum venerit tempus distributionis regalium donorum, illa assequuntur*. « Ita et sancti, inquit, tametsi *nondum perfecte bonis fruuntur*, jam tamen versantur in locis lucidis et fragrantibus, et regis denique tabernaculis, etiamsi *nondum distributionem regionum bonorum perfecte assequuntur*. Ita et *latro in paradiso fuit*, etiamsi *nondum perfecte acceperit*, ut non absque nobis perfectus sit, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῆ. Et hoc opinor verissimum omnium. » Apertissima sententia est, *paradysum et regnum esse idem* : ac sanctos in *regnum cælorum* receptos degere.

Tum *paradisi* distinctionem a *regno* admittere videtur, *regni* nomine intelligens *integram felicitatem*, ac perfectam bonorum omnium assecutionem ; sed ad priorem statim redit interpretationem, quæ pro eodem habet utrumque. « Ut ne dicam, inquit, quod *sanctorum gratia* in quotidianis miraculorum operationibus, *paradysus* merito dictus sit : et omnes sancti, quotquot *participes facti sunt spiritualium donorum*, et qui *arrhabonem habent Spiritus*, in *paradiso* sint ; etiamsi *nondum perfecti fuerint, et regnum acceperint*, sicut dicit Apostolus in epistola ad Hebræos : *Etiamsi nondum promissionem acceperint*. Promissionem enim dicendo, τὸ ἐλόκληρον, *integram hæreditatem* (seu felicitatem) declaravit. At illam *nondum integram acceperunt*. Et *sunt in regno, et paradiso, sicut μέντοι καὶ ἐν βασιλείᾳ καὶ ἐν τῷ παραδείσῳ* ; » Ad priorem se reducit interpretationem.

83. Dices, *Non sequitur : sancti sunt in cælo, ergo vident Deum*. Nonnullorum objectio est apud Bellarminum libro 1 *De sanctorum beatitudine*, capite 3. Repōnit ille : « Rectè sequi ; nam per *cælum* intelligimus sedem, et quasi aulam regiam Dei, *ubi Deus semper videtur*... Tametsi enim Deus ubique sit, tamen proprie in cælo dicitur, quia per sui manifestationem illuc se præsentem ostendit ; et cernitur ab iis qui digni sunt cælesti illa sede. »

Quænam vero fuerit mens Theophylacti ? Verisimillimum puto, ipsum existimasse, visionem Dei frui sanctos in *regno cælorum*. *Paradysum* ille idem esse docet ac *regnum cælorum*, quod interpretatio quarta distinguebat. Atqui *bona regni* ea dicuntur, quæ *neque auris audivit, neque oculus vidit, neque in cor hominis ascendunt*. Quis vero inter hæc *bona regni*, in quo degere sanctos Theophylactus ait, non enumeret illud præcipuum, quod est clara visio Dei ? Disertissime affirmat, *bonorum participatione* eos frui in *regno cælorum, nondum tamen perfecta* ; quæ verba par est ita intelligere, ut sane Deum ipsi videant, perfectam donorum distributionem accepturi, resumpto corpore post iudicium in consummatione sæculi. Maxime favet eorum exemplum, quod affertur, qui *in regias ingrediuntur, et in eis versantur*. An isti nunquam viderint regem ? Imo vident ; *et cum venerit tempus distributionis regalium donorum*, consummatio scilicet sæculi, et corporum resurrectio, *ea perfecte assequuntur*. Data vero *regni cælorum* distinctione a *paradiso* ; illud intelligit Theophylactus *integram felicitatem* ; et istum, *felicitatem* quidem, sed non plenam, *spiritualium quoque donorum participationem et arrhabonem Spiritus* ; claram sine dubio visionem Dei. Addere locum ejus liceat ad caput 1 Epistolæ ad Philippenses, v. 21 : « *Mihi enim vivere Christus est, et mori lucrum*. Mori autem lucrum est, quia tunc apertius cum ipso (Christo, Filio Dei) versabor. »

84. Novus est in Theophylacti doctrina ad caput XII Matthæi, v. 46 : *Adhuc eo loquente ad turbas, ecce Mater ejus et fratres stabant foris, quærentes loqui ei.* Hanc ille expositionem appingit : « Ἀνθρώπινον τι, *Humanum quid*, volebat ostendere Mater, quod ut in Filium potestatem habeat : nihil enim magnum adhuc de eo intelligebat. Propter hoc, adhuc ipso loquente, volebat ad se illum strahere, φιλοτιμουμένη, *quasi ambitiosula*, tanto sibi Filio subdito. » V. 50 : *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in calis est, ipse meus frater, et soror, et mater est.* « Non injuria afficiens Matrem, hoc dixit : sed corrigens mentem ejus gloriæ avidam, et humanam, τὴν φιλόδοξον αὐτῆς καὶ ἀνθρώπινην γνώμην. »

Sua in editione Joan. OEcolumpadius adnotaverat in margine : *Cautè lege, vide finem.* In calce Enarrationum in Evangelia sic ait : *Quod in eis excesserit verbis.* [L] In editione Philippi Montani hæc addantur : « Eadem fere Chrysostomus ait in eum locum ; notans importunitatem Matris et fratrum. Quos etiam ex ambitione, et ostentatione commotus dicit. » Tum primo censuram inurit, tum deinde benigna interpretatione Joannis Chrysostomi verba exponit prudentissimus doctor Aquinas p. III, qu. XXVII, art. IV ad 3. « Dicendum, quod in illis verbis *Chrysostomus excessit.* Possunt tamen exponi, ut intelligatur : in ea (Virgine Deipara) Dominum cohibuisse non inordinatum inanis gloriæ motum, quantum ad ipsam ; sed id quod ab aliis posset æstimari. »

85. Veteres nonnulli fuere, sive Græci sive Latini scriptores, qui levis alicujus noxæ pævum Deiparæ tribuerunt, Ambrosius, Arnobius Junior, auctor *Quæstionum Veteris et Novi Testamenti* sub Augustini nomine, Origenes ac laudatus Chrysostomus. Korum affert dicta et expendit Sixtus Senensis libro II *Bibliothecæ sanctæ*, num. 103 et 151, ac libro VI, num. 56, 138, 139, 140 et 185, ubi Patres quos memorat vel aliqua purgat benigniori interpretatione, vel certe fatetur excessisse : « ne Deiparam Virginem (ut ait libro VI citato, num. 68) insigni illo summo integritatis privilegio fraudemus, quod ei Tridentinæ synodi canon attribuit (Sess. VI, *De justificatione* can. 25) : *Si quis hominem semel justificatum dixerit, posse in tota vita sua peccata omnia, etiam venialia vitare, nisi speciali Dei privilegio, quemadmodum de beata Virgine Maria tenet Ecclesia; anathema sit.* » Theologicas egregias affert rationes laudatus Aquinas loco citato, ubi Franciscus Sylvius in Commentario, Tridentinum canonem expendens, animadvertit : « Licet expresse non definiat, Ecclesiam id tenere tanquam dogmæ fidei, ac proinde nec sententiam contrariam damnet ut hæreticam, ut minimum tamen tanquam temerariam rejiciendam esse. »

XXII.

De electione divina, ac prædestinatione, et gratiæ necessitate perplexæ et ambigüe disserit. OEcolumpadius et Simonius notati. Regula prima, quam statuit Sixtus Senensis, Theophylacti dictis applicatur. Hanc illustrat Petavius. Ejusdem Senensis regula secunda. De præscientia divina, quam admittunt Græci Patres scriptoresque, animadversiones Petavii. Cura præcipua ipsis erat, liberum arbitrium tueri : notio ejus.

86. Ecclesiæ Græcæ Patribus ferme communia, ab ipso etiam Theophylacto passim usurpata, ad examen vocanda sunt, dicta non pauca *de electione divina, ac prædestinatione, et gratiæ necessitate*, minus utique accurata primo aspectu, perplexa et ambigua. Ad caput XII Matthæi, v. 14 : *Multi sunt vocati, pauci vero electi*, sic ait Bulgariæ archiepiscopus : *Pauci enim qui salvantur, et qui digni ut eligantur a Deo : ita ut Dei quidem sit vocare, electos autem fieri, vel non, nostrum sit, τὸ δὲ ἐκλεκτοῦς γενέσθαι ἢ μὴ, ἡμῶν ἐστίν.* Ad illud Pauli apostoli in Epistola ad Romanos capite VIII : *Quos præcivit, et prædestinavit*, hæc ejus sententia est : *Præcognoscit, vel præcivit Deus eos qui vocatione digni sunt : deinde sic prædestinat. Prior itaque est præscientia, postea sequitur prædestinatio. Prædestinationem autem intelliges impermutabilem Dei bonam voluntatem. Præcivit itaque, Paulum vocatione Evangelii dignum esse : sicque præcivit, seu prædestinavit, hoc est, impermutabiliter decrevit ; adeoque statuit vocare ipsum.* Paria sunt in ejus Commentariis plura. Innotescere videtur 1.) liberis actionibus præscientiam tribui : prædestinationem iis quæ libero non subsunt arbitrio ; 2.) Eligi a Deo, qui jam digni sunt ac devoti, aut prænoscentur tales ; 3.) Fieri dignos, adeoque et electos, nostrum esse : hoc est, liberi arbitrii opus, non gratiæ.

87. Joannes OEcolumpadius in calce Enarrationum ipsius Theophylacti in Evangelia, sic animadvertit : « Quoniam *electum fieri* intelligi potest pro ipsa divinæ electionis prædestinationisve impletione, quæ nequaquam fit citra hominis cooperationem, juxta illud

divi Petri: *Satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis, eapropter illud ab auctore assertum, electos fieri vel non, nostrum est, eum potest subire sensum.* » Catholicum sensum amplectimur. At in Præfatione ad Lectorem sic aiebat: « Chrysostomum sequitur Theophylactus de libero arbitrio ac fide, et quibusdam aliis: et proinde in quibusdam interpretandis violentior [L1] est. Quod dixerim, ut in hoc tam adhibeas iudicium, qui te solis canonicis Scripturis addictum nosti. » Solas advocat Scripturas canonicas, traditionem scilicet Patrum rejiciens, heterodoxo imbutus errore; quæ etiam præoccupatum, universali Patrum iudicio in exponendis Eloquiis divinis privatum præferre cujusque iudicium ausum esse, adnotavit Richardus Simonius in *Historia critica in N. T.*, tomo IV, capite 28, pag. 395.

Sed ipse Simonius Theophylacti doctrinam de electione divina ac prædestinatione et gratia ea ratione vindicat: quod veterem Ecclesiæ Græcæ fidem Bulgarus afferat, dissitam quidem ab Augustini documentis, et Pelagianis etiam adversam erroribus: doceatque, generalem vocationis gratiam conferri a Deo, qua bona omnis in hominibus dispositio, ac voluntas salutaris prævenitur: et hanc satis esse, qua liberum arbitrium præventum, vocanti Deo cooperetur. Simonium ita Græcos velustos Patres committentem cum Augustino, et Augustini doctrinam veluti novam traducentem, jam alii castigarunt theologorum doctissimi.

88. Ludovicus Thomassinus consulendus est, qui libro IX *De Deo Deique proprietatibus*, latissime et egregie disserit de necessaria Græcorum Latinorumque Patrum, qui Augustinum præcesserunt, concordia cum eodem Augustino ejusque sectatoribus in theologicis de prædestinatione et gratia disceptationibus. Hinc prudentissimas ac sane accuratas Thomassinus ipse, et antea Dionysius Petavius libro IX *De prædestinatione*, capp. 3, 4, 5, præscripserunt regulas, ad veteres maxime Græcos hocce in argumento rite interpretandos apprime utiles. His anteivit Sixtus Senensis in *Bibliotheca sancta*, libro VI, annotatione 251, qui sibi ducem in hac via ineunda sanctum Thomam Aquinatem proposuit. Doctissimorum virorum et ego vestigia insequor.

Sixti Senensis verba sunt: *In operibus electorum, a divina prædestinatione prævisis, duplicem causæ rationem spectari posse, meritoriam scilicet et finalem.* Hinc regula prima. « Si causam meritoriam inspexerimus, nosse oportet, ordinem divinæ providentiæ erga electos gemina graduum varietate distingui: quorum alii præcedunt gratificantis gratiæ susceptionem, seu dilectio, electio, conscriptio, prædestinatio, vocatio, justificationis inchoatio; alii vero gratificantis gratiæ susceptionem sequuntur, quales sunt gratiæ auctio, justitiæ incrementum, et æternæ felicitatis adeptio. Si igitur quærat, An operum nostrorum prævisio sit causa meritoria præcedentium graduum, negandum est prorsus, ne videamur connivere Pelagianis dicentibus, Deum merita nostra in sua præscientia elegisse. Et juxta hanc sententiam interpretandi sunt omnes Patres, qui æternam Dei electionem ac prædestinationem ex sola Dei gratia, nullis prævisis meritis, definiunt. Si vero interroget quispiam, Utrum sequentes divini ordinis gradus in divina prævisione causam habeant meritoriam, procul dubio respondendum est, Deum ab æterno decrevisse daturum se incrementa amplioris gratiæ his qui bene usuri essent primo justificantis gratiæ dono: ac deinde ob merita bene servatæ justitiæ redditurum se eis perpetuæ beatitudinis coronam. Atque ad hunc sensum conabimur, quoad fieri poterit, accommodare aliquas ex præmissis Patrum sententiis, quæ prævisioni meritorum ascribere videntur electionem et prædestinationem, hoc est prædestinationis et electionis complementum, sive sequentes et posteriores gradus divini ordinis. Quod interdum Patres, totum a parte denominantes, electionem vel prædestinationem appellant. »

Ad hunc revocari catholicum sensum facillime possunt Theophylacti sententiæ plures. Ad caput XII Matthæi, 14, ait: *Gratia enim sola omnes vocati sumus, tum boni quam mali.* In prima vocatione, quæ posita est in motu animi interiori, sive sit illuminatio mentis, sive cordis inflammatio, solum gratuitum fulget Dei donum, quin ulla ex parte nostra præcedat bona libera salutaris dispositio. Sed attamen sic ait ille ad caput VIII ad Romanos: *Præscit Deus eos qui vocatione digni sunt.* Aliæ sunt nimirum vocationes ad ampliora charismata: et hæc a Deo his conferuntur, quos bono prioris gratiæ usu dignos, et aptos, ac dispositos prænoscit.

Hunc reddunt sensum, quæ legimus verba ad caput VI Joannis v. 37: « Ostendens autem

Deus quod *fides qua in Christum*, non vulgaris quæpiam res sit, sed *donum Dei*, dignis et rectis corde a Patre datum, dicit quod *omne quod dat mihi Pater, ad me veniet*, hoc est, illi credent in me, quos dat mihi Pater. Vos [LII] autem, Judæi, cum indigni sitis, non dæmini mihi a Patre: propterea neque venitis ad me, neque habetis rectum cor, ut vos diligens Deus et Pater ducat ad meam fidem. » Agitur de præclaro *fidei dono*: quod maxime *donum Dei* appellatur. Verum istud non datur nisi *dignis et rectis corde*, illis nempe quæ *dat Pater*, aliisque præcedentibus gratiæ auxiliis *dignos facit et rectos corde*, hoc est bene dispositos.

Ad v. 39 sic ait: « Nam si Pater dat, ut magnum quiddam, dignam in Christum fidem, ipsi autem illam non habent, manifestum est quod dono Dei exciderint. » Donum scilicet Dei, vel receptum incredulitate rejecerunt: vel quominus ipsum reciperent, impedimenta apposuerunt, præcedentibus gratiæ subsidiis abutentes.

Et ad v. 44 verba sunt: « *Nullus potest ad me venire, nisi Pater traxerit eum*. Hoc autem dicit, non ut libertatem tollat arbitrii: absit; sed ut ostendat, ὅτι πολλῆς δεῖται συνεργίας κατὰ Θεοῦ ἢ μάλῶν πιστεύσαι, quod *multa habeat opus cooperatione a Deo* is qui crediturus est. Et aliter: illos trahit Pater, qui habent *voluntatis aptitudinem*; eos autem qui seipso non faciunt idoneos, non trahit ad fidem. » His *donum sublime fidei* conceditur, qui *se idoneos faciunt*: sed hæc prævia aptitudo ac libera et bona dispositio adsunt iis qui prioribus gratiæ donis bene utuntur; unde *credituro multam opus esse a Deo cooperationem*, egregie docet Theophylactus, tum quæ fidem ipsam impertitur, tum quæ pia desideria inspirat, ac bene disponit animum.

89. Hanc primam a Sixto Senensi constitutam regulam pluribus illustrat Petavius libro ix citato, et alia nonnulla Theophylacti dicta exponit. Affero verba illa, quæ capite 4 habentur, num. 8: « Non raro veteres, cum de *gratia* loquuntur, *plenam et perfectam* intelligunt, non *inchoatam ac rudem*, quæ *prima* nominatur, cujus plerumque mentionem non habent... Certum est autem, uti *primam gratiam* nulla ob merita tribui, sic *accessionem illius* et incrementum, ac plenam denique possessionem, meritorum ac laborum pretio comparari... Hunc habere sensum illa Græcorum loca videntur, quæ *Deum impertiendæ gratiæ suæ capere occasionem demonstrant ex nobis, et conatu, ac proposito nostro*: ut Theodoretus, Photius, Œcumenius, Theophylactus, atque ipse quoque Chrysostomus.... Non enim primum voluntatis motum et rationis, in gratia numerant, veluti pia desideria, quibus ad plenioram quærendam (fidem) ac Dei notitiam et amorem excitamur; quæ sunt excellentiora gratiæ munera, proindeque gratiæ nomen ac titulum præcipue merentur. »

Verissimam puto viri doctissimi animadversionem, quæ legitur num. 1, his verbis: « Plerumque vetustiores illos, cum de *gratia Dei et vocatione* agunt, non tam de *interiori animi motu*, ac sive illustratione mentis, sive inflammatione voluntatis loqui, quam de *externo aliquo beneficio Dei*, veluti Evangelii prædicatione, aut statu aliquo vitæ, ad quem occulto deinde animi instinctu trahuntur... Hæc vero hujus generis beneficia promereri pietate ac virtute sua certos homines, verissimum est. » Quo sensu de Paulo scribit Theophylactus ad caput VIII Epistolæ ad Romanos, *habere ipsum potuisse merita, non absolute et perfecta* (ut ibidem annotat Petavius num. 4), *sed ejusmodi tamen, quæ tantæ vocationis* (videlicet apostolatus) *elicere munus possent a divina bonitate*. Virum clarissimum consule, de alio Theophylacti loco egregie disserentem num. 3.

90. Regulam alteram his proponit verbis Sixtus Senensis: « Rursum si nos ad contemplationem *finalis causæ* convertamus, recte quidem affirmare poterimus *prævisionem operum subsequentium divinæ gratiæ receptionem, esse causam electionis et prædestinationis finalis*. Deus enim, ut Paulus ait, *elegit nos ante mundi constitutionem, et prædestinavit nos ut essemus sancti et immaculati coram eo in laudem gloriæ gratiæ ejus*. Hoc est, nos ab æterno ascivit in suos, et præparavit nobis vocationis et justificationis gratiam, in eum videlicet finem, ut ea bene uteremur, et ex ejus bono usu gloriam sempiternæ felicitatis adipisceremur. Nec dubium est, aliquos ex prædictis Patribus *secundum hunc loquendi modum* pronuntiasse, *opera nostra a Deo prævisa causam esse divinæ prædestinationis, finalis quidem, non autem meritoriam*. »

Hunc subire sensum superius adducta Theophylacti verba possunt. In iis quippe, qui cum [LIII] *digni sint ac apti*, vocantur ad fidem, *fides ipsa*, ac etiam *bona libera dispositio, vel bonus vocationis et gratiæ usus*, prævideatur a Deo, *tanquam finis*; et ad hunc finem as-

sequendum gratiam præparavit ipsius vocationis. Jam vides, tum primæ vocationis gratiæ, tum aliarum uberiorum, causam fuisse bonum liberum earumdem usum, non utique meritoriam, sed finalem.

Sed ex hocce hujusmodi locutionum sensu, documentum colligitur, quod est animadversione dignissimum : auxilia divinæ gratiæ a Græcis Patribus ita fuisse intellecta, ut non solum possibilitatem conferant, sed etiam virtute, energia et efficacia sine dubio a Deo descendente sint prædita ; certoque et infallibiliter ducant ad finem a Deo prævisum, quemve ipse vult. Rem splendidissime patefacit S. Thomas 1 p., qu. xxiii, art. v : « Fuerunt alii qui dixerunt, quod *merita sequentia prædestinationis effectum* (vel sequentia gratiam, quæ sicuti a Deo datur, ita prædestinata est ac prædestinationis effectus dici debet) *sunt ratio prædestinationis*. Ita ut intelligatur, quod *ideo Deus dat gratiam alicui*, et præordinavit se ei daturum, quia *præscivit eum bene usurum*. Sicut si rex det alicui militi equam, quem scit eo bene usurum. Sed isti videntur distinxisse inter id *quod est ex gratia*, et id *quod est ex libero arbitrio*, quasi non possit esse idem ex utroque. Manifestum est autem quod id *quod est ex gratia* (et non solum ipsa gratia ejusque collatio) *est prædestinationis effectus*. Et hoc non potest poni ut *ratio prædestinationis* (seu causa meritoria) cum *hoc sub prædestinatione concludatur*. Si igitur aliquid aliud *ex parte nostra* sit ratio prædestinationis, hoc erit præter effectum prædestinationis. Non est autem distinctum *quod est ex libero arbitrio et ex prædestinatione*, sicut non est distinctum quod est ex causa secunda et causa prima ; divina enim Providentia producit effectus per operationem causarum secundarum. Unde et id *quod est per liberum arbitrium est ex prædestinatione*. » Unde *bonus usus gratiæ præscitus* (ut dicitur ad 1) *non est ratio collationis gratiæ, nisi secundum rationem causæ finalis*.

Quo iterum sensu, auxilia gratiæ quæ præparat Deus, talia sunt in Dei præscientia, ut infallibiliter ad executionem boni liberi operis ducant, quod ab æterno veluti finem præscit ac vult Deus. Hæc vero præscientia non differt a prædestinatione, quam docent Augustinus et Thomas ; et hæc paucis contracta utriusque doctrinæ summa est.

91. Nihil obstat vero quominus non paucæ Græcorum Patrum sententiæ eodem sensu exponantur. Vocat eas ad examen Petavius libro ix citato, capite 3, num. 9, ac plura colligit scitu digna, Videlicet, 1.) : *Non existimasse veteres eosdem Patres, eligi ad primam gratiam homines propter merita quædam, et initia bonæ voluntatis, ut Massilienses opinati sunt ; 2.)* neque illis impingi aliorum errorem posse, *ideo primam hominibus gratiam decrevisse dare Deum, quod illos bene usuros gratia sua præviderat ; ac si meritoria quædam causa dici debeat prævisus gratiæ bonus usus ; 3.)* neque ad eam, quam vocant, *conditionatam scientiam, confugisse Patres, tanquam haud absolute futurum bonum affectum animi, aut liberum meritum præviderit : sed ita demum, si necessariam ad id opem conferre decreverit ; 4.)* sed utique eo ipso homines constitui electos, ac dignos, et aptos ; quod Deus *non solum id prævidet, quod eorum voluntate confertur* (bonum gratiæ usum, ac bonum liberum salutare opus,) *sed gratiam quoque prævidet suam, qua illos adjuvat eosque dignos et aptos facit ; ac eorum bona operatur opera, et bonum efficit usum gratiæ ; 5.)* hanc demum præscientiam *absolutam esse, ac rei haud aliter quam præsentis et existentis certam notitiam*.

Præscientiam distinguere solent veteres illi Patres a *prædestinatione* : et illam ad liberos actus referre, istam ad ea quæ libero non subsunt arbitrio, veluti primam gratiæ collationem, ac retributionem præmiorum. Loquuntur scilicet, sensu quodam nimium stricto circumspectoque, de rerum earum *prædestinatione* quas facit solus Deus sine nobis. At eorum *præscientia*, ut vocant, quæ nos etiam libere facimus, cum sit absoluta, æquivalet *prædestinationi*, ut Aquinatem egregie docentem audivimus. Ipsi quoque videntur Patres, *prædestinationem ad gloriam ex meritorum prævisione statuisse* ; quæ levioris momenti hoc loco questio est, dummodo *prædestinatio* admittatur *ad gratiam et ad gratiæ effectum*, qui est liber voluntatis consensus, aut liber gratiæ datæ bonus usus. Thomæ doctrinam præ oculis habeto.

[LIV] Aiunt denique laudati Patres ac Theophylactus non raro : eos homines eligere Deum, quos *præscivit divina vocationi morigeros ac tractabiles* ; itemque *consensuros hoc vel illo tempore ac in istis vel illis circumstantiis*. Dicta hujusmodi non intelligas, ac si *præscientia* divina ex his hominum internis exterioribusque circumstantiis aliquamumat ac præstet divinæ electionis et prædestinationis causam et rationem. Juxta secundam re-

gulam res ita intelligenda est, ut ille consensus a Deo sit præscitus, *veluti finis*; et hunc ut obtineat divina Providentia, pro suæ sapientiæ consilio, proque conditione rationalium animorum, præter interiora divinæ gratiæ efficacis et operantis auxilia, hæc etiam cum internis aliis externisque temporis, loci similibusque circumstantiis connectat, quibus prævisum denique consensum, quo vult Deus tempore, quo loco quoque modo, rationalibus liberisque hominibus conveniente, consequatur.

92. Ita vero loquebantur Græci Patres, ac sane minus accurate: tum quia Pelagiana hæresis non ita eorum Ecclesias invaserat, ut urgentissima foret ratio verba metiendi et castigandi locutiones, ubi *de gratia deque electione divina ac prædestinatione* agebatur. Tum etiam, quod eis libero cavendum erat arbitrio, quod Manichæi et alii heterodoxi plures homines oppugnabant. Hinc apud eos et apud Theophylactum suis in Commentariis frequentissimæ admonitiones: *Hoc vel illud dici, ut libertas arbitrii monstretur; hoc vel illud minime dictum, ut liberum auferatur arbitrium.*

Ad caput xvi Matthæi v. 24, verba sunt: « Si quis vult venire post me. Dicit autem, *εὐχέ, ἵνα δεῖξῃ ὅτι αὐτεξούσιον, ut ostendat liberum arbitrium, et non coactam virtutem, καὶ οὐκ ἀναγκαστὸν ἢ ἀρετὴν.* Ad caput iv Marci, v. 26: « Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo *faciat sementem in terram.* Liberi enim arbitrii sumus: et in nostra electione oportebit semen (Evangelii prædicationem) crescere, vel non. Neque enim *coacti et necessario* fructum afferimus. » Ad caput xxii Lucæ, v. 27: « Confundantur Manichæi, qui dicunt quosdam natura esse indociles, et impossibilem esse vitæ mutationem. »

Joannis capite v, v. 40: « Non enim dixit, *Potestis venire, sed Vultis.* Audiant Manichæi: quod non natura malum, sed voluntate constet. » Sed opus esse divino auxilio, ut solutares actus edat liberum arbitrium, disertissime passim tradit. Locum accipe in caput xxii Lucæ, v. 31: « Hoc loco discimus *magnam doctrinam*: quod non sufficiat propositum hominis, *χωρὶς τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπιβοήθειας*, sine auxilio Dei. Quemadmodum et Petrus parum derelictus (propter quamdam temeritatem ejus, ut infra) tametsi charitatem et fervorem habere videretur, ubi reliquit eum Deus, supplantatus est ab inimico. *Οὐκ ἀρκεῖ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπιβοήθεια, μὴ καὶ προθέσσω; ἀνθρωπίνης οὐσίας*, non sufficit Dei subsidium, si non adfuerit et humanum propositum: quemadmodum et Judæ nihil profuit, quamvis omnia (quæ sufficerent) faceret Dominus, ut lucrifaceret eum, cum abesset ei bona voluntas (utique divino auxilio habenda). »

Quænam vero fuerit apud Theophylactum cæterosque Græcos Patres notio liberi arbitrii, diligentissime exponit Michael Lequienus, in eorum scriptis versatissimus, ad caput 25 libri ii Joannis Damasceni *De fide orthodoxa* in notis: « Novelli quidam theologi, inquiens, *liberum arbitrium* sic intelligunt, ut quocumque modo voluntas trahatur ad unum aliquod appetendum; nihilsecius *liberrima sit, sponte volendo...* Damascenus, inquit, docet *hominem esse liberum, quia rationalis est*, hoc est, quia motum omnem voluntatis ejus, quantumcunque necessarius sit, consideratio rationis comitatur. Verum, ne illi integrum legerunt contextum auctoris? Quorsum enim probat hominem esse liberum, *quia rationalis est*; nisi quia utendo ratione consultat homo, cumque deliberaverit, id tandem eligit quod sibi melius esse judicavit? *Quisquis consultat* (inquit capite 27) *perinde consultat, ceu rerum agendarum in ipso potestas sit: ut quod consultando visum melius fuerit, hoc eligat; et cum elegerit, exsequatur...* Ut ergo homo liber sit, non sufficit attentio sola in id quod vult: id necesse est, ut sui compos unum amplectatur, altero posthabito. » Hanc etiam constantissimam Thomæ Aquinatis doctrinam esse, hanc mentem Augustini apertissimam, dubio procul omni asseverabunt, quicumque sapiunt.

[LV] XXIII.

Luculentissime, et ulla sine ambage de reali præsentia Christi in Eucharistiæ sacramento disserit, deque transubstantiatione. Nugæ nugacissimæ sunt, quas heterodoxi reponunt, Salmasius, Albertinus et Claudius.

93. Suam Theophylactus et Ecclesiæ Græcæ fidem in eo edisserendo dogmate, quod *reali Jesu Christi præsentiam in Eucharistiæ sacramento, ac substantiæ panis et vini transmutationem spectat*, splendidis adeo testatur sententiis, ut ampliora, luculentiora et clariora adhibere verba nemo valeat. Primum afferro locum ex commentario ad caput xxvi Matthæi, v. 26: « Porro dicens, *Hoc est corpus meum*, ostendit, *Ὅτι αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἐστὶν ὁ ἄρτος, ὁ ἁγιαζόμενος ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ οὐχὶ ἀντίτυπον. Οὐ γὰρ εἶπε, Τοῦτό ἐστι ἀντίτυπον, ἀλλὰ, Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. Ἀρῆτιμ γὰρ ἐνεργεῖα, μεταποιεῖται, καὶ φαίνεται ἡμῖν ἄρτος.* »

quod ipsum corpus Domini est panis, sanctificatus in altario, et non figura. Non enim dixit, Hoc est figura, sed, *Hoc est corpus meum*. Ineffabili enim operatione transformatur, etiamsi nobis videatur panis; quoniam infirmi sumus, et abhorremus crudas carnes comedere, maxime hominis carnem: et ideo *panis quidem nobis apparet, sed revera caro est.* Perspicue patet, panem et vinum non fieri solum verbis consecrationis ἀντίτυπα, *representantia* corpus et sanguinem Domini, sed in ipsum corpus transmutari et sanguinem.

Gemina sunt, eaque disertissima, quæ habentur ad caput vi Joannis, v. 52: « *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*. Manifeste autem nobis hoc loco dicit *de mystica communionem corporis sui*... Attende autem, quod *panis*, qui a nobis in mysteriis manducatur, non est *tantum figuratio quædam carnis Domini*, sed *ipsa caro Domini*, οὐκ ἀντίτυπον ἐστὶ τῆς τοῦ Κυρίου σαρκός, ἀλλ' αὐτὴ ἡ τοῦ Κυρίου σὰρξ. Non enim dicit, *Panis quem ego dabo* figura est carnis, sed *Caro mea est*. Transformatur enim, μεταποιεῖται, arcanis verbis, panis ille per mysticam benedictionem et accessionem sancti Spiritus, *in carnem* Domini. *Et ne quem conturbet, quod credendus sit panis caro*. Etenim et in carne ambulante Domino, et ex pane alimoniam sumente, panis ille qui manducabatur, *in corpus ejus mutabatur*, et similiter fiebat sanctæ ejus carnis, et in augmentum et sustentationem conferebat juxta humanum morem. Igitur et *nunc panis in carnem Domini mutatur*. *Et quomodo, inquis, non apparet nobis caro, sed panis?* Ut non abhorreamus *ab ejus esu*. Nam si quidem caro apparisset, ihsuaviter affecti essemus erga communionem. Nunc autem, condescendentie Domino nostræ infirmitati, talis apparet nobis mysticus cibus, qualibus alioqui assueti sumus. »

94. Claudius Salmasius, sub nomine *Simplicitii Verini*, in opere *De transsubstantiatione ad Justum Pacium* contra Hugonem Grotium, Theophylacti sententiam expendens, veritatem ab eo traditam vidit primo; oculos deinde clausit, ne videret eam. Verba sunt ejus pag. 10: *Si panis, exuta propria substantia, induerit substantiam corporis Christi, non amplius ejus figura dici posset... Unde et illi qui crediderunt, panem et vinum Eucharistiæ in corpus et sanguinem Christi, substantiæ demutatione, converti; negarunt panem et vinum esse τῶνον vel ἀντίτυπον corporis et sanguinis Christi, ut Theophylactus*. Locum ejus in Marcum notat, de quo infra. Hæc fides est Ecclesiæ catholicæ. Hæc sine dubio Bulgari archiepiscopi sententia. Quid vero? Splendidissimæ Salmasius luci claudens oculos, sectæ præjudicio abreptus, nihil aliud intellexisse Theophylactum ait, *nisi quamdam virtutis transmutationem*.

Hanc unam ab eo doceri contendit Edmundus Albertinus *De Eucharistiæ sacramento*, suffragiumque peti posse contendit ex commentario in caput xiv Marci, v. 22: « *Hoc est corpus meum*. Hoc, inquam, quod sumitis. *Non enim figura et exemplar quoddam Domini corporis panis est, sed in illud ipsum convertitur corpus Christi*. Dominus enim dicit: *Panis quem ego dabo, caro mea est*. Non dixit, *Figura est carnis meæ, sed, Caro mea est*. Et iterum: *Nisi ederitis carnem Filii hominis*. Et quomodo, inquis, *caro non videtur?* O homo, propter nostram infirmitatem istud fit. Quia enim panis quidem et vinum ex his sunt, [LVI] quibus assuevimus, ea non abhorremus. *Sanguinem vero proprium et carnem* videntes, non ferremus, sed abhorreremus. Idcirco misericors Deus, nostræ infirmitati condescendens, *speciem quidem panis et vini servat: in virtutem autem carnis et sanguinis transelementat, μεταποιεῖται*. » Ecce, inquit, *transformatio, conversio, transelementatio*, quam Theophylactus docet, *in virtutem* scilicet *carnis et sanguinis*, εἰς δύναμιν σαρκός καὶ αἵματος. Hanc etiam amplexus est interpretationem Joannes Claudius in suis ad *Perpetuitatem fidei Ecclesiæ* responsionibus.

Levissimam, ac futilem, et inquam interpretationem amplissimo refellit sermone Arnaldus tomo I *De la perpétuité de la Foi de l'Eglise*, libro II, capite 2, et tomo II, libro IV, capite 5. Fuerint enim vero postrema illa Theophylacti verba in Marcum non ita clara et quodammodo ambigua; quænam æquitas est, rectam eorum intelligentiam ex iis non exculpere, quæ ibidem et alibi clarissima ac disertissima habentur, sed hæc amplissima unius vocis, id est *virtutis*, ambiguitate, si qua tamen est, infuscare? Si tota transmutatio, quæ in Eucharistia traditur a Theophylacto, ea sit duntaxat *transmutatio virtutis*, aut *in virtutem* corporis et sanguinis Christi; id nihil aliud erit quam pani et vino consecratis et benedictis tributam a Deo fuisse virtutem corporis et sanguinis Domini, seu virtutem nutriendi et vivificandi per gratiam spiritualem fidelium animas. Erit ergo eucharisticus panis, et vinum eucharisticum *simplex figura*, virtutem habens corporis et sanguinis Christi,

non ipsum continens Domini corpus et sanguinem. Cur ergo tam sollicitè Bulgarus animadvertit non dixisse Dominum, *Hoc est figura, sed, Hoc est corpus meum et caro mea?* Cur urgeat, *panem converti in ipsum corpus Christi, et transformari in carnem Domini.*

Hæc audiens turbatur ratio ac sensus hominum. Verum *ne turbetur, cur ad arcana verba, ad accessionem Spiritus sancti, ad ineffabilem operationem, quæ transmutet, et transformet, et transelementet, confugiendum fuerat?* Cur eadem transmutatio, aliquo ut modo possibilis Deo intelligatur, comparari debuerit cum *pane illo qui a Domino ambulante manducabatur, et ejus in corpus mutabatur, fiebatque similis per conversionem substantialem ejusdem carni?*

Sed adhuc humana ratio et hominum sensus resistit: *Non apparet nobis caro, inquit, sed panis.* Si remaneat substantia panis, et unam subeat *mutationem virtutis*, vel a Deo obtineat virtutem vivificandi animas, quam panis ejusque substantia per sese non habet, cur animadvertendum fuerat nos edere ac potare in Eucharistia corpus et sanguinem Christi, non eorum duntaxat figuram sumere? Abhorrere nos utique a crudæ carnis humanæ comestione, ac potu sanguinis humani: sed nostræ indulgere infirmitati Deum voluisse. Ita porro carnem et sanguinem suum parasse nobis cibum et potum, ut pani ac vino, quibus assueti sumus, apparerent similia? Adeoque panem quidem nobis apparere et vinum, *sed revera carnem esse et sanguinem?* Videlicet demum *speciem panis et vini servasse*, at panem ipsum et vinum in carnem et sanguinem transmutasse?

Quid est, quod objicias dictum a Theophylacto, factam transelementationem fuisse in *virtutem corporis et sanguinis Domini?* Id utique in hoc ad sanctum Marcum loco ait Theophylactus, quod ad sanctum Matthæum et Joannem docet, *panem quidem nobis apparere. sed revera carnem esse: et transformari arcaneis verbis panem illum, etiamsi nobis videatur panis, in carnem Domini: et panem in carnem Domini mutari, licet talis nobis appareat mysticus cibus, qualibus alioqui assueti sumus.* Rem hanc patefacit in eodem ad sanctum Marcum loco contextus. Dicit enim archiepiscopus *panem non esse figuram et exemplar quoddam Dominici corporis, sed, in ipsum converti corpus Christi.* Addit ille, *carnem quidem non videri, sed propter nostram infirmitatem istud fieri, quoniam ab esu carnis hominis et sanguinis potu abhorremus.* Denique concludit, *speciem panis et vini servari, sed in virtutem carnis et sanguinis transelementari panem et vinum.* Quis hanc *virtutem intellexerit veritati oppositam?*

Imo *speciem panis et vini*, reponit Albertinus, in *virtutem carnis et sanguinis*, juxta Theophylactum, *transelementari*: quæ non alia est, nisi *virtutis*, aut in *virtutem transmutatio*. Imo de *substantiæ panis et vini transelementatione* disertissime agere Theophylactum, inquit ego, consentient boni sensus [LVII] omnes. Archiepiscopi namque, sans mente si verba ejus expendantur, sententia est: *Panem, quem Dominus daturus est, non esse figuram carnis ejus, sed ejus veram carnem; carnem quidem non videri, quoniam infirmitati nostræ, cum ab esu crudæ carnis et sanguinis humani potus abhorreamus, indulgens et condescendens Dominus, speciem quidem panis et vini servat, sed in virtutem carnis et sanguinis panem ipsum et vinum transelementat.* Dubium enim movebatur, propterea quod caro non videretur, et panis apparebat. Hinc vero solutio: carnem non videri, in eam nihilominus panem transelementari, servata specie panis.

Cur ergo, reponunt heterodoxi, vocem, *virtutis*, adhibeat in eodem ad Marcum commentario? Nimirum ut doceat hanc fieri *transelementationem, et transformationem, seu transmutationem* in corpus Christi, virtute plenum, et nos vivificans. Rem hanc luculentissime exclamat in caput vi Joannis: « Nunc autem condescendente Domino nostræ infirmitati, talis apparet mysticus cibus, qualibus alioqui assueti sumus. *Pro mundi autem vita carnem suam et mortem dedit.* » Et infra: « Judæi cum audissent *de esu carnis illius*, discedunt... Ipse volens hoc ostendere, *quod non sit impossibile, sed etiam valde necessarium, sit: Non potest aliter haberi vita, nisi meam carnem comedatis...* Non enim *nudi hominis* caro est, quæ manducatur: sed Dei, et *quæ deificari* valet, utpote temperata deitati... Iterum *nudi hominis* caro nihil prodesse potest: sed quis Deus univit sibi *carnem secundum ineffabilem contemperationem, vivifica est caro.* »

Sensum exprimit ipsissimum Euthymius in Matthæum: *Quemadmodum supernaturaliter a:sumptam carnem deificavit: et hæc (panem et vinum) transmutat in ipsum vivificum cor-*

pus, et in ipsum pretiosum sanguinem, et in gratiam ipsorum. Nugas aliquot alias opponit nugacissimas Joannes Claudius, quas egregie refellit Arnaldus tomo II, libro incipite 5.

XXIV.

Œcolampadium accusat Possevinus de locis depravatis, ubi primatum sancti Petri tradebat Theophylactus. Egregia plura exstant testimonia. Philippus Mornæus refutatur. Locus ejusdem Theophylacti expenditur in epistola ad Nicolaum diaconum et canstrisium. Pitheus emendatur. Christianis non eripi Michael prophetiam adversum Judæos, ut perperam notavit Petrus Daniel Huetius.

95. Quænam fuerit sententia Theophylacti de primatu sancti Petri inter apostolos, paucis expendendum est. Antonius Possevinus in *Apparatu sacro* tomo II, admonet, in Commentariis Theophylacti falsatos fuisse ab eis (Œcolampadio et Lonicero interpretibus) locos, qui ad potestatem summi pontificis spectant. Criminis hujusce, adnotante Simonio, heterodoxos illos interpretes non accusat Philippus Montanus, qui solum ait in Præfatione ad Commentarios in Evangelia, menda plurima in editis occurrere, quæ scribentæ aut typographo, an interpreti (Œcolampadio) mutilove codici imputanda sint, aliorum esto judicium. Et in præfatione ad Epistolas Pauli: *Ea potissimum, inquit, mutavimus [in Loniceri versione] quæ Theophylacti mentem aut non assequi viderentur, aut non satis explicarent. Ad hæc, margini multis in locis quædam addidimus, sine quibus Latina legens vix unquam, quid sibi velit Theophylactus intelligere queat: dum videlicet aut Græci sermonis variam attingit lectionem, aut Græcæ dictionis compositionem, aut diversam significationem, aliudve quiddam hujusmodi.*

Verum enimvero non adeo fuerit audax Œcolampadius, ut Græcum Theophylacti textum volens Latio dederit cum vitio: in eo tamen lacunæ, quæ ad caput XXI Joannis v. 1, in ejus codice patebat, supplemento, *primatum Petri*, de quo disserere oportebat, intactum prætermittit: imo ea disserit, quæ repugnant. Verba sunt: « Quare Christus, qui scrutator est cordium, nihilque ignorat, interrogat? (*Diligis me, amas me?*) Non hoc facit ut discat, sicut nos: sed ut doceat, et manifestet aliorum fidem. Sicut et cum interrogat: *Quem dicunt homines esse Filium hominis?* quam fidem confessionemque a nobis requirit, indicat. Ita hic daturus orbi magistros ac doctores, quales illos esse velit, ternâ interrogatione bene inculcat. Et videtur mihi, *amare Christum*, et ea quæ Christi sunt sectari, antea insinuari [LVIII] per missionem retis in mare: *pascere* autem, per inventionem et capturam. Interim *Petrum*, qui præ aliis crediderat majorisque esset fervoris, et dignus cui amplius concedatur ministerium, *comprobaturus*, ter proprio nomine vocat, *ut non dubitet remissa sibi peccata.* » Hæc ille et alia quæ consona sequuntur.

96. Quam dissita vero sunt, quæ ex Græco textu Theophylacti Romæ edito Latino vertit Montanus! « *Cum prandendi finem fecisset, τῷ Πέτρῳ τὴν προστασίαν τῶν τῆς οἰκουμένης προβάτων ἐγχέριζε, οὐκ ἄλλω δὲ, ἀλλὰ τούτῳ ταυτὴν ἔδωκε. Πρῶτον μὲν, ὅτι πάντων ἐκκρίτος, καὶ σῶμα τοῦ χοροῦ παντός. Totius orbis terrarum præfecturam Petro commisit: non autem alii, sed huic tradit. Primum quidem, quia omnes præcellebat, et totius cætus os erat; deinde ostendens ipsi fiduciam esse sumendam, negatione veluti deleta et oblivioni tradita... Ter autem eum interrogat, simul quidem declarans, quantam credentium curam habeat: et quod usque adeo oves diligat, ut dilectionis erga se hoc ponat iudicium, si ovium curam suscipiat.* »

Egregia pro sancti Petri primatu, seu totius orbis ovium præfectura, sententia. Paria sunt, quæ sequuntur: *Ἐνεχέριζε μὲν τὴν πάντων τῶν πιστῶν προστασίαν. Et γὰρ καὶ τῶν Ἱεροσολύμων ὁ Ἰάκωβος τὸν θρόνον ἔλαβεν, ἀλλὰ Πέτρος τῆς οἰκουμένης ἀπάσης. Commisit quidem Petro fidelium omnium præfecturam. Quamvis enim Jacobus sedem Hierosolymis acceperit, sed Petrus totius terrarum orbis. Et infra: Opus, inquit, quod tibi concredendum est, perface: *et sequere me, qui educo te ad prædicationem, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐγχέριζοντι, et totum orbem in tuas manus trado. Illum autem (Joannem) si velim manere in hoc loco, Galitæa scilicet, et non mittere tecum, quid ad te?**

Num hæreseos, primatui adversæ, ingeri suspicio queat ex capite XII Lucæ, a vers. 15 ad vers. 29, ubi cum Petrus et Paulus quatuor vicibus a Theophylacto memorentur,

ac Petrus ipse in textu Græco semper Paulo præpositus occurrat; his Paulo Petrum, ac bis Petro Paulum antepositum sua expresserit in versione Oecolampadius? Mali nihil suspicati sunt Montanus ac editor Parisiensis: quod attamen, si quod esset in heterodoxo interprete, innuere mihi libuit. Cæterum Petri primatum luculentissime Theophylactus offert in eodem ad Evangelium Lucæ Commentario capite XII, *Ex quo te discipulorum principem habeo, postquam negato me flevit, et ad penitentiam veneris, confirma cæteros. Hæc enim te decet, ἀποστῆναι σοι, qui post me Ecclesiæ petra es, et firmamentum.* Ad aliud argumentum difficultates pertinent, quas Launoius ingerit, adversus Bellarminum disserens epistolarum parte v, epistola 2 ad Antonium Varillaum, num. 55 et seqq.

97. Irrito certe voto Theophylacti verba objiceret ad caput x Matthæi, vers. 3. *Enumerat autem, inquit, apostolorum nomina propter pseudoapostolos: præponit autem Petrum et Andream.* Ideo namque, eoque sensu duos illos hoc loco præpositos ait, *quoniam et primum erant vocati.* Temporis ordo est, non dignitatis.

Philippus Mornæus in *Historia papatus*, sæculo nono, ipsum Theophylactum opponit, quem in Epistola ad Galatas capite II aientem inducit: *Paulum ostendere se Petro æqualem esse.* Lonicerus vertit, *se ejusdem esse cum Petro præstii et honoris.* Agitibi Bulgaricæ archiepiscopus de munere apostolatus, deque prædicatione apud Hebræos peculiari modo commissæ Petro, et apud gentes Paulo. Quo nihilominus pari honore salvo, disertissima sententia ejus est, *totius orbis ovium præfecturam, non alii, sed Petro traditam a Domino.* Apostolos omnes pares fuisse, catholicorum nemo inficiatur, quoad apostolatus potestatem, quam *intrinsecam et essentialem* vocant alii, aliique *extraordinariam*; sed *uni Petro*, collatam docent, quæ dicitur *ordinaria*, ac veluti muneri apostolatus adjuncta: et hocce in regimine credentes omnes, ipsosque apostolos tenent Petro inferiores.

Addit Mornæus *nullam episcopi Romani his in locis mentionem habitam a Theophylacto.* Cur vero mentionem ingesserit, ubi neque locus, neque ulla causa exposcebat? At inquit catholici Ecclesiam fundasse Christum in æternum duraturam, adeoque perpetuam regiminis formam ab eo institutam, quæ non solum in sancto Petro, cum *totius orbis ovium præfecturam* ipsi tradidit Dominus, verum etiam in successoribus Romanis pontificibus eluceret. Id vero perenni et constantissima sæculorum omnium traditione evincitur.

98. Immoderatori profecto confidentia Mornæus aliique heterodoxi locum Theophylacti opposuissent, qui habetur ejus in epistola ad Nicolaum diaconum et canstrisium. Ait ille: « Itaque si Occidentales circa aliquod dogma errent, quod Patrum fidem [LIX] impetat, *cujusmodi est, quod Symbolo de Spiritu sancto addiderunt*, ubi periculum est maximum; hoc quæ non emendatum condonat, id illi condonari non potest: etsi *ex throno loquantur*, quem sublimem sublimes proponunt: etsi *Petri confessionem* proferant: etsi *beatitudinem* adducant, ex illa (confessione) obtentam: etsi *claves regni cælorum* contra nos quatiendo vibrent, quibus quantum honorare ipsum putant, tantum seipsos dehonorent; cum ea quæ ille (Petrus) constituit, ipsi dissolvant, subruantque fundamenta Ecclesiæ, quæ illi *sustinenda concredita sunt*. Hac in re si quis es... punge ac feri, tanquam levita ac Dei minister, *Os qui bellum gerunt pro suarum cogitationum fragmentis*, et caput attollunt in adorationem, et omnes submissos volunt sui principatus amplitudini. »

In hæc verba, quæ ex Responsionibus Demetrii Chomateni affert Petrus Pithæus in *Historia controversiæ de processione Spiritus sancti*, sic animadvertit: *Quæ convicia*, inquit, *in Nicolaum potius (ad quem scribebat) quam in alium quemlibet directa, quis non videt?* Imo viderit nemo. Aio primum ego: Sancti Petri primatum, ac Romani etiam pontificis, Petri sedem tenentis, hoc in loco agnoscere a Theophylacto: ac sane *fundamenta Ecclesiæ*, sive dogmata, *concredita fuisse*, eodem auctore, Petri sedi, *ut sustinerentur.* Aio deinde, hisce primatus privilegiis abuti Bulgarum archiepiscopum: eademque conviciantis more in Latinis projici, ac si processionem Spiritus sancti a Patre Filioque docentes, *fundamenta Ecclesiæ* everterent. Adeo namque pertinax erat adverso in dogmate, ut contrarium sentientes putaret agere contra *Petri throni auctoritatem*, contra *confessionem ejus a Jesu Christo commendatam*, contra *regni cælorum claves* traditas eidem. Addit etiam bile con-

motus convicia adversus expeditiones sacras, quæ eo tempore suscipiebantur, Romanis pontificibus approbantibus. Hæc germana Theophylacti mens, præjudicii utique contra Latinos occupata, sed hominibus heterodoxis nimium adversa.

99. Insignem illam Michææ prophetiam, de viri illustris ortu in civitate Bethlehem, deortam fuisse ad Zorobabelem a Theophylacto, itemque a Chrysostomo et Euthymio, notavit Petrus Daniel Huetius in *Demonstratione evangelica*, propositione VIII, num. XXVI. Hæc aientem dormitasse virum doctissimum, primus vidit et admonuit Richardus Simonius loco supra citato. Judæis Zorobabelem obtrudentibus adversatur his verbis archiepiscopus ad Matthæi caput II, *Dicunt Judæi*, inquit, *quod hoc prædictum sit de Zorobabel ; sed mentiuntur manifeste. Etenim Zorobabel non in Bethlehem natus est ; sed in Babylone . . . Sed et prophetia manifeste arguit eos, dicens : « Egressus ejus a principio, a diebus æternitatis. » Cujus autem alterius egressus fuit ab initio et a diebus æternitatis, quam Christi, qui duos egressus habuit, hoc est natiuitates ? Dicant igitur Judæi, num Zorobabel ab initio fuerit ? 'Αλλ' οὐκ ἔχουσιν εἰπεῖν, Sed non habent, quod dicant.*

Eadem legimus verba apud Joannem Chrysostomum et Euthymium ad ipsum Matthæi locum. Quid ? quod etiam in eadem prophetia non alium, nisi Jesum Christum intellexit Theophylactus in Commentario ad Michæam, ut in codice Bavarico-Monachiensi habetur : 'Ex οὗ γὰρ ἐλεύσεται ὁ Χριστός, ὃς ἀρξῆται τοῦ Ἰσραὴλ, Ex te enim exiet Christus, qui dominabitur Israel. Cætera prophetiæ verba uni Jesu Christo egregie adaptat interpres Theophylactus.

XXV.

Novi Testamenti codex, quo Theophylactus utebatur, integer in postremo sancti Marci capite. Mutilus in Joanne, ubi de muliere adultera agitur. Interpolationum specimen ac lectionum genuinarum. Quænam codicis divisio in capita minoresque sectiones.

100. Græcum Novi Testamenti codicem, quem suis Theophylactus illustrabat Commentariis, postremo loco expendere liceat ejusque notam indicare. Legebat ille in sexto decimo Marci capite *comma nonum* cum sequentibus ad finem usque : ac ea sane exponit. Sectionem hanc, seu capituli partem *aut non recipimus [LX]* (aiebat Hieronymus in epistola ad Hedibiam,) *quod in variis fertur evangeliiis, omnibus Græciæ libris pene non habentibus ; præsertim cum diversa atque contraria evangelistis cæteris narrare videatur.* Eadem est ad eum locum animadversio Gregorii Nysseni oratione II de Resurrectione, ac Euthymii Zygabeni.

Satius fuerit cum Joanne Millio adnotare : « Exemplaria mss. ut et versiones universim, Irenæum item, Ammonium in *Monotessaro* (Tatianum in sua *Harmonia*), Eusebium, ut apparet ex Tabulis Canonum, Athanasium, Augustinum, Theophylactum, capitulum hoc agnoscere : ut de ἀδελφῆ illius non sit quod dubitemus. Præsertim cum ratio, ob quam omitteretur olim, scilicet *quod diversa atque contraria evangelistis cæteris narrare videatur*, omnino nulla sit, ut ostendunt commentatores in locum. » Apparentem tollit ipse Theophylactus antilogiam. Matthæus capite XXVIII, v. 1, sic ait : *Vespere autem Sabbati, quæ lucebat in prima Sabbati . . . surrexit Christus.* Marci vero verba sunt : *Surgens autem mane prima Sabbati.* Interpretationem Theophylacti accipe : « *Cum surrexisset Jesus.* Hoc loco punctum pone. Deinde dic : *Mane prima Sabbati apparuit Mariæ Magdalena.* Non enim *surrexit mane.* Quis enim vidit, quando surrexit ? Sed *apparuit mane*, Dominica die, quæ est prima Sabbati, hoc est hebdomadis. » Augustinum Calmetum consule de hora qua Christus a mortuis surrexit.

101. Caput Joannis, quod octavum numeratur, his orditur verbis archiepiscopus Bulgaricus : *Responderunt et dixerunt ei : Num et tu Galilæus es ? Scrutare et vide quod a Galilæa propheta non surrexerit.* Istud comma est 52 in vulgatis capite septimo. Tum apud ipsum Theophylactum sequitur : *Iterum igitur eis locutus est Jesus : Ego sum lux mundi. Qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ ;* quod est comma 12 in octavo capite. Itaque ejus in codice defuisse videtur comma 53 quo septimum caput clauditur : *Et reversi sunt unusquisque in domum suam.* Integra vero, quæ legitur ibidem in Vulgatis, *Mulieris adulteræ* historia desiderabatur : et hanc suo non exponit commentario Bulgarus.

Hac de re lato pro dignitate sermone agunt sacræ Scripturæ interpretes et critici scri-

ptores. Quamplures memorant Græcos codices, et versiones Armenicam et Syriacam in Polyglottis Parisiensibus et Londinensibus, ubi commata illa omittuntur; eademque non exponunt Origenes, Chrysostomus, Nonnus et alii.

Mutilus hujusmodi codices fuisse, mutilumve codicem Theophylacti, pro certo habendum. Partem hanc præstat Latina vulgati interpretia versio, quæ in codice Cantabrigensi, Millio adnotante, asservatur, qualis ante Hieronymi castigationem exstabat. Ipse testatur Hieronymus libro II *contra Pelagianos*, num. 17, in *Evangelio secundum Joannem in multis Græcis et Latinis codicibus inveniri de adultera muliere*. Hujus historiam suis in *Hermoneis evangelicis* inseruerunt Tatianus, sæculi secundi, et Ammonius tertii scriptor. Eam habent Latini codices omnes, quos viri doctissimi inspexere: ac plurimi habent eam Græci codices, quos expenderunt Theodorus Beza, Robertus Stephanus, Joannes Millius. Omissionis in aliquibus causam aperit Augustinus libro II *De conjugis adulterinis*, capite 7: « Nonnulli modicam Odæi, inquit, vel potius inimici veræ fidei, credo, metuentes peccandi impunitatem dare mulieribus suis illud quod de adulteræ indulgentia Dominus fecit, auferrent de codicibus suis. »

Alia est Millii conjectura: « Historiam hanc, quod, ut videtur, expedire non putarent ut coram populo ea legeretur, obelo jam olim jugularunt in libris præsertim publicis. *Ὀβελισμένην* autem, eoque ipso cœn suspectam, præterisse mox librarios, id vero extra dubium esse arbitror. Unde nec mirum, si defuerit in codicibus aliquibus etiam ante tempora Hieronymi et in commentariis Græcorum. At dubium non fit, quin capitulum hoc, Versionis vulgatæ et exemplarium vetustissimorum fide stabilitum, inter sancti Joannis genuina recenseri debeat. » Ipsum latius disserentem consule, et Augustinum Calmetum, et Petrum Sabatier in sua *Veteri Italica Versione*.

102. Interpolata ac vitiosa loca inerant eodem in codice, quo Theophylactus utebatur; inerantque genuinæ lectiones, a quibus abeunt codices alii itemque editiones. Utriusque generis plura exempla offert Joannes Millius in Prolegomenis ad Novum Testamentum Græcum a num. 1059. Specimina affero nonnulla, ut hæc magis innotescat animadversio.

[LXI] In Evangelio Matthæi capite IV, v. 24, inter eos qui *variis languoribus affecti male se habebant*, in versione vulgata *Lunatici* distinguuntur ab illis qui *dæmonia habebant*. Apud Theophylactum mentio nulla τῶν δαιμονιζομένων, sed pro his intelligit ipse eosdem *lunaticos*. Commentarii verba sunt: *Lunaticos autem dicit dæmoniacos*, etc. Marci, capite I, v. 29; Ἐξελθὼν ἦλθεν, *egrediens venit*, pro ἐξελθόντες ἦλθον, *egredientes venerunt*. Proxime quidem solius Christi mentio est: sed respicitur ad superiora v. 21, ubi de discipulis simulque Christo agitur. Lucæ capite I, v. 73, ὅρκου, *juramenti* pro, ὅρκου, *juramentum*; illud autem a Theophylacto usurpatum syntaxeos gratia. Et capite XII, v. 23, πλείον, *major*, ob præcedens φύγη pro voce πλείον, *plus*. Joannis capite I, v. 41, πρῶτον, *primum*, cum πρῶτος, *primus*, legi debeat. Et capite X, v. 33, εἰ σὺ, *omisso καὶ, et quia tu*. Et capite XI, v. 12, εἶπον οὖν... αὐτῷ, *dixerunt ergo discipuli ei*; ubi αὐτῷ adjectitium est. Paria sunt plurima in Evangeliiis, in Actis apostolorum, in Epistolis Pauli, et Catholicis apud Millium.

Sed nec parum lectionum, inquit ille loco citato, in *Theophylacti codice genuinarum occurrit*. Paucas ego affero. Matthæi capite XXIV, v. 2, in editis et mss. aliquibus, Ὁ βλάπτει, *non videtis*: sine οὐ apud Theophylactum. Marci capite I, v. 38, Εἰς τοῦτο γὰρ ἐλήλυθα, *ad hoc enim veni*: non ἐξελήλυθα, *exiit*. Joannis capite VII, v. 21, 22, Ἐν ἔργον ἐποίησα, καὶ πάντες θαυμάζετε διὰ τοῦτο. Μωσῆς, κ. τ. λ. Unum opus feci, et omnes miramini *propter hoc. Moyses, etc.* Ita scilicet interpunxit Theophylactus, genuinaque non paucis lectio videtur. Reliquas id genus lectiones vide apud Millium.

Satius nobis fuerit nonnullas attulisse utriusque classis, ut novis in editionibus, quæ accurantur, sibi fas non esse intelligant editores, vel pro genio mutationes in Græcum textum invehere, aut passim et indiscriminatim in Latina versione substituere Vulgatam. Exemplum affert Simonius loco sæpius citato ex Epistola Pauli ad Ephesios capite IV, v. 19, ubi Græcus textus apud Theophylactum sic habet: Οἱ τινες ἀπηλπηχότες, *indolentes*: sed in versione Philippi Montani legitur cum Vulgata, *desperantes*, Græce ἀπηληχότες. Hæc de re vel ipse Hieronymus in Commentario adnotatum reliquit: « Quod autem ait, *qui desperantes semetipsos*, id est, ἀπηληχότες ἐαυτούς, multo aliud in Græco significat, quam in Latino. *Desperantes* quippe, ἀπηληχότες nominantur: ἀπληχότες autem hi sunt, qui

postquam peccaverint, non dolent, qui nequaquam sentientes ruinam suam, feruntur in pronum; et tanquam bestię ferrum videntes in mortem ruunt... Exprimamus si possumus verbum de verbo, et dicamus ἀπηληγότες, indolentes, seu indolorios.» Theophylacti interpretationem sic Latine reddit Montanus: *Desperantes enim, inquit, hoc est segnes facti, nolentes laborare, ut inveniant bonum.* Ubi sine dubio vocem ἀπηληγότες declarabat Theophylactus, non ἀπηληγότες. Verba sunt enim ejus: ἀπηληγότες γὰρ, φησὶ, τοῦτοστι κατὰ βουλήματα, hoc est desides, inertes, negligentes facti.

103. In editis Theophylacti in evangelistas Commentariis eadem Evangeliorum occurrit divisio in capita, quę apud Latinos hodieque in usu est. Numerantur quippe Matthęi capita 28, Marci 16, Lucę 24, et Joannis 21. Joannes Croius apud Laurentium Alexandrum Zacagniam in præfatione ad *Collectanea monumentorum veterum Ecclesię Gręcę et Latine*, num. LVI, existimabit; hanc vetustissimam esse divisionem; putavitque, *Theophylactum, qui undecimo Christiano sæcula inter Gręcos floruit, eadem usum fuisse in capita distributione.*

Croium refellit ibidem Zacagnius: « Sane, inquit, quod ex *Theophylacti in Evangelia Commentariis* idem auctor opponit, scriptorum codicum auctoritate falsum esse convincitur. Vetustus enim Theophylacti Vaticanus codex num. 645, eadem quę Alexandrinus et cęteri Evangeliorum Gręci codices, habet capitula. » Numerantur scilicet in Matthęo ζη. 68, in Marco μγ. 48, in Luca ϖγ. 83, in Joanne ϖδ. 18. « Idem in alio codice num. 1221 ejusdem bibliothecę observatur, scripto... die 3 Aprilis anni 1154, indictione secunda At in codice num. 644, non *Gręcorum capitula*, sed *numeri*, qui *Canonibus Eusebianis* inserviunt, ad singula Evangeliorum loca a Theophylacto exposita, in margine apponuntur... Ex quibus omnibus colligere licet, Theophylactum, Evangelia, non interrupta textus serie, exposuisse: divisiones vero, quę cum eisdem commentariis habentur, a librariis, ut lectorum commoditati consulerent, *adjectas fuisse*; denique *Vulgata Latinorum editionis capitula* in codice, qui Theophylacti Commentariorum editoribus præsto fuit, a recenti aliquo librario adhibita esse. »

[LXII] Hęc facilius ut intelligantur, Waltoni demum addo præmonitionem quę t. V Bibliorum sacrorum habetur: » Gręcios Evangelium in certa κεφάλαια, id est capita distinxisse; ipsa vero capita in περιόπαις, seu *minora segmenta*, quasi in plures particulas subdivisa. Minores hujusmodi sectiones fecerunt ipsi in *Sancto Matthęo* ϖς', 355; in *Marco* ελς', 236; in *Luca* ϖβ', 342; in *Sancto Joanne* ελβ', 232. Juxta sectiones istas minores Eusebius, Cęsariensis episcopus, *canones x ad concordantias* Evangeliorum facilius inveniendas, confecit: quorum ope loca, in quibus duo, tres vel quatuor evangelistarum, rem eandem tractantes, inter se concordant; vel ubi aliqui ipsorum quędam habet, quę non sunt in reliquis, nullo negotio inveniuntur. V. g. Matthęi capite III, v. 11, Ἐγὼ μὲν βαπτίζω, ego quidem baptizo, apponitur in margine hęc nota ἰα, una cum a subscripto: quod ad *canonem primum* (littera a subscripta indicatum) lectorem remittit. In quo (primo) *canone* litteris istis numeralibus α inventis, statim ex diametro in eadem tabula exhibentur loca in reliquis evangelistis, quę cum hoc concordant: scilicet sub *Marco* δ', sub *Luca* ϖ', et sub *Joanne* ιβ'.

Neque tamen voces, κεφάλαια et περιόπαις usu constantissimo, adnotante Simonio in *Historia critica in N. T.*, tomo II, capite 33, usurpantur in Gręcis codicibus: quandoquidem ϖίολοι in aliquibus appellantur, in aliis capitula; et capitula quę *pericopę* aut minores sectiones. Hęc addiscuntur codicum inspectione. Verum occurrit etiam in his variis *minorum* hujusmodi *sectionum* numerus, præsertim in *sancto Marco*, ubi aliquibus in manuscriptis duntaxat 234 enumerantur: quod ideo factum, ut ibidem Simonius animadvertit, quia *postrema duodecim Marci commata* in eisdem desiderantur. Consule dicta num. 100.

Ad *Acta apostolorum* denique, et *Epistolas Pauli*, atque *Canonicas* quod attinet, divisiones invaluerunt apud Gręcios, quas excogitavit Euthalius. Hunc *Diaconum* vocant frequentius bibliographi: *Sulcensem episcopum* Zacagnius, florentem anno 458, quo versibus *Epistolas Pauli* distinxit. Hanc secutus est divisionem Œcumenius in suis *Commentariis*, quę in *Editis* servata est. Hanc etiam secutus fuerit Theophylactus, qui postea floruit. Doctissimum Zacagnium consule in *Præfatione* citata. Et hęc jam satis de *Novi Testamenti* codice disseruisse, quo idem archiepiscopus *Bulgarie* Theophylactus utebatur.

XXVI.

De Veneta operum Theophylacti omnium editione.

104. De Veneta operum omnium editione, quæ Bulgarus archiepiscopus noster lucubrasset, tametsi curas ad meas minime pertinentes, rationem aliquam postremo loco ut libens lubensque reddam, Dissertationis ordo exposcit, ipsiusque editionis conditiō. Hactenus plura recensuimus ejus opera, quæ prodierunt in lucem: Græce et Latine quidem Commentarios in *quatuor Evangelia*, et in *Acta apostolorum*, et in *Epistolas Pauli*, itemque *Regiam Institutionem*, ac *Homiliam in adorationem venerandæ crucis*, et *Epistolas Græce Lugduni-Batavorum* ac Latine in Bibliothecis Patrum: Latine autem solummodo, Commentarios in *quatuor prophetas minores*, et *Homiliam in Præsentationem Virginis Deiparæ in templo*, ut memoratas præteream superiores elucubrationes, quas etiam Latine tantum sæpius repetiti expressere typi. Quoniam vero diversis in locis diversisque typis ac formis, et se junctim etiam edita sunt hæc opera, alicubi juxta primi interpretis translationem, juxta recognitiones posteriores castigationesque alibi; perquam difficile molestumque negotium erat bibliothecarum instructoribus cæterisque qui libros colligunt, eadem comparare, licet cusa, et possidere. Hæc simul collecta præstat omnia Veneta editio; et hocce primum, neque modicum, pretium ejus.

Pretium quam maxime augent non pauca, sane præclara et optatissima, Theophylacti monumenta, scripto relicta, quæ nunc primum, aut Græce et Latine, aut Græce saltem in lucem prodeunt. Primum est, quod ipse concinnavit, opus in *Epistolas canonicas*, textum suppeditante Cæsareo-Vindobonensi codice. Codex Bavarico-Monachiensis opus alterum obtulit, quod est *integra in duodecim prophetas minores Expositio*, promissa non semel, diu expetita irritis votis nunc demum typis nostris excusa, cum Veneto Marciano codice non sine emolumento collata. [LXIII] Fragmenta pauca *Epistolæ ad Nicolaum diaconum et canstrisium* legebantur inter Demetrii Chomatani, Bulgariæ archiepiscopi, Responsiones apud Leunclavium in *Jure Græco-Romano*: nemoque eruditorum non vehementer optabat, ut integra alicubi reperta juris aliquando publici fieret. Votis omnium satis in hac editione Veneta factum, quæ perfectum completamque opusculum insigne præstat, ex codice Cæsareo-Vindobonensi sumptum: ex quo licet etiam addiscere Theophylacti opuscula, quæ veluti variæ ac diversæ distinguebantur apud bibliographos, nihil omnino ab una illa epistola differre, quam ad laudatum Nicolaum diaconum et canstrisium inscriptam noveramus. Recensitas sub nomine Theophylacti apud eosdem bibliographos legebamus *Homilias undecim in totidem evangelia Resurrectionis matutina*. Quid vero? Ex codice Cæsareo-Vindobonensi transcriptæ cum attentius expenderentur, sententia et verbis repertæ sunt eadem prorsus cum ipsius Theophylacti Commentariis super eisdem evangeliiis, undecimæ homiliæ postrema parte excepta, quam præstabit editio Veneta. Hujus etiam beneficio, obvia lectoribus imposterum erit *Oratio panegyrica ad Alexium Comnenum*, post bellum Scythicum pluribus relatis victoriis confectum, ab eodem Theophylacto elucubrata, ex codice Bavarico-Monachiensi eruta: ac obvia erunt *Carmina*, quæ cecinit ipse, in codicibus Regiis Parisiensibus, ut fertur, asservata, ex eis pro ea, quæ summa sine dubio adhibetur diligentia, ad Venetæ hujusce editionis ornamentum depromenda. Cum textu Græco tot operum Theophylacti, quæ memoravimus in bibliothecis hactenus delitescencia, simul prodibunt Latinæ interpretationes, attentiore studio abs viris peritissimis confectæ: et vice versa Latinæ translationi *Homiliæ in Præsentationem Deiparæ Virginis*, a Francisco Combesio adornatæ, adjectus prodibit Græcus textus ex Regio codice Parisiensi, nova item sine dubio nitidiori accedente Latina interpretatione.

Hæc sunt præcipua Venetæ editionis, tot tantisque accessionibus locupletatæ, emolumenta et ornamenta. Hæc vero promovere omnia, felicemque in exitum deducere, unus valuit Franciscus Foscarius, patricius Venetus, amplissimus senator, publicis consiliis regundis sexvir, litterarum cultor, ac patronus qui suæ splendore nobilitatis, ac plurima, qua domi forisque auctoritate pollet, id facillime assequi potuit, ut codices Vaticani, Cæsareo-Vindobonenses, Parisienses Regii, et Bavarico-Monachienses, ne Marcianos Venetos memorem ac Patavinum Sanctæ Justinæ, diligentius lustrarentur: si quæve Bulgariæ archiepiscopi Theophylacti exstarent opera, a peritis transcripta librariis

Venetias transmissa ac Latinitate donata, Græce tandem et Latine viderent lucem. Viro summo, qui litteratorum nationi tam ampla beneficia impendit, gratias agere pares quis valeat?

Num vero opera illa Theophylacti, quæ jam edita, sive Græce et Latine, sive Latine tantum, nunc typis Venetis recuduntur, prodeant accuratiora? Perfectiorem sine dubio, sive textum Græcum spectes, sive Latinam versionem, fieri editionem posse, viri peritissimi animadverterunt: Græcis nimirum codicibus, qui servantur in bibliothecis, diligentius collatis: ac versione Latina tum nitidius, tum accuratius ad veritatem Græcorum expressa. Ecolampadius codice unice unico Græco usus est, utique mutilo in *Commentariis Evangeliorum*, nec alium nisi Romanum vidit Philippus Montanus utique imperfectum: Latinaque interpretatione ab eo primum confecta, ac bis etiam ab isto recognita, meliorem optant viri docti. Num studii præstitum aliquid in Veneta editione, quod priores maculas eluerit? Quod ego novi, paucis accipe. Textum Romanum, prioremque Latinam interpretationem iterum excudi juxta Parisienses typos: ad calcem tomi variantes non paucas conjectas esse lectiones, quæ ex Marcianis Venetis codicibus depromptæ sunt: suppletas etiam in Latina versione plurium vocum omissiones, dictiones alias ad Græcorum veritatem redactas, integrasque periodos non raro nitidiores substitutas. Exempla nonnulla inferiori prostant in margine, quæ indicant non tam versionem illam, ubi opus erat, castigatam correctamque, quam potius emendationis quæ curanda foret, passim indigam.

Ferebantur Commentarii in *Epistolas sancti Pauli*, cum Latina duplici versione, altera Christophori Porsenæ *paraphrastica ac nimium libera*, Joannis Loniceri altera sphalmatis passim scatente, et alicubi *tolerabili*. Illa prætermissa, posteriorem recognovit, Græco textu, qui fuerat olim Erasmi, reperto expensoque, Philippus [LXIV] Montanus: et hanc postremis curis emendatam protulere in lucem Londinenses editores, textu Græco adjecto ex codice Arundelliano, cum binis aliis Oxoniensibus collato. Hanc editionem iterum expriment typi Veneti, quibus additur collectio variantium lectionum, Veneto Marciano codice eas suppeditante. In Latina *Expositionis in Acta apostolorum* interpretatione, quam Sifanius confecit, nova ipsius occurrit versio sacri textus, longe differens a Vulgata, qua passim utitur Ecclesia: variæque occurrunt lectiones, quæ sumptæ sunt ex Erasmo, Sebastiano Castalione, et Theodoro Beza, suspectis hominibus ac heterodoxis. Sacri textus Evangeliorum Oecolampadius, et Epistolarum sancti Pauli Lonicerus, versiones proferunt, quas ipsi Græco textui conformiores putarunt, sed a Vulgata nostra non multum abeuntes. Priore in loco ea usus est sua in Recognitione Philippus Montanus evangelici textus versione, quam reperit: alteroque in loco vulgarem Paulini textus, in Ecclesia Catholica adhibitam, substituit ac retinuit, nisi sicuti Theophylacti interpretatio illam immutare coegerit. Eorum negotium erit, qui Venetam editionem curant, ut in prædicta *Actorum apostolorum* nova versione, si quid est offensionis, abjiciant: aut Philippi Montani, imo etiam editorum Londinensium consilium sequentes, Vulgatam substituunt, locis exceptis, ubi eam immutari Theophylacti interpretatio exposcat.

Epistolarum demum quas plurimas archiepiscopus Bulgariæ scripsit, Græcus textus, ac Latina Vincentii Marinerii versio, sejunctim hactenus prodierunt; sed hanc, et illum conjunctim præstabit Veneta editio. Doctissimos viros novimus, qui versionem hanc, ceu minus accurate confectam, erratisque scatentem dolent: nosque nonnulla exempla dedimus num. 25 et alibi; sed Veneti editores hanc quoque spartam adornabunt. Plura itaque sunt quæ Venetam hanc editionem maxime commendant: tum inedita non pauca, quæ nunc in lucem prodeunt, Theophylacti opera; tum ejus lucubrationes omnes, quæ cum hactenus variis cusæ typis ac dispersæ abirent, nunc simul collectæ præstantur: tum aliæ variantium lectionum, quæ ex codicibus bonæ notæ sumptæ sunt, accessiones plures: tum denique diligentior de hisce operibus censura ac certum judicium

PHILIPPI MONTANI PRÆFATIO IN EVANGELIA.

[LXX] Ne ob varios typographorum quorundam titulos, quibus sœcum facere emptoribus solent, cum nullis aut paucis admodum locis mutatis et correctis, ne dicam corruptis, plerosque tamen emendatos, quam plurima restituta et addita, et hujusmodi alia quam plurima magnifice in speciem jactant, ut emptores splendidis hujusmodi verbis allecti, jacturam ipsi revera faciant: ne igitur, candide Lector, in hoc quoque opere tale quid contigisse suspiceris, commodum esse duxi, paucula quædam sœcum temere a nobis mutata, e primis potissimum capitibus indicare, e quibus de reliquis conjecturam facere possis, si forte illa conferre graveris. Et ne longius abeamus, ex Matthæi capite i pauca perstringamus; nam in Theophylacti præfatione plura adjecimus quam quæ commode hic inseri possint. In locum itaque illum *filius Abraham*, sic habebat prior editio, *Quare appositus David filii Abraham*, cum Romanus codex ad hunc modum habeat, *Τὸς ἔναξ προέταξε τὸν Δαυὶδ τοῦ Ἀβραάμ*; hoc est, *Cur ipsum David Abraham præposuit?* quam lectionem meliorem esse probant sequentia, et quæ in eundem locum scribit Chrysostomus. Interpres legitur videtur, *προέταξε*, etc., et paulo post ubi Matthæus scribit Judam genuisse gemellos illos, Phares et Zaram de Thamar, ita prius habebatur: *Et alius prior natus Phares est. Deinde is qui manum præmiserat vocatus est Phares, quod est dissectio*: locus etiam manifeste corruptus, cum is qui manum præmiserat vocatus sit Zara, ut patet Genesis, xxviii, et mox etiam ex hoc ipso Theophylacto. Sic itaque legendum est: *Et alius prior natus est, deinde is qui manum præmiserat. Vocatus est itaque qui prior natus est Phares, quod est i dissectio*, puncto scilicet facto post, *præmiserat*, ut ibi natus est subintelligas: et deinde addatur, *vocatus est itaque*, etc. Item non ita multo post, illic, *Omnes igitur generationes*, etc., sic habebatur: *In tres ordines distribuit generationes, ut monstret, quod Judæis nihil profuerit, licet iudicibus fuerint subditi usque ad Christum*: etiam hic locus mutilus est ac multum depravatus, quandoquidem iudicium tantum mentionem faciat, qui ad tres illos ordines sive tessaradecades respondere non possant. Græca autem in adeo manifestis erratis hic ascribere nihil opus esse puto, ne frustra lectorem oneremus, e quibus sic locum hunc restituimus. *In tres ordines distribuit generationes, ut monstraret quod Judæi, sive a iudicibus gubernarentur, ut qui usque ad David: sive a regibus, ut qui usque ad transmigrationem: sive a sacerdotibus, ut qui usque ad Christum: nihil tamen ad virtutem profecerant*, etc; quam lectionem veram ostendunt tum præcedentia, quod ait, *propterea generationes in tres ordines distribuitas*, tum mox sequentia de vero et Iudice et Rege et Sacerdote Christo. Quam etiam sententiam habet Chrysostomus, quem fere noster Theophylactus sequitur. Eodem hoc primo capite, ibi: *Ne timeas*, ex una annotatione duas faciens, et accipe pro accipere ponens, sententiam turbat: quod et paulo post diversas ratione facit, duas annotationes in unam contrahens. Ut interim sileam de dictionibus multis passim omissis, et aliis non paucis multum depravatis; quæ facile deprehendet qui vel unum caput hoc primum et præfationem cum priori editione conferre volet. Capite autem octavo, ibi, *Hæc autem dicebat, quasi pigeret eum comitatus ejus*, Græca sic habent, *Ταῦτα δὲ εἶπεν ὡς ἂν κίτη αὐτὸν μεταβληθῆντα ἀκολουθεῖν*. Hoc est, *Hæc autem dicebat quo persuaderet illi, ut mutatis moribus sequeretur*: Capite item sequenti multa erant omissa, et quædam male versa: ut illud in fine capituli, *messem vocat multitudinem ministerii quo egebant*, cum Græca sic habeant, *θεριστὸν ὀνομάζει: τὸ κληθὸς τὸ χρῆζον τῆς θαλασσίας*, id est, *messem vocat multitudinem curationis agentem*. Et cap. xv, ibi, *Ad Judæos qui sunt oves, quæ perdiderant ea quæ illis concredita erant*, Græca sic legimus, [LXX] *Εἰς τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ἀπολωλότα εἰς τὰ πρόβατα ἀπὸ κακίας τῶν ἐμπιστευθέντων αὐτῶ* hoc est, *Ad Judæos qui sunt oves perditæ eorum vitio, quibus fuerant concredita sive commissa*. Nam Græci quemadmodum active dicunt, *commisit tibi hæc rem*, sic et passive, *tu es commissus hæc rem*, pro *commissam habes*. Quæ etiam locutione Græca utuntur nonnunquam poetæ Latini, ut Horat. de senibus avaris:

Lævo suspensi loculos tabulamque laerto,

pro *suspensos loculos et tabulam suspensam habentes*. In hoc etiam capite, ut in aliis præcedentibus et sequentibus, permulta fuerant prorsus omissa, quædam inversa multumque depravata.

Sed ad alios evangelistas properans, illud unum ex Matthæo abijciam, quod habetur capite vicesimo primo de turbis simplicibus. *Neque, inquit, invidabant Christo, neque opinionem indignam de Christo habebant: ideo et nunc prophetam illum dicunt: nunquam autem, si sine articulo dicatur, etc.*, cum Græca longe secus habeant: ut οὕτε ἐφθόνουν τῷ Χριστῷ, οὕτε πάλιν τὴν προσηκουσάν περὶ αὐτοῦ ὑπέληψιν εἶχον. Αἰὸ καὶ νῦν προφήτην αὐτὸν λέγουσι, μήποτε δὲ, ἐπὶ μετὰ τοῦ ἄρθρου φασὶν ὁ προφήτης, δύναται νοηθῆναι, ὅτι οὕτως ἐστὶν ὁ προσδοκώμενος προφήτης, hoc est: *Neque invidabant Christo, neque rursus contumeliosam de ipso habebant opinionem. Ideo et nunc prophetam ipsum dicunt, nisi forte quandoquidem*

eum articulo dicunt δ προφήτης, id est propheta ille, possit intelligi quod iste sit qui expectabatur propheta. Ad quæ pulchre quadrant reliqua. Lapsus occasionem dedit, opinor, quod μήποτε δὲ, verterit, nunquam autem : ad quod cætera aptare cupiens, totam invertit sententiam ; cum μήποτε hoc loco non sit negantis, sed addubitator decernentis, pro fortasse, aut nisi forte. Quæ in significatione frequenter accipit noster hic Theophylactus, ut capite hujus XIII, ibi μήποτε δὲ, vertebat, absit autem ; cum fortasse autem, dicere debuisset : quod his eodem capite facit, male rejiciens quæ Theophylactus admittit. Matthæi etiam XXII, et Marci XV, etc., eodem modo accipitur. Sed quid his immoror, cum nullum omnino caput sit, in quo non multa sint restituta ? Videor itaque ne in his prolixior fuerim : ideoque ex reliquis evangelistis pauciora perstringam. Marci primo Judæos notans, qui Scripturas negligebant, sic inquit, 'Ἄλλ' οὐκ ἐγώ-ρουσιν αὐτὰς οὐδὲ ἱερύων, id est, Sed ipsi non excolebant eas nec scrutabantur ; prius autem scriptum erat, sed non ipsi colebant agros neque inquirebant. Et paulo ante hic negatio, neque, omiſsa sensum contrarium exprimebat. Et ne diutius immoror, si quis totum hoc caput primum excutere velit, deprehendet multa omiſsa, et non pauca corrupta, sicut et capite proxime sequenti, ut ex multis indicem, ubi ait, quod David fugiens a facie Saulis, gladium Goliath ablatum obtulit Domino : cum legendum sit, gladium Goliath oblatum Domino, abstulit ut habent Græca, eisque astipulatur historia I Reg. cap. XXI. Initio item sequentis capituli locus plane depravatus contrariam reddebat sententiam. Sed ad Lucam propero, cujus caput primum et secundum multis scatebant mendis, ut et proxime sequens : ubi præter multa omiſsa, fortasse quædam fuerant non satis intellecta : ut quod ὅσον ὄπω, vertat, quantum nunquam, cum vertendum esset mox aut paulo post : ut sensus sit, mox a prædicatione Joannis prædicaturum esse Dominum. Eodem lapsu corrupta fuit sententia cap. XVIII, ubi ὅσον ὄπω, vertebat nondum, cum sensus postulet, ut mox, sive paulo post dicatur. Capite autem XIV, ubi declarat, per eum qui juga bonum emerit, significari, eum qui circa terrena esset occupatus, spiritualem cœnam negligere, affert Sæpientis auctoritatem ad hunc modum : Quid calumniatur qui alteri prævalet ? Sed quid, quæso, istud ad propositum ? ubi Græce sic habent, Τί σοφισθῆσεται ὁ κραιῶν ἀράτρου, id est, In quo sapiens erit qui tenet aratrum ? quemadmodum habemus Ecclesiastici XXXVIII, secundum Septuaginta, quos hic, ut alii Græci, sequitur : quod quidem proposito pulchre convertit ; aratro enim juga bonum admoventur. Sic et cap. XII, secundum Septuaginta legendum est ; et reboventur in eo omnes filii Dei, Deuter. tricesimo secundo. Eodem vicesimo secundo capite, multa etiam alia emendata videre licet. Denique ut ex primo etiam Joannis capite quædam deprimamus, ibi, Et lux in tenebris lucet, declarans lucem in tenebris lucere. Sic posuerat : Nam et in morte factus est, quasi fuisse victus, ita ut cogeret hinc illum emigrare, etc. Ubi nam, quæso, lux in morte hic lucere, et vires suas exserere dicatur ? Proinde sic ad exemplar Græcum restitimus. Nam et ipse mortuus sic mortem superavit, ut et eos quos prius absorpserat, cogeret ipsam evomere. Similia sententia habetur I ad Cor. cap. XV, ibi, Postremus hostis destruetur mors. Et paulo post Joannem Præcursorem de sua [LXXI] nativitate sermonem habere, dicere videtur ; et multa alia hoc eodem capite non satis convenientia. Initio item secundi capituli de Virgine Matre loquens, ait : Habens opinionem suæ erga illum potestatis. Hæc verba sonare videntur, quod ipsa sibi eam potestatem esse in Christum arbitraretur, ut imperare posset, ut aquam in vinum converteret : cum Græca longe diversum sensum præ se ferant, nempe quod Virgo magnam concepisset de Christi potestate opinionem : ex his, quæ et in ipsius conceptione et nativitate extenerant, etc. Quod autem ibi statim sequitur, ut oraret Deum, pro orare eum ; item et ex animo, pro et examine, et hujusmodi multa, scribæ potius aut typographo quam interpreti imputanda, lectoris industria emendari potuissent. Cæterum ubi nono capite docet per Ezechielem dicens : Patres comederunt, etc., quædam illic prætermissa contrariam admitterent sententiam ; ut et capite sequenti, ubi pro cognoscunt enim legendum est, non enim cognoscunt, ut habent Græca : alioqui glossa cum textu pugnaret. Sed quod eodem capite pro apostasis, apostolos haberemus ; item quod pro ex ipso, scriptum esset ex Ægypto ; unde etiam suspicor locum mire fuisse corruptum, ubi de malis pastoribus et avaris querebatur : Non enim, inquit, quærebant utilitatem ex Ægypto, sed turpe lucrum ; cum legi debeat, non enim quærebant populi utilitatem, sed ex ipso turpe lucrum. Ista, inquam, et ejusmodi pleraque alia impressori potius quam interpreti ascribi possent. Quod autem plerisque in locis permulta fuerint omiſsa, ex quibus sequentia pendebant, non tantum dictiones aliquot dico, sed versus permultos, atque adeo paginas totas, quodque sæpiuscule negatio contra auctoris mentem aut omiſsa, aut injecta contrariam inducat sententiam ; scribæ, aut typographo, an interpreti, mutilo codici imputandum sit, aliorum esto judicium. Mihi abunde satis fuerit, si favente Altissimo publicam studiorum utilitatem pro nostra qualicumque mediocritate nonnihil adjuverimus. Interpres quidem certe Joannis ultimo codicem suum mutilum fuisse constitetur : fieri tamen potest, ut etiam ille quibusdam in locis nostro emendatior fuerit : ideoque quædam intacta reliquimus, sive quod ad sensum bene quadrarent, sive quod non magni essent momenti, etiamsi ad Græcum nostrum Codicem non omnino respondeant. Nonnunquam autem in margini diversam lectionem adjecimus, idque potissimum cum utraque defendi posset : priore quidem in contextu relicta, sed hujusmodi notis †] inclusa, penes lectorem judicium relinquentes, utrum sequi malit. Sed hæc fortasse, dum morosis occurrere studemus, apud tuam facilitatem nimium multa. Bene vale, candide Lector, et quæ pro nostra qualicumque mediocritate in publicam utilitatem proferimus, boni, quæso, consule. Lutetiæ ex museo nostro Turnacensi 1515. Et rursum 1552.

STUDIOSIS SACRARUM LITTERARUM.

[LXXII] Cum multæ res sint, quarum usus utilitati atque etiam ornamento nobis esse soleat, fieri tamen videmus, ut earum rerum quædam jaceant, quædam etiam prorsus intereant. Hujusmodi sunt humana: mutari omnia constat, nihil idem semper est. In litteris quidem maximam jacturam fecimus; ita multa veterum scripta temporum calamitate perierunt. Sed, o præclarum virum, qui novam hanc edendorum librorum rationem invenit! Cum enim sacrarum Litterarum studia, multis in lucem scriptoribus odiis, qui hæctenus in tenebris delituerant, in dies magis ac magis a doctissimis viris excolantur, et præclara eruditorum hominum ingenia in his sese exercent, quantum animo possum, maximam capio voluptatem, propterea quod divino quodam munere id factum videtur, ut excellenti ingenio ac doctrina viri his se studiis dederint, quibus non inanem quamdam apud homines gloriolam aucupamur, sed nobis ad immortalitatem viam communimus, ut, despecta penitus rerum humanarum imbecillitate, animum ad celestis erigamus, summumque illum ac præpotentem Deum toto pectore amplemur, ita ut quam misera, dum in hac vitæ quasi peregrinatione sumus, nobis cum corporibus sit contagio, sed ea nobis una et præcipua cura, ut his soluti vinculis in celestem illam patriam, unde paucis ante annis demissi fuimus, remigremus. Verum (a) cum nulla re magis quam Evangelii lectione adjuvemur, qua ad celestis vitæ imitationem institumur, non inutilem nostram operam fore judicavimus, si Græcam et e regione Latinam nunc primum Theophylacti in Evangelia interpretationem, summam videlicet quamdam fere e Chrysostomi commentariis decerptam, publice legendam emitteremus: præsertim cum in ea, quæ in Latinum superioribus annis versa est, multa desint, plura vero perperam legantur, sive veteris exemplaris, sive interpretis, Oecolampadii præsertim, ea culpa fuerit. Plane hoc beneficium, quantumcumque est, quod certe maximum est, Morellorum virtuti debetur. Viri quippe benignitate insignes, ad reipublicæ utilitatem et commoda nati, veterem consuetudinem servant, excitant bonas artes quovis sumptu, quovis præmio, ut quæ veterum Græciæ Patrum monumenta celebrantur, ea hac ætate minime desideremus. Itaque nostrum est, ut eis non modo pro Theophylacto, quem habemus, sed etiam pro iis quæ expectamus, et vitæ diuturnitatem, et quæ optima habentur in vita, a Deo precemur. Valete.

(a) Ut habeat Lector unde noscat quam ridicule hanc præfationem interpolaverit editor Parisiensis, legat, quæ hicsistimus, genuina Romani editoris verba: « Verum cum nulla re magis quam Evangelii lectione adjuvemur, qua ad celestis vitæ imitationem institumur, non inutilem nostram operam fore judicavimus, si Græcam Theophylacti in Evangelia interpretationem, summam videlicet quamdam fere e Chrysostomi commentariis decerptam, publice legendam emitteremus; præsertim cum in ea, quæ in Latinum superioribus annis versa est, multa desint, plura vero perperam legantur, sive veteris exemplaris, sive interpretis ea culpa fuerit. Plane hoc beneficium, quantumcumque est, quod certe maximum est, Pauli III. divini virtuti debetur. Pontifex benignitate insignis, natus ad tollenda humani generis incommoda, veterem consuetudinem servat, excitat bonas artes quovis sumptu, quovis præmio, facit, ut qui pontifices beneficentiæ laude celebrantur, eos hac ætate minime desideremus; itaque nostrum est, ut ei non modo pro Theophylacto, quem habemus, sed etiam pro iis quæ expectamus, et vitæ diuturnitatem, et quæ optima habentur in vita, a Deo precemur. Valete. » EDIT. PATR.

ADMONITIO

In varias lectiones ex codicibus S. Marci Venetis et Patavino uno depromptas.

Variæ lectiones quæ in Theophylacti Commentariis in quatuor Evangelia, breviores, prolixioresque, plurimæ occurrunt, ex Venetis codicibus Marcianis quinque, et Patavino uno Sanctæ Justine desumptas, benevolo studiosoque Lectori sistimus omnes, quæ bonæ alicujus frugis visæ sunt. Primo simul offeruntur loco, quas Veneti bibliothecæ sancti Marci codices præstant, 26, 29, 30, 31 et 32, et has excipiunt aliæ decerptæ ex Patavino. Ejuacemodi vero lectionum aut certe perspicua alicubi veritas, aut passim utilitas, atque plurimum fortasse redundantia ut innotescant, sedulo animadvertendum est, textum Græcum, qui tum in editione Parisiensi anno 1631 curata, tum etiam in Veneta nostra prostat, illum esse qui prima vice anno 1542 typis Romanis prodiit, ex codice Vaticano sumptus: Latinamque e regione positam interpretationem minime ex eodem expressam censi debere, cum ea sit quam Joannes Oecolampadius, Græcum alium et alicubi discrepantem textum sub oculos habens adornavit, a Philippo Montano postea Romanum textum conferente emendata. Hinc vero ad varias quod attinet lectiones, quas ex Venetis Marcianis codicibus diligentia summa eruit Georgius Constantini, natione Græcus, ex Joannina urbe Epiri:

facile ac tuto quisquis eas attentius expendat, judicare poterit, abundare alias, plerumque prolixiores, neque in codice Œcolampadii repertas esse : aliasque, videlicet breviores, exstasse plerasque in eodem Œcolampadii codice, utpote Latinæ ipsius interpretationi apprime convenientes ; et alias demum esse, quæ non modico emolumento textus uterque corrigi et perfici sine dubio potest. Num vero lectiones istas Theophylactum habere parentem, dicendum fuerit? Nihil obstat, quominus breviores, fere omnes, revera scripserit ille : verum nec abnuere aut volumus, aut audemus, quin ipsum prolixiores aliquæ deceant veluti auctorem, quas utique et contextus alicubi admittere ac sensus postulare videtur. At viro clarissimo plerasque tribuendas non esse, nemo non colligat ex ipsa styli aliquando discrepantis ratione, vel etiam nimia enarrationis prolixitate abs genio Theophylacti aliena, vel nulla demum quæ appareat, lectionum cum præcedentibus et subsequentibus connexionem. Fuerint Græci posteriores, qui, Theophylacti studiosi, cum opus ejus animadverterent ex aliorum, maximeque Chrysostomi, dictis compilatum, integrum sibi esse duxerunt ut margini inscriberent, quæ postea in textum irrepere, vel propria, vel aliunde sumpta additamenta : quibus, quæ minus clara, aut certe diminuta videbantur in Commentariis, illustrarentur. Quæ licet nobis arrideat sententia, pretium attamen operæ fuit, ut variantes hujusmodi, sive breves, sive longiores, luce publica donaremus, eruditibus lectoribus relinquentes, ut suum et ipsi de hisce judicium ferant, ex eisdemque quæcunque demum sint, quæcunque capere emolumentum valeant. Varias lectiones ex codice Patavino diligentissime maximaque solertia collegit omnes vir clarissimus, quem honoris causa nominamus, D. Athanasius Peristianus, ejusdem sanctæ Justinæ monachus ordinis Sancti Benedicti, et bibliothecæ custos : earum vero, quas hic damus, delectum fecit P. Bonifacius Finetti ordin. Prædic. De codicis hujus præstantia, quam peritissimus Bernardus Montfauconius, ordinis S. Benedicti asceta Sanmauræus, in *Diario Italico* testatus est, lego quæ prævia in Dissertatione dicta sunt num. 52 (a). Porro ejus varias lectiones ita Latinæ Œcolampadii versionis, ubi intactam reliquit eam Montanus, passim conveniunt, ut codici Græco, quo usus est primus interpretæ, dicti Patavini multis in locis debeat simillimus ; verum et ipsum alicubi corrigi et perficit. Unum superest, de quo Lector benevolus postremo loco admonendus est : adnotationes eas nempe, aut emendationes, quas in Commentariis ad marginem inferiorem appositæ exhibet editio Veneta, edito Romano textui Græco consonas esse : earumque non paucas prætermitti potuisse, cum Latina prior interpretatio, quam emendari aut meliorem fieri censebat adnotator, tametsi a Romano textu differat, variantibus tamen lectionibus, quas aliis ex codicibus Græcis damus, plerumque conveniat.

(a) Versiculi sequentes in hoc codice exstant autè Commentarium in Joannem :

*Ἐβληπτον ἐξήγημα τοῦ Βουλγαρίας
Ἐθαγγελίων τῶν κατὰ Ἰωάννην·
Ἦ πατρις ἦν Ἐββοία, καὶ βλος λόγοι,
Θεῖος δὲ κληρος, καὶ τάφος Βουλγαρία.*

*Præclarus Commentarius archiepiscopi Bulgaria
Evangelii secundum Joannem :
Cui patria fuit Eubœa, vita litteræ,
Sors divina, et sepulcrum Bulgaria.*

Cum dubitari vix possit, pro Εβοία legendum Εββοία, Eubœa, ut in Latina versione positum est ; hinc ex hoc codice (præsertim si tantæ sit antiquitatis, quantæ illum esse putavit Montfauconius), valide confirmatur sententia, quæ Theophylactum *Chalcide* in Eubœa, seu in alio quopiam prope *Euripum Chalcidicum* loco, ortum esse tradit : perquam enim verisimile est, hujus Codicis scriptorem, seu quicumque alius horum versiculorum auctor extiterit, memoriæ consignasse id quod pervulgatum erat suo tempore, quo vera Theophylacti patria nota cuilibet esse facile poterat. Hac de re vide Dissertationem præviam n. 17.

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

ΕΡΜΙΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

THEOPHYLACTI

ARCHIEPISCOPI BULGARIE.

ENARRATIO IN EVANGELIUM MATTHÆI.

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΟΥ ΜΑΤΘΑΙΟΥ
ΚΑΤΑ ΣΟΦΡΟΝΙΟΝ.

SOPHRONIUS DE MATTHÆO EVANGELISTA.

Matthæus, qui et Levis, e publicano apostolus, in Judæa primus ob eos, qui e circumcissione crediderant in Christum, caractere verboque Hebraico Evangelium suum scripsit, quod qui postea Græce transtulerit, ignoratur. In bibliotheca Cæsarem Pamphylî martyris estamnum hodie textus ejus Hebraicus studiose servatur. Eum ipsum transcribendi mihi copia facta est a Nazareis qui in Beroæa Syriæ habitant, quique illo utuntur inter se. Unde facile persuadeor, quod ubicunque Evangelista sive propria sponte, sive ex persona Christi Salvatoris, testimonio Veteris Testamenti Scripturarum usus est, non secutus sit authenticam Septuaginta Interpretum versionem, sed textum Hebraicum. Ut patet ex hisce locis: Ex Ægypto vocavi Fillum meum, et Nazareus vocabitur.

Α Ματθαῖος, ὁ καὶ Λεβί, ἀπόστολος ἀπὸ τελωνῶν, ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ πρῶτος διὰ τοὺς ἐκ περιτομῆς πιστεύσαντας Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, γράμμασιν καὶ ῥήμασιν Ἑβραϊκῶς συντάξεν, ἀγνωσμένου τοῦ μετὰ ταῦτα εἰς Ἑλληνικὸν τοῦτο μεταφράσαντος. Τὸ δὲ Ἑβραϊκὸν ἄχρι τῆμερόν ἐστιν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Καίσαρειας τῆς παρὰ Παμφίλου μάρτυρος περιουσίας κατασκευασθείσης. Ἐμοὶ δὲ παρὰ τῶν Ναζωραίων τῶν ἐν Βεροῦσῃ τῆς Συρίας τοῦτον περὶ ἑμῶν ἄδεια παρεσχίθη τῆς τούτου μεταγραφῆς. δι' οὗ ἐστὶν ἀκριβῶς πείσθηναί, ὡς ἔνθα ἂν ὁ Εὐαγγέλιος εἴη ἐκ προσώπου οὐραίου, εἴη ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος ταῖς μαρτυρίας κατακίρηται τῶν Παλαιῶν Γραφῶν, μὴ ἀκολουθεῖν τῇ αὐθεντικῇ τῶν Ἑβδομήκοντα Ἑρμηνευτῶν, ἀλλὰ τῇ Ἑβραϊκῇ, ἀφ' ἧν τὰ δύο ἐστὶν ἐκεῖνα: Ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν Υἱόν μου· καὶ οὗ Ναζωραῖος κληθήσεται.

ΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.

SUMMA CAPITUM

ET RERUM EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM.

1. De genealogia Christi.
2. De Magis et infanticidio Herodis.

- C α'. Περὶ γενεολογίας τοῦ Χριστοῦ.
- β'. Περὶ τῶν Μάγων καὶ τῶν ἀναιρεθέντων παιδῶν.

- γ'. Πρῶτος Ἰωάννης ἐκήρυξε βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.
- δ'. Περὶ πειρασμοῦ τοῦ Χριστοῦ. Περὶ τῆς τοῦ Πέτρου, καὶ Ἀνδρέου, καὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ζεβεδίου κλήσεως.
- ε'. Περὶ τῶν μακαρισμῶν. Περὶ τοῦ μὴ φιλονεικεῖν πρὸς τὸν πλησίον. Περὶ τοῦ μὴ μοιχεύειν. Περὶ τοῦ μὴ ἀπολύειν τὴν γυναῖκα. Περὶ τοῦ μὴ ὀμῶσαι ὄλωσ. Περὶ τοῦ τὰς ὀφειλὰς ἀνέχεσθαι, καὶ ἀντισητῆναι τῷ ποτηρῷ. Περὶ τοῦ ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθρούς.
- ς'. Περὶ ἐλεημοσύνης, κροσενυχῆς, καὶ νηστείας. Περὶ τοῦ καταφρονεῖν τῶν τοῦ κόσμου.
- ζ'. Περὶ τοῦ κρίνειν μηδένα. Περὶ τοῦ αἰτεῖν καὶ ζητεῖν. Περὶ τοῦ προσέχειν ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν.
- η'. Περὶ τοῦ λεπροῦ. Περὶ τοῦ ἑκατοστάρχου. Περὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου. Περὶ τῶν λαθόντων ἀπὸ κοιλίων γόσων. Περὶ τοῦ μὴ ἐπιτραπομένου ἀκολουθεῖν. Περὶ τῆς ἐπιτιμήσεως τῶν ὀδόντων. Περὶ τῶν δαιμονιοζόμενων, ὧν εἰς δαιμόνια εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων ἐξεβλήθη.
- θ'. Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ. Περὶ τοῦ Ματθαίου. Περὶ τοῦ Σατῆρος μετὰ τῶν τελωνῶν ἐσθλοτορος. Περὶ τῆς θυγατρὸς ἀρχισυναγᾶτος. Περὶ τῆς αἰμοφροσύνης. Περὶ τῶν δύο τυφλῶν. Περὶ τοῦ δαιμονιοζόμενου κωφοῦ.
- ι'. Περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων διωταγῆς.
- ια'. Περὶ τῶν ἀποσταλόντων παρὰ Ἰωάννου.
- ιβ'. Περὶ τῶν μαθητῶν τοῖς Σάββασι ἐλλόντων στάχτας. Περὶ τοῦ ξηρῶν ἔχοντος τὴν χεῖρα. Περὶ τοῦ δαιμονιοζόμενου τυφλοῦ καὶ κωφοῦ. Περὶ τῶν αἰτούντων σημεῖον. Περὶ μηροῦ καὶ ἀδελφῶν.
- ιγ'. Περὶ τῶν παραβολῶν τοῦ σπειραντοῦ καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.
- ιδ'. Περὶ Ἰωάννου καὶ Ἡρώδου. Περὶ τῶν ε' ἄρτων καὶ τῶν β' ἰχθύων. Περὶ τοῦ ἐν θαλάσῃ περιπάτου τοῦ Ἰησοῦ.
- ιε'. Περὶ τῆς παραδόσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων. Περὶ τῆς Χαναταῆς. Περὶ τῶν θεραπευθέντων ὄχλων. Περὶ τῶν ἐκτὰ ἄρτων.
- ις'. Περὶ τῆς ὕμνης τῶν Φαρισαίων. Περὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ ἐπερωτήσεως. Περὶ τῆς ἐπιτιμήσεως τοῦ Πέτρου, ὡς μὴ Χριστὸς πάθη.
- ιζ'. Περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ. Περὶ τοῦ σεληνιοζόμενου. Περὶ τῶν αἰτούντων τὰ δίδραχμα.
- ιη'. Περὶ τῶν λεγόντων, τίς μεῖζων. Περὶ τοῦ μὴ σκαβαλλίζειν. Περὶ τῶν ς' προβάτων παραβολῆς. Περὶ τῆς ἐλέγξεως τοῦ πλησίου. Περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ δεῖν καὶ λθεῖν. Περὶ τοῦ ὀφειλοτοῦς μυρία τάλαντα.
- ιθ'. Περὶ τῶν ἐπερωτῶντων, εἰ ἐξέστην ἀπολύσαι τὴν γυναῖκα. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος πλουτοῦ τὸν Ἰησοῦν.
- κ'. Περὶ τῶν μισθουμένων ἐργατῶν. Περὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ζεβεδίου. Περὶ τῶν δύο τυφλῶν.
4. De tentatione Christi in deserto. De vocatione Petri Andreæ et filiorum Zebedæi.
5. De beatitudinibus. Quod non liceat cum proximo contendere. Quod non liceat moechari. Quod non liceat uxorem dimittere. Quod non liceat jurare omnino. Quod contumelias sustinere et diabolo resistere oporteat. Quod oporteat etiam inimicos diligere.
6. De elemosyna, oratione et jejunio. De contemptu mundi.
7. Quod non liceat de quoquam judicare. Quomodo petere et quaerere debeamus. Quod nobis cavendum sit a falsis prophetis.
8. De curatione leprosi. De centurione. De socio Petri. De his qui curati sunt a variis morbis. De non commissa sequela. De increpatione aquarum. De demoniacis quorum armonia in porcorum gregem emissa sunt.
9. De paralytico. De Matthæi vocatione. De Salvatoris refectiois cum publicanis. De filia principis synagoga. De hæmorrhœusa. De duobus cæcis. De surdo demoniaco.
10. De ordine apostolorum.
11. De iis qui missi sunt a Joanne.
12. De discipulis in Sabbato stipes vellentibus. De muliere quæ aridam manum habebat. De demoniaco cæco et surdo. De petentibus signum. De matre Christi et fratribus.
13. De parabolis seminantis et regni cælorum.
14. De Joanne et Herode. De quinque panibus et duobus piscibus. De ambulatione Christi supra mare.
15. De transgressionibus mandatorum Dei per traditionem hominum. De Chananaea. De multitudine sanata. De septem panibus.
16. De fermento Pharisæorum. De facta Cæsareæ interrogatione. De increpatione Petri remanentis Christum pati.
17. De transfiguratione Christi. De lunatico. De exigentibus didrachmam.
18. De iis qui quaesierunt, quis major. Quod neminem liceat scandalizare. Parabola de centum ovibus. De correptione proximi. De potestate ligandi et solvendi. De eo qui mille talenta debet.
19. De quaerentibus, num liceret dimittere uxorem. De divite Jesum interpellante.
20. De mercede conductis operariis. De filiis Zebedæi. De duobus cæcis.

21. *De asina et pullo. De claudis et cæcis. De ficu arefacta. De principibus sacerdotum et presbyteris Dominum Jesum interrogantibus. Parabola de duobus filiis. Parabola de vinea.* Α κα'. Περὶ τῆς ὄνου καὶ τοῦ πάλου. Περὶ τῶν χωρῶν καὶ τυφλῶν. Περὶ τῆς ξηραθμοῦ συκῆς. Περὶ τῶν ἐπερωτῶντων τὸν Κύριον ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων. Περὶ τῶν δύο υἱῶν παραβολῆς. Περὶ τοῦ ἀμπελῶνος.
22. *De inicitatis ad nuptias. De interrogantibus ob censum. De Sadducæis. De jurisperito. De factis a Domino interrogationibus.* κβ'. Περὶ τῶν καλουμένων εἰς τὸν γάμον. Περὶ ἐπερωτησάντων διὰ τὸν κῆρσον. Περὶ τῶν Σαδδουκαίων. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος νομοκῶ. Περὶ τῶν τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεων.
23. *De miseria Phariseorum.* κγ'. Περὶ τοῦ ταλανισμοῦ τῶν Φαρισαίων.
24. *De consummatione, die et hora.* κδ'. Περὶ τῆς συντελείας, ἡμέρας καὶ ὥρας
25. *De decem virginibus. Parabola eorum qui talenta acceperunt. De adventu Christi.* κε'. Περὶ τῶν δέκα παρθένων. Περὶ τῶν τὰ τάλαντα λαβόντων. Περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ.
26. *De Magdalena Dominum unguente. De Paschate. De mystica cæna. De traditione Christi. De negatione Petri.* κς'. Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρω. Περὶ τοῦ Πάσχα. Περὶ τοῦ μυστικοῦ δείπνου. Περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ Χριστοῦ. Περὶ τῆς ἀρνήσεως τοῦ Πέτρου.
27. *De Pontio Pilato præside. De resipiscencia Judæ. De flagellatione, pœnis et crucifixione Christi. Quomodo positum fuerit corpus Domini ut sepeliretur, et de custodia ejus sepulcro constituta.* κζ'. Περὶ τοῦ ἡγεμόνος Πιλάτου. Περὶ τῆς Ἰούδα μεταμελείας. Περὶ τοῦ αἰκισμοῦ καὶ τιμωρῶν τοῦ Χριστοῦ, καὶ σταυρώσεως. Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου, καὶ φυλάκων τοῦ τάφου.
28. *De resurrectione Domini. De custodibus sepulcri, iidemque resurrectionis testibus. De apparitione Christi facta apostolis et mulieribus in Galilæa.* κη'. Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἀναστάσεως. Περὶ τῶν φυλάκων τοῦ τάφου, μαρτύρων τῆς ἀναστάσεως. Περὶ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστοῦ τοῖς ἀποστόλοις καὶ γυναιξίν ἐν Γαλιλαίᾳ.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

ENARRATIO

IN EVANGELIUM MATTHÆI.

I PRÆFATIO.

Magni quidem illi, atque divini viri, qui ante datam Moysi legem vixere, non ex litteris et libris discebant, sed munda præditi mente sancti Spiritus illustratione illuminabantur, atque in hunc modum, Deo ipsis ore ad os colloquente, quæ Deo placita erant, cognoscebant. Tales erant Noe, Abraham, Job, Moyses. At postquam deteriores facti sunt homines, et indigni qui a Spiritu sancto illustrarentur et docerentur, concessit tandem misericors Deus Scripturas, ut vel per illas divina voluntatis essent memores. Ita et Christus apostolis coram in sua persona locutus est, et Spiritus sancti gratiam misit eis magistratam (a). Quorum quondam hæreses pullulaturæ erant, et mores nostri corrumpendi (b),

(a) In Edit. Lutetiana, gratiam misit doctoria.

C

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Οἱ μὲν πρὸ τοῦ νόμου ἐκείνοι θεοὶ ἄνδρες, οὐ διὰ γραμμάτων καὶ βιβλίων ἐδιδάσκοντο· ἀλλὰ καθαρὰν ἔχοντες τὴν διάνοιαν, τῇ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐφωτίζοντο ἐλλάμψει· καὶ οὕτω τὰ τοῦ Θεοῦ ἐγίνωσκον θελήματα, αὐτοῦ ἐκείνου ὁμιλοῦντος αὐτοῖς στόμα κατὰ στόμα· τοιοῦτος ἦν ὁ Νῶε, ὁ Ἀβραάμ, ὁ Ἰωβ, ὁ Μωϋσῆς. Ἐπεὶ δὲ ἠσθένησαν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἀνάξιοι ἦσαν φωτίζεσθαι καὶ διδάσκεσθαι ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δέδωκεν ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς τὰς Γραφάς, ἵνα καὶ διὰ τούτων ὑπομιμνήσκωνται τῶν τοῦ Θεοῦ θελημάτων· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς, τοῖς μὲν ἀποστόλοις αὐτοπροσώπως ὠμίλησε, καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν διδάσκαλον αὐτοῖς ἐπέμφεν. Ἐπεὶ δὲ μετὰ ταῦτα ἐμελλόν αἰρέσεις ἀναβλαστῆσαι,

(b) Ibid. quæ mores nostros depravarent.

καὶ τὰ ἦθη ἡμῶν διαφραρῆναι εὐδίκησε γραφῆναι ἅ ἑ
τὰ Εὐαγγέλια, ἵνα ἐκ τούτων διδασκόμενοι τὴν ἀλή-
θειαν, μὴ παρασυρῶμεν ὑπὸ τοῦ ψεύδους τῶν αἰρέ-
σεων, μηδὲ παντελῶς διαφραρῶσι τὰ ἦθη ἡμῶν. Τέσ-
σαρα δὲ δίδωκεν ἡμῖν Εὐαγγέλια, τυχόν, διότι τὰς
καθολικὰς τέσσαρας ἀρετὰς ἐκ τούτων μανθάνομεν,
τὴν ἀνδρείαν, τὴν φρόνησιν, τὴν δικαιοσύνην, καὶ τὴν
σωφροσύνην. Τὴν μὲν ἀνδρείαν, ὅταν λέγῃ ὁ Κύριος·
« Μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτείνοντων τὸ σῶμα, τὴν
δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτείνειν. » Τὴν δὲ φρό-
νησιν, ὅταν παραινῇ· « Γίνεσθε φρόνιμοι, ὡς οἱ
ὄφεις. » Τὴν δὲ δικαιοσύνην, ὅταν διδάσκη· « Καθὼς
θάλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποι-
εῖτε αὐτοῖς ὁμοίως. » Τὴν δὲ σωφροσύνην, ὅταν ἀπο-
φαίνῃται· « Ὁ ἐμβλέψας γυκακί πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι
αὐτῆς, ἥδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. »
Καὶ ἄλλως δὲ· Τέσσαρά εἰσιν Εὐαγγέλια, διότι στυ-
λαὶ εἰσὶ ταῦτα τοῦ κόσμου. Τοῦ δὲ κόσμου τέσσαρα
μέρη ἔχοντος, Ἀνατολὴν, Δύσιν, Ἄρκτον καὶ Με-
σημβρίαν, ἔπρεπεν εἶναι καὶ τοὺς στύλους τέσσαρας.
Καὶ ἄλλως δὲ· Τέσσαρά εἰσιν Εὐαγγέλια, διότι καὶ
τέσσαρα ταῦτα περιέχει· ἡγουν δόγματα, ἐντολάς,
ἀπειλάς, καὶ ἐπαγγελίας· καὶ τοῖς μὲν πιστεύουσι
τοῖς δόγμασι, καὶ τὰς ἐντολάς τηρήσασι, τὰ μέλλοντα
ἀγαθὰ ἐπαγγέλλονται· τοῖς δὲ μὴ πιστεύουσι τοῖς
δόγμασιν, ἢ τὰς ἐντολάς μὴ φυλάξασιν, αἱ μέλλουσαι
ἀπειλοῦνται κολάσεις. Εὐαγγέλιον δὲ λέγεται, διότι
ἄγγελλει ἡμῖν πράγματα εὐ καὶ καλῶς ἔχοντα, τού-
τέστιν ἀγαθὰ, ἀφασιν ἀμαρτιῶν, δικαιώσιν, ἀνοδὸν
εἰς οὐρανοὺς, υἰοθεσίαν Θεοῦ. Ἄγγελλει δὲ καὶ ἐπι-
εὐκόλως ταῦτα λαμβάνομεν. Μὴ γὰρ ἐκοπιάσαμεν
ἡμεῖς ἐπὶ τῇ κτήσῃ τούτων τῶν ἀγαθῶν, ἢ ἐξ ἰδίων
κατορθωμάτων ταῦτα ἐλάδομεν, ἀλλὰ χάριτι καὶ φι-
λανθρωπῆ Θεοῦ, τηλικούτων ἀγαθῶν ἡξιώθημεν.

Κατὰ Ματθαῖον. Τέσσαρες μὲν εἰσιν οἱ εὐαγγε-
λισταὶ· τούτων δὲ οἱ μὲν δύο, Ματθαῖος καὶ Ἰωάν-
νης, ἦσαν ἐκ τοῦ χοροῦ τῶν δώδεκα. Οἱ δὲ δύο, Μάρ-
κος φημὶ καὶ Λουκᾶς, ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα. Ἦν δὲ ὁ
μὲν Μάρκος ἀκόλουθος καὶ μαθητὴς Πέτρου· ὁ δὲ
Λουκᾶς, Παύλου. Ὁ τοῖνον Ματθαῖος, πρῶτος πάν-
των ἔγραψε τὸ Εὐαγγέλιον Ἑβραϊδὶ φωνῇ, πρὸς τοὺς
ἐξ Ἑβραίων πιστεύσαντας, μετὰ ὀκτῶ ἔτη τῆς τοῦ
Χριστοῦ ἀναλήψεως· μετέφρασε καὶ τοῦτο Ἰωάννης
ἀπὸ τῆς Ἑβραϊδοῦ γλώττης εἰς τὴν Ἑλληνίδα, ὡς
λέγουσι. Μάρκος δὲ, μετὰ δέκα ἔτη τῆς ἀναλήψεως
ἔγραψε, παρὰ τοῦ Πέτρου διδάχθεις. Λουκᾶς δὲ,
μετὰ πεντεκαίδεκα. Ἰωάννης δὲ ὁ θεολογικώτατος,
μετὰ τριάκοντα δύο· λέγουσι γὰρ ὅτι μετὰ τὸν θάνα-
τον ἐκεῖνων ἐπιζήσαντι αὐτῷ, προσηνήχθη τὰ τρία
Εὐαγγέλια, ἵνα ἴδῃ αὐτὰ καὶ κρίνῃ, εἰ ἀληθῶς συν-
εγράφησαν· ὁ δὲ Ἰωάννης ἰδὼν αὐτὰ, καὶ τῆς ἀλη-
θείας χάριν ὑπεραποδεξάμενος, ὅσα ἐκεῖνοι παρέλει-
ψαν, αὐτὸς ἀνεπλήρωσεν. Ὅσα τε συντόμως εἶπον

operæ pretium visum est, 2 ut scriberentur et
Evangelia, quo discentes ex illis veritatem, non
hæreseon mendaciis deciperemur, moresque nostri
non prorsus pessundarentur. Quatuor autem Evan-
gelia nobis dedit, fortassis ideo, quia quatuor virtutes
universales ex eis discimus, fortitudinem, pru-
dentiam, justitiam et temperantiam. Fortitudinem
quidem, cum dicit Dominus : « Ne timueritis eos
qui occidunt corpus, animam autem occidere
non possunt » : » prudentiam vero, quando ad-
monet : « Estote prudentes, ut serpentes » : » justiti-
am autem, quando docet : « Sicut vultis ut faciant
vobis homines, ita et vos facite eis » : » temperan-
tiam quoque, quando affirmat : « Omnis qui aspe-
xerit mulierem, ut concupiscat eam, jam mœchatus
est eam in corde suo ». » Alio quoque modo.
Quatuor sunt Evangelia, quia ipsa sunt columnæ
mundi. Cum autem mundus quatuor partes habeat.
Orientem, Occidentem, Septentrionem, et Meri-
diem (a), decebat et columnas quatuor esse. Alio de-
nique modo. Quatuor sunt Evangelia, quoniam et hæc
quatuor continent : videlicet, doctrinam, mandata,
minas, et promissiones ; et iis quidem qui doctrinæ
fidem adhibuerint, quique mandata servaverint,
futura bona promittuntur : iis vero qui doctrinæ
non crediderint, nec mandata servaverint, futura
intentantur supplicia. At vero Evangelium dicitur,
eo quod nuntiet nobis res prosperas, et bene se
habentes, hoc est bona : nempe remissionem pecca-
torum, justitiam, reditum in cœlos, adoptionem in
filios Dei. Nuntiat autem, quod facile et gratis læ ;
accepimus, neque nostro labore assecuti simus hæc
bona, neque ea ex nostris accepimus bonis ope-
ribus, sed gratia et misericordia Dei talia bona
consecuti simus.

Secundum Matthæum. Quatuor sunt evangelistæ,
quorum duo, Matthæus et Joannes, ex numero et
choro duodecim sunt : alii vero duo, Marcus et
Lucas, ex septuaginta. Erat autem Marcus discipulus
et comes Petri, Lucas vero Pauli. Igitur Mat-
thæus omnium primus scripsit Evangelium Hebraico
idiomate ad eos qui ex Hebræis crediderant, octo
annis post assumptum in cœlos Christum. Porro
Joannes hoc ex Hebraica lingua in Græcam, ut
ferunt, interpretatus est. At Marcus post decem an-
nos assumpti Christi, ex ore Petri edoctus, scripsit :
Lucas autem post xv annos. Denique Joannes Theo-
logus post triginta duos annos. Referunt enim, quod
illi post mortem illorum superstitione allata fuerint tria
Evangelia, ut videret ea atque judicaret, num illa
vere conscripta fuissent. Joannes autem, cum hæc
vidisset, ut erat amplioveritatis gratiam sorti-
tus, adimplevit quæcumque ab aliis prætermissa
fuerant, et quæ succinctius alii dixerant, ipse fusius

¹ Matth. x, 28. ² Ibid. 16. ³ Matth. vii, 12. ⁴ Matth. v, 28.

(a) Edit. Lut. Quia totidem sunt mundi partes,
et columnæ, mundi autem quatuor plagas habentis,
quatuor quoque esse columnas decebat, nimirum

Orientem, Occidentem, Septentrionem et Meri-
diem.

¶ In suo Evangelio tradidit. Quocirca a sublimi theologia¹ initium fecit; siquidem enim alii nullam fecerant mentionem quod Verbum Dei exstiterit ante sæcula, ipse hac de re divine prodidit, ut ne putetur Verbum Dei purus homo, hoc est, absque deitate esse. Matthæus enim de sola substantia Christi in carne disserens ad Hebræos scribebat, quibus sufficiebat discere quod ex Abraham et David natus esset Christus. Nam qui ex Hebræis crediderit, contentus est, si certior fiat ex Abraham et David natum esset Christum. Atenim, numquid sufficiebat unus evangelista? Audi, sufficiebat quidem, sed ut uberius veritas monstraretur, quatuor conscribere permisi sunt. Nam cum videris hos quatuor, qui non in unum locum convenerunt, neque consederunt simul, aliis et aliis in locis vitam egisse, et de eisdem rebus quasi ex uno ore scripsisse, non admiraberis Evangelii veritatem, sed fateberis, quod ex Spiritu sancto locuti fuerint. Et ne mihi dicas quod non consonent in omnibus. Vide enim, in quibus dissonent: num ille dixit, Natus est Christus, alius autem dicit, non? Aut alius quidem quod resurrexerit, alius vero, non? Absit. Concordes enim sunt in his quæ magis necessaria et præcipua. Igitur si in præcipuis non sunt divisi, quid miraris, si in minimis videantur variare? nam hac de causa quod non in omnibus consonant, magis vera loquuntur: alioqui suspecti haberi potuissent, quod non inter se consedisent, et habito consilio mutuo scripsissent: nunc autem cum quod prætermisit hic, scripsit ille, hæc sola est causa quare in quibusdam variare videantur. Et hæc quidem sic se habent. Nos autem seriem contextus aggrediamur.

CAPUT I.

De genealogia Christi.

Vers. 1. « Liber generationis. » Quam ob causam non dixit, visio, vel sermo, sicut prophetæ qui suos libros sic inscripserunt? Visio quam vidit Isaias², et, Sermo qui factus est ad Isaiam. Queris ut discas? Prophetæ loquebantur ad duros corde et inobedientes, et ideo dicebant, divina est visio, et sermo est ex Deo, ut timeret populus, et non contemneret dicta. Matthæus autem, sermonem habebat ad credulos, gratos et obedientes, et propterea nihil tale prædixit, quale prophetæ. Possem autem et aliud dicere, quod prophetæ mente videbant ea quæ videbant, Spiritu sancto apparitionem faciente, et propterea visiones vocabant. Matthæus autem non mentaliter, et per apparitionem Christum vidit, sed corporaliter cum eo fuit, et sensibiliter audiit eum, videns eum in carne: et idcirco non dicit, visio quam ¶ vidi, hoc est, apparitio, sed, « Liber generationis Jesu. » Nomen Jesu non est Græcum, sed Hebræicum, et interpretatur, Salvator. Jesu enim salus apud Hebræos dicitur. « Christi. » Christi dicebantur reges et sacerdotes. Inauguebantur enim

¹ Isa. v, 21.

Δ ἔκλεινοι, αὐτὸς ἐπλάτυνον ἐν τῷ ἰδίῳ Εὐαγγελίῳ. Δὲ καὶ ἀπὸ θεολογίας ἤρξατο. Ἐπει γὰρ οἱ ἄλλοι οὐκ ἐμνήθησαν τῆς πρὸ αἰώνων ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, αὐτὸς ἐθεολόγησε περὶ ταύτης, ἵνα μὴ νομισθεῖν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, φίλος ἄνθρωπος εἶναι, τουτέστι εἶχε θεότητος. Ματθαῖος γὰρ περὶ τῆς κατὰ σάρκα μόνης ὑπάρξεως τοῦ Χριστοῦ διαλέγεται· πρὸς γὰρ Ἑβραῖους ἔγραψεν, οἷς ἄρκετον ἦν τὸ μαθεῖν ὅτι ἀπὸ Ἀβραὰμ καὶ Δαυὶδ ἐγεννήθη ὁ Χριστός. Ἀναπαύεται γὰρ ὁ ἐξ Ἑβραίων πιστεύσας, ὅταν πληροφορηθῇ ὅτι ἀπὸ Δαυὶδ ἐστὶν ὁ Χριστός· ἀλλὰ λέγεις μοι, ὅτι, οὐκ ἤρκει εἰς εὐαγγελιστῆς; Ἄκουε τοίνυν, ὅτι ἤρκει μὲν, ἀλλ' ἵνα δευχθῇ μᾶλλον ἡ ἀλήθεια, διὰ τοῦτο τέσσαρες συναχωρήθησαν γράφαι. Ὅταν γὰρ ἴσῃ; τοὺτους τοὺς τέσσαρας, μὴ συνελθόντας, μηδὲ συγκαθίσαντας; ἀλλήλους, ἀλλ' ἄλλον ἀλλαχοῦ ὄντας, εἶτα γράφοντας περὶ τῶν αὐτῶν ὡς περ ἀφ' ἑνὸς στόματος, οὐκ ἂν θαυμάσαις τὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἀλήθειαν, καὶ εἰποὺς ὡς ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐλάλησαν; καὶ μὴ μοι λέγε ὅτι οὐκ ὁμοφωνοῦσιν ἐν πᾶσιν· ἴδε γὰρ ἐν τῶσιν οὐκ ὁμοφωνοῦσιν. Ἄρα ὁ μὲν εἶπεν ὅτι ἐγεννήθη ὁ Χριστός, ὁ δὲ λέγει ὅτι οὐ; Ἡ ὁ μὲν, ὅτι ἀνέστη, ὁ δὲ, ὅτι οὐ; Μὴ γένοιτο. Ἐν γὰρ τοῖς ἀναγκαιότεροις καὶ κυριωτέροις ὁμοφωνοῦσιν. Εἰ τοίνυν ἐν τοῖς κυριωτέροις οὐ διηγήθησαν, τί θαυμάζει; ἐὰν ἐν τοῖς ἐλαχίστοις δοκῶσι διαλλάττειν; Δι' αὐτὸ γὰρ τοῦτο μᾶλλον ἀληθεύουσιν, ὅτι μὴ κατὰ πάντα ὁμοφώνησαν. Ἐνομισθησαν γὰρ ἂν, ὅτι συγκαθίσαντες ἀλλήλους καὶ συμβουλευσόμενοι ἔγραψαν· νῦν δὲ, ὁ παρέλειψεν οὗτος, ἔγραψεν ἕκαστος, καὶ διὰ τοῦτο δοκῶσιν ἐν τῶν διαλλάττειν· καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Ἀρξώμεθα δὲ ἡδὴ τοῦ ὕψους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Περὶ γενεολογίας τοῦ Χριστοῦ.

« Βίβλος γενέσεως. » Τίνος ἔνεκεν οὐκ εἶπεν, ἔρασις ἢ λόγος, ὡς περ οἱ προφήται; Ἐκείνοι γὰρ οὕτως προέγραψαν· ἔρασις ἦν εἶδεν Ἡσαίας, καὶ ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς Ἡσαίαν. Τίνος ἔνεκεν, ζητεῖς μαθεῖν; Διότι οἱ μὲν προφήται πρὸς σκληροκαρδίους διαλέγοντο καὶ ἀπειθεῖς, καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγον, ὅτι ἔρασις ἐστὶ θεία, καὶ ὅτι λόγος ἐστὶν ἐκ Θεοῦ· ἵνα φοβηθῇ ὁ λαός, καὶ μὴ καταφρονῶσι τῶν λεγομένων. Δ' ὁ δὲ Ματθαῖος, πρὸς ἀνθρώπους εἶχε πιστεύσαντας, καὶ εὐγνώμονας καὶ εὐπειθεῖς. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν τοιοῦτον προεῖπεν, οἷον οἱ προφήται· ἔγω δὲ καὶ ἔτερον τι εἶπαι, ὅτι οἱ μὲν προφήται νοητῶς ἔβλεπον ἔκπερ ἔβλεπον, φανταζόμενοι ταῦτα διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· διὸ καὶ ὁράσεις ταῦτα ἔλεγον· ὁ δὲ Ματθαῖος, οὐ νοητῶς εἶδε τὸν Χριστὸν, καὶ ἐφαντάσθη αὐτὸν, ἀλλ' αἰσθητῶς αὐτῷ συνῆν, καὶ αἰσθητῶς ἤκουεν αὐτοῦ, βλέπων αὐτὸν ἐν σαρκί. Διὰ τοῦτο τοίνυν οὐκ εἶπεν, ἔρασις ἦν εἶδον, ἦτοι φαντασία, ἀλλὰ, « Βίβλος γενέσεως » Ἰησοῦ. Τὸ Ἰησοῦς ὄνομα, οὐκ Ἑλληνικόν ἐστιν, ἀλλ' Ἑβραϊκόν· ἑρμηνεύεται δὲ, Σωτήρ. Ἰαὼ γὰρ ἡ σωτηρία παρὰ τοῖς Ἑβραίοις λέγε-

ται, « Χριστοῦ » Χριστοὶ ἐλίγοντο οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ κερῖς. Ἐγρίοντο γὰρ τῷ ἀγίῳ ἐλαίῳ τῷ ἀπὸ τοῦ κέρατος τοῦ ἐκτιθεμένου εἰς κεφαλὴν ἀναβλύζοντι. Λίγεται οὖν ὁ Κύριος, Χριστός, καὶ ὡς βασιλεύς· ἐδασλευσε γὰρ κατὰ τῆς ἁμαρτίας· καὶ ὡς ἱερεὺς· προσήγαγε γὰρ ταυτὸν θῦμα ὑπὲρ ἡμῶν· ἐχρίσθη δὲ καὶ αὐτὸς κυρίως τῷ ἀληθινῷ ἐλαίῳ, τῷ ἀγίῳ Πνεύματι. Τίς γὰρ ἄλλος εἶχε τὸ πνεῦμα, ὡς ὁ Κύριος; Ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἁγίοις, ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνήργει· ἐν δὲ τῷ Χριστῷ, οὐκ ἐνήργει ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' ὁ Χριστὸς σὺν τῷ Πνεύματι ὁμοουσίῳ ὄντι ἐνήργει τὰ θαύματα. « Γιού Δαυὶδ » ἐπεὶ οὕτως εἶπεν Ἰησοῦς, ἵνα μὴ νομισθῆς ὅτι περὶ ἄλλου Ἰησοῦ λέγεις, προσέθηκεν, υἱοῦ Δαυὶδ. Ἦν γὰρ καὶ ἕτερος Ἰησοῦς περιβόητος, ὁ μετὰ Μωσαῖα στρατηγῆσας· ἀλλ' ἐκεῖνος, τοῦ Ναυῆ ἐλέγετο, καὶ οὐχὶ τοῦ Δαυὶδ· πρὸ γὰρ τοῦ Δαυὶδ ἦν πολλαὶ γενεαί, καὶ οὐδὲ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Ἰούδα ἦν· ἀπ' ἧς κατήγετο ὁ Δαυὶδ, ἀλλ' ἀπὸ ἑτέρας. « Γιού Ἀβραάμ »· Τίνας ἐνεκεν προέταξε τὸν Δαυὶδ τοῦ Ἀβραάμ; Ὅτι παρὰ τοῖς Ἑβραίοις μᾶλλον ἐφημιζέτο ὁ Δαυὶδ, καὶ ὡς νεώτερος ὢν τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ὡς ἀπὸ τῆς βασιλείας ἐπιφανέστερος γινόμενος· ἐν γὰρ τοῖς βασιλευσίν, οὗτος πρῶτος εὐηρέστησε τῷ Θεῷ· καὶ ἐπαγγελίαν ἐδέξατο παρὰ Θεοῦ, ὅτι ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ ἀναστήσεται ὁ Χριστός. Ὅθεν καὶ πάντες τὸν Χριστὸν, υἱὸν Δαυὶδ ὄλεγον· καὶ γὰρ καὶ τύπον ἔσχε τῷ ὄντι ὁ Δαυὶδ τοῦ Χριστοῦ. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνος, μετὰ τὸν Σαοὺλ εἶν ἀπόδλητον ἀπὸ Θεοῦ καὶ μισητὸν ἐδασλευσεν, οὕτω καὶ ὁ Χριστός, μετὰ τὸ στερηθῆναι τὸν Ἀδάμ τῆς βασιλείας καὶ τῆς ἀρχῆς, ἧς εἶχε κατὰ πάντων καὶ τῶν ζώων καὶ τῶν δαιμόνων, ἧλθε σαρκωθεὶς· καὶ ἐδασλευσεν ἡμῶν.

« Ἀβραάμ ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ. » Ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ ἀρχεται τῆς γενεαλογίας, διότι αὐτὸς ἦν πατὴρ τῶν Ἑβραίων, καὶ οὗτοι αὐτὸς πρῶτος ἐδέξατο τὰς ἐπαγγελίας, ὅτι ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ εὐλογηθήσεται πάντα τὰ ἔθνη. Προσπόντως οὖν ἀπὸ τούτου γενεαλογεῖ τὸν Χριστὸν· ὁ γὰρ Χριστός ἐστι τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, ἐν ᾧ εὐλογηθῆμεν ἅπαντες οἱ ἐξ ἔθνων, οἱ πρῶτον κατάρτοι· Ἀβραάμ δὲ ἐρμηνεύεται πατὴρ ἔθνων· Ἰσαάκ δὲ, χαρὰ, γέλω· οὐ μνημονεύει δὲ ὁ Ἐπαγγελιστὴς τῶν νόθων παιδῶν τοῦ Ἀβραάμ· οἶον τοῦ Ἰσμαῆλ καὶ τῶν λοιπῶν, διότι οἱ Ἰουδαῖοι οὐκ ἀπὸ τούτων κατήγοντο, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ Ἰσαάκ. Ἰσαάκ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ· Ἰακώβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰούδαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ. « Ὅρξες οὗτοι διὰ τοῦτο ἐμνήσθη τῷ Ἰούδα καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, διότι ἀπ' αὐτῶν ἦσαν αἱ δώδεκα φυλαί. »

« Ἰούδας δὲ ἐγέννησε τὸν Φαρέξ καὶ τὸν Ζαρά, ἐκ τῆς Θάμαρ. » Τὴν Θάμαρ ὁ Ἰούδας νόμφνη ἴσεν ἐπὶ Ἠρ, ἐνὶ τῶν παιδῶν αὐτοῦ. Τούτου δὲ ἀποθανόντος ἀπαιδός, συνέλευσε ταύτην τῷ Ἀνῶφ, καὶ οὕτω καίει ὄντι αὐτοῦ· ἐκθαρσιθέντος δὲ καὶ τούτου τῆς ζωῆς διὰ τὴν πονηρίαν αὐτοῦ, ὁ Ἰούδας οὐκ εἶε αὐτὴν συνήπτε τι· ἡ δὲ, ἐπιθυμοῦσα ἐκ τοῦ σπέρματος Ἀβραάμ παιδοποιήσασθαι, ἀπέθετο μὲν τὰ τῆς χηρείας· σχηματισαμένη δὲ ὡς πόρνη, ἐμίγη τῷ πνευθεῖ αὐτῆς, καὶ συνέλαθεν ἐξ αὐτοῦ δύο καὶ δύο διδύμους· ἐν τῷ τίχτειν δὲ τούτους, πρόσβαλε τὴν χεῖρα ὁ πρῶτος τῶν παιδῶν ἀπὸ

oleo sancto a cornu quod superponebatur capiti et distillabat. Dicitur igitur dominus, Christus, et ut rex, quia contra peccatum regnavit: et ut sacerdos, obtulit enim semetipsum sacrificium pro nobis. Inuinctus autem est et ipse oleo illo vero et præcipuo, nempe Spiritu sancto. Quis enim alius habuit spiritum, ut Dominus? In sanctis enim gratia Spiritus sancti esse potuit, in Christo autem non operabatur gratia Spiritus, sed Christus cum Spiritu consubstantiali operabatur miracula. « Fili David. » Quia dixerat, Jesu, ideo ne putes quod de alio Jesu dicat, adjerit, filii David. Erat enim et alius Jesus celebris, qui post Moysen ducatum populi Israel suscepit et militavit, sed is filius Nave dicebatur, non David, fuitque ante David multis sæculis: nec fuit ex tribu Juda, de qua descendit David, sed ex alia. « Fili Abraham. » Quare ipsum David Abraham præponit? Quia apud Judæos celebrior erat David, et posterior fuit Abrahamo, regnoque clarior. Nam inter reges ipse primus Deo placuit, et promissionem accepit a Deo, quod ex semine ejus surrecturus esset Christus, capropter omnes Christum filium David dicebant: Et servabat David verum typum Christi. Sicut enim ipse post Saul reprobatus a Deo et odibilem, regnavit, ita et Christus, postquam privatus est Adam regno et principatu, quod habebat in omnia animalia atque dæmonia, incarnatus venit, et regnavit super nos.

Vers. 2. « Abraham genuit Isaac. » Ab Abraham incipit genealogiam, eo quod ipse pater Hebræorum fuerit, et quod ipse primus accepit promissiones: et quoniam in semine ejus benedicendæ essent omnes gentes. Decenter autem ab hoc Christi generationem recenset. Christus enim est semen Abraham, in quo benedicti sumus omnes qui ex gentibus, qui que prius eramus maledicti. Abraham autem interpretatur, pater gentium: Isaac vero risus, gaudium. Non meminit autem evangelista filiorum Abraham ex concubinis, ut puta Ismaelis et aliorum, eo quod Judæi non ab illis descenderunt, sed ab Isaac. « Isaac autem genuit Jacob, Jacob autem genuit Judam et fratres ejus. » Vides quod propter hoc mentionem fecerit Judæ et fratrum ejus, quod ab ipsis duodecim tribus descenderint?

Vers. 3. « Judas autem genuit Phares et Zaram de Thamar. » Thamarem Judas desponderat Heruni filiorum suorum: illo autem sine liberis mortuo, sociavit eam Annæ, qui et ipse filius ejus: extincto autem et hoc propter malitiam suam, Judas nulli amplius eam copulavit. At ipsa desiderans ex semine Abraham prolem odere, depositis vestibus viduitatis, vestem sumpsit scortii, et quasi scortum esset, rem habuit cum socio suo, conceptique ex eo duos pueros gemellos. Porro cum pareret, primus manum præmisit ex utero, quasi primum proditurus, et obstetrix coccineo funiculo protinus

extantam pueri manum signavit, quo dignosci posset ut primogenitus : sed puer manum statim contraxit intra uterum, et alius prior natus est, deinde ille qui manum promiserat. Vocatus est igitur qui prior natus fuerat, Phares, quod est, Dissectio : dissecuit enim naturalem ordinem. Qui autem contraxit manum, Zara dicturus est. Significat autem hæc historia sacramentum quoddam. Nam sicut Zara ostendit quidem primum manum et retraxit : ita in sanctis qui orant ante legem et circumcisionem, apparuit vita Christiana. Omnes enim non ex observationibus et mandatis legis iustificati fuerunt, sed quia Evangelicam vitam vixerunt. Et observa quomodo Abraham patrem et domum propter Deum reliquerit, et naturam abnegaverit. Considera Job, Melchisedech. Ubi autem lex venit, contracta est talis vita. Quemadmodum autem illic nato Phares, posterior iterum exiit Zara : ita lege data, iterum apparuit vita Evangelica, quæ cocconeo funiculo, nempe sanguine Christi signata fuit. Propterea et Evangelista mentionem fecit duorum, quasi declarans civitatem illorum sacramentis plenam. Et aliter dicere potes, mentionem facit Thamar, tametsi non laudanda videatur, eo quod dormiverit cum socio : ut ostendat, quod Christus cum susceperit omnia propter nos : et hoc suscepit, ut tales habeat progenitores : imo ut per hoc ipsum quod ex eis natus est eos sanctificaret : non enim voluit vocare justos, sed peccatores.

καταδέξάμενος, κατεδέξατο και τοιούτους έχειν απ' αυτών γεννηθῆναι, ἀγίαση αυτούς· οὐ γὰρ ἦλθε

Vras. 3-5. « Phares autem genuit Esrom, Esrom autem genuit Aram, Aram autem genuit Aminadah, Aminadah autem genuit Naason : Naason autem genuit Salmon, Salmon autem genuit Booz ex Rachab. » Rachab putant quidam Raab scortum, quæ exploratores Jesu Nave suscepit, servavitque eos, et servata est etiam ipsa. Mentionem autem facit ejus, ut declararet quod sicut ipsa scortum fuit, ita et gentium congregatio. Fornicabantur enim in studiis suis, sed susceptis exploratoribus Jesu, apostolis inquam, ex gentibus omnes qui illorum crediderunt sermonibus, salvati sunt. « Booz autem genuit Obed ex Ruth. » Ruth hæc, alienigena fuit, conjuncta est tamen Booz : ita et Ecclesia ex gentibus, alienigena existens, et a testamentis extraria, oblita est populi sui, et cultus simulacrorum, et diaboli patris sui, cui juncta erat, et nupit illio Dei.

Vras. 5-6. « Obed autem genuit Jesse, Jesse autem genuit David regem, David autem rex genuit Solomonem ex ea quæ fuit Uriæ. » Hic quoque ejus quæ fuit Uriæ mentionem facit, ut doceat quod nemo debeat erubescere propter progenitores, sed dare magis eorum virtute sua illos clariiores efficere, et quomodo omnes accepti sint Deo, etiam e scorto nati, modo virtute sint præditi.

Α τῆς μητρας, ὡς δὴθεν πρῶτος τεχθεόμενος· και ἡ μάλα κοκκίνω σπαρτίω ἐσφράγισα συντόμας τῆν ἐξελευσάν τῶν παιδὸς χεῖρα, ὡς ἐν γνωρίζῃται ὁ πρῶτος τεχθεὶς· ἀλλὰ συνέστειλε τῆν χεῖρα ὁ πῆξ ἰσω τῆς μητρας, και ἐτέχθη πρότερον ὁ ἕτερος παῖς, εἰδ' οὕτως ἐκείνος ὁ τῆν χεῖρα προβαλόμενος· ἐκλήθη οὖν ὁ μὲν πρότερον τεχθεὶς, Φαρές, ὁ ἑστὶ διακοπή· δὲκοψε γὰρ τῆν φυσικὴν τάξιν· ὁ δὲ συσεσθίας τῆν χεῖρα, Ζαρά· σημαίνει δὲ αὐτῆ ἡ ἱστορία μυστήριόν τι· ὡσπερ γὰρ ὁ Ζαρά εἰδει μὲν πρῶτον τῆν χεῖρα, συνεστάλη δὲ πάλιν, οὕτω και ἡ κατὰ Χριστὸν πολιτεία, ἐφάνη μὲν ἐν τοῖς πρὸ τοῦ νόμου και τῆς περιτομῆς ἀγίοις· πάντες γὰρ οὗτοι, οὐκ ἐκ τῶν τοῦ νόμου παρατηρημάτων και ἐντολῶν ἐδικαιώθησαν, ἀλλ' ἐκ τοῦ κατὰ τῆν

Β εὐαγγελικὴν πολιτείαν ζῆσαι· και σκοπεῖ τὸν Ἀδραῆμ, τὸν ἀφέντα κατέρα και οἰκίαν ἑνεκὸν τοῦ Θεοῦ, και ἀπαρησάμενον και τῆν φύσιν σῶσαι τὴν Ἰωδ, τὸν Μελχισεδέκ· τῶ νόμου δὲ ἐλθόντος, συσεστάλη ἡ τοιαύτη πολιτεία· ὡσπερ δὲ ἐκαὶ τῶ Φαρές γεννηθέντος, ὕστερον πάλιν ἐξῆλθεν ὁ Ζαρά, οὕτω τῶ νόμου δοθέντος, ὕστερον ἐλαμψαν ἡ εὐαγγελικὴ πολιτεία, ἡ τῶ κοκκίνω σπαρτίω, ἦτοι τῶ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σφραγισθεῖσα· διὰ τοῦτο γὰρ τοι και ὁ εὐαγγελιστὴς ἐμνημόνευσε τῶν δύο τοῦτων παιδῶν, ὡς μυστηριώδη τινὰ δηλώσης τῆς γεννήσεως αὐτῶν· και ἄλλως δὲ, μνημονεύει τῆς Θάμαρ, καίτοι οὐκ ἀπεινετῆς δοκοῦσης, διὰ τὸ μιγῆναι τῶ πενθερῶ, ἵνα δείξῃ οὕτι ὁ Χριστὸς πάντα δι' ἡμᾶς προγόνους. Μᾶλλον ἵνα και δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοῦς.

Γ « Φαρές δὲ ἐγέννησε τὸν Ἐσρώμ· Ἐσρώμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀράμ· Ἀράμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀμιναδάδ· Ἀμιναδάδ δὲ ἐγέννησε τὸν Ναασών· Ναασών δὲ ἐγέννησε τὸν Σαλμών· Σαλμών δὲ ἐγέννησε τὸν Βοζ ἐκ τῆς Ραχάβ. » Ραχάβ νομίζουσι τινες εἶναι τῆν Ραῦδ ἐκείνην τῆν πόρνην, ἧτις τοὺς κατασκοπεύς ἐδέξατο τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. Καὶ δειώσωσιν αὐτοὺς, και διεσώθη και αὐτῆ· ἐμνήσθη δὲ ταύτης, ἵνα δηλώσῃ οὕτι ὡσπερ αὐτῆ πόρνη ἦν, οὕτω και ἡ τῶν ἰθῶν συναγωγῆ· ἐξεπόρευσαν γὰρ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν. Ἀλλὰ δεξάμενοι τοὺς τοῦ Ἰησοῦ κατασκοπεύς, ἦτοι τοὺς ἀποστόλους, και πεισθέντες τῶς λόγοις ἐκείνων, ἐσώθησαν πάντες οἱ ἐξ ἰθῶν. « Βοζ δὲ ἐγέννησε τὸν Ὀδῆδ ἐκ τῆς Ροῦθ. » Ἡ Ροῦθ αὐτῆ ἀλλόφυλος ἦν, ἀλλ' ἕμας συνεζύγη τῶ Βοζ· οὕτω και ἡ ἐξ ἰθῶν Ἐκκλησία, ἀλλόφυλος οὖσα, και ἐξ τῶν διαθηκῶν, ἐκατέθετο τοῦ λαοῦ αὐτῆς, και τῶν εἰδωλικῶν σεβασμάτων, και τοῦ πατρὸς αὐτῆς τοῦ διαβόλου. Καὶ ἐλήφθη εἰς γάμον τῶ ὑἱῶ τοῦ Θεοῦ.

Δ Ὀδῆδ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεσσαί· Ἰεσσαί δὲ ἐγέννησε τὸν Δαυὶδ τὸν βασιλέα· Δαυὶδ δὲ ὁ βασιλεὺς ἐγέννησε τὸν Σολομῶντα ἐκ τῆς τοῦ Οὐρίου. Καὶ πάλιν τῆς τοῦ Οὐρίου μνημονεύει, ἵνα ὑποδείξῃ οὕτι οὐ δεῖ ἐπαισχύνεσθαι τοὺς προπάτορας· ἀλλὰ μᾶλλον σπουδάζειν διὰ τῆς οἰκίας ἀρετῆς λαμπρύνειν καὶ κείνους· και οὕτι πάντες δεκτοὶ εἰσι τῶ Θεῶ, πᾶν ἐκ πόρνης γεννηθῶσι, μόνον ἐὰν ἀρετῆν ἔχωσιν.

ε Σολομών δε ἐγέννησε τὸν Ῥοβοάμ· Ῥοβοάμ δε ἄ
ἐγέννησε τὸν Ἀβιά· Ἀβιά δε ἐγέννησε τὸν Ἀσά·
Ἀσά δε ἐγέννησε τὸν Ἰωσαφάτ· Ἰωσαφάτ δε ἐγέν-
νησε τὸν Ἰωράμ· Ἰωράμ δε ἐγέννησε τὸν Ὀζίαν·
Ὀζίας δε ἐγέννησε τὸν Ἰωάθαμ· Ἰωάθαμ δε ἐγέν-
νησε τὸν Ἀχαζ· Ἀχαζ δε ἐγέννησε τὸν Ἐζεκίαν·
Ἐζεκίας δε ἐγέννησε τὸν Μανασσῆν· Μανασσῆς δε
ἐγέννησε τὸν Ἀμών· Ἀμών δε ἐγέννησε τὸν Ἰωσίαν·
Ἰωσίας δε ἐγέννησε τὸν Ἰεχονίαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς
αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς μετοικεσίας Βαβυλώνας. » Μετοικε-
σίαν Βαβυλώνας λέγει, τὴν αἰχμαλωσίαν ἣν ὑστερον
ὀπίστησαν, εἰς Βαβυλῶνα ἀπαχθέντες πάντες ὁμοῦ.
Καὶ ἄλλοι μὲν γὰρ ἱστέρευσαν οἱ Βαβυλώνιοι,
ἀλλὰ μετρωτέρον αὐτοὺς ἐκάκωσαν· τότε δε τελείως
αὐτοὺς μετώπισαν ἀπὸ τῆς πατρίδος.

ε Μετὰ δε τὴν μετοικεσίαν Βαβυλώνας, Ἰεχονίας
ἐγέννησε τὸν Σαλαθιήλ· Σαλαθιήλ δε ἐγέννησε τὸν
Ζοροβάβελ· Ζοροβάβελ δε ἐγέννησε τὸν Ἀβιοὺδ·
Ἀβιοὺδ δε ἐγέννησε τὸν Ἐλιακίμ· Ἐλιακίμ δε
ἐγέννησε τὸν Ἀζώρ· Ἀζώρ δε ἐγέννησε τὸν Σαδώκ·
Σαδώκ δε ἐγέννησε τὸν Ἀχείμ· Ἀχείμ δε ἐγέννησε
τὸν Ἐλιοὺδ· Ἐλιοὺδ δε ἐγέννησε τὸν Ἐλεάζαρ·
Ἐλεάζαρ δε ἐγέννησε τὸν Ματθάν· Ματθάν δε ἐγέν-
νησε τὸν Ἰακώβ· Ἰακώβ δε ἐγέννησε τὸν Ἰωσήφ τὸν
ἄνδρα Μαρίας, ἐξ ἧς ἐγεννήθη Ἰησοῦς ὁ λεγόμενος
Χριστός. » Τίνας ἐνεκεν γενεαλογίαν τὸν Ἰωσήφ, καὶ
οὐ τῆς Θεοτόκου; Τίς γὰρ μετουσίαν τῷ Ἰωσήφ πρὸς
τὸν ἀσπορον ἐκείνον τόκον; Μὴ γὰρ ἀληθῶς πατήρ
ἦν τοῦ Χριστοῦ ὁ Ἰωσήφ, ἵνα ἀπὸ τοῦ Ἰωσήφ γενεα-
λογῆ ὁ Χριστός; ἀκούε τοίνυν, δε ἀληθῶς οὐδε-
μίαν μετουσίαν ἔχει ὁ Ἰωσήφ πρὸς τὴν γέννησιν τοῦ
Χριστοῦ· Καὶ ἴδει διὰ τοῦτο τὴν Θεοτόκον γενεαλο-
γηθῆναι· ἀλλ' ἐπειδὴ νόμος ἦν μὴ γενεαλογεῖσθαι
γυναίκας, διὰ τοῦτο οὐκ ἐγενεαλόγησε τὴν Παρθέ-
νον· πλὴν, τὸν Ἰωσήφ γενεαλογήσας, καὶ ταύτην
ἐγενεαλόγησεν. Ἦν γὰρ νόμος μὴ ἀπὸ ἐτέρας φυλῆς
λαμβάνειν γυναίκας, μηδὲ ἀπὸ ἐτέρας πατρίδας,
ἥτοι συγγενείας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς αὐτῆς καὶ φυλῆς καὶ
πατρίδας· ὥστε ἐπεὶ τοιοῦτος ἦν νόμος, πρόδηλον
δε καὶ ὁ Ἰωσήφ γενεαλογούμενος, φανεραίνει τὴν
γενεαλογίαν τῆς Θεοτόκου· πάντως γὰρ ἐκ τῆς αὐτῆς
φυλῆς ἦν ἡ Θεοτόκος καὶ τῆς αὐτῆς πατρίδας. Εἰ
γὰρ μὴ ἦν, πῶς ἂν ἐμνηστεύθη αὐτῷ; Ὅστε ὁ
εὐαγγελιστὴς ἐφύλαξε καὶ τὸν νόμον τὸν κελύοντα
μὴ γενεαλογεῖσθαι γυναίκας, καὶ οὐδὲν ἤτερον ἐγε-
νεαλόγησε τὴν Θεοτόκον, τὸν Ἰωσήφ γενεαλογήσας·
ἄνδρα δε Μαρίας ἐνόμισεν αὐτὸν, κατὰ τὴν κοινὴν
συνήθειαν· καὶ γὰρ τὸν μνηστήρα, ἔχομεν ἔθος
ἄνδρα λέγειν τῆς μνηστευθείσης, κἀν μήπω γάμος
κρίθη.

ε Πᾶσαι οὖν αἱ γενεαὶ ἀπὸ Ἀβραάμ ἕως Δαυὶδ,
γενεαὶ δεκατέσσαρες· καὶ ἀπὸ Δαυὶδ, ἕως τῆς μετοικε-
σίας Βαβυλώνας, γενεαὶ δεκατέσσαρες· καὶ ἀπὸ
τῆς μετοικεσίας Βαβυλώνας ἕως τοῦ Χριστοῦ, γε-
νεαὶ δεκατέσσαρες. » Εἰς τρεῖς καταστάσεις διέλι-
πε τὰς γενεάς, ἵνα διέξῃ τοὺς Ἰουδαίους δεῖ καὶ ὅπῃ
κριτῶν ἀρχόμενοι, ὡς, οἱ ἄχρι τοῦ Δαυὶδ. Καὶ ὅπῃ

VENA. 7-11. ε Solomōn autem genuit Roboam,
Roboam autem genuit Abia, Abia autem genuit
Asa, Asa autem genuit Josaphat, Josaphat au-
tem genuit Joram, Joram autem genuit Oziam,
Ozias autem genuit Joathan, Joathan autem
genuit Achaz, Achaz autem genuit Ezechiam,
Ezechias autem genuit Manassen, Manasses au-
tem genuit Amon, Amon autem genuit Josiam,
Josias autem genuit Jechoniam et fratres ejus
in transmigratione Babylonis. » Migrationem in
Babylonem, vocat captivitatem quam postea om-
nes tulere, abducti simul omnes in Babylonem.
Et alias quoque belligerati sunt Babylonii, sed me-
diocriter eos afflixerunt : tunc autem penitus ipsos
a patria sua migrare fecerunt.

B VENA. 12-16. ε At post transmigrationem Baby-
lonis, Jechonias genuit Salathiel, Salathiel autem
genuit Zorobabel, Zorobabel autem genuit Abiud,
Abiud autem genuit Eliachim, Eliachim autem ge-
nuit Azor, Azor autem genuit Sadoc, Sadoc autem
genuit Achin, Achin autem genuit Eliud, Eliud au-
tem genuit Eleazar, Eleazar autem genuit Matthan,
Matthan autem genuit Jacob, Jacob autem genuit
Joseph virum Mariæ, ex qua natus est Jesus, qui
vocatur Christus. » Quare genealogiam Josephi
narrat et non Delparæ? quæ enim communio Jose-
phi erat partus sine semine nati? neque enim vere
erat pater Christi Josephi, ut a Josephi Christi
genealogia censatur. Audi igitur, quod vere nullam
communione habet Joseph cum nativitate Christi,
sed oportebat eam propter genealogiam Matris Dei
censeri. Verum quia lex erat, mulierum genealo-
giam non ponere, propterea Virginis genealogiam
non posuit; sed posita genealogia Josephi, et hujus
genealogiam posuit. Erat enim lex non ducendam
uxorem ex aliena tribu, neque ex aliena familia in
cognitione, sed, ex sua et cognitione et familia :
atque adeo quia talis erat lex, manifestum quomodo
et Josephi genealogia posita, genealogiam colligat Ma-
tris Dei. Nam ex eadem plane tribu et familia erat
Mater Dei. Nam si non fuisset, quomodo fuisset ei
desponsata? Atque ita observavit evangelista legem
præcipientem non ponendam mulierum genealogiam,
et nihilominus posita Josephi genealogia, 7 genealo-
giam Matris Dei posuit. Virum autem Mariæ nomi-
navit eum, juxta communem consuetudinem. Etenim
mos est sponsam adhuc prociū agentem, virum
dicere sponsam, etiamsi nondum habitæ sint nuptiæ.

VENA. 17. ε Omnes igitur generationes ab Abra-
ham usque ad David, generationes quatuordecim :
et a David usque ad migrationem in Babylonem,
generationes quatuordecim : et a migratione in Ba-
bylonem usque ad Christum generationes quatuor-
decim. » In tres ordines distribuit generationes, ut
monstraret quod Judæi sive a judicibus guberna-

6 Num. XXXI, 1.

venit, ut qui usque ad David: sive a regibus, ut qui usque ad transmirationem: sive a sacerdotibus, ut qui usque ad Christum: nihil tamen in virtutem profecerunt, et quod opus habuerint vero iudic: et reges ac sacerdote, qui est Christus. Nam postquam defecerunt reges, venit Christus secundum prophetiam Jacob. Ubi autem sunt a demigratione Babylonica usque ad Christum generationes quatuordecim, cum tredecim tantam personam reperiantur? Nam si in genealogia mulier reconstrueretur, possemus et Mariam connumerare, et complere numerum: nunc autem mulierem diximus ad genealogiam non pertinere, quomodo igitur solvitur hoc? Dicunt quidam quod et demigrationem posuerit eam personam ordinem occupantem.

Vers. 18. « Jesu vero Christi natiuitas erat hæc. Nam ut desponsata est mater ejus Maria Josepho. » Quare Deus permisit ut ipsa desponsaretur, et omnino suspicionem daret hominibus quasi cognosceret eam Joseph? ut haberet in adversis curatorem: nam hic in fuga in Ægyptum curam ejus habuit, et servavit eam. Est et alia causa, ut lateret diabolus: propterea desponsata est. Diabolus enim cum audisset quod Virgo in utero haberet, observabat Virginem: ut igitur deceptor decipiatur, desponsat Joseph semper Virginem Mariam: et figura quidem sit conjugii, non autem res ipsa. « Priusquam convenirent ipsi, inventa est in utero habens ex Spiritu sancto. » Convenire hic significat congressum. Priusquam enim congraderentur, concepit. Unde et evangelista obstupescit, et clamat: Inventa est, quasi de re quadam admirabili dicens.

Vers. 19. « Joseph autem vir ejus, cum esset justus, et mollet eam traducere, voluit clam dimittere eam. » Quomodo erat justus Joseph, cum lex præceperit adulteram traducere, hoc est, denunciare et punire, ipse autem adumbraturus peccatum, et prævaricaturus legem, eam dimittere voluerit? Solvitur autem hoc, primum quidem, quod propter hoc ipsum justus erat, volebat eam crudelis esse, sed præ multa benignitate, misericordia eam prosequatur, ostendens se superiorem lege, et jam super legalia mandata viventem. Deinde quia et ipse cognovit de Spiritu sancto eam concepisse, propterea noluit traducere et affligere eam, quæ de Spiritu sancto, non ex adultero, conceperat. Vide enim quid dicat, quoniam « inventa est in utero habens. » A quo inventa est? a Joseph; hoc est, innotuit quod ex Spiritu sancto concepit. Unde clam voluit eam dimittere, quasi non auderet habere uxorem. quæ tantam habebat gratiam.

Vers. 20. « Hæc autem ipso cogitante, ecce Angelus Domini in somno apparuit ei, dicens. » Cum angeretur justus, angelus ei assistit, docens eum quid faciendum esset. In somno autem ap-

βασιλέων, ὡς οἱ ἄγγι τῆς μετοικεσίας. Καὶ ἐπὶ ἱερῶν, ὡς οἱ ἄγγι τοῦ Χριστοῦ, ὅμως οὐδὲν πρὸς ἀρετὴν ἐπαλήθευσαν· καὶ οὕτως ἴδοντο τοῦ ἀληθινοῦ καὶ κριτοῦ καὶ βασιλέως καὶ ἱερέως, ὃς ἔστιν ὁ Χριστός· ἐπιλειψάντων γὰρ τῶν ἀρχόντων, ἦλθεν ὁ Χριστός κατὰ τὴν τοῦ Ἰακώβ προφητείαν· πῶς δὲ εἶσιον ἀπὸ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος ἕως τοῦ Χριστοῦ γενεαὶ δεκατέσσαρες, ἔπου δεκαεῖς πρόσωπα εὐρίσκονται; Ἐἰ μὲν γὰρ ἐγενεαλογεῖται γυνὴ, εἴχομεν ἂν συντάττειν καὶ τὴν Μαρίαν, καὶ συμποσοῦν τὸν ἀριθμὸν νῦν ἔξ, οὗ γενεαλογεῖται γυνή· πῶς οὖν λύεται τοῦτο; Θεοὶ τῶς ἔτι καὶ τὴν μετοικεσίαν ὡς προσώπου ἐξῆν ἔχουσιν ἔθνηκιν.

« Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις οὕτως ἦν. Μνηστευθεῖσις γὰρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας, τῇ Ἰωσήφ. » Τίνος ἕνεκεν συνεχώρησαν ὁ Θεὸς μνηστευθῆναι ταύτην, καὶ ὁὖς δοῦναι ὑπόνοιαν τοῖς ἀνθρώποις, ὅτι συνεγένετο αὐτῇ ὁ Ἰωσήφ; Ἴνα ἔχη τὸν κηδεμόνα ἐν ταῖς ἀμφοράς (1). οὗτος γὰρ καὶ ἐν τῇ εἰς Αἴγυπτον φυγῇ ἐπεμελήθη αὐτῆς· καὶ δίδωσεν αὐτῇ. Ἄμα δὲ καὶ ἵνα λάθῃ τὸν διάβολον, διὰ τοῦτο ἐμνηστευθῆ· ὁ γὰρ διάβολος, ἀκούσας ὅτι ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, ἐπιτήρει τὴν Παρθένον ἵνα τοίνυν ἀπατηθῇ ὁ ἀπατεῶν, μνηστεύεται τὴν ἀειπάρθενον ὁ Ἰωσήφ· καὶ σῆμα μόνον γίνεται συζυγίας, πρᾶγμα δὲ οὐ. « Πρὶν ἢ συναλθεῖν αὐτοὺς, εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου. » Τὸ συναλθεῖν ἐνταῦθα τὴν μίξιν δηλοῖ· πρὶν γὰρ μιγθῆναι, συναλθεν· ἔθεν καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐκπλήσσεται, καὶ βοᾷ· Εὐρέθη, ὡς περὶ παραδόξου τινὸς λέγων.

Ἰωσήφ δὲ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, δίκαιος ἦν, καὶ μὴ θέλων αὐτὴν παραδειγματίζειν, ἠβουλήθη λάθρᾳ ἀπολύσαι αὐτὴν. « Πῶς ἦν δίκαιος ὁ Ἰωσήφ, ὅπου τοῦ νόμου καλεῖοντος τὴν μοιχαλίδα παραδειγματίζεσθαι, τουτέστι, φανεροῦσθαι καὶ κολάζεσθαι, αὐτὸς ἐμελλε συεχίστα τὸ ἀμάρτημα, καὶ παραθῆναι τὸν νόμον; Ἄνετα δὲ τοῦτο, πρῶτον μὲν ὅτι δι' αὐτὸ τοῦτο δίκαιος ἦν. Οὐ γὰρ ἔβουλετο ἀπηνῆς εἶναι, ἀλλ' ἐπιλανθροπεύετο ἀπὸ πολλῆς χρηστότητος, ἀνώτερον τοῦ νόμου ἑαυτὸν δεικνύων, καὶ ἦδη ὑπὲρ τὰ νομικὰ ἐπιτάγματα ζῶν. » Ἐπειτα, ὅτι καὶ αὐτὸς ἔγνω ὡς ἀπὸ Πνεύματος ἁγίου συνέλαβε, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἠθέλησε τὴν ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ οὐκ ἀπὸ μοιχοῦ, συλλαβοῦσαν παραδειγματίζειν καὶ κακῶσαι, ὅρα γὰρ τί φησιν· « Εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα. » Τίτι εὐρέθη; Τῷ Ἰωσήφ, τουτέστι, διεγνώσθη ὅτι ἐκ Πνεύματος ἁγίου συνέλαβεν· ἔθεν ἠβουλήθη λάθρᾳ ἀπολύσαι αὐτὴν, ὡς οὐ τολμῶν ἔτι γυναῖκα ἔχειν, τὴν τοσοῦτου καταξωθεῖσαν χαρισμάτος.

« Ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐνθυμηθέντος, ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου κατ' ὄναρ ἐφάνη αὐτῷ, λέγων· » Ὅτε ἠπῶρι ὁ δίκαιος, τότε ὁ ἄγγελος ἐπέστη, διδάσκων αὐτὸν τί ποιήσει. Κατ' ὄναρ δὲ φαίνεται αὐτῷ, δοθεῖ

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(1) Cod. 29 addit, καὶ τῶς; συμβαίνουσι πειρασμοίς, et superventuris tentationibus.

σφόδρα πιστό; ἦν τοῖς μὲν γὰρ παιμῖσι φανερώς ὡμίλησεν ὁ ἄγγελος, ὡς ἀγροίκους· τοῦτω δὲ, ὡς δικαίω καὶ πιστῷ, καθ' ὑπνου· πῶς δὲ οὐκ ἔμιλλε πιστεῦσαι, ὅταν ὁ ἄγγελος ἐδίδασκειν αὐτὸν περὶ ὧν αὐτὸς κατὰ διάνοιαν εἶχε, καὶ περὶ ὧν οὐκ ἐξεπέτινι; Ἐνθυμηθέντος γὰρ αὐτοῦ, ἀλλ' οὐκ ἐκλάλησαντος, ἐπίσταται αὐτῷ ὁ ἄγγελος· εἰκότως οὖν ἐπίστευσεν ὅτι ἐκ Θεοῦ ἐστι· Θεοῦ γὰρ τὸ τὰ ἀπόρητα εἰδέναι. « Ἰωσήφ υἱὸς Δαυὶδ. » Υἱὸν Δαυὶδ εἶπαν αὐτὸν, ἀναμιμνήσκων αὐτὸν, ὅτι ἐκ τοῦ σπέρματος Δαυὶδ προσηφητεύετο ὁ Χριστὸς ἔσεσθαι· καὶ τοιαῦτα λέγων, ὅτι, μὴ ἀπίσται, ἐνθυμηθεὶς τοῦ Δαυὶδ, ὃς ἐπαγγελίαν ἐδέξατο περὶ τοῦ Χριστοῦ. « Μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν. » Δείκνυσιν ἐντεῦθεν, ὅτι ἐφοβεῖτο αὐτὴν ἔχειν, μὴ πως προσκρούσῃ τῷ Θεῷ, ὡς μοιχαλίδα ἔχων. Ἡ καὶ ἄλλως, μὴ φοβηθῆς, τουτέστι, σὺ μὲν φοβῆ προσάψασθαι αὐτῆς, ὡς ἐκ Πνεύματος ἁγίου συλλαθούσης· ἀλλὰ μὴ φοβοῦ παραλαβεῖν, τουτέστιν, ἐνδον κατέχειν· τῇ γὰρ διανοίᾳ καὶ τῇ ἐνθυμῆσει ἤδη ἀπέλυσεν αὐτὴν. « Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου. » Τοῦτο λέγει ὅτι, Σὺ μὲν ἴσως νομίζεις ὅτι μοιχαλὶς ἐστίν. Ἐγὼ δὲ λέγω σοι ὅτι γνήσιε σου ἐστίν. Τουτέστιν, ὅχρ' ὅπὸ τίνο; διεφθάρη, ἀλλὰ σὴ ἐστίν ἡ μνηστὴ. « Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐστίν ἁγίου. » Οὐ γὰρ μόνον ἀπήλλαχται παρανόμου μίξεως, ἀλλὰ καὶ κατὰ τινα θεϊότερον τρόπον συνέλαβεν, ὥστε καὶ χαίρει διὰ τοῦτο μᾶλλον.

« Τέξεται δὲ υἱόν. » Ἵνα μὴ τις εἴποι, καὶ πόθεν σοι πιστεύσω, ὅτι ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐστίν; Φησὶ περὶ τοῦ μέλλοντος, ὅτι τέξεται υἱόν. Εἰ γὰρ περὶ τούτου ἀληθεύσω, εὐδὴλον ὅτι καὶ τὸ, ἐκ Πνεύματος ἁγίου, ἀληθὲς ἐστίν· οὐκ εἶπε δὲ, τέξεται σοι, ἀλλ' ἀπλῶς, τέξεται· οὐ γὰρ ἐκαίῃς εἰτικεν, ἀλλὰ τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ· οὐδὲ εἰς ἐκαῖνον μόνον ἢ χάρις περιστάτο, ἀλλ' εἰς πάντας ἐξελκετο. « Καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Ἰησοῦν. » Σὺ καλέσεις, ὡς δὴθεν πατήρ, καὶ ὡς κηδεμῶν τῆς Παρθένου· μὴ γὰρ ὑπολάβανε Ἰωσήφ, ὅτι ἐπεὶ ἀπὸ Πνεύματος ἁγίου ἡ σύλληψις, ἀφήσεις τὴν Παρθένον ἀδοξήθητον. Ἀλλ' ὑπουργήσεις ἐν ἑσραίν. « Αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. » Ἐνταῦθα ἐρμηνεύει, τὸ Ἰησοῦς τί δηλοῖ, ὅτι Σωτήρ. Αὐτὸς γὰρ, φησὶ, σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ· οὐ μόνον τὸν Ἰουδαϊκόν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔθνικόν, τὸν σπουδάσαντα πιστεῦσαι καὶ γενέσθαι λαὸν αὐτοῦ. Πόθεν δὲ σώσει; Ἄρα ἀπὸ πολέμου; Οὐχί, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν· ὅθεν δὴλον ὅτι Θεὸς ἐστίν ὁ τεχθῆσόμενος, Θεοῦ γὰρ μόνου τὸ συγχωρεῖν ἁμαρτίας.

« Τοῦτο δὲ ὄλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ρηθὲν ὅπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντος· » Μὴ φοβίση; ὅτι νῦν αὖτις ταῦτα ἔδοξε τῷ Θεῷ, ἀλλὰ ἀνωθεν· καὶ ἐξ ἀρχῆς. Οὐδὰς γὰρ, ὡ Ἰωσήφ, τοὺς προφήτας, ὡς νόμομαθῆς. Καὶ ἐνθυμηθῆτι τὸ ρηθὲν ὅπὸ τοῦ Κυρίου· οὐκ εἶπε τὸ ρηθὲν ὅπὸ Ἡσαίου, ἀλλ' ὅπὸ τοῦ Κυρίου. Οὐ γὰρ ἀνθρώπος ἐλάλησεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς διὰ στόματος τοῦ ἀνθρώπου· ὥστε ἀξιώπιστος ὁ χρησμός.

« Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει. » Φαίνεσθαι οἱ

A pariet ei, quod in fide multum esset firmus. Nam angelus quidem pastoribus, ut agricolis, manifeste locutus est : huic autem ut justo et fidei, per somnum. Quomodo autem non crediturus esset, cum angelus doceret eum de iis quæ ipse animo verabatur, et de iis quæ nulli dixerat? Nam cum ipse cogitaret et non loqueretur, assistit angelus. Merito igitur credidit ex Deo esse. Dei enim est scire quæ non effamur. « Joseph filii David. » Filium David eum dixit, in memoriam reducens quod prædictum erat, futurum Christum ex semine David. Et hæc dicens, admonuit ut non discrederet, sed cogitaret David, qui promissionem acceperat de Christo. « Ne timeas accipere. » Ostendit hic quod metuerit habere eam, ne forte offenderet Deum, uti adulteram fovens, aut aliter. Ne timeas, hoc est, tu quidem times adjungi illi, quia ex Spiritu sancto concepit, sed ne timeas accipere, hoc est, domi et intus tenere. Cogitatione enim et mente jam amandaverat eam. « Mariam uxorem tuam, » Hoc dicit. Tu quidem fortasse putas adulteram esse : ego autem tibi dico, quod uxor tua sit : hoc est, quod a nullo vitiatum, sed tua sit sponsa : « Quod enim in ea natum, ex Spiritu sancto est. » Non enim solum libera est ab illicito coitu, sed et diviniore quodam modo concepit, et propere rectius gaudere debes.

Vers. 21. « Pariet autem filium. » Ut ne quis dicat, et unde tibi credam quod ex Spiritu sancto est? dicit de futuro quod paritura sit Filium. Nam si de hoc verum dixero, manifestum est quod et hoc, quod ex Spiritu sancto, verum est. Non dixit autem, pariet tibi, sed simpliciter, pariet. Non enim peperit illi, sed toti orbi : neque illi soli gratia facta est, sed in omnem effusa est. « Et vocabis nomen ejus, Jesum. » Tu vocabis, utpote pater, et curam gerens Virginis, neque suspiceris Joseph quod quia a Spiritu est conceptio, Virginem ideo dimittere debeas adjutorio destitutam, sed ministrabis ei in omnibus. « Is enim salvabit populum suum a peccatis suis. » Hoc loco interpretatur quid significet Jesus, nempe Salvatorem. Ipse enim, inquit, salvabit populum suum : non solum Judaicum, sed et Gentilem, qui credere et fieri populus ejus non addubitaverit. Quomodo autem salvabit? num ab hostibus? minime, sed a peccatis suis : unde manifestum, Deum esse qui nascetur. Solius enim Dei est condonare peccata.

Vers. 22. « Hoc autem totum factum est, ut adimpleatur quod dictum est a Domino per prophetam, dicentem, » Ne putes, quod nuper hæc placere inciperint Deo, sed superioribus sæculis, et ab initio. Scis enim, o Joseph, prophetas : utpote in lege doctus. Et animadvertite quod dictum est a Domino. Non autem dixit, dictum ab Isaia, sed a Domino. Non enim homo locutus est, sed Deus per os hominis : unde fide dignum oraculum est.

Vers. 23. « Ecce Virgo in utero habebit. » Dicunt

Hebræi, quod non habeatur in propheta, Virgo, sed adolescentula. Ad quod dicendum quod in Scriptura idem sit adolescentula et virgo. Adolescentulam enim nominat incorruptam, deinde, nisi peperisset Virgo : quomodo futurum erat signum et admirabile? Audi enim Isaiam dicentem : « Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. » Et statim addit, « Ecce Virgo, » etc. Alloqui si non pareret Virgo, signum non esset. Depravant igitur Hebræi sua malitia Scripturam, et pro Virgine, adolescentulam ponunt. Igitur sive adolescentula vocetur, sive Virgo, omnino Virginem intelligere oportet eam quæ paritura esset, ut et hoc sit miraculum. « Et pariet alium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod interpretatur, Nobiscum Deus. » Dicunt Hebræi, Quomodo igitur non vocatus est Emmanuel, sed Jesus Christus? Dicendum itaque quod non dixit Vocabis, sed Vocabunt, id est, opera ejus demonstrabunt eum Deum esse, et nobiscum conversari. Divina enim Scriptura ex operibus imponit nomina, sicut cum dicit : Voca nomen ejus, Velociter prædare. Et ubi vocatus est quis tali nomine? Quia simul ut natus est Dominus, directus et captivus adductus est error, sic dicitur nominatus esse appellationem ab opere nactus.

Vrs. 24. « Excitatus autem Joseph a somno, fecit ut injunxerat sibi Angelus Domini. » Vide animum alacrem, quomodo statim obedierit. « Et accepit uxorem suam. » Continuo eam nominat uxorem Josephi, « jiciens malam suspicionem, et docens quod non alterius, sed illius fuerit uxor.

Vrs. 25. « Et non cognovit eam, donec peperisset. » Hoc est, non habuit unquam rem cum ea. Hoc enim loco verbum, Donec, non hoc manifestat, quod non cognoverit eam usque ad partum, postea autem cognoverit, sed omnino nunquam eam cognoverit. Hoc enim habet Scripturæ proprietatis. Sic cum dicit. « Non reversus est corvus in arcam, donec areceret terra, » neque enim postea rediit. Sic et alio loco. « Vobiscum sum usque ad consummationem sæculi ; » igitur post consummationem non erit vobiscum? Et quomodo? Tunc enim multo magis erit. Sic igitur et hoc loco, Donec peperisset, intelligas, hoc est, neque ante partum, neque post partum cognovit eam. Quomodo enim attigisset sanctam illam, postquam ineffabilem partum cognovisset? « Filium suum primogenitum. » Non quod alio quodam nato dicat eum primogenitum, sed simpliciter ut primum et solum natum. Christus enim et primogenitus est, ut primo natus, et unigenitus, ut non habens alium fratrem. « Et vocavit nomen ejus, Jesum. » Ostendit hoc loco obedientiam Joseph, quia quæcumque dixerat ei angelus, fecit.

Ἑβραῖοι, οὐ καίται ἐν τῇ προφητῇ, παρθένος, ἀλλὰ, νεάνις· πρὸς οὐδὲ λατῶν οὐδὲ τὸ νεάνις καὶ τὸ παρθένος ταυτὸν ἐστὶ παρὰ τῇ Γραφῇ· νεάνις γὰρ ὀνομάζει τὴν ἀδιάφθορον· ἔπειτα, εἰ μὴ ἔτεκε παρθένος, πῶς ἔμελλεν εἶναι σημεῖον καὶ παράδοξον; Ἄκουε γὰρ τοῦ Ἡσαίου λέγοντος· « Διὰ τοῦτο δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον· » καὶ εὐθὺς ἐπάγοντος· « Ἰδοὺ ἡ Παρθένος, » καὶ τὰ ἐξῆς· ὥστε εἰ μὴ ἔμελλε παρθένος τεκεῖν, οὐκ ἂν σημεῖον ἦν. Παραχαράττουσιν οὖν οἱ Ἑβραῖοι ἰθελουακούοντας, τὴν Γραφὴν, καὶ ἀντὶ τοῦ παρθένος, νεάνις τιθέασιν· εἴτε δὲ νεάνις καίται, εἴτε παρθένος, πάντως παρθένον δεῖ νοηθῆναι τὴν μέλλουσαν τεκεῖν, ἵνα δὴ καὶ τεράστιον εἴη τοῦτο. « Καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ, ὃ ἐστὶ μεθερμηνεύμενον, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός· » Φασὶν οἱ Ἑβραῖοι· Πῶς οὖν οὐκ ἐκλήθη Ἐμμανουὴλ, ἀλλὰ Ἰησοῦς Χριστός; Ῥητόν οὖν ἐστὶ, οὐκ εἶπε Καλέσεις, ἀλλὰ Καλέσουσι, τουτέστιν, αὐτὰ τὰ πράγματα δεῖξουσιν αὐτὸν Θεὸν ὄντα, καὶ μεθ' ἡμῶν ἀναστρεφόμενον· ἡ γὰρ θεία Γραφὴ ἀπὸ τῶν ἔργων εἰθῆσι τὰ ὀνόματα, ὡς τὸ, Καλέσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ταχέως σκύλευσον· καίτοι πῶς ἐκλήθη τις τοιοῦτον ὄνοματι; Ἄλλ' ἐπειδὴ ἄμα τῷ γεννηθῆναι τὸν Κύριον, ἐσκυλεύθη καὶ ἠχημαλωτίσθη ἡ κλήνη, οὕτως λέγεται ὀνομασθῆναι ἀπὸ τοῦ πράγματος τὴν κλήσιν εὐρέμενος.

« Διεγερθεὶς δὲ ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ ὑπνου, ἐποίησεν ὡς προσέταξεν αὐτῷ ὁ ἄγγελος Κυρίου. Ὅρα ψυχὴν διεγερθεμένην, πῶς ἐπέσθη ταχέως. « Καὶ παρέλαβε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. » Συνεχῶς δὲ ὀνομάζει αὐτὴν γυναῖκα τοῦ Ἰωσήφ, ἐκβάλλων τὴν πονηρὰν ὑπόνοιαν, καὶ διδάσκων ἐπὶ οὐκ ἄλλου τινὸς ἐγένετο γυνή, ἀλλ' αὐτοῦ ἦν.

Καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν ἕως οὗ ἔτεκεν· Τουτέστιν, οὐκ ἐμίγη αὐτῇ οὐδέποτε· τὸ γὰρ Ἔως, ἐνταῦθα οὐ τοῦτο ἐμφανίζει, οὐδὲ ἀκρι μὲν τοῦ τόκου οὐκ ἔγνω, μετὰ δὲ ταῦτα ἔγνω· ἀλλὰ καθάπαξ οὐδέποτε αὐτὴν ἔγνω. Ἰδίωμα δὲ ἔχει τοιοῦτον ἡ Γραφὴ· ὡς τὸ, « Οὐκ ἐπίστρεψεν ὁ κίρκης εἰς τὴν κιβωτὸν, ἕως οὗ ἐξηράνη ἡ γῆ· » οὕτως γὰρ μετὰ ταῦτα ἐπίστρεψε· καὶ πάλιν· « Μεθ' ὑμῶν εἰμι ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἵωνος· » Μετὰ δὲ τὴν συντέλειαν ἄρα οὐκ ἔσται; Καὶ πῶς; Τότε γὰρ μάλλον· οὕτως οὖν καὶ ἐνταῦθα τὸ, Ἔως οὗ ἔτεκε, νοήσεις, ἀντὶ τοῦ, οὕτως πρὸ τοῦ τόκου, οὕτως μετὰ τὸν τόκον ἔγνω αὐτὴν. Πῶς γὰρ ἂν ἤφατο τῆς ἀγίας ἐκείνης, μεθ' ὃ μάλιστα ἔγνω τὸν ἀφραστον ἐκείνον τόκον; « Τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. » Οὐχ ὡς δευτέρου τινὸς τεχθέντος λέγει τοῦτον πρωτότοκον, ἀλλ' ἀπλῶς, ὡς πρῶτον τεχθέντα καὶ μόνον. Ὁ γὰρ Χριστός, καὶ πρωτότοκός ἐστιν, ὡς πρῶτος τεχθείς· καὶ μονογενής, ὡς μὴ ἔχων δευτέρον ἀδελφόν. « Καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Ἰησοῦν. » Δείκνυσσι κἀνταῦθα τὴν εὐπειθειαν τοῦ Ἰωσήφ, ἐπὶ ὅσα εἶπεν αὐτῷ ὁ ἄγγελος, ἐποίησεν.

¹ Matth. xxviii, 20.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

A

CAPUT II.

Περὶ τῶν Μάγων, καὶ τῶν ἀνααιρεθῆντων παιδῶν.

De Magis et occisione puerorum.

« Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, » Βηθλεὲμ ἐρμηνεύεται οἶκος ἄρτου. Ἰουδαία δὲ, ἐξομολόγησις. Γένοιτο γοῦν καὶ ἡμᾶς νῦν διὰ τῆς ἐξομολογήσεως, γενέσθαι οἶκον ἄρτου τοῦ πνευματικοῦ. « Ἐν ἡμέραις Ἡρώδου. » Μέννηται τοῦ Ἡρώδου, ἵνα σὺ μάθῃς ὅτι ἐξέλιπον οἱ ἀπὸ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἄρχοντες, καὶ βασιλεῖς, καὶ ἀναγκαῖοι; ἦλθεν ὁ Χριστός. Ὁ γὰρ Ἡρώδης οὐκ ἦν Ἰουδαῖος, ἀλλ' Ἰδουμαῖος, Ἀντιπάτρου υἱός, ἐκ γυναικὸς Ἀραβίσης. Ἐκλιπόντων δὲ τῶν ἀρχόντων, ἡ προσδοκία τῶν ἐθνῶν ἦλθεν, ὡς Ἰακώβ προεφήτευσεν. « Τοῦ βασιλέως. » Ἦν γὰρ καὶ ἕτερος Ἡρώδης, ὁ τετράρχης· διὰ τοῦτο τίθει τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλέως· « Ἰδοὺ Μάγοι ἀπὸ Ἀνατολῶν παρεγένοντο εἰς Ἱερουσόλυμα. » Τίνος ἔνεκεν οἱ Μάγοι ἔρχονται; Πρὸς κατάκρισιν τῶν Ἰουδαίων. Εἰ γὰρ οἱ Μάγοι, ἄνθρωποι εἰδωλοδράται, ἐπίστευσαν, ποῖα ἀπολογία λοιπὸν τοῖς Ἰουδαίοις; Ἄμα δὲ, καὶ ἵνα ἡ δόξα τοῦ Χριστοῦ πλέον ἐκλάμψῃ, μαρτυρούντων τῶν Μάγων, τῶν μάλιστα τοῖς δαίμοσιν ὑποκειμένων, καὶ ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ. « Ἀπὸ Ἀνατολῶν. » Καὶ τοῦτο πρὸς κατάκρισιν τῶν Ἑβραίων. Οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τοσοῦτου διαστήματος ἦλθον, οἱ δὲ Ἑβραῖοι αὐτοῦ ἔχοντες τὸν Χριστὸν, ἐδίωκον.

Λέγοντες, Ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; » Λέγουσι τούτους τοὺς Μάγους, τοῦ Βαλαὰμ ἀπογόνους εἶναι ταῦ μάντεως· εὐρόντας δὲ τὸν ἐκείνου χρησμὸν, τὸ, Ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ, νοῆσαι τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον, καὶ διὰ τοῦτο ἐλθεῖν, θέλοντας ἰδεῖν τὸ τεχθέν. « Εἶδομεν γὰρ αὐτοῦ τὴν ἀστέρα ἐν τῇ Ἀνατολῇ. » Ὅταν ἀκούσης ἀστέρα, μὴ νομίσης τοιοῦτον εἶναι ἐκεῖνον, οἷους ὁρῶμεν, ἀλλὰ θεῖαν δύναμιν καὶ ἀγγελικὴν, εἰς τύπον ἀστέρος φαινομένην. Ἐπεὶ γὰρ οἱ Μάγοι ἀστρολόγοι ἦσαν, διὰ τοῦ συνήθους αὐτοῖς προσηγάγετο αὐτοῦ; ὁ Κύριος, ὡσπερ καὶ τὸν Πέτρον, ἀλίαια ὄντα, ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἰχθύων ὧν ἐσαγήνευσεν ἐπὶ τῷ ὄνοματι τοῦ Χριστοῦ, ἐξέπληξεν. Ὅτι δὲ ἀγγελικὴ δύναμις ἦν ὁ ἀστὴρ, δῆλον ἀπὸ τοῦ καὶ ἐν ἡμέρᾳ ὑπερλάμπειν, καὶ ἀπὸ τοῦ κινεῖσθαι μὲν, κινουμένων τῶν Μάγων, ἵστασθαι δὲ, ἀνακινουμένων· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ βορείου μέρους, ὃ ἐστὶ τῆς Περσίδος, εἰς τὸ νότιον κινεῖται, ὃ ἐστὶ τῆς Ἱερουσαλήμ. Οὐδέποτε δὲ ἀστὴρ ἀπὸ τοῦ βορείου ἐπὶ τὸ νότιον κινεῖται. « Καὶ ἦλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ. » Φαίνονται οὗτοι οἱ Μάγοι, μεγάλης ἀρετῆς ὄντες. Εἰ γὰρ ἐν τῇ ξένη χώρᾳ προσκυνεῖν ἤθελον, πῶς οὐκ ἂν ἐν τῇ Περσίδι ἐπαρρησιάσαντο καὶ ἐκήρυξαν;

« Ἀκούσας δὲ Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς, ἐταράχθη, καὶ πᾶσα Ἱερουσόλυμα μετ' αὐτοῦ. » Ὁ μὲν Ἡρώδης ἐταράχθη, ὡς ἀλλόφυλος περὶ τῆς βασιλείας δεδοκίμως· ἔγινωσκε γὰρ ὅτι ἀνάξιος ἦν ταύτης· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, τίνος ἔνεκεν ταράττονται; ἔδει γὰρ αὐτοὺς μᾶλλον χαίρειν, ὅτι βασιλεὺς αὐτοῖς ἔσται, ὄνομα τῶν

VERS. 1. « Cum autem natus esset Jesus in Bethleem Judæe. » Bethleem interpretatur domus panis; Judæa autem, confessio. Fiat igitur, ut nos nunc per confessionem sumus domus panis spiritualis. « In diebus Herodis. » Meminit Herodis, ut tu discas quod defecerunt a tribu Juda reges et principes, et necessario venit Christus. Herodes enim non erat Judæus sed Idumæus, Antipatri filius ex uxore Arabe. Cum autem defecissent principes, expectatio gentium venit, sicut Jacob prædixit. « Regis. » Erat enim et alius Herodes Tetrarcha: et propterea ponit dignitatem regis. « Ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolyma. » Quare Magi veniunt? In condemnationem Judæorum. Nam si Magi, homines cultui idolorum dediti, crediderunt, quam postea defensionem prætexent Judæi? Et alia causa est, ut gloria Christi magis effulgeret, testimonium perhibentibus Magis, qui maxime adversarii erant Deo, et obnoxii dæmonibus. « Ab Oriente. » Et hoc ad condemnationem Hebræorum pertinet. Illi enim per tantum spatium venerunt: Hebræi vero Christum, quem apud se habebant, persecuti sunt.

VERS. 2. « Dicentes, Ubi est, qui natus est Rex Judæorum? » Ferunt illos Magos fuisse ex Balaam conjectore progenitos. Nam ut invenerunt oraculum illius, Orietur stella ex Jacob, intellexerunt mysterium Christi, et idcirco natum adire voluerunt. « Vidimus enim stellam ejus in Oriente. » Quando audis stellam, ne talem putes illam, quales videmus, sed divinam virtutem et angelicam in illa figura sideris apparentem. Nam quoniam astrologi Magi erant, propterea Dominus familiari ipsais signo eos adduxit, sicut et Petrum piscatorem a multitudine piscium, quos in nomine Christi ceperat, stupescere fecit. Quod autem angelica virtus fuerit stella, manifestum ex eo, quod et in die refulserit, et ad motum Magorum se moverit, et ad quietem eorum quieverit. Quin et a septentrionali parte, quæ est Persidis, ad meridiem, in qua est Hierusalem, movebatur. Nunquam autem stella a septentrione ad meridiem vertitur. « Et venimus, ut adoremus eum. » Videntur hi Magi magna virtute præditi. Nam si in aliena regione adorare voluerunt, quomodo non in Perside ipsa magna libertate prædicaverunt?

VERS. 3. « Herodes autem rex ut audivit, turbatus est, et omnis Hierosolyma cum illo. » Herodes quidem turbatus est, ut alienigena, regno suo timens, sciebat enim quod illo indignus esset. Judæi autem quare turbantur? oportebat enim gaudere potius, quod regem ipsi habituri essent,

• Gen. xlix, 3 seqq.

qui a Peractis regibus adorarentur, sed contra Insti- A Περατων βασιλευν προσκυνημενος, ελλ' ουτως
Irens rex est malitiae.

Vras. 4. « Et congregatis omnibus populis
et scribis populi, Interrogavit eos, ubi nascitur
Christus. » Scribae erant doctores populi, quales
sunt quos nos dicimus grammaticos. Singulari as-
sum Dei dispensatione interrogantur illi, ut confi-
teantur veritatem, et ex hoc condemnentur, quod
illum crucifixerant, quem prius confiteati sunt.

Vras. 5. « At illi dixerunt ei, in Bethleem Judaeae.
Sic enim scriptum est per prophetam. » Per quem
prophetam? Per Michaeam. Haec enim dicit:

Vras. 4. « Ex in Bethleem terra Juda, sequen-
tiam minime es in principibus Juda. » Contempta B
enim erat in peso parva: nunc autem quia ex ea
prodit Christus, celebris est. Omnes enim ex il-
ludibus terra veniunt, et sanctam hanc adorant Beth-
leem. » Ex in enim egressurus est dux. » Recte
egressurus est, inquit, et non in te manebit. Non
enim manebit Christus in Bethleem, sed ex ea
postquam natus est exiit, et in Nazareth frequenter
conversatus est. Dicunt autem Judaei quod hoc
praedictum sit de Zerobabel: sed manifestius mani-
feste. Et enim Zerobabel non in Bethleem natus est,
sed in Babylone. Vnde enim nomen ejus, Zoro si-
gnificat semen et nutritivum: Babel autem Baby-
lonae, hoc est, qui natus vel genitus est in Baby-
lone. Sed et propheta manifeste arguit eos,
dicens: « Egressus ejus a principio, a diebus
adventus ». » Cujus autem alterius egressus sunt
ab initio, et a 12 diebus eternitatis quam Christus?
qui dices egressus habebit, hoc est natiuitates. Nam
prima ejus natiuitas, ab initio fuit a Patre, secunda
autem fuit a diebus ancill, principium summas a
Matre Dei, quae in tempore fuit. Dicunt igitur Ju-
daeï, num Zerobabel ab initio fuerit? sed non ha-
beat quod dicant: « Qui pascet populum meum
Israel. » Pascet dixit, non tyrannidem exercitibit,
vel detorabit. Alii enim reges non pastores, sed
lupi sunt: Christus autem pastor, sicut ipse dicit:
« Ego sum pastor bonus ». » Populum Israel dicit,
tam eos qui ex Judaeis, quam qui ex Gentilibus ero-
diderunt: Israel enim interpretatur, videns Deum.
Vnde omnes Deum videntes, Israelites sunt, etiam
ex Gentibus nati alii.

Vras. 7. « Tunc Herodes eam vocavit Magis. »
Chamaele illos vocavit, propter Judaeos. Suspica-
tur enim quod Judaei fortassis puerum facturi
essent magni, et curaturi ut accerent eum, ut pote
libertatiorem suum, et propitiora clam invidiantur.
« Diligenter quaevisit ab eis tempus stellae quam ap-
paruit. » Hoc est, accurate didicit. Stella enim
antiquam natus esset Dominus, apparuerat Magis,
quoniam multum tempore in iter inemptari erat,
ideo multo ante apparuit stella, ut adorarent eam

» Mich. 7, 2. » Joan. 1, 11.

« Καὶ συνεγεγενθον πάντας τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ
γραμματεῖς τοῦ λαοῦ, ἐπιπρόθετος παρ' αὐτῶν,
καὶ ὁ Ἐπιτοθὴς γενόμενος. Ἰσημεριεὶς ἦσαν αἱ ἁ-
δέσκαλοι τοῦ λαοῦ, ὡσαυτὸς οὐκ ἦμας λέγοντων γραμ-
ματικῶς. Οὐκονομαίθη ὁ θεὸς ἐκρημαθῆναι τούτους, ὅτι
ἐμολογήθησαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐκ τούτων ὄντι κριτα-
κτικημένοι, αὐτοὶ τούτων σταυρώσαντες ἐν θανά-
τῳ ἐπίστροφον.

« Οὗ δὲ εἶπον αὐτῶ, Ἐν Βηθλεὲμ τῆς Που-
δαίας· οὕτω γὰρ γέγραπται ἐκ τοῦ προφήτου. »
Προφήτου ποίου; Τοῦ Μιχαίου. Ἐκείνος γὰρ γη-
σιν,

« Καὶ σύ, Βηθλεὲμ, γῆ τοῦδα, οὐδαμῶς· Διὰ τῆ-
σση εἰ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἰουδαί. » Μισερὸς γὰρ
ὁδοῦς αὐτῆς; κατασφρόνον· νῦν δὲ ἐκ τῶν ἐκ πατ-
τῆς προελθόντα Χριστῶν, παρέρητος ἵστυ. Πάν-
τες γὰρ ἐκ παρταῶν τῆς γῆς ἐρχονται, πρῶτον ἐ-
συνας αὐτήν τὴν ἐγιαυ Βηθλεὲμ. « Ἐκ τοῦ γὰρ
ἐξελήσεται ἡγεύμενο. » Καλῶς εἶτα τὸ, ἐξελήσεται
ταί, καὶ οὐγ, ἐν σοὶ μανεί. Οὐ γὰρ ἔμεινον ὁ Χριστὸς
ἐν τῇ Βηθλεὲμ, ἀλλ' ἐκ αὐτῆς μὲν ἐξῆλθε, μετὰ δὲ
γεννηθῆναι, ἐν δὲ τῇ Ναζαρέτ ἐκ πατρίτου ἐκέρχθη.
Δέχονται δὲ αὐτῶ τοῦδα οἱ παρὰ τοῦ Ζωροβάβελ τούτου
πρῶτησιν. Ψεύδοντα δὲ προφανῶς. Καὶ γὰρ Ζω-
ροβάβελ, οὐκ ἐν τῇ Βηθλεὲμ ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐν τῇ Βα-
βυλωνίῳ. Ἦθε γὰρ τὸ ὄνομα αὐτοῦ· Ζορβ, θελοῦ τὴν
σποράν καὶ τὴν γέννησιν· Βαββλ δὲ, τὴν Βαβυλωνίαν,
συνέδεται, ὁ ἐν Βαβυλωνίῳ σπαρτὶς ἡ γεννηθῆσιν. Ἄλλὰ
καὶ ἡ προφηταία φανερῶς ἀλέγχει αὐτούς, λέγοντα·
« Αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς, ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. »
Τίτω· ἐκ ἀλλου αἱ ἐξοδοὶ εἶσι καὶ ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐξ
ἡμερῶν αἰῶνος ἡ τοῦ Χριστοῦ; Ὅ· οὗο ἐξόδου· ἐργον,
ἦτοι γεννήσιν; ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη γέννησις, ἀπ' ἁρ-
χῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἡ δὲ δευτέρα, ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος,
ἀπὸ τῆς Θεοτόκου ἀρξαμένη, καὶ ὅσα χρόνον ὄσεν.
Εἰπάσκων ὅν αὐ τοῦδα οἱ, ἐκ τῶν δὲ Ζωροβάβελ ἐκ
ἀρχῆς ἐγένετο; Ἄλλ' οὐκ ἔχουσιν εἶπαι· Ὅστι; πω-
μανεὶ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ. ἢ Ποιμανεὶ εἶπαι
ἀλλ' ὁ τυραννήσει, ἡ καταφάγεται. Οἱ μὲν γὰρ ἔλλοι
βασιλεῖς, οὐ ποιμανεῖ, ἀλλὰ λύκοι· ὁ δὲ Χριστὸς,
ποιμη, ὡς καὶ αὐτὸς λέγει· « Ἐγὼ εἶμι ὁ ποιμὴν ὁ
καλός. » Ἄσθν δὲ Ἰσραὴλ λέγει, καὶ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ
πιστεύσαντας, καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν. Ἰσραὴλ γὰρ ἐρ-
μηνησεται, ὁρῶν θεόν, ὥστε πάντας αὐ θεῶν ὁρώνας,
Ἰσραηλίται εἶσι, πᾶν ἐξ ἐθνῶν ὄσιν.

« Τότε ὁ Ἐπιτοθὴς λάθρα καλέσας τοὺς Μάγους. »
Λάθρα τούτους ἐκάλεσε, ἐκ τῶν τοῦδα οἰκῶν. Ἰσρα-
ταυτε γὰρ οἱ τοῦδα οἱ ἰσως παρὶ πολλοῦ ποιησιν-
ται τὸ παθῆναι, καὶ φρονήσουσι τοῦ ὄσσαι αὐτῶ, ἐκ
μῆλλον ἐλευθερῶσαι αὐτούς. Αἰὰ τούτω ὄνν λάθρα
ἐπιθουλαύει. « Ἐκρίθασε παρ' αὐτῶν τὸν χροῶν
τοῦ φαινομένου ἀστέρος. » Τουτέστιν, ἀκριβῶς ἀν-
έμαθεν. Ὅ γὰρ ἀστήρ, παρὸ τοῦ γεννηθῆναι τὸν Κρί-
στον, ἀφῆθη τοῖς Μάγοις· ἵσαὶ γὰρ ἐμαλλον παθῆναι
ἀναλείπαι χρόνον κατὰ τὴν ὁδοπορίαν, ἐκὰ τούτω

πρὸ πολλοῦ ἐφάνη ὁ ἀστὴρ, ὡς ἂν προσκυνήσωσιν αὐτὸν ἐν τῷ σκοτεινῷ ὄντι. Τινὲς δὲ λέγουσιν, ὅτι ἔμα τῷ γεννηθῆναι τὸν Χριστὸν, ἐφάνη ὁ ἀστὴρ, καὶ οἱ Μάγοι διὰ δύο ἐτῶν ἦλθον, καὶ οὐκ ἐν σκοτεινῷ εὗρον τὸν Κύριον, οὐδὲ ἐν τῇ φάτῃ, ἀλλ' ἐν οἰκίᾳ μετὰ τῆς μητρὸς, διετῆ ὄντα. Ἀλλὰ σὺ τὸ προφῆτὸν ἔχε κρείττον.

« Καὶ πέρμας αὐτοῦ εἰς Βηθλεὲμ, εἶπε, Πόρευθ' ἐκεῖ ἀκριβῶς ἐξετάσατε περὶ τοῦ παιδίου. » Οὐκ εἶπε περὶ τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ περὶ τοῦ παιδίου· οὐδὲ γὰρ τὸ ὄνομα ἀνέχεται· ὅθεν δεῖκνυται ὅτι μαίνεται κατ' αὐτοῦ.

« Ἐπὶ δὲ εὗρηται, ἀπαγγεῖλαι μοι, ὅπως κατὰ ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτῷ. Οἱ δὲ, ἀκούσαντες τοῦ βασιλέως ἐπορεύθησαν. » Ἄδολοι γὰρ ὄντες αὐτοί, ἐνόμιζον κάκεινον ἀδόλωτος λέγειν. « Καὶ ἰδοὺ ὁ ἀστὴρ ὅν εἶδον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, προήγεν αὐτοῦ. » Ἀπεκρόθη πρὸς μικρὸν ὁ ἀστὴρ οἰκονομικῶς, ἵνα ἐρωτησῶσιν αὐτοὶ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ παραχθῆ ὁ Ἡρώδης, καὶ οὕτω περιφανέστερα γένηται ἡ ἀλήθεια. Ἐξελθούσι δὲ αὐτοῖς ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ, κάλιν ἐφάνη, χειραγωγῶν αὐτούς. Ὅθεν ἔβλεπον οὐκ εὐχάριστα ἦν ὁ ἀστὴρ. « Ἐως ἐλθὼν ἔστη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον. » Καὶ τοῦτο ἔβλεπον. Κατίβη γὰρ ὁ ἀστὴρ ἀπὸ τοῦ ὕψους, καὶ προσγειώτερος γενόμενος, ἰδαίεν αὐτοῖς τὸν τόπον. Εἰ γὰρ ἐξ ὕψους αὐτοῖς ἐφαίνετο, πῶς ἂν ἐμάλλον ἱσχυρῶς γνωρίζαι τὸν τόπον ἐνθα ἦν ὁ Χριστός; Οἱ γὰρ ἀστέρες πολλὸν τόπον περιλαμβάνουσιν. Ὅθεν καὶ οὐ ἐπάνω τῆς εἰς οἰκίας βλέπει τὴν σελήνην τυχόν, κατὰ δοκῶ ταύτην ἀνωτέρω εἶναι τῆς ἐμῆς οἰκίας μόνης. Καὶ πάντες ἀπλῶς, δοκοῦσιν ἕκαστος ἐπάνω αὐτοῦ μόνου ἵστασθαι τὴν σελήνην ἢ ἄλλον ἀστέρα. Κάκεινος οὖν ὁ ἀστὴρ οὐκ ἂν ἔδειξε τὸν Χριστὸν, εἰ μὴ συγκατέβη, καὶ μονουχοῖ ἐπάνω τῆς κεφαλῆς τοῦ παιδίου ἔστη.

« Ἰδόντες δὲ τὸν ἵστέρα, ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην σφόδρα. » Ὡς οὐ πλανηθέντες, ἀλλ' εὐρόντες τὸ ζητούμενον, ἐχάρησαν.

« Καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν οἰκίαν, εἶδον τὸ παιδίον μετὰ Μαρίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ. » Ἀμα μὲν τῷ γεννηθῆναι, ἐν τῇ φάτῃ κατέκλινεν ἡ Παρθένος τὸ παιδίον, οὐ γὰρ εὗρισκον τότε οἰκίαν· μετὰ ταῦτα δὲ εἰκὸς ἔστιν εὐρεῖν οἰκίαν, ἐνθα καὶ οἱ Μάγοι εὗρον αὐτούς. Ἀνέβησαν μὲν γὰρ εἰς Βηθλεὲμ, ἵνα ἀπογραφῶσιν ἐκεῖ, καθὰ καὶ Λουκᾶς λέγει. Πολλοὺ δὲ κληθεὺς συντρέχοντας διὰ τὴν ἀπογραφὴν, οὐκ ἴσχον πρὸς καιρὸν οἰκίαν, ἀλλ' ἐν τῷ σπηλαίῳ ἐτέθη· εἴτα εὐρέθη ἡ οἰκία, ἐνθα ὤραθη τοῖς Μάγοις ὁ Κύριος. « Καὶ πεσόντες προσεκύνησαν αὐτῷ. » Ἰδε ψυχῆς ἑλλαμψίν. Πένθητα ἔβλεπον, καὶ προσεκύνουσιν. Ἐκληροφορήθησαν γὰρ ὅτι Θεός ἐστι, διὰ καὶ προσάγουσιν αὐτῷ δῶρα, ὡς Θεῷ καὶ ὡς ἀνθρώπῳ. Ἄκουε γάρ· « Καὶ ἀνοίξαντες τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν, προσήνεγκαν αὐτῷ δῶρα, χρυσὸν, καὶ λίβανον, καὶ σμύρναν. » Τὸν μὲν χρυσὸν, προσήγαγον αὐτῷ, ὡς βασιλεῖ. Γῶ γὰρ βασιλεῖ χρυσὸν τελούμεν οἱ ὑπὸ χεῖρα. Τὸν δὲ λίβανον, ὡς Θεῷ. Τῷ γὰρ Θεῷ λίβανον θυμιώμεν. Τὴν δὲ σμύρναν, ὡς μέλλοντι γεύσασθαι θανάτου. Μετὰ γὰρ τῆς σμύρνης ἐνταφιάζουσιν οἱ

adhuc in fasciis jacentem. Aliqui autem dicunt, quod cum Christo nato apparuerit stella, et Magi per biennium venerunt, et non in fasciis invenierunt puerum, neque in præsepio, sed in domo cum matre bimum. Sed tu priorem sententiam ut meliorem habe.

Vers. 8. « Et missis eis in Bethleem, dixit, Ite et diligenter inquirete de puero hoc. » Non dixit de rege, sed de puero: neque enim nomen ferre poterat: demonstrans quantum contra illum insaniret.

Vers. 8, 9. « Ubi vero repereritis, renuntiate mihi, ut et ego veniam et adorem illum. At illi, audito rege, profecti sunt. » Ipsi cum dolo carerent, putabant et illum absque dolo loqui. « Et ecco stella, quam viderant in Oriente, præcessit eos. » Occulta erat ad peryum tempus stella singulari dispensatione, ut Judæos interrogarent, et turbaretur Herodes, atque ita manifestior fieret veritas. Ut autem ipsi egressi sunt a Jerusalem, iterum apparuit, ducons eos. Unde manifestum quod stella erat virtus divina. « Donec progressa staret supra ubi erat puer. » Et hoc rarum. Descendit enim stella a summitate, et terræ propior facta, ostendit eis locum. Nam si ex summitate apparuisset, quomodo certiores fieri potuissent de loco in quo esset Christus? Stellæ enim multum locum comprehendunt. Unde tu supra domum tuam **13** vides lunam forte, et ego eandem video non nisi supra domum meam: et unicuique videtur stare non nisi supra domum suam lunam vel aliam stellam. Unde et illa stella non demonstrasset Christum, nisi descendisset, et tantum non supra caput pueri stetisset.

Vers. 10. « Visa autem stella, gavisii sunt gaudio magno valde. » Quod non aberrassent, sed invenissent quod querebant, gavisii sunt.

Vers. 11. « Et ingressi domum, viderunt puerum cum Maria Matre ejus. » Mox quidem ut natus fuit, reclinavit Virgo puerum in præsepium, non enim tunc invenuerant domum. Verisimile autem est postea eos invenisse domum, ubi et Magi invenerunt eos. Ascenderant enim in Bethleem, ut recenserentur illic, sicut et Lucas dicit. Multa autem concurrente multitudine ut censeretur, non habebant ad tempus domum, sed in spelunca natus est: deinde inventa domo, visus ibi est a Magis Dominus. « Et cum procidissent, adoraverunt illum. » Vide animæ illustrationem. Pauperem videbant et adorabant. Multis enim argumentis didicerant quod esset Deus, ideo et ei offerunt munera ut Deo et homini. Audi enim, « Et apertis thesauris suis, obtulerunt ei dona, aurum et thus et myrrham. » Aurum quidem obtulerunt ei, ut regi. Aurum enim subditi regibus pendimus. Thus autem, ut Deo. Deo enim thus adolemus. Myrrham vero, ut degustaturo mortem. Nam Judæi cum myrrha mortuos sepeliunt, ut corpus maneat in-

corruptam. Myrrha enim cum sicca sit, arefacit et exarecat humiditatem, et non sinit innasci vermes. Vides Magorum fidem, quod et a prophetia Balsam didicerunt Dominum et Deum et regem esse, ac pro nobis moriturum. Audi autem prophetiam, Recubans, inquit, requievit ut leo (a) et ut catalus leonis¹¹. Ecce regiam dignitatem per leonem significat, mortalitatem autem dum ait, recubans. Qui benedicunt te, benedicentur: ecce et deitatem. Sola enim Dei natura hanc benedictionis virtutem habet.

Vers. 12. « Et oraculo accepto in somnia, ne reverterentur ad Herodem, per altam viam redierunt in regionem suam. » Vide consequentiam, primum Deus illos ad fidem per stellam adduxit: deinde cum venerunt in Hierosolimam, docuit eos per prophetam, quod in Bethleem nascatur: et tandem, per angelum. Et illi obediunt oraculo, hoc est, divino colloquio. Oraculo igitur accepto, id est, revelatione a Deo habita, imposuerunt Herodi, et non timuerunt ne forte insectaretur, sed constanter sunt virtute nati, verique testes fuerunt.

Vers. 13. « Digressis autem illis, ecce angelus Domini in somnis apparet Joseph, dicens, Surge, et accipe puerum et matrem ejus. » Vidisti quam ob **14** causam permiserit Deus cesponsari virginem? Hic enim apparet quod a Deo factum est, ut diligentem ejus curam Joseph gereret. Non dixit autem, accipe uxorem tuam, sed matrem pueri. Nam quoniam suspicio soluta fuit, et justus per miracula in partu facta compertum habuit ex Spiritu sancto esse omnia, non ultra uxorem ejus illam nominat. « Et fuge in Ægyptum. » Fugit et Dominus, ut credatur quod revera homo sit. Nam si in manus incidisset Herodis, et non fuisset occisus, opinati fuissent incarnatum eum apparenter. In Ægyptum autem fugit, ut et illam sanctificet. Dux enim sunt regiones omnis nequitie officinæ, Babylon videlicet et Ægyptus. Babylonem per Magos suscepit adorantem: Ægyptum autem sua præsencia sanctificavit. « Et esto illic, donec dixerō tibi. » Esto pro eris illic, donec a Deo jussum fueris. Oportet enim nos nihil facere præter divinam voluntatem. « Quæsiturus enim est Herodes puerum, ut perdat illum. » Vide incogitantiam hominis, qui laborat ut divinam vincat voluntatem. Nam si quidem non est ex Deo, quid times? sin ex Deo est, quomodo perdes puerum?

Vers. 14, 15. « Ille autem excitatus accepit puerum et matrem ejus nocte, et recessit in Ægyptum, et fuit illic usque ad obitum Herodis: ut impleretur quod dictum est a Domino per prophetiam, dicentem: Ex Ægypto vocavi Filium meum. » Dicunt Judæi, quod propter populum dictum sit hoc, qui

¹¹ Num. xiv, 9.

(a) Juxta versionem τῶν Ο. Vulgata habet, quasi *læna*.

Α Ἰουδαῖοι, διὰ τὸ μὴ εἶναι τὸ σῶμα ἀσχητόν. Ἡ γὰρ σμύρνα, ξηρὰ οὖσα, ξηραίνει τὴν ὑγρότητα, καὶ οὐκ ἐξ ἀποθήκας γεννᾶσθαι. Ὁρᾶς τῶν Μάγων τὴν πίστιν; Ἐταί καὶ ἀπὸ τῆς προφητείας τοῦ Βαλαάμ ἐδιδάχθησαν, τὸν Κύριον, καὶ Θεὸν εἶναι καὶ βασιλεία, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τεθνηξόμενον. Ἀκουσον δὲ τῆς προφητείας· Κατακλιθεὶς, φησὶν, ἀναπαύσατο ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος. Ἰδοὺ τὸ βασιλικόν, διὰ τοῦ λέοντος, διὰ δὲ τοῦ, κατακλιθεὶς, ἡ νέκρωσις. Οἱ εὐλογούντες σε, εὐλόγηται· Ἰδοὺ ἡ θεότης. Τὴν γὰρ τῆς εὐλογίας δύναμιν μόνη ἡ θεία φύσις ἔχει.

« Καὶ χρηματισθέντες κατ' ἄναρ μὴ ἀνακάμψαι πρὸς Ἡρώδην, δὲ ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν. » Ἴδε ἀπολουθῆναι, πρῶτον δι' ἀστέρας· χαιρεπαγήσων αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς τὴν πίστιν· εἶτα ἐκθόντας εἰς Ἱερουσαλίμα, εἶδεν αὐτοὺς διὰ τοῦ προφήτου, ὅτι ἐν Βηθλεὲμ γεννᾶται· καὶ τελευταίον, διὰ τοῦ ἀγγέλου. Οἱ δὲ πισθόνται τῷ χρηματισμῷ, τοῦτέστι, τῇ θεῷ ὁμιλίᾳ. Χρηματισθέντες οὖν, ἦτοι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀποκάλυψιν δεξάμενοι, ἠπάτησαν Ἡρώδην· καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν μήπως ἐπιδιωχθῶσιν, ἀλλ' ἐθάμβησαν τῇ τοῦ γεννηθέντος δυνάμει, οὕτως ἦσαν μάρτυρες ἀληθείας.

« Ἀναχωρησάντων δὲ αὐτῶν, Ἰδοὺ ἀγγελὸς Κυρίου κατ' ἄναρ φαίνεται τῷ Ἰωσήφ, λέγων· Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ. » Εἶδες διὰ ποίαν αἰτίαν συνεχώρησεν ὁ Θεὸς μνηστευθῆναι τὴν Παρθένον; Ἐνταῦθα γὰρ προφαίνεται σοι, διὰ τὸ ἐπιμαλεῖσθαι ταύτης καὶ κηδεσθαι. Οὐκ εἶπε δὲ, παράλαβε τὴν γυναῖκά σου, ἀλλὰ τὴν μητέρα τοῦ παιδίου. Ἐταί γὰρ ἡ ὑπόψια ἐλύθη, καὶ ἐκληροφορήθη ὁ δίκαιος ἀπὸ τῶν ἐν τῷ τόκῳ θαυμάτων, ὅτι ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐστὶ πάντα, οὐκ ἐστὶ γυναῖκα αὐτοῦ ὀνομάζει ταύτην. « Καὶ φεύγει εἰς Ἀγυπτὸν. » Φεύγει καὶ ὁ Κύριος, ἵνα πιστώσῃται, ὅτι ὄντως καὶ ἀνθρώπος ἦν. Εἰ γὰρ ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Ἡρώδου γενόμενος, οὐ κατεκόπη, εἶδεν ἂν κατὰ φαντασίαν σαρκωθῆναι. Εἰς Ἀγυπτὸν δὲ φεύγει, ἵνα καὶ ἐκεῖνην ἀγιάσῃ. Δύο γὰρ ἦσαν χώραι πάσης κακίας ἐργαστήρια, ἡ Βαβυλῶν καὶ Ἀγυπτὸς. Τὴν μὲν οὖν Βαβυλῶνα, διὰ τῶν Μάγων ἐδέξατο προσκυνούσαν· τὴν δὲ Ἀγυπτὸν, τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ ἤγλασεν. « Καὶ Ἰσθὶ ἐκεῖ, ἕως ἂν εἶπω σοι. » Ἰσθὶ, ἀντὶ τοῦ Ἰσοῦ ἐκεῖ, ἀχρις ἂν ἀπὸ Θεοῦ καλευσθῇ. Δεῖ γὰρ ἡμᾶς μὴδὲν ποιεῖν ἔξω τῆς θείας βουλῆς. « Μέλλει γὰρ Ἡρώδης ζητεῖν τὸ παιδίον, τοῦ ἀπολέσαι αὐτό. » Ἴδε ἀνοσίαν ἀνθρώπου, τὴν τοῦ Θεοῦ βουλὴν σπουδάζει νικῆσαι. Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἐστὶν ἐκ Θεοῦ, τί φοβῆ; Εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ ἐστὶ, πῶς ἀπολέσεις τὸ παιδίον;

« Ὁ δὲ, ἔγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ νυκτός, καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Ἀγυπτὸν, καὶ ἦν ἐκεῖ ἕως τῆς τελευταίας Ἡρώδου· ἵνα πληρωθῇ τὸ ρηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντος· Ἐξ Ἀγύπτου ἐκάλεσά τὸν Υἱόν μου. » Φαίνεται οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι διὰ τὸν λαὸν ἐρρέθη τοῦτο τὸν ἐκ

τῆς Αἰγύπτου ἐπαναχθέντα διὰ Μωϋσέως· λέγομεν Α ex Ægypto per Mosen eductus sūt. Dicimus itaque, ὅτι καὶ τὸ καινὸν ἐλέγχθη ἐπὶ τῷ λαῷ τυπικῶς· ἐξέβη δὲ εἰς τὸν Χριστὸν ἀληθινῶς. Ἐπίτα, τίς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; ὁ λαὸς ὁ προσκυνῶν τῷ Βεελφεζὼρ εἰδώλῳ καὶ τοῖς γλυπταῖς, ἢ ὁ ὄντως Υἱὸς τοῦ Θεοῦ;

« Τότε Ἡρώδης ἰδὼν, ὅτι ἐνεπαίχθη ὑπὸ τῶν Μάγων, » Ὡσπερ τῷ Φαραῶ ἐνέπαιξεν ὁ Θεὸς διὰ Μωϋσέως, οὕτω καὶ τῷ Ἡρώδῃ διὰ τῶν Μάγων· ἐπὶ καὶ ἄμφω, καὶ Ἡρώδης καὶ Φαραῶ, παιδεκατόνοι. Ὁ μὲν Φαραῶ τὰ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Ἑβραίων ἄρρῆνα φονεύων, ὁ δὲ Ἡρώδης, τὰ τῶν ἐν Βηθλεέμ. « Ἐθυμώθη λίαν, καὶ ἀποστειλάς ἀνέλε πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεέμ. » Τὴν κατὰ τῶν Μάγων ὁρήν, κατὰ τῶν οὐδὲν ἀδικησάντων, ἐνδοκίμωται. Τίνος δὲ ἔνεκεν συνεχωρήθησαν οἱ παῖδες σφαγῆναι; « Ἴνα δειχθῆ τοῦ Ἡρώδου ἡ κακία· ἄλλ' ἰσως· ἔρσις μοι· Καὶ εἰ τοῦτο; Ἴνα δειχθῆ ἡ ἐκείνου κακία, διὰ τοῦτο ἡδικήθησαν οἱ παῖδες; » Ἄκουε τοίνυν, ὅτι οὐκ ἡδικήθησαν, ἀλλὰ στεφάνων ἠξυῖθήσαν. Πᾶς γὰρ ὁ κακὸν τι πάσχων ἐνταῦθα, ἢ εἰς ἀμαρτημάτων διάλυσις πάσχει, ἢ εἰς στεφάνων προσθήκη· ὥσπερ δὴ καὶ οὗτοι οἱ παῖδες, μεζόνως στεφανωθήσονται. « Καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὁρίοις αὐτῆς, ἀπὸ διετούς καὶ κατωτέρω, κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἠκριθῶσε παρὰ τῶν Μάγων. »

« Τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Ἱεραμίου τοῦ προφήτου, λέγοντος. » Ἴνα μὴ τις νομίση, ὅτι ἀκοντος τοῦ Θεοῦ γέγονεν ἡ τῶν νηπίων ἀναίρεσις, δεικνους ὅτι καὶ προεγίνωκε καὶ ἀναίρεται.

« Φωνὴ ἐν Ῥαμᾷ ἠκούσθη. » Ἡ Ῥαμᾶ, τόπος· ἦν τῆς Παλαιστίνης ὑψηλός. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ θνομα, ὑψηλόν· ἔλαχε δὲ εἰς κληρον τῆ φυλῆ τοῦ Βενιαμιν, ὃς ἦν τῆς Ῥαχὴλ υἱός· ἢ δὲ Ῥαχὴλ, ἐν τῇ Βηθλεέμ ἐτάφη. Λέγει τοίνυν τὴν Βηθλεέμ ὁ προφήτης; Ῥαχὴλ, διότι ἐν αὐτῇ ἐτάφη ἐκείνη· τὸν δὲ κλαυθμὸν καὶ τὸν θρήνον, ἀκουσθῆναι ἐν τῇ ὑψηλῇ. Ἄκουε τοίνυν τοῦ προφήτου· « Θρήνος καὶ κλαυθμὸς, καὶ ὄδυρος πολὺ; Ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς; » τουτέστιν, ἡ Βηθλεέμ, « καὶ οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἴσιν. » Ἐν τῷ βίῳ τούτῳ οὐκ εἴσιν, ἐπὶ αἱ ψυχαὶ, ἀθάνατοι.

« Τελευτήσαντος δὲ Ἡρώδου. » Πικρὰν τελευτὴν ἔσχεν ὁ Ἡρώδης, περὶ τῶν, καὶ δυσαντερία, καὶ κνησμῶν καὶ ὄγκων ποδῶν, καὶ σήψης τοῦ αἰδοῦσιν σκώληκος γεννώσῃ, καὶ δυσπνοίᾳ, καὶ τρόμφῳ, καὶ σπασμῶν τῶν μελῶν, ἀπορρήξας τὴν πονηρὰν ψυχὴν.

« Ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου κατ' ὄναρ φαίνεται τῷ Ἰωσήφ ἐν Αἰγύπτῳ, λέγων· Ἐγερθεὶς, παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ πορεύου εἰς γῆν Ἰσραὴλ. » Οὐ λέγει, Φεῦγε, ἀλλὰ Πορεύου. Φόδος γὰρ οὐκ ἐστὶ ἦν. « Τεθνήκασι γὰρ οἱ ζητούντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου. » Ποῦ Ἀπολλινάριος, ὅστις ἔλεγε μὴ ψυχὴν ἀνθρώπου λαβεῖν τὸν Κύριον; ἐντεῦθεν γὰρ ἐλέγχεται.

« Ὁ δὲ ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ ἦλθεν εἰς γῆν Ἰσραὴλ. Ἀκούσα; ὅτι Ἀρχέλαος βασιλεύσει ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας ἀντὶ

quod novum aliquid etiam per figuram dictum est de populo, impletum autem vere in Christo. Deinde quis est Filius Dei? populusne, qui adoravit idolum Beelphegor et sculptilia, an qui revera est Filius Dei?

VERS. 16. « Tunc Herodes, ubi vidit sibi illisum fuisse a Magis. » Sicut Deus illudit Pharaoni per Mosen, sic Herodi per Magos: quoniam et Herodes et Pharaon puericidæ erant. Pharaon masculos Hebræorum pueros in Ægypto occidit, Herodes autem in Bethleem. « Iratus est vehementer, et misit ac interfecit omnes pueros qui erant in Bethleem. » Ostendit iram contra Magos, qui in nullo offenderant. Quare autem permisi sunt pueri occidi? Ut ostendatur Herodi malitia. Sed forte dicis mihi, Et quid hoc? Nunquid ut ostendatur illius malitia, ideo injuria fieri debuit pueris? Audi igitur quod non injuria affecti sunt, sed coronas meruerunt. Omnis enim qui malum aliquid hic patitur, vel patitur ut peccata dissolvat, vel ut coronæ augeantur, sicut et illi pueri magis coronati sunt. « Et omnibus consiliis ejus a bimatu et infra, juxta tempus quod percontatus erat a Magis. »

VERS. 17. « Tunc impletum est quod dictum a Joremia propheta, dicente. » Ut ne quis putet quod invito Deo facta sit puerorum interemptio, ostendit quod prænoverit et prædixerit.

VERS. 18. « Vox in Rhama 15 audita est. » Rhama locus fuit Palæstinæ excelsus: nomen enim hoc excelsum significat, fuitque in sorte tribus Benjamin, qui fuit filius Rachel. Rachel autem sepulta fuit in Bethleem. Dicit igitur propheta Bethleem, Rachel, eo quod in illa sepulta fuit Rachel; ætium autem et ploratum auditum fuisse in excelsu. Audi igitur prophetam: « Lamentatio et ploratus, et ætium multus. Rachel plorans filios suos, » hoc est, Bethleem, « et noluit consolationem admittere, eo quod non sint. » In hac vita non sunt, quia animæ sunt immortales.

VERS. 19. « Defuncto autem Herode. » Amara morte periit Herodes, febri et intestinorum cruciata, et scabie, et podagra, et putredine verendorum vermes generante, et spirandi difficultate, et tremore et contractione membrorum, malam abruptit animam.

VERS. 19, 20. « Ecce angelus Domini in somnis apparet Joseph in Ægypto, dicens: Surge, et accipe puerum, et matrem ejus, et vade in terram Israel. » Non dicit, Fuge, sed, Vade: timor enim jam nullus erat. « Mortui enim sunt querentes animam pueri. » Ubi Apollinarius est, qui dicebat Dominum non accepisse animam? Hinc enim arguitur.

VERS. 21, 22. « Ille autem cum surrexisset, accipit puerum et matrem ejus, et venit in terram Israel. Verum quia audiverat quod Archelaus regnaret in

Judæa pro Herode patre suo, immit illuc abire. Tres filios reliquit Herodes, Philippum, Antipam et Archelaum. Archelaum quidem regem, alios autem tetrarchas esse jussit. Timuli autem Joseph in terram Israel abire, hoc est, in terram Juda, eo quod Archelaus similis patri suo erat. Antipas vero ipse est juvenis ille Herodes qui Præcursores sustulit. Oraculo autem accepto in somnis, recessit in partes Galiliæ. Galilæa non erat terra Israel, sed gentilitiam; unde et Judæi sicut abominationem illos videbant.

« Vras. 23. Ac profectus habitavit in civitate quæ dicitur Nazareth. » At quomodo Lucas dicit, quod postquam natus fuit, implevitque xl dies, et a Simone gestatus est, descenderit Dominus in Nazareth: hoc autem loco Matthæus ait, quod post reditum ex Ægypto veniit in Nazareth? Disce igitur, quod quæ siluit Matthæus, dixit Lucas. Ut exempli gratia aliquid dicam, postquam natus est, implevit xl dies, deinde descendit in Nazareth: hæc dicit Lucas 19. Matthæus autem dicit quæ postea facta sunt, quod sugerit in Ægyptum, deinde venerit ab Ægypto in Nazareth. Non dissident ergo inter se. Nam Lucas dicit descensum a Bethleem in Nazareth, Matthæus autem postea reditum ab Ægypto in Nazareth. « Ut impleatur quod dictum est per prophetas, Quod Nazareus vocabitur. » Et quis propheta hoc dixit? non invenitur nunc. Per negligentiam enim Judæorum multi libri desiderantur, et ob continuas captivitates: fortassis absque etiam scriptura hoc dicebatur. Capud Judæos. Significat autem Nazareus, sanctificatus: igitur quoniam sanctus Christus, recte dicitur Nazareus. Sanctus enim Israelis, a multis prophetis vocatur Dominus.

CAPUT III.

Joannes Baptista primus regni cælestis præco.

Vras. 1. « In diebus autem illis, » Non cum Dominus esset puer, et in Nazareth habitabat, sed simpliciter sic inquit, ut in tempore illo, quod ante hanc præsentem erat ætatem. « Accessit Joannes Baptista. » Propterea missus est a Deo Joannes, ut argueret Judæos, et persuaderet eis ut sua mala agnoscerent, atque ita Christum susciperent. Nam nisi quis sensum acceperit peccatorum, non venit ad pœnitentiam. Missus igitur est Joannes.

Vras. 1, 2. « Prædicans in deserto Judææ, et dicens: Resipiscite. » Arrogantes erant Judæi, idcirco cogit eos ad pœnitentiam. « Appropinquavit enim regnum cælorum. » Regnum cælorum dicit primum et secundum Christi adventum, et vitam virtutibus præditam. Quando enim in terra ambulamus, quasi in cælo degentes absque affectionibus, regnum habemus cælorum.

¹⁹ Luc. II, 39.

Ἡρώδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐφοβήθη ἐκεῖ ἀπαλεινῆν. Τρεῖς υἱοὺς καταλείψας Ἡρώδης, Φίλιππον, Ἀντίπαν, καὶ Ἀρχελαῖον· τὸν μὲν οὖν Ἀρχελαῖον βασιλεῖα, τοὺς δὲ λοιποὺς, τετράρχας ἐπέλευσεν εἶναι. Ἐφοβήθη δὲ ὁ Ἰωσήφ ἀπαλεινῆν εἰς γῆν Ἰσραὴλ, συνεστῆναι, εἰς τὴν Ἰουδαίαν, διότι καὶ ὁ Ἀρχελαῖος, ὁμοιωτὴς ἦν τῷ πατρὶ αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἀντίπας, αὐτὸς ἐστὶν ὁ νέος Ἡρώδης, ὁ τὸν Πρόδρομον ἀνεκρίνων. Ἐρηματισθεὶς δὲ κατ' ἄναρ, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη τῆς Γαλιλαίας. Ἡ Γαλιλαία οὐκ ἦν γῆ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ τῶν ἐθνικῶν ἦν· διὸ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ὡς βδελυγμα τοῦτους ἔβλεπον.

« Καὶ ἐλθὼν κατοικήσεν εἰς πόλιν λεγομένην Ναζαρέτ. » Καὶ πῶς ὁ Λουκᾶς λέγει, ὅτι μετὰ τὴ γεννηθῆναι τελέσας τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας, καὶ ὑπὸ τοῦ Συμῶν βραστῆρα, κατήλθεν ὁ Κύριος εἰς Ναζαρέτ· ἐνταῦθα δὲ ὁ Ματθαῖος λέγει, ὅτι μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐπάνοδον ἦλθεν εἰς Ναζαρέτ; Μάθε τοίνυν, ὅτι ἐσιώπησεν ὁ Ματθαῖος, εἶπεν ὁ Λουκᾶς. Οἶόν τι λέγω· Μετὰ τὴν γεννηθῆναι, ἐτέλεσε τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας· εἶτα κατήλθεν εἰς Ναζαρέτ· ταῦτα λέγει ὁ Λουκᾶς· ὁ Ματθαῖος δὲ λέγει τὰ μετὰ ταῦτα, ὅτι ἐφυγεν εἰς Αἴγυπτον, εἶτα ἀνῆλθεν ἀπὸ Αἰγύπτου εἰς Ναζαρέτ. Οὐκ ἐναντιοῦνται οὖν ἀλλήλοις· ἀλλ' ὁ μὲν λέγει τὴν ἀπὸ Βηθλεὲμ εἰς Ναζαρέτ κἀπόδον, ὁ Λουκᾶς· ὁ δὲ Ματθαῖος, τὴν μετὰ ταῦτα ἀπὸ Αἰγύπτου εἰς Ναζαρέτ ἀπόδον. « Ὅπως πληρωθῆ τὸ ρηθὲν διὰ τῶν προφητῶν, ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται. » Καὶ ποῖος προφήτης τοῦτο εἶπεν; οὐκ εὐρίσκειται νῦν. Διὰ γὰρ τὴν ἀμέλειαν τῶν Ἑβραίων, πολλὰ βιβλία ἀπόλωτον, καὶ ἀπὸ τῶν συνεχῶν αἰμαλωσιῶν ἀγράβη; δὲ τυχὸν ἐλέγγοτο παρὰ τοὺς Ἰουδαίους. Σημαίνει δὲ τὸ, Ναζωραῖος, ἡγιασμένος· ἐπεὶ τοίνυν ἅγιος ὁ Χριστὸς, εἰκότως ἂν λέγοιτο Ναζωραῖος. Ἄγιος γὰρ τοῦ Ἰσραὴλ, παρὰ πολλῶν προφητῶν καλεῖται ὁ Κύριος.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Πρώτος Ἰωάννης ἐκήρυξε βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

« Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις. » Οὐχ ὅτι ἦν ὁ Κύριος παῖς, καὶ ἐν Ναζαρέτ κατοικεῖ, ἀλλ' ἀπλῶς οὕτω φησὶν, ὅσον ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, τῷ πρὸ τῆς νῦν γενεᾶς. Παράγινεται Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής. Διὰ τοῦτο ἐπέμφθη παρὰ τοῦ Θεοῦ ὁ Ἰωάννης, ἵνα ἐλλέγχων τοὺς Ἰουδαίους, πείσῃ αὐτοὺς εἰς αἴσθησιν ἐλθεῖν τῶν οικειῶν κακῶν, καὶ οὕτω παραδέξασθαι τὸν Χριστόν. Εἰ μὴ γὰρ αἴσθησιν λάβοι· τις τῶν ἁμαρτιῶν, οὐκ ἔρχεται εἰς μετάνοιαν. Ἐπέμφθη τοίνυν ὁ Ἰωάννης.

« Κηρύσσων ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας, καὶ λέγων· Μετανοεῖτε. » Ἀλαζόνες ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι, διὰ τοῦτο συνοθεῖ αὐτοὺς εἰς μετάνοιαν. « Ἠγγικεν γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Βασιλείαν οὐρανῶν λέγει τὴν πρώτην καὶ δευτέραν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, καὶ τὴν ἐνάρετον ζωὴν. Ὅταν γὰρ ἐπὶ γῆς βαδίζοντες, ὡς ἐν οὐρανῷ πολιτευώμεθα, μὴ ἐκπαύως ζῶντες, βασιλείαν ἔχομεν οὐρανῶν.

Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ βηθλαὴς ὑπὸ Ἡσαίου τοῦ Ἀ
προφήτου, λέγοντος· Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ·
Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς
τρίβους αὐτοῦ. Ὁδὸς, τὸ Εὐαγγέλιον λέγεται· τρί-
βου δὲ, τὰ νομικὰ προστάγματα, ὡς κατατετριμμένα
καὶ παλαιὰ. Φησὶ τοίνυν, ὅτι Ἐτοιμοὶ γένησθε πρὸς
τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν, καὶ τὰς νομικὰς δὲ
ἐπιτολάς εὐθείας, τούτεστι, πνευματικὰς ποιήσατε.
Τὸ πνεῦμα γὰρ εὐθὲς ἐστίν. Ὅταν οὖν ἴδῃς Ἰουδαίων
σαρκικῶς νοούντα τὰ τοῦ νόμου, εἰπέ δτι οὗτος τὰς
τρίβους οὐκ ἐποίησεν εὐθείας, τούτεστιν, οὐ πνευ-
ματικῶς νοεῖ τὸν νόμον.

Ἐκεῖνος δὲ ὁ Ἰωάννης εἶχε τὸ ἐνδύμα αὐτοῦ ἀπὸ
τριχῶν καμηλοῦ. Ἐἰς μετάνοιαν παρεκάλει καὶ
ἀπὸ τοῦ σχήματος. Πενθικὴν γὰρ εἶχε τὴν στολήν.
Λέγουσι δὲ τὴν κάμηλον μεταξὺ εἶναι καθαροῦ καὶ
μὴ. Καθὸ μὲν γὰρ μηρυκίζει, καθαρὸν ἐστὶ· καθὸ
δὲ οὐκ ἐστὶ δίχτηλον κατὰ τοὺς δρυχας, οὐκ ἐστὶ κα-
θαρὸν. Ἐπει οὖν καὶ ὁ Ἰωάννης, τὸν τε καθαρὸν
δοκοῦντα λαβὼν, τὸν Ἰουδαϊκὸν, καὶ τὸν ἀκάθαρτον,
ἐὼν ἰθνηκὸν, προσῆγε τῷ Θεῷ, καὶ μεστῆς ἦν πα-
λαιᾶς διαθήκης καὶ νέας, διὰ τοῦτο ἐφόρει τὰς τρίβας
τῆς καμηλοῦ. Ἐκαὶ ζώνην ζερματίνην περὶ τὴν
ὄσφυν αὐτοῦ. Πάντες οἱ ἄγιοι, ἐξωσμένοι εἰσάγον-
ται παρὰ τῆ Γραφῆς, ὡς αἰεὶ ἐν ἔργῳ ὄντες· οἱ γὰρ
ἀμελεῖς καὶ τρυφῆλοι, οὐ ζώνονται, ὡς νῦν οἱ
Σαρακηνοὶ· ἢ ὅτι ἐνέκρωσαν τὰ πόδια τῆς· ἐπιθυ-
μίας· τὸ γὰρ δέρμα, νεκροῦ ζώου ἐστὶ μέρος. Ἡ
δὲ τροφή αὐτοῦ ἦν ἀκρίδες, καὶ μέλι ἀγρίου. Ἐπι-
λέγουσι βοτάνας εἶναι τὰς ἀκρίδας, ὅς καὶ μέλαγρα
καλοῦσι· τινὲς δὲ, τὰ ἀκρόδρια ἦτοι ὀπίρας ἀγρίας·
μέλι δὲ ἀγρίου, τὸ ὑπὸ ἀγρίων μελισσῶν γεωργου-
μενον, ἐν δένδροις εὐρισκόμενον καὶ πέτρας.

Ἐτότε ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν Ἱερουσόλυμα, καὶ
πᾶσα ἡ Ἰουδαία, καὶ πᾶσα ἡ περίχωρος τοῦ Ἰορδάνου.
Καὶ ἐβαπτίζοντο ἐν τῷ Ἰορδάνῳ ὑπ' αὐτοῦ,
ἐξομολογούμενοι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. Ἐἰ καὶ
ἐβαπτίζοντο, ἀλλ' οὐκ ἄφεσιν ἀμαρτιῶν οὐκ εἶχε τὸ
Ἰωάννης βάπτισμα. Ἀλλὰ ἄφεσιν μετάνοιαν ἐκπύ-
ρην ὁ Ἰωάννης, καὶ εἰς ἀφεσιν ἀμαρτιῶν ἔφεραν
ἀπὸ τοῦ, εἰς τὸ τοῦ Χριστοῦ βάπτισμα ὠδήγει·
καρ' οὐ ἡ ἀφεσις τῶν ἀμαρτιῶν.

Ἰδὼν δὲ πολλοὺς τῶν Φαρισαίων. Ἐφαρισαῖος,
ἐρμηνεύεται ἀποκεκομμένος. Ἐδόκουν γὰρ ἐν τῷ
βίῳ καὶ τῇ γνώσει ἀποκεκόφθαι, καὶ ὑπερέχειν τῶν
ἄλλων. Ἐκαὶ Σαδδουκαίων. Οὗτοι, οὔτε ἀνάστασιν
ἐπιστεύον, οὔτε ἄγγελον, οὔτε πνεῦμα. Ἐρμηνεύον-
ται δὲ, δίκαιοι. Σαδὴκ γὰρ, ἡ δικαιοσύνη. Δικαίους
γὰρ αὐτοὺς ἐνόμαζον. Ἡ ἀπὸ αἰρεσιάρχου Σαδὴκ
ἐνομάζονται. Ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ,
εἶπεν αὐτοῖς· Οὐκ ἤρχοντο μετὰ γνώμης ὀρθῆς,
ὡς οἱ λοιποὶ. Διὰ τοῦτο καὶ καθάπτεται αὐτῶν.
Ἐγενήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν
ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; Πικρῶς αὐτοῖς διαλέ-
γεσθαι, γενώσκων τὴν σφραγίσθησαν αὐτῶν, πληρὰ ἀλλὰ
καὶ ἐπιπνεῖ, λέγων· Τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν; Θαυμάζει
γὰρ πᾶς ἐγένετο τοῦτο, τὸ τὴν πονηρὰν αὐτῶν γενεάν
μετανοῆσαι. Γεννήματα δὲ ἐχιδνῶν λέγει αὐτοὺς,
διότι ὡσπερ ταῦτα κατασθίοντα τὰς μήτρας· οὕτως

Vers. 3. Ἐκεῖνος γάρ ἐστιν ὁ βηθλαὴς ὑπὸ Ἡσαία
προφήτου, dicente : Vox clamantis in deserto, Pa-
rate viam Domini, rectas facite semitas ejus. Via,
Evangelium dicitur : semitæ autem legalia mandata
ut trita et vetera. Dicit igitur, Parati estote ad Evan-
gelicam vitam, et legis mandata recta, hoc est,
spiritualia facite. Spiritus enim rectus est. Quando
igitur videris Judæum carnaliter intelligentem ea
quæ legis sunt, dic quod ipse non faciat semitas
rectas, hoc est, non spiritualiter intelligat legem.

Vers. 4. Ἐκεῖνος γὰρ Ἰωάννης ἔχει τὸ ἐνδύμα
αὐτοῦ ἐκ τρίχων κάμηλων. Ἐἰς μετάνοιαν παρεκάλει
καὶ ἀπὸ τοῦ σχήματος. Πενθικὴν γὰρ εἶχε τὴν στολήν.
Λέγουσι δὲ τὴν κάμηλον μεταξὺ εἶναι καθαροῦ καὶ
μὴ. Καθὸ μὲν γὰρ μηρυκίζει, καθαρὸν ἐστὶ· καθὸ
δὲ οὐκ ἐστὶ δίχτηλον κατὰ τοὺς δρυχας, οὐκ ἐστὶ κα-
θαρὸν. Ἐπει οὖν καὶ ὁ Ἰωάννης, τὸν τε καθαρὸν
δοκοῦντα λαβὼν, τὸν Ἰουδαϊκὸν, καὶ τὸν ἀκάθαρτον,
ἐὼν ἰθνηκὸν, προσῆγε τῷ Θεῷ, καὶ μεστῆς ἦν πα-
λαιᾶς διαθήκης καὶ νέας, διὰ τοῦτο ἐφόρει τὰς τρίβας
τῆς καμηλοῦ. Ἐκαὶ ζώνην ζερματίνην περὶ τὴν
ὄσφυν αὐτοῦ. Πάντες οἱ ἄγιοι, ἐξωσμένοι εἰσάγον-
ται παρὰ τῆ Γραφῆς, ὡς αἰεὶ ἐν ἔργῳ ὄντες· οἱ γὰρ
ἀμελεῖς καὶ τρυφῆλοι, οὐ ζώνονται, ὡς νῦν οἱ
Σαρακηνοὶ· ἢ ὅτι ἐνέκρωσαν τὰ πόδια τῆς· ἐπιθυ-
μίας· τὸ γὰρ δέρμα, νεκροῦ ζώου ἐστὶ μέρος. Ἡ
δὲ τροφή αὐτοῦ ἦν ἀκρίδες, καὶ μέλι ἀγρίου. Ἐπι-
λέγουσι βοτάνας εἶναι τὰς ἀκρίδας, ὅς καὶ μέλαγρα
καλοῦσι· τινὲς δὲ, τὰ ἀκρόδρια ἦτοι ὀπίρας ἀγρίας·
μέλι δὲ ἀγρίου, τὸ ὑπὸ ἀγρίων μελισσῶν γεωργου-
μενον, ἐν δένδροις εὐρισκόμενον καὶ πέτρας.

Vers. 5, 6. Ἐτότε ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν Ἱερο-
σόλυμα, καὶ πᾶσα ἡ Ἰουδαία, καὶ πᾶσα ἡ περίχωρος
τοῦ Ἰορδάνου. Καὶ ἐβαπτίζοντο ἐν τῷ Ἰορδάνῳ ὑπ'
αὐτοῦ, ἐξομολογούμενοι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. Ἐἰ καὶ
ἐβαπτίζοντο, ἀλλ' οὐκ ἄφεσιν ἀμαρτιῶν οὐκ εἶχε τὸ
Ἰωάννης βάπτισμα. Ἀλλὰ ἄφεσιν μετάνοιαν ἐκπύ-
ρην ὁ Ἰωάννης, καὶ εἰς ἀφεσιν ἀμαρτιῶν ἔφεραν
ἀπὸ τοῦ, εἰς τὸ τοῦ Χριστοῦ βάπτισμα ὠδήγει·
καρ' οὐ ἡ ἀφεσις τῶν ἀμαρτιῶν.

Vers. 7. Ἐκεῖνος γὰρ Ἰωάννης ἔχει τὸ ἐνδύμα
αὐτοῦ ἐκ τρίχων κάμηλων. Ἐἰς μετάνοιαν παρεκάλει
καὶ ἀπὸ τοῦ σχήματος. Πενθικὴν γὰρ εἶχε τὴν στολήν.
Λέγουσι δὲ τὴν κάμηλον μεταξὺ εἶναι καθαροῦ καὶ
μὴ. Καθὸ μὲν γὰρ μηρυκίζει, καθαρὸν ἐστὶ· καθὸ
δὲ οὐκ ἐστὶ δίχτηλον κατὰ τοὺς δρυχας, οὐκ ἐστὶ κα-
θαρὸν. Ἐπει οὖν καὶ ὁ Ἰωάννης, τὸν τε καθαρὸν
δοκοῦντα λαβὼν, τὸν Ἰουδαϊκὸν, καὶ τὸν ἀκάθαρτον,
ἐὼν ἰθνηκὸν, προσῆγε τῷ Θεῷ, καὶ μεστῆς ἦν πα-
λαιᾶς διαθήκης καὶ νέας, διὰ τοῦτο ἐφόρει τὰς τρίβας
τῆς καμηλοῦ. Ἐκαὶ ζώνην ζερματίνην περὶ τὴν
ὄσφυν αὐτοῦ. Πάντες οἱ ἄγιοι, ἐξωσμένοι εἰσάγον-
ται παρὰ τῆ Γραφῆς, ὡς αἰεὶ ἐν ἔργῳ ὄντες· οἱ γὰρ
ἀμελεῖς καὶ τρυφῆλοι, οὐ ζώνονται, ὡς νῦν οἱ
Σαρακηνοὶ· ἢ ὅτι ἐνέκρωσαν τὰ πόδια τῆς· ἐπιθυ-
μίας· τὸ γὰρ δέρμα, νεκροῦ ζώου ἐστὶ μέρος. Ἡ
δὲ τροφή αὐτοῦ ἦν ἀκρίδες, καὶ μέλι ἀγρίου. Ἐπι-
λέγουσι βοτάνας εἶναι τὰς ἀκρίδας, ὅς καὶ μέλαγρα
καλοῦσι· τινὲς δὲ, τὰ ἀκρόδρια ἦτοι ὀπίρας ἀγρίας·
μέλι δὲ ἀγρίου, τὸ ὑπὸ ἀγρίων μελισσῶν γεωργου-
μενον, ἐν δένδροις εὐρισκόμενον καὶ πέτρας.

ir, similiter et illi patres, hoc est, magistros, prophetas occiderunt. A futura ira, id est, gehennæ, inquit.

VERS. 8. « Facite igitur fructus dignos pœnitentiæ. » Vides quid dicat, quoniam non oportet solum fugere malitiam, sed etiam fructum virtutis facere. « Declina enim, inquit, a malo et fac bonum. »

VERS. 9. « Et ne sitis hæc mente, ut dicatis apud vosipsos, Patrem habemus Abraham. » Hinc perierunt, quod in nobilitate sua confidebant. « Dico enim vobis, quod potest Deus etiam ex his lapidibus suscitare filios Abraham. » Per lapides intelliguntur etiam gentes, e quibus multi crediderunt. Simpliciter tamen dicebat Joannes, quod etiam ex lapidibus possit Deus facere filios Abraham. Erat enim et vulva Saræ lapis, propter sterilitatem, et nihilominus peperit. Excitavit autem Deus filios Abraham ex lapidibus: quando vero? cum multi, videntes crucifixum et ruptas petras, crolliderunt.

VERS. 10. « Jam vero et securis ad radicem arborum posita est. » Securin vocat iudicium Domini: arbores autem, singulos nostrum. Igitur qui non crediderit, jam hinc stirpitus excinditur, et in gehennam mittitur. « Omnis igitur arbor. » Etiam: si ab Abraham descendat. « Non faciens fructum bonum. » Non dixit, Quæ non fecit, sed, Non faciens; semper enim oportet fructum ferre. Nam licet heri misericors fueris, hodie autem rapias, non bonus eris. « Execuetur et in ignem mittitur. » Gehennæ scilicet.

VERS. 11. « Ego quidem baptizo vos in aqua ad pœnitentiam: qui autem post me venit, fortior me est. » Dixit eis, Facite fructum. Ostendit igitur quis fructus, nempe credere in eum qui post se venturus erat. Venit enim post eum Christus. Nam sicut sex tantum mensibus secundum nativitatem posterior eo erat, ita et juxta manifestationem fuit posterior. Manifestatus est enim prius Præcursor: deinde Christus, qui ab eo testimonium acceperat. « Cujus non sum idoneus calceamenta gestare. » No postremus quidem, inquit, ipsius sum servus ut ista gesserim. Per calceamenta autem intelligas etiam duos descensus ejus, nempe eum qui e caelis in terram, et eum qui a terra in infernum. Calceamentum enim est pellicea caro et mortificatio. Hos igitur duos descensus non potest portare Præcursor, intelligere non valens quomodo facti sint. « Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto. » Hoc est, inundabit vos largiter Spiritus sancti gratias, quia necum, inquit, baptisma novum dat spirituales gratias, sed neque peccatorum remissionem: ipse autem et remittet vobis peccata, et Spiritum liberaliter dabit.

VERS. 12. « Cujus ventilabrum in manu ejus. » Non credatis quod si baptizati fueritis ab illo, et deinde peccaveritis, ignoscat vobis. Nam et ventilabrum habet, hoc est, iudicium et inquisitionem. « Et repurgabit aream suam. » Hoc est, Ecclesiam, quæ multos quidem habet baptizatos, sicut area omne quod in agro cultum fuit: sed inter hos alii

A εξέρχονται, οὕτως και οὗτοι τοὺς πατέρας, ἦτοι ἀδασκάλους, τοὺς προφήτας, ἐφρόνεον· ἀπὸ τῆς μελλούσης δὲ ὀργῆς, τῆς γέννης, φησίν.

« Ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξιούτους τῆς μετανοίας. » Ὁρᾶς τί λέγει, ὅτι οὐ δεῖ μόνον φεύγειν τὴν κακίαν, ἀλλὰ και καρποὺς ἀρετῆς ποιεῖν. « Ἐκκλινον γὰρ, φησίν, ἀπὸ κακοῦ, και ποιήσον ἀγαθόν. »

« Και μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ. » Τοῦτο ἦν αὐτοῖς εἰς ἀπώλειαν, ὅτι ἐν εὐγενείᾳ ἐθάβρον. « Λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι δύναται ὁ Θεὸς και ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγείρει τέκνα τῷ Ἀβραάμ. » Αἱθοι, νοοῦνται μὲν και τὰ ἔθνη, ἐξ ὧν πολλοὶ ἐπίστευσαν. Πλὴν ἀλλὰ και οὕτως ἀπὸ τούτου λέγει ὁ Ἰωάννης, ὅτι και ἀπὸ λίθων δύναται τέκνα ποιῆσαι τῷ Ἀβραάμ. Και γὰρ λίθος ἦν και ἡ μήτρα τῆς Σάρρας, διὰ τὴν στειρώσειν, ἀλλ' ἔπειαν ἔμωσ· ἤγειρε δὲ και τέκνα τῷ Ἀβραάμ ὁ Κύριος· ἀπὸ τῶν λίθων· πότα; ὅτε σταυρουμένου αὐτοῦ, ἰδόντες πολλοὶ τὰς πέτρας ραγίσσας, ἐπίστευσαν.

« Ἦδη δὲ και ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων καίεται. » Ἀξίνην λέγει τὴν τοῦ Χριστοῦ κρίσιν. Δένδρα δὲ, ἕνα ἕκαστον ἡμῶν. Ὁ οὖν μὴ πιστεύσας, ἐνεπύθεν ἤδη αὐτόθρῳος ἀποτέμενεται, και εἰς γένναν ἐμβάλλεται. « Πᾶν οὖν δένδρον. » Κἄν ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ κατὰ γέννηται. « Μὴ ποιῶν καρπὸν καλόν. » Οὐκ εἶπε, Μὴ ποιῆσαν, ἀλλὰ, Μὴ ποιούσιν. Ἀεὶ γὰρ δεῖ καρποφορεῖν. Εἰ γὰρ χυὸς ἠλέησας, σήμερον δὲ ἀρπάξεις, οὐκ εὐαρεστεῖς. « Ἐκκόπτεται, και εἰς κύρ βάλλεται. » Τὸ τῆς γέννης.

« Ἐγὼ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν· ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἰσχυρότερός μου ἐστίν. » Εἶπεν αὐτοῖς· Ποιήσατε καρπὸν. Δείκνυσιν οὖν εἰς ὁ καρπὸς, εἶ τὸ πιστεῦσαι εἰς τὸν ὀπίσω αὐτοῦ ἐρχόμενον. Ὁπίσω δὲ αὐτοῦ ἤρχετο ὁ Χριστός· καθὸ και ὑστερός αὐτοῦ ἦν κατὰ τὴν γέννησιν, ἐξ ἰμόνος μῆσιν, ἀλλὰ και κατὰ τὴν φανέρωσιν. Ἐφανέρωθη γὰρ πρότερον ὁ Πρόδρομος, εἶτα ὁ Χριστός, ὑπ' αὐτοῦ μαρτυρηθεῖς. « Οὐ οὐκ εἶμι ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι. » Οὐδὲ δούλος, φησίν, ἔσχατος αὐτοῦ εἶμι, ὡς τὰ βαστάξεις ταῦτα. Ὑποδήματα δὲ νοήσεις, και τὰς δύο καταβάσεις αὐτοῦ, τὴν τε ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν, και τὴν ἐκ γῆς εἰς τὴν ἄδην. Ὑποδήματα γὰρ εἰσιν ἡ δερματίνη σὰρξ, και ἡ νέκρωσις. Ταῦτας οὖν τὰς δύο καταβάσεις, οὐ δύναται βαστάσαι ὁ Πρόδρομος, μὴ δυνάμενος νοῆσαι πῶς ἐγένοντο. « Αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. » Τουτέστι, Κατοκλύσει ὑμᾶς ἀφθόνως ταῖς τοῦ Πνεύματος χάρισιν Ἐπαὶ τὸ μὲν ἐμὸν, φησὶ, βάπτισμα, οὐ δίδωσι πνευματικὴν χάριν, οὐδὲ γὰρ τὴν ἀφεσιν ἀμαρτιῶν· αὐτὸς δὲ, και ἀφήσει ὑμῖν, και Πνεῦμα θαυσιῶς δώσει.

« Οὐ τὸ πύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. » Μὴ νομίσητε ὅτι ἐὰν βαπτισθῆτε ὑπ' ἐμοῦ, εἶτα ἀμαρτανῆς, συγχωρήσει ὑμῖν. Ἀλλὰ και πύον ἔχει, τουτέστι, κρίσιν και ἐξέτασιν. « Και διακαθαρισί τὴν ἄλω αὐτοῦ. » Τουτέστι, τὴν Ἐκκλησίαν, ἧτις πολλοῦ μὲν ἔχει βεβαπτισμένους, ὡσπερ ἐν τῇ ἄλωνι πᾶν τὸ γεώργιον· ἀλλ' ἐν τούτοις, οἱ μὲν εἰσιν ἄχυρα,

ὅσοι κούφοι εἰσι καὶ τοὶ πνεύματι τῆς πονηρίας ἄκινωμένοι· οἱ δὲ, σίτος, ὅσοι καὶ ἑτέροισι ὠφελοῦσι, καὶ τρέφουσι διὰ διδασκαλίαν καὶ πράξεως. « Καὶ συναΐξει τὸν σίτον εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ· τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστη. » Ἄσβεστόν ἐστι τὸ πῦρ ἐκεῖνο· ὥστε φλυαρεῖ ὁ Ὀριγένης, λέγων ὅτι· ἔσται τέλος τῆς κολάσεως.

« Τότε παραγίνεται ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας· ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην, τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ· ὁ δὲ Ἰωάννης διεκώλυεν αὐτὸν, λέγων· « Καθαρὸς ὢν βαπτίζεται, ἵνα ἡμεῖς ἀποπλύνη καὶ ἵνα δείξῃ ἡμῖν, ἐπ' ἃν μέλλομεν βαπτισθῆναι, προκαθαίρεσθαι· ἵνα μὴ μολύνωμεν τὸ βάπτισμα, μετὰ ταῦτα εὐκόλως ῥυπαινώμενοι διὰ τὴν πονηρὰν συνήθειαν. Κωλύει δὲ αὐτὸν ὁ Ἰωάννης, ἵνα μὴ νομίσωσιν οἱ ὀρθῶτες, καὶ αὐτὸν ὡς ἕνα τῶν πολλῶν εἰς μετάνοιαν βαπτιζόμενον. « Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι. » Χρεῖαν γὰρ εἶχεν ὁ Πρόδρομος ὑπὸ τοῦ Κυρίου καθαρισθῆναι. Ὡς γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ καταγόμενος, καὶ αὐτὸς ἐπεσῦρετο τὸ μόλυσμα τὸ ἐκ τῆς παρακοῆς· ὁ Χριστὸς δὲ σαρκωθείς, ἐκαθάρισε πάντας. « Καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς με; » Οὐκ ἐτόλμησεν εἰπεῖν, ὅτι καὶ σὺ βαπτίζῃ ὑπ' ἐμοῦ; ἀλλὰ, « Καὶ σὺ ἔρχῃ; » οὕτω, ὑλάθειτο.

« Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπε πρὸς αὐτόν· Ἄφες ἔστω. » Νῦν, φησὶ, παραχώρησον· ἔσται δὲ καιρὸς ὅτε τὴν ἀξίαν δόξαν ἔξομεν, καὶ μὴ νῦν φαινόμεθα. « Οὕτω γὰρ κρίπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. » Τὸν νόμον λέγει δικαιοσύνην. « Ἐπικατάρατος, φησὶν, ἦν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ὅτι τὸν νόμον οὐκ ἠδύνατο τελειῶσαι. Ἐγὼ τοίνυν ἐτέλεσα κατὰ τὰ ἅλλα τοῦ νόμου· λείπει δέ μοι τοῦτο, τὸ βαπτισθῆναι. Τοῦτο τοίνυν τελείωσας, ἀπαλλάξω τὴν φύσιν τῆς κατάρης· τοῦτο γὰρ ἐμοὶ κρίπει.

« Τότε ἀφίησιν αὐτόν· καὶ βαπτισθεὶς ὁ Ἰησοῦς. » Τριάκοντα ἐτῶν ὢν βαπτίζεται, ἐπεὶ αὕτη ἡ ἡλικία δέχεται πάντα τὰ ἁμαρτήματα. Ἐν μὲν γὰρ τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ, πολὺ τὸ ἀνόητον· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ, τῇ τῶν νεωτέρων, πολλὴ ἡ φλόξ τῆς ἐπιθυμίας καὶ τοῦ θυμοῦ· ἐν δὲ ταύτῃ τῇ τῶν ἀνδρῶν, πολλὴ ἡ φιλοχρηματία. Ἀνέμεινεν οὖν ταύτην τὴν ἡλικίαν, ἵνα διὰ πασῶν τῶν ἡλικιῶν πληρώσῃ τὸν νόμον, καὶ ἀγάγῃ ἡμᾶς. « Εὐθύς ἀνέβη ἀπὸ τοῦ ὕδατος. » Οἱ Μανιχαῖοι λέγουσιν, ὅτι τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀπέθετο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, κατὰ φαντασίαν δὲ ἄλλο σῶμα ἔδειξεν. Ἐπιστομίζοντα δὲ ἐντιυθέν. Ὁ Ἰησοῦς γὰρ, φησὶν, ἀνέβη· οὐκ ἄλλο, ἀνέβη, ἀλλ' ὁ καταβάς εἰς τὸ ὕδωρ. « Καὶ ἰδοὺ ἀνεφῆθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοί. » Ὁ μὲν Ἀδάμ αὐτοῦς ἐκλείσει· διὰ δὲ τὸν Χριστὸν ἀνοίγεται· ἵνα μάθῃς, ὅτι καὶ σὺ ὅταν βαπτίζῃ, ἀνοίγεις αὐτούς.

« Καὶ εἶδε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαίνον ὡσεὶ περιστέρην, καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν, καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν, λέγουσα. » Κατέρχεται τὸ Πνεῦμα, ἵνα μαρτυρήσῃ, ὅτι μείζων ὁ βαπτιζόμενος ἢ ὁ βαπτίζων. Οἱ γὰρ Ἰουδαῖοι μέγαν εἶχον τὸν Ἰωάννην, τοῦ δὲ Χριστοῦ οὐ τοσοῦτον ἐφρόντιζον. Εἶδον δὲ τὸ Πνεῦμα πάντες ἐρχόμενον ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, ὡς ἂν μὴ νομίσωσιν ὅτι ἡ φωνὴ ἢ λέγουσα, ἢ οὗτός ἐστιν

quidem sunt paleae, hi scilicet qui leves sunt, et spiritibus malitiis agitantur: alii autem triticum, qui aliis utiles sunt, et alios pascunt doctrina et opere. « Et congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. » Inextinguibilem illum ignem vocat. Unde nngatur Origenes, dicens quod futurus sit finis suppliciorum.

VERS. 13, 14. « Tunc venit Jesus a Galilea in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo. Joannes autem prohibebat eum, dicens. » Cum mundus esset, baptizatur, ut nos abluat, et ut ostendat nobis quod si baptizari velimus, prius mundemur, ut ne inquinemus baptismum, postea facile in sordibus relabentis propter malam consuetudinem. Prohibet autem eum Joannes, ut ne videntes illum putent quasi unum ex multis ad poenitentiam baptizari. « Mihi opus est ut a te baptizer. » Opus enim habebat Praecursor a Domino mundari, utpote ab Adam descendens. Nam et ipse contraxerat ortum ex inobedientia inquinamentum. Christus autem incarnatus, purificavit omnes. « Et tu venis ad me? » Non ausus fuit dicere, Et tu baptizaris a me? sed, Et tu venis? tam pius erat.

VERS. 15. « Respondens autem Jesus, dixit ad illum, Dimitte nunc. » Nunc, inquit, permittite: erit autem tempus, quo digna nobis erit gloria, licet nunc non appareamus. « Sic enim decet, ut impleamus omnem justitiam. » Legem vocat justitiam. Maledicta erat, inquit, humana natura, quia legem non poterat perficere. Ego igitur cum impleverim alia quae in lege sunt, et desit hoc unum ut baptizer, expropter cum hoc fecero, liberabo naturam a maledicto. Hoc 19 enim me decet.

VERS. 15, 16. « Tunc omittit illum: et baptizatus Jesus. » Christus cum triginta annorum esset, baptizatur, eo quod aetas illa peccata omnia in se accipit. In prima aetate magna est insipientia. In secunda, quae est adolescentum, magna est flamma concupiscentiae et irae. In virili autem, amor opum regnat. Expectavit igitur hanc aetatem, ut per omnes aetates impleeret legem, et nos sanctificaret. « Statim ascendit ab aqua. » Manichaei dicunt quod corpus suum deposuerit in Jordane, juxta apparentiam autem aliud corpus monstravit. Obmutescunt autem hinc; Jesus enim, inquit, ascendit: non alius ascendit, sed is qui in aquam descenderat. « Et ecce aperti sunt ei caeli. » Adam illos clausit, per Christum autem aperiuntur, ut discas, quod quando baptizaris, aperis eos.

VERS. 16, 17. « Et vidit Spiritum Dei descendentem quasi columbam, et venientem super eum, et ecce vox e caelis, dicens. » Descendit Spiritus, ut testimonium perhibeat quod major sit qui baptizatur, quam qui baptizat. Judaei enim magnificabant Joannem, at Christum non tantum curabant. Viderunt autem Spiritum omnes venientem super Jesum, ut ne putarent quod vox dicens, Hic est Filius

meus dilectus, propter Joannem dicta sit, sed viso Spiritu crederent quod propter Jesum vox illa sit. Quasi columbam, propter innocentiam et mansuetudinem, et quod mundissima sit columba, et ubi fector est, ibi non maneat, sic et Spiritus sanctus. Et ut de Noe sicut columbam nuntiasse diluvii solutiōnem, ramum olivæ afferentem, sic et hic Spiritus sanctus manifestat peccatorum solutiōnem. Illic ramus olivæ, hic misericordia Dei. « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi beneplacitum est. » Hoc est, in quo requiesco, in quo mihi complacere.

CAPUT IV.

De tentatione Christi in deserto, de vocatione Petri, et Andreæ et filiorum Zebedæi.

VERS. 1. « Tunc Jesus ductus est in desertum a Spiritu. » Docens nos, quod post baptismum magis oportet expectare tentationes, ducitur a Spiritu sancto: nihil enim sine Spiritu fecit. Ducitur autem in desertum, ut ostendat nobis quod diabolus tunc nos tentet quando viderit solitarios, et non ab aliis adjuvatos. Oportet igitur nos non temere fidere nobisipsis. « Ut tentaretur a diabolo. » Diabolus dicitur, quod accusaverit et calumniatus fuerit Deum apud Adam. Dixit enim illi, Deus vobis invidet; et nunc virtutem apud nos calumniatur.

VERS. 2. « Et cum jejunasset. » Jejunavit, ut ostendat quod magna armatura contra tentationes sit jejunium, sicut principium omnis peccati, delicia. « Dies quadraginta, 20 et noctes quadraginta. » Tot jejunavit quot et Moses et Elias: quod si plures jejunasset, visa fuisset incarnatio ejus fictitia et apparens. « Postea esuriit. » Quando permisit naturæ, tunc et esuriit, ut daret occasionem diabolo accedendi et congredjendi secum propter famem, et sic prosternat et dejiciat eum, nobisque victoriam largiatur.

VERS. 3. « Et cum accessisset ad eum ille qui tentat, dixit: Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant (a). » Audivit vocem caelestem latro. Iterum videt eum esurgentem, et dubitat adhuc, quomodo Filius Dei esuriat, et idecirco tentat eum ut dicat. Adulatur autem ei, putans se quid suffuraturum, dicendo, « Si Filius Dei es. » Jam rogas, Et quod peccatum erat facere lapides, panes? Audi igitur, quia audire diabolum in aliquo peccatum est. Vide autem et aliud: non dixit, Ut lapis hic panis fiat, sed lapides: volens Christum ad superflua instigare. Esurienti enim unus panis sufficit, et propter hoc Christus non audivit eum.

VERS. 4. « At ille respondens, dixit: Scriptum est, Non in pane solo victurus est homo, sed in omni verbo quod egreditur per os Dei. » Ex veteri testamento est testimonium hoc; Mosis enim sermo

(a) Edit. Lut. omisit Scripturæ verbâ.

A ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητὸς, » διὰ τὸν Ἰωάννην ἐγένετο, ἀλλ' ἰδόντες τὸ Πνεῦμα, πιστεύωσιν, ὅτι ἡ φωνὴ αὕτη διὰ τὸν Ἰησοῦν ἐστίν. Ὅσκι περισσεύειν ἐστίν, διὰ τὸ ἀκανον καὶ κρῖνον· καὶ οὕτως καθαρῶτατον ἐστίν ἡ περισσεύει, καὶ ἐνθα θυσιάζει ἐστίν, ἐὸ παρμένειν οὕτω καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ Νῶε, περισσεύει ἡγγεῖα τὴν λύσιν τοῦ κατακλυσμοῦ, κάρφος ἐλαίας φέρουσα· οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δηλοῖ λύσιν τῶν ἁμαρτιῶν. Ἐκεῖ κάρφος ἐλαίας, ἐνταῦθα δὲ ἔλεος Θεοῦ. « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα. » τοῦτόστιν, Ἐν ᾧ ἀναπαύομαι, ἐν ᾧ ἀρέσκομαι.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Περὶ πειρασμοῦ τοῦ Χριστοῦ, περὶ τῆς τοῦ Πέτρου, καὶ Ἀνδρέου, καὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ζεβεδαιου κλήσεως.

« Τότα ὁ Ἰησοῦς ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος. » διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι μετὰ τὸ βάπτισμα, μᾶλλον δεῖ προσδοκῆν πειρασμοὺς, ἀνάγεται ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου· οὐδὲν γὰρ ἀνευ τοῦ Πνεύματος ἔπαρτεν. Ἀνάγεται δὲ εἰς τὴν ἔρημον, ἵνα δείξῃ ἡμῖν, ὅτι ὁ διάβολος τότε πειράζει ἡμᾶς, ὅταν εἰδῇ μεμονωμένους, καὶ μὴ ὑπ' ἀλλήλων βοηθουμένους. δεῖ οὖν ἡμᾶς μὴ ἀβούλους ἑαυτοὺς θεωρεῖν. « Πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου. » διάβολος λέγεται ὡς διαβαλὼν τὸν Θεὸν πρὸς τὸν Ἀδάμ. εἶπε γὰρ αὐτῷ, ὅτι ὁ Θεὸς φθονεῖ ὑμῖν. Καὶ νῦν δὲ τὴν ἀρετὴν διαβάλλει πρὸς ἡμᾶς.

« Καὶ νηστεύσας. » Ἐνῆστευσεν, ἵνα δείξῃ, ὅτι ὅπλον μέγα ἡ νηστεία κατὰ τῶν πειρασμῶν, ὡσαύτ' ἀρχὴ πάσης ἁμαρτίας, ἡ τρυφή. « Ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας· τεσσαράκοντα. » Τεσσαρτάς νηστεύει ὅσας καὶ Μωσῆς, καὶ ἠλλας· εἰ γὰρ κλειότερος, ἔδοξεν ἂν φαντασία ἡ σάρκωσις. « Ὑστερον ἐπίνασεν. » Ὅτι συνεχώρησε τῇ φύσει, τότε καὶ ἐπίνασεν, ἵνα δώσῃ ἀφορμὴν τῷ διαβόλῳ προσελθεῖν καὶ συμπλακῆναι αὐτῷ διὰ τῆς πείνης, καὶ οὕτω βέβη αὐτὸν καὶ καταβάλλῃ, καὶ τὴν νίκην χαρίσεται ἡμῖν.

« Καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ πειράζων, εἶπεν· εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι αὐτοῦ ἄρτοι γένωνται. » Ἦκουσε τῆς ἐξ οὐρανοῦ φωνῆς ὁ ληστής. Πάλιν εἶδεν αὐτὸν πεινῶντα, καὶ ἀμφέβαλλε λοιπὸν, πῶς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ πεινᾷ· διὰ τοῦτο τοίνυν πειράζει αὐτὸν, ἵνα μάθῃ Κολακασίαι· δὲ αὐτὸν, νομίζων ἀποκρίσθαι, ἐν τῷ λέγειν· « εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ. » Ἀλλ' ἐρωτᾷ· Καὶ τί ἀμόρτημα ἦν τὸ ποιῆσαι τοὺς λίθους ἄρτους; Ἄκουε οὖν, ὅτι τὸ ἀκούειν τοῦ διαβόλου κατὰ τι, ἀμάρτημά ἐστιν. Ἄλλως τε ἴδε· οὐκ εἶπεν, ἵνα ὁ λίθος οἷος γένηται ἄρτος, ἀλλ' οἱ λίθοι, ὅλων βέβηαι τὸν Χριστὸν εἰς περιετότητα. τῷ γὰρ πεινῶντι εἰς ἄρτος ἀρκεῖ πάντως· διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς οὐκ ἤκουσεν αὐτοῦ.

« Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπε· Γέγραπται, Οὐκ ἐπ' ἄρτων μόνων ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ βήμῳ ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ. » Ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς ἐστίν ἡ μαρτυρία· Μωσῆως γὰρ ὁ λόγος.

Καὶ γὰρ καὶ οἱ Ἑβραῖοι, τῷ μάννα ἐτρέφθησαν, οὐκ ἔρωθον ὄντι, ἀλλὰ διὰ βήματος Θεοῦ, πῶσιν χρεῖαν τῶν Ἑβραίων πληροῦντι, καὶ πάντα γινομένων ὅσα ἀν φαγεῖν τις ἐπαθύμει. Ἐστε γὰρ ἰχθύος, εἰτε ὠοῦ, εἰτε τυροῦ ἐπαθύμει· ὁ Ἰουδαῖος, τοιαύτην γεῦσιν παρεῖχεν αὐτῷ τὸ μάννα.

« Τότε παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος· εἰς τὴν ἄγίαν πόλιν, καὶ ἰστησεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ. » Μέρος τι τοῦ ἱεροῦ, ὅσα τὰ παρ' ἡμῖν λεγόμενα δῖβροτα· ὡσπέρ γὰρ πτέρυγες δοκοῦσιν.

« Καὶ λέγει αὐτῷ· Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλλε σεαυτὸν κάτω. Γέγραπται γάρ, ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐνταλεῖται περὶ σοῦ, καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσὶ σε, μήποτε προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου. » Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, μονονουχὶ τοῦτο λέγει· Ἐγὼ οὐ πιστεύω τῇ ἐξ οὐρανῶν φωνῇ· ὁμοίως σὺ, εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, δεῖξόν μοι. Καίτοι γε, ὦ μαρτὲ, εἰ Υἱὸς ἦν τοῦ Θεοῦ, κατεκρήμνισεν ἀν' ἑαυτὸν; Τῆς σῆς ὀμώτητος τοῦτο ἔστι, τὸ κατακρημνίζειν τοὺς δαιμονώοντας· Θεοῦ δὲ, τὸ σώζειν. Οὐ γέγραπται δὲ τὸ, « Ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσὶ σε, » περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ περὶ τῶν ἁγίων, τῶν δεομένων βοηθείας ἀγγελικῆς. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐ δεῖται, Θεὸς ὢν.

« Ἐφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Πάλιν γεγραπται· Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου. » Ἡμέρω; αὐτὸν ἀποκρούεται ὁ Χριστὸς, διδάσκων ἡμᾶς διὰ τῆς πραότητος νικᾶν τοὺς δαίμονας.

Πάλιν παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν, καὶ δείκνυσιν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου, καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν, καὶ λέγει αὐτῷ· Ταῦτα πάντα σοὶ δώσω, ἐάν πεσῶν προσκυνῆσθαι μοι. » Τινὲς μὲν νομίζουσιν ὄρος ὑψηλὸν, τὸ τῆς φιλοχρηματίας πάθος, εἰς ὃ σπουδάζει ἀναγαγεῖν τὸν Ἰησοῦν ὁ ἰχθύος· ἀλλ' οὐ καλῶς νομίζουσιν. Αἰσθητῶς γὰρ ἐφάνη αὐτῷ ὁ διάβολος· λογισμοὺς γὰρ ὁ Κύριος οὐκ ἰδέξατο, μὴ γένοιτο. Αἰσθητῶς ὄν αὐτῷ ἔδειξεν ἐν τῷ βραί πάσας τὰς βασιλείας, κατὰ φαντασίαν ὑποστήσα; αὐτῷ πρὸ ὀφθαλμῶν ταύτας, καὶ, « Ταῦτα πάντα σοὶ δώσω, » φησὶν. Ὡς γὰρ ἴδιον ὄντα τὸν κόσμον λογίζεται, ὑπὲρ ὑπερφημίας· τοῦτο δὲ καὶ νῦν λέγει τοῖς πλεονέκταις, ὥστε οἱ προσκυνῶντες αὐτῷ, ἐκείνοι ταῦτα ἐχοῦσιν.

« Τότε λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ὑπάγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· γέγραπται γάρ· Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. » Ὁργίζεται ὁ Κύριος αὐτῷ, ὅτε εἶδε αὐτὸν τὰ τοῦ Θεοῦ σφειριζόμενον, καὶ λέγοντα· « Ταῦτα πάντα σοὶ δώσω, » ὡς ἴδιον. Μάθε δὲ πῶς ὤφελουσιν αἱ Γραφαί· ὁ γὰρ Κύριος ἀπ' αὐτῶν ἐπιστόμισε τὸν ἰχθύος.

« Τότε ἀφῆσεν αὐτὸν ὁ διάβολος· καὶ ἰδοὺ ἄγγελοι προσήλθον, καὶ διεκόνουν αὐτῷ. » Τοὺς τρεῖς πειρασμοὺς ἐνίκησεν ὁ Κύριος, τὸν τῆς γαστριμαργίας, τὸν τῆς κενοδοξίας, καὶ τὸν τῆς φιλοχρηματίας, ἦγον φιλοπλουτίας. Οὕτοι γὰρ εἰσιν οἱ ἄρχοντες τῶν παθῶν· τοὺτους ὄν νικήσας, καὶ τοὺς ἄλλους πολλῶ μᾶλλον. Ὅθεν ὁ Λουκᾶς φησὶν ὅτι πάντα πειρασμῶν ἐτέλεσε, τὰς κεφαλὰς τῶν πειρασμῶν τέλεισε. Ὅθεν καὶ ἄγγελοι διακονοῦσιν αὐτῷ, ἵνα

est. Nam et Hebræi cibati sunt manna, quod non erat panis, sed per verbum Dei implebat omnem Hebræorum indigentiam, et fiebat omnia quæcumque comedere quisquam cupiebat : nam sive piscem, sive ovum, sive caseum concupiscebat Judæus, illius gustum manna ei præbebat.

Vers. 5. « Tunc assumit eum diabolus in sanctam civitatem, et statuit eum supra pinnaculum templi. » Pars quedam templi erat, sicut quæ apud nos dicuntur δῖβροτα : videntur enim sicut alæ esse.

Vers. 6. « Et dicit ei, Si Filius Dei es tu, mitto te deorsum. Scriptum est enim, Angelis suis mandabit de te, et in manibus portabunt te, ne forte impingas in lapidem pedem tuum. » Si Filius Dei es tu, quasi hoc dicat : Ego non credo voci cœlestis missæ : attamen tu, si Filius Dei es, ostende mihi. Quamvis Filius Dei erat, num, o maledicte, præcipitare debebat seipsum? Tuæ crudelitatis est, præcipitare demonio: actos, Dei autem salvare. Non autem scriptum est istud, In manibus portabunt te, propter Christum, sed propter sanctos, qui indigent angelico præsidio. Christus autem, qui Deus est, non opus illo habet.

Vers. 7. « Dixit illi Jesus : Rursum scriptum est, Non tentabis Dominum Deum tuum. » Mansuete repellit eum Christus, docens et nos mansuetudine demones vincere.

Vers. 8, 9. « Iterum assumit eum diabolus in montem excelsum valde, et monstrat ei omnia regna mundi et gloriam illorum, et dicit ei, Hæc omnia tibi dabo, si procideris et adoraveris me. » Quidam putant montem excelsum valde, affectionem et studium in possidendis divitiis, in quem conatur inimicus Jesum ducere; sed non rectè opinantur. In sensibili enim forma apparuit ei diabolus. ¶ Cogitationes enim tales non habuit Dominus, absit. Sensibiliter igitur ei monstravit in monte omnia regna, ante oculos ea apparere faciens, et, Hæc omnia tibi dabo, inquit. Mundum quasi suus proprius esse proponit, præ superbia. Hoc et nunc dicit avaris, ut adorantes eum omnia hæc habeant.

Vers. 10. « Tunc dicit ei Jesus, Vade post me Satana. Scriptum est enim, Dominum Deum tuum adorabis, et illum solum coles. » Irascitur illi Dominus, quando videt illum ea quæ Dei sunt sibi vindicantem, et dicentem, Hæc omnia tibi dabo, ut propria. Disce autem quomodo prosint Scripturæ, per quas Dominus os inimici obturavit.

Vers. 11. « Tunc omittit illum diabolus, et ecce angeli accedebant et ministrabant ei. » Tres tentationes superavit Dominus, gulæ, vanæ gloriæ, et avaritiæ. Illæ enim præcipuæ sunt affectiones. Has igitur qui vicerit, alias multo magis vincet. Unde Lucas dicit quod omnem tentationem consummaverit, quandoquidem capita tentationum vicit. Proinde angeli ei ministrant : quo demonstratur quod et nobis post victoriam angeli ministraturi sint, omnia

enim propter nos et fecit et monstravit Dominus, A δειχθῆναι καὶ ἡμῖν μετὰ τὴν ἕλκην ἄγγελοι ὀπρ-
 quoniam ei ut Deo angeli semper ministrant. τήσουσι. Πάντα γὰρ δι' ἡμᾶς καὶ ποιεῖ καὶ δείκνυσιν
 ὁ Χριστός. Ἐπεὶ αὐτῷ, ὡς Θεῷ, ἀπὸ οἱ ἄγγελοι
 ὑπουργοῦσιν.

VERS. 12, 13. « Cum audisset autem Jesus, quod
 Joannes traditus esset, secessit in Galilæam, et re-
 lieta Nazareth, profectus habitavit in Capernaum,
 quæ est apud mare, in confiniis Zabulon et Nepht-
 thalim. » Secedit Jesus, docens nos ne temere peri-
 culis nos injiciamus. Secedit autem in Galilæam,
 hoc est, devotibilem. Gentes enim in peccatis volu-
 tantur. Habitat autem in Capernaum, quod est do-
 mus consolationis : ut enim faciat gentes domum
 consolatoris, ob eam causam (a) descendit. Zabulon
 interpretatur nocturna, Nephtholim autem latitudo.
 Gentes enim et noctem habebant et latitudinem in
 vita : non enim per angustam viam ambulabant,
 sed per eam quæ in perditionem fert.

VERS. 14-16. « Ut impleatur quod dictum est per
 Isaiam prophetam, dicentem : Terra Zabulon, et
 terra Nephtholim juxta viam maris trans Jordanem,
 Galilæa gentium. Populus qui sedebat in tenebris
 vidit lucem magnam, et sedentibus in regione et
 umbra mortis, lux orta est eis » Viam maris pro
 quod est ad viam maris sitam. Lux autem ma-
 gna, Evangelium. Lex enim lux et ipsa erat, sed
 parva. Umbra autem mortis, peccatum : similitudo
 enim et adumbratio mortis est. Nam sicut mors
 corpus, ita et peccatum animam invadit. Orta au-
 tem est lux nobis. Non enim quæsimus illam nos,
 sed illa apparuit nobis, quasi sequens nos.

VERS. 17. « Ex hoc exiit Jesus prædicare ac di-
 cere. » Ex quo tempore detentus est in vinculis
 Joannes, cœpit prædicare Jesus. Expectavit enim
 Jesus, ut Joannes prius de se testificaretur, et para-
 ret sibi viam qua venturus erat : sicut servi
 ante dominos præparant. Æqualis enim existens
 Patri Dominus, habebat et ipse prophetam Joannem,
 sicut et Pater ejus et Deus habuit prophetas ante
 Joannem, imo et illi et Patris sunt et Filii. « Resi-
 piscite, in propinquo enim est regnum cœlorum. »
 Regnum cœlorum est et Christus, est et vita virtu-
 tibus prædita. Quando enim quis super terram vivit
 sicut angelus, nonne cœlestis est? atque ita in uno-
 quoque nostrum est regnum cœlorum, si angelicam
 vitam agimus.

VERS. 18, 19. « Ambulans autem apud mare Ga-
 lilææ, vidit duos fratres, Simonem qui dicitur Pe-
 trus, et Andream fratrem ejus, mittentes rete in
 mare. Erant enim piscatores, et dicit illis. » Hi
 fuerunt discipuli Joannis. Vivente autem adhuc
 Joanne, accesserunt ad Christum. Porro ubi Joan-
 nem viderunt vincitum, reversi sunt ad piscatoriam,
 et sic veniens Christus piscatur eos, dicens :

(a) Edit. Lut. omisit, ob eam causam.

δειχθῆναι καὶ ἡμῖν μετὰ τὴν ἕλκην ἄγγελοι ὀπρ-
 τήσουσι. Πάντα γὰρ δι' ἡμᾶς καὶ ποιεῖ καὶ δείκνυσιν
 ὁ Χριστός. Ἐπεὶ αὐτῷ, ὡς Θεῷ, ἀπὸ οἱ ἄγγελοι
 ὑπουργοῦσιν.

« Ακουσας δὲ ὁ Ἰησοῦς ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη,
 ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν· καὶ καταλιπὼν τὴν
 Ναζαρέτ, ἐλθὼν κατέκησεν εἰς Καπερναοὺμ, τὴν
 παραθαλάσσιαν, ἐν ὄριος Ζαβουλὼν καὶ Νεφθα-
 λείμ. » Ἀναχωρεῖ ὁ Ἰησοῦς, παιδεύων ἡμᾶς μὴ
 ἐπιβρίπτειν ἑαυτοὺς τοῖς κινδύνοις. Ἀναχωρεῖ δὲ
 εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ὅ ἐστι, τὴν κατακυλιστήν. Τὰ
 γὰρ ἔθνη εἰς τὴν ἁμαρτίαν κατεκυλοντο. Καὶ κα-
 τοικεῖ ἐν Καπερναοὺμ, ὅ ἐστιν οἶκος παρακλήσεως·
 ἵνα γὰρ ποιῆσῃ τὰ ἔθνη οἶκον τοῦ Παρακλήτου, διὰ
 τοῦτο κατέλθῃ. Ζαβουλὼν δὲ ἐρμηνεύεται *ρυκταρία*.
 Νεφθαλεῖμ δὲ, *πλατυσμός*. Τὰ τοίνυν ἔθνη, καὶ
 νύκτα εἶχον καὶ πλατυσμὸν ἐν τῇ ζωῇ. Οὐ γὰρ τὴν
 στενὴν ὁδὸν ἐβάδιζον, ἀλλὰ τὴν εἰς ἀπώλειαν φέ-
 ρουσαν.

« Ἴνα πληρωθῆ τὸ βῆθὲν διὰ Ἰσαίου τοῦ προ-
 φήτου, λέγοντος· Ἦν Ζαβουλὼν καὶ γῆ Νεφθαλεῖμ,
 ὁδὸν θαλάσσης πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν
 ἔθνων· ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, εἶδε φῶς μέγα·
 καὶ τοῖς καθημένοις ἐν χώρῃ καὶ σκιᾷ θανάτου,
 φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς. » Ὀδὸν θαλάσσης, ἀντὶ τοῦ,
 ἡ πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς θαλάσσης κειμένη. Φῶς δὲ
 μέγα, τὸ εὐαγγέλιον. Ὁ γὰρ νόμος, φῶς καὶ αὐτὸς
 ἦν, ἀλλὰ μικρόν. Σκιὰ δὲ θανάτου, ἡ ἁμαρτία·
 ἕμωλιμα γὰρ καὶ σκιαγραφία τοῦ θανάτου ἐστίν.
 Ὡς γὰρ ὁ θάνατος τὸ σῶμα, οὕτως αὕτη τὴν ψυχὴν
 κατέχει. Ἀνέτειλε δὲ τὸ φῶς ἡμῖν. Οὐ γὰρ ἡμεῖς
 ἐζητήσαμεν αὐτὸ, ἀλλ' ἐκεῖνο ἐπεφάνη ἡμῖν, ὥσπερ
 καταδιώξαν ἡμᾶς.

« Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρῦσσειν καὶ
 λέγειν. » Ἀφ' οὗ ἰδεομεύθη ὁ Ἰωάννης, ἤρξατο
 κηρῦσσειν ὁ Ἰησοῦς. Ἀνέμενε γὰρ τὸν Ἰωάννην
 πρότερον μαρτυρῆσαι περὶ αὐτοῦ, καὶ κατασκευάσαι
 αὐτῷ ὁδὸν, δι' ἧς ἐμελλεν εἰσεῖν, ὥσπερ καὶ τοῖς
 δεσπόταις· οἱ δούλοι προετοιμάζουσιν. Ἰσος γὰρ ὢν
 τῷ Πατρὶ ὁ Κύριος, εἶχε καὶ αὐτὸς προφήτην τὸν
 Ἰωάννην, ὥσπερ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ καὶ Θεὸς εἶχε τοὺς
 πρὸ τοῦ Ἰωάννου προφήτας, μᾶλλον δὲ κρείνους
 τοῦ τε Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ εἶσιν. « Μετανοεῖτε·
 ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Βασιλεία
 τῶν οὐρανῶν ἐστὶ καὶ ὁ Χριστός, ἐστὶ δὲ καὶ ἡ
 ἐνάρετος ζωὴ. Ὅταν γὰρ τις ὡς ἄγγελος πολιτεύη-
 ται ἐν γῆ, ἄρα οὐκ οὐράνιος ἐστίν; ὥστε ἐν ἐκείτῃ
 ἡμῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐὰν ἀγγελικῶς
 ζῶμεν.

« Περιπατῶν δὲ παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλι-
 λαίας, εἶδε δύο ἀδελφοὺς, Σίμωνα τὸν λεγόμενον
 Πέτρον, καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, βάλλοντες
 ἀμφίβληστρον εἰς τὴν θάλασσαν (ἦσαν γὰρ ἀλιεῖς),
 καὶ λέγει αὐτοῖς. » Οὗτοι τοῦ Ἰωάννου ἐγένοντο
 μαθηταί. Ζῶντος δὲ ἐτι τοῦ Ἰωάννου, προσήλθον
 τῷ Χριστῷ. Ὡς δὲ εἶδον τὸν Ἰωάννην δεσμευθέντα,
 πάλιν ὑπέστρεψαν εἰς τὴν ἀλιευτικὴν, καὶ οὕτως
 ἐλθὼν ὁ Χριστός, ἀλιεῖσι αὐτοὺς, λέγων·

« Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁγίους ἀνθρώπων. Οἱ δὲ εὐθέως ἀφέντες τὰ δίκτυα, ἠκολούθησαν αὐτῷ. » Ὅρα ὑπηκόους ἀνθρώπους, εὐθέως ἠκολούθησαν αὐτῷ. Ὅθεν δῆλον ὅτι δευτέρα ἐστὶν ἡ κλήσις αὕτη. Προβιβαχθέντες γὰρ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, εἶτα ἀφέντες αὐτὸν, ἑτοιμῶς πάλιν ἠκολούθησαν ἰδόντες αὐτόν.

« Καὶ πρῶτος ἐκείθεν, εἶδεν ἄλλους δύο ἀδελφοὺς, Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ Ζεβεδαίου τοῦ πατρὸς αὐτῶν. » Ἀρετὴ μεγίστη, τὸ γρηγοροφειν τὸν πατέρα αὐτῶν, καὶ ἀπὸ δικαίων τρέφεσθαι πόνων. « Καταρτίζοντας καὶ δίκτυα αὐτῶν. » Πένητες γὰρ ἦσαν, καὶ διὰ τοῦτο μὴ δυνάμενοι νέα ὠνήσασθαι, τὰ πλαιὰ συνέβραπτον.

« Οἱ δὲ, εὐθέως ἀφέντες τὸ πλοῖον καὶ τὸν πατέρα αὐτῶν, ἠκολούθησαν αὐτῷ. » Φαίνεται ὁ Ζεβεδαῖος μὴ πιστεύσας, καὶ διὰ τοῦτο ἀφήκαν αὐτόν. Ὅρᾳ; πότε δεῖ ἀφεῖναι τὸν πατέρα, ὅταν ἐμποδίσῃ πρὸς ἀρετὴν καὶ θεοσέβειαν. Οὗτοι δὲ ἰδόντες τοὺς προτέρους ἀκολουθοῦντας, εἰκότως ἠκολούθησαν, μιμησάμενοι ἐκείνους.

« Καὶ περιῆγε ὁ Ἰησοῦς ὄλην τὴν Γαλιλαίαν, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, καὶ κηρύσσων τὸ Ἐδδαγγέλιον τῆς βασιλείας. » Ἴνα δείξῃ ὅτι οὐκ ἔστιν ἐναντίος τῷ νόμῳ, εἰσέρχεται εἰς τὰς συναγωγὰς τῶν Ἑβραίων. « Καὶ θεραπεύων πάσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ. » Τῶν σημείων ἄρχεται, ἵνα πιστώσῃται ἂ διδάσκει. Νόσος δὲ ἐστὶν ἡ χρονία κακοπάθεια· μαλακία δὲ, ἡ πρόσκαιρος ἀνωμαλία τοῦ σώματος.

« Καὶ ἐξῆλθεν ἡ ἀκοή αὐτοῦ εἰς ὄλην τὴν Συρίαν, καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντα τοὺς κακῶς ἔχοντας πικρίαις νόσοις καὶ βασάνοις συνεχόμενους, καὶ σελήνιαζομένους, καὶ παραλυτικοὺς, καὶ θεράπευσεν αὐτούς. » Οὐκ (1) ἀπήτησεν ὁ Χριστός τινα ἐκ τῶν προσαγομένων, πίστιν, διότι αὐτὸ (2) τοῦτο πιστεῖως ἦν, τὸ μακρόθεν προσφέρειν αὐτούς. Σελήνιαζομένους δὲ λέγει τοὺς δαιμονώοντας. Ὁ γὰρ δαίμων, θέλων ἐνοπεῖραι τοὺς ἀνθρώπους ὅτι οἱ ἀστέρες κακοποιοὶ εἰσιν, ἐπιτέθειρε τὴν σελήνην ὀλόκυκλον οὔσαν, καὶ τότε ἐπετίθετο, ἵνα δόξῃ ἡ σελήνη τοῦ πάθους αἰτία, καὶ διαβληθῇ ἡ δημιουργία τοῦ Θεοῦ, ὡς περ καὶ οἱ Μανιχαῖοι ἐπλανήθησαν.

Καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, καὶ Δεκαπόλεως, καὶ Ἱερουσαλύμων, καὶ Ἰουδαίας καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Περὶ τῶν μακαριῶν. Περὶ τοῦ μὴ φιλονεικεῖν πρὸς τὸν πλησίον. Περὶ τοῦ μὴ μοιχεύειν. Περὶ τοῦ μὴ ἀπολύειν τὴν γυναῖκα. Περὶ τοῦ μὴ ὀμόσαι ὀλω. Περὶ τοῦ τὰς ὕβρεις ἀνέχεσθαι, καὶ ἀντιστῆναι τῷ ποτηρῷ. Περὶ τοῦ ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθρούς.

« Ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος. » Διδάσκων ἡμᾶς μὴ κατ' ἐπιδείξειν τι ποιεῖν, ἀναβαίνει εἰς

Ex collatione codd.

(1) Διὰ τί οὐκ cod. 29.

(2) Διότι ὁπῶ τῆς αὐτοῦ δυνάμειος πέραν ἦν δεδικαίως. Ἄλλως τε καὶ πρὸς τοῦτο. « Quia nonnum

Vers. 19, 20. « Venite post me, et faciam vos piscatores hominum. Illi autem statim, relictis retibus, secuti sunt illum. » Vide obediētes homines, statim secuti sunt illum. Unde manifestum quod hæc secunda vocatio sit. Antea enim docti erant a Christo, deinde reliquerunt eum : nunc autem viso ipso, statim secuti sunt.

Vers. 21. « Et progressus illinc, vidit alios duos fratres, Jacobum Zebedæi filium, et Joannem fratrem ejus in navi cum Zebedæo patre suo. » Summa virtus est, pascere patrem senem, atque justis ali laboribus. « Sarcientes retia sua. » Pauperes enim erant, et quia non poterant emere nova, reparaverunt vetera.

Vers. 22. « At illi protinus relictæ navi et patre suo, secuti sunt eum. » Apparet Zebedæum non credidisse, et propterea reliquerunt eum. Vides quando oportet relinquere patrem, nempe quando obstat virtuti et pietati. Hi autem ut viderunt priores sequentes Christum, merito secuti sunt, imitantes illos.

Vers. 23. « Et circumibat Jesus totam Galilæam, docens in synagogis illorum, et prædicans evangelium regni. » Ut monstret quod non contrarius sit legi, ingreditur in synagogas Hebræorum. « Et sanans omnem morbum et omnem languorem in populo. » A signis incipit ut credantur quæ docet : morbus autem est diuturna mala valetudo : languor vero temporarius, et deordinatio in corpore.

Vers. 24. « Et dimanavit fama illius in totam Syriam, et attulerunt ad eum omnes male affectos variis morbis, et torminibus contractos, et lunaticos, et paralyticos, et curavit eos. » Non petiit Christus ab aliquo ex iis qui adducebantur, fidem : nam istuc ipsum a longe asserre, fidei erat. Lunaticos autem dicit dæmoniacos. Dæmon enim volens hominibus persuadere quod stellæ maleficæ sint, observat lunam cum integra est, et tunc insidiatur, ut videatur luna passionis et morbi causa, et rejiciatur opificium Dei, quemalmodum et Manichæi errant.

Vers. 25. « Et secutæ sunt eum turbæ multæ a Galilæa, et Decapoli, et Hierosolymis, et Judæa, et regionibus trans Jordanem sitis. »

CAPUT V.

De Beatitudinibus. Quod non liceat cum proximo contendere. Quod non liceat mæchari. Quod non liceat uxorem dimittere. Quod non liceat jurare omnino. Quod contumelias sustinere, et diabolo resistere oporteat. Quod oporteat etiam inimicos diligere.

Vers. 1 « Et cum vidisset turbas, ascendit in montem. » Docens nos nihil ad ostentationem esse

Venet. S. Marci.

sue virtutis experimentum delerat; et alias istuc ipsum » idem cod.

faciendam, ascendit in montem. Quandoquidem autem tam doctus erat, erudit nos a medijs sedecere turba, quando docemus. Et cum sedisset ipse, accesserunt ad eum discipuli ejus. Alii quidem turbam propter miracula, discipuli autem propter doctrinam accedunt, unde postquam curavit corpora, et fecit miracula, curat et animas: ut discamus quod et animarum et corporum sit episcopus.

Vers. 2. « Et aperto ore suo. » Quare additum est, aperio ore suo? videtur quod superfluum. Minime: docuit enim etiam non aperiendo os suum. Quomodo? per vitam et miracula, nunc autem speriens os, docet. « Docebat eos, dicens. » Non tantum discipulos, sed et turbam. Incipit autem a beatitudinibus, sicut et David a beatitudine incipit.

Vers. 3. « Beati pauperes spiritu, quoniam illorum est regnum caelorum. » Primum modestiam et humilitatem animi esse fundamentum jacit. Nam quoniam propter superbiam Adam cecidit, per humilitatem erigit nos Christus, quandoquidem Deus fieri sperabat Adam. Contriti autem animi, sunt pauperes spiritu.

Vers. 4. « Beati qui lugent, quoniam ipsi consolationem accipient. » Qui propter peccata lugent, non propter temporalia; lugentes autem dixit, semper scilicet et non semel: et non pro nostris peccatis tantum, sed et pro peccatis proximorum. Consolationem vero accipient et hic: qui enim luget propter peccata, gaudet spiritualiter: et illic quoque multo magis.

Vers. 5. « Beati mites, quoniam ipsi hereditatem accipient terrae. » Aliqui spirituales terram dicunt, caelum videlicet: verum tu et haec terram intellige; quoniam enim putantur mites, despici et inopes, dicit quod hi magis omnia habeant. Mites autem sunt, non qui prorsus non irascuntur, tales enim insipientes sunt et insensati, sed qui irae quidem vim habent, continent tamen, et quando oportet irascuntur.

Vers. 6. « Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam illi saturabuntur. » Quandoquidem de misericordia dicitur est, ostendit primum servandam justitiam, et eleemosynam non ex rapina dandam. Porro justitia omni cum alacritate exercenda est, quod significat cum dicit: Esurientes et sitientes. Quoniam autem avari quidam abundantes esse videntur et saturati, dicit quod justii magis etiam hic saturabuntur, quia propria secure possident.

Vers. 7. « Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. » Non in solis divitiis est misericordia, sed in sermone: et si nihil habes, etiam in lacrymis. Misericordiam autem consequentur et hic ab hominibus: qui enim heri misericors fuit, etiam si hodie inops sit, ab omnibus misericordiam consequetur: et alibi, multo majorem a Deo.

Vers. 8. « Beati mundo corde, quoniam ipsi

τὸ εὖρος· ἐκεῖ γὰρ ἐπιπέσει διδάσκειν, παιδεύει ἡμᾶς τῶν ἐν μέσῳ ἀναχωρεῖν θεωρεῖν, ὅταν διδάσκωμεν. « Καὶ καθίσαντος αὐτοῦ προσήλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. » Οἱ μὲν ὄχλοι διὰ τὰ θαύματα, οἱ δὲ μαθηταὶ διὰ τὰ διδάγματα προσέρχονται· ἴδεν καὶ μετὰ τὸ κληρῶσαι τὰ θαύματα, καὶ θεραπεῦσαι τὰ σώματα, θεραπεύει καὶ τὰς ψυχὰς· ἵνα μάθωμεν, ὅτι καὶ ψυχῶν καὶ σωμάτων αὐτός ἐστι δημιουργός.

« Καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ. » Διὰ τί πρόσκειται τὸ, « Ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ; » φαίνεται γὰρ, ὅτι περιττόν ἐστιν. « Ἄλλ' οὐχί· καὶ μὴ ἀνοίγων γὰρ τὸ στόμα, ἰδέσασκεν. Πῶς; διὰ τοῦ βίου καὶ τῶν θυμάτων· οὖν δὲ ἀνοίγων τὸ στόμα, διδάσκει. » Ἐδίδασκεν αὐτοὺς, λέγων. « Ὅ τούς μαθητὰς μόνους, ἀλλὰ καὶ τὸν ὄχλον· ἔρχεται δὲ ἀπὸ μακαρισμῶν, ὥσπερ καὶ ὁ Δαυὶδ ἀπὸ μακαρισμοῦ ἤρξατο.

« Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Τὴν ταπεινοφροσύνην προκαταβάλλεται ὥσπερ θεμέλιον. Ἐκεῖ γὰρ ἐκ τῆς ὑπερηφανίας ἔπεσεν ὁ Ἀδάμ, διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης ἀνορθοὶ ἡμᾶς ὁ Χριστός· ἤλπισε γὰρ Ἀδάμ θεὸς γενέσθαι. Οἱ συντετριμμένοι δὲ τῆ ψυχῇ, οὗτοι πτωχοὶ τῷ πνεύματι.

« Μακάριοι οἱ κενθούμενοι, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. » Οἱ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι κενθούμενοι, οὐχὶ ἐπὶ τινὶ τῶν βιωτικῶν κενθούμενοι δὲ εἶπε, τουτέστιν, διὰ καὶ οὐχ ἀπαξ· καὶ οὐχ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν τοῦ πλησίον. Παρακληθήσονται δὲ καὶ ἵναυθα· ὁ γὰρ κενθῶν δι' ἁμαρτίαν, χαίρει πνευματικῶς· καὶ ἐκεῖ δὲ πολλοὶ μᾶλλον.

« Μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. » Τινὲς γῆν, τὴν νοητὴν φασιν, ἥτοι τὴν οὐρανόν· πλὴν ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν ταύτην νοεῖ. Ἐκεῖ γὰρ νομίζονται οἱ πραεῖς, καταπεφρονημένοι καὶ ἀποστερούμενοι τῶν ὑπαρχόντων, φησὶν, ὅτι μᾶλλον οὗτοι τὰ πάντα ἔχουσι. Πραεῖς δὲ εἰσιν, οὐχ οἱ μηδὲν ὀργιζόμενοι (οἱ τοιοῦτοι γὰρ ἀναίσθητοι), ἀλλ' οἱ θυμὸν μὲν ἔχοντες, κρατοῦντες δὲ, καὶ ὅτε δι' ὀργιζόμενοι.

« Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται. » Ἐπειδὴ μέλλει περὶ ἐλεημοσύνης εἰπεῖν, δείκνυσσι πρῶτον, ὅτι δεῖ δικαιοσύνην μετεῖναι, καὶ μὴ ἐξ ἀρπαγῆς ἐλεεῖν· μετὰ ἐπιθυμία; δὲ ἀπάσης δεῖ μετέρχεσθαι τὴν δικαιοσύνην· τὸ γὰρ, « Πεινῶντας καὶ διψῶντας, » τοῦτο σημαίνει. Ἐπειδὴ δὲ δοκοῦσιν οἱ πλεονέχται, εὐποροὶ εἶναι καὶ χορτάζεσθαι, φησὶν ὅτι οἱ δίκαιοι μᾶλλον καὶ ἵναυθα χορτασθήσονται, αὐτοὶ γὰρ ἔχουσι τὰ πάντα μετὰ ἀσφαλείας.

« Μακάριοι οἱ ἐλεῆμονες· ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. » Οὐχὶ διὰ χρημάτων μόνον ἐστὶν ἐλεεῖν, ἀλλὰ καὶ λόγου· κἂν μὴδὲν ἔχῃς, διὰ δακρῶν. Ἐλεηθήσονται δὲ, καὶ ἵναυθα παρὰ ἀνθρώπων· ὁ γὰρ χθεὲς ἐλεῆμων, ἕαν ἀπόρρησθαι σήμερον, παρὰ πάντων ἐλεηθήσεται· καὶ ἐκεῖ δὲ, παρὰ τοῦ Θεοῦ μερίζεται.

« Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῆ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὴν

θεὸν ὁφονταί. » Πολλοὶ εἰσιν οὕτε ἀρπάζοντες, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἔλεούντες· κλῆν πορνέουσι, καὶ ἀκαθάρμοι ἄλλως εἰσίν. Ὁ γοῦν Χριστὸς κελεύει, μετὰ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, καὶ καθαρῶς, ἦτοι σῶφρονος, εἶναι· οὐ μόνον τῷ σώματι, ἀλλὰ καὶ τῇ καρδίᾳ. Τοῦ ἁγιασμοῦ γὰρ, ἦτοι τῆς σωφροσύνης χωρὶς, οὐδεὶς ἔψεται τὸν Κύριον. Ὅσπερ γὰρ τὸ κάτοπτρον εἶν ἢ καθαρὸν, τότε δέχεται τὰς ἐμφάσεις· οὕτω καὶ ἡ καθαρὰ ψυχὴ δέχεται ὅψιν Θεοῦ, καὶ τῆν τῶν Γραφῶν γινῶσιν.

« Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται. » Οὐ μόνον οἱ εἰρηνεύοντες αὐτοὶ πρὸς πάντας, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐτέρους στασιάζοντας καταλλάσσοντες. Εἰρηνοποιοὶ δὲ εἰσι καὶ οἱ διὰ διδασκαλίας τοῦ ἐχθροῦ τοῦ Θεοῦ ἐπιστρέφοντες. Υἱοὶ δὲ Θεοῦ οἱ τοιοῦτοι. Καὶ γὰρ καὶ ὁ μονογενὴς κατήλαξεν ἡμᾶς τῷ Θεῷ.

« Μακάριοι οἱ διωκόμενοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Οὐ μόνον οἱ μάρτυρες διώκονται, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἕνεκεν τοῦ βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις, καὶ πάσης ἀπλῶς ἀρετῆς· δικαιοσύνη γὰρ, ἡ πᾶσα ἀρετὴ. Ἐκεῖ καὶ κλέπται καὶ φονεῖς διώκονται, ἀλλ' οὐ μακάριοι.

« Μακάριοι ἔστε ὅταν ὀνειδίωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσιν. » Πρὸς αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς ἀποστόλους ἀποστείεται, δεικνύς, ὅτι μάλιστα τῶν διδασκάλων ἴδιον, τὸ ὀνειδίζεσθαι. « Καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἑμοῦ. » Οὐχ ὁ ἀπλῶς ὀνειδίζόμενος, μακάριος, ἀλλ' ὅταν καὶ διὰ Χριστὸν, καὶ ψευδῶς. Ἐὰν δὲ μὴ τὰ δύο ταῦτα προσῆ, ἀθλοῦς ἐκείνος, ὡς πολλοὺς σκανδαλίζων.

« Χαίrete καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ἐπὶ τῶν ἄλλων οὐκ εἶπε μισθὸν πολὺν· ἐνταῦθα δὲ, δεικνύων, ὅτι τὸ ὑπομεῖναι θανάτου, μέγα καὶ χαλεπώτατον. Πολλοὶ γὰρ καὶ ἀπηγύχονσαν ἑαυτοὺς. Καὶ ὁ Ἰωβ δὲ τοὺς ἄλλους ὑπομείνας πειρασμοῦς, τότε μάλιστα ἐταράχθη, ὅτε ὀνειδίον αὐτῷ οἱ φίλοι, ὡς ἔ' ἀμαρτίας πάσχοντι. « Οὕτω γὰρ ἰδίωξαν τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ὑμῶν. » Ἴνα μὴ ὑπνοήσωσιν οἱ ἀπὸ τοιοῦ, ὅτι διὰ τὸ ἐναντία τινα διδάσκειν, διωχθήσονται, παραμυθίζεται αὐτοὺς, λέγων, ὅτι: Καὶ οἱ πρὸ ὑμῶν προφῆται δι' ἀρετὴν ἠλαυθόντο· ὥστε παραμυθίαν ἔχετε τὰ ἐκείνων πάθη.

« Ὑμεῖς ἔστε τὸ ἅλας τῆς γῆς. » Οἱ μὲν προφῆται εἰς ἐν ἔθνος ἀπευκάλησαν. Ὑμεῖς δὲ τῆς γῆς ἀπάσης ἐστέ τὸ ἅλας, διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἐλέγχων στυφόντες τοὺς χαύνους, ἵνα μὴ γεννήσωσι τοὺς ἀτελευτήτους σκώληκας· ὥστε μὴ ἀποβάλητε τὴν στυφνότητα τῶν ἐλέγχων, κἂν ὀνειδίζοσθε, κἂν διώκοσθε. Διό φησιν· « Ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἁλισθησεται; εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι, εἰ μὴ βληθῆται ἔξω, καὶ καταπιεσθῆται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. » Ὁ γὰρ διδάσκαλος ἐὰν μωρανθῇ, τρυφεύει, εἰ οὐκ ἐλέγχει καὶ στυφεῖ, ἀλλὰ χαυνώθῃ,

Deum videbunt. » Multi sunt non sapientes, sed et misericordes, verumtamen scortantur, et alias immundi sunt. At Christus jubet cum aliis virtutibus etiam mundos, hoc est, castos esse: non solum corpore, sed et corde. Nam absque sanctificatione, hoc est, castitate, nullus videbit Deum. Sicut speculum, si fuerit mundum, tunc accipit imagines, ita et anima pura faciem Dei, et Scripturarum scientiam suscipit.

VERS. 9. « Beati pacifici, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur. » Non solum illi qui cum aliis pacem habent, sed et qui seditiosos alios conciliant. Pacifici autem sunt et qui per doctrinam inimicos Dei convertunt, filii autem Dei sunt tales. Etenim Unigenitus conciliavit nos Deo.

VERS. 10. « Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum. » Non soli martyres, sed et multi persecutionem patiuntur, qui juvant injuria afflictos, et in summa omnem virtutem fovent. Justitia enim est omnis virtus. Fures autem et homicidae, tametsi etiam ipsi persecutionem patiuntur, non sunt tamen beati.

VERS. 11. Beati estis, quando exprobraverint vos et persecuti fuerint. » Ad ipsos apostolos deinceps se convertit, ostendens quod maxime proprium sit doctoribus opprobria audire. « Et dixerint omne malum verbum contra vos, mentientes propter me. » Non simpliciter qui exprobratur beatus est, sed quando et propter Christum, et falso: si autem duo haec non affuerint, miser ille est, utpote multis existens offendiculo.

VERS. 12. « Gaudete et exsultate, quoniam merces vestra multa est in caelis. » Cum de aliis loqueretur, non dixit mercedem multam: hic autem ostendit, quod sustinere opprobrium, magnum sit et gravissimum. Multi enim suspenderunt seipsos. Et Job, quamvis sustinebat multas tentationes alias, tunc tamen maxime turbabatur, cum exprobraretur ei amici quasi propter peccata sua pateretur. « Sic enim persecuti sunt prophetae, qui ante vos fuerunt. » Ut ne suspicentur apostoli, quod persecutionem patientur eo quod contraria quaedam docuerint: consolatur eos, dicens, Quia et ante vos prophetis propter virtutem hoc accidit, unde illorum passiones vos consolari debent.

VERS. 13. « Vos estis sal terrae. » Prophetae ad unam gentem missi sunt, vos autem totius terrae sal estis, mordentes et condientes doctrina et reprehensionibus dissolutos, ut non pariant vermes perpetuos: propterea ne abjiciatis mordacitatem reprehensionum, etiamsi persecutionem patientini, et vobis exprobrant. Ideo dicit: « Quod si sal infatuatus fuerit, in quo salietur? ad nihil valet ultra, nisi ut projiciatur foras, et conculcetur ab hominibus. » Si doctor enim infatuatus fuerit, hoc est, si non arguit et constringit, sed mollis est et laxus,

faciendum, accendit in montem. Quamvis quidem autem doctrinas erant, erudit nos a media recedere turba, quando docemus. « Et cum sedisset ipse, accesserunt ad eum discipuli ejus. » Alium quidem turbam propter miracula, discipuli autem propter doctrinam accedunt, unde postquam curavit corpora, et fecit miracula, curat et animas : ut discamus quod et animarum et corporum sit episcopus.

Vers. 2. « Et spero ore suo. » Quare adhibuit est, aperto ore suo? videtur quod superfluum. Minime : docuit enim etiam non aperiendo os suum. Quomodo? per vitam et miracula, nunc autem sperans os, docet. « Docebat eos, dicens. » Nam tantum discipulos, sed et turbam. Incipit autem a beatitudinibus, sicut et David a beatitudine incipit.

Vers. 3. « Beati pauperes spiritu, quoniam illorum est regnum caelorum. » Primum modestiam et humilitatem animi ceu fundamentum jacit. Nam quoniam propter superbiam Adam cecidit, per humilitatem erigit nos Christus, quandoquidem Deus scri sperabat Adam. Contritus autem animus, sunt pauperes spiritu.

Vers. 4. « Beati qui lugent, quoniam ipsi consolationem accipient. » Qui propter peccata lugent, non propter temporalia ; lugentes autem dixit, semper scilicet et non semel : et non pro nostris peccatis tantum, sed et pro peccatis proximorum. Consolationem vero accipient et hic : qui enim luget propter peccata, gaudet spiritualiter : et illic quoque multo magis.

Vers. 5. « Beati mites, quoniam ipsi hereditatem accipient terrae. » Aliqui spirituales terram dicunt, caelum videlicet : verum tu et hanc terram intellige ; quoniam enim putantur mites, despici et isopes, dicit quod hi magis omnia habeant. Mites autem sunt, non qui prorsus non irascuntur, tales enim insipientes sunt et insensati, sed qui irae quidem vim habent, continent tamen, et quando oportet irascuntur.

Vers. 6. « Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam illi saturabuntur. » Quandoquidem de misericordia dicturus est, ostendit primum servandam justitiam, et eleemosynam non ex rapina dandam. Porro justitia omni cum alacritate exercenda est, quod significat cum dicit : Esurientes et sitientes. Quoniam autem avari quidam abundantes esse videntur et saturati, dicit quod justii magis etiam hic saesurient, quia propria secure possident.

Vers. 7. « Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. » Non in solis divitiis est misericordia, sed in sermone : et si nihil habes, etiam in lacrymis. Misericordiam autem consequentur et hic ab hominibus : qui enim heri misericors fuit, etiam si hodie inops sit, ab omnibus misericordiam consequetur : et alibi, multo majorem a Deo.

Vers. 8. « Beati mundo corde, quoniam ipsi

« τὸ ἕρα : ἐκεῖ γὰρ ἐπιλλε δίδασκον, παιδεύει ἡμᾶς τῶν ἐν μέσῳ ἀναγαγεῖν θορόδων, ὅταν δίδασκαμεν. » Καὶ καθίσαντος αὐτοῦ προσήλθεν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. » Οἱ μὲν ὅλοι διὰ τὰ θαυμάσια, οἱ δὲ μαθηταὶ διὰ τὰ διδάγματα προσέρχονται : ὅθεν καὶ μετὰ τὸ κληρῶσαι τὰ θαύματα, καὶ θεραπεῦσαι τὰ σώματα, θεραπεύει καὶ τὰς ψυχὰς : ἵνα μάθωμεν, ὅτι καὶ ψυχῶν καὶ σωμάτων αὐτός ἐστι δημιουργός.

« Καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ. » Διὰ τί πρόκειται τὸ, « Ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ ; » φαίνεται γὰρ, ὅτι περιττόν ἐστιν. Ἄλλ' ὄχι : καὶ μὴ ἀνοίγων γὰρ τὸ στόμα, εἰδίδασκον. Πῶς ; διὰ τοῦ βίου καὶ τῶν θαυμάτων : οὖν δὲ ἀνοίγων τὸ στόμα, εἰδίδασκει. « Ἐδίδασκον αὐτούς, λέγων. » Ὅθ τοὺς μαθητὰς μόνους, ἀλλὰ καὶ τὸν ὅλον ἀρχεται δὲ ἀπὸ τῶν μακαρισμῶν, ὡσπερ καὶ ὁ Δαυὶδ ἀπὸ μακαρισμῶν ἤρξατο.

« Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Τὴν ταπεινοφροσύνην προκαταβάλλεται ὡσπερ θεμελίον. Ἐκεῖ γὰρ ἐκ τῆς ὑπερηφανίας ἔπεσεν ὁ Ἄδὰμ, διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης ἀνορθοὶ ἡμᾶς ὁ Χριστός : ἤλπισε γὰρ Ἄδὰμ θεὸς γενέσθαι. Οἱ συντετριμμένοι δὲ τῇ ψυχῇ, οὗτοι πτωχοὶ τῷ πνεύματι.

« Μακάριοι οἱ κινθῶντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. » Οἱ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι κινθῶντες, ὄχι ἐπὶ τινὶ τῶν βιωτικῶν κινθῶντες δὲ εἶπε, τουτέστιν, αἱ καὶ οὐκ ἀπαξ : καὶ οὐκ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν τοῦ κλησίου. Παρακληθήσονται δὲ καὶ ἐνταῦθα : ὁ γὰρ κινθῶν δὲ ἁμαρτίαν, χαίρει πνευματικῶς : καὶ ἐκεῖ δὲ πολλῶ μᾶλλον.

« Μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. » Τινεὶ γῆν, τὴν νοητὴν φασιν, ἥτοι τὴν οὐρανῶν : πλὴν ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν ταύτην νοεῖ. Ἐκεῖ γὰρ νομίζονται οἱ πραεῖς, καταπεφρονημένοι καὶ ἀποστερούμενοι τῶν ὑπαρχόντων, φησὶν, ὅτι μᾶλλον οὗτοι τὰ πάντα ἔχουσι. Πραεῖς δὲ εἰσιν, ὄχι οἱ μηδὲ ὄχι ὄχι ὄχι (οἱ τοιοῦτοι γὰρ ἀναίσθητοι), ἀλλ' οἱ θυμὸν μὲν ἔχοντες, κρατοῦντες δὲ, καὶ ὅτε διὰ ὄχι ὄχι ὄχι.

« Μακάριοι οἱ κινθῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται. » Ἐπειδὴ μέλλει περὶ ἐλεημοσύνης εἰπεῖν, δείκνυσσι πρῶτον, ὅτι διὰ δικαιοσύνην μετεῖναι, καὶ μὴ ἐξ ἀρπαγῆς ἐλατῶν : μετὰ ἐπιθυμίας δὲ ἀπάσης δεῖ μετέρχεσθαι τὴν δικαιοσύνην : τὸ γὰρ, « κινθῶντες καὶ διψῶντες, » τοῦτο σημαίνει. Ἐπειδὴ δὲ δοκοῦσιν οἱ κινθῶντες, εὐποροὶ εἶναι καὶ χορτάζεσθαι, φησὶν ὅτι οἱ δίκαιοι μᾶλλον καὶ ἐνταῦθα χορτασθήσονται, αὐτοὶ γὰρ ἔχουσι τὰ πάντα μετὰ ἀσφαλείας.

« Μακάριοι οἱ ἐλεῆμονες : ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. » Ὅχι διὰ χρημάτων μόνον ἐστιν ἐλεεῖν, ἀλλὰ καὶ λόγου : κἂν μὴ ὦν ἐλεῆς, διὰ δακρῶν. Ἐλεηθήσονται δὲ, καὶ ἐνταῦθα παρὰ ἀνθρώπων : ὁ γὰρ χεῖς ἐλεῆμων, ἐὰν ἀπόρρητον σήμερον, παρὰ πάντων ἐλεηθήσεται : καὶ ἐκεῖ δὲ, παρὰ τοῦ Θεοῦ μετίζοντες.

« Μακάριοι οἱ κληρονομοῦντες τὴν γῆν, ὅτι αὐτοὶ ἐν

θεὸν ὁφονταί. » Πολλοὶ εἰσιν οὕτε ἀρπάζοντες, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἔλεούντες· κλήν πορνέουσιν, καὶ ἀκαθάρτος ἄλλως εἰσίν. Ὁ γοῦν Χριστὸς κελεύει, μετὰ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, καὶ καθαρὸς, ἦτοι σὺφρονος, εἶναι· οὐ μόνον τῷ σώματι, ἀλλὰ καὶ τῇ καρδίᾳ. Τοῦ ἁγιασμοῦ γὰρ, ἦτοι τῆς σφροσύνης χωρὶς, οὐδεὶς ἐφίεται τὸν Κύριον. Ὡσπερ γὰρ τὸ κάτοπτρον ἐν ἧ καθαρῶν, τότε δέχεται τὰς ἐμφάσεις· οὕτω καὶ ἡ καθαρὰ ψυχὴ δέχεται ὅφιν Θεοῦ, καὶ τὴν τῶν Γραφῶν γινώσιν.

« Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται. » Οὐ μόνον οἱ εἰρηνεύοντες αὐτοὶ πρὸς πάντας, ἀλλὰ καὶ οἱ ἑτέρους στασιάζοντας καταλλάσσοντες. Εἰρηνοποιοὶ δὲ εἰσι καὶ οἱ διὰ διδασκαλίας τοῦ ἐχθροῦ τοῦ Θεοῦ ἐπιστρέφοντες. Υἱοὶ δὲ Θεοῦ οἱ τοιοῦτοι. Καὶ γὰρ καὶ ὁ μονογενὴς κατήλαξεν ἡμᾶς τῷ Θεῷ.

« Μακάριοι οἱ διωγόμενοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Οὐ μόνον οἱ μάρτυρες διώκονται, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἕνεκεν τοῦ βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις, καὶ πάσης ἀπλῶς ἀρετῆς· δικαιοσύνη γὰρ, ἡ πᾶσα ἀρετὴ. Ἐκεῖ καὶ κλέπται καὶ φονεῖς διώκονται, ἀλλ' οὐ μακάριοι.

« Μακάριοι ἐστε ὅταν ἐνειδίωσιν ὑμᾶς καὶ διώκωσιν. » Πρὸς αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς ἀποστόλους ἀποστείνεται, δεικνύς, ὅτι μάλιστα τῶν διδασκάλων ἴδιον, τὸ ἐνειδίσασθαι. « Καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ. » Οὐχ ὁ ἀπλῶς ἐνειδισόμενος, μακάριος, ἀλλ' ὅταν καὶ διὰ Χριστὸν, καὶ ψευδῶς. Ἐάν δὲ μὴ τὰ δύο ταῦτα προσῆ, ἀθλιὸς ἐκείνος, ὡς πολλοὺς σκανδαλίζων.

« Χαίρετε καὶ ἀγαλλιάσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ἐπὶ τῶν ἄλλων οὐκ εἶπε μισθὸν πολὺν· ἐνταῦθα δὲ, δεικνύων, ὅτι τὸ ὑπομῆναι θανάτου, μέγα καὶ χαλεπώτατον. Πολλοὶ γὰρ καὶ ἀπηγχοῦσαν ἑαυτούς. Καὶ ὁ Ἰωβ δὲ τοὺς ἄλλους ὑπομείνας πειρασμοῦς, τότε μάλιστα ἐταράχθη, ὅτε ἐνειδίον αὐτῷ οἱ φίλοι, ὡς ἔ' ἀμαρτίας πύσονται. « Οὕτω γὰρ ἐδίωξαν τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ὑμῶν. » Ἴνα μὴ ὑπονοήσωσιν οἱ ἀπὸ τοιοῦ, ὅτι διὰ τὸ ἐναντία τινα διδάσκειν, διωχθήσονται, παραμυθεῖται αὐτοῦς, λέγων, ὅτι: Καὶ οἱ πρὸ ὑμῶν προφῆται δι' ἀρετὴν ἠλαυνόντο· ὥστε παραμυθίαν ἔχετε τὰ ἐκείνων πάθη.

« Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς. » Οἱ μὲν προφῆται εἰς ἐν ἔθνος ἀπευκάτησαν. Ὑμεῖς δὲ τῆς γῆς ἀπάσης ἐστὲ τὸ ἅλας, διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἐλέγχων στυφόντες τοὺς χαύνοους, ἵνα μὴ γεννήσωσι τοὺς ἀτασθαλίους ἐκώληκας· ὥστε μὴ ἀποβάλητε τὴν στυφνότητά τῶν ἐλέγχων, κἂν ἐνειδίχησθε, κἂν διώκησθε. Δι' ἣν φησὶν· « Ἐάν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν εἰνι ἀλισθησεται; εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι, εἰ μὴ βληθῆναι ἔξω, καὶ καταπιεσθῆναι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. » Ὁ γὰρ διδάσκαλος ἐάν μωρανθῇ, τούτεστιν, εἰ οὐκ ἐλέγχει καὶ στυφνῶν, ἀλλὰ χαυνωθῇ,

Deum videbunt. » Multi sunt non rapientes, sed et misericordes, verumtamen scortantur, et alias immundi sunt. At Christus jubet cum aliis virtutibus etiam mundos, hoc est, castos esse: non solum corpore, sed et corde. Nam absque sanctificatione, hoc est, castitate, nullus videbit Deum. Sicut speculum, si fuerit mundum, tunc accipit imagines, ita et anima pura faciem Dei, et Scripturarum scientiam suscipit.

Vers. 9. « Beati pacifici, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur. » Non solum illi qui cum aliis pacem habent, sed et qui seditiosos alios conciliant. Pacifici autem sunt et qui per doctrinam inimicis Dei convertunt, filii autem Dei sunt tales. Etiam Unigenitus conciliavit nos Deo.

Vers. 10. « Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum. » Non soli martyres, sed et multi persecutionem patiuntur, quia juvant injuria afflictos, et in summa omnem virtutem fovent. Justitia enim est omnis virtus. Fures autem et homicidae, tametsi etiam ipsi persecutionem patiuntur, non sunt tamen beati.

Vers. 11. Beati estis, quando exprobraverint vos et persecuti fuerint. » Ad ipsos apostolos deinceps se convertit, ostendens quod maxime proprium sit doctoribus opprobria audire. « Et dixerint omne malum verbum contra vos, mentientes propter me. » Non simpliciter qui exprobrator beatus est, sed quando et propter Christum, et falso: si autem duo haec non affuerint, miser ille est, utpote nullis existens offendiculo.

Vers. 12. « Gaudete et exsultate, quoniam merces vestra multa est in caelis. » Cum de aliis loqueretur, non dixit mercedem multam: hic autem ostendit, quod sustinere opprobrium, magnum sit et gravissimum. Multi enim suspenderunt seipsos. Et Job, quamvis sustinebat multas tentationes alias, tunc tamen maxime turbabatur, cum exprobrarent ei amici quasi propter peccata sua pateretur. « Sic enim persecuti sunt prophetae, qui ante vos fuerunt. » Ut ne suspicentur apostoli, quod persecutionem patiuntur eo quod contraria quaedam docuerint: consolatur eos, dicens, Quia et ante vos prophetis propter virtutem hoc accidit, unde illorum passiones vos consolari debent.

Vers. 13. « Vos estis sal terrae. » Prophetae ad unam gentem missi sunt, vos autem totius terrae sal estis, mordentes et condientes doctrina et reprehensionibus dissolutos, ut non pariant vermes perpetuos: propterea ne abiciatis mordacitatem reprehensionum, etiamsi persecutionem patiamini, et vobis exprobrent. Ideo dicit: « Quod si sal infatuatus fuerit, in quo salietur? ad nihil valet ultra, nisi ut projiciatur foras, et conculcetur ab hominibus. » Si doctor enim infatuatus fuerit, hoc est, si non arguit et constringit, sed mollis est et laxus,

in quo silietur, hoc est, corrigetur? Tunc igitur foras projicitur a doctorum dignitate : et conculcatur, hoc est, despicitur.

Vers. 14. « Vos estis lux mundi. » Prius aut et tunc lux. Qui enim reprehendit quæ occulto sunt, ille lux est. Omne enim quod manifestat lux est : non gentem autem unam illustraverunt illi, sed mundum. « Non potest civitas occultari, quæ supra montem sita est. » Docet eos, ut darent in certamine, et diligentem vitæ suæ rationem habeant, ut li in quos omnes spectant. Ne igitur potestis, inquit, quod in angulo latituri sitis, sed spectabiles eritis, et ideo videte quomodo citra maculam agatis vitam, ut ne et aliis offendiculo sitis.

Vers. 15. Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modium, sed super candelabrum, et lucet omnibus qui in domo sunt. » Ego enim accendi lumen, vestri autem sit officii, ne gratia extinguatur, ita ut et aliis luceat fulgor vitæ vestræ. Inquit enim :

Vers. 16. « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est. » Non dixit, Vos ostendetis virtutem; hoc enim non esset bonum, sed, Illa sola luceat, ut et inimici vestri admirentur, et glorificent, non vos, sed Patrem vestrum. Et si ita operamur virtutem, in gloriam Dei oportet eam operari, non in nostram.

Vers. 17. « Ne existimetis quod venimus ad destrucendam legem vel prophetas : non veni ut destruam, sed ut adimpleam. » Quoniam ipse novæ leges introducturus erat, ut ne putetur quod Deo adversarius sit, dixit prius occurrens pravæ quorundam suspicioni, quod non destruat, sed magis adimpleat legem. Quomodo autem adimplevit? Primum quidem, quia perfecit omnia quæ de eo prædixerunt prophætæ. Ideo et evangelista subinde dicit : « Ut impleatur quod dictum est de eo per prophetam. » Deinde et omnia mandata legis implevit. « Peccatum enim non fecit neque inventus est dolus in ore ejus 12. » Quin et alia ratione, adimplevit legem, hoc est denuo implevit : quæcumque 26 enim illa adumbravit, ea hic perfecte depinxit. Illa dixit, « Ne occidas : » hic vero dixit, Ne temere irascaris. Sicut et pictor non corrumpit lineamenta prima, sed magis illustrat et adimplet.

Vers. 18. « Amen dico vobis. » Amen affirmativa particula est pro, Etiam dico vobis. « Donec prætereat cælum et terra, iota unum aut apex unus non præteribit ex lege, quoad omnia facta fuerint. » Ostendit hic, quod mundus præterit et transfiguratur. Dicit igitur quod quamdiu subsistit universum, neque minima littera e lege transibit. Alii autem, iota et apicem decem legis præcepta dicunt, alii autem crucis nam crucis iota est rectum lignum,

12 I Petr. II, 22.

εν τίνι ἀλλοθῆται, τουτέστι, διορθώθηται : Ἀπό τότε οὖν ἔξω βίπτεται τοῦ διδασκαλικοῦ ἀξιώματος, καὶ καταπατεῖται, τουτέστι, καταφρονεῖται.

« Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. » Πρῶτερον ἄλας, καὶ τότε φῶς. Ὁ γὰρ ἐλέγχων τὰ κρυφῆ πρακτόμενα, ἐκείνος ἐστὶ φῶς. Πάν γὰρ τὸ φανερούμενον, φῶς ἐστίν. Οὐκ ἔθνος δὲ ἐν ἐφάπτεσιν οὗτοι, ἀλλὰ τὸν κόσμον. « Οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη. » Παθεύει αὐτοῦς, ἵναγωνίους εἶναι, καὶ ἀκριβεῖς περὶ τὸν βίον, ὡς κατὰ πάντων βλέπασθαι μέλλοντας. Μὴ γὰρ νομίσητε, φησὶν, ὅτι ἐν γωνίᾳ κρυβήσεσθε, ἀλλὰ περιβλεπτοὶ ἔσεσθε, ὥστε βλέπετε πῶς ἀμώμως ζήσεσθε, ἵνα μὴ καὶ ἐτέρους φανθαλίζητε.

« Οὐδέ καλοῦσι λύχνον, καὶ τίθεισιν ὑπὸ τὸ μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ. » Ἐγὼ μὲν, φησὶν, ἦφα τὸ φῶς, τὸ δὲ μὴ σθεσθῆναι τὴν χάριν, τῆς ὑμετέρας ἔσω σκουδῆς, ὡς ἂν καὶ τοῖς ἄλλοις λάμπῃ ἢ λαμπρότη· τοῦ ὑμετέρου βίου. Φησὶ γοῦν :

« Οὕτω λαμφάτω τὸ φῶς ὑμῶν, ἱμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Οὐκ εἶπεν, ὅτι Ὑμεῖς ἐπιδείκνυστε τὴν ἀρετὴν (τοῦτο γὰρ οὐ καλὸν), ἀλλ' ἐκείνη μόνη λαμφάτω, ὥστε καὶ τοὺς ἑχθροῦς ὑμῶν θαυμάζειν, καὶ δοξάζειν, οὐχ ὑμᾶς, ἀλλὰ τὴν Πατέρα ὑμῶν. Ὅστε ἐν πράττωμεν ἀρετὴν, εἰς δόξαν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ταύτην πράττειν, οὐκ εἰς ἡμετέρην.

« Μὴ νομίσητε, ὅτι ἦλθον καταλύσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἦλθον καταλύσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. » Ἐπειδὴ ἔμελλεν αὐτοῖς νόμους εἰσάγειν καινοῦς, ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι ἀντιθέτως ἐστὶ, φησὶ, προθεραπεύων τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν, ὅτι Οὐκ ἦλθον καταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ μᾶλλον πληρῶσαι. Πῶς δὲ ἐπλήρωσε; πρῶτον μὲν ὅτι, ὅσα εἶπον περὶ αὐτοῦ οἱ προφῆται, ἐποίησε. Διὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστῆς συχνάκις λέγει : « Ἴνα πληρωθῇ τὸ ρηθὲν διὰ τοῦ προφήτου. » Ἀλλὰ καὶ τὰς τοῦ νόμου ἐντολάς πάσας ἐπλήρωσεν. « Ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρίθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. » Καὶ ἄλλως δὲ ἐπλήρωσε τὸν νόμον, τουτέστιν, ἀνεπλήρωσεν· ὅσα γὰρ ἐκείνος ἐκταγράφησε, ταῦτα οὗτος τελείως ἐξέγραψε. Ἐκεῖνος, τὸ, « Μὴ φονεύῃς »· οὗτος, τὸ Μὴ δὲ θυμωθῆς εἰκῆ. Ὅσπερ καὶ ὁ ζωγράφος, οὐ καταλύει τὴν σκιαγραφίαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀναπληροῖ.

« Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν. » Τὸ Ἀμὴν, βεβαιωτικὸν ἐστίν, ἀντὶ τοῦ. Καὶ λέγω ὑμῖν. « Ἔως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα ἐν ἡ μίᾳ κεφαλαίᾳ οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται. » Δι-κνυσιν ἐνταῦθα ὅτι ὁ κόσμος παρέρχεται καὶ μετασχηματίζεται. Λέγει τοίνυν ὅτι ἕως οὐ συνίσταται τὸ πᾶν, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον γράμμα ἐκ τοῦ νόμου παρέλθοι. Ἄλλοι δὲ τὸ ἰῶτα καὶ τὴν κεφαλαίαν, τὰς δὲ καὶ τοῦ νόμου ἐντολάς φασιν· ἄλλοι δὲ, τὸν σταυρῶν

τοῦ γὰρ σταυροῦ, ἰωτά ἐστὶ τὸ ὄρθην ξύλον, καὶ A et apex transversum : quo sensu dicit quod ea quæ κ:ραία τὸ πλάγιον. Φησὶ τοίνυν διὰ τὰ περὶ τοῦ σταυροῦ εἰρημένα, πληρωθήσεται.

de cruce dicta sunt, implebuntur.

« Ὅ; ἐάν οὖν λύση μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξῃ οὕτω τοὺς ἀνθρώπους, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. » Ἐλάχιστος ἐντολὰς λέγει, ἃς μέλλει αὐτὸς παραδοῦναι· οὐ γὰρ τὰς νομικὰς. Ὀνομάζει δὲ αὐτὰς ἐλαχίστας, διὰ ταπεινώσειν, ἵνα καὶ σὲ παιδεύσῃ μετριοφρονεῖν ἐπὶ ταῖς διδασκαλίαις. Ἐλάχιστος δὲ κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ, ἀντὶ τοῦ, ἐν τῇ ἀναστάσει ἐρχατος καὶ ἀπεξηριμμένος εἰς γένναν. Οὐ γὰρ εἰ; τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσελεύσεται, ἔπαγε· ἀλλὰ βασιλείαν, τὴν ἀνάστασιν νοεῖ. « Ὅς δ' ἂν ποιῆσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. » Πρῶτον τ', ποιῆσῃ, καὶ τότε B τὸ, διδάξῃ· πῶς γὰρ ἄλλον ἐδηγήσω εἰς ὁδὸν ἣν οὐ διώδευσα; Πάλιν δὲ ἐάν ποιῶ μὲν ἐγὼ, οὐ διδάσκω δὲ, οὐκ ἔχω τοσοῦτον μισθόν· πολλάκι; δὲ καὶ κατὰ κρισιν, ὅταν διὰ φθόνον ἢ ὀκνον οὐ διδάσκω.

Vers. 19. Quisquis igitur solverit unam ex mandatis his minimis, et docerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum. » Minima mandata dicit, quæ ipse traditurus erat, non legalia. Nominat autem ea minima, propter humilitatem : ut et te instruat modeste docendo loqui. Minimus autem vocabitur in regno, hoc est, in resurrectione ultimus et abjectus in gehennam : non enim in regnum cœlorum ingrediatur, apage; sed regnum resurrectionem intellige. « Quisquis autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. » Primum ponit, fecerit : postea, docuerit, quomodo enim alium inducam in viam, qua nunquam transivi? Cæterum si fecerò, et non docuero, non habeo tantam mercedem : sarpe etiam et condemnationem, si quando propter invidiam vel negligentiam non docuero.

« Λέγω γὰρ ὑμῖν διὰ τὴν ἀνάστασιν ὅμων ἡ δικαιοσύνη πλεόν τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. » Δικαιοσύνην λέγει τὴν πᾶσαν ἀρετὴν· ὡς τὸ, « Δίκαιος ἦν Ἰωβ, ὅσιος, ἀμεμπτος; » Φρίξον οὖν, ἀθροῦσε, ἐνοήσας πόσον ἀπαιτούμεθα. Εἶτα διδάσκει ἡμᾶς, πῶς ἂν περιτεύσωμεν· καὶ καταλέγει τὰς ἀρετὰς.

Vers. 20. « Dico enim vobis quod nisi abundaverit iustitia vestra plus quam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cœlorum. » Iustitiam dicit omnem virtutem : sicut et cum dicitur, Justus erat Job, pius, irreprehensibilis. Horreare, homo, animadvertens quanta a nobis repetantur. Deinde docet nos quomodo abundemus, et enumerat virtutes.

« Ἐκούσατε διὰ τὴν ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· Οὐ φονεύσεις· ὅς δ' ἂν φονεύσῃ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει. » Τὸ παρὰ C τίνος ἐρρέθη, οὐ λέγει. Εἰ γὰρ εἶπεν, διὰ τὸ μὲν Πατὴρ μου εἶπε τοῖς ἀρχαίοις, ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ἔδοξεν ἂν ἀντινομοθετεῖν τῷ Πατρὶ. Πάλιν εἰ εἶπεν, διὰ τὸ Ἐγὼ εἶπον τοῖς ἀρχαίοις, δυσπαράδεκτος ἂν ἔγενετο. Ἀορίστως οὖν λέγει, διὰ τὸ Ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· δείκνυσι δὲ διὰ τὴν ἐπαλαιωθῆ ὁ νόμος, ἐν τῷ εἰπεῖν, διὰ τὸ Ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· ἐπεὶ δὲ λοιπὸν ἐπαλαιωθῆ, καὶ ἔγγυς ἐστὶν ἀφανισμοῦ, δεῖ ἀφεῖναι αὐτὸν καὶ δραμεῖν ἐπὶ τὰ νέα. »

Vers. 21. « Audistis quod dictum sit priscis, Non occides ; quisquis autem occiderit, obnoxius erit iudicio. » Hoc a certo quodam esse dictum non dicit. Si enim dixisset, quod Pater meus dixerit priscis, ego autem dico vobis, videri posset diversam a Patre legem ponere. Iterum autem si dixisset, Ego dixi priscis, ægre acceptus fuisset sermo. Indefinite igitur dixit, Dictum est antiquis : per hoc autem quod dicit, dictum est antiquis, ostendit antiquatam esse legem : quoniam autem vetera nunc antiquata sunt, et feruie abolita, oportet, omissis illis, currere ad nova.

« Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, διὰ τὸν ὄργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει. » Οἱ μὲν προφηταὶ μέλλοντες προφητεύειν ἔλεγον· Τάδε λέγει Κύριος· ὁ δὲ Χριστὸς, Ἐγὼ λέγω, δείκνυον τὸ ἐξουσιαστικὸν τῆς θεότητος. Οἱ μὲν γὰρ, δούλοι· D ὁ δὲ, Υἱὸς, καὶ τὰ τοῦ Πατρὸς πάντα ἔχων. Ὁ ὄργιζόμενος δὲ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, ἐκεῖνος κατακρίνεται· ἐάν δὲ τις ὄργιζῆται εὐλόγως καὶ ἐπὶ παιδείᾳ καὶ κατὰ ζῆλον πνευματικῶν, οὐ κατακρίθησεται· καὶ ὁ Παῦλος γὰρ, ὄργη; βήματα ἐφθέγγετο πρὸς Ἐλύμαν τὸν μάγον, καὶ πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον, οὐ μὴν εἰκῆ, ἀλλὰ κατὰ ζῆλον. Τότε δὲ εἰκῆ ὄργιζόμεθα, ὅταν διὰ χρήματα ἢ διζῶν. « Ὅς δ' ἂν εἶπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, Ῥακά, ἔνοχος ἔσται τῷ συνέδριῳ. » Συνέδριον, τὸ δικαστήριον τῶν Ἑβραίων φησὶ. Τὸ δὲ, « Ῥακά, » σημαίνει ἀντὶ τοῦ, οὐ· ὡσπερ ἔθως ἔχομεν λέγειν πρὸς τινὰ κατὰφρονούμενον ὑφ' ἡμῶν· Ἄπελθε σύ. Θέλων οὖν παιδεῦσαι ἡμᾶς καὶ περὶ τὰ μικρὰ ἀκριβ.ῆ; εἶναι, καὶ ἀλλήλους τιμᾶν, παραινεῖ

Vers. 22. « Ego autem dico vobis, Omnis qui irascitur fratri suo temere, obnoxius erit iudicio. » Prophetæ dicturi futura dicebant, Hæc dicit Dominus : Christus autem, Ego dico, ostendens divinitatis auctoritatem. 27 Illi enim servi erant, ipse autem Filius omnia quæ sunt Patris in se possidens. Qui irascitur fratri suo temere, ille condemnatur : si autem quis irascitur, ratione justa motus, et ut alium erudiat, et spirituali zelo, non condemnabitur. Unde et Paulus verba iræ locutus est ad Elymam magum et ad pontificem : non temere quidem, sed zelo. Tunc autem temere irascimur, quando propter opes vel gloriam. « Quicumque vero dixerit fratri suo, Rhaca, obnoxius erit concilio. » Concilium vocat Hebræorum tribunal. Rhaca vero significat idem quod Tu : ut cum ad aliquem contemptum a nobis dicimus, Abi tu. Voleus igitur nos et de parvis sollicitos esse, et nos invicem venerari, admonet horum. Quidam dicunt Rhaca Syriace et

indignatum et respicivum quiddam signare. Quis- A quis igitur injuria affecerit fratrem suum, contumelia invadens, obnoxius erit concilio asmetorum apostolorum, quando sedebunt judicantes duodecim tribu- Israel. « Quicumque autem dixerit, Stulte, reus erit gehennæ incendio. » Multi hoc grave et durum esse putant, non est autem. Nam qui fratrem suum ratione et prudentia, quibus a brutis discrepamus, privat, quomodo non dignus gehenna? Et enim qui aconimalis et contumelialis persequitur, charitatem destruit : qua destructa, simul omnes tolluntur virtutes : sicut omnes conservantur, ea salva. Dissolvit igitur omnes virtutes, qui contumelia proximum afficit, dum charitatem dilacerat : et proinde ignis incendio dignus fuerit.

Vers. 23, 24. « Si ergo obtuleris manus tuas B ad altare, et illic recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te, dimitte illic manus tuas ante altare et abi, prius reconciliare fratri tuo, et tunc veniens offer manus tuas. » Contemnit Deus proprium honorem, tantum ut nos diligamus. Cum autem dixisset, Si habuerit aliquid contra te frater tuus, nihil aliud apposuit. Sive enim iusta sive iniusta habeat, reconciliare. Et non dixit, Si habes tu contra illum, sed Si quid habet ille contra te, conare ut ipsum ad amicitiam reduces. Præcipit autem dimittendum donum, ut tibi necessitatem imponat reconciliandi, et tu si volueris offerre donum, cogaris reconciliari. Docet etiam interim charitatem verum esse sacrificium.

Vers. 25, 26. « Esto benevolus adversario tuo C cito, quandiu es in via cum eo, ne quando te tradat adversarius iudici, et iudex te tradat ministro, et in carcere conjiciaris. Amen dico tibi, nequam exhibis illinc, donec reddas ultimum quadranteum. » Nonnulli putant adversarium dici diabolum, vitam autem vitam : Dominum vero admonere, ut quamdiu in hac vita es, desistas a diabolo, ne postea possit te de peccato arguere, quasi aliquid de suo habentem, tuncque pœnæ tradaris usque ad ultimum quadranteum pro peccatis corrigendis. Quadrans habet duo minuta. At tu intellige, 26 quod etiam de adversariis qui hic sunt, dicat : per hoc admonens, ne iudicio contendas, et ita a divinis operibus avellaris. Etiam si injuria affectus fueris, inquit, ne abeas ad tribunal : sed in via item solve, ne ob potentiam adversarii graviora patiaris.

Vers. 27. « Audistis quod dictum sit, Ne mœcheris. » Aliud est mœchia, aliud scortatio : mœchia enim est cum conjugata, scortatio vero cum soluta.

Vers. 28. « Ego autem dico vobis, quod quicum- que aspexerit mulierem ad concupiscendum eam, jam adulterium commisit cum ea in corde suo. » Illoc est, qui stat, et curiose aspectat, et accendit concupiscentiam suam videndo, et iterum videt, ut magis eam concupiscat, hic (a) malum perfecit jam

(a) Edit. Lut. Talis animo. Sed hic textui magis consonat.

ταύτα. Τινὲς δὲ τὸ, « Παχλ, » Συριστι, κατάκτυτον φασὶ σημαίνειν. Ὅστις οὖν ὄβρισι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ κατάκτυτον, ἐνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ὅτε καθίσουσιν κρίνοντες τὰς δόξαι φυλάξ. « Ὁς δ' ἂν εἴπῃ, Μωρὸ. ἐνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. » Πολλοὶ λέγουσι καὶ νομίζουσι βεβῶ εἶναι τοῦτο καὶ σκληρὸν, οὐκ ἔστι δέ. Ὁ γὰρ ἀποστερῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ λόγου καὶ φρονήσεως, εἰς τῶν θηρίων διαφέρουμιν, πῶς οὐκ ἀξίος γαίης; Ὁ γὰρ λοιδορῶν καὶ ὄβριζων, τὴν ἀγάπην διαλύει ἥτις διαλυθεῖσα, συναναίρει τὰς ἀρετὰς, ὥστε, καὶ παρούσα συνιστᾷ τὰς ἀρετὰς οὖν πάσας καταλύει ὁ ὄβριζων, ἐν τῷ τὴν ἀγάπην διασπῆν. Ὅστε εἰπῶν; ἀξίος τοῦ πυρός.

« Ἐάν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κάκει μνησθῆς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄρας ἔχει τὸ δῶρόν σου ἐμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὕπαγε, πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. » Καταφρονεῖ ὁ Θεός τῆς οικείας τιμῆς, ἵνα ἡμεῖς μόνον ἀγαπῶμεν. Ἐάν ἐκ ἔχη τι κατὰ σοῦ ὁ ἀδελφός σου εἰπῶν, οὐδὲν ἄλλο προσθήκειν. Ἐπεὶ γὰρ δικαίως εἶπε ἀδελφῶς ἔχει, διαλλάγηθι. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐάν ἔχησ' οὐ κατ' ἐκαίνοῦ, ἀλλ', Ἐάν ἔχη ἐκαίνο; τι κατὰ σοῦ, σπουδάσον αὐτὸν φιλιῶσαι σοι. Προσάττει δὲ ἀφεῖναι τὸ δῶρον, ἵνα σοι ἀνάγκην ἐπιθήσῃ τοῦ καταλλαγῆναι· σὺ γὰρ θέλων προσνεχθῆναι τὸ δῶρόν σου, ἀναγκασθῆσθαι διαλλαγῆναι. Ἄμα δὲ εἰκνύει δειτὴ ἀγάπῃ ἔστιν ἡ ὕπαι; θυσία.

« Ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχύ, ἕως ἔσθου εἰ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ, μήποτε σε παραδῶ ὁ ἀντιδικὸς τῷ κριτῇ, καὶ εἰς κριτῆς σε παραδῶ τῷ ὑπηρέτῃ, καὶ εἰς φυλακὴν βληθῆσῃ. Ἄμην λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν, ἕως ἂν ἀποδῶς τὸν ἰσχατὸν κοδράντην. » Τινὲς νομίζουσιν ἀντιδικὸν λέγεσθαι τὸν διάβολον, ὁδὸν δὲ τὸν βίον : παραινεῖν δὲ τὸν Κύριον οὕτως : Ἔως ἔσθου εἰ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, διαλύθητι πρὸς τὸν διάβολον, ἵνα μὴ ἔχη ὕστερον ἐλέγχειν σε περὶ ἁμαρτίας, ὡς ἔχοντά τι τῶν ἐκαίνοῦ, καὶ τότε παραδοθῆς τῇ κολάσει, ἔχει καὶ τῶν ἰσχατῶν ἁμαρτημάτων εὐθυνόμενος. Κοδράντης γὰρ ἔστι δύο λεπτὰ. Σὺ δὲ νοεῖ δτι καὶ περὶ τῶν ἐνταῦθα ἀντιδικῶν λέγει τοῦτο, παραινῶν μὴ δικάζεσθαι, καὶ ἀπὸ τῶν θείων ἔργων περισπᾶσθαι. Κάν γὰρ ἠδικήθης, φησὶ, μὴ ἀπέλθῃς εἰς δικαστήριον· ἀλλ' ἐν τῇ ὁδῷ διαλύθητι, μήποτε χειρὸν πάθῃς διὰ τὴν δυναστείαν τοῦ ἀντιδικοῦ.

« Ἐκούσατε δτι ἐβρόθή· οὐ μοιχεύετε. » Ἄλλο μοιχεία, καὶ ἄλλο πορνεία· μοιχεία μὲν, ἡ εἰς ὕπανδρον· πορνεία δὲ, ἡ εἰς ἀπολευμένην.

« Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοιχεύσεν αὐτήν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. » Τουτέστιν, ὁ ἰσάμενος καὶ περιεργαζόμενος, καὶ ἀνίπτων τὴν ἐπιθυμίαν ἀπὸ τοῦ βλέπειν, καὶ πάλιν βλέπων πρὸς τὸ πλεῖον ἐπιθυμῆσαι, ὁ τοσούτος τὸ κακὸν ἀπῆρτευσεν ἤδη ἐν τῇ

καρδίᾳ αὐτοῦ. Εἰ δὲ τὸ ἔργον οὐκ ἐπέθηκε, τί τοῦτο; Ὁὐκ ἔργασεν· ἐπεὶ ἴδεν ἔργον, παραυτίκα τὸ κακὸν τελείσει. Πλὴν γίνωσκε ὅτι καὶ ἐπιθυμήσωμεν, εἴτα καλυφθῆμεν πρὸς τὸ ἔργον, πρὸς τὸν ὅτι ὑπὸ τῆς χάριτος ἐσκεπάσθημεν. Καὶ αἱ γυναῖκες δὲ, ἴδεν καλλωπιζόμεναι διὰ τὸ ἀρῆσαι τισί, καὶ μὴ ἀρῆσαι· σιν, ὅμως· ἐκτείναι τὸ φάρμακον ἐκέρωσαν, καὶ μὴ· δεις πίνῃ.

« Ἐἰν δὲ ὁ ὀφθαλμὸς σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίση σε, ἔβαλε αὐτόν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ. Συμφέρει γάρ σοι, ἵνα ἀπόληται ἐν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῆ εἰς γέενναν. Καὶ εἰ ἡ δεξιὰ σου χεῖρ σκανδαλίση σε, ἐκκοφον αὐτήν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ. Συμφέρει γάρ σοι, ἵνα ἀπόληται ἐν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῆ εἰς γέενναν. » Ὁφθαλμὸν καὶ χεῖρα ἀκούων, μὴ νόμιζε περὶ τῶν μελῶν τοῦτο λέγεσθαι· οὐ γὰρ ἂν προσέθηκε τὸ, ὁ δεξιὸς καὶ ἡ δεξιὰ· ἀλλὰ περὶ τῶν δοκούντων φίλων καὶ βλαπτόνων ἡμᾶς· ὅλον· ἔστι· τῆ· νόος, ἔχων φίλους ἀκλάστους, καὶ βλέπεται· τοῦτους οὖν ἀπότρυψε, φησὶ· τάχα μὲν γὰρ κακεί· νους σώσεις, εἰς αἰσθησὶν ἄλλόθεντας· εἰ δὲ μὴ, καὶ· σιαυτόν. Εἰ δὲ στέργεις τὴν πρὸς ἐκείνους φίλιαν, ἀμφοτέροι ἀπολείσθαι.

« Ἐβρόθη δὲ, ὅτι· Ὁ· ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ὅτι αὐτῆ ἀποστάσιον. » Μωσθεὶς ἐκίλευσεν, ἴδεν τῆ μισθ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, χωρίζεσθαι αὐτῆς, ἵνα καὶ χεῖρόν τι γένηται· μισουμένη γὰρ, ἔστω· ἂν καὶ ἐφανεύθη· δίδοναι δὲ τῆ διαζευχνημένη γραμ· ματειον ἀπολυτικόν, ὃ ἐκαλεῖτο ἀποστάσιον· ὡς ἂν· μηκέτι ἐκ· αὐτὸν ἐπανέλθοι, καὶ ἐκ τοῦτου γένηται· σύγχεσι, ἑτέρα συνοικοῦντος τοῦ ἀνδρός.

« Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ἀπολύων τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτός λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆ· καὶ ὅς ἂν ἀπολυμένην γαμήσῃ, μοιχεύεται. » Οὐ λύει δὲ τὰ Μωσαϊκά, ἀλλὰ διορθοῦ· ται, ἐκφοβῶν τὸν ἄνδρα, ἵνα μὴ ἀλόγως μισθ τὴν γυναῖκα. Ἐὰν γὰρ ἀπολύσῃ αὐτὴν εὐλόγως, του· τί· πορνεύσασαν, ἀκατάκριτος ἔστιν· εἰ δὲ χωρὶς πορνείας, κατὰκριτος· ἀναγκάζει γὰρ αὐτὴν μοι· χεύσθαι. Ἀλλὰ καὶ ὁ θεχόμενος ταύτην, μοιχός ἔστιν. Εἰ γὰρ μὴ ἰδέετο, ἐπανάστρεψεν ἂν ἐκείνη, καὶ· ὀπειάτη· τῷ ἀνδρὶ. Τὸν γὰρ Χριστιανὸν δεῖ εἰρηνε· ποιὸν εἶναι καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ πολλῶ πλεον· πρὸς τὴν ἰδίαν γυναῖκα.

« Πάλιν ἠκούσατε, ὅτι· ἐβρόθη τοῖς ἀρχαίοις· Ὁὐκ ἐπιπορήσεις, ἀποδώσεις δὲ τῷ Κυρίῳ τοὺς ὅρκους σου. » Τουτέστιν, Ὅταν ὀμνύης, ἀλήθευσ.

« Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ὀμνῆσαι ὅλως, μήτε ἐν τῷ· οὐρανῷ, ὅτι θρόνος ἔστι τοῦ Θεοῦ· μήτε ἐν τῇ γῆ, ὅτι ὑποπόδιόν ἐστι τῶν ποδῶν αὐτοῦ· μήτε εἰς Ἱερουσαλὴμ, ὅτι πόλις ἐστι τοῦ μεγάλου βασιλέως. » Ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι τοῦ Θεοῦ λέγοντος ἤκουον, « Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον, ὁ ὄμνωνον πατὴρ τῶν τοιούτων. Ὁ τοίνυν Κύριος καλύων αὐ· τοὺς, οὐ λέγει, ὅτι Ἐπειδὴ καλῶς καὶ μέγας ἔστιν ὁ οὐρανός, καὶ χρησίμη ἡ γῆ, διὰ τοῦτο μὴ ὀμνύετε· ἀλλ'· ἔτι· ὁ μὲν θρόνος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ, ὑποπό·

in totis. Quod si opus non addidit, quid hoc? Non potuit: quia si potuisset, statim malum perpetrasset. Verum cognosce, quod et si concupiscamus, deinde prohibeamur facere opus, signum est quod manifeste a gratia protecti fuimus. Ita et mulieres dum se ornant, ut aliquibus placeant, etiamsi non placeant, attamen pharisaicum miscuerunt, etiamsi nullus bibat.

Vers. 29, 30. « Et si oculus tuus dexter offenculo tibi fuerit, erue illum et abijce a te. Utile enim tibi est ut pereat unum ex membris tuis, et non totum corpus mittatur in gehennam. Et si dextera manus tua obstiterit tibi, amputa eam et projice abs te: expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, et non totum corpus tuum conficiatur in gehennam. » Oculum et manum audiens, ne existimes de membris his dici, non enim apposuisset, dexter et dextera: sed de his qui videntur esse amici, et nocent nobis. Ut, exempli gratia, adolescens est, cui sunt amici intemperantes, a quibus damnum accepit: Hos igitur amputa, inquit. Fortassis enim et illos servabis, ubi hoc persenserint: quod si minus, certe vel teipsum. Si autem amas illorum amicitiam, utrique peribitis.

Vers. 31. Dictum est autem, quod Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei repudiarium. Moses jussit, si quis oderit uxorem suam, separetur ab ea, ut ne quid gravius contingat. Nam cum odio habetur, fortassis occidi posset. Dare autem jubet dimissae libellum absolutorium, quem vocat repudiarium, ita ut jam non ad ipsum accedat, et ex hoc fiat confusio, viro alteri cohabitante.

Vers. 32. « Ego autem dico vobis, quod quisquis dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari: et qui dimissam duxerit, moechatur. » Non solvit Mosaicam, sed corrigit, exterrans virum, ut ne absque causa odio habeat uxorem. Nam si justa de causa dimiserit eam, nempe fornicantem, nulli condemnationi est obnoxius. Quod si absque fornicationis causa, condemnandus est, cogit enim eam moechari: sed et qui accipit eam, moechus est. Nisi enim ille accepisset, reddisset utique illa, et subdita fuisset viro. 29 Christianum autem oportet esse pacificum, etiam ad alios, et multo magis cum uxore sua pacem habere.

Vers. 33. « Iterum audistis quod dictum sit priscis, Non pejerabis, sed persolves Domino jura-menta tua. » Hoc est, quando juras, vera loquere.

Vers. 34, 35. « Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per caelum, quia sedes Dei est: neque per terram, quia scabellum pedum ejus est: neque per Hierosolyma, quia civitas est regis magni. » Judaei quia Deum audierant dicentem, Caelum mihi thronus, terra autem scabellum, jurabant per talia. Igitur Dominus prohibens eos, non dicit, Quia pulchrum et magnum est caelum, quia terra utilis est, ideo per ea non jurate, sed, Quia caelum thronus est Dei, terra autem scabellum

pedum ejus, ut ne sit locus idololatriæ. Fortè enim in decorum numerum relata fuissent elementa a jurantibus per ea : id quod antea factum est.

Vras. 36. « Neque per caput tuum jurabis, quia non potes unam pilam albam vel nigram facere. » Deus solus per semetipsum jurat, utpote nulli subiectus : nos autem cum non simus nostrum potestatis, quo pacto per caput nostrum jurabimus? alterius enim est possessio. Si enim tuum est caput, muta, si potes, unum capillum.

Vras. 37. « Sit autem sermo vester, etiam etiam : non, non. » Ut ne dicas : Et quomodo fidem mihi habebunt? inquit : Si semper vere locutus fueris, et nunquam juraveris. Nulli enim minus creditur quam ei qui frequenter jurat. « Quod autem amplius his est, a malo est. » Jurare (inquit) et adjicere amplius ad Etiam vel Non, a diabolo est. Porro si dixeris quod et lex Moysi mala crit, quoniam jurare jubet, disce quod tunc non erat malum jurare : post Christum autem malum est, sicut et circumcidi, et ir summa, quidquid est Judaicum. Sogere enim puero convenit, viro minime.

Vras. 38. « Audistis quod dictum sit, Oculum pro oculo, dentem pro dente. » Lex condescendens permisit ut eadem quis patiatur quæ infligit, ut ne mutuo se offendant, timore, ne eadem patientur, absterrenti.

Vras. 39. « Ego autem dico vobis, ut ne resistatis malo : sed quisquis impegerit alapam in dexteram tuam maxillam, obverte ei et alteram. » Malum hic diabolum vocat, qui per hominem operatur. Non oportet igitur obistere diabolo? Etiam : at non est repercutiendum, sed sustinendum. Non enim igni exstinguitur ignis, sed aqua. Ne existimes autem quod loquatur solum de percussione maxillæ, sed de omni alio malo quod infligitur.

Vras. 40. « Et ei qui vult tecum judicari, et tunicam tuam tollere, permitte ei et pallium. » Etiamsi quando te ad judicem trahat et obturbet, tunc dimitte ei pallium : non si simpliciter petat. Tunica proprie dicitur quam subucutam vel indusium vocamus : pallium, quo illam tegimus : quavis sæpe alia pro aliis dicantur.

Vras. 41. « Et qui te adegerit ad milliarium unum, D vade cum eo duo. » Quid dico, 30 inquit, tunicam et pallium? etiam corpus tuum da ei qui te injuste trahit, et amplius quam ille vult, facito.

Vras. 42. « Potenti abs te, da : et volentem a te mutuum accipere, ne averseris. » Sive amicus, sive inimicus, sive infidelis, sive pecunias petat, sive auxilium aliud. Mutuum autem non cum sœnore dicit, sed simpliciter usum. Nam et in lege absque usura mutuum dabant.

Vras. 43, 44. « Audistis quod dictum est, Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros. » Venit ad verticem virtutum : quid enim illo majus? Non est autem impossibile. Moses enim et Paulus Ju-

Δ θιον, ἵνα μὴ εἰδωλολατρία χάραξ ἔσῃ. Ἐθεοποιήσαν γὰρ ἂν τὰ στοιχεῖα παρὰ τῶν εἰς αὐτὰ θμυνομένων ὁ καὶ πρότερον ἐγένετο.

« Μήτε ἐν τῇ κεφαλῇ σου ὀμόσεις, ὅτι οὐ δύνασαι μίαν τρίχα λευκὴν ἢ μέλαιναν ποιῆσαι. » Ὁ θεὸς μόνος ὀμνύει καθ' ἑαυτοῦ, ὡς μηδενὶ ὑποκαίμενος· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐξουσιάζοντες ἑαυτῶν, πῶς ἂν ὀμώσωμεν κατὰ τῆς κεφαλῆς; ἡμῶν; ἑτέρου γὰρ τὸ κτήμα. Κι γὰρ σὴ ἔστιν ἡ κεφαλὴ, ἀλλάξον, εἰ δύνασαι, μίαν τρίχα.

« Ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν, ναί, καὶ· οὐ, οὐ. » Ἴα μὴ εἰπῆς, « Καὶ πῶς πιστευθήσομαι; φησὶν. » Ἐν ἀλήθειᾳ, καὶ μηδέποτε ὀμνύης. Οὐδεὶς γὰρ οὕτως ἀπιστεῖται, ὡς ὁ προχειρῶς ὀμνύων. « Τὸ δὲ περισσὸν τούτων, ἐκ τοῦ πονηροῦ ἔστι. » Τὸ ὀμνύειν, φησὶ, περισσὸν ἂν παρὰ τὸ ναί καὶ τὸ οὐ, τοῦ διαβόλου ἔστιν. Ἄλλ' ἔρει; ἔτι καὶ λοιπὸν ὁ νόμος Μωσέως, καλεῖται ὀμνύειν, πονηρὸς ἦν; Μάθε οὖν, ὅτι οὐκ ἦν πονήρην τότε τὸ ὀμνύειν· μετὰ δὲ Χριστὸν, ἔστι πονήρην· ὥσπερ καὶ τὸ περιτέμνεσθαι, καὶ ἀπλῶς τὸ Ἰουδαΐζειν. Ἐπι καὶ τὸ θηλάζειν, τοῖς μὲν παιδίοις ἀρμόζει, τοῖς δὲ ἀνδράσιν αἰσχύνῃ.

« Ἠκούσατε ὅτι ἰβράθη, Ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος. » Ὁ νόμος συγκαταβαίνων συνεχῶρει τὴν ταυτοπάθειαν, ἵνα φέδω τῷ τὰ ἴσα καθεῖν, μὴ ἀδικῶσιν ἀλλήλους.

« Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ, ἀλλ' ὅστις σε βλάπτει ἐπὶ τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέφον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην. » Πονηρὸν ἑνεαυθα τὸν διάβολον λέγει, τὸν διὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργούντα. Οὐ δεῖ οὖν ἀντιστασθαι τῷ διαβόλῳ; ναί· ἀλλ' οὐχὶ διὰ τοῦ ἀντιπλήττειν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ὑπομένειν. Οὐ γὰρ πῦρ σθένεται πῦρ, ἀλλ' ὕδατι. Μὴ νόμιζε δὲ ὅτι περὶ τῆς εἰς τὴν σιαγόνα πληγῆς λέγει μόνος, ἀλλὰ καὶ περὶ πάσης ἄλλης καὶ παντὸς ἀπλῶς δεινοῦ.

« Καὶ τῷ θέλοντι σοι κρεθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαθεῖν, ἀφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον. » Ἐὰν εἰς δικαστήριόν σε ἔλθῃ καὶ ὀχλήῃ, ἀφες αὐτῷ καὶ ἱμάτιον· οὐκ ἔαν ἀπλῶς ζητήῃ. Χιτῶν δὲ κυριώως, τὸ παρ' ἡμῶν λεγόμενον ὑποκάμιον· ἱμάτιον δὲ, τὸ ἐπιβαλλόμενον· κλῆν καὶ ἀντ' ἀλλήλων τὰ ὀνόματα λέγονται.

« Καὶ ὅστις σε ἀγγαρεύσει μίλιον ἓν, ὑπάγε μετ' αὐτοῦ δύο. » Τί λέγω, φησὶν, ἱμάτια καὶ χιτῶνας; καὶ αὐτὸ τὸ σῶμά σου ὁδὸς τῷ ἀδικῶς ἔλκοντι, καὶ πλέον, ἢ ἕκαστος βούλεται, κολήσον.

« Τῷ αἰτοῦντι σε δίδου, καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δανείσασθαι, μὴ ἀποστραφῆς. » Κἂν ἐχθρὸς, κἂν φίλος, κἂν ἀπιστος, εἴτε χρήματα ζητεῖ, εἴτε ἄλλην βοήθειαν. Δάνεισμα δὲ, οὐ τὸ σὺν τόκῳ λέγει, ἀλλὰ τὴν ἀπλῶς γρῆσιν. Ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ νόμῳ χωρὶς τόκου ἐδάγειζον.

« Ἠκούσατε ὅτι ἐβράθη· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν. » Ἐφθασεν ἐπὶ τὴν κορυφὴν τῶν ἀρετῶν· τί γὰρ τούτου μεῖζον; Οὐκ ἀδύνατον δέ. Μωσῆς γὰρ καὶ Παῦλος τοῦ; κατ' αὐτῶν

λυττώντας· Τουδαίους, ὑπὲρ ἑαυτοῦ; ἠγάπησαν, καὶ πάντες οἱ ἔθιοι τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν. Ἐὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων ὑμᾶς. Ὡς γὰρ εὐεργέτας θεὸς αὐτοὺς ἔχειν. Πᾶς γὰρ ὁ διώκων καὶ περᾶζων, ἐλαφρύνει ἡμῖν τὴν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων τιμωρίαν. Ἄλλως τε, καὶ ὅταν τηλικούτων ἐπαθλον δίδωσιν ἡμῖν ὁ Θεός. Ἄκουε γάρ·

« Ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροῦς καὶ ἀγαθοῦς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. » Ὁρᾷς πηλίκον ἀγαθὸν δίδωσι σοι ὁ μισῶν σε καὶ ἐπηρεάζων, ἐὰν μόνον θέλῃς ὑπομένειν; Βροχὴν δὲ καὶ ἥλιον νέει, καὶ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν διδασκαλίαν· πάντας γὰρ ὁ Θεός φωτίζει καὶ διδάσκει.

« Ἐὰν γὰρ ἀγαπᾶτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, τίνα μισθὸν ἔχετε; οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν; » Φρίξωμεν, ὅταν μὴ δὲ τῶν τελωνῶν ὦμεν ἴσοι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγαπῶντας ἡμᾶς μισῶμεν.

« Καὶ ἐὰν ἀσπάξῃσθε τοὺς φίλους ὑμῶν μόνον, τί περισσὸν ποιεῖτε; Οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι οὕτω ποιοῦσιν; Ἔσεσθε οὖν ὅμοιοι τέλειοι, ὡς περὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστι. » Τὸ γὰρ τοὺς μὲν τῶν ἀνθρώπων ἀγαπᾶν, τοὺς δὲ ἄλλους φίλους, τοὺς δὲ μισεῖν, ἀτέλές ἐστι· τέλειον δὲ, τὸ πάντας ἀγαπᾶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Περὶ ἐλεημοσύνης, προσευχῆς καὶ νηστείας. Περὶ τοῦ καταφρονεῖν τῶν τοῦ κόσμου.

« Προσεύχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων πρός· τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς· εἰ δὲ μήγε, μισθὸν οὐκ ἔχετε παρὰ τῷ Πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ἐἴς τὴν μεγίστην τῶν ἀρετῶν τὴν ἀγάπην ἀναγαγῶν, νῦν ἀναίρει καὶ τὴν κενοδοξίαν, ἣτις ἔπεται τοῖς κατορθώμασιν· ὅρα δὲ τί λέγει· Προσεύχετε, ὡσανεὶ περὶ θηρίου δεινοῦ λέγοι, πρόσθε μὴ σε διασπαράξῃ· καὶ ἐμπροσθεν δὲ τῶν ἀνθρώπων ἰλεῖς, οὐ ποιεῖς δὲ τοῦτο πρός τὸ θεαθῆναι, οὐ κατακρίνη. Ἐὰν δὲ σκοπὸν ἔχῃς κενοδοξίας, εἰ καὶ ἐν τῷ ταμίει σου ποιήσῃς, κατακρίνη. Τὴν γνῶμην γὰρ ἡ κολλάζει ἡ στεφανοὶ ὁ Θεός.

« Ὅταν οὖν ποιῆς ἐλεημοσύνην, μὴ σαλπίζῃς ἐμπροσθεν σου, ὡς περὶ οἱ ὑποκριταὶ ποιοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς βύμαις, ὅπως δοξασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. » Οὐ σάλπιγγας εἶχον οἱ ὑποκριταί, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν αὐτῶν διαγελάσσειν ἔταυθα, ὅτι ἠβούλοντο τὴν ἐλεημοσύνην αὐτῶν σαλπίζεισθαι. Ὑποκριταὶ δὲ εἰσιν οἱ ἄλλοι μὲν ὄντες, ἄλλο δὲ φαινόμενοι· καὶ οὗτοι γοῦν ἐλεήμονες μὲν φαίνονται, ἄλλοι δὲ εἰσιν. « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. » Ἐπαινούμενοι γὰρ, τὸ πᾶν ἀπέλαβον παρὰ τῶν ἀνθρώπων.

« Σοῦ δὲ ποιῶντος ἐλεημοσύνην, μὴ γνῶτω ἡ ἀριστερὰ σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου. » Ὑπερβολικῶς τοῦτο εἶπεν· ὅτι εἰ δυνατόν, καὶ αἰσῶν ἴσθαι.

A deos contra se insanentes, plus quam seipso diligebant, et omnes sancti suos inimicos. Bene precemini devotentibus vos, benefacite his qui oderrunt vos, et orate pro his qui lædunt et insectantur vos. Inter benefactores oportet illos habere. Omnis enim qui nos tentat et persequitur, levioerem facit pœnam quam pro peccatis ferre deberemus. Etiam alia ratione, nempe quia talem mercedem nobis dat Deus. Audi enim :

Vers. 45. « Ut sitis filii Patris vestri qui est in cœlis : quia solem suum exoriri sinit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. » Vides quantum bonum dat tibi qui te odit et lædit, modo sustinere velis : Per pluviam autem et solem intellige etiam doctrinam et scientiam. Omnes enim Deus illustrat et docet.

Vers. 46. « Nam si dilexeritis diligentes vos quam mercedem habetis? nonne et publicani idem faciunt? » Trepidemus, quod neque publicanis sumus æquales; sed amantes ipsos odio habemus.

Vers. 47, 48. « Et si dilexeritis amicos vestros tantum, quid amplius facitis? nonne et publicani sic faciunt? Eritis igitur vos perfecti, sicut Pater vester qui in cœlis est, perfectus est. » Nam hominum alios diligere, alios odio habere, imperfectorum est : omnes autem diligere, perfectorum.

CAPUT VI.

De eleemosyna, oratione et jejunio. De contemptu mundi.

Vers. 1. « Attendite ne eleemosynam vestram faciatis coram hominibus ut videamini ab illis, alloqui mercedem non habetis apud Patrem vestrum qui est in cœlis. » Postquam ad summam virtutum charitatem duxit, nunc tollit inanem gloriam, quæ sequi solet bene operantes. Vide autem quid dicat : Attendite, inquit, et cavete; quasi de aliqua mala bestia dicat, attende ne te dilaceret. Porro licet coram hominibus eleemosynam facias, non tamen ideo facis ut videaris ab hominibus, non condemnaris. Sin autem vanæ gloriæ scopum spectaveris, etiamsi in penetralibus promptuarii sui feceris, condemnaris. Voluntatem enim vel coronat vel punit Deus.

Vers. 2. « Itaque cum facis eleemosynam, ne tuba canatur ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis et in vicis, ut glorificentur ab hominibus. » Non tubas habebant hypocritæ, sed animum eorum deridet hoc loco, quod eleemosynam suam volebant celebrari. Hypocritæ sunt, qui alii sunt, alii apparent : et misericordes quidem videntur, alii autem sunt. « Amen dico vobis, quod habent mercedem suam. » Cum laudantur enim, totum acceperunt ab hominibus.

Vers. 3. « Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. » Per hyperbole. n hoc dicit, quasi diceret, si possibile, etiam

leipsura ignores. Vel etiam aliter, Sinistra est inanis gloria, dextra vero eleemosyna, nesciat igitur eleemosynam inanis gloria.

Vras. 4. « Ut sit eleemosyna tua in abdito, et Pater tuus qui videt in abdito, reddet tibi in manifesto. » Quando? Tunc cum nuda et manifesta omnia erunt, et tunc magis glorificabere.

Vras. 5. « Et quando oras, non eris quemadmodum hypocrite, qui amant in concillabulis et in angulis platearum stantes orare, ut conspicui sint hominibus. Amen dico vobis, quod habent mercedem suam. » Hypocritas et istos nominat, uti eos qui videntur quidem attendere ad Deum, sed ad homines magis attendunt, a quibus habent, hoc est, accipiunt mercedem suam.

Vras. 6. « Tu autem, quando oras, ingredi in cubiculum tuum, et clausa janua tua ora Patrem tuum in abscondito, et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi in manifesto. » Quid igitur? In ecclesia non orabo? Omnino, sed recto animo, et citra ostentationem. Locus enim non nocet, sed modus et intentio. Multi enim etiam in abscondito orantes, hoc ut hominibus placeant faciunt.

Vras. 7. « Orantes autem, ne sitis battalogi in precibus vestris, sicut ethnici. » Battalogia est nugacitas, ut exempli gratia, petere aliquid terrenum, gloriam, divitias, victoriam. Battarismus autem est inarticulata vox, qualis est puerorum: tu igitur ne nugax et multiloquus sis. « Putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. » Non sunt longæ preces faciendæ, sed breves quidem et crebræ, oportet enim pauca loquentes perseverare in precibus.

Vras. 8. « Ne igitur assimilemini eis; scit enim Pater vester quibus indigetis, antequam petatis ab illo. » Non enim ut doceamus, petimus: sed ut nos a temporalibus et sæcularibus curis abstrahamus, et otiose et magna cum utilitate cum eo colloquamur.

Vras. 9. « Sic igitur orate vos: Pater noster, qui es in cœlis. » Aliud est votum, aliud oratio. Votum enim est promissio coram Deo, ut quando promittit quis se abstinere a vino, vel alia quadam re: oratio autem petitio bonorum. Dicens autem Pater, ostendit tibi quanta bona sis assecutus, factus filius Dei. Et dum dicit, in cœlis, ostendit tibi patriam tuam et domum paternam. Nam si vis habere Patrem Deum, in 32 cœlos specta, et non in terram. Non dicis autem, Pater meus, sed Pater noster, ut omnes quasi fratres unius patris habeas. « Sanctificetur nomen tuum. » Hoc est, facio nos sanctos, ut et tu per nos glorificeris. Sicut enim blasphemator propter me, ita et sanctificator propter me Deus: hoc est, ut sanctus glorificatur.

Vras. 10. « Adveniat regnum tuum. » Secundus: scilicet adventus; nam, fractus bona conscientia, pre-

« Η και άλλως · ἀριστερὰ, ἡ κενοδοξία · δεξιὰ, ἡ ἐλεημοσύνη · μὴ γνωσκίτω οὖν ἡ κενοδοξία τὴν ἐλεημοσύνην.

« Ὅπως ἦ σου ἡ ἐλεημοσύνη ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ὁ Πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, αὐτὸς ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ. » Πότε; Ὅτι γυμνά καὶ φανερά πάντα παρίστανται, καὶ τότε δοξασθήσῃ μᾶλλον.

« Καί ὅταν προσεύχη, οὐκ ἔσῃ ὡσερ οἱ ὑποκριταί, οἱ φιλοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς γυναικίαις τῶν πλατειῶν ἐστῶτες προσεύχασθαι, ὅπως ἐν φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις. Ἀμήν λέγω ὑμῖν, οἱ ἀπίχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. » Ὑποκριτὰς καὶ τοῦτους ὀνομάζει, ὡς δοκοῦντας μὲν Θεῷ προσεῖν, ἀνθρώποις δὲ προσέχοντας · παρ' ὧν ἀπίχουσι, τουτέστιν, ἀπολαμβάνουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν.

« Σὺ δὲ ἔταν προσεύχη, εἰσέλθε εἰς τὸ ταμίειόν σου, καὶ κλεισας τὴν θύραν σου, πρόσευξαι τῷ Πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ὁ Πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ. » Τί οὖν; ἐν ἐκκλησίᾳ μὴ προσεύξωμαι; Καὶ πάνυ · ἀλλὰ μετὰ γνῶμης ἔρθῃς, καὶ ὥστε μὴ ἐπιδεικνυσθαι, ἐπεὶ ὁ τόπος οὐ βλάπτει, ἀλλ' ὁ τρόπος καὶ ὁ σκοπός. Πολλοὶ γοῦν ἐν τῷ κρυπτῷ εὐχόμενοι, πρὸς ἀνθρωπαρεσίαν τοῦτο ποιοῦσιν.

« Προσευχόμενοι δὲ, μὴ βαττολογήητε, ὡσερ οἱ ἔθνηκοί. » Βαττολογία ἐστὶν ἡ φλυαρία · οἷον, τὸ αἰτεῖν τι τῶν γηϊνῶν, δόξαν, κλοῦτον, νίκην. Βατταρισμὸς δὲ ἐστὶν ἡ ἀναρθρος φωνή, ὡς ἡ τῶν παιδῶν · οὐ τοίνυν μὴ φλύαρος ἔσο. Δοκοῦσι γάρ, οἱ ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται. Οὐ δὲ μακρὰς ποιῆσαι τὰς εὐχάς, ἀλλὰ βραχείας μὲν, συχνάκις δὲ, καὶ ὀλίγα φεγγομένους, προσκαρτερεῖν τῇ εὐχῇ.

« Μὴ οὖν ὁμοιωθῆτε αὐτοῖς, οἷδα γὰρ ὁ Πατήρ ὑμῶν ὅτι ἔχετε πρὸ τοῦ ἡμᾶς αἰτῆσαι αὐτόν. » Οὐ γὰρ ἵνα διδῶμεν αἰτούμεν, ἀλλ' ἵνα ἑαυτοὺς ἀπασχολήσαντες τῶν βιωτικῶν, ὠφεληθῶμεν ὀμιλοῦντες αὐτῷ.

« Οὕτως οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς · Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Εὐχὴ ἄλλο, καὶ προσευχὴ ἄλλο. Εὐχὴ μὲν γὰρ ἐστὶν ὑπόσχεσις πρὸς Θεόν · ὡς ὅταν ὑπισχηθῆται τις ἀποσχέσθαι οἴνου ἢ ἄλλου τινός · προσευχὴ δὲ, ἀγαθῶν αἰτησις. Πάτερ δὲ εἰπὼν, δείκνυσί σοι τίνων ἀγαθῶν ἡξιώθῃς, υἱὸς Θεοῦ γεγονώς · ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, ἐν τοῖς οὐρανοῖς, εἰδείξει σοὶ τὴν πατρίδα σου καὶ τὸν οἶκον τὴν πατρικὴν · ἐν γὰρ θέλῃς εἶχειν Πατέρα τὸν Θεόν, πρὸς τοὺς οὐρανούς βλέπε, καὶ μὴ πρὸς γῆν · οὐ λέγεις δὲ, Πάτερ μου, ἀλλὰ, Πάτερ ἡμῶν, ὡς ἂν ἔχῃς πάντας ὡς ἀδελφοὺς ἐνὸς Πατρός. « Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. » Τουτέστιν, Πόησον ἡμᾶς ἀγίους, ἵνα καὶ σὺ δι' ἡμᾶς; δοξάζῃ · ὡς γὰρ βλασφημεῖται δι' ἡμᾶς, οὕτω καὶ ἀγιάζεται δι' ἡμᾶς ὁ Θεός, τουτέστιν, ὡς ἕως δοξάζεται.

« Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. » Τουτέστιν, ἡ δευτέρα παρουσία · ὁ γὰρ συνειδὸς ἔχων πεπαθήσασμένον,

εὐχεται ἰλθεῖν τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν κρίσιν. « Γε- A
νηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς
γῆς. » Ὡσπερ, φησὶν, οἱ ἀγγελοὶ ποιοῦσιν τὸ θέλημά
σου, οὕτω καὶ ἡμῖν ἔδος ποιεῖν αὐτό.

« Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον ἔδος ἡμῖν σῆ-
μρον. » Ἐπιούσιον, τὸν ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ καὶ συστάσει
ἡμῶν αὐτάρκη, φησὶν· ἀναίρει δὲ τὴν περὶ τῆς
αἵριον μέριμναν, καὶ τὸ σῶμα δὲ τοῦ Χριστοῦ ἄρτος
ἐστὶν ἐπιούσιος· οὐ μεταλαμβάνειν ἀκατακρίτως
εὐχόμεθα.

« Καὶ ἄρας ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ
ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. » Ἐπειδὴ καὶ
μετὰ τὸ βάπτισμα ἀμαρτάνομεν, ἰκετεύομεν ἵνα
ἀφήσῃ ἡμῖν· οὕτω δὲ ἀφήσῃ ὡς καὶ ἡμεῖς. Ἐάν
γὰρ μνησικακῶμεν, οὐκ ἀφήσῃ ἡμῖν· ἐμὲ γὰρ ἔχει
ὁ Θεὸς παράδειγμα· καὶ ὁ ποιῶ ἐπ' ἄλλω, ποιεῖ ἐπ' B
ἐμοί.

« Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν. » Ἀσθε-
νεῖς ἐσμεν οἱ ἄνθρωποι, διὸ οὐ δεῖ ἐπιβρίπτειν ἑαυ-
τοὺς τοῖς πειρασμοῖς· ἀλλ' ἐμπεισθέντας εὐχεσθαι μὴ
καταποθῆναι ὑπὸ τοῦ πειρασμοῦ. Ὁ γὰρ καταπο-
θῆς καὶ νικηθεὶς, ἐκεῖνος εἰσενέχθη εἰς τὸν βόθρον
τοῦ πειρασμοῦ, ἀλλ' οὐχ ὁ ἐμπεσὼν μὲν, νικήσας
δέ. « Ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. » Οὐκ εἶπεν,
ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων· οὐ γὰρ ἐκεῖνος ἀδι-
κοῦσιν ἡμᾶς, ἀλλ' ὁ πονηρὸς. « Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ
βασίλεια καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας,
Ἄμην. » Θαρσύνει ἡμᾶς ἐναυθῶσα. Εἰ γὰρ βασιλεὺς
ἐστὶ, καὶ δυνατὸς ὁ Πατὴρ καὶ ἑνδοξος, πάντως καὶ
ἡμεῖς νικήσομεν τὸν πονηρὸν, καὶ δοξασιγόμεθα
ὑστερον. C

« Ἐάν γὰρ ἀφήτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα
αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος. »
Πάλιν ἀμνησικακοῦς ἡμᾶς εἶναι διδάσκει. Ἄναμι-
μη ἤσκει δὲ ἡμᾶς τοῦ Πατρὸς, ἵνα αἰδεσθῶμεν αὐτὸν,
καὶ μὴ ἐκθηριώμεθα, τοιοῦτου παιδὸς ὄντες.

« Ἐάν δὲ μὴ ἀφήτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώ-
ματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει τὰ παρα-
πτώματα ὑμῶν. » Οὐδὲν οὕτω μισεῖ ὁ πρῶτος Θεός,
ὡς τὴν ὀμότητα.

« Ὅταν δὲ νηστεύητε, μὴ γίνεσθε ὡσπερ οἱ ὑπο-
κριταί, ἀκυθρωποί· ἀφανίζουσι γὰρ τὰ πρόσωπα αὐ-
τῶν, ὅπως φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις νηστεύοντες.
Ἄμην λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. » D
Ἀφανισμὸς προσώπου ἐστὶν ἡ ὠχρότης, ὅταν οὐχ
οἶός ἐστί τις φαίνεται, ἀλλὰ προσποιεῖται στυγνό-
τητα.

« Σὺ δὲ νηστεύων, ἀλειψαί σου τὴν κεφαλὴν, καὶ
τὸ πρόσωπόν σου νίψαι, ὅπως μὴ φανῆς τοῖς ἀνθρώ-
ποις νηστεύων, ἀλλὰ τῷ Πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ·
καὶ ὁ Πατὴρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει
σοι. » Οἱ παλαιοὶ χαρὰς εἶχον σημάων τὸ ἀλείφασθαι
ἐλαίω μετὰ τὸ λουτρὸν· καὶ οὐ οὕτω οὕτω χαίρων
φαίνου. Ἐλαίον δὲ νοεῖται καὶ ἡ ἐλεημοσύνη. Κεφαλὴ
δὲ ἡμῶν ὁ Χριστὸς, ὃν δεῖ ἀλείφειν ταῖς ἐλεημοσύ-
ναις· καὶ τὸ πρόσωπον, ἦτοι τὰς αἰσθήσεις, νίπτειν
ἐν δακρύων.

« Μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς,

A catur ut veniat resurrectio et iudicium. « Fiat
voluntas tua sicut in cælo et in terra. » Sicut,
inquit, angeli faciunt voluntatem tuam. ita et nos
da eam facere.

VERS. 11. « Panem nostrum supersubstantialem
da nobis hodie. » Supersubstantialem dicit, qui
substantiæ et constitutioni nostræ sufficit, tollit
autem curam de crastino. Quin et corpus Christi
panis est supersubstantialis : cuius esse participes
citra condemnationem precamur.

VERS. 12. « Et dimitte nobis debita nostra, sicut
et nos dimittimus debitoribus nostris. » Quia et
post baptismi peccamus, precamur ut dimittat nobis,
sic autem dimittet, quemadmodum et nos :
nam si vindictæ avidi et memores fuerimus, non
remittet. Habet me Deus ut exemplar : et quod facio
alii, facit et mihi.

VERS. 13. « Et ne inducas nos in tentationem. »
Imbecilles sumus homines, ideo non debemus nos
ipsos in tentationes injicere : sed si inciderimus,
orandum ne absorbeamur a tentatione. Absorptus
enim et victus, ille in profundum tentationis in-
ductus est, at non item qui incidit, et vincit. « Sed
libera nos a malo. » Non dixit, a malis hominibus :
non enim illi nos injuriâ afficiunt, sed malignus.
« Quoniam tuum est regnum, et potentis, et gloria
in sæcula, Amen. » Animat nos hoc loco. Nam si
Rex est, et potens Pater et gloriosus, omnino et
nos vincemus malignum, et glorificabimur posthac.

VERS. 14. « Etenim si remiseritis hominibus
delicta sua, remittet etiam vobis Pater vester cœ-
lestis. » Iterum nos docet esse alienos a vindicandi
cupiditate. Memoriam autem patris inculcat, ut re-
vereamur eum : et cum ejus simus filii, non exas-
peremur.

VERS. 15. « Quod si non remiseritis hominibus
delicta sua, neque Pater vester remittet vobis de-
licta vestra. » Nihil enim ita odit benignus Deus,
ut crudelitatem.

VERS. 16. « Porro cum jejunaveritis, ne sitis
sicut hypocritæ, vultuosi. Obscurant enim facies
suas, ut videantur hominibus jejunantes. Amen
dico vobis, quod habent mercedem suam. » Ob-
scuratio faciei est pallor : quando quis non est
qualis apparet, sed simulat tristitiam.

VERS. 17, 18. « Tu autem jejunans, unge caput
tuum, et faciem tuam lava, ne videaris hominibus
jejunans, sed Patri tuo qui est in abscondito : et
Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. »
Prisci in gaudii signum habebant, oleo ungi post
lotionem : 33 et tu quoque sic lætus appare. Per
oleum autem et eleemosyna intelligitur. Porro ca-
put nostrum, hoc est, Christum, oportet eleemosyna
inungi : faciem autem, hoc est, sensum, lacrymis
lavare.

VERS. 18, 19. « Ne thesaurizetis vobis thesau-

ros super terram, ubi ærugo et tineæ corrumpit: et ubi fures perfodiunt et furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in cælo, ubi neque ærugo, neque tineæ corrumpit, et ubi fures non perfodiunt, neque furantur. » Postquam inanis gloriæ morbum eiecit, consequenter de inopia loquitur. Homines enim propter vanam gloriâ multâ possident. Ostendit quam sit inutile thesauros habere super terram: quia ærugo et tineæ corrumpunt cibos et vestes, fures autem aurum et argentum. Deinde ne quis dicat ei: Sed non omnia furto pereunt, inquit. Quamvis nihil horum sit, attamen sic addictum esse divitiarum sollicitudini, quomodo non miserum? ideo dicit:

Vras. 21-23. « Ubi enim est thesaurus vester, ibi erit et cor vestrum. Lucerna corporis est oculus: si igitur oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit: si autem oculus tuus malus fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si igitur lux quæ in te est, tenebras sunt, tenebras ipsas quantæ? Hoc dicit, quod si adjeceris animum opum sollicitudini, existinxisti lucernam, obtenebrasti tuam animam. Sicut enim oculus si simplex, hoc est, sanus fuerit, illuminat corpus: si autem malus, hoc est morbidus, obtenebrat: ita et mens exercatur præ sollicitudine. Quod si mens obtenebrata fuerit, fit et anima tenebrosa, et multo magis corpus.

Vras. 24. « Nullus potest duobus dominis servire. » Duos domines dicit contraria præcipientes, exempli gratia, ut Deus et Mammon. Nos autem facimus dominum nostrum diabolum, sicut et ventrem cæni. Natura enim est vere Dominus, Deus. mammona autem est injustitia. « Aut enim unum odio habebit et alterum diliget: aut uni adhæret et alterum contemnet. Non potestis Deo servire et mammonæ. » Vides quod non potest dives et injustus Deo servire? Abjicit enim divitiarum amor a Deo.

Vras. 25. « Propterea dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ quid esuri sitis aut bibitori: neque corpori vestro quibus indumentis usuri. » Quod est hoc, propterea: A Deo ejici propter opes? Non comedit autem anima, incorporea enim est, sed juxta communem consuetudinem locutus est. Videtur autem anima non posse esse in corpore, nisi pascatur caro. Non explodit autem operari, sed seipsum totos curis tradere et negligere Deum, hoc est quod prohibet, quoniam et agros colere oportet, et animæ curam habere. « Nonne anima pluris est quam cibus, et corpus quam indumentum? Hoc est, qui majus dedit vicem animam et corpus ipsum formavit, non dabit et alimentum et indumentum?

Vras. 26. « Aspicite ad volatilia cæli, quia non serunt, neque metunt, neque congregant in horreum, et Pater vester cælestis pascit ea: nonne vos longe præcellitis illa? » Potuisset afferre in exemplum Heliam et Joannem, et meminit avium: ut nos

Α θπου σης και βρωσις αφανιζει· και θπου κλεπται διαρυσσουσι και κλεπτουσι. Θησαυριζετε δε υμιν θησαυρους εν ουρανω, θπου ουτε σης ουτε βρωσις αφανιζει, και θπου κλεπται ου διαρυσσουσιν, ουδε κλεπτουσιν· θπου γαρ εστιν ο θησαυρος υμων. Εκει εσται και η καρδια υμων. » Έπει το της κενοδοξιας εξεβαλε νοσημα, περι ακτημοσύνης λοιπον λεγει. Οι γαρ ανθρωποι δια κενοδοξιαν κτωνται τα κλειω, δεικνυσι δε του επι γης θησαυρου το ακερδες: οτι σης μιν και βρωσις αφανιζει βρωματα και ιματα, κλεπται δε, χρυσιον και αργυριον. Έτα ινα μη εικη τις αυτω, οτι 'Αλλ' ου παντας κλεπτονται, φησιν· Ει και μηδεν τουτων εστιν, αλλ' ουν γε αυτω τουτω εν προσηλωσθαι σε τη περι του πλουτου μεριμνη, πες ουκ εθλιον; ειδ λεγει·

Β « Όπου γαρ ο θησαυρος υμων, εκει και η καρδια υμων. Ό λυχνος του σωματος εστιν ο οφθαλμος· εαν ουν ο οφθαλμος σου απλους η, ελον το σωμα σου φωτεινον· εαν δε ο οφθαλμος σου πονηρος η, ελον το σωμα σου σκοτεινον εσται· ει ουν το φως το εν σοι σκοτος εστι, το σκοτος πωσον; » Τουτω φησιν, οτι 'Εν προσηλωσης τον νουν σου τη των χρηματων φροντιδι, εθεσας τον λυχνον, σκοτισα; σου την ψυχην. Όπερ γαρ ο οφθαλμος απλους, τουτεστιν ογιης αν, φωτιζει το σωμα, εαν δε πονηρος η, τουτεστι νοσωδης, σκοτιζει, ουτω και ο νους τυφουται υπο της φροντιδος. Ει δε ο νους σκοτισθειη, η ψυχη σκοτος γινεται, και πολλω μλλον το σωμα.

« Ουδεις δυναται δυσι κυριοις δουλευειν. » Δυο κυριους λεγει τους τα εναντια επιταττοντας, ολον θεον και μαμμωνδν. Ημεις δε ποιουμεν κυριον ημων τον διαβολον, ωπερ και την κοιλιαν θεου· φησιν δε και αληθως Κυριος, ο θεος· μαμμωνδς δε εστιν η αδικια. « Η γαρ τον ενα μισησει, και τον ετερον αγαπησει, η του ενος ανθεζεται, και του ετερου καταφρονησει. Ου δυνασθε θεω δουλευειν και μαμμωνω. » Ορξς οτι ουκ εστι δυνατον τον πλουσιον και αδικον θεω δουλευειν; 'Εκβαλλει γαρ αυτον η φιλοχρηματια απο θεου.

« Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε καὶ τί πίητε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσθηθε. » Διὰ τοῦτο, παῖον; Διὰ τὸ ἀπὸ θεοῦ ἐκβάλλεσθαι ὑπὸ τῶν χρημάτων· Οὐχ ἡ ψυχὴ δὲ ἐσθίει, ἀσώματον γὰρ, ἀλλὰ κατὰ τὴν κοινὴν συνήθειαν τοῦτο εἶπε. Δοκεῖ γὰρ ἡ ψυχὴ μὴ ἀνέχεσθαι εἶναι ἐν τῷ σώματι, εἰ μὴ τρέφοιτο ἢ εἶργε. Οὐκ ἐκβάλλει δὲ τὸ ἐργάζεσθαι, ἀλλὰ τὸ μὴ διδόναι ὅπως λατοὺς ταῖς φροντίσι, καὶ ἀμελεῖν θεοῦ, τοῦτο καλοῦσι. 'Επει καὶ γεωργεῖν δεῖ, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς φροντίζειν. « Οὐχὶ ἡ ψυχὴ κλειόν ἐστι τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος; » Τουτεστιν, 'Ο το μαζον δους, την ψυχη και το σωμα διακλασας, ου δωσει και τροφη και ενδυματα;

« Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, οὗτοι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας, καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά. Οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; » Δυνάμενος παρενεργεῖν εἰς παράδειγμα τὸν Ἠλιάν, τὸν

Ἰωάννην, μέμνηται τῶν πετεινῶν ἵνα ἡμᾶς ἐν-
 τρέψῃ, ὅτι καὶ τούτων ἀλογώτεροί ἐσμεν. Τρέφει δὲ
 αὐτὰ ὁ Θεός, ἐνθαίς αὐτοῖς φυσικὴν γνῶσιν πρὸς τὸ
 τροφὰς συλλέγειν.

« Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν, δύναται προσθεῖναι
 ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πηχυν ἕνα; » Τοῦτό φησιν,
 ὅτι ἕνα μεριμνᾷ, οὐδὲν ποιῆς μὴ θέλοντος τοῦ
 Θεοῦ. Τί τοίνυν περιττῶς κατακόπτεις σεαυτὸν;

« Καὶ περὶ ἐνδύματος τί μεριμνᾷτε; Καταμάθετε
 τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, πῶς αὐξάνει· οὐ κοπιᾷ, οὐδὲ
 νήθει. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐδὲ Σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ
 δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων. » Οὐ μόνον
 ἀπὸ τῶν ἀλόγων πτηνῶν ἐντρέπαι ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ
 ἀπὸ τῶν κρίνων τῶν μαρινομένων. Εἰ γὰρ ὁ Θεός
 ἐκεῖνα οὕτως ἐκαλλώπισε, καίτοι μηδεμίαν χρείαν
 οὔσης, πῶσφ μᾶλλον τὴν χρείαν τῶν ἡμετέρων ἐνδυ-
 μάτων ἀποκληρώσει; Δείκνυσι δὲ, ὅτι, καὶ πολλὰ
 μεριμνήσης, οὐ δυνήσῃ καλλωπισθῆναι ὡς τὰ κρίνα·
 ὅπου γὰρ Σολομὼν ὁ φρονιμώτατος καὶ τρυφηλότατος
 διὰ πάσης αὐτοῦ τῆς βασιλείας οὐκ ἴσχυσε περιθα-
 λίσθαι τι τοιοῦτον.

« Εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα καὶ
 αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον ὁ Θεός οὕτως ἀμφι-
 ἔνυον, οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς, ὀλιγόπιστοι; »
 Μαρτυροῦμεν ἐνταῦθεν, ὅτι οὐδεὶς φροντίζειν καλλω-
 πισμού. Τοῦτο γὰρ τῶν προσκαίρων ἀνθρώπων ἐστίν.
 Ὡστε πᾶς καλλωπιζόμενος, χόρτος ἐστίν. Ὑμᾶς δὲ
 εἶπε, τοὺς λογικοὺς, οἷς ψυχὴν καὶ σῶμα διέπλασεν·
 ὀλιγόπιστοι δὲ πάντες οἱ μεριμνῶντες. Εἰ γὰρ τελείαν
 εἶχον εἰς Θεὸν πίστιν, οὐκ ἂν ἐμεριμνῶν οὕτως
 ἐνενοῦντο.

« Μὴ οὖν μεριμνήσητε, λέγοντες· Τί φάγωμεν, ἢ
 τί πίωμεν, ἢ τί περιβαλώμεθα; Πάντα γὰρ ταῦτα
 τὰ ἔθνη ἐπιζητεῖ. » Τὸ μὲν φαγεῖν οὐ κωλύει. Τὸ
 δὲ λέγειν, Τί φάγωμεν; κωλύει. Ὁ λέγουσιν οἱ
 πλούσιοι ἀφ' ἑσπέρας· Τί φάγωμεν αὔριον; ὁρᾷς
 ὅτι τὴν τρυφήν καὶ τὴν ὑβριν κωλύει.

« Οἷδε γὰρ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος ὅτι χρῆζετε
 τούτων ἀπάντων. Ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν
 τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα
 πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. » Βασιλεία τοῦ Θεοῦ,
 ἢ ἀπόλαυσις τῶν ἀγαθῶν· αὕτη δὲ διὰ δικαιοσύνης
 προσγιγνεται. Ὅστις οὖν ζητεῖ τὰ πνευματικὰ, προσ-
 τίθεται τούτῳ καὶ τὰ σωματικὰ κατὰ φιλοτιμίαν
 Θεοῦ.

« Μὴ οὖν μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον· ἢ γὰρ
 αὔριον μεριμνήσει τὰ ἑαυτῆς· ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἢ
 κακία αὐτῆς. » Κακίαν ἡμέρας τὴν συντριβὴν καὶ
 τὴν κάκωσιν λέγει· οἶον, Ἄρκετόν σοι ὅτι συντριβὴ
 ὑπὲρ τῆς σήμερον, εἰ δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς αὔριον με-
 रिμνήσεις, τότε σχολάσεις τῷ Θεῷ, ἀεὶ συντριβῶν
 σεαυτὸν ὑπὲρ τῶν σωματικῶν;

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Περὶ τοῦ κρίνειν μηδένα· περὶ τοῦ αἰεῖν, καὶ
 ζητεῖν· περὶ τοῦ προσέχειν ἀπὸ τῶν ψευδο-
 προφητῶν.

« Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε! » Οὐχὶ τὸ ἐλέγ-
 χειν κωλύει, ἀλλὰ τὸ κατακρίνειν. Ὁ μὲν γὰρ ἐλεγ-

A pudore afficiat, quod nos magis etiam quam illi
 ratione destituamur. Pascit autem eas Deus, qui
 indidit eis naturalem scientiam ad colligendas
 escas.

VERS. 27. « Quis autem ex vobis sollicitus potest
 apponere ad staturam suam cubitum unum? » Hoc
 inquit, quod, licet sollicitus sis, nihil poteris non
 volente Deo. Cur igitur in vanum crucias teipsum?

VERS. 28, 29. « Et de vestimento quid solliciti
 estis? Considerate lilia agri, quomodo crescant :
 non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quod
 neque Salomon in omni gloria sua amictus fuit ut
 unum ex his. » Non solum per aves ratione carentes
 nos admonet, sed et per lilia quæ marcescant. Nam
 si Deus illa sic ornavit, quamvis nulla necessitas
 exigat, quanto magis penuriam nostram in vestibus
 supplebit? Ostendit autem quod licet multum solli-
 citus sis, non poteris tamen orpari sicut lilia : quan-
 doquidem neque Salomon prudentissimus et delica-
 tissimus in omni regno suo potuit ornari ut unum
 ex illis.

VERS. 30. « Quod si gramen agri, quod hodie cum
 sit, cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, an
 non multo magis vobis id faciet, parum fidentes? »
 Discimus hoc loco quod nullus curare debet orna-
 tum. Hoc enim caluorum florum est : quicumque
 ergo ornatur, fenum est. Vos autem dixit, ratio-
 nales, quibus Deus animam et corpus formavit.
 Parum fidunt autem omnes solliciti. Nam si perfec-
 tam in Deum haberent fidem, non tam enixe solli-
 citi essent.

VERS. 31, 32. Ne igitur solliciti sitis dicentes :
 Quid edemus, aut quid bibemus, aut quibus ope-
 riemur? Hæc enim omnia gentes quærant. » Co-
 medere et bibere non prohibet, dicere autem, Qui
 comedemus? prohibet : sicut dicunt divites vesperi,
 Quid comedemus mane? Vides quod delicias et
 luxum prohibet!

VERS. 32, 33. « Scit enim Pater vester cælestis
 quod habetis his omnibus opus. Quærite autem
 primum regnum Dei et iustitiam ejus, et hæc omnia
 apponentur vobis. » Regnum Dei, bonorum fructio
 est : illa autem per iustitiam contingit. Omni igitur
 quærenti spiritualia, adduntur etiam corporalia, ex
 liberalitate Dei.

VERS. 34. « Ne igitur solliciti sitis in crastinum :
 nam dies crastinus curam habebit sui ipsius : sufficit
 enim diei sua malitia. » Malitiam diei, afflictionem
 et calamitatem vocat. Sufficit enim tibi, quod hodi-
 dierna afflictione obrueris : quod si et pro crastino
 sollicitus fueris, quando vacabis Deo, semper temet-
 ipsum crucians pro corporalibus!

CAPUT VII.

35 Quod non liceat de quoquam judicare. Quomodo
 petere et quærere debeamus. Quod nobis cavendum
 sit a falsis prophetis.

VERS. 1. « Ne judicetis, ut ne judicemini. » Non
 reprehendere prohibet, sed condemnare : nam re-

prehensio utilis est, condemnatio autem probrosa, et despectus plena: vel aliter intellige de eo qui, magnis peccatis obnoxius, opprobrat alios, et condemnat minus culpabiles, et in his quæ Deus iudicaturus est.

Vers. 2-5. « Quo enim iudicio iudicatis, iudicabimini: et qua mensura metimini, metentur vobis. Quid autem vides festucam quæ est in oculo fratris tui, trabem autem quæ est in oculo tuo non vides? Aut quomodo dices fratri tuo, Sine eijciam festucam ex oculo tuo, et ecce trabs in oculo tuo? Hypocrita, eijce primum trabem ex oculo tuo, et tunc videbis ut eijcias festucam ex oculo fratris tui. » Carpturum alios oportet immaculatum esse. Nam habens trabem in oculo suo, hoc est magnum lignum, scilicet peccatum, et reprehendens alium festucam habentem, impudentiorem illum facit. Ostendit autem Dominus, quod magnus peccator non potest bene videre peccatum fratris. Nam qui haberit in oculo trabem, quomodo videre potest alium mediocriter malum?

Vers. 6. « No detis sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos. » Canes sunt infideles: porci autem, fideles quidem sunt, sed lutulentam vitam agentes. Mystera igitur incredulis non sunt prodenda, neque clari et margaritis similes sermones de theologia immundis communicandi. Porci enim conculcant, sive contemnunt quæ dicuntur, canes autem conversi lacerant nos: quod fecerunt philosophi, cum audirent crucifixum Christum. Difacerant autem nos ratiocinando, impossibile esse cavillantes.

Vers. 7, 8. « Petite, et dabitur vobis: quærite, et invenietis: pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: et qui quærit, invenit: et pulsanti aperietur. » Imperavit nobis in superioribus magna et difficilia: ostendit igitur hoc loco quomodo imperata perficiantur, nempe per proces continuas. Petite enim, dixit, hoc est, semper. Non enim dixit, petatis semel. Deinde et exemplo humano confirmat dictum.

Vers. 9, 10. « An quisquam est ex vobis homo, quem si petierit filius ejus panem, lapidem daturus sit illi? aut si piscem petierit, num serpentem addet illi? » Erudit hoc loco quod oportet vehementer petere, et utilia petere. Sicut enim vos, inquit, videntes filios vestros utilia petere, **36** panem et piscem, datis omnia quæ petierint: ita et vos spiritualia quærite, non casualia.

Vers. 11. « Si igitur vos, cum sitis mali, nostis dona bona dare filiis vestris, quanto magis Pater vester qui in cœlis est, dabit bona potentibus se! » Malos nominat homines ad Deum comparatos, quoniam natura nostra bona est, utpote a Deo condita: voluntate autem mali sumus.

Αχος ἐπὶ ὤφελισ, ἐστίν, ἡ δὲ κατάκρισις ἐπὶ ὀνειδισμῷ καὶ ἐξουθενώσει, ἄλλως τε καὶ ὅταν ἔχων τις μεγάλας ἀμαρτίας, ὀνειδίξῃ ἐτέροις, καὶ κατακρίνῃ τοὺς ἐλάττωνα ἔχοντας, & ὁ Θεὸς μέλλει κρίνειν.

« Ἐν ᾧ γὰρ κρίνετε, κριθήσεθε· καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, μετρηθήσεταί ὑμῖν. Τί δὲ βλέπετε τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σὺ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς; ἢ πῶς ἐρεῖς τῷ ἀδελφῷ σου, Ἄφες ἐκβάλω τὸ κάρφος ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ ἰδοὺ ἡ δοκὸς ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου; Ὑποκριτὰ, ἐκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαθήσεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου. » Τὸν μέλλοντα ἐπιπλήττειν ἄλλοις δεῖ ἀμωμον εἶναι. Εἰ γὰρ αὐτοὺς δοκὸν ἔχων ἐν τῷ ὀφθαλμῷ, τουτέστι, μέγα ἕλθον, ἦτοι ἀμάρτημα, ἐπιμέμφεται ἄλλῳ κάρφος ἔχοντι, ἀναίσχυντον ἐπιθρονέποιησι. Δείκνυσσι δὲ ὁ Κύριος, ὅτι οὐδὲ δύναται ἰδεῖν καλῶς τὸ τοῦ ἀδελφοῦ ἀμάρτημα ὁ μεγάλη ἀμαρτάνων· ὁ γὰρ ἔχων δοκὸν ἐν τῷ ὀφθαλμῷ, πῶς ἂν ἴδῃ ἄλλον μετρίως βλαπτόμενον;

« Μὴ δώτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσὶ, μηδὲ βάλητε τοῖς μαργαρίτας ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν χοίρων, μήποτε καταπατήσωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν, καὶ στραφέντες ῥήξωσιν ὑμᾶς. » Κύνες εἰσὶν οἱ ἄπιστοι, χοῖροι δὲ, οἱ πιστοὶ μὲν, βορβορώδη δὲ βίον ἔχοντες. Δεῖ τοίνυν τὰ μυστήρια μὴ λέγειν τοῖς ἄπιστοις, μηδὲ τοὺς λαμπροὺς καὶ μαργαρώδεις λόγους τοῖς περὶ θεολογίας τοῖς ἀκαθάρτοις οἱ μὲν γὰρ χοῖροι, καταπατοῦσιν, ἡτοι καταφρονοῦσι τῶν λεγομένων, οἱ δὲ κύνες στραφέντες διασπαρττουσιν ἡμᾶς· οἷα ποιοῦσιν οἱ λεγόμενοι φιλόσοφοι, ὅταν ἀκούσωσιν ὅτι ἐσταυρώθη Θεὸς, σπαρττουσιν ἡμᾶς τοῖς συλλογισμοῖς, ἀδύνατον εἶναι τοῦτο σοφίζομενοι.

« Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε, καὶ εὐρήσετε· κρούετε, καὶ ἀνοίγησεται ὑμῖν· πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὐρίσκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοίγησεται. » Ἐπέταξεν ἡμῖν ἐν τοῖς προλαβοῦσι μέγαρα καὶ χαλεκά. Δείκνυσιν οὖν ἐνταῦθα πῶς κατορθωθήσονται, καὶ ὅτι διὰ τῆς εὐχῆς τῆς διηνεχοῦς. Αἰτεῖτε γὰρ, εἶπεν, ἀντὶ τοῦ θεοῦ, οὐ γὰρ εἶπεν, Αἰτήσαθε ἅπαξ. Ἐἴτα καὶ ἀπὸ ὑποδείγματος ἀνθρωπίνου βεβαίῳ τὸ λεχθέν.

« Ἦ τίς ἐστὶν ἄνθρωπος ἐξ ὑμῶν, ὃν ἐὰν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; καὶ ἐὰν ἰχθῦν αἰτήσῃ, μὴ ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ; » Παιδεύει ἐνταῦθα ὅτι δεῖ καὶ σφοδρῶς αἰτεῖν, καὶ τὰ συμφέροντα αἰτεῖν. Ὑμεῖς γὰρ, φησί, βλέπετε τοὺς παῖδας ὑμῶν τὰ πρόπαντα αἰτούντας, ἄρτον καὶ ἰχθῦν, καὶ τότε δίδοτε αὐτοῖς ὅταν τοιαῦτα ζητῶσιν· οὕτως οὖν καὶ ὑμεῖς τὰ πνευματικὰ ζητεῖτε, μὴ τὰ σαρκικά.

« Εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες, εἰδότε δόματα ἀγαθὰ δίδομαι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσω μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτούνσιν αὐτόν; » Πονηρὰς ὀνομάζει τοὺς ἀνθρώπους, ὡς πρὸς τὸν Θεὸν συγκρίνων αὐτούς, ἐπεὶ ἡ φύσις ἡμῶν ἀγαθὴ ἐστίν, ὡς Θεοῦ δημιουργήματα, κατὰ δὲ πράξειςιν πονηρῶς ἔμεθα.

« Πάντα οὖν ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς. Οὗτος γάρ ἐστι ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται. » Σύντομον δείκνυσι τὴν εἰς ἀρετὴν ὁδόν. Οἱ γὰρ ἄνθρωποι οὐκ ἔστιν ἠθέλοντες τὸ δέον. Εἰ γὰρ θέλει εὐεργετῆσθαι, εὐεργετῆται. Εἰ θέλει ἀγαπᾶσθαι παρὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀγάπα καὶ σὺ τοῖς ἐχθροῖς. Καὶ γὰρ ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ προφῆται ἐκεῖνα λέγουσιν, ἃ καὶ ὁ φυσικὸς νόμος ἡμῖν διατάττεται.

« Εἰσελθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης, ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπωλείαν, καὶ πολλοὶ εἰσὶν οἱ εἰσέρχόμενοι δι' αὐτῆς. » Στενὴν πύλην λέγει τοὺς πειρασμούς, τοὺς τε ἄκουσίους, οἷον νηστεῖαν καὶ τάλλα, καὶ τοὺς ἀκουσίους, οἷον δεσμὰ, διωγμούς. Ὅσπερ οὖν πολυσάρκος ἄνθρωπος, ἢ πολλὰ βαστάζων, οὐ δύναται διὰ τῆς στενῆς εἰσελθεῖν, οὕτως οὐδὲ τρυφήλιος ἢ πλούσιος· διὰ δὲ τῆς πλατείας οἱ τοιοῦτοι εἰσέρχονται. Δαικνύων δὲ ὅτι καὶ ἡ στενοχωρία πρόσκαιρός ἐστι, καὶ ἡ πλατύτης παραδοχὴ, πύλην καὶ ὁδὸν ἐκάλεισεν τὴν γὰρ πύλην, ἦτοι τὴν κακοπάθειαν, παρέρχεται ὁ κακοπαθῶν, καὶ τὴν τρυφήν δὲ ὡς ὁδὸν παραδοχεῖ ὁ τρυφῶν· ἐπει οὖν ἀμφοτέρω πρόσκαιρα, τὸ κρείττον αἰρετέον.

Τὴ στενὴ ἡ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὐρίσκοντες αὐτήν! » Θαυμαστικόν ἐστὶ τὸ τί. Θαυμάζει γὰρ, βαβαί, πῶσον ἐστὶ στενὴ! Πῶς οὖν ἀλλαχοῦ λέγει· Ὁ ζυγός μου ἐλαφρὸς; Διὰ τὰς μελλούσας ἀντιδόσεις.

« Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἰσῶθεν δὲ εἰσὶ λύκοι ἔρπαγες· ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. » Πανοῦργοι εἰσὶ καὶ ἐπιθῆται οἱ αἰρετικοὶ, διὰ τοῦτο λέγει, Προσέχετε. Χρηστολογία μὲν γὰρ προβάλλονται, καὶ βίον ὑποκρίνονται σεμνόν, ἀλλ' ἰσῶθεν ἐστὶ τὸ ἀγκιστρον. Ἐνδύμα δὲ προβάτου, καὶ ἡ πραότης, ἥτινι χρῶνται τινες σχηματιζόμενοι διὰ τὸ κολακίειν καὶ ἐξαπατᾶν. Ἄπὸ δὲ τοῦ καρποῦ γνωρίζονται, τουτέστι, τῶν ἔργων καὶ τοῦ βίου. Κἂν γὰρ ὑποκρίνωνται πρὸς καιρὸν, ἀλλὰ τοῖς προσέχουσιν ἐλέγχονται.

« Μήτιι συλλέγουσιν ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλὴν, ἢ ἀπὸ τριβῶλων σῦκα; Οὕτω πᾶν δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖ· τὸ δὲ σαπρὸν δένδρον καρποὺς πονηροὺς ποιεῖ. » Ἀκανθαὶ καὶ τριβόλοι εἰσὶν οἱ ὑποκριταί· ἀκανθαί, ὡς πλήττοντες λαθραίως, τριβόλοι δὲ, ὡς πανοῦργοι καὶ πολύτροποι. Σαπρὸν δὲ δένδρον, πᾶς ὃν σῆπει ὁ ὑγρὸς καὶ ἐκκελυμένος βίος.

« Οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖν. » Ἔως οὗ ἐστὶ σαπρὸν, οὐ δύναται· ἐὰν δὲ μεταβληθῆ, δύναται. Ὅρα γὰρ, ὅτι οὐκ εἶπεν, Οὐ δύνησεται, ἀλλ' ὅτι ἐν ὅσῳ ἐστὶ σαπρὸν, καλὰ οὐ γεννᾷ.

« Πᾶν δένδρον μὴ ποιῶν καρπὸν καλόν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. Ἄραγε ἀπὸ τῶν καρπῶν τῶν ἐπιγνώσεσθαι αὐτούς. » Ταῦτα πρὸς Ἰουδαίους

VERS. 12. « Omnia igitur quæcunque volueritis ut faciant vobis homines, et vos facite eis. Hæc enim est lex, et prophetæ. » Brevem ad virtutem viam ostendit. Ex nobis enim scimus quid facto sit opus. Nam si vis beneficia accipere, benefac : si vis diligi ab inimicis, dilige tu etiam inimicos. Etenim lex Dei et prophetæ illa dicunt : quæ et naturalis lex præcipit.

VERS. 13. « Introite per angustam portam, quia lata est porta et spatiosa via quæ ducit ad interitum, et multi sunt qui ingrediuntur per eam. » Angustam portam vocat tentationes, tum voluntarias, velut jejunium et alia : tum præter nostram voluntatem eventientes, ut vincula, persecutiones. Quemadmodum autem corpulentum, vel sarcinis onustum, per angustam ingredi nequit : ita neque delicatus vel dives, per latam autem tales vadunt. Cæterum ostendens quod et angustia temporaria sit, et latitudo transitoria, portam et viam vocavit. Per afflictionem enim qui affligitur, quasi per portam transit, et delicatus per delicias quasi per viam ingreditur : et quia utraque temporaria, eligatur quæ melior.

VERS. 14. « Quam angusta est porta et stricta via quæ ducit ad vitam, et pauci sunt invenientes eam! » Admirativa dictio est, Quid? Admiratur enim, papæ, quam angustia! Quomodo igitur alibi dicit, Onus meum leve? propter futuras retributiones.

VERS. 15, 16. « Attendite autem a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, sed intrinsecus sunt lupi rapaces, a fructibus eorum cognoscetis eos. » Vafri sunt et impostores hæretici, propterea dicti, attendite, hoc est, cavete. Blandiloquentiam enim prætexunt, et vitam simulant sanctam, sed intrinsecus latet hanius. Indumentum autem ovium est et mansuetudo, quam usurpant dum adulantur et decipiunt. A fructu autem cognoscuntur, hoc est, ab operibus et vita. Nam licet ad tempus simulent, sed produntur successu temporis.

VERS. 16, 17. « Nunquid colligunt a spinis uvam, vel a tribulis ficus? Sic omnis arbor bona fructus bonos facit : arbor autem putris fructus malos facit. » Spinæ et tribuli sunt hypocritæ. Spinæ, ut occulte vulnerantes : tribuli, ut vafri et versatiles. Arbor autem putris, omnis qui molli et dissoluta vita putrescit.

VERS. 18. « Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor putris fructus bonos facere. » Quamdiu est putris, non potest ; ubi autem conversa fuerit, potest. Vide enim quod non dixit, Non poterit : sed quatenus est putris, bona non parit.

VERS. 19, 20. « Omnis arbor non faciens fructum bonum, excinditur, et in ignem mittitur. Utique ex fructibus ipsorum agnoscetis eos, » Illis Judæos per

straggit, nam et Joannes talia eis dicebat. Arbori autem confert hominem, eo quod potest a sterili peccato in virtutem inseri.

VERS. 21. « Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum : sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est. » Hoc loco ostendit seipsum Dominum, dicendo, Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, nam ita se et Deum dicit. Docet autem nos, si fidem absque operibus habuerimus, nihil nobis eam futuram. Nam dicendo, Qui facit voluntatem, non dicit, qui semel facit, sed qui usque ad mortem facit. Et non dixit, Voluntatem meam, ne offenderet auditores, sed, Patris mei. Omnino autem una eademque voluntas est patris et filii, nisi degener sit filius.

VERS. 22, 23. « Multi dicent mihi in die illa : Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor eis : Nunquam cognovi vos, discedite a me, operarii iniquitatis. » Multi enim prædicare incipiebant, ejiciebant dæmonia : et quamvis indigni essent, per nomen Jesu fugabant dæmones. Nam gratis etiam per indignos efficax est, sicut per indignos sacerdotes sanctificamur : et Judas quoque signa fecit, et filii Scevæ. Quod autem dicit, Nunquam cognovi vos, hoc vult, Neque tunc, quando miracula faciebatis, diligebam vos. Hoc enim loco caritas, cognitio dicitur.

VERS. 24, 25. « Omnis igitur qui audit ex me sermones hos et facit eos, assimilabo eum viro prudenti, qui ædificavit domum suam super petram, et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti et irruerunt in domum illam, et non cecidit : fundata enim erat supra petram. » Absque Deo virtus perfici nequit ; idcirco, inquit, assimilabo eum viro prudenti. Petra autem est Christus, domus autem anima. Quicumque igitur animam suam ædificabit, operando mandata Christi, illum neque pluvia, id est diabolus, qui de cœlo decidit : neque flumina, homines scilicet invidentes, qui ab hac pluvia multiplicantur : neque venti, hoc est spiritus mali, et in summa, tentationes omnes si talis fuerit, poterunt dejicere.

VERS. 26, 27. « Et omnis qui audit a me sermones hos et non facit eos, assimilabitur viro stulto, qui extruxit domum suam super arenam, et descendit pluvia, et venerunt flumina, et spiraverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, fuitque vana ejus magna. » Non dixit, Assimilabo eum, sed per seipsum assimilabitur stulto ille qui credit quidem non autem operatur, hic est qui super arenam ædificat ignaviter operans : propterea et a tentationibus dejicitur : irrui, hoc est, impingit in eam tentatio, et magna cadit (a) ruina. Nullus autem

(a) Edit. Lut. solum, et cadit.

ἀποστίνεται, καὶ ὁ Ἰωάννης γὰρ τοιαῦτα αὐτοῦ εἶπε. Δένδρον δὲ ἀπαικάζει τὸν ἄνθρωπον, διότι δύναται ἐγκεντρισθῆναι ἀπὸ τῆς ἀκάρπου ἀμαρτίας εἰς ἀρετὴν.

« Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. » Ἐνταῦθα ἐπιδείκνυσιν αὐτὸν Κύριον, ἐν τῷ εἰπῆν· Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, ὥστε Θεὸν αὐτὸν λέγει, διδάσκει δὲ ἡμᾶς ὅτι, ἐὰν πιστὴν χάριν ἔργων ἔχωμεν, οὐδὲν ἐκ τούτου ὠφελοῦμεθα· ὁ γὰρ ποιῶν τὸ θέλημα, οὐκ εἶπεν ὁ ἀπαξ ποιήσας, ἀλλ' ὁ ἄχρι θανάτου ποιῶν. Καὶ οὐκ εἶπε, τὸ θέλημά μου, ἵνα μὴ σκανδαλίσῃ τοὺς ἀκούοντας, ἀλλὰ, τοῦ Πατρὸς μου· πάντως· δὲ ἐν θέλημα πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἐὰν οὐκ ἔστιν ἀποστάτης ὁ υἱός.

« Πολλοὶ ἐροῦσι μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ σῶ ὀνόματι προσεητεύσαμεν, καὶ τῷ σῶ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλλομεν, καὶ τῷ σῶ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; Καὶ τότε ὁμολογήσῃ αὐτοῖς, ὅτι Οὐδέποτε ἔγνω ὄμας, ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν. » Πολλοὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος ἐξέβαλον δαιμόνια, καὶ ἀνάξιτοι ὄντες, διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ φευγόντων τῶν δαιμόνων· καὶ γὰρ ἡ χάρις καὶ διὰ τῶν ἀναξίων ἔνεργει, ὡς καὶ διὰ τῶν ἀναξίων ἱερέων ἀγιαζόμεθα, καὶ Ἰούδας δὲ σημεῖα ἐποίησε, καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Σκευᾶ. Τὸ δὲ Οὐδέποτε ἔγνω ὄμας, ἀπὸ τοῦ, Οὐδὲ τότε ὅτε ἐθαυματοουργεῖτε, ἡγάπων ὄμας· γινώσκεις γὰρ ἡ ἀγάπη λέγεται ἐνταῦθα.

« Πᾶς οὖν ὅστις ἀκούει μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ ποιῇ αὐτούς, ὁμοιώσω αὐτὸν ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅστις ὠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ, καὶ ἐπνευσαν οἱ ἀνεμοὶ, καὶ προσέπεσον τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἔπεσε, θεμελιώτω γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν. » Θεοῦ χάρις οὐ δύναται ἀρετὴ κατορθωθῆναι, διὰ τοῦτο φησιν, Ὅμοιωσω αὐτὸν ἀνδρὶ φρονίμῳ. Πέτρα δὲ, ὁ Χριστός· οἰκία δὲ, ἡ ψυχὴ. Ὅστις οὖν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ οἰκοδομήσῃ ἐπὶ τῇ ἐργασίᾳ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, τούτου οὔτε ἡ βροχὴ, ὁ διάβολος λέγει, ὁ ἐξ οὐρανοῦ πέσων, οὔτε οἱ ποταμοὶ, οἱ ἐκτρασσάται ἄνθρωποι, οἱ ἀπὸ τῆς τοιαύτης βροχῆς πληθυνόμενοι, οὔτε οἱ ἀνεμοὶ, τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας, καὶ πᾶσι πάντες οἱ πειρασμοὶ, ἐν τοιοῦτονόφῳ δύναται καταβαλεῖν.

« Καὶ πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ μὴ ποιῶν αὐτούς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μαρῶφ, ὅστις ὠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἄμμοον, καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ, καὶ ἐπνευσαν οἱ ἀνεμοὶ, καὶ προσέκοψαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔπεσε, καὶ ἦν ἡ πτώσις αὐτῆς μεγάλη. » Οὐκ εἶπεν, Ὅμοιωσω αὐτὸν, ἀλλ', Ὅμοιωθήσεται ἀπ' αὐτοῦ, μαρῶφ, ἐκείνου δε πιστεύει μὲν, οὐ πράττει δὲ· οὔτος οὖν ἐπὶ ψάμμου κτίζει, ἐπὶ σαθρότητος τῶν ἔργων. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπὸ τῶν πειρασμῶν πίπτει· ὅταν γὰρ προσκόψῃ, τοῦτέστι, προσκρούσῃ αὐτῷ πειρασμός,

πίπτει πτώμα μέγα. Οὐδεὶς δὲ τῶν ἀπίστων πίπτει, ἅ ἐκείνοι γὰρ χαμαὶ πάντοτε κεῖνται· ὁ δὲ πιστὸς, ἐκείνος πίπτει. Καὶ διὰ τοῦτο μέγα τὸ πτώμα, ὅτι Χριστιανὸς ὢν πίπτει.

Καὶ ἐγένετο ὅτε συνετέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, ἐξεπλήρσαστο οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῇ διδασκίῃ αὐτοῦ. Ἦν γὰρ διδάσκων αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καλοῦς ὡς οἱ γραμματεῖς. Οὐχ οἱ ἀρχόντες ἐξεπλήρσαστο. πῶς γάρ, οἱ φθονοῦντες αὐτῷ; ἀλλὰ τὸ ἀκακὸν πλῆθος. Ἐθαύμαζον δὲ οὐχὶ τὴν φράσιν τῶν ῥημάτων, ἀλλὰ τὴν παρῆρσιαν, καὶ ὑπὲρ τοὺς προφῆτας γὰρ εἰδείκνυεν ἐξουσίαν. Ἐκείνοι γὰρ, Τάδε λέγει Κύριος, ἔλεγον. Χριστὸς δὲ, ὡς Θεός· Ἐγὼ λέγω ὑμῖν.

ΚΕΦΑΛ. Η΄.

Περὶ τοῦ λεπροῦ. Περὶ τοῦ εκατοντάρχου. Περὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου. Περὶ τῶν λαθόντων ἀπὸ ποικίλων νόσων. Περὶ τοῦ μη ἐπιτραπομένου ἀκολουθεῖν. Περὶ τῆς ἐπιτριμῆσεως τῶν ὕδατων. Περὶ τῶν δαιμονιζομένων, ὧν τὰ δαιμόνια εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων ἐξεβλήθη.

Καταβάντι δὲ αὐτῷ ἀπὸ τοῦ βρους, ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί. Καὶ ἰδοὺ λεπρὸς προσελθὼν προσεκύνη αὐτῷ, λέγων· Κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαι με καθαρίσαι. Συνετὸς ὢν ὁ λεπρὸς, οὐκ ἀντήλθεν εἰς τὸ βρος, ἵνα μὴ διακόψῃ τὴν διδασκαλίαν. Καταβάντι δὲ προσκυνέει. Καὶ πίστιν δεικνύων πολλήν, οὐκ εἶπεν, Ἐὰν παρακαλέσῃς τὴν Θεὸν, θεραπεύσεις με· ἀλλ', Ἐὰν θέλῃς, διὸ καὶ ὁ Χριστός·

Καὶ ἰκαίνας τὴν χεῖρα ἤψατο αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς, λέγων· Θέλω, καθαρίσθητι. Καὶ εὐθέως ἐκαθαρίσθη αὐτοῦ ἡ λέπρα. Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ὅρα μηδενὶ εἶπες· ἀλλ' ὕπαγε, σεαυτὸν δεῖξον τῷ ἱερεῖ, καὶ προσένεγκε τὸ δῶρον ὃ προσέταξε Μωσῆς, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. Ἀπειτα τοῦ λεπροῦ, ζεικνύς, ὅτι οὐχ ὑπόκειται τῷ νόμῳ, κελεύοντι μὴ ἀπτεσθαι τοῦ λεπροῦ, ἀλλὰ Δεσπότης τούτου ἐστὶ, καὶ ὅτι τῷ καθαρωῖ οὐδὲν ἀκάθαρτον, ναὶ ὅτι ἡ ἀγία αὐτοῦ ἐσφῆς ἁγιασμοῦ μετεδίδου. Φεύγων δὲ τὴν ὄψαν, κελεύει μηδενὶ εἰπεῖν, ἀλλὰ δεῖξαι ἑαυτὸν τῷ ἱερεῖ. Εἰ γὰρ μὴ εἶπεν ὁ ἱερεὺς, ὅτι κακάθαρται ὁ λεπρὸς, ἔξω τῆς πόλεως ἔμανε. Κελεύει δὲ καὶ προσενεγκεῖν τὸ δῶρον εἰς μαρτύριον τοῖς Ἰουδαίοις, τουτέστιν, Ὅταν μου κατηγορῶσιν ὡς τὸν νόμον καταλύοντος, εἶση μάρτυς σὺ ὁ νῦν κελευσθεὶς παρ' ἐμοῦ προσεγαγεῖν τὰ παρὰ τοῦ νόμου διαταττόμενα.

Ἐισελθόντι δὲ αὐτῷ εἰς Καπερναοῦμ, προσῆλθεν αὐτῷ εκατοντάρχος παρακαλῶν αὐτὸν καὶ λέγων· Οὐδέ τις ὄστος ἐν τῷ βρει προσῆλθεν, ἵνα μὴ διαλυθῇ ἡ διδασκαλία. Ὁ αὐτὸς δὲ ἐστιν ὁ αὐτός, ὁ καὶ παρὰ τῷ Λουκᾷ. Εἰ δὲ ὁ Λουκᾶς λέγει, ὅτι ἐτέρους ἐπαμφε πρέσβεις πρὸς τὸν Ἰησοῦν· οὐκ ἔστι τοῦτο ἐναντιολογία πρὸς τὸν Ματθαῖον, λέγοντα, αὐτὸν ἐκείνον προσελθεῖν. Εἰκὸς γάρ ἦν κρῦπτον μὲν ἄλλους ἀποστελεῖν, εἶτα τοῦ κενόου ἐπιχειμένου, αὐτὸν ἔλθεῖν καὶ λέγειν

Κύριε, ὁ παῖς μου βέβληται ἐν τῇ οἰκίᾳ παραλυτικῶς, θεινῶς βατανιζόμενος. Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ ἔλθὼν θεραπεύσω αὐτόν. Οὐκ ἤνεγκε

infidelium cadit, illi enim semper humi jacet : at fidelis cadit. Et ruina, quia Christianus est, magna.

VERS. 28, 29. « Et factum est, cum consumasset Jesus sermones illos, obstupuerunt turbæ in doctrina ejus. Erat enim docens eos ut auctoritatem habens, et non sicut scribæ. » Non principes obstupuerunt, (quomodo enim, cum eum odio haberent?) sed innocua plebis multitudo. Mirabantur non facundiam verborum, sed libertatem : et majorem quam prophetæ præ se ferebant auctoritatem. Illi enim dicebant, Hæc dicit Dominus. Christus autem. ut Deus, Ego dico vobis.

B

CAPUT VIII.

De curatione leprosi. De centurione. De socru Petri. De iis qui curati sunt a variis morbis. De non commissa sequela. De increpatione aquinum. De demoniacis quorum demonia in porcorum gregem emissa sunt.

VERS. 42. « Cum autem descendisset a monte, secutæ sunt eum turbæ multæ. Et ecce leprosus accessit et adoravit eam, dicens : Domine, si vis, potes me mundare. » Leprosus enim, utpote civilis et modestus, non ascendit in montem, ut ne doctrinæ obsesset : cum igitur descendisset, adoravit. Et magnam præ se ferens fidem, non dixit, Si obsecraveris Deum, curabis me : sed, Si vis, et ideo Christus.

C

VERS. 3, 4. « Et extenta manu tetigit eum Jesus, dicens : Volo, mundus esto. Et confestim mandata est lepra illius. Dicitque ei Jesus : Vide, nulli dixeris : sed vade, teipsum ostende sacerdoti, et offer munus quod præcipit Moyses in testimonium illis. » Attingit leprosum, ostendens quod non obnoxius sit legi, quæ præcepit ne tangatur leprosus, sed Dominus ejus sit, et quod mundo nihil sit immundum, et quod sancta ejus caro sanctificationem communicet. Fugiens autem gloriam, jubet ut nulli dicat, sed ostendat se sacerdoti. Nam nisi sacerdos mundum pronuntiasset, extra civitatem illi manendum fuisset. Præcipit quoque ut offerat donum in testimonium Judæis : hoc est, Quando me arguent ut destructorem legis, tu mihi testis eris, qui nunc jussus es a me ut offeras ea quæ a lege præcipiuntur.

VERS. 5, 6. « At cum ipso ingressus esset Capernaum, accessit ad eum Centurio, obsecrans eum et dicens. » Neque hic in monte accessit, ut ne præjudicaret doctrinæ. Idem autem hic est qui et apud Lucam. Quamvis autem Lucas dicat quod alius miserit nuntios ad Jesum, non contradicit Matthæo dicenti quod per se accessisset. Verisimile enim est ipsum principio alios misisse, deinde perienlo crescente per se accessisse, ac dixisse :

VERS. 6, 7. « Domine, puer meus decumbit domi paralyticus, graviterque cruciatur. Et dicit illi Jesus : Ego cum venero, curabo eum. » Non attulit puc-

rum in lectio, credens quo.) et absentem curare posset. Quapropter,

Vras. 8-10. « Et centurio respondens, dixit : Domine, non sum idoneus ut sub lectam meam ingrediaris, sed tantum dic sermone, et sanabitur puer meus. Nam et ego homo sum sub potestate, et habeo sub me milites, et dico huic, Vade, et vadit : et alteri, Veni, et venit : et seruo meo, Fac hoc, et facit. Ut autem hæc audivit Jesus, admiratus est, et dixit his qui sequebantur, Amen dico vobis, ne in Israel quidem tantam fidem inveni. » Si ego, inquit, qui regis servus sum, militibus mihi subditis impero, tu multo magis imperare potes morti et morbis : ita ut ab hoc recedant, ad alium autem veniant. Corporales enim morbi, milites sunt et ultiores Dei. Proinde admirator Christus, et dicit, quod neque in Israelitis tantam invenerit fidem, quantum in hoc gentili.

Vras. 11, 12. « Dico autem vobis, quod multi ab Oriente et Occidente venient, et accumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno caelorum ; sicut vero regni ejicientur in tenebras exteriores. Illic erit ploratus, et stridor dentium. » Non dixit quod multi gentiles accubaturi essent, ut ne Judæos exasperaret : sed adumbrando rem dixit, multi ab Oriente et Occidente. Mentionem autem fecit Abraham ostendens quod non sit contrarius legi veteri. Porro dicens tenebras exteriores, monstravit esse pœnas quasdam tolerabiliores et leviores. Sunt enim et in suppliciis gradus. Filios autem regni Judæos dicit, ad quos et promissiones factæ sunt. Filius enim, inquit, primogenitus meus Israel.

Vras. 13. « Et dixit Jesus centurioni : Abi, et sicut credidisti, ita fiat tibi. Et sanatus est puer ejus in hora illa, et reversus centurio in domum suam, in illa hora invenit puerum suum sanum. » Declaratur ex his, quoniam si ille verbo sanatus est, vere etiam dictum quod Judæi abjiciendi essent.

Ex collatione cod. Venet. S. Marci.

(3-4) Ἑθνικῶ. "Ἄλλοι δὲ οὕτως ἡρμήνευσαν τοῦτο τὸ ρητόν. Ὁ μὲν Ἰακώβ ἔκαινος ἐν πατριάρχαις ἐπισημοῦ ἰδῶν τὴν οὐρανομήκη ἐκαίην κλιμακα, δι' ἧς οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον, τοπικῶν ὑπέλαβον εἶναι τὸν Θεόν, καὶ μὴ παντὶ παρίντα καὶ πανταχοῦ· εἶπε γάρ, ὅτι Ἔστι Κύριος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐγὼ δὲ οὐκ ἤθεον· καὶ πάλιν Ἄς φοβερὸς ὁ τόπος οὗτος. Οὐκ ἔστι τοῦτο, ἀλλ' οἶκος Θεοῦ. Θαυμάζει τοίνυν ὁ Κύριος τὴν τοῦ ἔθνικοῦ τούτου πίστιν ὡς μεγάλην οὖσαν καὶ ὑπερφῶν, λέγων, ὅτι Οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ, ἦτοι τῷ Ἰακώβ, τοσαύτην πίστιν εὔρον, ὅσην ἐν τούτῳ. Ἐκαίνος γάρ με τιπικῶν ὑπέλαβεν εἶναι, οὗτος δὲ παντὶ καὶ πανταχοῦ, καὶ ῥήματι μόνον τὰ πάντα δυνάμενον. Εἶπε γάρ· Εἰπέ λόγον, καὶ λαθήσεται ὁ παῖς μου. Λέγω δὲ ὑμῖν, κ. τ. λ. « Alii autem hocce dictum ita interpretati sunt : Jacob celebris ille inter patriarchas, cum scalam ad caelum pertingentem, per quam angeli Dei ascendebant et descendebant (Gen. xxviii, 12) vidisset, suspicatus est Deum localem (seu determinatum in loco) esse, non rebus omnibus, ac ubique presentem. Unde ait : Vere Dominus est in ioco isto ; et ego nesciebam. Et rursus : Quam terri-

Α τὸν παιδα ἐπὶ κλίμας, πιστεύων ὅτι καὶ ἀπόντα δύναται θεραπεῦσαι· διδ,

« Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἑκατόνταρχος, ἔφη, Κύριε, οὐκ εἰμι ἱκανὸς ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσελθῆς, ἀλλὰ μόνον εἰπέ λόγον, καὶ λαθήσεται ὁ παῖς μου· καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπος εἰμι ὑπὸ ἐξουσίαν, ἔχων ὑπ' ἑμαυτὸν στρατιώτας, καὶ λέγω τούτῳ, Πορεύθητι, καὶ πορεύεται· καὶ ἄλλῳ, Ἔρχου, καὶ ἔρχεται· καὶ τῷ δούλῳ μου, Ποίησον τοῦτο, καὶ ποιᾷ. Ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς, ἐθαύμασε καὶ εἶπε τοῖς ἀκολουθοῦσιν· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτην πίστιν εὔρον. » Εἰ γὰρ, φησὶ, βασιλέως δούλος ὢν, τοῖς ὑπ' ἐμὲ στρατιώταις ἐπιτάττω, οὐ πολλῶ μᾶλλον δύναται ἐπιτάττειν τῷ θανάτῳ καὶ τοῖς νόμοις, ὥστε ἀπὸ τούτου μὲν ἀναχωρεῖν, ἄλλῳ δὲ ἐπιτίθεσθαι· αἱ γὰρ σωματικαὶ νόμοι, στρατιώται καὶ ἐκδικαὶ εἰσι τοῦ Θεοῦ. Θαυμάζει τοίνυν ὁ Χριστὸς, λέγων ὅτι, Οὐδὲ ἐν τοῖς Ἰσραηλίταις τοσαύτην πίστιν εὔρον ὅσην ἐν τῷ ἔθνικῶ (3-4).

« Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ ἀπὸ Ἀνατολῶν καὶ Δυσμῶν ἔξουσι, καὶ ἀνακληθήσονται μετὰ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκδιθήσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἔκει ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. » Οὐκ εἶπεν ὅτι πολλοὶ ἔθνικοὶ ἀνακληθήσονται, ἵνα μὴ πλήξῃ τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ συσκευασμῶς εἶπεν, ἀπὸ Ἀνατολῶν καὶ Δυσμῶν. Ἐμνήσθη δὲ τοῦ Ἀβραάμ, δεικνύων, ὅτι οὐκ ἔστιν ἕνατος· τῇ Παλαιᾷ· ἐξώτερον δὲ σκότος εἰπὼν, ἐδήλωσεν ὅτι ἐστὶ καὶ ἐνδότερον, ὃ καὶ ἐλαφρότερον. Βαθμοὶ γὰρ εἰσι καὶ ἐν τῇ κολάσει. Γιούς δὲ βασιλείας τοῦ Ἰουδαίου· λέγει, πρὸς αὐτοὺς γὰρ αἰέπαγγελαι. Υἱὸς γὰρ, φησὶ, πρωτότοκος μου Ἰσραὴλ (5).

« Καὶ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τῷ ἑκατοντάρχῳ· Ὑπάγε, καὶ ὡς ἐπίστευσας, γενήθητω σοι. Καὶ ἰάθη ὁ παῖς αὐτοῦ ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ὑποστρέψας ὁ ἑκατόνταρχος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, εὔρε τὸν παιδα ὑγιαίνοντα. » Ἐδειξεν ἐξ ὧν λόγῳ ἴασατο, ὅτι καὶ περὶ τοῦ ἀπορρίφθαι τοὺς Ἰουδαίους, ἀληθεύει.

bilis est locus iste! non est hic aliud, nisi domus Dei. Miratur igitur Dominus gentilis hujus fidem velut magnam et præcellentem, dicens : Neque in Israel, hoc est, in Jacob, tantam fidem inveni, quantum in hoc. Ille enim me loco circumscriptum esse suspicatus est ; hic autem rebus omnibus et ubique presentem, ac solo verbo omnia posse, credit : ait enim : Dic verbum, et sanabitur puer meus. Dico autem vobis, » etc. Cod. 32.

(5) Φασὶ δὲ τινες ὅτι, καθάπερ τινὰ πελάγη τῶν θαλασσῶν κλιπιοὶ τοιοῦτε ἢ τοιοῦτε ὀνομάσθησαν, οὕτως ἄρα καὶ τὰ πελάγη τῶν ἀπολαύσεων, ἐν αἷς ἔστιν Ἀβραάμ, κλιπιοὶ τοῦ Ἀβραάμ ἐκλήθησαν, ὡς ἐπιστημοτέρου πάντων παρ' Ἑβραίοις ὄνομα τοῦ Ἀβραάμ, ἰδικῶς τοῦ Ἀβραάμ τοῦτους ὀνόματε. Καὶ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς. « Alii vero nonnulli, quod, sicut quidam profundum marium tractus appellantur sinus tales vel tales ; sic et pelagi deliciarum, in quibus exstat Abraham, sinus Abraham dicti sunt. Cum enim Abraham omnium celeberrimus esset apud Hebræos ; inde proprie Abraham hos appellavit. Et dixit Jesus, » etc., idem cod.

« Καὶ ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν οἰκίαν Πέτρου, **A** εἶδε τὴν πενθερὰν αὐτοῦ βεβλημένην καὶ πυρετσοῦσαν. Καὶ ἤψατο τῆς χειρὸς αὐτῆς, καὶ ἀψῆκεν αὐτὴν ὁ πυρετός. Καὶ ἠγέρθη καὶ διηκόνει αὐτοῖς. » Εἰσῆλθεν εἰς τὴν Πέτρου οἰκίαν διὰ τὸ φαγεῖν. Ἀφάμενος δὲ τῆς χειρὸς, οὐ μόνον τὸν πυρετὸν ἐσθεσεν, ἀλλὰ καὶ καθαρὰν ὕγιαν ἀπέδωκε τῇ γυναικί, ὥστε καὶ τὴν δύναμιν ἐπαναλθεῖν καὶ ἰσχύσαι διακονεῖν. Καίτοι ἴσμεν ὅτι πολὺς χρόνος εἰς ἀνάβρωσιν τοῖς νοσοῦσι παρεκτείνεται. Τῶν ἄλλων δὲ εὐαγγελιστῶν εἰπόντων ὅτι παρεκάλουν αὐτὸν, καὶ οὕτω ταύτην ἐθεράπευσεν, ὁ Ματθαῖος οὐκ εἶπε τοῦτο, συντομία; φροντισίας. Εἶπον γὰρ σοὶ καὶ ἀρχόμενοι, ὅτι ὁ παρῆλπεν οὗτος, λέγει ἄλλος· μᾶθε δὲ καὶ ὅτι ὁ γάμο; οὐδὲν κωλύει τὴν ἀρετὴν, ὁ γὰρ κορυφαίος τῶν ἀπιστολῶν πενθερὰν εἶχεν.

« Ὀψίας δὲ γενομένης, προσήνεγκαν αὐτῷ δαιμονιοζομένους πολλούς, καὶ ἐξέβαλε τὰ πνεύματα λόγῳ, καὶ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας ἐθεράπευσεν, ὅπως πληρωθῆ τὸ βῆθὲν διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου, λέγοντος· Αὐτός τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἐδάστανεν. » Ὀψίας καὶ παρὰ καιρὸν προσῆγον τοὺς ἀβρώστους, αὐτὸς δὲ φιλόανθρωπος ὢν ἐθεράπευσε πάντας. Εἶτα ἵνα μὴ ἀπιστήσῃ, πῶς τοσαῦτα νοσήματα ἐν βραχείᾳ ἐθεραπεύοντο, παράγει τὸν Ἡσαίαν μαρτυροῦντα. Καίτοι γὰρ ὁ προφήτης περὶ ἁμαρτιῶν τοῦτο λέγει, ὁ Ματθαῖος δὲ περὶ νοσημάτων αὐτὸ τέθεικε, καὶ γὰρ τὰ πλείω ἐξ ἁμαρτημάτων γίνονται.

« Ἦρὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς πολλούς ἐγλους περὶ αὐτὸν, **C** ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν εἰς τὸ πέραν. » Οὐ γὰρ ἦν φιλόδοξος, ἅμα δὲ καὶ τῶν Ἰουδαίων τὸν φθόνον ἐκκλίπων.

« Καὶ προσελθὼν εἰς γραμματεῖς, εἶπαν αὐτῷ· Διδάσκαλε, ἀκολοθήσω σοι, ὅπου ἐὰν ἀπέρχῃ. Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Αἱ ἀλώπεκες φωνοῦσι ἔχρυσιν, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκευάζουσιν· ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει πού τὴν κεφαλὴν κλίβῳ. » Γραμματεῖα λέγει τὸν τὸ γράμμα τοῦ νόμου ἐπιστάμενον. Ὅστος οὖν ἰδὼν τὰ πολλὰ σημεῖα, προσηλάσθη ἐκ τούτων χρήματα συναγεῖν τὸν Ἰησοῦν, δὴ καὶ σπουδάζει ἀκολουθεῖν αὐτῷ ἵνα καὶ αὐτὸς συλλέγῃ. Ὁ δὲ Χριστὸς πρὸς τὴν διάνοιαν αὐτοῦ ἀπαντῶν, μονονουχί τοῦτο φησι· Προδοκᾶς ἀκολουθῶν ἐμοί, χρήματα συλλέγειν· οὐχ ὄρε; ὅτι **D** τοιοῦτος εἰμι; Τοιοῦτος καὶ ὁ ἀκολουθῶν ἐμοί ὀφείλει εἶναι. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν ὥστε πείσῃ αὐτὸν μεταβληθέντα ἀκολουθεῖν· ὁ δὲ ἀναχωρεῖ. Τινὲς δὲ ἀλώπεκας καὶ πετεινὰ, τοὺς δαίμονας λέγουσι. Φησὶν οὖν ὅτι οἱ δαίμονες ἐν σοὶ ἀναπαύονται, καὶ ἐγὼ λοιπὸν οὐκ ἔχω ἐν τῇ σῇ ψυχῇ ἀνάπαυσιν.

« Ἐταρός δὲ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἶπεν αὐτῷ· Κύριε, ἐπίτραφόν μοι πρῶτον ἀπελθεῖν καὶ θάψαι τὸν πατέρα μου. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Ἀκολουθεῖ μοι, καὶ ἄψα; τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς. » **M**ᾶθ' ὁ δώσει τις ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, οὐκ ὀφείλει στρέφασθαι εἰς τὰ βιωτικά. Δεῖ μὲν γὰρ καὶ τοὺς γονεῖς τιμᾶν, ἀλλὰ τὸν Θεὸν προτιμᾶν. Ἐνταῦθα δὲ καὶ ἀπειρος ἦν ὁ γονεὺς, καὶ δῆλον, ἐκ τοῦ λέγειν·

Vers. 14, 15. « Et ingressus Jesus in domum Petri, vidit socrum ejus decumbentem et febricitantem, tetigitque manum illius, et reliquit illam febris : et surrexit, ac ministravit illis. » Intravit in domum Petri, ut comederet : et attingens manum ejus, non solum febrim exstinxit, sed et sanitatem integram præstitit, ita ut receptis viribus etiam ministrare valeret. Scimus alioqui multo vix tempore convalescentes confirmari. Cum alii evangelistæ dicant quod obsecrarint eum, et sic curata sit, Matthæus hoc breviter rationem habens prætermisit. Dicebam enim tibi in principio, alium dicere, quod alius **40** omittit. Porro discite hic quod nuptiæ non a virtute prohibent : princeps enim apostolorum socrum habuit.

Vers. 16, 17. « Vespere autem facta, attulerunt ei dæmoniacos multos, et eiecit spiritus verbo, et omnes male habentes curavit, ut impleatur dictum per Isaiam prophetam dicentem, Ipse infirmitates nostras suscepit et morbos portavit. » Vespere et intempestivo languidos adducebant. Ipse autem, utpote misericors, curavit omnes. Deinde ne discredas quomodo tot morbos tam brevi tempore curaverit, affert Isaiam testem. tametsi propheta de peccatis hoc dicat, Matthæus autem de morbis posuit, eo quod plerique ex peccatis accidunt.

Vers. 18. « Cum vidisset autem Jesus turbas multas circum sese, jussit ut abirent in ulteriorem ripam. » Non erat gloriæ quæsitior, et per hoc etiam Judæorum declinabat invidiam.

Vers. 19, 20. « Et cum adisset unus Scriba, dixit ei : Præceptor, sequar te quocumque ieris. Et dicit ei Jesus : Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidus : et Filius hominis non habet ubi caput reclinet. » Scribam dicit, litteram legis scientem. Illic igitur ut vidit multa signa, arbitratus est ex his Jesum quæstum facere, et idcirco laborat ut eum sequi posset, quo et ipse aliquid colligeret. Christus autem, cogitationi ejus occurrens, quasi in hunc modum dicit : An putas me sequi ut opes colligas? non vides ne domum quidem mihi esse? **D** Talem esse oportet et eum qui me sequitur. Hæc autem dicebat, quo persuaderet illi, ut mutatis moribus sequeretur : at ille recessit. Nonnulli vulpes et volatilia diabolos dicunt : quasi diceret, dæmones in te habitant et ego in anima tua quietem non invenio.

Vers. 21, 22 « Alius autem ex discipulis suis dixit ei : Domine, permittite mihi primum abire ut sepeliam patrem meum. At Jesus dixit illi : Sequere me, et sine mortuos sepelire mortuos suos. » Postquam qui sese tradiderit Deo, non debet denuo ad vitæ hujus curas converti : oportet sane et parentes venerari, sed magis oportet venerari Deum. Hujus autem pater incredulus erat, quod manifestum

Est ex eo quod dicit, Sive mortuos sepelire mortuos suos, hoc est, infideles. Si autem illi neque patrem sepelire licuit, vix his qui monasticam professi ad mundana regressi sunt negotia.

Vers. 23, 24 : Et cum esset ingressus navim, secuti sunt eum discipuli sui, et ecce motus magnus factus est in mari, ita ut navis a fluctibus operiretur : ipse vero dormiebat. Discipulos solos servavit secum, ut miraculum viderent. Permisit autem eos tempestate agitari, ut ad tentationes exercerentur, et ut per miraculum firmius crederent. Dormivit vero, ut timore percussam suam agnoscerent infirmitatem, et eum obsecrarent : propterea dicit :

Vers. 25, 26. « Et accedentes discipuli ejus, excitaverunt eum, dicentes : Domine, serva nos, perimus. Et dicit eis : Quid timidi estis, parum fidentes ? » Non incredulos dicit, sed parvam fidei. Nam per hoc quod dicunt, Domine, serva nos, eadem monstrant : quod autem dicunt, perimus, non est fidei. Illo enim simul navigante non erat formidandum. Vide autem quod, exprobrans eis ut timidus, ostendit timorem afferre pericula. Idecirco primum sedat turbationem animarum illorum, et tunc solvit etiam maris tempestatem.

Vers. 26, 27. « Tunc excitatus, increpavit ventos et mare, et facta est serenitas magna : homines vero admirabantur, dicentes : Qualis est hic, quia venti et mare obediunt ei ? » Quod videbatur, hominis erat, opera autem, Dei.

Vers. 28. « Et cum venisset ad ulteriorem ripam in regionem Gergesenorum, occurrerunt ei duo daemoniaci. » Dubitantibus illis in navi qualis esset hic, quia venti et mare obediunt ei, veniunt demones præcones. Quod si tam Marcus quam Lucas unum dicant, habentem legionem¹², intelligendum est quod unus ex his duobus fuerit insignior forte. A seipso autem ad illos ivit, nemo enim illos adducere audebat : tam crudeles erant. « E monumentis egressi, sævi nimis, ita ut nemo posset transire per viam illam. » In monumentis versabantur. Demones dogma quoddam instituere volebant, quod animarum mortuorum flant demones, quod nemo credere debet. Anima enim egressa, in mundo non errat. « Justorum enim animarum in manu Dei sunt¹³ : » peccatorum vero et ipsæ hinc abducuntur, ut anima divitis¹⁴.

Vers. 29. « Et ecce clamabant dicentes : Quid nobis et tibi, Jesu filii Dei ? Venisti huc ante tempus ut torqueas nos ? » Ecce Filium Dei prædicant, prius confidentes inimicitias. Tormentum autem et cruciatum putant, si non permittantur lædere homines. Quod autem dicit, ante tempus, intelligi

¹² Marc. v, 9 ; Luc. viii, 36. ¹³ Sap. iii, 1. ¹⁴ Luc. xvi, 1 seqq.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(6) Πράγματα βιωτικά, cod. 32.

Ἄρας τοὺς νεκροὺς ; τούτοις, τοὺς ἀπίστοις, θάψαι τοὺς αὐτῶν νεκροὺς· εἰ δὲ ἐκεῖνος οὐκ ἔπαιον τὸν πατέρα θάψαι συνεχωρήθη, οὐαὶ τοῖς μετὰ τὸ μόνον εἰς πράγματα (6) στρεφόμενοις.

« Καὶ ἐμβάντι αὐτῷ εἰς τὸ πλοῖον, ἠκολούθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἰδοὺ σεισμὸς μέγας ἐγένετο ἐν τῇ θαλάσῃ, ὥστε τὸ πλοῖον καλύπτεσθαι ὑπὸ τῶν κυμάτων, αὐτὸς δὲ ἐκάθευδεν. » Τοὺς μαθητὰς μόνους κατέσχευεν, ὥστε ἰδεῖν τὸ θαῦμα. Ἄφισι δὲ αὐτοὺς κλυδωνισθῆναι, ἵνα γυμνωθῶσι πρὸς πειρασμοὺς, καὶ ἵνα διὰ τοῦτο τὸ σημεῖον ἐπὶ κλειῶν πιστεύσωσι. Καθεύδει δὲ, ὡς ἂν φοβηθέντες ἐπιγνώσι τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν, καὶ παρακαλέσωσιν αὐτὸν διὰ φησιν·

Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἤγειραν αὐτὸν, λέγοντες· Κύριε, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα. Καὶ λέγει αὐτοῖς· Τί θελοῖτε ἔστε, ὀλιγοπίστοι ; Οὐκ ἀπίστους εἶπεν, ἀλλ' ὀλιγοπίστους· καθὼ μὲν γὰρ εἶπον, Κύριε, σῶσον ἡμᾶς, πίστιν ἐνθεῖσκονταί, τὸ δὲ, Ἄπολλύμεθα, οὐ πιστεύω. Ἐκεῖνου γὰρ συμπλέοντος, οὐκ ἔδει δεξιναί. Ὅρα δὲ οὐκ ἐνθεῖσκονταί αὐτοῖς ὡς δεξινοί, δεικνυσιν ὡς ἡ δεξιὰ φέρει τοὺς κινδύνους. Διὰ καὶ πρῶτον παύσας τὸν χειμῶνα τῆς ψυχῆς αὐτῶν, τότε λύει καὶ τὸν τῆς θαλάσσης.

« Τότε ἐγεγρητο, ἐπέτιμῃσιν τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ θαλάσῃ· καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη. Οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐθαύμασαν, λέγοντες· Ποταπὸς ἐστὶν οὗτος, ὅτι καὶ οἱ ἀνεμοὶ καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούουσιν αὐτῷ ; » Τὸ μὲν γὰρ ὁρώμενον, ἀνθρώπου· τὰ δὲ ἔργα, Θεοῦ.

« Καὶ ἐλθόντι αὐτῷ εἰς τὸ πέραν, εἰς τὴν χώραν τῶν Γεργεσηῶν, ὑπήντησαν αὐτῷ δύο δαιμονιζόμενοι. » Τῶν ἐν τῷ πλοίῳ διασταζόντων ποταπὸς ἐστὶν οὗτος, οὗ καὶ οἱ ἀνεμοὶ καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούουσιν αὐτῷ, ἔρχονται οἱ δαίμονες κήρυκες. Ἐἰ δὲ ὁ Μάρκος καὶ ὁ Λουκάς ἵνα λέγουσι τὸν τὴν λεγεῶνα ἔχοντα, νόησον οὗ ἐκεῖνος εἰς τὴν τούτων τῶν δύο ὁ τάχα ἐπιστημότερος· ἀπ' αὐτοῦ δὲ ἤλθε πρὸς αὐτοὺς, ἐπὶ φοβεροὺς ὄντας, οὐδεὶς ἐτόλμα προσεγγεῖν αὐτούς. « Ἐκ τῶν μνημείων ἐξερχόμενοι, χαλεποὶ λίαν, ὥστε μὴ ἰσχύειν εἶναι παρελθεῖν διὰ τῆς ὁδοῦ ἐκείνης. » Ἐν τοῖς μνημείοις διέτριβον, ὄσσημα ἐνθεῖναι βουλόμενοι οἱ δαίμονες, οὗ μὴδὲ ἐνοήσασιν τίς ἡ ψυχὴ γὰρ ἐξελθοῦσα, οὐκ ἐν τῷ κόσμῳ κλανθῆται· αἱ μὲν γὰρ τῶν δικαίων, ἐν χειρὶ Θεοῦ· αἱ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ αὐταὶ ἐνθεν ἀπάγονται, ὡς ἡ τοῦ πλοῦτου.

« Καὶ ἰδοὺ ἐκραξαν λέγοντες· Τί ἡμῖν καὶ σοί, Ἰησοῦ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ; ἤλθες ὥστε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς ; » Ἰδοὺ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ κηρύττουσι, πρῶτον ὁμολογούντες τὴν ἐχθραν. Βάσανον δὲ ἠγοῦνται τὸ μὴ συγχωρεῖσθαι ἀδικεῖν τοὺς ἀνθρώπους· τὸ δὲ πρὸ καιροῦ, νόει οὗ ἐνόμιζον τὸν Χριστὸν μὴ ὑπομένοντα

την ὑπερβολὴν τῆς κακίας αὐτῶν, μὴ ἀναμείναι τὸν καιρὸν τῆς κολάσεως· ὅπερ οὐκ ἔστιν· Ἔως γὰρ τῆς συντελείας ἔωνται παλαίειν ἡμῖν.

« Ἦν δὲ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀγέλη χοίρων πολλῶν βοσκομένη· οἱ δὲ δαίμονες παρεκάλουν αὐτὸν, λέγοντες· Εἰ ἐκβάλλεις ἡμᾶς, ἐπιτρέφον ἡμῖν ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ὑπάγετε. Οἱ δὲ ἐξεληθότες ἀπῆλθον εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων. » Οἱ μὲν δαίμονες αἰτοῦσιν, ὡς ἂν, τοὺς χοίρους πνιξάντες, λυπήσωσι τοὺς δεσπότας αὐτῶν, ὥστε μὴ παραδέξασθαι τὸν Χριστόν. Ὁ δὲ Χριστὸς συγχωρεῖ τοῖς δαίμοσι, δεικνύων πόλιν πικρίαν ἔχουσι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὅτι, εἰ ἐξουσίαν ἔχον καὶ οὐκ ἐκωλύοντο, χεῖρον ἂν τῶν χοίρων διέθιντο ἡμᾶς· ἐκεῖνος γὰρ φυλάττει τοὺς δαιμονώοντας, ὥστε μὴ φονεύειν ἑαυτούς.

« Καὶ ἰδοὺ ὄρησε πᾶσα ἡ ἀγέλη τῶν χοίρων κατὰ τοῦ κρημνοῦ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἀπέθανον ἐν τοῖς ὕδασι. Οἱ δὲ βόσκοντες ἐφυγον, καὶ ἀπελθόντες εἰς τὴν πόλιν, ἀπήγγειλαν πάντα, καὶ τὰ τῶν δαιμονιζομένων. Καὶ ἰδοὺ πᾶσα ἡ πόλις ἐξῆλθεν εἰς συνάντησιν τῷ Ἰησοῦ, καὶ ἰδόντες αὐτὸν, παρεκάλεσαν, ὅπως μεταβῆ ἀπὸ τῶν ὄριων αὐτῶν. » Λυπηθέντες, καὶ δόξαντες χεῖρόν τι μετὰ ταῦτα παθεῖν, παραιτοῦνται αὐτόν. Σὺ δὲ μάθε, ὅτι ἐνθα χοιρώδης βίος, ὁ Χριστὸς μὲν οὐ μένει ἐκεῖ, δαίμονες δὲ.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ. Περὶ τοῦ Ματθαίου. Περὶ τοῦ Σωτήρος μετὰ τῶν τελωνῶν ἐσθλοῦτος. Περὶ τῆς θυγατρὸς ἀρχισυναγώγου. Περὶ τῆς αἰμορροούσης. Περὶ τῶν δύο τυφλῶν. Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου κωφοῦ.

« Καὶ ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον, διεπέρασε καὶ ἦλθεν εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν. Καὶ ἰδοὺ προσέφερον αὐτῷ παραλυτικὸν ἐπὶ κλίνῃς βεβλημένον. » Ἰδίαν πόλιν τὴν Καπερναοὺμ λέγει, ἐκεῖ γὰρ ὤκει· ἡ μὲν γὰρ Βηθλεὲμ ἔσκεν, ἡ δὲ Ναζαρέτ ἐθρῖψεν, ἡ δὲ Καπερναοὺμ εἶχε διηνεκῶς οἰκοῦντα. Ὁ δὲ παράλυτος οὗτος ἑτερός· ἔστι παρὰ τὸν ἐν τῷ Ἰωάννῃ· ἐκεῖνος μὲν γὰρ, παρὰ τῇ προβατικῇ ἐν Ἱερουσαλὴμ, οὗτος δὲ, ἐν Καπερναοῦμ. Καὶ ὁ μὲν οὐκ εἶχεν ἀνθρώπον, οὗτος δὲ ὑπὸ τεσσάρων βαστάζεται, ὡς ὁ Μάρκος φησὶν, ὥστε καὶ διὰ τῆς στέγης χαλασθῆναι, ὅπερ ὁ Ματθαῖος παρέλειψεν. « Καὶ ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς τὴν πίστιν αὐτῶν, » Ἡ τῶν προσεγγεγμένων, καὶ γὰρ πολλάκις διὰ τὴν τῶν προσφερόντων πίστιν θαυματουργεῖ, ἢ καὶ αὐτοῦ ἐκεῖνου. « Εἶπε τῷ παραλυτικῷ· Ὄρθου, ἔκνον, ἀφέωνται σοι αἱ ἁμαρτίαι σου. » Ἐκνον καλεῖ, ἢ ὡς πλάσμα Θεοῦ, ἢ ὡς πιστεύσαντα· δεικνύς δὲ, ὅτι μάλιστα ἡ παράλυσις ἐξ ἁμαρτιῶν, λύει πρῶτον ἐκεῖνας.

« Καὶ ἰδοὺ τινες τῶν Γραμματέων εἶπον ἐν ἑαυτοῖς· Οὗτος βλασφημεῖ. Καὶ ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν· Ἵνα τί ὑμεῖς ἐνθυμεῖσθε πονηρὰ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; Τί γὰρ ἔστιν εὐκοπώτερον εἰπεῖν, Ἀφέωνται σοι αἱ ἁμαρτίαι, ἢ εἰπεῖν, Ἔγειραι καὶ περιπάτει; » Ἐκ τοῦ τὰς ἐνθυμήσεις εἶδέναι,

quod existimabunt Christum, non ferentem immensas ipsorum malitias, non exspectaturum tempus suppliciorum; id quod non est: nam usque ad consummationem mundi sinuntur certare nobiscum.

Vers. 30-32. « Erat autem procul ab illis grex porcorum multorum pascens; dæmones autem rogabant eum dicentes: Si eiecis nos, permitte nobis ut eamus in gregem porcorum. Et ait illis: Abite. Illi vero egressi abierunt in gregem porcorum. » Dæmones petunt, ut, vel suffocatis porcis contristent dominos illorum, ut ne Christum susciperent. Christus autem concedit dæmonibus: monstrans qua amaritudine et odio erga homines ferantur, et si potestas eis daretur, et non prohiberentur, pejus nos quam porcos illos affigerent. Ipse enim custodit dæmoniacos, ne seipsos occidant.

Vers. 33, 34. « Et ecce ferebatur totus grex porcorum per præceptum in mare, et perierunt in aquis. Porro qui pascabant, aufugerunt, et digressi in civitatem, renuntiaverunt omnia, et quid accidisset dæmoniaco. Et ecce tota civitas exiit in occursum Jesu: et cum vidissent illum, rogabant ut decederet a finibus suis. » Tristitia affecti erant, et existimabant se gravius quiddam passuros, et ideo deprecabantur eum. Tu autem disce quod ubi est vita porcina, ibi non manet Christus, sed diabolus.

CAPUT IX.

De paralytico. De Matthæi vocatione. De Salvatoris refectione cum publicanis. De filia principis synagogæ. De hæmorrhousa. De duobus cæcis. De surdo dæmoniaco.

Vers. 1, 2. « Et ingressus navem, trajecit ac venit in suam civitatem. Et ecce adduxerunt illi paralyticum in lecto decumbentem. » Suam civitatem Capernaum dicit; illic enim habitabat: Bethlehem enim peperit, Nazareth educavit, Capernaum præbuit domicilium. Paralyticus autem iste alius est quam is qui apud Joannem. Ille enim erat ad probaticam in Jerusalem, hic autem in Capernaum. Et ille quidem non habuit hominem, hic autem a quatuor portatur, sicut Marcus dicit, et per tectum demittitur: quod a Matthæo prætermisimus. « Cumque vidisset Jesus fidem illorum. » Aut eorum qui afferrebant, siquidem frequenter propter afferentium fidem miracula facit: aut illius etiam ipsius. « Dixit paralytico: Confide, illi; remittuntur tibi peccata tua. » Filium vocat, vel creaturam Dei, vel ut eum qui crediderat; declarans autem quod paralysis ex peccatis esset, primum peccata solvit.

Vers. 3-5. « Et ecce Scribæ quidam dixerunt intra semetipsos: Ille blasphematur. Et ut vidit Jesus cogitationes illorum, dixit: Ut quid vos mala cogitatis in cordibus vestris? Quid enim est facilius dictu, Remittuntur tibi peccata tua, an dicere, Surge et ambula? » Vel ex hoc quod cogitationes rescii-

vit, ostendit se Deum. Arguit igitur eos sermo sic dicens : Vos quidem putatis me blasphemum, eo quod pollicear me remittere peccata, id quod magnum quidem est ; videtur autem vobis quod ego per hoc effugium quæram ut non reprehendar. Ego igitur et ex corporis cura fidem vobis facio quod animas sanem : Per rem minorem quidem, sed que difficilior videatur, confirmans et peccatorum remissionem, que magna quidem est, sed facillior vobis videtur, eo quod minus appareat.

VERS. 6-8. « Ut autem sciatis quod potestatem habeat Filius hominis super terram remittere peccata, tunc dicit paralytico, Surge : et tolle lectum tuum, et vade in domum tuam. Surrexitque ille et abiit in domum suam. Et cum vidissent turbæ, admiratæ sunt et glorificaverunt Deum, qui dedit hominibus potestatem talem. » Injunxit ei ut lectum gestaret, ut ne phantasia videatur, et ut turbæ simul, quæ maximum quidem omnium, purum tamen hominem putabant, miraculum intueantur.

VERS. 9. « Et præteriens Jesus illinc, vidit hominem sedentem in telonio, qui Matthæus dicebatur : et dicit illi, Sequere me. Et surgens secutus est eum. » Non cum Petro et Joanne hunc vocavit, sed quando vidit obtemperatum. Sic et Paulum vocavit postea suo tempore. Admirare autem evangelistam, quomodo vitam suam invulgat, quamvis alii nomen ejus occultarunt, eum appellantes Levi. Dei autem opus fuit, solo verbo eum converti.

VERS. 10, 11. « Et factum est illo recumbente in domo, ecce multi publicani et peccatores venerunt, et recubuerunt cum Jesu et discipulis ejus. Et cum vidissent Pharisei, dixerunt discipulis ejus : Cur cum publicanis et peccatoribus sumit cibum præceptor vester? » Gaudens Matthæus quod ad se divertisset Jesus, publicanos alios vocavit. Christus autem simul vescebatur cum eis, ut eis prodesset tametsi propter hoc male audiret. Pharisei enim, volentes discipulos ab eo avellere, accusabant publicanorum convivium.

VERS. 12, 13. « Jesus, ubi audivit, dixit illis : Non opus habent ii qui valent, medico, sed male habentes. Ite autem, et discite quid sit. Misericordiam volo, et non sacrificium. Non enim veni vocare justos, sed peccatores ad penitentiam. » Non veni, inquit, nunc tanquam iudex, sed ut medicus : unde et foetorem fero. Arguit autem illos ut imperitos, dicens, Ite, et discite, hoc est, quia hactenus non didicistis, vel saltem nunc ite et discite, quod Deus pluris facit misericordiam in peccatores, quam sacrificium. Quod autem dicit, Non veni vocare justos, per ironiam dicit, hoc est, vos, qui justificatis vosmetipsos : quia nullus hominum erat justus. Venit igitur vocare peccatores, non ut maneat peccatores, sed ut respiciant.

(a) Edit. Lut. Videant miraculum, maximum quidem omnium estimabant, purum tamen homi-

A δείκνυσιν ταυτὸν θεῖον. Ἐλέγχει γοῦν αὐτοὺς λέγων τοιαῦτα · Ὑμεῖς μὴ νομίζετε με βλάσφημον, ὡς ὑποσχόμενον ἀφίναί ἁμαρτίας, ὑπερ μίγα μὲν ἔστι· δοκιάζετε δὲ με εἰς τοῦτο καταφεύγειν ὡς ἂν μὴ ἀλεγχοῦ. Ἐγὼ δὲ ἐκ τῆς τοῦ σώματος θεραπείας πιστώσομαι καὶ τὴν τῆς ψυχῆς, διὰ τοῦ ἐλάττωτος μὲν, δυσκολωτέρου δὲ δοκοῦντος, βεβαιῶν καὶ τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἀφῆσιν, ἥτις μεγάλη μὲν, εὐκολωτέρα δὲ ὑμῖν δοκεῖ διὰ τὸ ἀφανὴς εἶναι.

« Ἴνα δὲ εἰδῆτε, οὗ ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφίναί ἁμαρτίας, τότε λέγει τῷ παραλυτικῷ· Ἐγερθεὶς, ἄρθρον σου τὴν κλίνην, καὶ ὑπάγε εἰς τὸν οἶκόν σου. Καὶ ἔγερθεὶς, ἀπήλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Ἰδόντες δὲ οἱ ὄχλοι θαύμασαν, καὶ ἐβόησαν τὸν θεὸν τὸν δόντα ἐξουσίαν τοιαύτην τοῖς ἀνθρώποις. » Προσέταξεν αὐτῷ τὴν κλίνην βαστάσαι, ἵνα μὴ φαντασία δοξῆ, καὶ ἕμα ἵνα ἴδωσιν οἱ ὄχλοι τὴν σημεῖον, ὃ ὡς ψιλὸν μὲν ἀνθρώπων ἐνόμιζαν αὐτὸν, κρείττονα μὲντοι πίντων.

« Καὶ παράγων ὁ Ἰησοῦς ἐκείθεν, εἶδεν ἀνθρώπον κηθόμενον ἐπὶ τῷ τελωνίῳ, Ματθαῖον λεγόμενον, καὶ λέγει αὐτῷ· Ἀκολουθεῖ μοι. Καὶ ἀναστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ. » Οὐ μετὰ Πέτρου καὶ Ἰωάννου τοῦτον ἐκάλεσεν, ἀλλ' ὅτε ἤδει πισθησόμενον. Οὕτω γὰρ καὶ Παῦλον ἐκάλεσεν ὕστερον ὅτε καιρὸς ἦν. Θαύμασον δὲ τὸν εὐαγγελιστὴν, πῶς ἐκπομπέει τὸν ταυτοῦ βίον, καίτοι οἱ ἄλλοι ἐκρυψαν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἄστυ προσαγορεύσαντες αὐτὸν· Θεοῦ δὲ ἔργον, τῷ λόγῳ μόνῳ μεταστρέψαι αὐτόν.

« Καὶ ἰγίνετο αὐτῷ ἀνακλιμένον ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ ἰδοὺ πολλοὶ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ, ἐλθόντες· συννεύκειντο τῷ Ἰησοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· καὶ ἰδόντες οἱ Φαρισαῖοι, εἶπον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Διατί μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίει ὁ δὲ δάσκαλος ὑμῶν; » Ἐβραϊσθὲν ὁ Ματθαῖος τῇ τοῦ Χριστοῦ ὑποδοχῇ, τοὺς τελῶνας ἐκάλεσε, συνεστίαται δὲ αὐτοῖς ὁ Χριστὸς, ὥστε ὡφελῆσαι αὐτούς, κἂν διὰ τοῦτο ἐψέγετο· οἱ γὰρ Φαρισαῖοι, θέλοντες ἀποστήσαι αὐτοῦ τοὺς μαθητάς, διέβαλλον τὴν μετὰ τῶν τελωνῶν συνεστίαν.

« Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀκούσας, εἶπεν αὐτοῖς· Οὐ χρειαίον ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Πορευθέντες δὲ μάθετε τί ἐστὶ τό· Ἐλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν. Οὐ γὰρ ἤλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. » Οὐκ ἤλθον, φησὶ, νῦν ὡς κριτῆς, ἀλλ' ὡς ἰατρός, ὅθεν καὶ δυσωδίας ἀνέχομαι. Ἐλέγχει δὲ αὐτοὺς καὶ ὡς ἀμαθεῖς, λέγων Πορευθέντες μάθετε, τουτέστιν, ἐπὶ μέχρι τοῦ νῦν οὐκ ἐμάθετε, κἂν ἀπὸ τοῦ νῦν ἀπέλθετε καὶ μάθετε, ὅτι τὸν εἰς τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἔλεον προτιμῶ τῶν θυσιῶν ὁ θεός. Τὸ δὲ, Οὐκ ἤλθον καλέσαι δικαίους, εἰρωνευόμενος λέγει, τουτέστιν ὑμᾶς τοὺς δικαιοῦντας ταυτοῦς, ἐπεὶ οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ δικαίος. Ἠλθον οὖν καλέσαι ἁμαρτωλοὺς, οὐκ ἵνα μείνωσιν ἁμαρτωλοὶ, ἀλλ' ἵνα μετανοήσωσι.

« Τότε προσέρχονται αὐτῷ οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου, λέγοντες· Διατί ἡμεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι νηστεύομεν πολλά, οἱ δὲ μαθηταὶ σου οὐ νηστεύουσιν; » Οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου, φθονοῦντες· τῇ δόξῃ τοῦ Χριστοῦ, ἐγκαλοῦσιν αὐτῷ μὴ νηστεύοντι· διηγοροῦντο γὰρ Ἰωάννου, πῶς ἀνευ ἀσκήσεως τὰ πάθη νικᾷ, ὅπερ Ἰωάννου· οὐκ ἔρχουσαν· ἠγνόουν γὰρ ὅτι Ἰωάννου μὲν ἀνθρωπῶς ψιλῶς, καὶ ἐξ ἀρετῆς δίκαιος· Χριστὸς δὲ, αὐτοαρετῆ, ὡς Θεός.

« Εἶπαν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Μὴ δύναται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος πενθεῖν, ἐφ' ὅσον μετ' αὐτῶν ἐστὶν ὁ νυμφίος; » Ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε νηστεύουσιν. » Χαρίζεσθαι, φησὶν, ὁ παρῶν καιρὸς, ἕως οὗ μετὰ τῶν μαθητῶν εἰμι. Νυμφίον γὰρ ταυτὸν ὀνομάζει, ὡς ἀρμοζόμενον ἐκ τῶν τῆν νέαν συναγωγῆν, ἀποθανούσης τῆς παλαιᾶς· υἱοὺς δὲ νυμφῶνος, τοὺς ἀποστόλους. « Ἔσται οὖν καιρὸς, φησὶν, ὅτε, ἐμοῦ παθόντος καὶ ἀναληφθέντος, νηστεύουσιν ἐν λιμῷ καὶ δίψῃ διωκόμενοι. Τὸ ἀτελεῖς δὲ τῶν μαθητῶν δεικνύον, ἐπάγει·

« Οὐδὲις δὲ ἐπιβάλλει ἐπιβλημα βράκου ἀγράφου ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ, αἶρει γὰρ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἱματίου, καὶ χεῖρον σχίσμα γίνεται. Οὐδὲ βάλουσιν οἶνον νέον εἰς ἀσκοῦς παλαιούς· εἰ δὲ μήγε, ρήγνυνται οἱ ἀσκοί, καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀτίλλονται· ἀλλὰ βάλουσιν οἶνον νέον εἰς ἀσκοῦς καινοῦς, καὶ ἀμφότερα συντηροῦνται. » Οὕτως, φησὶν, οἱ μαθηταὶ γεγονάσιν ἰσχυροί, ἀλλὰ συγκαταβάσεως δύνανται· καὶ οὐ χρὴ βάρος αὐτοῖς ἐπιτιθέσθαι ἐπιταγμάτων. Ταῦτα δὲ εἶπε, διδάσκων καὶ τοὺς μαθητάς, ἵνα καὶ αὐτοὶ, ὅταν μαθητεύωσι τὴν οἰκουμένην, συγκαταβαίωσι. Βράκος οὖν ἀγναφον ἢ νηστεία, καὶ οἶνος νέος· ἱμάτιον δὲ παλαιὸν καὶ ἀσκό, ἢ ἀσθένεια τῶν μαθητῶν.

« Ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος αὐτοῖς, ἰδοὺ ἄρχων τις προσεκύνη αὐτῷ, λέγων· Ἡ θυγάτηρ μου ἄρτι τελευτήσεν, ἀλλὰ ἐλθὼν ἐπίθεσ τὴν χεῖρά σου ἐπ' αὐτήν, καὶ ζήσεται· καὶ ἐγερθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἠκολούθησεν αὐτῷ, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. » Φαίνεται πιστῶν ἔχων οὗτος, εἰ καὶ μὴ μεγάλην· παρακαλεῖ γὰρ τὸν Ἰησοῦν, οὐχὶ λόγῳ μόνῳ εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐλθεῖν, καὶ τὴν χεῖρά ἐπιθεῖναι. Τελευτημένηα δὲ λέγει τὴν θυγάτηρα, καίτοι τοῦ Λουκᾶ λέγοντος· ὡς οὕτως τελευτήσεν, ἢ ὡς στοχαζόμενος, διὰ τὸ ἐν ἐσχάταις ἀναπνοαῖς αὐτὴν ἀφεῖναι, ἢ ἀξάνων τὴν συμφορὰν, ὡς· εἰς εἶπον ἐκλύσαι τὸν Χριστόν.

« Καὶ ἰδοὺ γυνὴ αἰμορροῦσα δώδεκα ἔτη, προσελθούσα ὀπισθεν, ἤψατο τοῦ ἱματίου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ. Ἐλίγε γὰρ ἐν ἐκυστῇ· Ἐάν μόνον ἄψωμαι τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, σωθήσομαι. » Οὗ δὲ Ἰησοῦς· ἐπιστραφεὶς καὶ ἰδὼν αὐτήν, εἶπε· Θάρσει, θυγάτερ, ἢ πίστις σου σέσωκέ σε. Καὶ ἐκόπη ἡ γυνὴ ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκεῖνης. » Ἀκάθαρτος οὖσα διὰ τὸ πάθος, οὐ προσῆλθε φανερώς ἡ γυνὴ, εὐλαδομένη μήπως κλυθῇ· εἰ καὶ ἐνώμισε δὲ λαυθάνειν, πλὴν ἠπίεσιν ὑγιείας τυχεῖν, εἰ μόνον τοῦ ἄκρου τοῦ ἱματίου ἄψεται. Τοῦτο γὰρ,

VERS. 14. « Tunc accedunt ad eum discipuli Joannis, dicentes : Quare nos et Pharisei jejunamus frequenter, discipuli autem tui non jejunant? » Discipuli Joannis invident gloriæ Christi, et reprehendunt eum non jejunantem. Dubitabant enim fortasse quomodo vinceret absque corporis castigatione affectiones, id quod Joannes non potuit. Ignorabant enim quod Joannes homo esset purus, et virtute justus. Christus autem virtus ipsa, utpote Deus.

VERS. 15. « Dixit igitur illis Jesus : Num possunt filii thalami lugere quandiu cum eis est sponsus? Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt. » Præsens, inquit, tempus, tempus gaudii est, quandiu cum discipulis sum. Sponsus enim seipsum vocat, quod cooptet sibi novam congregationem, mortua veteri, hoc est, synagoga. Filios autem thalami, apostolos vocat. Tempus erit, inquit, jejunii, cum ego passus fuero, et assumptus in cælum. Jejunabunt fame et siti, persecutionem patientes. Ostendit autem quam imperfecti sint discipuli, et dicit :

VERS. 16, 17. « Nullus autem immittit supplementum illius a vestimento, sed rumpitur lit ruptura. Neque mittunt vinum novum in utres veteres : alioqui rumpuntur utres, et vinum effunditur, et utres pereunt : sed mittunt vinum novum in utres novos, et utraque simul servantur. » Nondum, inquit, facti sunt discipuli fortes, sed opus habent indulgentia, neque gravius moles illis imponenda mandatorum. Hæc autem dicebat, docens et discipulos, ut et ipsi docturi orbem, indulgentes sint. Pannus enim rudis jejunium est, et vinum novum : vestis autem vetus et utres, infirmitas discipulorum.

VERS. 18, 19. « Cum hæc illis loqueretur, ecco princeps quidam accessit et adoravit eum dicens : Filia mea modo defuncta est ; sed veni, et pone manum tuam super eam, et vivet. Surgensque Jesus accessit eum et discipuli ejus. » Videtur ille fidem habere, quamvis non magnam. Obsecrat enim Jesum, non ut solum verbum dicat, sed et ut veniat, et manum imponat. Defunctam autem esse dicit filiam, quamvis apud Lucam dicatur nondum defuncta, dicit autem velut conjectans, eo quod reliquerat eam jam extremum exhalantem spiritum, vel ut augens calamitatem, quo ad misericordiam provocaret Christum.

VERS. 20-22. « Et ecce mulier quæ sanguinis profluvio laboraverat annis duodecim, accessit a tergo, et tetigit umbriam vestimenti ejus; dicebat enim intra semetipsam : Si tantum tetigero vestem ejus, salva ero. Jesus autem conversus, ut vidit illam, dixit : Confide, filia, fides tua salvam te fecit. Et salva facta fuit mulier ex hora illa. » Mulier hæc quoniam ob morbum immunda erat, non accessit manifeste, verita ne forte quo pacto prohiberetur. Quamvis autem putabat se posse latere,

vit, ostendit se Deum. Arguit igitur eos ferme sic dicens : Vos quidem putatis me blasphemum, eo quod pollicear me remittere peccata, id quod magnum quidem est ; videtur autem vobis quod ego per hoc effugium quarum ut non reprehendar. Ego igitur et ex corporis cura fidem vobis facio quod animas sanem : Per rem minorem quidem, sed quæ difficilior videatur, confirmans et peccatorum remissionem, quæ magna quidem est, sed facilior vobis videtur, eo quod minus appareat.

VERS. 6-8. « Ut autem scitis quod potestatem habeat Filius hominis super terram remittere peccata, tunc dicit paralytico, Surge : et tolle lectum tuum, et vade in domum tuam. Surrexitque ille et abiit in domum suam. Et cum vidissent turbæ, admiratæ sunt et glorificaverunt Deum, qui dedit hominibus potestatem talem. » Injuxit ei ut lectum gestaret, ut ne phantasia videatur, et ut turbæ simul, quæ maximam quidem omnium, purum tamen hominem putabant, miraculum intuerentur.

VERS. 9. « Et præteriens Jesus illinc, vidit hominem sedentem in telonio, qui Matthæus dicebatur : et dicit illi, Sequere me. Et surgens secutus est eum. » Non cum Petro et Joanne hunc vocavit, sed quando vidit obtemperaturum. Sic et Paulum vocavit postea suo tempore. Admirare autem evangelistam, quomodo vitam suam invulgat, quamvis alii nomen ejus occularunt, eum appellantes Levi. Dei autem opus fuit, solo verbo eum converti.

VERS. 10, 11. « Et factum est illo recumbente in domo, ecce multi publicani et peccatores venerunt, et recubuerunt cum Jesu et discipulis ejus. Et cum vidissent Pharisei, dixerunt discipulis ejus : Cur cum publicanis et peccatoribus sumit cibum præceptor vester? » Gaudens Matthæus quod ad se divertisset Jesus, publicanos alios vocavit. Christus autem simul vescebatur cum eis, ut eis prodesset tametsi propter hoc male audiret. Pharisei enim, volentes discipulos ab eo avellere, accusabant publicanorum convivium.

VERS. 12, 13. « Jesus, ubi audivit, dixit illis : Non opus habent ii qui valent, medico, sed male habentes. Ite autem, et discite quid sit. Misericordiam volo, et non sacrificium. Non enim veni vocare justos, sed peccatores ad penitentiam. » Non veni, inquit, nunc tanquam iudex, sed ut medicus : unde et fœtorem fero. Arguit autem illos ut imperitos, dicens, Ite, et discite, hoc est, quia hæcenus non didicistis, vel saltem nunc ite et discite, quod Deus plura facit misericordiam in peccatores, quam sacrificium. Quod autem dicit, Non veni vocare justos, per ironiam dicit, hoc est, vos, qui justificatis vosmetipsos : quia nullus hominum erat justus. Venit igitur vocare peccatores, non ut maneat peccatores, sed ut resipiscant.

(a) Edit. Lut. Videant miraculum, maximum quidem omnium existimabant, purum tamen hominem.

Α δείχνουσιν αὐτὸν θεόν. Ἐλέγχει γοῦν αὐτοὺς λέγων τοιαῦτα· Ὑμεῖς μὲν νομίζετε με βλάσφημον, ὡς ὑποσχόμενον ἀφίναί ἁμαρτίας, ὑπερ μέγα μὲν ἔστι· δοκιάζετε δὲ με εἰς τοῦτο καταφεύγειν ὡς ἂν μὴ ἀλεγχθῶ. Ἐγὼ δὲ ἐκ τῆς τοῦ σώματος θεραπείας πιστώσομαι καὶ τὴν τῆς ψυχῆς, διὰ τοῦ ἐλάττωτος μὲν, δυσκολωτέρου δὲ δοκούντος, βεβαιῶν καὶ τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἀφεσιν, ἧτις μεγάλη μὲν, ἐδυσκολωτέρα δὲ ὑμῖν δοκαί διὰ τὸ ἀφανὴς εἶναι.

« Ἴνα δὲ εἰδῆτε, οὗ ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφίναί ἁμαρτίας, τότε λέγει τῷ παραλυτικῷ· Ἐγερθεὶς, ἄρῶν σου τὴν κλίνην, καὶ ὑπάγε εἰς τὸν οἶκόν σου. Καὶ ἐγερθεὶς, ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Ἰδόντες δὲ οἱ ὄχλοι ἐθαύμασαν, καὶ ἐβόησαν τὸν θεὸν τὸν δόντα ἐξουσίαν τοιαύτην τοῖς ἀνθρώποις. » Προσέταξεν αὐτῷ τὴν κλίνην βαστάσαι. Ἴνα μὴ φανείασι δόξῃ, καὶ ἕνα ἵνα ἴδωσιν οἱ ὄχλοι τὸ σημεῖον, οὗ ὡς ψιλὸν μὲν ἀνθρώπων ἐνόμιζαν αὐτὸν, κρείττονα μὲντοι πέντων.

« Καὶ παράγων ὁ Ἰησοῦς ἐκείθεν, εἶδεν ἀνθρώπον κισθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον, Ματθαῖον λεγόμενον, καὶ λέγει αὐτῷ· Ἀκολουθεῖ μοι. Καὶ ἀναστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ. » Οὐ μετὰ Πέτρου καὶ Ἰωάννου τοῦτον ἐκάλεσεν, ἀλλ' ὅτε ἤδει πιστωσόμενον. Οὕτω γὰρ καὶ Παῦλον ἐκάλεσεν ὑστερον ὅτε καιρὸς ἦν. Θαύμασον δὲ τὸν εὐαγγελιστὴν, πῶς ἐκπομπεῖ τὸν αὐτοῦ βίον, καίτοι οἱ ἄλλοι ἐκρυψαν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἄσπι προσαγορεύσαντες αὐτὸν· Θεοῦ δὲ ἔργον, τῷ λόγῳ μόνῳ μεταστρέψαι αὐτόν.

« Καὶ ἰγνάντο αὐτοῦ ἀνακισμένοι ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ ἰδοὺ πολλοὶ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ, ἐλθόντες ; συνανέκιντο τῷ Ἰησοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· καὶ ἰδόντες οἱ Φαρισαῖοι, εἶπον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Διατί μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίει ὁ διδάσκαλος ὑμῶν ; » Εὐφραίνόμενος ὁ Ματθαῖος τῇ τῷ Χριστοῦ ὑποδοχῇ, τοὺς τελῶνας ἐκάλεσε, συνεστίαται δὲ αὐτοῖς ὁ Χριστὸς, ὥστε ὠρῆσαι αὐτοὺς, κἀν διὰ τοῦτο ἐψέγετο· οἱ γὰρ Φαρισαῖοι, θέλοντες ἀποστῆσαι αὐτοῦ τοὺς μαθητάς, διέβαλλον τὴν μετὰ τῶν τελωνῶν συνεστιάσιν.

« Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀκούσας, εἶπεν αὐτοῖς· Οὐ χρειαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Πορευθέντες δὲ μάθετε τί ἔστι τό· Ἐλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν. Οὐ γὰρ ἤλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. » Οὐκ ἤλθον, φησὶ, νῦν ὡς κριτῆς, ἀλλ' ὡς ἰατρός, ὅθεν καὶ δυσωδίως ἀνέχομαι. Ἐλέγχει δὲ αὐτοῖς· καὶ ὡς ἀμαθεῖς, λέγων Πορευθέντες μάθετε, τουτέστιν, ἐπὶ μέχρι τοῦ νῦν οὐκ ἐμάθετε, κἀν ἀπὸ τοῦ νῦν ἀπέλθετε καὶ μάθετε, ὅτι τὸν εἰς τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἔλεον προτιμᾷ τῶν θυσιῶν ὁ θεός. Τὸ δὲ, Οὐκ ἤλθον καλέσαι δικαίους, εἰρωνευόμενος λέγει, τουτέστιν ὑμᾶς τοὺς δικαιοῦντας αὐτοὺς, ἐπὶ οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων ἔστι δικαίος. Ἦλθον οὖν καλέσαι ἁμαρτωλοὺς, οὐκ ἵνα μείνωσιν ἁμαρτωλοὶ, ἀλλ' ἵνα μετανοήσωσι.

« Τότε προσέρχονται αὐτῷ οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου, λέγοντες· Διατί ἡμεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι νηστεύομεν πολλά, οἱ δὲ μαθηταὶ σου οὐ νηστεύουσιν; » Οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου, φθονοῦντες· τῇ δόξῃ τοῦ Χριστοῦ, ἐγκαλοῦσιν αὐτῷ μὴ νηστεύοντι· διηποροῦντο γὰρ ἰσως, πῶς ἄνευ ἀσκήσεως τὰ πάθη νικᾷ, ὅπερ Ἰωάννης· οὐκ ἴσχυσεν· ἠγνούον γὰρ ὅτι Ἰωάννης μὲν ἄνθρωπος ψιλῆς, καὶ ἐξ ἀρετῆς δίκαιος· Χριστὸς δὲ, αὐτοαρετῆ, ὡς Θεός.

« Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Μὴ δύναται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος πενθεῖν, ἐφ' ὅσον μετ' αὐτῶν ἐστιν ὁ νυμφίος; Ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε νηστεύουσιν. » Χαράς, φησὶν, ὁ παρῶν καιρὸς, ἕως οὗ μετὰ τῶν μαθητῶν εἰμι. Νυμφίον γὰρ ἐαυτὸν ὀνομάζει, ὡς ἀρροζόμενον ἐκ τῶν τῆν νέαν συναγωγῆν, ἀποθανούσης τῆς παλαιᾶς· υἱοὺς δὲ νυμφῶνος, τοὺς ἀποστόλους. Ἔσται οὖν καιρὸς, φησὶν, ὅτε, ἐμοῦ παθόντος καὶ ἀναληφθέντος, νηστεύουσιν ἐν λιμῷ καὶ δίψῃ διωκόμενοι. Τὸ ἀτελεῖς δὲ τῶν μαθητῶν δεικνύων, ἐπάγει·

« Οὐδεὶς δὲ ἐπιβάλλει ἐπίδημα βάρους ἀγνάφου ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ, αἶρει γὰρ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἱματίου, καὶ χειρὸν σχίσμα γίνεται. Οὐδὲ βάλουσιν οἶνον νέον εἰς ἀσκούς παλαιούς· εἰ δὲ μήγε, βήγγυνται οἱ ἀσκοί, καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπόλλυνται· ἀλλὰ βάλουσιν οἶνον νέον εἰς ἀσκούς καινοὺς, καὶ ἀμφότερα συντηροῦνται. » Οὐπω, φησὶν, οἱ μαθηταὶ γεγόνασιν ἰσχυροί, ἀλλὰ συγκαταβάσεως δύνανται· καὶ οὐ χρὴ βάρος αὐτοῖς ἐπιτιθέναι ἐπιταγμάτων. Ταῦτα δὲ εἶπε, διδάσκων καὶ τοὺς μαθητάς, ἵνα καὶ αὐτοί, ὅταν μαθητεύωσι τὴν οἰκουμένην, συγκαταβαίνωσι. Ῥάκος οὖν ἀγναφὸν ἢ νηστεία, καὶ οἶνος νέος· ἱμάτιον δὲ παλαιὸν καὶ ἀσκοί, ἢ ἀσθένεια τῶν μαθητῶν.

« Ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος αὐτοῖς, ἰδοὺ ἄρχων τις προσεκύνη αὐτῷ, λέγων· Ἡ θυγάτηρ μου ἄρτι ἐτελεύτησεν, ἀλλὰ ἐλθὼν ἐπίθεος τὴν χειρὰ σου ἐπ' αὐτήν, καὶ ζήσεται· καὶ ἐγερθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἠκολούθησεν αὐτῷ, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. » Φαίνεται πίστιν ἔχων οὗτος, εἰ καὶ μὴ μεγάλην· παρακαλεῖ γὰρ τὸν Ἰησοῦν, οὐχὶ λόγῳ μόνῳ εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐλθεῖν, καὶ τὴν χεῖρα ἐπιθεῖναι. Τετελευτηκῆναι δὲ λέγει τὴν θυγατέρα, καίτοι τοῦ Λουκᾶ λέγοντος· ὡς οὐπω τετελεύτησεν, ἢ ὡς στοχαζόμενος, διὰ τὸ ἐν ἰσχύαις ἀναπνοαῖς αὐτὴν ἀφαιναί, ἢ αὐξάνων τὴν συμφορὰν, ὡς εἰς ἔλεον ἐλκύσαι τὸν Χριστόν.

« Καὶ ἰδοὺ γυνὴ αἰμοβρόουσα δώδεκα ἔτη, προσελθούσα ὀπισθεν, ἤψατο τοῦ ἰσχυρίου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ. Ἐλεγε γὰρ ἐν ἑαυτῇ· Ἐάν μόνον ὄψωμαι τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, σωθήσομαι. Ὁ δὲ Ἰησοῦς· ὀπιστραφεὶς καὶ ἰδὼν αὐτήν, εἶπε· Θάρσει, θυγάτηρ, ἢ πίστις σου σέσωκέ σε. Καὶ ἐσώθη ἡ γυνὴ ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης. » Ἀκάθαρτος οὗσα διὰ τὸ πάθος, οὗ προσήλθε φανερώς ἡ γυνὴ, εὐλαβουμένη μήπως κωλυθῇ· εἰ καὶ ἐνόμισε δὲ λαυθάνειν, πλην ἠλπισέν ὕψις τυχεῖν, εἰ μόνον τοῦ ἄκρου τοῦ ἱματίου ἄψεται. Τοῦτο γὰρ,

VERS. 14. « Tunc accedunt ad eum discipuli Joannis, dicentes : Quare nos et Pharisei jejunamus frequenter, discipuli autem tui non jejunant? » Discipuli Joannis invident gloriæ Christi, et reprehendunt eum non jejunantem. Dubitabant enim forsasse quomodo vinceret absque corporis castigatione affectiones, id quod Joannes non potuit. Ignorabant enim quod Joannes homo esset purus, et virtute justus. Christus autem virtus ipsa, utpote Deus.

VERS. 15. « Dixit igitur illis Jesus : Num possunt filii thalami lugere quandiu cum eis est sponsus? Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt. » Præsens, inquit, tempus, tempus gaudii est, quandiu cum discipulis sum. Sponsuum enim seipsum vocat, quod cooptet sibi novam congregationem, mortua veteri, hoc est, synagoga. Filios autem thalami, apostolos vocat. Tempus erit, inquit, jejunii, cum ego passus fuero, et assumptus in cœlum. Jejunabunt fame et siti, persecutionem patientes. Ostendit autem quam imperfecti sint discipuli, et dicit :

VERS. 16, 17. « Nullus autem immittit assumptum panni rudis in veste veteri : tollit enim supplementum illius a vestimento, et ruptura. Neque mittunt vinum novum in utres veteres : alioqui rumpuntur utres, et vinum effunditur, et utres pereunt : sed mittunt vinum novum in utres novos, et utraque simul servantur. » Nondum, inquit, facti sunt discipuli fortes, sed opus habent indulgentia, neque gravius moles illis imponenda mandatorum. Hæc autem dicebat, docens et discipulos, ut et ipsi docturi orbem, indulgentes sint. Pannus enim rudis jejunium est, et vinum novum : vestis autem vetus et utres, infirmitas discipulorum.

VERS. 18, 19. « Cum hæc illis loqueretur, ecce princeps quidam accessit et adoravit eum dicens : Filia mea modo defuncta est ; sed veni, et pono manum tuam super eam, et vivet. Surgensque Jesus accessit ad eum et discipuli ejus. » Videtur ille fidem habere, quamvis non magnam. Obsecrat enim Jesum, non ut solum verbum dicat, sed et ut veniat, et manum imponat. Defunctam autem esse dicit filiam, quamvis apud Lucam dicatur nondum defuncta, dicit autem velut conjectans, eo quod reliquerat eam jam extremum exhalantem spiritum, vel ut augens calamitatem, quo ad misericordiam provocaret Christum.

VERS. 20-22. « Et ecce mulier quæ sanguinis profluvio laboraverat annis duodecim, accessit a tergo, et tetigit umbriam vestimenti ejus ; dicebat enim intra semetipsam : Si tantum tetigero vestem ejus, salva ero. Jesus autem conversus, ut vidit illam, dixit : Confide, filia, fides tua salvam te fecit. Et salva facta fuit mulier ex hora illa. » Mulier hæc quoniam ob morbum immunda erat, non accessit manifeste, verita ne forte quo pacto prohiberetur. Quamvis autem putabat se posse latere,

verumtamen speravit se sanitatem assecuturam, si tantum summam ejus vestem contingeret, quæ per Ambriam significatur. At Salvator prodit eam, non ut amans gloriæ, sed ut fidem illius ad nostram utilitatem declararet, et ut in fide roboraretur etiam archisynagogus. Confide autem dicit ei, eo quod timida erat, quia furtim donum acceperat. Et filiam vocat, ut fidem. Ostendit item quod nisi habuisset fidem, nequiquam recepisset beneficium, quamvis sanctas contigisset vestes. Dicunt autem quod statuum Sorvatoris fecerit, ad cujus pedes nascebantur herba quæ profusio sanguinis laborantibus medeatur, quam Juliani temporibus lupi contriverunt.

VERS. 23, 24. « Et cum venisset Jesus in domum principis, et vidisset tibicines et turbam tumultuantem, dicit illis : Secedite, non enim mortua est adolescentula, sed dormit. Et deridebant illum. » Quoniam nondum nupta erat, desolebant eam nuptialibus tibiis, secundum legem hoc facientes. Dormire autem dicit illam, eo quod apud se mors somnus esset : valebat enim facile suscitare. Ceterum quod deriserunt eum, ne mireris : nam testimonium amplius dant miraculo, quod vero mortuam suscitavit. Ne quis enim diceret quod in excessu quodam esset, idcirco in confesso erat apud omnes ejus irors.

VERS. 25, 26. « Ubi autem ejecta est turba, ingressus est, et tenuit manum illius : et surrexit adolescentula. Et emanavit fama illa in totam terram illam. » Ubi turba est et tumultuatio, non operatur miracula Jesus. Tenet autem manum, virtutem illi dans. Et tu, si mortuus fueris peccatis, tunc surges quando apprehendet manum tuam, ita ut opereris ejecta turba, et tumultuatione sedata.

VERS. 27. « Et cum discessisset illinc Jesus, secuti sunt illum duo cæci, clamantes et dicentes, Miserere nostri, Fili David. » Cæci ut Deo dicebant, Miserere : ut homini autem dicebant, Fili David. Celebrare enim erat apud Judæos, Messiam e semine David venturum.

VERS. 28. « At cum venisset in ædes, adierunt illum cæci. Et dicit illis Jesus : Creditis quod possum hoc facere ? dicunt illi : Etiam, Domine. » Trahit secum cæcos usque in domum, ut monstret solidam illorum fidem, et condemnet Judæos. Interrogat autem eos an credant, ostendens fidem omnia perficere.

VERS. 29, 30. « Tunc tetigit oculos illorum, dicens : Secundum vestram fidem fiat vobis. Et aperti sunt illorum oculi. » In domo seorsim curat, ut vitetur inanis gloria. Per omnia enim docet modestiam et humilitatem mentis.

VERS. 30, 31. « Et interminatus est illis Jesus, dicens : Videte ne quis sciat. Illi autem ut egressi sunt, diffamaverunt illum in tota terra illa. » Vides quomodo fastum sugerit ? Illi vero non ut inobedientes, sed ut grati, divulgaverunt. Quamvis autem alicubi dicere videtur, Abi, et narra gloriam Dei,

τὸ κράσπιδον· ἀλλ' ὁ Σωτὴρ φανεροὶ αὐτὴν· οὐχ ὡς δόξης ἐρῶν, ἀλλ' ἵνα τὴν πίστιν αὐτῆς δεῖξῃ πρὸς ὠφέλειαν ἡμῶν, καὶ ἵνα πιστωθῇ καὶ ὁ ἀρχισυνάγωγος. Θάρσει δὲ, λέγει αὐτῇ, διότι ἐφοβήθη ὡς κλέψασα τὴν δωρεάν, καὶ θυγατέρα δὲ καλεῖ, ὡς πιστήν. Δείκνυσι δὲ ὅτι, ἐάν μὴ πίστιν προσήγαγεν, οὐκ ἂν ἔλαβε τὴν χάριν, κἂν τὰ ἱμάτια θύγα ἦσαν. Λέγουσι δὲ ὡς ἀνδριάντα αὐτὴ τοῦ Σωτῆρος εἰργάσατο, ὅν παρὰ τοὺς πόδας ἐφύετο βοτάνη ταῖς αἰμοφόρουσας βοῆθούσα, ὃν ἐν τοῖς Ἰουλιανοῦ χρόνοις οἱ ἀσεβεῖς συνέτριψαν.

« Καὶ ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀρχοντος, καὶ ἰδὼν τοὺς αὐλητὰς, καὶ τὸν ὄχλον θορυβοῦμενον, λέγει αὐτοῖς· Ἀναχωρεῖτε, οὐ γὰρ ἀπέθανε τὸ κοράσιον, ἀλλὰ καθεύδει. Καὶ καταγέλων αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ ἀγαμος ἦν, μετὰ τῶν γαμικῶν αὐτὴν ἐθρήνουσιν, παρὰ τὸν νόμον τοῦτο ποιοῦντες· καθεύδειν δὲ λέγει αὐτὴν, διότι παρ' αὐτῷ ὁ θάνατος ὕπνος ἦν, δυναμὴν εὐκόλως ἀναστῆσαι. Εἰ δὲ καταγέλων αὐτοῦ, μὴ θαυμάσης· μαρτυροῦσι γὰρ μᾶλλον τῷ θαύματι, ὡς νεκρὰν τῷ ὄντι ἀναστήσαντος· ἵνα γὰρ μή τις λέγῃ ὅτι κάτοχος ἐγένετο, διὰ τοῦτο ὠμολογήθη παρὰ πάντων ἀποθανεῖν.

« Ὅτι δὲ ἐξεβλήθη ὁ ὄχλος, εἰσελθὼν ἐκράτησε τῆς χειρὸς αὐτῆς, καὶ ἠγέρθη τὸ κοράσιον, καὶ ἐξηλάθεν ἡ φῆμη αὐτὴ εἰς ὅλην τὴν γῆν ἐκείνην. » Ἐνθα ὄχλος καὶ περισπασμὸς, οὐ θαυματουργεῖ ὁ Ἰησοῦς. Κρατεῖ δὲ τῆς χειρὸς, ἐντειθεὶς δύναμιν· καὶ εὐ δὲ, ἐάν νεκρωθῆς ταῖς ἀμαρτίαις, τότε ἀνάστασις διακρατήσῃ σου τῆς χειρὸς τῆς πρακτικῆς, τὸν ὄχλον καὶ τὸν περισπασμὸν ἐκβαλὼν.

« Καὶ παράγοντι ἐκεῖθεν τῷ Ἰησοῦ, ἠκολούθησαν αὐτῷ δύο τυφλοὶ, κράζοντες καὶ λέγοντες· Ἐλέησον ἡμᾶς, Υἱὲ Δαυὶδ. » Οἱ τυφλοὶ ὡς μὲν Θεῷ εἶπον τὸ, Ἐλέησον ὡς δὲ ἀνθρώπῳ τὸ, Υἱὲ Δαυὶδ. Ἐδουλλασθε γὰρ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ὡς ὁ Μεσσίας ἐκ σπέρματος Δαυὶδ ἐλεύσεται.

« Ἐλθόντι δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, προσήλθον αὐτῷ οἱ τυφλοὶ. Καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Πιστεύετε ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι; Λέγουσιν αὐτῷ· Ναί, Κύριε. » Παρέλκει τοὺς τυφλοὺς ἄχρι καὶ τῆς οἰκίας, ἵνα δεῖξῃ τὴν ἐπίμονον αὐτῶν πίστιν, καὶ κατακρήνη τοὺς Ἰουδαίους. Ἐρωτᾷ δὲ αὐτοὺς εἰ πιστεύουσι, δεικνύς ὅτι πάντα ἡ πίστις κατορθοῖ.

« Τότε ἤψατο τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, λέγων· Κατὰ τὴν πίστιν ὁμῶν γενηθήτω ὑμῖν. Καὶ ἀνεψόχησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί. » Ἐν οἰκίᾳ θεραπεύει καὶ κατ' ὄψιν, διὰ τὸ ἀφιλόδοξον. Πανταχοῦ γὰρ ταπεινοφρονεῖν διδάσκει.

« Καὶ ἐνεθριμῆσατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, λέγων· Ὅρατε μηδεὶς γινώσκῆτω. Οἱ δὲ ἐξεληθόντες διεφήμισαν αὐτὸν ἐν ὅλη τῇ γῇ ἐκείνῃ. » Ὅρατε τὸ ἀτυχεῖν; Ἐκεῖνοι δὲ, οὐχ ὡς ἀπειθοῦντες, ἀλλ' ὡς εὐχαριστοῦντες διεφήμισαν. Εἰ δὲ ἀλλαχοῦ φαίνεται, λέγων· Ἄπελθε, καὶ διηγοῦ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, οὐδὲν ἐναν-

τιόν· θέλει γάρ περὶ αὐτοῦ μὲν μῆδὲν λέγειν, δι-
ηγείσθαι δὲ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ.

« Αὐτῶν δὲ ἐξερχομένων, ἰδοὺ προσήνεγκαν αὐτῷ
ἄνθρωπον κωφὸν δαιμονιζόμενον. Καὶ ἐκβληθέντος
τοῦ δαιμονίου, ἐλάλησεν ὁ κωφός. » Θύ φυσικὸν ἦν
τὸ πάθος, ἀλλὰ τοῦ θαύματος· διὸ καὶ ἕτεροι προ-
σέγγουσι αὐτόν. Οὐ γὰρ δι' αὐτοῦ παρακαλέσαι ἠδύ-
νετο, τοῦ δαιμονίου θήσαντος τὴν γλῶσσαν. Ὅθεν
οὐδὲ ἀπειτεῖ πιστίν, ἀλλ' εὐθέως ἰστάει, ἐκβαλὼν τὸν
δαίμονα, τὸν τὴν λαλίαν κωλύοντα. « Καὶ θαύμασαν
οἱ ὄχλοι, λέγοντες οὐκ οὐδέποτε ἐφάνη οὕτως ἐν τῷ
Ἰσραὴλ. » Θαύμασας ὁ ὄχλος, καὶ προφητῶν καὶ
πατριαρχῶν ὑπερίθησι τὸν Χριστόν. Μετ' ἐξουσίας
γὰρ ἐδερπέυσεν, καὶ οὐχ ὡς ἐκεῖνοι, εὐχόμενοι. Ἰδω-
μεν δὲ καὶ τοὺς Φαρισαίους τί φαθῶν.

« Οἱ δὲ Φαρισαῖοι εἶπον· ἐν τῷ ἔρχοντι τῶν δαι-
μονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. » Ἄκρας μωρίας οἱ
λόγοι. Οὐδεὶς γὰρ δαίμων ἐκβάλλει δαίμονα. Ἔστω
δὲ οὐκ οὐδέποτε ἐξέβαλεν, ὡς τῷ ἔρχοντι τῶν
δαίμονων ἐουλεύων, ἦτοι μαγεύων· τὰς νόσους δὲ
καὶ τὰ ἑμάρτηματα, πῶς ἔλυε, καὶ βασιλείαν ἐκή-
ρυττεν; ὁ γὰρ δαίμων, τὸναντίον μᾶλλον, καὶ νό-
σους ἐπιφέρει, καὶ Θεοῦ ἀπειτεῖ.

« Καὶ περιήγεν ὁ Ἰησοῦς τὰς πόλεις πάσας καὶ τὰς
κώμας, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, καὶ
κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θερα-
πεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ
λαῷ. » Φιλάνθρωπος ὢν, οὐκ ἀναμένει αὐτοὺς πρὸς
ἐκείνον ἐλθεῖν, ἀλλ' αὐτοὺς περιέρχεται, ἵνα μὴ ἔχωσιν
ἀπολογίαν ὡς οὐδεὶς ἡμᾶς ἐδίδασκεν. Ἔργῳ δὲ καὶ
λόγῳ ἔλακε αὐτοὺς, διδάσκων καὶ θαυματουργῶν.

« Ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους ἐσπλαγγίσθη περὶ αὐτῶν,
ὅτι ἦσαν ἐκλελυμένοι καὶ ἐρήμιμοι ὡσεὶ πρόβατα
μὴ ἔχοντα ποιμένα. » Οὐκ ἔχον ποιμένα, ἐπεὶ οἱ
ἔρχοντες αὐτῶν οὐ μόνον οὐκ ἐκώρθουν, ἀλλὰ δὴ καὶ
ἐθάκτεον· ἀληθοῦς δὲ ποιμένος ἐστὶ τὸ σπλαγγί-
ζεσθαι ἐπὶ τῷ ποιμένει.

« Τότε λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, Ὅ μὲν θερισμὸς
πολύς, οἱ δὲ ἔργαται ὀλίγοι· δεθήητε οὖν τοῦ Κυρίου
τοῦ θερισμοῦ, ὅπως ἐκβάλῃ ἔργατας εἰς τὸν θερισμὸν
αὐτοῦ. » Θερισμὸν ὀνομάζει τὸ πλήθος· τὸ χεῖρον τῆς
θεραπείας, ἔργατας δὲ τοὺς ἀφελόντας διδάσκειν, οἱ
οὐκ ἦσαν τότε ἐν τῷ Ἰσραὴλ. Κύριοι· δὲ τοῦ θερι-
σμοῦ, αὐτοὶ ὁ Χριστὸς, ὡς προφητῶν καὶ ἀποστόλων
Κύριος· δὴλον δὲ τοῦτο ἀπὸ τοῦ προχειρίσασθαι
τοὺς δώδεκα χωρὶς τοῦ αἰτῆσαι τὸν Θεόν. Ἄκουε
γὰρ·

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων διατάγης.

« Καὶ προσκαλεσάμενος τοῖς· δώδεκα μαθηταῖς αὐ-
τοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων ἀκα-
θάρτων, ὥστε αὐτὰ ἐκβάλλειν, καὶ θεραπεύειν πᾶσαν
νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν. » Δώδεκα μὲν μαθητὰς·
ἐκλέγεται, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν δώδεκα φυλῶν·
ἐνάμαρτον δὲ τοῖς προσβεβηκόσι, καίτοι γε ὀλίγοι· εὐ-
σιν ἀπέσταλκεν· ὀλίγοι γὰρ οἱ δὲ τῆς στενῆς ὁδοῦ·

ΠΑΤΡΟΛ. GR. CXXIII.

A non est hunc contrarium : vult enim eos de seipso
quidem nihil dicere, sed narrare gloriam Dei apud
alios.

Vers. 32. 33. « Cum autem illi egrederebantur,
ecce adduxerunt illi hominē mutū et dæmo-
niacū, et ejecto dæmonio, locutus est mutus. »
Non erat morbus naturalis, sed a dæmone immis-
sus : propterea et illi adducunt illum. Non enim
per seipsum orare poterat, quia dæmoni ejus lin-
guam vinxerat : unde neque fidem exigit, sed statim
curat, ejecto dæmone mutū loquī prolābente.
« Et admiratæ sunt turbæ, dicentes : Nunquā
apparuit sic Israel. » Admiratæ turbæ, Christum
et prophetas et patriarchis præposuerunt, nisi
potestate sua curabat, non sicut illi precantes. Videamus
autem et Phariseos quid dicant.

Vers. 34. « Pharisei autem dicebant : In principio
dæmoniorum eiecit dæmonia. » Summæ stultitiæ
sermone illi sunt, nullus enim dæmon eiecit dæ-
monem. Esto autem quod dæmones eiciat ut dæ-
monium principi serviens, aut magiam exerceas,
morbos igitur et peccata quomodo solvebat, et
regnum Dei prædicabat? nam dæmon contrariō
modo et morbos auget, et a Deo separat.

Vers. 35. « Et circumibat Jesus civitates omnes
ac vicus, docens in synagogis illorum, et prædicans
Evangelium regni, et sanans omnem morbum ac
46 omnem languorem in populo. » Quisquam mi-
sericorsus est, non expectat illos ad se venientes :
sed ipse circuit ne habeant excusationem quod nul-
lus nos docuerit. Opere autem et sermone trahit eos
docens, et miracula faciens.

Vers. 36. « Cum vidisset autem turbas, miseri-
cordiæ affectu motus est erga illos, quod essent
deslituti ac dispersi velut oves non habentes pasto-
rem. » Non habebant pastorem, eo quod principes
illorum non solum non corripuerunt, sed et pote-
bant. Veri enim pastoris est, erga gregem miseri-
cordia affici.

Vers. 37, 38. « Tunc dicit discipulis suis, Messis
quidem multa, operarii autem pauci : rogate igitur
Dominum messis, ut extradat operarios in messem
suam. » Messem vocat multitudinem que curatione
opus habebat, operarios autem eos, qui docere de-
bebant, quales tunc non erant in Israel. Dominus
autem messis ipse est Christus, Dominus aposto-
lorum et prophetarum. Manifestum æterni hoc ex
eo, quod ordinavit apostolos non petendo Deum.
Audi enim :

CAPUT X.

De ordine apostolorum.

Vers. 1. « Et accersitis duodecim discipulis suis,
dedit eis potestatem super spiritus immundos, ita
ut ipsos eijcerent, et sanarent quemvis morbum,
et quemvis languorem. » Duodecim discipulos eli-
git juxta numerum 12 tribuum, virtutemque illis
tradidit, quamvis pauci essent, ac emisit. Pauci
enim per angustam portam transeunt, dedit cuius

eis faciendi miracula virtutem, ut per miracula in admirationem adducerent, et magis obtemperantes doctrinæ habeant auditores.

Vras. 2. « Duodecim autem apostolorum nomina sunt hæc: Primus Simon qui dicitur Petrus, et Andreas frater ejus. » Enumerat autem apostolorum nomina, propter pseudoapostolos. Præponit autem Petrum (α) et Andream, quoniam et primum erant vocati. Deinde ponens filios Zebedæi, præponit Jacobum Joanni, non propter dignitatem, sed quis ita acciderat. Dicit igitur:

Vras. 3, 4. « Jacobus Zebedæi filius, et Joannes frater ejus, Philippus et Bartholomæus, Thomas et Matthæus publicanus, Jacobus Alphæi, et Lebbæus cognomento Thaddæus, Simon Cananæus, et Judas Iscariotes, qui et tradidit illum. » Vide humilitatem Matthæi, quomodo se post Thomam ordinavit. Ad Judam autem cum venisset, non dixit: Pollutus ille, inimicus ille Dei, sed Iscariotem illum a patria nominavit. Erat enim et alius Judas, qui et Lebbæus et Thaddæus dicebatur. Duo igitur Jacobi, nomen unus Zebedæi, alter Alphæi: et duo Judæ, Thaddæus unus, et alter proditor. Tres autem Simon, scilicet Petrus, et Cananæus, et proditor. Simon enim Judas Iscariotes 47 dicebatur.

Vras. 5-7. « Hos duodecim emisit Jesus, et præcepit eis, dicens: In viam gentium ne abieritis, et in civitatem Samaritanorum ne ingrediamini: sed ite potius ad oves perditas domus Israel. Proficiscentes autem prædicate, dicentes: Appropinquavit regnum cælorum. » Hos, quales? Piscatores, vulgares, publicanos. Primum autem eos misit ad Judæos, ne dicere queant: Quoniam ad gentiles missi fuerunt, idcirco nos Judæi jure non credidimus. Destituit igitur Judæos omni excusatione. Conjungit autem Samaritanos gentilibus, quoniam Babylonii erant, et in Judæa domicilium habebant, prophetasque non recipiebant, sed tantummodo quinque libros Moysis. Porro per regnum cælorum, futurorum intelligit fruitionem. Armât autem eos miraculis, dicens:

Vras. 7. « Infirmos sanate, leprosos mundate, demones ejicite. Gratis accepistis, gratis date. » Nihil tam decet doctorem, quam humilitas et divitiarum contemptus. Duo igitur hæc hoc loco docet, dicens: Gratis accepistis, ne superbirent, quod talia dona et haberent et darent. Gratis enim ei per gratiam talia accepistis, sed cum humilitate et divitiarum estote contemptores. Gratis enim, inquit, date. Et ut perfectius malorum omnium radix extirpetur, inquit:

Vras. 9, 10. « Non possideatis aurum, neque argentum, neque æs in zonis vestris, neque peram ad iter, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgaw: dignus enim est operarius suo cibo. » Magno stu-

(α) Videtur hic interesse Theophylacti primatum inter apostolos Petro concedere, cum vere dignita-

τες· δίδωσι δὲ αὐτοῖς τὸ θαυματουργεῖν, ὡς ἂν εἰς τῶν θαυμάτων καταλήσονται, πρὸς τὴν διδασκαλίαν παιθηνοῦς ἔχωσι τοὺς ἀπροαίτας.

« Τῶν δὲ δώδεκα ἀποστόλων τὰ ὀνόματα εἰσι ταῦτα: Πρῶτος Σίμων ὁ λεγόμενος Πέτρος, καὶ Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ. » Καταλείπει τὰ τῶν ἀποστόλων ὀνόματα, διὰ τοὺς ψευδοπροσώπων. Προτίθει δὲ Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν, διότι καὶ πρωτόκλητοι. Ἔπειτα τοὺς τοῦ Ζεβεδαιου· ἀνατάττει δὲ τὸν Ἰάκωβον τοῦ Ἰωάννου· οὐ γὰρ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἀλλ' ἀπλῶς κατὰ τὴν παρακλήσιν καταλείπει τοὺτους. Φησὶ γοῦν·

« Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ζεβεδαιου, καὶ Ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, Φίλιππος καὶ Βαρθολομαῖος, Θωμᾶς καὶ Ματθαῖος ὁ τελώνης, Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφαιου, καὶ Λεβθαῖος ὁ ἐπικληθεὶς Θαβθαῖος, Σίμων ὁ Κανανίτης, καὶ Ἰούδας Ἰσκαριώτης ὁ καὶ παραδοὺς αὐτόν. » Ἴδε ταπεινωσιν τοῦ Ματθαίου, πῶς ἐαυτὸν μετὰ τὸν Θωμᾶν ἔταξεν. Ἐπὶ δὲ τὸν Ἰούδαν ἰθῶν, οὐκ εἶπεν ὁ μαρτὸς, ὁ τοῦ Θεοῦ ἐχθρὸς, ἀλλ' Ἰσκαριώτην αὐτόν ἀπὸ τῆς πατρῆος ὠνόμασεν. Ἦν γὰρ καὶ ἕτερος Ἰούδας, ὁ καὶ Λεβθαῖος καὶ Θαβθαῖος. Δύο τοίνυν Ἰάκωβοι, ὁ τοῦ Ζεβεδαιου, καὶ ὁ τοῦ Ἀλφαιου, καὶ δύο Ἰούδοι, ὁ Θαβθαῖος, καὶ ὁ προσδότης. Καὶ τρεῖς Σίμωνες, ὁ Πέτρος, ὁ Κανανίτης, καὶ ὁ προσδότης. Σίμων γὰρ Ἰούδας Ἰσκαριώτης ἐλέγετο.

« Τούτους τοὺς δώδεκα ἐπέστειλεν ὁ Ἰησοῦς, παραγγεῖλαι αὐτοῖς, λέγων· Εἰς ὄδον ἐθνῶν μὴ ἀπέλθῃτε, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθῃτε· πορεύεσθε δὲ μάλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλῆσθα σκου Ἰσραὴλ. Πορευόμενοι δὲ κηρύσσετε, λέγοντες, ὅτι Ἠγγικαν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Τούτους ποῦς; Τὸς ἀλλεῖς, τοὺς ἰδιώτας, τοὺς τελῶνας. Προηγουμένως δὲ τοὺς Ἰουδαίους ἀποστέλλει αὐτοῖς, ἵνα μὴ ἔχωσι λέγειν ὅτι πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς ἀποστέλλῃσαν, καὶ διὰ τοῦτο ἡμεῖς οἱ Ἰουδαῖοι οὐκ ἐπιστάσαμεν. Ἀπροφασίστους οὖν τοὺς Ἰουδαίους ποιεῖ. Συνάπτει δὲ τοὺς Σαμαρείτας τοὺς ἐθνικοὺς, ἐπὶ Βαβυλώνιοι ὄντες κατέψκησαν τὴν Ἰουδαίαν, καὶ οὐδὲ τοὺς προφήτας ἐδέχοντο, ἀλλὰ μόνον τὰ πάντα τοῦ Μωσέως βιβλία· βασιλείαν δὲ οὐρανῶν, καὶ τὴν μέλλουσαν ἀπόλαυσιν νόει. Ὁπλίζει δὲ αὐτοὺς τοὺς θαύμασι, λέγων·

« Ἀσθενούντας θεραπεύετε, λεπροὺς καθαρίζετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε. Δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε. » Οὐδὲν οὕτως ἀρμόζει τῷ διδασκάλῳ, ὡς ταπεινωσῆς καὶ ἀκτημοσύνη. Τὰ δύο τοίνυν ταῦτα ἐναυθα δεῖκνυσι, Δωρεὰν ἐλάβετε, λέγειν· μὴ γὰρ ὀφηλοφρονεῖτε, ὡς τοιαῦτα ἀγαθὰ ἔχοντες καὶ διδόντες. Δωρεὰν γὰρ καὶ χάριτι ταῦτα ἔχετε, ἀλλὰ σὺν τῷ ταπεινοφρονεῖν, καὶ ἀφιλοχρήματοι γένεσθε. Δωρεὰν γὰρ, φησὶ, δότε. Τελειώτερον δὲ ἀνασπῶν τὴν βίβαν πάντων τῶν κερῶν, φησὶν·

« Μὴ κτήσησθε χρυσὸν, μηδὲ ἀργυρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν, μὴ πέραν εἰς ὄδον, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ῥάβδους ἕως γὰρ ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστιν. » Εἰς πλοῦτον

tem absolute non vocationem spectarent ubique evangelizæ.

ακρίθειαν αὐτοῦς γυμνάζει, διὰ τοῦτο ἀπρίστους αὐτοῦς παντελῶς ποιῶν καὶ ἀμερίμους, οὐδὲ βλάβους συγχωρεῖ ἔχειν. Τοῦτο γὰρ ἡ ἀκριθῆς ἀκτημοσύνη, ποιῶσα πιστεύεσθαι τὸν περὶ ἀκτημοσύνης διδάσκοντα. Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσι, Πῶθεν διατραφησόμεθα; φησὶν· « Ἄξιός ἐστι τῆς τροφῆς αὐτοῦ, » τούτῳστιν, ἐκ τῶν μαθητῶν τραφησόμεθα. Χρεωστοῦσι γὰρ τοῦτο ὑμῖν ὡς ἐργάταις. Τροφῆς δὲ εἶπεν, οὐ τροφῆς. Οὐ γὰρ δεῖ τροφῆν τοὺς διδασκάλους.

« Εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν ἢ κώμην εἰσέλθητε, ἐξετάσατε τίς ἐν αὐτῇ ἀξίός ἐστι, καὶ ἐκεῖ μένετε ἕως ἄν εἰσέλθητε. » Οὐκ εἰς πάντας κελεύει ἔρχεσθαι, ἵνα μὴ τοῖς ἀναξίοις μιγνύμενοι, διαβάλλωνται· ἐν γὰρ εἰς τοὺς ἀξίους μόνους ἔρχονται, πάντως καὶ διατραφήσονται. Κελεύει δὲ προσμένειν, καὶ μὴ οἰκίαν ἐξ οἰκίας ἀμειβεῖν, ἵνα μὴ ὡς γαστρίμαργοι ψίγωνται, καὶ δόξωσι τοὺς πρώτων δεξαμένους ὑβρίζειν.

« Εἰσερχόμενοι δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, ἀπάσαθε αὐτήν, λέγοντες· Ἐιρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ » καὶ ἂν μὴ ἡ οἰκία ἀξία, ἐλθέτω ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐπ' αὐτήν, ἂν δὲ μὴ ἡ ἀξία, ἡ εἰρήνη ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐπιστραφήτω. » Ἀσπασμένον καὶ εἰρήνην τὴν εὐλογίαν νόει, ἥτις παραμένει μόνος τοῖς ἀξίοις· μάθε οὖν ἐνταῦθεν ὅτι μάλιστα τὰ ἡμέτερα ἔργα εὐλογοῦσιν ἡμᾶς.

« Καὶ δεῖ ἂν μὴ δέξηται ὑμᾶς, μηδὲ ἀκούσῃ τοὺς λόγους ὑμῶν, ἐξερχόμενοι τῆς οἰκίας ἢ τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐκτινάξατε τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν. Ἄμην λέγω ὑμῖν ἀνεκτότερον ἔσται γῆ Σοδόμων καὶ Γομορρῶν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ. » Ἐκτινάσσειν βούλεται τὸν κονιορτὸν, δεικνύοντας, ὅτι οὐδὲν ἔλαδον ἐκαίθεν, διὰ τὴν ἀπειθεῖν αὐτῶν, ἢ ὥστε μαρτύριον εἶναι τῆς μακρᾶς ὀδοπορίας ἣν ἐβάδιον, καὶ αὐτοὺς οὐκ ὠφέλησαν· ἀνεκτότερον οὖν ἔσται τοῖς Σοδόμοις, ἢ τοῖς ἀπειθεῖσι, διότι οἱ Σοδομίται ἐνταῦθα κολασθέντες, ἐκεῖ μετριώτερον κολασθήσονται.

« Ἴδοὺ ἐγὼ ἀποπέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. » Καθώπλισεν αὐτοὺς σημείοις, ἐποίησε θαρραῖν περὶ τῆς τροφῆς, τὰς τῶν ἀξίων ἀνοίας θύρας· λέγει νῦν καὶ τὰ συνησόμενα θεινά, τὴν πρόγνωσιν δεικνύς. Παραμυθίζεται δὲ, διὰ τοῦ ἐγώ. Ἐγώ, φησὶν, ὁ κραταίως· ὥστε θαρραῖται· ἀχειρωτοὶ γὰρ ἔσεσθε. Ἐτοιμάζει δὲ αὐτοὺς πρὸς τὸ πάσχειν· ὡς γὰρ ἀδύνατον ἐν μέσῳ λύκων πρόβατον μὴ πάσχειν, οὕτως καὶ ὑμᾶς μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ κἂν πάσχητε, μὴ ὀργίζεσθε· ὡς πρόβατα γὰρ πρόξους ὑμᾶς εἶναι βούλομαι, καὶ οὕτω μᾶλλον νικᾶν. « Γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί. » Θέλει τοὺς μαθητὰς καὶ φρονίμους εἶναι. Ἴνα γὰρ μὴ, πρόβατα τούτους ἀκούων, νοῆς ὅτι ἡλίθειον δεῖ εἶναι τὸν Χριστιανὸν, φησὶν ὅτι δεῖ καὶ φρόνιμον εἶναι, εἰδὸς πῶς δεῖ ἀναστρέφεσθαι ἐν μέσῳ πολλῶν ἐχθρῶν. Ὡς γὰρ ὁ ὄφις πᾶν μὲν τὸ λοιπὸν σῶμα δίδωσι ἀληττισθαι, τὴν δὲ κεφαλὴν τηρεῖ, οὕτως καὶ ὁ Χριστιανὸς πάντα τὰ ἑαυτοῦ δίδωσι, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ τοῖς πλῆττουσι· τὴν δὲ κεφαλὴν, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς καὶ ἡ εἰς αὐτὸν πίστις, τηρεῖται· καὶ ὥσπερ ὁ ὄφις στενῇ τινὶ ὀπῇ περισιγγύρμενος

A dio eos exercet, et propterea omnia ab his superflua aufert, et curas eis admittit. Nam neque virgani eos habere sinit, quod exactæ paupertatis est: et dignos fide facit eos, qui paupertatem doceant. Deinde ne dicant, Quomodo educabimur? inquit: « Dignus est operarius cibo suo, » hoc est, a discipulis pasce mini. Debebunt enim hoc vobis ut operaritis. Dixit autem cibo, non luxu. Neque enim deliciari oportet doctores.

Vers. 11. « In quamcunque civitatem vel vicum fueritis ingressi, exquirite quis in ea dignus sit: atque illic manete, donec exeatis. » Non ad omnes jussit ire, ne misti indignis arguantur. Nam si ad solos dignos ierint, omnino et pascentur. B Jubet autem manere, et non de domo in domum ire, ne tanquam gulosi male audiant, et videantur primos qui susceperant, injuria afficere.

Vers. 12, 13. « Cum autem intrabitis domum, salutabitis illam dicentes: Pax huic domui: et si quidem fuerit domus digna, veniat pax vestra supra illam: sin minus fuerit digna, pax vestra ad vos revertatur. » Per salutationem et pacem, benedictionem intellige, quæ apud solos dignos manet. Disce igitur hoc loco quod nostra maxime opera nos benedicant.

Vers. 14, 15. « Et quicumque non exceperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes ex pedibus aut civitate illa, excutite **48** pulverem pedum vestrorum. Amen dico vobis, tolerabilius erit terra Sodomorum et Gomorrhæorum in die judicii, quam civitati illi. » Excudere vult pulverem, monstrantes quod nihil illinc acceperint propter duritiam illorum qui persuaderi non potuerunt, vel quod testantur se illorum nomine magnum iter confecisse, nihilque illis profuisse. Tolerabilius igitur erit Sodomis quam incredulis, eo quod Sodomitæ hic puniti, alibi mitius punientur.

Vers. 16. « Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. » Armaverat eos miraculis, de cibis bonam fiducia illis fecerat, apertis dignorum januis. Dicit nunc et gravia quæ eventura erant, suam præscientiam manifestans. Consolatur autem per hoc quod dicit, ego. Ego, inquit, potens ille, et proinde fidei: invicti enim eritis. Instruit autem eos ad passionem. Nam sicut impossibile est oves in medio luporum nihil pati, ita et vos inter Judæos, verum licet patiimini, ne succenseatis. Volo enim vos mansuetos esse, sicut oves, et sic magis vivere. « Estote igitur prudentes sicut serpentes, et simplices velut columbæ. » Vult discipulos etiam prudentes esse. Idcirco cum audieris Christianos dici oves, non intelligas quod oporteat eos stupidos esse, nam et prudentes oportet esse, et scire quomodo versandum sit in medio multorum inimicorum. Sicut enim serpens totum corpus objicit ut percutiatur, caput autem servat; ita et Christianus, inquit, omnia sua det, atque etiam corpus suum percutientibus; caput autem quod est Christus, et fidem in illum servet. Et sicut

serpens in angusto quodam foramine circumstringit se, et transiens pellem veterem exspoliat: ita et nos per angustam viam incedamus, ut veterem exuamus hominem. Verumtamen quia et serpens nocivus est, jubet nos simplices esse, hoc est, sinceros, et absque malitia, nullamque offendentes, sicut columbæ: illæ enim cum auferuntur eis fœtes, et persecutione palliuntur, rursus ad dominos suos revertuntur. Esto igitur prudens sicut serpens, ita ut ne deridearis ob vitam ab aliis, sed omnia tua citra labem perficias. Erga alios autem ne illis noceras, sis velut columba, hoc est, neuiquam malignus.

Vers. 17, 18. « Cavete autem ab hominibus, tradent enim vos in concilia, et in synagogis suis flagellabunt vos, et ad duces et reges ducemini propter me, in testimonium ipsis ac gentibus. » Vides hoc esse prudentis, cavere, et non dare occasionem volentibus persequi, sed prudentem agere res nostras. Si pecuniam voluerit qui persequitur, si honorem, da ut ne occasionem habeat: si autem fidem auferat, custodi tuum caput. Non autem discipulos missurus erat ad Judæos solum, sed etiam ad gentes: Idcirco dicit: In testimonium ipsis et gentibus, hoc est, in notam et in reprehensionem eorum qui non credunt.

Vers. 19, 20. « At cum tradiderint vos, ne sitis solliciti quomodo aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis illi loquentes, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. » Ne dicant: Quomodo persuadere poterimus idiotæ sapientia præditos? jubet fiduciam habere, et sollicitudinem deponere: nam cum inter fideles sermonem habituri sumus, dignum est ut præmeditemur, et parati simus ad defensionem, quemadmodum Petrus admonet¹⁶. Inter turbas autem et reges insanientes suum promittit robur, ne timeamus. Nostrum est enim consistere: sapienter autem respondere, Dei. Et ne suspiceris naturalem esse in defendendo industriam, inquit: Non vos loquimini, sed Spiritus.

Vers. 21. « Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium, et insurgent filii adversus parentes, et morte afficient eos. » Prædicat eis eventura, ne turbentur cum acciderint. Ostendit autem et prædicationis vim, quomodo naturam ipsam contemnere faciat. Hic enim Christianismus est, et insaniam illorum interim manifestat, quod neque familiaribus parcunt.

Vers. 22. « Et eritis odio habiti ab omnibus propter nomen meum. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. » Ab omnibus, hoc est, a multis. Non enim omnes illos odio persequebantur: nam nonnulli et fidem acceperant. Qui autem usque in finem perseveraverit, et non solum inierit, ille æternæ vitæ particeps erit.

¹⁶ I Petr. III.

καὶ διεσπέρχόμενος, ἀποδύεται τὸ παλαιὸν δέριμα, ὅπως καὶ ἡμεῖς διὰ τῆς στενῆς ἑδοῦ ὀβελόντες, τὸν παλαιὸν ἀποδυόμεθα ἀνθρώπων. Ἐπει δὲ ὁ ὄφις καὶ βλαπτικός ἐστι, καλεῖται ἡμᾶς ἀκαρσίους εἶναι, τούτέστιν, ἀπλοῦς καὶ ἀπονήρους καὶ μὴ βλαπτικούς, ὡς αἱ περισσότερα· αὗται γὰρ, καὶ ἀφαιρούμεναι τὰ τέκνα καὶ διακιδόμεναι, αἰθίς ἐπανακάμπτουσι πρὸς τοὺς θεσπέτας. Ἔσο οὖν φρόνιμος ὡς ὄφις, ὥστε μὴ γελᾶσθαι ἐν τῷ βίῳ, ἀλλὰ πάντα τὰ κατὰ τὸ ἀμώμητα διατιθέναι· πρὸς δὲ τὸ βλάπτειν ἑτέρους, ἔσο ὡσεὶ περισσότερῶν, τούτέστιν, ἀπόνηρος.

« Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, παραδώσουσι γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μαστιγώσουσιν ὑμᾶς, καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας δὲ καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς· καὶ τοῖς ἔθνεσι·ν. » Ὁρᾶς, τούτῳ ἐστι τὸ φρόνιμος εἶναι, τὸ προσέχειν καὶ μὴ διδόναι ἀφορμὴν τοῖς θάλοισι θλίβεσθαι, ἀλλὰ φρονίμως διοικεῖν τὰ καθ' ἑαυτοῦ· ἂν χρήματα θέλῃ ὁ δούλων, ἂν τιμὴν, ὅς ἐστιν ἵνα μὴ ἔχη ἀφορμὴν· ἂν δὲ τὴν πίστιν ἀφαιρήσῃται, φύλαττε σου τὴν κεφαλὴν. Οὐ μόνον δὲ πρὸς Ἰουδαίους πέμπειν μέλλει τοὺς μαθητάς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἔθνη, διὸ καὶ λέγει, Εἰς μαρτύριον αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσι, τούτέστιν εἰς ἐλεγχον αὐτῶν μὴ πιστευόντων.

« Ὅταν δὲ παραδῶσιν ὑμᾶς, μὴ μεριμνήσητε πῶς ἢ τί λαλήσητε, δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τί λαλήσητε. Οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὁμῶν, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. » Ἴνα μὴ εἴπωσι, Καὶ πῶς δυνασόμεθα πείσαι σοφοὺς ἰδιώταις ὄντες; καλεῖται θαρβεῖν, καὶ μὴ μεριμνῆν· ὅταν μὲν γὰρ μέλλωμεν μεταξὺ πιστῶν διαλέγεσθαι, δεῖ ἡμᾶς προμελετεῖν, καὶ ἐτοιμοὺς εἶναι πρὸς ἀπολογίαν, ὡς ὁ Πέτρος· παραινεῖ· μεταξὺ δὲ ὄχλων καὶ βασιλέων μαινομένων, τὴν ἑαυτοῦ ὑποσχέσεται ἰσχίον, ἵνα μὴ φοβηθῶμεν· τὸ μὲν γὰρ ὁμολογεῖν, ἡμῖτερον· τὸ δὲ σοφῶς ἀπολογεῖσθαι, Θεοῦ. Καὶ ἵνα μὴ ὑπολάβῃς ὅτι φυσικὴ ἐστὶν ἡ πρὸς τὰς ἀπολογίας ἐπιτηδεύσις, φησὶν, Οὐχ ὑμεῖς λαλεῖτε, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα.

« Παραδώσει δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον. Καὶ ἐπαναστήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς, καὶ θανατώσουσιν αὐτούς. » Προλέγει αὐτοῖς τὰ συμβησόμενα, ἵνα ὅταν γένωνται, μὴ θορυβηθῶσι· δείκνυσσι δὲ καὶ τὴν τοῦ κηρύγματος δύναμιν, πῶς ποιεῖ καταφρονεῖν τῆς φύσεως· τοιοῦτο; γὰρ ὁ Χριστιανισμός· ἀλλὰ καὶ τὴν μανίαν ἐκείνων ἐμφαίνει, ὅτι οὐδὲ τῶν οικειοτάτων φείσσονται.

« Καὶ ἐπεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομα μου· ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. » Τὸ ὑπὸ πάντων, ἀντὶ τοῦ, ὑπὸ πολλῶν. Ὅ γὰρ πάντες ἐμίσουν αὐτούς. Ἦσαν γὰρ καὶ οἱ παραδειξόμενοι τὴν πίστιν· ὁ δὲ ἄχρι τέλους ὑπομείνας, καὶ μὴ ἐν τῇ ἀρχῇ μόνον, ἐκείνος τῆς αἰωνίου μεθέξει ζωῆς.

« Ὅταν δὲ διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ τελήσητε τὰς πόλεις ταύτας Ἰσραὴλ ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. » Τὰ μὲν ἄνω ῥηθέντα, φοβερά, ὅσον τὸ, Παραδώσουσιν ὑμᾶς, καὶ τὸ, Ἔσεσθε μισούμενοι, περὶ τῶν μετὰ τὴν Ἀνάληψιν συμβησομένων ἦσαν· τὸ δὲ νῦν λεγόμενον, περὶ τῶν πρὸ τοῦ σταυροῦ. Οὐ μὴ γὰρ τελήσητε τὰς πόλεις τοῦ Ἰσραὴλ διωκόμενοι, καὶ εὐθὺς ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς. Κελεύει δὲ φεύγειν διωκόμενους. Τὸ γὰρ προδήλως ῥίπτειν ἑαυτὸν εἰς κίνδυνον, καὶ αἰτιον γίνεσθαι κατακρίσεως τοῖς φονευταῖς, καὶ ζημιῶν τοὺς μέλλοντας ἀφελείσθαι διὰ τοῦ κηρύγματος, διαβολικὸν ἔστι· τὸ γοῦν Ἔως ἂν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, μὴ περὶ τῆς δευτέρας παρουσίας νοήσης, ἀλλὰ περὶ τῆς πρὸ τοῦ σταυροῦ συνουσίας καὶ παραμυθίας. Ἀποσταλάντες γὰρ καὶ κηρύξαντες, πάλιν ὑπεστράφησαν πρὸς τὸν Χριστὸν, καὶ συνήσαν αὐτῷ.

« Οὐκ ἔστι μαθητῆς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, οὐδὲ δούλος ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ· ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ ἵνα γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ, καὶ ὁ δούλος ὡς ὁ κύριος αὐτοῦ. » Διδάσκει ἐνταῦθα ἀνεχεσθαι τῶν ὕβρειων. Εἰ γὰρ ἐγὼ ὁ διδάσκαλος καὶ δεσπότης ἠνεσχόμεν, πολλῶ μᾶλλον ὑμεῖς οἱ μαθηταὶ καὶ δούλοι. Ἐρωτᾷς δὲ πῶς φησι τὸ, Οὐκ ἔστι μαθητῆς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, ὅπου γε πολλοὺς ὁρῶμεν μαθητὰς κρείττους τῶν διδασκάλων; Μάθε οὖν ὅτι, ἕως ἂν ᾧσι μαθηταὶ, ἐλάττους εἰσὶ τῶν διδασκάλων, ἐὰν δὲ κρείττους γίνωνται, οὐκ ἔτι λοιπὸν εἰσὶ μαθηταὶ, ὡσπερ καὶ ὁ δούλος, ἕως ἂν ᾧ δούλος, οὐκ ἔστιν ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ.

« Εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβούλ ἀπεκάλεσαν, πόσῳ μᾶλλον τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ; Μὴ οὖν φοβήθητε αὐτούς, οὐδὲν γὰρ ἔστι κεκαλυμμένον ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται, καὶ κρυπτὸν ὃ οὐ γνωσθήσεται. » Παραμυθεῖσθε, φησὶν, ἀπὸ τῶν ἐμῶν· εἰ γὰρ ἐμὲ ἄρχοντα τῶν δαιμονίων ἐκάλεσαν, τί δεινὸν εἰ ὑμᾶς διαβαλοῦσι τοὺς οἰκιακοὺς ἐμοί; Οἰκιακοὺς γὰρ αὐτοὺς ἐκάλεσαν. Ἄλλ' οὐ δούλους, τὴν πρὸς αὐτούς δεκτικὴν οἰκισίαν. Ἄλλὰ θαρραλεῖτε. Οὐ γὰρ ἡ ἀλήθεια συγκρυβήσεται, ἀλλ' ὁ χρόνος δείξει καὶ τὴν ὑμῶν ἀρετὴν, καὶ τὴν τῶν διαβαλλόντων κακίαν, οὐ γὰρ ἔστι κρυπτὸν ὃ οὐ γνωσθήσεται· ὥστε εἰ καὶ διαβαλοῦσιν, ἀλλ' ὕστερον γνωριούσιν ὑμᾶς.

« Ὁ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἴπατε ἐν τῷ φωτί. Καὶ ὃ εἰς τὸ οὖς ἀκούετε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν θυμάτων. » Ἄπειρ, φησὶ, μόνοις ὑμῖν εἶπον, καὶ ἐν ἐνὶ τόπῳ, τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ πρὸς τὸ οὖς καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ, μετὰ παρήρησις διδάξατε καὶ μεγαλοφώνως, ὥστε πάντας ἀκούειν ὑμῶν. Ἐπει δὲ τῇ παρήρησις ἔπονται καὶ κίνδυνοι, ἐπάγει·

« Καὶ μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυνάμενον ἀποκτείνειν, φοβηθῆτε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γένει. » Διδάσκει καὶ θανάτου καταφρονεῖν· φοβηρωτέρη γὰρ, φησὶν, ἢ ἐν γένει κίλασις· εἰ μὲν γὰρ θανατοῦντες μόνης σαρκὸς ποιοῦνται φόβον, τὴν δὲ ψυχὴν τυγχόν καὶ εὐεργετοῦσιν· ὃ δὲ

Vers. 23. « Cum autem vos fuerint persecuti in civitate hac, fugite in aliam. Amen dico vobis, non perambulaveritis omnes civitates Israel, donec veniat Filius hominis. » Quæ supra dicta sunt, terribilia erant : ut quod tradent vos, et eritis odio, post ejus Ascensionem futura erant : quod autem nunc, dicitur de his quæ ante crucem. Non enim perambulaveritis civitates Israel in persecutionibus, et statim veniam ad vos. Jubet autem fugere eos qui persequuntur. Enimvero temere se in periculum injicere, et auctorem fieri condemnationis homicidis, et damno esse his quibus per prædicationem prodesse poterat, diabolicum est. Donec veniat Filius hominis, non de secundo adventu intelligas, sed de conventu et consolatione ante crucem. Missi enim ad prædicandum, iterum ad Christum redierunt, et cum eo conversati sunt.

Vers. 24. « Non est discipulus supra præceptorem, neque servus supra dominum suum : sufficit enim discipulo ut sit sicut præceptor suus, et servus sicut dominus suus. » Docet hoc loco ferendas injurias. Nam si ego præceptor et Dominus sustinui, multo magis vos discipuli et servi. Interrogas autem quomodo dicit, Non est discipulus supra præceptorem, cum videamus multos discipulos præceptoribus antecellere? Intellige igitur quod donec fuerint discipuli, minores 50 erunt præceptoribus, quod si præstantiores fuerint, non erunt jam discipuli : quemadmodum et servus quandiu est servus, non erit supra dominum suum.

Vers. 25, 26. « Si ipsum patremfamilias vocaverunt Beelzebub, quanto magis domesticos illius? Ne igitur timeatis eos : nihil enim est tectum, quod non sit retegendum : et nihil occultum quin futurum sit sciatur. » Consolationem, inquit, accipite a me. Si enim me principem dæmoniorum vocaverunt, quid grave si et vos familiares meus conviciis taxent? Domesticos vocavit, non autem servos, suam erga illos declarans familiaritatem. Sed confidite, veritas non occubabit, sed tempus revelabit et vestram virtutem, et conviciatorum malitiam. Nihil enim est occultum, quod non sciatur. Licet igitur nunc traducant, tamen postea vos D etiam claros reddent.

Vers. 27. « Quod dico vobis in tenebris, hoc dicite in luce : et quod in aurem auditis, prædicate in tectis. » Id quod œcorum dixi vobis, et in uno loco, hoc est enim, in aurem et in tenebris, sidenter docete et magna voce, ita ut omnes vos audiant. Quia autem dicandi libertatem et pericula sequuntur, subdit :

Vers. 28. « Et ne timeatis ab his qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere : timeate autem magis eum qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. » Docet et mortem contemnendam. Terribilius enim, inquit, gehennæ supplicium est. Qui enim occidunt, solum corpus destruant, animæ autem fortassis benefaciunt

Iteus autem in gebennam proficiens et animam et corpus punit. Gebennam autem cum dicit, significat perpetuam poenam. Gebenna enim dicitur a semper.

Vras. 29-31. « Nemo duo passeris minuto esse venient? et unus ex illis non cadet in terram sine Patre vestro. Vestri vero etiam pili capitis omnes numerati sunt: ne igitur motuatis, multo passeribus prestatis vos. » Ne sicut derelicti turbarentur, inquit, Si neque passer ignorante me capitur, quomodo vos, quos amo, derelinquam? Evidentem autem scientiam et providentiam indicans, dicit capillos nostros ipsi numeratos esse. Ne putes igitur quod opus sit operante Deo ut illaqueatur passeris: sed quod neque illorum accipiam a Deo ignoratur.

Vras. 32, 33. « Omnis igitur qui constituitur in me coram hominibus, constitutor et ego illum coram Patre meo qui est in caelis. Porro quisquis negaverit me coram hominibus, negabo eum et ego coram Patre meo qui est in caelis. » Ad martirium et testificationem adhortatur: non sufficit enim fides in sola anima, sed vult et per os confiteri nos Deo. Non dixit autem, Qui constituitur me, sed in me, hoc est, in mea virtute. Nam qui constituitur, superna virtute adiutus constituitur. Postea de negante non dixit, in me, sed, me: ostendens quod non habens supernum auxilium, negat. Omnis ergo qui constituitur **Σ** quod Deus est Christus, inveniet Christum constituentem de se Patri quod fidelis sit servus. Qui autem negaverint, audient: « Nescio vos. »

Vras. 34-36. « Ne patetis quod venerim ut militiam pacem super terram: non veni ut mitterem pacem, sed gladium. Veni enim ut dissidere faciam hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et sponsam adversus socrum suam: et inimici hominis erunt familiares eius. »

A Θεός βλέπων εις γένναν, ἀμφότερα καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα κολάζει· ἐν γέννῃ δὲ εἰπὼν, σημαίνει τὸ διηνεκὲς τῆς κολάσεως. Γέννα γάρ, κτὰ τὸ ἀεὶ (7).

« Οὐχὶ δύο στρουθία ἀσπαρίου πωλεῖται; καὶ ἐν εἰς αὐτῶν οὐ πωλεῖται ἐπὶ τὴν γῆν ἄνευ τοῦ Πατρὸς ὁρῶν. Ὑμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι ἠριθμημέναι εἰσι· μὴ οὖν φοβηθῆτε, πολλῶν στρουθίων διαφέρετε ὑμᾶς. » Ἴνα μὴ ὡς ἔγκραταλειρμένοι ταράσσονται, φησὶν, Εἰ οὐδὲ στρουθίων κρατῆθεται ἀγνοῦντος ἑμοῦ, πῶς ὑμεῖς οὐκ φιλῶ, ἔγκραταλείρω; τὴν ἀκριθεὶ δὲ γνῶσιν καὶ πρόνοιαν ἐνδείκνυμενος, λέγει τὰς τρίχας ἡμῶν ἠριθμημένας εἶναι αὐτῷ. Μὴ νόμιζε δὲ ὅτι τοῦ Θεοῦ ἐνεργούντος παγιζέσονται τὰ στρουθία, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἡ ἐκείνων ἕγρα ἀγνοεῖται αὐτῷ.

« Πᾶς οὖν ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσει καὶ ἐν αὐτῷ ἐμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς· ὅστις δ' ἂν ἀρνήσεται με ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν καὶ ἐμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. » Εἰς μαρτύριον προτρέπει· οὐκ ἀρκεῖται γὰρ μόνῃ τῇ κατὰ ψυχὴν πίστει, ἀλλὰ θέλει καὶ τὴν διὰ στόματος. Οὐκ εἶπε δὲ, Ὅστις ὁμολογήσει ἐμὲ, ἀλλ' ἐν ἐμοί, τούτῳσιν, ἐν τῇ ἐμῇ συνείδησι· τῇ γὰρ ἐνοθεν βοηθούμενος χάριτι, ὁμολογεῖ ὁ ὁμολογῶν· ἐπὶ δὲ τοῦ ἀρνούμενου οὐκ εἶπεν, ἐν ἐμοί, ἀλλ' ἐμὲ· δευκὺς ὅτι οὐκ ἔχων τὴν ἄνωθεν βοήθειαν, ἀρνεῖται. Πᾶς οὖν ὁ ὁμολογῶν ὅτι Θεός ἐστιν ὁ Χριστός, εὐφρασει τὸν Χριστὸν ὁμολογούτα περὶ αὐτοῦ τῷ Πατρὶ. **C** ὅτι γνήσιός ἐστι δοῦλος. Οἱ δὲ ἀρνούμενοι ἀκούσονται τὸ, « Οὐκ οἶδα ὑμᾶς. »

« Μὴ νομίσητε, ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν· οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν. Ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς· καὶ νόμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς· καὶ ἰχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ οικιακοὶ αὐτοῦ (8). » Ὅδ πανταχοῦ

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(7) Παρὰ τοῦ ἀεὶ γεννέσθαι, « a semper generari. » Cod. 32.

(8) Cod. 32 adit: Πάλιν διὰ τῶν φιλεῶτων τούτων παντοίαν συγγένειαν ἐπέφησεν. Οἰκειώτατα δὲ εἶπεν, Ἦλθον υἱὸν διαλεῖν κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, θυγατέρα δὲ κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς· φιλεῖρος γὰρ υἱὸς· μὲν πατρὶ, θυγάτηρ δὲ μητρὶ φη' ὁμοιότητα φύσεως. Καὶ τὴν νόμφην αὖθις ἀρροδῶως εἶρηκε διχάσαι κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς. Πολλὴν γὰρ αἰδῶ καὶ τιμὴν καὶ θαρακίαν παρεῖχον αἱ νόμφαι ταῖς πενθεραῖς. Διὰ δὲ τῆς νόμφης ἐδήλωσε καὶ τὸν νομφίων κατὰ τοῦ πενθεροῦ διχάζόμενον. Ὅπισθ μὲν οὖν ἀπλῶς ἀπαριθμησάν ἐποίησαν, εἰπὼν, ὅτι Παροδώσει ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον, ἐνταῦθα δὲ τρόπον ἕτερον συγγενείας ἀπηριθμήσαντο, φυσικώτερον τε καὶ σχετικώτερον. Εἰ δὲ τὴν ἀνθρώπων διχάσαι κατὰ τοῦ ὑπερκειμένου πατρὸς αὐτοῦ, πολλῶν μάλλον κατὰ τῆς ὑποκειμένης αὐτῷ συζύγου, τοῦ μὲν γὰρ φύσει, τῆς δὲ θέσει τὸ φιλεῖρον. Τιμιώτερον δὲ τὸ φύσει τοῦ θέσει. Λοιπὸν οὖν ὡς δήλον, ἀφῆκε τοῦτο νοεῖσθαι. Ἠρώτων δὲ ῥητικῶς αὐ καὶ περὶ τῶν συζύγων διέξεισι· λέγων, ὅτι Πᾶς ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν ἢ ἀδελφάς, ἢ αὐτέρα, ἢ μητέρα, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγγεῖς,

ἔρακεν τοῦ ὄνοματός μου, ἐπακοκταπλασιασθὼν λήθηται, καὶ ζῶν αἰώνιον κληρονομήσει. Ὁδ πανταχοῦ, κ. τ. λ. « Rursus per hoc, qui amicitias esse solent, omnis generis cognationes significat. Propriissime autem ait: Veni filium separare a patre suo, et filiam a matre sua, quandoquidem patri filius, ac matri filia cariores esse solent propter naturæ similitudinem. Aperte etiam adit: Sponsam a socro sua: multam enim reverentiam, honorem atque obsequium deferebant sponsæ socris suis. Per sponsam autem indicat et sponsum adversus matrem enim enumerationem fecerat, dicens: Quoniam tradet frater fratrem in mortem, et pater filium. Ille vero genus aliud cognationis, illudque magis arctam, seu naturæ, seu mutua relatione spectetur, commemorat. Si autem dissidere faciet hominem a patre suo, qui illi superior est, multo magis id præstabit erga uxorem, quæ subiecta est et inferior: illius enim amoris illicitum a natura est, istius a libera adoptione. Æstimabilius autem est id, quod est per naturam, quam quod per adoptionem. Hoc igitur reliquum velut manifestum, intelligendum distinet. Attamen postea discretum quoque de conjugibus

καλὸν ἢ ἐμίσηται· ἀλλ' ἔστιν ὅτι καὶ ἡ διάστασις. **A** Μάχαира γοῦν ὁ τῆς πίστεως λόγος, ὃς ἀποτέμνει ἡμᾶς ἀπὸ τῆς σχέσεως τῶν οἰκείων καὶ συγγενῶν, ἐμποδίζόντων ἡμῖν εἰς οὐρανοὺς ἀσκέειν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἐπαχίζονται ἡτοίχοι, ἀπὸ τούτων λέγει, ἀλλ' ὅταν μὴ συνέρχονται, μάλλον δὲ καὶ ἐμποδίζουσιν εἰς τὴν πίστιν (9).

« Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος, καὶ ὁ φιλῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος. » Ὁρᾷς ὅτι τότε δεῖ μισεῖν τοὺς γονεῖς καὶ τὰ τέκνα, ὅταν ἴδῃσι πλὴν Χριστοῦ ἀγαπᾶσθαι; Καὶ τί λέγω πατέρα καὶ μητέρα καὶ τέκνα; τὸ μείζον ἄκουε·

« Καὶ ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἰσῆιος. » Ὅστις, **B** φησὶν, οὐκ ἀποτάσσεται τῇ παρουσίᾳ ζωῆς, καὶ ἐκδώσει ἑαυτὸν εἰς θάνατον τὸν ἐπονομίαιον, (τοῦτο γὰρ ὁ σταυρὸς παρὰ τοῖς παλαιοῖς) οὐκ ἔστι μου ἄξιος. Ἐπεὶ δὲ πολλοὶ ὡς λησται καὶ κλέπται σταυροῦνται, προσέθηκε τὸ, « Καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, » τούτοστι, κατὰ τοὺς ἐμοὺς νόμους ζῆ.

« Ὁ εὐρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτήν. Καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὕρησει αὐτήν. » Εὕρησκειν δοκεῖ τὴν ψυχὴν ὁ περιποιούμενος τὴν ἐν σαρκὶ ζωὴν. Ὅ; καὶ ἀπόλλυσι ταύτην, αἰωνίᾳ παραπεμπόμενος; τιμωρίᾳ· ὁ δὲ ἀπολλύων τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καὶ ἀποθησκαῶν, οὐκ ὡς ληστής ἢ ὡς πύργων ἑαυτὸν, ἀλλ' ἕνεκεν Χριστοῦ, ἐκείνος σώζει αὐτήν.

« Ὁ δεχόμενος ἡμᾶς, ἐμὲ δέχεται· καὶ ὁ ἐμὲ δεχόμενος, δέχεται τὸν ἀποσταλαγνὰ μέ. Ὁ δεχόμενος προφήτην εἰς ὄνομα προφήτου, μισθὸν προφήτου λήψεται. Καὶ ὁ δεχόμενος δίκαιον εἰς ὄνομα δικαίου, μισθὸν δικαίου λήψεται. » Διηγείρει ἡμᾶς ἵνα ὑποδεχώμεθα τοὺς παρὰ Χριστοῦ. Ὁ γὰρ τοῦ μαθητᾶς αὐτοῦ τιμῶν, ἐκείνον τιμᾷ, καὶ δι' ἐκείνου καὶ τὸν Πατέρα. Αἶψά δὲ ὑποδέχεται τοὺς δικαίους καὶ τοὺς προφήτας, εἰς ὄνομα δικαίου καὶ προφήτου, τούτοστι, διότι δίκαιοι εἰσι καὶ προφήται. Μὴ δεῖ τίνα προστασίαν καὶ ἀντιλήψιν παρὰ τοῖς βασιλευσίν, ἀλλὰ κἂν τυχὸν προφήτου σχήμα εἶχη τις. τῷ δὲ ἔργῳ λείπηται, οὐ ὡς προφήτην αὐτὸν δέξει. Καὶ ὁ Θεὸς ὡς ἂν εἰ δίκαιον τῷ ὄντι ἐδίξω, ἀμείψεται σε. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, Μισθὸν δικαίου

A Non ubique bona est concordia : sed bonum quandoque est et dissidium. Gladius igitur est sermo fidei, qui nos avellit a consuetudine familiarium et cognatorum pietatem impediendum. Non enim simpliciter dicit ut ab his sequestremur et dissideamus, sed dum non conducunt, et impediunt a fide.

Vers. 37. « Qui amat patrem vel matrem ultra me, non est me dignus : et qui amat filium vel filiam ultra me, non est me dignus. » Vides quod tunc oportet nos odio habere parentes et filios, quando velunt nobis supra Christum amari ? Et quid dico patrem et matrem et filios ? quod majus est, audi :

Vers. 38. « Et qui non accipit crucem suam, ac sequitur me, non est me dignus. » Quisquis, inquit, non renuntiatverit presentem vitam, et tradiderit se in mortem contemptibilem (hoc enim prisci crucem vocabant), non est me dignus. Quoniam multi ut fures et latrones crucifiguntur, apponit : « Et sequitur me, » hoc est, juxta leges meas vivit

Vers. 39. « Qui invenerit animam suam, perditurus est eam : et qui perdidit animam suam mea causa, inveniet eam. » Invenire videtur animam suam, qui vitam quæ in carne est, custodit : sed perdit eam, quia mittit in æternum supplicium. Qui autem perdit animam suam, et moritur, non ut latro vel seipsam strangulans, sed propter Christum, ille servat eam.

Vers. 40, 41. « Qui recipit vos, me recipit : et qui me recipit, recipit eum qui misit me. Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet. Et qui recipit justum in nomine justî, mercedem justî accipiet. » Excitat nos ut suscipiamus eos qui a Christo mittuntur. Nam qui ejus discipulos suscipit, ipsum veneratur, et per illum etiam Patrem. Oportet autem suscipere justos et prophetas in nomine justî et prophetæ, hoc est, quia justî sunt et prophetæ, non propter præfecturam et subsidium a regibus. Quod si quis forte et prophetæ figuram gerat, opere autem non idem præstat, tu ut prophetam ipsum suscipe (aj), et Deus, quasi justam suscepisses, tibi retribuet. Hoc enim signat, Mercedem justî accipiet. Vel etiam aliter

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

mentionem facit, dicens : *Quicumque dimiserit dominum, vel fratres, vel sorores, vel patrem, vel matrem, vel uxorem, vel filios, vel agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit.* Non ubique, » etc.

(9) Cod. 52 : Τοῦτο δὲ ἐκ τῆς προφητείας τοῦ Μιχαίου εἰληπται τῷ Ματθαίῳ, φησὶ γὰρ ἐκεῖνος· Θυγάτηρ ἐκναστήσεται ἐπὶ τὴν μητέρα αὐτῆς, νόμφη ἐπὶ τὴν πενθερὰν αὐτῆς. Ἐχθροὶ ἀνδρὸς πάντες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο γὰρ τὸ προφητεῖαν ῥητὸν, τὸ, ἐχθροὶ ἀνδρὸς, φημί, πάντες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, πάλαι κατὰ τὴν Ἰουδαίων ἐλέγθη, ὡς κατ' ἀλλήλων ἐσχίσθησαν, ὁ δὲ Χριστὸς εὐκλίρω;

τοῦτο τοῖς προκειμένοις προσήρμοσε, δηλῶν, ὅτι πάντες οἱ οἰκίαι τοῦ μέλλοντος πιστεύειν, ἐχθροὶ τούτῳ γενήσονται. Ὁ φιλῶν, κ. τ. λ. « Hoc ex propheta Michææ desumpsit Matthæus. Ait enim ille : (cap. vii, 6) *Filia consurget adversus matrem suam, nurus adversus socrum suam; et inimici hominis domestici ejus.* Hoc propheticum dictum, nempe : *Inimici hominis domestici ejus,* olim quidem contra Judæos, dum li inter sese discissi erant, pronuntiatum, Christus Dominus opportune præmissis adaptavit ; declarans, quod omnes domestici illius, qui crediturus erat, inimici ejusdem forent evasuri. » *Qui amat patrem, etc.*

(a) Edit. Lut. *inque ut prophetam ipsum susceperis.*

intelligas quod justus existimetur etiam ille qui suscipit, et accipiet mercedem quam justus capiant.

Vras. 42. « Et quicumque potaverit unum ex poculis istis pocula frigida aqua tantam in nomine discipuli, amen dico vobis, non perditurus est mercedem suam. » Ne passportatem quis praeterat, dicit quod Esti poculum aquae frigidae des eo quod ille meus discipulus sit, et hujus accipies mercedem. Poculum autem aquae frigidae dat et qui docet quompliam flagrantem igne iracundiae vel renepiscotiarum et facit eum nominari discipulum Christi : nec hic igitur perdet mercedem suam.

CAPUT XI.

De his qui missi sunt a Joanne.

Vras. 4. « Et factum est cum finem fecisset Jesus mandandi duodecim discipulis suis : digressus est illinc ut doceret et praedicaret in civitatibus illorum. » Missis discipulis ipse cessat facere miracula, et solum docebat in synagogis. Nam si ipse praesens curasset, nulli tunc accessissent discipulos : ut igitur et illi habeant locum sanandi, ipse digressus est.

Vras. 2, 3. « Joannes autem cum audisset in carcere facta Christi, missis duobus ex discipulis suis, dixit illi : Tu es qui venturus es, an alium exspectamus ? » Non interrogat Joannes quasi ignorans Christum. Nam quo pacto ignoraret, cum testatus sit : Ecce Agnus Dei ? Verum quis discipuli ejus invidebant Christo, ut pluribus argumentis certiores eos redderet : propter hoc mittit eos, ut vel visis miraculis credant Christum Joanne majorem esse : et ideo fugit se rogare : Tu es qui venturus es ? hoc est, qui exspectatur in Scripturis in carne venturus. Nonnulli autem dicunt, quod cum dixerit venturum, interrogavit de descensu ad inferos, quasi ignoret Joannes, et dicat : Es tu ille qui ad infernum venturus est, an alium exspectamus ? Hoc autem frivolum fuerit dicere. Cum enim prophetis aliis excellentior fuerit Joannes, quomodo crucifixionem Christi et ejus ad inferos descensum ignorasset, praesertim cum Christum agnum nominavit, eo quod pro nobis immolandus erat ? Sciebat igitur Joannes quod ad infernum venturus esset Dominus cum anima, ut et illic salvaret, sicut dixit Gregorius Theologus, omnes qui credituri erant si in diebus ipsorum fuisset incarnatus. Et non sicut ignorans rogat, sed sicut volens copiosis testimoniis discipulos suos docere de Christo ob miraculorum operationem. Vide enim et quid Christus dicat ad hunc interrogationem.

Vras. 4-6. Respondit autem Jesus, et dixit eis : ite et renuntiate Joanni ea quae auditis et videtis : Caeci vident, et claudi ambulant : leprosi mundantur, et surdi audiant : mortui excitantur, et pauperes evangelizantur. Et beatus est quisquis non fuerit offensus per me. » Non dixit, Annuntiate Joanni, Ego sum qui venturus sum : sed ut scierit

ληφεται · η και ετέρως νοησεις, ότι δικαιος λογισθησεται και αὐτός ο θεξιμένος, και λήφεται μισθόν ον οι δικαιοι λαμβάνουσιν.

« Και δε εἰν κρείση ενα τῶν μικρῶν τούτων ποτήριον ψυχροῦ ἕνουν, εἰς ὄνομα μαθητοῦ, ἀμην λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέση τὸν μισθὸν αὐτοῦ. » Ἵνα μὴ κενίαν προβάλληται τις, φησὶν, ότι κἀν ποτήριον ὕδατος ψυχροῦ ἕως, χάριν τοῦ εἶναι ἑμὸν μαθητὴν ἐκείνου, και τοῦτου λήψη τὸν μισθόν · ποτήριον δὲ ψυχροῦ δίδωσι και ο διδάσκων τινὰ φλογιζόμενον τῷ τοῦ θεμοῦ πυρὶ και τῶν ἐπιθυμιῶν. Και ποτῶν αὐτὸν μαθητὴν ὀνομάζεσθαι Χριστοῦ, οὐδέ οὕτως οὐν ἀπολλοισι τὸν μισθὸν αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ΄.

Περὶ τῶν ἀποσταλέτων παρὰ Ἰωάννου.

« Και ἐγένετο οὗτε ἐτέλεσεν ο Ἰησοῦς διατάσσειν τοὺς δώδεκα μαθητάς αὐτοῦ, μετέβη ἐκεῖθεν τοῦ διδάσκειν και κηρύσσειν ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτῶν. » Τοὺς μαθητάς ἀποσταλας, αὐτὸς λοιπὸν ἡσυχάζει, μὴδὲν θαυματουργῶν, ἀλλὰ μόνον διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς. Εἰ γὰρ αὐτὸς ἰδεράπαιε παρῶν, πῶς ἂν προσήρχοντο τινες τοὺς μαθητάς ; Ἵνα οὖν σγῶτι χῆραν ἐκείνου τοῦ θεραπεύειν, αὐτὸς μεταβείναι.

« Ὁ δὲ Ἰωάννης ἀκούσας ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἐτὶ ἔργα τοῦ Χριστοῦ, πέμφας δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, εἶπεν αὐτῷ · Σὺ εἶ ο ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν ; Ἄ οὐχ ὡς αὐτὸς ἀγνοῶν τὸν Χριστὸν ο Ἰωάννης ἐρωτᾷ. Πῶς γὰρ, ἄνερ οὐ ἑμαρτόρει, δεῖ ε Ἰησοῦ Ἄμνός τοῦ Θεοῦ ; Ἄ Ἄλλ’ ἐπιτε οι μαθηταὶ αὐτοῦ ἐφθόνουν τῷ Χριστῷ, Ἵνα πληροφρήση ἐκείνους, διὰ τοῦτο ἀποστᾶλλαι αὐτούς, ὡς ἂν τὰ θαύματα ἰδόντες πιστωθῶσιν, ότι μεῖζων τοῦ Ἰωάννου ἐστὶν ο Χριστός διὰ τοῦτο και σχηματίζεται αὐτὸς ἐρωτᾷν, Σὺ εἶ ο ἐρχόμενος ; ταυτέστιν, ο προσδοκώμενος ἐν ταῖς Γραφαῖς ἔρχεσθαι μετὰ σαρκός. Τινὲς δὲ φασιν ότι τὸ ἐρχόμενος, περὶ τῆς εἰς ἔβην καθόδου ἡρώτησεν, ὡς ἀγνοῶν ο Ἰωάννης, ὡσαυτε λέγων · Σὺ εἶ ο ἐρχόμενος και εἰς τὸν ἔβην, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν ; Τοῦτο δὲ ἀνόητον. Ὁ γὰρ Ἰωάννης προφητῶν περισσώτερος ὢν, πῶς ἂν ἠγνώσει τὴν σταύρωσιν τοῦ Χριστοῦ και τὴν εἰς ἔβου καθόδον, και ταῦτα ἀμνησῆ αὐτὸν ὀνομάσας, διὰ τὸ μέλλειν ὑπὲρ ἡμῶν σφαγῆσαι ; Ἥδει τοίνυν ο Ἰωάννης ότι και εἰς ἔβου ἐλεύσεται ο Κύριος μετὰ τῆς ψυχῆς, Ἵνα κἀκεὶ σώσῃ, ὡς φησιν ο Θεολόγος Γρηγόριος, τούς, ὅσοι πιστεύειν ἐμελλον. εἰ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἑσαρκώθη · και οὐχ ὡς ἀγνοῶν ἐρωτᾷ, ἀλλ’ ὡς θέλων πληροφρήσαι τούς μαθητάς αὐτοῦ περὶ τοῦ Χριστοῦ, διὰ τῆς τῶν θαυμάτων ἐργασίας. Ὅρα γὰρ και ο Χριστὸς τί λέγει πρὸς τὴν τοιαύτην ἐρώτησιν.

« Ἀποκριθεὶς δὲ ο Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς · Ἡρεουθέντες ἀπαγγεῖλατε Ἰωάννῃ ἃ ἀκούετε και βλέπετε · τυφλοὶ ἀναβλέπουσι, και χωλοὶ περιπατοῦσι · λεπροὶ καθαρίζονται, και κωφοὶ ἀκούουσι · νεκροὶ ἐγείρονται, και πτωχοὶ εὐαγγελίζονται. Και μακίριός ἐστιν, δε εἰν μὴ σκανδαλισθῆ ἐν ἐμοί. Ὁ οὐκ ἔπειν ότι Ἀπαγγεῖλατε τῷ Ἰωάννῃ, ότι ἐγὼ εἰμι :

ὁ ἐρχόμενος, ἀλλ' ὡς γινώσκων ὅτι ὁ Ἰωάννης διὰ τοῦτο ἀπέστειλε τοὺς μαθητάς, ἵνα ἴδωσι τὰ θαύματα, φησὶν, ὅτι « Ἀ βλέπετε ἀπαγγεῖλαι τῷ Ἰωάννῃ, » καὶ πάντως ἐκεῖνος ἀφορμῆς δραξόμενος, ἐπὶ πλεῖστον περὶ ἐμοῦ μαρτυρήσει πρὸς ὑμᾶς. Πτωχοῦς δὲ εὐαγγελιζομένους, ἢ τοὺς τὸ εὐαγγέλιον κηρύττοντας, τουτέστι, τοὺς ἀποστρέφοντες, πτωχοὶ γὰρ ἦσαν ὡς ἄλιες· καὶ καταπεφρονημένοι διὰ ἰδιωτείαν, ἢ τοὺς τὸ εὐαγγέλιον ἐνωτιζομένους· καὶ ἀκούοντας περὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν· βεβαιῶν δὲ τοὺς Ἰωάννου μαθηταῖς ὅτι οὐ λαθάνουσιν αὐτὸν ἢ διαλογίζονται, φησὶν, ὅτι Μακάριός ἐστιν, ὅς ἐάν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἡμῶν, αὐτοὶ γὰρ πολλὴν εἶχον περὶ αὐτοῦ δισταγμὸν.

« Τούτων δὲ πορευομένων, ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς λέγειν τοῖς ἔχλοις περὶ Ἰωάννου· Τί ἐξήλθετε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον; » Ἰσως ἀκούσαντες οἱ ἔχλοι τῆς ἐρωτήσεως τοῦ Ἰωάννου, σκανδαλισθησάντων, μήποτε καὶ ὁ Ἰωάννης ἀμφισβᾶλλει περὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὕτως εὐκόλως μετεστράφη τὴν γνώμην, καίτοιγε περὶ Χριστοῦ μαρτυρήσας πρότερον. Ταύτην οὖν τὴν ἰσχυροῦσαν ἀνατιῶν ὁ Χριστὸς, φησὶν· Οὐκ ἐστὶν ὁ Ἰωάννης κάλαμος, τουτέστιν, εὐμετάτρεπτος. Εἰ γὰρ ἦν τοιοῦτος, πῶς λοιπὸν ἐξήλθετε πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν ἔρημον; Οὐ γὰρ δὴ πρὸς κάλαμον, ἦτοι εὐρίπιστον ἄνθρωπον, ἐξήλθετε ἀν, ἀλλ' ὡς πρὸς μέγαν ἐξήλθετε καὶ βέβαιον ἄνθρωπον. Οὐκοῦν τοιοῦτος μένει ὅσον αὐτοὶ ἐνομιζέτε.

« Ἀλλὰ τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; ἄνθρωπον ἐν μαλακῶς ἱματίοις ἡμφιεσμένον; Ἴδού οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες, ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλέων εἰσίν. » Ἰνα γὰρ μὴ ἐχῶσι εἰπεῖν ὅτι τρυφῇ δουλεύσας ὕστερον χαῖνος γέγονε, φησὶν, Οὐ. Ἢ γὰρ στολὴ αὐτοῦ τρυφῆν οὔσα, δεικνύσιν, ὅτι ἐχθρός ἐστι τῆς τρυφῆς. Εἰ γὰρ ἀν καὶ μαλακὰ ἐφόρει, καὶ ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλέων ἦν, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ ἡσιματηρίῳ, ἐάν ἦθαλε τρυφᾶν. Μάθετε οὖν ὅτι οὐ δεῖ τὸν ἀκριβοῦς Χριστιανὸν μαλακὰ φορεῖν.

« Ἀλλὰ τί ἐξήλθετε εἰδεῖν; προφήτην; Ναὶ λέγω ὑμῖν καὶ περισσώτερον προφήτου. » Περισσότερο; προφήτου ὁ Ἰωάννης, διότι οἱ ἄλλοι προφῆται, μόνον προείπον περὶ Χριστοῦ, οὗτος δὲ καὶ αὐτόπτης ἐγένετο, ἔπερ μέγα ἔντως ἐστὶ. Καὶ ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι μετὰ τὸ γεννηθῆναι προεφήτευσαν· οὗτος δὲ καὶ ἐν κοιλίᾳ ὡν τῆς μητρὸς, ἐπέγνω τὸν Χριστὸν καὶ ἐστίρατα.

« Οὗτος γὰρ ἐστὶ περὶ οὗ γέγραπται· Ἴδού ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὅς κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου ἐμπροσθέν σου. » Ἄγγελος ἐκλήθη, καὶ διὰ τὴν ἀγγελικὴν ζωὴν καὶ δούλον σχεδόν· καὶ διότι ἤγγειλε καὶ ἐκτίρυξε τὸν Χριστόν. Κατασκευάσει δὲ τὴν ὁδὸν τοῦ Χριστοῦ, ὡς μαρτυρῶν περὶ αὐτοῦ, καὶ ὡς βαπτίζων εἰς μετάνοιαν, μετὰ γὰρ τὴν μετάνοιαν ἀφείσις ἐμαρτυρῶν, ἦν ἀφείσις ὁ Χριστὸς δίδωσι. Μετὰ δὲ τὸ κερυθῆναι τοὺς Ἰωάννου μαθητὰς ταῦτα λέγει ὁ

A quod Joannes hac de causa discipulos misisset, ut videant miracula, inquit : Quæ videtis, annuntiate Joanni, et omnino ille accepta occasione hac amplius de me vobis testimonium perhibebit. Pauperes autem qui evangelizantur, intellige vel 53 apostolos Evangelium prædicantes, pauperes enim erant, ut piscatores, et privati contemptibiles, vel auditores Evangelii, de celestibus divinis audientes. Ostendens autem discipulis Joannis quod non latens eum quæ cogitabant, dicit, Beatus qui non offensus fuerit in me : nam ipsi nullum de eo dubitabant.

B Vers. 7. « Illis autem euntibus, cepit Jesus dicere turbis de Joanne : Quid exivistis in desertum ut videretis? num arundinem quæ agitur a vento? » Fortassis turbæ ut audierunt Joannis interrogationem, offensæ sunt, ne forte et Joannes de Christo dubitasset, et sic facile mutasset sententiam, quamvis prius testificatus fuisset de Christo. Hanc igitur suspicionem e medio tollens Christus, inquit : Non est Joannes arundo, hoc est, inconsistens et varius. Nam si talis esset, quare exivistis ad eum in desertum? Non enim ad arundinem, hoc est, facile mutabilem hominem exivissetis, verum sicut ad magnum et constantem hominem exivistis. Proinde talis manet, qualem eum judicavistis.

C Vers. 8. « Sed quid exivistis ut videretis? hominem mollibus vestimentis indutum? Ecce qui mollia gestant, in domibus regum sunt. » Nam ne dicere possint, quod delicias postea serviens factus sit remissus, inquit, Non, Vestis enim ejus ex pills erat, et ostendebat a deliciis alienum. Si enim mollia gestasset, in regum domibus versatus esset, et non in carcere. si delicias fuisset sectatus. Discite igitur quod non oportet probum Christianum mollia gestare.

D Vers. 9. « At quid exivistis videre? prophetam? Etiam dico vobis, et excellentiorem prophetæ. » Excellentior quam prophetæ est Joannes, propterea quod alii prophetæ futura de Christo tantum prædixerunt, hic autem oculatus fuit testis, quod sane magnum est. Ad hæc, alii quidem posteaquam nati fuerint, prophetarunt : hic vero in matris adhuc utero Christum agnovit et exultavit.

Vers. 10. « Hic est enim de quo scriptum est : Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparaturus est viam tuam ante te. » Angelus vocatus est et propter angelicam vitam, ac sermone materiam expertem, et propter hoc quod nuntiavit prædicavitque Christum. Præparavit autem viam Christi, quasi testificans de eo, et quasi baptizans in poenitentiam : post poenitentiam autem remissio peccatorum, quam remissionem Christus dat. Hic autem dixit Christus postquam a se abierant discipuli.

puli Joannis, ne videatur ei adulari. Vaticinium autem dictum Malachiam est.

VERS. 11. « Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista. » Cum affirmatione hoc asserit quod non sit quisquam Joanne major. Dicens autem mulierum, seipsum excepit. Christus enim a virgine natus est, non muliere, quæ virum passa. « Qui autem minor est in regno caelorum, major illo est. » Quoniam multas Joannis laudes dixerat, ut se patent quod et se major sit ille, inquit hoc loco manifestius, quod ego minor, et natu junior, et juxta vestram opinionem inferior, major illo sum in regno caelorum, hoc est, in spiritualibus et caelestibus bonis. Nam hic quidem ipse minor sum, et quatenus prior me natus est, et quatenus ipse vobis magnus videtur sed illic major sum.

VERS. 12. « A diebus autem Joannis Baptistæ usque ad hunc diem regnum caelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. » Videntur hæc superioribus non coherere, sed non sic habet. Vide igitur, etenim de se dixerat Christus quod major sit Joanne, et cogit illos ut ei credant, ostendens quod multi rapiunt regnum caelorum, hoc est, fidem in se. Opus autem est virtute multa. Relinquere enim patrem et matrem, et animam suam contemnere, quanta vis?

VERS. 13. « Omnes enim prophætæ et ipsa lex usque ad Joannem prophetizaverunt. » Et hoc bene illa consequitur: dicit enim: Ego sum ille venturus, omnes enim prophætæ impleti sunt. Non autem impleti fuissent, si ego non venissem. Nihil igitur exspectetis ulterius.

VERS. 14. « Et si vultis recipere, ipse est Elias ille qui venturus erat. » Si vultis, inquit, accipere, hoc est, si sana mente judicatis, et non invida, ipse est Elias quem dixit propheta Malachias venturum. Etenim Præcursor ac Elias idem sortiti sunt ministerium: et hic quidem prioris adventus, Elias autem posterioris præcursor. Deinde ostendens quod ænigma sit Joannem Eliam esse, et intellectu opus ad intelligendum, inquit:

VERS. 15. « Qui habet aures ad audiendum, audivat. » Ita inducens eos ut interrogent ac discant.

VERS. 16, 17. « Cui autem assimilabo generationem hanc? Similis est pueris seditibus in foro, et acclamantibus sodalibus suis et dicentibus: Tibia cecinimus vobis, et non saltastis: lugubria cecinimus vobis, et non planxistis. » Insinuat hic Judæorum morositatem. Difficiles enim moribus, neque Joannis austeritate, neque Christi simplicitate invitari potuerunt: sed similes fuerunt pueris

Α Χριστός, ἵνα μὴ θύξῃ κολακεύειν ἐκεῖνον. Μαλαχίῳ δὲ ἡ βῆθαισα προφητεία.

« Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἐγγήγερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. » Μετὰ βεβαιώσεως τοῦτο ἀποφαίνεται, ὅτι οὐκ ἔστι τις μείζων Ἰωάννου· γυναικῶν δὲ εἰπὼν, ὑπεξέλειν ἐαυτὸν. Αὐτὸς γὰρ ὁ Χριστὸς γεννητὸς ἦν παρθένου, οὐχὶ γυναικὸς, τοῦτέστιν, ἐλθεῖσθαι εἰς γάμον. « Ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μείζων αὐτοῦ ἐστίν. Ἐπειδὴ πολλὰ εἶπεν ἐγκώμια περὶ Ἰωάννου, ἵνα μὴ νομιώσωσιν ὅτι καὶ αὐτοῦ μείζων ἐστὶν ἐκεῖνος, φησὶν ἐνταῦθα φανερώτερον, ὅτι ὁ μικρότερος ἐγὼ καὶ κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ κατὰ τὴν ὁμῶν ὑπέληψιν, μείζων αὐτοῦ εἰμι ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, τοῦτέστιν, ἐν τοῖς πνευματικῶς καὶ οὐρανίως ἀγαθοῖς. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἐλαττοῦμαι αὐτοῦ, καὶ καθ' ὃ πρότερός μου ἐγεννήθη, καὶ καθ' ὃ δοκεῖ ὑμῖν αὐτὸς μέγας, ἐκεῖ δὲ μείζων εἰμί.

« Ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἕως ἄρτι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ οἱ βιάσται ἀρπάζουσιν αὐτήν. » Φαίνεται ἀνακλιθεὶς εἶναι τοῦτο, οὐκ ἔστι δέ. Σκόπει γοῦν· καὶ γὰρ περὶ ἐαυτοῦ εἰπὼν ὁ Χριστὸς, ὅτι μείζων ἐστὶν Ἰωάννου, συνιδεῖ αὐτοῖς εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτῶν· δεικνύων ὅτι πολλοὶ ἀρπάζουσι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τοῦτέστι, τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν· βίας ἐκ χρεῖα πολλῆς. Τὸ γὰρ ἀφαίρει πατέρα καὶ μητέρα, καὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆς καταφρονῆσαι, πόσης βίας ἐστὶ:

« Πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου προεφήτευσαν. » Καὶ τοῦτο τῆς σῴτης ἀκολουθίας ἐστὶ. Φησὶ γὰρ, ὅτι Ἐγὼ εἰμι ὁ ἐρχόμενος, πάντες γὰρ οἱ προφῆται πεπλήρωνται· οὐκ ἂν δὲ ἐπληρώθησαν, εἰ μὴ ἐγὼ ἦλθον· μηδὲν οὖν προσδοκᾶτε πραιτέρω.

« Καὶ εἰ θέλετε δεῖξασθαι, αὐτὸς ἐστὶν Ἠλίας ὁ μέλλων ἐρχεσθαι. » Εἰ θέλετε, φησὶ, δεῖξασθαι, τοῦτέστιν, ἐὰν εὐγνωμόνως κρίνητε, καὶ μὴ φθονεῖς, αὐτὸς ἐστὶν ὃν εἶπεν ὁ προφήτης Μαλαχίας Ἠλίαν μέλλοντα. Καὶ γὰρ ὁ Πρόδρομος καὶ ὁ Ἠλίας τὴν αὐτὴν ἔχουσι διακονίαν. Ὁ μὲν τῆς πρώτης παρουσίας προδραμῶν, ὁ δὲ Ἠλίας τῆς μελλούσης προδραμούμενος. Εἶτα δεικνύων ὅτι ἀνεγμὰ ἐστὶ τὸ ἐν Ἰωάννῃ Ἠλίαν εἶναι, καὶ συνέσεως χρεῖα πρὸς τὸ νοῆσαι, φησὶν, ὅτι

« Ὁ ἔχων ὠτα ἀκούειν, ἀκουέτω, » ἐνάγων αὐτὸς εἰς τὸ ἐρωτῆσαι καὶ μαθεῖν.

« Τίτι δὲ ὁμοιώσω τὴν γενεάν ταύτην; Ὁμοία ἐστὶ παιδίῳ; καθήμενός ἐν ἀγορᾷ, καὶ προσφωνοῦσι τοῖς ἐταίροις αὐτῶν, καὶ λέγουσιν· Ἠυλόησαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ οὐκ ὠρχήσασθε. Ἐθρηνησαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐκόψασθε. » Τὸ δυσάρεστον τῶν Ἰουδαίων εἰνέταται ἐνταῦθα. Δυστροποὶ γὰρ ὄντες, οὔτε τῇ σαλευραγωγίᾳ τοῦ Ἰωάννου ἤρέσκοντο, οὔτε τῇ τοῦ Χριστοῦ ἀπλότητι· ἀλλ' ὁμοιοὶ ἦσαν παιδίῳ; δυσμε-

στουμένοις διὰ κοφύτητα, οἷς κἄν κλαίῃ τις, οὐκ ἀρέσκει, κἄν αὐλῇ, οὐδ' οὕτως.

« Ἦλθε γὰρ Ἰωάννης ἡμέτερος ἐσθίων μῆτε πίνων, καὶ λέγουσι, Δαιμόνιον ἔχει. Ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων, καὶ λέγουσι, Ἰδοὺ ἀνθρώπος φάγος καὶ οἰνοπότης, φίλος τελευτῶν καὶ ἀμαρτωλῶν. Ἐθρήνη μὲν ἀπεικάζει τὴν Ἰωάννου διαγωγὴν· καὶ γὰρ σκληρότητα πολλὴν καὶ ἐν ῥήμασι καὶ ἐν πράγμασι ἐπεδείκνυτο ὁ Ἰωάννης· τὴν δὲ τοῦ Χριστοῦ, αὐτῷ· καὶ γὰρ χαριέστατος ἦν ὁ Κύριος, πᾶσι συγκαταβαίνων, ἵνα πάντας κερδήσῃ τοῦτους, καὶ βασιλείαν εὐαγγελιζόμενος, καὶ οὐδὲν τοιοῦτον σκυθρωπὸν, οἷον ὁ Ἰωάννης (10). Καὶ ἰδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς. Ἐποφῆσιν, ὅτι Δοιοὶν ἔπει οὕτε ὁ Ἰωάννου βίος, οὕτε ὁ ἐμὸς ἀρέσκει ὑμῖν, ἀλλὰ πάντα· τοὺς τρόπους τῆς σωτηρίας διακτῦετε, δίκαιος φαίνομαι ἐγὼ ἡ σοφία. Οὐκ ἔσται γὰρ ἐτι πρόφασις ὑμῖν, ἀλλὰ κατακριθῆσεσθε πάντως. Καὶ γὰρ ἐγὼ μὲν πάντα πεπλήρωκα, ὑμεῖς δὲ ἀπειθήσαντες, δίκαιοι ἐμὲ ὡς μηδὲν παραλίπονα φαίνετε.

A contumacibus, quos neque facilitate neque luctu quis placarit.

Vras. 18, 19. « Venit enim, inquit, Joannes neque comedens neque bibens, et dicunt: Dæmonium habet. Venit Filius hominis comedens et bibens, et dicunt: Ecce hominem edacem et vini potatorem, amicumque publicanorum et peccatorum » Lamentationi assimilat vitam Joannis: erat enim magnæ tam in verbis quam operibus severitatis. Tibiæ autem vitam Christi: graciosus enim erat Dominus ac mire dispensans omnia, omnibus condescendens, ut omnes lucrifaciat, et regnum evangelizet: proinde non ejus fuit austeritatis cuius Joannes. « Et justificata est sapientia a filiis suis. » Hoc dicit: Quandoquidem neque Joannis vita neque mea vobis placet, sed omnes salutis vias aspernamini, justus apparebo ego, qui sapientia sum. Nulla enim posthac vobis excusatio erit, sed omnino condemnabimini. Etenim ego quidem implevi omnia, vos autem increduli facit, justum me, utpote qui nihil prætermiserim, comprobabitis.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(10) Cod. 52 hæc inserit: « Ἡ γὰρ τοῦ Ἰωάννου δίαιτα δυσπόριστος καὶ τραπέζια, οὕτε γὰρ ἤσθιον ἄρτον, οὕτε ἐπινεν οἶνον· ἦσαν μὲν ἐναντία ἀλλήλοις αὐταὶ αἱ δίαιται. Οὐδετέρως τοῦτων οὕτως δικαιωμένοι, ἤρεσκοντο. Ἀλλὰ τὸν Ἰωάννην μὲν διὰ τὴν ἀστίαν καὶ αἰοίαν, δαιμόνιον ἔχειν ἔλεγον. Τὴν δὲ Χριστὸν διὰ τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν, φάγος καὶ οἰνοπότην ὠνόμαζον. (Εἰ καὶ μὴ ῥηθεὺς τὰς διαβολὰς ποσῶν ἀνεγγραφέν ὁ εὐαγγελιστῆς, νομίμας ἀρκεῖν τὸν παρόντα λόγον.) Πᾶσα γὰρ δύο θηρευτὰ ζωὸν δυσσθήρατον ἐλεῖν σπυδόντες, ἐκ δύο μόνων διεξόδων θηρευθῆναι μᾶλλον ἐναντίον ἀλλήλων, ἢ ἐξ ἑκαστοῦ ἐξ ἑαυτοῦ διαλαβῶν, ἐξεναντίας μὲν ἀλλήλοις ἴστανται, τὸ αὐτὸ δὲ ποιοῦσιν· οὕτως ψυχομῆθη, τὴν μὲν Ἰωάννην σκληροτέραν ἔχειν ἐγωγῆν, τὸν δὲ Χριστὸν μαλακωτέραν. Ἰνα εἴτε αὐτῶν, εἴτε ἐκείνων ἀπεδείξιμοι πεισθῶσιν αὐτοῖς. Καὶ εἴτε διὰ τοῦτο, εἴτε δι' ἐκείνου θηραθῶσι. Καὶ ἦσαν ἐναντία μὲν ἀλλήλοις: αἱ ὁδοί, τὸ δ' ἔργον ὁμοῖον. Ἀλλ' αὐτοὶ καθόπερ οὐστροποὶ ἐκατέρους φεύγοντες, ἐκατέρους ἐπάκτουσι. Ἐρωτήσωμεν τοίνυν αὐτοὺς, Καλὸν ἡ σκληροτέρα πολιτεία; καὶ πῶς οὐκ ἐπειθήθη τῷ Ἰωάννῃ, τὸν Χριστὸν ὑμῖν ὑποδεικνύοντι; Ἀλλὰ καλὸν ἡ μαλακωτέρα; καὶ πῶς οὐκ ἐπέστητε τῷ Χριστῷ, τὴν ὁδὸν ἐμὴς τῆς σωτηρίας διδάκοντι; διὰ τί δὲ μᾶλλον ὁ Ἰωάννης τὴν σκληροτέραν· γωγῆν εἶχε; ὁμοίως ἔδει τὸν μὲν κήρυκα τῆς μετάνοιας, σκυθρωπὸν εἶναι, τὸν δὲ δοτήρα τῆς ἀφέσεως ὡς ἀμαρτωλῶν χαριέντα· καὶ ὅτι ὁ μὲν Ἰωάννης οὐδὲν πλεον ἐπεδείξατο τοῖς Ἰουδαίοις, εἰ μὴ πολιτείαν μόνην, Ἰωάννης γὰρ, φησὶν, οὐδὲν ἀποκρίσασθαι μίαν, ὁ δὲ Χριστὸς καὶ τὴν ἀπὸ τῶν θεοπερετῶν θαυμάτων μαρτυρίαν ἐπέκρητο. Ἄλλως τε, καὶ γινώσκων ἀσθενεῖς τοὺς ἀνθρώπους, συγκαταβαίνων, ἵνα κερδήσῃ μᾶλλον αὐτοὺς ἐντεῦθεν. διὰ τοῦτο καὶ εἰς τραπέζας τελευτῶν οἰκονομικῶς εἰσῆρχετο. Καὶ τοῖς μεμφομένοις ἀπολογεῖτο, τὴν αἰτίαν λέγων, Οὐκ ἤλιθον καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἀμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν· ἀλλ' οὐδὲ τῆς σκληρᾶς ἡμέλης ἀγωγῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ, μετὰ τῶν θηρίων οἰκῆσαι, καὶ τεσσαράκοντα νηστεύσας ἡμέρας ὡς προεδηλώθη. Εἰς τραπέζας δὲ εἰσιὼν εὐλαβῶς τε καὶ ἐγκρατῶς; καὶ ἀγ. ο. π. κ. ε. Joannis enim vivendi ratio ardua fuit et aspera; utpote qui neque panem manducabat, neque bibebat vinum. Erant igitur duæ illæ vivendi rationes inter se con-

trariæ: ob neutram tamen placebant illi Judæis: sed Joannem quidem (a) propter cibi potusque abstinentiam dæmonium habere, dicebant: Christum vero, eo quod comedere et biberet, edacem et vini epotatorem appellabant (etsi non expresse ipsorum calumnias perscripserit evangelista, ratus satis esse, quæ hic commemorat). Quemadmodum enim duo venatores feram aliquam, cuius difficilis venatio est, capere cupientes, si ea ex duplici tantum sibi que opposito exitu capi possit, utrumque si obsidentes, ex adverso quidem sibi invicem consistent, eidem tamen operi incumbunt: ita provide dispositum fuit, ut Joannes quidem asperiores, Christus vero mitiores vitam ageret; ut hunc vel illum recipientes eidem crederent, et ab hoc vel ab illo salubriter caperentur. Erant vero contrariæ quidem hæc viæ; at opus idem. At tamen illi, utpote perversi et contumaces, utrumque fugientes, utrumque improbabant ac contemnabant. Interrogemus igitur eos: Bonane et laudabilis est asperior vivendi ratio? Quomodo igitur non credidistis Joanni, qui vobis Christum demonstrabat? Sed bonane est ratio vivendi mitior ac mollior? Quomodo ergo non credidistis Christo, qui vos salutis viam edocuit? Verum cur potius Joannes asperiores vitam duxit, quam Christus? Quia nempe decebat, præconem penitentia austerum esse, datorem autem remissionis peccatorum esse benignum ac suavem. Et quia Joannes nihil amplius ostendebat Judæis præterquam suam vivendi rationem: Joannes enim, inquit, signum nullum fecit (Joan. x, 41). Sed Christus, etiam divinis miraculis fidem sibi astruebat; ac præterea cognoscens homines imbecilles esse, eidem condescendebat, ut exinde magis eos lucrifaceret. Ob hanc rationem et ad mensas publicanorum interitum accedebat; idque contra reprehendentes defendit, causam istam in medium proferens, quia Non veni vocare justos, sed peccatores ad penitentiam (Matth. ix, 13). Cæterum neque vitam austeram omnino neglexit Christus, ut cum in eremo cum animalibus sylvestribus unice versatus, quadraginta dies jejunavit, sicut superius dictum est: et alias, ad mensas accedens, religiose, parce, sancteque cibum potumque sumebat. Et justificata est sapientia, etc.

(a) Similia habet Chrysostomus homil. 37, al. 58. in Matth.

Vras. 20. « Tunc cepit Jesus exprobrare civitatibus in quibus factæ fuerant plurimæ virtutes ipsius, quod non egissent poenitentiam. » Postquam monstravit quod omnia quæcunque oportebat, fecerat, et manserunt absque poenitentia, tunc consequenter exprobrat :

Vras. 21. « Væ tibi, Chorazin, væ tibi, Bethsaida. » Ut intelligas eos qui non creiderunt, non a natura, sed voluntate malos esse, meminit Bethsaidæ, ex qua Andreas, et Petrus, et Philippus, et illi Zebedæi fuerunt : atque ita non naturæ, sed voluntatis malitia fuit. Nam si naturæ, fuissent et illi mali.

Vras. 21, 22. « Quoniam si in Tyro et Sidone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in sacco et cinere poenitentiam egissent. Verumtamen dico vobis, Tyro et Sidoni tolerabilis erit in die iudicii, quam vobis. » Deteriores dicit Judæos Tyrus et Sidonius. Tyrii eam naturalem legem transgressi sunt : Judæi autem et Mosaicam. Et illi quidem non viderunt miracula, hi autem et miracula quæ videre, accusarunt. Saccus poenitentis symbolum est. Lugentes videmus cinerem et pulverem super caput spargere.

Vras. 23, 24. « Et in, Capernaum, quæ usque ad cælos es exaltata, usque ad infernum detraheris : quoniam si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ in te, mansissent usque in hodiernum diem. Verumtamen dico vobis quod Sodomis tolerabilis erit in die iudicii, quam tibi. » Capernaum exaltata est eo quod sit civitas Jesu ; glorificata enim fuit, utpote patria ejus, sed nihil utilitatis inde accepit, non credendo : et propterea contrario modo condemnata est usque in infernum, quod talem sortita iniquitatem, non sit illinc emendatior facta. Quoniam autem Capernaum interpretari quia potest agrum consolationis : vide quod si quis mereatur fieri ager Paracleti, scilicet Spiritus sancti, et deinde sublime sapiat, et exaltetur usque in cælum, ita corruet quoque per superbiam. Horrescas igitur, o homo.

Vras. 25. « In illo tempore respondit Jesus, et dixit : Consteat tibi, Pater, Domine cæli et terræ, quod occultaveris hæc a sapientibus et intelligentibus, et revelaveris ea parvulis. » Quod dicit, hunc sensum habet : Consteat, hoc est, gratias ago tibi, Pater, quod Judæi qui sibi videntur esse sapientes et periti in Scripturis, non crediderunt, imperiti autem et parvuli crediderunt et cognoverunt mysteria. Occultavit autem mysteria Deus ab his qui videntur esse sapientes : non ut invidens, vel ut auctor imperitiæ, sed ideo quod non erant digni, propter hoc quod sibi videbantur esse sapientes. Nam qui videtur sibi sapiens, et confidit in sapientia sua, neque Deum invocat. Unde Deus postea non invocatus, neque juvat eum, neque revelat. Et aliter, Deus propter magnam misericordiam suam non revelat quibusvis plura mysteria, ut ne magis puniantur, utpote aspernantes ea quæ didicerunt,

« Τότε ηρξάτο ὁ Ἰησοῦς ἀνοιδίξειν τὰς πόλεις, ἐν αἷς ἐγένοντο αἱ πλείσται δυνάμεις αὐτοῦ, ὅτι οὐ μετήνοιον. » Μετὰ τὸ δεῖξαι ἕτι πάντα ὅσα εἶπε, ἀποίησε, καὶ ἔμειναν ἀμετανόητοι, τότε λοιπὸν ἀνοιδίξει.

« Οὐαὶ σοι, Χοραζὶν, οὐαὶ σοι, Βηθσαιδᾶ. » Ἴνα νόησῃς ὅτι οὐκ ἐκ φύσεως ἦσαν πονηροὶ οἱ μὴ πιστεύσαντες, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως, μέμνηται τῆς Βηθσαιδᾶ, ἐξ ἧς Ἄνδρας, καὶ Πέτρος, καὶ Φίλιππος, καὶ οἱ τοῦ Ζεβεδαίου ἦσαν ὥστε οὐκ ἐκ φύσεως ἢ πονηρία, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως. Εἰ γὰρ ἐκ φύσεως, ἦσαν ἂν κακίνοι πονηροί.

« Ὅτι εἰ ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αἱ γινόμεναι ἐν ὑμῖν, πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ μετανόησαν. Πλὴν λέγω ὑμῖν, Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ ὑμῖν. » Χείρνας τοὺς Ἰουδαίους λέγει τῶν Τυρίων καὶ Σιδωνίων, καθ' ὃ οἱ μὲν Τύριοι τὸν φυσικὸν νόμον παρέβησαν Ἰουδαίῳ δὲ καὶ τὸν Μωσαϊκόν. Καὶ καίνοι μὲν οὐκ εἶδον θαύματα ὅσοι δὲ καὶ ἰδόντες, διέβαλλον ὃ δὲ σάκκος, σύμβολον μετανοίας, καὶ τὸ σποδὸν καὶ κόνιν πάττειν κατὰ τῆς κεφαλῆς, ἐπὶ τῶν πενθούτων βλέπομεν.

« Καὶ σὺ Καπερναοῦμ, ἡ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθείσα, ἕως ἄβου καταβιβασθήσῃ ὅτι εἰ ἐν Σοδόμοις ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αἱ γινόμεναι ἐν σοι, ἔμειναν ἂν μέχρι τῆς ἡμέρας. Πλὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι γῆ Σοδόμων ἀνεκτότερον ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ σοι. » Ἡ Καπερναοῦμ ὑψώθη διὰ τὸ εἶναι πόλις τοῦ Ἰησοῦ, ἰδοξάζετο γὰρ ὡς ἔθηκεν πατρὶς αὐτοῦ, ἀλλ' οὐδὲν ὠφελήθη, διὰ τὸ μὴ πιστεῦσαι. Τοῖς Ἰουδαίοις γὰρ καὶ διὰ τοῦτο μάλλον κατακρίεται ἕως ἄβου, ὅτι τοιοῦτον ἔχουσα οἰκήτορα, οὐδὲν ὠφελήθη ἐξ αὐτοῦ. Ἐπὶ δὲ Καπερναοῦμ ἐρμηνεύεται χωρὶον παρακλήσεως, βλέπε ὅτι κἀν ἀξιώθη τις γενέσθαι χωρὶον τοῦ Παρακλήτου, τοῦ ἁγίου δηλαδὴ Πνεύματος, εἴτε ὑψηλοφρονήσῃ, καὶ ἐπαρθῇ ἄχρις οὐρανοῦ, καταπίπτει λοιπὸν διὰ τὴν ὑψηλοφροσύνην. Φρίξον οὖν, ὡ ἀνθρώποι.

« Ἐν ἑκείνῳ τῷ καιρῷ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν Ἐξομολογούμεθα σοι, Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις. » Ὁ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν Ἐξομολογούμεθα, ἀνεὶ τοῦ Ἐυχαριστεῖσθε σοι, ὦ Πάτερ, ὅτι οἱ δοκοῦντες σοφοὶ καὶ ἔμπειροι εἶναι τῶν Γραφῶν Ἰουδαῖοι, ἠπατήσαν, οἱ δὲ ἀμαθεῖς καὶ νήπιοι ἐπίστευσαν καὶ ἔγνων τὰ μυστήρια. Ἀπέκρυψε δὲ τὰ μυστήρια ὁ Θεὸς ἐπὶ τῶν δοκούντων εἶναι σοφῶν, οὐκ ὡς φθονῶν ἢ ὡς αἰτίας ἀγνωσίας, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἀξίους, ἐξ αὐτοῦ τοῦτου τοῦ θεοῦ αὐτοὺς εἶναι σοφοὺς ὃ γὰρ θεῶν αὐτὸν σοφόν, καὶ θεῶν τῇ οἰκείᾳ γνώσει, οὐδὲ προσκαλεῖται Θεόν. Καὶ λοιπὸν ὁ Θεὸς ὡς μὴ προσκαλούμενος οὐδὲ βοῦθαι αὐτῷ, οὐδὲ ἀποκαλύπτει. Ἄλλως τε, ὁ Θεὸς μάλλον διὰ φιλοanthρωπίας οὐκ ἀποκαλύπτει τοῖς πολλοῖς τὰ μυστήρια, ἵνα μὴ κλειόν κολασθῶσιν, ὡς μετὰ τὸ γινῶναι διαπίπτουσαν αὐτὰ.

(11) « Ναί, ὁ Πατήρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία Ἀ
 ἐμπροσθέν σου. » Δηλοῖ ἐνταῦθα τὴν φιλανθρωπίαν
 τοῦ Πατρὸς, ὅτι οὐχ ὑπ' ἄλλου παρακληθεὶς ἀπ-
 οκάλυψε τοῖς νηπίοις, ἀλλ' οὕτως ἤρρεσεν αὐτῷ ἐξ
 ἀρχῆς. Εὐδοκία γάρ, ἡ θέλησις καὶ ἡ ἀρέσκεια.

« Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου. »
 Εἶπεν ἀνωτέρω πρὸς τὸν Πατέρα, ὅτι ἀπακάλυψας,
 ὡς Πάτερ (12)· ἵνα οὖν μὴ ὑπολάβῃς ὅτι αὐτὸς οὐδὲν
 ποιεῖ, πάντα δὲ τοῦ Πατρὸς εἶσι, φησὶν, ὅτι Πάντα
 μοι παρεδόθη, καὶ μία ἐξουσία ἐμοῦ κάκεινου· τὸ
 δὲ παρεδόθη ἀκούων, μὴ νόμιζε ὅτι ὡς δούλω καὶ
 ὑποδεσετέρω παρεδόθη, ἀλλ' ὡς υἱῷ. Καθ' ὃ γὰρ
 εὐ-εννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς, κατὰ τοῦτο παρεδόθη
 αὐτῷ· εἰ γὰρ μὴ ἐγεννήθη, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας
 ἦν τῷ Πατρὶ, οὐκ ἂν παρεδόθησαν. Ὅρα γὰρ τί
 λέγει· « Πάντα μοι παρεδόθη, » οὐχ ὑπὸ τοῦ δεσπότη, B
 ἀλλ', « ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου· » ὡσπερ λόγου χάριν, ἐάν
 γεννηθῆ εὐειδὴς παιδίον ἀπὸ πατρὸς εὐειδοῦς, καὶ
 εἴπη ὅτι Ἐδόθη μοι τὸ κάλλος ἐκ τοῦ πατρὸς μου.
 « Καὶ οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ,
 οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ
 ὃς ἐάν βούληται ὁ Υἱός ἀποκαλύψαι. » Τὸ μείζον
 λέγει, ὅτι Οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ πάντων εἶμι δεσπό-
 της, ὅπουγε καὶ ἕτερον μείζον ἔχω, τὸ εἶδέναι τὸν
 Πατέρα, καὶ οὕτως αὐτὸν γινώσκειν, ὥστε καὶ ἐτέ-
 ροις αὐτὸν ἀποκαλύπτειν. Σκόπει δὲ, ἀνωτέρω
 εἶπεν, ὅτι ὁ Πατήρ ἀπακάλυψε τὰ μυστήρια τοῖς νη-
 πίοις· ἐνταῦθα δὲ, ὅτι ὁ Υἱός ἀποκαλύπτει τὸν Πα-
 τέρα. Ὅρα οὖν μίαν δύναμιν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ,
 εἶγε καὶ ὁ Πατήρ ἀποκαλύπτει καὶ ὁ Υἱός.

« Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορ- C
 τισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. » Πάντας καλεῖ, οὐ
 μόνον Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ ἔθνη. Νοήσαις γὰρ
 ἂν κοπιῶντας μὲν τοὺς Ἰουδαίους, ὡς παρατηρή-
 ματα νομικὰ βαρῆα μετερχομένους, καὶ κοπιῶντας
 ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῶν ἐνταλῶν τοῦ νόμου, πεφορτισμέ-
 νους δὲ, τοὺς ἔθνη, οἱ τῷ βάρει τῶν ἁμαρτιῶν
 ἐπιέζοντο· τοῦτους οὖν πάντας ἀναπαύει ὁ Χρι-
 στός. Τὸ γὰρ πιστεῦσαι, καὶ ὁμολογῆσαι, καὶ βαπτί-
 σασθαι, ποῖος κόπος; πῶς δὲ οὐκ ἀνάπαυσις; ὅταν

VERS. 26. « Etiam, Pater, sic fuit beneplacitum
 ante te. » Manifestat hoc loco benignitatem Patris,
 quod non ab alio provocatus, revelat parvulis, sed
 sic ei placuit ab initio. Complacitum enim voluntas
 est, et beneplacitum.

VERS. 27. « Omnia mihi tradita sunt a Patre
 meo. » Dixit superius ad Patrem, quod revelave-
 ris, Pater. Ne igitur suspiceris quod ipso quidem
 nihil faciat, omnia autem Patris sunt, dicit: Omnia
 mihi tradita sunt, et una potestas mea et illius.
 Cum autem audis, Tradita sunt, ne suspiceris quod
 tanquam servo et inferiori tradita fuerint, sed tan-
 quam filio. Nam secundum hoc quod natus est a
 Patre, omnia tradita sunt ei. Nisi enim natus esset
 ab eo, et ejusdem esset substantiæ, non fuissent ei
 tradita. Vide enim quid dicat: Omnia mihi tradita
 sunt, non a domino, inquit, sed a Patre meo: ut
 exempli gratia si nascatur pulcher pater a pulchro
 patre, et dicat: Data est mihi pulchritudo a patre
 meo. « Et nullus cognoscit Filium nisi Pater, neque
 Patrem quis cognoscit nisi Filius, et cui voluerit
 Filius revelare. » Majus dicit: Nulli sit mirum me
 omnium esse Dominum, cum scilicet et aliud ma-
 jus possim, nempe scire Patrem, ac sic ipsum
 cognoscere, ut et aliis eum possim revelare. Consi-
 derata autem quod superius dixerit Patrem reve-
 lasse mysteria parvulis; hic autem quod Filius Pa-
 trem revelaverit. Vides igitur unam virtutem Patris
 et Filii: siquidem et Pater revelat ac Filius.

VERS. 28. « Venite omnes ad me qui laboratis et
 onerati estis, et ego requiescere vos faciam. » Omnes
 vocat, non solum Judæos, sed gentiles. Per
 laborantes intellige Judæos, ut facientes traditiones
 legis graves, et in operatione mandatorum legis fa-
 tigatos, per oneratos autem gentiles, onere pecca-
 torum oppressos. Hos igitur omnes quiescere facit
 Christus. Credere enim, et confiteri, et baptizari,
 quis labor? Quomodo autem non et quies? quando-
 quidem et hic nihil sollicitum esse oportet de illo

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(14) Cod. 52 inserit. Τὸ δὲ τῆς ἀποκρίσεως· εὐνομα
 κολυσημαντὸν ἔστιν. Ἴνα γὰρ ἰάσω τὸν διαχωρισμὸν
 καὶ τὴν διαφόρησιν κατὰ τοὺς λατροὺς, καὶ τὴν εἰς
 τοῦτο κατάληξιν, ποτὲ μὲν τόπον ἀρχῆς ἔχει, ὡς τὸ,
 Ἐξομολογοῦμαι σοι, Πάτερ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς
 γῆς· ὁ νῦν ὁ λόγος, ὁ προηγῆσατο γὰρ ἐρώτησις·
 ποτὲ δὲ πρὸς ἐρώτησιν ἀποδίδεται, ὡς τὸ, Ἀποκρι-
 θεὶς Σίμων Πέτρος εἶπε· Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς
 τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, προηγῆσατο γὰρ ἐρώτησις·
 ποτὲ δὲ λόγου διαδοχὴν δηλοῖ· τῆς γὰρ Χαναanaς
 εἰπούσης, Ναί, Κύριε, καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει
 ἀπὸ τῶν ψυχῶν τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέ-
 ζης τῶν κυρίων αὐτῶν, ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν
 αὐτῇ· Ὁ γόνυ. μεγάλη σου ἡ πίστις, γερηθῆτω
 σοι ὡς θέλεις· ποτὲ δὲ σημαίνει παράκλησιν, ὡς
 τὸ, Ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ· Εἰ πάντες
 σκανδαλισθήσονται ἐν σοι, ἐγὼ δὲ οὐδέποτε
 σκανδαλισθήσομαι. Καὶ γὰρ ὁ Μάρκος παράλειπε
 τὸ, ἀποκριθεὶς, καὶ εἶπεν, Ὁ δὲ Πέτρος ὤψθη αὐτῷ.
 Ἔστι δ' ὅτι δηλοῖ καὶ τὴν ἐρώτησιν, ὡς τὸ, Ἀπ-
 κριθῆναι αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ὅχι ἐγὼ ὑμᾶς τοὺς δώ-
 δεκτι ἐξελείξω· Ναί, ὡς Πάτερ, κ. τ. λ. « Vox

responsio multa significat. Ut enim prætermittam,
 quod apud medicos separationem et dissolutionem, ac
 desitionem significat; aliquando quidem initii locum
 in oratione tenet: ut hic, Confiteor tibi, Pater cæli
 et terræ, cujus sermonis nulla præcesserat interro-
 gatio. Aliquando vero ad interrogationem applica-
 tur: ut, Respondens Simon Petrus dixit: Tu es Chri-
 stus Filius Dei vivi; præcesserat quippe interrogatio.
 Interdum sermonis continuationem denotat: ut,
 cum Chananza dixisset: Utiqve, Domine, nam et
 catelli edunt de micis, quæ cadunt e mensa domini-
 norum suorum; respondens Jesus dixit ei: O mulier,
 magna est fides tua: sicut tibi sicut vis. Nonnunquam
 significat consolationem; ut illud: Respondens au-
 tem Petrus, dixit illi: Et si omnes scandalizati fue-
 rint in te, ego nunquam scandalizabor. Etiam Mar-
 cus omisit illud, respondens; ac solum dixit:
 Petrus autem dixit ei. Aliubi autem inseruit inter-
 rogationem, ut: Respondit autem eis Jesus: Nonne ego
 vos duodecim elegi? Etiam Pater, & etc.
 (12) Ὅτι ἀπακάλυψας ταῦτα, ὡς Πάτερ. « Quod
 revelaveris hæc, Pater, » etc. Cod. 29.

que ante baptismum facta sunt, et alibi quies te A
susceptura est.

VERS. 29, 30. « Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum, et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum commodum est, et onus meum leve. » Jugum Christi, humilitas et mansuetudo. Qui igitur se humillaverit omni homini, requiem invenit, imperturbatus manens: sicut vana gloriæ cupidus et arrogans semper in curis est, nolens quoquam minor haberi, sed cogitans quomodo magis glorificetur, et quomodo vincat inimicos. Jugum igitur Christi (humilitatem dico) leve est. Facilius est enim humilli naturæ nostræ humiliari, quam sublimari. Dicuntur item et omnia 57 mandata B
Christi jugum leve, quoniam propter futuram retributionem levis, tametsi ad breve tempus gravia videantur.

CAPUT XII.

De discipulis in Sabbato spicas vellentibus. De muliere quæ aridam manum habebat. De dæmoniaco cæco et surdo. De potentibus signum. De Matre Christi et fratribus.

VERS. 1-4. « In illo tempore ibat Jesus Sabbatis per segetes: discipuli vero illius esuriebant, et cœperunt vellere spicas et comedere. » Solvens legales observationes, ducit discipulos per sata; ut manducantes, solverent a Sabbato. « At Pharisei cum vidissent, dixerunt illi: Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere in Sabbato. Ille vero dixit eis: Non legitis quid fecerit David cum esuriret ipse, et ille qui cum eo erant? quomodo ingressus sit in domum Dei, et panes propositionis ederit, quos ipsi non licebat edere, neque illi qui cum illo erant, nisi sacerdotibus solis? » Iterum Pharisei naturalem passionem, nempe famem arguunt, cum ipsi gravius peccent. Dominus per historiam David admonet eos. Ille enim, inquit, propter famem majus quiddam ausus fuit. Panes autem propositionis erant duodecim qui quotidie proponebantur in mensa, sex in dextra parte, sex in sinistra. Quamvis autem et David propheta erat, non tamen ei inde licebat edere, sed solis sacerdotibus: quanto magis non licebat his qui cum eo erant; attamen propter famem venia dignus erat: sic igitur et discipuli.

VERS. 5. 6. « An non legistis in lege, quod Sabbatis

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(13) Τὸν τοῦ Σαββάτου νόμον codd. 29, 30 et 32.
(14) Cod. 32 hæc addit: Ἐν τῇ πρώτῃ βίβλῳ τῶν Βασιλειῶν ἱστορεῖται, ὅτι Δαυὶδ ἐπιβουλεύσας παρὰ Σαουλ τοῦ ἰδίου κενύρου, καὶ φεύγων αὐτὸν ἐπέβασε, καὶ ἀπελθὼν εἰς Νοβὰ πόλιν τῶν ἱερέων τοῦ Θεοῦ, προσεκοιήσατο παρὰ Σαουλ τοῦ βασιλέως ἀποσταλῆναι πρὸς χρεῖαν τινὰ, καὶ ἐζήτησεν ἄρτους, καὶ μὴ εὐρῶν ἄλλους κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον, ἔλαβε παρὰ τοῦ ἱερέως διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ λαοῦ, τοὺς

καὶ ἐναυθα ἀμέριμος ἦ; ἐπὶ τοῖς πρὸ τοῦ βαπτίσματος πραχθεῖσι, καὶ ἐὼς αὐτῶς ἀνάκαισις διαλέγεται σε.

« Ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι κηρὸς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάκαισιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. Ὁ γὰρ ζυγὸς μου χρηστὸς, καὶ τὸ φορτίον μου ελαφρὸν ἐστί. » Ζυγὸς τοῦ Χριστοῦ ἡ ταπεινότης καὶ ἡ πραότης. Ὁ γοῦν ταπεινούμενος παντὶ ἀνθρώπῳ, ἀνάκαισιν ἔχει, ἀτάραχος μένων, ὡσπερ ὁ κενόδοξος καὶ ἀλαζόν κἀντὸς ἐν μερίμναις, οὐ θέλων ἐλαττωθῆναι τινος, ἀλλὰ λογιζόμενος πῶς κλεῖον δεξασθήσεται, πῶς νικήσει τοὺς ἐχθρούς. Ὁ ζυγὸς τοῦτον τοῦ Χριστοῦ, ἡ ταπεινότης λέγεται, ελαφρὸς ἐστίν, ἐκκληρώτερον γὰρ ἐστὶ τῇ ταπεινῇ ἡμῶν φύσει τὸ ταπεινούσθαι, ἢ τὸ ἐπαίρεσθαι· ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ ἐντολαὶ τοῦ Χριστοῦ ἱζυγὸς λέγονται, αἵτινες ελαφραὶ εἰσι διὰ τὴν μάλισσαν ἀντίδοσιν, εἰ καὶ πρὸς καιρὸν βαρεταὶ δοκοῦσιν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ΄.

Περὶ τῶν μαθητῶν τοῖς Σάββασι τιλλόντων σπείχους. Περὶ τοῦ ἑτηρῶν ἔχοντος τὴν χεῖρα. Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου τυφλοῦ καὶ κωφοῦ. Περὶ τῶν αἰτούντων σημεῖον. Περὶ Μητρὸς καὶ ἀδελφῶν τοῦ Χριστοῦ.

« Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἐπορεύθη ὁ Ἰησοῦς τοῖς Σάββασι διὰ τῶν σπορίμων. Οἱ δὲ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπεινάσαν, καὶ ἤρξαντο τιλλεῖν σπείχους· καὶ ἐθέλειν. » Λύων τὰς νομικὰς παρατηρήσεις, ἄγει τοὺς μαθητὰς διὰ τῶν σπορίμων· « ἵνα φαγόντες, λύσωσιν (13) τοῦ Σαββάτου. » Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἰδόντες, εἶπον αὐτῷ· Ἰδοὺ οἱ μαθηταὶ σου ποιοῦσιν ὃ οὐκ ἐξεστὶ ποιεῖν ἐν Σαββάτῳ. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Οὐκ ἀνέγνωτε εἰ ἐποίησε Δαυὶδ, ὅτε ἐπεινάσεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ; πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, οὓς οὐκ ἐξῆν ἦν αὐτῷ φαγεῖν, οὐδὲ τοῖς μετ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῖς ἱερεῦσι μόνοις; Ἐπίπιν οἱ Φαρισαῖοι τὸ φυσικὸν πάθος, τὴν πείναν αἰτιῶνται, χεῖρῳ αὐτοὶ ἁμαρτάνοντες· ὁ δὲ Κύριος ἀπὸ τῆς περὶ τὸν Δαυὶδ ἱστορίας ἐντρέφει αὐτούς. Ἐκείνος γάρ, φησὶ, διὰ τὴν πείναν, καὶ μιλῶν τι ἐτόλμησεν. Ἄρτοι δὲ τῆς προθέσεως, οἱ καθ' ἐκάστην ἡμέραν προτιθέμενοι· προτιθέντο γὰρ ἐν τῇ τραπέζῃ δώδεκα· ἕξ ἐκ τοῦ δεξιῶν μέσρου, καὶ ἕξ ἐκ τοῦ ἀέρου· καὶ τοὶ κληρονομήθη; ἦν ὁ Δαυὶδ, οὐδὲ οὕτως εἶδει φαγεῖν· τοῖς γὰρ ἱερεῦσι μόνοις ἐξῆν. Ἀλλὰ καὶ πολλῶν μᾶλλον οὐδὲ τοῖς μετ' αὐτοῦ ἐξῆν, ὅμως διὰ τὴν πείναν, συγκινώμης ἕξις· οὕτως ὅν καὶ οἱ μαθηταί.

(14) « Ἡ οὐκ ἀνέγνωτε ἐν τῷ νόμῳ, ὅτι τοῖς

τῆς προθέσεως (ἡ δὲ πρόθεσις ἐράπεια ἦν ἐν τῷ ναῷ, ἐφ' ἣ οἱ ἄρτοι τῆς προθέσεως ἔκειντο), καὶ λαβὼν ἔφαγεν αὐτούς, καὶ τὰ μετ' αὐτοῦ παιδάριο. Ἡ οὐκ ἀνέγνωτε, x. t. l. « In primo Regum narratur, quod David Saulis socii sui persecutionem fugiens, esurierit, et veniens in Noba civitatem sacerdotum Domini, simulaverit, se a rege Saulo ad opus aliquod missum fuisse, utque cum quæsiisset paucos, et non invenisset alios, necessitate

Σάββασιν οἱ ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ τὸ Σάββατον βεβηλοῦσι, καὶ ἀνάτιοι εἰσι; λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι τοῦ ἱεροῦ μείζων ἔστιν ὧδε (15). » Ὁ νόμος ἐκώλυεν ἐν τῷ Σαββάτῳ ἐργάζεσθαι· οἱ οὖν ἱερεῖς ἐν τῷ Σαββάτῳ καὶ ξύλα ἴσχιζον, καὶ πῦρ ἤπτον, ὥστε ἐβεβήλουν τὸ Σάββατον, τούτέστιν, ἐμίαινον, ὡς ὑμεῖς δοκίματε. Ἀλλὰ λέγεις μοι, ὅτι ἐκεῖνοι ἱερεῖς ἦσαν, οἱ δὲ μαθηταὶ οὐ. λέγω οὖν, ὅτι τοῦ ἱεροῦ μείζων ἔστιν ὧδε, τούτέστιν, Ἐπεὶ ἐγὼ δὲ μείζων τοῦ ναοῦ Δεσπότης, καὶ μετὰ τῶν μαθητῶν εἰμι, μείζονα ἐξουσίαν ἔχουσιν οὗτοι λύειν τὸ Σάββατον παρὰ τοὺς ἱερεῖς.

« Εἰ δὲ ἐγνώκατε τί ἐστίν· Ἐλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν, οὐκ ἂν κατεδικάσατε τοὺς ἀνατίους, Κύριος γάρ ἐστι καὶ τοῦ Σαββάτου ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. » Δείκνυσιν αὐτοὺς καὶ ἀμαθεῖς, ὡς μὴ γινώσκοντας τὰ προφητικά· οὐκ ἴδρι γάρ, φησίν, ἐλεῆσαι τοὺς ἀνθρώπους πεινῶντας; Ἄλλως τε, Ἐγὼ δὲ Υἱὸς τοῦ

A *sacerdotes in templo Sabbathum profanant, et crimine vacant? Dico autem vobis, quod templo majus est hoc in loco. » Lex prohibebat in Sabbatho operari. Sacerdotes in Sabbatho et ligna scindebant, et ignem accendebant, atque ita profanabant Sabbathum, hoc est, inquinabant, ut vobis videtur. At dicis mihi, quod bene licebat sacerdotibus, discipuli autem sacerdotes non erant. Dico igitur quod templo majus est hoc in loco, hoc est, Quandoquidem ego qui major sum templo, templique Dominus cum discipulis sim, majorem habent hi potestatem solvendi Sabbathum, quam sacerdotes.*

Vras. 7, 8. « Quod si scivissetis quid sit, Misericordiam volo, et non sacrificium, nequaquam condemnassetis insontes : nam Dominus est et Sabbathi Filius hominis. » Ostenditeos et imperitos, et nescientes prophetias. Non oportebat enim, inquit, misereri esurientibus? Et aliter : Ego Filius hominis, Dominus

17 Num. xxviii, 3. Exod. xx, 25; Deut. v, 14.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

adactis acceperit a sacerdote panes propositionis (erat autem propositio mensa quædam in templo, in qua panes propositionis servabantur) sumptosque comederit simul cum pueris suis. *Annon legisis, etc.* (15) Cod. 52 addit : Συνεχῶς αὐτοῖς ἐπιλέγει τὸ ὄκον ἀνέγγωσσε, ἀνείδίζων τοῦτοις ματαιοπονίαν, ὡς μὴ ἐπιγινώσκουσιν δὲ ἀναγινώκουσι. Νόμος δὲ ἦν κελεύων, ἐν Σαββάτῳ μὴδὲν ἔργον ποιεῖν, καὶ νόμος πάλιν ἕτερος ἐπιτρέπων τοῖς ἱερεῦσι θύειν ἐν τῷ Σαββάτῳ, καὶ διὰ τὴν θυσίαν ξυλοκαρπεῖν, καὶ πῦρ ἀνάπτειν, καὶ κρεασινοῦναι, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ποιεῖν· καὶ ὡς μὲν ὅλων ἐργαζόμενοι ἐβεβήλουν τὸ Σάββατον, ἔτσι ἐμίαινον, ὡς δὲ ἱερεῖς ἐργαζόμενοι ἀνάτιοι ἦσαν. Τὴν μὲν γὰρ κατὰ τὸν Δαυὶδ ἱστορίαν τῆθηκεν ἀξίων συγγνώμης τοὺς μαθητάς· τὸ δὲ παρὸν ἐλαβε παράδειγμα, δεικνύων ἐκ περιουσίας, ὅτι παντελῶς εἰσι ἀνάτιοι. Καὶ ὅρα ἀπὸ πόσων τοῦτο κατασκευάζεται. Πρῶτον ἀπὸ τοῦ προσώπου, ἱερεῖς γάρ, φησὶν· εἶτα ἀπὸ τοῦ ναοῦ, Ἐν τῷ ἱερῷ γάρ· ἔπειτα ἀπὸ τοῦ πράγματος, βεβηλοῦσιν· οὐ γὰρ εἶπεν, Ὅτι ἀθετοῦσι τὸ Σάββατον, ἀλλὰ τὸ βαρύτερον, Ὅτι βεβηλοῦσιν. Εἰθ' οὕτως ἐπήγαγε τὸ τοῦ λόγου κεφάλαιον, Ὅτι καὶ ἀνάτιοι εἰσι. Προτάξαι μὲν τὴν εὐχερεστέραν ἀπολογίαν, εἶτα ἐπήγαγε τὴν ἰσχυρωτέραν. Ὁ μὲν γὰρ Δαυὶδ ἄπαξ διὰ περιστάσεων λύσας τὸν περὶ τῶν ἁρτίων τῆς προθέσεως νόμον, κατὰ συγγνώμην ἀπέβη τοῦ ἐγκλήματος. Οἱ δὲ ἱερεῖς καθ' ἕκαστον Σάββατον διὰ περιστάσεως λύοντες τὸν τοῦ Σαββάτου νόμον, κατὰ νόμον ἀπολέλυνται τῆς παρανομίας. λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι τοῦ ἱεροῦ καὶ μείζων ἔστιν ὧδε. Αὐτὸς γὰρ ἐνταῦθα πάρεστιν ὁ τοῦ ἱεροῦ Δεσπότης. Καὶ ἐάν οἱ τοῦ ἱεροῦ τὸ Σάββατον λύοντες ἀνάτιοι ὦσι, πόσῳ μᾶλλον οἱ τοῦ Δεσπότη τοῦ ἱεροῦ. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνοι δι' αἰτίαν εὐλόγον ἀνάτιοι εἰσι, διὰ τὸ θύειν γὰρ καὶ ἱερεῖς ἔργα ποιεῖν, οὕτω καὶ οὗτοι. Καὶ γὰρ πᾶς μὲν Ἑβραῖος διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν μίαν ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος ἀπρακτὸν ἀποκεκλήρωκεν ὁ θεός, λέγω δὲ τὸ Σάββατον, ὥστε καὶ ἐν αὐτῷ τούτους ἀργεῖν μὲν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἔργων, καὶ διαναπαύειν τοὺς ὑπὸ χεῖρα καὶ τὰ ὑποζύγια, σχολάζειν δὲ τῇ ἀναγνώσει τοῦ νόμου καὶ ταῖς θυσίαις. Τοῖς δὲ Χριστιανοῖς, ὡς ἰσχυρωτέρους ἄπασαν τὴν ἑβδομάδα σχολάζειν τῇ ἀναγνώσει καὶ ταῖς πνευματικαῖς θυσίαις ἐπέταξε. Ἐκεῖνοῦ μὲν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐκώλυεν, ἵνα σχολάζωσι τῇ ἀναγνώσει καὶ ταῖς θυσίαις. Τούτους δὲ σχολάζοντας τοῖς πνευματικαῖς, οὐ δ' ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐκώλυεν· οὐκ ἴδρι γὰρ δεδραῖται τὰς χεῖρας τοὺς πρὸς μὴδὲν φαῦλον ταῦτας ἐκτείνοντας, οἳδὲ τὰ

μικρὰ παιδεύεσθαι τοὺς τὰ μεγάλα φιλοσοφώντας, οἳδὲ τοῖς ἀτελείων ἐπίσης πολιτεύεσθαι τοὺς τελείους. Ὁ νόμος ἐκώλυεν ἐν τῷ Σαββάτῳ, κ. τ. λ. « Frequenter dicit illis : *Annon legisis*, exprobrans vanum ipsorum laborem, quod non intelligerent, quæ legebant. Lex quidem illis præcipiebat, in Sabbatho non operari : sed rursus lex eadem permittebat sacerdotibus in Sabbatho sacrificium offerre, atque sacrificii causa ligna colligere, ignem ascendere, carnes distribuere, et alia similia facere. Profecto illi quatenus absolute operabantur, Sabbathum profanabant, seu violabant : quatenus autem operabantur sacra, crimine vacabant. Facto itaque, quod in historia Davidis refertur, usus est Dominus, ut discipulos venia dignos ostenderet : at vero præsens exemplum usurpavit, ut ex abundantia demonstraret, eos penitus innocuos esse. Vide vero, ex quantis hoc astruat. Primo quidem ex persona ; *Sacerdotes* enim, inquit : deinde ex templo ; alit enim in templo : tertio ex re ipsa ; *profanant* : non enim dixit, *Transgreduntur* ; sed, quod gravius est, *profanant*. Postea profert orationis suæ caput, quoniam nihilominus *crimine vacabant*. Præmisit scilicet faciliorem defensionem ; deinde protulit validiorem. David enim semel propter necessitatem violans legem de panibus *propositionis*, per indulgentiam a peccato absolutus est : at sacerdotes quolibet Sabbatho absque necessitate solventes legem Sabbathi, per legem ipsam soluti erant et crimino. *Dico autem vobis, quod templo majus est hoc in loco*. Ipse enim hic adest, qui templi Dominus est. Quemadmodum igitur illi iusta de causa culpæ innumera erant, eo quod sacrificium offerrent ac sacra operarentur ; sic et isti. Etenim Hebræis ob imbecillitatem ipsorum unicum hebdomadis diem opere vacuum constituit Deus, videlicet Sabbathum : ut ea die abstinerent ab aliis operibus, et mancipia atque jumenta quiescere siverent ; lectioni vero legis atque sacrificiis operam darent. Christianis autem, utpote fortioribus, per totam hebdomadam sacræ lectioni ac spiritualibus sacrificiis vacare præscripsit. Et illis quidem ab aliis operibus prohibuit, ut lectioni et sacrificiis incumbere ; istis autem tametsi spiritualibus rebus vacarent, opera alia non vetuit : quod non deceret, manus iis alligari, qui eas ad prava opera non extendunt : nec parvis erudiri eos, qui magna philosophantur : nec demum imperfectis eodem modo ac perfectos, gubernari. Lex prohibebat in Sabbatho, » etc.

sum Sabbati, ut omnium et dierum Opifex. Ego igitur ut Dominus solvo Sabbatum. Intellige autem et juxta anagogen: quoniam operarii erant apostoli, messis autem et aristæ, credentes, ideo eos vellebant apostoli et comedebant, hoc est, cibum habebant, salutem hominum. Hæc autem faciebant in Sabbatis, hoc est, in otio malorum. Pharisei autem indignabantur. Sic et in Ecclesia doctoribus docentibus et prodesse cupientibus Phariseorum instar sæpe quidam invident, et ægre ferunt.

VERS. 9, 10. « Progressus autem illinc venit in synagogam illorum: et ecce homo erat manuum habens aridas, et interrogaverunt illum, dicentes: Num licet Sabbatis curare? ut accusarent eum. » Alii evangelistam dicunt, quod Jesus interrogaverit Phariseos. Dici igitur potest quod cum invidi essent, prævenierunt et rogaverunt illum, ut dicit Matthæus. Deinde Christus iterum interrogavit eos, ut subsannans et ridens eorum cæcitatem, id quod ab aliis evangelistis dicitur. Interrogant igitur eum, ut occasionem habeant ad calumniandum.

VERS. 11, 12. « At ille dixit eis: Quis erit ex vobis homo, qui habebit ovem unam, et si ea incidit Sabbatis in foveam, nonne apprehendet illam, et erigit? Quanto igitur præstantior est homo ovis? licet igitur Sabbatis benefacere. » Ostendit eos propter avaritiam, et ut ne priventur ove, dissolvere Sabbatum: propter invidiam autem non ferre ut curetur homo: unde hoc loco avaros et crudeles eos esse, et contemptores Dei ostendit. Contemnunt enim Sabbatum, ut non pereat ovis: inimisericordes autem sunt, quia hominis curam respuunt.

VERS. 13. « Tunc dicit homini: Extende manum tuam: et extendit, et restituta est sana sicut altera. » Multi et nunc aridas manus habent, hoc est, inimisericordes sunt, et non communicant: sed quando sermone evangelico docentur, extendunt eas, et communicant, quamvis Pharisei, superbi dæmones qui a nobis sunt amputati, propter suam in nos inimicitiam manus nostras ad misericordiam extendi nolunt.

VERS. 14, 15. « Pharisei autem egressi ceperunt consilium adversus eum, quomodo illum perderent. At Jesus ubi movisset, recessit illinc. » O invidiam! quando beneficiis afficiuntur, tunc insanunt. Secedit autem Jesus, eo quod Passionis compunctum mundum imminebat, parens interim illis, ne homicidii criminis suam obnoxii. Tenere enim se periculis objicere, Deo gratiam non est. Vide autem quod signanter dicit: Egressi: nam ut exiverunt a Deo, tunc voluerunt perdere Jesum. Nullus enim in Deo manens talia mente agit.

VERS. 15, 16. « Et secutæ sunt eum turbæ multæ, et curavit eos omnes, et increpavit eos, ne manifestum cum faciant. » Ut invidiam illorum demulce-

Α ἀνθρώπου Κύριος εἰμι τοῦ Σαββάτου, ὡς πάντων καὶ τῶν ἡμερῶν Δημιουργός, ὥστε ἐγὼ λύω τὸ Σάββατον ὡς Δεσπότης. Νόησον δὲ καὶ κατὰ ἀναγωγῆν· ἐπεὶ γὰρ ἐργάται ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, θεριστὸς δὲ καὶ στάχυες οἱ πιστεύοντες, ἐτίλλον τοὺτους οἱ ἀπόστολοι καὶ ἥσθιον, τούτεστι, βρῶμα εἶχον τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων· τοῦτο δὲ ποιοῦν ἐν τοῖς Σάββασιν, ἐν τῇ ἀργίᾳ τῶν τακῶν· οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἠγανάκτουν. Οὕτω κἀν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τῶν διδασκάλων πολλὰκις διδασκόντων καὶ ὠφελούντων, οἱ Φαρισαῖζοντες καὶ φθονεροὶ ἀπαρίσκονται.

Καὶ μεταβλὸς ἐκείθεν, ἦλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν, καὶ ἰδοὺ ἀνθρώπος ἦν ἐκεῖ, τὴν χεῖρα ἔχων ξηρὰν, καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν, λέγοντας· Εἰ ἐξεστὶ τοῖς Σάββασιν θεραπεύειν; ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ. Οἱ ἄλλοι εὐαγγελισταὶ λέγουσιν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐπηρώτησεν τοὺς Φαρισαίους. Ἔστιν οὖν εἰπεῖν, ὅτι φθονεροὶ ὄντες, προέλαθον καὶ ἠρώτησεν αὐτὸν, ὡς λέγει ὁ Ματθαῖος. Εἶτα ὁ Χριστὸς πάλιν ἠρώτησεν αὐτοὺς, ὥσπερ χλευάζων καὶ τὴν πύρωσιν αὐτῶν διαγελῶν, ὅπερ οἱ ἕτεροι εὐαγγελισταὶ φασιν. Ἠρώτησεν δὲ αὐτὸν, ἵνα σχῶσιν ἀφορμὴν εἰς τὸ διαβάλλειν.

Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Τίς ἐστὶ ἐξ ὑμῶν ἀνθρώπος, ὃς ἔχει πρόβατον ἓν, καὶ ἂν ἐμπέσῃ τοῦτο τοῖς Σάββασιν εἰς βύθονον, οὐχὶ κρατήσει αὐτὸ, καὶ ἐγερεῖ; Πόσω οὖν διαφέρει ἀνθρώπος πρόβατου; Ὅστε ἐξεστὶ τοῖς Σάββασιν καλῶς ποιεῖν. Δεικνύουσιν αὐτοὺς διὰ μὲν φιλορηματίαν, καὶ ἵνα μὴ πρὸς θάτου στερηθῶσι, καταλύοντας τὸ Σάββατον, διὰ δὲ τὸ θεραπευθῆναι ἀνθρώπον, μὴ ἀνεχομένους, τοῦτο γενέσθαι. Ὅστε ἐν ταυτῷ καὶ φιλορηματίους καὶ ἀπηνεῖς δεικνύει, καὶ καταφρονητὰς τοῦ Θεοῦ. Καταφρονοῦσι γὰρ τοῦ Σαββάτου, ἵνα μὴ ζημωθῶσιν πρόβατον, ἀνελεῖς δὲ εἰσιν, ὅτι ἀνθρώπου θεραπεῖαν οὐ θέλουσιν.

Τότε λέγει τῷ ἀνθρώπῳ· Ἐκτείνων τὴν χεῖρά σου· καὶ ἐξέτεινε, καὶ ἀποκατεστάθη ὑγιής ὡς ἡ ἄλλη. Πολλοὶ καὶ νῦν ἔχουσι ξηρὰς τὰς χεῖρας, τούτεστιν, ἀνελεθμονες καὶ ἀμεταδότους· ἀλλ' εἰταν ὁ λόγος ὁ εὐαγγελικὸς ἐνηγήσῃ αὐτοῖς, ἐκτείνουσιν εἰς μετέδοσιν ταύτας, κἀν οἱ Φαρισαῖοι, οἱ ἀλαζόνες δαίμονες, οἱ ἀποκακομμένοι ἡμῶν, διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἔχθραν, οὐ θέλουσιν ἐκταθῆναι τὰς χεῖρας ἡμῶν εἰς ἐλεημοσύνην.

Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἐξεθόντες, συμβούλιον λαβὼν κατ' αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολώσωσιν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς γνοὺς, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν. Ὁ φθόνος ἵσος εὐεργετῶνται, τότε ἐκμαίνονται. Ἀναχωρεῖ δὲ ὁ Ἰησοῦς, διὰ τὸ μὴ ἦν ἐνοσθῆναι τὸν καιρὸν τοῦ πάθους, καὶ ἅμα ἐκείνων φειδόμενος, μὴ ἐγκλήματι φόνου περιπέσωσι. Τὸ γὰρ βίβροκιδύνην, οὐ θεάρεστον. Ὅρα δὲ τὸ, Ἐξεθόντες. Ὅτε γὰρ ἐξῆλθον ἐκ τοῦ Θεοῦ, τότε ἔβουλήθησαν ἀπολῶσαι τὸν Ἰησοῦν. Οὐδεὶς γὰρ ἐν τῷ Θεῷ μένων τοιαῦτα βουλευεται.

Καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς πάντας· καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς ἵνα μὴ φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσιν. Τὸν φθόνον ἐπα-

ων παραμυθούμενος, οὐ θέλει φανερωσθαι. Ἐσπούδαζε γὰρ παντὶ τρίπῳ θεραπεύειν αὐτούς.

« Ὅπως πληρωθῆ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου λέγοντος· Ἰδοὺ ὁ παῖς μου ὃν ἠρέτισα· ὁ ἀγαπητός μου, εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχὴ μου. Θῆσω τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν, καὶ κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ. Οὐκ ἔρρισι, οὐδὲ κραυγάζει. » Εἰσάγει καὶ τὸν προφήτην μάρτυρα τῆς τοῦ Ἰησοῦ πράξεως. Ὅσα γὰρ, φησὶ, θέλωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ποιήσῃ· εἰ θέλωσιν αὐτὸν μὴ φαίνεσθαι, οὐκ οὐκ καὶ τοῦτο ποιήσῃ, καὶ οὐκ ἀντιστήσεται ὡς φιλόδοξος, οὐδὲ ἔρρισι. Ἀλλὰ παραγγελεῖ τοῖς ἔθνεσιν ἵνα μὴ φανερώσωσιν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔθνεσιν κρίσιν ἀπαγγελεῖ, τούτεστι, καὶ τοὺς ἔθνη οὐκ εἰδότες. Κρίσις γὰρ ἡ διδασκαλία, καὶ γνῶσις, καὶ διάκρισις τοῦ καλοῦ. Ἡ καὶ τὴν μέλλουσαν κρίσιν ἀπαγγελεῖ τοῖς ἔθνεσιν, οἱ οὐδέποτε ἤκουσαν περὶ μέλλουσας κρίσεως. « Οὐδὲ ἀκούσει τις ἐν ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ. » Δὲ γὰρ ἐν μέσῳ ἀγορᾶς ὡς οἱ φιλόδοξοι, ἀλλ' ἐν τῷ ἱερῷ καὶ ταῖς συναγωγαῖς, καὶ ἐν τῷ ὄρει, καὶ παρὰ τοῖς αἰγιαλοῖς εἰδίδασκεν.

« Κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει, καὶ λίνον τυφόμενον οὐ σβίασι. » Ἠθύκατο, φησὶ, τοὺς Ἰουδαίους ὡς κάλαμον συντετριμμένον κατακλάσαι, καὶ τὸν θυμὸν αὐτῶν ὡς λίνον τυφόμενον, ἦτοι καιόμενον, σβίασι, ἀλλ' οὐκ ἠθέλησεν, ἕως οὐ πληρώσῃ τὴν οἰκονομίαν, καὶ νικῆσῃ διὰ πάντων αὐτούς. Τούτο γὰρ σημαίνει τὸ ἐπιγόμενον.

« Ἐως ἂν ἐκβάλῃ εἰς νίκην τὴν κρίσιν· καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιούσιν. » Ἴνα γὰρ μὴ ἔχωσι τι προπαύεσθαι, πάντα ὑπέμενον, ὡς ἂν ἕτερον καταδικάζω αὐτούς, καὶ νικῆσῃ μηδὲν ἀντιλέγοντας. Καὶ τί γὰρ οὐκ ἐποίησεν ἵνα κερδήσῃ ἐκείνους; Ἀλλ' οὐκ ἠθέλησεν· ὅθεν τὰ ἔθνη ἐλπιούσιν ἐπ' αὐτόν, ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι οὐκ ἠθέλησαν.

Ἔ(16) « Τότε προσηνέθη αὐτῷ δαιμονιζόμενος, τυφλὸς καὶ κωφός, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτόν, ὥστε τὴν τυφλὸν καὶ κωφὸν καὶ λαλεῖν καὶ βλέπειν. Καὶ ἐξίσταντο πάντες οἱ ἔθνη, καὶ ἔλεγον· Μῆτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Δαυὶδ; » Τὰς πρὸς τὴν πίστιν ὁδοὺς ἀπέκλεισεν ὁ δαίμων ὀφθαλμούς, καὶ ἀκοήν, καὶ γλῶτταν. Ἀλλ' ὁ Ἰησοῦς ἴδαι, καὶ υἱὸς Δαυὶδ ὀνομάζεται παρὰ τῶν ἔθλων. Προσεδοκᾶτο γὰρ ὁ Χριστὸς ἐκ σπέρματος Δαυὶδ· καὶ νῦν δὲ, ἐὰν ἴδῃς τινὰ

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(16) Cod. 32, Συντετριμμένον κάλαμον, φησὶν ὁ μέγας Βασιλεὺς, λογιζομαι τὸν ἐν πάθει τιλ ποσύντα ἐντολὴν Θεοῦ, ὃν κατεάξει καὶ ἀποκόπτειν οὐ χρεῖ, ἀλλὰ μέλλον θεραπεύειν, ὡς ὁ Κύριος εἰδίδασκεν, εἰπὼν Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὁμῶν μὴ κρεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ θαυθῆσαι αὐτοῖς· καὶ ὁ Ἀπόστολος παραγγέλλει λέγων· Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμῶν καὶ διαλογισμῶν καὶ ἄλλαχού· Ἥθδεν κατ' ἐπίθειαν ἢ κερδοθῆσαν. Αἶνος δὲ τετυρωμένον, ὅταν τις ποιῇ τὴν ἐντολὴν μὴ διακρύψῃ ἐπιθυμίαν καὶ τελείαν σπουδὴν, κωφότερον δὲ πρὸς καὶ χαυνότερον· Ὅν οὐ χρὴ παύειν, διεγείρειν δὲ μέλλον ὑπομῆσαι τῶν κρημάτων τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἀπαγγελῶν αὐτοῦ. Τότε προσήχθη αὐτῷ. κ. τ. λ. « Arundinem comminutam, inquit magnus

ret, manifestari non vult. Nihil enim omnino quod ad illorum curam pertinebat.

Vers. 17, 18. « Ut compleretur quod dictum erat per Isaiam prophetam, dicentem: Ecce filius meus quem elegi: dilectus meus, in quo complacuit anima mea. Ponam spiritum meum super illum, et iudicium gentibus annuntiabit. Non contendet, neque clamabit. » Introducit et prophetam testem mansuetudinis Jesu. Quæcumque enim, inquit, voluerint Judæi, faciet. Si voluerint ut non appareat, faciet etiam istud, et non relectabitur, ut inanis gloriæ avidus, neque contendet, sed annuntiabit turbis, ne manifestent eum, et gentibus iudicium annuntiabit, hoc est, etiam gentes docebit. Iudicium enim est doctrina et scientia, et dijudicatio boni, vel, et futurum iudicium annuntiabit Ethnicis, qui nunquam audierunt de futuro iudicio: « Neque in plateis audiet quis vocem ejus. » Non enim in medio fori, ut gloriæ appetentes, sed in templo et synagogis et in monte et juxta littora docebat.

Vers. 20. « Arundinem comminutam non confringet, et linum fumigans non exstinguet. » Poterat, inquit, Judæos ut calamum contritum confringere, et iram eorum ut linum fumigans, hoc est, ardens, exstinguere: sed noluit, quoad dispensatio adimpleretur, et per omnia vinceret eos. Hoc enim significat quod subditur.

Vers. 20, 21. « Donec eiciat ad victoriam iudicium. Et in nomine illius gentes sperabunt. » Non enim haberent quod prætexerent, omnia sustulit, ut postea condemnaret eos, et vinceret nihil contradicentes. Et quidnam est quod non fecit ut luerificat illos? sed noluerunt. Unde gentes sperabunt in eum, quoniam Judæi noluerunt.

Vers. 22, 23. « Tunc adductus est ad eum demoniacus cæcus ac mutus, et sanavit illum, ita ut cæcus ac mutus loqueretur et cerberet. Et obstupuerunt omnes turbæ, dicebantque: Num hic est filius David? » Vias ad fidem occultaverat dæmon, oculos, aures et linguam: sed Jesus sanat, et filius David a turbis nominatur. Expectabatur enim Christus ex semine David. Et nunc si videris quempiam neque quid bonum sit per se intelligentem, neque alterius

Basilius, puto esse eum qui passione aliqua Dei mandatum exsequitur: quem confringere et excindere non oportet: sed potius ipsum curare; quem eodem modo docuit Dominus dicens: Attendite ne elemosynam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab illis. (Matth. vi, 1.) Et Apostolus præcipit dicens: Omnia facite sine murmuratione et dissimulationibus (Philipp. ii, 14). Ac alibi: Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam. (Ibid. ii, 3). Linum vero fumigans vocat, eum, qui mandatum Dei facit non modo fervente, ac studio perfecto; sed languidius ac segniter: quem non oportet ab opere avocare; sed potius excitare et erigere, ad memoriam ipsi revocando iudicia, ac promissiones Dei. Tunc adductus est ad eum, etc.

sum Sabbati, ut omnium et dierum Opifex. Ego igitur ut Dominus solvo Sabbatum. Intellige autem et juxta anagogen: quoniam operari erant apostoli, messis autem et aristæ, credentes, ideo eos vellebant apostoli et comedebant, hoc est, cibum habebant, salutem hominum. Hoc autem faciebant in Sabbatis, hoc est, in otio malorum. Pharisei autem indignabantur. Sic et in Ecclesia doctoribus docentibus et prodesse cupientibus Pharisæorum inстар saepe quidam invidens, et ægre ferunt.

VERS. 9, 10. « Progressus autem Ilinc venit in synagogam illorum: et ecce homo erat manuum habens aridas, et interrogaverunt illum, dicentes: Num licet Sabbatis curare? ut accusarent eum. » Alii evangelistam dicunt, quod Jesus interrogaverit Phariseos. Dici igitur potest quod cum invidi essent, prævenierint et rogaverint illum, ut dicit Matthæus. Deinde Christus iterum interrogavit eos, ut subsannans et ridens eorum cæcitatem, id quod ab aliis evangelistis dicitur. Interrogant igitur eum, ut occasione habebant ad calumniandum.

VERS. 11, 12. « At ille dixit eis: Quis erit ex vobis homo, qui habebit ovem unam, et si ea incidit Sabbatis in foveam, nonne apprehendet illam, et erigit? Quanto igitur præstantior est homo ovis? licet igitur Sabbatis benefacere. » Ostendit eos propter avaritiam, et ut ne priventur ovis, dissolvere Sabbatum: propter invidiam autem non ferre ut curetur homo: unde hoc loco avaro et crudeles eos esse, et contemptores Dei ostendit. Contemnit enim Sabbatum, ut non pereat ovis: inmisericordes autem sunt, quia hominis curam respuunt.

VERS. 13. « Tunc dicit homini: Extende manum tuam: et extendit, et restituta est sana sicut altera. » Multi et nunc aridas manus habent, hoc est, inmisericordes sunt, et non communicant: sed quando sermone evangelico docentur, extendunt eas, et communicant, quamvis Pharisei, superbi demones qui a nobis sunt amputati, propter suam in nos inimicitiam manus nostras ad misericordiam extendi nolunt.

VERS. 14, 15. « Pharisei autem egressi ceperunt consilium adversus eum, quomodo illum perderent. At Jesus ubi novisset, recessit illinc. » O invidentiam! quando beneficiis afficiuntur, tunc hisantur. Secedit autem Jesus, eo quod Passionis tempus nondum imminabat, parens interim illis, ne homicidii criminis fiat obnoxii. Timere enim se periculis objicere, Deo gratum non est. Vide autem quod signanter dicit: Egressi: nam ut exiverunt a Deo, tunc voluerunt perdere Jesum. Nullus enim in Deo manens talia mente agit.

VERS. 15, 16. « Et secuti sunt eum turbæ multæ, et curavit eos omnes, et increpavit eos, ne manifestum cum faciant. » Ut invidiam illorum demulce-

ανθρώπου Κύριός εἰμι τοῦ Σαββάτου, ὡς πάντων καὶ τῶν ἡμερῶν δημιουργός, ὥστε ἐγὼ λύω τὸ Σάββατον ὡς Δεσπότης. Νόησον δὲ καὶ κατὰ ἀναγωγὴν· ἐπεὶ γὰρ ἐργάται ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, θεριστὸς δὲ καὶ στάχυες οἱ πιστεύοντες, ἔτιλλον τούτους οἱ ἀπόστολοι καὶ ἡσθιον, τούτους, βρῶμα εἶχον τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων· τούτο δὲ ἐποίησαν ἐν τοῖς Σάββασιν, ἐν τῇ ἀργίᾳ τῶν τακῶν· οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἠγανάκτουσαν. Οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τῶν διδασκάλων πολλὰκις διδασκόντων καὶ ὠφελοῦντων, οἱ Φαρισαῖζοντες καὶ φθονεροὶ ἀπαρίσκειται.

« Καὶ μεταθὺς ἐκείθεν, ἦλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν, καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος ἦν ἐκεῖ, τὴν χεῖρα ἔχων ξηρὰν, καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν, λέγοντες· Ἐἰ ἐξίστι τοῖς Σάββασιν θεραπεύειν; ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ. » Οἱ ἄλλοι εὐαγγελισταὶ λέγουσιν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐπηρώτησε τοὺς Φαρισαίους. Ἔστιν οὖν εἰπεῖν, ὅτι φθονεροὶ ὄντες, προλάθον καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν, ὡς λέγει ὁ Ματθαῖος. Εἶτα ὁ Χριστὸς πάλιν ἠρώτησεν αὐτούς, ὥσπερ χλευάζων καὶ τὴν πύρωσιν αὐτῶν διαγελῶν, ὅσπερ οἱ ἕτεροὶ εὐαγγελισταὶ φασιν. ἠρώτησαν δὲ αὐτὸν, ἵνα σχῶσιν ἀφορμὴν εἰς τὸ διαβάλλειν.

« Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Τίς ἐστὶ ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃς ἔξει πρόβατον ἐν, καὶ ἐὰν ἐμπέσῃ τοῦτο τοῖς Σάββασιν εἰς βύθονον, οὐχὶ κριτῆσει αὐτὸ, καὶ ἐγερεῖ; Πόσω οὖν διαφέρει ἄνθρωπος πρόβατον; Ὅστε ἔξεστι τοῖς Σάββασιν καλῶς ποιεῖν. » Δεικνύουσιν αὐτούς διὰ μὲν φιλοχρηματίαν, καὶ ἵνα μὴ πινδᾶτου στερηθῶσι, καταλύοντας τὸ Σάββατον, διὰ δὲ τὸ θεραπευθῆναι ἄνθρωπον, μὴ ἀνεχομένους, τούτο γενέσθαι. Ὅστε ἐν ταυτῷ καὶ φιλοχρημάτους καὶ ἀπνηεῖς δεικνύει, καὶ καταφρονετὰς τοῦ Θεοῦ. Καταφρονοῦσι γὰρ τοῦ Σαββάτου, ἵνα μὴ ζημιωθῶσι πρόβατον, ἀνελεῖς δὲ εἰσιν, ὅτι ἀνθρώπου θεραπεῖαν οὐ θέλουσιν.

« Τότε λέγει τῷ ἀνθρώπῳ· Ἐκτείνων τὴν χεῖρά σου· καὶ ἐξέτεινε, καὶ ἀποκατεστάθη ὑγιής ὡς ἡ ἄλλη. » Πολλοὶ καὶ νῦν ἔχουσι ξηρὰς τὰς χεῖρας, τούτους, ἀνελεθῆμονες καὶ ἀμεταδόντους· ἀλλ' ἐὰν ὁ λόγος ὁ εὐαγγελικὸς ἐνηχησῇ αὐτοῖς, ἐκτείνουσιν εἰς μετάδοσιν ταύτας, καὶ οἱ Φαρισαῖοι, οἱ ἀλαζόνες δαίμονες, οἱ ἀποκακοκείμενοι ἡμῶν, διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἔχθραν, οὐ θέλουσιν ἐκτεθῆναι τὰς χεῖρας ἡμῶν εἰς ἐλεημοσύνην.

« Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἐξεληθόντες, συμβούλιον ἔλαβον κατ' αὐτόν, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς γνοὺς, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν. » Ὁ φθόνος! ὅτε εὐεργετῶνται, τότε ἐκμαίνονται. Ἀναχωρεῖ δὲ ὁ Ἰησοῦς, διὰ τὸ μήπω ἐνστήναι τὸν καιρὸν τοῦ πάθους, καὶ ἅμα ἐκείνων φειδόμενος, μὴ ἐγκλήματι φόνου περιπέσωσι. Τὸ γὰρ βίψοκίνδυνον, οὐ θεάρεστον. Ὅρα δὲ τὸ, Ἐξεληθόντες. Ὅτε γὰρ ἐξῆλθον ἐκ τοῦ Θεοῦ, τότε φουλάθησαν ἀπολέσαι τὸν Ἰησοῦν. Οὐδεὶς γὰρ ἐν τῷ Θεῷ μένων τοιαῦτα βουλευέται.

« Καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς πάντας· καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς ἵνα μὴ φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσιν. » Τὸν φθόνον ἐκ-

ων παραμυθούμενος, οὐ θέλει φανερωθεῖν. Ἐσπούδαζε γὰρ παντὶ τρίπω θεραπεύειν αὐτούς.

« Ὅπως πληρωθῆ το ῥῆθὲν διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου λέγοντος· Ἰδοὺ ὁ παῖς μου ὃν ἠρέτισα· ὁ ἀγαπητός μου, εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχὴ μου. Θῆσω τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν, καὶ κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ. Οὐκ ἔρισει, οὐδὲ κραυγάζει. » Εἰσεάγει καὶ τὸν προφήτην μάρτυρα τῆς τοῦ Ἰησοῦ πραότητος. « Ὅσα γὰρ, φησὶ, θέλουσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ποιήσαι εἰ θέλουσιν αὐτὸν μὴ φαίνεσθαι, οὐκ οὐκ καὶ τοῦτο ποιήσαι, καὶ οὐκ ἀντιστήσεται ὡς φιλόδοξος, οὐδὲ ἔρισει. Ἀλλὰ παραγγελεῖ τοῖς ἔθνεσιν ἵνα μὴ φανερώσωσιν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔθνεσι κρίσιν ἀπαγγελεῖ, τούτῳστι, καὶ τοὺς ἔθνηκοὺς διδάξει. Κρίσις γὰρ ἡ διδασκαλία, καὶ γνώσις, καὶ διακρίσις τοῦ καλοῦ. Ἡ καὶ τὴν μέλλουσαν κρίσιν ἀπαγγελεῖ τοῖς ἔθνεσιν, οἱ οὐδέποτε ἤκουσαν περὶ μαλλούσης κρίσεως. « Οὐδὲ ἀκούσει τις ἐν ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ. » Οὐ γὰρ ἐν μέσῳ ἀγορᾶς ὡς οἱ φιλόδοξοι, ἀλλ' ἐν τῷ ἱερῷ καὶ ταῖς συναγωγαῖς, καὶ ἐν τῷ ἔρει, καὶ παρὰ τοῖς αἰγιαλοῖς ἐδίδασκεν.

« Κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεδάξει, καὶ λίνον τυφόμενον οὐ σβέσει. » Ἡδύνατο, φησὶ, τοὺς Ἰουδαίους ὡς κάλαμον συντετριμμένον κατακλάσαι, καὶ τὴν θυμὸν αὐτῶν ὡς λίνον τυφόμενον, ἦτοι καιόμενον, σβέσαι, ἀλλ' οὐκ ἠθέλησεν, ἕως οὐ πληρώσῃ τὴν οἰκονομίαν, καὶ νίκησῃ διὰ πάντων αὐτούς. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ ἐπιγόμενον.

« Ἔως ἂν ἐκβάλῃ εἰς νίκης τὴν κρίσιν· καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιούσιν. » Ἴνα γὰρ μὴ ἔχουσιν καὶ προφασίζεσθαι, πάντα ὑπέμεναν, ὡς ἂν ἕτερον καταδικάζῃ αὐτούς, καὶ νίκησῃ μηδὲν ἀντιλέγοντας. Καὶ εἰ γὰρ οὐκ ἐποίησεν ἵνα κερδήσῃ ἐκείνους· Ἀλλ' οὐκ ἠθέλησεν· ὅθεν τὰ ἔθνη ἐλπιούσιν ἐπ' αὐτόν, ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι οὐκ ἠθέλησαν.

(16) « Τότε προσηνέχθη αὐτῷ δαιμονιζόμενος, τυφλὸς καὶ κωφός, καὶ ἰθεράπευσεν αὐτόν, ὥστε τὴν τυφλὸν καὶ κωφὸν καὶ λαλεῖν καὶ βλέπειν. Καὶ ἐξίσταντο πάντες οἱ ἔθνη, καὶ ἔλεγον· Μῆτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Δαυὶδ; » Τὰς πρὸς τὴν πίστιν ὁδοὺς ἀπέκλεισεν ὁ δαίμων ὀφθαλμούς, καὶ ἀποῆν, καὶ γλώτταν. Ἀλλ' ὁ Ἰησοῦς ἴσται, καὶ υἱὸς Δαυὶδ ὀνομάζεται παρὰ τῶν ἔθλων. Προσεδοκᾶτο γὰρ ὁ Χριστὸς ἐκ σπέρματος Δαυὶδ· καὶ νῦν δὲ, ἐὰν ἴδῃς τινὰ

ret, manifestari non vult. Nihil enim omnino ad quod ad illorum curam pertinebat.

Vers. 17, 18. « Ut compleretur quod dictum erat per Isaiam prophetam, dicentem: Ecce filius meus quem elegi: dilectum meum, in quo complacuit anima mea. Ponam spiritum meum super illum, et iudicium gentibus 59 annuntiabit. Non contendet, neque clamabit. » Introducit et prophetam testem mansuetudinis Jesu. Quæcumque enim, inquit, voluerint Judæi, faciet. Si voluerint ut non appareat, faciet etiam istud, et non reluctabitur, ut inanis gloriæ avidus, neque contendet, sed annuntiabit turbis, ne manifestent eum, et gentibus iudicium annuntiabit, hoc est, etiam gentes docebit. Iudicium enim est doctrina et scientia, et iudicatio boni, vel, et futurum iudicium annuntiabit Ethnicis, qui nunquam audiverunt de futuro iudicio: « Neque in plateis audiet quis vocem ejus. » Non enim in medio fori, ut gloriæ appetentes, sed in templo et synagogis et in monte et juxta littora docebat.

Vers. 20. « Arundinem comminutam non confringes, et linum fumigans non exstinguet. » Poterat, inquit, Judæos ut calamum contritum confringere, et iram eorum ut linum fumigans, hoc est, ardens, exstinguere: sed noluit, quoad dispensatio adimpleretur, et per omnia vinceret eos. Hoc enim significat quod subditur.

Vers. 20, 21. « Donec ejiciat ad victoriam iudicium. Et in nomine illius gentes sperabunt. » Non enim haberent quod prætexerent, omnia sustulit, ut postea condemnaret eos, et vinceret nihil contradicentes. Et quidam est quod non fecit ut iustificat illos? sed noluerunt. Unde gentes sperabunt in eum, quoniam Judæi noluerunt.

Vers. 22, 23. « Tunc adductus est ad eum dæmoniacus cæcus ac mutus, et sanavit illum, ita ut cæcus ac mutus loqueretur et cerneret. Et obstupuerunt omnes turbæ, dicebantque: Num hic est filius David? » Vias ad fidem occluserat dæmon, oculos, aures et linguam: sed Jesus sanat, et filius David a turbis nominatur. Expectabatur enim Christus ex semine David. Et nunc si videris quempiam neque quid bonum sit per se intelligentem, neque alterius

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(16) Cod. 32, Συντετριμμένον κάλαμον, φησὶν ὁ μέγας Βαβίλειος, λογίζομαι τὸν ἐν πάθει τιλὴ ποιῶντα ἐντολὴν Θεοῦ, ὃν κατεδάξεν καὶ ἀποκόπτειν ἐὸ γῆν, ἀλλὰ μέλλον θεραπεύειν, ὡς ὁ Κύριος ἐδίδασκεν, εἰπὼν Προσέχετε τὴν δλημοσύνην ὁμῶν μὴ ποιεῖν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ θαυμάσαι αὐτοὺς· καὶ ὁ Ἀπόστολος παραγγέλλει λέγων· Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμῶν καὶ διαλογισμῶν καὶ ἀλλαγῶ· Μηδὲν κατ' ἐπίθειαν ἢ κενδοξίαν. Δίνοιν δὲ τετυφωμένον, ὅταν τις ποιῆ τὴν ἐντολὴν μὴ διαπύρην ἐπιθυμίᾳ καὶ τελείῃ σπουδῇ, καθ' ἑαυτὸν δὲ πᾶς καὶ χαυνότερον: Ὅν οὐ χρὴ παύειν, διεγείρειν δὲ μάλλον ὑπερήσῃ τῶν κριμάτων τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἀπαγγελλῶν αὐτοῦ. Τότε προσήχθη αὐτῷ. κ. τ. λ. « Arundinem comminutam, inquit magnus

D Basilus, puto esse eum qui passione aliqua Dei mandatum exsequitur: quem confringere et excindere non oportet: sed potius ipsum curare; quem admodum docuit Dominus dicens: Attendite ne elemosynam vestram facialis coram hominibus, ut videamini ab illis. (Matth. vi, 1.) Et Apostolus præcipit dicens: Omnia facite sine murmurationibus et hesitationibus (Philipp. ii, 14). Ac tibi: Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam. (Ibid. ii, 3). Linum vero fumigans vocat, eum, qui mandatum Dei facit non animo ferventem, ac studio perfecto; sed languidius ac segnius: quem non oportet ab opere avocare; sed potius excitare et erigere, ad memoriam ipsi revocando iudicia, ac promissiones Dei. Tunc adductus est ad eum, » etc.

sermonem suscipientem, existima illum caecum et mutum, quem utinam sanarit Deus tacto ejus corde.

Vras. 24. « Quam cum audivissent Pharisei, dicebant : Hic non ejicit daemonia nisi in Beelzebub principe daemoniorum. » Tametsi Dominus propter eos recesserat, illi nihilominus etiam procul audientes taxabant : cumque homines multis afficerentur beneficiis, erant tam naturam inimici, quam diaboles.

Vras. 25, 26. « Cum autem sciret Jesus cogitationes illorum, dixit illis : Omne regnum divinum adversus sese, desolatur : et omnis civitas aut domus divina adversus seipsam, non stabit. Et si Satanas Satanam ejicit, adversus seipsum divinus est : quomodo igitur stabit regnum ejus ? » Invulgando cogitationes illorum, Deum se esse comprobavit. Excusat autem se apud illos communibus exemplis, et monstrat insipientiam eorum. Quomodo enim daemones seipsos ejiciunt, cum magis inter se conviciant ? Satan autem dicitur adversarius.

Vras. 27. « Et si ego in Beelzebub ejicio daemonia, filii vestri in quo ejiciunt ? Propterea ipsi vestri erant judicos. » Esto, inquit, quod ego talis sim : filii vestri, hoc est, mei discipuli, in quo ejiciunt ? Neque enim est illi in Beelzebub ? Quod si illi divina virtute, multo magis ego. Illi enim in nomine meo miracula operantur, propterea illi vos condemnaturi sunt, quia illos videtis in meo nomine miracula facere, et adhuc me accusatis.

Vras. 28. « Quod si in spiritu Dei ego daemonia ejicio, ergo pervenit ad vos regnum Dei. » Hoc dicit, quod, si in divina virtute ego ejicio daemonia, ergo ego sum Filius Dei, et advenit propter vos, ut efficiamini beneficiis, atque ita pervenit in vos meus adventus : hic enim est regnum Dei : quid igitur adventum meum, qui propter vos est, accusatis ?

Vras. 29. « Aut quomodo potest aliquis intrare domum potentis, et vasa ejus diripere, nisi prius liget potentem, et tunc domum ejus diripiet ? » Tantum, inquit, adest ut amicos habeam daemones, ut et adversarios habeam. et ligem eos qui ante meum adventum fortes erant. In domum autem, id est, in mundum ingressus Jesus, vasa daemonum, homines dico abstulit.

Vras. 30. « Qui non est mecum, contra me est :

Ex collatione codd. Venet. b. Marci.

(17) Cod. 32 addit : Παραδειγματικώς μὲν ἐξάγει τὸν λόγον, ὑποθηλοὶ δὲ ἰσχυρὸν μὲν τὸν ἀρχόντα τῶν δαιμόνων, οὐχ ὡς ἰσχυρὸν τῆ φύσει, ἀλλ' ὡς τυραννούντα μέχρι τοῦδε καὶ καταδυναστεύοντα τῶν ἀσθενούντων ἐν βῆθυλαις· σκευὴ δὲ αὐτοῦ τὰ ὑποτεταγμένα αὐτῷ δαιμόνια, ὡς ὄπλα αὐτοῦ· σκευὴ γὰρ ὀνομάζονται καὶ τὰ ἔπλα. Αἰὶ καὶ ὁ Λουκᾶς· πανοπλίαν αὐτοῦ ταῦτα ὠνόμασε, δι' ὧν κατεδουλοῦτο τοὺς ἀθλίους ἀνθρώπους. Εἰσάγει δὲ λογισμὸν διὰ τοῦτου παραδείγματος· ὁ Χριστὸς, δεικνύοντα, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἔχει φίλον τῶν δαιμόνων τὸν ἀρχόντα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐδύσησεν αὐτοῦ τὴν ἰσχύον, ὡς ἐχ-

μήτ' αὐτὸν νοοῦντα τὸ ἀγαθόν, μήτε ἐτέρου λόγου· δεχόμενον, τοῦτον νόμῳ τυφλὸν καὶ κωφόν, ἐν ἰσχυροῦ ὁ θεὸς ἀπτόμενος τῆς καρδίας αὐτοῦ.

« Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἀκούσαντες, εἶπον· Οὐτως οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν τῷ Βεελζεβοὺλ ἀρχόντι τῶν δαιμονίων. » Καίτοι γε ἀνεχώρησεν ὁ Κύριος ἐκ αὐτῶν, ἀλλ' ἔκεινοι καὶ πόρρωθεν ἀκούοντας διαβάλλουσιν, καὶ εὐεργετουμένων τῶν ἀνθρώπων, οὕτως ἦσαν ἐχθροὶ τῆς φύσεως ὡς ὁ διάβολος.

« Εἰδὼς δὲ ὁ Τησοῦς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς· Πᾶσα βασιλεία μαρσηθεῖσα καθ' ἑαυτῆς, ἐρημοῦται· καὶ πᾶσα πόλις ἢ οἰκία μαρσηθεῖσα καθ' ἑαυτῆς, οὐ σταθήσεται. Καὶ εἰ ὁ Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν ἐκβάλλει, ἐφ' ἑαυτὸν ἐμπερίσθη· πῶς οὖν σταθήσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ ; » Διὰ τοῦ δημοσιεύειν τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, δείκνυσιν ὅτι θεὸς ἔστιν. Ἀπολογεῖται δὲ αὐτοῖς ἀπὸ τῶν κοινῶν παραδειγμάτων, καὶ δείκνυσιν τὴν ἀφροσύνην αὐτῶν. Πῶς γὰρ οἱ δαίμονες ἑαυτοὺς ἐκβάλλουσιν, ὅπου γε μᾶλλον ἑαυτοὺς συγκροτοῦσι ; Σατάν δὲ λέγεται ὁ ἀντικείμενος.

« Καὶ εἰ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν ; Διὰ τοῦτο αὐτοῖς ὑμῶν ἔσονται κριταί. » Ἔστω, φησὶν, ὅτι ἐγὼ τοσοῦτος εἰμι· οἱ δὲ υἱοὶ ὑμῶν, τουτέστιν, οἱ ἐμοὶ μαθηταί, ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν ; Οὐ γὰρ ἦ καὶ ἔκεινοι ἐν τῷ Βεελζεβοὺλ ; Εἰ δὲ ἔκεινοι θεία δύναμις, πολλῶ μᾶλλον ἐγώ. Ἐκείνοι γὰρ ἐν τῷ ἐμῷ ὀνόματι θαυματουργοῦσι· διὰ τοῦτο οὖν ἔκεινοι πρὸς κατέχρισιν ὑμῶν ἔσονται, ὅτι καὶ ἐκείνους βλέποντας ἐν τῷ ἐμῷ ὀνόματι θαυματουργοῦντας, εἶτι διαβάλλετε με.

« Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἐφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. » Τοῦτο λέγει, ὅτι εἰ ἐν θεία δύναμις ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἐγὼ εἰμι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ παραγέγονα ἐς ὑμᾶς, ἵνα εὐεργητηθῆτε. Ὅστε ἐφθασεν ἐς ὑμᾶς ἡ ἐμὴ παρουσία. Ἀυτὴ γὰρ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· εἰ τοίνυν τὴν δι' ὑμᾶς γενομένην παρουσίαν μου διαβάλλετε ;

« Ἡ πῶς δύναται τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκευὴ αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον δῆσῃ τὸν ἰσχυρὸν, καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσει ; » Τοσοῦτον, φησὶν, ἀπέχω τοῦ φίλου· ἔχειν τοὺς δαίμονας, ὥστε καὶ ἀντιτάττομαι αὐτοῖς, καὶ δεσμῶ αὐτοῦς, τοὺς πρὸ τῆς ἐμῆς παρουσίας ἰσχυροῦς ὄντας· εἰς τὴν οἰκίαν γὰρ, ἦτοι τὸν κόσμον, εἰσελθὼν ὁ Χριστὸς, τὰ σκευὴ τῶν δαιμόνων, τοῦς ἀνθρώπους λέγω, ἀφῆρπασεν.

(17) « Ὁ μὴ ὦν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἔσται· καὶ

θιστον. Ἔστι γὰρ τοῦ λογισμοῦ σκοπὸς, ὅτι ὡσπερ οὐ δύναται τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκευὴ αὐτοῦ διαρπάσαι φυλαττόμενα παρ' αὐτοῦ, ἐὰν μὴ πρῶτον δῆσῃ τὸν ἰσχυρὸν, οὕτως ὁ αὐτὸς οὐ διήρπασεν ἀν τὰ δαιμόνια, τοῦτ' ἔστιν διεσκόρπισεν, εἰ μὴ πρότερον ἐδύσησεν τὸν ἀρχόντα τῶν τῶν ἰσχυρῶν ὄντα. Ὁ μὴ ὦν μετ' ἐμοῦ, καὶ τ. λ. « Εἰ quicquam exemplum, seu similitudine comprobabit ille semiquidem suum, ac subindicat fortasse esse principem daemoniorum ; altamen non natura, sed quia tyrannidem exercet, et dominatur in eos, qui socordia ac pigritia imbecilles sunt. Vasa

ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπίζει. » Πῶς, φησὶν, ἂν ὁ Βεελζεβούλ ἐπαλλέ μοι συνεργεῖν, ἢ ἀντιπράττει μοι μᾶλλον; Ἐγὼ μὲν γὰρ ἀρετὴν διδάσκω, ἐκεῖνος δὲ κακίαν. Πῶς οὖν ἐστι μετ' ἐμοῦ; Κἀγὼ μὲν συναῶν τοὺς ἀνθρώπους εἰς σωτηρίαν, ἐκεῖνος δὲ σκορπίζει· αἰνίττεται δὲ καὶ τοὺς Φαρισαίους, ὅτι αὐτοῦ διδάσκοντες καὶ ὠφελοῦντες πολλοὺς, ἐκεῖνοι ἐκαθέκωνον τὸν λαόν, ὥστε μὴ προσέρχεσθαι αὐτῷ. Δαίμονισιν οὖν αὐτοὺς δαιμονιώδεις τῷ ὄντι.

« Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν· Πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, ἢ δὲ τοῦ Πνεύματος; βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις. Καὶ ὁ; ἐὰν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὁ δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. » Τοῦτο ἐνταῦθα λέγει, ὅτι πᾶσα μὲν ἄλλη ἁμαρτία, κἂν μικρὰν γοῦν ἔχει ἀπολογίαν, ὅσον πορνεία, κλοπή. Καταφεύγομεν γὰρ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, καὶ συγγνωστότερά ἐσμεν. Ὅταν δὲ τις βλέπῃ θαύματα διὰ τοῦ Πνεύματος τελούμενα, καὶ διεβάλλῃ ταῦτα ὡς ὑπὲρ δαίμονος γινόμενα, ποίαν ἔχει οὗτος ἀπολογίαν; Πρόβηλον γὰρ ἐστὶ οἷος μὲν ἐστὶ ἀπὸ Πνεύματος ἁγίου γίνονται, ἰδελοκακεῖ δὲ. Πῶς οὖν ὁ τοιοῦτος συγγνωστός; Ὅταν μὲν οὖν ἴδωσιν οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Κύριον τρώγοντα καὶ πίνοντα, καὶ μετὰ τελωνῶν διάγοντα καὶ πορνῶν, καὶ ἄλλα πάντα ὡς Υἱὸν ἀνθρώπου πράττοντα, εἶτα διεβάλλον αὐτὸν ὡς φάγον καὶ οἰνοπότην, ὡπὲρ τούτου συγγνώμης ἀξιοί, καὶ οὐδὲ μετανοίαν ἀπαιτηθήσονται ὑπὲρ τούτου. Δοκοῦσι γὰρ εὐλόγως σκαθίζεσθαι. Ὅταν δὲ βλέποντες αὐτὸν θαυματουργοῦντα, διεβάλλον καὶ ἐβλασφήμουν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, λέγοντες αὐτὸν δαιμονιώδεις εἶναι, πῶς ἀφεθήσεται τοῦτο τὸ ἁμάρτημα αὐτοῖς, ἐὰν μὴ μετανοήσωσιν; Ὡστε γίνωσκε ὡς ὁ μὲν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου βλασφημῶν, ἀνθρωπικῶς ζῶντα βλέπων αὐτὸν, καὶ λίγων αὐτὸν φιλῶν πορνῶν, καὶ φάγον, καὶ οἰνοπότην, διὰ τὰ ταῦτα τὸν Χριστὸν ποιεῖν, ὁ τοιοῦτος κἂν μὴ μετανοήσῃ, οὐ δώσει ὑπὲρ τούτου λόγον· συγγινώσεται γὰρ ὡς μὴ νοήσας αὐτὸν θεῖον ὄντα κρυπτόν· ὁ δὲ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἦτοι τὰς πνευματικὰς πράξεις τοῦ Χριστοῦ, βλασφημῶν, καὶ λέγων αὐτὰς δαιμονιώδεις, ἐὰν μὴ μετανοήσῃ, οὐ συγγνωσθήσεται· μὴ γὰρ εὐλόγον τινα ἀφορμὴν εἰς τὸ διεβάλλειν εἶχεν, ὥσπερ ἐκεῖνος ὁ τὸν Χριστὸν ἑρῶν μετὰ πορνῶν ὄντα καὶ τελωνῶν, εἶτα διεβάλλον; Οὐκ ἀφεθήσεται οὖν τούτῳ οὔτε ἐνταῦθα οὔτε ἐκεῖ· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ τιμωρηθήσεται. Πολλοὶ γὰρ ἐνταῦθα μὲν κολάζονται, ἐκεῖ δὲ οὐδ' ὄλωσ· ὡς ὁ πτωχὸς Λάζαρος. Ἄλλοι δὲ, καὶ ὧδε καὶ

et qui non colligit mecum, dispergit. » Quomodo, inquit, Beelzebub mihi cooperaturus est, qui contrarium mihi operatur? Ego quidem virtutem doceo, ille autem malitiam, quomodo igitur est mecum? Et ego quidem congreco homines ad salutem, ille autem dispergit. Notat autem Phariseos, quod se docente et multis proficere cupiente, ipsi dispergerent populum ita, ne accederent ad se. Unde ostendit eos revera dæmonii plenos.

Vras. 31, 32 Jeldcirco dico vobis: Omne peccatum et convitium remittetur hominibus, at convitium in Spiritum sanctum non remittetur hominibus. Et quisquis dixerit verbum adversus Filium hominis, remittetur illi: qui autem dixerit adversus Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in præsentī sæculo, neque in futuro. » Dicit hoc loco omne aliud peccatum vel parvum saltem habere excusationem, utpote scortationem, furiam: confugimus enim ad humanam infirmitatem, et fit veniæ locus: quando autem quis viderit miracula per Spiritum sanctum fieri, et accusaverit ea quasi a diabolo facta: qualem habiturus est ille excusationem? Manifestum est enim scire eum quod a Spiritu sancto fiant, sua autem sponte male operari: quomodo igitur talis venia dignus erit? Itaque Judæi quando viderunt Christum manducantem et bibentem, ac versantem cum publicanis et meretricibus, alisque omnia more Filii hominis facientem, et deinde arguerunt eum ut comedonem, et vini potorem: in hoc erant venia digni, et neque pœnitentia super hoc ab eis exigetur. Videbantur enim rationabiliter offendi. Quando autem viderunt eum operari miracula, et arguerunt, et blasphemarunt Spiritum sanctum, dicentes hoc dæmoniacum esse, quomodo remittetur hoc peccatum nisi pœnitentiam egerint? Et ita discit quod ille qui blasphemat in Filium hominis, videns eum humano more vivere, et dicens: Hic meretricarius est, vorax et vini potor, dum Christus hoc facit: talis etsi non pœniteat, de hoc non reddet rationem. Veniam enim accepit, tanquam qui non intellexerit illum fuisse Deum, eo quod tam occultus fuerit. Qui autem blasphemat in Spiritum sanctum, hoc est, in spiritualia opera Christi, et dicit ea esse diabolica, nisi pœnitentiam egerit, veniam non assequetur. Non enim rationabilem causam habuit ut calumniaretur, quemadmodum ille qui Christum videns cum meretricibus et publicanis versari, tum calumniabatur. Non remittetur igitur vel hic, vel alibi: sed et hic et alibi punietur. Multi enim sunt qui hic quidem puniuntur, sed sibi prorsus immune

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

autem ejus, dæmonia eidem subjecta vocat; quæ scilicet velut arma ipsius sunt: vasa enim et arma nancupantur. Quare Lucas *armatarum* ipsius eadem appellavit: quia per illa miseros homines sibi subigit. Christus itaque hoc exemplo argumentum efformat, ostendens quod non solum nullam cum principe dæmoniorum amicitiam habeat; verum etiam quod virtutem ejus, ut sibi ma-

xime invisam, alligaverit. Est vero talis argumenti illius scopus. Quemadmodum nemo in domum alienius potentis intrare, vasaque ejus ab ipso custodita diripere potest, si prius non alligaverit fortem: sic et ipse nunquam dæmonia diripisset, nisi prius principem ipsorum, qui fortis est, alligasset. *Qui non est mecum,* etc.

sunt, ut pauper Lazarus : alii autem et hic et alibi, A sicut Sodomitæ, et hi qui in Spiritum sanctum blasphemant : alii vero neque hic, neque alibi, ut apostoli, et præcursor. Nam licet videantur persecutionem pati, sed non patiuntur pro peccatis : sunt enim probationes et coronæ.

Vers. 33. « Aut facite arborem bonam, et fructum ejus bonum : aut facite arborem putrem, et fructum ejus putrem. Ex fructu enim arbor cognoscitur. » Cum Judæi non possent miracula Christi arguere ut mala, Christum facientem illa blasphemabant ut dæmoniacum. Vel et me, inquit, dicite arborem bonam esse et miracula mea, quæ fructus sunt bona, erunt omnino. Vel si me dicitis arborem putrem, manifestum quod et fructus, miracula videlicet, putres erunt. Verum miracula, id est, fructum, bona esse dicitis : igitur et ego bonus sum, nempe arbor. Omnino enim sicut ex fructu arbor, ita et ego ex miraculis cognoscor.

Vers. 34. « Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum mali sitis? » Ecce, inquit, vos cum arbores malæ sitis, fructum malum fertis, maledicentes mihi : unde et ego si malus essem, fructus afferrem malos, et non talia miracula. Progeniem viperarum eos vocat, quoniam in Abraham gloriabantur : ostendit autem quod non sint ex Abraham, sed ex primogenitoribus se dignis.

Vers. 34, 35. « Siquidem ex abundantia cordis os loquitur. Bonus homo ex bono thesauro emittit bona, et malus homo ex malo thesauro emittit mala. » Quando enim videris quempiam obscene loquentem, scias quod multo plura habeat in corde, quam quæ loquitur. Nam ex abundantia effundit se in externa, et thesaurum **62** possidet absconditum. Parvam enim partem declarat. Similiter et bona dicens, plura habet in corde.

Vers. 36, 37. « Dico autem vobis, quod homines de omni verbo otioso quod loquentur, rationem reddent in die judicii. Ex sermonibus enim tuis justificaberis, et ex sermonibus tuis condemnaberis. »

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(18) Cod. 32 addit : « H γὰρ φρόνησις πᾶσα ἐν Χριστῷ εἰς δόξαν Θεοῦ, ἀρετῆς θησαυρὸς ἐστὶν ἀγαθός· ἡ δὲ φρόνησις τῆς κακίας τῶν ἀπηγορευμένων ὑπὸ τοῦ Κυρίου, θησαυρὸς πονηρός ἐστίν, ἐξ ὧν προφέρεται κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, ἐν τοῖς οικείοις ἐκατέρων ἔργοις τε καὶ λόγοις, εἴτε ἀγαθὰ, εἴτε πονηρά. Λέγω δὲ ὑμῖν, κ. τ. λ. « Omnis enim prudentia in Christo in gloriam Dei, thesaurus est bonus. Prudentia autem iniquitatis, seu rerum a Deo prohibitarum, thesaurus est malus : ex quibus thesauris, juxta Domini effatum, proferuntur in propriis utrumque factis, et dictis, sive bona sive mala. Dico autem vobis. » etc.

(19) Idem cod. : « Καθόλου πᾶν ῥῆμα μὴ συντελοῦν εἰς τὴν προκειμένην ἐν Χριστῷ χρείαν, ἀργόν ἐστί. Καὶ τοσαύτος τοῦ τοιούτου ῥήματος ὁ κίνδυνος, ὅτι ἂν ἀγαθὸν ἦ τὸ λεγόμενον, μὴ πρὸς οἰκοδομὴν δὲ τῆς πίστεως οἰκονομεῖται, οὐκ ἐν ἀγαθότητι τοῦ ῥή-

ματι· ὡς οἱ Σοδομίται, καὶ οὗτοι οἱ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημοῦντες. Τινὲς δὲ, οὔτε ὧδε, οὔτε ἐκεῖ· ὡς οἱ ἀπόστολοι, καὶ ὁ Πρόδρομος. Κἀν γὰρ δοκῶσι κολάζεσθαι διωκόμενοι, ἀλλ' οὐκ εἰσὶν ἐκεῖνα κολάσεις ὑπὲρ ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ δοκιμασίαι καὶ τίμωροι.

« Ἡ ποιήσατε τὸ δένδρον καλόν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ καλόν, ἢ ποιήσατε τὸ δένδρον σακρὸν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ σακρὸν. Ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκειται. » Ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι τὰ μὲν θαύματα οὐκ ἠδύναντο διαβάλλειν ὡς κακὰ, τὸν δὲ ταῦτα ποιοῦντα Χριστὸν ἐβλασφήμουν ὡς δαιμονιώδη, φησὶν, ἢ καὶ ἐμὲ τὸ δένδρον λέγετε εἶναι καλόν, καὶ πάντως ἔσονται καὶ τὰ θαύματά μου, ἵτινά εἰσιν ὁ καρπὸς, καλὰ· ἢ ἐὰν ἐμὲ λέγητε σακρὸν δένδρον, εὐδὴλον, ὅτι καὶ ὁ καρπὸς, ἦτοι τὰ θαύματα, σακρὸς ἔσται· ἀλλὰ μὴ τὰ θαύματα, τουτέστι, τὸν καρπὸν, καλὰ λέγετε εἶναι, καὶ ἐγὼ ἄρα καλὸς εἰμι, τὸ δένδρον. Πάντως γὰρ ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώριζεται, ὥστε καγὼ ἐκ τῶν θαυμάτων.

« Γεννήματα ἐχιδῶν, πᾶς δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν. πονηροὶ ὄντες; » Ἴδοι, φησὶν, ὑμεῖς δένδρα πονηρὰ ὄντες, καρπὸν πονηρὸν φέρετε, κακολογοῦντες ἐμὲ ὥστε καγὼ ἐὰν ἦμην πονηρὸς, καρπὸν ἂν πονηρὸν προφέρων, καὶ οὐ θαύματα τοιαῦτα. Γεννήματα δὲ ἐχιδῶν τούτους; καλεῖ, ἵνα ἐπὶ τῷ Ἀβραάμ ἐκδομᾶσθαι. Δείκνυσιν οὖν αὐτοὺς, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλὰ προγόνων ἀξίων τῆς πονηρίας αὐτῶν.

« Ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ· ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος, ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ ἐκβάλλει ἀγαθὰ· καὶ ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος, ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ ἐκβάλλει πονηρά. » Ὅταν ἴδῃς τινὰ αἰσχρολόγον, γίνωσκει, ὅτι οὐχ ὅσα λέγει ἔχει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ πολλαπλάσια. Καὶ γὰρ ἐκ τοῦ περισσεύματος ἐκχεῖται καὶ εἰς τὴν ἔξω, καὶ θησαυρὸν ἔχων κρυπτὸν, ὀλίγον τι μέρος ἐκφαίνει. Ὅμοιω· καὶ ὁ ἀγαθὸς λαλῶν πλεονα ἔχει ἐν τῇ καρδίᾳ (18).

« Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πᾶν ῥῆμα ἀργὸν ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως· ἐκ γὰρ τῶν λόγων σου δικαιώθησιν, καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσιν (19). » Ἐκ το-

ματος ὁ λαλήσας ἔχει τὴν κίνδυνον, ἀλλ' ἐν τῷ μὴ πρὸς οἰκοδομὴν οἰκονομῆσαι τὸ ῥῆθὲν, λυπεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο γὰρ σαφῶς ἐδίδαξεν ὁ Ἀπόστολος εἰπὼν· Πᾶς λόγος σακρὸς ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν μὴ ἐκκρουέσθω, ἀλλ' εἰ τις ἀγαθὸς πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως, ἴνα δῶ χάριν τοῖς ἀκούουσι, καὶ μὴ λυπεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ· οὐ τί ἂν γένοιτο μείζον κακόν; Ἐκφοβᾶ δὲ ἐν ταῦτα ἡμᾶς, κ. τ. λ. « Generatim omne verbum, quod non confert ad aliquam in Christo utilitatem, otiosum est. Tantum scilicet est talis verbi periculum, etiamsi bonum sit, quod dicitur, si ad ædificationem fidei non ordinetur. Ac non quidem propter verbi bonitatem, subito periculum, qui illud profert; sed propterea quod illud ad ædificationem non refert : sicque contristat Spiritum sanctum Dei. Hoc siquidem clare edocuit Apostolus dicens : (Ephes. iv, 29) Omnis sermo malus ex ore vestro non

οὐκ ἐνταῦθα ἡμᾶς, ὅτι καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀργοῦ λόγου δώσομεν λόγον, τουτέστι, τοῦ ψευδοῦς, τοῦ συκοφαντικοῦ, ἢ καὶ τοῦ ἀτάκτου καὶ γαλοῦδους. Ἐἴτα τίθησι μαρτυριαν ἀπὸ τῆς Γραφῆς, ἵνα μὴ δόξη οἰκεῖν τινα λέγειν· « Ἐκ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ, καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃ. »

« Τότε ἀπεκρίθησαν τινες τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, λέγοντες· Διδάσκαλε, θέλομεν ἀπὸ σοῦ σημεῖον ἰδεῖν. » Θαυμάζων ὁ εὐαγγελιστής, προσέθηκε τὸ, τότε. Ὅτε γὰρ ὑποταγῆναι εἶδει διὰ τὰ προγεγονότα θαύματα, τότε σημεῖον αἰτοῦσιν· ἐξ οὐρανοῦ δὲ θέλουσιν ἰδεῖν σημεῖον, ὡς ἄλλος εὐαγγελιστής λέγει. Ἐδόκουν γὰρ, ὅτι τὰ ἐπὶ τῆς γῆς θαύματα, ἀπὸ τῆς τοῦ διαβόλου δυνάμεως ποιεῖ· κοσμοκράτωρ γὰρ ὁ διάβολος. Τί οὖν ὁ Σωτήρ;

« Ὁ δὲ, ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. Ὡσπερ γὰρ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. » Πονηρὰν μὲν γενεὰν αὐτοῦς καλεῖ, ὡς ἐπηρσαστάς· καὶ δολερούς. Μοιχαλίδα δὲ, ὡς ἀπισταμένους ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ δαίμοσι κολλημένους. Ἐπιζητεῖ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, ὡς παράδοξον· ἐν γὰρ τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς, τῷ κατωτάτῳ λέγω τόπῳ, τῷ ἔδῳ δηλονότι καταβάς, τριήμερος ἀνέστη· τὰς τρεῖς δὲ ἡμέρας καὶ τὰς τρεῖς νύκτας, ἀπὸ μέρους νόησον καὶ μὴ ὀλοκλήρους. Ἀπέθανε μὲν γὰρ τῇ παρασκευῇ, μία αὕτη ἡμέρα ἦν· καὶ τῷ Σαββάτῳ νεκρὸς, ἰδοὺ καὶ ἄλλη ἡμέρα· καὶ ἡ νύξ δὲ τῆς Κυριακῆς, ἔτι νεκρὸν αὐτὸν καταέλαβε. Τρεῖς οὖν ἡμερονύκτια ἀπὸ μέρους ἀριθμοῦνται. Ἐπεὶ καὶ οὕτως εἰώθαμεν πολλάκις ἀριθμεῖν.

« Ἄνδρες Νινευίται ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτήν, ὅτι μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ καὶ ἰδοὺ πλεῖον Ἰωνᾶ ὤδε. » Ὁ μὲν Ἰωνᾶς, φησὶ, μετὰ τὴν ἐκ τοῦ κήτους ἐξόδον, κηρύξας ἐπιστεύθη· ἐγὼ δὲ οὐδὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὑμῖν πιστευθήσομαι. Ὅθεν καὶ κατακριθήσεσθε ὑπὸ τῶν Νινευιτῶν πιστευσάντων τῷ δούλῳ μου Ἰωνᾶ χωρὶς σημεῖων, καὶ ταῦτα Βαρβάρων ὄντων· ὑμεῖς οἱ προφῆται· συντετραμμένοι, οἱ σημεῖα ἰδόντες, μὴ πιστεύσατε ἐμοὶ τῷ δεσπότη. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, Καὶ ἰδοὺ πλεῖον Ἰωνᾶ ὤδε.

« Βασίλισσα Νότου ἐγερθήσεται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινεῖ αὐτήν, ὅτι ἦλθεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀκοῦσαι τὴν σοφίαν Σολομώντος· καὶ ἰδοὺ πλεῖον Σολομώντος ὤδε. » Ἡ μὲν βασίλισσα, φησὶ, μακρόθεν ἦλθε, καίτοι γυνὴ ἀσθενὴς οὖσα, ἵνα περὶ δένδρων καὶ ξύλων καὶ φυσικῶν τινων ἀκούσῃ. Ὑμεῖς δὲ, καὶ ἐλθόντα με πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἀπόρρητα λέγοντα, οὐκ ἐδέξασθε.

« Ὅταν δὲ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ

Terret hic nos, quoniam et pro otioso verbo ratipnem daturi sumus, hoc est, pro mendacio, calumnia, aut etiam pro imordinatis et ridiculis. Deinde ponit testimonium ex Scriptura, ne videatur propria dicere. Ex sermonibus tuis justificaberis, et ex sermonibus tuis condemnaberis.

VERS. 38. Tunc responderunt quidam ex scribis et Phariseis, dicentes: Magister, volumus ad te signum videre. Admirans evangelista apposuit, tunc. Cum enim obedire illos oporteret propter signa precedentia, tunc signum petunt. De caelo autem volunt signum videre sicut alius evangelista dicit: putabant enim quod signa super terram potestate diaboli faceret: mundi enim rector est diabolus. Quid igitur ad hæc Salvator?

B VERS. 39, 40. « At ille respondens dixit illis: Generatio prava et adultera signum quaerit, et signum non dabitur illi, nisi signum Jonæ prophetæ. Quem admodum enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus ac tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus. » Pravam generationem vocat eos, quia dolose semper tentabant: adulteram autem, quia desciscabant a Deo; et adhærebant dæmonibus. Signum autem dicit resurrectionem suam, ut admirabilem. Postquam enim in cor terræ, in infernum inquam locum, infernum scilicet, descendit, tertio die resurrexit. Tres autem dies et tres noctes a parte intelligas, et non integras. Mortuus enim est in Parasceve, quæ ipsa una dies est: et mortuus fuit Sabbato, ecce et alia dies: nox autem Dominicæ ipsum adhuc mortuum apprehendit. Tres igitur dies et noctes a parte numerantur, quia et sic sæpe numerare consuevimus.

VERS. 41. « Viri Ninivitæ surgent in iudicio cum generatione hac, et condemnabunt eam, quod ipsi pœnitentiam egerint ad prædicationem Jonæ: et ecce plus quam Jonas est hoc loco. » Postquam, inquit, Jonas exiit a cetis, et prædicavit, crediderunt: in me autem, etiam cum surrexero, non credetis. Unde et condemnabimini a Ninivitis, qui crediderunt servo meo Jonæ absque miraculis, quamvis Barbari fuerint: vos autem assueti prophetis, visis signis, non creditis mihi Domino: quod significat, dicens: Et ecce plus Jona hoc loco.

VERS. 42. « Regina Austri excitabitur in iudicio cum generatione hac, et condemnabit eam: quia venit a sinibus terræ ut audiret sapientiam Salomonis; et ecce plus quam Salomon hoc loco. » Regina, inquit, a longe venit, quamvis esset mulier infirma, ut de arboribus et lignis et naturalibus quibusdam audiret: vos autem me, **63** cum ad vos venerim et arcana dixerim, non suscepistis.

VERS. 43-45. « Cum autem immanis spiritus

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

procedat. Sed si quis bonus ad edificationem fidei, ut det gratiam audientibus. Nolite contristare Spiritum

sanctum Dei; quo quid pejus esse potest? Terret autem hic nos, etc.

exierit ab homine, perambulabat per arenosa loca, quærens requiem, et non invenit; tunc dicit: Revertar in domum meam, unde exivi. Et cum venerit, reperit eam vacantem, et scopis purgatam atque ornata. Tunc abiit et adjungit sibi septem alios spiritus sceleratiores se, et ingressi inhabitant illic: et sunt postrema hominis illius pejora prinis. Sic crit et generationi huic perveram. Ostendit illos usque in extremam perditionem venisse, quod ipsum non susceperunt. Et sicut a demonibus liberati, si ignavi fuerint, deterius habent: ita et vestra generatio a demonio tenebatur cum idola adoraret, sed per prophetas ejectus est ille demon. Veni autem et ego, inundare vos magis volens: sed quis repulsetis me et interimere vultis, ut gravius peccantes, gravior etiam puniamini: et extrema captivitas vestra gravior erit prioribus. Tu autem intellige et hoc, quod per baptismum ejectionis immundus spiritus, et vadit ad loca inaquosa, et animas non baptizatas, sed in illis non invenit requiem. Requies enim est demonia, baptizatos turbare per mala opera, quoniam non baptizatos jam habet: convertitur igitur ad baptismum cum spiritu septem. Sicut enim septem sunt dona Spiritus, ita e diverso septem sunt malis spiritus. Cum autem ingressus fuerit in baptismum, deterius fit calamitas. Prius enim spes erat per baptismum esse purgatum: postea autem non est spes secundi baptismi, nisi per poenitentiam, quæ valde laboriosa est.

Ἐπὶ δὲ εἰσέλθῃ εἰς τὸν βαπτισμένον, χεῖρων ἢ πεισμάτος καθαροσθῆναι. Ἐπειτα δὲ, δευτέρου βαπτισμάτος οὐκ ἔστιν ἔλπις, εἰ μὴ τοῦ διὰ μετανοίας; ὁ σφόδρα ἐπίπλονον.

Vers. 46. « Adhuc autem loquente illo ad turbas, ecce mater ejus et fratres ejus stabant foris querentes ei loqui. » Humanum quid volebat ostendere mater, quod ut in filium potestatem habeat: nihil enim magnum adhuc de eo intelligebat, propter hoc ipse adhuc loquente, volebat ad se illum attrahere, quasi ambrosiola tanto sibi filio subdito. Quid igitur Christus? Postquam intentionem ejus novit, audi quid dicat.

Vers. 47-50. « Dixit autem quidam illi. Ecce mater tua et fratres tui foris stant, querentes tibi loqui. At ille respondens dixit ei qui sibi remuntiavorat: Quæ est mater mea, aut qui sunt fratres mei? Et extendens manum suam ad discipulos suos dixit: Ecce mater mea et fratres mei. Quisquis enim fecerit voluntatem Patris mei qui est in caelis, ipse meus frater, et soror et mater est. » Non injuria afficiens matrem, hæc dixit, sed corrigens mentem ejus gloriæ avidam et humanam. Non enim dicit: Non est mater mea: sed, si non fecerit voluntatem Dei, nil ei proderit quod me genuit. Non enim negat naturalem cognationem, sed apponit etiam eam quæ est per virtutem. Nullus enim indignus a cognatione utilitatem capit. Igitur correctio vanæ gloriæ morbo, iterum obedit matri vocanti. Dicit enim evangelista:

Ἀνθρώπου, διέρχεται δὲ ἀνθρώπων τόπων, ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ οὐχ εὐρίσκει· τότε λέγει· Ἐπιστρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου ὅθεν ἐξῆλθον. Καὶ ἔλθων, εὐρίσκει σχολάζοντα, σεσωρωμένον καὶ κεκοσμημένον. Τότε παρεύεται, καὶ παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ ἑπτὰ ἑτέρα πνεύματα πονηρότερα ἑαυτοῦ. Καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ, καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἑκείνου, χεῖρονα τῶν πρώτων· οὕτως ἔσται καὶ τῆ γενεῆ ταύτῃ τῇ πονηρῇ. Δείκνυσιν αὐτοὺς εἰς ἔσχατον ἀπωλείας· καταντήσαντος ἐκ τοῦ μὴ παραδέξασθαι αὐτόν. Ὅσοι γὰρ οἱ δαιμόνων ἐλευθερωθέντες, ἐὰν βραδυμῆσωσι, χεῖρονα πάσχουσιν· οὕτω καὶ ἡ ὑμετέρα γενεὴ κατείχετο δαίμονι, ὅτε τὰ εἰδωλα προσεκυνοῦτε· ἀλλὰ διὰ τῶν προφητῶν ἐξέβαλον τοῦτον τὸν δαίμονα. Ἦλθον δὲ καὶ αὐτὸς, πλὴν καθάραι ἡμᾶς βουλέμενος· ἀλλ' ἐπιειδῆ παρῴσασθέ με, καὶ ἀνελεῖν μᾶλλον σκευθετε, ὡς χεῖρον ἁμαρτάνοντες, χεῖρον καὶ κολασθήσεσθε, καὶ ἡ ἐσχάτη αἰχμηλωσία ὑμῶν βαρυτέρα ἔσται τῶν προτέρων. Σὺ δὲ νόει καὶ τοῦτο, ὅτι διὰ τοῦ βαπτισμάτος ἐκβάλλεται τὸ ἀκαθάρτον πνεῦμα, καὶ παρεύεται ἐν ταῖς ἀνάδωξις καὶ ἀβαπτιστοῦ ψυχῆς· ἀλλ' ἐν ἐκείναις οὐχ εὐρίσκει ἀνάπαυσιν. Ἀνάπαυσις γὰρ τοῖς δαίμοσι, τὸ ταῖς βεβαπτισμένοις ἐνεχλεῖν διὰ τῶν πονηρῶν πράξεων, ἐκεῖ τοὺς ἀβαπτιστοὺς ἦδη ἔχει. Ὑποστρέφεται οὖν ἐπὶ τὸν βεβαπτισμένον μετὰ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων. Ὅσοι γὰρ ἐπὶ τὰ τοῦ πνεύματος χαρίσματα, οὕτως ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐπὶ καὶ τὰ τῆς κακίας πνεύματα.

συμφορὰ. Πρώτερον μὲν γὰρ ἔλπις ἦν διὰ τοῦ βαπτισμάτος καθαροσθῆναι. Ἐπειτα δὲ, δευτέρου βαπτισμάτος οὐκ ἔστιν ἔλπις, εἰ μὴ τοῦ διὰ μετανοίας; ὁ σφόδρα ἐπίπλονον.

« Ἐπὶ δὲ αὐτοῦ λαλοῦντος τοῖς ὄχλοις, ἰδοὺ ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ εἰστέθεισαν ἔξω, ζητοῦντες αὐτῷ λαλῆσαι. » Ἀνθρώπινόν τι ἐβούλετο ἐνδείξασθαι ἡ μήτηρ, ὅτι ἐξουσιάζει τοῦ παιδός. Οὐδὲν γὰρ μέγα οὐπω περὶ αὐτοῦ ἐνόει· διὰ τοῦτο οὖν καὶ ἔτι λαλοῦντα, βούλεται πρὸς ἑαυτὴν ἐπιστάσασθαι, φιλοτιμουμένη ὡς ὑποτακτομένου αὐτῇ τοῦ υἱοῦ. Τί γοῦν ὁ Χριστός; Ἐπεὶ τὸν σκοπὸν αὐτῆς ἔγνω, ἔκτισε τί φησιν.

« Εἶπε δὲ τις αὐτῷ. Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοὶ σου ἔξω ἐστήκεισιν ζητοῦντές σοι λαλῆσαι· ἔ δὲ, ἀποκριθεὶς εἶπε τῷ εἰπόντι αὐτῷ· Τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου, καὶ τίνας εἰσὶν οἱ ἀδελφοὶ μου; καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εἶπεν· Ἰδοὺ ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοὶ μου. Ὅστι; γὰρ ἂν ποιῆσῃ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, αὐτὸς μευ ἀδελφός καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστίν. » Οὐχ ὀβριζῶν τὴν μητέρα λέγει ταῦτα, ἀλλὰ διορθούμενος τὴν φιλοδοξίαν αὐτῆς καὶ ἀνθρωπίνην γνώμην. Οὐ γὰρ εἶπεν ἔτι Οὐκ ἔστι μου μήτηρ· ἀλλ', ὅτι· Ἐάν μὴ ποιῆ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, οὐδὲν αὐτὴν ὠφελήσει τὸ γεννησθαι με. Οὐ γὰρ ἀρνήσεται τὴν κατὰ φύσιν συγγένειαν, ἀλλὰ προστεθῆσθαι καὶ τὴν κατ' ἀρετὴν. Οὐδεὶς γὰρ ἀνόμιος ἀπὸ συγγενείας ὠφελείται. Διορθωσάμενος τοίνυν τῆς κενοδοξίας τὸ νόσημα, ὁμῶς πάλιν ὑπακούει τῇ μητρὶ κολούσῃ. Φησὶ γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς·

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Α

CAPUT XIII.

Περὶ τῶν παραβολῶν τοῦ σπειραντοῦ καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

De parabolis seminantis et regni cælorum.

« Ἐν δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἀπο τῆς οἰκίας, ἐκάθητο παρὰ τὴν θάλασσαν. Καὶ συνηχθησαν πρὸς αὐτὸν ὄχλοι πολλοὶ, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον ἐμβάντα καθῆσθαι, καὶ παρὰ τὸν ὄχλον ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν εἰστήκει. » Ἐκάθισεν ἐν τῷ πλοίῳ, ἵνα πάντας τοὺς ἀκροατὰς κατὰ πρόσωπον στήσῃ, καὶ πάντες ἀκούωσι. Καὶ ἐξ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀλιεῖται τοὺς ἐν τῇ γῆ.

Vers. 1, 2. « In die vero illo egressus Jesus e domo sedit juxta mare: et congregatae sunt ad illum turbæ multæ (a), ita ut ipse navim ingressus sederet, et universa turba in littore stabat. » Sedit in navi, ut omnes auditores in faciem haberet spectantes, et omnes commodas audirent. Sane e mari piscatur eos qui in terra.

« Καὶ ἐλάλησεν αὐτοῖς πολλὰ ἐν παραβολαῖς, λέγων: » Τοῖς μὲν ἀπλάστοις ὄχλοις ἐπὶ τοῦ ὄρους χωρὶς παραβολῶν λαλεῖ· ἐνταῦθα δὲ τῶν δολερῶν Φαρισαίων ὄντων, ἐν παραβολαῖς λέγει· ἵνα κἄν ὡς μὴ νοοῦντες, ἐρωτήσωσι καὶ μάθωσι. Ἄλλως τε ἀναξίους οὖσιν, οὐκ ἔδει γυμνὰς τὰς διδασκαλίαις αὐτοῖς προκείσθαι. Οὐ δεῖ γὰρ τοὺς μαργαρίτας ἐμπροσθεν τῶν χοίρων βίβασθαι. Πρώτην δὲ παραβολὴν λέγει τὴν ποιοῦσαν προσεκτικώτατον τὸν ἀκροατὴν· ἀκούε γάρ· « Ἰδοὺ ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείραι τὸν σπῆρον αὐτοῦ. » Ἐαυτὸν λέγει τὸν σπείροντα, σπῆρον δὲ τὸν λόγον. Ἐξῆλθε δὲ οὐ τόπω· πανταχοῦ γὰρ ἦν· ἀλλὰ καθ' ὃ ἐπληρίσασεν ἡμῖν μετὰ σαρκὸς, κατὰ τοῦτο λέγεται ἐξελθεῖν, τῶν κόλπων τῶν πατρικῶν δηλονότι. Ἐξῆλθεν οὖν πρὸς ἡμᾶς, ἐπειδὴ ἡμεῖς οὐκ ἠδυνάμεθα πρὸς αὐτὸν ἔλθειν. Καὶ τί ποιῆσαι ἐξῆλθεν; Ἄρα ἐμπρῆσαι τὴν γῆν διὰ τὰς πολλὰς ἀκάνθια; Ἄρα τιμωρήσασθαι; Οὐχί, ἀλλὰ τοῦ σπείραι. Τὸν σπῆρον δὲ αὐτοῦ εἶπε, διότι καὶ οἱ προφήται ἐσπείρον. Ἄλλ' οὐ τὸν σπῆρον αὐτῶν, ἀλλὰ τὸν τοῦ Θεοῦ. Οὗτος δὲ Θεὸς ὢν, τὸν σπῆρον αὐτοῦ τὸν ἴδιον ἐσπείρειν· οὐ γὰρ χάριτι θεῶν ἐσοφίσθη, ἀπαγε! ἀλλ' αὐτὸς ἦν ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ.

Vers. 3. « Et locutus est eis multa in parabolis, dicens: » Simplicibus turbis absque parabola in monte locutus est: his autem in parabola, utpote dolosis Pharisæis, ut si non intelligant, querant et discant. Præterea, ut indignis, non oportebat doctrinas eis proponere nudas. Non oportet enim margaritas ante porcos mittere. Primam autem parabolam ponit quæ auditorem faciat attentiores. « Ecce exiit qui seminabat, ad seminandum semen suum. » Seipsum dicit satorem, semen autem verbum. Exiit autem non loco, nam ubique erat: sed secundum illud quod nobis proprius factus esset per carnem, dicitur egredi et finibus paternis. Exiit autem ad nos, quoniam nos ad ipsum intrare non potuimus. Et ad quid faciendum exiit? Num ut exurat terram propter spinas? num ut puniat? Minime, sed ut sementem faciat. Semen autem suum dicit, eo quod et prophetæ seminaverint, at non semen suum, sed Dei. Ipse autem ut Deus semen suum, hoc est, proprium, seminavit: non enim divina gratia illustratus est, absit, sed ipse erat sapientia Dei.

« Καὶ ἐν τῷ σπείρειν αὐτὸν, ἃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδὸν· καὶ ἦλθε τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέφαγεν αὐτά· ἄλλα δὲ ἔπεσαν ἐπὶ τὰ πετρώδη, ὅπου οὐκ εἶχε γῆν πολλήν, καὶ εὐθέως ἐξανέτειλε διὰ τὸ μὴ ἔχειν βάθος γῆς· ἡλιος δὲ ἀνατείλαντος, ἐκαύματίσθη, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν βίβαν, ἐξηράνθη. » Οἱ παρὰ τὴν ὁδὸν, εἰσὶν οἱ βέβητοι καὶ ὀκνηροί, οἱ οὐδ' ὄλω; παραδέχονται τὸν λόγον. Ὁ γὰρ λογισμὸς αὐτῶν ὁλός· ἐστὶ καταπεκατημένη καὶ σκληρὰ, καὶ μὴ ἀροτριωθείσα ὄλω; ἀπὸ τούτων οὖν ἀρπάζει τὸν λόγον τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἦτοι τοῦ ἀέρος τὰ πνεύματα, τουτέστιν, οἱ δαίμονες. Οἱ δὲ ἐπὶ τὰ πετρώδη, οἱ ἀκούσαντες μὲν, διὰ δὲ τὴν ἀσθένειαν μὴ ἀντιθέμενοι πειρασμοῖς ἢ ὀλίγοις, ἀλλὰ καταπροδόντες τὴν οικίαν σωτηρίαν· ἥλιον γὰρ ἀνατείλαντα, τοὺς πειρασμοὺς νέει, διότι οἱ πειρασμοὶ δεικνύουσι τοὺς ἀνθρώπους· καὶ φανεροῦσιν ὡς ὁ ἥλιος τὰ κρυπτόμενα. « Ἄλλα δὲ ἔπεσαν ἐπὶ τὰς ἀκάνθια, καὶ ἀνέβησαν αἱ ἀκάνθια, καὶ ἀπέπνιξα αὐτά. » Οὗτοι εἰσὶν οἱ διὰ τῶν φροντίδων ἀποπνιγόντες τὸν λόγον· κἄν γὰρ δοκῇ ὁ πλούσιος ἀγαθὴν τινα προῆξιν

Vers. 4-6. « Et cum seminaret, alia quidem ceciderunt juxta viam, et venerunt volucres cæli, et devoraverunt ea; alia autem ceciderunt in terram petrosam, ubi non habebant multum terræ, et protinus exorta sunt, eo quod non habebant profunditatem terræ: cum autem exortus est sol, exusta sunt: et quia non habebant radicem, exaruerunt. » Hi qui juxta viam, sunt ignavi et desides, qui nunquam suscipiunt verbum. Mens enim eorum via est conculcata et dura, et minime arata: ab iis igitur rapiunt verbum volucres cæli, hoc est, spiritus aeris, demones videlicet. Qui vero super petrosam, sunt ii qui audierunt quidem, sed propter iuvecillitatem in tentationibus aut afflictionibus non obluantur, sed perdunt suam salutem. Per solem enim orientem, intellige 65 tentationes, eo quod tentatio ostendit homines et declarat quales sunt, sicut sol manifestat abscondita. « Alia autem ceciderunt inter spinas, et ascenderunt spinæ, et suffocaverunt ea. » Hi sunt qui curis suffocant sermonem. Nam dives licet videatur bonus quoddam opus facere, at non crevit

(a) Hinc turbæ permisti erant Pharisei ut e sequentibus patet Supra 5. 6. 7.

opus ejus, neque proficit, sollicitudinibus prohiben-
tibus.

VERS. 7, 8. « Alia vero ceciderunt in terram bonam, et dederunt fructum, ille quidem centum, alius autem sexaginta, alius vero triginta. » Tres partes seminis perierunt, et quarta sola servata est. Pauci enim sunt qui salvantur. Postea vero dicit de terra bona, data nobis poenitentiae spe. Est enim possibile, etiam si quis petrosa terra sit, aut juxta viam, vel spinosa, eum fieri terram bonam. Non enim aequalem fructum ferunt omnes qui verbum suscipiunt : sed alius quidem centuplum, forte paupertatem perfectam habens et summam exercitationem. Alius autem sexagocuplum, ut casnobita forte monachus, et adhuc operans. Alius vero trigocuplum, ut qui honestas nuptias delegit, et virtutem pro virili amplectatur. Vide autem Dei bonitatem, quomodo omnes suscipit, et magna et mediocria et parva dolentes.

VERS. 9. « Qui habet aures audiendi, audiat. » Manifestat quod hæc spiritualiter intelligenda sint ab his qui spirituales aures animæ habent. Multi autem aures habent, sed non ad audiendum ; propterea subdit : Qui habet aures audiendi, ille audiat.

VERS. 10, 12. « Et cum accessissent discipuli, dixerunt illi : Quare in parabolis loqueris illis ? Ipse autem respondens dixit illis : Vobis datum est scire arcana regni cælorum, illis autem non datum est. Quisque enim habet, dabitur illi, et reddetur abundantior : quisquis autem non habet, etiam illud quod habet, tolletur ab eo. » Videntes discipuli magnum in his quæ a Christo dicebantur, obscuritatem : ut communes multitudinis procuratores accedunt interrogantes. At ille dicit : Vobis datum est scire mysteria, hoc est, quia habetis alacritatem et studium, datum est vobis : illis autem non adhibentibus studium, non est datum. Ille enim accipit, qui querit. Quærite enim, inquit, et dabitur vobis. Vide item quomodo hoc loco parabolam dixit Jesus, et discipuli soli qui interrogaverant acceperunt. Unde bene diximus, adhibenti studium datum esse scientia abundantior fieri : ab eo autem qui non habet studium, nec mentem dignam, ut par est, nihil est, etiam tolli quod habere videtur : hoc est, etiam si parvam quamdam boni scintillam habeat, et eam non excitet et accendat per spiritum et spiritualia opera extinguat.

VERS. 13. « Propterea per parabolas loquor illis, quia videntes non vident, et audientes non audiunt, neque intelligunt. » Attende. Hic enim solvit questionem dicentium quod a natura et a Deo mali sunt quidam. Dixit enim, inquit, Christus : Vobis datum est nosse arcana, Judæis autem non est datum. Dicimus ergo ad illos cum Deo, dicentes, **66** quod Deus omnes faciat intelligere natura quantum opus est. Omnem enim hominem illuminat venientem in hunc mundum ^{17*}. Voluntas autem nostra obtenebrat

^{17*} Joan. 1, 9.

Α ποιείν, ἀλλ' ὁμῶς οὐκ αὐξάνει ἡ πρῆξις αὐτῆ, οὐδὲ προκόπεται, κωλυομένη ὑπὸ τῶν μεριμνῶν.

« Ἄλλα δὲ ἔπαιον ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν καὶ εἶδον καρπὸν, ὃ μὲν ἑκατὸν, ὃ δὲ ἐξήκοντα, ὃ δὲ τριάκοντα. » Τὰ τρία μέρη τοῦ σπόρου ἀπέλωστο, καὶ τὸ τέταρτον ἐσώθη μόνον· ὀλίγοι γὰρ εἰσι οἱ σωζόμενοι· ὑστερον δὲ λέγει περὶ τῆς γῆς τῆς ἀγαθῆς, διδοῦς ἡμῖν μετανοίας ἐλπίδα· ἔστι γὰρ δυνατὸν καὶ περὶ τῶν εἰρησίων, καὶ περὶ τὴν ὁδὸν, καὶ ἀκαρποφορῶν, γῆν ἀγαθὴν γενέσθαι αἰετῶν. Οὐ μὴν ἐπίσης καρποφοροῦσι πάντες οἱ δεξάμενοι τὸν λόγον· ἀλλ' ὃ μὲν ἑκατὸν, τυχὸν ἐκτετημοσύνην τελείαν ἔχων καὶ ἀκραν ἀσκησιν· ὃ δὲ ἐξήκοντα, ὃ κωνοβιακὸς τυχὸν μοναχός· καὶ ἔτι πρακτικὸς· ὃ δὲ τριάκοντα, ὃ γάμον σπυρνὸν ἐλόμενος, καὶ τὰς ἀρετὰς ὡς ἐγγυρῶν σπουδαίως μετερχόμενος. Ὅρα δὲ Θεοῦ χρηστότητα, πῶς πάντας καὶ τοὺς τὰ μεγάλα καὶ τοὺς τὰ μέσα καὶ τοὺς τὰ μικρὰ ἐνεργοῦντας ἀξίεται.

« Ὁ ἔχων ὅτα ἀκούειν, ἀκούτω. » Ἀηλοὶ, ὅτι πνευματικῶς δεῖ νοηθῆναι ταῦτα περὶ τῶν τὰ πνευματικὰ ὄντων κεκτημένων. Πολλοὶ δὲ ὅτα μὲν ἔχουσιν, ἀλλ' οὐκ εἰς τὸ ἀκούειν· διὰ τοῦτο οὐκ προσέθηκε τὸ, Ὁ ἔχων ὅτα εἰς τὸ ἀκούειν, ἐκεῖνος ἀκούτω.

« Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταί, εἶπον αὐτῷ· Διατί ἐν παραβολαῖς λαλεῖς αὐτοῖς ; Ὁ δὲ, ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι Ὑμῖν δίδεται γινῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐκεῖνοις δὲ οὐ δίδεται. Ὅστις γὰρ ἔχει, δοθήσεται αὐτῷ καὶ περισσευθήσεται· ὁστις δὲ οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. » Ὁρῶντες οἱ μαθηταὶ ἀσάφειαν πολλὴν ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ λεγομένοις, ὡς κοινὸν κηδεμόνες τοῦ πληθους προσέρχονται ἐρωτῶντες· Ὁ δὲ φησιν· Ὑμῖν δίδεται γινῶναι τὰ μυστήρια, τούτέστιν, ἐπειδὴ ἔχετε προθυμίαν καὶ σπουδὴν, δίδεται ὑμῖν· ἐκεῖνοις δὲ, μὴ ἔχουσι σπουδὴν, οὐ δίδεται. Ἐκεῖνος γὰρ λαμβάνει, ὃ ζητῶν. Ζητεῖτε γὰρ, φησὶ, καὶ δοθήσεται ὑμῖν. Ἰδὲ γοῦν πῶς ἐν ταῦτα εἶπε μὲν ὁ Κύριος τὴν παραβολὴν, μόνον δὲ οἱ μαθηταὶ ζητήσαντες ἔλαβον. Ἄσπε καλῶς εἰπομεν, ὅτι τῷ ἔχοντι σπουδὴν, ἐκεῖνῳ δίδεται ἡ γνώσις, καὶ περισσεύεται. Τῷ δὲ μὴ ἔχοντι σπουδὴν καὶ γνώμην ἀξίαν, καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ· τούτέστι, καὶ μικρὸν τινα σπινθήρα ἔχη τοῦ ἀγαθοῦ, σβέννυσται καὶ τούτον, μὴ ἐκφυσῶν αὐτὸν διὰ τοῦ πνεύματος· καὶ τῶν πνευματικῶν ἔργων, καὶ ἀκρίτων.

« Διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λαλῶ, ὅτι βλέποντες οὐ βλέπουσι, καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ συνιοῦσιν. Πρόσπεχε. Ἐνεῦθεν γὰρ λύεται τὸ ζήτημα τῶν λεγόντων ὅτι ἐκ φύσεως καὶ ἀπὸ Θεοῦ τινὲς εἰσι κακοί. Εἶπε γὰρ, φησὶ, καὶ ὁ Χριστὸς, ὅτι Ὑμῖν δίδεται γινῶναι τὰ μυστήρια, Ἰουδαίοις δὲ οὐ δίδεται. Λέγομεν οὖν πρὸς τοὺς τοιαῦτα λέγοντας, σὺν Θεῷ, ὅτι ὃ μὲν Θεὸς πάντας ποιεῖ νοεῖν τὸ θεῖον φυσικῶς. Πάντα γὰρ ἀνθρώπων φωτίζει ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον· ἢ δὲ προαίρεσις ἡμῶν σκοτίζει

ἡμᾶς. Τοῦτο οὖν καὶ ἐνταῦθα δηλοῦται. Φησὶ γάρ, A
 ὅτι: Βλέποντες φυσικῶς, τουτέστιν, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ
 δημιουργηθέντες: νοεῖν, οὐ βλέπουσι προαιρετικῶς·
 καὶ ἀκούοντες, τουτέστι, φυσικῶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ
 δημιουργηθέντες, ὥστε ἀκοῦειν καὶ συνίναί, οὐκ
 ἀκούουσιν, οὐδὲ συνιδῶσιν ἀπὸ προαιρέσεως. Εἰπέ
 γάρ μοι, οὐκ ἔβλεπον τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ;
 Ναί, ἀλλ' ἐποίησαν ἑαυτοὺς τυφλοὺς, καὶ κατηγόρουσιν
 αὐτοῦ. Τοῦτο γοῦν ἐστὶ τὸ, βλέποντες οὐ βλέπουσι.
 Παράγει τοίνυν καὶ τὸν προφήτην μάρτυρα.

« Καὶ ἀναπληροῦται αὐτοῖς ἡ προφητεία Ἡσαίου,
 ἡ λέγουσα· Ἀκοῆ ἀκούσατε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ
 βλέποντες βλέφετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. Ἐπαχύνθη γάρ
 ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως
 ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμυσαν,
 μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκού- B
 σωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνώσῃ, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ
 ἰάσωμαι αὐτούς. » Ὅρθῃ τί φησιν ἡ προφητεία;
 Ὅτι, οὐ διὰ τοῦτο οὐ μὴ συνῆτε, ὅτι παχίαν ἔκτισα
 τὴν καρδίαν ὑμῶν, ἀλλ' ὅτι ἐπαχύνθη, λεπτήν ὄντων
 ἄλλοτε πρότερον οὖσα· τὸ γὰρ παχυνόμενον, λεπτόν
 πρότερον ἦν. Παχυνθείσης δὲ ταύτης, οὕτω τοὺς
 ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμυσαν. Οὐκ εἶπε δὲ ὅτι ἐκάμ-
 μωσεν ὁ Θεὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖ-
 νοι ἐκ προαιρέσεως. Τοῦτο δὲ ἐποίησαν, φησὶν, ἵνα
 μὴ ἐπιστρέψωσι καὶ ἰάσωμαι αὐτούς· ἰθαλοκάκως
 γὰρ ἐσπούδασαν ἀθεράπευτοι καὶ ἀνεπίστροφοι
 μένειν.

« Ὑμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοί, ὅτι βλέπωσι,
 καὶ τὰ ὤτα ὑμῶν, ὅτι ἀκούει. Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, C
 ὅτι πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ
 βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ
 οὐκ ἤκουσαν. » Καὶ οἱ αἰσθητοὶ μὲν ὀφθαλμοὶ τῶν
 ἀποστόλων καὶ τὰ ὤτα μακάρια· πλὴν ἀλλὰ μᾶλλον
 οἱ ψυχικοὶ ὀφθαλμοὶ καὶ τὰ ὤτα μακαρισμοῦ ἄξια,
 ὅτι ἐπέγνω τὸν Χριστόν. Προτιμᾷ δὲ τούτους τῶν
 προφητῶν, διότι καὶ σωματικῶς εἶδον οὗτο: τὸν Χρι-
 στὸν, ἐκείνοι δὲ, νοερῶς μόνον· ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐκείνοι
 οὐ τοσοῦτων μυστηρίων καὶ θαυμάτων ἠξιώθησαν
 γνώσεως, ὅσῃς οὗτοι· κατὰ δύο οὖν ὑπερέχουσι τῶν
 προφητῶν οἱ ἀπόστολοι, καὶ κατὰ τὸ σωματικῶς
 ἰδεῖν, καὶ κατὰ τὸ πνευματικώτερον μυηθῆναι τὰ
 θεῖα. Σαφηνίζει οὖν τὴν παραβολὴν τοῖς μαθηταῖς,
 λέγων·

« Ὑμεῖς, οὖν ἀκούσατε τὴν παραβολὴν τοῦ σπει- D
 ροντος. Παντὸς ἀκούοντος τὸν λόγον τῆς βασιλείας,
 καὶ μὴ συνιέντος, ἔρχεται ὁ πονηρὸς καὶ ἀρπάζει τὸ
 ἐσπαρμένον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, οὗτός ἐστιν ὁ παρά
 τὴν ὁδὸν σπαρεῖς. » Προτρέπεται ἡμᾶς εἰς τὸ συνί-
 ναι τῶν λεγομένων παρὰ τῶν διδασκόντων, ἵνα μὴ
 καὶ ἡμεῖς ὅμοιοι ὦμεν τοῖς παρὰ τὴν ὁδὸν· μήποτε
 οὐ, ἐπεὶ ὁδὸς ἐστὶν ὁ Χριστός, παρὰ τὴν ὁδὸν εἰσιν
 οἱ ἔξω τοῦ Χριστοῦ. Οἱ οὐκ εἰσιν ἐν τῇ ὁδῷ, ἀλλὰ
 παρεκτὸς τῆς ὁδοῦ.

« Ὁ δὲ ἐπὶ τὰ πετρώδη σπαρεῖς, οὗτός ἐστιν ὁ τὸν
 λόγον ἀκούων καὶ εὐθύς μετὰ χαρᾶς λαμβάνων

A nos. hoc igitur et in isto loco manifestatur.
 Dicit enim quod videntes natura, hoc est, a
 Deo facti, ut natura intelligere possint, non vident
 voluntarie, et audientes, hoc est, naturaliter a Deo
 ita facti, ut audire et intelligere queant, non audi-
 unt neque intelligunt propter voluntatem. Dic
 enim, quæso, an non videbant miracula Christi?
 Profecto: sed faciebant seipsos cæcos, et taxabant
 eum. Hoc ergo est, videntes non vident. Adducit
 igitur et prophetam testem.

VERS. 14, 15. « Et impletur in illis propheta
 Isaïæ quæ dicit: Auribus audietis, et non intelli-
 gitis: et videntes videbitis, et non cernetis. Incras-
 satum est enim cor populi hujus, et auribus gra-
 viter audierunt, et oculos suos occluserunt, ne-
 quando viderent oculis, et auribus audirent et
 corde intelligerent, et convertantur, et sanem illos. »
 Vides quid dicat propheta? propterea non intelli-
 getis, non quod crassum creaverim cor vestrum,
 sed quod incrassatum sit, quod antea manifestum
 est subtile fuisse. Quod enim incrassatur, prius
 tenue fuit: incrassato autem illo, sic oculos suos
 occluserunt: non dixit quod occluserit oculos eor-
 um Deus, sed illi sua voluntate. Illud enim fecer-
 unt, inquit, ne convertantur, et sanem illos. Sua
 enim malitia operam dederunt ut incurabiles et ad
 conversionem inepti fierent.

VERS. 16, 17. « Vestri vero beati sunt oculi, quia
 vident; et aures vestræ, quia audiunt. Amen quippe
 dico vobis, quod multi propheta et justi desideraverunt
 videre quæ videtis, et non viderunt: et audi-
 re quæ auditis, et non audierunt. » Et sensibles
 quidem apostolorum oculi et aures beatæ, sed multo
 magis spirituales oculi atque aures beatitudine
 dignæ quod agnoverunt Christum. Præfert autem
 illos prophetas, eo quod hi Christum corporaliter
 viderunt, illi mentaliter tantum, sed et quod illi non
 assecuti fuerunt tanta mysteria et talem notitiam
 quantum ii. In duobus enim præcellabant prophe-
 tas apostoli, et corporaliter vivendo, et magis spiri-
 tualiter intelligendo divina. Manifestat igitur para-
 bolam discipulis, dicens:

VERS. 18, 19. « Vos igitur audite parabolam
 seminantis. Cum quis audierit sermonem regni, et
 non intellexit, vadit malignus ille, et rapit insitum
 in cor ejus. Hic est qui juxta viam seminatus est. »
 Adhortatur nos ad intelligendum quæ dicuntur a
 docentibus, ne et nos similes stamus his qui juxta
 viam. Fortasse autem quia via est Christus (α), qui
 secus viam sunt, hi extra Christum sunt, non enim
 sunt in via, sed extra viam.

VERS. 20, 21. « At qui in petrosa semen jactum
 exceperat, hic est qui sermonem audit, ac protinus

(α) Edit. Lut. qui extra Christum sunt. In Græco videtur aliquid deesse.

cum gaudio arripit eum : non habet autem radicem in terreno, sed temporarius est. » Porro cum incidit persecutio vel afflictio propter sermonem, statim **67** offenditur. Afflictio, inquit, quia multi a parentibus vel aliis infortunii afflicti, statim blasphemant. Persecutio autem dicitur propter eos quibus tyranni molesti sunt.

Vras. 22. « At qui in spinas semen exciperat, hic est qui verbum audit, et cura sæculi hujus et deceptio divitiarum suffocat verbum, et sterilis fit. » Nam dixit, Sæculum hoc suffocat, sed Cura sæculi : neque Divitiæ, sed deceptio divitiarum. Divitiæ enim quando disperguntur, non suffocant, sed crescere faciunt verbum. Spinæ autem, cura et delicia, eo quod ignem concupiscentiæ et gehennæ accendant. Et sicut spina acuta in corpus penetrat, et vix eradicatur : sic et delicia inivalescentes in animam ingrediuntur, et vix eradicantur.

Vras. 23. « Cæterum qui in terram bonam excipit semen, hic est qui verbum audit et intelligit, qui denique fructum reddit et facit, alius quidem centuplum, alius vero sexagruplum, alius autem trigruplum. » Variæ virtutis species sunt, varii et qui proficiunt. Vide autem ordinem in parabola. Oportet enim nos primum audire sermonem et intelligere ne simus sicut qui juxta viam. Deinde firmiter retinere quod auditum est : præterea non esse amatores opprobrii. Quid enim proderit, si audiero et retinero, et divitiarum amore suffocor ?

Vras. 24-30. « Aliam parabolam proposuit eis, dicens : Simile factum est regnum colorum homini seminanti bonum semen in agro suo ; sed dormientibus hominibus venit illius inimicus et seminavit zizania inter triticum, ab illique. Cum autem germinasset herba, et fructum fecisset, tunc apparuerunt et zizania. Accedentes autem servi patrisfamilias dixerunt illi : Domine, nonne bonum semen seminavas in tuo agro ? unde igitur habet zizania ? Ille vero dixit illis : Inimicus homo hoc fecit. Servi autem dixerunt illi : Vis igitur abeamus, et colligamus ea ? At ille dixit : Non : ne dum colligitis zizania, eradicetis simul cum illis et triticum : sinite pariter crescere utraque usque ad messem, et in tempore messis dicam messoribus : Colligite primum zizania, et colligate in fasciculos ad comburendum ea, triticum vero congregate in horreum meum. » In priori parabola dixit, quartam partem seminis cadere in terram bonam ; in hac autem ostendit, quod, neque illud ipsum semen quod in terram bonam cecidit, incorruptum sinat hostis, dum nos dormimus et ignavi sumus. Ager etenim Mundus est, vel ejusvis anima. Porro Christus est qui seminavit. Bonum semen, boni homines vel cogitationes. Zizania, hæreses vel malæ cogitationes. Qui vero seminat hæc, diabolus. At dormientes homines, qui propter ignaviam suam locum dederunt hæreticis vel malis cogitationibus ; servi au-

α αὐτὸν, οὐκ ἔχει δὲ ῥίζαν ἐν ἁγρωῖ, ἀλλὰ πρόσκαιρος ἐστίν. » Γενόμενης δὲ θλίψεως ἢ διωγμοῦ διὰ τὸν λόγον, εὐθὺς σκαυθαλίκεται. Θλίψεως εἶπεν, ἐπὶ πολλοὶ ὑπὸ γόνεων ἢ ἄλλων συμφορῶν θλιβόμενοι, εὐθὺς βλαστηροῦσι· διωγμοῦ δὲ, διὰ τοὺς ἐπὶ τῶν τυράννων παραπίπτοντας.

« Ὁ δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας σπαρεί, οὗτός ἐστιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων, καὶ ἡ μέριμνα τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλοῦτου συμπνίγει τὸν λόγον, καὶ ἄκαρπος γίνεται. » Οὐκ εἶπεν, ὅτι Ὁ αἰὼν οὗτος ; συμπνίγει, ἀλλ' Ἡ μέριμνα τοῦ αἰῶνος· οὐδὲ ὁ πλοῦτος, ἀλλ' Ἡ ἀπάτη τοῦ πλοῦτου. Ὁ πλοῦτος γὰρ ὄταν σκορπισθῆ, οὐ συμπνίγει, ἀλλ' ἀρᾷ τὸν λόγον· ἀκανθαὶ δὲ, αἱ μέριμναι καὶ αἱ τρυφαί, δούτι ἐν πῦρ καὶ ἐν τῆς ἐπιθυμίας καὶ ἐν τῆς γέννησις ἀνάπτουσι. Καὶ ὅσπερ ἡ ἀκανθα ὄζειτα εὖσα, εἰσδύνει εἰς τὸ σῶμα, καὶ μάλισ ἐκβάλλεται, οὕτω καὶ ἡ τρυφή, ἂν ψυχῆς κρατήσῃ, εἰσδύνει, καὶ μάλισ ἀκριζοῦται.

« Ὁ δὲ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν σπαρεί, οὗτός ἐστιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων καὶ συνίεν, ὃς δὴ καρποφορεῖ καὶ ποιεῖ, ὁ μὲν ἑκατὸν, ὁ δὲ ἐξήκοντα, ὁ δὲ τριάκοντα. » Διάφορα τὰ τῆς ἀρετῆς εἶδη, διάφορα καὶ οἱ προκόπτοντες. Ὅρα δὲ, ὅτι τάξις ἐστὶν ἐν τῇ παραβολῇ. Δεῖ γὰρ ἡμᾶς πρῶτον μὲν ἀκούσαι τὸν λόγον καὶ συνίεναι, ἵνα μὴ ὤμεν ὡς οἱ παρὰ τὴν ὁδόν. Ἐπειτα κατασελεῖν ἰδρωτικῶς τὸ ἀκουσθέν. Εἶτα μὴ φιλοχρημάτους εἶναι. Τί γὰρ ὄφελος εἰ ἀκούσω καὶ κατὰσχω, ὅπερ δὲ φιλοχρηματίας συμπνίξω ;

« Ἄλλην παραβολὴν παρέθηκεν αὐτοῖς, λέγων· Ὁμοιωθὴ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ στείραντι καλὸν σπέρμα ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ, ἐν δὲ τῷ καθεῖν τοῖς ἀνθρώποις, ἦλθεν αὐτοῦ ὁ ἐχθρὸς, καὶ ἔσπειρε ζιζάνια ἀνὰ μέσον τοῦ σίτου, καὶ ἀπῆλθεν. Ὅτε δὲ ἐβλάστησεν ὁ χόρτος καὶ καρπὸν ἐποίησε, τότε ἐφάνη καὶ τὰ ζιζάνια. Προσελθόντες δὲ οἱ δούλοι τοῦ οἰκοδεσπότου, εἶπον αὐτῷ· Κύριε, οὐχὶ καλὸν σπέρμα ἔσπειρας ἐν τῷ σῷ ἀγρῷ ; Πῶθεν οὖν ἔχει τὰ ζιζάνια ; Ὁ δὲ ἐφη αὐτοῖς· Ἐχθρὸς ἀνθρώπος τοῦτο ἐποίησεν. Οἱ δὲ δούλοι εἶπον αὐτῷ· Θέλεις οὖν ἀπελθόντες συλλέξωμεν αὐτά ; Ὁ δὲ ἐφη· Οὐ· μήποτε συλλέγοντες τὰ ζιζάνια, ἐκριζώσῃτε ἡμᾶς αὐτοῖς τὸν σίτον. Ἄφετε οὖν συναυξάνεσθαι ἀμφοτέρω μέχρι τοῦ θερισμοῦ, καὶ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θερισμοῦ ἔρῳ τοῖς θερισταῖς· Συλλέξατε πρῶτον τὰ ζιζάνια, καὶ δήσατε αὐτὰ εἰς δέσμας πρὸς τὸ κατακαῦσαι αὐτά, τὸν δὲ σίτον συναγάγετε εἰς τὴν ἀποθήκην μου. » Ἐν τῇ προτέρᾳ παραβολῇ εἶπε τὸ τέταρτον μέρος τοῦ σπόρου πεσεῖν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, ἐν δὲ τῇ παρούσῃ δεικνυσιν, ὅτι οὐδὲ αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ πῶρον εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, ἀδιάφορον εἶπεν ὁ ἐχθρὸς, διὰ τὸ καθεῖν καὶ βραθυμῆν ἡμᾶς. Ἄγρὸς οὖν, ὁ κόσμος, ἢ ἡ ἐκάστου ψυχῆ. Ὁ στείρας, ὁ Χριστός. Καλὸν σπέρμα, οἱ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι ἢ λογισμοί. Ζιζάνια, αἱ αἰρέσεις ἢ οἱ πονηροὶ λογισμοί. Ὁ στείρας δὲ ταῦτα, ὁ διάβολος. Καθεῖδοντες δὲ ἄνθρωποι, οἱ διὰ βραθυμίας χῶραν δίδόν-

τις τοῖς αἰρετικοῖς καὶ τοῖς πονηροῖς λογισμοῖς. Ἀδούλοι δὲ, οἱ ἄγγελοι, οἱ ἀγανακτοῦσιν ἐπὶ τῷ εἶναι αἰρέσεις, ἢ πονηρίας ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ βούλονται ἀναστῆναι καὶ ἐκκόπτειν ἐκ τοῦ βίου τοὺς τε αἰρετικούς καὶ τοὺς τὰ πονηρὰ λογίζομένους. Ὁ Θεὸς οὐ συχωρεῖ τοὺς αἰρετικούς διὰ πολέμων ἀναλίσκεσθαι, ἵνα μὴ συμπάσχωσι καὶ συν[αν]αλίσκωνται καὶ οἱ δικαιοί. Ὁμοίως οὐδὲ διὰ τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς θέλει ὁ Θεὸς ἐκκόπτειν τὸν ἄνθρωπον, ἵνα μὴ καὶ ὁ σίτος συνδιασπαρῆ. Οἶον ἐστὶν ὁ Μᾶθθαῖος ζιζάνιον ὧν ἐκόπη ἐκ τῆς ζωῆς, συνεξεκόπη ἂν αὐτῷ καὶ ὁ ὑστερὸν μέλλων ἐξ αὐτοῦ βλαστῆσαι τοῦ λόγου σίτος ὁμοίως καὶ ὁ Παῦλος, καὶ ὁ ληστής· οὗτοι γὰρ ζιζάνια ὄντες, οὐκ ἐξεκόπησαν, ἀλλὰ συνεχορήθησαν ζῆν. ἵνα αὐξήθῃ ἢ μετὰ ταῦτα αὐτῶν ἀρετῆ. Λέγει τοίνυν τοῖς ἀγγέλοις, ὅτι, Ἐν τῇ συντελείᾳ, τότε συνάξαι τε τὰ ζιζάνια, ἦτοι τοὺς αἰρετικούς. Ἀλλὰ πῶς; Εἰς κόσμος, τουτέστι, δήσαντες αὐτῶν χεῖρας; καὶ πόδας οὐκ ἔτι γὰρ δύναται τις ἐργάσασθαι τότε, ἀλλὰ πᾶσα πρακτικὴ δύναμις δεσμεύεται. Ὁ δὲ σίτος, ἦτοι οἱ ἄγιοι, συνάγονται παρὰ τῶν θεριστῶν ἀγγέλων εἰς τὰς οὐρανίους ἀποθήκας. Ὁμοίως; οἷον καὶ οἱ πονηροὶ λογισμοὶ οὗς εἶχεν ὁ Πυῦλος ὅταν ἐδίωκεν, ἐκαύθησαν τῷ πυρὶ τοῦ Χριστοῦ, ὃ ἦλθε βαλεῖν ἐπὶ τῆς γῆς, ὃ δὲ σίτος, ἦτοι οἱ ἀγαθοὶ λογισμοί, συνήχθησαν εἰς τὰς ἀποθήκας τῆς Ἐκκλησίας.

« Ἄλλην παραβολὴν παρέθηκεν αὐτοῖς λέγων Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κόκκῳ σινάπῳ, ὃν λαθὼν ἄνθρωπος ἐσπεῖρεν ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ· ὁ μικρότερον μὲν ἐστὶν πάντων τῶν σπερμάτων. Ὅταν δὲ αὐξήθῃ, μείζον πάντων τῶν λαχάνων ἐστὶ, καὶ γίνεται δένδρον, ὥστε ἔλθειν τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ κατασκηνοῦν ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ. » Κόκκος σινάπῳ, τὸ κήρυγμα καὶ οἱ ἀπόστολοι· ὀλίγοι γὰρ δοκοῦντες οὗτοι, τὴν οἰκουμένην ἔλγν περιέλαβον· ὥστε τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, τουτέστι, τοὺς κούφην καὶ περωτὴν πρὸς τὰ ἄνω ἔχοντας γνώμην, ἀναπαύσασθαι ἐν αὐτοῖς. Καὶ σὺ τοίνυν ἔσο κόκκος σινάπῳ, μικρὸς μὲν τὸ φαινόμενον (οὐ γὰρ δεῖ θεατρῖζειν τὴν ἀρετὴν), θερμὸς δὲ καὶ ζηλωτὴς καὶ δρᾶμῶς καὶ ἐλεγκτικὸς· οὕτω γὰρ γενήσῃ μείζων τῶν λαχάνων, τουτέστι, τῶν ἀσθενῶν καὶ οὐ τελείων, τέλειος αὐτὸς ὢν, ὥστε καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, τουτέστι, τοὺς ἀγγέλους, ἐν σοὶ ἀναπαύσασθαι ἀγγελικὴν ζῶντι ζωὴν. Χαίρουσι γὰρ καὶ οὗτοι ἐπὶ τοῖς δικαίοις.

« Ἄλλην παραβολὴν ἐλάλησεν αὐτοῖς· Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ, ἣν λαθεῖσα γυνὴ ἐκρυψεν εἰς ἀλεύρον σάτα τρία, ἕως οὗ ἐζυμώθη ὀλον. » Ζύμη τοὺς ἀποστόλους λέγει, ὥστε καὶ κόκκον σινάπῳ. Ὅσπερ οὖν ἡ ζύμη, μικρὰ οὖσα, ὀλον τὸ ἀλεύρον εἰς αὐτὴν μεταποιεῖ, οὕτω καὶ ὁμοίως ὀλον τὸν κόσμον μεταποιήσετε, κἂν ὀλίγοι ἐστέ. Σάτον δὲ, μέτρον τι ἦν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, ὥστε καὶ ἡμεῖς ἔχομεν, λόγου χάριν, χοίνικας ἢ δεκάλιτρα. Τινὲς δὲ ζύμην νοοῦσι· τὸ κήρυγμα· τρία δὲ σάτα, τὰς φρεῖς τῆς ψυχῆς δυνάμεις, λογικὴν, θυμικὴν καὶ ἐπιθυμητικὴν· γυναικὴ δὲ, τὴν ψυχὴν,

tem angeli, qui indignantur esse hæreses vel malfitiam in animam, et volunt evellere et excindere ex hac vita hæreticos, et mala cogitantes. Deus autem non permittit hæreticos bellis consumi, ne simul patiantur et consumantur justi. Similiter neque propter malas cogitationes vult Deus excindi hominem, ne et triticum simul corrumpatur; exempli gratia, si Matthæus ex eis fuisset ex hac vita, cum esset zizanium, simul utique excisum fuisset et sermonis frumentum, quod postea ex ipso oriturum erat; similiter et Paulus, et Iatro. Hi enim cum zizania essent, non sunt extirpati, sed permitti sunt vivere, ut cresceret postea illorum virtus. Dicitur igitur de angelis quod in consummatione tunc congregabunt zizania, hoc est, hæreticos. Sed quomodo? In fasciculos, hoc est, ligatis eorum manibus et pedibus; non enim tunc ultra quis operari poterit, sed omnis operandi vis ligabitur. Frumentum autem, sancti videbunt, a mesoribus angelis congregabitur in cœlestia horrea. Igitur similiter malæ cogitationes quas habuit Paulus, quando persequabatur, exustæ sunt igni Christi, quem venit in terram mittere: frumentum autem, id est, bonæ cogitationes, congregatæ sunt in horrea Ecclesiæ.

Vers. 31, 32. « Aliam parabolam adjecit eis, dicens: Simile est regnum cœlorum grano sinapis, quod accepit homo, et seminavit in agro suo: quod minimum quidem est omnium seminum; quando autem creverit, maximum est inter olera, et fit arbor, adeo ut veniant volucres cœli, et nidulentur in ramis illius. » Granum sinapis, prædicatio est, et apostoli: pauci enim videntur hi, et totum orbem occupaverunt, atque ita, ut volatilia cœli, hoc est, qui levem et aliam ad cœlestia mentem habent, in eis quiescant. Et tu quoque esto granum sinapis, quod parvum quidem videtur. Non enim oportet virtutem jactare, sed fervidum se præbere et provocativum, et austere reprehendentem. Sic enim eris maximus inter olera, id est, perfectus inter infirmos et imperfectos, ita ut volatilia cœli, hoc est, angeli, habitent in te, angelicam ducente vitam. Gaudent enim illi in justis.

Vers. 33. « Aliam parabolam dixit eis: Simile est regnum cœlorum fermento quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum. » Fermentum dicit apostolos, sicut et granum sinapis. Sicut enim fermentum, cum parvum sit, totam farinam in se transfert, sic et vos totum mundum transformabitis, tametsi pauci sitis. Sicut autem erat mensura Hebræorum, sicut apud nos est, ut exempli causa dicam, modus vel decalitra. Aliqui autem per fermentum intelligunt prædicationem; per tria autem sata tres animæ vires, rationalem, concupiscibilem et irascibilem:

per mulierem vero, animam quæ prædicationem in omnibus suis facultatibus recondit, commiscet, fermentat, seque totam per illam sanctificat. Oportet enim nos omnino fermentari et transformari in divina. 69 Dicit enim, donec fermentetur totum.

Vers. 34, 35. « Hæc omnia locutus est Jesus per parabolas ad turbas, et sine parabolis nihil locutus est illis, ut completeretur quod dictum fuerat per prophetam qui ait : Aperiam in parabolis os aieum, eructabo abscondita a constitutione mundi. » Adducit prophetam prædicentem quomodo docturus erat Jesus, et in parabolis, ne tu putes Christum invenisse novum quemdam docendi modum. Particula autem Ut, non est causæ, sed eventus significativa. Non enim docuit eo modo Jesus ut impleatur prophetia : sed quia ipse per parabolas docuit, ex effectu impleta est in ipso prophetia. Absque autem parabola non loquebatur eis, tunc solum : non enim semper in parabolis loquebatur. Eructavit autem Dominus quæ abscondita erant a constitutione mundi. Ipse enim manifestavit nobis mysteria quæ in cælis sunt.

Vers. 36. « Tunc relictis turbis venit in domum Jesus. » Tunc reliquit turbas, cum nihil prodesset doctrina. Ipse enim in parabolis loquebatur, ut eum interrogarent : contra illi non curabant, neque discere querebant, unde ab eo merito relictus est. « Et accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes : Dic nobis parabolam zizaniorum agri. » De hac sola rogant, aliæ manifestiores eis videbantur. Zizania autem dicuntur, quæ inter fruges pululant etiam nociva, utpote lolium, vicia, bromium, et cætera.

Vers. 37-42. « At ille respondens dixit illis : Qui seminat bonam semen, est Filius hominis : ager autem, est mundus. Porro bonum semen, sunt filii regni : zizania vero, sunt filii illius mali : inimicus qui seminat ea, est diabolus : messis vero, consummatio sæculi est : messorum autem angeli sunt. Sicut igitur colliguntur zizania, et igni comburuntur : sic erit in consummatione sæculi hujus. Mittet Filius hominis angelos suos, et colligent e regno illius omnia offendicula, et eos qui patrant iniquitatem, ac mittent illos in caminum ignis : ibi erit ploratus, stridorque dentium. » Supra hæc dicta sunt, quæ hic dicenda. Dicebamus enim quod de hæresibus accipiat, quæ permittuntur esse usque ad consummationem sæculi. Nam si excinderemus et occideremus hæreticos, seditiones fierent et pugnæ ; et forte etiam multi fidelium in seditionibus perirent : quoniam et Paulus et Iatro habuerunt olim zizania priusquam crediderunt : non exsecta autem sunt tunc propter futuram frugem. Postea autem fructum attulerunt Deo. Zizania vero Spiritus sancti igne combusta sunt et fervore. autem sicut, uterque enim fructus habuerunt in eodem tempore.

Α την τὴν κήρυγμα κατακρύψασαν ἐν πάσαις ταῖς αὐτῆς δυνάμει, καὶ συνανακραθεῖσαν, καὶ ζυμωθείσαν, καὶ ἁγιασθεῖσαν ὑπὲρ αὐτοῦ ὄλην· δεῖ γὰρ ἡμᾶς ὄλους ζυμῶσθαι καὶ μεταποιηθῆναι πρὸς τὸ θεϊότερον. Φησὶ γὰρ, ἕως οὗ ἐζυμώθη ὄλον.

« Ταῦτα πάντα ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν παραβολαῖς τοῖς ὄχοις, καὶ χωρὶς παραβολῆς οὐκ ἐλάλει αὐτοῖς, ὅπως πληρωθῆ τὸ ῥῆθην διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντος· Ἄνοιξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου, ἐρεῦξομαι περικλυμμένα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. » Παράγει τὸν προφήτην προαναφαινόντα, πῶς ἐμελλε διδάσκειν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ὅτι ἐν παραβολαῖς, ἵνα μὴ νομίσησιν, ὅτι ὁ Χριστὸς καινόν τινα διδασκαλίαν τρόπον ἐξεῦρε. Τὸ δὲ, Ὅπως, μὴ αἰτιολογικῶς λάθῃ, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐκβάσεως τοῦ πράγματος. Οὐ γὰρ ἐδίδασκεν ὁ Χριστὸς τοιοῦτοτρόπως, ἵνα πληρωθῆ ἡ προφητεία, ἀλλὰ διότι ἐδίδασκεν ἐν παραβολαῖς, ἐξ ἀποτελέσματος εὐρίσκεται ἐπ' αὐτῶν πληρωθῆν τὸ τοῦ προφήτου. Χωρὶς δὲ παραβολῆς οὐκ ἐλάλει αὐτοῖς, τότε μόνον· οὐ γὰρ δὴ πάντοτε ἐν παραβολαῖς ἐλάλει. Ἐρεῦξασθε δὲ ὁ Κύριος ἀ ἐκρύπτοντο ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Αὐτὸς γὰρ ἐφάνερωσεν ἡμῖν τὰ ἐν οὐρανοῖς μυστήρια.

« Τότε ἀπέλι τὸς ὄχλους, ἦλθεν εἰς τὴν οἰκίαν ὁ Ἰησοῦς. » Ἀφῆκε τοὺς ὄχλους τότε, ὅτε οὐδὲν ὠφελοῦντο ἀπὸ τῆς διδασκαλίας. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἐν παραβολαῖς ἔλεγεν, ὡς ἀν ἐρωτήσωσιν αὐτόν· ἐλεῖνοι δὲ οὐ φροντίσαντες τούτου, οὐδὲ ζητήσαντές τι μαθεῖν, εἰκότως ἀφίενται παρ' αὐτοῦ. « Καὶ προσῆλθον αὐτῷ οἱ μισθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες· Φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων τοῦ ἀγροῦ. » Περὶ ταύτης μόνῃς ἐρωτῶσιν, ὡς τῶν ἄλλων σαφιστέρων νομιζομένων αὐτοῖς. Ζιζάνια δὲ εἰσι πάντα τὰ τῷ σίτῳ ἐπιφύομενα φθαρτικὰ, αἶρα, ὄροθος, βρώμιον, καὶ τὰ ἄλλα.

« Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Ὁ σπείρων τὸ καλὸν σπέρμα ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· ὁ δὲ ἀγρὸς ἐστὶν ὁ κόσμος. Τὸ δὲ καλὸν σπέρμα, οὗτοί εἰσιν οἱ υἱοὶ τῆς βασιλείας. Τὰ δὲ ζιζάνια, εἰσὶν οἱ υἱοὶ τοῦ πονηροῦ· ὁ δὲ ἐχθρὸς ὁ σπείρας αὐτὰ, ἐστὶν ὁ διάβολος· ὁ δὲ θερισμὸς ἡ συντέλεια τοῦ αἰῶνος· ἐστὶν οἱ δὲ θερισταὶ οἱ ἄγγελοι εἰσιν. Ὡσπερ οὖν συλλέγεται τὰ ζιζάνια καὶ πυρὶ καίεται, οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου· ἀποστελεῖ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα, καὶ τοὺς ποιῶντας τὴν ἀνομίαν, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κέκλιμον τοῦ πυρός· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. » Ὅσα ἔδει ῥηθῆναι, ἀνωτέρω εἰρηται. Εἴπομεν γὰρ ὅτι περὶ τῶν αἰρέσεων ἐνταῦθα διαλαμβάνει, αἵτινες συγχωροῦνται εἶναι ἄκρι τῆς συντελείας! Εἰ γὰρ φρονεοῦμεν τοὺς αἰρετικούς· καὶ ἐκκόπτωμεν, στάσεις ἔσονται καὶ μάχαι, καὶ τάχα καὶ τῶν πιστῶν πολλοὶ διαφθαρήσονται ἐν ταῖς στάσεσιν· ἀλλὰ καὶ ὁ Παῦλος καὶ ὁ ἀληθὴς ζιζάνια εἶχον πρὶν ἢ πιστεῦσαι· οὐκ ἐξεκόπησαν οὖν τότε, διὰ τὸν μέλλοντα βλαστῆσαι ἐν τὰ δὲ ζιζάνια, τῷ πυρὶ τοῦ Πνεύματος καὶ τῇ ζέσει

« Τότε οὖν οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν· ὁ ἔχων ὤτα ἀκούειν, ἀκούτω. » Ἐπεὶ δὲ ἥλιος δοκεῖ ἡμῖν πάντων τῶν ἀστέρων λαμπρότατος, διὰ τοῦτο συγκρίνει πρὸς τὸν ἥλιον τὴν τῶν δικαίων λαμπρότητα. Ἐπεὶ καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμψουσι· μήποτε δὲ ἐπειδὴ ἥλιος δικαιοσύνης ἐστὶν ὁ Χριστός, τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ Χριστός· ἔσονται γὰρ καὶ αὐτοὶ θεοί.

« Πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν ἀγρῷ, ὃν εὐρών ἄνθρωπος ἔκρυψε, καὶ ἀπὸ τῆς χαρᾶς αὐτοῦ ὑπάγει, πάντα ὅσα ἔχει πωλεῖ, καὶ ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον. Ἀγρὸς δὲ κόσμος, θησαυρὸς τὸ κήρυγμα καὶ ἡ γνῶσις τοῦ Χριστοῦ. Κέκρυπται δὲ ἐν τῷ κόσμῳ. Σοφίαν γὰρ, φησὶν ὁ Παῦλος, κηρύττομεν τὴν ἀποκεκρυμμένην· ὁ δὲ ζητῶν τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν, εὐρίσκει αὐτήν· καὶ πάντα ὅσα ἔχει, εἴτε δόγματα ἑλληνικά, εἴτε ἡθὴ πονηρὰ, εἴτε χρήματα, ῥίπτει εὐθέως, καὶ ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν, τοῦτέστι, τὸν κόσμον· κτήμα γὰρ ἴδιον ἔχει τὸν κόσμον, ὁ τὴν γνῶσιν τοῦ Χριστοῦ ἔχων· οὐδὲν γὰρ ἔχων, τὰ πάντα κατέχει, καὶ θούλα ἔχει τὰ στοιχεῖα, ἐπιτάττων αὐτοῖς ὡς ὁ Ἰησοῦς, ὡς Μωσῆς.

« Πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ ἐμπόρῳ ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας, ὃς εὐρών ἕνα πολυτίμιον μαργαρίτην, ἀπελθὼν πέπρακε πάντα ὅσα εἶχε, καὶ ἠγόρασεν αὐτόν. » Θάλασσα, ὁ παρῶν βίος. Ἐμποροὶ, οἱ διὰ τοῦτου διερχόμενοι καὶ ζητοῦντες γνῶσιν τινα εὐρεῖν. Πολλοὶ μὲν οὖν δοκοῦσι μαργαρίται, αἱ τῶν πολλῶν σοφῶν δόξαι· εἷς δὲ ὁ πολυτίμιος. Μία γὰρ ἡ ἀλήθεια, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός. Ὡσπερ οὖν ὁ μαργαρίτης ἱστορεῖται γενεᾶσθαι ἐν ὄστρεῳ, ὥπερ ἀνοίγοντι τὰς πτύχας, ἐν-σκηπτεῖ ἀστραπῇ· εἴτα πάλιν συγκαλινοτος ταύτας, ἐκ τῆς ἀστραπῆς καὶ τῆς δρόσου συλλαμβάνεται ὁ μαργαρίτης, καὶ διὰ τοῦτο λευκώτατος ἐστὶν· οὕτω καὶ ὁ Χριστός ἐν τῇ Παρθένῳ συνελήφθη ἐξ ἀστραπῆς τῆς ἄνωθεν, τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ ὡσπερ ὁ μαργαρίτην ἔχων, πολλάκις κατέχων τοῦτον ἐν τῇ χειρὶ, αὐτὸς μὲν οἶδε πόσον πλούσιος ἔχει, ἄλλοι δὲ ἀγνοοῦσιν· οὕτω καὶ τὸ κήρυγμα ἐν τοῖς ἀφανέσι καὶ εὐτελέσι κρύπτεται. Δεῖ οὖν τοῦτον τὸν μαργαρίτην κτᾶσθαι, πάντα διδόντας.

« Πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγῆνῃ βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐκ παντὸς γένους συναγωγούσῃ, ἣν ὅτε ἐπληρώθη ἀναβιβάσαντες ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν, καὶ καθίσαντες, συνέλεξαν τὰ καλὰ εἰς ἀγγεῖα, τὰ δὲ σαπρὰ ἐξω ἔβαλον· οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος. Ἐξελείουσιν οἱ ἄγγελοι, καὶ ἀφοριοῦσι τοὺς πονηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. » Φοβερά αὕτη ἡ παραβολή· δείκνυσι γὰρ ὅτι κἄν πιστεύωμεν, μὴ ἔχωμεν δὲ βίον ἀγαθόν, εἰς τὸ πῦρ ῥιψήσομεθα· σαγῆνῃ μὲν γὰρ ἡ διδασκαλία τῶν ἀλιέων ἀποστόλων, ἡ ἐπιλάχῃ ἀπὸ τε σημείων καὶ μαρτυρῶν προφητικῶν. Ἄ γὰρ ἐδιδάσκον οἱ ἀπό-

VERS. 43. « Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris sui. Qui habet aures audiendi, audiat. » Quoniam sol videtur nobis omnibus stellis fulgentior, propterea comparat 70 soli justorum claritatem. Nam et super solem fulgebunt, fortasse autem, quia Sol justitiæ Christus. Tunc justii fulgebunt ut Christus. Erunt enim et ipsi dii.

VERS. 44. « Iterum simile est regnum cœlorum thesauro in agro abscondito, quem homo qui invenit, abscondit, et præ gaudio illius vadit et vendit universa quæ habet, et emit agrum illum. » Ager, mundus : thesaurus, prædicatio et scientia Christi. Occultus est autem in mundo. B Sapientiam enim, inquit Paulus, prædicamus absconditam. Quærens autem scientiam Dei, invenit eam : et omnia quæ habet, sive gentilia dogmata, sive malos mores, sive divitias, abjicit statim, et vendit agrum, id est, mundum. Nam qui scientiam habet Christi, possessionem propriam habet mundam ; nihil enim habens, omnia possidet, et elementa ei serviunt, et imperat illis, sicut et Jesus et Moyses.

VERS. 45, 46. « Iterum simile est regnum cœlorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas, qui cum invenit unam pretiosam margaritam, abiens vendidit omnia quæ possidebat, et mercatus est illam. » Mare est præsens vita. Negotiatores, qui per hanc ambulant et quærunt scientiam quamdam invenire. Multæ enim margaritæ, multorum sapientum opiniones. Una autem pretiosa, una est veritas, quæ scilicet Christus est. Igitur sicut de margarita traditur quod in concha nascatur, quæ se aperit tempore fulgoris, et dein iterum claudit. concipitur itaque tum ex fulgore et rore, propterea que candida est : sic et Christus in Virgine conceptus est, ex superno fulgore, Spiritus sancti scilicet. Et sicut sæpe margaritam tenens in manu, ipse scit quantas habeat divitias, alii autem ignorant : ita et prædicatio in obscuris et simplicibus abscondita est. Docet igitur ut datis omnibus margaritam hanc possideamus.

VERS. 47-50. « Iterum simile est regnum cœlorum sagenæ, quæ in mare missa ex omni genere congregavit, quam ut impleta fuisset subducentes ad littus, et sedentes collegerunt. » Quæ bona sunt, in vasa : quæ vero mala, foras ejecerunt. Sic erit in consummatione sæculi. Exhibunt angeli, et separabunt malos de medio justorum, et mittent eos in caminum ignis, ibi erit fletus et stridor dentium. » Terribilis est hæc parabola ; ostendit enim quod, licet credamus, non habeamus autem vitam bonam, in ignem projiciemur. Sagena quidem est doctrina piscatorum apostolorum, quæ ex miraculis et testimoniis prophetarum connexa est. Quæ enim docebant apostoli, firmabant miraculis, et

prophetarum vocibus. Hæc igitur sagena ex omni genere congregavit, Barbaros, Græcos, Judæos, meretricios, publicanos, Isirones. Quando autem impleta fuerit, hoc est, consummabitur mundus, tunc qui in sagena fuerint, discernentur. Nam licet crediderimus, inventi 71 autem fuerimus mali, abjiciemur. Qui autem non tales, in vasa mittentur, æterna tabernacula dico. Omne autem opus, sive bonum, sive malum, cibus dicitur esse animæ. Habet enim anima spirituales dentes. Tunc autem anima striderit illis, hoc est, operativas suar virtutes conteret eo quod hæc fecerit.

Vers. 51, 52. « Dicit illis Jesus; Intellexistis hæc omnia? Dicunt illi: Etiam, Domine. At ille dixit illis: Propterea omnis scriba doctus ad regnum celorum, similis est patrifamilias, qui depromit de thesauro suo nova et vetera. » Vidistis quomodo parabola attentiores eos faceriat? Ecce igitur qui alias insipientes, et imperiil, intelligunt ea quæ oblique dicta. Unde laudans eos Salvator, dicit, Omnis scriba, etc. Scribas enim vocat eos, ut doctos in lege, et licet docti essent in lege, non manserunt tamen in lege, sed docti sunt ad regnum, hoc est, Christi scientiam, et possunt proferre ea quæ ex novo et quæ ex veteri. Paterfamilias igitur Christus ut dives. In ipso enim thesauri sunt scientiæ, qui nova docens, ex veteri subjungebat testimonia: exempli gratia dixerat, Pro otioso sermone rationem reddes, hoc enim novum: Deinde addidit testimonium. Ex sermonibus enim tuis justificaberis, et condemnaberis, hoc vetus. In hoc similes apostoli, qualis Paulus. Imitatores, inquit, mei estote, sicut et ego Christi ¹⁴.

Vers. 53, 54. « Et factum est, ut cum finisset Jesus parabolas has, digresseretur illinc. Et cum venisset in patriam suam, docebat eos in synagoga illorum. » Has dixit parabolas, quoniam et alias paulo post dicturus erat. Transit autem, ut et aliis sua presentia prosit. Patriam autem illius Nazareth intellige: nam in ista educatus est. Cæterum in synagoga docet publice et libere, ne dicere postea possint quod quædam a lege diversa docuerit.

Vers. 54-57. « Ita ut stuperent, ac dicerent. Unde huic sapientia hæc et virtutes? nonne hic est ille fabri filius? nonne mater ejus vocatur Maria, et fratres ejus Jacobus, et Joves, et Simon, et Judas? et sorores ejus nonne omnes apud nos sunt? Unde igitur huic hæc omnia? et offendebantur super eo. » Insipientes erant Nazareni; existimabant enim ignobilitatem et obscuritatem majorum in causa esse quo minus quis Deo placeat. Estu enim quod humilis homo fuerit Jesus, an non et Deus? Quid obstaret magnam illum in miraculis fieri?

¹⁴ 1 Cor. iv, 16.

στολοι, ἐπιβάλλουν τοῖς τε θαύμασι, καὶ ταῖς τῶν προφητῶν φωναῖς. Ἀυτὴ τοίνυν ἡ σαγήνη, ἐκ παντὸς γένους συνέλαβε, Βαρβάρους, Ἕλληνας, Ἰουδαίους, πόρνας, τελώνας, ληστὰς. Ὅτι δὲ ἐπιπλήσθη, τοῦτοστιν, ὅταν συντελεσθῇ ὁ κόσμος, τότε οἱ ἐν τῇ σαγήνῃ διακρίνονται. Ἐάν γὰρ ἐπιστεύσωμεν, εὐφραθῶμεν ἐκ σαρκῶ, βιωσόμεθα· οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοι, εἰ ἀγγεῖα βιάλλονται, λέγω ἕη τὰς αἰωνίους σκηνάς. Πᾶσα δὲ πρῆξις εἴτε ἀγαθὴ, εἴτε πονηρὰ, βρῶμα λέγεται εἶναι τῆς ψυχῆς. ἔχει γὰρ ὀδόντας νόητους καὶ ἡ ψυχὴ. Τότε οὖν ἡ ψυχὴ βρῶχει τοῦτους, ἕτοι τὰς πρακτικὰς αὐτῆς δυνάμεις συντριβομένη, διότι τοιαῦτα ἐπραξεν.

« Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Συνήκατε ταῦτα πάντα; Λέγουσι αὐτῷ· Ναί, Κύριε. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Διὰ τοῦτο καὶ γραμματεῖς μαθητευθεὶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὁμοίος ἐστὶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότη, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιὰ. » Εἶδες πῶς αἱ παραβολαὶ προσηκτικωτέρους αὐτοὺς ἐποίησαν; Ἰδοὺ γοῦν οἱ ἄλλως ἀνόητοι καὶ ἀμαθεῖς, συνήξαν τὰ δυσκόλως εἰρημίνα. Ὅθεν ἀπεικων αὐτοὺς ὁ Σωτὴρ, φησὶν, ὅτι Πᾶς γραμματεὺς, καὶ τὰ εἴης. Γραμματεῖς γὰρ λέγει αὐτοῖς, ὡς νομομαθεῖς, ἀλλ' εἰ καὶ νομομαθεῖς ἦσαν, οὐκ ἐναπέμειναν τῷ νόμῳ, ἀλλ' ἐμαθητευθήσαν εἰς τὴν βασιλείαν, τοῦτέστιν, εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ γνῶσιν, καὶ δύνανται προφέρειν τὰ τε τῆς καινῆς καὶ τῆς παλαιάς. Οἰκοδεσπότης οὖν ὁ Χριστός, ὡς πλοῦσιος. Ἐν αὐτῷ γὰρ οἱ τῆς σοφίας θησαυροί. Ὅς τὰ καινὰ διδάσκων, εἶθ' ὁβτω; ἔφερε μαρτυρίας ἀπὸ τῆς παλαιάς, ὅσον εἶπεν, ὅτι καὶ ὑπερ ἀργού λόγου εὐθυνοθήσῃ, τοῦτο τὸ καινόν. Εἶτα ἐπήγαγε μαρτυρίαν. Ἐκ γὰρ τῶν λόγων σου δικαιοθήσῃ, καὶ κατακριθήσῃ, τοῦτο τὸ παλαιόν. Τοῦτω γοῦν ὁμοιοὶ οἱ ἀπόστολοι, ὅλος ὁ Παῦλος, λέγων· Μιμηταὶ μου γίνεσθε, καθὼς καὶ γὰρ Χριστοῦ.

« Καὶ ἐγένετο ὅτι ἐτέλειεν ὁ Ἰησοῦς τὰς παραβολὰς ταύτας, μετήρην ἐκεῖθεν. Καὶ ἀλλῶν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν. » Ταύτας εἶπε τὰς παραβολὰς, ἐπειθὴ καὶ ἄλλα; μετ' ἄλιγον μέλλει εἶραῖν. Μεταβαίνει δὲ, ἵνα καὶ ἄλλους ἐφαλήσῃ τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ. Πατρίδα δὲ αὐτοῦ, τὴν Ναζαρέτ νοεῖ· ἐν αὐτῇ γὰρ ἐτράφη. Ἐν τῇ συναγωγῇ δὲ διδάσκει, ἐν κοινῷ καὶ καθόλου λέγων, ἵνα μὴ ἐχῶσιν ὑστερον λέγειν, ὅτι παράνομα τινα ἐδίδασκεν.

« Ὅστε ἐκπλήττεσθαι αὐτοὺς, καὶ λέγειν· Πῶς τούτω ἡ σοφία εὐθεῖα καὶ αἱ δυνάμεις; Οὐχ ὁδοῖς ἐστὶν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; Οὐχ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωσήφ, καὶ Σίμων, καὶ Ἰούδας; Καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ οὐχὶ πᾶσαι πρὸς ἡμᾶς εἰσι; Πῶθεν οὖν τοῦτω ταῦτα πάντα; Καὶ Ἰσκαθαλλίζοντο ἐν αὐτῷ. » Ἀνόητοι ὄντες οἱ Ναζαρηνοὶ, ἐνόμιζον ὅτι ἡ δυσγένεια καὶ ἡ εὐτέλεια τῶν προγόνων, βλάπτει τινὰ πρὸς τὸ εὐπρεπέσθαι τῷ Θεῷ. Ἔστω γὰρ, ὅτι ἀνθρωπος ψιλός ἦν ὁ Ἰησοῦς, ἀλλ' οὐχὶ Θεός· εἰ ἐνεπέδισεν

αὐτὸν μέγαν ἐν θαύμασι γενέσθαι; Ἐδρίσκονται ἅπαντες καὶ ἀνέητοι καὶ φθονεροί. Ἐδεῖ γὰρ αὐτοὺς ἐγκαλλωπίζεσθαι μᾶλλον, ὅτι τοιοῦτον ἢ πατρὶς αὐτῶν ἀγαθὸν ἐζητήσαν. Ἀδελφοὺς δὲ καὶ ἀδελφὰς εἶχεν ὁ Κύριος, τοὺς τοῦ Ἰωσήφ παιδᾶς, οὓς ἔτεκεν ἐκ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Κλοπᾶ γυναϊκῆς; τοῦ γὰρ Κλοπᾶ ἀπαιδοῦς τελευτήσαντος, ὁ Ἰωσήφ εἶλαθε κατὰ τὸν νόμον τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἐπαιδοποίησεν ἐξ αὐτῆς παιδᾶς; ἕξ, τίσσαρας ἄρρενας, καὶ δύο θηλείας, τὴν Μαρίαν, ἣ ἐλέγετο τοῦ Κλοπᾶ θυγάτηρ κατὰ τὸν νόμον, καὶ τὴν Σαλώμην. Τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς εἶσιν, ἀντί τοῦ, μεθ' ἡμῶν ὧδε κατοικοῦσιν. Ἐσκανδαλίζοντο οὖν καὶ οὗτοι ἐν τῷ Ἰησοῦ, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι.

« Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Οὐκ ἔστι προφήτης ἀτιμος, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Καὶ οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖ δυνάμεις πολλὰς, διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. » Ὅρα τὸν Χριστὸν, πῶς οὐχ ὀδριάζει αὐτοὺς, ἀλλὰ πρῶτος φησὶν ὅτι, Οὐκ ἔστι προφήτης ἀτιμος, καὶ τὰ ἐξῆς. Εἰκόθαμεν γὰρ οἱ ἄνθρωποι, τῶν ἐν συνθειᾷ ἀπὸ καταφρονεῖν· τὰ δὲ ξίνα ἀσπάζεσθαι. Τὸ δὲ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ προσέθηκε, διότι καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, οἱ ἐκ τῆς αὐτῆς οἰκίας, ἐφθόνουν αὐτῷ. Οὐκ ἐποίησεν δὲ ἐκεῖ δυνάμεις πολλὰς, διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, φειδόμενος αὐτῶν, ἵνα μὴ καὶ μετὰ τὰ σημεῖα ἀπιστοὶ μείναντες, πλείον κολασθῶσι. Πολλὰ μὲν οὖν οὐκ ἐποίησεν, ὀλίγα δ' ἄν, ἵνα μὴ ἔχωσι λέγειν, ὅτι· Εἰ ὅπως ἐποίησεν, ἐπιστεύσαμεν ἂν. Σὺ δὲ νόησον καὶ οὕτως, ὅτι καὶ μέγχι τῆς σήμερον ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, τοῦτίστι· παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, ἀτιμάζεται ἡμεῖς δὲ οἱ ξίνοι τιμῶμεν αὐτόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ Δ'.

Περὶ Ἰωάννου καὶ Ἡρώδου. Περὶ τῶν ἐ' ἄρτων καὶ τῶν β' ἰχθύων. Περὶ τοῦ ἐν θαλίῳσῃ περιπατοῦ τοῦ Ἰησοῦ.

« Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἤκουσεν Ἡρώδης ὁ τετραάρχης τὴν ἀκοὴν Ἰησοῦ, καὶ εἶπε τοῖς παῖσιν αὐτοῦ· Οὗτός ἐστιν Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής; αὐτὸς ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ διὰ τοῦτο αἱ δυνάμεις ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ. » Οὗτος ὁ Ἡρώδης υἱὸς ἦν τοῦ τὰ βρέφῃ ἐν Βηθλεὲμ ἀποκτείναντος. Ἐνόησον δὲ ἐντετύθεν τὸν τύπον τοῦ τυραννικοῦ βίου. Ἰδοὺ γὰρ μετὰ πόσον χρόνον ὁ Ἡρώδης ἀκούει τὰ περὶ Ἰησοῦ. Οἱ γὰρ ἐν δυναστεῖαις βραδείως ταῦτα μαθαίνουνσι, διὰ τὸ μὴ φροντίζειν τῶν ἐν ἀρετῇ λαμπρότων. Φαίνεται δὲ φοβέσθαι τὸν Βαπτιστὴν οὗτος. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἄλλοις τίσι τολμᾷ ἐξεῖπειν, ἀλλὰ τοῖς παῖσι, τουτέστι τοῖς δούλοις. Ἐπεὶ δὲ οὗτος ἐξῆ ὁ Ἰωάννης σημεῖον οὐκ ἐποίησεν, ἐνόησεν ὁ Ἡρώδης ὅτι ἐκ τῆς ἀναστάσεως προσέλαθε καὶ τοῦτο τὸ χάρισμα παρὰ Θεοῦ, τὸ ποιεῖν θαύματα.

« Ὁ γὰρ Ἡρώδης, κρατήσας τὸν Ἰωάννην, ἔθηκεν αὐτὸν καὶ ἔθηκε ἐν φυλακῇ διὰ Ἡρωδιάδα τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ἐλεγε γὰρ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης, Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν αὐτήν, καὶ θέλων αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἐπορεύετο τὸν δόλον, ὅτι ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον. » Οὐκ ἐμνήσθη ἐν τοῖς προ-

A Comprobantur. Igitur et invidi et insipientes. Operabatur sane magis eos gloriari, quod tantum bonum patria eorum protulerit. Fratres autem habuit Dominus et sorores, Joseph filios, quos genuit ex uxore fratris sui Clopæ. Mortuo enim absque liberis Clopæ, Joseph juxta legem uxorem ejus accepit, et puerus 72 procreavit sex, quatuor mares, et duas feminas. Mariam quæ dicebatur Clopæ filia secundum legem, et Salomen. Apud nos sunt, hoc est, nobiscum habitant. Offendebantur igitur et illi super Jesu. Fortassis enim ipsi dicebant quod in Bethsebud egeret daemonia.

τάχα λέγοντες καὶ αὐτοί, ὅτι ἐν Βεθζεβούλ ἐκβά-

B Vers. 57-58. « Jesus autem dixit illis : Non est propheta honoris expers, nisi in patria sua et in domo sua. Et non fecit illic virtutes multas, propter incredulitatem illorum. » Vide Christum quomodo non injuria eos afficit, sed mansuete dicit, Non est propheta honoris expers, etc. Solemus enim homines familiares contemnere, et externos in admiratione habere. Quod autem adjicit, in domo sua, ideo fecit, quia oderant eum et fratres sui domestici. Porro illic virtutes multas non fecit, propter incredulitatem illorum parcens eis, ne post signa increduli manentes, gravius punirentur. Multa igitur non fecit, pauca autem fecit : ne possent dicere quod si ulla fecisset, credidissemus. Tu autem sic quoque intellige, quod et hodie Jesus in patria sua, hoc est apud Judæos, ignominiosus est : nos autem exteri illum veneramus.

CAPUT XIV.

De Joanne et Herode. De quinque panibus et duobus piscibus. De ambulatione Christi supra mare.

Vers. 1, 2. « In illo tempore audivit Herodes tetrarcha famam de Jesu, et dixit pueris suis : Hic est Joannes Baptista ; ipse surroxit a mortuis, et inter virtutes agunt in illo. » Sic Herodes etiam filius ejus qui pueros in Bethleem occidit. Considera autem hinc fastum vitæ tyrannicæ. Ecce enim post quantum tempus fama de Jesu ad Herodem pervenit. Qui enim potentatu sunt præditi, tarde ista discunt, eo quod non curent eos qui virtute sunt conspicui. Apparet autem quod Baptistam timuerit, et propterea de his non aliis quam pueris, hoc est, servis, effari audeat. Quoniam autem vivens Joannes signum non fecerat, putavit Herodes quod per resurrectionem acceperit etiam hoc donum a Deo, ut miracula operaretur.

Vers. 3-5. « Herodes enim ceperat Joannem, et vinxerat, ac posuerat in carcere propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui. Dicebat enim ei Joannes : Non licet tibi habere eam. Et volens eum occidere, metuabat turbam, propterea quod illum ceu prophetam habebant. » Narrationis hujus de Joanne

in superioribus non meminuit Matthæus, eo quod scriptus illi erat ea dumtaxat scribere quæ ad Christum spectabant. Sane nec nunc meminisset ejus, nisi et hoc ad Christum retulisset. Arguit autem Joannes 73 Herodem, ut fratris uxorem non legitime habentem. Lex enim jubebat fratris uxorem accipere tunc fratrem, quando ille absque liberis defungeretur. Hic autem Philippus non absque liberis defunctus erat. Erat enim puella quæ saltabat. Sunt autem quidam qui dicunt quod, etiam adhuc vivente, Philippo Herodes ei abstulerit et uxorem, et tetrarchiam. Sive autem hoc, sive illud erat, illicitum erat facinus. Non timebat autem Deum, sed turbam timebat, unde distulit eadem : at diabolus opportunum tempus sibi invenit.

Vras. 6-8. « Cum autem celebrarentur natalia Herodis, saltabat filia Herodiadis in medio, et placuit Herodi, unde cum jurejurando pollicitus est se illi daturum quicquid peteret. At illa prius instructa a matre sua : Da mihi, inquit, hic in patina caput Joannis Baptistæ. » Vide luxum : regina saltat, et quanto pulchrius saltavit, tanto pejus. Turpe enim est reginæ, aliquid indecorum vel scite facere. Considera autem aliam insipientiam Herodis. Juravit quidquid peteret daturum se. Quod si caput tuum petisses, dedissemus illud? Da mihi, inquit, hic caput Joannis. Quare opposuit Hic? Timebat ne forte Herodes resipiscens postea pœnitentia duceretur : propterea urget dicens : Da mihi-hic.

Vras. 9-12. « Et indoluit rex : attamen propter jusjurandum et accumbentes jussit dari. Et cum misisset carnifices, amputavit caput Joannis in carcere, et allatam est caput ejus in patina, et datum puellæ, atque illa obtulit matri suæ. Et accesserunt discipuli ejus, et tulerunt corpus, et sepeliverunt illud. » Indoluit propter virtutem. Admiratur enim virtutem et hostis, attamen propter jusjurandum dat donum inhumanum. Discamus autem hoc loco esse aliquando melius pejerare quam propter juramentum, impium aliquid facere. Sepultum autem est corpus Baptistæ in Sebaste Casarea. Venerabile autem ejus caput primum in Emesam repositum fuit. « Abieruntque et remanserunt Jesu. » Quid ammirant Jesu? non quod mortuus esset Joannes, nam id fama subinde attulerat, sed quod Herodes de Jesu diceret, quod Joannes esset.

Vras. 13. « Id cum audisset Jesus, recessit illinc in navi ad desertum locum seorsum. » Secedit Jesus propter Herodis homicidium, docens nos quoque ne obficiamus nosipsos temere in pericula, et interitum ne videatur juxta apparentiam tantum incarnatus, propterea secedit. Si enim tenuisset eum Herodes, conatus fuisset illum occidere : et si, conante hoc Herode, Jesus seipsum e mediis periculis eripulisset, eo quod nondum instabat tempus mortis,

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(20) Cod. 29, Ὀμοσεν δ, ἐὰν ἐρχήσαιο δεξιῶς αἰτήσαιο δοῦναι. « Juravit, si eleganter ratiociner, quicquid poterit, daturum se, » etc.

λαβοῦσι τοῦ κατὰ τὸν Ἰωάννην διηγήματος ὁ Ματθαῖος, διότι σκοπὸς ἦν αὐτῷ μόνον τὰ περὶ Χριστοῦ γράφει. Καὶ γὰρ οὐδὲ νῦν ἐμνήσθη αὐτὸν, εἰ μὴ καὶ τοῦτο εἰς Χριστὸν ἔφεραν. Ἠλίγη δὲ ὁ Ἰωάννης τὸν Ἡρώδη, ὡς παρανόμος· ἔχοντα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τὴν γυναῖκα· ὁ γὰρ νόμος ἐκάλει, τὴν τοῦ ἀδελφοῦ γυναῖκα τότε λαμβάνειν τὸν ἀδελφόν, ὅτε ἄπαις τελευτήσῃ ἐκεῖνος. Ἐνταῦθα δὲ ὁ Φίλιππος, οὐκ ἄπαις ἐτελεύτησεν. Ἦν γὰρ αὐτῷ καὶ ἡ ὀρθόσασμένη. Τινὲς δὲ λέγουσιν ὅτι ζῶντος ἔτι τοῦ Φιλίππου ἀφαιετο ὁ Ἡρώδης καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὴν τετράρχιαν. Εἴτε δὲ τοῦτο, εἴτε ἐκεῖνο, παράνομον ἦν τὸ πράξθαι. Μὴ φοβούμενος δὲ τὸν Θεόν, τὸν ὄχλον ἐφοβείτο, ὅθεν καὶ ἀνεβάλλετο τοῦ φονεῦσαι, ἀλλ' ὁ διάβολος ἐξέυρεν αὐτῷ καιρὸν ἐπιτελεῖν.

« Γενεσιῶν δὲ ἀγομένων τοῦ Ἡρώδου, ἐρχήσασθε ἡ θυγάτηρ τῆς Ἡρωδιᾶδος ἐν τῷ μίση, καὶ ἤρσεν τῷ Ἡρώδῃ· ὅθεν μεθ' ὄρκου ἐπαλάσθησεν αὐτῇ δοῦναι ὃ ἐὰν αἰτήσῃται. Ἡ δὲ, προβιβασθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς· Ἄξις μοι, φησὶν, ὧδε ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. » Ἴδε ἀσελγισμὸς! Ἡ βασίλισσα ὀρχεῖται, καὶ δοῦναι καλῶς ὀρχεῖται, τοσοῦτον κακῶς. Αἰσχρὴ γὰρ βασιλείῃ τὸ πράττειν τι ἀπρεπὲς ἐπιδειξίως. Σκόπει δὲ καὶ ἄλλην ἀνοήσιαν τοῦ Ἡρώδου, ὡμοσεν δ' ἐὰν αἰτήσῃται, δοῦναι (20)· εἰ δὲ τὴν κεφαλὴν σου ἤτήσασθε, δίδωκε· ἂν αὐτῇ· Ἄξις μοι, φησὶν, ὧδε τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου. Τίνας ἔσκεν προσέθηκε τὸ, ὧδε; Ἐφοβείτο, μήπως ὁ Ἡρώδης σφραγισθεὶς ὑστερον μεταμελήσῃ. Διὰ τοῦτο κατεπαίγει· Ἄξις μοι ὧδε, λέγουσα.

« Καὶ ἠλυπήθη ὁ βασιλεὺς, διὰ δὲ τοὺς ὄρκους καὶ τοὺς συναναγκαιζομένους ἐκέλευσε δοθῆναι, καὶ πέμψας, ἀπικεφάλισεν τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ ἠνέχθη ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐπὶ πίνακι, καὶ ἰδόνθ' αὐτὴν χορασαίω, καὶ ἤνεγκε τῇ μητρὶ αὐτῆς. Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἤραν τὸ σῶμα καὶ ἔθαψαν αὐτό. » Ἐλυπήθη διὰ τὴν ἀρετὴν. Θαυμάζει γὰρ ἀρετὴν καὶ καλέμιος· ὁμοίως δὲ τοὺς ὄρκους, δίδωσι δωρεὰν ἀπάνθρωπον. Μανθάνωμεν δὲ ἐνταῦθεν, ὅτι ἔστιν ὅτε κρείττον ἐπιορκεῖν, ἢ διὰ τοὺς ὄρκους ἀσεβῆς τι ποιεῖν. Ἐτάφη δὲ τὸ σῶμα τοῦ Βαπτιστοῦ ἐν τῇ Σεβαστῇ Καισαρείᾳ· ἡ δὲ τιμία αὐτοῦ κεφαλὴ, τὸ πρῶτον κατετέθη εἰς Ἐμεσαν. Καὶ ἰδόντες ἀπήγγειλαν τῷ Ἰησοῦ. Τί ἀπήγγειλαν τῷ Ἰησοῦ; Ὅχι δὲ ἀπέθανεν Ἰωάννης· τὸ γὰρ κατὰ τὸν Ἰωάννην διήγημα παρανετέθη μίσην· ἀλλ' ὅτι ὁ Ἡρώδης λέγει περὶ αὐτοῦ ὡς Ἰωάννης ἔστί.

« Καὶ ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν ἐπιθεῖν ἐν πλοίῳ εἰς Ἐρημον τόπον κατ' Ἰβάν. » Ἀναχωρεῖ ὁ Ἰησοῦς διὰ τὴν Ἡρώδου μαιφονίαν, διδάσκων καὶ ἡμᾶς· μὴ βίπτειν ἑαυτοὺς προφανῶς εἰς κινδύνους. Καὶ ἅμα καὶ μὴ δόξῃ κατὰ φαντασίαν σαρκωθῆναι, διὰ τοῦτο ἀναχωρεῖ. Εἰ γὰρ ἐπράττειν αὐτὸν ὁ Ἡρώδης, ἐπεχείρησεν ἀνάελθ' ἐπιχειροῦντος· δὲ ἀνελεῖν, ἐὰν ἐκ μέσων τῶν κινδύνων ἐξήρπασεν ἑαυτὸν ὁ Ἰησοῦς, διὰ τὸ μήπω ἄνοσθ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου, ἔδοξεν αὐτὸν φάντασμα

είναι, διὰ ταῦτα γοῦν ἀναχωρεῖ. Εἰς ἔρημον δὲ τό-
πον κατ' ἴδιον, ἵνα θαυματουργῆται ἐπὶ τοῖς
ἄρτους θαῦμα.

Καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι, ἠκολούθησαν αὐτῷ
περὶ τῆ ἀπὸ τῶν πόλεων. Καὶ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς, εἶδε
πολὺν ὄχλον, καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ἐθε-
ράπευσε τοὺς ἀρρώστους αὐτῶν. Ὡς ἰστίην ἐνδείκ-
νυνται οἱ ὄχλοι, ἔκου γε καὶ ἀναχωροῦντι προσ-
ερχοῦσι τῷ Ἰησοῦ. Διὸ μετῶν τῆς πίστεως
κομίζονται τὰς ἰάσεις, ἀλλὰ καὶ τὸ περὶ τῆ ἀκολου-
θῆσαι, καὶ τὸ χωρὶς τροφῆς, πάντα ταῦτα πίστεως.

Ὁσίας δὲ γενομένης, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθη-
ται αὐτοῦ, λέγοντες· Ἐρημὸς ἐστὶν ὁ τόπος, καὶ ἡ
ὥρα ἤδη παρελήθει· ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπελ-
θόντες εἰς τὰς κώμας, ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς βρώματα.
Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν
ἀπαθεῖν· δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν. Φιλάνθρωποι
εἰσὶν οἱ μαθηταί, κηθονται γὰρ τοῦ ὄχλου, καὶ διὰ
τοῦτο οὐ θέλουσι νῆστους αὐτοὺς εἶναι. Τί οὖν ὁ
Σωτὴρ; Δότε, φαγεῖν, αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν. Τοῦτο δὲ
λέγει, οὐχ ὡς ἀγνοῶν ὄσσην πενίαν εἶχον οἱ ἀπόστο-
λοι, ἀπαγε, ἀλλ' ἵνα εἰπόντων ἐκείνων, διὸ οὐκ ἔχο-
μεν, δόξῃ ἐξ ἀνάγκης ἔλθειν ἐπὶ τὸ θαυματουργῆ-
σαι, καὶ οὐ κατὰ φιλοδοξίαν.

Οἱ δὲ λέγουσιν αὐτῷ· Οὐκ ἔχομεν ὧδε, εἰ μὴ
πέντε ἄρτους καὶ δύο ἰχθύας. Ὁ δὲ εἶπε· Φέρετέ
μοι αὐτοὺς ὧδε. Καὶ κελεύσας τοὺς ὄχλους ἀνακλι-
θῆναι ἐπὶ τοὺς χόρτους, λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους
καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐ-
λόγησε. Φέρετέ μοι τοὺς ἄρτους ὧδε· εἰ γὰρ καὶ
θῆλα ἐστὶν, ἀλλ' ὁ τῶν ὠρῶν Ποιητῆς πάρεμι· εἰ
ἐρημὸς ὁ τόπος, ἀλλ' ὁ διδοὺς τροφὴν πάση σαρκὶ
ἐγὼ εἰμι. Μανθάνομεν δὲ ἐντεῦθεν ὅτι κἂν ὀλίγα
ἔχωμεν, δεῖ ταῦτα εἰς τὴν φιλοξενίαν ἀναλίσκειν,
καὶ γὰρ οἱ ἀπόστολοι ὀλίγα ἔχοντες διδώσασιν τοῖς
ὄχλοις. Ἄλλ' ὡσπερ τὰ ὀλίγα ταῦτα ἐπέλεόνασαν,
οὕτως καὶ τὰ σὰ ὀλίγα πληθυνθήσονται. Ἀνακλίνει
δὲ τοὺς ὄχλους ἐπὶ τοὺς χόρτους, διδάσκων τὴν εὐ-
τελείαν, ἵνα καὶ οὐ μὴ ἐπὶ κλινῶν πολυτελῶν καὶ
στρωμάτων ἀναπαύῃ. Ἀναβλέπει δὲ εἰς τὸν οὐρα-
νὸν καὶ εὐλογεῖ τοὺς ἄρτους, τάχα μὲν, καὶ ἵνα
πιστώσῃται ὡς ὠκ ἀντιθέος ἐστὶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πα-
τρὸς ἦλθε καὶ οὐρανὸθεν· ἕμα δὲ, καὶ ἵνα παιδεύσῃ
ἡμᾶς ἀπτομένους τραπέζης εὐχαριστεῖν καὶ οὕτως
ἐπιθίσιν.

Καὶ κλάσας ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς τοὺς ἄρτους,
οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ὄχλοις· καὶ ἔφαγον πάντες καὶ
ἐχορτάσθησαν, καὶ ἦσαν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμά-
των, δώδεκα κοφίνους πλήρεις. Οἱ δὲ ἐσθιοντες ἦσαν
ἄνδρες ὡσεὶ πεντακισχίλιοι, χωρὶς γυναικῶν καὶ
παιδῶν. Τοῖς μαθηταῖς δίδωσι τοὺς ἄρτους, ἵνα
διὰ μνήμης ἔχωσιν αἰεὶ τὸ θαῦμα, καὶ μὴ ἀπορρῦν
τῆς διανοίας αὐτῶν, κἂν ἐκείνοι συντόμως ἐπελά-
θοντο· ἵνα δὲ μὴ νομίσης ὅτι κατὰ φαντασίαν ἐθαυ-
ματουργῆσαι, διὰ τοῦτο περιτεύουσι. Δώδεκα δὲ
κόφιναι, ἵνα καὶ Ἰουδᾶς βασιτάσῃ, καὶ μὴ εἰς προ-
δοσίαν ἐκτραχηλισθῇ, ἐνθυμούμενος τὸ θαῦμα. Καὶ
τοὺς ἄρτους δὲ πληθύνει· καὶ τοὺς ἰχθύας, ἵνα δεῖξῃ

PATROL. GR. CXXIII.

habitus fuisset phantasma esse, et eapropter sece-
dit. In desertum autem locum seorsum, ut miracu-
lum illud de panibus operaretur.

Vers. 13, 14. Et cum audissent turbæ, secutus
sunt eum itinere pedestri relictis urbibus. Et egres-
sus Jesus vidit multam turbam, et miseratus
illam, sanavit infirmos illorum. Fidem indicant
turbæ, unde et ad secedentem accurrunt, et ideo
sanitatem, fidei mercedem deportant: sed et quod
pedestri itinere incidunt, et quod absque cibis ve-
niunt, fidei signa sunt.

Vers. 15, 16. Facta autem vespера, accesserunt
ad eum discipuli ipsius, dicentes: Desertus
est locus, et hora jam præterit: dimitte turbas ut
abeant in vicus, et emant sibi cibaria. At illis dixit
Jesus: Non est illis necesse ut abeant, date illis vos
quod edant. Misericordes sunt discipuli. Curam
enim gerunt turbæ, et propterea nolunt eam jejuni-
um esse. Quid igitur Salvator? Date, inquit, vos
illis quod edant. Hoc autem dicit, non tanquam
ignorans in quanta apostoli egestate essent: absit,
sed ut dicentibus illis se non habere quod edant,
appareat ipsum non inanis gloriæ studio, sed neces-
sitate ad operandum miraculum procedere.

Vers. 17-19. At illi dicunt ei: Non habemus
hic nisi quinque panes, et duos pisces. Ille vero
dixit: Afferite mihi eos huc. Et jussit turbas discum-
bere super gramina, sumptisque quinque panibus
ac duobus piscibus, ac sublatis in cœlum oculis
benedixit. Afferite mihi panes huc, et licet sit
vespera, temporum ego Conditor adsum: licet
desertus locus sit, ego tamen sum qui omni carni
escam do. Discamus autem hoc loco quod etiam
pauca quæ habemus, in hospitalitatem insumere
debemus. Etenim apostoli pauca habentes, dederunt
turbis: et quemadmodum pauca hæc multiplicavit,
ita et tua pauca multiplicabuntur. Facit autem tur-
bas super gramina considerare, frugalitatem docens,
ne tu in pretiosis lectis et stratis recumbas. Porro
suspicit in cœlum et benedicit panes: fortassis ut
major fides ei habeatur quod non sit contrarius Deo,
sed cœlitus et a Patre venerit. Docet quoque ut et
nos mensam accedentes, primum gratias agamus,
et sic comedamus.

Vers. 19-21. Et cum fregisset, dedit discipulis
panes, discipuli vero turbis. Et comederunt omnes,
et saturati sunt, et sustulerunt quod superfuerat de
fragmentis duodecim cophinos plenos. Porro qui
comederant, fuere viri ferme quinquies mille,
præter mulieres ac pueros. Discipulis dat panes,
ut in memoria semper habeant miraculum, et ne
effluat a cogitatione eorum, tametsi illi cito obli-
viscebantur. Ne autem opineris quod apparenter
tantum miracula fecerit, multiplicantur usque ad
impletionem duodecim cophinorum panes, ut et
Judas portet, et ad prodendum non sit pervicax,
miraculum secum cogitans. Panes autem multipli-

rat et pisces, ut ostendat quod ipse sit qui terram et mare condiderit, et omnes cibi, quibus vescimur, ab ipso nobis dentur, et per ipsum multiplicentur. Cæterum in deserto sit miraculum, ne quis opinetur e civitate vicina emptos panes, multitudinique distributos; 75 desertum enim erat: et hoc quidem secundum historiam. Juxta anagogen autem disce. Postquam Herodes, hoc est, carnalis et pellicea mens Judæorum (ita enim Herodes sonat) decollavit Joannem, prophetarum caput, hoc est, de Christo predicantibus non credidit, secedit Jesus in desertum locum, ad gentes a Deo destitutas, et sanavit infirmas animas, et deinde pavit eas. Nam nisi remiserit nobis peccata, et sanaverit morbos per baptismum, non pascet nos communione impollutorum mysteriorum. Nullus enim non baptizatus communicat. Jam quinque millia signant eos quorum quinque sensus malè affecti erant, et qui per quinque panes curantur. Enimvero quia quinque sensus infirmabantur, quot plagæ erant, tot erant et emplastra. Duo vero pisces, piscatorum sermones. Unus piscis, Evangelium; alius piscis, Apostolus. Quidam quinque panes, quinque libros Moysis intellexerunt, Genesim, Exodum, Leviticum, Numeros, Deuteronomium. Duodecim autem cophini fuerunt sublatis ab apostolis, et portati. Quicumque enim nos turbæ comedere, hoc est, intelligere non potuimus, eorum apostoli capaces portarunt et dividerunt. Præter mulieres ac parvulos: exigitur enim a Christiano ne quid puerile vel muliebri præ se ferat.

VERS. 22. « Et statim coegit Jesus discipulos suos intrare in navim, et præcedere se in ulteriorem ripam, donec dimisisset turbas. » Ut significaret quam indivisui essent a Domino discipuli, dixit, Coegit, semper enim ei adesse volebant. Dimittit autem et turbas, nolens ipsas subsequi, ne arrogantiam studiosus videretur.

VERS. 23, 24. « Et dimissis turbis, ascendit in montem ad orandum seorsum. Cum autem advenisset vespere, solus erat illic. Cæterum navis jam in medio maris erat, et afflictabatur a fluctibus: nam ventus erat adversus. » Ostendens nobis quod oporteat absque distractione mentis precari, in montem ascendit: omnia enim propter nos facit, neque enim ipse precibus opus habet. Usque ad vespere autem precatur, docens quod nos non statim ab orationibus discedere debeamus, sed et nocte potissimum illis vacare, tunc enim major quies. Permittit autem discipulos in tempestate, quo discant tentationes ferre fortiter, suamque agnoscat virtutem. In medio autem maris navigant, signat majorem esse timorem.

VERS. 25-27. « Quarta autem noctis vigilia abiit ad illos Jesus, ambulans super mare, et ubi vidissent eum discipuli super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes: Spectrum est, ac præ metu exclam-

Α δτι αὐτός ἐστιν ὁ γῆς καὶ θαλάσσης Δημιουργός, καὶ δτι ὁ καθ' ἐκαστὴν ἐσθίωμεν, αὐτοῦ διδόντες ἐσθίωμεν, καὶ ὅπ' αὐτοῦ κληθύνονται· ἐν ἐρήμῳ δὲ τὸ θαῦμα, ὡς ἂν μὴ νομίση τις, δτι ἐκ πόλεως γείτονος ἠγόρασε τοὺς ἄρτους, καὶ διένειμε τῷ κληθῆαι, ἐρημος γὰρ ἦν· καὶ οὕτω μὲν καθ' ἱστορίαν. Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, μάθε δτι ἐπιπέθη Ἡρώδης, ὁ σάρκινος· καὶ θερμάτιος τῶν Ἰουδαίων νοῦς, τοῦτο γὰρ Ἡρώδης ἐρμηγεύεται, ἀπεικεφάλισαι τὸν Ἰωάννην, τὸ τῶν προφητῶν κεφάλαιον, τουτέστι, τοὺς περὶ Χριστοῦ προφητεύσασιν οὐκ ἐπίστευσαν, ἀναχωρεῖ λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς εἰς ἐρημον τόπον, εἰς τὰ ἔθνη, τὰ ἐρημα τῷ Θεοῦ, καὶ θεραπεύει τοὺς ἀβρώστους κατὰ ψυχὴν, εἶτα καὶ τρέφει τοὺς αὐτούς. Εἰ μὴ γὰρ ἀφήσει ἡμῖν τὰς ἀμαρτίας, καὶ θεραπεύσει τὰς ἀβρώστιας διὰ τὸ βαπτισματος, οὐ θρέψει ἡμᾶς τῇ μεταβολῇ τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Οὐδεὶς γὰρ ἀδάπνιστος μεταλαμβάνει. Πεντακισχίλιοι δὲ, οἱ τὰς πέντε αἰσθήσεις κακῶς διακαίμενοι, οἱ καὶ διὰ τῶν πέντε ἄρτων θεραπεύονται. Ἐπει γὰρ αἱ πέντε αἰσθήσεις ἐνόσουν, ὅσαι αἱ πληγαὶ, τοσαῦται καὶ αἱ ἐμπλαστροί. Δύο δὲ ἰχθύες, οἱ τῶν ἀλιῶν λόγοι. Εἰς ἰχθύς τὸ Εὐαγγέλιον, ἑτεροῦ ἰχθύς ὁ Ἀπόστολος. Τινὲς δὲ πέντε ἄρτους, τὴν Πεντάτευχον τοῦ Μωσέως ἐνόησαν, Γένεσιν, Ἐξοδον, Λευιτικὸν, Ἀριθμοὺς, Δευτερονόμιον. Δώδεκα δὲ κόφινος ἦσαν αἱ ἀρθέντες ὑπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ βαπταζθέντες. Ὅσα γὰρ ἡμεῖς οἱ ὄχλοι, οὐ δυνάμεθα φαγεῖν, τουτέστι, νοῆσαι, ταῦτα οἱ ἀπόστολοι ἐδάστασαν καὶ ἐχώρησαν. Χωρὶς δὲ γυναικῶν καὶ παιδίων, οὐδὲν γὰρ νηπιῶδες ἢ γυναικίσιον καὶ ἀνάνδρον ἀπαιτεῖται ὁ Χριστιανὸς ἔχειν.

« Καὶ εὐθέως ἠνάγκασεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέρα, ἕως οὗ ἀπολύσει τοὺς ὄχλους. » Τὸ δυσασπώσπιστον εἰναιτόμος τῶν μαθητῶν, εἶπε τὸ ἠνάγκασεν, ἤθελον γὰρ αἱ αὐτῷ συνεῖναι. Ἀπολύει δὲ τοὺς ὄχλους, οὐ θέλων ἐπισύρεσθαι αὐτοὺς, ἵνα μὴ δόξη φιλόκομπος.

« Καὶ ἀπολύσει τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ἕρος κατ' ἰβίαν προαύξασθαι· ὀψίας δὲ γενομένης, μόνος ἦν ἐκεῖ· τὸ δὲ πλοῖον ἦδη μέσον τῆς θαλάσσης ἦν, βασιανίζόμενον ὑπὸ τῶν κυμάτων, ἦν γὰρ ἐναντίος ὁ ἄνεμος. » Δεικνύων ἡμῖν ὅτι δεῖ ἀπερισπάστως προσεύχεσθαι, εἰς τὸ ἕρος ἀναβαίνει, πάντα γὰρ δι' ἡμᾶς ποιεῖ, οὐ γὰρ αὐτὸς εἶδειτο προσευχῆς. Ἐως δὲ ὀψίας εὐχεται, διδάσκων ἡμᾶς μὴ ταχέως ἀφίστασθαι τῆς προσευχῆς· ἀλλὰ καὶ τῆς νυκτὸς μέλιστα τοῦτο ποιεῖν, τότε γὰρ ἡσυχία πολλή. Συγγερὴ δὲ τοὺς μαθητὰς κλυδωνισθῆναι, ἵνα μάθωσι γενναίως φέρειν τοὺς πειρασμοὺς, καὶ ἐπιγνώσῃ τὴν αὐτοῦ δύναμιν. Ἀλλὰ καὶ μέσον τῆς θαλάσσης τὸ πλοῖον, ὡς μείλιον εἶναι τὸν φόβον.

« Τετάρτη δὲ φυλακῆ τῆς νυκτὸς ἀπῆλθε πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης· καὶ ἰδόντες αὐτὸν οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τὴν θάλασσαν περιπατοῦντα, ἐτραβήθησαν, λέγοντες δτι Φάντασμα ἐστίν,

καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου ἔκραξαν. Εὐθὺς δὲ ἐλάλησεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, λέγων· *Θαρσεῖτε, ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε.* Ὁὐκ (21) εὐθὺς αὐτοῖς ἐπέστη λύσων τὸν χειμῶνα, παιδεύων μὴ ταχέως λύσιν αἰτεῖν τῶν συμφορῶν, ἀλλὰ φέρειν γενναίως, ἀλλὰ περὶ τετάρτην φυλακὴν· εἰς τέσσαρα γὰρ διαιρεῖται ἡ νύξ παρὰ τοῦ φυλάσσευσιν ἐκ διαδοχῆς στρατιώταις, ἀνὰ τρεῖς ὥρας ἔχουσης ἑκάστης φυλακῆς. Ὁ γοῦν Κύριος μετὰ τὴν ἐνάτην ὥραν τῆς νυκτὸς, περιπατῶν ἐπάνω τοῦ ὕδατος, ὡς Θεὸς, ἐπέστη. Οἱ δὲ, διὰ τὸ δηθεῖν καὶ ἔξινον, ἔδοξαν φάντασμα εἶναι. Οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ εἶδους ἔγκώρισαν αὐτὸν, ἕμα μὲν καὶ διὰ τὴν νύκτα, ἕμα δὲ καὶ διὰ τὸν φόβον· ὁ δὲ, παραθερρῦναι πρῶτον αὐτοὺς, λέγων· *Ἐγὼ εἰμι, ὁ πάντα δυνάμενος, θαρσεῖτε.*

εὐθὺς δὲ αὐτῷ ὁ Πέτρος εἶπε· *Κύριε, εἰ σὺ εἶ, κέλευσόν με πρὸς σέ· ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ὕδατα.* Ἐθέρμωτος ὢν ὁ Πέτρος τὴν πρὸς Χριστὸν ἀγάπην, ἐπιθυμεῖ ταχέως ἐγγύς αὐτοῦ γενέσθαι καὶ πρὸ τῶν ἄλλων. Πιστεύει δὲ ὅτι ὁ Ἰησοῦς οὐ μόνον αὐτὸς περιπατεῖ ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τοῦτο δώσει· οὐκ εἶπε δὲ, *Κέλευσόν με βαθεῖαι, ἀλλὰ Πρὸς σέ ἐλθεῖν.* Τὸ μὲν γὰρ ἐπιδειξέως ἦν· τὸ δὲ ἀγάπης τῆς πρὸς Χριστὸν.

εὐθὺς δὲ εἶπαν· *Ἐλθέ. Καὶ καταβάς ἀπὸ τοῦ πλοίου ὁ Πέτρος, περιπατεῖ ἐπὶ τὰ ὕδατα, ἐλθεῖν πρὸς τὸν Ἰησοῦν· βλέπων δὲ τὸν ἀνεμὸν ἰσχυρὸν, ἐφοβήθη, καὶ ἀρξάμενος καταποντίζεσθαι, ἔκραξε, λέγων· Κύριε, σῶσόν με.* Ὑπέστρωσε τῷ Πέτρῳ τὴν θάλασσαν ὁ Κύριος, δεικνύς τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν. Ὅρα δὲ πῶς τοῦ μείζονος περιγεγόμενος ὁ Πέτρος, τῆς θαλάσσης λέγων, τὸν ἀνεμὸν ἐφοβήθη, οὕτως ἐστὶν ἀσθενῆς ἡ ἀνθρωπίνη φύσις· καὶ αὐτίκα ὅτε ἐφοβήθη, τότε ἤρξατο καταποντίζεσθαι· ὅτε γὰρ ἠσθένησεν ἡ πίστις, τότε βυθίζεται ὁ Πέτρος. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸν ἐποίησε μὴ ὑψηλοφρονεῖν, καὶ τοὺς ἄλλους μαθητὰς παρεμυθήσατο. Ἰσως γὰρ ἐφθόνησαν αὐτῷ· ἀλλὰ καὶ πῶσον ὑπερέχει ὁ Χριστὸς αὐτοῦ, εἰδείξεν.

εὐθὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἐπέλαβετο αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτῷ· *Ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας; Καὶ ἐμβάντων αὐτῶν εἰς τὸ πλοῖον, ἐκόπασεν ὁ ἀνεμὸς· οἱ δὲ ἐν τῷ πλοίῳ, ἐλθόντες προσεκύνησαν αὐτῷ, λέγοντες· Ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς εἶ.* Δεικνύων ὁ Χριστὸς, ὅτι οὐχ ὁ ἀνεμὸς αἰτιὸς τοῦ καταποντισθῆναι, ἀλλ' ἡ μικροψυχία, οὐ τῷ ἀνέμῳ ἐπιτιμᾷ, ἀλλὰ τῷ μικροψυχίᾳ στανι Πέτρῳ. Αἰδὲ καὶ ἀναβαστάσας αὐτὸν, ἐστήσεν ἐπὶ τοῦ ὕδατος, ἐλάσας τὸν ἀνεμὸν πνεῖν. Οὐκ εἰς τὸ πᾶν δὲ ἐδίστασεν ὁ Πέτρος, ἀλλ' εἰς τι, τουτέστι, *μερικῶς· καθ' ὃ μὲν γὰρ ἐφοβήθη, κατὰ τοῦτο ἠπίστει· καθ' ὃ δὲ ἔκραξε, Κύριε, σῶσόν με, κατὰ τοῦτο ἴασατο τὴν ἀπιστίαν.* Αἰδὲ ὀλιγόπιστος ἀκούει, ἀλλ' οὐκ ἀπιστος. Οἱ οὖν ἐν τῷ πλοίῳ, καὶ αὐτοὶ τοῦ φόβου ἀπελύθησαν. Ἐκόπασε γὰρ ὁ ἀνεμὸς· καὶ δὴ γινώσκοντες ἀπὸ τούτων ὅτι Ἰησοῦν, ὁμολογοῦσι τὴν αὐτοῦ θεότητα. Οὐ γὰρ

maverunt; sed statim locutus est illis Jesus dicens: *Fidite, ego sum, ne terreamini.* Non statim astitit eis ut tempestatem sedaret, docens non cito petendam adversitatum solutionem, sed ferendas fortiter: at circa quartam vigiliam. In quatuor 76 partes noctem dividunt custodes juxta militarem disciplinam, singulis per tres horas suam servantibus custodiam. Dominus autem post nonam horam noctis ambulans supra aquam, tanquam Deus, astitit. Illi autem rem tam raram ac insolitam spectantes, putabant spectrum esse. Neque enim a speculo ipsum cognoscebant, partim propter noctem, partim propter metum. Ille autem animans illos primum dixit: *Ego sum, qui omnia possum: fideite.*

Vers. 28. *Respondens autem illi Petrus dixit: Domine, si tu es, jubeto me venire ad te super aquas.* Ferventissima Petri erga Christum charitas erat: desiderabat enim statim prope illum esse, et prae aliis. Credidit autem quod Jesus non solum ipse ambularet super aquas, sed et sibi daturus esset hoc. Non dixit autem, *Jube me ambulare, sed, Ad te ire.* Nam illud ostentationis est, hoc autem amoris in Christum.

Vers. 29, 30. *Ille autem dixit: Veni; et cum descendisset e navi Petrus, ambulabat super aquas, ut iret ad Jesum.* Ceterum cum videret ventum validum, territus est: et cum coepisset demergi, clamavit dicens, *Domine, serva me.* Substravit Dominus Petro mare, suam declarans virtutem. Attende autem quod majori periculo, nempe maris, superato, ventum timuit: ita infirma est humana natura: et statim ut timuit, coepit submergi: quando enim fides infirma est, tunc in profunda descendit Petrus. Hoc autem fecit, ne ille superbi- ret, et alios solaretur discipulos. Forte enim invidi- dasset, sed et Christus quantum ipsum superet, ostendit.

Vers. 31-33. *Confestim autem Jesus extenta manu apprehendit eum, et dixit illi: Parvæ fidei, ad quid formidasti? Et ingressis illis in navim, conquievit ventus. Porro qui in navi erant accesserunt ad eum, et adoraverunt, dicentes: Vere Dei Filius es.* Ostendens Christus non ventum, sed pusillanimitatem submergendi causam esse, non ventum increpat, sed Petrum pusillaninem. Ideo et apprehensum eum statuit super aquam permisso vento flare. Non omnino autem dubitabat Petrus, sed secundum quid, hoc est, ex parte, nam juxta id quod dubitavit, incredulus fuit: juxta id autem quod clamavit, *Domine, serva me,* curavit incredulitatem. Ideo *parvæ fidei* dicitur, non *incredulus*. Igitur qui in navi, et ipsi metu soluti sunt. Cessavit enim ventus. Et ex his cognito Jesu, confessi sunt ejus deitatem. Neque enim hominis est super mare

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(28) Edit. Lut. omisit οὐκ; habent codd. S. Marci 30 et 31.

ambulare, sed Dei: sicut et David dicit: « In mari viæ tuæ, et remitte tuæ in aquis multis ». Juxta anagogen autem, navis terra, fluctus vita a malis spiritibus turbata, nox ignorantia. In quarta igitur vigilia, ad finem sæculorum astitit Christus. Prima vigilia, fœdus cum Abraham: secunda, lex Moysi: 77 tertia, prophetæ: quarta, Domini advocatus. Ipse enim servavit nos fluctibus agitato, veniens ad nos, ita ut eam cognosceremus, et ut Deum adoraremus. Vide autem et hoc quod negationem Petri, et deinde ejus conversionem et poenitentiam præsignarent ea quæ ipsi in mari acciderunt. Nam sicut illic dicebat confidens, « Non te negabo », sic et hic, Jube me venire super aquas, et sicut tunc permisit negare, ita et hic permittit mergi. Hic manum ei porrexit Dominus, et non permisit eum submergi: ita tunc per poenitentiam eam a profundo negationis extraxit. οὕτω κἀνευῖθα συγχωρεῖται ποντίζεσθαι· ἐνευῖθα υἱοθεῖται. Κἀκεῖ δὲ τῆς μεταβολῆς αὐτὸν ἀπὸ τοῦ

Ver. 34-36. « Et cum trajecissent, venerant in terram Genesareth. Et cum agnovissent istam viri loci illius, emiserunt vocatos in totam undique finitimam regionem, et attulerunt illi omnes male habentes, et obsecrabant eum ut tantum tangerent Ambriam vestimenti ipsius, et quotquot tetigerunt curari, sanati facti sunt. » Genesareni Christum multo tempore apud se versantem non solum ex aspectu, sed etiam ex miraculis agnoscentes, alacrem exhibuerunt fidem, ita ut cuperent et Ambriam contingere, atque ita curati sunt. Sic et tu quoque summulationem vestis Christi contingite, hoc est, finem incolatæ sui in carne. Si enim credideris quod assumptus est: salvaberis, vestis enim, caro: Ambria autem ejus, finis vitæ super terram.

GAPUT XV.

De transgressione mandatorum Dei per traditionem hominum. De Chananæa. De multitudinis sanata. De septem panibus.

Ver. 1, 2. « Tunc accedunt ad Jesum Hierosolymitani Scribæ et Pharisei, dicentes: Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? non enim lavant manus suas quando edunt panem. » Quanquam in omnibus locis erant Scribæ et Pharisei, magis tamen venerabiles erant Hierosolymitani: ideo illi magis invidebant, utpote inanis gloriæ magis appetentes. Morem autem habebant Judæi non comedere illotis manibus, idque ex patrum traditione. Has igitur traditiones ut vidissent non observari a discipulis, putaverunt illos contemnere seniores. Quid ad hæc Salvator? Nihil ad hoc respondet, sed vicissim reprehendit eos.

Ver. 3-6. « At ille respondens dixit eis: Quare et vos transgredimini præceptum Dei propter traditionem vestram? nam Deus præcepit dicens:

19 Psal. LXXVI, 20. 20 Marc. XIV, 31.

ἀνθρώπου τὸ περιπατεῖν ἐπὶ θαλάσσης, ἀλλὰ Θεοῦ. καθὼς καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει· « Ἐν τῇ θαλάσῃ αἱ ὁδοὶ σου, καὶ αἱ τρίβοι σου ἐν ὕδασι πολλοῖς. » Ἀνακτεῖν δὲ τὸν λόγον· σκάφος, ἡ γῆ· κύματα, ὁ βίος· ὑπὸ τῶν πονηρῶν πνευμάτων ταραττόμενος, νῦξ, ἡ ἀγνωσία. Ἐν τῇ τετάρτῃ δὲ φυλακῇ, πρὸς τῷ τέλει δηλονότι τῶν αἰώνων, ἐπέστη ὁ Χριστός. Πρώτῃ μὲν γὰρ φυλακῇ, ἡ πρὸς Ἀβραὰμ διαθήκη· δευτέρῃ, ὁ Μωσείως νόμος· τρίτῃ, οἱ προφῆται· τετάρτῃ, ἡ τοῦ Κυρίου παρουσία· αὐτὸς γὰρ ἔσωσε τοὺς κλυδωνιζομένους, εἰσελθὼν καὶ γενόμενος μεθ' ἡμῶν, ὥστε ἡμεῖς ἐπιγνόντας αὐτὸν ὡς Θεὸν προσκυνεῖν. Ὅρα δὲ καὶ τοῦτο, πῶς τὴν ἀρνησιν τοῦ Πέτρου, εἶτα τὴν ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν, προσέσημανε τὰ ἐν τῇ θαλάσῃ αὐτῷ συμβάντα· ὡπερ γὰρ ἐκεῖ λέγει θρασυνόμος· « Οὐ μὴ σε ἀπαρνήσομαι· οὕτω κἀνευῖθα· Κέλευσόν με ἰθὺς ἐπὶ τὰ ὕδατα· καὶ ὡπερ τότε συνεχωρηθῆ ἀρνήσασθαι, χεῖρα δίδωκεν αὐτῷ ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἀφήκε πονηροῦ τῆς ἀρνήσεως εἰλαυσειν.

« Καὶ διαπαράσαντες, ἦλθον εἰς τὴν γῆν Γεννησαρέθ. Καὶ ἐπιγνόντες αὐτὸν οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου ἐκείνου, ἀπέστειλαν εἰς ἄλλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα μόνον ἀψῶνται τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ· καὶ ὅσοι ἤψαντο, διασώθησαν. » Διὰ πολλοῦ χρόνου ἐπιδημήσαντα τῇ Γεννησαρέθ τὸν Ἰησοῦν, οὐ μόνον ἐκ τῆς ὄψεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν σημείων ἐπιγνόντες οἱ ἄνθρωποι, πιστὶν ἐνδείκνυνται θερμῆν· ὥστε ἐπιθυμεῖν καὶ τοῦ κρασπέδου ἀψασθαι, καὶ δὴ τοῦτο ποιήσαντες, ἰθεραπίυθησαν. Οὕτως οὖν καὶ σὺ ἀψαι τοῦ ἄρκου τοῦ ἱματίου τοῦ Χριστοῦ, ἦτοι τοῦ τέλους τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ ἐπιδημίας. Ἐὰν γὰρ πιστεύσῃς ὅτι ἀνελήφθῃ, σωθήσῃ· ἱμάτιον γὰρ ἡ σὰρξ· κράσπεδον δὲ ταύτης, τὸ τέλος· τῆς ἐν γῇ ζωῆς.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΕ.

Περὶ τῆς παραδόσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων. Περὶ τῆς Χαναανίας. Περὶ τῶν θεραπευθέντων δχλων. Περὶ τῶν ἐκτὰ ἄρτων.

« Τότε προερχονται τῷ Ἰησοῦ οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, λέγοντες· Διατί οἱ μαθηταὶ σου παραβαίνουν τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων; οὐ γὰρ νίπντονται τὰς χεῖρας αὐτῶν, δταν ἔρπον ἐσθίωσιν. » Εἰ καὶ πᾶσαι αἱ χώραι ἔχον Γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους, ἀλλ' οἱ ἐντιμότεροι ἐν Ἱερουσαλήμ ἦσαν· διὸ καὶ οὗτοι ἐφθόνουν μέλιστα, ὡς φιλοδοξότεροι· ἔθος δὲ εἶχον οἱ Ἰουδαῖοι, μὴ ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίειν, ἀπὸ παλαιᾶς παραδόσεως. Ταύτης οὖν τῆς παραδόσεως καταφρονούντας ὀρῶντες τοὺς μαθητάς, ἐνόμισαν αὐτοὺς ἐξουθενεῖν τοὺς πρεσβυτέρους. Τί οὖν ὁ Σωτήρ; Οὐδὲν μὲν πρὸς τοῦτο ἀπολογεῖται· ἀνεγκάλει δὲ αὐτοῖς.

« Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Διατί καὶ ὑμεῖς παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν; Ὁ γὰρ Θεὸς ἐνετείλατο, λέγων· Τίμα τὸν

πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα· καὶ ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω. Ὑμεῖς δὲ λέγετε· Ὅς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ· Δῶρον ὃ ἐστὶν ἐξ ἐμοῦ ὠφελήθη, καὶ οὐ μὴ τιμῆσθαι τὸν πατέρα αὐτοῦ ἢ τὴν μητέρα· καὶ ἠκυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν. Ὁ μὲν Φαρισαῖοι κατηγοροῦν τῶν μαθητῶν, ὡς ἐντολὴν τῶν πρεσβυτέρων παραβαίνοντων· ὁ δὲ Χριστὸς δεικνύει αὐτοὺς τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον παραβαίνοντας· ἐδίδασκον γὰρ τοὺς παῖδας μὴδὲν δίδόναι τοῖς γονεῦσιν, ἀλλ' ἀνατιθέναι ὅσα ἔχουσιν τῷ γαστροφυλακίῳ τοῦ ἱεροῦ. Ἦν γὰρ ἐν τῷ ἱερῷ θησαυρὸς, ἐν ᾧ ὁ βουλόμενος ἐβαλλεν, ἐκαλεῖτο δὲ οὗτος γάζα. Ὁ δὲ θησαυρὸς τοῖς παῖσιν διεδίδοτο. Οἱ τοίνυν Φαρισαῖοι παῖθοντες τοὺς παῖδας μὴδὲν δίδόναι τοῖς γονεῦσιν, ἀλλ' ἀνατιθέναι αὐτὰ τῷ θησαυρῷ τοῦ ἱεροῦ, ἐδίδασκον αὐτοὺς λέγειν ὅτι Δῶρόν ἐστι, τουτέστιν, ἀνατεθειμένον τῷ Θεῷ ἐστιν, ὡς πᾶτερ, ὃ ζητεῖς ἐξ ἐμοῦ ὠφελήθη. Καὶ οὕτως ἐμέριζον αὐτοὶ μετὰ τῶν παίδων τὰ χρήματα, καὶ οἱ γονεῖς κατελιμπάνοντο ἀγροκόμητοι· ἐπίουσι δὲ τοῦτο καὶ οἱ θανεισταί. Ἐν γὰρ τις ἐδάνεισέ τινα χρήματα, εἴτα δύσκολος ὁ χρεώστης ἦν καὶ οὐκ ἀπέδιδου τὸ ὀφειλόμενον, ἔλεγεν ὁ θανειστής πρὸς τοῦτον τὸν ἀγνώμονα χρεώστην· Κορβάν ἐστιν ὃ ὀφείλεις μοι, τουτέστι, δῶρον τῷ Θεῷ ἀνατεθειμένον. Ὁ οὖν χρεώστης ὡς τῷ Θεῷ ἔκτοτε ὀφείλων, καὶ ἄκων κατέβηκε· τοῦτο ἐδίδασκον τοὺς παῖδας οἱ Φαρισαῖοι ποιεῖν.

Ἐποικριταί, καλῶς προεφήτευσεν περὶ ὑμῶν Ἡσαίας, λέγων· Ἐγγίξει μοι ὁ λαὸς οὗτος τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τοῖς χείλεσι με τιμᾷ, ἢ δὲ καρδίᾳ αὐτῶν πόρθρον ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. Μάτην δὲ σέβονται με, διδάσκοντες διδασκαλίας ἐντάλαμα ἀνθρώπων. Ὁ δὲ δεικνύει διὰ τῆς Ἡσαίου φωνῆς, καὶ περὶ τὸν Πατέρα αὐτοῦ τοιοῦτους ὄντας αὐτοὺς, οἳ καὶ περὶ αὐτὸν εὐρίσκονται· πονηροὶ γὰρ ὄντες, καὶ διὰ τῶν πονηρῶν ἔργων μακρύνοντες ἑαυτοὺς τοῦ Θεοῦ, σέβεται μόνον ἐλάλουν τὰ τοῦ Θεοῦ λόγια. Μάτην γὰρ πάντως σέβονται καὶ δοκοῦσι τιμᾶν τὸν Θεόν, οἱ διὰ τῶν ἔργων αὐτὸν ἀτιμάζοντες.

Καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὄχλον, εἶπεν αὐτοῖς· Ἀκούετε καὶ συνίετε. Οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινὸν τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ στόματος, τοῦτο κοινὸν τὸν ἄνθρωπον. Ὁὐκ ἐστὶ τοῖς Φαρισαίοις διαλέγεται, ὡς ἀθεραπεύτοις, τῷ ὄχλῳ δέ. Καὶ διὰ τοῦ προσκαλεσασθαι δοκεῖ τιμᾶν αὐτοὺς, ἵνα παραδέξωνται τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ φησὶν· Ἀκούετε καὶ συνίετε, δικαιοσύνην αὐτοῦ εἰς προσοχὴν. Τῶν δὲ Φαρισαίων αἰτωμένων τοὺς μαθητὰς ὡς ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίοντας, ὁ Κύριος περὶ βρωμάτων λέγει, ὅτι οὐδὲν βρώμα κοινὸν τὸν ἄνθρωπον, τουτέστι μολύνει. Καὶ εἰ τὸ βρώμα οὐ μολύνει, πολλῶ μᾶλλον τὸ ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίειν. Μολύνει γὰρ τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον, τὸ λέγειν ἅ μὴ εἶναι. Ἀνίπτεται δὲ διὰ τοῦτου τοὺς Φαρισαίους, μολυνομένους ἐκ τοῦ λέγειν φθονούντων ῥήματα· ὅρα ἕκαστον, πῶς οὕτως φανερῶς τὸ ἀνίπτον ἐσθίειν

A Honora patrem tuum et matrem : et qui male dixerit patri aut matri, morte moriatur : vos autem dicitis : Quicumque dixerit patri aut matri, Donum Dei est, quidquid (per me in tuum coessura erat commodum, et non honorabit 78 patrem suum, aut matrem suam : et irritum fecistis praeceptum Dei propter traditionem vestram.) Pharisei accusabant discipulos quasi mandatum seniorum praevaricantes. Christus autem ostendit ipsos Dei legem praevaricari. Docebant enim pueros ne quid darent parentibus, sed offerrent quaecunq; haberent in gazophylacium templi. Erat autem in templo thesaurus, in quem quisquis volebat quidpiam immitteret, vocabaturque ille gazza. At distribuabatur in pauperes thesaurus. Pharisei igitur persuadentes B pueris ne quid darent parentibus, sed offerrent in thesaurum templi, docebant ipsos ut dicerent : Donum Dei est, id est, oblatum Deo est, o pater, id quod per me tibi usui esse cupis. Et sic partiebantur ipsi cum filiis opes : et parentes relinquebantur et contemnebantur, nec in senecta alebantur. Faciebant autem hoc et creditores. Si quis enim cuiquam mutuo dedisset pecunias : et deinde malus debitor non redderet debitum, dicebat creditor ad illum ingratum debitorem : Corban est quod debes mihi, hoc est, donum Deo oblatum. Debitor igitur tunc quasi Deo debens, etiam invitus dinumerabat. Hoc docebant Pharisei pueros facere.

Vers. 7 9. Ἐποικριταί, bene prophetavit de vobis Isaias dicens : Appropinquat mihi populus hic ore suo, et labiis me honorat, caeterum cor eorum procul abest a me. Sed frustra me colunt docentes praecepta doctrinae hominum. Ὁ δὲ ostendit Isaias voce quod etiam tales sint erga Patrem suum, quales et erga se inveniuntur. Nam cum mali essent, et propter mala opera longius a Deo recederent, divinum (a) sermonem solo ore loquebantur. Frustra enim colunt et putant se colere Deum, qui per opera illum dehonoraunt.

Vers. 10, 11. Ἐποικριταί, ad se turbis, dixit eis : Audite et intelligite. Non quod ingreditur os, impurat hominem : sed quod egreditur ex ore, hoc impurum reddit hominem. Ὁ δὲ non loquitur ultra Phariseis, utpote incurabilibus : turbas autem loquitur, et per quod illos ad se advocat honorem illis deferre videtur, ut suscipiant sermonem suum : et inquit, Audite, et intelligite, excitans eos, et intentos faciens. Quia autem Pharisei arguebant discipulos quod illotis manibus comederent, Dominus de cibis dicit quod nullus cibus coinquinat hominem, vel impuret. Et si cibus non inquinat, multo magis, illotis comedere manibus. Coinquinat enim intus hominem dicere quae non oportet. Noluit autem latenter Phariseos per illa verba, qui dicentes invidiorum verba coinquinabantur. Vide autem sapientiam, quomodo neque manifeste illotis manibus

(a) Edit. Lut. cum mali essent, propter mala opera longe fiebant a Deo, et divinum.

ambulare, sed Dei: sicut et David dicit: « In mari visus sum, et vomitus tuus in aquis oculis ».¹⁹ Juxta anagogen solum, navis terra, fluctus vita a malis spiritibus turbata, nox ignorantia. In quarta igitur vigilia, ad finem seculorum astilit Christus. Prima vigilia, fœdus cum Abraham: secunda, lex Moysi: 77 tertia, prophetæ: quarta, Domini adventus. Ipse enim servavit nos fluctibus agitato, veniens ad nos, ita ut eam cognosceremus, et ut Deum adoraremus. Vide autem et hoc quod negationem Petri, et deinde ejus conversionem et penitentiam præsignarent ea quæ ipsi in mari accliderunt. Nam sicut illic dicebat confidens, « Non te negabo », sic et hic, Jube me venire super aquas, et sicut tunc permisit negare, ita et hic permisit mergi. Hic manum ei porrexit Dominus, et non permisit eum submergi: ita tunc per penitentiam eam a profundo negationis extraxit. οὕτω κἀναυθα συγχωρεῖται ποντίσθαι· ἐναυθα κἀναυθῆναι. Κἀκεῖ δὲ τῆς μετανοίας αὐτὸν ἀπὸ τοῦ

Vers. 34-36. « Et cum trajecissent, venerant in terram Genesareth. Et cum agnovissent illum viri loci illius, miserunt pueros in totam undique finitimam regionem, et attulerunt illi omnes male habentes, et obsecrabant eum et tantum tangerent Ambriam vestimenti ipsius, et quotquot tetigerunt eum, sanati facti sunt. » Genesarothi Christum multo tempore apud se versantem non solum ex aspectu, sed etiam ex miraculis agnoscentes, alacrem exhibuerunt fidem, ita ut cuperent et Ambriam contingere, atque ita curati sunt. Sic et tu quoque summitatem vestis Christi contingite, hoc est, finem in celatus sui in carne. Si enim credideris quod assumptus est: solvaberis, vestis enim, caro: Ambria autem ejus, finis vite super terram.

GAPUT XV.

De transgressionibus mandatorum Dei per traditionem hominum. De Chananæa. De multitudine sanata. De septem panibus.

Vers. 1, 2. « Tunc accedunt ad Jesum Hierosolymitani Scribæ et Pharisei, dicentes: Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? non enim lavant manus suas quando edunt panem. » Quanquam in omnibus locis erant Scribæ et Pharisei, magis tamen venerabiles erant Hierosolymitani: ideo illi magis invidebant, utpote inanis gloriæ magis appetentes. Morem autem habebant Judæi non comedere innotis manibus, idque ex patrum traditione. Has igitur traditiones ut vidissent non observari a discipulis, putaverunt illos contemnere seniores. Quid ad hæc Salvator? Nihil ad hoc respondet, sed vicissim reprehendit eos.

Vers. 3-6. « At ille respondens dixit eis: Quare et vos transgredimini præceptum Dei propter traditionem vestram? nam Deus præcepit dicens:

¹⁹ Psal. LXXVI, 20. ²⁰ Marc. XIV, 31.

ἀνθρώπου τὸ περιπατεῖν ἐπὶ θαλάσσης, ἀλλὰ Θεοῦ. καθὼ καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει: « Ἐν τῇ θαλάσῃ αἱ ὀδοὶ σου, καὶ αἱ τρίβοι σου ἐν ὕδασι πολλοῖς. » Ἀνακτέον δὲ τὸν λόγον· σκάφος, ἡ γῆ· κύματα, ὁ βίος· ὑπὸ τῶν πονηρῶν πνευμάτων ταραττόμενος, νῦξ, ἡ ἀγνωσία. Ἐν τῇ τετάρτῃ δὲ φυλακῇ, πρὸς τῷ τέλει δηλονότι τῶν αἰώνων, ἐπέστη ὁ Χριστός. Πρώτῃ μὲν γὰρ φυλακῇ, ἡ πρὸς Ἀδραάμ διαθήκη· δευτέρα, ὁ Μωσίδιος νόμος· τρίτη, οἱ προφῆται· τετάρτη, ἡ τοῦ Κυρίου παρουσία· αὐτὸς γὰρ ἔσωσε τοὺς κλυδωνιζομένους, εἰσελθὼν καὶ γενόμενος μεθ' ἡμῶν, ὥστε ἡμᾶς ἐπιγινώσκοντας αὐτὸν ὡς Θεὸν προσκυνεῖν. Ὅρα δὲ καὶ τοῦτο, πῶς τὴν ἀρνησιν τοῦ Πέτρου, εἶτα τὴν ἐπιστροφήν καὶ μετάνοιαν, προσέφημεν ἐν τῇ θαλάσῃ αὐτῷ συμβάντα· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ λέγει θρασυνόμος· « Οὐ μὴ σε ἀπαρνήσομαι· οὕτω κἀναυθα· Κέλευσόν με ἰλθεῖν ἐπὶ τὰ ὕδατα· καὶ ὥσπερ τότε συνεχωρήθη ἀρνήσασθαι, χεῖρα εἶδωκεν αὐτῷ ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἀφῆκε πονεῖν τοῦ βουθῷ τῆς ἀρνήσεως εἰλωσιν.

« Καὶ διαπεράσαντες, ἦλθον εἰς τὴν γῆν Γεννησαρίτε. Καὶ ἐπιγινόντες αὐτὸν οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου ἐκείνου, ἀπέστειλαν εἰς ἄλην τὴν περιχώρον ἐκείνην, καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα μόνον ἀψωνται τοῦ κρασίδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ· καὶ ὅσοι ἤψαντο, διασώθησαν. » Διὰ πολλοῦ χρόνου ἐπιδημήσιντα τῇ Γεννησαρίτῃ τὸν Ἰησοῦν, οὐ μόνον ἐκ τῆς ὄψεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν σημείων ἐπιγινόντες οἱ ἄνθρωποι, πίστιν ἐνδείκνυνται θερμῆν· ὥστε ἐπιθυμεῖν καὶ τοῦ κρασίδου ἀψασθαι, καὶ δὴ τοῦτο ποιήσαντες, ἐθεραπεύθησαν. Οὕτως οὖν καὶ σὺ ἀψαι τοῦ ἄκρου τοῦ ἱματίου τοῦ Χριστοῦ, ἦτοι τοῦ τέλους τῆς ἐσάρκου αὐτοῦ ἐπιδημίας. Ἐὰν γὰρ πιστεύσης διὰ ἀνεληφθῆ, σωθήσῃ· ἱμῆτιον γὰρ ἡ σὰρξ· κράσπεδον δὲ ταύτης, τὸ τέλος· τῆς ἐν γῆ ζωῆς.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΕ'.

Περὶ τῆς παραδόσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων. Περὶ τῆς Χαναanaίας. Περὶ τῶν θεραπευθέντων δολιῶν. Περὶ τῶν ἐπτά ἄρτων.

« Τότε προσέρχονται τῷ Ἰησοῦ οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, λέγοντες· Διατί οἱ μαθηταὶ σου παραβαίνουναι τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων; οὐ γὰρ νίπτονται τὰς χεῖρας αὐτῶν, ὅταν ἄρτον ἐσθίωσιν. » Εἰ καὶ πᾶσαι αἱ χῶραι εἶχον Γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους, ἀλλ' οἱ ἐντιμότεροι ἐν Ἱερουσαλήμ ἦσαν· διὸ καὶ οὗτοι ἐφθόνουν μάλιστα, ὡς φιλοδοξότεροι· ἔθος δὲ εἶχον οἱ Ἰουδαῖοι, μὴ ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίειν, ἀπὸ παλαιᾶς παραδόσεως. Ταύτης οὖν τῆς παραδόσεως καταφρονούντας ὀρώντες τοὺς μαθητάς, ἐνόμισαν αὐτοὺς ἐξουθενεῖν τοὺς πρεσβυτέρους. Τί οὖν ὁ Σωτήρ; Οὐδὲν μὲν πρὸς τοῦτο ἀπολογεῖται· ἀνεγχαλεῖ δὲ αὐτοῖς.

« Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Διατί καὶ ὁμεῖς παραβαίνετε τὴν ἐντολήν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὁμῶν; Ὁ γὰρ Θεὸς ἐνετείλατο, λέγων· Τίμα τὸν

πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα· καὶ ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω. Ὑμεῖς δὲ λέγετε· Ὅς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ· Δῶρον δ' ἐστὶν ἐμοῦ ὠφελήθης, καὶ οὐ μῆτιμήσῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἢ τὴν μητέρα· καὶ ἠκυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὁμῶν. » Οἱ μὲν Φαρισαῖοι κατηγόρουσιν τῶν μαθητῶν, ὡς ἐντολὴν τῶν πρεσβυτέρων παραβαίνοντων· ὁ δὲ Χριστὸς δεῖκνυε αὐτοὺς τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον παραβαίνοντας· ἐδίδασκον γὰρ τοὺς παῖδας μὴδὲν δίδόναι τοῖς γονεῦσιν, ἀλλ' ἀνατιθέναι ὅσα ἔχουσιν τῷ γαστροφυλακίῳ τοῦ ἱεροῦ. Ἦν γὰρ ἐν τῷ ἱερῷ θησαυρὸς, ἐν ᾧ ὁ βουλόμενος ἐβάλλει, ἐκαλεῖτο δὲ οὗτος γάζα. Ὁ δὲ θησαυρὸς τοῖς πένθησι οὐκ ἐδίδοτο. Οἱ τοίνυν Φαρισαῖοι πείθοντες τοὺς παῖδας μὴδὲν δίδόναι τοῖς γονεῦσιν, ἀλλ' ἀνατιθέναι αὐτὰ τῷ θησαυρῷ τοῦ ἱεροῦ, ἐδίδασκον αὐτοὺς λέγειν ὅτι Δῶρόν ἐστι, τουτέστιν, ἀνατεθειμένον τῷ Θεῷ ἐστίν, ὡς πᾶτερ, ὁ ζητεῖς ἐξ ἐμοῦ ὠφελήθησαι. Καὶ οὕτως ἐμέριζον αὐτοὶ μετὰ τῶν παίδων τὰ χρήματα, καὶ οἱ γονεῖς κατελιμπάνοντο ἀνηγοκόμητοι· ἐποιοῦν δὲ τοῦτο καὶ οἱ δανεισταί. Ἐὰν γὰρ τις ἐδάνεισέ τινα χρήματα, εἴτα δύσκολος ὁ χρεώστης ἦν καὶ οὐκ ἀπέδιδου τὸ ὀφειλόμενον, ἔλεγεν ὁ δανειστής πρὸς τοῦτον τὸν ἀγνώμονα χρεώστην· Κορβάν ἐστίν ὁ ὀφείλει· μοι, τουτέστιν, δῶρον τῷ Θεῷ ἀνατεθειμένον. Ὁ οὖν χρεώστης ὡς τῷ Θεῷ ἔκτοτε ὀφείλων, καὶ ἄκων κατέβαλλε· τοῦτο ἐδίδασκον τοὺς παῖδας οἱ Φαρισαῖοι ποιεῖν.

« Ὑποκριταί, καλῶς προεφήτευσεν περὶ ὁμῶν Ἡσαίας, λέγων· Ἐγγίξει μοι ὁ λαὸς οὗτος τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τοῖς χεῖρασι με τιμᾷ, ἢ δὲ καρδίᾳ αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. Μάτην δὲ σέβονται με, διδάσκοντες διδασκαλίᾳς ἐντάλματα ἀνθρώπων. » Δείκνυσιν διὰ τῆς Ἡσαίου φωνῆς, καὶ περὶ τὸν Πατέρα αὐτοῦ τοιοῦτους ὄντας αὐτοὺς, οἳ καὶ περὶ αὐτὸν εὐρίσκονται· πονηροὶ γὰρ ὄντες, καὶ διὰ τῶν πονηρῶν ἔργων μικρύνοντες ἑαυτοὺς τοῦ Θεοῦ, σέβονται μόνον ἐλάλουν τὰ τοῦ Θεοῦ λόγια. Μάτην γὰρ πάντως σέβονται καὶ δοκοῦσι τιμᾶν τὸν Θεόν, οἱ διὰ τῶν ἔργων αὐτὸν ἀτιμᾶζοντες.

« Καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὄχλον, εἶπεν αὐτοῖς· Ἀκούετε καὶ συνίετε. Οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ στόματος, τοῦτο κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον. » Οὐκ ἔστι τοῖς Φαρισαίοις διαλέγεται, ὡς ἀθεραπευτοῖς, τῷ ὄχλῳ δέ. Καὶ διὰ τοῦ προσκαλεσάσθαι δοκεῖ τιμᾶν αὐτοὺς, ἵνα παραδέξωνται τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ᾗσιν· Ἀκούετε καὶ συνίετε, δεικνυστῶν αὐτοὺς εἰς προσοχὴν. Τῶν δὲ Φαρισαίων αἰτιωμένων τοὺς μαθητὰς ὡς ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίοντας, ὁ Κύριος περὶ βρωμάτων λέγει, ὅτι οὐδὲν βρῶμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, τουτέστιν, μολύνει, καὶ εἰ τῷ βρῶμα οὐ μολύνει, πολλῶν μᾶλλον τὸ ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίειν. Μολύνει γὰρ τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον, τὸ λέγειν ἢ μὴ εἶναι. Αἰνίττεται δὲ διὰ τούτου τοὺς Φαρισαίους, μολυνομένους ἐκ τοῦ λέγειν φθονούντων ῥήματα ὄρα ἐξ σοφίαν, πῶς οὕτως φανερῶς τὸ ἀνίπτον ἐσθίειν

A Honora patrem tuum et matrem : et qui male-dixerit patri aut matri, morte moriatur : vos autem dicitis : Quicumque dixerit patri aut matri, Donum Dei est, quidquid per me in tantum cessurum erat commodum, et non honorabit **78** patrem suum, aut matrem suam : et irritum fecistis præceptum Dei propter traditionem vestram. » Pharisei accusabant discipulos quasi mandatum seniorum prævaricantes. Christus autem ostendit ipsos Dei legem prævaricari. Docebant enim pueros ne quid darent parentibus, sed offerrent quæcumque habebant in gazophylacium templi. Erat autem in templo thesaurus, in quem quisquis volebat quidpiam immitteret, vocabaturque ille gazæ. At distribuebatur in pauperes thesaurus. Pharisei igitur persuadentes **B** pueris ne quid darent parentibus, sed offerrent in thesaurum templi, docebant ipsos ut dicerent : Donum Dei est, id est, oblatum Deo est, o pater, id quod per me tibi usui esse cupis. Et sic partiebantur ipsi cum filiis opes : et parentes relinquebantur et contemnebantur, nec in senecta alebantur. Faciebant autem hoc et creditores. Si quis enim cui-piam mutuo dedisset pecunias : et deinde malus debitor non redderet debitum, dicebat creditor ad illum ingratum debitorem : Corban est quod debes mihi, hoc est, donum Deo oblatum. Debitor igitur tunc quasi Deo debens, etiam invitus dinumerabat. Hoc docebant Pharisei pueros facere.

VERS. 7 9. « Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Isaias dicens : Appropinquat mihi populus hic ore suo, et labiis me honorat, cæterum cor eorum procul abest a me. Sed frustra me colunt docentes præcepta doctrinæ hominum. » Ostendit Isaiæ voce quod etiam tales sint erga Patrem suum, quales et erga se inventiuntur. Nam cum mali essent, et propter mala opera longius a Deo recederent, divinum (a) sermonem solo ore loquebantur. Frustra enim colunt et putant se colere Deum, qui per opera illum dehonoraunt.

VERS. 10, 11. « Et advocatis ad se turbas, dixit eis : Audite et intelligite. Non quod ingreditur os, impurat hominem : sed quod egreditur ex ore, hoc impurum reddit hominem. » Non loquitur ultra Phariseis, utpote incurabilibus : turbæ autem loquitur, et per quod illos ad se advocat honorem illis deserre videtur, ut suscipiant sermonem suum : et inquit, Audite, et intelligite, excitans eos, et attentos faciens. Quia autem Pharisei arguebant discipulos quod illois manibus comederent, Dominus de cibis dicit quod nullus cibus coinquinat hominem, vel impuret. Et si cibus non inquinat, multo magis, illois comedere manibus. Coinquinat enim intus hominem dicere quæ non oportet. Notat autem latenter Phariseos per illa verba, qui dicentes invidorum verba coinquinabantur. Vide autem sapientiam, quomodo neque manifeste illois manibus

(μ) Edit. Lut. cum mali essent, propter mala opera longe fiebant a Deo, et divinum.

comedere approbat, neque aversatur, sed aliud a quiddam docet, quod non ejiciant e pectore malos sermones.

Vers. 12. « Tunc accedentes discipuli ejus dixerunt illi: Nosti Phariseos audito sermone isto offensos fuisse? » Discipuli propter 79 Phariseos dicunt quod offensi sint, tamen etiam ipsi turbati fuerint, quod manifestum ex eo quod accesserit Petrus, et interrogaverit de hoc. Igitur Jesus cum audisset quod offensi essent Pharisei, dixit:

Vers. 13, 14. « Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus celestis, eradicabitur. Omittite illos, duces sunt caeci caecorum. Porro si caecus caeco dux fuerit, ambo in foveam cadent. » Seniorum traditiones et Judaeorum praecepta eradicatum iri dixit, non legalia, ut existimant Manichaei. Lex enim plantatio est Dei, non igitur illa eradicata est. Manet enim radix ejus, id est, spiritus qui in occulto est. Folia autem, hoc est, apparens littera, defluunt. Legem enim ultra non juxta litteram, sed juxta spiritum intelligimus. Quoniam autem desperati ac incurabiles erant Pharisei, dixit: Omittite illos. Hinc enim discimus, quod offendi illos qui sponte offenduntur, et incurabiles sunt, non est nobis damnosum. Praeceptores autem illos dicit caecos caecorum duces, ut ab eis turbas abducatur.

Vers. 15. « Respondens autem Petrus dixit ei: Dic nobis parabolam hanc. » Petrus quia sciebat legem prohibere promiscuum esum omnium, et timebat dicere Jesu: Ex his quae dixisti, offendimur: apparent enim legi adversa esse: simulat ignorantiam, et interrogat.

Vers. 16-20. « Jesus autem dixit: Adhuc et vos intelligentia caretis. Nondum intelligitis quod quidquid ingreditur in os, in alvum abit, et in recessum ejicitur? At ea quae proficiuntur ex ore, ex ipso corde egrediuntur, et illa impurum reddunt hominem. Nam ex corde exeunt cogitationes malae, caecitates, adulteria, stupra, furtiva, falsa testimonia, convicia. Haec sunt quae impurant hominem. Ceterum illotis manibus cibum capere, non inquinat hominem. » Increpat discipulos Salvator, et insipientiam exprobrat, vel ut offensis, vel ut manifesta ignorantibus. Dicit igitur: Non intelligitis quod omnes intelligunt et sciunt? Cibi enim non manent intus, sed infra exeunt per alvum, et nihil hominem in anima coinquinant, non enim manent intus. Cogitationes autem intrinsecus nascuntur, et manent illic, et egredientes, hoc est, in opus procedentes et actus inquinant hominem. Cogitatio enim scortationis intrinsecus manens maculat, et egrediens in opus maculat.

Vers. 21, 23. « Et digressus illinc Jesus, accessit in partes Tyri et Sidonis: et ecce mulier Chanaan quae a finibus illis venerat, clamabat ad illum, dicens: Misere mei, Domine, fili David: filia mea

νομοθετεί, οὕτως ἀποτρέπει. Ἄλλ' ἱερόν τι δέδοσται, τὸ μὴ ἐκβάλλειν ἀπὸ τῆς καρδίας πονηροὺς λόγους.

« Τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, εἶπον αὐτῷ· Οὐκ ἔστι οἱ Φαρισαῖοι ἀκούσαντες τὸν λόγον, ἐσκανδαλίσθησαν; » Οἱ μὲν μαθηταὶ διὰ τοὺς Φαρισαίους λέγουσιν, ὅτι ἐσκανδαλίσθησαν. Πλὴν ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐθροβυθήθησαν· τοῦτο δὲ εἶλον ἀπὸ τοῦ προσελθεῖν τὸν Πέτρον καὶ ἐρωτῆσαι περὶ τούτου. Ὁ γοῦν Ἰησοῦς ἀκούσας, ὅτι ἐσκανδαλίσθησαν οἱ Φαρισαῖοι, εἶπε·

« Πῶσα φυτεία ἢν οὐκ ἐφύτευεν ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκρίζωθήσεται· ἀφετε αὐτούς· ὀφθαλμοὶ εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν, τυφλὸς δὲ τυφλὸν ἰάν ἰδηγήσῃ, ἀμφότεροι εἰς βόθυνον πεσοῦνται. » Τὰς τῶν πρεσβυτέρων παραδόσεις καὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ ἐντάλματα λέγει ἐκρίζωθήσεται· οὐχὶ τὰ τοῦ νόμου, ὡς νοοῦσι Μανιχαεῖοι· ὁ γὰρ νόμος φυτεία ἐστὶ Θεοῦ· οὐ τοίνυν οὗτος ἐξεβρίζωθη. Μένει γὰρ ἡ ρίζα αὐτοῦ, τουτέστι, τὸ κρυπτόμενον πνεῦμα. Τὰ δὲ φύλλα, ἦτοι τὸ φαινόμενον γράμμα, ἀπεβρίθῃ· οὐκ ἔτι γὰρ τὸν νόμον κατὰ τὸ γράμμα, ἀλλὰ κατὰ τὸ πνεῦμα νοοῦμεν· Ἄπεγαυόμενον δὲ ἔνθεν τῶν Φαρισαίων καὶ ἀνιάτων, εἶπε τὸ· Ἄφετε αὐτούς. Ἐντεῦθεν οὖν μανθάνομεν, ὅτι τὸ σκανδαλίζεσθαι τοὺς ἐκοντοὺς σκανδαλιζομένους καὶ ἀνιάτους, οὐκ ἔστιν ἡμῖν βλαβερὸν διδασκάλους δὲ αὐτοῦ; λέγει τυφλοὺς τυφλῶν· τοῦτο δὲ φησὶν ὡς ἀν ἀποστήσῃ ἀπ' αὐτῶν τοὺς ὄχλους.

« Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος, εἶπεν αὐτῷ· Φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν ταύτην. » Ὁ Πέτρος; ἵνα εἴδῃς ὅτι ὁ νόμος ἐκώλυε πάντα ἐσθίειν, δεδιώ; εἰπεῖν τῷ Ἰησοῦ, ὅτι σκανδαλιζομαι ἐφ' οἷς ἕκαστος, φαινομένοις παρανόμοις εἶναι· προσποιεῖται ἀγνοίαν καὶ ἐπιρωτῶται.

« Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν, Ἀκμὴν καὶ ὁμεῖς ἀσύνητοί ἐστε. Οὐκ νοεῖτε, ὅτι πᾶν τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ στόμα, εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ καὶ εἰς ἀφαιρῶνα ἐκβάλλεται; Τὰ δὲ ἐκπορευόμενα ἐκ τοῦ στόματος, ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχεται, κακίαι κοινὰ τὸν ἄνθρωπον· ἐκ γὰρ τῆς καρδίας; ἐξέρχονται βλασφημίαι, φόνοι, μοιχεύματα, πορνείαι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι. Ταῦτά ἐστι τὰ κοινῶντα τὸν ἄνθρωπον. Τὸ δὲ ἀνίπτους χερεὶ φαγεῖν, οὐ κοινὰ τὸν ἄνθρωπον. » Ἐπιτιμᾷ τοῖς μαθηταῖς ὁ Σωτὴρ, καὶ ἀπροσῆνην ὀνειδίζει, ἢ ὡς σκανδαλισθεῖσιν, ἢ ὡς ἀγνοήσασιν τὸ σαφές· φησὶν οὖν, ὅτι τοῦτο τὸ πᾶσι νοοῦμενον καὶ φαινόμενον οὐ νοεῖτε; ὅτι τὰ μὲν βρώματα οὐ μένει ἐσω, ἀλλὰ κάτω ἐξέρχονται; μηδὲν μολύνοντα κατὰ ψυχὴν τὸν ἄνθρωπον, οὐ γὰρ μένουσιν ἐνθον. Οἱ τὲ λογισμοὶ ἐσθῆν τε γεννῶνται, καὶ μένουσιν ἐκ τῆς, καὶ ἐξερχόμενοι, τουτέστιν, εἰς ἔργον προχωροῦντες καὶ εἰς πράξιν, μολύνουσι τὸν ἄνθρωπον· ὁ γὰρ λογισμὸς τῆς πορνείας, ἐσθῆν τε μένων, μαινεῖ, καὶ ἐξερχόμενος εἰς ἔργον καὶ πρᾶττόμενος, κατασπιλοῖ.

« Καὶ ἐξελθὼν ἐκεῖθεν ὁ Ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος· καὶ ἰδοὺ γυνὴ Χαναναία ἀπὸ τῶν ὀρίων ἐκεινῶν ἐξελθούσα, ἐκραύγαζεν αὐτῷ, λέγουσα· Ἐλέησόν με, Κύριε υἱὲ Δαυὶδ· ἡ θυγάτηρ μου

κατῶς δαιμονίζεται. Ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῇ λόγον. ὁ Τίνας ἐνεκεν τοῖς μαθηταῖς κωλύσας εἰς ἕδρην ἰθῶν ἀπελθεῖν, αὐτὸς εἰς Τύρον καὶ Σιδῶνα, τὰς ἑθνικὰς πόλεις, παραγίνεται; Μάθε οὖν ὅτι οὐχ ὡς κηρύξων ἦλθεν ἔκει, ἔπει ὡς ὁ Μάρκος φησὶ, « καὶ ἐκρυψεν ἐαυτόν. » Ἄλλως τε, ἔπει εἶθε τοὺς Φαρισαίους μὴ δεξαμένους τὸν περὶ βρωμάτων λόγον, μεταβαίνει ἐπὶ τὰ ἔθνη. Ἐλέησον δὲ λέγει, οὐχὶ τὴν θυγατέρα μου· ἐκείνη γὰρ ἀναίσθηται, ἀλλ' ἐμὲ τὴν τὰ δεινὰ πάσχουσαν καὶ εἰσθανομένην. Καὶ οὐ λέγει, Ἐλθε, καὶ ἰασαι, ἀλλ' Ἐλέησον. Ὁ δὲ οὐκ ἀποκρίνεται αὐτῇ λόγον, οὐχ ὡς καταφρονῶν, ἀλλ' ἵνα δείξῃ, ὅτι διὰ τοὺς Ἰουδαίους ἦλθε προηγουμένως· καὶ ἐμπρόσθεν τῆς συκοφαντίας αὐτῶν, μὴ ἐχόντων ὑπερτον λέγειν, ὅτι τοὺς ἑθνικοὺς εὐεργετεῖ· ἅμα δὲ, ἵνα καὶ τὴν ἐπιμονὴν πίστεως τῆς γυναικὸς ἐπιδείξῃ.

« Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἠρώτων αὐτόν, λέγοντες· Ἀπόλυσον αὐτήν, ὅτι κράζει διπισθεν ἡμῶν. Ὁ δὲ, ἀποκριθεὶς εἶπεν· Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ. » Οἱ μαθηταὶ βραρυθέντες τῇ κραυγῇ τῆς γυναικὸς, ἠρώτων, ἵνα ἀπολύσῃ αὐτήν, τοὔτεστι, παρεκάλουν ἀποπέμψασθαι αὐτήν. Τοὔτο δὲ ἔποιον, οὐχ ὡς ἀεπλαγγχοὶ, ἀλλὰ μᾶλλον θέλοντες παῖσαι τὸν Κύριον ἐλεῆσαι αὐτήν. Ὁ δὲ· Οὐκ ἀπεστάλην, φησὶν, εἰ μὴ εἰς τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ἀπολωλότα εἰσι πρόβατα, ἀπὸ κακίας τῶν ἐμπιστευθέντων αὐτά. Διὰ δὲ τοῦτων δημοσιεύει τὴν πίστιν τῆς γυναικὸς ἐπὶ πλεόν.

« Ἡ δὲ, ἐλθούσα προσκύνησεν αὐτῷ, λέγουσα· Κύρια, βοήθει μοι. Ὁ δὲ, ἀποκριθεὶς εἶπεν· Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὴν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις. Ἡ δὲ εἶπε· Ναί, Κύρια· καὶ γὰρ τὰ κύνερα ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν κειπόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. » Ἐπει εἶδεν ἡ γυνὴ τοὺς σπηγῆρους αὐτῆς τοὺς ἀποστειλούς, ἀποτυγόντας, πάλιν πρόσαισι θερμῶς, καὶ Κύριον ἀποκαλεῖ. Ἐπει δὲ ὁ Χριστὸς κύνα αὐτὴν ἀποκαλεῖ, διὰ τὸ τοὺς ἑθνικοὺς ἀκάθαρτον βίον ἔχειν καὶ περὶ τὰ αἵματα τῶν εἰδωλοθύτων ἀναστρέφασθαι, τέκνα δὲ τοὺς Ἰουδαίους, ἐκείνη συνετῶς ἀποκρίνεται καὶ μάλα σοφῶς, ὅτι Ἐἰ καὶ κύων εἰμὶ καὶ οὐκ ἀξία ἄρτον λαβεῖν, τοὔτεστι, δύναμιν τινα καὶ μέγα σημεῖον· ἀλλ' οὖν τοὔτεστι τὸ μικρὸν μὲν ὡς πρὸς τὴν σὴν δύναμιν, ἐμοὶ δὲ μέγα, ὅς· ὡσπερ καὶ τὰς ψίχας, οἱ μὲν τοὺς ἄρτους ἐσθίοντες οὐ μέγα τι ἔχουσιν, οἱ δὲ κύνες μέγα, καὶ ἐκ τούτων τρέφονται.

« Τότε ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτῇ· Ὁ γυναι, μεγάλη σου ἡ πίστις, γεννηθήτω σοι ὡς θέλεις· καὶ ἰάθη ἡ θυγάτηρ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης. Ἐφανέρωσα νῦν ὁ Ἰησοῦς τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἀνεβάλλετο τὴν θεραπείαν ἐξ ἀρχῆς· ἵνα γὰρ ἡ πίστις καὶ ἡ σύνεσις τῆς γυναικὸς ἀναφανῆ, διὰ τοὔτο οὐκ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατένευσεν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ ἀποπέμπεται μᾶλλον. Νῦν δὲ ἐπει ἐξεκαλύφθη ἡ πίστις (22) αὐτῆς, ἐπαίναται, ἀκούουσα· « Μεγάλη σου ἡ

a male a demonio agitatur. Ille vero non respondit ei verbum. » Quare discipulos prohibuit ire in viam gentium, ipse autem in Tyrum et Sidonem, gentiliū civitates, ivit? Disce igitur quod non ut prædicaturus ivit illuc, quia (ut Marcus dicit) « et occultavit se. » Vel aliter sic: quia vidit Pharisæos nolle suscipere sermonem de cibis, transit ad gentes. Miserere autem, dicit non filie meæ, illa enim sensu caret, sed mei, quæ tam gravia patior et sentio. Nec dicit, Veni, et sana, sed, Miserere. At ille non respondit ei verbum, non quod contemnat, sed ut ostendat quod propter Judæos inprimis venerit: et ut occludat calumnias eorum, ne possint postea dicere quod gentilibus benefecerit, ipsis contempsis; ad hæc, ut etiam firmam mulieris fidem manifestam reddat.

Vers. 25, 24. « Et accedentes discipuli ejus rogabant illum, dicentes: Omittite illam, nam clamat post nos. At ille respondens dixit: Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel. » Discipuli gravatim ferentes clamorem mulieris, rogabant: Dimittite eam, hoc est, obsecrabant ut ablegaret illam a se. Hoc autem faciebant non tanquam im-misericordes, sed magis volentes persuadere Domino ut miseretur ei. At ille inquit: Non sum missus nisi ad Judæos, qui sunt oves perditæ per eorum malitiam, quibus fuerant concredita. Per hoc autem amplius evulgat fidem mulieris.

Vers. 25, 27. « Illa vero venit et adoravit illum dicens: Domine, succurre mihi. At illa respondit, ac dixit: Non est bonum sumere panem filiorum, et ob-jicere catellis. Illa autem dixit: Estam, Domine. Etenim catelli comedunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. » Postquam vidit mulier patronos suos repulsam passos, iterum Dominum ferventer accedit, et invocat ut Dominum. Quis autem Christus canem illam dixerat, eo quod gentiles impuram agerent vitam, et in sanguine idolis immolatorum versarentur, filios vero Judæos: illa valde sapienter et magno intellectu respondit: Quamvis et canis sim, et indigna quæ panem accipiam, hoc est, victitatem, et signum magnum: sed hoc parvum quid, quantum ad virtutem tuam attinet, mihi autem magnum fuerit, da, sicut et qui panes comedunt, non magni faciunt si micæ dent: canes autem bene ex his pascuntur.

Vers. 28. « Tunc respondens Jesus dixit illi: O mulier, magna est fides tua, stat tibi sicut vis. Et sanata est filia ejus ex illa hora. » Nunc manifestat Jesus causam propter quam sanationem ab initio distulerit, nempe ut fides et prudentia mulieris clarescat. Propterea non statim ab initio annuit Christus, sed magis illam a se amandavit: nunc autem quandoquidem ejus fides manifestata est, laudat eam: « Magna est fides tua. » Hoc autem quod dicit,

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(22) Καὶ ἡ γυνὴ εἶπε, ἀκούουσα· « Μεγάλη σου ἡ

Fiat tibi sicut via, ostendit quod nisi fidem habuisset, nihil fuisset assecuta. Atque ita si voluerimus et nos, nihil vetat et nos assequi quæ voluerimus. Observa autem quod licet sancti orant pro nobis, struat pro illa apostoli, attamen nos pro nobis ipsis petentes magis audimur. Est autem Chanaan symbolum Ecclesiæ e gentibus collectæ.

31 Nam et gentes prius repulsæ fuerunt, et postea in illorum ordinem protractæ obtinuerunt panem, corpus, inquam, Domini. Judæi autem canes facti, ex micis videntur pasci, hoc est, parvitate et villitate litteræ. Significat enim Tyrus cohibitionem, Sidon autem venantes: Chanaanæ, præparata humiliationi. Gentiles igitur qui mollitia tonebantur, inter quos fuerunt venatores animarum dæmones, humilitate sunt præparati. Iusti enim sublimi regno Dei sunt præparati.

VERS. 29, 31. « Et progressus illinc Jesus, venit juxta mare Galiliæ, et conscenso monte sedebat illic: et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes secum claudos, cæcos, surdos, mutilos, et alios multos, et adjecerunt eos ante pedes Jesu, et sanavit eos, adeo ut turbæ miratæ sint cum viderent multos loqui, mutilos esse sanos, claudos ambulare, cæcos videre: et glorificabant Deum Israel. » Non continuo versatur in Judæa, sed in Galiliæ, propter multam incredulitatem Judæorum. Galilæi enim fideliores illis erant. Vide igitur fidem illorum, quomodo et in montem ascendant claudi existentes et cæci: non segnes sunt, sed et ad pedes Jesu objiciuntur, utpote illum supra hominem esse existimantes, unde et sanitatem, assecuti sunt. Et tu igitur ascende in montem mandatorum, ubi sedet Jesus: et si cæcus fueris, non valens videre per teipsum quod bonum: et si claudus, videns quidem quod bonum, non valens autem ad hoc pervenire: et si surdus, qui neque alium audias admonentem, neque alium admonere valeas: et si mutilus sis, non valens extendere manum ad eleemosynam: et si alio quodam morbo tenere, prosternas te ad pedes Jesu, et vestigia vitæ illius attinge, curatio nemque habebis.

VERS. 32. « Jesus autem vocatis ad se discipulis suis dixit: Miseret me turbæ, propterea quod jam triduo perseverant apud me, et non habent quod edant: et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via. » Turbæ quidem non audebant panes petere, utpote qui ad recipiendam sanitatem venerant: ipse autem misericors existens, curam agit: et ne quis dicere possit quod alia viatica habeant, inquit, quod si etiam habuissent, fuissent consumpta: tres enim jam dies sunt. Ostendit autem quod a longe venerint, dicendo, Ne deficiant in via. Hæc autem dicit ad discipulos, excitare eos volens ut dicant ipsi quod possit eos alere, sicut et quinque millia: sed illi adhuc sapientia carebant.

VERS. 33. « Et dicunt illi discipuli ejus: Unde

A πίστις: » τὸ δὲ, Γεννηθήτω σοι ὡς θάλας, εἰπὼν, ἔδειξεν ὅτι ἐὰν μὴ πίστιν εἴχεν, οὐκ ἂν ἔτυχε τῆς αἰτήσεως: ὥστε ἐὰν θέλωμεν καὶ ἡμεῖς, οὐδὲν τὸ πολὺον τυχεῖν ἂν θέλωμεν. Σημαίνουσι δὲ ὅτι κἀν ἄγιοι αἰτῶσιν ὑπὲρ ἡμῶν, ὡσπερ ὑπὲρ ἐκείνης οἱ ἀπόστολοι, ἀλλ' οὐν ἡμεῖς ὑπὲρ ἑαυτῶν αἰτούμεν, κλέων ἀνύομεν. Σύμβολον δὲ ἡ Χαναανὰ καὶ τῆς ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίας. Καὶ γὰρ καὶ τὰ ἔθνη ἀπωσμένα πρότερον, ὑστερον εἰς τὴν τῶν υἱῶν τάξιν ἀνεκδιόθησαν, καὶ τοῦ ἄρτου ἤξειώθησαν, τοῦ σώματος λέγει τοῦ Κυρίου. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, κύνες ἐγένοντο, ἐκ τῶν ψυχλοῦν δοκούντες τρέφεσθαι, τοῦτέστι, τῶν μικρῶν καὶ εὐτελῶν τοῦ γράμματος. Σημαίνει δὲ ἡ Τύρος, συνοχὴν ἢ δὲ Σιδῶν, θηρῶντες. Χαναανὰ δὲ, ἡτοιμασμένη τῇ ταπεινώσει: οἱ γοῦν συνεχόμενοι τῇ κακίᾳ ἐθνικοὶ, ἐν οἷς ἦσαν οἱ θηρῶντες τὰς ψυχὰς δαίμονες, αὗτοι καὶ τῇ ταπεινώσει εἰσὶν ἡτοιμασμένοι: οἱ γὰρ δίκαιοι, τῷ ὕψει τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἡτοιμάσθησαν.

« Καὶ μεταβάς ἐκεῖθεν ὁ Ἰησοῦς, ἦλθε παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἀναβὰς εἰς τὸ ἔρος, ἐκάθητο ἐκεῖ: καὶ προσῆλθον αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν χωλοὺς, τυφλοὺς, κωφοὺς, κυλλοὺς, καὶ ἐτέρους πολλοὺς, καὶ ἔρριψαν αὐτοὺς παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἑθεράκτισεν αὐτούς: ὥστε τοὺς ὄχλους θαυμάσαι βλέποντας, κωφοὺς λαλοῦντας, κυλλοὺς ὕγεις, χωλοὺς περιπατοῦντας, τυφλοὺς βλέποντας: καὶ ἰδοῦσαν τὸν Θεὸν Ἰσραὴλ. » Οὐ τῇ Ἰουδαίᾳ συνεχῶς ἐπιθῆμει, ἀλλὰ τῇ Γαλιλαίᾳ, διὰ τὴν πολλὴν ἀπιστίαν τῶν Ἰουδαίων: οἱ γὰρ Γαλιλαῖοι πιστότεροι ἦσαν ἐκείνων. Ἴδε οὖν τὴν πίστιν αὐτῶν, πῶς καὶ εἰς τὸ ἔρος ἀνέρχονται χωλοὶ ὄντες καὶ τυφλοὶ, καὶ οὐ κατοικοῦσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς πόδας βλέπονται τοῦ Ἰησοῦ, ὡς ὑπὲρ ἀνθρωπῶν δοκούντες αὐτὸν, ὅθεν καὶ τῆς ἰάσεως ἔτυχον. Καὶ σὺ οὖν ἀνελθε εἰς τὸ ἔρος τῶν ἐντολῶν, ἐνθα κάθηται ὁ Κύριος: κἀν τυφλὸς ἦς, μὴ δυνάμενος ἀφ' ἑαυτοῦ ἰδεῖν τὸ καλόν: κἀν χωλὸς, βλέπων μὲν τὸ καλόν, οὐ δυνάμενος δὲ εἰς αὐτὸ ἰλθεῖν: κἀν κωφὸς, μῆτε ἄλλου ἀκούων παραινούντος, μῆτε ἄλλω παραινέσει δυνάμενος: κἀν κυλλὸς, τοῦτέστι, τὴν χεῖρα εἰς ἐλεημοσύνην μὴ δυνάμενος ἐκτείνειν: κἀν ἄλλο τι νοσης, πεσὼν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν ἰχνῶν τοῦ βίου ἐκείνου ἀψάμενος, θεραπευθήσῃ.

« Ὁ δὲ Ἰησοῦς προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εἶπε: Σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον, ὅτι ἤδη ἡμέρας τρεῖς προσμένουσι μοι, καὶ οὐκ ἔχουσι τί φάγωσι, καὶ ἀπολύσαι αὐτοὺς νήστεις οὐ θέλω, μὴ ποτε ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ. » Οἱ μὲν ὄχλοι οὐκ ἐτόλμων ἄρτους αἰτῆσαι, ὡς ἐπὶ θεραπείᾳ ἐλθόντες. Αὐτὸς δὲ φιλόανθρωπος ὢν, φροντίζει: ἵνα δὲ μὴ ἔχη τις εἰπεῖν ὅτι, Ἄλλα ἐφόδια ἔχουσι, φησὶν, Εἰ καὶ εἶχον, ἀνηλώθησαν ἂν τρεῖς γὰρ ἡδὴ ἡμέραι εἰσι. Δείκνυσι δὲ ὅτι καὶ μακρόθεν ἦλθον, ἐν τῷ λέγειν, Ἴνα μὴ ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ: ταῦτα δὲ λέγει πρὸς τοὺς μαθητὰς, δις γένοιτο αὐτοὺς βουλόμενος πρὸς τὸ εἰπεῖν αὐτῷ, ὅτι δύνασαι αὐτοὺς θρῆψαι ὡς καὶ τοὺς πεντακισχιλῶν: ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀνοηταίνουσιν ἐτι.

« Καὶ λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ: Πόθεν

ἡμῖν ἐν ἑρημίᾳ ἄρτοι τοσοῦτοι, ὥστε χορτάσαι δχλον τοσοῦτον; » Καίτοι ἔδει συνίεναι αὐτοὺς, ὅτι καὶ πρότερον κλειοὺς ἐτρέφθησαν ἐν ἑρημίᾳ· ἀλλ' ἀναίσθητως ἔχουσιν, ἵν' ὅταν ἴδῃς τούτους ὑστερον σοφίας τοσαύτης πλήρεις, θαυμάζῃς τὴν τοῦ Χριστοῦ χάριν.

« Καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Πόσους ἄρτους ἔχετε; Οἱ δὲ εἶπον· Ἐπτὰ, καὶ ὀλίγα ἰχθύδια. Καὶ ἐκέλευσε τοὺς δχλοὺς ἀναπεσεῖν ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ λαβὼν τοὺς ἑπτὰ ἄρτους καὶ τοὺς ἰχθύας, εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· οἱ δὲ μαθηταὶ τῷ δχλῳ. Καὶ ἔφαγον πάντα καὶ ἔχορτάσθησαν, καὶ ἦσαν τὸ περισσεῖον τῶν κλασμάτων ἑπτὰ σφυρίδας πλήρεις. Οἱ δὲ ἐσθιόντες ἦσαν τετρακισχίλιοι ἄνδρες, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδιῶν. » Εὐτέλειαν διδάσκων, ἐπὶ τὴν γῆν ἀνακλίνει· εὐχαριστεῖν δὲ διδάσκων πρὸ τροφῆς ἡμᾶς, εὐχαριστεῖ καὶ αὐτός. Ἐρωτᾷ δὲ πῶς ἰκεῖ μὲν, καίτοι πέντε ὄντων ἄρτων καὶ πεντακισχιλίων τῶν τραφέντων, δώδεκα κόφιοι· ἐνταῦθα δὲ πλείονων τῶν ἄρτων ὄντων καὶ ἐλαττόνων τῶν τραφέντων, ἑπτὰ σφυρίδες ἐπερίττυον; Ἔστιν οὖν εἰπεῖν, ὅτι ἢ αἱ σφυρίδες μείζους ἦσαν τῶν κοφίνων, ἢ ἵνα μὴ ἡ ἰσότης τοῦ θαύματος εἰς λήθην αὐτοὺς ἐμβάλῃ. Εἰ γὰρ καὶ νῦν ἐπερίσσευσαν δώδεκα κόφιοι, ἐπελάθοντο ἂν ἐκ τῆς ἰσότητος, ὅτι δεύτερον ἔθαυματουργήσεν ἐπὶ ἄρτοις. Σὺ δὲ καὶ τοῦτο γινώθι, ὅτι οἱ τετρακισχίλιοι, τουτέστι, οἱ τὰς τέσσαρας ἀρετὰς ἔχοντες τελείως, οὗτοι ἑπτὰ ἄρτοις, τουτέστι, πνευματικωτέροις λόγοις καὶ τελειότεροις τρέφονται. Ὁ γὰρ ἑπτὰ ἀριθμὸς, τῶν ἑπτὰ πνευματικῶν χαρισμάτων σύμβολον· ἀναπύπτουσι δὲ ἐπὶ τὴν γῆν, ὑποκάτω αὐτῶν τιθέντες πάντα ἐὰ γῆινα, καὶ καταπατοῦντες αὐτὰ, ὡσπερ καὶ οἱ πεντακισχίλιοι ἐπὶ τοὺς χόρτους ἀνέπεσον, τουτέστι, τὴν σάρκα καὶ τὴν δόξαν ὑποκάτω αὐτῶν ἔθεντο. « Πᾶσα γὰρ σὰρξ, χόρτος· καὶ πᾶσα ἀνθρώπου δόξα, ὡς ἄνθος χόρτου. » Ἐπτὰ δὲ σφυρίδες ἐνταῦθα τὰ περιττά, διότι πνευματικὰ καὶ τελειότερα ἦσαν ἢ οὐκ ἠδυνήθησαν φαγεῖν· ἐκεῖνα οὖν ἐπερίσσευσαν ἄ ἑπτὰ σφυρίδες χωροῦσι, ταυτέστι, ἂ μόνον τὸ ἄγιον Πνεῦμα οἶδε. « Τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἔρευρε, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. »

« Καὶ ἀπολύσας τοὺς δχλους, ἐνέβη εἰς τὸ πλοῖον, καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὄρια Μαγδαλά. » Ἀναχωρεῖ ὁ Ἰησοῦς, ἐπεὶ οὐδὲν ἄλλο σημεῖον ἐποίησε πλείους αὐτῷ ἀκολουθεῖν ὡς τὸ τῶν ἄρτων. Ὅστε καὶ βασιλεῖα αὐτὴν ἐμελλον ποιῆσαι, ὡς Ἰωάννης φησίν. Ἴνα οὖν φύγῃ τὴν τῆς τυραννίδος ὑπόψιν, μεταβαίνει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων. Περὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ ἐπερωτήσεως. Περὶ τῆς ἐπιτιμήσεως τοῦ Πέτρου, ὅπως μὴ Χριστὸς πάθῃ.

« Καὶ προσελθόντες οἱ Φαρισαῖοι καὶ Σαδδουκαῖοι, παρᾶζοντες ἐπηρώτησαν αὐτὸν σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδείξαι αὐτοῖς. » Κἂν τοῖς δόγμασι δίσταντο Φαρισαῖοι καὶ Σαδδουκαῖοι, ἀλλὰ γε κατὰ Χριστοῦ

nobis in solitudine panes tam multi ut saturemus turbam tantam? » Quamvis non oportebat illos oblitos esse, quod et prius plures paverit in solitudine, sed stupidi erant, ut cum postea hos videris tanta sapientia præditos, mireris Christi gratiam.

Vers. 34-38. « Et dicit illis Jesus : Quot panes habetis? Illi autem dixerunt : Septem, et paucos **82** pisciculos. Et jussit turbas discumbere in terra, et sumpsit septem panes ac pisces : et postquam gratias egisset, fregit, deditque discipulis suis : discipuli autem turbæ. Comederuntque omnes, et saturati sunt. Et sustulerunt quod supererat fragmentorum, septem sportulas plenas. At hi qui comederant, erant quater mille viri, præter mulieres et pueros, » Frugalitatem docens, super terram recumbere jubet : et gratias agere ante cibum nos docens, gratias agit et ipse. Rogas autem, quo pacto illic quidem cum essent quinque panes, et quinque millia aliti essent, duodecim cophini superfuert : hic autem cum essent pauciores pascenti, et plures panes, septem sportæ? Dicit igitur posset vel quod sportæ majores essent cophinis, vel ne æqualitas miraculi eos oblivisci faceret. Nam si nunc quoque superfuissent duodecim cophini, oblitii fuissent ob æqualitatem, quod iterum miraculum fecisset in panibus. Tu autem et hoc actus quod quatuor millia, hoc est, qui quatuor virtutes recte possident, hi septem panibus, hoc est, magis spiritualibus et perfectis sermonibus pascentur. Septenarius enim numerus, septem spiritualium donorum est symbolum. Discumbunt autem super terram, quia omnibus terrenis superiores sunt, et calcant ea : sicut et quinque millia super fenum discubuerunt, hoc est, carnem et gloriam subjecerunt ²¹. « Omnis enim caro, fenum : et omnis gloria hominis sicut flos feni ²². » Septem autem sportæ hoc loco residuæ, eo quod spiritualia et perfectiora fuerunt, quæ non potuerunt comedere. Illa igitur supererant, quæ septem sportæ capiunt, hoc est, quæ solus sanctus Spiritus scit. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunditates Dei.

Vers. 39. « Et dimissis turbis conscendit navim, venitque in fines Magdala. » Secedit Jesus. Nullum enim signum plures, ut eum sequerentur, incitabat, quam illud quod in multiplicandis panibus fecerat. Ita ut etiam, quemadmodum ait Joannes, in regem assumpturi erant illum ²³. Unde et secedit, quo tyrannidis effugiat suspicionem.

CAPUT XVI.

De fermento Phariseorum. De facta Cæsareæ interrogatione. De increpatione Petri renuentis Christum pati.

Vers. 1. « Et aggressi Pharisei una cum Sadducæis, tentantes rogabant eum ut signum e caelo ostenderet sibi. » Tametsi dogmatis dissideant Sadducæi et Pharisei, nihilominus tamen contra Chri-

²¹ Eccli. xiv, 18. ²² I Cor. ii, 10. ²³ Joan. vi, 15.

stum conspirant. Signum autem e celo petunt, ut sistere solem vel lunam. Existimabant enim quod signa quæ super terram fiebant, diabolica virtute et in Beelzebub fierent. Ignorabant enim insipientes quod ☉ et Moses in Ægypto multa signa super terram fecerat, et ignem e celo descendisse super pecora Job, a diabolo orat, atque adeo non omnia quæ e celo, a Deo : neque quæ in terra omnia, a demonibus.

Vers. 2-4. « At ille respondens, dixit eis : Cum cœperit esse vespera, dicitis, Soneritas erit, nam rubet cœliam. Et mane : Hodie tempestas, rubet enim cœlum tristo. Hypocritæ, faciem cœli scelis dijudicare, signa vere temporum non potestis ? Reprehendit tentativam illorum quæstionem, hypocritas ipsos nominans, et inquit : Sicut signorum apparentium in celo aliud quidem pluviarium, aliud autem serenitatis indicium est : et nemo videns pluviarum signum, serenitatem requirit : vel serenitatis signum videns, pluvias timet : sic et de me cogitare oportet, quod aliud tempus hujus adventus, et aliud futuri. Nunc opus est miraculis in terra : quæ autem in celo fiunt, usque in illud tempus reservabuntur, quo sol exstinguetur, luna occultabitur, cœlum immutabitur ²⁵. « Natio prava et adultera signum requirit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophete. Et relictis illis, abiit. » Natio mala, utpote tentans : et adultera, ut deficiens a Deo, et adhaerens diabolo. Petentibus autem signum e celo, non dat nisi signum Jonæ prophete, hoc est, quod in ventre magni cœli, hoc est, mortis, factus triduanus, resurget. Hoc autem signum etiam e celo esse dixeris. In morte enim ejus obtenebratus est sol, et creatura omnis immutata est. Vide autem sermonem : « Signum non dabitur ei nisi signum Jonæ prophete. » Ipsis enim data sunt signa, hoc est, propter ipsas facta sunt, tametsi non crederint. Proinde et relictis illis et incurabilibus, abiit.

Vers. 5, 6. « Et cum venissent discipuli ejus in ulteriorem ripam, per oblivionem non acciperunt panes. At Jesus dixit illis : Videte et cavete a fermento Phariseorum et Sadduceorum. » Quemadmodum fermentum amarum est et vetus, ita et Phariseorum et Sadduceorum doctrina moriet animas, amara existens, et veteres seniorum traditiones introducens. Et sicut fermentum temperatura est aquæ et farinæ : sic doctrina Phariseorum mista est ex sermone et ex vita corrupta. Non dixit autem illis manifeste : Cavete a doctrina Phariseorum, ut memores eos faceret signi panum.

Vers. 7-12. « At illi reputabant intra se, dicentes : Panes non sumpsimus. Quod ubi cognovit Jesus, dixit illis : Quid cogitatis intra vosipsos, non parum fidentes, quod panes non sumpseritis ? Nondum

συμκένουσι· σημεῖον δὲ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ζητοῦσιν, οἷον ἥλιον στήσαι, σελήνην· ἰδοῦναι γὰρ οὗτοι τὰ ἐπὶ τῆς γῆς σημεῖα, ἀπὸ δαιμονικῆς δυνάμεως καὶ ἐν Βελζεβούλ γίνονται. Ἦγνούον γὰρ οἱ ἀνόητοι, οὗτοι καὶ ὁ Μωσῆς ἐν Αἰγύπτῳ πολλὰ σημεῖα ἐκ τῆς γῆς ἐποίησε, καὶ τὸ πῦρ τὸ ἐξ οὐρανοῦ καταβῆναι ἐπὶ τὰ τοῦ Ἰσὼφ κτήνη, ἀπὸ τοῦ διαβόλου ἦν· ὥστε οὐ πάντα τὰ ἐξ οὐρανοῦ, ἐκ Θεοῦ· οὐδὲ τὰ ἐκ γῆς πάντα, ἐκ δαιμόνων.

« Ὁ δὲ ἀπεκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Ὁψίως γενόμενης, λέγετε· Ἐσθία, πυρρᾶζει γὰρ ὁ οὐρανός. Καὶ πρῶ· Σήμερον χειμῶν, πυρρᾶζει γὰρ στυγνάζων ὁ οὐρανός· ὀπκριται, τὸ μὲν πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ γινώσκете διακρίνειν, τὰ δὲ σημεῖα τῶν καιρῶν οὐ δύνασθε ; » Ἐλέγχει τὴν πειραστικὴν αὐτῶν ζήτησιν, ὀπκριτὰς αὐτοὺς ὀνομάζων, καὶ φησὶν οὗτοι· Ὅσπερ ὦν ἐν οὐρανῷ φαινόμενων ἄλλο μὲν τοῦ χειμῶνος σημεῖον, ἄλλο δὲ τῆς εὐδίας, καὶ οὐκ ἂν τις τὸ σημεῖον τοῦ χειμῶνος ἰδὼν, γαλήνην ζητήσῃεν, οὐδὲ τὸ τῆς γαλήνης, χειμῶνα· οὕτω καὶ περὶ ἐμοῦ λογίζεσθαι χρῆ. « Ἄλλος γὰρ οὗτος τῆς παρουσίας ὁ καιρός, καὶ ἄλλος ὁ μέλλων· νῦν χρεια τῶν ἐν γῆ σημεῖων. Τὰ δὲ ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ταμειύεται, ὅτε ὁ ἥλιος σβεσθήσεται, ἡ σελήνη κρυβήσεται, ὁ οὐρανός ἀλλαγθήσεται. Ἔνεα πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου, καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς ἀπέηλθε. » Πονηρὰ γενεὰ, ὡς πειράζοντες, μοιχαλὶς, ὡς ἀπιστάμενοι τοῦ Θεοῦ· καὶ κολλώμενοι τῷ διαβόλῳ. Ἐσημεῖον δὲ ἐξ οὐρανοῦ ζητούντων, οὐ δίδωσιν εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ, τούτῃστιν, ὅτι τριήμερος ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ μεγάλου κήτους τοῦ θανάτου γενόμενος, ἀναστήσεται. Τούτο δὲ τὸ σημεῖον, καὶ ἐξ οὐρανοῦ εἰσπύσεται. Ἐν γὰρ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, ὁ ἥλιος ἐσκοτίσθη· καὶ ἡ κτίσις πᾶσα ἠλλοιώθη. Ὅρα δὲ τὴν λέξιν, ἐσημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. Ἄυτοις γὰρ ἰδίδοντο τὰ σημεῖα, τούτῃστιν, δι' αὐτοὺς ἐγίνοντο, κἂν ἐκείνοι ἠπίστου. Διὸ καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς ὡς ἀθεραπεύτους, ἀπέηλθε.

« Καὶ ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸ πέραν, ἐπελάθοντο ἄρτους λαβεῖν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Ὅρα καὶ προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Sadducaίων. » Ὅσπερ ἡ ζύμη ὀξύδης ἐστὶ καὶ παλαιὰ, οὕτω καὶ ἡ τῶν Φαρισαίων καὶ Sadducaίων διδασκαλία ἰδοῦναι τὰς ψυχὰς, ὀξύδης οὕτα, καὶ παλαιὰς παραδόσεις τῶν προσφυτέρων εἰσάγουσα· καὶ ὡσπερ ἡ ζύμη μίγμα ἐστὶν ἕδατος καὶ ἀλεύρου, οὕτω καὶ ἡ διδασκαλία τῶν Φαρισαίων, μικτὴ ἐκ τε λόγου καὶ βίου διεφθαρμένου. Οὐκ εἶπε δὲ αὐτοῖς φανερώς, Προσέχετε ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τῶν Φαρισαίων, ἵνα ὑπομνήσῃ αὐτοὺς τῶν σημεῖων τῶν ἄρτων.

Οἱ δὲ διαλογίζοντο ἐν αὐτοῖς λέγοντες οὗτοι, ἄρτους οὐκ ἐλάβομεν. Γνοὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· Ἐ διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς, ὀλιγόπιστοι, ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβετε ; Οὐπω νοεῖτε οὐδὲ μνημονεύετε τοὺς πέντε

²⁵ Matth. xxiv, 29

ἄρτους τῶν πεντακισχιλίων, καὶ πόσους κοφίνους ἔλαβετε; οὐδὲ τοῦδε ἐπὶ τῶν τετρακισχιλίων, καὶ πόσας σφυρίδας ἔλαβετε; Πῶς οὐ νοεῖτε ὅτι οὐ κατὰ ἄρτου εἶπον ὑμῖν, Προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων; Τότε συνήκαν ὅτι οὐκ εἶπε προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης τοῦ ἄρτου, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς διδαχῆς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων. Ἐνόμιζον ὅτι τοῦτο ἔλεγεν αὐτοῖς, τὸ φυλάττεσθαι τὸν ἕκ τῶν Ἰουδαϊκῶν βρωμάτων μολυσμὸν, ὃ καὶ διελογίζοντο ὅτι ἄρτους οὐκ ἔλαβον· οὐκ εἰδότες ὅτι αὐτοῖς ὡς ἀνοήτοις καὶ ὀλιγοπίστοις. Καθ' ὃ μὲν γὰρ οὐκ ἐμνήσθησαν πόσοι ἄρτοι; πόσους ἔθραψεν, ἀνόητοι· καθ' ὃ δὲ ἠπίστησαν, ὅτι κἀν μὴ ἠγόρασαν ἄρτους ἐξ Ἰουδαίων, ἠδύνατο παραγαγεῖν αὐτοὺς, κατὰ τοῦτο ὀλιγοπίστοι· ὡς δὲ ἐπέτιμησεν αὐτοῖς σφοδρότερον, οὐ γὰρ πανταχοῦ ἡ πραότης καλὴν, εὐθέως συνήκαν ὅτι ζύμην τὴν διδασκαλίαν ἐκάλεσε. Τοσοῦτον ἰσχύει πανταχοῦ ἡ ἐβλογος ἐπιτίμησις.

Ἐλθὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὰ μέρη Καισαρείας τῆς Φιλιππου, ἠρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγων· Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι, τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; Ἐμνήσθη τοῦ κτείσαντος τὴν πόλιν, ἐπειδὴ ἐστὶ καὶ ἄλλη Καισαρεία, ἡ Στρατιωνος, καὶ οὐκ ἐν ἐκείνῃ, ἀλλ' ἐν ταύτῃ αὐτοὺς ἠρωτᾷ. Πόρρω γὰρ τῶν Ἰουδαίων ἀπάγει τοὺς μαθητὰς, ὡς ἂν μηδένα φοβούμενοι, μετὰ παρρησίας εἰπωσι. Πρῶτον δὲ τὴν τοῦ πληθους ἠρωτᾷ ὑπόληψιν, ἵνα εἰς μέγιστον ἀνεγκωδῶσιν ἔνοιαν, καὶ μὴ εἰς τὴν αὐτὴν ταπεινότητες τοῖς πολλοῖς πείσωσιν· οὐκ ἠρωτᾷ δὲ, Τίνα με λέγουσιν οἱ Φαρισαῖοι; ἀλλ', Οἱ ἄνθρωποι, περὶ τοῦ ἀδύλου πληθους λέγων.

Οἱ δὲ εἶπον· Οἱ μὲν Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν, ἄλλοι δὲ Ἠλίαν· ἕτεροι δὲ Ἰερεμίαν, ἡ ἓνα τῶν προφητῶν. Οἱ μὲν Ἰωάννην αὐτὸν ὀνομάζοντες, ἦσαν ὡς ὁ Ἡρώδης, νομίζοντες τὸν Ἰωάννην μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ τοῦτο τὸ χάρισμα λαβεῖν, τὸ τῆς θαυματουργίας· οἱ δὲ Ἠλίαν, διὰ τὸ ἐλαχτικόν, καὶ διὰ τὸ προσδοκᾶσθαι ὅτι ἐλεύσεται· οἱ δὲ Ἰερεμίαν, διὰ τὸ αὐτοφύεος τῆς ἰοφίας καὶ ἀνευ μαθήσεως· ὁ γὰρ Ἰερεμίας, ὡς ὢν εἰς προφητεῖαν ἐτάχθη.

Ἐλεγε αὐτοῖς· Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; Ἀποκριθεὶς δὲ Σίμων Πέτρος, εἶπε· Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Καὶ πάλιν ὡς θερμὸς ὁ Πέτρος προφητῶν, καὶ ὁμολογεῖ ἀληθῶς αὐτὸν εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Οὐ γὰρ εἶπε, Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, χωρὶς τοῦ ὁ ἄρθρου, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἄρθρου, ὁ Υἱὸς, ταυτέστιν, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ εἷς καὶ μόνος, οὐ χάριτι Υἱὸς, ἀλλ' ὁ ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς, ἐπεὶ καὶ Χριστοὶ πολλοὶ ἦσαν, οἱ ἱερεῖς πάντες καὶ οἱ βασιλεῖς, ἀλλ' ὁ Χριστὸς μετὰ τοῦ ἄρθρου, εἷς ἐστίν.

Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτῷ· Μακάριος εἶ, Σίμων Βἄρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Intelligitis, neque memoria tenetis quinque illos panes, cum homines essent quinque millia, et quot cophinos sustuleritis? neque septem illos panes, cum essent quatuor millia, et quot sportas accepistis? Qui sit ut non intelligatis me non de pano dixisse vobis illud, ut caveretis a fermento Phariseorum et Sadduceorum? Tunc intellexerunt, quod non jussisset cavere a fermento panis, sed a doctrina Phariseorum et Sadduceorum. Existimabant quod hoc diceret illis, ut custodirent se ne coinquinarentur a cibis Judaicis, ideoque loquebantur inter se quod panes non accepissent. Exprobrat igitur illis quod tam stupidi et tam parvæ fidei essent: imprudentes enim erant et stupidi, quod non cogitabant quam paucis panibus multos supra aluisset; et quod paucæ fidei, quod quia non emerant a Judæis panes diffiderent ipsum posse alicunde acquirere. Et ut acris eos perstrinxit (non enim ubique bona est mansuetudo), statim intellexerunt quod fermentum doctrinam vocasset. Tantum ubique valet rationabilis increpatio.

VERS. 13. « Cum venisset autem Jesus in partes Cæsareæ Philippi, interrogabat discipulos suos, dicens: Quem me dicunt homines esse, Filium hominis? » Meminit ejus qui civitatem condidit, quia est et alia Cæsarea Stratonis, et non in illa, sed in hac illos interrogat. Procul enim a Judæis abducit discipulos, ut nullum timentes libere ac sidenter dicant. Primum autem percontatur multitudinis opinionem, ut ad sublimiorem adducantur cogitationem, et ne in eadem, in quam plerique, cadant humillitatem: Non interrogat autem, Quom me dicunt Pharisei? sed, Homines: de simplici multitudine dicens.

VERS. 14. « Illi vero dicebant: Alii quidem Joannem Baptistam, alii vero Eliam, alii autem Hieremiam, aut unum ex prophetis. » Qui Joannem illum nominabant, erant ex his qui cum Herode putabant Joannem post resurrectionem etiam donum accepisse operandi miracula. Qui autem Eliam, movebantur ex eo quod acriter reprehendebat, et expectabant, quod veniret. Qui vero Hieremiam, hoc dicebant, quod simili sapientia præditus esset, quam a nullo didicerat. Etenim Hieremias cum puer esset, in prophetam assumptus est.

VERS. 15, 16. « Dicit illis: Vos autem quem me dicitis esse? Respondens autem Simon Petrus dixit: Tu es Christus ille Filius Dei viventis. » Iterum ut ferventior Petrus prosilit, et vere confitetur ipsum esse Filium Dei. Non enim dixit, Tu es Christus Filius Dei, absque articulo, sed cum articulo, ille Filius, hoc est, ille ipse, qui solus et unicus: non gratia Filius, sed qui ex ipsa Materis substantia genitus: quia et multi Christi erant, sacerdotes et reges omnes, sed Christus cum articulo unus est.

VERS. 17. « Et respondens Jesus, dixit illi: Beatus es, Simon-Bar Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui est in cælis. »

stum conspirant. Signum autem e caelo potant, ut A sistere solem vel lunam. Existimabant enim quod signa quae super terram fiebant, diabolica virtute et in Boelzebub serent. Ignorabant enim insipientes quod **BB** et Moses in Aegypto multa signa super terram fecerat, et ignem e caelo descendisse super pecora Job, a diabolo erat, atque adeo non omnia quae e caelo, a Deo : neque quae in terra omnia, a demonibus.

Vras. 2-4. « At ille respondens, dixit eis : Cum cœperit esse vespera, dicitis, Seneritas erit, nam rubet cœlum. Et mane : Hodie tempestas, rubet enim cœlum tristo. Hypocritæ, faciem cœli scilicet dijudicare, signa vere temporum non potestis ? Reprehendit tentativam illorum questionem, hypocritas ipso nominans, et inquit : Sicut signorum apparentium in caelo aliud quidem pluviarum, aliud autem serenitatis indicium est : et nemo videns pluviarum signum, serenitatem requirit : vel serenitatis signum videns, pluvias timet : sic et de me cogitare oportet, quod aliud tempus hujus adventus, et aliud futuri. Nunc opus est miraculis in terra : quae autem in caelo fiunt, neque in illud tempus reservabuntur, quo sol exstinguetur, luna occultabitur, cœlum immutabitur ²¹. « Natio prava et adultera signum requirit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. Et relictis illis, abiit. » Natio mala, utpote tentans : et adultera, ut desiciens a Deo, et adhaerens diabolo. Petentibus autem signum e caelo, non dat nisi signum Jonæ prophetæ, hoc est, quod in ventre magis cœli, hoc est, mortis, factus triduanus, resurget. Hoc autem signum etiam e caelo esse dixeris. In morte enim ejus obtenebratus est sol, et creatura omnis immutata est. Vide autem sermonem : « Signum non dabitur ei nisi signum Jonæ prophetæ. » Ipsi enim data sunt signa, hoc est, propter ipsas facta sunt, tametsi non crediderint. Proinde et relictis illis ut incurabilibus, abiit.

Vras. 5, 6. « Et cum venissent discipuli ejus in ulteriorem ripam, per oblivionem non acceperunt panes. At Jesus dixit illis : Videte et cavete a fermento Phariseorum et Sadduceorum. » Quemadmodum fermentum amarum est et vetus, ita et Phariseorum et Sadduceorum doctrina mordet animas, amara exstans, et veteres seniorum traditiones introducens. Et sicut fermentum temperatura est aquae et farinae : sic doctrina Phariseorum nista est ex sermone et ex vita corrupta. Non dixit autem illis manifeste : Cavete a doctrina Phariseorum, ut memores eos faceret signi panum.

Vras. 7-12. « At illi reputabant intra se, dicentes : Panes non sumpsimus. Quod ubi cognovit Jesus, dixit illis : Quid cogitatis intra vosipsos, non parum sidentes, quod panes non sumpseritis? Nondum

συμπένοσι· σημεῖον δὲ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ζητοῦσιν, οὐκ ἔβλεπον ἐπισημαίνοντες, ἐπὶ τὴν γῆν σημεῖα, ἀπὸ δαιμονικῆς δυνάμεως καὶ ἐν Βεελζεβούλ γίνονται. Ἦγνόουν γὰρ οἱ ἀνόητοι, ὅτι καὶ ὁ Μωσῆς ἐν Αἰγύπτῳ πολλὰ σημεῖα ἐκ τῆς γῆς ἐποίησε, καὶ τὸ πῦρ τὸ ἐξ οὐρανοῦ καταβῆναι ἐπὶ τὰ τοῦ Ἰωβ κτήνη, ἀπὸ τοῦ διαβόλου ἦν ὥστε οὐ πάντα τὰ ἐξ οὐρανοῦ, ἐκ Θεοῦ· οὐδὲ τὰ ἐκ γῆς πάντα, ἐκ δαιμόνων.

« Ὁ δὲ ἀπεκρίθεις εἶπεν αὐτοῖς· Ὁφίως γενομένης, λέγετε· Ἐὐδία, κυβέρει γὰρ ὁ οὐρανός. Καὶ πρῶς· Σήμερον χειμῶν, κυβέρει γὰρ στυγνῶδων ὁ οὐρανός· ὀπακρῖται, τὸ μὲν πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ γινώσκετε διακρίνειν, τὰ δὲ σημεῖα τῶν καιρῶν οὐ δύνασθε ; » Ἐλέγχει τὴν πειραστικὴν αὐτῶν ζήτησιν, ὀπακρῖτὰς αὐτοὺς ὀνομάζων, καὶ φθεῖν ὅτι Ὅσαρ ὦν ἐν οὐρανῷ φαινόμενων ἄλλο μὲν τοῦ χειμῶνος σημεῖον, ἄλλο δὲ τῆς εὐδίας, καὶ οὐκ ἂν τις τὸ σημεῖον τοῦ χειμῶνος ἰδὼν, γαλήνην ζητήσῃεν, οὐδὲ τὸ τῆς γαλήνης, χειμῶνα· οὕτω καὶ περὶ ἐμοῦ λογίζεσθαι χρῆ. Ἄλλος γὰρ οὗτος τῆς παρουσίας ὁ καιρός, καὶ ἄλλος ὁ μέλλων· νῦν χρειαί τῶν ἐν γῆ σημεῖων. Τὰ δὲ ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ταμιεύεται, ὅτε ὁ ἥλιος σβεσθήσεται, ἡ σελήνη κρυβήσεται, ὁ οὐρανός ἀλλαγῆσεται. Ἐγενῆ πονηρὰ καὶ μοιχαλῆς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου, καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς ἀπέβη. » Πονηρὰ γενῆ, ὡς κειράζοντες, μοιχαλῆς, ὡς ἀπιστάμενοι τοῦ Θεοῦ· καὶ κολλώμενοι τῷ διαβόλῳ. Ἐσημεῖον δὲ ἐξ οὐρανοῦ ζητοῦντων, οὐ δίδωσιν εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ, τουτέστιν, ὅτι τριήμερος ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ μεγάλου κήτους τοῦ θανάτου γενομένος, ἀναστήσεται. Τοῦτο δὲ τὸ σημεῖον, καὶ ἐξ οὐρανοῦ εἰσὶς ἀνεῖναι. Ἐν γὰρ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, ὁ ἥλιος ἐσκοτίσθη· καὶ ἡ κτίσις πᾶσα ἠλλοιώθη. Ὅρα δὲ τὴν λέξιν, « Ἐσημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. » Αὐτοῖς γὰρ ἐδίδοντο τὰ σημεῖα, τουτέστι, δι' αὐτοὺς ἐγίνοντο, κἂν ἐκείνοι ἠπίστου. Αἰδὲ καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς ὡς ἀθεραπεύτους, ἀπέβη.

« Καὶ ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸ πέραν, ἐπελάθοντο ἄρτους λαβεῖν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Ὅρατε καὶ προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Sadducaίων. » Ὅσαρ ἡ ζύμη ὀξέως ἐστὶ καὶ παλαιά, οὕτω καὶ ἡ τῶν Φαρισαίων καὶ Sadducaίων διδασκαλία ἔδρανε τὰς ψυχὰς, ὀξέως οὔσα, καὶ παλαιὰ παραδόσεις τῶν πρεσβυτέρων εἰσάγουσα· καὶ ὡσαρ ἡ ζύμη μέγμα ἐστὶν ὕδατος καὶ ἀλεύρου, οὕτω καὶ ἡ διδασκαλία τῶν Φαρισαίων, μικτὴ ἐκ τε λόγου καὶ βίου διεσθαρμένου. Οὐκ εἶπε δὲ αὐτοῖς φανερώς, Προσέχετε ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τῶν Φαρισαίων, ἵνα ὑπομνήσῃ αὐτοὺς τῶν σημεῖων τῶν ἄρτων.

Οἱ δὲ διαλογίζοντο ἐν αὐτοῖς· λέγοντες ὅτι, Ἄρτους οὐκ ἐλάθομεν. Γινούσ· δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· Ἐὰν διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς, ὀλιγόπιστοι, ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάθετε ; Οὐπω νοεῖτε οὐδὲ μνημονεύετε τοὺς πέντε

²¹ Matth. xxiv, 29

ἄρτους τῶν πεντακισχιλίων, καὶ πόσους κοφίνους ἔλαβετε; οὐδὲ τὸς ἐπτά ἄρτους τῶν τετρακισχιλίων, καὶ πόσας σπυρίδας ἔλαβετε; Πῶς οὐ νοεῖτε ὅτι οὐ περὶ ἄρτου εἶπον ὑμῖν, Προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων; Τότε συνήκαν ὅτι οὐκ εἶπε προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης τοῦ ἄρτου, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς διδαχῆς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων. Ἐνόμιζον ὅτι τοῦτο ἔλεγεν αὐτοῖς, τὸ φυλάττεσθαι τὸν ἐκ τῶν Ἰουδαϊκῶν βρωμάτων μολυσμὸν, δὲ καὶ διελογίζοντο ὅτι ἄρτους οὐκ ἔλαβον· οὐκ αἰσθάνονται ὅτι αὐτοῖς ὡς ἀνοήτοις καὶ ὀλιγοπίστοις. Καθ' ὃ μὲν γὰρ οὐκ ἐμνήσθησαν πόσοι ἄρτοι πόσους ἔδρασαν, ἀνόητοι· καθ' ὃ δὲ ἠπίστησαν, ὅτι κἀν μὴ ἠγόρασαν ἄρτους ἐξ Ἰουδαίων, ἠδύνατο παραγαγεῖν αὐτοὺς, κατὰ τοῦτο ὀλιγοπίστοι· ὡς δὲ ἐπιτίμησαν αὐτοῖς σφοδρότερον, οὐ γὰρ πανταχοῦ ἡ πραότης καλὴν, εὐθέως συνήκαν ὅτι ζύμην τὴν διδασκαλίαν ἐκάλει. Τοσοῦτον ἰσχύει πανταχοῦ ἡ εὐλογος ἐπιτίμησις.

Ἐλθὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὰ μέρη Καισαρείας τῆς Φιλιππου, ἠρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγων· Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι, τὸν Ἰὼν τοῦ ἀνθρώπου; Ἐμνήσθη τοῦ κτεσαντος τὴν πόλιν, ἐπειδὴ ἐστὶ καὶ ἄλλη Καισαρεία, ἡ Σεβάτωνος, καὶ οὐκ ἐν ἰκαίῃ, ἀλλ' ἐν ταύτῃ αὐτοῖς ἠρωτᾷ. Πόρρω γὰρ τῶν Ἰουδαίων ἀπάγει τοὺς μαθητὰς, ὡς ἂν μηδένα φοβούμενοι, μετὰ παρρησίας εἴπωσι. Πρῶτον δὲ τὴν τοῦ πληθους ἠρωτᾷ ὑπόληψιν, ἵνα εἰς μέλζονα ἀνευχθῶσιν ἔννοιαν, καὶ μὴ εἰς τὴν αὐτὴν ταπεινότησιν τοῖς πολλοῖς πέσωσιν· οὐκ ἠρωτᾷ δὲ, τίνα με λέγουσιν οἱ Φαρισαῖοι; ἀλλ', οἱ ἄνθρωποι, περὶ τοῦ ἀδύλου πληθους λέγων.

Οἱ δὲ εἶπον· Οἱ μὲν Ἰωάννην τὸν Βαπτιστῆν, ἄλλοι δὲ Ἡλίαν· ἕτεροι δὲ Ἰερεμίαν, ἡ ἕνα τῶν προφητῶν. Οἱ μὲν Ἰωάννην αὐτὸν ὀνομάζοντες, ἤσαν ὁ Ἠρώδης, νομίζοντες τὸν Ἰωάννην μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ τοῦτο τὸ χάρισμα λαβεῖν, τὸ τῆς θαυματουργίας· οἱ δὲ Ἡλίαν, διὰ τὸ ἐλαγκτικόν, καὶ διὰ τὸ προσδοκᾶσθαι ὅτι ἔλευσεται· οἱ δὲ Ἰερεμίαν, διὰ τὸ αὐτοφύεσθαι τῆς σοφίας καὶ ἀνευ μαθήσεως· ὁ γὰρ Ἰερεμίας, ζῶν ἐν εἰς προφητεῶν ἐτάχθη.

Ἄγει αὐτοῖς· Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; Ἀποκριθεὶς δὲ Σίμων Πέτρος, εἶπε· Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Καὶ πάλιν ὡς θερμὸς ὁ Πέτρος προσηδᾷ, καὶ ὁμολογεῖ ἀληθῶς αὐτὸν εἶναι τὸν Ἰὼν τοῦ Θεοῦ. Οὐ γὰρ εἶπε, Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, χωρὶς τοῦ ὀρθρου, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ὀρθρου, ὁ Υἱὸς, τουτέστιν, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ εἷς καὶ ὁ μόνος, οὐ χρίται Υἱὸς, ἀλλ' ὁ ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς, ἐπεὶ καὶ Χριστοὶ πολλοὶ ἤσαν, οἱ ἱερεῖς πάντες καὶ οἱ βασιλεῖς, ἀλλ' ὁ Χριστὸς μετὰ τοῦ ὀρθρου, εἷς ἐστίν.

Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτῷ· Μακάριος εἶ, Σίμων Βῆρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπακάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

A intelligitis, neque memoria tenetis quinque illos panes, cum homines essent quinque millia, et quot cophinos sustuleritis? neque septem illos panes, eam essent quatuor millia, et quot sportas acceptistis? Qui fit ut non intelligatis me non de pane dixisse vobis illud, ut caveretis a fermento Pharisæorum et Sadducæorum? Tunc intellexerunt, quod non jussisset cavere a fermento panis, sed a doctrina Pharisæorum et Sadducæorum. Existimabant quod hoc diceret illis, ut custodirent se ne coinquinarentur a cibis Judaicis, ideoque loquebantur inter se quod panes non accepissent. Exprobrat igitur illis quod tam stupidi et tam parvæ fidei essent: imprudentes enim erant et stupidi, quod non cogitabant quam paucis panibus multos supra aluisset; et quod paucæ fidei, quod quis non emerant a Judæis panes diffiderent ipsum posse alicunde acquirere. Et ut acrius eos perstrinxit (non enim ubique bona est mansuetudo), statim intellexerunt quod fermentum doctrinam vocasset. Tantum ubique valet rationabilis increpatio.

VERS. 13. « Cum venisset autem Jesus in partes Cæsareæ Philippi, interrogabat discipulos suos, dicens: Quem me dicunt homines esse, Filium hominis? » Meminit ejus qui civitatem condidit, quia est et alia Cæsarea Stratonis, et non in illa, sed in hac illos interrogat. Procul enim a Judæis abducit discipulos, ut nullum timentes libere ac sidenter dicant. Primum autem percontatur multitudinis opinionem, ut ad sublimiorem adducantur cogitationem, et ne in eandem, in quam plerique, cadant humilitatem: Non interrogat autem, Quem me dicunt Pharisæi? sed, Homines: de simplici multitudine dicens.

VERS. 14. « Illi vero dicebant: Alii quidem Joannem Baptistam, alii vero Eliam, alii autem Hieremiam, aut unum ex prophetis. » Qui Joannem illum nominabant, erant ex his qui cum Herode putabant Joannem post resurrectionem etiam donum accepisse operandi miracula. Qui autem Eliam, movebantur ex eo quod acriter reprehendebat, et expectabant, quod veniret. Qui vero Hieremiam, hoc dicebant, quod simili sapientia prælitus esset, quam a nullo didicerat. Etenim Hieremias cum puer esset, in prophetam assumptus est.

VERS. 15, 16. « Dicit illis: Vos autem quem me dicitis esse? Respondens autem Simon Petrus dixit: Tu es Christus ille Filius Dei viventis. » Iterum ut ferventior Petrus prosilit, et vere confitetur ipsum esse Filium Dei. Non enim dixit, Tu es Christus Filius Dei, absque articulo, sed cum articulo, ille Filius, hoc est, ille ipse, qui solus et unicus: non gratia Filius, sed qui ex ipsa Trinitate substantia genitus: quia et multi Christi erant, sacerdotes et reges omnes, sed Christus cum articulo unus est.

VERS. 17. « Et respondens Jesus, dixit illi: Beatus es, Simon-Bar Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui est in cælis. »

Deatum dicit Petrum, quia a divina gratia scientiam acceperat: approbans autem Petrum, ostendit consequenter aliorum hominum opiniones falsas. Dixit autem illum Bar Jona, hoc est, filium Jona, quasi ita diceret: Sicut tu Jona filius, ita ego Patris mei **☩** caelestis, consubstantialis illi existens sum. Revelationem autem scientiam dicit, quia abscondita et ignota ei a Patre erant revelata.

Vras. 18. « At ego tibi dico, quod tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalent contra illam. » Remunerat Petrum Dominus, mercedem illi dans magnam, quod supra eum aedificavit Ecclesiam. Quia enim confessus erat eum Dei Filium Petrus, dixit quod haec confessio quam confessus est fundamentum erit futurum credentium: ita ut omnis homo exstructurus fidei domum, hoc jacturus sit fundamentum. Nam licet innumeras condamus virtutes, non habeamus autem fundamentum rectam confessionem, inutiliter aedificamus: cum autem dixit, Ecclesiam meam, ostendit se Dominum universi: Deo enim serviunt omnia. Portae autem inferi, temporales sunt persecutores, qui ad infernum mittere conantur Christianos. Et haeretici quoque portae sunt ad infernum ducentes. Multis igitur persecutoribus, et multis haereticis praevaluit Ecclesia. Est autem et unusquisque nostrum Ecclesia, quae est domus Dei. Si igitur in confessione Christi confirmati fuerimus, portae inferi, hoc est, peccata, non praevalent nobis. De his enim portis exaltatus David dicebat: « Qui exaltas me de portis mortis **☩**. Quales portae? o David. Dum: caedis scilicet, et adulterii.

Vras. 19. « Et dabo tibi claves regni caelorum, et quidquid alligaveris super terram erit alligatum in caelis: et quidquid solveris super terram erit solutum in caelis. » Tanquam Deus magna potestate dicit: Dabo tibi. Sicut enim Pater dedit tibi revelationem, sic ego claves. Claves autem intelligas quae ligant et solvunt, hoc est, delictorum vel indulgentias vel poenas. Habent enim potestatem remittendi et ligandi, qui sicut Petrus, episcopatus gratiam assecuti sunt. Quamvis autem Petro soli dictum sit, Dabo tibi: omnibus tamen et apostolis ea potestas concessa est. Quando? cum dixit, Quorumcumque remiseris peccata, remittuntur. Etenim cum dixit, Dabo, futurum tempus signat, hoc est, post resurrectionem. Coeli autem dicuntur et virtutes, quarum claves sunt bonae operationes. Nam operando ingredimur, quasi per claves quasdam aperientes, in unamquamque virtutum. Si autem non operor, sed solum scio bonum, habeo quidem clavem scientiae solum, extra autem maneo. Ligatur autem in caelis, hoc est, in virtutibus, qui non ambulat in illis: nam sedulus in illis solutus est. Ne habeamus igitur peccata, ut non catenis nostrorum peccatorum ligati simus.

¹⁸ Psal. ix, 13.

Α Μακαρίζει τον Πέτρον ως εκ θείας χάριτος λαβόντα την γνώσιν· αποδεχόμενος δε αυτόν, δείκνυσι λοιπόν τας των άλλων ανθρώπων υπαλήψεις ψευδεις· ειπε δε αυτω Βαρ Ιωνα, τουτέστιν, υιου του Ιωνα, μονον ουχι τουτο λεγων, οτι· «Ωσπερ συ του Ιωνα παϊς, ουτως εγω του Πατρος μου του εν ουρανω θεουσιος ον εκεινω. Αποκαλυψιν δε λειγει την γνώσιν, ως των κρυφίων και αγνωστων φανερωθέντων παρ ε του Πατρος.

« Εγώ δε σοι λέγω οτι συ ει Πέτρος, και επι ταύτη τη πέτρα οικοδομήσω μου την Έκκλησιαν, και πύλαι ήδου ου κατισχύσουσιν αυτής. » Αμείβεται τον Πέτρον ο Κύριος, μισθον αυτω διδούς μέγαν, το επ' αυτω οικοδομηθηναι την Έκκλησιαν. Έκει γάρ ωμολόγησεν αυτον Υιον θεου ο Πέτρος· φησιν δε, Αύτη η όμολογια ην ωμολόγησας, θεμέλιον μέλλει είναι των πιστευόντων, ωστε πάντα ανθρωπον μέλλοντα κτιζειν τον της πιστεως οικον, ταύτην την όμολογιαν υποκειθέναι θεμέλιον. Καν γάρ μωρίς άρετας κτιζωμεν, μη έχωμεν δε θεμέλιον την όρθην όμολογιαν, σαθρά κτιζωμεν. Ειπων δε, Την Έκκλησιαν μου, δείκνυσιν αυτον Δεσποτην του παντός· θεου γάρ δοϋλα τα σύμπαντα. Πύλαι δε ήδου, ει κατά καιρους διωκται, οι εις ήδην παρεπεμπον τους Χριστιανους· και οι αιρετικοι δε, πύλαι εις ήδην φέρουσαι· πολλων ουν διωκτων και πολλων αιρετικων υπερισχυσεν η Έκκλησία. Έστι δε και εκαστος ημων Έκκλησία, οικος θεου γινόμενος. Έαν ουν επι τη όμολογια του Χριστου στηριχθώμεν, ει πύλαι του ήδου, ητοι αι άμαρτιαι, ου κατισχύσουσιν ημων· εκ γάρ τούτων των πυλων ύψωθη: και ο Δαυιδ ελεγεν· « Ο ύψων με εκ των πυλων του θανάτου. » Ποίων, ω Δαυιδ, πυλων; Των δύο, του φόρου και της μοιχείας.

« Και δώσω σοι τας κλεις της βασιλείας των ουρανων, και ο εαν δήσης επι της γης, Ισται δεδεμένον εν τοις ουρανοις· και ο εαν λύσης επι της γης, Ισται λελυμένον εν τοις ουρανοις. » Ως θεός λέγει το, Δώσω σοι, εξουσιαστικως· ως γάρ ο Πατηρ διδωκε σοι την αποκαλυψιν, ουτως εγω τας κλεις. Κλειδα: δε νοήσεις, τας δεσμούσας και λυούσας τας των σφαλμάτων η συγχωρήσεις η επιτιμήσεις· έχουσι γάρ εξουσιαν αφιέναι και δεσμειν, οι κατά Πέτρον της επισκοπικης αξιωθέντες χάριτος· ει γάρ και προς Πέτρον μονον ειρηται το, Δώσω σοι, αλλά και πλοι τοις αποστόλοις δεδοται. Πότε; « Οτε ειπεν· Αν τινων αφήτε τας άμαρτιας, αφιενται. Και γάρ το, Δώσω, μέλλοντα χρόνον σημαίνει, τουτ'στι, τον μετα ανάστασιν. Ουρανοι δε λέγονται και αι άρεται, κλειδες δε τούτων, αι έργασια· δια γάρ του έργάζεσθαι εισερχόμεθα, ωσπερ διά τινων κλειδων ανοιγουσων, εις εκάστην των αρετων. Έαν δε ουκ εργαζωμαι, αλλά μονον οίδα το αγαθον, έχω μεν την κλειδα της γνώσεως μονον, εξω δε μένω· δίδεται δε εν τοις ουρανοις, τουτέστιν, εν ταις άρεταις, ο μη βαδιζων εν αυταις· ο γάρ σπουδαής, εν ταυται; λελυται. Μη έχωμεν ουν άμαρτιας, ίνα μη σιραις των οικειων άμαρτιων δεσμούμεθα.

« Τότε διεστράτετα τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἵνα μὴ δυνάμει εἴπωσιν ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ Χριστὸς. » Ἐβούλετο ὁ Χριστὸς, πρὸ τοῦ σταυροῦ συσχιδιάζεσθαι τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν. Εἰ γὰρ ἤκουσαν οἱ ἄνθρωποι πρὸ τοῦ πάθους ὅτι Θεὸς ἐστὶν, εἴτα ἐβλεπον αὐτὸν πάσχοντα, πῶς οὐκ ἂν ἐσκανδαλισθῶσιν; Διὰ τοῦτο οὖν κρύπτει ἑαυτὸν τοῖς πολλοῖς, ἵνα μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀσκανδαλιστῶς γνωσθῆ, τοῦ Πνεύματος πάντα ἐξομαλλίζοντος διὰ τῶν θαυματουργιῶν.

« Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων καὶ Γραμματέων, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι. » Προλέγει αὐτοῖς τὸ πάθος, ἵνα μὴ ἐλθόντος ἀπροσδοκῆτως, σκανδαλισθῶσιν, οἰηθέντες ὡς ἄκων καὶ ἀγνώων πέπονθεν· ἐπεὶ γὰρ ἤκουσαν διὰ τῆς τοῦ Πέτρου ὁμολογίας ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, τότε ἀποκαλύπτει αὐτοῖς καὶ τὰ τοῦ πάθους. Μετὰ δὲ τὰ λυπηρὰ, ἐπάγει καὶ τὸ χαρμόσυνον, τὸ ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι.

« Καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ Πέτρος, ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ, λέγων· Ὁ Θεὸς σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. » Ὁ μὲν ἀπεκαλύφθη, ὁ Πέτρος ὀρθῶς ὠμολόγησεν, ὃ δὲ οὐκ ἀπεκαλύφθη, ἐσφάλη· ἵνα μάθωμεν ὅτι χωρὶς Θεοῦ οὐδὲ ἐκεῖνο ἐφθέγγετο τὸ μέγα. Μὴ θέλων οὖν παθεῖν τὸν Χριστὸν ὁ Πέτρος, καὶ ἀγνώων τὸ τῆς ἀναστάσεως μυστήριον· Ὁ Θεὸς σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, φησὶν.

« Ὁ δὲ στραφείς εἶπε τῷ Πέτρῳ· Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. » Ὅτε μὲν ὀρθῶς ἐλάλει ὁ Πέτρος, μακαρίζει αὐτὸν ὁ Χριστὸς, ὅτε δὲ ἀλόγως ἐδειλάσει, καὶ οὐκ ἤθελε παθεῖν αὐτὸν, ἐπέπληξεν, εἰπὼν· Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ. Σατανᾶς δὲ, ὁ ἀντικείμενος λέγεται. Ὑπαγε οὖν ὀπίσω μου, τουτίσσει, μὴ ἀνθίστασο, ἀλλ' ἀκολουθεῖ τῷ θελήματι μου. Καλεῖ δὲ οὕτως τὸν Πέτρον, ἐπεὶ καὶ τῷ Σατανᾶ ἀθέλητον ἦν τὸ παθεῖν τὸν Χριστὸν· φησιν οὖν ὅτι, Σὺ μὲν ἀνθρώπων λογισμῶν δεκτὴς τὸ πάθος ἀπρεπὲς μοι εἶναι· οὐ νοεῖς ἔτι ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τοῦτου σωτηρίαν ἐργάζεται σοι, καὶ ὅτι τοῦτο ἐμοὶ πρόπει μάλιστα.

« Τότε ὁ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Ἐἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἔρατω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήτω μοι. » Τότε, πότε; Ὅτε τῷ Πέτρῳ ἐπατίμησε· θέλων γὰρ εἰδεῖν ὅτι ἐσφάλη ὁ Πέτρος κωλύων αὐτὸν τοῦ παθεῖν, φησὶν, ὅτι Σὺ ἐμὲ κωλύεις. Ἐγὼ δὲ λέγω σοι ὅτι οὐ μόνον τὸ ἐμὲ μὴ παθεῖν ἐπιβλαβὲς σοι, ἀλλ' οὐδὲ οὐ σωθῆναι δυνήσῃ, ἐὰν μὴ καὶ αὐτὸς ἀποθάνῃ, ἀλλὰ καὶ ἐῖ τις ἄλλος, κἂν ἀνήρ, κἂν γυνή, κἂν πτωχὸς, κἂν πλούσιος. Θέλει δὲ εἶπαι, ἵνα δείξῃ ὅτι αὐτεξούσιον καὶ οὐκ ἀναγκαστὸν ἢ ἀρετῆ. Ὅπισω δὲ ἀκολουθεῖ τοῦ Ἰησοῦ, οὐχ ὁ ὁμολογῶν αὐτὸν μόνον Υἱὸν Θεοῦ, ἀλλ' ὁ καὶ διὰ πάντων τῶν δεινῶν ἐρχόμενος, καὶ τὰ αὐτὰ ὑφιστάμενος. Ἀπαρνησάσθω δὲ ἑαυτὸν, εἶπε, τὴν τελείαν ἀρνήσιν διὰ τῆς ἀπί-

VERS. 20. « Tunc edixit discipulis suis ne cui dicerent quod ipse esset Christus. » Volebat Christus ante crucem obscurari suam gloriam. Nam si audivissent homines ante passionem quod Deus esset, et deinde vidissent eum pati, quomodo non fuissent offensi? Propterea igitur occultat se multis, ut post resurrectionem absque offendiculo a multis sciatur, Spiritu sancto omnia miraculorum operationibus adæquante.

VERS. 21. « Ex eo tempore cepit Jesus indicare discipulis suis quod oportet ipsum abire Hierosolyman, et multa pati a senioribus et principibus sacerdotum et scribis, et occidi, et tertio die resuscitari. » Prædicit illis passionem, ne inexpectata illa veniente offendantur, putantes quod inivitus et non præsciens passus esset. Postquam enim audiverunt per confessionem Petri quod Filius sit Dei, tunc revelavit illis et passionem. Post tristitia autem subdit et lætitiā, nempe quod die tertio resurget.

VERS. 22. « Et cum abduxisset illum Petrus, cepit increpare illum, dicens: Propitius esto tibi, Domine, nequaquam erit tibi hoc. » Id quod revelatum erat, Petrus recte confessus est: in eo autem quod non revelatum, lapsus: ut sciamus quod absque Deo neque locutus est magnum quiddam. Nolens igitur Petrus Christum pati, et ignorans resurrectionis mysterium, dixit: Propitius esto tibi, Domine, nequaquam erit tibi hoc.

VERS. 23. « Conversus autem ille, dixit Petro: Abi post me, Satana, obstaculo es mihi: quia non sapis ea quæ sunt Dei, sed ea quæ sunt hominum. » Petrum recte quidem loquentem, beatum prædicat Christus: irrationabiliter autem formidantem, et nolentem se pati, perstringit dicens: Vade post me, Satana. Satanas autem adversarius dicitur. Vade igitur, post me, hoc est, ne obstas, sed sequere voluntatem meam. Vocat autem sic Petrum, quia etiam Satanæ displicebat pati Christum. Dicit igitur: Tibi quidem juxta humanam rationem videtur mihi indecens passio: non intelligis autem quod Deus per hanc salutem operetur, et quod hoc me maxime deceat.

VERS. 24. « Tunc Jesus dixit discipulis suis: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. » Tunc quando? cum Petrum increpasset. Volens enim ostendere errare Petrum prohibentem se pati, dicit: Tu quidem me prohibes, ego autem dico tibi, non solum, si non patiar, tibi damnosum esse: sed neque salvari poteris, nisi et ipse moriaris et quisquis alius, sive vir, sive mulier, sive pauper, sive dives. Dicit autem, Vult, ut ostendat liberum arbitrium, et non coactam virtutem. Post Christum autem sequitur non solum is qui illum confitetur Filium Dei, sed et qui per omnia gravia transit, et illa sustinet. Abneget autem semetipsum dixit, perfectam abnegationem per præpositionem, ab, significans: eximul-

gratia, ne habeat communionem quendam cum corpore, sed condemnat seipsum : sicut consuevimus dicere quod quis quempiam negarit, hoc est, non habet eum pro amico vel noto. Sic igitur omnes docet nullam cum corpore habere communionem, id est, amicitiam, ita ut et crucem tollant, hoc est, mortem eligant, et cum studio inquirant etiam mortem ignominiosissimam, 27 qualis crux apud veteres fuit. Sed, Et sequatur use, inquit. Multi enim crucifiguntur latrones et fures, at illi non sunt discipuli mei. Sequatur igitur, hoc est, omnem aliam virtutem præ se ferat. Abnegat autem seipsum et qui heri quidem intemperatus erat, hodie autem castus et sobrius. Talis erat Paulus, qui abnegavit semetipsum cum diceret : « Vivo autem non jam ego, vivit autem in me Christus²⁰. » Tollit autem crucem, qui mortificavit et crucifixit seipsum mundo.

Vras. 25. « Qui enim voluerit animam suam servare, perdet eam : quisquis autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. » Ad martyrium adhortatur nos : invenit enim animam, ad præsens, hoc est, servat, qui negat, et postea perdit. Perdit autem animam, sed propter Christum, qui de eo testificatur : qui et juveniet eam in incorruptione, et vita æterna.

Vras. 26, 27. « Quid enim prodest homini, si totam mundum lucratus fuerit, animæ vero suæ jacuram fecerit? Aut quid dabit homo, cujus permutacione redimat animam suam? Venturus est enim Filius hominis in gloria Patris sui cum angelis suis, et tunc reddet unicuique juxta facta ipsius. » Sic igitur et fingamus quod totum mundum lucreris, sed quæ utilitas si corpus bene habeat, et anima male afficiatur? quemadmodum si mater familias lacera veste, et ancillæ fulgido ornatu incedant. Neque in futuro sæculo poterit quis dare commutationem pro anima sua : hic quidem potest dare lacrymas et elemosynam, et jejunare, illic autem non. Judex enim tunc nos excipiet, dona respiciens : nam juxta opera sua judicabit unumquemque. Est autem et metuendus : veniet enim in gloria sua et cum angelis, et non contemptibilis.

Vras. 28. « Amen dico vobis : sunt quidam hic stantes, qui non gustabunt mortem, donec viderint Filium hominis venientem in regno suo. » Dixerat venturum Filium hominis in gloria sua : ne igitur increduli sint, dicit quis sunt hic quidam qui juxta quod capere possunt, videbunt in transfiguratione gloriam secundi adventus. Interim autem ostendit in qua gloria erunt qui propter ipsam passi fuerint. Sicut enim tunc caro ejus fulguravit, ita pro sua portione tunc fulgebunt sancti : significat autem hoc loco Petrum et Jacobum, et Joannem, quos in montem assumpsit, et ostendit illis regnum suum, hoc est, futurum statum in quo venturus esset ipse, et justi

προθέσας σηµαίων. Ο.ον, µη ἔχεται τι κοινὸν πρὸς τὸ σῶμα, ἀλλὰ καταφρονεῖτω ἑαυτοῦ, ὥσπερ εἰδέθαµεν λέγειν, Ὁ δεῖνα τὸν δεῖνα ἠρνήσατο, ἀντί τοῦ, Οὐκ ἔχει φίλον, οὐδέ γινωσκόν. Οὕτως· οὐκ καὶ πᾶς ὀφείλει μηδεμίαν φίλιαν ἔχειν πρὸς τὸ σῶμα· ὥστε καὶ τὸν σταυρὸν αἰρεῖν, τουτίστι, θάνατον αἰραῖσθαι, καὶ μετὰ σπουδῆς ἐπιζητεῖν καὶ θάνατον τὸν ἐποικίδισον· τοιοῦτος γὰρ ὁ σταυρὸς κατὰ τοὺς παλαιούς. Ἄλλὰ, Καὶ ἀκολουθεῖτε μοι, φησί. Πολλοὶ γὰρ σταυροῦνται ληστὰι καὶ κλέπται, ἀλλ' οὐκ εἰσὶν ἐπινοοῦντες µαθηταὶ μου· ἀκολουθεῖτε οὖν, τουτίστι, καὶ πᾶσαν τὴν ἄλλην ἀρετὴν ἐπιδεικνύσθε. Ἀπαρνείτῃ δὲ ἑαυτὸν καὶ ὁ χθὲς µὲν ἀπὸλαίβων, σήμερον δὲ σφρονεῶν. Τοιοῦτος ἦν ὁ Παῦλος, ἀπαρνησάµενος ἑαυτὸν ἐν τῷ λέγειν, « Ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐµὲ Χριστός. » Αἰρεῖ δὲ τὸν σταυρὸν, ὁ νεκρώσας καὶ σταυρώσας ἑαυτὸν τῷ κόσµῳ.

« Ὅς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὅς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐµοῦ, εὐρήσει αὐτήν. » Ἐπὶ μαρτύριον προτρέπεται ἡµᾶς. Εὐρίσκεις µὲν οὖν τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ παρὸν, τουτίστι, σώζει, ὁ ἀρνούµενος, ὅς καὶ ἀπολλυσὶν ὑστερον· ἀπόλλυσι δὲ τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἕνεκεν τοῦ Χριστοῦ, ὅς μαρτυρήσει ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὅς καὶ εὐρήσει αὐτὴν ἐν ἀφθαρσίᾳ καὶ ζωῇ αἰωνίᾳ.

« Τί γὰρ ὠφελείται ἄνθρωπος ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ ; ἢ τί θέσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ; Μᾶλλον γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, καὶ τότε ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὴν πράξιν αὐτοῦ. » Ἔστω, φησί, καθ' ὑπόθεσιν, ὅτι τὸν κόσμον ὅλον ἐκέρβανας, ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος, τῆς ψυχῆς κακῶς διακειµένης, τὸ σῶμα εὐπαθεῖν ; ὥσπερ ἂν εἰ τῆς οἰκοδοµοῦνης βῆκια διεβρήγµενα φοροῦσης, αἱ θεραπευτικαὶ λαμπροφοροῖεν. Οὐδὲ γὰρ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι δύναται τις δοῦναι ἀντάλλαγμα ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Ἐνταῦθα µὲν γὰρ δύναται δοῦναι δάκρυα, στεναγµοὺς, ἐλεηµοσύνην· ἐκεῖ δὲ οὐ. Ἀδωροδόκητος γὰρ κριτὴς διαβέβηται· κατὰ γὰρ τὰ ἔργα δικάζει ἑκάστῳ· ἀλλὰ καὶ φοβερὸς, ἐν τῇ δόξῃ γὰρ αὐτοῦ ἔρχεται καὶ μετὰ τῶν ἀγγέλων, καὶ οὐχὶ καταπεφρονηµένος.

« Ἀµὴν λέγω ὑμῖν, εἰσὶν τινες τῶν ὕδα ἐστώτων, οἵτινες οὐ µη γέουσανται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόµενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. » Ἐἶπεν ὅτι µᾶλλον ἔρχεσθαι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ. Ἴνα οὖν µη ἀπιστώσιν ἑκείνοι, φησὶν ὅτι εἰσὶν τινες ἐνταῦθα, οἱ κατὰ τὸ ἐγγυροῦν ὄφονται ἐν τῇ μεταµορφώσει τὴν δόξαν τῆς δευτέρας παρουσίας· ἅµα δὲ καὶ δείκνυσιν ἐν πολλῇ δόξῃ ἴσονται αἱ δι' αὐτὸν παθόντες. Ὡ· γὰρ ἐξήστραφεν ἡ σὰρξ αὐτοῦ τηνικαῦτα, οὕτως κατὰ ἀναλογίαν οἱ ἔργοι· τότε ἐκλάµψουσιν· αἰνίττεται δὲ ἐνταῦθα τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, οὓς παρέλαβεν εἰς τὸ ἔρος, καὶ ἰδίδειεν αὐτοῖς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, τουτίστι,

²⁰ Galat. 11, 20.

τὴν κατάρτασιν τὴν μέλλουσαν, ἐν ἧ ἑλευθερεῖται καὶ οὐτὸς καὶ οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσι. Λέγει τοίνυν δτι Τινὲς τῶν ἐνθάδε οὐ μὴ ἀποθάνουσιν, ἕως οὗ [βωσι] μεταμορφωθῶσιν. Ὅρα δὲ δτι οἱ ἑστῶτες ἐν τῷ καλῷ καὶ βέλαιοι, ἐκεῖνοι βλέπουσι τὸν Ἰησοῦν ἐπὶ τὸ λαμπρότερον μεταμορφούμενον, καὶ προκόπτουσι ἀεὶ ἐν τῇ πίστει καὶ ταῖς ἐντολαῖς.

A fulgebunt. Dicit igitur quod quidam qui hic sunt non morientur, donec viderint me transfigurari. Vide autem quod stantes in bono et firmi, sunt illi qui vident Jesum clarius transformari, et proficiunt semper in fide et mandatis.

ΚΕΦΑΛΑ ΙΖ΄.

Περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ. Περὶ τοῦ σαληνιαζομένου. Περὶ τῶν αἰχούρτων τὸ δί-δραχμον.

CAPUT XVII.
De transfiguratione Christi. De lunatico. De exigentibus didrachmam.

Καὶ μεθ' ἡμέρας ἕξ, παραλαμβάνει δ Ἰησοῦς τὸν Πέτρον, καὶ Ἰακώβον, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ (23). Ὅχι ἔστιν ἐναντίον τούτου τῷ παρὰ τῷ Λουκᾷ βηθέντι, δτι, « Μετὰ δὲ τοὺς λόγους τούτους ἐγένοντο ὡσεὶ ἡμέραι ὀκτώ, » καὶ τὰ ἐξῆς ὁ γὰρ Λουκᾶς καὶ τὴν πρώτην ἀριθμεῖ καὶ τὴν ὑστέραν, καθ' ἣν ἀνέβησαν εἰς τὸ βρος. Ὁ δὲ Ματθαῖος, τὰς μέσας μόνας. Ἐλαβε δὲ τὸν μὲν Πέτρον, ὡς σφόδρα ἀγαπῶντα αὐτὸν, τὸν δὲ Ἰωάννην, ὡς ἀγαπώμενον, τὸν δὲ Ἰακώβον, ὡς καὶ αὐτὸν ζήλωτην ὄντα καὶ δῆλον δτι ζῆλον εἶχεν, ἀπὸ τοῦ καὶ ὑποσχίσθαι τὸ ποιη-ριον πειλὶν, καὶ ἀπὸ τοῦ τὸν Ἡρώδη μαχαίρα ἀναλεῖν αὐτὸν πρὸς ἀρέσκειαν τῶν Ἰουδαίων.

Vers. 1. « Et post 66 dies sex assumpsit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem fratrem ejus. » Non est hoc diversum ab eo quod Lucas dixit, quod post sermones illos facti sunt quasi dies octo, etc. Lucas enim et primum et ultimum commemorat quo ascenderunt in montem, Matthæus autem tantum intermedios dies ponit. Assumpsit autem Petrum, ut eum a quo diligebatur : Joannem, ut eum quem diligebat : Jacobum vero, quod et ipse æmulator fuerit. Et manifestum est illum ingentis zeli fuisse, tum ex eo quod poculum sibi biturum promisit, tum ex eo quod Herodes ut placeret Judæis gladio illum occidit.

« Καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς βρος ὕψηλὸν κατ' ἰδίαν, καὶ μεταμορφώθη ἐμπροσθεν αὐτῶν. Καὶ ἐλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἰμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκά ὡς τὸ φῶς. » Εἰς βρος ὕψηλὸν ἀναφέρει αὐτοὺς, δεικνύων, δτι ἐάν μὴ τις ὑψωθῆ, οὐκ ἄξιός γίνεται τοιοῦτων θεωριῶν. Κατ' ἰδίαν δὲ, διότι εἴθωεν ὁ Χριστὸς τὰς παραδοξότερας θαυματουργίας ἐν ἀποκρύφῳ ποιεῖν, ἵνα μὴ δρώμενος τοῖς πολλοῖς ὡς θεός, κατὰ φαντασίαν ἀνθρώπου νομισθῆ. Μεταμορφωσὶν δὲ ἀκούων, μὴ νόμιζε, δτι τὸ σῶμα ἀπέ-βλε τότε, ἀλλὰ μένοντος τοῦ σώματος; ἐπὶ τοῦ σχη-

Vers. 2. « Et subducit illos in montem excelsum seorsum, transformatusque est coram illis : et splenduit facies ejus sicut sol : vestimenta autem illius facta sunt, alba sicut lumen. » In montem excelsum subducit illos, ostendens quod nisi quis exaltetur, non dignus sit divinis contemplationibus. Seorsum autem : solitus enim est Christus clariora miracula in occulto facere, ut ne si apud multitudinem ut Deus conspiceretur, homo secundum apparentiam existimaretur. Transformationem autem audiens, ne putes quod tunc corpus abjecerit, sed

¹⁷ Luc. ix, 28.

Et collatione codd. Venet. S. Marci.

(23) Cod. 32 addit : Διὰ τί τοὺς δώδεκα μαθητὰς αὐτοῦ οὐ παρέλαβεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἀνήγαγεν εἰς τὸ βρος, ἀλλὰ Πέτρον, Ἰωάννην καὶ Ἰακώβον; Διότι οὐκ ἦν ἀξιὸς ὁ Ἰούδας τοῖς τῆς προδοσίας ὀφθαλμοῖς τῆν τοῦ Κυρίου δόξαν θεάσασθαι. Ἄλλ' ἐρούσι τινες : Καὶ εἰ τούτο ἦν, διὰ τί τὸν Ἰούδαν οὐ κατέλιπε μόνον δτι, τοὺς δὲ ἔνδεκα σὺν αὐτῷ ἀνήγαγεν; Ἄλλ' οὐκ ἔσμεν τοῦ δεσπότου Χριστοῦ συνετώτεροι ἢ σοφώτεροι. Εἰ γὰρ συνέβη τὸν Ἰούδαν καταλειφθῆναι μόνον κάτω, τοὺς δὲ ἔνδεκα σὺν αὐτῷ ἀνήγαγεν; Ἄλλ' οὐκ ἔστιν τινὰς, τούτου χάριν ὁ Ἰούδας ἐπὶ τὴν προδο-σίαν καὶ κυριοκρασίαν ἐφθασεν. Ἴνα οὖν μηδὲν τοιοῦτον μηδὲ παρ' ἡμῖν λεχθῆ, μηδὲ παρ' ἐκεῖνον προφασισθῆ, τούτου χάριν σὺν τοῖς λοιποῖς ὀκτώ καὶ τὸν Ἰούδαν κατέλιπεν, ἵνα οἱ μὲν τρεῖς ὕψι πληρο-φορηθέντες, δοξασθῶσιν οἱ δὲ ἔνδεκα ἀκοψή πιστεύ-σαντες, μακαρισθῶσι· περὶ ὧν εἶπεν ὁ Κύριος : Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες. Ἄλλως δὲ τὸν τρεῖς μόνους ἀνήγαγε Πέτρον, Ἰακώβον, καὶ Ἰωάννην, ἵνα πληρωθῆ τὸ φάσκον βηθέν. Ἐπὶ στέμα-τος δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθίσεται πᾶν ῥῆμα. Τριῶν, μὲν Πέτρον, Ἰακώβον καὶ Ἰωάννου· δύο δὲ Μωϋσῆ καὶ Ἠλία τῶν ἀνακλιπῶν τοῦ νόμου στυλῶν. Οὐκ ἔστιν ἐναντίον τούτου τῷ παρὰ τῷ Λουκᾷ βηθέντι, καὶ τ. λ. « Cur non omnes duodecim discipu-

los assumpsit Jesus, ac duxit in montem; sed Petrum, Joannem et Jacobum tantummodo? Scilicet quis Judas dignus non erat, qui proditoriis oculis suis Domini gloriam aspiceret. At dicent nonnulli : Si hoc est in causa, cur non Judam solum reliquit, cæterisque undecim non secum assumpsit? Verum non sumus Domine acutiores aut sapientiores. Si enim solus Judas relictus fuisset, cæterique undecim cum ipso ascendissent, verisimile est, aliquos dicturos fuisse, ideo enim ad proditionem ac Domini venditionem animam appulisse, quod tali fuisset ignominia affectus. Ne igitur simile quid vel a nobis diceretur, vel ab illo prætexi posset, idecirco eum simul cum reliquis octo apostolis reliquit : ut tres quidem cognitionis evidentiâ, reique experientia glorificarentur ; alii vero novem auditivi credentes beatificarentur : de quibus ait Dominus : *Beati qui non viderunt, et crediderunt* (Joan. ix, 29). Aliiter autem : Tres tantummodo assumpsit, Petrum, Jacobum et Joannem, ut impleretur quod dictum fuerat : *In ore duorum, vel trium testium stabit omne verbum* (Matth. i, 16) ; tribus quidem, Petro, Jacobo et Joanne : duobus vero, Moysæ et Elia : qui immobiles legis columen fuerunt. Non est hoc di- versum, quod Lucas dixit, » etc.

manit corpus in suo habitis. Faciem enim ipsius audis et vocem. Frigidius appareret divinitate parvos quosdam radios suos declarante, et hoc ut videre poterant: propterea et regnum Dei superius dixit transfigurationem, eo quod ineffabilis ejus potestas ibi refulserit, et quod germanus Filius Patris ostensus sit, et quod dignitas secundi adventus in splendore faciei Christi ineffabili claruerit.

Vers. 3. « Et ecce apparuerunt illis Moses et Elias cum illo loquentes. » De quo colloquebantur? De excessu, inquit Lucas, quem impleturus erat in Hierusalem, hoc est, de cruce. Quare autem Moses et Elias visi sunt? Ut ostendatur quod et legis et prophetarum ipse sit Dominus, viventiumque ac mortuorum: Elias quidem est propheta, et vivit adhuc; Moses autem legislator, et mortuus est: quin et ut appareat quod non sit legi adversarius neque Deo, non enim Moses astitisset suo adversario, neque Elias tantus zelotes ipsum tulisset, si Deo fuisset contrarius: præterea ut suspicionem tollat eorum qui ipsum Eliam vel unam ex prophetis dicebant. Unde autem cognoverunt discipuli quod Moses et Elias fuerint? non enim a lineamentis facierum, quia imagines hominum facere tunc impium videbatur. Videtur igitur quod ex sermonibus quos tunc illic se conferebant, agnoverint eos. Fortassis enim alter quidem dicebat, nempe Moses: Tu es cuius ego passionem præfiguravi occiso agno, et perfecto Pascha: alter autem Elias: Tu cujus resurrectionem ego præfiguravi in vidua illo, et talia quædam. Ostendens igitur illos discipulis, docet eos tales imitari, et mansuetos quidem esse et populares, sicut Moses: zelotas autem et constantes, sicut Elias: et si quando tempus vocet, periclitantes pro veritate, sicut illi.

¶ Vers. 4. « Respondens autem Petrus dixit Jesu: Domine, bonum est nos hic esse; si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, et Moyse unum, et Eliae unum. » Petrus ob multam dilectionem Christum pati nolens, dicit: Bonum est hoc loco manere, et non descendere, et occidi. Nam si quis hoc venerit, habemus et Mosen et Eliam nos adjuvantes. Moses quidem Ægyptios devicit, Elias autem ignem e caelo deduxit, et tales erunt in inimicos si qui huc contra nos venturi sunt. Hæc autem præ nimio timore loquebatur, sicut Lucas inquit, nesciens quid diceret. Insolita enim visio obstupescere eum fecerat, aut nesciebat revera quid loqueretur, volens Jesum manere in monte, et non descendere, et pati pro nobis. Veritas tamen ne pertinax videretur, dixit: Si vis.

Vers. 5. « Adhuc illo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos, et ecce vox e nube dicens: Hic est Filius meus dilectus in quo mihi bene compla-

ματος· πρόσωπον γὰρ αὐτοῦ ἀπέλαμψε· καὶ ἰδέσθαι λαμπρότερος ἑφαίνετο, τῆς θεότητος καταδείξιντος· μικρόν τι τῆς ἀκτίνας αὐτῆς, καὶ τοῦτο ὡς ἤδυναντο ἰδεῖν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ βασιλείαν τοῦ θεοῦ ἀνωτέρω εἰργχε τὴν μεταμόρφωσιν, ὡς ἐπαύτασκον τῆς ἐξουσίας τοῦ ὄρατον. καὶ ὅτι γνήσιός ἐστιν Υἱός τοῦ Πατρὸς· δείξασαν, καὶ ὡς τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ ἀξίωμα φέρουσαν, δεῖ τὴν ἀβήρητον λαμπρότητα τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ.

« Καὶ ἰδοὺ ὠφθησαν αὐτοῖς Μωσῆς καὶ Ἠλίας, μετ' αὐτοῦ συλλαλοῦντας. » Τί συλαλόουν; Τὴν ἐξουσίαν (24), φησὶν ὁ Λουκᾶς, ἣν ἐμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλήμ, τουτέστι, τὸν σταυρῶν. Διὰ τὸ δὲ Μωσῆς καὶ Ἠλίας ὠφθησαν; ἵνα δείξῃ ὅτι καὶ νόμος καὶ προφητῶν αὐτός ἐστι Κύριος, καὶ ὅτι ζώντων καὶ νεκρῶν· Ἠλίας μὲν γὰρ προφήτης, καὶ ζῆ ἐστὶ Μωσῆς; δὲ νομοθετῆς, καὶ τέθνηκεν· ἀλλὰ καὶ ἵνα φανῆ ὅτι οὐκ ἐναντίος; ἐστὶ τῷ νόμῳ οὐδ' ἀντίθεος. Οὐκ ἂν γὰρ ὁ Μωσῆς συλαλάει τῷ ἐναντιουμένῳ τῷ αὐτοῦ, οὐδ' ἂν Ἠλίας ὁ ζηλωτῆς ἠείχετο αὐτοῦ, ἀντιθέου ὄντος· ἐστὶ δὲ, ἵνα λύσῃ τὴν ὑπόνοιαν τῶν λεγόντων αὐτὸν Ἠλίαν ἢ ἓνα τῶν προφητῶν. Πόθεν δὲ ἔγνω οἱ μαθηταὶ ὅτι Μωσῆς καὶ Ἠλίας ἦσαν; οὐ γὰρ δὴ ἀπὸ εἰκόνων, ἐπεὶ εἰκόνας ἀνθρώπων κατεῖν τότε ἀσέβει; ἰδοὺ κεῖ. Ἔκειθεν οὖν ὅτι ἀπὸ τῶν λόγων ὧν ἔλεγον ἐπέλεγον αὐτούς· τυχὸν γὰρ ὁ μὲν Μωσῆς ἔλεγεν· Σὺ εἶ ὁ προετύπωσα ἐγὼ τὸ πάθος, σφέξα· τὸν ἀμὸν καὶ τὸ Πάσχα τελῆσας· Ἠλίας δὲ· Σὺ εἶ οὐ τὴν ἀνάστασιν προετύπωσα ἐν τῷ τῆς χήρας υἱῷ, καὶ τοιαῦτά τινα. Δεικνύων οὖν τούτους τοῖς μαθηταῖς, διδάσκει αὐτούς τούτους μιμεῖσθαι, καὶ κατὰ Μωσῆν μὲν πράους εἶναι καὶ ἡμεταγωγικούς· κατὰ δὲ Ἠλίαν, ζηλωτὰς καὶ ἀκαμπτεῖς ὅτε καιρὸς, καὶ κινδυνευτικοὺς, ὡσπερ οὗτοι ὑπὲρ τῆς ἀληθείας.

« Ἀπακριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπε τῷ Ἰησοῦ· Κύριε, καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι· εἰ θέλεις, ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνᾶς, σοὶ μίαν, καὶ Μωσῆ μίαν, καὶ μίαν Ἠλίας. » Ὁ Πέτρος βουλόμενος μὴ παθεῖν τὸν Χριστὸν, διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην, φησὶν ὅτι Καλὸν ἐστὶν ἐνταῦθα μένειν, καὶ μὴ καταθεῖν καὶ φουσουθῆναι. Εἰ γὰρ καὶ ἔλθοι τις ἐνταῦθα; ἔχομεν καὶ Μωσῆν καὶ Ἠλίαν συνεργήσοντάς ἡμῖν. Μωσῆς μὲν γὰρ τοὺς Αἴγυπτίους κατηγωνίσαστο, Ἠλίας δὲ πῦρ κατήγαγεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· ὥστε καὶ κατὰ τῶν ἐλευσομένων ἐνταῦθα ἐχθρῶν, τοιοῦτοι ἔσονται. Ταῦτα δὲ ἐκ πολλῆς δειλίας ἐλάλει, ὡς ὁ Λουκᾶς φησι, μὴ εἰδὼς ὃ λέγει. Τὸ γὰρ ἀθηδες ἐξέπληξεν αὐτὸν, ἢ οὐκ ᾔδει τῷ ὄντι τί ἐλάλει, θέλων τὸν Ἰησοῦν μένειν ἐν τῷ ὄρει, καὶ μὴ καταθεῖν καὶ πιθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν. Φοβούμενος δὲ μὴ αὐθάδης δόξῃ, φησὶ τὸ· Εἰ θέλεις.

« Ἐτὶ αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ νεφέλη φωτεινὴ ἐπεσχίασεν αὐτούς, καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης, λέγουσα· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός ἐν ᾧ

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(24) τὴν δόξαν cod. 31.

εὐδόκησα, αὐτοῦ ἀκούετε. Ἐγὼ μὲν, ὦ Πέτρε, σκη-
νὰς ζητεῖς χειροποιήτους γενέσθαι· ὁ δὲ Πατήρ,
ἄλλην σκηνὴν ἀχειροποίητον τὴν νεφέλην περιστή-
σας, δεικνύει ὅτι ὡσπερ αὐτὸς ἐν νεφέλῃ ἐφαίνετο
τοῖς παλαιοῖς Θεὸς ὢν, οὕτω καὶ ὁ αὐτοῦ Υἱός.
Φωτεινὴ δὲ ἡ νεφέλη ἐνταῦθα, οὐ γροφώδης ὡς ἐν τῇ
κιλαίᾳ, διότι οὐκ ἐκφοβῆσαι ἠθούλετο, ἀλλὰ διδάξαι.
Ἐκ τῆς νεφέλης δὲ ἡ φωνή, ἵνα δείξῃ ὅτι ἐκ τοῦ
Θεοῦ ἦν. Τὸ δὲ Ἐν ᾧ εὐδόκησα, ἀνεῖ τοῦ, ᾧ ἐπανα-
παύομαι καὶ ἀρέσκομαι. Διδάσκει δὲ ὅτι Αὐτοῦ
ἀκούετε, κἀν σταυρωθῆναι θέλη, μὴ ἐναντιοῦσθε
αὐτῷ.

Ἐ Καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταί, ἔπεσον ἐπὶ πρό-
σωπον αὐτῶν, καὶ ἐφοβήθησαν σφόδρα, καὶ προσελθὼν
ὁ Ἰησοῦς, ἤψατο αὐτῶν, καὶ εἶπεν· Ἐγέρθητε καὶ
μὴ φοβεῖσθε. Ἐπάραντες δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν,
οὐδένα εἶδον, εἰ μὴ τὸν Ἰησοῦν μόνον. Ἐμὴ ἐνεγ-
κόντες τὴν λαμπρότητα τοῦ νέφους οἱ μαθηταί, μηδὲ
τὴν φωνήν, ἔπεσον χαμαί· ἦσαν δὲ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ
αὐτῶν ὑπὸν βεβαρημένοι· ὕπνον δὲ λέγει τὴν πολλὴν
κάρωσιν τὴν ἀπὸ τῆς ὄψεως· ἵνα δὲ μὴ ἐπὶ πολὺ ὁ
φόδος παραμένων ἐκβάλῃ τὴν μνήμην τῶν ὁραθέν-
των, ἐγείρει αὐτοὺς καὶ θαρρύνει, καὶ μόνος αὐτὸς
ἐδρίκεται, ἵνα μὴ νομίσης ὅτι περὶ Μωσέως ἢ
Ἥλιου ἦν ἡ φωνή, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ· αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ Υἱός.

Ἐ Καὶ καταβαινόντων αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ὄρους, ἐν-
εταίλατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, λέγων· Μηδὲν εἴπητε τὸ
ἔραμα ἕως οὗ ὁ Υἱός τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀνα-
στῆ. Ἐ Διὰ ταπεινοφροσύνην παραγγέλλει· μηδὲν
εἰπεῖν, καὶ ἕμα ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσιν οἱ ἀκούον-
τες τοιαῦτα, ὕστερον σταυρούμενον βλέποντες αὐτόν.
Ἐνόμισαν γὰρ ἂν αὐτὸν πλάνον εἶναι, κατὰ φαντα-
σίαν ποιήσαντα τὰ θεοπρεπῆ. Ἐγὼ δὲ μάθη, ὅτι μετὰ
ἕξ ἡμέρας, τούτεστι, μετὰ τὸν κόσμον τὸν ἐν ἕξ
ἡμέραις δημιουργηθέντα, ἡ τοῦ Θεοῦ θεωρία· ἐάν
γὰρ οὐχ ὑπερβῆς τὸν κόσμον, καὶ ὑψωθῆς ἐν τῷ
ἔρει, οὐ μὴ ἴδῃς λαμπρά, οὔτε τὸ πρόσωπον τοῦ
Ἰησοῦ, τὴν θεότητα λέγω, οὔτε τὰ ἱμάτια, τὴν σάρκα·
Ἐφίς δὲ τότε καὶ Μωσῆν καὶ Ἠλίαν συλλαλοῦντας
τοῖς Ἰησοῦ· ὁ γὰρ νόμος καὶ οἱ προφῆται· καὶ ὁ
Ἰησοῦς ἐν λαλοῦσι καὶ συμφωνοῦσιν. Ἐλλὰ καὶ
ὅταν εὐρῆς τιὰ ἐρμηνεύοντα τὸ τῆς Γραφῆς νόημα
λαμπρῶς, γίνωσκε τούτον τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ
λαμπρῶς βλέπειν· εἰ δὲ καὶ τὰς λέξεις διασαφεῖ καὶ
λαμπρύνει, οὕτως καὶ τὰ ἱμάτια τοῦ Ἰησοῦ
λευκὰ βλέπει· ἱμάτια γὰρ τῶν νοημάτων αἱ λέξεις.
Ἐλλὰ μὴ εἴπῃς κατὰ Πέτρον, Ἐ Καλὸν ἔστιν ἡμῶς
ᾧδε εἶναι· Ἐεῖ γὰρ προκόπτειν ἑεῖ καὶ οὐ κατα-
μένειν ἐν ἐνὶ βαθμῷ ἀρετῆς καὶ θεωρίας, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχθῶ μεταβαίνειν.

Ἐ Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταί αὐτοῦ, λέ-
γοντες· Τί οὖν οἱ Γραμματεῖς λέγουσιν ὅτι Ἠλίαν
δεῖ ἔλθειν πρῶτον; Ἐ Απατώντες τὸν λαὸν οἱ Γραμ-
ματεῖς εἶλεγον ὅτι οὐκ ἦν αὐτὸς ὁ Χριστός· εἰ γὰρ
ἦν, Ἠλίαν ἂν ἤρχειτο πρῶτον, ἀγνοοῦντες ὅτι δύο
τοῦ Χριστοῦ παρουσιαί, ὢν τῆς μὲν πρῶτης πρόδρο-
μος ὁ Ἰωάννης, τῆς δὲ δευτέρας, ὁ Ἠλίαν. Ἐπερ
οὖν καὶ ὁ Χριστὸς ἐρμηνεύει τοῖς μαθηταῖς· Ἄκουε
γὰρ.

ΠΑΤΡΟΛ. GR. CXIII.

A citum est : ipsum audite. Tu quidem, o Petre, tabernacula quæris manufacta ut fiant : Pater autem aliud tabernaculum non manufactum nubem constituit, et ostendit quod sicut ipse in nube apparuit antiquis Deus existens, sic et Filius suus. Lucida vero nebula hoc loco, non caliginosa sicut in Veteri, eo quod non exterrere voluit, sed docere. Ex nube autem vox, ut ostendat quod ex Deo sit. In quo bene complacitum mihi, hoc est, super quem requiesco, et qui mihi placet. Docet quoque illum audiendum : etiam si crucifigi voluerit, ne obluetemini.

Vers. 6-8. Et cum hæc audissent discipuli, prociderunt in faciem suam, et territi sunt vehementer. Et accedens Jesus, tetigit eos et dixit : Surgite, et ne timeatis. Sublevatis igitur oculis suis neminem viderunt, nisi Jesum solum. Discipuli non ferentes fulgorem nubis, neque vocem, ceciderunt in terram, et oculi eorum quasi somno gravati erant. Somnum dicit multam gravationem a visu. Ne autem timor diutius insidens ejiciat memoriam eorum quæ viderant, suscitavit eos et animavit, solusque ipse comparavit, ne putes quod de Mose vel Elia vox dicta sit, sed de ipso : ipse enim est Filius.

Vers. 9. Et cum descenderent de monte, præcepit illis Jesus, dicens : Ne cui dixeritis visionem hanc, donec Filius hominis e mortuis resurgat. Propter humilitatem denuntiat nulli dicendum, atque etiam ne offendantur qui audierint talia, postea ipsum crucifigi videntes. Putassent enim impostorem fuisse, hæcque solum apparere fecisse. Tu autem discite, post sex dies, id est, post mundum, qui sex diebus conditus est, Dei contemplationem futuram. Nisi enim transiveris mundum, et exaltatus fueris in monte, nequaquam videbis clara, neque faciem Jesu, deitatem dico : neque vestem, hoc est carnem. Videre autem tunc poteris et Mosen et Eliam colloquentes Jesu : lex enim et prophetæ et Jesus unum loquuntur et consonant. Quin et cum inveneris quendam sensum Scripturæ clare interpretantem, cognosce quod ille faciem Jesu clare videat : quod si et verba declaret et conspicua faciat, hic et vestes Jesu candidas videt. Vestes enim, sensuum dictiones. Sed ne dixeris cum Petro, Bonum est nos hic esse ; nam oportet semper proficere, et non permanere in uno gradu virtutis et contemplationis, sed ad alia transire.

Vers. 10. Et interrogaverunt illum discipuli sui dicentes : Quare igitur Scribæ dicunt quod Eliam oportet venire primum ? Decipientes populum Scribæ dicebant quod ipse non esset Christus : nam si esset, Elias primum venisset : ignorantes quod duo adventus Christi, quorum primi Præcursor Joannes, secundi autem Elias. Sic enim et Christus interpretatur discipulis. Audi enim.

Vers. 11-13. « Jesus autem respondens dixit illis : Elias qui veniet prius, et restituet omnia. Dico autem vobis quod Elias jam venit, et non agnoverunt eum, sed fecerunt in eo quaecunque voluerunt. Sic et Filius hominis passurus est ab eis. Tunc intellexerunt discipuli quod de Joanne Baptista dixisset illis. » Dicendo quod Elias quidem venit, ostendit quod nondum venit : in secundo autem adventu veniens præcursor, restitutus sit ad fidem Christi omnes Hebræos, quos persuasibiles inveniet, quasi ad hereditatem paternam reducens eos qui exiderant. Cum autem dicit, Elias jam venit, Præcursorem illum Joannem dicit, in quo fecerunt quaecunque voluerit, occidentes eum. Nam permittentes Herodi ut occideret Joannem, cum possent prohibere, ipsi occiderunt. Tunc igitur discipuli facti perspicaciores intellexerunt quod Joannem Eliam vocarit, quod ipse primi adventus præcursor fuerit, sicut ille secundi futurus est præcursor.

Vers. 14. « Et cum venissent ad turbam, accessit ad eum homo quidam flectens illi genua, dicensque : Domine, miserere illi mei, quoniam lunaticus est et misere affigitur : nam sæpe cadit in ignem, et sæpe in aquam. » Valde incredulus apparet esse hic homo, eo quod dixit ad ipsum Christus, O generatio incredula, et quod arguit ipse discipulos. Non autem luna causa erat morbi, sed diabolus observabat plenilunium, et tunc **II** insidiabatur, ut arguerent opera Dei tanquam vobis malum inferentis. Tu autem intelligas, obsecro, quod omnis insipiens sicut luna immutatur ²², secundum Scripturam, et interim apparet virtute magnus, interim imminuitur sensu et desipit. Hic igitur cum lunaticus fuerit, cadit in ignem iræ et concupiscentiæ, et in aquam plenam fluctibus hujus vitæ sollicitudinis, in qua et Leviathan diabolus, hoc est, imperans ille in aquis. An non fluctus recte dicuntur crebræ divitiarum curæ?

Vers. 15-17. « Et obtuli eum discipulis tuis, nec potuerunt eum sanare. Respondens autem Jesus dixit : O natio incredula et distorta, quousque tandem ero vobiscum? usquequo patiar vos? adducite illum hæc. Et increpavit illum Jesus, et exiit ab eo demonium, et sanatus est puer ex illa hora. » Vides hominem delictum suæ incredulitatis discipulis impingentem, quod infirmiores sint quam ut sanent. Igitur Dominus confundit eum quod accusarit discipulos, ac dicit : O generatio incredula, hoc est, Non est tantum infirmitatis illorum, quantum tuæ incredulitatis delictum : magna enim est, et illorum medicum vivit virtutem. Hominem autem illum opprobando, omnes simul opprobavit incredulos et circumstantes. Porro cum dicit, Usquequo ero vobiscum? ostendit quod desideret in cruce pati, et ab ipsis secedere Usquequo versabor cum irrisoribus et incredulis? Increpavit autem illum Jesus,

« Ο δὲ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς. Ἐλίας μὲν ἔρχεται πρῶτον, καὶ ἀποκαταστήσει πάντα. Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι Ἠλίας ἤδη ἦλθε, καὶ οὐκ ἐπίγνωσαν αὐτόν, ἀλλ' ἠποίησαν ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν. Οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ' αὐτῶν. Τότε συνήξαν οἱ μαθηταί, ὅτι περὶ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ εἶπεν αὐτοῖς. » Ἐν τῷ εἰπεῖν ὅτι Ἠλίας μὲν ἔρχεται, δεικνύει ὅτι ὀκτώ ἦλθεν, ἐλεύσεται δὲ πρόδρομος τῆς δευτέρας; ἐλεύσεως, καὶ ἀποκαταστήσει πρὸς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ πάντας τοὺς εὐραθεσομένους παθητικούς Ἑβραίους, ὡς παρ εἰς πατρῶν κληρὸν ἀποκαθιστῶν αὐτοὺς ἀκατήντας : ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν ὅτι Ἠλίας ἤδη ἦλθε, τὸν Πρόδρομον Ἰωάννην φησίν. Ἐποίησαν δὲ ἐν αὐτῷ ὅσα καὶ ἠθέλησαν φονεύσαντες αὐτόν. Ἐ ὧν γὰρ συνεχώρησαν τῷ Ἠρώδῃ φονεύσαι, δυνάμενοι κολύειν, ἐκείνοι ἐφρόνησαν. Τότε τοίνυν ἐξύτεροι γενόμενοι οἱ μαθηταὶ συνήξαν, ὅτι τὸν Ἰωάννην Ἠλίαν ἐκάλεσε, διὰ τὸ πρόδρομον γενέσθαι τοῦτον τῆς πρώτης, ὡς ἐκεῖνος; ἔσται τῆς δευτέρας ἐλεύσεως.

« Καὶ ἐλθόντων αὐτῶν πρὸς τὸν ὄχλον, προσῆλθεν αὐτῷ ἄνθρωπος γονυπετῶν αὐτόν, καὶ λέγων· Κύριε, ἐλήσόν μου τὸν υἱόν, ὅτι σεληνιάζεται καὶ κακῶς πάσχει. Πολλάκις γὰρ πίπτει εἰς τὸ πῦρ, καὶ πολλάκις εἰς τὸ ὕδωρ. » Ἐφῶδρα ἀπιστος; οὗτος ὁ ἄνθρωπος φαίνεται εἶναι, ἐξ ὧν τε εἶπε πρὸς αὐτόν ὁ Χριστός, Ὁ γενεὰ ἀπιστος, καὶ ὅτι κατηγορεῖ αὐτὸς τῶν μαθητῶν· οὐχ ἡ σελήνη δὲ αἰτία, ἀλλ' ὁ δαίμων ἐκατέβρι τὴν σελήνην πλήρη ὕδατος, καὶ τότε ἐπετίθει, ἵνα βλασφημηθῶσι τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ὡς κομπούρι. **C** Σὺ δὲ νόει καὶ ὅτι πᾶ; ἄφρων ὡς σελήνη ἀλλοιοῦται, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ποτὲ μὲν μέγας φαινόμενος; κατ' ἀρετὴν, ποτὲ δὲ ἐλαττούμενος καὶ ἀφανιζόμενος. οὗτος οὖν σεληνιάζεται καὶ καταπίπτει, καὶ εἰς πῦρ, τὸ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ εἰς ὕδωρ, τὰ κύματα τοῦ πολυφρόντιδος βίου· ἐν ᾧ ὁ λευιαθὴν διάβολος, τούτέστιν ὁ βασιλεύων ἐν ταῖς ὕδασι· ἢ οὐχὶ κύματα ἀλλεπάλληλα αἰ τῶν πλουσίων φρονετίδες;

« Καὶ προσήνεγκα αὐτόν τοῖς μαθηταῖς σου, καὶ οὐκ ἔδυνάθησαν αὐτόν θεραπεῦσαι. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν· Ὁ γενεὰ ἀπιστος καὶ διεστραμμένη, ἕως ποῦτε ἔσομαι μεθ' ὑμῶν; ἕως ποῦτε ἀνέξομαι ὑμῶν; φέρετέ μοι αὐτόν ὧδε· καὶ ἐκατέμην αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον, καὶ ἐθεραπεύθη ὁ παῖς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης. » Ὁρᾷ τὴν ἀνθρώπων τὸ ἑαυτοῦ πταίσμα τῆς ἀπιστίας τοῖς μαθηταῖς ἀνατιθέντα, ὡς ἐσθενήσασιν περὶ τὴν ἰσπιν ὁ τοίνυν Κύριος κατασχόντων αὐτόν, ἐπεὶ κατηγορεῖ τῶν μαθητῶν, φησίν· Ὁ γενεὰ ἀπιστος· τούτέστιν, Οὐ τῆς ἐκείνων ἀσθενεία; τοσοῦτον τὸ πταίσμα, ὅσον τῆς σῆς ἀπιστίας· πολλὴ γὰρ οὕσα, ἐνίκησε τὴν ἐκείνων σύμμετρον δύναμιν· τῷ δὲ ἀθρώπῳ ὑπεβίβζων, πᾶσι κοινῶς ὑπεβίβζει ὡς ἀπιστοῦσι, καὶ τοὺς περιεστῶσιν· ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, ἕως ποῦτε ἔσομαι μεθ' ὑμῶν; δεικνύσει ἐπιποθεῖν τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος, καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν ἀναχώρησιν. ἕως ποῦτε γὰρ

²² Eccli. xxvii, 12.

συνδιαιωμαι τοις υβρισταις και απιστοις; 'Επει-
μης δε αυτω ε 'Ιησους, τινι; Τω σεληνιαζομενω·
εξ τουτου γουν φαίνεται δει απιστος ειν και αυτος,
του δαιμονος αυτω προξενος εγενετο δια την απι-
στιαν.

ε Τότε προσελθόντες οι μαθηται τω 'Ιησού κατ'
ιδίαν, ειπον· Διατι ημεις ουκ εδυνθημεν εκβαλειν
αυτο; 'Ο δε 'Ιησους ειπεν αυτοις· Δια την απιστιαν
υμων. 'Αμην γαρ λεγω υμιν, εαν εχητε πιστιν ως
κοκκον σινάπεως, ερειτε τω θρει τουτω, Μετάθηθι
έντευθεν εκει, και μεταθήσεται· και ουδεν αδυνα-
τησει υμιν· τουτο δε το γένος ουκ εκπορευεται ει-
μη εν προσευχη και νηστεια. ε 'Εφοθήθησαν οι
απόστολοι μήποτε απώλεσαν την δοθεισαν αυτοις
κατά των δαιμόνων χάριν· δια τουτο κατ' ιδίαν ερω-
τώσιν αγωνιούντες· ο δε Κύριος ως αποτελεστέροις
δυναμιζων αυτοις, φησιν, δει δια την απιστιαν υμων·
εαν γαρ θερμην και ζέουσαν ειχετε πιστιν, κην
μικρά εδοκει, καταρωθήσατε αν τα μεγάλα· που δε
ερη μετέστησαν οι απόστολοι, ούδαμου μιν γγρα-
πται, πλην εικος ην μεταστῆσαι, και μη γραφῆναι.
Οδ γαρ πάντα εγράφησαν· άλλως τε, ουκ απήτησε
καιρος, και δια τουτο ου μετέστησαν, άλλα δε μελ-
ζονα εποίησαν. 'Ορα γουν και τον Κύριον τι εφη·
ε 'Ερειτε τω θρει τουτω, Μετάθηθι, ε τουτέστιν,
'Οταν ειπητε, τότε μεταθήσεται· ουκ ειπον ουν οι
απόστολοι, ως μη καιρου καλούντος μηδε ανάγκης,
και δια τουτο ου μετέθησαν ερη· ως ειγε ειπον,
μετέθησαν αν. Τουτο δε το γένος, τω των δαιμόνων,
δια προσευχης και νηστειας εκβάλλεται. Δει γαρ και
αυτους εκεινους μάλιστα τοις δαιμονιωντας νη-
στεύειν, και τοις μέλλοντας αυτοις θεραπεύειν· τότε
δε η προσευχη, εταν ου μετὰ μέθης, αλλά μετὰ νη-
στειας γίνηται· νόει δε και δει πάσα η πιστις, κόκ-
κος σινάπεως, ευτελής μιν νομιζομένη δια την μω-
ριαν του κηρύγματος· πλην εαν τύχη γῆς αγαθῆς,
εις δένδρον αυξανόμενη, εν φῶτι πατεινὰ του ουρανου,
οι ανωτάτω πετόμενοι λογισμοι, κατασκηνούσιν.
'Οστις ουν εχει πῶσαν την πιστιν, εκεινος δύναται
ειπειν τω θρει τουτω, Μετάθηθι, τουτέστι τω δαι-
μονι· εδείκνυε γαρ τὸ ἐξελθόν δαιμόνιον.

ε 'Αναστρεφομένων δε αυτων εν τη Γαλιλαια,
ειπεν αυτοις ε 'Ιησους· Μέλλει ο Υιός του ανθρώπου
παραδιδωσθαι εις χειρας ανθρώπων, και αποκτενοῦσιν
αυτον, και τῆ τρίτη ημέρα εγερθήσεται· και ελυπη-
θησαν σφόδρα. ε Συνεχῶς προλέγει περι του πάθους,
ινα μη ακουσίως παθειν νομισθῆ, και ἄμα ινα γυ-
μνάσῃ αυτοις, και μη τω απροσδοκῆτω ταραχῶσιν
εταν γένηται· επισυνάπτει δε τοις λυπηροις και τὸ
εὐφρόσυνον, τὸ, 'Αναστήσεται.

ε 'Ελθόντων δε αυτων εις Καπερναουμ, προσήλ-
θον οι τε διδραχμα λαμβάνοντες τω Πέτρω, και ει-
πον· 'Ο διδάσκαλος υμων ου τελει τα διδραχμα; 'Ε λέγει,
Ναι. ε 'Ο θεός αντι των πρωτότοκων των 'Εβραίων,
ηβελῆσεν αφιερωθῆναι αυτω την του Λευι φυλῆν.
Ευρέθη δε αριθμηθεισα η του Λευι φυλή, δύο και
εξοσι χιλιάδες· τα δε πρωτότοκα, χιλιάδες εικοσι-

A quem? Lunaticum. Ex illo igitur manifestum, quod
cum et ipse incredulus fuerit, per incredulitatem
demoni se invadendi locum dederit.

VERS. 18-20. ε Tunc accedentes discipuli ad Je-
sum seorsum, dixerunt : Quare nos non potuimus
ejicere illud? Jesus autem dixit illis : Propter incre-
dulitatem vestram. Amen quippe dico vobis, si ha-
beatis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti
huic : Demigra hinc illuc, et demigrabit, neque
quidquam impossibile erit vobis. Sed hoc genus
non egreditur nisi per deprecationem et jejunium. ε
Timuerunt apostoli, ne perdidissent datam sibi
contra dæmones gratiam : propterea perplexi animo
seorsum interrogant. Dominus autem arguit eos ut
imperfectiores, dicens, propter incredulitatem ve-
stram. Nam si ferventem et ardentem haberetis fi-
dem, etiam si parva videretur, perficeretis utique
magna. Ubi autem montes transtulerunt apostoli,
nusquam quidem scriptum est : verumtamen veri-
simile est quod transtulerint, etiamsi non sit scri-
ptum : non enim omnia scripta sunt. Vel aliter, non
exigebat tempus, et ideo non transtulerunt : sed
alia majora fecerunt. Vide autem et Dominum quid
dicat : ε Dicetis monti huic, Demigra, ε hoc est,
quando dicetis, tunc transibit. Non dixerunt igitur
apostoli, quoniam tempus non postulabat, neque
necessitas : et propterea non transtulerunt montes.
C Nam si dixissent, transtulissent utique. ε Hoc
autem genus dæmoniorum per deprecationem et
jejunium expellitur. Oportet enim et illos ipsos dæ-
moniacos maxime jejunare, et eos qui illos sanare
volunt. Tunc autem est deprecatio, quando non
cum ebrietate, sed cum jejunio fit. Observa, quod
omnis fides granum est sinapis. Contempta enim
putatur propter stultitiam prædicationis; attem
si ceciderit in terram bonam, crescit in arborem,
in qua volatilia cæli, hoc est, cogitationes summa
petentes, nidulantur. Igitur quisquis habet omnem
fidem, ille potest dicere monti huic, Demigra, hoc
est, dæmoni : ostendebat enim quod exiret dæmo-
nium.

VERS. 21, 22. ε Cum autem versarentur in Ga-
lilæa, dixit illis Jesus : Futurum est ut Filius ho-
minis tradatur in manus hominum, ac occidant eum,
et tertio die resurget. Et in ærore affecti sunt vehe-
menter. ε Subinde memoriam facit passionis, ne
existiment quod invitatus patiat, et interim hoc
agit, ut exerceat eos, et ne terreantur si hoc inex-
spectatum eveniat. Conjunxit autem tristibus læta,
scilicet quod resurget.

VERS. 23, 24. ε Cum autem venissent in oppi-
dum Capernaum, accesserunt qui didrachma solent
accipere, ad Petrum, dixeruntque : Præceptor ve-
ster num solvit didrachma? Dicit, Etiam. ε Deus pro
primogenitis Hebræorum voluit consecrari sibi tri-
bunum Levi. Inventus est autem numerus tribus Levi
viginti duo millia ; primogeniti autem, chiliades vi-

mansit corpus in quo habito. Faciem enim ipsius audis et vessem. Fulgidior appareret divinitate parvos quosdam radios suos declarante, et hoc ut videre poterant: propterea et regnum Dei superius dixit transfigurationem, eo quod ineffabilis ejus potestas ibi refulserit, et quod germanus Filius Patris ostensus sit, et quod dignitas secundi adventus in splendore faciei Christi ineffabili claruerit.

VERS. 3. « Et ecce apparuerunt illis Moses et Elias cum illo loquentes. » De quo colloquebantur? De excessu, inquit Lucas, quem impleturus erat in Hierusalem, hoc est, de cruce. Quare autem Moses et Elias visi sunt? Ut ostendatur quod et legis et prophetarum ipse sit Dominus, viventiumque ac mortuorum: Elias quidem est propheta, et vivit adhuc; Moses autem legislator, et mortuus est: quin et ut appareat quod non sit legi adversarius neque Deo, non enim Moses astitisset suo adversario, neque Elias tantus zelotes ipsum tulisset, si Deo fuisset contrarius: præterea ut suspicionem tollat eorum qui ipsum Eliam vel unum ex prophetis dicebant. Unde autem cognoverunt discipuli quod Moses et Elias fuerint? non enim a lineamentis facierum, quia imagines hominum facere tunc impium videbatur. Videtur igitur quod ex sermonibus quos tunc inter se conferebant, agnoverint eos. Fortassis enim alter quidem dicebat, nempe Moses: Tu es cujus passionem præfiguravi occiso agno, et perfecto Pascha; alter autem Elias: Tu es cujus resurrectionem ego præfiguravi in vidua filio, et talia quædam. Ostendens igitur illos discipulis, docet eos tales imitari, et mansuetos quidem esse et populares, sicut Moses: zelotas autem et constantes, sicut Elias: et si quando tempus vocet, periclitantes pro veritate, sicut illi.

VERS. 4. « Respondens autem Petrus dixit Jesu: Domine, bonum est nos hic esse; si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, et Moyse unum, et Elie unum. » Petrus ob multam dilectionem Christum pati volens, dicit: Bonum est hoc loco manere, et non descendere, et occidi. Nam si quis huc venerit, habemus et Moysen et Eliam nos adjuvantes. Moses quidem Ægyptios devicit, Elias autem ignem e caelo deduxit, et tales erunt in inimicos si qui huc contra nos venturi sunt. Hæc autem præ nimio timore loquebatur, sicut Lucas inquit, nesciens quid diceret. Insolita enim visio obstupescere eum fecerat, aut nesciebat revera quid loqueretur, volens Jesum manere in monte, et non descendere, et pati pro nobis. Veritas tamen ne pertinax videretur, dixit: Si vis.

VERS. 5. « Adhuc illo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos, et ecce vox e nube dicens: Hic est Filius meus dilectus in quo mihi bene compla-

ματος: πρόσωπον γὰρ αὐτοῦ ἀκούεις καὶ ἰδέσθαι λαμπρότερος ἐφαίνετο, τῆς θεότητος παραδειξάσης μικρὸν τι εἰς ἀκτίνας αὐτῆς, καὶ τοῦτο ὡς ἠέβησαντο ἰδεῖν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἀνωτέρω εἶρηκε τὴν μεταμόρφωσιν, ὡς ἐκφάνεσαν τῆς ἐξουσίας ἐδ ἄφατον. καὶ οὕτως γνήσιός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς· δείξασαν, καὶ ὡς τῆς δευτέρας παρουσίας τὸ ἄξιωμα φέρουσας, διὰ τὴν ἀβήρητον λαμπρότητα τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ.

« Καὶ ἰδοὺ ὤφθησαν αὐτοῖς Μωσῆς καὶ Ἠλίας, μετ' αὐτοῦ συλλαλοῦντες. » Τί συνελάλουν; Τὴν ἔξοδον (24), φησὶν ὁ Λουκᾶς, ἣν ἐμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλὴμ, τουτέστι, τὴν σταυρῶν. Διὰ τὴν δὲ Μωσῆς καὶ Ἠλίας ὤφθησαν; Ἦνα δειχθῆν ὅτι καὶ νόμου καὶ προφητῶν αὐτός ἐστι Κύριος, καὶ ὅτι ζώντων καὶ νεκρῶν· Ἠλίας μὲν γὰρ προφήτης, καὶ ζῆ ἐτι· Μωσῆς δὲ νομοθέτης, καὶ τέθνηκεν· ἀλλὰ καὶ ἵνα φανῆ ὅτι οὐκ ἐναντίος ἐστὶ τῷ νόμῳ οὐδ' ἀντίθεος. Οὐκ ἂν γὰρ ὁ Μωσῆς συνελάλει τῷ ἐναντιομένῳ τῷ αὐτοῦ, οὐδ' ἂν Ἠλίας ὁ ζηλωτῆς ἠνείχετο αὐτοῦ, ἀντιθέου ὄντος· ἐτι δὲ, ἵνα λύσῃ τὴν ὑπόνοιαν τῶν λεγόντων αὐτὸν Ἠλίαν ἢ ἕνα τῶν προφητῶν. Πόθεν δὲ ἔγνω οἱ μαθηταὶ ὅτι Μωσῆς καὶ Ἠλίας ἦσαν; οὐ γὰρ διὰ ἀπὸ εἰκόνων, ἐπεὶ εἰκόνας ἀνθρώπων ποιεῖν τότε ἀσέδες· ἐδόκει. Ἔοικεν οὖν ὅτι ἀπὸ τῶν λόγων ὧν ἔλεγον ἐπέγνω αὐτούς· τυχὸν γὰρ ὁ μὲν Μωσῆς ἔλεγεν· Σὺ εἶ ὁ προετύπωσας ἐγὼ τὸ πάθος, σφέξα· τὸν ἀμύνει καὶ τὸ Πάσχα τελέσας· Ἠλίας δὲ· Σὺ εἶ ὁ τὴν ἀνάστασιν προετύπωσας ἐν τῷ τῆς χήρας υἱῷ, καὶ τοιαῦτά τινα. Δεικνύων οὖν τοῦτους τοῖς μαθηταῖς, διδάσκει αὐτοὺς τοῦτους μιμεῖσθαι, καὶ κατὰ Μωσῆν μὲν πράους εἶναι καὶ ἡμεταγωγικούς· κατὰ δὲ Ἠλίαν, ζηλωτὰς καὶ ἀκαμπτεῖς ὅτε καιρὸς, καὶ κινδυνευτικούς, ὡς περ οὗτοι ὑπὲρ τῆς ἀληθείας.

« Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπε τῷ Ἰησοῦ· Κύριε, καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι· εἰ θέλεις, ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνάς, σοὶ μίαν, καὶ Μωσῆ μίαν, καὶ μίαν Ἠλίας. » Ὁ Πέτρος βουλόμενος μὴ παθεῖν τὸν Χριστὸν, διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην, φησὶν ὅτι· Καλὸν ἐστὶν ἐνταῦθα μένειν, καὶ μὴ καταθεῖν καὶ φουεθῆναι. Εἰ γὰρ καὶ ἔλθοι τις ἐνταῦθα; ἔχομεν καὶ Μωσῆν καὶ Ἠλίαν συνεργήσοντάς ἡμῖν. Μωσῆς μὲν γὰρ τοὺς Αἰγυπτίους κατηγωνίσαστο, Ἠλίας δὲ πῦρ κατήγαγεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· ὥστε καὶ κατὰ τῶν ἐλευσομένων ἐνταῦθα ἔχθρῶν, τοιοῦτοι ἐσονται. Ταῦτα δὲ ἐκ πολλῆς δειλίας ἐλάλει, ὡς ὁ Λουκᾶς φησι, μὴ εἰδὼς ὁ λέγει. Τὸ γὰρ ἀθεὶς ἐξέπληξεν αὐτὸν, ἢ οὐκ ᾔδει τῷ ὄντι τί ἐλάλει, θέλων τὸν Ἰησοῦν μένειν ἐν τῷ ὄρει, καὶ μὴ καταθεῖν καὶ παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν. Φοβούμενος δὲ μὴ αὐθάδης δόξῃ, φησὶ τὸ· Εἰ θέλεις.

« Ἐτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ νεφέλη φωτεινὴ ἐπεσκέασεν αὐτούς, καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης, λέγουσα· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός ἐν ᾧ

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(24) τὴν δόξαν cod. 31.

εὐδόκησα, αὐτοῦ ἀκούετε. Ὡς μὲν, ὁ Πέτρος, σκη-
νὰς ζητεῖς χειροποιήτους γενέσθαι· ὁ δὲ Πατήρ,
ἄλλην σκηνὴν ἀχειροποίητον τὴν νεφέλην περιστή-
σας, δείκνυσι ὅτι ὡς περ αὐτὸς ἐν νεφέλῃ ἐφαίνετο
τοῖς παλαιοῖς Θεὸς ὢν, οὕτω καὶ ὁ αὐτοῦ Υἱός.
Φωτεινὴ δὲ ἡ νεφέλη ἐνταῦθα, οὐ γνωφώδης ὡς ἐν τῇ
πικλαῖᾳ, διότι οὐκ ἐκφοβήσας ἠθούλετο, ἀλλὰ διδάξει.
Ἐκ τῆς νεφέλης δὲ ἡ φωνὴ, ἵνα δείξῃ ὅτι ἐκ τοῦ
Θεοῦ ἦν. Τὸ δὲ Ἐν ᾧ εὐδόκησα, ἀντὶ τοῦ, ᾧ ἑπιπα-
καύομαι καὶ ἀρέσκομαι. Διδάσκει δὲ ὅτι Αὐτοῦ
ἀκούετε, κἀν σταυρωθῆναι θέλη, μὴ ἐναντιοῦσθε
αὐτῷ.

Καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταί, ἔπεσον ἐπὶ πρό-
σωπον αὐτῶν, καὶ ἐφοβήθησαν σφόδρα, καὶ προσελθὼν
ὁ Ἰησοῦς, ἤψατο αὐτῶν, καὶ εἶπεν· Ἐγέρθητε καὶ
μὴ φοβεῖσθε. Ἐπάραντες δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν,
οὐδένα εἶδον, εἰ μὴ τὸν Ἰησοῦν μόνον. Ὡς μὴ ἐνεγ-
κόντες τὴν λαμπρότητα τοῦ νέφους οἱ μαθηταί, μηδὲ
τὴν φωνὴν, ἔπεσον χαμαί· ἦσαν δὲ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ
αὐτῶν ὡπρὸς βεβαρημένοι· ὕψων δὲ λέγει τὴν πολλὴν
κάρωσιν τὴν ἀπὸ τῆς ὄψεως· ἵνα δὲ μὴ ἐπὶ πολὺ ὁ
φόβος παραμείνων ἐκβάλλῃ τὴν μνήμην τῶν ὁραθέν-
των, ἐγείρει αὐτοὺς καὶ θαρρύνει, καὶ μόνος αὐτὸς
εὐρίσκειται, ἵνα μὴ νομίσης ὅτι περὶ Μωσέως ἢ
Ἥλιου ἦν ἡ φωνή, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ Υἱός.

Καὶ καταβαινόντων αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ὄρους, ἐν-
τείλατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, λέγων· Μηδεὶς εἰπῆτε τὸ
ὄραμα ἕως οὗ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀνα-
στῆ. Διὰ ταπεινοφροσύνην παραγγέλλει μηδεὶς
εἰπεῖν, καὶ ἕμα ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσιν οἱ ἀκούον-
τες τοιαῦτα, ὑπερον σταυρούμενον βλέποντες αὐτόν.
Ἐνόμισαν γὰρ ἂν αὐτὸν πλάνον εἶναι, κατὰ φαντα-
σίαν ποιήσαντα τὰ θεοπροπῆ. Σὺ δὲ μάθε, ὅτι μετὰ
ἑξ ἡμέρας, τουτέστι, μετὰ τὸν κόσμον τὸν ἐν ἑξ
ἡμέραις δημιουργηθέντα, ἡ τοῦ Θεοῦ θεωρία· ἐάν
γάρ οὐκ ἕπερθῆς τὸν κόσμον, καὶ ὑψωθῆς ἐν τῷ
ἔρει, οὐ μὴ ἴδῃς λαμπρά, οὐτε τὸ πρόσωπον τοῦ
Ἰησοῦ, τὴν θεότητα λέγω, ὅτε τὰ ἱμάτια, τὴν σάρκα·
ἵσους δὲ τότε καὶ Μωσῆν καὶ Ἠλίαν συλλαλοῦντας
τῷ Ἰησοῦ· ὁ γὰρ νόμος καὶ οἱ προφῆται καὶ ὁ
Ἰησοῦς ἐν λαλοῦσι καὶ συμφωνοῦσιν. Ἀλλὰ καὶ
ὅταν εὐρησ τινὰ ἐρμηνεύοντα τὸ τῆς Γραφῆς νόημα
λαμπρῶς, γίνωσκε τοῦτον τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ
λαμπρῶς βλέπειν· εἰ δὲ καὶ τὰς λέξεις διασαφεῖ καὶ
λαμπρύνει, οὕτως καὶ τὰ ἱμάτια τοῦ Ἰησοῦ
λευκὰ βλέπει· ἱμάτια γὰρ τῶν νοημάτων αἱ λέξεις.
Ἀλλὰ μὴ εἰπῆς κατὰ Πέτρον, Ἐκάλόν ἐστιν ἡμᾶς
ὡδε εἶναι· εἰ γὰρ προκόπτειν θεῖ καὶ οὐ κατα-
μνεῖν ἐν ἐνὶ βαθμῷ ἀρετῆς καὶ θεωρίας, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ μεταβαίνειν.

Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταί αὐτοῦ, λέ-
γοντες· Τί οὖν οἱ Γραμματεῖς λέγουσιν ὅτι Ἠλίαν
δεῖ εἶθαι πρῶτον; Ἀπαυτῶντες τὸν λαὸν οἱ Γραμ-
ματεῖς εἰλεγον ὅτι οὐκ ἦν αὐτὸς ὁ Χριστός· εἰ γὰρ
ἦν, Ἠλίαν ἂν ἤρχετο πρῶτον, ἀγνοοῦντες ὅτι δύο
τοῦ Χριστοῦ παρουσίαι, ὡν τῆς μὲν πρώτης πρόδρο-
μος ὁ Ἰωάννης, τῆς δὲ δευτέρας, ὁ Ἠλίαν. Ὅπερ
ὄν καὶ ὁ Χριστὸς ἐρμηνεύει τοῖς μαθηταῖς. Ἄκουε
γάρ.

A citum est : ipsum audite. Tu quidem, o Petre, tabernacula quæris manufacta ut fiant : Pater autem aliud tabernaculum non manufactum nubem constituit, et ostendit quod sicut ipse in nube apparuit antiquis Deus existens, sic et Filius suus. Lucida vero nebula hoc loco, non caliginosa sicut in Veteri, eo quod non exterrere voluit, sed docere. Ex nube autem vox, ut ostendat quod ex Deo sit. In quo bene complacitum mihi, hoc est, super quem requiesco, et qui mihi placet. Docet quoque illum audiendum : etiam si crucifigi voluerit, ne obiectemini.

Vers. 6-8. Et cum hæc audissent discipuli, prociderunt in faciem suam, et territi sunt vehementer. Et accedens Jesus, tetigit eos et dixit : Surgite, et ne timeatis. Sublevatis igitur oculis suis neminem viderunt, nisi Jesum solum. Discipuli non ferentes fulgorem nubis, neque vocem, ceciderunt in terram, et oculi eorum quasi somno gravati erant. Somnum dicit multam gravationem a visum. Ne autem timor diutius insidens ejiciat memoriam eorum quæ viderant, suscitavit eos et animavit, solusque ipse comparet, ne putes quod de Mose vel Elia vox dicta sit, sed de ipso : ipse enim est Filius.

Vers. 9. Et cum descenderent de monte, præcepit illis Jesus, dicens : Ne cui dixeritis visionem hanc, donec Filius hominis e mortuis resurgat. Propter humilitatem denuntiat nulli dicendum, atque etiam ne offendantur qui audiunt talia, postea ipsum crucifigi videntes. Putassent enim impostorem fuisse, hæcque solum apparere fecisse. Tu autem discite, post sex dies, id est, post mundum, qui sex diebus conditus est, Dei contemplationem futuram. Nisi enim transiveris mundum, et exaltatus fueris in monte, nequaquam videbis, et neque faciem Jesu, deitatem dico : neque vestem, hoc est carnem. Videre autem tunc poteris et Moysen et Eliam colloquentes Jesu : lex enim et prophetæ et Jesus unum loquuntur et consonant. Quin et cum inveneris quemdam sensum Scripturæ clare interpretantem, cognosce quod ille faciem Jesu clare videat : quod si et verba declaret et conspicua faciat, hic et vestes Jesu candidas videt. Vestes enim, sensuum dictiones. Sed ne dixeris cum Petro, Bonum est nos hic esse ; nam oportet semper proficere, et non permanere in uno gradu virtutis et contemplationis, sed ad alia transire.

Vers. 10. Et interrogaverunt illum discipuli sui dicentes : Quare igitur Scribæ dicunt quod Eliam oportet venire primum ? Decipientes populum Scribæ dicebant quod ipse non esset Christus : nam si esset, adventus Christi, quorum primus Præcursor Joannes, secundi autem Elias. Sic enim et Christus interpretatur discipulis. Audi enim.

Vers. 11-13. « Jesus autem respondens dixit illis : Elias qui sem veniet prius, et restituet omnia. Dico autem vobis quod Elias jam venit, et non agnoverunt eum, sed fecerunt in eo quæcumque voluerunt. Sic et Filius hominis passurus est ab eis. Tunc intellexerunt discipuli quod de Josue Baptista dixisset illis. » Dicendo quod Elias quidem veniet, ostendit quod nondum venit : in secundo autem adventu veniens præcursor, restitutus sit ad fidem Christi omnes Hebræos, quos persuasibiles inveniet, quasi ad hereditatem paternam reducens eos qui exciderant. Cum autem dicit, Elias jam venit, Præcursorem illum Joannem dicit, in quo fecerunt quæcumque voluerit, occidentes eum. Nam permittebant Herodi ut occideret Joannem, cum possent prohibere, ipsi occiderunt. Tunc igitur discipuli facti perspicaciores intellexerunt quod Joannem Eliam vocarit, quod ipse primi adventus præcursor fuerit, sicut ille secundi futurus est præcursor.

Vers. 14. « Et cum venissent ad turbam, accessit ad eum homo quidam fluctens illi genua, dicensque : Domine, miserere illi mei, quoniam lunaticus est et misere affligitur : nam sæpe cadit in ignem, et sæpe in aquam. » Valde incredulus apparet case hic homo, eo quod dixit ad ipsum Christus, O generatio incredula, et quod arguit ipse discipulos. Non autem luua causa erat morbi, sed diabolus observabat plenilunium, et tunc **II** insidiabatur, ut arguerent opera Dei tanquam vobis malum inferentia. Tu autem intelligas, obscuro, quod omnia insipiens sicut luua immutatur ²², secundum Scripturam, et interim apparet virtute magnus, interim imminuitur sensu et desipit. Hic igitur cum lunaticus fuerit, cadit in ignem iræ et concupiscentiam, et in aquam plenam fluctibus hujus vitæ sollicitudinis, in qua et Leviathan diabolus, hoc est, imperans illo in aquis. An non fluctus recte dicuntur crebræ divitum curæ?

Vers. 15-17. « Et obtuli eum discipulis tuis, nec potuerunt eum sanare. Respondens autem Jesus dixit : O natio incredula et distorta, quousque tandem ero vobiscum? usquequo patiar vos? adducite illum huc. Et increpavit illum Jesus, et exiit ab eo demonium, et sanatus est puer ex illa hora. » Vides hominem delictum suæ incredulitatis discipulis impingentem, quod infirmiores sint quam ut sanent. Igitur Dominus confundit eum quod accusarit discipulos, ac dicit : O generatio incredula, hoc est, Non est tantum infirmitatis illorum, quantum tuæ incredulitatis delictum : magna enim est, et illorum mediocrem vivit virtutem. Hominem autem illum opprobrando, omnes simul opprobravit incredulos et circumstantes. Porro cum dicit, Usquequo ero vobiscum? ostendit quod desideret in cruce pati, et ab ipsis secedere Usquequo versabor cum irrisoribus et incredulis? increpavit autem illum Jesus,

A « O δὲ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς : Ἠλίαν μὲν ἔρχεται πρῶτον, καὶ ἀποκαταστήσει πάντας. Ἀγῶν δὲ ὑμῖν ὅτι Ἠλίαν ἤδη ἦλθε, καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν αὐτὸν, ἀλλ' ἐποίησαν ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν. Ὁὕτως καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ' αὐτῶν. Τότε συνήξαν οἱ μαθηταί, ὅτι παρ' Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ εἶπαν αὐτοῖς. » Ἐν τῷ εἰπεῖν ὅτι Ἠλίαν μὲν ἔρχεται, δείκνυσι ὅτι ὀσπῶ ἦλθεν, ἐλευσεται δὲ πρὸδρομος τῆς δευτέρας : ἐλεύσεως, καὶ ἀποκαταστήσει πρὸς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ πάντας τοὺς ἀρεθισομένους παθητικούς Ἑβραίους, ὡς παρ' εἰς πατρίων κληρὸν ἀποκαθιστῶν αὐτοὺς ἐκπαύσοντας : ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν ὅτι Ἠλίαν ἤδη ἦλθε, τὸν Πρὸδρομον Ἰωάννην φησίν. Ἐποίησαν δὲ ἐν αὐτῷ ὅσα καὶ ἠθέλησαν φονεύσαντες αὐτὸν : δὲ ὧν γὰρ συν-
B ἐχώρησαν τῷ Ἠρώδῃ φονεῦσαι, δυνάμενοι κωλύειν, ἐκείνοι ἐφόνευσαν. Τότε τοίνυν ὀξύτεροι γενόμενοι οἱ μαθηταί συνήξαν, ὅτι τὸν Ἰωάννην Ἠλίαν ἐκάλεσε, διὰ τὸ πρὸδρομον γενέσθαι τοῦτον τῆς πρώτης, ὡς ἐκεῖνος ἔσται τῆς δευτέρας ἐλεύσεως.

C « Καὶ ἐλθόντων αὐτῶν πρὸς τὸν ἕγλον, προσήλθεν αὐτῷ ἄνθρωπος γονυπετῶν αὐτὸν, καὶ λέγων· Κύρια, ἐλήσόν μου τὸν υἱόν, ὅτι σεληνιάζεται καὶ κακῶς πάσχει. Πολλάκις γὰρ πίπτει εἰς τὸ πῦρ, καὶ πολλάκις εἰς τὸ ὕδωρ. » Σφόδρα ἀπιστος : οὗτος ὁ ἄνθρωπος φαίνεται εἶναι, ἐξ ὧν τε εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Χριστὸς, Ὁ γενεὰ ἀπιστος, καὶ ὅτι κατηγορεῖ αὐτὸς τῶν μαθητῶν· οὐχ ἡ σελήνη δὲ αἰτία, ἀλλ' ὁ δαίμων ἐπετείθει τὴν σελήνην κληρὸν ὄσων, καὶ τότε ἐπετίθει, ἵνα βλασφημηθῶσι τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ὡς κωκοποιῶν.
C Σὺ δὲ νόει καὶ ὅτι πᾶς ἄφρων ὡς σελήνη ἀλλοιοῦται, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ποτὲ μὲν μέγας φαίνεται, κατ' ἀρετὴν, ποτὲ δὲ ἐλαττωμένος καὶ ἀφανισμένος· οὗτος οὖν σεληνιάζεται καὶ καταπίπτει, καὶ εἰς πῦρ, τὸ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ εἰς ὕδωρ, τὰ κύματα τοῦ πολυφρόνιτιδος βίου· ἐν ᾧ ὁ λευιαθὴν διάβολος, τουτέστιν ὁ βασιλεύων ἐν ταῖς ὕδασι· ἢ οὐχὶ κύματα ἀλλεπάλληλα αἰ τῶν κλουσίων φροντίδες ;

D « Καὶ προσήνεγκα αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς σου, καὶ οὐκ ἔδυνθησαν αὐτὸν θεραπεῦσαι. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν· Ὁ γενεὰ ἀπιστος καὶ διεστραμμένη, ἕως ποῦτε ἔσομαι μεθ' ὑμῶν; ἕως ποῦτε ἀνέξομαι ὑμῶν; φέρετέ μοι αὐτὸν ὧδε· καὶ ἐκατέμνησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον, καὶ ἐθεραπεύθη ὁ παῖς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης. » Ὁρᾷ τὴν ἀνθρώπων τὸ ἐαυτοῦ πάλισμα τῆς ἀπιστίας τοῖς μαθηταῖς ἀνατιθέντα, ὡς ἐσθενήσασιν περὶ τὴν ἰσπιν ὁ τοίνυν Κύριος κατασχώνων αὐτὸν, ἐπεί κατηγορεῖ τῶν μαθητῶν, φησίν· Ὁ γενεὰ ἀπιστος· τουτέστιν, Οὐ τῆς ἐκείνων ἀσθενείας, τοσοῦτον τὸ πάλισμα, ὅσον τῆς σῆς ἀπιστίας· πολλὴ γὰρ οὖσα, ἐνίκησε τὴν ἐκείνων σύμμετρον δύναμιν· τῷ δὲ ἀθρώπῳ ὑπεβίβζων, πᾶσι κοινῶς ὑπεβίβζει ὡς ἀπιστοῦσι, καὶ ταῖς περιεστῶσιν· ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, ἕως ποῦτε ἔσομαι μεθ' ὑμῶν; δείκνυσι ἐπιποθεῖν τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος, καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν ἀναχώρησιν. ἕως ποῦτε γὰρ

²² Eccli. xxvii, 12.

συνδιαιωῦμαι τοῖς ὕβρισταις καὶ ἀπίστοις; Ἐπεὶ ἄ-
μῃς δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, τίνι; Τῷ σεληνιαζομένῳ·
ἐκ τούτου γοῦν φαίνεται ὅτι ἀπιστος ὢν καὶ αὐτὸς,
τοῦ δαίμονος ἑαυτῷ πρόξενος ἐγένετο διὰ τὴν ἀπι-
στίαν.

« Τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ κατ-
ἰδίαν, εἶπον· Διατί ἡμεῖς οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν
αὐτό; Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Διὰ τὴν ἀπιστίαν
ὁμῶν. Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς
κόκκον σινάπης, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, Μετάδηθι
ἐνταῦθεν ἐκεῖ, καὶ μεταθήσεται· καὶ οὐδὲν ἀδυνα-
τήσει ὑμῖν· τοῦτο δὲ τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται εἰ
μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ. » Ἐφοβήθησαν οἱ
ἀπόστολοι μήποτε ἀπώλεσαν τὴν δοθείσαν αὐτοῖς·
κατὰ τῶν δαιμόνων χάριν διὰ τοῦτο κατ' ἰδίαν ἐρω-
τῶσιν ἀγωνιῶντες· ὁ δὲ Κύριος ὡς ἀτελεστέροις
ὀνειδίζων αὐτοῖς, φησὶν, ὅτι διὰ τὴν ἀπιστίαν ὁμῶν·
ἐὰν γὰρ θερμὴν καὶ ζέουσαν εἴχετε πίστιν, κἂν
μικρὰ ἰδῶκει, κατωρθώσατε ἂν τὰ μεγάλα· τοῦ δὲ
ὄρει μετατίθησαν οἱ ἀπόστολοι, οὐδαμοῦ μὲν γέγρα-
πται, πλην εἰκὸς ἦν μεταστῆσαι, καὶ μὴ γραφῆναι.
Ὁ γὰρ πάντα ἐγράφησαν· ἄλλως τε, οὐκ ἀπήτησε
καιρὸς, καὶ διὰ τοῦτο οὐ μετέστησαν, ἀλλὰ δὲ μελ-
ζονα ἐποίησαν. Ὅρα γοῦν καὶ τὸν Κύριον εἰ ἴφη·
« Ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, Μετάδηθι, » τουτέστιν,
Ὅταν εἴπητε, τότε μεταθήσεται· οὐκ εἶπον οὖν οἱ
ἀπόστολοι, ὡς μὴ καιροῦ καλοῦντος μηδὲ ἀνάγκης,
καὶ διὰ τοῦτο οὐ μετέστησαν ὄρει· ὡς εἶγε εἶπον,
μετέστησαν ἂν. Τοῦτο δὲ τὸ γένος, τὸ τῶν δαιμόνων,
διὰ προσευχῆς καὶ νηστείας ἐκβάλλεται. Δεῖ γὰρ καὶ
ἐκείνους ἰκεῖνους μέγιστα τοὺς δαιμονῶντας νη-
στεύειν, καὶ τοὺς μέλλοντας αὐτοῖς θεραπεύειν· τότε
δὲ ἡ προσευχὴ, ὅταν οὐ μετὰ μέθης, ἀλλὰ μετὰ νη-
στείας γίνηται· νόμι δὲ καὶ ὅτι πᾶσα ἡ πίστις, κόκ-
κος σινάπης, εὐτελής μὲν νομιζομένη διὰ τὴν μω-
ρίαν τοῦ κηρύγματος· πλην ἐὰν τύχη γῆς ἀγαθῆς,
εἰς δένδρον αὐξανομένη, ἐν ᾧτετα πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ,
οἱ ἀνωτάτω πετόμενοι λογισμοί, κατασκηνώσιν.
Ὅστις οὖν ἔχει πᾶσαν τὴν πίστιν, ἐκεῖνος δύναται
εἰπεῖν· τῷ ὄρει τούτῳ, Μετάδηθι, τουτέστι τῷ δαι-
μόνι· εἰδείκνυε γὰρ τὸ ἐξελεθὲν δαιμόνιον.

« Ἀναστρεφομένων δὲ αὐτῶν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ,
εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Μέλλει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου
παράδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, καὶ ἀποκτενοῦσιν
αὐτόν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται· καὶ ἐλυπη-
θησαν σφόδρα. » Συνεχῶς προλέγει περὶ τοῦ πάθους,
ἵνα μὴ ἀκούσιως παθεῖν νομισθῆ, καὶ ἅμα ἵνα γυ-
μνάσῃ αὐτοὺς, καὶ μὴ τῷ ἀπροσδοκῆτῳ ταραχῶσιν
ὅταν γίνηται· ἐπισυνάπτει δὲ τοῖς λυπηροῖς καὶ τὸ
εὐφρόσυνον, τὸ, Ἀναστήσεται.

« Ἐλθόντων δὲ αὐτῶν εἰς Καπερναοὺμ, προσῆλ-
θον οἱ τὰ δίδραχμα λημβάνοντες τῷ Πέτρῳ, καὶ εἶ-
πον· Ὁ διδάσκαλος ὁμῶν οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα; Λέγει,
Ναί. » Ὁ Θεὸς ἀντὶ τῶν πρωτοτόκων τῶν Ἑβραίων,
ἠθέλησεν ἀφιερῶθαι αὐτῷ τὴν τοῦ Λευὶ φυλῆν.
Ἐρρόθη δὲ ἀριθμηθεῖσα ἡ τοῦ Λευὶ φυλῆ, δύο καὶ
εἰκοσι χιλιάδες· τὰ δὲ πρωτότοκα, χιλιάδες εἰκοσι-

A quem? Lunaticum. Ex illo igitur manifestum, quod
cum et ipse incredulus fuerit, per incredulitatem
dæmoni se invadendi locum dederit.

VERS. 18-20. « Tunc accedentes discipuli ad Je-
sum seorsum, dixerunt: Quare nos non potuimus
ejicere illud? Jesus autem dixit illis: Propter incre-
dulitatem vestram. Amen quippe dico vobis, si ha-
beatis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti
huic: Demigra hinc illuc, et demigrabit, neque
quidquam impossibile erit vobis. Sed hoc genus
non egreditur nisi per deprecationem et jejunium. »
Timuerunt apostoli, ne perdidissent datam sibi
contra dæmones gratiam: propterea perplexi animo
seorsum interrogant. Dominus autem arguit eos ut
imperfectiores, dicens, propter incredulitatem ves-
tram. Nam si ferventem et ardentem haberetis fi-
dem, etiam si parva videretur, perficeretis utique
magna. Ubi autem montes transtulerunt apostoli,
nusquam quidem scriptum est: verumtamen veri-
simile est quod transtulerint, etiamsi non sit scri-
ptum: non enim omnia scripta sunt. Vel aliter, non
exigebat tempus, et ideo non transtulerunt: sed
alia majora fecerunt. Vide autem et Dominum quid
dicat: « Dicetis monti huic, Demigra, » hoc est,
quando dicetis, tunc transibit. Non dixerunt igitur
apostoli, quoniam tempus non postulabat, neque
necessitas: et propterea non transtulerunt montes.
Nam si dixissent, transtulissent utique. 92 Hoc
autem genus dæmoniorum per deprecationem et
jejunium expellitur. Oportet enim et illos ipsos dæ-
moniacos maxime jejunare, et eos qui illos sanare
volunt. Tunc autem est deprecatio, quando non
cum ebrietate, sed cum jejunio fit. Observa, quod
omnis fides granum est sinapis. Contempta enim
putatur propter stultitiam prædicationis; attamen
si ceciderit in terram bonam, crescit in arbore,
in qua volatilia cæli, hoc est, cogitationes summa
petentes, nidulantur. Igitur quisquis habet omnem
fidem, ille potest dicere monti huic, Demigra, hoc
est, dæmoni: ostendebat enim quod exiret dæmo-
nium.

VERS. 21, 22. « Cum autem versarentur in Ga-
lilee, dixit illis Jesus: Futurum est ut Filius ho-
minis tradatur in manus hominum, ac occident eum,
et tertio die resurget. Et mœnore affecti sunt vehe-
menter. » Subinde memoriam facit passionis, ne
existiment quod invitatus patiatur, et interim hoc
agit, ut exerceat eos, et ne terreantur si hoc inex-
spectatum eveniat. Coniunxit autem tristibus læta,
scilicet quod resurget.

VERS. 23, 24. « Cum autem venissent in oppi-
dum Capernaüm, accesserunt qui didrachmâ solent
accipere, ad Petrum, dixeruntque: Præceptor ves-
ter num solvit didrachmâ? Dicit, Etiam. » Deus pro
primogeniis Hebræorum voluit consecrari sibi tri-
bunum Levi. Inventus est autem numerus tribus Levi
viginti duo millia; primogeniti autem, chiliades vi-

ginti duz et ducenti et septuaginta tres⁹⁹. Pro his igitur qui erant ultra tributum Levi, et primogeniti erant, decrevit Deus dari didrachmum sacerdotibus. Hinc igitur facta est consuetudo ut simpliciter omnes primogeniti penderent didrachmum, qui est quinque sicil, hoc est ducenti oboli. Unde quia Dominus primogenitus erat, pendebat et ipse. Reverti autem fortassis Christum propter miracula quæ faciebat, non illum interrogant, sed Petrum, vel potius deceptores erant, quasi ita dicerent: Præceptor vester legi contrarius, num id admittit ut persolvat didrachma?

Vras. 21, 25. « Et cum ingressus fuisset domum, prævenit illum Jesus, dicens: Quid tibi videtur, Simon? Reges terræ a quibus accipiunt tributa aut census? a filiis suis, an ab alienis? Dicit illi Petrus, Ab alienis. Ait illi Jesus, Ergo liberi sunt illi. » Tanquam Deus sciebat, quamvis non audierat, quid illi locuti fuissent ad Petrum: idcirco et prævenit eum, dicens: Si reges terræ non accipiunt tributum a filiis suis, sed ab alienis, quomodo cælorum Rex a me Filio suo accipiet didrachmum? Hoc enim (sicut supra dixi) sacerdotibus et templo tribuebatur. Si autem liberi sunt filii parvorum regum, scilicet nihil persolventes, multo magis ego.

Vras. 26. « Verum ne simus illis offendiculo, vade ad mare, et mitte hamum, et cum piscem qui prodierit primus, tolle, et aperto ore illius invenies staterem: » 93 illum accipe, et da illis pro me et te. » No reputomur, inquit, contemptores et despectores legis, et offendamus, da illis tributum. Non enim ut debitum do, sed ut illorum infirmitatem corrigam. Discimus enim hoc loco, quod non oportet offendere, ubi nullum est damnum. Ubi autem damnum patimur in opere aliquo, non sunt curandi qui imprudenter offenduntur. Ut igitur ostendat quod Deus sit et maris Dominus, misit Petrum tollentem staterem ex ore piscis. Discamus hic et mysterium quoddam. Nostra enim natura est piscis in profundo incredulitatis mersa: sed apostolicus sermo extrahit nos, et in ore nostro invenit staterem, eloquia Domini, et confessionem Christi. Nam qui Christum confitetur, is staterem habet in ore, staterem duo didrachma tenentem: quia et Christus duas naturas habet, homo existens ac Deus. Illic igitur stater datus est Christus pro duobus, pro Judæis et gentibus, pro justis et peccatoribus. Quod si et avarum quempiam videris nihil aliud habentem in ore, nisi aurum et argentum, hunc habe pro pisce. in mari hujus vitæ natantem: at ubi inventus fuerit præceptor, qualis Petrus, qui mittat hamum in mare, is eripiet ex ore illius aurum et argentum. Staterem quidam putant lapidem pretiosum in Syria, illi tributum, alii vero quartam partem numismatis.

λίθον πολύτιμον εύρισκόμενον κατά Συρίαν· οι δὲ, ἐξ άργιον, τέταρτον νομίσματος.

⁹⁹ Num. 11, 17, sqq.

δύο και διακόσια ἑβδομήκοντα και τρία· ἀντι τούτων ὧν τῶν ἐπίκεινα τῆς τοῦ Λαυὶ φυλῆς ὄντων πρωτοτόκων, ὥρισεν ὁ Θεός· δοθῆναι διδραχμον τοῖς ἱεραῦσιν. Ἐκτοτε οὖν γέγονε ἔθος, ἀπλῶς πάντας τοὺς πρωτοτόκους τελεῖν τὸ διδραχμον, ὃ ἐστὶ πάντα σίκλιοι, ἤγουν διακόσιοι ὄβολοι. Ἐπει οὖν και ὁ Κύριος πρωτότοκος· ἦν, ἐτίλει και αὐτός· αἰδοῦμενοι δὲ Ἰσραὴλ τὸν Χριστὸν διὰ τὰς θαυματουργίας, οὐκ ἐκείνον ἀρωπῶσιν, ἀλλὰ τὸν Πέτρον, ἢ μᾶλλον πανούργως, ὡσανεὶ λέγοντες τοιαῦτα, Ὅ ἀντίθετος τῷ νόμῳ διδάσκαλος ὑμῶν, ἀρα κατεδέξατο τελεῖν τὰ διδραχμα;

« Καὶ ὅτε εἰσῆλθιν εἰς τὴν οἰκίαν, προέβρασιν αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, λέγων· Τί σοι δοκεῖ, Σίμων; Οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς; ἀπὸ τίνων λαμβάνουσι τέλη ἢ κῆνσον; ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων; Λέγει αὐτῷ ὁ Πέτρος· Ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων. Ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἄρα γε ἐλεύθεροὶ εἰσιν οἱ υἱοί. » Ὡς Θεός, καίτοι μὴ ἀκούσας, ἦδει τί διελέχθησαν ἐκεῖνοι πρὸς τὸν Πέτρον· διὸ και προφθάνει αὐτὸν, λέγων· εἰ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς οὐ λαμβάνουσι φόρον ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων, πῶς ὁ ἐπουράνιος Βασιλεὺς ἀπ' ἐμοῦ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ λήφεται τὸ διδραχμον; Τοῦτο γάρ, (ὡς ἔφην ἄνω) τοῖς ἱεραῦσι και τῷ ναῷ προσήγετο. Εἰ οὖν ἐλεύθεροὶ εἰσιν οἱ υἱοὶ τῶν κάτω βασιλέων, τουτέστι μηδὲν τελούντες, πῶς μᾶλλον ἐγώ!

« Ἴνα δὲ μὴ σκανδαλισωμὲν αὐτοὺς, πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν βάλε ἄγκιστρον, και τὸν ἀναβάνα πρῶτον ἔχθῶν ἄρον· και ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, εύρησεις στατήρα· ἐκεῖνον λαβὼν, δὸς αὐτοῖς ἀντι ἐμοῦ και σοῦ. » Ἴνα, φησὶ, μὴ λογισθῶμεν ὑπερόπται και καταφρονεῖται τοῦ νόμου, και σκανδαλισωμεν, ὅς τὸ τέλος· οὐ γάρ ὡς ὀφείλων δίδωμι, ἀλλ' ὡς τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν διορθούμενος. Μανθάνομεν γάρ ἐντεῦθεν, ὅτι οὐ δεῖ σκανδαλίζειν, ἐνθα μὴ βλαπτόμεθα· ἐνθα γάρ βλαπτόμεθα ἀπὸ ἔργου τινός, οὐ δεῖ φροντίζειν τῶν ἀλόγως σκανδαλιζομένων. Ἴνα τοίνυν διείη, ὅτι Θεός ἐστι, και τῆς θαλάσσης κρατῶν, ἀπέστειλε τὸν Πέτρον ἄξοντα τὴν στατήρα ἐκ τοῦ ἰχθύος· ἅμα δὲ και μυστήριον τι μανθάνομεν· ἡ ἡμετέρα γάρ φύσις ἐστὶν ὁ ἰχθύς, ἐν βυθῷ ἀπιστίας βαπτισθεῖσα, ἀλλ' ὁ ἀποστολικὸς λόγος ἀνεῴχυσεν ἡμᾶς, και ἐν τῷ στόματι ἡμῶν εύρε τὸν στατήρα, τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, και τὴν ὀμολογίαν τοῦ Χριστοῦ· ὁ γάρ ὀμολογῶν τὸν Χριστὸν, ἐκεῖνος; ἔχει τὸν στατήρα ἐν τῷ στόματι, στατήρα δύο διδραχμα ἔχοντα. Ἐπει και ὁ Χριστὸς δύο φύσεις ἔχει, Θεός και ἄνθρωπος; ὦν. Οὗτος οὖν ὁ στατήρ ὁ Χριστὸς, ἐδόθη ὑπὲρ δύο, ὑπὲρ Ἰουδαίων και ἐθνικῶν, και ὑπὲρ δικαίων και ἀμαρτωλῶν· ὅταν δὲ και τινα ἴδῃ; φιλάργυρον, οὐδὲν ἄλλο ἔχοντα διὰ στόματος εἰ μὴ χρυσίον και ἀργύριον, τοῦτον γίνωσκα εἶναι ἰχθύν, ἐν τῇ θαλάσῃ τοῦ βίου νηρόμενον· ἐὰν δὲ εύρεθῇ τις διδάσκαλος κατὰ Πέτρον, ἀγκιστρῶει τοῦτον, και ἐκβάλλει ἀπ' τοῦ στόματος αὐτοῦ τὸ χρυσίον και τὸ ἀργύριον. Στατήρα δὲ τινες νομίζουσι

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ΄.

A

CAPUT XVIII.

Περὶ τῶν λαγόντων· Τίς μείζων; Περὶ τοῦ μὴ σκανδαλίσειν. Περὶ τῶν ε' προβάτων παραβολῆς. Περὶ τῆς ἐλεγείας τοῦ πλησίον. Περὶ τῆς συνάμαως τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν. Περὶ τοῦ ὑπερλοῦτος μύρια τέλματα.

« Ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ, λέγοντες· Τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν; » Ἐπὶ δὲ εἶδον τὸν Πέτρον τιμηθέντα ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ (ἐτιμήθη γὰρ οὗτος προσταχθεὶς τὴν στατήρα δοῦναι ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ), διὰ τοῦτο ἔπαθον τι ἀνθρώπινον, καὶ φθόνῳ δακνόμενοι προσέρχονται πλαγίως ἐρωτῶντες τὸν Κύριον· Τίς μείζων ἐστίν;

« Καὶ προσκαλεσάμενος ὁ Ἰησοῦς παῖδιον, ἕστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ εἶπεν· Ἄμην λέγω ὑμῖν, ἐάν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παῖδια, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ὅστις οὖν ταπεινώσει ἑαυτὸν ὡς τὸ παῖδιον τοῦτο, ὁὗτός ἐστιν ὁ μείζων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. » Ἰδὼν τοὺς μαθητὰς ὁ Κύριος φιλοδοξίας πάθει κρατῆθέντας, καταστέλλει αὐτούς, δεικνύων αὐτοῖς διὰ τοῦ αὐτοῦ παιδίου ταπεινοφροσύνης ὁδόν. Δεῖ γὰρ ἡμᾶς κατὰ τὸ ταπεινὸν τοῦ φρονήματος εἶναι παῖδια, οὐχὶ κατὰ τὸ νηπιῶδες τοῦ λογισμοῦ· καὶ κατὰ τὸ ἄκακον, οὐχὶ κατὰ τὸ ἀνόητον. Τὸ δὲ, Ἐάν μὴ ἐπιστραφῆτε, εἰπὼν, ἔδειξεν, ὅτι ἀπὸ ταπεινοφροσύνης ἦλθον εἰς φιλοδοξίαν. Δεῖ οὖν στραφῆναι πάλιν ἐκεῖσε, τουτέστιν, εἰς τὴν ταπεινοφροσύνην, ἀφ' ἧς ἐξήλθετε.

Καὶ ὅς ἐάν δέξηται παιδίον τοιοῦτον ἐν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται· ὅς δ' ἂν σκανδαλίση ἓνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνίκος περὶ τὸν πρᾶχλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης. » Οὐ μόνον, φησὶ, δεῖ ἡμᾶς ταπεινοφροεῖν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους ταπεινοφρονοῦντας τιμῆσατε δι' ἐμὲ, μισθὸν λήψεσθε· ἐμὲ γὰρ δέχεσθε, ὅταν τὰ παῖδια, τουτέστι τοὺς ταπεινοφρονας δέχησθε. Εἶτα καὶ ἀπὸ τοῦ ἐναντίου φησὶν, ὅτι « Ὅς δ' ἂν σκανδαλίση, » τουτέστιν ὑβρίση, « ἓνα τῶν μικρῶν τούτων, » τουτέστι τῶν ἑαυτοῦς σμικρυνόντων καὶ ταπεινούντων, καίτοιγε μεγάλων ὄντων, « συμφέρει αὐτῷ ἵνα μύλος ὀνίκος κρεμασθῇ εἰς τὸν πρᾶχλον αὐτοῦ. » Αἰσθητὴν γὰρ κόλασιν εἰς τὸ μέσον παραγγέλλει, βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι πολλὴν ὑποστήσονται τιμωρίαν οἱ τοὺς ἐν Χριστῷ ταπεινοὺς ὑβρίζοντες καὶ σκανδαλίζοντες. Σὺ δὲ νόει, ὅτι καὶ τὸν κατὰ ἀλήθειαν μικρὸν, τουτέστι τὸν ἀσθενῆ, σκανδαλίση τις, καὶ μὴ πάντα τρόπον ἀνασάσθη, τιμωρηθήσεται. Ὁ μὲν γὰρ μέγας οὐκ εὐσκανδαλίσιμος, ὁ δὲ μικρὸς.

« Οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων! ἀνάγκη γὰρ ἐστὶν ἔλθειν τὰ σκάνδαλα· πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται! » Ἐρρηγεὶ ὡς φιλόανθρωπος τὸν κόσμον, ὡς μέλλοντα βλαθῆναι ἀπὸ τῶν σκανδάλων· ἀλλ' εἶπο· τίς ἂν· Καὶ τί δεῖ θρηνεῖν, δεῖον βοηθῆσαι καὶ χεῖρα ὑρέσαι; Ἐροῦμεν οὖν, ὅτι καὶ τοῦτο αὐτὸ βοηθείας ἐστὶ, τὸ θρηνεῖν τινα. Πολλάκις γὰρ οὐ; παραίνεις; ἡμετέρας οὐκ

De iis qui quæsierunt, Quis major? Quod neminem liceat scandalizare. Parabola de centum ovibus. De correptione proximi. De potestate ligandi et solvendi. De eo qui mille talenta debet.

VERS. 1. « In illa hora accesserunt discipuli Jesu, dicentes : Quisnam major est in regno cœlorum? » Quia viderant a Christo Petrum honoratum (honoratus enim erat hic dando staterem pro Christo et pro se), propterea humanum quiddam passit, invidiaque affecti, oblique accedunt interrogantes Dominum, Quis major est?

VERS. 3-4. « Et accersitum ad se puellum statuit in medio illorum, et dixit : Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut pueri, non ingrediemini in regnum cœlorum. Quisquis igitur humiliaverit seipsum sicut est puellus iste, hic est ille major in regno cœlorum. » Cum vidisset Jesus discipulos inanis gloriæ vitio teneri, compressit eos, ostendens illis per puerum fastus expertem humilitatis viam. Oportet enim nos humilitate mentis plenos esse, non sensu pueriles : et innocentia, non insipientia. Dicens autem, Nisi conversi fueritis, indicat quod ab humilitate in superbiam venerint. Opus est igitur iterum illuc converti, hoc est, in humilitatem, a qua egressi estis.

VERS. 5, 6. « Et qui recipiat unum puellum tantem in nomine meo, me recipit. Qui autem offenderit unum ex pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collum ejus, ac demergatur in profundum maris. » Non solum, inquit, oportet vos humiles esse, sed et si alios humiles propter me in honore habueritis, mercedem accipietis. Me enim accipitis, quanto pueros, hoc est humiles, suscipitis. Deinde et a contrario inquit, « Qui offenderit, » hoc est, injuria affecerit, « unum ex his pusillis, » hoc est, ex his qui se humiliant et parvos putant, tametsi magni sint : « expedit ei ut mola asinaria suspendatur in collum ejus. » Sensibilem enim poenam in medium affert, volens ostendere multis supplicis obnoxios qui in Christo humiles injuria afficiunt et offendunt. Tu autem intellige quod etsi quis reipsa parvum, hoc est infirmum, offenderit, et non omnibus modis patienter eum sustinuerit, punietur. Nam qui magnus est, haud facile scandalizator, sed parvus.

VERS. 7. « Væ mundo ab offendiculis, necesse enim est ut veniant offendicula, verumtamen væ homini illi per quem offendiculum venit. » Luget ut misericors mundum præ offendiculis damna accepturum. At dixerit quis : Quid oportet lacrymari, ubi opus succurrere et manum porrigere? Dicimus igitur quod et ipsum lugere quædam juvandi species est. Sæpe enim quibus admonitio nostra non

profuit, illis prosumus dum eos iugemus, quo sensum mali sui accipiant. Et si necesse, inquit, ut eveniant scaudata, quomodo effugiemus ea? Necesse quidem est ut eveniant : sed non necesse ut nos perdamus. Possumus enim et offendiculis oblectari. Per offendicula intellige eos qui bono obstant : per mundum autem, mundanos homines et humi repente, qui facile impediuntur.

Vers. 8, 9. « Quod si manus tua vel pes tuus tibi obstaculo fuerit, abscinde eum, et projice a te. Bonum est tibi ad vitam ingredi claudum aut mutilum, potius quam duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem eternum. Et si oculus tuus te offendit, erue eum, et projice abs te. Bonum est tibi ut luscus intres in vitam, potius quam ut duos oculos habens mittaris in gehennam ignis. » Per manum, pedem et oculos intellige amicos, quos membrorum loco habemus. Etenim si hi tales fuerint, qui nobis noceant, hoc est, si familiares amici fuerint, oportet contemnere eos ut membra putrida et exsecare, ne et aliis noceant. Atque ita ex his manifestum est, licet necesse sit evenire scandala, hoc est, qui noceant, non esse tamen necesse ut nocumentum accipiamus. Si enim fecerimus quemadmodum ait 95 Dominus, et absciderimus a nobis eos qui nocent, etiamsi amici fuerint, nihil inde damni accipiemus.

Vers. 10, 11. « Videte ne contemnatis unum ex his pusillis. Dico enim vobis quod angeli eorum in caelis semper vident faciem Patris mei qui in caelis est. Venit enim Filius hominis salvum facere quod perierat. » Praecipit ne contemnantur hi qui parvi putantur, hoc est, pauperes spiritu, magni autem apud Deum. Adeo enim, inquit, distunguntur a Deo, ut et angelos habeant praesides, ne damnatum illis fiat a daemionibus. Omnes enim homines, et maxime fideles, suos angelos habent. Pusillorum autem et humilium in Christo angeli usque adeo familiares sunt Deo, ut faciem ejus semper videant coram ipso

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(25) Cod. 39 : Καὶ εἰ ἀνάγκη, φησὶν, ἔλθειν τὰ σκάνδαλα, πῶς ὁ τῆ ἀνάγκῃ συνωθούμενος καὶ σκανδαλίζων, ἐστὶν ὑπάτιος; τὸ γὰρ κατηγαγασμένον συγγνώμῃς ἐστὶν ἄξιον, οὐ κατηγορίας ὑπεύθυνον. Ἐπειδὴ τὴν ἀνάγκην τῶν σκανδάλων οἱ σκανδαλιζοῦντες ἐγείρωσαν, τὰς αἰτίας τῶν σκανδάλων προκαταβαλόμενοι, καὶ εἰς τούτο συνελθόντες καὶ συναλασθέντες. Ὅσπερ εἰ τις ἰατρὸς ὁρῶν τὸν κάμνοντα νοσοκοπεῖν αἰτίας ἀφορμὴν δεδοκότα, καὶ λάθρῃ πυρετῷ συνεχόμενον, καὶ πρὸς φρενίτιν ἐξωκκεῖλαι μέλλοντα, φησὶεν· Οὐαὶ τῷ κάμνοντι ἀπὸ τῆς φρενίτιδος! ἀνάγκη γὰρ ἐστὶν ἔλθειν τὴν φρενίτιν, πλην οὐαὶ τῷ κάμνοντι ἀνθρώπῳ, δι' οὗ ἡ φρενίτις ἐρχεται. Ἐνταῦθα γὰρ οὗ τὴν ἀνάγκην τοῦ χελεποῦ νοσηματος· αἰτιατέον, ἀλλὰ τὸν τὰς ἀφορμὰς δεδοκότα. Οὐκ εἶπε δὲ ὁ Κύριος, Οὐαὶ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ', Οὐαὶ τῷ κόσμῳ· κόσμον γὰρ σύνθηος τῆ θεῆς Γραφῆ τὸν ἐν ἁμαρτίαις βίον καλεῖν, καὶ τοὺς μετιόντας αὐτον, ὡς κάτω καὶ χαμερπαῖς. Αἰὶ καὶ τοῖς μαθηταῖς ὁ Κύριος ἔλεγεν· Ἰμμεῖς οὐκ ἐστέ ἐκ τοῦ κόσμου. Καίτοιγε καὶ αὐτοὶ μέρος ἦσαν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ζώντων ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐπειδὴ μὴ ἐν ἁμαρτίαις ἦσαν, οὐκ ἦσαν ἐκ τοῦ κόσμου. Εἰ δὲ ἡ χεῖρ σου, καὶ τ. λ. « Et si necesse est, inquit, ut eveniant

ἀφάλησε, τοὺτους ἀφελόμενον, δὲ ἐν ἐπ' αὐτοῦ θρηνησωμεν, εἰς ἀβύθον ἐρχομένους. Καὶ εἰ ἀνάγκη, φησὶν, ἔλθειν τὰ σκάνδαλα, πῶς φευζόμεθα ταῦτα; Ἀνάγκη μὲν ἔλθειν, ἀλλ' οὐκ ἀνάγκη ἀπελάσθαι. Ἔστι γὰρ ἀντιτάξασθαι τοῖς σκανδάλους· σκάνδαλα δὲ νόει τοὺς ἐμποδίζοντας πρὸς τὰ καλὰ. Κόσμον δὲ τοὺς κάτω ἀνθρώπους καὶ χαμερπαῖς, οἱ καὶ εὐκόλως ἐμποδίζονται (25).

« Et si ἡ χεῖρ σου ἢ ὁ πούς σου σκανδαλίζει σε, ἔκκοπον αὐτὸν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· καλὸν σοὶ ἐστὶν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν χωλὸν ἢ κυλλὸν, ἢ δύο χεῖρας ἢ δύο πόδας ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον· καὶ εἰ ὁ ὀφθαλμός σου σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτόν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· καλὸν σοὶ ἐστὶ μονόφθαλμον εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, ἢ δύο ὀφθαλμούς ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. » Χεῖρα καὶ πόδα καὶ ὀφθαλμὸν τοὺς φίλους νόει, εὖς ἐν τάξει μελιῶν ἔχομεν· κἄν οὖν τοιοῦτοί τινες ὦσιν οἱ βλάπτοντες ἡμᾶς, τουτέστιν οικιακοὶ φίλοι, δεῖ καταφρονεῖν αὐτῶν ὡς σεσηπότεον μελιῶν, καὶ ἐκκόπειν, ἵνα μὴ καὶ ἄλλους βλάψωσιν. Ὅσπερ ἐκ τούτων δῆλον, δεῖ εἰ καὶ ἀνάγκη ἔλθειν τὰ σκάνδαλα, τουτέστι τοὺς βλάπτοντας, ἀλλ' οὐκ ἀνάγκη ἡμᾶς βλαθῆναι. Ἐάν γὰρ ποιήσωμεν ὡς εἶπεν ὁ Κύριος, καὶ ἐκκόψωμεν ἀπ' ἡμῶν τοὺς βλάπτοντας ἡμᾶς, κἄν φίλοι ὦσιν, οὐ βλαθῶμεθα.

« Ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἐνὸς τῶν μικρῶν τούτων· λέγω γὰρ ὑμῖν, δεῖ οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς· ἦλθε γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου σώσαι τὸ ἀπολλυμένον. » Παραγγέλλει μὴ ἔξουθενεῖν τοὺς νομιζομένους μικρούς, τουτέστι τοὺς πτωχοῦς τῷ πνεύματι, τοὺς μεγάλους παρὰ τῷ Θεῷ. Τοσοῦτον γὰρ, φησὶν, ἀγαπῶνται ὅπῃ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀγγέλους ἔχειν ἐπιστάτας πρὸς τὸ μὴ βλαθῆναι ὑπὸ δαιμόνων. Ἐκαστος γὰρ τῶν πιστῶν, μᾶλλον δὲ καὶ πάντες οἱ ἄνθρωποι ἀγγέλους ἔχομεν. Τῶν δὲ μικρῶν καὶ ταπεινῶν ἐν Χριστῷ οἱ ἄγγελοι τοσοῦτον

scandala, quomodo qui necessitate scandalum esset, reus est, cum id, quod coactum est, veniam, non condemnationem mereatur? Nempe, quia necessitatem scandalorum ipsi scandalizantes invexerant, causas scandalorum praeseminantes : in id scilicet primum sponte consentiendo, ad quod postea necessitate quadam pertrahuntur. Quomadmodum si medicus aliquis cernens aegrotum, qui suae aegritudinis causam dedit, valida febrī corruptum, ac in phrenesin brevi lapsurum, diceret : Vae aegroto a phrenesi ! necesse est enim, ut illi phrenesis superveniat ; sed tamen vae aegroto homini, per quem necesse est ut phrenesis veniat ! Illic enim non necessitas pessimi morbi causanda foret, sed is qui causas apposuit, condemmandus. Non dixit autem Dominus, Vae hominibus, sed, Vae mundo : solet enim Scriptura vitam, quae in peccatis duritur, mundum appellare, quemadmodum et hujus amatores, ceu viles ac humi repente. Quae de causa Dominus discipulis suis ait : Vos non estis ex mundo. Quaquam enim etiam illi ex numero viventium in hoc mundo forent, attamen quia non erant in peccatis, idcirco non erant ex hoc mundo. Quod si manus tua, » etc.

εἰσιν οἰκείοι τῷ Θεῷ, ὥστε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ διὰ παντὸς ὁρῶσιν, ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἰστάμενοι. Φαίνεται δὲ ἐκ τούτου, ὅτι εἰ καὶ πάντες ἀγγέλους ἔχομεν, ἀλλ' οἱ τῶν ἀμαρτωλῶν ἀγγελοὶ ὡσπερ αἰσχυρόμενοι διὰ τὴν ἡμῶν ἀπαρρησίαστον, οὐδὲ αὐτοὶ ἔχουσι παρρησίαν ὁρᾶν τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, καὶ δέεσθαι τὰχα ὑπὲρ ἡμῶν· οἱ δὲ τῶν ταπεινοφρονούντων, οὗτοι ὁρῶσι τὸ θεῖον πρόσωπον, διὰ τὸ ἔχειν παρρησίαν. Καὶ τί λέγω, φησὶν, ὅτι ἀγγέλους ἔχουσιν αἱ τοιοῦτοι; Ἐγὼ διὰ τοῦτο ἦλθον ἵνα σώσω τὸ ἀπολωλὸς, καὶ τοὺς

σώσωμαι.
 « Τί ὑμῖν δοκεῖ; Ἐάν γένηται τινι ἀνθρώπῳ ἑκατὸν πρόβατα, καὶ κληθῆ ἓν ἐξ αὐτῶν, οὐχὶ ἀφείξεται τὴν ἐννενηκονταεπταεὶ ἐπὶ τὰ ὄρη, πορευθεὶς ζητεῖ τὸ κληθόμενον; Καὶ εἰ γένηται εὐρεῖν αὐτὸ, εὐμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι χαίρει ἐπ' αὐτῷ μᾶλλον ἢ ἐπὶ τοῖς ἐννενηκονταεπταεὶ τοῖς μὴ κληθμένοις. Οὕτως οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἵνα ἀπόληται εἷς τῶν μικρῶν τούτων. » Τίνι ἀνθρώπῳ ἐγένοντο ἑκατὸν πρόβατα; Τῷ Χριστῷ. Πᾶσα γὰρ ἡ λογικὴ κτίσις, ἀγγελοὶ τε καὶ ἄνθρωποι, τὰ ἑκατὸν εἰσι πρόβατα· ὧν ποιμὴν ὁ Χριστὸς, οὐ πρόβατον. Οὐ γὰρ ἔστι κτίσιμα, ἀλλ' Ἰδιὸς Θεοῦ. Οὗτος οὖν ἀφήκε τὰ ἐννενηκονταεπταεὶ ἐν τῷ οὐρανῷ· μορφήν δὲ δούλου λαβὼν, ἦλθε ζητῆσαι τὸ ἐν πρόβατον, ὃ ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις. Καὶ χαίρει ἐπὶ τούτῳ, ἢ ἐπὶ τῇ τῶν ἀγγέλων στερόδότητι. Τοῦτο συλληπτικῶς αἰνίττεται, ὅτι ὁ Θεὸς ἐπιμαλεῖται τῆς ἐπιστροφῆς τῶν ἀμαρτωλῶν, καὶ χαίρει ἐπὶ τούτοις μᾶλλον ἢ τοῖς μόνιμον ἔχουσι τὴν ἀρετὴν.

« Ἐάν δὲ ἀμαρτήσῃ εἷς σὺ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε καὶ ἐλεγξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου· εἰάν σου ἀκούσῃ, ἐκέρθησας τὸν ἀδελφόν σου. Ἐάν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σοῦ ἓτι ἓνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθῆ πᾶν ῥῆμα· εἰάν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν, εἰπὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ· εἰάν δὲ καὶ τῆς Ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὡσπερ ὁ ἔθνηκός καὶ ὁ τελώνης. » Σφόδρον καταεινάς κατὰ τῶν σκανδαλιζόντων λόγον, νῦν καὶ τοὺς σκανδαλιζομένους διορθοῦται. Ἴνα γὰρ σὺ ὁ σκανδαλιζόμενος μὴ παντελῶς ἀναπέστη, ὡς τοῦ σκανδαλιζόντος τὸ οὐαί ἔχοντος, φησὶν, ὅτι Σὺ τὸν σκανδαλιζόμενον, τουτέστι βλαπτόμενον, βούλομαι ἐλέγχειν τοὺς ἀδικούντάς σε καὶ βλάπτοντάς, εἰάν ᾄσῃ Χριστιανός. Ὅρα γὰρ τί λέγει· Ἐάν ἀμαρτήσῃ εἷς σὺ ὁ ἀδελφός σου, τουτέστιν, ὁ Χριστιανός. Εἰ μὲν γὰρ ἀπιστός ἀδικεῖ, τότε ὑπεξίστασο καὶ τῶν προσόντων σοι. Εἰ δὲ ἀδελφός, ἐλέγχε τοῦτον· οὐ γὰρ εἶπεν, Ἰσθρῖσον, ἀλλ', Ἐλέγξον. Ἐάν σου ἀκούσῃ, τουτέστι, καταγῶν ἑαυτοῦ· ἰδίᾳ γὰρ θέλει πρῶτον τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐλεγχθῆναι, ἵνα μὴ ἐνώπιον πολλῶν ἐλεγχθέντες, ἀναιδίστεροι γένωνται· εἰάν δὲ καὶ ἐπὶ δύο μαρτύρων ἢ τριῶν ἐλεγχθεὶς μὴ δυσωπηθῆ, τότε ἐπὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας πρόδωρον δημοσίων ἰδὲ πταίσμα. Ἐπει γὰρ οὐκ ἤκουσε τῶν δύο ἢ τριῶν, καίτοιγε ὁ νόμος λέγει, ἵνα ἐπὶ δύο μαρτύρων ἢ τριῶν ἴσταται, τουτέστι· βεβαιούται, πᾶν ῥῆμα, ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας λοιπὸν σωφρονισθῆτω· εἰάν δὲ οἱ δὲ ταύτης ἀκούσῃ, τότε ἔστω ἀπόδητος, ἵνα μὴ τῆς ἰδίας

stantes. Apparet autem ex hoc, quod licet omnes angelos habeamus, peccatorum tamen angeli quasi propter nos confusi, minus fidentes sunt, neque ipsi possunt tam libere videre faciem Dei, et precari forsitan pro nobis. Humillium autem angeli, hi semper vident Dei faciem, propterea quod fiduciam habeant. Et quid dico quod hi angelos habeant? Ego propterea veni, ut servem quod perierat, et mihi viudicem eos qui a plerisque plane nihil putantur.

« Quid vobis videtur? Si fuerint alicui homini centum oves, et erraverit una ex eis: nonne relictis nonagintanovem in montibus, vadit et quaerit eam quae erraverat? Et si contigerit ut inveniat eam, amen dico vobis, gaudet super ea magis, quam super nonagintanovem quae non erraverant. Sic non est voluntas coram Patre vestro qui in caelis est, ut pereat unus de pusillis istis. » Cui homini fuerunt centum oves? Christo. Omnis enim rationalis creatura, tam angeli, quam homines, centum oves sunt, quorum pastor est Christus, non ovis. Non enim est creatura, sed Filius Dei. Hic igitur reliquit nonaginta novem in caelo, forma autem servi assumpta, venit quaerere ovem illam unicam, quae est humana natura, et gaudet super illa magis quam in angelorum firmitate. In summa autem hoc insinuat, quod Deus curam agit conversionis peccatorum, et gaudet super illis magis quam his qui stabili virtute praediti sunt.

« Si autem peccaverit in te frater tuus, vade et argue illum inter te et illum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum. Si autem non audierit, assume tecum adhuc unum vel duos: ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit illos, dic Ecclesiae. Sin Ecclesiam quoque non audierit, sit tibi velut ethnicus et publicanus. » Sermone contra offendiculum dantes valde extenderat: nunc et eos qui offenduntur, corrigit. Ut enim tu qui offenderis non omnino cadas, quia offendentem vae habiturum dixit: volo et te qui offenderis, hoc est, laederis, **96** arguere eos qui te injuria afficiunt et nocent, si fuerint Christiani. Vide enim quid dicat: Si peccaverit in te frater tuus, hoc est, Christianus. Etenim si te quidam non baptizatus injuria afficiat, tunc illis etiam quae tua sunt renuntia. Si frater, argue illum. Non enim dixit, Conviciare, sed Argue. Si te audierit, hoc est, condemnarit seipsum. Privatim enim vult primum peccantes argui, ut ne coram multis redarguti impudentiores fiant. Quod si te non audierit, et cum duobus vel tribus testibus argueris, ne graveris tunc Ecclesiae praesidibus invulgare peccatum. Quia enim non audit duos vel tres redarguentes, quamvis lex dicat ut in ore duorum vel trium testium subsistat, id est, firmetur omne verbum, ab Ecclesia postea castigetur. Illam autem si non audierit, tunc abiciatur, ne suae malitiae participes faciat alios. Assimilat autem publicanis tales fratres. Infamatur enim ob pecunias publica-

aus. Consolatio autem sit offenso, injuria afflicto-
tem publicanum existimari et gentilem, hoc est
peccatorem et incredulam. Nunquid autem hæc sola
injuriam facientis poena? Minime. Sed audi et quæ
sequuntur.

Vers. 18. « Amen dico vobis, quæcumque alliga-
veritis super terram, erunt ligata in celo: et quæ-
cumque solveritis super terram, erunt soluta in
celo. » Si tu, inquit, offensus, habes eum qui te
injuria affecit sicut publicanum et gentilem, erit
ille et in celo talis. Si autem solveris eum, hoc est
ignoveris, erit ei et in celo condonatum. Non enim
solum quæ solvunt sacerdotes, sunt soluta: sed
quæcumque et nos injuria affecti vel ligamus, vel
solvimus, et ipsa erunt ligata vel soluta.

Vers. 19, 20. « Rursus, amen dico vobis, quod si
duo ex vobis consenserint super terram, de omni
re quamcumque petierint, fiet illis a Patre meo qui
est in cælis. Ubi enim sunt duo vel tres congregati
in nomine meo, illic sum in medio eorum. » Con-
gregat nos hisce verbis ad charitatem. Quia enim
prohibuit me mutuum offenderemus, nunc et de
mutua concordia dicit. Concordes autem dicuntur,
non qui in malum conveniunt, sed qui in bonum.
Vide enim quid dicat: Si duo ex vobis, hoc est,
credentibus et virtute præditis. Conspiraverunt
enim et Annas ac Caiphas, sed male. Et propterea
sepe precantes non accipimus, eo quod mutua con-
cordia caremus. Non dixit autem, Ero (non enim
tardat, vel cunctatur), sed Sum, hoc est, jam illic
invenior. Intelligas item quod quando conspirave-
rint spiritus et caro, et non concupiverit contra
spiritum caro, tunc erit in medio Dominus. Conspi-
rant autem et tres virtutes animæ, rationalis, ira-
scitiva, et desiderativa. Sed et vetus ac nova leges
conspirant, inveniturque in medio ipsarum Chri-
stus ab utraque prædicatus.

Vers. 21, 22. « Tunc accedens 97 Petrus ad eum,
dixit: Domine, quoties peccabit in me frater meus, et
remittam ei? Num usque septies? Dicit illi Jesus: Non
dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. »
Hoc est quod interrogat Petrus: Quoties, si peccet, et
deinde accedat et petat veniam poenitentia ductus,
concedam ei? Addidit, In me si peccaverit. In Deum
enim si peccaverit, non ego, qui idiotus ac privatus
sum, possum ei remittere, nisi forte Dei ordinem ha-
bens sacerdos. Si autem in me peccet, ac deinde re-
misero ei, erit solutus, etiam si privatus ego sim, et
non sacerdos. Quod autem septuagies septies dixit,
non concludit veniam numero. Absurdum enim sedere
et numerare usque dum quadringenta nonaginta
habeas [tot enim faciunt septuagies septies] sed
immensus numerum signat: quasi dicat, Quoties
quis lapsus fuerit, et poenitentiam agat, concede ei

Α κακίας μεταδῶν καὶ τοῖς ἄλλοις. Παρεικάζει δὲ τοῖς
τελώναις τοὺς τοιοῦτους ἀδελφοὺς (διαβεβλημένον
γάρ τι χρέμα ὁ τελώνης)· παραμυθία δὲ τῶν ἰδικη-
μέων, τὸ τὸν ἀδικοῦντα τελώνην νομιζεσθαι καὶ
ἐθνικὸν, τουτέστιν ἁμαρτωλὸν καὶ ἀπιστον. Τοῦτο
ὧν μόνον κλάσις τοῦ ἀδικοῦντος; Οὐχί. Ἄλλ' ἔτι
καὶ τῶν ἐξῆς.

« Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅσα ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς,
ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐὰν λύσητε
ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ. » Ἐὰν
σύ, φησὶν, ὁ ἀδικηθείς, ἔχης ὡς τελώνην καὶ ἐθνικὸν
τὸν ἀδικοῦντα, ἔσται καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ τοιοῦτος. Ἐὰν
δὲ λύσης αὐτὸν, τουτέστι συγχωρήσης, ἔσται καὶ
ἐν τῷ οὐρανῷ συγχωρημένος· οὐ γὰρ μόνον ὅσα
λύουσιν οἱ ἱερεῖς, εἰσὶ λελυμένα, ἀλλ' ὅσα καὶ ἡμεῖς
οἱ ἀδικηθέντες; ἢ δεσμούμεν ἢ λύομεν, πάμπαν ἔσται
δεδεμένα ἢ λελυμένα.

« Πάλιν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν δύο ὑμῶν συμ-
φωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, περὶ παντὸς πράγματος οὗ
ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ Πατρὸς
μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς· οὐ γὰρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συν-
ηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἕκαστος ἐν μέσῳ αὐτῶν. »
Συνάγει ἡμᾶς διὰ τῶν τοιούτων ῥημάτων εἰς τὴν
ἀγάπην· ἔπει γὰρ ἐκώλυσεν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ σκαν-
δαλίσειν ἀλλήλους, καὶ βλάπτειν καὶ βλάπτεσθαι,
νῦν λέγει καὶ περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους συμφωνίας.
Συμφωνοῦντες δὲ νοοῦνται οὐχ οἱ ἐπὶ κακῷ συνε-
χόμενοι, ἀλλ' οἱ ἐπ' ἀγαθῷ. Ὅρα γὰρ τί εἶπεν Ἐὰν
δύο ὑμῶν, τουτέστι τῶν πιστευόντων, τῶν ἐναρέ-
των· συμφώνησαν γὰρ καὶ Ἄνας καὶ Καϊάφας,
ἀλλὰ ψικτῶς· ὥστε διὰ τοῦτο πολλὰκις εὐχόμενοι εὐ-
λαμβάνομεν, διότι οὐδὲ συμφωνίαν πρὸς ἀλλήλους
ἔχομεν. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι Ἔσομαι· οὐ γὰρ μέλλει οὐδέ
βραδύναί· ἀλλ', Εἰμι, τουτέστιν, αὐτίκα ἕκαστος ἐπι-
νοήσεις δὲ ὅτι καὶ ὅταν συμφωνήσῃ ἡ σὰρξ καὶ
τὸ πνεῦμα, καὶ μὴ ἐπιθυμῇ κατὰ τοῦ πνεύματος ἢ
σὰρξ, τότε ἐστὶν ἐν μέσῳ ὁ Κύριος. Συμφωνοῦσι δὲ
καὶ αἱ τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, τὸ λογικόν, τὸ
θυμικόν, καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν. Ἀλλὰ καὶ ἡ παλαιὰ
καὶ ἡ νέα συμφωνοῦσιν αἱ δύο, καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν
εὐρίσκεται ὁ Χριστὸς, ὅπως ἀμφὸν κηρυττόμενος.

« Τότε προσελθὼν αὐτῷ ὁ Πέτρος, εἶπε· Κύριε,
ποσάκις ἁμαρτήσῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω
αὐτῷ; ἕως ἐπτάκις; Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Οὐ λέ-
γω σοι ἕως ἐπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἐπτά. »
Τοῦτο ἐστὶν ὁ ῥωτῆρὸς ὁ Πέτρος· Ποσάκις ἐὰν ἁμάρτη,
εἴτα προσέρχεται καὶ αἰτῇ συγγνώμην μεταμελόμε-
νος, συγχωρησάμεν αὐτό; Προσέθηκε δὲ τὸ, Εἰς ἐμὲ ἐὰν
ἁμάρτη· εἰς γὰρ Θεοῦ ἐὰν ἁμάρτη, οὐκ ἐγὼ ὁ ἰδιώτης
δύναμαι αὐτῷ συγχωρεῖν, εἰ μήπου γε ὁ Θεοῦ τάξιν
ἔχω ὁ ἱερεὺς· ἐὰν δὲ εἰς ἐμὲ ἁμάρτη, εἴτα ἀφήσω
αὐτῷ, ἔσται ἀφαιμένος, καὶ ἰδιώτης εἰμι ἐγὼ, καὶ
οὐχὶ ἱερεὺς. Τὸ δὲ, ἕως ἑβδομηκοντάκις ἐπτά, εἶπεν,
οὐχ ἵνα ἀριθμῶ περικλεισθῇ τὴν συγχώρησιν. Ἄλογον
γάρ ἐστι καθῆσθαι τινα ἀριθμοῦντα ἕως οὐ ποσῶσθε
τετρακόσια ἑνενήκοντα (τοσαῦτα γὰρ τὰ ἑβδομη-
κοντάκις ἐπτά), ἀλλὰ τὸ ἀπειρον ἐνταῦθα σημαίνει·
ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· Ὅσακις ἂν πταίσας μετανοῆ, συγ-

χώρει αὐτῷ. Τοῦτο γὰρ καὶ ἐκ τῆς ἐξῆς παραβολῆς λέγει, ὅτι δεῖ ἡμᾶς συμπαθεῖν, εἶναι.

« Διὰ τοῦτο ὠμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὃς ἤθελθε συνῆραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ. » Ἡ μὲν ἔννοια τῆς παραβολῆς διδάσκει συγχωρεῖν τὰ εἰς ἡμᾶς παρὰ τῶν ὁμοούλων ἀμαρτανόμενα, καὶ μάλιστα ἐὰν καὶ συγχωρήσεως ἐκείνοι χρῆζοντες προσπίπτωσι. Τὸ δὲ κατὰ μέρος ἐξηγησθαι τὴν παραβολὴν, μόνου ἂν εἴη τοῦ νοῦν Χριστοῦ ἔχοντος· πλὴν ἐπιβαλοῦμεν καὶ αὐτοί. Βασιλεία, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· ἀλλ' οὐ μικρῶν τινων βασιλεία, ἀλλ' οὐρανῶν. Ὁμοιώθη οὖν οὗτος ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, σαρκωθεὶς δι' ἡμᾶς καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος· συναίρει δὲ λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ, ὡς ἀγαθὸς κρίνων αὐτοίς. Οὐ γὰρ ἀκρίτως κολάζει· ὠμότητος γὰρ τοῦτο.

« Ἀρραμίτου δὲ αὐτοῦ συναίρειν, προσηνέχθη αὐτῷ εἰς ὀφειλέτης μυρίων ταλάντων· μὴ ἔχοντος δι' αὐτοῦ ἀποδοῦναι, ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ κύριος αὐτοῦ πραθῆναι, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ τὰ τέκνα καὶ πάντα ὅσα εἶχε, καὶ ἰποδοθῆναι. » Μυρίων ταλάντων χρεωφειλέται ἡμεῖς, ὡς εὐεργετούμενοι μὲν καθ' ἑκάστην, μηδὲν δὲ ἀγαθὸν ἀντιδιδόντες τῷ Θεῷ. Μυρίων ταλάντων χρεωφειλέται καὶ οἱ προστασίαν λαοῦ δεξάμενοι καὶ ἀνθρώπων πολλῶν (ἕκαστος γὰρ ἀνθρώπος· τάλαντον, κατὰ τὸν λέγοντα· Μέγα ἀνθρώπος), εἶτα μὴ καλῶς κεχρημένοι τῇ ἀρχῇ. Τὸ δὲ πιπράσκεσθαι τὴν χρεώστην οὖν γυναίκα καὶ τοῖς αὐτοῦ τέκνοις, δηλοῖ τὴν ἀλλοτριωσιν τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ πιπρασκόμενος ἑτέρου δεσπότητος γίνεται. Μήποτε δὲ γυνὴ μὲν ἢ σὰρξ, ὡς σύζυγος οὕσα τῆς ψυχῆς· τέκνα δὲ, αἱ πράξεις· αἱ ἐνεργούμεναι κακῶς ὑπὸ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος; Κελεύει οὖν τὴν σάρκα δοθῆναι τῷ Σατανᾷ εἰς βλαβὴν, τουτέστι νόσους ἢ πάθει δαίμονος παραδοθῆναι· ἀλλὰ καὶ τὰ τέκνα, λέγω δὴ τὰς ἐνεργείας τῶν κακῶν, στρεβλωθῆναι. Ὄιον, ἔστι τινὸς χειρὶ κλέπτουσα, ταύτην ὁ Θεὸς ζηραίνει, ἢ στραγγαλίζει διὰ τινος δαίμονος. Ἰδοὺ οὖν ἡ γυνὴ ἢ σὰρξ, καὶ τὰ τέκνα, ἦτοι ἡ ἐνέργεια τοῦ κακοῦ, παρεδόθησαν τῇ κακώσει, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ· οὐκ ἔτι γὰρ ἐνεργήσει κλεπτικῶς ἐκεῖνος ὁ ἀνθρώπος.

« Πεσὼν οὖν ὁ δούλος προσεκύνη αὐτῷ, λέγων· Κύριε, μακροθύμησον ἐπ' ἐμοί, καὶ πάντα σοὶ ἀποδώσω· σπλαγχνισθεὶς δὲ ὁ Κύριος τοῦ δούλου ἐκέλευσεν αὐτὸν, καὶ τὸ δάνειον ἀφῆκεν αὐτῷ. » Ἴδε τὴν τῆς μετανοίας ἰσχύν, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ κυρίου. Ἡ μὲν γὰρ μετάνοια ἐποίησε τὸν δούλον πεσεῖν ἀπὸ τῆς κακίας· ὁ γὰρ ἰσάμενος βεβαίως ἐν τῇ κακίᾳ, οὐ συγχωρητέος. Ἡ δὲ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ συνεχώρησε παντελῶς· καὶ δίνειν, καίτοι γε ὁ δούλος οὐ συγχώρησιν παντελεῖ ἐζήτει, ἀλλὰ προσεσίαν. Μάνθανε τοίνυν ὅτι ὁ Θεὸς· καὶ πλείονα δίδωσιν ὢν αἰτούμεθα. Ἐπεὶ τοσαύτη ἐστὶν ἡ φιλανθρωπία αὐτοῦ, ὥστε καὶ ἐκεῖνο τὸ δοκοῦν σκληρὸν, τὸ προστάξει πωληθῆναι αὐτὸν, οὐκ ἀπὸ σκληρότητος εἶπεν, ἀλλ' ἵνα καταπτοήσῃ τὸν δούλον, καὶ παύσῃ αὐτὸν πρὸς ἰκετείαν καὶ παράκλησιν ἀποδύεσθαι.

« Ἐξελθὼν δὲ ὁ δούλος ἐκεῖνος, εὗρεν ἕνα τῶν

A veniam, et id [quod et per sequentem parabolam dicit] quia oportet nos compatiētes esse.

VERS. 23. « Ideo assimilatum est regnum cœlorum homini regi, qui voluit conferre rationem cum servis suis. » Mens parabolæ est, ut veniam demus conservis in nos delinquentibus : præsertim si illi veniam ante nos procidentes petant. Particulatim singula examinare, ejus fuerit tantum qui mentem Christi habeat : sed aggrediemur et nos. Regnum est Dei Verbum : et non parvum quoddam regnum, sed cœlorum. Assimilatus est igitur iste homini regi. Incarnatus est enim propter nos, et in similitudinem hominum factus. Confert autem rationem cum servis suis, uti bonus judicans. Non enim absque judicio punit : hoc enim crudelitatis foret.

VERS. 24, 25. « Et cum cœpisset conferre, oblatum est ei unum qui debebat decem millia talentorum. Cæterum cum is non esset solvendo, jussit eum dominus venundari, et uxorem ejus, et liberos, et omnia quæ habebat, et fieri solutionem. » Decem millium talentorum debitores nos sumus, qui quotidie multis beneficiis afficimur, et nihil boni rependimus Deo. Decem mille talentorum debitores sunt et qui populi præsecuram susceperunt [unusquisque enim homo talentum est juxta illum qui dicit : Magnum homo] et deinde non bene funguntur principatu. Vendi autem cum uxore et familia, signat alienationem a Deo. Qui enim venditur, alterius domini fit. An non autem uxor, caro, quæ scilicet est conjux animæ : et pueri, opera quæ male sunt a corpore et anima ? Jubet igitur carnem dari satanæ in interitum, hoc est morbis vel passioni dæmonis. Similiter et filios, operativas dico virtutes malorum, ligari : ut, est manus alicujus furto dedita, eam Deus aridam facit, vel constringit per dæmonem aliquem. Ecce mulier caro est, et filii operationes malæ : traditæ sunt afflictioni, ut spiritus salvetur. 98 Non potest enim tunc ad furtum cooperari homo ille.

VERS. 26, 27. « Procidens autem servus ille adorabat illum, dicens : Domine, esto patiens erga me, et omnia tibi reddam. Miserius autem dominus servi illius, absolvit eum, et æs alienum remisit ei. » Vide pœnitentiæ robur, et misericordiam domini. Pœnitentia enim fecit servum cadere a malitia ; qui enim firmiter in illa stat, non venia dignus est. Misericordia autem Dei dimisit omnino debitum, tametsi servus non omnia remitti, sed prorogari tempus peteret. Disce igitur quod Deus plura dat quam petimus : quia tanta est misericordia Domini, ut et id quod admodum durum videbatur, nempe quod jussit ut venderetur ille, non ex duritia dixit, sed ut perterrefaceret servum, et persuaderet illi ut ad preces se et obsecrationem converteret.

VERS. 28-30. « Egressus vero servus ille invenit

uonum de conseruis, qui debebat sibi centum denarios : et injecta in eum manu, oborto collo traheret dicens, Solve quod debes. Et prouidens conseruus ejus ad pedes ejus regalat eum, dicens, Esto patiens erga me, et omnia reddam tibi. At ille noluit, sed abiit, et coniecit eum in carcerem, donec rediret debitum. » Egressus ille qui ueniam obtinuerat, strangulat ac promit conseruum. Nullus enim qui in Deo manet, compassionis experiri potest : sed ille qui a Deo discessit et alienus est. Magna autem erat crudelitas. Erant ei decem milia talentorum remissa, et longe pauciora, centum scilicet denarios, omnino nec remittere, nec prorogare tempus dinumerandi uolebat, tametsi conseruum eadem uerba diceret, quæ et ille ad dominum, misericordiam domini in memoriam illi reducens : dixit enim : Esto patiens erga me, et omnia tibi reddam.

Vras. 31. « Porro cum uidissent conserui ejus quæ fiebant, indoluerunt ualide : et uenerunt, appueruntque domino suo omnia quæ facta fuerant. » Videntur hi conserui esse angeli, osoros mali, et amantes boni, non quod ignorant Domino hæc dicant, sed ut in discas quod angeli nobis ad tutelam dati sint, et quod inhumanis et immisericordibus indignentur.

Vras. 32-34. « Tunc accersivit illum dominus suus, et ait illi : Serue scelestus, totum debitum illud remisisti tibi, cum obsecrasses me : nonne oportuit et te misereri conserui tui, sicut et ego tui miserus eram ? Et iratus dominus ejus tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet totum quod debebatur sibi. » In judicium intrat cum seruo dominus propter misericordiam : ut ostendat quod non ipse, sed serui crudelitas et ingratitude donationem irritet. Quibus autem tortoribus tradidit ? Forte potestatibus punitricibus, ita ut perpetuo puniretur. Quousque redilat quod debebatur : hoc significat, quod tamdiu puniatur, donec reddat : **¶** nunquam autem reddet quod debebat, uidelicet pœnam quam meruerat : semper ergo punietur.

Vras. 35. « Sic et Pater meus celestis faciet uobis, si non remisistis quisque fratri suo de cordibus uestris delicta illorum. » Non dixit, Pater uester, sed, Pater meus : indigni enim sunt tales qui Deum habeant patrem. De cordibus autem uult remitti, non de ore duntaxat. Cogita igitur quantum malum sit uindictæ cupiditas : quandoquidem etiam donationem Dei reuocat et irritat : tametsi enim dona Dei ea sint, quorum non pœniteat illum, reuocantur tamen hæc ratione et irritantur.

CAPUT XIX.

De quærentibus, num liceret dimittere uxorem. De diuine Jesum interpellante.

Vras. 1, 2. « Et factum est cum consummasset Jesus sermones hos, demigravit a Galilæa, et uenit in fines Judæa trans Jordanem, et secutus sunt eum turba multæ, et curauit eos ibi. » Iterum uersatur

συνδουλὸν αὐτοῦ, ὃς ἔραλειν αὐτῷ ἕκαστον θανάτου. Καὶ κρατῆρας αὐτῷ ἐκράτη, λέγων Ἄποδος μοι εἰς τὰ ἔραλαι· ἰσίου ὄντος ὁ συνδουλὸς αὐτοῦ εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, παρεκάλει αὐτὸν, λέγων· Μακροθύμησον ἐπ' ἐμοί, καὶ πάντα σοὶ ἀποδώσω. Ὁ δὲ οὐκ ἠθέλην· ἀλλ' ἀπαλθὼν ἔβαλεν αὐτὸν εἰς φυλακὴν, ἕως οὗ ἀποθῆ τὸ ἔρα·λέγετον. Ἐξελθὼν δὲ συγχωρηθεὶς, οὕτως πηγάει τὸν συνδουλὸν· οὐδεὶς γὰρ ἐν τῷ θεῷ μένων, ἀσυμπάθης· ἀλλ' ὁ ἐξελθὼν ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ ἀλλότριος ἐκείνου ὢν. Τσαύτη δὲ ἡ ἀπανθρωπία, ὥστε τὰ μείζων συγχωρηθέντα (τελέοντα γὰρ μύρια) ἐπὶ τοῖς ἐλάττωσιν (ἐκαστὸν γὰρ θανάτου) μὴ συγχωρηθῆσιν ὡς, μὰρ ἀνεπαύθη δούναι. Καίτοι γὰρ ὁ συνδουλὸς τὰ αὐτὰ ῥήματα λέγει, ἀναμνησθεσθαι αὐτὸν ἐπ' ἐμοί αὐτὸς ἐαυτοῦ· Μακροθύμησον γὰρ, φησὶν, ἐπ' ἐμοί, καὶ ἀποδώσω σοι.

« Ἰδόντες δὲ οἱ συνδουλοὶ αὐτοῦ τὰ γενόμενα, ἐλυπήθησαν σφόδρα. Καὶ ἐλθόντες διεσέφησαν τῷ κυρίῳ ἐαυτῶν πάντα τὰ γενόμενα. » Οἱ ἄγγελοι μισοπάνηροι ἐντεῦθεν καὶ φιλάγαθοι φαίνονται· οὗτοι γὰρ οἱ συνδουλοὶ· οὐκ ὡς ἀγνοοῦντι δὲ τῷ Κυρίῳ ταῦτα λέγουσιν, ἀλλ' ἵνα εὐ μάρτης ὅτι ἄγγελοι εἰσιν ἕφοροι ἡμῶν, καὶ ὅτι ἀγανακτοῦσι κατὰ τῶν ἀπανθρωπῶν.

« Τότε προσκαλεσάμενος αὐτὸν ὁ κύριος αὐτοῦ, λέγει αὐτῷ· Δούλε πονηρὸν, πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀφήκα σοι, ἐπεὶ παρεκάλεισάς με· οὐκ ἔδει καὶ σε ἀλεῖσθαι τὸν συνδουλὸν σου ὡς· καὶ ἐγὼ σε ἠλέησα· Καὶ ὀργισθεὶς ὁ κύριος αὐτοῦ, παρέθηκεν αὐτὸν τοῖς βασανισταῖς, ἕως οὗ ἀποθῆ πᾶν τὸ ὀφειλόμενον αὐτῷ. Κρίνεται διὰ φιλανθρωπίας ὁ δεσπότης πρὸς τὴν δούλον, ἵνα δελεῖθῃ ὅτι οὐκ αὐτὸς, ἀλλ' ἡ ὀμότης τοῦ δούλου ἀνατρέπει τὴν δωρεάν καὶ ἡ ἀγνομοσύνη. Τίσι δὲ βασανισταῖς παραδίδοι; Τιμωρητικαῖς τάχιστα δυνάμεσιν, ὥστε αἰωνίως κολάζεσθαι. Τὸ γὰρ, ἕως οὗ ἀποθῆ τὸ ὀφειλόμενον, τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἕως τότε κολάζεσθω, ἕως οὗ ἀποθῆ· ἀλλὰ μὴν οὐδέποτε ἀποδώσει τὸ ὀφειλόμενον, ἥτοι τὴν ὀφειλομένην καὶ ἄξιαν τιμωρίαν· ἀεὶ ἄρα κολασθήσεται.

« Οὕτω καὶ ὁ Πατήρ μου ὁ ἐπουράνιος ποιήσει ὑμῖν, ἐάν μὴ ἀφήτε ἕκαστος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὑμῶν τὰ παραπτώματα αὐτῶν. » Οὐκ εἶπεν, ὁ Πατήρ ὑμῶν, ἀλλ', ὁ Πατήρ μου· ἀνάξιοι γὰρ εἰσιν οἱ τοιοῦτοι πατέρα ἔχειν τὸν Θεόν· ἀπὸ δὲ τῆς καρδίας βούλεται ἀρῆσθαι, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ χειλέων μόνον. Νόησον δὲ καὶ πᾶσαν κακὴν ἢ μνησικακίαν, ὅταν τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ ἀνέτρεψε· καίτοι γε ἀμεταμέλητα τὰ χάρισματα τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὕμῶν ἀνέτρεψαν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Περὶ τῶν ἐπερωτῶντων, εἰ ἐξεστὶν ἀπολύσει τὴν γυναῖκα. Περὶ τοῦ ἐπαρωτησάμενος πλουσίου τὸν Ἰησοῦν.

« Καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, μετήρην ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὄρια τῆς Ἰουδαίας πέραν τοῦ Ἰορδάνου· καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί, καὶ ἰθέρπευσεν

αὐτοὺς ἐκεῖ. ἢ Πάλιν τῇ Ἰουδαίᾳ ἐπέδημι, ἵνα μὴ ἄ
 ἔχωσι προφασίζεσθαι οἱ ἀπειθοῦντες τῶν ἐν τῇ
 Ἰουδαίᾳ, ὅτι οὐ συνεχέστερον ἡμῖν ἐπιχωρίζεον,
 ἀλλὰ τοῖς Γαλιλαίοις· πάλιν οὖν μετὰ τὴν διδασκα-
 λίαν καὶ τὸ συνελεσθῆναι τοὺς λόγους, ἀκολουθοῦσι
 τὰ θαύματα. Ἀεὶ γὰρ ἡμεῖς καὶ διδάσκωμεν, ἀλλὰ καὶ
 πράττειν· ἀλλ' οἱ ἀνόητοι Φαρισαῖοι τὰ θαύματα
 ἰδόντες, δέον πιστεῦσαι, οἱ δὲ πειράζουσιν· ἀκουε
 γάρ.

Ἔ Καὶ προσῆλθον αὐτῷ οἱ Φαρισαῖοι πειράζοντες
 αὐτόν, καὶ λέγοντες· Ἐἰ ἔξιστιν ἀνθρώπῳ ἀπολύσαι
 τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πάσαν αἰτίαν; Ὁ δὲ ἀπο-
 κριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι ὁ ποιήσας
 ἀπ' ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς; καὶ
 εἶπεν· Ἐνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν
 πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθή-
 σεται τῇ γυναίκῃ αὐτοῦ, καὶ ἑσονται οἱ δύο εἰς σάρκα
 μίαν. Ὅστε οὐκ εἰσι δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία. Ὁ
 οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. Ὁ
 ὅτι τῆς ἀνοίας! ὦντο ἐπιστομίσειν διὰ τῶν ἐρωτη-
 μάτων τὸν Χριστόν· ἴαν γὰρ εἶπη ὅτι ἔξιστιν κατὰ
 πάσαν αἰτίαν ἀπολύειν τὴν γυναῖκα, ἔξουσι λέγειν
 αὐτῷ· Πῶς οὖν εἶπας, ὅτι μὴ ἀπολύτω τις εἰ μὴ
 τὴν μοιχαλίδα μόνον· εἰ δὲ εἶπη ὅτι οὐκ ἔξιστιν
 ἐκλύειν τὴν γυναῖκα, διαβαλοῦσιν αὐτόν ὡς ἀντι-
 νομοθετοῦντα τῷ Μωσεί. Ἐκείνος γὰρ ἐκέλευσεν
 ἐκβάλλειν τὴν μοιχαλίδα, καὶ χωρὶς εὐλόγου αἰτίας.
 Τί οὖν ὁ Χριστός; Δείκνυσιν ὅτι τοῦ πλάσαντος ἡμᾶς
 ἐξ ἀρχῆς ἔργον ἐστὶ καὶ νομοθεσίς ἡ μονογαμία.
 Ἐξ ἀρχῆς γὰρ, φησὶν, ἵνα συνέζευξεν ὁ Θεὸς μίαν
 ὡς οὐ δεῖ ἵνα ἄνδρα πολλὰς συνάπτεσθαι, οὐδὲ
 μίαν πολλοῖς· ἀλλ' ὡς ἐξ ἀρχῆς συνέζυγῃσαν, μένειν,
 μὴ διασπῶντας τὴν συνοικίαν ἀλόγως· οὐκ εἶπε δὲ,
 ὅτι Ἐγὼ ἐποίησα ἄρσεν καὶ θῆλυ, ἵνα μὴ πλήξῃ αὐ-
 τοὺς, ἀλλ' ἀορίστως, ὁ ποιήσας. Οὕτως οὖν, φησὶ,
 περισπούδαστόν ἐστι τῷ Θεῷ τὸ τῆς συζυγίας ἀγα-
 θόν, ὥστε καὶ τοὺς γονεῖς συνεχώρησεν ἀφιέναι, καὶ
 κολλᾶσθαι τοῖς ἀνδράσιν. Πῶς δὲ ἐν μὲν τῇ Γενέσει
 γέγραπται ὅτι ὁ Ἀδὰμ εἶπε τὸ, Ἀνεὶ τούτου κατα-
 λείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα,
 ἐνταῦθα δὲ φησὶν ὁ Χριστὸς ὅτι ὁ Θεὸς εἶπεν· Ἐνεκεν
 τούτου καταλείψει, καὶ τὰ ἐξῆς; Λέγομεν οὖν ὅτι καὶ
 ὁ εἶπεν ὁ Ἀδὰμ, ἐκ Θεοῦ εἶπεν· ὥστε ὁ τοῦ Ἀδὰμ
 λόγος τοῦ Θεοῦ ἐστίν. Ἐπεὶ τοίνυν μία σὰρξ ἐγέν-
 οντο, καὶ διὰ τὴν μίξιν καὶ τὴν φυσικὴν στοργὴν
 κολλώμενοι, ὥστερ ἑναγέ; ἐστὶ τὸ τὴν οἰκίαν σάρ-
 κα τέμνειν, οὕτω καὶ τὸ διασπᾶν τοὺς συζύγους· οὐκ
 εἶπε δὲ, μὴ χωριζέτω Μωσῆς. ἵνα μὴ παράξῃ αὐ-
 τοὺς, ἀλλ', ἄνθρωπος ἀπλῶς, δεικνύων τὸ μέσον τοῦ
 συζεύξαντος Θεοῦ καὶ τοῦ διαλύοντος ἀνθρώπου.

Ἔ Λέγουσιν αὐτῷ, Τί οὖν Μωσῆς ἐνετείλατο δοῦναι
 βιβλίον ἀποστασίου, καὶ ἀπολύσαι αὐτήν; Ἀλεγει αὐ-
 τοῖς, ὅτι Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν
 ἐπέρεψεν ὑμῖν ἀπολύσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν, ἀπ'
 ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως. Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι ὁς ἂν

A in Judæa, ut nihil prætexere possint qui non cre-
 debant in Judæa, quod non frequentius apud ipsos
 versaretur, sed apud Galilæos. Iterum igitur post
 doctrinam, et consummatis sermonibus sequuntur
 miracula. Oportet enim nos et docere et operari:
 et insipientes illi Pharisei cum visis miraculis ope-
 rebat credere, tentant. Audi enim.

Vers. 3-6. Ἔ Et accesserunt ad eum Pharisei
 tentantes illum, et dicentes: Licetne homini divor-
 tium facere cum uxore sua quolibet ex causa? Qui
 respondens ait eis, An non legistis quod is qui fecit
 ab initio, masculinum et feminam fecit eos? et dixit,
 Propterea deseret homo patrem suum et matrem, et
 adglutinabitur uxori suæ, et erunt duo in carne una.
 Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo
 Deus copulavit, homo non separet. Ὁ insipientiam ἰ
 opinabantur quæstionibus suis Christum se confuta-
 turos: nam si dixisset licere quacunque de causa
 dimittere uxorem, potuissent illi dicere: Quomodo
 igitur dixisti, Ne quis dimittat, nisi adulteram so-
 lam? Si autem dixisset non licere dimittere uxorem,
 arguissent eum ut adversarium Mosi. Ille enim jus-
 sit ut dimitteretur odio habita²⁰, et absque ardua
 et rationabili causa. Quid igitur Christus? Ostendit
 opus et legislationem ejus qui nos a principio for-
 mavit, esse monogamiam. Ab initio enim unum
 conjunxit Deus uni: atque ita non oportet unum
 virum conjungi multis mulieribus, neque mulierem
 unam viris multis: sed eos sicut ab initio conjuncti
 fuerunt, manere, neque absque causa cohæsitio-
 nem divellere. Non dicit autem, Ego feci masculinum
 et feminam, **100** ne plus eos exasperet; sed, Is
 qui fecit, indefinite. Atque ita dicit maxime curæ
 fuisse Deo conjugii bonum, ut permiserit etiam
 parentes dimitti, et viris adhærere. Quomodo au-
 tem in Genesi scriptum est: Adam dixit, Propterea
 deseret homo patrem suum et matrem²¹; hic
 autem dicit Christus: Deus dixit, Propterea deseret,
 ac cætera? Dicimus igitur quod et id quod Adam
 dixit, ex Deo dixit, atque ita sermo Adæ Dei est. Igi-
 tur quia una caro facti sunt, et propter coitum et na-
 turalem amorem cohærentes: sicut Impium est eam
 carnem dividere, ita et conjuges divellere. Non dixit
 autem, Ne separet Moses, ne turbaret illos, sed, homo
 simpliciter: ostendens quantum intersit inter Deum
 conjungentem, et hominem solventem.

Vers. 7-9. Ἔ Dicunt illi, Cur igitur Moses jussit
 dare libellum repudii, et dimittere eam? Ait illis,
 Moses ad duritiam cordis vestri permisit vobis re-
 pudiare uxores vestras, cæterum ab initio non fuit
 sic. Dico autem vobis, quod quicumque repudiaverit

²⁰ Deut. xxiv, 3. ²¹ Gen. ii, 24.

(e) Edit. Lut. omisit, et matrem.

uxorem suam, nisi ob stuprum, et aliam duxerit, is A
 committit adulterium. Et qui repudiatam duxerit, is
 adulterium committit. » Cum viliscent Pharisæi
 quod Dominus ipse confutasset, coacti fuerunt pon-
 ta in medium asserre Moſen contradicentem Chri-
 ſto: et dicunt, Quomodo igitur Moſes mandavit dare
 librum repudii, et dimittere? Igitur Dominus ver-
 tens omnem accusationem in illorum caput, pro
 Moſe respondet ac dicit: Non contraria Deo Moſes
 constituit, sed ad vestram duritiam hoc pronuntia-
 vit: ne propter intemperantiam volentes aliis con-
 juncti, occideret primas uxores. Nam cum essent
 inhumani, occiderent uxores, si coacti fuissent ser-
 vare illas: nunc autem libellum divortii jussit dari
 his quæ a viris odio habebantur. Ego autem dico
 vobis, inquit, quod bonum est uxorem quæ forni-
 cata est, ejicere, tanquam adulteram. Si quis autem
 ejecerit aliquam quæ non est fornicata, auctor B
 fit illi adulterii. Intellige autem quod qui adhæret
 Domino, unus spiritus est, et conjugium est fidei
 cum Christo. Omnes enim idem corpus facti sumus
 cum eo, et ex parte membra Christi sumus. Non
 igitur recte quis potest separari a conjugio tali,
 juxta sermonem Pauli dicentis, « Quis nos separabit
 a dilectione Christi? » Quæ igitur Deus conjunxit,
 neque homo, neque alia creatura, neque angeli, ne-
 que principatus, neque potestates (ut Paulus dicit)
 separare poterunt.

Vers. 10. « Dicunt ei discipuli ejus: Si ad istam C
 modum habet causa hominis cum uxore, non expedi-
 dit contrahere matrimonium. » Turbantur discipuli,
 et dicunt: Si propterea conjuncti sunt, ut unum
 sint, et indivisi maneat per omnem vitam, ut
 eiam si improba aliqui sit mulier, eam 101 eji-
 cere non liceat: non expedit matrimonium contra-
 here: levius fuerit matrimonium non contrahere,
 sed pugnare et certare cum naturalibus concupis-
 centiis, quam sustinere malam mulierem. Causam
 enim hominis cum muliere dicit perpetuam et inse-
 parabilem unionem. Nonnulli autem et sic intelli-
 gunt: Si sic est causa hominis, hoc est, si reprehensionem
 et culpam habiturus est vir, ut illegitime
 ejiciat uxorem, non expedit matrimonium contra-
 here.

Vers. 11. « At ille dixit illis: Non omnes capa-
 ces sunt hujus dicti, sed quibus datum est. » Post-
 quam dixerunt apostoli, melius esse non venire
 ad nuptias, dicit Dominus magnam esse virginitatis
 possessionem, at eam non ab omnibus recte ser-
 vari, sed ab his duntaxat, quorum cooperatore est
 Deus. Nam hoc ideo datum est, valet, quibus coope-
 rantur Deus. Illis autem datur, qui petunt, « Petite
 enim, inquit, et dabitur vobis ». Omnis enim,
 inquit, qui petit, accipit ».

Vers. 12. « Sunt enim eunuchi, qui de matris
 utero sic nati sunt: et sunt eunuchi qui facti sunt

A ἀπόλυση τὴν γυναῖκα αὐτοῦ μὴ ἐπὶ πορνείῳ, καὶ
 γαμήσῃ ἄλλην, μοιχάται. Καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμή-
 σας, μοιχάται. » Οἱ Φαρισαῖοι ἰδόντες ὅτι ὁ Κύριος
 ἐπεστόμισεν αὐτοὺς, ἠναγκάσθησαν λοιπὸν, καὶ εἰς
 μέσον ἄγρους τὸν Μωϋσῆν ἀντινομοθετοῦντα τῷ
 Χριστῷ, καὶ φασὶ· Πῶς οὖν Μωϋσῆς ἐνεταβητο βί-
 βλιον ἀποστασίου δοῦναι, καὶ ἀπολύειν; Ὁ οὖν
 Κύριος περιτρέπων τὸ πᾶν τῆς κατηγορίας εἰς τὴν
 ἐκείνων κεφαλὴν, ὑπὲρ Μωϋσῆος ἀπολογεῖται, καὶ
 φασὶν· Οὐκ ἐναντία τῷ Θεῷ ὁ Μωϋσῆς νομοθετοῦν
 τοῦτο φησιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑμετέραν μοιχθρίαν
 τοῦτο ἰνομοθέτησεν· ἵνα μὴ δι' ἀκοιασίαν θέλοντες
 ἐτέραις συνελθῆναι, ἀνέλθῃτε τὰς προτέρας γυναῖκας.
 Ἀπηνεῖς γὰρ ὄντες, ἐπόρευον ἂν εἰς γυναῖκας, εἰ
 ἠναγκάζοντο κατέχειν αὐτάς. Νῦν δὲ βιβλίον ἀπο-
 στασίου προστάξει δίδόναι ταῖς μισουμέναις κατὰ
 τῶν ἀνδρῶν. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, φησὶν, ὅτι τὴν πορ-
 νευθεῖσαν γυναῖκα καλὸν ἐκβάλλειν ὡς μοιχάτιδα·
 ἐὰν δὲ τὴν μὴ πορνευθεῖσαν ἐκβάλῃ τις, παραίτιος
 αὐτῇ γίνεται μοιχίας· νόμι δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ κολ-
 λώμενος τῷ Κυρίῳ, ἐν πνεῦμά ἐστι, καὶ συζυγία
 γίνεται τῷ πιστῷ πρὸς Χριστόν. Πάντες γὰρ σύ-
 σσωμοὶ γαγόναμεν αὐτῷ, καὶ μέλη ἐκ μέρους Χρι-
 στοῦ ἴμεν. Καλῶς οὖν οὐ δύναται τις χωρῖσαι τὴν
 τοιαύτην συζυγίαν, κατὰ τὸν τοῦ Παύλου λόγον,
 λέγοντος· « Τίς ἡμᾶς χωρῖσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ
 Χριστοῦ; » Ἄ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν, οὕτως ἀνθρώπος,
 οὕτε τις ἐτέρα κτίσις, οὕτε ἄγγελος, οὕτε ἀρχαί,
 οὕτε ἔξουσία, ὡς ὁ Παῦλος φησὶ, χωρῖσαι δύνασθαι.
 Ἐ λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· Εἰ οὕτως
 ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναίκης, οὐ
 συμφέροι γαμήσαι. » Θορυβοῦνται οἱ μαθηταί, καὶ
 φασὶν, ὅτι εἰ διὰ τοῦτο συνήφθησαν ἵνα ἐν ᾧσι καὶ
 ἀδιάσπαστοι μένωσι παρ' ὅλον τὸν βίον, ὥστε πᾶν
 μοιχθρῶν ἄλλως ἢ ἡ γυνὴ, μὴ τολμᾶν ἐκβάλλειν
 αὐτήν, οὐ συμφέροι γαμήσαι· κουφότερον γὰρ μὴ
 γαμῆν, ἀλλὰ μάχεσθαι καὶ καταλείπειν φυσικαῖς ἐπι-
 θυμίαις, ἢ πονηρᾶς γυναικὸς ἀνέχεσθαι. Αἰτίαν γὰρ
 ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικὸς τὴν ἀδιάσπαστον
 ἔνωσιν λέγει· τινὲς δὲ καὶ οὕτω νοοῦσιν, ὅτι Εἰ οὕτως
 ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου, τουτέστιν, εἰ αἰτίαν
 ἔχουν μομφὴν καὶ καταειτίαςιν μέλλει ἔξειν ὁ ἀνὴρ
 ὡς ἐκβάλλων τὴν γυναῖκα παρανόμως, οὐ συμφέροι
 γαμήσαι.

D
 « Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον
 τοῦτον, ἀλλ' οἷς δέδοται. » Ἐπεὶ δὲ εἶπον οἱ μαθη-
 ταί, ὅτι κρεῖττόν ἐστι τὸ μὴ εἰς γάμον εἰσελθῆναι, φησὶ
 ὁ Κύριος, ὅτι μέγα μὲν τὸ τῆς παρθενίας χρέμα,
 ἀλλ' οὐ πᾶσι κατορθωτὸν, ἀλλ' ἐκείνοις μόνις οἷς
 συνεργεῖ ὁ Θεός. Τὸ γὰρ, δέδοται, ἐνταῦθα καίται,
 ἀντὶ τοῦ, οἷς συνεργεῖ ὁ Θεός. Ἐκείνοις δὲ δίδοται,
 τοῖς αἰτούσιν, « Αἰτεῖτε γὰρ, φησὶ, καὶ δοθήσεται
 ὑμῖν. Πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν, λαμβάνει. »

« Εἰσὶ γὰρ εὐνοῦχοι οἵτινες ἐκ κοιλίας μητρὸς
 ἐγεννήθησαν οὕτως, καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνο-

» 1 Cor. vi, 17. » Rom. viii, 35. » Luc. xi, 9. » Joan. xvi, 24.

χισθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι ἅσκινοι εὐνοῦχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω. » Ὀλίγων, φησὶν, ἐστὶ τὸ κατόρθωμα τοῦτο τῆς παρθενίας. Εἰσὶ γὰρ εὐνοῦχοι τινες ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτῶν, τούτέστιν, εἰσὶ τινες ἐκ φυσικῆς κράσεως ἀκίνητοι μένοντες πρὸς τὰς μίξεις, οἱ καὶ ἀκερῶς σωφρονοῦσιν. Εἰσὶ καὶ οἱ εὐνουχίζοντες ὑπὸ ἀνθρώπων· ἑαυτοὺς δὲ εὐνουχίζουσι διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, οὐχ οἱ ἐκτέμνοντες ἑαυτοὺς (ἐπικατάρατον γὰρ τοῦτο), ἀλλ' οἱ ἐγκρατεῦόμενοι. Νόει δὲ καὶ οὕτως· Ἔστιν εὐνοῦχος ἀπὸ φύσεως ὁ διὰ τὴν φυσικὴν πρᾶσιν μὴ εὐκίνητος εἰς ἀφροδίαν· ὑπὸ δὲ ἀνθρώπων εὐνουχίζεται ὁ ἐκ διδασκαλίας ἀνθρωπίνης ἐκτεμῶν τὴν τῆς σαρκικῆς ἐπιθυμίας πύρρῳσιν· ἑαυτὸν δὲ εὐνουχίζει ὁ μὴ ὑπ' ἄλλου, ἀλλ' ὑπ' ἑαυτοῦ διδαχθεὶς, καὶ αὐτομαθῶς πρὸς σωφροσύνην ἀποκλίνας· οὗτος οὖν καὶ ἀριστός ἐστιν, ὁ μὴ ἄλλῃ, ἀλλ' ἑαυτῷ ἰδηγηθεὶς πρὸς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Πρῶταιρικῶς δὲ θέλων ἡμῖν ἐνεργεῖσθαι τὴν ἀρετὴν, φησὶν· « Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω. » Οὐ γὰρ ἀναγκάζει παρθεύειν, οὐδὲ τὸν γάμον καταλύει, ἀλλὰ τὴν παρθενίαν προτίθεισιν.

« Τότε προσηγήθη αὐτῷ παιδία, ἵνα τὰς χεῖρας ἐπιθῆ αὐτοῖς, καὶ προσεῖχεται· οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπετίμησαν αὐτοῖς· ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν· Ἄφετε τὰ παιδία, καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἔλθειν πρὸς με· τῶν γὰρ τοιοῦτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Προσέφερον μητέρες τὰ τέκνα, ἵνα εὐλογηθῶσι διὰ τῆς ἐπαφῆς τῶν χειρῶν. Ἀκόσμως δὲ καὶ θεοροθυμένως προσήρχοντο, καὶ διὰ τοῦτο κωλύουσιν οἱ μαθηταὶ, ἅμα καὶ οἰόμενοι, ὅτι ἐλαττοῦται τὸ ἀξίωμα τοῦ διδασκάλου ἐκ τοῦ τὰ παιδία προσφέρεισθαι. Ὁ γοῦν Χριστὸς δεικνύων, ὅτι τὸ ἄτυπον μᾶλλον ἀποδέχεται, φησὶν, « Ἄφετε τὰ παιδία· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Οὐκ εἶπε, τοῦτων, ἀλλὰ, τῶν τοιούτων, τούτέστι, τῶν τὴν ἀπλότητα ἰχόντων, τῶν ἀκάκων, τῶν ἀπονήρων. Κἂν διδάσκη δὲ τις, καὶ προσέρχωνται τινες αὐτῷ παιδικὰ ἐρωτήματα ἐρωτῶντες, προσδεχέσθω τούτους, καὶ μὴ κωλύτω.

« Καὶ ἐπιθε εἰς αὐτοῖς τὰς χεῖρας, ἐπορεύθη ἐκείθεν. Καὶ ἰδοὺ εἷς προσελθὼν, εἶπεν αὐτῷ· Διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ἀγαθὸν ποιήσω ἵνα ἔχω ζωὴν αἰώνιον; Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· Τί με λέγεις· ἀγαθόν; Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός. » Οὐχ ὡς πειράζων προσῆλθεν οὗτος, ἀλλ' ὡς θέλων μαθεῖν, καὶ διψῶν τῆς αἰωνίου ζωῆς· προσῆλθε δὲ τῷ Χριστῷ ὡς ἀνθρώπῳ ψιλῷ· καὶ διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Κύριος· Τί με λέγεις ἀγαθόν; Οὐδεὶς ἀγαθός· εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός· τούτέστιν, Ἐάν ὡς ἕνα τῶν διδασκάλων με λέγεις· εἶναι ἀγαθόν, κακῶς λέγεις· οὐδεὶς γὰρ ἀνθρώπων κυρίως ἀγαθός· ἅμα μὲν, ὅτι καὶ εὐμετάβολοι ἔσμεν ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ τρεπόμενοι· ἅμα δὲ, ὅτι καὶ συγχρῖνονμένη πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα ἡ ἀνθρωπίνη, πονηρία νομίζεται.

« Εἰ δὲ θέλεις εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν, τήρησον τὰς ἐντολάς. Λέγει αὐτῷ· Ποίας; Ὁ δὲ Ἰησοῦς· εἶπε τὸ, Θὺ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις· τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μη-

eunuchi ab hominibus : et sunt eunuchi qui seipsos castraverunt propter regnum cœlorum. Qui potest capere, capiat. » Paucorum est, inquit, virginitatis virtus. Sunt enim eunuchi ex utero matris, hoc est, sunt quidam qui propter naturæ constitutionem ad coitum non sunt idonei, qui et sine utilitate casti sunt. Sunt qui et eunuchi sunt ab hominibus. Qui autem seipsos eunuchos faciunt propter regnum cœlorum non sunt si qui verenda sibi ipsis amputant (maledictum enim hoc), sed qui continentes sunt. Intellige autem et sic : Est eunuchus a natura qui propter naturalem complexionem non movetur ad venerea. Ab hominibus autem eunuchus fit, qui ex humano præcepto carnalis concupiscentiæ incendium excindit. Seipsum autem castrat, qui non ab alio, sed a seipso doctus est, et sua sponte ad continentiam inclinatur. Ille igitur et optimus est, qui non ab alio, sed a seipso deductus est ad regnum cœlorum. Volens autem sponte nos operari virtutem, inquit : « Qui potest capere, capiat. » Non enim cogit virginem esse, neque nuptias destruit, sed virginitatem præfert.

VERS. 13, 14. « Tunc oblatis sunt ei puelli, ut manus illis imponeret, et oraret; discipuli autem increpabant eos. Jesus vero inquit eis : Sinite puellas, et ne prohibeatis eos venire ad me : talium est enim regnum cœlorum. » Asserebant matres pueros, ut benedicerentur manuum contactu. Incompositæ autem et turbatæ accedebant ad eum, et propterea prohibent discipuli, simul etiam quod existimarent hoc derogare doctrinæ ejus auctoritatē, si offerrentur ei parvuli. Christus autem ostendens quod a fastu alienos magis amet, dicit : « Sinite parvulos ; talium est enim regnum cœlorum. » Non dixit, horum sed, talium, **102** hoc est simplicitate præditorum, innocentium, malitiæ expertium. Etiam hodie si accedat ad doctorem nonnulli pueriles quæstiones interrogantes, non prohibeat, sed suscipiat.

VERS. 15-17. « Et cum imposuisset illis manus, abiit illinc. Et ecce unus accedens ait illi : Magister bone, quid boni faciam ut habeam vitam æternam? Qui dixit ei : Cur me vocas bonum? Nullus est bonus, nisi unus, nempe Deus. » Non ut tentans venit ille, sed ut discere cupiens, et sitiens vitam æternam. Accessit autem ad Christum quasi ad purum hominem : et idcirco dicit Dominus : Quid me vocas bonum? Nullus bonus, nisi unus Deus : hoc est, si quasi unum ex præceptoribus bonum me dicis, male dicis. Nullus enim hominum proprie bonus : partim quod mutabiles sumus a bono in malum : partim quod nostra bonitas ad divinam bonitatem collata, malitia est.

VERS. 17-19. « Quod si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Dicit illi : Quæ? Jesus autem dixit : Non facies homicidium, non committes adulterium, non facies furtum, non falsum dicere testimonium, ho-

more patrem suam et matrem, et diligas proximum tuum ut teipsum. » Dominus ad legis mandata mittit rogantem, ne Judæi dicant quod legem contemnant (a). Quid igitur?

Vers. 20. « Dicit illi adolescens: Omnia hæc servavi a juventute mea. Quid adhuc mihi docet? » Adolescentem autem quidam ut superbum et arrogantem arguunt. Quomodo enim dilexisset rite proximum, qui dives erat? Nullus enim diligens proximum ut seipsum, ditior est proximo: omnis autem homo proximus. Quidam sic intelligunt, Da, quod hæc omnia servavi: quid adhuc mihi docet?

Vers. 21, 22. « Ait illi Jesus: Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo: et veni, sequere me. Cum audisset autem adolescens eum sermonem, abiit tristis, erat enim habens possessiones multas. » Quæcumque, inquit, fecisti opera bona, Judaico more fecisti: si autem vis perfectus, hoc est, meus discipulus esse et Christianus: vade, vende omnia quæ habes, et da statim simul omnia, nulla reservans, ut continuam facias elemosynam. Non enim dixit, Paulatim da pauperibus, sed dixit, Da semel, et nudus esto. Dein quia sunt multi misericordes, vitam tamen omni malitia plenam habentes, dicit: « Et veni, sequere me, » hoc est, omnem aliam quoque virtutem habe. Adolescens igitur indoluit: desiderabat etenim, et terra cordis ipsius profunda erat et pinguis, sed spine divitiarum suffocabant. Erat enim, inquit, habens possessiones multas. Nam qui paucas habet, non ita ab illis detinetur: in multis enim divitiis violentius est vinculum. Porro quia diviti loquebatur Christus, dicebat, Habiturus es thesaurum in cælo. **103** divitiarum enim amator erat.

Vers. 23, 24. « Jesus autem dixit discipulis suis: Amen dico vobis, dives difficile intrabit in regnum cælorum. Iterum autem dico vobis, facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem in regnum Dei ingredi. » Quantum dives et ipse quidem habet superflua, et alii non vel necessaria, non ingreditur in regnum cælorum. Postquam autem excussit omnia, tunc non est dives, et postea intrabit. Impossibile est enim multa habentem intrare, sicut et camelum impossibile per foramen acus transire. Vide autem quomodo quod superius dixit difficile, hic dicit impossibile. Nonnulli autem dicunt camelum non animal significare, sed crassum quemdam funem, quo nautæ utantur ut projiciant ancoras.

Vers. 25, 26. « Auditis autem his, discipuli exasperunt valde, dicentes: Quis ergo potest salvus fieri? Intuitus autem illos Jesus dixit illis, Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omniaabilia sunt. » Discipuli ut misericordes, non interrogant pro seipsis (pauperes enim fuerant), sed pro omnibus hominibus. Dominus igitur docet non humana infirmitate metiendam salutem, sed divina

(a) Edit. Lut. ourisit, Quid igitur usque ad ea verba Adolescentem.

τέρα, και ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν. » Ὁ Κύριος ἐπὶ τὰς νομικὰς ἐντολὰς παραπέμπει τὸν ἐρωτήσαντα, ἵνα μὴ ἔχῃσι λίγαιν οἱ Ἰουδαῖοι, ἵτι τοῦ νόμου καταφρονεῖ. Τί οὖν;

« Λέγει αὐτῷ ὁ νεανίσκος: Πάντα ταῦτα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου. Τί ἐτι ὑστερῶ; » Τινὲς ὡς κερμαστὴν καὶ ἀλαζόνα διαβάλλουσι τοῦτον. Πῶς γὰρ κατέρωσσε τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον, εἴγε πλούσιος ἦν; οὐδεὶς γὰρ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς εαυτὸν, πλουσιώτερός ἐστι τοῦ πλησίον πᾶς δὲ ἄνθρωπος, πλησίον. Τινὲς δὲ εὖτως νοοῦσι τοῦτο: Ὑπέθετε. φησὶν, ὅτι ταῦτα πάντα φυλαξαίμην: τί μοι ἐτι λείπει;

« Ἐφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς: Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπάγε, πώλησον σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἕδος πτωχοῦ, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ μοι. Ἀκούσας δὲ ὁ νεανίσκος τὸν λόγον, ἀπῆλθε λυπούμενος ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλὰ. » Ὅσα μὲν, φησὶν, εἴπεις κατορθώσας, ταῦτα Ἰουδαϊκῶς κατέρωσσας: εἰ δὲ θέλεις τέλειος, τοῦτέστιν, ἐπὶ εἶναι μαθητὴς καὶ Χριστιανός, ὑπάγε, πώλησον σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἕδος αὐτίκα ἡμοῦ πάντα, μὴ παρακρατῶν τινα, ἵνα ἀδικαίεπτον ποιῆς τὴν ἀληθροσύνην. Οὐ γὰρ εἶπε, δίδου πτωχοῖς, ἀλλὰ, ἕδος ἀπαξ καὶ γυμνώθητι. Εἶτα ἐπὶ εἶσι τινες ἐλεοῦντες μετ, πάσης δὲ ρυπαρίας ἀνάμειστον βίον ἔχοντες, φησὶ: « Καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ μοι, » τοῦτέστι, καὶ τὴν ἀλλην πᾶσαν ἀρετὴν ἔχε. Ὁ μέντοι νεανίσκος ἀλυπήθη: ἐπιθῶμι μὲν γὰρ, καὶ βαθεῖα καὶ πῶν ἦν ἡ γῆ τῆς καρδίας αὐτοῦ, ἀλλ' αἰ ἀπανθαι τοῦ πλοῦτου συνέπιπνον ἦν γὰρ, φησὶν, ἔχων κτήματα πολλὰ. Ὁ μὲν γὰρ ὀλίγα ἔχων, οὐχ ὁμοίως κατέχεται τοῦτοις: ἐν γὰρ τοῖς πολλοῖς τυραννικώτερος ὁ δεσμός: ἐπὶ δὲ πρὸς πλοῦσιον διαλέγεται ὁ Κύριος, φησὶν, ὅτι Ἐξείς ἐν οὐρανοῖς θησαυρὸν, ἐπὶ φιλοχρηματοῦσι.

« Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ: Ἀμήν λέγω ὑμῖν ὅτι πλούσιος δυσκόλως εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Πάλιν δὲ λέγω ὑμῖν, εὐκοπώτερόν ἐστι κήμηλον διὰ τρυπήματος βραβίος διαλθεῖν, ἢ πλοῦσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν. » Ἐὰν ἂν ἡ πλοῦσιος, καὶ αὐτὸς μὲν ἔχη περιττὰ, ἄλλοι δὲ οὐδὲ τὰ ἀναγκαῖα, οὐ μὴ εἰσελθῆ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἐπειδὴν μέντοι ἀποτινάξεται πάντα, τότε οὐ πλοῦσιος, καὶ λοιπὸν εἰσελεύσεται. Ἀδύνατον γὰρ πολλὰ ἔχοντα εἰσελθεῖν, ὥστερ καὶ τὴν κήμηλον ἀδύνατον διαλθεῖν διὰ τρυπήματος βελόνης. Ἴδε οὖν πῶς ἀνωτέρω μὲν δύσκολον εἶπε τὸ εἰσελθεῖν, ἐνταῦθα δὲ ἀδύνατον παντελῶς. Τινὲς δὲ κήμηλον, οὐ τὸ ζῶν φασιν, ἀλλὰ τὸ παχὺ σχοινίον, ᾧ χρωῦνται οἱ ναῦται πρὸς τὸ βίπειν τὰς ἀγκύρας.

« Ἀκούσαντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐξεπλήσσοντο σφόδρα, λέγοντες: Τίς ἄρα δύναται σωθῆναι; Ἐμβλέψας δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Παρὰ ἄνθρωπος τοῦτο ἀδύνατόν ἐστι, παρὰ δὲ Θεῷ πάντα δυνατὰ. » Οἱ μαθηταὶ φιλόανθρωποι ὄντες, ἐρωτῶσιν οὐχ ὑπὲρ εαυτῶν (πένητες γὰρ ἦσαν, ἀλλ' ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων. Ὁ οὖν Κύριος διέδοκε μὴ τῇ ἀνθρωπίνῃ ὁσθενείᾳ συμμετρεῖν τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ τῇ τοῦ

Θεοῦ δυνάμει. Ἐάν γὰρ τις ἀρξῆται μὴ πλεονεκτηῖν, ἅ
προκόψει καὶ εἰς τὸ τὰ περιττὰ ἀπαντῆσαι, ἀπὸ δὲ
τοῦτου, καὶ εἰς τὸ τὰ ἀναγκαῖα κενῶν προδύσεται,
καὶ οὕτως εὐδοκῆσθαι συμμαχίᾳ Θεοῦ.

« Τότε ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ · Ἰδοὺ
ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι · τί
ἔρα ἔσται ἡμῖν; » Εἰ καὶ δοκεῖ ὁ Πέτρος μὴ ἀπειναί
τινα μεγάλη ὡς ὦν πτωχος, ἀλλ' ὄν γίνωσκε, ὅτι
πρὸ ὄντι πολλὰ ἀφῆκε καὶ αὐτός. Καὶ γὰρ σχέσιν
πλασινα ἔχομεν οἱ ἄνθρωποι ἐν τοῖς ὀλίγοις · ἀλλὰ
καὶ πᾶσαν κοσμικὴν ἡδυσπάθειαν ὑπερῆδεν ὁ Πέ
τρος, καὶ τὴν πρὸς τοὺς γονεῖς φιλοσαρκίαν. Ταῦτα
γὰρ τὰ πάθη οὐ μόνον κατὰ πλουσίω, ἀλλὰ καὶ
κατὰ πνήτων ἐπιστρατεύει. Τί οὖν ὁ Κύριος;

« Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς · Ἀμὴν λέγω ὑμῖν,
ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ,
ὅταν καθίσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης
αὐτοῦ, καθήσεται καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους,
κρίνοντας τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ. » Ἄρα
καθεσθῆσονται; Οὐχί, ἀλλὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν τι
μὴν διὰ τῆς καθέδρας ἐδήλωσε · καὶ ὁ Ἰουδας οὖν
καθεσθῆσεται; Οὐχί. Οἱ ἀκολουθήσαντες γὰρ εἶπε,
τουτέστιν οἱ ἄχρι τέλους, ἐκαίνοσ δὲ οὐκ ἄχρι τέ
λους. Ἄλλω, τε, πολλάκις ὁ Θεὸς ὑπισχνεῖται ἀγαθά
εἶσιν ἀξίοις ὄσιν. Ἐπὶ δὲ μεταβληθεῖεν καὶ ἀνά
ξιοι γίνωνται, ἀφαιρεῖται αὐτά. Ὑμῶσ δὲ καὶ ἐπὶ
τῶν σκυθρωποτέρων, πολλάκις ἀπειλεῖ καὶ οὐκ ἐπί
γει, μεταβληθέντων ἡμῶν. Παλιγγενεσίαν δὲ τὴν
ἀνάστασιν νόειμ

« Καὶ πᾶς ὃς ἀφῆκε οἰκίαν, ἢ ἀδελφούς ἢ ἀδελ
φές, ἢ πατέρα ἢ μητέρα, ἢ γυναῖκα ἢ τέκνα, ἢ
ἀγροὺς, ἔνεκεν τοῦ ὀνόματός μου, ἑκατονταπλα
σιονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. »
Ἴνα μὴ τις ὑπολάβῃ ἐπὶ μόνων τῶν μαθητῶν ἀρμό
ζειν τὸ εἰρημένον, ἐπλάτυνε τὴν ὑπόσχεσιν ἐπὶ
πάντας τοὺς ποιῶντας τὰ ὅμοια. Ἐξουσι γὰρ, ἀντι
μὲν τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν, τὴν πρὸς Θεὸν
οἰκειότητα καὶ τὴν ἀδελφότητα · ἀντι δὲ τῶν ἀγρῶν,
τὸν παράδεισον, καὶ ἀντι τῶν ἐκ λίθων οἰκῶν, τὴν
ἐκὼ Ἰερουσαλήμ · ἀντι μητρὸς, τὰς ἐν Ἐκκλησίᾳ
πρεσβυτέρους · ἀντι πατρὸς, τοὺς πρεσβυτέρους · ἀντι
γυναϊκὸς, πάσας τὰς πιστὰς γυναῖκας, οὐ γάμφ,
ἀπικγα · ἀλλὰ διαθέσει καὶ σχέσει πνευματικῇ καὶ
τῇ πρὸς αὐτὰς φιλανθρώπων κηδεμονίᾳ. Οὐ καλεῖται
δὲ ὁ Κύριος χωρίζεσθαι ἀπλῶς ἀπὸ τῶν οικειῶν,
ἀλλ' ὅταν ἐμποδίζωσι πρὸς εὐσέθειαν. Ὅσπερ καὶ
φυχτῆς καὶ σώματος καλεῖται καταφρονεῖν, οὐχ ὡς
τε ἀποκτινύσειν ἑαυτοῦς. Ὅρα δὲ ὅτι ἀγαθὸς ὦν ὁ
Θεὸς, οὐ μόνον ταῦτα δίδωσιν, ἀλλὰ καὶ ζωὴν προ
στίθησιν αἰώνιον (26) · σπούδασον οὖν καὶ σὺ πωλή

A virtute. Nam si quis cœperit non esse avarus, ita
proficiet, ut et superflua exhauriat, et postea eo
progrediatur ut etiam necessaria evacuet, et sic bene
prosperabitur adiuvante Deo.

Vers. 27. « Tunc respondens Petrus dixit illi : Ecco
nos reliquimus omnia, et secuti sumus te : quid
igitur erit nobis ? » Tametsi videatur Petrus non
dimisisse magna aliqua, utpote pauper, attamen
dixit quod seipsa multum etiam ipse reliquerit.
Etenim et parvarum rerum magna tenemur affectio
ne, sed et omnes voluptates Petrus reliquit, et car
nalem affectum erga parentes. Illæ enim affectiones
non solum contra divites, sed et contra pauperes
militant. Quid igitur Dominus ?

Vers. 28. « Jesus autem dixit illis : Amen dico
vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratio
ne- quum sederit Filius hominis in sede gloriæ suæ,
sederitis et vos super duodecim sedes, judicantes
duodecim tribus Israel. » Num sederunt ? Minime,
sed excellentem honorem per sedem indicavit.
Num et Judas sederit ? Non : dicit enim, Qui secuti
me fuerint, hoc est, qui usque ad finem, ille autem
non usque ad finem. Vel aliter : Sæpe Deus pollicetur
bona quibusdam dignis : quando autem exciderint,
et indigni fuerint facti, aufert ea. Similiter
faci in asperis : sæpe minatur et non inducit, con
versis nobis. Per regenerationem autem resurre
ctionem intellige.

Vers. 29. « Et omnis qui reliquerit domos, aut
fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut
uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum,
104 centupla accipiet, et vitæ æternæ hereditatem
sortietur. » Ne quis suspicetur, quod dictum est,
solis congruere discipulis, dilatat promissionem ad
omnes qui similia faciunt. Habebunt enim pro
carnalibus cognatis familiaritatem et fraternita
tem cum Deo, pro agris paradisi, et pro
lapideis ædibus supernam Hierusalem, pro matre
anus quæ sunt in Ecclesia, pro patre presbyteros,
pro uxore omnes fideles mulieres : num nuptiis ?
absit, sed spirituali affectione, et misericorde erga
se cura. Non jubet autem Christus separari simpli
citer a familiaribus, sed quando ad pietatem obsti
tunt. Sic etiam corpus et animam jubet continere,
non ut quis seipsum occidat. Vide autem quod bonus
Deus non solum hæc dat, sed et vitam apponit æternam.
Cura igitur ut et tu vendas facultates tuas,
et des pauperibus. Facultates autem sunt, iracundo
furor, adultero adulterandi cupiditas, vindictæ avido

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(26) Cod. 52 addit : Ἐπειδὴ καὶ ὁ Μάρκος λέγει,
Πολλαπλασιονα λήφονται ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, λαττιον
περὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων, πολὺ τὰ ἐπίγεια
καρπατρεγόντων, ἄπερ εἰσιν ἀρραβωνές τινες τῶν
μελλόντων ἀγαθῶν, ἄπερ οἱ ἔχοντες ἐν μεγίσταις
εἰσὶ τιμαῖς · πάντων σχεδὸν ἀνθρώπων προστρεχόν
των τοῖς ἀγίοις, ἵνα δι' αὐτῶν τῆς θείας ἀπολαύσωσι
χαρίτος. Καὶ σὺ οὖν σπούδασον πωλήσαι, καὶ τ. λ.

« Quandoquidem et Marcus ait, eos multo plura in
sæculo isto recepturos ; id intelligendum de spiri
tualibus donis, quæ terrena multum excedunt :
quæque sunt velut pignora futurorum honorum :
quæ qui recipiunt, in maximo honore sunt : non
cuncti fere homines ad sanctos confugiunt, ut per
ipsos divinam gratiam consequantur. Cura igitur, ut
et tu vendas, » etc.

nora patrem tuam et matrem, et diliges proximum tuum ut teipsum. » Dominus ad legis mandata mittit rogantem, ne Judæi dicant quod legem contempnat (a). Quid igitur?

Vers. 20. « Dicit illi adolescens: Omnis hæc servavi a juventute mea. Quid adhuc mihi decet? » Adolescentem autem quidam ut superbum et arrogantem arguunt. Quomodo enim dilexisset rite proximum, qui dives erat? Nullus enim diligens proximum ut seipsum, ditior est proximo: omnis autem homo proximus. Quidam sic intelligunt, Da, quod hæc omnia servarim: quid adhuc mihi decet?

Vers. 21, 22. « Ait illi Jesus: Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in celo: et veni, sequere me. Cum audisset autem adolescens eum sermonem, abiit tristis, erat enim habens possessiones multas. » Quæcumque, inquit, fecisti opera bona, Judaico more fecisti: si autem vis perfectus, hoc est, meus discipulus esse et Christianus: vade, vende omnia quæ habes, et da statim simul omnia, nulla reservans, ut continuam facias elemosynam. Non enim dixit, Paulatim da pauperibus, sed dixit, Da semel, et nudus esto. Dein quia sunt multi misericordes, vitam tamen omni malitia plenam habentes, dicit: « Et veni, sequere me, » hoc est, omnem aliam quoque virtutem habe. Adolescens igitur indoluit: desiderabat etenim, et terra cordis ipsius profunda erat et piangit, sed spinæ divitiarum suffocabant. Erat enim, inquit, habens possessiones multas. Nam qui paucas habet, non ita ab illis detinetur: in multis enim divitiis violentius est vinculum. Porro quia diviti loquebatur Christus, dicebat, Habiturus es thesaurum in celo, **103** divitiarum enim amator erat.

Vers. 23, 24. « Jesus autem dixit discipulis suis: Amen dico vobis, dives difficile intrabit in regnum cælorum. Iterum autem dico vobis, facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem in regnum Dei ingredi. » Quantum dives et ipse quidem habet superfluum, et alii non vel necessaria, non ingreditur in regnum cælorum. Postquam autem excusavit omnia, tunc non est dives, et postea intrabit. Impossibile est enim multa habentem intrare, sicut et camelum impossibile per foramen acus transire. Vide autem quomodo quod superius dixit difficile, hic dicit impossibile. Nonnulli autem dicunt camelum non animal significare, sed crassum quendam funem, quo nautæ utantur ut projiciant anoras.

Vers. 25, 26. « Auditibus autem his, discipuli exasperunt valde, dicentes: Quis ergo potest salvus fieri? Intuitus autem illos Jesus dixit illis, Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possible sunt. » Discipuli ut misericordes, non interrogant pro seipsis (pauperes enim fuerant), sed pro omnibus hominibus. Dominus igitur docet non humana infirmitate metiendam salutem, sed divina

(a) Edit. Lut. ourisit, Quid igitur usque ad ea

τέρτα, καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν. » Ὁ Κύριος ἐπὶ τὰς νομικὰς ἐντολὰς παραπέμπει τὸν ἐρωτήσαντα, ἵνα μὴ ἔχῃσι λέγειν οἱ Ἰουδαῖοι, ἵτι τοῦ νόμου καταφρονεῖ. Τί οὖν;

« Λέγει αὐτῷ ὁ νεανίσκος· Πάντα ταῦτα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου. Τί ἐτι ὑστερεῖ; » Τινὲς ὡς κερμαστὴν καὶ ἀλαζόντα διαβάλλουσι τούτον. Πῶς γὰρ κατώρθωσε τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον, εἴγε πλούσιος ἦν; οὐδεὶς γὰρ ἀγαπῶν τὸν πλησίον ὡς εαυτὸν, πλουσιώτερός ἐστι τοῦ πλησίον πλὴν δὲ ἀνθρώπου, πλησίον. Τινὲς δὲ εὖτως νοοῦσι τοῦτο· Ὑπόθετε, φησὶν, ὅτι ταῦτα πάντα φυλαξάμην· τί μοι ἐτι λείπει;

« Ἐπεὶ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπάγε, πώλησον σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἕδος πτωχοῦ, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ μοι. Ἀκούσας δὲ ὁ νεανίσκος τὸν λόγον, ἀπέβη λυπούμενος· ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλὰ. » Ὅσα μὲν, φησὶν, εἶπας κατορθῶσαι, ταῦτα Ἰουδαϊκῶς κατώρθωσας· εἰ δὲ θέλεις τέλειος, τουτέστιν, ἐπὶς εἶναι μαθητῆς καὶ Χριστιανός, ὑπάγε, πώλησον σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἕδος αὐτίκα ὁμοῦ πάντα, μὴ παρακρατῶν τινα, ἵνα ἀδιάλεκτον ποιῆς τὴν ἀληθευσύνην. Οὐ γὰρ εἶπε, δίδου πτωχοῖς, ἀλλὰ, ἕδος ἀπαῖ καὶ γυμνώθητι. Εἶτα ἐπαί εἶσι τινες ἐλεοῦντες μὲν, πάσης δὲ ρυπαρίας ἀνάμυστον βίον ἔχοντες, φησὶ· « Καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ μοι, » τουτέστιν, καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν ἀρετὴν ἔχε. Ὁ μόντοι νεανίσκος ἐλυπήθη· ἐπιθύμει μὲν γὰρ, καὶ βαθεῖα καὶ κίον ἦν ἡ γῆ τῆς καρδίας αὐτοῦ, ἀλλ' αἱ ἀπανταί τοῦ πλούτου συνέπιγγον· ἦν γὰρ, φησὶν, ἔχων κτήματα πολλὰ. Ὁ μὲν γὰρ ὀλίγα ἔχων, οὐχ ὁμοίως κατέχεται τοῦτο· ἐν γὰρ τοῖς πολλοῖς τυραννικώτερος ὁ δεσμός· ἐπαί δὲ πρὸς πλούσιον διελίγεται ὁ Κύριος, φησὶν, ὅτι Ἐξείς ἐν οὐρανοῖς θησαυροῦν, ἐπαί φιλοχρήματος εἶ.

« Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Ἀμήν λέγω ὑμῖν ὅτι πλούσιος δυσκόλως εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Πάλιν δὲ λέγω ὑμῖν, εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυπήματος βαφίθος διαλθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν. » Ἐως ἂν ἢ πλούσιος, καὶ αὐτὸς μὲν ἔχη περιτετὰ, ἄλλοι δὲ οὐδὲ τὰ ἀναγκαῖα, οὐ μὴ εἰσελθῆ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἐπειδὴν μόντοι ἀποτινάσσεται πάντα, τότε οὐ πλούσιος, καὶ λοιπὸν εἰσελεύσεται. Ἀδύνατον γὰρ πολλὰ ἔχοντα εἰσελθεῖν, ὥσπερ καὶ τὴν κάμηλον ἀδύνατον διαλθεῖν διὰ τρυπήματος βελόνης. Ἴδε οὖν πῶς ἀνωτέρας μὲν δύσκολον εἶπε τὸ εἰσελθεῖν, ἐνταῦθα δὲ ἀδύνατον παντελῶς. Τινὲς δὲ κάμηλον, οὐ τὸ ζῶον φασιν, ἀλλὰ τὸ παχὺ σχοινίον, ᾧ χρωῦνται οἱ ναῦται πρὸς τὸ ῥίπτειν τὰς ἀγκύρας.

« Ἀκούσαντες δὲ οἱ μαθηταί αὐτοῦ ἐξεπλήσσοντο σφόδρα, λέγοντες· Τίς ἄρα δύναται σωθῆναι; Ἐμβλέψας δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο ἀδύνατόν ἐστι, παρὰ δὲ Θεῷ πάντα δυνατόν. » Οἱ μαθηταί φιλόανθρωποι ὄντες, ἐρωτῶσιν οὐχ ὑπὲρ εαυτῶν (πένητες γὰρ ἦσαν), ἀλλ' ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων. Ὁ οὖν Κύριος διδάσκει μὴ τῇ ἀνθρωπίνῃ ὁσθενείᾳ συμμετρεῖν τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ τῇ τοῦ

verba Adolescentem.

Θεοῦ δυναίμει. Ἐάν γάρ τις ἐρῆται μὴ πλεονεκτεῖν, ἂν ἀποκτήσῃ καὶ εἰς τὸ τὰ περιττὰ ἀπαντελεῖν, ἀπὸ δὲ τούτου, καὶ εἰς τὸ τὰ ἀναγκαῖα κενῶν προβήσεται, καὶ οὕτως εὐδωθήσεται συμμαχίᾳ Θεοῦ.

Ἐ τότε ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ· Ἰδοὺ ἡμεῖς· ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολούθησάμεν σοι· τί ἄρα ἔσται ἡμῖν; Ἐ εἰ καὶ δοκεῖ ὁ Πέτρος μὴ ἀφαινεῖν τινα μεγάλα ὡς ὦν πτωχος, ἀλλ' οὖν γίνωσκε, ὅτι τῷ ὄντι πολλὰ ἀφῆκε καὶ αὐτός. Καὶ γὰρ σχέσιν πλείονα ἔχομεν οἱ ἄνθρωποι ἐν τοῖς ὀλίγοις· ἀλλὰ καὶ πᾶσαν κοσμικὴν ἡδυσπείδιαν ὑπερεῖδεν ὁ Πέτρος, καὶ τὴν πρὸς τοὺς γονεῖς φιλοσερκίαν. Ταῦτα γὰρ τὰ πάθη οὐ μόνον κατὰ πλουσίων, ἀλλὰ καὶ κατὰ πεινῆτων ἐπιστρατεύει. Τί οὖν ὁ Κύριος;

Ἐ ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, ἐν τῇ καιλιγενεσίᾳ, ὅταν καθίσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καθήσεσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. Ἐ Ἄρα καθεσθήσονται; Ὁὐχί, ἀλλὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν τιμὴν διὰ τῆς καθέδρας ἰδέησθε· καὶ ὁ Ἰούδας οὖν καθεσθήσεται; Ὁὐχί. Οἱ ἀκολουθήσαντες γὰρ εἶπε, τούτέστιν οἱ ἄχρι τέλους, ἐκαίνοσ δὲ οὐκ ἄχρι τέλους. Ἐ Ἄλλω; τε, πολλάκις ὁ Θεὸς ὑπισχνεῖται ἀγαθὰ ἐστὶν ἀξίους οὖσιν. Ἐπὶ δὲ μεταβληθεῖν καὶ ἀνάξει γίνονται, ἀφαιρίζεται αὐτά. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν σκυθρωποτέρων, πολλάκις ἀπειλεῖ καὶ οὐκ ἐπιγίγει, μεταβληθέντων ἡμῶν. Παλιγενεσίαν δὲ τὴν ἀνάστασιν νόειμ.

Ἐ Καὶ πᾶς ὃς ἀφῆκε οἰκίαν, ἢ ἀδελφούς ἢ ἀδελφάς, ἢ πατέρα ἢ μητέρα, ἢ γυναῖκα ἢ τέκνα, ἢ ἀγροὺς, ἐνεκεν τοῦ ὀνόματος μου, ἑκατονταπλασίονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. Ἐ Ἦνα μὴ τις ὑπολάβῃ ἐπὶ μόνων τῶν μαθητῶν ἀρμόζειν τὸ εἰρημένον, ἐκλάτυνε τὴν ὑπόσχεσιν ἐπὶ πάντας τοὺς ποιούντας τὰ ὅμοια. Ἐξουσι γὰρ, ἀντὶ μὲν τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν, τὴν πρὸς Θεὸν οἰκειότητα καὶ τὴν ἀδελφότητα· ἀντὶ δὲ τῶν ἀγρῶν, τὸν παράδεισον, καὶ ἀντὶ τῶν ἐκ λίθων οἰκῶν, τὴν ἔνω Ἱερουσαλήμ· ἀντὶ μητρὸς, τῆς ἐν Ἐκκλησίᾳ πρεσβυτείας· ἀντὶ πατρὸς, τοὺς πρεσβυτέρους· ἀντὶ γυναικὸς, πάσας τὰς πιστάς γυναῖκας, οὐ γάμω, ἀπαιγε· ἀλλὰ διαθεσὶ καὶ σχέσει πνευματικῇ καὶ τῇ πρὸς αὐτὰς φιλανθρωπῶ κηδεμονίᾳ. Ὁδ κελύει δὲ ὁ Κύριος χωρίζεσθαι ἀπλῶς ἀπὸ τῶν οἰκείων, ἀλλ' ὅταν ἐμποδίζωσι πρὸς εὐσέβειαν. Ὅσπερ καὶ φοχῆς καὶ σώματος κελύει καταφρονεῖν, οὐχ ὥστε ἀποκτείνουεν ἑαυτούς. Ὅρα δὲ ὅτι ἀγαθὸς ὦν ὁ Θεὸς, οὐ μόνον ταῦτα δίδωσιν, ἀλλὰ καὶ ζωὴν προστιθεῖσιν αἰώνιον (26)· σπουδάσον οὖν καὶ σὺ πωλή-

A virtute. Nam si quis cœperit non esse avarus, ita proficiet, ut et superflua exhaustiat, et postea eo progredietur ut etiam necessaria evacuet, et sic bene prosperabitur adjuvante Deo.

Vers. 27. Ἐ Tunc respondens Petrus dixit illi : Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te : quid igitur erit nobis ? Ἐ Tametsi videtur Petrus non dimisisse magna aliqua, ut ipse pauper, attamen dicere quod reipsa multum etiam ipse reliquerit. Etenim et parvarum rerum magna tenemur affectione, sed et omnes voluptates Petrus reliquit, et carnalem affectum erga parentes. Illæ enim affectiones non solum contra divites, sed et contra pauperes militant. Quid igitur Dominus ?

Vers. 28. Ἐ Jesus autem dixit illis : Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione-quum sederit Filius hominis in sede gloriæ suæ, sedebitis et vos super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel. Ἐ Num sedebunt ? Minime, sed excellentem honorem per sedem indicavit. Num et Judas sedebit ? Non : dicit enim, Qui secuti me fuerint, hoc est, qui usque ad finem, ille autem non usque ad finem. Vel aliter : Sæpe Deus pollicetur bona quibusdam dignis : quando autem exciderint, et indigni fuerint facti, aufert ea. Similiter faci in asperis : sæpe minatur et non inducit, conversis nobis. Per regenerationem autem resurrectionem intellige.

Vers. 29. Ἐ Et omnis qui reliquerit domos, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, 104 centupla accipiet, et vitæ æternæ hæreditatem sortietur. Ἐ Ne quis suspicietur, quod dictum est, solis congruere discipulis, dilatat promissionem ad omnes qui similia faciunt. Habebunt enim pro carnalibus cognatis familiaritatem et fraternitatem cum Deo, pro agris paradisum, et pro lapideis ædibus supernam Hierusalem, pro matre anus quæ sunt in Ecclesia, pro patre presbyteros, pro uxore omnes fideles mulieres : unum nuptiis ? absit, sed spirituali affectione, et misericorde erga se cura. Non jubet autem Christus separari simpliciter a familiaribus, sed quando ad pietatem obstant. Sic etiam corpus et animam jubet continere, non ut quis seipsum occidat. Vide autem quod bonus Deus non solum hæc dat, sed et vitam apponit æternam. Cura igitur ut et tu vendas facultates tuas, et des pauperibus. Facultates autem sunt, iracundo furor, adultero adulterandi cupiditas, vindictæ avido

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(26) Cod. 52 addit : Ἐπειδὴ καὶ ὁ Μάρκος λέγει, Πολλαπλασίονα λήφονται ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, λεκτίον περὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων, πολὺ τὰ ἐπίγεια παρατρεχόντων, ἅπερ εἰσὶν ἀρραβῶνές τινες τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἅπερ οἱ ἔχοντες ἐν μεγίσταις εἰσὶ τιμαῖς· πάντων σχεδὸν ἀνθρώπων προστρεχόντων τοῖς ἀγίοις, Ἦνα δι' αὐτῶν τῆς θείας ἀπολαύσασιν χάριτος. Καὶ σὺ οὖν σπουδάσον πωλῆσαι, καὶ τ. λ.

Ἐ Quandoquidem et Marcus ait, eos multo plura in sæculo isto recepturos ; id intelligendum de spiritualibus donis, quæ terrena multum excedunt : quæque sunt velut pignora futurorum honorum : quæ qui recipiunt, in maximo honore sunt : non cuncti fere homines ad sanctos conflant, ut per ipsos divinam gratiam consequantur. Cura igitur, ut et tu vendas,

vindictam cupidus. Vende igitur hæc, et da pauperibus demonibus et omni bono privatis : converte affectiones tuas in affectionum auctiores : et tunc habebis thesaurum, hoc est Christum, in cosio tuo, hoc est in summa mente tua. Cælum enim habet in seipso qui factus est cælestis.

μιουργοί, καὶ τότε ἔξεις τὸν θησαυρὸν, τοῦτέστι ὑψηλῶ σου καὶ. Οὐρανὸν γὰρ ἔχει ἐν αὐτῷ, ὁ γενόμενος· οὗτος ὁ ἐπουράνιος.

Vers. 30. « Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi. » Judæos hic insinuat et gentiles. Nam qui primi erant, facti sunt novissimi : gentiles autem, qui eramus novissimi, primi constituti sumus, et ut manifeste discas quod dicitur, coarctat etiam sequentem parabolam.

CAPUT XX.

De mercede conductis operariis. De filiis Zebedæi. De duobus cæcis.

Vers. 1-7. « Simile enim est regnum cælorum homini patrifamilias qui exiit primo statim diluculo ad conducendos operarios in vineam suam. Conventione autem facta cum operariis in singulos dies ex denario, misit eos in vineam suam. Et egressus circiter horam tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos, et illis dixit : Ite et vos in vineam meam, et quodcumque justum fuerit, dabo vobis. Illi autem abierunt. Iterum cum exisset circa sextam et nonam horam, similiter fecit. Circa undecimam vero horam exiit, et invenit alios stantes otiosos, et dixit illis : Cur hic statis tota die otiosi ? Dicunt illi : Quia nullus nos conduxit. Dixit illis : Abite et vos in vineam : et quidquid justum fuerit, accipietis. » Christus est regnum cælorum, qui assimilatur homini, secundum quod humanam accepit formam. Paterfamilias autem, quia Dominus est domus, hoc est, Ecclesie. Hic igitur Christus exiit e sinibus paternis, et conduxit operarios in vineam, hoc est Scripturas, vel mandata. Vel, unumquemque conduxit ut operetur vineam, hoc est suam animam. Conducit autem alium quidem primo diluculo, hoc est in pueritia : alium autem hora tertia, hoc est adolescentia : rursus alios sexta et nona, quando quis viginti quinque fuerit annorum, vel triginta, et simpliciter in virili ætate : porro circa undecimam, senes. Multi enim et senes crediderunt. Vel aliter, dies dicitur præsens sæculum : in illo enim operamur sicut in die. Vocavit igitur Dominus prima hora Enoch et Noe, tertia Abraham, sexta Moysen, nona prophetas, undecima autem, hoc est in consummatione sæculi, gentiles, qui otiosi fuerunt ab omni bono : nullus enim eos conduserat, neque missus est propheta quis ad gentes.

τέλει τῶν αἰώνων τοὺς ἔθνικοὺς. οἱ ἄργοι ἦσαν πάσης ἀγαθοεργίας· οὐδαί, γὰρ αὐτοὺς ἐμισθώσατο ὅτι μὴ δὲ ἀπεστάλη προφήτης τις εἰς τὰ ἔθνη.

Vers. 8-16. « Cum autem vespera facta esset, dixit dominus vineæ procuratori suo, Voca operarios, et redde illis mercedem, incipiens a postremis usque ad primos. Et cum venissent qui circa un-

σαι τὰ ὑπάρχοντά σοι, καὶ δοῦναι τοῖς πτωχοῖς. Ὑπάρχοντα δὲ εἶσι, τῷ μὲν θυμῷ· ὁ θυμὸς· τῷ δὲ μοιχῷ ἢ μοιχευτικῇ διάθεσι· τῷ δὲ μνησκάκῳ, ἢ μνησικακία. Πώλησον οὖν ταῦτα, καὶ ἔδος τοῖς πτωχοῖς δαίμοσι καὶ παντὶ ἀγαθοῦ ἐστειρημένοις. Ἀντίστρεψον τὰ πόθη τοῖς τῶν παθῶν ἐκ τὸν Χριστὸν, ἐν τῷ οὐρανῷ σου, τοῦτέστι ἐν τῷ

« Πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι ἔσχατοι, καὶ ἔσχατοι πρῶτοι. » Τοῦ· Ἰουδαίου· ἐν ταῦθα αἰνίσσεται καὶ τοὺς ἔθνικοὺς. Οἱ μὲν γὰρ, πρῶτοι ὄντες, ἔσχατοι ἐγένοντο, οἱ δὲ ἔθνικοι ἔσχατοι ὄντες, πρῶτοι κατέστημεν καὶ ἵνα σαφῶς μάθῃς τὸ λεγόμενον, ἐπισυνάπτει καὶ τὴν ἐπομένην παραβολὴν.

B

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Περὶ τῶν μισθουμένων ἐργατῶν· περὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ζεβεδαιοῦ· περὶ τῶν δύο τυφλῶν.

Ὁμοία γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπων οἰκοδεσπότη, ὅστις ἐξῆλθεν ἕνα πρῶτῳ μισθώσασθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ. Καὶ συμφωνήσας μετὰ τῶν ἐργατῶν ἐκ θηναρίου τὴν ἡμέραν, ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ. Καὶ ἐξελθὼν περὶ τρίτην ὥραν, εἶδεν ἄλλους ἐστῶτας ἐν τῇ ἀγορᾷ, καὶ ἐκείνοις εἶπεν· Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ ὁ ἴαν ἢ δίκαιον, δώσω ὑμῖν· οἱ δὲ ἀπέθλον. Πάλιν δὲ ἐξελθὼν περὶ ἕκτην καὶ ἑνάτην ὥραν, ἐκώησεν ὡσαύτως. Περὶ δὲ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν ἐξελθὼν, εἶδεν ἄλλους ἐστῶτας ἀργῶδες· καὶ λέγει αὐτοῖς· Τί ὧδε ἐστήκατε ἄνην τὴν ἡμέραν ἄργοι; Λέγουσιν αὐτῷ, Ὅτι οὐδεὶς ἐμισθώσατο. Λέγει αὐτοῖς· Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ ὁ ἴαν ἢ δίκαιον, λήψασθε. « Ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἡ βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν, ὅς ὁμοιοῦται ἀνθρώπων, καθ' ὃ μορφήν ἡμετέραν εἶλαθεν· οἰκοδεσπότης δὲ, ὡς δεσπότης τοῦ οἴκου, τοῦτέστι τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ υἱὸς οὖν ὁ Χριστὸς ἐξῆλθεν ἐκ τῶν κόλπων τοῦ Πατρὸς, καὶ μισθοῦται ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα, ἦτοι τὰς Γραφὰς ἢ τὰς ἐντολάς. Ἡ ἕκαστον μισθοῦται εἰς τὸ ἐργάζεσθαι τὸν ἀμπελῶνα, ἦτοι τὴν οἰκίαν ψυχῆν. Μισθοῦται δὲ τὸν μὲν τὸ πρῶτῳ, τοῦτέστι κατὰ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν· τὸν δὲ κατὰ τὴν τρίτην ὥραν, τὴν μετριακῶδη ἡλικίαν· τοὺς δὲ κατὰ τὴν ἕκτην καὶ ἑνάτην, ὅτε εἰκοστοῦ πέμπτου εἰη τὸ ἑνιαυτοῦ, ἢ τριακοστοῦ, καὶ ἀπλῶς ἀνδρικής ἡλικίας· περὶ δὲ τὴν ἑνδεκάτην, τοὺς γέροντας· πολλοὶ γὰρ καὶ γέροντες ἐπίστευσαν. Ἡ καὶ ἄλλως, ἡμέρα λέγεται ὁ παρὼν αἰὼν, ἐν αὐτῷ γὰρ ἐργαζόμεθα ὡς ἐν ἡμέρᾳ. Ἐκάλεσεν οὖν ὁ Κύριος τῇ πρώτῃ ὥρᾳ τοὺς περὶ τὸν Ἐνώχ καὶ τὸν Νῶε· τῇ τρίτῃ τοὺς περὶ τὸν Ἀβραάμ· τῇ ἕκτην τοὺς περὶ τὸν Μωσῆ· τῇ ἑνάτῃ, τοὺς προφῆτας· τῇ ἑνδεκάτῃ, ἦτοι τῷ

« Ὁφίαις δὲ γενομένης, λέγει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος τῷ ἐπιτρόπῳ αὐτοῦ· Κάλεσον τοὺς ἐργάτας, καὶ ἀπόδος αὐτοῖς τὸν μισθόν, ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν ἔσχατων ἕως τῶν πρώτων. Καὶ ἀλλόθεντες οἱ περὶ

την ενδεκάτην ὥραν, ἔλαβον ἀνά δηνάριον. Ἐλθόν- A
 τε; δὲ οἱ πρῶτοι ἐνόμισαν ὅτι πλεονα λήφονται.
 Καὶ ἔλαβον καὶ αὐτοὶ ἀνά δηνάριον λαβόντες δὲ,
 ἐγόγγυζον κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότου, λέγοντες, ὅτι
 Οὗτοι οἱ ἔσχατοι μίαν ὥραν ἐποίησαν, καὶ ἴσους ἡμῖν
 αὐτοῦς ἐποίησας τοῖς βασιτάσαι τὸ βᾶρος τῆς
 ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα; Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν
 ἐνὶ αὐτῶν· Ἐταίρε, οὐκ ἀδικῶ σε. Οὐχὶ δηναρίου συν-
 ἐφώνησά μοι; ἄρον τὸ σὸν, καὶ ὑπάγε. Θέλω δὲ
 τοῦτω τῷ ἔσχατῳ δοῦναί σοι ὡς καὶ σοί· ἢ οὐκ ἐξεστὶ
 μοι ποιῆσαι ὃ θέλω ἐν τοῖς ἔμοις; εἰ δὲ ὀφθαλμοί
 σου ποιηρὸς ἐστίν, ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι; Οὕτως
 ἔσονται οἱ ἔσχατοι πρῶτοι, καὶ οἱ πρῶτοι ἔσχατοι.
 Πολλοὶ γὰρ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί. » Ὁφία
 ἢ συντέλεια· ἐν γοῦν τῇ συντελείᾳ λαμβάνουσι πάν-
 τε; ἀνά δηνάριον, ὃ ἐστὶν ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος
 χάρις, ἀναμορφοῦσα τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ κατ' εἰ-
 κόνα, καὶ ποιῶσα θείας φύσεως κοινωνόν. Ἐλθὼν δὲ
 ἐκοπίασαν οἱ πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίας, καθ'
 ὃ οὐκ ἦν τότε ὁ θάνατος λυθείς, οὐδὲ ὁ διάβολος
 συντερίθῃ, ἀλλ' ἔτι ἐξῆ ἡ ἁμαρτία· ἡμεῖς δὲ χάριτι
 Χριστοῦ διὰ τοῦ βαπτίσματος δικαιωθέντες, δύναμιν
 λαμβάνομεν εἰς τὸ νικῆσαι τὸν ἀντίπαλον ἡμῶν,
 ἡδὴ καταβληθέντα καὶ θανατωθέντα ὑπὸ τοῦ Χρι-
 στοῦ· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν προτέραν ἐρμηνείαν, οἱ
 νεώτεροι πιστεύσαντες, πλεονα κμάτων ἔχουσιν
 ὑπὲρ τοὺς ἐν γῆρᾳ προσελθόντας· ὁ μὲν γὰρ νέος, τὸ
 βᾶρος τοῦ θυμοῦ καὶ τὸν καύσωνα τῆς ἐπιθυμίας
 βαστάζει, πολεμῶν τοῖς πάθεσιν· ὁ δὲ γέρον ἐν γα-
 λῆνῃ γίνεταί. Ἄλλ' ὅμως πάντες, μιᾷ ὄψεσθ' τοῦ
 ἁγίου Πνεύματος ἀξιοῦνται. Διδάσκει οὖν ἡμᾶς C
 ἡ παραβολή, ὅτι κἀν τῷ γῆρᾳ ἐστὶ μεταγνώσκειν καὶ
 τῆς βασιλείας τυχεῖν· τοῦτο γὰρ ἡ ἐνδεκάτη ὥρα.
 Οὐ φθονήσουσι δὲ οἱ ἅγιοι τοῖς τὰ ἴσα λαβοῦσιν;
 Ἄπειγε, ἀλλὰ τοῦτο δείκνυται ἐντεῦθεν, ὅτι τὸσαῦτα
 καὶ τηλικαῦτά εἰσι τὰ δίδόμενα τοῖς δικαίοις ἀγαθὰ,
 ὥστε καὶ φθόνον κινήσαι δύνανται.

ε Καὶ ἀναβαίνων ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα,
 παρέλαβε τοὺς δώδεκα μαθητὰς κατ' ἴδιον ἐν τῇ
 ὁδῷ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ἴδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱερο-
 σόλυμα, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται
 τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ Γραμματεῦσι, καὶ κατακρι-
 νοῦσιν αὐτὸν θανάτῳ, καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς
 ἔθνεσιν εἰς τὸ ἐμπαῖξαι, καὶ μαστιγῶσαι, καὶ σταυ-
 ρῶσαι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. Τότε προσ-
 ἤλθεν αὐτῷ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου μετὰ τῶν
 υἱῶν αὐτῆς, προσκυνοῦσα καὶ αἰτοῦσά τι παρ' αὐ-
 τοῦ. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ· Τί θέλεις; Αἰεὶ αὐτῷ· Εἰπέ
 ἵνα καθίσωσιν ὅσσοι οἱ δύο υἱοὶ μου, εἰς ἐκ δεξιῶν
 σου καὶ εἰς ἐξ ἐξωνύμων σου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. »
 Ἐνόμιζον οἱ τοῦ Ζεβεδαίου, ὅτι ἐὰν ἐπέλθῃ εἰς Ἱε-
 ροσόλυμα ὁ Κύριος, βασιλεύσει αἰσθητῆν βασιλείαν·
 ἔχουσι γὰρ αὐτοῦ συνεχῶς λέγοντες, ὅτι Ἀναβαίνο-
 μεν εἰς Ἱεροσόλυμα· ἔπαθον οὖν ἀνθρώπινόν τι, καὶ
 προσελθόντες τὴν μητέρα πείθουσιν, αὐτοὶ εὐλαβοῦμε-
 νοὶ ἐν τῷ φανερῷ προσελθεῖν κρυφα γὰρ προσήλθον
 καὶ αὐτοὶ, ὡς ὁ Μάρκος λέγει· φησὶ γὰρ, ὅτι προσ-
 κερύονται αὐτῷ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, ἀντὶ τοῦ
 λάθρα καὶ ἰδίᾳ προσέρχονται.

decimam horam venerant, acceperunt singuli dena-
 rium. Venientes autem et primi, arbitrati sunt quod
 plus essent accepturi, et acceperunt ipsi quoque
 singuli denarium. Et cum accepissent, murmura-
 bant adversus patremfamilias, dicentes : Hi novis-
 simi unam horam fuerunt in opere, et illos parva
 nobis fecisti, qui portavimus pondus diei et æstum !
 At ille respondens uni eorum, ait : Amice, non
 afficio te injuria. Nonne denario pactus es mecum ?
 Tolle quod tuum est, et abi. Volo autem huic novis-
 simo dare sicut et tibi. Annon licet mihi quod
 volo facere in rebus meis ? an oculus tuus malus
 est, quod ego bonus sim ? Sic novissimi erunt
 primi, et primi novissimi : multi enim sunt vocati,
 pauci autem electi. » Vesperum est consummatio :
 in fine autem diei et consummatione accipiunt
 omnes suum denarium, qui est Spiritus sancti gra-
 tia, transformans hominem ad suum exemplar, et
 faciens divinæ naturæ participem. Plus autem la-
 boraverunt qui ante Christi adventum fuerunt, eo
 quod tunc nondum erat mors soluta, neque diabo-
 lus contritus, sed adhuc vivebat peccatum. Nos
 autem gratia Christi per baptismum justificati, vir-
 tutem accipimus ad vincendum adversarium nos-
 trum, jam dejectum et occisum a Christo. Et juxta
 priorem interpretationem, qui juvenes credidere,
 majorem laborem habent, quam hi qui in senectute
 ad fidem accesserunt. Adolescens enim pondus iræ
 et æstum concupiscentiæ gestat, certans cum affe-
 ctionibus. Senex autem in tranquillo est : atamen
 omnes nos unum donum Spiritus sancti assequimur.
 Docet igitur nos 106 parabola, quod in senectute
 etiam licet respiscere, et regnum cælorum assequi.
 Hæc enim undecima hora est. Num invidēbunt
 sancti his qui paria accipiunt ? Absit, sed ostendit
 hic quod tanta et talia sunt bona quæ dantur ju-
 stis, ut et invidiam excitare possint.

Vras. 18-21. » Et ascendens Jesus Hierosolyma,
 assumpsit duodecim discipulos suos solos in via, et
 ait illis : Ecce conscendimus Hierosolyma, et Filius
 hominis tradetur principibus sacerdotum ac Scribis,
 et condemnabunt eum morte, et tradent eum gen-
 tibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigen-
 dum, et tertio die resurget. Tunc accessit ad eum
 mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans et
 petens aliquid ab eo. At ille dixit ei : Quid vis ? Ait
 illi : Dic ut sedeant hi duo filii mei, unus a dextris
 tuis, et alter ad sinistram tuam in regno tuo. » Opi-
 nabantur filii Zebedæi quod vadens Hierosolyma
 Dominus regnaturus esset regno quodam temporali.
 Audierant enim eum sæpe dicentem, Conscendimus
 Hierosolyma. Passi autem sunt humanum quid, et
 ut mater accedat persuadent, ipsi reveriti in ma-
 nifesto accedere : clamulo enim accesserunt et
 ipsi, ut Marcus dicit. Accedunt enim, inquit, ad
 eum Jacobus et Joannes, hoc est, privatim et seor-
 sum accedunt ad eum.

VERS. 22. « Respondens autem Jesus, dixit : Nescitis quid petitis. Potestis bibere poculum quod ego libiturus sum, aut baptismo quo ego baptizor, baptizari? Dicunt ei : Possumus. » Matre præterita, filiis loquitur : ut ostendat quod non ignoraverit ab ipsis præmissam matrem, et dicit ad illos : Nascitis quid petitis. Magnam est, et angelicas virtutes concutien-. Deinde abduicens illos ab hujusmodi cogitationibus, ad pericula magis hortatur. Interrogat autem, non ignorans, sed ut cogat manifestare ulcus per responsum, et studens implere promissionem. Hoc enim dicit, Quia non potest quis fieri particeps regni mei, nisi et mearum passionum particeps fiat; dicite mihi, num possitis similia pati? Poculum enim dicit martyrium, et suam mortem : simul ostendens quod leve sit, et quod oporteat nos tam facile illud aggredi, quam si libidinum esset poculum : et declarans quod ipse suaviter accedat ad mortem. Sicut enim bibens poculum statim dormit gravatus : sic et qui martyrii poculum bibit, in mortis somnum defertur. Baptisma quoque mortem suam nominat, quod nos omnes purificet. Hi vero nescientes quid promitterent, sed solum spectantes ad id quod cupiebant, omnia facile pollicebantur. θάνατον αὐτοῦ, ὡς καθαρτικὸν ὄντα πάντων ἡμῶν πρὸς τὸ τυχεῖν ὧν ἠθέλον, πάντα εὐκόλως ὑποσχομένοι.

VERS. 23. « At illis : Poculum quidem meum libetis, et baptismo quo ego baptizor, baptizabimini : sedere autem ad dextram meam et sinistram, non est meum dare, sed quibus paratum est a Patre meo. » Scio quidem vos testificatos, et evenient hæc omnino. 107 Jacobum enim Herodes occidit, Joannem autem Trajanus condemnavit prædicantem verbum veritatis. Porro sedere non est meum dare, sed quibus præparatum est : sic intellige : Si inventus fuerit quis cum veritatis testificatione, omni alia virtute præditus, ille accipiet donum. Illi enim præparatum est, qui laboraverit, sicut et certantibus coronæ sunt præparatæ. Quemadmodum cursus certamine proposito, ac rege certaminis præside, si quispiam qui non certasset prodiret, et dicat : Da mihi coronam non ingresso stadium, o certaminis præses, huic respondere utique ille poterit : Non est meum dare ad gratiam coronam, sed quibus præparatum est, hoc est, his qui cucurrerint et vicarint. Sic autem et hoc loco dicit Christus : Ego non possum ad gratiam dare vobis sedem a dextris meis : aliorum enim est qui laboraverint, et illis præparata est. Rogabis igitur consequenter, an aliqui sessuri sint. Discas autem quod nullus ibi sessurus est : hoc enim solius divinæ naturæ est. Ad quem enim angelorum dixit : « Sede a dextris meis? » Verum hoc Dominus dixit juxta illorum opinionem : quærebant enim hanc sedem, non intelligentes quod sedere super duodecim sedes, sit gloria propter virtutem.

VERS. 24-28. « Et cum audissent decem, indignati sunt de duobus fratribus. Jesus autem vocavit eos ad se, et ait : Scitis quod principes gentium do-

« Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν· Οὐκ οἴσθε τί αἰτεῖσθε. Δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν; ἢ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθῆναι; Λέγουσιν αὐτῷ· Δυνάμεθα. » Τὴν μητέρα καταλείψας, τοῖς υἱοῖς διαλέγεται, ἵνα δείξῃ ὡς οὐκ ἠγνόησεν ὅτι αὐτοὶ προσβάλλοντο τὴν μητέρα, καὶ φησὶ πρὸς αὐτούς· Οὐκ οἴσθε τί αἰτεῖσθε· γὰρ ἐστὶ μέγα καὶ τις τῶν ἀγγέλων δυνάμεις ἐκπλήττειν. Εἶτα ἀπείχων αὐτούς, τῶν τοιαύτων λογισμῶν, ἐπὶ κινδύνους μέλλων προτρέπεται. Ἐρωτᾷ δὲ, οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλ' ἵνα ἀναγκάσῃ φανερωσαὶ τὸ ἕλας διὰ τῆς ἀποκρίσεως, καὶ σκουδάσῃ κληρώσαι τὴν ὑπόσχεσιν. Τοῦτο γὰρ λέγει, ὅτι Ἐκεῖ οὐ δύναται τις γενέσθαι κοινωνὸς τῆς βασιλείας μου, εἰ μὴ καὶ τῶν ἐμῶν παθημάτων γένηται κοινωνός, εἴπατί μοι, εἰ δύνασθε τὰ ὅμοια παθεῖν. Ποτήριον γὰρ λέγει τὸ μαρτύριον καὶ τὸν οἰκτεῖον θάνατον, ἅμα μὲν δεικνύων, ὅτι εὐκόλον ἐστίν, ὥσπερ τὸ πιεῖν ποτήριον, καὶ δεῖ λοιπὸν καὶ ἡμᾶς ὡς εὐκόλως τούτῳ προστρέχειν· ἅμα δὲ δηλών, ὅτι καὶ αὐτὸς ἠδέως προσέεται τὸν θάνατον. Ὅσπερ δὲ ὁ πίνων ποτήριον, εὐθέως ὑπνώσκει καταδαρῶν ἑαυτὸν, οὕτως καὶ ὁ τοῦ μαρτυρίου ποτήριον πίνων, εἰς τὸν τοῦ θανάτου κατατρέπεται ὕπνῳ. Καὶ βάπτισμα δὲ ὀνομάζει τὸν οἰ δὲ ὑπέσχετο, οὐκ εἰδότες ὁ ἄλλοι, ἀλλὰ μόνον

« Καὶ λέγει αὐτοῖς· Τὸ μὲν ποτήριόν μου πῖνετε, καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεσθε· τὸ δὲ καθίσαί ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ ἐναντιῶν μου, οὐκ ἐστὶν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου. » Μαρτυρήσετε μὲν, οἶδα τοῦτο, καὶ ἐξέθη πάντως· Ἰάκωβον μὲν γὰρ Ἡρώδης ἀπέκτεινεν, Ἰωάννην δὲ Τραϊανὸς κατεδίκασε μαρτυροῦντα τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας. Τὸ δὲ καθίσαί, οὐκ ἐστὶν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται, τούτεστιν, ἐάν εὐρεθῇ τις; μετὰ τοῦ μαρτυρησαί, καὶ τὴν ἄλλην ἀπεσαν ἀρετὴν ἔχων, ἐκείνος λήψεται τὴν δωρεάν. Ἐκείνῳ γὰρ ἡτοίμασται τῷ κοπιῶσαντι, ὥσπερ καὶ τοῖς ἀθλοῦσιν οἱ στέφανοι ἐτοιμάζονται· ὥσπερ οὖν ἀγῶνος δρομικῶ προκειμένου, καὶ ἀγνωσθευόντος τοῦ βασιλέως, ἐάν προσέλθῃ τις μηδὲλος ἀγωνισάμενος, καὶ εἴπῃ· Δὸς ἐμοὶ τὸν στέφανον, ὃ ἀγνωσθεύετα, τῷ μὴ ἀγωνισάμενῳ, εἴποι ἂν αὐτῷ ἐκείνος· Οὐκ ἐστὶν ἐμὸν δοῦναι κατὰ χάριν τὸν στέφανον, ἀλλ' ὃ ἡτοίμασται, τούτεστιν, τῷ δραμόντι καὶ νικῶσαντι· οὕτως δὲ πᾶσαυθὰ φησὶν ὁ Χριστὸς, ὅτι Οὐκ ἐγὼ κατὰ χάριν δύναμαι δοῦναι ὑμῖν τὴν ἐκ δεξιῶν μου καθέδραν· ἄλλων γάρ, τῶν κοπιῶσαντων ἐστὶ, καὶ ἐκείνοις ἡτοίμασται. Ἐρωτᾷ οὖν, Ἄρα λεπτόν τις; μέλλουσι καθισθῆναι; Μαθήσῃ δὲ ὅτι οὐδὲς ἐκεῖ καθίσεται. Μόνως γὰρ τῆς θείας ἐσθίας τοῦτο ἐστὶ. Πρὸς τίνα γὰρ τῶν ἀγγέλων εἶπε· « Κάθου ἐκ δεξιῶν μου; » Ἄλλὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν· μὴ νοήσαντες γὰρ ὅτι τὸ καθισθῆναι ἐπὶ δεξιάς θρόνους, τὸ δεξασθῆναι ἐστὶ δι' ἀρετὴν, ἐξήτουν τοιαύτην καθέδραν.

« Καὶ ἀκούσαντες οἱ δέκα, ἠγανάκτησαν περὶ τῶν δύο ἀδελφῶν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς προσκαλεσάμενος αὐτούς, εἶπεν· Οἴδατε ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακο-

ριστους αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι καταξουσιάζουσιν αὐτ. v. Οὐχ οὕτως ἔσται ἐν ὑμῖν, ἀλλ' ὁ; ἐάν θῆλῃ ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔσται ὑμῶν διάκονος, καὶ ὁς ἐάν θῆλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔσται ὑμῶν δούλος· ὡς περὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν. » Ὅτε εἶδον οἱ δέκα τοὺς δύο ἐπιτιμηθῆντας παρὰ τοῦ Χριστοῦ, τότε καὶ αὐτοὶ ἀνακατοῦσι, καὶ ἰδεῖξιν ὅτι καὶ προήχθησαν ἐπὶ τῆ τοῦτων τιμῆ. Ἐτι γὰρ ἦσαν ἀτελεῖ;· οἱ μὲν γὰρ καταξαναίσταντο τῶν δέκα· οἱ δὲ ἐφθύνοντο τοῖς δύο. Ἐπι οὖν οἱ δέκα ἀκούσαντες ἐθρουθῆθησαν, προσκαλεῖται αὐτούς, τῆ κλήσει παρὰ τῶν λόγων αὐτοῦ καταπραΰνων. Καὶ γὰρ οἱ τοῦ Ζεβεδαίου ἀπορρηγόντες τῶν ἄλλων, ὠμίλου αὐτῶ· πᾶσιν οὖν κοινῶς ὀμιλεῖ. Εἰδὼς γὰρ τυραννικὸν τὸ φιλόκρωτον, καὶ σφοδρότερας διόμενον πληγῆς, βαθύτερον αὐτῶν καθικνίεται εἰς τὴν τῶν ἔθνικῶν καὶ ἀπίστων μοῖραν αὐτούς ἀπορρίπτων, εἰ φιλοδοξεῖν θέλοιν. Καὶ οὕτως αὐτούς ἐντρέπει, φάσκων· Οἱ μὲν ἄλλοι ἄνθρωποι, διότι ἄρχουσι, λαμπρύνονται· καὶ τὸ ἐρῆν τῶν πρωταίων, τῶν ἔθνικῶν ἐστὶ πάθος· οἱ δὲ ἐμοὶ μαθηταί, ἀπὸ ταπεινώσεως τιμῶνται· ὥστε καὶ ὁ μείζων θέλων εἶναι, ὀφείλει διακονεῖν τοῖς ὑποδεστέροις. ὅπερ τῆς ἄκρα; ἐστὶ ταπεινώσεως. Ἐν ἐμαυτῶ δὲ τοῦτο δείκνυμι, ὁς ἄρχων ὢν καὶ βασιλεὺς τ. v ἐν οὐρανοῖς, ἐταπεινώσα ἐμαυτὸν, διακονήσων ὑμῖν εἰς τὴν σωτηρίαν· καὶ τοσοῦτον δουλεύσων ὑμῖν, ὥστε καὶ τὴν ψυχὴν δοῦναι λύτρον ἀντὶ πολλῶν, τουτέστι, πάντων· οἱ γὰρ πάντες, πολλοί.

« Καὶ ἐκπορευομένων αὐτῶν ἀπὸ Ἱεριχῶ, ἠκολούθησεν αὐτῶ ὄχλος πολὺς. Καὶ ἰδοὺ δύο τυφλοὶ καθημένοι παρὰ τὴν ὁδόν, ἀκούσαντες ὅτι Ἰησοῦς παρῆγει, ἔκραξαν λέγοντες· Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, υἱὸς Δαυὶδ. Ὁ δὲ ὄχλος ἐπετίμησεν αὐτοῖς ἵνα σιωπήσωσιν. Οἱ δὲ μείζων ἔκραζον, λέγοντες· Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, υἱὸς Δαυὶδ. Καὶ στάς ὁ Ἰησοῦς ἐφώνησεν αὐτοῖς, καὶ εἶπε· Τί θέλετε ποιῆσαι ὑμῖν; Λέγουσιν αὐτῶ· Κύριε, ἵνα ἀνοιχθῶσιν ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοί. Σπλαγχνισθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, ἤψατο τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, καὶ εὐθέως· ἀνέβλεψαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἠκολούθησαν αὐτῶ. » Ἀπὸ τῆς φήμης οἱ τυφλοὶ γινόντες τὸν Κύριον, ἐβράζαντο τοῦ καιροῦ, ἀκούσαντες μὲν ὅτι παρέρχεται τὴν ὁδόν· πιστεύσαντες δὲ, ὅτι Ἰησοῦς ὁ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ τὸ κατὰ σάρκα, δυνατὸς ἦν θεραπεῦσαι αὐτούς, ὡς δὲ ἄγαν θερμοὶ περὶ τὴν πίστιν, οὐδὲ ἐπιστομιζόμενοι ἐσωπῶν, ἀλλὰ καὶ πλείω ἔκραζον. Ὅθεν οὐδὲ ἔρωτᾷ αὐτούς εἰ πίστιν ἔχουσιν, ἀλλὰ τί θέλουσιν, ἵνα μή τις νομίση ὅτι ἄλλα βουλομένοις ἄλλα δίδωσι. Δείκνυσιν οὖν ὅτι οὐχ ἕνεκεν τοῦ λαβεῖν ἀργύριον ἐδόσαν, ἀλλὰ τοῦ λαθῆναι. Ἀφάμενος δὲ θεραπεύει, ἵνα μάθειμεν, ὅτι πᾶν μέλος τῆς ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς, ζωοποιὸν καὶ Θεοῦ μέλος ἦν. Εἰ δὲ ὁ Λουκᾶς καὶ ὁ Μάρκος ἵνα λέγουσι τὸν τυφλόν, οὐδὲν τοῦτο διαφωνεῖ· ἐκεῖνοι γὰρ τοῦ ἐπιφανεστέρου ἐμνήσθησαν.

minentur illis : et qui magni sunt, potestatem exercent in eas. Non ita erit inter vos, sed quicumque voluerit inter vos magnus fieri, erit vester minister : et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus : sicut Filius hominis non venit ut sibi ministraretur, sed ut ipse ministraret, atque daret animam suam redemptionem pro multis. » Ubi viderunt decem duos illos a Christo increpatos, tunc et ipsi indignati sunt, et ostenderunt se commotos ob istorum honorem. Athuc enim erant imperfecti : nam illi adversus decem insurgebant, hi vero duobus invidebant. Postquam igitur decem his auditis turbati fuerunt, accessit illos, vocatione ante sermonem eos demulcens. Etenim filii Zebedæi avulsi ab aliis conversabantur cum ipso. Omnibus itaque simul loquitur. Sciens enim quam sit tyrannica, et gravi indigeat reprehensionis plaga, ambitio, aerius eos perstringit, et abjicit eos in infidelium et gentilium portionem, si inani gloriæ studere voluerint : et sic eos adhortatur, dicens : Alii quidem homines, quia regunt, clari sunt : et amare primatum, gentiliium est affectio : meos autem discipulos humilitas commendat, et honorabiles facit : atque adeo qui major esse voluerit, debet, his qui opus habent, ministrare, id quod præcipue humilitatis est, et hoc in meipso ostendo : cum enim sim princeps et rex cælestium, humiliavi memetipsam, ita ut vobis ministrem ad salutem; **108** et in tantum ministrem vobis, ut et animam meam ponam redemptionem pro multis, hoc est omnibus : omnes enim multi.

VERS. 29-34. « Et egredientibus illis a Hiericho, secuta est enim turba multa. Et ecce duos cæci sedentes secus viam cum audissent quod Jesus transiret, clamaverunt dicentes : Misere nostri, Domine, filii David. Turba autem increpabat eos ut tacerent. At illi magis clamabant, dicentes : Misere nostri, Domine, filii David. Et stetit Jesus, ac vocavit eos, et ait : Quid vultis ut faciam vobis? Dicunt illi : Domine, ut aperiantur oculi nostri. Misertus autem eorum Jesus, tetigit oculos eorum, et confestim visum receperunt oculi illorum, et secuti sunt eum. » Fama agnovierant cæci Dominum, et observabant tempus cum audissent quod præteriret. Crediderunt autem quod Jesus (qui ex semine David secundum carnem) posset curare illos. Et plane multum fervebant fide, neque dum tacere juberentur, silebant, sed longe amplius clamabant. Unde non interrogavit illos an fidem habeant, sed quid vellent : ne quis existimet quod alia det alia volentibus. Monstrans igitur quod non pecuniæ gratia ad se clamant, sed ut curentur, tactos curat, ut discamus omnia suæ sanctæ carnis membra, vivifica et Dei membra esse. Quod autem Lucas et Marcus unum dicunt cæcum fuisse, non ab his dissonat²⁰. Illi enim insignioris mentionem fecerunt. Vel aliter, Lucas dicit quod antequam veniret

²⁰ Luc. xviii, Matth. x.

VERS. 22. « Respondens autem Jesus, dixit : Nescitis quid petitis. Potestis bibere poculum quod ego libenter sum, aut baptismum quo ego baptizor, baptizari? Dicunt ei : Possumus. » Matre præterita, illis loquitur : ut ostendat quod non ignoraverit ab ipsis præmissam matrem, et dicit ad illos : Nescitis quid petitis. Magnum est, et angelicas virtutes concutient. Deinde abducent illos ab hujusmodi cogitationibus, ad pericula magis hortatur. Interrogat autem, non ignorans, sed ut cogat manifestare ulcus per responsum, et studeant implere promissionem. Hoc enim dicit, Quia non potest quis heri particeps regni mei, nisi et mearum passionum particeps fiat; dicitur mihi, num possitis similia pati? Poculum enim dicit martyrium, et suam mortem : simul ostendens quod leve sit, et quod oporteat nos tam facile illud aggredi, quam si liberandum esset poculum : et declarans quod ipse suaviter accedat ad mortem. Sicut enim bibens poculum statim dormit gravatus : sic et qui martyrii poculum bibit, in mortis somnum defertur. Baptisma quoque mortem suam nominat, quod nos omnes purificet. Hi vero nescientes quid promitterent, sed solum spectantes ad id quod cupiebant, omnia facile pollicebantur. θάνατον αὐτοῦ, ὡς καθαρτικὸν ὄντα πάντων ἡμῶν· οἱ δὲ ὑπέσχοντο, οὐκ εἰδότες ὁ Θεὸς, ἀλλὰ μόνον πρὸς τὸ τυχεῖν ὧν ἠθέλον, πάντα εὐκόλως ὑπέσχοντο.

VERS. 23. « Ait illis : Poculum quidem meum libetis, et baptismum quo ego baptizor, baptizari mihi : sedere autem ad dextram meam et sinistram, non est meum dare, sed quibus paratum est a Patre meo. » Scio quidem vos testificatos, et evenient hæc omnino. 107 Jacobum enim Herodes occidit, Joannem autem Trajanus condemnavit prædicationem verbum veritatis. Porro sedere non est meum dare, sed quibus præparatum est : sic intellige : Si inventus fuerit quis cum veritatis testificatione, omni alia virtute præditus, ille accipiet donum. Illi enim præparatum est, qui laboraverit, sicut et certantibus coronæ sunt præparatæ. Quemadmodum cursus certamine proposito, ac rege certaminis præside, si quisquam qui non certasset prodierit, et dicat : Da mihi coronam non ingresso stadium, o certamina præserta, huic respondere utique ille poterit : Non est meum dare ad gratiam coronam, sed quibus præparatum est, hoc est, his qui cucurrerint et vicerint. Sic autem et hoc loco dicit Christus : Ego non possum ad gratiam dare vobis sedem a dextris meis : aliorum enim est qui laboraverint, et illis præparata est. Rogabis igitur consequenter, an aliqui sessuri sint. Discas autem quod nullus ibi sessurus est : hoc enim solius diviniæ naturæ est. Ad quem enim angelorum dixit : « Sede a dextris meis? » Verum hoc Dominus dixit juxta illorum opinionem : quærebant enim hanc sedem, non intelligentes quod sedere super duodecim sedes, sit glorificari propter virtutem.

VERS. 24-28. « Et cum audissent decem, indignati sunt de duobus fratribus. Jesus autem vocavit eos ad se, et ait : Scitis quod principes gentium do-

« Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν· Οὐκ ἔστιν ἐν αἰτεσίᾳ. Δύνασθε κεινὸν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν ; ἢ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθῆναι ; Λέγουσιν αὐτῷ· Ἄναιμαθα. » Τὴν μητέρα καταλείψας, τοῖς υἱοῖς διαλέγεται, ἵνα δείξῃ ὡς οὐκ ἠγνόησεν ὅτι αὐτοὶ προσέδιδοντο τὴν μητέρα, καὶ φησὶ πρὸς αὐτούς· Οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε· καὶ ἐστὶ μέγα καὶ τὸς τῶν ἀγγέλων δυνάμεις ἐκπλήττον. Εἶτα ἀπέχων αὐτούς τῶν τοιούτων λογισμῶν, ἐπὶ κινδύνους μέλλον προτρέπεται. Ἐρωτᾷ δὲ, οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλ' ἵνα ἀναγκάσῃ φανερώσαι τὸ ἔλαος διὰ τῆς ἀποκρίσεως, καὶ σπουδάζουσι πληρωθῆσαι τὴν ὑπόσχεσιν. Τοῦτο γὰρ λέγει, ὅτι Ἐπὶ οὐ δύναται τις γενέσθαι κοινωνὸς τῆς βασιλείας μου, εἰ μὴ καὶ τῶν ἐμῶν παθημάτων γένηται κοινωνός, εἰπατέ μοι, εἰ δύνασθε τὰ δοῦκα παθεῖν. Ποτήριον γὰρ λέγει τὸ μαρτύριον καὶ τὸν οἰκτεῖον θάνατον, ἅμα μὲν δεκνύων, ὅτι εὐκόλῳ ἐστίν, ὡς περὶ τὸ κεινὸν ποτήριον, καὶ δεῖ λοιπὸν καὶ ἡμᾶς ὡς εὐκόλῳ τούτῳ προστρέχειν· ἅμα δὲ δηλών, ὅτι καὶ αὐτὸς ἠθέλος προσέεται τὸν θάνατον. Ὅσπερ δὲ ὁ πίνων ποτήριον, εὐθέως ὑπνώσκει καταβαρούμενος, οὕτω καὶ ὁ τοῦ μαρτυρίου ποτήριον πίνων, εἰς τὸν τοῦ θανάτου καταφ' ἔρχεται ὕπνον. Καὶ βάπτισμα δὲ ὀνομάζει τὸν

« Καὶ λέγει αὐτοῖς· Τὸ μὲν ποτήριόν μου πίστε, καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεσθε· τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ ἐξωνύμων μου, οὐκ ἐστὶν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἠτοίμασται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς· μου. » Μαρτυρήσεσθε μὲν, οἶδα τοῦτο, καὶ ἐξέθη πάντως. Ἰακώβον μὲν γὰρ Ἡρώδης ἀπέκτεινεν, Ἰωάννην δὲ Τραϊανὸς καταδίκασε μαρτυροῦντα τῷ Λόγῳ τῆς ἀληθείας. Τὸ δὲ καθίσαι, οὐκ ἐστὶν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἠτοίμασται, τουτέστιν, ἐν εὐρεθῇ τι· μετὰ τοῦ μαρτυρῆσαι, καὶ τὴν ἄλλην ἔπασαν ἀρετὴν ἔχων, ἐκεῖνος λήγεται τὴν θεωρίαν. Ἐκεῖνος γὰρ ἠτοίμασται τῷ κοπιᾶσαντι, ὡς περὶ καὶ τοῖς ἀθλοῦσιν οἱ στέφανοι ἐτοιμάζονται· ὡς περὶ οὖν ἀγῶνος δρομικοῦ προκειμένου, καὶ ἀγνωστοῦτον τοῦ βασιλέως, ἐὰν προσέλθῃ τις μηδὲλος ἀγωνισάμενος, καὶ εἴπῃ· Δός μοι τὸν στέφανον, ὃ ἀγνωσθῆτα, τῷ μὴ ἀγωνισαμένῳ, εἶποι ἂν αὐτῷ ἐκεῖνος· Οὐκ ἐστὶν ἐμὸν δοῦναι κατὰ χάριν τὸν στέφανον, ἀλλ' ὃ ἠτοίμασται, τουτέστι, τῷ δραμόντι καὶ νικῆσαντι· οὕτω δὲ κληταῦθ' αἰσιν ὁ Χριστὸς, ὅτι Οὐκ ἐγὼ κατὰ χάριν δύναμαι δοῦναι ὑμῖν τὴν ἐκ δεξιῶν μου καθέδραν· ἄλλων γὰρ, τῶν κοπιᾶσαντων ἐστὶ, καὶ ἐκεῖνοις ἠτοίμασται. Ἐρωτήσετε οὖν, Ἄρα λοιπὸν τινε; μέλλουσι καθισθῆναι; Μαθήθη δὲ ὅτι εὐδοκίαι ἐκεῖ καθιστάται. Μόνος γὰρ τῆς θείας οὐσίας τοῦτο ἐστὶ. Πρὸς τίνα γὰρ τῶν ἀγγέλων εἶπεν· « Κάθου ἐκ δεξιῶν μου; » ἀλλὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν· μὴ νοήσαντες γὰρ ὅτι τὸ καθισθῆναι ἐπὶ δεκάκα θρόνου, τὸ δεξασθῆναι ἐστὶ δι' ἀρετὴν, ἐξήχουν τοιαύτην καθέδραν.

« Καὶ ἀκούσαντες οἱ δέκα, ἠγανάκτησεν περὶ τῶν δύο ἀδελφῶν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς προσκαλεσάμενος αὐτούς, εἶπεν· Οἴδατε ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυ-

ριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτοὺς. Ὁὐχ οὕτως ἔσται ἐν ὑμῖν, ἀλλ' ὁ ἐν θείῃ ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔσται ὑμῶν διάκονος, καὶ ὁ ἐν θείῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος. ἔσται ὑμῶν δούλος· ὡς περὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν. » Ὅτε εἶδον οἱ δέκα τοὺς δύο ἐπειμηθίντας παρὰ τοῦ Χριστοῦ, τότε καὶ αὐτοὶ ἀγανακτοῦσι, καὶ εἰδείξαν ὅτι καὶ προήχθησαν ἐπὶ τῇ οὐτιμῇ. Ἐπεὶ γὰρ ἦσαν ἀταλαί· οἱ μὲν γὰρ κατεξανίσταντο τῶν δέκα· οἱ δὲ ἐφθόνουν τοῖς δύο. Ἐπεὶ οὖν οἱ δέκα ἀκούσαντες ἐθροβήθησαν, προσκαλεῖται αὐτούς, τῇ κλήσει πρὸ τῶν λόγων αὐτοῦ καταπραῦτων. Καὶ γὰρ οἱ τοῦ Ζεβεδαίου ἀποβράχυντες τῶν ἄλλων, ὠμίλου αὐτῶ· πᾶσιν οὖν κοινῶς ὀμιλεῖ. Εἰδὼς γὰρ τυραννικὸν τὸ φιλόκρωτον, καὶ σφοδρῶτα δειόμενον πληγῆς, βαθύτερον αὐτῶν καθικνεῖται εἰς τὴν τῶν ἰθνηκῶν καὶ ἀπίστων μοῖραν αὐτοῦ ἀπορρίπτων, εἰ φιλοδοξεῖν θέλοιν. Καὶ οὕτως αὐτοῦ ἐντρέπει, φάσκων· Οἱ μὲν ἄλλοι ἄνθρωποι, διότι ἀρχοῦσι, λαμπρύνονται· καὶ τὸ ἐρῆν τῶν πρωταίων, τῶν ἰθνηκῶν ἐστὶ πάθος· οἱ δὲ ἐμοὶ μαθηταί, ἀπὸ ταπεινώσεως τιμῶνται· ὥστε καὶ ὁ μείζων θέλων εἶναι, ὀφείλει διακονεῖν τοῖς ὑποδεστέροις, ὅπερ τῆς ἀκρα· ἐστὶ ταπεινώσεως. Ἐν ἐμαυτῶ δὲ τοῦτο δείκνυμι, ὡς ἀρχων ὢν καὶ βασιλεὺς τῶν ἐν οὐρανοῖς, ἐταπεινώσα ἐμαυτὸν, διακονήσων ὑμῖν εἰς τὴν σωτηρίαν· καὶ τοσοῦτον δουλεύσων ὑμῖν, ὥστε καὶ τὴν ψυχὴν δοῦναι λύτρον ἀντὶ πολλῶν, τουτέστι, πάντων· οἱ γὰρ πάντες, πολλοί.

« Καὶ ἐκπορευομένων αὐτῶν ἀπὸ Ἱεριχῶ, ἠκολούθησεν αὐτῶ ὄχλος πολὺς. Καὶ ἰδοὺ δύο τυφλοὶ καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδόν, ἀκούσαντες ὅτι Ἰησοῦς παρέρχεται, ἔκραξαν λέγοντες· Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, υἱὸς Δαυὶδ. Ὁ δὲ ὄχλος ἐπετίμησεν αὐτοῖς ἵνα σιωπήσωσιν. Οἱ δὲ μείζων ἐκραζόν, λέγοντες· Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, υἱὸς Δαυὶδ. Καλοῦσά· ὁ Ἰησοῦς ἐφώνησεν αὐτοῖς, καὶ εἶπε· Τί θέλετε ποιῆσω ὑμῖν; Λέγουσιν αὐτῶ· Κύριε, ἵνα ἀνοιχθῶσιν ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοί. Σπλαγχνισθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, ἤψατο τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, καὶ εὐθέως· ἀνέβλεψαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἠκολούθησεν αὐτῶ. » Ἀπὸ τῆς φήμης οἱ τυφλοὶ γινόντες τὸν Κύριον, ἐδράξαντο τοῦ καιροῦ, ἀκούσαντες μὲν ὅτι παρέρχεται τὴν ὁδόν· πιστεύσαντες δὲ, ὅτι Ἰησοῦς ὁ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ τὸ κατὰ σάρκα, θνητὸς ἦν θεραπεύσαι αὐτοῖς, ὡς δὲ ἀγανθερμοὶ περὶ τὴν πίστιν, οὐδὲ ἐπιστομιζόμενοι ἐσώπων, ἀλλὰ καὶ πλείω ἐκραζόν. Ὅθεν οὐδὲ ἐρωτᾷ αὐτοῖς εἰ πιστὸν ἔχουσιν, ἀλλὰ εἰ θέλουσιν, ἵνα μή τις νομίσῃ ὅτι ἄλλα βουλομένοις ἄλλα δίδωσι. Δείκνυσιν οὖν ὅτι οὐχ ἕνεκεν τοῦ λαβεῖν ἀργύριον ἐδῶν, ἀλλὰ τοῦ λαθῆναι. Ἀψάμενος δὲ θεραπεύει, ἵνα μάθωμεν, ὅτι πᾶν μέρος τῆς ἁγίας αὐτοῦ σαρκὸς, ζωοποιῶν καὶ Θεοῦ μέρος ἦν. Εἰ δὲ ὁ Λουκᾶς καὶ ὁ Μάρκος ἕνα λέγουσι τὸν τυφλόν, οὐδὲν τοῦτο διαφωνεῖ· ἐκαῖνοι γὰρ τοῦ ἐπιφανεστέρου ἐμνήσθησαν.

minentur illis : et qui magni sunt, potestatem exercent in eas. Non ita erit inter vos, sed quicumque voluerit inter vos magnus fieri, erit vester minister : et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus : sicut Filius hominis non venit ut sibi ministraretur, sed ut ipse ministraret, atque daret animam suam redemptionem pro multis. » Ubi viderunt decem duos illos a Christo increpatos, tunc et ipsi indignati sunt, et ostenderunt se commotos ob istorum honorem. Adhuc enim erant imperfecti : nam illi adversus decem insurgabant, hi vero duobus invadebant. Postquam igitur decem his auditis turbati fuerunt, accessit illos, vocatione ante sermonem eos demulcens. Et tunc filii Zebedæi avulsi ab aliis conversabantur cum ipso. Omnibus itaque simul loquitur. Sciens enim quam sit tyrannica, et gravi indigeat reprehensionis plaga, ambitio, acrius eos perstringit, et abjicit eos in infidelium et gentilium portionem, si inani gloriæ studere voluerint : et sic eos adhortatur, dicens : Alii quidem homines, quia regunt, clari sunt : et amare primatum, gentilium est affectio ; meos autem discipulos humilitas commendat, et honorabiles facit : atque adeo qui major esse voluerit, debet, his qui opus habent, ministrare, id quod præcipue humilitatis est, et hoc in meipso ostendo : cum enim sim princeps et rex cælestium, humiliavi memetipsum, ita ut vobis ministrem ad salutem ; **108** et in tantum ministrem vobis, ut et animam meam ponam redemptionem pro multis, hoc est omnibus : omnes enim multi.

VERS. 29-34. « Et egredientibus illis a Hiericho, secuta est eum turba multa. Et ecce duos cæci sedentes secus viam cum audissent quod Jesus transiret, clamaverunt dicentes : Miserere nostri, Domine, filii David. Turba autem increpabat eos ut tacerent. At illi magis clamabant, dicentes : Miserere nostri, Domine, filii David. Et stetit Jesus, ac vocavit eos, et ait : Quid vultis ut faciam vobis ? Dicunt illi : Domine, ut aperiantur oculi nostri. Misertus autem eorum Jesus, tetigit oculos eorum, et confestim visum receperunt oculi illorum, et secuti sunt eum. » Fama agnoverant cæci Dominum, et observabant tempus cum audissent quod præteriret. Crediderunt autem quod Jesus (qui ex semine David secundum carnem) posset curare illos. Et plane multum fervebant fide, neque dum tacere juberentur, silebant, sed longe amplius clamabant. Unde non interrogavit illos an fidem habeant, sed quid vellent : ne quis existimet quod alia det alia volentibus. Monstrans igitur quod non pecuniæ gratia ad se clamarent, sed ut curentur, tactos curat, ut discamus omnia suæ sanctæ carnis membra, vivifica et Dei membra esse. Quod autem Lucas et Marcus unum dicunt cæcum fuisse, non ab his dissonat⁹⁹. Illi enim insignioris mentionem fecerunt. Vel aliter, Lucas dicit quod antequam veniret

⁹⁹ Luc. xviii, Matth. x.

in Hiericho, curavit cæcū; Marcus autem, postquam exivit de Hiericho. Matthæus vero brevitatis amator simul utrumque complexus est. Intellige autem per cæcos, eos qui ex gentibus, qui secus viam curati sunt. Non enim præcipue venit Christus propter gentes, sed propter Israelitas. Quæ admodum autem cæci audiendo didicerunt de Jesu, sic et gentes ex auditu filii. Hi autem qui silentium imperant cæcis, ne clamando invocent nomen Jesu, sunt persecutores tyranni, qui attentant Ecclesiæ os obstruere: sed illa multo magis constietur nomen Christi: idcirco sanatur, et videt veritatis lumen clarius, et sequitur Christum, vitam ejus imitando.

CAPUT XXI.

De asina et pullo. De claudis et cæcis. De fœu arefactu. De principibus sacerdotum et presbyteris Dominum Jesum interrogantibus. Parabola de duobus filiis. Parabola de vinea.

Vras. 1-5. « Et cum appropinquassent Hierosolymis, et venissent Bethphage ad montem Olivarum, tunc Jesus misit duos discipulos, dicens illis: Ite in castellum quod contra vos est, et statim invenietis asinam alligatam, **109** et pullum cum ea: solvite, et adducite mihi, et si quis vobis aliquid dixerit, dicite, Dominus his opus habet, et confestim emittit eos. Hoc autem totum factum est ut adimpleretur quod dictum est per prophetam dicentem: Dicite filia Sion, Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, et pullum filium subjugalis. » Sedit super asinam, non in ullum alium usum, quam ut impleretur prophetia, et ut ostenderet quomodo oporteat viliter veli: non enim equo, sed asello vili vectus est. Implet igitur prophetiam et juxta historiam, et juxta anagogen. Nam juxta historiam visibili asino insedit: et juxta anagogen quoque, quia etiam pullo insedit, novo, indomito, et obedientiæ nescio populo. Ligati autem erant asina et pullus catenis suorum peccatorum. Duo missi sunt ad solvendum, Paulus quidem ad gentes, Petrus vero in circumcisionem, hoc est, ad Judæos. Et usque in hodiernum diem duo nos solvunt a peccatis, Apostolus et Evangelium. Venit autem Christus mansuetus. Non enim venit ut judicet mundum in primo adventu, sed ut salvet. Et filii quidem reges Judæorum fuerunt rapaces et iniusti, Christus autem rex mansuetus.

Vras. 6, 7. « Euntes autem discipuli fecerunt sicut præceperat illis Jesus, et adduxerunt asinam et pullum, et imposuerunt super eos vestimenta sua,

Ex collatione codd.

(27) Cod. 32: ἐξ ἀκοῆς ἐπίστευσαν, « ex auditu crediderunt. »
 (28) Cod. 32. Κατὰ μὲν ἱστορίαν τῆ ἀμπέλω κατὰ τὸ εἰρημένον, Δεσμεύων τῆ ἀμπέλω τὸν θρονὸν αὐτοῦ καὶ τῆ ἐλίκι τῆς ἀμπέλου· κατὰ ἀναγωγὴν δὲ ταῖς σειραῖς τῶν οὐκείων ἀμαρτιῶν, δύο δὲ ἀπεστάλη-

« Ἄλλως τε, ὁ Λουκᾶς λέγει ὅτι πρὸ τοῦ ἀπελθεῖν εἰς Ἱερικὴν ἐθεράπευσε τυφλόν· ὁ δὲ Μάρκος, μετὰ τὸ ἐξελθεῖν ἀπὸ Ἱερικῶν. Ὁ οὖν Ματθαῖος φιλοσύνητος ὢν, περιέλαβεν ἐν ταύτῃ τοὺς δύο. Νόησον δὲ τυφλοὺς, τοὺς ἐξ ἔθνων, οἱ ἐκ παρόδου ἰάθησαν ὡ γὰρ προφητοῦμενος ἦλθεν ὁ Χριστὸς διὰ τοὺς ἔθνους, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ὡσπερ δὲ οἱ τυφλοὶ ἐξ ἀκοῆς ἔμαθον περὶ τοῦ Ἰησοῦ, οὕτω καὶ οἱ ἔθνικοι ἐξ ἀκοῆς πίστευσαν (27)· οἱ δὲ ἐπιστομιζόντες τοὺς τυφλοὺς μὴ κρᾶζειν τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, εἰσὶν οἱ δυνάται τύρανοι, οἱ ἐπιειρῶντες ἐπιστομιζειν τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἐκείνη πλεον ὠμολογεῖ τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα· δὴ καὶ ἰσὺ καὶ βλάπτει τὸ τῆς ἀληθείας φῶς τριπλοῦς τερων, καὶ ἀκολουθεῖ τῷ Χριστῷ, κατὰ τὸν βίον μιμουμένη αὐτόν.

B ΚΕΦΑΛΑ. ΚΑ'.

Περὶ τῆς θρονου καὶ τοῦ πώλου. Περὶ τῶν γωλιῶν καὶ τυφλῶν. Περὶ τῆς ξηρανύσεως συακῆς. Περὶ τῶν ἐπερωτῶντων τὸν Κύριον ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων. Περὶ τῶν δύο υἱῶν αὐραβολλῆ. Περὶ τοῦ ἀμπελώρου.

« Καὶ ὅτε ἤγγισαν εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ ἦλθον εἰς Βηθφαγὴ πρὸς τὸ ἕρος τῶν Ἑλαιῶν, τότε ὁ Ἰησοῦς ἀπέστειλε δύο μαθητὰς, λέγων αὐτοῖς: Πορευθήτε εἰς τὴν κώμην τὴν ἀπέναντι ὑμῶν, καὶ εὐθὺς εὐρήσετε θρονὸν δεδεμένον, καὶ πῶλον μετ' αὐτῆς· λύσαντες ἀγάγετέ μοι· καὶ ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ τι, εἰρεῖτε ὅτι ὁ Κύριος αὐτῶν χρεῖαν ἔχει, εὐθὺς δὲ ἀποστέλλει αὐτούς. Τοῦτο δὲ ὄλον γέγονεν ἵνα πληρωθῆ τὸ βῆθην διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος: Ἐξπατε τῆ θυγατρὶ Σιών· Ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοὶ πρᾶξις, καὶ ἐπιθεδρῶσι: ἐπὶ θρονὸν καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου. » Ἐκάθισαν ἐπὶ τῆς θρονου, οὐδεμίαν ἄλλης οδοῦς χρεῖας, εἰ μὴ τοῦ πληρῶσαι τὴν προφητείαν, καὶ ἵνα δείξῃ ὑμῖν ὅπως δεῖ εὐτελῶς ἐποχεῖσθαι· οὐ γὰρ ἐφ' ἵππου, ἀλλ' ἐπὶ ὄναριον εὐτελοῦς ὠχτήθη. Πληροῦ γοῦν τὴν προφητείαν καὶ καθ' ἱστορίαν καὶ κατὰ ἀναγωγὴν· καθ' ἱστορίαν μὲν, ὡς ἐπὶ θρονου καθίσας, τὸ ὀρώμενον· κατὰ ἀναγωγὴν δὲ, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ πώλου ἐκάθισε, τοῦ νέου καὶ ἀδαμάστου λαοῦ, τοῦ ἀνυποτάκτου. Ἐδίδεντο δὲ καὶ ἡ θρονος (28) καὶ ὁ πῶλος ταῖς σειραῖς: τῶν οὐκείων ἀμαρτιῶν. Δύο δὲ ἀπεστάλησαν λύσαντες, ὁ μὲν Παῦλος εἰς τὰ ἔθνη, Πέτρος δὲ εἰς τὴν περιτομήν, τουτέστι, τοὺς Ἰουδαίους. Καὶ μέχρι δὲ τοῦ νῦν, δύο λύουσιν ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν, ὁ Ἀπόστολος καὶ τὸ Εὐαγγέλιον· ἔρχεται δὲ ὁ Χριστὸς πρᾶξις· οὐ γὰρ ἦλθε κρῖναι τὸν κόσμον ἐν τῇ πρώτῃ παρουσίᾳ, ἀλλὰ σῶσαι. Ἀλλὰ καὶ οἱ μὲν ἄλλοι βασιλεῖς τῶν Ἑβραίων ἀρπαγες ἦσαν καὶ ἀδικοὶ, ὁ δὲ Χριστὸς, βασιλεὺς πρᾶξις.

« Πορευθέντες δὲ οἱ μαθηταί, καὶ ποιήσαντες καθὼς προσέταξεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, ἤγαγον τὴν θρονου καὶ τὸν πῶλον, καὶ ἐπέθηκαν ἐπάνω αὐτῶν τὰ

σαν, καὶ τ. λ. « Secundum quidem historiam, ad vitem, juxta illud: Ligans ad vitem asinum suum, et ad parvulum vitis (Gen. xlix, 11): secundum autem sensum anagogicum, catenis suorum peccatorum. Duo vero missi sunt, » etc.

ἱμάτια αὐτῶν, καὶ ἐκάθισεν ἐπάνω αὐτῶν. Ὁ μὲν A
Λουκᾶς καὶ ὁ Μάρκος ὑποζύγιον μόνον εἶπον. Ματ-
θαῖος δὲ ὄνον καὶ πῶλον, οὐκ ἐναντία λέγοντας· ἀγο-
μένῳ γὰρ τῷ πῶλῳ συνηκολούθει καὶ ἡ μήτηρ. Ἐκάθ-
ισα δὲ ἐπάνω αὐτῶν, οὐχὶ τῶν δύο ὑποζυγίων, ἀλλὰ
τῶν ἱματίων· ἢ πρῶτον μὲν ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς ὄνου,
εἶτα καὶ ἐπὶ τοῦ πώλου. Ἐπεὶ καὶ πρῶτον ἐπαν-
επαύσατο τῇ τῶν Ἰουδαίων συναγωγῇ, εἶτα τῷ ἐξ
ἐθνῶν λαῷ.

Ἐ Ὁ δὲ πλεῖστος ὄχλος ἑστρωσαν αὐτῶν τὰ ἱμάτια
ἐν τῇ ὁδῷ· ἄλλοι δὲ ἔκοπτον κλάδους ἀπὸ τῶν δένδρων,
καὶ ἑστρώννυσιν ἐν τῇ ὁδῷ· οἱ δὲ ὄχλοι οἱ προάγοντες
καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες, ἔκραζον λέγοντες· Ὁσαννὰ τῷ
υἱῷ Δαυὶδ· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυ-
ρίου· Ὁσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις. Κατὰ μὲν τὴν ἱστο-
ρίαν, πολλὴν τιμὴν ἐμφαίνει ἡ τῶν ἱματίων ὑπόστρω-
σις, καὶ τῶν κλάδων ἡ τομῆ, πανηγύρεως ἐνδειξις·
κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, μάνθανε ὅτι μετὰ τὸ ἐπιθεῖναι
τοὺς ἀποστόλους τὰ ἱμάτια αὐτῶν, ἦτοι τὰς ἀρετὰς
αὐτῶν, τότε ἐπικάθηται ὁ Κύριος. Εἰ γὰρ μὴ καλλω-
πισθῆ ἡ ψυχὴ ταῖς ἀποστολικαῖς ἀρεταῖς, οὐκ ἐπο-
χεῖται ἐπὶ ταύτης ὁ Θεός. Οἱ δὲ προάγοντες, εἰσὶν οἱ
πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ σαρκώσεως προφῆται· οἱ δὲ
ἀκολουθοῦντες, οἱ μετὰ ταῦτα μάρτυρες καὶ διδάσκα-
λοι, οἱ τὰ ἱμάτια αὐτῶν στρώννουσι τῷ Χριστῷ,
τουτέστι, τὴν σάρκα ὑποτάσσουσι τῷ πνεύματι·
ἱμάτιον γὰρ καὶ κάλυμμα τῆς ψυχῆς, τὸ σῶμα.
Ἐστρωσαν οὖν ἐν τῇ ὁδῷ, τουτέστι, ἐν τῷ Χριστῷ.

Ἐ Ἐγὼ γὰρ εἰμι ἡ ὁδός, ἔφησιν. Ἐάν γὰρ μὴ τις
τὴν σάρκα αὐτοῦ στρώσῃ, τουτέστι, ταπεινώσῃ, ἐν
τῇ ὁδῷ, τουτέστιν, ἐν τῷ Χριστῷ μένων, καὶ μὴ αἰ-
ρετικῶς ὢν, οὐκ ἐποχεῖται ἐπὶ τούτου ὁ Κύριος. Τὸ
δὲ Ὁσαννὰ, οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι ὕμνον ἢ ψαλμὸν ση-
μαίνει, οἱ δὲ, ὃ καὶ ἀκριβέστερον· Σῴσον δή. Ἐρχό-
μενος δὲ λέγεται ὁ Κύριος, ὡς προσδοκώμενος παρὰ
τοῖς Ἑβραίοις ἔλθεῖν· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ἰωάννης λέ-
γει· Ἐγὼ εἰ ὁ ἐρχόμενος, ἔντι τοῦ, ὁ προσδοκώμε-
νος ἔλθῃσεσθαι. Καὶ ἄλλως· δὲ λέγεται ὁ ἐρχόμενος ὡς
καθ' ἡμέραν προσδοκώμενης τῆς δευτέρας αὐτοῦ
παρουσίας· δεῖ οὖν ἕκαστον αἰεὶ ἐλπίζειν τὴν συντέ-
λειαν, καὶ αἰεὶ ἐρχόμενον τὸν Κύριον, καὶ ἐτοιμάζε-
σθαι.

Ἐ Καὶ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς Ἱερουσόλυμα, ἐσεῖσθη
πᾶσα ἡ πόλις, λέγουσα· Τίς ἐστιν οὗτος; Οἱ δὲ ὄχλοι
εἶπον· Οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ προφήτης, ὁ ἀπὸ Να-
ζαρέτ τῆς Γαλιλαίας. Ὁ ὄχλοι ἄδολοι ὄντες καὶ
ἀκλαστοί, οὕτε ἐφθόνουν τῷ Χριστῷ, οὕτε πάλιν τὴν
προσηκούσαν περὶ αὐτοῦ ὑπόληψιν εἶχον. Διὸ καὶ νῦν
προφήτην αὐτὸν λέγουσι. Μὴ ποτε δὲ ἐπεὶ μετὰ τοῦ
δρόμου φασι, ὁ προφήτης, δύναται νοηθῆναι ὅτι οὗ-
τός ἐστιν ὁ προσδοκώμενος προφήτης· ὃν εἶπε Μω-
σῆς, ὅτι Ἐ Προφήτην ὑμῖν ὁ Θεὸς ἀναστήσει. Ὁ
γὰρ εἶπον, Οὗτός ἐστι προφήτης, ἀλλ', Ὁ προφήτης,
τουτέστιν, ἐκαίνοσ ὁ ἐλπίζόμενος.

Ἐ Καὶ εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ
ἐξέβαλε πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν
τῷ ἱερῷ· καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν κατ-

et collocarunt eum super illa. Lucas quidem et
Marcus subjugalem solum dixerunt. Matthæus au-
tem asinam et pullum. Non dixerunt contrarium,
ducentes enim pullum, secunda est mater. Collocave-
runt autem eum super illa : non super duo jumenta,
sed super vestes. Aut primum quidem sedit super
asinam, postea super pullum : quia et primum qui-
evit in Judæorum Synagoga, deinde in gentili po-
pulo.

VERS. 8, 9. Plurima autem turba straverunt
vestimenta sua in via : alii vero caedebant ramos de
arboribus, et sternerant in via. Porro turbæ quæ
præcedebant et quæ sequebantur, clamabant, dicen-
tes : Hosanna filio David : benedictus qui venit in
nomine Domini, hosanna in altissimis. Juxta histo-
riam multum in se habet honoris vestes stravisse,
et ramos objectasse, nam ostendunt magnam glo-
riam. At juxta anagogen discite quod postquam apo-
stoli superposuerunt vestimenta sua, virtutes inquan-
tuas, tunc super illas sedit Dominus. Nam nisi anima
nostra ornata fuerit apostolicis virtutibus, non equi-
tabit eam Dominus. Præcedentes, sunt prophætæ,
qui ante incarnatum Christum fuerunt : sequentes au-
tem, martyres et doctores, qui vestimenta sua ster-
nunt Christo, hoc est, carnem subiciunt spiritui.
Vestimenta enim et tegumenta animæ, corpus. Stra-
verunt igitur in via, hoc est, in Christo. Ego enim
sum via ²⁷, inquit. Si enim quis carnem suam
non straverit, **110** hoc est, humiliaverit, in via,
hoc est, in Christo manens, et non hæreticus exsi-
stens, non insidebit in eo dominus. Hosanna autem
quidam dicunt quod Hymnum vel Psalmum signifi-
ficet, alii autem, id quod evidentius : Salva, obsecro.
Venturus autem dicitur Dominus quia expectabatur
ab Hebræis venturus. Sic enim et Joannes dicit : Tu
es qui venturus es? hoc est, qui expectaris ut
venias. Dicitur et aliter venturus, eo quod adventus
ejus secundus quotidie expectetur. Dehemus igitur
et nos omnes consummationem mundi et adventum
Christi expectare ac præparari.

VERS. 10, 11. Et cum intrasset Hierosolyma,
commota est universa civitas, dicens : Quis est hic?
Turbæ autem dicebant : Hic est Jesus ille propheta a
Nazareth Galilææ. Turbæ simplices et candidæ,
neque invidabant Christo, neque rursus opinionem
dignam de Christo habebant : ideo et nunc prophe-
tam illum dicunt. Nisi forte, quandoquidem cum
articulo dicunt, ὁ προφήτης, propheta ille possit in-
telligi quod iste sit qui expectabatur propheta, de
quo dixit Moses, « Propheta vobis Deus excita-
bit ²⁸. » Non enim dixerunt, Hic est propheta : sed,
propheta ille, hoc est, ille qui expectatur.

VERS. 12, 13. Et intravit Jesus in templum Dei,
et ejiciebat omnes vendentes et ementes in templo,
mensasque collybiarum et cathedras vendentium

²⁷ JOH. XIV, 6. ²⁸ DEUT. XXXII, 18.

columbas evertit, et dixit illis : Scriptum est, Domus mea domus deprecationis vocabitur : at vos fecistis illam speluncam latronum. » Tanquam domus domus, hoc est, templi, eiecit vendentes : ostendens ea quæ Patris sunt, et sua esse, interim etiam honestatis templi curam habens, sed et translationem sacrificiorum significans, eo quod eji-
ciendo boves et columbas, præsignavit non ultra opus esse animalium sacrificio aut immolatione, sed oratione. Domus enim mea, inquit, domus deprecationis est; vos autem fecistis illam speluncam latronum. In speluncis enim latronum sunt mactationes, et sanguinis effusiones. Vel etiam propter negotiatores omentes et vendentes, speluncam latronum vocavit templum. Avaritia enim et lucri cupiditas, latronum morbus est. Collybistæ autem sunt qui apud nos dicuntur mensarii. Collybos enim species est villis numismatis, sicut habemus et nos obolos (a) aut nummos argenteos. Vendunt autem columbas et hi qui in Ecclesiis gradus vendunt. Spiritus enim gratiam, qui est columba, vendunt ipsi : unde eji-
ciuntur ex superno et inferno templo. Indigni enim sunt sacerdotio fungi. Vide autem et tu ne forte templum Dei, cogitationem tuam facias speluncam latronum, id est, demoniorum. Fiet autem spelunca, si habuerimus cogitationes carnalibus rebus amicas, vendentes et omentes, et ita lucri cupidus, ut et collybos et villia numismata congregent; **¶¶¶** et si vendiderimus et emerimus columbas, hoc est, si quod in nobis fuerit spirituale dogma, et hujusmodi honesta cogitatio, speluncam latronum fecimus nos ipsos.

VERS. 14. « Et accesserunt ad eum cæci et claudi in templo : et sanavit eos. » Per infirmos quos curavit, ostendit se Deum esse, et bene facere, eji-
ciens cum auctoritate e domo sua indignos. Declaratur etiam hoc, quod ejectis Judæis, qui legi et animalium mactationi addicti erant, cæci et claudi ex gentibus assumpti fuerint sanati ab eo.

VERS. 15, 16. « Cum autem vidissent principes sacerdotum et Scribæ mirabilia quæ fecerat, et pueros clamantes in templo et dicentes : Hosanna Filio David, indignati sunt, et dixerunt ei : Audis quid isti dicunt? Jesus autem dicit illis : Utique. Nunquam legistis : Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem? » Pharisei cum viderent pueros bymnum David offerre Christo, quem videtur Propheta Deo obtulisse, dissecantur invidia, et interpellant illum, quod permittat de se dici quæ soli Deo debentur. Ille autem magis approbans dicit : Etiam. Tantum abest ut obtarem oralia dicentium, ut et Prophetæ testimonium adlucam, et vos ostendam vel imperitos, vel invidos. Annon enim legistis quod Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem? *Perfecisti autem significat : Perfectam et absolutam*

(a) Edit. Lut. et obolos.

ἱστoria, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστεράς. Καὶ λέγει αὐτοῖς· Γέγραπται· Ὁ οἶκος μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ἐποίησατε σπήλαιον ληστῶν. Ὡς δεσπότης τοῦ οἴκου, ὁ ἐστὶ τοῦ ἱεροῦ, ἐξέβαλε τοὺς πωλοῦντας· δεικνύς ὅτι τὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ αὐτοῦ εἰσι. Τοῦτο δὲ ἐποίησε, ἕνα μὲν καὶ τῆς εὐκοσμίας τοῦ ἱεροῦ φροντίζων, ἕνα δὲ καὶ τὴν μετὰ τὴν τῶν θυσιῶν σημαίνων· δι' ὃν γὰρ ἐξέβαλε τοὺς βόας· καὶ τὰς περιστεράς, προεμήνυεν, εἰ οὐκ ἔτι χρεία ζωοθυσῶν ἢ σφαγίων, ἀλλὰ προσευχῆς· Ὁ γὰρ οἶκος μου, φησὶν, οἶκος προσευχῆς, ὑμεῖς δὲ ἐποίησατε αὐτὸν σπήλαιον ληστῶν· ἐν γὰρ τοῖς σπήλαιοις τῶν ληστῶν γίνονται σφαγαὶ καὶ αἱματεκχυσίαι· ἢ καὶ διὰ τοὺς καταπλεούοντας, καὶ ἀγοράζοντας καὶ πωλοῦντας, σπήλαιον ληστῶν ἐκάλετε τὸ ἱερόν· τὸ γὰρ φιλοκαρδῆς, ληστρικὸν πάθος ἐστὶ· κολλυβιστὰι δὲ εἰσὶν οἱ παρ' ἡμῖν λεγόμενοι τραπαζῖται· κολλυβος γὰρ, εἰδὸς ἐστὶ νομισματός εὐτελοῦς, ὡς περ ἔχομεν τυχρὸν ἡμεῖς τοὺς ὀβολοὺς ἢ τὰ ἀργύρια. Πωλοῦσι δὲ περιστεράς καὶ οἱ τοὺς ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις βαθμοὺς πωλοῦντες. Τὴν γὰρ τοῦ Πνεύματος χάριν, ὁ ἐστὶν περιστερὰ, πωλοῦσιν αὐτοί. Ὅθεν ἐκβάλλονται ἐκ τοῦ ἁνω ναοῦ, καὶ τοῦ κάτω· ἀνάξιοι γὰρ εἰσὶν ἱερατεῦσιν. Ἐλέπε δὲ καὶ εὐ μή ποτε τὸ ἱερόν τοῦ Θεοῦ, τουτέστι, τὴν σὴν διάνοιαν, ποιήσῃς σπήλαιον ληστῶν, τουτέστι, τῶν δαιμόνων. Γενήσεται δὲ σπήλαιον, ἐὰν ἔχωμεν λογισμοὺς φιλοβλοῦς, πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας καὶ φιλοχρημάτους, ἄχρι καὶ αὐτῶν τῶν κολλυβίων ἦτοι τῶν εὐτελῶν νομισμάτων συνάγοντας· καὶ ἐὰν πωλῶμεν δὲ καὶ ἐκπρωμάθα τὰς περιστεράς, τουτέστιν, εἰ τι ἐν ἡμῖν εἴη πνευματικῶν δόγμα καὶ λογισμὸς τοιοῦτος, σπήλαιον ληστῶν ἐποίησαμεν ἑαυτοῦς.

« Καὶ προσήλθον αὐτῷ χωλοὶ καὶ τυφλοὶ ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς. » Ἐξ ὧν θεραπεύει τοὺς ἀσθενεῖς δείκνυσιν ὅτι Θεὸς ἐστὶ καὶ καλῶς ποιεῖ, ἐκβάλλων μετ' ἐξουσίας ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ τοὺς ἀνάξιοις· δηλοῦται δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι μετ' ὁ ἐξεβλήθησαν οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ τῷ νόμῳ καὶ ταῖς ζωοσφαιαῖς προσέχοντες, οἱ τυφλοὶ καὶ χωλοὶ οἱ ἐξ ἔθνῶν προσελήφθησαν, θεραπευθέντες ὑπ' αὐτοῦ.

« Ἰδόντες δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Γραμματεῖς τὰ θαυμάσια ἃ ἐποίησε, καὶ τοὺς παῖδας κράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ λέγοντας· Ὁσαννὰ τῷ υἱῷ Δαυὶδ, ἤγαγον ἄκτησαν, καὶ εἶπον αὐτῷ· Ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσιν; Ὁ δὲ Ἰησοῦς λέγει αὐτοῖς· Ναί. Οὐδέποτε ἀνέγνωτε, ὅτι Ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον; » Οἱ Φαρισαῖοι ἰδόντες τοὺς παῖδας προσφύροντας τῷ Χριστῷ τὸν ὕμνον τοῦ Δαυὶδ, ὃν δοκεῖ ὁ προφήτης ἢ Θεῷ ἀναθεῖναι, διαπρίοντες τῷ φθόνῳ, καὶ κακίζουσιν αὐτὸν ὡς ἀνεχόμενον τὰ τοῦ Θεοῦ ἐπ' αὐτῷ λέγεσθαι· ὁ δὲ, ἐπιθεσθαιῶν μᾶλλον, φησὶ· Ναί. Τοσοῦτον γὰρ, φησὶν, ἀπέχω τοῦ ἐπιστομίσαι τοὺς λέγοντάς μοι ταῦτα, ὥστε καὶ τὸν προφήτην παράγω μάρτυρα, καὶ ὑμεῖς ἀποδείκνυμι ἢ ἀμαθεῖς ἢ φθονοροῦς. Οὐκ ἀνέγνωτε γὰρ, ὅτι Ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον; Κατηρτίσω δὲ

σημαίνει ἀντί τοῦ Ἄρτιον καὶ τέλειον ἰδεῖξω ὕμνον, ἀ καὶ ἐκείνοι ἀτάλεις δοκῶσι τὴν ἡλικίαν. Οὐ γὰρ ἐκείνοι Πλεγον ἢ Ἐλεγον, ἀλλὰ τὸ στόμα μόνον δεδωκότας τῷ Πνεύματι, ὕργανα ἦσαν ἐκείνου. Διὰ τοῦτο οὖν φησιν· Ἐκ στόματος νηπιῶν, αἰνεττόμενος ὡς οὐ τῆς ἀπῶν διανοίας ἦσαν τὰ ῥήματα, ἀλλὰ μόνου τοῦ στόματος θαίε χάριτι κινουμένου· ἐσημεινε δὲ τοῦτο δεῖ καὶ ἀπὸ τῶν ἰδῶν τῶν νηπιῶν καὶ μαρῶν εὐλογηθήσεται. Καὶ τῶν ἀποστόλων δὲ παραμυθία ἦν τοῦ· ο, δεῖ δὲθῆσεται καὶ αὐτοῖς λόγος, καὶ ἀραλεί· ὡσι. Καὶ σὺ δὲ ἐάν νηπιᾶς τῆ κακία ἀκακῶς ὦν, καὶ θηλάς τῆ πνευματικῶν γάλα, τὰ θαία λόγια, τότε γενήσῃ ἄγιος τοῦ ὁμαίνε τὸν Θεόν.

« Καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς ἐξῆλθεν ἐξω τῆς πόλεως εἰς Βηθανίαν, καὶ ἠύλισθη ἐκεῖ. » Ἀναχωρεῖ ἀπὸ τούτων ὡς ἀναξίον, καὶ ἔρχεται εἰς Βηθανίαν δ ἱερμηνεύεται οἶκος ὕπακοης· ἀπὸ γὰρ τῶν ἀνυπατάκτων ἐπὶ τοὺς ὕπακούοντας αὐτῷ μεταβαίνει, καὶ αὐλλίζεται ἐν αὐτοῖς. Φησὶ γάρ· Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω.

« Πρωίας δὲ ἐπανάγων εἰς τὴν πόλιν, ἐπεινάσε· καὶ ἰδὼν συκὴν μίαν ἐπὶ τῆ· ἰδοῦ, ἦλθεν ἐπ' αὐτήν, καὶ οὐδὲν εἶδεν ἐν αὐτῇ εἰ μὴ φύλλα μόνον, καὶ λέγεται αὐτῇ· Μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ ἐξηράνθη παραχρῆμα ἡ συκὴ· καὶ ἰδόντες οἱ μαθηταὶ ἐθαύμασαν, λέγοντες· Πῶς παραχρῆμα ἐξηράνθη ἡ συκὴ; » Ἐπειδὴ συκὰς ἐποίει θαυματουργίας ὁ Κύριος πρὸς εὐεργεσίαν πάσας ἄρσας, οὐδεμίαν δὲ καλαστικὴν θαυματοργίαν ἐνεδείξατο, ἵνα μὴ νομίσωσι τινες, δεῖ οὐ δύναται κόλλεσθαι, δεῖκνυσθαι ἐνταῦθα καὶ ταύτην αὐτοῦ τὴν πόλιν, οὐκ εἰς ἀνθρώπους καταχρησάμενος ταύτη, ἀλλ' εἰς δένδρον ὡς φιλάνθρωπος· ὡσπερ καὶ πρὸ τούτου εἰς τοὺς χοίρους. Σηραίνει οὖν τὸ δένδρον, ἵνα σωφρονίσῃ ἀνθρώπους (29)· θαυμάζουσι δὲ οἱ μαθηταὶ, εἰκότως. Τοῦτο γὰρ τὸ δένδρον ὑγρότερόν ἐστι, καὶ μᾶλλον δεικνύει τὸ θαῦμα, δεῖ ταχέως ἐξηράνθη· σημαίνει δὲ ἡ συκὴ, καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴν, φύλλα μόνον ἔχουσαν, τούτεστι, τὸ φαινόμενον γράμμα, οὐχὶ τὸν καρπὸν τοῦ πνεύματος. Ἀλλὰ καὶ πᾶς ἀνθρώπος τῇ γλυκύτητι τοῦ παρόντος βίου αὐτὸν ἐκδεδωκώς, συκὴ ἀπεικάσεται· δε καρπὸν οὐκ ἔχει πνευματικῶν, ἵνα κεινῶντι τῷ Ἰησοῦ δῶ, φύλλα δὲ μόνον, τὴν πρόσκαιρον φαντασίαν καὶ καταρρέουσαν. Οὗτος οὖν κατατραμένος ἀκούει. Πορεύεσθε γὰρ, φησὶν, οἱ κατατραμένοι, εἰς τὸ πῦρ. Ἀλλὰ καὶ ἡραίνεται· ἀποτηγανισομένου γὰρ ἑαυτοῦ ἐν τῇ φλογί, ἡραίνεται ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ὡς καὶ ἡ τοῦ πλουσίου.

« Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐάν ἔχητε πίστιν καὶ μὴ διακριθῆτε, οὐ μόνον

ostendisti laudem, etiamsi illi propter aetatem imperfecti et viles videantur. Non enim illi dicebant quæ dicebant, sed os solum accomodantes Spiritui, organa ejus fuerunt. Et idcirco dicit : Ex ore infantium, innuens quod ea verba non ab illorum mente procederent, sed quod os solum divina gratia movebatur. Significatur item quod a gentibus, quæ simplices et stultæ erunt, benedicendus esset. Erat autem et hoc apostolis consolatio, dandum et sibi sermonem, tametsi perquam viles forent. Et tu innocens si fueris, ac mollitia parvulus, sexerisque spiritali divinorum eloquiorum lac, tuus dignus eris qui laudes et prædices Deum.

Vers. 17. « Et relicta illis exiit e civitate in Bethaniam, et diversatus est illic. » Secedit ab illis, ut ab indignis, et venit in Bethaniam, hoc est, domum obedientiæ. Ab inobedientibus enim ad obediētes se confert, et inter illos versatur. Dicit enim, « Habitabo in eis, et ambulabo in eis ».

Vers. 18, 19. « Mane autem revertens in civitatem, esurit. Et cum vidisset fic arborem unam in via, venit ad eam, et nihil invenit in ea, nisi folia tantum, et ait illi : Ne posthac ex te fructus nascatur in æternum. Et arefacta est continuo ficus : et eo viso discipuli mirati sunt, dicentes : Quomodo continuo exaruit ficus? » Quoniam Dominus frequenter miracula operatus est, et in omnibus hoc spectavit ut beneficeret, nullum autem ostendit quo puniret : ne putarent quod non posset punire, ostendit hoc loco et hanc suam potestatem : non in homines illa utens, sed in arborem, utpote misericors, sicut et ante in porcos. Arefacit igitur arborem, ut emendet homines. Porro discipuli merito admirantur. Arbor enim illa humidior est, et majus ostendit miraculum, eo quod statim exaruit. Cæterum ficus Judæorum significat Synagoga folia sola habentem, hoc est, apparentem litteram, non fructum spiritus. Sed et omnis homo exponens se deliciis hujus vitæ, sicut comparatur : quia fructum non habet spiritualem, ut esurienti Jesu dei, sed folia tantum, et temporalem ac defluentem apparentiam. Hic igitur maledictus audiet. De enim, inquit, maledicti in ignem. Sed et arescet : nam dum cruciatur in flamma, arescit ejus lingua, sicut et divitis.

Vers. 20-22. « Respondens autem Jesus ait illis : Amen dico vobis, si habueritis fidem, et non hæsi-

29 II Cor. vi, 16.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(29) Coli. 32 : Ἴνα σωφρονίσῃ αὐτούς. Ἄμα δὲ τούτῳ ἀπόβρητός τις λόγος συμπλέκεται παρὰ γερόντων σοφῶν εἰς ἡμᾶς φοιτήσας, δεῖ τὸ ξύλον τῆς παραβάσεως, τοῦτο, οὐ καὶ τοῖς φύλλοις· εἰς σκέπην οἱ παραδάντες ἐγράσαντο. Καὶ ἴαν φιλάνθρωπος· κατῆραθη παρὰ Χριστοῦ, μηκέτι καρπὸν ἐνεγκεῖν αἴτιον ἁμαρτίας· ἐπειδὴ δευτέρα Θεοῦ παρουσία πρὸς ἐνανθρώπησιν μὲν οὐκ ἐστὶ, πρὸς δὲ χριστὸν τῶν πεπραγμένων. Θαυμάζουσι δὲ, καὶ τ. λ. « Ut emendet

ipsos. Verum huic arcana quædam ratio adiungitur, quæ a vetustis sapientibus ad nos pervenit ; nempe quod hoc sit lignum prævaricationis : ejus etiam foliis ad operimentum sui prævaricatores usi sunt. Et valde misericorditer maledictum est a Christo, ne amplius fructum produceret, qui esset causa peccati : quandoquidem secundus adventus non ad incarnationem, sed ad factorum judicium erit. Porro discipuli merito admirantur, » etc.

taveritis, non solum hoc quod accidit ficul, facietis; A verum etiam si monti huic dixeritis, Tollere, et projice te in mare, fiet. Et omnia quæcunque petieritis in deprecatione credentes, accipietis. » Magna Christi quam discipulis dat, promissio, quod possimus montes transferre, si non ambigui fuerimus fide, et hæsitatione. Quæcunque enim petiverimus citra hæsitationem fidentes divinæ virtuti, accipiemus. Etiam, inquit, si petiverimus et quod non conducibile, credam autem insipienter quod hoc mihi det Dominus, accipiamne igitur et illud quod mihi non expedit? Deus igitur quomodo misericors, si quidem meam petitionem, quæ mihi non prodest, adimplet? Audi ergo. Primum cum audieris fidem, non stultam illam fidem, sed eam quæ revera fides est, accipe, et deprecationem illam quæ utilis petit, sicut tradidit Dominus dicens: « Ne inducas nos in tentationem, sed libera nos a malo ⁴⁰: » et quæ in ea oratione sunt verba. Insuper vide et verbum hæsitationem. Nam qui unitus fuerit Deo, et unus est cum illo, et non discretus et separatus, quomodo petet quod inutile est? Unde si indivisi et indiscreti fuerimus a Deo, conducibilia petemus a Deo, et accipiemus.

Vers. 23-27. « Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentes principes sacerdotum et seniores populi, dicentes: Qua auctoritate hæc facis? et quis tibi dedit istam auctoritatem? Respon- dens autem Jesus, dixit eis: Interrogabo vos et ego quiddam, quod si dixeritis mihi, et ego vobis dicam qua auctoritate hæc faciam. Baptismus Joannis unde erat? e caelo, an ex hominibus? At illi cogitabant aquid se, dicentes: Si dixerimus e caelo, dicet nobis, Quare ergo non credidistis illi? Sin autem dixerimus, ex hominibus, timeamus turbam. Omnes enim habebant Joannem ut prophetam. Et respondentes Jesu dixerunt: Nescimus. **113** At illis et ipse: Nec ego dico vobis qua auctoritate hæc faciam. » Invidentes legisperiti Jesu quod ejecisset e templo negotiantes, accesserunt ad eum, et talla quædam rogaverunt: Quis es tu qui e templo ejicis negotiantes? Nunquid hoc facis ut sacerdos? At tu quidem sacerdotalem dignitatem non habes. Num hoc facis ut rex? Enimvero neque rex es, neque si esses, liceret tibi hæc facere. Non enim licet regibus in templo hæc agere. Interrogabant autem hæc a Domino, ut, si quidem diceret: Mea potestate hæc facio, accusarent eum ut rebellem, et propriam potestatem se habere dicentem. Sin autem diceret: Divina potestate hæc facio, abducerent ab eo turbas, illum ut Deum laudantes, monstrantes: Ecce Jesus ille non est Deus, sed potestate Dei hæc facit ut servus. Quid igitur Christus ipsamet sapientia? Comprehendit sapientes in versutia sua ⁴¹, et interrogat eos de Joanne similia, ut si quidem dicerent: E caelo fuit prædicatio Joannis, comprobarentur Deo adversarii, quod illam non suscepissent. Si autem ex hominibus

α τῆς συκῆς ποιήσατε, ἀλλὰ κἀν τῷ θρει τοῦτω εἴπητε, Ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, γενήσεται, καὶ πάντα ὅσα ἂν αἰτήσητε ἐν τῇ προσυχῇ, πιστεύοντες, λήψασθε. » Μεγάλῃ ἡ τοῦ Χριστοῦ κρῆς τοῦς μαθητὰς ἐπαγγέλλεται, τὸ τὰ θρη μεθιστῆν δύνασθαι, ἂν μὴ διακριθῶμεν, τοῦτόστι, διστῶσμεν ὅσα γὰρ αἰτούμεν ἀδιστάκτως πιστεύοντες τῇ σοῦ Θεοῦ δυνάμει, ληψόμεθα. Καὶ, φησὶ, καὶ ἂν αἰτήσωμαι τι ἀσύμφορον, πιστεύω δὲ ἀνοήτως ὅτι δώσει μοι τοῦτο ὁ Θεὸς, ἄρα λήψομαι καὶ ἐκεῖνο τὸ ἀσύμφορον; Καὶ πῶς φιλόανθρωπος ὁ Θεὸς, εἴγε τὸ ἀσύμφορόν μου αἰτήμα πληροῖ; Ἄκουε οὖν. Πρῶτον μὲν ὅτι, ὅταν ἀκούσης πίστιν, οὐχὶ τὴν ἀνόητον, ἀλλὰ τὴν ὄντως, νοεῖν ὀφείλεις· καὶ προσυχὴν ἐκεῖνην, τὴν τὰ συμφέροντα αἰτούμενην, ὡς ὁ Κύριος παρέδωκε, λέγων· « Μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν, ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, » καὶ ὅσα τῆς τοιαύτης εὐχῆς ῥήματα· ἔπειτα ὅρα καὶ τὴν λέξιν τοῦ Διακριθῆτα. Ὁ γὰρ ἠνωμένος τῷ Θεῷ, καὶ ἐν ὧν κρῆς ἐκεῖνον, καὶ μὴ διακριθεὶς καὶ χωρισεθεὶς, πῶς ἂν τὸ ἀσύμφορον αἰτήσοιτο; ὥστε ἂν ἀχώριστοι καὶ ἀδιάκριτοι ὦμεν τοῦ Θεοῦ, τότε τὰ συμφέροντα αἰτησόμεθα καὶ ληψόμεθα.

« Καὶ ἐλθόντι αὐτῷ εἰς τὸ ἱερὸν, προσῆλθον αὐτῷ διδάσκοντι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, λέγοντες· Ἐν ποῖς ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς σοι ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν ταῦτα ποιεῖν; Ἄποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Ἐρωτήσω καὶ γὰρ ὑμᾶς λόγον ἕνα, ὃν ἂν εἴπητέ μοι, καὶ γὰρ ὑμῖν ἐρῶ ἐν ποῖς ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ. Τὸ βάπτισμα Ἰωάννου πόθεν ἦν; ἐξ οὐρανοῦ ἢ ἐξ ἀνθρώπων; Οἱ δὲ διελογίζοντο παρ' ἑαυτοῖς, λέγοντες· Ἐὰν εἰπωμεν, ἐξ οὐρανοῦ, εἰρήμην· Διατί οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ; Ἐὰν δὲ εἰπωμεν, ἐξ ἀνθρώπων, φοβούμεθα τὸν ὄχλον· πάντας γὰρ ἔχουσι τὸν Ἰωάννην ὡς προφήτην. Καὶ ἀποκριθέντες τῷ Ἰησοῦ εἶπον· Οὐκ οἶδαμεν. Ἐπερ αὐτοῖς καὶ αὐτός· Οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν ἐν ποῖς ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ. » Φθονοῦντες οἱ νομοδιδάσκαλοι ὅτι ἐξέβαλαν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τοὺς καπηλεύοντας, προσέρχονται ἔρωτῶντες αὐτὸν τοιαῦτα τινα, ὡς τίς σὺ ἐκβάλλεις ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τοὺς πραγματευομένους; Ἄρα ὡς ἱερεὺς; καὶ μὴν ἱερατικὴν ἀρχὴν οὐκ ἔχεις. Ἄρ' οὖν ὡς βασιλεὺς; καὶ μὴν οὔτε βασιλεὺς εἶ, οὔτε ἂν ὀπῆρχες, ἐξὴν σοι τοιαῦτα ποιεῖν· οὐ γὰρ ἐξίστι ταῦτα τοῖς βασιλεῦσιν ἐν ἱερῷ πράττειν. Ἡρώτων δὲ ταῦτα τὸν Κύριον, ἵνα, ἂν μὲν εἴπη, ὅτι Ἐν τῇ ἐμῇ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ, διαβάλλωσιν αὐτὸν ὡς ἀνάρτην, καὶ ἴδιαν ἐξουσίαν ἔχειν λέγοντα· ἂν δὲ εἴπη, ὅτι Ἐν τῇ θεῇ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ, ἀποστήσωσιν ἀπ' αὐτοῦ τοὺς ὄχλους τοὺς ἰμνοῦντας αὐτὸν ὡς Θεὸν, ἐξέξαντες τοὺς ὄχλους ἐπι· Ἰδοὺ οὐκ ἐστὶ Θεὸς αὐτός, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖ ὡς δοῦλος. Τί οὖν ὁ Χριστὸς ἡ αὐτοσοφία; Δράττεται τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ κακουργίᾳ αὐτῶν, καὶ ἐρωτᾷ αὐτοὺς περὶ τοῦ Ἰωάννου τὰ ὁμοία, ἵνα ἂν μὲν εἴπωσιν ὅτι ἐξ οὐρανοῦ ἦν τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰωάννου, εὐρεθῶσι θεο-

⁴⁰ Matth. vi, 13. ⁴¹ I Cor. iii, 19.

μάχοι, ὡς μὴ παραδεξάμενοι τοῦτο· ἐὰν δὲ ἐξ ἀνθρώπων εἴπωσι, κινδυνεύουσιν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Πάντες γὰρ ὡς προφήτην εἶχον τὸν Ἰωάννην. Δείκνυσι οὐκ ἐντεῦθεν ὁ Κύριος, ὅτι τοῖς κακούργοις ἐρωτῶσιν διὰ θεῖ ἀποκρίνεσθαι. Οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἀπεκρίνατο τοῖς ἐρωτῶσιν αὐτὸν Ἰουδαίους ἐν βόλω, καίτοι οὐκ ἠπόρει ἀποκρίσεως. Ἄμα δὲ μανθάνομεν διὰ καὶ τὸ ἑαυτὸν ἐγκωμιάζειν, οὐκ ἔστι κατὰ Χριστόν. Ἰδοὺ οὖν ὁ Κύριος δυνάμενος εἰπεῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖ, οὐκ εἶπεν, ἵνα μὴ δόξῃ ἑαυτὸν ἐγκωμιάζειν.

εἰ Τί δὲ ὑμῖν δοκεῖ; Ἀνθρώπος εἶχε τέκνα δύο· καὶ προσελθὼν τῷ πρώτῳ, εἶπε· Τέκνον, ὑπαγε σήμερον, ἐργάζου ἐν τῷ ἀμπελῶνί μου. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν· Οὐ θέλω. Ὑστερον δὲ μεταμελήθεις ἀπῆλθε. Καὶ προσελθὼν τῷ δευτέρῳ, εἶπεν ὡσαύτως· ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν· Ἐγὼ, κύριε· καὶ οὐκ ἀπῆλθε. Τίς ἐκ τῶν δύο ἐποίησε τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς; Λέγουσιν αὐτῷ· Ὁ πρῶτος. Αἶγει αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν διὰ οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρνοι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ἦλθε γὰρ πρὸς ὑμᾶς Ἰωάννης ἐν ὁμῶν δικαιοσύνης, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ· οἱ δὲ τελῶναι καὶ αἱ πόρνοι ἐπίστευσαν αὐτῷ· ὑμεῖς δὲ ἰδόντες οὐ μεταμελήθητε ὑστερον τοῦ πιστεῦσαι αὐτῷ. » Δύο τάγματα εἰσάγει· ἐν μὲν τῶν ἐξ ἀρχῆς ὑποσχόμενων· οἱ ἴσταν οἱ Ἰουδαῖοι, εἰπόντες· « Πάντα ὅσα εἶπεν ὁ Θεὸς ποιήσομεν καὶ ἀκούσομεθα »· ἕτερον δὲ, τῶν ἀπειθησάντων, οἷον πορνῶν καὶ τελωνῶν, ἀλλὰ διὰ καὶ τοῦ ἐξ ἐθνῶν λαοῦ, οἱ ἐξ ἀρχῆς μὴ ὑπακούσαντες τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, ὑστερον μετέγνωσαν καὶ ἐπήκουσαν. Ὅρα οὖν τὴν σοφίαν τοῦ Χριστοῦ. Οὐκ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἶπεν αὐτοῖς διὰ Κραίτηνας ὑμῶν εἰσὶν οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρνοι, ἀλλὰ προκατέσχευεν αὐτοὺς καὶ ὠμολόγησαν διὰ ἐκ τῶν δύο υἱῶν ἐκεῖνος πεπιθῆναι, ὁ ποιήσας τὸ θελημα τοῦ πατρὸς. Εἰθ' οὕτως ὁμολογησάντων ἐκεῖνων, ἐπήγαγεν διὰ Ἦλθεν Ἰωάννης ἐν ὁμῶν δικαιοσύνης, τουτέστιν, ἐν ἀμέμπτῳ βίῳ· οὐκ ἔχετε γὰρ εἰπεῖν διὰ ἐπιφογοῦ· ἦν αὐτῷ ὁ βίος, ἀλλ' ὅμως αἱ πόρνοι ὑπέκουσαν, ὑμεῖς δὲ οὐ· διὰ καὶ προάγουσιν ὑμᾶς, τουτέστι, πρότεροι ὑμῶν εἰσέρχονται εἰς τὴν βασιλείαν· ὥστε ἀγωνισασθε καὶ ὑμεῖς, ἵνα καὶ γοῦν μετ' ἐκεῖνας εἰσεληθητε καὶ αὐτοὶ πιστεύσαντες· ἐὰν δὲ μὴ πιστεύσητε, οὐδ' ὅπως εἰσελεύσεσθε. Πολλοὶ δὲ καὶ μέχρι τοῦ νῦν ὑπισχνούνται μὲν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, μοναχοὶ τυχόντες εἶναι ἡ ἱερεῖς, μετὰ δὲ τὴν ὑπόσχεσιν ῥηθιμοῦσιν. Ἔτεροι δὲ, μοναχικὴν μὲν ἡ ἱερατικὴν διαγωγὴν οὐκ ἐπηγγελάντο, μοναχικῶς δὲ καὶ ἱερατικῶς διάγουσιν· ὥστε οὗτοι τέκνα εὐπειθῆ, οἱ πράττοντες καὶ μηδὲν ὑπέσχεοντο.

εἰ Ἄλλην παραβολὴν ἀκούσατε. Ἀνθρώπος ἦν οἰκοδομητής, ὅστις ἐφύτευεν ἀμπελῶνα, καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε, καὶ ὠρυξεν ἐν αὐτῷ ληνόν. Καὶ φικαδόμησε πύργον, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς καὶ ἀπεδήμησεν. » Ἄλλην παραβολὴν αὐτοῖς ἐπιφέρει, δείκνυον διὰ καὶ μυρία· ἐπιμελείας ἀξιοθείντες, οὐκ ἀβελτιώθησαν. Ἀνθρώπος γὰρ οἰκοδε-

dicent, periclitarentur propter turbam. Omnes enim ut prophetam habebant Joannem. Ostendit autem hoc loco Dominus, quod maligne interrogantibus non oporteat respondere. Nam nec ipse Judæis dolose interrogantibus respondit, quamvis nulla respondendi difficultas esset. Discimus autem interim quod semetipsum laudare non est juxta Christi doctrinam. Ecce Dominus enim qui potuit dicere qua potestate hæc faceret, non dixit, ne seipsum laudare videretur.

VERS. 28-32. εἰ Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios: et accedens ad priorem dixit: Fili, vade hodie, operare in vinea mea. Ille autem respondens ait: Nolo. Postea vero pœnitentia motus abiit. Accedens autem ad alterum dixit similiter; at ille respondens ait: Eo, domine, et non abiit. Uter e duobus fecit quod voluit pater? Dicitur ei: Prior. Dicit illis Jesus: Amen dico vobis, quod publicani et meretrices præcedunt vos in regno Dei. Venit enim ad vos Joannes per viam justitiæ, et non credidistis ei: publicani autem et meretrices crediderunt ei. Vos autem cum vidissetis eum, non fuistis commoti pœnitentia postea ut crederetis ei. » Duos ordines inducit, unum principio pollicentium, quales fuerunt Judæi qui dixerunt; « Omnia quæcumque dixit Deus, faciemus et audiemus »; » alterum eorum qui non statim persuasi sunt, quales sunt meretrices et publicani, et qui ex gentilium populo qui ab initio non obedierunt voluntati divinæ, postea autem pœnitentia ducti obedierunt. Vide igitur sapientiam Christi. Non statim a principio dixit illis: Meliores, vobis publicani sunt et meretrices: sed prius cepit ipso, et confessi sunt quod ex duobus filiis ille **114** obediens fuerit, qui fecerit voluntatem patris. Postea ubi hoc confessi fuerunt, subdidit venisse Joannem per viam justitiæ, hoc est, in vita irreprehensibili: non potestis enim dicere vitam Joannis fuisse reprehensibilem: attamen meretrices ei obedierunt, vos autem non; idcirco et præcedunt vos, hoc est, ante vos ingrediuntur in regnum cælorum: laborate itaque et vos ut saltem post illas intretis et ipsi credentes: si autem increduli fueritis, nunquam intrabitis. Multi autem etiam hodie pollicentur Deo et Patri, monachos se futuros forte vel sacerdotes; post promissionem autem negligentes sunt. Alii autem monasticam vel sacerdotalem vitam polliciti non sunt, sicut monachi tamen vel sacerdotes vivunt: atque ita illi sunt obediens pueri, qui faciunt etiamsi nihil promiserint.

VERS. 33. εἰ Aliam parabolam audite. Homo quidam erat paterfamilias, qui plantavit vineam, et sepem circumdedit ei, et fodit in ea torcular, et ædificavit turrin, et locavit eam agricolis, ac peregre profectus est. » Aliam parabolam eis affert, ostendens quod, licet summam diligentiam eis exhibita sit, non meliores facti fuerint. Homo enim pater-

¹² Exod. xxiv, 5.

familias, Dominus est qui propter misericordiam homo appellatur. Vineæ autem, populus Judæorum, plantatus a Deo in terra promissionis. Introducens enim, inquit ⁴², plantatis eos in monte sancto tuo. Sæpes autem, lex, non sinens eos gentibus misceri : vel angeli custodientes Israel. Tercular, altare. Terris, temp'um. Agricolas vero doctores populi, Pharisei et Scribæ. Profectus est autem paterfamilias Deus, quando non amplius in columna nubis loquebatur eis. Vel peregrinatio Dei, longanimitas ejus. Videtur enim Deus et dormire, et peregre proficisci, dum longanimis est, et non e vestigio peccatorem poenas exigit.

Vers. 34-39. « Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos suos ad agricolas ut acciperent fructus ipsius. Et agricola apprehensis servis ejus, alium cæciderunt, alium vero lapidaverunt. Iterum misit alios servos plures prioribus, et fecerunt illis similiter. Novissime autem misit ad eos filium suum, dicens : Reverebantur filium meum. Agricola autem, viso filio, dixerunt intra se : Hic est hæres : venite, occidamus eum, et occupemus hereditatem ejus. Et apprehensum eum ejecerunt e vinea, et occiderunt. » Appropinquavit tempus fructuum, prophetarum temporibus. Servi enim missi fuerunt prophete, quos variis affecerunt injuriis agricolæ, hoc est, qui tunc erant falsi prophete, et falsi doctores. Et alium quidem percusserunt, ut Michæam : Sedochias enim eum in maxillam percussit ⁴³. Alium autem occiderunt ut Zachariam inter templum et altare ⁴⁴. Alium vero lapidaverunt, ut Zachariam filium Jodoc pontificem ⁴⁵. **115** Postea missus est Filius Dei, in carne apprensus. Quod autem dixit : « Reverebantur Filium meum, » non ignorans dicit quod illum occisuri essent, sed significare volens quid facere deberent. Oportebat enim, inquit, licet servos occiderint, vel filium revereri. Agricola autem viso ipso dixerunt : « Hic est hæres, venite occidamus eum. » Etenim Judæi, qui dicebant, Hic est Christus, ipsi illum crucifixerunt. Ejecerunt autem eum extra vineam : nam extra civitatem occisus est Dominus. Præterea quia vineam dicebamus esse populum, extra vineam, hoc est, præter simplicis populi sententiam, occiderunt eum Pharisei, mali agricolæ. τὸν λαὸν, ἔξω τοῦ ἀμπελώνος, tούτεστιν, ἔξω τῆς τοῦ ἀδδλου λαοῦ γνώμης, αὐτὴν ἀπέκτειναν οἱ Φαρισαῖοι, οἱ πονηροὶ γεωργοί.

Vers. 40, 41. « Cum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Dicunt illi : Mali cum sint, male perdet illos; et vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddent ei fructum in temporibus suis. » Cum venerit, quando? Num in secundo adventu? Videtur quidem et hoc sentire, verum talem melius sic intelligitur : Dominus vineæ, Deus et Pater, qui misit Filium suum ab illis occisum. Cum igitur venerit, hoc est, cum ipse respexerit ad ini-

πρότης ὁ Κύριος, ὁ δεῖς τὴν φιλιανθρωπίαν, ἀνθρώπων προσαγορευόμενος. Ἀμπελῶν δὲ ὁ λαὸς τῶν Ἰουδαίων, φτενυθεὶς κατὰ τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ γῆ τῆς ἐπαγγελίας. Εἰσαγαγῶν γάρ, φησί, καταπόρευσον αὐτοὺς εἰς ἔρος ἀγίου σου. Φραγμός δὲ ὁ νόμος, οὗκ ἔδωκ αὐτοὺς ἐπιμιγῆναι τοῖς ἔθνεσιν. ἢ οἱ ἔγχεθ' ἔργοι οἱ ἐφύλαττον τὸν Ἰσραὴλ. Αἰνῶς, τὸ θυσιαστήριον. Πύργος, ὁ ναός. Γεωργοὶ δὲ οἱ διδασκαλοὶ τοῦ λαοῦ. Φαρισαῖοι καὶ Γραμματεῖς. Ἀπέδημα δὲ ὁ οἰκοδεσπότης Θεός, ὅτε μὴ κείν ἐν σὺλῳ νεφέλης ἰλάται πρὸς αὐτοὺς. ἢ ἀποδημία τοῦ Θεοῦ, ἢ μακροθυμία. Δοκίμ γάρ καὶ ὑπνώττειν καὶ ἀποδημῆν ὁ Θεός, ἐν τῷ μακροθυμίᾳ, καὶ μὴ κατὰ πόδας τῶν ἀδικημάτων ἀπαρτεῖν τὰς εὐθύνας.

« Ὅταν δὲ ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ πρὸς τοὺς γεωργοὺς, λαβεῖν τοὺς καρποὺς αὐτοῦ. Καὶ λαβόντες οἱ γεωργοὶ τοὺς δούλους αὐτοῦ, ἐν μὲν ἕθραν, ἐν δὲ ἐλιθοβόλησαν. Πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους πλείονας τῶν πρώτων, καὶ ἰποίησαν αὐτοῖς ὡσαύτως. Ὑστερον δὲ ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, λίγων. Ἐντραπήσονται τὸν υἱὸν μου. Οἱ δὲ γεωργοὶ ἰδόντες τὸν υἱὸν, εἶπον ἐν ἑαυτοῖς : Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος. Θάυτε ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ κατασχώμεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. Καὶ λαβόντες αὐτὸν ἐξέβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελώνος, καὶ ἀπέκτειναν. » ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, κατὰ τοὺς τῶν προφητῶν χρόνους. Δούλοι γὰρ ἀποσταλέντες οἱ προφῆται, οὗς καὶ ὕβρισαν διαφόρως οἱ γεωργοί, τούτεστιν, οἱ κατὰ καιροὺς ψευδοπροφῆται καὶ ψευδοδιδασκαλοί. Τὸν μὲν γάρ ἕθραν, ὡσπερ τὸν Μιχαῖαν, πατέξαντος αὐτὸν ἐπὶ σιαγόνα Σεδοκίου. τὸν δὲ ἀπέκτειναν, ὡσπερ τὸν Ζαχαρίαν, μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου ἐλιθοβόλησαν δὲ, ὡς Ζαχαρίαν τὸν υἱὸν Ἰωδαὶ τὸν ἀρχιερέα. Ὑστερον δὲ ἀπεστάλη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐν σαρκὶ φανεῖς. Τὸ δὲ « Ἐντραπήσονται τὸν Υἱὸν μου » εἶπεν, οὗκ ἀγνοῶν ὅτι ἐμελλόν αὐτὸν ἀποκτείναι, ἀλλὰ τὸ ὀφειλόμενον γενέσθαι σημαίνων. Ἔδει γάρ, φησὶν, εἰ καὶ τοὺς δούλους ἀπέκτειναν, ἀλλὰ κτὼ τοῦ Υἱοῦ τὸ ἀξίωμα ἐντραπήναι. Οἱ δὲ γεωργοὶ ἰδόντες αὐτὸν, εἶπον : Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, θάυτε ἀποκτείνωμεν αὐτόν. » Καὶ γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι οἱ λέγοντες, ὅτι Οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός, ἐκείνοι αὐτὸν ἐσταύρωσαν. Ἐξέβαλον δὲ αὐτὸν ἔξω τοῦ ἀμπελώνος, ἔξω γὰρ τῆς πόλεως ἀπεκτέθη ὁ Κύριος. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀμπελώνα ἐλέγομεν εἶναι

« Ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ Κύριος τοῦ ἀμπελώνος, τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις; Λέγουσιν αὐτῷ ὁ Κακὸς κακῶς ἀπολέσει αὐτοὺς, καὶ τὸν ἀμπελώνα ἐκδώσει ἄλλοις γεωργοῖς, οἵτινες ἀποδώσουσιν αὐτῷ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. » Ὅταν ἔλθῃ πότε; Ἄρα ἐν τῇ δευτέρῃ παρουσίᾳ; Φαίνεται μὲν καὶ τοῦτο νοεῖσθαι, πλην κρείττο' οὕτω νοηθῆναι. Κύριος τοῦ ἀμπελώνος, ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, ὃς ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, τὸν καὶ φανευθέντα ἐπ'

⁴² Ezech. xvii. 23. ⁴³ III Reg. xxiii. 24. ⁴⁴ Matth. xxii. 55. ⁴⁵ II Paral. xxiv. 20.

οὐτῶν. Ὅταν οὖν οὗτος εἴθῃ, τοῦτέστιν, ὅταν ἐπι-
 ελθῇ ἐπὶ τὴν ἀνομίαν, ἣν ἐποίησαν οἱ Ἰουδαῖοι,
 τότε κακοῦς κακῶς ἀπολέσει αὐτούς, τὰ Ῥωμαϊκὰ
 στρατεύματα ἐκπέμψας. Καὶ τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ,
 τοῦτέστι, τὸν λαόν, ἐκδώσεται ἀλλοῖς γεωργοῖς,
 τοῦτέστιν, ἀποστόλοις καὶ διδασκάλοις. Νόησον δὲ
 ἀμπελῶνα, καὶ τὰς θείας Γραφάς, ἐν αἷς φραγμὸς
 μὲν ἐστὶ τὸ γράμμα· ληνὸς δὲ ὄρυθθεις, τὸ βάθος
 τοῦ πνεύματος· αὐργὸς δὲ ἡ θεολογία, ζητημένη καὶ
 ὑψηλοτάτη οὖσα. Ταύτας οὖν τὰς Γραφάς· εἶχον μὲν
 πρότερον κακοὶ γεωργοί, οἱ Φαρισαῖοι· ἐξέδοτο δὲ
 ἡμῖν ταύτας ὁ Θεὸς τοῖς καλῶς γεωργοῦσιν αὐ-
 τὰς. Ἐκείνοι γὰρ καὶ τὸν Κύριον ἀπέκτειναν ἔξω
 τοῦ ἀμπελῶνος, τοῦτέστιν, ἔξω ὧν εἰσὼν αἱ Γραφαί.

« Ἀγγεῖ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Οὐδέποτε ἀνέγνωτε ἐν
 ταῖς Γραφαῖ· Ἀβθὼν ἀπαδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦν-
 τες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας· παρὰ Κυ-
 ρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἐστὶ θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς
 ἡμῶν· Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν ὅτι ἀρθήσεται ἀπ' ὑμῶν
 ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἰθὺν ποιούντι
 τοῦς καρποῦς αὐτῆς. Καὶ ὁ πᾶσθν ἐπὶ τὸν λίθον
 τοῦτον, συνθλασθήσεται· ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λιχμησὶ
 αὐτόν. » Λίθον ταυτὸν ὀνομάζει· οἰκοδόμους δὲ, τοὺς
 διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὡς ἀχρεῖον μὲν αὐτὸν
 ἀπαδοκίμασαν, λέγοντες· « Σαμαρείτης εἶ σὺ, καὶ δαι-
 μόνιον ἔχεις. » Αὐτὸς δὲ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, ἐτέθη εἰς
 κεφαλὴν γωνίας, τοῦτέστι, κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας
 ἐγένετο, συνάπτων τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς ἔθνικοὺς
 εἰς μίαν πίστιν. Ὡσπερ γὰρ ὁ λίθος ὁ τὴν γωνίαν
 ἐν τῇ οἰκοδομῇ ποιῶν, συνέχει τὴν ἑνὴν καὶ τὸν ἐκεί-
 νον τοίχον, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς εἰς μίαν πίστιν
 πάντας συνέδησεν. Ἡ γωνία δὲ αὕτη θαυμαστὴ ἐστὶ,
 καὶ παρὰ Κυρίου ἐγένετο. Ἡ γὰρ συνέχουσα ἡμᾶς
 Ἐκκλησία καὶ ἐνοποιούσα τῇ πίστει, παρὰ Κυρίου
 ἐγένετο, καὶ ἐστὶ θαύματος ἔξις πολλοῦ, διὰ τὸ κα-
 λῶς οἰκοδομηθῆναι. Καὶ ἄλλως δὲ ἐστὶ θαυμαστὴ,
 διότι τοῖς θαύμασιν ἐδεδαιώθη καὶ ἐκραταιώθη ὁ
 λόγος· ὁ τοῦ Χριστοῦ· ὥστε ἡ σύστασις τῆς Ἐκκλη-
 σίας θαυμαστὴ ἐστίν. Ἠρθη οὖν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ
 ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων, τοῦτέστιν, ἡ οικειότης ἡ πρὸς
 Θεόν, καὶ ἐδόθη τοῖς πιστοῦσιν. Οἱ γὰρ προσκί-
 πτοντες τῷ λίθῳ, καὶ σκαί αλιζόμενοι ἐπὶ τῷ Χρι-
 στῷ, συνθλασθήσονται μὲν καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ παρου-
 σίᾳ· πλὴν καὶ ἐντεῦθεν ἤδη· ἐλικμήθησαν ὑπ' αὐτοῦ,
 τοῦτέστι, διεσπάρησαν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς, ὡσπερ
 ὀρώμεν νῦν τοὺς ἀθλοὺς Ἰουδαίους. Τοῦτο οὖν ἐστὶ
 τὸ λιχμησῆαι, τοῦτέστι, διασπερῆαι αὐτούς.

« Καὶ ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι
 τὰς παραβολὰς αὐτοῦ, ἔγνωσαν ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει·
 καὶ ζητοῦντες αὐτὸν κρατῆσαι, ἐφοβήθησαν τοὺς
 ὄχλους, ἐπειδὴ ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον. » Πάλιν
 δεῖξαι, ὅτι ὁ μὲν ὄχλος ὁ ἄδολος καὶ ἀπλαστός, ἀκολου-
 θεῖ τῇ ἀληθείᾳ. Οἱ δὲ νομοδιδάκκαλοι κακούργοισιν.
 Ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦ νῦν ζητοῦσιν οἱ Ἑβραῖοι κρατῆ-
 σαι τὸν Ἰησοῦν. ἀλλ' οὐ κρατοῦσιν αὐτόν, οὐδὲ
 νοοῦσι. Τὸν γὰρ Ἀντίχριστον κρατήσουσιν, καὶ
 ἐκείνῳ προσκυνήσουσιν· ὁ δὲ Χριστὸς οὐ λαφθή-
 σεται, ἥτοι νοθήσεται· παρ' αὐτῶν.

A quitatem quam fecerunt Judæi, tunc malos male
 perdet, misso Romano exercitu: et vineam suam,
 hoc est, populum, locabit aliis agricolis, hoc est
 apostolis et doctoribus. Intellige item per vineam
 divinas Scripturas, in quibus spes quidem littera est:
 torcular autem defossam, profundus spiritus: tur-
 ris autem, theologia, quæ summa est et divina.
 Has itaque Scripturas habebat prius mali agricolæ,
 Pharisæi: locavit autem nobis Deus eas bene colen-
 tibus. Illi enim Dominum occiderunt extra vineam,
 hoc est, præter jussum eorum quæ dicebant Scri-
 pturæ.

Vers. 42-44. « Dicit illis Jesus: Nunquam legistis
 in Scripturis: Lapidem quem reprobaverunt ædi-
 ficantes, hic factus est in caput anguli: a Domino
 factum est istud, et est mirabile in oculis nostris? Idcirco dico vobis, auferetur a vobis regnum Dei,
 et dabitur genti facienti fructus ejus. Et qui ceci-
 derit super lapidem istum, confringetur: super
 quem autem ceciderit, illum conteret. » Lapidem
 seipsum nominat: ædificantes autem magistros Ju-
 dæorum, qui illum quasi inutilem reprobaverunt,
 dicentes: Samaritanus es tu, et dæmonium habes.
 Ipse autem cum surrexisset ex mortuis, positus est
 in caput anguli, hoc est, caput Ecclesiæ factus est
 conjungens Judæos et gentiles in unam fidem. Sicut
 enim lapis angulum in domo faciens, continet hæc
 et illæc murum, sic et Christus nos omnes in unam
 fidem colligavit. Angulus autem ille admirabilis est,
 et a Domino est factus, Ecclesia enim nos continens
 ac fide uniens, a Domino facta est, et est magna
 admiratione digna, eo quod pulchre ædificata sit.
 Est autem et alia **116** ratiōne admirabilis, eo quod
 miraculis firmatus est et confortatus sermo Domini:
 et ita Ecclesiæ quoque constitutio admirabilis.
 Ablatum igitur est regnum Dei a Judæis, hoc est, pe-
 culiaritas, qua Dei proprii erant, et datum est his
 qui crediderunt. Qui enim impingunt in lapidem,
 et offendantur in Christo Jesu, confringentur qui-
 dem in secundo adventu; verumtamen et hic contriti
 sunt ab ipso, hoc est, dispersi sunt ubique terrarum,
 sicut videmus nunc miseros Judæos. Conteret, hoc
 est ita conteret, ut dispergat eos.

Vers. 45, 46. « Et cum audissent principes sa-
 cerdotum ac Pharisæi parabolæ ejus, cognoverunt
 quod de ipsis diceret: et quærentes illum compre-
 hendere, timuerunt turbas, quoniam tanquam pro-
 phetam eum habebant. » Iterum vide quod turba
 quidem simplex et sacri nescia, sequitur veritatem,
 legisperiti autem maligne agunt. Et usque in hunc
 diem quærent Hebræi Jesum comprehendere, sed
 non comprehendunt, neque intelligunt. Antichri-
 stum enim comprehendent, et ipsum adorabunt: ut
 Christus non capiatur, hoc est, non intelligatur
 ab eis.

De invitatis ad nuptias. De interrogantibus ob censum. De Sadducæis. De jurisperito. De factis a Domino interrogationibus.

VERB. 4-7. « Et respondens Jesus, iterum dixit illis per parabolas, dicens : Simile factum est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo : et emisit servos suos, ut vocarent invitatos ad nuptias, et volebant venire. Iterum emisit alios servos, dicens : Dicite invitatis : Ecce prandium meum paravi : tauri mei et altissima mactata sunt, et omnia parata : venite ad nuptias. Illi autem neglexerunt, et abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam : reliqui vero tenuerunt servos ejus, et contumeliis affectos occiderunt. Rex autem cum audisset, iratus est, et missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, et civitatem illorum succendit. » Et hæc parabola Judæorum inobedientiam subindicat, sicut et superior de vinea. Verum sicut illa mortem Christi, ita hæc nuptiale gaudium, hoc est, resurrectionem declarat. Cæterum hæc monstrat multo atrociora quæ patraverint illi, quam superior. Illi enim cum exigerentur fructus, occidebant eos qui exigebant : hi autem cum vocarentur ad nuptias, homicidium fecerunt. Homini igitur regi similis est Deus. Non enim apparet ut est, sed qualem decet ut nobis se videndum exhibeat. Nam quando uti homines morimur humanis peccatis obnoxii, ut homo nobis apparet Deus : quando autem, ut dii ambulamus, tunc stat Deus in synagoga **117** deorum ⁴⁷ : sicut et quando ferarum naturas assumimus, fit et ille nobis panthera, et ursus, et leo. Facit autem nuptias Filio suo copulans eum omni formosæ animæ. Sponsus enim Christus, Sponsa autem Ecclesia et anima. Servi vero primum missi, Moses et alii, quibus non crediderunt Hebræi, sed exasperaverunt Deum in deserto quadraginta annis, et noluerunt sermonem Dei et charitatem suscipere spiritualem. Deinde missi sunt servi alii, prophetæ : sed et illorum quosdam occiderunt, ut Isaiam : quosdam contumeliis affecerunt, ut Jeremiam, quem in lacum luti injecerunt. Quidam autem minus mali, sibi ab hujusmodi injuriis temperaverunt, sed alius quidem in proprium agrum abiit, hoc est, indulgit deliciis et voluptatibus vitæ (uniuscujusque enim ager est corpus), alius autem in negotiationem suam, hoc est, avaritiæ deditus fuit. Negotiatorum enim genus avarum est, et lucri cupidissimum. Ostendit igitur parabola, quod qui a spiritualibus nuptiis et convivio et Christi societate destituuntur, ob has duas potissimum causas excluduntur, vel propter corporales voluptates, vel avaritiæ morbum. Prandium autem hoc loco nominat, quamvis alio loco cœnam eam dixerit. Non absurde cœnam : nam in novissimis temporibus perfecte apparebunt illæ nuptiæ, et ad vesperum, seu ad

Περὶ τῶν καλουμένων εἰς τὸν γάμον. Περὶ ἐκρωτησάντων διὰ τὸν κῆρσον. Περὶ τῶν Saddουκαίων. Περὶ τοῦ ἐκρωτησάντος νομικοῦ. Περὶ τῶν τοῦ Κυρίου ἐκρωτησάντων.

« Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, πάλιν εἶπεν αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς, λέγων· Ὁμοιωθῆ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπων βασιλεῖ, ὅστις ἐποίησε γάμους τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ καλεῖσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους, καὶ οὐκ ἤθελον ἔλθεῖν. Πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους, λέγων· Εἰπάτε τοῖς κεκλημένοις· Ἰδοὺ τὸ ἀριστόν μου ἠτοίμασα, οἱ ταῦρόν μου καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα, καὶ πάντα ἔτοιμα· δεῦτε εἰς τοὺς γάμους. Οἱ δὲ ἀμελήσαντες ἀπέβησαν, ὁ μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν, ὁ δὲ εἰς τὴν ἔμποριαν αὐτοῦ· οἱ δὲ λοιποὶ, κρατήσαντες τοὺς δούλους αὐτοῦ ὑβρίσαν καὶ ἀπέκτειναν. Καὶ ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος, ὠργίσθη, καὶ πέμφας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, ἀπέκτεσε τοὺς φονεῖς ἐκεῖνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησεν. » Καὶ αὕτη ἡ παραβολὴ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀπειθειαν ὁποσημαίνει, ὡσπερ καὶ ἡ τοῦ ἀμπελιῶνος. Πλὴν ὅσον ἐκαίνη μὲν τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ, αὕτη δὲ χαρὰν γαμήλιον, ἥτοι τὴν ἀνάστασιν δηλοῖ. Δείκνυσι δὲ αὕτη καὶ χειρόνα πλημελήσαντας τοὺτους τῶν ἐν τῇ προτέρᾳ παραβολῇ. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ καρποὺς ἀπαιτούμενοι, ἐφόνευσαν τοὺς ἀπαιτητὰς· οὗτοι δὲ εἰς γάμους καλούμενοι, τὴν μισαιφονίαν ἐπαδείξαντο· ἀνθρώπων οὖν βασιλεῖ ὁμοιοῦται ὁ Θεός, ὃς γὰρ φαίνεται οὐδὲς ἔστιν, ἀλλ' ὅσον δεῖ πρὸς ἡμᾶς φαίνεσθαι. Ὅταν μὲν οὖν ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκωμεν, τοῖς ἀνθρώπινος ἐλαττώμασιν ὑποκαίμενοι, ὡς ἄνθρωπος φαίνεται ἡμῖν ὁ Θεός· ὅταν δὲ ὡς θεοὶ περιπατῶμεν, τότε ἴστανται ὁ Θεός ἐν συναγωγῇ Θεῶν. Ὅσπερ οὖν καὶ ὅταν ὡς θηρία ζῶμεν, γίνεται καὶ ἐκαίνη ἡμῖν πάνθηρ, καὶ ἄρκτος, καὶ λέων· ποιεῖ δὲ γάμον τῷ Υἱῷ αὐτοῦ, συνάπτων αὐτὸν πάσῃ ψυχῇ ὡραία. Νυμφίος γὰρ ὁ Χριστὸς, νύμφη δὲ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ ψυχὴ. Δοῦλοι δὲ ἀποσταλέντες· πρότερον, οἱ περὶ τὸν Μωσέα εἰσιν, οἷς οὐκ ἐπέσθησαν οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ παραπέτρηναν τὸν Θεὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη, καὶ οὐκ ἠθέλησαν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν χαρὰν παραβέξασθαι τὴν πνευματικὴν. Εἶτα ἀπεστάλησαν ἄλλοι δοῦλοι, οἱ προφήται. Ἄλλὰ καὶ τούτων τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, ὡς τὸν Ἡσαΐαν· τοὺς δὲ ὑβρίσαν, ὡς τὸν Ἰερεμίαν. εἰς λάκκον βορβόρου ἐμβαλόντες. Οἱ δὲ μετριώτεροι παρητήσαντο, ὁ μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν ἀπελθὼν, τουτέστιν, εἰς φιλοσαρκον βίον καὶ τρυφηλὸν ἀπονείσας· ἀγρὸς γὰρ ἐκάστου ἴδιος τὸ σῶμα· ὁ δὲ εἰς τὴν ἔμποριαν αὐτοῦ, τουτέστιν, εἰς τὸν φιλοκερδῆ βίον· οἱ γὰρ ἔμποροι, φιλοκερδέστατον γένος. Δείκνυσιν οὖν ἡ παραβολὴ, ὅτι οἱ ἀποτυγχάνοντες τοῦ πνευματικοῦ γάμου, καὶ τῆς πρὸς Χριστὸν συναφείας καὶ ἐσιτάσεως, διὰ δύο ταῦτα ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἀποτυγχάνουσιν· ἢ διὰ τὰς σαρματικὰς ἡδονὰς, ἢ διὰ τὴν τῆς φιλοκερδείας πάθος. Ἄροι

⁴⁷ Psal. LXXXI, 1.

στον δὲ ἐνταῦθα ὀνομάζει, καίτοι ἀλλαχοῦ δεῖπνον αὐτὸ λέγων· οὐκ ἀλόγως· δεῖπνον μὲν γὰρ, ὡς ἐν ἐσχάτοις καιροῖς τελείως φανέντος τοῦ τοιοῦτου γάμου, καὶ πρὸς τῆ ἐσπέρας ἦτοι τῷ τέλει τῶν αἰώνων· ἄριστον δὲ, διότι καὶ ἐν ταῖς προτέροις αἰῶσιν ἀπεκαλύπτετο τὸ μυστήριον, εἰ καὶ ἀμυδρότερον. Ταῦροι δὲ καὶ σιτιστῆ, ἢ Παλαιὰ καὶ ἡ Νέα Διαθήκη. Ἡ μὲν γὰρ Παλαιὰ, ἐμφαίνεται διὰ τῶν ταύρων· ζωοποιίας γὰρ εἶχεν· ἡ δὲ Νέα, διὰ τῶν σιτιστῶν· ἄρτους γὰρ προσφέρομεν νῦν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, οἱ ἐπιμύστερον ἂν κληθεῖεν σιτιστῆ, ὡς ἐκ σίτου συνιστάμενοι. Καλεῖ τοίνυν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἵνα φάγωμεν καὶ τὰ τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς ἀγαθὰ καὶ τὰ τῆς Νέας. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἰδῆς τινὰ ἐρμηνεύοντα τὰ θεῖα λόγια σαφῶς, γίνωσκε τὸν τοιοῦτον σιτιστῆ βρώματα διδόναι· οἶοναί γὰρ σιτίζει καὶ ἐμβρωματίζει τοὺς ἀπλοῦς-εῖρους, ὁ σαφῶς διδάσκων. Ζητήσεις δὲ ἐνταῦθα πῶς λέγει· «Καλέσατε τοὺς κεκλημένους·» εἰ κεκλημένοι ἦσαν, πῶς ἐμελλον πάλιν αὐτοὺς καλεῖν; Μάνθανε οὖν, ὅτι ἕκαστος ἡμῶν κέκληται ἀπὸ φύσεως· εἰς τὸ καλὸν, ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ ἐμφύτου διδασκάλου καλούμενος. Ὅμως ὁ Θεὸς καὶ τοὺς ἐξω διδασκάλους πέμπει, ἵνα τοὺς ὑπὸ τοῦ λόγου κεκλημένους φυσικῶς, καὶ οὗτοι ἐξωθεν καλέσωσιν· ἀπέστειλε δὲ ὁ βασιλεὺς τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, τούτεστι, τὰ Ῥωμαϊκὰ, καὶ τοὺς ἀπειθεῖς τῆς Ἱερουσαλήμ, ὡς καὶ ὁ φιλαλήθης Ἰώσηπος λέγει.

«Τότε λέγει τοῖς δούλοις αὐτοῦ· Ὁ μὲν γάμος ἐτοιμὸς ἐστίν, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι· πορευθεὶς οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, καὶ ὄσους ἴδαν εὐρητε, καλέσατε εἰς τοὺς γάμους. Καὶ ἐξεληθόντες οἱ δούλοι ἐκεῖνοι εἰς τὰς ὁδοὺς, συνήγαγον πάντας ὄσους· εὐρον, πονηροὺς τε καὶ ἀγαθοὺς, καὶ ἐπλήσθη ὁ γάμος ἀνακειμένων.» Ἐπειδὴ οἱ πρότεροι δούλοι, οἱ περὶ Μωσέα καὶ οἱ προζηταὶ οὐκ ἔπεισαν, τότε ἄλλους δούλους ἀποτέλλει, τοὺς ἀποστόλους, οἱ τοὺς εἰς ἐθνῶν ἐκάλεσαν, οὐκ ἐν τῇ ὁδῷ τῇ ἀληθινῇ βαδίζοντας, ἀλλ' ἄλλους ἀλλαχῇ μεμεριζμένους, καὶ ἐν ὁδοῖς· πλείους καὶ δόγματι διεσχισμένους. Μᾶλλον δὲ παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν ὄντας, τούτεστι, πλάνη πολλῇ καὶ ἀνωμαλίᾳ. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ πρὸς ἐαυτοὺς ἐστασίαζον, καὶ οὐκ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἦσαν, ἀλλὰ παρὰ τὰς διεξόδους· καὶ ἐκεῖνὰ ἔστι τὰ δόγματα τὰ πονηρὰ καὶ ἰσοδογματίζον. Οὐ πάντες ἔσεργον ὁμοίως, ἀλλ' οἱ μὲν τοῖωσθε, οἱ δὲ τοῖωσθε. Μῆποτε δὲ βέλτιον καὶ οὕτως νοηθῆναι; Ὅδοι· ἐστὶν ὁ βίος ἕκαστου καὶ ἡ πολιτεία· διεξοδοὶ δὲ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ, τὰ δόγματα. Οἱ γοῦν Ἕλληνες ὁδοὺς ἔχοντες πονηρὰς, τούτεστι, βίους· ἐπιψόγουσ, ἀπὸ τῶν βίων τῶν πονηρῶν ἐπὶ τὰ δόγματα ἐξέβησαν τὰ ἄθεα, Θεοῦ αἰσχροῦς ὑποστήσαντες συνηθόρους τοὺς πάθεισιν ἐξεληθόντες οὖν οἱ ἀπόστολοι ἐκ τῆς Ἱερουσαλήμ ἐπὶ τὰ ἔθνη, συνήγαγον πάντας πονηροὺς τε καὶ ἀγαθοὺς, τούτεστι, τοὺς τε πάσης κακίας πεπληρωμένους, καὶ ζεῖ, ὡς πρὸς σύγκρισιν ἐκεῖνων.

«Ἐισελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους, εἶδεν ἐκεῖ ἀνθρώπον οὐκ ἐνδεδυμένον ἐνδυμα γάμου, καὶ λέγει αὐτῷ· Ἐταίρε, πῶς εἰσηλθες ὧδε,

in fine sæculorum; prandium autem, eo quod in prioribus sæculis revelatum fuit mysterium, tametsi obscurius. Tauri autem et altitia, Vetus est et Novum Testamentum. Vetus enim signatur per tauros (animalium enim mactationem continebat); Novum autem per altitia. Panes enim offerimus nunc in altare, qui proprie dicti sunt σιτιστῆ, utpote ex frugibus confecti. Vocati igitur nos Deus ut comedamus et Veteris Testamenti bona, et Novi. Et tu quando videris quempiam manifeste interpretantem divina Eloquia, scias eum altitia et e frugibus confectos cibos dare, ac quasi frugibus alere, et cibus farcire simpliciores manifeste docendo. Quæres autem hoc loco, quomodo dicat: «Vocate invitatos:» si enim invitati erant, quomodo denuo sunt vocandi? Scias igitur omnes a natura vocari ad bonum per insitam doctoris vice rationem: atamen Deus et illos externos doctores mittit, ut qui intus a sermone naturali vocati sunt, et extrinsecus vocentur. Misit autem rex exercitus suos, hoc est, Romanos, qui inobedientes Judæos perdidit, et civitatem illorum Jerusalem succenderunt, ut veritatis amator (a) Josephus innuit.

VERS. 8-10. «Tunc dicit servis suis: Nuptiæ quidem paratæ sunt: sed qui invitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, et quotcunque inveneritis, vocate ad nuptias. Et egressi servi illi in vias, congregaverunt **118** omnes quotquot invenerunt, malos pariter et bonos: ac impletæ sunt nuptiæ discumbentium.» Quoniam priores servi, Moses et prophetæ non persuaserunt, alios quoque servos tunc mittit, apostolos, qui gentiles vocarunt in via verâ non incedentes, sed alios alio divisos, et in viis pluribus et dogmatis discordes, imo existentes juxta exitus viarum, hoc est in errore et inæqualitate multa. Nam et ipsi inter se dissidebant et tumultuabantur: et non in viis erant, sed extra vias, et illa sunt mala eorum dogmata quæ docebant. Non omnes diligebant æqualiter, sed alii hoc modo, alii alio. Quid si sic melius intelligatur? Via est vita uniuscujusque et vitæ ratio: exitus a via, dogma. Gentiles igitur qui vias habebant malas, hoc est, vitam reprehensibilem, ab ea mala via exierunt in dogmata impia, sædos sibi deus constituentes patronos vitiorum. Egressi igitur apostoli a Jerusalem ad gentes, congregaverunt omnes tam malos quam bonos, hoc est, omni malitia repletos, et minus malos, quos et bonos nominat, si aliis conferantur.

τοὺς μετριώτερον ἔχοντας, οὓς καὶ ἀγαθοὺς ὀνομά-

VERS. 11-14. «Ingressus autem rex ut videret discumbentes, vidit illic hominem non vestitum veste nuptiali, et ait illi: Amice, quomodo huc in-

(a) Ed. i. Lut. non navet, veritatis amator.

traati non habens vestem nuptialem ? At ille obtinuit. Tunc dicit rex ministris : Ligatis pedibus et manibus ejus, tollite eum et eijcite in tenebras exteriores : ibi erit fletus, et stridor dentium. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi. » Ingressas ad nuptias sine djudicatione sit. Gratia enim sola omnes vocati somus tam boni quam mali : at vita eorum qui ingressi fuerint posthac non indispusita erit, sed exanim valde magnam faciet rex eorum qui post ingressum ad fidem in sordido habitu invenientur. Horreamus igitur cogitantes, quia, nisi quis vitam habeat puram, nihil ei proderit nuda fides : non solum enim e nuptiis eijcitur, sed et in ignem mittitur. Quis est ille sordida vestimenta gerens ? Is qui non indutus est viscera misericordie, fraternitatem, benignitatem. Multi igitur se ipsos vana spe decipientes, putant quod regnum celorum assequuntur, et seipsos simul immiscent discumbendum choro, sentientes de seipsis magna. Matronam igitur sumens Dominus ab indigno illo, monstrat nobis duo hęc : unam, quod misericors sit ; alteram, quod et nos nullos condemnare debemus, etiamsi manifeste peccent, nisi redarguantur peccantes. Dicit igitur Dominus ministris, angelis tortoribus : « Ligatis manibus et pedibus, » id est, operativis ejus virtutibus. In saeculo enim presentis operari possumus, in futuro autem saeculo ligantur omnes virtutes animę operative, et non potest fieri aliquid boni in ablationem peccatorum. Stridor autem dentium, poenitentia est, quę tunc stulte et inutiliter fit. Multi autem sunt vocati, **¶** multos enim vel potius omnes vocat Deus : pauci vero electi. Pauci enim qui salvantur, et qui digni sunt ut eligantur a Deo : ita ut Dei quidem sit vocare, electus autem fieri, vel non, nostrum est. Ostendit igitur quod propter Judeos dicta sit parabola, qui vocati quidem fuere, non autem electi, eo quod non audierunt. **¶** η μη, ημετερον εστι· δεξνουσι τοινυν, δει δια τους ουκ εξελεγησαν δε, ως μη ακουσαντες.

VERS. 15, 16. « Tunc abeuntis Pharissę consilium ceperunt ut illaquearent eum in sermone : et ad illum emittunt discipulos suos cum Herodianis. » Per insidias hęc fiebant : propterea et Lucas insidiatores illos vocat, tanquam missos in hoc ut insidiantur Christo. Herodiani autem erant vel Herodis milites, vel qui putabant Herodem Christum. Quoniam enim deficientibus principibus Juda regnavit Herodes, arbitrabantur ipsum esse Christum : veniunt igitur Pharissę cum illis illaqueaturi eum. Audi enim quomodo loquantur dicentes :

VERS. 16-22. « Magister, scimus quod verax sis, et viam Dei in veritate doces, neque curas quemquam : non enim respicis personam hominum. Dic ergo nobis, quid tibi videtur ? Licet sensum dari Cęsari, annon ? Cognita autem Jesus malitia eorum, ait : Quid me tentatis, hypocritę ? Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis : Cujus est imago hęc et inscriptio ? Dicunt

α μη εχων ενδυμα γαρμα ; 'Ο δε επιρωθη. Τότε ειπεν ο βασιλευς τους θαυνουσι· Αησαντες αυτου χειρας και ποδας, κρατα αυτον και εκβαλτε εις το σκοτος το εξωτερου· εκει εσται ο κλαυθμος· και ο βρυγμος των οδοντων· πολλοι γαρ εισι κλητοι, ολιγοι δε εκλεκτοι. » Η μιν εις τον γαρμον εισελευσις ενου εκκρισιας· γινεται· χαριτι γαρ μονη παντα· εκληθημεν, αγαθοι τε και πονηροι, η δε ζωη μετα ταυτα των εισελθοντων, ουκ ανεξεταστος εσται, αλλα και πανυ πολλην εξετασιν ποιεται ο βασιλευς των μετα το εισελθειν εις την πιστιν ρυπαρων ευρισκομενων. Φριξωμεν ουν εννοησαντες, δει, ει μη εχοι τις βιον καθαρον, ουδεν αυτον ωφελει η πιστις μονη· ου μονον γαρ εκβαλλεται εκ του γαρμου, αλλα και εις το πυρ αποπυκαται. Τις δε εστιν ο ρυπαρα ιματια φορων ; 'Ο μη ενδυσαμενος σπλαγχνα οικτιρμων, χρηστοτητα, φιλαδελφιαν· πολλοι ουν εαυτους εξεκατωντας κεναις ελπισι, νομιζουσιν δει της βασιλειας των ουρανων επιτευθονται, και παρεμβιλλουσιν εαυτους τω των ανακειμενων χορω, οιδμενοι περι εαυτων μεγαλα δικαιολογουμενος δε ο Κυριουσ προς τον αναξιου εκαινον, δεικνουσιν ημιν δυο ταυτα· εν μιν, δει φιλανθρωπος· εστιν, ετερον δε, δει και ημας δει μη καταγινωσκαι τινων, καν φανερωσ αμαρτωσιν, ει μη ελεγχθωσιν οι αμαρτωτοι. Αδει ουν ο Κυριουσ τοις διακονοις, αγγελιοι· τιμωρητικοι· ε Αησαντες αυτου χειρας και ποδας, » ταυτεστι, τασ πρακτικα· της ψυχης αυτου δυναμεισ. Εν τω αυτω μιν γαρ τω ενεστωτι, εστι κρηξι και ενεργησαι τι, εν δε τω μελλοντι, δεσμουνται κησαι αι πρακτικαι δυναμεισ της ψυχης. Και ουκ εστι κοησσαι αγαθον εις αντισηκωσιν των αμαρτιων· βρυγμοσ δε οδοντων, η τοτε γενησομενη ανονητασ μεταμελεια· πολλοι δε εισι κλητοι, πολλουσ γαρ καλει ο Θεουσ, μελλον δε παντα· ολιγοι δε εκλεκτοι. Ολιγοι και οι σωζομενοι και αξιοι του εκλεγηναι παρα Θεου· ωσπε του μιν Θεου, το καλειν, το δε εκλεκτουσ γενεσθαι Ιουδαλουσ ελεχθη η παραβολη, οι εκληθησαν μιν,

« Τότε πορευθέντες ; οι Φαρισαίοι συμβούλιον ελαβον επωσ αυτον παγιδευσωσιν εν λογω· και αποστειλλουσιν αυτω τους μαθητασ αυτων μετα των Ηρωδιανων. » Επιβουλη ην το γινόμενον, δια τουτο και ο Λουκασ εγκαθετους τους τοιουτους ονομαζει, ως υποπεμφθεντασ επι το επιβουλευσαι Χριστω· Πρωδιανολ δε ησαν, η οι του Ηρωδου στρατιωται, η οι νομιζοντασ· Ηρωδην ειναι τον Χριστον· επει γαρ εκλεποντων των αρχοντων Ιουδα, εθασλευσαν ο Ηρωδης, ενωμισαν, δει αυτουσ εστιν ο Χριστουσ. Ερχονται τοινυν οι Φαρισαιοι μετα τουτων παγιδευσοντασ· αυτον. "Ακουε δε πως ομιλουσιν αυτω, λεγοντασ·

« Διδάσκαλε, οίδαμεν, οδωθησ ει, και την οδον του Θεου εν αληθεια διδασκαισ, και ου μελλεισ σοι περι ουδενουσ, ου γαρ βλεπεισ εις προσωπον ανθρωπων. Ειπε ουν ημιν, τι σοι δοκαι ; "Εξεστιν δοσναι κηνον Καίσαρι, η ου ; Γνουσ δε ο Ιησουσ την πονηριαν αυτων, ειπε· Τι με πειραζειτε, υποκριται ; Επιθειξατε μοι το νομισμα του κηνουσ. Οι δε προσωνηγαγον αυτω δηναριον. Και λεγει αυτοσ· Τίνοσ η

εικὸν αὐτῆ καὶ ἡ ἐπιγραφὴ· λέγουσιν αὐτῶ· Καί A
 A ei, Cæsaris. Tunc ait illis, Reddite ergo quæ sunt
 Cæsaris, Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo. Et his au-
 ditis mirati sunt, et omisso eo abierunt. » Arbit-
 rati se demulseros illum laudibus, adularunt, ut
 lactatus dicat non deberi Cæsari tributum, et inde
 comprehendant eum tanquam seditiosum, et com-
 moventem populum contra Cæsarem : et idcirco
 Herodianos secum adducunt, qui regii erant, ut
 comprehenderent illum quasi rerum novatorem.
 Non respicis personam cujusquam, inquit, hoc
 est, nihil dicis in gratiam Herodis aut Pilati. Dic
 igitur nobis, Debemus et hominibus tributarii esse,
 et dare eis census, sicut et Deo didrachmum? An
 soli Deo tribuemus? Nunquid autem et Cæsari?
 Hoc autem dicebant (sicut dixit) ut si dicat quod
 non oporteat tributum et Cæsari pendere, compre-
 hendant eum et occidant : sicut Theudam et Ju-
 dam, qui dicebant non sacrificandum pro nomine
 Cæsaris. Jesus autem per hoc quod figuratum erat
 numismis imagine Cæsaris, persuadet illis deberi
 Cæsari quæ ejus sunt, hoc est, quæ habent ejus
 imaginem. Et in corporalibus et in externis obo-
 diendum est regi : in internis autem et spirituali-
 bus, Deo. Licet autem et sic intelligere, quod
 oporteat unamquemque nostrum ea quæ sunt Cæ-
 saris, hoc est, demonis, infernorum principis, illi
 ipsi reddere, et obicere : ut exempli gratia, si
 habes iram a Cæsare, rejice eam in illum, irascere
 contra ipsum, sic poteris et ea 120 quæ sunt Dei,
 Deo reddere. Item quia duplices sumus nos, et ex
 anima corporeque constituimur, corpori cibos et
 amictum ut Cæsari debemus : divinali autem no-
 stræ parti, quæ et illi congruent.

εικὸν αὐτῆ καὶ ἡ ἐπιγραφὴ· λέγουσιν αὐτῶ· Καί
 A ei, Cæsaris. Tunc ait illis, Reddite ergo quæ sunt
 Cæsaris, Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo. Et his au-
 ditis mirati sunt, et omisso eo abierunt. » Arbit-
 rati se demulseros illum laudibus, adularunt, ut
 lactatus dicat non deberi Cæsari tributum, et inde
 comprehendant eum tanquam seditiosum, et com-
 moventem populum contra Cæsarem : et idcirco
 Herodianos secum adducunt, qui regii erant, ut
 comprehenderent illum quasi rerum novatorem.
 Non respicis personam cujusquam, inquit, hoc
 est, nihil dicis in gratiam Herodis aut Pilati. Dic
 igitur nobis, Debemus et hominibus tributarii esse,
 et dare eis census, sicut et Deo didrachmum? An
 soli Deo tribuemus? Nunquid autem et Cæsari?
 Hoc autem dicebant (sicut dixit) ut si dicat quod
 non oporteat tributum et Cæsari pendere, compre-
 hendant eum et occidant : sicut Theudam et Ju-
 dam, qui dicebant non sacrificandum pro nomine
 Cæsaris. Jesus autem per hoc quod figuratum erat
 numismis imagine Cæsaris, persuadet illis deberi
 Cæsari quæ ejus sunt, hoc est, quæ habent ejus
 imaginem. Et in corporalibus et in externis obo-
 diendum est regi : in internis autem et spirituali-
 bus, Deo. Licet autem et sic intelligere, quod
 oporteat unamquemque nostrum ea quæ sunt Cæ-
 saris, hoc est, demonis, infernorum principis, illi
 ipsi reddere, et obicere : ut exempli gratia, si
 habes iram a Cæsare, rejice eam in illum, irascere
 contra ipsum, sic poteris et ea 120 quæ sunt Dei,
 Deo reddere. Item quia duplices sumus nos, et ex
 anima corporeque constituimur, corpori cibos et
 amictum ut Cæsari debemus : divinali autem no-
 stræ parti, quæ et illi congruent.

« Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ προσήλθον αὐτῷ Σαδδου-
 καῖοι, οἱ λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν, καὶ ἐπιρώ-
 τησαν αὐτὸν, λέγοντες· Διδάσκαλε, Μωσῆς εἶπεν·
 Ἐάν τις ἀποθάνῃ μὴ ἔχων τέκνα, ἐπιγαμβρεύσει ὁ
 ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἀναστήσει
 σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. Ἦσαν δὲ παρ' ἡμῖν ἐπὶ
 ἀδελφοί, καὶ ὁ πρῶτος, γαμήσας ἐτελεύτησεν· καὶ μὴ
 ἔχων σπέρμα, ἀφῆκε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τῷ ἀδελφῷ
 αὐτοῦ· ὁμοίως καὶ ὁ δεύτερος, καὶ ὁ τρίτος, ἕως τῶν
 ἑπτά. Ὑστερον δὲ πάντων ἀπέθανε καὶ ἡ γυνὴ· ἐν
 τῇ οὖν ἀναστάσει, τίνας τῶν ἑπτά ἔσται γυνή; Πάντες
 γὰρ ἔσχον αὐτήν. » Ἐπιστομισθέντων τῶν Φαρισαίων
 οὖν τοῖς Ἡρωδianoῖς, πάλιν οἱ Σαδδουκαῖοι πειρά-
 ζουσιν. Ἄρῃσι· δὲ ἦν τούτων τοιαύδε· οὐκ ἐπίστευον
 οὕτε ἀνάστασιν, οὕτε πνεῦμα, οὕτε ἀγγελον, ἀπαναν-
 τίας τοῖς Φαρισαίοις διακείμενοι· πρῶτον οὖν συν-
 τιθέασιν μὴ γενόμενον. Θὲς γὰρ ὅτι οἱ δύο ἐλαβον
 αὐτήν, καὶ ἀπέθανον, πῶς ἂν ὁ τρίτος οὐκ οἰωνίσατο
 καὶ ἀπέκατο τὴν γάμον, τοῖς πρὸ αὐτοῦ παιδευθεῖς;
 Πλάττονται δ' οὖν οὐλόμνηοι διὰ Χριστοῦ εἰς ἀπορίαν
 ἐμβαλεῖν, ἵνα τὴν ἀνάστασιν διαβάλλωσιν· καὶ τὴν
 Μωσαεὶ τῷ πλάσματι αὐτῶν συνήγορον παραλαμβέ-
 νουσιν. Ἐπὶ δὲ εἶπον εἶναι τοῖς ἀδελφοῖς, ἵνα ἐπὶ
 αὐτῶν κωμῶδησῃ τὸ τῆς ἀναστάσεως μυστήριον·

VERS. 23-28. « In illo die accesserunt ad eum
 Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem, et
 interrogaverunt eum, dicentes : Magister, Moyses
 dixit, Si quis mortuus fuerit non habens filium,
 ducat frater ejus uxorem illius, et suscitet semen
 fratri suo. Erant autem apud eos septem fratres,
 et primus uxore ducta defunctus est : ac non habens
 semen, reliquit uxorem suam fratri suo : similiter
 secundus et tertius, usque ad septimum. Novissimo
 autem omnium defuncta est mulier : in resurre-
 ctione igitur, cujus e septem illis erit uxor? Omnes
 enim habuerunt eam. » Consultatis Pharisæis eum
 Herodianis, iterum Sadducæi tentant. Hæresis autem
 illorum erat talis : neque resurrectionem, neque
 spiritum, neque angelos credebant, diversa a Pha-
 risæis sentiebant. Rem fugunt, quæ nunquam
 contigit. Pone enim quod duo acceperint ipsam et
 mortui sint, qui fieri potuit ut tertius omen aver-
 sans nuptias non recusaverit, periculis præcedenti-
 um admonitus? Fingunt igitur, quasi Christum in
 dubium tracturi, ut resurrectionem arguant, et
 Mozen figuratio suo patronum faciant. Septem dix-
 erunt esse fratres, maxime incessantes resurrectionis
 mysterium; et, Cujus ex illis, dicunt, erit mulier?

Diceret quis, O contaminati Sadducei, prioris qui duxerat uxor erit, siquidem concederemus in resurrectione nuptias fore : alii enim non veri, sed viri erant accessorii.

Vers. 29-33. « Respondens autem Jesus, dixit illis : Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei. In resurrectione enim neque matrimonium contrahunt, neque elocantur, sed sunt sicut angeli Dei in cœlo. De resurrectione vero mortuorum non legistis quod vobis dictum est a Deo, Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob? Non est Deus, mortuorum Deus, sed viventium. Et cum audissent turbæ, stupuerunt de doctrina ejus. » Ostendit Salvator et resurrectionem futuram, et non talem carnalem, ut errant, sed diviniorem et spiritualiorem. Quid enim, inquit, erratis, nescientes Scripturas, et vim Dei? Nam si Scripturas sciretis, crederetis utique Deum non esse Deum mortuorum, sed viventium. Quod si virtutem Dei sciretis, cognosceretis utique Deo omnia esse possibilis, et posse Deum facere ut homines vivant sicut angeli. Vide autem sapientiam Domini. Illi per Mosem conabantur dogma de resurrectione subvertere, et Dominus per Mosem illis iterum persuadet. Ego enim som, inquit, Deus Abraham, et Isaac, et Jacob. Hoc autem dicere vult : Deus non est eorum Deus qui non sunt, sed qui subsistunt et sunt. Neque enim dixit, **121** Ego eram, sed, Sum. Nam quamvis mortui sint, spe tamen resurrectionis vivunt. Interrogas autem, Quomodo igitur alio loco dicit : Mortuorum et viventium Dominus est? Disce igitur quod mortuos illos illic dicit defunctos quidem, victuros autem : hic vero Dominus respondet hæresi Sadduceorum, docentium non esse animam immortalam, sed divino corrumpi, dicens Deum non esse Deum mortuorum, hoc est, sicut vos putatis, omnino pereuntium, sed viventium, hoc est, immortalam habentium animam, et resurgentium, etiamsi mortui fuerint.

Vers. 34-40. « Pharisei autem cum audissent quod silentium imposuisset Sadduceis, convenerunt in unum, et interrogavit eum unus ex eis legislator quispian, tentans eum, et dicens : Magister, quod est mandatum magnum in lege? Ait illi Jesus : Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua. Hoc est primum et magnum mandatum. Secundum est autem simile huic : Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his enim duobus mandatis universa lex et prophetæ pendent. » Ex immodica invidia accedit tentans. Quia enim viderant Sadduceos confusos, et laudatum Dominum ob sapientiam, accedunt tentantes si apponat aliquid mandato primo, quasi legem corrigens, ut inveniant contra ipsum ansam. Dominus autem invulgans eorum malitiam, quod non ad discendum venissent, sed vacui charitate invidiant potius et æmulentur, ostendit charitatem

καὶ τίνες αὐτῶν, φασίν, ἔσται ἡ γυνή; Εἰποι οὖν ἄν τις· Ὁ μισροὶ Σαδδουκαῖοι, τοῦ πρώτως γεγενηκότος ἔσται ἡ γυνή, εἰς συγχωρησόμενον, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει γάμος ἐστίν· οἱ γὰρ ἄλλοι, ὑποθελομαῖοι, οὐχὶ νόμιμοι ἄνδρες.

« Αποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς Γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἐχθὰ μίζονται, ἀλλ' ὡς ἄγγελοι Θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσι. Περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ῥηθὲν ὑμῖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λέγοντος· Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ; οὐκ ἔστιν ὁ Θεός, Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων. Καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι, ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ. » Δείκνυσιν ὁ Σωτήρ, ὅτι καὶ ἀνάστασις ἔσται, καὶ οὐ τοιαύτη σαρκικῆ ὡς πλανῶνται, ἀλλὰ θεϊότερα καὶ πνευματικώτερα. Τί γὰρ, φησί, πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς Γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ; Εἰ μὲν γὰρ τὰς Γραφὰς ἐγινώσκατε, ἠπίστασθε ἄν, ὅτι ὁ Θεὸς οὐκ ἔστι νεκρῶν Θεός, ἀλλὰ ζώντων· εἰ δὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ ἴδαιτε, ἐγινώσκατε ἄν, ὅτι τῷ Θεῷ πάντα δυνατὰ, ὥστε καὶ τοὺς ἀνθρώπους ὡς ἀγγέλου; ποιῆσαι πολιτεύεσθαι. Ὅρα δὲ τὴν σοφίαν τοῦ Κυρίου· ἐκταίνει ἀπὸ τοῦ Μωσέως ἐσπούδαζον περιτρέψαι τὸ τῆς ἀναστάσεως δόγμα, καὶ οὗτος ἀπὸ τοῦ Μωσέως κἀκὴν πείθει αὐτούς. Ἐγὼ γὰρ εἰμι, φησὶν, ὁ Θεός Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ· ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ὁ Θεὸς οὐκ ἔστι τῶν μὴ ὄντων Θεός, ἀλλὰ τῶν ὑφισταμένων καὶ ὄντων· οὐδὲ γὰρ εἶπεν· Ἐγὼ ἦμην, ἀλλ', εἰμι. Εἰ γὰρ καὶ ἐτελεύτησαν, ἀλλὰ τῇ ἐλπίδι τῆς ἀναστάσεως ζῶσιν. Ἄλλ' ἔρωτᾷς, Πῶς οὖν ἀλλαγῶ φησὶν, ὅτι καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύει; Μάθε τοίνυν ὅτι νεκρῶν καὶ λέγει τοὺς ἀποθανόντας μὲν, μέλλοντας δὲ ζῆσεσθαι. Ἐνταῦθα δὲ ὁ Κύριος πρὸς τὴν αἵρεσιν τῶν Σαδδουκαίων ἐπιστάμενος, δογματικῶς ζώντων μὴ εἶναι τὴν ψυχὴν ἀθάνατον, ἀλλὰ πάντῃ διαφθειροσθαι, φησὶν ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς νεκρῶν, τουτέστι, τῶν ὡς ὑμῖν δοκεῖ διαφθειρομένων παντελῶς, ἀλλὰ τῶν ζώντων, τουτέστι τῶν ἀθάνατον ἐχόντων τὴν ψυχὴν, καὶ ἀναστησομένων, εἰ καὶ νῦν νεκροὶ εἰσι.

« Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἀκούσαντες ὅτι ἐφίμωσε τοὺς Σαδδουκαίους, συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ ἐπηρώτησαν εἰς ἐξ αὐτῶν νομικός, πειράζων αὐτόν, καὶ λέγων· Διδάσκαλε, ποῖα ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐφη αὐτῷ· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου· αὕτη ἐστὶ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολὴ· δευτέρη δὲ, ὅμοια αὐτῇ· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Ἐν ταύταις ταῖς δύοσιν ἐντολαῖς, ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμονται. » Ἐξ ἀμέτρου φθόνου πρόσεισιν ὁ πειράζων· ἐκεῖ γὰρ εἶδον καταισχυθέντας τοὺς Σαδδουκαίους, καὶ ἐπαινούμενον τὸν Κύριον ἐπὶ τῇ σοφίᾳ, προσέειπεν πειράζοντας, εἰ προσεθῆοι τὴν ἐντολὴν τῇ πρώτῃ, ὡς διαρροῦμενος τὸν νόμον, ἵνα εὕρωσι λαβὴν κατ' ἐσθίου. Ὁ δὲ Κύριος δεικνύων αὐτῶν τὴν κακίαν, ὅτι οὐ διὰ τὸ μαθεῖν ἤλθον, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μὴ ἔχειν ἀγάπην, διὰ τὸ φθονεῖν δὲ μᾶλλον καὶ ζηλοτυπεῖν,

δεξινοῖσι τὴν ἀγάπην ὑπερέχουσαν τῶν ἐντολῶν. Καὶ ἐδείχθη, ὅτι οὐ μερικῶς δεῖ ἀγαπᾶν τὸν Θεόν, ἀλλ' ὅλους ἑαυτοὺς δίδόναι τῷ Θεῷ. Τρεῖς γὰρ ταύτας περὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν κατανοοῦμεν διαφορὰς, τὸ φυσικόν, τὸ ζωώδες, τὸ λογικόν. Καθ' ὃ μὲν γὰρ κβρίζεται καὶ τρέφεται, καὶ τὸ ὁμοίον γεννᾷ, τοὺς φυσικοὺς ὁμοιοῦται· καθ' ὃ δὲ θυμούται καὶ ἐπιθυμεῖ, τοὺς ζώοις· καθ' ὃ δὲ διανοεῖται, λογικοῖς λέγεται. Ὅρα οὖν ἐνταῦθα σημαίνοντα ταῦτα τὰ τρία· « Ἀγαπήσεις τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου » τούτου τὸ ζωώδες μέρος τοῦ ἀνθρώπου· « καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου » τούτου, τὸ φυσικόν· ἔμφυγα γὰρ τὰ φρεσίν· « καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου » τούτου τὸ λογικόν. Ὅσα τὸ δεῖν ἀγαπᾶν τὸν Θεόν ὁλοφύως, τούτου ἔστι, τὸ διὰ πάντων τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν καὶ δυνάμεων αὐτῷ προσέχειν. « Αὕτη πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή, » εἰς εὐσέβειαν ἡμᾶς γυμνάζουσα· « δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ, » εἰς τὰ πρὸς ἀνθρώπους δίκαια διεγείρουσα. Δύο γὰρ εἰσι τὰ εἰς ἀπίσταν φέροντα, δόγματα πονηρὰ, καὶ βίος διεφθαρμένος. Ἴνα μὲν οὖν μὴ ἐμπέσωμεν εἰς δόγματα ἀσεβῆ, δεῖ ἀγαπᾶν τὸν Θεόν· ἵνα δὲ μὴ ἔχωμεν βίον διεφθαρμένον, δεῖ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον· ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν πλησίον, πάσας τὰς ἐντολάς πληροῖ· καὶ ὁ πληρῶν τὰς ἐντολάς, ἀγαπᾷ τὸν Θεόν· ὥστε δι' ἀλλήλων συγκροτοῦνται καὶ συνίστανται αἱ δύο αὐταὶ ἐντολαί, καὶ περιέχουσι πάσας τὰς ἄλλας ἐντολάς. Τίς γὰρ ἀγαπῶν τὸν Θεόν καὶ τὸν πλησίον, ἢ κλέψει, ἢ μνηστρακῆσει, ἢ μοιχεύσει, ἢ φονεύσει, ἢ κωλύσει; Οὗτος δὲ ὁ Νομικὸς ἐξ ἀρχῆς μὲν πειράζων ἦλθεν, εἶτα ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀποκρίσεως βελτιωθεὶς ἐπληρώθη; ὡς καὶ ὁ Μάρκος φησὶν, ὅτι ἐμβλέψας αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, ἠσπάσατο αὐτόν, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Οὐ μακρὰν εἶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

« Συνηγγέμων δὲ τῶν Φαρισαίων, ἐτηρώτησεν αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς, λέγων· Τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ; εἶνο; υἱός; ἔστι; Λέγουσιν αὐτῷ· Τοῦ Δαυὶδ. Αἰεὶ αὐτοῖς· Πῶς οὖν Δαυὶδ ἐν πνεύματι Κύριον αὐτόν καλεῖ, λέγων· Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου; Εἰ οὖν Δαυὶδ καλεῖ αὐτόν Κύριον, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἔστι; Καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο ἀποκριθῆναι· αὐτῷ λέγον, οὐδὲ ἐτόλμησέ τις ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπερωτῆσαι αὐτόν οὐκ ἔτι. » Ἐπειδὴ ψιλὸν ἀνθρώπον αὐτόν ἐνόμιζον εἶναι, ἀνατρέπει αὐτῶν τὴν δόξαν, καὶ διδάσκει τὸ ἀληθὲς διὰ τῆς τοῦ Δαυὶδ προφητείας, ὅτι καὶ Κύριός ἐστι, τὴν Θεότητα τὴν ἑαυτοῦ ἀνακηρύττων. Εἰπόντων γὰρ τῶν Φαρισαίων ὅτι Υἱὸς ἔστι τοῦ Δαυὶδ ὁ Χριστός, τοῦτέστιν, ἀνθρώπος ψιλός, φησὶ· Πῶς οὖν ὁ Δαυὶδ Κύριον αὐτόν ἐνομάζει; καὶ οὐκ ἀπλῶς Κύριον, ἀλλ' ἐν πνεύματι. τοῦτέστι διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος; ἀποκαλυφθεὶς αὐτόν; Οὐκ ἀρνούμενος δὲ τὸ εἶναι υἱὸς Δαυὶδ ταῦτα λέγει, ἀλλὰ τούτου δεικνύων, ὅτι οὐκ ἔστι ψιλὸς ἀνθρώπος, ἐκ μόνου τοῦ Δαυιδικοῦ

inter mandata præcellere: docetque quod non ex parte oportet diligere Deum, sed nos totos dare Deo. Tres enim tales in anima discimus esse vires, plantativam, animale et rationale. Secundum quod crescit et nutritur, et simile generat, plantis assimilatur: secundum quod irascitur et concupiscit, brutis comparatur: secundum quod intelligit, rationalis dicitur. Vide igitur hoc loco quod illa tria significantur: « Dilige Deum tuum in toto corde tuo, » hæc est brutalis animæ pars: « et in tota anima tua, » hæc est plantativa virtus, animalæ enim sunt plantæ: « et in tota mente tua, » hæc est vis rationalis. Et sic oportet Deum diligere tota anima, hoc est omnibus partibus et virtutibus animæ ei adherere. « Hoc est primum et magnum mandatum, » ad pietatem nos exerceans. « Secundum autem simile est illi, » quod nos excitat ad faciendum quæ sunt justa homini. Duo enim nos in interitum ducunt, mala doctrina, et corrupta vita. Ut igitur non incidamus in impleta dogmata, diligendus est Deus: ne autem sit vita perveras, diligendus est proximus. Qui enim diligit proximum, omnia mandata implet: et qui implet mandata, diligit Deum: atque ita duo illa mandata inter se coherent et copulantur, et continent omnia alia mandata. Quis igitur enim diligens Deum et proximum, vel furatur, vel vindictæ avidus est, vel adulterium committit, vel scortatur, vel occidit? Hic autem Legisperitus principio quidem venit tentans, deinde responso Christi emendatior factus, laudatus est, sicut et Marcus inquit, quod spectans eum Jesus amplexatus sit illum, et dixit ei: Non longe es a regno Dei⁴⁴.

Vers. 41-46. « Congregatis autem Phariseis, interrogavit eos Jesus, dicens: Quid vobis videtur de Christo? cujus filius est? Dicunt ei, David. At illis: Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum dicens: Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos sub pedum tuorum? Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est? Et nemo poterat ei respondere verbum, neque ausus fuit quisquam ex eo die eum amplius interrogare. » Quoniam purum hominem Christum esse putabant, subvertit eorum opinionem, et docet veritatem per David prophetiam, quod Dominus est (α), divinitatem suam prædicans. Dicentibus enim Phariseis, Filius est David Christus, hoc est, homo purus, dicit, Quomodo igitur David Dominum eum nominat? et non simpliciter eum nominat Dominum, sed in spiritu, hoc est, per Spiritus gratiam ipsum revelavit? Non negat autem filium David esse hoc dicendo, sed monstrat quod non sit purus homo ex solo Davidico semine descendens. Hæc autem interrogat Dominus,

⁴⁴ Marc. xii, 34.

(α) Edit. Lut. omittit, quod Dominus est.

ut si vel dicant se nescire, interrogant ac discant, A vel si dicant veritatem, credant : vel si nihil possint dicere, confundantur et succedant, non audentes ultra interrogare illum.

CAPUT XXIII.

De miseria Phariseorum.

VERB. 1-5. « Tunc Jesus locutus est ad turbas et ad discipulos suos, dicens : In cathedra Moysis sederunt Scribæ et Pharisei : omnia ergo quæcunque jussierint vos servare, servate et facite : secundum opera vero eorum solite facere : dicunt enim, et non faciunt. » Quando eos confutavit, et ostendit incurabiliter ægrotantes, tunc de ipais dicit, et de vita ac moribus illorum loquitur, admonens auditores, ne contemnunt doctores, etiamsi corruptis vitæ sint. Ostendit præterea quod legi non sit adversarius, sed malit servari ea quæ legis sunt, quamvis ea deceat indigni sint. Quæcunque enim dicunt doctores, illa Moysen putate dicere, imo Deum. Faciendæ igitur omnia quæ dicunt, etiamsi mala fuerint? Dicimus igitur primum, quod docens nullum unquam audeat adhortari in malum. Deinde ut domus hoc ut quis in malam vitam inhortetur, non tunc a Moysis cathedra, neque de lege loquitur. Dominus autem **123** dicit de his qui in cathedra Moysi sedent, hoc est, his qui ea quæ in lege habentur, docent. Eos igitur qui docent divinam legem, etiam si ipsi non faciunt, audire oportet.

VERB. 4, 5. « Colligant autem onera gravia difficultaque portata, et imponant in humeros hominum, exteriorum digito suo nolunt ea movere. Omnia vero opera sua faciunt, ut spectentur ab hominibus. Dilatant autem phylacteria sua, et magnificant simbrias palliorum suorum. » Onera gravia imponebant Pharisei, cogentes homines ut implerent mandata legis, quamvis tenuia essent et difficulta observata. Vel etiam plura legis mandata aggravaverunt, traditiones quasdam ultra leges tradentes, quas ipsi digito suo non movent, nihil operantes, neque ad talia onera propius accedentes. Quando enim qui docet, non solum docet, sed et operatur, videtur simul cum his qui docentur, laborare et operari. Cum vero ille me onerat, ipse autem nihil agit, magis me gravat : inde ostendens ea quæ dicit fieri non posse. Arguit igitur Dominus Phariseos, eo quod nolunt simul gestare onera mandatorum et cooperari. Non solum autem nihil boni faciunt, sed et simulant quasi faciunt : atqui etiamsi facerent, si tamen ut viderentur facerent, auferretur utique illorum merces : nunc autem quanta condemnationis digni, quando neque faciunt, et videri volunt quasi faciunt? Quid autem faciunt? Dilatant phylacteria sua, et magnificant simbrias vestium suarum. Hoc autem ita se habebat. In lege habetur : Alligabitis ea in manu vestra, eruntque immota

στέρματος καταγόμενοι. Ταῦτα δὲ ἔρωτά ὁ Κύριος, ὡς ἂν ἢ εἰπόντες, ὅτι, Οὐκ οὐδαμῶν, ἔρωτήσωσι καὶ μάθωσιν, ἢ εἰπόντες τὸ ἀληθές, πιστεύσωσιν, ἢ μηδὲν ἔχοντας εἰπαίν, κατασχυνθῶσι καὶ ἀναχωρήσωσι, μηκέτι τολμώντες ἐρωτῆσαι αὐτόν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ.

Περὶ τοῦ ταρατισμοῦ τῶν Φαρισαίων.

« Τότε ὁ Ἰησοῦς ἐλάλησεν τοῖς ὄχλοις καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, λέγων Ἐπὶ τῆς Μωϋσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· πάντα ὅσα ἂν εἰπωσιν ὑμῖν τηρεῖν, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε. Λέγουσι γὰρ καὶ οὐ ποιοῦσιν. » Ὅτι αὐτοῖς ἐπιστόμιος, καὶ ἔδειξεν ἀνίατα νοσοῦντας, τότε περὶ αὐτῶν λέγει· περὶ βίου δὲ καὶ πολιτείας διαλέγεται, διορθούμενος τοῖς ἀκούοντα, ἵνα μὴ καταφρονῶσι τῶν διδασκάλων, καὶ διαφθαρένου βίου ᾖσιν. Ἄρα δὲ δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ τῷ νόμῳ ἐναντιοῦται, ἀλλὰ μᾶλλον θελοῖ τὸ τοῦ νόμου πράττεσθαι, καὶ οἱ ταῦτα διδάσκοντες ἀνάξιοι ᾖσιν. Ὅσα γὰρ, φησὶ, λέγουσιν οἱ διδάσκαλοι, τὸν Μωϋσῆν νομίζετε ταῦτα λέγειν, μᾶλλον δὲ τὸν Θεόν. Ἄρ' οὖν πάντα ὅσα λέγουσι δεῖ ποιεῖν, καὶ κατὰ ᾧσι; Λέγομεν οὖν πρῶτον μὲν ὅτι οὐδὲ τολμήσει ποτε ὁ διδάσκων προτρέψασθαι τινα εἰς πικρόν. Ἐπιτετα εἰ καὶ δῶμεν τοῦτο, ὅτι ἴσται τις εἰς κακὸν βίον προτρέπόμενος, οὐκ ἀπὸ τῆς Μωϋσέως καθέδρας ὁ τοιοῦτος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ νόμου φθέγγεται. Ὅ δὲ Κύριος περὶ τῶν ἐν τῇ Μωϋσέως καθέδρᾳ καθημένων λέγει, τούτεστι, τῶν τὰ τοῦ νόμου διδασκούντων, δεῖ οὖν τῶν διδασκόντων τι ἀπὸ τοῦ θελοῦ νόμου ἀκούειν, καὶ αὐτοὶ μὴ ποιῶσιν.

« Δεσμύουσι γὰρ φορτία βαρῆα καὶ δυσβάστακτα, καὶ ἐπιτιθέασιν ἐπὶ τοῖς ὤμοις τῶν ἀνθρώπων, τῷ δὲ δεκτύλῳ αὐτῶν οὐ θέλουσι κινήσαι αὐτά· πάντα δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν ποιοῦσι πρὸς τὸ θεασθῆναι τοῖς ἀνθρώποις· κλειτύουσι δὲ τὰ φυλακτήρια αὐτῶν, καὶ μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν. » Φορτία βαρῆα ἐπιτίθεν οἱ Φαρισαῖοι, ἀναγκάζοντες τοὺς ἀνθρώπους τὰς ἐντολάς τοῦ νόμου ἐκπληροῦν, λεπτεῖς οὖσας καὶ δυσφυλάκτους· ἢ καὶ κλειεῖ τῶν ἐντολῶν τοῦ νόμου ἑδάφυον, παραδόσεις τινὰς παραδίδόντες ἐπίκεινα τοῦ νόμου, αὐτοὶ δὲ τῷ δεκτύλῳ αὐτῶν μὴ κινῶντες, τούτεστι, μηδὲν αὐτοὶ ἐνεργῶντες, μηδὲ κλητῶσι τολμώντες τοῖς τοιοῦτοις φορτίοις. Ὅταν γὰρ ὁ διδάσκων οὐ μόνον διδάσκει, ἀλλὰ καὶ πράττει, δεκαὶ συμβαστάζειν καὶ συνεργεῖν τοῖς διδασκομένοις· ὅταν δὲ ἐμὲ μὲν ἐπιφορτίῃ, αὐτὸς δὲ μηδὲν πράττει, βαρύνει μᾶλλον ἐμὲ δείκνων ἐξ ὧν αὐτὸς ἀμαλεῖ, ὡς ἀδύνατόν ἐστι καταρθωθῆναι· ἢ λέγει. Ἐγκαλεῖ τοίνυν ὁ Κύριος τοῖς Φαρισαίοις, ὡς μὴ θέλουσι συμβαστάζειν τὰ βάρη τῶν ἐντολῶν καὶ συμπράττειν. Οὐ μόνον δὲ οὐ ποιοῦσι· ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ σχηματίζονται ὡς ποιοῦντες· καίτοι καὶ ἐπιλοῦν, διὰ δὲ τὸ θεασθῆναι ἐπολοῦν, ὑψηρεῖτο ἂν αὐτοῖς τὸ κέρφος· νῦν δὲ πόνη καταδίχη; ἄξιοι, ὅταν οὐτε ποιοῦσι, καὶ θέλωσι δεξάζεσθαι ὡς ποιοῦντες; Τί δὲ ποιοῦσι; Πλατύνουσι τὰ φυλακτήρια αὐτῶν, καὶ μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα

τῶν ἱματίων αὐτῶν. Τοῦτο δὲ τοιοῦτον ἦν· ἐν τῷ ἄνθρωπῳ ἔκειτο· Ἐράφατε ἐπὶ τῆς χειρὸς ὑμῶν, καὶ ἔστοι ἀσάλυτα πρὸ ὀφθαλμῶν ὑμῶν. Ἐγραφοῦν οὖν ἐπὶ δύο διπερίων, τοῦτέστι χαρτίων, τὰς δέκα τοῦ νόμου ἐντολάς, καὶ ἐτίθεισαν τὸ μὲν ἐν ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῶν, τὸ δὲ ἕτερον ἐκρέμων ἐπὶ τῆς δεξιᾶς· τὴ δὲ κράσπεδα ἐποιοῦν ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν ἱματίων, ὑακίνθινά τινα ἢ κόκκινα κλώσματα ὡς οὐροσούς. Καὶ τοῦτο δὲ ἐν τῷ νόμῳ εἶρον καίμενον, ἵνα ἐρώνηται· αὐτὰ, μὴ ἐπιλανθάνονται τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ Θεὸς οὐ τοῦτο ἐβούλετο, ἀλλὰ τὸ μὲν ἔχειν ἐπὶ τῆς χειρὸς τὸ φυλακτήριον, ἐσημαίνει τὸ δεῖν ἐργάζεσθαι τὰς ἐντολάς· τὸ δὲ κόκκινα εἶναι τὰ κράσπεδα, ἐδήλου ὅτι δεῖ ἡμᾶς τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ στυμμεῖσθαι· ἐκείνοι δὲ ἐποιοῦν τὰ τε φυλακτήρια μεγάλα καὶ τὰ κράσπεδα, ἵνα δόξωσι νομοφύλακες εἶναι τοῖς ὀφθαλμοῖς ταῦτα.

Ἡ φιλοσοφία δὲ τὴν πρωτοκαθίστην ἐν τοῖς δόξαισι, καὶ τὰς πρωτοκαθίστην ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ τοὺς ἀσπισμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων Ῥαββί, Ῥαββί, ἢ Βαβα! ὡς οὐ λέγει; Διότι γὰρ φιλοῦσι, διὰ τοῦτο κατακρίνονται. Εἰ δὲ ὁ μόνον φιλῶν τὴν πρωτοκαθίστην φέγγεται, ὁ καὶ πάντα πράττει ὑπὲρ ταύτης, τίνας δέξιοι; ἢ Καὶ τὰς πρωτοκαθίστην ἐν ταῖς συναγωγαῖς; ἢ ἐνθα μᾶλλον ὧ, εἰλον καὶ τοὺς ἄλλους διδάσκων ταπεινοφρονεῖν, ἐκεῖ αὐτοὶ ἐκείνοι διεφθίροντο. Πάντα γὰρ ἔκραττον ὑπὲρ δόξης· καὶ ταῦτα πράττοντες οὐκ ἐπησχύνοντο, ἀλλὰ μᾶλλον ἤθελον καλεῖσθαι Ῥαββί, Ῥαββί, τοῦτέστι, διδάσκαλοι.

Ἡ ὕμνος δὲ μὴ κληθῆται Ῥαββί, εἰς γὰρ ἔστιν ὁ ἄλλος ὁ διδάσκαλος, ὁ Χριστός· πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοί ἐστε. Καὶ πατέρα μὴ καλεῖσθε ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς γὰρ ἔστιν ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Μῆδὲ κληθῆται καθηγηταί· εἰς γὰρ ἔστιν ὁ ἄλλος ὁ καθηγητής, ὁ Χριστός. Ὁ δὲ μείζων ὑμῶν ἔσται ὁ ἄλλος διάκονος. Ὅστις δὲ ὑψώσει ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται, καὶ ὅστις ταπεινώσει ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται. Ὁ κωλύει ὁ Χριστός τὸ καλεῖσθαι τινα δικάσκαλον, ἀλλὰ τὸ ἐμπροσθεν θύειν καλεῖσθαι, καὶ πάντα τρόπον σπουδάζειν εἰς τὸ κληθῆναι. Τὸ γὰρ διδασκαλικὸν ὄψωμα μόνον πρόστισι κυρίως Θεῷ. Πατέρα δὲ μὴ καλεῖσθε, λέγων, οὐ κωλύει τὴν πρὸς τοὺς γονεῖς τιμὴν, ἐκεῖ θέλει ἡμᾶς· τιμῶν τοὺς γονεῖς, καὶ μάλιστα τοὺς πνευματικοὺς πατέρας, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἀληθῆ Πατέρα ἐπιγινώσκων, τοῦτέστι τὸν Θεόν, ἐνάγει· κυρίως γὰρ πατὴρ ὁ Θεός. Οἱ δὲ σωματικοί, οὐκ αἰτίοι τῆς γενήσεως, ἀλλ' ὑπουργοὶ καὶ συναίτιοι. Δεικνύων δὲ τὸ κέρδος τῆς ταπεινοφροσύνης, φησὶν ὅτι, Ὁ μείζων ὑμῶν ὀφείλει εἶναι ὑμῶν διάκονος καὶ ἔσχατος. Ὁ γὰρ ὑψώσει ἑαυτὸν οἰσθηθεὶς εἶναι τι, ταπεινωθήσεται, ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

Ὁ δὲ ἄλλος ὑμῶν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, οἱ κατεσθίετε τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι, διὰ τοῦτο λήψασθε περισσότερον κρίμα. Ὁ ὑποκριτὴς τοῦτους καλεῖ, ὡς ἐπαγγελλομένους εὐλάβειαν καὶ μὴδὲν ποιῶντας δεξιὸν τῆς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ προφάσει τοῦ προσεύχεσθαι μακρὰ, τοῦτέστιν ἐπὶ πολλῶν καιρῶν, κατεσθίοντες τὰ τῶν χηρῶν χρήματα. Τῷ ὄντι γὰρ ἐμπαίκαται ἡσαν, καταγελάωντες τῶν ἀποουστέρων καὶ

ante oculos vestros. Scribebant igitur in duabus chartulis decalogum legis, et ponebant unam super frontem, et alteram super dextram suspendebant. Fimbrias autem faciebant in summis vestibus, violaceis et coccineis clavis. Et hoc invenerant in lege, ut videntes illa, non obliviscerentur mandatorum Dei. At Deus hoc nolebat, sed jubendo ferre super manum phylactorium, significare volebat mandata operari eos oportere. Per coccineas autem fimbrias declarabat quod oporteat nos sanguine Domini signari. Illi vero faciebant phylacteria magna et fimbrias, ut videntibus illa appareant observatores esse legis.

Vers. 6, 7. « Amantque primos accubitus in cœnis, et primas cathedras in synagogis, et salutationes in foro, et vocari ab hominibus Rabbi, Rabbi. » Papæ quid dicit? Idcirco condemnantur, quia amant. Quod si solum amans primos accubitus condemnatur, qui nihil non facit pro illis, qua condemnatione dignus? « Et primas cathedras in synagogis; » ubi magis debebant docere alios humilitatem, eo loco illi ipsi majori fastu corruptelentur. Omnia enim pro gloria faciebant, et hæc facientes non confundeantur, sed interim vocari volebant **124** Rabbi, Rabbi, hoc est, doctores.

Vers. 8-12. « Vos autem nolite vocari Rabbi: unus est enim magister vester, nempe Christus, omnes autem vos fratres estis. Et patrem nolite vocare vobis super terram: unus est enim Pater vester, qui in cœlis est. Nec vocemini magistri: unus enim est magister vester, nempe Christus. Qui major est vestrum, erit vester minister. Qui autem se exaltaverit, humiliabitur: et qui se humiliaverit, exaltabitur. » Non prohibet Christus vocari quempiam magistrum, sed tanta affectione velle vocari, et omnibus modis curare ut ita vocetur. Docendi enim dignitas proprie solius est Dei. Patrem autem ne vocetis, dicens, non prohibet honorem parentibus debitum, quia vult nos venerari parentes et maxime spirituales patres, sed inducit ut verum Patrem agnoscamus, hoc est, Deum. Deus enim proprie pater est. Carnales enim non sunt auctores natiuitatis, sed cooperarii et ministri. Porro lucrum humilitatis indicans dicit: Qui major est vestrum, debet esse vester minister et ultimus. Qui enim exaltaverit semetipsum, aliquid se esse ratus, humiliabitur derelictus a Deo.

Vers. 14. « Væ autem vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia comeditis domos viduarum, dum sub prætextu precibus prolis precamini: propter hoc plus accipietis damnationis. » Hypocritas hos vocat, ut promittentes pietatem, et nihil promissione dignum facientes: sed prætexentes se precari longum, hoc est, multo tempore, devorant viduarum facultates. Re autem ipsa illusores sunt, ac derident simpliciores, et exsugunt eas. « Et plus

condemnationis accipietis, eo quod ea quæ vidua-
 rum, comeditis, quibus oportebat magis suppedi-
 tare, et ipsarum inopiam allevare. Vel aliter,
 multe plus damnationis accipietis, eo quod prætextu
 boni operis malum quiddam committitis, nempe
 precando viduarum bona comedentes. Majori enim
 condemnatione dignus, qui prætextu boni in malum
 allicit.

Vras. 13. « Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypo-
 critæ, quia clauditis regnum celorum ante homi-
 nes: vos enim non ingredimini, neque advenientes
 sinitis ingredi. » Non solum, inquit, vos increduli
 estis, et vitam habetis corruptam: sed et alios
 docetis ne mihi credant, et per vitæ vestræ exem-
 plum corrumpitis. Solet enim populus principibus
 fieri similes, et magis si illos in malum videt pro-
 pensos. Omnis itaque malus doctor et princeps
 videat quid lucretur, nempe væ, eo quod per suam
 vitam non sinit alios in bono progredi.

Vras. 15. « Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypo-
 critæ, quia circumcitis mare et aridam, ut faciatis
 unum proselytum: et cum fuerit factus, facitis eum
 filium gebennæ duplo magis quam vos estis. » Non
 solum, inquit, Judæos corrumpitis, sed et eos qui
 ex idolorum cultu ad Judaicam religionem
 accesserunt. Hos enim proselytos nominabant. Stu-
 dentis quidem convertere aliquem ad Judaicam
 conversationem et ad circumcisionem: quando au-
 tem Judaizat, tunc perit a vestra infectos malitia:
 illius autem gebennæ, qui dignus est illa, cum quia
 familiaritatem habet in illa flagraturus.

Vras. 16-22. « Væ vobis, duces cæci, qui dicitis:
 Quicumque juraverit per templum, nihil est: qui au-
 tem juraverit per aurum templi, debet. Stulti et
 cæci, quid enim majus est, aurum, an templum quod
 sanctificat aurum? Et quicumque juraverit per al-
 tare, nihil est: quicumque autem juraverit per
 donum quod est super illud, debet. Stulti ac cæci,
 quid enim majus est, donum, an altare quod sanctifi-
 cat donum? Qui ergo juraverit per altare, jurat
 per illud et per omnia quæ super illud sunt. Et
 qui juraverit per templum, jurat per illud et per
 eum qui habitat in ipso. Et qui juraverit per cælum,
 jurat per thronum Dei et per eum qui sedet super
 illum. » Cæcos eos nominat, quia volebant docere ea
 quæ decebat: et quæ minori loco debebant coli,
 venerabantur: quæ præcipua erant, in secundum
 ordinem referebant. Etiam aurum in templo, et
 Cherubin, et aureum ureum præferebant templo:
 ideo et multos docebant quod nihil sit per templum
 jurare, sed per aurum in templo jacens, quod tamen
 præcipua venerabile erat, quia in templo continen-
 batur. Et dona quæ in altario ponebantur, digniora
 dicebant altario ipso: atque adeo Pharisei sic
 docebant, ut si quis jurasset per aureum vas, vel
 ovem vel ovem oblatam in sacrificium, et deinde
 perjurasset, similia persolveret. Donum enim altario

Α ἐκμελλίζοντες αὐτοῦς. « Διὰ καὶ περισσώτερον λήψασθε
 κρίμα, » ἵνα ἐπιπνεῖται τὰ τῶν χρηρῶν καταθέσθαι, αἷς
 εἶναι μᾶλλον ἐκχορηγεῖν, καὶ τὴν παντὶν ἀδῶν δια-
 βουθεῖν. Καὶ ἄλλως δὲ, περισσώτερον ἔσται τὸ κατὰ-
 κρίμα, ὅτι διὰ προσοχήματος ἀγαθοῦ ἔργου, τοῦ
 προσεύχεσθαι, κτηνῶν τὶ καταργεῖσθαι, τὰ κατὰ-
 εὐθεῖν τὰ τῶν χρηρῶν· πλείστης γὰρ κατακρίσειας
 ἀξίος ὁ διὰ προσοχήματος ἀγαθοῦ δελεάζων εἰς τὸ
 κακόν.

« Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί,
 ὅτι κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐμπροσθεν
 τῶν ἀνθρώπων· ὑμεῖς γὰρ οὐκ εἰσέρχεσθε, οὐδὲ τοὺς
 εἰσερχομένους ἀφήτε εἰσελθεῖν. » Οὐ μόνον, φησὶν,
 ὑμεῖς ἀπιστοὶ ἔστε, καὶ τὸν βίον διεφθαρμένον ἔχετε,
 ἀλλὰ καὶ ἑτέροις διδάσκατε μὴ πιστεύειν ἐμοί, καὶ
 διὰ τοῦ βίου τοῦ ὑμετέρου καὶ τοῦ ὑποδείγματος δια-
 φθείρετε. Εἴθε γὰρ ὁ λαὸς ὁμοιωθεῖται τοῖς ἀρχεῦσι,
 καὶ μᾶλλον εἰ πρὸς τὸ κακὸν βλέποντας ὄψαι τοῦ-
 τους. Πᾶς οὖν κτηνῶν διδάσκαλος καὶ ἀρχων ὀφείτω τί
 καρθεῖναι, ὅτι τοῦ οὐαί, ὡς διὰ τοῦ οἰκείου βίου μὴ
 εἶναι τινος ἀρεσκίαν εἰς τὸ ἀγαθόν.

« Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκρι-
 ται, ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν,
 ποιῆσαι ἓνα προσήλυτον· καὶ ὅταν γέννηται, ποιεῖτε
 αὐτὸν υἱὸν γελίνης δικλιότερον ὑμῶν. » Οὐ μόνον,
 φησὶ, τοὺς Ἰουδαίους διαφθείρετε, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ
 εἰδωλολατρῶν προσελθόντας· τῇ Ἰουδαίᾳ ἠρησαί-
 τούτους γὰρ προσήλυτους ὠνόμαζον. Σπουδαίετε
 μὲν γὰρ ἐπιστρέφειν τινὰ πρὸς τὴν Ἰουδαίαν ἀγω-
 γὴν καὶ περιτομὴν ὅταν δὲ Ἰουδαίῃ, τότε ἀπόλλυ-
 ται, διαφθειρόμενος ὑπὸ τῆς ὑμῶν κακίας· οὐδὲ
 γελίνης, ὁ ἀξίος αὐτῆς, ὁ οἰκιστὴρὰ τινὰ πρὸς
 αὐτὴν ἔχων ὥστε καθῆναι ὑπ' αὐτῆς.

« Οὐαὶ ὑμῖν, ὀφθαλμοὶ τυφλοὶ, οἱ λέγοντες· Ὅς ἐν
 ὁμοίᾳ ἐν τῷ ναῷ, οὐδὲν ἔστιν· ὅς δ' ἐν ὁμοίᾳ ἐν τῷ
 χρυσῷ τοῦ ναοῦ, ὀφείλει. Μωροὶ καὶ τυφλοὶ, τί γὰρ
 μείζον ἔστιν, ὁ χρυσοῦς, ἢ ὁ ναὸς ὁ ἀγιάζων τὸν
 χρυσοῦν; Καὶ ὅς ἐν ὁμοίᾳ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, οὐδὲν
 ἔστιν· ὅς δ' ἐν ὁμοίᾳ ἐν τῷ δώρῳ τῷ ἐπάνω αὐτοῦ,
 ὀφείλει. Μωροὶ καὶ τυφλοὶ, τί γὰρ μείζον, τὸ δῶρον,
 ἢ τὸ θυσιαστήριον τὸ ἀγιάζον τὸ δῶρον; Ὁ οὖν ὀφεί-
 σας ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, ὁμνύει ἐν αὐτῷ καὶ ἐν πᾶσι
 τοῖς ἐπάνω αὐτοῦ, καὶ ὁ ὁμῶσας ἐν τῷ ναῷ, ὁμνύει
 ἐν αὐτῷ καὶ ἐν τῷ κατοικοῦντι αὐτὸν, καὶ ὁ ὁμῶσα-
 ὤν ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁμνύει ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ
 ἐν τῷ καθημένῳ ἐπάνω αὐτοῦ. » Τυφλοὺς αὐτοῦς
 ὀνομάζει, ὡς μὴ θέλοντας τὰ πρόπαντα διδάσκαι,
 καὶ τὰ μὲν ἐλαχιστότερα τιμῶντας, τὰ δὲ τιμῆς
 ἀξία, δευτέρου λόγου ἀξιοῦντας. Καὶ γὰρ τὸν χρυ-
 σοῦν τὸν ἐν τῷ ναῷ, καὶ τὰ Χερουδὶμ καὶ τὴν σά-
 μνον τὴν χρυσὴν προτιμῶν αὐτοῦ ναοῦ. Διὰ κα-
 τοῦς πολλοὺς ἐδίδασκον ὅτι οὐδὲν ἔστι τὸ κατὰ τοῦ
 ναοῦ ὁμνύειν, ἀλλὰ τὸ εἰς τὸν χρυσοῦν τὸν ἐν τῷ ναῷ
 περιεχόμενον, ὅς διὰ τοῦτο πάντως αἰδέσιμος ἦν, ὁ
 τῷ ναῷ περιεχόμενος. Καὶ τὰ δῶρα δὲ τὰ ἐπὶ τοῦ θυ-
 σιαστηρίου τιθέμενα, τιμωτέρα ἔλεγον εἶναι αὐτοῦ
 τοῦ θυσιαστηρίου· ὥστε καὶ οὕτως ἐδογματίσθη ὁ
 Φαρισαῖοι, ὅτι ἐάν τις ὤμοσε κατὰ τοῦ χρυσοῦ
 σκεύους, ἢ βίβης ἢ προβάτου εἰς θυσίαν προσεχῶν

τος, εἶτα ἐπιώρθησεν, κατεδικάζεται τὰ ἴσα ἀποτίσαι. Ἐπεὶ γὰρ δῶρον τοῦ θυσιαστηρίου προσέτιμον διὰ τὰ ἐκ τῶν θυσιῶν κέρθη. Ἐὰν δὲ κατὰ τοῦ ναοῦ ὁμῶς ἐπιώρθησεν, ἐπὶ οὐκ ἠδύνατο ὁμοίον τῷ ναῷ κτίσαι, διὰ τοῦτο ἀπαλύετο· καὶ ἰδοὺ λοιπὸν ἐλαφρότερος εἶναι ὁ ἄρκος ὁ εἰς τὸν ναόν, διὰ τὸ φιλοκαρδέ; τῶν Φαρισαίων· ἐπὶ μὲν οὖν τῆς παλαιᾶς, οὐ συγχωρεῖ ὁ Χριστὸς μείζον εἶναι τὸ δῶρον τοῦ θυσιαστηρίου, ἐφ' ἡμῶν δὲ τὸ θυσιαστήριον ὄπδ τῶν δῶρων ἀγιάζεται μᾶλλον· εἰς γὰρ τὸ δεσποτικὸν σῶμα αὐτὸ ἐκεῖνο μεταβάλλονται θεῖα χάριτι οἱ ἄρτοι· διὸ καὶ ἀγιάζεται ὄπδ τούτων τὸ θυσια-

præferabant propter hostiarum lucra. Quod si quis per templum jurans pejerasset, non potuisset in similitudo templo ædificare, et propterea absolvebatur, videbaturque postea levius esse juramentum per templum, propter Pharissæorum avaritiam. Itaque in veteri non permittit Christus donum majus esse altario. Apud nos autem altariam a donis magis sacratur: panes enim in dominicum corpus divina gratia convertuntur: ideo et sanctificatur ab eis altare.

« Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, οἱ ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύσμον καὶ τὸ ἀνηθὸν καὶ τὸ κύμινον, καὶ ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὴν πίστιν. Ταῦτα ἔδει ποιῆσαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφίναί· ὀφθαλμοὶ τυφλοὶ, οἱ διυλιζόντες τὸν κώνωπα, τὴν δὲ κάμηλον καταπίνοντες. » Πάλιν ὀνειδίζει αὐτοὺς ὡς ἀνοήτους, διότι τῶν μειζόνων ἐντολῶν καταφρονοῦντες, ἐν τοῖς μικροῖς ἐζήτουν τὴν ἀκριβείαν· οὐδὲ τὴν τοῦ κυμίνου δεκάτωσιν παρορῶντες, ἀλλὰ κἀκεῖνο ἀποδεκατοῦντες· καὶ εἰ τις αὐτοὺς κατεμέμψατο ὡς μικρολόγους, προέφερον οἱ ὁ νόμος τοῦτο λέγει. Κρείττερον δὲ ἦν καὶ θεαρεστότερον, εἰ τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὴν πίστιν ἀπῆρουν παρὰ τοῦ λαοῦ. Τίς δὲ ἐστὶν ἡ κρίσις; Τὸ μηδὲν ἀδικον καὶ ἄλογον ποιεῖν, ἀλλὰ πάντα κεκρμένως καὶ μετὰ λόγου. Ἀδέλφια γὰρ τῆ κρίσις: ἔπειτα καὶ ὁ ἔλεος. Ὁ γὰρ κεκρμένως ποιῶν πάντα, οἷδε καὶ τίνας δεῖ ἔλαειν· τῷ δὲ ἐλάφ ἔπειτα ἡ πίστις. Ὁ γὰρ ἐλαῶν πιστεύει πάντως ὅτι οὐδὲν ἀπολέσει, ἀλλὰ πάντα λήφεται· ἄλλως τε, δεῖ ἔλαειν, ἀλλὰ καὶ πιστεύειν Θεῷ ἀληθινῷ. Πολλοὶ γὰρ τῶν Ἑλλήνων ἔλεον μὲν εἶχον, μὴ πιστεύοντες δὲ εἰς τὸν ζῶντα Θεόν, οὐκ εἶχον τῷ ἐλάφ ἐπομένην τὴν πίστιν. Δεῖ οὖν ἕκαστον τῶν διδασκάλων ἀποδεκατοῦν ἀπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, τουτέστιν, ἀπαιτεῖν ἀπὸ τῶν δέκα αἰσθήσεων, τῶν πάντε σωματικῶν καὶ τῶν πάντε ψυχικῶν, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὴν πίστιν· τὸ δὲ, ταῦτα εἶδει ποιῆσαι, εἶπεν ὁ Κύριος, εὐ προσηπόμενος ἐπὶ τὸ ἀποδεκατοῦν τὰ λάχανα, ἀλλ' ἵνα μὴ δόξη ἀντινομοθετεῖν τῶς τῷ Μωσεί. Ὁδὴ γὰρ δὲ τυφλοὺς αὐτοὺς ὀνομάζει, διότι αὐχοῦντες· δεῖ δὲ αἰσθεῖσθαι καὶ πάντα εἰδέναι, οὐδένα ὠφέλιον, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον πάντας διεφθειρον, εἰς βόθρον ῥέπτοντες ἀπιστίας. Τὸν κώνωπα δὲ διυλιζόντας τοῦτους ὀνομάζει, ὡς τὰ μὲν μικρὰ ἁμαρτήματα παραφυλαττομένους, τὴν δὲ κάμηλον, ἦτοι τὰ μεγάλα, καταπίνοντας καὶ παρορῶντας.

VERS. 23, 24. « Væ vobis, Scribæ et Pharissæi hypocritæ, quia decimatis mentham, et anethum, et cyminum, et reliquistis quæ graviora sunt legis, judicium ac misericordiam et fidem. Hæc oportebat facere, et illa non omittere. Duces cæci, excolantes calicem, camelum autem glutientes. » Iterum objurgat eos ut insipientes, eo quod contempnentes mandata majora, in parvis diligentes erant, et cymini decimationem non negligebant, sed illud quoque decimabant. Et si quis reprehendisset ut parcos, prætexebant legem hoc docere. Melius autem fuisset ac Deo gratius, si judicium et misericordiam et fidem expetissent a populo. Quid autem est judicium? Nihil injustum et absurdum facere, sed omnia cum judicio et ratione. Statim enim judicium sequitur et misericordia. Qui enim discrete facit omnia, scit et quos debeat misereri: misericordiam autem sequitur fides. Qui enim miseretur, credit omnino quod nihil perdat, sed omnia accipiat. Vel aliter, oportet misereri, et credere Deo vero. Multi enim paganorum misericordes quidem fuerunt, non credentes autem in Deum vivum, non habuerunt misericordix comitem fidem. Oportet autem unumquemque doctorum decimare a populo suo, hoc est, petere a decem sensibus, hoc est, a quinque corporalibus, et quinque animalibus, judicium, misericordiam et fidem. Hæc quidem oportebat facere, dicit Christus, non adhortans ad decimandum herbas, sed ne videretur tunc contrarius Moysi. Duces autem cæcos eos nominat, eo quod gloriabantur se omnia scire et docere, nullique proderant, sed omnes potius corrumpabant in barathrum infidelitatis projicientes. Calicem autem excolantes eos nominat, ut parva peccata observantes, camelum autem, hoc est, magna deglutientes et despicientes.

« Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, οἱ καθαρίζετε τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παραφύλλου, ἔσωθεν δὲ γέμουντες ἐξ ἀρπαγῆς καὶ ἀδικίας. Φαρισαῖοι τυφλοὶ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παραφύλλου, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτῶν καθάρων. » Τὰς παραδόσεις τῶν προσηπόμενων κρατοῦντες, ἔπλυνον τὸ ποτήριον καὶ τὰς παραφύλλους, τουτέστι, τοὺς πίνακας ἐν οἷς τὰ ὄψα τίθενται· ἐξ ἀρπαγῆς δὲ ἐπινον οἶνον, καὶ ἐδέσματα ἔσθιον, ἃ ἐμόλυνον μᾶλλον αὐτὰ. Μὴ κτήση οὖν, φησὶν,

VERS. 25, 26. « Væ vobis, Scribæ et Pharissæi hypocritæ, quia purgatis exteriorem poculi patinæque partem, cæteram intus plena sunt rapina et intemperantia. Pharissæe cæce, purga prius quod est intra poculum et patinam, ut et exteriores horum partes puræ reddantur. » Qui traditiones seniorum observant, lavant calices et patropides, hoc est patinas, in quibus opsonia ponuntur: ex rapina autem bibebant vinum, et comedebant cibos qui magis coinquinabant. Dicit igitur: Ne possideas vi-

nam injuste partem, et mundus etiam intus calix A erit. Vel non de calicibus et patinis dicit, sed de externa et corporali habitudine, et interna et spiritali. Tu enim, inquit, exteriores peculi partes, hoc est exteriorem tuam habitudinem, fricas, ut elegantiores sint : intus autem te imples sordibus, hoc est, rapinis et injuria alios afficis. Oportet autem te intus lavari, hoc est in anima, ut puritate animam coonestetur et exterior dignitas.

Vras. 27, 28. « Vx vobis, Scribæ et Pharisei hypocrite, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ foris quidem apparent speciosæ, intus autem plena sunt oscibus mortuorum omnique spurcitiæ : sic et vos foris quidem apparetis hominibus justî, intus autem pleni estis actione et iniquitate. » Et hæc parabola similiter intelligitur ut præcedens. Dabant enim operam ut exteriori habitudine decori viderentur, sicut sepulcra dealbata, id est gypso et asbesto dealbata, intus autem omni et mortuorum et patridorum operum immunditiæ erant pleni.

Vras. 29-31. « Vx vobis, Scribæ et Pharisei hypocrite, quia ædificatis sepulcra prophetarum, et ornatis monumenta justorum, ac dicitis : Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non fuissetis socii eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimonio estis vobismetipsis, quod illi sitis eorum qui prophetas occiderunt. » Miseros dicit illos, non quod sepulcra ædificant prophetarum (hoc enim Deo gratum), sed quia ita simulabant, et patres suos condemnabant, deteriores illis existentes, multoque eos excellentes mentiebantur manifeste, quia si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non occidissetis prophetas : ipsi enim prophetarum Dominum rabidi occidere cupiebant. Idcirco et dicit :

Vras. 32, 33. « Vos quoque implete mensuram patrum vestrorum. Serpentes, progenies viperarum, quemodo effugietis judicium gehennæ ? » Non imperat, aut compellit illos ut se occidant, dicens, impleto et vos mensuram patrum vestrorum : sed hoc est quod dicit : Quia serpentes estis, et talium patrum progenies, et in tanta insaniam obstinati estis, ut inevitabiles sitis : reliquam est enim operam dabitis, ut patres vestros vivatis, hoc erit quando me occideris. Tunc enim summum malitiæ verticem apprehendetis, cum omissam a patribus vestris eandem implebitis. Cum igitur tales sitis, quemodo peccatum effugietis :

Vras. 34. « Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas et sapientes, et scribas, et illorum aliquot occidetis, crucifigetisque, et illorum nonnullos flagellabit in synagogis vestris, et persequemini de civitate in civitatem. » Arguit illos mendacem, dicentes quod si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non occidissetis prophetas. Ecce enim ego, inquit, mitto prophetas, et sapientes, et scribas ; attamen vos illos occidetis. De apostolis autem hæc dicit, quos Spiritus

olivos ἐξ ἀδικίας, καὶ γίνεται λοιπὸν τὸ ἔσωθεν τοῦ ποτηρίου καθαρὸν ἢ οὐ κατὰ ποτήριον καὶ κενότατον λέγει, ἀλλὰ κατὰ τῆς σωματικῆς καὶ ἔσω καταστάσεως, καὶ τῆς ἔσω καὶ πνευματικῆς. Σὺ μὲν γὰρ, φησὶ, τὸ ἔσω τοῦ ποτηρίου, τοῦτέστι τὴν ἔσω σου κατάστασιν, σχηματίζεις εἰς τὸ σεμνοπρεπέστερον, τὸ δὲ ἔσω σου γέμει βότου ἄρπάξεις γὰρ καὶ ἀδικίας. Δεῖ δὲ τὰ ἔσω πλύνειν, τοῦτέστι τὴν ψυχὴν. ἵνα τῇ καθαρότητι τῆς ψυχῆς συνεκιδμήθῃ καὶ ἡ ἔσωθεν σεμνοπρέπεια.

« Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι περιμοιάζετε τάφοις κικονοαμένους, ὅτιναι ἔσωθεν μὲν φαίνονται ὡραῖοι, ἔσωθεν δὲ γέμουναι ὀστέων νεκρῶν, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας : οὕτω καὶ ὑμεῖς, ἔσωθεν μὲν φαίνεσθε τοῖς ἀνθρώποις δίκαιοι, ἔσωθεν δὲ μετὰ ἵστα ὑποκρίσεως καὶ ἀνομιᾶς. » Καὶ αὕτη ἡ παραβολὴ ὁμοίως νοεῖται τῇ προλεβούσῃ ἰσοκίδαζον γὰρ τὴν μὲν ἔσωθεν κατάστασιν σεμνοὶ φαίνεσθαι, ὥσπερ οἱ τάφοι οἱ κικονοαμένοι, τοῦτέστι τῇ γύφῳ καὶ τῇ ἀδίσταφ λελουκασμένῳ τὰ δὲ ἔσω πάσης ἀκαθαρσίας καὶ νεκρῶν καὶ εὐσηπύτων ἔργων ἦσαν κληρείς.

« Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι οἰκοδομεῖτε τοὺς τάφοις τῶν προφητῶν, καὶ κοσμεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν δικαίων, καὶ λέγετε Ἐὶ ἦμεν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἦμεν κοινῶν αὐτῶν ἐν τῷ αἵματι τῶν προφητῶν. Ὡςτε μαρτυρεῖτε ἑαυτοῖς ὅτι υἱοὶ ἵστα τῶν φονευσάντων τοὺς προφήτας. » Τάλανίζει αὐτοὺς οὐκ ὅτι οἰκοδομοῦσι τοὺς τάφοις τῶν προφητῶν ὡςτε γὰρ θεάρεστον ἀλλ' ὅτι προσκοιούμενοι ταῦτα, καὶ θεῶν καταγινώσκοντες τῶν πατέρων αὐτῶν, χεῖρῶν ἐπινοῦν ἐπινοῦν, καὶ ὑπερηθύνοντες ἐκείνους τῇ κακίᾳ, φευδόμενοι προφανῶς, ὅτι, Ἐὶ ἦμεν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἐφρονέομεν τοὺς προφήτας αὐτοὶ γὰρ τὸν τῶν προφητῶν Δεσπότην ἐλύτων φονεῦσαι. Δεὶ καὶ φησιν :

« Καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν, πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γέννης ; » Οὐκ ἐπιτάττει αὐτοὺς, ἢ συνωθῶν πρὸς τὸ φονεῦσαι αὐτὸν, λέγει τὸ, Πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν, ἀλλὰ τοιοῦτον τι λέγει. Ἐπειδὴ ὄφεις ἵστα καὶ γεννήματα τοιοῦτων πατέρων, καὶ εἰς τοσαύτην κακίαν ἐξτραχηλισθητε, ὥστε ἀνάτως ἔχαι, συντομώτερον σπουδάσατε νικήσαι τοὺς πατέρας ὑμῶν τοῦτο δὲ ἵστα, ἐὰν ἐπιφονεύσητε αὐτὸ γὰρ τὸ ἀκρότατον τῆς κακίας καταλήψεσθε, ἐὰν τὴν ἀλλείπουσαν τοῖς πατέροι ὑμῶν μαυρολίαν ἀναπληρώσητε πῶς οὖν τοιοῦτοι ὄντες, φύγητε τὴν κλάσιν ;

« Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω πρὸς ὑμᾶς προφήτας, καὶ σοφοὺς, καὶ γραμματεῖς καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενεῖτε καὶ σταυρώσατε, καὶ ἐξ αὐτῶν μαυρώσατε ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὑμῶν, καὶ δούλωτε ἀπὸ πώλειαις εἰς πόλιν. » Ἐλέγχει αὐτοὺς, φευδῶς εἰπόντας, ὅτι Ἐὶ ἦμεν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἐφρονέομεν τοὺς προφήτας. Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἐγὼ ἀποστέλλω προφήτας, καὶ σοφοὺς, καὶ γραμματεῖς, ἀλλ' ὑμᾶς ἀποκτενεῖτε αὐτούς.

Περὶ δὲ τῶν ἀποστόλων ταῦτα λέγει· τὸ γὰρ ἄγιον Πνεῦμα, καὶ διδασκαλίαις αὐτοῦς κοσμήσαν, γραμματεῖς ἐποίησε, τούτους τοῦ λαοῦ διδασκάλους, καὶ προφήτας, καὶ σοφίας πίστεως πεπληρωμένους. Ἀποστella δὲ, εἶπε, δεικνύς τὸ τῆς θεότητος ἐξουσιαστικόν.

« Ὅπως ἔβη ἐφ' ὁμάς πᾶν αἷμα δίκαιον, ἐκχυνόμενον ἐπὶ τῆς γῆς ἀπὸ τοῦ αἵματος Ἀβελ τοῦ δικαίου, ἕως τοῦ αἵματος Ζαχαρίου υἱοῦ Βαρχίου, ὃν ἐφονεύσατε μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἤξει ταῦτα πάντα ἐπὶ τὴν γενεάν ταύτην. » Ἐπὶ τοῦς τότε ὄντας Ἰουδαίους φησὶν ἤξει πᾶν αἷμα ἀδίκως ἐκχυθόν· χεῖρον γὰρ τιμωρηθήσονται παρὰ τοῦς πατέρας αὐτῶν, οἱ μὴδὲ μετὰ τοσαῦτα παραδείγματα σφρονησθέντες· ὥσπερ καὶ ὁ Λάμεχ παρὰ τὸν Κάιν πλέον ἐκολάσθη, καίτοι οὐκ ἀδελφὸν ἀνελεῖν, εὖτε οὐκ ἐσωφρονίσθη τῷ κατὰ τὸν Κάιν ὑποδείγματι. Ἦξει οὖν, φησὶν, ἐφ' ὁμάς πᾶν αἷμα, ἀπὸ Ἀβελ ἕως Ζαχαρίου. Εὐκαιρῶς δὲ ἐμνήσθη τοῦ Ἀβελ. Ὡς γὰρ ὁ Ἀβελ δίκαιος φθόνον ἀνηρέθη, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς φθονηθεῖς. Ποῖου δὲ Ζαχαρίου ἐνταῦθα μέμνηται; Οἱ μὲν τοῦ ἐν τοῖς δώδεκα προφήταις πατρὸς Ἰουδαίου· οἱ δὲ, τοῦ πατρὸς τοῦ Προδρόμου· λόγος γὰρ ἔχει παραδοθεῖς ἡμῖν, ὅτι τόπος τις ἦν ἐν τῷ ναῷ, ἐν ᾧ Ἰσταντο αἱ παρθέναι. Ὁ τοίνυν Ζαχαρίας ἀρχιερεὺς ὢν, καὶ μετὰ τὸ τεκεῖν τὸν Χριστὸν τὴν θεοτόκον ἔστησεν ἐν τῷ τόπῳ τῶν παρθένων· ἀγανακτήσαντες δὲ ἐπὶ τούτῳ οἱ Ἰουδαῖοι, ἀπέκτειναν αὐτὸν, ὡς μετὰ τῶν παρθένων τάζαντα γυναῖκα γεννήσασαν· οὐδὲν δὲ θαυμαστόν, εἰ καὶ ὁ πατήρ τοῦ Προδρόμου ἔχε πατέρα Βαρχίαν ὀνόματι, ὥσπερ καὶ ὁ ἐν τοῖς δώδεκα προφήταις Βαρχίου λέγεται υἱός· εἰδὸς γὰρ ὥσπερ τὰ τούτων ὀνόματα συνείραμον, οὕτω καὶ τὰ τῶν πατέρων αὐτῶν.

« Ἰερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, πόσις ἠβέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου ὃν ἐρόπων ἐπισυνάγει θρονίς τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πέτρας, καὶ οὐκ ἠθέλησας; Ἰδοὺ ἀφίσταί ὑμῖν ὁ οἶκος ὁμῶν ἔρημος· λέγω γὰρ ὑμῖν, οὐ μὴ με ἴδῃτε ἀπ' ἄρτι, ἕως ἂν εἰπητε· Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. » Δικλασιάζει τὸ ὄνομα τῆς Ἰερουσαλήμ, ἐλεῶν αὐτήν καὶ ἀνακαλοῦμενος συμπαθῶς· ὥσπερ γὰρ πρὸς τινα φιλουμένην μὲν διακαῶς, καταφρονούσαν δὲ τοῦ φιλοῦντος, ἀπολογεῖται, μίλλων ἐπάγειν τὴν κόλασιν· αἰτιᾶται γὰρ αὐτήν ὡς φοινικὴν, καὶ ὅτι πολλάκις θέλοντος αὐτοῦ ἐλεῆσαι ταύτην, αὐτὴ οὐκ ἠθέλησε, ἀλλὰ τῷ διασκορπίζοντι αὐτὴν παθομένη διαβόλη, καὶ ἀπεχθόντι ἀπὸ τῆς ἀληθείας, ἤτις ἐνοσιδὲς τι χροῖμά ἐστι, τὸν συνάγοντα Κύριον οὐκ ἐδέχτο· οὐδὲν γὰρ οὕτω σκορπίζει ἀπὸ θεοῦ, ὡς ἀμαρτία· ὥσπερ αὐ συνάγει πρὸς θεὸν τὸ ἀγαθὸν συναιδός· τὴν φιλοστοργίαν δὲ ἐνδεικνύμενος, τὸ τῆς θρηνοῦς ὑπόδειγμα τίθει. Αὐτὸ ἐπεὶ οὐ θέλετε, ἀφήμι τὸν ναὸν ἔρημον. Ἐντεῦθεν δὲ μανθάνωμεν, ὅτι δι' ἡμᾶς κατοικεῖ καὶ τοῦς ναοῦ; ὁ θεός· ὅταν δὲ ἡμεῖς ἀπεγνωσμένοι ὦμεν, τότε καὶ οἱ ναοὶ ἔρημονται. Οὐ μὴ οὖν με ἴδῃτε ἄχρι

A sanctus doctrina ipsos exornans scribas fecit, hoc est, doctores populi, et sapientia omni et prophetia ornavit. Emitto autem, inquit, declarans suam deitatis potestatem.

Vers. 35, 36. « Ut veniat super vos omnis sanguis justus qui effunditur super terram a sanguine Abel justus, usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiz, quem occidistis inter templum et altare. Amen dico vobis, quod venient hæc omnia super generationem istam. » Super Judæos illos qui tunc erant, dicit, veniet omnis sanguis injuste effusus. Plus enim punientur, quam patres sui. Nam neque post tanta exempla emendati fuerunt. Sic enim et B Lamech post Cain plus punitus fuit, quamvis non interemisset fratrem, eo quod non fuisset ad exemplum Cain emendatus. Veniet igitur, inquit, super vos omnis sanguis, ab Abel usque ad Zachariam. Opportune autem meminit Abelis. Sicut enim Abel propter invidiam interemptus est, ita et Christus occisus est. Cujus autem Zachariæ hoc loco meminit?

128 Alii dicunt illum fuisse unum de duodecim prophetis, alii patrem Præcursoris Domini. Habet enim ita narratio nobis tradita, quod locus quidam in templo fuerit, in quo stabant virgines. Zacharias igitur cum esset pontifex, postquam Deipara peperisset Christum, et statuisset illam in eo loco, indignati sunt contra eum Judæi, et occiderunt eum, quod cum virginibus collocasset mulierem quæ pepererat. Non est enim mirabile quod etiam pater Præcursoris habuerit patrem Barachiam, sicut et is qui ex duodecim erat, dicitur Barachiz filius. Verisimile enim quod sicut illi fuerant cognomines, ita et patres ipsorum.

Vers. 37-39. « Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et nolulistis? Ecce relinquitur vobis domus vestra deserta. Dico enim vobis, haudquaquam me videbitis posthac, donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini. » Bis ponit nomen Jerusalem, misericors ejus, et magna cum compassione eam revocans. Expulans enim cum ea, quasi cum quadam vehementer dilecta, quæ diligentem contemnat, respondet inductorum se potnam: unde arguit illam quasi sanguinariam, et quod sæpius volente se misereri ejus, ipsa noluerit, sed diabolum potius audierit, a quo dispersa, et a veritate, quæ uniendo vinum habet, fuerit abducta, congregantem autem Dominum non susceperit. Nihil enim sic a Deo dispergit, ut peccatum: et nihil ita ad Deum aggregat, ut virtus. Ostendens autem misericordiam, avis exemplum ponit. Idcirco quia nolulistis, relinquo templum desertum. Hoc loco discamus, quod propter nos Dux et templa inhabitat: quod si nos desperandi fuerimus, tunc relinquuntur et templa. Non igitur me videbitis, inquit, usque ad secundum adventum. Tunc

nam injeste partem, et mundus etiam intus calix erit. Vel non de calicibus et patinis dicit, sed de externa et corporali habitudine, et interna et spiritali. Tu enim, inquit, exteriores peculi partes, hoc est exteriorem tuam habitudinem, fricas, ut elegantiores sint: intus autem te impleas sordibus, hoc est, rapinis et injuria alios afficis. Oportet autem te intus lavari, hoc est in anima, ut puritate animas corroboraretur et exterior dignitas.

Vras. 27, 28. « Vra vobis, Scribae et Pharisei hypocrite, quia similes estis sepulcris dealbatis, quae foris quidem apparent speciosa, intus autem plena sunt ossibus mortuorum omni que spurcitia: sic et vos foris quidem apparetis hominibus justi, intus autem pleni estis fictione et iniquitate. » Et haec parabola similiter intelligitur ut praecedens. Debant enim operam ut exteriori habitudine decori viderentur, sicut sepulera dealbata, id est gypso et asbeste dealbata, intus autem omni et mortuorum et patridorum operum immunditia erant pleni.

Vras. 29-31. « Vra vobis, Scribae et Pharisei hypocrite, quia edificatis sepulera prophetarum, et ornatis monumenta justorum, ac dicitis: Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non fuissetis secum occisum in sanguine prophetarum. Itaque testimonio estis vobismetipsis, quod illi sitis eorum qui prophetas occiderunt. » Miseros dicit illos, non quod sepulera edificant prophetarum (hoc enim Deo gratum), sed quia ita simulabant, et patres suos condemnabant, detiores illis existentes, multoque eos excellentes mentiebantur manifeste, quia si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non occidissetis prophetas: ipsi enim prophetarum Dominum rabidi occidere cupiebant. Idcirco et dicit:

Vras. 32, 33. « Vos quoque implete mensuram patrum vestrorum. Serpentes, progenies viperarum, quomodo effugietis iudicium gehennae? » Non imperat, aut compellit illos ut se occidant, dicens, implete et vos mensuram patrum vestrorum: sed hoc est quod dicit: Quia serpentes estis, et talium patrum progenies, et in tanta insanis obstinatis estis, ut incurabiles sitis: reliquum est eum operum dabit, ut patres vestros vincatis, hoc erit quando me occiditis. Tunc enim summum malitiae verticem apprehendetis, cum omissam a patribus vestris eandem implebitis. Cum igitur tales sitis, quomodo poenam effugietis:

Vras. 34. « Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas et sapientes, et scribas, et illorum aliquot occiditis, crucifigistisque, et illorum nonnullos flagellabit in synagogis vestris, et persequemini de civitate in civitatem. » Arguit illos mendaciam, dicentes quod si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non occidissetis prophetas. Ecce enim ego, inquit, mitto prophetas, et sapientes, et scribas; attamen vos illos occiditis. De apostolis autem haec dicit, quos Spiritus

A οἶνον ἐξ ἀδικίας, καὶ γίνεται λοιπὸν τὸ ἔσθθεν τοῦ ποτηρίου καθαρὸν· ἢ οὐ περὶ ποτηρίων καὶ πινάκων λέγει, ἀλλὰ περὶ τῆς σωματικῆς καὶ ἔξω καταστάσεως, καὶ τῆς ἔσω καὶ πνευματικῆς. Σὺ μὲν γὰρ, φησὶ, τὸ ἔξω τοῦ ποτηρίου, τοῦτέστι τὴν ἔξω σου κατάστασιν, σχηματίζεις εἰς τὸ σεμνοκρεπίτερον, τὸ δὲ ἔσω σου γίμει βόσκου· ἀρπάζεις γὰρ καὶ ἀδικαί;. Δεῖ δὲ τὰ ἔσω κλύειν, τοῦτέστι τὴν ψυχὴν. Ἰνα τῇ καθαρότητι τῆς ψυχῆς συνεκιδμήθῃ καὶ ἡ ἔξωθεν σεμνοκρέπεια.

« Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, οὗτις παρομοιάζετε τάφοις κικοναμένοις, οἵτινες ἔξωθεν μὲν φαίνονται ἠραῖοι, ἔσωθεν δὲ γίμουσιν ὄστθων νεκρῶν, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας· οὕτως καὶ ὑμεῖς, ἔξωθεν μὲν φαίνεσθε τοῖς ἀνθρώποις δίκαιοι, ἔσωθεν δὲ περισσὸν ἔσθθ ὑποκριτικῆς καὶ ἀνομιᾶς. » Καὶ αὕτη ἡ παραβολὴ ὁμοίως νεκταὶ τῇ προλεβούσῃ· ἰσπουδάσον γὰρ τὴν μὲν ἔξωθεν κατάστασιν σεμνοὺ φαίνεσθαι, ὥσπερ οἱ τάφοι οἱ κικοναμένοι, τοῦτέστι τῇ γύμῃ καὶ τῇ ὁσθίστῃ λελευκασμένοι· τὰ δὲ ἔσω πάσης ἀκαθαρσίας καὶ νεκρῶν καὶ εσσηπύτων ἔργων ἦσαν πλήρη.

« Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, οὗτις οικοδοματε τοὺς τάφοις τῶν προφητῶν, καὶ κοσμεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν δικαίων, καὶ λέγετε· Ἐἴ ἦμεν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἦμεν κοινωνοὶ αὐτῶν ἐν τῷ αἵματι τῶν προφητῶν. Ὅσθις μαρτυρεῖτε ἑαυτοὺς οὗτις υἱοὶ ἔσθθ τῶν φονευσάντων τοὺς προφήτας. » Ταλαιάζει αὐτοὺς οὐχ οὗτις οικοδομοῦσι τοὺς τάφοις τῶν προφητῶν· τοῦτο γὰρ θεάρεστον· ἀλλ' οὗτις προσκοιούμενοι ταῦτα, καὶ ὄσθθεν κατακινώσκοντες, τῶν πατέρων αὐτῶν, χεῖρωνα ἐκείνων ἔποιουν, καὶ ὑπερηφάντισαν ἐκείνους τῇ κακίᾳ, φευδόμενοι προφανῶς, οὗτις, Ἐἴ ἦμεν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἔφονεύομεν τοὺς προφήτας· αὐτοὶ γὰρ τὸν τῶν προφητῶν Δεσπότην ἐλύττων φονεύσα;. Αὐὸ καὶ φησιν·

« Καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν· ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν, πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γενένης; » Οὐκ ἐπιτάττων αὐτοὺς, ἢ συνωδῶν πρὸς τὸ φονεύσαι αὐτὸν, λέγει τὸ, Πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν, ἀλλὰ τοιοῦτον τι λέγει· Ἐπειδὴ ὄφεις ἔσθθ καὶ γεννήματα τοσούτων πατέρων, καὶ εἰς τοσαύτην κακίαν ἐξστραχηλίσθητε, ὥσθθ ἀνάττως ἔχετε, συνημώτερον σπουδάσατε νικῆσαι τοὺς πατέρας ὑμῶν· τοῦτο δὲ ἔσθθαι, ἐὰν ἐμὲ φονεύσητε· αὐτὸ γὰρ τὸ ἀκρότατον τῆς κακίας καταλήψεσθε, ἐὰν τὴν ἐλλείκουσαν τοῖς πατέρας ὑμῶν μαιφρονίαν ἀναπληρώσητε· πῶς οὖν τοιοῦτοι ὄντες, φύγητε τὴν κόλασιν;

« Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω πρὸς ὑμεῖς προφήτας, καὶ σοφοὺς, καὶ γραμματεῖς· καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενεῖτε καὶ σταυρώσατε, καὶ ἐξ αὐτῶν μαιφρώσατε ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὑμῶν, καὶ δώδεκα ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν. » Ἐλέγχει αὐτοὺς, φευδῶς εἰπόντας, οὗτις Ἐἴ ἦμεν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἔφονεύομεν τοὺς προφήτας. Ἐδὲ γὰρ, φησὶν, ἐγὼ ἀποστέλλω προφήτας, καὶ σοφοὺς, καὶ γραμματεῖς, ἀλλ' ὄμως ἀποκτενεῖτε αὐτοὺς.

Περὶ δὲ τῶν ἀποστόλων ταῦτα λέγει· τὸ γὰρ ἔργον ἂν
 Πνεῦμα, καὶ διδασκαλίαι· ἀποστόλοις κοσμήσῃν, γραμ-
 ματεῖς ἐποίησεν, τούτους τοῦ λαοῦ διδασκάλους, καὶ
 προφήτας, καὶ σοφίας πείσης πεπληρωμένους. Ἀπο-
 στάλλω δὲ, εἶπε, δεικνύς τὸ τῆς θεότητος ἐξουσια-
 στικόν.

« Ὅπως Ἐλθῆ ἐφ' ὁμᾶς πᾶν αἷμα δίκαιον, ἐκχυ-
 νόμενον ἐπὶ τῆς γῆς ἀπὸ τοῦ αἵματος Ἄβελ τοῦ
 δίκαιου, ἕως τοῦ αἵματος Ζαχαρίου υἱοῦ Βαραχίου,
 ὃν ἐφονεύσατε μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου.
 Ἄμην λέγω ὑμῖν, ὅτι ἤξει ταῦτα πάντα ἐπὶ τὴν
 γενεάν ταύτην. » Ἐπὶ τοὺς τότε ὄντας Ἰουδαίους
 φησὶν ἤξει πᾶν αἷμα ἀδίκως ἐκχυθὲν· χειρὸν γὰρ
 τιμωρηθήσονται παρὰ τοὺς πατέρας αὐτῶν, οἱ μὴ δὲ
 μετὰ τὸσαῦτα παραδείγματα σωφρονισθέντες· ὥσπερ
 καὶ ὁ Ἄδამεχ παρὰ τὸν Κάιν πλέον ἐκολάσθη, καί τοι
 οὐκ ἀδελφὸν ἀνελεῖν, ὥστε οὐκ ἐσωφρονίσθη τῷ κατὰ
 τὸν Κάιν ὑποδείγματι. Ἦξει οὖν, φησὶν, ἐφ' ὁμᾶς
 πᾶν αἷμα, ἀπὸ Ἄβελ ἕως Ζαχαρίου. Εὐχαιρῶς δὲ
 ἐμνήσθη τοῦ Ἄβελ. Ὅς γὰρ ὁ Ἄβελ διὰ φθόνου
 ἀνγρέθη, οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς φθονηθεὶς. Ποίου δὲ
 Ζαχαρίου ἐνταῦθα μνήμηται; Οἱ μὲν τοῦ ἐν τοῖς
 δώδεκα προφήταις φασὶ ἰουναριθμουμένου· οἱ δὲ,
 τοῦ πατρὸς τοῦ Προδρόμου· λόγος γὰρ ἔχει παραδο-
 θεὶς ἡμῖν, ὅτι τόπος τις ἦν ἐν τῷ ναῷ, ἐν ᾧ Ἰσταντο
 αἱ παρθέναι. Ὁ τοῖνον Ζαχαρίας ἀρχιερεὺς ὢν, καὶ
 μετὰ τὸ τεκεῖν τὸν Χριστὸν τὴν Θεοτόκον Ἰστησεν
 ἐν τῷ τόπῳ τῶν παρθένων· ἀνανακτήσαντες δὲ ἐπὶ
 τούτῳ οἱ Ἰουδαῖοι, ἀπέκτειναν αὐτὸν, ὡς μετὰ τῶν
 παρθένων τέξαντα γυναῖκα γεννήσασαν· οὐδὲν δὲ
 θαυμαστὸν, εἰ καὶ ὁ πατὴρ τοῦ Προδρόμου εἶχε πα-
 τέρα Βαραχίαν ὀνόματι, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς δώδεκα
 προφήταις Βαραχίου λέγεται υἱός· εἰκόσ γὰρ ὥσπερ
 τὰ τούτων ὀνόματα συνέδραμον, οὕτως καὶ τὰ τῶν
 πατέρων αὐτῶν.

« Ἰερουσαλήμ, Ἰερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα
 τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους
 πρὸς αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ
 τέκνα σου ὃν ἐτόπον ἐπισυνάγει ὄρνις τὰ νοσσία
 ἐαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθέλησας; Ἰδοὺ
 ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὁμῶν ἔρημος· λέγω γὰρ ὑμῖν,
 οὐ μὴ με ἴσῃτε ἐπ' ἄρτι, ἕως ἂν εἰπῆτε· Εὐλογημένος
 ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. » Δικλασιάζει τὸ
 ὄνομα τῆς Ἰερουσαλήμ, ἐλεῶν αὐτήν καὶ ἀνακαλού-
 μινος συμπαθῶς· ὥσπερ γὰρ πρὸς τινὰ φιλομέντην
 μὲν διακαῶς, καταφρονουσαν δὲ τοῦ φιλοῦντος,
 ἀπολογεῖται, μίλλων ἐπάγειν τὴν κόλασιν· αἰτιᾶται
 γὰρ αὐτήν ὡς φονικὴν, καὶ ὅτι κολλάκις θέλοντος
 αὐτοῦ ἐλεῆσαι ταύτην, αὐτὴ οὐκ ἠθέλησε, ἀλλὰ τῷ
 διασκορπιζοντι αὐτήν παιδομένη διαβόλῳ, καὶ ἀπ-
 ἔργον· ἀπὸ τῆς ἀληθείας. ἦτις ἐνοσιδὲς τι χρῆμά ἐστι,
 εἰν συνάγοντα Κύριον οὐκ ἐδέχετο· οὐδὲν γὰρ οὕτω
 σαρκεῖται ἀπὸ Θεοῦ, ὡς ἀμαρτία· ὥσπερ αὐ συν-
 ἀγει πρὸς Θεὸν τὸ ἀγαθὸν συνειδός· τὴν φιλοστοργίαν
 δὲ ἐνδεικνύμενος, τὸ τῆς ὀρνιθὸς ὑπόδειγμα τέθεικε.
 Αἰὶ ἐπὶ οὐ θέλει, ἀφίτημ τὸν ναὸν ἔρημον. Ἐντεῦ-
 θεν δὲ μανθάνομεν, ὅτι δι' ἡμᾶς κατοικεῖ καὶ τοὺς
 ναοὺς· ὁ Θεός· ὅταν δὲ ἡμεῖς ἀπεγνωσμένοι ὦμεν,
 τότε καὶ οἱ ναοὶ ἀφίενται. Οὐ μὴ οὖν με ἴσῃτε ἄχρι

sanctus doctrina ipsos exornans scribas fecit, hoc
 est, doctores populi, et sapientia omni et prophetia
 ornavit. Emitto autem, inquit, declarans suæ deitatis
 potestatem.

VERS. 35, 36. « Ut veniat super vos omnis san-
 guis justus qui effunditur super terram a sanguine
 Abel justi, usque ad sanguinem Zachariæ filii Ba-
 rachiz, quem occidistis inter templam et altare.
 Amen dico vobis, quod venient hæc omnia super
 generationem istam. » Super Judæos illos qui tunc
 erant, dicit, veniet omnis sanguis injuste effusus.
 Plus enim penitentur, quam patres sui. Nam neque
 post tanta exempla emendati fuerant. Sic enim et
 Lamech post Cain plus punitus fuit, quamvis non
 interemisset fratrem, eo quod non fuisset ad exem-
 plum Cain emendatus. Veniet igitur, inquit, super
 vos omnis sanguis, ab Abel usque ad Zachariam.
 Opportune autem meminit Abelis. Sicut enim Abel
 propter invidiam interemptus est, ita et Christus
 occisus est. Cujus autem Zachariæ hoc loco meminit?

128 Alii dicunt illum fuisse unum de duodecim
 prophetis, alii patrem Præcursoris Domini. Habet
 enim ita narratio nobis tradita, quod locus quidam
 in templo fuerit, in quo stabant virgines. Zacharias
 igitur cum esset pontifex, postquam Deipara pepe-
 risset Christum, et staret illam in eo loco, indigni
 nati sunt contra eum Judæi, et occiderunt eum,
 quod cum virginibus collocasset mulierem quæ pe-
 pererat. Non est enim mirabile quod etiam pater
 Præcursoris habuerit patrem Barachiam, sicut et is
 qui ex duodecim erat, dicitur Barachiz filius. Veri-
 simile enim quod sicut illi fuerunt cognomines, ita
 et patres ipsorum.

VERS. 37-39. « Jerusalem, Jerusalem, quæ occi-
 dia prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt,
 quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum
 gallina congregat pullos suos sub alas, et noluitis?
 Ecce relinquitur vobis domus vestra deserta. Dico
 enim vobis, haudquaquam me videbitis posthæc,
 donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Do-
 mini. » Bis ponit nomen Jerusalem, miserus ejus,
 et magna cum compassione eam revocans. Expo-
 stulans enim cum ea, quasi cum quodam vehementer
 dilecta, quæ diligentem contemnat, respondet
 inductorum se potam: unde arguit illam quasi
 sanguinariam, et quod sæpius volente se misereri
 ejus, ipsa noluerit, sed diabolum potius audierit,
 a quo dispersa, et a veritate, quæ uniendo vim ha-
 bet, fuerit abducta, congregantem autem Dominum
 non susceperit. Nihil enim sic a Deo dispergit, ut
 peccatum: et nihil ita ad Deum aggregat, ut virtus.
 Ostendens autem misericordiam, avis exemplum
 ponit. Idcirco quia noluitis, relinquo templum de-
 sertum. Hoc loco discamus, quod propter nos Datus
 et templa inhabitat: quod si nos desperandi fue-
 rimus, tunc relinquuntur et templa. Non igitur me vi-
 debitis, inquit, usque ad secundum adventum. Tunc

etiam volentes eum adorabant, et dicebant, « Benedicimus qui venisti. » *Posthas* autem intellige, postquam crucifixus fuerat : non enim de hora qua hæc dicebat, loquitur : nam postea scriptis eum viderent : post crucifixionem autem nequaquam, nec visari equi, donec inisset adventus eius.

CAPUT XXIV.

De consummatione, die et hora.

Vras. 1, 2. « Et egressus Jesus discedebat a templo. Et accesserunt ad eum discipuli ejus, ut ostenderent ei structuras templi. Jesus autem dixit illis : Nonne videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruetur. » Egressus a templo, ostendit quod a Judæis migraturus sit : 129 et sicut dixit quod relinqueretur vobis domus deserta, ita et facit. Prædiciij quoque discipulis destructionem templi. Sciebant enim et illi terrona, et stupebant ædificiorum pulchritudinem, et quasi Christo monstrabant : Ecce qualem domum relinquis desertam. Unde abducit illos, ne adhaerant terrenis, et ad supernam Jerusalem transmittit, Neutiquam manebit hic lapis super lapidem, dicens : hyperbolicum usurpat ærmonem, funditus peritorum ædificium innuens.

Vras. 3. « Sedente autem eo in monte Olivarum, accesserunt ad eum discipuli secreto, dicentes : Dic nobis, quando hæc erunt, et quod signum adventus tui et consummationis sæculi? » Secreto accedunt, ut de magnis rebus interrogaturi. De duobus enim rogant, et quando hæc erunt, nempè destructio templi expugnationeque Jerusalem, et quod signum ipsius adventus.

Vras. 4. « Et respondens Jesus dixit eis, Videte ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo dicentes : Ego sum Christus, multosque seducent. » Multi, inquit, venient prædicantes se esse Christos. Nam Dositheus Samaritanus dicebat se prophetam a Mose prædictum, et Simon Samaritanus (a) magnam virtutem Dei se nominabat.

Vras. 6. « Audituri estis bella, et rumores bellorum : videte ne turbemini : oportet enim omnia fieri, sed nondum est finis. Consurget autem gens contra gentem, et regnum contra regnum, et erunt pestilentia, et fames, et tremotus singulis locis. Hæc autem omnia initia sunt dolorum. » Bella dicit Romanorum in Hierosolymis. Non solum autem bella dicit futura, sed et fames et pestes : quandoquidem ira Dei in Judæos erit (b). Bella enim quis dixerit hominum incursiones, famem autem et pestem nunquam aliunde provenire quam a Deo. Deinde ne potent quod priusquam prædicaverint,

(a) Edit. Lut. omisit, Samaritanus.

Α της δευτέρας παρουσίας. Τότε γάρ και άκωντες αυτόν προσκυνήσουσι, και έρωσι τό : « Εδολογημένος ε έρχόμενος. » Τό δε άρ' άρει, αντί του, μετά τό σταυρωθήναι, νόσον, μη μέντοιγα την ήραν έκείνην καθ' ήν ταύτα έλαγα. Είδον γάρ αυτόν άρ' ο' ελλάγηος ταύτα πολλάκι : μετά μέντοι τό σταυρωθήναι ούκ είδον αυτόν, ούδέ ήθεσιν άχρις άν ένοση ή παρουσία αυτού.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Περί της συνταλαίας, ημέρας και έρας.

« Και έξελθών ό Ίησοϋς έπορεύετο από του ιεροϋ, και προσήλθον αυτόν οι μαθηται αυτού, επικελεύει αυτόν τάς οικοδομάς του ιεροϋ. Ο δε Ίησοϋς είπεν αυτοίς Ελέψατε ταύτα πάντα ; Άμήν λέγω ύμιν. ού μη άφεθή ώδε λίθος επί λίθον, δε ού καταλυθήσεται. » Έξελθών από του ιεροϋ, έδειξεν ότι από των Ίουδαίων μεταστήσεται. Καί καθώς είπεν ότι Άρίσται ύμιν ό οικο : ύμιν έρημος, ούτω όη και ποιεί. Καί προλέγει την κατάλυσην του ναοϋ τού μαθηταις : επικελή γάρ εκείνι πρόβλεψια φρονούντας, περί τά κάλλη των οικοδομημάτων έκτόσηντο, και ώσανει έδεικνυον τήν Χριστώ. Ίδε ποιού οικοϋ κάλλη άρις έρημα : άπάγει αυτούς του μη προσηλωσθαι τούς επικελεύει, και επί την άνω Ίερουσαλήμ παραπέμπει, ού μη μείνη, λέγων, ώδε λίθος : επί λίθον τουτο δε είπε, την παντελή άπόλυσην της οικοδομής αινετόμενος, και ύπερβολικόν τόν λόγον ποιούμενος.

« Καθημένου δε αυτού επί του θροϋ των Έλεών, προσήλθον αυτόν οι μαθηται αυτού κατ' ήλιον, λέγοντες : Είπες ήμιν, ποτε ταύτα έσται ; και τί τό σημεϊον της σής παρουσίας, και της συνταλαίας του αϊώνος ; » Ίδια προσέρχονται, ώ ; περί μεγάλων μάλλοντας έρωτήσαι. Περί δύο γάρ έρωτώσι πραγμάτων : ποτε ταύτα έσται, τουτέστιν ή κατάλυσις του ναοϋ και ή άλωσις της Ίερουσαλήμ, και άλλο, τί τό σημεϊον της σής παρουσίας ;

« Καί άποκριθείς ό Ίησοϋς είπεν αυτοίς : Ελέψατε μη τις ύμάς πλανήσῃ. Πολλοί γάρ έλεύσονται επί τήν όντοματι μου, λέγοντας : Έγώ είμι ό Χριστός : και πολλούς πλανήσουσιν. » Πολλοί, φησιν, ήξουσιν άνακηρύττοντας έαυτούς Χριστούς : και γάρ άσέβηος ό Σαμαρείτης έλεγεν ότι, Έγώ είμι ό ύπό του Μωσείως προαγορευθείς προφήτης : και Σίμων δε ό Σαμαρείτης μεγάλην του θεοϋ δύναμιν έαυτόν ένόμαζεν.

« Μάλλησεται δε άκούειν πολέμου ; και άποδός πολέμων όρξει μη θροσείσθαι, δεί γάρ τά πάντα γενέσθαι, άλλ' ούπω έστι τό τέλος : έγερθήσεται γάρ έθνος επί έθνος, και βασιλεία επί βασιλείαν, και έσονται λιμοί και λοιμοί, και σεισμοί κατά τόπου : πάντα δε ταύτα άρχή ώδίων. » Πολέμου ; τούς έν Ίερουσαλύμοις λέγει των Ρωμαίων. ού μόνον δε πολέμους λέγει γενήσεσθαι, άλλά και λιμούς και λοιμούς, δεικνύων, ότι θεήλατος έσται κατά των Ίουδαίων ή όργή. Τούς μιν γάρ πολέμους έχοι άν τις είπειν από της των ανθρώπων έπηρείας γινόμενους : λιμούς δε και λοιμούς, ούδαμόθεν άλλοθεν ή από θεοϋ πάντως. Είτα

(b) Edit. Lut. omisit, in Judæos erit.

ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι πρὶν ἢ κηρύξωσι συναλεσθήσεται ὁ κόσμος, φησὶ· Μὴ θορυβεῖσθε. Οὕτως γὰρ ἡ συντέλεια· οὐδὲ γὰρ ἅμα τῇ κατασκαφῇ τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἡ κοινή συντέλεια ἔσται. Ἔθνος δὲ ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλείαν ἐπὶ βασιλείαν ἐγερθήσονται λέγει, διὰ τὰ ἐσόμενα τοῖς Ἰουδαίοις κακὰ, ἅπερ εἰσὶν ἀρχὴ ὤδινων. Ὅσπερ γὰρ αἱ ὤδινες γίνονται τῇ τικτούσῃ, καὶ οὕτω τίκται, οὕτω καὶ ὁ παρὼν αἰὼν μετὰ τὰς συγχύσεις καὶ τοὺς πολέμους ἀπογεννήσεται τὰ μέλλοντα.

Ἐ τότε παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς θλίψιν, καὶ ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς· καὶ ἔσασθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν διὰ τὸ ὄνομά μου· καὶ τότε σκανδαλισθήσονται πολλοί, καὶ ἀλλήλους παραδώσουσι, καὶ μισήσουσιν ἀλλήλους· καὶ πολλοὶ ψευδοπροφήται ἐγερθήσονται, καὶ πλανήσουσι πολλούς· καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. Ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὕτως σωθήσεται. Προλέγει· τὰ συμφοσόμενα κακὰ, παραθαβρύνων διὰ τοῦ προλέγειν τοὺς μαθητάς. Τὸ γὰρ ἀπροσδόκητον εἰσθὲν ἐκφοβεῖν καὶ ταράττειν. Προμαλίζει οὖν τὸν φόβον διὰ τοῦ προαγορεύειν τὰ μέλλοντα θεινά, τοὺς φθόνους, τὰς ἐχθρας, τοὺς σκανδαλισμούς, τοὺς ψευδοπροφήτας, οἱ πρόδρομοι τοῦ Ἀντιχρίστου εἰσὶν, ἀποκλωνῶντες τοὺς πολλούς, ὥστε πρὸς πᾶν εἶδος ἀνομίας ἐκτραχηλίζουσιν αὐτούς· διὰ δὲ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν ἐκ τῆς κλήνης τοῦ Ἀντιχρίστου, ἐκθηριωθήσονται οἱ ἄνθρωποι, ὡς μὴδὲ πρὸς τοὺς οικειοτάτους σῶζειν ἰκμάδα εἶναι ἀγάπης, ἀλλὰ παρζίδουσαι ὑπ' ἀλλήλων· ὁ δὲ ἄχρι τέλους ὑπομείνας, καὶ καρτερικῶς φέρων, καὶ μὴ ἐνδοῦς πρὸς τὰ ἐπαγόμενα, σωθήσεται ὡς δόκιμος στρατιώτης ἀναφανείας.

Ἐ Καὶ κηρυχθήσεται τοῦτο τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ, εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ τότε ἔξει τὸ τέλος. Οὐκ ἐμποδισθήσεσθε εἰς τὸ κηρύττειν, θαρσάτε. Κηρυχθήσεται γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, εἰς μαρτύριον, τοῦτέστιν εἰς ἑαγχόν, εἰς κατηγορίαν τῶν μὴ πιστευσάντων, καὶ τότε ἔξει τὸ τέλος, οὐχὶ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ τῆς Ἱερουσαλήμ· πρὸ γὰρ τοῦ ἀλῶναι τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον, ὡσπερ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· Τοῦ Εὐαγγελίου κηρυχθέντο, ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπ' οὐρανόν. Ὅτι γὰρ περὶ τοῦ τέλους τῶν Ἱεροσολύμων λέγει, δῆλον ἀπὸ τῶν ἐξῆς· φησὶ γάρ·

Ἐ Ὅταν οὖν ἴθῃτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν ἐκ Δανιὴλ τοῦ προφήτου, ἑστὼς ἐν τόπῳ ἁγίῳ, ὁ ἀναγινώσκων νοείτω. Ἐ Βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως τὴν στήλην λέγει τοῦ τὴν πάλιν κρατήσαντος, ἣν ἔστησεν ἐν τοῖς αἰῶσι τοῦ ναοῦ· ἐρημώσεως μὲν οὖν, διότι ἐπορθῆθη ἡ πόλις· βδέλυγμα δὲ, εἶδε τὰς στήλας καὶ τὰς εἰκόνας τῶν ἀνθρώπων, βδελύγματα ὀνόμαζον οἱ Ἑβραῖοι, τὴν εἰδωλοατρίαν μισοῦντες.

Ἐ Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, φευγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη· Ἐ ἐπὶ τοῦ ὄρους, μὴ καταβαινέτω ἄρα τὰ ἐκ τῆς

A consummatur mundus, dicit: Ne turbemini. Nondum enim consummatio, neque cum salvatione Hierusalem erit generalis consummatio. Gentem vero contra gentem, et regnum contra regnum exsurrectura dicit propter imminentia Judæis mala: quæ initia sũnt dolorum. Sicut enim parturientis dolet, et sic parit: Ita et præsens sæculum post confusiones et bella pariet futura.

Vers. 9. « Tunc tradent vos in afflictionem, et occident vos, et eritis invidi cunctis gentibus propter nomen meum. Et tunc offendiculum patientur multi, et alius alium invicem tradent, seque odio habebunt invicem, et multi pseudoprophetae surgent, et seducunt multos: et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. » Prædicit eventura **130** mala, animans discipulos per hoc quod prædicit. Nam inexpectata terrere et turbare consueverunt. Præmitigat igitur timorem, prædicendo futura gravia, odia, inimicitias, offensiones, pseudoprophetas, qui præcursores sunt Antichristi, seducentes multos, ita ut in omnem iniquitatem eos præcipitent. Quia autem multiplicabitur iniquitas per imposturas Antichristi, exasperabuntur et efferi erunt homines, ita ut neque enim familiarissimis ullum servent charitatis vinculum, sed mutuum se tradant⁶⁹. Qui autem usque ad finem perseveraverit, et fortiter tulerit, neque cesserit his quæ inferuntur, tunc salvus erit, et comprobabitur strenuus miles.

Vers. 14. « Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio. » Non erit vobis prædicandi obstaculum, confidite, prædicabitur enim Evangelium in omnibus gentibus, in testimonium, hoc est, in reprehensionem et condemnationem eorum qui non crediderant: et tunc veniet consummatio, non mundi, sed Hierusalem. Nam ante captam Hierusalem prædicatum est Evangelium, sicut et Paulus dicit: Evangelii, quod prædicatum est in omni quæ sub cælo creatura. Nam quod de sine Hierosolymorum dicat, manifestum est ex sequentibus. Dicit enim:

Vers. 15. « Cum ergo, videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele propheta, stantem in loco sancto, qui legit, intelligat. » Abominationem desolationis dicit statuum ejus qui civitati imperavit, quam erexit in ædylis templi. Desolationis autem dicitur, eo quod expugnanda esset civitas. Abominatio vero, eo quod statuas et imagines hominum Hebræi abominationes vocabant, odio idololatriæ.

Vers. 16. « Tunc hi qui in Judæa sunt, fugiant in montes: is qui in tecto, non descendat ut tollat

⁶⁹ Coloss. 1.

quidquam de domo sua : et is qui in agro, non revertatur ut tollat vestes suas. » Insuper summa pericula quæ evadi non possunt, inquit quod oportet fugere non respiciendo neque curando quid in domo sit, vel vestes, vel alia vasa. Quidam autem abominationem desolationis⁹⁹ Antichristum existimantes, eo quod vastaturus mundum et subversurus sit ecclesias, ac sessurus in templo, intelligunt et ista sic, quod qui in lecto est, id est, excelsis virtutibus præditus, non descendat a summis virtutibus ut tollat ea quæ sunt corporis. Domus enim animæ, corpus. Oportet autem et ab agro secedere, hoc est terrenis : ager enim vita (a), neque vestem tollere malitiæ, quæ vetus est vestis quam exuimus.

Vrs. 19. « Væ autem prægnantibus et lactantibus in illis diebus. » Prægnantes quidem non poterunt fugere, onere ventris gravata : lactantes autem propter compassionem erga pueros. Illos enim relinquere nequeunt, neque secum portare et simul salvare possunt : tunc non effugiet iram (b). Fortasse 131 Christus insinuat quod et comedoriæ pueros. Dicit enim Josephus quod cum esset famens propter obsidionem, mulier coxerit filium suum et comederit.

Vrs. 20. « Orate autem ne fuga vestra fiat hieme, neque Sabbato. » In persona apostolorum ad Judæos hæc dicit. Apostoli enim prius egressi erant ex Jerusalem. Judæis igitur dicit ut precantur ne in hieme fiat fuga sua, eo quod incommodum sit illis temporibus fugere ; neque in Sabbato : tunc enim juxta legem otiosi sunt, et fugere non audent. Tu autem et sic intelligite, quod oporteat precari ne fiat fuga nostra ex hac vita, hoc est mors, in Sabbato, otiosis nobis a bonis operibus, neque hieme, in sterilitate bonorum, sed in serenitate animæ, quæ non turbetur.

Vrs. 21, 22. « Erit enim tunc afflictio magna, qualis non fuit ab initio mundi ad hoc usque tempus, neque fiet. Et nisi abbreviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro : propter electos autem abbreviabuntur dies illi. » Afflictio intolerabilis tunc erat. Jusi sunt enim Romanorum milites ne cui parcerent : sed Deus propter credituros ex illis, vel eos qui jam crediderant, non permisit simul omnes occidi. Decurtavit autem afflictiones et bella : nam si bellum diuturnius fuisset, omnes qui intus erant, fame perissent. Quidam de Antichristi diebus hæc intelligunt : sed non sunt intelligenda hæc de Antichristo, sed de captivitate urbis Jerusalem. Quæ ad Antichristum pertinent, hoc loco incipiunt. Audi igitur :

Vrs. 23-25. « Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic Christus, aut illic, nolite credere. Surgent enim

⁹⁹ I Thess. 11.

(a) Edit. Lut. omisit. *ager enim vita.*

Α οίκιας αὐτοῦ, καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ, μὴ ἐπιστρέψατω ὀπίσω ἄραι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ. » Τὴν τῶν συμφορῶν ἀφυκτον ὑπερβολὴν αἰνιττόμενος, φησὶν, ὅτι χρὴ φεύγειν ἀνεπιστρέφως, μηδενὸς φροντίζοντας τῶν ἐν ταῖς οἰκίαις ὄντων, μήτε ἱματίων, μήτε ἀλλοίων σκευῶν· τινὲς δὲ βέβηλυγμα τῆς ἐρημώσεως τὸν Ἀντιχριστὸν νοούντας, ὡς ἐκ' ἐρημώσεως τοῦ κόσμου καὶ καταστροφῆς τῶν ἐκκλησιῶν ἰσόμενον καὶ καθίσοντα ἐν τῷ ναῷ, νοοῦσι καὶ ταῦτα ὁμοίως, ὅτι ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου, τοῦτοισιν ἐν τῷ ὕψει τῶν ἀρετῶν ὄν, μὴ καταβάτω ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν ἀρετῶν, ὥστε ἄραι τὰ τοῦ σώματος. Οἰκία γὰρ τῆς ψυχῆς, τὸ σῶμα. Δεῖ δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἀγροῦ ἀναχωρεῖν, τοῦτοισι τῶν γητῶν· ἀγρὸς γὰρ ὁ βίος, καὶ μηδὲ τὸ ἱμάτιον αἶρειν, τὴν παλαιὰν καρδίαν ἢ ἐξειδυσάμεθα.

B « Οὐδὲ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἔχουσας καὶ ταῖς θηλάζουσας ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. » Αἱ μὲν γὰρ ἔγκυοι οὐ δύνησονται φεύγειν τῷ φορτίῳ τῆς γαστρὸς βαρυνόμεναι. Αἱ δὲ θηλάζουσαι, διὰ τὴν πρὸς τὰ τέκνα συμπάθειαν, μήτε εἶσαι αὐτὰ δύναμειναι, μήτε μὴν βαστάζειν, καὶ σὺν αὐτοῖς σωθῆναι, οὐκ ἔκφυζονται τὴν τότε ὄργην· ἢ καὶ τοῦτο αἰνιττεται ὁ Χριστὸς, τὴν τεκνοφαγίαν. Λέγει γὰρ ὁ Ἰωσήφας ὅτι λιμοῦ ὄντος διὰ τὴν πολιορκίαν, ὥπτησι θυγὴ τὸ τέκνον αὐτῆς καὶ ἔφαγε.

« Προσεύχεσθε δὲ ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὁμῶν ἐν χειμῶνι, μηδὲ Σαββάτῳ. » Ἐν προσώπῳ τῶν ἀποστόλων πρὸς Ἰουδαίους ταῦτα φησὶν· οἱ γὰρ ἀπόστολοι πρόφθασαν ἐξελθόντες τῆς Ἱερουσαλήμ. Τοῖς Ἰουδαίοις οὖν λέγει εὐχεσθαι ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ αὐτῶν ἐν χειμῶνι, διὰ τὴν δυσκολίαν τοῦ καιροῦ μὴ δυναμένων ἀποβῆναι, μηδὲ ἐν Σαββάτῳ, τότε γὰρ ἀργοῦσι κατὰ τὸν νόμον, καὶ οὐκ ἂν ἐπιτολήσασιν τῇ φυγῇ. Σὺ δὲ καὶ οὕτως νόει, ὅτι δεῖ εὐχεσθαι ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ἡμῶν ἐκ τοῦ βίου τούτου, τοῦτοισιν ἡ τελευταῖα, ἐν Σαββάτῳ, τῇ ἀργίᾳ τῶν καλῶν πράξεων, μηδὲ ἐν χειμῶνι, τῇ ἀκαρπία τῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' ἐν εὐθείᾳ ψυχῆς καὶ ἀταραξίᾳ.

« Ἔσται γὰρ τότε θλίψις μεγάλη, ἣ οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τοῦ νῦν, οὐδ' οὐ μὴ γένηται· καὶ εἰ μὴ ἐκολώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκτείναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σὰρξ· διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς κοίλωσθησονται αἱ ἡμέραι ἐκτείναι. » Θλίψις ἀφόρητος τότε ἦν. Ἐκαλεύσθησαν γὰρ οἱ τῶν Ῥωμαίων στρατιῶται, μηδενὸς φοβέσθαι, ἀλλ' ὁ θεὸς διὰ τοὺς μέλλοντας πιστεύειν ἐξ αὐτῶν, ἢ καὶ πιστεύσαντας· ἤδη, οὐκ ἀφῆκεν ἀρῆν ἀνατρεθῆναι, ἀλλὰ καὶ τὰς θλίψεις καὶ τὸν πόλεμον ἐκολώδωσεν· εἰ γὰρ ἐκράτησαν ἐπὶ πᾶσιν ὁ πόλεμος, πάντες ἂν οἱ ἔνθεν ὅπῳ τοῦ λιμοῦ διεφθάρησαν. Τινὲς δὲ περὶ τῶν τοῦ Ἀντιχριστοῦ ἡμερῶν νοοῦσι ταῦτα· οὐκ ἔστι δὲ περὶ τοῦ Ἀντιχριστοῦ ταῦτα, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ. Τὰ δὲ περὶ τοῦ Ἀντιχριστοῦ ἐντεῦθεν ἀρχεται· ἀκούε οὖν·

« Τότε ἐάν τις ὁμῶν εἴπῃ, Ἴδοὺ ὧδε ὁ Χριστὸς, ἢ ὧδε, μὴ πιστεύσητε. Ἐγάρθῃσονται γὰρ ψευδοχριστοὶ

(b) Edit. Lut. omisit, *tunc non effugiet iram.*

καὶ ψευδοπροφήται· καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς. Ἰδοὺ προαίρηκα ὑμῖν. Ὁ Ἐπισητὸς δύο προσήγγισαν ἔρωτες οἱ μαθηταί, περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου, εἰπὼν περὶ τῆς ἀλώσεως, ἐνεῦθεν ἀρχεται περὶ τῆς αὐτοῦ παρουσίας, καὶ τῆς συντελείας τοῦ κόσμου. Τὸ δὲ, τότε, οὐ τοῦτο ἐμφαίνει, ὅτι εὐθὺς μετὰ τὸ ἀλῶναι τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ, καὶ τὰ ἐξῆς, ἀλλὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον ἐμφαίνει καθ' ὃν μέλλει γενῆσθαι· ὥστε εἶναι τὸ λεγόμενον τοῖνόνδε· Τότε, τούτεστι, ὅταν μέλλῃ ὁ Ἀντίχριστος ἐλθεῖν, ἔσονται ψευδοχριστοὶ καὶ ψευδοπροφῆται πολλοί, ἐκ φαντασίας δαιμονίων διαπαίζοντες τοὺς τῶν ἁγίων ὀφθαλμοὺς, πρὸς τὸ ἀπατηθῆαι τινάς· ὥστε ἢ μὴ νῆφουσι, καὶ οἱ δίκαιοι ἀπατηθήσονται. Ἄλλ' ὑμῖν ἰδοὺ προαίρηκα· οὐκ ἔχετε πρόβατον· δύνασθε γὰρ μὴ ἀπατηθῆναι.

Ἐάν οὖν εἴπωσιν ὑμῖν, Ἰδοὺ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐστὶ, μὴ ἐξέλθητε· ἰδοὺ ἐν τοῖς ταμείοις, μὴ πιστεύσητε. Ὅσπερ γὰρ ἡ ἀστρακὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἐως δυσμῶν, οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου· ὅπου γὰρ ἐάν ᾖ τὸ πτώμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἀετοί. Ἐάν ἐλθῶσι, φησὶν, οἱ ἀπατηῶνες, λέγοντες ὅτι, Ἦλθεν ὁ Χριστός, ἀλλ' ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐστὶ κρυπτόμενος, ἢ ἐν οἰκίᾳ τινί, καὶ ἐν τοῖς ταμείοις καὶ ἰσωτέροις τόποις ταύτης, μὴ ἀπατηθῆτε· ἡ γὰρ τοῦ Χριστοῦ παρουσία οὐ δέεται τοῦ ἐλθεῖντος, ἀλλὰ καταπαύσεως πασῶν, ὥσπερ καὶ ἡ ἀστρακὴ. Καὶ γὰρ αὕτη καὶ αἰφνιδίως ἐστὶ, καὶ πασι κατέδηλος· οὕτως οὖν κακίστην πᾶσι τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ ἐκδηλος ἔσται· οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν τῇ προτέρᾳ παρουσίᾳ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετέβαινεν, οὕτω καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ, ἀλλ' ἐν βίπῃ ὀφθαλμοῦ παρέσται. Καὶ ὥσπερ ἐπὶ νεκρὸν σῶμα συνάγονται ὀξείως οἱ ἀετοί, οἱ γῦπας δηλαδὴ, οὕτω καὶ ἐνθα ἀν εἴῃ ὁ Χριστός, ἐλεύσονται πάντες οἱ ἄγιοι, οἱ τὰ ὕψηλά πετόμενοι, καὶ ἐν ταῖς νεφέλαις ἄρπαγησόμενοι ὡς ἀετοί· πτώμα δὲ πάντως ὁ Χριστός, διὰ τὸ πεσεῖν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀποθανεῖν. Ὡς καὶ ὁ Συμεὼν λέγει· Οὕτως καί τις εἰς πτώσιν.

Ἐὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦνται ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται. Μετὰ τὴν τοῦ Ἀντιχριστοῦ, φησὶν, ἐλευσίν, ἤτις ταχὺ λυθήσεται· τοῦτο γὰρ διὰ τοῦ εὐθέως ἐθῆλωσεν ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, ἀντὶ τοῦ ἀμαυρωθήσεται, οὐκ ἀφανιζόμενος, ἀλλὰ νικώμενος ἐν τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας φωτί· ὥσπερ καὶ τὰ ἀστρα καὶ ἡ σελήνη· τίς γὰρ εἶτι χρεῖα τοιοῦτου αἰσθητοῦ φωτός, νυκτὸς ἀπὸ οὐσῆς, καὶ τοῦ Ἡλίου τῆς δικαιοσύνης ὀφθέντος; Ἄλλὰ καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται, τούτεστιν ἐκπλαγήσονται καὶ φριξοῦσιν, ὥρῳσι τῆν κρίσιν ἀλλοουμένην, καὶ πάντας τοὺς ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι τότε ἀνθρώπους εὐάσιν μέλλοντας λῆγον.

Καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἄν-

pseudochristi et pseudoprophetae, et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur etiam electi, si fieri potest. Ecce prae dixi vobis. Quoniam discipuli duas quaestiones introduxerant, unam de captivitate Jerusalem, et alteram de adventu Domini: postquam de captivitate dixit, inde et de suo adventu dicere incipit ac consummatione saeculi. Cum autem dicit, tunc, non hoc sibi vult, quod statim post captam Jerusalem, si quis vobis dicat, etc., sed tempus illud declarat quo futurum est, ut id quod dicitur, hunc sensum habeat: Tunc, id est, quo tempore venturus est Antichristus, erunt pseudochristi et pseudoprophetae multi, qui in demonum apparitione fallent videntium oculos, ut quosdam decipiant, atque adeo, nisi valde sobrii sint, et iusti seducantur. Sed ecce praedixi vobis: non habetis excusationem: potestis enim non decipi.

Vers. 26-28. Si ergo dixerint vobis, Ecce in deserto est, nolite exire: ecce in penetralibus, nolite credere. Sicut enim fulgur exit ab oriente, et apparet usque in occidentem, ita erit adventus Filii hominis. Ubi enim fuerit cadaver, illic congregabuntur et aquilae. Si venerint, inquit, impostores dicentes, Christus venit, sed in solitudine est occultus, vel in domo quadam, vel in promptuariis et interioribus locis ejus, ne decipiimini. Adventus enim Christi non opus habebit quopiam qui illum demonstrat, sed manifestus erit omnibus, sicut et fulgur. Nam sicut illud repentinum est et omnibus clarum, ita et ipse omnibus in mundo manifestus erit. Non enim sicut in primo adventu de loco in locum transivit, ita et in secundo, sed in momento oculi aderit. Et sicut apud mortuum cadaver congregantur statim aquilae, quae vultures sunt, sic et omnes sancti venient eo ubi Christus fuerit. Illi enim in summa volant, et in nubes rapiuntur, sicut aquilae. Cadaver autem dicitur Christus, quia pro nobis cecidit et mortuus est: sicut et Simeon dicit, Ille positus est in casum.

Vers. 29. Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellae cadent de caelo, et virtutes caelorum commovebuntur. Post adventum, inquit, Antichristi, qui brevi solvetur: hoc enim declaravit per hoc quod dicit, statim: sol obtenebrabitur, hoc est, obscurabitur, non disparsens, sed superatus lumine adventus Christi, quemadmodum et stellae et luna: quid enim praeterea opus erit huiusmodi sensibili lumine, cum non erit nox, sed apparebit Sol iustitiae? Quin et virtutes caelorum commovebuntur, hoc est, obstupescant et horrescant, videntes creaturam immutari, et omnes ab Adam usque ad illud tempus homines rationem daturos.

Vers. 30. Et tunc apparebit signum Filii homi-

¹¹ Zach. xiv, 4, seqq.

nis in caelo, et tunc plangent omnes tribus terrae, et videbunt Filium hominis venientem in nubibus caeli cum virtute et gloria multa. > Crux tunc apparbit in caelo supra solem fulgens, ad arguendos Judaeos. Vultet enim Christus contra Judaeos habens crucem, ut magnam justificandi materiam et testimonium: veluti si quis lapide percussus ostendat lapidem. Signum autem dicit crucem, tanquam tropaeum et insigne regium. Tunc igitur plangent omnes tribus terrae Judaicae, lugentes suam inobedientiam et incredulitatem, et omnes qui terrena sapiunt, plangent, etiam si Christiani sint. Tribus enim terrae dicuntur hi, qui terrena sapiunt. Quamvis autem cum cruce veniat Dominus, veniet tamen cum gloria multa et virtute.

Vras. 31. > Et emittet angelos suos cum tubae voce magna, et congregabunt electos ejus a quatuor ventis, a summis caelis usque ad terminos eorum. > Emittet angelos suos, ut congregent sanctos, et eos qui ex mortuis resurrexerunt, ita ut occurrant illi in nubibus. Veneratur igitur eos etiam per angelorum vocationem. Quamvis autem Paulus dicat¹¹ per nubes rapiendos **133**, non est his adversum. Collectos enim per angelos rapiunt nubes. Tuba autem dicitur ad majorem terrorem.

Vras. 32, 33. > A sicu autem discite parabolam. Cum jam ramus ejus tener fuerit, et folia fuerint evata, scitis quod prope est aestas. Ita et vos cum videritis omnia haec, scitote quod prope sit in foribus. > Quando, inquit, omnia haec fuerint, non procul aberit meus adventus et ultima mundi consummatio. Aestatem autem dicit futuram saeculum, et post procellam, serenitatem quam erit justis. Inpiis enim peccatoribus tempestas et turbatio major erit. Dicit igitur: Sicut videntes ramos et folia aestas, aestatem speratis, ita et signa illa videntes, ut dixi, solem et lunam immutari, meum expectato adventum.

Vras. 34, 35. > Amen dico vobis, non praeteribit haec generatio, donec omnia illa fiant. Caelum et terra praeteribunt, verba autem mea non praeteribunt. > Generationem hoc loco dicit non eam quae tunc erat, sed fidelium, quasi hoc dicens: Non praeteribit generatio fidelium, donec omnia haec fiant. Non enim quia auditis famem et postilentiam, credatis quod generatio fidelium his malis intereat, sed permanebit, et nihil illi praevalebit. Sunt qui haec omnia de sola captivitate Jerusalem intellexo-

¹¹ 1 Thess. iv, 16.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(30) Cod. 52 addit: Τὸ δὲ, ἀπ' ἀκρων οὐρανῶν ἕως ἀκρων ἀδτῶν, εἰπὼν, διδάσκει ἡμᾶς τὰ αὐτὰ εἶναι γῆς καὶ οὐρανῶ ἀκρᾶ· ὥστε Χριστῷ δεῖ πιστεύειν καὶ οὐκ ἀπατάσθαι, ὡς ἐλαχίστου μορίου τῆς γῆς οὐσῆς ἐν μέσῳ τοῦ οὐρανοῦ, ἀπειροῦς μεγέθεισιν ὑπερβάλλοντος αὐτῆν. Ἀπὸ δὲ τῆς συνίης, κ. τ. λ.

θρόνου ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τότε κέφονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ θέφονται τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, μετὰ θυνάμεισ· καὶ δόξης καλλῆς. > Ὁ σταυρὸς τότε ἐφθῆσεται ἐν τῷ οὐρανῷ ὅπῃ τὸν ἥλιον λάμπων, πρὸς ἐλεγχῶν τῶν Ἰουδαίων· ὥσπερ γὰρ τι δικαίωμα μέγιστον ἔχων τὸν σταυρὸν, ἔρχεται κατὰ τῶν Ἰουδαίων ὁ Κύριος· καθάπερ εἰ τις λίθῳ πηλῆς ἐπαθεῖντο τὸν λίθον. Σημεῖον δὲ λέγει τὸν σταυρὸν, ὥσπερ κ τρόπαιον καὶ παράσημον βασιλικόν. Τότε τοῖνον κέφονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς αἱ Ἰουδαϊκαί, θρηνοῦσαι τὴν ἑαυτῶν ἀπείθειαν· καὶ πάντες δὲ οἱ τὰ γῆνα φρονοῦντες, εἰ καὶ Χριστιανοὶ εἴσι, κέφονται. Φυλαὶ γὰρ τῆς γῆς λεχθεῖεν ἀν οἱ τοῖς γῆνοῦς προσκαίμενοι· αἱ δὲ καὶ μετὰ τοῦ σταυροῦ ἔρχεται ὁ Κύριος, ἀλλ' οὐν καὶ μετὰ θυνάμεισ καὶ δόξης καλλῆς.

> Καὶ ἀποσταλεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης, καὶ ἐπισυνάξουσι τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ' ἀκρων οὐρανῶν ἕως ἀκρων αὐτῶν. > Ἀποσταλεῖ τοὺς ἀγγέλους ἐπισυνάξει τοὺς ἀγίους, καὶ τοὺς ἐκ νεκρῶν ἀναστήσας, ὥστε ὑπαντῆσαι αὐτῷ ἐν νεφέλαις. Τιμῆ οὐν αὐτοῦ; καὶ τῆ δὲ ἀγγέλων κλήσει. Εἰ δὲ καὶ ὁ Παῦλος λέγει αὐτοὺς διὰ νεφελῶν ἀρπαγῆσθαι, οὐκ ἐναντίον τοῦτο· συλλεγῆντας γὰρ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, ἀρπάσουσιν αἱ νεφέλαι. Ἡ σάλπιγγ δὲ, πρὸς κλεισινα ἐκκληθῆν.

(30) > Ἀπὸ δὲ τῆς συχῆς μάθετε τὴν παραβολήν. Ὅταν ῥῆθ ὁ κλάδο; αὐτῆς γένηται ἀπαλὸς, καὶ τὸ φύλλα ἐκφῆ, γινώσκατε ὅτι ἔγγυς τὸ θέρος. Ὅστω καὶ ὑμεῖς ὅταν ῥῆτε πάντα ταῦτα, γινώσκατε ὅτι ἔγγυς ἐστὶν ἐπὶ θύραις. > Ὅταν, φησί, ταῦτα πάντα γένηται, οὐ πολὺ ἔσται τὸ μέσον τῆς συντελείας; καὶ τῆς ἐμῆς παρουσίας. Θέρος δὲ λέγει τὸν μέλλοντα αἰῶνα, καὶ γαλήνην ἀπὸ χειμῶνος, ἀλλὰ τοῖς δικαίοις· ὡς τοσγα ἀμαρτωλοῖς χειμῶν καὶ ταραχὴ μᾶλλον ἐστὶν· Ὅσπερ οὐν, φησί, τῆς συχῆς τοὺς κλάδους καὶ τὰ φύλλα ῥῶντες, θέρος ἐπιτίσσετε· οὕτω καὶ τὰ σημεῖα ἐκείνα δ εἰπον ῥῶντες, τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην ἀλλοιούμενα, τὴν ἐμῆν προσδέχεσθε παρουσίαν.

> Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, ἕως ἀν πάντα ταῦτα γένηται· ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν. > Γενεάν ἐταῦθα λέγει, οὐ τὴν τότε οὖσαν, ἀλλὰ τὴν τῶν πιστῶν· ὡσπερ ταῦτο λέγων· Ὅδ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ τῶν πιστῶν, ἕως οὐ ταῦτα πάντα γένηται· μὴ γὰρ ἐπειθὴ ἀκούετε λιμοῦς καὶ λοιμοῦς, νομίσητε, ὅτι ἡ γενεὰ τῶν πιστῶν ὑπὸ τούτων πῶν κακῶν φθαρήσεται, ἀλλὰ παραμεινεί, καὶ οὐδὲν αὐτῆς κρητῆσαι δεῖνόν. Τινὲς δὲ τὸ, ταῦτα πάντα, κατὰ

> Dum autem ait: a summis caelis usque ad terminos eorum, docet nos, eandem esse terrae ac caeli summmitates seu terminos. Quare Christo credere oportet, ac non errare putando, tellurem esse minimam partem in medio caeli infinita magnitudine ipsam excedentis. A sicu autem, etc.

τῆς ἀλώσεως μένης τῆς Ἱερουσαλῆμ ἐκθῆσαν, οὐχὶ καὶ περὶ τῆς δευτέρας παρουσίας· ὁμοίως ἔργη- ναύουσιν· Ὅς μὴ παρελθῆ ἡ γενεὰ αὕτη, τουτέστιν, ὁμῶν τῶν ἀποστόλων ἡ γενεὰ ἕψεται εἰς τῆς Ἱερουσαλῆμ συμφορᾶς· βαθαίων δὲ τὰ ῥηθέντα, φησὶν, εἰς εὐκολώτερόν ἐστιν ἀφανισθῆναι οὐρανὸν καὶ γῆν, εἰς πεπηγῶτα ταῦτα καὶ ἀκίνητα στοιχεία, ἢ τῶν ὑπ' ἐμοῦ ῥηθέντων διαψευσθῆναι τι.

« Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἀγγελοὶ τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ μου μόνος. » Διδάσκει τοὺς μαθητὰς ἐν ταῦθα, μὴ ζητεῖν μεθάνειν καὶ ὑπερβαίνοντα τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν. Ἐν τῷ εἰπεῖν γὰρ οὕτω οἱ ἀγγελοὶ, ἐπέσταν αὐτοῦ; τοῦ νῦν μαθεῖν, ὅπερ καὶ οἱ ἀγγελοὶ ἀγνοοῦσιν· ἀνδρῶν εἰπεῖν, ὅτι ὁ Πατήρ μου μόνος; ἐκώλυεν αὐτοὺς καὶ τοῦ ζητῆσαι μαθεῖν εἰ; τὸ μετέπειτα· εἰ γὰρ εἶπεν, ὅτι οἶδα μὲν, οὐ θέλω δὲ ὑμῖν εἰπεῖν, ἐλυπήθησαν ἀνδρῶν, ὡς δῆθεν καταφρονούμενοι ὑπ' αὐτοῦ· νῦν δὲ ἐν τῷ εἰπεῖν, ὅτι οὐδὲ ὁ Υἱὸς οἶδεν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ μου μόνος, καλύπτει αὐτοὺς ζητεῖν· ὡπερ καὶ πατέρες πολλάκις κατέχοντές τι ἐν ταῖς χερσίν, εἰτα ζητοῦμενοι τοῦτο ὑπὸ τῶν παιδῶν, καὶ μὴ θέλοντες δοῦναι, κρύπτουσιν αὐτὸ, λέγοντες· Οὐκ ἔχομεν ὃ ζητεῖτε, καὶ οὐκ αἰσούνται τὰ παιδία κλαυθμυρίζόμενα· οὕτω καὶ ὁ Κύριος, ἵνα παύσῃ τοὺς ἀποστόλους θέλοντας μαθεῖν περὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας, εἶπεν, ὅτι οὐδὲ ἐγὼ οἶδα, εἰ μὴ ὁ Πατήρ μου μόνος· ὅτι γὰρ γινώσκει καὶ αὐτὸς τὴν ὥραν καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὄφλον μὲν καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν. Πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ εἰσι· καὶ τὴν γνῶσιν δὲ ἔχει τῆς ἡμέρας; καὶ ὁ Υἱὸς ἄρα ἔχει ταύτην· ἐκδηλότερον δὲ, ἐκ τοῦδε. Πῶς γὰρ ἐνδέχεται ἀγνοεῖν τὴν ἡμέραν τὸν Υἱὸν, ὃ τὰ πρό τῆς ἡμέρας οὕτως ἐγνωστοί; ὃ γὰρ ἐπὶ τὰ πρόθυρα ἀγαγῶν, πρίδελον, ὅτι καὶ τὴν θύραν ἠπίστατο· ἀλλὰ συμπεφρόντως οὐκ ἠνοιξε ταύτην· οὐ συμφέρει γὰρ ἡμῖν τὸ εἶδέναι πότε ἡ συντέλεια, ἵνα μὴ βραθυμήσωμεν. Ἡ γὰρ ἀγνοία διεγ- γερμένους ἡμᾶς ποιεῖ (31).

« Ὅπερ δὲ αἱ ἡμέραι τοῦ Νῶε, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅπερ γὰρ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις ταῖς πρὸ τοῦ κατακλισμοῦ, τρώγοντες καὶ πίνοντες, γαμοῦντες καὶ ἐγκαμίζοντες, ἄχρις ἧς ἡμέρας εἰς ἦλθε Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν, καὶ οὐκ ἔγνωσαν ἕως ἦλθε· ὁ κατακλισμὸς, καὶ ἦσαν ἅπαντες· οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. » Πρὸς βεβαίωσιν τῶν ἀψευδῶν αὐτοῦ λόγων, κίχρηται τοῖς κατὰ τὸν Νῶε γενομένοι; ὡπερ γὰρ τότε χλεῦν ἤγουντο τινες τὴν τῆς κιβωτοῦ κατασκευὴν, ἕως οὗ ἦλθε τὸ πάθος καὶ ἠφά-

³¹ Joan. xvi, 13.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(31) Cod. 52: Ἡ γὰρ ἀγνοία διεγερμένους ἡμᾶς ποιεῖ περὶ τὴν εὐσεβείαν. Ἡ πᾶσιν εὐδελον, ὅτι γινώσκει μὲν ὡς Θεός, ἀγνοεῖ δὲ ὡς ἄνθρωπος· εἴθε τε τὸ φαινόμενον χωρὶς τοῦ νόμου ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ δὲ ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος, ἴδιον δὲ ἀνθρώπων καὶ ἀγνοεῖν, οἰκτιροῦνται τὴν ἀγνοίαν ὡς ἀνθρώπος γε- γωτός. Ὅπερ δὲ αἱ ἡμέραι τοῦ Νῶε, κ. τ. λ.

A runt, et non de secundo adventu : unde et sic interpretantur : Non præteribit generatio hæc, hoc est, vestra apostolorum generatio videbit Jerosolymorum calamitates. Confirmans autem dicta, inquit : Facillus est transire caelum et terram aboleri, ac illa firma et immobilia elementa, quam ut quoddam ex meta dictis moneat sit.

VERS. 36. « De die autem illo et hora nemo scit, neque angeli quidem caeteram, nisi Pater meus solus. » Docet hoc loco discipulos ut non quaerant discere humanam naturam transcendentia : nam dum dicit, neque angeli, admonet eos quod discere non attentent id quod angeli ignorant : et dum dicit, Pater meus solus, prohibet eos anniti ut discant postea. Quod si dixisset eis, Scio quidem, vobis autem dicere nolo, contristati essent utique, quasi despecti ab eo. Nunc autem cum dicit quod neque Filius novit, nisi Pater solus, prohibet ne inquirent : sicut et patres sæpe continent quid in manibus, deinde autem dum quaerunt hoc filii, et dare ipsi nolent, occultant dicentes : Non habemus quod quaeritis, et sic plorantes filios comescunt ; ita et Dominus ut comescat apostolos ne discere velint de die illo et hora, dixit : Neque scio ego, nisi Pater solus. Scit enim et ipse horam et diem illum : id quod ex multis aliis est manifestum, Omnia enim quaecumque habet Pater, Filii sunt : scientiam autem habet diei huius ; proinde et Filius illam habet. Manifestus autem ex hoc. Quomodo enim possibile est ignorare Filium 134 diem illum cui ea quæ ante eum diem contingunt, ita cognita sunt? Nam qui ad vestibulum ducit, manifestum quod is etiam januam sciat. Sed utiliter haec non aperuit ; nobis enim scire non prodest quando erit consummatio, ne ignavi simus. Ignorantia enim nos facit alacres.

VERS. 37-39. « Sed sicut erant dies Noe, ita erit et adventus Filii hominis. Sicut enim erant in diebus qui præcesserunt diluvium, edentes et bibentes, contrahentes matrimonium, et nuptum dantes usque ad diem quo intravit Noe in arcam, et non cognoverunt donec venisset diluvium, et sustulisset universos ; ita erit et adventus Filii hominis. » Ad confirmationem verissimorum sanctorum dictorum nititur his quæ tempore Noe sunt facta : tunc irridebant nonnulli arcae præparationem, donec veniret afflictio et involveret omnes. Sic et nunc aliqui

« Ignorantia enim facit alacres circa pietatem. Vel illud omnibus clarum est, quod sciret quidem ut Deus, ignoraret autem ut homo. Etsi enim videretur ille exceptus ab hac lege, nihilominus, quoniam propter nos homo factus est, propriumque hominis est ignorare, hinc sibi ut homini ignorantiam attribueret voluit. Sed sicut erant dies Noe, » etc.

irridant sermones de consummatione sæculi, sed repente, inquit, adveniet interitus. Ostendit autem quod cum venerit Antichristus, voluptatibus erunt homines dediti, et ad nequias et delicias propensiores, sicut in tempore Noe gigantes.

Vras. 40, 41. « Tunc duo erunt in agro : unus assumitur, et alter relinquitur. Dum molentes in mola, una assumitur, et altera relinquitur. » Tunc, inquit, cum omnes sine sollicitudine, et sua operati fuerint opera : unus quidem assumitur, justus scilicet, in occursum Christi in aerem ; alter autem, peccator videlicet, infra relinquitur. Sed etsi servi aliqui fuerint et molant : et in his illi quidem assumuntur qui digni, relinquantur autem qui indigni. Atque ita discimus ex hoc loco, quod et servi et mulieres a virtute non impediuntur.

Vras. 42-44. « Vigilate igitur, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus est. Illud autem scitote, quod si scisset paterfamilias qua hora fur venturus fuisset, vigilasset utique, et non permisisset fodi domum suam. Propter hoc et vos estote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet. » Vigilare jubet et preparari, hoc est habere virtutis opera, quasi in thesauro quodam reposita, ut cum venerit Dominus repetens id quod vult, possimus dare. Vide autem quomodo non dixerit, Nescio qua hora fur venturus sit : sed, Nescitis. Furem autem mundi consummationem nominat, et uniuscujusque mortem. Porro insinuat hoc loco nocte adventum suum futurum. Sicut igitur fur clam venit, ita et meus adventus : itaque non negligentes

πιστε πάντας · οὕτως καὶ νῦν χλευάζουσι τινες τοὺς περὶ τῆς συντελείας λόγους· ἀλλ' αἰφνυδίας, φησὶν, ἐπιλεύσεται ὁ θεὸς· δείκνυσσι δὲ, ὅτι τοῦ Ἀντιχρίστου ἐλθόντος, ἡ ἔβδη κρατήσεται τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰς γάμους καὶ τρυφὰς ἀποκλινοῦσιν ὑβριστικώτερον, ὡς περὶ καὶ ἐπὶ Νῶε γέγονε.

« Τότε δύο ἕσονται ἐν τῷ ἀγρῷ· ὁ εἷς παραλαμβάνεται, καὶ ὁ εἷς ἀφίεται. Δύο ἀλήθουσιν ἐν τῷ μύλωνι· μία παραλαμβάνεται, καὶ μία ἀφίεται. » Τότε, φησὶν, ἀμεριμνῶν ὄντων πάντων, καὶ ἐργαζομένων ἐπὶ οἰκείᾳ ἔργῃ, ὁ μὲν εἷς παραλαμβάνεται, τοῦτέστιν, ὁ δίκαιος, εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἄβρα, ὁ δὲ εἷς, ὁ ἁμαρτωλὸς ἀφίεται, ἀφίεται κἀκεῖ. Ἀλλὰ πᾶν δοῦλοι τινες ὡς καὶ ἀλήθεοι, καὶ ἐν τοῖς τοῖς οἱ μὲν παραλαμβάνονται, ὅσοι δέξιοι· οἱ δὲ ἀφίεται, ὅσοι ἀνάξιοι· ὡς τε μανθάνομεν καὶ ἐπιτύθεν, ὅτι καὶ δοῦλοι καὶ θήλειαι οὐκ ἐμποδίζονται πρὸς ἀρετήν. (32)

« Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴσασθε πότε ὥρα ὁ Κύριος ἔρχεται. Ἐκεῖνο δὲ γινώσκασθε, ὅτι εἰ ἴδει ὁ οἰκοδεσπότης πότε φυλακῆ ὁ κλέπτης ἔρχεται, ἐγρηγόρησεν ἂν, καὶ οὐκ ἂν εἴασε διαρρηγῆναι τὴν οἰκίαν αὐτοῦ. Αἰὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς γίνεσθε ἵστατοι, ὅτι ἡ ὥρα οὐκ οἴσασθε, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. » Ἀγρυπνεῖν ἐπιτέταται καὶ ἐτοιμαζεσθαι, ἥτοι ἔχειν τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα προπαρασκευασμένα, ἵνα ἐπιτύθῃ ἔλθῃ ὁ Κύριος, ἀπειτῶν τι ἂν θέλει, ἔχωμεν διδοῦναι. Ὅρα δὲ πῶς οὐκ εἶπαν, ὅτι οὐκ οἶδα πότε ὥρα ὁ κλέπτης ἔρχεται, ἀλλ', οὐκ οἶδα· κλέπτης δὲ τὴν συντέλειαν ὀνομαζέται, καὶ τὸν ἐκείνου δένον· ἀνιττεῖται δὲ ἐνδείκναι, ὅτι καὶ τὸν νυκτὸς ἕστα· ἡ παρουσία αὐτοῦ. Ὅσπερ οὖν ὁ κλέπτης ἀφανὸς ἔρχεται, οὕτως καὶ ἡ ἐκτὴ παρουσία, ὡς τε μὴ βραδυ-

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(32) Cod. 32 addit : Οἱ ἐν τῷ ἀγρῷ, τῷ κόσμῳ τοῦτον δηλαδὴ, εἰσὶν οἱ ἀγροῖκοι καὶ ἰδιῶται, καὶ ἐλάχιστοι γένει, καὶ ἀλουτοὶ ἐν ἔσθῃ, καὶ ἀδοξοί. Οἱ μὲν δίκαιοι, οἱ δὲ ἀδικοί· καὶ οἱ μὲν δίκαιοι παραλαμβάνονται, οἱ δὲ ἀδικοὶ ἀφίεται ἐν τῷ πυρὶ· αἱ δὲ ἀλήθουσιν αἱ εἰς τὸ κληθὸς τῶν γυναικῶν, ἐν μέρῃ δὲ καὶ αἱ ψυχαί, αἱ δουλικῶν λαχοῦσαι ζυγόν, καὶ ἐν ἀσθινείᾳ τελευτᾶσαι τὴν ζωὴν. Εἰσὶ δὲ γυναῖκες δίκαιοι, καὶ εἰσὶν ἀδικοί, εἰσὶν ἀσθινεῖς δίκαιοι, ὡς ὁ Ἰωβ, καὶ ὁ Ἀδάμας, εἰσὶν ἀδικοὶ ὡς ὁ Καὶν καὶ Γεζὴ. Ὅθεν φησὶ, Δύο ἕσονται ἐπὶ κλίτης, ἀσθινεῖαν αὐτῶν ὑπεμφαίνων, οἱ δὲ δίκαιοι παραλαμβάνονται, καὶ οἱ ἀδικοὶ ἀφίεται. Πῶς δὲ παραλαμβάνονται οἱ δίκαιοι, λέγει ἡ Παῦλος· Οἱ ζῶντες ἐν κυρίῳ ἐν τρυφῇ καὶ ἀμαρτανίᾳ εἰς ἀγάπην, καὶ πάντοτε σὺν κυρίῳ ἕσονται. Πῶς ἀφίεται οἱ ἀδικοὶ ; Συνάξουσιν οἱ ἄγγελοι τοὺς μὲν ἐκλεκτοὺς ἐκ τῶν τριῶν ἀνθρώπων, τοὺς δὲ ἀσεβεῖς κατακαύσουσι πυρὶ ἀσέβητος. Μὴ οὖν ὑπολάβῃς ξύλοις ἀσεβῶν εἶναι τὸ πυρὶ τῆς κολάσεως, μὴ δὲ τοὺς ὑποκαίοντας δημῶν τινὰς, ὡς οἱ λῆροι τῶν πολλῶν νομίζουσιν, ἀλλ' ἀπόβλεψόν πρὸς Σδομα, καὶ Ἰε καμίον δίκην εὐλών. Ἐνόησον τῆς γυναῖκος ἄνω τὴν ἀπολιθώσιν, καὶ θαύμασον τοῦ πυρὸς τὴν ἀπειλήν, ἅμα γὰρ ἦν ὁ τε Ἄωτ καὶ ἡ γυνὴ καὶ αἱ δύο θυγατέρες ; καὶ οὕτε ὁ Ἄωτ ἐκυροκλήθη σὺν ταῖς θυγατέρας αὐτοῦ, οὕτε ἡ γυνὴ διέδρα τὴν τοῦ πυρὸς ἀπειλήν· Ἀλλ' ἕκαστον ἡ δικτὴ οἰκείῳ κλίτρῳ ἀπέδωκεν οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς κρίσεως οἱ μὲν δίκαιοι παραλαμβάνονται ὡς ὁ Ἄωτ, οἱ δὲ ἀδικοὶ ἀφίεται, ὡς ἡ γυνὴ αὐτοῦ. Γρηγορεῖτε οὖν, κ. τ. λ. « Qui in agro sunt,

videlicet in hoc mundo, sunt rustici, idiotæ, ignobilis, et divitiis quidem clari, sed gloria ob-curi. Porro horum alii quidem justii sunt, alii vero iniq̄ui : et justii quidem assumuntur, iniq̄ui vero relinquantur in igne. Molentes vero sunt generaliter seminae, sed in particulari animæ, quæ servitutis jugum vitæ sunt, quæque in imbecillitate seu infirmitate vitæ transigunt. Sunt vero alix quidem mulieres justæ, alix injustæ. Sic et ex infirmis alii sunt justii, ut Job et Lazarus ; et alii injusti, ut Cain et Giezi. Unde ait : Duo erunt in lecto, eorumdem infirmitatem subindicans. Justii autem assumuntur, et injusti relinquantur. Quomodo vero assumendi sint justii, edicat Paulus : Viri, inquit, in Domino in p̄bibitis rapiuntur in æra, et semper cum Domino erunt. (1 Thess. iv, 16.) Quomodo relinquantur injusti ? Congregabunt angeli electos quidem ex quatuor ventis (Math. xxiv, 31), impios autem comburent igne inextinguibili. (Luc. iii, 17.) Ne vero putes, ignem illum supplicii inextinguibilem ex lignis esse, aut comburentes esse ministros quosdam publicos, ut imperitii quidam imaginantur : sed respice ad Sodoma, et vide formacem succensam absque lignis. Considera uxoris Lot conversionem in lapidem : et mirare ignis activitatem. Simul enim erant Lot, ejus uxor et duæ filix ; et Lot quidem combustus non est, neque duæ filix ; sed uxor ignis activitatem non effugit : scilicet, justitia unumquemque propriæ tradidit sorti. Ita et in judicio : justii quidem assumuntur, ut Lot ; injusti autem relinquantur, veluti uxor ejus. Vigilate igitur, » etc

μαίτε, ἀλλὰ νήψετε. Ἐὶ γὰρ ἤβαιμεν τὴν τελευταίην ἡμῶν ὥστε ἔσται, ἐκείνην ἂν μόνην τὴν ἡμέραν ἐσπουδάζομεν εὐαρεστῆν τῷ Θεῷ· νῦν δὲ ἀγνοοῦντες, νήφομεν ἀεὶ πρὸς τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα.

« Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς δούλος καὶ φρόνιμος, ὃν κατέστησεν ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ, τοῦ διδόναι αὐτοῖς τὴν τροφὴν ἐν καιρῷ; Μακάριος ὁ δούλος ἐκεῖνος, ὃν ἔλθεν ὁ κύριος αὐτοῦ εὐρῆσαι κοιούντα οὕτως. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῷ καταστήσει αὐτόν. » Διαπορεῖ ὁ Κύριος τίς ἐστὶν ὁ πιστὸς δούλος καὶ φρόνιμος, ὃν κατέστησεν ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ, ἵνα δείξῃ ὅτι σπάνιος καὶ δυσεύρετος ὁ τοιοῦτος. Δύο δὲ ἀπαιτεῖται πᾶς οἰκονόμος, πίστις καὶ φρόνησις· εἴτε γὰρ πιστὸς μὲν ἐστὶ καὶ οὐδὲν κλέπτει, φρόνιμος δὲ οὐχ ὑπάρχει, ἀλλὰ μάτην ἀπώλλουσι τὰ χρήματα, εἴτε φρόνιμος ἦθ' ἐν ὧν, κλέπτει αὐτὸς, οὐδὲν ὄφελος. Ὁ τοῖον εὐρεθησόμενος τότε πιστὸς καὶ φρόνιμος, ἐκείνος· καὶ τῶν τελευταίων ἐπιτεύξεται, λέγω δὴ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Πάντων γὰρ τῶν ὑπαρχόντων τῷ Θεῷ κληρονόμοι ἔσονται οἱ ἄγιοι. Πιστὸς δὲ δούλος· καὶ φρόνιμος, καὶ πᾶς διδάσκαλος ὁ ἐν καιρῷ διδοὺς τὴν τροφὴν ἐκάστῳ τῶν ὑπ' αὐτοῦ διδασκομένων, οἷο· ὁ Παῦλος, νῦν μὲν γάλα ποτιζων, νῦν δὲ σοφίαν λαλῶν, πιστὸς τε διάκονος ὧν, ὁ πρότερον βλάσφημος, καὶ φρόνιμος, ὡς μὴ ἀγνοῶν τὰ νοήματα τοῦ ἔχθρου· ἀλλὰ καὶ πᾶς ὁ σπουδῶν παρὰ Θεοῦ λαθῶν, εἴτε χρήματα, εἴτε δυναστείαν, εἴτε ἀρχὴν, ὄφελαι καὶ πιστῶς καὶ φρονίμως διοικεῖν ταῦτα, ὡς λόγον δέσμων.

« Ἐὰν δὲ εἴπῃ ὁ κακὸς δούλος ἐκεῖνος· ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, Χρονίζει ὁ κύριός μου ἔλθειν, καὶ ἀρῆται τύπτειν τοὺς συνδούλους, ἐσθῆν δὲ καὶ πίνῃ μετὰ τῶν μεθύοντων, ἤξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκεῖνου ἐν ἡμέρᾳ ἣ ἢ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὧρᾳ ἣ ἢ οὐ γινώσκει, καὶ διχοτομήσει αὐτόν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσει· ἐκεῖ ἐστὶν ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. » Εἰπὼν πῶς τιμηθήσεται ὁ πιστὸς δούλος, νῦν λέγει πῶς κατασθῆσεται ὁ πονηρός. Ἐὰν γὰρ τις οἰκονομῆσιν τινὸς χαρίσματος πιστευθεὶς, καταφρονῆ τῷ ἐκείθεν δικαστηρίου, καὶ λέγῃ ὅτι, Χρονίζει ὁ κύριός μου, τουτέστιν, οὐ παρὰ πύδας καὶ οὕτως τὴν τιμωρίαν ἐπιτίθει, καὶ τὴν ἀνεξικακίαν τοῦ Θεοῦ ἀφορμὴν πονηρίας ποιῆται, καὶ τύπτῃ τοὺς συνδούλους αὐτοῦ, φημι δὴ σκανδαλίζῃ, καὶ τύπτῃ τὴν συνείδησιν αὐτῶν· οἱ γὰρ ἀρχόμενοι, βλέποντες τοὺς ἀρχοντας κακῶς χρωμένους τοῖς δοθεῖσι, κληρονομῶνται σκανδαλιζόμενοι, καὶ βιάσσονται· ὁ τοιοῦτος οὖν διχοτομηθήσεται, τουτέστι γυμνωθήσεται τοῦ προσόντος αὐτῷ χαρίσματος, καὶ τότε φανήσεται οἷος ἦν, καὶ βληθήσεται εἰς τὸ σκότος· πρῶτη μὲν γὰρ διὰ τοῦ προσήματος ἠπάτα, οἷοι πολλοὶ τῶν ἀρχιερέων, ἄγιοι δοκοῦντες διὰ τὸ ἀξίωμα· τότε δὲ ἀρθήσεται ἀπ' αὐτῶν ἡ χάρις. Καὶ ὡς ὑποκριταὶ κατασθῆσονται, ἄλλο ὄντες καὶ ἄλλο φαίνόμενοι.

castote, sed sobrii et vigilantes. Nam si sciremus quando futura esset mors nostra, illo solo die daremus operam quomodo placeremus Deo: nunc autem cum ignoramus, sobrii sumus semper ad virtutum opera.

VERS. 45-47. « Quisnam est fidelis servus et prudens, quem praececit dominus famulatio suo, ut det illis cibum in tempore? Beatus servus ille, quem cum venerit dominus ejus, 135 invenerit sic faciebat. Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum. » Dubitat an futurus sit fidelis quis et prudens, quem constituit dominus ejus super famulitium suum, ut ostendat quod rarus talis sit, et inventu difficilis. Duo enim exiguntur ab omni dispensatore, fides et prudentia. Nam si quidem fidelis sit, et nihil furetur, prudens autem non sit, sed in vanum disperdat opes: vel si prudens fuerit, et furetur, nihil proderit. Igitur qui tunc inventus fuerit fidelis et prudens, ille et multo plura consequetur²³, regnum dico caelorum. Nam omnium quae sunt Dei, haeredes erunt sancti. Fidelis autem servus et prudens omnis etiam est doctor, qui in tempore dedit cibum discipulis, sicut Paulus, nunc quidem lacte potans, nunc autem sapienter loquens, fidelisque minister, qui prius blasphemus²⁴, et prudens, ut non ignorans cogitationes inimici. Sed et omnis qui a Deo acceperit vel opes, vel potentiam, vel principatum, debet et fideliter et prudenter ministrare ea, tanquam rationem redditurus.

VERS. 48-51. « Quod si dixerit servus ille malus in corde suo, Concutatur dominus meus venire, coeperitque percutere conservos, imo edere et bibere cum ebriis: veniet dominus servi illius in die non expectat, et hora qua ignorat, et dissecabit eum, et partem ejus ponet cum hypocritis: illic erit ploratus et stridor dentium. » Ubi dixit quomodo fidelis servus honores habiturus sit, nunc dicit quomodo punietur malus. Nam si quis cui sunt concredita dispensationis dona, contemnat iudicium illud, et dicat, Moratur Dominus meus, hoc est, non statim et e vestigio poenam imponit: et sumpta occasione ex longanimitate Dei, percutiat conservos suos offendendo scandalis, et illorum conscientiam verberet (subditi enim videntes principes donis Dei male uti!, scandalizantur et damnium accipiunt); qui igitur talis, dissecabitur, hoc est spoliabitur dono suo, et tunc apparebit qualis sit: et mittetur in tenebras, qui prius sub signa quadam decipiebat: sicut multi pontificum sancti videntur propter dignitatem, tunc autem tolletur ab eis gratia, et sicut hypocritae punientur. Nam cum alii sint, alii apparent.

²³ Matth. xxiv, 45. ²⁴ I Tim. i, 12, 13.

De decem virginibus. Parabola eorum qui talenta acceperunt. De adventu Christi.

Περὶ τῶν δεκά παρθένων. Περὶ τῶν τὰ κάλυτα λαβόντων. Περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ.

VERS. 1-5. « Tunc assimilabitur regnum caelorum decem virginibus, quae sumptis lampadibus suis exierunt in occursum sponso. Quinque autem ex illis erant prudentes, et quinque fatuae. Quae erant fatuae, acceptis lampadibus suis, non acceperant oleum secum: prudentes vero sumpserant oleum in vasis suis, una cum lampadibus. Tardante vero sponso dormitaverunt omnes ac dormierunt. » Sub persona virginum proponit parabolam de eleemosyna: ut quoniam magnum opus est virginitas, ne quis illud unum curans, alia negligat, sed discat quod obsequio eleemosyna etiam virgines cum scortis efficiuntur. Merito autem qui compassione caret et misericordia, efficitur, etiam si virgo sit. Scertum enim ab affectione tyrannica expugnatur et naturali, immisericors autem a divitiis. Quanto igitur infirmitas cui oblectandum, tanto minori venia dignus est qui expugnatur ab avaritiae morbo. Et stultus quidem est, qui vincit naturale incendium, et vincitur a parva pecuniarum cupiditate ac morbo. Dormitatio est mors. Mora autem sponsi dicitur, quia non statim secundus adventus fit.

VERS. 6-15. « Porro medio noctis clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obviam ei, Tunc surrexerunt omnes virgines illae, et apparaverunt lampades suas. Fatuae autem prudentibus dixerunt: Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostrae extinguuntur. Et responderunt prudentes dicentes: Nequaquam, ne non sufficiat nobis et vobis. Sed ite potius ad eos qui vendunt, et emite vobisipsis. Porro dum irent emptum, venit sponsus, et quae paratae erant, intraverunt cum eo ad nuptias, clausaque est janua. Postea vero veniunt et reliquae virgines, dicentes: Domine, Domine, apertis nobis. At ille respondens ait, Amen dico vobis, non novi vos. Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam qua Filius hominis veniet. » Media nocte dicit clamorem fieri, ut ostendat quod sic inexpectatus veniat Dominus, quasi media nocte omnes dormientes profundo somno. At cum clamore venit, tuba enim sonabit in secundo adventu. Lampades autem animae nostrae, et uniuscujusque mens lampas est, quae tunc accenditur, quando habet oleum virtutum et misericordiam. Fatuae autem virgines ideo quod tunc requirant oleum, cum non sit negotiandi tempus. Porro prudentes dicant, Ne forte non sufficiat nobis et vobis. Virtus enim proximi mei vix sufficiet illi ad defensionem, tantum abest ut et mihi. Ex suis enim quique operibus justificabuntur, non proximorum. Sed fatuae ad vendentes abeunt, hoc est, ad pauperes. Ceterum quod dico hunc sensum habet: Penitentiae ducuntur fatuae, eo quod eleemosynam non fecerint: et nunc primum sciunt quod a pauperibus oporteat nos oleum emisse. Hoc

« Τότε: ἀμειψθήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δεκά παρθένοις, αἰτινες λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, ἐξῆλθεν εἰς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου. Πέντε δὲ ἦσαν ἐξ αὐτῶν φρόνιμοι, καὶ αἱ πέντε μωραὶ· αἰτινες μωραὶ, λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, οὐκ ἔλαβον μεθ' ἐαυτῶν ἔλαιον· αἱ δὲ φρόνιμοι ἔλαβον ἔλαιον ἐν ταῖς ἀγγείαις αὐτῶν μετὰ τῶν λαμπάδων αὐτῶν. Κραυζόντος δὲ τοῦ νυμφίου, ἐνύσταξαν πᾶσαι καὶ ἐπέθειον. » Ἐπὶ τοῦ προσώπου τῶν παρθένων σχηματίζει τὴν περὶ ἐλεημοσύνης παραβολήν. ἵνα ἐπειθὴ μίγα-πράγμα ἐστὶ, μὴ τοῦτο μόνον κατορθῶν τις, ἀμειψῆ τῶν ἄλλων· ἀλλὰ μόνον ὡς τῆς ἐλεημοσύνης χωρὶς, κἂν παρθενοῦν ἔχη, μετὰ πορνῶν ἐκκληθήσῃ. Ἐκείτως δὲ ὁ ἀσυνπαθὴς καὶ ἀναστῆμων ἐπέλλεται, κἰν παρθένος-εἶη· ὁ μὲν γὰρ πῆνος πάθους ἡτήθη τυραννικοῦ τε καὶ φυσικοῦ· ὁ δὲ ἀναστῆμων χρημάτων. Ὅσοι οὖν ὁ ἀναγνωστῆς ἀσθενέστερος τοσοῦτον ἀσυγχώρητος ὁ νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ τῆς φιλοχρηματίας πάθους· καὶ μωρὸς δὲ ὁ τοσοῦτος δι' αὐτὸ τοῦτο, τὸ νικῆσαι μὲν φυσικῆν πύρρῃσιν, ἡττηθῆναι δὲ τοῦ μικροῦ πάθους τῶν χρημάτων· νυσταγμὸς δὲ, ὁ θάνατος. Κραυζόμενος δὲ τοῦ νυμφίου, τὸ μὴ συντόμως γίνεσθαι τὴν δευτέραν παρουσίαν.

« Μήποτε οὐκ ἀρκέσει ὑμῖν καὶ ἡμῖν. Πορεύεσθε ἐπὶ μᾶλλον πρὸς τοὺς πωλοῦντας, καὶ ἀγοράσατε ἑαυταῖς. Ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν ἀγοράσαι, ἦλθεν ὁ νυμφίος, καὶ αἱ ἑτοιμοὶ εἰσῆλθον μετ' αὐτοῦ εἰς τοὺς γάμους, καὶ ἐκλείσθη ἡ θύρα· ὕστερον δὲ ἔρχονται καὶ αἱ λοιπαὶ παρθένοι, λέγουσαι· Κύριε, Κύριε, ἀνοίξον ἡμῖν. Ὁ δὲ ἀπεκρίθει εἰπὼν· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς. Γρηγορεῖτε οὖν, οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν ἐν ἧ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. » Μεσοῦσης τῆς νυκτὸς λέγει κραυγὴν γενέσθαι, ἵνα δείξῃ τοῦ ἀνάπτετος ἔρχεται ὁ Κύριος, ὡσπερ μεσονυκτίου πάντας ἡδὴ καθυπόμεινον βαθεῖ ὑπνῷ. Ἀλλὰ μετὰ κραυγῆς ἔρχεται· οὐδέποτε γὰρ ἠχῆσαι ἐν τῇ δευτέρῃ παρουσίᾳ· λαμπάδες δὲ, καὶ αἱ ψυχὰς ἡμῶν, καὶ ὁ νοῦς ἐκάστου λαμπὰς ἐστίν· ἡτις τότε ἀνάπτεται, οὐτε ἔχει τὸ τῶν ἀρετῶν ἔλαιον καὶ τὴν ἐλεημοσύνην· μωραὶ δὲ ὅπως εἰσὶν αἱ παρθένοι καὶ κατὰ τοῦτο, καθὸ τότε ἐξήτουν τὸ ἔλαιον, οὐτε οὐκ ἐστὶ καιρὸς πραγματείας. Αἱ δὲ φρόνιμαί φασι· Μήποτε οὐκ ἀρκέσει ἡμῖν καὶ ἑμῖν. Ἡ γὰρ ἀρετὴ τοῦ πλησίον μου μάλιστα ἀρκέσει ἐκεῖνον πρὸς ἀπολογίαν, μῆτι γε καὶ ἐμοί· ἕκαστος γὰρ ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ δικαιοθήσεται, οὐχὶ τῶν τοῦ πλησίον. Ἀλλ' αἱ μωραὶ πρὸς τοὺς πωλοῦντας ἀπέρχονται, τοῦτοῦτο, πρὸς τοὺς πένητας. Ὁ δὲ λέγει τοσοῦτος ἐστὶ· Μιταμείλονται αἱ μωραὶ διότι μὴ ἐποίησαν

ἐλεημοσύνην, καὶ νῦν πρῶτον γινώσκουσιν ὅτι ἀπὸ τῶν πενήτων ἔδει ἡμᾶς τὸ εἶλαιον ἔχειν. Τοῦτο οὖν ἔστιν ὃ λέγει, ὅτι ἀπῆλθον πρὸς τοὺς πωλοῦντας ἀγοράσαι εἶλαιον, τούτεστιν, ἀπῆλθον τῇ διανοίᾳ πρὸς τοὺς πένητας, καὶ ἐυελογίσαντο ὅσον ἀγαθὸν ἡ ἐλεημοσύνη, ἀλλὰ γὰρ ἐκλείσθη αὐταῖς ἡ θύρα· μεταμελείας γὰρ καὶ ἐργασίας καιρὸς οὐκ ἔστι μετὰ τὴν ἐνθὲνδε ἀποθίωσιν. Ὁ γοῦν Κύριος· λέγει αὐταῖς· Οὐκ οἶδα ὑμᾶς. Ὁ γὰρ φιλόθρωπος καὶ ἐλεῆμων οὐκ οἶδε τὰς ἀνελετήμονας. Πῶς γὰρ τὰς ἀλλοτριὰς αὐτοῦ καὶ ἀνομοίας; Γίνωσκε δὲ ὅτι καὶ πᾶσα ψυχὴ λαμπάδα καὶ φωτισμὸν ἐκ Θεοῦ ἔσχε, καὶ πᾶσαι ἐγείρονται εἰς συνάντησιν τοῦ Κυρίου· πᾶσαι γὰρ ἐπιθυμοῦσι τοῦ συναντῆσαι καὶ συναφθῆναι Θεῷ· ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ δόντος φωτισμὸν καὶ λαμπάδα, αἱ μὲν φρόνιμοι διὰ τῆς ἀγαθοεργίας ἐπιβάλλουσιν εἶλαιον· αἱ δὲ μωραὶ ἔωσαι τὰς λαμπάδας ἀνελαίους, ἀποκλείονται, μὴ ἔχουσαι ἀγαθὰ ἔργα δι' ὧν ἀνάψει τὸ ἐν αὐταῖς φῶς· ἐάν γὰρ μὴ τὰ καλὰ ἐργαζώμεθα,

εἰ ὡσπερ γὰρ ἀνθρώπων ἀποθημῶν, ἐκάλεισε τοὺς ἰδίους δούλους, καὶ παρέδωκεν αὐτοῖς τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, καὶ ᾧ μὲν ἔδωκε πέντε τάλαντα, ᾧ δὲ δύο, ᾧ δὲ ἓν, ἐκάστην κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν, καὶ ἀπαθήμησεν εὐθέως. Πορευθεὶς δὲ ὁ τὰ πέντε τάλαντα λαβῶν, εἰργάσατο ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐποίησεν ἄλλα πέντε τάλαντα· ὡσαύτως καὶ ὁ τὰ δύο, ἐκέρθησε καὶ αὐτὸς ἄλλα δύο· ὁ δὲ τὸ ἐν λαβῶν, ἀπειθῶν ὤρυξεν ἐν τῇ γῆ, καὶ ἀπέκρυψε τὸ ἀργύριον τοῦ κυρίου αὐτοῦ. Μετὰ δὲ χρόνον πολὺν, ἔρχεται ὁ κύριος τῶν δούλων ἐκείνων, καὶ συναίρει μετ' αὐτῶν λόγον. » Εἰπόντων ἔνω ὅτι οὐκ οἶδατε τὴν ἡμέραν ὅτε ἔξει ὁ Κύριος, προστιθῆσι καὶ τὴν παραβολὴν ταύτην, δεικνύων ὅτι αἰφνιδίως ἐλεύσεται· ὡσαύτως γὰρ ἀνθρώπος ἀποθημῶν, οὕτω δὴ καὶ ὁ κύριος ἐκάλεισε τοὺς ἰδίους δούλους, καὶ τότε καὶ τότε αὐτοῖς διέθετο. Ἄποδημῆσιν εἰς λέγεται ὁ δι' ἡμᾶς γενόμενος ἀνθρώπος Χριστὸς, ἡ καθὼ ἀνέβη εἰς οὐρανοὺς, ἡ καθὼ μακροθυμεῖ, καὶ οὐκ εὐθύ· ἀπαίρει τὴν ἐργασίαν, ἀλλ' ἀναμένει. Δούλοι δὲ αὐτοῦ, οἱ τὴν τοῦ λόγου διακονίαν πεπιστευμένοι, ὅσον ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς, διάκονοι, καὶ χαρίσματα πνευματικὰ λαβόντες, οἱ μὲν μείζονα, οἱ δὲ ἕλαττονα, ἕκαστος κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν, τούτεστι, κατὰ τὸ μέτρον τῆς πίστεως καὶ τῆς καθάρσεως. Ἐν γὰρ τῷ ἀγγελίῳ ᾧ δώσω ἐγὼ τῷ Θεῷ, ἐν ἐκείνῳ ἐπιβαλεῖ μοι τὴν δωρεάν αὐτοῦ· εἰ μικρὸν δώσω, ὀλίγην, εἰ μέγα, πολλήν. Εὐθέως δὲ ὁ τὰ πέντε τάλαντα λαβῶν, ἀπελθὼν εἰργάσατο. Ὅρα τὴν ἐντρέξειαν αὐτοῦ, πῶς οὐδὲν ἠμέλησεν, ἀλλ' εὐθέως εἰργάσατο, διπλασιάζων ὁ ἑαθεῖν. Ὁ γὰρ μὴ μόνον ἑαυτὸν ὠφελῶν, εἴτε λόγον ἔχοι, εἴτε πλοῦτον, εἴτε δυναστείαν παρὰ βασιλεῦσιν, εἴτε ἄλλην οἰανοῦν δύναμιν ἢ τέχνην, ἀλλὰ καὶ ἐτέρους θέλων ὠφελεῖν, ὁ τοιοῦτος διπλασιάζει τὸ θεθὲν αὐτῷ. Ὁ δὲ χῶσας τὸ τάλαντον, ἐστὶν ὁ τῆς ἰδίας μόνον ὠφελείας φροντίζων, καὶ μὴ καὶ τῆς τῶν ἄλλων, ὅς καὶ κατακρίνεται. Ἀλλὰ καὶ ἐάν εὐφυῆ ἴθης καὶ ἐπαθήσειον ἀνθρώπων, τῇ εὐφυίᾳ εἰς πραγματείας καὶ δολότητας καὶ γήϊνα πράγματα καταχρησάμενον, τὸν τοιοῦτον εἰπὲς κατορύξει· τὸ τάλαντον εἰς τὴν γῆν, τούτεστιν, εἰς τὰ τῆς γῆς πράγμα-

PATRŒL. GR. CXXIII.

A igitur **137** est quod dicit abire ad vendentes ut emerent oleum : hoc est, mente abierunt ad pauperes, et secum cogitarunt quale bonum sit elemosyna, sed clausa est eis janua : post vitam enim istam non est hic tempus pœnitendi et operandi. Proinde Dominus dicit illis, Nescio vos. Misericors enim et miserator Dominus nescit immisericordes. Quomodo enim dissimiles et alienos a se nosset? Scito insuper omnem animam a Deo habere illustrationem et lampadem, et omnes surgere in occursum Domini. Omnes enim desiderant occurrere et conjungi Deo, sed Deo dante lampadem et illustrationem, prudentes quidem bene operando oleum immittunt, fatuæ autem sinunt lampadem sine oleo. Excluduntur igitur non habentes bona opera, propter quæ accenditur in illis lumen : nisi enim bona opera faciamus, exstinguitur lumen Dei in nobis.

VERS. 14-19. « Sicut enim homo quidam peregre proficiscens, vocavit servos suos et tradidit illis bona sua, et huic quidem dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam facultatem, et profectus est statim. Abiit autem qui quinque talenta acceperat, et operatus est in eis, et confecit altera quinque. Similiter et qui duo acceperat, lucratus est et ipse duo altera : qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram, et abscondit pecuniam domini sui. Post multum vero temporis venit dominus servorum illorum, et ponit rationem cum eis. » Cum dixisset supra quod nesciatur dies quando venturus sit Dominus, apponit et parabolam hanc, ostendens quod repente venturus sit. Sicut enim homo peregre proficiscens, ita et dominus vocavit servos suos et hæc atque ista commisit. Peregre autem proficisci dicitur, qui propter nos factus est homo Christus, vel secundum quod ascendit in cœlos, vel secundum quod longanimis est et non statim exigit opus, sed expectat. Servi autem illius quibus conceditum est sermonis ministerium, ut episcopi, sacerdotes, diaconi et spiritualia dona accipientes : illi quidem plura, hi vero minora, unusquisque secundum propriam facultatem, hoc est, secundum mensuram fidei et purificationis. In vas enim quod ego daturus sum Deo, in illud mittet donum suum : si parvum dedero, parvam dabit et ipse donum : si magnum, magnum ipse quoque dabit. Statim autem qui quinque talenta acceperat, abiit et operatus est. Vile sollicitudinem illius, quomodo nihil neglexit, sed statim operatus est duplicans quod acceperat. Qui enim non solum sibi soli prodest, sive prudentiam habeat, sive divitias, sive potentiam et auctoritatem apud reges, sive quamcunque aliam vel artem vel facultatem, sed et aliis vult prodesse, is duplicat quod sibi datum est. Qui **138** autem talentum fodit in terram, is est qui suæ tantum utilitatis curam habet, et non aliorum, qui et condemnatur. Et si bonum mentis et studiosum hominem videbitis,

14

qui ingenio suo ad negotiationes, dolos et terrena opera abutitur, ubi illo dicas quod defoderit talentum suum sub terra, hoc est, in terrena opera. Post multum autem temporis venit dominus qui dederat argentum vel eloquia sua. Argentum enim igne probatum, eloquia Dei⁸⁸: vel simpliciter omne donum quod clarum et insignem facit hominem, argentum dictum est. Et convocat illos, ut rationem ab his qui talenta acceperant, audiat.

Vers. 15-30. « Et accedens is qui quinque talenta acceperat, attulit alia quinque talenta, dicens: Domino, quinque talenta tradidisti mihi, ecce altera quinque talenta lucratus sum per ea. Ait illi Dominus ejus: Euge, serve bone et fidelis, super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. Accedens autem qui duo talenta acceperat, ait: Domino, duo talenta tradidisti mihi, ecce alia duo lucratus sum per ea. Ait illi Dominus ejus: Euge, serve bone et fidelis, super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. Accedens autem et qui unum talentum acceperat, ait: Domine, noveram te quod homo durus sis, metens ubi non seminasti, et inde congregans ubi non sparsisti, ac territus abii, abscondique talentum tuum in terra: ecce habes quod tuum est. Respondens autem Dominus ejus, dixit ei: Serve male et piger, sciebas quod metam ubi non seminavi, et congregem illinc ubi non sparsi: oportuit ergo te committere pecuniam meam menisariis, et veniens ego recepissem utique quod meum est cum usura. Tollite itaque ab eo talentum, et date ei qui habet decem talenta. Omni enim habenti dabitur, et abundabit: qui vero non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. Et inutilem servum ejicite in tenebras exteriores; illic erit fletus et stridor dentium. » Ambo hi qui in concreditis operantur, laudantur a domino eodem modo: Euge, serve bone et fidelis, uterque audit. Per bonum autem hic omnino intelligimus misericordem et liberalem, qui suam bonitatem et proximis impartit. Qui autem super pauca fideles apparent, super multa constituuntur: nam licet hic dona consequamur, ea tamen cum futuris non sunt conferenda. Gaudium autem Domini, incessabilis lætitia, quam habet Deus gaudens in operibus suis, sicut David dicit⁸⁹. Tali igitur gaudio gaudent sancti in operibus suis lætantes: sicut et contra peccatores dolent in operibus propriis: et sancti gaudent quod tam divitem habeant Dominum. Vide autem quod et is qui quinque, et is qui duo talenta acceperat, eadem bona consequantur. Quando enim quis etiam pauca acceperit, **133** et datum sibi donum, licet parvum sit, bene dispensarit, æqualem honorem adepturus est cum eo qui magna habuit et fecit. Unusquisque enim ut acceperit, ita et excelsus videbitur, si bene egerit. Porro servi grati ita se habent: at perversus et piger aliter respondet, et ut se dignum est. Durus enim dominum nominat, sicut et nunc

A τα· μετὰ δὲ χρόνον πολὺν ἔρχεται ὁ δεῦς τὸ ἀργύριον, ἢ τὰ λόγια αὐτοῦ· ἀργύριον γὰρ πεπυρωμένον, τὰ τοῦ θεοῦ λόγια, ἢ ἀπλῶς πᾶν ὄτιον χάρισμα, λαμπρὸν καὶ ἐνδοξον ποιῶν τὸν ἔχοντα, ἀργύριον λεγθεῖν. Καὶ συναίρει λόγον ἀπειτῶν καὶ λογοπρεπῶν τοῦ λαβόντα.

Et convocat illos, ut rationem ab his qui talenta acceperant, audiat.

Καὶ προσελθὼν ὁ τὰ πάντα τάλαντα λαβὼν προσήνεγκεν ἄλλα πάντα τάλαντα, λέγων· Κύριε, πάντα τάλαντά μοι παρέδωκας· ἴδε ἄλλα πάντα τάλαντα ἐκέρθησα ἐπ' αὐτοῖς. Ἔφη αὐτῷ ὁ Κύριος αὐτοῦ· Εὐ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. Προσελθὼν δὲ καὶ ὁ τὰ δύο τάλαντα λα-

B βῶν, εἶπε· Κύριε, δύο τάλαντά μοι παρέδωκας, ἴδε ἄλλα δύο τάλαντα ἐκέρθησα ἐπ' αὐτοῖς. Ἔφη αὐτῷ ὁ Κύριος αὐτοῦ· Εὐ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. Προσελθὼν δὲ καὶ ὁ τὸ ἐν τάλαντον ἐληψῶς, εἶπε· Κύριε, ἔγνων σε ὅτι σκληρὸς εἶ ἀνθρώπος, θερίζων ἔρου οὐκ ἔσπειρας, καὶ συνάγων ἕθεν οὐ διεσκόρπισας, καὶ φοβηθεὶς, ἀκαλθὼν ἔκρυψα τὸ τάλαντόν σου ἐν τῇ γῆ· ἴδε ἔχεις τὸ σόν. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Κύριος αὐτοῦ, εἶπεν αὐτῷ· Πονηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρὲ, ἴδεις ὅτι θερίζω ἔρου οὐκ ἔσπειρα, καὶ συνάγω ἕθεν οὐ διεσκόρπισα· ἴδει οὖν σε βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπεζίταις, καὶ ἔλθὼν ἐγὼ ἐκομισάμην ἂν τὸ ἔμην σὺν τόκῳ· ἔραται

οὖν ἀπ' αὐτοῦ τὸ τάλαντον, καὶ ὅτε τῷ ἔχοντι εὐ δέκα τάλαντα. Τῷ γὰρ ἔχοντι παντὶ δοθήσεται, καὶ περισσευθήσεται· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ ἔχει, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ· καὶ τὸν ἀχρεῖον δοῦλον ἐκβάλτε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Ὁ μὲν ἐπεργασάμενος τοῖς δοθείσιν, ἐπαινῶνται ὑπὸ τοῦ δεσπότου ὁμοίως ἐμψότεροι, Εὐ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐκάτερος αὐτῶν ἀκούων· ἀγαθὸν δὲ ἐνταῦθα πάντως τὸν φιλόνηρον, τὸν ἀφρονονοοῦμεν, εἰς τὴν οἰκταὴν ἀγαθότητα καὶ τοῖς πλησίον ἐπακλοῦ· ἐπὶ ὀλίγα δὲ πιστοὶ φανέντες, ἐπὶ πολλῶν καθίστανται.

C Καὶ γὰρ εἰ καὶ ἐνταῦθα χαρισμάτων ἀξιούμεθα, ὅμως οὐδὲν εἰσι ταῦτα πρὸς τὰ μέλλοντα ἀγαθά. Καρὰ δὲ τοῦ Κυρίου, ἡ ἄληκτος εὐφροσύνη, ἣν ἔχει ὁ θεός, εὐφραίνόμενος ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, ὡς ὁ Δαυὶδ λέγει. Τοιαύτην οὖν εὐφροσύνην εὐφραίνονται καὶ οἱ ἄγιοι ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτῶν· ὥσπερ οὖν οἱ ἁμαρτωλοὶ λυποῦνται ἐπὶ τοῖς οἰκείοις ἔργοις, καὶ μεταμέλονται· καὶ τὸν Κύριον δὲ κλοῦτον ἔχοντας οἱ ἄγιοι, χαίρουσιν ἐπ' αὐτῷ. Ὅρα δὲ ὅτι καὶ ὁ τὰ πάντα τάλαντα λαβὼν, καὶ ὁ τὰ δύο, τῶν αὐτῶν ἀγαθῶν ἀξιοῦνται. Ὅταν γὰρ τις, καὶ ὀλίγα λαβὼν, ὅμως τὴν δοθείσαν αὐτῷ χάριν, πᾶν μικρὰ εἶη, καλῶς ἐκονομήσῃ, ἴσην τιμὴν ἀπολήφεται τῷ μεγάλων ἀξιωθέντι καὶ κατορθώσαντι. Ἐκαστος γὰρ καθ' ὅ ἔλαβε, κατὰ τοῦτο καὶ ἄκρος δοκεῖ, ἐν κατορθώσῃ.

D Ἄλλ' οἱ μὲν εὐγνώμονες; δοῦλοι, τοιοῦτοι· ὁ δὲ πε-

ὅτι ὁ τὰ πάντα τάλαντα λαβὼν, καὶ ὁ τὰ δύο, τῶν αὐτῶν ἀγαθῶν ἀξιοῦνται.

Ὅταν γὰρ τις, καὶ ὀλίγα λαβὼν, ὅμως τὴν δοθείσαν αὐτῷ χάριν, πᾶν μικρὰ εἶη, καλῶς ἐκονομήσῃ, ἴσην τιμὴν ἀπολήφεται τῷ μεγάλων ἀξιωθέντι καὶ κατορθώσαντι. Ἐκαστος γὰρ καθ' ὅ ἔλαβε, κατὰ τοῦτο καὶ ἄκρος δοκεῖ, ἐν κατορθώσῃ.

⁸⁸ Psal. xi, 7. ⁸⁹ Psal. civ, 5.

νηρός και ὀκνηρός ἄλλως ἀπολογεῖται, και ἐαυτοῦ ἄξιός. Ἐκκληρὸν γάρ ὀνομάζει τὸν δεσπότην, ὡσπερ και νῦν πολλοὶ τὸν διδασκόντων λέγουσι· Ἐκκληρὸν ἔστι τὸ ζητεῖν παρὰ ἀνθρώπων ὕπακοήν οἷς οὐκ ἐνεποίησεν ὁ θεὸς τὸ ὑπήκουον, οὐδὲ ἐνεσκέπειν αὐτοῖς τὸ εὐπειθές· τοῦτο γάρ αἰνίττεται διὰ τοῦ εἰπεῖν· Ἐπιζητεῖς ὅπου οὐκ ἐσκέπειρας, τουτέστιν, φησὶν οὐκ ἐνεσκέπειρας τὸ εὐπειθές, ἀπειθεὶς παρ' ἐκείνου τὸ εὐπειθές. Λέγων δὲ σκληρὸν τὸν δεσπότην ὁ δούλος, ἐαυτὸν κατακρίνει. Ἐπει γάρ σκληρός ἦν, ὡφείλε μᾶλλον ἐπιμελεῖσθαι, ὡς σκληρὸν και ἀπηγή ἔχων δεσπότην. Εἰ γάρ τὰ ἐτέρων ἀπαιτεῖ, μᾶλλον τὰ ἐαυτοῦ ἀπαιτήσεται· ὥστε εἶδει και σὲ πλεονάζει ὁ ἑλαθε, και ποιῆσαι μαθητάς, ἀφ' ὧν ἀπήτησεν ἀντὶ τοῦ φειλόμενον (33). Τραπεζίτας γάρ τοὺς μαθητάς ὀνομάζει, ὡς δοκιμάζοντας ἢ ἀποδοκιμάζοντας τὸν λόγον· τὸνον δὲ ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν μαθητῶν τὴν τῶν ἔργων ἐπίδειξιν. Ἡ γάρ μαθητῆς, λαμβάνων παρὰ τοῦ διδασκάλου τὸν λόγον, ἔχει μὲν και αὐτὸν, και ἀποδίδωσιν αὐτὸν ὀλόκληρον· προσδίδωσι δὲ και τὸνον τὴν ἐργασίαν τοῦ αγαθοῦ. Λίρεται οὖν ἀπὸ τοῦ πονηροῦ και ὀκνηροῦ δούλου τὸ χάρισμα. Ὁ γάρ λαθὼν χάρισμά τι εἰς τὸ ὠφελῆσαι ἄλλους, και μὴ κειρημένος τούτῳ, και αὐτὸ ἀπολλύσιν· ὁ δὲ πλείονα σπουδῆν ποιησάμενος, πλείονα ἐπισπάται και τὴν δωρεάν. Τῷ γάρ ἔχοντι σπουδῆν δοθήσεται πλείων ἢ χάρις, και περισσευθήσεται· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος σπουδῆν και τὸ χάρισμα ὁ δοκεῖ ἔχειν, ἀρθήσεται· ὁ γάρ μὴ σπουδῆν ἔχων, μηδὲ ἐπεργασάμενος οἷς ἑλαθεν, οὐκ ἔχει τὸ χάρισμα, ἀλλὰ δοκεῖ ἔχειν· ἡμαύρωσε γάρ τοῦτο διὰ τῆς ἀμελείας.

« Ὅταν δὲ εἴθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, και πάντες οἱ ἄγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, και συναχθήσονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη, και ἀφορτεῖ αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ὡσπερ ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων, και στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ ἐναντύμων. » Ἐπειδὴ ἡ πρώτη παρουσία τοῦ Κυρίου ἐν ἀτιμίᾳ γέγονε και ὕβρις, φησὶ τὸ, Ὅταν εἴθῃ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ. Ἐν γάρ τῇ δευτέρῃ μετὰ δόξης ἐλευσεται, ἀγγέλων δоруφороῦντων αὐτόν. Πρῶτον δὲ ἀφορίζει τοὺς ἄγιους ἀπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν, ἀπαλλάσσων αὐτοὺς ἀγωνίας, και ἰστησι, και τότε φωνεῖ πρὸς αὐτοὺς. Πρόβατα μὲν οὖν καλεῖ τοὺς ἄγιους, διὰ τὸ ἡμερον, και ὅτι καρπὸν ἡμῖν διδῶσι και ὠφέλιαν ὡς τὰ πρόβατα, και ἔριον χορηγοῦντες ἦτοι σκέπην θείαν και πνευματικὴν, και γάλα, τουτέστι τροφήν προσήκουσαν· ἐρίφους δὲ, τοὺς ἀμαρτωλοὺς· κατὰ κρημνῶν γάρ βαδίζουσι, και ἴτακτοὶ εἰσι και ἀκαρποὶ ὡς οἱ ἐρίφοι.

« Τότε ἐρεῖ ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομή-

A multi doctorum dicunt. Durum quidem requirere ab hominibus obedientiam, quibus Deus non indidit obedientiam et persuasibilitatem, hoc enim insinuat dicens : Metis ubi non seminasti, hoc est, cui non dedisti ut obediret, exigit ab illo ut obediat. Dicens autem durum dominum servus seipsum condemnat. Nam quoniam derus erat, debebat magis diligens esse, utpote durum et crudelem dominum sortitus. Nam si aliena exigit, multo magis sua exigit : atque ita oportebat et te multiplicare quæ acciperas, et facere discipulos a quibus debitum repeteret. Nummularios autem discipulos nominat, tanquam eos qui probent aut reproben sermones. Verum usuram exigit a discipulis, operum scilicet exhibitionem. Discipulus enim a doctore sermonem accipiens, habet quidem illum et reddidit integrum, addit autem et usuram, boni operationem. Tollitur itaque a malo et segni servo donum. Qui enim donum aliquod in aliorum utilitatem accepit, nec eo utitur, illud etiam perdit : qui vero multiplicare studet, majorem sibi conciliabit gratiam. Diligentiam enim adhibenti dabitur major gratia, ita ut abundet. Studium autem non adhibens, et dono quod videtur habere privabitur. Negligens enim, et qui non operatur per ea quæ accepit, non habet donum, sed videtur habere : nam perdidit sua negligentia.

« ὁ γάρ μὴ σπουδῆν ἔχων, μηδὲ ἐπεργασάμενος γάρ τοῦτο διὰ τῆς ἀμελείας.

VERS. 31-33. « Cum autem venerit Filius hominis in gloria sua, et omnes sancti angeli cum eo, tunc sedebit super sedem gloriæ suæ, et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, quemadmodum pastor segregat oves ab hædis, et statuet quidem oves a dextris suis, hædos autem a sinistris. » Quoniam primus adventus Domini in ignominia fuit et opprobriis, dicit, Cum venerit in gloria sua. In secundo enim cum gloria aderit, angelis ipsum stipulantibus. Primum autem separat sanctos a peccatoribus, liberans eos a labore, et statuit, et tunc loquitur eis. Itaque oves vocat sanctos, quia mansueti sunt, et fructum nobis ac utilitatem dant et oves lanam suppeditantes, videlicet divinum et spiritualem amictum : et lac, hoc est, cibum congruum : hædos autem peccatores : in præceptis enim vadunt, et incompediti sunt, et steriles ut hædi.

VERS. 34-40. « Tunc dicit rex his qui a dextris sibi erunt : Venite, benedicti Patris mei,

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(33) Cod. 52 addit : Τῶν δούλων γάρ ἔστι τὸ μεταδύναμι, τοῦ δὲ δεσπότου τὸ ἀπαιτῆσαι· λέγει οὖν ὁ δούλος πρὸς τὸν δεσπότην· Ἐκκληρὸν, φησὶ, συναίδων τὸ ἐκταγμά σου, τὸ ζητεῖν παρὰ ἀνθρώπων ὕπακοήν, οἷς οὐκ ἐνεποίησας διὰ τοῦ λόγου τὸ εὐπειθές, sed φεβηθεὶς μὴ ἀπρακτος γίνωμαι, τὸ κατ' ἐμαυτὸν ἄνον ἐφύλαξα, τὸ δὲ περὶ ἐτέρους οὐκ ἐποῦδασα. Τραπεζίτας, κ. τ. λ. « Servorum enim est reddere,

domini vero repetero. Affatur itaque servus dominum : Austerum, inquit, vidi esse mandatum tuum quo obedientiam ab hominibus exigit, quibus scilicet per rationem facilitatem obediendi non tribuisti ; idcirco timens, ne a ministerio excluderem, id tantum, quod ad me pertinebat, custodivi : quod autem aliorum erat, neglexi. Nummularios autem, » etc.

possidete regnum in hæreditatem paratum vobis ab exordio mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi edere: sitiivi, et dedistis mihi bibere: hospes eram, et collegistis me: nudus, et operuistis me: infirmus, et visitastis me: in carcere eram, et venistis ad me. Tunc respondebunt ei justi, dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, et pavimus? aut sitientem, et dedimus tibi potum? Quando autem vidimus hospitem, et collegimus te? aut nudum, et cooperuimus te? Aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, et venimus ad te? Et respondens rex dicit illis: Amen dico vobis, quatenus fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Non antea præmiat vel punit, quam iudicet. Misericors enim est, et nos docet id ipsum, quod non antea debeamus punire, quam rem discusserimus. Sic enim excusatione magis carebunt, qui præcedente iudicio puniuntur. Porro sanctos vocat benedictos, ut a Patre susceptos. Hæredes autem ipsos facit regni, ostendens quod Deus eos participes faciet gloriæ suæ, ut filios suos. Nun enim dixit, Accipite: sed, Possidete in hæreditatem, ut paternam substantiam. Jam fratres minimos vocat vel suos discipulos, vel omnes simpliciter pauperes. Omnis enim pauper frater est Christi quatenus pauper: quandoquidem et Christus in egestate vixit. Vide autem Dei iustitiam quomodo laudet ac prædicet sanctos. Vide item et illorum candorem quomodo propter modestiam negent se illum vasisse: sed Dominus ea quæ pauperibus sunt facta, in semetipsum suscipit.

Vras. 41-46. « Tunc dicit et his qui a sinistris erunt, Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi cibum: sitiivi, et non dedistis mihi potum: hospes eram, et non me collegistis: nudus, et non operuistis me: infirmus et in carcere eram, et non visitastis me. Tunc respondebunt ei et ipsi dicentes: Domine, quando vidimus te esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, et non ministravimus tibi? Tunc respondebit illis, dicens: Amen dico vobis, quatenus non fecistis uni de minimis his, nec mihi fecistis. Et ibunt hi in supplicium æternum, justi vero in vitam æternam. » Eos qui a sinistris, in ignem mittit qui præparatus est diabolo. Quia enim compassionis expertes sunt diaboli, et hostiliter et inimice erga nos affecti sunt: merito idem supplicium habent, qui ejusdem voluntatis sunt, qui et propriis operibus maledicti facti sunt. Vide autem quod Deus ignem non præparavit hominibus: supplicium enim non fecit propter nos, sed propter diabolum: ego autem memetipsum supplicio facio obnoxium. Horresce igitur, o homo, cum cogitaveris [14] hoc, quod illi neque ut scorta, neque ut latrones, neque ut qui grave aliud flagitium perpetrarunt, puniuntur, sed ut hi qui bonum non fecerunt. Perfecto si bene consideras, raptor est qui multa habet, et non miseretur, etiamsi neminem vanitesta con-

Α σατε την ητοιμασμενην υμιν βασιλειαν απο καταβαλης κοσμου. Επεινασα γαρ, και εδωκατε μοι φαγειν· εδωξασα, και εποιησατε με· ξενος ημην, και συνηγαγετε με· γυμνος, και περιεβαλετε με· ασθενησα, και επισκεψασθε με· εν φυλακι ημην, και ηλθετε προς με. Τότε αποκριθησονται αυτοι οι δικαιοι, λεγοντες· Κυριε, ποτε σε ειδομεν παινωντα, και εθρψαμεν; η δεψωντα, και εποιησαμεν; Ποτε δε σε ειδομεν ξενον, και συνηγαγομεν; η γυμνον, και περιεβαλομεν; Ποτε δε σε ειδομεν ασθενη η εν φυλακι, και ηλθομεν προς σε; Και αποκριθεις ο βασιλευς, ερει αυτοις· Αμην λεγω υμιν, εφ' οσον εποιησατε ενι τουτων των αδελφων μου των ελαχιστων, εμοι εποιησατε. » Ου προτερον τιμη η κολαζει, πριν η δικασηται. Φιλαθρωπος γαρ εστι, και ημεις δε τουτ' απο το παιδευει, μη προτερον κολαζειν πριν εν εξετασωμεν. Ουτω γαρ αναπολογητοι· πολλον εσονται οι μετα δικαστηριον κατασθεντας. Ευλογημενους δε καλει τους αγιους, ως υπο του Πατρος αποδεχθεντας· κληρονομους δε αυτους ποιεται της βασιλειας, ινα δελεη οτι κοινωνους αυτους ποιει ο θεος της εαυτου δεξης, ως υιους αυτου. Ου γαρ ειπα, Λαβετε, αλλα, Κληρονομησατε, οιοει τινα πατρων παρουσιαν. Αδελφους δε ελαχιστους καλει, η τους αυτου μαθητας, η παντας απλω τους πνητας. Πας γαρ πνητης, αδελφος εστι του Χριστου κατ' αυτο τουτο, εκαι και ο Χριστος εν παντι διηγαγεν. Ορα δε και την του Θεου δικαιοσυνην, πως ανακηρυττει τους αγιους. Ορα και την εκαιων ευγνωμοσυνην, πως δε εκαικειαν αρνουσιν το θρψαι· αλλ' ο Κυριως τα εις τους πνητας γενομενα εις εαυτον αναδεχεται.

« Τότε ερει και τοις εξ εωνυμων· Πορευεσθε απο εμου, οι καταραμενοι, εις το πυρ το αιωνιον, το ητοιμασμενον τω διαβωλω και τοις αγγελιοις αυτου. Επεινασα γαρ, και ουκ εδωκατε μοι φαγειν· εδωξασα, και ουκ εποιησατε με· ξενος ημην, και ου συνηγαγετε με· γυμνος, και ου περιεβαλετε με· ασθενησα και εν φυλακι, και ουκ επισκεψασθε με. Τότε αποκριθησονται και αυτοι, λεγοντες· Κυριε, ποτε σε ειδομεν παινωντα, η δεψωντα, η ξενον, η γυμνον, η ασθενη, η εν φυλακι, και ου διηκονησαμεν σοι; Τότε αποκριθησεται αυτοις, λεγων· Αμην λεγω υμιν, εφ' οσον ουκ εποιησατε ενι τουτων των ελαχιστων, ουδε εμοι εποιησατε. Και απλευσονται ουτοι εις κολασιν αιωνιον, οι δε δικαιοι εις ζωην αιωνιον. » Τοις εξ εωνυμων εις το πυρ εκπεμκει, ο ητοιμασται τω διαβωλω. Επα γαρ ασυμπαθεις εσιν οι θαρμονες, και απηνης διακεινται και εχθρωδως προς ημας, ειπατως της αυτης τιμωριας αξιουνται οι της αυτης γνωμης οντες, οι και εκ των ιδιων αυτων εργων επικαταρατοι εγενοντο. Ορα δε οτι ουκ ητοιμασαν ο θεος το πυρ τοις ανθρωποις, ουδε την κολασιν ετοιμασε δε ημας, αλλα δε τον διαβωλον, εγω δε ποιω εραυτον τη κολασει υποδωκον. Θρψον δε, ενθρωπε, ενοησαν ενταυθεν οτι Ιδου ουτοι ουτε ως κερνοι, ουτε ως αρπαγες, ουτε ως αλλο τι κλημμηθησαντες κερνοι, κολαζονται, αλλ' ως μη ποιησαντες αγαθον. Τω ουτε γαρ εαν κλωδ σκοπησης, αρπαξ εστιν ο πολλο εχων και μη ελεων, κων μηδεν αδικηση προξενω; Ορα

γάρ ἔχει περισσύτερα τοῦ δόντου, ἤρπασε πάντας ἀπὸ τῶν χρηζόντων μὲν, μὴ λαμβανόντων δὲ ἐξ αὐτοῦ. Εἰ γὰρ εἰς κοινὸν ταῦτα κατέθηκεν, ἦσαν ἂν κίχαιοι ἀνεψείες· νῦν δὲ ἐπὶ ἀπέκλισε ταῦτα, καὶ ἰσοποιήσατο, διὰ τοῦτο πένονται ἑκαίνοι· ὥστε ὁ ἀνελετήμων ἄρπαξ ἐστὶ, τοσοῦτους ἀδικῶν ὅσους εὐεργετῆν ἠδύνατο, καὶ οὐκ εὐεργετήσεν, ὅθεν ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον καὶ μηδέποτε λήγουσιν· οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ὡσπερ γὰρ οἱ ἅγιοι ἀπαυστον ἔχουσι χαρὰν, οὕτως καὶ οἱ ἄδικοι ἀπαυστον κόλασιν, κἂν Ὀριγένης φλυαρή λέγων εἴη ἐστὶ κόλασις τέλος, καὶ οὐκ ἀεὶ τιμωρηθήσονται οἱ ἁμαρτωλοὶ, ἀλλ' ἐστὶ, ὅτε εἰς τὸν τῶν δικαίων τόπον ἐλεύσονται, διὰ τῆς καλῆς καθαρῆς θέντας. Ἐλέγχεται γὰρ ἐντεῦθεν φανερώς, τοῦτο μὲν, ἐν ᾧ λέγει ὁ Κύριος· κόλασιν αἰώνιον, τουτέστιν οὐδέποτε λήγουσιν, τοῦτο δὲ, ἐν ᾧ προβάτοισι μὲν παραικάσει τοὺς δικαίους, ἐρίφους δὲ τοὺς ἁμαρτωλοὺς. Ὡσπερ γὰρ ἐρίφος οὐκ ἂν ποτε γένοιτο πρόβατον, οὕτως οὐδὲ ὁ ἁμαρτωλὸς καθαρῆσεται ποτε, καὶ δίκαιος γενήσεται· σκότος δὲ ἐξώτερον, τὸ πορρώτερον τοῦ φωτός τοῦ θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ χαλεπωτέραν ποιοῦν τὴν κόλασιν. Ἔστι δὲ καὶ αἰτίαν τήνδε εἰπεῖν εἰς τοῦτο, ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ ἐνταῦθα μὲν σκότος ἔχει, ἐκπεσὼν τοῦ τῆς δικαιοσύνης Ἥλιου, ἀλλ' ἐπὶ ἐλπίς ἐστὶ μεταβολῆς, διὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶ τὸ σκότος τοῦτο ἐξώτερον· μεθ' ἑμῶν τοι ἀποθάνοι, καὶ ἐπισταίῃ ἡ τῶν πεπραγμένων ἐξέτασις, διαδέχεται αὐτὸν καὶ ἐξώτερον· οὐκ ἐστὶ γὰρ ἐλπίς ἐστὶ μεταβολῆς, ἀλλὰ παντελῆ στέρησιν τῶν τοῦ Θεοῦ ἀγαθῶν ὑφίσταται. Ἐν ὅσῳ γὰρ ἐνταῦθα ἐστὶ, κἂν μετρίως ἀπολαύῃ τῶν τοῦ Θεοῦ ἀγαθῶν, τῶν αἰσθητῶν τῆς κτίσεως· λέγω, καὶ δοκεῖ δούλος εἶναι ὅπως οὖν τοῦ Θεοῦ, ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ τῆς κτίσεως ταύτῃ διάγων, καὶ ὅπ' αὐτοῦ τρεφόμενος καὶ διεξαγόμενος· τότε δὲ παντάπασι ἀποκόπεται τοῦ Θεοῦ, οὐδενὸς μετέχων τῶν αὐτοῦ ἀγαθῶν. Τοῦτο ἐστὶ τὸ σκότος, συγκριτικῶς λεγόμενον ἐξώτερον, ὡς πρὸς τὸ ἐνταῦθα. Ὡσπερ οὐκ ἐστὶν ἐξώτερον, ὡς μὴ παντελῶς ἀποσκοπομένου ἐντεῦθεν ἤδη τοῦ ἁμαρτωλοῦ. Ἀλλὰ οὐ φεῦγε τὸ ἀσπλαγχνόν, καὶ τὴν ἐλεημοσύνην ἐργάζου καὶ αἰσθητῶς μὲν, πλὴν ἀλλὰ καὶ πνευματικῶς. Θρέψον γὰρ τὸν Χριστὸν πεινῶντα τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν· ἀλλὰ καὶ τὸν πεινῶντα διδασκαλίας ἐὰν θρέψῃς καὶ ποτίσῃς, Ἰθραφας Χριστὸν καὶ ἐπότισας. Ὁ γὰρ ἐν τῷ Χριστιανῷ Χριστῷ καὶ ἡ πίστις τρέφεται καὶ ἀξίεται διὰ τῆς διδασκαλίας. Ἀλλὰ κἂν ἴθης τινὰ, ξίνον γινόμενον τῆς ἀνω πατρὸς, συνεισάγαγε, τουτέστι, σὺν τῷ καὶ αὐτὸς εἰσέρχεται εἰς οὐρανούς, εἰσάγαγε κἂν κείνον, μὴ ἄλλοις κηρύσσων, αὐτὸς δὲ ἀδόκιμος ὢν· κἂν τις τὸ τῆς ἀφθαρσίας ἱμάτιον ἀποβάλλῃ, ὃ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἔσχε, καὶ γυμνωθεῖ, ἰνδύσων αὐτὸν, καὶ τὸν ἀσθενοῦντα τῆς πίστεως, ὡς ὁ Παῦλος φησι, προσλαβῶ· καὶ τὸν καθειργημένον ἐν τῇ φυλακῇ, τῷ σώματι πούτῳ τῷ σκοτεινῷ, ἐπίσκεψαι, ὡσπερ τι φέγγος· ἐξ εἶδη τῆς ἀγάπης ἐπιτέλει μὲν καὶ σωματικῶς, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, δύνανται ταῦτα διπλῶς κατορθοῦναι.

A tumelia afficiat. Quia enim quædam habet quibus non indiget, rapit omnino ab his qui egent, et non accipiunt ab ipso. Nam si in commune ea posuisset, fuissent utique et illi non indigi: nunc autem quia reclusit, et propria fecit, propterea illi esuriunt: atque ita et raptor est qui immisericors, tot injuria afficiens, quot beneficiis afficere potuit, et non affecit. Ideo ihunt hi in supplicium æternum et nunquam finicndum; justi vero in vitam æternam. Nam sicut sancti incessabile habent gaudium, ita injusti indesinentem pœnam: tametsi Origenes negetur dicens fore suppliciorum finem, et non semper puniendos peccatores, sed fore aliquando tempus, quando in justorum venturi sint consortium purgati a pœnis. Arguitur autem ex hoc loco manifeste, nam Dominus dicit: supplicium æternum, hoc est, nunquam desinens. Unde et ovibus comparat justos, hœdis autem peccatores: sicut enim hœdus nunquam sit ovis, sic nunquam peccator purgabitur et erit justus. Tenebræ autem exteriores, quæ procul sunt a luce divina, et propterea graviores faciunt pœnam. Potest item causa quædam afferri ad hæc. Peccator enim in hæc vita in tenebris est, nam excidit a sole justitiæ: sed quia spes est conversionis, propterea non sunt tenebræ illæ exteriores. Porro ubi mortuus fuerit, et insititit examen factorum, excipiunt eum exteriores. Non enim ultra conversionis spes est, sed sustinet omnigenam divini splendoris privationem. C Quædiu enim hic est, etiamsi bona Dei minus ubertim suscipiat [loquor de sensibilibus et creatis], videtur esse quodammodo servus Dei dum in domo ejus, hoc est in creaturis, versatur, ab ipsoque alitur et educatur. Tunc autem omnibus modis a Deo dividitur, nihil commune cum illius bonis habens. Hæc sunt per comparisonem ad has tenebræ exteriores, eo quod hic non omnibus modis peccator resocatur. At tu fuge immisericordiam et fac elemosynas, et alias quidem sensibiles, alias autem spirituales. Pasce Christum, qui esurit salutem nostram. Sed et esurientem doctrinam si paveris et potaveris, pavisti Christum et potasti. In Christiano enim Christus est, et fides alitur et crescit doctrinis. Sed et si videris peregrinum a superna patria, locum et collige, hoc est, dum ingrederis in cœlos, introduce et illum, ne nullis prædicans ipse sis reprobos. Et si quis incorruptionis vestem abjecerit, quam per baptismum induit, et nudus sit, 142 indue illum. Et in infernum vide (ut Paulus dicit⁷¹) assume: et vincitum in carcere, hoc est corpore illo tenebrato, invise, illi quasi splendorem admonitionem donans. Has sex species charitatis omnes imple quidem corporaliter, imple autem et spiritualiter; nam cum duplicis naturæ simus, ex anima et corpore, possunt hæc et bifariam perfici.

αὐτῷ τὴν νοουθεσίαν δωρούμενος. Ταῦτα πάντα τὰ πλὴν ἀλλὰ καὶ ψυχικῶς· διπλῶν γὰρ ὄντων ἡμῶν,

⁷¹ 1 Cor. III, 2.

CAPUT XXVI.

A

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΓ΄.

De Magdalena Dominum unguente. De Paschate. De mystica cæna. De traditione Christi. De negatione Petri.

Vers. 1. « Et factum est, eum consummasset Jesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis: Scitis quia post biduum Pascha fiet, et Filius hominis tradetur et crucifigatur. » Quia regni meminit et retributionis, tempestive consequenter et de passione sua disserit, quasi dicens: Etiam hi qui nunc crucifixerint, igne punientur.

Vers. 2-5. « Tunc congregati sunt principes sacerdotum, et scribæ, et seniores populi, in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caïpha, et consilium inierunt ut Jesum dolo tenerent et occiderent. Dicebant autem: Non in die festo, ne tumultus fiat in populo. » Cum lex præciperet ut unum tantum haberent pontificem per omne illius vite tempus, illi contra legem multos faciebant, quos quotannis mutabant: Idcirco ad pontificem illius anni veniunt de homicidio consilium initari, ubi oportebat magis homicidas pñiri. Principes autem sacerdotum dicit eos qui jam annuo munere functi fuerant. Cæterum sceleratam eandem perpetraturi, non Deum, sed turbam timebant. Timuerunt enim ne quo pacto, si in die festo illum occiderent, turba in ultionem excitaretur. Vel etiam quia tunc offerenda erant omnia sacrificia in lege decreta, ne populus propter homicidium a sacrificiis absteret, perderentque ipsi lucrum quod ex sacrificiis habebant. Fortassis autem et hoc timuerunt, ne forte in die festo occiso, illius mors nobilior et clarior fieret: optabant enim memoriam ejus abolere. Illi igitur ante festum consilium iniierunt, ut vel forte post diem festum occiderent. At non quando illi voluerunt, sed quando ipse voluit pati, se capiendum eis permisit, per tempus scilicet Paschæ, ut quando typicum Pascha, tunc et verum Pascha fieret. Discere autem et illos cædis avidos fuisse possumus. Nam qui volebant illum occidere in die festo, eum invenerant proditorem, tunc occiderunt contempta etiam turba, modo voluntas eorum fieret.

Vers. 6, 7. « Cum autem esset Jesus in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti preciosi, et effudit super caput ipsius recumbentis. » **143** Quidam dicunt tres esse mulieres quæ unxerint Dominum unguento, quarum etiam quatuor evangelistæ meminerunt; alii autem duas dicunt: unam apud Joannem, quæ est Maria soror Lazari: aliam, cujus Matthæus nunc meminit, quæ eadem cum illa quæ apud Marcum et Lucam. Simonem autem hunc leprosum quidam dicunt fuisse patrem Lazari, quem Christus a lepra purificavit, et apud eum cœnarit. Dicitur autem quod et Jesus qui dixerat discipulis suis: Abite ad quemdam, et ostendet vobis cœnaculum stratum, ad illum miserit eos. Denique et

Παρί τῆς ἀλειψάσεως τὸν Κύριον μύρω. Παρί τοῦ πάσχα. Παρί τοῦ μυστικῶς δείπνου. Παρί τῆς παραδόσεως τοῦ Χριστοῦ. Παρί τῆς ἀρνήσεως τοῦ Πέτρου.

« Καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλειεν ὁ Ἰησοῦς πάντας τοὺς λόγους τούτους, εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Οὐδαμ, ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ Πάσχα γίνεται. Καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίθεται εἰς τὸ σταυρωθῆναι. » Ἐπειδὴ βασιλείας ἐμνήσθη καὶ ἀναποδέσεως, ἐοικαίρω; λοιπὸν καὶ παρί τοῦ πάθους τοῦ οἰκτεῖου δελεῖται, μονοουχὶ τούτου λέγων, ὅτι Καὶ οἱ σταυρώσαντές με τοῦ κυρῶ; ἀξιοθῆσονται.

« Τότε συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέω; τοῦ λεγομένου Καϊάφα, καὶ συνεβουλεύσαντο ἵνα τὸν Ἰησοῦν ὀδω κρατήσωσι καὶ ἀποκταίνωσι· Εἰπον δέ· Μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ, ἵνα μὴ θέρυθος γένηται ἐν τῷ λαῷ. » Τοῦ νόμου καλεῖοντες ἵνα εἶναι ἀρχιερεῖς διὰ βίου, πολλοὺ; ἐποίησαν αὐτοὺ; παρανόμως, ἀμείδοντες αὐτοὺ; κατ' ἐνιαυτὸν· ὅδ καὶ πρὸς τὸν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου ἀρχιερέα ἔρχοντες βουλευσόμενοι παρί φόνου, ὅθεν ἔδει μῆλλον τοὺ; φονεῦτῶ; καλεῖσθαι· ἀρχιερεῖς δὲ λέγει τοὺ; πικληρωκότας ἦδη τὴν ἐνιαύσιον λειτουργίαν. Τὸν δὲ ἀνόσιον φόνον μέλλοντες; πράξειν, οὐχὶ τὸν Θεὸν, ἀλλὰ τὸν ὄχλον φοβοῦνται. Ἐδέξισταν γὰρ μὴ πως, ἐν τῇ ἑορτῇ φονευσάντων αὐτὸν, διεγερθῆ ὁ ὄχλος εἰς ἀμυναν, ἢ καὶ τοῦ προσάγειν τῶ; νενομισμένη; θυσίῶ; ἀπόσχηται διὰ τὴν μαιφονίαν αὐτῶν, καὶ ἀποκτείνωσι αὐτοὺ; τὰ ἐκ τῶν θυσιῶν κέρδη· ἴσως δὲ καὶ τοῦτο ἐφοβοῦντο, μήποτε ἐν τῇ ἑορτῇ φονευθέντος, ἐπίσημος γένηται καὶ ἑνδοξὸ; αὐτοῦ ὁ θάνατος· αὐτοὺ; γὰρ ἠβούλοντο ἀφανίσει τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ. Ἐκείνοι μὲν οὖν οὕτω πρὸς τῆ; ἑορτῆ; βουλευθέντες μετὰ τὴν ἑορτὴν τάχα φονεῦται· ὁ δὲ, δεικνύς, ὅτι οὐχ ὅτε ἤβηλον, ἀλλ' ὅτε ἠβήλησαν αὐτοὺ;, ἀσχῆται, συνεχώρησεν αὐτοῖ; κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ Πάσχα συλλαβεῖν· ἵνα ὅτε τὸ τυπικὸν Πάσχα ἐγένετο, τότε καὶ τὸ ἀληθινὸν Πάσχα ἐκβαίη. Ἔστι δὲ καὶ τὴν μαιφονίαν αὐτῶν καταμαθεῖν. Οἱ γὰρ μὴ βουλόμενοι ἐν τῇ ἑορτῇ φονεῦσαι αὐτὸν, ὅτε εὔρον τὸν προδιδόντα, τότε φονεύουσι, καταφρονήσαντες καὶ τοῦ ὄχλου, μόνον ἵνα τὸ θέλημα αὐτῶν γένηται.

« Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γενομένου ἐν Βηθανίῶ; ἐν οἰκίῳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, προσῆλθεν αὐτῷ γυνὴ ἀλάδαστρον μύρω ἔχουσα βαρυτίμου, καὶ κατέχευεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀνακλαιμένου. » Τινὲ; τρεῖ; λέγουσιν εἶναι τὰς ἀλειψάσας τὸν Κύριον γυναῖκα; καὶ οἱ τέσσαρες εὐαγγελισταῖ; μὲμνηνται· ἄλλοι δύο ταῦτα φασί, μίαν τὴν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, ἢ ἴσθι Μάρλω ἢ ἀδελφῇ τοῦ Λαζάρου, καὶ τὴν νῦν παρὰ τῷ Ματθαίῳ μνημονευομένην, ἣτι; ἴσθι ἡ αὐτὴ παρὰ τῷ Λουκᾷ καὶ τῷ Μάρκῳ. Τὸν δὲ Σίμωνα τοῦτον τὸν λεπρὸν, φασί τινε; καὶ κατέρα εἶναι τοῦ Λαζάρου, ὃν ἀπὸ τῆ; λέπρας καθάρισα; εἰστίθεο παρ' αὐτῷ. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ ὁ Κύριος εἰπὼν τῶ; μαθηταῖ;· Ἀπέλθετε πρὸς τὸν δαίνα, καὶ δεῖξτε ὅπως ἀνώγειω ἐστρωμένον, πὼ; τούτον ἀποστῆλαι ἐ-

τοὺς ἀμέλει καὶ ὑπεδέξατο, ὡς φασί, τὸν Κύριον, καὶ παρ' αὐτῷ τὸ Πάσχα ἐτέλειον. Ἦ γοῦν γυνὴ ἰουδαίου τὸν λέπρον καθαρισθέντα, ἐθάβησεν ὡς καὶ αὐτὴ τῆς ἀφέσεως τεύχεται, καὶ καθαρισθῆσεται τὴν ψυχικὴν λέπραν· πιστὸν δὲ πολλὴν ἐνεδείξατο, τὸ οὕτω τίμιον μύρον καταχέουσα, καὶ ἀραιθῆσασα τοῦτου· ἐπὶ τὴν κεφαλὴν δὲ τοῦτο καταχέει, τῷ κυριωτάτῳ μέρει τὴν τιμὴν προσάγουσα. Καὶ σὺ γοῦν εἰ λέπραν ἔχεις ψυχικὴν καὶ φαρισαϊκὴν, τετυρωμένην· ἦτοι ἀπωκακομένην Θεοῦ, δέξαι τὸν Ἰησοῦν εἰς τὴν οἰκίαν σου, καὶ μύρισσον αὐτὸν τῷ μύρῳ τῶν ἀρετῶν· δύνασαι γὰρ καθάραναι σε τῆς λέπρας τῷ Ἰησοῦ σκευάσαι μύρον, καὶ κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καταχέαι. Τίς δὲ ἡ κεφαλὴ τοῦ Χριστοῦ, ἢ ἡ θεότης αὐτοῦ, πρὸς ἣν ἡ εὐωδία τῶν ἀρετῶν προσφέρεται· « Κατευθυνθῆτω γὰρ, φησὶν, ἡ προσευχὴ μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου, Κύριε. » Εὐωδίαν οὖν τὴν ἐκ τοῦ πολυσυνθέτου μύρου τῶν ἀρετῶν προσάγαγε τῇ θεότητι τοῦ Χριστοῦ· ἀλλὰ δὴ καὶ εἰ μὴ μόνον ἀνθρώπων ψιλὸν αὐτὸν δογματίζεις, ἀλλὰ καὶ Θεὸν, τότε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἦτοι τὴν θεότητα εὐωδίας, τουτέστιν, ἰσοδότησας

« Ἴδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἠγανάκτησαν, λέγοντες· Εἰς τί ἡ ἀπάλεια αὐτοῦ, ἠγανάκτησαν, τὸ μύρον πρᾶθῆναι πολλοῦ· τῆ· ἠδύνατο γὰρ τοῦτο Γνοῦς· δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπε, καὶ δοθῆναι πτωχοῖς. ἔχετε τῇ γυναικί· ἔργον αὐτοῦ· Τί κόπους παρέχετε τῇ γυναικί· πάντοτε γὰρ ἔργον γὰρ καλὸν εἰργάσατο εἰς ἐμὲ· πάντοτε γὰρ ἔργον γὰρ καλὸν εἰργάσατο εἰς ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε τῶν πτωχῶν ἔχετε μεθ' ἐαυτῶν, ἐλεημοσύνην ἔχετε. » Οἱ μαθηταὶ πολλὰ παρνοὶ λόγων· ἀκούσαντες, καὶ πολλὴν αὐτῆς ποιούμε- ἔλεον, ἐμέμφαντο τὴν γυναῖκα, ὡς μάλλον τὸν ἀπειρητοῦντος τοῦ Θεοῦ, ἢ τὴν εἰς αὐτὸν τιμῆν· ὁ δὲ ἐπιτιμῶν τοῖς μαθηταῖς, διότι ἀκαίρως ἐμέμφαντο τὴν γυναῖκα. Δεῖ γὰρ μὴ τὰ ὑψηλὰ ἀπαιτεῖν παρὰ τῶν νομοῦ προσιόντων, καὶ μάλιστα παρὰ γυναίου ἀσθε- ὄφρα, ἀλλὰ τὴν μετρίαν γοῦν αὐτῶν πιστὴν δεχέσθαι. στίβαν γὰρ τις προσφέρει τῷ Θεῷ δῶρον, μὴ ἀπο- ἀρραφε αὐτὸν, μηδὲ κατάκλα τὴν προθυμίαν αὐτοῦ, πολύων αὐτὸν εἰς τὸ διαδοῦναι πτωχοῖς, ἀλλ' ἀφες πληρῶσαι τὴν προσαγωγὴν. Εἰ μέντοι βουλευόμενός τις συμβούλῳ σοι χρῆσεται, πότερον δεῖ δοῦναι πτωχοῖς, ἢ προσάγαγειν τῷ Θεῷ, συμβούλευσον αὐτῷ δοῦναι πτωχοῖς· μεθ' ὃ μέντοι προσάγαγοι, περιττόν ἐστιν ἀποστρέφειν αὐτόν· δεῖ γὰρ τὴν εἰς τὸν Θεὸν τιμὴν προκρίνειν πάντων ἀπλῶς, καὶ τῆς ἐλεημοσύνης αὐτῆς· μηδὲ γὰρ ἐπεὶ διὰ φιλανθρωπίας ἀναδέχεται εἰς ἑαυτὸν ὁ Χριστὸς τὸν ἔλεον, νομίσθησθε δεῖ καταφρονεῖν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἐλεημοσύνην μόνον ἐπιτηδεύειν· ἐπεὶ οὕτω γε καὶ ἱεροσυλεῖν δεῖ λοιπῶν, καὶ ἐκ τῶν συληθέντων ἐλεημοσύνην ποιεῖν. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ τοῦτο· ὅτι γὰρ οὐκ ἐστὶ ταυτὸν τὸ ἔλεειν πτωχοῦς καὶ τὸ τιμῆσαι τὸν Χριστὸν αὐτὸν ἐκείνον, καὶ θεραπεῦσαι, ἀκουε· « Τοὺς πτωχοῦς γὰρ, φησὶ, πάντοτε ἔχετε μεθ' ἐαυτῶν, ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε. » Ὅρα· οὖν πῶς ἄλλο ἐστὶ τὸ τὸν Χριστὸν θεραπεύειν, καὶ ἄλλο τὸ πτωχοῦς ἔλεειν, εἰ καὶ διὰ φιλανθρωπίας ὁ Χριστὸς εἰς ἑαυτὸν ἀναδέχεται τὰ εἰς τοὺς πένητας γινόμενα.

suscipit (ut dicunt) Dominam, qui et apud illam perfecit Pascha. Mulier igitur cum vidisset leprosum purificatum, confisa est quod et ipsa peccatorum consequeretur remissionem, et purgaretur a lepra animæ. Magnam autem fidem ostendit, quod tam pretiosum unguentum et absque parcimonia in caput ejus effudit, honorem exhibens membro præcipuo. Eī tu quoque si lepra laboras, et pharisaica lepra inflatus es, quæ a Deo separat, suscipe Jesum in domum tuam, et unge eum unguento virtutum. Potes enim parare unguentum Jesu, qui lepram tuam purgavit, et caput ejus perungere. Quod autem est caput Christi? Divinitas ejus, cui fragrantia virtutum offertur. « Dirigatur, inquit, oratio mea sicut thymiana in conspectu tuo, Domine. » Affert igitur fragrantiam unguenti ex multis virtutibus confectam. Affinitati Christi. Quin etiam si non solum nōminem illum susceperis, sed dixeris et Deum, tunc caput suum, hoc est divinitatem, fragranti unguento perfundes, hoc est, theologum ages.

Vers. 8-11. « Videntes autem discipuli indignati sunt, dicentes: Ad quid perditio hæc? Potuit enim istud unguentum venditari magno et dari pauperibus. Eo autem cognito, Jesus ait illis: Quid nolesti estis mulieri? Opus enim bonum operata est erga me. Nam semper pauperes habetis vobiscum, me vero non semper habetis. » Discipuli quoniam multa de elemosyna acciderant, magnamque illius rationem habuerant, reprehenderunt mulierem, tanquam Deo misericordiam magis requirente quam honorem suum. Ille autem increpavit discipulos, eo quod intempestive mulierem reprehendissent. Non enim summa exigere ab his qui non ad fidem adducti sunt, maxime ab infirma muliere, sed mediocrem eorum fidem suscipere oportet. Quando igitur quis offert Deo donum, ne averseris illum, neque confringas alacritatem ejus, abducens illum ut det pauperibus, sed sine implere obligationem. Quod si quis consilio tuo indiguerit utrum oporteat facere, pauperibus dare, vel offerre Deo, consule illi ut det pauperibus: at cum offert, indignum est aversari illum. Decet enim ut **144** honorem quem Deo debemus, præferamus simpliciter omnibus, etiam elemosynæ ipsi. Noli enim, quia propter benignitatem Christus suscipit misericordiam quasi sibi facta esset, existimare quod oporteat contemnere Deum et elemosynam tantum curare, quia sic et sacrilegium liceret, et ex sacrilegiis esset elemosyna danda. Verum non sic habet, quia non est idem, misereri pauperum, et colere ac honorare ipsummet Christum. Audi: « Pauperes enim, inquit, semper habetis vobiscum, me autem non semper. » Vides igitur quomodo aliud sit curam impendere Christo, et aliud misereri pauperibus, tamen si Christus propter benignitatem suscipiat perinde ac si in se collocetur, quod pauperibus impenditur.

Psal. cxl, 2.

Vras. 12, 13. « Quod enim hæc unguentum hoc misit super corpus meum, ad sepeliendum me fecit. Amen dico vobis, ubicunque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, hoc quoque quod hæc fecit, narrabitur in memoriam ipsius. » Docet nos quod mulier hæc juxta divinam dispensationem hoc fecerit, præsignans mortem illius, et corporis sepulturam. Non enim tulisset Christus unguento ungi, nisi mysterium quoddam subfuisse; prædixit autem tanquam Deus, quod esset futuram, quod in gloriam ejus ubique prædicetur res quam fecit mulier. Vnde autem Dei misericordiam, quomodo mulierem magnis donis remunerat. Facit enim eam memorabilem ubique, quandiu suum Evangelium duraturum sit. Quomodo autem sepeliturus ejus præsignatur unguento? Mos erat Judæis cum unguento mortuorum corpora sepelire, sicut et Ægyptiis faciebant, ut tubercula manerent, nec fetorent. Ostendit igitur mulier, inquit, ex hoc unguentum effudit, corpus meum brevi sepellendum. Hæc autem omnia dicit demulcens et debortans Judæos, per quem sepultura tradendus erat. intellige itam per anagogen, leprosum quidem esse gentiliam populum: multo rem autem peccatricem, congregationem et Ecclesiam ex gentilibus, quem unguentum, hoc est fidem, in Christi caput, hoc est deitatem, effudit. Omnis enim credens Deum esse Christum, unguentum effudit in caput Christi. Judas autem qui increpavit mulierem (sicut Joannes dicit) figuram tenet Judæorum, qui usque in hæc diem contra Ecclesiam murmurant.

Vras. 14-16. « Tunc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Judas Iscariotes, ad principes sacerdotum, et ait illis: Quid vultis mihi dare, et ego vobis tradam illum? At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et ex eo tempore quærebatur opportunitatem ut eum traderet. » Cum aliena mulier mortuæ tantum exhiberet honorem, tunc discipulus abili proditoris illum. Non enim frustra adjecit, Tunc abiit, sed ut ostendatur impudentia Judæi. Ad didit autem, Iscariotes, ut notio rem eum redderet. Erat enim et alius Judas, qui Lebbæus dicebatur: hic vero proditor erat a pago qui dicebatur Icara. Illi autem constituerunt triginta argenteos, hoc est, decreverunt ut ei darentur, non autem ut multi putant, appenderunt. Quærebatur igitur opportunitatem ut illum solum traderet eis. Timebant enim turbam, et idcirco conduxerunt Judam ut indicaret eis quando solus esset.

Vras. 17-19. « Primo autem die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes ei: Ubi vis paremus tibi ad edendum Pascha? At ille dixit: Ite in civitatem ad quemdam, et dicite ei: Magister dicit: Tempus meum prope est, apud te facio Pascha cum discipulis meis. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Jesus, et paraverunt Pascha. » Primam azymorum diem vocat, quem

« Βαλῶσα γὰρ αὕτη τὸ μύρον αὐτὸ ἐπὶ τοῦ σώματος μου, πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι με ἐποίησε. Ἀπὸν λέγω ὑμῖν, ὅπου ἔσται κηρυχθῆναι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν ἅπῃ τῇ κτίσει, λαληθήσεται καὶ ὁ ἐποίησεν αὕτη, εἰς μνημόσυνον αὐτῆς. » Διδάσκει ἡμεῖς, ὅτι κατὰ τινὰ θέταν κίνησιν ἐποίησε αὐτὸ ἡ γυνὴ, προτυποῦσα τὸν θάνατον αὐτοῦ, καὶ τὴν τοῦ σώματος ταφήν· οὐ γὰρ ἂν ἠδέσχετο ὁ Κύριος μύρον καταχρίσθαι, εἰ μὴ μυστήριόν τι ἐδάλου. Ὡς θεὸς δὲ προέβλεπε τὸ ἐπίμενον, ὅτι εἰς καύχημα αὐτῆς μάλιστα λαληθήσεται πανταχοῦ ὁ ἐποίησεν ἔργον ἡ γυνὴ. Ἦκε δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλοφροσύνην, πᾶς ἀμαρτωλὸς τὴν γυναικα μεγάλη χάριτι· ποιεῖ γὰρ αὐτὴν μνημοποιεῖσθαι δεῖλαι, ἄχρις ἂν τὸ αὐτοῦ Εὐαγγέλιον διασείζηται. Πῶς δὲ εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν αὐτοῦ ἐβάλλετο τὸ μύρον; Ἔθος ἦν τοῖς Ἰουδαίοις μετὰ μύρων ἐνταφιάζειν τὰ σώματα, ὡς καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἐποίουν, διὰ τὸ ἀσπυγεῖν τηρεῖσθαι καὶ ἀπὸ βουβώδας. Δείκνυσιν οὖν, φησὶν, ἡ γυνὴ ἐκ τοῦ τὸ μύρον καταχρίσθαι, ὅτι τὸ σῶμά μου ἐνταφιασθήσεται. Ταῦτα δὲ πάντα λέγει, δουλοῦν καὶ ἐνερέπων τὸν Ἰουδαῖον, οὐ ἔμμελλε ταφῆ παραδοθῆναι. Νόησον δὲ καὶ κατὰ ἀναγωγὴν, ὅτι πρὸν μὲν εἶναι τὸν ἰδνικὸν λαόν, γυναικα δὲ ἀμαρτωλὴν· τὴν ἐξ ἰδνῶν συναγωγὴν καὶ Ἐκκλησίαν, ἧτις τὸ μύρον, τοῦτέστι τὴν πίστιν, εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ κεφαλὴν, ἡτοιοῦσιν τὴν θεότητα, ἔδωκε. Πᾶς γὰρ ὁ πιστεύων Θεοῦ· εἶναι τὸν Χριστὸν, μύρον καταχρίσει εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Χριστοῦ· ὁ δὲ Ἰουδαῖος ἐπιτιμήσας τῇ γυναικί, ὡς ἰσχυρῆς φησὶ, τύπον ἐπέχει τῶν Ἰουδαίων, τῶν ἐπι κατὰ τὸν γογγύζοντων κατὰ τῆς Ἐκκλησίας.

« Τότε παρευθεὶς εἰς τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Ἰούδας Ἰσκαριώτης, πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς εἶπε· Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κατὰ παραδόξου αὐτόν; Οἱ δὲ ἐσθησαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια· καὶ ἀπὸ τότε ἐξῆναι εὐκαιρίαν, ἵνα αὐτὸν παραδώσιν. » Ὅτι ἡ ἄλλοτρια γυνὴ, ἡ πόρνη, τοσαύτην ἐπέδειξετο τιμὴν, ὅταν ἡ μαθητὴς ἀπείρηται προδώσει αὐτόν. Οὐ γὰρ μόνον κείνη τὸ, τότε παρευθεὶς, ἀλλ' ἵνα δειχθῆναι τὴν ἀναβίαν τοῦ Ἰούδα· ὁ Ἰσκαριώτης δὲ προετίθησιν, ἵνα γνωριμώτερον αὐτὸν ποιήσῃ. Ἐν γὰρ καὶ ἕτερος Ἰουδαῖος, ὁ καὶ Λεβδαῖος. Οὗτος μένει ὁ προδότης ἀπὸ κόμης τινὸς ἦν, ἧτις ἐκαλεῖτο Ἰσκαρία. Οἱ δὲ ἐσθησαν τριάκοντα ἀργύρια, ἀπὸ τοῦ συναφώνησαν, ἀφώρισαν δοῦναι, οὐχ ὡς οἱ πολλοὶ νοοῦσιν, ἀπὸ τοῦ ἐξυγοστάτησαν. Ἐξήτει οὖν εὐκαιρίαν, μόνον αὐτὸν παραδοῦναι αὐτοῖς· ἐπεθύμουν γὰρ τὸν ὄχλον, καὶ διὰ τοῦτο ἐμισθώσαντο τὸν Ἰούδα ἵνα καταμνήσῃ αὐτοὺς ὅτι καταμήσας ἐστὶ.

Ἦν δὲ πρώτη τῶν ἀζύμων, προσήλθον οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ, λέγοντες αὐτῷ· Ποῦ θέλεις ἐτοιμασώμεν σοι φαγεῖν τὸ Πάσχα; Ὁ δὲ εἶπεν· Ὑπάγετε εἰς τὴν πόλιν πρὸς τὸν δεῖνα, καὶ εἰκατε αὐτῷ· Ὁ διδάσκαλος λέγει· Ὁ καιρὸς μου ἔγγυς ἐστὶ· πρὸς ἐσ ποῶ τὸ Πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου. Καὶ ἐποίησαν οἱ μαθηταὶ ὡς συνέταξεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἠτοίμασαν τὸ Πάσχα. Ἡρώτην (α) τῶν ἀζύμων, τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων Romanis optimæ notæ. Scilicet: Πρώτην τῶν ἀζύμων, τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων φησὶν ἡμεῖς· εἰς τὴν

(α) Textus ab interpolatore corruptus. Genuinum asseri Petrus Arcudius lib. III, cap. 5, ex codicibus

μων φησιν ἡμέραν, οὐδὲν τι λέγω· τῇ Παρασκευῇ A
 ἑσπέρας ἑμῶν ἑκεῖνοι φαγῆν τὸ Πάσχα, καὶ αὕτη
 ἐκαλεῖτο τῶν Ἀζύμων· ὁ γοῦν Κύριος πέμπει τοὺς
 μαθητὰς τῇ πέμπτῃ, ἣν ὀνομάζει ὁ εὐαγγελιστὴς
 πρώτην τῶν Ἀζύμων, ὡς πρὸ τῆς Παρασκευῆς οὐ-
 σεν, καθ' ἣν Παρασκευῇ τῇ ἑσπέρῃ ἡσθιον τὰ
 ἄζυμα. Προσέρχονται τοίνυν οἱ μαθηταί, καὶ ἑρω-
 τῶσι· Πῶς θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι φαγῆν τὸ Πάσχα;
 Οὐ γὰρ εἶχον οὗτε ἑκεῖνοι, οὗτε αὐτὸς ἴδιον οἶκον·
 ἀποστέλλει δὲ αὐτοὺς πρὸς ἀνθρώπου μὴ γνωστώ-
 μενον μήτε γινώσκοντα, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς θου
 ἑποίησε, δεικνύων αὐτοῖς, ὅτι δύναται καὶ ἐπὶ φίλων
 βημάτων ταῖσι καὶ τοὺς μηδὲν αὐτὸν γινώ-
 σκοντας, ὑποδείξασθαι αὐτόν. «Θέλεις γὰρ τὸ Πάσχα
 ταῖσαι, ἵνα μὴ θέξῃ ἐναντίος εἶναι ἐφ' ὄψω·
 κερὶν δὲ αὐτοῦ ὀνομάζει τὴν σφαγὴν, ὡς ἐν μέσω·
 μὲν δὲ οὐκ ἀγνοῶν, οὐδὲ ἄκων σφαγιάζεται· προσ-
 εῖθησι δὲ τῷ, ὅτι πρὸς σὲ ποιῶ τὸ Πάσχα, ἀνεὶ τοῦ
 ἐν τῇ σῆ οἰκίῃ, τὸ μετὰ τῶν μαθητῶν μου, ἵνα
 ἀκουῶσα γένηται ἡ παρασκευῇ, ὡς πολλῶν μελλόν-
 των φαγῆν.

«Ὁφίαις δὲ γενομένης, ἀνέκειτο μετὰ τῶν δώ-
 δεκα, καὶ ἐδοκίμασαν αὐτῶν, εἶπεν· Ἄμην λέγω
 ὑμῖν, ὅτι εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. Καὶ λυπούμε-
 νοι σφόδρα, ἤρξαντο λέγειν αὐτῷ ἕκαστος αὐτῶν·
 Μὴ τι ἐγὼ εἶμι, Κύριε; » Ἐκ τούτου νομίζουσι
 τινες ὅτι τῷ ἐναυτῷ ἐκείνῳ οὐκ ἔφαγε τὸ Πάσχα ὁ
 Κύριος· λέγουσι γὰρ ὅτι ἰστάμενος ἡσθιον τὸν
 ἀμύνον· ὁ δὲ Χριστὸς ἀνέκειτο, οὐκ ἄρα ἔφαγε τὸ
 Πάσχα. Φαμὲν οὖν ὅτι ἔφαγε πρῶτον τὸ Πάσχα C
 ἰστάμενος· εἶτα ἀναπετὸν παρέθηκε τὸ οἰκεῖον μυσ-
 τήριον· πρῶτον γὰρ τὸ τυτικὸν τελέσας, οὕτω τὸ
 ἀληθινὸν ἐπετέλεσε· προαγγέλλει δὲ τὰ περὶ τῶν
 Ἰουδαίων, ἵνα διορθώσῃται αὐτόν, ἀλλοθύνοντα εἰ μὴ τι
 ἄλλο, τὴν γοῦν κοινήν τράπεζαν, καὶ γινόντα ὅτι
 Θεὸν μὴ οὐκ ἀποδοῦναι, τὸν τὰς καρδίας εἰδότα. Οἱ
 δὲ μαθηταί ἠγωνίων· εἰ γὰρ καὶ καθαρὸν εἶχον τὸ
 συνεῖδη, ὅμως πλέον ἐπίστευον τῷ Χριστῷ, ἢ ἐαυ-
 τοῖς, ὡς ἐκεῖνῳ κρεῖττον εἰδοῖ τὰς αὐτῶν καρδίας.

«Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· Ὁ ἐμβόσας μετ' ἐμοῦ
 ἐν τῷ τραπέζῳ τὴν χεῖρα, οὗτός με παραδώσει. Ὁ
 μὲν Ἰῦδς τοῦ ἀνθρώπου ὁπάγει καθὼς γέγραπται
 περὶ αὐτοῦ· οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκεῖνῳ δι' οὗ ὁ
 Ἰῦδς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται. Καλὸν ἦν αὐτῷ εἰ D
 οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος. Ἀποκριθεὶς δὲ
 Ἰουδας ὁ παραδίδους αὐτόν, εἶπε· Μήτις ἐγὼ εἶμι,
 Ῥαββί; Λέγει αὐτῷ· Ἐὖ εἶπας. » Ἐλέγχει φανερῶς
 τὸν προδότην, ἀπειθῆ κρυφίως ἐλεγχόμενος οὐ

λέγω, τῇ πέμπτῃ ἑσπέρας ἑμῶν ἑκεῖνοι φαγῆν τὸ
 Πάσχα, καθ' ἣν ἑπιφύσειαι ἡ Παρασκευῇ. Πρῶτη τῶν
 Ἀζύμων ἐκαλεῖτο παρὰ τῷ νόμῳ, οἷα δὲ τῆς εὐρη-
 ἀγομένης ἀπὸ τῆς ἑσπέρας καθ' ἣν ἑσθιόνται τὰ
 ἄζυμα. Ὁ γοῦν Κύριος πέμπει τοὺς μαθητὰς τῇ
 πέμπτῃ, ἣν ὀνομάζει ὁ εὐαγγελιστὴς πρώτην τῶν
 Ἀζύμων, ὡς πρὸ τῆς ἑσπέρας οὖσαν, καθ' ἣν ἑσ-
 θιῶν ἡσθιον τὰ ἄζυμα. «Primum azymorum
 diem vocal, quæ diem azymorum præcedit; ut
 sic dicam, quinta feria manducaturi erant pa-
 schæ, post quam successit Parasceve. Prima azy-

diem azymorum præcedit; ut exempli gratia dicam :
 Die Parasceves vesperi manducaturi erant illi
 Pascha, et hæc vocabatur azymorum. Dominus
 igitur mittit discipulos die quinto, quem nominat
 Evangelista primum azymorum, ut qui ante Para-
 sceven esset, in qua Parasceve vesperi comedebant
 azyma. Accedunt igitur discipuli et rogant : Ubi vis
 peremes tibi ad edendum Pascha? Non enim habe-
 bant neque illi neque ipse proprias aedas. Mittit se-
 tem illos ad hominem qui non cognoscebatur neque
 cognoscebat, sicut et de aetna fecerat : monstrans
 illis quod possit eisdem verbis persuadere etiam eis
 qui plane non cognoscent, ut eum excipiant. Vo-
 luit autem Pascha perficere, ne legi contrarius esse
 videatur. Tempus vero ærum nominat immolatio-
 nem : ut discamus quod non ignorans neque invo-
 luntarius immoletur. Ad id quod ait, Apud te facio
 Pascha, id est in domo tua, adfuit, cum discipulis
 meis : ut pararetur quantum sat esset multis qui
 simul cœuri erant.

VERS. 20-22. «Vespere autem facio discumbe-
 bat cum duodecim, et cœntibus illis, dixit : Amen
 dico vobis, quod unus vestrum me proditurus est.
 Et mossi reddidit vehementer, cœperant singuli di-
 cere ei : Num ego sum, Domine? » Ex hoc putant
 quidam quod hoc anno non comederit Dominus
 Pascha. Dicunt enim quod stantes comedebant
 agnum. Christus autem recumbebat, igitur Pascha
 non comedit. Dicimus itaque quod prius Pascha
 stans comederit, deinde recumbens tradidit suum
 sacramentum : primum enim perfecit figuralia,
 deinde verum perfectit. Præsumit autem de Juda,
 ut reveritus corrigatur, et si ob nihil aliud, saltem
 vel ob communem mensam, vel quod sciret se pro-
 diturum Deum, corda cognoscentem. Discipuli vero
 turbabantur : et licet purum cor haberent ac sa-
 nam conscientiam, attamen magis credebant Chri-
 sto, quam sibi ipsis, 148 eo quod ille melius sua
 corda cognosceret, quam ipsi.

VERS. 23-25. «At ipse respondens, ait : Qui
 intinxit mecum manum in calice, hic me traditurus
 est. Filius quidem hominis vadit sicut scriptum
 est de illo : vix autem homini illi per quem Filius
 hominis proditur. Bonum erat ei si natus non fais-
 set homo ille. Respondens autem Judas, qui tra-
 didit eum, dixit : Num ego sum, Rabbi? Ait illi : Tu
 dixisti. » Manifeste preditorem reprehendit : quo-
 niam cum clam reprehenderetur, non emenda-

morum vocabatur in lege, eo quod festum incipie-
 bat a vespera qua vescabantur azymis. Dominus
 igitur mittit discipulos quinta, quam nominat Evan-
 gelista primam azymorum, quia prima vespera
 erat, qua comedebant azyma. » Lectionem hanc
 codices alii confirmant ille, quo usus est (Æco-
 lampadius in sua versione : Parisiensis plures apud
 Lequienum Dissert. vi Damascena, num. XLIV,
 et Venetæ Marcianæ bibliothecæ duo 29 et 30,
 Præviam dissertationem consule capite XVII,
 num. 66.

batur. Propterea manifestat illum, dicens: Qui intinxit mecum: ut vel sic corrigatur. Verum Judas impudens intingebat in eodem calice, seu scutella. Deinde dicit, Filius quidem hominis vadit sicut scriptum est de illo, hoc est, utiamsi prædestinatum aut Christum patii ad salutem mundi, non tamen propter hoc colendus Judas, sed vix illi. Non enim ut cooperans divinæ voluntati hoc fecit, sed suam malitiam perficiens. Nam si diligenter consideraveris, noluit Christus præcedenter crucifigi. Insinuat autem illud per hoc quod deprecatur poculum. Quoniam autem sciebat ante omnia sæcula quod aliter non esset possibile salvari homines, propter malitiam inimici voluntarium sit ipsi, quod præcedenter non erat volitum. Dicens autem, bonum esse hominem illum non esse natum, ostendit quod natura non subsistere melius sit, quam subsistere in peccatis. Observa autem verbum, Vadit: significat enim peregrinationem magis quam mortem esse suam occisionem.

VERB. 26. « Vescentibus autem eis, accepit Jesus panem, et cum egisset gratias, fregit deditque discipulis, et dixit: Accipite, comedite: hoc est corpus meum. » Apposuit autem vescentibus, ut ostenderet crudelitatem Judæ, quia in mensa et communiore ciborum illius, quando si et fera fuisset, mansuetiorem se exhibuisset: tunc neque cum argueretur, intellexit, sed et corpus illius gustans non pœnituit. Quidam autem dicunt quod egresso Juda tradidit sacramentum aliis discipulis. Proinde et nos sic facere debemus, et malos a sacramentis abarcere. Gratias quoque agit fracturus panem, ut et nos erudiat cum gratiarum actione panem offerendum, et ut ostendat se cum gratitudine fractionem sui corporis, hoc est occisionem, suscipere, neque ægre ferro, ceu in re quæ displiceat sibi, et ut nos cum gratitudine martyrium aggrediamur. Porro dicens: « Hoc est corpus meum, » ostendit quod ipsum corpus Domini est panis qui sanctificatur in altario, et non respondens figura. Non enim dixit, Hoc est figura, sed, Hoc est corpus meum. Ineffabili enim operatione transformatur, etiamsi nobis videatur panis: quoniam infirmi sumus, et abhorremus crudas carnes comedere, maxime hominis carnem: et ideo panis 147 quidem nobis apparet, sed revera caro est.

VERB. 27, 28. « Et accepto poculo, gratias actis, dedit illis dicens, Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus, qui est novi Testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. » Sicut vetus Testamentum immolationem habebat et sanguinem, ita et novum Testamentum sanguinem habet ac hostiam⁹⁹. Pro multis autem dicit effundi, hoc est, pro omnibus. Sunt enim et omnes multi. Quare autem supra quidem non dixit: Accipite,

⁹⁹ Hebr. v, 5.

Α διαφθεύετε· δὲ τούτοις οὖν πατεροὶ αὐτῶν, λέγων· Ὁ ἐμβόσας μετ' ἐμοῦ, ὡς ἂν κἄν οὕτω διορθωθῆ. Ἀνακίης δὲ ἂν ὁ Ἰούδας, ἐνέβαπεν ἐν τῷ αὐτοῦ τροπέλῳ, ἦτοι πινακίῳ. Εἰτά φησιν· Ὁ μὲν Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει καθὼς γέγραπται περὶ αὐτοῦ, τουτέστιν, εἰ καὶ προῶριστο καθεῖν ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ κόσμου ὁ Χριστὸς, ἀλλ' οὐ δῆπον διὰ τοῦτο τιμητέος ὁ Ἰούδας, ἀλλ' οὐαὶ αὐτῷ· οὐ γὰρ ὡς συναργῶν τῆ τοῦ Θεοῦ βουλή τοῦτο ἔπραξεν, ἀλλὰ τὴν οικτείαν κακίαν ἐκβαρπατέων. Καὶ γὰρ εἰ ἀκριβῶς σκοπήσεις, οὐδὲ ἦθελεν ὁ Χριστὸς προηγουμένως σταυρωθῆναι. Ἐμφαίνεται δὲ τοῦτο καὶ διὰ τοῦ ἀπεύχεσθαι τὸ ποτήριον· ἐπεὶ δὲ ἦδει πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ὡς ἄλλως οὐ δυνατόν σωθῆναι τοὺς ἀνθρώπους, διὰ τὴν κακίαν τοῦ ἔχθρου, θαλητὸν γίνεται αὐτῷ τὸ προηγουμένως ἀθλήτων. Λέγων δὲ εἰ καλὸν ἦν εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἀθροῦστος ἑκεῖνος, δείκνυσιν ὅτι ἡ ἀνυπαρξία κρείττων τῆς ἐν ἀμαρτίας ὑπάρξεως. Ὅρα δὲ καὶ τὴν λέξιν τοῦ Ἑπάγει. Ἐμφαίνεται γὰρ ὡς ἀποδημία μᾶλλον, οὐ θάνατος ἔσται ἡ νέκρωσις αὐτοῦ.

« Ἐσθιόντων δὲ αὐτῶν, λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας, ἐκλάσει καὶ ἰδίῳ πικρῷ μαθηταῖς, καὶ εἶπε· Λάβετε, φάγετε· τοῦτο ἔστι τὸ σῶμά μου. » Διὰ τοῦτο προσέθηκε τὸ ἐσθιόντων, ἵνα παραστήσῃ τὴν ἀπανθρωπίαν τοῦ Ἰούδα, ὅτι ἐν τραπέζῃ καὶ τῶν αὐτῶν βρωμάτων κοινωνοῖα, ὅτε εἰ καὶ θηρόν ἦν, κρατέρος ἂν ἔγεγῆναι, τότε οὐδὲ ἐλεγχόμενος συνήκων, ἀλλὰ καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ γεύόμενος, οὐ μεταμελείται. Τινὲς δὲ φασιν ὅτι ἐξελθόντος τοῦ Ἰούδα, μετέθεκε τῶν μυστηρίων τοὺς ἄλλοις μαθηταῖς. Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς οὕτω ποιεῖν ὀφειλομεν, καὶ τοὺς πονηροὺς ἀπειργεῖν τῶν μυστηρίων. Εὐχαριστοῖ δὲ μᾶλλον κλάσαι τὸν ἄρτον, ἅμα μὲν ἵνα καὶ ἡμεῖς παιδεύσῃ μετ' εὐχαριστίας τὸν ἄρτον προσφέρεισθαι, ἅμα δὲ καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι εὐχαριστώσας τὴν κλάσιν τοῦ οικείου σώματος, ἦτοι τὴν νέκρωσιν δέχεται, καὶ οὐ δυσχεραίνει ὡς ἐπὶ ἀκουσίῳ τιμῇ, καὶ ἵνα καὶ ἡμεῖς οὕτω δεχώμεθα εὐχαριστώσας τὸ μαρτύριον. Εἰπὼν δὲ, « Τοῦτο ἔστι τὸ σῶμά μου, » δείκνυσι ὅτι αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἔστιν ὁ ἄρτος ὁ ἁγιαζόμενος ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ οὐχὶ ἀντίτυπον. Οὐ γὰρ εἶπε, Τοῦτό ἐστι ἀντίτυπον, ἀλλὰ, Τοῦτο ἔστι τὸ σῶμά μου· ἀρρήτῳ γὰρ ἐνεργείᾳ μεταποιεῖται, κἄν φαίνεται ἡμῖν ἄρτος· ἐπεὶ γὰρ ἀσθενεῖς ἔσμεν, καὶ οὐκ ἂν ἐδεξάμεθα κρέας ἐσθιῖν ὧμῶν, καὶ ἀνθρώπου σάρκα, διὰ τοῦτο ἄρτος μὲν ἡμῖν φαίνεται, σὰρξ δὲ τῷ ὄντι ἔστί.

« Καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· Τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς Διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. » Ὅσπερ ἡ παλαιὰ Διαθήκη σφάγιον εἶχε καὶ αἷμα, οὕτω καὶ ἡ καινὴ αἷμα ἔχει καὶ σφαγὴν. Περὶ πολλῶν δὲ εἶπεν ἐκχύνεσθαι, ἀντὶ τοῦ, περὶ πάντων. Καὶ οἱ πάντες γὰρ πολλοὶ εἰσι. Τίνος δὲ ἔνεκεν ἔνω μὲν οὐκ εἶπε· Λάβετε, φάγετε πάντες, ἐνταῦθα δὲ·

Πίστε ἐξ αὐτοῦ πάντας : Οἱ μὲν φασιν ὅτι διὰ τὸν Ἰουδαν τοῦτο εἶπεν · ὁ γὰρ Ἰούδας τὸν μὲν ἄρτον ἔλαβεν, οὐκ ἔφαγε δὲ, ἀλλ' ἔκρυψε, πρὸς τὸ δεῖξαι τοῖς Ἰουδαίοις ὅτι τὸν ἄρτον ὅσῳμα ἔαυτοῦ καλεῖ ὁ Ἰησοῦς· τὸ δὲ πόμα καὶ ἄκων ἔπιε, μὴ δυνάμενος πάντως κρύψαι αὐτό. Διὰ τοῦτο οὖν εἶπε · Πίστε πάντες. Οἱ δὲ ἀναγωγικώτερον φασιν ὅτι τὸ μὲν τὴν στερεάν τροφήν προσείσθαι οὐ πάντων ἐστίν, ἀλλὰ τῶν τελειοτέρων · τὸ δὲ ποτίζεσθαι, πάντων · διὰ τοῦτο οὖν ἐνταῦθα εἶρη · Πίστε πάντες. Τὸ γὰρ τὰ ἀπλοῦστερα τῶν δογμάτων παραδέχσθαι, πάντων.

« Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ πῖω ἀπ' ἄρτι ἐκ τούτου τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πῖνω μεθ' ὁμῶν καινῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς μου. » Γευσάμενος τοῦ ποτηρίου, ἀποτάττεται λοιπὸν τῷ σωματικῷ πόματι · καινὸν δὲ τινὰ τρόπον γεύσεως ἐπαγγέλλεται ἐν τῇ βασιλείᾳ, ὅτι ἐνατέστιν, ἐν τῇ ἀναστάσει. Ἄναστατός γάρ, ἔφαγε καὶ ἔπιε καινὸν τινὰ τρόπον · οὐ γὰρ ὡς χηρῶν τροφῆς σωματικῆς γεύσεως νόμοις, ἀλλὰ πιστούμενος τὴν ἀληθῆ τὸ σώματος φύσιν · βασιλείαν δὲ εἰκότως τὴν αὐτοῦ ἀνάστασιν ὀνομάζει. Τότε γὰρ κατήργησε τὸν θάνατον, βασιλεὺς τῷ ὄντι φανείς · ἢ καὶ οὕτω νοήσας· Καινὸν πόμα, ἢ ἀποκάλυψις τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ, ἃ τότε ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, τούτέστιν ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ, ἀποκαλυφθήσεται, καινὰ ὄντα, τούτέστιν, οἷα οὐκ ἠκούσαμεν ἄλλοτε · πίνειν δὲ ἐκεῖνα λέγεται ὁ Χριστὸς μεθ' ἡμῶν, διότι τὴν ἡμετέραν ὠφέλειαν τροφήν καὶ πόσιν οἰκείαν ἔχειται.

« Καὶ ὁμνήσαντες, ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν. » Μεθ' ὃ εἰδείπνησαν, ὕμνησαν, ἵνα μάθωμεν ὅτι καὶ ἡμᾶς οὕτω δεῖ ποιεῖν. Εἰς δὲ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν ἔρχεται, καὶ οὐκ εἰς ἄλλον τόπον, ἵνα μὴ δόξῃ φεύγειν · οὐ γὰρ εἰς ἀγνωστον τόπον ἀναχωρεῖ, ἀλλ' εἰς γινώριμον τοῖς Ἰουδαίοις · ἕμα δὲ καὶ ὑποχωρεῖ τῆς μαιφῆνους πόλεως, ἀγκαταλείψας αὐτήν, ἵνα ἐπιδιωχθῆ, καὶ ἐλέγχῃ αὐτοὺς ὑστερον, ὅτι καὶ ὑποχωροῦντα ἐπαδίωκον.

« Τότε λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἔμοι ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ. Γέγραπται γάρ· Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα τῆς ποιμνῆς. Μετὰ δὲ τὸ ἐγερθῆναι με, προῄξω ὁ ἰς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. » Ὡς Θεὸς προλέγει τὰ ἐσόμενα · ἵνα δὲ μὴ σκανδαλισθῶσιν ὡς κατηγορούμενοι ὑπ' αὐτοῦ, εἶπεν ὅτι γέγραπται· Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα, τοῦτο ἀνιττόμενος· ὅτι Ἐγὼ συνεχίζον ὑμᾶς, τὸ δὲ ἐμὲ ἀπειθεῖν ὑμᾶς σκορπίσει· πατάξαι δὲ λέγεται ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν, διότι γνώμη αὐτοῦ, ἦτοι παραχωρήσει, ἐσταύρωσαν οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Κύριον· δυνάμενος γὰρ κωλύσαι, εἴτα μὴ κωλύσας, λέγεται πατάξαι διὰ τὴν παραχώρησιν. Εἴτα ὡς ἐγερθῆσμαι, καὶ προῄξω, τούτέστι, ἀποφθάσω, εἰς τὴν Γαλιλαίαν ὑμᾶς, δεικνύον ἐνταῦθα ὅτι τὴν μὲν Ἱερουσαλήμ ἐγκαταλείψει, εἰς δὲ τὰ ἔθνη ἀπελεύσεται· τὴν γὰρ Γαλιλαίαν ἔθνηοι κατοικοῦν.

« Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος, εἶπεν αὐτῷ· Εἰ καὶ

comedite omnes, hoc autem loco : Bibite ex eo omnes ? Sunt qui dicant propter Judam hoc dictum. Judas enim panem accepit, et non comedit, sed occultavit, ut monstraret Judæis quod panem corpus suum vocasset Jesus : poculum autem invitus bibit, cum non posset occultare. Propterea hoc loco dicebat : Bibite omnes. Juxta anagogen autem dicunt, quod non sit omnium accedere ad solidum cibum, sed perfectiorum : bibere autem omnium sit. Idcirco hoc loco dicebat : Bibite omnes. Simpliciora enim dogmata recipere omnium est.

Vers. 29. « Dico autem vobis, quod non bibam posthæc ex hoc fructu vitis, usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei. » Sumpto poculo renuntiat deinceps corporali potioni. Novum autem promittit, id est, novum quendam modum sumpcionis in regno, hoc est in resurrectione. Cum resurrexisset enim, comedit ac bibit novo quodam modo : non enim quasi indigeret cibo, corporalem sumpsit cibum : sed ut crederetur vera corporis natura. Regnum autem merito suam resurrectionem nominat : tunc enim abolevit mortem, et re ipsa regem se comprobavit. Vel etiam sic intelligas : Novum poculum revelatio est sacramentorum Dei, quæ tunc in regno Dei, hoc est in secundo adventu, revelabuntur, quæ vere sunt nova, qualia non audivimus nspiam. Cæterum ea bibere dicitur Christus vobiscum, eo quod nostram utilitatem cibum et potum suum existinat.

Vers. 30. « Et cum hymnum dixissent, exierunt in montem Olivarum. » Postquam cœnaverunt, hynnum dixerunt : ut discamus et nos sic facere. In montem Olivarum venit, et non in alium locum, ne putaretur fugere : non enim in ignotum locum secessit, sed in eum qui Judæis notus erat. Secedit autem a sanguinaria civitate, quam reliquit ut persecutionem patiatur, et arguat illos postea qui et cedentem insectati fuerint.

Vers. 31, 32. « Tunc dicit illis Jesus : Omnes scandalum patiemini per me in ista nocte. Scriptum est enim, Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam. » Futura tanquam Deus prædicit. Et ut non offendantur quasi ab ipso acrius accusati, dixit scriptum esse : **148** Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis, hoc insinuans : Ego contineo vos, meus autem discessus vos disperget. Percutere autem dicitur Pater Filium, eo quod voluntate, hoc est permissione ejus, crucifixerunt Judæi Dominum : quia cum ipse possit eos prohibere et non prohibet, dicitur percutere propter permissionem. Deinde solvens eorum tristitiam, evangelizat eis : Resurgam, et præibo, hoc est, præveniam vos in Galilæam, indicans hoc loco relicturum se Jerusalem, et ad gentes concessurum. Galilæam enim gentiles inhabitant.

Vers. 33, 34 « Respondens autem Petrus dixit

III : Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego tamen nunquam scandalum patiar. Dicit illi Jesus : Amen dico tibi quod in hac nocte, priusquam gallus cantet, ter me negabis. » Ob multam mentis confidentiam Petrus solus pollicebatur se non scandalizatum iri, et idcirco permittit illum Christus cadere, ut doceat ne quis in seipso confidat, sed in Deo : et hęc digniora existimanda verba Christi, quam nequam concientiam : quoniam et superbia plenum erat dicere : « Si omnes scandalizati fuerint » Ostenditur enim esse arrogans et ignorans suam infirmitatem. Prędict igitur Dominus illi et horam, quod in illa nocte, et priusquam gallus cantet, et numerum negationum, nempe quod ter negaturus sit.

Vras. 33-36. « Dicit illi Petrus : Etiam si oportuerit me mori tecum, neutiquam te negabo. Similiter autem et omnes discipuli dicebant. Tunc venit Jesus cum illis in villam quę dicitur Gethsemani, et dixit discipulis : Sedete hic donec vadam et orem illic. » Petrus genuinam suam affectionem declarare volens, contradicit Salvatori : liberatus enim a prædicationis metu, ex magno amore et ambitione cepit et contra illos insurgere, et Christo reluctari : sed et alii discipuli nondum experti tentationes, ex ignorantia polliciti sunt quę præstare non poterunt. Transiit autem Christus in locum seorsum oraturus. Otio enim et sequestratione opus habent

proces.
Vras. 37-39. « Et assumpto Petro et duobus illis Zabedæi, cepit affligi dolore ac maestitudine. Tunc dicit illis Jesus, Tristis est anima mea usque ad mortem. Manete hic, et vigilate mecum. Et progressus pusillum, procidit in faciem suam, orans et dicens : Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste. Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. » Non omnes assumit discipulos, sed tres tantum, quibus ostenderat gloriam in monte Thabor : ne cum vidissent eum orantem et laborantem, scandalizarentur. Ceterum et illos reliquit, et abiit in secretissimum locum, ac orat. Porro quod mœstus est et dolore afficitur, per dispensationem scbat, ut credatur verus esse homo. Humanam enim naturę est timere mortem, eo quod
149 præter naturam ingressa est mors, et propterea illam fugit natura, item ut ignoret diabolus, et invadat eum ut purum hominem, quo morte ipsum conficiat, et sic conteratur. Vel aliter, Si Dominus in mortem inallisset, dedisset Judæis excusationem quod non peccassent, quod ita citra metum ad mortem proillisset. Ex hoc item discimus ne nos ipsi in tentationem injiciamus, sed precemur ut liberemur ab eis. Et propterea non longa distantia a discipulis progreditur, sed prope tres discipulos manet, ut audientes cum memores sint ut et ipsi in tentationibus delapsi precentur similiter. Calicem vero passionem nominat, vel propter somnium quem facit, vel quod lætitię causa sit ac nostrę salutis. Vult autem transferri calicem, vel ut mon-

A πάντας σκανδαλισθήσονται ἐν σοί, ἐγὼ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι. Ἐφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἄμην λέγω σοι ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ νυκτὶ, πρὶν ἄλλοτερον φωνῆσαι, τρίς ἀπαρνήσῃ με. Ὑπὸ πολλῆς ἀσθενείας ὁ Πέτρος μόνος ὑποσχέεται μὴ σκανδαλισθῆναι· δὸς εἰσεν αὐτὸν ὁ Χριστὸς παθεῖν, ἵνα πείσῃ μὴ αὐτῷ θαρρῆσθαι, ἀλλὰ τῷ Θεῷ, καὶ πιστοτέρους ἡγασθεῖται τοὺς τοῦ Χριστοῦ λόγους τῆς οἰκείας συνειδήσεως· ἐπεὶ καὶ ὑπερηφίας γέμας τὸ εἰπεῖν· « Εἰ πάντας σκανδαλισθήσονται· » δείκνυσι γὰρ αὐτὸν ἀλαζόνα, καὶ μὴ ἐπιγινώσκοντα τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν. Προλέγει οὖν αὐτῷ ὁ Κύριος καὶ τὴν ὥραν, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ νυκτὶ, καὶ πρὶν ἢ ἄλλοτερον φωνῆσαι, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀρνήσεων, ὅτι ἐκ τρίτου ἀρνήσεται.

B « Λέγει αὐτῷ ὁ Πέτρος· Κάν ἄρα με σὺν σοὶ ἀποθανεῖν, οὐ μὴ σε ἀπαρνήσωμαι. Ὁμοίως δὲ καὶ πάντες οἱ μαθηταὶ εἶπον. Τότε ἔρχεται μετ' αὐτῶν ὁ Ἰησοῦς εἰς χωρίον λεγόμενον Γεθσημανῆ, καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς· Καθίσατε αὐτοῦ, ἕως οὗ ἀπαλθῶν προσεύξομαι· ἐκεῖ. » Ὁ Πέτρος θέλων ἐνδείξασθαι ὅτι γενναῖον ἔχει διάθεσιν, ἀντιλέγει τῷ Σωτῆρι· ἀπαλλαγείς γὰρ τοῦ διὰ τὴν προδοσίαν φόβου, ἐκ πολλῆς ἀγάπης καὶ φιλοτιμίας ἤρθετο καὶ τῶν ἄλλων καταξενίστασθαι, καὶ τῷ Χριστῷ ἀντίστασθαι· ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ μαθηταὶ ἀπὸ ἀγνοίας ὑποσχέονται πρὸς τῆς τῶν πειρασμῶν πείρας, ἃ οὐκ ἔμελλον τελεῦσαι. Ἀπέρχεται δὲ ἰδιὰ προσευξόμενος. Ἐυχολῆς γὰρ καὶ ἰλασμοῦ δεῖται ἡ προσευχῆ.

C « Καὶ παραλαβὼν τὸν Πέτρον καὶ τοὺς δύο υἱοὺς Ζαβεδάου, ἤρθετο λυπαῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν· τότε λέγει αὐτοῖς· Περιλυπῶς ἔστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου· μείνατε ὧδε καὶ γρηγορεῖτε μετ' ἐμοῦ· καὶ παραλθὼν μικρὸν, ἵκασεν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ, προσευχόμενος καὶ λέγων· Πάτερ μου, εἰ δυνατόν ἔστι, παραλθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο. Πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σὺ. » Οὗ πάντας παραλαμβάνει τοὺς μαθητὰς, ἀλλὰ τοὺς τρεῖς εἰς ἕδειξε τὴν θέξιν ἐν τῷ Θεῷ, ἵνα μὴ ἴδόντες αὐτὸν προσευχόμενον καὶ ἀδημονοῦντα, σκανδαλισθῶσιν· ὅμως δὲ καὶ τοῦτους ἀρήσει, καὶ ἀπαλθῶν ἰδιαιτάτα προσεύχεται· οἰκονομικῶς δὲ λυπαῖται καὶ ἀδημονεῖ, ὅπως πιστώσῃται ὅτι ἀληθῶς ἄνθρωπος ἦν. Τῆς γὰρ ἀνθρωπίνης φύσεως τὸ δεδιεῖν θάνατον· διότι καὶ παρὰ φύσιν εἰσῆλθεν ὁ θάνατος, καὶ διὰ τοῦτο ἡ φύσις φύγει τοῦτον· ἅμα δὲ ἵνα καὶ λάθῃ τὸν διάβολον, καὶ ἐπιπηδήσῃ αὐτῷ ὡς φιλῶ ἀνθρώπων, ὥστε θανατωθεῖ αὐτὸν, καὶ οὕτω συντριβῇ. Ἄλλως τε, εἰ ἐκπεθήσαστο τῷ θανάτῳ ὁ Κύριος, ἔδεικεν ἂν τοῖς Ἰουδαίοις ἀπολογίαν, ὡς οὐχ ἡμαρτον ἀποκτείναντες· τὸν ἐκπεθήσαντα τῷ πάθει. Ἐκ τούτου δὲ μανθάνομεν καὶ αὐτοὶ μὴ ἐπιβήσκειν ἑαυτοὺς εἰς πειρασμοὺς, ἀλλ' εὐχεσθαι ρυθῆναι ἐκ τούτων· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ οὐ πολὺ παρεξίρχεται διάστημα, ἀλλὰ κλεισιον τῶν τριῶν μαθητῶν, ἵνα ἀκούοντας αὐτοῦ, μνήσονται καὶ αὐτοὶ πειρασμοὺς περιπισόντες, καὶ τὰ ὅμοια εὐχωνται· ποτήριον δὲ ὀνομάζει τὸ πάθος, ἢ διὰ τὸν ἐκ τούτου ἕπον, ἢ διότι εὐφροσύνης αἰτίον καὶ σωτηρίας ἡμῶν ἐγένετο· θέλει δὲ παραβῆσθαι τὸ

ποτήριον. ἢ ἵνα δείξη, ὅτι ὡς ἄνθρωπος φυσικός ἂν ὡμοίως παραιτεῖται τὸν θάνατον, καθὰ προεῖρηται, ἢ διότι οὐκ ἤθελε τηλικούτου ἀμάρτημα ἀμαρτεῖν τοὺς Ἑβραίους, ὥστε δι' αὐτὸ καθαιρέσιν γενέσθαι τοῦ ναοῦ καὶ ἀπώλειαν τοῦ λαοῦ. Πλὴν τὸ πατρικὸν θέλημα βούλεται γενέσθαι, ἵνα καὶ ἡμεῖς μάθωμεν, ὅτι εἰ καὶ ἡ φύσις ἀνθελκει ἡμῶς, δεῖ πεθεσθαι τῷ Θεῷ μᾶλλον, ἢ τὸ ἐκείνου (34) θέλημα πληροῦν.

« Καὶ ἔρχεται πρὸς τοὺς μαθητάς, καὶ εὐρίσκει αὐτοὺς καθεύδοντας, καὶ λέγει τῷ Πέτρῳ· Οὕτως οὐκ ἰσχύσατε μίαν ὥραν γρηγορῆσαι μετ' ἐμοῦ; Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν. Ἐγὼ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής. » Ἐπειδὴ θρασύς ἦν ὁ Πέτρος καὶ οἱ ἄλλοι μαθηταί, ἐλέγχει αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν, ὡς προπετέστερα φθιγγαμένων, καὶ μάλιστα τῷ Πέτρῳ διαλέγεται. Οὕτω μίαν ὥραν οὐκ ἰσχύσατε ἀγρυπνήσαι μετ' ἐμοῦ; καὶ πῶς τὰς ψυχὰς ὑμῶν ὑπὲρ ἐμοῦ θήσετε; Ἀλλὰ πάλιν ἐπειδὴ διὰ τοῦ ἐλέγχου ἐπλήξε, θεραπεύει ἐν τῷ εἰπεῖν, ὅτι τὸ πνεῦμα πρόθυμον, ἀλλ' ἡ τῆς σαρκὸς ἀντιπίπτει ἀσθένεια, τουτέστι, συγγνώμης ἀξίῳ ὑμᾶς, ὅτι οὐ διὰ καταφρόνησιν ἀπευστάξατε, ἀλλὰ δι' ἀσθένειαν· ὥστε λοιπὸν ἐπεὶ ἀσθενεῖς ἐστε, μὴ θρασύνεσθε, ἀλλὰ προσεύχεσθε ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν μηδὲ λω;· ἄλλοι δὲ τὸ, Μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν, νοοῦσιν ἀντὶ τοῦ, Μὴ νικηθῆτε ὑπὸ τοῦ πειρασμοῦ. Οὐ γὰρ δεῖ, φάσι, κελεύει ἡμᾶς ἀπειράστους εἶναι. Οἱ πειρασμοὶ γὰρ εἰσὶν οἱ στεφανοῦντες, ἀλλὰ τὸ μὴ καταποθῆναι ὑπὸ τοῦ πειρασμοῦ, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ὡς θηρίου τινός, τοῦτο κελεύει εὐχεσθαι· ὁ γὰρ ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ πειρασμοῦ, εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν, τουτέστι, καταπόθη ὑπ' αὐτοῦ.

« Πάλιν ἐκ δευτέρου ἀπελθὼν προσήξατο, λέγων· Πάτερ μου, εἰ οὐ δύναται τοῦτο τὸ ποτήριον παρελθεῖν ἀπ' ἐμοῦ ἔάν μὴ αὐτὸ πίνω, γεννηθῆτω τὸ θέλημά σου· καὶ ἔλθὼν εὐρίσκει αὐτοὺς πάλιν καθεύδοντας· ἦσαν γὰρ αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ βεβαρημένοι. Καὶ ἀφεὶς αὐτοὺς, ἀπελθὼν πάλιν προσήξατο ἐκ τρίτου, τὸν αὐτὸν λόγον εἰπών. » Μάνθανε, ὦ ἄνθρωπε, συνεχῶς προσεύχεσθαι ἐν τοῖς πειρασμοῖς, ἀκούων, ὅτι καὶ ὁ Κύριος πολλάκις ἤρχετο. Εὐρών δὲ αὐτοὺς πάλιν καθεύδοντας, οὐ διήλεγξεν, ἵνα μὴ λυπήσῃ, ἀλλ' ἀρέσῃ. Καὶ ἀπελθὼν προσήξατο ἐκ τρίτου, βεβαιῶν τὸ ἀνθρώπινον· ἀληθείας γὰρ ἰνδευκτικὸς ὁ τοιαῦτα ἀριθμὸς καὶ βεβαιώσιως.

« Τότε ἔρχεται πρὸς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτοῖς· Καθεύδετε τὸ λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε. Ἴδού ἤγγικεν ἡ ὥρα, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἀμαρτωλῶν. Ἐγείρεσθε, ἀγω-

stret se ut hominem naturaliter deprecari mortem. sicut prædictum est : vel quod noluit Judæos tam grave peccatum peccare, propter quod destrueretur templum periretque populus. Verumtamen paternam voluntatem fieri vult : ut et nos discamus quod licet natura reluctetur, Deo tamen magis obtemperare quam nostram voluntatem implere debeamus.

VERS. 40, 41. « Et venit ad discipulos, et invenit eos dormientes, et dicit Petro : Adeo non potuistis una hora vigilare mecum? Vigilato et orate, ne intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, at caro infirma. » Quoniam audax erat Petrus, et alii discipuli, arguit illorum infirmitatem, quod temeraria fuerint locuti : et Petro præsertim loquitur. Adeo una hora non potuistis vigilare mecum? et quomodo animas vestras pro me ponetis? Sed iterum postquam reprehensione eos præstrinxit, curat dicendo : Spiritus quidem promptus est, at carnis oblectatur imbecillitas. Hoc est, Venia vos dignor, quod non propter contemptum obdormiveritis, sed propter infirmitatem. Unde posthac, quia infirmi estis, non sitis tam audaces : sed orate ut in nullam intretis tentationem. Alii autem, Ne intretis in tentationem, intelligunt, ne vincamini a tentatione. Non enim jubet nos siue tentatione esse, nam tentationes nos coronant, sed ne a tentatione absorbeamur, et intremus in ventrem ejus quasi bestie cujusdam, hoc jubet orare. Nam victus a tentatione, ingreditur in eam, hoc est, absorbetur ab ea.

VERS. 42-44. « Rursus altera vice abiit et oravit dicens : Pater mi, si non potest hoc poculum transire a me nisi bibam illud, fiat voluntas tua. Et venit et reperit eos iterum dormientes. Erant enim oculi eorum gravati. Et relictis illis, iterum abiit, ac oravit tertio eundem sermonem dicens. » Disce, homo, continuo precari in tentationibus, audiens et Dominum sæpe orasse. Cum autem invenisset iterum dormientes, non reprehendit, ne tristitia afficeret, sed reliquit et abiit, ac oravit tertio, confirmans se hominem esse. Ternarius enim numerus veritatis demonstrativus et confirmativus est.

VERS. 45, 46. « Tunc venit ad discipulos suos, et dicit illis; Dormitè jam et requiescite : ecce appropinquavit hora, et Filius hominis traditur in manus peccatorum. Surgite, camus, ecce appropinquavit

Kx collatione codd. Venet. S. Marci.

(34) Interpres pro ἐκείνου legisse debet ἡμῶν· quam lectio cum sensu optime congruit. Cod. Patavinus habet, καὶ τὸ ἐκείνου, et ejus, quod rectius videtur, quam ἢ τὸ editi textus. — Mox post verba, θέλημα πληροῦν, cod. 32 addit : Ἡ διὰ τοῦτο ἤρχετο παραλθεῖν ἀπ' αὐτοῦ τὸ ποτήριον, ἵνα μὴ λογισθῇ τοῖς Ἰουδαίοις ἡ ἀμαρτία, ὡς περὶ ὁ Στέφανος λιθοβολούμενος; ἤρχετο, μὴ στήσαι τοῖς λιθοβολοῦσι· αὐ-

τὸν τὴν ἐκ' αὐτῶ γινόμενῃ ἀμαρτίαν. Καὶ ἔρχεται πρὸς τοὺς μαθητάς, κ. τ. λ. « Vel ideo rogabat, ut transiret ab eo calix, ne Judæis peccatum imparetur : qua ratione Stephanus, dum lapidaretur, rogabat, ne statueretur eis, qui ipsum lapidabant, peccatum quod tunc perpetrabant. Et venit ad discipulos, » etc.

qui me tradet. » Ostendens quod non opus habeat A
 Morum subditio quando sit tradendus, dicit illis:
 Dormite nunc. Vel per ironiam hoc dixit, quasi ita
 diceret: Ecce appropinquavit proditor, et si placet
 vobis, et permittit tempora, dormite. Excitat igitur
 illos a loco illo ubi orabat, et accedit ad eos qui ip-
 sum comprehensuri erant, et occurrit eis quasi la-
 tum quicquam sibi oblaturo venient. Sic et illa
 quæ precatus est, precatus est ut credibilior esset
 dispensatio, et quod voluisset non pati, ut serva-
 rentur Hebræi a perditione, quæ eis imminerebat
 propter peccatum quod in ipsum erant perpetra-
 turi.

Vras. 47-50. « Et illo adhuc loquente, ecce Ju-
 das unus ex duodecim venit, et cum eo turba multa
 cum gladiis et fustibus, missi a principibus sacer-
 dotum et senioribus populi. Is vero qui tradebat
 eum, dedit illis signum, dicens: Quemcumque oscu-
 latus fuero, ipse est, tenete eum. Et confestim ac-
 cedens ad Jesum, dixit: Ave, Rabbi, et osculatus est
 eum. Dixitque illi Jesus: Amice, ad quid ades?
 Tunc accesserunt, et manus injecerunt in Jesum, et
 ceperunt eum. » Vides arma pontificum qualia
 sint? Ligna et gladii. Ita erant pacifici, et spiritum
 mansuetudinis habentes. Unus autem ex duodecim,
 dixit Evangelista, admirans quod licet ex primis et
 electis esset, diabolo se tradidit. Unde, homo, et tu
 illic, licet ex familiarissimis sis, ne unquam desi-
 dim vaces et excidas. Signum autem dedit Judas,
 eo quod nox erat, et non poterant internoscere. Et
 aliter, Qui venerant ad comprehendendum, non
 erant ex turba tot, quot ex servis pontificum, qui
 omnino forte non cognoverant Jesum, sed Judas no-
 tum facit eis Magistrum osculo. Nam cum sciret
 bonitatem Domini, audebat illum osculari. Ille au-
 tem fert usque ad novissimam horam studens sua
 benignitate illum: lucrari. Cum autem neque
 sic emendatus est, tunc fecit illos cadere, quem-
 admodum dicit Joannes, ut vel cadendo agnos-
 cant ipsius virtutem. Unde cum neque sic desile-
 rint a sua temeritate, tunc semetipsam eis expo-
 suit. Judam autem amicum vocat, incessans eum,
 et carpens tanquam videlicet amici osculum præ-
 bentem. Quod vero dicit, Ad quid ades, hoc est,
 qua intentione hic ades? Nunquid ut amicus? sed
 non oportebat eum gladiis advenire. Nunquid ut
 inimicus? et quomodo oscularis? Arguit igitur eum
 ut dolosum.

Vras. 51-54. « Et ecce unus ex his qui erant cum
 Jesu, extendens manum, 151 exemit gladium suum,
 et percussit servum principis sacerdotum, ampu-
 tavit auriculam ejus. Tunc dicit illi Jesus: Converte
 gladium tuum in locum suum. Omnes enim qui
 acceperint gladium, gladio peribunt. An putas quod
 non possim nunc rogare Patrem meum, et exhibe-
 bit mihi plures quam duodecim legiones angelorum?
 Quo pacto igitur implebuntur Scripturæ, quia sic

μεν, ἰδοὺ ἤγγικεν ὁ παραδιδούς με. » Δεικνύων, ὅτι
 οὐ χρεῖαν ἔχει τῆς παρ' αὐτῶν ἐπικουρίας, ὅτι μέλλ-
 λαι παραδοθῆναι, φησὶν αὐτοῖς· Καθεύδετε τὸ λοι-
 πόν· ἢ κατ' εἰρωνεῖαν τοῦτο φησὶν, ὥσπερ τοῦτο
 λέγων· Ἰδοὺ ἤγγικεν ὁ προδότης, καὶ εἰ ἀρέσκει
 ὑμῖν, καὶ παρέχει ὁ καιρὸς, καθεύδετε. Ἐγείρει οὖν
 αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ τόπου ἐκεῖνου ἐνθα προσήχητο, καὶ
 προσέρχεται τοῖς μέλλουσιν αὐτὸν συλλαβεῖν, καὶ
 προσυπαντᾷ αὐτοῖς, ὡς τι εὐφρόσυνον μέλλουσι δοῦ-
 ναι αὐτῷ. Οὕτως καὶ ἐκεῖνα ἃ ἤρχετο, διὰ τὸ πιστώ-
 σασθαι τὴν οἰκονομίαν ἤρχετο, καὶ θέλων μὴ παθεῖν,
 ἵνα συντηρηθῶσιν οἱ Ἑβραῖοι ἐκ τῆς ἀπωλείας, ἣ
 ἐμελλε καταλήφασθαι αὐτοὺς διὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἀμαρ-
 τίαν.

« Καὶ ἐπὶ αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ Ἰούδας εἰς τῶν
 152 δώδεκα ἦλθε, καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος πολλὸς μετὰ μα-
 χαιρῶν καὶ ξύλων, ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ πρεσβυ-
 τέρων τοῦ λαοῦ. Ὁ δὲ παραδιδούς αὐτὸν, ἔβηκεν
 αὐτοῖς σημεῖον, λέγων· Ὁν ἂν φιλήσω, αὐτὸς ἐστίν,
 κρατήσατε αὐτόν. Καὶ εὐθέως προσελθὼν τῷ Ἰησοῦ,
 εἶπε· Χαῖρε, Ῥαββί· καὶ καταφιλήσεν αὐτόν. Ὁ δὲ
 Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Ἐταίρε, ἔφ' ᾧ πάροι; Τότε
 προσελθόντες, ἐπέβαλον τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν,
 καὶ ἐκράτησαν αὐτόν. Ὅρα τὰ τῶν ἀρχιερέων
 σκευή; Ξύλα καὶ μάχαιραι. Οὕτως ἦσαν εἰρηνικοί,
 καὶ τὸ πνεῦμα τῆς πραότητος· ἔχοντες· τὸ δὲ, εἰς τῶν
 δώδεκα, εἶπεν ὁ εὐαγγελιστής, θαυμάζων, ὅτι καίτοι
 ἐξελεγεμένους ὄν, καὶ μετὰ τῶν πρώτων ταπτόμενος,
 153 ὅμως τῷ διαβόλῳ δέδωκεν ἑαυτόν. Ὅστε καὶ σὺ φο-
 βού, ἄνθρωπε, πᾶν τῶν οἰκειοτάτων εἴης, μήποτε
 ἀπορραθυμῆσας ἐκπίσῃς. Σύσσημον δὲ δέδωκεν ὁ
 Ἰούδας, διότι καὶ νῦν ἦν, καὶ οὐκ ἠδύναντο διεγνώ-
 ναι· ἄλλως τε καὶ οἱ ἐλθόντες συλλαβεῖν, οὐκ ἦσαν
 ἐκ τοῦ ὄχλου τοσοῦτοι, ὅσοι ἐκ τῶν δούλων τοῦ
 ἀρχιερέως, οἱ οὐδ' ὄλιγος τόξα ἠγνώριζον τὸν Ἰησοῦν.
 Ἄλλ' ὁ μαθητῆς γνωρίζει αὐτοῖς τὸν διδάσκαλον,
 ἐκ τοῦ καταφιλεῖν· εἰδὼς γὰρ τὴν φιλανθρωπίαν
 τοῦ Κυρίου, ἠρασκόμενος καὶ φιλήσας. Ὁ δὲ ἀνέγεται
 ἀκρι καὶ τῆς τελευταίας ὥρας, σπουδάζων διὰ τῆς
 μακροθυμίας αὐτὸν κερῆσαι. Ὅτε δὲ οὐδὲ οὕτως
 ἐσωφρονισθῆ, τότε ποιεῖ αὐτοὺς πιστεῖν, ὡς ὁ Ἰωάν-
 νης φησὶν, ἵνα πᾶν διὰ τοῦ πιστεῖν, ἐπιγνώσι τὴν
 αὐτοῦ δύναμιν· ὡς δὲ οὐδ' οὕτως ἀπέστησαν τῆς
 θρασυτήτος, τότε ἐπέδωκεν ἑαυτόν· ἑταῖρον δὲ τὸν
 154 Ἰούδαν καλεῖ, κομμωδῶν αὐτόν καὶ διασύρων, ὡς
 δῆθεν ἐταῖρου φίλημα δόντα· τὸ δὲ, Ἐφ' ᾧ πάροι, ἀπὸ
 τοῦ, ἐπὶ πόλῳ σκοπῶ πάροι ἐνταῦθα; Ἄρα ὡ; φίλοι;
 καὶ μὴν οὐκ ἔδει μετὰ μαχαιρῶν παρῆναι. Ἄλλ' ὡς
 ἐχθρός; καὶ πῶς καταφιλεῖς; Ἐλέγχει τοίνυν αὐτόν
 ὡς δόλιον.

« Καὶ ἰδοὺ εἰς τῶν μετὰ Ἰησοῦ, ἐκτείνας τὴν
 χεῖρα, ἀπέσκαψε τὴν μάχαιραν αὐτοῦ, καὶ κατά-
 ξας τὸν δούλον τοῦ ἀρχιερέως, ἀπέλεν αὐτοῦ τὸ
 ὠτίον. Τότε λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀποστραφῆς
 σου τὴν μάχαιραν εἰς τὸν τόπον αὐτῆς. Πάντες γὰρ
 οἱ λαβόντες μάχαιραν, ἐν μαχαίρᾳ ἀποθανοῦνται· ἢ
 δοκεῖς ὅτι οὐ δύναμαι ἄρτι παρακαλεῖσθαι τὸν Πατέρα
 μου, καὶ παραστήσει μοι πλείους ἢ δώδεκα λεγεῶ-
 νας ἀγγέλων; Πῶς οὖν πληρωθῶσιν αἱ Γραφαί, ὅτι

οὕτω δεῖ γενέσθαι; ὁ Πέτρος ἦν ὁ τὴν μάχαιραν σπασάμενος, καθὰ Ἰωάννης φησὶν· εἶχε δὲ μάχαιραν, ὡς ἔρτι τὸ ἀρνίον θύσας, ὃ ἔραγον. Μὴ ἔγκαλῶμεν δὲ τῷ Πέτρῳ. Οὐ γὰρ ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου ζηλώσας, τοῦτο ἰποίησεν· ὁ δὲ Κύριος μεταρρυθμίζων αὐτὸν εἰς εὐαγγελικὴν πολιτείαν, διδάσκει μὴ χρῆσθαι μαχαίρᾳ, κἀν τὸν Θεὸν δοκῆ τις ἐκδικεῖν. Τερμὸν δὲ τὸ ὥτιον ὁ Πέτρος, δείκνυσιν ὅτι ἀνηκόαν ἐνόσουν οἱ Ἰουδαῖοι· εἶτα καὶ τὸ τοῦ νόμου βῆτόν τιθέσιν, ὅτι ὁ φονεὺς ἀντιφονεύεται· ὃ γὰρ νόμος τοῦτο φησιν, ὅτι οἱ λαβόντες δὲ μάχαιραν ἐν μαχαίρᾳ ἀποθανοῦνται. Αἰνίττεται δὲ ὅτι ὑπὸ τῆς τῶν Ῥωμαίων μαχαίρας ἀναιρεθῆσονται οἱ κατ' αὐτοῦ λαβόντες τὴν μάχαιραν Ἰουδαῖοι· οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι Δύναμαι παραστῆσαι δώδεκα λεγεῶνας ἀγγέλων, ἀλλὰ, παρακαλέσαι τὸν Πατέρα μου, οικονομικῶς τοῦτο λέγων ὡς ἄνθρωπος, διὰ τὴν αὐτῶν ἀσθένειαν. Πολλὰ γὰρ ἦν τότε ἐπιδείξας ἀνθρώπινα, τὸν ἰβρώτα, τὴν δειλίαν, καὶ οὐκ ἂν ἔδοξε πιθανὰ λέγειν, ἂν εἶπεν ὅτι Δύναμαι αὐτὸς ἐγὼ παραστῆσαι ἀγγέλους. Ἄντι τῶν δώδεκα οὖν, φησι, μαθητῶν, παρέστησαν ἂν μοι δώδεκα τάγματα ἀγγέλων, εἰ ἤθελον. Λεγεῶν γὰρ ἐστὶ τὸ μέγιστον τάγμα, ἑξακισχιλίῳ ἰππασί. Δεῖ οὖν, φησι, ταῦτα πάντα γενέσθαι, ὅπως πληρωθῶσιν αἱ Γραφαὶ αἱ ταῦτα προαναφωνήσασαι. Οὐχ ὅτι δὲ προαναφώνησαν αἱ Γραφαί, διὰ τοῦτο οἱ Ἰουδαῖοι κακοί, ἀλλὰ διότι ἐμᾶλλον ἀπὸ πονηρᾶς προαιρέσεως ταῦτα ποιῆσαι οἱ Ἰουδαῖοι, διὰ τοῦτο ἐν ταῖς Γραφαῖς ταῦτα εἰτίθησαν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος.

« Ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τοῖς δούλοισι· Ὡς ἐπὶ ληστὴν ἐξήλθετε μετὰ μαχαίρων καὶ ξύλων συλλαβεῖν με· καθ' ἡμέραν πρὸς ὑμᾶς ἐκαθεζόμενον διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ με· τοῦτο δὲ ὄλον γέγονεν ἵνα πληρωθῶσιν αἱ Γραφαὶ τῶν προφητῶν. » Δείκνυσιν τὴν ἄλογον αὐτῶν ἐπιχείρησιν, καὶ ὅτι οὐ τῆς αὐτῶν ἰσχυρῶς γέγονε τὸ συλλαβεῖν αὐτόν. Ὅτι γὰρ ἦμην, φησὶν, ἐν τῷ ἱερῷ, ἠθέλητέ με συσχεῖν, καὶ διότι οὐ συνεχώρων ὑμῖν, οὐκ ἠδυνήθητε. νῦν δὲ ἐκὼν προδίδωμι ἑμαυτόν· οἶδα γὰρ ὅτι ἀδύνατόν ἐστι διαψεύσθηναί τας Γραφάς, αἱ προειπόν τὴν ὑμετέραν κακίαν.

« Τότε οἱ μαθηταὶ πάντες ἀφέντες αὐτόν, ἐφυγον. Οἱ δὲ, κρατήσαντες τὸν Ἰησοῦν, ἀπήγαγον πρὸς Καϊάφην τὸν ἀρχιερεᾶ, ὅπου οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι συνήχθησαν· ὁ δὲ Πέτρος ἠκολούθει αὐτῷ ἀπὸ μακρόθεν ἕως τῆς αὐλῆς τοῦ ἀρχιερέως· καὶ εἰσελθὼν ἔσω, ἐκάθητο μετὰ τῶν ὑπηρετῶν, ἰεὶν τὸ τέλος. » Οἱ μὲν ἄλλοι μαθηταὶ ἐφυγον· ὁ δὲ Πέτρος θερμότερον διακείμενος περὶ τὸν διδασκάλου, ἠκολούθει μακρόθεν. Εἰ δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης ἠκολούθει, ἀλλ' οὐχ ὡς μαθητῆς, ἀλλ' ὡς γνώριμος τοῦ ἀρχιερέως.

« Οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ τὸ συνέδριον ὄλον ἐζήτουν ψευδομάρτυριαν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως αὐτόν θανατώσωσι, καὶ οὐχ εὔρον. Καί

A oportet fieri? » Petrus erat qui gladium ecomerat, ut Joannes dicit. Habebat autem gladium, quo agnum Paschalem mactarat. Non arguimus autem Petrum, quoniam non pro se, sed pro Magistro zelo ardens hoc fecit. Dominus vero adaptans eum ad evangelicam vitam, docet non utendum gladio, etiamsi quis Deum ulcisci videatur. Porro Petrus amputans auriculam, ostendit Judæos inobedientia laborare. Deinde et dictum legis ponit, quod homicida et ipse occiditur. Lex enim hoc dicit, quod qui acceperint gladium, moriantur gladio. Insinuat autem quod Romanorum gladio perituri essent Judæi, contra se gladium accipientes. Jam non dixit, Possum exhibere duodecim legiones angelorum; sed, orare Patrem meum, dispensative dicit sicut homo, propter eorum infirmitatem. Multa enim tunc erant quibus humana veritas ostendebatur, ut sudor et timor: et non visus fuisset verisimilia dicere, si dixisset, Possum ipse adducere angelos. Pro duodecim igitur, inquit, apostolis, astitissent mihi duodecim exercitus angelorum, si quidem voluissem. Legio enim est magnam agmen, nempe sex millia equitum. Oportet igitur, inquit, hæc omnia fieri, ut impleantur Scripturæ quæ hæc prædixerunt. Non quod Ideo Judæi mali, quia prædixerunt Scripturæ: sed quia Judæi hæc mala voluntate facturi erant, Ideo Spiritus sanctus ea Scripturis prodidit.

C Vers. 55, 56. « In illa hora dixit Jesus turbis: Tanquam ad latroem existis cum gladiis et fustibus ut comprehendatis me: quotidie apud vos sedebam docens in templo, et non me cepistis. Hoc autem totum factum est ut complerentur Scripturæ prophetarum. » Ostendit stultitiam illorum conatum, et quod non fortitudinis illorum fuerit, ipsum comprehendit. Quando enim, inquit, eram in templo, volebatis me comprehendere, et quia non concedebam vobis, tunc non poteratis; nunc autem sponte meipsum offero: nam scio impossibile Scripturas, quæ vestram prædixerunt malitiam, mendaces esse.

D Vers. 56-58. « Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt. At illi comprehensam Jesum duxerunt ad Caipham principem sacerdotum, ubi Scribæ et seniores convenerant, Petrus autem sequebatur eum procul, usque ad atrium principis sacerdotum. Et ingressus intro, sedebat cum ministris, ut videret finem. » Alii quidem discipuli fugerunt: Petrus vero ferventiori 152 erga Magistrum affectu, sequebatur procul. Quamvis autem et Joannes sequeretur, non tamen ut discipulus, sed ut notus pontifici.

Vers. 59, 60. « Principes autem sacerdotum et seniores et totum consilium quærebant falsum testimonium contra Jesum, ut mortem eum traderent,

66 Joan. xviii, 10.

et non invenerunt. Et cum multi falsi testes accessissent, non invenerunt. » Ad Caipham ducunt Jesum, nam ille erat pontifex anni illius, ubi et reliqui pernocabant, non comedentes tunc Pascha, sed expectantes ut occiderent Dominum, prævaricabantur legem. Dominus enim ipse legitimo tempore comederat, illi vero contemnunt legem, modo occidunt Christum.

VERS. 61-63. « Novissime autem venerunt duo falsi testes, et dixerunt: Hic dixit, Possum destruere templum Dei, et in triduo ædificare illud. Et surgens princeps sacerdotum dixit illi: Nihil respondes? cur isti adversum te testimonium dicunt? Jesus autem tacebat. Et respondens princeps sacerdotum ait illi: Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis an sis Christus Filius Dei. Dicit illi Jesus: Tu dixisti. » Vere illi erant falsi testes. Christus enim non dixerat, Possum destruere, sed, solvite⁴¹: et non dixit templum Dei, sed templum hoc, id est corpus meum. Et iterum non dixit, Ædificabo, sed excitabo: erantque illi manifesto falsi testes, qui dicebant Christum alia dixisse quam dixerat. Jesus igitur cum sciret iudicium eorum injustum, tacebat: quibus enim signa nihil persuaserant, quomodo persuasissent responsa? Porro pontifex cupiens illum blasphemum declarare, rogat, ut si dixerit, Ego sum Filius Dei, tanquam blasphemus condemnetur. Si autem negaverit, testificatus sit contra semetipsum. At Dominus, qui comprehendit sapientes in versutia sua, respondit: Tu dixisti, hoc est, verum os confessum est quod ego sum Filius Dei.

VERS. 64. « Verumtamen dico vobis, amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis, et venientem in nubibus cæli. » Ex Daniele propheta his loquitur: Ille enim inquit: Videbam sicut Filium hominis venientem in nubibus. Nam quæ putabant impostorem esse, eo quod in humili vestitu apparebat, Videbitis, inquit, me tunc cum virtute venientem, et assidentem Patri. Virtutem enim hic Patris dicit: et non a terra, sed a cælo venientem.

VERS. 65, 66. « Tunc princeps sacerdotum disci- dit vestimenta sua, dicens: Blasphemavit: quid insuper egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam ejus: quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt: Mens est mortis. » Mos erat Judæis, quando quis inobediens accidebat, disruptere vestes. Sic et Caiphæ, quasi manifestus ille blasphemus esset, deceptorum populum hoc faciebat, quasi hac ratione cogens alios **153** dicere hunc rem esse mortis. Verumtamen discite, quod Caiphæ rupit vestimenta sua, sacerdotium veteris legis esse disruptum et ablatum significare.

⁴¹ Joan. II, 19.

Α πολλῶν ψευδομαρτύρων προσελθόντων, οὐκ εὔρον. » Εἰς τὸν Καϊάφην ἀπέγουσι τὸν Ἰησοῦν· ἐκείνος γὰρ ἦν ἀρχιερεὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου· ἔνθα καὶ οἱ λοιποὶ διενυκτέρευον, μὴ φαγόντες τότε τὸ Πάσχα, ἀλλ' ἀνεμείναντες, ἵνα ἀποκτείνωσι τὸν Κύριον, καὶ παραβάντες τὸν νόμον· ὁ μὲν γὰρ Κύριος κατὰ τὸν νενομισμένον καιρὸν ἔφαγεν, ἐκαίνοι δὲ, ἵνα μόνον ἀποκτείνωσι τὸν Κύριον, καταφρονοῦσι καὶ τοῦ νόμου.

« Ὑστερον δὲ προσελθόντες δύο ψευδομάρτυρες, εἶπον· Οὗτος ἔφη· Δύναμαι καταλύσαι τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν οἰκοδομηῆσαι αὐτόν. Καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἶπεν αὐτῷ· Οὐδὲν ἀποκρίνη; τί οὗτοι σου καταμαρτυροῦσιν; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐσιώπα. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἀρχιερεὺς, εἶπεν αὐτῷ· **B** Ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἵνα ἡμῖν εἴπῃς, εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ἀγῆαι αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἐβ εἶπας· Ψευδομάρτυρες ὄντως ἦσαν οὗτοι· ὁ γὰρ Χριστὸς οὐκ εἶπεν, ὅτι Δύναμαι καταλύσαι, ἀλλὰ, Δύσασαι. Καὶ οὐκ εἶπε, τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ, τὸν ναὸν τούτου, τούτῳσι τὸ σῶμά μου· καὶ πάλιν οὐκ εἶπεν· Οἰκοδομήσω, ἀλλ', Ἐγερω· ὥστε φανερώς ψευδομάρτυρες οὗτοι, ἀλλὰ εἰπόντες τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ λέγοντες εἶπεν. Ὁ οὖν Ἰησοῦς παράνομον εἰδὼς τὸ κριτήριον αὐτῶν, ἐσιώπα· οὐδὲ γὰρ σημεῖα οὐκ ἐποίησεν, πῶς ἂν ἀπολογίαι ἐπισσαν; Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς, βουλόμενος ῥήμαι αὐτὸν εἰς βλασφημίαν, ἔρωτῶ· ἵνα ἐν μὲν εἴπῃ, ὅτι Ἐγὼ εἰμι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὡς βλάσφημος κατακριθῆ, ἐὰν δὲ ἀρνήσῃται, ἔχη αὐτὸν καθ' ἑαυτοῦ μαρτυρήσαντα. **C** Ἄλλ' ὁ Κύριος ὁ δρασσομένως τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, ἀποκρίνεται· Ἐβ εἶπας, ἀντι τοῦ, Τὸ σὸν ὠμολόγησε σῶμα, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

« Πλὴν λέγω ὑμῖν, ἀπ' ἄρτι ἔψεθε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. » Ἐκ τῆς τοῦ Δανιὴλ προφητείας αὐτοῖς διαλέγεται. Ἐκείνος γὰρ φησὶν, ὅτι Ἐἶδον ὡς Υἱὸν ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν. Ἐπαι γὰρ ἐνόμιζον αὐτὸν κλάνον εἶναι, ἐν ταπεινῷ φαινόμενον σχήματι, φησὶν, ὅτι Ὁψεσθε με τότε μετὰ δυνάμεως ἐρχόμενον, καὶ συγκαθήμενον τῷ Πατρὶ· δύναμιν γὰρ ἐνταῦθα τὴν τοῦ Πατρὸς λέγει· καὶ οὐκ ἀπὸ γῆς, ἀλλ' ἀπ' οὐρανοῦ ἐρχόμενον.

D « Τότε ὁ ἀρχιερεὺς διέβηκε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, λέγων ὅτι Ἐβλασφήμησε, εἰ ἔτι χρειαίον ἔχομεν μαρτύρων; Ἴδε νῦν ἠκούσατε τὴν βλασφημίαν αὐτοῦ· εἰ ὅμνῃ δομαί; Οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον· Ἐνοχὸς θανάτου ἐστίν· Ἐθὸς ἦν τοῖς Ἰουδαίοις, ὅταν τι ἀκαρτέρητον ἐπέλθοι, διαβῆσσι τοὺς χιτῶνας· οὕτως οὖν καὶ ὁ Καϊάφας, ὡς ἐπὶ βλασφημίᾳ ἐβλήθη πρὸς ἀπάτην τοῦ θύλου τούτου ἐποίησεν, ἵνα δείξῃ αὐτοῖς, ὅτι μεγάλως ἐβλασφήμησεν, εἰδ' οὕτως ἀναγκάσει αὐτοὺς εἶπεν, ὅτι ἐνοχὸς· θανάτου ἐστίν. Πλὴν κατὰμαθε, ὅτι τὸ τὸν Καϊάφην διαβῆσαι τὰ ἱμάτια, σύμβολον ἦν τοῦ τῆν ἀρχιερωσύνην τῆς καλαῖς διαβῆσθαι.

« Τότε ἐνέπτυσαν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ ἐκολάφισαν αὐτόν. Οἱ δὲ ἑρράπισαν, λέγοντες· Προφήτευσον ἡμῖν, Χριστὲ, τίς ἐστιν ὁ παῖσας σε ; » Ὅτε κατεκρίθη, τότε ἐνεδείξαντο εἰς αὐτόν τὰ ἐπιοιήματα, καὶ ἐνέπαιζον αὐτῷ, περιβάλλοντες, ὡς ἑταροὶ εὐαγγελιστῆς φησιν, ἰματίῳ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ· ἐπεὶ γὰρ ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον, διὰ τοῦτο ἐμπαίζουσιν οὕτως αὐτῷ· κολαφίζειν δὲ ἐστὶ τὸ διὰ τῶν χειρῶν πλήττειν, συγκαμπτομένων τῶν δακτύλων, καὶ ἵνα ἀφελέστερον εἶπω, διὰ τοῦ γρόνθου κονδυλίζειν.

« Ὁ δὲ Πέτρος ἔξω ἐκάθητο ἐν τῇ αὐλῇ, καὶ προσθεν αὐτῷ μία παιδίσκη, λέγουσα· Καὶ σὺ ἦσθα ἐπὶ Ἰησοῦ τοῦ Γαλιλαίου ; Ὁ δὲ ἠρνήσατο ἐμπροσθεν πάντων, λέγων· Οὐκ οἶδα τί λέγεις. Ἐξελλθόντα δὲ αὐτὸν εἰς τὸν πυλῶνα, εἶδεν αὐτόν ἄλλη, καὶ λέγει τοῖς ἐκεῖ· Καὶ οὗτος ἦν μετὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου· καὶ πάλιν ἠρνήσατο μετ' ὄρκου, ὅτι Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον· μετὰ μικρὸν δὲ προσελθόντες οἱ ἰστωῦτες, εἶπον τῷ Πέτρῳ· Ἀληθῶς καὶ σὺ ἐξ αὐτῶν εἶ ; καὶ γὰρ ἡ λαλιά σου δῆλόν σε ποιεῖ. Τότε ἤρξατο καταναθεματίζειν καὶ ὀμνύειν, ὅτι Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον. Καὶ εὐθέως ἀλέκτωρ ἐφώνησε· καὶ ἐμνήσθη ὁ Πέτρος τοῦ ῥήματος Ἰησοῦ, εἰρηκότος αὐτῷ, ὅτι Πρὶν ἀλέκτωρα φωνῆσαι, τρις ἀπαρνήσθη με· καὶ ἐξελθὼν ἔξω, ἔκλαυσε πικρῶς. » Ἀπαίρω φόβῳ καταγωνισθεὶς ὁ Πέτρος, ἐπελάθετο τῶν ὑποσχέσεων, καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀσθενείᾳ δουλεύει, ὡς ἀποσπασθῆναι τῷ φόβῳ, καὶ μηδὲ εἰδῶς ὃ λέγει. Ἦδει δὲ μοι καὶ κατὰ ἀναγωγὴν, ὅτι ἐλέγχεται ὑπὸ τῆς παιδίσκης ὁ Πέτρος, τούτεστι, τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας, τῆς μικρᾶς καὶ δουλοπρεποῦς, ἀχρις οὗ ὁ ἀλέκτωρ φωνήσας, εἰς ἀσθησιν αὐτὸν ἤγαγεν· ἀλέκτωρ δὲ ἐστὶν ὁ λόγος, ὁ μὴ ἐὼν ἡμᾶς βραδυμεῖν καὶ καθεῦδειν, ἀλλὰ λέγων, Γρηγορεῖτε, καὶ, Ἐγείραι, ὁ καθεῦδων. Ὑπὸ τοῦ λόγου τοίνυν ὡσπερ ὑπὸ τινος ἀλέκτορος διυπνισθεὶς ὁ Πέτρος, ἐξελθὼν ἔξω τῆς αὐλῆς τοῦ ἀρχιερέως, τούτεστι, τῆς περιοχῆς τοῦ πεπωρωμένου νοῦ, καὶ ἐκθᾶς ἀπὸ τῆς ἀναισθησίας, ἔκλαυσε πικρῶς. Ἔως μὲν γὰρ ἦν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ πεπωρωμένου νοῦ, οὐκ ἔκλειεν· οὐ γὰρ ἦσθάνετο· ὀπνηῖα δὲ ἐξῆλθεν, εἰς ἀσθησιν ἤλθεν.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΖ'.

Περὶ τοῦ ἡγεμόνος Πιλάτου. Περὶ τῆς Ἰουδα μεταμελείας. Περὶ τοῦ αἰσῆμου καὶ τιμωρῶν τοῦ Χριστοῦ, καὶ σταυρώσεως. Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου, καὶ τῶν φυλάκων τοῦ τάφου.

« Πρωτὰς δὲ γενομένης, συμβούλιον ἔλαβον πάντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὥστε θανατῶσαι αὐτόν· καὶ δῆσαντες αὐτόν ἀπήγαγον, καὶ παρέδωκαν Ποντίῳ Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι. » Ἰδε τὸν διάβολον πῶς ὄλους αὐτοὺς κατέσχευεν ἐν τοιαύταις ἡμέραις πεισᾶς φωνεῖν, ἐν ἅς πολλῶν ἰδεὶ θυσιῶν καὶ προσφορῶν, ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἁμαρτιῶν, καὶ ἀγνείας καὶ καθάρσεως· οἱ δὲ καὶ

Luc. xxi, 65, 64.

(a) Edit. Lut. omisit, ut simplicius aicam.

Vers. 67, 68. « Tunc expuerunt in faciem ejus, et colaphis eum ceciderunt. Alii autem palmas in faciem ejus dederunt, dicentes: Vaticinare nobis, Christe, quis est qui te percussit? » Quando condemnatus est, tunc ignominiosa multa contra eum fecerunt, et illudebant ei, obtegentes veste (ut alius evangelista inquit^{a)}) faciem ejus. Nam quia ut prophetam eum habebant, ideo ita illudebant ei. Colaphizare autem est manibus percutere, et simul incurvatis digitis, et, ut simplicius dicam (a), nodoso pugno cædere.

Vers. 69-75. « Petrus vero sedebat foris in atrio, et accessit ad eum una ancilla, dicens: Et tu cum Jesu Galilæo eras? At ille negavit coram omnibus, dicens: Nescio quid dicas. Cum autem exisset in vestibulum, vidit eum altera ancilla, et ait his qui erant ibi: Et hic erat cum Jesu Nazareno. Et iterum negavit cum jurejurando: Non novi hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant, et dixerunt Petro: Vere et tu ex illis es: nam et loquela tua te manifestum facit. Tunc cepit detestari et jurare quod non nossset hominem. Et continuo gallus cantavit. Et recordatus est Petrus verbi Jesu, qui dixerat ei, Priusquam gallus cantet, ter me negabis, et egressus foras flevit amare. » Immenso timore laborans Petrus, oblitus est promissionum, et humanæ servit imbecillitati, quasi motu exanimatus et nescius quid dicat. Intellige autem per anagogen, quod ab ancilla Petrus reprehenditur, hoc esse humanæ infirmitatis et servilis affectionis indicium, donec gallus cantans illum recordari fecit. Gallus autem est sermo, qui non sinit nos torpere et dormire, sed dicit, Vigilate, et, Surge qui dormis. A sermone igitur tanquam a gallo quopiam excitatus Petrus, egressus est foras atrium principis sacerdotum. hoc est ambitum excæcæ mentis, et egressus ab insensibilitate, flevit amare. Quandiu enim erat in atrio excæcæ mentis, non flevit, neque enim sentiebat: postquam autem exivit, sentire cepit.

CAPUT XXVII.

De Pontio Pilato præside. De resipiscentia Judæ. De flagellatione, panis et crucifixione Christi. Quomodo petrum fuerit corpus Domini ut sepeliretur, et de custodia ejus sepulcro constituta.

Vers. 1, 2. « Mane autem facto consilium inierunt omnes principes sacerdotum et seniores populi adversus Jesum, ut eum morti traderent. Et vincium eum adduxerunt, et tradiderunt Pontio Pilato præsidi. » Vide diabolum quomodo omnes illos comprehendat in diebus illis, persuadens eis ut occidant, cum sacrificare et offerre debeant pro allorum peccatis, sanctimoniam, et purgatione: Illi

antem Jesum et ligant, et adducunt ad Pilatum præsidem, qui a Pontio erat, Romanis autem tributarius, et ab eis Judæam præses missus. Tradiderunt itaque Dominum Pilato, ut seditiosum, cæcæ et virum qui tyrannidem meditatus esset.

Vers. 5-8. « Tunc videns Judas qui eum traderat, quod damnatus esset, poenitentia ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum et senioribus, dicens: Peccavi, tradens sanguinem innocuum. Illi autem dixerunt: Quid ad nos? tu videbis. Et projectis argenteis in templo, recessit, et abiens in laqueo se suspendit. » Tarde sapere incipit, et poenitet quidem, non autem recte. Nam suum poenitere bonum erat, suffocari autem diabolicum. Proinde non ferens ignominias subsecuturas, seipsum e vita subduxit. Oportebat lacrymari, et sibi reconciliare eum qui proditus fuerat. Quidam autem dicunt quod Judas cum avarus esset, sperabat ex prodicione Christi multum lucri, et Christum non occisum iri, sed evasurum, sicut sæpius et antea: cum autem tunc vidisset condemnatum ut moreretur, poenitentia rei ductus est, quod alium quam opinabatur exitum res sortiretur. Ideo et se strangulavit, ut præveniat Jesum in inferno, et tibi orando salutem essequatur. Verum scias quod posuit quidem collum suum in laqueum, se ab arbore suspendens, arbore autem inclinata supervixit, Deo volente ipsum vel in poenitentiam conservare, vel in traductionem et confusionem. Dicunt enim quod morbo hydropico laboravit, ita ut transire non potuerit qua facile plaustrum transibat, et deinde cecidisse pronam, et *crepuisse* medium, hoc est, disruptum esse, ut dicit Lucas in Actis⁶⁶.

Vers. 6-10. « Principes autem sacerdotum acceptis argenteis dixerunt: Non licet eos mittere in carbonem, quia pretium sanguinis est. Consilio autem initio emerunt ex illis agrum sguili in sepulturam peregrinorum: quapropter vocatus est ager ille, Ager sanguinis, usque in hodiernum diem. Tunc

⁶⁶ Act. i, 18.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(35) Cod. 52 Ἐνθα ἕμαξα βαθίως διάρχεται, ἐκείνον μὴ δύνασθαι διαλθεῖν. Ἀλλὰ μὴδὲ αὐτὸν μόνον τὸν τῆς κεφαλῆς ἔγκον αὐτοῦ· τὰ μὲν γὰρ βλέφαρα τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, φασι, τοσοῦτον ἐξωδηκέναι, ὡς αὐτὸν μὲν τὸ φῶς καθόλου βλέπειν, τοὺς ὀφθαλμοὺς δὲ αὐτοῦ οὐδὲ ὑπὸ λατροῦ διόπτρας ὀφθῆναι δύνασθαι, τοσοῦτον εἶχον τὸ βάθος ἀπὸ τῆς ἐξωθεν ἐπιφανείας· τὸ δὲ αἰθλοῦν αὐτοῦ πάσης μὲν ἀσχημοσύνης ἀειδέστερον καὶ μείζον φαίνεσθαι αὐτοῦ, τοὺς ἐκ παντὸς τοῦ σώματος συρρέοντας ἰχθύρας τε καὶ σκυλήκας· μετὰ πολλὰς δὲ βασάνους καὶ τιμωρίας ἐλάκησε μέσος, ἀντὶ τοῦ διεβράχην, ὡς ὁ Λουκᾶς φησιν ἐν ταῖς Πράξεσιν. Ἀπὸ δὲ τῆς δυσωδίας ἐκείνου μέχρι τοῦ νῦν, ἐρημον καὶ ἀολιχτόν φασι, τὸ χωρίον γενέσθαι ἐκείνου, ἐν ᾧ τὴν μαρτὴν ἐκείνος ψυχὴν ἀπέβρηξεν, ἀλλ' οὐδὲ μέχρι τῆς σήμερον δύνασθαι τινα τὸν τόπον ἐκείνον διαλθεῖν, ἐὰν μὴ τὰς ῥίνας ταῖς χερσὶν ἐπιπράξῃ, τοσαύτη δὲ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐπὶ γῆς κρῖσεως ἐχώρησεν. Οἱ ἀρχερεῖς λαβόντες τὰ ἀργύρια, κ. τ. λ. « Qua

desumouσι καὶ ἀπάγουσι πρὸς τὸν ἡγεμόνα Πιλάτον, ὃς ἀπὸ Πόντου μὲν ἦν, Ῥωμαῖος δὲ ὑποταλῶν, ἀποστάλη ἡγεμὼν τῆς Ἰουδαίας. Παρέδωκεν δὲ τὸν Κύριον τῷ Πιλάτῳ, ὡς ὄφθην στασιώδη, καὶ κατὰ τοῦ βασιλέως μελετήσαντα.

« Τότε ἰδὼν Ἰούδας ὁ παραδίδους αὐτὸν, ὅτι κατεκρίθη, μεταμεληθεὶς ἀπέστρεψε τὰ τριάκοντα ἀργύρια τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, λέγων· Ἠμάρτον παραδούς αἷμα ἁθῶν· οἱ δὲ εἶπον· Τί πρὸς ἡμᾶς; οὐ ἔστι· καὶ ῥίψας τὰ ἀργύρια ἐν τῷ ναῷ, ἀνεχώρησε, καὶ ἀκαθῶν ἀπήγξατο. » Ἐν ὑστεροβουλῆᾳ γίνεται ὁ Ἰούδας, καὶ μεταμελεται μὲν, οὐ καλῶς δέ· τὸ μὲν γὰρ ἑαυτοῦ καταγῶναι, καλόν, τὸ δὲ ἀπάγξασθαι, δαιμονιώδες· οὐ φέρων γὰρ τοὺς ἐς ὑστερον οὐνειδισμούς, ὑπεξάγει ἑαυτὸν τοῦ βίου, ὅσον θακρῦσαι καὶ ἐξιλώσασθαι τὴν προδοθέντα. Τινὲς δὲ λέγουσιν ὅτι ὁ Ἰούδας φιλάργυρος ἦν, ὑπελάμβανε, ὅτι αὐτὸς τε κερθήσει τὰ ἀργύρια πρὸς Χριστόν, καὶ ὁ Χριστὸς οὐκ ἀποκτανθήσεται, ἀλλὰ διαφύγῃ τοὺς Ἰουδαίους, ὡς πολλὰκις διέφυγε· τότε δὲ ἰδὼν αὐτὸν κατακρίθηντα, καὶ ἦδη καταδικασθέντα ἀποθανεῖν, μεταμελήθη, ὡς τοῦ πράγματος ἀποθάντος παρ' ὑπερ ὑπελάμβανε. Αὐτὸ καὶ ἀπήγξατο, ἵνα προλάβῃ τὸν Ἰησοῦν ἐν τῷ ᾄδῳ, καὶ ἑκατεῦσας σωτηρίας τεύξῃται. Πλὴν γίνωσκαι ὅτι ἔθηκε μὲν τὸν τράχηλον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀγκύνην, ἀπὸ δένδρου τινὸς κρεμάσας ἑαυτὸν· τοῦ δὲ δένδρου κλιθέντος, ἐπέζησε, τοῦ Θεοῦ θέλοντος αὐτὸν ἢ εἰς μετάνοιαν συντηρῆσαι, ἢ εἰς παραδειγματισμὸν καὶ αἰσχύνῃν· Φασι γὰρ ὅτι νόσφ' ὑδερικῆ περιπέτωσαν, ὥστε ἐνθα ἕμαξα βαθίως διάρχεται, αὐτὸν μὴ δύνασθαι διαλθεῖν (35). Εἶτα κρηνης ποσὸν ἐλάκησεν, ἀντὶ τοῦ, διεβράχην, ὡς ὁ Λουκᾶς φησιν ἐν ταῖς Πράξεσιν.

« Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς λαβόντες τὰ ἀργύρια, εἶπον· Οὐκ ἔξεστι βαλεῖν αὐτὰ εἰς τὸν κορβανῶν, ἐπεὶ τιμὴ αἱματός ἐστι. Συμβούλιον δὲ λαβόντες, ἠγόρασαν ἐξ αὐτῶν τὴν ἀγρὸν τοῦ κεραμῆως εἰς ταφὴν τοῖς ξένοις· ὃ δὲ ἐκλήθη ὁ ἀγρὸς ἐκείνος, Ἄγρὸς αἱματος, ἕως τῆς σήμερον. Τότε ἐπληρώθη τὸ ρηθὲν διὰ Ἰερο-

facile plaustrum transibat, transire non potnerit: imo neque ipse solus capillis ejus tumor. Aliant enim palpebras, genasque ejus adeo intumuisse, ut tametsi lumen ipse videret, ejus tamen oculi, ne quidem adhibitis medicorum dioptriis, videri possent: adeo scilicet profunde ab exteriori prospectu recesserant. Ferant etiam, verenda ipsius factisae omni turpitudine deformiora; ac sanie ex toto corpore manante, vermibusque contexta. Deinde post multos dolores, atque tormenta crepuit medius, hoc est, disruptus est, ut Lucas scribit in Actibus (i, 18). Aliant vero, ob ipsius fetorem agrum illum; in quo execerandam animam ille evomeit, usque in hodiernum diem, desertum et inhabitabilem evasisse: imo neque hodie posse quemquam per illum transire, nisi nares manibus premat. Tale scilicet iudicium ille, quoad carnem suam, etiam supra terram recepit. Principes autem sacerdotum acceptis, etc. »

μου τοῦ προφήτου, λέγοντάς· Καὶ ἔλαβον τὰ τριάκοντα ἀργύρια τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, ὃν ἐτιμήσαντο ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμῆως καθὰ συνέταξέ μοι Κύριος. » Κορβανδὴν ἔλεγον τὸν ἐν τῷ ἱερῷ θησαυρὸν, εἰς ὃν ἔβαλλον τὰ προσφερόμενα τῷ θεῷ δῶρα. Ὅρα δὲ πῶς ὁ θεὸς ματαίωσεν αὐτούς, ὥστε φημίζεσθαι τὴν μαιφάνον αὐτῶν γνώμην· Ἔως γὰρ τῆς σήμερον, φησὶν, Ἄγρὸς αἱματος καλεῖται ὁ ἀγρὸς ἐκεῖνος, ὥστε πάντας ἀναμνησθεσθαι ὅτι τὸν Κύριον ἐφόνευσαν. Μένθανε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι καὶ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις τοσοῦτον ἡ φιλοξενία ἐσπουδάξτε, ὥστε καὶ τοῖς ξένοις εἰς ταφὴν χωρῖον τι ἀγορασθῆναι. Αἰσχυνόμεθα οὖν ἡμεῖς, οἱ τελειότεροι μὲν βίου δοκοῦντες εἶναι, τοὺς δὲ ξένους παραβλεπόμενοι. Τὴν τιμὴν δὲ τοῦ τετιμημένου, φησὶν, ἔδηλονότι τοῦ Χριστοῦ· ἀτίμητος μὲν γὰρ ἦν, ἐτιμήθη δὲ ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ, χυτέσσι, τὴν τιμὴν αὐτοῦ ἔσθησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, συμφωνήσαντες τῷ Ἰούδα δοῦναι τριάκοντα ἀργύρια.

« Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔστη ἔμπροσθεν τοῦ ἡγεμόνος, καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν ὁ ἡγεμὼν, λέγων· Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔφη αὐτῷ· Σὺ λέγεις. Καὶ ἐν τῷ κατηγορεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων, οὐδὲν ἀπεκρίνατο. Τότε λέγει αὐτῷ ὁ Πιλάτος· Οὐκ ἀκούεις πόσα σου καταμαρτυροῦσι; Καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῷ πρὸς οὐδὲν ἔν ῥῆμα· ὥστε θαυμάζειν τὸν ἡγεμόνα λίαν. » Ὡς ἐπὶ δημοσίοις ἐγκλήμασι κατηγορούμενος ἀπάγεται πρὸς Πιλάτον, ὅθεν καὶ ἐρωτᾷ αὐτὸν εἰ ἐπεβάλετο ἀνταρσία, καὶ ἐπεχείρησε βασιλεῦσαι τῶν Ἰουδαίων. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔφη αὐτῷ· Σὺ λέγεις· ἀπέκρισιν δοῦς αὐτῷ σοφωτέστη· οὕτε γὰρ εἶπεν, ὅτι Οὐκ εἰμι, οὕτε πάλιν, ὅτι Εἰμι. Ἀλλὰ μέγας πως ἔφη· Σὺ λέγεις. Τοῦτο γὰρ δύνανται καὶ οὕτω νοηθῆναι, ὅτι Εἰμι καθὼς λέγεις· καὶ οὕτως, ὅτι Ἐγὼ μὲν τοῦτο οὐ λέγω, σὺ δὲ λέγεις· Ἄλλο μόντοι οὐδὲν ἀπεκρίνατο· ἦδει γὰρ τὸ κριτήριον μὴ κατὰ λόγον προβαλόν. Ἐθαύμαζεν οὖν ὁ Πιλάτος τὸν Κύριον, ἅμα μὲν ὡς καταφρονούντα θανάτου, ἅμα δὲ πῶς λόγιος ὢν καὶ μύρια ἔχων προβαλέσθαι εἰς ἀπολογίαν, οὐδὲν ἀπεκρίνατο, ἀλλὰ τῶν ἐγκαλούντων ὑπερώρα. Διδασκόμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς· ἐντεῦθεν ὅταν πρὸς δικαστήριον ἔχωμεν διεφθαρμένον, μὴδὲν λέγειν, ἵνα μὴτε θύρουον πλείονα ἐγείρωμεν, μὴτε κατακρίσεως πλείονος ὦμεν αἵτιοι· Δ τοῖς μὴ τῶν ἀπολογιῶν ἡμῶν ἀκούουσι.

« Κατὰ δὲ ἑορτὴν εἰώθει ὁ ἡγεμὼν ἀπολύειν ἕνα τῶν ἐχλῶν δέσμιον, ὃν ἤθελον· εἶχον δὲ τότε δέσμιον ἐπίσημον, λεγόμενον Βαραββᾶν. Συνηγμένων οὖν αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς ὁ Πιλάτος· Τίνα θέλετε ἀπολύσω ὑμῖν, Βαραββᾶν, ἢ Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον Χριστὸν; Ἦδει γὰρ ὅτι διὰ φθόνου παρέδωκαν αὐτόν. » Ὁ Πιλάτος ἐσπουδάζεν ἀπολύσαι τὸν Χριστόν, εἰ καὶ μαλακώτερον τοῦ δέοντος· ἔδει γὰρ ἀνοσθῆναι αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ ἀληθοῦς. Πρῶτον μὲν οὖν ἠρώτησε τὸν Κύριον· Οὐκ ἀκούεις τί οὗτοι σου καταμαρτυροῦσιν; Ἠρώτησε δὲ ἵνα, ἀπολογησαμένου τοῦ Χριστοῦ, σχοίῃ ἀφορμὴν πρὸς τὸ ἀπολύσαι αὐτόν· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀπολογεῖτο ὁ Κύριος, γινώσκων πάντως, ὅτι καὶ ἀπολο-

impletum est quod dictum est per Jeroniam prophetam dicentem : Et acceperunt triginta argenteos pretium æstimati, quem æstimatum emerunt a filiis Israel, et dederunt eos in agrum siguli, sicut constituit mihi Dominus. » Corbonam dicebant thesaurum in templo, in quem mittebant dona quæ Deo offerebantur. Vide autem quomodo Deus infatuet illos, ut traducatur mens illorum sanguinaria. Usque in hunc enim diem, ait, ager ille dicitur Ager sanguinis, ut omnes sint memores quod Dominum occiderint. Disce autem et hoc, quod et apud Judæos fuerit in pretio hospitalitas : unde in sepulturam peregrinorum 155 agrum illum emerunt. Confundamur igitur nos, qui vitæ perfectioris videmur esse, et peregrinos despiciamus. Pretium, inquit, æstimati, hoc est Christi : inæstimabilis enim fuit, et æstimatus est a filiis Israel, hoc est, pretium ejus constituerunt filii Israel, pacti cum Juda ut darent illi triginta argenteos.

VERS. 11-14. « Jesus autem stetit ante præsidem, et interrogavit eum præses dicens : Tu es rex Judæorum? Dicit illi Jesus : Tu dicis. Et cum accusaretur a principibus sacerdotum, et senioribus, nihil respondit. Tunc dicit illi Pilatus : Non audis quam multa adversus te dicant testimonia? Et non respondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur præses vehementer. » Quasi capitalium criminum reus sistitur Pilato, et interrogatur num invaserit, et conjuraverit, et attentarit regnare Judæis. Jesus autem dixit illi : Tu dicis : sapientissimo responso dato. Neque enim dixit : Non sum : nec contra, Ego sum : sed medio quodam modo dixit : Tu dicis. Hoc enim potest et sic intelligi : Sum sicut dicis ; et sic : Ego quidem hoc non dico, tu autem dicis. Aliud vero responsum non dedit. Sciebat enim injustum fore judicium. Proinde admiratus est Pilatus Dominum, et quod contemneret mortem, et quod tam eloquens et multa habens quæ responderet, nihil responderet, sed accusatores contemneret. Discamus et nos hoc loco quomodo gerere nos debeamus in judicio injusto, ne quid dicamus, ne tumultus major oboriat, neve majoris condemnationis occasionem præbeamus his qui defensionem nostras audire noluit.

VERS. 15-18. « In festo autem consueverat præses turbæ dimittere unum vinctum quem voluissent. Habebat autem tunc vinctum insignem, qui dicebatur Barabbas. Congregatis ergo illis, dixit Pilatus : Quem vultis dimittam vobis, Barabbam, an Jesum qui dicitur Christus? Sciebat enim quod propter invidiam tradidissent eum. » Pilatus studebat Christum absolvere, tametsi lentius quam oportebat, debebat enim se pro veritate objicere. Primum quidem interrogabat Dominum : Non audis quid illi contra te testificentur? Interrogavit autem, ut si Christus se excusaret, haberet occasionem absolvendi eum. At cum non defenderet se Christus,

antem Jesum et ligant, et adducunt ad Pilatum præsidem, qui a Pontō erat, Romanis autem tributarius, et ab eis Judæam præses missus. Tradiderunt itaque Dominum Pilato, ut seditiosum, cæcū et virum qui tyrannidem meditatus esset.

Vers. 5-8. « Tunc videns Judas qui eum traderat, quod damnatus esset, poenitudine ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum et senioribus, dicens: Peccavi, tradens sanguinem innocuum. Illi autem dixerunt: Quid ad nos? tu videbis. Et projectis argenteis in templo, recessit, et abiens laqueo se suspendit. » Tardè sapere incipit, et poenitet quidem, non autem rectè. Nam suum poenitere bonum erat, subitari autem diabolicum. Proinde non ferens ignominias subsecuturas, seipsum e vita subduxit. Oportebat lacrymari, et sibi reconciliare eum qui proditus fuerat. Quidam autem dicunt quod Judas cum avarus esset, sperabat ex proditiōne Christi multum lucri, et Christum non occisum iri, sed evasurum, sicut sæpius et antea: cum autem tunc vidisset condemnatum ut moreretur, poenitentia rei ductus est, quod alium quam opinabatur exitum res sortiretur. Idecirco et se strangulavit, ut præveniat Jesum in inferno, et tibi orando salutem essequatur. Verum scias quod possit quidem collum suum in laqueum, se ab arbore suspendens, arbore autem inclinata supervixit, Deo volente ipsum vel in poenitentiam conservare, vel in traductionem et confusionem. Dicunt enim quod morbo hydropico laboravit, ita ut transire non potuerit qua facile plaustrum transibat, et deinde cecidisse pronum, et crepuisse medium, hoc est, disruptum esse, ut dicit Lucas in Actis⁶².

Vers. 6-10. « Principes autem sacerdotum acceptis argenteis dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam, quia pretium sanguinis est. Consilio autem inito emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum: quapropter vocatus est ager ille, Ager sanguinis, usque in hodiernum diem. Tunc

⁶² Act. i, 18.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(35) Cod. 52 Ἐνθα ἄμαξα βλάβως διέρχεται, ἐκείνον μὴ δύνασθαι διαλθεῖν. Ἀλλὰ μὴδὲ αὐτὸν μόνον τὸν τῆς κεφαλῆς ὄγκον αὐτοῦ· τὰ μὲν γὰρ βλέφαρα τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, φασί, τοσοῦτον ἐξωδηκίνας, ὡς αὐτὸν μὲν τὸ φῶς καθόλου βλέπειν, τοὺς ὀφθαλμοὺς δὲ αὐτοῦ οὐδὲ ὑπὸ ἰατροῦ διόπτρα; ὀρθῆναι δύνασθαι, τοσοῦτον εἶχον τὸ βάθος ἀπὸ τῆς ἐξωθεν ἐπιφανείας· τὸ δὲ αἰδοῖον αὐτοῦ πάσης μὲν ἀσχημοσύνης ἀσιδέτερον καὶ μείζον φαίνεσθαι αὐτοῦ, τοὺς ἐκ παντὸς τοῦ σώματος συνδρόοντας ἰχθύρας τε καὶ σκώληκας· μετὰ πολλὰς δὲ βασάνους καὶ τιμωρίας ἐλάττωσε μέσος, ἀντὶ τοῦ διεβράγῃ, ὡς ὁ Λουκᾶς φησιν ἐν ταῖς Πράξεσιν. Ἀπὸ δὲ τῆς δυσωδίας ἐκείνου μέχρι τοῦ νῦν, Ἐρημον καὶ ἀοίκητόν φασί, τὸ χωρίον γενέσθαι ἐκεῖνο, ἐν ᾧ τὴν μαρτὴν ἐκείνος ψυχὴν ἀπέβρῃξεν, ἀλλ' οὐδὲ μέχρι τῆς σήμερον δύνασθαι τινα τὸν τόπον ἐκεῖνον διαλθεῖν, ἐὰν μὴ τὰς βίνας ταῖς χερσὶν ἐπιφράξῃ, τοσαύτη διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐπὶ γῆς κρίσεως ἐχώρησεν. Οἱ ἀρχιερεῖς λαβόντες τὰ ἀργύρια, κ. τ. λ. « Quia

desmouoi kal ἀπάγουσι πρὸς τὸν ἡγεμόνα Πιλάτον, ὃς ἀπὸ Πόντου μὲν ἦν, Ῥωμαίοις δὲ ὑποταλῶν, ἀπεστάλη ἡγεμὸν τῆς Ἰουδαίας. Παρέδωκαν δὲ τὸν Κύριον τῷ Πιλάτῳ, ὡς δὴθεν στασιώδη, καὶ κατὰ τοῦ βασιλέως μελετήσαντα.

« Τότε ἰδὼν Ἰούδας ὁ παραδιδούς αὐτὸν, ὅτι κατεκρίθη, μεταμηληθεὶς ἀπέστρεψε τὰ τριάκοντα ἀργύρια τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, λέγων· Ἠμαρτον παραδούς αἷμα ἁθῶν· οἱ δὲ εἶπον· Τί πρὸς ἡμᾶς; οὐ ἔχει· καὶ ῥίψας τὰ ἀργύρια ἐν τῷ ναῷ, ἀνεχώρησε, καὶ ἀπαλθὼν ἀπήγγατο. » Ἐν ὑστεροουλίᾳ γίνεται ὁ Ἰούδας, καὶ μεταμύεται μὲν, οὐ καλῶς δέ· τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ καταγίνεσθαι, καλόν, τὸ δὲ ἀπίγασθαι, δαιμονιώδες· οὐ φέρων γὰρ τοὺς ἐς ὑστερον ὀνειδισμοὺς, ὑπεξάγει αὐτὸν τοῦ βίου, δέον θαρρῦσαι καὶ ἐξιλεώσασθαι τὴν προδοθέντα. Τινὲς δὲ λέγουσιν ὅτι ὁ Ἰούδας φιλάργυρος ἦν, ὑπαλάμβανε, ὅτι αὐτὸς τε κερδήσει τὰ ἀργύρια πρὸς Χριστὸν, καὶ ὁ Χριστὸς οὐκ ἀποκτανθήσεται, ἀλλὰ διαφύγη τοὺς Ἰουδαίους, ὡς πολλὰκις εἶπυγε· τότε δὲ ἰδὼν αὐτὸν κατακριθέντα, καὶ ἤδη καταδικασθέντα ἀποθανεῖν, μεταμηλήθη, ὡς τοῦ πράγματος ἀποθάντος παρ' ὅπου ὑπελάμβανε. Ἀπὸ καὶ ἀπήγγατο, ἵνα προλάβῃ τὸν Ἰησοῦν ἐν τῷ ναῷ, καὶ ἱκατεῦσας σωτηρίας τεύξῃται. Πλὴν γίνωσκε ὅτι εἴθε μὲν τὸν τράχηλον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀγκύνην, ἀπὸ δένδρου τινὸς κεραμάσας αὐτοῦ· τοῦ δὲ δένδρου κλιθέντος, ἐπέζησε, τοῦ Θεοῦ θέλοντος αὐτὸν ἢ εἰς μετάνοιαν συντηρῆσαι, ἢ εἰς παραδειγματισμὸν καὶ αἰσχύνην. Φασὶ γὰρ ὅτι νόσῳ ὕδαρικῇ περιπέπτωκεν, ὥστε ἐνθα ἄμαξα βλάβως διέρχεται, αὐτὸν μὴ δύνασθαι διαλθεῖν (35). Ἔπειτα κρηνῆς πιασὼν ἐλάττωσε, ἀντὶ τοῦ διεβράγῃ, ὡς ὁ Λουκᾶς φησιν ἐν ταῖς Πράξεσιν.

« Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς λαβόντες τὰ ἀργύρια, εἶπον· Οὐκ ἔξεσι βαλεῖν αὐτὰ εἰς τὸν κορβανῶν, ἐπεὶ τιμὴ αἱματός ἐστι. Συμβούλιον δὲ λαβόντες, ἠγόρασαν ἐξ αὐτῶν τὴν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως εἰς ταφὴν τοῖς ξένοις· δὲ ἐκλήθη ὁ ἀγρὸς ἐκεῖνος, Ἄγρὸς αἱματος, ἕως τῆς σήμερον. Τότε ἐπληρώθη τὸ βῆθὲν διὰ Ἰερε-

D facile plaustrum transibat, transire non potnerit: imo neque ipse solus capitis ejus tumor. Aiunt enim palpebras, genasque ejus adeo intumuisse, ut tametsi lumen ipse videret, ejus tamen oculi, ne quidem adbibitis medicorum dioptriis, videri possent: adeo scilicet profunde ab exteriori prospectu recesserant. Ferunt etiam, verenda ipsius facies omni turpitudine deformiora; ac sanie ex toto corpore manante, vermibusque coniecta. Deinde post multos dolores, atque tormenta crepuit mediis, hoc est, disruptus est, ut Lucas scribit in Actibus (i, 18). Aiunt vero, ob ipsius fetorem agrum illum, in quo exsecrandam animam ille evomuit, usque in hodiernum diem, desertum et inhabitabilem evasisse: imo neque hodie posse quemquam per illum transire, nisi nares manibus premat. Tale scilicet judicium ille, quoad carnem suam, etiam supra terram recepit. Principes autem sacerdotum acceptis, etc. »

μιον τοῦ προφήτου, λέγοντο. Καὶ ἔλαβον τὰ τριάκοντα ἀργύρια τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, ὃν ἐτιμήσαντο ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως καθὰ συνέταξέ μοι Κύριος. » Κορβανδὴν ἔλεγον τὸν ἐν τῷ ἱερῷ θησαυρὸν, εἰς ὃν ἔβαλλον τὰ προσφερόμενα τῷ θεῷ δῶρα. Ὅρα δὲ πῶς ὁ θεὸς ματαίωσεν αὐτοὺς, ὥστε φημίζεσθαι τὴν μαιφθόνον αὐτῶν γνώμην. Ἔως γὰρ τῆς σήμερον, φησὶν, Ἄγρὸς αἱματος καλεῖται ὁ ἀγρὸς ἐκεῖνος, ὥστε πάντας ἀναμνησθεσθαι ὅτι τὸν Κύριον ἐφόνευσαν. Μένθανε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι καὶ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις τοσοῦτον ἡ φιλοξενία ἐσκουδάετο, ὥστε καὶ τοῖς ξένοις εἰς ταφὴν χωρίον τι ἀγορασθῆναι. Αἰσχυνόμεθα οὖν ἡμεῖς, οἱ τελειοτέρου μὲν βίου δοκούντες εἶναι, τοὺς δὲ ξένους παραβλεπόμενοι. Τὴν τιμὴν δὲ τοῦ τετιμημένου, φησὶν, ἔδωκεν τοῦ Χριστοῦ. ἀτίμητος μὲν γὰρ ἦν, ἐτιμήθη δὲ ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ, κατέστει, τὴν τιμὴν αὐτοῦ ἔσθησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, συμφωνήσαντες τῷ Ἰούδα δοῦναι τριάκοντα ἀργύρια.

« Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔστη ἐμπροσθεν τοῦ ἡγεμόνος, καὶ ἐπρωτήσεν αὐτὸν ὁ ἡγεμὼν, λέγων. Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔφη αὐτῷ. Σὺ λέγεις. Καὶ ἐν τῷ κατηγορεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀρχιερίων καὶ τῶν πρεσβυτέρων, οὐδὲν ἀπακρίνατο. Τότε λέγει αὐτῷ ὁ Πιλάτος. Οὐκ ἀκούεις πόσα σου καταμαρτυροῦσι; Καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῷ πρὸς οὐδὲν ἐν βῆμα. ὥστε θαυμάζειν τὸν ἡγεμόνα λίαν. » Ὡς ἐπὶ δημοσίοις ἐγκλήμασι κατηγορούμενος ἀπάγεται πρὸς Πιλάτον, ὅθεν καὶ ἐρωτᾷ αὐτὸν εἰ ἐπιβάλετο ἀνταρσίαν, καὶ ἐπαχειρήσει βασιλεύσει τῶν Ἰουδαίων. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔφη αὐτῷ. Σὺ λέγεις. ἀπέκρισιν δού; αὐτῷ σοφωτάτην. οὕτε γὰρ εἶπεν, ὅτι Οὐκ εἰμί, οὕτε πάλιν, ὅτι Εἰμί. Ἀλλὰ μέσως πως ἔφη. Σὺ λέγεις. Τοῦτο γὰρ δύναται καὶ οὕτω νοηθῆναι, ὅτι Εἰμί καθὼς λέγεις. καὶ οὕτως, ὅτι Ἐγὼ μὲν τοῦτο οὐ λέγω, σὺ δὲ λέγεις. ἄλλο μόντοι οὐδὲν ἀπακρίνατο. ἴδει γὰρ τὸ κριτήριον μὴ κατὰ λόγον προβαλόν. Ἐθαύμαζεν οὖν ὁ Πιλάτος τὸν Κύριον, ἅμα μὲν ὡς καταφρονούντα θανάτου, ἅμα δὲ πῶς λόγιος ὢν καὶ μυρία ἔχων προβαλίσθαι εἰς ἀπολογίαν, οὐδὲν ἀπεκρίνατο, ἀλλὰ τῶν ἐγκαλούντων ὑπερώρα. Διδασκώμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς. ἐντεῦθεν ὅταν πρὸς δικαστήριον ἔχωμεν διεφθαρμένον, μὴδὲν λέγειν, ἵνα μῆτε θρόνον πλείονα ἐγείρωμεν, μῆτε κατακρίσεως πλείονος ὦμεν αἱτοί. Ὁ τοῖς μὴ τῶν ἀπολογιῶν ἡμῶν ἀκούουσι.

« Κατὰ δὲ ἑσπέρην εἰώθει ὁ ἡγεμὼν ἀπολύειν ἕνα τῷ βῆλφ δέσμιον, ὃν ἤθελον. ἔχον δὲ τότε δέσμιον ἐπίσημον, λεγόμενον Βαραββᾶν. Συνηγμένων οὖν αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς ὁ Πιλάτος. Τίνα θέλετε ἀπολύσω ὑμῖν, Βαραββᾶν, ἢ Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον Χριστόν; Ἦδει γὰρ ὅτι διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτόν. » Ὁ Πιλάτος ἐσκουδάεζεν ἀπολύσαι τὸν Χριστόν, εἰ καὶ μαλακώτερον τοῦ δέοντος. ἔδει γὰρ ἐνοτῆναι αὐτὸν ὅπερ τοῦ ἀληθοῦς. Πρῶτον μὲν οὖν ἠρώτησε τὸν Κύριον. Οὐκ ἀκούεις τί οὗτοι σου καταμαρτυροῦσιν; ἠρώτησε δὲ ἵνα, ἀπολογησαμένου τοῦ Χριστοῦ, σχοίη ἀφορμὴν πρὸς τὸ ἀπολύσαι αὐτόν. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀπολογεῖτο ὁ Κύριος, γινώσκων πάντως, ὅτι καὶ ἀπολο-

impletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem : Et acceperunt triginta argenteos pretium æstimati, quem æstimatum emerunt a filiis Israel, et dederunt eos in agrum siguli, sicut constituit mihi Dominus. » Corbonam dicebant thesaurum in templo, in quem mittebant dona quæ Deo offerebantur. Vide autem quomodo Deus infatuet illos, ut traducatur mens illorum sanguinaria. Usque in hunc enim diem, ait, ager ille dicitur Ager sanguinis, ut omnes sint memores quod Dominum occiderint. Disce autem et hoc, quod et apud Judæos fuerit in pretio hospitalitas : unde in sepulturam peregrinorum 155 agrum illum emerunt. Confundamur igitur nos, qui vitæ perfectioris videmur esse, et peregrinos despiciamus. Pretium, inquit, æstimati, hoc est Christi : inæstimabilis enim fuit, et æstimatus est a filiis Israel, hoc est, pretium ejus constituerunt filii Israel, pacti cum Juda ut darent illi triginta argenteos.

Vers. 11-14. « Jesus autem stetit ante præsidem, et interrogavit eum præses dicens : Tu es rex Judæorum? Dicit illi Jesus : Tu dicis. Et cum accusaretur a principibus sacerdotum, et senioribus, nihil respondit. Tunc dicit illi Pilatus : Non audis quam multa adversus te dicant testimonia? Et non respondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur præses vehementer. » Quasi capitalium criminum reus sistitur Pilato, et interrogatur num invaserit, et conjuraverit, et attentarit regnare Judæis. Jesus autem dixit illi : Tu dicis : sapientissimo responso dato. Neque enim dixit : Non sum : nec contra, Ego sum : sed medio quodam modo dixit : Tu dicis. Hoc enim potest et sic intelligi : Sum sicut dicis ; et sic : Ego quidem hoc non dico, tu autem dicis. Aliud vero responsum non dedit. Sciebat enim injustum fore judicium. Proinde admiratus est Pilatus Dominum, et quod contemneret mortem, et quod tam eloquens et multa habens quæ responderet, nihil responderet, sed accusatores contemneret. Discamus et nos hoc loco quomodo gerere nos debeamus in judicio injusto, ne quid dicamus, ne tumultus major oboriat, neve majoris condemnationis occasionem præbeamus his qui defensiones nostras audire noluit.

Vers. 15-18. « In festo autem consueverat præses turbæ dimittere unum vincitum quem voluissent. Habebat autem tunc vincitum insignem, qui dicebatur Barabbas. Congregatis ergo illis, dixit Pilatus : Quem vultis dimittam vobis, Barabbam, an Jesum qui dicitur Christus? Sciebat enim quod propter invidiam tradidissent eum. » Pilatus studebat Christum absolvere, tametsi lentius quam oportebat, debebat enim se pro veritate objicere. Primum quidem interrogabat Dominum : Non audis quid illi contra te testificentur? Interrogavit autem, ut si Christus se excusaret, haberet occasionem absolvendi eum. At cum non defenderet se Christus,

sciens se non dimissum: iri quantumvis se excusaret, aliam viam invenit Pilatus, et confugit jam ad consuetudinem, quasi sic diceret: Si non ad innocentem dimittitis Jesum, saltem tanquam damnatum condonate ipsum huic festo. Quomodo enim suspicari potuisset Pilatus quod innocentem Jesum ad crucifigendum peterent, et reum latronem dimitterent? Sciens igitur non esse reum, sed invidia traditum, ideo interrogat eos. Unde ostendit se plusquam æquum erat molliorem: 156 oportebat enim pro veritate periclitari. Itaque dignus est condemnatione, tanquam veritatis suppressor. Barabbas autem interpretari quis potest *filius patris*. Bar enim *filius*, Abbas autem *pater*, Judæi igitur filium patriæ sui diaboli postularunt, Jesum autem crucifixerunt: et usque in hunc diem filio patriæ sui Anticristo adherent, Christum autem abnegant.

Vers. 19-26. « Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus, dicens: Nihil tibi et justo illi. Multa enim passa sum hodie in somnis propter eum. Principes autem sacerdotum et seniores persuaserunt turbis ut peterent Barabbam, Jesum vero perderent. Respondens autem præses ait illis: Utrum vultis vobis e duobus dimittam? At illi dixerunt: Barabbam. Dicit illis Pilatus: Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus? Dicunt ei omnes: Crucifigatur. Præses autem ait: Quid enim mal' fecit? At illi magis clamabant, dicentes: Crucifigatur. Videns autem Pilatus quod nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua manus abluit coram populo, dicens: Innocens ego sum a sanguine justii hujus, vos videbitis. Et respondens universus populus dixit: Sanguis ejus super nos et super filios nostros. Tunc dimisit illis Barabbam, Jesum autem flagellatum tradidit ut crucifigeretur. » O miraculum! qui judicatur a Pilato, uxorem ejus terret. Ipse autem non videt somnium, sed uxor, vel quod ipse indignus erat, vel quod fides ei non fuisset habita, sed visus esset ad gratiam loqui: fortassis etiam tacuisset talia, si vidisset, cum esset iudex. Providentiæ autem opus somnium factum, non ut absolvatur Christus, sed ut servetur uxor. Quomodo igitur non absolvit illum? Quia non erat integrum dimittere illum, qui de tyrannide accusabatur. Verum oportebat causas inquirere illum, num milites conscriberet, num arma fabricaret: nunc autem quasi mollis et mutus cedit, et idcirco non caret reprehensione. Nam cum peterent illi in signem illum malefactorum, dedit: de Christo autem interrogat: Quid igitur faciam de Jesu? illis judicandi potestatem largiens. Atqui cum iudex esset, poterat ipsum vi eripere, sicut et Paulum tribunus militum⁶⁶. Illi autem dicebant: Crucifigatur. Non solum occidere volentes illum, sed et malam causam impingebant. Cruz enim pessimorum supplicium erat. Porro lavatur, ut purum se ostendat ab odio, male sentiens. Justum enim nominans Jesum, homicidii

⁶⁶ Act. xxi, 22.

γῆσται, οὐκ ἀφεθήσεται, ἐτίραν ὁδὸν τρέπεται ὁ Πιλάτος, καὶ καταφεύγει· λοιπὸν ἐπὶ τῷ ἔθω, μονονοχηλ τοῦτο λέγων· Ἐὶ μὴ ὡς ἀθῶον ἀφίετε τὸν Ἰησοῦν, κἀν ὡς κατάκριτον χάρισασθε τοῦτον τῇ θορτῇ. Πού γάρ ἂν ὑπέλαθεν ὁ Πιλάτος ὅτι ἀθῶον ἔντα τὸν Ἰησοῦν αἰτήσονται σταυρωθῆναι, καὶ τὸν ὑπαίτιον λησθῆν ἀπολύσουσιν; Εἰδὼς ὅν ὅτι ὑπαίτιος οὐκ ἔστι, φθοναῖται δὲ, τοῦτου ἔνεκεν ἐρωτᾷ αὐτούς· ὅθεν δείκνυται ὅτι μαλακώτερος ἦν· ἔδει γάρ αὐτὸν προκινδυνεύσαι τοῦ ἀγαθοῦ. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ ἄξιός κατακρίστω, ὡς τὴν ἀλήθειαν συγκαλύψας. Βαραββᾶς δὲ ἐρμηνεύεται, υἱὸς τοῦ πατρὸς· βάρ γάρ ὁ υἱὸς, ἀββᾶς δὲ ὁ πατήρ. Οἱ τοίνυν Ἰουδαῖοι, τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς αὐτῶν, τοῦ διαβόλου, ἐξητήσαντο, τὸν δὲ Ἰησοῦν ἐσταύρωσαν· καὶ μέχρι δὲ τοῦ νῦν, τῷ μὲν υἱῷ τοῦ πατρὸς αὐτῶν, τῷ Ἀντιχριστῷ, προστίθενται, τὸν δὲ Χριστὸν παραιτοῦνται.

Καθημένον δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ βήματος, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν ἡ γυνὴ αὐτοῦ, λέγουσα· Μηδὲν σοὶ καὶ τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ. Πολλὰ γάρ ἔπαθεν σήμερον κατ' ἑναρ δὲ αὐτόν. Οἱ δὲ ἄρχιερᾶς καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἔπισαν τοὺς ὄχλους ἵνα αἰτήσωνται τὸν Βαραββᾶν, τὸν δὲ Ἰησοῦν ἀπολύσωσιν. Ἀποκριθεὶς ὁ ἡγεμῶν, εἶπεν αὐτοῖς· Τίνα θέλετε ἀπὸ τῶν δύο ἀπολύσω ὑμῖν; Οἱ δὲ εἶπον· Βαραββᾶν. Λέγει αὐτοῖς ὁ Πιλάτος· Τί οὖν ποιήσω Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον Χριστόν; Λέγουσιν αὐτῷ πάντες· Σταυρωθήτω. Ὁ δὲ ἡγεμῶν ἔφη· Τί γάρ κακὸν ἐποίησεν; Οἱ δὲ περισσῶς ἐκραζον, λέγοντες· Σταυρωθήτω. Ἰδὼν δὲ ὁ Πιλάτος, ὅτι οὐδὲν ὠφέλει, ἀλλὰ μᾶλλον θόρυβος γίνεται, λαθῶν ὕδωρ ἀπενίψασθε τὰς χεῖρας ἀπέναντι τοῦ ὄχλου, λέγων· Ἀθῶός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου, ὑμεῖς εἴθετε. Καὶ ἀποκριθεὶς πᾶς ὁ λαὸς, εἶπε· Τὸ αἶμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. Τότε ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν Βαραββᾶν, τὸν δὲ Ἰησοῦν φραγγελιώσας παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ. Ὁ τοῦ θαύματος! κρινόμενος ὑπὸ Πιλάτου, ἐξεφόδει τὴν τοῦτου γυναῖκα· οὐκ αὐτὸς δὲ ὄρᾳ τὸ ἑναρ, ἀλλ' ἡ γυνὴ, ἡ διότι ἀνάξιός ἦν αὐτὸς, ἢ ὅτι οὐκ ἂν ἐπιστεῦθη, ἀλλ' ἔδοξε πρὸς χάριν λέγειν· τυχὸν δὲ καὶ ἐσιώπησεν ἂν, εἰ εἶδε τοῦτο, οἶα κριτῆς ἦν. Προνοίας δὲ ἔργον τὸ ἑναρ, οὐκ ἵνα ἀπολυθῇ ὁ Χριστὸς διὰ τοῦτο γενόμενος, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ἡ γυνὴ. Πῶς οὖν οὐκ ἀπέλυσεν; Ὅτι οὐκ ἦν ἀσφαλὲς αὐτῷ ἀφείναι αὐτόν, οἶα ἐπὶ τυραννίδι κατηγορούμενον· ἀλλ' ἔχρησεν ἀποδείξεις ζητήσαι, εἰ στρατιώτας κατέλεγε, εἰ ὄπλα ἐγάλλευσεν· νῦν δὲ ὡς κούφος καὶ μαλακός, παρασύρεται. Διόπερ οὐδὲ ἀνέγκλητος· αἰτησάμενων γάρ ἐκείνων τὸν ἐν κακίᾳ περιβόητον, δέδωκε· περὶ δὲ Χριστοῦ ἠρώτα· Τί οὖν ποιήσω Ἰησοῦν; κυρίου ποιῶν τῆς κρίσεως ἐκείνους· καίτοι ἡγεμῶν ἦν, ἡδύνατο αὐτὸν ἀρπάσαι, ὡπερ τὸν Πύλλον ὁ χιλιάρχος. Οἱ δὲ, Σταυρωθήτω, εἶπον, οὐ μόνον ἀποκτείναι αὐτὸν βουλόμενοι, ἀλλὰ καὶ πονηρᾷ αἰτίᾳ περιβαλεῖν· ὁ γὰρ σταυρὸς τοῖς πονηροῖς ἀπέκειτο τιμωρία. Νίπτεται δὲ, καθαρὸν ἔχον ἑαυτὸν ἀποδεικνύων τοῦ μύσου, κακῶς φροῶν· δικαίον γάρ ὀνομάζων τὸν Ἰησοῦν, ὅμως προ-

δίδοκε τοῖς φονευταί· οἱ δὲ, ἐφ' ἑαυτοὺς ἀναδέχον- A ται τὴν ἐπὶ τῷ φόνῳ αὐτοῦ τιμωρίαν, ἣ καὶ κατέλα- βον αὐτούς, τῶν Ῥωμαίων ἀφανισάντων αὐτούς καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ οἱ μέχρι τοῦ νῦν Ἑβραῖοι, τέκνα ὄντες ἐξείων τῶν φονευσάντων τὸν Κύριον, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἔχουσιν ἐφ' ἑαυτούς· διὰ γὰρ τὴν εἰς τὸν Κύριον ἀπιστίαν διώκονται παρὰ πάντων, καὶ οὐδεμία παρῆρησία τούτοις διωκομένοις δι' αὐτὸ τοῦτο. Ἐπραγγέλωσε δὲ τὸν Ἰησοῦν, τούτεστιν, ἐμάστιξεν, ἣ αὐτοῖς χαριζόμενος, ἣ δεικνύων ὅτι κατεδίκασε καὶ πῦτις αὐτὸν, καὶ οὐχὶ ἀθῶον ἀνθρώπων μέλλουσι σταυρῶσαι, ἀλλ' ἠτιμωμένον. Ἐπληρώθη οὖν καὶ τὸ, « Τὸν νῦτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας. »

« Τότε οἱ στρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος παραλαβόντες τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸ πραιτώριον, συνήγαγον ἐπ' αὐτὸν ὄλην τὴν σπαῖραν, καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν, περιέθηκαν B αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνην, καὶ πλέξαντες στέφανον ἐξ ἀκανθῶν, ἐπέθηκαν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ κάλαμον ἐπὶ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ. Καὶ γονυπετήσαντες ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἐνέπαιζον αὐτῷ, λέγοντες· Χαῖρε, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων· καὶ ἐμπτύσαντες εἰς αὐτὸν, ἔλαβον τὸν κάλαμον, καὶ ἔτυπον εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Ἐνταῦθα ἐπληροῦτο τὸ τοῦ Δαυὶδ· « Ὀνειδος ἀφρονι ἔδωκάς με. Οἱ γὰρ στρατιῶται ἀνόητοι ὄντες, ἔβια ἑαυτῶν ἐποίησαν· τὴν μὲν γὰρ χλαμύδα ἀντὶ πορφύρας ὡς βασιλεῖα ἐνέδυσαν· τὸν δὲ κάλαμον ἔδωκαν ἀντὶ σκήπτρου, τὸν δὲ στέφανον, ἀντὶ διαδήματος. Προσεκύνουν δὲ παίζοντες· τοῦτο γὰρ ὄληοι τὸ γονυπετεῖν, τὸ προσκυνεῖν. Ὅρα δὲ πῶς πῆσαν ἰδέαν ὕβρεως διεξῆλθον, τὸ μὲν πρόσωπον διὰ τῶν ἐμπτυσμάτων, τὴν δὲ κεφαλὴν διὰ τοῦ στεφάνου, C τὴν δὲ χεῖρα διὰ τοῦ καλάμου, τὸ δὲ λοιπὸν σῶμα διὰ τῆς χλαμύδος, τὰ ὅλα διὰ τῶν χλευαστικῶν λόγων ὀβριζόντες. Πλὴν εἰ καὶ ἐκεῖνοι παικτικῶς ἐποίησαν ἃ ἐποίησαν, ὁμῶς οὐ νοεῖ ταῦτα καὶ μυστικώτερον ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τελεσθῆναι. Ἡ μὲν γὰρ χλαμύς ἢ κοκκίνη, τὴν ἡμετέραν φύσιν ἐδήλου, ἣν αἱματώδη οὖσαν καὶ φονικὴν, ἀνελάβετο, καὶ ἐνδυσάμενος ἠγίασεν. Ὁ δὲ στέφανος ὁ ἐξ ἀκανθῶν, αἱ ὑπὸ μεριμνῶν τοῦ βίου συμβᾶσαι ἁμαρτίαι, ἃς ἀναλίσκει τῇ οἰκειᾷ θεότητι· ὁ Χριστός· τοῦτο γὰρ αἰνίττεται ἢ κεφαλὴ αὐτοῦ. Ὁ δὲ κάλαμος τῆς ἡμετέρας σαρκὸς τῆς σαθρᾶς καὶ ἀσθενοῦς ἐστὶ σύμβολον, ἣν ἀνέλαβεν ὁ Κύριος, καθὰ καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει· « Δεξιὰ Κυρίου ὑψώσέ με. » Διὰ δὲ τῶν ὠτῶν δεξάμενος τὰς D ἐπαισελθόντα τοῦ ὕψους ψιθυρισμῶν.

« Καὶ ὅτε ἐνέπαιξαν αὐτῷ, ἐξέδυσαν αὐτὸν τὴν χλα- D μύδα, καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ σταυρῶσαι. Ἐξερχόμενοι δὲ εὗρον ἀνθρώπων Κυρηναῖον, ὀνόματι Σίμωνα· τοῦτον ἠγγάρευσαν ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. » Οἱ μὲν τρεῖς φασιν, ὅτι Σίμων ἐβάστασε τὸν σταυρὸν τοῦ Ἰησοῦ· ὁ δὲ Ἰωάννης, αὐτὸν τὸν Κύριόν φησι βαστάσαι. Εἰκὸς οὖν ἀμφότερα γενέσθαι. Ἐξ ἀρχῆς μὲν γὰρ ὁ Ἰησοῦς ἐβάστασε τὸν σταυρὸν, μηδεὶνος θελήσαντος βαστάσαι. Ἐν ἔκ τῇ ὁδῷ ἐβρόντες Σίμωνα, ἐπέθηκαν

illum tradidit. At illi in se suscipiant ultionem hoc homicidio dignam, quia et gravati sunt, Romanis ipsos et ipsorum pueros perdentibus : et usque in hunc diem Judæi, qui illum sunt filii qui Dominum interfecerunt, experiuntur a se sanguinem illius requiri : nam ob suam incredulitatem persecutionem patiuntur ab omnibus (a) 157 et nulla his hac de causa libertas est. Flagellavit autem Jesum, hoc est verberavit, vel illis gratificans, vel ostendens quod et ipse illum condemnet, et non innocentem hominem crucifixuri sint, sed ignominia notatum. Impletum igitur est et illud : « Dorsum meum dedi ad flagella 66. »

VERS. 27-30. « Tunc milites præsidis suscipientes Jesum in prætorio, congregaverunt ad eum universam cohortem, et cum exuissent eum, circumdederunt ei chlamydem cocineam, et coronam de spinis contextam imposuerunt super caput ejus et arundinem in dexteram ejus et genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes : Ave, rex Judæorum. Et cum exuissent in eum, acceperunt arundinem, et percutiebant caput ejus. » Hoc loco impletur dictum David : « Opprobrium insipienti dedisti me. » Milites enim cum insipientes essent, se digna faciebant. Chlamyde pro purpura ut regem induerunt, calamus pro sceptro dederunt, coronam pro diademate. Adorabant autem illudentes : hoc enim significat genuflectere, hoc est adorare. Vide quomodo quamlibet contumeliæ speciem exercuerint, injuria afficientes, faciem sputis, caput corona, manum calamo, reliquum corpus chlamyde, aures verbis irrisoriis. Verumtamen omnia quæ illi faciebant, per irrisionem faciebant. Tu tamen intellige ea, quæ majoris sunt mysterii ab Jesu impleta fuisse. Chlamys enim coccinea naturam nostram significat, quam cum sanguinaria esset, et cædis rea, suscepit, et induens sanctificavit. Corona autem ex spinis, peccata sunt ex curis hujus vitæ provenientia, quæ consumit sua deitate Christus : prosignatur enim per caput deitas ; calamus nostræ fragilis et infirmæ carnis symbolum est, quam suscepit Dominus, sicut et David dixit : « Dextera Domini exaltavit me 66. » Auribus autem suscipiendo ignominias, sanavit serpentis sibilum per aures Evæ ingressum.

δυσσημάς, ἴασατο τὸν διὰ τῶν ὠτῶν τῆς Εὐας

VERS. 31, 32. « Et postquam illuissent ei, exuerunt eum chlamyde, et induerunt eum vestimentis suis, et duxerunt eum ut crucifigerent. Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem ; hunc adegerunt ut tolleret crucem ejus. » Tres dicunt Simonem portasse crucem Jesu, Joannes autem dicit ipsum Dominum portasse : verisimile est autem utrumque factum. Primum enim portavit Jesus crucem, cum nullus portare vellet. In via autem invento Simone, imposuerunt ei crucem. Tu

66 Isa. 30, 6. 66 Psal. cxvii, 16.

(a) In edit. Lut. deficiens est Latina versio, ubi nihil de erepta Judæis libertate.

autem et hoc disco, quod Simon interpretari quis potest *obedientiam*. Qui igitur obedientiam habet, ille crucem Christi fert. Sed et Cyrene, quæ una Pentapoleos est, significat quinque sensus cogendos ad ferendam crucem.

VERS. 33-37. « Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod est Calvarie locus. Et dederunt ei acetum bibere **158** cum felle mistum : et cum gustasset, noluit bibere. Postquam autem crucifixi erunt eum, diviserunt vestimenta ejus, sortem mittentes, ut impleretur quod dictum est per prophetam : Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem. Et sedentes observabant eum illic, et imposuerunt super caput ejus eosam ipsius scriptam : Ille est Jesus rex Judæorum. » Cranii locus dictus est, eo quod dicunt qui traditiones Patrum tenent, quod Adam illic sepultus sit. Sicut enim in Adam omnes morimur, ita et in Christo omnes nos vivificari oportebat ⁶⁷. Ne turberis autem quod evangelistæ dicant, iste quidem acetum cum felle allatum esse Domino, et Marcos vinum myrrhatum ⁶⁸, Joannes vero acetum, et fel cum byssopo ⁶⁹. Multa enim a multis fiebant, ut in inconposita multitudine aliud alio faciente. Verisimile est igitur, alium quidem vinum protulisse : alium vero acetum cum felle. Multi autem mortis modi fuerunt, attamen in cruce moritur Christus, ut et lignum sanctificet, per quod maledicti fuimus, et omnia benedicat : et celestia, quæ per supremam partem crucis, et terrena, quæ per suppedaneum, et fines terræ, Orientem et Occidentem, qui per transversas partes crucis assignantur. Sed et extendit manus, ut in ulnas suscipiat et congreget filios Dei dispersos. Dividunt autem vestimenta ejus milites, ut frugalis, et nihil aliud habentis. *Titulum* autem quem dixit alius evangelista, Matthæus dicit *causam*. Ascripserunt enim ejus gratia crucifixus esset, nempe ut rex Judæorum, et rerum novator. Illi igitur regem ascripserunt pro accusatione. Veruntamen testimonium illud fidele etiam ab inimicis adductum. Rex quidem est Dominus, qui ad hoc venit, ut salvet Judæos. Quis autem carnales Judæi noluerunt illum super se regnare, rex fit spiritualium Judæorum, hoc est constituentium. Judæus enim *confitens* dicitur.

αὐτὸν ἐπ' αὐτοὺς, βασιλεὺς γίνεται τῶν πνευματικῶν Ἰουδαίων, τούτεστι, τῶν ἐξομολογούμενων Ἰουδαίῳ· γὰρ ἐξομολογούμενος λέγεται.

VERS. 38-44. « Tunc crucifiguntur cum eo duo latrones, unus a dextris, et alter a sinistris. Prætereuntes autem convicia jaciebant in eum, moventes capita sua et dicentes : Tu qui destruebas templum, et in triduo ædificabas, serva teipsum ; si Filius Dei es, descende de cruce. Similiter et principes sacerdotum illudentes cum Scribis et senioribus et Phariseis dicebant : Alias servavit, semetipsum non potest servare ? Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credemus ei. Condidit in Deo, liberet eum

Δ τούτῳ τὸν σταυρὸν. Σὺ δὲ καὶ τοῦτο μάνθανε, ὅτι Σίμων ἐρμηνεύεται ὑπακοή· ὁ οὖν ἔχων ὑπακοήν, ἐκεῖνος αἶρει τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ· ἀλλὰ καὶ ἡ Κυρήνη τῆς Πενταπόλεως οὕσα, δηλοῖ τὰς πέντε αἰσθήσεις, ἀναγκάζομένης αἶρειν τὸν σταυρὸν.

Καὶ ἀλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον Γολγοθᾶ, ὅς ἐστι λεγόμενος Κρανίου τόπος, ἔδωκαν αὐτῷ κατὰ βῆχος μετὰ χολῆς μεμιγμένον, καὶ γευσάμενος, οὐκ ἤθελε πίνειν· σταυρώσαντες δὲ αὐτὸν, διμερίζαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βάλλοντες κλήρον· ἵνα πληρωθῇ τὸ ρηθὲν ὑπὸ τοῦ προφήτου· Διμερίζαντο τὰ ἱμάτια μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κλήρον. Καὶ καθήμενοι ἐτήρουν αὐτὸν ἑκεῖ, καὶ ἐπέθηκαν ἐπάνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ γεγραμμένην· Οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων.

Β Κρανίου τόπος· ἐλέγγο, διότι φασιν οἱ ἐκ παρὰδούσεως Πατέρων παραλαβόντες, ὅτι ὁ Ἀδάμ ἐκεῖ τέθαπται· ὡσπερ γὰρ πάντες ἐν τῷ Ἀδάμ ἀπεθάνομεν, οὕτως ἐν τῷ Χριστῷ ζωοποιήθημεν ἡμεῖς ἔχει. Μὴ παραχθῆς· δὲ ἀκούων τῶν εὐαγγελιστῶν, τούτου μὲν λέγοντος βῆχος μετὰ χολῆς προσενεχθῆναι τῷ Κυρίῳ, τοῦ δὲ Μάρκου, ἐσμυρνισμένον οἶνον, τοῦ δὲ Ἰωάννου, βῆχος καὶ χολὴν μετὰ ὑσώπου· πολλὰ γὰρ ἐγίνοντο παρὰ πολλῶν, οἷα ἀτάκτου πλήθους ὄντος, καὶ ἄλλου ἄλλο ποιοῦντος. Εἰκὸς οὖν τὸν μὲν, οἶνον προσφέρειν· τὸν δὲ βῆχος μετὰ χολῆς. Πολλοὶ δὲ θανάτου ἦσαν τρόποι, ἀλλ' ὁμοῦς σταυρῷ θανατοῦται ὁ Χριστὸς, ἵνα καὶ τὸ ὕλον ἀγιάσῃ, δι' οὗ κατηράθημεν, καὶ τὰ σύμπαντα εὐλόγησῃ· τὰ τε οὐράνια,

Κ δὲ δηλοῦται διὰ τοῦ ἀνωτάτου μέρους τοῦ σταυροῦ, καὶ τὰ ὑποχθόνια, ἃ δηλοῦται διὰ τοῦ ὑποποδίου, καὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς, τὰ τε Ἀνατολικὸν καὶ τὸ Δυτικὸν, ἃ δηλοῦται διὰ τῶν ἐκ πλαγίου μερῶν τοῦ σταυροῦ· ἀλλὰ καὶ ἵνα ἐκτείνας τὰς χεῖρας ἐναγκαλισθῆται καὶ συνάξῃ τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ τὰ δισκορπισμένα. Διμερίζονται καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ οἱ στρατιῶται, ὡς εὐτέλους, καὶ μὴδὲν ἄλλο ἔχοντος. Ὅν δὲ εἶπεν ἄλλος εὐαγγελιστῆς εἰσελθόν, τοῦτον ὁ Μαρθαλοῦς φησὶν αἰτίαν· ἐπέγραψαν γὰρ τίνος· ἔσκεν ἑσταυρωθῆναι, ὅτι ὡς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, καὶ ὡς νεωτεριστής· ἔκεινοι μὲν οὖν τὴν Βασιλεύς, ἐπέγραψαν ἐπὶ διαβολῆ. Πλὴν ἡ μαρτυρία αὕτη πιστὴ, ὡς παρὰ τῶν ἐχθρῶν εἰσαχθεῖσα. Βασιλεὺς γὰρ ἐστὶν ὁ Κύριος· ἐπ' αὐτὸ τοῦτο ἔλθων, ἵνα σώσῃ τοὺς Ἰουδαίους· ἐπεὶ δὲ οἱ σαρκικοί Ἰουδαῖοι οὐκ ἠθέλησαν βασιλεύσαι

Δ Ἐτὲ σταυροῦνται σὺν αὐτῷ δύο ἄλλοι, εἰς ἐκ δεξιῶν, καὶ εἰς ἐξ ἐναντιῶν· οἱ δὲ παραπορευόμενοι ἐδλασφύμουσιν αὐτὸν, κινουμένους τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ λέγοντες· Ὁ καταλύων τὸν ναὸν καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, σῶσον σεαυτὸν· εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατὰβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐμπαιζόντες μετὰ τῶν γραμματέων καὶ πρεσβυτέρων καὶ Φαρισαίων εἶπον· Ἄλλους ἔσωσον, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι· Εἰ βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐστίν, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν

⁶⁷ 1 Cor. xv, 22. ⁶⁸ Marc. xv. ⁶⁹ Joan. xiv.

ἐπ' αὐτῶ. Πέποιθεν ἐπὶ τὸν Θεόν, βυσάσθω νῦν αὐ- A τὸν, εἰ θέλει αὐτόν· εἶπε γὰρ ὅτι, Θεοῦ εἰμι Υἱός. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ οἱ λησταὶ οἱ συσταυρωθέντες αὐτῷ, ἀνείδιζον αὐτῷ. Ἐπρὸς διαβολὴν τοῦ Χριστοῦ συσταυροῦσιν αὐτῷ δύο ληστὰς, ἵνα καὶ αὐτὸς τοιοῦτος νομισθῆ παράνομος ὡς ἐκεῖνοι. Τύπος δὲ ἦσαν οὗτοι τῶν δύο λαῶν, τοῦ τε Ἰουδαϊκοῦ καὶ τοῦ ἔθνικοῦ· ἀμφοτέροι· γὰρ παράνομοι, καὶ ἀνείδιζοντες τὸν Χριστόν· ὡσπερ καὶ οὗτοι πρότερον οἱ λησταὶ ἀνείδιζον ἀμφοτέροι· ὡσπερ δὲ ὁ εἶς ἐπιγνοὺς αὐτόν, ὡμολόγησε βασιλεῖα· διὸ καὶ ἔλεγε· Μνήσθητί μου, Κύριε, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου· οὕτως οὖν καὶ ὁ ἔθνικὸς λαὸς ὡμολόγησε τὸν Χριστόν. Ὁ δὲ ἕτερος ληστής, ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς, ἐδισσάφημι· ὁ διάβολος δὲ ὑπέβηκε τοῖς λέγοντας· Ἐἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. ἵνα ἐρεθισθεὶς καταβῆ, καὶ ἀνατραπῆ ἢ πάντων διὰ τοῦ σταυροῦ σωτηρία. διὸ ὁ Χριστὸς, καὶ Υἱὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ οὐκ ἐπεισθῆ τῷ ἔθρῳ, ἵνα καὶ σὺ μανθάνῃς ὅτι οὐ δεῖ πειθεσθαι τοῖς τοῦ διαβόλου τεχνάσμασιν, ἀλλὰ τὸ καλὸν πράττειν, κἂν οἱ ἄνθρωποι πονηρὰν ὑπόληψιν μέλλωσιν ἔχειν.

Ἐπὸ δὲ ἕκτης ὥρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἕως ὥρας ἑνάτης· περὶ δὲ τὴν ἑνάτην ὥραν, ἀνεδόθη ὁ Ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ, λέγων· Ἥλι, Ἥλι, λαμὰ σαβαθθανι, τουτέστι· Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; Τινὲς δὲ τῶν ἐκεῖ ἐστώτων ἀκούσαντες, ἔλεγον, ὅτι Ἥλιαν φωνεῖ οὗτος· καὶ εὐθέως δραμὼν εἰς ἕξ αὐτῶν, καὶ λαβὼν σπόγγον, πλήσας τε ἕξους καὶ περιβίβης καλᾶμυ, ἐπότιζεν αὐτόν. Οἱ δὲ λοιποὶ ἔλεγον· Ἄφες, ἰδωμεν εἰ ἔρχεται Ἥλιος σώσειν αὐτόν. Τὸ γενόμενον σκότος, οὐκ ἦν κατὰ φυσικὴν ἀκολουθίαν, ὅσον ἀπὸ ἐκλειψέως ἡλίου φυσικῶς γενομένης· οὐδέποτε γὰρ τεσσαρεσκαίδεκατάας οὐρας τῆς σελήνης, ἐκλείψις γίνεται ἡλίου, ἀλλ' ὅταν ἡ λεγομένη γέννα εἴη, τότε αἱ φυσικαὶ τοῦ ἡλίου ἐκλείψεις γίνονται (α). Ἐν δὲ τῇ σταυρώσει, τεσσαρεσκαίδεκατάα ἦν ἡ σελήνη πάντως· τὸ γὰρ Πάσχα τῶν Ἑβραίων τότε ἐτελεῖτο· ὥστε ὑπὲρ φύσιν τὸ πάθος· κοσμικὸν δὲ ἦν τὸ σκότος, ὁ μαρικὸν, ὡσπερ ἐν Αἰγύπτῳ, ἵνα δειχθῆ ὅτι πενθεῖ ἡ κτίσις ἐπὶ τῷ πάθει τοῦ Κτιστοῦ, καὶ ὅτι ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀπέστη τὸ φῶς. Οἱ αἰτοῦντες δὲ ἕξ οὐρανοῦ σημεῖον ἰδεῖν Ἰουδαῖοι, νῦν βλέπτωσαν τὸν ἥλιον σκοτιζόμενον. Ἐκτὴ δὲ ἡμέρᾳ τοῦ ἀνθρώπου κλασθέντος, καὶ ἕκτη ὥρᾳ φαγόντος ἀπὸ τοῦ ξύλου (αὕτη γὰρ τῆς βρώσεως ἡ ὥρᾳ) ὁ Κύριος ἀναπλάττων τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸ σφάλμα ἰώμενος, ἕκτη ἡμέρᾳ καὶ ἕκτη ὥρᾳ τῷ ξύλῳ προσπήγνυται. Ἑβραϊστὶ δὲ διαλέκτῳ λέγει τὸ προφητικόν, ἵνα δεῖξῃ ὅτι οὐ μάχεται τῇ Παλαιᾷ Γραφῇ. Τὸ δὲ, Ἐἰ τί με ἐγκατέλιπες; εἶπεν, ὡς ἂν δεῖξῃ ὅτι ἄνθρωπος ἀληθῶς ἐγένετο, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν· καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος φυσικὴν ἄρεξιν ἔχει τῆς ζωῆς, φιλόζωος ὢν. ὡσπερ οὖν ἠγωνίασε καὶ ἠδῆμόνησε πρὸ τοῦ σταυροῦ, δεικνύων τὴν ἐκ φύσεως προσοῦσαν ἡμῖν

nunc, si vult eum : dixit enim, Filius Dei sum. Idipsum autem et latrones qui crucificti erant cum eo exprobrabant ei. In contumeliam Christi crucifixi erant cum eo duos latrones, ut ipse iniquus existimeretur cum illis. 159 Figura autem erant hi duorum populorum, Judaici et gentilis, qui uterque prævaricatores erant et flagitiosi, ac exprobrantes Christo, sicut et primum ambo latrones improberabant. Alter autem et posterior respiciens, confessus est regem : ideo et dicebat : Memor esto mei, Domine, in regno tuo. Sic et gentilis quoque populus confessus est Christum. Alter autem latro, Judaicus populus, blasphemabat. Diabolus autem submittebat dicentes : Si Filius es Dei, descende de cruce, ut iucitatus descendat de cruce, et intereat salus omnium quæ est per crucem. At Christus, quia Filius est Dei, non obedivit inimico : ut et tu discas quod non sit diaboli techuis cadendum, sed bene operandum, etiam si homines male de nobis sentiant.

VERS. 45-49. Ἐ sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam. Et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna, dicens : Heli, heli, lamazabachthani, hoc est : Deus meus, Deus meus, cur dereliquisti me? Quidam autem illic stantium cum audissent, dicebant : Eliam vocat iste. Et continuo currens unus ex eis, cum acceptam spongiam impleisset aceto, imposuit arundini, dabatque ei ut biberet. Cæteri vero dicebant : Sine, videamus an veniat Elias liberaturus eum. Tenebræ factæ non erant juxta naturæ ordinem, ut ex eclipsi solis naturaliter facta : neque enim quando est decimaquarta luna, fit solis deliquium, sed cum est ea quæ γέννα dicitur (hoc est novilunium), tunc naturales solis defectus contingunt; cum autem crucifigeretur, omnino decimaquarta luna erat. Pascha enim Hebræorum tunc fiebat, unde super naturam erant tenebræ. Erant autem in toto mundo, non in parte mundi, sicut in Ægypto : ut monstretur quod luceat in passione Conditoris creatura, et quod a Judæa lux recesserit : Judæi quoque petentes signum e cælo, nunc videant solem obtenebrari. Sexta autem die homo est conditus, qui et sexta de ligno comedit : hoc enim est comestionis tempus. Qua igitur hora Dominus hominem condidit, eadem et lapsus curavit. Sexta die et sexta hora cruci affixus est. Hebraico autem idiomate dicit propheticum, ut monstret quod non pugnet cum veteri Scriptura. Quod autem dicit : Ut quid me dereliquisti? ostendit se hominem verum, et non juxta apparentiam. Siquidem homo cum vitæ sit cupidus, naturalem vivendi habet appetitum. Sicut enim in mœstitudine fuit ante crucem, ostendens timorem naturæ nostræ congruen-

(α) Verba, ἀλλ' εἰαν — γίνονται, in editione Veneta inter varias lectiones ad calcem voluminis amandata, quod ubi in versione Latina responderet, textui restitutum et in versione supplēvimus, tum quod illa ut Theophylacti verba, ex alio forsā codice, citat Du Cangius in Glosario med. et inf. Græcitatibus, verbo Γέννα, tum demum quia sensus ipsa postulat. Err.

tem, sic et nunc inquit, Ut quid me dereliquisti? A insinuans naturalem vivendi cupiditatem. Etenim vere homo erat, nobisque per omnia simillis, »baque peccato. Quidam autem hoc intellexerunt, quod Saluator in se personam gerat Judæorum, et dicat, Ut qui dereliquisti Judaicum populum, o Pater, ut tantum admittat peccatum, **160** et perditioni tradatur? Christus enim tanquam ex Judæis natus, Dereliquisti me, dicit, hoc est, Meam cognationem, meumque populum ut quid dereliquisti, ita ut contra seipsum tale malum faciat? Turbæ autem cum non intellexissent vocem illam, nempe agrestes, et Imperitæ prophetarum dictorum, putabant quod Eliam vocaret: non enim omnes Judæi prophetica sciebant, sicut neque nunc Christiani omnes forte ea quæ in Evangeliiis. Cæterum acetum ei in potum dabant, ut moreretur priusquam veniret Elias ad- jutorum eum. Unde alii dicunt: Sine, videamus num veniat Elias, liberaturus eum, hoc est, Sine enim, ne facias mori, ut sciamus an juret ab Eia.

VERS. 50-53. « Jesus autem cum iterum clama-asset voce magna, emisit spiritum. Et ecce velum templi scissum est in duas partes a summo usque ad limum, et terra mota est, et petrae scissæ sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt. Et egressi e monu-mentis post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis. » Clamat voce magna Jesus, ut sciamus verum esse quod dixit: « Ego potestatem habeo ut ponam animam meam. » Animam enim suam ponit sua potestate. Quæ autem erat vox? « Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. » Non enim coactus, sed voluntarius emisit spiritum. Hoc enim significat, Com- mendo. Insinuat autem se illam iterum receptu- rum: depositum enim et commodatum iterum assu- mitur. Gratia autem Domino, quod illo moriente et spiritum suum in manus Patris commendante, ex eo tempore et sanctorum animæ in manu Dei ponuntur, et non, ut prius, in inferni penetralibus: atque ita mors Christi facta est sanctificatio nostra. Idcirco et magna voce inclamat mortem, non auden- tem accedere nisi vocaretur. Velum autem templi erat linteum quoddam in medio templi pendens, discernensque ab his quæ intra, ea quæ extra, ut interstitium. Scinditur hoc, demonstrante Deo quod templum inaccessum et nunquam visum, cujus in- tima velamen secludebat, solvatur et profanetur, ita ut omnibus sit accessibile et spectabile. Non- nulli alias causas afferunt, et quod revelentur om- nia legalia, quæ prius littera ut velamento quodam erant cooperta: et quæ prius obscura erant ac plena ænigmatibus, manifestentur nunc in Christo impleta. Licet et istud dicere, sicut erat mos Ju- dæis in blasphemiiis contra Deum scindere vestes, ita nunc quoque divinum templum quasi ægre ferens Christi mortem, dirupit vestem suam, hoc est, ve- lum. Posset quis et alia dicere: sed hæc sufficient.

δειλῶν, οὕτω καὶ νῦν φησὶν· « Ἴνα τί με ἔγκατέλι- πες; » ἐμφανῶν τὴν φυσικὴν φιλοζωίαν ἡμῶν. Καὶ γὰρ οὕτως ἄνθρωπος ἦν, καὶ ἡμῖν τὰ πάντα ὁμοίως, χωρὶς ἁμαρτίας. Τινὲς δὲ οὕτω τοῦτο ἐνόησαν, ὅτι τὸ τῶν Ἰουδαίων πρόσωπον ἀναλαμβάνων ὁ Σωτὴρ, φησὶν· « Ἴνα τί ἔγκατέλιπες τὸν Ἰουδαϊκὸν λαόν, ὁ Πάτερ, ἵνα τρικαύτην ἁμαρτίαν ποιῆσῃ, καὶ ἀπο- ωλεῖα παραδοθῇ; » Ὡς γὰρ ἐξ Ἰουδαίων γενόμενος ὁ Χριστὸς, τὸ « Ἐγκατέλιπες με, » φησὶν, ἀντὶ τοῦ, τὴν ἑμὴν συγγένειαν, τὸν ἑμὸν λαόν, ἵνα τί ἀφῆκας, ὥστε τοιοῦτον κακὸν καθ' ἑαυτοῦ ποιῆσαι; Μὴ νοή- σαντες δὲ τὴν φωνὴν οἱ τοῦ βχλοῦ ἄγροικοὶ ὄντες καὶ ἄμαθεῖς τῶν προφητικῶν, ἐνόμιζον ὅτι Ἥλιαν φωνεῖ· οὐ γὰρ πάντες οἱ Ἰουδαῖοι τὰ προφητικὰ ἐγι- νωσκον, ὡς περ Ἰσῶς; οὐδὲ νῦν οἱ Χριστιανοὶ πάντες τὰ τῶν Εὐαγγελίων. Ὁξὸς δὲ ἐπότιζον αὐτὸν, ἵνα ἀποθάγῃ τὰχιον πρὶν εἰσεῖν τὸν Ἥλιαν βοηθήσοντας ἀετῶ. Ὅθεν οἱ λοιποὶ λέγουσιν· « Ἄφες, ἴδωμεν εἰ ἔρχεται Ἥλιος αἰσῶν αὐτῶν, » τούτεστι, Μὴ ποιήσῃς αὐτὸν ἀποθανεῖν, ὡς ἂν γινώμεν εἰ βοηθήσει αὐτῷ Ἥλιος.

« Ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν κρίζε; φωνῇ μεγάλῃ, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα· καὶ ἰδοὺ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχί- σθη εἰς δύο, ἀπὸ ἀνωθεν ἕως κάτω, καὶ ἡ γῆ ἐσει- σθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεφ- χθησαν, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἔγιων ἠγέρθη, καὶ ἐξεληθόντες ἐκ τῶν μνημείων μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ, εἰσῆλθον εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς. » Κρίζε; με- γάλῃ φωνῇ ὁ Ἰησοῦς, ἵνα γινώμεν ὅτι ὅπερ ἔλεγεν, ἔτι· « Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, » ἀληθὲς ἦν. Κατ' ἐξουσίαν γὰρ ἀφίησι τὴν ψυχὴν. Τίς δὲ ἦν ἡ φωνή; « Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου. » Οὐ γὰρ βεβιασμένως, ἀλλ' ἔκοντι ἀφῆκε τὸ πνεῦμα. Τοῦτο γὰρ σημαίνει, τὸ παρα- τίθημι· ἐμφανίζει δὲ καὶ τὸ μέλλειν αὐτὴν πάλιν ἀπολήψεσθαι· τοιοῦτον γὰρ ἡ παραθήκη, πάλιν ἀπο- διδομένη. Χάρις δὲ τῷ Κυρίῳ, ὅτι ἐκαίνο ἀπο- θανόντος, καὶ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ εἰς χεῖρας τοῦ Πατρὸς παρατεθέντος, ἔκτοτε καὶ αἱ τῶν ἁγίων ψυ- χαὶ εἰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ τίθενται, ἀλλ' οὐχ ὡς πρότε- ρον ἐν τοῖς τοῦ βδοῦ μυχοῖς. Ὅστε ἁγιασμοῦς ἡμῶν γέγονεν ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ· διὸ καὶ μεγάλῃ φωνῇ προσκαλεῖται τὸν θάνατον, μὴ τολμῶντα προσ- ελθεῖν, εἰ μὴ κληθεῖ. Τὸ δὲ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ, ὁδότης τις ἦν μέσον κρεμασμένη τοῦ ναοῦ, καὶ ἀποτεριχίζουσα τὰ ἔσω πρὸς τὰ ἔξω, οἷόν τι μεστότο- χον. Σχιζέται τοίνυν τοῦτο, δεικνύντος τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὁ ναὸς ὁ ἀθάτος, ὁ ἀθάτος, οὐ τὰ ἐσώτατα ἀ- τεριχίζε τὸ καταπέτασμα, οὕτω χυδακωθήσεται καὶ βεβηλωθήσεται, ὥστε πᾶσιν εἶναι βατὸς καὶ θεατὸς. Τινὲς δὲ καὶ ἄλλας αἰτίας λέγουσιν· Ἐσήμαινε γὰρ, φησὶ, τὸ καταπέτασμα σχιζόμενον, τὴν τοῦ γράμμα- τοῦ νομικοῦ περιαιρέσιν, καὶ ὅτι ἀποκαλυφθήσε- ται πάντα τὰ νομικά, ἃ πρότερον τῷ γράμματι οἴονεῖ τινα καταπέτασματι συνεκρύπτοντο, καὶ τὰ πρὶν ἀσαφῆ καὶ αἰνιγματώδη, φανερωθήσεται νῦν εἰς τὸν Χριστὸν ἐκθάνοντα. Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι ἔθος ἦν τοῖς Ἰουδαῖοις; ἐπὶ ταῖς κατὰ Θεοῦ βλαφη-

μίας, περιβρήγυσθαι τοὺς χιτῶνας. Καὶ νῦν οὖν ὁ Α
 θεὸς ναδὲ ὡσπερ δυσχεραίνων ἐπὶ τῷ τοῦ Θεοῦ θανά-
 τῳ, περιβρήξατο τὴν ἑαυτοῦ ἐσθῆτα, τὸ καταπέ-
 τασμα. Καὶ ἄλλα δ' ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν, ἀλλ' αὐτάρ-
 κη ταῦτα. Τὰ δὲ στοιχεῖα ἐσεισθησαν, ἅμα μὲν καὶ
 δημιουργὸν ἐμφαίνοντα εἶναι τὸν πάσχοντα, ἅμα δὲ
 καὶ δηλοῦντα ὡς μετακινήθησεται τὰ πράγματα·
 τὴν γὰρ σεισμὸν ἡ Γραφή ἐπὶ τῆς τῶν πραγμάτων
 μεταθέσεως τίττει. Ἐγένετο οὖν ἡ μετάθεσις τῆς
 τοῦ Θεοῦ ἐπισκοπῆς, ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐπὶ τὰ ἔθνη·
 καὶ αἱ πέτραι, ἧτοι αἱ λίθιναι καρδίαι τῶν ἔθνικῶν,
 ἐσχίσθησαν, καὶ ὑπέδεξαντο τὸν τῆς ἀληθείας σπόρον,
 καὶ οἱ νενεκρωμένοι ταῖς ἁμαρτίαις ἐξανέστησαν, καὶ
 ἦλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, τὴν ἄνω Ἰερουσαλήμ,
 καὶ ἐνεφανίσθησαν τοῖς πολλοῖς, τοῖς διὰ τῆς πλατείας
 ὁδοῦ ὀδύουσιν· ἐμφανισθέντες δὲ αὐτοῖς, ἀρχέτυ-
 πων αὐτοῖς ἐγένοντο ἀγαθοῦ βίου καὶ ἐπιστροφῆς. Ὁ
 γὰρ ἰδὼν τὸν πρῶτον νενεκρωμένον ὑπὸ τῶν παθῶν,
 ἐπιστραφέντα καὶ ἀνελθόντα εἰς τὴν ἁγίαν ἐν οὐρα-
 νοῖς πόλιν, μιμεῖται αὐτὸν πάντως, καὶ ἐπιστρέφει καὶ
 αὐτός. Ταῦτα μὲν οὖν περιεργότερον ἐνοήθη· σὺ δὲ
 γίνωσκε ὅτι τῶν νεκρῶν ἔγερσις, ἡ ἐν τῷ σταυρῷ
 τοῦ Κυρίου γενομένη, ἐδήλω καὶ τῶν ἐν τῷ ἔθῃ
 ψυχῶν τὴν ἐλευθερίαν. Ὁφθησαν δὲ πολλοῖς οἱ ἀνα-
 στάντες τότε, ἵνα μὴ δόξῃ φάντασμα εἶναι τὸ γενό-
 μενον· ἀνέστησαν δὲ οὗτοι, χάριν τοῦ σημείου· πρόσ-
 θηλον δὲ ἐπὶ τὸν Χριστὸν, ἀνέστησαν καὶ οὗτοι, καὶ οὐκ ἔτι ἀπέθανον, τοῦτο δὲ οὐκ οἶδα
 εἰ δεῖ παραδέχασθαι.

ε Ὁ δὲ ἑκατόνταρχος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ τηροῦντες
 τὸν Ἰησοῦν, ἰδόντες τὸν σεισμὸν καὶ τὰ γενόμενα,
 ἐφοβήθησαν σφόδρα, λέγοντες· Ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς
 ἦν οὗτος. Ἦσαν δὲ ἐκεῖ γυναῖκες πολλαί, ἀπὸ μακρό-
 θεν θεωροῦσαι, αἵτινες ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ ἀπὸ
 τῆς Γαλιλαίας διακονοῦσαι αὐτῷ, ἐν αἷς ἦν Μαρία ἡ
 Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου καὶ Ἰωσή
 μήτηρ, καὶ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου. Ὁ μὲν
 ἔθνικὸς ἑκατόνταρχος, ἀπὸ τῶν σημείων πιστεύει
 σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν· οἱ δὲ προφητῶν κατακούσαν-
 τες καὶ νόμου Ἰουδαίου, ἀπιστοὶ μένουσι· τοσοῦτόν
 ἔστιν ἡ πονηρία κακόν· καὶ μαρτύρησε δὲ ὁ ἑκα-
 τόνταρχος οὗτος ὑπὲρ Χριστοῦ ὕστερον. Γυναῖκες δὲ
 θεωροῦσαι τὰ γενόμενα, αἱ μάλιστα πάντων συμπαθέ-
 στεραι, καὶ τὸ γένος τὸ κατακριθὲν, ἀπολαύει
 πρῶτον τῆς τῶν ἀγαθῶν θεωρίας· καὶ οἱ μὲν μαθη-
 ται φεύγουσιν, αἱ δὲ γυναῖκες καρτεροῦσι. Μαρίαν
 δὲ Ἰακώβου καὶ Ἰωσή μητέρα, τὴν Θεοτόκον λέγει·
 ὁ γὰρ Ἰακώβος καὶ Ἰωσὴς τοῦ Ἰωσήφ ἦσαν παῖδες
 ἀπὸ τῆς προτέρας αὐτοῦ γυναίκας. Ἐπεὶ οὖν ἡ Θεοτό-
 κος γυνὴ ἐλέγετο τοῦ Ἰωσήφ, εἰκότως καὶ τῶν παῖ-
 δων αὐτοῦ μήτηρ ἦτοι μητρικῶς ἐλέγετο· ἡ δὲ μήτηρ
 τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, Σαλώμη ἐκαλεῖτο· φασὶ δὲ
 καὶ ταύτην θυγατέρα εἶναι τοῦ Ἰωσήφ.

Ὁψίας δὲ γενομένης, ἦλθεν ἄνθρωπος κλοῦσιος
 ἀπὸ Ἀριμαθαίας, τοῦνομα Ἰωσήφ, ὃς καὶ αὐτὸς
 ἐμαθήτευσε τῷ Ἰησοῦ. Οὗτος προσελθὼν τῷ Πιλά-
 τῳ, ἤτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Τότε ὁ Πιλάτος
 ἐκέλευσεν ἀποδοθῆναι τὸ σῶμα· καὶ λαβὼν τὸ σῶ-
 μα ὁ Ἰωσήφ, ἐνετύλιξεν αὐτὸ σινδόνι καθαρᾷ, καὶ
 ἔθηκεν αὐτὸ ἐν τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημεῖῳ, ὃ ἐλατό-

Elementa vero commota declarant eum qui patie-
 batur, Opificem suum esse, et futuram 161 rerum
 transmutationem. Scriptura enim terræ motum in
 rerum alteratione ponit. Facta igitur est mutatio
 visitationis Dei a Judæis in gentes. Et petræ, hoc
 est, lapidea gentilium corda, divisa sunt, et susce-
 perunt semen veritatis. Et mortui peccatis surrexe-
 runt, et venērunt in civitatem sanctam, supernam
 illam Jerusalem, apparueruntque multis per latam
 viam incedentibus, et apparentes exemplar illis facti
 sunt vitæ bonæ et conversionis. Nam qui viderit
 quempiam prius ab affectionibus suis mortuum,
 conversumque et ingressum in sanctam illam quæ
 in cœlis est civitatem, imitatur illum per omnia,
 convertiturque et ipse. Verum hæc ita intellexisse
 curiosius fuerit. Tu autem cognosce quod mortuo-
 rum resurrectio, quæ facta est in cruce Domini,
 significavit et eorum, qui, in inferno fuerint, libera-
 tionem. Apparuerunt autem multis qui tunc resur-
 rexerunt, ut ne phantasma esse videretur quod fle-
 bat. Resurrexerunt autem illi tantum signi gratia,
 manifestumque est illud, quod iterum mortui. Qui-
 dam autem dicunt quod postquam Christus resur-
 rexit, resurrexerint et illi, nec postea mortui sint:
 sed nescio an hoc sit recipiendum.

πρόσθηλον δὲ ἐπὶ τὸν Χριστὸν, ἀνέστησαν καὶ οὗτοι, καὶ οὐκ ἔτι ἀπέθανον, τοῦτο δὲ οὐκ οἶδα

VERS. 54-56. Centurio vero, et qui cum eo erant
 custodientes Jesum, viso terræ motu, et his quæ
 facta fuerant, timuerunt valde, dicentes: Vere
 Filius Dei erat iste. Erant autem ibi mulieres
 multæ e longinquo spectantes, quæ secutæ fuerant
 Jesum a Galilæa, ministrantes ei, inter quas erat
 Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Jose mater,
 et mater filiorum Zebedæi. Centurio homo ethni-
 cus a signis credit cum his qui secum erant: Ju-
 dæi autem qui legem et prophetas audierant, incre-
 duli manent. Tantum malum est malignitas. Et postea
 martyrium pertulit hic centurio propter Christum.
 Mulieres vero spectantes ea quæ fiebant, ut sunt
 compatientissimæ, et sexus condemnatus, primæ
 fruuntur bonorum contemplatione. Et discipuli qui-
 dem fugiunt, mulieres autem fortes sunt. Mariam
 autem matrem Jacobi et Jose, Deiparam dicit. Ja-
 cobus enim et Jose filii erant Joseph e priore ejus
 uxore. Verum quia Deipara uxor Joseph dicebatur,
 merito et filiorum ejus dicebatur mater, hoc est
 noverca. Mater autem filiorum Zebedæi Salome
 dicebatur, quam et ipsam Joseph filiam sicut.

VERS. 57-61. « Vespere autem facto venit ho-
 mo dives ab Arimathæa, nomine Joseph, et ipse
 discipulus fuerat Jesu. Hic accessit ad Pilatum, ac
 postulavit corpus Jesu. Tunc Pilatus jussit reddi
 corpus. Et cum accepisset corpus Joseph, involvit
 illud in sindone munda, posuitque illud in monu-
 mento suo novo, quod exciderat in petra, et advo-

luto saxo ingenti ad ostium monumenti, abiit. Erat autem ibi Maria Magdalene, et altera **162** Maria sedentes contra sepulcrum. Delitecebat quidem olim Joseph, nunc autem magnam rem audet, ponens animam suam pro corpore magistri, tantasque inimicitias Judæorum suscipiens. Porro pro magno dono donatum est illi corpus Jesu : nam cum ut seditiosus esset occisus Christus, reliquum erat ut insepultus merito abjiceretur. Verum cum Joseph dives esset, verisimile est quod Pilato aurum dederit. Proinde corpus quod acceperat, honorifice tractans in sepulcro novo recondidit, in quo nullus unquam positus erat : id quod divina dispensatione factum, ne cum resurrexisset Dominus, posset quis dicere quod alius ante eum sepultus illic mortuus resurrexisset : et idcirco fuit monumentum novum. Maria autem Magdalene, et altera Maria, hoc est Deipara quam supra dixerat Jose et Jacobi matrem, ambæ assederunt ad sepulcrum : ita ut cum furor Judæorum cessaret, abirent et amplecterentur corpus, ac laungerent. De his mulieribus dicebat Isaias : Mulieres venientes a spectaculo, venite, non enim populus est habens intellectum. Manifeste loquitur de Judæo populo, qui crucifixerat Dominum, quod non habeat intellectum. Advocat igitur mulieres, ut populum quidem intellectu carentem derelinquerent, ad apostolos autem accederent, et illis resurrectionis evangelium prædicarent.

VERS. 62-66. « Postera autem die quæ sequitur Parasceven, convenerunt principes sacerdotum et Pharisei ad Pilatum, dicentes : Domine, recordati sumus quod impostor ille dixit adhuc vivens, Post tres dies resurgam. Jube ergo muniri sepulcrum usque in diem tertium, ne quando veniant discipuli ejus noctu, et furentur eum, dicantque plebi, Surrexit a mortuis : et erit novissimus error peior priore. Ait illis Pilatus : Habetis custodiam, ite, munite sicut scitis. Illi autem abeuntes munierunt sepulcrum, obsegnato lapide, adhibitis custodibus. » Non nominat Sabbatum, Sabbatum : eo quod non erat Sabbatum quantum ad Judæorum insaniam atinebat. Cum enim lex præcipiat ne quis se moveat die Sabbati a loco suo, prævaricatores Judæi vadunt ad alienigenam Pilatum, et non ad congregationem quam lex permittebat. Et ipsi quidem sua malitia instigantur ut vadant ad Pilatum, et muniant sepulcrum : Dei autem dispensatione hoc factum, ut resurrectio inimicis testibus comprobetur, dum sepulcrum munitur et custoditur. Interrogatione autem dignum, unde Judæi sciebant Christum tertio die resurrecturum? Nondum enim Dominus nude et manifeste eis hoc dixerat. Dici potest quod a figura Jonæ cognoverint, præsertim cum Christus dixerit : « Sicut Jonas fuit tribus diebus in ventre ceti, ita et ego in ventre terræ *** : » **163** vel ex illo quod dixit : « Solvite templum

α μνησιν ἐν τῇ πέτρῃ. Καὶ προσκυλίνας λίθον μέγαν τῇ θύρῃ τοῦ μνημείου, ἀπῆλθεν· ἦν δὲ ἐκεῖ Μαρία ἡ Μαγδαληνῆ, καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, καθήμεναι ἀπέναντι τοῦ τάφου. » Ἐκρύπτετο μὲν πάλαι ὁ Ἰωσήφ, νῦν δὲ μέγα πρῶγμα τολμῆς, τιθεὶς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ διδασκαλικοῦ σώματος, καὶ τοσαύτην ἐχθρὰν πρὸς πάντας Ἰουδαίους ἀναδεξάμενος. Ὡς μεγάλην δὲ δωρεάν, δίδωσιν αὐτῷ τὸ σῶμα ὁ Πιλάτος. Ὡς γὰρ στασιαστοῦ θανατωθέντος τοῦ Χριστοῦ, εὐκότως τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐμειλλεν ἄταφον βεβῆναι· ἀλλ' ὁ Ἰωσήφ πλούσιος ὢν, εὐχὴν ἔδει καὶ ἔδωκεν ἂν τῷ Πιλάτῳ χρυσίον. Καὶ λαβὼν τιμὴν αὐτὸν, καταθεὶς ἐν μνημείῳ καινῷ, ἐν ᾧ οὐδέπω οὐδεὶς ἐτίθη· τοῦτο δὲ οἰκονομίᾳ Θεοῦ ἦν, ἵνα μὴ, ἀναστάντος τοῦ Κυρίου, ἔχοι τις εἰπεῖν ὅτι ἄλλος πρότερον ταφείς ἐκεῖ νεκρὸς ἀνέστη. Διὰ τοῦτο οὖν καινὸν τὸ μνημαίον. Ἡ Μαρία δὲ ἡ Μαγδαληνῆ, καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, τούτέστιν, ἡ Θεοτόκος, ἦν ἀνωτέρω ἐκάλωσεν Ἰωσήφ καὶ Τακώβου μητέρα, αὐταὶ αἱ δύο καθήνται ἀπέναντι τοῦ τάφου προσεδρεύουσαι, ὥστε, εἰ παύσαιτο ἡ μανία, ἀκλιθεῖν καὶ περιχυθῆναι τῷ σώματι, καὶ μυρίσαι αὐτό. Περὶ τῶν τούτων γυναικῶν εἶπεν Ἡσαΐας· Γυναίκες ἐρχόμεναι ἀπὸ θάλας, δεῦτε· οὐ γὰρ λαὸς ἐστὶν ἔχων σύνεσιν. Φανερώως γὰρ περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ τοῦ σταυρωθέντος τὸν Κύριον, λέγει ὅτι οὐκ ἔχουσι σύνεσιν. Προσεκαλεῖται οὖν ταύτας καταλείψαι μὲν τὸν ἀσύνετον λαόν, προσελθεῖν δὲ τοῖς ἀποστόλοις, καὶ εὐαγγελίσασθαι τὴν ἀνάστασιν.

« Τῇ δὲ ἑπαύριον, ἧτις ἐστὶ μετὰ τὴν Παρασκευῆν, συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι πρὸς Πιλάτον, λέγοντες· Κύριε, ἐμνήσθημεν ὅτι ἐκεῖνος ὁ πλάνος· εἶπεν ἔτι ζῶν· Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι. Κέλευσον οὖν ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον ἕως τῆς τρίτης ἡμέρας, μήποτε ἔλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς, κλέψωσιν αὐτόν, καὶ εἴπωσι τῷ λαῷ. Ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν· καὶ ἐστὶ ἡ ἐσχάτη πλάνη χείρων τῆς πρώτης. Ἐφ' αὐτοῖς· ὁ Πιλάτος· Ἔχετε κουστῶδιον, ὑπάγετε, ἀσφαλίσαθε ὡς οἴσασθε. Οἱ δὲ πορευθέντες ἠσφαλίσαντο τὸν τάφον, σφραγίσαντες τὸν λίθον μετὰ τῆς κουστῶδας. » Οὐκ ὀνομάζει τὸ Σάββατον, Σάββατον, διότι οὐδὲ Σάββατον ἦν, ὅσον ἐπὶ τῇ κακίᾳ τῶν Ἰουδαίων· τοῦ γὰρ νόμου διαγορευόντος τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου μηδένα κινεῖσθαι ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, οἱ παράνομοι Ἰουδαῖοι πρὸς τὸν ἀλλόφυλον Πιλάτον συνάγονται, ἀντὶ τῆς νενομισμένης συνάξεως. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν ὑπὸ τῆς ἐαυτῶν κινεῖσθαι κτηνίας εἰς τὸ προσελθεῖν τῷ Πιλάτῳ, καὶ ἀσφαλίσασθαι τὸν τάφον· Θεοῦ δὲ οἰκονομία τοῦτο, ἵνα ἡ ἀνάστασις γένοιτο ὑπὸ μάρτυσι τοῖς ἐχθροῖς, καὶ ἐσφραγισμένου τοῦ τάφου καὶ φυλακτομένου· ἄξιον δὲ ζητῆσαι πόθεν οἱ Ἰουδαῖοι μαθόντες εἶπον ὅτι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται· οὐ γὰρ δήπου ὁ Κύριος εἶπε τοῦτο σαφῶς καὶ γυμνῶς. Ἔστιν οὖν εἰπεῖν ὅτι ἀπὸ τοῦ παραδείγματος τοῦ Ἰωνᾶ τοῦτο ἔγνωσαν· εἶπε γὰρ ὁ Χριστὸς, ὅτι « Ὅσπερ Ἰωνᾶς ἦν τρεῖς ἡμέρας ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ

*** Matth. xii, 40.

κήτους, οὕτω καὶ ἐγὼ ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς γῆς· ἢ ἄ καὶ ἀπὸ τοῦ· « Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον· » πρότερον μὲν γὰρ μὴ νοήσαντες τοῦτο, ἀλλὰ νομίσαντες, ὅτι περὶ τοῦ ναοῦ λέγει τοῦ Ἰουδαϊκοῦ, καταμαρτύρησαν αὐτοῦ· νῦν δὲ γινώσκεις, ὅτι ναὸν ἔλεγε τὸ σῶμα τὸ ἴδιον, φοβούνται, καὶ πλάνων αὐτὸν ἀποκαλοῦσι, μηδὲ μετὰ θάνατον τὴν κακίαν λύσαντες. Κουστῶδια δὲ λέγεται παρὰ Ῥωμαίοις ἡ φυλακὴ· τοὺς οὖν ἐπὶ τῶ φυλάττειν τεταγμένους στρατιώτας, κουστῶδιαν ὀνομάζει.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἀναστάσεως. Περὶ τῶν φυλάκων τοῦ τάφου, μαρτύρων τῆς ἀναστάσεως. Περὶ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστοῦ τοῖς ἀποστόλοις καὶ γυναιξίν ἐν Γαλιλαίᾳ.

« Ὁψὲ δὲ Σαββάτων, ἣ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν Σαββάτων, ἦλθε Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ ἡ ἄλλη ἑξάρια, θεωρήσαι τὸν τάφον. Καὶ ἰδοὺ σεισμὸς ἐγένετο μέγας· ἄγγελος γάρ Κυρίου καταβάς ἐξ οὐρανοῦ, προσελθὼν ἀπεκύλισε τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας, καὶ ἐκάθητο ἐπάνω αὐτοῦ· ἦν δὲ ἡ ἰδέα αὐτοῦ ὡς ἀστραπή, καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡς χιών. Ἄπὸ δὲ τοῦ φόβου αὐτοῦ ἐσιθίσθησαν οἱ τηροῦντες, καὶ ἐγένοντο ὡσεὶ νεκροί. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἄγγελος εἶπε ταῖς γυναιξί· Μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς. Οἶδα γάρ, ὅτι Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρωμένον ζητεῖτε· οὐκ ἔστιν ὧδε· ἠγέρθη γάρ, καθὼς εἶπε. Δεῦτε, εἰδετε τὸν τόπον ὅπου ἔκειτο ὁ Κύριος· καὶ ταχὺ πορευθεῖσαι εἰπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ ἰδοὺ προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Ἐκεῖ αὐτὸν ἑύρεσθε· ἰδοὺ εἶπον ὑμῖν. Καὶ ἐξελθούσαι ταχὺ ἀπὸ τοῦ μνημείου μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς μεγάλης, ἔδραμον ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. » Τὸ ὄψις Σαββάτων, ἰσὺν ἔστι τῶ παρὰ τῶ Λουκᾶ εἰρημῆν, ὁρθροῦ βαθέος, καὶ τῶ παρὰ τῶ Μάρκω, ἵκαν προὐ ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου. Ἦμιον γάρ ἀναυθὰ νοεῖν ὁριζομεν τὰς ὁρθρινὰς τοῦ ἡλίου αὐγάς· ἀφ' οὗ γὰρ ἡ ἐγδοή ὥρα τῆς νυκτὸς ἐπιλάθεται, ἔκτοτε ἡ ἀρχὴ τῆς μελλούσης ἡμέρας, καὶ ἡ πρώτη δοκεῖ ἐπιλαθέσθαι. Τότε τοίνυν, ὄψις ἦν Σαββάτου, ἀρχὴ δὲ τῆς Κυριακῆς, ἢ μίαν ἑὼν Σαββάτων ὀνομάζει. Σάββατα μὲν γὰρ ἔλεγον τὰς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος. Μίαν δὲ, τὴν πρώτην, ὥστε εἶναι τὴν Κυριακὴν, μίαν τῶν Σαββάτων, τουτέστι, πρώτην τῶν ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος· πρὸς γὰρ τὴν πρώτην εὐθὺς καὶ ἡ δευτέρα λέγεται, εἴτα ἡ τρίτη, καὶ ἐξῆς αἱ λοιπαί. Ἄνίστη τοίνυν ὁ Κύριος, εἰς τοῦ λίθου ἐπιχειμένου τῶ τάφω· μετὰ δὲ τὸ ἀναστῆναι τὸν Κύριον, καὶ ὁ ἄγγελος ἔρχεται, ἵνα ἀποκυλλίσας τὸν λίθον, δώῃ πέρασον ταῖς γυναιξίν εἰς τὸν τάφον. Σεισμὸς δὲ γίνεται, ἵνα ἀρπυνησῶσιν οἱ φύλακες, καὶ μάθωσι τὸ καινὸν τοῦ γενομένου. Ἄνίστη οἷν τρίτημος ὁ Κύριος. Πῶς δὲ ἀριθμοῦνται αἱ τρεῖς ἡμέραι; Ἐκτὴ ὥρᾳ τῆς Παρασκευῆς ἐσταυρώθη· ἀπὸ ταύτης ἕως ἐναντίας, σκότος· τοῦτο νύκτα μοι νόησον. Πάλιν ἀπὸ τῆς ἐναντίας, φῶς, τοῦτο ἡμέρα· ἰδοὺ ἡμερονύκτιον. Πάλιν ἡ νύξ τῆς Παρασκευῆς καὶ τοῦ Σαββάτου ἡ ἡμέρα, δεύτερον ἡμερονύκτιον· ἡ νύξ πάλιν τοῦ Σαββάτου καὶ ὁ τῆς Κυριακῆς ὁρθρος, κατὰ τὸν Ματθαίον, λέγοντα· « Τῇ

hoc, » quod prius non intellexerunt, sed putabant quod de templo Judaico sentiret, et ideo testimonium hoc contra eum protulerunt : nunc autem ubi cognoverunt, quod templum dixerat corpus proprium, timent, et impostorem eum cognominant, neque post mortem a malitia cessant. Cæterum custodia Romanum nomen est : milites itaque ad custodiendum ordinatos custodiam evangelista nominat.

CAPUT XXVIII.

De resurrectione Domini. De custodibus sepulcri, iidemque resurrectionis testibus. De apparitione Christi facta apostolis et mulieribus in Galilæa.

B VERS. 1-8. Vespera autem Sabbatorum, quæ lucescit in unam Sabbatorum, venit Maria Magdalene et altera Maria ut viderent sepulcrum. Et ecce terræ motus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de cælo, et accedens revolvit lapidem ab ostio, sedebatque super eum. Erat autem aspectus ejus sicut fulgur, et vestimentum ejus candidum sicut nix. Præ timore autem ejus concussi sunt custodes, et facti sunt veluti mortui. Respondens autem angelus dixit mulieribus : Nolite timere vos : scio enim quod J sum qui crucifixus est, quæritis ; non est hic, surrexit enim, sicut dixit. Venite, videte locum ubi positus erat Dominus. Et cito euntes, dicite discipulis ejus quod surrexit a mortuis, et ecce præcedit vos in Galilæam, ibi eum videbitis : ecce dixi vobis. Et digressæ celeriter a monumento cum timore et gaudio magno currebant ut renuntiarent discipulis ejus. » Vespera Sabbatorum eadem est cum profundo crepusculo diluculi apud Lucam, et valde mane sole oriente apud Marcum. Solem enim eo loco intelligere debemus matutinus solis radios. Ab octava enim hora noctis principium est futuri diei, et matutinum videtur appetere. Tunc igitur vesperum erat Sabbati, principium autem Domini diei, quam unam Sabbatorum nominat. Sabbata enim dicebant dies hebdomadæ. Unam autem, hoc est primam, ita ut Dominicus dies una sit Sabbatorum, hoc est, prima dierum hebdomadis. Ad primam enim statim et secunda dicitur, deinde tertia, et deinceps reliquæ. Resurrexit igitur Dominus lapide adhuc super sepulcrum posito. Postquam autem resurrexit Dominus, et angelus venit, ut devoluto lapide accessum habeant mulieres ad sepulcrum. Fit autem terræ motus, ut excitentur custodes, et discant novum quod fiebat. Surrexit igitur Dominus triduanus. Quomodo autem tres dies? Sexta hora Parasceves crucifixus est : ab illa usque 164 ad nonam fuerunt tenebræ, per has utique noctem intelligas. Iterum a nona lux, hoc est, dies : ecce diem et noctem. Iterum nox Parasceves, et dies Sabbati. ecce secundo diem et noctem. Nox quoque Sabbati, et diluculum Dominicæ, juxta Matthæum, dicentem : « Quæ illucescebat in unam Sabbatorum ; » a dilu-

culo enim et dies totus numeratur : ecce tertio diem et noctem. Potes et aliter tres dies numerare : In Parasceve tradidit spiritum, ecce unum diem. Sabbato in sepulcro fuit, ecce secundus dies. Nocte Dominicæ resurrexit ; a parte igitur numeratur et Dominica in alium diem, et ita tres dies : nam et de defunctis dicimus, si unus moriatur circa decimam horam diei, et alter circa primam ejus diei, quod uterque eodem die sit mortuus. Possum tibi et aliam causam dicere quomodo tres dies et tres noctes numerentur. Attende igitur : Quinta vespera fecit Dominus cœnam, et discipulis dixit : « Accipite, et comedite corpus meum : » et ita quia potestatem habebat ponere animam suam, manifestum quod tunc immolaverit seipsum, ex quo tradidit discipulis corpus suum : nemo enim quidquam edit nisi prius mactatum fuerit. Numera igitur : vesperi tradidit corpus suum. Nox illa et dies Parasceve usque ad sextam horam, ecce unum diem et noctem. Iterum a sexta hora tenebræ usque ad nonam, et a nona lux usque ad vesperam, ecce secundum diem et noctem. Iterum nox post Parascevem et dies Sabbati, ecce tertium diem et noctem. Sabbato autem vesperi resurrexit : ecce tres integri dies et noctes. Jam quod angelum Matthæus dixit sedere super lapide, Marcus autem revelato lapide sedere in dextris intra sepulcrum, nunquid inter se dissident ? Minime : sed verisimile est apparuisse primum angelum sedentem super lapide : deinde ingredientibus mulieribus præire angelum, et iterum apparuisse sedentem in sepulcro (a) a dextris. Dixit autem ad mulieres : Ne terreamini vos ; hoc est, Custodes quidem digni sunt qui terreamur, vos autem discipulæ Domini, ne terreamini. Et postquam liberavit eas a metu, evangelizat eis resurrectionem. Primum enim timorem ejicere oportebat, et deinde evangelizare. Non erubescit autem nominare Dominum crucifixum. Gloriatum enim cruce tanquam tropæo, quo nobis omnia bona conciliata sunt.

εὐαγγελισσασθαι. Οὐκ αἰσχύνεται δὲ σταυρωμένον σταυρῶ παύω τιλ ἰχναυχῆται, πάντα τὰ ἀγαθὰ προσεξνηχότι ἤμιν.

Vras. 9, 10. « Cum autem issest ad renuntiandum discipulis ejus, ecce Jesus occurrit illis dicens : Ave. Illæ autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum. Tunc ait illis Jesus : Nolite timere : ite, renuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam, et ibi me videbunt. » **165** Dicit mulieribus : Ave. Quoniam enim muliebre genus ad tristitiam condemnatum fuit, Dominus per resurrectionem suam gaudium attulit femineo sexui, et benedixit eis. At illæ præ multa reverentia et honore et propter pietatem pedes ejus tenent, non audentes aliam corporis partem contingere, quam extremas illas. Quidam autem dicunt dedita opera

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(36) Cod. 30 τῆ πέμπτη, ἐσπέρας.

(a) Edit. Lut. vorūt, ingredientibus mulieribus præire muliere, et iterum apparuisse in sepulcro.

Α ἑπιφωσκουση εἰς μιαν Σαββάτων · ἰ ἀπὸ γὰρ τοῦ ὄρθρου καὶ ἡ ἡμέρα ὅλη ἀριθμεῖται · ἰδοὺ τρίτον ἡμερονύκτιον. Καὶ ἄλλως δὲ δύνασαι ἀριθμεῖσαι τὰς τρεῖς ἡμέρας · Τῇ Παρασκευῇ παρέδωκε τὸ πνεῦμα, μία αὕτη ἡμέρα · τῷ Σαββάτῳ ἦν ἐν τῷ τάφῳ, δευτέρα αὕτη ἡμέρα · τῇ δὲ νυκτὶ τῆς Κυριακῆς ἀνίστη, ἀπὸ μέρους οὖν ἀριθμεῖται καὶ ἡ Κυριακὴ εἰς ἄλλην ἡμέραν · ὥστε ἰδοὺ τρεῖς ἡμέραι · καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν κοιμηθέντων, ἐὰν ἀποθῶν·τις περὶ δεκάτην ὄραν τῆς ἡμέρας, καὶ ἕτερος περὶ πρώτην ὄραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, ἀμφοτέροι ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ λέγονται τεθνᾶναι. Ἐχω σοὶ καὶ ἄλλην αἰτίαν εἰπεῖν εἰς τοῦτο, πῶς τρεῖς ἡμέραι καὶ τρεῖς νύκτες ἀριθμηθῆσονται. Πρόσχε οὖν · Τῇ πέμπτῃ ἐσπέρας ἐποίησε τὸ δεῖπνον ὁ Κύριος, καὶ τοὶ μαθηταὶ ἤλαγε · Ἐλάβετε, φάγετε τὸ σῶμά μου · ὥστε ἐπὶ ἐξουσίαν εἶχεν ἀφ' ἑαυτοῦ θείναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ὅθλον δὲ ἔκτοτε ἀπέσφαξεν ἑαυτὸν, ἀφ' οὗ διεδίδου τὰς οικίαις μαθηταῖς τὸ σῶμα · οὐδεὶς γὰρ ἴσθαι εἶ, ἐὰν μὴ πρότερον ἐσφαγμένον εἴη. Ἀριθμήσων οὖν · Τῇ ἐσπέρᾳ (36) διεδίδου τὸ οἶκλον σῶμα · ἡ νύξ ἐκείνη, καὶ ἡ ἡμέρα τῆς Παρασκευῆς ἀχρι τῆς ἕκτης ὥρας, ἰδοὺ ἐν ἡμερονύκτιον · πάλιν τὸ ἀπὸ τῆς ἕκτης ὥρας ἀκότος ἕως τῆς ἑνάτης, καὶ τὸ ἀπὸ τῆς ἑνάτης φῶς ἕως τῆς ἐσπέρας, ἰδοὺ δεύτερον ἡμερονύκτιον · ἡ νύξ πάλιν ἡ μετὰ τὴν Παρασκευὴν, καὶ ἡ ἡμέρα τοῦ Σαββάτου, ἰδοὺ τρίτον ἡμερονύκτιον. Σαββάτῳ δὲ ὁμῶς ἀνίστη · τρία ταῦτα ὀλόκληρα ἡμερονύκτια. Τὸν δὲ ἀγγελον ὁ μὲν Ματθαῖος ἐφη καθῆσθαι ἐν τῷ λίθῳ · ὁ δὲ Μάρκος ἀποκυλίσσαν τὸν λίθον, ἔβδον τοῦ μνημείου καθῆσθαι, ἐν τοῖς δεξιῶς · ἀρ' οὖν ἐναντιογενουῖσιν ; Οὐχί· ἀλλ' εἰκός ἐστι φανῆναι πρῶτον τὸν ἀγγελον καθήμενον ἐν τῷ λίθῳ, εἶτα εἰσελθουσῶν τῶν γυναικῶν, προάγειν τὸν ἀγγελον, καὶ πάλιν φανῆναι ἐντὸς τοῦ μνημείου καθήμενον ἐν τοῖς δεξιῶς. Εἶπα δὲ πρὸς τὰς γυναῖκας · Μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς, τουτίστιν, Οἱ μὲν φύλακες ἀξιοὶ εἰσι φοβεῖσθαι · ὑμεῖς δὲ αἱ τοῦ Κυρίου μαθήτριά, μὴ φοβεῖσθε. Μεθ' ὃ δὲ ἀκαλλάττει αὐτάς τοῦ θείου, εὐαγγελίζεται αὐταῖς τὴν ἀνάστασιν. Ἐδει γὰρ πρότερον ἐκβαλεῖν τὸν θείον, εἶτα ὀνομαζῶν τὸν Κύριον. Τῷ γὰρ σταυρῷ ὡσπερ τρο-

D ε ἴδω δὲ ἐπορευόντο ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ ἰδοὺ ὁ Ἰησοῦς ἀπήνησεν αὐταῖς, λέγων · Χαίρετε. Αἱ δὲ προσελθούσαι ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας, καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ. Τότε λέγει αὐταῖς ὁ Ἰησοῦς · Μὴ φοβεῖσθε. Ὑπάγετε, ἀπαγγεῖλατε τοῖς ἀδελφοῖς μου ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ καὶ με εὕρωσιν. Προσφωνεῖ ταῖς γυναῖξί τὸ, Χαίρετε. Ἐπεὶ γὰρ τὸ γυναικεῖον γένος λυπεῖσθαι κατακρίθη, ὁ Κύριος διὰ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ τὴν χαρὰν προεξένησε τῷ γυναικεῖω γένει ; καὶ εὐλόγησεν αὐτάς. Διὸ ἐκεῖναι ἀπὸ τῆς πολλῆς περὶ αὐτὸν αἰδοῦς καὶ τιμῆς, τοὺς πόδας αὐτοῦ κρατοῦσι, δι' εὐλάβειαν μὴ τολμῶσαι ἄλλου μέρους τοῦ σώματος εἰφασθαι, εἰ μὴ

τῶν ἐσχάτων μερῶν τοῦ σώματος αὐτοῦ. Τινὲς δὲ ἄλλοις ἐξέπειθεσ ἐδράξαντο τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὡς ἂν μάθωσιν εἰ ἀληθῶς ἀνέστη καὶ μὴ κατὰ φαντασίαν, μηδὲ πνεῦμά ἐστιν. Ὑπενδούν γὰρ οὗτοι πνεῦμά ἐστι. Τότε μὲν οὖν αἱ δύο αὗται Μαρίας ἤσαν τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Κατὰ δὲ τὸν Ἰωάννην, ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία ἐπιχειρεῖ μὲν ἄψασθαι, οὐ συγχωρεῖται δὲ, διότι ἤθελεν ἀεὶ συνεῖναι αὐτῷ ὡσπερ καὶ πρότερον. Ἡ μᾶλλον διὰ τοῦτο οὐ συγχωρεῖται ἄψασθαι τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τὸν Ἰωάννην, ὡς περιέργος. Ἐπεὶ γὰρ, ὡς φησὶν ὁ Ματθαῖος, ἤψατο αὐτοῦ τῶν ποδῶν, τίς ἦν ἐτι χρεία πάλιν ἄψασθαι; Ὡστε ὡς περιετήν οὖσαν λοιπὸν αὐτὴν ἀπωθεῖται.

« Πορευομένων δὲ αὐτῶν, ἰδοὺ τινες τῆς κουστωδίας ἐλθόντες εἰς τὴν πόλιν ἀπήγγειλαν τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἅπαντα τὰ γενόμενα· καὶ συναχθέντες μετὰ τῶν πρεσβυτέρων, συμβουλίῳ τε λαθόντες, ἀργύρια ἰκανὰ ἔδωκαν τοῖς στρατιώταις, λέγοντες· Ἐσπατε οὗτοι, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς ἐλθόντες, ἐκλεψαν αὐτὸν ἡμῶν κοιμωμένων· καὶ ἂν ἀκουσθῆ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος, ἡμεῖς πείσομεν αὐτὸν, καὶ ὑμᾶς ἀμερμους ποιήσομεν. Οἱ δὲ, λαθόντες τὰ ἀργύρια, ἔποιησαν ὡς ἐδιδάχθησαν· καὶ διεφημίσθη ὁ λόγος οὗτος παρὰ Ἰουδαίοις μέχρι τῆς σήμερον. » Οἱ μὲν ἀπὸ τῆς κουστωδίας ἀπήγγειλαν πάντα· οὗτοι οὐκ ἐγένετο, οὗτοι δὲ ἴθιστο; ἤρθη ἀγνομάτως, οὗτοι αὐτοὶ φοβηθέντες ἐγένοντο ὡσπερ νεκροί. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι οὕτε τὰ ἐπὶ τῷ πάθει γενόμενα θαύματα, οὕτε τὰ ἐπὶ τῷ τάφῳ μαρτυρούμενα παρὰ τῶν στρατιωτῶν δυσωπηθέντες, τῷ ἰδίῳ πάθει τῆς φιλαργυρίας ὑπονοθεύουσι τοὺς στρατιώτας, παραπίθοντες αὐτοὺς τὸ πάντων ἀσεβέστερον φθέγγασθαι καὶ ἀνοητότερον, οὗτοι ἐκλάπη. Πῶς γὰρ ἂν ἐκλεψαν, ὡς ἀνήτοι, οἱ μαθηταὶ, οἱ διὰ τὸν φόβον ἀποκλεισθέντες καὶ μὴ τολμῶντες ὄλω; ἐξελθεῖν; Πῶς δ' ἂν εἰ ἐκλεψαν, ἀπέθνησκον ὕστερον δι' αὐτὸν, κηρύττοντες οὗτοι ἀνέστη, καὶ ὑπὲρ τοῦ ψεύδους κατακοπτόμενοι;

« Οἱ δὲ ἕνδεκα μαθηταὶ ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, εἰς τὸ ὄρος οὗ ἐτάξατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· καὶ ἰδόντες αὐτὸν, προσεκύνησαν αὐτῷ· οἱ δὲ ἐδίστασαν. Καὶ προσελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἐλάλησεν αὐτοῖς, λέγων· Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν, καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. » Κατὰ τὸν Ἰωάννην πρῶτον ὤφθη τοῖς μαθηταῖς ὁ Ἰησοῦς κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων· εἶτα μεθ' ἡμέρας ὀκτώ, οὗτοι καὶ ὁ Θωμᾶς ἐπίστεισαν· εἶτα ἐπειδὴ ἔμελλον εἰς Γαλιλαίαν ἀπαντῆσαι, οὕτω δὲ πάντες ὁμοῦ συνήθησαν, ἀλλὰ τινες αὐτῶν ἤλειπον ἐπὶ τῆς Τιβεριάδος, ἐφάνη τότε τοῖς ἀλείουσι μόνοισι, ἐπὶ αὐτοῖς. Νῦν οὖν ὁ φησὶν ὁ Ματθαῖος, ὕστερον ἐγένετο, τῶν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ πρότερον γενομέ-

illam sociasse, ut periculum facerent num vero surrexisset, et num spiritus sit vel phantasma. Existimabant enim spiritum esse. Itaque tunc duæ illæ Mariæ tangebant pedes ejus. Verum juxta Joannem Maria Magdalene attentat quidem tangere pedes⁷⁰, non conceditur autem ei, eo quod volebat semper manerè cum eo sicut prius: vel potius ideo non conceditur ei tangere Jesum juxta Joannem, quod curiosula erat. Quia enim, sicut dixit Matthæus, tetigerat pedes ejus, quid adhuc opus erat iterum tangere? et ita repellitur uti curiosa.

VERS. 11-15. « Quæ cum abiissent, ecce quidam e custodibus venerunt in civitatem, ac renuntiaverunt principibus sacerdotum omnia quæ acciderant. Et congregati cum senioribus, consilio habito pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes: Dicitè quod Discipuli ejus nocte venerunt, et furati sunt eum nobis dormientibus. Et si hoc auditum fuerit a præside, nos persuadebimus ei, et securus vos faciemus. At illi accepta pecunia fecerunt sicut erant edocti: et divulgatus est hic sermo apud Judæos usque in hodiernum diem. » Custodes annuntiaverunt omnia, quod terræ motus factus sit, quod lapis per se sublatus sit, quod ipsi territi facti fuerint quasi mortui. At Judæi tanto miraculo moti non sunt, neque demulsi miraculis quæ in passione contigerant, neque placati illis quæ testificabantur custodes, suo malo, hoc est avaritia, milites corrumpunt. Persuadere autem conantur, quod omnium maxime impium et stultissimum fuerit dicere, quod furto sublatus esset. Quo pacto enim, o stulti, furati essent discipuli, qui præ metu inclusi erant, et omnino exire non audebant? Quomodo autem si furto abstulissent, postea propter illum mori voluissent, prædicantes illum resurrexisse, et pro mendacio male affecti?

VERS. 16-20. « Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam in montem ubi constituerat illis Jesus. Et cum vidissent illum, adoraverunt eum, hi autem dubitaverunt. Et accedens Jesus locutus est eis dicens: Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra; euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcunque præcepi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. » Secundum Joannem, primum discipulis visus est Jesus 166 ipso die resurrectionis, clausis januis: deinde post dies octo, quando et Thomas credidit: postremo, quia in Galilæam occursuri erant, nondum autem omnes congregati erant, sed quidam piscabantur apud Tiberiadem, apparuit tunc piscatoribus solis, qui septem erant. Nunc igitur quod dixit Matthæus, posterius factum est quam illa quæ a Joanne dicta sunt. Sæpe enim apparuit eis per

⁷⁰ Joan. xi, 17.

493
 dies quadraginta, accedens et abecedens, non semper et ubique eis præsens. Undecim igitur discipuli illi præcipui cum reliquis omnibus qui sequebantur Christum, adorabant eum. Hi autem dubitarunt, hoc est qui iam dubitarunt. Probabile est quod sic sit intelligendum. Undecim abierunt in Galileam, et undecim adoraverunt illum. Illi autem, id est, aliqui, forte ex his qui ex septuaginta erant, de Christo dubitarunt: postea autem et confirmati fuerunt. Nonnulli sic intelligunt quod Matthæus quidem non expresserit quinam dubitassent: quod autem iste omisit, Joannes dixit, nempe quod Thomas esset is qui dubitaret. Forte autem et omnes dubitarunt, id quod Lucas dicit. Debes igitur sic intelligere, quod cum venissent in Galileam, adoraverunt eum. Illi autem qui adoraverunt in Galilæa, primum dubitarunt in Jerusalem, sicut Lucas dicit. Locutus est itaque illis Jesus: « Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra. » Hoc quidem hunc sensum habet: « Habui quidem sicut Deus et Opifex potestatem omnium: « Omnia enim serviunt tibi », dixit ad Deum David: sed voluntariam subjectionem non habui, quam nunc habiturus sum. Subiecta enim erunt mihi omnia: quando quidem per crucem vici eum qui potestatem habebat mortis. Duplex enim est obedientia et subiectio: involuntaria scilicet, secundam quam omnes sumus servi Dei, etiam inviti, quemadmodum et dæmones ipsi: et voluntaria, quodmodo Paulus erat servus Christi. Cum prius omnia solam obedientiam involuntariam exhiberent, et Salvator omnium potestatem quasi dimidiatam haberet: post crucem, cum Dei cognitio innotesceret omnibus, habuit etiam voluntarie obedientes omnes qui subiecti fuerunt. Merito igitur dicit Christus: Nunc accepi potestatem omnem: prius enim partialis potestas mihi erat, eo quod præter voluntatem mihi veluti factori serviebat: nunc autem cum homines sponte et volentes mihi serviant, omnis et integra potestas mihi data est. A quo autem data est illi? Omnino a semetipso habuit, et sua humilitate. Nisi enim humiliatus fuisset, et congressus cum adversario per crucem, non salvasset nos. Et sic intellige, « Data est mihi omnis potestas. » Propriis meis certaminibus et laboribus servavi **167** homines, et facti sunt mihi in sortem et peculiarem populum. Dominus itaque super terram potestatem habet, eo quod omnis terra agnovit illum: in cælo autem, eo quod merces ac municipatus illorum qui credunt in cælo est. Vel etiam aliter, quia humana natura prius condemnata, nunc unita Dei Verbo personaliter in cælo sedet, et ab angelis adoratur, merito dicit: « Data est mihi omnis potestas in cælo. » Etiam humana natura prius serviebat, nunc in Christo imperat omnibus. Breviter igitur sic intellige: « Data est mihi omnis potestas. » Nempe si tanquam a Dei Verbo dictum accipias, sic intellige: « Data est mihi omnis potestas, » eo quod volentes et nolen-

Α νων· πολλὰς γὰρ ἔβαν ἀποτοῖς, δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ἐπιστάμενος· καὶ πάλιν ἀφιστάμενος, εὐ πάντοτε καὶ διόλου αὐτοῖς συμπάρων. Οἱ οὖν ἑνδεκά μαθηταὶ οἱ κορυφαῖοι, σὺν τοῖς λοιποῖς πάντας ἄπασιν τοῖς ἀκολουθοῦσι, τῷ Χριστῷ προσκύνησαν· οἱ δὲ ἰδίᾳ σάσαν· ἀντὶ τοῦ, τινὲς δὲ ἰδίᾳ σάσαν. Εἰκὸς οὖν οὕτως νοηθῆναι· Οἱ ἑνδεκά μαθηταὶ ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ προσκύνησαν αὐτῷ οἱ ἑνδεκά. Οἱ δὲ, ἀντὶ τοῦ, τινὲς δὲ, τυγχόν ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα, ἰδίᾳ σάσαν περὶ τοῦ Χριστοῦ. Ὑστερον μὲν τοῖς ἐθεδαιώθησαν καὶ αὐτοί. Τινὲς δὲ οὕτως νοοῦσιν, ὅτι ὁ μὲν Ματθαῖος παρήκειν εἰπεῖν τινὲς ἦσαν οἱ διαστάσαντες· ὁ δὲ παρήκειν οὕτως, εἶπεν ὁ Ἰωάννης, ὅτι Θεωμὰς ἦν ὁ διαστάσας· τυγχόν δὲ καὶ πάντες ἰδίᾳ σάσαν· περὶ ὁ Λουκὰς λέγει· Ὁμοίως οὖν οὕτως νοησαι, ὅτι εἰς μὲν τὴν Γαλιλαίαν ἰθὺντες, προσκύνησαν αὐτῷ· οὗτοι δὲ οἱ προσκύνησαντες ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, ἰδίᾳ σάσαν πρότερον ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ, ὡς ὁ Λουκὰς φησὶν· Ἐλάλησεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, ὅτι· Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· Τοῦτο δὲ τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐἶχον μὲν ὡς Θεὸς καὶ Δημιουργὸς τὴν ἐξουσίαν πάντων, « Τὰ σύμπαντα γὰρ δούλα σὰ, » πρὸς τὸν Θεὸν φησὶν ὁ Δαυὶδ· ἀλλὰ τὴν ἐκούσιον ὑποταγὴν οὐκ εἶχον. Νῦν οὖν μὲλλω καὶ ταύτην εἶσιν· ὑποταγησονται γὰρ μοι τὰ πάντα· ἐπεὶ διὰ τοῦ σταυροῦ ἐνίκησα τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου. Διττὴ γὰρ ἐστὶν ἡ ὑποταγή· ἡ μὲν ἀκούσιος, καθὼ πάντες δούλοι τοῦ Θεοῦ ἐσμεν καὶ ἀκοντες, ὡς περὶ καὶ οἱ δαίμονες· ἡ δὲ ἐκούσιος, καθὼ Παῦλος δούλος· ἦν Χριστοῦ. Πρότερον μὲν οὖν τὴν ἀκούσιον μόνην ὑποταγὴν ἔχόντων πάντων, ἐξ ἡμισίας, ὡς περὶ εἶχεν ὁ Σωτὴρ τὴν πάντων ἐξουσίαν· μετὰ δὲ τὸν σταυρὸν, τῆς θεογνωσίας ἐπακλωθείσης πᾶσι, καὶ τὴν ἐκούσιον ὑποταγὴν ὑποταγέντων πάντων, εἰκότως φησὶν ὁ Χριστὸς, ὅτι Νῦν ἔλαβον πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν· πρότερον μὲν γὰρ μερικῶς προσήν μοι ἡ ἐξουσία, ὡς ἀκούσιως μόνον δουλεύοντων μοι, καθὼ ποιητὴς εἰμι· νῦν δὲ καὶ μετὰ ἐπιγνώσεως δουλεύοντων μοι τῶν ἀνθρώπων, πᾶσα καὶ ἀλόκληρος ἡ ἐξουσία ἐδόθη μοι. Παρὰ τίνος δὲ ἐδόθη αὐτῷ; Ἡ πάντως· παρ' αὐτοῦ καὶ τῆς οικείας ταπεινώσεως· « ἢ μὴ γὰρ ἐταπεινώθη καὶ συνεκλάκη τῷ ἀντικλίῳ διὰ τοῦ σταυροῦ, οὐκ ἂν ἴσασιν ἡμᾶς· ὥστε τὸ ἐδόθη μοι ἐξουσία, » οὕτως νοεῖ· Ἐκ τῶν οὐ καίων μου ἀγῶνων καὶ καλαισμάτων ἴσασα τοὺς ἀνθρώπους, καὶ περιεγέγοντό μοι λοιπὸν κληρὸς καὶ περιούσιος λαός· Ἐπὶ γῆς μὲν οὖν ἔχει τὴν ἐξουσίαν ὁ Κύριος, καθὼ πᾶσα ἡ γῆ ἐπέγνω αὐτόν· ἐν οὐρανῷ δὲ, διότι ὁ μισθὸς τῶν πιστευόντων αὐτῷ καὶ τὸ πολιτεῖμα, ἐν οὐρανὸς ὑπάρχει· καὶ γὰρ καὶ ἄλλως, ἐπεὶ ἡ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἡ πρώην κατὰ κριτος, συνημμένη τῷ Θεῷ Λόγῳ καθ' ὑπόστασιν, ἐν οὐρανῷ κάθηται ὑπ' ἀγγέλων προσκυνουμένη· εἰκότως φησὶν, ὅτι· Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ· καὶ γὰρ ἡ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἡ πρώην δουλεύουσα, νῦν ἐν Χριστῷ ἄρχει πάντων. Συνελόντι οὖν φάναι, οὕτως νοεῖ τὸ, « Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία· » εἰ μὲν ὡς

⁷¹ Psal. cxviii, 91.

ἀπὸ τοῦ Θεοῦ Λόγου λεγόμενον ἐκλάβοις, ὅτι ἔδωθαι μοι ἢ πᾶσα ἐξουσία, καὶ καθὼς καὶ ἀκούετε καὶ ἐκόντες νῦν ἐπιγινώσκουσι με Θεόν, οἱ πρῶην κατὰ τὸν τῆς ἀκουσίου ὑποταγῆς τρόπον δουλεύοντές μοι· εἰ δὲ ὡς ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως λεγόμενον, οὕτω νοεῖ, ὅτι Ἐγὼ ἢ πρῶην κατὰ κριτος φύσις, κατὰ δὲ τὴν πρὸς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀσύγχυτον ἔνωσιν Θεὸς εὐσα, ἔλαβον τὴν ἐξουσίαν κατὰ πάντων, ὥστε προσκυνεῖσθαι ὑπὲρ ἀγγέλων ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς δοξάζεσθαι ὑπὸ τῶν κεράτων πάντων. Ἀποστέλλει οὖν τοὺς μαθητάς οὐκ εἶτι πρὸς τοὺς Ἰουδαίους μόνους, ἀλλ' ἐπὶ πάντων ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν, πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀγιάσας ἐν ἑαυτῷ, εἰκότως πρὸς πάντα τὰ ἔθνη κέμπει, ἐντεταλμένος βαπτίζειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Αἰσχύνασθωσαν οὖν Ἄρειος καὶ Σαβέλλιος· Ἄρειος μὲν, καθ' ὃ οὐκ εἶπεν ὁ Χριστὸς εἰς τὰ ὀνόματα βαπτίζειν, ἀλλ' εἰς τὸ ὄνομα· ὄνομα δὲ τῶν τριῶν ἐν, ἢ θεότης· εἰς οὖν Θεὸς τὰ τρία. Σαβέλλιος δὲ, καθ' ὃ καὶ τῶν τριῶν προσώπων ἐμνήσθη ὁ Κύριος, οὐκ ἐνὸς προσώπου, ὡς ἐκείνος ἐμφυάρεται, τὰ τρία ὀνόματα ἔχοντος, καὶ ποτὲ μὲν κλιουμένου Πατρὸς, ποτὲ δὲ Υἱοῦ, ποτὲ δὲ Πνεύματος· ἀλλὰ τριῶν μᾶλλον προσώπων ἐν ὄνομα ἔχόντων, τὸ Θεό· Ἐἶτα ἐπὶ οὐκ ἀρκεῖ τὸ βαπτισθῆναι μόνον, ἀλλὰ δεῖ καὶ ἐργάζεσθαι τὸ ἀγαθὸν μετὰ τὸ βάπτισμα, φησί· Διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐντεταλέμεν ὑμῖν, οὐκ ἐν ἡ δύο, ἀλλὰ πάντα τὰ ἐντάλατά μου. Φριζωμεν οὖν, ἀδελφοί, ἐννοοῦντες ὅτι ἐὰν ἐν λείπῃ ἡμῖν, οὐκ ἐσμεν τέλει· δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ. Πάντα γὰρ ἀπαιτούμεθα φυλάττειν. Ὅρα δὲ τὴν τοῦ Κυρίου διάλεξιν, πῶς ἀμφοτέρω τὰ κεφάλαια τοῦ Χριστιανισμοῦ περιέχει, θεολογίαν καὶ πρακτικὴν ἀρετὴν· εἰπὼν μὲν γὰρ, Ἐἶτι δεῖ βαπτίζειν εἰς τὸ ὄνομα τῆς Τριάδος, τὴν θεολογίαν ἡμῖν παρέδωκεν· εἰπὼν δὲ διδάσκειν καὶ τὸ τὰ· ἐντολὰς τηρεῖν, τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν ἡμῖν εἰσηγήσατο. Παραβαρύνων δὲ αὐτοὺς, ἐπειδὴ ἀπέστειλεν εἰς ἔθνη καὶ εἰς σφαγὰς, καὶ κινδύνους, φησὶν ὅτι, Μὴ φοβείσθε· ἐγὼ γὰρ ἔσομαι μετ' ὑμῶν ἄχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ὅρα δὲ καὶ τοῦτο, πῶς ἐμνήσθη τῆς συντελείας, ἵνα διαναστήσῃ αὐτοὺς μᾶλλον καταφρονεῖν τῶν δεινῶν. Μὴ δυσχεράνητε γὰρ, φησί· συντέλειαν ἔξουσι πάντα, εἴτε ἀλγεῖνὰ εἴτε κοσμικὰ, εἴτε ἀγαθὰ, ὥστε μήτε τοῖς ἀλγεῖνοις· ὑποπέσητε· παρέρχονται γὰρ· μήτε τοῖς ἀγαθοῖς· ἀκατηθῆτε, συντελοῦνται γὰρ. Οὐ μόνους δὲ τοῖς ἀποστόλοις τοῦτο ὑπέσχετο, τὸ συνεῖναι αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἀπλῶς τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς. Οὐ γὰρ δῆπου οἱ ἀπόστολοι ἄχρι τῆς συντελείας ἐμελλόντων ζῆν. Καὶ ἡμῖν οὖν καὶ τοῖς μετ' ἡμᾶς ὑπογινέται τοῦτο, οὐκ ἄχρι δὲ τῆς συντελείας παρών, μετὰ τὴν συντέλειαν ἀπέσται, ἀπαγε. Ἐκτοτε γὰρ μᾶλλον συνέσται καθαρώτερον καὶ τρανότερον· τὸ γὰρ, Ἔως οὐ τὸ μετὰ ταῦτα ἀναίρει, ἐνθα ἂν εὐρεθῆ κείμενον ἐν τῇ Γραφῇ. Εὐχαριστήσαντες οὖν τῷ Κυρίῳ τῷ ἐνταῦθα συνόντι ἡμῖν, καὶ πᾶν ἀγαθὸν χορηγοῦντι, καὶ πάλιν συνεσομένῳ τελειώτερον

les me Deum nunc agnoscunt, qui prius mihi serviebant involuntariæ obedientiæ modo. Si autem de humana natura dicitur, sic intellige: Ego prius condemnata natura, existens autem Deus secundum unionem ad Filium Dei absque naturarum confusione accepi potestatem super omnia, ita ut et ab angelis in cælo adorer, et super terram ab omnibus qui in terræ glorificer. Cæterum apostolos non jam ad solos Judæos mittit: sed quia omnem potestatem accepit, omnemque humanam naturam sanctificavit in seipso, merito ad omnes gentes mittit, præcipiens baptizare in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Confundantur Arius et Sabellius: Arius quidem, eo quod Christus non iussit in nominibus baptizare, sed in nomine. Nomen autem trium unum, nempe deitas. Unus igitur Deus, tres. Sabellius vero, eo quod trium personarum meminuit Dominus, non unius personæ, sicut ille nugatur tria nomina habere eandem, et nunc vocari Patrem, nunc Filium, nunc Spiritum sanctum: sed tres personæ unum potius habent nomen, Dei scilicet. Deinde quia non sufficit baptizari tantum, sed etiam bene operandum est post baptismum, dicit: « Docentes eos servare omnia quæcumque præcepi vobis, » non unum vel duo, sed omnia mandata mea. Horroscamus et timeamus, fratres, quasi unum nobis defecerit, non sumus perfecti servi Christi. Omnia enim exiguntur ut serventur. Vide autem Domini sermonem, quomodo utrumque Christianismi caput complectatur: contemplativam et practicam virtutem. Dicendo quidem quod oporteat baptizari in nomine Trinitatis, contemplativam nobis tradidit: dicendo autem quod oporteat docere et mandata tenere, practicam introduxit. Confirmat quoque et animat illos, eo quod mittat ad gentes, et in mortem ac pericula, dicens: Nolite timere; ego enim vobiscum ero usque ad consummationem sæculi. Vide et istud, quomodo memor fuerit consummationis, ut magis illos excitet, ad contemnendum **168** gravia. Ne gravatim feratis: finem enim habitura sunt omnia mundana, sive aspera sint, sive prospera: atque ideo ne succumbatis in adversis: præterent enim: neque prosperis decipiimini: finem enim habitura sunt. Non solum autem hoc apostolis est pollicitus, quod cum ipsis sit, sed simpliciter discipulis suis omnibus. Neque enim apostoli usque ad finem mundi victuri erant: unde et nobis, et his qui post nos erunt, promisit hoc: non quod usque ad consummationem præsens, post consummationem mundi abfuturus sit, absit. Tunc enim magis nobis aderit, et clarius, et mundus. Nam ubi Donec vel Usque in Scriptura invenitur, non admittit quod posterius. Quocirca gratias agamus Domino, qui et nunc nobiscum est, et omne bonum suppeditat, et iterum nobiscum erit perfectius post consummationem. Itaque nos quoque hoc loco enarrationem absolvamus. Ipsum enim omnis gratiarum actio, gloria et honor decet in sæcula sæculorum. Amen.

μετὰ τὴν συντέλειαν, συντελέσωμεν ἐνεκὶθα τὴν ἐξηγησιν αὐτῶ γὰρ πρέπει πῶσα εὐχαριστία, καὶ ὄξια, καὶ τιμὴ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Commentariorum Theophylacti in Evangelium Matthæi finis. Ἀ Τέλος τῆς εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον ἑρμηνείας Θεοφυλάκτου.

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΡΚΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

THEOPHYLACTI

ARCHIEPISCOPI BULGARIE

ENARRATIO IN EVANGELIUM MARCI.

169 VITA B. MARCI

Secundum Sophronium.

Marcus, Petri discipulus et interpres, postquam ejusdem Petri auditor fuisset, a fratribus, qui Romæ erant, accersitus, brevi Evangelium composuit, quod nactus Petrus approbavit, atque Ecclesiæ legendum sua auctoritate dedit (a), quemadmodum scripsit Clemens libro sexto Informationum. Papias item Hierapolitanus episcopus ejusdem Marci mentionem facit. Demum Petrus in Epistola prima, sub nomine Babylonis metaphorice Romam significans: Salutet vos, inquit, Ecclesia in Babylone collecta, et Marcus filius meus. Accepto igitur quod scripserat Evangelio, Ægyptum aggreditur, et primus Alexandriæ Jesum Christum prædicans, Ecclesiam instituit. Ubi tanta doctrina viæque tolerantia excelluit, ut quotquot eum frequentes audierint, illo duce Christum secuti sint. Unde Philo ipse Judæorum eloquentissimus, cum Alexandriæ primam Ecclesiam adhuc Judaizantem vidisset, velut in laudem propriæ gentis librum conscripsit de ejus viæ institutis. Et quemadmodum Lucas narrat primos Hierosolymæ fideles omnia habuisse communia, ita et ipse memoriæ mandavit quæ Alexandriæ a Marco doctore facta viderat. Obiit octavo imperii Neronis anno, et Alexandriæ sepultus est cui successit Ananias.

(a) Edit. Lut. Quem nactus Petrus approbavit, atque Ecclesiæ cum lectoris dignitate præfecit: nempe contra fidem textus Græci, et contra Lati-

B

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ

Κατὰ Σωφρόνιον.

Μάρκος, μαθητὴς καὶ ἑρμηνευτὴς Πέτροι, καθὼς τοῦ Πέτρου ἐξηγουμένου ἀκήκοε, παρακληθεὶς ἐν τῇ Ῥώμῃ παρὰ τῶν ἀδελφῶν, βραχὺ συνέταξεν Εὐαγγέλιον. ὅπερ ἐντυχῶν Πέτρος ἰδοκίμασε, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναγνωσθῆσόμενον αὐθεντίας ἐξέδωκε, καθὰ συνεγράψατο Κλήμης ἐν τῷ ἕκτῳ τῶν Ἰστοτυπώσεων λόγῳ, καὶ Παπίας Ἱεραπολίτης ἐπίσκοπος μέμνηται τούτου τοῦ Μάρκου. Καὶ Πέτρος ἐν τῇ πρώτῃ Ἐπιστολῇ, ἐπ' ὀνόματι Βαβυλῶνος, εἰκονικῶς Ῥώμην σημαίνων, Ἀσπάζεται ἡμᾶς, φησὶν, ἣ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτή, καὶ Μάρκος, ὁ ἐμὸς υἱός. Παραλαβὼν τοιγαροῦν τὸ Εὐαγγέλιον, ὅπερ αὐτὸς συνέταξε, καταλαμβάνει τὴν Αἴγυπτον, καὶ πρῶτος ἐν Ἀλεξανδρίᾳ Ἰησοῦν Χριστὸν κηρύττειν, κατεστήσατο Ἐκκλησίαν. Τοσαύτῃ παιδεύσει καὶ βίῳ καρτερίᾳ διέπρεψεν, ὥστε πάντας τοὺς ἀκολουθοῦντας τῷ Χριστῷ ἐπισθεῖν τῇ τούτου διαγωγῇ· ὅθεν καὶ Φίλων, ὁ τῶν Ἰουδαίων ἠλογιμώτατος, ἔρῳν ἐν Ἀλεξανδρίᾳ πρώτῃ Ἐκκλησίαν ἐπὶ Ἰουδαζουσαν, ὡσανεὶ εἰς ἔλαινον τοῦ οἴκελου ἴθινος, βέβλον περὶ τῆς τούτων διαγωγῆς συνεγράψατο. Καὶ ὡς περ Λουκῆς διηγείται τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις πιστεύσαντας πάντα ἰσχυρῆναι κοινὰ, οὕτω κακῆνος ὅπερ ἐν Ἀλεξανδρίᾳ ἐπὶ Μάρκου τοῦ διδασκάλου ἕωρα γινώμενον, τῇ μνήμῃ παρέδωκε. Τελευτήσας δὲ τῷ ὄντι τοῦ Νέρωνος ἔπει, ἀπετίθη ἐν Ἀλεξανδρίᾳ, διαδεξαμένου αὐτὸν Ἀνανίου.

num S. Hieronymi textum in libro *De viris illustribus*, quem Græce vertit Sophronius. Vide primam Dissertationem capite IX, num. 50.

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ

A

170 VITA B. MARCI

Ἐκ τῆς τοῦ Δωροθέου μάρτυρος καὶ Τυρίων ἐπισκόπου Συνόψεως.

Μάρκος ὁ εὐαγγελιστὴς, καὶ πρῶτος Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, Ἀλεξανδρεῦσι καὶ πάσῃ τῇ περιχώρῳ αὐτῆς ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου, ἀπὸ Αἰγύπτου καὶ μέχρι Πενταπόλειως, ἐπὶ τῆς βασιλείας Τραϊανοῦ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κάλων λαδῶν κατὰ τοῦ τραχήλου καὶ σურεῖς ἀπὸ τῶν καλουμένων Βουκόλου τόπων, ἔως τῶν καλουμένων Ἀγγέλων, ἐκεῖ ἐκἀή πυρὶ ὑπὸ τῶν εἰδωλομανῶν, μὴν Φεβρουαρίου, καὶ ἐκεῖ ἐτάφη ἐν τοῖς Βουκόλου.

ΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΜΑΡΚΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.

- α'. Περὶ Ἰωάννου τοῦ βαπτισαντος τὸν Κύριον ἐν τῷ Ἰορδάνῃ. Περὶ τῆς τοῦ Πέτρου καὶ Ἀνδρέου, καὶ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου κλήσεως. Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου. Περὶ τῆς κενθέρᾳς τοῦ Πέτρου. Περὶ τῶν λαθόντων ἀπὸ ποιμῶν νόσων. Περὶ τοῦ λεπροῦ.
- β'. Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ. Περὶ τοῦ Ἰησοῦ συνισθίνοντος τοῖς τελώταις. Περὶ τῶν μυητῶν τιλλόντων τοὺς στάχνας ἐν Σαββάτῳ.
- γ'. Περὶ τοῦ ξηρῶν ἔχοντος χεῖρα. Περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς. Περὶ μητρὸς καὶ ἀδελφῶν.
- δ'. Περὶ τοῦ σπόρου παραβολῆς. Περὶ τῆς ἐπιτιμήσεως τῶν ὕδατων.
- ε'. Περὶ τοῦ λεγεῶνος. Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρρυσινυάργου. Περὶ τῆς αἰμορροῦσης.
- ς'. Περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων διαταγῆς. Περὶ Ἰωάννου καὶ Ἑρώδου. Περὶ τῶν πέντε ἄρτων καὶ τῶν δύο ἰχθύων. Περὶ τοῦ ἐν θαλάσῃ περιπάτου.
- ζ'. Περὶ τῶν μαθητῶν ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίωντων. Περὶ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ. Περὶ τῆς Συροφονιτικῆς. Περὶ τοῦ Σαββάτου.
- η'. Περὶ τῶν ἐπὶ τῶν ἄρτων. Περὶ τῶν ζητούντων σημεῖον. Περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων. Περὶ τοῦ τυφλοῦ. Περὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ ἐπερωτήσεως. Περὶ τῆς ἐπιτιμήσεως Πέτρου.
- θ'. Περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Ἰησοῦ. Περὶ τοῦ σκληνιαζομένου. Περὶ τῶν διαλογιζομένων, τίς μείζων. Περὶ τοῦ ἀφελεῖν τὸ σκάνδαλον.
- ι'. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων, εἰ ἔξοισιν ἀπολύειν τὴν γυναῖκα. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος πλουτοῦ τὸν Ἰησοῦν. Περὶ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου. Περὶ τοῦ Βαρτιμαίου.
- ια'. Περὶ τοῦ πῶλου. Περὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς. Περὶ τῶν ἐκβληθέντων ἐκ τοῦ ἱεροῦραπευτῶν. Περὶ τοῦ θάρσους πρὸς τὸν Θεόν. Περὶ τῆς ἀμνησικακίας. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν Κύριον ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων.
- ιβ'. Περὶ τοῦ ἀμπέλωνος. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων Κύριον διὰ τὸν κῆρσον. Περὶ τῶν Σαδδου-

Ex Synopsi Dorothei martyris et Tyriorum episcopi.

Marcus evangelista, et primus Alexandriae episcopus, Alexandrinis et omni circa regioni Evangelium Domini praedicavit, ab Aegypto usque Pentapolim. Sub imperio Trajani, Alexandriae injecto per collum fune ab insanis idoloribus cultoribus captus est a loco Bubufci dicto usque ad eum qui dicitur Angelorum, ubi igne crematus est, mense Pharmuthi, et ibidem sepultus.

171 SUMMA CAPITUM EVANGELII SECUNDUM MARCUM.

1. De Joanne Christum baptizante in Jordane. De vocatione Petri, Andreae et filiorum Zebedaei. De daemuniaco. De socio Petri. De curatione multorum a variis morbis. De leproso.
2. De paralytico. De Jesu cum publicanis comedente. De discipulis vellentibus spicas in Sabbato.
3. De eo cui arida erat manus. De electione apostolorum. De matre et fratribus.
4. Parabola de semine. De increpatione aquarum.
5. De legione daemorum. De filia principis Synagoga. De haemorrhousa.
6. De ordine apostolorum. De Joanne et Herode. De quinque panibus et duobus piscibus. De ambulatione supra mare.
7. De discipulis illotis manibus comedentibus. De transgressionibus mandatorum Dei. De syrophonissa. De Sabbato.
8. De septem panibus. De quaerentibus signum. De fermento Pharisaeorum. De caeco. De interrogatione Caesareae facta. De increpatione Petri.
9. De transfiguratione Jesu. De lunatico. De sermone in cineribus, quis major. De vitando scandalo.
10. De interrogantibus, num liceret dimittere uxorem. De divite Jesum interrogante. De filio Zebedaei. De Bartimaeo.
11. De pullo. De arefacta ficu. De fugatis e templo mensariis. De fiducia in Deum. De injuriarum oblivione. De principibus sacerdotum et presbyteris Dominum interrogantibus.
12. Parabola de vinea. De interrogantibus Dominum propter censum. De Sadducis. De Scriba. De ix-

*interrogatione Domini. Quod cavendum sit ab hypo- A
critis. De muliere cum duobus minutis.*

13. *De consummatione. De die et hora.*

172 14. *De muliere Domini pedes argente. De
Paschate. De traditione Christi. De negatione Petri.
De impositis Christo coram principe sacerdotum
calumniis.*

15. *De tormentis quae sub Pilato perpassus est. De
consuetudine. De positione corporis Domini. De
sepultura.*

16. *De resurrectione Christi. Quibus post resurrectio-
nem Dominus apparuit. Quomodo apostolis Evan- B
gelii predicationem demandavit.*

*καίων. Παρὶ τοῦ Γραμματικῶς. Παρὶ τῆς τοῦ Κυ-
ρίου ἐκπαρθένου. Παρὶ τοῦ τοῦθι θεοκριτικῆς
ἀβλαβείσθαι. Παρὶ τῆς τῆ δόδο λαπτά λαβοῦσης
χῆρας.*

17. *Παρὶ τῆς συνταλείας. Παρὶ τῆς ἡμέρας καὶ
ἡρας.*

18. *Παρὶ τῆς ἀληθείας τὸν Κύριον μέμφ. Παρὶ
τοῦ Πόσχα. Παρὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ παραδό-
σεως. Παρὶ τῆς ἀρνήσεως Πέτρου. Παρὶ τῶν
τῷ Κυρίῳ παρὰ τῷ ἀρχιερεὶ ἐπιταθειῶν αὐ-
τῶν.*

19. *Παρὶ ἐκείνων δ' ἐπὶ τοῦ Παλλέτου ἑσθίειν.
Παρὶ ἔθους. Παρὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος
τοῦ Κυρίου. Παρὶ τῆς ταφῆς.*

20. *Παρὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως. Τίσι με-
τὰ τὴν ἔγερσιν ὁ Κύριος ὤφθη. Πῶς τοῖς ἀπο-
στόλοις τὴν τοῦ Εὐαγγελίου κήρυξεν δι-
τάξεν.*

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΡΚΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

ENARRATIO IN EVANGELIUM MARCI.

173 PRÆFATIO.

Evangelium secundum Marcum, post decem annos assumpti Christi, Romæ conscriptum est. Erat autem hic Marcus Petri discipulus, quem etiam Petrus semper filium suum spirituales nominat. Vocabatur et Joannes. Patruellis vero erat Barnabæ. fuit item et in Pauli comitatu. Quoniam igitur plurimum versabatur cum Petro, idque Romæ: rogatus est a fidelibus qui Romæ erant, ne tantum prædicaret absque Scripturis, sed et res Christi literis proderet. Itaque vix persuasus, conscripsit. Porro a Deo revelatum fuit Petro quod Marcus conscripserat Evangelium. Proinde cum vidisset, et verum esse confirmasset, deinde in Ægyptum misit illum, ut episcopatu fungeretur. Ubi cum prædicasset, et Ecclesiam Alexandrinam constitueret, omnes qui meridianam mundi partem habitabant, fide illustravit. Est autem character Evangelii manifestus, nihilque habet quo mens hæreat. Et ferme per omnia

C

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον, μετὰ δέκα ἔτη τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναλήψεως, συνεγράφη ἐν Ῥώμῃ (37)· ἦν μὲν γὰρ οὗτος ὁ Μάρκος Πέτρου μαθητῆς, ὃν καὶ οὖν αὐτοῦ ὁ Πέτρος ὀνομάζει, πνευματικῶν πάντως. Ἐκαλεῖτο δὲ καὶ Ἰωάννης· ἀνεψιὸς δὲ Βαρνάβου, ἀλλὰ καὶ Παύλου συνέκδημος· (38) τῶν· μέντοι Πέτρου συνὼν ἐκείσται, καὶ ἐν Ῥώμῃ· ἤτησαντο οὖν αὐτὸν οἱ ἐν Ῥώμῃ πιστοὶ, μὴ μόνον ἀγράμματος κηρύσσειν, ἀλλὰ καὶ ἱγγράμματος αὐτοῖς ἐκθέσθαι τῆς κατὰ Χριστὸν πολιτείας. Μόλις οὖν πεισθεὶς συνεγράφητο· τῷ δὲ Πέτρῳ ἀπεκαλύφθη παρὰ Θεοῦ, ὅτι Μάρκος συνεγράψεν Εὐαγγέλιον. Ἰδὼν οὖν, καὶ ἐπιβεβαιώσας ὡς ἀληθές, εἶτα ἐπίσκοπον αὐτὸν ἐξ-ἀπέστειλεν εἰς Αἴγυπτον· ἐνθα δὴ καὶ κηρύξας, ἐν Αἰγυπτίᾳ τε Ἐκκλησίαν συστητάμενος, τοῦ πρὸς τῷ μεσημβρινῷ κλίματι πάντας ἐφώτισεν. Ἔστιν οὖν ὁ χαρακτὴρ τοῦ Εὐαγγελίου σαφής, καὶ οὐδὲν ἔχων περινενομημένον· σχεδὸν δὲ καὶ κατὰ πάν-

D

Rx collatione codd. Venet. S. Marci.

(37) Cod. 26 ἐν Ῥώμῃ, ὡς ἱστορεῖ Κλήμης ὁ Σερῶματις, κατὰ δὲ Χρυσόστομον ἐν Αἴγυπτῳ. Ἦν μὲν γὰρ, x. τ. λ. ἢ Ut narrat Clemens Stromatum auctor: juxta autem Chrysostomum, in Ægypto. Erat autem, ὃ etc.

(38) Cod. 26 addit: Ἰδὸς δὲ γέγονε Μαρίας τῆς δεξιῶσαμίνης ἐν τῇ αὐτῆς οἰκίᾳ τοῖς ἀποστόλοις, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι γέγραπται, Συριδῶν γὰρ, φησί,

Πέτρος ἦλθεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν τῆς μητρὸς Ἰωάννου τοῦ ἐκπαλουμένου Μάρκου. Τῶν μὲντοι, x. τ. λ. ἢ Erat autem filius Mariæ, quæ apostolos in domo sua exceperit, ut in Actibus apostolorum (xii, 12) scribitur: Consideransque, ait, venit Petrus ad domum Mariæ matris Joannis, qui cognominatus est Marcus. Quoniam igitur, ὃ etc.

α τῷ Ματθαίῳ συντρέχει ὁ παρὼν εὐαγγελιστής, Ἄ cum Mattheo eundem habet processum hic evangelista, nisi quod Mattheus diffusior, et quod nativitas Christi secundum carnem, ab initio est memor : hic autem a propheta Joanne cepit. Unde quidam, tametsi curiosius id videntur, talem sententiam super evangelistis dolerunt, quod Deus sedens super Cherubim, quæ Scriptura quatuor faciebus delineat, tradiderit nobis quadriforme Evangelium, uno tamen spiritu comprehensum. Igitur sicut ex Cherubim unum, faciem habuit leoni similem, aliud autem homini, et aliud aquilæ, et aliud vitulo : ita est et Evangelicæ prædicationis negotium. Evangelium enim Joannis 174 leonina facie est. Ut enim leo regum et principale animal est, sic et Joannes a regia et principali dignitate Verbi divini exorsus est, dicens : « In principio erat Verbum, et Deus erat Verbum. » Evangelium autem Matthæi faciem gerit hominis, eo quod evangelista ille ab incarnatione Verbi et nativitate carnis cepit. Porro Marcum aquilæ assimilamus, a propheta enim Joanne incæpit. Et prophetica gratia, quia videt procul sita acute, aquila est. Aiant enim aquilam perspicacissimis oculis esse, ita ut sola ex aliis avibus solem intuens, non caliget. Denique Evangelium Lucæ vitulo simile fuerit, quoniam ille a sacerdotio Zachariæ auspicatus est, pro peccati populi incensum facientis et sacrificantis. Vitulus autem tunc sacrificabatur. Exorditur itaque Marcus Evangelium suum a Præcursoris vita et revelatione. Audi igitur quid dicat.

κ τῷ Ματθαίῳ, ἧς κατὰ σάρκα γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἐν ἀρχῇ μνημονεύει· ὅπως δὲ ἀπὸ τοῦ προφήτου Ἰωάννου ἤρξατο· ὅθεν τινες; (εἰ καὶ περιεργότερον δοκῆ) τοιοῦτόν τι νόημα εἶπον ἐπὶ τοῖς εὐαγγελισταῖς· Ὁ ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ καθήμενος Θεός, ἃ τετραπρόσωπα ἡ Γραφή λέγει, παρέδωκεν ἡμῖν τετράμορφον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, ἐν πνεύματι συνεχόμενον. Ὡσπερ οὖν τῶν Χερουβὶμ ἕκαστον, ἐν μὲν πρόσωπον εἶχεν ὁμοίον λέοντι, ἕτερον δὲ ἀνθρώπῳ, καὶ ἕτερον ἀετῷ, καὶ ἕτερον μόσχῳ· οὕτω καὶ ἡ τοῦ εὐαγγελικῶν κηρύγματος πραγματεία. Τὸ μὲν γὰρ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον εἶχει λέοντος· πρόσωπον· βασιλικὴν γὰρ ὁ λέων καὶ ἡγεμονικὴν· ὁμοίως οὖν καὶ ὁ Ἰωάννης ἀπὸ τοῦ βασιλικῶν καὶ δεσποτικῶν ἀξιώματός τῆς θεότητος τοῦ Λόγου ἤρξατο, εἰπὼν· « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ Θεός ἦν ὁ Λόγος. » Τὸ δὲ κατὰ Ματθαῖον ἀνθρωπόμορφον· ἀπὸ γὰρ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου ἤρξατο. Τὸ δὲ κατὰ Μάρκον, ἀετῷ παρειαζόμενον· ἀπὸ γὰρ προφήτου ἤρξατο τοῦ Ἰωάννου· ἡ δὲ προφητικῆ χάρις, προορατικῆ οὐσα, καὶ ἀξίως τὰ πόρρω βλέπουσα, ὡς ἀετός ἐστι. Φασὶ γὰρ τὸν ἀετὸν δευδερκίστατον εἶναι, ὥστε καὶ μόνον τῶν ἄλλων ζώων, πρὸς τὸν ἥλιον δύνασθαι ἀτανίζεσθαι μὴ χαμύμονται. Μόσχῳ δὲ ὁμοίον τὸ κατὰ Λουκᾶν, διότι ἀπὸ τῆς Ἰσραηλίας τοῦ Ζαχαρίου ἤρξατο, ὅπερ τῶν ἀμαρτιῶν τοῦ λαοῦ θυμῶντος· καὶ μόσχος δὲ ἦν ὁ θύομενος τότε. Ἀρχεται οὖν ὁ Μάρκος τοῦ Εὐαγγελίου ἀπὸ τῆς τοῦ Προδρόμου διαγωγῆς; καὶ ἐνδείξεται. Ἄκουε οὖν τί φησί.

ΚΕΦΑΛΑ Α΄.

CAPUT I.

Περὶ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστῆος τὸν Κύριον ἐν τῷ Ἰορδάνῳ. Περὶ τῆς τοῦ Πέτρου καὶ Ἀνδρέου, καὶ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου κλήσεως. Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου. Περὶ τῆς κεντέρας τοῦ Πέτρου. Περὶ τῶν λαθόντων ἀπὸ κοινοῦ νόσων. Περὶ τοῦ λεπροῦ.

De Joanne Christum baptizante in Jordane. De vocatione Petri, Andreae, et filiorum Zebedæi. De demoniaco. De socru Petri. De curatione multorum a variis morbis. De leproso.

« Ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὃς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου ἐμπροσθέν σου. Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. » Ἰωάννην τὸν τελευταῖον τῶν προφητῶν, ἀρχὴν εἶναι τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ φησι. Τὸ γὰρ τέλος τῆς Παλαιᾶς, ἀρχὴ τῆς Νέας Διαθήκης· ἡ δὲ μαρτυρία ἡ περὶ τοῦ Προδρόμου ἀπὸ δύο προφητῶν ἐλήφθη. Τοῦ μὲν γὰρ Μαλαχίου ἐστὶ τὸ, Ἰδοὺ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου ἐμπροσθέν σου· τοῦ δὲ Ἠσαίου, τὸ, Φωνὴ βοῶντος, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἀπὸ δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν ἐστὶν ὁ λόγος, λέγοντος ἄγγελον εἶναι τὸν Προδρόμον, διὰ τὸ ἀγγελικὴν καὶ σχεδὸν ἄυλον εἶναι τὴν ζωὴν, καὶ τὸ ἀγγέλλειν καὶ μνηστῆρον τὸν Χριστὸν ἐρχόμενον· κατασκευάσει δὲ τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου, εἰς φυγὰς τῶν Ἰουδαίων διὰ τοῦ βαπτίζεσθαι κατασκευάζων διξασθαι τὸν Χριστὸν· τὸ δὲ, πρὸ προσώπου σου, τοῦτο σημαίνει, ὅτι Ἑγγύς σου ἐσται

Vers. 1-3. « Initium Evangelii Jesu Christi Filii Dei, sicut scriptum est in prophetis : Ecco ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. » Joannem ultimum prophetarum, initium Evangelii Filii Dei esse dicit. Finis enim Veteris, initium est Novi Testamenti. Testimonium autem de Præcursore ex duobus prophetis est sumptum. Malachie enim est : Ecco ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Isaiæ autem : Vox clamantis in deserto, etc. Sermo est Dei Patris ad Filium, dicentis angelum esse præcursorem, eo quod angelicam et materiæ expertem vitam egerit, annuntiaveritque et ostenderit Christum venientem. Præparavit viam Domini, animas Judæorum per baptismum disponens ut susciperent Christum. Cæterum, ante faciem tuam, significat, prope te fore angelum tuum. Unde ostenditur familiaritas Præcursoris erga Christum. Nam proximo reges incedunt, qui familiarissimis illis sunt. Vox autem clamantis

in deserto, forte in deserto Jordaniae, vel forte in Synagoga Judæorum, quæ destituta erat omni bono. Via autem Novum est Testamentum: semitæ vero Vetus, ut detritæ. Itaque ad 175 viam debebant præparari, hoc est, ad Novum Testamentum. Semitas autem Veteris rectas facere, quas olim quidem susceperant, deinde perversi et claudicantes a semitis suis inventi.

ναί, τούτεστι, πρὸς τὴν Νέαν Διαθήκην, τῆς δὲ Παλαιᾶς τὰς τριβῶν: εὐθείας ποιῆσαι, κάλαι μὲν δεξιμένοι ταύτας, εἰτα σχολιοὶ φανέντες καὶ χωλῶντες ἀπὸ τῶν τριβῶν αὐτῶν.

VEN. 4-5. « Erat Joannes baptizans in deserto, et prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Et egrediebatur ad eum tota regio Judæa ac Hierosolymita, et baptizabantur omnes ab illo in Jordane flumine, consistentes peccatis suis. » Baptisma Joannis non habebat remissionem peccatorum, sed pœnitentiam solum afferebat hominibus. Quo pacto igitur inquit hoc loco Marcus, in remissionem peccatorum? Dicimus quod prædicavit baptismum pœnitentiæ. Hæc autem prædicatio pœnitentiæ quodammodo (a) ferebat in remissionem peccatorum? videlicet, in Christi baptisma, quod habebat remissionem peccatorum. Ut quando dicimus, Venit quidam satelles regis prædicans ciborum præparationem, ut bene fiat his qui præparant cibos regis, non dicimus hoc, quod satelles benefacturus sit his qui præparant regis cibos, sed quod ipse prædicarit præparationem ciborum, ut hi qui illos præpararunt, regemque susceperunt, beneficia consequantur ab ipso. Sic igitur et hoc loco Præcursor prædicavit baptismum pœnitentiæ, ut hi qui pœnitentiam egerint, suscepto Christo remissionem peccatorum consequantur.

VEN. 6. « Erat autem Joannes vestitus piliis camelli, et zona pellicea circa lumbos suos, vescébaturque locustis ac melle silvestri. » Diximus de his apud Matthæum, et nunc quoque dicemus quæ illi prætermissa sunt, quia luctus symbolum erat indumentum, monstrante Propheta quod oportet lugere pœnitentem. Saccus enim ad luctum pertinet. Pellicea vero zona mortificationem declarat Judaici populi. Quod autem luctum indicet stola, inquit Dominus, Lugubria cecinimus vobis, et non plangistis: per lamentum, Præcursoris vitam significans: dicit enim, Venit Joannes neque comedens neque bibens, et dixistis, Dæmonium habet. Sed omnino quidem et hic cibus Joannis continentiam manifestat: fortassis autem et indicium erat spiritualis alimonie populi qui tunc erat, qui non comedeat puras quasdam cæli volucres, neque subli-

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(39) Cod. 26 addit: Πρὸ γὰρ τοῦ Σωτήρος οὐδαμῶ φάινεται δοθεῖσα ἄρεσις ἁμαρτιῶν, ἀλλ' αὐτὸς πρῶτος ὁ Χριστὸς τοῦτο τὸ δῶρον ἐχαρίσατο διὰ τε ἑαυτοῦ καὶ διὰ τοῦ ἰδίου βαπτίσματος. Ἀλλοι οὖν, ὅτι τὸ βάπτισμα Ἰωάννου προπαρασκευὴ ἦν τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν. Ὅσπερ ἔταν λέγωμεν, κ. τ. λ. « Et enim ante Salvatoris adventum

(a) In Græco textu, ποῦ. Fortasse, πολ. Edit. Lat. nempe in remissionem peccatorum, etc.

Α ὁ ἀγγέλῳ σω· ὅθεν δεικνύται ἡ οἰκείωτης τοῦ Προδρόμου πρὸς τὸν Χριστόν· καὶ γὰρ καὶ τῶν βασιλείων ἐγγὺς προπορεύονται οἱ μάλιστα οὐκ εἰσὶν. Φωνὴ δὲ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, τάχα μὲν καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ Ἰορδάνου, τάχα δὲ καὶ ἐν τῇ Συναγωγῇ τῶν Ἰουδαίων, ἦτις Ἰησοῦς ἦν παντὸς ἀγαθῶν. Ὁδὸς δὲ, ἡ Νέα Διαθήκη· τριβὴ δὲ ἡ Παλαιά, ὡς κατατετριμμένη· πρὸς μὲν οὖν τὴν ἰδὼν ὄφειλον εἰτοιμασθῆναι ἀπὸ τῶν τριβῶν αὐτῶν.

« Ἐγένετο Ἰωάννης βαπτίζων ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄρεσιν ἁμαρτιῶν· καὶ ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἰουδαία χώρα, καὶ οἱ Ἱεροσολυμίται, καὶ ἐβαπτίζοντο πάντες ἐν τῇ Ἰορδάνῃ ποταμῷ ὑπ' αὐτοῦ, ἐξημολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. » Τὸ βάπτισμα Ἰωάννου οὐκ εἶχεν ἄρεσιν ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ μετάνοιαν μόνην εἰσήγε τοῖς ἀνθρώποις· πῶς οὖν φησιν ἐνταῦθα ὁ Μάρκος, ὅτι εἰς ἄρεσιν ἁμαρτιῶν; Λέγομεν οὖν ὅτι ἐκήρυσσε βάπτισμα μετανοίας· τοῦτο δὲ τὸ κήρυγμα τῆς μετανοίας ποῦ ἔφερεν; Εἰς ἄρεσιν ἁμαρτιῶν, τοῦτέστιν, εἰς τὸ τοῦ Χριστοῦ βάπτισμα, ὃ εἶχεν ἄρεσιν τῶν ἁμαρτιῶν· (39) ὡς περ ἔταν λέγωμεν, Ἦλθεν ὁ δεῖ. α. δορυφόρος· τοῦ βασιλείου κηρύσσων βρωμάτων παρασκευὴν εἰς εὐεργεσίαν τῶν παρασκευαζόντων, οὐ τοῦτο λέγομεν, ὅτι ὁ δορυφόρος εὐεργετῆσαι μέλει τοῖς παρασκευάζοντας τὰ βασιλικὰ βρώματα, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἐκήρυσσε τὴν παρασκευὴν τῶν βρωμάτων, ἵνα οἱ ταύτην εἰτοιμάσαντες, ὑποδεξάμενοι τὸν βασιλέα, εὐεργετηθῶσιν ὑπ' αὐτοῦ· οὕτως οὖν κενταῦθα ὁ Προδρόμος ἐκήρυσσε βάπτισμα μετανοίας, ὡς ἂν οἱ μετανοήσαντες δεξάμενοι τὸν Χριστόν ἀρεσιν ἁμαρτιῶν λάθωσιν.

« Ἦν δὲ ὁ Ἰωάννης ἐνδεδυμένος τρίχας κάμηλου, καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὄσφιν αὐτοῦ, καὶ ἐσθίων ἀκρίδας καὶ μέλι ἄγριον. » Εἰπομεν περὶ τούτων ἐν τῷ κατὰ Ματθαίου, καὶ νῦν δὲ ἐροῦμεν, ὅσα ἐκεῖ παραλείπεται, ὅτι κένθους σύμβολον ἦν τὸ ἐνδυμα, δεικνύντος τοῦ προφήτου ὅτι δεῖ πενθεῖν τὸν μετανοοῦντα. Πένθους γὰρ ὁ σάκκος· ἡ δὲ δερματίνη ζώνη, τὴν νέκρωσιν δηλοῖ τοῦ Ἰουδαίου λαοῦ. Ὅτι δὲ κένθος ἐδήλου ἡ στολή, φησὶ καὶ ὁ Κύριος, Ἐθρηγήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐκόψασθε, θρηγόνον λέγων τὴν τοῦ Προδρόμου πολιτείαν. Φησὶ γὰρ, Ἦλθεν Ἰωάννης μῆτε ἐσθίων, μῆτε πίνων, καὶ εἴπατε· Δαιμόνιον ἔχει· ἀλλὰ καὶ ἡ τροφή τοῦ Ἰωάννου, πάντως μὲν καὶ τὴν ἐγκράτειαν αὐτόθεν δηλοῖ. Τάχα δὲ καὶ τῆς τέσε τοῦ λαοῦ λογικῆς τροφῆς σύμβολον ἦν, οὐκ ἐσθιόντος τι τῶν καθαρῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, οὐδὲ νοοῦντος τι ὑψηλόν, ἀλλὰ τρεφε-

nullibi apparet data remissio peccatorum: sed primus hocce donum largitus est Christus tum per se, tum per baptismum suum. Unde manifestum est, baptismum Joannis præparationem remissionem fuisse ad remissionem peccatorum. Ut quædam dicimus, etc.

Hoc est, prædicavit quo ferret baptismum pœnitentiæ,

μενὸν λόγῳ μετεωροπόρῳ μὲν δοκοῦντι καὶ ἀναπη-
δῶντι, καταπίπτουσι δὲ πάλιν· τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀκρίβ,
πηδῶσα ὡς ἐπὶ τὸ ὕψος, εἶτα πάλιν καταπίπτουσα.
Ἵσπερ οὖν καὶ μέλι μὲν φοβιεν ὁ λαὸς τὸ ὑπὸ τῶν
μελισσῶν γεννώμενον, τῶν προφητῶν, μὴ γεωργοῦ-
μενον δὲ καὶ ἡμερούμενον διὰ τοῦ καλῶς νοεῖσθαι
καὶ ζητεῖσθαι καὶ καταλαμβάνεσθαι. Ἐἶχον μὲν γὰρ
τὰς Γραφὰς οἱ Ἑβραῖοι οἰόντι μέλι· ἀλλ' οὐκ ἐγνώρ-
γουν αὐτάς, οὐδὲ ἤρπυον.

« Καὶ ἐκήρυσσε, λέγων· Ἐρχεται ὁ ἰσχυρότερός·
μου ὀπίσω μου, οὗ οὐκ εἰμι ἱκανὸς κύψας λύσαι τὸν
ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ. Ἐγὼ μὲν ἐδάπτισα
ὑμᾶς ἐν ὕδατι, αὐτὸς δὲ βαπτίσει ὑμᾶς ἐν Πνεύματι
ἁγίῳ. » Οὐδὲ ἔσχατος, φησὶ, δούλος αὐτοῦ ἄξιός εἰμι
εἶναι, ὥστε λύσαι τὸν ἱμάντα, τουτέστι, τὸν δεσμὸν
τὴν ἀπὸ λώρου τῶν ὑποδημάτων. Νοεῖται δὲ καὶ
οὕτω· Πάντες οἱ ἐρχόμενοι καὶ βαπτιζόμενοι ὑπὸ
Ἰωάννου, ἐλύοντο διὰ τῆς μετανοίας ἀπὸ τοῦ δε-
σμῶν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, ἐν τῷ πιστεῦσιν εἰς τὸν
Χριστόν. Πάντων μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἔλυεν ὁ Ἰωάν-
νης τοὺς ἱμάντας καὶ τοὺς δεσμοὺς τῶν ἁμαρτιῶν.
Τοῦ δὲ Ἰησοῦ τὸν ἱμάντα οὐκ ἔσχυσε λύσαι, διότι
οὐδὲ εὔρεν ἱμάντα, τουτέστιν, ἁμαρτίαν ἐν αὐτῷ.

« Καὶ ἐγένετο ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, ἦλθεν ὁ
Ἰησοῦς ἀπὸ Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἐβαπτίσθη
ἐπὶ Ἰωάννου εἰς τὸν Ἰορδάνην· καὶ εὐθέως ἀνα-
βαίνων ἀπὸ τοῦ ὕδατος, εἶδε σχιζομένους τοὺς οὐρα-
νοὺς, καὶ τὸ Πνεῦμα ὡσεὶ περιστερὰν καταβαῖνον
ἐπ' αὐτόν, καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῶν οὐρανῶν· Σὺ εἶ
ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. » (40) Οὕτε
διὰ τὸ ἀπεθῆναι τῶν ἁμαρτιῶν, ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς
ἐπὶ τὸ βάπτισμα, ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν· οὕτε
ὡς Πνεύματος μεταληψόμενος· τὸ γὰρ βάπτισμα
Ἰωάννου, ὡς εἶπον, ἁμαρτία· μὴ καθαίρων, πῶς
ἂν Πνεῦμα ἔδωκεν; Ἀλλὰ μὴ οὐδὲ διὰ τὸ μετανοή-
σαι ἔρχεται βαπτισθόμενος· πολλῶ γὰρ ἦν κρείτ-
των καὶ τοῦ Βαπτιστοῦ. Διατί οὖν ἔρχεται; Ἡ πάν-
τως ἵνα φανερωθῇ ὑπὸ Ἰωάννου τῷ λαῷ. Ἐπεὶ γὰρ
πολλοὶ συνέβραον, εὐδόκησαν ἔλθειν ὡς ἂν μαρτυρηθῇ
ἐνώπιον τῶν πολλῶν τούτων, τίς ἐστὶ· καὶ ἅμα ἵνα
πληρώσῃ πάσαν δικαιοσύνην, τουτέστι, πάσας τὰς
ἐντολάς τοῦ νόμου· ἐπεὶ γὰρ ἐντολὴ καὶ τοῦτο δοκεῖ,
τὸ πεισθῆναι τῷ προφήτῃ βαπτίζοντι· ὡς ὑπὸ Θεοῦ
πεμφθέντι, πληροὶ καὶ ταύτην. Τὸ δὲ Πνεῦμα κά-
τεισιν, οὐχ ὅτι ἐδέετο τούτου ὁ Χριστός, πῶς γὰρ ὁ
ἦν ἐν αὐτῷ οὐσιωδῶς μένον; ἀλλ' ἵνα μάθῃς σὺ ὅτι
ἦσαν βαπτίζῃ, καὶ εἰς σὲ Πνεῦμα ἅγιον ἐλεύσεται·
ἅμα δὲ καὶ τοῦτο ἐνήργει ἡ τοῦ Πνεύματος καθόδος·
ἐπεὶ γὰρ εἶπεν ὁ Πατήρ ἄνωθεν, Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός
μου, ἵνα μὴ νομίσωσιν οἱ ἀκούοντες ὅτι περὶ τοῦ
Ἰωάννου λέγει, κάτεισι τὸ Πνεῦμα ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν.

Ex collatione codi. Venet. S. Marci.

(40) Cod. 26 addit: Ματθαῖος μὲν ἀπλῶς ἀπὸ τῆς
Γαλιλαίας εἶπε, Μάρκος δὲ ἰδιωκώτερον καὶ τὴν πό-
λιν ἐν ᾗ οὐκ εἰσέθηκε προσέθηκε. Οὕτε δὲ διὰ τὸ ἀπεθῆ-
ναι τῶν ἁμαρτιῶν, κ. τ. λ. « Mattheus quidem u-

me quiddam intelligebat, sed sermone quidem pas-
cebatur, qui visus est in sublime saltitare, sed rur-
sus statim decidit. Locustarum enim natura est
subsaltare, iterumque decidere. Quodammodo igitur
et mel quidem edebat populus, quod ab apibus,
prophetis confectum, non autem agricultura partium,
neque domesticum, quod bene intelligeretur, inqui-
reretur, et comprehenderetur. Habebant quidam
Scripturas Hebræi quasi mel quoddam, sed ipsi non
excolebant eas neque scrutabantur.

Vers. 7-8. « Et prædicavit dicens: Venit is qui
fortior me est post me, cujus calceamentorum cor-
rigiam ut procumbens **176** solvam, non sum ido-
neus. Ego quidem baptizavi vos aqua, ille vero
baptizabit vos Spiritu sancto. » Neque novissimus ser-
vorum ejus esse dignus sum, inquit, ita ut solvam
corrigiam, hoc est, vinculum quod ex loris est calcea-
menti ejus. Intelligitur autem et hoc modo: Omnes
qui veniebant et baptizabantur a Joanne, solveban-
tur per penitentiam a vinculo peccatorum suorum,
dum credebant in Christum. Omnium igitur aliorum
solvebat Joannes corrigias et vincula peccatorum:
Jesu autem corrigiam solveere non potuit, eo quod
non invenit corrigiam, hoc est, peccatum in ipso.

Vers. 9-11. « Et factum est in diebus illis, venit
Jesus a Nazareth Galilææ, et baptizatus est a Joanne
in Jordane. Et statim cum ascenderet ex aqua, vi-
dit diffindi cælos, et Spiritum quasi columbam de-
scendentem super illum: et vox facta est de cælis:
Tu es ille Filius meus dilectus, in quo mihi bene
complacitum est. » Neque ut remitterentur sibi pec-
cata venit Jesus ad baptisma: peccatum enim non
fecit; neque ut Spiritus particeps fieret: cum enim
baptisma Joannis, sicut dixi, peccata non purgaret,
quomodo Spiritum dedisset? Sed neque propter pen-
itentiam venit ut baptizaretur: multo enim præ-
stantior erat Baptista. Quare igitur venit? Vel om-
nino ut manifestaretur a Joanne populo. Nam quia
multi confluebant, apparet, quod ideo venerit, ut
testimoniam acciperet coram multis quis esset. Vel
ut impleret omnem justitiam, hoc est, omnia man-
data legis. Quoniam enim et hoc mandatum videtur,
ut credatur prophetæ baptizanti, quod a Deo missus
sit, implet et ipsum. Spiritus vero descendit non
quod opus illo habeat Christus: quomodo enim hoc
possibile, cum in eo substantialiter manet? sed ut
tu discas quod quando baptizaris, etiam in te Spi-
ritus sanctus veniat. Interea et hoc operatur Spiritus
sancti descensus: ne cum Pater superne diceret, Hic
est ille Filius meus, putarent, qui audierant, quod
de Joanne dixisset, descendit Spiritus super Jesum,
ostendens quod de hoc dictum sit. Porro cæli diffin-

simpliciter dixit, ex Galilæa: at Marcus magis
particulariter civitatem etiam in qua morabatur ad-
junct. At vero neque ut remitterentur sibi pec-
cata. » etc.

clamur, ut dicamus quod quando baptizamur, aporiamur et nobis.

Vers. 12-13. « Et continuo Spiritus illum expulit in desertum, et erat illic in deserto dies quadraginta, et tentabatur a Satana, et tunc cum foris, et angeli ministrabant illi. » Dicens nos Dominus non gravatim ferre, si post baptismum in tentatione incidimus, ejus gratia ascendit in montem tentandum. In eo non ascendit, sed sursum ducitur a Spiritu sancto, demonstrans nobis, non temere nos in tentationes rejicere debere, sed ferre, si impetamur. Propterea autem ascendit in montem, ut solitudine loci diabolus animosior fiat et accedat. Solet enim cum nos viderit solitarios, statim insidiari. Jam adeo invidiosus erat locus, ut et multas 177 foras illic essent. Ceterum angeli ministrabant ei, cum tentationem vicissim, quae dicitur in Matthaeo 17 latina. τὸν πειρασθῆν, καὶ ταῦτα ἐν τῷ κατὰ Μάρθαλον κείμεν

Vers. 14-15. « Postquam autem traditus esset Joannes, venit Jesus in Galileam, predicans Evangelium regni Dei, et dicens: Impletum est tempus, instatque regnum Dei: respicite, et credite Evangelio. » Sedit in Galileam postquam audivit Joannem comprehensum, et in carcerem conjectum, quo monstraret etiam nobis ut subdicamus nos a tentationibus, et non temere nos ingeramus: ubi autem incidimus, sermum. Apparet autem Dominus eodem predicans quae Joannes,

177 Matth. iv, 10.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(41) Cod. 32 haec intererit: Περιστέρῳ ὁμοιωθῆν ἐν Πνεύ, α τὸ ἄγιον διὰ τὸ γλυκύτρογον, ὃ ἔχει κατὰ ἡμᾶς, καὶ ὅτι ἀθετούμενος κατὰ ἀνθρώπων ὁ Θεός, οὕτως ἦν καὶ πάλιν διὰ τὴν εὐαγγελίαν αὐτοῦ ἀγαθότερα κληροδοῦναι τοῖς ἀνθρώποις. Οὕτως γὰρ ἡ περιστέρη οὕτως οὐκ ἀπίσταται τῶν συνίδων, καὶ ἀδικίῳσιν οὕτως ἐκταίει τὰ ἴχθυνα ἐξ αὐτῆς ἀποκτώντες. Ἡ δὲ ταῦτο περιστέρῳ ὁμοιωθῆν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἵνα δευθῆ, ὅτι εἰς ἔσθιν ὁ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης Θεός, καὶ εἰς ὑπόμνησιν ἀγάθης τοῦ ἐκ τοῦ Νῦα κατακλυσμοῦ. Τότε γὰρ τὴν τοῦ κατακλυσμοῦ λύσιν περιστέρῳ ἠγγεῖλα, κάρπος ἑλαιᾶς ἐκ στόματος φέρουσα· καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἐν εἰσὶν περιστέρῳ φανὲν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Λύσιν δηλαδὲ τῶν ἁμαρτιῶν. Ἡ δὲ τὰ ἀκακῶν καὶ πρῶτον, καὶ ὅτι καθαρωτάτη ἐστὶν ἡ περιστέρη, καὶ ἐνθα δυσωδία ἐστὶν οὐ παραμένει. Πνεῦμα δὲ φησὶν, οὐχ ἐν τῶν λειτουργικῶν πνευμάτων, ἀλλ' αὐτὸ τοῦ Θεοῦ τὸ ὁμοούσιον· διὰ δὲ τῆς τοῦ Πατρὸς μαρτυρίας καὶ τῆς τοῦ Πνευματος καθ'ἑαυτοῦ δεικνύσας τῆς ἁγίας Τριάδος αὐτοῦ ὑποστάσεις. Ἐμαρτύρησε γὰρ ἄνωθεν ὁ Πατήρ, ὅτι ὁ μὲν βαπτίζόμενος Θεός ἦν, ὃ δὲ βαπτίζων ἄγιος, τοῦτο δὲ, ἵνα μὴ τις ὑποκτεύσῃ, ὅτι Ἰωάννης μείζων ἦν τοῦ Χριστοῦ, ὡς βαπτίζων αὐτὸν μέγαν γὰρ εἶχον τὸν Ἰωάννην οἱ Ἰουδαῖοι, τοῦ δὲ Χριστοῦ οὐ τοσοῦτον ἐφρόντιζον. Ἦν οὖν ὁ μὲν μαρτυρῶν ὁ Πατήρ, ὃ δὲ μαρτυρούμενος ὁ υἱός, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τὸ ὑπεδεικνύσιν τὸν μαρτυρούμενον. Τὸ δὲ, ἐν ᾧ εὐδόκησα, ἐν ᾧ ἐπιαναπαύομαι, ἐν ᾧ ἀρέσκωμαι λέγει. Καὶ εὐθὺς, κ. τ. λ. « Columbae similitis apparuit Spiritus sanctus, propter amorem quo nos prosequitur; et quoniam Deus ab hominibus offensus, nihilominus propter benignitatem suam cum iis familiariter versatur. Sic enim columba a domesticis suis non recedit, quanquam

Α δεικνύον ὅτι παρὰ τοῦτο ἐδέχθη. Σχίζονται δὲ αὐτοὶ ἄνω, ἵνα μάθωμεν, ὅτι ὅταν βαπτισθῶμεν, ἀνοίγονται καὶ ἡμῖν (41).

« Καὶ εὐθὺς τὸ Πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλλει εἰς τὴν ἔρημον, καὶ ἦν ἐκεῖ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἡμέρας τεσσαράκοντα, περιεζόμενος ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ, καὶ ἦν μετὰ τῶν θηρίων, καὶ ἄγγελοι θηροῦσιν αὐτῷ. » Διέδειξαν ἡμᾶς ὁ Κύριος μὴ δυσχεραίνων, ἂν μετὰ τὴν βάπτισμα περιεζόμενος, τοῦτο ἵνα ἐν ἀνοίσειν εἰς τὸ ἔθος περιεζόμενος. Μᾶλλον δὲ οὐκ ἀνοίσειν, ἀλλ' ἀνάγεται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δεικνύον καὶ ἡμῖν, ὅτι οὐκ ἐπιτεθῆναι δεῖ τοῖς περιεζόμενος, ἀλλ' ἐπιόντας ὑποδέχασθαι. Διὰ τοῦτο δὲ ἀνοίσειν εἰς τὸ ἔθος, ἵνα τῇ ἐρημίᾳ τοῦ τόπου θαυμάσιον ὁ θεός, καὶ προσέβη. Ἐκείνη γὰρ ὅταν ἦν ἡμᾶς μεμονωμένους, τὴν καὶ ἐκτελεσθαι. Ἄθετος δὲ ἦν ὁ τόπος τοσοῦτον, ὥστε καὶ θηρίων γέμειν (42): οἱ δὲ ἄγγελοι θηροῦσιν αὐτῷ μετὰ τὸ νεκρῶσαι κλαυτέρον.

« Μετὰ δὲ τὸ περιεζόμενα τὸν Ἰωάννην, ἦλθεν ὁ Υἱοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, κηρύσσων τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καὶ λέγων, ὅτι Πεντηήρωται ὁ καιρὸς, καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, μετανοεῖτε, καὶ πιστεύετε ἐν τῷ Εὐαγγέλιῳ. » Ἀναχωρεῖ εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀκούσας ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη τῇ φυλακῇ, ἵνα δείξῃ καὶ ἡμῖν ὅτι δεῖ μὴ ἡμῶς χωρεῖν τοῖς περιεζόμενος, ἀλλ' ὑποκτεύγειν. Ἐπὶ δὲ ἐπιτεθῶμεν, φέρειν. φαίνεται δὲ τὰ αὐτὰ τῷ Ἰωάννῃ κηρύσσων ὁ Κύριος, οἷον τὸ, Μετανοεῖτε,

C hi illam, pullos ejus abripiendo, injuria afficiant. Vel idcirco columbae speciem assumpsit Spiritus sanctus, ut ostenderet, omnimodo esse Veteris et Novi Foederis Deum: sicut ut in memoriam revocaret dilavium Noachi. Tunc enim dilavii occasionem columba amantissimam, rannum olivae ore ferens: nunc vero in columba specie apparet Spiritus sanctus, peccatorum solutionem significat. Vel ob simplicitatem et mansuetudinem, et quia purissima est columba, neque in locis pravi odoris moratur. Spiritum autem hic appellat, non ex administratoris spiritibus affluere, sed illum qui Deo est consubstantialis. Per Patris vero testimonium, ac descensus Spiritus sanctae Trinitatis personae declarantur. Testificatus enim est deo super Pater, cum, qui baptizabatur, Deum esse: cum autem qui baptizabat, esse sanctum: et hoc ideo: ob quia suspicaretur, Joannem utpote baptizantem esse Christo majorem: siquidem Judaei magno Joannem, parvi Christum faciebant. Erat igitur qui testificabatur Pater: cui autem ipse testimonium prebebat, erat Filius: Spiritus autem sanctus is qui indicabat eum de quo testimonium forebatur. Illud autem, in quo mihi deus complacuit, porinde est ac, in quo conquiesco et acquiesco. Et continuo, » etc.

(42) Col. 26 addit: Καὶ ἦν μετ' αὐτῶν, ἵνα μάθῃς, ὅτι ὁ φυλάττων τὸ ἀξίωμα τῆς ψυχῆς φοβερὸς μᾶλλον τοῖς θηρίοις ἐστὶν· ἀρχεῖν γὰρ πάντων ἐπὶ τῆς παρακοῆς ὁ ἀνθρώπος κακίλυσται. Οἱ δὲ ἄγγελοι, κ. τ. λ. « Et erat cum ipsis: ut discas, eum, qui animae dignitatem servat, feris terribilem esse: quumquidem in eas omnes imperium exercere jussum est homo ante pravaricationem. Ceterum angeli, » etc.

καὶ τὸ, Ἠγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Οὐκ ἔστι δέ · A nempe, Rescipiscite, et, Appropinquavit regnum Dei. Sed non est ita. Joannes enim dicebat: Rescipiscite, ut abeederent peccatis: Christus autem, Rescipiscite dicit, ut a legali littera fugerent. Ideo apposuit, Credite Evangelio. Credeus enim per Evangelium jam abolevit legem. Dicit enim Dominus impletum esse tempus legis. Enimvero in id usque temporis lex operabatur, inquit: ab hoc autem tempore regnum Dei, quod est vita evangelica, adest; quæ quidem vita regno cælorum merito confertur. Nam si quempiam videris quasi absque carne vivere vitam evangelicam, annon diceres quod regnum cælorum jam habeat, eo quod non sit in illo cibus et potus, etiam si longe abesse videatur?

καὶ μὲν γὰρ Ἰωάννης τὸ, Μετανοεῖτε, ἔλεγεν, ὥστε ὑποχωρησαί: ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν · ὁ δὲ Χριστὸς τὸ, Μετανοεῖτε, λέγει, ὥστε ἀπὸ τοῦ νομικοῦ γράμματος φυγεῖν. Αὐτὸ καὶ προσέθηκε τὸ, Πιστεύετε ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ · ὁ γὰρ μὲν πάλιν πιστεῦσαι διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, κατήργηκε τὸν νόμον λοιπόν. Πακλιρῶσαι γὰρ φησὶν ὁ Κύριος καὶ τὸν καιρὸν τοῦ νόμου (45) · ἔχρι γὰρ, φησὶ, τοῦ νῦν ἐνήργει ὁ νόμος, ἀπὸ τοῦ νῦν δὲ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἡ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πολιτεία πάρεστιν, ἥτις εἰκότως παρεκτάσσεται τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Ὅταν γὰρ ἴδῃς ὡς σαρκὸν μικροῦ πολιτευόμενον τὸν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον βιοῦντα, ἄρα οὐκ ἂν εἰποις ὅτι οὗτος τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν (ὅσα οὐκ ἔστι βρώσις ἢ πόσις) ἤδη ἔχει, καὶ μακρὰν εἶναι δεξιῇ;

« Περιπατῶν δὲ παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, εἶδε Σίμωνα καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, βάλοντας ἀμφίβλητρον εἰς τὴν θάλασσαν (ἦσαν γὰρ ἀλιεῖς), καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς · Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς γενέσθαι ἀλιεῖς ἀνθρώπων. Καὶ εὐθέως ἀφέντες τὰ δίχτυα αὐτῶν, ἠκολούθησαν αὐτῷ · καὶ προβάς ἐκείθεν ὄλιγον, εἶδεν Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ζεβεδαιοῦ, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ αὐτοὺς ἐν τῷ πλοίῳ καταρτίζοντας τὰ δίχτυα, καὶ εὐθέως ἐκάλεσεν αὐτούς. Καὶ ἀφέντες τὸν πατέρα αὐτῶν Ζεβεδαιὸν ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ τῶν μεθοστων, ἀπῆλθον ὀπίσω αὐτοῦ. » Τοῦ Προδρόμου ἦσαν μαθηταὶ Πέτρος καὶ Ἀνδρέας. Ἰδόντες δὲ τὸν Ἰησοῦν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου μαρτυρηθέντα, προσῆλθον αὐτῷ. Εἶτα ἐπειθὲ Ἰωάννης παρεβόθη, λυπηθέντες ἀναχώρησαν πάλιν εἰς τὴν οἰκίαν τέχνην. Ὅθεν ὁ Χριστὸς ἐκ δευτέρου τούτους καλεῖ. Δευτέρα γὰρ ἔστιν αὕτη ἡ κλήσις. Ὅρα δὲ αὐτοὺς ἐκ δικαίων πόνων τρεπομένους, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀδικῶν · τοιοῦτοι γὰρ οἱ ἀξιοὶ γίνεσθαι πρῶτοι Χριστοῦ μαθηταί. Ἀφέντες οὖν εὐθέως τὰ ἐν χερσίν, ἠκολούθησαν αὐτῷ · οὐ γὰρ δεῖ ἀναβῆλαισθαι, ἀλλ' εὐθέως ἀκολουθεῖν. Μετὰ δὲ τούτους, τὸν Ἰάκωβον σαγηνεύει καὶ τὸν Ἰωάννην, οἱ καὶ αὐτοὶ κτήνητες ὄντες, ὅμως ἐγρηγορέφουν τὸν πατέρα. Ἀφήσαν δὲ τὸν πατέρα, οὐκ ὅτι καλὸν ἔστιν ἀφίναί: τοὺς πατέρας, ἀλλ' ὅτι ἐμῶν αὐτοῦ; ἐμποδισαί: πρὸς τὴν ἀκολουθήσιν. Οὕτως οὖν καὶ οὐ ὅταν ἐμποδίσῃ παρὰ τῶν γονέων, ἀφῆς οὕτως καὶ πρὸς ὁδὸν τῷ ἀγαθῷ. Φαίνεται γὰρ ὁ Ζεβεδαιὸς μὴ πιστεῦσαι · ἡ μὲντοι μήτηρ τῶν ἀποστόλων, πιστεῦσαι, καὶ ἠκολούθει γὰρ Ἰωάν, τοῦ Ζεβεδαιοῦ ἀποθανόντος. Ἰσθὶ δὲ καὶ τούτο, ὅτι πρῶτον καλεῖται ἡ κρῆσις, εἶτα ἡ θεωρία. Οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Πέτρον, τῆς πρακτικῆς εἰσι σύμβολον θερμότητος γὰρ ὄντος, καὶ προκτῶν τῶν ἄλλων, οἷα δὲ καὶ ἡ πρακτικὴ ἔστιν. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἰωάννην τὴν Ἰωάννης.

« Καὶ εἰσπορεύονται εἰς Καπερναοῦμ. Καὶ εὐθέως τοῖς Σάββασιν εἰσελθὼν εἰς τὴν Συναγωγὴν, εἶδον

Dei. Sed non est ita. Joannes enim dicebat: Rescipiscite, ut abeederent peccatis: Christus autem, Rescipiscite dicit, ut a legali littera fugerent. Ideo apposuit, Credite Evangelio. Credeus enim per Evangelium jam abolevit legem. Dicit enim Dominus impletum esse tempus legis. Enimvero in id usque temporis lex operabatur, inquit: ab hoc autem tempore regnum Dei, quod est vita evangelica, adest; quæ quidem vita regno cælorum merito confertur. Nam si quempiam videris quasi absque carne vivere vitam evangelicam, annon diceres quod regnum cælorum jam habeat, eo quod non sit in illo cibus et potus, etiam si longe abesse videatur?

Vers. 16-20. « Cum ambularet autem juxta mare Galilee, vidit Simonem et Andream fratrem ejus jacentes retia in mare, erant enim piscatores, et dixit eis Jesus: Sequimini me, et faciam ut efficiamini piscatores hominum. At illi, protinus relictis retibus suis, secuti sunt eum. Et progressus illinc pusillum, vidit Jacobum filium Zebedæi, et Joannem fratrem ejus, qui et ipsi in navi reconcinabant retia, statimque vocavit illos: et illi relicto patre suo Zebedæo in navi cum mercenariis, secuti sunt eum. » Præcursoria discipuli erant Petrus et Andreas. Cum autem vidissent Jesum a Joanne testimonium accepisse, adierunt eum. Deinde postquam Joannes comprehensus fuit, morati facti iterum ad artem suam redierunt: unde illos Christus secundo vocat. Secunda enim vocatio ista est. Vide autem quomodo illi justis laboribus sese enutriant, et non ex injustis. Tales enim digni erant qui primi forent discipuli Christi. Relictis igitur statim his quæ in manibus erant, secuti sunt eum. Non enim more neclendæ sunt, sed statim sequendum est. Post illos piscatur Jacobum et Joannem, qui et ipsi pauperes erant, et patrem senio confectum alebant. Porro reliquerunt patrem, non quod bonum sit relinquere parentes, sed quia impedimento futurus erat secuturis Christum. Sic et tu relinque parentes si ad pietatem tibi obtulerint, et id quod bonum amplexare. Apparet 178 Zebedæum non credidisse, mater autem apostolorum credidit, et secuta est fortassis, mortuo Zebedæo. Scias item primum vocari practicen, deis contemplativam. Petrus enim practices symbolum est: ferventior enim erat aliisque præstantior, sicut et practico est. Joannes vero contemplativam significat: plus enim de rebus divinis disserit Joannes.

θεωρίαν ὑποσημαίνουσιν · θεολογικώτατος γὰρ ὁ

Vers. 21, 22. « Et ingrediuntur Capernaum, et statim Sabbatis ingressus in Synagogam docebat,

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(45) Cod. 26 καὶ τὸν καιρὸν τὸν ἀφορισθέντα παρὰ Θεοῦ τῆ πολιτείας τοῦ νόμου, κ. τ. λ. « Tempus a Deo statutum pro dominio legis. »

dicuntur, ut discamus quod quando baptizauer, ap-
riantur et nobis.

VERS. 12-13. « Et continuo Spiritus illum expulit
in desertum, et erat illic in deserto dies quadraginta,
et tentabatur a Satana, oratque cum feris, et angeli
ministrabant illi. » Docens nos Dominus non grava-
limus ferre, si post baptismum in tentationes inci-
derimus, ejus gratia ascendit in montem tentandus.
In eo non ascendit, sed sursum ducitur a Spiritu san-
cto, demonstrans nobis, non temere nos in tenta-
tiones conjicere debere, sed ferre, si impetamur.
Propterea autem ascendit in montem, ut solitudine
lori diabolus animosior fiat et accedat. Solet enim
cum nos viderit solitarios, statim insidiari. Jam
adeo invius erat locus, ut et multos 177 ferre illic
essent. Ceterum angeli ministrabant ei, cum tenta-
tionem vicissim, que dicitur in Matthæo 17 latius.
tõn πειραστήν, καὶ ταῦτα ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον κείμεναι
πλατυτέρων.

VERS. 14-15. « Postquam autem traditus es-
set Joannes, venit Jesus in Galileam, predicans
Evangelium regni Dei, et dicens: Impletum est
tempus, instatque regnum Dei: respicite, et cre-
dite Evangelio. » Sedit in Galileam postquam
audivit Joannem comprehensum, et in carcerem
reijctum, quo monstraret etiam nobis ut subdu-
cimus nos a tentationibus, et non temere nos in-
geramus: ubi autem inciderimus, seremus. Appa-
ret autem Dominus eodem predicans que Joannes,

177 Matth. iv, 10.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(41) (ed. 32 hæc interserit: Περιστέρη ὡμοιώθη C
τῷ Πνεύ, α τὸ ἄγιον διὰ τὸ εὐαγγελισμόν, ὃ ἔχει παρὶ
ἡμῶν, καὶ δὲ ἀειπόνητος παρὰ ἀνθρώπων ὁ Θεός,
οὐδὲν ἤτιον πέλει διὰ τὴν οὐκείαν αὐτοῦ ἀγαθότητα
πλησιάζει τοῖς ἀνθρώποις. Οὕτω γάρ ἡ περιστέρη
οὐκ ἀριστάται τῶν συνίθων, κἀν ἀεικῶσιν αὐτὴν
ἐκείνοι τὰ ἔγωνα ἐξ αὐτῆς ἀποσπώντες. Ἡ δὲ
τοῦτο περιστέρη ὡμοιώθη τῷ Πνεύμα τῷ ἁγίῳ, ἵνα
δειχθῆ, ὅτι εἰς ἔσται τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς
Διαθήκης Θεός, καὶ εἰς ὑπόμνησιν ἀγάθης τοῦ ἐπὶ
τοῦ Νώε κατακλυσμοῦ. Τότε γάρ τὴν τοῦ κατακλυ-
σμοῦ λύσιν περιστέρη ἤγγελε, κάρπος ἐλαίας ἐπὶ
στόματός φέρουσα· καὶ ἐνταῦθα πέλει ἐν εἰδει πε-
ριστέρης φανὴν τῷ Πνεύμα τῷ ἁγίῳ. λύσιν δηλαδὲ τῶν
ἀμαρτιῶν. Ἡ δὲ διὰ τὸ ἀκακὸν καὶ πρῶον, καὶ ὅτι
καθαρωτάτη ἐστὶν ἡ περιστέρη, καὶ ἐνθα θυσιάζει
ἐστὶν οὐ καραμένη. Πνεῦμα δὲ φησὶν, οὐχ ἔν τῶν
λαττωργικῶν πνευμάτων, ἀλλ’ αὐτὸ τοῦ Θεοῦ τὸ
ἁμοούσιον· διὰ δὲ τῆς τοῦ Πατρὸς μαρτυρίας καὶ
τῆς τοῦ Πνεύματος καθόδου δεικνύεται τῆς ἁγίας
Τριάδος αὐ ὑποστάσεις. Ἐμαρτύρησι γὰρ ἀνωθεν ὁ
Πατὴρ, ὅτι ὁ μὲν βαπτίζομενος Θεός ἦν, ὁ δὲ βα-
πτίζων ἁγιος, τοῦτο δὲ, ἵνα μὴ τις ὑποκτεύσῃ, ὅτι
Ἰωάννης μείζων ἦν τοῦ Χριστοῦ, ὡς βαπτίζων
αὐτὸν· μέγαν γὰρ εἶχον ἐν Ἰωάννῃ οἱ Ἰουδαῖοι,
τοῦ δὲ Χριστοῦ οὐ τοσοῦτον ἐφρόντιζον. Ἦν οὖν ὁ
μὲν μαρτυρῶν ὁ Πατὴρ, ὁ δὲ μαρτυρούμενος ὁ Ἰδὲ,
τὸ δὲ Πνεῦμα τῷ ἁγίῳ, τὸ ὑπεδικνύων τὸν μαρτυ-
ρούμενον. Τὸ δὲ, ἐν ᾧ εὐδόκησα, ἐν ᾧ ἔπαυκαί-
μαι, ἐν ᾧ ἀρπάζομαι λέγει. Καὶ εὐθὺς, κ. τ. λ.
« Columba siuillis apparuit Spiritus sanctus, propter
anorem quo nos prosequitur; et quoniam Deus ab
hominibus offensus, nihilominus propter benignita-
tem suam enim iis familiariter versatur. Sic enim
colomba a domesticis suis non recedit, quauquam

A δεικνύων ὅτι παρὸ τοῦτο ἐλάτῃ. Συζώνται δὲ οἱ εὐ-
ρανοὶ, ἵνα μάθωμεν, ὅτι ὅταν βαπτισθῶμεν, ἀνο-
γῶνται καὶ ἡμῖν (41).

« Καὶ εὐθὺς τὸ Πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλλει εἰς τὴν
ἐρημον, καὶ ἦν ἐκεῖ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἡμέρας τεσσαρά-
κοντα, πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ, καὶ ἦν μετὰ
τῶν θηρίων, καὶ ἄγγελοι θηρόνουν αὐτῷ. » Διδά-
σκων ἡμᾶς ὁ Κύριος μὴ δυσχεραίνειν, ἐάν μετὰ τὴ
βάπτισμα πειρασμοὶ περιπέσομεν, τοῦτο ἔνακεν
ἀναίσιον εἰς τὸ ἔρος πειρασθόμενος. Μᾶλλον θεοὺς
ἀναίσιον, ἀλλ’ ἀνάγεται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.
δεικνύων καὶ ἡμῖν, ὅτι οὐκ ἐπιτηδῶν δεῖ τοῖς πι-
ρασμοῖς, ἀλλ’ ἐκόντως��ποδέχασθαι. Διὰ τοῦτο δὲ
ἀναβαίνει εἰς τὸ ἔρος, ἵνα τῇ ἐρημίᾳ τοῦ τόπου θαυ-
θήσῃ ὁ διάβολος, καὶ προσέλθῃ. Εἴλωθε γὰρ ὅταν Ἰη-
σῆς μεμονωμένος, τηλικαῦτα ἐπιτίθεσθαι. Ἐθατα-
ς δὲ ἦν ὁ τόπος τοσοῦτον, ὥστε καὶ θηρίων γέματῷ (42):
οἱ δὲ ἄγγελοι θηρόνουν αὐτῷ μετὰ τὸ νικήσαι
πλατυτέρων.

« Μετὰ δὲ τὸ περιεβῆθαι τὸν Ἰωάννην, ἦλθεν ὁ
Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, κηρύσσων τὸ Εὐαγγέλιον
τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καὶ λέγων, ὅτι Πατὴρ-
ρωται ὁ καιρὸς, καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ,
μετανοεῖτε, καὶ πιστεύετε ἐν τῷ Εὐαγγέλιῳ. »
Ἀναχωρεῖ εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀκούσας ὅτι Ἰωάννης
παρεδόθη τῇ φυλακῇ, ἵνα δείξῃ καὶ ἡμῖν ὅτι δεῖ μὴ
ἄμῳς χωρεῖν τοῖς πειρασμοῖς, ἀλλ’��ποκτεύγειν.
Ἐκὼν δὲ ἕμπίσωμεν, φέρονται. Φαίνεται δὲ τὴ ἀπὸ
τῷ Ἰωάννῃ κηρύσσων ὁ Κύριος, οἷον τὸ, Μετανοεῖτε,

bi illum, pullos ejus abripiendo, injuria afficiant.
Vel idcirco columbae speciem assumpsit Spiritus
sanctus, ut ostenderet, eundem esse Veteris et
Novi Fœderis Deum: atque ut in uxoriorum re-
vocaret diluvium Noachi. Tunc enim diluvii ces-
sationem columba annuntiavit, ramum olive oro fer-
rens: nunc vero in columbae specie apparet Spi-
ritus sanctus, peccatorum solutionem significat.
Vel ob simplicitatem et mansuetudinem, et quia
purissima est columba, neque in locis pravi odoris
moratur. Spiritum autem hic appetat, non ex
administratois spiritibus aliquem, sed illum qui
deo est consubstantialis. Per Patris vero testimo-
nium, ac decessum Spiritus sanctæ Trinitatis per-
sonæ declarantur. Testificatus enim est deoper
Pater, cum, qui baptizabatur, Deum esse: cum
autem qui baptizabatur, esse sanctum: et hoc ideo
re quia suspicaretur, Joannem utpote baptizantem
esse Christo majorem: siquidem Judæi magni
Joannem, parvi Christum faciebant. Erat igitur qui
testificabatur Pater: cui autem ipse testimonium
prebebat, erat Filius: Spiritus autem sanctus is
qui indicabat eum de quo testimonium forebatur.
Illum autem, in quo mihi bene comparari, parinde
est ac, in quo conquiesco et acquiesco. Et conti-
nuo, » etc.

(42) Col. 26 addit: Καὶ ἦρ μετ’ αὐτῶν, ἵνα
μάθῃ, ὅτι ὁ φυλάττων τὸ ἄξιωμα τῆς ζυγῆς φοβέ-
ρος μᾶλλον τοῖς θηρίοις ἰστίον: ἀρχὴν γὰρ πάντων
ἐπὶ τῆς παρακοῆς ὁ ἄνθρωπος κεκείλευται. Οἱ δὲ
ἄγγελοι, κ. τ. λ. « Et erat cum ipsis: ut discas,
eum, qui animæ dignitatem servat, foris terribi-
lem esse: quandoquidem in eas omnes imperium
exercere jussus est homo ante pravariationem.
Ceterum angeli, » etc.

καὶ τὸ, Ἦγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Οὐκ ἐστὶ δέ · **A** νεμπο, Resciscite, et, Appropinquavit regnum Dei. Sed non est ita. Joannes enim dicebat: Resciscite, ut abcederent a peccatis: Christus autem, Resciscite dicit, ut a legali littera fugerent. Ideo apposuit, Credite Evangelio. Credens enim per Evangelium jam abolevit legem. Dicit enim Dominus impletam esse tempus legis. Enimvero in illiusque temporis lex operabatur, inquit: ab hoc autem tempore regnum Dei, quod est vita evangelica, adest; quae quidem vita regno colorum merito confertur. Nam si quempiam videris quasi abaque carne vivere vitam evangelicam, annon diceres quod regnum colorum jam habeat, eo quod non sit in illo cibus et potus, etiam si longe abesse videatur?

B Περιπατῶν δὲ παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, εἶδε Σίμωνα καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, βλλόντας ἀμφίβηστον εἰς τὴν θάλασσαν (ἦσαν γὰρ ἀλιεῖς), καὶ εἶπεν αὐτοῖς · Ἰησοῦς · Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιῶ ὑμᾶς γενέσθαι ἀλιεῖς ἀνθρώπων. Καὶ εὐθέως ἀφέντες τὰ δίχτυα αὐτῶν, ἠκολούθησαν αὐτῷ · καὶ προβάς ἐκείθεν ὄλιγον, εἶδεν Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ αὐτοὺς ἐν τῷ κλοῖῳ καταρτίζοντας τὰ δίχτυα, καὶ εὐθέως ἐκέλευσεν αὐτούς. Καὶ ἀφέντες τὸν πατέρα αὐτῶν Ζεβεδαῖον ἐν τῷ κλοῖῳ μετὰ τῶν μεσοθεῶν, ἀπῆλθον ὀπίσω αὐτοῦ. **C** Τοῦ Προδρόμου ἦσαν μαθηταὶ Πέτρος καὶ Ἀνδρέας. Ἰδόντες δὲ τὸν Ἰησοῦν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου μαρτυρηθέντα, προσῆλθον αὐτῷ. Ἐἶτα ἐκείθι Ἰωάννης παρεδόθη, λυπηθέντες ἀνεχώρησαν πάλιν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς γῆνης. **D** Ὅθεν ὁ Χριστὸς ἐκ δευτέρου τούτους καλεῖ. Δευτέρα γὰρ ἐστὶν αὕτη ἡ κλήσις. Ὅρα δὲ αὐτοὺς ἐκ δικαίων πόνων τρεφομένους, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀδίκων · τοιοῦτοι γὰρ οἱ ἄξιοι γίνεσθαι πρῶτοι Χριστοῦ μαθηταί. Ἀφέντες οὖν εὐθέως τὰ ἐν χερσίν, ἠκολούθησαν αὐτῷ · οὐ γὰρ δεῖ ἀναβάλλεσθαι, ἀλλ' εὐθέως ἀκολουθεῖν. Μετὰ δὲ τούτους, τὸν Ἰάκωβον σαγηνεῖ· καὶ τὸν Ἰωάννην, ὃ καὶ αὐτὸν πένθητες ὄντας, ὁμῶς ἀγγροτρέφουν τὸν πατέρα. Ἀφήκαν δὲ τὸν πατέρα, οὐχ ὅτι καλὸν ἐστὶν ἀφίναί τούς πατέρας, ἀλλ' ὅτι ἐμπελλεν αὐτοὺς ἐμποδίσαι πρὸς τὴν ἀκολουθησιν. Οὕτως οὖν καὶ σὺ ὅταν ἐμποδίῃ παρὰ τῶν γονέων, ἄφες οὕτους καὶ πρόσδραμε τῷ αγαθῷ. Φαίνεται γὰρ ὁ Ζεβεδαῖος μὴ πιστεῦσαι · ἡ μέντοι μήτηρ τῶν ἀποστόλων, πιστεῦσαι, καὶ ἠκολούθει· γὰρ Ἰωσῆ, τοῦ Ζεβεδαίου ἀποθανόντος. Ἰσθὶ δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι πρῶτον καλεῖται ἡ πρῆξις, εἶτα ἡ θεωρία. Οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Πέτρον, τῆς πρακτικῆς εἰσι σύμβολον θερμότητος γὰρ οὗτος, καὶ προκρινῶν τῶν ἄλλων, ὅσα δὲ καὶ ἡ πρακτικὴ ἐστίν. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἰωάννην τὴν Ἰωάννης.

E Καὶ εἰσπορεύονται εἰς Καπερναοῦμ. Καὶ εὐθέως τοῖς Σάββασιν εἰσελθὼν εἰς τὴν συναγωγὴν, εἶδεν

A nempo, Resciscite, et, Appropinquavit regnum Dei. Sed non est ita. Joannes enim dicebat: Resciscite, ut abcederent a peccatis: Christus autem, Resciscite dicit, ut a legali littera fugerent. Ideo apposuit, Credite Evangelio. Credens enim per Evangelium jam abolevit legem. Dicit enim Dominus impletam esse tempus legis. Enimvero in illiusque temporis lex operabatur, inquit: ab hoc autem tempore regnum Dei, quod est vita evangelica, adest; quae quidem vita regno colorum merito confertur. Nam si quempiam videris quasi abaque carne vivere vitam evangelicam, annon diceres quod regnum colorum jam habeat, eo quod non sit in illo cibus et potus, etiam si longe abesse videatur?

Vers. 16-20. « Cum ambularet autem juxta mare Galilaeae, vidit Simonem et Andream fratrem ejus jacentes retia in mare, erant enim piscatores, et dixit eis Jesus: Sequimini me, et faciam ut efficiamini piscatores hominum. At illi, protinus relictis retibus suis, secuti sunt eum. Et progressus illinc pusillum, vidit Jacobum filium Zebedaei, et Joannem fratrem ejus, qui et ipsi in navi reconcinnabant retia, statimque vocavit illos: et illi relicto patre suo Zebedaeo in navi cum mercenariis, secuti sunt eum. » Praecursoris discipuli erant Petrus et Andreas. Cum autem vidissent Jesum a Joanne testimonium accepisse, adierunt eum. Deinde postquam Joannes comprehensus fuit, moesti facti iterum ad artem suam redierunt: unde illos Christus secundo vocat. Secunda enim vocatio ista est. Vide autem quomodo illi justis laboribus sese enutriant, et non ex injustis. Tales enim digni erant qui primi fierent discipuli Christi. Relictis igitur statim his quae in manibus erant, secuti sunt eum. Non enim morae nocendae sunt, sed statim sequendum est. Post illos piscator Jacobum et Joannem, qui et ipsi pauperes erant, et patrem senio confectum alebant. Porro reliquerunt patrem, non quod bonum sit relinquere parentes, sed quia impedimento futurus erat secuturis Christum. Sic et tu relinque parentes si ad pietatem tibi obstituerint, et id quod bonum amplectare. Apparet **178** Zebedaeum non credidisse, mater autem apostolorum credidit, et secuta est fortassis, mortuo Zebedaeo. Scias item primum vocari practicum, dein contemplativam. Petrus enim practices symbolum est: ferventior enim erat aliisque praestantior, sicut et practico est. Joannes vero contemplativam significat: plus enim de rebus divinis disserit Joannes.

Vers. 21, 22. « Et ingrediuntur Capernaum, et statim Sabbatis ingressus in Synagogam docebat,

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(45) Cod. 26 καὶ τὸν καιρὸν τὸν ἀφορισθέντα παρὰ Θεοῦ τῆ πολιτεῖα τοῦ νόμου, κ. τ. λ. « Tempus a Deo statutum pro dominio legis. »

ei stupescerant super doctrina ejus. Docebat enim eos tanquam auctoritate præditus, et non sicut Scribæ. Unde ingrediuntur Capernaum? A Nazareth. Itaque in die Sabbati cum congregati essent legentes, tunc et Christus ingressus est ut doceret. Etenim lex etiam propterea jussit otiosos esse in Sabbato, ut lectioni vacent homines, qui in hoc congregantur. Docebat igitur tunc Christus arguens, non adulans, sicut Pharisei. Nam cum ad bonum alhortaretur, minabatur et pœnam incredulis.

σχε· καὶ ἐξεπλήσσαντο ἐπὶ τῇ διδασκίᾳ αὐτοῦ. Ἦν γὰρ διδάσκων αὐτοὺς ὡς ἔξουσιαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ Γραμματεῖς. Ὡθεν εἰσπορεύονται εἰς Καπερναοὺμ; Ἀπὸ τῆς Ναζαρέτ. Ἐν οὖν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου, ὅτε συνήγοντο ἀναγνώσκοντες, τότε εἰσῆλθε διδάξων καὶ ὁ Χριστός. Καὶ γὰρ καὶ ὁ νόμος ἐπὶ τούτῳ ἐν τῷ Σαββάτῳ ἀργεῖν ἐκέλευεν. Ἰνα σχολάζωσιν οἱ ἄνθρωποι τῇ ἀναγνώσει, συναγόμενοι ἐπὶ τῷ αὐτῷ. Ἐδίδασκεν οὖν ὁ Κύριος ἐλεγκτικῶς, οὐ κολακτικῶς ὡς οἱ Φαρισαῖοι. Προτροπόμενος γὰρ εἰς τὸ ἀγαθόν, ἠπειλεῖ τιμωρίαν τοῖς ἀπειθοῦσιν.

Vras. 23-28. Et erat in Synagoga eorum homo obnoxius spiritui immundo, et exclamavit dicens: Ah! quid rei nobis est tecum, Jesu Nazarene? Venisti ad percuendam nos? Novi te qui sis, nimirum ille sanctus Dei. Et increpavit illum Jesus, dicens: Obmutesce, et exi ab homine. Et cum discerpisset eum spiritus immundus, exclamassetque voce magna, exiit ab eo. Et obstupuerunt omnes, ita ut interrogarent inter se mutuum, dicentes: Quid est hoc? Quæ doctrina nova hæc, quia cum auctoritate etiam spiritibus immondis imperat, et obediunt ei? Emanavit autem fama ejus statim in totam undique regionem Galilææ finitimam. Immundi dicuntur mali spiritus, eo quod omnibus fœdis operibus delectantur, perditionemque suam existimat dæmon egredi ab homine. Dæmones enim quia omnis misericordiæ expertes sunt, malum quiddam existimare se putant nisi permittatur eis affligere homines. Insuper quoniam et carnem amant, et pasci solent materialibus vaporibus, magnam ferunt invidiam nisi in corpore habitent. Idcirco et Dominus dicit per jejunium egredi demoniorum genus. Non dixit autem immundus iste: Sanctuses, multi enim prophetæ sancti fuerunt, sed, ille sanctus, adjec-tione articuli, ille, unicus et prædefinitus, Christus

καὶ ἦν ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν ἄνθρωπος ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ, καὶ ἀνέκραξε λέγων· Ἔα, τί ἡμῖν καὶ σοί, Ἰησοῦ Ναζαρηνέ; Ἦθης ἀπολέσαι ἡμᾶς; Οὐδὰ σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, λέγων· Φιμώθητι, καὶ ἐξέλθε ἐξ αὐτοῦ. Καὶ σπαράξαν αὐτὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον, καὶ κράξαν φωνῇ μεγάλῃ, ἐξῆλθεν ἐξ αὐτοῦ. Καὶ ἐθαμβήθησαν πάντες, ὥστε συζητεῖν πρὸς αὐτοῦ, λέγοντας· Τί ἐστὶ τοῦτο; τίς ἡ διδασκίᾳ ἡ καινὴ αὕτη, ὅτι κατ' ἐξουσίαν καὶ τοῖς πνεύμασι τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιτάσσει, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ; Ἐξῆλθε δὲ ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ εὐθύς εἰς ὅλην τὴν περίχωρον τῆς Γαλιλαίας (44). Ἀκάθαρτα λέγονται τὰ πονηρὰ πνεύματα, διὰ τὸ πάσαις ταῖς αἰσχραῖς ἐφθδεσθαι πράξεσιν, ἀπώλειαν δὲ αὐτοῦ ἡγείται ὁ δαίμων, τὸ ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ ἀνθρώπου. Ἀνηλεεῖς γὰρ ὄντες, οἱ δαίμονες κακὸν τι πάσχειν οἴονται, εἰ μὴ ἐώνται αὐτοὶ κακοκτείνε τούς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ εἴη καὶ ὡς φιλόσαρκοι ὄντες, καὶ τοῖς ἀτμοῖς τοῖς υἱεκοῖς εὐκλόστες τρέφεσθαι, ἀτροφίαν ἔχουσιν πολλὴν ὅταν μὴ κατοικῶσιν ἐν σώματι· διὰ καὶ ὁ Κύριος φησὶν ὅτι ἐν νηστείᾳ ἐξέρχεται τὸ δαιμόνιον γένος· οὐκ εἶπε δὲ ὁ μαρτὶς, ὅτι Ἄγιος εἶ, πολλοὶ γὰρ καὶ τῶν προφητῶν ἦσαν ἅγιοι, ἀλλ' Ὁ ἅγιος, μετὰ τῆς τοῦ θρόνου προσθήκης, ὁ μόνος καὶ ὠρισμένος (45).

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(44) Cod. 32 addit: Διὰ τῆς προσθήκης τοῦ ἀκαθάρτου τὴν ὁμωνύμην διαστέλλει τοῦ πνεύματος. Πνεῦμα γὰρ καὶ ὁ ἀήρ, πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ, πνεῦμα καὶ ὁ ἄγγελος, καὶ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἰνα τοίνυν μὴ τῇ κοινότητι εἰς ἄδηλον ἐμπέσωμεν, διὰ τοῦτο φησι, πνεῦμα δαιμονίου ἀκαθάρτου· ἀκάθαρτον γὰρ διὰ τὴν ἀσθένειαν, καὶ τὴν ἀπὸ Θεοῦ ἀναχώρησιν, δι' οὐκείαν προαίρεσιν λέγεται, καὶ διὰ τὸ πάσαις ταῖς αἰσχραῖς καὶ πονηραῖς ἐφθδεσθαι πράξεσιν, κ. τ. λ. Per adjec-tionem illius epitheti immundi tollit ambiguitatem nominis spiritus. Spiritus enim est aer; spiritus est anima; spiritus est angelus; et Spiritus sanctus. Ne igitur vocis ambiguitate in incertitudinem laberemur, idcirco dicit, spiritum demonii immundi. Immundus enim dicitur propter impietatem et defectionem a Deo: et quia omnibus fœdis operibus delectatur, etc.

(45) Cod. 52: Ὁ μόνος δὲ ὠρισμένος, ἀλλ' ἐπετίμισεν αὐτὸν ὁ Χριστός· οὐ γὰρ ἔχρηζεν ἡ ἀλήθεια τῆς ἀπὸ τῶν πονηρῶν πνευμάτων συστάσεως, οὐδὲ ταῖς τῶν ἀντικειμένων μαρτυρίαις συμφύεσθαι· ἅμα δὲ καὶ σωτήριον ἡμῖν παραδίδωσι δόγμα, μὴ παντελῶς δαίμοσι περὶθεσθαι, μηδ' ἐν τῇ ἀλήθειαν ἐπαγγέλλοντας λέγειν. Ἐπει δὲ ἐλάλει ὡς υἱέων, καὶ ὡς καθεστῆκόις ἐφθέγγετο, καὶ ἐνώμιζον οἱ

πάντες· οὐκ ἀπὸ τοῦ δαίμονος, ἀλλ' ἐκ καρδίας τοῦς λόγους ἐκφέρεσθαι, συνεχώρησεν αὐτῷ ῥέψαι τὸν ἄνθρωπον, ἵνα ὅληον γέννηται, ὅτι δαιμόνιον ἐστὶ τὸ λαλῆσαν, καὶ οὐκ ἄνθρωπος ὁ φλογεῖσθαι. Ἐξῆλθεν ἐξ αὐτοῦ, μηδὲν βλάβαν αὐτόν· οὐ γὰρ ἐκεῖσθ κατέβαλεν, ἥδη καὶ τραυματίαν ἀπεφῆνατο, ἀλλὰ τὸ μὲν συνεχώρησεν ὁ Κύριος διὰ τοῦς παρόντας, βλάβη δὲ γενέσθαι οὐκ ἐλάσεν, ἵνα τοῦ ἐπιτάξαντος φανερωθῇ ἡ ἰσχύς. Καὶ εὐθὺς ἐκ τῆς συναγωγῆς ἐξελθὼν, κ. τ. λ. Unicus et prædefinitus. Sed obmutescere fecit eum Christus. Neque enim opus habebat veritas, ut a malis spiritibus confirmaretur, aut suorum adversariorum testimonio confirmaretur. Simul autem et salutare nobis documentum præbet, ne ullatenus demoniis credamus, neque si veritatem se dicturos spondeant. Quoniam vero is velut sui compos loquebatur, indeque omnes putabant, illum non demonio opera, sed ex propria mente suoque arbitrio verba facere, permisit demoni, ut enui in terram dejeret, quo palam fieret, demonem esse, qui loquebatur; non vero hominem, qui verba proferebat. Exiit ab eo, nihil ipsum ledens; non enim, quansiquidem illum dejeret, idcirco et vulneravit; sed illud quidem permisit Dominus ob presentes; documentum vero ipi in-

Ὁ δὲ Χριστὸς ἐπιστομίζει αὐτὸν, ἵνα μάθωμεν ἅτι καὶ ἀληθῆ λέγουσιν οἱ δαίμονες, ἐπιστομιτέτοι. Ῥίπτει δὲ αὐτὸν τὸ δαίμονιον καὶ σπαράσσει, ὡς ἂν οἱ βλέποντες, ἰδόντες ποιοῦ καλοῦ ἐλευθεροῦται ὁ ἄνθρωπος, πιστεύσῃ διὰ τὸ θαῦμα (46).

« Καὶ εὐθέως ἐκ τῆς συναγωγῆς ἐξεληθὼν, ἦλθεν εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος καὶ Ἀνδρέου, μετὰ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου. Ἡ δὲ πενθερὰ τοῦ Σίμωνος κατέκειτο πυρέσσουσα, καὶ εὐθέως λέγουσιν αὐτῷ περὶ αὐτῆς. Καὶ προσελθὼν ἤγειρεν αὐτήν, κρατήσας τῆς χειρὸς αὐτῆς, καὶ ἀψῆκεν αὐτήν ὁ πυρετὸς εὐθέως, καὶ διεκόνει αὐτοῖς. » Ἀνεχώρησεν ὡς εἰωθὼς ἦν τῷ Σαββάτῳ πρὸς τῆ ἑσπέραν ἐπὶ ἐστίασιν εἰς τὸν οἶκον τῶν μαθητῶν · ἡ δὲ ὀφειλουσα διακονεῖν, κατέχετο πυρετῷ, ἀλλ' ἐκεῖνος ἴδται αὐτήν · ἡ δὲ διακονεῖ αὐτοῖς · δεικνύντος τοῦ λόγου ὅτι, ἐὰν κατεχόμενοι νοσήματι λάσθαι σε ὁ Θεὸς, τῆ ὑγίει ἀπέχρηστο τὴν τῶν ἀγίων διακονίαν, καὶ πρὸς ὑπερηλίαν τοῦ Θεοῦ. Πυρέσσει δὲ καὶ ὁ θυμούμενος, ὡς ἀπὸ τοῦ θυμοῦ προπετής ἐστι τὴν χεῖρα · ἀλλ' ἐὰν ὁ Λόγος κρατῆσῃ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, καὶ μὴ προπετῶς ἐκτείνῃ αὐτήν, διακονεῖ τῷ Λόγῳ ὁ πυρέσσων τῶς ὑπὸ τοῦ θυμοῦ · ὁ γὰρ θυμῶδης, ἐὰν κρατῆσῃ αὐτοῦ τῆς χειρὸς ὁ Λόγος, ἀνίσταται, καὶ τότε διακονεῖ τῷ Λόγῳ ὁ θυμῶς.

« Ὁ ἥλιος δὲ γενομένης, ὅτε ἔδου ὁ ἥλιος, ἔφερον πρὸς αὐτὸν πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, καὶ τοὺς δαιμονιζομένους · καὶ ἡ πόλις ὅλη ἐπισυνηγμένη ἦν πρὸς τὴν θύραν, καὶ ἰθεράπευσε πολλοὺς κακῶς ἔχοντας ποικίλαις νόσοις, καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλε, καὶ οὐκ ἤφιε λαλεῖν τὰ δαιμόνια ὅτι ἤδεισαν αὐτόν. » Οὐχ ἀπλῶς πρόσκειται τὸ, Ὅτε ἔδου ὁ ἥλιος, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνόμιζον μὴ ἐξεῖναι τινι θεραπεύειν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου, τοῦτου ἐνεκεν ἀνέμενον τὴν τοῦ ἡλίου δύσιν, καὶ τότε ἔφερον τοὺς θεραπευθησόμενους · πολλοὺς δὲ ἰθεράπευσε, ἀντὶ τοῦ, πάντας · οἱ γὰρ πάντες, πολλοί · ἢ οὐ πάντας ἰθεράπευσε, ἦσαν γὰρ τινες ἄπιστοι, οἱ οὐκ ἰθεραπεύθησαν διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, ἀλλὰ πολλοὺς ἴασατο ἐκ τῶν προσαχθέντων, δηλονότι τοὺς πίστιν ἔχοντας. (47) Οὐκ ἤφιει δὲ τὰ δαιμόνια λαλεῖν, καθὼς εἶπον, διδάσκων

vero obmutescere eum facit, ut discamus daemones etiam vera dicentes confutandos, et non audiendos. Discerpebat autem et projiciebat illum daemom, ut homines visa mali magnitudine quo homo ille liberabatur, per miraculum credant.

VERS. 29-31. « Et protinus e Synagoga egressus, venit in domum Simonis et Andreae, cum Jacobo et Joanne. Socrus autem Simonis decumbebat febricitans, et continuo dicunt ei de illa. Et accedens erexit eam apprehensa manu ejus : et reliquit eam febris illico, ac 179 ministrabat eis. » Secessit, ut mos erat, in Sabbato ad vesperam in convivium in domum discipulorum. Porro illa quae ministrare debebat, feбри laborabat : at ille eam sanat, et ipsa illis ministrat. Qui sermo indicat, quod si morbo quopiam laborantem sanet te Deus, dono utaris ad sanctorum et Dei ministerium. Febricitat autem, qui irascitur, qui temeraria manu est ; sed si Verbum apprehenderit manum ejus et non temere extenderit illam, ministrabit Verbo, qui antea praer ira feбри laborabat (a) ; si vero apprehenderit manum ejus Verbum, exurgit iratus, et tunc ira Verbo famulatur.

VERS. 32-34. « Vespere autem facto cum occidisset sol, afferbant ad eum omnes male habentes, et eos qui a daemoniis agitabantur, et civitas tota congregata erat ad ostium, et sanavit multos qui aegrotabant variis morbis, et daemonia multa ejiciebat, et non sinebat loqui daemonia quod essent ipsum. » Non absque causa addidit : Cum occidisset sol, sed quia putabant non licere cuiquam sanare die Sabbati, ejus gratia expectabant usque ad solis occasum, et tunc afferbant curandos. Multos autem sanavit, hoc est omnes : omnes enim, multi : vel non omnes sanavit, quia quidam erant increduli, qui non sanati sunt propter incredulitatem suam, sed multos ex oblatiis sanavit, eos videlicet qui credebant. Porro non sinebat daemonia loqui, sicut dixi, docens nos ne credamus eis, etiamsi vera di-

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

ferre non permisit, ut ejus, qui praecerat, virtus manifestior evaderet. Et protinus e Synagoga venit, » etc.

(46) Cod. 26 addit : Ῥίπτει μὲν οὖν συνεχώρησεν ὁ Κύριος, ἵνα δεῖχθῇ τοῦ ῥίψαντος ἡ κακία · βλάψαι δὲ οὐκ ἔλασεν, ἵνα φανῇ τοῦ ἀπελαύνοντος αὐτὸν ἡ δύναμις. Ἐκράξεν δὲ φωνῇ μεγάλῃ μαστιγῆθαι ὑπὸ τῆς ἀσεπτικῆς φωνῆς. Οὐκ εἶπε δὲ τί ἐκράξεν, ὡς ἄσημα κράξαντος. Ἐθαύμαζον δὲ πάντες, καὶ ἐθαύμαζον καὶ τὴν ἐλεγον τὴν τοῦ Χριστοῦ, ὡς παραλλάτουσαν τῆς διδαχῆς τῶν Φαρισαίων, ἢ τῆς τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου · οἱ μὲν γὰρ ἐδίδασκον μόνον, ὁ δὲ Χριστὸς ἔτι καὶ δαίμονας ἀπήλαυε κατ' ἐξουσίαν · ἐξουσιαστικὴν γὰρ τὴν, Φιμώθητι. Καὶ εὐθέως, κ. τ. λ. « Prosterne igitur permisit Dominus, ut prostermentis malitia patelleret : nocere vero ipsi non permisit ut ejus, qui ipsum ejiciebat, virtus appare-

ret. Clamarit autem voce magna, utpote a divina voce flagellatus. Non dicit vero, quid clamaverit : quia voces nil significantes edebat. Stupebant autem omnes, et doctrinam Christi novam appellabant, imptes diversam a doctrina Phariseorum, vel etiam a doctrina Joannis Baptistae : illi enim docebant tantummodo, at Christus etiam daemones ejiciebat per auctoritatem : auctoritatis enim est illud. Obmutescere. Et protinus, » etc.

(47) Cod. 26 addit : Ἐκράξεν δὲ πῶς τὸ δαιμόνιον οὐ συντάττει ταῖς ἄλλαις νόσοις, ἀλλ' ἰδίως αὐτὸ τιθῆσθαι, ὡς χαλεπώτατον. Οὐκ ἤφιει δὲ, κ. τ. λ. « Animadvertite vero, quomodo a daemone vexari non in reliquis infirmitatibus includit, sed hoc separatim ponit, tanquam morbum omnium gravisimum. Porro non sinebat, » etc.

(a) Edit. Lut. sententiam integram omisit, si vero apprehenderit manum ejus verbum, exurgit iratus, et tunc ira verbo famulatur.

cant. Nam cum quoddam, dum maritiantur, inveniant A
 cunctis credentes sibi, quid non fereat, si execra-
 biles et veris falsa permiscerent? Ita et Paulus
 prohibuit spiritum pythonicum dicentem homines
 illos servos esse Dei altissimi. Non enim volebat
 sanctus ab immundo ore commendari, et testimo-
 nium accipere.

Veras. 55-59. « Et mane multa adhuc nocte sur-
 rexit, et egressus est et abiit Jesus in desertam
 locum, ibique orabat et presecutus est cum Si-
 mon, et qui cum illo erant: et cum invenissent
 eum, dicunt ei: Omnes te quaerunt. Et ait illis:
 Eamus in proximos vicus, ut et ibi predicem, in
 hoc enim egressus sum. Et predicabat in Synagoga
 eorum in tota Galilæa, et demonia eiciebat. B
 Postquam sanavit egros, recessit: docens nos ne
 quid ad ostentationem faciamus, et si quid boni
 fecerimus, studeremus illud occultare. Procatur au-
 tem ostendens Deo offerendum si quid boni fecerim-
 us, et dicendum ad illum, quod Omne donum bonum
 superne a te descendit. Neque enim ipse ora-
 tione indigebat. Cum autem ipsum quaererent turbæ
 et desiderarent, eis se non tradit, sed approbat
 eorum desiderium, vaditque etiam ad alios qui
 sua indigebant doctrina, et modica. Neque enim
 uno loco circumscribenda erat doctrina, sed ubique
 diffusenda I. 160 erant radii sermonis. Vide autem
 quemoda doctrinæ actionem conjungat. Practicæ
 enim, deinde et demonia eiecit; sic et in quocum
 que docueris, etiam opera bona fac, ne vanus sit
 sermo tuus. Nisi enim Christus etiam miracula ad-
 jecisset, vanus fuisset habitus sermo ejus.

Veras. 40-42. « Et venit ad eum leprosus depre-
 catus eum, eique ad genus accidens, ac dicens illi:
 Si vis, potes me mundare. Jesus autem misertus,
 protensa manu tetigit illum, et dixit ei: Volo,
 mundus esto. Et cum dixisset, statim discessit ab
 eo lepra, et mundatus est. » Fidelis erat leprosus
 ille, et hanc sentiebat, quia non dixit, Si rogaveris
 Deum, sed, Si vis, credens in eum tanquam Deum.
 Tangit autem eum Christus, ut doceat nihil im-

ημῶς μὴ πιστεύειν αὐτῷ, καὶ ἀληθῆ λέγουσιν. Ἢ
 γὰρ εὐφρασεῖται τις ἐλας πιστεύοντας αὐτοῦ, εἰ οὐκ
 ἂν ποήσοιεν, τοὺς ἀληθεῦσι παραμιγρύνοντας οἱ κατ-
 ἄρατοι τὰ ψευδῆ; Οὐδὲν καὶ ὁ Παῦλος ἐπέλυσε τὸ
 πνεῦμα τοῦ Πιθῆνος, λέγοντος· Οὐτοὶ οἱ εὐθρασκ
 δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ θύψτου εἰσὶν· οὐ γὰρ ἦσαν ὁ
 ἄγιος ἀπὸ ἀκαθάρτου στόματος; (48) συνίσταται καὶ
 μαρτυρεῖται.

« Καὶ πρῶτ' ἔβυχον ἰάν ἀναστὰς, ἐξῆλθε, καὶ
 ἀπῆλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς ἔρημον τόπον, καὶ αὐτὸς προ-
 ῆχτο, καὶ κατέβλεψαν αὐτὸν ὁ Σίμων, καὶ οἱ μετ'
 αὐτοῦ. Καὶ ὑβρόντας αὐτὸν, λέγουσιν αὐτῷ, ὅτι
 πάντες σε ζητοῦσι· καὶ λέγει αὐτοῖς· Ἀγώμεν εἰς
 τὰς ἐχομένας κωμοπόλεις, ἵνα καὶ ἐκεῖ κηρύξω, εἰς
 τοῦτο γὰρ ἐλήλυθα. Καὶ ἦν κηρύσσων ἐν ταῖς συ-
 νεγωγαῖς αὐτῶν εἰς ἅλην τὴν Γαλιλαίαν, καὶ τὰ θαύμα-
 τια ἐπέλλυν. B
 Μετῶ ἐβερῆκεται τοῦς νοσοῦντας.
 ἀναχωρεῖ ἰδίᾳ (49), δίδασκων ἡμᾶς μὴ πρὸς ἐπιθεῖ-
 ξιν τι ποιεῖν· ἀλλὰ καὶ ποήσωμέν τι ἀγαθὸν, λαυ-
 θάνειν σπαύδειν. Καὶ προσεύχεται δὲ, δεκνύων ἡμῖν
 ὅτι τῷ Θεῷ δεῖ ἀνατιθεῖναι ἰάν τι ἀγαθὸν ποήσωμεν,
 καὶ λέγει πρὸς ἐκαίνον, ὅτι Πῶσα ἐξοῖς ἀγαθῆ ἀνω-
 θέν ἔστιν ἐκ σοῦ καταβαίνουσα· οὐ γὰρ δὴ αὐτὴς
 ἐκαίνος ἰδέετο προσευχῆς. Ζητοῦσι δὲ αὐτὸν τοὺς
 ἔχλους καὶ καθοῦσιν, οὐκ ἐκτίθωσιν ἐαυτὸν, ἀλλ'
 ἀπαδέχεται μὲν, βαδίζει δὲ ὁμοῦ καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις;
 τοῦς δεομένους θεραπειᾶς καὶ διδασκαλίς. Οὐ γὰρ
 δεῖ ἐν τῷ τόπῳ περιγράφειν τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ
 πίναχαὸν ἐκταίνει τὰς τοῦ λόγου ἀκτίνας. Ὅρα δὲ
 πῶς συμπλέκει τῇ διδασκαλίᾳ τὴν πρῆξιν. Κτήρσο-
 ρων γὰρ, εἶτα καὶ τὰ θαύματα ἐξέβαλε. Οὐτως εὖν
 καὶ σὺ, μετὰ τοῦ διδάσκειν, καὶ πράττειν, ἵνα μὴ
 μάταιος ἦ σου ὁ λόγος. Εἰ μὴ γὰρ καὶ θαύματα ἐκ-
 εδείκνυτο ὁ Χριστὸς, οὐκ ἂν ὁ λόγος αὐτοῦ ἐπιστεύετο.

« Καὶ ἔρχεται πρὸς αὐτὸν λαπρὸς, παρακαλὼν
 αὐτὸν, καὶ γονυπετῶν αὐτὸν, καὶ λέγων αὐτῷ, ὅτι
 Ἔάν θλήξ, δύνασαι με καθαρίσαι· ὁ δὲ Ἰησοῦς
 σπλαγχνισθεὶς, ἐκταίνας τὴν χεῖρα, ἤφατο αὐτοῦ, καὶ
 λέγει αὐτῷ· Θέλω, καθαρίσθητι. Καὶ εἰπόντος αὐτοῦ,
 εὐθέως ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ ἡ λέπρα, καὶ ἐκαθαρί-
 σθη. » Εὐγνώμων ὁ λαπρὸς καὶ πιστὸς, δεῖ οὐκ εἶπαι,
 ὅτι Ἐάν αἰτήσῃ τὸν Θεόν, ἀλλ', Ἐάν θλήξ, ὡς Θεῷ
 πιστεύων αὐτῷ. Ἄπειτα δὲ αὐτοῦ ὁ Χριστὸς (50),

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(48) Πνεύματος cod. S. Marci 31.

(49) Cod. 32: Ἀναχωρεῖ ἰδίᾳ καὶ προσεύχεται, οὐκ αὐτὸς τοῦτο δεόμενος (αὐτὸς γὰρ ὁ τὰς παρὰ τῶν λογικῶν δεγόμενος; λιτὰς), ἀλλ' οἰκονομικῶς τοῦτο ποιῶν καὶ διδασκων ἡμᾶς μὴ πρὸς ἐπιθεῖξιν τι ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ποήσωμέν τι ἀγαθὸν, καὶ λαυθάνειν σπαύδειν· καὶ δεκνύων, ὅτι τῷ Θεῷ δεῖ ἀνατιθεῖναι τοῦτο τὸ ἀγαθὸν, καὶ λέγειν πρὸς ἐκαίνον, ὅτι Πῶσα ἐξοῖς ἀγαθῆ ἀνωθέν ἔστι καταβαίνουσα. Εἰ δὲ ὁ μὲν Μάρκος λέγει τοῦς ἀποστόλους αὐτὸν καταλαθεῖν, καὶ λέγειν, ὅτι Πάντες; σε ζητοῦσιν, ὁ δὲ Ματθαῖος τοῦς ἔχλους, οὐκ ἔναντια φασὶν ἀλλήλοῖς, ἐπιδείχεται γὰρ μετὰ τοῦς ἀποστόλους καὶ τὸν ἔχλον κατὰ πᾶδας ἀκολουθήσαντα φθάσαι. Ὁ δὲ Κύριος ἔχει μὲν κατεχόμενος ὑπὸ τοῦ ἔχλου, ἀλλ' οὐκ ἐκτίθωσιν αὐτοῦς ἐαυτὸν, βαδίζει δὲ ἐπὶ τοῦς ἄλλους; ἵνα καθεῖνοι τῆς διδασκαλίς μετὰσωσιν. Οὐ γὰρ δεῖ ἐν τῷ τόπῳ περιγράφειν τὴν διδασκα-

D ἰάν, x. τ. λ. « Secedit et orat: non quod ille oratione opus haberet, cum ipse rationalium preces suscipiat; sed œconomis gratia hoc fecit, ut doceret nos, ne quidquam ad ostentationem faciamus; sed, si quid boni fecerimus, illud occultare studerimus: ac ut ostendam, Deo offerendum esse quicquid boni faciamus, eique dicendam: Omne donum bonum desuper a te descendit. Si autem Marcus ait, apostolos eum invenisse, et dixisse, Omnes te quaerunt, Mattheus autem hoc dicit tantummodo de turbis, non idcirco contraria affirmant: fieri enim potest, ut apostolos turbæ proxime secutus sint. Gavisus est autem Dominus, quod inventus esset a turbis; cum illis tamen non mansit: sed perrexit ad alios, ut et illi doctrinæ suæ participes fierent. Neque enim uno loco circumscribenda erat doctrina, » etc.

(50) Cod. 32: Ἄπειτα δὲ αὐτοῦ ὁ Χριστὸς, καὶ

ἵνα δείξῃ ὅτι οὐδὲν ἀκάθαρτον · ὁ γὰρ νόμος ἐκέλευε ἄ
 μὴ ἀπειθεῖν τοῦ λεπροῦ, ὡς ἀκαθάρτου· ἀλλ' ὁ
 Σωτὴρ δεικνύων ὅτι ἀκάθαρτον οὐδέν ἐστι κατὰ
 φύσιν, καὶ ὅτι τὰ τοῦ νόμου καταργεῖσθαι δεῖ παρα-
 τηρήματα καὶ ὡς ταῦτα κρατεῖ κατὰ ἀνθρώπων
 ψυχῶν, ἀπειταῖ τοῦ λεπροῦ, καίτοι· οἱ Ἐλισσαῖος
 τοσοῦτον ἰδαδοῖκε τὸν νόμον, ὥστε καὶ τὸν Ναεμᾶν
 μηδὲ ἰδεῖν ὑπομαίνει, λεπρὸν ὄντα καὶ δεόμενον
 θεραπείας.

ἰ Καὶ ἐβριμῆσάμενος αὐτῷ, εὐθέως ἐξέβαλεν
 αὐτόν. καὶ λέγει αὐτῷ· Ὅρα μηδὲν μὴδὲν εἰπεῖς,
 ἀλλ' ὕπαγε, σεαυτὸν δείξον τῷ ἱερεῖ, καὶ προσέγγυε
 περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου ἃ προσέταξε Μωσῆς, εἰς
 μερτύρον αὐτοῖς· ὁ δὲ ἐξελθὼν ἤρξατο κηρύσσειν
 πολλὰ, καὶ διακημίσει τὸν λόγον, ὥστε μηκέτι αὐ-
 τὸν δύνασθαι φανερώς εἰς πόλιν εἰσελθεῖν, ἀλλ' ἔξω
 ἐν ἐρήμοις τόποις ἦν, καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτόν παν-
 τυχθεῖν. » Καὶ διὰ τούτων διδασκόμεθα μὴ ἐπιδιεί-
 κνυσθαι ὅταν τινὲ ἀγαθὸν ἰνδείξώμεθα. Ἰδοὺ γὰρ
 καὶ αὐτὸς παραγγέλλει τῷ καθαρισθέντι, μὴ φημί-
 ζειν αὐτόν. Καίτοι· οἱ φθεῖ ὅτι ἐκαίτος οὐ πισθῆσεται,
 ἀλλὰ φημίσει· ὁμοίως, ὡς εἶπον, παιδείων ἡμᾶς τὸ
 ἀφιλόκομπον, παραγγέλλει μηδὲν εἰπεῖν. Πλὴν δεῖ
 τὸν εὐεργετηθέντα εὐγνωμονεῖν καὶ εὐχαριστεῖν,
 κἂν ὁ εὐεργετήσας μὴ χρεῖζῃ. Καὶ γὰρ ὁ λεπρὸς, εἰ
 καὶ ὁ Κύριος· παρήγγειλεν, ἀλλ' αὐτὸς διεφήμισε τὸ
 εὐεργέτημα. Ἀποστέλλει δὲ αὐτόν πρὸς τὸν ἱερέα,
 διότι ὁ νόμος ἐκέλευεν, ἰάν μὴ ὁ ἱερεὺς ἀποφήνηται
 καθαρὸν γενέσθαι τὸν τῶς λεπρὸν, μὴ ἐξεῖναι ἄλλως
 εἰσερχέσθαι αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' ἀπαλαύνεσθαι.
 Προσάττει δὲ καὶ τὸ δῶρον προσεγγαίνε, ὃ ἐξ ἰθους
 εἶχον οἱ καθαρισθέντες προσφέρειν, ὡς τὸν μαρτύριον
 εἶη τοῦτο, ὡς οὐκ ἐστιν ἀντιθετος τῷ νόμῳ, ἀλλὰ
 τοσαῦτοι στέργει αὐτόν, ὥστε καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου
 κελεύόμενα καὶ αὐτὸς προσάττει.

ΚΕΦΑΛΑ. ΒΨ.

Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ. Περὶ τοῦ Ἰησοῦ συν-
 σθόντος τοῖς τελόναϊς. Περὶ τῶν μαθητῶν
 ἐπιλιόντων τοὺς στάχυας ἐν Σαββάτῳ

ἰ Καὶ εἰσῆλθε πάλιν εἰς Καπερναοὺμ δι' ἡμερῶν,
 καὶ ἠκούσθη ὅτι εἰς οἶκόν ἐστι, καὶ εὐθέως συνήχθη-

73 Levit v, 6.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

ὁ λόγῳ ἐπάγει τὴν ἑσπιν, διὰ τὸ εἰπεῖν ἐν τῷ νόμῳ
 τὸν Μωσῆν, τὸν ἀπεόμενον λεπροῦ ὄλην τὴν
 ἡμέραν ἀκάθαρτον εἶναι, καὶ ὁσπέρως λουσάμε-
 ρον καθυρθῆναι. Ἴνα οὖν δείξῃ, ὅτι ἀκαθαρσία
 κατὰ φύσιν οὐκ ἐστιν, ἀπειταῖ αὐτοῦ, καὶ ὁ νόμος
 οὐκ ἦν κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ κατὰ τῶν ψυχῶν ἀνθρώπων,
 καὶ οὐκ ὡς δούλος, ἀλλ' ὡς Κύριος θεραπεύει, ἐπι-
 τηδὲς ἀπειταῖ τοῦ λεπροῦ, μὴ χρεῖαν ἔχων τῆς θφῆς
 πρὸς τὴν τῆς θεραπείας· ἐνεργεῖαν. Τὸν γὰρ Ναεμᾶν
 ὁ Ἐλισσαῖος τὴν τοῦ νόμου φυλάττων ἀκριβῆσιν οὐδὲ
 ἠνέσχετο θεάσασθαι λεπρὸν ὄντα καὶ δεόμενον θερα-
 πείας· ἰδαδοῖκε γὰρ τὸν νόμον· διὸ καὶ ἐπεμφεν
 αὐτόν εἰς τὸν Ἰορδάνην λουσόμενον· ὁ δὲ Κύριος
 ἐπίτηδὲς ἀπειταῖ τοῦ λεπροῦ, διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι
 ψυχῆς ἐπιμελεῖσθαι χρῆ, καὶ τὸν ἐξῶθεν ἀπαλλαγέν-
 τα καθαρμῶν ἀποσμηγῆναι· καὶ ἐμδριμῆσά-
 μενος αὐτῷ, κ. τ. λ. ἰ Tangit autem eum Christus,
 neque solo sermone caritatem impertitur, propter

mundum esse. Lex enim jubebat non tangendum
 leprosum, ut immundum : sed Salvator ostendens
 nihil esse immundum natura, et abolendam legis
 observationem, et quod illa puris hominibus data
 fuerit, tangit leprosum : quamvis Elisæus naque
 adeo legem observaverit et reveritus fuerit, ut
 Naaman leprosum, et sanari petentem, no respi-
 ciendum quidem putarit.

VERS. 43-45. « Et comminatus ei, statim emisit
 illum, dicitque ei : Vide ne cui quidquam dicas :
 sed tibi, teipsum ostende sacerdoti, et offer pro
 emundatione tui quæ præcepit Moyses in testimo-
 nium illis. At ille egressus cepit prædicare multa,
 et divulgare sermonem, ita ut jam non posset Je-
 sus manifeste introire in civitatem, sed foris in de-
 sertis locis erat, et veniebant ad eum undique. »
 Et per hæc docemur ne ad ostentationem bona fa-
 ciamus. Ecce ipse prohibebat purificato ne ipsam
 prædicaret, tametsi non ignoraret illum non ob-
 temperaturum, sed prædicaturum. Verum per hæc,
 sicut dixi, docet nos alienos sb arrogantia esse. Et
 prohibet ne cui quippiam dicamus : quanvis de-
 erat eum qui beneficio affectus est, gratum esse et
 officiosum, etiamsi non indigat is qui bene mo-
 rit. Unde leprosus etiam prohibente Domino bene-
 ficium prædicavit. Misit autem illum ad sacerdotem,
 eo quod lex præceperat non licere leprosum in ci-
 vitatem ingredi, sed propulsari nisi a sacerdote
 mundus esset declaratus. Proinde et donum quod
 solebant purificati 73, offerre jussit, quo testaretur
 eo non esse adversarium legis, sed adeo amicum,
 ut imperata et ea quæ legis sunt, præciperet.

CAPUT II.

De paralytico. De Jesu cum publicanis comedente.
 De discipulis vellentibus spicas in Sabbato.

VERS. 1-5. « Et iterum intravit in Capernaum
 post dies aliquot, et auditum est quod in 181 domo

id quod in lege Moyses dixit (Levit. xiv) : Qui lat-
 gerit leprosum, per integram diem immundus erit, ad
 vesperum autem lavabitur, et sic mundabitur. Ut
 ostenderet igitur, quod immunditia nulla sit secun-
 dum naturam, tangit ipsum. Et quoniam lex non
 erat contra illum, sed contra simplices homines,
 ac ipse, non ut servus, sed ut Dominus curabat,
 idcirco convenienter tangit leprosum, tametsi
 tartione ista nil opus haberet ad curationis snæ
 efficaciam. Helisæus autem legem exactissime
 observans, Naamanum leprosum, qui pro sanitate
 obtinendæ supplicabat, ne videre quidem voluit, eo
 quod timebat legem, ideoque ad Jordanem eum
 misit abluendum. At Dominus congrue leprosum
 tangit, docens nos, animæ curam habendam esse :
 et eum qui exteriarum purgationum liberatus est
 onere, ipsam purificare eo magis debere. Et com-
 minatus ei, » etc.

esset, et protinus congregati sunt multi, adeo ut jam non caperent eos, nec illa loca quæ erant circa januam, et loquebatur eis sermonem. Et veniunt ad eum ferentes paralyticum, qui a quatuor portabatur : et cum non possent appropinquare illi præ turba, nudaverunt tectum ædium in quibus erat, perforassoque tecto funibus demittunt grabbatum in quo paralyticus decumbat. Cum autem vidisset Jesus fidem illorum, ait paralytico : Fili, remittuntur tibi peccata tua. » Illud dicitur hinc, id est, per dies, posuit pro, præteritis aliquot diebus. Postquam autem ingressus esset, audissentque quod in domo esset, concurrerunt, sperantes fore ut facile cum eo conversarentur. Magna illorum fides, ut et tectum aperirent, et demitterent ; Idcirco et Dominus sanat, eorum fide visa (fide inquam) tam eorum qui illum gestaverant, quam paralytici ipsius. Etenim ipse non permisisset se tolli nisi sanandum se credidisset. Saepe enim propter offerentis fidem sanat eos qui afferunt, incredulos : saepe etiam e diverso propter fidem ejus qui afferunt, tametsi increduli sint qui afferant. Primum autem peccata dimittit infirmo, deinde motum sanat. Nam ex peccatis difficilius morbi oriri solent, sicut quendam apud Joannem Dominus dicit ob peccata in paralysis incidisse ⁷⁴. Non est enim apud Joannem is cujus nunc sit mentio, sed alius. Nam qui apud Joannem, non habebat hominem : hic autem de quo nunc loquitur, a quatuor ferebatur : et ille in piscina probatica, hic autem nunc in domo : et hic erat Capernaum, ille vero Hierosolymis, et alia quedam differentia. Verum scias unum esse et illum apud Matthæum, et hunc de quo nunc apud Marcum sit mentio.

VERS. 5-12. « Erant autem illic quidam de Scribis sedentes et cogitantes in cordibus suis, Quid hic sic loquitur blasphemias ? Quis potest remittere peccata, nisi solus Deus ? Et protinus ubi cognovit Jesus spiritu suo quod sic cogitarent intra sese, dixit illis : Quid ista cogitatis in cordibus vestris ? Quid est facilius dicere paralytico : Remittuntur tibi peccata, an dicere : Surge, et tolle grabbatum tuum et ambula ? Ut autem sciatis quod Filius hominis habet potestatem in terra remittendi peccata, ait paralytico : Tibi dico, Surge, ac tolle grabbatum tuum, et abi in domum tuam. Et statim surrexit, sublatoque grabbato egressus est in conspectu omnium, adeo ut stupescerent omnes, et glorificarent Deum, dicentes : Nunquam sic vidimus. » Pharisei quidem arguebant Dominum ut blasphemum, quod remitteret peccata. « Solius enim Dei est remittere peccata. Dominus autem et aliud dedit indicium Deum se esse verum, nempe se corda illorum cognoscere. Nam et corda omnium cognoscere, solius Dei est, sicut **182** et propheta dicit : Tu nosti corda solus. Illi tamen revelatis etiam cordium suorum cogitationibus permanent insensati ac stu-

⁷⁴ J. an. v. 3-8.

σαν πολλοί, ὥστε μὴ κέτι χωρεῖν μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν, καὶ ἐλάλει αὐτοῖς τὸν λόγον, καὶ ἔρχονται πρὸς αὐτὸν, παραλυτικὸν φέροντες, αἰρόμενον ἐπὶ τσοσάρων · καὶ μὴ δυνάμενοι προσεγγίσει αὐτῷ διὰ τὸν ὄχλον, ἀπειτέγαταν τὴν στέγην οἴκου ἦν, καὶ ἐξορύξαντες, χαλῶσι τὸν κρᾶσβατον ἐφ' ᾧ ὁ παραλυτικὸς κατέκειτο. Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν πίστιν αὐτῶν, λέγει τῷ παραλυτικῷ · Τίκνον, ἀφέωνται σοὶ αἱ ἁμαρτίαι σου. » Τί ἐστι τὸ, δι' ἡμερῶν ; ἀντὶ τοῦ, διελθουσῶν ἡμερῶν τινῶν. Ἐπεὶ δὲ εἰσῆλθεν, ἀκούσαντες ὅτι ἐν οἴκῳ ἐστὶ, συνέδραμον, προσδοκῆσαντες βῆρον ἐντυχεῖν αὐτῷ. Πολλὴ δὲ ἡ πίστις τῶν ἀνδρῶν, ὥστε καὶ τὴν στέγην ὀρύξει καὶ χαλάσει, διὸ καὶ ὁ Κύριος θεραπεύει, ἰδὼν τὴν πίστιν αὐτῶν τῶν κομισάντων, ἣ καὶ ἐκείνου τοῦ παραλυτικοῦ. Καὶ γὰρ κάκεινος οὐκ ἂν ἐδέξατο ἀρθῆναι, εἰ μὴ ἐπίστευσεν ὡς λαθῆσεται. Πολλάκις γὰρ διὰ τὴν τοῦ προσφερόντος πίστιν, ἴσται τοὺς προσφερομένους, ἀπίστους ὄντας · πολλάκις δὲ τοῦναντίον, διὰ τὴν τοῦ προσφερομένου, καίτοι ἀπίστων ὄντων προσφερόντων. Πρώτον δὲ τὰς ἁμαρτίας ἀφίησι τῷ ἀρρώστῳ, εἶτα καὶ τὴν νόσον θεραπεύει. Καὶ γὰρ ἐξ ἁμαρτιῶν τὰ χαλεπώτερα τῶν ἀρρώσθημάτων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γίνονται, ὡσπερ καὶ τὸν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ παράλυτον, ἐξ ἁμαρτιῶν παρεθῆκαί φησιν ὁ Κύριος. Οὐκ ἐστὶ γὰρ εἰς ὁ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, καὶ ὁ νῦν μνημονευόμενος, ἀλλ' ἕτερος καὶ ἕτερος. Ὁ μὲν γὰρ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, οὐκ εἶχεν ἀνθρώπων · ὁ δὲ νῦν, τέσσαρας ἔχει · καὶ ὁ μὲν, ἐν τῇ προβατικῇ, ὁ δὲ νῦν, ἐν οἴκῳ · καὶ ὁ μὲν, ἐν Καπερναοῦμ, ὁ δὲ, ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ ἄλλας δ' ἂν εὐροὺς διαφορὰς. Πλὴν γίνωσκε ὅτι ὁ παρὰ τῷ Ματθαίῳ, καὶ ὁ νῦν μνημονευόμενος παρὰ τῷ Μάρκῳ, εἰς ἐστίν.

« Ἦσαν δὲ τινες τῶν Γραμματέων ἐκεῖ καθήμενοι, καὶ διαλογιζόμενοι ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν · Τί οὕτως οὕτω λαλεῖ βλασφημίας ; Τίς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός ; Καὶ εὐθέως ἐπιγινώσκῃ ὁ Ἰησοῦς τῷ πνεύματι αὐτοῦ, ὅτι οὕτως αὐτοὶ διαλογίζονται ἐν ἑαυτοῖς, εἶπαν αὐτοῖς · Τί ταῦτα διαλογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν ; Τί ἐστὶν εὐκοπώτερον, εἰπεῖν τῷ παραλυτικῷ, Ἀφέωνται σοὶ αἱ ἁμαρτίαι, ἢ εἰπεῖν · Ἐγειραι, καὶ ἄρον σου τὸν κρᾶσβατον, καὶ περιπάτει ; Ἴνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας, λέγει τῷ παραλυτικῷ · Σοὶ λέγω, Ἐγειραι, καὶ ἄρον τὸν κρᾶσβατόν σου, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. Καὶ ἔγερθη εὐθέως, καὶ ἄρας τὸν κρᾶσβατον, ἐξῆλθεν ἐναντίον πάντων, ὥστε ἐξίστασθαι πάντας, καὶ δοξάζειν τὸν Θεόν, λέγοντας · ὅτι Οὐδέποτε οὕτως ἴδομεν. » Οἱ μὲν Φαρισαῖοι ὡς βλάσφημον διεβάλλον τὸν Κύριον, ὅτι ἠφείει ἁμαρτίας · ὁ δὲ Κύριος καὶ ἄλλο τεκμήριον δίδωσι τοῦ εἶναι Θεός, ὅ ἐστι τὰς καρδίας αὐτῶν γινώσκων · Θεὸς γὰρ μόνος οἶδε τὰ ἐγκάρδια ἐκάστου, ὡς καὶ ὁ προφήτης λέγει · Σὺ ἐπίστασαι καρδίας μονότατος. Ἀλλ' ἐκεῖνοι καίτοι ἀνακλυθῆντων τῶν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, οἷως

ἀναίσθητοι μένουσι, μὴ συγχωροῦντες τὸ καὶ ἁμαρτήματα δύνασθαι θεραπεύειν τῷ τὰς καρδίας αὐτῶν εἶδέναι. Πιστοῦται μέντοι καὶ βεβαίως ὁ Κύριος διὰ τοῦ τὸ σῶμα θεραπεύσαι, τὸ καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἰάσασθαι, διὰ τοῦ ἐμφανέως τὸ ἀφανὲς βεβαιώσας, καὶ διὰ τοῦ εὐχερέστερον τὸ δυσχερέστερον, κἂν ἐκεῖνοις οὐχ οὕτως εἰδοίκεν. Οἱ γὰρ Φαρισαῖοι δυσχερέστερον φρόντο τὸ σῶμα θεραπεύσαι, ὡς φαινόμενον· τὸ δὲ τὴν ψυχὴν εἰπεῖν θεραπευθῆναι, εὐχερὲς, διότι ἀφανὲς ἦν ἡ θεραπεία. Ὡστε καὶ τριακτὰ ἂν ἰσως διελογίζοντο· Ἰδοὺ ὁ πλάνος, ἀφῆκε τὸ θεραπεύσαι τὸ σῶμα, τὸ φανερόν, καὶ θεραπεύει τὴν ἀφανὴ ψυχὴν, λέγων· « Ἀφένονται σοι αἱ ἁμαρτίαι. » Πάντως γὰρ εἰ ἠδύνατο, τὸ σῶμα ἂν ἐθεράπεισε, καὶ οὐ κατέφυγεν εἰς τὸ ἀφανές. Ὁ γὰρ Σωτὴρ δεικνύων αὐτοῖς ὅτι ἁπλοῦς δύναται, φησὶ· Τί ἐστιν εὐκολώτερον, τὸ θεραπεύσαι σῶμα, ἢ ψυχὴν; Πάντως τὸ θεραπεύσαι σῶμα, ἀλλ' ὑμῖν δοκεῖ τοῦναντίον. Ἐγὼ τοίνυν διὰ τοῦ τὸ σῶμα θεραπεύσαι, ὅπερ τῇ μὲν ἀληθείᾳ εὐχερὲς, δυσχερὲς δὲ δοκεῖ ὑμῖν, πιστώσομαι καὶ τὴν τῆς ψυχῆς θεραπείαν, ἥτις δυσχερὴ; μὲν, διὰ δὲ τὸ ἀφανὲς εἶναι καὶ ἀνελέγκτος, δοκεῖ εὐχερὲς. Τότε γοῦν λέγει τῷ παραλυτικῷ· Ἐγείρει καὶ ἄρον τὸν κράββατόν σου, εἰς πίστωσιν πλείονα τοῦ θαύματος, ὅτι οὐ κατὰ φαντασίαν ἐστὶ· καὶ ἅμα ἵνα δείξῃ ὅτι οὐ μόνον ἰάσατο, ἀλλὰ καὶ δύναμιν ἐπέθηκεν. Οὕτως οὖν ποιεῖ καὶ ἐπὶ τῶν ψυχικῶν ἀρρώσθημάτων· οὐ μόνον ἀπαλλάττει ἡμᾶς τῶν ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ καὶ δύναμιν ἐπιτίθειν εἰς τὸ ἐργάζεσθαι τὰς ἐντολάς. Δύναμαι οὖν καὶ παραλύτος ὢν ἰαθῆναι. Ἔστι γὰρ καὶ νῦν ὁ Χριστὸς ἐν Καπερναοῦμ, τῷ εἶπω τῆς παρακλήσεως, τούτεστι τῇ Ἐκκλησίᾳ· οἶκος γὰρ τοῦ Παρακλήτου, ἡ Ἐκκλησία· εἶμι δ' ἐγὼ παράλυτος, τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἀνεργήτους καὶ ἀκινήτους ἔχων πρὸς τὸ καλόν· ἀλλ' ἐὰν ὑπὸ τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν ἀρθῶ, καὶ ἀπαχθῶ πρὸς τὸν Κύριον, τότε ἀκούσω· Τίκνον (υἱὸς γὰρ τοῦ Θεοῦ γίνομαι διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν ἐργασίας), καὶ ἀφῆθονταί μοι αἱ ἁμαρτίαι. Ἀλλὰ πῶς ἀπαχθῶμαι; ἔμπροσθεν τοῦ Ἰησοῦ; Ἐὰν τὴν στέγην ἀνορύξωσι. Τίς δὲ ἡ στέγη; Ὁ νοῦς ὁ ὑπερκεῖμενος πάντων τῶν ἐν ἡμῖν. Οὗτος δὲ ἔχει χροῦν πολὺν καὶ κεράμους, τὰ γῆινα λέγω πράγματα· ἀλλ' ἐὰν ἀποσκευασθῶσι ταῦτα πάντα, καὶ ἀνορυθῆ ἢ ἐν ἡμῖν τοῦ νοῦ δύναμις καὶ ἀποφορτισθῆ, εἴτα χαλασθῶ, τούτεστι, ταπεινωθῶ· οὐ γὰρ δεῖ ἐπαρθῆναι διότι ἡ στέγη τοῦ νοῦ ἀποφορτίσθη, ἀλλὰ μεθ' ἀποφορτισθῶ, ὀφείλω χαλασθῆναι, τούτεστι ταπεινωθῆναι. Τότε τοίνυν ἰαθῶμαι, καὶ ἄρῶ τὸν κράββατον, ἦτοι τὸ σῶμα, πρὸς τὴν τῶν ἐντολῶν ἐργασίαν κινῶν αὐτό. Οὐ γὰρ δεῖ μόνον ἐγερθῆναι ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ νοῆσαι ὅτι ἁμαρτάνομεν, ἀλλὰ καὶ τὸν κράββατον, τούτεστι τὸ σῶμα, ἄραι εἰς ἐργασίαν τοῦ καλοῦ. Τότε τοίνυν καὶ εἰς θεωρίαν φθάσαι δυνασόμεθα, ὥστε πάντα τοὺς ἐν ἡμῖν λογισμοὺς λέγειν, ὅτι οὐδέποτε οὕτως εἶδομεν, τούτεστιν, οὐδέ ἰάθημεν. Ὁ γὰρ τῶν ἁμαρτιῶν καθαρθεὶς, ἐκεῖνος ὁρᾷ τῷ ὄντι.

A pidi, non concedentes posse remittere peccata illum qui corda ipsorum norat. Fidem igitur facit ac stabilit, corpus sanando, posse se etiam animam sanare: atque adeo per manifestum, id quod occultum erat, confirmat, et per facile difficilius: tametsi non ita videretur illis. Pharisæi enim difficilius putabant corpus sanari, id quod videbant: facilius vero animam, eo quod occulta esset sanatio. Atque fortassis talia cogitabant: Ecce hic impostor ut evadat ne curet corpus quod in manifesto, prætexit quod curet animam quæ in occulto, dicens: « Remittuntur tibi peccata. » Omnino enim si posset sanare corpus, non confugeret ad id quod ignoramus. Quocirca Salvator ostendens se utrumque posse, Quid est facilius, inquit, sanare corpus, an animam? Omnino curare corpus; sed vobis videtur contrarium. Ego igitur curando corpus, id quod revera facile est, difficile autem vobis videtur, credibilem etiam faciam animæ curationem, id quod revera difficile, sed quia in occulto sit, et deprehendi nequit, videtur facile. Tunc igitur dicit paralytico: Surge, et tolle grabbatum tuum, ad majorem miraculi confirmationem, quod non apparenter sanatus sit, et ad declarandum quod non solum sanari, sed et virtutem indiderit. Sic quoque facit et in morbis animæ. Non solum liberat nos a peccatis, sed etiam virtutem infundit, ut operemur mandata. Possum igitur et ego, cum sim paralyticus, sanari. Est enim et nunc Christus in Capernaim domo consolationis, hoc est Ecclesia. Domus enim Paracleti dicitur Ecclesia. Sum autem paralyticus, quia non operantur et immobiles sunt vires animæ meæ ad bonum: sed si a quatuor evangelistis gestatus et adductus fuero ad Dominum, tunc audiam: Fili (Filius enim Dei sum, per mandatorum operationem), et remittentur mihi peccata. Sed quomodo adducar ad Jesum? Si tectum perfoderint. Quod est tectum? Mens, quæ suprema nostri portio est, hæc habet multum terræ et luti, negotiorum inquam terrenorum: cæterum ubi hæc deposita fuerint, et effossa mentis nostræ virtus et exonerata fuerit, deinde ego demissus fuero, hoc est humiliatus, non enim extolli oportet, propterea quod tectum mentis exoneratum sit, sed postquam exoneratus fuero, debeo demitti, hoc est humiliari: tunc igitur sanabor, et tollam grabbatum, hoc est, corpus, ad mandatorum operationem ipsum movens. Non enim a peccato solum nos suscitari oportet, et intelligi: quod peccamus, sed et tectum, hoc est corpus, ad operationem boni tollere. **183** Tunc igitur et ad contemplationem venire poterimus, ita ut omnes nostræ cogitationes intra nos dicant: Hactenus nunquam tale vidimus, id est, nunquam sic intelleximus, sicut nunc quando paralyti curati sumus. Qui enim a peccatis purificatus est, ille vere videt.

VERS. 15-17. « Et egressus est rursus ad mare, omnisque in ha veniebat ad eum, ac docebat eos.

Et cum præteriret Jesus, vidit Levi Alphaei filium sedentem ad telonium, et ait illi : Sequere me. Iste surgens, secutus est eum. Et factum est cum accumberet in domo illius, multi etiam publicani et peccatores simul discumbabant cum Jesu et discipulis ejus. Erant enim multi qui secuti fuerant eum. Et Scribæ ac Pharisæi cum viderent eum capientem cibum cum publicanis et peccatoribus, dicebant discipulis ejus : Quid est quod cum publicanis et peccatoribus edis ac bibis? Hoc audito Jesus ait illis : Non opus habent qui valent medica, sed qui male habent. Non veni ad vocandum justos, sed peccatores ad penitentiam. Post miraculum paralytici egreditur Dominus ad mare, concurrit : ut discas quod quanto magis gloriam fugeris, tanto illa magis te sequetur : et si tu illam sequaris, illa a te fugiet. Igitur Dominus ut ad mare secessit, turbe illam iterum secutæ sunt, verumtamen illinc etiam fugit. Et præteriens cepit Matthæum : qui eam nunc apud Marcum Levi dicitur, Matthæus est, qui binominis erat. Lucas quidem et Marcus ipsum Levi appellant, oblitentis ejus nomen : Ipse autem non erubescit suum nomen proferre. Vidit enim, inquit, Jesus Matthæum publicanum. Sic etiam nos quoque nostra peccata confiteri non erubescamus. Sedit autem in telonio Levi, ut videretur, exigens a quibusdam vel rationem faciens, vel aliquid porpotrans eorum quem solent in officinis suis publicani ægere. Ille autem ita excitatus est, ut relictis omnibus Christum sequeretur, letansque convocaret multos ad convivium. Pharisæi autem taxant, per hoc se mundos facere studentes. At Dominus inquit : Non veni ut vocarem justos, hoc est, vos qui vosipos justificantis (per ironiam enim hoc dicit), sed peccatores, qui vocantur non ut maneat peccatores, sed ad penitentiam, hoc est conversionem. Unde hoc adjicit, ne existimes absque sui emendatione vocari peccatores.

Ἰνα μένωσιν ἁμαρτωλοὶ, ἀλλ' εἰς μετένοιαν, τούτεστιν ἵνα ἐπιστραφῶσιν. Ἵνα γὰρ μὴ νομίσησθε ὅτι καλεῖ μὴ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, οὐδὲν δὲ αὐτοὺς βελτίω, φησὶ τὸ, εἰς μετένοιαν.

Vers. 18-20. Et discipuli Joannis ac Pharisæo-

Καὶ παρέρχων ὁ Ἰησοῦς εἶδε Λεβὶ τὸν τοῦ Ἀλφαίου καθήμενον ἐπὶ τῷ τελωνίῳ, καὶ λέγει αὐτῷ· Ἀκολουθεῖ μοι. Καὶ ἀναστὰς, ἠκολούθησεν αὐτῷ. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κατακλιθεῖν αὐτὸν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, καὶ πολλοὶ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ συνεισέμεινον τῷ Ἰησοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. Ἦσαν γὰρ πολλοὶ, καὶ ἠκολούθησεν αὐτῷ. Καὶ οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, ἰδόντες αὐτὸν ἐσθίοντα μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν, ἔλεγον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Τί οὗτοι μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίουσιν καὶ πίβουσιν; καὶ ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς, λέγων αὐτοῖς· Οὐ χρεῖται ἔχουσιν οἱ ἰσχυρόντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· οὐκ ἤλθον καλεῖσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετένοιαν. Μετὰ τὸ τελῶσαι τὸ ἐπὶ τῷ παραλυτικῷ θαῦμα ὁ Κύριος ἐξέρχεται παρὰ τὴν θάλασσαν, εὐχὰ θέλων ἰδέσθαι, ἀλλ' ὁ ὄχλος συντρέχει πάλιν, ἵνα εὖ μάθος εἶη δοῦν ἀποφεύγειν τὴν θέξιν, τοσοῦτον αὐτῇ καταβόσκεται αἶμα. Εἰ μένοιαι δωάκις αὐτὴν εὖ, ἀποφεύξεται σε ἑκάστη. Ὅσοι οὖν καὶ ὁ Κύριος ἔρευσε παρὰ τὴν θάλασσαν, καὶ πάλιν ὁ ὄχλος αὐτὸν καταβέβαιεν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκείθεν ἔρευσε. Καὶ παρέρχων ἐξώρρησε τὸν Ματθαῖον· ὁ Ἀεὺ γὰρ ὁ παρὰ τῷ Μάρκῳ νυνὶ λεγόμενος, ὁ Ματθαῖός ἐστι, διώνυμος γὰρ ἦν. Ὁ μὲν οὖν Λουκᾶς καὶ ὁ Μάρκος, Ἀεὺ αὐτὸν ἐνομαζέουσι, συγκαλούμενος δὲ ἕνομα. Αὐτὸς δὲ ἐκεῖνος, οὐκ αἰσγίνεται, ἀλλὰ τὸ καθ' ἑαυτὸν ἀπαγγέλλει· ἔθεόκετο γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς Ματθαῖον τὸν τελῶνην. Οὕτως οὖν καὶ ἡμεῖς μὴ ἐκτισχυώμεθα ἐξαγορεύειν τὰς οἰκίας ἁμαρτίας· ἐκείθεν δὲ ἐπὶ τὸ τελωνίον ὁ Ἀεὺ, ὡς εἴκεν, ἀπαιτῶν τινας, ἢ λογοπραγῶν, ἢ ἄλλο τι ποιεῖν ἔν τισί τισιν οἱ τελῶναι ἐν τοῖς οἰκίαις ἐργαστηρίοις ποιεῖν. Ὁ δὲ οὕτως ἦν διεγγηγεργῆτος, ὥστε καταλείψας πάντα ἠκολούθησεν, εἴα δὲ εὐφρανόμενος, συνεχέλειαι πολλοὺς εἰς ἔσθιασιν. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι αἰτιῶνται, καθαρὸς δὴεν ἑαυτοὺς ποιοῦντες. Ὁ δὲ Κύριος, Οὐκ ἤλθον, φησὶ, καλεῖσαι δικαίους, τούτεστιν ἡμᾶς τοὺς δικαιοῦντας ἑαυτοὺς (κατ' εἰρωνίαν γὰρ ταῦτό φησιν, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς), καλεῖσαι δὲ αὐτοὺς, οὐκ

(51) Et quoniam discipuli Joannis et Pharisæi

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(51) Cod. 52 addit : Ζητησάντων οὖν αὐτὸς τὸν τελῶνην ἐπὶ παρὰ τοῖς τρισι, καλούμενος ὁ Ματθαῖος Ἀεὺ, καὶ Ἰακώβος· καὶ εἰ υἱὸς ἦν Ἀλφαίου· Διώνυμος κατὰ τὴν Γραφήν καὶ ἐπ' ἄλλων ἐστιν εὐρεῖν, ὡς ἐπὶ τοῦ κενθέρου Μωσέως, ποτὲ μὲν ὀνομαζόμενον Ἰσθῆρ, ποτὲ δὲ Ραγούηλ, ὁμοίως· καὶ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν παρὰ Ἀδερ καὶ Ἰεροβοάμ· οὐ γὰρ εἴσι δύο, ἀλλ' εἷς, ἀμφοτέρως τοῖς ὀνόμασι καλούμενος. Ἐκ τούτων οὖν διαφανῆναι ἔχειν τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ὡς ἐν τισί μὲν, « Καὶ παρέρχων εἶδεν Ἰακώβον τὸν Ἀλφαίου καθήμενον ἐπὶ τῷ τελωνίῳ, » ἐν τισὶ δὲ, « Ματθαῖον τὸν τελῶνην, » ἢ ἐπὶ τισὶ, « οὗτις δύο ἦσαν ἐκ τῶν δώδεκα τελῶναι, Ματθαῖος καὶ Ἰακώβος ὁ τοῦ Ἀλφαίου· ὅσοι οὐκ ἐστίν· εἷς γὰρ καὶ ὁ αὐτός ἐστι. Καὶ ἦσαν οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου, κ. τ. λ. » (Quærendum igitur, num idem publicanus sit, a tribus evange-

listis vario nomine appellatus, nempe Matthæus, Levi et Jacobus; et an fuerit filius Alphaei? Dupli-cem ejusdem personæ appellationem alibi etiam locis et Scriptura usurpata reperimus : ut in sacro Moysis, qui quandoque Joher, quandoque Raguel vocatur. Sic in libro tertio Regum de Ader et Hieroboam; non enim duo sunt, sed unus, utroque hoc nomine designatus. Ex eo itaque quod duplicem appellationem exhibeat Evangelium Marci in catalogo duodecim apostolorum, utroque qui alicubi habet (ii, 14). Et cum præteriret, vidit Jacobum Alphaei sedentem ad telonium, alibi vero (iii, 18) Matthæum nominat publicanum, dicit quorspiam, duos ex numero duodecim apostolorum fuisse publicanos, nempe Matthæum et Jacobum Alphaei; quod ita non est, sed unus ac idem est (a). Et discipuli Joannis, » etc.

(a) Meandros est textus iste, vel ejus auctor memoria lapsus est. Nam S. Marcus primo loco non ait, Jacobum Alphaei, sed Levi Alphaei : altero loco Matthæum tantum nominat, non publicanum dicit : paulo post recognoscit quidem Jacobum Alphaei inter apostolos, sed eum publicanum nullibi asserit; neque verum est, huic eundem esse cum Matthæo.

Φαρισαίων νηστεύοντες, και ἔρχονται και λέγουσιν αὐτῷ· Διατί οὕτως μαθηταὶ Ἰωάννου και οὖ τῶν Φαρισαίων νηστεύουσιν, οἱ δὲ σὺ μαθηταὶ οὐ νηστεύουσιν; Και εἶπεν αὐτοῖς· Ὁ Ἰησοῦς· Μὴ δύναται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος, ἐν ᾧ ὁ νυμφίος μετ' αὐτῶν ἐστι, νηστεύειν; ὅσον χρόνον μεθ' αὐτῶν ἔχουσι τὸν νυμφίον, οὐ δύναται νηστεύειν. Ἐλεύσονται και ἡμέραι ὅταν ἀπαρθῆ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος; και τότε νηστεύουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. » Καὶ οἱ τοῦ Ἰωάννου μαθηταὶ ἀτελείτερον διακείμενοι, τοῖς Ἰουδαίοις ἐνέμενον ἔθασιν· ὅθεν προσέρχονται τινας τῷ Χριστῷ, εἰς ὑπόδειγμα τούτους ἄγοντας, και αἰτιώμενοι διατί οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ οὐ νηστεύουσιν ἐπίσης αὐτοῖς. Ὁ δὲ, νῦν μὲν φησιν, Νυμφίος εἰμὶ ἐγὼ, και δεῖ αὐτοὺς εὐθυμεῖν, και μὴ νηστεύειν· ὅταν δὲ ἀρθῶ ἐγὼ ἀπὸ τοῦ βίου τούτου, τότε περισσασθῶτε και νηστεύετε, και νηστεύουσιν, οὐ θλιθίσσονται. Νυμφίον μὲν οὖν αὐτὸν ὀνομάζει, οὐ μόνον ὡς νυμφεύμενον τὰς παρθένους φυγάς, ἀλλὰ και διότι ὁ καιρὸς τῆς πρώτης παρουσίας αὐτοῦ, οὐ πένθους, οὐδὲ σκυθρωπότητός ἐστι· τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν, οὐδὲ κόπου· ἔχων, ἀλλ' εὐκόπως και χωρὶς ἔργων τῶν τοῦ νόμου, διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναπαύων ἡμᾶς. Ποῖος γὰρ κόπος βαπτισθῆναι; ἀλλ' ὅμως διὰ τοῦ εὐχεροῦς τούτου, σωτηρίαν ἐπίσκομεν. Ἰσὺ δὲ νυμφῶνος, οἱ ἀπόστολοι, ὡς τῆς χαρᾶς τοῦ Κυρίου και αὐτοὶ καταξιοῦμενοι, και παντὸς ἐπουρανίου ἀγαθοῦ και πάσης ἡδονῆς μέτοχοι. Νόει δὲ και οὕτως, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος, ὅταν τὴν ἀρετὴν ἐργάζεται, υἱὸς νυμφῶνος ἔσται. Ἐως μὲν οὖν ἔχει μεθ' αὐτοῦ τὸν νυμφίον Χριστὸν, οὐ νηστεύει, τουτέστι, οὐ τὰ τῆς μετανοίας ἔργα ἐπιδείκνυται. Πῶς γὰρ ὁ μὴ πάλιν; Ὅταν δὲ ἀρθῆ ἀπ' αὐτοῦ ὁ νυμφίος Χριστός, εἰς ἁμαρτίαν δηλαδὴ ὀλισθήσαντος, τότε νηστεύει και μετανοεῖ, ἐν τῇ ἁμαρτίαν λάττειται.

« Οὐδεὶς ἐπιβλημα ῥάκου ἀγράφου ἐπιβάπτει ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ, εἰ δὲ μὴ, ἀφρεῖ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ τὸ καινὸν τοῦ παλαιοῦ, και χεῖρον σχίσμα γίνεσθαι. Και οὐδεὶς βάλλει οἶνον νέον εἰς ἀσκοῦς παλαιούς· εἰ δὲ μὴ, ῥήσσει ὁ νέος τοὺς ἀσκοὺς, και ὁ οἶνος ἐκχεῖται, και οἱ ἀσκοὶ ἀπολύνται· ἀλλὰ οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς καινοὺς βλητέον. » Ὡσπερ, φησὶν, εἰ ῥάκος· ἀγράφον, τουτέστι καινὸν, ἐπιβληθεὶ ἱματίῳ παλαιῷ, διαβήγγυσσι τοῦτο τῆ οἰκίᾳ στερέωσθαι, οἶνός τε νέος τῆ αὐτοῦ θερμότητι τοὺς ἀσκοὺς παλαιοὺς διαβήγγησσει, οὕτω και οἱ μαθηταὶ μου οὐκω γαρόνωσιν ἰσχυροί, ὥστε ἐὰν βαρῆσθωμεν αὐτοὺς, βλάφωμεν. Παλαιοὶ γὰρ τοικασιν ἱματίοις, διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς αὐτῶν γνώμης. Οὐ χρὴ οὖν ἐπιβάλλειν αὐτοῖς τὸ τῆς νηστείας βαρὺ ἐπίταγμα· ἢ και οὕτω νοήσας· Οἱ τοῦ Χριστοῦ μαθηταὶ καινοὶ ὄντες, οὐ δύναται δουλεύειν παλαιοῖς ἔθασιν και νόμοις.

« Καὶ ἐγένετο παραπορεύεσθαι αὐτὸν ἐν τοῖς Σάββασιν διὰ τῶν σπορίμων, και ἤρξαντο οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὀδοποιεῖν, τῶλοντες τοὺς στάχνας, και οἱ Φαρισαῖοι ἔλεγον αὐτῷ· Ἴδε τί ποιοῦσιν ἐν τοῖς Σάββασιν ὁ οὐκ ἔξαστι; Και αὐτὸς ἔλεγεν αὐτοῖς· Ὁυβίσιτοι ἀνέγνωτε τί ἐποίησεν Δαβὶδ ὅτε χρεῖαν ἔσχε, και ἐπέινασεν αὐτῷ και οἱ μετ' αὐτοῦ; πῶς εἰσηλ-

rum jejunabant, veniuntque et dicunt illi : Quare discipuli Joannis et Pharisaeorum jejulant? Et dixit illis Jesus : Num possunt filii thalami nuptialis, in quo cum illis sponsus est, jejunare? Quandiu secum habent sponsum, non possunt jejunare. Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt in illis diebus. » 184 Discipuli Joannis imperfectiores adhuc Judaicis moribus studebant : unde quidam accodebant ad Christum in exemplum ipsos proferentes, et taxabant quare discipuli ejus non jejunarent, sicut ipsi. At hic nunc quidem dicit, Sponsus sum ego, et oportet illos bono esse animo, et non jejunare : ubi autem ego e vita hac ablatu fuero, tunc ingruent tentationes, et jejunabunt ac affligentur. Proinde sponsus seipsum vocat, non solum quod desponsus virginis nuptialis, sed et quod tempus primi sui adventus, non tempus luctus, neque austeritatis est iis qui in illum credunt, neque labores habens, sed facile et absque operibus legis per baptismum refocillans nos. Qualis enim labor baptizari? attamen per facilia haec salutem consequimur. Filii autem thalami, apostoli, utpote et ipsi Dominicum gaudium assecuti et omnis caelestis boni ac voluptatis totius participes. Intellige autem et sic quod omnis homo, quando virtutem operatur, illius est thalami nuptialis. Quandiu igitur habuerit secum sponsum Christum, non jejuset, hoc est, non ostendat opera poenitentiae : neque enim cecidit : quando autem eo ablatu fuerit Christus, prolapsusque fuerit in peccatum, tunc jejumat, et poenitentiam agit, ut a peccato sanetur.

VERS. 20-22. « Et nemo assumendum panni rudis assuit vestimento veteri : alioquin auferit supplementum ejus novum a veteri, et pejor scissura fit. Et nemo mittit vinum mustum in utres veteres : alioqui dirumpit vinum mustum utres, et vinum effunditur, et utres pereunt : sed vinum mustum in utres novos mitti debet. » Quomodo, inquit, pannus rudis, hoc est novus, si assuatur vestimento veteri, sua firmitate illud discindit, vinumque novum sua maturatione utres veteres dirumpit : sic etiam discipuli mei novum facti sunt fortes : itaque si gravavero ipsos, offendam. Veteribus enim vestimentis similes sunt, ob ipsorum animi imbecillitatem. Non oportet igitur illos gravi jejuniorum praecepto onerare. Vel etiam sic intellige : Discipuli Christi, cum sint novi, non possunt servire priscis moribus et legibus.

VERS. 23-28. « Et accidit ut transiret Sabbatis per arceles, et coeperunt discipuli ejus inter viam vellere spicas, et Pharisei dicebant ei : Ecce, cur facimus Sabbatis quod non licet? Et ipse ait illis : Nunquam legis quid fecerit David, cum opus haberet, et esuriret ipse et qui cum eo erant? quomodo ingressus sit in domum Dei sub Abiathar

principe sacerdotum, et panes propositionis comederit, quos non licet edere nisi sacerdotibus, et dederit etiam illis qui secum erant? Et dicebat illis : Sabbathum propter hominem factum est, non homo propter Sabbathum. Itaque Filius hominis Dominus est etiam Sabbathi. Discipuli Domini spicas vellunt, jam non ultra 185 soliti juxta legem vivere. Pharisei autem indignantes, a Christo confutabantur in medium afferente exemplum David, qui propter necessitatem solverat legem sub Abiathar pontifice. Fugiens enim David propheta a facie Saulis, venit ad pontificem illum, et sefellit eum quasi a rege missus rei militaris gratia, et tunc panes propositionis comedit, gladiumque Goliath Domino oblatum abstulit. Duodecim autem erant panes, qui quotidie proponebantur super mensam, sex a dextris, et sex a sinistris 75. Quærit autem quidam, quomodo evangelista nunc ipsum pontificem Abiathar nominavit, liber autem Regum. Abimelech illum nominavit? Dicendum igitur quod fortassis duo nomina habuerit, idemque sit Abiathar et Abimelech. Vel etiam aliter, liber Regum sacerdote tunc dicit esse Abimelech, evangelista autem pontificem Abiathar : unde hæc inter se non sunt diversa. Erat enim sacerdos Abimelech, pontifex autem Abiathar. Discite autem juxta anagogen, quod discipuli Christi, in Sabbatho, hoc est in animarum quiete (Sabbatum enim quietem interpretamur) : quando igitur quietem habent ab omnibus affectionibus, et a demonibus non infestantur, tunc iter faciunt, hoc est et aliis ad virtutem duces sunt, vellentes et eradicantes omnia quæ a terra et humili phantasia germinant. Nisi enim primum quiescat aliquis ab affectionibus, et seipsum in quietem conferat, nequam aliis ad bonum dux erit.

γάρ μὴ πρότερον καταπαύση τις ἀπὸ τῶν παθῶν, καὶ ὁδηγὸς ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν γένηται.

CAPUT III.

De eo cui arida erat manus. De electione apostolorum. De matre et fratribus.

Vkas. 1-5. Et introivit in Synagogam, et erat ibi homo manum habens arefactam, et observabant eum an Sabbatis sanaturus esset illum, ut accusarent eum. Et ait homini manum habenti arefactam, Excitare in medium. Et dicit illis : Utrum licet Sabbatis benefacere, an malefacere? animam servare, an occidere? At illi tacabant : et cum circumspexisset eos cum iracundia, indolescens super cæcitate cordis eorum, dicit homini : Extende manum tuam; et extendit, et restituta est manus illius sana, ut altera. Cum discipuli accusati essent a Judæis eo quod per Sabbata spicas evulsissent, Dominus accusantes confutavit, idque exemplo David : magis autem illos nunc confutat miraculum faciendo, ostendens quod adeo non peccent disci-

75 Levit. xvi, 8.

θεν εις τον οικον του Θεου επι Αδιαθαρ του αρχιερω, και τους αρτους της προθεσεως εφαγεν, ουκ εξεστι φαγειν ει μη τοις ιερευσι, και ιδωκε και τοις; συν αυτω ουσι; Καὶ ελεγεν αυτοις· Το Σάββατον δια τον ανθρωπον εγενετο, ουχ ο ανθρωπος; δια το Σάββατον· ωστε Κυριος εστιν ὁ υιος του ανθρωπου και του Σαββάτου. Ci μαθηται του Κυριου τους σταχυας εκπιλλουσιν, οια μηκειτι κατα νόμον εθισθεντα; ζην· οι δε φαρισαιοι αγανακτουντες, επιθυμουσινται υποδ του Χριστου, παραγοντος τον Δαβιδ δι' αναγκην παραλυσαντα τον νόμον επι Αδιαθαρ αρχιερω. Φεύγων γάρ ο προφήτης Δαβιδ ἀπὸ προσώπου Σουλ, ἦλθεν εις τον αρχιερέα τουτον, και ηπάτησεν αυτον ως παρὰ του βασιλείου αποσταλεις εις αναγκαίαν χρείαν στρατιωτικήν.

B "Οτε και τους αρτους της προθεσεως εφαγε, και την του Γολιάθ βορφαίαν αφείλετο ανεταθειμένην τῷ Κυρίῳ. Δώδεκα δὲ ἦσαν οι αρτοι καθ' εκάστην ἡμέραν προτιθέμενοι επι της τραπέζης, εἰς εκ δεξιῶν και εἰς εἰς εὐωνύμων. Ζητοῦσι δὲ τινες πῶς ο μὲν εὐαγγελιστής νῦν τον αρχιερέα Αδιαθαρ ὠνόμασεν, ἡ δὲ βίβλος τῶν Βασιλειῶν, Αδιμέλεχ τουτον ὀνομάζει. Ἔστιν οὖν εἰπεῖν ὅτι διώνυμος ἦν Ἰωσ; ε Αδιαθαρ, ο αυτος και Αδιμέλεχ καλούμενος. Η και ἄλλως, ἡ μὲν τῶν Βασιλειῶν βίβλος, ἱερέα λέγει εἶναι τότε Αδιμέλεχ· ο δὲ εὐαγγελιστής, αρχιερέα εἶναι τον Αδιαθαρ. Ὅστε ουκ ἐναντία ταῦτα ἦν γάρ ἱερεὺς μὲν Αδιμέλεχ, αρχιερεὺς δὲ Αδιαθαρ. Νόει δὲ και κατὰ αναγωγὴν, ὅτι οι του Χριστου μαθηται ἐν τῷ Σαββάτῳ, τουτέστι ἐν τῇ τῶν ψυχῶν ἀναπαύσει (Σάββατον γάρ καταπαυσις ἐρμηνεύεται). Ὅταν οὖν ἔχωσιν ἀναπαυσιν ἀπὸ τῶν παθῶν, μὴ πολεμούμενοι ὑπὸ τῶν δαιμόνων, τότε ἔδοκοιοῦσι, τουτέστι και ἑτέροις πρὸς την ἀρετήν ὁδηγοί γίνονται, τιλλοντες; και ἐκαρζουντες πάντα τὰ ἀπὸ τῆς γῆς και τῆς κάτω φαντασίας βλαστάνοντα. Ἐάν

C και ἐν ἡμερία καταστήσῃ ἐκρτην, ουκ ἀν ἔδοκοισης

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.

Περὶ του ξηρῶν ἔχοντος χεῖρα. Περὶ της τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς. Περὶ μητρὸς και ἀδελφῶν.

D « Καὶ εἰσῆλθε πάλιν εις την συναγωγὴν, και ἡ ἐκεί ανθρωπος ἐξηραμμένην ἔχων την χεῖρα, και περιτήρουν αυτον, ει τοις Σάββασιν θεραπεύσει αυτον, ἵνα κατηγορήσωσιν αυτου. Καὶ λέγει τῷ ανθρωπῳ τῷ ἐξηραμμένην ἔχοντι την χεῖρα· Ἐγειραι εις τι μέσον. Καὶ λέγει αυτοις· Ἐξεστι τοις Σάββασιν ἀγαθοποιῆσαι, ἡ κακοποιῆσαι; ψυχὴν σώσει ἡ ἀποκτεῖναι; Οι δὲ ἰσούπων. Καὶ περιδλεψάμενος αυτους μετ' ὀργῆς, συλλυπούμενος επι τῇ πωρώσει της καρδίας αυτῶν, λέγει τῷ ανθρωπῳ· Ἐκτεινον την χεῖρά σου. Καὶ ἐξέτεινε, και ἀποκατεστάθη ἡ χεῖρ αυτου ὑγιής, ὡς ἡ ἄλλη. Τῶν μαθητῶν κατηγορηθέντων ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, διότι τῷ Σαββάτῳ τους σταχυας ἐπιλλον, ο Κυριος ἐπιστόμισε μὲν τους κατηγορούς, και διὰ του κατὰ τον Δαβιδ ἐπεδει-

γματος. Ἐπιπλέον δὲ αὐτοὺς καὶ νῦν ἐντρέπων, αὐματουργεῖ, δεκνῶν δὲ, τοσοῦτον οὐχ ἀμαρτάνουσιν οἱ μαθηταὶ μου, ὥστε καὶ αὐτοὶ ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου, θαύμα ἐπιδεικνόμενος ὥστε εἰ κακὸν ἐστὶ τὸ θαυματουργεῖν, ἐστὶ κακὸν ἀπλῶς καὶ τὸ ἐργάζεσθαι τὰ ἀναγκαῖα ἐν τῷ σαββάτῳ· ἀλλὰ μὴ τὸ θαυματουργεῖν, ἐπὶ σωτηρίᾳ ἀνθρώπου, θεῖόν ἐστιν, οὐκ ἄρα παρανομεῖ ὁ ἐν τῷ σαββάτῳ μὴ κακὸν τι ἐργάζομενος. διὰ τοῦτο οὖν καὶ ἔρωτᾷ αὐτοὺς εἰ ἔβριστον ἀγαθοποιήσαι, ἐντρέπων αὐτοὺς ὡς κωλύοντας αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἀγαθοποιεῖν. Ἐξήραν δὲ ἔχει τὴν χεῖρα τὴν δεξιάν πᾶς ὁ μὴ πράττων τὰ τῆς δεξιᾶς μερίδος ἔργα. Πρὸς δὲ λέγει ὁ Χριστὸς· Ἐγείραι, ταῦτέστιν, Ἄναστα ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, καὶ στῆθι εἰς τὸ μέσον, ταῦτέστιν, εἰς τὴν μεσότητά των ἀρετῶν. Ἡσὰν γὰρ ἀρετῇ, μεσότης ἐστὶν, οὔτε εἰς τὴν ἑλλείψιν, οὔτε εἰς τὴν ὑπερβολὴν ἐκινεῖσαι· τότε τοίνυν δευρὸν σταθῆ εἰς τὴν μεσότητά, ἀποκατασταθήσεται ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὄχις. Ὅρα δὲ καὶ τὸ Ἄποκατεστάθῃ. Καὶ γὰρ ἦν δευρὸν ὄχις ὄχις τὰς χεῖρας, ταῦτέστι, τὴν πρακτικὴν ἐνέργειαν, δευρὸν οὐκ παράδοσις· ἀφ' οὗ δὲ ἐξετάσθη ἡ χεὶρ ἡμῶν ἐπὶ τὸν ἀπηγορευμένον καρπὸν, ἐκτοτε ἐξηράνθη πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ ἐργασίαν. Πάλιν οὖν ἐν τῷ μίση σταθῶμεν τῶν ἀρετῶν.

εἰ καὶ ἐξεληθόντες οἱ Φαρισαῖοι, εὐθέως μετὰ τῶν Ἡρωδιανῶν συμβούλιον ἐποίησαν κατ' αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσι. Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀνεχώρησε μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ πολλὸν πλῆθος ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἠκολούθησεν αὐτῷ, καὶ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας, καὶ ἀπὸ Ἱεροσολύμων, καὶ ἀπὸ τῆς Ἰδουμαίας, καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, καὶ οἱ περὶ Τύρον καὶ Σιδῶνα, πλῆθος πολλὸν, ἀκούσαντες ὅσα ἐποίησεν, ἦλθον πρὸς αὐτόν. Καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἵνα κλιθῶμεν προσκαρτερεῖν αὐτῷ διὰ τὸν ἔχλον, ἵνα μὴ θλιθῶσιν αὐτόν· πολλοὺς γὰρ ἐθεράπευσεν, ὥστε ἐκίπτεται αὐτῷ ἵνα αὐτοῦ ἄψωνται, ὅσοι εἶχον μάστιγας, καὶ τὰ πνεύματα τὰ ἀκάθαρτα δευρὸν αὐτὸν ἐθεώρει, προσέπιπταν αὐτῷ, καὶ ἐκράζε λιγόντα δευρὸν, Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ πολλὰ ἐπατιμα αὐτοῖς, ἵνα μὴ φανερόν αὐτὸν ποιήσωσιν. ὅτινες ἦσαν οἱ Ἡρωδιανοί; Ἥτοι οἱ στρατιῶται τοῦ Ἡρώδου, ἡ αἵρεσις τις νεοφανῆς, δογματίζουσα τὸν Ἡρώδην αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστόν, διὰ τὸ ἐπ' αὐτοῦ πείρασ ἀξίασθαι τὴν τῶν Ἰουδαϊκῶν βασιλέων διαδοχὴν. Ἡ γὰρ προφητεία τοῦ Ἰακώβ διελάμβανεν, ὅτε ἐκλείψουσιν οἱ ἐξ Ἰουδα ἄρχοντες, τότε τὸν Χριστόν ἐλθεῖν. Ἐπὶ οὖν ἐπὶ τῶν Ἡρώδου χρόνων εὐθείς ἦν Ἰουδαϊκῶς ἄρχων, ἀλλ' αὐτοῦς ἤρχεν ἀλλόφυλος ὢν, Ἰδουμαῖος γὰρ ἦν, ἐνόμισάν τινες αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστόν, καὶ αἵρεσιν συνεστήσαντο, οὗτοι τοίνυν ἐπαίρουσιν ἀπολέσαι τὸν Κύριον. Ὅ δὲ ἀνεχώρησε· οὐκ ἔπειτα γὰρ ἦν ὁ τοῦ πάρος καιρὸς. Ἄμα δὲ καὶ ἵνα κλιθῶσιν ἀνεργεῖσθαι, διὰ τοῦτο ἀναχωρεῖ ἀπὸ τῶν ἄγνωμων· καὶ γὰρ ἠκολούθησαν αὐτῷ πολλοὶ, καὶ ἴασατο αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ οἱ Τύριοι καὶ οἱ Σιδῶνιοι, ἀλλόφυλοι ὄντες, ὠφελοῦντο. Οἱ δὲ

puli ejus, ut et ipse operetur in die Sabbati miraculum facias: ita ut si malum sit operari miraculum, simpliciter malum futurum sit operari: nec necessaria in Sabbato; sed miraculum facere in salutem hominis, divinum est: non igitur prævaricatur qui in Sabbato quod malum non est, operatur. Propterea etiam interrogat illos num liceat benefacere, notans eos ut benefacere eum prohibentes. Ardam autem dexteram omnis habet qui opera eorum non facit qui ad dexteram partem pertinent. Ad quem Christus dicit, Excitare, hoc est, Surge a peccato, et sta in medio, hoc est in mediocritate virtutum. Omnis enim virtus mediocritas est, eo quod neque in defectum, neque in excessum declinat. Tunc igitur quando se statuit in mediocritatem, restituitur dextera ei sana. Vide autem quod dicit, Et restituta est. Erant enim olim nobis sanæ manus, hoc est efficax virtus operativa, quando nondum fuit transgressio. Ubi autem extenta est dextera nostra ad fructum prohibitum, tunc arcere coepit ad operationem boni. Restituetur igitur iterum in pristinam sanitatem, cum in medio steterimus virtutum.

ἀποκατασταθήσεται εἰς τὴν προτέραν ὑγίαν, δευρὸν

Vers. 6-12. « Egressi vero Pharisei statim una cum Herodianis consilium inibant adversus illum ut eum perderent. Jesus autem cum discipulis suis recessit ad mare, et ingens multitudo secuta est eum a Galilæa, et a Judæa, et ab Hierosolymis, et ab Idumæa, et trans Jordanem, et qui circa Tyrum habitabant, ac Sidonem, hominum multitudo magna: qui cum audissent quæ faciebat, venerunt ad eum. Et dixit discipulis suis ut naviculam appellerent sibi propter turbam, ne ipsum premeret. Multos enim sanaverat, ita ut irruerent in eum, quo illum tangerent quotquot habebant flagella. Et spiritus immundi cum illum vidissent, prodeiebant ei, et clamabant dicentes, Tu es Filius Dei. Et vehementer interminabatur eis ne se manifestum facerent. Quinam erant Herodiani? Vel milites Herodis, vel hæresis quædam nuper admodum orta, quæ docebat Herodem ipsum esse Christum, eo quod sub illo Judaicorum regum successio finem habuisset, ita enim exponebant prophetiam Jacob, quando defecturi essent ex Juda principes, tunc venturum Christum. Cum igitur Herodis temporibus nullus usquam esset Judaicus princeps, sed regnaret Herodes alienigena, Idumæus enim erat, opinati sunt quidam ipsum esse Christum, et constituta quædam factione attentaverunt perdere Dominum. Ipse autem secedit, nondum enim erat patiens tempus. Interim pluribus benefaciebat, ab ingratis secedendo. Etenim secuti sunt eum multi, et sanavit illos: quin etiam Tyrii et Sidonisi, tametsi essent allophyli, prodebat. Cognati autem ejus eum persequabantur. Adeo

Gen. xlix, 10.

principis sacerdotum, et panes propositionis comederit, quos non licet edere nisi sacerdotibus, et dederit etiam iis qui secum erant? Et dicebat illis : Sabbathum propter hominem factum est, non homo propter Sabbathum. Itaque Filius hominis Dominus est etiam Sabbati. Discipuli Domini spicas vellunt, jam non ultra **185** soliti juxta legem vivere. Pharisei autem indignantes, a Christo confutabantur in medium afferente exemplum David, qui propter necessitatem solverat legem sub Abiathar pontifice. Fugieus enim David propheta a facie Saulis, venit ad pontificem illum, et sefellit eum quasi a rege misas rei militaris gratia, et tunc panes propositionis comedit, gladiumque Goliath Domino oblatum abstulit. Duodecim autem erant panes, qui quotidie proponebantur super mensam, sex a dextris, et sex a sinistris ⁷⁵. Querunt autem quidam, quomodo evangelista nunc ipsum pontificem Abiathar nominavit, liber autem Regum. Abimelech illum nominat? Dicendum igitur quod fortassis duo nomina habuerit, idemque sit Abiathar et Abimelech. Vel etiam aliter, liber Regum sacerdote tunc dicit esse Abimelech, evangelista autem pontificem Abiathar : unde hæc inter se non sunt diversa. Erat enim sacerdos Abimelech, pontifex autem Abiathar. Discite autem juxta anagogen, quod discipuli Christi, in Sabbato, hoc est in animarum quiete (Sabbatum enim quietem interpretamur) : quando igitur quietem habent ab omnibus affectionibus, et a dæmonibus non infestantur, tunc iter faciunt, hoc est et aliis ad virtutem duces sunt, vellicantes et eradicantes omnia que a terra et humili phantasia germinant. Nisi enim primum quiescat aliquis ab affectionibus, et seipsum in quietem conferat, neutiquam aliis ad bonum dux erit.

γάρ μή πρότερον καταπαύση τις ἀπό τῶν παθῶν, καί ἐτέροις, καί ὁδηγός ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν γένηται.

CAPUT III.

De eo cui arida erat manus. De electione apostolorum. De matre et fratribus.

VERS. 1-5. « Et introivit in Synagogam, et erat ibi homo manum habens arefactam, et observabant eum an Sabbatis sanaturus esset illum, ut accusarent eum. Et ait homini manum habenti arefactam, Excitare in medium. Et dicit illis : Utrum licet Sabbatis benefacere, an malefacere? animam servare, an occidere? At illi tacebant : et cum circumspexisset eos cum iracundia, indolescens super cæcitate cordis eorum, dicit homini : Extende manum tuam; et extendit, et restituta est manus illius sana, ut altera. » Cum discipuli accusati essent a Judæis eo quod per Sabata spicas evulsissent, Dominus accusantes confutavit, idque exemplo David : magis autem illos nunc confutat miraculum faciendo, ostendens quod adeo non peccent disci-

⁷⁵ Levit. xvi, 8.

θεν εις τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ Ἀβιάθαρ τοῦ ἀρχιερέως, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, οὐδ' οὐκ ἔξεστι φαγεῖν εἰ μὴ τοῖς ἱερεῦσι, καὶ ἔδωκε καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ οὔσι; Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς : Τὸ Σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον· ὡςτε Κύριός ἐστιν ἡ ἰδὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Σαββάτου. » Οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου τοὺς στάχους ἐπιλλοῦσιν, οἷα μηκέτι κατὰ νόμον ἐθισθέντες; ζῆν· οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἀγανακτοῦντες, ἐπιθομιζονται ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, παράγοντος τὸν Δαβὶδ δι' ἀνάγκην παραλύσαντα τὸν νόμον ἐπὶ Ἀβιάθαρ ἀρχιερέως. Φεύγων γάρ ὁ προφήτης Δαβὶδ ἀπὸ προσώπου Σαοὺλ, ἦλθεν εἰς τὸν ἀρχιερεῖα τοῦτον, καὶ ἠπάτησεν αὐτὸν ὡς παρὰ τοῦ βασιλέως ἀποσταλεὶς εἰς ἀναγκαίαν χρεῖαν στρατιωτικῆν. « Ὅτε καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγε, καὶ τὴν τοῦ Γολιάθ ῥομφαίαν ἀπέλετο ἀνατρεψιμένην τῷ Κυρίῳ. Δύσθεκα δὲ ἦσαν οἱ ἄρτοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν προτιθέμενοι ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἕξ ἐκ δεξιῶν καὶ ἕξ ἐξ εὐωνύμων. Ζητοῦσι δὲ τινες πῶς ὁ μὲν εὐαγγελιστὴς νῦν τὸν ἀρχιερεῖα Ἀβιάθαρ ὠνόμασεν, ἡ δὲ βίβλος τῶν Βασιλείων, Ἀβιμέλεχ τοῦτον ὀνομάζει. Ἔστιν οὖν εἰπεῖν ὅτι διώνυμος ἦν ἴσως ὁ Ἀβιάθαρ, ὁ αὐτὸς καὶ Ἀβιμέλεχ καλούμενος. Ἡ καὶ ἄλλως, ἡ μὲν τῶν Βασιλείων βίβλος, ἱερὰ λέγει εἶναι τότε Ἀβιμέλεχ· ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς, ἀρχιερεῖα εἶναι τὸν Ἀβιάθαρ. Ὅστε οὐκ ἰναντία ταῦτα· ἦν γάρ ἱερεὺς μὲν Ἀβιμέλεχ, ἀρχιερεὺς δὲ Ἀβιάθαρ. Νθεὶ δὲ καὶ κατὰ ἀναγωγὴν, ὅτι οἱ τοῦ Χριστοῦ μαθηταὶ ἐν τῷ Σαββάτῳ, τουτέστι ἐν τῇ τῶν ψυχῶν ἀναπαύσει (Σάββατον γὰρ κατὰ πνεῦμα ἐρμηνεύεται). Ὅταν οὖν ἔχωσιν ἀνάπαυσιν ἀπὸ τῶν παθῶν, μὴ πολεμούμενοι ὑπὸ τῶν δαιμόνων, τότε ὁδοποιοῦσι, τουτέστι καὶ ἑτέροις πρὸς τὴν ἀρετὴν ὁδηγοὶ γίνονται, τίλλοντες καὶ ἐκρίζουτες πάντα τὰ ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τῆς κάτω φαντασίας βλαστάνοντα. Ἐάν καὶ ἐν ἡμερῆα καταστήσῃ ἑαυτὸν, οὐκ ἂν ἔδοκιμασῃ

ΚΕΦΑΛΑ. Γ.

Περὶ τοῦ ξηρῶν ἔχοντος χεῖρα. Περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς. Περὶ μητρὸς καὶ ἀδελφῶν.

« Καὶ εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὴν συναγωγὴν, καὶ ἦν ἐκεῖ ἄνθρωπος ἐξηραμμένην ἔχων τὴν χεῖρα, καὶ παρατήρουν αὐτὸν, εἰ τοῖς Σάββασι θεραπεύσει αὐτὸν, ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ. Καὶ λέγει τῷ ἀνθρώπῳ τῷ ἐξηραμμένην ἔχοντι τὴν χεῖρα· Ἐγείραι εἰς τὸ μέσον. Καὶ λέγει αὐτοῖς· Ἔξεστι τοῖς Σάββατιν ἀγαθοποιῆσαι, ἢ κακοποιῆσαι; ψυχὴν σῶσαι ἢ ἀποκτεῖναι; Οἱ δὲ ἐσιώπων. Καὶ περιβλεψάμενος αὐτοὺς μετ' ὀργῆς, συλλυπούμενος ἐπὶ τῇ πωρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν, λέγει τῷ ἀνθρώπῳ· Ἐκταίνε τὴν χεῖρά σου. Καὶ ἔξτεται, καὶ ἀποκατεστάθη χεῖρ αὐτοῦ ὕγιη, ὡς ἡ ἄλλη. » Τῶν μαθητῶν κατηγοροῦθέντων ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, διότι τῷ Σαββάτῳ τοὺς στάχους ἐπίλλον, ὁ Κύριος ἐπιστόμισε μὲν τοὺς κατηγοροῦς, καὶ διὰ τοῦ κατὰ τὸν Δαβὶδ ἐποδεί-

γματος. Ἐπιπέλον δὲ αὐτοὺς καὶ νῦν ἐντρέπων, Α
 θαυματουργεῖ, δεικνύων ὅτι, Τοσοῦτον οὐχ ἁμαρτάνουσι
 οἱ μαθηταὶ μου, ὥστε καὶ αὐτὸς ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν τῇ
 ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου, θαύμα ἐπιδεικνύμενος· ὥστε εἰ
 κακὸν ἐστὶ τὸ θαυματουργεῖν, ἐστὶ κακὸν ἀπλῶς καὶ
 τὸ ἐργάζεσθαι τὰ ἀναγκαῖα ἐν τῷ Σαββάτῳ· ἀλλὰ
 μὴ τὸ θαυματουργεῖν, ἐπὶ σωτηρίᾳ ἀνθρώπου, θεῖόν
 ἐστίν, οὐκ ἄρα παρανομῶ ὁ ἐν τῷ Σαββάτῳ μὴ
 κακὸν τι ἐργάζομενος. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ ἔρωτῶ
 αὐτοὺς εἰ ἔβρισται ἀγαθοποιήσας, ἐντρέπων αὐτοὺς
 ὡς κωλύοντας αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἀγαθοποιεῖν· ξηρὰν
 δὲ ἔχει τὴν χεῖρα τὴν δεξιὰν πᾶς ὁ μὴ πράττων
 τὰ τῆς δεξιᾶς μερίδος ἔργα. Πρὸς δὲ λέγει ὁ
 Χριστός· Ἐγείραι, τουτέστιν, Ἀνάστα ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας,
 καὶ στῆθι εἰς τὸ μέσον, τουτέστιν, εἰς τὴν μεσότητα
 τῶν ἀρετῶν. Ἡἴσα γὰρ ἀρετῆ, μεσότης ἐστίν, οὔτε
 εἰς τὴν ἑλλείψιν, οὔτε εἰς τὴν ὑπερβολὴν ἐκινεῖσαι·
 τότε τοῖσιν ὅταν σταθῇ εἰς τὴν μεσότητα, ἀποκατασταθήσεται ἡ
 χεὶρ αὐτοῦ ὄρθως. Ὅρα δὲ καὶ τὸ Ἀποκατεστάθη.
 Καὶ γὰρ ἦν ὅτε εἴχομεν ὄρθως τὰς χεῖρας,
 τουτέστι, τὴν πρακτικὴν ἐνεργειαν, ὅτε οὐκ
 ἄρα παρὰ τὸν ἀπὸ τοῦ ὀρθοῦ ὅτι ἐξείσατο ἡ
 χεὶρ ἡμῶν ἐπὶ τὸν ἀπηγορευμένον καρπὸν, ἔκτοτε
 ἐξηράνθη πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ ἐργασίαν. Πάλιν οὖν
 ἐν τῷ μίση σταθῶμεν τῶν ἀρετῶν.

ε Καὶ ἐξελθόντες οἱ Φαρισαῖοι, εὐθέως μετὰ τῶν
 Ἡρωδιανῶν συμβούλιον ἐποίησαν κατ' αὐτοῦ, ὅπως
 αὐτὸν ἀπολέσωσι. Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀνεχώρησε μετὰ
 τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ πολλὸν
 πλῆθος ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἠκολούθησεν αὐτῷ, καὶ
 ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας, καὶ ἀπὸ Ἱερουσαλὺμων, καὶ ἀπὸ
 τῆς Ἰδουμαίας, καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, καὶ οἱ
 περὶ Τύρον καὶ Σιδῶνα, πλῆθος πολλὸν, ἀκούσαντες
 ὅσα ἐποίησε, ἦλθον πρὸς αὐτόν. Καὶ εἶπε τοῖς
 μαθηταῖς αὐτοῦ ἵνα κλεισθῆναι αὐτῷ διὰ τὸν
 ὄχλον, ἵνα μὴ θλιθῶσιν αὐτόν· πολλοὺς γὰρ ἐθεράπευσεν,
 ὥστε ἐκίπτεται αὐτῷ ἵνα αὐτοῦ ἀψωνταί, ὅσοι
 εἶχον μάστιγας, καὶ τὰ πνεύματα τὰ ἀκάθαρτα ὅταν
 αὐτὸν εἰδῶσι, προσέπιπταν αὐτῷ, καὶ ἔκραζε
 λέγοντα ὅτι, Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ πολλὰ
 ἐπατίμα αὐτοῖς, ἵνα μὴ φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσιν.
 Τίνες ἦσαν οἱ Ἡρωδιανοὶ; Ἥτοι οἱ στρατιῶται τοῦ
 Ἡρώδου, ἡ αἵρεσις τις νεοφανῆς, δογματίζουσα τὸν
 Ἡρώδη αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστόν, διὰ τὸ ἐπ' αὐτοῦ
 πείρασ θέξασθαι τὴν τῶν Ἰουδαϊκῶν βασιλείων διαδοχὴν.
 Ἡ γὰρ προφητεία τοῦ Ἰακώβ διελάμβανεν, ὅτι
 ἐκλειψουσιν οἱ ἐξ Ἰουδα ἄρχοντες, τότε τὸν Χριστόν
 εἰσεῖν. Ἐπὶ οὖν ἐπὶ τῶν Ἡρώδου χρόνων εὐθείως
 ἦν Ἰουδαϊκῶς ἀρχῶν, ἀλλ' αὐτὸς ἤρχεν ἀλλόφυλος
 ὢν, Ἰδουμαῖος γὰρ ἦν, ἐνόμισάν τινες αὐτὸν εἶναι
 τὸν Χριστόν, καὶ αἵρεσιν συνεστήσαντο, ὅσοι τὸν
 εὐνοῖαν ἐπαλείφον ἀπολέσαι τὸν Κύριον. Ὁ δὲ
 ἀνεχώρησε· οὐκ ἔπειτα γὰρ ἦν ὁ τοῦ πάλαι καιρὸς.
 Ἄμα δὲ καὶ ἵνα κλείσας ἐπεργατῆσθαι, διὰ τοῦτο ἀναχωρεῖ
 ἀπὸ τῶν ἐγνωμένων· καὶ γὰρ ἠκολούθησαν αὐτῷ
 πολλοὶ, καὶ ἴδσαν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ οἱ Τύριοι καὶ οἱ
 Σιδωνιοὶ, ἀλλόφυλοι ὄντες, ὠφελοῦντο. Οἱ δὲ

puli ejus, ut et ipse operetur in die Sabbati miraculum
 faciens : ita ut si malum sit operari miraculum, simpliciter
 malum fore sit operari : nec necessaria in Sabbato ; sed
 miraculum facere in salutem hominis, divinum est : non
 igitur prævaricatur qui in Sabbato quod malum non est,
 operatur. Propterea etiam interrogat illos num liceat
 benefacere, notans eos ut benefacere eum prohibentes.
 Ardam autem dexteram omnis habet qui opera eorum non
 facit qui ad dexteram partem pertinent. Ad quem Christus
 dicit, Excitare, hoc est, Surge a peccato, et sta in medio,
 hoc est in mediocritate virtutum. Omnis enim virtus
 mediocritas est, eo quod neque in defectum, neque in
 excessum declinat. Tunc igitur quando se statuit in
 mediocritatem, restituitur dextera ei sana. Vide autem
 quod dicit, Et restituta est. Erant enim olim nobis sanæ
 manus, hoc est efficax virtus operativa, quando nondum
 fuit transgressio. Ubi autem extenta est dextera nostra
 ad fructum prohibitum, tunc arcere coepit ad operationem
 boni. Restituetur igitur iterum in pristinam sanitatem,
 cum in medio steterimus virtutum.

ἀποκατασταθήσεται εἰς τὴν πρώτην ὄρθωσιν, ὅταν

Vers. 6-12. † Egressi vero Pharisei statim una cum
 Herodianis consilium inibant adversus illum ut eum
 perderent. Jesus autem cum discipulis suis recessit ad
 mare, et ingens multitudo secuta est eum a Galilæa, et a
 Judæa, et ab Hierosolymis, et ab Idumæa, et trans
 Jordanem, et qui circa Tyrum habitabant, ac Sidonem,
 hominum multitudo magna : qui cum audissent quæ
 faciebat, venerunt ad eum. Et dixit discipulis suis ut
 naviculam appellerent sibi propter turbam, ne ipsum
 premeret. Multos enim sanaverat, ita ut irruerent in
 eum, quo illi tangerent quotquot habebant flagella. Et
 spiritus immundi cum illum vidissent, prodeiebant ei,
 et clamabant dicentes, Tu es Filius Dei. Et vehementer
 interminabatur eis ne se manifestum facerent. Quinam
 erant Herodiani? Vel milites Herodis, vel hæresis
 quædam nuper admodum orta, quæ docebat Herodem
 ipsum esse Christum, eo quod sub illo Judaicorum regum
 successio finem habuisset, ita enim exponebant
 prophetiam Jacob, quando defecturi essent ex Juda
 principes, tunc venturum Christum. Cum igitur Herodis
 temporibus nullus usquam esset Judaicus princeps,
 sed regnaret Herodes alienigena, Idumæus enim erat,
 opinati sunt quidam ipsum esse Christum, et constituta
 quadam factione attentaverunt perdere Dominum. Ipse
 autem secedit, nondum enim erat patiendi tempus.
 Interim pluribus benefaciebat, ab ingratis secedendo.
 Etiam Tyrii et Sidonii, tametsi essent allophyli,
 prodebat. Cognati autem ejus eum persequiebantur. Adeo

10 Gen. xlii, 10.

nulla a genere provenit utilitas, nisi etiam boni mo-
 res adsint. 187 Et alienigenæ quidem a remotis
 locis ad eum veniunt, Judæi vero, cum ad ipso
 venisset, insectantur. Vide autem quam alienus sit
 a fastu : enimvero ne turbis obstrepentes ei nego-
 tium facerent, naviculam quærit, qua consensa,
 nulla ei molestia exhiberetur. Flagella vero dicit
 morbos : nam ad emendationem nobis morbi vul-
 tum conducunt, flagellante nos Deo quasi filios pa-
 tre. Intellige autem per Herodianos, carnales et pel-
 licos, et eos qui occidere volunt Jesum. Herodes enim,
 si quis interpretetur, *pellicus* sonat. Qui egrediuntur a
 domibus suis et patris sua, hoc est consuetudinibus
 carnis, illum sequuntur : unde et flagella eorum sanan-
 tur, peccata dico, que conscientiam flagellant, et im-
 mundi spiritus ejiciuntur. Attende hic quod discipulis
 suis præcepit Jesus, ut appelleretur sibi navis propter
 turbas, ne ipsum premerent. Jesus enim est ratio
 que in nobis imperat, ut navis nostræ, hoc est cor-
 pus, appellatur sibi, et ne proficiatur in procellam
 secularium negotiorum, et ne premantur turbæ ne-
 gociosissime turbulentiæ Christum qui in nobis est.
 τὸ σῶμα, προσκαρτερῆ αὐτῆ, καὶ μὴ ἐμβάλληται
 εἰς τὴν κλύδωνα τῶν τοῦ βίου πραγμάτων, ἵνα μὴ
 ἐν ἑμὶν Χριστόν.

Vras. 15-19. « Et ascendit in montem, ac vocat
 ad se quos voluit ipse, veneruntque ad eum. Et
 fecit duodecim ut essent secum, et ut mitteret eos
 ad prædicandum, atque haberent potestatem san-
 sandi morbos, efficiendique dæmonia. Et imposuit
 Simoni nomen Petrus, et Jacobum filium Zebedæi,
 et Joannem fratrem Jacobi, et imposuit eis nomina
 Beæneges, quod est, Filii tonitruæ, et Andream, et
 Philippum, et Bartholomæum, et Matthæum, et
 Thomeam, et Jacobum Alphæi filium, et Thaddæum,
 et Simonem Chananzæum, et Judam Iscariotem,
 qui et prodidit illum. » Ascendit in montem ad
 orandum. Quouiam enim miracula fecerat, factis
 miraculis orat, docens omnes nos gratias agere
 Deo, et sicuti boni quippiam perfectiorimus, id div-
 inæ virtuti offerre debere. Vel quia ordinaturus
 erat apostolos, ejus gratia ascendit oraturus, ut di-
 scamus quod nos quoque quando aliquos sumus ordi-
 naturi, prius orare debeamus ut reveletur nobis
 qui dignus sit, et ne communicemus peccatis alle-
 nis. Assumitur et Judas in apostolum, ut discamus
 quod non propter futuram malitiam alicujus as-
 pernetur Deus quempiam mala operaturum, sed
 propter præsentem virtutem honore eum dignum
 censet, etiamsi postea malus sit futurus. Porro
 apostolorum nomina propter falsos apostolos re-
 censentur, ut sicuti noti veri. Filios autem tonitruæ
 nominat filios Zebedæi, ut præcipuos prædicatores,
 et maxime theologos.

στόλους, ἵνα ὦσι γινώριμοι οἱ ἀληθεῖς. Υἱοὺς δὲ βροντῆς
 καὶ θεολογικωτάτους.

Vras. 20, 22. « Et veniunt in domum : et con-
 venit iterum turba, sic ut non liceret illis vel pa-
 nes edere : et cum audissent qui ad illum attine-
 bant, exierunt ut manus injicerent in eum. Dice-

A συγγενεῖς αὐτοῦ ἐδίωκον αὐτόν. Οὕτως οὐδὲν ἄλλος
 συγγενεῖς, εἰ μὴ τρέπος ἀγαθὸς εἶη. Καὶ εἰ μὴ
 ἄλλογενεῖς ἤρχοντο πρὸς αὐτόν μακρόθεν, εἰ δὲ
 Ἰουδαῖοι, πρὸς αὐτούς ἐρχόμενον ἐδίωκον. Ὅρα
 δὲ καὶ τὸ ἀφιλόδοξον αὐτοῦ· καὶ γὰρ ἵνα μὴ ἐνοχλώ-
 σιν αὐτόν εἰ θῆλαι, κλειάριον ἐπιζητεῖ, ὡς ἐν ἐπέδῳ
 αὐτῆ, ἀνευλόγητος τηροῖτο. Μάστιγας δὲ λέγει τὰς
 νόσους· καὶ γὰρ ὄντως αἱ νόσοι πολλὰ ἡμῶν εἰς
 παιδείαν συμβάλλονται, μαστιγοῦντος ἡμῶν, ὡς
 πατὴρ καὶθεὸς, τοῦ Θεοῦ. Νόησον δὲ καὶ ὅτι οἱ μὲν
 Ἑραδιανοὶ, εἰ σάρκιοι καὶ δερμάτινοι, ἀπεκατεῖναι
 βούλονται τὸν Ἰησοῦν. Ἠρώδης γὰρ, δερματίτιος
 ἐρμαιεύεται. Οἱ δὲ ἐξαλλοῦνται· ἀπὸ τῶν οἴκων αὐτῶν
 καὶ ἀπὸ τῶν περιόρων αὐτῶν, τουτέστι τῶν πρὸς
 τὴν σάρκα σχεῖται, ἐκτείνου ἀκολουθοῦσιν αὐτῶν.
 B ὅθεν καὶ αἱ μάστιγες αὐτῶν θεραπεύονται, αἱ
 ἁμαρτίαι λέγω, αἱ τὸ συνειδὸς μαστίζουσαι, καὶ τὰ
 πνεύματα τὰ ἀκάθαρτα ἐκδιώκονται. Πρόσχετος δὲ
 ὅτι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ προστάττει ὁ Ἰησοῦς, ἵνα
 προσκαρτερῆ αὐτῶν κλειάριον διὰ τοὺς θύλους, ὅπως
 μὴ θλιθῶσιν αὐτόν. Ἰησοῦς γὰρ ἔστιν ὁ ἐν ἑμὶν λό-
 γος, ὃς προστάττει, ἵνα τὸ κλειάριον ἡμῶν, τουτέστι
 εἰς τὴν κλύδωνα τῶν τοῦ βίου πραγμάτων, ἵνα μὴ
 ἐν ἑμὶν Χριστόν.

« Καὶ ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος, καὶ προσκαλεῖται
 οὓς ἠθέλην αὐτός, καὶ ἀπήλθον πρὸς αὐτόν. Καὶ
 ἐποίησε ὄδεκα, ἵνα ὦσι μετ' αὐτοῦ, καὶ ἵνα ἀπο-
 σταθῆ αὐτοὺς κηρύσσειν, καὶ ἔχειν ἐξουσίαν θερα-
 पेῦν τὰς νόσους, καὶ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια. Καὶ
 ἐπίθηκε τῷ Σίμωνι ὄνομα Πέτρον, καὶ Ἰάκωβον
 τὸν τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν τοῦ
 Ἰακώβου· καὶ ἐπέθηκεν αὐτοῖς ὀνόματα, Βεæνεργεῖ,
 ὅ ἐστιν, Υἱὸς βροντῆς, καὶ Ἀνδρέαν, καὶ Φίλιππον,
 καὶ Βαρθολομαῖον, καὶ Ματθαῖον, καὶ Θωμᾶν, καὶ
 Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ἀλφαίου, καὶ Θαδδαῖον, καὶ Σίμωνα
 τὸν Κανανίτην, καὶ Ἰούδαν Ἰσκαριώτην, ὃς καὶ παρ-
 ἴδωκεν αὐτόν. » Ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος ὥστε προ-
 εῦξασθαι. Ἐκεῖ γὰρ θαύματα ἐποίησε, μετὰ τὴν
 τῶν θαυμάτων ἐπίδειξιν προσεύχεται, διδάσκων
 πάντας ἡμᾶς ὅτι δεῖ ἐξομιατεῖν τῷ Θεῷ ὅταν τι
 φθάσωμεν καλὸν ἐργασάμενοι, καὶ τῆ τοῦ Θεοῦ
 δυνάμει ἐπανατιθέναι τοῦτο· ἢ ἐπιειθὴ ἐμελλε χεῖρε-
 τονῆσαι τοὺς ἀποστόλους, τοῦτου ἕνεκεν ἔνευται
 προσευξόμενος, ἵνα μάθωμεν ὅτι καὶ ἡμεῖς δεῖ ὅταν
 τινὰς χειροτονῆσαι μέλλωμεν, πρότερον εὐχεσθαι
 ἵνα ἀποκαλυφθῆ ἡμῖν ὁ ἄξιος, καὶ μὴ κοινονήσωμεν
 ἀνομίαις ἄλλοτριαις. Καὶ τὸν Ἰούδαν δὲ προσέβαλε-
 ται ἀπόστολον, ἵνα μάθωμεν ὅτι οὐ διὰ τὴν μέλλουσαν
 κακίαν τινός, ὁ Θεὸς ἀποστρέφεται ἐκτείνον τὸν μέ-
 λλοντα ἐργάσει εἶναι τὸ κακὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀρετὴν
 αὐτοῦ ἢ νῦν πρόσεισιν αὐτῶν, τιμῆς ἄξιον αὐτόν,
 κἀν ἐς ὕστερον μὲλλον κακὸς ἀποθῆναι. Ἀπαριθμεῖται
 δὲ τὰ τῶν ἀποστόλων ὀνόματα, διὰ τοὺς φευδακ-
 ὄνομάζει τοὺς τοῦ Ζεβεδαίου, ὡς μεγαλοκήρυκα :

« Καὶ ἔρχονται εἰς οἶκον, καὶ συνέρχεται κἀκεῖ
 ὄχλος, ὥστε μὴ δύνασθαι αὐτοὺς, μήτε ἄρτον φαγεῖν.
 Καὶ ἀκούσαντες οἱ περ' αὐτοῦ, ἐξήλθον κρατῆσαι
 αὐτόν. Ἐλέγον γὰρ ὅτι Ἐξέστη. Καὶ οἱ Γραμματεῖς

οὐ ἀπὸ Ἱεροσολύμων καταβάντι·, ἔλεγον ὅτι Βεελζεβὺλ ἔχει, καὶ ὅτι καὶ ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. » Ἀκούσαντες, φησὶν, οἱ παρ' αὐτοῦ, τουτέστιν οἱ οἰκεῖοι αὐτοῦ, τυχὸν οἱ ἀπὸ τῆς αὐτῆς πατρίδος, ἢ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ἐξήλθον κρατῆσαι αὐτόν. Ἐλέγον γάρ, ὅτι Ἐξίστη τουτέστιν, ὅτι Δαίμονα ἔχει. Ἀκούοντες γάρ ὅτι δαιμόνια ἐκβάλλει, καὶ νόσους ἴσται, ἀπὸ φθόνου ἐνόμιζον ὅτι δαίμονα ἔχει, καὶ ἐξίστη ὅθεν ἤθελον κρατῆσαι αὐτόν, ὡς ἂν δεσμησῶσιν ὡς δαιμονιώτα. Καὶ οἱ μὲν παρ' αὐτοῦ, τουτέστιν, οἱ οἰκεῖοι αὐτοῦ, οὕτως ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων Γραμματεῖς, δαιμόνιον ἔχουν αὐτὸν ἔλεγον. Ἐπειδὴ γὰρ ἀντιλέγειν οὐκ εἶχον τοῖς γινόμενοις, ἐτέρω τρόπῳ διαβάλλουσιν αὐτά, ὅτι ἀπὸ δαιμόνων γίνονται.

Cum enim non possent contradicere his quæ se habent, alio modo arguebant ea, nempe quod a dæmonis serent.

A bant enim, **135** In furorem versus est. Et Scribæ qui ab Hierosolymis descenderant, dicebant : Beelzebub habet, et per principem dæmoniorum eicit dæmonia. » Cum audissent, inquit, qui ad illum attinebant, hoc est necessarii ejus, forte qui ejusdem erant patriæ, vel etiam fratres ejus, exierunt ut comprehenderent eum. Dicebant enim, quia In furorem versus est, hoc est, Dæmonem habet. Audientes enim quod dæmonia eiceret, et morbos sanaret, præ invidia opinabantur quod dæmonium haberet, et furiosus esset : unde volebant comprehendere illum, ut eum tanquam dæmonicum ligarent. Et familiares ejus sic quidam agebant, similiter autem et Scribæ faciebant, qui ab Hierosolymis descenderant, dæmonium ipsum habere dicentes.

« Καὶ προσκαλεσάμενος αὐτοὺς, ἐν παραβολαῖς ἔλεγον αὐτοῖς· Πῶς δύναται Σατανᾶς Σατανᾶν ἐκβάλλειν; Καὶ ἅν βασιλεῖα ἐφ' ἑαυτὴν μερισθῆ, οὐ δύναται σταθῆναι ἢ βασιλεῖα ἐκείνη. Καὶ ἅν οἰκία ἐφ' ἑαυτὴν μερισθῆ, οὐ δύναται σταθῆναι ἢ οἰκία ἐκείνη. Καὶ εἰ ὁ Σάτανᾶς ἀνίστη ἐφ' ἑαυτόν, καὶ μεμερίσται, οὐ δύναται σταθῆναι, ἀλλὰ τέλος ἔχει. Οὐδεὶς δύναται τὰ σκεῦη τοῦ ἰσχυροῦ εἰσελθῶν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσαι, ἢ ἂν μὴ πρῶτον τὸν ἰσχυρὸν δῆσῃ, καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσει. »

Ἄπὸ παραδειγμάτων ἀνατιβῆῆτων ἀνατρέκει τοὺς βασιλικούς Ἰουδαίους. Πῶς γάρ, φησὶ, δύνατον δαίμονα δαίμονα ἐκβάλλειν; ὡσπερ καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις ὁρῶμεν, ἕως μὲν εἰρηνεύουσιν οἱ ἐν ταῦταις, συνίστανται· ἐπ' αὐτὴν δὲ μερισθῶσι, καταλύονται. Πῶς δὲ, φησὶ, δύναται τις τὰ σκεῦη τοῦ ἰσχυροῦ διαρπάσαι, ἢ ἂν μὴ πρῶτον αὐτόν δῆσῃ; Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν Ἰσχυρὸς, ὁ δαίμων· σκεῦη δὲ αὐτοῦ, οἱ ἄνθρωποι οἱ χωροῦντες αὐτόν. Ἐν εὐν μὴ πρῶτον δῆσῃ τις τὸν δαίμονα, καὶ καταλύσῃ, ὡς τὰ σκεῦη αὐτοῦ, τοὺς δαιμονιώτας λέγω, διαρπάσει ἐξ αὐτοῦ; Ὅσα ἐκεῖ ἐγὼ διαρπάξω τὰ σκεῦη αὐτοῦ, τουτέστιν, ἐλευθερῶν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοῦ δαιμονικοῦ πάθους, πρῶτον λοιπὸν ἔδησα καὶ κατέλυσα τοὺς δαίμονας, καὶ ἔχθρὸς αὐτῶν εἰμι. Πῶς οὖν ὁμεῖς λέγετε ὅτι Βεελζεβὺλ ἔχει, τουτέστι, δαιμόνων φίλος ἢ καὶ μάγος. ἐκβάλλω τοὺς δαίμονα;

Vras. 23-27. « Et ad se vocatis illis, in parabolis dicebat illis : Quomodo potest Satanas Satanam eicere ? Et si regnum adversus sese divisum fuerit, non potest stare regnum illud ; et si domus contra seipsam divisa fuerit, non potest stare domus illa ; et si Satanas insurrexerit adversus semetipsum, ac divisus est, non potest stare, sed habet finem. Non potest quisquam vasa fortis, ingressus in domum illius, diripere, nisi prius fortem alligarit, et tunc domum illius diripiet. » Exemplis quibus contradicere non poterat, vincit invidiosos Judæos. Quomodo enim, inquit, possibile est dæmonem dæmones eicere ? sicut et in domibus videmus, quando pacifici sunt, bene habent hi qui in illis sunt : quando autem divisi fuerint, destruantur. Quomodo autem, inquit, potest quis diripere vasa fortis, nisi prius illum vinxerit ? Cæterum quod dicit, hoc sibi vult : Fortis est dæmon : vasa autem ejus, homines sunt qui ab illo tenentur. Itaque nisi quis prius alliget dæmonem et destruat, quomodo vasa ejus ab eo auferet ? dæmonicos, inquam. Proinde quia ego vasa ejus diripio, hoc est libero homines ab affectione dæmoniacâ, consentaneum est quod primum ligaverim et destruxerim dæmones, et inimicus illorum sim. Quomodo igitur vos dicitis quod Beelzebub habeat, hoc est, cum amicus sim dæmonum et magus, eiciam dæmones ?

« Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι πάντα ἀφεθήσεται τὰ ἁμαρτήματα τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, καὶ βλασφημία ἕσα· ἂν βλασφημήσωσι. Ὁς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλ' ἔνοχός ἐστιν αἰωνίου κρίσεως· ὅτι ἔλεγον. Πνεῦμα ἀκάθαρτον ἔχει. » Τοιοῦτόν τί φησιν Ἰησοῦς· Ὅσα μὲν ἄλλα ἁμαρτάνουσιν οἱ ἄνθρωποι, συχὸν ἔχουσιν ἂν καὶ προφασίσασθαι τι, καὶ συγγνώμης· τυχὸν, τοῦ Θεοῦ τῆ τῶν ἀνθρώπων ἀσθενεῖς συγκαταβαίνοντος, οἷον ἔλεγον τὸν Κύριον φάγον καὶ οἰνοπότην, φίλον τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν, συγγνώμης ἀξιωθῆσονται ἐπὶ τούτῳ· ὅταν δὲ βλέποντες αὐτὸν θαύματα ἐξαίτια ἐργαζόμενον, βλασφημῶσι τὸ Πνεῦμα, τουτέστι, τὰς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύ-

Vras. 28-30. « Amen dico vobis, omnia remittentur filiis hominum peccata et convitia quibuscunque convitiati fuerint : at qui convitium dixerit in Spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum, sed obnoxius est æterno judicio : quia dicebant, Spiritum immundum habet. » Tale quiddam hoc loco dicit : Quæcunque alia peccaverint homines, habent forte quod præeant et veniam consequantur, Deo id condonante humanæ infirmitati : ut exempli gratia, dicebant **136** Christum helluonem et bibonem, amicum publicanorum et peccatorum, in illo veniam assequuntur : quando autem videntes eum operari miracula indubitata, blasphemant Spiritum, hoc est mira opera per Spiritum sanctum

facta, quomodo tunc veniam assequatur, nisi A poenitentiam egerint? Quando enim offenduntur in carne Christi etiamsi pro illo non egerint poenitentiam, veniam obtinent tanquam offensi homines, Verum cum vident eum opera Dei facere, et blasphemare pergunt, quo pacto dimittetur eis, si alicui a poenitentia manserint?

VERB. 31-35. « Et veniunt mater eius et fratres, et foris stantes miserunt ad eum qui evocaret eum : et sedebat turba circa eum, dicebantque ei : Ecce mater tua et fratres tui foris quaerunt te. Et respondit eis, dicens : Quis est mater mea, et fratres mei? Et cum circumspexisset in circuitu circum se discipulos sedentes, ait : Ecce mater mea et fratres mei. Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, et soror mea, et mater est. » Fratres Domini, invidentes accesserunt ad eum ut caperent eum tanquam in furorē versum et dæmoniacum. Mater autem forsata laudi gloria mea venit ut illum a doctrina ad se attraheret, et ostenderet turbis quod ipse illum qui tanti miraculis comperitus erat, gubernaret, atque ita a doctrina avelleret. Dominus igitur respondet quod nihil profuturum sit matri suæ esse matrem suam, nisi etiam alias virtutes possederit ; similiter neque fratribus esse consanguineos : illi enim sunt veri cognati Christi, qui voluntatem Dei faciunt. Inque non negando matrem hæc dixit, sed ostendens quod non propter natalitatem solam digna fuerit hoc honore, sed propter omnes alias virtutes quibus prædita fuit : ita ut si illa caruisset, alii ei fuissent prælati.

CAPUT IV.

Parabola de semine. De increpatione aquarum.

VERB. 1, 2. « Et iterum cepit docere juxta mare : et conflavit ad eum turba multa, ita ut navim ingressus sederet in mari, et tota turba juxta mare in terra erat, et docebat eos per parabolas multa. » Quamvis videatur dimisisse matrem, iterum tamen obedit ei, propter illam enim egreditur ad mare. Cæterum in navi sedes, ut in conspectu habeat auditores omnes, magisque audiat, et nullus sit a tergo.

VERB. 3-12. « Et dicebat illis in doctrina sua : Audite : ecce exiit seminator ad seminandum, et accidit inter seminandum, quod aliud quidem cecidit secus viam, veneruntque volucres cæli, et comederunt illud. Aliud vero cecidit super petrosas, ubi non habuit terram multam, et statim exortum est quod non haberet altitudinem terræ : sole autem exorto, restu affectum est, eoque quod non haberet radicon, exaruit. Et aliud cecidit in spinas, et succreverunt spinæ ac suffocaverunt illud, et

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(52) Cod. 26 addit : Καὶ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἤλθευσαν ἐραὶ ἐν τῇ γῆ. »

ματὰς γινόμενα; θαυματουργίας, τότε πῶς ἀφίστασθε τούτους, εἰ μὴ μετανοήσωσιν; Ὅταν μὲν γὰρ ἰσκανδαλλίζοντο ἐπὶ τῇ σαρκὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι οὗτου κἀν μὴ μετενόησαν συνεχωρήθησαν ἂν, ὡς ἄνθρωποι σκανδαλισθέντες. Ὅταν δὲ ὁρῶντες εἰς τὸν Θεοῦ ἔργα ποιοῦντα, εἰς ἰδλασθήμουν, πῶς ἀμετανόητοι μείναντες ἀφελήσονται.

« Ἐρχονται οὖν οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ. Καὶ ἔβω ἰστώτας ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν φωνοῦντας αὐτὸν, καὶ ἐκάθητο ὁ ὄχλος περὶ αὐτὸν, εἶπον δὲ αὐτῷ · Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου, καὶ οἱ ἀδελφοὶ σου ἔβω ζητοῦσί σε. Καὶ ἀπεκρίθη αὐτοῖς, λέγων · Τίς ἐστὶν ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοὶ μου; Καὶ περιβλεψάμενος κύκλῳ τούτῳ περὶ αὐτὸν καθημένους, λέγει · Ἰδοὺ ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοὶ μου · ὅς γὰρ ἂν ποιῆσῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἀδελφός μου καὶ ἀδελφή μου καὶ μήτηρ ἐστὶ. » Οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου, φθονοῦντες προσήλθον κρατῆσαι αὐτὸν ὡς ἐξουσιώτα καὶ θαυματοῦντα. Ἡ δὲ μήτηρ, φιλοδοξίας πάθει τάχα κρατηθεῖσα, ἤλθεν ἀπὸ τῆς διδασκαλίας αὐτὸν περισπῶσα, καὶ δεικνύουσα τοῖς ὄχλοις ὅτι τὸν ὄν αὐτῶν θαυμάζομενον οὕτως αὐτῆ περιάγει, ὥστε καὶ ἀποσπᾶν τῆς διδασκαλίας. Ὁ γοῦν Κύριος ἀποκρίνεται ὅτι, Οὐδὲν ἀφελήσει τὴν μητέρα μου τὸ γενέσθαι μου μητέρα, εἰ μὴ καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν ἔχη · ὁμοίως οὐδὲ τοὺς ἀδελφούς μου ἡ συγγένεια · ἐπειδὴ γὰρ εἰσιν ἄλλοῦς Χριστοῦ συγγενεῖς, οἱ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιοῦντες. Οὐκοῦν ἀρνούμενος τὴν μητέρα ταῦτα λέγει, ἀλλὰ δεικνύων ὅτι οὐδεὶς τὸ γεννησάμενος ἔστιν ἀξίω τιμῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἄλλην πᾶσαν ἀρετὴν · ὡς ἦν γε ἐκείνην οὐκ ἔχη, ἄλλοι προτιμηθήσονται εἰς τὴν συγγένειαν.

ΚΕΦΑΛΑ. Δ'.

Περὶ τοῦ σπόρου παραβολῆ. Περὶ τῆς ἐπιτιμῆς. στωκ τῶν ὁδάτων.

« Καὶ πάλιν ἤρξατο διδάσκειν πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ συνήχθη πρὸς αὐτὸν ὄχλος πολὺς, ὥστε αὐτὸν ἐμβάνα εἰς τὸ πλοῖον, καθῆσθαι ἐν τῇ θαλάσῃ · καὶ πᾶς ὁ ὄχλος πρὸς τὴν θάλασσαν ἐπὶ τῆς γῆς ἦν, καὶ ἐδίδασκεν αὐτούς ἐν παραβολαῖς πολλάς. » Εἰ καὶ ἔδοξεν ἀποπέμψασθαι τὴν μητέρα, ὅμως πάλιν ὄπισθεν αὐτῆς. Δι' ἐκείνην γὰρ ἐξέρχεται πρὸς τὴν θάλασσαν. Κάθηται δὲ ἐν τῷ πλοίῳ, ἵνα κατὰ πρόσωπον ἔχων πάντας, ἐν ἐπιχώρῳ πάντων λέγων, καὶ μηδένα ἔχον κατὰ νότον (52).

« Καὶ ἔβω αὐτοῖς ἐν τῇ διδαχῇ αὐτοῦ · Ἀκούετε · Ἰδοὺ ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείρου, καὶ ἐγένετο ἐν τῷ σπείρειν, ὃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδὸν, καὶ ἤλθε τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέφαγεν αὐτό. Ἄλλο δὲ ἔπεσαν ἐπὶ τὸ πετρώδες, ὅπου οὐκ εἶχε γῆν πολλήν, καὶ εὐθέως ἐξανέτειλε διὰ τὸ μὴ ἔχειν βάθος γῆς · ἤλιος δὲ ἀνατείλαντος ἐκαυματίσθη, καὶ διὲ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν ἐξηράνθη. Καὶ ἄλλο ἔπεσαν εἰς τὰς ἀκάνθας, καὶ ἀνέθυσαν αἱ ἀκάνθαι καὶ συνέκλυον αὐτό, καὶ καρπὸν οὐκ ἔδωκε. Καὶ ἄλλο ἔπεσαν

τούς ἐν τῇ γῆ, « Et ex mari placabatur eos, qui

ει; την γῆν τὴν καλὴν, καὶ εἰδὼς καρπὸν ἀναβαί-
νοντα καὶ αὐξάνοντα, καὶ ἔφερεν ἐν τριάκοντα, καὶ
ἐν ἑξήκοντα, καὶ ἐν ἑκατόν. Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· Ὁ
ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκούετω. Ὅτι δὲ ἐγένετο κατα-
μόνας, ἠρώτησαν αὐτὸν οἱ περὶ αὐτὸν σὺν τοῖς
δώδεκα τὴν παραβολὴν, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· Ὑμῖν
δέδοται γινῶναι τὸ μυστήριον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ,
ἐκεῖνοι δὲ τοῖς ἔξω, ἐν παραβολαῖς τὰ πάντα γίνε-
ται, ἵνα βλέποντες, βλέπωσι, καὶ μὴ ἴδωσι, καὶ
ἀκούοντες, ἀκούωσι, καὶ μὴ συνῶσι, μήποτε ἐπιστρέ-
ψωσι, καὶ ἀφ᾿ ἑθῆ αὐτοῖς τὰ ἀμαρτήματα. » Πρῶτην
ταύτην τὴν παραβολὴν εἶθησι τὴν περὶ τοῦ σπόρου,
ἵνα ποιῆση προσεκτικωτέρους τοὺς ἀκροατάς. Ἐπεὶ
γὰρ μέλλει εἰπεῖν ὅτι ὁ σπόρος ἐστὶν ὁ λόγος, ἐμ-
πασῶν δὲ εἰς ἀπροσέκτους, φθείρεται, τούτου ἕνεκεν
πρὸ τῶν ἄλλων τὰ τοιαῦτα λέγει, ὡς ἂν σπουδᾶ-
σιν οἱ ἀκροαταὶ μὴ ἐκείνη τῆ γῆ ὁμοιωθῆναι τῇ
τὸν σπόρον διαφθειρούσῃ. Τίς οὖν ἐστὶν ὁ σπαίρων;
αὐτὸς ὁ Χριστός, δ; ἐξῆλθεν ἐκ τῶν κόλπων τῶν
Πατρικῶν φιλανθρωπία καὶ συγκαταβάσει ἀνεκφοι-
τήτως. Ἐξῆλθε δὲ εὐχ ἵνα ἐμπρήσῃ τὴν κατηραμέ-
νην γῆν, καὶ τὰ; κτηνῆς καρδίας· οὐδὲ ἵνα ἐκτέμῃ
τὰς ἀκάνθας, ἀλλ' ἵνα σπειρῇ τὸν σπόρον. Ποῖον
δὲ σπόρον; Ἄρα τὸν τοῦ Μωσῆως; Ἄρα τὸν τῶν προ-
φητῶν; Οὐχί, ἀλλὰ τὸν αὐτοῦ, τούτέστιν, ἵνα τὸ
Εὐαγγέλιον αὐτοῦ κηρύξῃ. Ἐκεῖνος μὲν οὖν ἔσπευρε.
Τῶν δὲ σπερμάτων ὁ μὲν, ἔπασεν εἰς ψυχὴν κατα-
πατημένην ὑπὸ πολλῶν· καὶ τὰ πατεῖναι τοῦ οὐ-
ρανοῦ, οἱ δαίμονες λέγω οἱ τὸν ἀέρα κατέχοντες,
κατέραγον τὸν σπόρον. Τοιοῦτοι γὰρ εἰσιν οἱ ἀνθρω-
πάρεσκοι, ὁδὸς καταπατημένη ὑπὸ πολλῶν· ὅταν
γὰρ τις πάντα πρᾶττῃ πρὸς τὸ ἀρεῖσαι τούτῳ, κά-
κῳ, οὕτως καταπατεῖται ὑπὸ πολλῶν. Ὅρα δὲ· οὐκ
εἶπεν ὅτι· Ἐρρίψεν αὐτὸ ἐπὶ τὴν ὁδόν, ἀλλ' ἔπασεν.
Ὁ μὲν γὰρ σπαίρων, ὡς εἰς ἀγαθὴν γῆν βίπτει,
ἐκείνη δὲ κτηνῆς εὐρισκομένη, φθείρει τὸν σπόρον,
ἤ-τοι τὸν λόγον. Τινὲς δὲ τὸ Παρὰ τὴν ὁδὸν ἔπεισε,
χαριέντως ἐνόησαν, ὅτι ἔπασεν εἰς ἀπίστον καρδίαν·
ὁδὸς μὲν γὰρ ὁ Χριστός· παρὰ τὴν ὁδὸν δὲ εἰσιν οἱ
ἄπιστοι, οἱ ἔξω τῆς ὁδοῦ, τούτέστι τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλο
δὲ πίπτει ἐπὶ ψυχὴν πετρῶδη· τοὺς εὐκόλως λέγω
δυσχερμένους, εἴτα ἀποβάλλονται· οἱ πετρῶδεις εἰσι,
κατὰ τι μικρὸν τοικότες τῇ πέτρᾳ, τῷ Χριστῷ φημι,
καθὼς εἰδέξαντο τὸν λόγον· καθὼς δὲ πρὸς καιρὸν δέ-
χονται, εἴτα ἀποβάλλουσιν, ἀποικότες. Καὶ ἄλλο
εἰς ψυχὴν πολυφροντιν· ἀκανθαὶ γὰρ αἱ φροντίδες.
Τὸ δὲ τέταρτον, εἰς γῆν ἀγαθὴν. Ὅρα γοῦν πῶς
σπάνια τὰ καλά, καὶ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι· τὸ τέταρ-
τον γὰρ μόνον τοῦ σπόρου εὐρισκατὰ διασωθέν.
Τοῖς οὖν μαθηταῖς ἐρωτήσασιν αὐτὸν ἰδίᾳ, φησὶν ὅτι
Ὑμῖν δέδοται γινῶναι τὰ μυστήρια. Ἄρ' οὖν κατὰ
ἀποκλήρωσιν καὶ εἰμαρμένον ἐκ φύσεως τοῖς μὲν
δέδοται, τοῖς δὲ οὐ; Μὴ γένοιτο! ἀλλ' ἐκεῖνοις δέδοται,
τοῖς ζητοῦσι. « Ζητεῖτε γὰρ, φησὶ, καὶ δοθήσεται
ὑμῖν. » Τοῖς δὲ λοιποῖς ἐτύφλωσεν ὁ Θεός, ἵνα μὴ
πρὸς κλειόνα κατακρίσιν αὐτῶν εἴη τὸ νοεῖν τὸ θέον,
μὴ κρατούντων αὐτό. Ἄλλως· Θέλεις γινῶναι ὅτι ὁ

A fructum non dedit. Et aliud cecidit in terram bo-
nam, et dabat fructum emergentem et crescentem,
et afferbat unum triginta, et unum sexaginta, et
unum centum. Ac dicebat illis : Qui habet aures ad
audiendum, audiat. Cum autem cospisset esse solus,
interrogaverunt eum hi qui circa ipsum erant cum
duodecim de parabola, et dicebat eis : Vobis datum
est nosse mysterium regni Dei; illis autem qui
foris sunt, per parabolas omnia fiunt : ut videntes
videant et non cernant; et audientes audiant et
non intelligant, nequando convertantur et remit-
tantur eis peccata. » Primam hanc parabolam
ponit, quæ est de semine, quo reddantur auditores
attentiores. Quoniam enim dicturus erat verbum
esse semen, quod ubi ceciderit in parum attentos,
B corrumpitur : propterea ante alia hæc dicit, ut au-
ditores studeant non illi terræ similes fieri, quæ
semen disperdit. Quis igitur est qui seminat? Ipse
Christus qui exivit e Paternis sinibus ineffabili mi-
sericordia se nobis attemperans. Exivit autem non
ut incendat maledictam terram et mala corda, neque
ut exæcet spinas, sed ut seminet semen. Quale
autem semen? Nunquid Moysi? nunquid propheta-
rum? Non, sed suum, hoc est ut Evangelium
suum prædicet. Ille igitur seminavit. Jam semen
aliud in animam a multis conculcatam cecidit : et
volatilla cœli, dæmones dico, qui serem inhabitant,
comederunt semen. Tales enim sunt qui hominibus
placere volunt, via scilicet conculcata a multis :
quando enim quis omnia facit ut huic et illi pla-
ceat, iste a multis conculcatur. Vide autem quod
non dixerit se projecisse illud in viam, sed cecidisse.
Nam qui seminat, ceu in terram bonam projicit :
illa autem si inventa fuerit mala, semen, seu ver-
bum corrumpit. Quidam autem per semen quod
secus viam cecidit, pulchre intellexerunt quod ce-
ciderit in cor infidele. Via enim est Christus, cæ-
terum secus viam, sunt infideles qui extra viam
sunt, hoc est Christum. Aliud autem cadit in ani-
mam petrosam : eos dico, qui facile suscipiunt, et
deinde abjiciunt. Qui petrosi sunt, ad parvum tem-
pus similes facti petræ Christo, in hoc quod ser-
monem susceperunt : dissimiles autem facti, eo
quod ad tempus breve susceperunt, et deinde abje-
cerunt. Et aliud in animam cecidit multis curis
obnoxiam, spinæ enim curæ sunt. Denique quar-
tum in terram bonam cecidit. Proinde vide quo-
modo rara sint bona, et pauci qui servantur : nam
quartum 191 tantum semen invenitur servatum.
Porro discipulis seorsim interrogantibus inquit,
« Vobis datum est nosse mysteria 77.78. » Nunquid
igitur per segregationem et naturale fatum aliis
quidem datum est, aliis vero non? Absit! sed illis
datum est qui inquirant. « Querite enim, inquit,
et dabitur vobis. » Cæteros autem excæcavit Deus,
ne sit illis in majorem condemnationem si intelli-
gant et non faciant. Et aliter : Vis scire quia Deus

facit omnes videre? audi. *Ut videntes*, hoc est Dei: *A non vident*, istud est malitia illorum. Deus enim formavit eos videntes, hoc est bonum intelligentes: ipsi autem non vident, sua sponte oculos claudentes, ne convertantur et emendentur, quasi sem ipsorum salutis et emendationi invideant. Potest etiam et sic intelligi: *Allis in parabolis loquor*, ut videntes non videant, et audientes non intelligant, nequandv ex hoc convertantur et emendentur.

Vers. 13-20. « Et ait illis: Nescitis parabolam hanc? et quomodo omnes parabolis cognoscetis? *Seminator ille sermonem seminatur*. Isti vero sunt qui juxta viam dicuntur, ubi seminatur sermo, et cum audierint, confestim venit Satanas, et auferit sermonem qui semivatus est in cordibus eorum. Et alii sunt similiter in petrosa semen accipiunt, qui cum audierint sermonem, statim cum gaudio accipiant illum, et non habent radicem in se, sed temporarii sunt: deinde coorta afflictione aut persecutione propter sermonem, confestim offenduntur. Et alii sunt qui in spinas semen accipiunt. Ii sunt qui sermonem audiunt: at sollicitudines sæculi hujus, deceptioque divitiarum, cætorarumque rerum cupiditates introeuntes, suffocant sermonem, ac redditur infructifer. Et alii sunt qui in terram bonam semen exasperunt, qui audiunt verbum, et suscipiunt, et fructificant, ita ut aliud granum offerat triginta, aliud sexaginta, aliud centum. » Tres ordines sunt hoc loco eorum in quibus verbum perditur. Nam hi qui sunt *æcus viam*, parum attentii sunt; hi autem qui comparantur *petræ, pusillanimes*; illi vero qui comparantur *spinis, delicati*. Eorum quoque qui suscipiunt et conservant semen, similiter tres sunt ordines. Nam qui fructum afferunt centuplum, sunt qui perfectam et summam vitam agunt; qui autem sexagesuplum, hi *mediocrem*; hi vero qui trigecuplum, sunt qui *parva quidem, afferunt tamen et ipsi pro suis viribus, ut exempli gratia, virgines et solitarii*: item alii qui in *cænobilis et congregationibus vivunt*: alii quoque *laici et conjugati*. Verumtamen Dominus omnes tanquam fructum afferentes suscipit. Gratia sit ejus misericordiar.

Vers. 21-25. « Et dicebat illis: Num lucerna venit ut subter modium ponatur, aut subter lectum? Nonne ut super candelabrum ponatur? Non est enim **192** quidquam occultum quod non manifestetur: neque fuit secretum, nisi ut in propatulum veniat. Si quis habet aures ad audiendum, audiat. » Hoc loco admonet apostolos ut sint clare et honestæ vitæ; dicit enim: Sicut lucerna ponitur ut luceat, ita et vita vestra omnibus conspicua erit, et omnes ad ipsam respicient: idcirco date operam, ut vita vestra bona sit. Neque enim in angulo sedetis, sed lucerna estis. Lucerna autem non sub lecto occultatur, sed super candelabrum posita, lucet. Est autem et unusquisque nostrum, lucerna,

θεός πάντας ἐποίησεν βλέπειν τὸ θεόν; ἔκουσεν. Ἔτι βλεπόντες· τοῦτο τοῦ θεοῦ· μὴ βλέπωσι, τοῦτο τῆς κακίας αὐτῶν. Ὁ μὲν γὰρ θεός βλέπωντας αὐτοὺς ἔπλασεν, τοῦτοστι, νοούντας τὸ καλόν, αὐτοὶ δὲ οὐ βλέπωσιν, ἐκουσῶσιν καμύοντες, ἵνα μὴ ἐπιστρέψωσι καὶ διαρθρωθῶσιν· ὡσπερὶ γὰρ τῇ ἐκκενῶν σωτηρίᾳ καὶ βαλτώσει φθονοῦσιν. Ἔστι δὲ καὶ οὕτω νοῆσαι, ὅτι. Τοῖς λοιποῖς ἐν παραβολαῖς λέγει, ἵνα βλέποντας μὴ βλέπωσι, καὶ ἀκούοντας μὴ συνῶσι, μήποτε κἂν ἐκ τούτου ἐπιστρέψωσι καὶ διαρθρωθῶσιν.

« Καὶ λέγει αὐτοῖς· Οὐκ οἴσασθε τὴν παραβολὴν ταύτην; καὶ πῶς πάσας τὰς παραβολὰς γνώσεσθε; Ὁ σπείρων, τὸν λόγον σπείρει. Οὗτοι δὲ εἰσι οἱ παρὰ τὴν ὁδὸν· ἐκεῖ σπείρεται ὁ λόγος, καὶ ὅταν ἀκούσωσιν, εὐθέως ἔρχεται ὁ Σατανᾶς, καὶ αἶρει τὸν λόγον τὸν ἐσπαρμένον ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν. Καὶ οὗτοι εἰσιν ὁμοίως οἱ ἐπὶ τὰ πετρώδη σπείρομενοι, οἱ ὅταν ἀκούσωσι τὸν λόγον, εὐθέως μετὰ χαρᾶς λαμβάνουσιν αὐτὸν, καὶ οὐκ ἔχουσι ῥίζαν ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ πρόσκαιροί εἰσιν· εἴτα γενομένης θλίψεως ἢ διωγμοῦ διὰ τὸν λόγον, εὐθέως σκανδαλίζονται. Καὶ οὗτοι εἰσιν, οἱ εἰς τὰς ἀκάνθας σπείρομενοι, οἱ τὸν λόγον ἀκούοντες, καὶ αἱ μέριμναι τοῦ αἵωνος τούτου, καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλοῦτου καὶ αἱ περὶ τὰ λεπτὰ ἐπιθυμίαι, εἰσπορευόμεναι συμπνίγουσι τὸν λόγον, καὶ ἀκαρπῶς γίνεται. Καὶ οὗτοι εἰσιν οἱ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν σπαρέντες, οἱ τινες ἀκούουσι τὸν λόγον καὶ παραδέχονται, καὶ καρποφοροῦσιν ἐν τριάκοντα καὶ ἐν ἐξήκοντα καὶ ἐν ἑκατόν. » Τρεῖς τάξεις εἰσιν ἐνταῦθα τῆς ἀπωλείας τοῦ λόγου. Οἱ μὲν γὰρ παρὰ τὴν ὁδὸν, ἀπρόσεκτοι, οἱ δὲ παρὰ τὴν πέτραν, μικρόψυχοι, οἱ δὲ παρὰ τὰς ἀκάνθας, οἱ τρυφεροί· τῶν μέντοι παραδειγματῶν καὶ διασωσάντων τὸν σπῆρον, κἀκὶν τρεῖς τάξεις· οἱ μὲν καρποφοροῦντες ἐν ἑκατόν, οἱ τέλειον βίον καὶ ἀκέρτατον ἔχοντες· οἱ δὲ ἐν ἐξήκοντα, οἱ μέσως ἔχοντες, οἱ δὲ ἐν τριάκοντα, ὅσοι μικρὰ μὲν, κλήν καὶ αὐτοὶ κατὰ δύναμιν εἰσφέροντες· ὅσον, οἱ μὲν εἰσι καρθένοι καὶ ἀρημικοί, ἄλλοι μιγάδες καὶ ἐν κοινῶν, ἕτεροι λαϊκοὶ καὶ ἐν γάμῳ. Πλὴν πάντας ὁ Κύριος ὡς καρποφοροῦντας δέχεται· καὶ χάρις τῇ αὐτοῦ φιλελεῶντιᾳ.

D

« Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· Μὴ τι ὁ λύχνος ἔρχεται ἵνα ὑπὸ τὸν μόδιον τεθῆ, ἢ ὑπὸ τὴν κλίνην; Οὐκ ἔτι ἐπὶ τὴν λυχνίαν ἐπιτεθῆ; Οὐ γὰρ ἐστὶ τι κρυπτόν, ὃ ἐάν μὴ φανερωθῆ, οὐδὲ ἐγένετο ἀπόκρυφον, ἀλλ' ἵνα εἰς φανερόν ἔλθῃ. Εἴ τις ἔχει ὥσα ἀποδοῖν, ἀκούετω. » Ἐνταῦθα παραινεί τοῖς ἀποστόλοις, λαμπροὺς εἶναι κατὰ τὸν βίον καὶ τὴν πολιτείαν· Ὅσπερ γὰρ ὁ λύχνος, φησὶν, εἰς τὸ λάμπειν τίθεται, οὕτω καὶ ὁ ὁμέτερος βίος· πᾶσι περιδεδεικτος ἔσται, καὶ πάντας πρὸς αὐτὸν βλέψουσιν· ὥστε σπουδάζετε ἀγαθὸν βίον ἔχειν. Οὐ γὰρ ἐν γωνίᾳ κἀθήσεσθε, ἀλλὰ λύχνος ἐστέ. Ὁ δὲ λύχνος οὐκ ὑπὸ κλίνην κρύπτεται· ἀλλ' ἐν τῇ λυχνίᾳ ταθεὶς φαίνει. Ἔστι δὲ καὶ ἡμῶν ἕκαστος, λύχνος, ὃς ὀφείλει τίθεσθαι ἐπὶ τὴν λυ-

χνίαν, τουτέστιν ἐπὶ τὸ ὕψος· τῆς κατὰ Θεὸν πολι-
τείας, ἵνα καὶ ἐτέροις δύνηται λάμπειν, ἀλλ' οὐχ
ὑπὸ τὸν μόδιον, τουτέστιν ὑπὸ τὴν γαστριμαργίαν,
καὶ τὴν περὶ τὰ σίτα σπουδῆν, οὐδ' ὑπὸ τὴν κλίνην,
τουτέστι τὴν ἀνάπαυσιν. Οὐδαίς γὰρ περὶ τὰ σίτα
σπουδάζων, καὶ ἀνεῖσιν ποδῶν, δύναται λύχνος εἶναι
πᾶσι φαίνων διὰ τοῦ οικείου βίου. Οὐ γὰρ ἐστὶ κρυ-
πτὸν ὃ οὐ μὴ φανερωθῆ. Ἐτε ἀγαθὸν τι, εἴτε πονη-
ρὸν ἐν τῷ λαλῆσθαι ποιεῖ, φανερωθήσεται καὶ ἐν-
ταῦθα, καὶ πολλῶ μᾶλλον ἐν τῷ μέλλοντι. Τί γὰρ
ἦν κρυφιώτερον Θεοῦ; ἀλλ' ὅμως καὶ οὗτος ἐφανε-
ρώθη ἐν σαρκί.

ε Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· Βλέπετε τί ἀκούετε. Ἐν ᾧ
μέτρῳ μετρεῖτε, μετρηθήσεται ὑμῖν, καὶ προστεθή-
σεται ὑμῖν τοῖς ἀκούουσιν. Ὅς γὰρ ἂν ἔχη, δοθή-
σεται αὐτῷ, καὶ ὃς οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται
ἀπ' αὐτοῦ. » Πρὸς νηφαλιότητα διεγείρει τοὺς μα-
θητάς. Βλέπετε γὰρ, φησὶ, τί ἀκούετε, μηδὲν ὅμως
τῶν λεγομένων παρ' ἐμοῦ διαφυγεῖτω. Ἐν ᾧ γὰρ
μέτρῳ μετρεῖτε, μετρηθήσεται ὑμῖν, τουτέστιν,
ἡλίκων μέτρον προσοχῆς εἰσφέρειτε, τηλικαύτη καὶ
ὠφέλεια δοθήσεται ὑμῖν (53). Ὁ γὰρ ἀκροατὴς ἐάν
μὲν πικρῶ προσέχη καὶ εἰς ἀκρον, ἀντιδιδῶσιν αὐτῷ
ὁ Θεὸς καὶ τὴν ὠφέλειαν πολλήν· ἐάν δὲ χαῦνος ᾖ,
κατὰ ἀναλογίαν καὶ τὸ κέρδος τῆς ὠφελείας. Ὅς
γὰρ ἂν ἔχη προθυμίαν καὶ σπουδῆν, δοθήσεται αὐτῷ
καὶ ὠφέλεια· ὃς δ' οὐκ ἔχει προθυμίαν καὶ σπουδῆν,
καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ (54). Διὰ
γὰρ τῆς βραθυμίας κατασβέννυται καὶ ὁ μικρὸς
σπανθήρ ὃν πρότερον εἶχεν, ὡς περὶ ὑπὸ τῆς ἐπιμε-
λείας ἀνάπτεται.

ε Καὶ ἔλεγεν· Οὕτως ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ,
ὡς ἐάνθρωπος βάλῃ τὸν σπόρον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ
καθεύδῃ καὶ ἐγειρῆται, νύκτα καὶ ἡμέραν, καὶ ὁ
σπόρος βλαστάνῃ καὶ μηκύνῃται ὡς οὐκ οἶδεν αὐτός.
Αὐτομάτῃ γὰρ ἡ γῆ καρποφορεῖ, πρῶτον χάρτον,
εἶτα στάχυν, εἶτα πλήρη σίτον ἐν τῷ στάχυϊ. Ὅταν
δὲ παραδῶ ὁ καρπός, εὐθὺς ἀποστῆλκει τὸ δρέπανον,
ὃτι παρίστηκεν ὁ θερισμός. » Βασιλείαν τοῦ
Θεοῦ, τὴν περὶ ἡμᾶς οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ νοεῖ. Ἀν-
θρώπος μὲν γὰρ ἐστὶν αὐτός ὁ Θεός, ὁ γενόμενος δι-
εξ ἡμᾶς ἄνθρωπος. Σπόρον δὲ ἔβαλεν ἐπὶ τῆς γῆς, τοῦ
Εὐαγγελίου τὸ κήρυγμα· βαλὼν δὲ τοῦτον, καθεύδει,
τοῦτέστιν, ἀνῆλθεν εἰς οὐρανοῦς· ἀλλ' ὅμως ἐγει-
ρεται νύκτα καὶ ἡμέραν. Εἰ γὰρ καὶ καθεύδειν δο-
κεῖ ὁ Θεός, ἀλλ' ἐγείρεται· νύκτα μὲν, ὅταν διὰ τῶν
πειρασμῶν εἰς τὴν αὐτοῦ ἐπιγνώσιν ἡμᾶς ἀνιστῆ·
ἡμέραν δὲ, ὅταν διὰ τῶν ἡδῶν καὶ εὐφροσύνων οἰ-
κονομῇ τὴν ἡμετέραν ζωὴν. Μηκύνεται δὲ ὁ σπόρος
ὡς οὐκ οἶδεν αὐτός· αὐτεξούσιοι γὰρ ἐσμὲν, καὶ ἐν
τῇ ἡμετέρῃ προαιρέσει κείτα· τὸ τὸν σπόρον ἢ αὐ-
ξάνεσθαι ἢ μὴ. Ἐπεὶ μὴδὲ ἀνάγκη καρποφοροῦμεν,
ἀλλ' αὐτοματῆ, τουτέστιν, ἀπ' αὐτῶν καρποφοροῦ-

qui debet poni super candelabrum, hoc est super
summitatem divinæ vitæ, ut et aliis possit lucere :
sed non sub medio, hoc est sub gastrimargia, et
ciborum cura : neque sub lecto, hoc est quiete.
Nullus enim cui cibi curæ sunt, et qui quietem de-
siderat, potest lucerna esse omnibus lucens etiam
per suam vitam. Non enim est occultam, quod non
manifestetur. Unusquisque vestrum, sive bonam
quid fecerit, sive malum in occulto, manifestabitur
etiam hic, et multo magis in futuro sæculo. Quid
enim absconditum Deo? attamen et ipse manife-
statum est in carne.

Vers. 24, 25. « Et dicebat illis : Videte quid au-
diatis. Qua mensura metiemini, alii metientur vo-
bis : et adjicietur vobis qui auditus. Qui enim ha-
bet, dabitur illi : et qui non habet, etiam quod habet,
auferetur ab eo. » Ad vigilantiam hortatur disci-
pulos. Videte enim, inquit, quid audiat, nullum
ex dictis meis vos fugiat. In qua mensura mensi
fueritis, remetientur alii vobis, hoc est qualem
mensuram attentionis attuleritis, talis etiam utilitas
vobis dabitur. Auditor enim si attenderit quan-
tum potest, magnum illi commodum Deus dabit :
sin remissus fuerit, juxta ejus remissionem et lu-
crum imminuetur. Illi enim dabitur qui alacer est
et diligens : ab eo autem qui segnis fuerit ac igna-
vus, tolletur etiam quod videtur habere. Propter
ignaviam enim exstinguitur etiam parva scintilla
quam habet, sicut per alacritatem redaccenditur.

Vers. 26-29. « Et dicebat : Sic est regnum Dei,
quemadmodum si homo jaciatur sementem in terram
ac dormiat atque exsurgat die ac nocte, segesque
germinet, ac surgat in altum dum nescit ille. Ultro
enim terra fructificat, primum herbam, deinde
spicam, postremo plenum fermentum in spica. Cum
autem productus fuerit fructus, statim mittit fal-
cem, quoniam adest messis. » Regnum Dei intel-
lige Dei propter nos incarnationem. Homo enim
est ipse Deus, qui propter nos factus est homo
Semen autem misit super terram, Evangelii prædi-
cationem, illoque projecto dormit, hoc est ascendit
in cælos : attamen surgit nocte et die. Nam quam-
vis Deus dormire videatur, surgit tamen : et nocte
quidem, quando per tentationes in 193 qui cogni-
tionem nos suscitatur : die vero, quando per suavia et
juvanda nostram vitam moderatur. Crescit autem
semen ipso nescio, liberi enim arbitrii sumus, et
in nostra electione oportebit semen vel crescere, vel
non. Neque enim coacti et necessario fructum af-
ferimus, sed sponte, hoc est a nobisipsis : primum
quidem herbam florentem ac primitias boni de-

Ex collatione cod. Venet. S. Marci.

(53) Cod. 26 addit : Καὶ οὐ μόνον ἐν τῷ αὐτῷ
μέτρῳ, ἀλλὰ καὶ προστεθήσεται πλέον, εἰ non
solus in eadem mensura : sed plus etiam adjici-
tetur. »

(54) Idem Cod., ἀπ' αὐτοῦ, τοῦτ' ἐστὶ, καὶ ὃ ἔχει
σπέρμα γνώσεως ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Διὰ γὰρ, κ. τ. λ.
« Hoc est, et illud quod habet semen cognitionis,
tolletur ab eo. »

facta, quomodo tunc veniam assequantur, nisi A poenitentiam egerint? Quando enim offenduntur in carne Christi etiam si pro illo non egerint poenitentiam, veniam obtinent tanquam offensi homines, Verum cum vident eum opera Dei facere, et blasphemare perguant, quo pacto dimittetur eis, si alieni a poenitentia manserint?

Vras. 51-55. « Et veniunt mater ejus et fratres, et foris stantes miserunt ad eum qui evocarent eum : et sedebat turba circa eum, dicebantque ei : Ecce mater tua et fratres tui foris querunt te. Et respondit eis, dicens : Quæ est mater mea, et fratres mei? Et cum circumspexisset in circuitu circum se discipulos sedentes, ait : Ecce mater mea et fratres mei. Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, et soror mea, et mater est. » Fratres Domini, invidentes accesserunt ad eum ut caperent eum tanquam in favorem verum et demoniacum. Mater autem forassia suam gloria meta venit ut illum a doctrina ad se attraheret, et escenderet turbis quod pro illis qui tantis miraculis conspicuus erat, gubernaret, atque ita a doctrina avelleret. Dominus igitur respondet quod nihil profuturum sit matri suæ esse matrem suam, nisi etiam alias virtutes possederit ; similiter neque fratribus esse consanguineos : illi enim sunt veri cognati Christi, qui voluntatem Dei faciunt. Itaque non negando matrem hæc dixit, sed ostendens quod non propter nativitatem solam digna fuerit hoc honore, sed propter omnes alias virtutes quibus prædita fuit : ita ut si illa caruisset, alii ei fuissent prælati.

CAPUT IV.

Parabola de semine. De increpatione aquarum.

Vras. 1, 2. « Et iterum cœpit docere juxta mare : et confluxit ad eum turba multa, ita ut navim ingressus sederet in mari, ei tota turba juxta mare in terra erat, et docebat eos per parabolas multa. » Quamvis videatur dimisisse matrem, iterum tamen obedit ei, propter illam enim egreditur ad mare. Cæterum in navi sedet, ut in conspectu habeat auditores omnes, magisque sudiatur, et nullus sit a tergo.

Vras. 3-12. « Et dicebat illis in doctrina sua : Audite : ecce exiit seminator ad seminandum, et accidit inter seminandum, quod aliud quidem cecidit secus viam, veneruntque volucres cœli, et comederunt illud. Aliud vero cecidit super petrosam, ubi non habuit terram multam, et statim exortum est quod non haberet altitudinem terræ : sole autem exorto, astu affectum est, eoque quod non haberet radicem, exaruit. Et aliud cecidit in spinas, et succreverunt spinæ ac suffocaverunt illud, ei

Kx collatione codd. Venet. S. Marci.

(52) Cod. 26 addit : Καὶ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἤλθουσιν τοὺς ἐν τῇ γῆ, « Et ex mari piscabatur eos, qui erant in terra. »

ματαιὰ γινόμενα; θαυματουργίας, τότε πῶς ἀπέστανται; ἂν μὴ μετανοήσωσιν; Ὅταν μὲν γὰρ ἐσκαιαλιζόντο ἐπὶ τῇ σαρκὶ τοῦ Χριστοῦ, ὑπερ τοῦτου κἀν μὴ μετανοήσαν συνεχωρήθησαν ἂν, ὡς ἄνθρωποι σκαιαλιθέντες. Ὅταν δὲ ὁρῶντες αἰσθῶν Θεοῦ ἔργα ποιούντα, ἐπὶ ἐκλασφῆμον, πῶς ἀμετανόητοι μέινοντες ἀφῆθησαν.

« Ἐρχονται οὖν οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ. Καὶ ἔβω ἐστῶτες ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν φωνούντες αὐτὸν, καὶ ἐκάθητο ὁ ὄχλος περὶ αὐτὸν, εἰπον δὲ αὐτῷ· Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου, καὶ οἱ ἀδελφοὶ σου ἔβω ζητοῦσι σε. Καὶ ἀπεκρίθη αὐτοῖς, λέγων· Τίς ἐστὶν ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοὶ μου; Καὶ περιθεσφῆμενος κύκλῳ τοῖς περὶ αὐτὸν καθημένοις, λέγει· Ἰδοὺ ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοὶ μου· ὅς γὰρ ἂν ποιῆσῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἀδελφός μου καὶ ἀδελφὴ μου καὶ μήτηρ ἐστί. » Οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου, φθονούντες προσήλθον κρατῆσαι αὐτὸν ὡς ἐξουσιώτα καὶ δαιμονιώτα. Ἡ δὲ μήτηρ, φιλοδοξίας πάθει τάχα κρατηθεῖσα, ἤλθεν ἀπὸ τῆς διδασκαλίας αὐτὸν περισπῶσα, καὶ δαικνύουσα τοῖς ὄχλοις ὅτι τὸν ὄν αὐτῶν θαυμαζόμενον οὕτως αὐτῇ περιέγει, ὥστε καὶ ἀποσπῆν τῆς διδασκαλίας. Ὁ γοῦν Κύριος ἀποκρίνεται ὅτι, Οὐδὲν ἀφελήσῃ τὴν μητέρα μου τὸ γενέσθαι μου μητέρα, ἂν μὴ καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν ἔχη· ὁμοίως οὐδὲ τοὺς ἀδελφούς μου ἢ συγγενεῖα· ἐκεῖνοι γὰρ εἰσιν ἀληθῶς Χριστοῦ συγγενεῖς, οἱ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιοῦντες. Οὐκ οὖν ἀρνούμενος τὴν μητέρα ταῦτα λέγει, ἀλλὰ δαικνύων ὅτι οὐ διὰ τὸ γεννησῆαι μόνον ἔσται ἀξία τιμῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἄλλην πᾶσαν ἀρετὴν· ὡς ἦν γο ἐκεῖνην οὐκ ἔχη. Ἄλλοι προτιμηθήσονται εἰς τὴν συγγενεῖαν.

ΚΕΦΑΛΑ Δ'.

Περὶ τοῦ σπόρου παραβολῆ. Περὶ τῆς ἐπιτιμῆσεως τῶν ὁδῶν.

« Καὶ πάλιν ἤρξατο διδάσκειν παρὰ τὴν θάλασσαν, καὶ συνήχθη πρὸς αὐτὸν ὄχλος πολὺς, ὥστε αὐτὸν ἐμβάνα εἰς τὸ πλοῖον, καθῆσθαι ἐν τῇ θαλάσῃ· καὶ πάλιν ὁ ὄχλος πρὸς τὴν θάλασσαν ἐπὶ τῆς γῆς ἦν, καὶ ἐδίδασκον αὐτοὺς ἐν παραβολαῖς πολλάς. » Εἰ καὶ ἔδοξεν ἀποτίμψασθαι τὴν μητέρα, ὅμως πάλιν ὕπακουσι αὐτῆς. Δι' ἐκεῖνην γὰρ ἐξέρχεται παρὰ τὴν θάλασσαν. Καθῆται δὲ ἐν τῷ πλοίῳ, ἵνα κατὰ πρόσωπον ἔχων πάντας, ἐν ἐπηκόῳ πάντων λέγοι, καὶ μηδένα ἔχοι κατὰ νότον (52).

« Καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ἐν τῇ διδαχῇ αὐτοῦ· Ἀκούετε· Ἰδοὺ ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείρειν, καὶ ἐγένετο ἐν τῷ σπείρειν, ὃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδὸν, καὶ ἤλθε τὰ πτελεῖν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέφαγεν αὐτό. Ἄλλο δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὸ πετρώδες, ὅπου οὐκ εἶχε γῆν πολλήν, καὶ εὐθὺς ἐξανέτειλε διὰ τὸ μὴ ἔχειν βάθος γῆς· ἤλιος δὲ ἀνατείλαντος ἐκαυστίσθη, καὶ διὲ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν ἐξηράνθη. Καὶ ἄλλο ἔπεσεν εἰς τὰς ἀκάνθας, καὶ ἀνέθισαν αἱ ἀκάνθαι καὶ συνέκριναν αὐτό, καὶ καρπὸν οὐκ ἔδωκε. Καὶ ἄλλο ἔπεσεν

ει; τὴν γῆν τὴν καλὴν, καὶ εἶδου καρπὸν ἀναβαί-
 νοντα καὶ αὐξάνοντα, καὶ ἔσπερον ἐν τριάκοντα, καὶ
 ἐν ἑξήκοντα, καὶ ἐν ἑκατόν. Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· Ὁ
 ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκούτω. Ὅτε δὲ ἐγένετο κατα-
 μόνας, ἠρώτησαν αὐτὸν οἱ περὶ αὐτὸν σὺν τοῖς
 δώδεκα τὴν παραβολὴν, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· Ὑμῖν
 δίδεται γινῶναι τὸ μυστήριον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ,
 ἔκτεινοι δὲ τοῖς ἔξω, ἐν παραβολαῖς τὰ πάντα γίνε-
 ται, ἵνα βλέποντες, βλέπωσι, καὶ μὴ ἴδωσι, καὶ
 ἀκούοντες, ἀκούωσι, καὶ μὴ συνῶσι, μήποτε ἐπιστρέ-
 ψωσι, καὶ ἀφεθῆ αὐτοῖς τὰ ἀμαρτήματα. » Πρώτην
 ταύτην τὴν παραβολὴν εἶπεν τὴν περὶ τοῦ σπόρου,
 ἵνα ποιῆση προσηκτικωτέρος; τοὺς ἀκροατάς. Ἐπεὶ
 γὰρ μάλλιν εἶπεν ὅτι ὁ σπόρος ἐστὶν ὁ λόγος, ἐμ-
 πασῶν δὲ εἰς ἀπροσκέπτους, φθείρεται, τούτου ἕνεκα
 πρὸ τῶν ἄλλων τὰ τοιαῦτα λέγει, ὡς ἂν ἐπουδά-
 σωσιν οἱ ἀκροαταὶ μὴ ἐκείνη τῇ γῆ ὁμοιωθῆναι τῇ
 τὸν σπόρον διαφθειρούσῃ. Τίς οὖν ἐστὶν ὁ σπείρων;
 αὐτὸς ὁ Χριστὸς, ὃς ἐξῆλθεν ἐκ τῶν κόλπων τῶν
 Πατρικῶν φιλανθρωπία καὶ συγκρατάσει ἀνεκφοι-
 τήτως. Ἐξῆλθε δὲ εὐχ. ἵνα ἐμπήρησεν τὴν κατηραμέ-
 νην γῆν, καὶ τὰ; πονηρὰς καρδίας· οὐδὲ ἵνα ἐκτέμῃ
 τὰς ἀκάνθας, ἀλλ' ἵνα σπείρῃ τὸν σπόρον. Ποῖον
 δὲ σπόρον; Ἄρα τὸν τοῦ Μωσέως; Ἄρα τὸν τῶν προ-
 φητῶν; Οὐχί, ἀλλὰ τὸν αὐτοῦ, τουτέστιν, ἵνα ἐν
 Εὐαγγελίῳ αὐτοῦ κηρύξῃ. Ἐκείνος μὲν οὖν ἔσπειρε.
 Τῶν δὲ σπαιρμάτων ὁ μὲν, ἔπεισεν εἰς ψυχὴν κατα-
 πατημένην ὑπὸ πολλῶν· καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐ-
 ρανοῦ, οἱ δαίμονες λέγω οἱ τὸν ἀέρα κατέχοντες,
 κατέραγον τὸν σπόρον. Τοιοῦτοι γὰρ εἰσιν οἱ ἀνθρω-
 πάρεσκοι, ὁδὸς καταπατημένη ὑπὸ πολλῶν· ὅταν
 γὰρ τις πάντα πρᾶτῃ πρὸς τὸ ἀρεῖσαι τούτῳ, κά-
 κεινῳ, οὕτως καταπατίζεται ὑπὸ πολλῶν. Ὅρα δὲ· οὐκ
 εἶπεν ὅτι Ἐρράφεν αὐτὸ ἐπὶ τὴν ὁδόν, ἀλλ' ἔπεισεν.
 Ὁ μὲν γὰρ σπείρων, ὡς εἰς ἀγαθὴν γῆν ῥίπτει,
 ἐκείνη δὲ πονηρὰ εὐρισκομένη, φθείρει τὸν σπόρον,
 ἦτοι τὸν λόγον. Τινὲς δὲ τὸ Παρὰ τὴν ὁδὸν ἔπεισε,
 χαριέντως ἐνόησαν, ὅτι ἔπεισεν εἰς ἀπίστον καρδίαν·
 ὁδὸς μὲν γὰρ ὁ Χριστὸς· παρὰ τὴν ὁδὸν δὲ εἰσιν οἱ
 ἀπίστοι, οἱ ἔξω τῆς ὁδοῦ, παρῶσι τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλο
 δὲ πετρεῖται ἐπὶ ψυχὴν κενωμένην· τοὺς εὐκόλως λέγω
 διερχομένους, εἴτα ἀποβάλλοντας· οἱ πατρῴεις εἰσι,
 κατὰ τι μικρὸν ἰοικότες τῇ πέτρᾳ, τῷ Χριστῷ φημι,
 καθὼς εἶδξαντο τὸν λόγον· καθὼς δὲ πρὸς καιρὸν δέ-
 χονται, εἴτα ἀποβάλλουσιν, ἀπεικόντες. Καὶ ἄλλο
 εἰς ψυχὴν κολύφροντιν· ἀκανθαὶ γὰρ αἱ φροντίδες.
 Τὸ δὲ τέταρτον, εἰς γῆν ἀγαθὴν. Ὅρα γοῦν πῶς
 ἀπάνια τὰ καλὰ, καὶ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι· τὸ τέταρ-
 τον γὰρ μόνον τοῦ σπόρου εὐρίσκειται διασωθέν.
 Τοῖς οὖν μαθηταῖς ἐρωτήσασιν αὐτὸν ἰδίᾳ, φησὶν ὅτι
 Ὑμῖν δίδεται γινῶναι τὰ μυστήρια. Ἀρ' οὖν κατὰ
 ἀποκλήθρων καὶ ἐμπαρμένην ἐκ φύσεως τοῖς μὲν
 δίδεται, τοῖς δὲ οὐ; Μὴ γίνοντο! ἀλλ' ἐκείνους δίδεται,
 τοῖς ζητοῦσι. « Ζητεῖτε γὰρ, φησὶ, καὶ δοθήσεται
 ὑμῖν. » Τοῦ; δὲ λοιποῦς ἐτύφλωσεν ὁ Θεὸς, ἵνα μὴ
 πρὸς κλειόμενα κατακρίσιν αὐτῶν εἶη τὸ νοεῖν τὸ θεῖον,
 μὴ κραττόντων αὐτοῦ. Ἄλλως· θέλει γινῶναι ὅτι ὁ

fructum non dedit. Et aliud cecidit in terram bo-
 nam, et dabat fructum emergentem et crescentem,
 et aserebat unum triginta, et unum sexaginta, et
 unum centum. Ac dicebat illis : Qui habet aures ad
 audendum, audiat. Cum autem cospisset esse solus,
 interrogaverunt eum hi qui circa ipsum erant cum
 duodecim de parabola, et dicebat eis : Vobis datum
 est nosse mysterium regni Dei; illis autem qui
 foris sunt, per parabolas omnia fiunt : ut videntes
 videant et non cernant; et audientes audiant et
 non intelligant, nequando convertantur et remit-
 tantur eis peccata. » Primam hanc parabolam
 ponit, quæ est de semine, quo reddantur auditores
 attentiores. Quoniam enim dicitur erat verbum
 esse semen, quod ubi ceciderit in param attentos,
 corrumpitur : propterea ante alia hæc dicit, ut au-
 ditores studeant non illi terræ similes fieri, quæ
 semen disperdit. Quis igitur est qui seminat? ipse
 Christus qui exivit e Paternis sinibus ineffabili mi-
 sericordia se nobis attemperans. Exivit autem non
 ut incendat maledictam terram et mala corda, nequo
 ut exsecet spinas, sed ut seminet semen. Quale
 autem semen? Nunquid Moisi? nunquid propheta-
 rum? Non, sed suum, hoc est ut Evangelium
 suum prædicet. Ille igitur seminavit. Jam semen
 aliud in animam a multis conculcatam cecidit : et
 volatilia cœli, dæmones dico, qui ærem inhabitant,
 comederunt semen. Tales enim sunt qui hominibus
 placere volunt, via scilicet conculcata a multis :
 quando enim quis omnia facit ut huic et illi pla-
 ceat, iste a multis conculcatur. Vide autem quod
 non dixerit se projecisse illud in viam, sed cecidisse.
 Nam qui seminat, ceu in terram bonam projicit :
 illa autem si inventa fuerit mala, semen, seu ver-
 bum corrumpit. Quidam autem per semen quod
 secus viam cecidit, pulchre intellexerunt quod ce-
 ciderit in cor infidele. Via enim est Christus, cæ-
 terum secus viam, sunt infideles qui extra viam
 sunt, hoc est Christum. Aliud autem cadit in ani-
 mam petrosam : eos dico, qui facile suscipiunt, et
 deinde abjiciunt. Qui petrosi sunt, ad parvum tem-
 pus similes facti petræ Christo, in hoc quod ser-
 monem susceperunt : dissimiles autem facti, eo
 quod ad tempus breve susceperunt, et deinde abje-
 cerunt. Et aliud in animam cecidit multis curis
 obnoxiam, spinæ enim curæ sunt. Denique quar-
 tum in terram bonam cecidit. Proinde vide quo-
 modo rara sint bona, et pauci qui servantur : nam
 quartum **19** tantum semen invenitur servatum.
 Porro discipulis seorsim interrogantibus inquit,
 « Vobis datum est nosse mysteria ¹⁷⁻¹⁸. » Nunquid
 igitur per segregationem et naturale fatum aliis
 quidem datum est, aliis vero non? Absit! sed illis
 datum est qui inquirent. « Querite enim, inquit,
 et dabitur vobis. » Cæteros autem exsecavit Deus,
 ne sit illis in majorem condemnationem si intelli-
 gant et non faciant. Et aliter : Vis scire quia Deus

facit omnes videre? audi. *Us videntes*, hoc est Dei : A
en vident, istud est malitiam illorum. Deus enim
 formavit eos videntes, hoc est bonum intelligentes :
 ipsi autem non vident, sua sponte oculos claudentes,
 ne convertantur et emendentur, quasi sum ipsorum
 salutis et emendationi invadeant. Potest etiam et sic
 intelligi : Aliis in parabolis loquor, ut videntes
 non videant, et audientes non intelligant, nequando
 ex hoc convertantur et emendentur.

Vers. 13-20. « Et ait illis : Nescitis parabolam
 hanc? et quomodo omnes parabolam cognoscetis? Seminatus
 ille sermonem seminavit. Isti vero sunt qui juxta viam
 dicuntur, ubi seminatur sermo, et cum audierint, confestim
 venit Satanas, et aufert sermonem qui seminatus est in
 cordibus eorum. Et alii sunt similiter in petrosa semen
 accipiunt, qui cum audierint sermonem, statim cum gaudio
 accipiunt illum, et non habent radicem in se, sed
 temporarii sunt : deinde coorta afflictione aut per-
 secutione propter sermonem, confestim offenduntur.
 Et alii sunt qui in spinis semen accipiunt. Ii sunt
 qui sermonem audiunt : at sollicitudines seculi
 hujus, deceptioque divitiarum, ceterarumque rerum
 cupiditates introcunt, suffocant sermonem, ac
 redditur infructifer. Et alii sunt qui in terram bonam
 semen exceperunt, qui audiunt verbum, et suscipiunt,
 et fructificant, ita et aliud granum afferat
 triginta, aliud sexaginta, aliud centum. » Tres ordines
 sunt hoc loco eorum in quibus verbum perditur.
 Nam hi qui sunt juxta viam, parum attentum
 sunt ; hi autem qui comparantur petrae, pusillanimes ;
 illi vero qui comparantur spinis, delicati. Eorum
 quoque qui suscipiunt et conservant semen,
 similiter tres sunt ordines. Nam qui fructum afferunt
 centuplum, sunt qui perfectam et summam vitam
 agunt ; qui autem sexagesimum, hi mediocrem ;
 hi vero qui trigecuplum, sunt qui parva
 quidem, afferunt tamen et ipsi pro suis viribus, ut
 exempli gratia, virgines et solitarii : item alii qui
 in cenobis et congregationibus vivunt : alii quoque
 laici et conjugati. Verumtamen Dominus omnes
 tanquam fructum afferentes suscipit. Gratia sit
 ejus misericordiae.

Vers. 21-25. « Et dicebat illis : Num lucerna
 venit ut subter modium ponatur, aut subter lectum?
 Nonne ut super candelabrum ponatur? Non est enim
 192 quidquam occultum quod non manifestetur : neque
 sicut secretum, nisi ut in propatulum veniat. Si quis
 habet aures ad audiendum, audiat. » Hoc loco
 admonet apostolos ut sint clarae et honestae vitae ;
 dicit enim : Sicut lucerna ponitur ut luceat, ita et
 vita vestra omnibus conspicua erit, et omnes ad
 ipsam respicient : ideoque date operam ut vita
 vestra bona sit. Neque enim in angulo sedetis,
 sed lucerna estis. Lucerna autem non sub lecto
 occultatur, sed super candelabrum posita, lucet.
 Est autem et unusquisque nostrum, lucerna,

θεός πάντας ἐποίησε βλέπειν τὸ θεόν ; ἀκούει. Ἰνα
 βλέποντες · τοῦτο τοῦ θεοῦ · μὴ βλέπωσι, τοῦτο τῆς
 κακίας αὐτῶν. Ὁ μὲν γὰρ θεός βλέπωντας αὐτοὺς
 ἐπλασεν, τοῦτέστι, νοούντας τὸ καλόν, αὐτοὶ δὲ οὐ
 βλέπουσιν, ἐκουσίως καμμούντες, ἵνα μὴ ἐπιστρα-
 φῶσι καὶ διορθωθῶσιν · ὡς περὶ γὰρ τῆ ἑαυτῶν
 σωτηρίας καὶ βελτιώσεως φρονοῦσιν. Ἔστι δὲ καὶ οὕτω
 νοῆσαι, ὅτι, τοῖς λοιποῖς ἐν παραβολαῖς λέγω, ἵνα
 βλέποντες μὴ βλέπωσι, καὶ ἀκούοντες μὴ συνῶσι,
 μήποτε κἄν ἐκ τούτου ἐπιστρέψωσι καὶ διορθω-
 θῶσιν.

« Καὶ λέγει αὐτοῖς · Οὐκ οἴσασθε τὴν παραβολὴν
 ταύτην ; καὶ πῶς πάσας τὰς παραβολὰς γνώσεσθε ;
 Ὁ σπείρων, τὸν λόγον σπείρει. Οὗτοι δὲ εἰσι οἱ παρὰ
 τὴν ὁδὸν · ἐπου σπείρεται ὁ λόγος, καὶ ὅταν ἀκού-
 σωσιν, εὐθέως ἔρχεται ὁ Σατανᾶς, καὶ αἶρει τὸν
 λόγον τὸν ἐσπαρμένον ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν. Καὶ
 οὗτοι εἰσι ὁμοίως οἱ ἐπὶ τὰ πετρώδη σπείρόμενοι,
 οἱ ὅταν ἀκούσωσι τὸν λόγον, εὐθέως μετὰ χαρᾶς λα-
 βάνουσιν αὐτόν, καὶ οὐκ ἔχουσι ῥίζαν ἐν ἑαυτοῖς,
 ἀλλὰ πρόσκαιροί εἰσι· εἴτα γενομένης θλίψεως ἢ
 διωγμοῦ διὰ τὸν λόγον, εὐθέως σκιδναλλίζονται. Καὶ
 οὗτοι εἰσι, οἱ εἰς τὰς ἀκάνθας σπείρόμενοι, οἱ τὸν
 λόγον ἀκούουσιν, καὶ εἰ μέμνηται τοῦ αἰῶνος τού-
 του, καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλοῦτου καὶ αἱ περὶ τὰ λοι-
 πὰ ἐπιθυμίαι, εἰσπορευόμεναι συμπνίγουσι τὸν
 λόγον, καὶ ἀκαρπὸς γίνεται. Καὶ οὗτοι εἰσι οἱ ἐπὶ
 τὴν γῆν τὴν καλὴν σπαρέντες, οἱ τινες ἀκούουσι τὸν
 λόγον καὶ παραδέχονται, καὶ καρποφοροῦσιν ἐν
 τριάκοντα καὶ ἐν ἑξήκοντα καὶ ἐν ἑκατόν. » Τρεῖς
 τάξεις εἰσὶν ἐνταῦθα τῆς ἀπωλείας τοῦ λόγου. Οἱ
 μὲν γὰρ παρὰ τὴν ὁδὸν, ἀπόρριπτοι, οἱ δὲ παρὰ
 τὴν πέτραν, μικροψυχοί, οἱ δὲ παρὰ τὰς ἀκάνθας,
 οἱ τρυφήται· τῶν μόντοι παραδειγμαμένων καὶ διασω-
 σάντων τὸν σπόρον, κάλιν τρεῖς τάξεις · οἱ μὲν καρ-
 ποφοροῦντες ἐν ἑκατόν, οἱ τέλειον βίον καὶ ἀπρό-
 κτητον ἔχοντες · οἱ δὲ ἐν ἑξήκοντα, οἱ μέσως ἔχοντες,
 οἱ δὲ ἐν τριάκοντα, ὅσοι μικρὰ μὲν, κλήν καὶ αὐτοὶ
 κατὰ δύναμιν εἰσφέροντες · οἷον, οἱ μὲν εἰσι παρθέ-
 νοι καὶ ἐρημικοί, ἄλλοι μιγάδες καὶ ἐν κοινοβίῳ,
 ἑτεροὶ λαϊκοὶ καὶ ἐν γάμῳ. Πλὴν πάντας ὁ Κύριος
 ὡς καρποφοροῦντας δέχεται · καὶ χάρις τῆ ἀποσῆ
 φιλιανθρωπία.

« Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς · Μή τι ὁ λύχνος ἔρχεται ἵνα
 ὑπὸ τὸν μόδιον τεθῆ, ἢ ὑπὸ τὴν κλίνην ; Οὐχ ἵνα
 ἐπὶ τὴν λυχνίαν ἐπιτεθῆ ; Οὐ γὰρ ἐστὶ τί κρυπτόν,
 ὃ ἐὰν μὴ φανερωθῆ, οὐδέ ἐγένετο ἀπόκρυφον, ἀλλ'
 ἵνα εἰς φανερόν ἔλθῃ. Εἰ τις ἔχει ὤτα ἀκούειν,
 ἀκούτω. » Ἐνταῦθα παραινεί τοῖς ἀποστόλοις,
 λαμπροὺς εἶναι κατὰ τὸν βίον καὶ τὴν πολιτείαν ·
 Ὅσπερ γὰρ ὁ λύχνος, φησὶν, εἰς τὸ λάμπειν τίθεται,
 οὕτω καὶ ὁ ὁμέτερος βίος ; πᾶσι περίδραπτος ἐστὶ,
 καὶ πάντες πρὸς αὐτὸν βλέψουσιν · ὥστε σπουδάσατε
 ἀγαθὸν βίον ἔχειν. Οὐ γὰρ ἐν γωνίᾳ κἀθήσεθε, ἀλλὰ
 λύχνος ἐστέ. Ὁ δὲ λύχνος οὐχ ὑπὸ κλίνην κρύπτεται
 ἀλλ' ἐν τῇ λυχνίᾳ θεθείς φαίνει. Ἔστι δὲ καὶ ἡμῶν
 ἕκαστος, λύχνος, ὃς ὀφείλει πθεσθαι ἐπὶ τὴν λυ-

χνίαν, τουτέστιν ἐπὶ τὸ ὕψος· τῆς κατὰ Θεὸν πολι-
τείας, ἵνα καὶ ἑτέροις δύνηται λάμπειν, ἀλλ' οὐχ
ὕπὸ τὸν μόδιον, τουτέστιν ὑπὸ τὴν γαστριμαργίαν,
καὶ τὴν περὶ τὰ σίτα σπουδῆν, οὐδ' ὑπὸ τὴν κλίνην,
τουτέστι τὴν ἀνάπαυσιν. Οὐδεὶς γὰρ περὶ τὰ σίτα
σπουδάζων, καὶ ἀνεσιν ποδῶν, δύναται λύχνος εἶναι
πᾶσι φαίνων διὰ τοῦ οἰκείου βίου. Οὐ γὰρ ἐστὶ κρυ-
πτὸν ὃ οὐ μὴ φανερωθῆ. Ἐπεὶ ἀγαθὸν τι, εἴτε πονη-
ρὸν ἐν τῷ λεληθότι ποιεῖ, φανερωθήσεται καὶ ἐν-
ταῦθα, καὶ πολλῶν ἄλλων ἐν τῷ μέλλοντι. Τί γὰρ
ἦν κρυφιώτερον Θεοῦ; ἀλλ' ὅμως καὶ οὗτος ἐφανε-
ρώθη ἐν σαρκί.

ε Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· Ἐπίτετα τί ἀκούετε. Ἐν ᾧ
μέτρῳ μετρεῖτε, μετρηθήσεται ὑμῖν, καὶ προστεθή-
σεται ὑμῖν τοῖς ἀκούουσιν. Ὅς γὰρ ἂν ἔχη, δοθή-
σεται αὐτῷ, καὶ ὃς οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται
ἀπ' αὐτοῦ. » Πρὸς νηφαλιότητα διεγείρει τοὺς μα-
θητάς. Βλέπετε γὰρ, φησὶ, τί ἀκούετε, μηδὲν ὑμᾶς
τῶν λεγομένων παρ' ἐμοῦ διαφυγεῖτω. Ἐν ᾧ γὰρ
μέτρῳ μετρεῖτε, μετρηθήσεται ὑμῖν, τουτέστιν,
ἡλίκων μέτρον προσοχῆς εισφέρειτε, τηλικαύτη καὶ
ὠφέλεια δοθήσεται ὑμῖν (53). Ὁ γὰρ ἀκροατὴς ἐὰν
μὲν πᾶν προσέχη καὶ εἰς ἄκρον, ἀντιδιδῶσιν αὐτῷ
ὁ Θεὸς καὶ τὴν ὠφέλειαν πολλήν· ἐὰν δὲ χαῦνος ᾖ,
κατὰ ἀναλογίαν καὶ τὸ κέρδος τῆς ὠφελείας. Ὅς
γὰρ ἂν ἔχη προθυμίαν καὶ σπουδῆν, δοθήσεται αὐτῷ
καὶ ὠφέλεια· ὃς δ' οὐκ ἔχει προθυμίαν καὶ σπουδῆν,
καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ (54). Διὰ
γὰρ τῆς βραθυμίας κατασβέννυται καὶ ὁ μικρὸς
σπινθὴρ ὃν πρότερον εἶχεν, ὡς περὶ ὑπὸ τῆς ἐπιμε-
λείας ἀνάπτεται.

ε Καὶ ἔλεγεν· Οὕτως ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ,
ὅς ἐὰν ἀνθρώπος βάλῃ τὸν σπόρον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ
καθεύδῃ καὶ ἐγειρῆται, νύκτα καὶ ἡμέραν, καὶ ὁ
σπόρος βλαστάνῃ καὶ μηκύνῃται ὡς οὐκ οἶδεν αὐτός.
Αὐτομάτῃ γὰρ ἡ γῆ καρποφορεῖ, πρῶτον χάρτον,
εἶτα στάχυν, εἶτα πλήρη σίτων ἐν τῷ στάχυϊ. Ὅταν
δὲ παραδῶ ὁ καρπὸς, εὐθὺς ἀποστελλεῖ τὸ δρέπανον,
ὅτι παρίστηκεν ὁ θερισμὸς. » Βασιλείαν τοῦ
Θεοῦ, τὴν περὶ ἡμᾶς οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ νόει. Ἀν-
θρώπος μὲν γὰρ ἐστὶν αὐτὸς ὁ Θεός, ὁ γενόμενος δι-
εμφυῶς ἄνθρωπος. Σπόρον δὲ ἔβαλεν ἐπὶ τῆς γῆς, τοῦ
Εὐαγγελίου τὸ κήρυγμα· βαλὼν δὲ τοῦτον, καθεύδει,
τουτέστιν, ἀνῆλθεν εἰς οὐρανοῦς· ἀλλ' ὅμως ἐγεί-
ρεται νύκτα καὶ ἡμέραν. Εἰ γὰρ καὶ καθεύδειν δο-
κεῖ ὁ Θεός, ἀλλ' ἐγείρεται· νύκτα μὲν, ὅταν διὰ τῶν
πειρασμῶν εἰς τὴν αὐτοῦ ἐπίγνωσιν ἡμᾶς ἀνιστᾷ·
ἡμέραν δὲ, ὅταν διὰ τῶν ἡδέων καὶ εὐφροσύνων οἰ-
κονομῇ τὴν ἡμετέραν ζωὴν. Μηκύνεται δὲ ὁ σπόρος
ὡς οὐκ οἶδεν αὐτός· αὐτεξούσιοι γὰρ ἐσμὲν, καὶ ἐν
τῇ ἡμετέρᾳ προαιρέσει κείτα. τὸ τὸν σπόρον ἢ ἀ-
ξάνεσθαι ἢ μὴ. Ἐπεὶ μηδὲ ἀνάγκη καρποφοροῦμεν,
ἀλλ' αὐτοματῶς, τουτέστιν, ἀπ' ἐαυτῶν καρποφοροῦ-

qui debet poni super candelabrum, hoc est super
summitatem divinæ vitæ, ut et aliis possit lucere :
sed non sub medio, hoc est sub gastrimargia, et
ciborum cura : neque sub lecto, hoc est quiete.
Nullus enim cui cibi curæ sunt, et qui quietem de-
siderat, potest lucerna esse omnibus lucens etiam
per suam vitam. Non enim est occultum, quod non
manifestetur. Unusquisque vestrum, sive bonum
quid fecerit, sive malum in occulto, manifestabitur
etiam hic, et multo magis in futuro sæculo. Quid
enim abiecit Deo? attamen et ipse manife-
stus est in carne.

Vers. 24, 25. « Et dicebat illis : Videte quid au-
diatis. Quæ mensura metiemini, alii metientur vo-
bis : et adjicietur vobis qui auditis. Qui enim ha-
bet, dabitur illi : et qui non habet, etiam quod habet,
auferetur ab eo. » Ad vigilantiam hortatur disci-
pulos. Videte enim, inquit, quid audiat, nullum
ex dictis meis vos fugiat. In qua mensura mensi
fueritis, remetientur alii vobis, hoc est qualem
mensuram attentionis attuleritis, talis etiam utilitas
vobis dabitur. Auditor enim si attenderit quan-
tum potest, magnum illi commodum Deus dabit :
sin remissus fuerit, juxta ejus remissionem et lu-
crum imminuetur. Illi enim dabitur qui alacer est
et diligens : ab eo autem qui segnis fuerit ac igna-
vus, tolletur etiam quod videtur habere. Propter
ignaviam enim exstinguitur etiam parva scintilla
quam habet, sicut per alacritatem redaccenditur.

Vers. 26-29. « Et dicebat : Sic est regnum Dei,
quemadmodum si homo jaciât sementem in terram
ac dormiat atque exsurgat die ac nocte, segesque
germinet, ac surgat in altum dum nescit ille. Ul-
tro enim terra fructificat, primum herbam, deinde
spicam, postremo plenum fermentum in spica. Cum
autem productus fuerit fructus, statim mittit fal-
cem, quoniam adest messis. » Regnum Dei intel-
lige Dei propter nos incarnationem. Homo enim
est ipse Deus, qui propter nos factus est homo
Semen autem misit super terram, Evangelii prædi-
cationem, illoque projecto dormit, hoc est ascendit
in cælos : attamen surgit nocte et die. Nam quam-
vis Deus dormire videatur, surgit tamen : et nocte
quidem, quando per tentationes in 193 sui cogni-
tionem nos suscitât : die vero, quando per suavia et
jucunda nostram vitam moderatur. Crescit autem
semen ipso nescio, liberi enim arbitrii sumus, et
in nostra electione oportebit semen vel crescere, vel
non. Neque enim coacti et necessario fructum af-
ferimus, sed sponte, hoc est a nobisipsis : primum
quidem herbam florentem ac primitias boni de-

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(53) Cod. 98 addit : Καὶ οὐ μόνον ἐν τῷ αὐτῷ
μέτρῳ, ἀλλὰ καὶ προστεθήσεται πλέον, εἰ non
solam in eadem mensura; sed plus etiam adjici-
ctur. »

(54) Idem Cod., ἀπ' αὐτοῦ, τοῦτ' ἐστὶ, καὶ ὃ ἔχει
σπέρμα γνώσεως ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Διὰ γὰρ, κ. τ. λ.
« Hoc est, et illud quod habet semen cognitionis,
tolletur ab eo. »

monstrantes, quando parvuli sumus, et nondum ad mensuram Jesu Christi pervenimus; deinde spicam preferimus, quando et contra tentationes consistere volumus. Spica enim et geniculis cingitur, et recte stat, et perfectior est. Postea plenum oliam frumentum in spica, cum perfectum quis fructum attulerit. Quando autem adfuerit messis, tunc fals, hoc est verbum Dei, congregat fructum. Per mensuram intellige consummationem sæculi.

Vras. 30-34. « Et dicebat: Cui assimilabimus regnum celorum? aut qua collatione conferemus illud? Est sicut granum sinapis, quod cum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus que sunt in terra, et cum seminatum fuerit, exurgit, et fit majus omnibus ceteris, et facit ramos magnos, ita ut possint sub umbra ejus aves colubidificari. Et talibus multis parabolis loquebatur eis sermonem, prout poterant audire. Sine parabola vero non loquebatur eis: seorsum autem discipulis suis exponebat omnia. Parvus quidem sermo fidei. Nam si credideris in Christum, salvaberis. » Vide, quantus sermo, tantum set et granum sinapis. Nam prædicatio missa super terram, dilatata est et crevit, ita ut volatilia cœli, hoc est, omnes sublimes scientia et sensu, in ipso habitent. Quot enim sapientes, relicta sapientia gentiliam, in prædicatione requieverunt? Maxima igitur fuit prædicatio, et magnos ramos fecit. Unus enim apostolorum ad Indiam, alius Roman, alius Achalam, et alius in aliam partem terre, divisi sunt ut rursus. Dicebat autem ad turbas in parabolis multis juxta habitudinem audientium compositis parabolis. Quoniam enim turba erat imperita et indocta, ideo mentionem facti grani sinapis, et herbar, et seminis, ut cognita et consuetis nominibus doceat eos ulilo quiddam, vel excitet ut accedant et interrogent, et interrogando que ignorant discant. Discipulis enim exponebat omnia, quoniam seorsum accedebant eum, et interrogabant. Omnia autem solvebat quæcumque ignorantes rogabant; non enim simpliciter omnia, et que manifesta. Nam ex his que interrogantes didicerant, cætera etiam illis manifesta erant, et ita omnia exponebat eis.

Οὐ γὰρ ἀπλῶς πάντα, καὶ τὰ σαφεῖ. Ἀπὸ γὰρ τούτων ἔλλα· ὥστε πάντα ἐπελύοντο αὐτοῖς.

Vras. 35-40. « Et dieit illis in die illo, cum facta esset vespera: Transeamus in ulteriorem ripam. Et dimissa turba assumunt cum ita ut erat in navi, 194 sed et aliæ naviculae erant cum eo, et oritur

Ex collatione codd. Venet. S. Marci

(55) Cod. 26. « Όταν δὲ παραβῆ τὸ θέρος, ἀντὶ τοῦ, ἔριμος γίνηται, τοῦτ' ἐστίν; ὅταν πάντες οἱ καρποφορεῖσθαι μέλλοντες καρποφορήσωσι, τότε τὸ θέρον, κ. τ. λ. » Quando autem adfuerit messis, hoc est, cum ad maturitatem pervenerit: seu quando omnes, qui fructus facturi sunt, fecerint, tunc fals congregat fructum: »

(56) Cod. 26 adjit: Τὸ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἴσων

μεν, πρῶτον χόρτον ἀνθούντες καὶ ἀρχὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἐπιθεσκύνοντες, ὅσα νήποιοί ἴσμεν, καὶ οὕτως εἰς τὸ μέτρον τῆς κατὰ Χριστὸν ἡλικίας ἐρῶσμεν εἰς ἐσάχην. ὅταν καὶ πρὸς πειρασμοῖς θυνώμεθα ἴσμεθα. Ὅ γὰρ ἐσάχος ἦεν καὶ γένεσιν διαζώνεται, καὶ ἑρῶος ἴσμεθα, καὶ τελειότερός ἐστιν. Ἐτ' α καὶ ἀλήρη ὅταν ἐν τῷ ἐσάχῳ, ὅταν ἐκείσων καρποφορῆ τις. Ὅταν δὲ παραβῆ τὸ θέρος (55), τότε τὸ θέρον συνάγει τὸν καρπὸν. Ἀρέσκων δὲ νῆοι ἐν τοῦ Θεοῦ λόγον· θερμῶν δὲ, τὸν τῆς συνουσίας καρπὸν.

« Καὶ λέγει· Τίμη ὁμοιόσωμεν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ; ἢ ἐν ποῖς παραβολῇ παρεβάσωμεν αὐτήν; Ὅς κόκκον σινάπης, ἃς ὅταν σπαρῆ ἐπὶ τῆς γῆς μικρότερος πάντων τῶν σπαρμάτων ὅστι τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἔσται σπαρῆ, ἀνοθαίνει καὶ γίνεσθαι πάντων τῶν λαχάνων μέλλων, καὶ ποιεῖ κλάδους μεγάλους, ὥστε θύνησθαι ὑπὸ τὴν οὐκίαν αὐτοῦ τὰ κτερινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνοῦν. Καὶ τοιαύτας παραβολαῖς πολλάς; ἐλάλει αὐτοῖς τὸν λόγον, καθὼς ἠδύναντο ἀκούειν. Καρπὸς δὲ παραβολῆς οὐκ ἐλάλει αὐτοῖς· κατ' ἴδιον δὲ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐπέλυε πάντα. Συμκρὸς μὲν ὁ λόγος τῆς πίστεως. Πίστευσον γὰρ εἰς Χριστὸν, καὶ σωθήσῃ. » Ὅρως, κτηλικὸς ὁ λόγος, ἡλικίος καὶ ἂ τοῦ σινάπης κόκκως. Ἄλλὰ σπαρὴν ἐπὶ γῆς τὸ κήρυγμα, ἐκλατύνθη καὶ ἠξήθη, ὥστε τὰ κτερινὰ τοῦ οὐρανοῦ, τοῦτέστι, πάντας τοὺς μετεσφῶρους καὶ ὀφθαλμοῦ τῷ φρονήματι καὶ πῆ γένεσιν, ἐκ' αὐτῷ κατασκηνοῦν. Πῶσοι γὰρ ἄσφοι, τὴν Ἑλληνικὴν ἀρένας σοφίαν, ἐπὶ τῷ κηρύγματι ἀνεπαύθησαν; Πάντων οὖν μέλλων ἐγένετο τὸ κήρυγμα, καὶ κλάδους μεγάλους ἐπέσθη. Ὅ μιν γὰρ τῶν ἀποστόλων εἰς Ῥώμην, ὁ δὲ εἰς Ἰνδία, ὁ δὲ εἰς Ἀχάϊαν, ἄλλος εἰς ἄλλα μέρος τῆς γῆς διεσχίσθησαν ὥσπερ κλάδοι. Ἐλεγε δὲ τοῖς ἔχλοισ ἐν παραβολαῖς πολλαῖς, πρὸς τὴν ἔξιν τῶν ἀκούστων παρατιθεῖς τὰς παραβολὰς. Ἐπειδὴ γὰρ ἔχλος ἦσαν ἰδιώτης καὶ ἀμαθής, οὗτου ἕνεκα μέρμηται κῆρκου σινάπης, καὶ χόρτου, καὶ σπέρου, ἵνα ἀπὸ τῶν συντρόφων καὶ συνήθων αὐτοῖς ὀνομάτων διέλεξῃ αὐτοῖς ὀφέλιμόν τι, ἢ παρακινήσῃ γοῦν εἰς τὸ προσελθεῖν καὶ ἐρωτήσαι, καὶ διὰ τῆς ἐρωτήσεως τὰ ἀγνωσόμενα μαθεῖν. Τοῖς γὰρ τοῖς μαθηταῖς ἐπέλυε πάντα κατ' ἴδιον, προσερχομένους δηλαδὴ καὶ ἐρωτῶσι. Πάντα δὲ ἔλυαν, ὅσα ἠρώτων ὡς ἀγνωσύντες. Ὡν ἐρωτῶντες ἐμάθανον, σαφεῖ ἦσαν αὐτοῖς καὶ

« Καὶ λέγει αὐτοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ (56), ὀφίως γενομένης· Διελθῶμεν εἰς τὸ πέραν. Καὶ ἀρέντες: ἐν ἔχλον, παραλαμβάνουσιν αὐτὸν ὡς ἦν ἐν τῷ κλοῖφ. Καὶ ἄλλο δὲ κλοῖφρα ἦν μετ' αὐτοῦ. Καὶ

ἔστι τῷ ἐν μῆ ἡμερῶν, ὡς εἶπε Λουκᾶς. Οὐ γὰρ ἐκείνην ἡμέραν, καθ' ἣν εἶπε τὴν παραβολὴν. Ἄλλ' ἐτέραν καθ' ἣν τὰ ρηθησόμενα γίνοντο. Ἄλλως μὲν γὰρ, κ. τ. λ. « Illud in die illo, æquivalere ei; quod ait Lucas: in una diebus: non enim eam diem designat, in qua parabolam dixit; sed aliam, in qua videlicet, ea, que dicturus erat, contigerunt. Alter autem, » etc.

γίνεται λαλαψάνη μεγάλη· τα δὲ κύματα ἐκ-
 ἔβαλλον εἰς τὸ πλοῖον, ὥστε αὐτὸ ἤδη γερμίζεσθαι.
 Καὶ ἦν αὐτὸς ἐπὶ τῇ κλύμῃ ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον
 καθύπνου, καὶ διεγείρουσιν αὐτὸν, καὶ λέγουσιν
 αὐτῷ· Διδάσκαλε, οὐ μέλει σοι οὗτις ἀπαλλύμεθα; Καὶ
 διεγερθεὶς, ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ, καὶ εἶπε τῇ θα-
 λάσσῃ· Σιώπη, παύριμωσο. Καὶ ἐκόπασεν ὁ ἀνεμος,
 καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Τί
 θελοὶ ἐστε οὗτως; Πῶς οὐκ ἔχετε πίστιν; Καὶ ἐφο-
 θήθησαν φόβον μέγαν, καὶ ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους·
 Τίς ἄρα οὗτός ἐστιν, οὗτις καὶ ὁ ἀνεμος καὶ ἡ θάλασσα
 ὑπακούουσιν αὐτῷ; ἢ Ἄλλως μὲν ταῦτα διεγρήσατο
 ὁ Μάρκος, ἄλλως δὲ ὁ Μάρκος· ἢ γὰρ ἐκεῖνος εἶπε
 πλατύτερον, εἰσὶς συνέσταυε· καὶ τοῖς ἀντιπάλαιον,
 ἢ ἐκεῖνος συνέσταυε, οὗτος ἐπλάτυνε (57). Παραλαμ-
 βάνει οὖν μόνους τοὺς μαθητάς, θεατὰς τοῦ μέλλοντος
 εἶσεσθαι θαύματος ποιῶν· ἵνα δὲ μὴ ἐπαρῶσιν οὗτις
 τοὺς ἄλλους ἐκπέμψας αὐτοὺς κατέσχεν, ἀφήσει κλυ-
 δωνισθῆναι, καὶ ἅμα ἵνα διδάξῃ πειρασμοὺς φέρειν.
 Καθαύδει δὲ, ἵνα μείζον φανῇ αὐτοῖς τὸ θαῦμα, πρό-
 τερον θεωρηθεῖσιν· εἰ γὰρ ἐγρηγορήτος τοῦ Χριστοῦ
 ὁ κλύδων ἐγένετο, ἢ οὐκ ἂν ἐφοθήθησαν, ἢ οὐκ ἂν παρ-
 ἀκάλεσαν. Ἀφήσει οὖν αὐτοὺς φόβῳ κλύδωνος περιπε-
 σθῆναι, ἵνα εἰς ἀσθησῶν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἐλθῶσιν.
 Ἐπὶ γὰρ τοὺς μὲν ἄλλους ἐδλεπον εὐαγγελιστοὺς μένους,
 αὐτοὶ δὲ οὐδενὸς τοιοῦτου ἀπὸ πλάσαν, κλύδωνος ἢ θη-
 θυμοτήτους αὐτοῦς γενέσθαι. Συγχωρεῖ οὖν ἐπιγενέ-
 σθαι τὸν χειμῶνα· καθύπνου δὲ ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον
 τὸ τοῦ πλοίου, ἐκλύδων δὲ πάντως ἦν τοῦτο. Διηκνυ-
 σθεὶς δὲ, ἐπιτιμᾷ πρότερον τῷ ἀνέμῳ (οὗτος γὰρ
 ἐστὶν ὁ τὴν θάλασσαν ἀγριάζειν παρασκευάζων), εἶτα
 καὶ θαλάσσῃ. Ἐπιτιμᾷ δὲ καὶ τοὺς μαθητάς, ὡς μὴ
 ἔχουσι πίστιν· εἰ γὰρ εἶχον πίστιν, ἐπίστευσαν ἂν
 οὗτις καὶ κοιμώμενος θύναται ἀδελφεῖς αὐτοῖς διατη-
 ρῆσαι. Ἐλεγον δὲ πρὸς ἀλλήλους· Τίς ἄρα ἐστὶν οὗ-
 τος; Ἐπὶ γὰρ ἀμφιβόλως εἶχον περὶ αὐτοῦ· καθὼ μὲν
 γὰρ ἐπιτάγματι μόνῳ τὴν θάλασσαν κατεκόμισε, καὶ
 οὕτω βέβηκε, ὡς ὁ Μωϋσῆς, οὕτω ἐκκλησίου ὡς ὁ Ἐ-
 λιεσαῖος τὸν Ἰορδάνην, οὕτω τῇ κλύμῃ ὡς Ἰησοῦς
 ὁ τοῦ Ναιῆ, διὰ τοῦτο δὲ πρὸς ἀνθρώπων αὐτοῖς ἐδύνα-
 ντο.

A procella venti magna, et fluctus irroebant in navim,
 ita ut illa jam impleretur. Et erat ipse in puppi
 super cervical dormiens, et excitant eum, dicunt-
 que illi : Præceptor, non est tibi cura quod peri-
 mus? Et excitatus increpavit ventum, dixitque
 mari : Tace, obmutesco. Et conquievit ventus, fa-
 ctæque est tranquillitas magna, et ait illis : Quid
 timidi estis adeo? Qui sit ut non habeatis fiduciam?
 Et timuerunt timore magno, dicebantque inter
 sese : Quisnam hic est, quia ventus et mare obe-
 diant ei? » Aliiter hæc enarravit Matthæus, aliter
 Marcus. Nam quæ ille dixit diffusius, hic in com-
 pendium contraxit : et e diverso quæ ille contra-
 ctius, hic diffusius dicit. Assumit igitur solos disci-
 pulos, qui futuri miraculi spectatores essent. Porro
 ne extollerentur quod ipsos dimissis aliis assump-
 serat, et ut doceat ferendas tentationes, relinquit
 eos procellis periclitari. Dormit autem, ut majus
 appareat miraculum, cum prius turbati fuissent.
 Nam si vigilasset Christus, et facta fuisset tempe-
 stas, vel non timuissent, vel non orassent : proinde
 permisit eos in metum periculi incidere, quo vir-
 tutem ipsius sentirent manifestius. Quia enim vide-
 bant aliis beneficia dari, sese autem nullo tali frui,
 periculum erat ne florent negligentiores. Itaque
 leuipestatem oriri permisit. Porro super cervical
 dormit, quod in navi erat, nimirum ligneum. Exci-
 tatus vero, primum increpavit ventum (hic enim
 est qui ferox reddiderat mare), deinde et mare.
 Discipulos autem increpavit, eo quod non habuerant
 fidem. Nam si fidem habuissent, credidissent utique
 quod et dormiens posset illos servare illæsos. Dice-
 bant autem inter se : Quisnam est hic? Adhuc enim
 de eo dubitabant. Quorum secundum quod solo
 præcepto mare sedavit, et non virge, ut Moyses
 mare : neque invocatione, ut Elisæus Jordanem :
 neque arca, ut Jesus Nave : propterea super homi-
 nem illis videbatur. In eo autem quod dormivit,
 rursum eis homo videbatur.

καθὼ δὲ ὑπνοῦσεν, ἀνθρώπος πάλιν αὐτοῖς ἐπαί-
 νητο.

ΚΕΦΑΛΑ Ε΄.

D CAPUT V.

Περὶ τοῦ Λογέδου. Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχι-
 συναγῆγου. Περὶ τῆς αἱμορροσῆσης.

De legione dæmonum. De filia principis Synagoga.
 De hæmorrhœissa.

ε Καὶ ἦλθον εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσσης, εἰς τὴν
 χώραν τῶν Γαδαρηνῶν. Καὶ ἐξεληθόντι αὐτῷ ἐκ τοῦ
 πλοίου, εὐθέως ἀπήνησεν αὐτῷ ἐκ τῶν μνημείων
 ἄνθρωπος ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ, ὃς τὴν κατοικίαν
 εἶχεν ἐν τοῖς μνήμασι, καὶ οὕτω ἀλύσει οὐδεὶς
 φθόνω αὐτὸν δεῖσαι, διὰ τὸ αὐτὸν πολλάκις πέδαις
 καὶ ἀλύσει δεδέσθαι, καὶ διασκέσθαι ὑπ' αὐτοῦ τὰς

VERS. 1-8. « Et venerunt trajecto mari in regio-
 nem Gadarenorum. Egressoque ei de navi statim
 occurrit e monumentis homo spiritui obnoxius im-
 mundo, qui domicilium habebat in monumentis, et
 neque catenis quisquam poterat eum ligare, propter-
 ea quod cum sæpe compedibus et catenis vincitus
 fuisset, discerpæ essent ab illo catenæ, et compe-

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(57) Idem Cod., Οὗτος ἐπλάτυνε. Μετὰ τοῦ πλοίου
 θηλάθη, ἐν ᾧ ἦν ὁ Χριστός, καὶ ἄλλα κλοῖα ἦν·
 προσέθηκε δὲ περὶ τούτων οὐκ ἀπλῶς, ἀλλὰ δείξει
 θελῶν οὗτις τοῦτο μόνον ἐκλυδωνισθῆ κατ' οἰκονομίαν.
 Παραλαμβάνει οὖν, κ. τ. λ. « Hic diffusius dicit. Cum

navi videlicet, in qua erat Christus, alia etiam
 navicula erant. De his vero mentionem facit non
 inconsulto; sed ut ostenderet, eam non nisi divina
 dispensatione fluctibus agitatum fuisse. Assumit
 igitur, » etc.

des essent comminute, neque quisquam **195** vauisset eum domare, et semper die ac nocte in montibus ac monumentis erat clamans, et concidens seipsum lapidibus. Probatoria exemplaria habent, in regionem Gergesorum. Porro Matthæus duos dicit dæmonio agitato: Marcus vero et Lucas unum, atrociorum videlicet in medium proferentes. Venit igitur qui dæmonio agitabatur, constans illum esse Filium Dei. Quoniam in navi dubitabant discipuli quantum hic esset, majoris fidei sit testimonium ab inimicis: quos per dæmones intelligo. Habitabat autem in sepulchris, volens hominibus malam opinionem inferre, quod morientium animæ dæmones fiant: quod abest ut quis credat.

VERS. 6-10 « Cum vidisset autem Jesum emans, cucurrit et adoravit eum, et clamans voce magna dixit: Quid mihi tecum est, Jess, Fili Dei altissimi? alijuro te per Deum, ne me torqueas. Dicebat enim illi: Exi, spiritus immunde, ab homine. Et interrogabat eum: Quod tibi nomen est? Et respondit dicens ei: Legio mihi nomen est, quia multi sumus. Et deprecabatur eum multum, ne se emitteret extra regionem. Tormentum suum putant dæmones, si cogantur exire ab hominæ; ideo dicunt: Ne torqueas, hoc est, ne educas nos ex habitaculo nostro, hoc est hominæ. Sed et aliter existimabant quod propter gravia quæ attentassent, non ultra passurus esset ipsos, sed mox suppliciis traditurus, idcirco et orant ne se torqueat. Interrogat autem illum Dominus, non ut ipse discat, sed ut alij discant multitudinem dæmoniorum qui in illo erant. Quandoquidem unus apparebat esse, ostendit Jesus cum quot inimicis miserabilis homo ille certaret.

VERS. 11-14. « Erat autem ibi juxta montem grex porcorum magnus pascens, et deprecabantur eum omnes dæmones dicentes: Mitte nos in porcos, ut in eos introeamus. Et permisit eis statim Jesus. Et egressi spiritus immundi ingressi sunt in porcos. Et ferebatur grex per præceps in mare. Erant autem ferme bis mille, et suffocati sunt in mari. Porro qui pascabant porcos, fugerunt, et renuntiaverunt in civitatem, et in agros. Dæmones orant Dominum ne mitteret se extra regionem, sed in gregem porcorum. Ipse autem hoc permisit. Quia enim certamen est vita nostra, noluit Dominus extra hanc vitam dæmones esse, ut certantes nobiscum nos probatores commonstrarent. Permittit autem illis intrare in porcos ut discamus, quod sicut non repercerunt porcis, ita neque homini illi pepercissent, nisi eum divina virtus custodisset; dæmones enim cum inimici nostri sint, prolius nos conciderent, nisi Deus nos conservaret. Disce autem quod neque in porcos habent potestatem dæmones, et multo minus in homines, nisi permittat Deus. **Obserua** **196** autem quod in homines qui porcorum more vivunt, et in luto voluptatis versantur, ingre-

A αλλοις, και τὰς πόδας συντετριφθαι· και οὐδέτις αὐτὸν ἴσχυε θαμάσαι· και διὰ παντός, νυκτός και ἡμέρας, ἐν τοῖς ὄρεσι και ἐν τοῖς μνήμασιν ἦν κρίζων και κατακείπων ἑαυτὸν λίθοις. » Τὰ ἀκριβέστερα τῶν ἀντιγράφων, εἰς τὴν χώραν τῶν Γεργεσηνῶν, ἔχει. Ὁ μὲν οὖν Ματθαῖος δύο εἶναι τοὺς δαιμονιζομένους· λέγει· ὁ δὲ Μάρκος· και ὁ Λουκᾶς, ἕνα· τὸν γὰρ χαλεπώτερον ἐπιλεξάμενοι, διηγούνται περὶ αὐτοῦ. Ἔρχεται τοίνυν ὁ δαιμονιζόμενος, γινὼν αὐτὸν ὁμολογῶν εἶναι Θεοῦ. Ἐπιγὰρ οἱ ἐν τῷ κλοιῷ ἀμφέβαλλον, ποταπὸς ἐστὶν οὗτος, ἢ παρὰ τῶν ἔχθρῶν μαρτυρία πιστοτέρα γίνεται· λέγω δὴ τῶν δαιμόνων. Κατῴκει δὲ ἐν τοῖς μνήμασι, πονηρὴν ὑπόκληψιν ἰσθίειναι βουλόμενος τοῖς ἀνθρώποις, οἳ τῶν ἀποθησκότων αἱ ψυχὰι δαίμονες γίνονται.

B Ὁ μὴ γένοιτο τινὰ πιστεύσαι.

« Ἰδὼν δὲ τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ μακρόθεν, ἔδραμε και προσεκύνησεν αὐτῷ, και κρίζας φωνῇ μεγάλῃ, εἶπε· Τί ἐμοὶ και σοὶ, Ἰησοῦ, γινὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου; Ὁρμίζω σε τὸν Θεόν, μὴ με βασανίσῃς. Ἐλεγε γὰρ αὐτῷ· Ἐξέλθε, τὸ πνεῦμα ἐξ ἀκάθαρτον, ἐκ τοῦ ἀνθρώπου. Και ἐτηρώεα αὐτὸν, Τί σοι ὄνομα; Και ἀπεκρίθη, λέγων· Λεγῶν ὄνομα μοι, οἳ πολλοὶ ἐσμεν. Και παρεκάλει αὐτὸν πολλὰ, ἵνα μὴ αὐτοὺς ἀποστείλῃ ἔξω τῆς χώρας. Βάσανον νομίζουσιν οἱ διζήμενοι τὸ ἐξελεῖν ἐκ τοῦ ἀνθρώπου. Διὸ φασὶ, Μὴ βασανίσῃς, τουτέστι, μὴ ἐξηγάγῃς ἡμᾶς ἐκ τοῦ κατοικητηρίου ἡμῶν, ἧτοι τοῦ ἀνθρώπου· και ἄλλως δὲ, ἐνόμιζον οἳ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν ὑπ' αὐτῶν τολμωμένων, οὐκ ἀνέχεσθαι· ἀλλὰ παραδώσει αὐτοὺς ἐντεῦθεν ἦδη τῇ κολάσει· διὰ τοῦτο και παρακαλοῦσιν ἵνα μὴ βασανίσῃ αὐτούς. Ἐρωτᾷ δὲ αὐτὸν ὁ Κύριος, οὐχ ἵνα μάθῃ αὐτὸς, ἀλλ' ἵνα οἱ ἄλλοι μάθωσι τὸ πλῆθος τῶν ἐνοικούντων αὐτῷ δαιμόνων. Ἐπειδὴ γὰρ εἰς ἐφαινετο, δείκνυσιν ὁ Χριστὸς ὅσως ἔχθροὶς ἐπάλαιν ὁ ἑλεεινὸς κείνος· ἀνθρώπος.

« Ἦν δὲ ἐκεῖ πρὸς τῷ ὄρει ἀγέλη χοίρων μεγάλῃ βοσκομένη. Και παρεκάλεισαν αὐτὸν πάντες οἱ δαίμονες, λέγοντες· Πιμῶνον ἡμᾶς εἰς τοὺς χοίρους, ἵνα εἰς αὐτούς εἰσελθωμεν· και ἐπέτρεψεν αὐτοῖς εὐθὺς ὁ Ἰησοῦς· και ἐξεληθόντα τὰ πνεύματα τὰ ἀκάθαρτα, εἰσῆλθον εἰς τοὺς χοίρους. Και ὤρμησεν ἡ ἀγέλη κατὰ τοῦ κρηνοῦ εἰς τὴν θάλασσαν. Ἦσαν δὲ ὡς διαχίλιοι, και ἐπνίγοντο ἐν τῇ θάλασσῃ. Οἱ δὲ βέβηκοντες τοὺς χοίρους, ἔφυγον, και ἀνήγγειλαν εἰς τὴν πόλιν και εἰς τοὺς ἀγρούς. » Οἱ μὲν δαίμονες ἀξιοῦσι τὸν Κύριον μὴ ἀποστειλαί αὐτούς ἔξω τῆς χώρας, ἀλλ' εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων ἀπολύσαι· ὁ δὲ συγχωρεῖ τοῦτο. Ἐπειδὴ γὰρ παλαιότερα ἐστὶν ὁ βίος ἡμῶν, οὐκ ἠθέλησεν ὁ Κύριος ἔξω τοῦ βίου τούτου ἀπολύσαι τοὺς δαίμονας, ἵνα παλαιότεροι ἡμεῖς, δοκιμωτέροις ἡμᾶς ἐγράζωνται. Συνεχώρησε δὲ αὐτοῖς εἰς τοὺς χοίρους εἰσελεῖν, ὡς ἂν μάθωμεν οἳ ὡς περ τῶν χοίρων οὐκ ἐφείσαντο, οὕτως οὐδ' ἂν τοῦ ἀνθρώπου κείνου ἐφείσαντο, εἰ μὴ θεῖα δύναμις ἦν ἡ συνετηρούσα αὐτόν· οἱ δαίμονες γὰρ ἔχθροὶ ὄντες, κατέκοψαν ἂν ἡμᾶς αὐθιγῶν, εἰ μὴ ὁ Θεὸς συνετήρησε ἡμᾶς. Μάθωμεν δὲ οἳ οὐδέ κατὰ χοίρων ἔχωσιν ἐξουσίαν οἱ δαίμονες, και πολλῶν μάλλον

κατὰ ἀνθρώπων, εἰ μὴ συγχωρήσει ὁ Θεός· νόει δὲ A diantur dæmones, et mittunt illos præcipiti perditione in mare hujus vitæ, ut suffocentur: καὶ εἰς τοὺς κατὰ χοίρους ζῶντας ἀνθρώπους, καὶ τῷ βορβόρῳ τῆς ἡδονῆς ἐγκυλισμένους, εἰς τούτους εἰσέρχονται οἱ δαίμονες, καὶ βίπτουσιν αὐτοὺς κατὰ τοῦ κρημοῦ τῆς ἀπωλείας, ἐν τῇ θαλάσῃ τοῦ βίου τούτου, καὶ ἀποπνίγονται.

« Καὶ ἐξῆλθον ἰδεῖν τί ἐστὶ τὸ γεγονός. Καὶ ἔρχονται πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ θεωροῦσι τὸν δαιμονιζόμενον καθήμενον, καὶ ἱματισμένον καὶ σωρρονοῦντα, τὸν ἐσχηκότα τὸν λεγεῶνα, καὶ ἐφοβήθησαν. Λιγήσαντο δὲ αὐτοῖς οἱ ἰδόντες, πῶς ἐγένετο τῷ δαιμονιζομένῳ, καὶ περὶ τῶν χοίρων· καὶ ἤρξαντο παρακαλεῖν αὐτὸν ἀπελθεῖν ἀπὸ τῶν ὄρων αὐτῶν. Καὶ ἐμβάντος αὐτοῦ εἰς τὸ πλοῖον, παρακάλει αὐτὸν ὁ δαιμονισθεὶς, ἵνα ἦ μετ' αὐτοῦ· ὁ δὲ Ἰησοῦς οὐκ ἀρῆκεν αὐτὸν, ἀλλὰ λέγει αὐτῷ· Ὑπάγε εἰς τὸν οἶκόν σου πρὸς τοὺς σοὺς καὶ ἀνάγγειλον αὐτοῖς ὅσα σοι ὁ Κύριος πεποίηκε, καὶ ἠλέησέ σε. Καὶ ἀπῆλθε, καὶ ἤρξατο κηρύσσειν ἐν τῇ Δακαπόλει, ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, καὶ πάντες ἐθαύμαζον. » Ἐξῆλθον μὲν οἱ τῆς πόλεως ἐκείνης πρὸς τὸν Ἰησοῦν, ἐκπλαγέντες τὸ θαῦμα· ἀκούσαντες δὲ, ἐφοβήθησαν πλεον. Διὸ καὶ παρακαλοῦσι τὸν Ἰησοῦν ἵνα ἐξέλθῃ ἐκ τῶν ὄρων αὐτῶν. Ἐδεδοκίμασαν γὰρ μήποτε καὶ μεζόν τῆ πάθωσι. Τούτους γὰρ χοίρους ἀπολέσαντες, καὶ λυπηθέντες ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ, παραιτοῦνται καὶ τὴν παρανοσίαν τοῦ Κυρίου· ὁ δὲ δαιμονισθεὶς παρακάλει αὐτὸν, ἵνα ἦ μετ' αὐτοῦ· ἐφοβείτο γὰρ μήποτε μόνον εὐρόντες αὐτὸν οἱ δαίμονες, πάλιν ἐπέλθωσιν αὐτῷ. Ὁ δὲ Κύριος ἀπολύει αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, δεικνύων αὐτῷ ὅτι κἀν μὴ αὐτὸς παρῆ, ἀλλ' ἤγε δύναμις αὐτοῦ καὶ ἡ ἐπισκοπὴ φυλάξει αὐτὸν, ἅμα δὲ, ἵνα καὶ ἑτέρους ὀραθεὶς ὠφελήσῃ. Ἰδοὺ γοῦν ἤρξατο κηρύσσειν, καὶ πάντες ἐθαύμαζον. Ὅρα δὲ καὶ τὸ ἄτυπον τοῦ Σωτῆρος. Οὐκ εἶπεν ὅτι, Ἀνάγγειλον ὅσα σοι πεποίηκα, ἀλλ', Ὅσα σοι πεποίηκεν ὁ Κύριος. Ὅσως καὶ σὺ, ὅταν ἀγαθὸν τι ποιήσῃς, μὴ σεαυτῷ, ἀλλὰ τῷ Θεῷ ἀνατίθῃς τὸ πραχθέν.

« Καὶ διαπεράσαντος τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ πλοίῳ πάλιν εἰς τὸ πέραν, συνήχθη ὄχλος πολὺς ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἦν παρὰ τὴν θάλασσαν. Καὶ ἰδοὺ ἔρχεται εἰς τῶν ἀρχισυναγῶγων, ὀνόματι Ἰαίρος. Καὶ ἰδὼν αὐτὸν, πίπτει πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ παρακάλει αὐτὸν πολλὰ, λέγων ὅτι, Τὸ θυγάτριόν μου ἐσχάτως ἔχει· ἵνα ἐλθὼν ἐπιθῆς αὐτῇ τὰς χεῖρας, ὅπως σωθῆ καὶ ζήσεται. Καὶ ἀπῆλθε μετ' αὐτοῦ· καὶ ἤκολούθει αὐτῷ ὄχλος πολὺς, καὶ συνέθλιβον αὐτὸν. Καὶ γυνὴ τις οὖσα ἐν ῥύσει αἵματος ἕτη δώδεκα, καὶ πολλὰ παθοῦσα ὑπὸ πολλῶν ἱατρῶν, καὶ δαπανήσασα τὰ παρ' αὐτῆς πάντα, καὶ μηδὲν ὠφελῆθεισα, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸ χεῖρον ἐλθοῦσα, ἀκούσασα περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἐλθοῦσα ἐν τῷ ὄχλῳ ὀπισθεν, ἤψατο τοῦ ἱματίου αὐτοῦ· ἔλεγε γὰρ ὅτι, Κἀν τῶν ἱματίων αὐτοῦ ἄψωμαι, σωθήσομαι· καὶ εὐθὺς ἐξηράνη ἡ πληγὴ τοῦ αἵματος αὐτῆς, καὶ ἔγνω τῷ σώματι, ὅτι ἔσται ἀπὸ τῆς μάστιγος. » Μετὰ τὸ ἐπὶ τῷ δαιμονιζομένῳ θαῦμα, ἕτερον ἐργάζεται ὁ Κύριος, τὴν θυγατέρα τοῦ ἀρχισυναγῶγου ἀνιστῶν. Λέγει δὲ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχισυναγῶγου ἀνιστῶν. Δίχως δὲ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχισυναγῶγου, διὰ τοὺς Ἰουδαίους ποὺς εἰδότες τὸ γενόμενον. Ἐξ ἡμισείας δὲ πιστὸς ὁ ἀνήρ· καθὼ μὲν γὰρ πίπτει παρὰ τοὺς πόδας, πι-

tionem in mare hujus vitæ, ut suffocentur:

Et ingressus esset navim, rogabat illum qui fuerat a dæmonio correptus, ut esset cum illo: Jesus autem non permittit eum, sed ait illi: Abi in domum tuam ad tuos, et annuntia illis quanta tibi Dominus fecerit, et misertus sit tui. Et abiit, et cœpit prædicare in Decapoli quanta sibi fecisset Jesus; et omnes mirabantur.

VERS. 15-20. « Et egressi sunt ad videndum quid esset quod acciderat: et veniunt ad Jesum, et vident illum qui a dæmonio vexabatur, sedentem ac vestitum et sanæ mentis, qui habuerat legionem, et timuerunt. Et narraverunt illis qui viderant, qualiter accidisset ei qui dæmonium habuerat, et de porcis. Et rogare cœperunt eum ut discederet de sinibus ipsorum. Et cum ingressus esset navim, rogabat illum qui fuerat a dæmonio correptus, ut esset cum illo: Jesus autem non permittit eum, sed ait illi: Abi in domum tuam ad tuos, et annuntia illis quanta tibi Dominus fecerit, et misertus sit tui. Et abiit, et cœpit prædicare in Decapoli quanta sibi fecisset Jesus; et omnes mirabantur. » Exierunt igitur viri illius civitatis ad Jesum stupefacti miraculo: et cum audissent, timuerunt magis. Idcirco et Jesum rogant ut egrediatur a sinibus ipsorum. Timuerunt enim nequando et majus quiddam patiantur. Qui enim perdiderant porcos. In perditione dolentes precantur ut abeat Dominus. Cæterum is qui dæmonio agitatus fuerat, orabat illum ut cum ipso esset: timebat enim, ne si quando dæmones eum invenissent solum, iterum se adirent. At Dominus dimisit eum in domum ejus, ostendens ei quod licet ipse non adsit, nihilominus tamen virtus sua et visitatio custodiet eum: insuper ut et alios lucretur, qui ipsum visuri essent. Et ecce prædicare cœpit, et omnes mirabantur. Vide autem quam alienus sit a fastu Servator. Non dixit: Annuntia quæ tibi ego, sed, Quæ tibi fecit Dominus. Sic et tu quando bonum quid feceris, ne tibi ipsi, sed Domino factum tribuas.

VERS. 21-29. « Et cum transisset Jesus navi rursus in ulteriorem ripam, convenit multa turba ad eum, et erat circæ mare. Et ecce venit quidam principum Synagogæ nomine Jairus, et cum vidisset eum, procidit ad pedes ejus, et deprecabatur eum multum, dicens: Filliola mea in extremis est: oro ut venias et imponas illi manus, ut salva sit et vivet. Et abiit cum illo, et aequabatur eum turba multa, et comprimebant eum. Et mulier quædam quæ fuerat obnoxia profluvio sanguinis annis duodecim, fueratque multa perpessa a compluribus medicis, et insumpserat omnia sua, neque quidquam adjumenti senserat, sed magis in deterius venerat: cum audisset de Jesu, venit in turba a tergo, et tetigit vestimentum ejus; dicebat enim, Si vel veamenta ejus tetigero, salva ero: et confestim siccatum est fons sanguinis ejus: et sensit corpore quod sanata esset a flagello. » Post miraculum quod in dæmoniaci actum, aliud operatur Dominus suscitando filiam principis Synagogæ. Nomen autem ipsius exprimit propter Judæos qui sciebant id quod factum fuerat. Dimidiatam autem fidem habebat vir ille; fidelis enim erat, eo quod procidebat ad pedes

Jesu : sed quia et obsecrabat ut veniat, non quantum oportebat prae se fidem ferobat. Debat enim dicere · Die verbo. Obiter autem inter eundem Dominus jurat mulierem sanguinis profluvio laborantem. Fidelissima erat mulier haec, eo quod a vestibus utilitatem se essequi credebat, et idcirco etiam sanator. Intelligas autem haec etiam de humana natura, quae sanguinis profluvio laborabat. Scaturiebat enim in ea peccatum, quod mors est animae, et sanguinem animam nostram effundit. A multis autem medicis, hoc est sapientibus hujus mundi, sed et a lege et a prophetis non potuit curari. Tangit autem vestem Christi, hoc est carnem ejus, et sanata est. Qui credit enim esse incarnatam Deum, is est qui tangit vestimentum ejus.

Vers. 30-36. « Et statim Jesus in semetipso cognoscens virtutem ex sese prodidisse, conversus in turba aiebat : Quis tetigit vestimenta mea ? Et dicebant ei discipuli ipsius : Vides turbam undique prementem te, et dicis : Quis me tetigit ? Et circumspiciebat, ut videret eam quae hoc fecerat. Mulier vero timens ac tremens, sciens quod factum esset in se, venit et accidit ei, dixitque ei omnem veritatem. Ille autem dixit ei : Filia, fides tua te servavit : vade cum pace, et esto sana a flagello tuo. » Egredditur virtus, sed manens immota in Christo, communicatur et aliis, quemadmodum et doctrinae a docentibus sunt, et discentibus traduntur. Vide autem quomodo turbae quidem comprimant, et ex eis nullus illum tetigerit : contra illa quae non premebat, illum tetigerit. Mysteriorum hic quoddam declinans, quod nullus ex his qui turbulento sunt animo, tangit Christum, sed solum premit eum : qui autem non turbulento premit Jesum, neque turbato est animo, ille tangit eum. Sed quamobrem Dominus manifestat mulierem ? Primum quidem, ut fidem mulieris glorificet, deinde ut et archisynagogum animet quod et ejus filiam sit sanaturus ; ad haec, ut mulierem a magno metu liberet. Et enim timebat mulier, utpote quae sanitatem furtim abstulerat : idcirco et evangelista dicit : Tremens et timens venit. Dominus itaque non dicit : Ego te servavi : sed, Fides tua. Proinde vade in pacem, hoc est in quietem, ut sit haec sententia : Abi, et quieta esto, quae haecenus fuisti in moerore et perturbatione.

Vers. 35-43. « Adhuc eo loquente veniunt a principe Synagogae qui dicentur : Filia tua mortua est, quid ultra vexas Magistrum ? » Jesus autem protinus audito sermone qui dicebatur, ait principi Synagogae : Ne timeas : tantummodo crede. Et non permisit ut quisquam eum sequeretur praeter Petrum et Jacobum et Joannem fratrem Jacobi. Et venit in domum principis Synagogae, videlicet inmultum et fientes et ejulantes multum, et ingressus ait illis : Quid tumultuamini et ploratis ? puella non

Α στός, καθὼς δὲ παρακαλεῖ ἵνα ἔλθῃ, οὐχ ὅσῃν δεῖ πιστὴν ἐνδείκνυται. Ἔδει γὰρ εἰπεῖν ὅτι, εἰπέ λόγῳ. Ὡς ἐν παρέργῳ δὲ ἀπερχομένου τοῦ Κυρίου, θεραπεύεται καὶ ἡ αἰμόρρους· πιστοτάτη δὲ ἡ γυνὴ, οὐ καὶ ἀπὸ τῶν ἱματίων ἐνόμισιν ὠφελήθη· διὸ καὶ τυγχάνει τῆς θεραπείας. Νοήσεις δὲ ταῦτα καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἣτις αἰμόρρους ἦν. Ἐπήγαγε γὰρ τὴν ἀμαρτίαν, ἣτις φόνος ἐστὶ τῆς ψυχῆς, καὶ τὸ αἷμα τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἐκχεῖ. Ὑπὸ πολλῶν δὲ ἰατρῶν, τῶν σοφῶν λέγει τοῦ κόσμου τούτου, καὶ μὴν καὶ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, οὐκ ἠδυνήθη θεραπευθῆναι. Ἄμα δὲ ἤφατο τῶν ἱματίων τοῦ Χριστοῦ, ταυτέστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἴσθη. Ὁ γὰρ πιστεύων ὅτι ἐσαρκώθη ὁ Χριστός, οὗτός ἐστιν ὁ ἀψάμενος τῶν ἱματίων αὐτοῦ.

B « Καὶ εὐθέως ὁ Ἰησοῦς ἐπιγενοὺς ἐν αὐτῷ τῆν ἐξ αὐτοῦ δύναμιν ἐξαλλοῦσαν, ἐπιστραφεὶς ἐν τῷ ὄχλῳ εἶπε· Τί μου ἤφατο τῶν ἱματίων ; Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ μαθητὰς αὐτοῦ· Ἐλέπεις τὸν ὄχλον συνθλίβοντά σε, καὶ λέγεις, Τίς μου ἤφατο ; Καὶ περιεβλέπετο ἵδῆν τὴν τοῦτο ποιήσοσαν. Ἦ δὲ γυνὴ φοβηθεῖσα καὶ τρέμουσα, εἰδυῖα ὃ γέγονεν ἐκ' αὐτῆς, ἦλθε καὶ προσέειπεν αὐτῷ, καὶ εἶπεν αὐτῷ πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ· Θύγατερ, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε. Ὑπαγε εἰς εἰρήνην, καὶ ἴσθι· ὕγιής σου σέσωκέ σε. Ὑπαγε εἰς εἰρήνην, καὶ ἴσθι· ὕγιής ἀπὸ τῆς μάστιγός σου. » Ἐξίρχεται δύναμις ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὃ τοιαύτης μεταβαίνουσα, ἀλλὰ πρὸς τὸς τοὺς ἄλλους διαθεδομένη, καὶ ἐν τῷ Χριστῷ ἀρτίωτος μένουσα· ὥστε καὶ μαθήματα, καὶ παρὰ τοὺς διδάσκουσιν εἰσι, καὶ τοὺς μανθάνουσι παραβιβονται.

C « Ὅρα δὲ πῶς οἱ μὲν ὄχλοι συνέθλιβον, οὐδαὶς δὲ αὐτοῦ ἤφατο. Ἦ δὲ μὴ θλίβουσα αὐτὸν, ἐκείνη ἤφατο αὐτοῦ. Μυστήριον γὰρ ἐπιτεῖθεν μανθάνομεν, ὅτι οὐδαὶς τῶν ὄχλων καὶ παραχρῆς ἰχόντων ἄπτεται τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ μόνον θλίβει αὐτόν. Εἰ τις δὲ μὴ ὄχλοισι τὸν Ἰησοῦν, μὴδὲ τὸν ἐν αὐτῷ λόγον παραχρῆς περιβάλλοι, ἐκεῖνος ἄπτεται αὐτοῦ. Τίνος δὲ ἕνεκεν ὁ Κύριος φανεροὶ τὴν γυναῖκα ; Πρῶτον μὲν ἵνα τὴν πίστιν τῆς γυναίκος δοξάσῃ· ἔπειτα, ἵνα καὶ τὸν ἀρχισυναγωγὸν παραθαβρῶνῃ, ὅτι καὶ τὸ αὐτοῦ θυγάτριον οὕτω σωθήσεται· καὶ εἴμα, ἵνα καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ πολλοῦ φόβου ἀπολύσῃ· καὶ γὰρ ἰδεῖται ἡ γυνὴ, ὡς κλέψασα τὴν ἱσθίαν· διὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει· Φοβηθεῖσα δὲ καὶ τρέμουσα ἦλθεν. Ὁ

D οὖν Κύριος οὐ λέγει ὅτι, Ἐγὼ σέσωκά σε, ἀλλ' Ἦ πίστις σου. Πορεύου τοίνυν εἰς εἰρήνην, ταυτέστιν, εἰς ἀνάπαυσιν· ὥστε εἶναι τὸ λεγόμενον τοιοῦτον· Ἄπελθε, ἀναπαύου, ὡς τότε μέχρι τοῦ νῦν, ἐν λύπαις ὄπηρχες καὶ παραχρῆς.

« Ἐπὶ αὐτοῦ λαλοῦντος, ἔρχονται ἀπὸ τοῦ ἀρχισυναγωγῶν, λέγοντες ὅτι, Ἦ θυγάτηρ σου ἀπέθανε, τί ἐπὶ σκύλλεις τὸν διδάσκαλον ; Ὁ δὲ Ἰησοῦς εὐθέως ἀκούσας τὸν λόγον λαλούμενον, λέγει τῷ ἀρχισυναγωγῷ· Μὴ φοβοῦ, μόνον πίστευε. Καὶ οὐκ ἀφήκεν οὐδένα αὐτῷ συνακολουθῆσαι, εἰ μὴ Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν Ἰακώβου. Καὶ ἔρχεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀρχισυναγωγῶν, καὶ θεωρεῖ θόρυβον, κλαίοντας καὶ ἀλαλῶζοντας πολλὰ, καὶ εἰσέλθων, λέγει αὐτοῖς· Τί θρυβεῖσθε καὶ

κλαίετε; τὸ παιδίον οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ καθεύδει. Καὶ κατεγέλων αὐτοῦ. Ὁ δὲ, ἐκβαλὼν πάντας, παραλαμβάνει τὸν πατέρα τοῦ παιδίου καὶ τὴν μητέρα, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, καὶ εἰσπορεύεται ὅπου ἦν τὸ παιδίον ἀνακαίμενον, καὶ κρατήσας τῆς χειρὸς τοῦ παιδίου, λέγει αὐτῇ· Ταλιθά κουμι, ὃ ἴσθι μεθερμηνεύμενον· Τὸ κοράσιον, σοὶ λέγω, ἔγειραι. Καὶ εὐθὺς ἀνέστη τὸ κοράσιον, καὶ περιεπάτει (ἦν γὰρ ἐτῶν δώδεκα), καὶ ἐξέστησαν ἰκστάσει μεγάλῃ, καὶ διεστέλατο αὐτοῖς πολλὰ ἵνα μηδεὶς γνῶ τοῦτο, καὶ εἶπε δοθῆναι αὐτῇ φαγεῖν. Ὁ τοῦ ἀρχισυναγώγου, νομίζοντες ἵνα τῶν διδασκάλων εἶναι τὸν Χριστὸν, διὰ τοῦτο παρεκάλουν ἵνα ἰδῶν προσυξῆται ἐπὶ τῷ κορασίῳ· λέγοντες· ἵνα ἀπέθανεν, ἐνόμισαν μηκέτι αὐτοῦ χρεῖαν εἶναι, διὰ τὸ τεθνηκέναι αὐτήν. Ἄλλ' ἐκείνος θαρβύνοι τὸν πατέρα, καὶ, Μόνον πίστευε, φησί. Οὐκ ἀφίησι δὲ οὐδένα ἕτερον συνακολουθῆσαι, εἰ μὴ τοὺς τρεῖς μαθητάς. Οὐ γὰρ ὅθ' ὁ ταπεινὸς Ἰησοῦς θέλει πρὸς ἐπίδειξιν τι ποιεῖν. Λέγοντος δὲ αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἀπέθανε τὸ κοράσιον, ἀλλὰ καθεύδει, καταγελάσωσι, ὡς ἂν μὴ ἔχωσιν ὕστερον λέγειν ὅτι κάτοχος ἐγένετο, καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ ἀνέστησεν αὐτήν, ἀλλ' αὐτοὶ ἑαυτῶν καταρρατρῶντες ἐλέγχωνται, ὡς ἀληθῶς τεθνηκυῖαν ἀνέστησεν, ὅπου γε καὶ κατεγέλων αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι οὐκ ἀπέθανε. Κραταὶ δὲ τῆς χειρὸς, ἵνα ἐνθῆ ταύτῃ δύναμιν. Καὶ δίδωσιν αὐτῇ φαγεῖν, ὥσάν πιστώσῃται τὴν ἀνάστασιν, ὅτι ἀληθῶς καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν γέγονεν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων διαταγῆς. Περὶ Ἰωάννου καὶ Ἡρώδου. Περὶ τῶν πάντες ἄρτων καὶ τῶν δύο ἰχθύων. Περὶ τοῦ ἐν θαλάσῃ περιπάτου.

Καὶ ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Καὶ γενομένου Σαββάτου, ἤρξατο ἐν τῇ συναγωγῇ διδάσκειν, καὶ πολλοὶ ἀκούοντες ἐξεπλήσσοντο, λέγοντες· Πόθεν τοῦτο ταῦτα; καὶ τίς ἡ σοφία ἡ δοθεῖσα αὐτῷ, ὅτι καὶ δυνάμεις τοιαῦται διὰ τῶν χειρῶν αὐτοῦ γίνονται; Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τέκτων, ὁ υἱὸς Μαρίας, ἀδελφὸς δὲ Ἰακώβου, καὶ Ἰωσή, καὶ Ἰούδα, καὶ Σίμωνος; Καὶ οὐκ εἰσὶν αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ ὡδε πρὸς ἡμᾶς; Καὶ ἰκανοὶ ἔσαν ἐν αὐτῷ. Ἐπιβαίνει τῆς πατρίδος, οὐκ ἀγνοῶν ὅτι καταφρονήσουσιν αὐτοῦ, ἀλλ' ἵνα μὴ ἔχωσιν ὕστερον λέγειν ὅτι, Εἰ ἦλθεν, ἐπιστεύσαμεν ἂν· ἅμα δὲ, καὶ τὴν φθονερὰν γνώμην αὐτῶν ἐλέγχων. Δέον γὰρ καυχῆσθαι μᾶλλον ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, ὡς κοσμοῦντι τὴν αὐτῶν πατρίδα διὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ τῶν θαυμάτων, οἱ δὲ, ἐξευτελιζοῦσιν αὐτὸν ἐπὶ τῷ ταπεινῷ τοῦ γένους. Τοσοῦτόν ἐστι· κακὸν ὁ φθόνος. Ἐπισκοπεῖ γὰρ τοὺς ἀγαθοὺς αἰ, καὶ οὐκ ἐξ' αὐτοὺς φθονοῦντας ταῦτα ἰδεῖν. Καὶ νῦν οὖν πολλοὶ, ὡς δυσγενεῖς τινεὶς διαβάλλουσιν, ἀξίους ὄντας τῆς τιμῆς, κακῶς φρονούντες καὶ λίαν ἀγεννῶς.

Ἐλεγε δὲ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς ὅτι, Οὐκ ἴσθι προφήτης ἄτιμος, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς συγγενεῖσι, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Καὶ οὐκ ἔδύνατο ἐκεῖ οὐδεμίαν δύναμιν ποιῆσαι, εἰ μὴ ὀλίγοις

A est mortua, sed dormit. Et irridebant eum. Ipse vero eiecit omnibus assumit patrem et matrem puellae, et eos qui cum ipso erant, et ingreditur eo ubi puella jacebat, et apprehensa manii puellae, ait illi: Talithacumi, quod est si quis interpretetur: Puella, tibi dico, surge. Et confestim surrexit puella, et ambulabat (erat enim annorum duodecim), et obstupuerunt stupore magno. Et praecepit illis vehementer ne quisquam id sciret, et jussit ut daretur illi quod ederet. Familiares principis Synagogae arbitrabantur Christum esse ex doctoribus quendam, propterea obsecrabant ut veniret et seraret super puellam: et quia jam mortua erat, putaverunt ultra ipso non opus esse, eo quod mortua esset. Sed ille patrem animat, et inquit: Solum crede. Non permittit autem usum illum esse comitem, quam tres discipulos. Neque enim Jesus humilis ad ostentationem quidpiam vult facere. Dicente autem eo, Non mortua est puella, sed dormit, derident: ne possint postea dicere quod in excessu mentis correpta fuerit, et non fuerit miraculum eam suscitare: sed ipsi contra seipso testari convincantur, quod vere mortuam suscitaverit: quandoquidem deriserint eum quod diceret illam non mortuam, sed dormire. Manum vero apprehendit, ut virtutem ei imponat. Et jubet ut detur ei quod comedat, quo certius credatur resurrectio vero et non apparenter tantum facta.

CAPUT VI.

De ordine apostolorum. De Joanne et Herode. De quinque panibus et duobus piscibus. De ambulatione supra mare.

VERS. 1-5. « Et egressus est illinc, venitque in patriam suam, et sequuntur eum discipuli sui. Cumque adesset Sabbatum, coepit in Synagoga docere, multique audientes obstupuerunt dicentes: Unde huic haec? et quomodo est sapientia quae data est illi, quia et virtutes tales per manus ejus efficiuntur? Nonne hic est faber ille, filius Mariae, frater Jacobi, et Josee, et Juda, et Simonis? Nonne et sorores ejus hic nobiscum sunt? Et offendebantur per eum. » Ascendit ad patriam, non ignorans se contemptum iri, sed ne in posterum dicere queant, Si venisset, utique credidissetis ei. Reprehendebat autem et invidiam illorum mentem. Oportebat sane magis gloriari de Domino, qui ipsorum patriam ita ornaret et doctrina et miraculis: atqui ipsi despexerunt illum ob humilitatem generis: tam atrox malum est invidia. Semper enim obscurat bona, nec illa ab invidis videri sinit. Et nunc multi quosdam quasi ignobiles arguunt, qui tamen omni honore digni sunt, qui sane haud bene sentiunt, et neutiquam generose.

VERS. 4-6. « Dicebat autem illis Jesus: Non est contemptus propheta nisi in patria sua, et inter cognatos, et in familia sua. Et non poterat ibi virtutem ullam edere, nisi quod paucos infirmos

imposita manibus sanavit, ac mirabatur propter incredulitatem illorum. In genere dicit Dominus omnes prophetas contemptos in patria sua, et in domo sua, et inter cognatos suos. Nam si nobiles habeant cognatos, inveniunt illi eis, et propterea contemnunt: sin autem ignobiles, iterum propter ignobilitatem contempti habentur. Non potuit igitur illic virtutes facere, non quod ipse infirmus esset, sed quod illi increduli. Parcit igitur eis non faciendo signa, ne signa sint eis ad maiorem condemnationem, neque sic credentibus; et idcirco non facit illis virtutes. Vel aliter: In virtutum operationibus opus est ejus qui facit virtute, et eorum qui suscipiunt fide. Quia autem illic defuit alterum, nempe sanandorum fides, non potuit illic signum facere Jesus. Ita enim intelligere debemus, Non potuit, id est non capaces erant.

Vras. 6-11. « Et obambulabat per vices undique circumjacentes docens. Et accersit duodecim, cepitque eos emittere binos, et dabat illis potestatem adversus spiritus immandos. Et praecepit illis ne quid tollerent in viam, nisi virgam tantum, non peram, non panem, non in zona ses, sed calcarentur sandaliis, et ne induerentur binis tunicis. Et dicebat eis: Ubiunque introieritis in domum, illic manete donec exeat illine. Et quicumque non receperit vos, neque audierit vos, exeuntes illuc excutite pulverem huius est sub pedibus vestris, in testimonium illis. — Amen dico vobis, tolerabilis erit Sodonia aut Gomorrhia in die iudicii, quam civitati illi. » Non in solis civitatibus docebat Dominus, sed et in vicis, ut nos discamus parvas non despicere, neque semper magnas quaerere civitates, sed et in contemptis oppidulis praedicemus, seminando sermonem. Non solus autem ipse docet, sed et duodecim mittit binos, quo et alacriores sint. Nam si unum misisset, fuisset unicus ille minus alacris: iterum si plures quam duos, non sufficisset apostolorum numerus in plures pagos. Duos igitur mittit: Meliores enim sunt duo quam unus, dicit Ecclesiastes. Prohibet autem eis quidpiam tollere, vel peram, vel ses, 200 vel panem,

ἀρρώστοις ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας, ἰθεράπευσε, καὶ θαύμαζε διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν (58). Καθολικῶς φησὶν ὁ Κύριος, ὅτι πάντες οἱ προφῆται, ἔτιμοι ἐν ταῖς πατρίσιν αὐτῶν. Ἐτε γὰρ λαμπροὺς ἔχοντες συγγενεῖς, φθονοῦσιν οὗτοι αὐτοῖς, καὶ διὰ τοῦτο ἐπιμάζουσιν· οὕτως δυσγενεῖς εἶεν, πάλιν διὰ τὴν δυσγένειαν ἐπιμάζονται. Οὐκ ἠδύνατο οὖν ἐκεῖ δύναμαι ποιῆσαι, οὐχ ὅτι αὐτοὺς ἀσθενῆς ἦν, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνοι ἀπιστοὶ ἦσαν. Θεωδόμενος γὰρ αὐτῶν, ὡς μὴ πρὸς κλεινοῦς κατὰκρισιν αὐτῶν εἶεν τὰ σημεῖα, μηδὲ οὕτως πιστευόντων, διὰ τοῦτο οὐ κατὰ δύναμεις ἐκεῖ· ἄλλα, ὅτι ἐν ταῖς θεαματουργίαις χρεια τῆς τοῦ ποιούντος δυνάμεως, καὶ τῆς τῶν δεχομένων πίστεως. Ἐκείσε τῶν τῶν ἑτέρου λείποντος, ἦτοι τῆς τῶν θεραπευομένων πίστεως, οὐκ ἐνεδέχτετο σημεῖα ποιῆσαι τὸν Ἰησοῦν. Οὕτω γὰρ νοεῖν ἐφελόμην τὸ, Οὐκ ἠδύνατο, ἐνεὶ τοῦ, οὐκ ἐνεδέχτετο (59).

« Καὶ περιῆγε τὰς κώμας κύκλῳ διδάσκων. Καὶ προσκαλεῖται τοὺς δώδεκα, καὶ ἤρξατο αὐτοῖς ἀποστέλλειν δύο δύο, καὶ ἐδίδου αὐτοῖς ἀφουσίαν τῶν πνευμάτων τῶν ἀκαθάρτων, καὶ παρήγγειλεν αὐτοῖς ἵνα μὴ εἰς ἀφρωσιν εἰς τὴν ἔβην, εἰ μὴ ῥάβδον μόνον, μὴ πήραν, ἄρτον, μὴ εἰς τὴν ζώνην χαλκῶν, ἀλλ' ὅποτεδεμένους σανδάλια, καὶ μὴ ἐνδύσθησθαι δύο χιτῶνας. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Ὅπου ἐάν εἰσελθῆτε εἰς οἰκίαν, ἐκεῖ μένετε ἕως ἂν ἐξέλθητε ἐκεῖθεν. Καὶ ὅσοι ἂν μὴ δέξωνται ὑμᾶς, μηδὲ ἀποδώσωσιν ὑμῶν, ἐκπαρευόμενοι ἐκεῖθεν ἀκτινάζετε τὴν χεῖρα ἐν ὀποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. » Ἄμην λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται Σοδόμοις ἢ Γομόρροις ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκεῖνῃ. Οὐκ ἐν ταῖς πόλεσι μόνον ἐδίδασκεν ὁ Κύριος, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς κώμασι, ἐν ἡμαῖς· μάθωμεν μηδὲ τῶν μικρῶν καταφρονεῖν, μηδὲ ἀεὶ τὰς μεγάλας πόλεις ἐπιζητεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς χωριθίοις τοῖς εὐταλεῖς σταίρειν ἐν λόγον. Οὐ μόνον δὲ αὐτοὺς διδάσκει, ἀλλὰ καὶ τοὺς δώδεκα ἀποστέλλει δύο δύο, ἵνα καὶ προθυμότεροι ὦσιν. Εἰ μὲν γὰρ ἕνα ἀπέστειλεν, ἦν ἂν ὁ εἰς ἐκεῖνος ἀπρόθυμος. Πάλιν εἰ πλείους τῶν δύο, οὐκ εἰς πολλὰς ἂν κώμας ἐξήρξασιν ὁ ἀρεθμὸς τῶν ἀποστόλων. Δύο τῶν ἀποστόλων· Ἄγαθοι γὰρ οἱ δύο ὑπὲρ τὸν ἕνα, φησὶν Ἐκκλησιαστής. Παραγγέλλει

Math. x, 45.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(58) Cod. 26 addit: Πραγματικῶς αὐτὸν διὰ τούτων ἐδήλωσεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἐν μὲν τῇ πατρίδι εἶρηκε, διὰ πᾶσαν τὴν Ναζαρέτ· ἐν δὲ τοῖς συγγενέσι, διὰ τοὺς ὀποιουσδήποτε συγγενεῖς αὐτοῦ, ἐν δὲ τῇ οἰκίᾳ, διὰ μόνους τοὺς οἰκίους αὐτοῦ. Πάντες γὰρ αὐτοῦ καταφρόνου, εἰ μὲν ὡς συμπατριώτου, οἱ δὲ ὡς συγγενοῦς, οἱ δὲ ὡς οἰκίου· διὸ καὶ ὑπερφύως εὐδοχιμούντος, ἐσκανδαλίζοντο ἐπ' αὐτῷ, τοῦτ' ἔστιν οὐκ ἠδύνατο πιστεῦσαι αὐτὸν διὰ τὸν φθόνον. Μᾶλλον δὲ καθολικῶς φησὶν ὁ Κύριος, κ. τ. λ. « Perite se ipsum per haec declaravit Dominus. Ait autem in patria, propter totam Nazaret: inter cognatos, propter quomodolibet affines ejus: ac in domo, seu familia sua, propter solos domesticos ipsius. Omnes enim illum contempnebant: hi quidem ut suum conterraneum, illi ut affinem, ceteri ut familiarem ac domesticum. Cum igitur ille summo-

pere inclaresceret, scandalizabantur in eo: hoc est, non poterant in eum credere, propter invidiam. Magis autem in genere dicit Dominus, » etc. (59) Idem cod. addit: Μετὰ γὰρ τῶν ἄλλων σημαίνοντων τοῦ μὴ δύνασθαι, εἰσάγαμεν ὀνομάζειν ἀδυναμίαν καὶ τὸν ἐμποδισμὸν τῆς οἰασηκτοῦ στίας, ὡςπερ καὶ νῦν, ἐνεπόδιζε γὰρ αὐτὸν ἡ ἀπιστία τῶν εὐεργετουμένων· Οὐκ ἠδύνατο οὖν, ἐνεὶ τοῦ ἐνεπόδιζετο, καὶ οὐκ ἔδει βιαίως εὐεργετῆσαι αὐτούς. Καὶ περιῆγε τὰς κώμας, κ. τ. « Inter cetera enim, quae verbum non posse significat, solemus etiam impedimentum, a quacunque causa proveniat, impotentiam vocare. Sic et hoc loco: impedimentum enim illi erat eorum, qui beneficiis affecti fuerant, incredulitas. Non poterat igitur, id perinde valet, ac, impelliebatur: neque enim decebat, eum illis per vim benefacere. Et obambulabat per vicos, » etc.

ὅτι αὐτοῖς μὴδὲν εἶσιν, μῆτε πῆραν, μῆτε χαλεῖν, μῆτε ἄρτον, παιδεύων αὐτοὺς τὸ ἀφιλοχρήματον διὰ τούτων, καὶ ὡς ἂν οἱ ἐρώντες αὐτοὺς, δυσωπῶνται αὐτοὺς, τὴν ἀκτιμοσύνην διδάσκοντας ἐφ' ὧν αὐτοὶ μὴδὲν ἔχουσι. Τίς γὰρ ἰδὼν τὸν ἀπόστολον μῆτε πῆραν, μῆτε ἄρτον, τὸ ἀναγκαιότατον, αἰρόντα, οὐκ ἂν κατεδυσωπήθη, καὶ πρὸς τὴν ἀκτιμοσύνην ἀπεδύσατο (60); Ἐν μὲν δὲ οἰκίᾳ καταμένειν αὐτοῦ; καλεῖται, ἵνα μὴ δόξωσι διὰ γαστριμαργίαν ἀκατάστατοι εἶναι, ἄλλους ἔξ ἄλλων ἐμείβοντας. Ἀπὸ δὲ τῶν μὴ δεχομένων αὐτοῦς, ἐκτινάσσειν λέγει τὸν χοῦν, ζεικνύοντας ὅτι μακρὰν ἔδην ἐδόδισαν δι' αὐτοὺς, καὶ οὐδὲν ὠφέλησαν, ἢ ὅτι οὐδὲν ἀπ' αὐτῶν ἔσχον, οὐδὲ κἂν χοῦν, ἀλλὰ καὶ τοῦτον ἐξετίναξαν, ὥστε εἶναι τοῦτο εἰς μαρτύριον αὐτοῖς, τουτέστιν, εἰ; εἰλεγχοῦν. Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν ὅτι ἀνακτότερον ἔσται Σοδόμοις ἢ Γομορρῶσις ἐν τῇ κρίσει, ἢ τοῖς μὴ παραδειγμαμένοις ὑμῖν. Οἱ μὲν γὰρ Σοδομῖται κολασθέντες; ἐντεῦθεν, φορητότερον ἔκεισε κολασθήσονται. Καὶ ἅμα, ἐὼδὲ ἀπεστάλησαν πρὸς αὐτοὺς ἀπόστολοι· οἱ δὲ μὴ παραδειξάμενοι τοὺς ἀποστόλους, χαλεπώτερον ἐκείνων παίσονται.

Καὶ ἐξελθόντες ἐκ ἡρυσσον ἵνα μετανοήσωσι, καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλλον, καὶ ἤλειπον ἔλαιον πολλοὺς ἄρρώστους, καὶ ἐθεράπευον. Ὅτι ἤλειπον ἔλαιον οἱ ἀπόστολοι, μόνος ὁ Μάρκος διηγείται, ὃ καὶ Ἰάκωβος ὁ ἀδελφός, ἐν τῇ καθολικῇ Ἐπιστολῇ φησὶν· Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλέσασθε τοὺς πρεσβυτέρους; τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθεσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἔλαιον. Ἔστιν οὖν τὸ ἔλαιον καὶ πρὸς κόπους ὠφέλιμον, καὶ φωτὸς εἶναι, καὶ ἰαρότης, πρὸξενον, καὶ σημαίνει τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δι' ἧς καὶ κόπων ἀπαλλαγέμεθα, καὶ φῶς καὶ χαρὰν, καὶ ἰαρότητα πνευματικὴν δεχόμεθα.

Καὶ ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης, φανερὸν γὰρ ἐγένετο τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἔλεγεν ὅτι Ἰωάννης ὁ βαπτίζων, ἐκ νεκρῶν ἠγέρθη, καὶ διὰ τοῦτο ἐνεργοῦσαν αἱ δυνάμεις ἐν αὐτῷ. Ἄλλοι ἔλεγον ὅτι Ἠλίας ἐστίν, ἄλλοι δὲ ἔλεγον ὅτι Προφήτης ἐστίν, ὡς εἰς τῶν προφητῶν. Ἀκούσας δὲ ὁ Ἡρώδης, εἶπεν ὅτι, Ὅν ἐγὼ ἀπεκεφάλισα Ἰωάννην, οὗτός ἐστιν, αὐτὸς ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν. Οὗτος ὁ Ἡρώδης, υἱὸς ἦν τοῦ τὰ βρέφη ἀποκτείναντος. Τετράρχην δὲ ὄντα, βασιλεῖα αὐτὸν ὁ Μάρκος λέγει, ἀδιαφρόως χρώμενος τῷ ὀνόματι. Οὗτος οὖν ἀκούων τοῦ Κυρίου τὰ θαύματα, καὶ εἰδὼς ὡς δίκαιον ὄντα

docens per hæc illos a divitiarum studio esse debere alienos, et quod hi qui ipsos vident, bene afficiuntur erga eos qui possessionum contemptum doceant, ex eo quod ipsi nihil habeant. Quis enim viso apostolo qui neque peram, neque panem, qui maximo necessarius est, tollat, non bene afficeretur, et se ad divitiarum contemptum pararet? Porro in una domo eos manere jubet, ne videantur propter gastrimargiam inconstantes esse, ab aliis ad alios transeuntibus. Apud illos autem qui eos non accipiunt, jubet ut excutiant pulverem, demonstrantes quod longam viam propter illos venerint, et nihil profuerint, vel quod nihil ab eis acceperint, et ne pulverem quidem, quem etiam ipsum excusserint, ita ut hoc sit in testimonium illis, hoc est in reprehensionem. Amen enim dico vobis quod tolerabilis erit Sodomis aut Gomorrhais in die iudicii quam his qui non susceperint vos. Sodomitæ enim puniti in hoc sæculo, levius in alio sæculo punientur. Iosuper illis non sunt missi apostoli, hi vero apostolos non susceperunt, merito igitur gravius hi quam illi punientur.

Vers. 12, 13. « Et egressi prædicabant ut resipiscerent, et dæmonia multa eiciebant, et ungebant oleo multos ægros, et sanabant. » Quod unxerint oleo apostoli, solus Marcus narrat, quod et frater Domini Jacobus in catholica Epistola dicit: Infirmatur quis inter vos? advocet presbyteros Ecclesiæ, et orent super illum, ungentes eum oleo. Est igitur oleum et ad labores utile, et lucis fomentum, et hilaritatis effectivum, significatque misericordiam Dei, et gratiam Spiritus, per quam a labore liberamur, et lucem ac gaudium hilaritatemque spirituales accipimus.

Vers. 14-16. « Et audivit rex Herodes, innotuerat enim nomen ejus, dicebatque: Joannes ille qui baptizabat, resurrexit a mortuis, et propterea virtutes agunt in illo. Alii dicebant, Elias est; alii vero dicebant, Propheta est, vel tanquam unus ex prophetis. Cum audisset autem Herodes, ait: Cui ego præcidi caput, Joannes iste est, ipse surrexit a mortuis. » Hic Herodes fuit filius ejus qui pueros occiderat: et licet tetrarcha esset Herodes, eum tamen regem dicit Marcus, simpliciter usus nomine. Igitur ille cum audiret miracula Domini, sciens quod immerito et absque causa justum Joannem

⁶⁰ Jac. v, 14.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(60) Cui. 26 addit: Πῶς δὲ Ματθαῖος μὲν καὶ Λουκᾶς κεινοσθέναι τοῦτου μῆτε ὑποδήματα μῆτε βῆδον ἔχειν, ὁ δὲ Μάρκος λέγει, συγγωρηθῆναι ταῦτα μόνον αὐτοῖς; Τί οὖν ἐστὶν εἰπεῖν; Πρῶτον μὲν οὖν οὕτω προσέταξεν, ὡς ὁ Ματθαῖος καὶ ὁ Λουκᾶς εἶπον, ὥστερον δὲ παρεχώρησεν αὐτοῖς ὑποδεῦσθαι μόνον σανδάλια, καὶ κατέχειν βῆδον, εἰς φυλακὴν τε τῶν ποδῶν καὶ ὑποστηρεγμὸν τοῦ σώματος, συγκαταβαίνων τῇ ἀσθενείᾳ αὐτῶν, διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ὀδοπορίας ταλαιπωρίαν, ὡς ὁ παρῶν εὐαγγελιστῆς ἔγραφεν. Ἐν μὲν δὲ οἰκίᾳ, κ. τ. λ. « Quomodo vero Mattheus,

et Lucas referunt jussos esse apostolos, neque calcamenta, neque virgam habere, cum Marcus dica: hæc sola illis permessa fuisse? Quid igitur dicendum? Scilicet, primum quidem ita mandavit, sicut Mattheus et Lucas scribunt: deinde vero permisit illis, ut solis sandaliis se calcearent, ac virgam haberent, tum ad pedum custodiam, tum ad sustentationem corporis (videlicet eorum imbecillitati indulgere voluit propter itinerandi difficultatem) ut hic evangelista scriptum reliquit. Porro in una domo, etc. »

aperdisset, suspicatus est quod surrexisset a mortuis, et per resurrectionem in se virtutem accepisset operandi miracula. Joannes enim prius nullum miraculum fecerat; Herodes autem putabat signorum operationem ei ex resurrectionis virtute advenisse. At alii dicebant, Elias est: reprehendit enim multos, ut cum diceret, O incredula natio! Herodes autem timebat: adeo miser erat, ut et mortuum timeret.

Vers. 17-20. Nam ipse Herodes, missis satellitibus, manus iniecerat in 201 Joannem, et traxerat eum in carcere propter Herodiadem uxorem Philippo fratris sui, quia duxerat eam uxorem. Dicebat enim Joannes Herodi: Non licet tibi habere uxorem fratris tui. Herodias autem insidiabatur illi, volebatque occidere eum, nec poterat. Herodes enim metuebat Joannem, sciens eum virum justum ac sanctum, et observabat eum, auditoque eo, multa faciebat, et libenter eum audiebat. Interierit hoc loco Marcus narrationem de morte Joannis Baptistæ, occasione sumpta. Dicunt autem quidam quod Herodes rapuerit Herodiadem, vivente Philippo, et quod reprehensus fuerit ut prævaricator, qui abduxerit viventis fratris uxorem; alii autem quod mortuus quidem fuerit Philippus, reliquerit autem filiolam: et cum filiam reliquerit, non debebat Herodes uxorem fratris ducere etiam post mortem. Lex enim tunc jubebat fratrem fratris uxorem ducere⁶⁴, cum non superasset pater: nunc autem illi erat filia: illegitimæ igitur erant nuptiæ. Vide autem quid faciat amoris rabies, et quantum valeat. Ecce enim Herodes Joannem, quem in tanto honore et reverentia observabat, ut libidini satisfaciat, contemnit.

Vers. 21-29. « Et cum dies opportunus accidisset, cum Herodes in natalitiis cenam faceret primatibus ac tribunis et primoribus Galiliæ, cumque introisset filia ipsius Herodiadis, ac saltasset, placuissetque Herodi, ac simul accumbentibus, rex ait puellæ: Pete a me quod vis, et dabo tibi. Et juravit illi, Quidquid a me petieris, dabo tibi usque ad dimidium regni mei. At illa egressa dixit matri suæ: Quid petam? Illa vero dixit: Caput Joannis Baptistæ. Et ingressa statim cum festinatione ad regem, petivit dicens: Volo ut protinus des mihi in lance caput Joannis Baptistæ. Et dolore affectus rex, propter jusjurandum, eosque qui simul accumbebant, noluit eam rejicere. Et confestim rex, misso spiculatore, jussit inferri caput ejus. At ille abiit, ac decollavit eum in carcere, et attulit caput ejus in lance, et dedit illud puellæ, et puella dedit illud matri suæ. Quo audito, discipuli ejus venerunt et sustulerunt cadaver ejus, posueruntque illud in monumento. » Convivium celebratur. Saltat per puellam diabolus, sit jusjurandum impliam et nefarium, imo stultum. Nequam autem mulier dicit, Da mihi protinus, hoc

⁶⁴ Deut. xxv, 5.

μάτην ἀπέβη τὸν Ἰωάννην, ὀφείλασθε δὲ ἀνάσσειν ἐκ νεκρῶν, καὶ ἐκ τῆς ἀναστάσεως προσλάβετε τὸ θαυματουργεῖν. Πρῶτον γὰρ ὁ Ἰωάννης οὐδὲν σημείον ἰποίησεν· ἀπὸ δὲ τῆς ἀναστάσεως ἐνόμισεν ὁ Ἡρώδης προσλάβειν αὐτὸν τῶν σημείων τὴν ἐργασίαν. Ἄλλοι δὲ ἔλεγον δὲ Ἠλίας ἐστίν· ἤλεγχε γὰρ τοὺς πολλοὺς, ὡς θραν Ὁσεν, Ἡ γενεὰ ἀπιστος! Ἡρώδης δὲ δέδοικεν· οὕτως οὖν ἐλαυνός, ὥστε τὸν νεκρὸν φοβεῖσθαι.

« Αὐτὸς γὰρ ὁ Ἡρώδης, ἀποστελέας ἐκράτησε τὸν Ἰωάννην, καὶ ἔδρασε αὐτὸν ἐν φυλακῇ διὰ Ἡρωδιάδα τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὅτι αὐτὴν ἐγάμησεν. Ἐλεγε γὰρ ὁ Ἰωάννης τῷ Ἡρώδῃ ὅτι, Οὐκ ἔξεσι σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ σου. Ἡ δὲ Ἡρωδιάς ἐνεῖχεν αὐτῷ, καὶ ἤθελεν αὐτὸν ἀποκτείνειν, καὶ οὐκ ἰδύνατο. Ὁ γὰρ Ἡρώδης ἐφοβεῖτο τὸν Ἰωάννην, ἰδίως αὐτὸν ἄνθρωπος ἔκκειον καὶ ἄγιον, καὶ συνετήρει αὐτὸν, καὶ ἀκούσας αὐτοῦ, πολλὰ ἔποιε, καὶ ἡδέως αὐτοῦ ἤκουεν. » Παρενέθησεν ἐνταῦθα τὴν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Βαπτιστοῦ διήγησιν ὁ Μάρκος, ἀφορμῆς δραζάμενος. Τὴν δὲ Ἡρωδιάδα, οἱ μὲν, ζῶντος τοῦ Φιλίππου φασὶν ἀποσπάσει τὸν Ἡρώδη, καὶ διὰ τοῦτο ἐλέγχασθαι αὐτὸν ὡς παρανομοῦντα, τοῦ ζῶντος ἀδελφοῦ ἀποζευγνύοντα τὴν γυναῖκα· οἱ δὲ, ὅτι ἀπέθανε μὲν ὁ Φιλίππος, πλην ἐπὶ θυγατρὶ· θυγατρὸς δὲ οὐσῆς, οὐκ ἴδει τὸν Ἡρώδη τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ γαμήσαι, οὐδὲ μετὰ θάνατον. Ὁ γὰρ νόμος τότε ἐκέλευε τὸν ἀδελφὸν τὴν τοῦ ἀδελφοῦ γυναῖκα λαμβάνειν, ὅτι μὴ ὄπῃν παιδίον· ἐνταῦθα δὲ ὄψιργεν ἡ θυγάτηρ, παράνομος ἄρα ὁ γάμος. Ὅρα δὲ πόσον ἰσχύει ἡ λύσσα τοῦ ἔρωτος, ὥστε καὶ τὸν Ἡρώδη τοσαύτην αἰδῶ καὶ φόβον πρὸς τὸν Ἰωάννην ἔχοντα, καταφρονῆσαι τούτου, πρὸς τὸ θεραπεύσαι μόνον ἀκολασίαν.

« Καὶ γενομένης ἡμέρας εὐκαιροῦ, ὅτι Ἡρώδης τοῖς γενεαίοις αὐτοῦ δεικνὸν ἔποιε τοὺς μεγιστάνας αὐτοῦ, καὶ τοὺς χιλιάρχους καὶ τοὺς πρώτους τῆς Γαλιλαίας· καὶ εἰσελθούσης τῆς θυγατρὸς αὐτῆς τῆς Ἡρωδιάδος, καὶ ὀρχησαμένης καὶ ἀρεσάσης τῷ Ἡρώδῃ, καὶ τοῖς συνανακειμένοις, εἶπεν ὁ βασιλεὺς τῷ κορασίῳ· Αἰτήσόν με ὃ ἐὰν θέλῃς, καὶ δώσω σοι. Καὶ ὤμοσεν αὐτῇ ὅτι, Ὅ ἐὰν με αἰτήσῃς δώσω σοι, ἕως ἡμισσοῦ τῆς βασιλείας μου. Ἡ δὲ, ἐξελθούσα εἶπε τῇ μητρὶ αὐτῆς, Τί αἰτήσομαι; Ἡ δὲ εἶπε· Τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Καὶ εἰσελθούσα εὐθέως μετὰ σπουδῆς πρὸς τὸν βασιλέα, ἤτησεν, λέγουσα· Θέλω ἵνα μοι δῶς ἐξ αὐτῆς ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Καὶ πέρβλυπος γενόμενος ὁ βασιλεὺς, διὰ τοὺς ὄρκους καὶ τοὺς συνανακειμένους, οὐκ ἠθέλησεν αὐτὴν ἀθετῆσαι. Καὶ εὐθέως ἀποστείλας ὁ βασιλεὺς σπεκουλάτωρα, ἐπέταξεν ἀνεχθῆναι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Ὁ δὲ, ἀπαλθὼν ἀνεκράτισεν αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ ἤνεγκε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπὶ πίνακι καὶ ἔδωκεν αὐτὴν τῷ κορασίῳ, καὶ τὸ κοράσιον ἔδωκεν αὐτὴν τῇ μητρὶ αὐτῆς. Καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἦλθον καὶ ἔσθη

τὸ πῶμα αὐτοῦ, καὶ ἔθραξαν αὐτὸ ἐν μνημείῳ. Ἔστι statim, hac hora. Insuperans vero et amore capta Herodes insurandum metuit, et justum propter illud occidit. Oportebat hic perjurium fieri, et non tam abominabile facinus perpetrare: Non enim ubique honestum est servare quod juraris. Spiculator miles carnifex est, deputatus in hoc ut occidat. Cadaver, id est corpus; postquam enim detruncatum est caput, corpus quod decedit, cadaver dicitur. Accipere hæc potes et spiritaliter. **202** Herodes enim dicitur populus pelliceus Judæorum. Duxit autem uxorem, vanam et impudicam gloriam, cujus fissa nunc adhuc saltat et tripudiat apud Judæos, nempe Scripturarum cognitio qua seducuntur. Videntur enim sibi cognoscere Scripturas: verumtamen non scit habet res. Nam Joannem detruncarunt, hoc est, propheticum sermonem; Christum dico, non receperunt. Etsi igitur propheticum habeant sermonem, sed absque capite, hoc est, Christo, illum habent.

καρφάλαιον τῆς προφητείας, τὸν Χριστὸν λέγω, οὐκ ἔδειξαντο· εἰ γοῦν καὶ ἔχουσι τὸν προφητικὸν λόγον, Χριστοῦ.

est statim, hac hora. Insuperans vero et amore capta Herodes insurandum metuit, et justum propter illud occidit. Oportebat hic perjurium fieri, et non tam abominabile facinus perpetrare: Non enim ubique honestum est servare quod juraris. Spiculator miles carnifex est, deputatus in hoc ut occidat. Cadaver, id est corpus; postquam enim detruncatum est caput, corpus quod decedit, cadaver dicitur. Accipere hæc potes et spiritaliter. **202** Herodes enim dicitur populus pelliceus Judæorum. Duxit autem uxorem, vanam et impudicam gloriam, cujus fissa nunc adhuc saltat et tripudiat apud Judæos, nempe Scripturarum cognitio qua seducuntur. Videntur enim sibi cognoscere Scripturas: verumtamen non scit habet res. Nam Joannem detruncarunt, hoc est, propheticum sermonem; Christum dico, non receperunt. Etsi igitur propheticum habeant sermonem, sed absque capite, hoc est, Christo, illum habent.

καὶ συναγορευομενοι οἱ ἀπόστολοι πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἀπηγγείλαν αὐτῷ πάντα, καὶ ὅσα ἐποίησαν καὶ ὅσα ἐδίδαξαν. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Δεῦτε ἡμεῖς αὐτοὶ κατ' ἰδίαν εἰς ἔρημον τόπον, καὶ ἀναπαύσασθε ἄλιγον· ἦσαν γὰρ οἱ ἐρχόμενοι καὶ οἱ ὑπάγοντες πολλοί, καὶ οὐδὲ φαγεῖν ἠδύκαρνον· καὶ ἀπῆλθον εἰς ἔρημον τόπον τῆς πλοῆς κατ' ἰδίαν. Καὶ εἶδον αὐτοὺς ὑπάγοντας καὶ ἐπέγνωσαν αὐτὸν πολλοί. Καὶ περὶ τῆς πασῶν τῶν πόλεων συνδρομὸν ἔκει, καὶ προῆλθον αὐτοὺς, καὶ συνῆλθον πρὸς αὐτόν. Μετὸ ἐκῆρυξαν οἱ ἀπόστολοι, συναγορευομενοι πρὸς τὸν Ἰησοῦν· ἵνα καὶ ἡμεῖς μανθάνωμεν, ἐπειδὴν προβληθῶμεν εἰς διακονίαν τινὰ, μὴ ἀρηνιάζειν καὶ καταπαρεσθαι τοῦ προβαλλομένου, ἀλλ' ἐκείνον εἰδέναι κεφαλῆν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέφειν, καὶ ἀπαγγέλλειν αὐτῷ ὅσα ἢ ἐποίησαμεν ἢ ἐδίδαξαμεν· χρῆ γὰρ μὴ μόνον διδάσκειν, ἀλλὰ καὶ ποιεῖν· ἀναπαύει δὲ ὁ Χριστὸς τοὺς μαθητὰς, ἵνα πάλιν μάθωσιν οἱ προσετώτες, τοὺς κοπιῶντας ἐν τῇ λόγῃ καὶ διδασκαλίᾳ ἀναπαύσασθαι ἀκούων, καὶ μὴ ἀπὸ καταπαρεσθῆναι αὐτοὺς τοῖς πόνοις (61) εἰς ἔρημον ἢ τόπον ἀναχωρῶν, διὰ τὸ ἀφιλάθετον, ὅμως οὐδ' ἔνταῦθα λαμβάνει τοὺς ζητούντας αὐτόν. Ἀλλὰ τοσοῦτον ἐρηγήρουν, ἵνα μὴ διαφύγῃ αὐτοὺς, ὥστε καὶ προῆλθον αὐτοὺς, τοῦτέστι, προέβησαν οἱ ὄχλοι τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἀπῆλθον εἰς τὸν τόπον ἐνθα ἰμαλλῶν ἀναπαυθῆναι ὁ Ἰησοῦς. Οὕτως οὖν καὶ σὺ προλαμβάνει τὸν Ἰησοῦν, μὴ ἀναμείνων, ἵνα ἐκείνος σε προσκαλέσῃται. Ἀλλὰ πρότρεπον, καὶ μᾶλλον ἐβ' προφθέτων ἐκείνον.

Vras. 30-33. « Et congregantur apostoli ad Jesum, ac renuntiaverunt ei omnia, et quæ egissent, quæque docuissent. Et ait illis: Venite vos soli seorsum in desertum locum, et requiescite pusillum. Erant enim qui veniebant et abibant multi, ac ne cibum quidem capere vacabat. Et abiit in desertum locum navigio æorum: et viderunt eos abeuntes, et agnoverunt eum multi, et itinere pedestri ex omnibus civitatibus concurrerunt illuc, et prævenierunt eos conveneruntque ad illum. » Apostoli postquam prædicaverunt, congregantur apud Jesum; ut et nos discamus, si quando in ministerium mittamur, ne nos totos ab eo qui mittit, abripiamus, et adversus ipsum insurgamus, sed illum sciâmus caput, et ad illum redeamus, animumque omnia quæ vel docuimus vel fecimus. Neque enim satis est si doceamus, nisi et fecerimus. Quiescere autem facit Christus discipulos, ut sciant prælati, laborantes in verbo et doctrinâ, dignos quibus datur sua quies, et non semper intendant laboribus. Porro in locum desertum secedit, ut inanis gloria vitetur; sed neque eo loco latere poterat querentes. Ad hoc autem vigilabant illi, ut effugeret eos, (a) et et eos prævenierint, (hoc est, prævenierunt tantis apostolis) et abierint in locum ubi Christus quietem habiturus erat. Sic et tu prævedi Jesum, ne expectes ut ille te vocet: sed præcete, et tu magis illum prævenis.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(61) Cod. 26 addit: Ἄμα καὶ ἄλλο διδασκόμεθα ἀναπαύειν, ὅτι χρῆ τοῖς διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας μὴ διὰ παντός ταυτοὺς ἐκδιδόναι τοῖς πληθεσίν, ἀλλ' ἐν καιρῷ συσπλέεσθαι καὶ ἰδιάζειν, καὶ συναγεῖν τὸν πῶμον ἀπὸ τῆς ἕβης παραπορῆς. Ἐξ ἔρημον δὲ τόπον ἀναχωρῶν, κ. τ. λ. « Verum et aliud documentum

hic habemus: nempe, oportere, ut doctores Ecclesiæ non semper se multitudini tradant, sed quandoque se subtrahant, ac solitarii maneant, mentisque ab exteriori occupatione recubillant. Porro in locum desertum secedit, etc. »

(a) In edit. Lat. desiderantur, quæ sequuntur, verba.

Vras. 34-40. « Et egressus vilit turbam multam A Jesus, et affectu misericordiam tactus est erga eos, quia erant vilit oves non habentes pastorem. Et cepit illos docere multa: et cum jam multum temporis præcisisset, accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes: Desertus est locus, et jam multum temporis est: dimitte illos, ut abeant in circumjacentes villas ac vicus, emantque sibi panes: nam quod edant non habent. At ille respondens ait illis: Date illis vos quod edant. Et dixerunt ei: Eantes omnibus ducentis denariis panes, et demus illis quod edant? At ille dicit eis: Quot panes habetis? Ille et videt. Et cum cognovissent, dicunt: Quinque et duos pisces. Et præcepit illis ut accumbere facerent omnes, distributis convivis in viridi gramine. Et discubuerunt divisim in areolas 200 centes et quinquagenti. » Pharisei cum essent lupi rapaces, non pascebant populum, sed devorabant: propterea reprobat illis, ad Christum verum pastorem turbe congregantur, unde et ipse allomoniam eis suppeditat, et primum utiliozem et honestiorem, nempe verbum suum, deinde et corporalem. Vide autem discipulos quomodo in misericordia proficiant. Misericordiam enim moti erga turbas, accedunt ad Christum, et pro illis orant. Dominus autem tentans et probans nam suam agnoscerent virtutem quod possit illas alere, ait: Date illis vos ut edant. Illi autem et arguerunt eum, ut ignorantem quanta laboreni rerum penuria, et quanta populi esset multitudo. Nonnulli enim gravati animo dicebant: Emamus ducentis denariis panes, et demus illis ut edant? Denique recumbere facit omnes in sono separatos: hoc est enim Distributis convivis, id est diversis mensis, quod iterum designat dum dicit, Discubuerunt divisim in areolas, hoc est multas partes et sectiones. Areolæ enim dicuntur variz sectiones in hortis in quibus plantantur varia plerumque olera.

Vras. 41-44. « Et cum accepisset quinque panes et duos pisces, sublatis in cœlum oculis, benedixit ac fregit panes, meditque discipulis suis, ut apponerent illis: et duos pisces divisit omnibus. Et comederunt omnes, ac saturati sunt, et sustulerunt fragmentorum duodecim cophinos plenos, et de piscibus. Et erant qui comederant panes, quinque millia virorum. » Suspexit in cœlum, partim nos docens a Deo petere cibum, non a diabolo: id quod faciunt qui injustis prædiis vivunt: partim monstrans turbis se non esse adversarium Deo, quem invocabat. Porro discipulis dat, ne miraculi obliviscantur, quia suis manibus tenuissent panes. Residui autem sunt duodecim cophini, eadem de causa, ut quis quique hameris unum gestantes, memoria rem servarent. Virtutis autem magnitudo indicatur, quod non solum tam multi pascentur, sed et multa relinquuntur residua. Moses 22 enim

22 Exod. i, 12.

« Καὶ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς, εἶδε πολὺν ὄχλον, καὶ ἐκταλαιωμένον ἐκ' αὐτοῦ, ὅτι ἦσαν ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα. Καὶ ἤρξατο διδάσκειν αὐτούς, πολλὰ καὶ ἤδη ὥρα; πολλῆς γινομένης, προσελθόντες αὐτῷ οἰμαθῆναι αὐτοῦ, λέγουσιν αὐτῷ, ὅτι, Ἐρημὸς ἐστὶν ὁ τόπος, καὶ ἤδη ὥρα πολλή. Ἀπολύου αὐτούς, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τοὺς κύκλις ἀγροῦς καὶ κώμας, ἀγορεύωσιν αὐτοῖς ἄρτους. Τί γάρ φάσωσιν οὐκ ἔχουσιν. Ὁ δὲ ἀπεκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Δότε αὐτοῖς ὅμας φαγεῖν. Καὶ λέγουσιν αὐτῷ· Ἀπολλόνας ἀγορεύωμεν διακοσίω ἀγαρίων ἄρτους, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς φαγεῖν; Ὁ δὲ λέγει αὐτοῖς· Πόσους ἄρτους ἔχετε; Ὑπάγετε καὶ ἴδετε. Καὶ γνόντες, λέγουσιν· Πέντε, καὶ δύο ἰχθύας. Καὶ ἐπέταξεν αὐτοῖς ἀνακλίνας πάντας, συμπόσια συμπόσια, ἐπὶ τῷ χλωρῷ χόρτῳ. Καὶ ἀνέπεσον κρασιαὶ κρασιαὶ, ἀνὰ ἑκάστην καὶ εἰς πενήκοντα. Ὁ θεοφιλοῦς, λόκοι ἔντες ἔρχεται, οὐκ ἐπιμαίοντι τὸν λαόν, ἀλλὰ καθήσθαι. Διὰ τοῦτο πρὸς τὸν Χριστὸν, τὸν ἀληθινὸν ποιμένα, συνάγονται, ἐπιτιμωμένους ἀποφεύγοντες, ὅθεν οὗτος τροφήν αὐτοῖς δίδωσι, προηγουμένως τὴν ἐπισημειωτέραν καὶ τιμιωτέραν, τὴν διὰ λόγου, εἶτα καὶ τὴν σωματικὴν. Ὅρα δὲ τοὺς μαθητὰς, πῶς προκρίπτουσιν ἐπὶ τὸ φιλεῖν ἡμᾶς. Ἐκείσταντες γὰρ τοὺς ὄχλους, προσέρχονται τῷ Χριστῷ, καὶ περὶ αὐτῶν ἀξιοῦσιν. Ὁ δὲ Κύριος παρὰ τὸν αὐτοῦ, καὶ δουρῶν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ ἐπέγνωσεν δύναμιν, ὅτι θάνατοι αὐτοῖς διαθήσεται, λέγει· Δότε αὐτοῖς ὅμας φαγεῖν· οἱ δὲ καὶ καταμύθονται αὐτὸν, ὡς μὴ γινόμενος πῶς· μὴ αὐτοῦ· ἢ ἔνθεσι, πῶσον δὲ καὶ τὸ τοῦ ὄχλου πλήθος. Βαρύνονται γὰρ λέγουσι τὸ, Ἀγορεύωμεν διηγαρίων διακοσίω ἄρτους, καὶ θέσωμεν αὐτοῖς φαγεῖν; Τέλος μέντοι ἀνακλίνας πάντας ἐπὶ τῷ χόρτῳ διακεχωρισμένους. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ Συμπόσια συμπόσια, ἀντὶ τοῦ, τραπέζας διαφόρους. Τοῦτο δὲ σημαίνει καὶ τὸ Πρασιαὶ ἀνέπεσον, συνείσθαι, διάφορα κέρματα καὶ μέρη. Πρασιαὶ γὰρ λέγονται τὰ ἐν τοῖς κήποις διάφορα κέρματα, ἐν οἷς φυτεύονται διάφορα πολλὰς λέχανα.

« Καὶ λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, εὐλόγησε· καὶ κατέκλασε τοὺς ἄρτους, καὶ ἔδιδου τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα παραδώσιν αὐτοῖς· καὶ τοὺς δύο ἰχθύας ἑμέρισε πᾶσι. Καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἵχθησαν ἑσθίαν, καὶ ἦσαν κλασμάτων δώδεκα κοφίνους πλήρεις, καὶ ἀπὸ τῶν ἰχθύων. Καὶ ἦσαν οἱ φαγόντες τοὺς ἄρτους, πεντακισχίλιοι ἄνδρες. » Ἀναβλέπει εἰς τὸν οὐρανὸν, ἅμα μὲν καὶ ἡμᾶς διδάσκων παρὰ τοῦ Θεοῦ αἰτεῖσθαι τὴν τροφήν, καὶ μὴ παρὰ τοῦ διαβόλου· ὅτι οὐκ οἴσονται οἱ ἐξ ἄλλων πόνων διατροφόμενοι ἅμα δὲ καὶ τοῖς ὄχλοις τότε δαιμονίων ὡς οὐκ ἔστιν ἀντίθεος, ἀλλὰ τὸν Θεὸν ἐπικαλεῖται. Δίδωσι δὲ τοῖς μαθηταῖς, ἵνα τοῦ θαύματος μὴ ἐπιλάβωνται, ὡς ταῖς οικίαις χαρῆς δεξάμενοι τοὺς ἄρτους. Καὶ δίδωσι δὲ κόφινους περιτεύουσι, δι' αὐτὸ τοῦτο, ἵνα ἐπ' ὤμων ἑκάστος ἄρας κόφινον, ἀνεκλιθῶν τεταπὴν τὸ θαῦμα. Περιουσία δὲ δυνάμειος, τὸ μὴ μόνον ἑρῶσαι

τούτους, ἀλλὰ καὶ περιττὰ καταλιπεῖν. Μωσῆς μὲν γὰρ εἶ καὶ τὸ μῆνα ἰδίδου, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκάστου χρείαν· τὸ γὰρ περιττεῦον, σκόληκας ἐξέζεε. Καὶ Ἥλιας ἐκ τὴν χήραν διατρέφων, τὸ αὐταρκεῖ; ἐχορήγει. Ἰησοῦς δὲ, ὡς δεσπότης, καὶ περιττεῦειν ποιεῖ. Ταῦτα μὲν οὖν κατὰ τὴν ἱστορίαν. Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, πέντε ἄρτοι, οἱ Μωσαϊκοὶ λόγοι. Πέντε γὰρ τὰ τοῦ Μωσέως βιβλία, Γένεσις, Ἐξέδοξ, Λευιτικόν, Ἀριθμοί, Δευτερονόμιον. Ἰχθύες δὲ δύο, οἱ τῶν ἀλιέων λόγοι, ὁ Ἀπόστολος καὶ τὸ Εὐαγγέλιον. Τούτοις οὖν τρέφονται αἱ πέντε ἡμῶν αἰσθήσεις, αὐταὶ γὰρ εἰσὶν οἱ πεντακισχίλιοι. Οὐχ ἅπαντα δὲ δυνάμει φαγεῖν, ἀλλὰ πολλὰ περιττεῦουσιν, ἃ οἱ ἀπόστολοι δύνανται βαστάσαι. Τὰ γὰρ δυσκολώτερα τῶν τοῦ Νόμου καὶ τῶν τοῦ Εὐαγγελίου νοημάτων, ἡμεῖς μὲν οἱ εἶ ταῖς πέντε αἰσθήσεσι δουλεύοντες, οὐ βαστάζομεν, οἱ ἀπόστολοι δέ.

Καὶ εὐθὺς ἠνάγκασε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐμῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν εἰς τὸ πέραν πρὸς Βηθσαιδᾶ, ἕως αὐτὸς ἀπολύσῃ τὸν ὄχλον. Καὶ ἀποαζάμενος αὐτοῖς, ἀπῆλθεν εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι. Καὶ ὥρῃς γενομένης, ἦν τὸ πλοῖον ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης, καὶ αὐτὸς μόνος ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ εἶδεν αὐτοὺς βασανιζομένους ἐν τῷ ἑλαύνειν· ἦν γὰρ ὁ ἄνεμος ἐναντίος αὐτοῖς. Καὶ περὶ τετάρτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς, ἐρχεται πρὸς αὐτοὺς, περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ἤθελε παρελθεῖν αὐτούς. Οἱ δὲ ἰδόντες αὐτὸν περιπατοῦντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἔδοξαν φάντασμα εἶναι, καὶ ἀνέκραξαν. Πάντες γὰρ αὐτὸν εἶδον, καὶ ἐταράχθησαν, καὶ εὐθὺς ἐλάλησε μετ' αὐτῶν, καὶ λέγει αὐτοῖς· Θαρσείτε, ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. Καὶ ἀνέβη πρὸς αὐτοὺς εἰς τὸ πλοῖον, καὶ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος. Καὶ λαὸν ἐκπερισσοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἐξίσταντο, καὶ ἐθαύμαζον. Οὐ γὰρ συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις· Ἦν γὰρ αὐτῶν ἡ καρδίη πεπρωμένη· ἠνάγκασε τοὺς μαθητὰς. Οὐ γὰρ ἠθελον ἀποσπασθῆναι αὐτοῦ, ἀλλὰ βίβλα ἐχωρίζοντο, ἅμα μὲν διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ ἀπορεῖν πῶς ἂν ἔλθοι πρὸς αὐτοὺς πλοῖον μὴ ὄντος. Ἀπολύσας οὖν τοὺς ὄχλους, ἀνέβη προσεύξασθαι κατ' ἴδιον. Σχολῆς γὰρ καὶ ἀταραξίας δεῖται ἢ προσευχῇ. Ἀφῆσι δὲ τοὺς μαθητὰς περασθῆναι, ἵνα μάθωσιν ὑπομένειν. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ εὐθὺς αὐτοῖς ἐπίσταται, ἀλλὰ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς συγχωρεῖ κλυδωνίζεσθαι, ἵνα διδάξῃ καρτερεῖν, καὶ μὴ ἐν ἀρχῇ τῶν δεινῶν ἐλπίζειν ἀνεσθῆναι. Ὅρα δὲ καὶ ἕτερον, ὅτι θανά μὲλλον καὶ δεινὰ, τότε μᾶλλον εἰς μελίκονα φόβον ἐνετίθησιν. Ἰδόντες γὰρ αὐτὸν, ἐκράξαν, ταραχθέντες ὡς ἐπὶ φαντάσματι· καὶ εὐθὺς διὰ τῆς φωνῆς θεραπεύει αὐτοὺς, λέγων· Μὴ φοβεῖσθε. Ἔπειτα καὶ διὰ τοῦ ἐμῆναι εἰς τὸ πλοῖον, τὴν τελωτέραν αὐτοῖς ἀταραξίαν περιποιεῖται. Εὐθὺς γὰρ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος. Μᾶλλον δὲ θαῦμα τὸ ἐπὶ θαλάσσης περιπατεῖν, καὶ Θεοῦ τῷ ὄντι, τὸ δὲ καὶ ταραχῆς ὄσης, καὶ τοῦ ἀνέμου ἐναντιουμένου, ἐπίστασις τοῦ θαύματος. Οἱ δὲ ἀπόστολοι οὐ συνιέντες ἐπὶ ταῖς ἄρτοις, ἀπὸ τοῦτου τοῦ θαύματος τοῦ ἐπὶ τῇ θαλάσῃ συνῆκαν· ἵσμεν οὖν ὅτι Χριστὸς καὶ διὰ τοῦτο συγχωρεῖται αὐτοὺς περασθῆναι, ἵνα ἐπει μὴ ἀπὸ τῶν ἄρτων αὐτὸν ἐπίγνωσαν, ἐπιγνώσιν ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ ὠφελήσῃσιν.

quamvis manna edisset, tamen pro singulorum usu dabat; nam quod supererat, vermenculis scaturiebat. Elias quoque viduam pascens, suppedibat quantum satis erat. Jesus autem, ut Dominus, etiam residua facit. Et hæc quidem juxta historiam: verum juxta anagogen, quinque panes sunt libri Mosis, qui quinque sunt, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri et Deuteronomium; duo autem pisces, piscatorum libri, Apostolus et Evangelium. Illis enim pascuntur quinque nostri sensus, qui per quinque millia signantur. Verum non possunt omnia edere, sed multa residua relinquunt, quæ apostoli gestare possunt. Nam difficiliores sensus Legis et Evangeliorum nos quidem, quinque sensibus servientes, non portamus, sed apostoli.

VERS. 45-52. Et statim coegit discipulos suos conscendere navim, ut præcederent transmissio mari Bethsaidam, dum ipse dimitteret turbam. Et cum dimisisset eos, abiit in montem ad orandum. Et cum vespera advenisset, erat navis in medio mari, et ipse solus in terra, viditque eos laborantes in remigando. Erat enim ventus contrarius eis. Et circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans super mare, et volebat præterire eos. At illi ut viderunt eum ambulans super mare, putaverunt spectrum esse et exclamaverunt. Omnes enim videbant eum, et conturbati sunt, et statim locutus est cum eis, dixitque eis: Confidite, ego sum, ne terreamini. Et ascendit ad illos in navim, et conquievit ventus. Et vehementer supra modum intra se stupebant et admirabantur. Non enim intellexerant de panibus: erat enim cor eorum obcæratum. Cogit discipulos. Notebant enim avelli ab eo, sed vi separabantur, partim propter amorem erga illum, partim quod dubitabant quomodo eum ad ipsos rediret, cum abesset navis. Dimissis itaque turbis ascendit in montem ut oraret seorsum. Quies enim et tranquillitate opus habent preces. Cæterum discipulos tentari permittit, ut discant patientiam. Nam propterea non statim illis assistit, sed tota nocte sinit in tempestate esse, ut doceat fortes esse, et non in principio tentationum sperandam requiem. Observa et aliud, quod daturus finem rerum difficultatibus, in majorem illos terrorem adducit. Viso igitur illo, clamaverunt turbati tanquam in phantasmate, et statim per vocem succurrit eis, dicens: Ne terreamini. Deinde et per ingressum in navim, majorem illis securitatem parit. Confestim enim conquievit ventus. Magnum autem miraculum, ambulare super mare, et revera divinum: et cum esset tanta tempestas, tamque contrarius ventus, miraculi incrementum erat. Apostoli autem cum non intellexissent de panibus, ex hoc miraculo in mari intellexerunt. Videtur sane Christus propter hoc permisisse illos tentari, ut quoniam a panibus eum non cognovissent, notitiam a mari perciperent, atque utilitatem consequerentur.

Vers. 53-56. « Et cum trajecissent, venerunt in terram Genezareth, et applicuerunt in portum. Cumque egressi essent e navi, continue agnovērunt eum : se percurrentes totam undique regionem illam, cęperunt in locis eos qui male habebant circumferre, cum audissent eum illic esse : et quocumque introissent in vicos aut civitates, aut in villas, in plateis ponebant infirmos, et deprecabantur eum, ut vel simbriam vestimenti ejus tangerent : et quotquot tangebant eum, salvi fiebant. » 205. Aliquanto tempore, ut videtur, peregrinatus est Dominus in Joes illo, eo quod evangelista dicit : Cum agnovissent illum, attulerunt infirmos. Non enim in domos ipsum vocabant, sed ipse afferebat eos qui male habebant, obsecrantes ut illis vel simbriam vestimenti tangerent licet. Nam miraculum quod in muliere operatus fuerat, que sanguinis profusio laborabat, ad omnium aures pervenerat fidemque auxerat.

CAPUT VII.

De discipulis illotis manibus comedentibus. De transgressionis mandatorum Dei. De Syrophœnissa. De Sabbato.

Vers. 1-5. « Et conveniunt ad eum Pharisei, et quidam de Scribis qui venerant a Hierosolymis : et cum viderent quosdam ex discipulis ejus communibus manibus, id est illotis, edere panes, incubant. Nam Pharisei et omnes Judæi, nisi cubitaliter lavarint manus, non capiunt cibum, tenentes instituta majorum : et a foro venientes, nisi loti fuerint, non comedunt ; et alia multa sunt que susceperunt servanda, nempe lotiones poculorum et urceorum, et arameptorum, et lecterum. Deinde interrogant eum Pharisei et Scribæ : Quare discipuli tui non ambulant juxta traditionem seniorum, sed illotis manibus edunt panem? » Discipuli Domini docti solam virtutem amplectari, et in illis non esse superstitiosi, illotis manibus comedebant, simpliciter et absque curiositate. Pharisei ergo querentes convicii occasionem, illud reprehendunt : neque reprehendunt illos ut transgredientes legem, sed traditiones seniorum. Non enim in lege scriptum erat : lavandam cubitaliter, hoc est usque ad cubitum (cubitus enim dicitur a sexu brachii usque ad extremos digitos), sed hoc erat a senioribus traditum.

Vers. 6-13. « At ille respondens dixit eis : Bene vaticinatus est Isaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est : Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me : in vanum autem me colunt docentes doctrinam, præcepta hominum. Nam omisso præcepto Dei, tenent constitutionem hominum : ablutiones urceorum, et poculorum, aliisque similia his factita multa. Et dicebat illis : Bene rejicitis præceptum Dei ut constitutionem vestram servetis. Moses enim dixit : Honora patrem tuum et

« Καὶ διαπεράσαντες, ἦλθον ἐπὶ τὴν γῆν Γεννησαρίδων· καὶ προσεβλήθησαν αὐτῶν ἐν τοῦ πλοίου, εὐθέως ἐπιγινώσκοντες αὐτόν, περιεφέροντες τὴν ἐν περιχώρῳ ἐκείνῃ, ἤρξαντο ἐπὶ τοῖς κρεβάτοις τοὺς κακῶς ἔχοντας περιφέρειν, ὅπου ἦκουον οὗτι ἐκεῖ ἐστὶ· καὶ ὅπου ἂν εἰσπορεύετο εἰς πόλιν ἢ κώμην ἢ ἀγορὴν, ἐν ταῖς ἀγοραῖς ἕλθουσι τοὺς ἀσθενοῦντας, καὶ παρακάλουσι αὐτοὺς ἵνα κεν τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἄψωνται, καὶ οὕτως ἂν ἦσαν αὐτοῦ, ἐπιζῶντο. Αἰὶά χρόνου, ὡς ἔδεικται, ἐπεδήμησεν ὁ Κύριος ἐπὶ τόπων. Αἰὶά καὶ ἐς αἰωνότατον λέγει· Περιγινώσκοντες αὐτόν, προσέφερον τοὺς ἀσθενεῖς. Οὐκ ἐστὶ γὰρ εἰς τὰ· οὐκ εἰς ἐκείνου, ἀλλ' αὐτοὺς ἄλλων προσέφερον τοὺς κακῶς ἔχοντας, παρακαλοῦντας ἵνα κεν τοῦ κρασπέδου ἄψωνται. Τὸ γὰρ περὶ τῆς ἀιμάρτην θαύμα, πάντων τῶν ἀποκρίσεως κατέσχε, καὶ κλειόμενα πιστῶν οὕτως ἐπέθεκεν.

ΚΕΦΑΛΑ. Ζ΄.

Περὶ τῶν μαθητῶν ἀνικτοῖς χερσὶν δεσπότων. Περὶ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ. Περὶ τῆς Συροφουνητισμοῦ. Περὶ τοῦ Σαββάτου.

« Καὶ συνάγονται πρὸς αὐτόν οἱ Φαρισαῖοι, καὶ τινες τῶν Γραμματέων ἰθύνοντες ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἰδόντες τινὰς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ κοινὰς χερεῖ, τρυπέσιν ἀνικτοῖς, ἐσθίοντας ἄρτους, ἐμάρψαντο. Οἱ γὰρ Φαρισαῖοι καὶ πάντες οἱ Ἰουδαῖοι, ἐὰν μὴ πυγμῇ νήψωνται τῆς χειρὸς, οὐκ ἐσθίουσι, κρατοῦντες τὴν παράδοσιν τῶν προσβυτέρων· καὶ ἀπὸ ἀγορῆς, ἐὰν μὴ βαπτίσωνται, οὐκ ἐσθίουσι· καὶ ἄλλα πολλά ἐστὶν ἃ παραδοθέν κραταῖν, βαπτισμοὺς ποτηρίων καὶ ἑστῶν καὶ χαλκίων καὶ κλεινῶν. Ἐπειτα ἐπερωτῶσιν αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Γραμματεῖς, Διὰ τί οἱ μαθηταὶ σου οὐ περιπατοῦσι κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν προσβυτέρων, ἀλλ' ἀνικτοῖς χερσὶν ἐσθίουσι τὸν ἄρτον; » Οἱ τοῦ Κυρίου μαθηταὶ διδάχθέντες μόνως ἀντιτάσσειν τῆς ἀρετῆς, καὶ μηδὲν ἄλλο προσπεριεργάζεσθαι, ἀνικτοῖς χερσὶν ἡσθιον ἀπεριέργως καὶ ἀπλῶς. Οἱ οὖν Φαρισαῖοι θέλοντες εὐρεῖν σκώμματος πρόφασιν, ὀρέσσονται τούτου· καὶ οὐ μόνον αὐτοὺς ὡς παραβαίνοντας τὸν νόμον, ἀλλὰ παράδοσιν τῶν προσβυτέρων. Οὐ γὰρ ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται νίπτεσθαι πυγμῇ, τρυπέσιν, ἀχρι' τοῦ ἀγκῶνος (πυγμῇ γὰρ λέγεται τὸ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος ἀχρι καὶ τῶν ἀκρων δεκτύλων), ἀλλ' ἀπὸ τῶν προσβυτέρων εἶχον τούτα παραδομένα.

« Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι, Κατὰ πρόφητευσαν Ἠσαίας περὶ ὑμῶν τῶν ὑποκριτῶν, ὡς γέγραπται· Οὗτος ὁ λαὸς τοῦ χυλοῦ με τιμᾷ, ἢ δὲ καρδία αὐτῶν πῆρρον ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ, μὴ ἔχουσι δὲ ἐσθῆναι με, διδάσκοντες διδασκαλίαν, ἐπιπέπρωται ἀνθρώπων. Ἀφόντες γὰρ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, κρατεῖτε τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, βαπτισμοὺς ἑστῶν καὶ ποτηρίων, καὶ ἄλλα παραδοθέντα πολλά ποιεῖτε. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Κατὰ τὴν ἀρετὴν τῆν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὴν παράδοσιν ὑμῶν τη-

ρήσητε. Μωσῆς γὰρ εἶπε· Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου· καὶ, Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω. Ὑμεῖς δὲ λέγετε· Ἐάν τις εἴπῃ ἄνθρωπος τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ, Κορβάν, ὃ ἐστὶ δῶρον, ὃ ἐάν ἐξ ἐμοῦ ὠφελῆθῃς, καὶ οὐκ ἔτι ἀφίετε αὐτὸν οὐδὲν ποιῆσαι τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἢ τῇ μητρὶ αὐτοῦ, ἀκυροῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ τῇ παραδόσει ὁμῶν ἢ παρεδώκατε, καὶ παρόμοια τοιαῦτα πολλὰ ποιεῖτε. Ἐμβριθέστερον ἐλέγγων τοὺς Ἰουδαίους ὁ Κύριος, παράγει καὶ τὸν προφήτην κατηγοροῦντα αὐτῶν. Ἐκείνοι μὲν οὖν τοὺς μαθηταῖς ἐνεκάλουν δεῖν τὴν τῶν πρεσβυτέρων παράδοσιν παρέχειν, ὁ Κύριος δὲ αὐτοῖς ἀντεπιφέρει σφοδρότερον ἔγκλημα, τὸ τὸν τοῦ Μωσῆος νόμον παραβαίνειν. Ὁ μὲν γὰρ νόμος φησὶ, λέγει· Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου· ὑμεῖς δὲ διδάσκατε τοὺς παῖδας λέγειν πρὸς τοὺς γονεῖς, ὅτι Κορβάν, τεύτεστι, δῶρον καὶ ἀναθεθιμένον τῷ Θεῷ ἔστιν, ὃ ζητεῖς ἐξ ἐμοῦ. Οἱ γὰρ Φαρισαῖοι θέλοντες κατεστῆναι τὰ τῶν ἀψλοστέρων, ἐδίδασκον τοὺς παῖδας, ἐάν τις εἴχον οἰνοὺ πεκούλιον, καὶ ἐξήτουν τοῦτο οἱ γονεῖς, λέγειν, ὅτι Ἥδη ἀφιέρωσα τοῦτο τῷ Θεῷ, καὶ μηκέτι ζῆται, ὡς ἀναθεθὲν τῷ Κυρίῳ. Οὕτως οὖν ἀπατώντες τοὺς παῖδας, καὶ συμπαιθόντες αὐτοὺς ἀφιερῶν ἤδη τῷ Θεῷ ἃ εἶχον, τοὺς μὲν πατέρας ἐποίουν περιφρονεῖν, αὐτοὶ δὲ τὰ ἀφιερωθέντα κατήσθιον. Τοῦτο οὖν αὐτοῖς ὁ Κύριος ἐγκαλεῖ, ὡς διὰ κέρδος παραβαίνουσι τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον.

Καὶ προσκαλεσάμενος πάντα τὸν ἄγλον, εἶπεν αὐτοῖς· Ἀκούτέ μου, πάντες, καὶ συνίετε· Ὁρᾶν ἐστὶν ἔξωθεν τοῦ ἀνθρώπου εἰσπορευόμενον εἰς αὐτὸν, ὃ δύναται αὐτὸν κοινῶσαι, ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα ἀπ' αὐτοῦ, ἐκεῖνά ἐστι τὰ κοινῶντα τὸν ἄνθρωπον. Ἐἴ τις ἔχει ὦτα ἀκούειν, ἀκούετω. Καὶ ὅτε εἰσῆλθεν εἰς οἶκον ἀπὸ τοῦ ἄγλου, ἐπηράτων αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ περὶ τῆς παραβολῆς. Καὶ λέγει αὐτοῖς· Ὁρῶ καὶ ὑμεῖς ἀσύνητοί ἐστε; Ὁρᾶτε ὅτι πᾶν τὸ ἔξωθεν εἰσπορευόμενον εἰς τὸν ἄνθρωπον, οὐ δύναται αὐτὸν κοινῶσαι, ὅτι οὐκ εἰσπορεύεται αὐτοῦ εἰς τὴν καρδίαν, ἀλλ' εἰς τὴν κοιλίαν, καὶ εἰς τὸν ἀφροῦνον ἐκπορεύεται, ἐκκαθαρίζων πάντα τὰ βρώματα; Ἐλεγε δὲ, ὅτι Τὸ ἐκ τοῦ ἀνθρώπου ἐκπορευόμενον, ἐκεῖνο κοινῶν τὸν ἄνθρωπον. Ἐσθῆν γὰρ ἐκ τῆς καρδίας τῶν ἀνθρώπων οἱ διαλογισμοὶ οἱ κακοὶ ἐκπορεύονται, μοιχεῖαι, κορνείαι, φόνοι, κλοπαὶ, κλεονεξίαι, πονηρίαι, δόλος, ἀσελγείαι, ὀφθαλμὸς πονηρὸς, βλασφημίαι, ὑπερηφανία, ἀφροσύνη· πάντα ταῦτα τὰ πονηρὰ ἔσθῆν ἐκπορεύεται, καὶ κοινῶν τὸν ἄνθρωπον. Ὁ Κύριος διδάσκων τοὺς ἀνθρώπους ὅτι τὰ τῶν βρωμάτων παρατηρήματα ἢ ὁ νόμος διαγορεύει, ἐν ὀφθαλμοῖς ποιεῖν σωματικῶς, ἀρχεται ἐνεσθῆν ἀποκαλύπτειν μετρίως τὸ τοῦ νόμου βούλημα. Καὶ φησὶν ὅτι οὐδὲν τῶν εἰσπορευομένων δύναται κοινῶσαι, τουτέστι, μίαναι τινα, ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα ἐκ τῆς καρδίας, ἐκεῖνά εἰσι τὰ κοινῶντα, καὶ καταλέγει ταῦτα. Ὁφθαλμὸν δὲ πονηρὸν φησὶν, ἢ τὸν φθόνον, ἢ τὴν ἀκολασίαν· καὶ γὰρ καὶ ὁ φθόνος, ὀφθαλμὸν πονηρὸν καὶ βέσκανον ἐπιβάλλει τῷ φθονομένῳ· καὶ ἀκόλαστο;

matrem tuam; et : Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis : Si dixerit homo patri aut matri Corban, quod est, Donum, quodcumque ex me in Deum cedit commotum, et præterea non sinitis eum quidquam facere patri suo, aut matri suæ, et irritum facitis verbum Dei per constitutionem vestram quam tenuistis, et similia hujusmodi multa facitis. Ut gravius arguat Dominus Judæos, adducit et prophetam a quo taxantur. Illi enim discipulos arguebant quod seniorum traditionem prævaricati essent. Domino autem eis impingit crimen longe gravius, quod Mosi legem prævaricarentur. Lex enim ait, dicit : Honora patrem tuum et matrem tuam : vos autem docetis pueros ut dicant ad parentes, Corban, hoc est, Donum et oblatum Deo est, quod queris ex me. Pharisei enim volentes devorare ea quæ erant plebeliorum, docebant pueros, si quid haberent velut peculium, et illud quærerent parentes, dicerent : Jam consecravi hoc Deo : ne ultra quæras jam oblatum Domino. Igitur sic decipiebant pueros, et simul persuadebant eis ut consecrarent Domino quæ haberent : quo parentes faciebant contumni, ipsi autem devorabant Deo sacra. Propter hæc arguit eos Dominus, quod propter lucrum transgrediantur legem Dei.

Vers. 14-23. Et cum advocasset ad se totam turbam, dicebat illis : Audite me, omnes, et intelligite : Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit eum inquinare : sed quæ de homine procedunt, illa sunt quæ inquinant hominem. Si quis habet aures ad audiendum, audiat. Et cum intrasset in domum semotus a turba, interrogabat eum discipuli ejus de parabola. Et ait illis : Adeo et vos intelligentia caretis? Nondum intelligitis quod omne foris introiens in hominem, non potest eum inquinare, quia non intrat in cor ejus, sed in ventrem, et in secessum exit, repurgans omnes escas? Dicebat autem : Quod ab homine exit, illud inquinat hominem. Ab interioribus enim de corde hominum malæ cogitationes procedunt, adulteria, stupra, homicidia, furta, avaritiæ, fraudes, dolus, impudicitia, malus oculus, blasphemia, superbia, stultitia : omnia hæc mala ab internis procedunt, et coinquinant hominem. Dominus docens homines quod ciborum observationes quas lex præcipit, non debeamus corporaliter intelligere, incipit hoc loco legis mentem aperire, dicens, nihil quod ingreditur, posse communem facere, hoc est inquinare quempiam : sed ea quæ egrediuntur de corde. Illa enim sunt quæ inquinant, et enumerat ea. Oculum malum inquit vel invidiam, vel intemperantiam : etenim invidus oculum malum et fascinum immitit in eum cui invidet, et intemperans per oculum videns, malum accersit. Blasphemiam autem dicit convicium in Deum, ut si quis dicat : Non est providentia, hoc blasphemia est ; et ideo super-

biam statim subjungit superbia enim est quasi contumptus Dei, quando quis bonam operatur, et hoc non ascribit Deo, sed propriam virtuti. Stultitia autem convicium est iis homines; omnes illas affectiones coinquinant animam, 207 scaturitione ex illa et egrediuntur. Cæterum urbs obscurius locutus est Deus; idcirco et dicebat: Qui habet aures audire, audiat, hoc est, intelligens intelligat. Apostoli autem profundius quiddam dicere Dominum existimaverunt, et accedunt et interrogant de parabola, hoc est obtenebrato et obscuro sermone. Parabola enim sermo est tenebrosus. Et primum quidem increpavit eos dicens: Siccine et vos sine intellectu estis? deinde solvit quod agebat.

τοιαῦται, τοῦ σκοτεινοῦ λόγου, (παραβολὴ γὰρ ἔστιν ὄψω καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοι ἔστε; εἴτε δέλωσε τὸ ἄσπορον.

VARS. 24-30. « Et cum inde surrexisset, abiit in confinia Tyri et Sidonis: et ingressus domum, neminem voluit scire, nec potuit latere. Muller enim statim ut audivit de eo, cuius filiola habebat spiritum immundum, venit et accedit ad pedes eius (erat autem mulier Græca Syrophenissa (a) genere), et rogabat eum ut dæmonium eiecet de filia sua. Jesus autem dixit illi: Sine prius saturari filios: non est enim honestum sumere panem filiorum, et projicere catellis. At illa respondit et dicit illi: Etiam Domine; nam catelli quoque comedunt sub mensa de micis filiorum. Et ait illi: Propter istum sermonem vade, exiit dæmonium a filia tua. Et cum abiisset domum suam, reperit dæmonium exiisse, et filiam jacentem super lectum. » Postquam de cibis locutus est Dominus, et vidit incredulos Judæos, transiit in gentiliū fines. Nam cum increduli essent Judæi, salus futura erat gentium. Et ipse primum quæsiit latere, ut ne habeant Judæi postea quo possint ipsum accusare, quod ad immundas gentes præcurrerit. Non potuit tamen latere: non enim fieri poterat, ut a nemine agnosceretur. Mulier igitur quæ audierat de eo, ostendit alacrem fidem suam, et propterea Dominus non statim exaudit, sed moratur et differt donum, ut ostendat mulieris solidam fidem, quæ quamvis ablegaretur, perseveravit, ut et nos discamus non statim resilire cum precamur, si non statim votorum fuerimus compotes, sed perseveremus donec accipiamus. Præterea canes nominat gentiles, tanquam exosos Judæis habitos. Panem autem beneficium, quod pueris, hoc est Hebræis, segregat Dens. Beneficia autem Hebræis impartitus est. Dicit igitur Dominus: Non oportet gentiles participes esse beneficiorum quæ Judæis destinata sunt.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(62) Cod. 26: Γυνὴ δὲ Ἑλληνικῆ μὲν τὴν θρησκείαν, Σύρα δὲ τῆ διαλέκτῳ. Φοινίκισσα δὲ τῷ γένει, ἔτσι τῷ ἔθνει (Φοινίκες γὰρ οἱ Χαναανοὶ ἰλέγοντο, διὰ τὸ μητρόπολιν ἔχειν τὴν Φοινίκην), αὐτὴ ἀκούσασα περὶ αὐτοῦ, κ. τ. λ. « Mulier autem, Græca quidem su-

A διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ ὁρῶν τὸ πονηρὸν μετέρχεται. Βλασφημίαν δὲ λέγει, τὴν εἰς θεὸν ὄδρον, εἶπὸς ὅταν λέγῃ τις ὅτι οὐκ ἔστι πρόνοια, τοῦτο βλασφημία· διὸ ἐπισυνάπτει τὴν ὑπερηφανίαν· ὑπερηφανία γὰρ ἔστιν ὄψωναι καταφρόνησις θεοῦ, ὅταν τις ἐργασάμενός τι ἀγαθόν, οὐ τῷ θεῷ ἐπιγράφεται τοῦτο, ἀλλὰ τῇ οἰκείᾳ δυνάμει. Ἀπροσίτην δὲ νοεῖ, τὴν εἰς ἀνθρώπους ὄδρον. Πάντα οὖν ταῦτα ἐκ πάθη μαινοῦσα τὴν ψυχὴν, ἐξ αὐτῆς πηγάζοντα καὶ ἐξερχόμενα. Πρὸς μὲν οὖν τὸν ἕχλον ἀσπίστερον εἶπεν ὁ Κύριος, διὸ καὶ εἰπὸν· Ὁ ἔχων ὄψα ἀκούειν, ἀκούτω, τοιαῦται, Ὁ ἄψων νοεῖτω, τοῖς δὲ ἀποστόλοις νομίσασι βαρύτερον τι λέγειν τὸν Κύριον, καὶ προσελθούσι καὶ ἐρωτήσιν περὶ τῆς παραβολῆς, ὁ σκοτεινὸς λόγος) πρῶτον μὲν ἐπετίμησεν, εἰπὸν

B Καὶ ἐκείθεν ἀναστὰς, ἀπῆλθεν εἰς τὰ μεθόρια Τύρου καὶ Σιδῶνος, καὶ εἰσελθὼν εἰς οἰκίαν, εὐθένα ἤθελε γυναικί. Καὶ οὐκ ἔδυνήθη λαθεῖν. Ἀκούσασα γὰρ γυνὴ περὶ αὐτοῦ, ἧς εἶχε τὸ θυγάτριον αὐτῆς πνεῦμα ἀκάθαρτον, ἐλθούσα προσέειπε πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ (ἦν δὲ ἡ γυνὴ Ἑλληνικῆ Συροφονίσσα τῷ γένει), καὶ ἤρωτα αὐτὸν ἵνα τὸ δαιμόνιον ἐκβάλῃ ἐκ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς. Ὁ δὲ Τησοῦς εἶπεν αὐτῇ· Ἄρες πρῶτον χορτασθῆναι τὰ τέκνα· οὐ γὰρ καλὸν ἔστι λαθεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοὺς κυναρίους. Ἡ δὲ ἀπεκρίθη, καὶ λέγει αὐτῷ· Ναί, Κύριε· καὶ γὰρ τὰ κυναρία ὑποκάτω τῆς τραπέζης ἐσθίει ἀπὸ τῶν φακίων τῶν παιδίων. Καὶ εἶπεν αὐτῇ· Διὰ τοῦτον τὸν λόγον, ὕπαγε, ἐξελήλυθε τὸ δαιμόνιον ἐκ τῆς θυγατρὸς σου.

C Καὶ ἀπαλθούσα εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς, εὗρε τὸ δαιμόνιον ἐξεληλυθὸς, καὶ τὴν θυγατέρα βεβλημένην ἐπὶ τῆς κλίνης. Μεθὲν περὶ τῶν βρωμάτων εἶπεν ὁ Κύριος, καὶ εἶδεν ἀπεθούνας τοὺς Ἰουδαίους, μεταβαίνει ἐπὶ τὰ τῶν ἔθνικῶν ὄψα. Ἀπιστησάντων γὰρ τῶν Ἰουδαίων, ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσιν ἐπέσθη γενέσθαι. Αὐτοὺς μόνον προηγουμένους σπουδάζει λαθεῖν, ἵνα μὴ ἔχουσιν ὕστερον αἰτιεσθαι αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, ὡς εἰς τὰ ἀκάθαρτα ἔθνη προσδραμόντα. Οὐ μόνον ἔδυνήθη λαθεῖν· οὐ γὰρ ἐνεδέχεται αὐτὸν λαθεῖν, καὶ μὴ παρὰ τινος γνωσθῆναι (62). Ἡ οὖν γυνὴ ἀκούσασα (62) περὶ αὐτοῦ, ἐπιδείκνυται πίστιν θερμὴν. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ ὁ Κύριος οὐκ εὐθέως ὕπακούει. ἀλλ' ἀναβάλλεται τὴν δωρεάν. ἵνα δείξῃ τὴν τῆς γυναικὸς ἐπίμονον πίστιν, καὶ ὅτι κατὰ ἀποκειρομένην, προσκαρτερεῖ, ἵνα καὶ ἡμεῖς μάθωμεν μὴ ἀποπηδῆν εὐθὺς ὅταν εὐξάμενοι μὴ αὐτίκα τυγχάνωμεν, ἀλλὰ προσκαρτερώμεν εὖχος ἂν λάβωμεν. Φυνάρια δὲ ὀνομάζει τοὺς ἔθνικοὺς, ὡς μαρτοὺς δουλοῦντας τοῖς Ἰουδαίοις· ἄρτον δὲ, τὴν

D

perditione, sed idiomate Syra, ac genere Phœnicæ: Phœnices enim Chananæi dicebantur, quod metropolitim haberent Phœnicem. Hæc igitur cum audivisset de eo, » etc.

(a) In edit. Lut. deest, Συροφονίσσα, vel Συροφονικισσα ut apud J. Millium in Novo Testam. Græco ad hunc locum ex ipso Theophylacto.

εὐεργεσίαν, ἣν τοῖς παιδίοις, ἤτοι τοῖς Ἑβραίοις, ἂν ἀπώρισαν ὁ θεὸς· τὰς γὰρ εὐεργεσίας τοῖς Ἑβραίοις ἀπίστευται. Φησὶν οὖν ὁ Κύριος, ὅτι, Ὅδ' οὐδὲ τοὺς ἰθνηκοὺς μετασχεῖν τῆς εὐεργεσίας ἢ τοῖς Ἰουδαίοις ἀπώρισται· ἐπεὶ δὲ συνετώς ἀπακρίθη ἡ γυνὴ καὶ πιστῶς, ἔτυχε τῆς ἐπιθυμίας. Οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι, φησὶ, τὸν ἄρτον καταβάνα, καὶ τὰς σὰς εὐεργεσίας· ἐγὼ δὲ ψυχία αὐτῶ, τουτέστι, μερικὴν εὐεργεσίαν. Ὅρα δὲ καὶ τὸν Κύριον, πῶς οὐκ εἶπεν ὅτι, Ἥ δύναμις μου ἰσώσει σε. Ἀλλὰ τί φησὶ; Διὰ τὸν λόγον τούτον, τουτέστι, διὰ τὴν πίστιν σου, ὕπαγε, ἐκαθαρίσθη γὰρ ἡ θυγάτηρ σου. Μάθανε οὖν καὶ σὺ ἰνέσθην ἐκωφελεῖς μάθημα. Καὶ γὰρ ἕκαστος ἡμῶν ὅταν ἀμαρτάνῃ, γυνὴ ἴσται, τουτέστιν, ἀσθενῆς ψυχὴ· φοινίκισσα δὲ, ὡς τὴν φοινικὴν ἀμαρτίαν καὶ αἱματώδη καὶ φονεῦτριαν ἔχουσα. Θυγάτηρ δὲ ἔχει ἡ τοιαύτη ψυχὴ, τὴν πονηρὰν πράξιν, ἣτις ἔχει δαιμόνιον. Αἱ γὰρ πονηρὰ πράξεις, δαιμόνιον εἶσιν· ἀμαρτωλοὶ οὖν ὄντες, καὶ κυνάρια ὀνομαζόμεθα, ἀκαθαρτοὶ γέμοντα· διὰ τούτου οὐδὲ ἄξιοι ἔσμεν λαβεῖν τὸν ἄρτον τοῦ θεοῦ, ἤτοι μεταλαβεῖν τῶν ἀχράντων μυστηρίων· ἐὰν μὲντοι ἐπιγνώμεν ἔσμεν ὁμολογήσωμεν, καὶ ἐξαγορεύσωμεν· τὰς ἔστιν, ἡ πράξις ἢ δαιμονιώδης.

Καὶ πάλιν ἐξελθὼν ἐκ τῶν ὄριων Τύρου καὶ Σιδῶνος, ἦλθε πρὸς τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, ἀπὸ μίσην τῶν ὄριων Δεκαπόλεως, καὶ φέρουσι αὐτῷ κωφὸν μογιλάλον, καὶ παρακαλοῦσιν αὐτὸν ἵνα ἐπιθῇ αὐτῷ τὴν χεῖρα, καὶ ἀπολαθόμενος αὐτὸν ἐκ τοῦ ὄχλου κατ' ἴδιαν, ἔβαλε τοὺς δακτύλους αὐτοῦ εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ· καὶ πύσας ἤψατο τῆς γλώττης αὐτοῦ, καὶ ἀναβλήψας εἰς τὸν οὐρανὸν ἐσέβησε, καὶ λέγει αὐτῷ, Ἐφφαθά· ὃ ἴσται, Διανοήθηται· καὶ εὐθέως διανοήθησαν αὐτοῦ αἱ ἀκοαί, καὶ ἐλύθη ὁ δεσμὸς τῆς γλώττης αὐτοῦ, καὶ ἐλάλει ὀρθῶς, καὶ διεστειλάτο αὐτοῖς ἵνα μηδὲν εἴπωσιν. Ὅσον δὲ αὐτοῖς αὐτοῖς διεστειλάτο, μᾶλλον περισσώτερον ἐκήρυκτον, καὶ ὑπερπερισσῶς ἐξεκλήσσοντο, λέγοντες· Καλῶς πάντα πεποίηκε, καὶ τοὺς κωφοὺς ποιεῖ ἀκούειν, καὶ τοὺς ἀλάλους λαλεῖν. Οὐκ ἐμβραδύνει τοὺς τῶν ἰθνηκῶν τόποις, ἀλλὰ ταχέως μεθίσταται, ἵνα, ὡς ἔφη, μὴ δώσῃ τοῖς Ἰουδαίοις λέγειν ὡς παρανομεῖ, μὴ γινόμενος τοῖς ἰθνηκοῖς. Μεταστῆς οὖν τῶν ὄριων Τύρου καὶ Σιδῶνος, εἰς τὴν Γαλιλαίαν προσεῖσι. Καὶ ἰθὴ κωφὸν μογιλάλον, ἀπὸ δαίμονος· δὲ τὸ πάθος ἦν, ἰσται. Κατ' ἴδιαν μὲν αὐτὸν ἀπολαθὼν· οὐ γὰρ ἦν φιλόκομος ὁ ταπεινώσας· αὐτὸν μέχρι τῆς ἡμετέρας πτωχείας, οὐδὲ ἤθελεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐμπροσθεν πολλῶν θαυματουργεῖν, εἰ μὴ ἄρα διὰ τὴν τῶν ὀρώντων ὠφέλειαν (63)· πύσας δὲ ἤψατο τῆς γλώττης αὐτοῦ, ἵνα δείξῃ ὅτι πάντα τὰ μέρη τῆς ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς θεῖα ἦσαν καὶ ἅγια, ὡς περ καὶ τὸ πτύσμα ἔλυσε νῦν καὶ τὰ τῆς γλώττης δεσμῶ.

Ex collatione codd.

(63) Cod. 26 : Λαθὼν οὖν αὐτὸν κατ' ἴδιαν, ἔβαλε τοὺς δακτύλους αὐτοῦ εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ, ἵνα μὲν τῆς δεξιᾶς χειρὸς εἰς τούτου τὸ αὐτοῦ, ἵνα δὲ τῆς ἀριστερᾶς εἰς ἄλλο. Καὶ πύσας, κ. τ. λ. Ἐ Accipiens igitur

Quia vero prudenter respondit mulier et fideliter, desiderii facta est compos. Judæi enim, inquit, panem habent, hoc est te totum, qui e cœlis descendisti, et beneficia tua : at ego micas peto, hoc est beneficium particulare. Vide autem Dominum quomodo non dixerit : Virtus mea salvavit te : sed quid dicit? Propter sermonem hunc, hoc est, propter fidem tuam, vade : mundata enim est filia tua. Disce igitur et tu hoc loco utilem doctrinam. Etenim unusquisque nostrum quando peccat, mulier est, hoc est infirma anima ; Phœnissa autem, tanquam rubrum et sanguinarium ac cruciatum peccatum habens, Filiam autem habet talis anima, malum opus, quod habet dæmonium. Mala enim opera, dæmonum sunt : peccatores itaque cum simus, canes nominamur, immunditia pleni, propter quod et indigni sumus qui accipiamus panem Dei, hoc est, communicemus immaculatis mysteriis. Quod si per humilitatem nosmetipsos agnoverimus, et confessi fuerimus nos esse canes, enarraverimusque peccata nostra, tunc sanabitur filia nostra, hoc est, opus diabolicum.

αὐτοὺς διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης, καὶ ὅτι κυνάρια ἀμαρτίας ἡμῶν, τότε λαθῆσεται ἡ θυγάτηρ, του-

Vers. 31-37. Ἐτὶ ἄλλοτε ἀφῆκε τὸν οὐρανὸν καὶ ἐπέσειπεν εἰς τὸν οὐρανὸν τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ὡς ἔφη, Ἐφφαθά· ὃ ἴσται, Διανοήθηται· καὶ εὐθέως διανοήθησαν αὐτοῦ αἱ ἀκοαί, καὶ ἐλύθη ὁ δεσμὸς τῆς γλώττης αὐτοῦ, καὶ ἐλάλει ὀρθῶς, καὶ διεστειλάτο αὐτοῖς ἵνα μηδὲν εἴπωσιν. Ὅσον δὲ αὐτοῖς αὐτοῖς διεστειλάτο, μᾶλλον περισσώτερον ἐκήρυκτον, καὶ ὑπερπερισσῶς ἐξεκλήσσοντο, λέγοντες· Καλῶς πάντα πεποίηκε, καὶ τοὺς κωφοὺς ποιεῖ ἀκούειν, καὶ τοὺς ἀλάλους λαλεῖν. Οὐκ ἐμβραδύνει τοὺς τῶν ἰθνηκῶν τόποις, ἀλλὰ ταχέως μεθίσταται, ἵνα, ὡς ἔφη, μὴ δώσῃ τοῖς Ἰουδαίοις λέγειν ὡς παρανομεῖ, μὴ γινόμενος τοῖς ἰθνηκοῖς. Μεταστῆς οὖν τῶν ὄριων Τύρου καὶ Σιδῶνος, εἰς τὴν Γαλιλαίαν προσεῖσι. Καὶ ἰθὴ κωφὸν μογιλάλον, ἀπὸ δαίμονος· δὲ τὸ πάθος ἦν, ἰσται. Κατ' ἴδιαν μὲν αὐτὸν ἀπολαθὼν· οὐ γὰρ ἦν φιλόκομος ὁ ταπεινώσας· αὐτὸν μέχρι τῆς ἡμετέρας πτωχείας, οὐδὲ ἤθελεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐμπροσθεν πολλῶν θαυματουργεῖν, εἰ μὴ ἄρα διὰ τὴν τῶν ὀρώντων ὠφέλειαν (63)· πύσας δὲ ἤψατο τῆς γλώττης αὐτοῦ, ἵνα δείξῃ ὅτι πάντα τὰ μέρη τῆς ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς θεῖα ἦσαν καὶ ἅγια, ὡς περ καὶ τὸ πτύσμα ἔλυσε νῦν καὶ τὰ τῆς γλώττης δεσμῶ.

Vers. 31-37. Ἐτὶ ἄλλοτε ἀφῆκε τὸν οὐρανὸν καὶ ἐπέσειπεν εἰς τὸν οὐρανὸν τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ὡς ἔφη, Ἐφφαθά· ὃ ἴσται, Διανοήθηται· καὶ εὐθέως διανοήθησαν αὐτοῦ αἱ ἀκοαί, καὶ ἐλύθη ὁ δεσμὸς τῆς γλώττης αὐτοῦ, καὶ ἐλάλει ὀρθῶς, καὶ διεστειλάτο αὐτοῖς ἵνα μηδὲν εἴπωσιν. Ὅσον δὲ αὐτοῖς αὐτοῖς διεστειλάτο, μᾶλλον περισσώτερον ἐκήρυκτον, καὶ ὑπερπερισσῶς ἐξεκλήσσοντο, λέγοντες· Καλῶς πάντα πεποίηκε, καὶ τοὺς κωφοὺς ποιεῖ ἀκούειν, καὶ τοὺς ἀλάλους λαλεῖν. Οὐκ ἐμβραδύνει τοὺς τῶν ἰθνηκῶν τόποις, ἀλλὰ ταχέως μεθίσταται, ἵνα, ὡς ἔφη, μὴ δώσῃ τοῖς Ἰουδαίοις λέγειν ὡς παρανομεῖ, μὴ γινόμενος τοῖς ἰθνηκοῖς. Μεταστῆς οὖν τῶν ὄριων Τύρου καὶ Σιδῶνος, εἰς τὴν Γαλιλαίαν προσεῖσι. Καὶ ἰθὴ κωφὸν μογιλάλον, ἀπὸ δαίμονος· δὲ τὸ πάθος ἦν, ἰσται. Κατ' ἴδιαν μὲν αὐτὸν ἀπολαθὼν· οὐ γὰρ ἦν φιλόκομος ὁ ταπεινώσας· αὐτὸν μέχρι τῆς ἡμετέρας πτωχείας, οὐδὲ ἤθελεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐμπροσθεν πολλῶν θαυματουργεῖν, εἰ μὴ ἄρα διὰ τὴν τῶν ὀρώντων ὠφέλειαν (63)· πύσας δὲ ἤψατο τῆς γλώττης αὐτοῦ, ἵνα δείξῃ ὅτι πάντα τὰ μέρη τῆς ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς θεῖα ἦσαν καὶ ἅγια, ὡς περ καὶ τὸ πτύσμα ἔλυσε νῦν καὶ τὰ τῆς γλώττης δεσμῶ.

Venet. S. Marci.

illum seorsim misit digitos suos in auriculas ejus, unum videlicet dexteræ manus in aliam ejus, unumq; manus sinistra in alteram. Cumque expuisset, etc.

impositis manibus sanavit, ac mirabatur propter incredulitatem illorum. In genere dicit Dominus omnes prophetas contemptos in patria sua, et in domo sua, et inter cognatos suos. Nam si nobiles habebant cognatos, inveniunt illi eis, et propterea contemnunt: sin autem ignobiles, iterum propter ignobilitatem contempti habentur. Non potuit igitur illic virtutes facere, non quod ipse infirmus esset, sed quod illi increduli. Parcit igitur eis non faciendo signa, ne signa sint eis ad majorem condemnationem, neque sic credentibus; et ideo non facit illis virtutes. Vel aliter: In virtutum operationibus opus est ejus qui facit virtute, et eorum qui suscipiunt fide. Quia autem illic defuit alterum, nempe sanandorum fides, non potuit illic aliquid facere Jesus. Ita enim intelligere debemus, Non potuit, id est non capaces erant.

Vras. 6-11. « Et obambulabat per vicos undique circumjacentes docens. Et accersit duodecim, cœpitque eos emittere binos, et dabat illis potestatem adversus spiritus immundos. Et præcepit illis ne quid tollerent in viam, nisi virgam tantum, non peram, non panem, non in zona ses, sed calcarentur sandaliis, et ne induerentur binis tunicis. Et dicebat eis: Ubicumque introieritis in domum, illic manete donec exeat illine. Et quicumque non receperit vos, neque audierit vos, exeurtes illic excutite pulverem qui est sub pedibus vestris, in testimonium illis. — Amen dico vobis, tolerabilis erit Sodomis aut Gomorrhis in die judicii, quam civitati illi. » Non in solis civitatibus docebat Dominus, sed et in vicis, ut nos discamus parvas non despiciere, neque semper magnas querere civitates, sed et in contemptis oppidulis prædicemus, seminando sermonem. Non solus autem ipse docet, sed et duodecim mittit binos, quo et alacriores sint. Nam si unam misisset, fuisset unicus illo minus alacris: iterum si plures quam duos, non sufficisset apostolorum numerus in plures pagos. Duos igitur mittit: Meliores enim sunt duo quam unus, dicit Ecclesiastes. Prohibet autem eis quidpiam tollere, vel peram, vel ses, 200 vel panem,

Α ἀρρώστοις ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας, ἰθεράπιυσε, καὶ ἐθαύμαζε διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν (58). Καθολικῶς φησὶν ὁ Κύριος· οἱ πάντες οἱ προφήται, ἄτιμοι ἐν ταῖς πατρίσιν αὐτῶν. Ἐπεὶ γὰρ λαμπροὺς ἔχουσιν συγγενεῖς, φθονοῦσιν οὗτοι αὐτοὺς, καὶ διὰ τοῦτο ἀτιμάζουσιν· ἐπεὶ θυογενεῖς εἶεν, πάλιν διὰ τὴν θυογένειαν ἀτιμάζονται. Οὐκ ἠδύνατο οὖν ἐκεῖ θυνάμεις ποιῆσαι, οὐχ ὅτι αὐτὸς ἀσθενὴς ἦν, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνοι ἀπιστοὶ ἦσαν. Φειδόμενος γὰρ αὐτῶν, ἵνα μὴ πρὸς κλεισινα κατὰκρισιν αὐτῶν εἶεν τὰ σημεῖα, μηδὲ οὕτω πιστευόντων, διὰ τοῦτο οὐ ποιεῖ θυνάμεις ἐκεῖ· ἄλλω· τε ἐν ταῖς θαυματουργίαις χρεια τῆς τοῦ ποιούντος θυνάμεις, καὶ τῆς τῶν δεχομένων πίστεως. Ἐκαστοὶ τολῶν τοῦ ἐτέρου λείποντος, ἦτοι τῆς τῶν θαυματουργῶν πίστεως, οὐκ ἐνεδέχεται σημεῖα ποιῆσαι τὸν Ἰησοῦν. Οὕτω γὰρ νοεῖν ὀφείλομεν τὸ, Οὐκ ἠδύνατο, ἀνεὶ τοῦ, οὐκ ἐνεδέχεται (59).

« Καὶ περιήγε τὰς κόμας κύκλω δίδασκων. Καὶ προσκαλεῖται τοὺς δώδεκα, καὶ ἤρξατο αὐτοῖς ἀποστέλλειν δύο δύο, καὶ ἐπέθετο αὐτοῖς ἐξουσίαν τῶν πνευμάτων τῶν ἀκαθάρτων, καὶ παρήγγειλεν αὐτοῖς ἵνα μὴδὲν αἴρωσιν εἰς τὴν ἔθνη, εἰ μὴ ῥάβδον μόνον, μὴ πέτραν, ἄρτον, μὴ εἰς τὴν ζώνην χαλκῶν, ἀλλ' ὅποτεδεμένους σαβάλια, καὶ μὴ ἐνδύσασθαι δύο χιτῶνας. Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, Ὅπου ἐὰν εἰσέλθῃτε εἰς οἰκίαν, ἐκεῖ μένετε ἕως ἂν ἐξέλθῃτε ἐκεῖθεν. Καὶ ὅσοι ἂν μὴ δέξωνται ὑμᾶς, μηδὲ ἀκούσωσιν ὑμῶν, ἐκπορευόμενοι ἐκεῖθεν ἀκτινάξατε τὸν χεῖμα τὸν ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. » Ἐμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται Σοδόμοις ἢ Γομόρροι· ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκεῖνῃ. » Οὐκ ἐν ταῖς πόλεσι μόνον ἐδίδασκον ὁ Κύριος, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς κόμαις, ἢ ἡμεῖς μάθωμεν μηδὲ τῶν μικρῶν καταφρονεῖν, μηδὲ εἰ τὰς μεγάλας πόλεις ἐπιζητεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς χωρικοῖς τοῖς εὐταλεῖς σκίρειν ἐν λόγον. Οὐ μόνον δὲ αὐτὸς διδάσκει, ἀλλὰ καὶ τοὺς δώδεκα ἀποστέλλει δύο δύο, ἵνα καὶ προθυμότεροι ᾖσιν. Εἰ μὲν γὰρ ἕνα ἀπέστειλεν, ἦν ἂν ὁ εἰς ἐκεῖνος ἀπρόθυμος. Πάλιν εἰ πλείους τῶν δύο, οὐκ εἰς πολλὰς ἂν κόμας ἐξήρκεσιν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποστόλων. Δύο τοίνυν ἀποστέλλει· Ἄγαθοὶ γὰρ οἱ δύο ὑπὲρ τὸν ἕνα, φησὶν Ἐκκλησιαστής. Παραγγέλλει

10 Math. x, 45.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(58) Cod. 26 addit: Πραγματικῶς αὐτὸν διὰ τούτων ἐδίλωσεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἐν μὲν τῇ κυριδίᾳ εἶρηκε, διὰ πᾶσαν τὴν Ναζαρέτ· ἐν δὲ τοῖς συγγενεῖσι, διὰ τοὺς ὀποιουσδήποτε συγγενεῖς αὐτοῦ, ἐν δὲ τῇ οἰκίᾳ, διὰ μόνους τοὺς οἰκίους αὐτοῦ. Πάντες γὰρ αὐτοῦ καταφρόνουν, εἰ μὲν ὡς συμπατριώτου, οἱ δὲ ὡς συγγενοῦς, οἱ δὲ ὡς οἰκίου· διὸ καὶ ὑπερφυῶς εὐδοκίμουστος, ἐσκανδαλίζοντο ἐπ' αὐτῷ, τοῦτ' ἔστιν οὐκ ἠδύνατο πιστεῦναι αὐτὸν διὰ τὸν φθόνον. Μᾶλλον δὲ καθολικῶς φησὶν ὁ Κύριος, x. τ. λ. « Perite se ipsum per hæc declaravit Dominus. At autem in patria, propter totam Nazaret: inter cognatos, propter quomolibet affines ejus: ac in domo, seu familia sua, propter solos domesticos ipsius. Omnes enim illum contemnebant: hi quidem ut suum conterraneum, illi ut affinem, cæteri ut familiarem ac domesticum. Cum igitur ille summo-

D pere inclaresceret, scandalizabantur in eo: hoc est, non poterant in eum credere, propter invidiam. Magis autem in genere dicit Dominus, » etc. (59) Idem cod. addit: Μετὰ γὰρ τῶν ἄλλων σημαίνοντων τοῦ μὴ δύνασθαι, εἰσθαμεν ὀνομάζειν ἀδυναμίαν καὶ τὸν ἐμπόδιον τῆς οἰαθησοῦν αἰτίας, ὡσπερ καὶ νῦν, ἐνεπόδιζε γὰρ αὐτὸν ἡ ἀπιστία τῶν εὐεργετουμένων· Οὐκ ἠδύνατο οὖν, ἀνεὶ τοῦ ἐνεποδίζετο, καὶ οὐκ εἶβε βίαιως εὐεργετῆν αὐτοῦς. Καὶ περιήγε τὰς κόμας, x. τ. « Inter cætera enim, quæ verbum non posse significat, solemus etiam impedimentum, a quacunque causa proveniat, impotentiam vocare. Sic et hoc loco: impedimento enim illi erat eorum, qui beneficiis affecti fuerant, incredulitas. Non poterat igitur, id perinde valet, ac, impediēbatur: neque enim decebat, eum illis per vim beneficere. Et obambulabat per vicos, » etc.

δὲ αὐτοῖς μὴδὲν αἰρῆναι, μῆτε πῆραν, μῆτε χαλκῶν, ἅ μῆτε ἄρτον, παιδεύων αὐτοὺς τὸ ἀφιλοχρήματον διὰ τούτων, καὶ ὡς ἂν οἱ ἔρῳντες αὐτοὺς, δυσωπῶνται αὐτοὺς, τὴν ἀκτημοσύνην διδάσκοντας ἐφ' ὧν αὐτοὶ μὴδὲν ἔχουσι. Τίς γὰρ ἰδὼν τὸν ἀπόστολον μῆτε πῆραν, μῆτε ἄρτον, τὸ ἀναγκαίεστατον, αἰρῶντα, οὐκ ἂν κατεδυσωπήθη, καὶ πρὸς τὴν ἀκτημοσύνην ἀπέδύσατο (60); Ἐν μιᾷ δὲ οἰκίᾳ καταμένειν αὐτοῦ; καλεῖται, ἵνα μὴ δόξῃ διὰ γαστριμαργίαν ἀκατάστατοι εἶναι, ἄλλους ἐξ ἄλλων ἀμειβόντας. Ἀπὸ δὲ τῶν μὴ δεχομένων αὐτοὺς, ἐκτινάσσειν λέγει τὸν χοῦν, λεικνύοντας οὐ μακρὰν ἰδὼν ἐδόξισαν δι' αὐτοὺς, καὶ οὐδὲν ὠφέλιμον, ἢ οὐδὲν ἀπ' αὐτῶν ἔσχον, οὐδὲ κἄν χοῦν, ἀλλὰ καὶ τούτον ἐξετίναξαν, ὥστε εἶναι τοῦτο εἰς μαρτύριον αὐτοῖς, τουτίστιν, εἰς ἔλεγχον. Ἄμην γὰρ λέγω ὑμῖν οὐτις ἀνεκτότερον ἔσται Σοδόμοις ἢ Γομορροῖς ἐν τῇ κρίσει, ἢ τοῖς μὴ παραδειγμαμένοις ὑμῶν. Οὐ μὲν γὰρ Σοδομοῖται κολασθέντες ἐντεῦθεν, φορητότερον ἔκεισε κολασθήσονται. Καὶ ἅμα, οὐδὲ ἀπεστάλησαν πρὸς αὐτοὺς ἀπόστολοι· οἱ δὲ μὴ παραδειξάμενοι τοὺς ἀποστόλους, χαλεπώτερα ἔκλεινον παύονται.

Ἐ Καὶ ἐξελθόντες ἐκ ἡρυσσον ἵνα μετανοήσωσι, καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλλον, καὶ ἤλειφον ἔλαιον πολλοὺς ἀρρώστους, καὶ ἐθεράπευσαν. Ὅτι ἤλειφον ἔλαιον οἱ ἀπόστολοι, μόνος ὁ Μάρκος διηγείται, ὃ καὶ Ἰάκωβος ὁ ἀδελφός, ἐν τῇ καθολικῇ Ἐπιστολῇ φησὶν Ἄσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλέσασθε τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθεσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἔλαιον. Ἔστιν οὖν τὸ ἔλαιον καὶ πρὸς κόπους ὠφέλιμον, καὶ φωτὸς αἰτιῶν, καὶ ἰαρότης πρόξενον, καὶ σημαίνει τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, δι' ἧς καὶ κόπων ἀπαλλακτικὰ, καὶ φῶς καὶ χαρὰν, καὶ ἰαρότητα πνευματικὴν δεγόμεθα.

Ἐ Καὶ ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης, φανερὸν γὰρ ἐγένετο τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἔλεγεν οὐτις Ἰωάννης ὁ βαπτίζων, ἐκ νεκρῶν ἠγέρθη, καὶ διὰ τοῦτο ἐνεργοῦσιν αἱ δυνάμεις ἐν αὐτῷ. Ἄλλοι ἔλεγον οὐτις Ἠλίας ἐστίν, ἄλλοι δὲ ἔλεγον οὐτις Προφήτης ἐστίν, ὡς εἰς τῶν προφητῶν. Ἀκούσας δὲ ὁ Ἡρώδης, εἶπεν οὐτις, Ὅν ἐγὼ ἀπεκεφάλισα Ἰωάννην, οὗτός ἐστιν, αὐτὸς ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν. Οὗτος ὁ Ἡρώδης, υἱὸς ἦν τοῦ τὰ βρέφη ἀποκτείναντος. Τετράρχην δὲ ὄντα, βασιλεῖα αὐτὸν ὁ Μάρκος λέγει, ἀδιαφόρος χρώμενος τῷ ὀνόματι. Οὗτος οὖν ἀκούων τοῦ Κυρίου τὰ θαύματα, καὶ εἰδὼς ὡς δίκαιον ὄντα

dicens per hæc illos a divitiarum studio esse debere alienos, et quod hi qui ipsos vident, bene afficiuntur erga eos qui possessionem contemptum doceant, ex eo quod ipsi nihil habeant. Quis enim viso apostolo qui neque peram, neque panem, qui maxime necessarius est, tollat, non bene afficeretur, et se ad divitiarum contemptum pararet? Porro in una domo eos manere jubet, ne videantur propter gastrimargiam inconstantes esse, ab aliis ad alios transeuntos. Apud illos autem qui eos non accipiunt, jubet ut excutiant pulverem, demonstrantes quod longam viam propter illos venerint, et nihil profuerint, vel quod nihil ab eis acceperint, et ne pulverem quidem, quem etiam ipsum excusserint, ita ut hoc sit in testimonium illis, hoc est in reprehensionem. Amen enim dico vobis quod tolerabilis erit Sodomis aut Gomorrhis in die iudicii quam his qui non susceperint vos. Sodomitis enim puniti in hoc sæculo, levius in alio sæculo punientur. Insuper illis non sunt missi apostoli, hi vero apostolos non susceperunt, merito igitur gravius hi quam illi punientur.

VERS. 12, 13. « Et egressi prædicabant ut resipiscerent, et dæmonia multa eiciebant, et ungebant oleo multos ægros, et sanabant. » Quod unxerint oleo apostoli, solus Marcus narrat, quod et frater Domini Jacobus in catholica Epistola dicit: Instruatur quis inter vos? advocet presbyteros Ecclesiæ, et orent super illum, ungentes eum oleo. Est igitur oleum et ad labores utile, et lucis fomentum, et hilaritatis effectivum, significatque misericordiam Dei, et gratiam Spiritus, per quam a labore liberamur, et lucem ac gaudium hilaritatemque spirituales accipimus.

VERS. 14-16. « Et audivit rex Herodes, innotuerat enim nomen ejus, dicebatque: Joannes ille qui baptizabat, resurrexit a mortuis, et propterea virtutes agunt in illo. Alii dicebant, Elias est; alii vero dicebant, Propheta est, vel tanquam unus ex prophetis. Cum audisset autem Herodes, ait: Cui ego præcidi caput, Joannes iste est, ipse surrexit a mortuis. » Hic Herodes fuit filius ejus qui pueros occiderat: et licet tetrarcha esset Herodes, eum tamen regem dicit Marcus, simpliciter usus nomine. Igitur ille cum audiret miracula Domini, sciens quod immerito et absque causa justum Joannem

60 Jac. 7, 14.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(60) Cod. 26 addit: Πῶς δὲ Ματθαῖος μὲν καὶ Λουκᾶς καλεσοῦνται τούτους μῆτε ὑποδήματα μῆτε ῥάβδον ἔχειν, ὃ δὲ Μάρκος λέγει, συγχωρηθῆναι ταῦτα μόνᾳ αὐτοῖς; Τί οὖν ἐστὶν εἰπεῖν; Πρῶτον μὲν οὖν οὕτω προσέταξεν, ὡς ὁ Ματθαῖος καὶ ὁ Λουκᾶς εἶπον, ὕστατον δὲ παραχώρησεν αὐτοῖς ὑποδεῦσθαι μόνᾳ σαυδάλια, καὶ κατεργεῖν ῥάβδον, εἰς φυλακὴν ταῶν ποδῶν καὶ ὑποστηρίξιν τοῦ σώματος, συγκαταβαίνων τῇ ἀσθενείᾳ αὐτῶν, διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ὀδοπορίας τλαιπωρίαν, ὡς ὁ παρὼν εὐαγγελιστὴς ἔγραψεν. Ἐν μιᾷ δὲ οἰκίᾳ, κ. τ. λ. « Quomodo vero Matthæus,

et Lucas referunt jussos esse apostolos, neque calcamenta, neque virgam habere, cum Marcus dica, hæc sola illis permisa fuisse? Quid igitur dicendum? Scilicet, primum quidem ita mandavit, sicut Matthæus et Lucas scribunt: deinde vero permisit illis, ut solis sandaliis se calcarent, ac virgam haberent, tum ad pedum custodiam, tum ad sustentationem corporis (videlicet eorum imbecillitatem indulgere voluit propter itinerandi difficultatem) ut hic evangelista scriptum reliquit. Porro in una domo, etc. »

occidisset, suspicatus est quod surrexisset a mortuis, et per resurrectionem in se virtutem accepisset operandi miracula. Joannes enim prius nullum miraculum fecerat; Herodes autem putabat signorum operationem ei ex resurrectionis virtute advenisse. At alii dicebant, Elias est: reprehendit enim multos, ut cum diceret, O incredula natio! Herodes autem timebat: adeo miser erat, ut et mortuum timeret.

Vras. 17-20. Nam ipse Herodes, missis satellitibus, manus injecerat in 201 Joannem, et vinxerat eum in carcere propter Herodiam uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam uxorem. Dicebat enim Joannes Herodi: Non licet tibi habere uxorem fratris tui. Herodias autem insidiabatur illi, volebatque occidere eum, nec poterat. Herodes enim metuebat Joannem, sciens eum virum justum ac sanctum, et observabat eum, auditeque eo, multa faciebat, et libenter eum audiebat. Interierit hoc loco Marcus narrationem de morte Joannis Baptistæ, occasione sumpta. Dicunt autem quidam quod Herodes rapuerit Herodiam, vivente Philippo, et quod reprehensus fuerit ut prævaricator, qui abduxerit viventis fratris uxorem; alii autem quod mortuus quidem fuerit Philippus, reliquerit autem filiam: et cum filiam reliquerit, non debebat Herodes uxorem fratris ducere etiam post mortem. Lex enim tunc jubebat fratrem fratris uxorem ducere⁶⁴, cum non superesset puer: nunc autem illi erat filia: illegitimæ igitur erant nuptiæ. Vide autem quid faciat amoris rabies, et quantum valet. Ecce enim Herodes Joannem, quem in tanto honore et reverentia observabat, ut libidini satisfaciat, contemnit.

Vras. 21-29. Et cum dies opportunus occidisset, cum Herodes in natalitibus cœnam faceret primatibus ac tribunis et primoribus Galilæe, cumque introisset filia ipsius Herodias, ac saltasset, placuissetque Herodi, ac simul accumbentibus, rex ait puellæ: Pete a me quod vis, et dabo tibi. Et juravit illi, Quidquid a me petieris, dabo tibi usque ad dimidium regni mei. At illa egressa dixit matri suæ: Quid petam? Illa vero dixit: Caput Joannis Baptistæ. Et ingressa statim cum festinatione ad regem, petivit dicens; Volo ut protinus des mihi in lance caput Joannis Baptistæ. Et dolore affectus rex, propter jusjurandum, eosque qui simul accumbebant, noluit eam rejicere. Et confestim rex, misso spiculatore, jussit inferri caput ejus. At ille abiit, ac decollavit eum in carcere, et attulit caput ejus in lance, et dedit illud puellæ, et puella dedit illud matri suæ. Quo audito, discipuli ejus venerunt et sustulerunt cadaver ejus, posueruntque illud in monumento. Convivium celebratur. Saltat per puellam diabolus, sit jusjurandum impium et nefarium, imo stultum. Nequam autem mulier dicit, Da mihi protinus, hoc

⁶⁴ Deut. xxv, 5.

μάτην ἀπέλασεν τὸν Ἰωάννην, ὀπίσθεον ὅτι ἀνάστη ἐκ νεκρῶν, καὶ ἐκ τῆς ἀναστάσεως προσέλαθε τὸ θαυματουργεῖν. Πρῶτον γὰρ ὁ Ἰωάννης οὐδὲν σημεῖον ἐποίησεν· ἀπὸ δὲ τῆς ἀναστάσεως ἐνόμισεν ὁ Ἡρώδης προσλαβεῖν αὐτὸν τῶν σημείων τὴν ἐργασίαν. Ἄλλοι δὲ ἔλεγον ὅτι Ἠλίας ἐστὶν ἤλεγχε γὰρ τοῦ πολλοῦ, ὡς ἔφαν Ὁσέην, Ὁ γενεὰ ἀπιστος! Ἡρώδης δὲ δέδοικεν· οὕτως οὖν ἐλεεινός, ὥστε τὸν νεκρὸν φοβεῖσθαι.

Ἐ αὐτὸς γὰρ ὁ Ἡρώδης, ἀποστειλάς ἐκράτησε τὸν Ἰωάννην, καὶ ἔθηκεν αὐτὸν ἐν φυλακῇ διὰ Ἡρωδιάδα τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὅτι αὐτὴν ἐγάμησεν. Ἐλεγε γὰρ ὁ Ἰωάννης τῷ Ἡρώδῃ ὅτι, Οὐκ ἐξέστι σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ σου. Ἡ δὲ Ἡρωδιάς ἐπέειπε αὐτῷ, καὶ ἤθελεν αὐτὸν ἀποκτείνειν, καὶ οὐκ ἰδύνατο. Ὁ γὰρ Ἡρώδης ἐφοβεῖτο τὸν Ἰωάννην, ἰδὼς αὐτὸν ἄνδρα ἔκλειον καὶ ἄγιον, καὶ συνετήρει αὐτὸν, καὶ ἀκούσας αὐτοῦ, πολλὰ ἔποιε, καὶ ἡδέως αὐτοῦ ἤκουεν. Παρενέειπεν ἐνταῦθα τὴν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Βαπτιστοῦ διήγησιν ὁ Μάρκος, ἀφορμῆς δραξάμενος. Τὴν δὲ Ἡρωδιάδα, οἱ μὲν, ζῶντος τοῦ Φιλίππου φασὶν ἀποσπάσει τὸν Ἡρώδη, καὶ διὰ τοῦτο ἐλέγχεσθαι αὐτὸν ὡς παρανομοῦντα, τοῦ ζῶντος ἀδελφοῦ ἀποξυγνύντα τὴν γυναῖκα· οἱ δὲ, ὅτι ἀπέθανε μὲν ὁ Φίλιππος, πλὴν ἐπὶ θυγατρὶ· θυγατρὸς δὲ οὐθεῖ, οὐκ ἴδαι τὸν Ἡρώδη τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ γαμήσαι, οὐδὲ μετὰ θάνατον. Ὁ γὰρ νόμος τότε ἐκέλευε τὸν ἀδελφὸν τὴν τοῦ ἀδελφοῦ γυναῖκα λαμβάνειν, ὅτε μὴ ὄπῃν παιδίων· ἐνταῦθα δὲ ὀπίσθεον ἢ θυγάτηρ, παράνομος ἄρα ὁ γάμος. Ὅρα δὲ πόσον ἰσχύει ἢ λύσσα τοῦ ἔρωτος, ὥστε καὶ τὸν Ἡρώδην τοσαύτην αἰδῶ καὶ φόβον πρὸς τὸν Ἰωάννην ἔχοντα, καταφρονῆσαι τούτου, πρὸς τὸ θεραπεῦσαι μόνον ἀκολασίαν.

Ἐ Καὶ γενομένης ἡμέρας εὐκαιροῦ, ὅτε Ἡρώδης τοῖς γενεαλοῖς αὐτοῦ δεικνὼν ἔποιε τοῖς μεγιστάσιν αὐτοῦ, καὶ τοῖς χιλιάρχοις καὶ τοῖς πρώτοις τῆς Γαλιλαίας· καὶ εἰσελθούσης τῆς θυγατρὸς αὐτῆς τῆς Ἡρωδιάδος, καὶ ὀρχησαμένης καὶ ἀρεσάσης τῷ Ἡρώδῃ, καὶ τοῖς συνανακειμένοις, εἶπεν ὁ βασιλεὺς τῷ κορασίῳ· Ἀίτησόν με ὃ ἐάν θέλῃς, καὶ δώσω σοι. Καὶ ὤμοσεν αὐτῇ ὅτι, Ὅ ἐάν με αἰτήσης δώσω σοι, ἕως ἡμισσοῦ τῆς βασιλείας μου. Ἡ δὲ, εἰσελθούσα εἶπε τῇ μητρὶ αὐτῆς, Τί αἰτήσομαι; Ἡ δὲ εἶπε· Τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Καὶ εἰσελθούσα εὐθέως μετὰ σπουδῆς πρὸς τὸν βασιλέα, ἤτησεν, λέγουσα· Θέλω ἵνα μοι δῶς ἐξ αὐτῆς ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Καὶ περιλυπὸς γενόμενος ὁ βασιλεὺς, διὰ τοὺς ὄρκους καὶ τοὺς συνανακειμένους, οὐκ ἠθέλησεν αὐτὴν ἀθετῆσαι. Καὶ εὐθέως ἀποστειλάς ὁ βασιλεὺς σκεκουλάτωρα, ἐπέταξεν ἀνεχθῆναι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Ὁ δὲ, ἀπαλθὼν ἀπεκράτισεν αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ ἔνεγκε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπὶ πίνακι καὶ ἔδωκεν αὐτὴν τῷ κορασίῳ, καὶ τὸ κοράσιον ἔδωκεν αὐτὴν τῇ μητρὶ αὐτῆς. Καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἦλθον καὶ ἔραν

τὸ πτώμα αὐτοῦ, καὶ ἔθραυναν αὐτὸ ἐν μηνμαίῳ. Ἡ δὲ ἰσχυροτέρα ἐστὶν ἡ ἐπιτομή. Ὁ Σατανᾶς δὲ ὀργίζεται διὰ τοῦ κορασίου. Καὶ ὄρκος τελείται ἀθεσμος καὶ ἄθεος, μᾶλλον δὲ ἀνόητος· ἢ δὲ πονηρὰ γυνή, ἄς μοι, φησὶν, εἰ ἀθήσῃ, τουτέστι, παρανομίκα, αὐτῇ τῇ ὄρφ. Ὁ δὲ ἀνόητος καὶ ἰρωτόληπτος Ἡρώδης δέδοικε τοὺς ὄρκους, καὶ διὰ τοῦτο φονεύει τὸν δίκαιον. Ἔδει δὲ ἐπιτοκῆσαι ἐνταῦθα, καὶ μὴ τοιοῦτον μῦθος ἐργάσασθαι. Οὐ πανταχοῦ γὰρ τὸ εὐορκεῖν καλόν. Σπακουλάτωρ δὲ, ὁ δῆμιος λέγεται στρατιώτης, ὃς πρὸς τὸ φονεύειν τέτακται. Πτώμα δὲ, τὸ σῶμα λέγεται· μετὰ γὰρ τὸ ἀποκεφαλισθῆναι πίπτον τὸ σῶμα, πτώμα λέγεται. Ἔστι δὲ κατὰ θεωρίαν ταῦτα ἐκλαθεῖν. Ἡρώδης μὲν γὰρ, ὁ θερμάτινος λαὸς τῶν Ἰουδαίων. Ἐγγυς δὲ γυναίκα, τὴν ψευδῆ καὶ ἀσελγῆ δόξαν, ἣς ἐστὶ καὶ νῦν ἡ θυγάτηρ ὀργαίται· καὶ κινεῖται παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, ἢ κλωνῶσα αὐτοὺς γινώσκεις τῶν Γραφῶν. Δοκοῦσι γὰρ γινώσκειν τὰς Γραφάς· ἀλλ' οὐκ ἐστὶ τοῦτο· ἀπεκεφάλισαν γὰρ τὸν Ἰωάννην· ἦτοι τὸν προφητικὸν λόγον· ἐδ γὰρ ἐδέξαντο· εἰ γοῦν καὶ ἔχουσι τὸν προφητικὸν λόγον, Χριστοῦ.

Est statim, hac hora. Insipiens vero et amore captae Herodes iurandum metuit, et iustum propter illud occidit. Oportebat hic perjurium fieri, et non tam abominabile facinus perpetrare. Non enim ubique honestum est servare quod iuraris. Spiculator miles carnifex est, deputatus in hoc ut occidat. Cadaver, id est corpus; postquam enim detruncatum est caput, corpus quod decedit, cadaver dicitur. Accipere haec potes et spiritualiter. Herodes enim dicitur populus pellicus Judaeorum. Duxit autem uxorem, vanam et impudicam gloriam, cuius filia nunc adhuc saltat et tripudiat apud Iudaeos, nempe Scripturarum cognitio qua seducuntur. Videntur enim sibi cognoscere Scripturas: verumtatem non sic habet res. Nam Joannem detruncarunt, hoc est, propheticum sermonem: caput enim prophetiae, Christum dico, non receperunt. Etsi igitur propheticum habeant sermonem, sed absque capite, hoc est, Christo, illum habent.

καρφάλων τῆς προφητείας, τὸν Χριστὸν λέγω, οὐκ ἀλλὰ χωρὶς τῆς κεφαλῆς αὐτὸν ἔχουσι, τουτέστι τοῦ

Καὶ συνάγονται οἱ ἀπόστολοι πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἀπήγγειλαν αὐτῷ πάντα, καὶ ὅσα ἐποίησαν καὶ ὅσα εἶδον. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Δεῦτε ἡμεῖς αὐτοὶ κατ' ἴδιαν εἰς ἔρημον τόπον, καὶ ἀναπαύσασθε ἄλιγον· ἦσαν γὰρ οἱ ἐρχόμενοι καὶ οἱ ὑπάγοντες πολλοί, καὶ οὐδὲ φαγεῖν ἠδύκαίρου· καὶ ἀπῆλθον εἰς ἔρημον τόπον τῶν κλοῶν κατ' ἴδιαν. Καὶ εἶδον αὐτοὺς ὑπάγοντας καὶ ἐπέγνωσαν αὐτὸν πολλοί. Καὶ περὶ ἀπὸ πασῶν τῶν πόλεων συνειδραμόντες ἐξῆλθον πρὸς αὐτούς, καὶ συνῆλθον πρὸς αὐτόν. Μεθ' ἐκῆρυξαν οἱ ἀπόστολοι, συνάγονται πρὸς τὸν Ἰησοῦν· ἵνα καὶ ἡμεῖς μανθάνωμεν, ἐπειδὴν προδληθῶμεν εἰς διακονίαν τινὰ, μὴ ἀρηνιάζειν καὶ καταπαρεσθαι τοῦ προβαλλομένου, ἀλλ' ἐκείνον εἶδέναι κεφαλὴν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέφειν, καὶ ἀπαγγέλλειν αὐτῷ ὅσα ἢ ἐποίησαμεν ἢ εἰδόμεθα· χρὴ γὰρ μὴ μόνον διδάσκειν; ἀλλὰ καὶ ποιεῖν ἀνάπαυσι· ὅτι ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς, ἵνα πάλιν μάθωσιν οἱ προεστῶτες, τοῖς κοπιῶντας ἐν τῇ λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ ἀναπαύσεως δεῖν, καὶ μὴ εἶναι κατατείνειν αὐτοὺς τοῖς πόντοις (81) εἰς ἔρημον δὲ τόπον ἀναχωρῶν, διὰ τὸ ἀφιλάθετον, ὅμως οὐδ' ἐνταῦθα λανθάνει τοὺς ζητούντας αὐτόν. Ἀλλὰ τοσοῦτον ἐγρηγόρουν, ἵνα μὴ διαφύγη αὐτοὺς, ὥστε καὶ προῆλθον αὐτούς, τουτέστι, προέβησαν οἱ ὄχλοι τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἀπῆλθον εἰς τὸν τόπον ἐνθα ἐμαλλέν ἀναπαύσθαι· ὁ Ἰησοῦς. Οὕτως οὖν καὶ σὺ προλαμβάνει τὸν Ἰησοῦν, μὴ ἀναμένων, ἵνα ἐκείνος σε προσκαλέσῃται. Ἀλλὰ πρότρεχον, καὶ μᾶλλον ἐν προέβηταιν ἐκείνον.

Vras. 30-33. Et congregantur apostoli ad Jesum, ac renuntiaverunt ei omnia, et quae egissent, quaeque docuissent. Et ait illis: Venite vos soli secusum in desertum locum, et requiescite pusillum. Erant enim qui veniebant et abibant multi, ac ne cibum quidem capere vacabat. Et abiit in desertum locum navigio secusum: et viderunt eos abeuntes, et agnoverunt eum multi, et itinere pedestri ex omnibus civitatibus concurrerunt illuc, et praevenerant eos conveneruntque ad illum. Apostoli postquam praedicaverunt, congregantur apud Jesum: ut et nos discamus, si quando in ministerium mittamur, ne nos totos ab eo qui mitti, abijciamus, et adversus ipsum insurgamus, sed illum sciamus caput, et ad illum redeamus, annuissentque ei omnia quae vel docuimus vel fecimus. Neque enim satis est si doceamus, nisi et fecerimus. Quiescere autem facit Christus discipulos, ut sciant praestari, laborantes in verbo et doctrina, dignos quibus detur sua quietas, et non semper intendant laboribus. Porro in locum desertum secedit, ut inanis gloria vitetur; sed neque eo lectu latere potest quaerentes. Ad eo autem vigilabant illi, ne effugeret eos, (a) et et eos praevenerint, (hoc est, praevenerunt totius apostolicos) et abierint in locum ubi Christus quietem habiturus erat. Sic et tu praeveni Jesum, ne expectes ut ille te vocet: sed praecorre, et tu magis illum praeveni.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(81) Cod. 26 addit: Ἄμα καὶ ἄλλο διδασκόμεθα ἐνταῦθα, ὅτι χρὴ τοῖς διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας μὴ διὰ παντός ταυτοὺς ἐκδιδοῦναι τοῖς πληθεσίν, ἀλλ' ἐν καιρῷ συσπλάσσειν καὶ ἰδεῖν, καὶ συνάγειν τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς ἐξῆς παραφοράς. Εἰς ἔρημον δὲ τόπον ἀναχωρῶν, κ. τ. λ. Verum et aliud documentum

hic habemus: nempe, oportere, ut doctores Ecclesiae non semper se multitudini tradant, sed quandoque se subtrahant, ac solitarii maneant, mentemque ab exteriori occupatione recolligant. Porro in locum desertum secedit, etc.

(a) In edit. Lat. desiderantur, quae sequuntur, verba.

τοσούτους, ἀλλὰ καὶ περιττὰ καταλιπεῖν. Μωσῆς ἄνθρωπος γὰρ εἶ καὶ τὸ μῆννα εἶδεν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκάστου χρείαν τὸ γὰρ περιττεύον, σκώληκας ἐξείχε. Καὶ Ἥλιος εἶ τὴν χήραν διατρέφων, τὸ αὐταρκεῖς ἐχορήγει. Ἰησοῦς δὲ, ὡς Δεσπότης, καὶ περιττεύειν ποιεῖ. Ταῦτα μὲν οὖν κατὰ τὴν ἱστορίαν. Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, πέντε ἄρτοι, οἱ Μωσαϊκοὶ λόγοι. Πέντε γὰρ τὰ τοῦ Μωσέως βιβλία, Γένεσις, Ἐξόδος, Λευιτικόν, Ἀριθμοὶ, Δευτερονόμιον. Ἰχθύες δὲ δύο, οἱ τῶν ἀλλοίων λόγοι, ὁ Ἀπόστολος καὶ τὸ Εὐαγγέλιον. Τούτοις οὖν τρέφονται αἱ πέντε ἡμῶν αἰσθήσεις, αὗται γὰρ εἰσιν οἱ πεντακισχίλιοι. Οὐχ ἅπαντα δὲ δυνάμεθα φαγεῖν, ἀλλὰ πολλὰ περιττεύουσιν, ἃ οἱ ἀπόστολοι δύνανται βαστάσαι. Τὰ γὰρ δυσκολώτερα τῶν τοῦ Νόμου καὶ τῶν τοῦ Εὐαγγελίου νοημάτων, ἡμεῖς μὲν οἱ ἐπι ταῖς πέντε αἰσθήσεσι δουλεύοντες, οὐ βαστάζομεν, οἱ ἀπόστολοι δὲ.

Καὶ εὐθὺς ἠνάγκασε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν εἰς τὸ πέραν πρὸς Βηθσαϊδὰ, ἕως αὐτῆς ἀπολύσει τὸν θύλον. Καὶ ἀποταξάμενος αὐτοῖς, ἀπῆλθεν εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι. Καὶ ὄψις γενομένης, ἦν τὸ πλοῖον ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης, καὶ αὐτὸς μόνος ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ εἶδεν αὐτοὺς βασανιζομένους ἐν τῷ ἐλαύνειν ἦν γὰρ ὁ ἄνεμος ἐναντίος αὐτοῖς. Καὶ περὶ τετάρτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς, ἐρχεται πρὸς αὐτοὺς, περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ἤθελε παραθεῖναι αὐτοὺς. Οἱ δὲ ἰδόντες αὐτὸν περιπατοῦντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἔδοξαν φάντασμα εἶναι, καὶ ἀνέκραξαν. Πάντες γὰρ αὐτὸν εἶδον, καὶ ἐταράχθησαν, καὶ εὐθὺς ἐλάλησε μετ' αὐτῶν, καὶ λέγει αὐτοῖς· Θαραστετε, ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. Καὶ ἀνέβη πρὸς αὐτοὺς εἰς τὸ πλοῖον, καὶ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος. Καὶ ἴσαν ἐκπερισσοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἐξίσταντο, καὶ ἰθαύμαζον. Οὐ γὰρ συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις. Ἦν γὰρ αὐτῶν ἡ καρδία πεπώρωμένη ἠνάγκασε τοὺς μαθητὰς. Οὐ γὰρ ἠθέλον ἀποσπασθῆναι αὐτοῦ, ἀλλὰ βίβλα ἐχωρίζοντο, ἅμα μὲν διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ ἀπορεῖν πῶς ἂν εἴθι πρὸς αὐτοὺς πλοῖον μὴ ὄντος. Ἀπολύσας οὖν τοὺς θύλους, ἀνέβη προσεύξασθαι κατ' ἰδίαν. Σχολῆς γὰρ καὶ ἀταραξίας δεῖται ἡ προσευχή. Ἀφίσει δὲ τοὺς μαθητὰς πειρασθῆναι, ἵνα μάθωσιν ὑπομένειν. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ εὐθὺς αὐτοῖς ἐφίσταται, ἀλλὰ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς συγχωρεῖ κλυδωνίζεσθαι, ἵνα διδάξῃ καρτερεῖν, καὶ μὴ ἐν ἀρχῇ τῶν θειῶν ἐπιπέσειν ἄνεσιν. Ὅρα δὲ καὶ ἕτερον, ὅτι ὅταν μέλλῃ παύειν τὰ θειῶν, τότε μᾶλλον εἰς μελίζονα φόβον ἐντιθησιν. Ἰδόντες γὰρ αὐτὸν, ἐκράξαν, ταραχθέντες ὡς ἐπὶ φαντάσματι· καὶ εὐθὺς διὰ τῆς φωνῆς θεραπεύει αὐτοὺς, λέγων· Μὴ φοβεῖσθε. Εἶτα καὶ διὰ τοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, τὴν τελωτέραν αὐτοῖς ἀταραξίαν περιποιεῖται. Εὐθὺς γὰρ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος. Μῆγα δὲ θαῦμα τὸ ἐπὶ θαλάσσης περιπατεῖν, καὶ θεοῦ τῷ ὄντι, τὸ δὲ καὶ ταραχῆς ὄσης, καὶ τοῦ ἀνέμου ἐναντιουμένου, ἐπίστασις τοῦ θαύματος. Οἱ δὲ ἀπόστολοι οὐ συνιέντες ἐπὶ ταῖς ἄρταις, ἀπὸ τούτου τοῦ θαύματος τοῦ ἐπὶ τῇ θαλάσῃ συνῆκαν· ἵσταν οὖν ὁ Χριστὸς καὶ διὰ τοῦτο συγχωρεῖσθαι αὐτοὺς πειρασθῆναι, ἵνα ἐπει μὴ ἀπὸ τῶν ἄρτων αὐτὸν ἐπέγνωσαν, ἐπιγνωσιν ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ ὠφελῆθωσιν.

A quavis manna edisset, tamen pro singulorum non dabat; nam quod supererat, vermiculis scaterebat. Elias quoque viduam pascens, suppeditabat quantum satis erat. Jesus autem, ut Dominus, etiam residua facit. Et hæc quidem juxta historiam: verum juxta anagogen, quinque panes sunt libri Mosis, qui quinque sunt, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri et Deuteronomium; duo autem pisces, piscatorum libri, Apostolus et Evangelium. Illis enim pascuntur quinque nostri sensus, qui per quinque millia signantur. Verum non possunt omnia edere, sed multa residua relinquunt, quæ apostoli gestare possunt. Nam difficiliores sensus Legis et Evangeliorum nos quidem, quinque sensibus servientes, non portamus, sed apostoli.

VERS. 45-52. « Et statim coegit discipulos suos conscendere navim, ut præcederent transmisso mari Bethsaidam, dum ipse dimitteret turbam. Et cum dimisisset eos, abiit in montem ad orandum. Et cum vespera advenisset, erat navis in medio mari, et ipse solus in terra, viditque eos laborantes in remigando. Erat enim ventus contrarius eis. Et circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans super mare, et volebat præterire eos. At illi ut viderunt eum ambulans super mare, putaverunt spectrum esse et exclamaverunt. Omnes enim videbant eum, et conturbati sunt, et statim locutus est cum eis, dixitque eis: Confidite, ego sum, ne terreamini. Et ascendit ad illos in navim, et conquivit ventus. Et vehementer supra modum intra se stupebant et admirabantur. Non enim intellexerant de panibus: erat enim cor eorum obturatum. » Cogit discipulos. Nolebant enim avelli ab eo, sed vi separabantur, partim propter amorem erga illum, partim quod dubitabant quomodo nam ad ipsos rediret, cum abesset navis. Dimissis itaque turbis ascendit in montem ut oraret seorsum. Quiete enim et tranquillitate opus habent preces. Cæterum discipulos tentari permittit, ut discant patientiam. Nam propterea non statim illis assistit, sed tota nocte sinit in tempestate esse, ut doceat fortes esse, et non in principio tentationum sperandam requiem. Observa et aliud, quod daturus finem rerum difficultatibus, in majorem illos terrorem adducit. Viso igitur illo, clamaverunt turbati tanquam in phantasmate, et statim per vocem succurrit eis, dicens: Ne terreamini. Deinde et per ingressum in navim, majorem illis securitatem parit. Confestim enim conquivit ventus. Magnum autem miraculum, ambulare super mare, et revera divinum: et cum esset tanta tempestatas, tamque contrarius ventus, miraculi incrementum erat. Apostoli autem cum non intellexissent de panibus, ex hoc miraculo in mari intellexerunt. Videtur sane Christus propter hoc permisisse illos tentari, ut quoniam a panibus eum non cognovissent, notitiam a mari perciperent, atque utilitatem consequerentur.

Veras. 53-56. « Et cum trajecissent, venerant in A
 terram Genezareth, et applicerunt in portum. Cumque egressi essent e navi, continue agnoverunt eum : eo percurrentes totam undique regionem illam, conperunt in lectis eos qui male habebant circumferre, cum audissent eum illic esse : et quocunque introisset in vicos aut civitates, aut in villas, in plateis ponebant infirmos, et deprecabantur eum, ut vel simbriam vestimenti ejus tangere : et quotquot tangebant eum, salvi fiebant. » Aliquanto tempore, ut videtur, peregrinatus est Dominus in hęc illa, eo quod evangelista dicit : Cum agnovissent illum, attulerunt infirmos. Non enim in domos ipsum vocabant, sed ipsi adferebant eos qui male habebant, obsecrantes ut illis vel simbriam vestimenti tangere liceat. Nam miraculum quod in muliere operatus fuerat, quæ sanguinis profusio laborabat, ad omulium aures pervenerat fidemque auxerat.

CAPUT VII.

De discipulis illotis manibus comedentibus. De transgressione mandatorum Dei. De Syrophœnissa. De Sabbato.

Veras. 1-8. « Et conveniunt ad eum Pharisei, et quidam de Scribis qui venerant a Hierosolymis : et cum vidissent quosdam ex discipulis ejus communibus manibus, id est illotis, edere panes, incubabant. Nam Pharisei et omnes Judæi, nisi cubitaliter lavarint manus, non capiunt cibum, tenentes instituta majorum : et a foro venientes, nisi loti fuerint, non comedunt ; et alia multa sunt quæ susceperunt servanda, nempe lotiones poculorum et urceorum, et strameptorum, et lecterum. Deinde interrogant eum Pharisei et Scribæ : Quare discipuli tui non ambulant juxta traditionem seniorum, sed illotis manibus edunt panem ? Discipuli Domini docti solam virtutem amplexari, et in aliis non esse supersticiosi, illius manibus comedeant, simpliciter et absque curiositate. Pharisei ergo querentes convicti occasionem, illud reprehendunt : neque reprehendunt illos ut transgredientes legem, sed traditiones seniorum. Non enim in lege scriptum erat : lavandam cubitaliter, hoc est usque ad cubitum (cubitus enim dicitur a flexu brachii usque ad extremos digitos), sed hoc erat a senioribus traditum.

Veras. 9-15. « At ille respondens dixit eis : Bene vaticinatus est Isaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est : Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me : in vanum autem me colunt docentes doctrinam, præcepta hominum. Nam omisso præcepto Dei, tenetis constitutionem hominum : ablutiones urceorum, et poculorum, aliisque similia his factitia multa. Et dicebat ille : Bene rejicitis præceptum Dei ut constitutionem vestram servetis. Moses enim dixit : Honora patrem tuum et

« Καὶ διακρίσαντες, ἦλθον ἐπὶ τὴν γῆν Γεννησαρέν· καὶ προσεφθίσθησαν, κατὰ ἐπιθέτοντον ἀδελφῶν ἐκ τοῦ πλοίου, εὐθέως ἐπιγινόμενος αὐτὸν, περιεβριμένους ὄσων τὴν περιχώρον ἐκείνην, ἠρθάνον ἐπὶ ταῖς πρᾶξιν· τοὺς κακῶς ἔχοντας περιεβριμένον, ὅπου ἤκουον ὅτι ἐκεῖ ἐστὶ· καὶ ὅπου ἂν εἰσπορεύετο εἰς πόλιν ἢ κώμην ἢ ἀγορὰν, ἐν ταῖς ἀγοραῖς ἐτίθει τοὺς ἀσθενοῦντας, καὶ παρακάλουν αὐτὸν ἵνα κἄν τοῦ κρασίου ἐπὶ ἱματίου αὐτοῦ ἴθωνται, καὶ ὅπου ἂν ἤκωντο αὐτοῦ, ἐκίσζοντο. Διὰ χρόνου, ὡς ἔσκων, ἐπεδήμησεν ὁ Κύριος ἐν ὄσων. Διὸ καὶ ἐὼγγυλιστὴς λέγει· Ἐπιγινόμενος αὐτὸν, προσέφερεν τοὺς ἀσθενεῖς. Ὅτι ἐπὶ γὰρ εἰς τὰς οἰκίας ἐκάλουν, ἀλλ' αὐτοὶ μᾶλλον προσέφερον τοὺς κακῶς ἔχοντας, παρακαλοῦντας ἵνα κἄν τοῦ κρασίου ἴθωνται. Τὸ γὰρ περὶ τὴν αἰμαρῶν θαῦμα, πάντων τῶν ἀποκλῆ κατέσχε, καὶ πλοῖονα πιστὸν αὐτοῖς ἐπέθηκεν.

ΚΕΦΑΛΑ. Ζ'.

Περὶ τῶν μαθητῶν ἀνικτοῖς χερσὶν ἐσθιόντων. Περὶ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ. Περὶ τῆς Συροφαινισσῆς. Περὶ τοῦ Σαββάτου.

« Καὶ συνάγονται πρὸς αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι, καὶ τινες τῶν Γραμματέων ἔλθοντες ἀπὸ Ἱερουσαλῶν, καὶ ἰδόντες τινὰς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ κοινὰς χερεῖ, ταυτίστως ἀνίπτοις, ἐσθιόντας ἄρτους, ἐπέμψαντο. Ὅι γὰρ Φαρισαῖοι καὶ πάντες οἱ Ἰουδαῖοι, ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται τὰς χεῖρας, οὐκ ἐσθίουσι, κρατοῦντες τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων· καὶ ἀπὸ ἀγορᾶς, ἐὰν μὴ βαπτίζωνται, οὐκ ἐσθίουσι· καὶ ἄλλα πολλά ἐστὶν ἃ παρέλαθον κρατεῖν, βαπτισμοὺς ποτηρίων καὶ ἐσθῶν καὶ χαλιέων καὶ κλινῶν. Ἐπειτα ἐπερωτῶσιν αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Γραμματεῖς, Διὰ τί οἱ μαθηταὶ σου οὐ περιπατοῦσι κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων, ἀλλ' ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίουσι τὸν ἄρτον; Ὁ τοῦ Κυρίου μαθηταὶ ἀδελφέντες μόνως ἀντέχεσθαι τῆς ἀρετῆς, καὶ μὴ ἐν ἄλλο προσπαρηργάζεσθαι, ἀνίπτοις χερσὶν ἡσθιον ἀπεριέργως καὶ ἀπλῶς. Οἱ οὖν Φαρισαῖοι θέλοντες εὐρεῖν σκώμματος πρόφασιν, ὀφείσονται τοῦτου· καὶ οὐ μόνον αὐτοὺς ὡς παραβαίνοντας τὸν νόμον, ἀλλὰ παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων. Ὅ γὰρ ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται νίπτεσθαι πυγμῇ, ταυτίστιν, ἔχρι τοῦ ἀγκῶνος (πυγμῇ γὰρ λέγεται τὸ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος ἔχρι καὶ τῶν ἄκρων δακτύλων), ἀλλ' ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων εἶχον τοῦτα παραδομένους.

« Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, οὐ, Καλῶς προσήτευσεν Ἰσαίας περὶ ὑμῶν τῶν ὑπεκριτῶν, ὡς γέγραπται· Ὅσους ὁ λαὸς τοῖς χεῖλεσι με τιμᾶ, ἢ ἐκ καρδίας αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ, μάτην δὲ σέθενται με, διδάσκοντες διδασκαλίαν, ὑπετέλματα ἀνθρώπων. Ἀφέντες γὰρ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, κρατεῖτε τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, βαπτισμοὺς ἐσθῶν καὶ ποτηρίων, καὶ ἄλλα παρόμοια οὐκ ἔχοντα πολλὰ ποιεῖτε. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Καλῶς ἀπέκλιθη τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὴν παράδοσιν ὄρων ὑ-

ρήσας. Μωσῆς γὰρ εἶπε· Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου καὶ, Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω. Ὑμεῖς δὲ λέγετε· Ἐάν τις εἴπῃ ἄνθρωπος τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ, Κορβάν, ὃ ἐστὶ δωρον, ὃ ἐάν ἐξ ἐμοῦ ὠφελήσῃς, καὶ οὐκ ἔτι ἀφίεται αὐτὸν οὐδὲν ποιῆσαι τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἢ τῇ μητρὶ αὐτοῦ, ἀκυροῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ τῇ παραδόσει ὑμῶν ἢ παραδώκατε, καὶ παρόμοια τοιαῦτα πολλά ποιεῖτε. Ἐμβριθέστερον ἐλέγχων τοὺς Ἰουδαίους ὁ Κύριος, παράγει καὶ τὸν προφήτην κατηγοροῦντα αὐτῶν. Ἐκαίνοι μὲν οὖν τοὺς μαθηταίς ἐνεκάλουν ὅτι τὴν τῶν κραιβυτέρων παράδοσιν παρήβαινον, ὁ Κύριος δὲ αὐτοῖς ἀντεπιφέρει σφοδρότερον ἔγκλημα, τὸ τὸν τοῦ Μωσῆος νόμον παραβαίνειν. Ὁ μὲν γὰρ νόμος φησὶ, λέγει· Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου· ὑμεῖς δὲ διδάσκετε τοὺς παῖδας λέγειν πρὸς τοὺς γονεῖς, ὅτι Κορβάν, τευτέστι, Δῶρον καὶ ἀναθεθεμῖνον τῷ Θεῷ ἔστιν, ὃ ζητεῖς ἐξ ἐμοῦ. Οἱ γὰρ Φαρισαῖοι θέλοντες κατεσθίειν τὰ τῶν ἀφειστέρων, ἐδίδασκον τοὺς παῖδας, ἐάν τι εἶχον οἰνεὶ πακούλιον, καὶ ἐξήθουν τοῦτο οἱ γονεῖς, λέγειν, ὅτι Ἥδη ἀφείρωσα τοῦτο τῷ Θεῷ, καὶ μηκέτι ζῆται, ὡς ἀναθεθὲν τῷ Κυρίῳ. Οὐτως οὖν ἀπατῶντες τοὺς παῖδας, καὶ συμπάθοντες αὐτοὺς ἀφαιροῦν ἤθην τῷ Θεῷ ἃ εἶχον, τοὺς μὲν πατέρας ἐποιοῦν περιφρονεῖν, αὐτοὶ δὲ τὰ ἀφειρωθέντα κατήσθιον. Τοῦτο οὖν αὐτοῖς ὁ Κύριος ἐγκαλεῖ, ὡς διὰ κέρδος παραβαίνουσι τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον.

Καὶ προσκαλεσάμενος πάντα τὸν ὄχλον, εἶπεν αὐτοῖς· Ἀκούετε μου, πάντας, καὶ συνίετε· Ὁρῶν ἄστιν ἔξωθεν τοῦ ἀνθρώπου εἰσπορευόμενος εἰς αὐτὸν, ὃ δύναται αὐτὸν κοινῶσαι, ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα ἀπ' αὐτοῦ, ἐκαίνα ἐστὶ τὰ κοινῶντα τὸν ἄνθρωπον. Ἐφ' οὗτοι εἶπε ὅτι ἀκούειν, ἀκούετω. Καὶ ὅτι εἰσῆλθεν εἰς οἶκον ἀπὸ τοῦ ὄχλου, ἐκπρώτων αὐτὸν εἰς μαθηταὶ αὐτοῦ περὶ τῆς παραβολῆς. Καὶ λέγει αὐτοῖς· Ὁρῶ καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε· Οὐ νοεῖτε ὅτι πᾶν τὸ ἔξωθεν εἰσπορευόμενον εἰς τὸν ἄνθρωπον, οὐ δύναται αὐτὸν κοινῶσαι, ὅτι οὐκ εἰσπορεύεται αὐτοῦ εἰς τὴν καρδίαν, ἀλλ' εἰς τὴν κοιλίαν, καὶ εἰς τὸν ἀφειρωθῆνα ἐκπορεύεται, ἐκκαθαρίζων πάντα τὰ βρώματα· Ἐλεγε δὲ, ὅτι τὸ ἐκ τοῦ ἀνθρώπου ἐκπορευόμενον, ἐκαίνο καρδίαν τὸν ἄνθρωπον. Ἐσῶθεν γὰρ ἐκ τῆς καρδίας τῶν ἀνθρώπων οἱ διαλογισμοὶ οἱ κακοὶ ἐκπορεύονται, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, φόνοι, κλοπαὶ, κλεονεξίαι, κτηνῆραι, δόλος, ἀσελγεία, ὀφθαλμὸς κτηνῆρας, βλασφημία, ὑπερηφανία, ἀφροσύνη· πάντα ταῦτα τὰ κτηνῆρα ἔσῶθεν ἐκπορεύεται, καὶ κοινῶν τὸν ἄνθρωπον. Ὁ Κύριος διδάσκων τοὺς ἀνθρώπους ὅτι τὰ τῶν βρωμάτων παρατηρήματα ἃ ὁ νόμος διαγορεύει, οὐκ ὀφειλομένον νοεῖν σωματικῶς, ἀρχεται ἐντεθεθεν ἀποκαλύπτειν μετρίως τὸ τοῦ νόμου βούλημα. Καὶ φησὶν ὅτι εὐδὲν τῶν εἰσπορευομένων δύναται κοινῶσαι, τευτέστι, μίαναι τινα, ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα ἐκ τῆς καρδίας, ἐκαίνα εἰσι τὰ μαινόντα, καὶ καταλέγει ταῦτα. Ὁφθαλμὸν δὲ κτηνῆρον φησὶν, ἢ τὸν φθόνον, ἢ τὴν ἀκολασίαν· καὶ γὰρ καὶ ὁ φθόνος, ὀφθαλμὸν κτηνῆρον καὶ βλάσφημον ἐπιβάλλει τῷ φθονομένῳ· καὶ ἀκόλαστο;

matrem tuam; et : Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis : Si dixerit homo patri aut matri Corban, quod est, Donum, quodcumque ex me in vnum cadet commodum, et præterea non sinitis eum quidquam facere patri suo, aut matri suæ, et irritum facitis verbum Dei per constitutionem vestram quam tenuistis, et similia hujusmodi multa facitis. Ut gravius arguat Dominus Judæos, adducit et prophetam a quo taxantur. Illi enim discipulos arguebant quo seniorum traditionem prævaricati essent. Dominum autem eis impingit crimen longe gravius, quod Mosi legem prævaricarentur. Lex enim ait, dicit : Honora patrem tuum et matrem tuam : vos autem docetis pueros ut dicant ad parentes, Corban, hoc est, Donum et oblatum Deo est, quod queris ex me. Pharisæi enim volentes devorare ea quæ erant plebeiorum, docebant pueros, si quid haberent velut peculium, et illud quærerent parentes, dicerent : Jam consecravi hoc Deo; ne ultra quæras jam oblatum Domino. Igitur sic decipiebant pueros, et simul persuadebant eis ut consecrarent Domino quæ haberent : quo parentes faciebant contemnî, ipsi autem devorabant Deo sacrata. Propter hæc arguit eos Dominus, quod propter lucrum transgrediantur legem Dei.

Vras, 14-23. Et cum advocasset ad se totam turbam, dicebat illis : Audite me, omnes, et intelligite : Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit eum inquinare : sed quæ de homine procedunt, illa sunt quæ inquinant hominem. Si quis habet aures ad audiendum, audiat. Et cum intrasset in domum semotus a turba, interrogabant eum discipuli ejus de parabola. Et ait illis : Adeo et vos intelligentia caretis? Nondum intelligitis quod omne foris introiens in hominem, non potest eum inquinare, quia non intrat in cor ejus, sed in ventrem, et in secessum exit, repurgans omnes escas? Dicebat autem : Quod ab homine exit, illud inquinat hominem. Ab interioribus enim de corde hominum malæ cogitationes procedunt, adulteria, stupra, homicidia, furta, avaritiæ, fraudes, dolus, impudicitia, malus oculus, blasphemia, superbia, stultitia : omnia hæc mala ab internis procedunt, et coinquinant hominem. Dominus docens homines quod ciborum observationes quas lex præcipit, non debemus corporaliter intelligere, incipit hoc loco legis mentem aperire, dicens, nihil quod ingrediatur, posse communem facere, hoc est inquinare quempiam : sed ea quæ egrediuntur de corde. Illa enim sunt quæ inquinant, et enumerat ea. Oculum malum inquit vel invidiam, vel intemperantiam : etenim invidus oculum malum et fascinum immittit in eum cui invidet, et intemperans per oculum videns, malum accersit. Blasphemiam autem dicit convicium in Deum, ut si quis dicat : Non est providentia, hoc blasphemia est; et ideo super-

biam statim subiungit superbia enim est quam contempit Dei, quando quis bonum operatur, et hoc non ascribit Deo, sed propriis virtuti. Stultitia autem convicium est in homines; omnes illa affectiones coinquinant animam, 207 scaturientesque ex illa et egrediuntur. Ceterum iurbam obocarius locutus est Deus; idcirco et dicebat: Qui habet aures audienti, audiat, hoc est, intelligens intelligat. Apostoli autem profundius quidam dicere Dominum existimarunt, et accedunt et interrogant de parabola, hoc est obtenebrato et obscuro sermone. Parabola enim sermo est tenebrosus. Et primum quidem increpavit eos dicens: Siccine et vos sine intellectu estis? deinde solvit quod agebat.

τουτέστι, τοῦ σκοτεινοῦ λόγου, (παροβολή γάρ ἐστιν ὄψω καὶ ὕμαϊ; ἀσύνετοί ἐστε; εἶτα δὲ ἄλλως τὸ ἀπορον.

Vras. 24-30. Et cum inde surrexisset, abiit in consilia Tyri et Sidonis: et ingressus domum, neminem voluit scire, nec potuit latere. Muller enim statim ut audivit de eo, cujus filiola habebat spiritum impundum, venit et accedit ad pedes ejus (erat autem mulier Græca Syrophœnissa (a) genere), et rogabat eum ut dæmonium eiceret de filia sua. Jesus autem dixit illi: Sine prius saturari filios: non est enim honestum sumere panem filiorum, et projicere canellis. At illa respondit et dicit illi: Etiam Domine; nam canelli quoque comedunt sub mensa de micis filiorum. Et ait illi: Propter istum sermonem vade, exiit dæmonium a filia tua. Et cum abiisset domum suam, reperit dæmonium exiisse, et filiam jacentem super lectum. Postquam de cibis locutus est Dominus, et vidit incredulos Judæos, transit in gentiliū fines. Nam cum increduli essent Judæi, salus futura erat gentium. Et ipse primum quæsiit latere, ut ne habeant Judæi postea quo possint ipsum accusare, quod ad immundas gentes præcurrerit. Non potuit tamen latere. Non enim fieri poterat, ut a nemine agnosceretur. Mulier igitur quæ audierat de eo, ostendit alacrem fidem suam, et propterea Dominus non statim exaudit, sed moratur et differt donum, ut ostendat mulieris solidam fidem, quæ quamvis ablegaretur, perseveravit, ut et nos discamus non statim resilire cum precamur, si non statim votorum fuerimus compotes, sed perseveremus donec accipiamus. Præterea canes nominat gentiles, tanquam exosos Judæis habitos. Panem autem beneficium, quod pueris, hoc est Hebræis, segregarat Deus. Beneficia autem Hebræis impartitus est. Dicit igitur Dominus: Non oportet gentiles participes esse beneficiorum quæ Judæis destinata sunt.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(62) Cod. 26: Γυνή δὲ Ἑλληνίς μὲν τὴν θρησκείαν, Σύρα δὲ τῆ διαλέκτω, Φοινίκισσα δὲ τῷ γένει, ἔτι τοι τῷ ἔθνει (Φοίνικες γάρ οἱ Χαναναῖοι ἐλέγοντο, διὰ τὸ μητρόπολιν ἔχειν τὴν Φοινικίην), αὕτη ἀκούσασα περὶ αὐτοῦ, κ. τ. λ. « Mulier autem, Græca quidem su-

A διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ ὁρῶν τὸ πονηρὸν μετατρέπεται. Πλασφημίαν δὲ λέγει, τὴν εἰς θεὸν ὑβρίν, ἵδιὸν ὅταν λέγη τις ὅτι οὐκ ἔστι πρόνοια, τοῦτο βλασφημία· διὸ ἐπισυνάπτει τὴν ὑπερηφανίαν· ὑπερηφανία γάρ ἐστιν ὡσαύτι καταφρόνησις θεοῦ, ὅταν τις ἐργασάμενός τι ἀγαθόν, οὐ τῷ θεῷ ἐπιγράφεται τοῦτο, ἀλλὰ τῇ οἰκείᾳ δυνάμει. Ἀφροσύνην δὲ νοεῖ, τὴν εἰς ἀνθρώπους ὑβρίν. Πάντα οὖν ταῦτα ἐκ πάθη μαίνοσι τὴν ψυχὴν, ἐξ αὐτῆς κηγγάζοντα καὶ ἐξερχόμενα. Πρὸς μὲν οὖν τὴν ἐχλὸν ἀσφαρίστερον εἶπεν ὁ Κύριος, διὸ καὶ εἶπεν· Ὁ ἔχων ὄρα ἀποδοῦν, ἀποδοτέω· τουτέστιν, Ὁ τὸν νοεῖται, τοῖς δὲ ἀποστόλοις νομίσασαι βελυτέρων τι λέγειν τὸν Κύριον, καὶ προσελθοῦσι καὶ ἐρωτῶσι περὶ τῆς παροβολῆς, ὁ σκοτεινὸς λόγος) πρῶτόν μὲν ἐπετίμησεν, εἰπών

B Καὶ ἐκείθεν ἀναστὰς, ἀπῆλθεν εἰς τὰ μεθόρια Τύρου καὶ Σιδῶνος, καὶ εἰσελθὼν εἰς οἰκίαν, οὐδένα ἤθελε γινῶναι. Καὶ οὐκ ἔβουλήθη λαθεῖν. Ἀκούσασα γὰρ γυνὴ περὶ αὐτοῦ, ἧς εἶχε τὸ θυγάτριον αὐτῆς πνεῦμα ἀκαθάarton, ἐλθοῦσα προσέτεκε πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ (ἦν δὲ ἡ γυνὴ Ἑλληνίς Συροφοίνισσα τῷ γένει), καὶ ἠρώτα αὐτὸν ἵνα τὸ δαιμόνιον ἐκβάλῃ ἐκ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῇ· Ἄρας πρῶτον χορτασθῆναι τὰ τέκνα· οὐ γὰρ καλὸν ἐστὶ λαθεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις. Ἢ δὲ ἀπακρίθη, καὶ λέγει αὐτῷ· Ναί, Κύριε· καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ὑποκάτω τῆς τραπέζης ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψαλίων τῶν παιδίων. Καὶ εἶπεν αὐτῇ· Διὰ τοῦτον τὸν λόγον, ὕπαγε, ἐξελήλυθε τὸ δαιμόνιον ἐκ τῆς θυγατρὸς σου. C Καὶ ἀπαλοῦσα εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς, εὗρε τὸ δαιμόνιον ἐξεληλυθός, καὶ τὴν θυγατέρα βαδημένην ἐπὶ τῆς κλίνης. D Μεθὲν περὶ τῶν βρωμάτων εἶπεν ὁ Κύριος, καὶ εἶδεν ἀπειθοῦντας τοὺς Ἰουδαίους, μεταβαίνει ἐπὶ τὰ τῶν ἰθνηκῶν ὄρια. Ἀπιστησάντων γὰρ τῶν Ἰουδαίων, ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσιν ἐμῆλλε γενέσθαι. Αὐτὸς μὲντοι προηγουμένως σπουδάσει λαθεῖν, ἵνα μὴ ἔχωντι ὑστερον αἰτιάσθαι αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, ὡς εἰς τὰ ἀκαθάρατα ἔθνη προσδραμόντα. Οὐ μὲντοι ἠδυνήθη λαθεῖν· οὐ γὰρ ἐνεδέχτο αὐτὸν λαθεῖν, καὶ μὴ παρὰ τίνος γνωσθῆναι (62). Ἢ οὖν γυνὴ ἀκούσασα (62) περὶ αὐτοῦ, ἐπιδείκνυται πίστιν θερμὴν. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ ὁ Κύριος οὐκ εὐθέως ὑπακούει· ἀλλ' ἀναβάλλεται τὴν δωρεάν. ἵνα δεῖξῃ τὴν τῆς γυναικὸς ἐπιμονὴν πίστιν, καὶ ὅτι καίτοι ἀποπεμπόμενη, προσκαρτερεῖ, ἵνα καὶ ἡμεῖς μάθωμεν μὴ ἀποπηδῆν εὐθὺς ὅταν εὐξάμενοι μὴ αὐτίκα τυγχάνωμεν, ἀλλὰ προσκαρτερώμεν ἄχρις ἂν λάδωμεν. Ἰνάρια δὲ ὀνομάζει τοὺς ἰθνηκούς, ὡς μαρούς δοκοῦντας τοῖς Ἰουδαίοις· ἄρτον δὲ, τὴν

perditione, sed idiomate Syra, ac genere Phœnicis: Phœnices enim Chananæi dicebantur, quod metropolitim haberent Phœnicem. Hæc igitur cum audisset de eo, etc.

(a) In edit. Lat. deest, Συροφοίνισσα, vel Συροφοινικισσα ut apud J. Millium in Novo Testam. Græco ad hunc locum ex ipso Theophylacto.

εὐεργεσίαν, ἣν τοῖς παιδίοις, ἤτοι τοῖς Ἑβραίοις, ἀπώρισαν ὁ Θεός· τὰς γὰρ εὐεργεσίας τοῖς Ἑβραίοις ἀπίστουλα. Φησὶν οὖν ὁ Κύριος, ὅτι, Ὅδὲ δεῖ τοὺς ἔθνη-
 κούς μεταστῆν τῆς εὐεργεσίας ἢ τοῖς Ἰουδαίοις ἀπώρισται· ἐπεὶ δὲ συνενεῖς ἀπεκρίθη ἡ γυνὴ καὶ
 πιστῶς, ἔτυχε τῆς ἐπιθυμίας. Οἱ μὲν γὰρ Ἰου-
 δαῖοι, φησὶ, τὸν ἄρτον ἔχουσι, τουτέστι, σὲ ἀλόγη-
 ρον, τὸν ἐξ οὐρανοῦ καταβάλλοντα, καὶ τὰς σὰς εὐεργε-
 σίας· ἐγὼ δὲ ψυχία αὐτῶ, τουτέστι, μερικὴν εὐεργε-
 σίαν. Ὅρα ἔτι καὶ τὸν Κύριον, πῶς οὐκ εἶπεν ὅτι,
 Ἡ δύναμις μου ἐσωσέ σε. Ἀλλὰ τί φησὶ; Διὰ τὸν λό-
 γον τοῦτον, τουτέστι, διὰ τὴν πίστιν σου, ὕπαγε,
 ἐκαθαρίσθη γὰρ ἡ θυγάτηρ σου. Μάνθανε οὖν καὶ
 σὺ ἐνεῦθεν ἰατρικὸν μᾶθημα. Καὶ γὰρ ἕκαστος
 ἡμῶν ὅταν ἀμαρτάνῃ, γυνὴ ἴσθι, τουτέστιν, ἀθε-
 νῆς ψυχῇ· φοινίκισσα ἔτι, ὡς τὴν φοινικτὴν ἀμαρτίαν
 καὶ αἱματώδη καὶ φουεῦτριαν ἔχουσα. Θυγατέρα δὲ
 ἔχει ἡ τοιαύτη ψυχὴ, τὴν πονηρὰν πράξιν, ἣτις
 ἔχει δαιμόνιον. Αἱ γὰρ πονηραὶ πράξεις, δαιμόνιον
 εἰσὶν· ἀμαρτωλοὶ οὖν ὄντες, καὶ κυνάρια ὀνομαζό-
 μεθα, ἀκαθαρσίας γέμοντα· διὰ τοῦτο οὐδὲ ἄξιοι
 εἶσθαι λαβεῖν τὸν ἄρτον τοῦ Θεοῦ, ἤτοι μεταλαβεῖν
 τῶν ἀχράντων μυστηρίων· ἐὰν μάλιστα ἐπιγνώμεν
 ἑσμεν ὁμολογήσωμεν, καὶ ἐξαγορεύσωμεν τὰς
 ἔστιν, ἡ πράξις ἡ δαιμονιώδης.

ε Καὶ πάλιν ἐξελθὼν ἐκ τῶν ὄριων Τύρου καὶ
 Σιδῶνος, ἦλθε πρὸς τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας,
 ἀπὸ μίσθων τῶν ὄριων Δεκαπόλεως, καὶ φέρουσιν
 αὐτῷ κωφὸν μογιλάλον, καὶ παρακαλοῦσιν αὐτὸν
 ἵνα ἐπιθῇ αὐτῷ τὴν χεῖρα, καὶ ἀπολαβόμενος αὐτὸν
 ἀπὸ τοῦ ὄχλου κατ' ἰδίαν, ἔβαλε τοὺς δακτύλους
 αὐτοῦ εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ· καὶ πύσας ἤψατο τῆς
 γλώττης αὐτοῦ, καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν
 ἔειπεν, καὶ λέγει αὐτῷ, Ἐφφαθά· ὃ ἴσθι, Διανοή-
 σθητι· καὶ ἀθήσας διηνοήθησαν αὐτοῦ αἱ ἀκοαί, καὶ
 ἐλύθη ὁ δεσμός τῆς γλώττης αὐτοῦ, καὶ ἐλάλει
 ὀρθῶς, καὶ διεστειλάτο αὐτοῖς ἵνα μηδὲν εἴπωσιν.
 Ὅσον δὲ αὐτοῖς αὐτοῖς διεστέλλετο, μᾶλλον περισσό-
 τερον ἐκήρυττον, καὶ ὑπερπερισσῶς ἐξηπλήσοντο,
 λέγοντες· Καλῶς πάντα πεποίηκε, καὶ τοὺς κωφοὺς
 ποιεῖ ἀκούειν, καὶ τοὺς ἀλάλους λαλεῖν. Ὁ οὐκ ἐμβρα-
 δύνει τοῖς τῶν ἔθνικων τόποις, ἀλλὰ ταχέως μεθ-
 ἴσταται, ἵνα, ὡς ἔφη, μὴ δώσῃ τοῖς Ἰουδαίοις λέγειν
 ὡς παρανομεῖ, μινύμενος τοῖς ἔθνηκοις. Μεταστῆς
 οὖν τῶν ὄριων Τύρου καὶ Σιδῶνος, εἰς τὴν Γαλιλαίαν
 πρὸς-
 εἰσι. Καὶ ἰδὼν κωφὸν μογιλάλον, ἀπὸ δαιμόνου· δὲ τὸ
 κᾶθος ἦν, ἰσταί. Κατ' ἰδίαν μὲν αὐτὸν ἀπολαβὼν· οὐ
 γὰρ ἦν φιλόκομος ὁ ταπεινῶσας αὐτὸν μέχρι τῆς
 ἡμετέρας πτωχείας, οὐδὲ ἤθελεν ὡς ἐπὶ τὸ κλειστόν
 ἐμπροσθεν πολλῶν θυματουργεῖν, εἰ μὴ ἄρα διὰ
 τὴν τῶν ὀρώντων ὠφέλειαν (63)· πύσας δὲ ἤψατο
 τῆς γλώττης αὐτοῦ, ἵνα δαξῆν ὅτι πάντα τὰ μέρη
 τῆς ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς θεῖα ἦσαν καὶ ἅγια, ὡσπερ
 καὶ τὸ πύσμα ἔλυσε νῦν καὶ τὰ τῆς γλώττης δεσμά·

Ex collatione codd.

(63) Cod. 26 : λαβὼν οὖν αὐτὸν κατ' ἰδίαν, ἔβαλε
 τοῖς δακτύλοις αὐτοῦ εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ, ἵνα μὲν τῆς
 δεξιᾶς χειρὸς εἰς τοῦτο τὸ ὄς, ἵνα δὲ τῆς ἀριστερᾶς
 εἰς ἄκτινον. Καὶ πύσας, κ. τ. λ. ε Accipiens igitur

Quia vero prudenter respondit mulier et fideliter,
 desiderii facta est compos. Judæi enim, inquit,
 panem habent, hoc est te totum, qui e cœlis descen-
 disti, et beneficia tua : at ego micam peto, hoc est
 beneficium particulare. Vide autem Dominam
 quomodo non dixerit : Virtus mea salvavit te : sed
 quid dicit? Propter sermonem hunc, hoc est,
 propter fidem tuam, vade : mundata enim est filia
 tua. Disce igitur et tu hoc loco utilem doctrinam.
 Etenim unusquisque nostrum quando peccat,
 mulier est, hoc est infirma anima ; Phœnissa autem,
 tanquam rubram et sanguinariam ac cruciatum
 peccatum habens, Filiam autem habet talis anima,
 malam opus, quod habet dæmonium. Mala enim
 opera, dæmonum sunt : peccatores itaque cum
 simus, canes nominamur, immunditia pleni, pro-
 pter quod et indigni sumus qui acciplamus panem
 Dei, hoc est, communicemus immaculatis mysteriis.
 Quod si per humilitatem nosmetipsos agnoverim-
 us, et confessi fuerimus nos esse canes, enarra-
 verimusque peccata nostra, tunc sanabitur filia
 nostra, hoc est, opus diabolicum.

αὐτοῖς διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης, καὶ ὅτι κυνάρια
 ἀμαρτίας ἡμῶν, τότε λαθῆσεται ἡ θυγάτηρ, του-
 τῶν

Vna. 51-57. ε Et rursus egressus de sinibus
 Tyri ac Sidonis, venit ad mare Galilææ per medios
 fines Decapolis, et adducunt ei surdum lingua
 hæsitantem, et deprecantur eum ut imponat illi
 manum, et cum apprehendisset eum de turba scor-
 sum, misit digitos suos in auriculas ejus, et sputo
 emisso, tetigit linguam ejus, ac suspiciens in cœlum
 ingemuit, et ait illi : Ephphatha, quod est, Aperire.
 Et statim apertæ sunt aures ejus, et loquebatur recte : et
 præcepit illis ne cui dicerent. Sed quo magis ille
 eis præcipiebat, hoc amplius prædicabant, et supra
 modum stupebant dicentes : Bene omnia fecit, et
 surdos facit audire et mutos loqui. Non moratur
 diu in gentiliis locis, sed statim transit, ne, sicut
 dicebam, daret occasionem Judæis dicendi quod præ-
 varicaretur legem, gentilibus se miscens. Secedens
 igitur a sinibus Tyri et Sidonis, vadit in Galilæam.

Porro surdum et impeditæ linguæ illum sanat.
 Erat autem morbus ille a dæmone. Jam quod de
 turba scorum apprehendit illum, ideo factum, quod
 non erat arrogantis sectator, qui se humiliarat
 usque ad nostram inopiam : et ut plurimum noluit
 coram multiâ miracula facere, nisi forte propter
 videntium utilitatem. Cum vero expuisset, tetigit
 linguam illius, ut ostenderet omnes partes sanctæ
 carnis sue sanctæ ac divinas esse, adeo ut et spu-
 tum nunc solveret linguæ vinculum : tametsi sup-
 erfluitas sit omne sputum, sed in Domino admi-

Venet. S. Marci.

illum sensim misit digitos suos in auriculas ejus,
 unum videlicet dexteræ manus in aliam ejus, unum
 manus sinistræ in alteram. Cumque expuisset, etc. ε

rabilla erant ac divina omnia. Ut autem suspexit in cœlum, ingemuit, fortassis et orans Patrem quo misericordia dignaretur hominem, et nos docens quando facturi sumus miraculum, ad Deum respiciamus, et inde petamus miraculorum virtutem; fortassis etiam misericordia erga humanam naturam tactus, quo pacto sic tradita esset diabolo, qui illi sic illuderet, et a quo tanta pateretur. Unde et qui sanarat, a sanatis prædicatur, tametsi illis ipse interdiceret ac prohiberet ne quid dicerent. Docemur et item hoc loco quod quando benefacturi sumus, ne plausus vel celebritates ex beneficiis queramus: **209** cum autem beneficia acceperimus, ut benefactores, licet ipsi recusent, laudemus et prædicemus.

CAPUT VIII.

De septem panibus. De querentibus signum. De sermone Pharisæorum. De cæco. De interrogatione Cæsaris facta. De increpatione Patri.

Vras. 1-9. « In diebus illis cum turba admodum multa esset, nec haberent quod manducarent, accersitis ad se Jesus discipulis, ait illis: Misericordia tangor erga turbam: quia jam triduo apud me manent, nec habent quod edant: et si demisero eos jejunos in domum suam, deficiunt in via. Quidam enim ex eis e longinquo venerunt. Et responderunt ei discipuli sui: Unde illos quis poterit hic satiare panibus in solitudine? Et interrogavit eos: Quot panes habetis? Illi vero dixerunt, Septem. Et præcepit turbæ discumbere super terram: et acceptis septem panibus, cum gratias egisset, fregit, deditque discipulis suis, et apponerent, et apposuerunt turbæ. Et habebant pisciculos paucos: et cum benedixisset, jussit apponi et hos. Comederunt autem et saturati sunt; ac sustulerunt, quæ superfuertant fragmentorum septem sportas. Erant autem qui comederant, forme quater mille: et dimisit illos. » Etiam antea tale quoddam miraculum fecit Dominus, et nunc idem denuo operatur sumpta occasione justa, nempe quod tres dies manserat turba; et absumpta erant omnium viatica. Non enim semper miraculum facit in alimentis, ut ne putent, quod propter cibos populus

καίτοι περίτωμά ἐστι πᾶν πτύσμα, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Κυρίου καινότερα καὶ θεῖα πάντα (84). Ἀναβλέψας δὲ εἰς τὸν οὐρανὸν στενάζει, τάχα μὲν καὶ ὡς παρακαλῶν τὸν Πατέρα ἵνα ἐλεῆσῃ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἡμᾶς διδάσκων, ἐπειδὴν μέλλωμεν θαύματα ποιεῖν, πρὸς Θεὸν ὄψιν, κάκειθεν ἐξαιτῆσθαι τὴν τῶν θαυμάτων δύναμιν· τάχα δὲ καὶ ὡς περ ἐλεῶν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, πῶς εὐτως παρεδόθη τῷ διαβόλῳ, ὥστε οὕτως ἐμπαίζεσθαι καὶ τοιαῦτα πάσχειν. Ὅθεν καὶ θεραπεύσας, κηρύττεται παρὰ τῶν θεραπευομένων, κἂν αὐτὸς αὐτοῖς διαστέλληται καὶ παραγγέλλῃ μὴδὲν λέγειν. Διδασκόμεθα γὰρ ἵνα τῶν ὡς εἶπεν μὲν εὐεργετώμεν, οὐκ ὀφειλομένον ἀπακτεῖν κρῆτους καὶ διαφημιζομένους· εἶπεν δὲ εὐεργετώμεθα, κηρύσσειν καὶ φημιζεῖν τοὺς ἀγαθοποιήσαντας, κἂν ἐκαίνοι μὴ θλώσιν.

ΚΕΦΑΛΑ. Η΄.

Περὶ τῶν ἐκτὰ ἄρτων. Περὶ τῶν ζητούντων σημεῖον. Περὶ τῆς ὕμνης τῶν Φαρισαίων. Περὶ τοῦ τυφλοῦ. Περὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ ἐπερωτήσεως. Περὶ τῆς ἐπιτιμησεως Πέτρον.

« Ἐν ἐκαίνοις ταῖς ἡμέραις πανπόλλου ὄχλου ἕντος, καὶ μὴ ἔχόντων τί φάγωσι, προσκαλεσθέντες ὁ Ἰησοῦς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγει αὐτοῖς· Σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον, ὅτι ἤδη ἡμέρας τρεῖς προσμένονσι μοι, καὶ οὐκ ἔχουσι τί φάγωσι. Καὶ ἴδὼν ἀπολύσας αὐτοὺς νήσεται εἰς οἶκον αὐτῶν, ἐκλυθῆσονται ἐν τῇ ὁδῷ· τινὲς γὰρ αὐτῶν μακρόθεν ἦκασιν. Καὶ ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· Πόθεν τοῦτους θνήσεται τις ἕδε χορτάσαι ἄρτων ἐκ' ἑρημίας; Καὶ ἐπηρώτα αὐτοῦς· Πόσους ἄρτους ἔχετε; Οἱ δὲ εἶπον, Ἑπτὰ. Καὶ καρήγγειλε τῷ ὄχλῳ ἀναπεσεῖν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ λαβὼν τοὺς ἐκτὰ ἄρτους, εὐχαριστήσας, ἐκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα παραθῶσι, καὶ παρεθήκαν τῷ ὄχλῳ, καὶ εἶχον ἰχθυῖδια ἄλιγα, καὶ εὐλόγησας, εἶτα παραθεῖναι καὶ αὐτά. Ἐφαγον δὲ καὶ χορτάσθησαν. Καὶ ἦσαν περισσεύματα κλασμάτων ἐκτὰ στυριδίας. Ἦσαν δὲ οἱ φαγόντες ὡς τετρακισχίλιοι, καὶ ἀπέλυσαν αὐτοὺς. » Ἦδη καὶ πρότερον ἰθαυματουργεῖ τι τοιοῦτον ὁ Κύριος, καὶ νῦν δὲ θαυματουργεῖ, ἀφορμῆς εὐλόγου δραξάμενος. Ἦ δὲ ἦν, τὸ τρεῖς ἡμέρας παραμείναι τὸν ὄχλον, καὶ τὰ ἐφόδια ἐκάστου ἀναλωθῆναι. Ὅδ πάντοτε γὰρ ἰθαυματουργεῖ ἐπὶ ταῖς τροφαῖς, ἵνα μὴ δόξωσιν, ὅτι διὰ τὴν τροφήν ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ εἰ

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(84) Cod. S2 addit: Ἀλλὰ καὶ τοὺς δακτύλους αὐτοῦ εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ ἔβαλε, δυνάμενος καὶ λόγῳ ἐπιτελεῖσαι τὸ θαῦμα· δεικνύς ὡς πλουτεῖ τὴν τῆς θείας δυνάμεως ἐνέργειαν, καὶ τὸ ἐνωθῆναι αὐτῷ σῶμα. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράδοσιν πολλὰ τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει ἐπισυνέβη τὰ πάθη· πῆρωσις ἐστὶ ὅτε μελῶν, καὶ λοιπὰ ἕτερα πάθη, δηλοῦντα εἰς πόλιαν ἀβρωσίαν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἢ τοῦ ἀνθρώπου κατηνῆκεται φύσις· εἰσελθὼν ὁ Χριστὸς καὶ τελείαν ταύτην ἀποδείξας ἐν ἑαυτῷ, καὶ οἶαν ἐξ ἀρχῆς αὐτὸς αὐτὴν κατεσκεύασε, δι' αὐτῆς τὰ τῶν ὁμοουσίων αὐτῆ νοσήματα ἐθεράπευσε· διὰ τοῦτο καὶ δακτύλοις μὲν τὰ ὦτα διήνοιγε, πτύσματι δὲ ἐπιδίδου τῇ γλώττῃ τὸ φθίγγεσθαι. Ἀναβλέψας δὲ εἰς τὸν οὐρανόν, κ. τ. λ. ἔ Γæterum et digitos in aures ejus misit, cum

aliunde posset sermone solo miraculum illud patrare: ut videlicet hac ratione ostenderet, quanta divinæ virtutis efficacia abundaret etiam unitum ipsi corpus. Quoniam enim propter Adæ pravificationem multæ humanæ naturæ acciderunt passiones, quandoque etiam defectus membrorum, et cætera infirmitates, quæ ostendunt, in quantam imbecillitatem per proptium præcipitata fuerit humana natura: adveniens Christus, eamque in semetipso perfectam, et qualem ipse a principio eam fecerat, reddens; per eandem illorum, qui ejusdem substantiæ sunt, morbos sanavit. Idcirco digitis aures aperuit, ac linguæ facultatem loquendi spruto imperavit. Ut autem suspexit in cœlum, » etc.

δχλοι. Καὶ νῦν οὖν εἰ μὴ ἦν κίνδυνος ἐπιζόμενος ἐκ τῆς ἀτροφίας προσγενέσθαι τῷ δχλῳ, οὐκ ἂν ἔθαυματούργησεν. Ὅρα δὲ καὶ τοὺς μαθητάς, πῶς ἀνοήτως ἔτι ἔχουσιν, οὐδέπω πιστεύοντες τῇ δυνάμει αὐτοῦ ἀπὸ τῶν προτέρων. Αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἐπιμέμφεται, διδάσκων καὶ ἡμᾶς μὴ ἐπιπλήττειν σφοδρότερον τοὺς ἀμαθέων, ἀλλ' ἔστιν ἃ καὶ συγγνωμονεῖν αὐτοῖς ὡς ἀνοήτοις. Ἀναλογίζου δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ Χριστὸς οὐδένα βούλεται νῆσθιν ἀπολύσαι. Πάντας γὰρ θέλει κατατρυφῆν τῶν αὐτοῦ χαρισμάτων, καὶ μάλιστα τοὺς τρεῖς ἡμέρας αὐτοῦ παραμέναντας, τούτεστι, τοὺς βαπτισθέντας. Ἐπεὶ γὰρ φῶτισμα λέγεται τὸ βάπτισμα, τὸ δὲ βάπτισμα ἐν τρισὶ καταθύσσει τελεῖται, ἐν τρισὶν ἡμέραις εἰσὶν οἱ φωτιζόμενοι διὰ τοῦ βαπτίσματος. Λαμβάνει τοίνυν τοὺς ἑκτὰ ἄρτους, τοὺς πνευματικωτέρους λόγους φημί. Ὁ γὰρ ἑκτὰ ἀριθμὸς, τοῦ Πνεύματος ἐστὶ σύμβολον. Τὸ Πνεῦμα γὰρ ἐστὶ τὸ τελειοῦν τὰ πάντα, καὶ ἐν τῷ ἑκτὰ ἀριθμῷ τελειοῦται ὁ βίος ἡμῶν, καὶ ὁ αἰὼν οὗτος. Τρώγουσιν δὲ οἱ πεφωτισμένοι καὶ χορτάζονται, καὶ περισσεύματα ἔωσιν. Οὐ γὰρ πάντα δύνανται φαγεῖν τὰ θεῖα νοήματα. Ἄλλ' ἔκει μὲν ἐν τῇ τῶν πάντε ἄρτων θαυματούργει, δώδεκα κόφινον, τὰ περισσεύματα πεντακισχίλιοι γὰρ ἦσαν, τούτεστι ταῖς αἰσθήσεσι ταῖς πέντε δουλεύοντες. Καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἠδυνήθησαν πολλὰ φαγεῖν, ἀλλ' ὀλίγοις ἠρκέσθησαν. Διὸ καὶ πολλὰ τὰ περιτεύσαντα ἔνταυθα δὲ σπυρίδες ἑπτὰ καὶ ὀλίγα τὰ λείψανα, διότι τετρακισχίλιοι ἦσαν, τούτεστι, ταῖς τέσσαρσιν ἀρεταῖς γυμνασμένοι, καὶ διὰ τοῦτο ὡς δυνατότεροι, ἔφαγον πολλὰ, καὶ ὀλίγα κατέλειψαν. Ἐκεῖνα γὰρ μόνα οὐκ ἠδυνήθησαν φαγεῖν, ὅσα ἦν πνευματικώτερα καὶ βαυτέρα· τοῦτο γὰρ αἱ ἑπτὰ σπυρίδες. Μάνθανε δὲ καὶ τοῦτο κατὰ τὴν ἱστορίαν, ὅτι δεῖ ἡμᾶς ἄχρι τῆς χρείας ἵστασθαι, καὶ μηδὲν πλὴν ζητεῖν. Ἰδοὺ γὰρ οἱ δχλοι, φαγόντες καὶ χορτασθέντες, οὐκ ἔλαβον μεθ' ἑαυτῶν τὰ λείψανα τῶν ἄρτων, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ ἦσαν ταῦτα, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν κοφίνων· οὕτως οὖν δεῖ καὶ ἡμᾶς ἀρκέσθαι τῇ συμμετρίᾳ τῆς χρείας.

Καὶ εὐθέως ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἦλθεν εἰς τὰ μέρη Δαλμανουθά. Καὶ ἐξῆλθον οἱ Φαρισαῖοι καὶ ἠρῆσαντο συζητεῖν αὐτῷ, ζητοῦντες παρ' αὐτοῦ σημεῖον ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, κειράζοντες αὐτόν. Καὶ ἀναστεινάξας τῷ πνεύματι αὐτοῦ, λέγει· Τί ἡ γενεὰ αὕτη σημεῖον ἐπιζητεῖ; Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰ δοθήσεται τῇ γενεᾷ ταύτῃ σημεῖον. Μετὰ τὸ θαῦμα τὸ ἐπὶ τοῖς ἄρτοις, εὐθύς ἀναχωρεῖ εἰς ἄλλον τόπον, φοβούμενος μήπως ὁ δχλος διὰ τὸ τοιοῦτον θαῦμα, νεωτερίσῃ, καὶ ποιήσῃ αὐτὸν βασιλεῖα. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι σημεῖον ζητοῦσιν ἐξ οὐρανοῦ, ὡς ἡλιον στήσας, σελήνην, κεραυνοὺς καταγαγεῖν, ἀέρα ἀλλοιωῦσαι. Ἐνόμιζον γὰρ, ὅτι οὐ δυνήσεται ἐξ οὐρανοῦ ποιῆσαι σημεῖον, οἷα δὲ ἐν τῷ Βεελζεβοὺλ θυνάμενος ποιεῖν τὰ ἐν τῇ γῆ μόνον σημεῖα. Αὐτὸς δὲ οὐ κείθεται τούτοις. Ἄλλος γὰρ ὁ καιρὸς τῶν ἐξ οὐρανοῦ σημεῖων, ὁ τῆς δευτέρας λέγω παρουσίας, ὅτε αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς. Ὁ δὲ τῆς πρώτης παρουσίας, οὐδὲν τοιοῦτον ἔχει, ἀλλὰ πάντα πραότη-

Hum sequatur, et nunc nisi periculum ex ciborum penuria suldet, neququam fecisset miraculum. Vide autem et discipulos quam insipienter se habeant, nondum credentes virtutes illius ex prioribus signis. Ipse autem non reprehendit, docens et nos ne morosiores et austeriores erga indociles simus, sed sicut quae illis oportet ignoscere ut insipientibus. Considera autem et hoc, quod Christus nullum vult dimittere jejunum. Omnes enim vult deliciis suorum donorum alere, et maxime eos qui triduo apud se manent, hoc est baptizatos. Illuminatio enim dicitur baptismum. Quia autem baptismus in tribus immersionibus fit, ita et triduo manent qui per baptismum illuminantur. Accipit septem panes, spirituales inquam sermones. Numerus enim septenarius Spiritus sancti symbolum est, qui perficit omnia. Septenario enim numero perficitur vita haec et hoc saeculum. Comedunt autem illuminati, et saturantur, et reliquiae supersunt. Neque omnes sensus divinos edere valent. Verum in illo quidem quinque panum miraculo, 210 duodecim cophini sunt, et plures reliquiae: erant enim quinque millia, hoc est, quinque sensibus serviebant et propterea non potuerunt multa edere, sed paucis contenti fuerunt, et ideo plures sunt reliquiae: hic vero septem sunt sportae, et pauciora residua, eo quod quatuor millia fuerunt, hoc est, quatuor virtutibus exercitati, et propterea tanquam potentiores, plura comederunt et pauciora reliquerunt. Illa enim sola non potuerunt comedere, quae fuerunt magis spiritualia et profundiora, unde et per septem sportas designantur. Disce et hoc iuxta historiam, quod debemus his quibus indignemur, contenti esse, et nihil amplius querere. Ecce enim turbae, quae comederunt, et saturatae fuerunt, non acceperunt secum reliquias panum, sed discipuli has gestarunt, quemadmodum et in cophinis factum fuerat, sic igitur et nos usu nobis congruo esse contentos decet.

VERS. 10-12. « Et mox ingressus in navim cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha: et egressi sunt Pharisei, coeperuntque disputare cum illo, quærentes ab eo signum e caelo, tentantes eum. Et cum ingemisset spiritu suo, dicit: Cur generatio hæc signum querit? Amen dico vobis, si dabitur generationi huic signum.» Post signum hoc septem panum statim secedit in alium locum, timens ne quo pacto turba tanto miraculo excitata, quid novarum rerum moliretur, regemque se faceret. Pharisei signum quærunat de caelo, utpote quod solem sistat et lunam, selamina deducat, aerem immutet. Arbitrabantur enim eum non posse facere signum de caelo tanquam qui in Beelzebub facere solum posset signa in terra. Ipse autem morem eis non gerit. Aliud enim est tempus signorum de caelo, nempe secundi adventus tempus, quando virtutes caelorum commovebuntur, et luna non dabit splendorem suum. Primi autem adventus tempus nihil tale habet, sed omnia mansuetudine plena sunt, et

ita non dabitur generationi huic signum tale, hoc est, de celo.

Vras. 15-21. « Et relictis illis, ingressus rursus navim abiit trajecto lacu. Et oblitii fuerant sumere panes, nec præter unum panem habebant secum in navi. Ac præcepit illis dicens: Videte, cavete a fermento Phariseorum, et a fermento Herodis. Et disputabant inter sese, dicentes: Panes non habemus. Et eo cogito, Jesus dixit illis: Quid disputatis quod panes non habetis? Non-jam animadvertitis nec intelligitis? adhuc ebriecatum habetis cor vestrum? oculos habentes non cornitis, et aures habentes non auditis? et non meministis, cum quisque panes-fregissem in hominum quinque millia, quot cophinos fragmentis plenos sustulistis? Dicunt ei: Duodecim. Cum autem septem in quatuor millia, quot sportas ex reliquiis fragmentorum tulistis? Illi vero dixerunt, 211 Septem. Et dixit illis: Qui sit ut non intelligatis? Reliquit Pharismus Dominus, ut incorrigibilis. Ubi enim spes est correctionis, ibi immerandum est: ubi autem illa defuerit, inde transcendendum. Singulari autem dispensatione fit ut discipuli oblitiscantur panem, quo meliores evadant objurati, et intelligant Domini virtutem. Nam cum dixisset cavendum a fermento Phariseorum, hoc est, doctrinas; illi eum putabant de panum fermento locutum. Unde merito perstringuntur tanquam stupidi, et non intelligentes virtutem Christi, qui poscit ex nihilo facere panes. Fermentum autem ideo nominat doctrinam Phariseorum et Herodiarum, quia amara est, multumque veteris plena. Quicumque enim malitia in veteras est, et nihil spirituale potest dicere quod auditoris palato sit dulce, ille fermentum habet, ac mordacem veteris malitias doctrinam, quam illi obediunt ad puniti-tudinem tandem deest. Herodiani autem erant doctores quidam nuper orti, dicentes Herodem esse Christum, et illi esse credendum.

διανοί; Αιδόκαλοί τινες νεοφανείς, ολίγους λέγον, ότι στυβέν.

Vras. 22-26. « Et venit Bethsaidam, et adducunt illi cæcum: et obsecrabant eum ut illum tangeret. Et apprehensa manu cæci, eduxit illum extra vicum: et cum exiisset in oculos illius, imposuissetque illi manus, interrogavit eum si quid videret: et recepto visu dicebat: Video homines, quoniam velut arbores cerno ambulantes. Deinde rursus imposuit manus super oculos illius, et fecit ut visum reciperet, et restitutus est: ac videbat dilucide omnes: et dimisit illum in domum suam, dicens: Neque in vicum ingrediaris, neque dixeris cuiquam in vico.» Apparet Bethsaidam incredulitate multa laborasse: ideo et miseram eam dicit Christus, sicut Matthæus inquit: « Væ tibi Chorazin, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro et Sidone factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, pridem resipuissent.» Hoc igitur cum venisset Jesus, adducunt

21 Matth. xi.

ως γέροντα. Ότι εδωθησεται τη γενει ταυτη ση-μαιον τουτου, τουτιστιν ορανωθεν.

« Καί άρεις αυτός, έμείς πάλιν εις τό κλοσον, άπηλθεν εις τό πέραν. Καί επαλέθοντο οι μαθηται αυτού λαβειν άρτους, και ει μη ένα άρτον ούκ έχου μεθ' αυτων εν τῷ κλοσίφ. Καί διεστάλατο αυτοί, λέγων· Όρθετε, βλέπετε άπό της ζύμης των Φαρισαίων, και της ζύμης Ηρώδου. Καί διαλογίζοντο προς άλλήλους, λέγοντας, ότι Άρτους ούκ έχομεν. Καί γνους ό Ίησοῦς, λέγει αυτοίς: Τι διαλογίζεσθε, ότι άρτους ούκ έχετε; Όπως νοείτε, οδδύ συνίετε; εις πεκαρωμένην έχετε την καρδίαν ύμών; οφθαλμοίς έχοντες ό βλέπετε, και όσα έχοντες ούκ άκούετε; και τό μνημονεύετε, ότι τοίς πάντες άρτους έκλασα εις τοίς πεντασιχιλίους, πόσους κοφίνους πλήρεις κλασμάτων ήρατε; Λέγουσιν αυτόψ· Δώδεκα. Ότι ό τοίς έκτά εις τοίς τετρασιχιλίους, πόσων σπυριδων πληρώματα κλασμάτων ήρατε; Οι ό έλεπον· Έκτά. Καί λεγει αυτοίς· Πώς ούπως συνίετε; » Άπίησι τοίς Φαρισαίους ό Κύριος, ως άδιορθώτους. Ένθα μεν γάρ έστιν έλικς διορθώσεως, έτσι δεί εγγρονίζειν· ένθα δε άδιορθωτον τό κακόν, έτσιθεν άποκηθήν δεί. Οικονομικώς δε οι μαθηται έκπλανωθέντων λαβειν άρτους, ίνα ονειδισθέντας βελτίους γίνωνται, και εις αλοθησιν ελθωσι της του Χριστου δυνάμεως. Ειπόντες γάρ του Κυριου προσέχιν από της ζύμης των Φαρισαίων, ήτοι της διδασκαλιας, έτσινοι την των άρτων ζύμην ενόμισαν απαγορεύειν αυτοίς τον Κυριον. Όταν εικότως επακήσονται ως μη συνίετε την δύναμιν του Χριστου, ότι θύναται άρτους εκ μη ύτων ποιησαι. Ζύμην δε ονομάζει την διδασκαλιαν των Φαρισαίων και των Ηρωδιανών, ως έξώθη ούσαν και καλαιδς κακίας γέμευσαν. Πώς γάρ ό καλαιωθεις εν τη κακίφ, και μηδέν πνευματικων δυνάμενος λέγειν, ώστε γλυκαίνειν τον λάφυγγα του άκούοντος, ό τοιοῦτος ζύμην έχαι, καλαιδς κακίας διδασκαλιαν δίκνουταν, και εις μεταμύλειαν βοστρον άγουσιν τον πισθεντα. Τίνες δε ήσαν οι Ήρωδ ό Ηρώδης έστιν ό Χριστός, και ότι τουτω δεί πιστεύειν.

« Καί Εργεται εις Βηθσαιδά, και φέρουσιν αυτόψ τυφλόν, και παρακαλοῦσιν αυτόν, ίνα αυτού έψηται. Καί έκπλαθόμενος της χειρός του τυφλου, έξήγαγεν αυτόν έξω της κόμης. Καί πτώσας εις τά όμματα αυτού, έπιθείς τάς χείρας αυτού, έκηρώτα αυτόν ει τι βλέπει. Καί αναβλέψας, λεγει· Εβέπω τοίς ανθρώπους, ότι ως ένδρα όρῶ περιπατοῦντας. Έίτε πάλιν έπέθηκες τάς χείρας έπί τοίς οφθαλμοίς αυτού, και έποίησιν αυτόν αναβλέπει. Καί άποκαταεστάθη, και ένέθελε τηλενγώς άπαντας, και άπέστειλεν αυτόν εις τον οικον αυτού, λέγων· Μηδέ εις την κόμην εισέλθης, μηδέ εισης τινι εν τη κόμη. ή Φαίνεται ή Βηθσαιδά πολλην άπιστιαν νοσήσασα, έδ και ταλανίζει αυτήν ό Χριστός, ως ό Ματθαίός φησιν· « Ουάι σοι, Χοραζίν· ουάι σοι, Βηθσαιδά, ότι ει εν Τύρω και Σιδώνι έγένοντο αι δυνάμεις, αι γενόμεναι εν ύμιν, κάλαι άν μετενόησαν.» Ένταῦθα τοίνυν έ-

θόντι τῷ Κυρίῳ, προσάγουσιν αὐτῶ τυφλόν. Ὁ γνη-
 σία δὲ ἦν ἡ πίστις τῶν προσαγόντων, ὅθεν καὶ ὁ Κύ-
 ριος ἀπάγει τὸν τυφλὸν ἐκ τῆς κώμης, καὶ οὕτως
 ἴσται αὐτόν. Πιῦται δὲ εἰς τὰ ὄρηματα τοῦ τυφλοῦ,
 καὶ τὰς χεῖρας ἐπιτίθεισιν, ἵνα μάθωμεν ἡμεῖς ὅτι
 λόγος θεοῦ καὶ πράξις ἐπομένη τῷ λόγῳ, τὰ θαύ-
 ματὰ τελεῖν δύναται. Ἡ μὲν γὰρ χεὶρ, τῆς πράξεως
 ἴσται σύμβολον· τὸ δὲ πύσμα, τοῦ λόγου, καθὼς ἐκ τοῦ
 στόματός ἐστιν. Οὐδέ ὁ τυφλὸς μέντοι τελεῖται εἶχε
 τὴν πίστιν, διὰ τοῦτο οὐδὲ εὐθὺς ἀναβλέπει αὐτόν
 ποιεῖ, ἀλλὰ κατὰ μέρος, ὡς μὴ ὀλικληρον ἔχοντα τὴν
 πίστιν· κατὰ γὰρ τὴν πίστιν, καὶ αἱ θεραπεῖαι γί-
 νονται. Παραγγέλλει δὲ αὐτῷ μὴ εἰσελθεῖν εἰς τὴν
 κώμην, δίδωσι, ὡς ἔφη, ἀπίστων ὄντων τῶν ἐν τῇ
 Βηθσαϊδᾷ, ἐδόξαθ' ἂν ὁ ἄνθρωπος τὴν ψυχὴν· ἀλλὰ
 μηδὲ εἰπαῖν τι εἰς τὸ ἐγένετο ἐπ' αὐτῷ, ἵνα μὴ ἀπιστή-
 σαντες, χεῖρον κρῖμα ἐπισπάσονται. Καὶ ἡμεῖς οὖν
 πολλὰκις ἐσμὲν τυφλοὶ τῆν ψυχῆν, ἐν τῇ κώμῃ ὄντες,
 ποτεῖσθαι τῷ κόσμῳ τοῦτο. Ἔστα ἔξω τῆς κώμης, ἦτοι
 τοῦ κόσμου, καὶ τῶν αὐτοῦ πραγμάτων ἀπαχθέντες
 ὑπὸ Χριστοῦ, θεραπεύμεθα. Μεθὲ δὲ θεραπευθῶ-
 μεν, λέγει ἡμῖν μηκέτι ὑποστρέψαι εἰς τὴν κώμην,
 ἀλλ' εἰς τὸν οἶκον. Οἶκος δὲ ἐκείνου ἡμῶν, ὁ οὐρανὸς
 καὶ αἱ ἐκείσε μοναί.

Καὶ ἐξῆλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς
 τὰς κώμας Καισαρείας τῆς Φιλίππου, καὶ ἐν τῇ ὁδῷ
 ἐπηρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγων αὐτοῖς· Τίνα
 με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; Οἱ δὲ ἀπεκρίθησαν,
 Ἰωάννην τὸν Βαπτιστῆν, καὶ ἄλλοι, Ἕλιαν, ἄλλοι δὲ,
 ἵνα τὸν προφητῶν. Καὶ αὐτὸς λέγει αὐτοῖς· Ὑμεῖς δὲ
 τίνα με λέγετε εἶναι; Ἀποκριθεὶς δὲ Πέτρος, λέγει
 αὐτῷ· Σὺ εἶ ὁ Χριστός. Καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἵνα
 μηθεὶν λέγωσι περὶ αὐτοῦ. Ἀπαγαγὼν αὐτοὺς
 πέραν τῶν Τουδαίων, τότε ἐρωτᾷ περὶ ἑαυτοῦ, ἵνα
 μηδένα φοβούμενοι, τὴν ἀλήθειαν ὁμολογήσωσιν.
 Ἀποκρίνονται οὖν οἱ, Οἱ μὲν Ἰωάννην οὐ ὑπολαμ-
 βάνουσιν· οἱ δὲ, Ἕλιαν. Ἐνόμιζον γὰρ οἱ πολλοὶ
 ἀναστῆναι τὸν Ἰωάννην, ὥσπερ δὴ καὶ ὁ Ἡρώδης
 ᾔφροτο, προσλαβεῖν δὲ ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως καὶ τὴν
 τῶν σημείων ἐργασίαν· ζῶν γὰρ ὁ Ἰωάννης, οὐδὲν
 σημεῖον ἐποίησε. Μεθὲ οὖν ἠώτησεν αὐτοὺς τὰς τῶν
 ἄλλων ὑπολήψεις, ἐρωτᾷ αὐτοὺς καὶ τὴν αὐτῶν γνώ-
 μην. Μονονοῦχι τοῦτο λέγουσιν, ὅτι, Ἐκεῖνοι μὲν οὐ
 δοξάζουσι περὶ ἐμοῦ πλανηταί, ὑμεῖς δὲ ἄλλο τι
 εἴπατε. Τί οὖν ὁ Πέτρος; Ὁμολογεῖ αὐτὸν εἶναι τὸν
 ὑπὸ τῶν προφητῶν καταγγελλόμενον Χριστόν. Τί δὲ
 πρὸς τὴν ὁμολογίαν τοῦ Πέτρου εἶπεν ὁ Κύριος, καὶ
 πῶς ἐμακάρισεν αὐτόν, ὁ μὲν Μάρκος παρέλειψεν,
 ἵνα μὴ δόξῃ χαριζόμενος τῷ Πέτρῳ, διδασκάλῳ αὐ-
 τοῦ ὄντι, ταῦτα λέγειν· ὁ δὲ Ματθαῖος ἀπαρλει-
 πτως εἶρηκε πάντα. Ἐπετίμησε δὲ αὐτοῖς, ἵνα μη-
 θεὶν λέγωσι περὶ αὐτοῦ. Ἠθούλετο γὰρ συσκιάζεσθαι
 τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν, ἵνα μὴ πολλοὶ σκανδαλίζονται
 ἐπ' αὐτῷ, καὶ διὰ τοῦτο ἀπιστοῦντες, μείζονος τιμω-
 ρίας ὑπαύθουσι γέμωνται.

Καὶ ἤρξατο διδάσκειν αὐτοὺς, ὅτι δεῖ τὸν Υἱὸν
 τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν καὶ ἀποδοκιμασθῆναι
 ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ἀρχιερέων, καὶ γραμμα-
 τέων, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας

A ad eum cæcum. Non erat autem pura adducendum
 fides, unde et Dominus educit cæcum e pago, et sic
 sanat illum. Expulit vero in oculos cæci, et manus
 imponit, ut discamus nos quod sermo divinus et
 operatio illum subsequens ad miracula facienda
 efficacis sit. Manus enim, operationis symbolum est:
 apertam autem sermonis, eo quod ex ore sit. Et quia
 neque cæcus ille perfectam habuit fidem, idcirco
 non statim ipsam respiscere facit, sed sensim,
 utpote integra earentem fide. Juxta fidei enim ma-
 gnitudinem et sanitas datur. Prohibet autem ne
 ingredistur in pagum suum, eo quod, sicut dixi,
 increduli erant homines Bethsaidæ, ei animæ ejus
 nocuissent. Sed neque Christus hoc de se alicui dici
 vult, ut ne in incredulitate sua **212** perseverantes
 illi, in gravius inciderent judicium. Et nos expe-
 numero quandiu in hoc pago, id est, mundo agimus,
 anima sumus cæci: educti autem e mundo et
 sæcularibus negotiis, a Christo sanamur. Postquam
 autem sanati fuimus, dicit nobis ne ultra rever-
 tamur in pagum, sed in domum. Domus autem
 uniuscujusque nostrum cælum, et mansiones illie
 sunt.

VERS. 27-30. Et egressus est Jesus et discipuli
 illius in vicos Cæsareæ quæ cognominatur Philippi:
 et in vis interrogavit discipulos suos, dicens: Quem
 me dicunt homines esse? Illi vero responderunt,
 Joannem Baptistam, et alii, Eliam, alii rursus
 unum de numero prophetarum. Et ipse dicit illis:
 At vos quem me dicitis esse? Respondens autem
 Petrus dicit illi: Tu es ille Christus. Et termina-
 tus est eis ne cui dicerent de se. Cum abduxisset
 eos proci a Judæis, tunc interrogat de se, ut nul-
 lum timentes, veritatem faterentur. Respondent
 igitur: Alii quidem Joannem Baptistam se suspitan-
 tur, alii vero Eliam. Multi enim Joannem resurre-
 xisse credebant, sicut etiam Herodes opinatus est,
 quod propter resurrectionem accessisset ei virtus
 illa qua miracula faciebat; Joannes enim eum
 viveret, non faciebat miracula. Ubi igitur interro-
 gavit eos de aliorum opinionibus, rogat ex eis et
 suam ipsorum sententiam, quasi diceret: Illi erran-
 tes sic de me sentiunt, vos autem aliud quiddam
 dicite. Quid igitur Petrus? Constat enim esse
 Christum illum qui a prophetis prædictus est. Quis
 autem ad confessionem Petri dixerit Dominus, et
 quomodo beatificavit illum, Marcus quidem præter-
 misit, ne videretur ad gratiam Petri præceptoris
 sui hæc dixisse: Mathæus autem non omisit. In-
 terminatus est autem illis ut nulli de se dicant.
 Volebat enim adumbrari gloriam suam, ne postea
 multi in se scandalizarentur, et propterea ob incre-
 dulitatem suam majori supplicio fereant obnoxii.

VERS. 31-33. Et cœpit docere eos, quod oportet
 Filium hominis multa pati, et reprobari a
 senioribus summisque sacerdotibus ac Scribis, et
 occidi, et post tres dies resurgere et aperte ser-

monem loquebatur. Et apprehendit illum Petrus, et cœpitque increpare eum. At ille conversus, et intulit discipulos suos, increpavit Petrum, dicens: Abi post me, Satana, quoniam non sapiſ que Dei ſunt, ſed que ſunt hominum. » Quando deprehendit eos conſeſſos ſe eſſe verum illum Chriſtum, tunc tandem et crucis ſacramentum eis manifeſtat, tametsi non omnino nude: neque enim ſic quid diceret intellexiſſent, neque intelligebant quid eſſet reſurgere. Sed putabant melius eſſe omnino non pati. Quare et Petrus incepit eum increpare, quod temere in mortem ſe offerret: poteſſet enim non pati. **¶** At Dominus monſtrans ad ſalutem ſuam paſſionem pertinere, et ſolum Satanam eum nolle pati, ne ſalveantur homines: Satanam nominat Petrum, tanquam idem cum Satana ſentientem, nolentemque eum pati, ſed magis ſe opponentem. Satanas enim idem eſt quod *adverſarius*. Vade autem poſt me, inquit, hoc eſt, Sequere voluntatem meam, et non obſulteris, neque ex adverſo mihi ſies, ſed poſt me ſequaris. Humana dicebat ſapere Petrum, eo quod humilia quœdam et carnalia ſapiebat, volens quiete agere, et non crucifigi, nec in tentationes incidere Dominum propter mundi ſalutem.

Vras. 34-37. « Et cum ad ſe vocaſſet turbam una cum diſcipulis ſuis, dixit illis: Quiſcumque vult ſequi me, abneget ſemetipſum, et tollat crucem ſuam, et ſequatur me. Nam quiſquis voluerit animam ſuam ſervare, perdet eam. Quiſquis autem perdidit animam ſuam cauſa mea et Evangelii, hic ſervabit eam. Quid autem profuerit homini ſi lacratuſ fuerit mundum univerſum et animæ ſuæ ſecturam fecerit? Aut quid daturus eſt homo quo repenſet animam ſuam. » Poſtquam Petrus increparat eum volentem crucifigi, advocat turbam, et audientibus omnibus, Petrum acris alloquitur: Tu me, inquit, reprehendis, Petre, quod crucem tollo? ego autem dico tibi, quod neque tu neque quiſquam ſalvabitur, niſi moriatur pro bono et veritate. Cæterum vide quod non dixit, Eiaſmet non velit quiſ, moriatur, ſed, Quiſcumque vult. Nullum enim, inquit, cogo. Ad bona voco, non ad mala, ut et compellam: et ita ſi quiſ non vult, non eſt hiſ dignus. Quid ſit autem abnegare ſemetipſum, diſcemus, ſi didicerimus quid ſit abnegare alium. Qui enim abnegat alium, fratrem fortassis, vel familiarom, vel patrem, etiamſi flagellari illum viderit et occidi, non advertit, non dolet, non compatitur ſemel ab eo alienatus: ſic quoque et nos vult corpus noſtrum deſpicere, ut ſiſe flagella, ſive aliud quid patiatur, ut ſiſi parcamus. Tollat autem crucem, hoc eſt, ignominioſam mortem. Ignominioſa enim tunc videbatur crux. Præterea quia multi in crucem agebantur latrones, addit quod cum crucifixione aliam omnem aliam virtutem habeat. Hoc enim eſt, Et ſequatur me. At quoniam grave hoc eſſe videbatur et crudele quod imperat ut nos morti exponeremus,

Α αναſταſιν. Καὶ παρῆρſις τὸν λόγον ἔλελε, καὶ προλαβόμενος αὐτὸν ὁ Πέτρος, ἤρξατο ἐπιτιμῶν αὐτῷ. Ὁ δὲ ἐπιſτραφείσ καὶ ἰδὼν τοῦσ μαθητάσ αὐτοῦ, ἐπιτιμῆσ τῷ Πέτρῳ, λέγων· Ὑπαγε ὀπίſω μου, Σατανᾶ, ὅτι οὐ φρονεῖσ τὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. » Ὅτε κατέſχεν αὐτοῦσ ὁμολογήσαντασ, ὅτι αὐτόσ ἐſτιν ὁ ἀληθινὸσ Χριſτόσ, τότε αὐτοῦσ ἐκκαλύπτει καὶ τὸ τοῦ ſταυροῦ μυſτήριον, εὶ καὶ μὴ γυμνῶσ πάντῃ· οὐδὲ γάρ, οὐδὲ οὕτω ſυνίſταν εὶ λέγει, οὐδὲ ἐνόουν τί ἐſτι τὸ αναſταſιν, ἀλλ' ἐνόμνον κρείττον εὶναὶ τὸ μὴ δ' ἔλασ παθεῖν. Αὐτὸ καὶ ὁ Πέτροσ ἄρχεται μέρφεſαι αὐτῷ, ὡσ εὶσ θάνατον ῥίπτονται αὐτὸν, ἔξὼν μὴδὲν παθεῖν. Ὁ δὲ Κύριοσ διακνῶν, ὅτι ἐπὶ ſωτηρία τῷ αὐτοῦ πάδοσ γενήſεται, καὶ ὅτι ὁ Σατανᾶ μόνοσ οὐ θέλει αὐτὸν παθεῖν, ῥα μὴ ὡſη τοῦσ ἀνθρώπουσ, Σατανᾶν ἑνομάζει τὸν Πέτρον, ὡσ τὰ τοῦ Σατανᾶ φρονεῖντα, καὶ μὴ θέλοντα αὐτὸν παθεῖν, ἀλλ' ἀντακείμενον αὐτῷ. (Σατανᾶσ γάρ, ἀντακείμενοσ ἐρμηνεύεται.) Ὑπαγε δὲ ὀπίſω μου, φηſι, τουτέſτιν, Ἀκολουθεῖ τῷ θελήματι μου, καὶ μὴ ἀντιτάττου, μὴδὲ ἐναντιόσ ἐρχοῦ ἐμοί, ἀλλ' ὀπίſω μου ἀκολουθεῖ. Τὰ τῶν ἀνθρώπων δὲ ἔφησ φρονεῖν τὸν Πέτρον, καθὸ ταπεινά τινα φρονῶν καὶ ſαρρικῶ, ἤθελεν ἐν ἀνεſει εὶναὶ τὸν Κύριον, καὶ μὴ ſταυρωθῆναι καὶ πειραſμῷ ἐμπειſεῖν ὑπὲρ τῆσ τοῦ κόſμου ſωτηρίασ.

« Καὶ προκαλεſάμενοσ τὸν ὄχλον ſὺν τοῦσ μαθηταῖσ αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῦσ· Ὅστισ θέλει ῥπίſω μου ἀκολουθεῖν, ἀπαρνηſάſθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν ſταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοί. Ὅσ γάρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εῶſαι, ἀπολέσει αὐτήν· ἔσ δ' ἂν ἀπόλεſη τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐνεκὸν ἐμοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελιοῦ, οὗτοσ ſώσει αὐτήν. Τί γάρ ὠφελῆσει ἄνθρωπον ἐάν κερδέſη τὸν κόſμον ὅλον, καὶ ζημιωθῆ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ; ἢ εὶ δώσει ἄνθρωποσ ἀντάλλαγμα τῆσ ψυχῆσ αὐτοῦ; » Ἐπειδὴ καὶ ὁ Πέτροσ ἐπιτιμῆσεν αὐτῷ ὡσ θέλοντι ſταυρωθῆναι, προκαλεῖται τὸν ὄχλον, καὶ ἐν ἐπιχώρ πάντερον, πρὸσ τὸν Πέτρον τὸ πλὸν ἀπεινῶμένοσ, φηſι· Σὺ μοί μέρφεσ, ὁ Πέτροε, ὅτι τὸν ſταυρὸν αἰρούμαι; ἐγὼ δὲ σοί λέγω, ὅτι οὐδὲ εὶ οὐδὲ ἄλλοσ τῶσ ſωθῆſεται, ἐάν μὴ ἀποθᾶνῃ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ καὶ τῆσ ἀληθείασ. Ὅρα δὲ ὅτι οὐκ εἶπαν ὡσ, Ἐάν μὴ θέλῃ τῶσ, ἀποθῆſεται, ἀλλ', Ὅστισ θέλει. Οὐδένα γάρ, φηſι, βιάζομαι. Ἐπὶ γάρ ἀγαθά καλῶ, οὐκ ἐπὶ κακᾶ, ἵνα καὶ ἀναγκάſω· ὥσπερ εὶ τῶσ οὐ θέλει, οὐδὲ βιάζῶ ἐſτι τοῦτων. Τί δὲ ἐſτι τὸ ἀπαρνηſάſθαι ἑαυτὸν, οὕτωσ ἂν μάθοιμεν, ἐάν γινῶμεν τί ἐſτι τὸ ἀρνήſασθαι ἕτερον. Ὁ ἀρνούμενοσ ἕτερον, ἀδελφὸν τυχὸν, ἢ οἰκέτην, ἢ πατέρα, κᾶν μαſτιζόμενον ἴδοι, κᾶν φονεῦμένονον, οὐκ ἐπιſτρέφεται, οὐ ſυμπάſχει, ἀτε ἐπαξ ἄλλοτριωθεῖσ. Οὕτωσ οὖν καὶ ἡμεῖσ βούλεται τοῦ ἡμετέρου ſώματοσ ἀπειδῖναι, ἵνα κᾶν μαſτιζῶſαι, κᾶν οἰοῦν ποιῶſαι, μὴ φειδώμεθα. Ἀράτω δὲ τὸν ſταυρὸν, τουτέſτιν, τὸν ἐπονείδῖſτον θάνατον· ἐπονείδῖſτοσ γάρ ἰδόκει· τότε ὁ ſταυρόσ. Ἐπὶ δὲ πολλοὶ ſταυροῦνται διὰ τὸ ληſται εὶναὶ, προſτιθῆσεν ὅτι μετὰ τοῦ ſταυρωθῆναι, καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν εἶσ ἔχειν. Τοῦτο γάρ ἐſτι τὸ, Καὶ ἀκολουθεῖτω μοί. Ἐπὶ δὲ ἰδόκει βαρῖ εὶναὶ τοῦτο καὶ ἀπηνέσ, ὁ προ-

έταπτεν, τὸ εἰς θάνατον ἐπιθέσθαι αὐτοὺς, φησὶν, ἄ
 ὅτι τοὐναντίον μᾶλλον φιλόφρονες ἔστι τούτο. Ὁ
 γὰρ ἐν ἀπαιδίᾳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐνεκεν ἑμοῦ,
 μὴ ὡς ἄποθῆς φουκούμενος ἢ ἀπάγων αὐτοὺς (ἐπὶ τῷ
 γὰρ οὐκ ἔστιν ἐνεκεν ἑμοῦ), ὁ τοιοῦτος οὐκ ἐφάρχει
 τὴν αὐτοῦ ψυχὴν· ὡσαύτως οὖν ὁ δοκῶν κερδαίνει,
 ἀπολέσει αὐτήν, ὃ ἐν καιρῷ μαρτυρίου μὴ ἀντιτάξ.
 Μὴ γὰρ μοι λέγε, ὅτι ἄλλ' ἐκέρθησεν τὴν ζωὴν. Ἄν
 γὰρ μετὰ τούτου θήσῃς, ὅτι καὶ τὸν κόσμον ὅλον
 ἐκέρθησεν, οὐδὲν ἐδ ἔρανος. Μὴ γὰρ χρημάται. ἔστιν
 ἀναλλάξασθαι τὴν αὐτηρίαν· ὡς εἶπε τούτο ἦν, ὃ
 κερδάνας τὸν κόσμον, τὴν δὲ ψυχὴν ἠκολούθησεν, ἴδω-
 κεν ἂν τότε ἐν τῇ φλογὶ σπυτανίζομενος, καὶ ἔθεώ-
 θῃ. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τότε τοιοῦτόν τι ἐκεῖ ἀντά-
 λαγμα. Καὶ ἐνεπύθεν οὖν ἐπιτομίσαιμεν τοὺς ἀπὸ
 Ὀριγόνους, λέγοντας, ὅτι ἀποκατάστασις ἔστι τῶν
 ψυχῶν μετὰ τὸ κολασθῆναι κατὰ ἀναλογίαν τῶν
 ἁμαρτιῶν. Ἀκουσάτωσαν γὰρ ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκεῖ
 δοῦναι ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς. Οὐκοῦν οὐδὲ κολα-
 σθῆναι ἔστι τοιοῦτον, ὅσον ἀντισηκωθῆναι τοῖς
 ἁμαρτήμασιν.

ε Ὁς γὰρ ἐν ἐπαισχυνθῇ με, καὶ τοὺς ἑμούςς λό-
 γους, ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ μοιχαλίτῃ καὶ ἁμαρτωλῷ,
 καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνθήσεται αὐτόν,
 ἔσταν εἰδῆ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν
 ἀγγέλων τῶν ἁγίων. Καὶ εἰσγεν αὐτοῖς· Ἀμήν λέγω
 ὑμῖν, ὅτι εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστηκέντων, οἵτινες οὐ
 μὴ γέσσωται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν
 τοῦ Θεοῦ ἀληθινῶς ἐν ἐνδράμει. οὐκ ἀρκεῖται τῇ
 κατὰ διάνοιαν πίστις, ἀλλὰ καὶ τῆν διὰ στόματος
 ὁμολογίαν ἀπαιτεῖ. Ἐπεὶ γὰρ διπλοῦς ὁ ἀνθρώπος,
 διπλοῦς γενέσθω καὶ ὁ ἀγιασμός· ἀγιαζομένης μὲν
 τῆς ψυχῆς διὰ τῆς πίστεως, ἀγιαζομένης δὲ καὶ τοῦ
 σώματος διὰ τῆς ὁμολογίας. Ὅστις ἐν ἐπαισχυνθῇ
 τὸν ἐσταυρωμένον ὁμολογήσῃ ὅθην αὐτοῦ, τούτου
 καὶ αὐτὸς ἐπαισχυνθήσεται, ἀνάξιον αὐτοῦ δούλον
 κρίνων, ἔσταν ἤξει, οὐκ ἔτι ταπεινός, οὐδὲ οἶος· ἐν-
 ταῦθα ἐφαίνετο εὐτελής, ὥστε ἐπ' αὐτῷ εἰσχύνοσθαι
 τινες, ἀλλ' ἐν δόξῃ καὶ μετὰ τῆς δορυφορίας τῶν ἁγ-
 γέλων (65). Ἐπεὶ δὲ περὶ τῆς δόξης αὐτοῦ εἶπε,
 ὅθην δεῖξαι αὐτοῖς, ὅτι οὐ μέτην κομπάζει, φησὶν,
 ὅτι εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστηκέντων, τούτους, Πέτρος
 καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, οἱ τινες οὐ μὴ ἀποθά-
 νωσιν, ἄχρις ἂν δεῖξω αὐτοῖς ἐν τῇ μεταμορφώσει
 μετὰ πολεῖς δόξης μᾶλλον παραγενέσθαι ἐν τῇ δευτέρῃ
 παρουσίᾳ. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἢ μεταμόρφωσις ἦν,
 ἀλλ' ἢ τῆς δευτέρας παρουσίας προμήνυμα. Οὕτω
 γὰρ καὶ αὐτὸς ἐκλάμψει τότε, καὶ οἱ δίκαιοι (66).

d dicit, quod hoc modo plus habeat misericordiam. Nam
 quisquis perdidit animam suam propter me, non
 tanquam latro qui occiditur, vel tanquam is qui
 asipsum suffocat (hoc enim non est propter me),
 talis lavet animam suam: sicut contra et quis
 videtur lucrari, perdet eam, si in tempore martyrii
 non resitaverit. Ne mihi dixeris quod lucratus ait
 vitam. Nam si præterea addideris, quod ani-
 versum etiam mundum fueratus fuerit, nihil pro-
 fuerit. Neque enim divitiis salus repensari potest,
 siquidem enim hoc caset, is qui lucratus caset mu-
 dum, animam vero perdidisset, tunc utique daret
 esse in flamma cruciaretur, et a supplicio liberaretur.
 At non est tunc talis quædam commutatio illis.
 Proinde et hoc loco confutabimus Origenistas di-
 centes quod futura sit quædam animarum reparatio,
 postquam punita fuerint juxta peccatorum suorum
 rationem. Audiant enim quod illis non repensatur
 quippiam pro anima. Proinde neque tantum subire
 licet supplicium, quantum pro peccatis rependen-
 dum est.

Vnas. 38, 39. e Quemcumque enim pudaverit me
 ac meorum sermonum in generatione hac adultera
 et peccatrice, pudebit illius et Filium hominis, ubi
 venerit in gloria Patris mei cum angelis sanctis.
 Et dicebat illis: Amem dico vobis, sunt quidam in-
 ter eos qui hic stant, qui non gustabunt mortem,
 donec viderint regnum Dei venisse cum virtute.
 Non sufficit mentalis fides, sed etiam oris confessio
 exigitur. Nam quia duplex est homo, duplex fiat et
 sanctificatio. Sanctificatur quidem anima per fi-
 dem, corpus autem per confessionem. Quem igitur
 pudaverit crucifixum confiteri Deum suum, illius et
 ipsum pudebit. Indignum et illum servum judica-
 bit cum venerit, non tunc humilis, neque, sicut hic
 apparebat, contemptus ita et quem ejus tunc po-
 dere debeat: sed in gloria, et cum comitatu ange-
 lorum. Quia autem de gloria sua dicebat, volens eis
 declarare quod non hoc in vanum per arrogantiam
 loqueretur, dicit quod Sunt quidam ex his stantibus,
 nempe Petrus, Jacobus, et Joannes, qui non mo-
 rientur donec ostendero eis in transfigurationis
 quanta cum gloria venturus sim in secundo adventu.
 Nihil enim aliud erat transformatio, quam secundi
 adventus significatio. Sic enim tunc et ipse fulgebis
 et sancti ejus,

Ex collisione codd. Venet. S. Marci.

(65) Cod. 26 addit: *Μοιχαλίδα* τὴν τῶν τότε
 ἀνθρώπων γενεάν ἀνόμισαν, ὡς καταλείψασαν τὸν
 ἀληθινὸν νομίον Χριστοῦ, καὶ ἐτίμασαν αὐτὴν ὑπο-
 στρέφουσαν, καὶ τὴν τῆς ἀσεβείας ὑποδείκνυμένην σπέρ-
 ματα· ἡ δὲ τὴν αὐτὴν αἰτίαν καὶ ἁμαρτωλὸν ταύ-
 τὴν ἐκάλεσαν. ἢ μᾶλλον τὴν τῶν Ἑβραίων γενεάν
 μοιχαλίδα καλεῖ καὶ ἁμαρτωλὸν (ὡδὲ καὶ δαιμονιῶς
 λέγει ταύτην), ὡς ἀειθέραςαν πρὸς Θεόν, καὶ τοὺς
 εἰδώλους τὴν αὐτῷ προσήκουσαν τιμὴν ἀπογεῖμασαν.
 Ἐπεὶ δὲ, x. s. l. e *Adulteram* hominum ejus tem-
 poris generationem appellavit; utpote quæ eorum

sponsum Christum reliquerat, alteri sese prosti-
 tuens; atque impietatis semina in se suscepit:
 ob quam causam eam *idem peccatricem* vocavit.
 Vel potius *Hebræorum generationem adulteram* ac
peccatricem nominat (unde et *proemibus demon-
 strativo* utitur) quoniam impie agebat in Deum,
 atque idolis honorem soli Deo debitum tribuebat.
 Quia autem, e etc.
 (66) Idem cod. pergit: Τὸ δὲ ἐν *δευτέρῃ* δηλοῖ,
 ὅτι ἡ μεταμόρφωσις γενήσεται, οὐκ ἐν αἰνίγματι,
 οὐδὲ ἐν σκιαῖς καὶ τύπῳ δι' ἀγγέλων ἢ ἀρχαγγέ-

CAPUT IX.

A

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

De Transfiguratione Jesu. De Lunatico. De sermone inanis. Quis major. De vitando scandalo.

Παρί της μεταμορφώσεως του Ίησού. Παρί του σεληνιασμένου. Παρί των διαλογισμένων, Τις μείζων. Παρί του άραλεις το σκάνδαλον.

Vers. 1-2. Et post dies sex assumit Jesus Petrum et Jacobum, ac Joannem, et subducit eos in montem excelsum seorsum solos, et transformatus fuit coram illis, et vestimenta illius facta sunt splendida et candida valde velut nix, quam candida facere non potest fullo super terram. Lucas autem post octo dies dicit, non dissidens a Marco, sed plane consonans. Ille enim et diem quo locutus erat, et diem quo ascendit, dixit: Marcus autem 215 Intermedios duntaxat. Assumptos igitur principes secum subducit in montem excelsum: Petrum quidem, tanquam eum qui confessus erat, et diligebat; Joannem, ut cum qui diligebatur, et Jacobum, ut et ipsum theologum vocalissimum. Nam ita molestantur erat Judæis, ut etiam Herodes Judæis placere volens ipsum occiderit. In montem autem excelsum subduxit, quo gloriosius fiat miraculum. Et seorsum: sacramentum enim seorsum demonstraturus erat. Per transformationem intellige non characteris et lineamentorum immutationem, sed invariante characteris qualis prius erat, ineffabilis lucis factum esse augmentum.

Και μεθ' ημέρας έξ, παραλαμβάνει ο Ίησους τον Πέτρον και τον Ίακώβον και τον Ιωάννην, και άναφέρει αυτούς εις όρος ύψηλόν κατ' ίδίαν μόνας, και μεταμορφώθη έμπροσθεν αυτών, και τά ιμάτια αυτού έγινοντο στίλβοντα, λευκά λίαν ός χιών, οσα κναφεός έπι της γής ού δύναται λευκάναι. Δουκός δέ, μετά οκτώ ημέρας, φησιν, ούκ έναντιούμενος τούτω, άλλα και σφόδρα συνήδον. Ο μόν γάρ, και αυτήν την ημέραν καθ' ην έφθίγγετο, κάκιστην καθ' ην άνήγαγεν, ειπεν· ο δέ Μάρκος τάς μεταξύ των μόνας. Λαβών τοίνυν τους κορυφαίους, αναφέρει αυτούς εις όρος ύψηλόν· Πέτρον μόν, ως έμολογήσαντα και ός αγαπήντα· Ιωάννην δέ, ως αγαπώμενον· και Ίακώβον, ως και αυτόν μεγαλοφωνότατον και θεολογιώτατον. Ούτω γάρ ην βαρύς τού· Τουδαίως, ώστε και Έρώδης άρέσαι βουλόμενος τού· Τουδαίως, άπέκτεινεν αυτόν. Εις όρος δέ ύψηλόν αναφέρει, ίνα μάλλον ένδοξότερον ειη τό θαύμα. Καί κατ' ίδίαν· μυστήριον γάρ έμαλλον υποδείξει· Την μεταμόρφωσιν δέ νόει, ούχι του χαρακτήρος έξλλαγήν, δι' ότι μένοντος του χαρακτήρος οίος και πρώην ην, φασός προσθήκη άρρήτου επεγένετο.

Vers. 3-7. Et conspectus est illis Elias cum Mose, colloquebanturque cum Jesu. Et respondens Petrus dicit Jesu: Rabbi, bonum est nos hic esse: et facimus tabernacula tria, tibi unum, Mosei unum, et Esæ unum. Non enim uoverat quid loqueretur, erant enim exravescati. Et facta est nubes quæ obumbravit illos: et venit vox e nube, dicens: Ille est Filius meus dilectus, ipsum audita. Et repente cum circumspexissent, non amplius viderunt quemquam, sed solum Jesum esse secum. Elias et Moses videntur loquentes multis de causis, sed dum sufficiunt. Quia enim dixerant discipuli populum dicere quod Christus sit vel Elias, vel alius ex prophetarum numero: ostendit eis prophetarum precipuos, ut et inde discant quantum inter servum et Dominum intersit. Una quidem causa hæc est. Alia autem, quia multi eum putabant adversarium Deo, et quod solveret Sabbatum, ac legem prævaricaretur, ostendit in monte prophetas, quorum unus legislator, alter æmulator fuerat. Neque enim colloquitum habuissent tales prophetæ cum eo, qui visus fuisset solvere legem, nisi ipsi placuissent ea quæ

Και ώφθη αυτοίς Έλιás σύν Μωυσει. Καί ησαν συλλαλούντες τῷ Ίησού. Καί άποκριθείς ο Πέτρος λέγει τῷ Ίησού· Ραββί, καλόν έστιν ημάς δέσθ είναι, και ποιήσωμεν σκηνας τρεις, σοι μίαν, και Μωυση μίαν, και Έλιá μίαν. Ού γάρ ηδει τί λαλήσει ησαν γάρ εκφροδοι. Καί έγινετο νεφέλη επασιάζουσα αυτούς, και ήλθε φωνή εκ της νεφέλης· Ούτός έστιν ο Υιός μου ο αγαπητός· αυτού άκούετε. Καί εξάπινα περιβλεψάμενοι, ούκ έτι ούδένα είδον, άλλα τῷ Ίησούν μόνον μεθ' αυτών. Έλιás και Μωυσης φαίνονται συλλαλούντες, διά πολλάς αίτίας· δύο δέ άρκούσιν. Έπειδή γάρ έφησαν οι μαθηται, ότι οι θελοι, οι μόν Έλιαν αυτόν λέγουσιν, οι δέ, ένα των προφητών, δείκνυσιν αυτοίς τους κορυφαίους των προφητών, ίνα κάτανυθεν μάθωσι τό μέσον των δούλων και του Δεσπότου· μια μόν αυτη αίτια. Έτέρα δέ, επειδή αντίθεον οι πολλοί αυτην ένόμιζον, ως λύοντα τό Σάββατον, και τον νόμον παραβαίνοντα, δείκνυσιν εν τῷ όρει τους προφήτας· έν ο μόν νομοθέτης ην, ο δέ ζηλωτής. Ούκ άν σὺν ώρλουσι οι τοιοῦτοι προφήται τῷ τον νόμον λύειν δοκούντι, ει μη ηρεσεν αυτοίς ά λέγει. Ο δέ Πέτρος, φοβούμενος

Act. xii, 2. Joan. ix, 17.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

λων μηνυμένη, άλλ' εν Ισοδυνάμω τῷ Πατρικῷ, η άνει του ικαθ' όσον η δύναμις αυτών χωραί, η επειδή τῇ οικεία δυνάμει έμαλλον επιδείξει ταύτην, και ούκ εν άλλοτρία και έξουσιαστικῇ, άλλ' ού μετοχικῇ, τούτου χάριν τό εν δυνάμει, προσέθηκεν. Η και ούτω· Η βασιλεία του θεου δυνάμει μόν έντός τῶν εντός, ενεργεία δέ και ούκ εν δυνάμει έντός των τελείων μόνων. Καί μεθ' ημέρας έξ, x. τ. λ. ε Illud autem cum virgine, significat quod transformatio facienda sit non in xignate, neque in

umbra, aut figura per angelos vel archangeles ostensa; sed in æquali virtute cum Patre. Vel id perinde valet ac, quantum virtus ipsorum capax est: vel, quoniam propria virtute illud exhibiturus erat, non aliena; seu ut causa principalis, non facultate aliunde accepta: Idcirco addidit cum virgine. Vel etiam sic: Regnum Dei potentia quidem intra nos omnes est: at actu, seu operatione, et non sola potentia, est intra solos perfectos. Et post dies sex, etc.

καταβῆναι ἀπὸ τοῦ ὄρους (ἰδοὺ οἱ καὶ τὸ σταυρωθῆναι τὸν Κύριον) φησί· Καλὸν ἔστιν ἡμῶς ἴδε εἶναι, καὶ μὴ ἐκεῖ καταβῆναι εἰς τὸ μέσον τῶν Ἰουδαίων. Εἰ γὰρ καὶ ἐνταῦθα ἔλθοιεν οἱ κατὰ σοῦ λυτῶντες, ἔρχομεν Μωσῆν τὸν τοῦ Αἰγυπτίου προκωσάμενον· ἔρχομεν Ἠλίαν τὸν πῦρ κατενεγκόντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοὺς παντηχογάρχους διαφθείραντα. Τί δὲ συνελάθουσιν αὐτῶ οἱ προφήται; τὰ περὶ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ἔλεγεν δὲ ἡ Ἐλεγε δὲ ὁ Πέτρος, μὴ εἰδώς τί λαλεῖ· Ἐκφοβοὶ γὰρ ἐγένοντο ἀπὸ τοῦ ἀρρήτου φωτός καὶ τῆς δόξης. Οὐ γὰρ ἦν ὄντως ἐν τῷ ἰδίῳ νοῦ, μὴ θέλων καταβῆναι τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸ σταυρωθῆναι ἀπὸ σωτηρίαν ἡμῶν, ἀλλὰ μένειν δεῖ ἐν τῷ ὄρει. Ἀναστρέφον δὲ καὶ εἰς θεωρίαν τὸν λόγον. Μετὰ τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου τούτου, τοῦ ἐν ἑξ ἡμέραις δημιουργηθέντος, ἀναβιβάσει καὶ ἡμᾶς ὁ Ἰησοῦς, εἰς μαθηταὶ αὐτοῦ ἔσμεν, εἰς τὸ ὄρος τὸ ὑψηλόν, τὸν οὐρανὸν λέγω, καὶ ἐμφανίσει ἡμῖν αὐτὸν λαμπρότερον. Νῦν μὲν γὰρ ἐν ἀσπίδι ἐφάνη, ὡς ἐσταυρωμένος καὶ τέκτονος υἱός· τότε δὲ ὀφόμεθα τὴν ὡς Μονογενούς αὐτοῦ δόξαν. Ὀφόμεθα δὲ καὶ τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας αὐτῶ συλλαλοῦντας, τούτοις, τὰ περὶ αὐτοῦ εἰρημίνα παρὰ τὰ Μωυσέως καὶ τῶν προφητῶν, τότε νοήσομεν καὶ εὐρήσομεν σύμφωνα τοῖς πράγμασι, καὶ τότε ἀκούσομεν ὄντως τῆς Πατρικῆς φωνῆς, ἀποκαλύπτοντος ἡμῖν τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, καὶ διδάσκοντος, οἷοι· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου. Ὡς δὲ διδάξει ἡμᾶς; Τῆς νεφέλης ἐπισκιαζούσης, τούτοις, τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου· ἐκεῖνο γὰρ ἔστιν ἡ κηγή τῆς σοφίας.

Καταβαινόντων δὲ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ὄρους, διεσέλατο αὐτοῖς ἵνα μηδὲν διηγήσονται· ἂ εἶδον, εἰ μὴ ὅταν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῆ. Καὶ τὸν λόγον ἐκράτησαν πρὸς αὐτοὺς, συζητοῦντες τί ἐστὶ τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι. Ὡς τίνος ἕνεκεν ὁ Κύριος παραγγέλλει τοῖς μαθηταῖς, μηδὲν εἰπεῖν περὶ τῆς μεταμορφώσεως; Ἴνα μὴ σκανδαλισθῶσιν οἱ ἄνθρωποι, τοιαῦτα μὲν ἀκούοντες περὶ τοῦ Χριστοῦ ἔνδοξα, εἰδ' ὕστερον ὁρῶντες αὐτὸν σταυρούμενον. Μεθὲ μῆντοι ἐκ νεκρῶν ἀνέστη, εὐκαιρῶν ἦν τὸ περὶ τοῦ Χριστοῦ τοιαῦτα λέγειν ἔνδοξα πρὸ τοῦ σταυροῦ γενόμενα. Ἐκράτησαν οὖν οἱ ἀπόστολοι τὸν λόγον πρὸς αὐτοὺς (87), συζητοῦντες τί ἐστὶ τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι. Οὐδέπω γὰρ ἤδεισαν, φησὶν, οἱ δεῖ αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι.

Καὶ ἐπὶ τῶν αὐτῶν λέγοντες, οἱ λέγουσιν οἱ Γραμματεῖς, οἱ Ἠλίαν δεῖ ἔλθειν πρῶτον; Ὁ δὲ

⁸⁶ Gen. 1, 31.

diceret. At Petrus timebat descendere a monte, timebat enim ne crucifigeretur Dominus: et dicit: Bonum est nos hic esse, et non illum descendere in medium Judæorum. Nam si huc venirent qui adversum te sæviunt, haberemus Moysen, qui de Ægyptiis triumphavit: haberemus item Eliam, qui ignem de celo deduxit, quinquagenarios consumentem. Quid autem colloquebatur cum eo prophetæ? De cruce et de morte ejus. Porro de Petro dicit quod nescierit quid loqueretur. Territi enim facti sunt ob ineffabilem lucem et gloriam. Non enim vere animi sui corpus erat, nolens descendere Jesum ut crucifigeretur pro salute nostra, sed in monte semper manere. Nunc etiam sermonem ad anagogiam subducamus. Post consummationem mundi, qui sex diebus est conditus⁸⁶, et nos ascendere faciet Dominus, si quidem discipuli ejus fuerimus, in montem excelsum, cælum dico, et ostendet nobis semetipsum **216** fulgidiorum. Nunc quidem quasi in ignobilitate apparuit, crucifixus, et fabri filius: tunc autem videbimus velut Unigeniti illius gloriam; videbimus etiam legem et prophetas cum ipso colloquentes, id est, ea quæ de ipso dicta sunt tam a Mose, quam a cæteris prophetis, et tunc comperiemus ac videbimus quod cum suis operibus consonent: ac tunc audiemus re vera Paternam vocem, quæ revelat nobis Patris Filium et docet: « Hic est Filius meus. » Quomodo docebit nos? Nube obumbrante, id est, Spiritu sancto, qui est omnis sapientia.

Vers. 8, 9. « Porro cum descenderet de monte, præcepit illis ne cui dicerent ea quæ viderant, donec Filius hominis a mortuis resurrexisset. Ac verbum hoc tenuerunt apud sese, inter sese disputantes quid esset hoc quod dixerat e mortuis resurgere. » Quam ob causam interdicit Dominus discipulis ne quid dicant culpam de transfiguratione? Ut ne scandalizarentur homines, si cum tam honorifica de Christo audissent, postea viderent ipsam crucifigi. Igitur postquam a mortuis surrexit, tempestivum erat de Christo dicere gloriosa quæ ante crucem erant facta. Tenuerunt itaque apostoli apud se sermonem, disputantes inter sese quid esset ex mortuis resurgere. Nundum enim sciebant, inquit, quod oportebat ipsum e mortuis resurgere.

Vers. 10-12. « Et interrogabant illum, dicentes: Quid est quod Scribæ dicunt, Eliam oportere venire

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(87) Cod. 26: Ἐκράτησαν οὖν οἱ ἀπόστολοι τὸν λόγον πρὸς αὐτοὺς, τὸν περὶ τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι αὐτῶν, πρὸς μηδένα ἕτερον τοῦτον ἐξαιπόντες· ἢ τὸν λόγον τὸν περὶ τῆς μεταμορφώσεως, συζητοῦντες τί ἐστὶ τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι. Οὐδέπω γὰρ ἤδεισαν, φησὶν, οἱ δεῖ αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι. Μῆτις γὰρ ἰδόντες τινὰ ἀναστῆσαντα αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, μηδὲ μὴν ἀκούσαντες, φησὶν, παραβολὴν εἶναι καὶ τρίτον, καὶ συνεζητούντων τὶ ὄμοια, καὶ ἐπὶ τῶν αὐτῶν λέγοντες, x. τ. λ.

— « Tenuerunt igitur apostoli apud se sermonem, eum videlicet, qui habitus fuerat de resurrectione ipsius a mortuis, quem nemini dicebant; vel sermonem de transformatione, quærentes quid esset a mortuis resurgere. Nondum enim sciebant, inquit, quod oportebat ipsum a mortuis resurgere. Cum enim neminem vidissent, qui se ipsum a morte suscitasset, neque id audiissent unquam, portabant hoc parabolam quendam esse, et interrogabant ipsam dicentes, etc. »

prius? Ille vero respondens dicit illis: Elias quidem tibi advenit prius, restituet omnia; et quomodo scriptum est de Filio hominis, ut multa patietur, et contemnatur? Verum dico vobis Elias venisse; et fecerunt illi quacunq;e voluerunt, sicut scriptum erat de illo. De Elia rumor quidam erat apud Hebræos quod venturus esset ante Christum. Verumtamen Pharisei non et oportebat interpretabantur de Elia, sed spontanea multis veritatem occultabant. Duo enim sunt adventus Christi, id scilicet qui præterit et is qui futurus est. Prioris præcursor fuit Joannes, posterioris autem erit Elias. Proinde Christus vocat Joannem Eliam, et quod scriberet reprehendebat ac emulabatur, et quod sollicitudinem amabat. Urget itaque Christus contra Pharisæorum opinionem, suspicantium quod prioris adventus Christi præcursor sit Elias. Et quomodo urget? Elias quidem cum venerit restituet omnia, et quomodo scriptum est de Filio hominis ut multa patietur? Senus autem dictorum iste est: Elias Thebites quando veniet, facturus est pacem Judæis qui non credunt, et adducturus est illos ad fidem: et ita accipiendus adventus præcursor futurus est. Nam si primi adventus præcursor fuisset Thebites restitutus omnia, quomodo scripta essent de Filio hominis quod hæc et illa debeat pati? 217 Igitur e duobus alterum colligitur: vel non esse Eliam prioris adventus præcursorem, et quidem vobis dicunt Scripturæ quod pati debeat Christus: vel non vobis dicere Scripturæ dicentes quod patietur Christus, si quidem crediderimus quod juxta Pharisæorum mentem prioris adventus præcursor erit Elias Thebites. Elias enim restitutus est omnia, et non erit ultra incredulus Judæus, sed omnes credent prædicationi quotquot Eliam audierint. Itaque Dominus opinionem Pharisæorum evertens, dicit quod Elias jam venerit, hoc est, Joannes, et fecerunt quacunq;e voluerunt in eo. Non enim crediderunt ipsi, et laudem cæpiæ truncatas, factus est ludi apud Herodem præmium.

Vras. 43-47. Et cum venisset ad discipulos suos, vidit turbam multam circa illos, et Scribas disceptantes cum illis. Et præfatus universam turbam cum vidisset eum, obstupuit, et accurrentes salutaverunt eam; et interrogavit Scribas: Quid disceptatis cum illis? Et respondens unus e turba, dixit: Præceptor, adduxi alium meum ad te, habentem spiritum mutum: et quodcumque eum corripserit, læcerat eum, atque ille spumat ac stridet dentibus suis et crescit: et dixi discipulis tuis et egredierentur illam, et non potuerunt. Cum venisset ad discipulos, novem videlicet qui non ascenderant secum, vidit disceptantes eos cum Phariseis. Pharisei autem freti absentia Jesu, conabantur subvertere discipulos. At turbam repente viso illo, desiderabant enim illam videre, quasi a longinqua peregrinatione adventantem salutant. Quidam autem dicunt quod facies ejus facta a luce transfigurationis formosior,

ἀσπασθησθε πάντα καὶ πῶς γέγραπται ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πολλὰ πάθη καὶ ἐξουδερευθῆ; Ἄλλὰ λέγω ὑμῖν, ὅτι καὶ Ἠλίας ἐλήλυθε, καὶ ἐπέθηκεν αὐτῷ ὄρα ἡθέλησαν, καθὼς γέγραπται ἐπ' αὐτόν. Ὡς περὶ τοῦ Ἠλίου φημι τίς ἐκράτει παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, ὅτι Ἠλίας ἐλεύσεται πρὸ τοῦ Χριστοῦ. Πλὴν οἱ Φαρισαῖοι, οὐχ ὡς δεῖ ἡρμήνευον τὰ περὶ τοῦ Ἠλίου, ἀλλ' ἐθελοκτύπος ἀπέκρυπτον τὸ ἀληθές. Δύο γὰρ εἶσι τοῦ Χριστοῦ παρουσίαι, αὐτὴ τὴ ἡ γεννημένη, καὶ ἡ μέλλουσα. Τῆς μὲν οὖν προτέρας Ἰωάννης ἐγένετο πρόδρομος: τῆς δὲ δευτέρας, μάλιστα γενέσθαι Ἠλίας. Ἠλίαν οὖν καλεῖ ὁ Χριστὸς τὸν Ἰωάννην, ὡς ἐλαγχτικὸν τε ὄντα καὶ ζηλωτὴν καὶ ἠρημίτην. Ἐπίσταται τοίνυν ὁ Κύριος: πρὸς τὴν τῶν Φαρισαίων ὄψαν, τῶν ὑπελαμβανόντων, ὅτι τῆς προτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ πρόδρομος ἔστιν ὁ Ἠλίας. Πῶς δὲ ἐπίσταται; Ἐ Ἠλίας μὲν ἐλθὼν, ἀσπασθησθε πάντα καὶ πῶς γέγραπται ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πολλὰ πάθη; Ὁ δὲ λέγει ταυτοῦσιν ἔστιν Ὁ Θεοσίτης Ἠλίας: ὅταν μέλλῃ ἐλθεῖν, εἰρήνην μάλιστα ποιήσειν τοῖς ἀπειθοῦσιν Ἰουδαίοις, καὶ εἰς πίστιν τοῦτους ἀγαθὴν ὡς τῆς δευτέρας παρουσίας πρόδρομος ἔσται. Εἰ γὰρ τῆς πρώτης παρουσίας πρόδρομος ἦν ὁ Θεοσίτης, ὁ μέλλων ἀσπασθησθαι πάντα, πῶς λοιπὸν γέγραπται, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τότε καὶ τότε μάλιστα παθεῖν; Ἐκ τῶν δὲ οὖν τὸ ἕτερον λαίπεται, ἡ μὴ εἶναι τὸν Ἠλίαν τῆς πρώτης παρουσίας πρόδρομον, εἴπερ ἀληθεύουσιν αἱ Γραφαὶ, ὅτι δεῖ παθεῖν τὸν Χριστὸν, ἡ μὴ ἀληθεύειν τὰς Γραφὰς τὰς λεγούσας, ὅτι καί ἐστιν ὁ Χριστὸς, εἴπερ πιστεύομεν κατὰ τὸν λόγον τῶν Φαρισαίων, ὅτι τῆς προτέρας παρουσίας ἔσται ὁ Θεοσίτης πρόδρομος. Ὁ γὰρ Ἠλίας ἀσπασθησθαι μάλιστα πάντα, καὶ οὐκ ἔσται τότε ἀπειθὴς εἰς Ἑβραῖοις, ἀλλὰ πάντας πιστεύουσιν τῷ κηρύγματι δοκοῦν ἀκούουσι τοῦ Ἠλίου. Τὴν οὖν ὑπελήφην τῶν Φαρισαίων ἀνατρέπων ὁ Κύριος, φησὶν ὅτι Ἠλίας ἡδη ἦλθε, ταυτοῦσιν, ὁ Ἰωάννης, καὶ ἐποίησαν ὄρα ἡθέλησαν ἐπ' αὐτῷ. Ἠπισθήσαν γὰρ αὐτῷ, καὶ τέλος ἀπειθαυλοῦσθαι, παιγνίου ἐπαθλοῦ γετόματος.

Ἐ καὶ ἐλθὼν πρὸς τοὺς μαθητάς, εἶδεν θυγῶν πολλὴν περὶ αὐτοὺς καὶ Γραμματεῖς συζητοῦντας αὐτοῖς. Καὶ εὐθέως πᾶς ὁ θυγῶν ἰδὼν αὐτὸν ἐξήθαμβήθη, καὶ προστρέχοντας ἠσπάζοντο αὐτόν. Καὶ ἐπηρώτησε τοὺς Γραμματεῖς: Τί συζητεῖτε πρὸς αὐτούς; Καὶ ἀποκριθεὶς εἰς ἐκ τοῦ θυγῶν, εἶπε: Διδάσκαλε, ἤνεγκε τὴν υἰὸν μου πρὸς σέ, ἔχοντα πνεῦμα ἄλαλον. Καὶ ὅπου ἂν αὐτὸν καταλάβῃ, βήσται αὐτόν, καὶ ἀπρίζει καὶ τρέζει τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ καὶ ζηραίνεται. Καὶ εἶπον τοῖς μαθηταῖς σου, ἵνα αὐτὸ ἐκβάλλωσι, καὶ οὐκ ἴσχυσαν. Ἐλθὼν πρὸς τοὺς μαθητάς, τοὺς ἑννέα θελαθὴ τοὺς μὴ συνανασθάντας αὐτῷ, εἶδεν αὐτοὺς ἐρωτωμένους παρὰ τῶν Φαρισαίων. Ἀρξήμενοι γὰρ οἱ Φαρισαῖοι τῆς ἀπουσίας τοῦ Ἰησοῦ, ἐκτειρῶντο περιτρέπειν τοὺς μαθητάς. Ὁ μάλιστα θυγῶν ἐξείφνης ἰδὼν αὐτόν, ἠσπάζετο. Ἐπέθεν γὰρ αὐτόν ἰδεῖν, καὶ ὥσπερ ἀπὸ μακρῆς ἀποδημίας ἰθὺς τας, ἠσπάζοντο. Τινὲς δὲ φασιν, ὅτι καὶ ἡ εἶς αὐ-

τῷ ὠραιότερα γενομένη ἀπὸ τῶν φωνῶν τῆς μετα-
μορφώσεως, ἐφελκαστο τοὺς ὄχλους πρὸς τὸ ἀσπά-
ζεσθαι. Ἀποκριθεὶς δὲ εἰς ἕκ του ὄχλου, εἶπεν· Ἀσθ-
νὴς ἦν οὗτος ὁ ἄνθρωπος περὶ τὴν πίστιν (68),
ὡς περ καὶ ὁ Κύριος μαρτυρεῖ λέγων, Ὁ γενεὰ ἀπι-
στος, καὶ πάλιν, Τῷ πιστεύοντι πάντα δυνατὰ κά-
κινος αὐτὸς, Βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ. Κατηγορεῖ δὲ
τῶν μαθητῶν, ὡς ἀπιστος πάντως. Ἔδει γὰρ αὐτὸν
μὴ ἐμπροσθεν πάντων ἐλθόντα κατηγορεῖσθαι, ἀλλὰ
κατ' ἰδίαν.

Ἐ ὁ δὲ ἀποκριθεὶς αὐτῷ, λέγει· Ὁ γενεὰ ἀπιστος,
ἕως πότε πρὸς ὑμᾶς ἴσομαι; Ἔως πότε ἀνέξομαι
ὑμῶν; Φέρετε αὐτὸν πρὸς με. Καὶ ἤνεγκαν αὐτὸν
πρὸς αὐτόν. Καὶ ἰδὼν αὐτόν, εὐθὺς τὸ πνεῦμα
ἐσπάραξεν αὐτόν. Καὶ πεισὼν ἐπὶ τῆς γῆς, ἐκυλίετο
ἀφρίζων. Καὶ ἐπρωτόησε τὸν πατέρα αὐτοῦ· Πέσο·
χρόνος ἐστίν, ὡς τοῦτο γέγονεν αὐτῷ; Ὁ δὲ εἶπε·
Παιδιόθεν, καὶ πολλάκις αὐτόν καὶ εἰς πῦρ ἔβαλε καὶ
εἰς ὕδατα, ἵνα ἀπολέσῃ αὐτόν. Ἄλλ' εἰ τι δύνασαι,
βοήθησον ἡμῖν, σπλαγχνισθεὶς ἐφ' ἡμᾶς. Ὁ δὲ Ἰη-
σοῦς εἶπεν αὐτῷ τὸ, Εἰ δύνασαι πιστεῦσαι, πάντα
δυνατὰ τῷ πιστεύοντι. Καὶ εὐθὺς· κράξας ὁ πατήρ
τοῦ παιδίου μετὰ θαυμάσιον ἔλεγε· Πιστεύω, Κύριε,
βῆθαι μου τῇ ἀπιστίᾳ. Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἐπι-
συντρέχει ὁ ὄχλος, ἐπέτιμησε τῷ πνεύματι τῷ ἀκα-
θάρτῳ, λέγων αὐτῷ· Τὸ πνεῦμα τὸ ἄκαθαρτον καὶ κω-
φόν, ἐγὼ σοι ἐπιτάσσω, ἐξέλθε ἐξ αὐτοῦ καὶ μηκέτι
εἰσελθῆ; εἰς αὐτόν. Καὶ κράξας καὶ πολλὰ σπαράξας
αὐτόν, ἐξῆλθε, καὶ ἐγένετο ὡσαύτ' νεκρὸς, ὥστε πολ-
λοὺς λέγειν ὅτι Ἀπέθανεν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς κρατήσας
σῶτόν τῆς χειρὸς, ἤγειρεν αὐτόν, καὶ ἀνέστη. Ὁ
μὲν προσελθὼν ἐκείνος, τοὺς μαθητὰς ἠτιᾶτο ὡς μὴ
ισχύσαντας θεραπεῦσαι. Ὁ δὲ Χριστὸς εἰς ἐκείνον
αὐτὸν περιτρέπει τὸ ἔγκλημα, μονονοῦχι τοῦτο λέ-
γων, ὅτι, Ἀπιστος ὢν σὺ, αἴτιο; ἐγένου τοῦ μὴ θερα-
πευθῆναι σου τὸν υἱόν. Οὐ πρὸς ἐκείνον δὲ μόνον
τοῦτο λέγει, ἀλλὰ κοινῶν ποιεῖται τὸν λόγον, ὡς περ
πάντας κοινῶς τοὺς Ἰουδαίους ὀνειδίζων εἰς ἀπι-
στίαν. Εἰκόσ γὰρ ἦν πολλοὺς τῶν παρεστώτων σκαν-
δαλισθῆναι. Δείκνυσι δὲ ποθητὸν αὐτῷ ὄντα τὸν
ὀφθαλμὸν, ἐκ τοῦ λέγειν· Ἔως πότε ἴσομαι μετ' ὑμῶν;
τουτίστι, περιεκάκησα μετ' ὑμῶν τῶν ἀπίστων διά-
γων. Οὐ μὴν ἴσταται ἄχρι τοῦ μέμφεσθαι αὐτούς,

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(68) Codd. 32: Ἀσθενὴς ἦν οὗτος ὁ ἄνθρωπος περὶ
τὴν πίστιν, ὡς ἐκ πολλῶν τοῦτο δηλοῦν, ἐκ τε τοῦ εἰ-
πεῖν τὸν Χριστόν, Ὁ γενεὰ ἀπιστος! καὶ ἐκ τοῦ εἰ-
πεῖν, Εἰ δύνασαι πιστεῦσαι, πάντα δυνατὰ τῷ
πιστεύοντι· ἐκ τε τοῦ εἰπεῖν αὐτὸν τὸν προσελθόντα,
Βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ· καὶ ἐκ τοῦ κελύεσθαι τῷ δαι-
μονι μηκέτι εἰσελθεῖν εἰς αὐτόν. Καὶ εἰ ἡ ἀπιστία
αὐτοῦ γέγονεν αἰτία τοῦ μὴ ἐξελασθῆναι τὸν δαι-
μονα, τί τοῖς μαθηταῖς; ἐγγαλεῖ, δεῖκνυσι, ὅτι καὶ
χωρὶς τῶν προσαγόντων μετὰ πίστεως πολλαχοῦ θε-
ραπεῦσαι. Ὅσπερ γὰρ ἀρκεῖ πολλάκις ἡ τοῦ προσ-
αγοντος πίστις; εἰς τὸ κατὰ κλαυθρῶν λαλεῖν
ἴσασιν, οὕτως τῶν ποιούντων πολλάκις ἤρκεσεν ἡ δυνα-
μις, καὶ μὴ πιστευόντων τῶν προσελθόντων εἰς τὸ
θεραπευθῆναι. Ἔδει δὲ αὐτόν μὴ ἐμπροσθεν πάν-
των ἐλθόντα κατηγορεῖσθαι τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ κατ'
ἰδίαν· ὡς τε καὶ κατὰ τοῦτο ἀπιστος ἦν. Ὁ δὲ ἀπο-
κριθεὶς αὐτῷ λέγει, ὁ κ. τ. λ. — Ἐ ἰnfirmus fide

ad salutacionem populum invitavit. Porro respon-
dens unus e turba dixit: Infirmus fidei homo ille
erat, sicut et Dominus testatur dicens: O generatio
incredula; et iterum: Credenti omnia sunt possibi-
lia. Et ille ipse: Succurre incredulitati meae. Tatam
autem discipulos tanquam plane incredulus. Etenim
oportebat ipsam non coram omnibus illos accusasse,
sed seorsim.

VERS. 18-26. Ἐ At ille respondens ei dicit: O na-
tio incredula, quousque apud vos ero? quousque
patiar vos? adducite illum ad me. Et adduxerunt
illum ad eum. At viso illo, continuo spiritus discrip-
ebat eum et prolepsus in terra volvebatur spumans.
B Et interrogavit patrem illius: Quantum temporis
est quod hoc accidit ei? Ac ille dixit: A puero, et
frequentior illum in ignem abiecit, et in aquas, quo
perderet eum. Age si quid potes, subveni nobis
misertus nostri. Jesus autem dixit illi: Si po-
tes credere, omnia possibilia sunt credenti. Et con-
festim exclamans pater pueri cum lacrymis dixit:
Credo, Domine, succurre incredulitati meae. Cum
vidisset autem Jesus quod turba simul accurreret,
increpavit spiritum immundum, dicens illi: Spiritus
mure et 218 surde, ego tibi impero, exi ab eo, et
ne posthac ingrediaris in illum. Et cum clamasset
spiritus, multumque discerpisset eum, exivit et
factus est tanquam mortuus, adeo ut multi dicerent,
Mortuus est. At Jesus correpta manu illius erexit
eum, et ille surrexit. Ἐ Ille quidem qui accesserat
ad Dominum, arguit discipulos quod non possent
sanare; Christus autem in ipsum crimen regerit
quasi ita dicens: Tu quia incredulus es, in causa
fuisisti quod non sanatus sit filius tuus. Verum hoc
non illi soli dicit, sed generalem ad omnes sermo-
nem vertit, et Judæos omnes simul ob incredulita-
tem objurgat. Verisimile enim erat multos ex astan-
tibus fuisse scandalizatos. Ostendit autem deside-
rabilem sibi esse mortem, eo quod dicit: Usquequo
ero vobiscum? hoc est, affligor versans cum vobis
incredulis. Non tamen substitit in hoc quod eos
reprehendit, sed etiam medicinam addit, non ut se

D homo ille erat; quod ex pluribus manifestum est.
Nempe, et ex eo quod Christus dixit: O generatio in-
credula! et ex eo quod addidit: Si potes credere, om-
nia possibilia sunt credenti: et ex eo quod ipse, qui
supplicabat, ait: Adjuva incredulitatem meam: et
ex eo quod Dominus dæmoni præceperit, ne amplius
intret in eum. At vero si incredulitas ipsius in
causa fuit, ut expulsus non fuerit dæmon, cur ar-
guit discipulos? Nempe, significare voluit, etiam
absque offerentium fide sanitate restitui posse.
Quemadmodum enim sola offerentium fides sæpe
sufficit ad curationem etiam a minoribus obtinen-
dam, ita frequentior operantium virtus satis est,
etiam non frequentibus iis qui ob sanitatem obtinen-
dam accedunt. Debebat vero ille non coram omni-
bus discipulis accusare, sed seorsim; quare in hoc
etiam infidelis fuit. Ἐ ille respondit ei et dixit, ὁ κ.

occideret, sed magis et cum summa modestia ser-
 vare precum. Vide autem quomodo non sum virtuti,
 sed illius fidei mansuetum tribuat, dicens : Omnia
 possibilis credendi. Sed et aliud, cum vidisset con-
 gregari turbam, increpavit spiritum : nolabat enim
 coram turba sasare, et ostentare se ut arroganti.
 Cum increpasset selem et discipulos : Egredere, et ne
 mlra hominibus : incitatus quod propter increduli-
 tatem hominis ingrederemur locum solasot demoni-
 um, nisi suo prohibitionem fatisset procepto. Per-
 mittit autem diceret illius; et omnes sciant
 demones insidias, et quod occidisset hominem, nisi
 divina manu refrenatus et retractus fuisset. Saepe
 enim in ignem quis a demone proicitur concepti-
 scentia et ira, et in aquam secularium negotiorum
 proccillit undantem. Porro demon hic mltus erat
 et sardus. Sardus quidem, ut audire volens divina
 eloquia : mutes vero, ut neque alios docere valens
 quod oportebat. At ubi Jesus, hoc est sermo Evan-
 gelicus, manum apprehenderit, operativam dico
 virtutem, tunc illorum ab hoc demone. Vide au-
 tem quod Deus quiem adjuvat nos, deinde a nobis
 opera exigantur. Dicit enim, Exiit illum Jesus,
 hoc erat Dei adjutorium; et surrexit, hoc est illius
 in bonis stultum.

ἰργάζεσθαι. Θεοῦ γὰρ Ἐργαρον αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς : τοῦτο ἢ πρὸς τὸ ἐγαθὸν σπουδή.

Vras. 37, 28. « Et cum esset ingressus domum,
 discipuli illius interrogabant eum scortum : Car nos
 non potuimus ejicere illum? Ex dixit illis : Hoc ge-
 nus nulla re potest exire, nisi per orationem et
 jejunium. » Timebant discipuli ne forte amittisset
 gratiam quam eis dederat Dominus, et propierea
 non potuissent ejicere demonium. Vide autem et
 reverentiam eorum quomodo scortum ad illum ac-
 cedunt. Hoc autem genus. Quale? Vel lunaticorum,
 vel omne demoniorum genus non egreditur alio
 quodam modo, nisi precatione et jejunio. Oportet
 enim jejunare eum qui demonem 219 patitur, et
 qui sanaturus est : et utrisque necessarium est je-
 junium, magis autem illius qui demonem patitur,
 jejunium existit ratio. Oportet autem non jejunare
 solum, sed et orare : neque solum orare, sed et
 jejunare. Sic enim vere proces sunt, si non solum
 oreitur, sed et jejunetur : ut ne gravetur qui orat,
 ciliorum vaporibus, sed expeditus ait et levius.

Vras. 29, 30. « Et illinc digressi iter fecerunt
 per Galilaeam, nec volebat ut quiesquam sciret. Do-
 cebat enim discipulos suos, et dicebat illis : Filius
 hominis traditur in manus hominum, et occidit
 eum, et occisus tertio die resurgit. At illi ignorabant
 quod dixerat, et timebant eum interrogare. » Ubi-
 que miraculorum operationibus intererit sermonem
 de passione, ut ne patent ipsum propter impotentiam
 ya i. Dixit igitur quod durum erat, quia occident eum :
 subdit et quod jucundum, quia tertio die resurre-
 cturus esset : ut discamus quod semper laeta sequi.

« Καὶ ἐπιστὰς αὐτὸν εἰς οἶκον, οἱ μαθηταὶ αἰ-
 τῶ ἐπιηρώτων αὐτὸν κατ' ἰδίαν. Ἦν δὲ ἡμεῖς οὐκ
 ἠβούνημεν ἐκβαλεῖν αὐτόν· Καὶ εἶπαν αὐτοί·· Τούτο
 τὸ γένος ἂν οὐδέποτε δύναται ἐξέλθειν, εἰ μὴ ἐν πορε-
 συγῇ καὶ νηστείᾳ. » Ἐποθέθησαν οἱ μαθηταὶ ἰσ-
 πως ἀπέβαλον τὴν χάρειν, ἣν ἐδέξαντο ἀποστόλῃ ὁ Ἰ-
 ρωσ; καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἠβούνησαν ἐκβαλεῖν αὐ-
 τὸν· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἠβούνησαν αὐτῶν, αὐτὸς
 δεῖμανα. Ὅρα δὲ καὶ τὴν ἐπιθέσαν αὐτῶν, αὐτὸς
 κατ' ἰδίαν αὐτοῦ προσέχονται. Τούτο δὲ τὸ γένος.
 Πολὺν; ἢ τὸ τῶν σαλγιαζομένων, ἢ ἀποστόλων καὶ τῶν
 τῶν βασιμῶν γένος οὐκ ἐβέβηται ἄλλω τινὲ τρέφει,
 εἰ μὴ ἐν πορευγῇ καὶ νηστείᾳ. Ἐὰν γὰρ καὶ τὸν ἀ-
 σχοτὰ νηστεύειν, καὶ τὸν μάλιστα θεορατοῦσαι.
 Ἀμφοτέρων γὰρ χρεια· μάλιστα δὲ τὴν τοῦ καστρο-
 τὸς νηστείαν ἀπαιτεῖ ὁ λόγος. Δεῖ καὶ μὴ νηστεύειν
 μόρον, ἀλλὰ καὶ προσεύχεσθαι· μὴδὲ μόνον προσευ-
 χεσθαι, ἀλλὰ καὶ νηστεύειν. Οὐδὲν γὰρ ἢ ἀναθήνη
 προσευχῇ τελεῖται, ἐὰν καὶ νηστείαν ἔχη συνεζω-
 γμένην. Ὅτε ὁ βραβεῖται ὁ προσευχόμενος τοῦ ἐκ
 τῶν βρωμάτων ἀμείψι, ἀλλὰ τοῦτὸς ἐστὶ καὶ
 ἀδερφῆς

« Καὶ ἐπιστὸν ἐξελθόντες, παρεπορεύοντο εἰς τῆς
 Γαλιλαίας, καὶ οὐκ ἠθέλειν, ἵνα τις γινώ. Ἐβίβασται
 γὰρ τοῦς μαθητῆς αὐτοῦ, καὶ ἐλιγεν αὐτοί;· ἔτι, ὁ
 Ἰησοῦς τοῦ ἀνωρωπου παραδίδεται εἰς χεῖρας; ἀναρω-
 πων, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν. Καὶ ἀποκτανθήσε, τῆ
 τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. Οὐ δὲ ἠγούουν τὸ βῆμα.
 καὶ ἐποδούοντο αὐτὸν ἐπερωτήσεται. » Πανταγῶς καὶ;
 θαυματουργίας; παρεμβάλλεται τὸν περὶ τοῦ πάθους
 λόγον, ἵνα μὴ νομισθῇ ὅτι δι' ἀδυναμίαν ἐκβάθη.
 Εἰπὼν οὖν τὸ σκυθρωπὸν, δεῖ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν,
 ἐπάγει καὶ τὸ χαρμόσονον, ὅτι τῆ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνα-

στήσεται, ἵνα μὴ δώμην ὅτι ἀεὶ τοῖς σκυθρωποῖς ἐπακολουθεῖ τὰ εὐφρόσυνα, καὶ μὴ μάτην ἀνώμαθα ἐπὶ τοῖς λυπηροῖς, ἀλλ' ἐπιζώμεν καὶ τὰ χρηστότερα.

Καὶ ἦλθεν εἰς Καπερναοῦμ· καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ γινόμενος, ἐπηρώτα αὐτούς· Τί ἐν τῇ ὁδῷ πρὸς ἑαυτοὺς διελογίζεσθε; Οἱ δὲ ἐσιώπων. Πρὸς ἀλλήλους γὰρ διελέχθησαν ἐν τῇ ὁδῷ, τίς μείζων. Καὶ καθίσας, ἐφώνησε τοὺς δώδεκα, καὶ λέγει αὐτοῖς· Εἰ τις θέλει πρῶτος εἶναι, ἔσται πάντων ἔσχατος, καὶ πάντων δεικνός. Καὶ λαβὼν παιδίον, ἕστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτὸ, εἶπεν αὐτοῖς· Ὅς ἐάν ἐν τῶν τοιούτων παιδίων θέξηται ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου, ἐμὲ δέχεται, καὶ ὅς ἐάν ἐμὲ θέξηται, οὐκ ἐμὲ δέχεται, ἀλλὰ τὸν ἀποστειλαντά με. οἱ μαθηταὶ ἔτι ἀνθρωπικώτερα φρονούστας, διεφιλονεῖσκον πρὸς ἀλλήλους περὶ τοῦ, ποῖος αὐτῶν μείζων ἐστὶ καὶ προτιμότερος παρὰ τῷ Χριστῷ. Ὁ δὲ Κύριος τῆν μὲν ἐπιθυμίαν τὴν τῆς προτιμῆσεως οὐ κωλύει. θέλει γὰρ ἡμεῖς ἐπιθυμεῖν τοῦ ὑψηλοτέρου βαθμοῦ. Οὐ μέντοι ἀρπάζειν ἡμεῖς βούλεται τὰ πρωτεία, ἀλλὰ διὰ τῆς ταπεινώσεως· μᾶλλον κατακτάσθαι τὸ ὑψηλόν. Παιδίον γὰρ ἕστησεν εἰς τὸ μέσον, καὶ κατ' ἐκείνου γενέσθαι καὶ ἡμεῖς βούλεται. Τὸ γὰρ παιδίον οὔτε δόξης ἐπιταταί, οὔτε φθονεῖ, οὔτε μνησικακεῖ. Καὶ οὐ μόνον, φησὶν, ἐάν αὐτοὶ τοιοῦτοι γενήσεσθε, μισθὸν λήψεσθε μέγαν, ἀλλὰ καὶ ἐτέρους· τοιούτους τιμῆσητε δι' ἐμὲ, βασιλείαν οὐρανῶν ἀντιλάβοιτε. Ἐμὲ γὰρ δέχεσθε· ἐπὶ δὲ δεχόμενοι, δέχεσθε τὸν ἀποστειλαντά με. Ὁρᾷ οὖν πόσα δύναται ἡ ταπεινωσις, καὶ τὸ ἀπλαστον τοῦ ἐρόπου καὶ ἀδολον. Τὸν Υἱὸν γὰρ καὶ τὸν Πατέρα ἐνοικίζει ἐν ἡμῖν. Πρόδηλον δὲ ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ἐπεκρίθη δὲ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης, λέγων· Διδάσκαλε, εἰδομένν τινα ἐν τῷ ὀνόματι σου ἐκβάλλοντα δαιμόνια, ὃς οὐκ ἀκολουθεῖ ἡμῖν· καὶ ἐκωλύσαμεν αὐτὸν, ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ ἡμῖν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπε· Μὴ κωλύετε αὐτόν. Οὐδεὶς γάρ ἐστιν ὃς ποιήσει δύναμιν ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου, καὶ δυνήσεται ταχὺ κακολογήσασθαι με. Ὅς γὰρ οὐκ ἐστὶ κατ' ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐστιν. οὐ ζηλοτυπία πνι καὶ φθόνῳ ὑπαγόμενος· ὁ τῆς βροντῆς υἱός· κωλύει ἐκείνον τὸν τὰ δαιμόνια ἐκβάλλοντα, ἀλλὰ θέλων πάντας τοὺς ἐπικαλούμενους τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ, καὶ ἐν εἶναι σῶμα πάντας τοὺς μαθητάς. Ἐν γὰρ τῇ ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος, τινὲς φιλοδοξίας ἔρωσι· κρατούμενοι, ἠθέλον καὶ αὐτοὶ σημεῖα δεῖξαι ἐργάζεσθαι. Ὁρῶντες δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ πολλὰ δυνάμενοι, ἐπέλεγον τοῦτο, καὶ δεῖ σημεῖα ἐποῦν, ἄλλως ἀνάξιοι ὄντες τῆς θείας χάριτος (69). Ἡβούλετο γὰρ ὁ Κύριος πλατύνεσθαι τὸ κήρυγμα, καὶ διὰ τῶν ἀναξίων. Τί οὖν ὁ Σωτὴρ; Οὐ συγχωρεῖ τῷ Ἰωάννῃ κωλύειν τὸν τὰ σημεῖα ποιῶντα, ἀλλ', Ἄφετε

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(69) Cod. 26: Ἄλλως τῆς θείας χάριτος ὄντες ἀνάξιοι· διὸ οὐδὲ συνακολουθοῦσιν αὐτοῖς· διὰ τὴν ἐγκράτειαν· καὶ σκληραγωγίαν τῶν ἀποστόλων, καὶ διὰ τὸ θέλειν αὐτοῦς οἰκτιροῦν θελημασιν ἀγεσθαι· καὶ ἀδιαφοριώτερον ζῆν. Τί οὖν ὁ Σωτὴρ; κ. τ. λ.

A tur ad tristitia, et in tristibus non frustra mœreamus, sed aperemus meliora.

Vers. 31-36. « Et venit in Capernaum : et cum venisset in domum, interrogavit illos : Quid in itinere inter vos disputabatis ? At illi siluerunt. Nam inter se disputaverant inter viam quis esset major. Et cum consedisset, accersivit duodecim, et dicit illis : Si quis vult primus esse, is erit omnium postremus et omnium minister. Atque arreptam puerum statuit in medio illorum : et cum cepisset illum in vlnas suas, dixit illis : Quisquis unam ex talibus pueris receperit in nomine meo, non me recipit : et quicumque me recipit, non me recipit, sed eum qui me misit. » Discipuli adhuc humanum quidam sapientes, contendebant inter se, quis eorum major et dignior esset apud Christum. Dominus autem non prohibet prælationis cupiditatem : vult enim nos aspirare ad sublimiorem gradum : et non ræpere nos vult primas dignitates, sed potius per humilitatem acquirere sublimitatem. Puerum enim statuit in medium, et illi stultes nos vult fieri. Puer enim neque gloriam desiderat, neque invidet, neque vindictæ cupidus est. Et non solum, inquit, si ipsi tales fueritis, mercedem accipietis magnam, sed et si alios tales venerabimini propter me, regnum cælorum accipietis : me enim accipitis : me autem qui suscipit, suscipit eum qui me misit. Vides igitur quanta potest humilitas, simplicesque et abique fraude mores. Filium enim et Patrem in nobis habitare facit. Manifestum autem quod et Spiritum sanctum.

Vers. 37-39. « Respondit autem ei Joannes, dicens : Præceptor, vidimus quemdam in nomine tuo ejicere dæmonia, nec sequitur nos, et prohibuimus illum, propterea quod non sequitur nos. At Jesus ait : Ne prohibeatis illum. Nullus enim est, qui si fecerit virtutem per nomen meum, possit cito male loqui de me. 220 Qui enim non est adversus nos, pro nobis est. » Non zelotypia quadam vel invidia ductus tonitruum filius prohibet illum qui dæmonia ejicit, sed volens omnes qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, etiam sequi ipsum, et unum esse corpus omnes discipulos. Nam in principio prædicationis quidam, vanæ gloriæ studio capti, voluerunt et ipsi signa facere. Videbant autem nomen Jesu multum valere, super infirmos hoc dicebant, signaque faciebant, alioqui gratia divina indigni. Volebat enim Christus dilatari prædicationem etiam per indignos. Quid igitur Salvator? Non permittit Joannem prohibere signa facientem. Omittite, inquit; callus enim quis fecerit virtutem in

« Alioqui gratia divina indigni; eo quod non sese a-jungebant apostolis propter ipsorum abstinentiam atque in vivendo austeritatem : et qui volebant juxta propriam voluntatem ac liberius vivere. Quid igitur Salvator? etc. »

nomine meo, statim poterit de me male loqui. Nam que pacto male loqueretur de me, qui nomen meum in occasionem gloriæ prætexit, et invocando illud operatur mira? Videtur autem Dominus sibi contradicere. Dixerat enim alibi: « Qui non est mecum, contra me est: » nunc dicit: « Qui non est contra nos, pro nobis est. » Videntur quidem hæc diversa, non sunt autem. Nam cum dicit, « Qui non est mecum, contra me est »⁹⁷, de demonibus est dictum, qui student a divinis abstrahere, et quæ Dei sunt, dispergere. Quod autem nunc, dictum de hominibus, qui ad Deum quosdam adducunt per miraculorum operationem.

Vras. 40, 41. « Quisquis enim ad bibendum de erit vobis calicem aquæ in nomine meo, quæ sitis Christi: amen dico vobis, nequaquam perditurus est mercedem suam. Et quisquis offenderit unum ex pusillis qui confidunt in me, melius foret illi si circumdaretur saxum molare circa cervicem ejus, et abjiceretur in mare. » Non solum, inquit, facientes virtutem in nomine meo, non prohibeo: sed si quis minimum quiddam dederit vobis propter nomen meum, et susceperit vos propter me, non propter humanam gratiam, vel mundanam, neullquam perdet mercedem suam. Dixit autem calicem aquæ, propter eos qui pauperitatem prætexunt. Etiam si calicem, inquit, aquæ dederis contemptibilem, neque illum perdes. Quemadmodum autem si unum ex parvis honoraveris, grates eris Deo, sic si unum ex parvis scandalizaveris, hoc est, despexeris, offenderis, expediret tibi si mola asinaria de collo tuo suspenderetur, graviores enim poenam sustinebimus. Sensibile autem supplicium dixit, terrens nos per hoc sensibile exemplar.

Vras. 42-49. « Et si tibi fuerit obstaculo manus tua, amputa illam. Bonum est tibi mutilum ad vitam ingredi, potius quam duas manus habentem abire in gehennam, in ignem inextinguibilem, ubi vermis illorum non moritur, et ignis non exstinguitur. Et si pes tuus fuerit tibi obstaculo, amputa illum: bonum est tibi ut ingrediaris ad vitam claudus, potius **221** quam duos pedes habens mittaris in gehennam, in ignem inextinguibilem, ubi vermis illorum non moritur, et ignis non exstinguitur. Et si oculus tuus tibi obstaculo est, erue illum: bonum est tibi ut luscus introcas in regnum Dei, potius quam ut duos oculos habens mittaris in gehennam ignis, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur. Nam omnis homo igne salietur, et omnis victima sale salietur. Bona res est sal: cæterum si sal insulsus fuerit, per quid ipsum condietis? Habete in vobisipsis saltem, et pacem

⁹⁷ Luc. xi, 23.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(70) Idem cod. addit: Συγχώρει καὶ τούτοις θαυματουργεῖν, ἅμα μὲν εἰς βεβαίωσιν τοῦ κηρύγματος, ὥστε καὶ διὰ τῶν ἀναξίων τοῦτο πλατύνεσθαι, ἅμα δὲ καὶ εἰς βελτίωσιν αὐτῶν δη τῶν θαυματουργούντων. Δοκεῖ δὲ, κ. τ. λ. « Permittetbat etiam illis

Α γὰρ, φησὶν, οὐδεὶς γὰρ δυνήσεται ταχὺ κακολογῆσαι με, ἔς ποιήσει δύναμιν ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου. Πῶς γὰρ ἂν κακολογησέαι μὲ ὅ τὸ ὄνομά μου ἀφορμὴν εὐχῆς ἔχων, καὶ διὰ τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τοῦτο θαυματουργῶν (70); Δοκεῖ δὲ ἐναντία λέγειν ὁ Κύριος; ταυτῶ. Ἀλλαχοῦ γὰρ εἰπὼν, « Ὁ μὴ ὦν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστὶ, » νῦν λέγει, « Ὁ; οὐκ ἐστὶ κατ' ἐμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐστὶ. » Δοκοῦσιν οὖν ταῦτα ἐναντία· οὐκ εἰσι δέ. Τὸ μὲν γὰρ, « Ὁ μὴ ὦν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστὶ, » περὶ δαιμόνων εἰρηται, τῶν ἀπὸ Θεοῦ ἀφελῶν καὶ σπουδαζόντων καὶ σκληροῦντων τὰ τοῦ Θεοῦ. Τὸ δὲ νῦν ρηθὲν περὶ ἀνθρώπων, τῶν μᾶλλον προσεγόντων τινὰς τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θαύματα ἐπιτελεῖν.

« Ὁς γὰρ ἂν ποιῆσῃ ὕμᾳ; ποτήριον ὕδατος ἐν τῷ ὀνόματι μου, ὅτι Χριστοῦ ἐστὶ, ἅμην λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ. Καὶ ἔς ἐὰν σκινδαλίση ἓνα τῶν μικρῶν τῶν πιστευόντων εἰς ἐπὶ, καλὸν ἐστὶν αὐτῷ μᾶλλον, εἰ παρίκειται λίθος μύλκως περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ βέβληται εἰς τὴν θάλασσαν. » Οὐ μόνον φησὶ, τὸν δυνάμεις ποιοῦντι ἐν τῷ ὀνόματι μου οὐ κωλύω, ἀλλὰ καὶ τὸς ἀλάστον ἐν τῷ ὄνοματι. Ὑμῖν δὲ τὸ ἐμὸν ὄνομα, καὶ ἀποδέξεται ὕμᾳ; δι' ἐμέ, οὐ δὲ ἀνθρωπίνην χάριν ἢ κοσμητικὴν, οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ. Εἶπε δὲ τὸ ποτήριον τοῦ ὕδατος, διὰ τοὺς προφρασιζομένους τὴν πνίαν. Εἰ γὰρ, φησὶ, ποτήριον ὕδατος δώσεις, τὸ ἐτελέστατον, οὐδὲ τοῦτο ἀπολέσει. Ὅσπερ δὲ ἐὰν ἓνα τῶν μικρῶν τιμήσης, εὐαριστοὶς τῷ Θεῷ, ὅπως ἐὰν ἓνα τῶν μικρῶν σκανδαλίσης, τουτέστιν ἀτιμῆσης, ὑποκαλίσης, συμφέρει σοι, εἰ μύλος ὀπίσθε ἐκρεμάσῃ σου ἐν τῷ τράχηλῳ; χεῖρα γὰρ, ὡ; ἔσται, τιμωρίαν ὑποσησόμεθα. Αἰσθητὴν δὲ τιμωρίαν εἶπεν, ἐκφοβῶν ἡμᾶς διὰ τοῦτου τοῦ αἰσθητοῦ ὀποδείγματος.

« Καὶ ἐὰν σκανδαλίση σε ἡ χεῖρ σου, ἀπόκοπον αὐτήν. Καλὸν σοὶ ἐστὶ κυλλὸν εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, ἢ τὰς δύο χεῖρας ἔχοντα, ἀπελθεῖν εἰς τὴν γέενναν, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἀβεβητον, ὅπου ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται. Καὶ ἐὰν ὁ πούς σου σκανδαλίση σε, ἀπόκοπον αὐτὸν, καλὸν σοὶ ἐστὶν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν χωλὸν, ἢ τοὺς δύο πόδας ἔχοντα, βληθῆναι εἰς τὴν γέενναν, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἀβεβητον, ὅπου ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται. Καὶ ἐὰν ὁ ὀφθαλμός σου σκανδαλίση σε, ἐκβίβει αὐτόν· καλὸν σοὶ ἐστὶ μονόφθαλμον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἢ δύο ὀφθαλμοὺς ἔχοντα, βληθῆναι εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός; ὅπου ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται. Πᾶς γὰρ κυρτὸ ἀλίσθησεται. Καὶ πᾶσα θυσία ἀλλ' ἀλίσθησεται. Καλὸν τὸ ἄλας. Ἐὰν δὲ τὸ ἄλας ἄναλον γένηται, ἐν τίνι αὐτὸ ἀρτύσετε; Ἐχρὸν ἐν αὐτοῖς ἄλας, καὶ εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις; »

Ἀπειλήσεις τοὺς σκανδαλίζουσιν, ὅτι συνέφερον αὐ-
τοῖς, εἰ ἐρρίφθησαν ἐν τῇ θαλάσῃ, νῦν παραινεῖ
τοὺς σκανδαλιζομένους φυλάττεσθαι ἀπὸ τῶν ἐτοιμῶς
ἐχόντων σκανδαλίζειν καὶ ὑποσκελίζειν αὐτούς. Κἄν
γὰρ ποῦς, κἄν χεὶρ, κἄν ὀφθαλμὸς ἢ ὁ σκανδαλίζων
σε, τουτέστι, κἄν τῶν οικειοτάτων τις, κἄν τῶν καθ'
αἷμα πλησιαζόντων καὶ χρειωδῶν, ἐκκοφῶν αὐτὸν,
τουτέστιν, ἀπάρνησαι τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν καὶ οἰ-
κιοσύνην. Σκώληξ δὲ καὶ πῦρ κολάζοντα τοὺς ἀμαρ-
τωλοὺς, ἡ συνείδησις ἐστὶν ἐκάστου, καὶ ἡ μνήμη τῶν
πραχθέντων ἐν τῷ βίῳ τούτῳ αἰσχροῦν· ἥτις ὡσπερ
σκώληξ καταδαπανᾷ, καὶ ὡς πῦρ φλέγει. Πᾶς γάρ,
φῦσι, πυρὶ ἀλισθίσεται, τουτέστι, δοκιμασθήσεται.
Ἵπερ καὶ ὁ Παῦλος λέγει, ὅτι πυρὶ δοκιμασθήσεται
πάντα (71). Καὶ πᾶσα δὲ, φῦσι, θυσία ἀλλ' ἀλισθήσε-
ται. Τοῦτο δὲ ἀπὸ τοῦ Λευϊτικοῦ εἶπεν. Ἐκεῖ γάρ
φησὶν ὁ Θεὸς, Πᾶν δῶρον θυσίας ἡμῶν (72) ἀλλ' ἀλισθή-
σεται. Καλὸν οὖν ἐστὶν ἡμᾶς ἀλλελεῖν τὰς θυσίας ἡμῶν
τῷ ἄλατι τοῦ Θεοῦ, τουτέστι, μὴ ἐκλελυμένας θυσίας
καὶ ραθύμους προσφέρειν, ἀλλὰ στρυφνὰς καὶ νοστί-
μους. Ἄλας δὲ λέγει καὶ τοὺς ἀποστόλους ὁ Κύριος,
καὶ πάντα· ἀπλῶς τοὺς δύναμιν ἔχοντας συνεκτικὴν
καὶ συνδετικὴν. Ὡσπερ γὰρ τὸ ἄλας συνέχει τὰ κρέα,
καὶ οὐκ ἐξ αὐτῆς σκώληκας γεννᾷ, οὕτω καὶ ὁ διδα-
σκαλικὸς λόγος, ἐὰν στρυφνὸς εἴη, τοὺς σαρκικοὺς
ἀνθρώπους συσφίγγων, οὐκ ἐξ ἐν αὐτοῖς γεννηθῆναι
τὴν ἀκοίμητον σκώληκα. Ἐὰν δὲ ὁ διδάσκαλος ἀνα-
λος εἴη, καὶ μὴ ἔχη τὸ στρυφνὸν καὶ συνδετικὸν, ἐν
τίνι ἀλισθίσεται, τουτέστιν, ἀρτυθήσεται; Ἔχετε
οὖν ἐν ἐαυτοῖς ἄλας, ἥγουν τὴν νόστιμον χάριν τοῦ
Ἁγίου Πνεύματος καὶ συνεκτικὴν, ὡς ἂν εἰρηνεύητε πρὸς
ἀλλήλους. Ὁ γὰρ τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης συσφιγ-
γόμενος πρὸς τὸν πλησίον, οὗτος ἄλας ἔχει, καὶ λοι-
πὸν εἰρηνεύει πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

*Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων, εἰ ἐξεστὶν ἀπολῦναι
τὴν γυναῖκα. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος πλουσίου
τὸν Ἰησοῦν. Περὶ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου. Περὶ
τοῦ Βαρθιμαίου.*

« Κάκειθεν ἀναστὰς, ἔρχεται εἰς τὰ ὄρια τῆς
Ἰουδαίας διὰ τοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, καὶ συμπο-
ρεῦνται πάλιν ὄχλοι πρὸς αὐτόν. Καὶ ὡς εἰώθει
πάλιν ἐδίδασκεν αὐτούς. Καὶ προσελθόντες οἱ Φα-
ρισαῖοι, ἐπηρώτησαν αὐτόν, εἰ ἐξεστὶν ἀνδρὶ γυναῖκα
ἀπολῦσαι; πειράζοντες αὐτόν. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς
εἶπεν αὐτοῖς· Τί ὑμῖν ἐνετείλατο Μωσῆς; Οἱ δὲ
εἶπον αὐτῷ· Μωσῆς ἐπέτρεψε βιβλίον ἀποστασίῳ
γράφαι, καὶ ἀπολῦσαι. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς,
εἶπεν αὐτοῖς· Πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἔγρα-
ψεν ὑμῖν τὴν ἐντολήν ταύτην. Ἀπὸ δὲ ἀρχῆς κτί-
στικῶς ἔρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτοὺς ὁ Θεός. Ἐνε-
κεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ

⁶⁶ Levit. II, 15.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(71) Cod. 26 addit: « Ἡ καὶ οὕτω, Πᾶς πιστὸς
πυρὶ τῆς πρὸς Θεὸν πίστεως, ἢ τῆς πρὸς τὸν πλη-
σίον ἀγάπης ἀλισθίσεται, ἥγουν τὴν σηπιδόνα τῆς
κακίας ἀποβαλεῖ, ἢ ἀρτυθήσεται καὶ ἡδύς τῷ θεῷ
γενήσεται. Καὶ πᾶσα δὲ, φῦσι, θυσία, κ. τ. λ. » Vel

A habete inter vos invicem. » Postquam internatus
est his qui scandalizant, quod expediret eis si projicerentur in mare, nunc admonet eos qui scandalizantur, ut caveant sibi ab his qui parati sunt offendere et scandalizare alios. Nam sive pes, sive manus, sive oculus fuerit qui scandalizat te, hoc est, quantumvis sit tibi familiaris, etiamsi tibi sanguine junctus sit, vel utilis, amputa illum, hoc est, renuntia ejus amicitiae et familiaritati. Vermis asperum et ignis quæ puniunt peccatores, uniuscujusque sunt conscientia, et memoria eorum quæ in hac vita factæ sunt acta: quia quasi vermis absument, et quasi ignis ardet. Omnis enim homo igne salietur, hoc est, probabitur: id quod et Paulus dicit, quod in igne probabuntur omnia. Et omnis, inquit, victima sale salietur. Hoc autem ex Levitico dicit. Ibi enim inquit Deus, Omne donum victimæ vestræ salietur⁶⁶. Bonum igitur est nos sale condire sacrificia nostra, sale Dei, hoc est, non offerre victimas infirmas et pigras, sed vegetas et suaves. Sal autem dicit etiam apostolos Dominus, et omnes simpliciter qui virtutem habent conscruandi, et a putredine cohibendi. Nam sicut sal carnem prohibet, et non sinit vermes procreare, ita et sermo doctoris, si recens et mordax sit, carnales homines constringens, non sinit in ipsis generari vermes irrequietum. Si autem doctor insulsus fuerit, et nihil habeat quod constringat et cohibeat, in quo salietur, hoc est, condietur? Habete igitur in vobisipsis salem, hoc est, suavem Spiritus gratiam, quæ cohibeat, ita ut pacifici sitis. Nam qui constringitur charitate erga proximum, hic salem habet, et pacificus est cum fratre suo.

CAPUT X.

*De interrogantibus, num liceret dimittere uxorem.
De dixite Jesum interrogante. De filiis Zebedæi.
De Barthimæo cæco.*

VERS. 1-9. « Et cum inde surrexisset, venit in fines Judææ per regionem, quæ est ultra Jordanem, et conveniunt rursum turbæ 222 ad illum, et sicut consueverat, rursum docebat eas. Et adeuntes Pharisei interrogabant illum: Licetne viro uxorem repudiare? tentantes illum. At ille respondens dixit illis: Quid vobis præcepit Moses? At illi dixerunt: Moses permisit libellum repudii scribere ac dimittere. Et respondens Jesus dixit illis: Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud: cæterum ab initio creationis masculum et feminam fecit illos Deus: propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori

etiam sic: Omnis fidelis igne fides in Deum et charitatis erga proximum salietur, hoc est, impietatis paternitatem abjiciet: vel condietur, ac suavis Domino edicietur. *Et omnis, inquit, victima, etc.* »
(72) Interpres legit ὑμῶν.

sux, et sicut duo caro una. Itaque non jam sunt duo, sed una caro. Quod igitur Deus copulavit, homo ne separet. » Sæpenumero relinquebat Dominus Judæos propter invidiam illorum, nunc autem iterum in eorum regionem transit, quia passionis tempus appropinquabat. Nec vero Hierosolyma runc ascendit, sed in fines Judææ, ut populo simplici prodesset. Hierosolyma enim omnis malitiæ officina erant, propter Phariseorum malitiam. Vide ergo malitiam illorum, quomodo tentent Dominum, non relinquentes illum, ne credant ei turbæ; sed semper accedunt, et sperant se questionibus illum facturos perplexum animo et confuturos. Rogabant enim questionem quæ utraque præcipitia habebat: an liceat homini uxorem dimittere? Nam si diceret quod liceret absolvi, objicerent ei quod dixisset extra causam fornicationis non licere absolvi. Si autem diceret quod non liceret, taxarent eum ut adversarium doctrinis Mosi. Christus igitur, qui est sapientia ipsa, respondet eis responso quo laqueos illorum effugit. Rogat enim illos quid eis præceperit Moses. Cum autem illi dixissent præceptum esse dimittendam, interpretatur eis legem. Non adeo erudelis erat Moses, inquit, ut talem introduceret legem, sed ad vestri cordis duritiam scripsit hoc. Deus enim sciens Judæorum inhumanitatem, quod qui semel ex eis odio habere copisset mulierem, occidisset eam, concessit eis dimittere uxorem, non sibi placentem. Ab initio autem non sic erat, sed Dei consilium conjuges ad invicem conjungit, et relictis parentibus unum facit. Vide autem quid dicat, quod Deus noluit polygamiam, ut hæc relinqueretur, et altera duceretur uxor: et iterum relinqueretur ista, et assumeretur alia. Nam si hoc esset, fecisset Deus unum quidem virum, multas autem mulieres; nunc autem hoc non fecit, sed masculinum et feminam fecit, unum uni copulari jubens. Possemus forte et sic hunc locum intelligere: Sermo doctoris, qui semen bonum mittit in animam fidelis hominis, habet rationem viri erga animam quæ illum suscipit. Sæpe igitur ratio quæ cupit prodesset animæ, quæ verbum suscipit, relinquit patrem suum, 223 hoc est mentem sublimem: et matrem suam, hoc est, verbum ornatum: et adhæret uxori suæ, attemperando se illi, quæ illi expediant docens, et sæpe sensum imperfectum ac verba simplicia et idiotarum proferens: et tunc sunt duo in carne una, hoc est, credit anima carnem factum esse Verbum Dei, et nulla humana cogitatio potest separare animam a tali fide.

ων αὐτῆ καὶ νοῦν πολλάκις εὐτελῆ καὶ λέξεις ἰδιωτικὰς προσιμῶν. Καὶ λοιπὸν γίνονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, τούτεστι, πιστεύει ἡ ψυχὴ σάρκα γενέσθαι τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ. Καὶ οὐδεὶς ἀνθρώπων λογισμὸς δύναται χωρῖσαι τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῆς τοιαύτης πίστεως.

Vers. 10, 11. « Et in domo rursus discipuli illius eadem de re interrogaverunt illum, et dicit illis: Quicumque repudiaverit uxorem suam, et duxerit aliam, adulterium committit adversus illam. Et si mulier repudiaverit virum suum, et nupserit alteri, adulterium committit. » Iterum etiam disci-

Α καὶ τὴν μητέρα. Καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἕσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν· ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ μία σὰρξ. Ὁ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζεται. » Συνεχῶς τὴν Ἰουδαίαν ἀφίει ὁ Κύριος διὰ τὴν βασκανίαν ἐκείνων, οὖν οὖν ἐπιχωριάζει, ἐπειδὴ τὸ πάθος ἐγγὺς ἐμελλεν εἶναι. Οὐ μὴν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἐνεῖσι τίως, ἀλλ' εἰς τὰ τῆς Ἰουδαίας ὄρια, ἵνα τὸν ἀκακὸν ὄχλον ὠφελήσῃ. Τὰ γὰρ Ἱεροσόλυμα πάσης κακίας ἐργαστήριον ἦσαν, διὰ τὴν τῶν Φαρισαίων πονηρίαν. Ἴδε γοῦν τὴν κακίαν αὐτῶν, πῶς περιάξουσι τὸν Κύριον, μὴ ἰῶντες αὐτὸν, ἵνα πιστεῦσασιν αὐτῷ οἱ ὄχλοι, ἀλλ' αἰεὶ προσερχόμενοι καὶ δοκοῦντες εἰς ἀπορίαν ἐμβάλλειν καὶ ἐπιστομίζειν διὰ τῶν ζητημάτων. Ἡρώτησαν γὰρ αὐτὸν ἐρώτημα ἀμφοτέρωθεν ἔχον κρηνοῦς· Εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπου ἀπολύσει τὴν γυναῖκα; Ἴνα ἴδῃ μὲν εἰπεῖν ὅτι ἔξεστιν ἀπολύσειν, ἀπαντήσωσιν αὐτῷ· Πῶς οὖν εἶπα; ὅτι ἐκτὸς λόγου πορνείας, οὐκ ἔξεστιν ἀπολύσειν; Ἐάν δὲ εἴπη ὅτι οὐκ ἔξεστιν, ἐγκαλέσωσιν αὐτῷ ὡς ἐναντιουμένῳ τοῖς τοῦ Μωσέως δόγμασιν. Ὁ οὖν Χριστὸς, ἡ αὐτοσοφία, ἀποκρίνεται αὐτοῖς; ἀπέκρισιν διαφεύγουσιν τὰς αὐτῶν παγίδας. Ἐρωτᾷ γὰρ αὐτούς, τί αὐτοῖς ἐνεταίλατο Μωσῆς. Τῶν δὲ εἰπόντων ὅτι ἀπολύσει ἐνεταίλατο, ἐρμηνεύει αὐτοῖς τὴν νόμον. Οὐ γὰρ οὕτως ἀπηγγέλλει ὁ Μωσῆς, φησὶν, ὥστε τοιοῦτον εἰσενεγκεῖν νόμον, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑμετέραν σκληροκαρδίαν τοῦτο ἔγραψεν. Ὁ γὰρ Θεὸς; γινώσκων τὴν τῶν Ἑβραίων ἀπανθρωπίαν, καὶ ὅτι βλάβος ὁ βουλόμενος φοιτοῖ ἐν τῇ αὐτοῦ γυναίκα μισήσας ἀπαξ αὐτήν, συνεχώρησεν ἀπολύσει τὴν γυναῖκα, τὴν μὴ ἀρεσκόμενον αὐτῇ. Ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐχ οὕτως ἦν, ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ βουλή συγκολλᾷ ἀλλήλους τοὺς συζύγους, καὶ ἐν ποιῶ, ὥστε καὶ γονέων καταμελεῖν. Ὅρα δὲ τί λέγει, ὅτι ὁ Θεὸς οὐ θέλει πολυγαμίαν, ὥστε ταύτην μὲν καταλιμπάνειν, ἑτέραν δὲ ἀγεσθαι γυναῖκα, καὶ πάλιν ταύτην καταλιμπάνειν, καὶ ἑτέραν κολλᾶσθαι. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, ἐποίησεν ἂν ἕνα μὲν ἄνδρα, πολλὰς δὲ γυναῖκας. Νῦν δὲ οὐ τοῦτο γέγονεν, ἀλλ' ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν, ἕνα μὲν καλεῦσας συνάπτεισθαι. Μήποτε δὲ καὶ οὕτω συνάμεθα νοῆσαι τὸ παρὸν χωρίον. Ὁ λόγος ὁ διδασκαλικὸς, σπέρματα ἀγαθὰ ἐμβάλλον εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ πιστοῦ ἀνθρώπου, ἀνδρὸς λόγον ἐπέχει πρὸς τὴν

Δ ὑποδεχομένην αὐτὸν ψυχὴν. Πολλάκις οὖν ὁ λόγος θέλων ὠφελῆσαι τὴν ὑποδεχομένην ψυχὴν, καταλιμπάνει τὸν πατέρα αὐτοῦ, τούτεστι νοῦν ὑψηλὸν, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, τούτεστι λέξιν κεκαλλωπισμένην. καὶ προσκολλᾶται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, ἦτοι τὰ πρὸς ὠφέλειαν τῆς ψυχῆς ἐκείνης διδάσκει, συγκαταβαίνων αὐτῇ καὶ νοῦν πολλάκις εὐτελῆ καὶ λέξεις ἰδιωτικὰς προσιμῶν. Καὶ λοιπὸν γίνονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, τούτεστι, πιστεύει ἡ ψυχὴ σάρκα γενέσθαι τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ. Καὶ οὐδεὶς ἀνθρώπων λογισμὸς δύναται χωρῖσαι τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῆς τοιαύτης πίστεως.

« Καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ πάλιν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ πρὸς τοῦ αὐτοῦ ἐπηρώτησαν αὐτὸν, καὶ λέγει αὐτοῖς· Ὁ, ἴδῃ ἀπολύσει τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ γαμήσῃ ἄλλαν. μοιχᾶται ἐπ' αὐτήν. Καὶ ἴδῃ γυνὴ ἀπολύσει τὸν ἄνδρα αὐτῆς, καὶ γαμήσῃ ἄλλω, μοιχᾶται. » Ἔτι καὶ οἱ μαθηταὶ ἐσκανδαλίζοντο· διὰ τοῦτο οὖν καὶ προσέ-

χροντι πάλιν αὐτῷ καὶ ἐρωτῶσιν, ὡς μήπω ἱκανῶς ἔκθεραπευθέντος αὐτῶν τοῦ λογισμοῦ. Ὁ δὲ ἀποκρίνεται αὐτοῖς, λέγων· Ὅς ἐὰν ἀπολύσῃ τὴν γυναικα αὐτοῦ καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοιχὸς ἐστὶν αὐτῆς τῆς δευτέρας. Ὁμοίως· οὖν καὶ ἡ γυνὴ μοιχαλὶς ἐστὶν, ἡ ἀφείσα τὸν ἴδιον ἄνδρα, καὶ ἑτέρῳ συζυγείσα.

ε Καὶ προσέφερον αὐτῷ παιδία, ἵνα ἄψῃται αὐτῶν· οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπιτίμων τοῖς προσφέρουσιν. Ἴδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς, ἠγανάκτησε καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ἄφετε τὰ παιδία ἐρχεσθαι πρὸς μὲ, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, Ὅς ἐὰν μὴ δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παιδίον, οὐ μὴ εἰσελθῇ εἰς αὐτήν. Καὶ ἀναγκαλιόσαμος αὐτά, καὶ τιθεὶς τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτά, εὐλόγησεν αὐτά. Ὁ πολλὴ ἡ πίστις τῶν ὄχλων, εἶπε καὶ μόνῃ τῇ τῶν χειρῶν ἐπιθέσει, εὐλογεῖν ἐνόμιζον τὸν Χριστὸν τοὺς αὐτῷ προσαγομένους. Οἱ δὲ μαθηταὶ, νομίζοντες ἀνάξιον τοῦτο εἶναι τοῦ Χριστοῦ, τὸ παιδία προσάγεσθαι αὐτῷ, διακώλυον τοὺς προσάγοντας. Τί οὖν ὁ Χριστός; Διδάσκων αὐτοὺς μετριοφρονεῖν, καὶ τύφον καταπατεῖν κοσμικόν, καὶ λαμβάνει καὶ ἀναγκαλιέζεται. Δείκνυσι γὰρ ὅτι τοὺς ἀκάκους προσλαμβάνεται, διὰ καὶ λέγει, « Τῶν τοιούτων γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. » Ὅρα, οὐκ εἶπε, Τούτων γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία, ἀλλὰ τῶν τοιούτων, τουτέστι τῶν ἐχόντων ἐξ ἀσκήσεως τὴν ἀκακίαν, ἣν τὰ παιδία ἔχουσιν ἀπὸ φύσεως. Τὸ γὰρ παιδίον οὕτε φθονεῖ, οὕτε μνηστιακεῖ, οὕτε μιστιζόμενον παρὰ τῆς μητρὸς ἀφίσταται. Ἀλλὰ κἀν βίβια αὕτη φορῇ, τῆς βασιλίδος ταύτην προτιμῶ. Οὕτω καὶ ὁ κατ' ἀρετὴν ζῶν, τῆς μητρὸς αὐτοῦ, τῆς Ἐκκλησίας λέγω, οὐδὲν προτιμῶ, οὐδὲ τὴν βασιλεύουσαν τῶν πολλῶν ἠδονῆν. Διὰ καὶ ἀναγκαλιέζεται τοὺς τοιούτους ὁ Κύριος, λέγων· « Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι. » Καὶ εὐλογεῖ, λέγων· « Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου. » Βασιλείαν δὲ τοῦ Θεοῦ, τὸ κήρυγμα καὶ τὴν ἐπαγγελίαν τῶν ἀγαθῶν ἐνταυθὰ φησιν. Ὅστις οὖν δέξεται τὸ κήρυγμα τοῦ Θεοῦ ὡς παιδίον, τουτέστι μὴδὲν διακρινόμενος ἢ ἀπιστῶν, ἐκεῖνος εἰσέρχεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὰ ἀγαθὰ ἀιδέξατο ἤδη τῇ πίστει.

ε Καὶ ἐκπορευομένου αὐτοῦ εἰς ὄδον, προσδραμὼν εἰς, καὶ γονυπετήσας αὐτῷ, ἐπηρώτα αὐτόν· Διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ποιήσω, ἵνα ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Τί με λέγεις ἀγαθόν; Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός· τὰς ἐντολάς οἴσας; Μὴ μοιχεύσης, μὴ φονεύσης, μὴ κλέψῃς, μὴ ψευδομαρτυρήσης, μὴ ἀποστέρῃσης. Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτῷ· Διδάσκαλε, ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐμβλέψας αὐτῷ, ἠγάπησεν αὐτόν, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἔν σοι ὄστεραί, ὕπαγε, ὅσα ἔχεις πώλησον, καὶ ὅς πτωχός, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι, ἄρας τὸν σταυρόν. Ὁ δὲ στυγνάσας ἐπὶ τῷ λόγῳ, ἀπέβη λυπούμενος, ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλά. Ὅτινές διαβάλλουσι τὸν νεανίσκον τοῦτον, ὡς ὑπου-

puli scandalizati sunt, atque eam ob causam venio ad eum accedunt et interrogant, quasi nondum satisfactum esset menti eorum. At ipse respondit eis, dicens : Qui dimiserit uxorem suam, et duxerit aliam, adulter est ejus, scilicet secundae. Similiter quoque et uxor adultera est, quae reliquit virum proprium, et alteri conjuncta fuerit.

Vers. 12-16. « Et attulerunt ad illum puellios, ut tangeret illos. Discipuli vero inerepabant eos qui adducebant. Cum vidisset autem Jesus, indignatus est, et dixit illis : Sinite puellios venire ad me, ne prohibete illos, talium enim est regnum Dei. Amen dico vobis : Quicumque non acceperit regnum Dei tanquam puellus, haudquaquam ingreditur in illud. Et cum cepisset illos in ulnas, impositis manibus super illos benedixit eis. » Magna fides turbarum, quae etiam sola manuum impositione benedicti a Christo existimabant puellios quos offerebant. Discipuli vero indignum hoc esse Christo arbitrabantur, quod pueri adducerentur ad ipsum : et prohibebant adducentes. Quid igitur Christus? Ut doceat humilitatem et mundani fastus contemptum, illos et suscipit et ulnis amplectitur. Ostendit enim quod simplices et innocentes suscipiat, ideoque dicit : « Talium est enim regnum Dei. » Vide, non dixit, Horum est enim regnum Dei, sed, talium, hoc est, eorum, qui per exercitationem innocentiam acquirunt, quam puelli a natura habent. Puer enim neque invidet, neque vindictam meditat, neque si flagellatur a matre, recedit : sed hanc, etiam si vestes detritas ferat, reginae praefert. Sic et qui virtutibus vacat, matri suae, Ecclesiae dico, neque voluptatem, quae multis imperat, neque quippiam praefert. Ideo in ulnas tales suscipit Jesus, dicens : « Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis ; » et benedicit dicens : « Venite, benedicti Patris mei. » Regnum autem Dei, praedicationem et promissionem bonorum hic dicit. Quisquis igitur acceperit praedicationem Dei sicut puer, non dijudicans vel discredens, ille ingreditur in regnum Dei et in bona quae jam fide suscepit.

Vers. 17-22. « Et cum exiret in viam, 224. Accurrit quidam, ac genua flexit illi, et interrogabat eum : Praeceptor bone, quid faciam ut vitam aeternam possideam? Jesus autem dixit illi : Cur me dicis bonum? Nemo bonus, nisi unus, nempe Deus. Praecepta nosti? Ne committas adulterium, ne occidas, ne fureris, ne falsum testimonium dicas, ne fraudes, honora patrem tuam et matrem tuam. At ille respondens dixit illi : Praeceptor, haec omnia servavi ab adolescentia mea. Jesus autem intuitus illum, dilexit eum, et dixit illi : Unum tibi doceat, ubi, quaecunque habes vende, et da pauperibus et habebis thesaurum in caelo, et veni sequere me, sublata in humeros cruce. At ille molestia affectus per sermonem, discedebat moerens ; habebat enim possessiones multas. » Quidam taxant adolescen-

tem illum et subdolum et malum et tentatorem. At non ita se res habet, sed amabat divitias, non tentabat. Audi enim evangelistam, quod cum intaitus esset cum Jesus, dilexerit illum. Quare igitur sic respondit ei Christus dicens : Nullus bonus? Quia ad ipsum accesserat tanquam ad hominem, et ad unum ex magistris. Dicere enim vult Christus : Si quidem ut magistrum putas me esse bonum, nullus homo bonus, si cum Deo conferatur, sin ut Deum me bonum esse censes, quid igitur magistrum me vocas? Et ita verbis istis Christus mentem hominis illius sublimiorem reddere vult, ut ipse tanquam Deus agnoscat. Sed et aliud quiddam corrigit, docendo illum se aduleter his cum quibus conversaturus est, sed radicem fontemque bonitatis sciat Deum, cui honor tribuendus est. Admiror autem adolescentem, quod cum alii plerique sanandorum inorborum gratia accesserint, ille vite eternæ hereditatem quæsierit, tametsi gravissimo avaritiæ morbo teneretur : propter quod cum audisset, Vade, vende, et da pauperibus, abiit tristitia affectus. Vide autem quod non dixerit, Vade, et quæcunque habes, particulatim vende, et da : sed, Vende semel, et da pauperibus, inquit, sed non adulatoribus et intemperatis. Insuper et hoc dicit : Veni, sequere me, hoc est, et omnem aliam virtutem amplectare. Multi enim pauperes sunt, sed non humiles : vel etsi humiles, non tamen sobrii, sed ebrii, vel alio quodam malo impliciti. Et propterea Dominus dicit : Vende, et da pauperibus, et sequere me, sublata cruce, hoc est, præparato teipso pro me ad mortem. At hic, moestus ob sermonem illum, abiit. Habet enim possessiones multas. Nec frustra addidit, multas : non enim similiter alligatur hi qui multum et hi qui parum possident. Difficilius enim expediuntur vincula eorum qui multa possident. Verum et si quis adolescens fuerit juvenili ac levi sensu, et male composita mente, vendat **225** facultates suas, utpote iram et concupiscentiam, et quæcunque ex his mala pullulant, et det ea ac abiciat pauperibus, hoc est dæmonibus : pauperes enim sunt omnique privati bono, et exciderunt divitiis bonitatis Dei : et tunc sequatur Christum. Nam qui divitias peccatorum dæmonibus objecerit, sequi poterit Christum. « Declina enim a malo », inquit, hoc est, abjice malas divitias pauperibus potestati-
 bus, dæmonibus inquam, et fac bonum, hoc est, sequere Christum, et tolle crucem.

τὸ ἀπορρίψαι τὸν κακὸν πλοῦτον τὰς πτωχαῖς τὸ ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ, καὶ ἄραι τὸν σταυρόν.

VERB. 23-27. « Et cum circumspexisset Jesus; dicit discipulis suis : Quam difficulter ii qui pecunias habent, in regnum Dei intrabunt! Discipuli vero obstuperunt super verbis illius. At Jesus rursus respondens, dicit illis : Filii, quam difficile est eos qui fiduciam habent in pecuniis, regnum Dei ingredi. Facilius est camelum per foramen acus

⁹⁹ Psal. xxxvi, 27.

Δ λὸν τινα καὶ πονηρὸν καὶ πειραστικόν. Οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο· ἀλλὰ φιλοχρήματος μὲν ὁ ἄνθρωπος, οὐ πειραστὴς δὲ. Ἄκουε γὰρ τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ὅτι ἐμβλέψας αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, ἠγάπησεν αὐτόν. Διὰ τὸν οὕτω πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο ὁ Χριστὸς, λέγων· Οὐδεὶς ἀγαθός; Ἐπειδὴ ὡς ἀνθρώπων προσῆλθε, καὶ ὡς ἐν τῶν πολλῶν διδασκάλων. Τοῦτο γὰρ λέγει ὁ Χριστὸς· Ἐάν μὲν ὡς διδασκαλὸν νομίζεις με εἶναι ἀγαθόν, οὐδεὶς ἄνθρωπος ἀγαθός, ὡς πρὸς σύγκρισιν τοῦ Θεοῦ· ἐάν δὲ ὡς Θεὸν νομίζεις με εἶναι ἀγαθόν, εἰ λοιπὸν διδασκαλὸν με ὀνομάζεις; Ὡστε τοῦτο διὰ τῶν ῥημάτων τούτων ὁ Χριστὸς βούλεται τὸ, ὑψηλοτέραν ποιῆσαι τὴν τοῦ ἀνθρώπου διάνοιαν, πρὸς τὸ ἐπιγνώσει αὐτὸν ὡς Θεόν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι κατορθοῖ, τὸ διδάξει αὐτόν, ὅταν τι μὲν ἄλλο ὀμιλήσῃ, μὴ κολακευτικῶς ὀμιλεῖν, ἀλλὰ τὴν εἶξεν καὶ τὴν πηγὴν τῆς ἀγαθότητος, εἶδέναι τὸν Θεόν, καὶ αὐτῷ τὰς τιμὰς ἀναφέρειν. Θαυμάζω δὲ τὸν νεανίσκον τοῦτον, ὅτι τῶν ἄλλων ἀπάντων περὶ νοσημάτων θεραπείας προσιόντων, αὐτὸς ζωῆς αἰωνίου κληρονομίαν ζητεῖ, εἰ καὶ πάθει δεινότητι τῇ φιλαργυρίᾳ κατεχέτο, δι' ἣν ἀκούσας, Ἔπαγε, πώλησον, καὶ δὸς πτωχῶς, ἀπῆλθε λυπούμενος. Ὅρα δὲ, οὐκ εἶπεν, ὅτι Ἔπαγε, ὅσα ἔχεις πᾶσι κατὰ μέρος καὶ δίδου, ἀλλὰ πώλησον ἀπὸ μιᾶς, καὶ θῷ, ἀλλὰ πτωχοῖς, ἀλλὰ μὴ κολαξίᾳ καὶ ἀσώτοις. Ἀλλὰ καὶ δεῦρο, ἀκολουθεῖ μοι, τουτέστι, καὶ τὴν ἄλλην ἔπασαν ἀρετὴν μέτελθε. Πολλοὶ γὰρ ἀκτῆμονες μὲν εἰσιν, οὐ ταπεινόφρονες δὲ, ἢ καὶ ταπεινόφρονες μὲν, ἀλλὰ μέθυσοι ἢ ἄλλο τι κακὸν ἔχοντες. Διὰ τοῦτο οὖν ὁ Κύριος λέγει· Πώλησον, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἀκολουθεῖ μοι, ἄρας τὸν σταυρόν, τουτέστι, πρὸς θάνατον τὸν ὑπὲρ ἐμοῦ ἰτοιμάσας σεαυτόν. Ὁ δὲ, συγνάσας ἐπὶ τῷ λόγῳ, ἀπῆλθεν. Ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλὰ· οὐ μάτην δὲ πρόσκειται τοῦτο τὸ, πολλά. Καὶ γὰρ οὐχ ὁμοίως οἷτε πολλὰ ἔχοντες, οἷτε ὀλίγα κατέχονται, ἀλλὰ δεινότερα καὶ δυσδιαλυτότερα τὰ δεσμὰ τῶν πολλῶν κτημάτων. Ἀλλὰ καὶ νεανίσκος εἶη τις νεώτερος καὶ κοῦφος τὴν διάνοιαν, καὶ μὴ καθιστηκῶς τὰς φρένας, πωλησάτω τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ· οἷον θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν, καὶ ὅσα ἐκ τούτων κακὰ φύονται, καὶ δότω ταῦτα καὶ ἀπορρίψάτω τοῖς δαίμοσιν, οἷτινές εἰσι πτωχοί, παντὸς ἑστερημένοι ἀγαθοῦ καὶ τοῦ πλοῦτου τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ ἐκπεπτωκότες. Καὶ τότε ἀκολουθεῖτω τῷ Χριστῷ. Ὁ γὰρ ἀπορρίψας τὸν τῶν ἁμαρτιῶν πλοῦτον τοῖς δαίμοσιν, ἐκεῖνος δύναται ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ. « Ἐκκλινον γὰρ ἀπὸ κακοῦ· » τοῦτο δυνάμεσι τῶν δαιμόνων· καὶ ποιήσον ἀγαθόν, τοῦτο

« Καὶ περιθεσάμενος ὁ Ἰησοῦς, λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελεύσονται; Οἱ δὲ μαθηταὶ ἰθαμβοῦν· οὐ ἐπὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν ἀποκριθεὶς, λέγει αὐτοῖς· Τέκνα, πῶς δύσκολόν ἐστι τοὺς παποιδότας ἐπὶ χρήμασιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν. Ἐδικοπώτερόν ἐστι

κάμηλον διὰ τρυμαλιᾶς ραφίδος διελθεῖν, ἢ πλοῦσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν. Οἱ δὲ περισσῶς ἐξεπλήττοντο, λέγοντες πρὸς αὐτοῦ· Καὶ τίς δύναται σωθῆναι; Ἐμβλέψας δὲ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς λέγει· Παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατον, ἀλλ' ὑπὸ παρὰ τῷ Θεῷ. Πάντα γὰρ δυνατὰ ἐστί παρὰ τῷ Θεῷ. Ὁὐχὶ τὰ χρήματα κακὰ, ἀλλ' οἱ ἔχοντες αὐτὰ διαβάλλεσθαι ἄξιοι· δεῖ γὰρ μὴ ἔχειν αὐτὰ, τούτεστι κατέχειν, ἀλλὰ γρησθαι αὐτοὺς εἰς θεόν. Χρήματα γὰρ εἴρηται παρὰ τὸ εἰς χρῆσιν εἶναι ἀνθρώποις, οὐχὶ παρὰ τὸ κατέχεσθαι. Οἱ τοίνυν ἔχοντες καὶ ἀποκλειόντες ταῦτα, δυσκόλως εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Τὸ δὲ δύσκολον ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ ἀδύνατον νόει. Ἀδύνατον γὰρ ἐστὶ πλοῦσιον ἀνθρώπων σωθῆναι. Τοῦτο δὲ δῆλον ἀπὸ τοῦ ὑποδείγματος, ὃ εἶθην ὁ Κύριος, λέγων ὅτι εὐκοπώτερον ἐστὶ κάμηλον διὰ τρυπηματος ραφίδος διελθεῖν, ἢ πλοῦσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ἀδύνατον γὰρ ἐστὶ κάμηλον διὰ τρυπήματος βελόνης διελθεῖν. Κάμηλον δὲ νόει, ἢ αὐτὸ τὸ ζῶον, ἢ σχολὴν τινα παχεῖαν, ἢ τὰ μέγιστα τῶν πλοίων χρωμάτων. Ἀδύνατον οὖν ἀνθρώπων ἐν ὧσιν ἐστὶ πλοῦσιος, σωθῆναι. Παρὰ πάντοις τῷ Θεῷ δυνατόν ἐστι τοῦτο. Εἶπε γὰρ ὁ Χριστός· «Ποιῆσατε ὑμῖν φίλους ἐκ τοῦ μαμμωνᾶ τῆς ἀδικίας.» Ὅρῳς δευὰ ἀκούσωμεν τοῦ Θεοῦ, πῶς γίνεται τοῦτο δυνατόν; Παρὰ δὲ τοῖς ἀνθρώποις ἀδύνατον, τούτεστιν, δευὰ ἀνθρώπινα φρονώμεν, ἀδύνατόν ἐστι τοῦτο. Τίνας δὲ ἔνεκεν οἱ μαθηταὶ ἐξεθαμβοῦντο ἐπὶ τοῖς λόγοις τούτοις; Οὐ γὰρ δήπου αὐτοὶ πλοῦστοι ἦσαν. Ἐμοὶ δοκεῖ ὑπερ πάντων ἀνθρώπων ἀγωνιῶντες. Φιλάνθρωποι γὰρ ἤδη ἤρξαντο γίνεσθαι. Τινὲς δὲ ἐνταῦθα ἀποροῦσι πῶς εἶπε, Πάντα δυνατὰ ἐστί παρὰ τῷ Θεῷ. (73) Λέγομεν οὖν ὅτι δευὰ εἶπη, πάντα, τὰ δευὰ λέγει· ἢ δὲ ἁμαρτία μὴ δευὰ ἐστίν. Ἀνούσιον γὰρ πρᾶγμα καὶ ἀνυπόστατον ἢ ἁμαρτία· ἄλλως τε, ἢ ἁμαρτία οὐκ ἐστὶ δυνάμει, ἀλλ' ἀσθενείας, ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει· Χριστός, δευτων ἡμῶν ἀσθενῶν, ἀπέθανε. Καὶ πάλιν ὁ Δαβὶδ· Ἐπληθύνθησαν αἱ ἀσθένειαι αὐτῶν. Ὅστε ἢ ἁμαρτία, ἀσθένεια οὐσα, οὐκ ἐστὶ δυνατὴ παρὰ τῷ Θεῷ. Ἄρα οὖν, φασὶ, δύναται ὁ Θεὸς καὶ τὸ γεγονὸς ὡς μὴ γεγονὸς ποιῆσαι; Λέγομεν οὖν ὅτι ὁ Θεὸς ἀλήθειά ἐστὶ. Τὸ δὲ ποιῆσαι τὸ γεγονὸς ὡς μὴ γεγονὸς, ψεῦδος. Πῶς οὖν ἢ ἀλήθεια ποιῆσει τὸ ψεῦδος; Πρότερον γὰρ ἂν ἀπολέσειε τὴν οἰκίαν φύσιν· ὥστε τοῦτό φασιν οἱ λέγοντες· Ἄρα δύναται ὁ Θεὸς μὴ εἶναι Θεός; Ὅρῳς γὰρ τὸ γελοῖον τοῦ ἐρωτήματος.

«Καὶ ἤρξατο ὁ Πέτρος λέγειν αὐτῷ· Ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολούθησάμεν σοι. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐδεὶς ἐστὶν δευὰ ἀφήκεν οἰκίαν, ἢ ἀδελφούς, ἢ ἀδελφάς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγροῦς, ἔνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ἐὼν μὴ λάθῃ ἑκατονταπλασίονα, νῦν ἐν

⁷³ Luc. xvi, 9. ⁷⁴ Rom. vi, 7. ⁷⁵ Psal. xv, 4.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(73) Sapphe ex cod. 32 : Ἄρα γὰρ καὶ τὸ ἁμαρτάνειν, δυνατόν ἐστὶ παρὰ τῷ Θεῷ. Λέγομεν

ingredi, quam divitem in regnum Dei ingredi. Illi vero supra modum admirati sunt, dicentes intra sese : Et quis potest salvus esse? Intuitus autem Jesus illos dicit : Apud homines impossibile est, non apud Deum : nam omniaabilia sunt apud Deum. Divitiæ non malæ sunt, sed qui illas habent, digni sunt qui taxentur : non enim illas habere oportet, hoc est detinere, sed eis uti pro necessitate. Χρήματα enim, hoc est opes, dictæ sunt, quia usui sunt hominibus, et opem atque auxilium afferunt. non autem quod detinentiæ sint. Qui igitur illas habent et includunt, difficile in regnum Dei ingrediuntur. Difficile autem hoc loco pro impossibili intellige. Impossibile enim divitem hominem salvari. Hoc autem manifestum ab exemplo quod ponit Dominus, dicens quod facilius sit camelum intrare per foramen acus, quam divitem in regnum Dei. Fieri enim non potest ut camelus per foramen acus transeat. Per camelum autem intellige vel animal, vel crassum funem quo nautæ in maximis navigiis utuntur. Impossibile enim est hominem, quatenus dives est, salvari. Etenim apud Deum hoc possibile est. Dixit enim Christus : « Facite vobis amicos ex mammona injustitiæ ». Vides quod si Deum audiverimus, quomodo possibile fiat? Apud homines autem impossibile, hoc est, quando humana sapimus, impossibile est. Jam quare discipuli obstupuerunt super verbis illius? Non enim ipsi divites erant. Mibi videtur quod pro omnibus hominibus anxii fuerint. Jam enim misericordes cooperant fieri. Quidam hoc loco dubitant, quomodo dixerit, Omniaabilia sunt Deo, quum Deus peccare nequeat. Dicimus itaque, quando dicit, omnia, intelligimus ea quæ sunt. Peccatum autem non est. Peccatum enim res est sine essentia, et sine substantia. Vel aliter, Peccatum non est potentia, sed infirmitatis : sicut et Apostolus dicit : Christus, cum nos infirmi essemus, mortuus est. Et iterum David : **226** Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, et ita peccatum apud Deum non est possibile, quia infirmitas est. Nunquid autem dicunt, Deum factum infectum facere non posse? Dicimus Deum esse veritatem. Factum autem infectum facere, mendacium est. Quo pacto, quæso, veritas fecerit mendacium? Prius enim perderet naturam suam : et ideo qui sic loquuntur, perinde loquuntur ac si quærant, Num potest Deus non esse Deus? Vides igitur quam ridicula sit quæstio.

VERS. 28-31. « Et cœpit Petrus dicere illi : Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te. Respondens autem Jesus dixit : Amen dico vobis, nullus est qui reliquit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut liberos, aut agros mea causa et Evangelii, quin recipiat

οὐδ', κ. τ. λ. « Igitur ne et peccare possibile est Deo? Dicimus itaque, » etc.

centupla nunc in tempore hoc, domus, et fratres, A et sorores, et mairas, et liberos, et agros cum persecutionibus, ac in venturo sæculo vitam æternam. Multi autem primi erunt postremi, et postremi primi. » Petrus tametsi pauca reliquerat, quia tamen dixit, omnia, indicium est quod etiam pauca vinculo quodam illum detinuerint: et ita beatificatus est is qui etiam pauca reliquerat. Cumque solus Petrus rogasset, omnibus generaliter loquitur Christus, dicens: Omnis qui reliquerit uxorem, vel patrem. Hæc dicit non ut parentes velit auxilio destitui, et ab uxoribus separari, sed docet nos præferre pietatem erga Deum omnibus carnalibus. Quia enim vere bellum a prædicatione accensum erat, et negari erant pauci parentes propter pietatem, dicit: Quisquis reliquerit cognatos quos sibi natura dedit, et in summa corporalia omnia propter Evangelium, centupla omnia accipiet in præsentī sæculo, et in futuro vitam æternam. Numquid ergo et mulieres centum accipiet? Etiam. Tametsi maledictus Julianus hoc irriserit. Quid confert uxor domui viri? Omnino erunt et vir habeat quod edat, quibus induatur, et horum omnium curam admittit viro. Vide itaque hoc etiam in apostolis. Quot mulieres fuere, quibus cura erat de amictu et esu illorum, et quæ ministrarunt eis, qui nihil horum curabant, sed solum sermonem et doctrinam? Similiter mairas et patres multos habuerunt apostoli, qui diligenter, et amice affectu erga se essent. Et Petrus qui unam domum reliquerat, postea omnium discipulorum comes habebat. Et nunc quoque ubique terrarum erecta sunt templa in nomine ejus, quæ sunt claræ domus. Et quod majus, hæc omnia in persecutionibus possident sancti, hoc est, quod dicit, cum persecutionibus, id est persecutionem passi, et male affecti atque afflicti. Unde et qui ultimi in hoc sæculo videntur propter afflictiones et persecutiones, erunt primi propter spem in Deum. 227 Sed et Pharisei qui videntur primi, facti sunt postremi. Qui autem relictis omnibus secuti sunt Christum facti sunt primi.

Vers. 32-34. « Erant autem in via ascendentes Hierosolyma, et præcedebat illos Jesus, erantque D pavefacti, et sequentes timebant. Et assumptis rursus duodecim, cepit illis dicere quæ sibi eventura essent: Ecce ascendimus Hierosolyma, et Filius hominis tradetur principibus sacerdotum et Scribis, et condemnabunt eum ad mortem, et tradent illum gentibus, et illudent illi, et flagellabunt eum, et insipient in illum, et occident eum, et tertia die resurget. » Quare prædicit ei eventura? Ut mentes discipulorum præpararet, quo prius audita facilius ferant, et non repente percellantur animo. Insuper ut sciant quod voluntarius patiatur. Nam qui prænovit, et effugere potest, et non fugit: manifestum quod voluntariam se passionibus exponat. Seorsim autem assumit discipulos, et cum solis illis loquitur.

τῷ καιρῷ τούτῳ, οἰκίας, καὶ ἀδελφοὺς, καὶ ἀδελφάς, καὶ μητέρας, καὶ τέκνα, καὶ ἀγροὺς, μετὰ διωγμῶν, καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ, ζωὴν αἰώνιον. Πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι ἔσχατοι, καὶ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι. Ὁ Πέτρος εἰ καὶ ὀλίγα ἀφήκεν, ἀλλ' οὖν πάντα ὀνομάζει ταῦτα. Καὶ τὰ ὀλίγα γὰρ δεσμὸν προσκαθείας ἔχουσιν, ὥστε μακαριστὸς καὶ ὁ τὰ ὀλίγα ἀφεῖς. Τοῦ δὲ Πέτρου μόνου ἐρωτήσαντος, καθολικῶν ποιεῖται τὸν λόγον ὁ Κύριος, λέγων. Πᾶς ὃς ἀφήκεν ἡ γυναῖκα ἡ πατέρα. ταῦτα δὲ λέγει, οὐχ ἵνα τοὺς πατέρας ἔωμεν ἀδοξηθῆτους, καὶ τῶν γυναικῶν χωρὶς μέθοδος, ἀλλὰ παιδεύει ἡμᾶς προτιμῆν τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν πάντων τῶν σαρκικῶν. Ἐπει γὰρ πόλεμος ἀνήκετο ἀπὸ τοῦ κηρύγματος, καὶ ἐμειλλον πατέρας ἀρνεῖσθαι παῖδες διὰ τὴν εὐσέβειαν, φησὶν. Ὅστις ἀφήσει τὰς σαρκικὰς συγγενείας, καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ σωματικὰ ἐνεκεν τοῦ Εὐαγγελίου, ἐκατονταπλασίονα πάντα λήψεται ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ ἐν τῷ ἐρχομένῳ ζωὴν αἰώνιον. Ἄρα εὖν καὶ γυναίκας ἐκατονταπλασίονας λήψεται; Ναί· κἄν ὁ κατάρατος Ἰουλιανὸς ἐκωμῶδει τοῦτο· εἰπέ μοι γὰρ, τί συμβάλλεται ἡ γυνὴ πρὸς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀνδρός; Πάντως ἐπιμελεῖται τῆς τροφῆς τοῦ ἀνδρός, τῶν ἐνδυμάτων, καὶ κἄσαν ἀφρονισίαν ἀπὸ τούτων ἔχει ὁ ἀνὴρ. Ἴδε τοίνυν τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων, πόσαι γυναῖκες ἐφρόντιζον τῶν ἐνδυμάτων καὶ τῶν βρωμάτων αὐτῶν, καὶ διηκόνουσαν αὐτοῖς μηδενὸς φροντίζουσιν, εἰ μὴ μόνου τοῦ λόγου καὶ τῆς διδασκαλίας; Ὁμοίως καὶ πατέρας καὶ μητέρας πολλὰς εἶχον οἱ ἀπόστολοι, τοὺς ἀγαπῶντας; πάντας καὶ φιλοστόργως πρὸς αὐτοὺς ἔχοντας, ἀλλὰ καὶ οἰκίαν μίαν ἀφεῖς ὁ Πέτρος, ὕστερον τὰ; πάντων τῶν μαθητῶν αὐτοῦ οἰκίας εἶχε. Καὶ νῦν δὲ τοὺς ἀπανταχοῦ γῆς ναοὺς ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ, οἰκίας εἶχε λαμπράς· καὶ τὸ μέζον, ὅτι μετὰ διωγμῶν ταῦτα πάντα κληρονομοῦσιν οἱ ἄγιοι, ταυψύονται, διωκόμενοι, καὶ οὐκ εὐπαθεύοντες, ἀλλὰ θλιβόμενοι. Ὅθεν καὶ οἱ ἔσχατοι ἐν τῷ νῦν αἰῶνι δοκοῦντες διὰ τὸ θλιβεσθαι καὶ διώκεσθαι, ἔσονται πρῶτοι διὰ τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα, ἀλλὰ καὶ οἱ Φαρισαῖοι, πρῶτοι ὄντες, ἐγένοντο ἔσχατοι. Οἱ δὲ ἀφέντες τὰ πάντα, καὶ ἀκολουθήσαντες τῷ Χριστῷ, ἐγένοντο πρῶτοι.

Ἦσαν δὲ ἐν τῇ ὁδῷ ἀναβαίνοντες εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἦν προάγων αὐτοῦς ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἔθαμβοῦντο, καὶ ἀκολουθοῦντες ἐφοβοῦντο· καὶ παρελαθὼν πάλιν τοὺς δώδεκα, ἤρξατο αὐτοῖς λέγειν τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν· ὅτι Ἰησοῦς ἀναβαίνειν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσι, καὶ κατακρινούσιν αὐτὸν θανάτῳ, καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐμπαΐξουσιν αὐτῷ, καὶ μαστιγώσουσιν αὐτὸν, καὶ ἐμπτύσουσιν αὐτῷ καὶ ἀκατανεύσαν αὐτὸν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. Ἔτινος ἐνεκεν προλέγει τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν; διὰ τὸ προομαλῆσαι τῶν μαθητῶν τὴν διάνοιαν, ὥστε προακούσαντες, εὐφορώτερον ἐνέγκωσι, καὶ μὴ τῷ ἀθρώπῳ καταπλαγῶσι, καὶ ὥσῃν εἶδειν, ὅτι ἐπιπλάσσει. Ὁ γὰρ προσιδῶς καὶ δυνάμενος ἐκφυγεῖν

μη φεύγων δε, πρόδηλον ὡς ἑκουσίως ἐκδίδωσιν αὐτὸν τοὺς πάθεισιν. Ἰδίᾳ δὲ παραλαβὼν τοὺς μαθητάς, μόνοις αὐτοῖς διαλέγεται. Μυστήριον γὰρ ἐν τῷ πάθει, τοῖς οἰκισιτέροις ἰδεῖ ἀποκαλυφθῆναι. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ παραλαμβάνει πάντας ἐν τῇ ὁδῷ, βουλόμενος ἀποχωρῆσαι τοῦ ἄλλου πλήθους τοὺς μαθητάς αὐτοῦ. Ἄρα καὶ διὰ τοῦ προδύγειν πάντας καὶ προσφθάνειν ἐν τῇ ὁδῷ, δείκνυσιν ὅτι προστρέχει τῷ πάθει, καὶ οὐκ ἀποφεύγει τὴν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας νέκρωσιν· πῆρ ἐν καὶ τὰ σκυθρωπὰ πάντα τὰ, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται.

Καὶ προσπορεύονται αὐτῷ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου, λέγοντες· Διδάσκαλε, θέλομεν ἵνα ὁ δὲ ἐν αἰτήσωμεν, ποιήσῃς ἡμῖν. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Τί θέλετε ποιῆσαι με ὑμῖν; Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ· Ἄδῃ ἡμῖν ἵνα εἴς ἐκ δεξιῶν σου, καὶ εἴς ἐξ εὐωνύμων σου καθήσωμεν ἐν τῇ δόξῃ σου. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε. Δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω, καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθῆναι; Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ· Δυνάμεθα. Ἄλλος εὐαγγελιστῆς φησὶν ὅτι ἡ μήτηρ αὐτῶν προσήλθε τῷ Χριστῷ. Εἰκόσ δὲ ἔστιν ἀμφότερα γενέσθαι· καὶ τοὺς ἀποστόλους αἰσχυνομένους προβαλέσθαι τὴν μητέρα αὐτῶν, εἶτα καὶ αὐτοὺς προσελθεῖν ἰδίᾳ· διὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστῆς ἐπισημαίνεται τοῦτο, λέγων· Προσπορεύονται, ἀντὶ τοῦ, ἰδίᾳ προσέρχονται, τῶν ἄλλων ἀποχωρισθέντες. Τί δὲ ἦν ὃ ἤτουντο, μάθωμεν. Ἐνόμιζον ὅτι τοῦτο ὃ ἀνέρχεται εἰς Ἱερουσόλυμα, διὰ τὸ βασιλεύσειν ἀνέρχεται αἰσθητὴν βασιλείαν. Καὶ μετὰ τὸ βασιλεύσειν, τότε πείσεται ἡ ἐμελλε παθεῖν. Ταῦτα οὖν ἐνοοῦντες, αἰτοῦνται καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν καὶ τὴν ἐξ εὐωνύμων καθέδραν· διὸ καὶ ὁ Κύριος ἐπιτιμᾷ αὐτοὺς ὡς ἀνήσυχον τι ζητοῦσιν. Οὐκ οἴδατε γὰρ, φησὶ, τί αἰτεῖσθε. Ὑμεῖς γὰρ νομίζετε αἰσθητὴν εἶναι τὴν ἐμὴν βασιλείαν, καὶ αἰσθητὴν τὴν καθέδραν αἰτεῖσθε. Οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο· ἀλλὰ ταῦτα πάντα ὑπὲρ νοῦν εἰσι. Καὶ τὸ καθῆσαι ἐκ δεξιῶν μου μέγα ἐστὶ, καὶ τὰς ἀγγελικὰς ὑπερβαῖνον τάξεις, καὶ ὑμεῖς μὲν ἐπὶ δόξαν κεχύνετε, ἐγὼ δὲ εἰς θάνατον ὑμᾶς καλῶ. Ποτήριον γὰρ καὶ βάπτισμα τὸν σταυρὸν ὀνομάζει· ποτήριον μὲν, ὡς εἰς ὕπνον εὐθείας ἄγον καὶ ὡς ἡδέως ὑπ' αὐτοῦ προσδεχθέν· βάπτισμα δὲ, ὡς καθαρισμόν τῶν ἁμαρτιῶν ποιησάμενον· οἱ δὲ, μὴ νοήσαντες τί λέγοι, ὑπέσχοντο, νομίζοντες λέγειν περὶ ποτηρίου αἰσθητοῦ, καὶ βαπτίσματος ὡς ἐβαπτίζοντο οἱ Ἰουδαῖοι, πρὸ τοῦ φαγεῖν κλυθόμενοι.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Τὸ μὲν ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω, πείσθε, καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεθε. Τὸ δὲ καθῆσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων μου, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οὗς ἡτοίμασται. Τὸ μὲν μαρτύριον, φησὶν, ὑπέσχεσθε, καὶ ἀποθανεῖσθε τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας θάνατον. Τὸ δὲ καθῆσαι, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι. Ἐναυθὰ δὲ δύο τινα ζητοῦνται. Ἐν μὲν τῷδε. Ἄρα ἡτοίμασται τινὶ τὸ καθῆσαι; ἕτερον δὲ, ἄρα ὁ πάντων Δεσπότης οὐ δύναται ταύτην τὴν καθέδραν δοῦναι; Ἀέρομεν οὖν ὅτι οὐδεὶς ἐκ δεξιῶν καθῆσαι ἢ ἐξ ἀριστερῶν. Ἀλλὰ κἂν πολλαχού τῆς Γραφῆς καθ-

Secretum enim mysterium erat passio, quod familiarioribus duntaxat revelandum erat, et propterea in via omnes praecedat, volens a multitudine segregare discipulos. Insuper per hoc quod omnes praecedat et praevenerit in via, ostendit quod ad passionem accurrat, et non fugiat mortem propter nostram salutem. Quamvis autem multa enumerat aspera, omnium tamen illorum sufficiens consolatio est unum hoc, quod tertia die resurget. καταλέγει, ἀλλ' οὖν πάντων ἐκείνων παραμυθία μία,

VERS. 35-39. « Et accedunt ad eum Jacobus et Joannes, filii Zebedaei, dicentes: Praeceptor, volumus ut quidquid petierimus, facias nobis. Ille vero dicit eis: Quid me vultis facere vobis? Illi vero dixerunt ei: Da nobis ut unus tibi a dextris, et alter tibi a sinistris sedeamus in gloria tua. Jesus autem dixit illis: Nescitis quid petatis. Potestis bibere poculum quod ego bibo, et baptismate quo ego baptizor baptizari? At illi dixerunt ei: Possumus. » Alius evangelista dicit quod mater illorum accesserit ad Christum. Verisimile autem est utrumque factum, et apostolos pudore quodam matrem praemisisse, et deinde ipsos seorsim adisse: idcirco et evangelista assignat hoc, dicens: Accedunt, hoc est, seorsim adeunt, ab aliis segregati. Quid igitur fuerit quod petierunt, discamus. Cogitabant quod ascenderet in Hierosolyma ut regnurus temporalis quodam regno, et postquam regnasset, passurus esset ea de quibus dicebat. Talia secum cogitantes, petiverunt sedem et a dextris et a sinistris: idcirco et Dominus increpat eos tanquam stultum quiddam petentes. Nescitis enim, inquit, quid petatis. Vos enim creditis sensibile quoddam meum regnum esse, et temporalem sedem petitis: at res non ita se habet, sed omnia haec supra mentem hominis sunt. Et sedere a dextris meis, magnum est, et quod excellit etiam angelicos ordines: 228 et vos quidem ad gloriam festinatis, ego autem ad mortem vos voco. Poculum enim et baptismate crucem nominat. Poculum quidem, quod statim somnum concilliet, et quod ab ipso magna cum suavitate sumatur; baptismate autem, quod futura esset peccatorum purificatio. At hi non intelligentes quid diceret polliciti sunt. Opinabantur enim eum loqui de poculo sensibili, et baptismate quo baptizabantur Judaei cum aqua cibum se lavarent.

VERS. 39, 40. « Jesus autem dixit illis: Poculum quidem quod ego bibo, bibetis: et baptismate quo ego baptizor, baptizabimini: caeterum sedere mihi a dextris ac sinistris, non est meum dare, sed iis continget quibus paratum est. » Ad martyrium quidem, inquit, pervenietis, et moriemini pro veritate: at sedere a dextris ac sinistris, non est meum dare. Hoc loco duo quaeri solent: Primo, num cuiquam paratum sit sedere: deinde an omnium Dominus non possit sedem istam dare? Dicitur igitur, quod nullas a dextris sedebit aut a sinistris. Et cum saepe in Scripturis audieris catho-

dram, non cathedram intelligas, sed excellentem dignitatem. Quod autem non sit meum dare, hoc talem habet sensum : Non est meum, hoc est, justis iudiciis, dare vobis ad gratiam dignitatem istam, non enim justus essem ; sed his qui laboraverint, preparata est dignitas illa : quemadmodum si justus rex præsideret certamini cuiusdam, et deinde accederet ad illum quidam amici ejus, et dicant : Da nobis coronas : dicit utique, Non est meum dare, sed si quis certaverit et vicerit, illi preparata est corona. Et ita etiam vos, o filii Zebedæi, martyres quidem eritis propter me : si autem quis inventus fuerit cum martyrio omnes alias virtutes possidere amplius quam vos, ille vos præcedet.

Vras. 41-45. « Et cum audissent decem, ceperunt indignari super Jacobo et Joanne. Jesus autem cum vocasset eos ad se, dicit illis : Scitis quod qui videntur imperare gentibus, dominum exercent adversus illas : et qui magnates sunt inter eas, potestatem exercent in illas. Verum non sic erit inter vos : sed quicumque voluerit fieri magnus inter vos, erit vobis minister : et quicumque voluerit ex vobis esse primus, erit omnium servus. Nam et Filius hominis non venit ut sibi ministraretur, sed ut ipse ministraret, ac daret animam suam redemptionem pro multis. » Discipuli adhuc humanis affectionibus et invidia laborabant : ideo et indignantur adversus duos. Sed quando ? Cum vidissent eos non susceptos esse a Domino, sed quasi repulsam passos, tunc indignati sunt. Quando enim a Domino honorabantur, ferebant non indignantes, quamvis viderent eos præferri : cum autem nunc ipsi honorem sibi deprecant, non ferunt alii. Cæterum nunc quidem ita imperfecte se gerunt, postea autem videbis eos mutuum sibi de primatu cedere. At Christus sanat illos, et primum demulcet illos propius ad se vocando. 229 Hoc enim significat quod dicit : Cum vocasset eos ad se. Deinde monstrat quod rapere honorem, et ambire dignitates, gentium sit. Principes enim gentium magna potestate et auctoritate efferuntur : discipuli autem mei non sic : sed qui vult esse magnus, ministret omnibus : quoniam et hoc magna animæ est, omnia ferre, et omnibus servire. Et exemplum in promptu erat. Etenim Filius hominis non venit ut sibi ministraretur, sed ut ipse ministraret, et daret animam suam redemptionem pro multis, quod majus est quam ministrare. Quando enim quis non solum ministraverit, sed et mortuus fuerit pro eo cui ministrat, quid illo majus et admirabilius ? Attamen ministerium illud et condescensio, exaltatio fuit ac gloria tam sua quam omnium. Etenim priusquam factus est homo, tantum ab angelis agnoscebatur : postquam autem factus est homo et crucifixus, non solum illam gloriam habet, sed et aliam accepit, et in toto regnat orbe.

Vras. 46-52. « Et veniunt Hiericho : cunquo egrederetur ab urbe Hiericho, ac discipuli illius, et turba copiosa, filius Timæi Bartimæus cæcus sede-

Α ἄρας ἀκούης, μὴ καθέδραν νέει, ἀλλὰ τιμὴν ὑπερέβλλουσαν. Τὸ δὲ, Οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, τοιοῦτον ἔχει τὸν νοῦν· Οὐκ ἔστιν ἐμοῦ τοῦ δικαίου κριτέω, τὸ δοῦναι ὑμῖν κατὰ χάριν τὴν τιμὴν ταύτην· οὐ γὰρ ἂν δίκαιοι· εἴην· ἀλλὰ τοὺς ἀγωνισαμένους, ἐκείνους ἡτοίμασαι· ἡ τιμὴ ἡδύτη, ὥσπερ ἂν εἰ βασιλεὺς δίκαιος προεκάθητο ἀγωνῶν τινος, εἶτα προσέλοιεν αὐτῷ τινες φίλοι αὐτοῦ, καὶ εἴποιεν· Ἄδς ἡμῖν τοὺς στεφάνους, εἶπεν ἂν, Οὐκ ἔστιν ἐμὸν τὸ δοῦναι, ἀλλ' εἰ τις ἀγωνίσεται καὶ νικήσει, ἐκεῖνῳ ἡτοίμασαι τὸ στέφανο· ὥστε καὶ ὑμεῖς, οἱ τοῦ Ζεβεδαιοῦ παῖδες, μαρτυρήσατε μὲν ὑπὲρ ἐμοῦ, ἂν δέ τις εὐθεσθεῖ μετὰ τοῦ μαρτυρίου, καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν ἀρετὴν ἔχων ὑπὲρ ὑμᾶς, ἐκεῖνος προάξει ὑμᾶς.

« Καὶ ἀκούσαντες· οἱ δέκα, ἤρξαντο ἀγανακτεῖν περὶ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου. Ὁ δὲ Ἰησοῦς, προσκαλεσάμενος αὐτοὺς, λέγει αὐτοῖς· Οἴδατε ὅτι οἱ θεποῦντες ἀρχῶν τῶν ἐθνῶν, κατακυριεύουσιν αὐτῶν· καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν καταξουσιάζουσιν αὐτῶν. Οὐχ οὕτως δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν. Ἄλλ' ὅς ἐάν τις θέλῃ γενέσθαι μέγας ἐν ὑμῖν, ἔσται ὑμῶν διάκονος. Καὶ ὅς ἐάν τις θέλῃ ὑμῶν γενέσθαι πρῶτος, ἔσται πάντων δοῦλος. Καὶ γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν. » Ἐτι ἀνθρωπίνως διακαίμενοι οἱ μαθηταὶ καὶ φθόνῳ ἐβάλλοντο. Διὸ καὶ ἀγανακτοῦσι κατὰ τῶν δύο. Ἀλλὰ πότε ; Ὅτε εἶδον αὐτοὺς μὴ προσδεχθέντας ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ὡσανεὶ ἀπωσθέντας, τότε ἀγανακτοῦσιν. Ἀχρὶ μὲν γὰρ ἐτιμῶντο ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ἠνεύχοντο μὴ ἀγανακτοῦντας, καίτοι ὁρῶντες αὐτοὺς προτιμωμένους· ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα αὐτοὶ ἐκαίνοι τὴν τιμὴν ἠτήσαντο, οὐ φέρουσι λοιπὸν οἱ λοιποί. Ἀλλὰ νῦν μὲν οὕτως εἶχον ἀπελῶς, ὅσπερ οὐκ εἶχον αὐτοὺς καὶ τῶν πρωταίων ἀλλήλοις παραχωροῦντας· ἀλλ' ὁ Χριστὸς θεραπεύει αὐτοὺς πρῶτον μὲν, καταπραΰνων αὐτοὺς τῷ ἔγγυς αὐτοῦ προσαγαγῆσθαι. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, προσκαλεσάμενος. Ἐπειτα τῷ δείξαι, ὅτι τὸ ἀρπάζειν τὴν τιμὴν, καὶ τῶν πρωταίων ἐρᾶν, ἐθνικὸν ἔστιν. Οἱ γὰρ τῶν ἐθνῶν ἀρχόντες, ἐκαίνοι ἐξουσιαστικῶς καὶ τυραννικῶς προσφέρονται. Οἱ δὲ ἐμοὶ μαθηταὶ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὁ θέλων εἶναι μέγας, διακονεῖται πᾶσιν, ἐκαὶ καὶ τοῦτο μεγάλης ψυχῆς, τὸ πάντων ἀνέχεσθαι καὶ πᾶσι δουλεύειν. Καὶ τὸ παράδειγμα ἐγγύθεν· καὶ γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν, ὃ μείζον ἔστι τοῦ διακονῆσαι· ὅταν γὰρ τις οὐ μόνον διακονῆσῃ, ἀλλὰ καὶ ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ διακονουμένου, τί τούτου μείζον ἢ θαυμασιώτερον ; Ἀλλ' ὁμοῦς ἡ διακονήσις αὕτη καὶ ἡ συγκατάθεσις ὑψώσις καὶ ὄψα γέγονε καὶ αὐτοῦ καὶ πάντων. Πρὶν μὲν γὰρ γενέσθαι ἀνθρώπος, περ' ἀγγέλοις ἔγνωρίζετο μόνος. Ἐπειδὴ δὲ ἀνθρώπος ἐγένετο καὶ ἐσταυρώθη, οὐ μόνον ἐκαίνοι τὴν ὄψαν ἔχει, ἀλλὰ καὶ ἐτέραν προσέλαβε, καὶ πάσης τῆς εἰκουμένης βασιλεύει.

« Καὶ ἔρχονται εἰς Ἱερικὸν, καὶ ἐκπορευόμενος αὐτοῦ ἀπὸ Ἱερικῶν, καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ὄχλου ἰκανοῦ, υἱὸς Τιμαίου Βαρτιμαῖος ὁ τυφλὸς

ἐκάθητο παρὰ τὴν ὁδὸν προσαιτῶν. Καὶ ἀκούσας ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖός ἐστιν, ἤρξατο κράζειν καὶ λέγειν· Ὁ υἱὸς Δαβὶδ Ἰησοῦ, ἐλέησόν με. Καὶ ἐκτείνων αὐτῷ πολλοὶ ἵνα σωπῆσθαι. Ὁ δὲ πολλῶ μᾶλλον ἐκράζεν· Υἱὲ Δαβὶδ, ἐλέησόν με. Καὶ στάς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτὸν φωνηθῆναι· καὶ φωνοῦσι τὸν τυφλόν, λέγοντες αὐτῷ· Θάρσει, ἔγειρε, φωνεῖ σε. Ὁ δὲ, ἀποβαλὼν τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, ἀναστάς ἦλθε πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Καὶ ἀποκριθεὶς λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Τί θέλεις ποιῆσω σοι; Ὁ δὲ τυφλὸς εἶπεν αὐτῷ· Ῥαββουνὶ, ἵνα ἀναβλέψω. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Ὑπάγε, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε. Καὶ εὐθέως ἀνέβλεψε καὶ ἠκολούθει τῷ Ἰησοῦ ἐν τῇ ὁδῷ. Ὁ δὲ Ματθαῖος δύο τυφλοὺς λέγει· ἐνδέχεται δὲ δύο μὲν εἶναι τοῦς λαθόντας, τὸν δὲ ἐπιφανέστερον αὐτῶν τοῖτον εἶναι τὸν νῦν παρὰ τῷ Μάρκῳ μνημονευόμενον. Ὅρα δὲ πῶς τιμῶσι τὸν Ἰησοῦν καὶ οἱ ὄχλοι, ὥστε ἐπιτιμᾶν τῷ τυφλῷ βῶντι, ὡσανεὶ τινοῦ βασιλέως παροδουόντος. Ἐρωτᾷ δὲ αὐτὸν ὁ Κύριος, ἵνα μή τις εἴπῃ ὅτι ἄλλα βουλομένην ἄλλα δίδωσιν ὁ Κύριος. Εὐχυνόμενος δὲ ψυχῆ τοῦ τυφλοῦ· ὄσως μετὰ τὸ θεραπευθῆναι οὐκ ἀφήκε τὸν Κύριον, ἀλλ' ἠκολούθει αὐτῷ. Δύναται δὲ καὶ ἀναγκαστικῶς νοηθῆναι τοῦτο· Ἰερικὴ ὁ τόπος οὗτος; ὁ κάτω. Τυφλὸς δὲ καθήμενος ἐνταῦθα ἡ φύσις ἡ ἀνθρωπίνη, ἥτις υἱὸς ἦν τοῦ ὑπὲρ πᾶσαν τιμὴν Θεοῦ. Αὕτη τοίνυν ἐκράζε τῷ Ἰησοῦ διὰ τῆς Ἰερικῆς, τουτέστι τοῦ βίου τούτου, ἐδεύοντι. Ἠλέησε δὲ αὐτὴν καὶ διὰ τῆς πίστεως ἔσωσεν, ἐκδυσσαμένην τὸ παλαιὸν ἱμάτιον τῆς ἁμαρτίας. Σωθεῖσα δὲ ἠκολούθησεν αὐτῷ, ἐργαζομένη τὰς ἐντολάς ἐν τῇ ὁδῷ, τουτέστι ἐν τῷ βίῳ τούτῳ. Ἐνταῦθα γὰρ ἐστὶν ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ· μετὰ δὲ ταῦτα ἀποκλείονται πάντες τοῦ ἐργάζεσθαι τὰς ἐντολάς.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Περὶ τοῦ πῶλου. Περὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς. Περὶ τῶν ἐκβληθέντων ἐκ τοῦ ἱεροῦ τραπεζιτῶν. Περὶ τοῦ θάρσους πρὸς τὸν Θεόν. Περὶ τῆς ἀμνησικακίας. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν Κύριον ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων.

Καὶ ὅτε ἐγγίζουσιν εἰς Ἱερουσαλήμ, εἰς Βεθφαγὴ καὶ Βηθανίαν πρὸς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ἀποστέλλει δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτοῖς· Ὑπάγετε εἰς τὴν κώμην τὴν κατέναντι ὑμῶν· καὶ εὐθέως εἰσπορευόμενοι εἰς αὐτὴν, εὐρήσατε πῶλον δεδεμένον, ἐφ' ὃν οὐδεὶς ἀνθρώπων κεκάθικε. Λύσαντες αὐτὸν ἀγάγετε, καὶ ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ· Τί ποιεῖτε τοῦτο; εἰπατε ὅτι ὁ Κύριος αὐτοῦ χρεῖαν ἔχει, καὶ εὐθέως αὐτὸν ἀποστείλει ὧδε. Ἀπῆλθον δὲ, καὶ εὔρον πῶλον δεδεμένον πρὸς τὴν θύραν ἔξω, ἐπὶ τῆς ἀμφοδου, καὶ λύουσιν αὐτόν. Καὶ τινες τῶν ἐκεῖ ἑστηκότων ἔλεγον αὐτοῖς· Τί ποιεῖτε λύοντες τὸν πῶλον; Οἱ δὲ εἶπον αὐτοῖς, καθὼς ἐνετείλατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἀφήκαν αὐτούς. Ὁ Πολλάκις μὲν καὶ ἄλλοτε ἦλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀλλ' οὐδέποτε μετὰ τοσαύτης περιφροσύνης, μεθ' ὅσης νῦν. Πρώην μὲν γὰρ ἐκρύπτετο διὰ τὸν φόβον αὐτῶν· νῦν δὲ, ἐπειδὴ τοῦ πάθους ἐφέστηκεν ὁ καιρὸς, ὃν αὐτὸς ἑαυτῷ ὤρισε, ἰαμπρότερον ἔρχεται, ἵνα· ἐάν μὲν θέλωσι, συνήξωσι τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπ' αὐτῷ προ-

bat juxta viam mendicans. Et cum audisset quod Jesus Nazarenus esset, cepit clamare et dicere : Fili David Jesu, miserere mei. Et increpabant illum multi ut taceret. At ille multo magis clamabat : Fili David, miserere mei. Et stetit Jesus, ac jussit illum vocari ; et vocant cæcum, dicentes illi : Bono animo esto : surge, vocat te. Ille vero abjecto pallio suo surrexit, et venit ad Jesum. Et respondens dicit illi Jesus : Quid vis faciam tibi ? Cæcus autem dixit ei : Rabboni, ut visum recipiam. Jesus autem dixit illi : Abi, fides tua salvum te reddidit. Ac protinus recepit visum, et sequebatur Jesum in via. Mattheus duos cæcos narrat : et fieri potest duos quidem esse sanatos, hunc autem ex illis clariorem fuisse, cujus nunc mentionem facit Marcus. Vide autem quomodo turbæ Jesum venerantur, ita ut increparent cæcum clamantem, quasi rex quispiam præteriret. Porro Jesus illum interrogat, ut nō quis putet quod ille alia voluerit, Christus autem alia dederit. Gratj autem animi cæcus erat, qui postquam sanatus est, Jesum non dimisit, sed secutus est illum. Jam et per anagogen intelligere possumus : Jericho locus iste inferior est : cæcus autem qui sedet hoc loco, humana est natura, quæ filius erat Dei, qui omnem superat dignitatem. Ista igitur clamabat ad Jesum, per Hiericho, id est hanc vitam, euntem. Misericordia autem motus erga illam, et propter fidem, salvam eam fecit, ubi vetus peccati vestimentum exiit. Servata autem secuta est illum, faciendo mandata in via, hoc est in hac vita. Hic enim possumus sequi Christum : postea autem excluduntur omnes a mandatorum operatione.

CAPUT XI.

230 De pullo. De arefacta ficu. De fugatis e templo trapezitis. De fiducia in Deum. De injuriarum ob. vione. De principibus sacerdotum, et presbyteris Dominum interrogantibus

Vras. 1-6. Et cum appropinquant Hierosolymis ad Bethphage et Bethaniam juxta montem Olivarum, emittit duos e discipulis suis, et dicit illis : Abite in vicum qui contra vos est, et statim ingredientes in illum, invenietis pullum alligatum, supra quem nullus hominum sedit : solvite eum, et adducite : et si quis vobis dixerit, Cur facitis hoc? dicite quod Dominus eo opus habet : et continuo illum mittet huc. Abierunt autem, et invenerunt pullum alligatum juxta januam foris in bivio, et solvunt illum. Et nonnulli eorum qui illic stabant, dicebant illis : Quid facitis solventes pullum? At illi dixerunt eis quemadmodum ipsis præceperat Jesus, et sinebant illos. Sæpe etiam alias venit Hierosolymam, sed nunquam cum tanta majestate, quanta nunc. Prius quidem delitescerat propter invidiam illorum; nunc autem, quia passionis tempus aderat, quod ipse sibi præsumiverat, clarior venit : ut si velint, gloriam ejus intelligant, et ex prophetiis quæ in ipso impletæ erant, agnoscant eum esse Deum verum; sin

volint, in majorem condemnationem eorum sit, A quod etiam tam clara miraculis non crediderint. Vide enim quot sint hic miracula quam eis hoc loco dixerit. Dixit eis : invenietis pullum ; dixit eos prohibendum iri, et deinde cum dicerent : Dominus illo opus habet, dixit dimitendum. Neutquam enim hoc parum fuisset apostolis permitti ut abducant pullum, nisi divina quaedam virtus dominos pulli adesset, praesertim pauperes, et agricolas fortassis, ut animal illud dimitterent. Attamen disce Dominum id non sine causa fecisse : neque enim opus habebat pullus, qui toties Judaeam et Galileam peragraverat : sed monstrabat quod super populum gentium accessurus esset, qui tum incredulus erat et ineruditus, et vincit peccatis suis in divio, hoc est vita haec, apud jannam, quae est extra Ecclesiam. Solutus est autem ab apostolis per baptismum et fidem : et vectus est in eo Dominus, cum apostoli vestimenta sua, hoc est, omnem qui est ex virtute decorem imposuissent. Prius enim nudi erant gentiles et deformes, patrantis nefaria : postquam autem ab apostolis adducti fuerunt, tunc honeste didicerunt ambulare, et propterea etiam in ipsis ferter gestatus Christus. Quinam autem fuerunt, qui prius erant domini pulli, qui apostolos prohiberent ; nonne omnino. 231 demones? Sane et his apostoli prevaluerunt.

καλύοντες τοὺς ἀποστόλους, ἢ πάντας οἱ δαίμονες ; Ἀλλὰ καὶ τοῦτον επικρατέστεροι γίνονται οἱ ἀπόστολοι.

Vers. 7-10. « Et adduxerunt pullum ad Jesum, et C injecerunt illi vestimenta sua, seditque super illum. Multi vero vestimenta sua sternebant in viam, alii vero frondes incidebant ex arboribus, et sternebant in viam. Et qui praecedebant quique sequebantur clamabant dicentes : Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini. Benedictum quod venit regnum, in nomine Domini patris nostri David : Hosanna in altissimis. » Multitudo quamdiu incorrupta manet, agnoscit quantum opus erat : ideo et singuli pro viribus suis Jesum venerantur. Laudantes autem quid dixerint, videamus. A David sane hymnum illum sumpserunt. Porro Hosanna juxta quosdam significat, salva, obsecro : juxta quosdam vero, hymnum. Rectius tamen est quod primo dictum. Habetur enim in centesimo decimo septimo psalmo, O Domine, salva, obsecro : id quod in Hebraico Hosanna scriptum est. Regnum autem David regnum Christi dicebant, tum quod a semine David deductus esset Christus, tum quod David interpretari quis potest, potentem vel idoneum manu. Quis autem alius manu usque adeo validus et potens ut Dominus, cujus manus tanta miracula sunt operata? Caeterum sternamus et nos vestimenta nostra, hoc est carnem. Vestis enim animae, caro, quam subjiciamus Domino, et sternamus viam vitae nostrae : deputantes, et incidentes ab arboribus ramos, hoc est, sanctorum vitas imitemur. Arbores

φησιῶν τελειουμένων ἐπιγνώσιν ὅτι ἀληθὲς θεός ἐστιν. Εἰ δὲ μὴ θελήσῃ συνίεναι, εἰς κατάκριμα μείζον αὐτοῖς εἶη, ὅτι οὐδὲ μετὰ τοσαῦτα λαμπρὰ θαύματα ἐπίστευσαν. Ὅρα γὰρ πόσα ἐνταῦθα σημεῖα. Ἔπιν αὐτοῖς, ὅτι ἐδύραται πῶλον. Ἔπιν δὲ καλυθήσονται, εἴτα εἰπόντες, ὅτι Ὁ Κύριος χεῖρ αὐτοῦ, ἐπέθηκεν αὐτοῖς ἀποστόλους ἀπάγειν τὸν πῶλον, ὅπερ οὐκ ἂν ἐγένετο εἰ μὴ θεοὶ τις ἀνάγκη ἐπέκειτο τοῖς κυρίοις τοῦ πῶλου ἀναγκάζουσαι αὐτοῦς, καίτοι πένιτας ὄντας καὶ γεωργούς τυχόν, ἀρεθῆαι τὸ ζῆλον. Πλὴν μάνθανε, ὅτι οὐ μόνον τοῦτο ἐποίησεν ὁ Κύριος. Οὐδὲ γὰρ ἐχρησέ τοῦ πῶλου, ὁ πῶλλεσι; τὴν Γαλιλαίαν καὶ τὴν Ἰουδαίαν ἔπασεν ἐκπεριῶν (74)· ἀλλὰ δείκνυον ὅτι ἐπὶ τὸν ἐθνικὸν λαὸν ἐπιθήσεται, δ; ἀπειθή; μὲν ἦν καὶ ἀπαλειψέτο, ἐδέδοτο δὲ ταῖς οἰκείαις ἀμαρτίαις ἐν τῇ ἀμφότῃ, τουτέστι τῷ βίῳ τούτῳ, πρὸς τὴν θύραν, ἤγουν ἐξω τῆς Ἐκκλησίας. Ἐλύθη δὲ παρὰ τῶν μαθητῶν διὰ τοῦ βασιλείματος καὶ τῆς πίστεως· καὶ ἐπωχρήθη αὐτῷ ὁ Κύριος, ἐπιθέντων τῶν ἀποστόλων τὰ ἱμάτια αὐτῶν, τουτέστι πᾶσαν εὐσηχησούνην τὴν ἐξ ἀρετῆς. Πρῶτον μὲν γὰρ γυμνοὶ ὄντες οἱ ἐξ ἐθνῶν ἀσχημονες ἦσαν, πρῶτοντες ἄθεσμα. Ἐπὶ δὲ ὅπῃ τῶν ἀποστόλων ἤχθησαν, τότε δὴ τότε εὐσηχημένως ἔμαθον περιπατεῖν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐπ' αὐτῶν φέρεται ὁ Χριστὸς βασιλεύζομενος. Τινες δὲ ἦσαν οἱ πρῶτον βασιλείας τοῦ πῶλου ἐπὶ

Καὶ ἤγαγον τὸν πῶλον πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐπέβαλον αὐτῷ τὰ ἱμάτια αὐτῶν, καὶ ἐκάθισεν ἐπ' αὐτόν. Πολλοὶ δὲ τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἐστρώσαν εἰς τὴν ὁδόν· ἄλλοι δὲ σιθῶδας ἔκοπτον ἐκ τῶν δένδρων, καὶ ἐστρώνοντες εἰς τὴν ὁδόν. Καὶ οἱ προάγοντες καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες ἔκραζον λέγοντες· Ὁσαννὰ εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Εὐλογημένη ἡ ἐρχομένη βασιλεία ἐν ὀνόματι Κυρίου τοῦ πατρὸς ἡμῶν Δαβὶδ· Ὁσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις. Ὁ κλήθος μέχρις ἀν ἀδιέφορον μὲνη, ἐπιγινώσκει τὸ δῖον. Διὸ καὶ τιμῶσι τὸν Ἰησοῦν ἕκαστος ὡς εἶχε δυνάμειος. Οἱ δὲ ὁμοῦντες εἰ ἔλεγον, Ἰωμεν. Ἐκ τοῦ Δαβὶδ μὲν τὸν ὕμνον τοῦτον ἔλαβον. Τὸ δὲ Ὁσαννὰ, κατὰ μὲν τινὰς σημαίνει, σῶσον δὴ, κατὰ δὲ τινὰς σημαίνει, ὕμνος. Πλὴν, κρείττον τὸ πρῶτον. Ἐν γὰρ τῷ ἑκατοστῷ ἐπιτακτικῶν ψαλμῷ κεῖται· Ὁ Κύριε, σῶσον δὴ· ὅπερ ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ Ὁσαννὰ γέγραπται. Βασιλείαν δὲ Δαβὶδ τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ ἔλεγον, ἅμα μὲν διότι καὶ ἀπὸ τοῦ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ κατήγετο ὁ Κύριος, ἅμα δὲ, ὅτι Δαβὶδ ἐρμηνεύεται, δυνατὸς χειρὶ, ἦτοι ἰκανὸς χειρὶ. Τίς δὲ ἄλλος ἰκανὸς χειρὶ, εἰ μὴ ὁ Κύριος; οὐ αἱ χεῖρες τοσαῦτα θαύματα ἐνήργησαν; Ἀλλὰ γὰρ στρώσωμεν καὶ ἡμεῖς τὰ ἱμάτια ἡμῶν, ἦτοι τὴν σάρκα (ἱμάτιον γὰρ ἡ σὰρξ τῆς ψυχῆς), καὶ ὑποτάξωμεν ταύτην τῷ Κυρίῳ. Καὶ στρώσωμεν τὴν ὁδὸν τοῦ ἡμετέρου βίου, κόπτοντες ἐκ τῶν δένδρων κλάδους, τουτέστι, τοὺς τῶν ἀγίων βίους μιμούμε-

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(74) Ἐκπεριῶν περὶ, codd. 26, 30 et 31.

νοι. Δένδρα γὰρ οἱ ἄγιοι, ἀφ' ὧν κόπται κλάδους ὁ ἄμιμύμενος τὴν ἐκείνων ἀρετὴν. Ἀλλὰ καὶ αἱ προ-ἀγούσαι καὶ αἱ ἀκολουθοῦσαι πράξεις ἡμῶν εἰς δόξαν Θεοῦ ἕστωσαν. Τινὲς γὰρ ἐν μὲν τῷ προάγοντι βίῳ καλὴν ἀρχὴν ἐνεδείξαντο, ὁ δὲ ἀκολουθῶν βίος, ὁ ὑστερον λέγω, οὐκ ἦν τοιοῦτος, οὐδὲ εἰς δόξαν Θεοῦ (75).

« Καὶ εἰσῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἰς τὸ ἱερὸν. Καὶ περιβλεψάμενος πάντας, ὀφίας ἦδη οὐρα τῆς ὥρας, ἐξῆλθεν εἰς Βηθανίαν μετὰ τῶν δώδεκα, καὶ τῇ ἑπαύριον ἐξεληθόντων αὐτῶν ἀπὸ Βηθανίας, ἐπιείνασε, καὶ ἰδὼν συκὴν ἀπὸ μακρόθεν, ἔχουσαν φύλλα, ἦλθεν εἰς αὐτὴν εὐρῆσαι τι ἐν αὐτῇ, καὶ ἐλθὼν ἐπ' αὐτήν, οὐδὲν εὗρεν, εἰ μὴ φύλλα. Οὐ γὰρ ἦν καιρὸς· οὐκ ἔστιν. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτῇ· Μηκέτι ἐκ σοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μηδεὶς καρπὸν φάγοι. Καὶ ἤκουον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. » Εἰσῆλθε μὲν εἰς τὸ ἱερὸν ὁ Ἰησοῦς, ἀλλὰ πάλιν ἐξῆλθε (76), δεικνύων ὅτι ἐγκαταλιμπάνει αὐτὸς ἦδη ἔρημον καὶ εἰς διαρπαγὴν. Ἐξέρχεται δὲ εἰς Βηθανίαν· ὁ ἐρημνίζεται οἶκος ὑπακοῆς. Τοὺς γὰρ ἀνυπατάκτους· καὶ σκληροκαρδίους ἀφείλετο Ἰουδαίους, ἐπὶ τοὺς ὑπακούοντας αὐτῷ ἔρχεται μετὰ τῶν μαθητῶν. Ἰδόμεν δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν συκὴν· φαίνονται γὰρ ἄτοπα πολλά προκύπτοντα. Πρῶτον μὲν, εἰ ἐπιείνασε πρῶτα· ἔπειτα, εἰ καιροῦ μὴ ὄντος· οὐκ ἔστιν ἀπῆται καρπούς· ἔτι δὲ, τίς ὁ λόγος ἀναίσθητον φυτὸν τιμωρηθῆναι. Δίδουσιν οὖν ἔτι οἰκονομία ἐστὶ τὸ πᾶν τοῦτο. Ἐπεὶ γὰρ συκῆν μὲν ἐπολεῖ θαύματα, ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῶν ἀνθρώπων, οὐκ εἶδον δὲ οἱ μαθηταὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐπὶ κακώσαι τινός, τοῦτου ἕνεκεν ἐνταῦθα θέλων ἐπιδείξαι τοῖς μαθηταῖς ὅτι καὶ κακώσαι δύναται, καὶ εἰ βούλεται τοὺς μέλλοντας αὐτὸν σταυρώσαι ἐν μίᾳ καιροῦ ῥοπή ἀρᾶναι, εἰς τὸ ἀναίσθητον ξύλον ἐπιδαίνυται τὴν δύναμιν. Ὁ καὶ θαῦμα μέγα ἐστὶ· πῶς τὸ οὕτως θγρὸν δένδρον ἀδρῶς· ἐξηράνθη. Ὑγρότερον γὰρ σκεδὸν πάντων ἡ συκὴ. Πρῶτα δὲ πεινᾷ οἰκονομικῶς παραχωρῶν τῇ σαρκί, καὶ καρπὸν ζητεῖ ἐκ τῆς μὴ ἐχούσης καιρὸν καρποῦ, ἵνα, ὡσπερ εἶπον ἄνωθεν, ἐπιδείξηται τοῖς μαθηταῖς, ὅτι καὶ κολάζειν δύναται (77). Ἐχει δὲ ἡ συκὴ αὕτη καὶ τύπον τῆς Ἰου-

anum sunt sancti, a quibus ramos secant, qui illorum imitantur virtutem. Opera item nostra, et quae praecedunt et quae sequuntur, sint in gloriam Dei. Sunt etenim qui vitam honestam principio praesecerunt, quarum vita subsequens longe dissimilis est, neque in gloriam Dei.

Vras. 11-16. « Et ingressus est Hierosolymam Dominus, et in templum. Et cum circumspexisset omnia, januae tempus esset vespertinum, egressus est in Bethaniam cum duodecim: et postero die cum exisset Bethania, esurivit, cumque vidisset arborem ficu procul habentem folia, veniebat si scilicet inventurus esset aliquid in illa: et cum venisset ad illam, nihil invenit nisi folia. Non enim erat tempus ficorum. Et respondens Jesus dixit fieni: Ne posthuc ex te in aeternum quisquam edat fructum. Et audiebant discipuli illius. » Ingressus quidem est Hierosolymam: sed iterum exiit, ostendens quod relicurus esset eam desertam et in direptionem. Et egreditur in Bethaniam, quam vertunt interpretes, domum obedientiae. Judaeis enim inobedientibus et duris corde relictis, venit cum discipulis ad eos qui sibi obedierunt. Videamus autem et quae de his dicuntur. Emergunt enim et apparent quaedam absurda. Primum quidem quod esurierit mane: deinde quod cum non esset tempus fructuum, fructum quaesierit: adhuc qua ratione plantam insensatam punierit. Dicunt igitur omnia haec singulari dispensatione facta. Nam quoniam saepe miracula fecit benefaciendo hominibus, non viderant autem discipuli potentiam ejus si quem vellet affigere: ejus gratia hic vult ostendere discipulis quod et affigere, et eum crucifixuros in uno momento perdere potuisset, si voluisset: ideo in arbore insensata ostendit virtutem suam quae res magna ac mira est, quod arbor succulenta iam subito exaruerit: humidior enim ferme omnibus est ficus. At quod mane esurit, id dispensatione quodam permittit carni: ac fructum quaerit ex ea quae non habebat fructus tempus: ut id quod supra dixi, ostendat discipulis,

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(75) Οὐδὲ εἰς δόξαν Θεοῦ τελούμενος, cod. 31.

(76) Coui. 26: Εἰσῆλθε μὲν εἰς τὸ ἱερὸν ὁ Ἰησοῦς, καὶ περιβλεψάμενος πάντας τὰ ἐν τῷ ἱερῷ, διδοὺς καιρὸν διορθώσεως τοῖς καταφρονήταις. Ὑστερον δὲ ἐλθὼν, αὐστηρότερον μετήλθεν αὐτοὺς, ὡς ἀδιορθώτους. Τίως εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν, πάλιν ἐξῆλθε, κ. τ. λ. « Ingressus autem in templum Jesus, circumspexit omnia quae erant, ut contemptoribus emendationis tempus daret. Postea vero veniens, asperitorem se in illos, velut incorrigibiles, praebuit. Tamen ingressus in templum, iterum exiit, etc. »

(77) Coui. 26 addit: Ὁ δὲ χρυσοῦς τὴν γλωτταν φησιν, ὅτι ἀπῆλθεν εἰς τὴν συκὴν ὁ Χριστὸς, οὐχ ἕνεκα ζητῶν· πῶς γὰρ, ἐπεὶ οὐκ ἔστιν καιρὸς ἦν; ὡς φησιν ὁ παρῶν εὐαγγελιστῆς. Εἰ δὲ αὐτὸς οὕτως ὁ εὐαγγελιστῆς ὁ τοῦτο εἶπεν, προστίθησιν, ὅτι ἦλθεν εἰς αὐτὴν εὐρῆσαι καρπὸν ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ οὐκ ἔστιν ὥστε εἶναι τοῦτο τῶν μαθητῶν νόησον, τὸ διὰ προσδοκίαν καρποῦ ἐλθεῖν, δηλαδὴ τὸν Χριστὸν ἐπὶ τὴν συκὴν,

ἢ ἀτελέστερον πῶς διακατεμένων· καὶ γὰρ τὰς ὑπονοίας τῶν μαθητῶν πολλοῦ γράφουσιν οἱ εὐαγγελισταί. Ὅσπερ γὰρ τοῦτο τῆς ὑπονοίας αὐτῶν ἦν, οὕτως καὶ τὸ νομίζειν, ὅτι διὰ τοῦτο αὐτὴν κατηράσθη, διὰ τὸ μὴ ἔχειν καρπὸν. Τίως οὖν ἕνεκεν κατηράσθη τὸ φυτόν; Ὅχι ὡς ἀμαρτήσαν, ἀλλ' ἵνα μάθωσιν, ὡς εἴρηται, οἱ ἀπόστολοι, ὅτι καὶ κολάζειν δύναται. Ἐχει δὲ ἡ συκὴ αὕτη καὶ τύπον, κ. τ. λ. « Chrysostomus autem inquit, Jesum ad ficulneam ivisse, non ut ficus quaereret: quomodo enim, si nonivum tempus erat? ut iste ait evangelista. Quod si hic idem evangelista, qui id dixit, addit etiam, eum venisse, ut fructum in ea reperiret; tu intellige, per hoc significari opinionem discipulorum, qui, cum in mysteriis rudiores adhuc essent, putarunt, Christum Dominum ob spem fructus accessisse ad ficulneam. Etenim discipulorum opiniones multis in locis describunt evangelistae. Quemadmodum vero hoc ad ipsorum opinionem pertinebat, ita et existimare, quod id-

quod etiam punire possit. Habet item et ficus tyrum synagogæ Judæorum, qui folia sola habebant, hoc est legem, umbram illis præbentem, fructum vero nullum afferbant. Esuriebat autem Jesus salutem illorum. Mrus enim cibus est, inquit, ut faciam voluntatem Patris mei. Voluntas autem Patris est, ut convertant se peccatores. Et quia synagoga fructum non habebat, maledicta est et exaruit, neque prophetam, neque doctorem habens.

Vers. 15-18. « Et veniunt Hierosolimam, et ingressus Jesus in templum, cepit ejicere eos qui vendebant et emebant in templo : et mensas collybitarum, et sellas vendentium columbas subvertit : et non permisit ut quisquam deportaret vas per templum : et docebat dicens illis : Nonne scriptum est, Domus mea domus precectionis vocabitur omnibus? Vos autem facistis eam speluncam latronum. Et audierunt Scribas principesque sacerdotum, et quærebant quomodo illam essent perdituri. Timebant enim eum, quod tota turba admirabatur doctrinam illius. » Quod eiecerit vendentes, etiam Joannes narrat : sed Joannes in principio Evangelii, hic autem sub finem. Verisimile igitur hoc secundo factum, quo etiam Judæorum accusatio major esset : quandoquidem neque cum aspe item fecerit Dominus, sunt conversi. Speluncam autem latronum nominat templum propter avaritiam. Latronum enim genus ad lucrum spectat. Et quoniam etiam illi propter sacrificia animalia quæ offerrentur, lucri gratia vendebant, latrones ipsos nominavit. Collybitam autem fuerunt qui nummos permutabant. Collyba enim genus est numismatis minimi ærei. Accusando autem illis etiam Isaiam prophetam affert dicentem : Domus mea domus precectionis vocabitur. Absit autem ne et nos extra templum ejiciamur. Multi enim et in nostrum templum ingredimur vendentes ut illa, et ementes deteriora. Sunt autem qui et pleuas mensas nummorum habent, qui administrant et dispensant ecclesiastica, et omnia propter avaritiam faciunt. Quin et sellas vendentium columbas subvertunt, hoc est pontifices vendentes spiritualia dona. Columba enim symbolum est Spiritus sancti : quem qui vendunt, per Dominum a sacerdotio repellentur. Nam qui propter datum aurum ordinat, depositus est. Sed et quisquis gratiam quæ ex baptismate est, et munditiam prodit diabolo, hic vendit columbam suam : propterea ex templo ejicitur.

Vers. 19-23. « Et cum jam vespera esset, egressus est Jesus e civitate. Et mane prætereuntes viderunt ficum exaruisse radicitus : et recordatus Po-

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

circo maledictione percussa fuisset, quia fructum nullum habebat. Quæ igitur de causa maledicta est arbor illa? Scilicet, non propterea, quod ipsa pec-

Α δαιών συναγωγῆς. οἱ φύλλα μόνον εἶχον, τούτεστι νόμον σκιάν αὐτοῖς παρέχοντα, καρπὸν δὲ οὐδένα εἶχον. Ἐπεινάσα δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν σωτηρίαν αὐτῶν. Ἐμὸν γὰρ, φησί, βρώμᾳ ἐστίν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου. Θέλημα δὲ Θεοῦ τὸ ἐπιστρέφειν τοὺς ἁμαρτανόντας. Ἐπὶ τούτων οὐκ εἶχε καρπὸν ἢ συναγωγῆ, καθηρέθη καὶ ἐξηρένηθη, μήτε προφήτην μήτε διδάσκαλον ἔχουσα.

« Καὶ ἔρχονται εἰς Ἱεροσόλυμα. Καὶ εἰσελθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν, ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ. Καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλοῦντων τὰς περισσότερας κατέστρεψε. Καὶ οὐκ ἤρμεν ἵνα τις διενέγκῃ σκεῦος διὰ τοῦ ἱεροῦ. Καὶ ἐδίδασκε, λέγων αὐτοῖς· Οὐ γέγραπται ὅτι, Ὁ οἶκος μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται πᾶσι τοῖς ἔθνουσιν; Ὑμεῖς δὲ ἐποιήσατε αὐτὸν σπήλαιον ληστῶν. Καὶ ἤκουσαν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ ἐζήτουν πῶς αὐτὸν ἀπολέσωσιν. Ἐφοβοῦντο γὰρ αὐτὸν, ὅτι πᾶς ὁ ὄχλος ἐξεπλήσαστο ἐπὶ τῇ διδασκῇ αὐτοῦ. » Τὸ ἐκβάλλεσθαι παρὰ τοῦ Ἰησοῦ τοὺς πωλοῦντας καὶ ὁ Ἰωάννης διηγεί·ται. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου, οὗτος δὲ πρὸς τῆ τέλει. Εἰκόσ οὖν δεύτερον γενέσθαι τοῦτο, ὃ καὶ μείζων κατηγορία τῶν Ἰουδαίων, εἶχε κολλάκις τὸ αὐτὸ ποιήσαντος τοῦ Κυρίου, οὐκ ἐπιστρέφουσιν. Σπήλαιον δὲ ληστῶν ὀνομάζει τὸν ναόν, διὰ τὸ φιλοκερδῆς. Τὸ ληστρικὸν γὰρ γένος περὶ τὸ κερδῆσθαι ἐπιτότητα. Ἐπὶ οὖν καὶ αὐτοὶ τὰ διὰ θεοῦ προσφερόμενα ζῶα ἐπώλων χάριν κέρδους, ληστὰς αὐτοῦς ὠνόμασε. Κολλυβισταὶ δὲ ἦσαν οἱ τὰ νομίσματα ἀλλάσσοντες. Κόλλυθος γὰρ εἶδος λεπτοῦ νομίσματος χαλκοῦ. Ἐπιστῆ δὲ αὐτοῖς κατηγοροῦν καὶ τὸν προφήτην Ἠσαΐαν, λέγοντα· Ὁ οἶκος μου, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται. Ἄλλὰ μὴ γένοιτο καὶ ἡμεῖς; Ἐξω τοῦ ἱεροῦ ἐκδηθήσεται. Πολλοὶ γὰρ καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τῷ ἡματέρῳ εἰσερχόμεθα, πωλοῦντες τὰ χρηστὰ καὶ ἀγοράζοντας τὰ χεῖρω. Εἰσὶ δὲ καὶ οἱ τραπέζας κολλυθῶν πλήρεις ἔχουσιν, οἱ οικονομούντες μὲν καὶ διοικούντες τὰ ἐκκλησιαστικά, διὰ δὲ φιλοχρηματίαν πάντα ποιούντες. Ἄλλὰ καὶ αἱ καθέδραι τῶν πωλοῦντων τὰς περισσότερας καταστρέφονται, ἤγουν τοὺς ἀρχιερεῖς τοὺς πωλοῦντας τὰ πνευματικά χαρίσματα (τοῦ γὰρ Πνεύματος σύμβολον ἢ περισσότερὰ) ἐξωθεῖ ὁ Κύριος ἐκ τῆς ἀρχιερωσύνης. Ὁ γὰρ διὰ χρυσοῦ ὄψεως χειροτονῶν, καθηρημένος. Ἄλλὰ καὶ ὅστις τὴν ἐκ τοῦ βαπτίσματος χάριν καὶ καθαρότητα προδώσῃ τῷ διαβόλῳ, οὗτος ἐπώλησε τὴν περισσότερὰν αὐτοῦ, διὰ τοῦτο καὶ ἐκβάλλεται ἐκ τοῦ ἱεροῦ.

« Καὶ ὅτε ὡφ' ἐγένετο, ἐξεπόμετο ἔξω τῆς πόλεως. Καὶ πρῶτ' παραπορευόμενοι, εἶδον τὴν συκὴν ἐξηρημμένην ἐκ ριζῶν. Καὶ ἀναμνηθεὶς ὁ Πέτρος,

caverit; sed quemadmodum dictum est, ut apostoli discernerent quod etiam punire possit. Habet item et ficus tyrum, etc. »

λέγει αὐτῷ· Ῥαββί, ἴδε ἡ συκῆ ἦν κατηράτω, ἐξη-
 ραται. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, λέγει αὐτοῖς·
 Ἔχετε πίστιν Θεοῦ· ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ὅτι ὅς ἂν
 εἴπῃ τῷ ὄρει τούτῳ, Ἄρθῃτι, καὶ βληθῆτι εἰς τὴν
 θάλασσαν, καὶ μὴ διακριθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ,
 ἀλλὰ πιστεύσῃ ὅτι ἃ λέγει γίνεται, ἔσται αὐτῷ ὃ ἂν
 εἴπῃ. » Εἰ καὶ ὁ Ματθαῖος λέγει ὅτι παραχρῆμα
 ἐξηράνθη ἡ συκῆ, καὶ ἰδόντες οἱ μαθηταὶ ἐθαύμα-
 σαν· μὴ θαυμάσιον εἶναι αὐτῶν νῦν τοῦ Μάρκου λέγον-
 τοις, ὅτι τῇ ἐπαύριον εἶδον ἐξηραμένην τὴν συκῆν.
 Οὕτω γὰρ ὀφείλει νοεῖν τὸ παρὰ τῷ Ματθαίῳ, « Καὶ
 παραχρῆμα ἐξηράνθη ἡ συκῆ. » Στῆθι οὖν ἄκρι-
 τούτου· εἶτα εἶπε, Καὶ ἰδόντες οἱ μαθηταὶ, ἐθαύμα-
 σαν. Πότε; ἰδόντες, ὃ παραχρῆμα, ἀλλὰ τῇ ἐπαύ-
 ριον. Οὕτως οὖν νοοῦνται οὐδὲν ἄπορον ἀπαντήσεται.
 Ὅρα δὲ πῶς κἀνευθεν Θεὸς δείκνυται ὁ Χριστός.
 Φησὶ γὰρ διὰ τῶν προφητῶν ὁ Κύριος· Ἐγὼ ξη-
 ραίνω ξύλον γλωρῶν, καὶ ἀναβάλλω ξύλον ξηρόν.
 Θαύμασον δὲ τὴν θεῖαν φιλανθρωπίαν, πῶς καὶ ἡμῖν
 τοῖς διὰ πίστεως ὁμοιοιμένοις αὐτῷ, δύναμιν τοῦ
 θαυματουργεῖν δίδωσιν, ἣν αὐτὸς φυσικῶς ἔχει, ὥστε
 καὶ ὄρη μεθιστάινει δύνασθαι. Ὅρος δὲ καὶ ἡ ὑπερ-
 ῆφανος γνώμη, ὑψηλὴ τις οὕσα καὶ σκληρὰ.
 Ὅστις οὖν ὄρῃ τὸ τῆς ὑπερηφανίας πάθος ἐνοχλοῦν
 αὐτῷ, καὶ σπουδαῖον αὐτὸν ἐκβαλεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ
 ἐπισκοπῆς καὶ προνοίας (ὑπερῆφανος γὰρ ἐστὶν
 ἐκείνος ὁ λέγων ὅτι πάντα αὐτὸς κατορθοῖ, καὶ οὐ
 δεῖ αὐτοῦ, ὁ τοιοῦτος οὖν ὀφείλει ἐπιτιμῆναι τῷ ὄρει
 τούτῳ, τῇ ὑπερηφανίᾳ λέγει, καὶ λέγειν αὐτῇ·
 Ἄρθῃτι, καὶ βληθῆτι εἰς τὴν θάλασσαν, τούτέστιν,
 εἰς κοσμικοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ἐν τῇ θαλάσῃ τοῦ
 βίου τούτου ὄντας καὶ ἀπίστους. Οὗτος δὲ οὐ μὴ
 διακριθῇ, τούτέστι, διαχωρισθῇ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ
 ὑπερῆφανος χωρίζεται ἀπὸ Θεοῦ λέγων ὅτι οὐδὲν ἔχω
 ἀπὸ Θεοῦ, οὐδὲ χρῆζω τῆς συμμαχίας αὐτοῦ (78).

« Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, Πάντα ὅσα ἂν προσευχό-
 μενοι αἰτεῖσθε, πιστεύετε ὅτι λαμβάνετε, καὶ ἔσται
 ὑμῖν. Καὶ ὅταν στήκητε προσευχόμενοι, ἀφέετε
 εἰ τι ἔχετε κατὰ τινος, ἵνα καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν
 τοῖς οὐρανοῖς ἀφῇ ὑμῖν τὰ παραπτώματα ὑμῶν. Εἰ
 δὲ ὑμεῖς οὐκ ἀφέετε, οὐδὲ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς
 οὐρανοῖς ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν. » Ὁ ἐν-
 διαθέτων πιστεύων πάντως εἰς Θεὸν ἀνέτεινε τὴν
 καρδίαν αὐτοῦ, καὶ ἴν' εἴπω τὸ τοῦ Δαβὶδ, ἐξέχευ
 τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ ἀνατίνας
 τὴν καρδίαν αὐτοῦ πρὸς Θεόν, ἦνωται ἐκείνῳ καὶ
 πληροφρορεῖται ἡ καρδία αὐτοῦ διαθερμαινομένη,
 ὅτι ἐπιτύχοι τῆς αἰτήσεως. Ὅστις οὖν ἔπαυε τοῦτο,

A trus dicit illi : Rabbi, ecce ficus illa quam execratus
 es, exaruit. Et respondens, dicit illis : Confidite
 Deo ; amen dico vobis quod quicumque dixerit monti
 huic : Tollaris, ac mittaris in mare, et non hesita-
 verit in corde suo, sed crediderit fore quæ dixerit,
 erit illi quiddid dixerit. » Tametsi Matthæus dixe-
 rit quod statim exaruit ficus, et videntes discipuli
 admirati sint, nihil movearis audiens nunc Marcum
 dicentem quod sequenti die viderint exaruisse
 ficum. Sic enim intelligere debes id quod apud
 Matthæum, « Et statim exaruit ficus : » quo lecto,
 subsiste, et dein die : Et cum vidissent discipuli,
 admirati sunt. Quando? Cum vidissent : non sta-
 tim, sed sequenti die : proinde se intelligenti nihil
 difficile occurrit. Vide item et ex hoc loco quomodo
 B Christus monstretur Deus ; dicit enim per propheta-
 tiam, Dominus** : Ego aridum facio liguum viride,
 et germinare facio liguum aridum. Porro mireris
 divinam misericordiam, quomodo etiam nobis, qui
 per fidem illi assimilamur, virtutem dat facienti
 miracula, quam ipse natura habet, ita ut montes
 transferre possimus. Mons autem est etiam superbia
 mens, cum arrogans est et obstinatus. Nam qui videt
 superbiæ morbum sibi obstantem et conantem
 ejicere ipsum a visitatione et providentia Dei (super-
 bus enim ille est qui dicit quod omnia possit ipse
 sine Deo perficere), talis igitur debet increpare illum
 montem, superbiam dico, et dicere ei : Tollaris, et
 mittaris in mare, hoc est, in mundanos homines,
 hoc est, eos qui in mari hujus vitæ sunt ac incre-
 duli : ipse autem nunquam hæsitet, hoc est, sepa-
 retur a Deo. Superbus enim separatur a Deo, di-
 cens : Nihil a Deo habeo, neque indigeo ejus
 auxilio.

Vers. 24, 25. « Propterea dico vobis : Omnia
 quæcunque orantes petitis, credite quod accipietis,
 et erunt vobis. Et cum steteritis orantes, remittite si
 quid habetis adversus aliquem, ut et Pater vester
 qui in cælis est, remittat vobis delicta vestra. Quod
 si vos non dimiseritis, neque Pater vester qui in
 cælis est, dimittet vobis peccata vestra. » Qui ma-
 gna affectione credit, cor suum omnino extendit ad
 Deum, et, ut ipsius David verbis utar, effundit ani-
 mam suam coram Deo. Qui autem extendit cor
 suum ad Deum, unitur illi, et fervescit cor ejus
 magnam certitudinem sumit quod voti 234 com-
 pos fiat : id quod experti sciunt omnes. Opinor an-

** Ezechr. xvii, 5, seqq.

Ex collatione cold. Venet. S. Marci.

(78) Col. 26: Οὐδὲ χρῆζω τῆς συμμαχίας αὐτοῦ, ἀλλὰ
 καὶ κατὰ ὑψηλοτέραν ἐκδοχὴν, τὴν ἀμεσον λαβὼν ὁ νοῦς
 πρὸς Θεὸν ἔνωσιν, τὴν τοῦ νοῦν κατὰ φύσιν δύναμιν
 ἔχει σχολάζουσιν παντελῶς· ἠνίκα δὲ ταύτην λύσει,
 νεύσας· τι τῶν μετὰ Θεόν, διεκριθῆ τεχνῶν τὴν ὑπὲρ
 νόησιν ἔνωσιν, καθ' ἣν ἕως ἐστὶ τῷ Θεῷ σύνημμένος
 ὡς ὑπὲρ φύσιν, καὶ τῇ μεθέξει Θεὸς γεγεννημένος,
 καθάπερ ὄρος ἀκίνητον ταυτοῦ τὸν τῆς φύσεως μετα-
 τίθησιν νόμον. Καὶ διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, κ. τ. λ.
 « Neque inhiingo ejus auxilio, Verum et juxta subli-

miorem expositionem, mens quæ immediatam cum
 Deo unionem sortita est, habet naturalem cogitandi
 facultatem omnino otiosam : cum vero hanc disglu-
 verit, quidpiam eorum quæ secundum Deum sunt
 cogitans, censetur peperisse eam, quæ supra cogi-
 tationem est, unionem : secundum quam, quosque
 Deo conjuncta fuerit, velut supra naturam, ac per
 participationem Deus effecta, naturæ suæ legem,
 quasi montem immobilem, transfert. Propterea dico
 vobis, » etc.

tem omnes hoc experiri, qui vel modiceriter attendunt. Propterea dicit Christus quod Omnia accipietis, quæ cum fide petitis. Qui enim credit, totum se dat Deo, cum lacrymis illi colloquens, quasi pedes Domini precando tenere se putans. Vis autem et alia ratione accipere quæ petis? Dimitte si quid in te peccaverit frater. Vides facilitatem domi Dei?

Vers. 24-33. « Et veniant rursus Hierosolymam; et cum ambularet in templo, veniant ad illum principes sacerdotum, et Scribæ et seniores, et dicunt illi: Qua auctoritate hæc facis? et quis tibi dedit auctoritatem istam, ut ista facias? Jesus autem respondens, dixit illis: Quæram a vobis et ipse quiddam, et respondete mihi, et dicam vobis qua auctoritate hæc faciam. Baptismus Joannis utrum e celo erat, an ex hominibus? respondete mihi. Et cogitabant apud se dicentes: Si dixerimus, e celo, dicit: Cur igitur non credidistis illi? At si dixerimus, ex hominibus, timebant populum. Omnes enim habebant Joannem quod vere propheta fuisset. Et respondentes dicunt Jesu: Nescimus. Et Jesus respondens dicit illis: Nec ego dico vobis qua auctoritate hæc faciam. » Insanientes quod eiecisset e templo negotiatores, accedunt ad eum, ut animo perplexum redderent, querentes quamnam potestatem hæc faceret, quasi talia ei dicentes: Quis es tu qui hæc facis? magister constitutus es? princeps sacerdotum ordinatus es? Hæc autem dicebant ut debitare eum faciant, et in verbis capere queant. Nam si dixisset, Potestate mea hæc facio, lapidassent eum ut Deo contrarium. Sin autem dixisset, Potestate Dei facio, abduxissent ab eo plebem, quæ illum arbitrabatur esse Deum. Dominus igitur interrogabat illos de Joanne, non sine causa, neque sophistarum more viciniam illos capiens: sed quia Joannes de ipso testificatus erat, idecirca de illo malignos interrogat, ut cum reperint Joannem a Deo esse, cogantur et testimonium Joannis quod de Christo dederat accipere. Et quia malevoli dubitabant, Neque ego dico vobis,

Ex collatione cod. Venet. S. Marci.

(79) Cod. 26 addit: 'Ο δὲ μέγιστος καὶ διηγήσους Μάξιμος τὸ, Πάντα ὅσα ἂν προσευχόμενοι αἰτείσθε, πιστεύετε ὅτι λαμβάνετε, περὶ μόνῃ τῆς γνώσεως δὲ νοεῖν τοὺς πιστεύοντας λέγει, καὶ τῆς αὐτῆν κοσμοῦσης διὰ τῶν ἔργων ἀρετῆς. Ἐπιπέθη πολλά τυγχάνει τὰ πρὸς γνώσιν Θεοῦ καὶ ἀρετῆν ζητούμενα τέλος πιστεύουσιν, ἀκαλλαγῆ παθῶν, ὑπομονῆ πειρασμῶν, ἀρετῆς λόγοι, τρόποι ἐνεργειῶν, ἐξήλωσις τῆς πρὸς σάρκα ἰμπαθοῦς διαθέσεως, ἀποξένωσις τῆς πρὸς τὰ αἰσθητὰ τῆς αἰσθησεως σχετικῶς, τοῦ νοῦ ἀπὸ πάντων τῶν γεγονότων ἀναχώρησις, καὶ ἀπλῶς μυρὶς ἀλλὰ εἰς τὰ πρὸς ἀποχὴν κακίας καὶ ἀγνωσίας, κατόρθωσιν δὲ γνώσεως καὶ ἀρετῆς. Τὰ τοιαῦτα ζητῶν μετ' ἐπιστήμης καὶ πίστεως ληψόμενος. Καὶ ἔρχονται πάλιν εἰς Ἱεροσόλυμα, κ. τ. λ. « Summus ille ac mente sublimis Maximus ea verba, Omnia quæcumque orantes petitis, credite quod accipietis, de sola cognitione, et de virtute, quæ ipsam operibus exornat, intelligenda dixit. Quandoquidem multa sunt erudentibus necessaria ad Dei cognitio-

Αἰτεῖν· διαγνώσεται. Ὄμμι δὲ τοῦτο πάντας πείθειν τοὺς γε μετρίως προσέχοντας. Διὰ τοῦτο εὖν λέγει ὁ Κύριος, ὅτι Πάντα λήψασθε ὅσα μετὰ πίστεως αἰτείσθε. Ὁ γὰρ πιστεύων, ὄντων αὐτῶν ἐιδώσει τῷ Θεῷ, μετὰ δακρύων αὐτῷ ἐπιπέθων καὶ ὤσαντι δεσπότων πόδας κρατῶν ἐν τῇ προσευχῇ. Θέλεις δὲ καὶ ἄλλως λαβεῖν ὁ αἰτεῖς; Ἄρα; εἴτι σου ἡμαρτεν ὁ ἀδελφός. Ὅρῃ; τὸ εὐκόλον τῆς δωρεῆς τοῦ Θεοῦ (79);

« Καὶ ἔρχονται πάλιν εἰς Ἱεροσόλυμα. Καὶ ἐν τῷ ἱερῷ περιπατοῦντο; αὐτοῦ, ἔρχονται πρὸς αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς; καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβυτεροί, καὶ λέγουσιν αὐτῷ· Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἔδωκεν, ἵνα ταῦτα ποιῆς; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Ἐπερωτήσω ὑμᾶς καὶ ἐγὼ ἓνα λόγον. Καὶ ἀποκριθῆτέ μοι. Τὸ βάπτισμα Ἰωάννου ἐξ οὐρανοῦ ἦν, ἢ ἐξ ἀνθρώπων; ἀποκριθῆτέ μοι. Καὶ ἐλογίζοντο πρὸς αὐτοὺς, λέγοντες· Ἐάν εἰπωμεν, ἐξ οὐρανοῦ, ἔρει, διατί οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ; Ἄλλ' ἂν εἰπωμεν, ἐξ ἀνθρώπων, ἐφοβοῦντο τὸν λαόν. Ἄπαντες γὰρ εἶχον τὸν Ἰωάννην, ὅτι ὄντως προφήτης ἦν. Καὶ ἀποκριθέντες λέγουσι τῷ Ἰησοῦ, Οὐκ οἴσθαμεν. Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς, λέγει αὐτοῖς· Οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖ. » Ἐκμανέντες δὲ οἱ ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοὺς κατηλεύοντας, προσέρχονται ἐξαπορούντας αὐτὸν ὄθεν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖ. (80) Μουσουλὶ γὰρ τοιαῦτα αὐτῷ εἶπεν· Τίς ὢν εὐ ποιεῖς; διδάσκαλος κατέστης; ἀρχιερεῖς; ἐπιροτονήθης; Ταῦτα δὲ εἶπεν, εἰς ἀπορίαν αὐτὸν συναθροῦσαι σπουδαζόμενος, ἵνα κινήσωσιν αὐτόν. Ἐάν μὲν γὰρ εἶπῃ ὅτι· Ἐν τῇ ἐμῇ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖ, λιθάσωσιν αὐτόν ὡς ἀντίθεον. Ἐάν δὲ εἶπῃ ὅτι ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐξουσίᾳ, ἀποστήσωσιν ἀπ' αὐτοῦ τὸν ὄχλον, τὸν νομίζοντα αὐτὸν εἶναι Θεόν. Ὁ οὖν Κύριος ἔρωτᾷ αὐτοὺς περὶ τοῦ Ἰωάννου, οὐ μάτην οἷδ' ὀριστηκῶς ἀνεπιχειρῶν. Ἄλλ' ἐπιπέθη ὁ Ἰωάννης περὶ αὐτοῦ ἡμαρτυρίας, διὰ τοῦτο περὶ αὐτοῦ ἔρωτᾷ τοὺς κακούργους, ἵνα, ἐάν ἀξίωσιν τὸν Ἰωάννην ἐκ Θεοῦ ὄντα, ἀναγασθῶσι καὶ τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίαν, ἣν ὁ

nem, et virtutem consequendam: ut, purgatio a passionibus, tolerantia tentationum, virtuosus sermo, studium operandi, ejection nimii amoris ad carnem, allegatio affectionis erga sensibilia, abstractio mentis a rebus corruptibilibus: et alia domum plurima sunt, quæ ad liberationem ab iniquitate, et ab ignorantia, et ad rectitudinem cognitionis et virtutis conducant. Qui similia querit cum scientia et fide, recepturus est. Et veniant rursus Hierosolymam, etc. (80) Cod. 26 addit: Ταῦτα, ποία; Τὸ ἐξέβαλεν τοὺς καλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, τὴν ἀνατρέπειν τὰς προβήθειαις τραπέζας, τὸ μὴ ἀφιέναι διένειμι σκευὸς διὰ τοῦ ἱεροῦ, καὶ τὰ τοιαῦτα. Μουσουλὶ γὰρ τοιαῦτα αὐτῷ εἶπεν, κ. τ. λ. « Hæc, quæ? Scilicet eiecisse vendentes et comedentes in templo; evertere predictas mesas; non permittere ut transiret vas per templum, et similia. Quasi enim talia illi dicebant, » etc.

Ἰωάννης ἐμαρτύρησε, θέξασθαι. Ἐπεὶ δὲ ἠπόρησαν ἐκείνοι ἐβλοκακῆσαντες, οὐδὲ ἐγώ, φησί, λέγω ὑμῖν. Οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐδὲ ἐγὼ οἶδα τί εἶπω ὑμῖν, ἀλλ', οὐδὲ ἐγὼ λέγω, τούτεστιν, Ἐπειδὴ κακουργεῖτε, οὐκ ἀξιώσω ὑμᾶς ἀπολογίαν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ΄.

Περὶ τοῦ ἀμπελώρου. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν Κύριον διὰ τὸν πῆγσον. Περὶ τῶν Σαδδουκαίων. Περὶ τοῦ γραμματέως. Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεως. Περὶ τοῦ προσέχειν ἀπὸ ὧν ὀπωκρίτων. Περὶ τῆς χήρας.

« Καὶ ἤρξατο αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς λαλεῖν. Ἀμπελώνα ἐφύτευεν ἄνθρωπος, καὶ περιέθηκε φραγμὸν, καὶ ὠρυξεν ὀπωκλίον, καὶ ψυχοδόμησε πύργον. Καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπέθηκε, καὶ ἀπέστειλε πρὸς τοὺς γεωργοὺς τῷ καιρῷ δούλον, ἵνα παρὰ τῶν γεωργῶν λάβῃ ἀπὸ τοῦ καρποῦ τοῦ ἀμπελώρου. Οἱ δὲ, λαβόντες αὐτὸν, ἔδειραν καὶ ἀπέστειλαν κενόν. Καὶ πάλιν ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς ἄλλον δούλον, κάκεινον λιθοβολήσαντες ἐκεφαλίωσαν, καὶ ἀπέστειλαν ἠτιμημένον. Καὶ πάλιν ἄλλον ἀπέστειλε, κάκεινον ἀπέκτειναν, καὶ πολλοὺς ἄλλους, τοὺς μὲν δέροντες, τοὺς δὲ ἀποκτείνοντες. Ἔτι οὖν ἕνα υἱὸν ἔχων ἀγαπήτην αὐτοῦ, ἀπέστειλε καὶ αὐτὸν πρὸς αὐτοὺς ἔσχατον, λέγων, ὅτι Ἐντραπήσονται τὸν υἱὸν μου. Ἐκείνοι δὲ οἱ γεωργοὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς, ὅτι Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος. Δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ ἡμῶν ἴσται ἡ κληρονομία. Καὶ λαβόντες αὐτὸν, ἀπέκτειναν καὶ ἐξέβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελώρου. Τί οὖν ποιήσει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελώρου; Ἐλεύσεται, καὶ ἀπολέσει τοὺς γεωργοὺς, καὶ θήσει τὸν ἀμπελώνα ἄλλοις. » Ἀμπελῶν, ὁ λαός, ὃν ἐφύτευεν ὁ κύριος. « Κατάρτισαι γὰρ, φησί, τὴν ἀμπελον ταύτην, ἣν ἐφύτευεν ἡ δεξιὰ σου. » Καὶ ὁ Μωϋσῆς. « Εἰσαγαγὼν καταφύτευσον αὐτοὺς εἰς ἕρος ἁγίον σου. » Φραγμὸς δὲ ὁ νόμος, κωλύων αὐτοὺς ἐμπίγνυσθαι τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι. Πύργος δὲ ὁ ναός, περιβλεπτός ὢν. Ἵποκλίον δὲ τὸ θυσιαστήριον. Ἐνθα ἐξεχέτο τὸ αἷμα. Ἐξέδοτο δὲ τὸν λαὸν γεωργοῖς, τοῖς κατὰ καιρὸν διδασκάλοις καὶ ἄρχουσι τῶν Ἰουδαίων. Ἀπέστειλε δὲ δούλον ἕνα, τάχα τοὺς περὶ τὸν Ἥλιαν προφήτας, οἷον τὸν Μιχαῖαν, ὃν ἔδειρε Σαδδουκαῖος ὁ ψευδοπροφήτης. Δεύτερον δὲ δούλον, ὃν λιθοβολήσαντες ἐκεφαλίωσαν, τούτεστι, συνετέλεσαν καὶ ἐκορύφωσαν τὴν ὕβριν, τοὺς περὶ Ὠσηὲ καὶ Ἠσαῖαν προφήτας. Τρίτον δὲ δούλον, τοὺς ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, τοὺς περὶ Δανιὴλ καὶ Ἰεζεκιήλ. Τελευταῖον δὲ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, ὅς ἄνθρωπος ὀνομάσθη διὰ τὸ φιλόανθρωπον, λέγων ὅτι Ἐντραπήσονται τὸν υἱὸν μου. Οὐχ ὡς ἀγνοῶν δὲ τὸ μέλλον, τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ τὸ ὀφείλον προχθῆναι καὶ τὸ εἰκὸς λέγων, οἱ δὲ κακοὶ γεωργοὶ, μαθόντες ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τοῦ ἀμπελώρου, τούτεστιν, ἔξω τῆς Ἰερουσαλὴμ, καὶ ἀπέκτειναν. Ἐξω γὰρ τῆς πόλεως ἐσταυρώθη. Ὁ οὖν κύριος τοῦ ἀμπελώρου, ὁ Πατὴρ τοῦ φονευθέντος Υἱοῦ, μᾶλλον δὲ αὐτός ὁ φονευθεὶς

inquit; non dixi, Neque ego scio quid dicam: sed, Neque ego dico, hoc est, Quia malevoli estis, non dignabor vos responso.

CAPUT XII.

Parabola de vinea. De interrogantibus Dominum propter censum. De Sadduceis. De Scriba. De interrogatione Domini. Quod cavendum sit ab hypocritis. De muliere vidua.

Vers. 1-9. « Et cœpit illis per parabolas loqui: Vineam plantavit homo, et circumdederat sepe, et foderat larum, et ædificaverat turrim, et elocaverat eam agricolis, 235 et peregre profectus est: et misit ad agricolas, cum tempus esset, servum, ut ab agricolis acciperet de fructu vineæ. At illi arreptum illum ceciderunt, ac remiserunt vacuum. Et rursus misit ad illos alium servum, et illi, coniectis in eum saxis, comminuerunt caput, et remiserunt contumeliis affectum. Et rursus alium misit, et illum occiderunt, multosque alios: hos quidem cædentes, illos vero occidentes. Itaque cum unum adhuc haberet filium suum dilectum, misit etiam illum ad eos postremam, dicens: Reverebuntur filium meum. Illi vero agricolæ dicebant inter sese: Hic est hæres, venite occidamus eum, et nostra erit hæreditas. Et arreptum illum occiderunt, et eiecerunt e vinea. Quid igitur facturum est dominus vineæ? Veniet, et perdet agricolas, et dabit vineam aliis. » Vineam populus est, quem plantavit Dominus. « Perfice enim, inquit, vineam istam, quam plantavit dextera tua. » Et Moses: « Introducens planta eos in monte sancto tuo. » Sepes autem, lex, quæ prohibebat ipsos commisceri gentibus. Turris vero, templum; nam conspicuum erat. Porro torcular, altare in quo effundebatur sanguis. Elocarat autem populum agricolis, hoc est doctoribus, qui per id temporis erant, et principibus Judæorum. Misit vero servum unum, forte ex prophetis Eliam, et qui tunc erant, ut Michæam, quem cecidit Sadechias, pseudopropheta scilicet. Secundum autem servum lapidatum ceciderunt, hoc est occiderunt, et contumeliis affecerunt, Osee et Isaiam prophetas. Tertium autem servum, id est, eos qui in captivitate fuerunt, ut Danielem et Ezechielem. Ultimo autem misit Filium suum Deus, qui homo nominatur propter misericordiam et amorem in homines, dicens: Reverebuntur Filium meum. Non ut ignorans quod futurum erat, hoc dixit, sed quod fieri oporteret, et verisimile erat futurum, dicens: Mali autem agricolæ cum didicissent quod hic esset Filius Dei, eiecerunt illum extra vineam, id est extra Jerusalem, et interfecerunt; extra enim illam crucifixus est. Dominus igitur vineæ, Pater occisi Filii, imo et ipse occisus Filius, perdidit agricolas, quos

tradidit Romanis, et populum collocavit aliis agricolis, apostolis scilicet. Vis videre quomodo apostoli coluerint vineam? Lege librum Actorum, et invenies tria millia et quinque millia simul credere ac offerri in primitias Deo.

Vers. 10-12. « An ne hanc quidem Scripturas legistis? Lapidem quem reprobaverant ii qui edificabant, hic factus est in caput anguli : a Domino factus est hic, et est admirandus in oculis nostris. Et querebant eum comprehendere, et movebant turbam : sciebant enim quod adversus ipsos parabolam dixisset. Et relicto illo abierunt. » Per omnia ista ostendit ejectos Judæos, gentes autem acceptas. Lapis 236 enim ille, Dominus : edificantes autem, doctores populi. Quem igitur reprobaverant doctores, ille in caput anguli factus est. Caput enim Ecclesie factus est. Angulus enim Ecclesie, quæ in unum conjungit Judæos et gentiles : quemadmodum et angulus duos parietes inter se comittit. Igitur iste angulus, hoc est Ecclesia, a Domino factus. Et est mirabilis in nostrorum fidelium oculis. Ab infidelibus enim miracula calumniam patiuntur. Mirabilis est igitur Ecclesia, quasi ex miraculis constituta, Domino cooperante apostolis, et sermonem confirmante per sequentia signa.

Vers. 13-17. « Et mittunt ad illum quosdam e Pharisæis et Herodianis, ut eum captarent sermone. Illi vero cum venissent, dicunt ei : Præceptor, scimus quod verax es, et non curas quemquam : non enim respicis personam hominum, sed cum veritate viam Dei doces. Licet censum dare Cæsari, an non? demus, an non demus? Ille vero sciens illorum simulationem, dixit illis : Quid me tentatis? Afferte mihi denarium, ut videam. Illi vero attulerunt. Et dicit eis : Cujus est imago hæc et inscriptio? Illi autem dixerunt ei : Cæsaris. Et respondens Jesus, dixit illis : Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari : et quæ sunt Dei, Deo; et admirati sunt de eo. » Diximus etiam alias de Herodianis, quod fuerit hæresis quædam tunc nuper orta dicentium, Herodem esse Christum, eo quod in temporibus illius defecisset successio regum Judæorum. Alii autem dicunt Herodianus hoc loco dictos esse milites Herodis, quos Pharisei in testes eorum quæ Christus dicturus erat, assumunt, ut consequenter comprehendant illum et abluant. Vide autem utilitatem illorum, quomodo adulatione tentent decipere Dominum. Scriimus, dicunt, quod non respicis personam hominum, et ita neque Cæsarem revereris. Totum enim hoc artificium erat utrinque habens præcipitiam : ut si quidem diceret quod liceat dare Cæsari tributum arguerent eum apud populum, tanquam qui eos in servitutem redigeret : sin diceret non persolvendum, accusarent eum ut ad seditionem populum moventem contra Cæsarem. At fons sapientie dolos illorum

ΑΥΤΟΣ, ἀπείλεσι τοὺς γεωργοὺς, παραδοὺς αὐτοὺς τοῖς Ῥωμαίοις. Καὶ τὴν λαὴν ἐκδοσεται ἄλλοις γεωργοῖς, τοῦτέστι τοῖς ἀποστόλοις. Θέλεις γὰρ ἰδεῖν πῶς ἐγεώργησαν οἱ ἀπόστολοι τὴν ἀμπελῶνα; Ἀνάγκη τὴν τῶν Πράξεων βίβλον, καὶ εὐρήσεις τρισχιλίους καὶ πεντακισχιλίους ἀθρώον πιστεύοντας καὶ καρποφοροῦμένους τῷ Θεῷ.

οὐδὲ τὴν Γραφὴν ταύτην ἀπέγνωσε; Αἴθον ἐν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας· παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν. Καὶ ἐζήτουν αὐτὸν κρατῆσαι, καὶ ἐφοβήθησαν τὸν ὄχλον. Ἔγνωσαν γὰρ ὅτι πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν εἶπε. Καὶ ἀφέντας αὐτὸν, ἀπέβησαν. διὰ πάντων τούτων δείκνυσιν τοὺς μὲν Ἰουδαίους ἀποβληθέντας, τὰ δὲ ἔθνη προσεχθέντα. Αἴθως μὲν γὰρ αὐτοὺς ὁ Κύριος, οἰκοδομοῦντας δὲ, οἱ διδάσκαλοι τοῦ λαοῦ. Ὅν οὖν ἀπεδοκίμασαν οἱ διδάσκαλοι, οὗτος εἰς κεφαλὴν γωνίας ἐγένετο, κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας γενόμενος. Γωνία γὰρ ἡ Ἐκκλησία, ὡς συνάπτουσα καὶ ἐνωποῦσα πάντας Ἰουδαίους καὶ Ἑλλήνας, ὡσπερ καὶ ἡ γωνία δύο τοίχους ἀλλήλοισιν συνάπτει, μεσιτεύουσα ἀμφοῖν. Αὕτη δὲ ἡ γωνία, ἥτοι ἡ Ἐκκλησία, παρὰ Κυρίου ἐγένετο, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν τῶν πιστῶν. Τοῖς γὰρ ἀπίστοις καὶ τὰ θαύματα διαβάλλονται. Θαυμαστὴ τοίνυν ἡ Ἐκκλησία, ὅς ἐκ θαυμάτων συστάτα, τοῦ Κυρίου συνεργούντος τοῖς ἀποστόλοις καὶ τὸν λόγον βεβαιούντος διὰ τῶν ἐπακολουθούντων σημείων.

οὐ καὶ ἀποστρέλλουσι πρὸς αὐτὸν τινὰς τῶν Φαρισαίων καὶ Ἑρωδιανῶν, ἵνα αὐτὸν ἀγροῦσιν λόγῳ. Οἱ δὲ ἀλλόθεντες, λέγουσιν αὐτῷ· Διδάσκαλε, οἴσθαρον ὅτι ἀληθὴς εἶ, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός· οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐπ' ἀληθείας τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ διδάσκεις. Ἐξίστι κήσων Καίσαρι δοῦναί, ἢ οὐ; ὧμεν, ἢ μὴ ὧμεν; Ὁ δὲ, εἰδὼς αὐτῶν τὴν ὑπόκρισιν, εἶπεν αὐτοῖς· Τί με πειράζετε; Φέρετέ μοι δηνάριον ἵνα ἴδω· οἱ δὲ ἤνεγκαν. Καὶ λέγει αὐτοῖς· Τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη, καὶ ἡ ἐπιγραφή; Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ, Καίσαρος. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς· εἶπεν αὐτοῖς· Ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ· καὶ ἰθαύμασαν ἐπ' αὐτῷ. Εἶκομαν καὶ ἄλλοτε περὶ τῶν Ἑρωδιανῶν, ὅτι ἀπεισὶ τις ἦν νεοφανὴς τῶν λεγόντων Χριστὸν εἶναι τὸν Ἡρώδη διὰ τὸ ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῦ ἐκλιπεῖν τὰς διαδοχὰς τῶν Ἰουδαϊκῶν βασιλείων. Ἄλλοι δὲ φασιν Ἑρωδιανούς ἐναυθα λέγεσθαι· τοὺς στρατιώτας τοῦ Ἡρώδου, οὓς προσελάθοντο οἱ Φαρισαῖοι, ὡσάν μάρτυρες ὡς τῶν λεχθησομένων ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ λοιπὸν συλλάθωσιν αὐτὸν, καὶ ἀπαγάγωσιν. Ὅρα δὲ τὴν κακοψείαν αὐτῶν, πῶς μετὰ κολακείας πειρῶνται ἐξαπατῆσαι τὸν Κύριον. Οἴσθαρον ὅτι οὐ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπου, ὡστε οὐδὲ τὸν Καίσαρα εὐλαβήθησθαι. Τὸ ὄλον δὲ τοῦτο τέχνασμα ἦν, ἀμφοτέρωθεν ἔχον κρημνούς, ἵνα ἂν μὲν εἴπῃ ὅτι ἐξίστι τελεῖν τῷ Καίσαρι, διαβάλλωσιν αὐτὸν πρὸς τὸν ὄχλον, ὡς καταβουλόντα αὐτοῦ· εἰ δὲ μὴ τελεῖν εἴπῃ, κατηγορήσωσιν αὐτοῦ, ὡς ἀνεστειλόντος τὸν λαὸν κατὰ τοῦ Καίσαρος. Ἄλλ' ἡ τῆς

σοφίας πηγὴ ἐκφεύγει τοὺς ὄλους αὐτῶν. Ἐπι-
δείξατε γάρ μοι, φησὶ, τὸ νόμισμα. Ἰδὼν δὲ ὅτι εἰ-
κόνα ἔχει τοῦ Καίσαρος, φησὶν, Ἀπόδοτε τὸ ἔχον τὴν
εἰκόνα, τῷ εἰκονιζομένῳ, τουτέστι τῷ Καίσαρι, καὶ
τὰ Θεοῦ τῷ Θεῷ, τουτέστιν, οὐδὲν ἐμποδίζει ὁμῖν
πρὸς θεοσέβειαν τὸ τελεῖν τῷ Καίσαρι. Δύνασθε
γάρ καὶ τῷ Καίσαρι ὑποταλεῖν, καὶ τῷ Θεῷ τὰ οἰ-
κεία νέμειν. Καίσαρ δὲ ἐστὶν ἐκάστῳ ἡμῶν καὶ ἡ
τοῦ σώματος ἀπαραίτητος ἀνάγκη. Καλεῖται οὖν ὁ
Κύριος ἀποδίδοναι καὶ τῷ σώματι τὰ οἰκεία βρώματα
καὶ ἀναγκαῖα σκεπάσματα, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ
Θεῷ, ἀγρυπνίαν ἐνδεχομένην προσευχὴν, καὶ τάλλα.
Ἄλλὰ καὶ τῷ διαβόλῳ, Καίσαρι ὄντι, ἀπόρριψον τὰ
παρ' αὐτοῦ σοι δοθέντα, θυμὸν, ἐπιθυμίαν κακῆν,
καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, προσένεγκε τῷ Θεῷ.

ε Καὶ ἔρχονται Σαδδουκαῖοι πρὸς αὐτὸν, οἱ τινες
λέγουσιν ἀνάστασιν μὴ εἶναι, καὶ ἐπηρώτησαν αὐ-
τὸν, λέγοντες· Διδάσκαλε, Μωσῆς ἔγραψεν ἡμῖν ὅτι
ἐάν τις ἀδελφὸς ἀποθάνῃ, καὶ καταλίπῃ γυναῖκα καὶ
τέκνα μὴ ἀφῆ, ἵνα λάβῃ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα
αὐτοῦ, καὶ ἐξαναστήσῃ σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ.
Ἐπτά ἀδελφοὶ ἦσαν, καὶ ὁ πρῶτος ἔλαβε γυναῖκα,
καὶ ἀποθνήσκων, οὐκ ἀφῆκε σπέρμα, καὶ ὁ δεύτερος
ἔλαβεν αὐτὴν καὶ ἀπέθανε, καὶ οὐδὲ αὐτὸς ἀφῆκε
σπέρμα, καὶ ὁ τρίτος ὡσαύτως, καὶ ἔλαβον αὐτὴν οἱ
ἑπτὰ, καὶ οὐκ ἀφῆκαν σπέρμα. Ἐσχάτη δὲ πάντων
ἀπέθανε καὶ ἡ γυνὴ. Ἐν τῇ ὕψει ἀναστάσει δευ-
ανάστῳσι, τίνας αὐτῶν ἔσται γυνή; οἱ γὰρ ἑπτὰ
ἔσχον αὐτὴν γυναῖκα. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν
αὐτοῖς· οὐ διὰ τοῦτο πλατῶσθε μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς,
μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ; Ὅταν γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀνα-
στῶσιν, οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται. Ἄλλ' εἰσὶν
ὡς ἄγγελοι οἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Περὶ δὲ τῶν νεκρῶν
ὅτι ἐγείρονται, οὐκ ἀνέγνωτε ἐν τῇ βίβλῳ Μωσέως,
ἐπὶ τῆς βράτου ὡς εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεὸς λέγων· Ἐγὼ ὁ
Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰα-
κώβ; Οὐκ ἐστὶν ὁ Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ Θεὸς ζώντων.
Ἦμεῖς οὖν πολὺ πλανῶσθε. ε Αἱρεῖσις Ἰουδαίων, οἱ
Σαδδουκαῖοι, λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν, μήτε ἄγ-
γελον, μήτε πνεῦμα. Πλαγίως δὲ οἱ δόλοιο προσελ-
θόντες πλατῶσιν τὴν διήγησιν ταύτην, διὰ ταύτης
δήθεν ἀνατρέποντες τὴν ἀνάστασιν, ὑπόθεσιν ὑφά-
ναντες μηδέποτε γενομένην, μηδὲ ἴσως γενησομέ-
νην. Ἐπτά δὲ συντιθέασιν τοὺς γαμήσαντας τὴν
γυναῖκα, ἵνα μᾶλλον διασύρωσιν τὴν ἀνάστασιν. Ὁ
οἷν Κύριος, ἐπειδὴ προεβέβησαν ἐκεῖνοι Μωσέως
νόμον, δείκνυσιν αὐτοὺς ἀγνοοῦντας τὰς Γραφάς·
Οὐ νοεῖτε γὰρ, φησὶ, ποῖαν ἀνάστασιν ἡ Γραφὴ λέγει.
Ἦμεῖς γὰρ δοκεῖτε ὅτι πάλιν τοιαύτη κατάστασις σω-
ματικωτέρα μέλλει εἶναι, οὐκ ἐστὶ δέ. Οὕτω μὲν οὖν
ἀγνοεῖτε τῆς Γραφῆς τὴν ἔννοιαν, ἀλλὰ καὶ τὴν
δύναμιν τοῦ Θεοῦ ἀγνοεῖτε· ὑμεῖς μὲν γὰρ ἴσως
ἀποβλέπετε πρὸς τὸ χαλεπὸν τοῦ πράγματος, καὶ
διὰ τοῦτο ἐξαπορεῖσθε πῶς δυηήσονται τὰ διαλυθέντα
σώματα συνελθεῖν ταῖς ψυχαῖς. Τῇ δὲ δυνάμει τοῦ
Θεοῦ ὡς οὐδὲν ἐστὶ τοῦτο. Ἔσται οὖν ἀνάστασις, καὶ
οὐ σωματικὴ, ἀλλὰ θεσιότερα τις κατάστασις βίου
καὶ ἀγγελικῆ. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ μέλλομεν φθεῖρεσθαι,
ἀλλ' οἱ αὐτοὶ μένειν, διὰ τοῦτο καὶ ὁ γάμος ἀναρρι-

evadit. Ostendite mihi, inquit, numisma. Cum enim
vidisset quod imaginem haberet Caesaris, dicit :
Reddite quod habet imaginem, ei cujus gerit ima-
ginem, hoc est Caesaris : et quæ sunt Dei, Deo, hoc
est, nihil obstat vobis ad pietatem persolvere Cæ-
sari. Potestis enim et Cæsari persolvere, et Deo
sua tribuere. Cæsar item unicuique nostrum ine-
vitabilis illa corporis nostri necessitas est. Jubet igitur
Dominus reddere etiam corpori sua necessaria,
cibos scilicet ac vestes : et quæ Dei, Deo, nempe
vigilias quantas possumus, orationes, etc. Sed et
diabolo, qui Cæsar est, obijce quæ tibi ab illo data :
iram, **237** concupiscentiam malam : et quæ Dei sunt,
offer Deo.

B VERB. 18-27. ε Et veniunt Sadducei ad illum
qui dicunt non esse resurrectionem : interrogaverunt
eum dicentes : Præceptor, Moses scripsit
nobis : Si cujus frater moriatur, ac relinquat uxorem,
et liberos non relinquat, ut accipiat frater ejus
uxorem illius, et suscitiet semen fratri suo. Septem
fratres fuerunt, ac primus accepit uxorem, isque
moriens non reliquit semen : et secundus accepit
illam, ac mortuus est, et nec ipse reliquit semen :
et tertius similiter : et acceperunt eam septem, nec
reliquerunt semen : postremo vero omnium mortua
est et uxor ; in resurrectione igitur, cum resurrexerint,
cujus illorum erit uxor ? Nam septem habuerunt
eam uxorem. Et respondens Jesus, dixit eis : An
non propterea erratis, quod nescitis Scripturas,
neque virtutem Dei ? Cum enim a mortuis resur-
rexerint, neque contrahunt matrimonium, neque
nuptum dantur : sed sicut velut angeli qui in cælis.
Cæterum de mortuis quod resuscitantur, non legistis
in libro Mosi, quomodo in rubo locutus sit illi
Deus, dicens : Ego ille Deus Abraham, et Deus
Isaac, et Deus Jacob ? Non est Deus mortuorum, sed
Deus viventium. Vos igitur multum erratis. ε Hæ-
retici apud Judæos erant Sadducei, dicentes non
esse resurrectionem, neque angelum, neque spiri-
tum. Oblique autem, ut dolosi, aggressi, fingunt
narrationem quamdam qua subvertatur resurrectio,
contexto argumento quod nunquam evenit, neque
forte eveniet. Septem autem fingunt qui unam du-
cunt uxorem, quo magis resurrectionem discerpant.
Igitur quia prætexebant illi legem Mosi, ostendit
eos Dominus ignaros Scripturarum. Non enim intel-
ligitis, inquit, de qua resurrectione Scriptura lo-
quitur. Vos enim opinamini quod iterum status
talis magis corporalis sit futurus : at non sic erit.
Itaque ignoratis Scripturæ mentem : sed et Dei vir-
tutem ignoratis. Enimvero vos ad difficultatem rei
fortasse respicitis, et propterea adlubuitatis quo-
modo poterunt dissoluta corpora redire ad animam.
Sed virtuti divinæ hoc quasi nihil erit. Erit igitur
resurrectio, et non corporalis, sed divinior quidam
vitæ status, angelicus videlicet. Incorruptibiles enim
erimus, et iidem qui sumus manentes, propterea que
tollentur etiam nuptiæ. Nunc enim nuptiæ propter

corruptionem sunt, ut successione generis durantes homines non intereant : tunc autem sicut angeli absque nuptiali successione illi ipsi erunt, et nunquam deficient : sic et qui resurgunt, sine nuptiis permanent, nunquam imminuendi⁹⁴. Et aliter quoque taxantur ut neclentes Scripturas. Si enim intellexissent illas, intelligerent etiam quomodo scriptum sit, Ego sum ille Deus Abraham, utpote manifeste viventium. Non enim dixit, Ego eram, sed, sum, utpote presentium, 238 atque illorum non perditorum. Jam fortassis dicet quis, quod hoc de sola Abraham anime dixerit Dominus, et non item de corpore, et ita corpora non resurgunt. Dico igitur primum quidem quod Abraham utramque dicatur, anima et corpus, et ita etiam Deus est corporis, quod et ipsum vivit apud Deum, et non omnino in nihilum redigitur. Insuper quia Sadducei de corporis resurrectione dubitabant, certum quod Dominus de corporibus dixerit quod vivant apud Deum, non de anima. Nam istud jam ex confesso erat etiam apud carnales Sadduceos. Observa et hoc. Resurrectio est ejus quod ceciderat resurrectio. Immortalis autem anima non cecidit, sed corpus hoc; itaque et resurget iterum, conjugali animæ complicitum.

Vers. 28-34. « Et cum accessisset quidam e Scribis, et audisset eos simul disputantes, videretque quod bene respondisset eis, interrogavit illum : Quod est primum omnium præceptorum? Jesus autem respondit illi : Primum omnium præceptorum est : Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus est : et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex totis viribus tuis. Hoc est primum præceptum : et secundum simile hoc est : Diliges proximum tuum ut teipsum. Majus his aliud præceptum non est. Et dixit illi Scriba : Bene, præceptor, cum veritate dixisti, quod unus sit Deus, et non sit alius præter illum : quodque diligere eum ex toto corde, et ex tota intelligentia, et ex tota anima, et ex totis viribus, ac diligere proximum ut seipsum, plus sit quam universa holocaustomata et victimæ. At Jesus cum videret quod cordate respondisset, dixit illi : Haud longe abes a regno Dei. Et nemo post illa audebat illum interrogare. » Matthæus quidem inquit quod tentans accesserit : Marcus vero dicit contraria? Minime : sed verisimile est primum quidem ipsum ut tentantem interrogasse, deinde cum profuisset ei responsum Christi, et cordate respondisset, ab illo laudatum. Vide autem et laudem. Non perfectum illum testatur. Non enim dixit, Intra regnum cælorum es : sed, non procul es. Quare autem hanc potissimum quæstionem legisperitus ille proposuit Christo? Putabat reprehendi posse Christum, qui emendaturus esset legem, unde accusari posset tanquam legis adversarius. Verum Dominus

⁹⁴ Exo. l. iii.

Α θήσεται: νῦν γὰρ ὁ γάμος διὰ τὴν φθορὰν γίνεται, ἵνα τῇ διδοχῇ τοῦ γένους συνιστάμενοι, μὴ ἀφανθώμεν. Τότε δὲ, ὡσπερ οἱ ἄγγελοι ἄνευ διαδοχῆς γαμικῆς; οἱ αὐτοὶ εἰσι, καὶ οὐδέποτε λήγουσιν· οὕτω καὶ οἱ ἀνιστάμενοι ἄνευ γάμου ἀνελάττωτοι διαμείνουσι. Καὶ ἄλλως δὲ ἐλέγχονται μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς. Εἰ γὰρ ἐνόουν ταύτας, ἐνόησαν ἂν καὶ πῶς εἰρηται τὸ, 'Εγὼ εἰμι ὁ Θεὸς 'Αβραάμ, ὡς δηλαδὴ ζώντων. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι 'Εγὼ ἦμην, ἀλλ', Εἰμί. Ὡς ἐνεστώτων κτείνων, καὶ μὴ ἀπολομένων. 'Ἄλλ' ἴσως εἶποι τις ὡς τοῦτο περὶ τῆς ψυχῆς τοῦ 'Αβραάμ εἶρηκε μόνως ὁ Κύριος, οὐχὶ καὶ περὶ τοῦ σώματος, ὡστε τὰ σώματα οὐκ ἀνίστανται. Λέγω οὖν πρῶτον μὲν, ὅτι 'Αβραάμ τὸ συναμφοτέρον λέγεται, ψυχὴ καὶ σῶμα, ὡστε καὶ τοῦ σώματος; ἐστὶ Θεός, ζώντος Β καὶ αὐτοῦ παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ μὴ πάντῃ εἰς τὸ μὴ ἂν χωρήσαντος. Ἐπειτα ὅτι οἱ Σαδδουκαῖοι περὶ τῆς τῶν σωμάτων ἀνιστάσεως ἀμφέβαλλον. Ὅστι καὶ ὁ Κύριος περὶ τῶν σωμάτων εἶπεν ὅτι ζῶσι παρὰ τῷ Θεῷ, οὐχὶ περὶ τῶν ψυχῶν. Τοῦτο γὰρ ἤδη ὠμολόγητο καὶ παρὰ τοῖς σαρκικοῖς Σαδδουκαίοις. Ἐπειτα καὶ τοῦτο σκόπει, ἡ ἀνάστασις, τοῦ πεπτωκότος ἐστὶν ἀνάστασις. Ἐπεισὶ δὲ οὐχὶ ἡ ψυχὴ, ἀθάνατος γὰρ, ἀλλὰ τὸ σῶμα· τοῦτο ἔρα καὶ ἀναστήσεται, προσκλικὴν πάλιν τῇ ὁμοζύγῃ ψυχῇ.

« Καὶ προσελθὼν εἰς τῶν Γραμματέων, ἀκούσας αὐτῶν συζητούντων, εἰδὼς ὅτι καλῶς αὐτοῖς ἀπεκρίθη, ἐπρωτήσεν αὐτὸν, ποία ἐστὶ πρώτη πασῶν ἐντολῆ; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπεκρίθη αὐτῷ, ὅτι πρώτη πασῶν τῶν ἐντολῶν, Ἄκουε Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, Κύριος εἰς ἐστὶ, καὶ ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου. Αὕτη πρώτη ἐντολή· καὶ δευτέρα ὅμοια αὕτη· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν. Μείζων τούτων ἄλλη ἐντολή οὐκ ἐστὶ. Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Γραμματεὺς· Καλῶς, διδάσκαλε, ἐπ' ἀληθείας εἶπες, ὅτι εἰς ἐστὶ Θεός, καὶ οὐκ ἐστὶν ἄλλος πλην αὐτοῦ, καὶ τὸ ἀγαπᾶν αὐτὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης τῆς συνέσεως, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος, καὶ τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς εαυτὸν, πλείον ἐστὶ πάντων τῶν ὀλοκαυτωμάτων καὶ τῶν θυσιῶν. Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἰδὼν, ὅτι νουνεχῶς ἀπεκρίθη, εἶπεν αὐτῷ· Οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Καὶ οὐδεὶς οὐκ ἐτί ἐτόλμα αὐτὸν ἐπερωτῆσαι. » Ὁ μὲν Ματθαῖος φησιν, ὅτι πειράζων προσῆλθεν, ὁ δὲ Μάρκος ἐνταυθα λέγει, ὅτι νουνεχῶς ἀπεκρίθη. Ἄρα οὖν ἐναντιφωνοῦσι; Οὐχί, ἀλλ' εἰκὸς πρῶτον μὲν αὐτὸν ὡς πειράζοντα ἔρω· σαι, εἶτα ὠφεληθέντα ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ νουνεχῶς ἀποκριθέντα, ἐπαινεθῆναι. Ὅρα δὲ καὶ τὸν Ἰπαινον, πῶς οὐχὶ τέλειον αὐτὸν εἶναι μαρτυρεῖ. Οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι Ἐντὸς εἶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐ μακρὰν εἶ. Τίνας δὲ ἐνεκεν ὄλωσ ταύτην τὴν ἐρωτήσιν προσβάλλετο τῷ Χριστῷ ὁ νομικὸς οὗτος; Νομίζων ἐπιλήφασθαι τοῦ Χριστοῦ ὡς ἐπιδιορθωσόμενου τὸν νόμον, καὶ διὰ τοῦτο

κατηγόρησεν αὐτοῦ ὡς ἀντιθέτου τῷ νόμῳ. Ἄλλ' ὁ Κύριος; δευνόντων αὐτῷ εἶναι ἀπὸ τοῦ μὴ ἔχειν ἀγάπην, ἀλλὰ τῷ φθόνῳ τρέφασθαι, ἔρχεται ἐπὶ τὰ ταυῦτα ἐρωτήματα, φησὶν (81), εἶναι πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή, τὸ ἀγαπᾶν τὸν Θεόν, δευτέρα δὲ ὁμοία, τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον. Πῶς δὲ ὁμοία; Διότι ὑπ' ἀλλήλων συγκρατοῦνται. Ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν Θεόν, ἀγαπᾷ καὶ τὸ ποίημα αὐτοῦ· οἰκειότατον δὲ τῶν ποιημάτων, ὁ ἄνθρωπος, ὥστε ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεόν, ἀγαπήσει καὶ πάντας ἀνθρώπους, ὃ τε τὸν πλησίον ἀγαπῶν, πολλῶ μᾶλλον τὸν Θεόν. Εἰ γὰρ ἀνθρώπους ἀγαπᾷ, τοὺς πολλὰκις ἀφορμὴν σκανδάλων καὶ μίσους παρέχοντας, πολλῶ μᾶλλον τὸν Θεόν τὸν αἰεὶ εὐεργετοῦντα. Ἄκουε δὲ καὶ τοῦ Κυρίου· Ὁ ἀγαπῶν με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει. Ὁρᾷς εἶναι ἀπὸ τοῦ ἀγαπᾶν τὸν Θεόν τηροῦμαι τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, αἱ δὲ ἐντολαὶ αὐτοῦ πᾶσαι περὶ τῆς ἀλλήλους σποργῆς διαλαμβάνουσι. Καὶ πάλιν. Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἴστε, ἐὰν ἀγαπήτε ἀλλήλους. Ὁρᾷς πάλιν, πῶς ἐκ τοῦ ἀγαπᾶν ἀλλήλους συνίσταται τὸ ἔχειν φίλιαν πρὸς τὸν Χριστόν, καὶ εἶναι αὐτοῦ μαθητὰς καὶ φίλους; Σκόπει δὲ πῶς πᾶσας τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἀπηριθμήσατο. Ἔστι γὰρ ψυχῆς δύναμις, ἡ ζωῆς ἢ εἰναιτῆται ἐν τῷ εἶπειν, ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς. Τὸν θυμὸν γὰρ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν δια διδόναι τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ βούλεται. Ἔστι καὶ ἑτέρα δύναμις ψυχῆς, ἡ καλουμένη φυτικὴ, ἣτις λέγεται θρεπτικὴ καὶ αὐξητικὴ. Καὶ ταύτην οὖν δοτέον ὅλην τῷ Θεῷ. Ἔστι δὲ ἑτέρα δύναμις τῆς ψυχῆς, ἡ ἀναθετοῦ τῇ ἀγάπῃ.

Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἔλεγεν, διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ, Πῶς λέγουσιν οἱ Γραμματεῖς ὅτι ὁ Χριστὸς, υἱὸς ἐστὶ Δαβὶδ; αὐτὸς γὰρ Δαβὶδ εἶπεν ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Αὐτὸς οὖν Δαβὶδ λέγει αὐτὸν Κύριον, καὶ πῶθεν υἱὸς αὐτοῦ ἐστὶ; Καὶ ὁ πολλὸς ὄχλος ἤκουεν αὐτοῦ ἠδέως. Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ἐν τῇ διδασχῇ αὐτοῦ· Βλέπετε ἀπὸ τῶν Γραμματέων, τῶν θελότων ἐν στολαῖς περιπατεῖν, καὶ ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ πρωτοκλισίας ἐν τοῖς δείπνοις, οἱ κατεσθιόντες τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι, οὗτοι λήψονται περισσώτερον κρίμα. Ἐπειδὴ πρὸς τὸ πάθος ἐμᾶλλον ἔρχεσθαι ὁ Κύριος, διορθοῦται τὴν πεπλανημένην τῶν Γραμ-

matens ei quod charitatem simpliciter non habeat, sed invidia corruptus venisset ad hæc interroganda, dicit : Primum et magnum mandatum est, diligere Deum, et secundum simile (s), diligere proximum. Quomodo autem simile? Eo quod simul inter se connexa sunt. Qui enim diligit Deum⁸², diligit et facturam ejus. Homo autem maxime propria factura²³⁹ Dei : et ita qui diligit Deum, diligit etiam omnes homines : et dum proximum diligit, multo magis Deum diligit. Nam si homines diligit, qui multas sæpe scandalorum occasiones et odia fovet, quanto magis Deum, qui semper benefacit? Audi autem Dominum : Qui diligit me, mandata mea servabit⁸³. Vides nos diligendo Deum servare mandata ejus. Mandata ejus omnia de amore mutuo tractant. Et iterum, in hoc scient omnes quod mei discipuli estis, si diligitis vos invicem. Vides iterum quod ex mutuo amore dicitur amor erga Christum, ita ut simus ejus discipuli et amici. Observa autem quomodo omnes animæ virtutes enumerarit. Est enim virtus animæ animalis, quam insinuat dum dicit, ex tota anima. Iram enim ei concupiscentiam totam dilectioni Dei dari vult. Est etiam alia virtus animæ quæ dicitur nutritiva, ea est et plantarum : quæ et ipsa quoque Deo tota est danda. Est insuper rationalis vis, quam nominavit lex intelligentiam. Omnes igitur animæ virtutes charitati offerende sunt.

καὶ ἡ λογικὴ δύναμις, ἢ ὀνόμασεν ὁ νόμος ἐὰν καὶ ἡ λογικὴ δύναμις, ἢ ὀνόμασεν ὁ νόμος ἐὰν

VERS. 35-40. Et respondens Jesus dicebat, docens in templo : Quomodo dicunt Scribæ Christum esse filium David? nam ipse David dixit affatus Spiritu sancto : Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris mihi, donec posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ipse ergo David vocat eum Dominum, et unde filius ejus est? Et pleraque turba audiebat illum libenter. Et dicebat illis in doctrina sua : Cavete a Scribis, qui amant inflati obambulare, et amant salutationes in foris, primasque sellas in congregationibus, et primos accubitus in cœnis, qui devorant domos viduarum, et sub prætextu longas faciunt preces : isti accipient graviores damnationem. Quia Christus ad passionem accessurus erat, corrigit prius opinionem Scribarum erroneam, qui suspicabantur Christum

⁸² I Joan. iv, 5. ⁸³ Joan. xiv, 15.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(81) Cod. 26 : Ἐρχεται ἐπὶ τὰ ταυῦτα ἐρωτήματα. φησὶν, Ἄκουε, Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεὸς ὁ μόνος· Κύριος ἐστίν. Ἐμφάνει δὲ καὶ τοῦτο τὰς τρεῖς ὑποστάσεις καὶ τὴν μίαν φύσιν τῆς θεότητος. Τὸ γὰρ Κύριος καὶ τὸ ὁ Θεός, καὶ αὐτὸς τὸ Κύριος, τῶν τριῶν προσώπων εἰσι δηλωτικὰ· τὸ δὲ εἷς, τῆς μιᾶς φύσεως. Καὶ ἑτέρας δὲ σύνθετος τοῖς Ἑβραίοις ἢ ἀναδιπλώσις τοῦ, Κύριος, Κύριος, καὶ ὁ Θεός, ὁ Θεός, διὰ τὴν ὑπεροχήν. Μετὰ τοῦτο γέγραπται, Ἀγαπήσεις καὶ Κύριον τὸν Θεόν σου, καὶ τὰ ἑξῆς. Αὕτη πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή, κ. τ. λ. ε. Ve-

nit ad hæc interroganda, dicit : Audi, Israel, Dominus Deus vester, Dominus unus est. Indicat vero et hoc tres personas, et unam naturam Deitatis. Quod enim dicitur, Dominus et Deus, et iterum Dominus, tres personas significat : cum additur unus, una natura denotatur. Alias autem, familiaris est Hebræis reduplicatio hæc : Dominus, Dominus, et Deus, Deus, ad excellentiam denotandam. Postea scriptum est, Diliges Dominum Deum tuum, et quæ sequuntur. Hoc primum et magnum mandatum est, etc.

(a) In Edit. Lut. desunt : Deum, et secundum simile.

esse filium David, eod non Dominum. Demonstrat igitur se Deum ex ipsis David verbis : et non simpliciter, sed detetrot, eo quod dicit, « Donec posero inimicos tuos scabellum pedum tuorum. » Nam ipsi omnino erant inimici ejus, quos posuit Deus Pater scabellum pedum Christi. Vide autem et quomodo interroget. Non enim dixit : Quid vobis videtur de me, sed, de Christo? Et ita non perstringit eos. Et neque potestis mihi dicere quod absque Spiritu hoc dixerit David, sed Spiritus sancti afflatus dixit eum Dominum, id est motus gratia Spiritus. Quomodo ergo Christus filius est David, ad non Dominus ejus et Deus? Turba igitur audiebat eum libenter. Et dicebat turbam : Cavete a Scribis, qui splendidiore ferunt stolas, et propter illas preferri volunt, salutationesque et celebritates fori probant, et glorie omnibus modis student : qui et domus viduarum comedunt. **240** Clam enim accedunt ad mulieres presidio destitutas, quasi illarum futuri tutores et patroni, et pretextu longæ orationis et pietatis colore et simulatione decipiunt simpliciores, devorantes domos divitum. Illi igitur graviozem accipient damnationem, quam alii Judæi peccantes. Potentes enim potentius punientur. Interim et apostolos docet ne juxta Scribarum morem vivant, sed ipsam imitentur. Doctores enim illos ordinans consentaneum erat, ut et vitæ suæ faceret imitatores.

σονται. Ἄμα δὲ διὰ τούτων καὶ τοὺς ἀποστόλους ἀλλ' αὐτὸν μιμεῖσθαι. Διδασκάλους γὰρ αὐτοὺς χειροτονῶν, εἰκότως καὶ περὶ τοῦ βίου αὐτοῦς ὑποτίθεται.

Vers. 41-44. « Et cum sederet Jesus ex adverso gazophylacii, spectabat quomodo turba mitteret aes in gazophylacium, et multi divites mittebant multa : et venit quædam vidua pauper, misitque minuta dno, quod est quadrans. Vocatisque ad se discipulis suis dicit illis : Amen dico vobis, quod vidua hæc pauper plus misit, quam omnes qui miserunt in gazophylacium. Nam omnes ex eo quod ipsis supererat, miserunt : at hæc e penuria sua omnia quæcunque habebat misit, totam substantiam suam. » Mirabilis quædam consuetudo apud Judæos erat. Qui enim poterant et volebant, mittebant in thesaurum templi, qui vocabatur gazophylacium, e quo sacerdotes et pauperes et viduæ aliebantur. Cumque id multi facerent, et vidua accessit, suam voluntatem declarans opibus abundantiozem. Gloria tibi, Christe, qui et parva gratiora sæpe habes quam magna. Quæro ut etiam mea anima vidua talis sit, quæ abjiciat Satanam, cui adhæsit, et mittat in thesaurum sacrum duo minuta, carnem et mentem, ipsaque imminuat, continentia quidem carnem, humilitate vero mentem, ut et ego audiam quod totam meam vitam consecraram Deo, non relicta ulia cogitatione vel affectione huic mundo.

⁹¹ Sap. vi, 7.

ματιῶν ὄξαν, ὑπολαμβάνοντων τὸν Χριστὸν εἶναι υἱὸν τοῦ Δαβὶδ, ἀλλ' οὐχὶ κύριον. Ἀποδείκνυσαι τοίνυν αὐτὸν Θεὸν, ἐξ αὐτῶν τῶν τοῦ Δαβὶδ ῥημάτων, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐκφοδῶν διὰ τοῦ λέγειν, « Ἔως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. » Αὐτοὶ δὲ πάντως ἦσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ, οὗς ἐθήκεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν τοῦ Χριστοῦ. Ὅρα δὲ καὶ πῶς ἐρωτᾷ. Οὐ γὰρ εἶπε, Τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ ἐμοῦ, ἀλλὰ, περὶ τοῦ Χριστοῦ; ὥστε μὴ κληθεῖ αὐτούς. Ἄλλ' οὐδὲ ἔχετε μοι εἰπεῖν ὅτι χωρὶς τοῦ Πνεύματος τούτου εἶπεν ὁ Δαβὶδ, ἀλλ' ἐν Πνεύματι ἐκάλεισεν αὐτὸν Κύριον, τούτεστι, τῆ τοῦ Πνεύματος κινήσεως χάριτι. Πῶς οὖν ὁ Χριστὸς υἱὸς ἐστὶ τοῦ Δαβὶδ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ κύριος αὐτοῦ καὶ Θεός; Ὁ οὖν ὄχλος ἤκουεν αὐτοῦ ἡδέως. Καὶ εἰπεν αὐτοῖς, τοὺς τοῦ ὄχλου φημί, φυλάττεσθε ἀπὸ τῶν Γραμματέων, τῶν στολὰς φοροῦντων σεμνοτέρας, καὶ ἐκ τούτων θελόντων προτιμᾶσθαι, καὶ τοὺς ἀπιστομοὺς δὲ καὶ τὰς εὐφημίας ἀποδοχομένων ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ ὅσα ἄλλα πρὸς ὄξαν ἐπιτηδεύοντων, οἱ καὶ τὰς οἰκίας τῶν χερῶν κατασθλοῦσιν. Ὑπεισέρχοντο γὰρ τὰς ἀπροστατεύτους γυναῖκας, ὡς θῆθεν προστάται αὐτῶν ἐσόμενοι, καὶ προφάσει τοῦ μακρὰ προσεύχεσθαι, καὶ προσήματι εὐλαβείας καὶ ὑποκρίσει ἀπατώντας τοὺς ἀπελεστέρας, καθίσθην τὰς ἐκκλίας τῶν πλουσίων. Οὗτοι τοίνυν περισσώτερον κατακριθήσονται τῶν ἄλλων Ἰουδαίων τῶν ἀμαρτανόντων. Δυνατοὶ γὰρ, δυνατῶς ἐτασθή- διδάσκει μὴ κατὰ τοὺς Γραμματεῖς πολιτεύεσθαι,

« Καὶ καθίσας ὁ Ἰησοῦς κατέναντι τοῦ γαζοφυλακίου, ἐθεώρει πῶς ὁ ὄχλος βάλλει χαλκὸν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον. Καὶ πολλοὶ πλούσιοι ἔβαλλον κολλὰ, καὶ ἄλλοῦσα μία χήρα πτωχὴ ἔβαλε λεπτὰ δύο, ἃ ἐστὶ κοδράντης. Καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγει αὐτοῖς· Ἄμην λέγω ὑμῖν ὅτι ἡ χήρα αὕτη ἢ πτωχὴ πλείον πάντων βέβηκε τῶν βάλόντων εἰς τὸ γαζοφυλάκιον. Πάντες γὰρ ἐκ τοῦ περισσεύοντος αὐτοῖς ἔβαλον, αὕτη δὲ, ἐκ τῆς ὑστερητικῆς αὐτῆς, πάντα ὅσα εἶχεν ἔβαλεν, ἔδον τὸν βίον αὐτῆς. » Θαυμαστόν τι ἔθος παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἐκράτει, ὥστε τοὺς ἔχοντας καὶ βουλομένους βάλλειν εἰς τὸν ἐν τῷ ἱερῷ θησαυρῶν (οὗτος γὰρ ἔκαλετο γαζοφυλάκιον), ὡς ἂν οἱ τε ἱερεῖς καὶ οἱ πένητες καὶ αἱ χῆραι ἐκ τούτων διατρέφοντο. Πολλῶν οὖν τῶν τοιοῦτο ποιούντων, καὶ χήρα προσελθούσα τὴν αὐτῆς προαίρεσιν ἐπεβέβηκε εὐπορωτέραν τῆς δυνάμεως. Δόξα σοι, Χριστέ, ὅς καὶ τὰ μικρὰ δέχῃ ὑπὲρ τὰ μέγαρα πολλάκις. Γίνοντο καὶ τὴν ἐμὴν φοβῆν χήραν γενέσθαι, ἀποβαλοῦσαν τὸν Σατανᾶν, ᾧ προσεκολληθήθη, καὶ βάλειν εἰς τὸν ἱερὸν θησαυρὸν δύο λεπτὰ, τὴν σάρκα καὶ τὸν νοῦν, λεπτύνασεν αὐτὰ, διὰ τῆς ἐγκρατείας μὲν τὴν σάρκα, διὰ δὲ τῆς ταπεινώσεως, τὸν νοῦν, ἵνα καὶ ἐγὼ ἀκούσω ὅτι ἔδον μου τὸν βίον ἱερῶν ἐπιτηδεύσασθαι, οὐδὲν ὑπολείψασθαι νόημα ἢ κίνημα τῷ κόσμῳ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Α

CAPUT XIII.

Περὶ τῆς συντελείας. Περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας.

De consummatione. De die et hora.

« Καὶ ἐκπορευομένου αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἱεροῦ, λέγει αὐτῷ εἰς τῶν μαθητῶν ἄνω· Διδάσκαλε, θε ποταποὶ λίθοι, καὶ ποταποὶ οἰκοδομαί. Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ· Βλέπεις ταύτας τὰς μεγάλας οἰκοδομάς; οὐ μὴ ἀφεθῆ λίθος ἐπὶ λίθῳ ὃς οὐ μὴ καταλυθῆ. Καὶ καθημένου αὐτοῦ εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, κατέναντι τοῦ ἱεροῦ, ἐκπρώτων αὐτῶν κατ' ἰδίαν Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης καὶ Ἀνδρέας· Εἰπέ ἡμῖν πότε ταῦτα ἔσονται; καὶ τί τὸ σημεῖον ὅταν μέλλῃ ταῦτα πάντα συντελεσθῆσαι; » Ἐπιβῆ πολλά περὶ τῆς ἐρημώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ ἔλεγεν ὁ Κύριος, ὅτι, Ἀφίεται ὁ οἶκος ὁμῶν ἐρημος, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ θαυμάζοντες, ὥσπερ εἰ τσαῦτα μεγέθη καὶ κάλλη οἰκοδομημάτων ἀφανισθῆσεται, δεικνύουσιν αὐτῷ τὴν τοῦ ναοῦ τσαύτην εὐπρέπειαν. Ὁ δὲ οὐδὲν ἤττον ἀπολεσθῆσεσθαι ταῦτα προαναφώνει, καὶ τοσοῦτον, ὥστε μὴδὲ λίθον ἐπὶ λίθῳ μέναι. Καὶ μὴν φασὶ τινες ὡς πολλὰ ἀπέμειναν λείψανα τῆς Ἱερουσαλήμ τῆς παλαιᾶς πόλεως, ὥστε καιρῶνται δεῖξαι ψευδῆ τὸν Χριστὸν, ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο. Εἰ γὰρ καὶ ὑπελείφθησάν τινα λείψανα, ὅπερ οὐκ ἔστιν ἀληθές, ἀλλ' οὖν ἕχρι τῆς κτιθῆσας συντελείας οὐ μὴ μένῃ λίθος ἐπὶ λίθῳ. Πλὴν ἰστόρηται, ὅτι ὁ Ἀἴλιος Ἀδριανὸς κατέσκαψε τὴν πόλιν καὶ τὸ ἱερὸν ἐκ βάθρων αὐτῶν, ὥστε καὶ τοῦτο ἐπ' αὐτοῦ πληρωθῆναι, τὸ, μὴδὲ λίθον ὑπολειφθῆναι ἐπὶ λίθῳ. Καθημένου δὲ αὐτοῦ εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, προσῆλθον αὐτῷ ἱερῶντες, πότε ταῦτα ἔσονται; τουτέστι, πότε συντελεσθῆσεται τὰ τῆς Ἱερουσαλήμ; Ὁ δὲ, πρὸ τοῦ ἀποκριθῆσθαι αὐτοῖς περὶ τῶν ἡρώτων, ἀσφαλίζεται τὴν διάνοιαν αὐτῶν, ἵνα μὴ πλανηθῶσιν. Ἐπεὶ γὰρ ἀρξαμένων τῶν κατὰ τὴν Ἰουδαίαν νοσῆν, ἐπανέστησάν τινες διδασκάλους· ἑαυτοὺς λέγοντες, φησὶν ὁ Κύριος· Βλέπετε μὴ πλανηθῆτε.

« Ὁ δὲ Ἰησοῦς, ἀποκριθεὶς αὐτοῖς, ἤρξατο λέγειν, Βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς πλανήσῃ· πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες ὅτι, Ἐγὼ εἰμι Χριστὸς, καὶ πολλοὺς πλανήσουσιν· ὅταν δὲ ἀκούσητε πολέμους καὶ ἀκοῆς πολέμων, μὴ θροεῖσθε· δεῖ γενέσθαι, ἀλλ' οὐκ ἔστω τὸ τέλος. Ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν. Καὶ ἔσονται σεισμοὶ κατὰ τόπους. Καὶ ἔσονται λιμοὶ καὶ ταραχαί. Ἀρχαὶ ὠδίνων ταῦτα. Βλέπετε δὲ ὑμεῖς ἑαυτοὺς· παραδίωσσοι γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ εἰς συναγωγὰς δαρήσεσθε, καὶ ἐπὶ ἡγεμόνων καὶ βασιλέων σταθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. Καὶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη δεῖ πρῶτον κηρυχθῆναι τὸ Εὐαγγέλιον. » Πολλοὶ ἐλεύσονται, ὅς ἦν Ἰούδας, ὅς ἦν Θεοῦδᾶς, οἱ ἔλεγον ἑαυτοὺς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πεμφθῆναι. Πολέμους δὲ ἀκούσεσθε, φησὶν, οὐς καὶ ὁ Ἰωσήπος ἱστορεῖ γεγενῆσθαι πρὸ τῆς ἀλώσεως. Καὶ γὰρ ἀντήρησε μὲν τὸ ἔθνος, καὶ οὐκ ἐδίδου τοὺς φόρους Ῥωμαίοις. Οἱ δὲ, ὀργισθέντες, ἐπῆλθον καὶ συνεχεῖς ἐφόδους ἐπέποιον, ἀλλ' οὐκ ἔστω τὸ τέλος τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἐπιλανθρωπεύοντο γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι. Οὐ μόνον

Vers. 1-4. « Et cum exiret de templo, dicit illi quidam e discipulis illius : Præceptor, vide quales lapides, et quales substructiones. Et Jesus respondens, ait illi : Vides has magnas substructiones? Non relinquentur lapis super lapidem, qui non diruatur. Et cum sederet in monte olivarum e regione templi, interrogabant illum secreto Petrus et Jacobus, et Joannes et Andreas : Dic nobis, quando hæc erunt? et quod signum est quando hæc omnia sint consummanda? » Quoniam multa de desolatione Jerusalem dicebat Jesus, quod relinqueretur domus vestra deserta, discipuli ejus admirantes, quod tantæ magnitudinis tamque pulchra ædificia abolenda essent, ostendunt illi decrem templi. At ille nihilominus prædicit perdenda, et in tantum, ut neque lapis super lapidem maneat. **241** Atqui dicunt quidam multas veteris civitatis Jerusalem reliquias superstitas, et ita Christum mendacem ostendere tentant, sed hoc neutiquam verum est. Nam etiamsi reliquie quædam relicte essent, quod verum non est, non tamen relinqueretur usque ad consummationem sæculi lapis super lapidem. Quin historię habent quod Ælius Adrianus templum et civitatem a fundamentis effoderit, et ita in illo impletum est quod non sit relictus lapis super lapidem. Porro sedente illo in monte olivarum, accesserunt ad eum interrogantes : Quando hæc erunt? hoc est, quando consummabitur Jerusalem? At ipse tanquam responderet eis de his de quibus interrogabant, munit cogitationem illorum, ut ne errēt. Quia incipientibus autem rebus Judaicis labescere, surrexerunt quidam qui se dicebant magistros, dicit Dominus : Videte ne decipiamini.

Vers. 5-10. « At Jesus respondens illis cœpit dicere : Videte ne quis vos fallat : multi enim venient in nomine meo dicentes : Ego sum Christus, multosque decipient. Cum autem audieritis bella et rumores bellorum, ne turbemini : oportet enim fieri, at pondum finis. Insurret enim gens adversus gentem, et regnum adversus regnum. Et erunt terræ motus in singulis locis, et erunt fames ac turbationes. Initia dolorum hæc, sed cavete vos vobis. Tradent enim vos in concilia, et in synagogis cædenini, et sub principibus ac regibus ducemini propter me, in testimonium illis. Et apud omnes gentes oportet prius prædicari Evangelium. » Multi venient, qualis erat Judas, qualis Theudas, qui dicebant se a Deo missos esse. Bella autem futura dicit, quæ et Josephus narrat ante captivitatem facta. Nam insurgebat quidem gens, et non reddebat tributa. Romani autem irati eos infestaverunt, et continuis excursionibus ac cladibus affecerunt, sed nondum finis Jerusalem. Romani enim misericordes erant. Non solum autem bella erant, sed

etiam alie elades a Deo humilium, ut famas, et terre motus : ostendente eis Deo manifeste quod ipse illos impugnet. Omnia enim hæc principia partitionum, hoc est, malorum quæ ipsa eventura sunt. Cavete autem vos vobis, tradent enim vos in concilia. Tempestive interserit narrationem illam : Tradent vos in concilia, ut ex communibus habeant consolationem quamdam in propriis calamitatibus. Sed et dicendo : Propter me ducemini ad duces et reges, consolationem eis non mediocrem attulit, quod pro ipso passuri essent. In testimonium vero illis, hoc est, ut inexcusabiles illi sint, et ob hoc condemnati, quod etiam torquentes vos, veritatem vincere non poterant. Deinde ne patent quod pericula et afflictiones prædicationem prohibeant, inquit : Et in omnes gentes oportet **252** prædicari Evangelium, et tunc capietur Jerusalem. Nam quod ante captivitatem prædicatum sit Evangelium, a vobis Paulum : « In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum ⁹⁹. » Quod etiam in maiorem condemnationem Judææ factum est, quod ante captivitatem ubique Evangelium prædicatum est. Nam cum viderent tam brevi tempore in totum orbem prædicationem transire, etiam ipsi agnoscere debuissent Christi virtutem, penitentiam agere, et liberari a calamitatibus : sed non intellexerunt, et ideo major illorum damnatio.

Vras. 14-15. « Cum autem duxerint vos tradentes, ne præcogitatis quid dicturi sitis, neque meditemini, sed quidquid datum fuerit vobis in illa hora, hoc loquamini. Non enim estis vos qui loquimini, sed Spiritus sanctus. Traditurus est autem frater fratrem in mortem, et pater filium, et insurgent filii adversus parentes, et morte afficient eos. Et eritis odio habiti ab omnibus propter nomen meum. Sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. » Antequam bellum perfectum excitatum esset, quid non patiebantur apostoli ab illis dum protraherentur ad tribunnalia ⁹⁹, et ducerentur ad reges, Herodem, et Agrippam, et Neronem? Ne igitur antea solliciti sitis (inquit) quid loquamini, sed in ipsa hora dabit vobis Spiritus sanctus quæ loquamini. Prædicat autem eis, quod omnium est gravissimum : nempe a maxime familiaribus impugnandos. Et dicit hoc, ut quum prius audierint, præpa-

⁹⁹ Rom. x, 18. ⁹⁹ Act, xii, 25 ; xvi, 28.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(82) Cod. S. Marci 26 addit : « *Ἡ δὲ εἰς μαρτύριον, ἀνεῖ τοῦ εἰς κατηγορίαν καὶ ἔλεγον αὐτῶν ἵνα μὴ δύνωνται λέγειν ἐν τῷ καιρῷ τῆς παγχοσμίου κρίσεως, ὅτι οὐκ ἠνωτισάμεθα τὸ κήρυγμα. Τοσοῦτον γὰρ αὐτὸ ἐνωτισθήσονται, ὥστε καὶ τοὺς κήρυκας αὐτοὺς κολάσειν ἐσχάταις ὑποβαλεῖν. Ἐἴτα ἵνα μὴ νομισώσι, κ. τ. λ. » Vel illud in testimonium ipsorum ; ne possint tempore universalis iudicii dicere : Non audivimus prædicationem. Adeo enim*

ἅ δὲ πόλεμοι ἐγένοντο, ἀλλὰ καὶ θεήλατοι πληγαί, λιμοὶ καὶ σεισμοί, δείκνυντες προφανῶς αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ, ὅτι αὐτοὺς αὐτοὶ πολεμαί. Πάντα δὲ ταῦτα ἀρχὴ ὀδίνων, τουτέστι, τῶν συμβησομένων αὐταῖς κακῶν. Βλέπετα δὲ ὑμεῖς ἑαυτοὺς · παραδώσοσι γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια. Εὐκαίρως παρενέβαλε τὴν περὶ αὐτῶν διήγησιν, ὅτι παραδώσοσιν ὑμᾶς εἰς συνέδρια, ὡς ἂν ἔχουσιν τινα παραμυθίαν ἀπὸ τῶν κοινῶν ἐπὶ ταῖς ἰδίαις συμφοραῖς. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν, Ἐνεκεν ἐμοῦ ἀχθήσεσθε ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς, παραμυθίαν αὐτοῖς οὐ μακρὰν ἐπέθηκεν, ὅτι ὑπὲρ αὐτοῦ μᾶλλον οὐκ ἔσονται. Ἰδὲ δὲ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς, τουτέστιν, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολόγητους καὶ ἀνευθύνους ἤδη κατακρίτους · ὅτι καὶ στρεβλοῦντες ὑμᾶς οὐκ ἔδυνήθησαν περιγενέσθαι τῆς ἀληθείας (82). Ἐἴτα ἵνα μὴ νομισώσιν ὅτι οἱ κίνδυνοι καὶ αἱ θλίψεις κωλύουσιν τὸ κήρυγμα, φησὶ, ὅτι καὶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη εὐδὲ κηρυχθήσονται τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ τότε ἀλώσεται ἡ Ἱερουσαλήμ. Ὅτι γὰρ πρὸ τῆς ἀλώσεως ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον, ἀκουε τοῦ Παύλου · « Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξήληθεν ὁ φόγγος αὐτῶν. καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. » Καὶ τοῦτο δὲ εἰς κατάκριτον κλεινοῦ τῶν Ἰουδαίων γέγονε, τὸ πρὸ τῆς ἀλώσεως κηρυχθῆναι πανταχοῦ. Ἔδει γὰρ αὐτοὺς ἰδόντας πῶς ἐν βραχεί καιρῷ εἰς πάντα τὸν κόσμον διέδραμε τὸ κήρυγμα, ἐπιγνώσιν τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, καὶ μεταγνώσιν, καὶ ἐφθεῖναι τῶν συμφορῶν, ἀλλ' οὐκ ἐσυνήκαν. Διὰ τοῦτο καὶ μείζον αὐτοῖς τὸ κρίμα.

« Ὅταν δὲ ἀγῶσιν ὑμᾶς παραδιδόντες, μὴ περιμηνάτε τί λαλήσητε, μηδὲ μελετάτε. Ἀλλ' ὃ ἔαν δοθῇ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, τοῦτο λαλέετε. Οὐ γὰρ ἐστε ὑμεῖς οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Παραδώσει δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατήρ τέκνον, καὶ ἐπιναστήσονται τίκνα ἐπὶ γενεῖς, καὶ θανατώσουσιν αὐτούς. Καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομα μου. Ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, ὁὗτος σωθήσεται. » Πρὶν ἢ γὰρ τὸν πόλεμον τέλει ἐξαφθῆναι, τί οὐκ ἔπαθον παρ' αὐτῶν οἱ ἀπόστολοι, δικαστηριοῖς παριστάμενοι, καὶ ἐπὶ βασιλεῖς ἀπαγόμενοι, Ἡρώδην καὶ Ἀγρίππην καὶ Νέρωνα ; Μὴ οὖν περιμηνάτε τί ἀπολογήσεσθε, ἀλλ' ἐναυτῇ τῇ ὥρᾳ δώσει ὑμῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἃ λαλήσετε (83). Προναφωνεῖ δὲ αὐτοῖς καὶ τὸ πάντων χεῖριστ. ὅτι καὶ ὑπὸ τῶν οικειοτάτων πολεμηθήσεσθε. Αἴτι· δὲ τοῦτο, ἵνα προακούσαντες ἐτομασθῶσι, καὶ λιπὸν καύσως φέρωσι τὸ δεινόν. Ἐἴτα ἡ παραμυθία,

ipsam audient, ut etiam præcones ipsos extremis supplicis sint affecturi. Deinde ne putent, » etc.

(83) Cod. idem addit : Οικονομικῶς γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τηνικαῦτα λαλεῖ, χρώμενον τοῖς αὐτῶν στόματι. Ἴνα μὴ ἡ τούτων ἀγροικία δόξῃ τοῖς ἀπίστοις ; ἥτις τοῦ κηρυγματος. Προναφωνεῖ δὲ αὐτοῖς, κ. τ. λ. « Spiritus enim tunc Spiritus sanctus per ipsorum ora loquitur ; ne illorum rusticitas apud infideles defectus rerum prædicatarum videri possit. Prædicat autem eis, » etc.

τὸ, Ἐνεκεν ἐμοῦ ἔσθε μισοῦμενοι. Τὸ γὰρ ἐνεκεν αὐτοῦ μισοῦσθαι, ἰκανὸν ἔστι πάσας ἐπικουφίσαι τὰς συμφορὰς. Ἀλλὰ καὶ τὸ σωθῆσθαι τὸν ὀπομείναντα εἰς τέλος, καὶ τοῦτο μεγίστη παράκλησις.

« Ὅταν δὲ ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Δανιὴλ τοῦ προφήτου, ἐστὼς ὅπου οὐ δεῖ, ὁ ἀναγινώσκων νοεῖτω, τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη. Ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ δώματος, μὴ καταβάτω εἰς τὴν οἰκίαν, μηδὲ εἰσελθέτω ἄρα τι ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, καὶ ὁ εἰς τὸν ἀγρόν ὄν, μὴ ἐπιστραφάτω εἰς τὰ ὄπισθεν, ἀρα τὸ ἰμάτιον αὐτοῦ. Οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἔχούσαις καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. » Βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, ὁ ἀνδριάς τοῦ τὴν πόλιν ἐλόντος. Βδέλυγμα γὰρ πᾶν εἰδωλον λέγεται. Ἐρημώσεως δὲ, διότι ἀλούσης τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐρήμωσιν πασχούσης ἔστησαν αὐτὸ ἔσω τῶν ἀδύτων τοῦ ναοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πιλάτος, τὰς τοῦ Καίσαρος εἰκόνας νύκτωρ εἰς τὸ ἱερὸν ἀγαγὼν, πολλοῦ θορύβου τῷ πλήθει ἐγένετο αἰτίας. Ἐκτοτε ἤρξατο καὶ ὁ πόλεμος καὶ ἡ ἐρήμωσις τῆς Ἱερουσαλήμ. Τότε τοίνυν οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὄντες, φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη. Καλῶς δὲ εἶπεν, οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. Οἱ γὰρ ἀπόστολοι οὐκ ἦσαν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ἀλλ', ὡς ἔφημεν, πρὸ τοῦ πολέμου ἐδιώχθησαν ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἄλλοι δὲ ἐξῆλθον αὐτοὶ, θεῶν κινούμενοι Πνεύματι. Οἱ γοῦν εὐρεθέντες ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, φευγέτωσαν, καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος, μηδενὸς τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐπιστραφῆτω. Ἀγαπητὸν γὰρ εἰ καὶ γυμνῷ τῷ σώματι διασωθεῖται τις, ἀλλὰ καὶ τὰς ἔχούσαις τέκνα καὶ ταῖς ἐγκύους, οὐαὶ. Διὰ τί; Διότι αἱ μὲν ἔχουσαι τέκνα, τῇ πρὸς αὐτὰ στοργῇ πατεχόμεναι, οὐ δυνήσονται φεύγειν, αἱ δὲ ἐν γαστρὶ ἔχουσαι, διὰ τὸ τῆς κυφορίας ἄχθος, οὐδὲ αὐταὶ βραδὴν τὴν φυγὴν ἐξοῦσιν. Οἶμαι δὲ καὶ τὴν τεκνοφιλίαν ἐν ταῦθα σημαίνειν. Ἐν γὰρ τῷ λιμῷ πολιορκούμενοι, καὶ τῶν τέκνων ἔψαντο.

« Προσεύχεσθε δὲ, ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ἡμῶν χειμῶνος. Ἔσονται γὰρ α' ἡμέραι ἐκείναι θλίψις, ὅσα οὐ γέγονε τοιαύτη ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως ἕως ἔκτισεν ὁ Θεός; ἕως τοῦ νῦν, καὶ οὐ μὴ γένηται. Καὶ εἰ μὴ Κύριος ἐκολόθωσε τὰς ἡμέρας, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σὰρξ, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἐλεκτοῦς οὗ; ἐξελέξατο, ἐκολόθωσε τὰς ἡμέρας. » Εἰ χειμῶνος γὰρ γένοιτο ἡ φυγὴ, ἀπὸ τῆς τοῦ καιροῦ δυσκολίας ἐμποδιθήσονται οἱ φεύγειν θέλοντες, καὶ ὅπως θλίψις ἔσται, τῶν πάποτε γανομένων ἢ γενησομένων χαλεπωτέρη. Καὶ εἰ μὴ ἐκολόθωσεν ὁ Θεός, τουτέστι, συντόμως κατέλυσε τὸν πόλεμον τῶν Ῥωμαίων, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σὰρξ, τουτέστιν, Ἰουδαίος οὐκ ἂν ὑπελείφθη· ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐλεκτοὺς, τουτέστι τοὺς ἐξ Ἑβραίων πιστεύσαντας, ἢ καὶ ὕστερον μέλλοντας πιστεῦειν, κατέλυθη συντόμως; ὁ πόλεμος. Ὁ γὰρ Θεός προγενέσκων, ἔτι ἐξ Ἑβραίων πολλοὶ πιστεύουσι μετὰ τὴν ἄλωσιν, τούτου χάριν οὐ συνχώρησε παντελῶς ἀφανισθῆναι τὸ γένος. Δύναται δὲ ταῦτα καὶ ἀναχθῆναι ἠθικώτερον. Βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, ἐστὶ πᾶν νόημα σατανικόν, ἐστὼς ἐν τόπῳ ἁγίῳ, τῷ ἡμε-

rentur, et periculum facilius ferant : dei de consolatione sequitur, quod propter me odio eritis habiti. Quod enim propter ipsum fuerunt odio habiti, satis erat ad omnes calamitates leniendas. Quis et quod salvandi erant perseveraturi usque in finem, etiam ipsum maximam afferebat consolationem.

Vers. 14-17. « Porro cum videritis abominationem desolationis de qua dictum est a Daniele propheta, stantem ubi non oportet, qui legerit intelligat. Tunc qui fuerint in Judæa, fugiant ad montes : qui vero fuerit in tecto, ne descendat in domum, nec ingreditur ut quicquam tollat e domo sua : et qui fuerit in agro, ne revertatur ad ea quæ reliquit a tergo, ad tollendum pallium suum. Væ autem prægnantibus, et lactantibus in diebus illis. » Abominatio desolationis statua est ejus qui civitatem destruxit. Abominatio enim omne idolum dicitur : desolationis vero eo quod, capta et desolata Jerusalem, illam statuerunt intra adytum templi. Pilatus quoque Cæsaris imagine noctu in templum illata, magni tumultus auctor fuit plebi. Tunc enim coepit et bellum et desolatio Jerusalem. Igitur tunc hi qui in Judæa fuerint, fugiant in montes. Bene autem dixit, hi qui in Judæa. Nam apostoli non fuerunt in Judæa : sed, ut diximus, antequam bellum exortum est, in persecutione exacti sunt e Jerusalem, imo ipsi exierunt, divino afflati Spiritu. Qui igitur inventi fuerint in Judæa, fugiant : et is qui supra tectum, nullius rei gratia quæ in domo, revertatur. Expedi enim ut quis vel nudo corpore salvus fiat. Insuper væ et prægnantibus, et lactantibus væ. Quare? Quia non possunt fugere mulieres quibus sunt pueri, affectione erga illos detentæ. Prægnantes quoque propter uteri sarcinam neque ipse facile fugam inveniunt. Existimo autem quod et pueros hoc loco significet vorandos. Fame enim obsessi nec pueri pepercerunt.

Vers. 18-20. « Orate autem ne fuga vestra fiat hyeme. Erunt enim dies illi talis afflictio, qualis non fuit ab initio rerum conditarum, quas condidit Deus, usque ad hoc tempus, nec futura est. Et nisi Dominus abbreviasset dies illos, haudquaquam salva fuisset universa caro. Sed propter electos quos elegit, abbreviavit dies. » Si hyeme fuga fieret, temporis injuria impedimenta habituri essent fugere volentes, et omnino afflictio futura est earum, quæ fuerunt vel erunt unquam gravissima, et nisi abbreviasset Deus, hoc est, citius Romanorum bellum dissolvisset, non fuisset salva universa caro, hoc est, Judæus non fuisset relictus. Sed propter electos, hoc est, eos qui ex Judæis crediderunt, vel postea credituri sunt, bellum citius diremptum est. Deus enim quia præcognovit ex Hebræis multos post captivitatem credituros, non permisit totum genus aboleri. Possunt autem hæc morali sensu sic exponi : Abominatio desolationis est omnis diabolica cogitatio, quæ stat in loco sancto, hoc est nostra mente. Tunc igitur qui est in Judæa, fugiat in mon-

ταια, hoc est, qui confessus fuerit, currat ad virtutum montes. Judæa enim confessio dicitur. Et qui in summo stat, non descendat. Quando enim affectio quedam in mente nostra reperitur, oportet per confessionem ad summa recurrere, et a summitate virtutis non descendere. Et qui operatur bonum, non revertatur ut tollat veterem conscientiam, quæ est vestis quam exiit. Væ autem fugienti in hyeme. Oportet enim nos fugere a peccato cum alacritate, et non frigide et segniter. Hoc enim per fugam in hyeme insinuat.

Vers. 21-26. « Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic Christus, ecce illic : ne credatis. Exorientur pseudochristi et pseudoprophetae, et edent signa ac prodigia ad decipiendum, si fieri possit, etiam electos : vos autem cavete, ecce prædixi vobis omnia. Ceterum in illis diebus post afflictionem illam sol obtenebrabitur, et luna non dabit splendorem suum, et stellæ cæli decident, et virtutes quæ in cælis sunt, concutentur : et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum potestate et gloria multa. » Quia implevit quæ ad Jerusalem attinent,

244 incipit igitur nunc de adventu Antichristi dicere. Quod autem dicit, tunc, ne intelligas quod quando fient ea quæ supra dicta sunt de Jerusalem, tunc si quis vobis dixerit : Ecce hic Christus, ne credatis : sed scitote quod Scripturæ proprietates hæc est, sicut etiam Matthæus post genealogiam Christi dicit : In diebus illis advenit Joannes. Quibus diebus ? num mox sequentibus post Christi nativitatem ? Non, sed indefinito. Sic igitur et hoc loco dicit, tunc : non quando Jerusalem desolata fuit, sed per tempus adventus Antichristi, ne seducamini. Multum enim prætexant nomen Christi, ita ut et electos seducere queant. At post adventum Antichristi omnis creatura immutabitur, quando stellæ obtenebrabuntur propter immensam lucem Christi. Commovēbuntur autem et angelicæ virtutes, hoc est, obstupescēt videntes tantam rerum mutationem fieri, et conservos suos judicari. Et tunc videbunt Dominum ut Filium hominis, hoc est in corpore. Nam quod spectatur, omnino corpus est. Quamvis autem in corpore ut homo veniet, aderit tamen cum potestate et gloria magna.

Vers. 27-31. « Et tunc mittet angelos suos, et aggregabit electos suos a quatuor ventis, a summo terræ usque ad summum cæli. A fœu vero discite similitudinem : cum ramus ejus tener fuerit, produxeritque folia, scitis quod prope sit æstas. Sic et vos, cum videretis hæc fieri, scitote quod prope sit in foribus. Amen dico vobis, quod non præteribit generatio hæc donec omnia hæc facta fuerint. Cælum et terra transibunt, sed verba mea non præteribunt. » Vides quod et Filius angelos mittit, sicut et Pater. Ubi igitur sunt qui dicunt : Non est æqualis Deo et Patri ? Venient igitur angeli ut con-

Α τέρησιν ἢ τότε τοῖσιν ὁ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἐν φευγῆτι εἰς τὰ ὄρη, πορεύσιν, ὁ ἐξημολογησάμενος ἀνατρεχέτω εἰς τὰ ὄρη τῶν ἀρετῶν. Ἰουδαία γὰρ ἐξομολόγησις λέγεται καὶ ὁ ἐν ἀψηλῷ ἰσχυρότερος μὴ καταβάτω. Ὅταν γὰρ ἐμπαθῆς τι νόημα σταθῆ ἐν ἡμῖν, δεῖ διὰ τῆς ἐξομολογήσεως ἀνατρέχειν εἰς τὴν ὄψην, καὶ μὴ καταβαίνειν ἀπὸ τοῦ θύου τῆς ἀρετῆς. Καὶ ὁ ἐργαζόμενος τὸ καλὸν μὴ ἐπιστρέφεται ὥστε εἶραι τὴν παλαιὰν συνείδησιν, ἥτις ἐστὶν ἰσχυροῦς, ὁ ἀκαθάρτος. Οὐδὲ δὲ τῶ ἐν χειμῶνι φεύγοντι· δεῖ γὰρ ἡμᾶς φεύγειν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας μετὰ θερμότητος, καὶ μὴ ψυχρῶς καὶ ἀκινήτως. Τοιοῦτος γὰρ τὸ ἐν τῶ χειμῶνι φεύγειν αἰνίττεται.

« Τότε ἐάν τις ὁμῖν εἴπῃ, Ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστός, ἢ οὐ δεῖ, μὴ πιστεύητε. Ἐγερθήσονται γὰρ ψευδοχριστοὶ καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσι σημεῖα καὶ τέρατα πρὸς τὸ ἀποκλιθεῖν, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. Ὑμεῖς δὲ βλέπετε· Ἰδοὺ προεῖρηκα ὑμῖν πάντα. Ἄλλ' ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, μετὰ τὴν θλίψιν ἐκείνην, ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φῶγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ ἔσονται ἐκπίπτοντες, καὶ αἱ δυνάμεις αἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐκλεισθήσονται. Καὶ τότε ἔσονται τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλαις μετὰ δυνάμεω; καὶ ὄψεσθε πολλῆς. » Περὶ τῆς μὲν ἡθῆς τὰ περὶ τῆς Ἰερουσαλὴμ. Ἀρχεται δὲ λοιπὸν περὶ τῆς τοῦ Ἀντιχρίστου παρουσίας λέγειν. Τὸ δὲ, τότε, μὴ νόησθε, δεῖ εἶναι τὰ ἀνωτέρω ρηθέντα περὶ τῆς Ἰερουσαλὴμ γίνεσθαι, τότε ἐάν τις ὁμῖν εἴπῃ· Ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστός, μὴ πιστεύητε, ἀλλὰ γινώσκετε ὅτι ἰδιωμὰ ἐστὶ τῆς Γραφῆς τοῦτο, ὥσπερ καὶ ὁ Μαρθαλός, μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, λέγει· Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις παραγίνεται ὁ Ἰωάννης. Ποίας ἡμέραις; Ἄρα ταῖς ἐφεξῆς μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν; Οὐχί, ἀλλ' ἀορίστως. Οὕτως οὖν καὶ ἐνταῦθα λέγει, τότε, οὐχ ὅταν ἡ Ἰερουσαλὴμ ἐρημωθῆ, ἀλλὰ κατὰ τοὺς καιροὺς τῆς τοῦ Ἀντιχρίστου παρουσίας, μὴ πλανηθῆτε. Πολλοὶ γὰρ ὑποποιήσονται τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα, ὥστε καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς πλανῆν. Μετὰ δὲ τὴν τοῦ Ἀντιχρίστου παρουσίαν, ἡ κτίσις πᾶσα ἀλλοιωθήσεται, σκοτιζόμενων τῶν ἀστέρων διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ φωτὸς τοῦ Χριστοῦ. Σαλευθήσονται δὲ αἱ ἀγγελικαὶ δυνάμεις, τοῦτέστιν ἐκπλαγῆσονται, ὁρῶσαι τοσαύτην μεταβολὴν γινομένην, καὶ τοὺς συνδούλους αὐτῶν κρινομένους. Καὶ τότε ἔσονται τὸν Κύριον, ὧς Υἱὸν ἀνθρώπου, τοῦτέστιν ἐν σώματι. Ἄλλ' εἰ καὶ ἐν σώματι ὡς ἀνθρώπος ἔρχεται, ἀλλὰ γὰρ μετὰ δυνάμεω; καὶ ὄψεσθε πολλῆς.

« Καὶ τότε ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ ἐπισυνάξει τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ' ἀκροῦ γῆς ἕως ἀκροῦ οὐρανοῦ. Ἀπὸ δὲ τῆς συχῆς μάθετε τὴν παραβολὴν· ὅταν αὐτῆς ἦθῃ ὁ κλάδος ἀπαλῶς γίνηται, καὶ ἐκφυῆ τὰ φύλλα, γινώσκετε ὅτι ἐγγὺς τὸ θέρος ἐστίν. Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ταῦτα ἴσητε γινόμενα, γινώσκετε ὅτι ἐγγύς ἐστιν ἐπὶ θύραις. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι οὐ μὴ παρελθῆ ἡ γενεὰ αὕτη, μέχρις οὐ πάντα ταῦτα γίνηται. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοί μου οὐ μὴ παρελθῶσιν. » Ὅρα, δεῖ καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀγγέλου; στέλλει, ὥσπερ καὶ ὁ Πατήρ; Ποῦ ταῖσιν;

οι λέγοιτε; δει οὐκ ἔστιν ἴσος τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ; Ἄ
 Ἐλεύσονται τοίνυν οἱ ἄγγελοι ἐπισυνάγοντες τοὺς
 ἐκλεκτοὺς, ὡς ἂν ἀρπαγέντες ἐν νεφέλαις, ὑπαντή-
 σωσι τῷ Κυρίῳ. Ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς μάνθανε ὁ
 λέγω· ὡσπερ καὶ τῆς συκῆς φύλλα ἤδη ἐχούσης
 εἴθως τὸ θέρος, οὕτω καὶ μετὰ τὴν θλίψιν τοῦ Ἀν-
 τιχρίστου εὐθύς οἰδεύς μεσολαβοῦντος, ἡ τοῦ Χρι-
 στοῦ παρουσία, ἦτις θέρος τῶν δικαίων τοῖς δικαίοις
 ἀπὸ χειμῶνος, τοὺς μὲντοι ἀμαρτωλοὺς χειμῶν ἀπὸ
 θέρους. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν δεῖ ἡ γενεὰ αὕτη, τουτέστι
 τῶν πιστῶν, τῶν Χριστιανῶν λέγω, οὐ μὴ παρέλθῃ,
 ἕως ταῦτα πάντα, τὰ τε περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ
 τῆς τοῦ Ἀντιχρίστου ἐλεύσεως γένηται. Οὐ γὰρ δε-
 πο γενεάν λέγει τὴν τῶν ἀποστόλων. Ἐπει οὐδὲ
 ἀχρι τῆς συντελείας τοῦ κόσμου ζῶσιν οἱ ἀπόστολοι,
 οἷνε οὐδὲ ἀχρι τῆς συντελείας τῆς Ἱερουσαλὴμ οἱ
 πλείονες ἐφθάσαν ζῆν. Γενεάν οὖν τὴν τῶν Χριστια-
 νῶν λέγει, παραμυθούμενος τοὺς ἀποστόλους. Ἦνα
 γὰρ μὴ ὑπολάβωσιν ὅτι τσοῦτων κακῶν γινομένων,
 ἴσως ἐκλείψει ἡ πίστις, φησὶν ὅτι, θαρρῆτε, οὐ παρ-
 ελεύσεται ἡ γενεὰ τῶν πιστῶν, οὐδὲ ἐκλείψει. Πρῶ-
 τερον γὰρ ἂν τὰ ἀκίνητα ταῦτα στοιχεῖα, ὁ οὐρανός
 φημι καὶ ἡ γῆ, παρελεύσεται, ἢ οἱ ἐμοὶ λόγοι κατὰ

A gregem electos, qui tanquam in nubes rapti, occu-
 rant Domino. A flebilica autem disce quod dico.
 Quomodo enim sicu folia habente, statim
 aestas adest, sic et post afflictionem Antichristi sta-
 tim absque ullo mediatore aderit Christi adventus,
 quæ re vera justis æstas quædam est ab hyeme,
 peccatoribus autem hyems ab æstate. Amen dico
 vobis quod generatio hæc (a), hoc est fidelium, Chri-
 stianorum inquam, non transibit donec hæc om-
 nia, de Jerusalem et Antichristi adventu, fiant.
 Non enim certe generationem dicit eam, quæ fuit
 apostolorum; quin non usque ad consummationem
 mundi vivent apostoli: qui neque usque ad consum-
 mationem Jerusalem vitam plerique producerunt. Ge-
 nerationem itaque Christianorum dicit, ita consolans
 B apostolos, ne suspicentur quod cum tanta mala fiant,
 forte deficiat fides. Quasi diceret, Consolite, et bono
 animo estote: non præteribit generatio fidelium, neque
 deficiet. Prius enim transibunt 245 immobilia hæc
 elementa, cælum et terram dico, quam mei sermo-
 nes in ullo intercidant. Omnia quæcumque dial,
 persficientur.

τι διαπισσούνται. Πάντα γὰρ δευ εἶπον, τελεσθή-

ε Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς
 οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν οὐρανῷ, οὐδὲ ὁ Υἱὸς,
 εἰ μὴ ὁ Πατήρ. Βλέπετε, ἀγρυπνεῖτε καὶ προσεύ-
 χεσθε, οὐκ οἴδατε γὰρ πότε ὁ καιρός ἐστιν. Ὡς ἂν
 Θρωσκῶ ἀπόδημος, ἀφαιρῶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, καὶ δοῦ-
 τὸς τοῖς δούλοις αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἐκάστῳ τὸ
 ἐργον αὐτοῦ, καὶ τῷ θυρωρῷ ἐνετείλατο, ἵνα γρη-
 γορῇ. Γρηγορεῖτε οὖν· οὐκ οἴδατε γὰρ πότε ὁ Κύ-
 ριος τῆς οἰκίας ἐρχεται, ὅψῃ, ἢ μεσονυκτείου, ἢ
 ἀλεκτοροφωνίας, ἢ πρωτῶ· μὴ ἐλθὼν ἐξαίφνης εὐρη-
 ῶμῃς παθεῖδοντες. Ἄ δε ὑμῖν λέγω, πᾶσι λέγω, Γρη-
 γορεῖτε. Ἐθλίωσιν ὁ Κύριος κωλύσαι τοὺς μαθητὰς
 ἀπὸ τοῦ ἐρωτῆν περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς
 ὥρας, φησὶν ὅτι οὐδὲ οἱ ἄγγελοι, οὐδὲ ὁ Υἱὸς οἶδεν.
 εἰ γὰρ εἶπον ὅτι οἶδα μὲν, οὐ θέλω δε ὑμῖν ἀποκα-
 λύψαι, ἐλύπησεν ἂν αὐτούς. Νῦν δὲ σοφώτερον με-
 ταχειρίζεται, καὶ ἀπαίρει αὐτοὺς ὅπως τοῦ ζητεῖν
 μασθῶν καὶ ἐνοχλεῖν αὐτῷ, ἐν τῷ εἶπαι, ὅτι, Οὐτε οἱ
 ἄγγελοι, οὐτε ἐγὼ οἶδα. Ἀπὸ δὲ παραδείγματός
 τινος νοήσαις τὸ λεγόμενον. Πολλάκις παῖδια μικρὰ
 βλέπουσι τοὺς πατέρας αὐτῶν κρατούντάς τι ἐν ταῖς
 χερσὶ, καὶ ζητοῦσι τοῦτο. Οἱ δὲ πατέρες οὐ βούλον-
 ται δοῦναι. Τὰ δὲ κλαυθμυρίζονται ὡς μὴ λαμβά-
 νονται, τελευταῖον μὲντοι οἱ πατέρες κρόπτουσι
 ἐκεῖνο, ὃ κρατοῦσι, καὶ ἐπιδεικνύντες τὰς χεῖρας
 κανὼς τοῖς παιδίοις, ἰστώσιν αὐτὰ τοῦ κλαυθμοῦ.
 Οὕτω καὶ ὁ Κύριος, ὡς παιδίοις τοῖς ἀποστόλοις
 προσεφερόμενος, ἀπέκρυψε τὴν ἡμέραν. εἰ γὰρ εἶ-
 πον, ὅτι οἶδα, οὐ λέγω δε, ἠνιάσθησαν ἂν, ὡς μὴ παρ'
 αὐτοῦ μανθάνοντες. Ὅτι δε γινώσκει ὁ Κύριος τὴν
 ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, πρόδηλον. Αὐτὸς γὰρ τοὺς
 αἰῶνας ἐποίησεν· ὃ οὖν ἐποίησε, πῶς οὐ γινώσκει;
 Ἀλλὰ δε καὶ συμφερόντως ἀπέκρυψεν ὁ Θεὸς τὴν

(a) Edit. Lut. Quia plerique non usque ad consummationem Jerusalem vixerunt: quomodo ergo ad consummationem mundi pertingere discerentur?

Consideremus autem verba. Tardè quidem tunc adest finis, quando quis in bona senectâ moritur. Media autem nocte, cum mediam ætatem peregerit. In gallicinis autem, quando in nobis ratio completa fuerit. Gallus enim ratio est, quæ nos a somno excitat, et stuporem repellit. Cum igitur puer lucipit iuxta rationem vivere et sperare, tunc gallus ei canit. Diluculum autem omnino puerilis ætas est. Omnes igitur finem in memoria habere oportet : etiam si quis puer sit, providendum ne forte non baptizatus moriatur. Omnibus autem hæc præcipit Dominus, et his qui in mundo vivunt, et his qui recesserunt. Debemus igitur vigilare et orare. Utraque hæc necessaria sunt. Multi enim vigilant, sed noctem male absument. Vide autem quomodo non dixerit : Nescio enim quando tempus est, sed, Nescitis. Occidit enim **246** nostram ob utilitatem. Nam si nunc, cum est finis mundi incertus, mutatis odiis insanimus, quid nos faceremus scientes finem? In extremam sane malitiam innumeremus tempus quod vitæ finem præcederet, deinde ultimo die summa cum jactura penitentiam ageremus.

ἐγνωσκωμεν τὸ τέλος; Εἰς ἰσχάτην γὰρ κακίαν τὸν ἡμέρῃ μετένοιαν ἐνδείκνυμενοι, ἐδραπέτομεθα ἂν τὰ χεῖριστα.

CAPUT XIV.

De muliere Domini pedes unguentis. De Paschate. De traditione Christi. De negatione Petri. De impositis Christo coram principe sacerdotum calumniis.

Vers. 1-5. « Erat autem Pascha, et azymorum dies futuri post biduum). Et quærebant summi sacerdotes ac Scribæ quomodo eum per dolum comprehensum occiderent. Dicebant autem : Nun in die festo, ne tumultus fiat populi. Et, cum esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi, recumbente eo, venit mulier habens alabastrum unguenti nardi pisticæ pretiosæ : et comminuto alabastro effudit illi in caput. Erant autem quidam qui indignarentur apud se, ac dicerent : Ad quid perditio hæc unguenti? nam poterat hoc vendi pluris quam trecentis denariis, ac dari pauperibus. Et infremuerunt adversus illam. » Feria quarta concilii » convenit, et propterea ieiunamus etiam nos quartis feriis. Illi quidem consultabant solemnitatis tempus prætermittere, at non permissum est eis, sed ipse sibi ipsi tempus passionis statuens, in Pascha crucifigi voluit. Ipse enim erat Pascha verum. Unde virtutem ejus admirari licet. Nam cum illi vellent ipsum comprehendere, non potuerunt : quando autem illi noluerunt pro-

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(84) Cod. 26 addit : Εἶτα λαμβάνει καὶ ὑπόδειγμα περὶ τῶν πιστῶν, καὶ περὶ αὐτοῦ, καὶ φησιν, Ὡς ἀνθρώπος ἀποδημῶν ἔσται, ἀνθρώπων μὲν αὐτὸν ὑποδηλῶν, ὡς ἐν πολλοῖς εἰρηται· ἀποδημίων δὲ, τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνάληψιν· οἰκίαν δὲ αὐτοῦ, τὸν πρῶτον ἀκόσμον· δούλους δὲ αὐτοῦ τοὺς Χριστιανούς· ἐκάστου δὲ τὸ ἔργον, τὴν φυλακὴν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ, καὶ ἐργασίαν τῶν ἀρετῶν· θυρωρὸν δὲ, τὸν ἐκάστου νοῦν, τὸν ἐπιστατοῦντα ταῖς θυρίσιν τῆς ψυχῆς, ἡγῶν τῆς ἀσθήσεως, δι' ἣν ὁ νοητὸς κλέπτει ἐπιπηδῶν εἰσθε. Σκοπήσωμεν ἔτι καὶ τὴν λέ-

συνέλευσιν τοῦ βίου, εἴτε τὴν καθολικὴν εἴτε τὴν ἐνὶ ἐκάστου, ἵνα ὡς ἀθλήου ἑνὸς τοῦ τέλους, εἰ ἀγωνιζώμεθα, προσδοκῶντες αὐτὸ καὶ φοβούμενοι μὴ ἀνετοίμως ἐπιστῆ. (84) Σκοπήσωμεν δὲ καὶ τὰς λέξεις. Ὅφρα μὲν ἐπίσταται τὸ τέλος, ὅταν τις γρησασα· ἀποδήνη. Μεσονυκτίου δὲ, ὅταν τις μέσης ἡλικία· εἴη. Ἀλεκτοροφανίας δὲ ὅταν ὁ λόγος ἐν ἡμῖν συμπληρωθῆ. Ἀλέκτωρ γὰρ ὁ λόγος, ὁ ἔγειρον ἡμῶς ἀπὸ τοῦ ὕπνου τῆς ἀναίσθησίας. Ὅταν οὖν ἀρῆται κατὰ λόγον ἔξη ὁ καιρὸς καὶ φρονεῖν, τότε ὁ ἀλέκτωρ ἐν αὐτῷ φωνεῖ. Πρωτὰ δὲ, ἡ πενταλῶς παιδικὴ ἡλικία. Δεῖ οὖν πάντας προνοεῖσθαι τοῦ τέλους. Κἂν γὰρ παιδίον εἴη, προνοητέον καὶ τοῦτο, μήπως ἀδάκτυτον ἀπέλθοι. Πᾶσι δὲ ταῦτα παραγγέλλει ὁ Κύριος, καὶ τοῖς κοσμητοῖσι, καὶ τοῖς ἀναχωρηταῖς. Ὑπερῶμον οὖν γρηγορεῖν καὶ προσέχεσθαι ἄμφω ταῦτα. Πολλοὶ γὰρ γρηγοροῦσι μὲν, ἀλλ' εἰς κοινὰ τὰς νύκτας ἀναλίσκουσας. Ὅρα δὲ πῶς οὐκ εἶπαν, οἶ, (οὐκ οἶδα πότῃ ὁ καιρὸς ἔστιν, ἀλλ', οὐκ οἶδατε. Διὰ γὰρ τὸ ἡμῶν συμφέρον ἐκέρυψεν. Εἰ γὰρ καὶ νῦν ἀθλήου τοῦ τέλους ἔντος, κατ' ἀλλήλων ματινόμεθα, εἰ οὐκ ἂν ἐποιούμεν εἰ κρὸ τῆς τελευταῆς καθρὸν ἀνηλίσσωμεν ἂν, εἴτε μίψ

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Περὶ τῆς ἀλειψάσεως τὸν Κύριον μύρου. Περὶ τοῦ Πάσχα. Περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ παραδόσεως. Περὶ τῆς ἀρησσεως τοῦ Πέτρου. Περὶ τῶν τῷ Κυρίῳ παρὰ τῷ ἀρχιερεῖ ἐπιθεσιῶν αἰτιῶν.

Ἦν δὲ τὸ Πάσχα καὶ τὰ ἄζυμα, μετὰ δύο ἡμέρας. Καὶ ἐζήτησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς, πῶς αὐτὸν ἐν δόλῳ κρατήσαντες ἀποκτείνωσιν. Ἐλεγον δὲ, Μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ, μήποτε θόρυβος ἔσται τοῦ λαοῦ. Καὶ ἔντος αὐτοῦ ἐν Βηθανίᾳ ἐν οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, κατακαίμενου αὐτοῦ, ἦλθε γυνὴ ἔχουσα ἀλάβαστρον μύρου νάρδου πιστικῆς, πολυτελοῦς. Καὶ συντρίψασα τὸ ἀλάβαστρον, κατέχευεν αὐτοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς. Ἦσαν δὲ τινες ἀγανακτοῦντες πρὸς αὐτοὺς καὶ λέγοντες, Εἰς τί ἡ ἀπόλεια αὕτη τοῦ μύρου γέγονεν; ἠδύνατο γὰρ τοῦτο πρᾶθῆναι ἐπέκω τριακοσίων ἡδυνάριων, καὶ δοθῆναι τοῖς πτωχοῖς. Καὶ ἐνεθριμῶντο αὐτῇ. Τῇ τετραδί τὸ συμβούλιον συνέστη. Καὶ διὰ τοῦτο νηστεύομεν καὶ ἡμεῖς τὰς τετράδας. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἠβούλοντο τὸν τῆς ἑορτῆς καιρὸν ὑπερδέσθαι, οὐ συνεχωρήθησαν δὲ, ἀλλ' αὐτὸς αὐτῷ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους τηρῶν, κατὰ τὸ Πάσχα εὐδόκησε σταυρωθῆναι. Αὐτὸς γὰρ ἦν τὸ Πάσχα τὸ ἀληθινόν. Ὅθεν θαυμάσαι πάρεστι τὴν αὐτοῦ δύναμιν. Ὅτε μὲν γὰρ ἐκείνοι ἠβούλοντο κα-

ξεις, κ. τ. λ. « Dein offert exemplum de fidelibus, et de seipso, dicens : Erat sicut homo peregrinus profectus. Per hominem seipsum significat, ut pluribus dicitur est : per peregrinationem autem, ascensionem in caelum; per domum suam, presentem mundum intelligit; per servos ejus, Christianos; per ossum ejusque opus, observantiam mandatorum ipsius, et exercitium virtutum; per janitorem domus, conjungit mentem, quae praesidet foribus animae, vel sensuum, per quos spiritualis fur insilire solet. Consideremus autem verba, » etc.

τασείν αὐτὸν, οὐκ ἤθύναντο· ὅτε δὲ ἐκείνοι οὐκ ἠθούλοντο διὰ τὴν ἔσθη, τότε αὐτὸς ἐκὼν ἑαυτὸν ἐξέδωκεν. Ὅπως δὲ αὐτοῦ ἐν Βηθανίᾳ ἐν οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, ἦλθε γυνή. Καὶ οἱ τέσσαρες μνημονεύουσι τοῦ μύρου. Καὶ δοκεῖ μὲν παρὰ τισὶ μία εἶναι, οὐκ ἔστι δὲ, δύο δὲ εἶσι. Μία μὲν, ἣ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, ἣ καὶ τοῦ Λαζάρου ἀδελφῆ ὄυσα. Ἐτέρα δὲ, ἣ παρὰ τοῖς λοιποῖς τριῶν. Πλὴν πρόσθε, καὶ ἐθήσεις ταῦτα τρεῖς ὄυσα. Παρὰ μὲν τῷ Ἰωάννῃ, μία, παρὰ δὲ τῷ Λουκᾷ, ἄλλη, παρὰ δὲ τοῖς δύο, ἄτεραν μίαν. Ἡ γὰρ παρὰ τῷ Λουκᾷ, καὶ πόρνη ἦν, καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ κηρύγματος, ἣ δὲ παρὰ τῷ Μάρκῳ, πρὸς τῷ καιρῷ τοῦ πάθου. Καὶ οὐδὲ πόρνη ἠμολογουμένη; ἀποδέχεται δὲ αὐτῆς ὁ Κύριος τὴν προαίρεσιν, ὡς τοσαῦτα ἀναλωσάσης· περὶ τὴν νάρθη. Πιστικὴν δὲ νάρθη νέει, ἦτοι εἶδος νάρθη, οὕτω λεγόμενον πιστικῆ, ἣ τὴν ἄβυθον νάρθη, καὶ μετὰ πίστεως κατασκευασθείσαν. Ἦσαν δὲ τινες ἀγανακτοῦντες. Ὁ δὲ Ἰωάννης, τὸν Ἰούδαν φησὶν ἀγανακτῆσαι. Εἰκὸς οὖν καὶ τοὺς ἄλλους μὲν ἀποστόλους μίμψασθαι τὴν γυναῖκα, ὡς ἀκούσαντες τοῦ Χριστοῦ εἶπε περὶ ἐλεημοσύνης διδάσκοντος, τὸν μόνον Ἰούδαν, οὐ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κατὰ τῆς γυναῖκος ἀγανακτῆσαι, ἀλλὰ διὰ τὸ φιλάργυρον καὶ ἀσχροκαρῆς αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ Ἰωάννης τοῦτου μόνου μνημονεύει, ὡς δολερῶ σκοπῷ μεμψαμένου τὴν γυναῖκα. Καὶ ἐνεβριμῶντο αὐτῇ, τουτέστιν ἠγανάκτου, ὑβρίζον, ἐπέπληκτον αὐτῇ.

« Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν Ἄφετε αὐτὴν. Τί αὐτῇ κρίπους παρέχετε; Καλὸν ἔργον εἰργάσατο ἐν ἐμοί. Πάντοτε γὰρ τοὺς πτωχοὺς ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν, καὶ ὅταν θέλῃτε, θύνασθε αὐτοὺς εὖ ποιῆσαι, ἐγὼ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε. Ὁ ἔσχεν αὐτῇ, ἐποίησε, προέλαβε μυρίσθαι μου τὸ σῶμα εἰς τὸν ἐνταφιασμόν. Ἀμὴν δὲ λέγω ὑμῖν, ὅπου ἂν κηρυχθῇ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο εἰς ἅπαν τὸν κόσμον, καὶ ὁ ποιήσων αὐτῇ λαληθήσεται εἰς μνημόσυνον αὐτῆς. » Μέμψεται ὁ Κύριος τοῖς ἀποστόλοις, ὡς ἀκαίριως ἐμποδίζουσι τῇ προθυμίᾳ τῆς γυναῖκος. Τί γὰρ, φησὶν, αὐτῇ κρίπους παρέχετε; μεθ' ὃ προσέφερε τὸ δῶρον, ἀποστρέφοντες αὐτὴν διὰ τοῦ θυμῆσμου; Ἀμα δὲ καὶ πλῆττει τὸν προδότην, ἐν τῷ λέγειν, εἰς εἰς τὸν ἐνταφιασμόν μου τοῦτο ἐποίησε, καὶ ὡς ἀσυνείδητον ἐλέγχει. Μονοβουχὶ τοῦτο λέγων αὐτῷ, εἰς Σὺ μὲν εἰς θάνατόν με προδιδούς, οὐκ ἐλέγχεις σεαυτόν. Αὐτῇ δὲ εἰς τὸν ἐνταφιασμόν μου τὸ μύρον φέρουσα, ὡσανεὶ ὑπὸ Θεοῦ κινήθεις, ἀξία ἐστὶν ἐλέγχεσθαι ὑπὸ σοῦ; Προφητεύει δὲ ἐνταῦθα ὁ Κύριος; δύο προφητείας, ὅτι τε τὸ Εὐαγγέλιον κηρυχθήσεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, καὶ ὅτι τὸ ἔργον τῆς γυναῖκος συγκηρυχθήσεται. Δισχυνέσθωσαν οὖν ἐντεῦθεν οἱ τοὺς πτωχοὺς προτιμῶντες τοῦ Χριστοῦ. Ἦκουσα γὰρ ἐγὼ χρυσοχῶν λεγόντων, εἰς Ἐάν τὸ ἱερὸν σκεῦος καταλύσας δῶ πτωχοῖς, καὶ ἐγὼ ζήσω, οὐκ ἔστι κρίμα. Ἀκούετωσαν οὖν πῶς; ὁ Χριστός προτιμᾷ τὴν ἑαυτοῦ θεραπεῖαν, τῶν πτωχῶν. Χριστοῦ δὲ σῶμα κυρίως, τὸ ἐν τῷ δίσκῳ τῷ χρυσῷ, καὶ αἷμα τὸ ἐν τῷ ποτηρίῳ. Ὁ γοῦν ἀπαρούμενος τὸν δίσκον τὸν πο-

pter festum diem, tunc voluntarius ipse seipsum tradidit. At cum ipse esset in Bethania in domo Simonis leprosi, venit mulier. Et quatuor mentionem faciunt unguenti, et videtur quibusdam una esse: non autem ita est, sed duæ sunt. Una quidem, quæ apud Joannem, quæ et Lazari soror est, altera quæ a reliquis tribus memoratur. Verumtamen attende et invenies quod tres sint. Apud Joannem quidem una, apud Lucam alia, et apud duos illos adhuc una alia. Nam illa quæ apud Lucam meretrix erat, in medio prædicationis Christi ad Christum venit: quæ apud Matthæum, tempore passionis, et non dicitur meretrix. Probat autem Christus ejus voluntatem, quod tanta expenderit in nardum. De nardo pistica scias quod est species quædam hardi quæ pistica dicatur, vel quod sincera sit, et non adulterata, vel cum fide confecta. Erant autem quidam ægre ferentes. Joannes autem dicit Judam ægre tulisse. Verisimile igitur et alios quidem apostolos mulierem objurgasse, utpote qui audierant Christum semper multa de elemosyna docere. Judas sane non eodem scopo adversus mulierem indignabatur, sed propter avaritiam et turpe lucrum suum. Propterea et Joannes ipsius duntaxat meminit, tanquam dolosa mordacitate mulierem reprehenderit. Et infrenuerunt in eam, hoc est, indignabantur, convitiabantur, perstringebant eam.

Verbs. 6-9. « A' Jesus dixit: Sinite illam, cur illi molesti estis? Bonum opus operata est erga me. Semper enim pauperes habetis vobiscum, et quandoque volueritis, potestis illis benefacere: me vero non semper habetis. Quod potuit hæc, fecit: prævenit ut ungeret corpus meum ad sepulturam. Amen dico vobis, ubicunque prædicatum fuerit Evangelium hoc in totum mundum, istam hoc quod fecit hæc, dicetur in memoriam istius. » Reprehendit Dominus discipulos, quod intemperative mulieris alicritati obsistant. Cur enim (inquit) illi negotium facitis, et estis molesti? Postquam donum attulit, aversamini eam cum ignominia? Interim autem perstringit et proflitorem dicendo. In sepulturam meam hoc fecit. Et plane conscientie expertem arguit, quasi ita diceret ei: Tu quidem in mortem me tradidisti, et non reprehendis teipsum: ista autem in sepulturam meam unguentum afferens, tanquam a Deo nota digna me est, quæ a te reprehendatur? Prophetam autem agit hoc loco Dominus, duoque prædicat, et quod Evangelium prædicandum sit in toto mundo, et quod opus mulieris simul prædicandum. Confundantur hoc loco qui pauperes Christo præferunt. Audiri enim ego aurifabros dicentes, quod si ego dissecum sacrum vas dem pauperibus, et ego vivam, nec condemner. Audiant igitur quomodo Christus præferat sui curam pauperibus. Christi autem corpus proprie est, quod in disco aureo, et sanguis qui in poculo. Qui igitur abstulerit discum pretiosum, et cogit ut corpus

Christi in villiori ponatur, prætexens scilicet pauperem. sciat cuius partis sit.

Vras. 10, 11. « Et Judas Iscariotes unus e duodecim abijt ad summos sacerdotes, ut traderet eum Mŕis. Quo audito illi gavisii sunt, et polliciti sunt, se ei daturus pecuniam. Et quærebatur quomodo opportune illum traderet. » Cum mulier suam liberalitatem declararet, insaniebat discipulus unus e duodecim. Non enim temere additum est, unus e duodecim, sed ut ostenderetur quod unus e duodecim electioribus esset. Quid autem est hoc quod ait, ut traderet illum? hoc est, significaret illis quando solus esset: timebant enim eum invadere cum doceret, propter turbam. Ipse itaque pollicebatur illis se dicturum quando ille solus esset.

Vras. 12-15. « Ac primo die Azymorum, cum Pascha immolarent, dicunt illi discipuli sui: Ubi vis ut abeamus et paremus ut edas Pascha? Et emitit duos e discipulis suis, et dicit illis: Ite in civitatem, et occurret vobis homo hydriam aquæ bajulans; sequimini **248** illam, et quocumque ingressus fuerit, dicite patrifamilias, Magister dicit: Ubi est diversorium ubi Pascha cum discipulis meis edam? Et ille vobis ostendit triclinium magnum stratum, paratum: illic parate nobis. » Primum diem Azymorum diem quintum dicit qui erat ante Azyma. Azyma enim seu infermentata die parasceves comdebantur. Accedunt itaque discipuli et interrogant ubi comedant Pascha. Ex hoc autem manifestum est Christum non habuisse propriam diversorium, et nec discipulos habuisse domum propriam. Nam si habuissent, illic eum suscepissent. Mittit autem duos e discipulis suis Petrum et Joannem, sicut et Lucas inquit, ad hominem ignotum: ostendens illis quod posset non pati. Qui enim mentem hominis ignoti concillare sibi poterat ut se exciperet, quid non fecisset in aliis? Præterea dat illis signum quomodo inveniant domum: nempe ut sequantur hominem, figulinum vas aquæ gestantem. Hæc etiam sublimius intelligi possunt. Hydriam bajulat baptizatus. Vadit autem in domum, quæ rationali suo ordinæ digna est. Qui enim habet baptismum, ad requiem vadit, juxta rationem vivens, et vivit in ordine quasi in domo quadam. Paterfamilias mens est, qui ostendit magnum triclinium, sublimius scilicet sensus. Verum triclinium hoc stratum est, hoc est, tametsi sublimis sit, nihil tamen habet vel asperum, vel superbum; sed stratum est, et humilitate complanatum. Illic ergo, in tali inquam mente, præparatur Pascha Christo a duobus discipulis, Petro et Joanne; practica dico et contemplativa. Petrus enim propter

A λῆτιμον, καὶ ἀναγκάζων τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐν ἐπιτακτικῇ εἰσεσθῆαι, προρασιζόμενος ἐκ τοῦ πτωχοῦς, γινωσκῆτω ποίας μερίδος ἐστίν.

« Καὶ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης, εἰς τῶν δώδεκα, ἀπῆλθε πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς ἵνα παραδῶ αὐτὸν αὐτοῖς. Οἱ δὲ ἀποσταντες ἐχάρησαν, καὶ ἐπηγγελλαντο αὐτῷ ἀργύριον δοῦναι· καὶ ἐζήτηε πῶς εὐκαιρῶς αὐτὸν παραδῶ. » Ὅτε ἡ γυνὴ τὴν οἰκίαν φιλοτιμίαν ἐπαδείξατο, τότε μαινεται ὁ μαθητῆς, ὁ εἰς τῶν δώδεκα. Οὐ γὰρ ἀπλῶς καίεται τὸ, εἰς τῶν δώδεκα· ἀλλ' ἵνα δείξῃ, ὅτι εἰς τῶν προκρίτων ἐκλεκτῶς καὶ αὐτὸς ὢν. Τί δὲ ἐστὶ τὸ, ἵνα αὐτὸν παραδῶ; τουτέστιν, ἵνα καταμηρῶσθαι αὐτὸς πῶς μόνος ἐστίν; καίτοι γὰρ ἐπροβούντο ἐπιπαιεῖν αὐτῷ διδάσκοντι, διὰ τὸν ἕχλον. Ἐκαίνοσιν οὖν ὀπίσσωτο μεμονωμένον αὐτὸν παραδῶναι αὐτοῖς (85).

« Καὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν Ἀζύμων, ὅτε τὸ Πάσχα ἐθυσσάμενος, λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· Πού θέλεις ἀπελθόντες ἐτοιμάσωμεν, ἵνα φάγησιν τὸ Πάσχα; Καὶ ἀποστῆλκει δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτοῖς· Ἵπάγετε εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἀπαντήσατε ὁμὴν ἀνθρώπου κεράμιον ὕδατος βαστάζων· ἀκολουθήσατε αὐτῷ, καὶ ὅπου ἐὰν εἰσέλθῃ, εἰπατε τῷ οἰκοδεσπότῃ, Ὁ διδάσκαλος λέγει· Πού ἐστὶ τὸ κατάλυμα, ὅπου τὸ Πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου φάγω; Καὶ αὐτὸς ὁμὴν δείξει ἀνώγειον μέγα, ἐστρωμένον, ἐτοιμον, ἐκαὶ ἐτοιμάσατε ἡμῖν. » Πρώτην ἡμέραν τῶν Ἀζύμων, τὴν πέμπτην λέγει, ἦτις πρὸ τῶν Ἀζύμων ἦν. Τὰ γὰρ ἄζυμα (α) τῇ παρασκευῇ ἠσθίοντο. Προσέρχονται οὖν οἱ μαθηταὶ, ἐρωτῶντες ποῦ φάγωσι τὸ Πάσχα. Ἐκ τούτου δὲ δῆλον, ὡς οὐκ εἶχε καταγωγίον ὁ Χριστὸς ἰδῶν, ἀλλ' οὐδὲ οἱ μαθηταὶ οἰκίας εἶχον. Εἰ γὰρ ἂν, προσελθόντο αὐτὸν ἐκαί. Ἀποστῆλκει δὲ δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, Πέτρον καὶ Ἰωάννην, ὡς ὁ Λουκᾶς λέγει, πρὸς ἀνθρώπον ἀγνώριστον, δεικνύων αὐτοῖς, ὅτι ἠδύνατο μὴ κερθεῖν. Ὁ γὰρ τὴν διάνοιαν τούτου τοῦ ἀγνωρίστου παίσας ὑπέδειξατο αὐτὸν, τὴν οὐκ ἂν εἰργάσατο ἐν τοῖς ἔλλοις; Ἰδῶσιν δὲ αὐτοῖς καὶ σημεῖον τοῦ εὐρεῖν τὴν οἰκίαν, τὸ ἀκολουθήσαι ἀνθρώπου βαστάζοντι κεράμιον ὕδατος. Ταῦτα δὲ καὶ ἀναχθῆναι δύναται. Κεράμιον μὲν ὕδατος βαστάζει ὁ βαπτισμὸς. Ἀπέρχεται δὲ εἰς οἰκίαν, ἣν πρόκεινται τοῖς λογικαῖς κατὰστασιν. Ὁ γὰρ τὸ βάπτισμα βαστάζων, εἰς ἀνάγκασιν ἐρχεται, κατὰ λόγον ζῶν, καὶ ὥσπερ ἐν οἰκίᾳ, τῇ καταστάσει ταύτῃ ἐπινακαυόμενος. Οἰκοδεσπότης δὲ ὁ νοῦς· ἐς ἀνώγειον μέγα δεικνύει, τὸ εἶδος τῶν αὐτοῦ νοημάτων. Ἀλλὰ τούτο τὸ ἀνώγειον καὶ ἐστρωμένον ἐστὶ, τουτέστιν, εἰ καὶ ὑψηλόν ἐστιν, ἀλλ' οὐδὲν τραχὺ καὶ ὑπερῆφανον ἔχει, ἀλλ' ἐστρωται καὶ ἐμάλισται τῇ ταπεινοφροσύνῃ. Ἐκαὶ τοῖνον, ἐν τῷ τοιοῦτῳ λόγῳ νῦν, ἐτοιμάζεται τὸ Πάσχα τῷ Χριστῷ

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(85) Col. 26 addit: Ἀπὸ καὶ ἐχάρησαν, οὐ μόνον ζεῖ χωρὶς θορύβου ἐμελλον αὐτὸν συλλαβεῖν ὑπὸ τοῦ Ἰούδα παραδιδόμενον εὐκαιρῶς, ἀλλ' ὅτι ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἠρξάτο μοιχεύειν. Καὶ τῇ πρώτῃ, κ. τ. λ.

(a) Hoc in loco mendum suspicatur Petrus Arcudius.

« Idcirco gavisii sunt, non solum quod abeque inmulto illum a Juda tradendum facile essent capturi; sed etiam quod inciperet odio haberi a suis discipulis. Ac primo die, » etc.

ὁπὸ δὲ οὖο μαθητῶν, Πέτρου καὶ Ἰωάννου, κρίξω, λέγω, καὶ θεωρίας. Ὁ μὲν γὰρ Πέτρος ὡς θερμῶς, πρακτικῶς, ὁ δὲ Ἰωάννης θεωρητικῶς, ὡς θεολόγος.

καὶ ἐξῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἦλθον εἰς τὴν πόλιν, καὶ εὗρον καθὼς εἶπαν αὐτοῖς, καὶ ἡτοίμασαν τὸ Πάσχα. Καὶ ὄψιας γενομένης, ἔρχεται μετὰ τῶν δώδεκα, καὶ ἀνακειμένων αὐτῶν, καὶ ἐσθόντων, εἶπεν ὁ Ἰησοῦς· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με, ὁ ἐσθίων μετ' ἐμοῦ. Οἱ δὲ ἤρξαντο λυπεῖσθαι καὶ λέγειν αὐτῷ εἰς καθ' εἷ· Ἄψιτι ἐγώ; καὶ ἄλλος, Ἄψιτι ἐγώ; Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Εἰς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ ἐμβαπτόμενος μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ τρυβλίον. Ὁ μὲν Ὑῖδος τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει καθὼς γέγραπται περὶ αὐτοῦ· οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκεῖνος, δι' οὗ ὁ Ὑῖδος τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται· καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγενήθη ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος. Πῶς ἀνέκειντο, τοῦ νόμου καλεῖοντος ἰσταμένους τρώγειν τὸ Πάσχα; Εἰκόσ οὖν πρότερον τελεῖσαι τὸ νομίμων, εἶτα ἀναπεσεῖν τὸ οἶκαλον Πάσχα μέλλοντα παραδοῦναι. ἤρξαντο δὲ λυπεῖσθαι οἱ μαθηταὶ διὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, ὃν εἶπεν, ὅτι· «Εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με.» Καίτοι γὰρ ἐκεῖνος ὄντας τοῦ πάθους τούτου, ὅμως ἠγωνίων, πιστεύοντες; τῷ πᾶς καρδίας εἰδότες Θεῷ πλὴν ἢ ἑαυτοῖς. Ὅρα δὲ καὶ τὴν λέξιν τοῦ Ὑπάγει. Ὅσων γὰρ ἀποδημία ἦν ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ, οὐχὶ θάνατος. Τὸ δὲ, Καλὸν ἦν, εἰ οὐκ ἐγενήθη, ὡς πρὸς τὴν κόλασιν, ἦν ὑποστήτεται ὁ προδότης, εἰρηται. Κρεῖττον γὰρ μηδὲως γεννηθῆναι, ἢ ἐπὶ κολάσει γεννηθῆναι. Ὅσον οὖν ἐκ τοῦ ἀποταλίσματος, κρεῖττον φαίνεται εἰ μηδὲως ὑπῆρξεν ὁ Ἰούδας. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς ἐποίησεν αὐτὸν ἐπ' ἔργους ἀγαθοῖς. Ἐπει δὲ αὐτὸς εἰς κακίαν τηλικαύτην ἐξέπεσεν, ὡς οἶκος, κρεῖττον ἦν, εἰ μὴ ἐγενήθη ὄλος.

καὶ ἐσθόντων αὐτῶν, λαβὼν ὁ Ἰησοῦς ἄρτον, εὐλογήσας, ἐκλασε καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, καὶ εἶπε· Ἀδελφοί, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. Καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, εὐχαριστήσας, ἔδωκεν αὐτοῖς. Καὶ ἔπειον ἐξ αὐτοῦ πάντες· καὶ εἶπαν αὐτοῖς· Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυρόμενον. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐκ ἔτι οὐ μὴ πῖω ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πῖω καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Τινὲς λέγουσι τὸν Ἰούδαν μὴ μεταλαβῆν τῶν μυστηρίων, ἀλλ' ἐξελεῖν πρὶν ἢ ὁ Κύριος παραδῶ τὰ μυστήρια. Ἄλλοι δὲ φασιν, ὅτι καὶ αὐτῷ μετέδωκε τῶν ἀγιασμάτων τῷ ἀγνώμονι. Εὐλογήσας δὲ, ἀντὶ τοῦ, εὐχαριστήσας, ἐκλασε τὸν ἄρτον. Ὅπερ καὶ ἡμεῖς ποιούμεν, εὐχὰς ἐπιλέγοντες. Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τοῦτο δὲ νῦν λαμβάνετε. Οὐ γὰρ ἀντίτυπο; τοῦ Κυριακοῦ σώματος ἐστὶν ὁ ἄρτος; ἀλλ' εἰς αὐτὸ ἐκαίνο μεταβάλλεται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὁ Κύριος; γὰρ λέγει· Ὁ ἄρτος; ὃν ἐγὼ ἐδώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν. Οὐκ εἶπεν, Ἀντίτυπος; ἐστὶ τῆς σαρκὸς μου, ἀλλ' Ἡ σὰρξ μου ἐστίν. Καὶ πάλιν· Ἐάν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ πῶς; φασίν· οὐ γὰρ σὰρξ καθορᾶται; Διὰ τὴν ἡμετέραν, ὡς ἀνθρώπε, ἀσθένειαν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ μὲν ἄρτος καὶ ὁ οἶνος συνήθη ἡμῖν· αἷμα δὲ προ-

A fervorem, practicus. Joannes vero ut theologus, contemplativus.

VERS. 16-21. « Et exierunt discipuli ejus, et venerunt in civitatem, et repererunt quemadmodum dixerat illis : paraveruntque Pascha. Et cum vespera jam esset, venit cum duodecim. Et cum accumbent, ederentque, dixit Jesus : Amen dico vobis, unus ex vobis proditurus est me, qui edit mecum. At illi coeperunt esse moesti, ac dicere illi singulatum : Num ego? et alius, Num ego? Ille vero respondens dixit illis : Unus e duodecim, qui intingit mecum manum in catinum. Filius quidem hominis vadit sicut scriptum est de illo : sed vae homini illi per quem Filius hominis proditur : bonum erat illi si natus non fuisset homo ille. Quomodo accumbent, cum lex præciperet astantibus comedendum Pascha? Verisimile igitur primum perfecta es quam sunt legis, deinde recubuisse propriam Pascha traditurum. Coeperunt autem discipuli tristes fieri propter sermonem Domini quem dixerat, quod unus ex eis se traditurus esset. Quamvis autem nihil sibi consilii essent, attamen anxii erant, credentes magis ei qui corda cognoscit, quam ihipsis. Observa autem et verbum, Vadit. Mora Christi quasi peregrinatio quædam fuit, non mors. Quod autem dicitur, Bonum esset homini illi si natus nunquam fuisset, dictum est propter poenam qua cruciandus erat Judas. Melius enim est omnino non nasci, quam ad talem poenam nasci. Igitur quantum ad finem attinet, melius videtur omnino si non fuisset Judas. Deus quidem illum fecerat, et ad bona opera : at quia ipse in talem incidit malitiam, ut apparet, melius erat si nunquam fuisset genitus.

VERS. 22-25. « Et edentibus illis, sumpto Jesu pane, cum benedixisset, fregit et dedit illis : et dixit : Sumite, comedite : Hoc est enim corpus meum. Et accepto poculo, cum gratias egisset, dedit illis. Et biberunt ex eo omnes, et dixit illis : Hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effunditur. Amen dico vobis, posthac non bibam de fructu vitis usque ad diem illum, cum illud bibero novum in regno Dei. » Quidam dicunt Judam non fuisse participem sacramentorum, sed egressum esse priusquam Dominus sacramenta traderet. Alii autem dicunt quod etiam ingrato illi sacrosancta dederit. Cum benedixisset, hoc est, gratias egisset, fregit panem : id quod etiam nos facimus, preces adjungendo. Hoc est corpus meum, hoc inquam quod aunc sumitis. Non enim figura et exemplar quoddam Dominici corporis panis est, sed in illud ipsum convertitur corpus Christi. Dominus enim dicit : Panis quem ego dabo, caro mea est. Non dixit, Figura est carnis meæ, sed, Caro mea est. Et iterum : Nisi ederitis carnem Filii hominis. Et quomodo? inquit : caro enim non videtur? O homo, propter nostram infirmitatem istud sit. Quia enim panis quidem et vinum ex his sunt quibus assuevimus, ea non abhorremus : sanguinem vero propositum

c: carnem videntes, non ferremus, sed abhorreremus : ideo misericors Deus nostram iniquitati condescendens, speciem quidem panis et vini servat, in virtutem autem carnis et sanguinis transelementat. Sanguinem vero Novi testamenti dixit, opponendo Veteri. Habebat enim et Vetus Testamentum sanguinem quo aspergebantur et populus, et liber legis¹. Non autem bibam ex hoc vino, dicit, usque ad resurrectionem. Regnum enim resurrectionem vocat, tanquam rex qui adversus mortem certavit, et regnat. Sane post resurrectionem bibit et comedit cum discipulis, probans quod ille ipse esset qui passus fuerat. Novum autem illud bibit, hoc est novo quodam modo et insolito, non enim ultra corpus habebat passibile, quod cibo indigeret, sed immortale et incorruptibile. Intellege autem etiam sic : Vitis Dominus ipse est, fructus autem vitis mysteria sunt et abscondita scientia, quam ipse profert, docens hominum scientiam. In regno itaque Dei, hoc est, in octavo sæculo, bibit cum discipulis suis, **250** mysteria et sapientiam novam quamdam docens nos, et revelans quæ unice abscondita sunt.

Vras. 26-31. Et cum hymnum dixissent, exierunt in montem Olivarum : et dicit illis Jesus : Omnes offendiculum patiemini per me in hac nocte : quia scriptum est : Percutiam pastorem, et dispergentur oves. Sed postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam. Petrus autem dixit illi : Etiamsi omnes offendiculum passi fuerint, at ego non. Et dicit illi Jesus : Amen dico tibi quod tu hodie in nocte hac priusquam bis gallus cecinerit, ter abnegabis me. At ille vehementius dicebat : Imo si me oportuerit commori tibi, non te negabo. Similiter autem et omnes dicebant. Gratias egerunt et antequam bibissent : et postquam bibissent gratias egerunt : ut et nos discamus quod oporteat gratias agere Christo et ipsum laudare et ante cibum, et post cibum. Præterea etiam hoc indicat quid grata sit ei mors pro nobis, quoniam etiam exiens ut traderetur, laudat Dominum. Omnino autem et nos docet, si quando in adversa pro multorum salute incidimus, ne tristes simus, sed et gratias agamus Deo, qui nostram afflictionem in multorum salutem operatur. Egreditur vero in montem Olivarum ut solitariam adorarentur, et delinrent, ne tantum tumultum faciant. Nam si in civitate ipsum invasisent, fortassis suborta fuisset turba, et inimici occasione quamquam, quæ justa videri potuisset, apprehensa, visi fuissent ipsum juste ut scilicet interficere. Prædicat autem illis quod et offendiculum passuri essent. Postea ne videantur hæc esse in manifestam omnium accusationem, adducit etiam testimonium ex propheta Zacharia quod dispergendi essent. Denique et consolationem illis adfert dicens : Præcedam vos in Galilæam, hoc est, præventiam. At Petrus obsistit : ideo et audit quod

A κείμενον καὶ σάρκα ὀρῶντες, οὐκ ἂν ἠνέγκαιμι, ἀλλ' ἀναπαρξήσομαι διὰ τοῦτο συγκαταβαίνων ἡμῖν ὁ φιλόδηρος, τὸ μὲν εἶδος ἄρου καὶ οἴνου φιλῶται· εἰς δύναμιν δὲ σαρκὸς καὶ αἵματος μετασχηματίζεται. Αἷμα δὲ Καινῆς Διαθήκης εἶπε, πρὸς ἀντιδιαστολήν τῆς Παλαιᾶς. Καὶ γὰρ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, κἀκείνη αἷμα εἶχε, δι' οὗ ἰβραντισθῆ ὁ τε λαὸς καὶ τὸ βιβλίον τοῦ νόμου. Οὐ μὴ πῶς δὲ ἐκ τοῦ αἵνου, λέγει, ἄχρι τῆς ἀναστάσεως. Βασιλείαν γὰρ τῆν ἀνάστασιν ὀνομάζει, ὡς βασιλεύσας τότε κατὰ τοῦ θανάτου. Μετὰ γοῦν τῆν ἀνάστασιν, ἔφαγε καὶ ἔπιε μετὰ τῶν μαθητῶν, πιστούμενος, ὅτι αὐτὸς ἐκεῖνός ἐστιν ὁ παθὼν. Καινὸν δὲ πίνει αὐτὸ, τουτέστιν, καινὸν τινὰ τρόπον καὶ εἶναι, οὐκ ἔτι γὰρ σῶμα παθῆν ἔχει, δεόμενον τροφῆς, ἀλλ' ἀφάρπτον καὶ ἀθάνατον. Νόει δὲ καὶ οὕτως· Ἄμπαιος, ὁ Κύριος αὐτῶν, γέννημα δὲ ἀμπέλου, τὰ μυστήρια, καὶ ἡ γυνῶς ἡ ἀπόκρυφος, ἦν αὐτὸς γεννηθῆ, ὁ διδάσκων ἀνθρώπων γυνῶσιν. Ἐν τοίνυν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν, ἐν τῷ ὀγδόῳ αἰῶνι, κίεται μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, τὰ μυστήρια καὶ τὴν σοφίαν, καινὰ τινὰ διδάσκων ἡμᾶς, καὶ ἀποκαλύπτων ἃ νῦν κέκρυπται.

ε Καὶ ὁμνήσαντες, ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, ὅτι Πάντες σκανδαλισθήσεθε ἐν ἡμέρᾳ, ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ, ἐτι γέγραπται· Πατέτω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα. Ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐγερθῆναι με, προῆξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Ὁ δὲ Πέτρος· ἔφη αὐτῷ, Καὶ εἰ πάντες σκανδαλισθήσονται, ἀλλ' οὐκ ἐγώ. Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀμὴν λέγω σοι, ὅτι σὺ σήμερον ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ, πρὶν ἢ εἰς ἀλίττωρα φωνῆσαι, τρίς ἀπαρῆση με. Ὁ δὲ ἐκ σερισσοῦ ἔλεγ· Ἄλλοθεν ἐάν με εἶη συναποθάνειν σοι, οὐ μὴ σὺ ἀπαρῆσωμαι. Ὁσαύτως δὲ καὶ πάντως ἔλεγον. ε Εὐχαρίστησαν καὶ πρὸ τοῦ πίνειν, εὐχαρίστησαν καὶ μετὰ τὸ πίνειν, ἵνα καὶ ἡμεῖς μάθωμεν, ὅτι εἰ εὐχαριστοῦν καὶ ὀμνεῖν, καὶ πρὸ τῆς τροφῆς, καὶ μετὰ τὴν τροφήν. Ἄμα δὲ καὶ τοῦτο δείκνυσιν, ὅτι ἀσπαστός ἐστιν αὐτῷ ὁ ὄπισθ' ἡμῶν θάνατος, ὅς γε ἐπὶ τῷ παραδοθῆναι ἐξῆν ὀμνεῖν τὸν Θεόν. Πάντως δὲ καὶ ἡμᾶς διδάσκει, ὅταν θλιβεροῖς περιπέτωμεν εἰς σωτηρίαν πολλῶν, μὴ ἀθυροῦμεν, ἀλλ' εὐχαριστοῦν τῷ Θεῷ, τῷ δὲ τῆς ἡμετέρας θλίψεως κατεργαζομένη σωτηρίαν πολλῶν. ε Ἐξέρχεται δὲ εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ἵνα καταρθῶντες οὕτως ἐκπεθόντες καὶ κατασχόντες, μὴ τοσοῦτον θέρουον ποιήσωσιν. Εἰ γὰρ ἐν τῇ πόλει ἔνοι ἐκπέθον, τυχὸν ἂν ἐταράχθῃ τὸ κληθὸς ἐπ' αὐτῷ· καὶ τότε εὐλογοφανοῦς ἀφορμῆς δραξάμενοι οἱ ἐχθροὶ, ἔθεξαν ἂν αὐτὸν ἀνελεῖν δικαίως ὡς στασιαστὴν. Προφητεῖαι δὲ αὐτοῖς· ὅτι καὶ σκανδαλισθήσονται. Ἐπὶ ἡμᾶς μὴ δόξη προφανῆς εἶναι κατηγορία πάντων τῶν τοιοῦτων, παράγει καὶ μαρτυρίαν ἐκ τοῦ προφήτου Ζαχαρίου, ὅτι διασκορπισθήσονται. Τελευταίον δὲ καὶ παραμυθίαν ἐπάγει αὐτοῖς, ὅτι Προῆξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, τουτέστι, προλάθω. Ἀλλ' ὁ Θεός

¹ Exod. xxiv, 8.

τρο; ἐνίσταται, διὸ καὶ ἀκούεις, ὅτι πρὶν ἢ ἀλέκτορα ἄνθρωπος φωνῆσαι, τρεῖς ἀπαρνήθη με. Τοῦτο δὲ τοιοῦτόν ἐστιν. Ἐρνήσατο ἅπασι ὁ Πέτρος· εἶτα ἀλέκτωρ ἐφώνησεν, ἀρνησαμένου δὲ καὶ τὰς ἄλλας δύο ἀρνήσεις, τότε ἐφώνησεν ὁ ἀλέκτωρ. Τοῦτο οὖν ἐνταῦθα λέγει· Πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι δις, ἀπαρνήθη με τρεῖς. Ὁμοίως δὲ καὶ πάντες θερμότητά ψυχρὰν ἐνδείκνυμενοι, ὑπισχνούντο· τὴν αὐτοαληθείαν ψεύδεσθαι ποιοῦντες, διὸ καὶ παραχωρεῖ ὁ Κύριος, καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τὰ ἐσωτῆ; ἐπιδείκνυται. Πάντως γὰρ ὁ Κύριος ἠδύνατο τηρῆσαι αὐτοὺς, καὶ μάλιστα τὸν Πέτρον· ἀλλ' ὁμοίως ἀφήκεν, ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς. Τὸ δὲ, Πατέρω ἐν ποιμένα, ὁ Πατήρ λέγει. Ἐπι γὰρ παρεχώρησα παταχθῆναι, πατάξαι αὐτὸς λέγεται τὴν κατὰ παραχώρησιν αὐτοῦ παταχθῆναι. Πρόβατα δὲ τοὺς ἀποστόλους, ὡς ἀκάτους ὠνόμασεν.

Καὶ ἔρχονται εἰς χωρίον οὗ τὸ ὄνομα Γεθσεμανῆ, καὶ λέγει τοῖς· μα ηὐτίς αὐτοῦ· Καθίστατε ὡς ἔως προσεύξομαι. Καὶ παραλαμβάνει τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ ἤρξατο ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδμονεῖν. Καὶ λέγει αὐτοῖς· Περιλυτός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου. Μείνατε ὡς, καὶ γρηγορεῖτε. Καὶ προσελθὼν μικρὸν, ἔκειτο ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ προσήχετο ἵνα, εἰ δυνατόν ἐστι, παρήλθῃ ἀπ' αὐτοῦ ἡ ὥρα. Καὶ ἔλεγεν· Ἄββα ὁ Πατήρ, πάντα δυνατό σοι, παρένεγκε τὸ ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ τοῦτο, ἀλλ' οὐ τί ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τί σὺ. Καὶ ἔρχεται, καὶ εὐρίσκει αὐτοὺς καθεύδοντας, καὶ λέγει τῷ Πέτρῳ· Σίμων, καθεύδεις; Οὐκ ἴσχυσας μίαν ὥραν γρηγορῆσαι; Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθῃτε εἰς πειρασμόν· ἐν μὲν πνεῦμα πρόσθυξομαι, ἢ δὲ σὰρξ ἀσθενῆς. Καὶ πάλιν ἀπαλθὼν προσήχετο, τὸν αὐτὸν λόγον εἰπὼν. Καὶ ὑποστρέψας, εὗρεν αὐτοὺς πάλιν καθεύδοντας· ἦσαν γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν βεβορημένοι, καὶ οὐκ ἤδεισαν τί αὐτῷ ἀποκριθῶσι. Καὶ ἔρχεται τὸ τρίτον, καὶ λέγει αὐτοῖς· Καθεύδετε ἐν λοιπῶν καὶ ἀναπαύεσθε, ἀπίστει. Ἦλθεν ἡ ὥρα, ἰδοὺ παραλίθοι· ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἁμαρτωλῶν. Ἐγείριστε, ἀγμεν, ἰδοὺ ὁ παρὰ τοῦ κυρίου ἐστὶν ἡ γῆρας. Καταμόνας εἰσεῖν ἀεὶ προσεύχεσθαι, τύπον καὶ ἡμῖν διδοῦς, ἵνα τὴν ἡσυχίαν ἐπιζητῶμεν ἐν ταῖς προσευχαῖς. Παραλαμβάνει δὲ τοὺς τρεῖς μόνους, τοὺς καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ ἐν τῷ θαυρῷ θεατῆς γενομένων, ἵνα οἱ ἰδόντες τὰ ἐνδοξα, ἴδωσι καὶ τὰ σκυθρωπά, καὶ ἰδῶσιν, ὅτι καὶ αὐτὸς ἀληθῶς ἄνθρωπος ἦν, καὶ λυπεῖται καὶ ἀδμονεῖ ἐπίσης ἡμῖν. Ἐπι γὰρ ἔλεον τὸν ἄνθρωπον ἀνελάβετο μετὰ τῶν φυσικῶν ἰδιωμάτων, πάντως καὶ λυπηθήσεται καὶ ἀδμονήσει φυσικῶς. Οἱ γὰρ ἄνθρωποι, φύσει πρὸς τὸν θάνατον ἀηδῶς διακείμεθα. Τῷ μὲν οὖν εἰπεῖν, Παρελθέτω τὸ ποτήριον, ἔδειξε τὸ ἀνθρώπινον τῷ δὲ εἰπεῖν. Οὐχ ὁ ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὁ σὺ, διδάσκει ἡμᾶς, ἵνα καὶ τῆς φύσεως βιαζομένης ὑπερφορῶμεν, τὸ ἀρεστὸν τῷ θεῷ αἰτούμενοι. Ὡς δὲ μετὰ τὴν εὐχὴν ἔλλοι, εὗρε τοὺς τρεῖς καθεύδοντας, ἐπιτιμᾷ τῷ Πέτρῳ μόνῳ, μονονουχῆ τοιαῦτα λέγων πρὸς αὐτόν· Οὐ σὺ εἶ ὁ ὑποσχόμενος σὺν ἐμοὶ ἀποθάνειν; Μίαν

Antequam gallus bis canat, ter me abnegabis. Hoc autem in hunc modum se habet : Negaverat semel Petrus, deinde gallus cantavit : et cum alias duas abnegationes fecisset, et tunc quoque cantavit gallus. Et hoc est quod hoc loco dicit : Priusquam gallus bis canet, ter me abnegabis. Similiter autem et omnes frigidam alacritatem ostendentes, et ipsam veritatem mendacem facientes, pollicentur : ideo Dominus permittit ut humana natura suam prodet imbecillitatem. Omnino enim potuisset illos Dominus servare, et Petrum maxime : sed permisit, ut ne in nobisipsis consideremus. Cæterum, Percussam pastorem, vox est Patris : quandoquidem percuti permisit, percussisse ipse dicitur eum qui ipse permissu percussus est. Oves autem apostolos, ut innocentes nominat.

VERS. 32-42. • Et veniunt in locum cujus nomen Gethsemani, et dicit discipulis suis : Sedete hic, donec digressus oravero. Et assumit Petrum et Jacobum et Joannem 351 secum : cœpitque exprosecere et angere. Et dicit illis : Dolor afficitur anima mea usque ad mortem. Manete hic, et vigilate. Et progressus paulum, prostratus est in terram, et oravit ut si possibile esset, transiret a se hora. Et dicebat : Abba Pater, omnia possibilia sunt tibi : aufer poculum a me hoc : veruntamen non quid ego velim, sed quid tu. Et venit et offendit eos dormientes : dicitque Petro : Simon, dormis? non potuisti unam horam vigilare? Vigilate et orate ne veniatis in tentationem, spiritus quidem promptus, at caro infirma. Et rursus digressus orabat, et eundem dixit sermonem. Et reversus offendit illos rursus dormientes, erant enim oculi eorum gravati, nequiescebant quid illi responderent. Et venit tertio dicitque illis : Dormite posthac, et requiescite, sufficit. Venit hora, ecce traditur Filius hominis in manus peccatorum. Surgite, etiam : ecce qui prodit me, appropinquat. • Scorsum semper orare consuevit, donec etiam nobis exemplum, ut quietem in precibus inquiramus. Assumit autem solum tres illos qui sume in Thabor gloriæ spectatores fuerant, ut illi ipsi qui gloriosa viderant, videant et tristitia : discantque quod et ipse vere homo sit, et mœreant et angatur sicut nos. Nam et qui totum hominem cum naturalibus conditionibus suscepit, omnino et tristitiam et angorem naturalem habuit. Omnes autem natura insuaviter erga mortem affecti sumus. Cæterum dicendo : Transeat calix, monstravit humanitatem. Dicendo autem : Non quod ego volo, sed quod tu, docet nos ut invadentem ac urgentem naturam contempnamus, quod Deo gratum est petentes. Postquam autem post preces venit, invenit tres dormientes, et increpavit Petrum solum, quasi talia ad ipsum dicens : Tunc ille es, qui pollicitus es te mihi commoriturum? Unam horam non potuisti vigilare, quomodo mortem contempnes? Sed vigilate et orate, ut ne veniatis in tentationem abnegandi me. Spiritus quidem promptus est, ut me non abue-

get, et propterea etiam vos pollicemini mihi hoc : sed caro infirma est, et ita si non per orationem virtutem dederit Deus carni, periclitabimini. Et iterum cum abivisset, oravit, et eundem sermonem dixit, ut etiam secundo orando credere faciat eos, quod sit verè et substantialiter homo, et ut doceat etiam nos sæpe orare, et non statim ut semel petiverimus, cessare. Et cum invenisset eos iterum dormientes, non valde increpavit eos, erant enim gravati somno; unde disce humanam levitatem et infirmitatem, quandoquidem qui neque somno possumus obsistere, promittimus sæpe quæ nobis impossibilia sunt. Igitur nunc tertio precat, propter illas ipsas causas quas supra diximus. Et venit iterum, ac dicit illis : non jam perstringens durius quamvis meriti essent, quia post **252** increpationem non erant facti meliores, sed somno indulserant. Et quid dicit? Dormite nunc, et requiescite. Per ironiam hæc illis loquitur; quia enim sciebat ventre proditorem, dicit ad illos : Nunc tempus est dormiendi, dormite nunc, ecce inimicus venit. Hæc autem dixit irridens eorum somnolentiam. Et quod per ironiam dixerit, audi quoniam mox subdit : Surgite, eamus : non ut fugiant hoc dicens, sed magis ut obviam eant inimicis. Quidam autem hoc quod dicit : Tristis est anima mea usque ad mortem, sic intellexerunt : Tristis sum, non quia moriturus, sed quia Israeliticæ domesticæ mei in me crucifixuri sunt, et propterea regno Dei ejicientur.

λέγει, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον συναντήσωσι τοῖς ἐχθροῖς. Τινὲς δὲ τὸ, Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου, οὕτως ἐνόησαν, ὅτι Λυπούμαι, οὐ διότι μᾶλλον ἀποθανεῖν, ἀλλὰ διότι οἱ Ἰσραηλιταί, οἱ οἰκεῖοί μου, αὐτοὶ σταυρῶσαι με μέλλουσι, καὶ διὰ τοῦτο ἀπορρίψῃται τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Vers. 43-49. « Et continuo, adhuc eo loquente, C accedit Judas, qui erat unus e duodecim, et cum illo turba multa cum gladiis et fustibus a summis sacerdotibus et Scribis et senioribus. Dederat autem is qui prodebat eum, commune signum illis. dicens : Quemcumque osculatus fuero, is est, comprehendite eum, et abducite caute. Et cum venisset, protinus accedit ad illum, dicitque ei, Rabbi, Rabbi : ac deosculatus est eum. Illi vero injecerunt in illum manus suas, et comprehenderunt eum. Unus autem quispiam astantium, educto gladio, percussit servum summi sacerdotis, et amputavit auriculam ejus. Et respondens Jesus, dixit illis : Tanquam : ad latronem existis cum gladiis ac fustibus ad comprehendendum me : quotidie eram vobiscum in templo docens, et non comprehendistis me : sed ista sunt, ut impleantur Scripturæ. » Non frustra adjectum est : Unus ex duodecimi, sed in

ἄραν οὐκ ἰσχυσας γρηγορῆσαι, καὶ θανάτου καταφρονήσεις; Ἀλλὰ γὰρ γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς τὸν πειρασμὸν τοῦ ἀρνήσασθαι με. Τὸ μὲν γὰρ πνεῦμα ὑμῶν πρόθυμόν ἐστιν εἰς τὸ μὴ ἀρνήσασθαι με· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς ὑπισχνεσθε μοι τοῦτο· ἀλλ' ἡ σὰρξ ἀσθενὴς· ὥστε ἴαν μὴ διὰ τῆς προσευχῆς δὴν δύναμιν ὁ Κύριος τῆ σαρκί, κινδυνεύετε. Καὶ πάλιν ἀπελθὼν προσήξατο, τὸν αὐτὸν λόγον εἰπὼν, ἵνα καὶ διὰ τοῦ δευτέρου προσεύσασθαι, πιστώσῃται, ὅτι οὐσιωδῶ; καὶ ἀληθῶ; ἀνθρώπος ἦν· καὶ ἵνα διδάξῃ καὶ ἡμᾶς, πάλαις προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἀπαξ εἰπόντας τι, ἀπαλλάττεσθαι. Εὐρῶν δὲ αὐτοῦς πάλιν καθεύδοντας, οὐ σφοδρῶς ἐπιτιμᾷ· ἦσαν γὰρ βεβαρημένοι ὕπνου. Ὅθεν μάνθανε τὴν ἀνδρωπικὴν κουφότητα καὶ ἀσθενίαν, ὅπως μὴ δὲ πρὸς ὕπνον ἀντισχεῖν δυνάμενοι, ἐπαγγελόμεθα πολλάκις τὰ ἀδύνατα ἡμῖν. Πάλιν οὖν ἐκ τρίτου προσεύχεται, διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας αἱ; εἰκομαι ἄνω. Καὶ ἔρχεται πάλιν, καὶ λέγει αὐτοῖς (86-87), οὐκ ἐπιπλήσων· καίτοι ἴδαι ἐπιπλήξει, ὡς μὴ δὲ μετὰ τὴν ἐπιτίμησιν βελτιωθέντας, ἀλλὰ παραδοθέντας τῷ ὕπνῳ· τί οὖν λέγει; Καθεύδετε τὸ λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε. Εἰρωνευόμενος δὲ τοῦτο λέγει πρὸς αὐτοῦς· ἐπαί γὰρ ἦδει ὅτι ἔρχεται ὁ προδότης, φησὶ πρὸς αὐτοῦς ὅτι Νῦν καιρὸς ἐστὶ τοῦ κοιμάσθαι, καθεύδετε· ἴδου ὁ ἐχθρὸς ἔρχεται. Τοῦτο δὲ εἶπε, ἐπιγελῶν τῷ ὕπνῳ αὐτῶν. Ὅτι δὲ εἰρωνευόμενος τοῦτο εἶπεν, ἀκούε πῶς παρακατιῶν λέγει· Ἐγείρεσθε, ἀγωνεῖν· οὐχ ἵνα ἐλ φύγωι τοῦ ο

Καὶ εὐθέως, ἐπὶ αὐτοῦ λαλοῦντος, παραγίνεται Τούδας εἰς τῶν δώδεκα, καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος πολὺς μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων, πᾶρά τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν Γραμματέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων. Ἐδιδάκει δὲ ὁ παραδίδους αὐτὸν σύσσημον αὐτοῖς, λέγων· Ὅν ἂν φιλήσω, αὐτός ἐστι· κρατήσατε αὐτόν, καὶ ἀπαγάγετε ἀσφαλῶς. Καὶ ἰδὼν, εὐθέως προσελθὼν αὐτῷ, λέγει αὐτῷ· Ραββί, Ραββί· καὶ καταεφίλησεν αὐτόν. Οἱ δὲ ἐπιβάλον ἐπ' αὐτόν τὰς χεῖρας, καὶ ἐκράτησαν αὐτόν. Εἰς δὲ τις τῶν παρεστηκότων, σπασάμενος μάχαιραν, ἐπαῖσε τὸν δούλον τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἀφαίλεν αὐτοῦ τὸ ὠτίον. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Ὡς ἐπὶ ληστὴν ἐξήλθετε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων συλλαβεῖν με· καθ' ἡμέραν ἤμην πρὸς ὑμᾶς ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκων, καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ με, ἀλλ' ἵνα πληρωθῶσιν αἱ Γραφαί. Ἐτὸ, Εἰς τῶν δώδεκα, οὐ μᾶτην πρόσκειται. Ἀλλ' εἰς κατηγορίαν τοῦ προδοῦ.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(86-87) Cod. 26 addit : Καθεύδετε λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε· ἀπέχει, ἦλθεν ἡ ὥρα. Τί ἐστὶ τὸ ἀπέχει; Ἐῖρηκε μὲν τις, ὅτι Ἐλάθε τὴν κατ' ἐμοῦ ἐξουσίαν ὁ διάβολος. Ἐμοὶ δὲ οὐ δοκεῖ· ἀλλὰ τοιοῦτόν τι δηλοῖ, Ἀπέχει τὰ κατ' ἐμὲ, ἦγουν, πέρας ἔχει· καὶ γὰρ παρὰ τοῦ Λουκᾶ εἴρηται, Τὰ περὶ ἐμοῦ τέλος ἔχει. Ἐκ τρίτου γοῦν προσελθὼν τοῖς μαθηταῖς; λέγει, οὐκ ἐπιπλήσων, κ. τ. λ. « Dormite

posthæc, et requiescite : sufficit, venit hora. Quid est illud, sufficit? Dixerit equidem nonnemo, hoc perinde esse, ac, Accipit in me diabolus potestatem. Mihi autem non ita videtur; sed tale quid significare : Sufficiunt enim contra me supra : hæc est, terminum habent. Nam et a Luca (xxii, 37) dicitur. Quæ de me sunt finem habent. Tertio igitur venit ad discipulos, dicit, non jam perstringens. »

Ὅτι τοῦ πρώτου χοροῦ ὦν, κατὰ τοῦ Δεσπότης ἐλύ-
τησαν. Ἴδε δὲ καὶ τὴν ἀναίσθησιαν αὐτοῦ, πῶς
ἐνόμισε λαθεῖν τὸν Κύριον ἐκ τοῦ φιλήματος, ὡς δη-
θεν φίλος νομισθησόμενος. Καὶ εἰ φίλος ἐτύγχανε,
τίνας ἔνεκα μετὰ τῶν ἐχθρῶν ἤλθεν; Ὅπως ἀνόη-
τον ἢ πονηρίαν. Εἰς δὲ τις τῶν παρεστηκότων, ὁ
Πέτρος, οὗτος ἦν, ἀποσιωπᾷ δὲ τὸ ἄνομα αὐτοῦ ὁ
Μάρκος, ἵνα μὴ δόξῃ ἐπαινεῖν τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ
Πέτρον, ὡς ζηλώσαντα ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ. Καλῶς
δὲ τὸ ὡτίον τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως ἀπέλειν. Αἰ-
νίσσεται γὰρ ὅτι παρήκοιο ἦσαν καὶ ἀπειθεῖς, τῶν
Γραφῶν καταμελοῦντες. Εἰ γὰρ εἶχον ὠτα, τῶν
Γραφῶν κατακούοντα, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης
ἐσταύρωσαν. Οὐκ ἄλλον δὲ δούλον ἐπαύσαν ὁ Πέτρος,
ἀλλὰ τοῦ ἀρχιερέως. Οἱ γὰρ ἀρχιερεῖς πρῶτοι τῶν
Γραφῶν παρήκουον, δούλοι φθόνου καὶ φιλαυτίας
γινόμενοι. Εἶπε δὲ τοῖς ὄχλοις· Ὡς ἐπὶ ληστήν
ἐξήλθετε· καθ' ἡμέραν ἐδίδασκον ἐν τῷ ἱερῷ. Τοῦτο
δὲ τὴν θεότητα αὐτοῦ δείκνυσιν. Ὅτι γὰρ ἐν τῷ
ἱερῷ ἐδίδασκεν, οὐκ ἠδυνήθησαν αὐτὸν συσχεῖν,
καίτοι ἐν χερσὶν αὐτῶν ὄντα, ὅτι μήπω ὁ καιρὸς ἦν
τοῦ πάθους. Ὅτι δὲ ἠθέλησε, τότε αὐτὸν παρέδω-
κεν, ἵνα πληρωθῶσιν αἱ Γραφαὶ τῶν προφητῶν,
ὅτι Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, οὐκ ἐρίζων,
οὐδὲ κραυγάζων, ἀλλ' ἐπόμενος ἐκῶν.

Καὶ ἀπέντες αὐτὸν πάντες, ἐφυγον. Καὶ εἰς τις
νεανίσκος ἠκολούθει αὐτῷ, περιβεβλημένος σινδῶνα
ἐπὶ γυμνοῦ. Καὶ κρατοῦσιν αὐτὸν οἱ νεανίσκοι. Ὁ
δὲ, καταλιπὼν τὴν σινδῶνα, γυμνὸς ἐφυγεν ἀπ' αὐτῶν.
Καὶ ἀπήγαγον τὸν Ἰησοῦν πρὸς τὸν ἀρχιερέα, καὶ συ-
νέρχονται αὐτῷ πάντες οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτε-
ροι καὶ οἱ Γραμματεῖς. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπὸ μακρόθεν
ἠκολούθησεν αὐτῷ ἕως ἕως εἰς τὴν αὐλήν τοῦ ἀρχι-
ερέως, καὶ ἦν συκαθήμενος μετὰ τῶν ὑπηρετῶν καὶ
θερμαινόμενος πρὸς τὸ φῶς. Ἐφυγον οἱ μαθηταί.
Οὐκ ἦν γὰρ ψεύσασθαι τὴν αὐτοαλήθειαν, οὐδὲ τοῖς
προφήταις. Εἰς δὲ τις νεανίσκος ἠκολούθησεν αὐτῷ.
Οὗτος δὲ ὁ νεανίσκος εἶκός ὅτι ἐκ τῆς οἰκίας· ἐλπί-
νης ἦν, ἐν ᾗ ἔφαγον τὸ πάσχα. Τινὲς δὲ φασὶ τοῦτον,
Ἰάκωβον εἶναι τὸν ἀδελφόν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἐπικληθέντα
Δίκαιον. Οὗτος γὰρ ἐνὶ περιβολαίῳ ἐκέρρητο πᾶ-
σαν τὴν αὐτοῦ ζωὴν· ὅς καὶ τὸν θρόνον τῶν Ἱερο-
σολύμων παρὰ τῶν ἀποστόλων Δαβὲ μετὰ τὴν τοῦ
Κυρίου ἀνάληψιν. Καὶ οὗτος τοῖνον καταλιπὼν τὴν
σινδῶνα, ἐφυγεν. Οὐδὲν δὲ καινὸν εἰ τῶν κορυφαίων
φυγόντων, καὶ οὗτος κατέλιπε τὸν Κύριον. Ἄλλ'
ὄγε Πέτρος ἀκολουθεῖ, θερμωτάτην ἀγάπην πρὸς
τὸν Διδάσκαλον ἐκδεικνύμενος. Τοῦ δὲ νόμου κελεύ-
οντος ἵνα εἶναι ἀρχιερεὶς διὰ βίου, πολλοὶ τότε
ἦσαν, ἐξωνούμενοι καθ' ἕναστος ἐνιαυτὸν παρὰ
Ῥωμαίων τὰς ἀρχάς. Ἀρχιερεῖς οὖν λέγει, τοὺς ἕδη
πεπληρωμένους τὸν ὀρισμένον καιρὸν αὐτοῖς, καὶ
ἀποβαλλομένους τὴν ἀρχιερωσύνην.

Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ ἄλλοι τὸ συνέδριον ἐζήτουν
κατὰ τοῦ Ἰησοῦ μαρτυρίαν εἰς τὸ θανατῶσαι αὐτόν·
καὶ οὐκ εὗρισκον. Πολλοὶ γὰρ ψευδομαρτύρουν κατ'
αὐτοῦ, καὶ ἴσασι αἱ μαρτυρίαι οὐκ ἦσαν. Καὶ τινες
ἀναστάντες, ἐψευδομαρτύρουν κατ' αὐτοῦ, λέγοντες,

A proditoris detestationem, quod cum ex primo ordine
esset, ita contra magistrum insaniverit. Vide autem
stuporem illius, quomodo putarit posse Dominum
latere, quod pro amico habendus esset propter
osculum; nam si amicus erat, quare cum inimicis
veniebat? Revera malitia semper stulta est. Unus
autem quispiam astantium, Petrus hic erat, obtinet
autem nomen ejus Marcus, ut ne videatur laudare
praeceptorem suum Petrum majoris pro Christo
zeli. Recte autem auriculam servi summi sacerdo-
tis amputavit. Innuat enim quod audire nolent et
credere, contemnentes Scripturas. Si enim aures
habuissent quæ Scripturas exaudirent, nequaquam
Dominum gloriae crucifixissent. Non autem alium
quam pontificis servum percussit Petrus. Pontifices
enim primi Scripturas aspernabantur, facti in-
vidiæ et sui ipsorum amoris mancipia. Dixit item
turbis: Tanquam ad latronem ad me exististis,
quotidie docebam in templo. Hoc autem divinitatem
ejus monstrabat. Quando enim in templo do-
cebat, non potuerunt illum comprehendere, quam-
vis in illorum manibus esset, quia nondum tempus
erat patiendi; quando autem voluit, tunc seipsum
obtulit, ut impleantur Scripturæ prophetarum 253
quod Sicut ovis ad occisionem ductus sit, non
contendens, neque clamans, sed sua sponte sequens.

Vers. 50-54. « Et relicto illo omnes fugerunt.
Et unus quispiam adolescentulus sequebatur illum
circumamictus sindone super nudum, et comprehen-
dunt illum adolescentuli. Ille vero relicta sindone
nudus effugit ab illis. Et abduxerunt Jesum ad sum-
mum sacerdotem, et conveniunt cum illo omnes
summum sacerdotes et seniores et Scribæ. Et Petrus
emians sequebatur illum intro usque in atrium
summum sacerdotis, et erat sedens una cum ministris,
et calefiebatur ad lumen. » Fugerunt discipuli, neque
enim mentiri poterat veritas ipsa, neque prophetæ.
Adolescentulus autem quispiam sequebatur. Verisi-
mile est quod hic adolescentulus erat quidam e
domo in qua comederant pascha. Quidam autem
dicunt illum fuisse Jacobum fratrem Domini, qui
cognominabatur Justus. Hic enim una veste usus
est per omnem vitam suam, qui, et sedem Hieroso-
lymitanam ab apostolis accepit post assumptionem
Domini. Et hic igitur relicta sindone fugit. Nihil
autem novi si fugientibus præcipuis etiam hic reli-
querit Dominum. Petrus vero secutus est, amplio-
rem erga Dominum declarans amorem. Cum autem
lex præciperet unum esse pontificem per totam
vitam, multi tunc erant ementes quotannis a Ro-
manis principatus. Pontifices itaque dicit eos, qui
tempus suum jam exegerant, et pontificatum depo-
suerant.

Vers. 55-61. « Pontifices vero et totum consilium
queriebant adversus Jesum testimonium ut morti
traderent eum, nec inveniebant. Nam multi falsum
testimonium dixerant adversus illum, nec erant
satis idonea testimonia. Et quidam assurgebant et

falsum testimonium ferebant adversus illum, dicentes : Nos audivimus eum dicentem : Ego destruum templum hoc, quod est manibus factum, et tribus diebus aliud sine manibus factum extruam. Et ne sic quidem satis idoneum erat testimonium illorum. Et surgens summus sacerdos in medium interrogabat Jesum, dicens : Non respondes quidquam? quid tibi adversum te dicant testimonia? At ille tacebat, neque quidquam respondebat. » Judicii formam servant illi ipsi condemnatione digni, ut videantur illum cum iudicio occidere. Quomodo enim iudicium iustum, cum tales adsunt testes, nihil sani, sed turbata et inæqualia dicentes omnia? Et ipsi quoque qui visi sunt dicere quiddam, mendaciter dixerunt. Non dixit enim, Ego destruum templum hoc : sed, Solvite : et non dixit, manufactum : sed simpliciter, templum. Pontifex autem surgit, et interrogat Jesum, volens ipsum ad defensionem trahere, ut vel ex defensione et responso ipsum comprehenderet. At Jesus tacet, sciens illos non attenturos his quam ab ipso dicerentur, id quod et Lucas dicit, quia cum interrogaretur 254 Dominus, dixit : Si dixero respondebitis.

Verum. 61-65. « Rursum summus sacerdos interrogavit ipsum, et dicit illi : Tu es ille Christus Filius Dei benedicti? Jesus autem dixit : Ego sum, et videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis, et venientem in nubibus caeli. Summus autem sacerdos dilaceratis vestibus suis dixit : Quid præterea opus habemus testibus? Audistis blasphemiam, quid vobis videtur? Illi vero omnes condemnaverunt eum esse reum mortis. Et cœperunt quidam conspuere in eum, et obvelare faciem illius, et colaphis eum cœdere et dicere illi, Divina; ac non in lastris alapas illi impingebant. » Rogat denuo pontifex, non ut discat et credat : sed ut captet contra eum occasionem. Adijcit autem ad istud : Tu es Christus, etiam hoc, Filius Dei benedicti. Multi enim fuerunt christi, reges inquam et pontifices, sed nullus horum fuit Filius Dei, qui est semper benedicendus et laudandus. Jesus dixit : Ego sum. Sciebat quidem quod non credituri essent, attamen respondit enactus, ut ne habeant postea quod dicant : Si manifeste ipsum audivissemus hoc dixisse, credidissemus; et propterea condemnatio eorum major fuit, quia et hunc cum audiverant, non crediderunt. Et videbitis, inquit, me ut Filium hominis sedentem ad dexteram virtutis, nempe Patris : virtutem enim, Patrem hoc loco dicit. Non enim sine corpore veniet, sed talis qui videri possit et agnosci ab his qui eum crucifixerunt. Itaque pontifex morem Judæorum observat. Quando enim grave et atrox quippiam eveniebat eis, dilacerabant tunicas. Ita et hoc loco quasi blasphemasset Dominus, et malefactor magnus esset, discindit vestem pontifex. Recte quis hoc Davidis hic diceret : « Discissi sunt, et non sunt compuncti ». » Verum signum hoc erat, tametsi illi

Α δτι ἤματι ἰκούσαμεν αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι Ἐγὼ καταλύσω τὸν ναὸν τούτων τὸν χειροποίητον· καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἄλλον ἀχειροποίητον οἰκοδομήσω. Καὶ οὐδὲ οὕτως ἰση ἡ μαρτυρία αὐτῶν. Καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἰς μίσην, ἐπηρώτησε τὸν Ἰησοῦν, λέγων Οὐκ ἀποκρίνη οὐδέν; Τί οὗτοι σου καταμαρτυροῦσιν; Ὁ δὲ ἐσιώπηα καὶ οὐδὲν ἀπεκρίνατο. Σχῆμα δὲ ἦθεν κριτηρίου οἱ αὐτοκατάκριτοι κλάττονται, ἵνα δόξωσι μετὰ κρίσεως αὐτὸν ἀνελεῖν. Πού γάρ ὄρθην κριτήριον, ὅπου μάρτυρες τοιοῦτοι παράγονται, οὐδὲν ὄγει; λέγοντες, ἀλλὰ πάντα τεταραγμένα καὶ ἀνωσα; Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ δόξαντες τι λέγειν, φουδῆ εἶπεν. Ὁ γὰρ Κύριος οὐκ εἶπε, Καταλύσω ἐγὼ τὸν ναὸν, ἀλλὰ, Δύσατε. Καὶ οὐδὲ, χειροποίητον, εἶπεν, ἀλλ' ἀπλῶς, ναόν. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς ἀναστὰς ἔρωτῆσεν τὸν Ἰησοῦν. βουλόμενος εἰς ἀπολογίαὺν αὐτὸν ἐλκύσει, ἵνα ἐκ τῆς ἀπολογίας δράζηται αὐτοῦ. Ὁ δὲ σιωπῆ, γινώσκων ὅτι οὐ προσέξουσι τοῖς αὐτοῦ λόγοις· ὁ καὶ ὁ Λουκᾶς λέγει, ὅτι ἔρωτῶμενος ὁ Κύριος, εἶπεν· Ἐάν εἶπω ὅμιν, οὐ μὴ πιστεύσητε· ἐάν δὲ ἔρωτήσω, οὐ μὴ ἀποκριθῆτε.

vobis, non credetis: si interrogavero vos, non re-

« Πάλιν ὁ ἀρχιερεὺς ἐπηρώτα αὐτὸν, καὶ λέγει αὐτῷ· Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ; Ὁ δὲ Ἰησοῦ εἶπεν· Ἐγὼ εἰμι, καὶ ἐβίσατε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ θεῶν καθήμενον τῆς δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς, διαβρῆξας τοὺς χιτῶνας αὐτοῦ, λέγει· Τί ἐτι χρεῖαν ἔχομεν μαρτύρων; ἠκούσατε τῆς βλασφημίας, τί ὅμιν φαίνεται; Οἱ δὲ πάντες κατέκριναν αὐτὸν εἶναι ἕνοχον θανάτου· καὶ ἤρξαντο τινες ἐμπτύειν αὐτῷ, καὶ περικαλύπτειν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ κολαφίζειν αὐτὸν, καὶ λέγειν αὐτῷ, Προφήτευσον· καὶ οἱ ὀπηρέται ραπισμασιν αὐτὸν ἐβαλλον. » Ἐρωτῆσεν πάλιν ὁ ἀρχιερεὺς, οὐχ ἵνα μαθῶν πιστεύσῃ, ἀλλ' ἵνα δράζηται τινας ἀφορμῆς· προσετίθησι δὲ τῷ, Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, τὸ, ὁ Υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ. Πολλοὶ γάρ ἦσαν χριστοί, οἱ βασιλεῖς λέγω καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, ἀλλ' οὐδεὶς τούτων Υἱὸς ἦν τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀπὸ εὐλογημένου καὶ ὀνομασμένου. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν, ὅτι Ἐγὼ εἰμι. Ἦδει μὲν γὰρ ὅτι οὐ πιστεύουσιν· ὁμοίως δ' οὖν ἀποκρίνεται ἐκβασθεὶς, ἵνα μὴ ἔχωσιν ὑστερον λέγειν, ὅτι Ἐάν σαφῶς εἰπόντος αὐτοῦ ἠκούσαμεν, ἐπιστεύσαμεν ἄν· διὰ τοῦτο καὶ μαζὸν αὐτοῖς ἐδὲ κατάκριμα, ὅτι καὶ νῦν ἀκούσαντες, οὐκ ἐπίστευσαν. Καὶ ἐβίσαθέ με, φασίν, ὡς Υἱὸν ἀνθρώπου, καθήμενον ἐκ θεῶν τῆς δυνάμεως τοῦ Πατρὸς· δύναμιν γὰρ ἐνταῦθα, τὸν Πατέρα φασίν· οὐ γὰρ χωρὶς σώματος ἐλεύσεται, ἀλλ' ὅλος θεαθῆναι ὑπὸ τῶν σταυρωσάντων, καὶ ἐπιγνωσθῆναι. Ὁ γοῦν ἀρχιερεὺς, ἔθος Ἰουδαίων κληροῦ. Ὅταν γὰρ δεινὸν τι καὶ δυσχερὲς ἀπήγαγε αὐτοῖς, διέβρῆσσαν τοὺς χιτῶνας. Κάνταῦθα τοῖσιν, ὡς βλασφημήσαντος τοῦ Κυρίου, καὶ μεγάλου κακοῦ γεγονότος, διαβρῆσσει τοὺς χιτῶνας ὁ ἀρχιερεὺς. Εἶποι γοῦν ἄν τις ἐπὶ τούτοις τόκαίρος ἐδὲ τοῦ ἀποκρί-

* Psal. xxxiv 16.

ελεγχθησαν, και ου κατενύγησαν·) σύμβολον Α δε και· τουτο ην, κιν εκεινο; ου συνιει, του την αρχιερωσύνην των Ιουδαίων διαβραγῆναι; και αφανισθη- ναι. Ἐπει τοίνυν η κοινή ψήφος των αρχιερίων κατε- κρινεν αὐτόν, τότε οι οπηρέται περικαλύπτοντες αὐτόν, ἔπαιον και ἔλεγον· Προφήτευσον, τίς ἐστιν ὁ παίσας σε; Πόσα τοίνυν ἀδοίμεν ἕν ἡμεῖς, ἵνα ἀντι- δοκῆμεν τὰ ἴσα τῷ Δασπότῃ; Φρίκης ταῦτα με- στα.

ε Κα· ὄντος του Πέτρου ἐν τῇ αὐλῇ κάτω, ἔρχε- ται μία των παιδισκῶν του αρχιερέως· και ἰδοῦσα τον Πέτρον θερμαινόμενον, ἐμβλέψασα αὐτῷ, λέγει· Καὶ οὐ μετὰ του Ναζαρηνοῦ Ἰησοῦ ἦσθα. Ὁ δὲ ἠρνή- σκετο, λέγων· Οὐκ οἶδα, οὐδὲ ἐπίσταμαι τί σὺ λέγεις· και ἐξῆλθεν ἔξω εἰς τὸ προαύλιον. Καὶ ἀλέκτωρ ἐφώ- νησε. Καὶ ἡ παιδισκὴ ἰδοῦσα αὐτόν πάλιν, ἤρξατο λέγειν τοῖς παραστηκόσιν, ὅτι ὁ τοῦτος ἐξ αὐτῶν ἐστιν· ὁ δὲ πάλιν ἠρνεῖτο. Καὶ μετὰ μικρὸν πάλιν, οι παρεστώτες ἔλεγον τῷ Πέτρῳ· Ἀληθῶς ἐξ αὐτῶν εἶ, και γὰρ Γαλιλαῖος εἶ, και ἡ λαλιὰ σου θμοιάζει. Ὁ δὲ ἤρξατο ἀναθεματίζειν και ὀμνθεῖν, ἔτι Οὐκ οἶδα τὸν ἀνθρώπον τουτον ὃν λέγεις. Καὶ ἐκ δευτέρου ἀλέκτωρ ἐφώνησε, και ἀνεμνήσθη ὁ Πέ- τρος του ῥήματος· ου εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, ὅτι Πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι δις, ἀπαρνήσῃ με τρίς· και ἐπιθαλῶν, ἔκλαιεν. Ἡσθένησεν ὁ Πέτρος, εἰ και θερμότερος ἦν, και ἀρνείται τον Κύριον ὑπὸ τῆς δεύλας διαταραχθεῖς· και ταῦτα παιδισκῆς ἐκποτη- σάσης αὐτόν· τουτο δὲ κατ' εἰκονομίαν συνεχώρησεν αὐτόν ὁ Θεὸς παθεῖν, ἵνα μὴ ἐπαίρηται, και ἕμα ἵνα και τοῖς πταίουσιν συμπαθῆς εἴη, ἀφ' ἑαυτοῦ παιδεύθεις τὸ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας βίαιον. Ἀδύφορον δὲ εἶτε ἡ αὐτῆ παιδισκὴ ἦν, εἶτε ἄλλη, ἡ ἐλέγξασα τον Πέτρον. Ματθαῖος μὲν γὰρ ἄλλην ταῦτεν λέγει· Μάρκος δὲ τὴν αὐτήν. Οὐδὲν δὲ ἡμῖν τουτο ἐμπόδιον πρὸς τὴν ἀλήθειαν του Εὐαγγελίου· μὴ γὰρ ἐν μεγάλῳ τινὶ και συνεκτικῷ τῆς σωτηρίας ἡμῶν διαφωνοῦσιν; Μὴ ὁ μὲν εἶπεν, ὅτι ἐσταυρώθη ὁ Κύριος, ὁ δὲ, ου; ἀπαγε. Ὁ τοίνυν Πέτρος ὑπὸ τῆς δεύλας διαταραχθεῖς, και ἐπιλαθόμενος του λό- γου ου εἶπεν ὁ Κύριος, ὅτι Τὸν ἀρνησάμενός με ἀρνήσομαι καγὼ ἐνώπιον του Πατρός μου, ἠρνή- σατο, ἀλλ' ἡ μετάνοια πάλιν αὐτόν ψικαίωσε τῷ Χρι- στῷ, και τὰ δάκρυα. Ἐπιθαλῶν γὰρ, φησὶν, ἔκλαιε, τουτέστιν, ἐπικαλυψάμενος τὴν κεφαλὴν· ἡ ἀντι του, ἀρξάμενος μετὰ σφοδρότητος· ὅπερ δὲ εἶπεν ἀσπαῶς ὁ Ματθαῖος, ὅτι Πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, ἠρμήνευσεν ὁ Μάρκος, ὅτι Πρὶν φωνῆσαι δις. Εἰώ- θασιν γὰρ οι ἀλέκτορες, κατὰ μίαν ἀγωγὴν πολλάκις φωνεῖν, εἶτα ὅλον ὑπνώττειν, και πάλιν μετὰ τινα καιρὸν, ἐτέραν ἀρχὴν ποιῆσθαι του φωνεῖν. Ὁ οὖν εἶπεν ὁ Ματθαῖος, τουτέστιν, ὅτι Πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τουτέστιν, πληρώσαι τὴς κραυγῆς τῆς πρώ- τῆς ἀγωγῆς, ἀπαρνήσῃ με τρίς. Δισχυνέσθωσαν δὲ οι Ναυατιανοὶ οι τοῦς μετὰ τὸ βάπτισμα και τὴν μεταλήψιν των μυστηρίων ἀμαρτήσαντες, μὴ δεχόμενοι. Ἰδοῦ γὰρ ὁ Πέτρος, και μεταλαθὼν του ἀχράντου σώματος και αἵματος, και ἀρνησάμενος, διὰ τῆς μετανόιας προσεδέχθη. Τὰ γὰρ ἐλαττώματα

A non intelligerent, rampendum et abolendum Judaeorum sacerdotium. Itaque quando communi pontificum suffragio condemnatus est, tunc ministri ob- laverunt illum et caeciderunt, dixeruntque: Prophetiza, quis est qui te percussit? Quid igitur pati et nos debemus, ut reddamus par Domino? Horrore plena sunt haec.

Veras. 66-72. « Et cum esset Petrus in atrio inferius, venit una ancillarum summi sacerdotis, cum- que vidisset Petrum calefacientem se, intuita illum dicit: Et tu cum Jesu Nazareno fuisti? At ille negavit dicens: Non novi, neque scio quid dicas. Et exiit foras in vestibulum, et gallus cocinit. Et ancilla cum vidisset eum, rursus coepit dicere his qui astabant: Hic ex illis est. At ille rursus negabat; ac paulo post iterum qui astabant, dicebant Petro: Vere ex illis es: nam et Galilaeus es, et lo- quela tua convenit. At ille coepit execrari ac de- jectare: Non novi hominem istum de quo dielitis. Et iterum gallus cocinit: recordatusque 255 est Pe- trus verbi quod dixerat illi Jesus: Priusquam gallus cocinerit bis, abnegabis me ter. Et cum injecisset, flevit. » Infirmus erat Petrus, tametsi alacer esset, et praeter timore turbatus Dominum abnegat, idque ab ancilla obstupefactus. Permisit autem Deus istud singulari dispensatione fieri, ut ne extolleretur, et ad hoc, ut compateretur labentibus, a seipso eruditus quanta sit humana imbecillitas et fragilitas. Non refert sive una, sive duae ancillae fuerint quae arguerint Petrum. Matthaeus sane istam non eandem dicit, Marcus vero eandem. Nihil autem nobis in hoc obstaculi ad Evangelii veritatem. Nunquid enim in magno aliquo et salutem nostram comple- ciente discordant? Nunquid ille dixit quod cruci- fixus sit, et alius non? absit. Igitur Petrus praeter metu turbatus, et oblitus sermonis quem dixerat Domi- nus, quod Eum qui me abnegaverit, abnegabo et ego coram Patre meo, negavit: sed poenitentia et lacry- mae illum ad Christum reduxerunt. Et cum injecisset, flevit: hoc est cum caput obvelasset, vel pro eo quod coepit magna vehementia. Jam quod Matthaeus obscure dixit, quod Priusquam gallus cantet, inter- pretatus est Marcus, quia Priusquam bis cantet. Consueverunt enim galli uno tempore saepe sonare, et postea dormire, et post tempus quoddam iterum cantum incipere. Quod igitur Matthaeus dixit, hoc est: Priusquam gallus cantet, hoc est, impleat clamorem primi cantus, negabis me ter. Erubescant Novatiani, qui eos qui post baptismum et sacramen- torum communionem peccarunt, non suscipiunt. Ecce et Petrus suscepto immaculato corpore et san- guine, cum negasset, propter poenitentiam receptus est. Sanctorum enim delicta ideo scripta sunt, ut et nos si quando lapsi fuerimus non animadvertendo, possimus in exempla illorum respicere, et per poenitentiam corrigi.

των ἁγίων διὰ τουτο ἀνεγράφησαν, ἵνα και ἡμεῖς.

falsum testimonium ferebant adversus illum, dicentes : Nos audivimus eum dicentem : Ego diruam templum hoc, quod est manibus factum, et tribus diebus aliud sine manibus factum extruam. Et ne sic quidem satis idoneum erat testimonium illorum. Et surgens summus sacerdos in medium interrogabat Jesum, dicens : Non respondes quidquam? quid tibi adversum te dicunt testimonia? At ille tacebat, neque quidquam respondebat. » Judicii formam servant illi ipsi condemnatione digni, ut videantur illum cum s[an]ctio occidere. Quomodo enim iudicium iustum, cum tales adsunt testes, nihil sani, sed turbata et inxqualia dicentes omnia? Et ipsi quoque qui visi sunt dicere quiddam, mendaciter dixerunt. Non dixit enim, Ego destruam templum hoc : sed, Solvite : et non dixit, manufactum : sed simpliciter, templum. Pontifex autem surgit, et interrogat Jesum, volens ipsum ad defensionem trahere, ut vel ex defensione et responso ipsum comprehenderet. At Jesus tacet, sciens illos non attenturos his quæ ab ipso dicerentur, id quod et Lucas dicit, quia cum interrogaretur **254** Dominus, dixit : Si dixerispondebitis.

ΚΑΡΑ. 61-65. « Rursum summus sacerdos interrogavit ipsam, et dicit illi : Tu es ille Christus Filius Dei benedicti? Jesus autem dixit : Ego sum, et videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis, et venientem in nubibus caeli. Summus autem sacerdos dilaceratis vestibus suis dixit : Quid præterea opus habemus tibi? Audistis blasphemiam, quid vobis videtur? Illi vero omnes condemnaverunt eum esse reum mortis. Et coperunt quidam conspuere in eum, et obvelare faciem illius, et colaphis eum cædere et dicere illi, Divina : ac n[on] iisistri alapas illi impingebant. » Rogat denuo pontifex, non ut discat et credat : sed ut capiet contra eum occasionem. Adijcit autem ad istud : Tu es Christus, etiam hoc, Filius Dei benedicti. Multi enim fuerunt christi, reges inquam et pontifices, sed nullus horum fuit Filius Dei, qui est semper benedicendus et laudandus. Jesus dixit : Ego sum. Sciebat quidem quod non credituri essent, attamen respondit enacius, ut ne habeant postea quod dicant : Si manifeste ipsum audivissemus hoc dixisse, credidissemus; et propterea condemnatio eorum major fuit, quia et hunc cum audiverant, non crediderunt. Et videbitis, inquit, me ut Filium hominis sedentem ad dexteram virtutis, n[on]ne Patris : virtutem enim, Patrem hoc loco dicit. Non enim sine corpore veniet, sed talis qui videri possit et agnosci ab his qui eum crucifixerunt. Itaque pontifex morem Judæorum observat. Quando enim grave et atrox quippiam eveniebat eis, dilacerabant tunicas. Ita et hoc loco quasi blasphemasset Dominus, et malefactor magnus esset, discindit vestem pontifex. Recte quis hoc Davidis hic diceret : « Discissi sunt, et non sunt compuncti ». » Verum signum hoc erat, tametsi illi

Α δτι ἤμαξ ἠκούσαμεν αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι Ἐγὼ καταλύσω τὸν ναὸν τούτον τὸν χειροποίητον· καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἄλλον χειροποίητον οἰκοδομήσω. Καὶ οὐδὲ οὕτως ἰσῆ ἡ μαρτυρία αὐτῶν. Καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἰς μέσον, ἐπρώτησε τὸν Ἰησοῦν, λέγων· Οὐκ ἀποκρίνησθός; Τί οὗτοι σου καταμαρτυροῦσιν; Ὁ δὲ ἐσιώπηα καὶ οὐδὲν ἀπεκρίνατο. Ἐξήμα δὴθεν κριτηρίου οἱ αὐτοκατάκριτοι κλάττονται, ἵνα δέξωσι μετὰ χρίσεως αὐτὸν ἀνελεῖν. Ποῦ γὰρ ὄρθην κριτηρίων, ὅπου μάρτυρες τοιοῦτοι παράγονται, οὐδὲν ὄγιά; λέγοντες, ἀλλὰ πάντα τεταραγμένα καὶ ἀνισα; Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἐξελαντες τι λέγειν, φευδῆ εἶπον. Ὁ γὰρ Κύριος οὐκ εἶπε, Καταλύσω ἐγὼ τὸν ναὸν, ἀλλὰ, Λύσατε. Καὶ οὐδὲ, χειροποίητον, εἶπεν, ἀλλ' ἀπλῶς, ναόν. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς ἀναστὰς ἐρωτῆσθ τὸν Ἰησοῦν, βουλόμενος εἰς ἀπόλογίαν αὐτὸν ἐλκύσει, ἵνα ἐκ τῆς ἀπολογίας δράξηται αὐτοῦ. Ὁ δὲ σιωπῆ, γινώσκων ὅτι οὐ προσέξουσιν τοῖς αὐτοῦ λόγοις· ὁ καὶ ὁ Δουκῆς λέγει, ὅτι ἐρωτώμενος ὁ Κύριος, εἶπεν· Ἐάν εἶπω ὑμῖν, οὐ μὴ πιστεύσητε· ἐάν δὲ ἐρωτήσω, οὐ μὴ ἀποκριθῆτε.

vobis, non crederetis : si interrogavero vos, non re-

« Πάλιν ὁ ἀρχιερεὺς ἐπρώτα αὐτὸν, καὶ λέγει αὐτῷ· Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ; Ὁ δὲ Ἰησοῦ εἶπεν· Ἐγὼ εἰμι, καὶ ἐξέσθε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν καθήμενον τῆς δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς, διαβρῆξας τοὺς χιτῶνας αὐτοῦ, λέγει· Τί εἶ χρεῖαν ἔχομεν μαρτύρων; Ἠκούσατε τῆς βλασφημίας, τί ὑμῖν φαίνεται; Οἱ δὲ πάντας κατέκριναν αὐτὸν εἶναι ἔνοχον θανάτου· καὶ ἤρξαντο τινεὶ ἐμπύσειν αὐτῷ, καὶ περικαλύπτειν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ κολαφίζειν αὐτὸν, καὶ λέγειν αὐτῷ, Προφήτευσον· καὶ οἱ ὑπῆρξε βακίμασιν αὐτὸν ἐβαλλόν. » Ἐρωτῆ πάλιν ὁ ἀρχιερεὺς, εὐχ ἵνα μεθῶν πιστεύσῃ, ἀλλ' ἵνα δράξηται τινεὶ ἀφορμῆς· προστίθησι δὲ τῷ, Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, τὸ, ὁ Υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ. Πολλοὶ γὰρ ἦσαν χριστοὶ, οἱ βασιλεῖς λέγω καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, ἀλλ' οὐδεὶς τούτων Υἱὸς ἦν τοῦ Θεοῦ, τοῦ καὶ εὐλογημένου καὶ ὀνομαζομένου. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν, ὅτι Ἐγὼ εἰμι. Ἦξει μὲν γὰρ ὅτι οὐ πιστεύουσιν· ὁμοῦ δ' οὖν ἀποκρίνεται ἐκθιασθεῖς, ἵνα μὴ ἔχωσιν ὑστερον λέγειν, ὅτι Ἐάν σαφῶς εἰπόντος αὐτοῦ ἠκούσαμεν, ἐπιστεύσαμεν ἂν· διὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον αὐτοῖς εὐ κατέκριμα, ὅτι καὶ νῦν ἀκούσαντες, οὐκ ἐπίστευσαν. Καὶ ἐξέσθ με, φησὶν, ὡς Υἱὸν ἀνθρώπου, καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ Πατρός· δύναμιν γὰρ ἐναυθα, τὸν Πατέρα φησὶν· οὐ γὰρ χωρὶς σώματος ἐλεύσεται, ἀλλ' ὅλος θεαθῆναι ὑπὸ τῶν σταυρωσάντων, καὶ ἐπιγνωσθῆναι. Ὁ γοῦν ἀρχιερεὺς, ἔθος Ἰουδαίων κληροῦ. Ὅταν γὰρ δεινόν τι καὶ δυσχερὲς ἀπῆντα αὐτοῖς, διέβρῃσσαν τοὺς χιτῶνας. Κἀναυθα τοῖνυν, ὡς βλασφημήσαντος τοῦ Κυρίου, καὶ μεγάλου κακοῦ γεγονότος, διαβρῆσσαι τοὺς χιτῶνας ὁ ἀρχιερεὺς. Εἶποι γοῦν ἂν τις ἐπὶ τοῦτοις εὐκαίρως εὐ τοῦ Δαβὶδ

* Psal. xxxiv 16.

επισχευθησαν, και ου κατανυγησαν· ο συμβολον Α δε και τουτο ην, κιν εκεινο; ου συνιει, του την αρχιερωσύνην των Ιουδαίων διαβραχύναι και αφανισθηναι. Έπει τοίνυν η κοινή ψήφος των αρχιερέων κατακρινεν αυτον, τότε οι υπηρέται περικαλύπτοντες αυτον, επαιον και ελεγον· Προφήτευσον, τίς εστιν ο παίσας σε; Πόσα τοίνυν πάθοιμεν εν ημείς, ίνα αντιβωθήμεν τα ίσα τῷ Δασπότῃ; Φρίκης ταῦτα μεστά.

Καί· έντος του Πέτρου εν τη αὐλή κάτω, έρχεται μια των παιδικών του αρχιερέω; και ιδούσα τον Πέτρον θερμαινόμενον, εμπλέψασα αυτῷ, λέγει· Καί σύ μετά του Ναζαρηνού Ιησού ήσθα. Ο δε ήρνήσαστο, λέγων· Οὐκ οίδα, ουδέ πισταμαι τί σύ λέγεις· και εξήλθεν έξω εις τό προαύλιον. Και άλέκτωρ έφώνησε. Καί η παιδική ιδούσα αυτον πάλιν, ήρξατο λέγειν τοίς παραστηκόσιν, ότι Ουτος έξ αυτών εστιν· ο δε πάλιν ήρνεύτο. Καί μετά μικρόν πάλιν, οι παρεστώτες· Ελεγον τῷ Πέτρῳ· Άληθώς έξ αυτου εί, και γάρ Γαλιλαος εί, και ή λαλιά σου έμοιάζει. Ο δε ήρξατο αναθεματίζειν και όμνύειν, ότι Οὐκ οίδα τον άνθρωπον τουτου έν λέγετε. Καί εκ δευτέρου άλέκτωρ έφώνησε, και άνεμνήσθη ο Πέτρος του ρήματος, ου είπεν αυτῷ ο Ιησους, ότι Πριν άλέκτορα φωνήσαι δίς, άπαρήση με τρίς· και έπιβαλών, εκλαιεν· Ησθένησεν ο Πέτρος, εί και θερμότερος ήν, και άρνείται τον Κύριον υπό της δειλίας διαταραχθείς· και ταῦτα παιδικής εκποτησάσης αυτον· τουτο δε κατ' εικονομίαν συνεχώρησεν αυτον ο Θεός· παθείν, ίνα μη επαίρηται, και έμα ίνα και τοίς πταίουσι συμπάθης ειη, άφ' έαυτου παιδευθείς τό της άνθρωπίνης άσθενείας βίαιον. Άδύφορον δε είτε ή αυτή παιδική ήν, είτε άλλη, ή έλέγξασα τον Πέτρον. Ματθαίος μόν γάρ άλλην ταύτην λέγει· Μάρκος δε την αυτήν. Ουδέν δε ήμιν τουτο εμπόδιον πρό; την αλήθειαν του Εύαγγελίου· μή γάρ έν μεγάλῳ τινί και συνεκτικῷ της σωτηρίας ήμῶν διαφωνούσ;· Μή ο μόν είπεν, ότι έσταυρώθη ο Κύριος, ο δε, ου; άπαγα. Ο τοίνυν Πέτρος υπό της δειλίας διαταραχθείς, και έπιλαθόμενος του λόγου ου είπεν ο Κύριος, ότι Τον άρνησάμενόν με άρνήσομαι καγῶ ένώπιον του Πατρός μου, ήρνήσατο, άλλ' ή μετάνοια πάλιν αυτον ψικαίωτε τῷ Χριστῷ, και τά δάκρυα. Έπιβαλών γάρ, φησιν, εκλαιε, τουτέστιν, έπικαλυψάμενος την κεφαλήν· ή αντί του, άρξάμενος μετά σφοδρότητος· έπερ δε είπεν άσπαφώς ο Ματθαίος, ότι Πριν άλέκτορα φωνήσαι, ήρμήνευσεν ο Μάρκος, ότι Πριν φωνήσαι δίς. Εϊώθει γάρ οι άλέκτορες, κατά μίαν άγωγην πολλάκις φωνείν, είτα ολον ύπνώττειν, και πάλιν μετά τινα καιρόν, έτίραν άρχην ποιείσθαι του φωνείν. Ο οὖν είπεν ο Ματθαίος, τουτό εστιν, ότι Πριν άλέκτορα φωνήσαι, τουτέστι, πληρώσαι τις κραυγής της πρώτης άγωγής, άπαρήση με τρίς. Αισχυνέσθωσαν δε οι Ναυατιανοί οι τοίς μετά τό βάπτισμα και την μετάληψεν των μυστηρίων άμαρτήσαντας, μή δεχόμενοι. Ίδού γάρ ο Πέτρος, και μεταλαθών του άχράντου σώματος και αίματος, και άρνησάμενος, διά της μετανοίας προσεδίχθη. Τα γάρ έλαττώματα

non intelligerent, rumpendum et abolendum Iudaeorum sacerdotium. Itaque quando communi pontificum suffragio condemnatus est, tunc ministri obviaverunt illum et caeciderunt, dixeruntque: Prophetiza, quis est qui te percussit? Quid igitur patii et nos debemus, ut reddamus par Domino? Horrore plena sunt haec.

Υκας. 66-72. « Et cum esset Petrus in atrio inferioris, venit una ancillarum summi sacerdotis, cumque vidisset Petrum calefacientem se, intuita illum dicit: Et tu cum Jesu Nazareno fuisti? At ille negavit dicens: Non novi, neque scio quid dicas. Et exiit foras in vestibulum, et gallus cecinit. Et ancilla cum vidisset eum, rursus coepit dicere his qui astabant: Hic ex illis est. At ille rursus negabat; ac paulo post iterum qui astabant, dicebant Petro: Vere ex illis es: nam et Galilaeus es, et loquela tua convenit. At ille coepit exsecrari ac deferre: Non novi hominem istum de quo dicitis. Et iterum gallus cecinit: recordatusque 255 est Petrus verbi quod dixerat illi Jesus: Priusquam gallus cocinerit bis, abnegabis me ter. Et cum injectisset, flevit. » Infirmus erat Petrus, tametsi alacer esset, et praetimore turbatus Dominum abnegat, idque ab ancilla obstupefactus. Pernisit autem Deus istud singulari dispensatione fieri, ut ne extolleretur, et ad hoc, ut compateretur labentibus, a seipso eruditus quanta sit humana imbecillitas et fragilitas. Non refert sive una, sive duae ancillae fuerint quae arguerint Petrum. Matthaeus sane istam non eandem dicit, Marcus vero eandem. Nihil autem nobis in hoc obstaculi ad Evangelii veritatem. Nunquid enim in magno aliquo et salutem nostram compleciente discordant? Nunquid ille dixit quod crucifixus sit, et alius non? absit. Igitur Petrus praet meo turbatus, et oblitus sermonis quem dixerat Dominus, quod Eum qui me abnegaverit, abnegabo et ego coram Patre meo, negavit: sed poenitentia et lacrymae illum ad Christum reduxerunt. Et cum injectisset, flevit: hoc est cum caput obvelasset, vel pro eo quod coepit magna vehementia. Jam quod Matthaeus obscure dixit, quod Priusquam gallus cantet, interpretatus est Marcus, quia Priusquam bis cantet. Consueverunt enim galli uno tempore saepe sonare, et postea dormire, et post tempus quoddam iterum cantum incipere. Quod igitur Matthaeus dixit, hoc est: Priusquam gallus cantet, hoc est, impleat clamorem primi cantus, negabis me ter. Erubescant Novatiani, qui eos qui post baptismum et sacramentorum communionem peccarunt, non suscipiunt. Ecce et Petrus suscepto immaculato corpore et sanguine, cum negasset, propter poenitentiam receptus est. Sanctorum enim delicta ideo scripta sunt, ut et nos si quando lapsi fuerimus non animadvertendo, possimus in exempla illorum respicere, et per poenitentiam corrigi.

α̅ π̅ο̅ς̅ ἄ̅ ἄ̅π̅ο̅κ̅ρ̅ι̅θ̅ι̅ς̅ π̅τ̅α̅ί̅ω̅μ̅ε̅ν̅, ἔ̅χ̅ο̅μ̅ε̅ν̅ ἄ̅ρ̅α̅ρ̅ῃ̅ εἰ̅ς̅ τὰ̅ π̅α̅ρ̅α̅β̅εῖ̅λ̅μ̅α̅τ̅α̅, καὶ̅ δὲ̅ μ̅ε̅τ̅α̅ν̅ο̅ῶ̅ς̅ σ̅π̅ο̅ῦ̅δ̅ω̅μ̅ε̅ν̅ ἑ̅ο̅ρ̅θ̅ῶ̅θ̅ῃ̅ν̅αι̅.]

CAPUT XV.

A

ΚΕΦΑΛ. 15.

De tormentis quæ sub Pilato perpassus est. De consuetudinibus. De petitione corporis Domini. De asportatione.

Περὶ ὧν ἔπαθον ἐπὶ τοῦ Πιλάτου. Περὶ τοῦ θ̅ου̅ο̅ς̅. Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου. Περὶ τῆς ταφῆς.

Vras. 1-15. « Et confestim diluculo consilio Iulio summi sacerdotes cum senioribus et Scribis ac toto consensu victum Jesum abduxerunt, tradideruntque Pilato. Et interrogavit eum Pilatus : Tu es ille rex Judæorum ? At ille respondens dixit illi : Tu dicis. Et accumbant eum summi sacerdotes de multis. Pilatus autem rursus interrogavit illum dicens : Non respondes quidquam ? Ecce quam multa adversus te testantur. Jesus autem deinde nihil respondit, adeo ut admiraretur Pilatus. Cæterum in die festo dimittebat illis unum vincitur, quemcumque postulassent. Erat autem qui dicebatur Barabbas, 256 qui cum seditionis auctoribus fuerat victus, et qui per seditionem eadem patravernal. Et eam acclamasset turba, cepit flagitare quemadmodum semper fecerat ipse. Pilatus autem respondit eis, dicens : Vultis dimittam vobis regem illam Judæorum ? Sciebat enim quod propter Iavidiam tradidissent illum summi sacerdotes. Summi vero sacerdotes concitaverunt turbam ut postes Barabbam dimitteret ipse. Pilatus autem respondens rursus ad illis : Quid igitur, vultis faciam ei quem dicitis regem Judæorum ? At illi rursus clamaverunt : Crucifige istum. Pilatus autem dicebat illis : Quid enim mali fecit ? At illi vehementius clamaverunt : Crucifige eum. Pilatus vero volens turbam satisfacere, dimisit illis Barabbam, et tradidit Jesum flagellatum, ut crucifigeretur. » Tradiderunt Judæi Romanis Dominum, traditi sunt et ipsi a Domine vicisim Romanorum manibus. Et impletur Scripturæ quæ dicunt : Væ iniquo, mala erunt ei secundam opera manuum sanarum. Et iterum : Sicut fecisti, ita erit et tibi retributio tua. Cum interrogasset Pilatus. Tu es rex Judæorum ? Dominus dubium responsum dedit. Nam, Tu dicis, potest intelligi, quod Vere dixisti : tu dixisti id quod sum. Potest autem etiam sic intelligi : hoc ego non dico, sed tu dicis. iterum autem cum interrogatus esset, et nihil responderet, mirari fecit Pilatum. Admirabatur quod cum legisperitus esset, ac eloquens, et qui posset per defensionem abstergere calumnias, nihil diceret, sed sustineret fortiter calumnias. Vide autem sanguinarias Judæorum mentes, et Pilati modestiam, quamvis etiam ipse condemnationem mereretur, eo quod non strenue justum defendere. Nam illi quidem clamabant ut crucifigeretur : ille autem, licet mollius, tentabat eripere a condemnatione Jesum ; propterea iterum rogat : Quid factum Jesu ? undique occasiones offerens ut dimitteretur Jesus innocens. Ideoque cunctabatur et differebat. Tandem succumbens voluntati illorum flagellavit Dominum, hoc est, cecidit eum loris, ut

« Καὶ εὐθέως ἐπὶ τὸ πρῶτ, συμβούλιον ποιήσαντες οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ Γραμματέων, καὶ ὄντων τὸ συνέδριον, ἔδησαντες τὸν Ἰησοῦν, ἀπήνεγκαν καὶ παρέδωκαν τῷ Πιλάτῳ. Καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν ὁ Πιλάτος· Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων ; Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ· Σὺ λέγεις· καὶ κατηγοροῦν αὐτοῦ οἱ ἀρχιερεῖς πολλὰ. Ὁ δὲ Πιλάτος, πάλιν ἐπηρώτησεν αὐτὸν, λέγων· Οὐκ ἀποκρίθη οὐδέν ; Ἴδε πόσα σου καταμαρτυροῦσιν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς οὐκ ἔτι οὐδὲν ἀπεκρίθη, ὥστε θαυμάζειν τὸν Πιλάτον. Κατὰ δὲ ἐορτὴν ἀπέλυεν αὐτοῖς ἕνα δάσιμον, ὅναρ ἤρουντο. Ἦν δὲ ὁ λεγόμενος Βαραββᾶς μετὰ τῶν συστασιαστῶν δεδεμένος, οἷτινες ἐν τῇ στάσει φόνον παποιήσαν. Καὶ ἀναθροῦς ὁ ὄχλος, ἤρξατο αἰτεῖσθαι, καθὼς ἄει ἔποιε αὐτοῖς. Ὁ δὲ Πιλάτος ἀπεκρίθη αὐτοῖς, λέγων· Θέλετε ἀπολύσω ὄμην τὸν βασιλεῖα τῶν Ἰουδαίων ; ἐγίνωσκε γάρ, ὅτι ἐκ φθόνου παραδεδώκεισαν αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς. Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς ἀνέσεισαν τὸν ὄχλον, ἵνα μᾶλλον τὸν Βαραββᾶν ἀπολύσῃ αὐτοῖς. Ὁ δὲ Πιλάτος ἀποκριθεὶς, πάλιν εἶπεν αὐτοῖς· Τί οὖν θέλετε ποιῆσω, ὃν λέγετε βασιλεῖα τῶν Ἰουδαίων ; οἱ δὲ, πάλιν ἔκραξαν· Σταύρωσον αὐτόν. Ὁ δὲ Πιλάτος ἔλεγεν αὐτοῖς· Τί γὰρ κακὸν ἔποιήσεν ; Οἱ δὲ περισσοτέρως ἔκραξαν· Σταύρωσον αὐτόν· ὁ δὲ Πιλάτος, βουλόμενος τῷ ὄχλῳ τὸ ἱκανὸν ποιῆσαι, ἀπέλυεν αὐτοῖς τὸν Βαραββᾶν· καὶ παρέδωκε τὸν Ἰησοῦν φραγγαλλώσας, ἵνα σταυρωθῇ. » Παρέδωκαν οἱ Ἰουδαῖοι τοῖς Ῥωμαίοις τὸν Κύριον· παρέδόθησαν καὶ αὐτοὶ ὑπὸ Κυρίου τῶν Ῥωμαίων χειρῶν· καὶ πληροῦνται αἱ Γραφαὶ αἱ λέγουσαι· Ὁσὰ ἐπ' ἀνόμῳ, κτηνῆρὰ γάρ ἐσται αὐτῷ κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ· καὶ πάλιν, Κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν, ὁδὸς αὐτοῖς· καὶ πάλιν· Ὅν τρόπον ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι τὸ ἀναπαύομα σου. Ἐρωτήσαντες δὲ τοῦ Πιλάτου, Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων ; ὁ Κύριος ἀμφίβηλον ἀποκρισιν-θῆκωσι. Τὸ γάρ, Σὺ λέγεις, δύναται νοηθῆναι, ὅτι Ἰησοῦς εἶπας· σὺ εἶπας ὅναρ εἰμι· δύναται δὲ νοηθῆναι καὶ οὕτως, ὅτι Ἐγὼ οὐ λέγω τοῦτο, οὐδὲ λέγεις. Πάλιν δὲ ἐρωτηθεὶς, ὡς οὐδὲν ἀπεκρίθη, εἰς θαῦμα περιέστησε τὸν Πιλάτον· ἰθαύμαζε γάρ ὅτι νομομαθὴς καὶ λογίος ὢν, καὶ δυνάμενος δι' ἀπολογίας ἀποκρίσασθαι τὰς συκοφαντίας, οὐδὲν ἔλεγεν, ἀλλ' ὀκέμενε μᾶλλον γενναίως τὰς κατηγορίας. Ὅρα δὲ τὴν τε τῶν Ἰουδαίων μαιφονίαν, καὶ τὴν τοῦ Πιλάτου μετριότητα, εἰ καὶ αὐτὸς κατακρίσεως ἀξίως ἔστι, διὰ τὸ μὴ προθύμως ὑπὲρ τοῦ καλοῦ ἐνοσθῆναι· εἰ μὲν γὰρ ἔκραυγάζον ἵνα σταυρωθῇ ὁ δὲ, μακρῶς μὲν, ὅμως περιστάει ἐξερπάσαι τῆς κατακρίσεως τὸν Ἰησοῦν διὰ τοῦτο γὰρ πάλιν ἐρωτᾷ· Ἐπὶ οὖν ποιῆσω Ἰησοῦν ; ἀφορμὰς αὐτοῖς πάντοθεν ἐβδιδὸς τοῦ ἄθῶον ἀπολύσαι τὸν Κύριον. καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον καὶ ἀναβαλλόμενος. Τέλος μέντοι

κατακαλιθεὶς τῷ θάλημάτι ἐκείνων, ἐπραγγέλλωσιν αὐτὸν ἐν τῷ Κίριον, τωτέστιν, ἐμάστιξε κλεκτοὶς λώροις, ἵνα δόξωσιν ὅτι ἀπὸ δικαστηρίου αὐτὸν κατακκριμῆνον παρέλαβον· καὶ παρέδωκεν αὐτὸν αὐτοῖς, ἵνα σταυρωθῇ. Ἐβούλετο γάρ τὸ ἱκανὸν τῷ ὄχλῳ εἶχαι τὸ ἀρεστὸν τῷ δικαίῳ καὶ τῷ Θεῷ.

¶ Οἱ δὲ στρατιῶται ἀπήγαγον αὐτὸν ἕσω τῆς αὐλῆς, ὅ ἐστι πραιτώριον, καὶ συγκαλοῦσιν ὄλην τὴν σπειραν, καὶ ἐνδύουσιν αὐτὸν πορφύραν, καὶ περιτιθέουσιν αὐτῷ πλέξαντες ἀκάνθινον στέφανον· καὶ ἤρξαντο ἀσπάζεσθαι αὐτόν· Χαῖρε, βασιλεῦ τῶν Ἰουδαίων. Καὶ ἐτυκτον τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καλάμῳ, καὶ ἐνέκτυον αὐτῷ, καὶ τιθέντες τὰ γόνατα, προσεκύνουν αὐτῷ. Καὶ ὅτε ἐνέπαιξαν αὐτῷ, ἐξέδυσαν αὐτὸν τὴν πορφύραν, καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν τὰ ἱμάτια τὰ ἴδια· καὶ ἐξάγουσιν αὐτόν, ἵνα σταυρώσωσιν αὐτόν, καὶ ἀγγαρεύουσι παράγοντι τινα Σίμωνα Κυρηναῖον, ἐρχόμενον ἀπ' ἀγροῦ, τὸν πατέρα Ἀλεξάνδρου καὶ Ρούφου, ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. Ἐν τῷ στρατιωτικῷ φύλῳ ἀπὸ ἀταξίας χαίρον καὶ ὕδασι, τὰ οικεῖα ἐπεδείκνυτο· εἰ γὰρ εἰ μυρίων διδασκαλιῶν ἀκούσαντες Ἰουδαίους, τοιαῦτα αὐτὸν διέθεντο, εἰ πολλὰ καὶ πολλὰς εὐεργετηθέντες, τί ἂν ἔχοιμεν εἰπεῖν περὶ τῶν ἐθνικῶν; Συγκαλοῦσιν οὖν ὄλην τὴν σπειραν, ἀντὶ τοῦ, ὄλον τὸ τάγμα, καὶ ἐνδύουσιν αὐτὸν πορφύραν, ὡς βασιλεῖα παίζοντες· καὶ τὸν στέφανον ἀντὶ διαδήματος, καὶ τὸν καλάμον δὲ ἀντὶ σκήπτρου παραλαμβάνουσιν ἑαυτοῖς οἱ τοῦ διαδόλου χορευταί· ἀγγαρεύουσι δὲ τινα, ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καί τοις ἄλλοις εὐαγγελιστοῖς φησιν, ὅτι βαπτάζων ὁ Ἰησοῦς τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἐξῆλθεν· ἀμφότερα οὖν γέγονε· μέχρι μὲν γὰρ τινος, ἐδάσταζεν αὐτὸς ἐξ ὕλου· ἐπει δὲ εὗρον τὸν βαστάσοντα, ἠγγάρισαν ἐκείνον, καὶ λοιπὸν ἐδαστάζετο ὑπ' αὐτοῦ ὁ σταυρός. Τίνος δὲ ἔνεκεν εἶπε, καὶ τίνοι παιδῶν ἦν πατήρ; Πρὸς πίστωσιν πλείονα· εἰκόσ γὰρ ζῆν τὸν ἀνθρώπων ἔτι, καὶ θύνασθαι τὰ ἐν τῷ σταυρῷ πάντα ἀφηγήσασθαι (88). Ἀλλὰ γὰρ φορέσωμεν καὶ ἡμεῖς πορφύραν, τὴν βασιλικὴν στολήν· οἷόν τι λέγω· Ὡς βασιλεῖς ὀφείλομεν περιπατεῖν, πατοῦντες ἐπάνω ὕδατων καὶ σκορπίων, καὶ κατακρατοῦντες τῆς ἀμαρτίας· Χριστιανοὶ γὰρ λαγόμεθα, τωτέστι, κηρισμένοι καὶ αὐτοὶ, ὥσπερ τότε οἱ βασιλεῖς ἐλέγοντο Χριστοί. Ἔσσω οὖν ὁ βίος ἡμῶν μὴ δουλικὸς καὶ ἀγεννῆς, ἀλλὰ βασιλικὸς καὶ ἐλεύθερος· φορέσωμεν δὲ καὶ ἀκάνθινον στέφανον, τωτέστι, σπουδάσωμεν στεφανωθῆναι τῷ τραχεῖ βίῳ καὶ ἐγκρατεῖ καὶ ἀνηδόνῳ, μὴ τῷ τρυφῆλῳ καὶ λείῳ καὶ ἐνηδόνῳ· γενώμεθα δὲ καὶ Σίμων, ὅ ἐστιν ὕπακοῦ, καὶ ἄρωμεν τὸν σταυρὸν τοῦ Ἰησοῦ, νεκρώσαντες τὰ μέλη ἡμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.

¶ Καὶ φέρουσιν αὐτὸν ἐπὶ Γολγοθᾶν τόπον, ὅ ἐστι μεθωρημένον Κρανίου τόπος· καὶ εἰδίδουν αὐτῷ πικρὸν ἐσμυρνωμένον οἶνον· ὃ δὲ οὐκ ἔλαβε. Καὶ σταυρώσαντες αὐτόν, διαμερίζονται τὰ ἱμάτια

¶ Joan. xix, 17.

Ex collatione cod. Venet. S. Marci.

(88) Col. 26 hæc supplet, καὶ τοὺς υἱοὺς τούτου γινώσκουσιν τοὺς ἀποστόλους, πιστευκτάς εἰς Χριστόν. Ἀλλὰ, κ. τ. λ. Ἐ J'esusque filios suos

(a) Verba quandoquidem... apostolis in Græco prætermisit typographus Venetus, ab homœoteleuto, ut videtur, delusus.

putarentur accepisse pro tribunali condemnatum: et tradidit illis eum ut crucifigeretur. Volebat enim satisfacere plebi, hoc est, gratificari quantum possibile, non autem quod gratum erat justo et Deo.

κοιτῆσαι, τωτέστι, τὸ ἀρεστὸν, τὸ ἐνδεχόμενον.

Vers. 16-21. « Militēs autem abduxerunt eum intro in atrium, quod est prætorium, et convocat totam cohortem, et induunt illum purpura, et circumponunt ei contextam e spinis coronam, et cœperunt salutare illum: Ave, rex Judæorum. Et verberabant illius caput arundine, et inspuabant in illum, et positis genibus adorabant illum. Et cum illusissent ei, exuerunt eum purpura, et induerunt illum vestibus propriis: 257 et educunt eum ut crucifigerent eum. Et coegerunt prætereuntem quemdam Simonem Cyrenensem, qui veniebat ex agro, patrem Alexandri et Ruth, ut tolleret crucem ejus. » Militare genus semper conviciis gaudet ac umultibus, et sibi simile est. Nam cum Judæi, qui plurimas audierant doctrinas, et in quos multa collata erant beneficia, taliter affecti erant, quid de gentilibus possumus dicere? Convocant itaque totam cohortem, hoc est, totum exercitum, et induunt eum purpura, ut regi illudentes: et coronam pro diademate, et calamum pro sceptro assumunt hoc loco diabolorum socii. Angariant autem quemdam et tollat crucem ejus, quamvis alius evangelista dicat quod bajulans Jesus crucem exierit. Utraque igitur facta sunt. Aliquando enim portavit ipse lignum, deinde autem cum invenissent aliquem qui portaret, coegerunt illum, et postea gestata est ab illo crux. Quare autem dixit, quorum etiam prætorium esset pater? Ad majorem fidei confirmationem. Verisimile enim erat hominem adhuc vivere, et posse emulare omnia quæ in cruce facta. Porro feramus et nos purpuram, regalem vestem; hoc est quod dico: Sicut reges ambulare debemus super serpentes et scorpiones, et imperare peccato. Christiani enim dicimur, hoc est, uncti et ipsi, sicut tunc reges dicebantur Christi. Sit igitur vita nostra non servilis et illiberalis, sed regalis ac libera. Feramus autem et coronam spineam, hoc est, studeamus coronari asperitate et continentia vitæ, non voluptuarie neque delicate. Simus autem et Simon, quod est obedientia: et tollamus crucem Jesu, quæ mortificet membra nostra quæ super terram sunt.

¶ Ἰησοῦ, νεκρώσαντες τὰ μέλη ἡμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.

Vers. 22-28. « Et ducunt eum in Golgotha locum, quod est, si interpreteris, Calvarie locus. Et dederunt illi bibere myrrhatum vinum, sed ille non sumpsit. Cumque crucifixissent eum, partiti sunt

fuisse apostolis: quandoquidem nonnulli dicunt, eos adhæsisse apostolis (a) et in Christum credidisse. Porro, » etc.

vestimenta ejus; mittentes sortem super illa, quis quid tolleret. Erat autem hora tertia, et crucifixum eum. Et erat inscriptio causæ illius inscripta: Rex Judæorum. Et cum eo crucifigunt duos latrones, unum a dextris, et alterum a sinistris ejus. Et impleta est Scriptura quæ dicit: Et cum iniquis deputatus est. Traditio est quæ a patribus Patribus usque ad nos pervenit, quod Adam illic sepultus sit. Dominus itaque qui lapsum et mortem Adæ sanavit, illic crucifixus est, ut unde principium mortis, inde et mortis destructio. Dederunt autem illi bibere vinum myrrhatum, myrrha autem amarissima est. Illudentes igitur, hæc dederunt Domino. Alius autem evangelista dicit acetum cum felle, et alius aliud quid oblatum esse Domino, et nihil in his contrarium. Cum enim nulla esset apud illos disciplina, alii alia offerebant, et alios quidem acetum et fel, alius autem vinum myrrhatum. Fortasse et vinum acetosum erat, et amara myrrha: et hinc conveniunt quod dicit ille myrrhatum vinum, alius vero acetum cum felle. Nam et vinum acetum dici potest, quia acetosum: et myrrha fel, quia amara. Neque in hoc dissouant quod unus dicit, dabant ei bibere, ipse autem non sumebat: et alter: Cumque gustasset, volebat bibere. Omnino enim dicendo, Non accepit, manifestavit quod non biberit. Miserrat quoque sortes vestes ejus, et hoc ad illusionem ejus facientes, quasi regis vestes dividerent, quamvis non ingentis pretii essent. Scripserunt autem et titulum, hoc est, causam propter quam crucifixus est, Rex Judæorum, ut etiam per hoc ipsius gloriam carperent, quasi rebellis ac seditiosus esset, et seipsum regem appellasset: unde omnes qui prætergrederentur, non misererentur ejus, sed magis infremerent in eum quasi tyrannum. Quomodo autem Marcus inquit, hora tertia crucifixum esse, Matthæus autem hora sexta factas tenebras? Dicendum quod hora tertia crucifixus est: tenebræ autem incoeperunt fieri ab hora sexta usque ad horam nonam. Et cum latronibus crucifixus est, ut homines de eo male suspicarentur, quod et ipse ut malefactor esset crucifixus. Factum est autem hoc singulari dispensatione. Impleta enim est propheta: Et cum iniquis reputatus est. Sunt et latrones figura duorum populorum, Judæorum scilicet, ac gentium. Utrique enim impli sunt: gentiles, tan-

αὐτοῦ, βάλλοντες κλήρον ἐπ' αὐτὰ, τίς τί ἀρῆ. Ἦν δὲ ὥρα τρίτη, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν· καὶ ἦν ἡ ἐπιγραφή τῆς αἰτίας αὐτοῦ ἐπιγεγραμμένη, Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. Καὶ οὖν αὐτῷ σταυρωσὶ δύο ληστῆς, ἓνα ἐκ δεξιῶν, καὶ ἓνα ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ· καὶ ἐτελεύτησεν ἡ Γραφή ἡ λέγουσα· Καὶ μετὰ ἀνέμων ἐλογίσθη. Παράδοσις ἐστὶν εἰς ἡμᾶς φθάνουσα ἐξ ἀγίων Πατέρων, ὅτι ὁ Ἄδμ ἐκεῖ ἐτάφη. Ὁ τοίνυν τὸ πτώμα καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἄδμ ἰώμενος Κύριος, ἐκεῖ σταυροῦται, ἵνα ἔνθα ἡ ἀρχὴ τοῦ θανάτου, ἐκεῖ καὶ ἡ τοῦ θανάτου κατάλυσις. Ἔδιδον δὲ αὐτῷ πικρὸν οἶνον ἐσμυρνωμένον· ἡ δὲ σμύρνα πικρῶτατον ἐστὶ· καίτοι οὖν τοιαῦτα εἰδούσων τῷ Κυρίῳ. Ἄλλος δὲ εὐαγγελιστῆς, ὄψο· μετὰ χολῆς, καὶ ἑτερος ἄλλο τι λέγει προσνεχθῆναι τῷ Κυρίῳ· καὶ οὐδὲν ἐναντίον ἐν τούτοις. Ἀταξίας γὰρ ὄψο; ἄλλα ἄλλοι προσέφερον· καὶ ὁ μὲν, ὄψο καὶ χολήν· ὁ δὲ, οἶνον ἐσμυρνωμένον. Μήποτε δὲ καὶ ὁ οἶνος ὀξίνης ἦν, καὶ ἡ σμύρνα πικρά· καὶ λοιπὸν συντρέχουσιν ὁ τε λέγων ἐσμυρνωμένον οἶνον, καὶ ὁ λέγων ὄψο· μετὰ χολῆς· ὁ τε γὰρ οἶνος, ὄψο, καὶ ἡ σμύρνα, χολή· ὁ μὲν, διὰ τὸ ὀξίνης εἶναι· ἡ δὲ, διὰ τὸ πικρά. Ἄλλ' οὐδὲ ὁ λέγων, ὅτι Ἔδιδον αὐτῷ πικρὸν, ὁ δὲ οὐκ ἔλαβεν, ἐναντιοῦται τῷ λέγοντι, Καὶ γευσάμενος οὐκ ἤθελε πικρὸν. Πάντως γὰρ ἐν τῷ εἰπεῖν ὅτι οὐκ ἔλαβεν, ἐδήλωσεν ὅτι οὐκ ἔπιεν. Ἔβλεπον δὲ καὶ κλήρους ἐπὶ τὰ μέματα αὐτοῦ, καὶ τοῦτο πρὸς ἐμπαιγμὸν ποιούντες, ὥς δὴθεν βασιλεὺς ἰματῶν μερίζοντες, καίτοι εὐτέλιθ' ἔντα ταῦτα. Ἐγραψάν δὲ καὶ τίτλον, ἦτοι τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἐσταυρώθη, Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων· ἵνα καὶ διὰ τοῦτου μωμῆσονται τὴν αὐτοῦ δόξαν, ὥς ἀντάρτου ὄντος καὶ βασιλεῖα αὐτὸν ἀναγορευσαντος, καὶ ἵνα ἔχωσι πάντες οἱ παραπορευόμενοι μὴ ἰδεῖν αὐτόν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπιμυθεῖν ὥς τυραννικῶν. Πῶς δὲ ὁ μὲν Μάρκος φησὶν ὥρα τρίτη σταυρωθῆναι, ὁ δὲ Ματθαῖος, ἕκτη ὥρα γενέσθαι τὸ σάτυρον; Ἔστιν οὖν εἰπεῖν ὅτι ὥρα μὲν τρίτη ἐσταυρώθη· τὸ δὲ σάτυρον ἤρξατο γενέσθαι ἀπὸ ὥρας ἕκτης ὡς ὥρας ἐνάτης (89). Καὶ μετὰ ληστῶν δὲ σταυροῦται, ἵνα ποιηρᾶν δόξαν λάθωσιν ἐπ' αὐτῷ οἱ ἄθεοι, ὅτι καὶ αὐτὸς κακοῦργος ἦν· τοῦτο δὲ οἰκονομικῶς γέγονε. Πληροῦται γὰρ προφητεία, τὸ Μετὰ ἀνέμων ἐλογίσθη. Καὶ ἄλλως δὲ, σύμβολον οἱ δύο λησταὶ τῶν δύο λαῶν, τοῦ τε Ἰουδαίου καὶ τοῦ ἔθνικοῦ. Ἀμφότεροι γὰρ ἄνομοι· ὁ μὲν ἔθνικὸς, ὡς τὸν φυσικὸν νόμον παραβάς, ὁ δὲ Ἰουδαϊκὸς, ὥς καὶ

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

89) Cod. 26 ad lit: Καὶ μὴν καὶ ὁ Ἰωάννης εἶπεν, ὅτι ἐν ἕκτη ὥρᾳ ἐσταυρώθη. Τί οὖν ἐστὶν εἰπεῖν; Ὅτι τοῦτο, ἡ ὥρα τρίτη οὐκ ἔλαβεται πρὸς τὸ, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀρχὴν τῶν παθῶν τοῦ Σωτῆρος ἐφέλλεται. Ἦν δὲ, φησὶν, ὥρα τρίτη, ὅτε δηλονότι ἤρξατο πάσχειν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Πιλάτου· εἶτα τὸ ἐξῆς ἀναγνωστέον καὶ αὐτὸ, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν ἐν ἕκτη ἡλιαθῆ ὥρᾳ· ὥστε ἡ μὲν τῆς τρίτης ὥρας μνήμη παρὰ τῷ Μάρκῳ τὴν ἀρχὴν ἐμφαίνει τῶν Δεσποτικῶν παθημάτων, ἡ δὲ τῆς ἕκτης; παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, τὸ τέλος αὐτῶν, ὅπου ἐστὶν ἡ σταύρωσις. Εἰρηται περὶ τῆς παρασημειώσεως τῆς ὥρας ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην πλατύτα-

ρον. Καὶ μετὰ τῶν ληστῶν, κ. τ. λ. Et quidam Joannes dicit, eum hora sexta crucifixum fuisse. Quid igitur dicendum? Nempe, quod verba illa, erat autem hora tertia, non referantur ad illud, et crucifixum eum, sed ad initium passionis Salvatoris. Erat, inquit, hora tertia, cum scilicet passi esset a militibus Pilati: deinde legendum quod sequitur: Et crucifixum eum, sexta videlicet hora. Quare tertium horæ mentio apud Marcum designat initium Donnicæ passionis; sextam autem apud Joannem finem ipsius, nempe crucifixionem. Verum de significatione vocis horæ in Evangelio secundum Joannem fusius dictum est. Et cum latronibus, etc.)

τὸν καὶ τὸν γραπτὸν ὃν ἔδωκεν αὐτῷ ὁ Θεός· ἅλλ' ὁ μὲν ἔθνηος, εὐγνώμων ληστής, ὁ δὲ Ἰουδαϊκός, ἀχρι τέλους βλάσφημος. Μέσον δὲ τῶν δύο λαῶν σταυροῦται ὁ Κύριος· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ λίθος ὁ συνάπτων ἡμᾶς.

ε Καὶ οἱ παραπορευόμενοι ἐβλασφήμουν αὐτὸν, κινουῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν καὶ λέγοντες· Οὐαί, ὁ καταλύων τὸν ναὸν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, σώσον σεαυτὸν· καὶ κατὰβα ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐμπαίζοντες πρὸς ἀλήλους μετὰ τῶν Γραμματέων ἔλεγον· Ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι· Ὁ Χριστὸς ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν. Καὶ οἱ συνεσταυρωμένοι αὐτῷ, ὠνείδιζον αὐτόν. ε Καὶ οἱ παραπορευόμενοι, β φησὶ, τουτέστιν, οἱ διερχόμενοι τὴν ὁδὸν, καὶ αὐτὸ ἐβλασφήμουν τὸν Κύριον, ὥσαντι ἐπιτωθάζοντες αὐτὸν ὡς πλάνον. Ὁμοίως καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἔλεγον· Ὁ ἄλλους σώσας, ἑαυτὸν οὐ σώζει; Τοῦτο δὲ ἔλεγον ἀποσκώπτοντες εἰς τὰ θαύματα αὐτοῦ, καὶ ἐπιερτομοῦντες, ὡς κατὰ φαντασίαν τάχα γινόμενα θαυματουργῶν γὰρ ἴσως πολλοὺς. Ὁ δὲ διάβολος παρεκίνη αὐτοὺς λέγειν τὸ, Καταβάτω ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Ἐπεὶ γὰρ ἔγνω ὁ ἀρχιερακός, ὅτι ἡ σωτηρία διὰ τοῦ σταυροῦ γίνεται, πάλιν ἐπέραζε τὸν Κύριον, ἵνα ἐὰν καταβῆ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, πληροφορηθῆ, ὅτι οὐκ ἐστιν Υἱὸς Θεοῦ· καὶ οὕτω καταλυθῆ ἡ σωτηρία ἢ διὰ τοῦ σταυροῦ· ἅλλ' ἐκεῖνος καὶ Υἱὸς Θεοῦ ἦν ἀληθῶς, καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον οὐ κατέβη· εἰ γὰρ ἐμελλε καταβῆναι, οὐδ' ἂν τὴν ἀρχὴν ἀνέβη· ἅλλὰ γὰρ εἰδὼς ὅτι οὕτως ἐστὶ ἡ σωτηρία τοῖς ἀνθρώποις, ἠνέσχετο καὶ σταυρωθῆναι καὶ τᾶλλα πάντα παθεῖν, καὶ τελειῶσαι αὐτοῦ τὸ ἔργον. Καὶ οἱ συνεσταυρωμένοι ὠνείδιζον οἱ δύο ἐξ ἀρχῆς· εἷτα ὁ εἰς ἐπέγνω αὐτὸν ἀναίτιον, ὡς ὁ Λουκᾶς λέγει, καὶ μᾶλλον καὶ τῷ ἑτέρῳ ἐπέτιμα ὡς βλασφημοῦντι.

ε Γενομένης δὲ ὥρας ἕκτης, σκότος ἐγένετο ἐφ' ἅλην τὴν γῆν, ἕως ὥρας ἑνάτης. Καὶ τῇ ὥρᾳ τῇ ἑνάτῃ, ἐδόξασεν ὁ Ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ, λέγων· Ἐλωὶ, ἔλωὶ, λαμμὰ σαβαχθαὶν, ὃ ἐστὶ μεθερμηνυόμενον, Ὁ Θεός μου, ὁ Θεός μου, εἰς τί με ἔγκατέλιπες; Καὶ τινες τῶν παρεστηκότων ἀκούσαντες, ἔλεγον· Ἰδοὺ Ἠλίαν φωνεῖ· δραμῶν δὲ εἰς, καὶ γεμίσας σπῆγγον ὕδου, περιθείς τε καλᾶμψ, ἐπέτιζεν αὐτὸν, λέγων· Ἄφετε, ἴδωμεν εἰ ἔρχεται Ἠλίας καθελεῖν αὐτόν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀφελὲς φωνὴν μεγάλην, ἐξέπνευσεν. ε Σκότος ἐγένετο, οὐκ ἐφ' ἕνα τόπον, ἅλλ' ἐφ' ἅλην τὴν γῆν· καὶ εἰ μὲν ἦν καιρὸς ἐκλείψεως, εἶχεν ἂν τις λέγειν, ὅτι φυσικὸν τὸ πάθος· νῦν δὲ, τεσσαρεσκαίδεκαταία ἦν ἡ σελήνη, ὅτε ἀμῆχανον γενέσθαι ἐκλείψιν φυσικὴν. Ἀναδοξὲ δὲ ὁ Κύριος Ἑβραίοις τὸ προφητικὸν, δεικνύων, ὅτι καὶ ἀχρι τελευταίας ἀναπνοῆς τὰ Ἑβραϊκὰ τιμᾶ. Τὸ δὲ, εἰς τί με ἔγκατέλιπες; ὡς ἐκ προσώπου τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως λέγει, ὥσαντι τοῦτο λέγων· εἰς τί με τὸν ἀνθρώπον ἔγκατέλιπες, ὦ θεέ, ἵνα δεσφῶ Θεοῦ σταυρομένου ὑπὲρ ἐμοῦ; Ἡμεῖς μὲν γάρ οἱ ἀνθρώποι ἤμεν οἱ ἐγκαταλειμμένοι,

A quam naturalis legis prævaricatores; Judæi vero, ut contemptores et hujus, et ejus, quam Dominus dedit, legis. Sed hic quidem gentilis gratus sit, et respiciat: Judaicus autem usque ad finem blasphemat. Porro Dominus inter duos populos crucifigitur. Ipse enim lapis inter conjungens nos.

VERS. 28-32. ε Et qui præteribant, conviciabantur illi, moventes capita sua, ac dicentes: Vah qui demoliris templum, et in tribus diebus extruis, serva teipsum, et descende de cruce. Similiter et summi sacerdotes illudentes inter sese cum Scribis, dicebant: Alios servavit, seipsum servare non potest. Christus illo rex Israel descendat nunc de cruce, ut videamus et credamus. Et qui crucifixi fuerant cum illo, probra jaciebant in eum. ε Et qui præteribant, hoc est, qui transibant per viam, et ipsi blasphemabant Dominum, impropertes et ut impostori. Similiter autem et pontifices dicebant: Alios salvavit, seipsum non salvat? Hoc autem dicebant deridentes ejus miracula et vellicantes quasi phantastica fuissent. Nam operando miracula, salvos fecit multos. Diabolus autem vitabat illos ut dicerent, Descendat nunc de cruce. Quia enim cognoscebat auctor mali quod salus per crucem fieret, iterum tentabat Dominum, 259 ut si descenderet de cruce, certum foret ipsum non esse Filium Dei, et sic periret salus quæ per crucem; sed ille et Dei Filius erat vere, et propterea minus descendit. Nam si voluisset descendere, neque principio ascendisset. Sciens enim per hoc salvandos homines, sustinuit ut crucifigeretur, aliaque multa pateretur perficereturque ejus opus. Et qui simul crucifixi, exprobrabant; principio duo, postea unus agnovit eum innoxium, sicut Lucas dicit, et increpavit alium blasphemantem.

VERS. 33-37. ε Cum vero facta esset hora sexta, tenebræ ortæ sunt super totam terram usque ad horam nonam. Et hora nona clamavit Jesus voce magna, dicens: Eloi, eloi, lamiasabachthani, quod est, si quis interpretetur, Deus meus, Deus meus, cur me dereliquisti? Et quidam astantium cum audissent, dicebant: Ecce Eliam vocat. Accurrit autem quidam, et impleta spongia aceto, impositaque arundini, porrexit illi potum, dicens: Sinite, videamus an venturus sit Elias ad depouendum eum. Jesus autem, emissa voce magna, expiravit. ε Tenebræ factæ sunt non in uno loco, sed super totam terram: et si quidem fuisset tempus eclipsis, potuisset quis dicere naturale fuisse deliquium: nunc autem decimaquarta fuit luna, quo tempore juxta naturam deliquium fieri impossibile. Clamat vero Jesus Hebraice propheticum, ostendens se usque ad mortem Hebraica in honore habuisse. Cæterum quod dicit: Cur me dereliquisti? ex persona humanæ naturæ dicit: quasi diceret, Cur me hominem dereliquisti, o Deus, ut opus habeam? Ego qui pro me crucifigatur? Nos enim homines sumus

desertit, ille nunquam a Patre derelictus fuit. Audi enim quid dicit: Non sum solus, inquit, sed Pater mecum est. Vel etiam pro Hebræis dicit, erat enim Hebræus et ipso secundum carnem. Cur me, hoc est, cur Hebræicum populum deseruisti, ut crucifigerent Filium tuum? Quemadmodum enim consuevimus dicere, Deus tulit me, hoc est, humanam naturam: sic et hoc loco Dereliquisti me, hoc est, vel meam humanam naturam, vel meum populum Judaicum. Cucurrit vero unus ut acetum ei potandum porrigeret, quo citius eum aceti conficeret amaritudo. Cum autem clamasset Jesus voce magna, expiravit, quasi irritans mortem ut Dominus, et potestate sua moriens. Quæ autem vox illa fuerit, Lucas manifestavit: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Etiam et hoc beneficium Christi est, quod nunc sanctorum spiritus in manus Patris ascendunt, qui olim ab inferno tenebantur, donec veniret qui prædicavit captivis remissionem.

VERS. 38-41. « Et velum templi scissum est in duas partes a summo usque ad imum. Cum autem vidisset centurio 260 qui astabat ex adverso illi, quod sic emisso clamore exspirasset, dixit: Vere homo hic Filius erat Dei. Erant autem et mulieres e longinquo spectantes, inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi parvi, et Jose mater, et Salome: quæ etiam cum esset in Galilæa, secutæ fuerant illum, et ministraverant ei, aliæque complures quæ simul ascenderant cum eo Hierosolymam. » Scissum est velum, per hoc manifestante Deo quod gratia Spiritus e templo evolet, et quod Sancta sanctorum omnibus conspicua et accessiva fiat: quod et factum est, Romanis ingressis: et quod lægeat etiam templum: nam quod in calamitatibus facere solent Judæi, cum vestes dilacerant, hoc et templum quasi animatum esset, fecit compatiens Conditori suo patienti, et vestes suas dirumpens: et aliud quiddam in hoc manifestatur. Caro ipsa velamentum est nostri templi, hoc est, mentis. Itaque virtus quam habuit caro adversus spiritum, passionibus Christi dissoluta est, a summo usque deorsum, hoc est, ab Adam usque ad novissimos homines. Etenim Adam sanctificato passionibus Christi, non ultra caro illius maledicta erit, neque corruptioni obnoxia, sed incorruptibilitate honorati sumus omnes. Porro centurio, hoc est, qui centum præerat, videns quod tam potenter et sicut Dominus mortis exspirasset, admiratus est et confessus. Vide autem ordinem conversum. Judæi interficiunt, gentilis confitetur: discipuli fugiunt, mulieres manent. Erant enim, inquit, ibi et mulieres, inter quas Maria Magdalene, et Maria Jacobi et Jose mater. Et hæc Dei Genitrix erat, quæ quatenus Josepho desponsata fuit, mater erat et aliorum Joseph, cujus filii fuere Jacobus et Jose. Dicitur horum mater, hoc est, noverca: sicut et Joseph uxor dicebatur, hoc est,

Α ἐκεῖνος δὲ οὐκ ἐγκατελείφθη ποτὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς. Ἄκουε γὰρ αὐτοῦ, τί φησιν· Οὐκ εἶμι μόνος, ὅτι ὁ Πατὴρ μετ' ἐμοῦ ἐστιν. Ἡ καὶ ὑπὲρ τῶν Ἑβραίων τοῦτό φησιν, ὡς Ἑβραῖος καὶ αὐτὸς τὸ κατὰ σάρκα ὢν· Εἰς τί ἐμὲ, τουτέστι, τὴν Ἑβραϊκὴν λαβὴν, ἐγκατέλιπες, ἵνα σταυρώσωσι τὸν Υἱὸν τὸν σὸν; Ὅσπερ γὰρ αἰώθαμεν λέγειν, ὅτι Ὁ Θεὸς ἐφόρεσεν ἐμὲ, ἀντὶ τοῦ, τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν· οὕτω καὶ ἐνεαυθα τὸ, Ἐγκατέλιπες με, ὡς ἀντὶ τοῦ, τὴν ἐμὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπίνης, ἣ τὸν ἐμὸν λαβὴν τὸν Ἰουδαϊκόν. Δραμὼν δὲ εἰς, ἔξο; ἐπότιζεν αὐτόν, ἵνα συντομώτερον αὐτόν ἡ δριμύτης τοῦ ἔξου; θανατώσῃ. Κράξας δὲ ὁ Ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ, ἐξέπνευσεν, οἶοναι προσκαλούμενος τὸν θάνατον, ὡς Δεσπότης καὶ κατ' ἐξουσίαν ἀποθνήσκων. Τίς δὲ ἦν ἡ φωνή, ἐδήλωσεν ὁ Λουκᾶς·

B Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο κατώρθωσεν ἡμῖν ὁ Κύριος, τὸ εἰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνειν τὰ τῶν ἁγίων πνεύματα· πρῶτην γὰρ ἐν ἔξου πάντων αἱ ψυχὰι ἐπαυτοῦντο, ἕως οὗ ἦλθεν ὁ κηρύξας αἰχμαλώτοις ἀρᾶσιν.

« Καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο, ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω. Ἰδὼν δὲ ὁ κεντυρίων· ὁ παρεστηκὼς· ἐξ ἰναντίας αὐτοῦ ὅτι οὕτω κράξας· ἐξέπνευσεν, εἶπεν· Ἀληθῶς ὁ ἀνθρώπος· οὕτως Υἱὸς ἦν Θεοῦ. Ἦσαν δὲ καὶ γυναῖκες ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι, ἐν αἷς ἦν Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία ἡ Ἰακώβου τοῦ μικροῦ, καὶ Ἰωσὴ μήτηρ, καὶ Σαλώμη. Αἱ καὶ δεῖ ἦν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, ἠκολούθουν αὐτῷ, καὶ διεκόνουν αὐτῷ, καὶ ἄλλαι πολλαί, αἱ συναναβάσκει αὐτῷ εἰς Ἱερουσόλυμα. »

C Ἐσχίσθη τὸ καταπέτασμα, δηλοῦντος τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος ἀπέστη ἀπὸ τοῦ ναοῦ, καὶ ὅτι τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων πᾶσι θεατὰ καὶ βάσιμα καταστήσονται· ὁ καὶ γέγονε, τῶν Ῥωμαίων εἰσελθόντων· καὶ ὅτι πενήθει καὶ ὁ ναός. Ὅσπερ γὰρ εἰώθασι Ἰουδαῖοι ἐν ταῖς συμφοραῖς ποιεῖν, καὶ διαβρῆγγύναι τοὺς χιτῶνας, τοῦτο καὶ ὁ ναός, ὡσαναὶ ἐμψυχός, ἐναείζατο ἐπὶ τῷ Κτίστῃ πάσχοντι, τὸ ἐξουτοῦ ἰμάτιον διαβρῆξας· καὶ ἄλλο δὲ τί ἐκ τούτου δηλοῦται. Ἡ σὰρξ αὐτῆ καταπέτασμα ἐστὶ τοῦ ἡμετέρου ναοῦ, τουτέστι, τοῦ ναός· ἡ γοῦν τῆς σαρκὸς δύναμις, ἣν εἶχε κατὰ τοῦ πνεύματος, διαβρῆγη τοῖς πάθει τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω, τουτέστιν, ἀπὸ Ἀδάμ ἕως καὶ τῶν τελευταίων ἀνθρώπων. Καὶ γὰρ ὁ Ἀδάμ ἤγισταί τοις πάθει τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐτι ἡ σὰρξ ἐκεῖνου ἐπικατάρατος ἐσται, οὐδὲ φορῶ ἐνοχος, ἀλλ' ἀσφαροσίᾳ ἐτιμήθημεν ἅπαντες. Ἰδὼν δὲ ὁ κεντυρίων, τουτέστιν, ὁ ἑκατόνταρχος (κέντουμ γὰρ λέγουσιν οἱ Ῥωμαῖοι τὸ ἑκατόν) ὅτι οὕτω δεσποτικῶς ἐξέπνευσεν, ἰθαύμασε καὶ ὠμολόγησεν. Ἦρα δὲ καὶ τὴν τάξιν ἀντιστραφεῖσαν· οἱ Ἰουδαῖοι θανατοῦσιν, ὁ ἰθνηκὸς ὁμολογεῖ· οἱ μαθηταὶ φεύγουσιν, αἱ γυναῖκες παραμένουσιν. Ἦσαν γὰρ, φησὶ, καὶ γυναῖκες, ἐν αἷς ἦν Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία ἡ Ἰακώβου, καὶ Ἰωσὴ μήτηρ· αὐτὴ δὲ, ἡ Θεοτόκος ἦν, ἥτις κατ' ὁ ἐμνηστεύθη τῷ Ἰωσήφ, μήτηρ αὐτῶν ἦν· τοῦ δὲ Ἰωσήφ παῖδες ἦσαν, Ἰακώβος καὶ Ἰωσήφ. Αἰγεται τοίνυν μήτηρ αὐτῶν, ἀντὶ τοῦ, μητριὰ· ὡσπερ καὶ τοῦ Ἰωσήφ εἰλίγεται γυνή, ἀντὶ

τοῦ, μνηστή. Ἡ Σελώμη δὲ, ἦν ἡ μήτηρ τῶν Υἱῶν Ζεβεδαίου. Καὶ ἄλλαι δὲ πολλαί. Τῶν γὰρ ἐπισημοτέρων ὀνομαστὶ ἐμνημόνευσεν.

« Καὶ ἦδη ὄψια· γενομένης, ἐπεὶ ἦν Παρασκευῆ, ὅ ἐστι προσάββατον, ἦλθεν Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας εὐσχήμων βουλευτής, ὃς καὶ αὐτὸς ἦν προσδεχόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· τολμήσας εἰσῆλθε πρὸς Πιλάτον, καὶ ἠτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ δὲ Πιλάτος ἐθαύμασεν, εἰ ἦδη τέθνηκε· καὶ προσκαλεσάμενος τὸν κεντυρίωνα, ἐπηρώτησεν αὐτὸν, εἰ πάλαι ἀπέθανε· καὶ γνοὺς ἀπὸ τοῦ κεντυρίωνος, ἰδωρῆσατο τὸ σῶμα τῷ Ἰωσήφ. Καὶ ἀγοράσας σινδῶνα καὶ καθελῶν αὐτὸν, ἐνεβίησε τῇ σινδῶνι, καὶ κατέθηκεν αὐτὸν ἐν μνημαίῳ, ὃ ἦν λελατομημένον ἐκ πέτρας· καὶ προσεκύλισε λίθον ἐπὶ τὴν θύραν τοῦ μνημείου. Ἡ δὲ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ Μαρία ἡ Ἰωσή, ἰδεώρουσιν ποῦ τίθεται. » Ὁ μακάριος Ἰωσήφ, ἐστὶ τῷ νόμῳ δουλεύων, καὶ τὸν Χριστὸν Θεὸν ἐπίγνω, διὸ καὶ τολμᾷ τόλμαν ἐπαινετὴν· οὐχ ὑπελογίσαστο γὰρ, ὅτι Πλούσιός εἰμι, καὶ ἐκπεσοῦμαι τοῦ πλοῦτου, ἐὰν αἰτήσωμαι τὸ σῶμα τοῦ ἐπὶ τυραννίδι κατακριθέντος, καὶ διαβληθῆσμαι τοῖς Ἰουδαίοις· οὐδὲν τοῦτον εἶπε καθ' ἑαυτὸν· ἀλλὰ πάντα δευτέρα ἠγησάμενος, ἠτήσατο ἵνα θάψῃ τὸ τοῦ κατακεκριμένου σῶμα. Ὁ δὲ Πιλάτος ἐθαύμασεν, εἰ ἦδη τέθνηκεν· ἐνόμιζε γὰρ αὐτὸν ἐπὶ πολὺ ἀνθέξειν, ὥσπερ καὶ τοὺς ληστὰς. Ἐπιρώτησε δὲ καὶ τὸν κεντυρίωνα εἰ πάλαι ἀπέθανε, τούτεστιν, εἰ πρὸ ὥρας ἀπέθανεν. Ὁ τοίνυν Ἰωσήφ λαβὼν τὸ σῶμα, ἠγόρασε μὲν σινδῶνα. Καθελῶν δὲ αὐτὸν, ἐνεβίησε τῇ σινδῶνι, τὸ τιμιον τιμίως ἐνταφιάζων. Μαθητὴς γὰρ ἦν καὶ αὐτὸς τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅπως δεῖ τιμᾶν τὸν Δεσπότην εἰδῶς· καὶ εὐσχήμων, τούτεστιν σεμνὸς, εὐλαβὴς, ἄμμεπτος. Βουλευτής δὲ ἀξίωμα τι ἦν, μᾶλλον δὲ λειτούργημα καὶ βῆρος πολιτικόν, ὃ οἱ ἔχοντες ἠνωγκάζοντο τὰ τῆς ἀγορᾶς ἐπισκοπεῖν· καὶ πολλοὺς πολλὰκις κίνδυνος ἐπέηλθεν ἐκ τούτου, διὰ τὴν τῆς ἀγορᾶς κακοπραγίαν. Ἀκουέτωσαν οὖν πλοῦσιοι, καὶ δημοσίοις ἐνασχολούμενοι πράγμασιν, ὅπως τῷ Ἰωσήφ οὐδὲν ἐνεπόδισε πρὸς ἀρετὴν τὸ βουλευτικὸν ἀξίωμα. Ἰωσήφ δὲ ἐρμηνεύεται, πρόσθεσις· Ἀριμαθαῖος δὲ, ἀφρων ἐκεῖν. Γένοιτο οὖν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸν Ἰωσήφ γενέσθαι, ἀεὶ προστιθέντας τῷ δρόμῳ τῆς ἀρετῆς, καὶ φροντας ἐκεῖνο, τούτεστι, τὸ ὄντως ἀγαθόν· λαβεῖν δὲ καὶ τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ διὰ τῆς κοινωνίας, καὶ καταθέσθαι τοῦτο ἐν μνημαίῳ λελατομημένῳ ἐκ πέτρας, τούτεστιν, ἐν μνημονικῇ ψυχῇ καὶ μὴ ἐπιλανθανομένῳ τοῦ Θεοῦ. Ἔστω δὲ ἐκεῖνη ἡ ψυχὴ, ἐκ πέτρας λελατομημένη, τούτεστιν, ἀπὸ Χριστοῦ, ὃς ἐστὶν ἡ πέτρα ἔχουσα τὴν σύστασιν· ἐνεβίησαι δὲ αὐτὸ ἐν σινδῶνι, τούτεστιν, ἐν σώματι καθαρῷ δέξασθαι αὐτό· σινδῶν γὰρ τῆς ψυχῆς καὶ οἶον ἱμάτιον, τὸ σῶμα. Δεῖ οὖν μὴ μόνον ἐν ψυχῇ καθαρᾷ δέχεσθαι τὸ θεῖον σῶμα τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐν σώματι τοιοῦτῳ· ἐνεβίειν δὲ τοῦτο, τούτεστι, συστρέφειν καὶ συστέλλειν, ἀλλὰ μὴ ἐξαπλοῦν· τὸ γὰρ μυστήριον συνεσταλαμένον ἐστὶ καὶ ἀπόκρυφον, καὶ οὐκ ἐξηπλωμένον.

A sponsa. Salome autem erat mater filiorum Zebedæi. Et aliae quoque multae, nomina enim celeberrimum tantum commemoravit.

VERS. 42-47. « Et cum jam venisset vespere, quoniam erat Parasceve quæ præcedit Sabbatum, venit Joseph ortus ex civitate Arimathæa, honestus senator, qui et ipse erat exspectans regnum Dei ; et sumpta audacia ingressus est ad Pilatum, et petitit corpus Jesu. Pilatus autem admiratus est si jam mortuus esset. Et accersito ad se centurione interrogavit illum, an jamdudum mortuus fuisset. Et recognita ex centurione, donavit corpus ipsi Joseph. Et is mercatus sindonem, depositum eum involvit sindoni, reposuitque in monumento quod erat excisum e petra : et advolvit lapidem ad ostium monumenti. At Maria Magdalene et Maria Jose spectabant ubi poneretur. » Beatus Joseph adhuc legi **261** serviens, Christum Deum agnovit, ideo et laudatum audebat facinus. Neque cogitabat : Dives sum, et divitias amittere possum : si postulare vero corpus ejus qui propter tyrannidem affectatam condemnatus est, accusabor a Judæis. Nihil tale secum dicebat, sed omnia posthabens et minoris faciens, petiit ut sepeliret condemnati corpus. Pilatus vero mirabatur quod jam mortuus esset. Putabat enim ipsum diu in agone luctaturum, sicut et latrones. Interrogat autem et centurionem, si dudum mortuus esset, hoc est, ante horam. Joseph itaque accepto corpore mercatus est sindonem, in qua depositum involvit : et quod honore dignum, cum honore sepelivit. Erat enim et ipse discipulus Jesu, sciens dignum honore Domini ; et honestus, hoc est, pius, irreprehensibilis ; senator autem, quæ dignitas quædam erat vel potius ministerium et onus civile per quod cogebantur intendere his quæ fori erant, et multa sæpe inde oriebantur pericula, propter fori malitiam. Audiant divites, et publicis muneribus fungentes, quomodo Josepho nihil obsistat ad virtutem senatoria dignitas. Joseph interpretari possumus augmentum : Arimathæus vero, tollens hoc. Concedat autem Deus, ut etiam nos sicut Joseph ille stamus semper aucti, et adjuvantes in cursu virtutis, ac tollentes hoc, id est, id quod est vere bonum : accipiamus vero corpus Jesu per communionem, et colloquemus in monumento exciso ex petra, hoc est, in anima memori, quæ Deum non obliviscatur. Sit autem anima illa ex petra excisa, hoc est, a Christo, qui est petra in qua consistere poterimus. Involvat vero in sindone, hoc est, in corpore mundi suscipiatur. Nam sindon animæ est corpus quasi vestis. Oportet igitur non solum in anima pura suscipere divinum corpus Domini, sed et in corpore puro. Involvendum autem est hoc, id est, contrahendum et continendum et non explanandum. Mysterium enim in contracto est et occultum, et non cuivis aperendum.

desertit, ille nunquam a Patre derelictus fuit. Audi enim quid dicit: Non sum solus, inquit, sed Pater mecum est. Vel etiam pro Hebræis dicit, erat enim Hebræus et ipse secundum carnem. Cur me, hoc est, cur Hebræicum populum deseruisti, ut crucifigerent Filium tuum? Quemadmodum enim convenimus dicere, Deus tulit me, hoc est, humanam naturam: sic et hoc loco Dereliquisti me, hoc est, vel meam humanam naturam, vel meum populum Judæicum. Cucurrit vero unus ut acetum ei potandum porrigeret, quo citius eum acetii conficeret amaritudo. Cum autem clamasset Jesus voce magna, expiravit, quasi irritans mortem ut Dominus, et potestate sua moriens. Quæ autem vox illa fuerit, Lucas manifestavit: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Etenim et hoc beneficium Christi est, quod nunc sanctorum spiritus in manus Patris ascendunt, qui olim ab inferno tenebantur, donec veniret qui prædicavit captivis remissionem.

Vras. 38-41. « Et velum templi scissum est in duas partes a summo usque ad imum. Cum autem videret centurio 260 qui astabat ex adverso illi, quod sic omisso clamore expirasset, dixit: Vere homo hic Filius erat Dei. Erant autem et mulieres e longinquo spectantes, inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi parvi, et Jose mater, et Salome: quæ etiam cum esset in Galilæa, secutæ fuerant illum, et ministraverant ei, aliæque complures quæ simul ascenderant cum eo Hierosolimam. » Scissum est velum, per hoc manifestante Deo quod gratia Spiritus e templo evolet, et quod Sancta sanctorum omnibus conspicua et accessa hænt: quod et factum est, Romanis Ingressis: et quod luceat etiam templum: nam quod in calamitatibus facere solent Judæi, cum vestes dilacerant, hoc et templum quasi animatum esset, fecit compatiens Conditori suo patienti, et vestes suas dirumpens: et aliud quiddam in hoc manifestatur. Caro ipsa velamentum est nostri templi, hoc est, mentis. Itaque virtus quam habuit caro adversus spiritum, passionibus Christi dissoluta est, a summo usque deorsum, hoc est, ab Adam usque ad novissimos homines. Etenim Adam sanctificato passionibus Christi, non ultra caro illius maledicta erit, neque corruptioni obnoxia, sed incorruptibilitate honorati sumus omnes. Porro centurio, hoc est, qui centum præerat, videns quod tam potenter et sicut Dominus mortis expirasset, admittatus est et confessus. Vide autem ordinem conversum. Judæi interficiunt, gentilis constiterit: discipuli fugiunt, mulieres manent. Erant enim, inquit, ibi et mulieres, inter quas Maria Magdalene, et Maria Jacobi et Jose mater. Et hæc Dei Genitrix erat, quæ quatenus Josepho desponsata fuit, mater erat et filiorum Joseph, cujus filii fuerunt Jacobus et Jose. Dicitur horum mater, hoc est, noverca: sicut et Joseph uxor dicebatur, hoc est,

καίνοσ δὲ οὐκ ἔγκατελιφθη πρὸς πατρὸς τοῦ Πατρὸς. Ἄκουε γὰρ αὐτοῦ, τί φησιν· Οὐκ εἰμι μόνος, ὅτι ὁ Πατήρ μετ' ἐμοῦ ἐστιν. Ἡ καὶ ὑπὲρ τῶν Ἑβραίων τοῦτό φησιν, ὡς Ἑβραῖος καὶ αὐτὸς ἐδ κατὰ σάρκα ὢν· Εἰς τί ἐμὲ, τοῦτέστι, τὴν Ἑβραίων λαόν, ἔγκατέλιπε, ἵνα σταυρώσῃσι τὸν Υἱὸν τὸν σόν; Ὅσπερ γὰρ εἰώθαμεν λέγειν, ὅτι Ὁ Θεὸς ἐφόρτισεν ἐμὲ, ἀντὶ τοῦ, τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐδ, Ἐγκατέλιπε με, ὡς ἀντὶ τοῦ, τὴν ἐμὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπίνης, ἣ τὸν ἐμὸν λαόν τὸν Ἰουδαίων. Ἀραμῶν δὲ εἰς, ὄξο; ἐπέτιζεν αὐτόν, ἵνα συντεμνάτωρον αὐτόν ἡ δριμύτης τοῦ ὄξουσ θανατώσῃ. Κράξας δὲ ὁ Ἰησοῦσ φωνῆ μεγάλῃ, ἐξέπνευσεν, οἰονεὶ προσκαλοῦμενος τὸν θάνατον, ὡς Δεσπότης καὶ κατ' ἐξουσίαν ἀποθήσκειον. Τίς δὲ ἦν ἡ φωνῆ, ἐδήλωσεν ὁ Λουκᾶς·

Β Πάτερ, εἰς χεῖράσ σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο κατώρθωσεν ἡμῖν ὁ Κύριος, ἐδ εἰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ ἀναβαλνεῖν τὰ τῶν ἁγίων πνεύματα· πρῶν γὰρ ἐν ἔδου πάντων αἱ ψυχὰι ἐκρατοῦντο, ἕως οὗ ἦλθεν ὁ κηρύξας αἰχμαλώτοις ἀρῆσιν.

Καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο, ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω. Ἰδὼν δὲ ὁ κεντυρίων ὁ παρεστηκῶς; ἐξ ἐναντίας αὐτοῦ ὅτι οὕτω κράξας; ἐξέπνευσεν, εἶπεν· Ἀληθῶς ὁ ἄνθρωπος; οὕτως; Υἱὸς ἦν Θεοῦ. Ἦσαν δὲ καὶ γυναῖκες ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι, ἐν αἷς ἦν Μαρία ἡ Μαγδαληνῆ, καὶ Μαρία ἡ Ἰακώβου τοῦ μικροῦ, καὶ Ἰωσή μήτηρ, καὶ Σαλώμη. Αἱ καὶ ὅτε ἦν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, ἠκολούθουν αὐτῷ, καὶ διεκόνουν αὐτῷ, καὶ ἄλλαι πολλὰι, αἱ συναναβῆνται αὐτῷ εἰς Ἱερουσόλυμα. Γ Ἐσχίσθη τὸ καταπέτασμα, δηλοῦντος τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος ἀπέστη ἀπὸ τοῦ ναοῦ, καὶ ὅτι τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων πᾶσι θεατὰ καὶ βᾶσιμα καταστήσονται· ὁ καὶ γέγονε, τῶν Ῥωμαίων εἰσελθόντων· καὶ ὅτι πενθεὶ καὶ ὁ ναός. Ὅσπερ γὰρ εἰώθασι Ἰουδαῖοι ἐν ταῖς συμφοραῖς ποιεῖν, καὶ διαρρήγνυναι τοὺς χιτῶνας, τοῦτο καὶ ὁ ναός, ὡσανεὶ ἐμψυχός, ἐνεκείζατο ἐπὶ τῷ Κτίστῃ πάσχοντι, ἐδ ἐαυτοῦ ἰμάτιον διαρρήξας· καὶ ἄλλο δὲ τι ἐκ τούτου δηλοῦται. Ἡ σὰρξ αὐτῆ καταπέτασμα ἐστι τοῦ ἡμετέρου ναοῦ, τοῦτέστι, τοῦ νοός· ἡ γοῦν τῆς σαρκὸς δύναμις, ἦν εἶχε κατὰ τοῦ πνεύματος, διεβράγη τοῖς πάθεσι τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω, τοῦτέστιν, ἀπὸ Ἀδάμ ἕως καὶ τῶν τελευταίων ἀνθρώπων. Καὶ γὰρ ὁ Ἀδάμ ἠγίε-

σται τοῖς πάθεσι τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐτι ἡ ἀρεξ ἐκαίνου ἐπικατάρατος ἐσταί, οὐδέ φθορᾶ ἐνοχος, ἀλλ' ἀφθαρσία ἐτιμῆθημεν ἅπαντες. Ἰδὼν δὲ ὁ κεντυρίων, τοῦτέστιν, ὁ ἐκατόνταρχος (κέντουμ γὰρ λέγουσιν οἱ Ῥωμαῖοι τὸ ἐκατόν) ὅτι οὕτω θεσποτικῶς ἐξέπνευσεν, ἐθαύμασε καὶ ὠμολόγησεν. Ὡρα δὲ καὶ τὴν τάξιν ἀντιστραφεῖσαν· οἱ Ἰουδαῖοι θανατοῦσιν, ὁ ἔθνηκός ὁμολογεῖ· οἱ μαθηταὶ φεύγουσιν, αἱ γυναῖκες παραμένουσιν. Ἦσαν γὰρ, φησὶ, καὶ γυναῖκες, ἐν αἷς ἦν Μαρία ἡ Μαγδαληνῆ, καὶ Μαρία ἡ Ἰακώβου, καὶ Ἰωσή μήτηρ· αὐτῆ δὲ, ἡ Θεοτόκος ἦν, ἥτις κατ' ὁ ἐμνηστευθῆ τῷ Ἰωσή, μήτηρ αὐτῶν ἦν· τοῦ δὲ Ἰωσήφ παῖδες ἦσαν. Ἰακώβος καὶ Ἰωσήφ. Λέγεται τὸν μήτηρ αὐτῶν, ἀντὶ τοῦ, μητρειᾶ· ὡσπερ καὶ τοῦ Ἰωσήφ ἐλέγετο γυνὴ, ἀντὶ

του, μνηστή. Ἡ Σαλώμη δὲ, ἦν ἡ μήτηρ τῶν Υἱῶν Ζεβεδαίου. Καὶ ἄλλαι δὲ πολλαί. Τῶν γὰρ ἐπισημοτέρων ὀνομαστί ἐμνημόνευσεν.

« Καὶ ἦδη ὄψια· γενομένης, ἐπεὶ ἦν Παρασκευὴ, ὅ ἐστι προσάββατον, ἦλθεν Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας εὐσχήμων βουλευτής, ὃς καὶ αὐτὸς ἦν προσδεχόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· τολμήσας εἰσῆλθε πρὸς Πιλάτον, καὶ ἠτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ δὲ Πιλάτος ἐθαύμασεν, εἰ ἦδη τέθνηκε· καὶ προσκαλεσάμενος τὸν κεντυρίωνα, ἐπηρώτησεν αὐτὸν, εἰ πάλοι ἀπέθανε· καὶ γινῶς ἀπὸ τοῦ κεντυρίωνο;· ἐδωρήσατο τὸ σῶμα τῷ Ἰωσήφ. Καὶ ἀγνράσας σινδόνα καὶ καθλῶν αὐτῶν, ἐνεβίησε τῇ σινδόνι, καὶ κατέθηκεν αὐτὸν ἐν μνημαίῳ, ὃ ἦν λελατομημένον ἐκ πέτρας· καὶ προσεκύλισε λίθον ἐπὶ τὴν θύραν τοῦ μνημείου. Ἡ δὲ **B** Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ Μαρία ἡ Ἰωσή, ἰδεύουρον ποῦ τίθεται. » Ὁ μακάριος Ἰωσήφ, ἐστὶ τῷ νόμῳ δουλεύων, καὶ τὸν Χριστὸν Θεὸν ἐπέγνω, διὸ καὶ τολμᾷ τόλμαν ἐπαινετὴν· οὐχ ὑπελογίσαστο γὰρ, ὅτι Πλούσιός εἰμι, καὶ ἐκπεσοῦμαι τοῦ πλοῦτου, εἰ ἀνείθωμαι τὸ σῶμα τοῦ ἐπὶ τυραννίδι κατακριθέντος, καὶ διαβληθῆσομαι τοῖς Ἰουδαίοις· οὐδὲν τούτων εἶπε καθ' ἑαυτὸν· ἀλλὰ πάντα δεύτερα ἠγγεσάμενος, ἠτήσατο ἵνα θάψῃ τὸ τοῦ κατακεκριμένου σῶμα. Ὁ δὲ Πιλάτος ἐθαύμασεν, εἰ ἦδη τέθνηκεν· ἐνόμιζε γὰρ αὐτὸν ἐπὶ πολὺ ἀνθῆξειν, ὥστερ καὶ τοῦς ἡγεσάσας. Ἐπιρώτησε δὲ καὶ τὸν κεντυρίωνα εἰ πάλοι ἀπέθανε, τούτέστιν, εἰ πρὸ ὥρας ἀπέθανεν. Ὁ τοίνυν Ἰωσήφ λαβὼν τὸ σῶμα, ἠγόρασε μὲν σινδόνα. Καθελὼν δὲ αὐτὸν, ἐνεβίησε τῇ σινδόνι, τὸ τίμιον τιμῶς ἐναπαράζων. Μαθητὴς γὰρ ἦν καὶ αὐτὸς τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅπως δεῖ τιμᾶν τὸν Δεσπότην εἰδῶς· καὶ εὐσχήμων, τούτέστιν σεμνὸς, εὐλαδὴς, ἀμειψτος. Βουλευτὴς δὲ ἀξίωμα τι ἦν, μᾶλλον δὲ λειτούργημα καὶ βᾶρος πολιτικόν, ὃ οἱ ἔχοντες ἠναγκάζοντο τὰ τῆς ἀγορᾶς ἐπισκοπεῖν· καὶ πολλοὺς πολλὰκις κίνδυνος ἐπέηλθεν ἐκ τούτου, διὰ τὴν τῆς ἀγορᾶς κακοπραγίαν. Ἀκουέουσαν οἱ πλούσιοι, καὶ δημοσίοις ἐνασχολούμενοι πράγμασιν, ὅπως τῷ Ἰωσήφ οὐδὲν ἐνεπόδισε πρὸς ἀρετὴν τὸ βουλευτικὸν ἀξίωμα. Ἰωσήφ δὲ ἐρμηνεύεται, πρόσθεσις· Ἀριμαθαῖος δὲ, ἀφρων ἐκεῖν. Γένοιτο οὖν καὶ ἡμᾶς κατὰ τὸν Ἰωσήφ γενέσθαι, ἀεὶ προστιθέοντας τῷ δρόμῳ τῆς ἀρετῆς, καὶ ἄφροντας ἐκεῖνο, τούτέστι, τὸ ὄντως ἀγαθόν· λαβεῖν δὲ καὶ τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ διὰ τῆς κοινωνίας, καὶ κατατίθεσθαι τοῦτο ἐν μνημαίῳ λελατομημένῳ ἐκ πέτρας, τούτέστιν, ἐν μνημονικῇ ψυχῇ καὶ μὴ ἐπιλανθανομένῃ τοῦ Θεοῦ. Ἔστω δὲ ἐκεῖνη ἡ ψυχὴ, ἐκ πέτρας λελατομημένη, τούτέστιν, ἀπὸ Χριστοῦ, ὃς ἐστὶν ἡ πέτρα ἔχουσα τὴν σύστασιν· ἐνεβίησαι δὲ αὐτὸ ἐν σινδόνι, τούτέστιν, ἐν σώματι καθαρῷ δέξασθαι αὐτό· σινδὼν γὰρ τῆς ψυχῆς καὶ ὄϊον ἱμάτιον, τὸ σῶμα. Δεῖ οὖν μὴ μόνον ἐν ψυχῇ καθαρᾷ δέχεσθαι τὸ θεῖον σῶμα τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐν σώματι τοιοῦτῳ· ἐνεβίειν δὲ τοῦτο, τούτέστι, συστρέφειν καὶ συστῆλλειν, ἀλλὰ μὴ ἐξαπλοῦν· τὸ γὰρ μυστήριον συνεσταλμένον ἐστὶ καὶ ἀπόκρυφον, καὶ οὐκ ἐξηπλωμένον.

sponsa. Salome autem erat mater filiorum Zebedæi. Et alia quoque multe, nomina enim celebriorum tantum commemoravit.

VERS. 42-47. « Et cum jam venisset vespere, quoniam erat Parasceve quæ præcedit Sabbatum, venit Joseph ortus ex civitate Arimathæa, honestus senator, qui et ipse erat expectans regnum Dei; et sumpta audacia ingressus est ad Pilatum, et petit corpus Jesu. Pilatus autem admiratus est si jam mortuus esset. Et accessit ad se centurione interrogavit illum, an jamdudum mortuus fuisset. Et cognita ex centurione, douavit corpus ipsi Joseph. Et is mercatus sindonem, depositum cum involvit sindoni, repositique in monumento quod erat excisum e petra: et advolvit lapidem ad ostium monumenti. At Maria Magdalene et Maria Jose spectabant ubi poneretur. » Beatus Joseph adhuc legi **261** serviens, Christum Deum agnovit, illico et laudatum audent facilius. Neque cogitabat: Dives sum, et divitias amittere possum: si postularevero corpus ejus qui propter tyrannidem affectatam condemnatus est, accusabor a Judæis. Nihil tale secum dicebat, sed omnia posthabens et minoris faciens, petiit ut sepeliret condemnati corpus. Pilatus vero mirabatur quod jam mortuus esset. Putabat enim ipsum diu in agone luctaturum, sicut et latrones. Interrogat autem et centurionem, si dudum mortuus esset, hoc est, ante horam. Joseph itaque accepto corpore mercatus est sindonem, in qua depositum involvit: et quod honore dignum, cum honore sepelivit. Erat enim et ipse discipulus Jesu, sciens dignum honore Dominum; et honestus, hoc est, pius, irreprehensibilis; senator autem, quæ dignitas quædam erat vel potius ministerium et onus civile per quod cogebantur intendere his quæ fori erant, et multa sæpe inde oriebantur pericula, propter fori malitiam. Audiant divites, et publicis muneribus fungentes, quomodo Josepho nihil obsistat ad virtutem senatoria dignitas. Joseph interpretari possumus augmentum: Arimathæus vero, tollens hoc. Concedat autem Deus, ut etiam nos sicut Joseph ille stamus semper aucti, et adficientes in cursu virtutis, ac tollentes hoc, id est, id quod est vere bonum: accipiamus vero corpus Jesu per communionem, et collochemus in monumento exciso ex petra, hoc est, in anima memori, quæ Deum non obliviscatur. Sit autem anima illa ex petra excisa, hoc est, a Christo, qui est petra in qua consistere poterimus. Involvaturo vero in sindone, hoc est, in corpore mundo suscipiatur. Nam sindon animæ est corpus quasi vestis. Oportet igitur non solum in anima pura suscipere divinum corpus Domini, sed et in corpore puro. Involvendum autem est hoc, id est, contrahendum et continendum et non explanandum. Mysterium enim in contracto est et occultum, et non cuius aperendum.

CAPUT XVI.

A

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΓ'.

De resurrectione Christi. Quibus post resurrectionem Dominus apparuit. Quomodo apostolis Evangelii prædicationem demandavit.

Vers. 1-8. « Et cum præterisset Sabbatum, Maria Magdalene et Maria Jacobi et Salome emerunt aromata, ut venirent et ungerent eum. Et summo diluculo diei primi Sabbatorum veniunt ad monumentum exorto sole, dicebantque inter sese: Quis revolvat nobis lapidem ab ostio monumenti? Et cum respicerent, vident lapidem esse revolutum, **262** nam erat magnus valde. Et ingressæ in monumentum, viderunt adolescentem sedentem a dextris amictum stola candida, et expaverunt. At ille dicit eis: Ne expavescatis. Jesum quaeritis Nazarenorum, qui fuit crucifixus? Surrexit. non est hic. Ecce locus ubi posuerant illum. Sed abite, dicitis discipulis ebi et Petro, quod ille præcedit vos in Galilæam. Illuc eum videbitis, sicut dixit vobis. Et abeuntes fugerunt a monumento: habebat enim illas tremor et stupor; neque cuiquam dicebant, timebant enim. » Nihil magnum, neque dignum deitate Jesu sapientes mulieres illæ, assident sepulcro, et unguenta emunt, ut secundum consuetudinem Judæorum ungant corpus, ut fragrans maneat, et se quid foetidum ex corruptione oriatur, et ut unguenta, et alia quæ virtutem sicrandi habent, humoremque corporis absorbent, incorruptum illud servent. Et talia quidem sentiebant mulieres. Et valde mane, id Matthæus vespertinam Sabbatorum ^b, et Lucas profundum diluculum dicit ^{b. 2}. Unius autem sabbatorum, hoc est, primæ ex diebus hebdomadis. Sabbata enim dies hebdomadæ nominabant, unam autem primam. Surrexerunt et veniunt ad monumentum, et disceptabant, quis revolveret illis lapidem. Cumque hæc illæ cogitarent, angelus revolvit lapidem, non sentientibus mulieribus. Id quod et Matthæus dicit, quod cum venissent mulieres, angelus revolverit lapidem. Hoc autem Marcus siluit, quod Matthæus dixisset a quo revolutus esset lapis. Quod autem Matthæus dicit, angelum sedere super lapidem, Marcus vero postquam ingressæ sunt in monumentum, vidisse ipsam mulieres intro sedere, non est mirandum. Potest enim fieri quod quem viderunt foris sedere, sicut Matthæus dicit, super lapidem, illum iterum viderint intus in monumento, qui prævenit mulieres, et ingressus sit. Quidam autem dicunt quod aliæ quidem fuerint mulieres quæ apud Matthæum, aliæ autem quæ apud Marcum, Magdalene vero omnium comes fuerit, nimirum quod alacris esset, flagransque, ac officiosa. Dixit igitur mulieribus ille qui apparuerat: Ne expavescatis. Principio a metu liberat, deinde bonum illud de resurrectione nuntium offert. Crucifixum autem ipsum nominat. Non enim pudet crucis, quæ salus est hominum, et bonorum caput. Surrexit. Unde manifestum? Non est enim hic. Et

Περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως. Τίσι μετὰ τὴν ἔγερσιν ὁ Κύριος ἐφθῆ. Πῶς τοῖς ἀποστόλοις τὴν τοῦ Ἐβραίου κήρυξιν δέδειξεν.

« Καὶ διαγενομένου τοῦ Σαββάτου, Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου καὶ Σαλώμῃ, ἠγόρασαν ἀρώματα, ἵνα ἔλθοῦσι ἀλείψωσιν αὐτόν. Καὶ λίαν πρῶτ' τῆς μιᾶς Σαββάτων ἔρχονται ἐπὶ τὸ μνημεῖον ἀναστάντος τοῦ ἡλίου, καὶ λαγόν πρὸς ἐαυτά: Τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου; Καὶ ἀναδιέψασαι θεωροῦσιν ὅτι ἀποκυλίσται ὁ λίθος: ἦν γὰρ μέγας σφόδρα: καὶ εἰσελθούσαι εἰς τὸ μνημεῖον, εἶδον νεανίσκον καθήμενον ἐν τοῖς δεξιῶς, περιβεβλημένον στολὴν λευκὴν, καὶ ἐξεθαμβήθησαν. Ὁ δὲ λέγει αὐταῖς: Μὴ ἐκθαμβείσθε: Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρητὸν τὸν ἐσταυρωμένον; Ἐγέρθη, οὐκ ἔστιν ὧδε. Ἴδε ὁ τόπος, ὅπου ἔθηκαν αὐτόν. Ἄλλ' ὁπάγετε, εἰπάτε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ τῷ Πέτρῳ, ὅτι Προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν: ἐκεῖ αὐτὸν ἑθεύθε, καθὼς εἶπεν ὑμῖν. Καὶ ἐξελθούσαι, ἔφυγον ἀπὸ τοῦ μνημείου: εἶχε δὲ αὐτὰς τρόμος καὶ ἔκστασις: καὶ οὐδὲν οὐδὲν εἶπον: ἐφοβούντο γάρ. » Οὐδὲν μέγα οὐδὲ ἀξιὸν τῆς τοῦ Ἰησοῦ θεότητος φρονούσαι αἱ γυναῖκες περὶ αὐτοῦ, παρακάθηται τῷ τάφῳ, καὶ μύρα ἀγοράζουσιν, ἵνα κατὰ τὸ ἔθος τῶν Ἰουδαίων ἀλείψωσι τὸ σῶμα, ὡς ἂν μὲν ἐὼδες, καὶ μὴ τι θυεῶδες ἐκ τῆς διαλύσεως πάθῃ· ἔμα δὲ καὶ τὰ μύρα ξηραντικὴν τινα δύναμιν ἔχοντα, τὴν ὑγρότητα τοῦ σώματος ἀνακίνοῦντα, ἀσηκτον αὐτῷ τηροῦσι. Τοιαῦτα ἐφρόνουν αἱ γυναῖκες: καὶ λίαν πρῶτ', ὅπερ ὁ μὲν Ματθαῖος, ὁ δὲ Σαββάτων, ὁ δὲ Λουκᾶς, ἁρθροῦ βαθεῖος, φασί, μιᾶς τῶν Σαββάτων, τοῦτ' ἐστὶ, τῆς πρώτης τῶν τῆς ἑβδομάδος ἡμερῶν (Σάββατα γὰρ τὰς τῆς ἑβδομάδος ἡμέρας ὀνόμαζον, μίαν δὲ, τὴν πρώτην) ἀναστῆσαι ἔρχονται πρὸς τὸ μνημεῖον, καὶ διαλογίζονται τίς ἀποκυλίσει τὸν λίθον: ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτα ἐλογίζοντο αὐταί, ἀγγελος ἀπεκύλισεν τὸν λίθον μὴ αἰσθημένον τῶν γυναικῶν. Ὁ καὶ ὁ Ματθαῖος λέγει, ὅτι μετὰ τὸ ἔλθειν τὰς γυναῖκας, ὁ ἀγγελος ἀπεκύλισεν τὸν λίθον: τοῦτο δὲ παρεσιώπησεν ὁ Μάρκος, ὡς τοῦ Ματθαίου εἰπόντος: κατὰ τίνος ἀποκυλίσει ὁ λίθος. Εἰ δὲ ὁ μὲν Ματθαῖος φησὶ τὸν ἀγγελον καθῆσθαι ἐπὶ τῷ λίθῳ, ὁ δὲ Μάρκος, μετὰ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὸ μνημεῖον εἶδεν αὐτὸν τὰς γυναῖκας ἔσω καθήμενον, οὐ δεῖ ταράττεσθαι. Ἐνδέχεται γὰρ ὅν εἶδον ἔξω καθήμενον, ὡς φησὶν ὁ Ματθαῖος, ἐπὶ τῷ λίθῳ, τοῦτον εἶδεν πάλιν ἔσω ἐν τῷ μνημείῳ, προλαβόντα τὰς γυναῖκας καὶ εἰσελθόντα. Τινὲς δὲ λέγουσιν ὡς ἄλλαι μὲν ἦσαν αἱ κατὰ τῷ Ματθαίῳ γυναῖκες, ἄλλαι δὲ αἱ κατὰ τῷ Μάρκῳ: ἡ μὲντοι Μαγδαληνὴ, ἡ πάσαις παρηκολούθει, θερμὴ τις οὖσα καὶ διάπυρος τὴν σκουδῖν· εἶπεν οὖν ταῖς γυναῖξιν ὁ φωνεῖς ἐκεῖνος: Μὴ ἐκθαμβείσθε. Πρότερον γὰρ ἀπαλλάττει ταύτας τοῦ δόους, εἶτα καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως εὐαγγελίζεται. Ἐσταυρωμένον δὲ αὐτὸν ὀνομάζει: οὐ γὰρ ἐπαισχύνεται τὸν σταυρὸν·

^a Matt. xxviii, 1. ^{b. 2} Luc. xxix, 1.

ὄδας γὰρ ἔστιν ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ τῶν ἀγαθῶν κεφάλαιον. Ἠγέρθη. Πόθεν ἔβην; Οὐ γὰρ ἔστιν ὄδα· καὶ ὄλεσε πιστωθῆναι; Ἰδοὺ τόπος ἔβην αὐτόν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸν λίθον ἐπέθρεν, ἵνα δείξῃ τὸν τόπον· ἀλλ' ὑπάγετε, εἰπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ τῷ Πέτρῳ. Τὸν Πέτρον χωρίζει ἀπὸ τῶν μαθητῶν, ὡς κορυφαῖον κατ' ἐξοχὴν αὐτὸν ὀνομάζων ἐκτὸς ἐκεῖνων· ἢ ἐπειδὴ ἠρνήσατο ὁ Πέτρος, ἔδν ἦλθον καὶ εἶπον αἱ γυναῖκες, ὅτι Προσετάγημεν εἰπεῖν τοῖς μαθηταῖς, εἶπεν ἄν ὁ Πέτρος· Ἐγὼ ἠρνήσάμην· λοιπὸν μαθητῆς αὐτοῦ οὐκ εἰμί· ἀπέβαλεν οὖν ἐμὲ, ἐδεδούξατό με. Τούτου οὖν ἐνεκεν προσετίθει τὸ, Καὶ τῷ Πέτρῳ, ἵνα μὴ σκανδαλισθῇ ὁ Πέτρος, ὡς αὐτὸς μὴ λόγου ἀξιώθεις, ὅσα ἀρνησάμενος, καὶ διὰ τοῦτο μὴδὲ συντάττεσθαι τοῖς μαθηταῖς ἄξιός ὢν. Εἰς δὲ τὴν Γαλιλαίαν πέμπει αὐτούς, τῶν θορύβων καὶ τοῦ πολλοῦ φόβου ὑπεξάγων τῶν Ἰουδαίων. Ἐκράτησε μέντοι τὰς γυναῖκας φόβος καὶ ἐκστασις, τούτεστιν, ἐκπληξίς, ἐπὶ τε τῇ θέᾳ τοῦ ἀγγέλου, καὶ ἐπὶ τῷ φρικώδει τῆς ἀναστάσεως, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν οὐδὲν εἶπον. Ἐφοβοῦντο γάρ· ἢ τοὺς Ἰουδαίους φοβοῦντο (90), τὸν οὖν ἀπέλασαν. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν οὐδὲν

εἰ Ἀναστάς δὲ ὁ Ἰησοῦς, πρῶτῃ Σαββάτου, ἐφάνη πρῶτον Μαρίας τῇ Μαγδαληνῇ, ἀφ' ἧς ἐκβεβλήκει ἑπτὰ δαιμόνια. Ἐκαίην πορευθεῖσα, ἀπήγγειλε τοῖς μετ' αὐτοῦ γενομένοις, κενθούσι καὶ κλαίουσι. Κάκεινοι ἀκούσαντες, ὅτι ζῆ, καὶ ἐθεάθη ὑπ' αὐτῆς, ἠπίστησαν. Μετὰ δὲ ταῦτα, δυσὶν ἐξ αὐτῶν περιπατοῦσιν ἐφανερῶθαι ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ, πορευομένοις εἰς ἀγρόν· κάκεινοι ἀπελθόντες, ἀπήγγειλαν τοῖς λοιποῖς· οὐδὲ ἐκεῖνοις ἐπίστευσαν· ὕστερον, ἀνακαίμενοις αὐτοῖς τοῖς ἑνδεκα ἐφανερῶθαι, καὶ ὠνεῖσθε τὴν ἀπίστιαν αὐτῶν καὶ σκληροκαρδίαν, ὅτι τοῖς θεασαμένοις αὐτῶν ἐγγεγεμμένον, οὐκ ἐπίστευσαν. εἰς Ἀναστάς δὲ ὁ Ἰησοῦς· ἐνταῦθα στίξον, εἰτα ἐπί· Πρῶτῃ Σαββάτου ἐφάνη Μαρίας τῇ Μαγδαληνῇ· οὐ γὰρ ἀνέστη πρῶτῃ. Τίς γὰρ οἶδε πότε ἀνέστη; Ἀλλ' ἐφάνη πρῶτῃ, Κυριακῇ ἡμέρᾳ· αὕτη γὰρ ἡ πρώτη τοῦ Σαββάτου, τούτεστι, τῆς ἑβδομάδος, ἣν ἔνω ἐκάλεσε μίαν Σαββάτου (91)· Μαρίας τῇ Μαγδα-

A vultis fide confirmari? Ecce locus ubi posuerant illum. Ad hoc enim et lapidem revolverat, ut ostenderet locum. Sed ita, dicite discipulis et Petro. Petrum ab aliis discipulis ut præcipuum segregasti, ac ob excellentiam nominat illum præ aliis: vel quia negaverat Petrus, si venissent mulieres et dixissent quod præceptum esset eis ut annuntiarent discipulis, dixisset **263** Petrus: Ego negavi eum, jam non sum illius discipulus, abiecit igitur me, abominatus est me. Illius igitur gratia apponit, Et Petro, ut ne offendantur Petrus tanquam ipsius non sit habita ratio, utpote qui negarit, et propterea indignus sit, ut aliis discipulis connumeretur. Porro in Galilæam illos mittit, eripiens a tumultu et metu Judæorum. Invaserat autem mulieres tremor ac extasis, hoc est, stupor, et in spectaculo angeli, et in horrore resurrectionis, et propterea nulli quidquam dixerunt. Timebant enim: aut Judæos metuebant, aut visionis metu correptæ mente exciderant, ideoque nulli quidquam dixerant, et oblitæ erant omnium quæ audierant.

ἢ τῷ φόβῳ συνεχόμεναι τῷ ἀπὸ τῆς ὀρασίας, καὶ εἶπον, ἐπιλαθόμεναι καὶ ὧν ἤκουσαν.

Vers. 9-13. « Cum surrexisset autem Jesus mane prima Sabbati apparuit primum Mariæ Magdalene, e qua ejecerat septem dæmonia. Illa profecta renuntiavit his qui cum illo fuerant lugentibus ac sentibus. Et illi cum audissent quod viveret, ac visus esset ab illa, non crediderunt. Post hæc autem duobus ex ipsis ambulantiibus apparuit in alia forma, euntibus rus. Et illi abierunt, ac renuntiaverunt reliquis: nec his illi crediderunt. » Cum surrexisset Jesus, hoc loco punctum pone: deinde dic: Mane prima Sabbati apparuit Mariæ Magdalene. Non enim surrexit mane. Quis enim vidit quando surrexit? Sed apparuit mane Dominica die, quæ est prima Sabbati, hoc est, hebdomadis, quam supra vocavit unam Sabbatorum, Mariæ Magdalene, a qua ejecerat septem dæmonia, hoc est, multa. Solet enim Scriptura septenarium numerum pro multitudine accipere: ut quod sterilitis peperit

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(90) Cod. 26 pergit: Φασί τινες τῶν ἐξηγητῶν ἐνταῦθα συμπληροῦσθαι τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον, τὰ δὲ ἐφεξῆς προσθήκην εἶναι μεταγενεστέραν. Χρὴ δὲ καὶ ταύτην ἐρμηνεύσαι μὴδὲν τῇ ἀληθείᾳ λυμαινομένους. Ἀρχὴ· Ἀναστάς δὲ ὁ Ἰησοῦς, κ. τ. λ. « Alii nonnulli expositores, hic absolvi Evangelium Marci: adeoque ea quæ sequuntur, esse postea ab aliis adjecta. Nihilominus oportet ut et hæc a nobis exponantur, ne in quoquam veritatem lædamus. Initium: Cum surrexisset autem Jesus, etc. »

(91) Cod. 26 hæc interserit: Ζητητέον δὲ πῶς ἐνταῦθα γέγραπται, ὅτι ἐφάνη πρῶτον Μαρίας τῇ Μαγδαληνῇ· καὶ γὰρ ἐφάνη πρῶτον οὐ τῇ Μαγδαληνῇ μόνῃ, ἀλλὰ καὶ τῇ ἄλλῃ τῇ τοῦ Ἰακώβου καὶ Ἰωσήφ, καθὼς ὁ Ματθαῖος ἰστόρησεν; Ἔστιν οὖν εἰπεῖν, ὅτι διὰ τῆς Μαγδαληνῆς καὶ τὴν ἄλλην ἐδήλωσαν. Ἔθος γὰρ τοῖς εὐαγγελισταῖς ἐν πολλοῖς διὰ τοῦ γνωριμωτέρου προσώπου καὶ τὸν οὖν ἐκεῖνον ἐμφαίνειν· γνωριμωτέρα ἡ Μαγδαληνῆ κατὰ τὸ σπουδαίειν καὶ πορευέσθαι ἐπὶ τὸ μνημεῖον. Τινὲς δὲ λέ-

D γουσι, μετὰ τὸ ταφῆναι τὸν Χριστὸν ἀπελθούσαν τὴν Θεοτόκον κατακλιθεῖν ὑπὸ λύπῃς ὑπερβαλοῦσης, καὶ μὴδ' ἀφικέσθαι μετὰ τοῦτο πρὸς τὸν τάφον, ἀδυνατήσασαν ἐκ σφοδρῆς περιωδονίας, ἀλλὰ κλισθαι καὶ θρηνεῖν μέχρι τῶν εὐαγγελίων τῆς ἀναστάσεως. Τίως τοῦτο πανάληθες, ὅτι ἀναστάς ὁ Κύριος ὤφθη ἐν γυναιξὶ πρῶτῃ Μαρίας τῇ Μαγδαληνῇ, κ. τ. λ. « Querendum vero quomodo hic scriptum sit, eum primo apparuisse Mariæ Magdalene; nam primum apparuit non Magdalene soli, sed et alteri Mariæ Jacobi et Josephi quemadmodum narrat Matthæus. Dicendum igitur, Marcum per Magdalenam, alteram quoque intellexisse. Consequenter enim evangelistæ per personam notioiem, etiam alteram, si quæ cum ipsa sit, indicare; notior autem est Magdalena quoad curam impensam, et perfectionem ad sepulcrum. Quidam vero aiunt, Deiparam Virginem, cum, sepulcro Domino, recessisset, ob excessum doloris defecisse, et idcirco postea non porrexisset ad sepulcrum, eo quod impotens ad id reddita foret ex

et septem demonia, quæ contraria sunt septem spiritibus virtutis, nempe spiritus presumptionis, hoc est, abjecti timoris, spiritus rudianis, spiritus mendacii, et alii quotquot sunt contrarii donis Spiritus. Post hæc autem duobus ex illis apparuit cum ambularent, in alia forma, de quibus etiam Lucas dicit: et illi annuntiaverunt aliis: neque illis crediderunt. Et quomodo Lucas dicit quod reversi invenerunt congregatos undecim, dicentes, quod surrexit Dominus? et Marcus hic dicit quod neque his qui ex rure venerunt, credere? Dicimus igitur, quod illud, Annuntiaverunt reliquis, non de undecim dicitur apostolis, sed de quibusdam aliis. Illæ enim hic reliquos vocat, quia undecim viderant illum in ipso die, quando et hi, qui ex rure reversi invenerunt illos dicentes: Resurrexit Dominus.

Vers. 14-20. « Postea discumbentibus illis undecim apparuit, et exprobravit illis incredulitatem illorum et cordis duritiam, quod illi, qui viderant eum resurrexisse, non credidissent (a). Et dicebat eis: Ite in mundum universum, et prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, 264 condemnabitur. Porro signa eos, qui crediderint, hæc subsequenter: per nomen meum demonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent: et si quid lethale biberint, non nocebit eis: super ægrotos manus imponent, et bene habebunt. Itaque Dominus quidem postquam locutus fuisset eis, receptus est in castram et coædavit a dextris Dei. Illi vero egressi prædicaverunt ubique Domino cooperante, et sermonem confirmante per signa subsequenter. Amen. » Vide mandatum Domini: Prædicate omni creaturæ. Non dixit: Prædicate his qui obtemperant, sed, omni creaturæ, ipe recipiant, sive non. Qui crediderit: et non sufficit hoc: sed, et baptizatus fuerit. Nam qui crediderit, baptizatus autem non fuerit, sed adhuc est catechumenus, non jam salvatus est. Signa vero quæ sequuntur credentes, dicit demonia ejicere: linguis loqui novis, serpentes tollere, hoc est, ablere serpentes, sive sensibiles, sive spirituales: sicut etiam dixit: Super serpentes et scorpiones calcate, manifeste de spiritualibus intelligens. Potest item et sic intelligi: Serpentes tollent, sicut Paulus viperam in manu

(a) Isa. xi, 3.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

tristitiæ vehementia: adeoque dechnuisse, et planxisse usque ad lætum nuntium de Filii resurrectione. Cæterum hoc verissimum est, Dominum primo ex mulieribus visum fuisse a Maria Magdalena, » etc.

(92-95) Cod. 26: Οὐκ ἦδη καὶ σέσωσαι. Ὁ πιστεύσας τοῦν καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, εἶπε τὴν πίστιν καὶ τὸ βάπτισμα καθαρὰ καὶ ἀσπίλα συντηρή, ἢ καὶ μετὰ τὸ σπιλωσαὶ καθάρσει· σημεῖα δὲ λέγει τοῖς πιστεύσασιν οὐκ ἀπλῶς, ἀλλ' ὡς εἶρηκε παρακαλου-

Α ληνῆ ἀφ' ἧς ἐκθεδύχης ἐπὶ δαιμόνια, ἦτοι πολλὰ· οἷδε γὰρ ἡ Γραφή τὸν ἐπὶ ἀριθμὸν, ἀντὶ κλήθους παραλαμβάνειν· ὡς τὸ, Σταῖρα ἴτεκεν ἐπὶ, ἢ ἐπὶ δαιμόνια, τὰ ἐναντία τῶν ἐπὶ τῆς ἀρετῆς πνευμάτων· ὅσην πνεῦμα ἀφοβίας, πνεῦμα ἀσυνεσίας, πνεῦμα ἀγνωσίας, πνεῦμα ψεύδους, καὶ ὅσα ἄλλα ἀντίπαλα τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος· μετὰ δὲ ταῦτα, θυσὶν ἐξ αὐτῶν περιπατοῦσιν, ἐπᾶν ἐν ἐπιρρ μορφή· περὶ τούτων καὶ ὁ Λουκᾶς λέγει· Κάκεινοι ἀνήγγειλαν τοῖς λοιποῖς· οὐδὲ ἐκείνοις ἐπίστευσαν. Καὶ πῶς ὁ Λουκᾶς λέγει, ὅτι ὑποστρέφοντες, εἶρον συνηθροισμένους τοὺς Ἰουδαίους, λέγοντας ὅτι ἡγέρθη ὁ Κύριος, τοῦ Μάρκου ἐνταυθα λέγοντος, ὅτι οὐδὲ τοῖς ἐκ τοῦ ἀγροῦ ἐλθοῦσιν ἐπίστευσαν; Λέγομεν οὖν ὅτι τὸ, Ἀνήγγειλαν τοῖς λοιποῖς, οὐ περὶ τῶν Ἰουδαίων ἀποστόλων λέγει, ἀλλὰ περὶ τινῶν ἐτέρων· τοῦτους γὰρ λοιποὺς ὠνόμασεν.

« Ἐπεὶ οὖν εἶδον Ἰουδαίους εἶδον αὐτὸν ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ, ὅτι καὶ οἱ ἐξ ἀγροῦ ὑποστρέφοντες εἶρον αὐτοὺς λέγοντας ὅτι ἡγέρθη ὁ Κύριος. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει. Ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται· ὁ δὲ ἀπιστήσας, κατακριθήσεται. Σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύσασιν, ταῦτα παρακαλουθήσεται, ἐν τῷ ὀνόματι μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι, γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς, ὄφεις ἀρούσι· κἄν θανάσιμον τι πίωσιν, οὐ μὴ αὐτοὺς βλάψῃ· ἐπὶ ἀρρώστους χεῖρας ἐπιθήσουσι, καὶ καλῶς ἔξουσιν. Ὁ μὲν οὖν Κύριος μετὰ τὸ λαλήσαι αὐτοῖς, ἀνελήθη εἰς τὴν οὐρανὸν, καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ. Ἐκείνοι δὲ ἐξελθόντες, ἐκήρυξαν πανταχοῦ, τοῦ Κυρίου συναρροῦντος καὶ τὸν λόγον βεβαιούντος διὰ τῶν ἐπακολουθούντων σημείων. Ἀμήν. » Ὅρα τὴν τοῦ Κυρίου ἐντολήν, Κηρύξατε πάσῃ τῇ κτίσει. Οὐκ εἶπεν, ὅτι τοῖς πειθομένοις κηρύξατε, ἀλλὰ, πάσῃ τῇ κτίσει, εἴτε πειθόμενοι εἴτε μὴ. Ὁ πιστεύσας, καὶ οὐκ ἀρκεῖ τὸν, ἀλλὰ καὶ βαπτισθεὶς. Ὁ γὰρ πιστεύσας μόνον, οὐ βαπτισθεὶς δὲ, ἀλλ' εἴτε κατηχούμενος ὢν, οὐκ ἦδη καὶ σέσωσαι (93). Σημεῖα δὲ λέγει τοῖς πιστεύσασιν παρακαλουθήσεται, τὸ δαιμόνια ἐκβάλλειν, τὸ γλώσσαις λαλεῖν καιναῖς (94), τὸ ὄφεις αἶρειν, τουτέστιν, ἀφανίζειν ὄφεις, εἴτε τοῖς νοητοῦς, ὡς τὸ, Πατεῖτε ἐπάνω ὄφειν καὶ σκορπίων, τῶν νοητῶν θηλαδῆ. Δύναται δὲ καὶ εἶπω νοηθῆναι, ὄφεις ἀρούσιν. Ὅσοι οὖν ὁ Παῦλος τὴν ἔχιδναν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἦρε, μετὲν ὅπ' αὐτῆς

(a) Hæc prima periodus desideratur in textu Græco, neque exponitur a Theophylacto.

πλαθείς· κὼν θανάτιμόν τι πίωσιν, οὐ μὴ αὐτοὺς βλάψῃ. Γέγονε δὲ τοιαῦτα πάντως πολλὰ, ὡς ἐν ταῖς ἱστορίαις εὐρίσκομεν. Πολλοὶ γὰρ καὶ φάρμακα πίνοντες, διὰ τῆς τοῦ σταυροῦ σφραγίδος ἀβλαβεῖς διετηρήθησαν. Ταῦτα δὲ λαλήσας, ἀνελήθη, καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ (95). Ἐκεῖνοι δὲ ἐκήρυξαν πανταχοῦ τοῦ Κυρίου, φησιν, συνεργούντος καὶ τὸν λόγον βεβαιούντος διὰ τῶν ἐπακολουθούντων σημείων. Ὁρᾷς πανταχοῦ τὰ ἡμέτερα πρῶτον, εἴτα ἢ τοῦ Θεοῦ συνεργία· ἡμῶν γὰρ ἐνεργούντων καὶ ἀρχὴν δόντων, ὁ Κύριος συνεργεῖ· ὡς ἐάν γε μὴ ἡμεῖς δῶμεν ἀφορμὴν, οὐ συνεργεῖ. Σκόπει δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι μετὰ τὸν λόγον τὰ ἔργα, καὶ ὁ λόγος διὰ τῶν ἔργων βεβαιούται· ὡσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων τότε, τὸν λόγον ἐθεβαίουν τὰ ἔργα τὰ ἐπακολουθούonta καὶ τὰ σημεῖα. Γένοιτο δὲ, Λόγε Χριστέ, καὶ τοῦς ἡμετέρους λόγους οὐς λέγομεν περὶ ἀρετῆς, διὰ τῶν ἔργων βεβαιούσθαι καὶ τῶν πράξεων. Ὡς ἂν τέλειοι παραστατημέν σοι, συνεργούντι ἡμῖν ἐν πᾶσιν ἔργοις τε καὶ λόγοις· ὅτι σοι πρέπει ἢ διὰ λόγων καὶ ἔργων δόξα. Ἀμήν.

Τέλος τῆς εἰς τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον ἐρμηνείας τοῦ Θεοφύλακτου.

A sustulit, nihil ab illa offensus. Etiam si mortale quidam biberint, non nocebit eis. Sæpe autem hæc facta sunt, ut in historiis invenimus. Multi enim et venenum bibentes, per signaculum crucis illæsi conservati sunt. Hæc autem cum dixisset, assumptus est, et sedet a dextris Dei. Illi autem prædicaverunt ubique Domino, inquit, cooperante, et sermonem confirmante per sequentia signa. Vides ubique nostra primum, deinde Dei adjutorium. Cum enim nos operamur, et principium dederimus, Dominus cooperatur, ita si nos non dederimus occasionem, non cooperatur. Considera autem et hoc, quia post sermonem opera, et sermo per opera confirmatur, sicut et in apostolis sermonem confirmabant opera quæ subsequerentur ac signa. Fiat, o Sermo Christe, ut sermones nostri quos de virtute dicimus per opera et facta confirmentur. ut perfecti sistamur apud te, qui cooperaris nobis in sermonibus et operibus, quoniam te decet et per sermones et per opera gloria. Amen.

Commentariorum Theophylacti in Evangelium Marci finis.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

95) Codd. 26 hæc addit : Καὶ μὴν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ αὐτοῦ, ἀσώματος ὢν, οὐκ ἂν ἔχοι δεξιὰ ἢ ἀριστερά· τῶν σωμάτων γὰρ ταῦτα σχήματα. Λοιπὸν οὖν τὸ καθῆσθαι δηλοῖ ἀνάπαυσιν καὶ ἀπόλαυσιν τῆς θείας βασιλείας· τὸ δὲ ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, οὐκείωσιν καὶ ὁμοτιμίαν πρὸς τὸν Πατέρα. Οὐ μόνον καθῆσθαι ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, ἀλλὰ καὶ ἵστασθαι λέγεται, ὡς ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Πράξεων Στεφάνος εἶρηκε, τοῦ μὲν τὸ καθιδρῦσθαι ἀμεταθίτως, τοῦ δὲ τὸ βεθεκίναναι τὸ θεῖον ἐν τῷ ἀγαθῷ δογματίζοντος, καὶ οὐδὲν ἢ τῶν βημάτων ἑτερότης περὶ τὸν νοῦν διαφέρεται. Ἄλλως τε ὁ εἰπὼν ἵστασθαι τὸν Υἱὸν, οὐκ εἶπε καθῆσθαι τὸν Πατέρα, ἵνα διαφορὰν νοήσωμεν ἀξιώματος· λοιπὸν οὖν καὶ καθῆσθαι καὶ ἵστασθαι. Ἐκεῖνοι δὲ, κ. τ. λ. « Equidem Deus

Pater, cum sit incorporeus, neque dexteram habet neque sinistram : corporis enim hæc sunt formæ. Restat igitur ut illud *sedere* quietem et divini imperii fruitionem significet; quemadmodum illud *a dextris Dei* cognationem et æqualitatem cum Patre. At non solum *sedere* in dextera Patris Filius dicitur, sed etiam *stare*; sicut in Actibus ait Stephanus : scilicet hæc phrasis status immutabilitatem, illa felicitatem nos edocet : neque ista locutionis diversitas sensus discrepantiam importat. Aliunde vero, qui dixit *stare* Filium, non dixit Patrem *sedere*; ut exinde nullum dignitatis discrimen inferre possimus. Dicit igitur potest, cum et *sedere* et *stare*. Illi autem, » etc.

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΓΑΡΙΑΣ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

THEOPHYLACTI

ARCHIEPISCOPI BULGARIE

ENARRATIO IN EVANGELIUM LUCÆ

VITA SANCTI LUCÆ

Secundum Sophronium.

265 Lucas medicus Antiocheusis, Græci idiomatis non inexpertus, Pauli apostoli studiosus, et omnia ejus peregrinationis comes assiduus, Evangelium conscripsit. De quo Paulus, Misimus, inquit, cum illo fratrem, cujus laus in Evangelio per omnes Ecclesias. Et in epistola ad Colossenses: Salutatio vos Lucas medicus dilectus. Et ad Timotheum: Lucas mecum est solus. Alterum etiam librum eximium nobis reliquit, sub titulo Actuum apostolorum, cujus historia ad biennium usque extenditur, quo Paulus Romæ fuit, hoc est, ad quartum imperii Neronis annum; unde facile animus inducimus in eadem urbe librum ab illo conscriptum fuisse. Cætera, periodum Pauli et Theocleæ quod attinet, non secus ac Leonis baptizati fabula, inter apocryphas scripturas recensebitur. Neque enim veri poterat, eum qui assiduus erat omnium Pauli occupationum spectator et comes, istuc ignovisse. Sub idem tempus existisse presbyterum quemdam in Asia refert Tertullianus, Pauli apostoli apprime studiosum, qui increpitus a Joanne tanquam hujus libri auctor, confessus est se utpote Pauli philtro correptum istud fecisse, ideoque ejectum illum fuisse quidam autumant. Quoties enim Paulus in suis Epistolis ait, secundum Evangelium meum, patet id de libro Lucæ intelligi, eumque non solum ab apostolo Paulo Evangelium accepisse, ut qui Domino, cum viveret, non conversatus sit, sed et a cæteris apostolis, quod

et ipse manifeste asserit in ipso sui libri exordio, quemadmodum tradiderunt nobis qui ab initio ejus spectatores fuerunt. Quocirca Evangelium scripsit ut audiverat. Acta vero apostolorum, ut res et ordo habuit, historię mandavit. Allate sunt ejus reliquie Constantinopolim, ibique vicesimo Constantini imperatoris anno corpus ejus cum reliquiis Andreæ apostoli translatum est.

ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰς τὴν πόλιν τῆ εἰκοστῆ

λεϊψάνων Ἀνδρέου τοῦ ἀποστόλου μετηνέχθη.

A

BIOS TOY ΛΟΥΚΑ

Katà Sophronion.

Λουκάς, ἱατρός Ἀντιοχείας, καθὼς τὰ συγγράμματα αὐτοῦ δηλοῦν, τοῦ Ἑλληνικοῦ οὐκ ἀπειρος, σπουδαστῆς Παύλου ἀποστόλου, καὶ πάσης αὐτοῦ τῆς ἀλλοδαπῆς ἀκόλουθος, συνέταξεν εὐαγγέλιον, περὶ οὗ αὐτὸς Παῦλος, Ἀποσταλαμεν, φησὶ, σὺν αὐτῶν τὸν ἀδελφόν, οὗ ὁ ἱππαιὸς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ κατὰ πάσας τὰς Ἐκκλησίας. Καὶ πρὸς τοὺς Κολοσσαίους Ἀσπάζεταιται ὑμεῖς; Λουκάς ὁ ἱατρός ὁ ἀγαπητός. Καὶ πρὸς Τιμόθεον Ἐπιπέσει μετ' ἐμοῦ ὁ μόνος. Καὶ ἕτερον δὲ ἐξέδωκε τεύχος, ἐξαιρετόν, ἐπιγραφὴν Πράξεις ἀποστόλων, οὗ ἡ ἱστορία ἐστὶ διεταλαί; διάγοντος ἐν τῇ Ῥώμῃ Παύλου ἐπιπέσειται, τοῦτέστιν, ἕως τετάρτου Νέρωνος ἐνιαυτοῦ. Ἀφ' οὗν πεποιθὸς, ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τὴν βίβλον συντεταχθαι. Ἡ γὰρ περίοδος Παύλου καὶ Θέκλας, καὶ πᾶς ὁ μῦθος ὡς ἀνὴρ Λέοντος βαπτισθέντος, εἰς τὰς ἀποκρύφους γραφὰς ψηφισθήσεται. Οὐδὲ γὰρ ἐνεχώρει τὸν ἀχρόιστον τοῦ Ἀποστόλου μεταξὺ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ πράξεων τοῦτο ἠγροκῆναι. Ἀλλὰ καὶ Τερτουλλιανὸς ἐκείνων τὸν χρόνον ἀναφέρει πρῶτον τινα ἐν τῇ Ἀσίᾳ, σπουδαστὴν Παύλου ἀποστόλου, ἐλαγχθέντα ἐπὶ Ἰωάννου, οἷα παρ' αὐτοῦ συνταγίσσης βίβλου, ἐμολογηκῆναι φίλητον κατεχόμενον Παύλου, τοῦτο ποποιηκῆναι. Διὸ καὶ ἐκβεβλήθη τούτῳ τινες ὑπολαμβάνουσιν. Ὅσακις γὰρ Παῦλος ἐν ταῖς οἰκείαις Ἐπιστολαῖς λέγει, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου, δηλοῦν ὡς περὶ τοῦ τεύχους τοῦ κατὰ Λουκᾶν σημαίνει, καὶ Λουκᾶν ὁ μόνον παρὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου μεμαθηκῆναι τὸ εὐαγγέλιον, οἷα μετὰ τοῦ κυρίου τηλικαῦτα ἐν τῷ σώματι μὴ γενομένου, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων, ὅπερ καὶ αὐτὸς ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἰδίου συντάγματος περιφανῶς λέγει, καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται. Τοιγαροῦν τὸ εὐαγγέλιον καθὼς ἀκήκοιεν ἔγραψε. Τὰς δὲ Πράξεις τῶν ἀποστόλων, καθὼς ἐστὸρησεν αὐτὸς, καὶ συνέταξεν. Ἦνέχθη τὰ λεϊψάνα αὐτοῦ, καὶ ἀπεπέθη

Κωνσταντινίου ἐνιαυτῷ τὸ τοῦτου σῶμα μετὰ τῶν

ΒΙΟΣ ΛΟΥΚΑ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΟΥ A

Ἐκ τῆς τοῦ Δεμοθίου μάρτυρος καὶ Τυρίων ἐπισκόπου συνόψεως.

Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστὴς Ἀντιοχεὺς μὲν τὸ γένος ἦν, ἱατρὸς δὲ τὴν τέχνην. Συνεγράφατο δὲ τὸ μὲν Εὐαγγέλιον κατ' ἐπιτροπὴν Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, τὰς δὲ Πράξεις τῶν ἀποστόλων κατ' ἐπιτροπὴν Παύλου τοῦ ἀποστόλου. Συναπαθήμητε γὰρ τοῖς ἀποστόλοις, καὶ μάλιστα τῷ Παύλῳ, οὐ καὶ μνημενεύσας ἑ Παῦλος, ἔγραψεν ἐν Ἐπιστολῇ· Ἀσπάζεται ἡμᾶς Λουκᾶς ὁ ἱατρὸς ὁ ἀγαπητὸς ἐν Κυρίῳ. Ἀπέθανε δὲ ἐν Ἐφέσῳ καὶ ἐτάφη ἐκεῖ. Μετατέθη δὲ ὑστερον ἐν Κωνσταντίνῳ πόλει μετὰ καὶ Ἀνδρέου καὶ Τιμοθέου τῶν ἀποστόλων, κατὰ τοὺς καιροὺς Κωνσταντείου βασιλέως, υἱοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

Τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου.

Λουκᾶς ὁ θεῖος, Ἀντιοχεὺς μὲν ἦν, ἱατρὸς δὲ, καὶ τὴν ἐξω σοφίαν πολὺς· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑβραϊκὴν παιδείαν ἐξησκήσατο, τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπιφοιτήσας, ὅτε δὴ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐδίδασκεν· ὥστε, φασὶ τινες, ἓνα καὶ αὐτὸν γενέσθαι τῶν ἐβδομήκοντα ἀποστόλων· καὶ ἐκ νεκρῶν δὲ ἀναστάντι τῷ Χριστῷ συναντήσαι μετὰ Κλεόπα· ἀναληφθέντος δὲ τοῦ Κυρίου, καὶ τοῦ Παύλου πιστεύσαντος, γενέσθαι συνέκδημον καὶ ἀκόλουθον αὐτοῦ, φημι δὴ τοῦ Παύλου· καὶ δὴ συγγράφασθαι τὸ Εὐαγγέλιον μετὰ πάσης ἀκριβείας, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ προοίμιον αὐτοῦ ἐμφαίνει· μετὰ πεντεκαίδεκα δὲ ἔτι, τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναλήψεως συνεγράφατο. Γράφει δὲ πρὸς Θεόφιλον, συγκλητικὸν ὄντα καὶ ἄρχοντα ἰσως· τὴ γὰρ Κράτιστος ἐπὶ τῶν ἀρχόντων καὶ ἡγεμόνων ἐλέγχετο, ὡς καὶ ὁ Παῦλος φησι πρὸς τὸν ἡγεμόνα Φηστον, Κράτιστε Φηστε. Καὶ πᾶς δὲ ἄνθρωπος θεοφιλῆς, καὶ κράτος κατὰ τῶν παθῶν ἀναδεξάμενος, Θεόφιλος ἐστὶ κράτιστος· ὅς καὶ ἀξίος τῷ ὄντι ἐστὶν ἀκοῦειν τοῦ Εὐαγγελίου.

ΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.

- α'. Περὶ τῶν γενέων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, καὶ τῆς αὐτοῦ γεννήσεως. Περὶ τοῦ ἀσπασμοῦ τοῦ ἀγγέλου πρὸς Μαρίαν. Περὶ τοῦ ἀσπασμοῦ τῆς Μαρίας πρὸς τὴν Ἐλισάβετ.
- β'. Περὶ τῆς ἀπογραφῆς. Περὶ τοῦ τῆς Μαρίας τοκετοῦ. Περὶ τῶν ποιμένων. Περὶ Συμῶνος. Περὶ Ἄγκης τῆς προφητείδος. Περὶ Ἰησοῦ εὐρεθέντος ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων.
- γ'. Περὶ τῆς τοῦ Ἰωάννου κηρύξεως. Περὶ τῶν ἑπερωτησάντων τὸν Ἰωάννην. Περὶ Ἡρώδου καὶ Ἰωάννου. Περὶ τοῦ βαπτίσματος τοῦ Σωτῆρος. Περὶ γενεαλογίας τοῦ Χριστοῦ.
- δ'. Περὶ νηστείας καὶ πειρασμοῦ τοῦ Σωτῆρος. Περὶ Ἰησοῦ ἀχθέντος ὅπῳ τῶν Ἰουδαίων εἰς τὸ ὄρος, καὶ διὰ μέσου αὐτῶν διαλθόντος. Περὶ τοῦ ἔχοντος πνεῦμα δαιμονίου. Περὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου. Περὶ τῶν λαθόντων ἀπὸ ποι κίλων νόσων.

266 VITA LUCÆ EVANGELISTÆ

Ex synopsis Dorothei martyris et Tyriorum episcopi.

Lucas evangelista natione Antiochenus, professione medicus, mandato Petri apostoli Evangelium, et Pauli jussu Acta apostolorum conscripsit. Per omnes apostolorum peregrinationes, maxime vero Pauli comes fuit, cujus mentionem faciens Paulus scripsit in quadam Epistola: Salutat vos Lucas medicus dilectus in Domino. Mortuus est Ephesi, ibique sepultus est. Demum translatus est Constanti-nopolim cum Andrea et Timothei apostolorum reliquiis circa tempora Constantii regis Constantini Magni filii.

ARGUMENTUM

In Evangelium secundum Lucam.

Divus Lucas Antiochenus fuit patria, medicæ artis peritus, et in externa philosophia magnus. Hierosolymis quoque probe Hebræorum disciplinis eruditus est. Sane Domino nostro docente, uti quidam tradunt, unus septuaginta discipulorum factus est, Christoque cum surrexisset a mortuis, cum Cleopa occurrit. Domino autem in cælos assumpto, et Paulo ad fidem converso, illum peregrinationis comes factus est, Paulo inquam; et Evangelium eum omni diligentia conscripsit, id quod et præcæmium ejus declarat, post assumptum in cælos Christum anno quinto decimo. Scribit autem ad Theophilum, virum senatorii ordinis, et fortassis principem. Nam Strenui nomen principibus et præsidibus tribuebatur, sicut et Paulus ad præsidem Festum dicit: Strenue Feste. Omnis autem homo Dei amans, roboreque ac strenuitate in refrenandis affectionibus præditus, strenuus est Theophilus, qui et dignus revera est ut Evangelium audiat.

267 SUMMA CAPITUM EVANGELII SECUNDUM LUCAM.

1. De parentibus Joannis Baptistæ et ejus generatione. De salutatione angeli ad Mariam. De visitatione Mariæ ad Elisabeth.
2. De conscriptione orbis. De puerperio Mariæ. De pastoribus. De Symeone. De Anna prophetissa. De Jesu reperto inter doctores.
3. De prædicatione Joannis. De interrogantibus Joannem. De Herode et Joanne. De baptismo Salvatoris. De genealogia Christi.
4. De jejuniis et tentatione Salvatoris. De Jesu a Judæis in montem abducto, et per medium eorum transeunte. De obsessio a diemone. De socra Petri. De his qui sanati sunt a variis morbis.

5. *De captura piscium. De leproso. De paralytico. A c'. De Levi publicano. De Christo cum publicanis comedente. Cur discipuli Joannis jejnant, discipuli vero Christi non?* *Περὶ τῆς ἀφρας τῶν ἰχθύων. Περὶ τοῦ λε-
De Levi publicano. De Christo cum publicanis
comedente. Cur discipuli Joannis jejnant, disci-
puli vero Christi non?*
6. *De discipulis in Sabbato spicas vellentibus. De eo qui aridam habebat manum. De electione apostolorum. De beatitudinibus. Quod oporteat inimicos diligere. De non contendendo cum proximo. Quod neminem liceat judicare.* *ζ'. Περὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ ἐν Σαββάτῳ
τιλλόντων τοὺς σπόγγους. Περὶ τοῦ ξηρὸν
ἔχοντος τὴν χεῖρα. Περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων
ἐκλογῆς. Περὶ τῶν μακαρισμῶν. Περὶ τοῦ φι-
λεῖν τοὺς ἐχθρούς. Περὶ τοῦ πρὸς τὸν πλησίον
μὴ φιλονεμεῖν. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὸν πλησίον
κρίνειν.*
7. *De centurione. De filio viduæ. De missis a Joanne.* *ζ'. Περὶ τοῦ ἑκατοντάρχου. Περὶ τοῦ υἱοῦ τῆς
χήρας. Περὶ τῶν σταλόντων παρὰ Ἰωάν-
νου.*
8. *De muliere Dominum ungente. Parabola de se-
minante. De matre et fratribus Jesu volentibus
videre eum. De increpatione aquarum. De legione
dæmonum. De filia principis Synagogæ. De hæmor-
rhoïssa.* *η'. Περὶ τῆς ἀλειψώσεως τὸν Κύριον μέγῳ. Περὶ
τῆς παραβολῆς τοῦ σπείραντος. Περὶ μητρὸς
καὶ ἀδελφῶν τοῦ Ἰησοῦ, θελήτων ἰδεῖν αὐ-
τόν. Περὶ τῆς ἐπιτιμώσεως τῶν ὕδατων. Περὶ
τοῦ λαγώνος. Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχι-
συναγῆγου. Περὶ τῆς αἰμορροῦσης.*
9. *De missione duodecim apostolorum. De Herode
quod de Christo audivit. De quinque panibus et
duobus piscibus. De interrogatione Domini. De
transfiguratione Christi. De lunatico. De disce-
pantibus, quis major. De eo qui ab apostolis prohibi-
tus est ejicere dæmonia. Quod non deceat vindic-
tam sumi de iis qui excipere hospitio nolunt. De
non commissa sequela.* *θ'. Περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν δώδεκα. Περὶ Ἡρώ-
δου ὅτι ἤκουσε περὶ Ἰησοῦ. Περὶ τῶν πέντε
ἄρτων καὶ τῶν δύο ἰχθύων. Περὶ τῆς τοῦ Κυ-
ρίου ἐπερωτήσεως. Περὶ τῆς μεταμορφώσεως
τοῦ Χριστοῦ. Περὶ τοῦ σεληνιαζομένου. Περὶ
τῶν διαλογιζομένων, τίς μείζων. Περὶ τοῦ πω-
λομένου δαιμόνια ἐλαύνειν ὑπὸ τῶν μαθητῶν.
Περὶ τοῦ μὴ αὐτεῖν τιμωρίαν εἰς τοὺς μὴ δεξα-
μένους αὐτούς. Περὶ τοῦ μὴ ἐπιτροπομένου
ἀκολουθεῖν.*
10. *De septuaginta designatis discipulis. De interro-
gatione legisperiti. De eo qui incidit in latrones.
De Martha et Maria sorore ejus.* *ι'. Περὶ τῶν ἀναδειχθέντων ἑβδομήκοντα. Περὶ
τοῦ ἐπερωτήσαντος νομικοῦ. Περὶ τοῦ ἐμπε-
σόντος εἰς τοὺς ληστὰς. Περὶ Μάρθας καὶ Μα-
ρίας τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς.*
11. *De oratione. De eo qui habebat dæmonium sur-
dum. De muliere quæ vocem de turba exiit. De
potentibus signum. De Pharisæo interpellante Je-
sūm. De miseria legisperitorum.* *ια'. Περὶ προσευχῆς. Περὶ τοῦ ἔχοντος δαιμόνιον
κωφόν. Περὶ τῆς ἐκ τοῦ ὄχλου ἐπαράσης φω-
τῆς. Περὶ τῶν αἰτούντων σημεῖον. Περὶ τοῦ
Φαρισαίου, τοῦ καλέσαντος τὸν Ἰησοῦν. Περὶ
τοῦ ταλασμοῦ τῶν νομικῶν.*
12. *De fermento Pharisæorum. De eo qui volebat
dividere hæreditatem. De divite cujus ager fructifi-
cavit. De contemptu terrestrium. Quod fugienda sit
avaritia. De vigili serro. Quod non oporteat cum
proximo contendere.* *ιβ'. Περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων. Περὶ τοῦ
θέλοντος μερῖσασθαι τὴν κληρονομίαν. Περὶ
οὗ εὐφρόνησεν ἡ χώρα πλουσίον. Περὶ τοῦ τῶν
γῆδων καταφρονεῖν. Περὶ τοῦ φύγειν τὴν
φιλαργυρίαν. Περὶ τοῦ ἀγρόπικρου δούλου. Περὶ
τοῦ πρὸς τὸν πλησίον μὴ φιλονεμεῖν.*
13. *De Galilæis et iis qui erant in Siloa. De ficu
fructum non ferente. De muliere spiritus infirmi.
Parabola de grano sinapis et fermento. De inter-
rogante, num pauci salvandi sint. De nuntiatis
Jesu ob Herodem.* *ιγ'. Περὶ τῶν Γαλιλαίων, καὶ τῶν ἐν τῷ Σιλωάμ.
Περὶ τῆς συκῆς καρπὸν μὴ ἐνεγκούσης. Περὶ
τῆς ἐχούσης πνεῦμα ἀσθενείας. Περὶ τοῦ
κόκκου σινάπεως παραβολῆ, καὶ τῆς ζύμης.
Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος, εἰ ὀλίγοι οἱ σωζό-
μενοι. Περὶ τῶν εἰπόντων τῷ Ἰησοῦ διὰ Ἡρώ-
δην.*
14. *De hydropico. Quod non liceat ambire primos
accubitus. Quod deceat magis vocare ad cœnam
pauperes quam amicos. De vocatis ad cœnam. Pa-
rabola de edificio turris.* *ιδ'. Περὶ τοῦ ὕδροπικοῦ. Περὶ τοῦ μὴ ἀγαπᾶν τὰς
πρωτοκλισίας. Περὶ τοῦ πτωχοῦς μᾶλλον εἰς
τὸ δεῖπνον καλεῖν, ἢ φίλους. Περὶ τῶν καλε-
μένων ἐν τῷ δεῖπνῳ. Περὶ οἰκοδομῆς πύργου
παραβολῆ.*
15. *Parabola de centum ovibus. De peregre profecto
in regionem longinquam.* *ιε'. Περὶ τῶν ἑκατὸν προβάτων παραβολῆ. Περὶ
τοῦ ἀποδημίσαντος εἰς χώραν μακρὰν.*

- ιζ'. Περὶ τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας. Περὶ τοῦ μηδὲ καραίαν ἀπὸ τοῦ νόμου παραλθεῖν ἄν. Περὶ τοῦ μὴ ἀπολύειν τὴν γυναῖκα. Περὶ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου.
- ις'. Περὶ σκανδάλου. Περὶ τοῦ ἀφείραι τὰς ἀμαρτίας τοῖς πλησίον. Περὶ τῆς εἰς Θεὸν πίστεως. Περὶ τῶν δέκα λεπρῶν. Περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἐπερωτηθέντος πότε ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.
- ιη'. Περὶ τοῦ δεῖ προσεύχεσθαι. Περὶ τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας. Περὶ τοῦ Φαρισαίου καὶ τοῦ τελῶνου. Περὶ τῶν παιδίων, οὗτοι αὐτῶν ἔσται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Περὶ τοῦ ἐπερωτηθέντος τὸν Ἰησοῦν. Περὶ τοῦ λεπροῦ.
- ιδ'. Περὶ τοῦ Ζακχαίου. Περὶ τοῦ πορευθέντος ἑαυτῷ λαθεῖν βασιλείαν. Περὶ τῶν δέκα δούλων τῶν μῶς λαθόντων. Περὶ τοῦ κώλου καὶ τῆς ὄνου. Περὶ τοῦ κλαυθμοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ Ἰερουσαλήμ. Περὶ τῶν ἐκκληθέντων ἐκ τοῦ ἱεροῦ πωλούντων καὶ ὠνούμενων. Περὶ τῶν ἀρχιερέων καὶ Γραμματέων ἐπερωτησάντων τὸν Κύριον ἐν ποίᾳ δυνάμει ταῦτα ποιεῖ.
- ιε'. Περὶ τοῦ ἀμπελώου παραβολῆ. Περὶ τῶν ἐγκαλισθέντων διὰ τὸν κῆρσον. Περὶ τῶν Σαδδουκαίων τὴν ἀνάστασιν ἀνουμένων. Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεως πρὸς τοὺς Φαρισαίους.
- ις'. Περὶ τῆς τὰ δύο λεπτὰ βαλοῦσης χίρας. Περὶ συνταξιας ἐπερώτησις. Περὶ τῆς ἀλώσεως Ἰερουσαλήμ, καὶ οὗτις ὁ Κύριος προῖκε τοῖς μαθηταῖς τὴν αὐτῆς ἐρήμωσιν. Περὶ τῶν σημείων.
- ιζ'. Περὶ τοῦ Πάσχα. Περὶ τῶν φιλοκεικησάντων εἰς μαζῶν. Περὶ τῆς ἐξετάσεως τοῦ Σατανᾶ. Περὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Χριστοῦ. Περὶ τῆς ἀπαγωγῆς τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὸν ἀρχιερέα.
- ιη'. Περὶ τῆς ἀπαγωγῆς τοῦ Σωτήρος πρὸς τὸν Πιλάτον. Περὶ τῆς παρ' Ἡρώδου ἐξουθενήσεως. Περὶ τῶν κοκτομένων γυναικῶν. Περὶ τῆς σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ. Περὶ τοῦ μετανοήσαντος ληστοῦ. Περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ταφῆς.
- ιδ'. Περὶ τῶν σκοπομένων τὸν τάφον, γυναικῶν. Περὶ τοῦ Πέτρου τρέχοντος πρὸς τὸν τάφον. Περὶ Κλεόπα. Περὶ τοῦ ὄφθέντος Ἰησοῦ. Περὶ τῆς ἀναβάσεως εἰς τὸν οὐρανόν
- A 16. De dispensatore injusto. Quod ne apud quidem de lege pretereundus sit. De non dimittenda uxore. De Lazaro et divite epulone.
17. De scandalo. Quod remittenda sint proximis peccata. De fide in Deum. De decem leprosis. De Jesu interrogato, quando venturum sit regnum Dei.
18. Quod assidue orandum. De injusto iudice. De Pharisæo et publicano. De puerulis quorum est regnum Dei. De interpellante Christum. De Leproso.
19. De Zacchæo. De illo qui profectus est accepturus regnum. De decem servis minas accipientibus. De pullo et asina. De lamentatione Jesu super Jerusalem. De fugatis e templo vendentibus et ementibus. De principibus sacerdotum et scribis interrogantibus Dominum in qua potestate hæc faceret.
20. Parabola de vinea. De accusatis ob censum. De Sadducæis resurrectionem negantibus. De interrogatione Jesu Pharisæis facta.
21. De muliere cum duobus minutis. Interrogatio de ultima consummatione. De obsidione Jerusalem, et quod Christus prædixerit discipulis ejus vastitatem. De signis.
22. De Pascha. De rixantibus quis major. De querela Satanæ. De comprehensione Christi. Quomodo Christus ad principem sacerdotum ductus sit.
23. Quomodo ductus est ad Pilatum. De contempto Jesu ab Herode. De lugentibus mulieribus. De crucifixione Christi. De latrone resipiscente. De sepultura Christi.
24. De invisentibus sepulcrum mulieribus. De Petro ad monumentum currente. De Cleopa. De apparitione Jesu. De ascensione in cælum.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

ENARRATIO IN EVANGELIUM LUCÆ.

266 PRÆFATIO.

Verba. 1-3. « Quoniam multi attentarunt con-
texere narrationem earum quæ inter nos multis
argumentis comprobatæ sunt rerum sicuti tradide-
runt nobis hi, qui ab initio suis oculis viderunt, et
ministri fuerunt sermonis, visum est et mihi, ut cuncta
ab initio diligenter peruestigans ordine tibi scribam,
strenue Theophile, quo agnoscas eorum quibus in-
structus es sermonum communionem. » Qui
fuerunt multi illi qui attentarunt? Pseudoapostoli.
Multi enim tunc conscripserunt Evangelia, uti est
quod vocant Evangelium secundum Ægyptios, et
quod inscribitur Evangelium secundum duodecim.
Tales itaque attentarunt duntaxat, sed non perfe-
cerunt. Quia enim absque divina gratia cœperunt,
propterea nequæ absoluerunt. Bene igitur dixit
Lucas, multi conati sunt : at pauci, ut Mattheus
et Marcus, non tantum attentaverunt, sed et perfe-
cerunt. Nam Spiritum sortiti erant, qui perfecta
operatur. Res multis argumentis comprobatas dixit.
Res enim Christi non simpliciter et aude traditæ
sunt, sed vera et solida fide, et multorum argumen-
torum certitudine. Et quomodo, die, Luca, multis
argumentis comprobatæ sunt? Sicut tradiderunt
vobis hi, qui ab initio suis oculis viderunt, et mi-
nistri fuerunt sermonis. Hinc manifestum est
Lucam ab initio non fuisse discipulum, sed poste-
rioribus temporibus. Alii enim ab initio didicerant,
ut Petrus et filii Zebedæi, qui et tradiderunt huic
quæcumque ipse non viderat, neque ipse audierat.
Quid autem est quod dicit, quo agnoscas eorum, de
270 quibus edoctus es sermonum communionem?
Duos in hoc sensus habeo. Unus quidem est hic :
Prius te sine scriptis institui, o Theophile, nunc
scriptam tibi trado Evangelium : atque ita mentem
tuam munio, ut ne obliviscatur eorum quæ sine
scriptis tradita sunt. Alter vero : Solemus nos homi-
nes sæpe quando quis nobis sine scripturis loquitur,
susplicari ne forte quid mendacii admistum sit :
quando autem etiam scribit quæ loquitur, tunc
credimus quod non scripisset, nisi vera se dicere
confideret. Idcirco et evangelista dicit : Propterea
scripsi tibi Evangelium, ut ea de quibus sine scrip-
tis eruditus es, in majori securitate conserves,
majorem mihi fidem nunc habens, qui adeo de his
quæ non scripto docui, confidam, ut etiam scriptu-
ris profero non formidarim. Attende item quod dicit,
agnoscas, non, scias, hoc est, secundo majorem
accipias scientiam et fiduciam ac securitatem quod non mentiar.

A

PROOIMIUM.

« Εκπιθήκατε πολλοὶ ἐπιχειρήσαντες ἀνατάξασθαι
διηγήσιν περὶ τῶν πεπληροπορημένων ἐν ἡμῖν πρα-
γμάτων, καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτό-
πται καὶ ὁμηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου, ἵνα εἰς
καμὸν παρακολουθήσῃτε ἀνωθεν πλοῖον ἀκριβῶς,
καθεξῆς σοὶ γράψαι, κράτιστε Θεόφιλε· ἵνα ἐπιγνῶς
περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν. » Τίνες
ἦσαν οἱ πολλοὶ οὗτοι οἱ ἐπιχειρήσαντες; Οἱ ψευδο-
ἀπόστολοι· πολλοὶ γὰρ συνέγραψαν Ἑβραῖα διέβη,
οἷον ἔστι τὸ κατ' Αἰγυπτίους, καὶ τὸ ἐπιγραφόμενον,
τῶν δωδεκά. Οἱ τοιοῦτοι οὖν ἐπιχειρήσαντες μόνον, οὐ
μέντοι καὶ ἐτελείωσαν· ἐπεὶ γὰρ χωρὶς θείας χάρι-
τος ἤρξαντο, διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐτελείωσαν. Καλῶς οὖν
εἶπεν ὁ Λουκᾶς, ὅτι οἱ πολλοὶ ἐπιχειρήσαν· οἱ μόντοι
ὄλγιοι, οἷον ὁ Ματθαῖος, ὁ Μάρκος, οὐκ ἐπιχειρή-
σαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτελείωσαν· τὸ γὰρ τελειοποιῶν
πνεῦμα εἶχον. Πεπληροπορημένων δὲ εἶπε πρα-
γμάτων· οὐ γὰρ ἀπλῶς κατὰ φύλην παρέδοσιν εἶσι τὰ
τῷ Χριστοῦ, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ καὶ πίστει βαθεῖα καὶ
μετὰ κάσσης πληροπορίας. Πῶς δὲ εἶσι πεπληροπο-
ρημένα ταῦτα, εἶπε, ὁ Λουκᾶς; Καθὼς παρέδοσαν
ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὁμηρέται τοῦ λόγου·
ἐκ τούτου δήλον, ὅτι οὐκ ἦν ὁ Λουκᾶς ἀπ' ἀρχῆς
μαθητῆς, ἀλλ' ὕστερόχρονος· ἄλλοι γὰρ ἦσαν οἱ ἀπ'
ἀρχῆς μαθητευθέντες· οἱ περὶ Πέτρον καὶ τοὺς τοῦ
Ζεβεδαιοῦ· οἱ καὶ παρέδοσαν αὐτῷ ἔσα οὐκ εἶδεν αὐ-
τὸς, οὕτε αὐτήκως ἐγένετο. Τί δὲ ἔστι τὸ, ἵνα ἐπι-
γνῶς τὴν ἀσφάλειαν περὶ ὧν κατηχήθης; Διὰ τὸ εἰς
τούτο εἶχε νοήματα. Ἐν μὲν, ὅτι πρότερον μὲν ἀγράφως
σε κατήχησα, ὡς Θεόφιλε· νῦν δὲ ἐγγράφως σοὶ
παραδίδούς τὸ Ἑβραῖον, ἀσφαλίζομαι τὸν οὖν λο-
γισμὸν, ἵνα μὴ ἐπιλάβηται τῶν ἀγράφως παραδο-
μένων. Ἐτερον δὲ τοιοῦτον· Οἱ ἄνθρωποι ἔθος ἔχοντες
πολλάκις, ὅταν τις ἀγράφως λέγῃ ἡμῖν, ὑποκτείνουσι
τούτον ὡς τυχόν ψευδόμενον· ὅταν δὲ καὶ γράψῃ ἢ
λέγῃ, τότε πιστεύομεν, ὡς ἂν μὴ ἐθάρρει, ὅτι ἀλη-
θῆ λέγει, οὐκ ἂν ἔγραφε. Τούτο οὖν καὶ ὁ εὐαγ-
γελιστῆς φησὶν, ὅτι, διὰ τοῦτό σοι ἔγραφα τὸ Ἑβρα-
ῖον, ἵνα ἢ ἀγράφως κατηχήθης, ἐν ἀσφαλείᾳ
κλειῶνι κατέχης. Πιστεύσας μοι μᾶλλον νῦν, ὡς
τοσοῦτον θαρρόντι ἐπὶ ταῖς ἀγράφως, ὥστε καὶ ἐγ-
γράφως ταῦτα ἐκβεβαίω· ὅρα δὲ καὶ τὸ, ἐπιγνῶς. Οὐ
γὰρ εἶπα, γνῶς, ἀλλ', ἐπιγνῶς, τοῦτέστιν, ἐκ δευτέρου
κλειῶνα γνῶσιν λάθης, καὶ θάρρος καὶ ἀσφάλειαν ὡς
οὐ ψεύδομαι.

D

ΚΕΦΑΛ. Α΄.

A

CAPUT I.

Περὶ τῶν γονέων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, καὶ τῆς αὐτοῦ γεννήσεως. Περὶ τοῦ ἀσπασμοῦ τοῦ ἀγγέλου πρὸς Μαρίας. Περὶ τοῦ ἀσπασμοῦ τῆς Μαρίας πρὸς τὴν Ἐλισάβετ.

De parentibus Joannis Baptistæ et ejus natiuitate. De saluatione angeli ad Mariam. De visitatione Mariæ ad Elisabeth.

« Ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας, ἱερούς τις ὀνόματι Ζαχαρίας, ἐξ ἑφημερίας Ἀβιά, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν θυγατέρων Ἀαρών· καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς Ἐλισάβετ. » Μέννηται τῆς βασιλείας Ἡρώδου, ἅμα μὲν, κατὰ τὸν τύπον τῶν προφητῶν διηγηθόμενος· ἐκείνοι γὰρ οὕτως ἄρχονται· Ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰσαάκ καὶ Ἐζακίου, καὶ τοῦ δεῖνος, ἐγένετο τοῦτο· ἅμα δὲ ἐπεὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ μέλλει εἰπεῖν, διὰ τοῦτο μέννηται τοῦ Ἡρώδου, ἵνα δείξῃ ἐπιλήθως ἦλθεν ὁ Χριστὸς ἐπὶ Ἡρώδου. Οὗτος γάρ ὁ Ἡρώδης, ἐκλιπόντων τῶν πατρῶν τῶν Ἰουδαίων ἀρχόντων, ἐγένετο, ὡς ἡ τοῦ Ἰακώβ προφητεία δηλοῖ. Ὅθεν δείκνυται ὁ Χριστὸς ἔλθων. Καὶ ἕτερον δὲ τι κατορθοῖ· ἀληθῶς δείκνυσι τὸ Εὐαγγέλιον διὰ τοῦ λέγειν τὸν χρόνον. Ἐξουσίαν γὰρ δίδωσι τοῖς βουλομένοις ἐξετάζειν (96), καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου μανθάνειν τὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἀλήθειαν· ἄρχεται δὲ ἀπὸ τοῦ Ζαχαρίου καὶ τῆς τοῦ Ἰωάννου γεννήσεως, εἰκότως· ἐπεὶ γὰρ περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως μέλλει εἰπεῖν, Πρόδρομος δὲ τοῦ Χριστοῦ ὁ Ἰωάννης, εἰκότως περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως τὴν τοῦ Ἰωάννου διεγχεῖται. Οὐδὲ αὐτὴν, ἀνευ θαύματος οὔσαν. Ἐπεὶ γὰρ Παρθένος ἔμελλε τεκεῖν, προσηκόντως ἢ χάρις ἵνα γραῦς τέκῃ οὐ κατὰ νόμον φύσεως, εἰ καὶ μετὰ ὄνους. Τί δὲ ἐστὶ τὸ, ἐξ ἑφημερίας Ἀβιά; Τινὲς μὲν οὕτως νοοῦσιν, ὅτι δύο ἦσαν ἱερεῖς, ἐκ διαδοχῆς τὴν λειτουργίαν τελούντες· ὁ οὕτως λεγόμενος Ἀβιά, καὶ ὁ Ζαχαρίας. Ἐπεὶ οὖν ἱεράτευσεν ἐν τῇ λειτουργίᾳ ὁ Ἀβιά, μετὰ τὴν ἐκείνου ἑφημερίαν ἐλειτούργησε ὁ Ζαχαρίας· δοκεῖ δὲ οὐχ οὕτως ἔχειν. Ὁ γὰρ Σολομών, τὸν ναὸν τάλισας, κατέστησεν καὶ ἑφημερίας, ὁ ἔστιν ἑβδομάδας· καὶ ἐν μὲν τῆςδε τυχὸν τῇ ἑβδομαδίᾳ κατέστησεν τοὺς υἱοὺς Κορὲ, ἐν δὲ τῆςδε, τὸν Ἀσάφ, ἐν δὲ τῆςδε, τὸν Ἀβιά, ἐν δὲ ἐτέρῃ, ἕτερον. Ὅπως οὖν λέγει ὅτι ἦν Ζαχαρίας ἐξ ἑφημερίας Ἀβιά, οὕτως δεῖ νοεῖν, ὅτι ἀπὸ τῆς τοῦ Ἀβιά ἑβδομάδος ἦν. Οὐχ ὅτι μετὰ τὴν τοῦ Ἀβιά ἑβδομάδα παρελάμβανεν αὐτὸς τὴν λειτουργίαν· εἴπε γὰρ ἂν ὅτι μετὰ τὴν ἑφημερίαν Ἀβιά· νῦν δὲ ἐξ ἑφημερίας Ἀβιά εἰπὼν, παρίστησιν ὅτι ἐκ τῆς τάξεως τοῦ Ἀβιά καὶ τῆς ἑβδομάδος ἦν· δείξαι δὲ θέλων ὅτι ἐκατέρωθεν νομίμως ἦν ἱερατικοῦ γένους ὁ Ἰωάννης, φησὶ, Καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν θυγατέρων Ἀαρών· ἀλλ' ἀπὸ τῆς αὐτῆς· Ἐλισάβετ δὲ ἐρημνύεται, Θεοῦ ἀνάπαυσις· Ζαχαρίας δὲ, μνήμη Κυρίου.

Vers. 5. « Erat in diebus Herodis regis Judææ, sacerdos quidam nomine Zacharias, de vice Abia, et uxor illius de filiabus Aaron, et nomen ejus Elisabeth. » Mentionem facit regni Herodis, tum ut narrando prophetarum formam seruet; illi enim sic incipiunt : In diebus Joachaz et Ezechiz, et illius cujuspiam, facta sunt hæc : tum quia de Christo dicturus est, ideo meminit Herodis, ut ostendat quod sub Herode vere venerit Christus. Hic enim Herodes fuit cum defecissent apud Judæos principes, juxta prophetiam Jacob. Unde monstratur quod Christus venerit. Sed et in hoc recte facit, quod ostendendo tempus, certius ostendit Evangelium. Copiam enim querendi, si qui volent, et discendi Evangelii veritatem a tempore facit. Et incipit a Zacharis et natiuitate Joannis : idque merito. Quando quidem enim de Christi natiuitate dicturus erat, Christi autem præcursor esset Joannes : consentanee ante Christi natiuitatem, Joannis narrat natiuitatem, eamque non sine miraculo. Et quia virgo paritura erat, præordinavit Deus ut vetula pareret, non secundum legem naturæ, tametsi ex viro. Quid autem est, ex vice Abia? Intelligunt quidam sic, quod duo fuerint sacerdotes, successione ministerium perficientes, quorum unus Abia, alter autem Zacharias. Quia igitur sacerdote functus erat Abia, post illius ministerium ministravit etiam Zacharias. Videtur 271 autem non sic esse. Salomon enim cum perfecisset templum, constituit et vices, hoc est hebdomadas : et in una constituit illos Chore, in alia Asaph, in alia Abia, in alia alium. Igitur quod dicit fuisse de vice Abia, sic oportet intelligere, quod de hebdomade Abia fuerit. Non quod post hebdomadam Abia functus sit ministerio : dixisset enim, post hebdomadam Abia : nunc autem cum dixit, de vice Abia, ostendit quod ex ordine et hebdomade Abiam fuerit. Ostendere autem volens quod ex utroque parente legitime fuerit ex sacerdotali genere Joannes, dicit, Et uxor ejus de filiabus Aaron. Non enim licebat ex alia tribu uxorem ducere, sed ex eadem. Elisabeth interpretamur, Dei quietem : Zacharias autem, memoriam Domini.

οὐ γὰρ ἐξ ἦν ἀπ' ἄλλης φυλῆς ἀγαγεῖσθαι γυναῖκα, ἀλλ' ἀπὸ τῆς αὐτῆς· Ἐλισάβετ δὲ ἐρημνύεται, Θεοῦ ἀνάπαυσις· Ζαχαρίας δὲ, μνήμη Κυρίου.

Vers. 6. « Erant autem ambo justi coram Deo. » Quidam justī sæpe sunt, at non eorum Deo, sed in speciem tantum, et coram hominibus : illi autem etiam coram Deo justī erant. « Ambulantes in omnibus præceptis et justificationibus Domini irreprehensibiles. » Mandata quidem sunt, ut ne occidas, ne adulterium committas : justificationes autem, ut qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Justam enim hoc. Scito autem quod et mandatum justificatio nominari potest, utpote justum laetens

Ex collatione codd. Venet S. Marci.

(96) Codd. 52, ἐξετάζειν εἰκότως.

hominem, imo et Dei justificatio existens. In die enim illa, quasi scriptam quamdam justificationem habens Deus ipsa mandata, condemnat nos. Nisi enim venissem, inquit, et locutus essem eis, peccatum non habuissent. Et iterum: Sermo quem locutus sum eis, ille eos condemnabit. Quare autem cum dixit, ambulantes in omnibus mandatis, adjunxit, irreprehensibiles? Audi. Multi ambulant in lege Dei, sed omnia faciunt ut videantur ab hominibus. Tales igitur non sunt irreprehensibiles. Sed Zacharias et fecit mandata, et citra reprehensionem fecit, non ut hominibus placeat talia faciens.

Vers. 7. « Nec erat illis proles, eo quod Elisabeth sterilis esset et ambo protractæ jam ætatis essent. » Justorum mulieres et justæ, sæpe steriles fuerunt, ut discas legem non exigere corporalium filiorum procreationem, sed spiritualium. Protractæ autem ætatis ambo erant, tam corpore, quam anima. Etenim juxta animam profecerant et progressi erant, ponentes ascensiones in corde, et diem habentes, sed non noctem vitam: ut in luce honeste agentes.

Vers. 8-10. « Factum est autem cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ coram Deo, secundum consuetudinem functionis sacerdotalis, sors illi obvenit ut odores incenderet Ingressus in templam Domini, et omnis multitudo populi precabatur foris tempore thymiamatis. » Coram Deo mundi soli **272** sacerdotio funguntur, ab impuriis autem avertit Deus faciem suam. Quando autem sors illi obvenit ut incenderet odores? Vel omnino secundum tempus deprecationis, quando solus in Sancta sanctorum ingrediebatur summus sacerdos: ut discamus quod quemadmodum summus sacerdos iste ingressus in Sancta sanctorum fructum accepit, sic et Dominus Jesus ipse solus et revera summus sacerdos ingressus in Sancta sanctorum, hoc est in cælum cum carne, fructum accepit suæ, quæ in carne erat, visitationis nostram salutem et in filios adoptionem.

Vers. 11. « Apparuit autem illi angelus Domini stans a dextris altaris thymiamatis. » Non omnibus apparet angelus, sed mundis corde, qualis erat Zacharias. Altare autem thymiamatis dixit, quia erat et alterum altare holocaustorum.

Vers. 12-14. « Et turbatus est Zacharias, illo viso, ac timor irruiit super eum. Dixit autem ad eum angelus: Ne timeas, Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua: uxorque tua Elisabeth pariet tibi filium, et vocabis nomen ejus Joannem: et erit gaudium tibi et exultatio, multique in nativitate ejus gaudebunt. » Turbatur quidem Zacharias. In solitæ enim visiones etiam sanctos turbant. Verum angelus confestim turbationem sedat. Ubique enim

Psal. LXXIII, 1.

ποιούσα τὸν ἄνθρωπον, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦ Θεοῦ οὐδὲ δικαιώμα. Ἐν γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὡσπερ τι δικαιώμα ἔγραψον, ἔχον ὁ Θεὸς τὰς ἐντολάς, κατακρίνει ἡμᾶς. Εἰ μὴ ἦλθον γὰρ, φησί, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· καὶ κἀκιν, Ὁ λόγος δὲ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἐκεῖνος αὐτοὺς κρίνει. Τίνας δὲ ἐνεκεν πρόκειται τῷ, πορευόμενοι ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς, τὸ, ἀμειπτοί; Ἄκουε· πολλάκις τινεὶ πορεύονται ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πάντα ποιοῦσι πρὸς τὸ θεαθῆναι τοὺς ἀνθρώπους· οὐκ οὖν ἀμειπτοὶ οἱ τοιοῦτοι· ὁ δὲ Ζαχαρίας καὶ ἔπραττε τὰς ἐντολάς, καὶ ἀμειπτῶς ἔπραττε, μὴ διὰ τὸ ἀρεσῆαι τοῖς ἀνθρώποις ταύτας τελῶν.

Καὶ οὐκ ἦν αὐτοῖς τέκνον, καθ' ὅτι ἡ Ἐλισάβετ ἦν στείρα· καὶ ἀμφοτέροι προβεθηκότες ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν ἦσαν. Αἱ τῶν δικαίων γυναῖκες, καὶ αἱ δικαῖαι, πολλάκις ἀτεκνοῦν· ἵνα σὺ μάθῃς, ὅτι ὁ νόμος οὐκ ἀπαιτεῖ πολυτεκνίαν σωματικὴν, ἀλλὰ πνευματικὴν. Προβεθηκότες δὲ ἦσαν ἀμφοτέροι, καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα· καὶ γὰρ καὶ κατὰ ψυχὴν προέβησαν, τουτέστι προέκοψαν, ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ τιθέμενοι, καὶ ἡμέραν ἔχοντες, ἀλλ' οὐ νόκτα τὸν βίον, ὡς ἐν φωτὶ περιπατοῦντες εὐσχημῶς.

Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἱερατεῦειν αὐτὸν ἐν τῇ τάξει τῆς ἡμέρας αὐτοῦ ἐναντι τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἱερατείας, ἔλαχε τοῦ θυμιάσαι, εἰσελθὼν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου· καὶ πᾶν τὸ πλῆθος ἦν τοῦ λαοῦ προσευχόμενον ἔξω τῇ ὥρᾳ τοῦ θυμιάματος. Ἐναντι Θεοῦ οἱ καθαροὶ μόνοι ἱερατεύουσιν· ἀπὸ δὲ τῶν μὴ καθαρῶν ἀποστρέφει ὁ Θεὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Πότε δὲ ἔλαχε τοῦ θυμιάσαι; Ἡ πάντως κατὰ τὴν καιρὸν τοῦ ἰλασμοῦ, ὅτε μόνοι εἰσήρχετο εἰς τὴν Ἄγια τῶν ἁγίων ὁ ἀρχιερεὺς οὗτος, εἰσελθὼν εἰς τὴν Ἄγια τῶν ἁγίων ἔλαβε καρπὸν, οὕτω καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς ὁ μόνος καὶ μέγας τῷ ὄντι ἀρχιερεὺς, εἰσελθὼν εἰς τὴν Ἄγια τῶν ἁγίων, τουτέστιν, εἰς τὴν οὐρανὸν μετὰ σαρκὸς, ἔλαβε καρπὸν τῆς ἐνοσάρχου αὐτοῦ ἐπιδημίας, τὴν ἡμετέραν υἰοθεσίαν καὶ σωτηρίαν.

Ὁφθῆ δὲ αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου, ἐστὼς ἐκ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος. Οὐ πᾶσι φαίνεται ὁ ἄγγελος, ἀλλὰ τοῖς καθαροῖς τῇ καρδίᾳ, ὡς ἦν ὁ Ζαχαρίας. Θυσιαστήριον δὲ τοῦ θυμιάματος εἶπεν, ἐπεὶ ἦν καὶ ἕτερον θυσιαστήριον, τὸ τῶν ὀλοκαυτωμάτων.

Καὶ ἐπαράχθη Ζαχαρίας ἰδὼν, καὶ φόβος ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτόν. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτόν ὁ ἄγγελος· Μὴ φοβοῦ, Ζαχαρία, διότι εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου· καὶ ἡ γυνὴ σου Ἐλισάβετ γεννήσει υἱόν σοι, καὶ πηλείσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννην· καὶ ἔσται χαρὰ σοὶ καὶ ἀγαλλίασις, καὶ πολλοὶ ἐπὶ τῇ γεννήσει αὐτοῦ χαρήσονται. Ταράττεται μὲν ὁ Ζαχαρίας. Ἀσυνήθης γὰρ ὕψις καὶ τοὺς ἁγίους ταράττει. Ἄλλ' ὁ ἄγγελος καταστέλλει τὴν ταραχὴν πανταχοῦ γὰρ

τοῦτο ἔσχε γνώρισμα τῶν τε ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ὀπτασιῶν, καὶ τῶν δαιμονικῶν· εἰ μὲν γὰρ ἀπὸ ταραχῆς ἀρξεται ὁ λογισμὸς, καὶ τελευταῖον καταστή, συντόμως λυομένου τοῦ φόβου, ὅπως θεία ἡ ὀπτασία. Εἰ δὲ ἐπιτείνεται μᾶλλον ὁ φόβος καὶ ἡ ταραχή, ἡ ὀπτασία δαιμονιώδης. Τίνος δὲ ἕνεκὲν φησὶν ὁ ἄγγελος ὅτι « Εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου, καὶ ἡ γυνή σου Ἐλισάβετ γεννήσει σοι » ; Μὴ γὰρ ὁ Ζαχαρίας περὶ παιδὸς ἠϋχετο ; ἀλλὰ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ ; Φασὶν οὖν τινες ὅτι, ἐπειδὴ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ ἠϋχετο, ἡμελλε δὲ τίττειν υἱὸν βοῶντα, ἴδε ὁ ἄμωχος τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀφρον τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, εἰκότως λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ ἄγγελος, ὅτι Εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου ὑπὲρ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ. Ὑἱὸν γὰρ γεννήσεις δι' οὗ ἀφρασις ἔσται τῶν ἁμαρτιῶν. Τινὲς δὲ ὅπως νοοῦσιν, ὅτι, Εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου, ὡ Ζαχαρία, καὶ συνεχώρησεν ὁ Θεὸς τὰς ἁμαρτίας τῷ λαῷ· εἶτα ὡσπερ εἰπόντος αὐτοῦ, Πόθεν δῆλον τοῦτο ; φησὶν ὁ ἄγγελος, ὅτι, Τοῦτό σοι δίδωμι σημεῖον, ὅτι γεννήσει σοι υἱὸν ἡ Ἐλισάβετ· ὥστε ἀπὸ τοῦ γεννήσει τὴν Ἐλισάβετ, πιστευθήσεται σοι καὶ τὸ ἀφεθῆναι τὰς ἁμαρτίας τῷ λαῷ.

« Ἔσται γὰρ μέγας ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, καὶ οἶνον καὶ σίκερα οὐ μὴ πῖν· καὶ Πνεύματος ἁγίου πλησθήσεται ἔτι ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ· καὶ πολλοὺς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐπιστρέψει ἐπὶ Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν· καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει· Ἡλιοῦ, ἐπιστρέψαι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, καὶ ἀπειθεῖς ἐν φρονήσει δικαίων, ἐτοιμάσαι Κύριον λαὸν κατεσκευασμένον. » Μέγαν ἔσθαι τὸν Ἰωάννην ἐπαγγέλλεται ὁ ἄγγελος, ἀλλ' ἐνώπιον τοῦ Κυρίου· πολλοὶ γὰρ μεγάλοι λέγονται ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὐ τοῦ Θεοῦ· οἷοι οἱ ὑποκριταί· μέγας δὲ ὁ Ἰωάννης κατὰ ψυχὴν· ὡσπερ καὶ μικρὸς κατὰ ψυχὴν πᾶς ὁ σκανδαλιζόμενος· οὐδεὶς γὰρ μέγας σκανδαλιζέται, ἀλλ' οἱ μικροὶ καὶ ὀλιγόψυχοι. Φησὶ γοῦν ὁ Κύριος· « Ὅς ἂν σκανδαλισθῆναι τῶν μικρῶν. » Ὅσπερ δὲ οἱ τεκνάρια τῶν Ἰωάννην, δίκαιοι ἦσαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, οὕτως καὶ ὁ παῖς αὐτῶν μέγας ἐνώπιον τοῦ Κυρίου· σίκερα δὲ λέγεται πᾶν τὸ μέθην ἐμποιεῖν δυνάμενον, οὐκ ὂν δὲ ἐξ ἀμπελοῦ. Ἐν τῇ κοιλίᾳ δὲ τῆς μητρὸς ὢν ἔτι, ἐκλήσθη Πνεύματος ἁγίου· ὅτε ἦλθεν ἡ Μήτηρ τοῦ Κυρίου πρὸς τὴν Ἐλισάβετ, καὶ ἐσκήρτισε τὸ βρέφος ἀγαλλιώμενον διὰ τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν. Ἐπιστρέψε δὲ καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα· τούτεστι, τῶν Ἑβραίων ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους· πατέρες μὲν γὰρ ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι· τέκνα δὲ τούτων οἱ ἀπόστολοι. Ἐπιστρέψεν οὖν τὰς καρδίας τῶν Ἰουδαίων ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους, διδάσκων περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ μαρτυρῶν· ὁ δὲ περὶ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρῶν, πάντως δέξιοίς τοις ποιεῖ καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· οὐ πάντας δὲ ἐπιστρέψεν ὁ Ἰωάννης, ἀλλὰ πολλοὺς· ὁ μόντοι Κύριος πάντας ἐφώτισεν· ἐν Πνεύματι δὲ Ἡλιοῦ προῆλθε, καθὼς ὡσπερ εἰς Ἠλίαν ἡ χάρις ἐνήργησεν, οὕτως καὶ εἰς Ἰωάννην· ὁ τε γὰρ Ἠλίας τῆς δευτέρας παρουσίας πρόδρομος, καὶ ὁ Ἰωάννης

A hoc indicio discernuntur visiones quæ a Deo, et quæ a diabolo. Nam si mens primum turbetur, et statim timor solvatur, et iterum quiescat, reversa divina est visio. Si autem timor ac turbatio magis atque magis crescant, demoniaca est visio. Quare angelus dicit: « Exaudita est deprecatio tua, et uxor tua Elisabeth pariet tibi »? Nam Zacharias non pro filio precatus est, sed pro peccatis populi. Dicunt igitur quidam quod quoniam pro peccatis populi orabat, futurum autem quod generaret filium qui clamaret, ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi: merito dicit ad illum angelus: Quoniam exaudita est deprecatio tua pro remissione peccatorum populi. Filium enim generabis, per quem remissio erit peccatorum. Alii autem sic intelligunt: Quoniam exaudita est deprecatio tua, Zacharia, et remisit Deus peccata populo. Deinde quasi ille dixisset angelo: Unde hoc manifestum? dicit angelus: Hoc tibi signum do, quod pariet tibi filium Elisabeth, et ita per puerperium Elisabeth credibile tibi sit remissa esse peccata populo.

Vers. 15-17. « Erit enim magnus coram Domino, ac vinum et siceram non bibet: et Spiritu sancto replebitur jam inde ab utero matris suæ, multosque ex filiis Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum: et ipse præcedet ante illum cum spiritu ac virtute Helix, ut convertat corda patrum in filios, et inobedientes ad prudentiam justorum: ut paret Domino plebem præparatam. » Magnum fore Joannem prædicit angelus, sed coram Domino: multi enim dicuntur magni coram hominibus, at non item coram Deo, ut hypocritæ. Magnus autem Joannes juxta animam, sicut et parvus juxta animam dicitur omnis qui scandalizatur. Nullus enim magnus scandalizatur, sed parvi, et pusillanimes. Dicit igitur Dominus: « Qui scandalizaverit unum ex parvis ». Quomodo autem hi qui genuerunt Joannem, justi fuerunt coram Deo, sic et puer ipsorum magnus coram Domino. Sicera autem dicitur omne quod inebriare potest, et non est ex vite. Cum autem esset adhuc in utero matris repletus est Spiritu sancto, quando Mater Domini venit ad Elisabeth, et exsultavit præ gaudio infans propter adventum Domini. Porro convertit corda patrum ad filios, hoc est, Hebræorum ad apostolos. Patres enim fuerunt Judæi, illorum autem filii apostoli. Convertit igitur corda Judæorum ad apostolos, docens et testificans de Christo. Qui autem de Christo testatur omnino fide dignos facit et discipulos ipsius. Non omnes convertit Joannes, sed multos: Christus autem omnes illuminavit. At in spiritu Elie præcessit. Sicut enim in Elia effcax fuit gratia, ita et in Joanne. Et sicut Elias secundæ adventus præcursor, ita et Joannes primi. In virtute autem Elie, eo quod idem possunt adventus amborum; ambo enim ad Christum congregant. Et

• Matth. xv:11, 16.

alter, in virtute ac spiritu Hellas venit Joannes, A
eo quod eremita fuit etiam ipse, et frugalis vitæ, et
arguens sicut ille. Convertit autem et incredulos
Judæos ad prædicationem justorum, hoc est, apostolorum
doctrinam. Prudentia autem apostolorum
gratia est Spiritus in illis, a qua gubernabantur.
Præparavit quoque Domino, id est Christo, plebem
præparatam, hoc est capacem ad suscipiendam
prædicationem, ut exempli gratia, quando veniebat
propheta quispiam prædicans, non omnes credebant,
sed qui præparati erant, et qui seipsos ad hoc ac-
commodabant. Nam sicut si quis noctu veniat in
domum, non omnes illum excipiunt, sed qui vigilantes
sunt exspectantque, et ad excipiendum parati sunt :
sic et Joannes præparavit Domino populum, non
incredulum quidem, sed elaboratum et præparatum B
ad suscipiendum Dominum.

γορήτες καὶ προσδοκῶντες αὐτὸν καὶ ἐτοιμασθέντες εἰς τὸ ὑποδέξασθαι· οὕτως καὶ ὁ Ἰωάννης ἠτοίμασε
τῷ Κυρίῳ λαόν, ἀλλ' οὐ τὸν ἀπειθῆ, τὸν δὲ κατασκευασμένον, ὃ ἔστι προητοιμασμένον, εἰς ὑποδε-
χῆν τοῦ Χριστοῦ.

Vras. 18-20. « Et dixit Zacharias ad angelum :
Quo argumento cognoscam illud? Ego enim sum se-
nex, et uxor mea provecctæ ætatis est. At respondens
angelus, dixit ei: Ego sum Gabriel, qui astili in
conspectu Dei, missusque sum ut loquar ad te, et
hæc tibi læta nuntiæm. Et ecce futurum est ut sis
tacitus, nec fari possis ad eum usque diem quo hæc
fiant, eo quod non credidisti verbis meis, quæ im-
plebuntur in tempore suo. » Tametsi justus 274
esset Zacharias et sanctus, respiciens tamen ad
prodigiosam generationem filii, non facile credebat. C
Ideo et angelus suam dignitatem dicit: Ego sum
Gabriel, qui astili in conspectu Dei, non seductor
dæmon, sed angelus Dei. Igitur quia discredis, ego
te faciam surdum, et loqui non poteris. Merito au-
tem duo hæc passus est, et quod non audiret, et
non loqueretur. Quia enim non obedierat, condem-
natur ut surdus sit: et quia contradixerat, ut silet.
Verumtamen præfigurabat etiam ea quæ Judæis eve-
nerunt. Nam sicut hic senex et sterilis et incredulus
peperit filium prophetæ majorem: ita et Ju-
dæorum congregatio sacerdotio inveterato quamvis
esset sterilis, incredula et inobediens, Verbum tamen
Dei, hoc est Dominum prophetarum, peperit
in carne: quo nato, hi qui prius inobedientes erant, D
ad fidem et confessionem pervenerunt.

Vras. 21-23. « Et erat populus exspectans Zacha-
riam, et mirabantur quod moraretur in templo.
Egressus autem non poterat loqui illis. Et cogno-
verunt quod visionem vidisset in templo. Et ipse
inuocabat illis, permansitque mutus. Et accidit, ut
impleti sunt dies officii ejus, abiit in domum suam. »
Vides quomodo Judæi exspectabant et permanebant
donec exiret summus sacerdos? At nos Christiani,
nisi mox ut ingressi fuerimus in templum, statim
egrediamur, existimamus male nobiscum agi. Inuoc-
bat autem populo Zacharias, forte roganti silentii
causam: quia enim loqui non poterat, per nutum
significabat. Vide item quod non abiit in domum

τῆς πρώτης. Καὶ ἐν δυνάμει δὲ Ἠλιοῦ, καθὼς ἐν
αὐτῷ δύνανται αἱ παρουσίαι ἀμφοτέρων, τοῦ τε Ἠλιοῦ
καὶ τοῦ Ἰωάννου· πρὸς γὰρ τὸν Χριστὸν συνάγουσι.
Καὶ ἄλλως δὲ ἐν δυνάμει καὶ πνεύματι Ἠλιοῦ ἦλθεν
ὁ Ἰωάννης, ὅστις ἐρημίτης ἦν καὶ αὐτός, καὶ ἀπί-
ριτος, καὶ ἐλαγχιτικός ὡς ἐκεῖνος. Ἐπίστρεψε δὲ
καὶ τοὺς ἀπειθεῖς Ἰουδαίους ἐν τῇ φρονήσει τῶν
δικαίων, τοῦτίστι, τῇ τῶν ἀποστόλων διδασκαλίᾳ·
φρόνησις γὰρ τῶν ἀποστόλων, ἣ ἐν αὐτοῖς τοῦ Πνεύ-
ματος χάρις, ὅψ' ἦς ἐκυβερνῶντο. Ἠτοίμασε δὲ τῷ
Κυρίῳ, τοῦτίστι τῷ Χριστῷ, λαὸν κατασκευασμένον,
τοῦτίστιν, ἐμπάραινον πρὸς τὸ ὑποδέξασθαι τὸ
κῆρυγμα· οὐδὲν τι λέγει· Ἐπειδὴν ἔλθοι τις προφή-
της κηρύττων, οὐ πάντες ἐπίστευον, ἀλλ' οἱ κατα-
σκευασμένοι, τοῦτίστιν, οἱ προητοιμασθέντες ἑαυτοὺς
εἰς τοῦτο. Ὡσπερ γὰρ ἐάν ἔλθοι τις εἰς οἰκίαν νε-
κρῶν, οὐ πάντες αὐτὸν ὑποδέχονται, ἀλλ' οἱ ἐγγε-
νητοῦ.

« Καὶ εἶπε Ζαχαρίας πρὸς τὸν ἄγγελον· Κατὰ τί
γνώσομαι τοῦτο; Ἐγὼ γὰρ εἰμι προσβύτης, καὶ ἡ
γυνὴ μου προδοθηκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς. Καὶ
ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῷ· Ἐγὼ εἰμι Γαβριὴλ
ὁ παρεστηκὸς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπεστάλην λα-
λῆσαι πρὸς σέ, καὶ εὐαγγελισασθαι σοὶ ταῦτα· καὶ
ἰδοὺ ἔση σιωπῶν καὶ μὴ δυνάμενος λαλῆσαι, ἕως
ἥς ἡμέρας γένηται ταῦτα· ἀνθ' ὧν οὐκ ἐπίστευσας
τοῖς λόγοις μου, οὕτως κληρωθήσονται εἰς τὸν και-
ρὸν αὐτῶν. » Εἰ καὶ δίκαιος ἦν ὁ Ζαχαρίας καὶ
ἅγιος, ὅμως πρὸς τὸ παρόντος τῆς παιδοποιίας ἀπο-
βλέπων, οὐκ εὐλόγως ἐπίστευεν. Αὐτὸ καὶ ὁ ἄγγελος τὸ
οὐκ εἶπεν ἀξίωμα λέγει, ὅτι, Ἐγὼ εἰμι Γαβριὴλ ὁ πα-
ρεστηκὸς τῷ Θεῷ· οὐ πλάνο; θαύμα, ἀλλ' ἄγγελος
Θεοῦ. Ἐπαι οὖν ἀπιστεῖς, ἔσο κωφεύων καὶ μὴ δυ-
νάμενος λαλῆσαι· εἰκότως δὲ τὰ δύο ταῦτα ἐπαθε, τὸ
μῆτε ἀκούειν μῆτε λαλεῖν· ὡς μὲν γὰρ παρακούσας,
καταδικάζεται κώφευσις· ὡς δὲ ἀπειθῶν, σιωπῆν.
Πλὴν προετύπου καὶ τὰ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους. Ὡσπερ
γὰρ οὗτος γέρον καὶ ἀκαρπός, καὶ ἀπιστήσας, ἔτε-
κεν υἱὸν μείζονα τῶν προφητῶν, οὕτως καὶ ἡ τῶν
Ἰουδαίων συναγωγὴ καὶ ἰερωσύνη παλαιωθεῖσα, καὶ
ἀκαρπία καὶ ἀπιστος καὶ παρήκοος γενομένη, ὅμως
τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, τὸν ἀεσπότην τῶν προφητῶν, D
ἔτεκεν ἐν σαρκί· οὐ τέχθόντος, οἱ πρῶτην παρήκοος
εἰς πίστιν καὶ εὐφροσύνην μετέλλουσιν.

« Καὶ ἦν ὁ λαὸς προσδοκῶν τὸν Ζαχαρίαν, καὶ
ἐθαύμαζον ἐν τῷ χρονίζειν αὐτὸν ἐν τῷ ναῷ· ἐξελ-
θὼν δὲ οὐκ ἠδύνατο λαλῆσαι αὐτοῖς· καὶ ἐπέγνωσαν
ὅτι ὄπτασιαν εἶδρακεν ἐν τῷ ναῷ. Καὶ αὐτὸς ἦν κω-
φεύων αὐτοῖς, καὶ διέμενε κωφός. Καὶ ἐγένετο, ὡς
ἐπληθίσθησαν αἱ ἡμέραι τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, ἀπέλ-
θεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. » Ὅπως πῶς οἱ μὲν Ἰουδαῖοι
προσεδύκων καὶ περιέμενον ἕως οὗ ἐξέλθοι ὁ ἀρχ-
ιερεὺς; Ἡμεῖς δὲ οἱ Χριστιανοὶ, ἅμα τῷ εἰσελθεῖν
εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἰ μὴ ἐξέλθοιμεν, δεινὸν τι πάσχειν
νομίζομεν. Διένειε δὲ τῷ λαῷ ὁ Ζαχαρίας, ἵνα
ἐρωτῶντι τὴν αἰτίαν τῆς σιωπῆς· μὴ δυνάμενος γὰρ
λαλῆσαι, διὰ νεύματος ἰδύλου ταύτην. Ὅρα δὲ ὅτι

καὶ ἕως οὗ ἀτελέσθησαν αἱ ἡμέραι τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, οὐκ ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἀλλὰ προσήθευε τῷ ναφ̄· ἀπόκριστο μὲν γὰρ ἡ ὄρεινὴ ἀληθῶς καὶ ἀπέειχε τῆς Ἱερουσαλήμ· κληνὴ ἀλλ' εἰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Ἱερουσαλήμοις εἶχε τὸν οἶκον ὁ ἱερεὺς, οὐκ ἐξῆν αὐτῷ ἔξω τῆς αὐλῆς τοῦ ναοῦ ἀπαιθεῖν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἑφημερίας αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ, φεῦ! πῶς καταφρονοῦμεν τῶν θεῶν ὑπηρεσιῶν! Τὸ δὲ μὴ θύνασθαι μὲν λαλεῖν τὸν Ζαχαρίαν, διανέειν δὲ τῷ λαφ̄, τὴν τῶν Ἰουδαίων ἄλογον πολιτείαν δηλοῖ· ἀπειταίναντες γὰρ τὸν λόγον, οὐ θύναται λόγον ἀποδοῦναι περὶ ὧν πράττουσιν ἢ λέγουσιν, ἀλλὰ κἂν προφητιῶν τι αὐτοὺς ἐρωτῆς, ἐπιστομίζονται, καὶ οὐ θύναται σοι λόγον καὶ ἀπόκρισιν ἀποδοῦναι.

ε Μετὰ δὲ ταῦτα τὰς ἡμέρας συνέλαβεν Ἐλισάβετ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ περιέκρυβεν ἑαυτὴν μῆνας πέντε, λέγουσα ὅτι, ὅθνα μοι πεποίηκεν ὁ Κύριος ἐν ἡμέραις αἷς ἐπιείθε ἀφελὲν τὸ θνητὸς μου ἐν ἀνθρώποις. » Σφόδρων οὖσα ἡ Ἐλισάβετ, ᾗδαιτο, καὶ διὰ τοῦτο περιέκρυπτεν ἑαυτὴν, διὰ τὸ ἐν γήρῳ συλλαβεῖν· ἐπὶ μῆνας δὲ πέντε περιέκρυπτεν ἑαυτὴν, ἕως οὗ καὶ ἡ Μαρία συλλάβοι· ἀφ' οὗ δὲ καὶ ἐκαίτη συνέλαβε, καὶ ἐσπίρησε τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς, οὐκ εἰς ἐκρυπτεν ἑαυτὴν, ἀλλὰ καὶ ἐπαρρησιάσατο ἂν, ὡς τοιοῦτου παιδὸς μήτηρ, καὶ πρὶν ἢ γεννηθῆναι προφητικῆ ἀξίᾳ τιμημένον.

ε Ἐν δὲ τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ ἀποστάλη ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας, ἣ ὄνομα Ναζαρέτ, πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ, ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ, ἐξ οἴκου Δαβὶδ. Καὶ τὸ ὄνομα τῆς παρθένου, Μαριάμ. Καὶ εἰσελθὼν ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτὴν, εἶπε· Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν. » Ἡ δὲ ἰδοῦσα, διαταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ διελογίζετο ποταπὸς εἶη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος· καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος αὐτῇ· Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ· εὖρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ. » Μῆνα ἕκτον λέγει τὸν ἀπὸ τῆς συλλήψεως Ἰωάννου. Λέγει δὲ μεμνηστευθῆαι τὴν παρθένον ἀνδρὶ ἐξ οἴκου Δαβὶδ, ἵνα δείξῃ, ὅτι καὶ αὐτὴ ἐκ τοῦ γένους τοῦ Δαβὶδ κατήγετο· ἐκ γὰρ τοῦ αὐτοῦ γένους καὶ τῆς αὐτῆς σπειρᾶς εἶναι μύθερα τὰ μέρη, νόμος ἦν. Ἐπειδὴ δὲ τῇ Εὐζ ὁ Κύριος εἶπεν, Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα, λύει τὴν λύπην ταύτην ἡ χαρὰ, ἣν ὁ ἄγγελος προσφέρει τῇ Παρθενῷ, λέγων· Χαῖρε, κεχαριτωμένη· ἐπαι δὲ κακατήρατο ἡ Εὐα, εὐλογημένη αὕτη ἀκούει· διελογίζετο δὲ περὶ τοῦ ἀσπασμοῦ ποταπὸς εἶη οὗτος, μὴ ἄρα ἀποκός τις καὶ πορνικὸς, ὡς ἐξ ἀνδρὸς πρὸς κόρην, ἢ θελοῦ;· ἐπειδὴ καὶ Θεοῦ μνημὴν σύνεσι τῷ ἀσπασμῷ, τὸ, Ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Πρῶτον δὲ καταστῆλκει τὴν καρδίαν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ φόβου· ὡς ἂν ἐν ἀταραξίᾳ γενομένη, δέξεται τὴν θεῶν ἀπόκρισιν· οὐ γὰρ ἐνεδίχτο ταραττομένην αὐτὴν, ἀκριβῶς ἀκούσιν τὰ συμβησόμενα· ὅπερ δὲ ἔνω εἶπε, κεχαριτωμένη, ὡσπερ ἐρμηνεύων φησὶν· Εὖρες γὰρ χάριν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· τοῦτο γὰρ εἶσι τὸ κεχαριτωθῆαι, τὸ εὖρεῖν χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, πωτέστιν, ἀρέσαι Θεῷ· ἀλλὰ τοῦτο μὲν κοινόν· πολ-

A suam, donec impleti essent dies ministerii sui, asseditque templo. Aberat enim vere a Jerusalem montana regio. Quamvis autem et Hierosolymis domum habuisset, non Heuisset tamen ei extra ambitum templi per tempus vicis ausē exire. Nos autem; pro pudor! quam contemnimus divina ministeria! Cæterum quod Zacharias non potest loqui, sed innuit populo, significat irrationalem Judæorum vitam: quia ubi occiderunt Verbum, non possunt rationem reddere de his quæ vel dicunt vel faciunt. Et si quid propheticum interrogaveris, obmutescunt, et non possunt tibi vel sermonem vel responsum dare.

B Vers. 24, 25. « Post hos autem dies concepit Elisabeth uxor ejus, et occultabat se mensibus quinque, dicens: Sic fecit mihi Dominus in diebus quibus me respexit, ut auferret probrum meum inter homines. » Elisabeth, quoniam casta erat, erubescerat, et propterea occultabat se, eo quod senex concipisset. Mensibus autem quinque occultavit se, donec Maria conciperet. Ubi autem illa concepit, et exultavit infans in utero, non ultra se occultavit, sed libere iuit, utpote tanti pueri mater, qui etiam antequam nasceretur, prophetarum dignitate fuit honoratus.

C Vers. 26-30. « In mense autem sexto missus est angelus 275 Gabriel a Deo in civitatem Galilææ cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro cui nomen erat Joseph, de domo David, ac nomen virginis Maria. Et ingressus angelus ad eam dixit: Gaude, gratiosa, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. Illa vero cum vidisset, turbata est super sermone ejus, et cogitabat qualis esset illa salutatio. Et dixit angelus ei: Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum. » Mensem sextum dicit a tempore quo conceptus fuit Joannes. Dicit autem desponsatam virginem viro qui erat de domo David, ut ostenderet et ipsam ex genere David descendisse; juxta legem enim conjuges ex eodem genere et eadem cognationis catena prognatos esse oportebat. Quia autem Evæ dictum erat a Domino, ut in tristitia pariat filios*, solvit tristitiam illam in gaudium, quod angelus Virgini afferens dicit: D Gaude, gratiosa. Et quia maledicta fuit Evæ, hæc dicitur benedicta. Considerabat autem de salutatione, qualisnam esset, num absurda et procatrix, ac qualis viri ad puellam, an divina: quia et Dei mentio inter salutandum facta, cum diceretur, Dominus tecum. Primum autem timorem a corde ipsius repellit, ut in quiete constituta divinum responsum accipiat. Neque enim fieri potest ut turbata diligenter audiat quæ eventura sunt. Porro id quod supra dixit, gratiosa, quasi interpretans dicit: Invenisti enim gratiam coram Domino. Hoc enim est gratiosam esse, vel gratificatam, quod invenerit gratiam apud Deum, hoc est, placuerit Deo. Verum

* Gen. iii, 16.

alter, in virtute ac spiritu Helias venit Joannes, A
 eo quod eremita fuit etiam ipse, et frugalis vite, et
 arguens sicut ille. Convertit autem et incredulos
 Judæos ad prudentiam justorum, hoc est, apostolorum
 doctrinam. Prudentiam autem apostolorum
 gratia est Spiritus in illis, a qua gubernabantur.
 Præparavit quoque Domino, id est Christo, plebem
 præparatam, hoc est capacem ad suscipiendam
 prædicationem, ut exempli gratia, quando veniebat
 propheta quispiam prædicans, non omnes credebant,
 sed qui præparati erant, et qui seipos ad hoc ac-
 commodabant. Nam sicut si quis nocte veniat in
 domum, non omnes illum excipiunt, sed qui vigilantes
 sunt expectantique, et ad excipiendum parati sunt:
 sic et Joannes præparavit Domino populum, non
 incredulum quidem, sed elaboratum et præparatum B
 ad suscipiendum Dominum.
 γοφότις καὶ προσδοκῶντες αὐτὸν καὶ ἐτοιμασθέντες εἰς τὸ ὑποδέξασθαι· οὕτως καὶ ὁ Ἰωάννης ἠτοίμασε τῷ Κυρίῳ λαὸν, ἀλλ' οὐ τὸν ἀπειθῆ, τὸν δὲ κατεσκευασμένον, ὃ ἔστι προητοιμασμένον, εἰς ὑποδε-
 χῆν τοῦ Χριστοῦ.

Vrs. 18-20. « Et dixit Zacharias ad angelum :
 Quo argumento cognoscam illud? Ego enim sum se-
 nex, et uxor mea provectæ ætatis est. At respondens
 angelus, dixit ei: Ego sum Gabriel, qui astitit in
 conspectu Dei, missusque sum ut loquar ad te, et
 hæc tibi læta nuntiem. Et ecce futurum est ut sis
 tacitus, nec fari possis ad eum usque diem quo hæc
 fiant, eo quod non credidisti verbis meis, quæ im-
 plebuntur in tempore suo. » Tametsi justus 274
 esset Zacharias et sanctus, respiciens tamen ad C
 prodigiosam generationem filii, non facile credebat.
 Ideirco et angelus suam dignitatem dicit: Ego sum
 Gabriel, qui astitit in conspectu Dei, non seductor
 dæmon, sed angelus Dei. Igitur quia discredis, ego
 te faciam surdum, et loqui non poteris. Merito au-
 tem duo hæc passus est, et quod non audiret, et
 non loqueretur. Quis enim non obedierat, condem-
 natus ut surdus sit: et quia contradixerat, ut sileat.
 Verumtamen præfigurabat etiam ea quæ Judæis eve-
 nerunt. Nam sicut hic senex et sterilis et incredulus
 peperit filium prophetis majorem: ita et Ju-
 dæorum congregatio sacerdotio inveterato quamvis
 esse sterilis, incredula et inobediens, Verbum tamen
 Dei, hoc est Dominum prophetarum, peperit
 in carne: quo nato, hi qui prius inobedientes erant,
 ad fidem et confessionem pervenerunt.

Vrs. 21-23. « Et erat populus expectans Zacha-
 riam, et mirabantur quod moraretur in templo.
 Egressus autem non poterat loqui illis. Et cognove-
 runt quod visionem vidisset in templo. Et ipse
 innuebat illis, permansitque mutus. Et accidit, ut
 impleti sunt dies officii ejus, abiit in domum suam. »
 Vides quomodo Judæi expectabant et permanebant
 donec exiret summus sacerdos? At nos Christiani,
 nisi mox ut ingressi fuerimus in templum, statim
 egrediamur, existimamus male nobiscum agi. Innuebat
 autem populo Zacharias, forte roganti silentii
 causam: quia enim loqui non poterat, per nutum
 significabat. Vide item quod non abiit in domum

τῆς πρώτης. Καὶ ἐν δυνάμει δὲ Ἠλιοῦ, καθὼς ἐν
 αὐτῷ δύνανται εἰ παρουσίας ἀμφοτέρων, τοῦ τε Ἠλιοῦ
 καὶ τοῦ Ἰωάννου· πρὸς γὰρ τὸν Χριστὸν συνάγουσι.
 Καὶ ἄλλως δὲ ἐν δυνάμει καὶ πνεύματι Ἠλιοῦ ἦλθεν
 ὁ Ἰωάννης, διότι ἐρημίτης ἦν καὶ αὐτός, καὶ ἀπέ-
 ριττος, καὶ ἐλεγκτικὸς ὡς Ἰκεῖνος. Ἐπίστρεψε δὲ
 καὶ τοὺς ἀπειθεῖς Ἰουδαίους ἐν τῇ φρονήσει τῶν
 δικαίων, τοῦτίστι, τῇ τῶν ἀποστόλων διδασκαλίᾳ·
 φρόνησις γὰρ τῶν ἀποστόλων, ἣ ἐν αὐτοῖς τοῦ Πνεύ-
 ματος χάρις, ὅφ' ἦς ἐκυβερνῶντο. Ἠτοίμασε δὲ τῷ
 Κυρίῳ, τοῦτίστι τῷ Χριστῷ, λαὸν κατεσκευασμένον,
 τοῦτίστιν, ἐμπειράσκουον πρὸς τὸ ὑποδέξασθαι τὸ
 κήρυγμα· οἷόν τι λέγω· Ἐπειδὴν ἔλθοι τις προφή-
 της κηρύττων, οὐ πάντες ἐπίστευον, ἀλλ' οἱ κατε-
 σκευασμένοι, τοῦτίστιν, οἱ προητοιμασθέντες ἑαυτοὺς
 εἰς τοῦτο. Ὅσπερ γὰρ ἐάν ἔλθοι τις εἰς οἰκίαν νυ-
 κτός, οὐ πάντας αὐτὸν ὑποδέχονται, ἀλλ' οἱ ἐγγυ-
 ροφότις καὶ προσδοκῶντες αὐτὸν καὶ ἐτοιμασθέντες εἰς τὸ ὑποδέξασθαι· οὕτως καὶ ὁ Ἰωάννης ἠτοίμασε τῷ Κυρίῳ λαὸν, ἀλλ' οὐ τὸν ἀπειθῆ, τὸν δὲ κατεσκευασμένον, ὃ ἔστι προητοιμασμένον, εἰς ὑποδε-
 χῆν τοῦ Χριστοῦ.

« Καὶ εἶπε Ζαχαρίας πρὸς τὸν ἄγγελον· Κατὰ τί
 γνώσομαι τοῦτο; Ἐγὼ γὰρ εἰμι πρεσβύτης, καὶ ἡ
 γυνὴ μου προσηκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς. Καὶ
 ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῷ· Ἐγὼ εἰμι Γαβριὴλ
 ὁ παρεστηκὸς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπεστάλην λα-
 λῆσαι πρὸς σέ, καὶ εὐαγγελίσασθαι σοὶ ταῦτα· καὶ
 ἰδοὺ ἐσθ' σιωπῶν καὶ μὴ δυνάμενος λαλῆσαι, ὅχις
 ἦς ἡμέρας γένηται ταῦτα· ἐνθ' ὃν οὐκ ἐπίστευσας
 τοῖς λόγοις μου, οἴκτινος κληρωθήσονται εἰς τὸν και-
 ρὸν αὐτῶν. » Εἰ καὶ δίκαιος ἦν ὁ Ζαχαρίας καὶ
 ἅγιος, ὅμως πρὸς τὸ βεβήσιον τῆς παιδοποιίας ἀπο-
 δέξαν, οὐκ ἐκόλλας ἐπίστευον. Αὐτὸ καὶ ὁ ἄγγελος τὸ
 οἰκτιρὸν ἐξέλωμα λέγει, ἔτι, Ἐγὼ εἰμι Γαβριὴλ ὁ πα-
 ρεστηκὸς τῷ Θεῷ· οὐ κλένος θαύμων, ἀλλ' ἄγγελος
 Θεοῦ. Ἐπεὶ οὖν ἀπίστευε, ἔσο κωφεύων καὶ μὴ δυ-
 νάμενος λαλῆσαι· εἰκότως δὲ τὰ δύο ταῦτα ἐπαθε, τὸ
 μῆτε ἀκοῦειν μῆτε λαλεῖν· ὡς μὲν γὰρ παρακούσας,
 καταδικάζεται κώφευσις· ὡς δὲ ἀπεισιῶν, σιωπῆν.
 Πλὴν προτύπου καὶ τὰ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους. Ὅσπερ
 γὰρ οὗτος γέρον καὶ ἀκαρπός, καὶ ἀπιστήσας, ἔτε-
 καν υἱὸν μείζονα τῶν προφητῶν, οὕτως καὶ ἡ τῶν
 Ἰουδαίων συναγωγὴ καὶ ἱεροσύνη παλαιωθεῖσα, καὶ
 ἀκαρπὸς καὶ ἀπιστὸς καὶ παρήκοος γενομένη, ὅμως
 τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, τὸν Δεσπότην τῶν προφητῶν,
 D ἔτεκεν ἐν σαρκί· ὃ τῆχθέντος, οἱ πρώην παρήκοοι
 εἰς πίστιν καὶ εὐφροσύνην μετέβησαν.

« Καὶ ἦν ὁ λαὸς προσδοκῶν τὸν Ζαχαρίαν, καὶ
 ἐθαύμαζον ἐν τῷ χρονίζειν αὐτὸν ἐν τῷ ναῷ· ἐξελ-
 θῶν δὲ οὐκ ἠδύνατο λαλῆσαι αὐτοῖς· καὶ ἐπέγνωσαν
 δεῖ ὄπτασιαν ἐώρακεν ἐν τῷ ναῷ. Καὶ αὐτὸς ἦν δε-
 νεύων αὐτοῖς, καὶ διέμενε κωφός. Καὶ ἐγένετο, ὡς
 ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, ἀπέ-
 λθην εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. » Ὅπως πῶς οἱ μὲν Ἰουδαῖοι
 προσεδέχων καὶ περιέμενον ἕως οὗ ἐξέλθοι ὁ ἀρχ-
 ιερεύς; Ἡμεῖς δὲ οἱ Χριστιανοὶ, ἅμα τῷ εἰσελθεῖν
 εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἰ μὴ ἐξέλθοιμεν, δεῖνόν τι πάσχειν
 νομίζομεν. Διένεινε δὲ τῷ λαῷ ὁ Ζαχαρίας, ἕως
 ἐρωτῶντι τὴν αἰτίαν τῆς σιωπῆς· μὴ δυνάμενος γὰρ
 λαλῆσαι, διὰ νεύματος ἐδήλου ταύτην. Ὅρα δὲ δεῖ

καὶ ἕως οὗ ἐτελέσθησαν αἱ ἡμέραι τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, οὐκ ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἀλλὰ προσήβρευε τῷ ναῷ· ἀπόκριστο μὲν γὰρ ἡ ὀρεινὴ ἀληθῶς καὶ ἀπέχε τῆς Ἱερουσαλήμ· κλην ἄλλ' εἰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Ἱεροσολύμοις εἶχε τὸν οἶκον ὁ Ἰσραὺς, οὐκ ἐξῆν αὐτῷ ἔξω τῆς αὐλῆς τοῦ ναοῦ ἀπαλθεῖν κατὰ τὴν καιρὸν τῆς ἡμερησίας αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ, φεῦ! πῶς καταφρονοῦμεν τῶν θεῶν ὑπηρεσιῶν! Τὸ δὲ μὴ δύνασθαι μὲν λαλεῖν τὸν Ζαχαρίαν, διαναύειν δὲ τῷ λαῷ, τὴν τῶν Ἰουδαίων ἔλογον πολιτείαν δηλοῦν· ἀποκαταίναντες γὰρ τὸν λόγον, οὐ δύνανται λόγον ἀποδοῦναι περὶ ὧν πράττουσιν ἢ λέγουσιν, ἀλλὰ κἂν προφητεύοντι αὐτοὺς ἐρωτῆς, ἐπιστομίζονται, καὶ οὐ δύνανται σοι λόγον καὶ ἀπόκρισιν ἀποδοῦναι.

Μετὰ δὲ ταύτας τὰς ἡμέρας συνέλαβεν Ἐλισάβετ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ περιέκρυβεν ἑαυτὴν μῆνας πέντε, λέγουσα ὅτι, Ὅταν μοι πεποίηκεν ὁ Κύριος ἐν ἡμέραις αἷς παιδὸν ἀφελὲν τὸ θυμὸς μου ἐν ἀνθρώποις. Ὡς φέρων οὕσα ἡ Ἐλισάβετ, ἤδειτο, καὶ διὰ τοῦτο περιέκρυπτεν ἑαυτὴν, διὰ τὸ ἐν γήρῃ συλλαβεῖν ἐπὶ μῆνα· δὲ πέντε περιέκρυπτεν ἑαυτὴν, ἕως οὗ καὶ ἡ Μαρία συλλάβοι· ἀφ' οὗ δὲ καὶ ἐκαίνη συνέλαβε, καὶ ἐσκήρτισε τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς, οὐκ εἶς ἐκρυπτεν ἑαυτὴν, ἀλλὰ καὶ ἐπαρρησιάσατο ἂν, ὡς τοιοῦτου παιδὸς μήτηρ, καὶ πρὶν ἢ γεννηθῆναι προφητικῇ ἀξίᾳ τιμημένον.

Ἐν δὲ τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ ἀσπασίῃ ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας, ἣ ὄνομα Ναζαρέτ, πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ, ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ, ἐξ οἴκου Δαβὶδ. Καὶ τὸ ὄνομα τῆς παρθένου, Μαριάμ. Καὶ εἰσελθὼν ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτὴν, εἶπε· Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, εὐλογημένη σύ ἐν γυναικί. Ἡ δὲ ἰδοῦσα, διατάραχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ διελογίζετο ποταπὸς εἶη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος· καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος αὐτῇ· Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ· εὖρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ. Μῆνα ἕκτον λέγει τὸν ἀπὸ τῆς συλλήψεως Ἰωάννου. Λέγει δὲ μεμνηστευθῆναι τὴν παρθένον ἀνδρὶ ἐξ οἴκου Δαβὶδ, ἵνα δεῖξῃ, ὅτι καὶ αὐτὴ ἐκ τοῦ γένους τοῦ Δαβὶδ κατήγετο· ἐκ γὰρ τοῦ αὐτοῦ γένους καὶ τῆς αὐτῆς σπειρᾶς εἶναι πρότερα τὰ μέρη, νόμος ἦν. Ἐπειδὴ δὲ τῇ Εὐὰ ὁ Κύριος εἶπεν, Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα, λύσι τὴν λύπην ταύτην ἡ χαρὰ, ἣν ὁ ἄγγελος προσφέρει τῇ Παρθένῳ, λέγων· Χαῖρε, κεχαριτωμένη· ἐπὶ δὲ κεκατήρατο ἡ Εὐα, εὐλογημένη αὕτη ἀκούσι· διελογίζετο δὲ περὶ τοῦ ἀσπασμοῦ ποταπὸς εἶη οὗτος, μὴ ἄρα ἀποπὸς τις καὶ πορνικὸς, ὡς ἐξ ἀνδρὸς πρὸς κόρην, ἢ θεοῦ· ἀπειδὴ καὶ Θεοῦ μνήμη σύνεστι τῷ ἀσπασμῷ, τὸ, Ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Πρῶτον δὲ καταστίλλει τὴν καρδίαν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ φόβου· ὡς ἂν ἐν ἀταραξίᾳ γενομένη, δέξεται τὴν θεῖαν ἀπόκρισιν· οὐ γὰρ ἐνεδίχτο ταραττομένη αὐτὴν, ἀκριβῶς ἀκούειν τὰ συμβεβηκότα· ὅπερ δὲ ἄνω εἶπε, κεχαριτωμένη, ὡσπερ ἐρμηνεύων φησὶν· Εὖρες γὰρ χάριν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ κεχαριτωθῆναι, τὸ εὖρεῖν χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, πούτεστιν, ἀρεσῶν Θεῷ· ἀλλὰ τοῦτο μὲν κοινόν· πολ-

suam, donec impleti essent dies ministerii sui, asseditque templo. Aberat enim vere a Jerusalem montana regio. Quamvis autem et Hierosolymis domum habuisset, non tenuisset tamen ei extra ambitum templi per tempus vicis sue exire. Nos autem, pro pudor! quam contemnimus divina ministeria! Cæterum quod Zacharias non potest loqui, sed innuit populo, significat Irrationalem Judæorum vitam: quia ubi occiderunt Verbum, non possunt rationem reddere de his quæ vel dicunt vel faciunt. Et si quid propheticum interrogaveris, obmutescunt, et non possunt tibi vel sermonem vel responsum dare.

Vras. 24, 25. « Post hos autem dies concepit Elisabeth uxor ejus, et occultabat se mensibus quinque, dicens: Sic fecit mihi Dominus in diebus quibus me respexit, ut auferret probum meum inter homines. » Elisabeth, quoniam casta erat, erubescibat, et propterea occultabat se, eo quod senex conciperet. Mensibus autem quinque occultavit se, donec Maria conciperet. Ubi autem illa concepit, et exsultavit infans in utero, non ultra se occultavit, sed libere ivit, utpote tanti pueri mater, qui etiam antequam nasceretur, prophetarum dignitate fuit honoratus.

Vras. 26-30. « In mense autem sexto missus est angelus 275 Gabriel a Deo in civitatem Gallilæe cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro cui nomen erat Joseph, de domo David, ac nomen virginis Maria. Et ingressus angelus ad eam dixit: Gaude, gratiosa, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. Illa vero cum vidisset, turbata est super sermone ejus, et cogitabat qualis esset illa saluatio. Et dixit angelus ei: Ne timeas, Maria, inventi enim gratiam apud Deum. » Mensem sextum dicit a tempore quo conceptus fuit Joannes. Dicit autem desponsatam virginem viro qui erat de domo David, ut ostenderet et ipsam ex genere David descendisse; juxta legem enim conjuges ex eodem genere et eadem cognationis catena progenitos esse oportebat. Quia autem Evæ dictum erat a Domino, ut in tristitia pariat filios*, solvit tristitiam illam in gaudium, quod angelus Virgini afferens dicit: Gaude, gratiosa. Et quia maledicta fuit Eva, hæc dicitur benedicta. Considerabat autem de salutatione, quallentiam esset, num absurda et procatirix, ac qualis viri ad puellam, an divina: quia et Dei mentio inter salutandum facta, cum diceretur, Dominus tecum. Primum autem timorem a corde ipsius repellit, ut in quiete constituta divinum responsum accipiat. Neque enim fieri potest ut turbata diligenter audiat quæ eventura sunt. Porro id quod supra dixit, gratiosa, quasi interpretans dicit: Inveniisti enim gratiam coram Domino. Hoc enim est gratiosam esse, vel gratificatam, quod invenerit gratiam apud Deum, hoc est, placuerit Deo. Verum

* Gen. iii, 16.

hoc commune habet cum multis. Multæ enim et aliæ **A** invenerunt gratiam coram Deo, non autem id quod infertur.

VERS. 31-33. « Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Is erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ipsius, regnabitque super domum Jacob in æternum : et regni ejus non erit finis. » Ecce concipies, hoc singulare, quod nulli alteri concessum. In utero autem dixit, ut ostendat Dominum ex ipsius virginis utero incarnatum substantialiter. Bene autem dictus est Jesus, quia ob salutem nostri generis venit. Nomen enim hoc in Græcam linguam conversum, dicitur salus. Jesus igitur Σωτήρ est, hoc est salvator : quia et Ιωήν salus dicitur. Erit autem, inquit, magnus, et Filius Altissimi vocabitur. Magnus quidem fuit et Joannes, sed non ad hoc Altissimi Filius. Jesus vero magnus quidem, eo quod docuit : Filius autem Altissimi, et propter istuc ipsum : docebat enim sicut auctoritatem habens : et propter mirabilem miraculorum operationem. Vocatur autem Filius Altissimi, qui apparebat homo. Nam quia una fuit hypostasis, revera Filius Altissimi fuit Filius virginis. Et fuit quidem **276** ante sæcula Filius Altissimi Verbum, sed non vocabatur neque cognoscebatur ; postquam autem incarnatum est et apparuit in carne, tunc et vocatum est Filius Altissimi, qui apparebat et miracula faciebat. Audiens vero thronum vel sedem David, ne putes sensibile quoddam regnum, sed divinum, quo regnavit super omnes gentes per divinam prædicationem. Domus enim Jacob sunt hi qui ex Hebræis crediderunt, atque etiam qui ex aliis gentibus. Illi enim proprie Jacob et Israel. Et quomodo dicitur sedere super sedem David ? Audi. David parvus erat inter fratres suos, et Dominus quoque contemptus et taxatus ut edax et vini potor, et fabri filius, et a fratribus suis filiis Joseph despiciebatur. Neque enim fratres ejus, inquit, credebant in eum. Ille cum beneficeret, persecutionem patiebatur : et Dominus quoque miracula faciens accusabatur et lapidabatur. Ille per mansuetudinem vicit et regnavit, et Dominus per mansuetudinem suscepta cruce regnavit. Vides quomodo dicatur sedere super sedem David ? Nam sicut David sensibile regnum suscepit, ita et Dominus spirituale, cujus regni non erit finis. Non enim finis regni Christi, hoc est, agnitionis Dei et Christianismi. Nam et cum persecutionem patimur, gratia Christi floremus.

VERS. 34, 35. « Dixit autem Maria ad angelum : Quomodo erit istud, quandoquidem virum non cognosco ? Et respondens angelus, dixit ei : Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi : quapropter et quod nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei. » Non quasi discredens Virgo dixit : Quomodo erit mihi istud ? sed ut prudens et intelligens, ut discat, modum inquirat. Non enim

Β λαί γάρ καὶ ἄλλαι εὐρον χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, τὸ δὲ ἐπιφερόμενον οὐκ ἔτι.

« Καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· οὗτος ἔσται μέγας καὶ Υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται. Καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. » Ἰδοὺ συλλήψῃ· τοῦτο τὸ ἐξαίσιον, οὗ οὐδεμία ἄλλη κατηγορήθη· ἐν γαστρὶ δὲ εἶπεν, ἵνα δείξῃ τὸν Κύριον ἐξ αὐτῆς τῆς νηδύος τῆς Παρθένου σαρκωθέντα οὐσιν ὡς δικαίως δὲ ἐκλήθη Ἰησοῦς ὁ ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ ἡμετέρου γένους ἐλθὼν· τὸ γὰρ ὄνομα τοῦτο, εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν μεταβαλλόμενον, Θεοῦ λέγεται σωτηρία· Ἰησοῦς οὖν Σωτήρ ἐρμηνεύεται, ὅτι καὶ Ιωὴ σωτηρία λέγεται. Ἔσται δὲ, φησὶ, μέγας, καὶ Υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται. Μέγας μὲν ἦν καὶ ὁ Ἰωάννης, ἀλλ' οὐκ ἔτι καὶ Υἱὸς Ὑψίστου· ὁ δὲ γε Σωτήρ, μέγας μὲν, καθὼ ἐδίδασκεν. Υἱὸς δὲ Ὑψίστου, διὰ τε τοῦτο αὐτὸ (ἐδίδασκε γὰρ ὡς ἔξουσίαν ἔχων), καὶ διὰ τὴν τῶν θαυμάτων παραδοξοποιίαν· καλεῖται δὲ Υἱὸς Ὑψίστου ὁ φαινόμενος ἄνθρωπος· ἐπεὶ γὰρ μία ἦν ὑπόστασις, τῷ ὄντι Υἱὸς Ὑψίστου ἦν ὁ ἄνθρωπος ὁ Υἱὸς τῆς Παρθένου. Ἦν μὲν γὰρ καὶ πρὸ τῶν αἰῶνων Υἱὸς Ὑψίστου ὁ Λόγος, ἀλλ' οὐκ ἐκαλεῖτο, οὐδὲ ἐγνωρίζετο· ἐπεὶ δὲ ἐσαρκώθη καὶ ἐφανέρωθη ἐν σαρκὶ, τότε δὴ καὶ ἐκλήθη Υἱὸς Ὑψίστου, ὁ φαινόμενος καὶ τὰ θαύματα ποιῶν. **C** Θρόνον δὲ Δαυὶδ ἀκούων, μὴ αἰσθητὴν βασιλείαν νόμιζε, ἀλλὰ θεῖαν· ἦν ἐβασίλευσεν ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη διὰ τοῦ θεοῦ κηρύγματος· οἶκος γὰρ Ἰακώβ, καὶ οἱ ἐξ Ἑβραίων πιστεύσαντες· ναὶ μὴν καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἔθνων· οὗτοι γὰρ κυρίως, Ἰακώβ καὶ Ἰσραήλ. Πῶς δὲ λέγεται καθίσει ἐπὶ τὸν θρόνον Δαυὶδ ; Ἄκουε· Ὁ Δαυὶδ, μικρὸς ἐν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ· καὶ ὁ Κύριος· ἐξουθενημένος, καὶ διαβεβλημένος ὡς φάγος καὶ οἰνοπότης καὶ τέκτονος υἱός, καὶ παρὰ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ, τοῖς υἱοῖς Ἰωσήφ, ἀτιμαζόμενος· οὐδὲ γὰρ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, φησὶν, ἐπίστευον εἰς αὐτόν· ἐκείνος εὐεργετῶν ἐδιώκετο· καὶ ὁ Κύριος, θαύματα ποιῶν διεβάλλετο, καὶ ἐλιθάζετο. Ἐκείνος διὰ πρᾶτητος ἐνίκησε καὶ ἐβασίλευσε· καὶ ὁ Κύριος, διὰ πρᾶτητος σταυρὸν καταδεξάμενος, ἐβασίλευσεν. Ὅρας πῶς λέγεται καθίσει ἐπὶ τὸν θρόνον Δαυὶδ ; Ὡς γὰρ ὁ Δαυὶδ τὴν αἰσθητὴν βασιλείαν ἔλαβεν, οὕτω καὶ ὁ Κύριος τὴν ναητὴν· ἥς οὐκ ἔσται τέλος· οὐκ ἔσται γὰρ τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ, τουτέστι, τῆς θεογνωσίας καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Καὶ διωκόμενοι γὰρ, λάμπομεν χάριτι Χριστοῦ.

« Εἶπε δὲ Μαριάμ πρὸς τὸν ἄγγελον· Πῶς ἔσται τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω ; Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος, εἶπεν αὐτῇ· Πνεῦμα ἅγιον ἐπιλεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοί, διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ. » Οὐχ ὡς ἀπιστήσασα ἡ Παρθένος, εἶπε τὸ, Πῶς ἔσται μοι τοῦτο ; ἀλλ' ὡς σοφὴ καὶ συνετὴ, ἐπιζητοῦσα μαθεῖν τὸν τρόπον τοῦ πράγματος· οὐδὲ γὰρ γέγονε

τι τοιοῦτον πρότερον, οὐδὲ μετὰ ταῦτα γενήσεται. Διὰ
καὶ συγγινώσκει αὐτῆ ὁ ἄγγελος, καὶ οὐ κατακρίνει
ὡς τὸν Ζαχαρίαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐρμηνεύει τὸν τρόπον.
Ὁ μὲν γὰρ Ζαχαρίας εἰκότως καταδικάζεται. Εἶχε
γὰρ πολλὰ παραδείγματα, ὅτι περὶ καὶ πολλὰ στει-
ραὶ ἔτεκον· ἡ δὲ Παρθένος οὐδὲν εἶχε παράδειγμα.
Πνεῦμα οὖν, φησὶν, ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, γόνιμον
παρασκευάζον τὴν μήτραν σου, καὶ δημιουργοῦν
τὴν σάρκα τῷ ἁμοουσίῳ λόγῳ· δύναμις δὲ Ὑψίστου,
ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, Χριστὸς; γὰρ Θεοῦ δύναμις, ἐπι-
στιάσει σοι, τουτέστιν, ἐπισκεπιάσει σε, πάντοθεν σε
περικυκλώσει. Ὡς γὰρ ὄρνις ἐπισκιάζει τὰ νοσία
ἐαυτῆς ὅλα ταῖς πτέρυξιν αὐτῆς περιλαμβάνουσα,
οὕτω καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις ὅλην περιέλαβει τὴν
Παρθένον· καὶ τοῦτο ἔστι τὸ ἐπισκιάσαι. Ἄλλος δὲ
τις τυχὼν ἐρεῖ, ὅτι ὡς περὶ ὁ ζωγράφος πρῶτον σκιά-
ζει, εἶτα τέλειον χρωματοῦργεῖ, οὕτω καὶ ὁ Κύριος,
αὐτὸς ἐαυτῷ τὴν σάρκα δημιουργοῦν, καὶ τὴν εἰκόνα
τοῦ ἀνθρώπου διαπλάττων, πρῶτον ἐσκίασε ταύτην
ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς Παρθένου, ἐκ τῶν αἱμάτων τῆς
δαίπαρθένου σάρκα συμπήξας, εἶτα κατ' ὀλίγων
μορφώσας αὐτήν. Ἀλλὰ τοῦτο ἀμφίβολον· οἱ μὲν γὰρ
λέγουσιν, ὅτι ἅμα τῷ τὸν Κύριον ἐπισκιάσαι τῇ
μήτρᾳ τῆς Παρθένου, εὐθὺς τέλειον ἦν τὸ βρέφος,
οἱ δὲ οὐ παραδέχονται τοῦτο. Ἄκουε γὰρ τί φησι·
Διὰ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, τουτέστι, τὸ κατὰ μέ-
ρος ἐν τῇ μήτρᾳ σου ἀυξανόμενον, καὶ οὐκ εὐθὺς
τέλειον ὑπάρξαν. Ἐμψράττεται δὲ καὶ ἐντεῦθεν τὸ
σῆμα τοῦ Νεστορίου· ἐκεῖνος γὰρ εἶπεν ὅτι, Οὐχ ὁ
Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς Παρθένου οἰκήσας
ἐσαρκώθη, ἀλλ' ἄνθρωπος ψιλὸς ἐκ τῆς Μαρίας γεν-
νηθεὶς, ὕστερον ἔσχε τὸν Θεὸν παρεπόμενον αὐτῷ.
Ἄκουέτω οὖν ὅτι τὸ γεννώμενον ἐν τῇ μήτρᾳ, ἐκεῖνο
ἦν Υἱὸς Θεοῦ· ἀλλ' οὐκ ἄλλο μὲν ἐκυοφοῦντο ἐν τῇ
μήτρᾳ, ἄλλος δὲ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ εἷς καὶ ὁ
αὐτὸς ἦν, ὁ τῆς Παρθένου τε καὶ τοῦ Θεοῦ Υἱός. Ὅρα
δὲ πῶς τὴν ἁλὴν Τριάδα ἐξέφηνε, Πνεῦμα ἅγιον,
δύναμιν τὸν Υἱὸν, Ὑψίστον, τὸν Πατέρα ὀνομάσας.

« Καὶ ἰδοὺ Ἐλισάβετ ἡ συγγενὴς σου, καὶ αὐτὴ
συνελήφουσα ὤν ἐν γῆρᾳ αὐτῆς· καὶ οὕτω μὴν
ἔκτος ἔστιν αὐτῇ τῇ καλομένῃ στειρᾷ, ὅτι οὐκ ἀδυ-
νατήσκει παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα. Εἶπε δὲ Μαρίας·
Ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου·
καὶ ἀπέθλην ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄγγελος. » Ἀπορήσειεν
ἂν τις πῶς ἦν συγγενὴς τῆς Παρθένου ἡ Ἐλισάβετ·
εἶχε ἡ μὲν Παρθένος ἐκ τῆς Ἰουδα φυλῆς; ἦν, ἡ δὲ
Ἐλισάβετ, ἐκ τῶν θυγατέρων Ἀαρῶν· ὁ γὰρ νόμος
ἐκέλευεν ἀπὸ τῆς αὐτῆς φυλῆς τοὺς γάμους γίνε-
σθαι· ὥστε καὶ αἱ συγγένειαι ἐν ταῖς ἀπὸ τῆς αὐτῆς
φυλῆς οὖσιν εὐρίσκονται. Ἔστι μὲν οὖν εἰπεῖν καὶ
ὅτι ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας συνεχέθησαν τὰ γένη· τὸ
δὲ κρεῖττον, τοῦτο. Ἀαρῶν γυναῖκα ἔγάγετο Ἐλι-
σάβετ, θυγατέρα οὖσαν τοῦ Ἀμιναδάβ, ὃς ἦν ἐκ τῆς
Ἰουδα φυλῆς. Ὅρα δὲ ἄνωθεν καὶ ἀπὸ Ἀαρῶν,
συγγενὴς ἦν ἡ Θεοτόκος τῆς Ἐλισάβετ· Ἐπεὶ γὰρ
ἡ τοῦ Ἀαρῶν γυνὴ ἐκ τῆς Ἰουδα κατήγετο φυλῆς,
ἀπ' ἧς ἦν καὶ ἡ Θεοτόκος, ἡ δὲ Ἐλισάβετ ἐκ τῶν
θυγατέρων Ἀαρῶν, εἰκότως συγγενὴς τῆς Θεοτόκου
ἡ Ἐλισάβετ· ἡ γὰρ προμήτωρ αὐτῆς, τουτέστιν, ἡ

A prius tale quiddam factum est, neque posthac fiet.
Ideo et ignoscit ei angelus, et non condemnat ut
Zachariam, sed magis modum docet. Nam Zacha-
rias merito condemnatur, habuit enim exempla
multa, quandoquidem et multæ steriles peperunt :
Virgini autem nullum exemplum erat. Spiritus ita-
que, dicit, sanctus veniet super te, secundum red-
dens uterum tuum, et condens carnem consubstan-
tiali Verbo. Virtus vero Altissimi Filius est Dei.
Christus enim Dei virtus est. Obumbrabit tibi, hoc
est conteget te, hoc est, undique te circumdabit.
Sicut avis obumbrat pullos suos totos alis suis com-
plectens, ita et divina virtus totam virginem ap-
prehendit, et hoc est obumbrare. Alius autem quis-
piam fortassis dicet, quod sicut pictor primum de-
lineat, et umbras inducit, et deinde perfectum colo-
rem addit, ita et Dominus ipse sibi carnem con-
dens, et imaginem hominis formans, primum deli-
neavit illam in utero Virginis, compacta ex sangui-
nibus semper virginis carne, quam deinde paulatim
figuravit : sed hoc dubium. Sunt enim qui dicunt
quod ubi Dominus obumbravit 277 uterum vir-
ginis, statim perfectus fuerit infans ; alii autem hoc
non recipiunt. Audi enim quid dicat, Ideo et quod
nascetur sanctum, hoc est, quod particulatim in
utero crescit, et non statim perfectum existit. Con-
funditur autem et hoc loco Nestorius. Ille enim dixit
quod non fuerit Filius Dei in utero virginis quies-
cens, incarnatus : sed nudus homo e virgine fuerit
natus, posteaque habuerit Deum factum sibi comi-
tem. Audiat igitur quod illud quod nascebatur in
utero, erat Filius Dei. Et non alius quidem sætus
est uteri, alius autem Filius Dei, sed unus et idem
fuit Filius Virginis, et Filius Dei. Vide item quo-
modo sanctam Trinitatem declaravit, dicens Spi-
ritum sanctum, virtutem Filium, Altissimum, Pa-
trem.

VERS. 36-38. « Atque ecce Elisabeth cognata tua
et ipsa concepit filium in senectute sua, et hic
mensis est sextus illi quæ dicebatur sterilis : quia
non erit impossibile apud Deum omne verbum. Di-
xit autem Maria : Ecce ancilla Domini, fiat mihi se-
cundum verbum tuum. Ac discessit, ab illa ange-
lus. » Dubitaverit fortasse quispiam quomodo Eli-
sabeth cognata fuerit Mariæ. Virgo enim ipsa ex
tribu Juda fuit, Elisabeth autem de filiabus Aaron.
Nam lex præcepit conjuges ex eadem tribu esse :
et ita cognationes ex una tribu erant. Dicendum
igitur quod a captivitate confusa sunt genera. Et
melius ita dicitur : Aaron uxorem duxit Elisabeth,
quæ filia fuit Aminadab, qui fuit ex tribu Juda.
Vides quod ab initio et ab Aaron cognata fuit Eli-
sabeth Dei Genitrix ? Quia enim uxor Aaron ex
Juda descendit, e qua tribu fuit Dei Genitrix, et
Elisabeth fuit ex filiabus Aaron, merito Dei Genitrix
cognata dicitur Elisabeth, nam proava ejus, hoc est
uxor Aaron, fuit ex tribu Juda. Considera autem
et cognationis consequentiam. Elisabeth Aaron

uxor, Elisabeth etiam Zachariæ uxor, tanquam ex illa descendens. Sed videamus quid dicat Virgo : « Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. » Tabula sum pictoria, pingat pictor quod voluerit, faciat Deus quod voluerit. Atque ita etiam quod prius dixerat : Quomodo erit hoc ? non fuit incredulitatis, sed desiderii addiscendi modum. Nam si discreditisset, nentiquam dixisset : « Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. » Disce autem quod Gabriel, signis interpretatur, idem est quod homo Deus. Maria vero, domina, Nazareth autem, sanctificatio. Merito igitur cum nasci voluit Deus homo, missus est Gabriel, hoc est homo Dei. Sed in sancto loco fit salutatio, hoc est in Nazareth. Ubi enim Deus, ibi nihil impurum, nihil non sanctum.

Vras. 39-42. « Exurgens autem Maria in diebus his, abiit in montana cum festinatione in civitatem Juda, et inravit in domum Zachariæ, ac salutavit Elisabeth. 278 Et factum est, ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth, saltit infans in utero ejus, et repleta est Spiritu sancto Elisabeth, exclamavitque voce magna, et dixit : Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui. » Cum audisset Virgo ab angelo quod concepisset Elisabeth, statim abiit ad illam, et gaudens de bono cognatus, et volens ut prudentissima majore certitudine certior reddi num vera dixisset qui apparuerat ei, ut ex hoc nec de suo dubitaret. Prudens enim cum esset, timebat ne forte deciperetur, et non ut incredula, sed ut diligens rem explorare volebat. Zachariæ itaque in montanis habitat, et propterea illuc abiit. At Joannes suscepto singulari supra reliquos homines dono vel munere, exsultat in utero matris : unde et major est prophetis. Nam alii quidem prædixerunt futura postquam nati sunt : ille autem cum adhuc esset in utero matris, gratiam talem assecutus fuit. Vide enim : salutavit Virgo Elisabetham, hoc est, prior allocuta est. Vox itaque Virginis vox erat incarnati in illa Dei, et ideo etiam Præcursores in utero gratia prosecutus est, et prophetam fecit. Quæcumque enim dixit Elisabeth prophetice ad Mariam, non verba fuerunt Elisabeth, sed infantis : os autem Elisabeth tantum ministravit, sicut et os Mariæ ministravit Filio Dei qui in utero ejus erat. Quippe cum exsultasset puer in utero, tunc impleta est Spiritu Elisabeth. Nisi enim puer exsultasset, non prophetasset illa. Itaque sicut dicunt prophetas primum mente excedere et divinum quid pati, ac tum denique prophetizare : ita et Joannes forte prius saltavit ut divinum quiddam patiens, postea per os matris prophetizavit. Quid autem prophetizavit ? « Benedicta tu in mulieribus. » Deinde quia multæ sanctæ mulieres pepererunt improbos, ut Rebecca Esau, dicit : Sed et fructus ventris tui benedictus. Aliter quoque intelligi potest : Benedicta tu in mulieribus, deinde vel-

του Ἀαρὼν γυνή, ἐκ τῆς Ἰουδα φυλῆς ἦν. Ἐστὶν δὲ καὶ τὸ τῆς συγγενείας παρακωλύθημα. Ἐλισάβετ, ἡ τοῦ Ἀαρὼν γυνή. Ἐλισάβετ, καὶ ἡ τοῦ Ζαχαρίου, ὡς ἐξ ἐκείνης καταγομένη. Ἀλλ' ἄσμεν τί φησιν ἡ Παρθένος. Ἐ τοῦ ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥημά σου, ὡς Πινυξ εἰμι ζωγραφικῶς. ὁ βούλεται ὁ γραφεὺς, γραφῆτω ὁ θέλει, ποιῆτω ὁ Κύριος. Ὅστε καὶ ὁ εἶπα πρότερον, Πῶς ἴσται μοι τοῦτο ; οὐκ ἀπιστίας ἦν, ἀλλ' ἐπιθυμίας τοῦ μαθεῖν τὸν τρόπον. εἰ γὰρ ἠπίσται, οὐκ ἂν εἶπεν, Ἐ τοῦ ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥημά σου. ὡς Μάνθανι δὲ ὅτι Γαβριὴλ μὲν ἐρμηνεύεται, ἄνθρωπος θεός. Μαριάμ δὲ, κυρία Ναζαρέτ δὲ, ἀγίασμα. Εἰκότως οὖν ὅταν ἐμελλε γενέσθαι ὁ θεὸς ἄνθρωπος, ἀποστέλλεται ὁ Γαβριὴλ, ὃς ἐρμηνεύεται ἄνθρωπος θεός ; ἀλλὰ καὶ ἐν ἀγίῳ τόπῳ γίνεται ὁ ἀσπασμὸς, τουτέστιν, ἐν Ναζαρέτ. ὅπου γὰρ θεός, οὐδὲν ἀνεγνον.

« Ἀναστῆσα δὲ Μαριάμ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, ἐπορεύθη εἰς τὴν ὄρεινὴν μετὰ σπουδῆς, εἰς πόλιν Ἰουδα. καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον Ζαχαρίου, καὶ ἤσπαστο τὴν Ἐλισάβετ. Καὶ ἐγένετο, ὅ ; ἤκουσεν ἡ Ἐλισάβετ τὸν ἀσπασμὸν τῆς Μαρίας, ἐσπίρησε τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς καὶ ἐπλήσθη Πνεύματος ἁγίου ἡ Ἐλισάβετ, καὶ ἀνεφώνησε φωνῇ μεγάλῃ καὶ εἶπεν. Ἐὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου. Ἡ Παρθένος ἀκούσασα παρὰ τοῦ ἀγγέλου, ὅτι συνέλαβεν ἡ Ἐλισάβετ, ἴδραμε πρὸς ἐκείνην, ἕμα μὲν χαίρουσα ἐπὶ τῷ ἀγαθῷ τῆς συγγενοῦς, ἕμα δὲ καὶ ὡς συνωστῆται, κληροφορηθῆναι θέλουσα τελείως, εἰ ἀληθῆ εἶπεν ὁ φανερὸς αὐτῇ, ἵνα ἐκ τούτου καὶ περὶ τοῦ οἴκου μὴ ἀμφιδόλλῃ. Ἀσφαλῆς γὰρ οὕσα, ἐφοβήτο μή πως κληνοθῆ. καὶ οὐκ ὡς ἀπιστοῦσα, ἀλλ' ὡς ἀκριβέστερον μαθεῖν βουλομένη τὸ πρῶγμα. Ἐν τῇ ὄρεινῃ οὖν ὄκει ὁ Ζαχαρίας, καὶ διὰ τοῦτο ἴδραμεν ἐκεῖ. ὁ δὲ Ἰωάννης, ἐξαιρετὸν τι χάρισμα παρὰ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους λαθὼν, σκιρτᾷ ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς, ὅθεν καὶ μεζῶν τῶν προφητῶν. Οἱ μὲν γὰρ, μετὰ τὸ γεννηθῆναι προσφίτευσαν, ὁ δὲ εἶτι ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς ὢν, ἤξιώθη τοῦ τοσούτου χαρίσματος. Ὅρα γὰρ ἡσπαστο ἡ Παρθένος τὴν Ἐλισάβετ, τουτέστιν προσηγόρευσον. Ἡ φωνὴ οὖν τῆς Παρθένου τοῦ ἐν αὐτῇ σαρκουμένου Θεοῦ φωνὴ ἦν. καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸν Πρόδρομον ἐν τῇ μήτρᾳ ἐχαρίτωσε, καὶ ἐποίησε προφητεύσαι. ὅσα γὰρ εἶπεν ἡ Ἐλισάβετ προφητικῶς πρὸς τὴν Μαρίαν, οὐ τῆς Ἐλισάβετ ἦσαν ῥήματα, ἀλλὰ τοῦ βρέφους. τὸ στόμα δὲ μόνον τῆς Ἐλισάβετ ὑπόργει, ὡσπερ καὶ τὸ στόμα τῆς Μαρίας ὑπόργησε τῷ ἐν τῇ μήτρᾳ αὐτῆς ; ὅντι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. σκιρτήσαντος γὰρ τοῦ βρέφους ἐν τῇ γαστρὶ, τότε ἐπλήσθη Πνεύματος ἡ Ἐλισάβετ. Εἰ μὴ γὰρ τὸ βρέφος ἐσπίρησεν, οὐκ ἂν προσφίτευσεν αὐτῇ. ὡσπερ οὖν φασὶ τοὺς προφήτας πρότερον ἐξισταμένους καὶ ἐνθουσιῶντας, εἶτα προφητεύειν, οὕτω τάχα καὶ ὁ Ἰωάννης πρότερον ἐσπίρησεν, οἷον ἐνθουσιῶν, εἶτα διὰ τοῦ στόματος τῆς μητρὸς προσφίτευσε. τί δὲ προσφίτευσεν ; Ἐὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί. ὡς ἔτα ἐπειδὴ πολλὰ

γυναίκες ἕνεκα βεβήλου; ἔτεκεν, ὡς ἡ Τερέκκα τὸν Ἰησοῦ, φησὶν θεὸς, Ἄλλὰ καὶ ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου εὐλογημένος· καὶ ἄλλως δὲ νοηθήσεται, Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν· εἶτα ὡς περ ἐρωτήσαντός τινος, φησὶ; λέγει τὴν αἰτίαν. Εὐλογημένος γὰρ ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου, τουτέστι, Θεὸς γὰρ ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου, εὐλογημένος; γὰρ μόνος ὁ Θεός· ὡς καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει· Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος· εἰώθε γὰρ ἡ Γραφὴ τὸν, καὶ σύνδεσμον ἀντὶ τοῦ, γὰρ, παραλαμβάνειν· ὡς τὸ, Ἄδς ἡμῖν βοήθειαν, καὶ ματαία σωτηρία ἀνθρώπου, ἀντὶ τοῦ, Ματαία γὰρ σωτηρία ἀνθρώπου· καὶ πάλιν, Σὺ ὠργίσθη, καὶ ἡμεῖς ἡμάρτομεν, ἀντὶ τοῦ, Ἡμεῖς γὰρ ἡμάρτομεν. Καρπὸν δὲ τῆς κοιλίας εἶπε τῆς Θεοτόκου τὸν Κύριον, διότι

καὶ πότεν μοι τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ ἡ Μήτηρ τοῦ Κυρίου μου πρὸς μέ; Ἰδοὺ γὰρ ὡς ἐγένετο ἡ φωνὴ τοῦ ἀσπασμοῦ σου εἰς τὰ ὠτά μου, ἐκίρτησε τὸ βρέθος; ἐν ἡγαλλιάσει ἐν τῇ κοιλίᾳ μου. Καὶ μακαρία ἡ πιστεύουσα, ὅτι ἔσται τελείωσις τοῖς λελαλημένοις αὐτῇ παρὰ Κυρίου. » Ὅσπερ ὑστερον ἐλέθηντα τὸν Χριστὸν εἰς τὸ βαπτισθῆναι ὁ Ἰωάννης ἐκύλιε δι' εὐλάβειαν, λέγων· Οὐκ εἰμι ἄξιος, ὅσως καὶ νῦν διὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ φέγγεται· Πότεν μοι τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ ἡ Μήτηρ τοῦ Κυρίου μου πρὸς μέ; πρὶν ἢ τέκῃ τὸν Κύριον, μητέρα τὴν κυοφοροῦσαν ὀνομάζων. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων, πρὶν ἢ τέκωσιν, οὐ χρὴ μητέρας ὀνομάζειν διὰ τὸν φόβον τῆς ἀμύλησως, τουτέστι τῆς ἀποβολῆς. Ἐπὶ δὲ τῆς Παρθένου οὐδὲν τοιοῦτον ὕπωπτεύετο. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸ τοῦ τεκεῖν μήτηρ καὶ μακαρία ὑπάρχεις σὺ, ὦ Μαρία, ἡ πιστεύουσα ὅτι ἔσται τελείωσις τοῖς λελαλημένοις σοι παρὰ Κυρίου.

καὶ εἶπε Μαριάμ· Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον· καὶ ἡγαλλίασε τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ Σωτηρὶ μου, ὅτι ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπεινώσει τῆς δούλης αὐτοῦ· Ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πάσαι αἱ γενεαί, ὅτι ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα ὁ ἰσχυρός· καὶ ἅγιον τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Καὶ τὸ ἕλεος αὐτοῦ εἰς γενεάν καὶ γενεάν τοῖς φοβουμένοις αὐτόν. » Ἡ Παρθένος τελειώτερον πληροφορηθεῖσα, δοξολογεῖ τὸν Θεόν, ἐκείνῳ ἐπιγράφουσα τὸ θαῦμα, οὐκ ἐκυτῆ. Ἐκεῖνος γὰρ, φησὶν, ἐπέβλεψεν ἐπ' ἐμὲ τὴν ταπεινὴν, οὐκ ἐγὼ πρὸς ἐκεῖνον ἀνέβλεψα· ἐπειθὲς με ἠλέησεν, οὐκ ἐγὼ αὐτὸν ἐζήτησα· καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πάσαι αἱ γενεαί· οὐ μόνῃ Ἐλισάβετ, ἀλλὰ καὶ αἱ τῶν πιστευσάντων γενεαί· διατί δὲ μακαριοῦσιν; Ἄρα διὰ τὴν ἐμὴν ἀρετὴν; Οὐχί· ἀλλ' ὅτι ἐποίησε μετ' ἐμοῦ μεγαλεῖα ὁ Θεός. Δυνατὸν δὲ ὠνόμασεν αὐτόν, ἵνα μηδεὶς ἀπιστήσῃ τοῖς λεγομένοις, λογισάμενος ὅτι οὐκ ἀδύνατός ἐστι ταῦτα ποιῆσαι ὁ Κύριος. Ἄγιον δὲ εἶπε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, δηλοῦσα ὅτι οὐδὲν μολύνεται ἐν γυναικὶς μήτηρ συλλαμβανόμενος ὁ καθαρῶτατος, ἀλλ' ἅγιος μένει. Οὐκ εἰς ἐμὲ δὲ μόνον τὸ ἔλεος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας τοὺς φοβουμένους αὐτόν· οἱ γὰρ μὴ φοβούμενοι αὐτόν; ἀλλὰ πάντῃ ἀνάξιοι, οὐκ

ut quispiam interroget quare? ipsam causam dicit: Benedictus enim fructus ventris tui, hoc est, Deus enim est fructus ille ventris tui. Benedictus enim solus Deus, sicut et David dicit, Benedictus qui venit. Consuevit enim Scriptura conjunctionem, et, pro, enim, accipere: ut, Da nobis auxilium, et vana salus hominis: hoc est, Vana enim salus hominis. Et iterum: Tu iratus fuisti, et nos peccavimus, hoc est, nos enim peccavimus. Fructum autem ventris Dei Genitricis dicit Dominum, et ideo sine viro conceptum. Pueri enim alii fructus sunt patrum: Christus vero solius ventris Mariæ fructus: ipsa enim sola hunc fructum protulit.

Θεοτόκου καρπός· μόνῃ γὰρ αὐτὸν ἐκυοφόρησεν.

Vers. 43-45. « Et unde hoc mihi, ut veniat Mater Domini mei ad me? Ecce enim ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultavit præ gaudio infans 279 in utero meo. Et beata quæ credidit, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt ei a Domino. » Sicut postea Joannes Christum, cum venisset ut baptizaretur, prohibuit propter reverentiam, dicens: Ego non sum dignus, sic et nunc per matrem suam loquitur: Unde mihi hoc, ut veniat mater Domini mei ad me? priusquam pariat Dominum, matrem vocans eam, quæ in utero gerebat. Alias enim priusquam pariant, non solemus matres vocare propter metum abortiendi: in virgine autem nihil tale suspicari oportebat. Et idcirco priusquam parias, mater et beata es tu, o Maria, quæ credidisti, quia implebuntur ea quæ a Domino tibi dicta sunt.

Vers. 46-50. « Et ait Maria: Magnificat anima mea Dominum, et exultavit spiritus meus in Deo Servatore meo. Quia respexit ad humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui potens est, et sanctum nomen ejus. Et misericordia ejus in progeniem et progeniem timentibus eum. » Virgo certior reddita de fonte concepto glorificat Deum, illi miraculum attribuens, non sibiipsi. Ille enim, dicit, respexit in me humilem, non ego ad illum respexi. Ille me persecutus est misericordia, ego illum non quæsi. Et ex hoc tempore beatam me dicent omnes generationes: non sola Elisabeth, sed et eorum generatio qui crediderint. Quare autem beatam me dicent? Non propter meam virtutem, sed quia fecit mecum magna qui potens est. Potentem autem nominat Deum, ut ne quis discredat his quæ a se dicuntur, considerans quod Deus illa facere potens sit. Porro sanctum nomen ejus vocat, declarans quod non inquinetur mundissimus ille in utero conceptus, sed sanctus maneat. Neque in me sola est misericordia ejus, sed in omnes qui timent illum. Qui enim non timent ipsum, sed omnino indigni sunt, non assequuntur misericordiam. In

7 Matth. III, 11.

generationem autem et generationem dicens esse misericordiam Dei, ostendit quod misericordiam assequuntur et in presentis sæculo, et in futuro, nempe æterno. Nam hic centuplum accipiunt, et illic longe amplius. Attende autem quod primum magnificat anima Dominum, et deinde spiritus exultat : ut simile quid dicam, magnificat Deum, qui digne juxta Deum ambulat. Vocatus es Christianus, non attenuans nomen et dignitatem Christi faciendo quod non oportet, sed magnificans operando magna, celestique opera. Et tunc etiam spiritus tuus exultabit, hoc est, spirituale donum quod accepisti per egregia opera, exultabit et proficiet. Et non contrahetur, et, ut ita dicam, mortificabitur. Scias præterea videri Scripturam simpliciter idem dicere spiritum et animam^a, proprie tamen differt. Animalem enim **280** hominem dicit eum qui juxta naturam vivit, et humanis rationibus regitur, si quando esuriens comedat, odio habeat inimicum, et in summa, si nihil supra hominem appareat. Spirituale vero, qui transcendit leges naturæ, et non humano more sapit. Et hæc est differentia animæ et spiritus in Scriptura. Medici forsitan hæc aliter discernunt, sed nobis Scriptura cordi est, medici vero valeant.

Vers. 51-56. « Fecit robur in brachio suo, dispersit superbos cogitatione cordis ipsorum. Detraxit potentes de sedibus, et exaltavit humiles. Esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes. Suscepit Israel puerum suum, ut memor esset misericordiæ. Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham, et semini ejus, in sæculum. Mansit autem Maria cum illa mensibus circiter tribus, et reversa est in domum suam. » Brachium patris, Filius. Fecit igitur robur et virtutem ac potentiam contra naturam Deus et Pater in Filio suo. Incarnato enim Filio, victa est natura, Virgine pariente, Deo homine facto : homine vero deificato. Et dispersit Dominus superbos demones, ejectis illis ex humanis animabus, et aliis quidem in abyssum missis, aliis autem in porcos. Poterit autem et de Judæis intelligi, quos dispersit in omnem regionem : et nunc dispersi sunt. Porro detraxit etiam potentes, de sedibus, demones dico, qui contra homines prævaluerant, et sedes in humanis habebant pectoribus, in illis requiescentes. Sunt et Pharisei potentes, nimirum ea quæ pauperum, diripientes, et cathedras habent ut doctores, a quibus depositi sunt. Et exaltavit humiles, homines quos humiliarat peccatum, vel gentes. Exaltavit autem adoptatis illis in filios. Igitur sicut et esurientes dicere licet eosdem gentiles, utpote non habentes vel Scripturas, vel legem, vel mandata, quos implevit bonis Scripturarum : ita et Judæos divites et in lege, ac in mandatis, quos etiam emisit extra terrenam et celestem

ἐλεοῦνται. Εἰς γενεάν δὲ καὶ γενεάν εἰποῦσα εἶναι τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, τοῦτο ἐδήλωσεν, ὅτι καὶ ἐν τῇ νῦν γενεᾷ ἐλεοῦνται, τούτῳ τῷ νῦν αἰῶνι· καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ γενεᾷ, τῷ ἀπεράντῳ λέγω αἰῶνι· κἀκεῖσε πολλῶν κλειόνα. Πρόσχετος δὲ ὅτι πρότερον μεγαλύνει ἡ ψυχὴ τὸν Κύριον, εἶτα τὸ πνεῦμα ἀγαλλιάται· οἷον τι λέγω· Μεγαλύνει τὸν Θεὸν ὁ ἀγιὸς τοῦ Θεοῦ πορευόμενος. Χριστιανὸς ἐκλήθη, μὴ μικρῶν τῶ ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ ὄνομα, διὰ τοῦ πράττειν τὰ μὴ δέοντα, ἀλλὰ μεγαλύνων αὐτὸ, μεγάλας καὶ οὐράνιους πράξεις· τελῶν· καὶ ὅτε καὶ τὸ πνεῦμά σου ἀγαλλιάσεται, τούτῳ τῷ πνευματικῶν χάρισμα, ὃ ἔλαβες διὰ τῶν μεγάλων πράξεων, σκιρτήσει καὶ προκόψει· ἀλλ' οὐ συσταλήσεται καὶ, οἷον εἰπεῖν, νεκρωθήσεται. Γίνωσκε δὲ ὅτι ἡ Γραφή ἀπλῶς μὲν τὸ αὐτὸ δοκεῖ λέγειν πνεῦμα καὶ ψυχὴν, κυρίως δὲ διαστέλλει· ψυχικὴν μὲν γὰρ ἀνθρώπον λέγει τὸν κατὰ φύσιν ζῶντα, καὶ ἀνθρωπίνως λογισμοῖς διοικούμενον, οἷον ὅταν πεινᾷ, ἐσθίοντα, τὸν ἐχθρὸν μισοῦντα, καὶ ἀπλῶς, μὴδὲν ὑπὲρ φύσιν φανταζόμενον· πνευματικὴν δὲ, τὸν ὑπερναβάντα τοὺς τῆς φύσεως νόμους, καὶ μὴδὲν ἀνθρώπινον φρονοῦντα· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ διαφορὰ ψυχῆς καὶ πνεύματος ἐν τῇ Γραφῇ· τάχα δὲ ἱατροὶ ἄλλως ταῦτα διακρίνουσιν· ἀλλ' ἡμῖν τῆς Γραφῆς μέλει· ἱατροὶ δὲ φθειρίσθωσαν.

Ἐποίησε κράτος ἐν βραχίονι αὐτοῦ· διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους· διανοίξ καρδίας αὐτῶν· καθέλιε δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ὕψωσε ταπεινοὺς· πεινῶντας ἐνέπλησεν ἀγαθῶν, καὶ πλουτοῦντας ἐξάπείστελε κενούς· ἀντελάβετο Ἰσραὴλ παιδὸς αὐτοῦ, μνησθῆναι ἐλλείους, καθὼς ἐλάλησε πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν τῷ Ἀβραάμ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ, εἰς τὸν αἰῶνα· Ἐμεινε δὲ Μαριὰμ σὺν αὐτῇ ὡσεὶ μῆνας τρεῖς. Καὶ ὑπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς. » Βραχίον τοῦ Πατρὸς, ὁ Υἱός. Ἐποίησεν οὖν κράτος καὶ δύναμιν κατὰ τῆς φύσεως ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ. Σαρκοθέντος γὰρ τοῦ Υἱοῦ, ἐνηχῆθη ἡ φύσις, παρθένου τεκούσης, Θεοῦ ἀνθρωπισθέντος, ἀνθρώπου θεωθέντος· καὶ διεσκόρπισεν ὁ Κύριος τοὺς ὑπερηφάνους δαίμονας, ἐκβαλὼν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν· καὶ οὗς μὲν εἰς τὴν ἄβυσσον πέμφας, οὗς δὲ εἰς τοὺς χοίρους. Δύναται δὲ καὶ περὶ τῶν Ἰουδαίων νοηθῆναι, οὗς διεσκόρπισεν εἰς πᾶσαν χώραν, καὶ νῦν διεσπαρμένοι εἰσι· καθέλιε δὲ καὶ δυνάστας ἀπὸ θρόνων, τοὺς δαίμονας λέγω, οἱ κατεδυνάστευον τῶν ἀνθρώπων, καὶ θρόνους εἶχον τὰς ἀνθρωπίνων ψυχῶν, ἐν αὐταῖς ἀναπαυόμενοι· ἀλλὰ καὶ οἱ Φαρισαῖοι δυνάσται, ὡς τὰ τῶν πτωχῶν καθαρπάζοντες, θρόνους δὲ ἔχοντες, ὡς διδάσκαλοι, ἀφ' ὧν καθηρέθησαν· καὶ ὕψωσε ταπεινοὺς τοὺς ἀνθρώπους, οὗς ἐταπεινώσεν ἡ ἁμαρτία, ἢ τὰ ἔθνη· ὕψωσε γὰρ ταῦτα, υἰοθεσίαν χάρισθαι αὐτοῖς. Ὅσοι οὖν καὶ πεινῶντας τοὺς αὐτοὺς, τοὺς ἐξ ἔθνων λέγω· οὐ γὰρ εἶχον Γραφὰς, ἢ νόμον, ἢ ἐντολάς· ἐνέπλησεν ἀγαθῶν τῶν Γραφικῶν, τοὺς δὲ

^a 1 Cor. 11, 15.

κλουτούντας Ἰουδαίους, ἐν τε νόμῳ καὶ ἐντολαῖς, ἅ
ἐξαπίστειλεν ἔξω τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ τῆς ἄνω καὶ
τῆς κάτω, κενούς παντὸς ἀγαθοῦ· οὐδὲν γὰρ ἔχουσι
νῦν οἱ Ἰουδαῖοι, κἀν δοκῶσιν ἔχειν· ἀντελάβετο δὲ
Ἰσραὴλ παῖδός αὐτοῦ, ἡ περὶ τῶν αἰσθητῶν Ἰσραη-
λιτῶν λέγει. Πολλὰ γὰρ καὶ ἐκ τούτων ἐπίστευσαν
μυριάδεις, καὶ ἐπληρώθη ἡ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ἐπαγ-
γελία, εἰπόντος πρὸς αὐτὸν τοῦ Θεοῦ, ὅτι Ἐν τῷ
σπέρματί σου εὐλογηθήσονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς
γῆς. Ἡ καὶ περὶ τοῦ νοητοῦ Ἰσραὴλ λέγει· πᾶς
γὰρ ὁ ὁρῶν Θεόν, Ἰσραὴλ λέγεται, οὕτω γὰρ ἐρμη-
νευόμενον τὸ ὄνομα δηλοῖ, Ὁρῶν Θεόν. Ἀντελάβετο
οὖν τούτων τῶν ὁρώντων Θεόν, εἰς τὴν οὐράνιον
κληρονομίαν ἀναγαγών. Ἐμεινε δὲ Μαριάμ σὺν τῇ
Ἐλισάβητ ὡσεὶ μῆνας τρεῖς, εἶτα ὑπέστρεψεν.
Ἐπειδὴ γὰρ ἐμελλε τεκεῖν ἡ Ἐλισάβητ, ὑποχωρεῖ
ἡ Παρθένος διὰ τὸ πλῆθος τῶν μαλλόντων σύνδρα-
μεῖν εἰς τὸν τόκον· ἀπρεπὲς γὰρ παρθένῳ ἐν τοῖς
τοιούτοις ἀναστρέφασθαι· ὅτι δὲ μελλούσης τεκεῖν
τῆς Ἐλισάβητ ὑπέστρεψεν ἡ παρθένος, δῆλον ἐντεῦ-
θεν· τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ τῆς συλλήψεως τοῦ Προδρόμου,
ἦλθεν ὁ ἄγγελος πρὸς Μαριάμ· ἔμεινε δὲ ἡ
Μαριάμ μετὰ τῆς Ἐλισάβητ, ὡσεὶ μῆνας τρεῖς.

Ἡ δὲ Ἐλισάβητ ἐπλήσθη ὁ χρόνος τοῦ τεκεῖν
αὐτήν, καὶ ἐγέννησεν υἱόν. Καὶ ἤκουσαν οἱ περίοι-
κοι καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτῆς ὅτι ἐμεγάλυνε Κύριος τὸ
ἔλεος αὐτοῦ μετὰ αὐτῆς, καὶ συνέχαιρον αὐτῇ. Καὶ
ἐγένετο ἐν τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ ἦλθον περιτεμεῖν τὸ παι-
δίον, καὶ ἐκάλουν αὐτὸ ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς
αὐτοῦ, Ζαχαρίαν. Καὶ ἀποκριθεῖσα ἡ μήτηρ αὐτοῦ,
εἶπεν· Οὐχί, ἀλλὰ κληθήσεται Ἰωάννης. Καὶ εἶπεν
αὐτῇ, ὅτι Οὐδέεις ἐστὶν ἐν τῇ συγγενείᾳ σου ὃς
καλεῖται ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ. Ἐνέειπον δὲ τῷ πα-
τρὶ αὐτοῦ τὸ, τί ἂν θέλοι καλεῖσθαι αὐτόν. Καὶ αἰτή-
σας πινακίδιον, ἔγραψε, λέγων· Ἰωάννης ἐστὶ τὸ
ὄνομα αὐτοῦ. Καὶ ἐθαύμασαν πάντες. Ἀνεψύχη δὲ
τὸ στόμα αὐτοῦ παραχρῆμα, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ,
καὶ ἐλάλει εὐλογῶν τὸν Θεόν. Ἐμεινε μὲν ἡ Παρ-
θένος ὡσεὶ μῆνας τρεῖς μετὰ τῆς Ἐλισάβητ, ἰσως
ἐπὶ τῷ παραδόξῳ ἐκπληττομένη· καὶ δεομένη παρα-
μυθίας τινός, ἣν ἐμελλεν ἔχειν ἀπὸ τοῦ συνειναί
τῇ Ἐλισάβητ· ἐπεὶ δὲ ἐπλησίαζεν ὁ τόκος, ὑπεχώρη-
σεν. Ὡς δὲ ἐπλήσθη τῇ Ἐλισάβητ ὁ χρόνος τοῦ
τεκεῖν, παρατηρητέον ὅτι ἐπὶ τῶν ἀμαρτωλῶν οὐ
λέγεται τὸ, Ἐπλήσθη ὁ χρόνος τοῦ τεκεῖν, ἀλλὰ μό-
νον ὁπουδικαίος ἐστὶν ὁ τιθεόμενος, ἐκεῖ λέγεται· ὡς
ἔοικε γὰρ ἀτέλεστοι καὶ ἀπλήρωτοι τῶν ἀμαρτωλῶν
οἱ τόκοι· κρεῖττον δὲ αὐτοῖς εἰ οὐκ ἐγεννήθησαν.
Διὰ τί δὲ μετὰ τὴν περιτομὴν ἐτίθετο τὸ ὄνομα;
Διότι πρότερον δεῖ τὴν ἐκ Θεοῦ σφραγίδα δεξασθαι,
καὶ τότε τὸ ἀνθρώπινον ὄνομα· ἄλλως τε, ἡ περι-
τομὴ τοῦτο σημαίνει, ἀποβολὴν τῶν σαρκικῶν. Οὐ-
δεὶς οὖν εἰ μὴ πρότερον ἀπορρίψῃ καὶ περικόψῃ τὰ
σαρκικά, ἄξιός ἐστιν ὀνομασθῆναι στρατιώτης
Θεοῦ (97), καὶ ἐν τῇ βίβλῳ τῶν οὐρανῶν ἀπογραφῆ-
ναι αὐτοῦ τὸ ὄνομα. Ἡ δὲ Ἐλισάβητ, ὡς προφητικῶς

Jerusalem quovis bono inanes : nihil enim habent
Judæi, etiam si quid habere videantur. Suscepit
Israel puerum suum, vel carnales Israelitas dicit.
Multa enim millia ex illis crediderunt, et impleta
est promissio facta Abrahamæ, ad quem dixerat Deus :
In semine tuo benedicentur omnes tribus terræ.
Vel etiam de spirituali Israel dicit : Omnis enim qui
videt Deum, Israel dicitur, juxta nominis interpre-
tationem. Suscepit itaque eos qui vident Deum, in
cœlestem hæreditatem adducens. Mansit autem
Maria cum Elisabeth circiter mensibus tribus,
deinde reversa est. Quia enim paritura erat Eli-
sabeth, abscedit Virgo propter multitudinem qui
ad partum conventuri erant. Indecens autem vir-
gini in talibus versari. Quod autem cum paritura
esset Elisabeth, reversa sit Virgo, manifestum
hinc est quod mense sexto concepti Præcursoris
venit angelus ad Mariam, et mansit illa cum Eli-
zabeth tribus circiter mensibus. Ecce ferme novem
menses.

281
Ἰδοὺ σχεδὸν ἑννέα.

VERS. 57-64. « Elisabethæ vero impletum est
tempus pariendi, et peperit filium. Et audierunt
vicini et cognati ejus, quod magnifice Dominus
misericordia sua usus esset erga illam, et gratula-
bantur ei. Et factum est in die octavo, venerunt ad
circumcidendum puerum, et vocabant eum nomine
patris sui Zachariam. Et respondens mater ejus
dixit : Nequaquam, sed vocabitur Joannes. Et
dixerunt ad illam : Nemo est in cognatione tua qui
vocetur isto nomine. Inuebant autem patri ejus,
quid vellet vocari eum. Isque, postulatis tabellis,
scripsit dicens : Joannes est nomen ejus. Et mirati
sunt universi. Apertum est autem os ejus illico, et
lingua ejus, et loquebatur laudans Deum. » Virgo
quidem circiter tribus mensibus mansit apud Eli-
sabeth, fortassis tanto attonita miraculo, et indi-
gens consolatione quædam quam ex consuetudine
Elisabeth habuit. Verum ubi appropinquavit par-
tus, abscessit. Ubi autem impletum tempus Eli-
sabeth ut pareret, observandum quod in peccatori-
bus non dicitur : Impletum est tempus pariendi ;
sed hoc duntaxat invenies ubi de justorum partu
habetur mentio. Nam, ut apparet, imperfecti et
non impleti peccatorum sunt partus, meliusque
illis si nati non fuissent. Quare autem post circum-
cisionem imponitur nomen ? Quia prius suscipiendum
est signaculum Dei, et tunc humanum nomen. Vel ali-
ter, circumcisio significat carnalium abjectionem. Nul-
lus igitur nisi prius abjiciat et amputet carnalia, dignus
est ut nominetur miles Dei, et ut in libro cœlorum
scribatur nomen ejus. Elisabeth vero ut prophetissa
indicavit nomen, dicens : Joannes est nomen ejus.
Fortassis autem Joannes sibi ipsi indidit nomen,

* Gen. xxi, 38.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(97) Cod. 32, υἱὸς Θεοῦ.

matrique suæ communicavit donum propheticum. Porro Zacharias cum non posset nutu manifestare nomen, petit tabellas. Et quia astipulatus est sententiæ uxoris in nomine pueri, obstupefcunt omnes: non enim erat in cognatione eorum quispiam ejus nominis, ut quis dicere possit quod ante tempus de hoc ambo tractarint. Joannes juxta interpretationem est, Dei gratia: proinde et pater illius statim assecutus gratiam, primum de Christo, deinde de puero prophetizat.

Vers. 65-75. « Et factus est timor super omnes vicinos eorum, et in tota montana regione Judææ divulgabantur omnia verba hæc, et posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicentes: Quisnam puer hic erit? Et manus Domini erat cum illo. Et Zacharias pater ejus repletus est Spiritu sancto, prophetavitque dicens: Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem populo suo. Et excitavit cornu salutis nobis in domo David pueri sui: sicut **282** locutus est per os sanctorum, qui a sæculo sunt prophetarum suorum. Salutem ex inimicis nostris, et de manu omnium qui oderunt nos. Ut faceret misericordiam cum patribus nostris, et memor esset testamenti sui sancti. Juxta jusjurandum quod juravit ad Abraham patrem nostrum, ut daret nobis. Ut citra timorem, de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus ipsi in sanctitate et justitia coram ipso, cunctis diebus vitæ nostræ. » Factus est timor super omnes, propter miraculum loquentis Zachariæ. Sicut enim prius cum obmutuisset, stupuerat populus, ita etiam nunc cum redditus est ei sermo. Propter duo igitur miracula hæc cogitabant de nato quid multos præcelleret. Facta autem sunt hæc omnia singulari quadam dispensatione, ut qui de Christo prophetizaturus esset, fide dignus haberetur, et omnes ex ipsa nativitate Joannis certiores redderentur quod multis major esset. Benedictit autem Zacharias Doum, quia visitaverat Israelitas. Et profecto venerat ad oves quæ perditæ erant de domo Israel, sed plerique benedictum ejus suscipere noluerunt, unde veros Israelitas invisit. Et quinam sunt illi? Illi qui crediderunt. Excitavit autem cornu salutis, hoc est, virtutem et regnum salutare. Cornu enim vel potentiam significat, cornuta enim animantia in cornu robur habent, vel regium: ex cornu enim reges inungebantur. Itaque Christus et potentia est et regnum Patris. Excitatum igitur est nobis cornu salutis, Christus. Videbatur enim dormire, contemnens multorum peccata, longanimitatem in simulacrorum ingano cultu præ se ferens, sed in novissimis temporibus incarnatus exphatus est, ex contrivit omnes qui oderunt nos demones, non jam ultra longanimitis, et dormiens. Porro in domo David excitatus est, hoc est, in Bethleem: illic enim natus est. Bethleem autem patria David erat, sicut locuti fuerunt propheta. Omnes enim

ἠλλάγησε περὶ τοῦ ὀνόματος, ὅτι Ἰωάννης ἐστὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ· τάχα δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης αὐτῶς ἑαυτῷ περιέθηκε τὸ ὄνομα· τῇ γὰρ μητρὶ αὐτὸς μετέδωκε τὸ προφητικὸν χάρισματος. Διὰ νεύματος δὲ μὴ δυνάμενος ὁ Ζαχαρίας δηλώσαι τὸ ὄνομα, αἰτεῖ πινακίδιον· καὶ ἐπειδὴ ὠμοφώνησε τῇ γυναικὶ περὶ τὸ ὄνομα τοῦ παιδὸς, ἐκπλήττονται πάντες· οὐ γὰρ ἦν ἐν τῇ συγγενείᾳ αὐτῶν, ἵνα τις ἔχη εἰπεῖν, ὅτι πρὸ καιροῦ τοῦτο ἐμελέτων ἀμφότεροι. Ἰωάννης δὲ ἐρμηνεύεται Θεοῦ χάρις· διὸ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ εὐθέως χαριτωθεὶς, προφητεύει περὶ τε τοῦ Χριστοῦ πρότερον, καὶ περὶ τοῦ παιδὸς ὑστερον.

« Καὶ ἐγένετο ἐπὶ πάντας φόβος τοῦς περιοκούντας αὐτοῦς· καὶ ἐν ἅπῃ τῇ ὄρεινῃ τῆς Ἰουδαίας διαλαλεῖτο πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα· καὶ ἔθεντο πάντες, οἱ ἀκούσαντες ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, λέγοντες· Τί ἄρα τὸ παιδίον τοῦτο ἔσται; Καὶ χεὶρ Κυρίου ἦν μετ' αὐτοῦ. Καὶ Ζαχαρίας ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐπλήσθη Πνεύματος ἁγίου, καὶ προσέφητευσεν, λέγων· Ἐβλογητὴς Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, ὅτι ἐπισκέψατο καὶ ἐποίησεν λύτρωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ· καὶ ἤγειρε κέρασ σωτηρίας ἡμῖν ἐν τῷ οἴκῳ Δαβὶδ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ· καθὼς ἐλάλησε διὰ στόματος τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος προφητῶν αὐτοῦ· σωτηρίαν ἐξ ἐχθρῶν ἡμῶν, καὶ ἐκ χειρὸς πάντων τῶν μισούντων ἡμᾶς· ποιῆσαι· ἔλεος μετὰ τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ μνησθῆναι διαθήκης ἁγίας αὐτοῦ. Ὅρκου οὐ ὠμοσα πρὸς Ἀβραάμ τὸν πατέρα ἡμῶν, τοῦ δοῦναι ἡμῖν ἀφθόως, ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν βυσθέντας, λατρεύειν αὐτῷ ἐν δαύτητι καὶ δικαιοσύνῃ ἠνώπιον αὐτοῦ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν. » Ἐγένετο ἐπὶ πάντας φόβος, διὰ τὸ παράδοξον τῆς τοῦ Ζαχαρίου ἐκλαλήσεως. Ὅσπερ γὰρ ἐπὶ τῇ σιωπῇ ἐξέστη ὁ λαὸς, οὕτω καὶ ἐπὶ τῷ λαλῆσαι αὐτόν· ὡς ἀνὰ διὰ τῶν δύο τούτων θαυμάτων, συλλογίσωνται πάντες περὶ τοῦ τεχθέντος, ὡς ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ἔσται. Ταῦτα δὲ πάντα ἐγένοντο οἰκονομικῶς, ἵνα ὁ περὶ τοῦ Χριστοῦ μέλλων μαρτυρήσειν, ἀξιώσιμος εἴη, καὶ πάντες πληροφορηθῶσιν ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ Ἰωάννου γεννήσεως, ὅτι ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ἔστιν. Εὐλόγει δὲ ὁ Ζαχαρίας τὸν Θεόν, ὡς ἐπισκεψάμενον τοῦ; Ἰσραηλῖτας· τῷ ὄντι γὰρ εἰς τὰ πρόβατα ἦλθε τὰ ἀπολωλῶτα οἴκου Ἰσραὴλ, ἀλλ' οὐκ· ἠθέλησαν οἱ πλείονες αὐτὸν δέξασθαι τὴν χάριν· διὸ καὶ τοὺς ἀληθῶς Ἰσραηλῖτας ἐπισκέψατο, οἵτινές εἰσιν οἱ πιστεύσαντες. Ἠγεῖρε δὲ κέρασ σωτηρίας, τούτῃσιν, δύναμιν καὶ βασιλείαν σωτηρίου· τὸ γὰρ κέρασ ἢ δύναμιν σημαίνει· τὰ γὰρ κερασοφόρα ζῶα ἐν τοῖς κέρασι τὴν δύναμιν ἔχουσιν, ἢ βασιλείαν· τῷ γὰρ κέρατι ἐχρῶντο οἱ βασιλεῖς. Ὁ οὖν Χριστὸς καὶ δύναμις ἔστι καὶ βασιλεία τοῦ Πατρὸς· ἐξηγήρη οὖν ἡμῖν κέρασ σωτηρία; ὁ Χριστὸς. Ἐδόκει γὰρ ὑπνώττειν, παραβλεπόμενος τὰς πολλὰς ἀμαρτίας, καὶ μακροθυμῶν ἐπὶ τῇ εἰδωλομανίᾳ· ἀλλ' ἐν τοῖς ἐσχάτοις σαρκωθεὶς καιροῖς, ἐξηγήρη καὶ συνέτριψε πάντας τοὺς μισούντας ἡμᾶς δαίμονας. Μηκέτι ἕνα σχόμενος ὑπνοῦν καὶ μακροθυμεῖν· ἐν τῷ οἴκῳ δὲ Δαβὶδ ἐξηγήρη, τούτῃσιν ἐν Βηθλεέμ, ἐκεῖ γὰρ ἐγεννήθη· ἢ δὲ Βηθλεέμ, πάντως πόλις τοῦ Δαβὶδ,

καθὼς ἐλάλησαν οἱ προφῆται. Πάντες γὰρ περὶ τῆς σαρκώσεως εἶπον. Ὁ δὲ Μιχαῆας, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ Δαβὶδ, τῆς Βηθλεὲμ λέγω, μέμνηται, λέγων· « Καὶ σὺ, Βηθλεὲμ, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ. Ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος. » Ἐποίησε δὲ ἔλεος, οὐ μετὰ τῶν ζώντων μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν πατέρων ἡμῶν· τοῦ γὰρ Χριστοῦ ἡ χάρις, καὶ εἰς λαίλους ἀνέδραμε, τοὺς ἴδῃ τεθηκότας· οἷόν τι λέγει· Δίδωκεν ἡμῖν τοῖς ζῶσιν ἐλπίδα ἀναστάσεως, καὶ ἀναστησόμεθα· ἀλλ' οὐ μόνον ἡμεῖς· ταύτης τῆς χάριτος ἀξιοθησόμεθα, ἀλλὰ καὶ οἱ προτετελευτηκότες· πᾶσα γὰρ ἡ φύσις ἔτυχε τοῦ ἀγαθοῦ· καὶ ἄλλως δὲ ἐποίησεν ἔλεος μετὰ τῶν πατέρων, καθὼς τὰς ἐλπίδας ἐπλήρωσεν. Ὅσα γὰρ προσεδόκων, ἐπὶ τῷ Χριστῷ, εἶδον τελεωθέντα· ἀλλὰ δὴ καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν, οἱ πατέρες βλέποντες ἀπολαύοντα τῶν τοσοῦτων ἀγαθῶν, χαίρουσι, καὶ κοινωνοὶ τῆς εὐφροσύνης γινόμενοι, εἰς ἑαυτοὺς τὸ ἔλεος ἀναδέχονται. Ποίας δὲ διεθήκης ἱμνήσθη, καὶ ποίου ὄρκου πρὸς τὸν Ἀβραάμ γενομένου; Ἡ πάντως τοῦ, « Εὐλογῶν εὐλόγησθε με, καὶ πληθύνων πληθύνω σὺ. » Ἐπληθύνθη γὰρ ὅντως νῦν ὁ Ἀβραάμ, πάντων ἐθνῶν υἱοθετηθέντων αὐτῷ διὰ τῆς πίστεως· ὡς γὰρ ἐκεῖνος· ἐπίστευσεν, οὕτω καὶ ταῦτα διὰ τῆς πίστεως φκειώθησαν· ἐβρύσατο δὲ ἡμεῖς ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἀπόθως· πολλάκις γὰρ τινες φύονται μὲν, ἀλλὰ μετὰ φόβου καὶ ἀγῶνων πολλῶν καὶ πολέμου· ὁ δὲ Χριστός, μηδὲν ἡμῶν νοκισάντων, ὑπὲρ ἡμῶν ἐσταυρώθη· καὶ ἐβρύσατο λοιπὸν ἡμᾶς ἀπόθως, τουτέστιν ἀκινδύνως. Διὰ τὸ ἐβρύσατο ἡμᾶς, ἄρα διὰ τὸ τυρῶν; Οὐχί· ἀλλὰ τοῦ λατρεύειν αὐτῷ, οὐχ ἄπαξ, ὑδὲ δύο ἡμέρας, ἀλλὰ πάσας τὰς ἡμέρας· λατρεύειν δὲ, οὐ διὰ σωματικῆς μόνον προσκυνήσεως καὶ ὑπουργίας, ἀλλ' ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ· Ἔστι δὲ ὁσιότης μὲν, τὸ πρὸς Θεὸν δίκαιον· δικαιοσύνη δὲ, τὸ πρὸς ἀνθρώπους· οἷον, ἐάν τις ἀπέχηται μὲν τῶν ἰερῶν, καὶ οὐκ ἐπιχειρῇ τοῖς θεοῖς ἀθέως, ἀλλὰ πᾶσαν τιμὴν ἀποσώζη πρὸς τὰ τίμια, ὁ τοιοῦτος, ὁσιος· ὁμοίως καὶ ὁ τοὺς γονεῖς σεβόμενος, ὁσιος· καὶ οὗτοι γὰρ θεοὶ κατακλιθεῖσιν· εἰ δὲ τις οὐ πλεονέκτης εἴη, οὐχ ἄπαξ, οὐ κλέπτης, οὐ μοιχός, οὐ πόρνος· ὁ τοιοῦτος, δίκαιος. Οὕτως οὖν δεῖ λατρεύειν Θεῷ, ἐν ὁσιότητι, τῇ πρὸς τὰ θεῖα λέγω εὐλαβείᾳ, καὶ δικαιοσύνῃ, τῇ πρὸς τὰ ἀνθρώπινα ἐπιεικετῇ πολιτείᾳ· λατρεύειν δὲ ἐνώπιον αὐτοῦ, μὴ ἐνώπιον χριταί.

« Καὶ σὺ, παιδίον, προφῆτης Ἰψίστου κληθήσῃ· προπορεύσῃ γὰρ πρὸς προσώπου Κυρίου, ἐτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ, τοῦ δοῦναι γνῶσιν σωτηρίας τῷ λαῷ αὐτοῦ, ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν αὐτῶν. Διὰ σπλάγχνα ἔλεους Θεοῦ ἡμῶν, ἐν οἷς ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ ὕψους, ἐπιφάνει τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις, τοῦ κατευθῆναι τοὺς πόδας ἡμῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης. Τὸ δὲ παιδίον ἠῤῥῆνε καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι, καὶ ἦν ἐν ταῖς ἐρήμοις ἕως ἡμέρας ἀναδείξεως αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰσραήλ. » Ἐξέον ἐκίναται τὸ λέγειν τὸν Ζαχαρίαν πρὸς τὸ παιδίον, &

A de incarnatione locuti sunt. Michæas etiam domus David, Bethleem dico, mentionem facit dicens : « Et tu Bethleem, neutiquam minima es, ex te enim egredietur dux ¹⁰. » Fecit autem misericordiam non solum cum viventibus, sed et cum patribus nostris. Christi enim gratia etiam in illos qui olim mortui, pertingit, ut verbi gratia : Dedit nobis viventibus spem resurrectionis, et resurgemus : sed non soli nos hanc gratiam assequemur, sed et qui ante nos defuncti fuerant. Omnis enim natura boni particeps fuit. Vel aliter Fecit misericordiam cum patribus eo quod spem illorum implevit. Adimpleta enim viderunt quæcunque de Christo expectarant. Sed et filios suos cum vident patres talibus bonis frui, gaudent et participes sunt lætitiæ, perinde ^B ac si in se collata essent. Cujus autem testamenti et cujus jusjurandi quod Abraham factum, meminit ? Vel omnino hujus : « Benedicens benedicam te, et multiplicans multiplicabo te ¹¹. » Vere nunc multiplicatus Abraham, cum ei filii ex omnibus gentibus adoptati sunt per fidem. Nam sicut ille credidit, ita isti per fidem appropriarunt ei ¹². Liberavit autem nos de inimicis sine timore. Sæpe liberant quidam, sed non sine nostro timore, agone et certamine : Christus vero, cum nos non laborassemus, pro nobis crucifixus est, et liberavit nos sine timore, hoc est, absque periculo. Quare autem liberavit nos ? Num propter cibum et potum ? Non : sed ut serviamus illi, non semel, neque duobus diebus, sed omnibus diebus. Serviamus autem non sola corporali adoratione et ministerio, sed in sanctitate et justitia. Est autem sanctitas, justitia erga Deum : justitia vero, erga homines : ut exempli gratia, si quis abstineat a sacris et ad divina non accedit impie, sed venerabilibus omnem honorem exhibet, is sanctus est. Similiter et qui honorat parentes, sanctus est : nam et illi dii domestici. At si quis non fuerit avarus, non rapax, non fur, non adulter, non scortator, is justus dicetur. Itaque oportet servire Deo in sanctitate, hoc est, reverentia erga divina : et justitia, hoc est, laudata in rebus humanis vita. Serviendum denique est coram ipso, non coram hominibus, sicut hi qui hominibus placere volunt, ut hypocritæ faciunt.

τῶν ἀνθρώπων, ὡς οἱ ἀνθρωπάρεσκοι καὶ ὑποχριταί.

VERB. 76-80. « Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis, præibis enim ante faciem Domini ad parandum vias ejus ; ad dandam scientiam salutis populo ipsius, per remissionem peccatorum ejus. Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto. Ut illucesceret his qui in tenebris et umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. Puer autem crescebat, et corroborabatur spiritu, et erat in desertis donec veniret dies quo ostendendus erat apud Israelitas. » Mirum videtur quod Zacharias ad

¹⁰ Mich. v, 2. ¹¹ Gen. xxii, 17. ¹² Rom. iv, 4.

puerum loquitur adhuc insensatum ea quæ loquitur. Dicendum igitur quod sicut insolitam et admirabilem habuit nativitatem puer, qui exsultavit et prophetauit in utero ad adventum Mariæ: sic non est mirum si etiam ea quæ a patre dicebantur, post nativitatem intellexerit. Præbis autem, inquit, ante Dominum me paulo post derelicto. Sciebat enim Zacharias quod non multo post privandus esset eo, quando fugiturus erat in desertum. Quare autem præbis? Ut parentur viæ Domini. Viæ autem sunt animæ in quibus incedit Dominus, quas præparavit Præcursor ut in eis ambularet Christus. Quomodo autem illas præparavit? Dando scientiam salutis populo. Salus quidem erat Dominus 284 Jesus. Data est igitur scientia salutis, hoc est, Christi, populo a Joanne. Joannes enim testificabatur de Jesu. Scientia autem erat in remissione peccatorum. Non enim aliter Christus agnitus fuisset esse Deus, nisi remisisset peccata populo. Dei enim est remittere peccata. Remisit autem nobis ista, propter viscera misericordiæ. Non enim propter opera nostra, nihil enim fecimus boni: sed ille visitavit nos ex alto, qui oriens dicitur. Sol enim justitiæ est, et illuxit nobis qui in tenebris eramus, hoc est, in ignorantia, et umbra mortis, hoc est, peccatis, sedentes. Duo enim mala humanum genus invaserunt: ignorantia Dei, quam habebant gentiles: et peccatum, quod habebant Hebræi, licet Deum cognoscerent. Apparuit itaque humanæ naturæ, ut et eos qui in tenebris, hoc est, Dei ignorantia, et umbra mortis, hoc est, peccato, est enim peccatum umbra mortis, erant sedentes, illustraret. Ideo autem umbram mortis dici opinor peccatum, quod sicut umbra sequitur corpus, ita ubi mors, illic et peccatum. Unde quia mortuus est Adam, consequentem ibi etiam esse peccatum. Et neque Christi mortem sine peccato invenies. Mortuus est enim Christus, sed propter peccata nostra. Et ita merito peccatum dicitur esse umbra mortis, quia semper comitatur ipsam mortem: Possent et alia ad hoc dici, et opinor dictum a vobis in Matthæo. Num igitur sufficit solum illuxisse obtenebratis? Minime: sed etiam opus est ut dirigantur pedes nostri in viam pacis, hoc est, justitiæ. Sicut enim peccatum inimicitia sunt cum Deo, ita justitia, pax. Via igitur pacis vita est justitiæ, ad quam direxit animarum nostrarum pedes, qui ex summo ortus est Christus. Cæterum puer crescebat juxta staturam corporalem, et corroborabatur Spiritu. Cum corpore enim simul crescebat et spirituale donum. Et quanto magis crescebat puer, tanto magis et efficaciam Spiritus in illo se ostendebant, organo illarum capace existente. Quare autem erat in desertis? Ut ne multitudinis malitiæ particeps fieret, et ut neminem reveritus libere reprehenderet. Nam si fuisset in mundo, fortassis consuetudine amicorum et societate coinquinatus fuisset: sed et ut fide dignus haberetur, qui prædicaret Christum, utpote eremita, vitæque

A λέγει· πάντως γὰρ ἀναστῆται ὅτι τῷ παιδίῳ, ὃ ἔδει ὀμλεῖν. Ἔστιν οὖν εἰπεῖν ὅτι, ὡσπερ ξίφηνη ἔσχε τὴν γέννησιν τὸ παιδίον, σκιρτήσαν καὶ προφητεῦσαν ἐν τῇ μήτρῃ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τῆς Μαρίας, οὕτως οὐδὲν ἀπιστον καὶ τῶν λεγομένων παρὰ τοῦ πατρὸς αἰσθάνεσθαι μετὰ τὴν γέννησιν. Προπορεύσῃ δὲ, φησὶν, ἔμπροσθεν τοῦ Κυρίου, καταλιπὼν ἑμὲ ὅσον οὐκ. Ἐγένισκε γὰρ Ζαχαρίας ὅτι στερηθήσεται μετ' ὀλίγον αὐτοῦ, εἰς τὰς ἐρήμους μέλλοντος φυγεῖν. Διατί δὲ προπορεύσῃ; Διὰ τὸ ἐτοιμάσαι τὰς ὁδοὺς τοῦ Κυρίου· ὅδοι δὲ, αἱ ψυχὰι ἐφ' ὧν ὀδεύει ὁ Κύριος· τὰς οὖν ψυχὰς ἠτοίμασεν ὁ Πρῶτος, ἵνα ἐν αὐταῖς περιπατήσῃ ὁ Χριστός. Πῶς δὲ ταύτας ἠτοίμασε; Δοὺς γινώσκων σωτηρίας τῷ λαῷ· σωτηρία μὲν οὖν ὁ Κύριος Ἰησοῦς· ἰδὸθῃ δὲ ἡ γινώσκῃ τῆς σωτηρίας, τούτεστι, τοῦ Χριστοῦ, τῷ λαῷ παρὰ τοῦ Ἰωάννου· ὁ γὰρ Ἰωάννης ἐμαρτύρει περὶ τοῦ Ἰησοῦ· ἡ δὲ γινώσκῃ, ἐν ἀφῆσει ἀμαρτιῶν ἐγένετο. Οὐκ ἂν γὰρ ἄλλως ἐπεγνώσθη θεὸς εἶναι ὁ Κύριος, εἰ μὴ ἀφῆκε τὰς ἀμαρτίας τῷ λαῷ· Θεοῦ γὰρ τὸ ἀφιέναι ἀμαρτίας. Ἀφῆκε δὲ ἡμῖν ταύτας, διὰ σπλάγχνα ἐλέους· οὐ γὰρ διὰ τὰ ἔργα ἡμῶν· οὐ γὰρ ἐποίησαμὲν τι ἀγαθόν· ἀλλ' ἐκεῖνος ἐπεσκέψατο ἡμᾶς· ἐξ ὕψους, ἀνατολὴ λεγόμενος· Ἥλιος γὰρ δικαιοσύνης ἐστὶ. Καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν, τοῖς ἐν σκότει, τούτεστι, τῇ ἀγνωσίᾳ· καὶ τῇ σκιᾷ τοῦ θανάτου, τῇ ἀμαρτίᾳ, καθημένοι· δύο γὰρ κακὰ ἐκράτει τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως· ἀγνωσία Θεοῦ ἦν εἶχον οἱ Ἕλληνες· καὶ ἀμαρτία, ἣν εἶχον οἱ Ἑβραῖοι, εἰ καὶ Θεὸν ἐπεγίνωσκον. Ἐπέφανεν οὖν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἵνα καὶ τοὺς ἐν τῷ σκότει, τούτεστι, τῇ ἀγνωσίᾳ καὶ ἀμαρτίᾳ, καὶ τοὺς ἐν τῇ σκιᾷ τοῦ θανάτου, τῇ ἀμαρτίᾳ, καθημένους φωτίσῃ· ἡ δὲ ἀμαρτία σκιά τοῦ θανάτου ἐστὶ, κατὰ τοῦτον, ὡς οἶμαι, τὸν λόγον· ὡσπερ ἡ σκιά τῷ σώματι ἐπιταί, οὕτως καὶ ἐνθα θάνατος, ἐκεῖ καὶ ἀμαρτία. Ὅσον, ἀπέθανεν ὁ Ἀδάμ, ἐκεῖ λοιπὸν καὶ ἀμαρτία· καὶ οὐδὲ τὸν τοῦ Χριστοῦ θάνατον εὐρήσεις χωρὶς ἀμαρτίας· ἀπέθανε γὰρ ὁ Χριστός, ἀλλὰ διὰ τὰς ἡμῶν ἀμαρτίας· ὥστε εἰκότως λέγεται σκιά εἶναι τοῦ θανάτου ἡ ἀμαρτία, ὡς καὶ παρεπομένη αὐτῷ· καὶ ἄλλα δὲ ἐστὶν εἰπεῖν εἰς τοῦτο· καὶ οἶμαι, εἴπομεν ἐξηγούμενοι τὸν Ματθαῖον. Ἄρα δὲ ἀρκεῖ τὸ ἐπιφάναι μόνον τοῖς ἐσχοτισμένοις; Οὐχί· ἀλλὰ δεῖ καὶ κατευθῆναι τοὺς πόδας ἡμῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης, τούτεστι, τῆς δικαιοσύνης· ὡσπερ γὰρ ἡ ἀμαρτία, ἔχθρα εἰς Θεόν, οὕτως ἡ δικαιοσύνη, εἰρήνη. Ὅδὸς οὖν εἰρήνης, ἡ τῆς δικαιοσύνης πολιτεία, πρὸς ἣν κατευθῆνε τοὺς πόδας τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ὁ ἐξ ὕψους ἀναστῆλας Χριστός· ἠῤῥεψε δὲ τὸ παιδίον κατὰ τὴν σωματικὴν ἡλικίαν, καὶ ἐκράται τοῦ Πνεύματος· τῷ γὰρ σώματι συναυξανόμενον ἦν καὶ τὸ πνευματικὸν χάρισμα· καὶ ὅσον μᾶλλον ἠῤῥεξε ὁ παῖς, τοσούτω καὶ αἱ τοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖαι διεδείκνυντο· τοῦ ὄργάνου δυναμένου χωρεῖν ταύτας. Διὰ τί δὲ ἦν ἐν ταῖς ἐρήμοις; Ἴνα ἐξῆ τῆς τῶν πολλῶν κακίας διάγη, καὶ ἵνα μὴ δόνα αἰδοῦμενος, ἐλέγχῃ μετὰ παρρησίας· εἰ γὰρ ἦν ἐν τῷ κόσμῳ, τυχὸν ἂν ἐμολύθη φιλαίαι καὶ συν-

ηθείαι· ἀνθρώπων· ἕνα δὲ καὶ ἵνα ἀξιόπιστος εἴη ἡ
μέλλων περὶ Χριστοῦ κηρύττειν, ὅσα δὴ ἐρημίτης
καὶ ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ὧν· ἐκρύπτετο δὲ ἐν ταῖς
ἐρήμοις ἄχρις οὗ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς ἀναδείξαι αὐτὸν
τῷ Ἰσραηλῆτι λαῷ.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Περὶ τῆς ἀπογραφῆς. Περὶ τοῦ τῆς Μαρίας το-
κετοῦ. Περὶ τῶν ποιμένων. Περὶ Συμεῶνος.
Περὶ Ἀννης τῆς προφήτιδος. Περὶ Ἰησοῦ εὐ-
ρεθέντος ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων.

Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις, ἐξῆλθε
θῆγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου ἀπογράφεσθαι
πᾶσαν τὴν οἰκουμένην· αὕτη ἡ ἀπογραφή, πρώτη
ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου· καὶ
ἐπορεύοντο πάντες ἀπογράφεσθαι ἕκαστος εἰς τὴν
ἰδίαν πόλιν. Ἀνέβη δὲ καὶ Ἰωσήφ ἀπὸ τῆς Γαλι-
λαιᾶς ἐκ πόλεως Ναζαρέτ, εἰς τὴν Ἰουδαίαν, εἰς
πῶλιν Δαυὶδ, ἣτις καλεῖται Βηθλεὲμ, διὰ τὸ εἶναι
αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατρῴας Δαυὶδ, ἀπογράφασθαι
σὺν Μαρίας τῇ μεμνηστευμένη αὐτῷ γυναικί, ὅση
ἐγκύω· ἐγένετο δὲ ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐπλή-
θυσαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτὴν· καὶ ἔτεκε τὸν
Υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐ-
τὸν καὶ ἀνέκλιεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ· διότι οὐκ ἦν
αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι. Ὡς δὲ τοῦτο γίνεται
ἀπογραφῆ, ἵνα πάντων ἐλθόντων εἰς τὰς οἰκίας
πατρίδας, ἀνέβη καὶ ἡ Παρθένος εἰς τὴν Βηθλεὲμ,
ὡς οἰκίαν πατρίδα, καὶ οὕτως τεχθῆ ὁ Κύριος ἐν
Βηθλεὲμ, καὶ πληρωθῆ ἡ προφητεία· ἔδει δὲ Θεοῦ
ἐνὸς μέλλοντος παῦσαι τὴν πολυθεϊαν, καὶ ἕνα βα-
σιλεία κρατῆσαι, τὸν Καίσαρα· ἀπογράφεται δὲ
καὶ ὁ Χριστὸς μετὰ πάντων, ἔδει γάρ καὶ τὸν Κύ-
ριον, τῇ οἰκουμένῃ συναπογραφῆναι, ἵνα ἀγιάσῃ
τοὺς ἀπογραφομένους, καὶ καταργῆσθαι τὴν δουλείαν·
ὥσπερ γὰρ περιτμηθεὶς, κατήργησε τὴν περιτομήν,
οὕτως ἀπογραφεὶς ὡς δούλος, κατήργησε τὴν δου-
λείαν τῆς φύσεως ἡμῶν. Οὐκ ἔτι γὰρ δούλοι εἰσιν
ἀνθρώπων, οἱ τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες, ὡς ὁ Ἀπό-
στολος λέγει· « Μὴ γίνεσθε δούλοι ἀνθρώπων·
ἀλλ' εἰ καὶ τῷ σώματι δοῦλοι, ἐλεύθεροι τῷ πνεύ-
ματι, μὴ τῇ ἀσείβῃ τῶν δεσποτῶν συναπαγόμενοι.
Πρωτότοκον δὲ Υἱὸν ἀνόμασε τῆς Παρθένου τὸν
Κύριον, καίτοι μὴ δευτέρου τινὸς τεχθέντος, εἰκό-
τως· πρωτότοκος γὰρ λέγεται, ὁ πρῶτος τεχθεὶς
καὶ μὴ δεύτερος ἐπετέχθη· ἐν φάτνῃ δὲ κατακλι-
νεται, τάχα μὲν καὶ εὐτέλειαν ἡμᾶς ἐξ ἀρχῆς παι-
δεύων· τάχα δὲ καὶ συμβολικῶς δεικνύων, ὅτι
ἐπεδήμησε τῷ κόσμῳ τούτῳ, τόπῳ ὄντι ἡμῶν τῶν
τοῖς ἀλόγοις κτήνεσιν ὀμοιωθέντων· ὥσπερ γὰρ ἡ
φάτνη τῶν ἀλόγων οἰκίος τόπος, οὕτω καὶ ὁ κόσμος
οὗτος ἡμῶν· ἔστιν οὖν ἡ φάτνη, ὁ κόσμος· ἡμεῖς,
τὰ ἄλογα· ἵνα δὲ ἡμᾶς λυτρώσεται τῆς ἀλογίας, διὰ
τοῦτο ἐναυθὰ παρεγένετο.

Καὶ ποιμένες ἦσαν ἐν τῇ χώρα τῇ αὐτῇ ἀγραυ-
λοῦντες, καὶ φυλάσσοντες φυλάκας τῆς νυκτὸς ἐπὶ
τὴν ποιμνὴν αὐτῶν, καὶ ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου ἐπ-
έστη αὐτοῖς· καὶ ἔδξα Κυρίου περιέλαμψε· αὐτούς·

excellens alios. Latuit autem in desertis, donec vi-
sum fuit Deo Israelitarum populo illum ostenden-
dum esse.

285 CAPUT II.

De conscriptione orbis. De puerperio Mariæ. De
pastoribus. De Symeone. De Anna prophetissa.
De Jesu reperto inter doctores.

VERS. 1-7. « Factum est autem in diebus illis, exiit
decretum a Cæsare Augusto ut censeretur totus orbis.
Hæc descriptio prima facta est præside Syriæ
Cyreno. Et ibant omnes ut profiterentur, in suam
quisque civitatem. Ascendit autem et Joseph a
Galilæa de civitate Nazareth in Judæam, in civita-
tem David, quæ vocatur Bethleem, eo quod esset
de domo et familia David, ut profiteretur cum Ma-
ria desponsata sibi uxore, quæ erat prægnans. Ac-
cidit autem, cum essent ibi, completi sunt dies pa-
riendi; et peperit Filium suum primogenitum, ac fa-
sciis eum involvit reclinavitque eum in præsepi, quod
non esset eis locus in diversorio. » Propterea fit de-
scriptio, ut, cum omnes in suas patrias irent, ascen-
deret et Virgo in Bethleem, quæ ejus patriæ erat,
nascereturque sic Dominus in Bethleem¹³, ac
impleretur prophetia. Decebat autem ut, cum Deus
unus multorum deorum cultui suum esset imposi-
turus, unus etiam rex, nempe Cæsar, imperaret.
Porro Christus cum omnibus describitur. Oportet
enim etiam Dominum cum toto orbe censi, ut
sanctificaret eos qui censentur, aboleretque ser-
vitutem: quoniam sicut circumcisus circumcisionem
abolevit¹⁴, ita descriptus sicut servus, servitutem
naturæ nostræ abolevit. Non enim ultra sunt servi
hominum, qui Domino serviunt, sicut Apostolus
dicit: « Nolite fieri servi hominum¹⁵: » sed tametsi
corpore simus servi, spiritu tamen sumus liberi,
neque cum impietate dominorum simul abducimur.
Primogenitum vero Filium nominavit Vir-
ginis Dominum, quamvis nullam secundum pe-
perit. Idque merito. Primogenitus enim dicitur,
qui primus natus est, etiamsi non nascatur postea
secundus. In præsepium autem reclinatus, forte ut
statim ab initio vitæ frugalitatem nos doceret:
forte etiam quodam symbolo declaravit quod pere-
grinatus sit in hoc mundo, qui locus noster est,
qui brutis animantibus comparati sumus. Sicut enim
præsepe proprius brutorum locus est, ita nobis locus
proprius est mundus; mundus itaque præsepe est,
nos vero bruta: ut autem nos redimeret a brutorum
sensu et irrationabilitate, propterea et ipse tali loco
fuit reclinatus.

VERS. 8-14. « Et pastores erant in regione eadem
rusticantes, et excubantes excubiis nocte super
gregem suum: et ecce angelus Domini astitit illis,
et claritas Domini circumfulsit illos, et timuerunt

¹³ Mich. v, 2. ¹⁴ Galat. v, 3. ¹⁵ I Cor. vii, 23.

Umore magno. Et dixit illis angelus : Ne timeatis : A ecce enim annuntio vobis gaudium **286** magnum, quod futurum est toti populo, quia natus est vobis hodie Servator, qui est Christus Dominus, in civitate David. Et hoc vobis signum : Invenietis infantem fasciis involutum, positum in præsepi. Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ celestis laudantium Deum, ac dicentium : Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas. Pastores erant rusticantes, hoc est vel rusticam agentes vitam, vel in agro stabulantes et versantes : quibus apparet angelus, propter simplicitatem et innocentiam morum et quod justorum vitam imitari videantur. Etenim prisci patriarchæ pastores erant, ut Jacob ¹⁶, Moses, David. Neque in Jerusalem apparuit Pharisæis vel Scribis, qui omnis malitiæ receptacula erant. Illi autem cum simplices essent, divinis spectaculis potiti sunt : monstrante Deo, quod statim ab initio eos agrestiores præ aliis elegerit, præconesque fecerit. Abierunt enim, et de omnibus illis prædicarunt. Angelus vero magnum illis gaudium evangelizavit, quod erit, inquit, omni populo, qui proprie populus Dei. Non enim omnes Judæi populus Dei. Nam et omnium hominum populo incarnatio Dei facta est gaudium. Quid autem hymnus angelorum declarat? Vel omnino gratiarum actionem supernorum exercituum, et gaudium, quod terreni beneficia tanta consequamur. Gloria enim Deo, dicunt : super terram autem pax nunc facta est ; et cum prius humana natura inimica fuerit Deo, nunc ita conciliata est, ut et Deo adjuncta sit, et incarnato unita. Vides igitur pacem Dei cum homine? Et aliter quoque intelligitur : pax est ipse Filius Dei. Ego enim, inquit, Pax. Ista igitur pax, Filius Dei, inquam, super terram facta est. Et in hominibus bona voluntas ¹⁷ : hoc est, Dei requies. Requievit enim sive refocillatus est nunc et bene habitus in hominibus : nam prius quidem non sibi complacuit, nec bonum affectum habuit in hominibus.

VERS. 15-20. « Et factum est, ut discesserunt ab eis angeli in cælum, homines pastores loquebantur inter sese : Transeamus jam Bethloem usque, et videamus hoc quod accidit, quod Dominus aperuit nobis. Et venerunt festinantes, et invenerunt Mariam et Joseph, et infantem positum in præsepi. Cum vidissent autem, divulgaverunt de verbo quod dictum erat ipsis de puero hoc : et omnes qui audierunt, mirati sunt de his quæ dicta erant a pastoribus ad ipsos. Pastores illi figura sunt spiritualium pastorum et præsulum. Oportet igitur episcopos custodire gregem suum, et agnoscere in agro cavere, hoc est, canere spiritualia, et docere populum, et sic digni fient (a) visionibus

καὶ ἐφοβήθησαν φέρον μέγαν· καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἄγγελος· Μὴ φοβεῖσθε· ἰδοὺ γὰρ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ἣτις ἐστὶ παντὶ τῷ λαῷ, ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σωτὴρ, ὃς ἐστὶ Χριστὸς Κύριος, ἐν πόλει Δαβὶδ· καὶ τοῦτο ὑμῖν τὸ σημεῖον· εὗρήσατε βρέφος ἐσπαργανωμένον, καί μενον ἐν τῇ φάτῃ· καὶ ἐξαφνης ἐγένετο σὺν τῷ ἀγγέλῳ πλήθος στρατιᾶς οὐρανοῦ, αἰνούντων τὸν Θεὸν καὶ λεγόντων· Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ· καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Ποιμένες ἦσαν ἀγραυλοῦντες, τουτέστιν, ἀγροτικὴν αὐλοῦντες, ἢ ἐν τῷ ἀγρῷ αὐλιζόμενοι καὶ διαγυγτες· ἐπιφαίνεται δὲ τούτοις ὁ ἄγγελος, διὰ τὸ ἀπλαστον τοῦ ἡθους καὶ ἀκακον. Ἐπει καὶ τῶν τῶν δικαίων πολιτείαν φαίνονται μιμούμενοι· καὶ γὰρ οἱ παλαιοὶ, ποιμένες, οἱ πατριάρχαι, Ἰακώβ, Μωσῆς, Δαβὶδ. Οὐ γὰρ ἐν Ἱερουσαλήμ ἐπεφάνη Φαρισαῖοις ἢ Γραμματεῦσι· πάσης γὰρ πονηρίας δοχεῖα ἐκείνοι· οὗτοι δὲ ἄδολοι ὄντες, θείων θεαμάτων ἠξιώθησαν· δαικύντο· τοῦ Θεοῦ, ὅτι τοὺς ἀγροικότερους τῶν ἄλλων, εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐξελέξατο καὶ κήρυκας ἐποίησεν· ἀπελθόντες γὰρ ἐκήρυξαν περὶ πάντων τούτων· εὐαγγελίσασθε δὲ ὁ ἄγγελος χαρὰν μεγάλην, ἣτις ἐστὶ, φησὶ, παντὶ τῷ λαῷ, τῷ κυρίως λαῷ τοῦ Θεοῦ· οὐ πάντες γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι, λαὸς τοῦ Θεοῦ. Ἄλλὰ καὶ παντὶ τῷ τῶν ἀνθρώπων λαῷ χαρὰ ἐγένετο ἢ σάρκωσις τοῦ Θεοῦ. Τί δὲ δηλοῖ ὁ ὕμνος τῶν ἀγγέλων; Ἡ πάντως εὐχαριστία τῶν ἄνω ταγμάτων καὶ χαρὰν, διότι εὐηγγελισθήθησαν οἱ ἐπὶ τῆς γῆς. Δόξα γὰρ τῷ Θεῷ, φασὶν, ἐπὶ γῆς γὰρ εἰρήνη νῦν γέγονε· πρώην μὲν γὰρ ἢ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἐχθρὰν εἶχε πρὸς Θεόν· νυνὶ δὲ τοσοῦτον κατηλλάγη, ὥστε καὶ προσετέλει τῷ Θεῷ, καὶ ἠνώθη αὐτῷ σαρκωθέντι. Ὅφρις οὖν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἀνθρώπον; Καὶ ἄλλως δὲ νοηθήσεται· Εἰρήνη ἐστὶν αὐτὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ἢ εἰρήνη· αὕτη οὖν ἢ εἰρήνη, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐπὶ γῆς γέγονε, καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις εὐδοκία, τουτέστιν ἐπανάπαυσις τοῦ Θεοῦ, ἐπανεπαύθη γὰρ ὁ Θεὸς νῦν καὶ εὐηγγελισθήθη ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ὅς πρώην γὰρ οὐκ ἠρόδαται, οὐδὲ ἠρότατο ἐν τοῖς ἀνθρώποις.

« Καὶ ἐγένετο ὡς ἀπῆλθον ἀπ' αὐτῶν οἱ ἄγγελοι εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ οἱ ἀνθρώποι οἱ ποιμένες εἶπον πρὸς ἀλλήλους. Διέλθομεν δὴ ἔως Βηθλεὲμ, καὶ ἴδωμεν τὸ βῆμα τοῦτο τὸ γεγονός, ὃ ὁ Κύριος ἐκώρυσεν ἡμῖν· καὶ ἦλθον σπεύσαντες· καὶ ἀνεῦρον τὴν τε Μαρίαν καὶ τὸν Ἰωσήφ, καὶ τὸ βρέφος καί μενον ἐν τῇ φάτῃ· ἰδόντες δὲ, διεγνώρισαν περὶ τοῦ βήματος τοῦ λαληθέντος αὐτοῖς περὶ τοῦ παιδίου τούτου· καὶ πάντες οἱ ἀκούσαντες, ἠθαύμασαν περὶ τῶν λαληθέντων ὑπὸ τῶν ποιμένων πρὸς αὐτούς. Οἱ ποιμένες οὗτοι σύμβολόν εἰσι τῶν πνευματικῶν ποιμένων, τῶν ἀρχιερέων· δεῖ οὖν τοὺς ἀρχιερεῖς φυλάσσειν τὴν ποιμνὴν αὐτῶν καὶ ἀγραυλεῖν, τουτέστιν, ἄδειν πνευματικὰ τινα, καὶ διδάσκειν τὸν λαόν,

¹⁶ Gen. XLVII, 5, ¹⁷ Luc. II, 14.

(a) Edit. Lut. non exprimit Græcam vocem, ἀξιώθησονται.

καὶ οὕτως ἀξιοῦσθαι θείων θαυμάτων καὶ ἁκουσμάτων. Βηθλεὲμ δὲ ἐρμηνεύεται οἶκος τοῦ ἄρτου· τίς δὲ ἄλλος ἐστὶν ὁ οἶκος τοῦ ἄρτου, ἢ ἡ Ἐκκλησία, ἐν ἣ ὁ ἄρτος ἀπόκειται; Ἔργον οὖν ἐστὶ τοῖς λογικοῖς ποιμαίνει ἐπιζητεῖν οὐράνιον ἄρτον· καὶ μεθ' ὃ ἔδωκε τὸν ἄρτον, ὀφείλουσι καὶ τοῖς ἄλλοις κηρύττειν· ὡσπερ καὶ οἱ ποιμένες ἰδόντες τὸ βρέφος, διελάλησαν καὶ τοῖς ἄλλοις.

« Ἡ δὲ Μαριὰμ πάντα συνετήρει τὰ ῥήματα ταῦτα, συμβάλλουσα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς· καὶ ὑπέστρεψαν οἱ ποιμένες, δοξάζοντες καὶ αἰνοῦντες τὸν Θεὸν ἐπὶ πᾶσιν, οἷς ἤκουσαν καὶ εἶδον, καθὼς ἐλάληθη πρὸς αὐτούς. » Ποῖα ῥήματα συνετήρει ἡ Παρθένος; Τινὲς μὲν λέγουσιν ὅτι ὅσα εἰρήχαι αὐτῇ ὁ ἄγγελος, καὶ ὅσα οἱ ποιμένες εἶπον, ἐπετήρει γὰρ ταῦτα καὶ συνέβαλλεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς, τουτέστι, συνέκρινε, καὶ εὗρισκεν ἐκ πάντων μίαν σύμφωνον γνώμην, ὅτι Θεὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς αὐτῆς. Ἔμοι δὲ δοκεῖ ῥήματα ἐνταῦθα τὰ πράγματα λέγεσθαι ὥστε εἶναι τὸ λεγόμενον τοιοῦτον· ἢ δὲ Μαριὰμ συνετήρει πάντα τὰ ῥήματα, ἥτοι τὰ πράγματα ταῦτα, ἃ νῦν ἐγὼ λέγω καὶ ποιῶ εἶναι ῥήματα· τὸ γὰρ πρῶτον ὅταν λεχθῆ, γίνεται ῥῆμα· ὑπέστρεψαν δὲ οἱ ποιμένες εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ ἐπὶ πᾶσιν· οὐ γὰρ ἦσαν φθονεροί, κατὰ τοῦ Ἰουδαίου.

« Καὶ ἔτε ἐπλήσθησαν ἡμέραι ὅκτω τοῦ περιτεμεῖν αὐτὸν, καὶ ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦς, τὸ κληθῆν ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου πρὸ τοῦ συλληφθῆναι αὐτὸν ἐν τῇ κοιλίᾳ· καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν κατὰ τὸν νόμον Μωσέως, ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς Ἱερουσόλυμα, παραστήσαι τῷ Κυρίῳ· καθὼς γέγραπται ἐν νόμῳ Κυρίου, ὅτι Πᾶν ἄρσεν διανοίγον μητέρα, ἄγιον τῷ Κυρίῳ κληθήσεται, καὶ τοῦ δοῦναι θυσίαν κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν νόμῳ Κυρίου, ζεῦγος τρυγόνων, ἢ δύο νεοσσούς περιστερῶν. » Τοῦ νόμου δύντος ἐντολᾶς, οἱ παραβαίνοντες ταύτας ὅπῃ κατάραν ἦσαν. Ὁ τοιοῦτον Κύριος; περιτέμνεται, ἵνα καὶ τούτω πληρωσας τὸν νόμον καὶ μηδὲν ἐλλείψας ὧν ἐκεῖνος ἐντέταλκεν, ἐξέλθῃ ἡμᾶς τῆς κατάρας· ἐντεμῶνται δὲ ἐνταῦθα οἱ λέγοντες, ὅτι κατὰ φαντασίαν ἐταρκώθη. Πῶς γὰρ περιτεμήθη, εἰ κατὰ φαντασίαν ἐσαρκώθη; Ἀνόητον δὲ καὶ τὸ ἐξετάζειν ποῦ ἐστὶ τὸ ἀποτηθῆν ἐκεῖνο μόριον· ἢ γὰρ ἡ Γραφὴ ἀπεσιώπησεν, οὐ δεῖ ἐξετάζειν, καὶ ταῦτα ἐπὶ μηδεμίᾳ ὤφελει· ἐστὶ δὲ εἰπεῖν, ὅτι τότε μὲν ὅτε ἀπετεμήθη, τῆς γῆς ψαῦσάν, ἠγίασε ταύτην, ὡσπερ καὶ τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ, ἃ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ἔρρευσαν· οἷς δὲ εἶδε λόγους, ἐφύλαξε τοῦτο τὸ μόριον ἀβλαβές· καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀναλαβόμενος τοῦτο, ἠγέρθη, ἵνα καὶ κατὰ τοῦτο ἀνελλιπῶς ἔχων εὐρεθῆ· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς τέλειον τὸ ἡμέτερον σῶμα ἐν τῇ ἀναστάσει ἀποληψόμεθα. Σημείωσαι δὲ ὅτι οὐχ ἅμα τῷ εἰπεῖν τὸν ἄγγελον, Ἰδοὺ συλλήψῃ υἱὸν, συλληφθῆ ὁ Κύριος, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ὅτε ἠθέλησεν· ὅρα γὰρ τί λέγει ἐνταῦθα, Τὸ κληθῆν ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου πρὸ τοῦ συλληφθῆναι αὐτὸν ἐν τῇ κοιλίᾳ· καὶ ἀπ' αὐτῆς δὲ τῆς λέξεως, δέκνεται τοῦτο· οὐ γὰρ εἶπεν, Ἰδοὺ συλλαμβάνεις· ἀλλ', Ἰδοὺ συλλήψῃ. Ὅσπερ ἐκ τούτων ἐστὶ σαλλογίσασθαι, ὅτι τῇ ὥρᾳ μὲν ἐκεῖνη συλληφθῆ ὁ

A divinis, et auditionibus. Bethleem interpretatur domum panis. Quæ autem alia est domus panis, quam Ecclesia, in qua panis 287 repositus est? Officium itaque spiritualium pastorum fuerit, quærere panem cœlestem, quem cum viderint, debent illum et aliis prædicare: sicut et pastores qui viderunt infantem, locuti sunt de eo et aliis.

VERS. 19, 20. « Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Et reversi sunt pastores glorificantes ac laudantes Deum super omnibus quæ audierant et viderant ita ut dictum fuerat ipsis. » Quæ verba conservabat Virgo? Quidam dicunt quod ea quæ angelus ei dixerat, et quæ pastores narraverant, conservavit et contulerit secum, inveneritque in omnibus sententiam consonam unam, quod Deus sit Filius suus. Mihi autem videntur verba hoc loco res vel gesta dici, et id esse quod dicitur: Maria autem conservabat omnia verba hæc, id est, gesta hæc quam nunc ego dico et facio esse verba. Gesta enim quando narrantur, dicuntur verba. Porro pastores reversi sunt gratias agentes Deo in omnibus. Neque enim erant invidi ut Judæi.

VERS. 22-24. « Et postquam consummati sunt dies octo ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Jesus, quod vocatum erat ab angelo priusquam in utero conciperetur. Et posteaquam completi fuissent dies purgationis eorum secundum legem Moysi, adduxerunt eum Hierosolymam, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini; Omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domina vocabitur: et ut darent hostiam secundum quod dictum est in lege Domini, par tur-turum, aut duos pullos columbarum. » Qui mandata legis prævaricabantur, sub maledictione erant. Dominus igitur circumciditur, ut etiam in hoc adimpleta lege, et nullo prætermisso quod illa mandabat, eripiat nos a maledicto. Reverentur hinc qui dicunt quod Christus incarnatus sit apparenter tantum. Quomodo enim circumcisus fuisset, si apparenter incarnatus fuisset? Inutiliter autem quæritur ubi sit absæcta illa particula. Nam quæ Scriptura tacuit, ea quærere non oportet, præsertim ubi nulla utilitas. Dicitur autem posset quod quando es absæcta terram tetigit, illam quoque sanctificari, sicut etiam sanguis et aqua quæ ex latere ejus fluxerant: Et videtur quod servavit particulam illam, et in resurrectione iterum resumpserit, ut et hæc particula non inventiatur deesse. Quippe et nos in resurrectione perfectum corpus resumpturi sumus. Observa autem quod non statim ut dixit angelus, Ecce concipies Filium, conceptus est Dominus, sed postea, quando voluit. Vide enim quid dicat hoc loco. Quod vocatum est ab angelo priusquam conciperetur in utero. Et hoc verbo ostenditur id quod diximus. Non enim dixit, Ecce concipis, sed, Ecce concipies. Atque ex his animadvertere licet, quod hora quidem illa

conceptus fuerit Dominus : non autem illo momento quo angelus dixit ; sed forte postquam complevit sermones. **288** Hæc autem non dixerimus definitive. Impleti autem sunt dies purgationis illorum secundum legem Mosi. Bene dixit secundum legem Mosi ¹⁹ : nam secundum veritatem nulla necessitate Virgo astringebatur expectare dies purificationis, qui sunt quadraginta, nato mare. Dictum enim est in lege, Mulier quæ suscepto semine conceperit, et pepererit masculum. Virgo autem non concepit de semine, sed ex Spiritu sancto peperit : unde nulla illam necessitas urgebat ; sed volens implere legem, venit in templum. Quare autem in masculino septem dies, in muliere vero bis totidem ? Mulier enim, inquit, si suscepto semine masculum pepererit, immunda erit septem diebus : sin autem feminam, immunda erit duobus hebdomadibus. Quoniam ea quæ pepererit quod masculum est, secundum Adam in mundum induxit. Quæ vero quod muliebre, secundam Evam pepererit, vas putre et debile, auriphoram contritam, baculum deceptionis, inductricem inobedientiæ. Quod autem dicit, Omne adaperiens vulvam sanctum Domino : proprie ad Christum solum pertinet. Ipse enim aperuit vulvam Virginitatis, cum aliis vir aperiat vulvam. Cæterum par turturum offerri iussit lex, ostendens quod ex casto conjugio procreatus sit. Dicunt enim turturem esse castum animal, cumque conjugem amittit, non secundo se copulet. Cum autem non haberent turtures, offerebant duos pullos columbarum, ut multiplicatio prolis fieret vita pueri illius : secundum enim animal columba.

Vers. 25-32. « Et ecce homo erat Hierosolymis cui nomen Simeon, et homo iste justus ac pius, expectans consolationem Israel, et Spiritus sanctus erat super eum : et responsum acceperat a Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini. Et venit per Spiritum in templum. Et cum inducerent puerum Jesum parentes ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo, ipse quoque accepit eum in ulnas suas, et benedixit Deum, ac dixit : Nunc absolvis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace : quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum : lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuæ Israel. » Non erat Simeon sacerdos, sed homo Deum amans, et expectans quando veniat Christus consolaturus Hebræos, et liberaturus a servitute peccati, forte et ea qua Romanis et Herodi serviebant. Nam qui Christo credit, liber est revera, et honoratur a regibus ac hominibus omnibus. Vide apostolos, non fuerunt servi Romanorum ? sed nunc venerantur eos Romanorum reges. Itaque hos cum essent Israelitæ, consolatus est Christus. Porro hic Simeon Spiritu sancto motus ascendit in templum quando adduxit Dominum Mater, et suscepto illo, Deum confessus

¹⁹ Levit. xii, 3, 4.

A Κύριος, οὐ μὴν αὐτῇ τῇ στιγμή καθ' ἣν ὁ Ἄγγελος ἔλεγεν, ἀλλὰ τυχόν, ὅτε συνετέλεσε τοὺς λόγους. Ταῦτα δὲ οὐ δογματικῶς λέγομεν. Ἐπλήσθησαν δὲ αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν κατὰ τὸν νόμον Μωσῆως. Καλῶς εἶπεν κατὰ τὸν νόμον Μωσῆως κατὰ γὰρ τὴν ἀλήθειαν, οὐκ εἶχεν ἀνάγκη ἡ Παρθένοσ περιμένειν τὰς ἡμέρας τοῦ καθαρισμοῦ, αἵτινες ἦσαν τεσσαράκοντα, ἐπὶ ἄρσενι τεχθέντι. Εἴρηται γὰρ ἐν τῷ νόμῳ· Γυνὴ ἥτις ἐὰν σπερματισθῆ, καὶ τέκη ἄρσεν· ἡ δὲ Παρθένοσ οὐκ ἐσπερματίσθη, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἔτεκε· ὥστε οὐκ εἶχεν ἀνάγκη, ἀλλὰ πληρῶσαι τὸν νόμον θελοῦσα, ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἱερόν. Διὰ τί δὲ ἐπὶ μὲν ἄρσενι ἐπτά ἡμέραι, ἐπὶ δὲ θηλείᾳ διπλαῖ; Γυνὴ γὰρ, φησὶν, ἐὰν σπερματισθῆ, καὶ τέκη ἄρσεν, ἐπτά ἡμέρας ἀκάθαρτοσ ἔσται· ἐὰν δὲ θῆλυ, δὶς ἐπτά. Ἐπειδὴ ἡ μὲν τεκούσα τὸ ἄρσεν, δεῦτερον Ἄδὰμ εἰς τὸν κόσμον εἰσήγαγεν· ἡ δὲ τὸ θῆλυ, δευτέραν Εὐάν ἔτεκεν, τὸ σαθρὸν σκεῦοσ, τὸ ἀσθενὲσ ἀγγεῖον, τὸ συντετριμμένον κεράμιον, τὴν βακτηρίαν τῆσ ἀπάτησ, τὴν χειραγωγὸν τῆσ παρακοῆσ. Τοῦ δὲ νόμου λέγοντοσ· Πᾶν τὸ ἀνοίγον μήτραν, ἅγιον τῷ Κυρίῳ, εἰς Χριστὸν μόνον κυρίωσ ἐξέβη τοῦτο· αὐτοσ γὰρ διήνοιξε τὴν μήτραν τῆσ Παρθένοσ, ἐπὶ ταῖσ γε ἄλλαισ μητέρασιν, ὁ ἀνὴρ διανοίγει τὴν μήτραν. Ζεῦγοσ δὲ τρυγόνων προσφέρειν ἐκέλευσεν ὁ νόμοσ, δεικνύων ὅτι ἀπὸ σώφρονοσ συζυγίασ ἡ παιδοποιεῖα· πασ γὰρ τὴν τρυγόνα, σώφρον εἶναι ζῶον, ὥστε καὶ ἀποδαλοῦσαν τὸν σύζυγον, μὴ δευτερογαμῆν· εἰ δὲ μὴ εἶχον τρυγόνασ, προσέφερον δύο νεοσσοῦσ περισσεῶν, ἵνα ἐπὶ πολυτοκίᾳ γένηται ἡ ζωὴ τοῦ παιδοσ ἐκείνοσ· ἡ γὰρ περισσεῖα πολυτοκον ζῶον.

B Καὶ ἰδοὺ ἦν ἄνθρωποσ ἐν Ἱερουσαλήμ, ᾧ ὄνομα Διμεών· καὶ ὁ ἄνθρωποσ οὗτοσ, δίκαιοσ καὶ εὐλαθεσ, προσδεχόμενοσ παράκλησιν τοῦ Ἰσραὴλ· καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἦν ἐπ' αὐτόν, καὶ ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον ὑπὸ τοῦ Πνεύματοσ τοῦ ἁγίου, μὴ ἰδεῖν θάνατον πρὶν ἢ εἶη τὸν Χριστόν Κυρίον· καὶ ἦλθεν ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὸ ἱερόν· καὶ ἐν τῷ εἰσαγαγεῖν τοὺσ γονεῖσ τὸ παιδίον Ἰησοῦν, τοῦ ποιῆσαι αὐτοῦσ κατὰ τὸ εἰδισμένον τοῦ νόμου περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτοσ ἐδέξαστο αὐτὸ εἰς τὰσ ἀγκάλασ· αὐτοῦ· καὶ εὐλόγησε τὸν Θεόν, καὶ εἶπε· Νῦν ἀπολύεισ τὸν δοῦλόν σου, Δίσποτα, κατὰ τὸ ρῆμά σου, ἐν εἰρήνῃ· ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἠτοίμασασ κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν· φῶσ εἰσ ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραὴλ. » Οὐκ ἦν Ἰσραὺσ ὁ Συμεών, ἀλλ' ἄνθρωποσ θεοφιλέσ, καὶ προσδεχόμενοσ ὅτι ἐλεύσεται ὁ Χριστοσ, παραμυθησόμενοσ τοῦσ Ἑβραίοσ, καὶ ἀπολύσων τῆσ δουλείασ τῆσ ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, τάχα δὲ καὶ τῆσ ὑπὸ τοῦσ Ῥωμαίοσ καὶ τὸν Ἠρώδην· ὁ γὰρ τῷ Χριστῷ πιστεύσασ, ἐλεύθεροσ τῷ ὄντι ἐστίν, ὑπὸ βασιλείων καὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων τιμώμενοσ. Ἰδοὺ τοῦσ ἀποστολοῦσ· οὐκ ἦσαν δοῦλοὶ τῶν Ῥωμαίων· ἀλλὰ νῦν τιμῶσι καὶ προσκυνοῦσιν αὐτοῦσ οἱ Ῥωμαίων βασιλεῖσ· ἰδοὺ οὖν τοῦτοσ παρὰ κλησὶσ γέγονεν ὁ Χριστοσ, Ἰσραηλιταὶσ οὔσιν· οὗτοσ

ὄν ὁ Συμεών, Πνεύματι ἁγίῳ κινούμενος, ἀνῆλθεν A
 εἰς τὸ ἱερὸν, ὅτε ἀνήγαγε τὸν Κύριον ἢ μήτηρ· καὶ
 δεξάμενος αὐτὸν, Θεὸν ὁμολογεῖ· τὸ γὰρ εἰπεῖν νῦν
 ἀπολύεις με, Δέσποτα, ὁμολογοῦντός ἐστιν, ὅτι Κύ-
 ριος αὐτός ἐστι ζωῆς καὶ θανάτου. Ὅρα δὲ πῶς οἱ
 ἄγιοι, δεσμὸν λογίζονται τὸ σῶμα· διὰ καὶ λέγει·
 Νῦν ἀπολύεις, ὡς ἀπὸ δεσμοῦ· κατὰ τὸ βῆμά σου δὲ
 εἶπε, διὰ τὴν χρησμὸν ὃν ἔλαβεν, ὅτι οὐ μὴ ἀποθάνῃ
 ἕως οὗ ἴδῃ τὸν Χριστόν· τὸ δὲ, ἐν εἰρήνῃ, ἀντὶ τοῦ,
 ἐν ἀναπαύσει· ἕως μὲν γὰρ ζῆ ὁ ἄνθρωπος, ταράτ-
 τεται, καθὰ καὶ Δαυὶδ λέγει· ἀποθανὼν δὲ, εἰρηνεύει·
 καὶ ἄλλως δὲ τὸ ἐν εἰρήνῃ νοήσεις, τούτέστιν, ἐν τῇ
 τῆς ἐλπίδος ἀπολήψει. Ἐπὶ μὲν γὰρ ἴδω, φησί, τὸν
 Κύριον, οὐκ εἰρήνευον τοῖς λογισμοῖς, προσδοκῶν
 αὐτὸν καὶ ἀεὶ φροντίζων πότε ἐλευσεται· νῦν δὲ, B
 ἰδὼν αὐτὸν καὶ εἰρηνεύσας καὶ ἀποφροντίσας, ἔν-
 οὔτως εἶπω, ἀπολύομαι· σωτήριον δὲ εἶπε, τὴν σάρ-
 κωσιν τοῦ Μονογενοῦς. ἦν ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς πρὸ
 πάντων τῶν αἰώνων· κατὰ πρόσωπον δὲ πάντων τῶν
 λαῶν ταύτην τὴν σωτηρίαν ἡτοίμασεν· ἵνα γὰρ ὡση
 ἐν κόσμῳ, καὶ ἵνα πᾶσιν ἐμφανισθῆ ἡ αὐτοῦ σάρ-
 κωσις, τούτου ἕνεκεν ἐσαρκώθη. Τὸ δὲ σωτήριον
 τοῦτο πῶς ἐστιν εἰς ἀποκάλυψιν ἰδνῶν, τούτέστιν,
 εἰς φωτισμὸν τῶν ἐσκοτισμένων ἰδνῶν, καὶ δόξαν
 τῶν Ἰσραηλιτῶν· δόξα γὰρ ὁ Χριστὸς τοῦ ἀληθῶς
 λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ, καθὼς ἐξ αὐτῶν ἀνατέταλκε· καὶ
 ἔγκαιλῳπιζονται τούτῳ οἱ θνητῶς εὐγνώμονες. Ταῦτα
 ὁ Συμεών. Δοκεῖ δὲ μοι καὶ τὰ τοῦ Δαυὶδ ἐπὶ τούτῳ
 ἀρμόζειν τῷ Συμεῶνι· Μακρότης ἡμερῶν ἐμπλήσω
 αὐτὸν, καὶ δείξω αὐτῷ τὸ σωτήριόν μου.

C
 « Καὶ ἦν Ἰωσήφ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, θαυμάζοντες
 ἐπὶ τοῖς λαλουμένοις περὶ αὐτοῦ· καὶ εὐλόγησεν
 αὐτοὺς Συμεών, καὶ εἶπε πρὸς Μαρίαν τὴν μητέρα
 αὐτοῦ· Ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν
 πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον·
 καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία,
 ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλο-
 γισμοί. » Εὐλόγησε μὲν ἀμφοτέρους ὁ Συμεών· τὸν
 δὲ νομιζόμενον πατέρα ἀφελὲς, πρὸς τὴν ἀληθῶς μη-
 τέρα ἐφθέγγετο· Ἰδοὺ, φησὶν, οὗτος κεῖται εἰς πτώ-
 σιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ· πτώσιν
 μὲν, τῶν μὴ πιστευόντων· ἀνάστασιν δὲ, τῶν πι-
 στευόντων· ἢ καὶ ἄλλως, εἰς πτώσιν κεῖται ὁ Κύριος,
 τῶν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν κακῶν· εἰς ἀνάστασιν δὲ
 τῶν ἀγαθῶν. Πίπτει πορνεία, ἀνίσταται σωφροσύνη·
 καὶ ἄλλως δὲ δύναται νοηθῆναι· κεῖται γὰρ ὁ Χριστὸς
 εἰς πτώσιν, ἀντὶ τοῦ Μέλλει παθεῖν αὐτός, καὶ πεσεῖν
 εἰς θάνατον, καὶ ἀναστήναι μέλλουσι πολλοί, πεσόν-
 τος αὐτοῦ. Στείξον οὖν ἐν τῷ, εἰς πτώσιν· εἶτα ἔρξαι,
 καὶ ἀνάστασιν πολλῶν· σημεῖον δὲ, ὁ σταυρὸς, ὃς
 μέχρι τοῦ νῦν ἀντιλέγεται, τούτέστιν οὐ παραδέχεται
 παρὰ τῶν ἀπίστων. Λέγεται δὲ σημεῖον καὶ ἡ σάρ-
 κωσις τοῦ Κυρίου· καὶ ξένον σημεῖον. Θεὸς γὰρ ἄν-
 θρωπος γέγονε· καὶ παρθένος, μήτηρ· τὸ δὲ σημεῖον
 τοῦτο, ἡ σάρκωσις λέγω τοῦ Χριστοῦ, ἀντιλέγεται·
 οἱ μὲν γὰρ, ἐξ οὐρανοῦ τὸ σῶμά φασιν· οἱ δὲ, κατὰ
 φαντασίαν· οἱ δὲ, ἄλλο τι φηλοῦσι. Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς,

A est. Dicere 289 enim, Nunc absolvis servum tuum,
 Domine, confitentis est, quod ipse sit Dominus vitæ
 ac mortis. Vide autem quomodo sancti pro vinculo
 corpus habent. Idcirco dicit : Nunc absolvis, quasi
 a vinculo : secundum verbum tuum, propter ora-
 culum quod acceperat quod non esset moriturus,
 donec videret Christum. In pace autem, hoc est,
 quiete, nam homo quoad vivit turbatur¹⁹, sicut et
 David dicit : mortuus vero pacem habet. Vel aliter
 intellige : In pace, hoc est, spei consecutione.
 Priusquam, inquit, vidissem Dominum, non pacata
 mente eram, exspectans illum, et semper sollicitus
 quando veniat : nunc autem ipso viso, et pacem
 consecutus, et sollicitudine liberatus, ut sic dicam,
 absolvor. Salutare autem, incarnatio Unigeniti est,
 quam ante sæcula omnia Deus præparavit. Ante
 faciem vero omnium populorum istam salutem præ-
 paravit, ut salvaret mundum, et ut omnibus liquida
 fiat ejus incarnatio, cujus gratia et incarnatus est.
 Salutare quoque hoc, lumen est ad revelationem
 gentium, hoc est, ad illustrationem gentium oute-
 nebratarum, et gloriam Israelitarum. Christus enim
 gloria est populi qui vere Israel secundum quod ex
 illo ortus est, et in hoc ornantur qui sapiunt ac in-
 telligunt. Hæc Simeon. Videntur autem mihi et quæ
 dicta sunt a David, convenire Simeoni : « Longitu-
 dine dierum implebo eum, et ostendam illi salutare
 meum²⁰. »

C
 VERS. 33-35. « Et erant pater et mater ejus mi-
 rantes super his quæ dicebantur de illo. Et bene-
 dixit illis Simeon : et dixit ad Mariam matrem ejus :
 Ecce positus est hic in ruinam, et resurrectionem
 multorum in Israel, et in signum cui contradicetur.
 Quin et tuam ipsius animam penetrabit gladius ut
 retegantur ex multis cordibus cogitationes. » Bene-
 dixit quidem ambobus Simeon : rejecto autem patre
 putativo, ad veram matrem locutus est : Ecce hic
 positus est in ruinam, et resurrectionem multorum
 in Israel. Ruinam quidem dicit eorum qui non cre-
 diderunt, qui vero crediderunt, resurrectionem.
 Vel etiam aliter : In ruinam positus est Dominus
 malorum quæ in animabus nostris : in resurre-
 ctionem vero bonorum. Cedit fornicatio, surgit
 continentia. Vel aliter quoque intelligi potest :
 Positus est enim Dominus in ruinam, hoc est, ipse
 passurus est, et casurus est in mortem : et cum ce-
 ciderit ipse, resurgent multi. Punctum autem pone
 cum dixeris, in ruinam : deinde incipe, et resur-
 rectionem multorum. Signum autem, crux, cui usque
 in hoc tempus contradicetur, hoc est, non recipitur
 ab incredulis. Dicitur et incarnatio Domini signum,
 et mirabile signum. Deus enim homo fuit, et virgo
 mater ; huic autem signo, incarnationi, inquam,
 Christi contradicetur. Quidam enim dicunt carnem
 e 290 cælo, quidam vero apparenter, quidam autem

¹⁹ Psal. LXXXIX, 7. ²⁰ Psal. XL, 16.

aliud quiddam nungunt. Et tuam ipsius, Virginis A dico, animam pertransibit gladius. Fortassis autem et dolorem quem in passione tollit, fortassis autem et scandalum dicit rhoraphæam, quo offensa fuit. Videns enim crucifixum, fortassis cogitabat, quomodo qui natus est sine semine, qui miracula fecit, qui mortuos suscitavit, crucifixus est, consputus est, mortuus est? Quod autem dicit, Ut revelentur ex multis cordibus cogitationes, hoc significat, quod Revelabuntur et manifestabuntur multorum cogitationes, qui scandalizantur, et reprehensi repentinum inveniant remedium: sicut et tu, o Virgo, revelaberis, et manifesta eris quid sentias de Christo, deinde confirmata eris fide in illum. Similiter et Petrus revelabitur cum negaverit, verum demonstrata est Dei potentia, quæ per poenitentiam ipsum suscepit. Et aliter: Revelati sunt e cordibus cogitationes, cum apparuerit proditor, et apparuerint diligentes illum, qualis fuit Joseph qui accessit ad Pilatum: quales fuerunt mulieres quæ permanebant apud crucem.

Vers. 36-40. « Et erat Anna prophetissa filia Phanneel, de tribu Aser. Hæc processerat in multam ætatem, et vixerat cum viro annis septem a virginitate sua, et hæc vidua annorum ferme octoginta quatuor, quæ non discedebat e templo, jejuniis ac deprecationibus serviens nocte ac die. Et hæc eadem hora superveniens, vicissim confitebatur Domino, et loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Hierosolymis. Et ut perfecterant omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galiliam in civitatem suam Nazareth. Puer autem succrescebat, corroborabaturque spiritu, et implebatur sapientia: et gratia Dei erat super illum. » Evangelista Annæ profert genealogiam, enumerans ejus patrem ac tribum, ut sciamus illum vera dicere, testimonibus accessit, qui patrem tribumque ejus noverunt. Ista igitur vicissim confitebatur Domino, hoc est, gratias agebat, et docebat omnes de Domino quod ipse esset Salvator, et consolatio nostri expectantium redemptionem. Postquam autem perfecterant hæc omnia, reversi sunt in Galiliam in civitatem suam Nazareth. Erat quidem et Bethleem civitas ipsorum, sed ut patria: Nazareth vero et habitationis locus. Jesus vero quantum ad corpus crevit, quamvis potuisset ex utero Matris in statura viri perfecti procedere; visum autem fuisse phantasma, et propterea paulatim crescit. Cum autem cresceret, emicuit Dei Verbi sapientia. Non enim sapiens fuit proficiendo, sicut: sed paulatim declaravit insitam sapientiam, et juxta corporis staturam dicitur proficere et corroborari spiritu. Si enim quædam brevis 291 fuisset statura, ostendisset omnem sapientiam, visus fuisset prodigiosus: nunc autem juxta rationem staturæ, seipsum pro ipsius capacitate ostendens, dispensationem implebat, non præsumens sapientiam (quid enim perfectus eo, qui ab initio fuit perfectus?) verum paulatim illam denudat.

τῆς Παρθένου, τὴν ψυχὴν διελευσεται: ῥομφαία τάχα μὲν καὶ ἡ θλίψις ἢ ἐπὶ τῷ πάθει γενομένη τάχα δὲ, ῥομφαίαν λέγει καὶ τὸν σκανδαλισμὸν ὃν ἐσκανδαλίσθη ὁ ῥῶσα τὸν Κύριον σταυρούμενον. Ἵσως γὰρ ὀπενόει, Πῶς ὁ τεχθεὶς ἀσπύρωσ, ὁ θαύματα ποιήσας, ὁ νεκροὺς ἀναστήσας, ἐσταυρώθη, καὶ ἐνεκρώθη, καὶ ἐκπέυσθη; Τὸ δὲ, Ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί, τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἀποκαλυφθῶσονται καὶ φανερωθῶσονται πολλῶν λογισμοὶ σκανδαλιζομένων, καὶ ἐλεγχόντων, εὐρήσουσι ταχέως τὴν ἴασην· οἷον καὶ σὺ, ὦ Παρθένη, ἀποκαλυφθήσῃ καὶ φανερωθήσῃ, εἰ φρονεῖς περὶ τοῦ Χριστοῦ· εἴτα βεβαιώθησῃ ἐπὶ τῇ εἰ; αὐτὸν πιστεῖς ὁμοίως καὶ Πέτρος ἀποκαλύψθη ἀρνησάμενος, ἀλλ' ἐδείχθη ἡ ἰσχὺς τοῦ Θεοῦ, προσλαβομένου αὐτὴν ἐκ τῆς μετανοίας· καὶ ἄλλω; δὲ ἀποκαλύφθησιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί, φανέντος τοῦ προδότου, φανέντων τῶν ἀγακάντων αὐτόν· οἷος ἦν Ἰωσήφ ὁ ἐλθὼν πρὸς Πιλάτον· οἷαι εἰ γυναῖκες αἰ τῷ σταυρῷ παραμένουσαι.

« Καὶ ἦν Ἄννα προφῆτις, θυγάτηρ Φανουὴλ, ἐκ φυλῆ; Ἀσήρ· αὕτη προεβηκυῖα ἐν ἡμέραι; πολλαῖ; ζήσασα ἐτη μετὰ ἀνδρὸ; ἐπέτα, ἀπὸ τῆ; παρθενίας αὐτῆ;. Καὶ αὕτη χήρα ὡ; ἐτῶν ὀγδοηκονταεσσάρων, ἢ οὐκ ἀρίστατο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, νηστειαῖ; καὶ διήσσει; λατρεύουσα νύκτα καὶ ἡμέραν. Καὶ αὕτη αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐπιστάσα, ἀνωμολογεῖτο τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐλάλει περὶ αὐτοῦ πᾶσι τοῖ; προσερχομένοι; λύτρωσιν ἐν Ἱερουσαλήμ· καὶ ὡ; ἐτέλεισεν ἕπαντα τὰ κατὰ τὸν νόμον Κυρίου, ὁπέστρεφεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν Ναζαρέτ. Τὸ δὲ παιδίον ἠρέανε καὶ ἐκραταίουτο πνεύματι, πληρούμενον σοφίας, καὶ χάρι; Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτόν. » Ἐπιμένει ὁ εὐαγγελιστῆ; τῇ περὶ τῆ; Ἄννης ἀφηγήσει, καὶ τὸν πατέρα καὶ τὴν φυλὴν καταλέγων, ἵνα μάθωμεν ὅτι ἀληθῆ λέγει, μάρτυρας ὡσανεὶ πολλοὺ; προσκαλούμενο;· τοὺ; εἰδότα; καὶ τὸν πατέρα καὶ τὴν φυλὴν αὕτη οὖν ἀνωμολογεῖτο τῷ Κυρίῳ, τοῦτέστιν, ἠῆχαριστεῖ, καὶ ἐδιδάσκει πάντα; περὶ τοῦ Κυρίου, ὅτι αὐτό; εἶη ὁ Σωτὴρ καὶ ἡ παρακλήσι; ἡμῶν τῶν προσδοκόντων τὴν ἀπολύτρωσιν· μετὰ δὲ τὸ τελεῖσαι πάντα, ὁπέστρεφεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν Ναζαρέτ· ἦν μὲν γὰρ καὶ ἡ Βηθλεέμ, πόλι; αὐτῶν. D Ἄλλ' ὡ; πατρί; ἢ δὲ Ναζαρέτ, ὡ; κατοικητήριον ἠρέανε ἐκ ὁ Ἰησοῦ; κατὰ τὸ σῶμα, καίτοι θενάμενο; ἐκ μήτρα; αὐτῆ;, εἰ; μέτρον ἡλικίας ἀνδρικῆ; ἀναβῆναι, ἀλλ' ἔδοξεν ἂν φαντασία, διὰ τοῦτο κατὰ μικρὴν αὐξάνει· αὐξάνοντο; δὲ, ἐξφαίνετο ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγου σοφία· οὐ γὰρ κατὰ προκοπήν ἐγένετο σοφί;, ἀπαγῆ. Ἄλλὰ κατὰ μικρὸν ἐφαίνων τὴν ἔμφυτον σοφίαν, ἀκολουθῶ; τῇ σωματικῇ ἡλικίᾳ, λέγεται προκοπεῖν καὶ κραταιοῦσθαι τῷ πνεύματι· εἰ γὰρ ἐν ὅσῳ ἦν βραχύ; τὴν ἡλικίαν, ἐξέφηγε πῶσαν σοφίαν, ἔδοξεν ἂν τέρας· νῦν δὲ ἀναλόγω; τῇ ἡλικίᾳ ἐνδεικνύ; ἑαυτὸν ὡ; ἐνεχώρει, τὴν οἰκονομίαν ἐπιλήρου, οὐ προλαβάνων σοφίαν (τί γὰρ τοῦ ἀπ' ἀρχῆ; τελείου γένο;τ' ἂν τελειότερον;) ἀλλὰ τῆ; οὔσαν κατὰ βραχὺ παραγυμνῶν.

« Καὶ ἐπορεύοντο οἱ γονεῖς αὐτοῦ κατ' ἔτος εἰς Ἀ
 Ἱερουσαλήμ τῇ ἑορτῇ τοῦ Πάσχα· καὶ ὅτε ἐγένετο
 ἐτῶν δώδεκα, ἀναβάντων αὐτῶν εἰς Ἱερουσόλυμα
 κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἑορτῆς, καὶ τελειωσάντων τὰς
 ἡμέρας, ἐν τῷ ὑποστρέφειν αὐτοὺς, ἀπέμεινεν
 Ἰησοῦς ὁ παῖς ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐκ ἔγνω Ἰω-
 σὴφ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ· νομίσαντες δὲ αὐτὸν ἐν τῇ
 συνόδῳ εἶναι, ἤλθον ἡμέρας ὀδύ· καὶ ἀνεζήτησαν
 αὐτὸν ἐν τοῖς συγγενεῖσι καὶ ἐν τοῖς γνωστοῖς· καὶ
 μὴ εὐρόντες αὐτὸν, ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ ζη-
 τοῦντες αὐτὸν, καὶ ἐγένετο, μεθ' ἡμέρας τρεῖς εὗρον
 αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ, καθεζόμενον ἐν μέσῳ τῶν διδα-
 σκάλων, καὶ ἀκούοντα αὐτῶν, καὶ ἐπερωτῶντα αὐ-
 τοὺς. Ἐξίσταντο δὲ πάντες οἱ ἀκούοντες αὐτοῦ, ἐπὶ
 τῇ συνέσει καὶ ταῖς ἀποκρίσεσιν αὐτοῦ· καὶ ἰδόντες
 αὐτὸν, ἐξεπλάγησαν· καὶ πρὸς αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ
 εἶπε· Τέκνον, τί ἐποίησας ἡμῖν οὕτως; Ἰδοὺ ὁ πα-
 τήρ σου καὶ γὼ, ὀδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε. Καὶ εἶπε
 πρὸς αὐτούς· Τί ἐτι ἐζητεῖτέ με; Οὐκ ἤδετε ὅτι ἐν
 τοῖς τοῦ Πατρὸς μου δεῖ εἶναι με; Καὶ αὐτοὶ οὐ
 συνῆκαν τὸ ῥῆμα ὃ ἐλάλησεν αὐτοῖς. » Συναναβαίνει
 τοῖς γονεῦσιν εἰς Ἱερουσαλήμ, ἵνα διὰ πάντων διαίξῃ
 ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντίθεος, οὐδ' ἀντιτάσσεται τοῖς νενο-
 μοθετημένοις· τελειωσάντων δὲ τὰς ἡμέρας, τὰς
 ἐπεὶ δηλαδὴ τοῦ Πάσχα, ἀπέμεινεν ἐν Ἱερουσαλήμ.
 Συνεζήτητε δὲ μετὰ τῶν Γραμματέων, ἀπὸ τοῦ νόμου
 ἐρωτῶν αὐτούς· καὶ ἐξίσταντο πάντες. Ὁρᾷ πῶς
 προέκοπεν ἐπὶ σοφίᾳ, διὰ τοῦ γινώσκειν πολλοῖς
 καὶ θαυμάζεσθαι; ἡ γὰρ ἔκφανος τῆς σοφίας αὐ-
 τοῦ, αὐτὴ ἔστιν ἡ προκοπὴ αὐτοῦ. Πατέρα δὲ τὸν
 Ἰωσήφ ὀνομάζει ἡ Θεοτόκος, εἰδοῖα μὲν ὡς οὐκ
 ἔστι πατήρ· πλὴν διὰ τοὺς Ἰουδαίους, ἵνα μὴ νο-
 μισθῇ ἐκ πορνείας εἶναι, πατέρα αὐτοῦ λέγει τὸν
 Ἰωσήφ· ἄλλως τε καὶ πατὴρ κηδεμονίαν ἐνδειξά-
 μενον, καὶ ὑπουργίαν ἐν τῇ ἀνατροφῇ, εἰκότως
 ὠνόμασεν αὐτὸν πατέρα· ὡσανεὶ τιμῶντος αὐτὸν τοῦ
 ἁγίου Πνεύματος τῇ τοῦ πατρὸς προσηγορίᾳ. Διὰ
 τὴν δὲ ἐζήτησαν αὐτόν; Ἄρα ὑπόληψιν ἔχοντες ὅτι ἀπ-
 ὄλωλεν ἢ πεπλάνηται ὡς παῖς; Ἄπασι. Οὕτε γὰρ τῆς
 κενσόφρου Μαρίας τοῦτο ἦν, μυρίας δεξαμένης περὶ
 αὐτοῦ ἀποκαλύψεις, οὔτε τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ καὶ αὐτοῦ
 ἀποκαλυφθέντος ὅτι ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἔστιν. Ἄλλ'
 ἐζήτησαν αὐτὸν, μήπως ἀπέστη ἀπ' αὐτῶν, μήπως
 καταλείπειν αὐτούς. Ἐπεὶ δὲ εὗρον αὐτὸν, ὄρα
 πῶς αὐτοῖς ἀποκρίνεται· τῆς γὰρ Παρθένου, τὸν
 Ἰωσήφ πατέρα εἰπούσης αὐτοῦ, ἐκείνός φησιν· Οὐκ
 αὐτός ἐστιν ὁ ἀληθὴς μου Πατήρ, ἢ γὰρ ἂν ἐν τῷ
 οἴκῳ αὐτοῦ ἤμην· ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐστὶ μου Πατήρ. Καὶ
 διὰ τοῦτο ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ εἰμι, τουτέστιν ἐν τῷ
 ναῷ αὐτοῦ. Ἄλλ' αὐτοὶ οὐ συνῆκαν ὃ ἐλάλησεν αὐ-
 τοῖς· μυστήριον γὰρ ἦν.

« Καὶ κατέβη μετ' αὐτῶν, καὶ ἤλθεν εἰς Ναζα-
 ρέτ. Καὶ ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς· καὶ ἡ μήτηρ
 αὐτοῦ διετήρει πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα ἐν τῇ καρ-
 διᾷ αὐτῆς. Καὶ Ἰησοῦς προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ,
 καὶ χάριτι παρὰ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. » Ὑπετάσσετο
 τοῖς γονεῦσι, τύπον διδοῦς καὶ ἡμῖν, ὡς ἂν τοῖς πα-
 τράσιν ὑποτατώμεθα· συνετήρει δὲ ταῦτα πάντα ἡ
 Παρθένος. Θεῖα γὰρ ἦν τὰ τε πραττόμενα καὶ τὰ

VERS. 41-50. « Et ibant parentes ejus quotannis
 Hierosolymam in die festo Paschæ. Et cum factus
 esset annorum duodecim, ascendentibus illis Hier-
 osolymam secundum consuetudinem diei festi,
 consummatisque diebus cum redirent illi, remansit
 puer Jesus Hierosolymis, et non cognoverunt paren-
 tes ejus. Cæterum rati illum esse in comitatu,
 venerunt itinere diei, et requirebant cum inter
 cognatos et inter notos. Et cum non invenissent
 eum, reversi sunt Hierosolymam, quærentes eum.
 Et accidit post triduum, invenerunt illum in templo
 sedentem in medio doctorum, audientem illos, et
 interrogantem eos. Stupebant autem omnes qui
 eum audiebant, super intelligentia et responsis ejus,
 et viso eo, admirati sunt. Et dixit mater ejus ad
 illum : Fill, cur fecisti nobis sic ? Ecce pater tuus et
 ego dolentes quærebatimus te. Et ait ad illos : Quid
 est quod quærebatis me ? An nesciebatis quod in
 his quæ Patris mei sunt, oportet me esse ? At illi
 non intellexerunt sermonem, quem locutus est
 ipsis. » Simul venit cum parentibus in Jerusalem,
 ut per omnia ostendat se non adversarium Deo, ne
 que repugnantem his quæ a lege posita fuerunt. Cum
 perfecissent autem dies septem, Paschæ scilicet,
 mansit in Jerusalem. Disputabat autem cum Scribis,
 rogans eos de lege : et obstupuerunt omnes. Vides
 quomodo profecerit in sapientia, eo quod nosceretur
 a multis, et in admiratione esset ? Eimicatio enim
 sapientiæ ejus, profectus ipse est. Porro ipsum Jo-
 seph patrem nominat Dei Genitrix, sciens quidem
 non esse patrem : verumtamen propter Judæos, ut
 ne videatur ex fornicatione prognatus, patrem ejus
 dicit Joseph. Vel aliter : Quoniam velut pater curam
 pueri gerebat, et simul conversando ministrabat,
 merito nominavit illum patrem, tanquam honorante
 illum Spiritu sancto patris vocabulo. Quare
 autem quærebant illum ? Num suspicabantur perdi-
 tum illum aut quod aberrasset ut puer ? Absit !
 Neque enim hoc sapientissimæ Mariæ fuerit,
 quæ plurimas de illo acceperat revelationes, acque
 Joseph, cui et ipsi de illo revelatum erat quod a Spi-
 ritu sancto esset. Verum quærebant illum, ne quo
 pacto ab eis abiisset, neque forte reliquisset illos. Ubi
 autem invenerunt eum, vide quomodo ipsis respon-
 det. Cum enim Virgo Joseph patrem ejus dixisset,
 ille dixit : Non hic verus pater meus est, alioqui in
 domo ejus mansissem : sed Deus est Pater meus,
 et propterea in domo illius sum, hoc est, in templo
 illius. Verum ipsi non intellexerunt quid locutus
 292 esset eis : sacramentum enim erat.

VERS. 51, 52. « Et descendit cum eis, venitque
 Nazareth : eratque subditus illis. Et mater ejus
 conservabat omnia verba hæc in corde suo. Et Jesus
 proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum
 atque homines. » Subditus fuit parentibus, dato etiam
 nobis exemplo ut patribus simus obedientes. Conserv-
 abat autem hæc omnia Virgo. Divina enim erant
 quæ dicebantur et agebantur a pueris, non quasi

conceptus fuerit Dominus : non autem illo momento quo angelus dixit ; sed forte postquam complevit sermones. **288** Hæc autem non dixerimus definitivè. Impleti autem sunt dies purgationis illorum secundum legem Mosi. Bene dixit secundum legem Mosi ¹⁰ : nam secundum veritatem nulla necessitate Virgo astringebatur expectare dies purificationis, qui sunt quadraginta, nato mare. Dictum enim est in lege, Mulier quæ suscepto semine conceperit, et pepererit masculum. Virgo autem non concepit de semine, sed ex Spiritu sancto peperit : unde nulla illam necessitas urgebat ; sed volens implere legem, venit in templum. Quare autem in masculo septem dies, in muliere vero his totidem ? Mulier enim, inquit, si suscepto semine masculum pepererit, immunda erit septem diebus : si autem feminam, immunda erit duabus hebdomadibus. Quoniam ea quæ pepererit quod masculum est, secundum Adam in mundum induxit. Quæ vero quod muliebre, secundum Evam pepererit, vas putre et debile, auriphoram contritam, baculum deceptionis, inductricem inobedientiæ. Quod autem dicit, Omne adaperiens vulvam sanctum Domino : proprie ad Christum solum pertinet. Ipse enim aperuit vulvam Virginitatis, cum aliis vir aperiat vulvam. Cæterum par turturum offerri jussit lex, ostendens quod ex casto conjugio procreatus sit. Dicunt enim turturem esse castum animal, cumque conjugem amittit, non secundo se copulet. Cum autem non haberent turtures, offerebant duos pullos columbarum, ut multiplicatio prolis fieret vita pueri illius : secundum enim animal columba.

Vras. 25-32. « Et ecce homo erat Hierosolymis cui nomen Simeon, et homo iste justus ac pius, expectans consolationem Israel, et Spiritus sanctus erat super eum : et responsum acceperat a Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini. Et venit per Spiritum in templum. Et cum inducerent puerum Jesum parentes ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo, ipse quoque accepit eum in ulnas suas, et benedixit Deum, ac dixit : Nunc absolvit servum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace : quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum : lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuæ Israel. » Non erat Simeon sacerdos, sed homo Deum amans, et expectans quando veniat Christus consolaturus Hebræos, et liberaturus a servitute peccati, forte et ea qua Romanis et Herodi serviebant. Nam qui Christo credit, liber est revera, et honoratur a regibus ac hominibus omnibus. Vide apostolos, non fuerunt servi Romanorum ? sed nunc venerantur eos Romanorum reges. Itaque hos cum essent Israelitæ, consolatus est Christus. Porro hic Simeon Spiritu sancto motus ascendit in templum quando adduxit Dominum Mater, et suscepto illo, Deum confessus

¹⁰ Levit. xii, 3, 4.

A Κύριος, οὐ μὴν αὐτῇ τῇ στιγμή καθ' ἣν ὁ Ἄγγελος εἶπεν, ἀλλὰ τυχόν, ὅτε συνετέλεσε τοὺς λόγους. Ταῦτα δὲ οὐ δογματικῶς λέγομεν. Ἐπληθίσθησαν δὲ αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν κατὰ τὸν νόμον Μωσῶς. Καλῶς εἶπε κατὰ τὸν νόμον Μωσῶς· κατὰ γὰρ τὴν ἀλήθειαν, οὐκ εἶχεν ἀνάγκην ἡ Παρθένος περιμένειν τὰς ἡμέρας· τοῦ καθαρισμοῦ, αἵτινες ἦσαν τεσσαράκοντα, ἐπὶ ἄρσενι τυχόντι. Εἴρηται γὰρ ἐν τῷ νόμῳ· Γυνὴ ἥτις ἐάν σπερματισθῆ, καὶ τέκνη ἄρσεν· ἡ δὲ Παρθένος· οὐκ ἐσπερματισθῆ, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἔτεκε· ὥστε οὐκ εἶχεν ἀνάγκην, ἀλλὰ πληρῶσαι τὸν νόμον θέλουσα, ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἱερὸν. Διὰ τί δὲ ἐπὶ μὲν ἄρσενι ἐπτά ἡμέραι, ἐπὶ δὲ θηλείᾳ διπλαῖ; Γυνὴ γὰρ, φησὶν, ἐάν σπερματισθῆ, καὶ τέκνη ἄρσεν, ἐπτά ἡμέρας ἀκάθαρτος ἔσται· ἐάν δὲ θῆλυ, δὲς ἐπτά. Ἐπειδὴ ἡ μὲν τεκούσα τὸ ἄρσεν, δεύτερον Ἀδὰμ εἰς τὸν κόσμον εἰσήγαγεν· ἡ δὲ τὸ θῆλυ, δευτέραν Εὐαν ἔτεκεν, τὸ σαθρὸν σεκεύος, τὸ ἀσθενὲς ἀγγέλιον, τὸ συντετριμμένον κεράμιον, τὴν βακτηρίαν τῆς ἀπάτης, τὴν χειραγωγὴν τῆς παρακοῆς. Τοῦ δὲ νόμου λέγοντος· Πάν τὸ θιανοῖγον μήτραν, ἅγιον τῷ Κυρίῳ, εἰς Χριστὸν μόνον κυρίως ἐξέβη τοῦτο· αὐτὸς γὰρ διήνοιξε τὴν μήτραν τῆς Παρθένου, ἐπὶ ταῖς γε ἄλλαις μητέραςιν, ὃ ἀνὴρ διανοίγει τὴν μήτραν. Ζεῦχος δὲ τρυγόνων προσφέρειν ἐκέλευσαν ὁ νόμος, δεικνύων ὅτι ἀπὸ σῶφρονος συζυγίας ἡ παιδοποιία· φασὶ γὰρ τὴν τρυγόναν, σῶφρον εἶναι ζῶον, ὥστε καὶ ἀποβαλοῦσαν τὸν σύζυγον, μὴ δευτερογαμεῖν· εἰ δὲ μὴ εἶχον τρυγόναν, προσέφερον δύο νεοστούς· περιστερῶν, ἵνα ἐπὶ πολυτοκίᾳ γέννηται ἡ ζῴη τοῦ παιδὸς ἐκείνου· ἡ γὰρ περιστέρα πολυτοκὸν ζῶον.

B « Καὶ ἰδοὺ ἦν ἄνθρωπος ἐν Ἱερουσαλὴμ, ᾧ ὄνομα Σιμεὼν· καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος, δίκαιος καὶ εὐλαβής, προσδεχόμενος παράκλησιν τοῦ Ἰσραὴλ· καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἦν ἐπ' αὐτόν, καὶ ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένος ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, μὴ ἰδεῖν θάνατον πρὶν ἢ ἴδῃ τὸν Χριστὸν Κυρίου· καὶ ἦλθεν ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὸ ἱερὸν· καὶ ἐν τῷ εἰσαγαγεῖν τοὺς γονεῖς τὸ παιδίον Ἰησοῦν, τοῦ ποιῆσαι αὐτοῦ· κατὰ τὸ εἰθισμένον τοῦ νόμου περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἐδέξθη αὐτὸ εἰς τὰς ἀγκάλας· αὐτοῦ· καὶ εὐλόγησε τὸν Θεόν, καὶ εἶπε· Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ ῥημά σου, ἐν εἰρήνῃ· ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἠέομασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν· φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραὴλ. » Οὐκ ἦν ἱερεὺς ὁ Σιμεὼν, ἀλλ' ἄνθρωπος θεοφιλῆς, καὶ προσδεχόμενος ὅτι ἐλεύσεται ὁ Χριστὸς, παραμυθησόμενος τοὺς Ἑβραίους, καὶ ἀπολύσον τῆς δουλείας τῆς ὑπὸ τὴν ἀμαρτίαν, τάχα δὲ καὶ τῆς ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους καὶ τὸν Ἡρώδη· ὁ γὰρ τῷ Χριστῷ πιστεύσας, ἐλεύθερος τῷ ὄντι ἐστίν, ὑπὸ βασιλείων καὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων τιμώμενος. Ἴδε τοὺς ἀποστόλους· οὐκ ἦσαν δοῦλοι τῶν Ῥωμαίων· ἀλλὰ νῦν τιμῶσι καὶ προσκυνοῦσιν αὐτοῦ· οἱ Ῥωμαίων βασιλεῖς· ἰδοὺ οὖν τούτους παρὰ κλησὶς γέγονεν ὁ Χριστὸς, Ἰσραηλίταις οὖσιν· οὗτος

οὖν ὁ Συμεὼν, Πνεύματι ἁγίῳ κινούμενος, ἀνήλθεν εἰς τὸ ἱερὸν, ὅτε ἀνήγαγε τὸν Κύριον ἢ μήτηρ· καὶ δεξιόμενος αὐτὸν, Θεὸν ὁμολογεῖ· τὸ γὰρ εἰπεῖν νῦν ἀπολύεις με, Δέσποτα, ὁμολογοῦντός ἐστιν, ὅτι Κύριος αὐτός ἐστι ζωῆς καὶ θανάτου. Ὅρα δὲ πῶς οἱ ἄγιοι, δεσμὸν λογίζονται τὸ σῶμα· διὸ καὶ λέγει· Νῦν ἀπολύεις, ὡς ἀπὸ δεσμοῦ· κατὰ τὸ βῆμα σου δὲ εἶπε, διὰ τὴν χρησμὸν ὃν ἔλαβεν, ὅτι οὐ μὴ ἀποθάνῃ ἕως οὗ ἴδῃ τὸν Χριστόν· τὸ δὲ, ἐν εἰρήνῃ, ἀντὶ τοῦ, ἐν ἀναπαύσει· ἕως μὲν γὰρ ζῆ ὁ ἀνθρώπος, ταράσσεται, καθὰ καὶ Δαυὶδ λέγει· ἀποθανὼν δὲ, εἰρηνεύει· καὶ ἄλλως δὲ τὸ ἐν εἰρήνῃ νοήσεις, τουτέστιν, ἐν τῇ τῆς ἐλπίδος ἀπολήψει. Ἐπὶ μὲν γὰρ ἴδω, φησὶ, τὸν Κύριον, οὐκ εἰρήνευον τοῖς λογισμοῖς, προσδοκῶν αὐτὸν καὶ ἀεὶ φροντίζων πότε ἐλευσεται· νῦν δὲ, ἰδὼν αὐτὸν καὶ εἰρηνεύσας καὶ ἀποφροντίσας, ἔν' οὕτως εἶπω, ἀπολύομαι· σωτήριον δὲ εἶπε, τὴν σάρκασιν τοῦ Μονογενοῦς, ἣν ἠτόλμασεν ὁ Θεὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· κατὰ πρόσωπον δὲ πάντων τῶν λαῶν ταύτην τὴν σωτήριαν ἠτολμασεν· ἵνα γὰρ σώσῃ τὸν κόσμον, καὶ ἵνα πᾶσιν ἐμφανισθῇ ἡ αὐτοῦ σάρκωσις, τοῦτου ἕνεκεν ἐσαρκώθη. Τὸ δὲ σωτήριον τοῦτο φῶς ἐστιν εἰς ἀποκάλυψιν ἔθνων, τουτέστιν, εἰς φωτισμὸν τῶν ἐσκοτισμένων ἔθνων, καὶ δόξαν τῶν Ἰσραηλιτῶν· δόξα γὰρ ὁ Χριστὸς τοῦ ἀληθῶς λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ, καθὼς ἐξ αὐτῶν ἀνατέταλκε· καὶ ἐγκαλλωπίζονται τούτῳ οἱ ὄντως εὐγνώμονες. Ταῦτα ὁ Συμεὼν. Δοκεῖ δὲ μοι καὶ τὰ τοῦ Δαυὶδ ἐπὶ τούτῳ ἀρμόζειν τῷ Συμεῶνι· Μακρότης ἡμερῶν ἐμπλήσω αὐτὸν, καὶ δείξω αὐτῷ τὸ σωτήριόν μου.

Καὶ ἦν Ἰωσήφ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, θαυμάζοντες ἐπὶ τοῖς λαλουμένοις περὶ αὐτοῦ· καὶ εὐλόγησεν αὐτοὺς Συμεὼν, καὶ εἶπε πρὸς Μαρίαν τὴν μητέρα αὐτοῦ· Ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς πῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον· καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία, ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί. Εὐλόγησε μὲν ἀμοτέρους· ὁ Συμεὼν τὸν δὲ νομιζόμενον πατέρα ἀρεῖς, πρὸς τὴν ἀληθῶς μητέρα ἐφθέγγετο· Ἰδοὺ, φησὶν, οὗτος κεῖται εἰς πῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ· πῶσιν μὲν, τῶν μὴ πιστευόντων· ἀνάστασιν δὲ, τῶν πιστευόντων· ἢ καὶ ἄλλως, εἰς πῶσιν κεῖται ὁ Κύριος, τῶν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν κακῶν· εἰς ἀνάστασιν δὲ τῶν ἀγαθῶν. Πίπτει πορνεία, ἀνίσταται σωφροσύνη· καὶ ἄλλως δὲ δύναται νοηθῆναι· κεῖται γὰρ ὁ Χριστὸς εἰς πῶσιν, ἀνεὶ τοῦ μέλλουσι παθεῖν αὐτὸς, καὶ πεσεῖν εἰς θάνατον, καὶ ἀναστῆναι μέλλουσι πολλοὶ, πεσόντος αὐτοῦ. Στίξον οὖν ἐν τῷ, εἰς πῶσιν· εἶτα ἄρξαι, καὶ ἀνάστασιν πολλῶν· σημεῖον δὲ, ὁ σταυρὸς, ὃς μέχρι τοῦ νῦν ἀντιλέγεται, τουτέστιν οὐ παραδέχεται παρὰ τῶν ἀπίστων. Λέγεται δὲ σημεῖον καὶ ἡ σάρκωσις τοῦ Κυρίου· καὶ ξένον σημεῖον. Θεὸς γὰρ ἀνθρώπος γέγονε· καὶ παρθένος, μήτηρ· τὸ δὲ σημεῖον τοῦτο, ἡ σάρκωσις λέγω τοῦ Χριστοῦ, ἀντιλέγεται· οἱ μὲν γὰρ, ἐξ οὐρανοῦ τὸ σῶμα φασιν· οἱ δὲ, κατὰ φαντασίαν· οἱ δὲ, ἄλλο τι φλαραροῦσι. Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς,

A est. Dicere 289 enim, Nunc absolvis servum tuum, Domine, consentientis est, quod ipse sit Dominus vitæ ac mortis. Vide autem quomodo sancti pro vinculo corpus habent. Idcirco dicit : Nunc absolvis, quasi a vinculo : secundum verbum tuum, propter oraculum quod acceperat quod non esset moriturus, donec videret Christum. In pace autem, hoc est, quiete, nam homo quoad vivit turbatur ¹⁹, sicut et David dicit : mortuus vero pacem habet. Vel aliter intellige : In pace, hoc est, spei consecutione. Priusquam, inquit, vidissem Dominum, non pacata mente eram, expectans illum, et semper sollicitus quando veniat : nunc autem ipso viso, et pacem consecutus, et sollicitudine liberatus, ut sic dicam, absolvor. Salutare autem, incarnatio Unigeniti est, quam ante sæcula omnia Deus præparavit. Ante faciem vero omnium populorum istam salutem præparavit, ut salvaret mundum, et ut omnibus liquida fiat ejus incarnatio, cujus gratia et incarnatus est. Salutare quoque hoc, lumen est ad revelationem gentium, hoc est, ad illustrationem gentium outenebratarum, et gloriam Israelitarum. Christus enim gloria est populi qui vere Israel secundum quod ex illo ortus est, et in hoc ornantur qui sapiunt ac intelligunt. Hæc Simeon. Videntur autem mihi et quædicta sunt a David, convenire Simeoni : « Longitudine dierum implebo eum, et ostendam illi salutare meum ²⁰. »

C
VERS. 33-35. « Et erant pater et mater ejus mirantes super his quæ dicebantur de illo. Et benedixit illis Simeon : et dixit ad Mariam matrem ejus : Ecce positus est hic in ruinam, et resurrectionem multorum in Israel, et in signum cui contradicetur. Quin et tuam ipsius animam penetrabit gladius ut retegantur ex multis cordibus cogitationes. » Benedixit quidem ambobus Simeon : rejecto autem patre putativo, ad veram matrem locutus est : Ecce hic positus est in ruinam, et resurrectionem multorum in Israel. Ruinam quidem dicit eorum qui non crediderunt, qui vero crediderunt, resurrectionem. Vel etiam aliter : In ruinam positus est Dominus malorum quæ in animabus nostris : in resurrectionem vero bonorum. Cadit fornicatio, surgit continentia. Vel aliter quoque intelligi potest : Positus est enim Dominus in ruinam, hoc est, ipse passurus est, et casurus est in mortem : et cum ceciderit ipse, resurgent multi. Punctum autem pone cum dixeris, in ruinam : deinde incipe, et resurrectionem multorum. Signum autem, crux, cui usque in hoc tempus contradicetur, hoc est, non recipitur ab incredulis. Dicitur et incarnatio Domini signum, et mirabile signum. Deus enim homo fuit, et virgo mater ; huic autem signo, incarnationi, inquam, Christi contradicetur. Quidam enim dicunt carnem e 290 celo, quidam vero apparenter, quidam autem

¹⁹ Psal. LXXIX, 7, ²⁰ Psal. XL, 16.

aliud quiddam nungantur. Et tuam ipsius, Virginis A dico, animam pertransibit gladius. Fortassis autem et dolorem quem in passione tulit, fortassis autem et scandalum dicit rhotaphæam, quo offensa fuit. Videns enim crucifixum, fortassis cogitabat, quomodo qui natus est sine semine, qui miracula fecit, qui mortuos suscitavit, crucifixus est, conpatus est, mortuus est? Quod autem dicit, Ut revelentur ex multis cordibus cogitationes, hoc significat, quod Revelabuntur et manifestabuntur multorum cogitationes, qui scandalizantur, et reprohensoi repentinum invenient remedium: sicut et tu, o Virgo, revelaberis, et manifesta eris quid sentias de Christo, deinde confirmata eris fide in illum. Similiter et Petrus revelabitur cum negaverit, verum demonstrata est Dei potentia, quæ per pœnitentiam ipsum suscepit. Et aliter: Revelatae sunt e cordibus cogitationes, cum apparuerit proditor, et apparuerint diligentes illum, qualis fuit Joseph qui accessit ad Pilatum: quales fuerunt mulieres quæ permanebant apud crucem.

Vers. 36-40. « Et erat Anna prophetissa filia Phannuel, de tribu Ascr. Hæc processerat in multam ætatem, et vixerat cum viro annis septem a virginitate sua, et hæc vidua annorum forme octoginta quatuor, quæ non discedebat e templo, jejuniis ac deprecationibus serviens nocte ac die. Et hæc eadem hora superveniens, vicissim confitebatur Domino, et loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Hierosolymis. Et ut perfecterant omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam in civitatem suam Nazareth. Puer autem succrescebat, corroborabaturque spiritu, et implebatur sapientia: et gratia Dei erat super illum. » Evangelista Annæ profert genealogiam, enumerans ejus patrem ac tribum, ut sciamus illum vera dicere, tot testibus accessit, qui patrem tribumque ejus noverunt. Ista igitur vicissim confitebatur Domino, hoc est, gratias agebat, et docebat omnes de Domino quod ipse esset Salvator, et consolatio nostri expectantium redemptionem. Postquam autem perfecterunt hæc omnia, reversi sunt in Galilæam in civitatem suam Nazareth. Erat quidem et Bethleem civitas ipsorum, sed ut patria: Nazareth vero ut habitationis locus. Jesus vero quantum ad corpus crevit, quamvis potuisset ex utero Matris in statura viri perfecti procedere; visum autem fuisset phantasma, et propterea paulatim crescit. Cum autem cresceret, emicuit Dei Verbi sapientia. Non enim sapiens fuit proficiendo, absit: sed paulatim declaravit insitam sapientiam, et juxta corporis staturam dicitur proficere et corroborari spiritu. Si enim quædam brevis 291 fuisset statura, ostendisset omnem sapientiam, visus fuisset prodigiosus: nunc autem juxta rationem staturæ, seipsum pro ipsius capacitate ostendemem, dispensationem implebat, non præsumens sapientiam (quid enim perfectus eo, qui ab initio fuit perfectus?) verum paulatim illam denudat.

τῆς Παρθένου, τὴν ψυχὴν διελεύεται: βομφαία τάχα μὲν καὶ ἡ θλίψις ἢ ἐπὶ τῷ πάθει γενομένη τάχα δὲ, βομφαίαν λέγει καὶ τὸν σκανδαλισμὸν ὃν ἐσκανδαλίσαθ' ὄρωσα ἐν Κύριον σταυρούμενον. Ἰσως γὰρ ὀπνεύει, Πῶς εὖ τυχθεὶς ἀσπόρου, ὁ θαύματα ποιήσας, ὁ νεκροῦς ἀναστήσας, ἐσταυρώθη, καὶ ἐνεκρώθη, καὶ ἐκατέστη; Τὸ δὲ, Ὅπως ἀν' ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί, τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἀποκαλυφθήσονται καὶ φανερωθήσονται πολλῶν λογισμοὶ σκανδαλιζομένων, καὶ ἐλεγχθέντες, εὐρήσουσι ταχέϊαν τὴν ἰασην· οἷον καὶ σὺ, ὦ Παρθένε, ἀποκαλυφθήσῃ καὶ φανερωθήσῃ, εἰ φρονεῖς περὶ τοῦ Χριστοῦ· εἶτα βεβαιωθήσῃ ἐπὶ τῇ εἰ; αὐτὸν πιστεῖ· ὁμοίως καὶ Πέτρος ἀποκαλύφθη ἀρηγόμενος, ἀλλ' ἐδείχθη ἡ ἰσχὺς τοῦ Θεοῦ, προσλαβομένου αὐτὴν ἐκ τῆς μετανοίας· καὶ ἄλλω; δὲ ἀποκαλύφθησαν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί, φανέντος τοῦ προδότου, φανέντων τῶν ἀγαπώντων αὐτόν· οἷος ἦν Ἰωσήφ ὁ ἐλθὼν πρὸς Πιλάτον· οἱ αἱ γυναῖκες αἱ τῷ σταυρῷ παραμένουσαι.

« Καὶ ἦν Ἄννα προφήτις, θυγάτηρ Φανουὴλ, ἐκ φυλῆς Ἀσέρ· αὕτη προεδουλοῦσα ἐν ἡμέραις πολλαῖς. Ζήσασα ἔτη μετὰ ἀνδρὸς ἐπιτά, ἀπὸ τῆς παρθενίας αὐτῆς. Καὶ αὕτη χήρα ὡς ἐτῶν ὀγδοηκονταεσσάρων, ἣ οὐκ ἀφίστατο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, νηστεύεισι καὶ δεήσασα λατρεύουσα νύκτα καὶ ἡμέραν. Καὶ αὕτη αὕτη τῇ ὥρᾳ ἐπιστάσα, ἀνθωμολογεῖτο τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐλάλει περὶ αὐτοῦ πρὸς τοὺς προσερχομένους λύτρωσιν ἐν Ἱερουσαλήμ· καὶ ὡς ἐτέλεσαν ἕκαστα τὰ κατὰ τὸν νόμον Κυρίου, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν Ναζαρέτ. Τὸ δὲ παιδίον ἠύξανε καὶ ἐκραταιούτο πνεύματι, πληρούμενον σοφίας, καὶ χάρις Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτῷ. » Ἐπιμένει ὁ εὐαγγελιστὴς τῇ περὶ τῆς Ἄννης ἀφηγήσει, καὶ τὸν πατέρα καὶ τὴν φυλὴν καταλέγων, ἵνα μάθωμεν ὅτι ἀληθῆ λέγει, μάρτυρας ὡσαύτι πολλοὺς προσκαλοῦμενος, τοὺς εἰδότας καὶ τὸν πατέρα καὶ τὴν φυλὴν· αὕτη οὖν ἀνθωμολογεῖτο τῷ Κυρίῳ, τοῦτέστιν, ἠύχαριστε, καὶ ἐδίδαξαι πάντα περὶ τοῦ Κυρίου, ὅτι αὐτὸς εἶη ὁ Σωτὴρ καὶ ἡ παρακλησις ἡμῶν τῶν προσδοκούντων τὴν ἀπολύτρωσιν· μετὰ δὲ τὸ τελῆσαι πάντα, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν Ναζαρέτ· ἦν μὲν γὰρ καὶ ἡ Βηθλεὲμ, πόλις αὐτῶν. D Ἄλλ' ὡς πατρί; ἢ δὲ Ναζαρέτ, ὡς κατοικητήριον ἠύξανε ἐκ ὁ Ἰησοῦς κατὰ τὸ σῶμα, καίτοι διδόμενος ἐκ μήτρας αὐτῆς, εἰς μέτρον ἡλικίας ἀνδρικῆς ἀναβῆναι, ἀλλ' ἔδοξεν ἄν φαντασία, διὰ τοῦτο κατὰ μικρὸν αὐξάνει· αὐξάνοντος δὲ, ἐξφαίνετο ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγου σοφία· οὐ γὰρ κατὰ προκοπὴν ἐγένετο σοφός, ἀπαγε. Ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ἐκφαίνων τὴν ἔμφυτον σοφίαν, ἀκολούθως τῇ σωματικῇ ἡλικίᾳ, λέγεται προκόπτειν καὶ κραταιοῦσθαι τῷ πνεύματι· εἰ γὰρ ἐν ὄσῳ ἦν βραχυὴ τὴν ἡλικίαν, ἐξέφηνε πᾶσαν σοφίαν, ἔδοξεν ἄν τέρας· νῦν δὲ ἀναλόγως τῇ ἡλικίᾳ ἐνδεικνύς αὐτὸν ὡς ἐνεχύρει, τὴν οἰκονομίαν ἐπιλέγου, οὐ προλαβάνων σοφίαν (τί γὰρ τοῦ ἀπ' ἀρχῆς τελείου γένο; ἄν τελειότερον;) ἀλλὰ τὴν οὔσαν κατὰ βραχὺ παραγυμνῶν.

« Καὶ ἐπορεύοντο οἱ γονεῖς αὐτοῦ κατ' ἔτος εἰς Ἀ
 Ἱερουσαλήμ τῇ ἑορτῇ τοῦ Πάσχα· καὶ ὅτε ἐγένετο
 ἑτῶν δώδεκα, ἀναβάντων αὐτῶν εἰς Ἱερουσόλυμα
 κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἑορτῆς, καὶ τελειωσάντων τὰς
 ἡμέρας, ἐν τῷ ὑποστρέφειν αὐτοὺς, ἀπέμεινεν
 Ἰησοῦς ὁ παῖς ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐκ ἔγνω Ἰω-
 σὴφ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ· νομίσαντες δὲ αὐτὸν ἐν τῇ
 συνοδίᾳ εἶναι, ἤλθον ἡμέρας ὀδόν· καὶ ἀνεζήτησαν
 αὐτὸν ἐν τοῖς συγγενέσι καὶ ἐν τοῖς γνωστοῖς· καὶ
 μὴ εὐρόντες αὐτὸν, ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ ζη-
 τοῦντες αὐτὸν, καὶ ἐγένετο, μεθ' ἡμέρας τρεῖς εὗρον
 αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ, καθεζόμενον ἐν μέσῳ τῶν διδα-
 स्कάλων, καὶ ἀκούοντα αὐτῶν, καὶ ἐπερωτῶντα αὐ-
 τοὺς. Ἐξίσταντο δὲ πάντες οἱ ἀκούοντες αὐτοῦ, ἐπὶ
 τῇ συνείσει καὶ ταῖς ἀποκρίσεσιν αὐτοῦ· καὶ ἰδόντες·
 αὐτὸν, ἐξεπλάγησαν· καὶ πρὸς αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ
 εἶπε· Τέκνον, τί ἐποίησας ἡμῖν οὕτως; Ἰδοὺ ὁ πα-
 τὴρ σου κἀγὼ, ὀδυρόμενοι ἐζητοῦμέν σε. Καὶ εἶπε
 πρὸς αὐτούς· Τί δεῖ ἐζητεῖτέ με; Οὐκ ἤδειςτε ὅτι ἐν
 τοῖς τοῦ Πατρὸς μου δεῖ εἶναι με; Καὶ αὐτοὶ οὐ
 συνῆκαν τὸ ῥῆμα ὃ ἐλάλησεν αὐτοῖς. » Συναναβαίνει
 τοῖς γονεῦσιν εἰς Ἱερουσαλήμ, ἵνα διὰ πάντων δείξῃ
 δεῖ οὐκ εἶναι ἀντίθεος, οὐδ' ἀντιτάσσεται τοῖς νενο-
 μοθετημένοις· τελειωσάντων δὲ τὰς ἡμέρας, τὰς
 ἐκτὰ θηλαθῆ τοῦ Πάσχα, ἀπέμεινεν ἐν Ἱερουσαλήμ.
 Συνεζήτησε δὲ μετὰ τῶν Γραμματέων, ἀπὸ τοῦ νόμου
 ἱερῶτων αὐτοὺς· καὶ ἐξίσταντο πάντες. Ὅρῃ; πῶς
 προέκοπτεν ἐπὶ σοφίᾳ, διὰ τοῦ γινώσκεισθαι πολλοῖς
 καὶ θαυμάζεσθαι; ἡ γὰρ ἔκφρασις τῆς σοφίας αὐ-
 τοῦ, αὕτη ἐστὶν ἡ προκοπὴ αὐτοῦ. Πατέρα δὲ τὸν
 Ἰωσήφ ὀνομάζει ἡ Θεοτόκος, εἰδυῖα μὲν ὡς οὐκ
 ἐστὶ πατὴρ· πλὴν διὰ τοὺς Ἰουδαίους, ἵνα μὴ νο-
 μιηθῇ ἐκ πορνείας εἶναι, πατέρα αὐτοῦ λέγει τὸν
 Ἰωσήφ· ἄλλως τε καὶ πατὴρ κηδεμονίαν ἐνδειξά-
 μενον, καὶ ὑπουργίαν ἐν τῇ ἀνατροφῇ, εἰκότως
 ὠνόμασεν αὐτὸν πατέρα· ὡσανεὶ τιμῶντος αὐτὸν τοῦ
 ἀγίου Πνεύματος τῇ τοῦ πατρὸς προσηγορίᾳ. Διὰ
 τὴν δὲ ἐζήτησαν αὐτὸν; Ἄρα ὑπόληψιν ἔχοντες ὅτι ἀ-
 ὀλωλεν ἢ πεπλάνηται ὡς παῖς; Ἄπαγε. Οὕτε γὰρ τῆς
 πενοσόφου Μαρίας τοῦτο ἦν, μυρίας δεξαμένης περὶ
 αὐτοῦ ἀποκαλύψεις, οὕτε τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ καὶ αὐτοῦ
 ἀποκαλοφθίντος ὅτι ἐκ Πνεύματος ἀγίου ἐστίν. Ἄλλ'
 ἐζήτησαν αὐτὸν, μήπως ἀπέστη ἀπ' αὐτῶν, μήπως
 κτεταλίλοιπεν αὐτοῦς. Ἐπεὶ δὲ εὗρον αὐτὸν, ὄρα
 πῶς αὐτοῖς ἀποκρίνεται· τῆς γὰρ Παρθένου, τὸν
 Ἰωσήφ πατέρα εἰκλῶσης αὐτοῦ, ἐκαίνος φησιν· Οὐκ
 αὐτός ἐστιν ὁ ἀληθὴς μου Πατὴρ, ἡ γὰρ ἂν ἐν τῷ
 οἴκῳ αὐτοῦ ἦμην· ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐστὶ μου Πατὴρ. Καὶ
 διὰ τοῦτο ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ εἰμι, τουτέστι ἐν τῷ
 ναβ' αὐτοῦ. Ἄλλ' αὐτοὶ οὐ συνῆκαν ὃ ἐλάλησεν αὐ-
 τοῖς· μυστήριον γὰρ ἦν.

« Καὶ κατέβη μετ' αὐτῶν, καὶ ἤλθεν εἰς Ναζα-
 ρέτ. Καὶ ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς· καὶ ἡ μήτηρ
 αὐτοῦ διατήρει πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα ἐν τῇ καρ-
 διᾷ αὐτῆς. Καὶ Ἰησοῦς προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ,
 καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις. » Ὑπατάσσετο
 τοῖς γονεῦσι, τύπον διδοὺς καὶ ἡμῖν, ὡς ἂν τοῖς πα-
 τράσιν ὑποτατῶμεθα· συνετήρει δὲ ταῦτα πάντα ἡ
 Παρθένος. Θεῖα γὰρ ἦν τὰ τε πραττόμενα καὶ τὰ

VERS. 41-50. « Et ibant parentes ejus quotannis
 Hierosolymam in die festo Paschæ. Et cum factus
 esset annorum duodecim, ascendentibus illis Hiero-
 solymam secundum consuetudinem diei festi,
 consummatisque diebus cum redirent illi, remansit
 puer Jesus Hierosolymis, et non cognoverunt paren-
 tes ejus. Cæterum rati illum esse in comitatu,
 venerunt itinere diei, et requirebant cum inter
 cognatos et inter notos. Et cum non invenissent
 eum, reversi sunt Hierosolymam, quærentes eum.
 Et accidit post triduum, invenerunt illum in templo
 sedentem in medio doctorum, audientem illos, et
 interrogantem eos. Stupebant autem omnes qui
 eum audiebant, super intelligentia et responsis ejus,
 et viso eo, admirati sunt. Et dixit mater ejus ad
 illum: Fill, cur fecisti nobis sic? Ecce pater tuus et
 ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos: Quid
 est quod quærebatis me? An nesciebatis quod in
 his quæ Patris mei sunt, oportet me esse? At illi
 non intellexerunt sermonem, quem locutus est
 ipsis. » Simul venit cum parentibus in Jerusalem,
 ut per omnia ostendat se non adversarium Deo, ne-
 que repugnantem his quæ a lege posita fuerunt. Cum
 perfecissent autem dies septem, Paschæ scilicet,
 mansit in Jerusalem. Disputabat autem cum Scribis,
 rogans eos de lege: et obstupuerunt omnes. Vides
 quomodo profecerit in sapientia, eo quod noscetur
 a multis, et in admiratione esset? Enicatio enim
 sapientiæ ejus, profectus ipse est. Porro ipsum Jo-
 seph patrem nominat Dei Genitrix, sciens quidom
 non esse patrem: verumtamen propter Judæos, ut
 ne videatur ex fornicatione prognatus, patrem ejus
 dicit Joseph. Vel aliter: Quoniam velut pater curam
 pueri gerebat, et simul conversando ministrabat,
 merito nominavit illum patrem, tanquam honorante
 illum Spiritu sancto patris vocabulo. Quare
 autem quærebant illum? Num suspicabantur perdi-
 tum illum aut quod aberrasset ut puer? Absit!
 Neque enim hoc sapientissimæ Mariæ fuerit,
 quæ plurimas de illo acceperat revelationes, neque
 Joseph, cui et ipsi de illo revelatum erat quod a Spi-
 ritu sancto esset. Verum quærebant illum, ne quo
 pacto ab eis abiisset, neque forte reliquisset illos. Ubi
 autem invenerunt eum, vide quomodo ipsis respon-
 det. Cum enim Virgo Joseph patrem ejus dixisset,
 ille dixit: Non hic verus pater meus est, alioqui in
 domo ejus mansissem: sed Deus est Pater meus,
 et propterea in domo illius sum, hoc est, in templo
 illius. Verum ipsi non intellexerunt quid locutus
 292 esset eis: sacramentum enim erat.

VERS. 51, 52. « Et descendit cum eis, venitque
 Nazareth: eratque subditus illis. Et mater ejus
 conservabat omnia verba hæc in corde suo. Et Jesus
 proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum
 atque homines. » Subditus fuit parentibus, dato etiam
 nobis exemplo ut patribus simus obedientes. Conserva-
 bat autem hæc omnia Virgo. Divina enim erant
 quæ dicebantur et agebantur a puero, non quasi

duodecim annorum, sed quasi perfecto. Vide autem quomodo hoc loco evangelista interpretatur quid sit proficere sapientia; subdit enim, et etate. Perfectum autem etatis, sapientie profectum esse dicit. Gratum vero habebat apud Deum et apud homines, hoc est, agebat ea quæ Deo beneplacita erant, et quæ laudata ab hominibus. Primum autem apud Deum, et postea apud homines. Primum enim oportet Deo placere, et deinde hominibus.

CAPUT III.

De prædicatione Joannis. De interrogantibus Joannem. De Herode et Joanne. De baptismo Salvatoris. De genealogia Christi.

Vras. 1-5. « Anno autem decimo quinto imperii Tiberii Cæsaris, Pontio Pilato præside Judææ, tetrarcha vero Galiliæ Herode, Philippo autem fratre ejus tetrarcha Iturææ et Trachonitidis regionis, et Lysania Abilenez tetrarcha, sub pontificibus Anna et Caipha, factum est verbum Dei super Joannem Zachariæ filium in deserto. Et venit in omnem regionem finitimam Jordani, prædicans baptismum pœnitentiæ, in remissionem peccatorum. » Recte memor est et temporis, et principum illorum: ut sic demonstraret tempore Christi defecisse Judaicorum principum successionem, præsidatum quidem Pilato homine alterius gentis, tetrarchatum autem Herodis Ascalonitæ filii tenentibus: credaturque merito adesse Christus, juxta prophetiam Jacob²¹. « Factum est autem, inquit, verbum Dei super Joannem: » ut discas illum non temere, neque citra vocationem ad testificandum Christo prosillisse, sed divino motum Spiritu. Per verbum intellige Spiritum sanctum, vel mandatum Dei. Factum est autem in deserto verbum Dei ad Joannem, quando quidem enim filius desertæ multiplicaturus erat, Ecclesiam dico ex gentibus, magis quam ejus quæ habet virum, hoc est, Judæicæ Synagogæ, merito in deserto sit ad Joannem verbum et mandatum Dei. Prædicavit autem baptismum pœnitentiæ populi, hoc est, confessionis. Porro baptismum cooperabatur illis in remissionem peccatorum, quæ per baptismum Christi datur. Neque enim baptismum Joannis remissionem peccatorum habebat, sed ad remissionem conferebat: hoc est, præparabat homines ut acciperent Christi baptismum, quod habebat remissionem peccatorum.

Vras. 5, 6. « Sicut scriptum est in libro sermonum Isaïæ prophetæ dicentis: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur, et fient quæ obliqua sunt, directa,

²¹ Gen. XLIX, 3.

λεγόμενα παρά τοῦ παιδός, καὶ οὐχ ὡς δωδεκαετούς: ἀλλὰ τελείους. Ὅρα δὲ πῶς ἐνταῦθα ὁ εὐαγγελιστὴς ἐρμηνεύων τί ἐστὶ τὸ προκόπτειν σοφίᾳ, ἐπάγει, καὶ ἡλικίᾳ. Τὴν γὰρ προκοπὴν τῆς ἡλικίας, τῆς σοφίας εἶναι λέγει προκοπὴν. Ἐχαριτοῦτο δὲ καὶ παρά Θεῷ καὶ παρά ἀνθρώποις, τουτέστι, καὶ τῷ Θεῷ εὐάρεστα ἔπραττε, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐπαινετά. Πρῶτον δὲ τὸ παρά Θεῷ, εἶτα τὸ παρά ἀνθρώποις: Πρῶτον γὰρ δεῖ τῷ Θεῷ ἀρέσκειν, εἶτα τοῖς ἀνθρώποις.

ΚΕΦΑΛΑ Γ'.

Περὶ τῆς τοῦ Ἰωάννου κηρύξεως. Περὶ τῶν ἐκρωτησάντων τὸν Ἰωάννην. Περὶ Ἡρώδου καὶ Ἰωάννου. Περὶ τοῦ βαπτίσματος τοῦ Σωτήρος. Περὶ γενεαλογίας τοῦ Χριστοῦ.

« Ἐν εἰς δὲ πεντακαιδέκτῳ τῆς ἡγεμονίας Τιβερίου Καίσαρος, ἡγεμονεύοντος Ποντίου Πιλάτου τῆς Ἰουδαίας, καὶ τετραρχούντος τῆς Γαλιλαίας Ἡρώδου, Φιλίππου δὲ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τετραρχούντος τῆς Ἰτουραίας καὶ Τραχονίτιδος χώρας, καὶ Λυσανίου τῆς Ἀθληνῆς τετραρχούντος, ἐπὶ ἀρχιερίων Ἄννα καὶ Καθάφα, ἐγένετο ῥῆμα Θεοῦ ἐπὶ Ἰωάννην τὸν τοῦ Ζαχαρίου υἱὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ· καὶ ἦλθεν εἰς πᾶσαν τὴν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου, κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄρεσιν ἀμαρτιῶν. » Μέρανται τοῦ τε χρόνου καὶ τῶν ἀρχόντων δικαίως ὡς ἀνδείξει ὅτι ἐκλειοίπει ἡ διαδοχὴ τῶν Ἰουδαϊκῶν ἀρχόντων, ἐπὶ Χριστοῦ, ἡγεμονεύοντος μὲν Πιλάτου ἀνθρώπου ἄλλοεθνούς, τετραρχούντων δὲ τῶν Ἡρώδου τοῦ Ἀσκαλονίτου υἱῶν καὶ εἰκότως πιστευθεῖν ἐπιστῆναι ὁ Χριστὸς, κατὰ τὴν τοῦ Ἰακώβ προφητείαν. « Ἐγένετο δὲ, φησί, ῥῆμα Θεοῦ ἐπὶ Ἰωάννην· » ἵνα σὺ μάθῃς, ὅτι οὐκ αὐτόκλητος ἦλθε μαρτυρῆσαι περὶ Χριστοῦ, ἀλλὰ θεῶν κινούμενος Πνεύματι· τὸ γὰρ ῥῆμα, ἡ τὸ Πνεῦμα τῷ ἁγίῳ νοήσεις, ἡ τὴν πρόσταξιν τοῦ Θεοῦ. « Ἐν τῇ ἐρήμῳ δὲ ἐγένετο τὸ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ πρὸς Ἰωάννην· » ἐπεὶ γὰρ ἐμύλλε τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου, τῆς τῶν ἐθνῶν λέγω Ἐκκλησίας, κλείονα γενέσθαι τῶν τῆς ἐχούσης τὸν ἄδρα, τουτέστι, τῆς Ἰουδαϊκῆς Συναγωγῆς, εἰκότως ἐν τῇ ἐρήμῳ ὅπου γίνεται τῷ Ἰωάννῃ τὸ ῥῆμα καὶ ἡ πρόσταξις τοῦ Θεοῦ. Ἐκήρυσσε δὲ βάπτισμα μετανοίας τοῖς λαοῖς, τουτέστιν, ἐξαγορεύσεως. Τοῦτο δὲ τὸ βάπτισμα συνήργει αὐτοῖς εἰς τὴν ἄρεσιν τῶν ἀμαρτιῶν, τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος τοῦ Χριστοῦ διδομένην. Οὐ γὰρ δὴ τὸ Ἰωάννου βάπτισμα ἄρεσιν εἶχεν ἀμαρτιῶν, ἀλλ' εἰς ἄρεσιν συνεβάλλετο, τουτέστι, παρασκεύαζε τοὺς ἀνθρώπους, ἵνα δέξωνται τὸ τοῦ Χριστοῦ βάπτισμα, τὸ ἔχον ἄρεσιν ἀμαρτιῶν.

« Ὡς γέγραπται ἐν βίβλῳ λόγων Ἠσαίου τοῦ προφήτου, λέγοντος· Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. Πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶς ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται, καὶ ἔσται τὰ ὄρη

λιὰ εἰς εὐθεΐαν, καὶ αἱ τραχεῖαι εἰς ὁδοὺς λείας, καὶ ἔψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. Ὅδὸς μὲν, ἡ κατὰ Χριστὸν πολιτεία, ἣν κελεύει ἐτοιμασθῆναι. Ἐμελλε γὰρ ὅσον οὐπω κηρύττειν ὁ Κύριος. Τρίβος δὲ, αἱ τοῦ νόμου ἐντολαί, ὡς ἤδη τετριμμένοι. Ἐς εὐθείας ποιεῖν διατάσσεται. Διδασκρον γὰρ τὰς ἐντολάς οἱ Φαρισαῖοι· δύναται δὲ νοηθῆναι καὶ ὁδὸς, ἡ ψυχὴ· τρίβος δὲ, τὰ νοήματα καὶ αἱ πράξεις. Δεῖ οὖν ἡμᾶς καὶ τὴν ψυχὴν ἐτοιμάζειν, καὶ τὰς πράξεις καὶ τὰ νοήματα ἡμῶν εὐθεῖα ποιεῖν. Ἐἶτα ὡσπερ ἐρωτῶντός τινος· Καὶ πῶς κατορθώσωμεν τοῦτο; δύσεργος γὰρ ἡ ἀρετὴ, καὶ πολλὰς φάραγγας ἔχουσα καὶ δυσκολίας, καὶ ἀπὸ τῶν πονηρῶν δυνάμεων, καὶ ἀπὸ τῶν ἐνοικῶν ἡμῖν παθῶν· φησὶν ὅτι Οὐδὲν ἐργῶδες ἴσται, ἀλλὰ πάντα ῥᾶ· αἱ γὰρ φάραγγες πληρωθήσονται, τουτέστιν, αἱ φυσικαὶ ἡμῶν δυνάμεις, αἱ πρὸς τὸ καλὸν ἀσθενήσασαι καὶ ταπεινωθεῖσαι, ἀναπληρωθήσονται· καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνός, αἱ ἀντικείμεναι λέγω δυνάμεις, αἱ διὰ τὴν ὑπερηφανίαν ἀρθείσαι, ταπεινωθήσονται. Ἡσθένεσαν γὰρ ὡς ἀληθῶς αἱ τε ἀντικείμεναι δυνάμεις, καὶ αἱ δοκούσαι ἡμῖν φυσικῶς ἐγκεῖσθαι ἐπιθυμίαι. Καὶ πάντα λεῖτα γέγονασι· καὶ εἰς εὐθεΐαν τὰ σκολιὰ μετέχθησαν. Ὁ γὰρ Χριστὸς, τὰς τε ἀντικείμενας δυνάμεις κατήργησεν, αἵτινες ἐνταῦθα λέγονται ὄρη καὶ βουνοί, καὶ τὰς φυσικὰς ἡμῶν πρὸς τὸ καλὸν κινήσεις ἀνεζώωσεν· ἃς εἶπεν ὁ εὐαγγελιστὴς φάραγγας πληρουμένας. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐσαρκώθη, ἵνα τὴν φύσιν ἡμῶν εἰς τὸ οἰκεῖον ἀποκαταστήσῃ. Καὶ πᾶσα, φησὶ, σὰρξ ἔψεται τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ· οὐκ ἔτι Ἰουδαῖοι μόνον καὶ προσήλυτοι, ἀλλὰ καὶ πᾶσα σὰρξ· εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν γῆν ἐφθασε τὸ εὐαγγέλιον. Πολλὰ καὶ ἄλλα ἦν εἰπεῖν, ἀλλὰ διὰ τὸ σαφέστερον ταῦτα λελέχθω.

ε Ἐλεγεν οὖν τοῖς ἐκπορευομένοις ὄχλοις βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ· Γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; Ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας, καὶ μὴ ἀρξήθε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ· λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι δύναται ὁ Θεὸς καὶ ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ. Ἡδὴ δὲ καὶ ἡ ἀξίτη πρὸς τὴν ρίζαν τῶν ἰένδρων κεῖται. Πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλόν, ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. Ἐγενήματα ἐχιδνῶν καλεῖ τοὺς Ἰουδαίους, ὡς τοὺς πατέρας αὐτῶν καὶ τὰς μητέρας ὀλιβόντας. Καὶ γὰρ τοῦτο τὸ ζῶον λέγουσι τὴν μητρὰν διεσθίον, οὕτω τίκεσθαι· ἀλλὰ καὶ τοὺς προφῆτας ἀπέκτεινον, καὶ τοὺς διδασκάλους. Μέλλουσαν δὲ ὀργὴν, τὴν αἰώνιον φησὶ κόλασιν. Καρποὶ δὲ ἀξιοὶ τῆς μετανοίας, οὐ μόνον ἡ ἀποφυγὴ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ἀγαθοῦ. Τοῦτο γὰρ ὅπως καρπὸς καὶ γέννημα τῆς μετανοίας, τὸ ἐργάσασθαι τὸ ἀγαθόν. Μὴ ἀρξήθε δὲ λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, ὅτι Ἐγγενεῖς ἐσμεν, καὶ πατρῶντες τοῖς πατράσιν, ἀμελήτε τῆς ἀρετῆς. Καὶ γὰρ καὶ ἐκ τῶν λίθων τούτων συνήσεται ὁ Θεὸς τῷ πατριάρχῃ παῖδας δοῦναι, ὡσπερ σχιδὸν καὶ πρῶην ἐποίησεν. Ἡ γὰρ μήτρα τῆς Σάρβρας, λίθων οὕσα σκληροτέρα, ὅμως εἰς παιδοποιεῖαν ἐχαριτώθη· ἀξίτη δὲ, ἡ θεία κρίσις; ἡ ἐκκό-

A et aspera in vias planas, et videbit omnis caro salutare Dei. » Via quidem quam jubet parari, vita est Christiana. Paulo post enim prædicaturus erat Dominus. Semitas vero dicit mandata legis jam trita, quæ præcipit recta facere. Pervertebant enim mandata Pharisæi. Potest item per viam animæ intelligi; semitæ vero cogitationes et opera. Oportet igitur ut nos præparemus et animam, rectasque faciamus cogitationes ac opera. Deinde quasi interrogante quopiam, Et quo pacto hoc faciemus? virtus enim ardua est ac difficilis, multosque anfractus habet et obliquitates, et propter potestates adversarias, et propter affectiones quæ in nobis habitant: dicit non fore operosum, sed omnino facile. Nam valles, inquit, implebuntur, hoc est, naturales nostræ potestates, quæ ad bonum infirmæ factæ sunt et dejectæ, replebuntur, omnisque mons et collis, adversariæ nimirum potestates, quæ propter superbiam se extollunt, humiliabuntur. Vere enim infirmatæ sunt potestates illæ adversariæ, et cupiditates quæ natura nobis videntur insitæ. Facta igitur sunt omnia facilia, et obliqua versa sunt in recta. Christus enim adversarias potestates protrivit, quæ hoc loco montes ac colles dicuntur, et naturales nostras inclinationes ad bonum revivificavit, quas dixit evangelista valles quæ implentur. Nam propterea incarnatus est, ut naturam nostram restitueret. Et omnis, inquit, caro videbit salutare Dei, non Judæi tantum et proselyti, sed omnis caro. Etenim in omnem terram pervenit Evangelium. Possent quidem et alia multa dici, sed hæc ut manifestiora dicta sint.

Vers. 7-9. « D cebat ergo ad turbas quæ exibant ut baptizarentur ab ipso: Progenies viperarum, quis vobis submonstravit ut fageretis a ventura ira? Facite ergo fructus dignos poenitentia, et ne coeperitis dicere intra vosipos: Patrem habemus Abraham: dico enim vobis, potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios ipsi Abraham. Jam vero et securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, exciditur, et in ignem conjicitur. » Progenies viperarum vocat Judæos, tanquam affligentes patres et matres suas. Tradunt enim de hoc animali, quod uterum devoret, et sic nascatur, sic et Judæi prophetas et doctores occidebant. Venturam iram 294 dicit perpetuum supplicium. Fructus autem poenitentia non solum est fuga mali, sed etiam elaboratio boni. Hoc enim revera est proferre fructum poenitentia, si bonum operati fuerimus. Ne coeperitis autem dicere intra vos: Nobiles sumus: neve confidentes in patribus, virtutem negligatis. Poterit enim Deus ex lapidibus istis patriarchæ filios dare, sicut fere prius etiam fecit. Vulva enim Sarra lapidibus erat durior, attamen ad procreandos filios gratiam consecuta est. Porro securis divinum judicium est, indignos e vita reseccans. Nisi igitur poenitentiam egeritis, inquit, exci-

demini ab hac vita. Securis enim posita est ad radicem vestrarum arborum. Proinde, ut diximus, per radicem, vita intelligitur. Intelligitur autem et per radicem, Abrahamæ cognatio. Itaque rami illo indigni exciduntur ab ejus cognatione, juxta Apostolum. Cæterum duplex est supplicium. Peccator enim et sterilis non solum exciditur a cognatione justorum, sed et in ignem conjicitur.

Vers. 10-18. « Et interrogabant eum turbæ dicentes: Quid ergo faciemus? Respondens autem dicit illis: Qui habet duas tunicas, impertiat non habenti: et qui habet escas, similiter faciat. Venerunt autem et publicani ut baptizarentur, et dixerunt ad illum: Magister, quid faciemus? At ille dixit ad eos: Ne quid amplius quam quod constitutum est vobis, exigitis. Interrogabant autem eum et milites, dicentes: Et nos quid faciemus? Et ait illis: Ne quem conculcatis, ne quem calumniemini, et contenti estote obsoniis vestris. Expectante autem populo, et cogitantibus omnibus in corde suo de Joanne, num ipse esset Christus ille, respondit Joannes universis, dicens: Ego quidem aqua baptizo vos, sed veniet fortior me, cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum, ipse vos baptizabit Spiritu sancto et igni, cujus ventilabrum in manu ipsius, et purgabit aream suam, et congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inexstinguibili. Multa quidem et alia exhortans evangelizabat populo. » Admonet et exhortatur tres illos ordines qui ad Joannem accesserant, turbas, publicanos, et milites. Et turbas quidem admonet ut eleemosynæ vacent, præcipiens habentibus duas vestes, communicare ei qui non habet. Publicanis vero non plus quam constitutum est ipsis extorquere, hoc est exigere: militibus autem non rapere, sed contentos esse obsoniis, hoc est, hiis quæ a rege juxta consuetudinem liberalitatem erogantur. Vide autem quomodo turbis seu innocentibus dicit, exhortans ut bonum quiddam faciant, hoc est, ut communicent. Publicanis vero, militibusque, ut abstant a malo. Neque enim capaces illi erant, neque bonum quidpiam facere poterant, sed sufficiebat eis non facere malum. **295** Quidam anagogiam hic admittunt, et intelligunt quod habentibus duas vestes communicare delectant non habenti, dicentes duas vestes, spiritum Scripturæ, et litteram: et exhortatur eum qui duas habet, ut communicet ei qui omnino nudus est: ut si quis sit qui Scripturam bisariam intelligat, et secundum spiritum, et secundum litteram, communicet ei qui non habet, hoc est, doceat ignorantem, et det ei vel litteram. Tanta autem fuit Joannis virtus, ut omnes cogitarent apud se de illo quod esset Christus. Talem itaque suspicionem repellens, inquit: Tantum inter me et Christum interest, ut ego quidem in aqua baptizem, ille autem in Spiritu et igni: et neque ego dignus sum qui corrigiam calceamentorum illius solvam. Quid au-

πρὸς τοὺς ἀναξίους ἐκ τῆς ζωῆς. Εἰ μὴ οὖν μετανοήσητε, φησὶν, ἐκκοπήσασθε ἀπὸ τῆς ζωῆς. Ἐπίκειται γὰρ ἡ ἀξίτη πρὸς τὴν ῥίζαν ὑμῶν τῶν δένδρων. Νοσῖται μὲν οὖν ῥίζα, ἡ ζωὴ, ὡς εἶπομεν. Νοσθεῖθ δ' ἂν καὶ ῥίζα, ἡ τοῦ Ἀβραάμ συγγένεια· ἀφ' ἧς συγγενείας τοῦ Ἀβραάμ ἐκκόπτονται· οἱ μὴ ὄντες ἀξιοὶ κλάδοι εἶναι αὐτοῦ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Διπλῆ δὲ ἡ τιμωρία· οὐ μόνον γὰρ ἐκκόπεται τῆς πρὸς τοὺς δικαίους συγγενείας ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ ἄκαρπος, ἀλλὰ καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.

« Καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν οἱ ὄχλοι, λέγοντες· Τί οὖν ποιήσομεν; Ἀποκριθεὶς δὲ, λέγει αὐτοῖς· Ὁ ἔχων δύο χιτῶνας, μεταδώτω τῷ μὴ ἔχοντι· καὶ ὁ ἔχων βρώματα, ὁμοίως ποιείτω. Ἦλθον δὲ καὶ τελῶναι βαπτισθῆναι, καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν· Διδάσκαλε, τί ποιήσομεν; Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς· Μηδὲν πλέον παρὰ τὸ διατεταγμένον ὑμῖν πράσσετε· Ἐπηρώτων δὲ αὐτὸν καὶ στρατεύμενοι, λέγοντες· Καὶ ἡμεῖς τί ποιήσομεν; Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· Μηδένα διασεύσητε, μηδὲ συγκοφανθήσητε, καὶ ἀρκείσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν. Προσεδοκῶντος δὲ τοῦ λαοῦ, καὶ διαλογιζομένου πάντων ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν περὶ τοῦ Ἰωάννου, μήποτε αὐτὸς εἴη ὁ Χριστὸς, ἀπεκρίνατο ὁ Ἰωάννης ἅπασιν, λέγων· Ἐγὼ μὲν ὕδατι βαπτίζω ὑμᾶς· ἔρχεται δὲ ὁ ἰσχυρότερός μου, οὗ οὐκ εἶμι ἱκανὸς λύσαι τὸν ἰμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ, αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ· οὗ τὸ πύρον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαρίσει τὴν ἄλωαν αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σῖτον εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσθῆσιν. Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἕτερα παρακαλῶν, εὐηγγελίζετο τὸν λαόν. » Τρία τάγματα προσελθόντα αὐτῷ, ὁ Ἰωάννης νοθεύει, τοὺς ὄχλους, τοὺς τελῶνας, καὶ τοὺς στρατιώτας. Τοῖς μὲν οὖν ὄχλοις παραίνει προσέχειν τῇ ἐλεημοσύνῃ, τὸ· ἔχοντα δύο χιτῶνας κελύων μεταδοῦναι τῷ μὴ ἔχοντι· τοῖς δὲ τελῶναις, τὸ μηδὲν πλέον εἰσπράσσειν, τούτεστιν, ἀπατεῖν· τοῖς δὲ στρατιώταις, τὸ μὴ ἀρπάξαι, ἀλλ' ἀρκείσθαι τοῖς ὀψωνίοις, τούτεστιν, ταῖς δεδομέναις παρὰ τοῦ βασιλέως κατὰ συνήθειαν φιλοτιμίαις. Ὅρα δὲ πῶς τοῖς μὲν ὄχλοις ὡς ἀκάκοις οὖσι παραίνει πρόφαί τι ἀγαθόν, τούτεστιν, τὸ μεταδοῦναι, τοῖς δὲ τελῶναις καὶ στρατιώταις, ἀποσχέσθαι τοῦ κακῆ· οὐπω γὰρ ἐχώρουν οὗτοι, οὐδὲ ἠδύνατο ποιῆσαι τι ἀγαθόν, ἀλλ' ἀρκεῖν αὐτοῖς τὸ μὴ κακὰ ποιεῖν. Τινὲς δὲ καὶ κατὰ ἀναγωγὴν νοοῦσι τὸ, τὸν ἔχοντα δύο χιτῶνας μεταδοῦναι τῷ μὴ ἔχοντι· φασὶ γὰρ δύο χιτῶνας εἶναι, τὸ τε πνεῦμα τῆς Γραφῆς, καὶ τὸ γράμμα· τὸν ἔχοντα οὖν τὰ δύο, προτρέπεται ὁ Ἰωάννης μεταδοῦναι τῷ παντελῶς γυμνῷ· οἶον, ἔστι τις τὴν Γραφὴν νοῶν διττῶς, κατὰ τε τὸ γράμμα καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα, μεταδώτω οὖν τῷ μὴ ἔχοντι, διδάξάτω τὸν ἀγνοοῦντα, καὶ δώσω αὐτῷ κἄν τὸ γράμμα. Τοσαύτη δὲ ἦν ἡ τοῦ Ἰωάννου ἀρετὴ, ὅστε πάντας ὑπολογίζεσθαι περὶ αὐτοῦ, μήποτε ἔρα αὐτό· ἐστὶν ὁ Χριστός. Τὴν τοιαύτην οὖν ὑπόνοιαν ἀποκρούμενος, φησὶν, Καὶ τοσοῦτον ἐμοῦ Χριστοῦ τὸ διάφορον, ὥστε ἐγὼ μὲν, ἐν ὕδατι βαπτίζω, κτείνος δὲ ἐν Πνεύματι καὶ πυρὶ καὶ ἄλλο, ὅτι οὐδὲ τὸν

ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ ἱκανός· εἰμι λύσαι. **A** τί δὲ ταῦτα δηλοῦσι; Τὸ μὲν, Βαπτίσει ὑμᾶς ἐν Πνεύματι καὶ πυρὶ, πρόδηλον πάντως· καὶ γὰρ τοῖς ἀποστόλοις ἐπέμφε τὸ πνεῦμα, καὶ πύρινα γλῶσσα ἐβρῆσαν μερίζομενοι αὐτοῖς. Τὸ δὲ μὴ εἶναι ἱκανὸν λύσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ, κατὰ μὲν τὴν προφανῆ ἔννοιαν, ὅτι Οὐδὲ ἔσχατος δοῦλος αὐτοῦ εἰμι ἄξιος τάττεσθαι. Κατὰ δὲ τὸ κρυφώτερον, δύο ὑποδημάτα εἰσι τοῦ Κυρίου, ἡ τε ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν ἐπιδημία, καὶ ἡ ἐκ γῆς ἐπὶ τὸν ἕδην· τούτων οὖν τῶν δύο ἐπιδημιῶν τοὺς τρόπους, οὐ δύναται τις λύσαι, οὐδὲ εἰ κατὰ Ἰωάννην ἐστί. Τίς γὰρ δύναται εἰπεῖν, ἡ πῶς ἐσαρκώθη, ἡ πῶς κατήλθεν εἰς ἕδην; Τὸ δὲ Οὐ τὸ πύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, τοῦτο σημαίνει, ὅτι, **E**ἰ καὶ βαπτίσει ὑμᾶς, μὴ νομίζετε ἔτι ἡδὴ ἄθωοί ἐστε· ἀλλ' εἰ μὴ τὸν μετὰ ταῦτα βίον ἄμωμον ἐνδείξεσθε, κατακαύσει ὑμᾶς πυρὶ ἀσθέστω· ἄχυρον γὰρ ἐστίν, ὁ ἄκαρπον ἔχων νοῦν, καὶ μόνον συρφετὸν πολὺν βιωτικῶν πραγμάτων ἐπιφερόμενος. « Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα παρακαλῶν, εὐηγγελίζετο τὸν λαόν. » Παράκλησις γὰρ ὄντως ἐστὶν ἡ ἀγαθὴ διδασκαλία· καὶ εὐαγγέλιον δὲ εὐκρίτως ἀνλεχθεῖν.

« Ὁ δὲ Ἡρώδης ὁ Τετράρχης ἐλεγχόμενος ὑπ' αὐτοῦ περὶ Ἡρωδιάδος τῆς γυναίκος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ περὶ πάντων ὧν ἐποίησε πονηρῶν ὁ Ἡρώδης, προσέθηκε καὶ τοῦτο ἐπὶ πᾶσι, καὶ κατέκλεισε τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ βαπτισθῆναι ἅπαντα τὸν λαόν, καὶ Ἰησοῦ βαπτισθέντος καὶ προσευχομένου, ἀνεψυχθῆναι τὸν οὐρανὸν καὶ καταβῆναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σωματικῶς εἶδει **C** ὡσεὶ περιστέρην ἐπ' αὐτόν, καὶ φωνὴν ἐξ οὐρανοῦ γενέσθαι, λέγουσαν· Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν τοῖς ἠδύοις. » Εὐκρίτως παρενέβαλεν ὁ εὐαγγελιστὴς ἐνταῦθα τὰ περὶ Ἡρώδου, μονονουχὶ τοιάδε λέγων·

Ὁ μὲν δὲχλος, τοιαῦτα περὶ Ἰωάννου διελογίζετο, ὁ δὲ Ἡρώδης ἐλεγχόμενος ὑπ' αὐτοῦ, προσέθηκε καὶ τοῦτο ἐπὶ πᾶσι, τὸ κατακλείσαι αὐτόν ἐν τῇ φυλακῇ· ὡσανεὶ οὖν σχετικῶς, ταῦτα διηγείται καὶ δεινοπαθῶν, εἰς τοῦ δελου τοιαύτην ὑπόληψιν ἐπὶ τῷ Ἰωάννῃ ἔχοντος, ὁ Ἡρώδης τοιαῦτα ἐπεδείξατο. **A**νοίγεται δὲ ὁ οὐρανός, ἵνα δευχθῇ ἡμῖν ὅτι τὸ βάπτισμα ἀνοίγει πᾶσι τὸν οὐρανόν, ὃν ὁ Ἄδμ ἐκλείσει.

Κάτεισι τε τὸ Πνεῦμα ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, ἵνα καὶ ἐκ τούτου μάθωμεν ὅτι καὶ ἡμῖν βαπτιζομένοις ἔπεισι τὸ Πνεῦμα· οὐ γὰρ δὴ ὁ Κύριος ἐδέετο τοῦ Πνεύματος. Ἄλλὰ πάντα δι' ἡμᾶς ποιεῖ, καὶ ἀπαρχὴ αὐτὸς γίνεται πάντων, ὧν ἐμῶν ἡμεῖς λαμβάνειν ἴσμεν, ὡς ἂν πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς γένηται· ὡς περισσευρὰ δὲ, ἵνα μάθωμεν ὅτι πρῶτος ἡμᾶς εἶναι δεῖ καὶ καθαρούς· καὶ ὅτι ὡσπερ ἐπὶ τοῦ Νῶε, περισσευρὰ ἐμήνυσε τὴν καταπίυσιν τῆς τοῦ Θεοῦ ὀργῆς, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατήλαξεν ἡμᾶς τῷ Θεῷ, κατακλυσμὸν τῆς ἀμαρτίας ποιησάμενον· καὶ Υἱὸς δὲ ἀκούει, παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐνεχθείσης τῆς φωνῆς, δεικνύς ὅτι καὶ ἡμῖν βαπτιζομένοις, τὴν υἰοθεσίαν ἐχαρίσατο Ἐν σοὶ δὲ εὐδόκησα, ἀντὶ τοῦ, ἐπανεπαύθην.

tem: hæc sibi voluit? Baptizabit vos in Spiritu et igni, manifestum omnino. Etenim apostolis Spiritum misit, et igneæ linguæ apparuerunt dispartitis illis. Non autem dignum esse ut solvat corrigiam calceamentorum, clara sententia est, quod non sit dignus qui inter extremos servos ordinetur. In sensu autem occultiore, duo calceamenta Domini, sunt profectioe ejus duæ, una e cœlis in terram, altera e terra in infernum: harum enim duarum profectioe modum non potest quispiam solvere, ne si Joanni quidem similis fuerit. Quis enim explicare poterit, aut quomodo incarnatus sit, aut quomodo in infernum descenderit? Jam ventilabrum in manu ejus, hoc signat, quod Licet baptizari vos, ne putetis quod jam insontes sitis: sed nisi posthac vitam egeritis immaculatam, exuret vos igni inextinguibili. Palea enim est qui infecundam mentem habet, et tantummodo magnam rerum temporalium curam gerit. « Multa autem et alia exhortans evangelizabat populo. » Consolatio enim et exhortatio, revera est doctrinæ bona, et jure dicitur evangelium.

Vras. 19-22. « Herodes autem Tetrarcha cum corripere ab illo de Herodiade uxore fratris sui, deque omnibus malis quæ faciebat Herodes, adjecit et hoc super omnia, et inclusit Joannem in carcerem. Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, ut et Jesu baptizato et orante apertum sit cœlum, ac descendit Spiritus sanctus corporali specie quasi columba in ipsum, et vox de cœlo facta est quæ diceret: Tu es Filius ille meus dilectus, in te complacitum est mihi. » Merito interserit hoc loco evangelista de Herode, quasi in hunc modum dicens: Turba quidem talia de Joanne sentiebat, Herodes autem cum reprehenderetur ab eo, etiam ad omnia alia facinora adjecit ut includeret illum in carcere. Narrat itaque hæc miserum illum et ærumnosum indicans, quandoquidem talia ausus fuerat, turba tantam opinionem habente de **296** Joanne. Aperitur autem cœlum, ut monstretur nobis quod baptisus aperiat omnibus cœlum, quod Adam clauserat. Descendit autem Spiritus in Jesum, ut ex hoc discamus quod et in nos, cum baptizamur, descendat Spiritus. Neque enim Spiritu Dominus opus habebat, sed omnia propter nos facit, et primitiæ ipse sit omnium quæ nos sumpturi sumus posthac, ut fiat primogenitus in multis fratribus. In specie autem columbæ descendit, ut discamus quod mansuetos nos esse oporteat, ac mundos. Et sicut tempore Noe columba significavit quiescere iram Dei²², sic et hoc loco Spiritus sanctus conciliavit nos Deo, facto peccati diluvio. Et Filius audit a Patre vocem allatam, monstrans quod et nobis qui baptizamur, adoptionem filiorum Dei largitus sit. In te bene placitum est mihi, hoc est, in te quietem accipi.

²² Gen. viii, 11.

VERS. 25 28. « Et ipse Jesus incipiebat esse ferme annorum triginta, ut putabatur, filius Joseph, qui fuit filius Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Levi, qui fuit Melchi, qui fuit Janne, qui fuit Joseph, qui fuit Matthathiaz, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Hestli, qui fuit Naggae, qui fuit Maath, qui fuit Matthathiaz, qui fuit Semei, qui fuit Josech, qui fuit Juda, qui fuit Joanna, qui fuit Rhosa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Aldi, qui fuit Cosam, qui fuit Helmadam, qui fuit Her, qui fuit Jeso, qui fuit Eliezer, qui fuit Jorem, qui fuit Mattha, qui fuit Levi, qui fuit Simeon, qui fuit Juda, qui fuit Joseph, qui fuit Jonam, qui fuit Heliachim, qui fuit Meleah, qui fuit Menna, qui fuit Matthatha, qui fuit Nathan, qui fuit David, qui fuit Jesse, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmo, qui fuit Naason, qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esrom, qui fuit Phares, qui fuit Judæ, qui fuit Jacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abraham, qui fuit Tharræ, qui fuit Nachor, qui fuit Saruch, qui fuit Ragou, qui fuit Phalec, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Caiuan, qui fuit Arphaxad, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech, qui fuit Mathusale, qui fuit Enoch, qui fuit Jared, qui fuit Malalehel, qui fuit Cainan, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei. » Cum triginta annorum esset Dominus, baptizatus est, eo quod ætas illa perfectissima est, et illa homo noster probus vel improbus cognoscitur. Ipsius autem genealogiam recenset Lucas retrogrado ordine a Matthæo, ut ostendat quod is qui nunc natus est in carne, a Deo sit. Vide enim quomodo recensendo catalogum, recurrat in Deum, ut discamus quod patres omnes intermediis in Deum reducat, et filius faciat, ideo incarnatus est. Possuin autem et aliter dicere : Difficilis creditu erat nativitas Christi quod sine semine sit ; volens igitur evangelista ostendere, **297** quod et alias sine semine factus sit homo, ab inferioribus ascendit ad Adam et Deum, quasi dicens : Si non credis quod secundum Adam sine semine factus sit, ascende, precor, memoria ad priorem Adam, et invenies etiam illum sine semine factum a Deo, et posthac ne sis incredulus. Querunt autem quidam quomodo Matthæus Josephum dicat filium Jacob, Lucas autem filium Heli : impossibile autem unum habuisse duos patres. Dicunt itaque ad hoc, quod Jacob et Heli uterini fratres fuerint ex diversis patribus : mortuo autem Heli sine liberis, Jacob ejus uxorem duxerit, ex illa procreaturus filios. Et sic dicitur Joseph esse filius Jacob natura : filius autem Heli, lege. Jacob enim ipsum natura genuit, et vere, denique et naturalis ejus filius est, Heli vero filius legitimus. Lex enim jussit, si quis sine liberis moriatur, ut ejus uxor ipsius fratri copuletur²², et quod inde nascetur, mortui esse censeatur, tamen natura sit viventis. Et sic bene dicunt evangelistæ, neque sunt inter se con-

« Καὶ αὐτὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τριάνοντα ἀρχόμενος· ὧν, ὡς ἐνομίζετο, υἱὸς Ἰωσήφ, τοῦ Ἡλὶ, τοῦ Μαθᾶτ, τοῦ Λευὶ, τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ Ἰαννᾶ, τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ Ματθαίου, τοῦ Ἀμώμ, τοῦ Ναούμ, τοῦ Ἑσλὶ, τοῦ Ναγγαί, τοῦ Μαθᾶ, τοῦ Ματθαίου, τοῦ Σεμεὶ, τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ Ἰούδα, τοῦ Ἰωαννᾶ, τοῦ Ῥησα, τοῦ Ζοροβάβελ, τοῦ Σαλαθιήλ, τοῦ Νηρη, τοῦ Μελεχί, τοῦ Ἀδδί, τοῦ Κωσάμ, τοῦ Ἑλμαδάμ, τοῦ Ἰερ, τοῦ Ἰησῶ, τοῦ Ἑλιέζερ, τοῦ Ἰουρήμ, τοῦ Μαθᾶτ, τοῦ Λευεὶ, τοῦ Συμεών, τοῦ Ἰούδα, τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ Ἰωνάμ, τοῦ Ἑλιακαίμ, τοῦ Μιλεᾶ, τοῦ Μαϊνάν, τοῦ Ματθαῦ, τοῦ Ναθάν, τοῦ Δαυὶδ, τοῦ Ἰεσσαὶ, τοῦ Ὀβήδ, τοῦ Βολζ, τοῦ Σαλμών, τοῦ Ναασών, τοῦ Ἀμιναδάβ, τοῦ Ἀράμ, τοῦ Ἑσρώμ, τοῦ Φαρτζ, τοῦ Ἰούδα, τοῦ Ἰακώβ, τοῦ Ἰσαάκ, τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Θάρα, τοῦ Ναχώρ, τοῦ Σαρούχ, τοῦ Ραγαῦ, τοῦ Φαίλκ, τοῦ Ἑβέρ, τοῦ Σαλά, τοῦ Καϊνάμ, τοῦ Ἀρφαζάδ, τοῦ Σήμ, τοῦ Νῶε, τοῦ Ἀδάμ, τοῦ Μαθουσάλα, τοῦ Ἐνώχ, τοῦ Ἰαρεθ, τοῦ Μελιλεήλ, τοῦ Καϊνάν, τοῦ Ἐνώσ, τοῦ Σήθ, τοῦ Ἀδάμ, τοῦ Θεοῦ. » Τριάνοντα μὲν ὧν ἐτῶν, ἰσακρίσθη ὁ Κύριος, διότι αὕτη ἡ ἡλικία ἐστὶ τελειοπάτη· καὶ κατὰ ταύτην ὁ ἄνθρωπος, ἢ δίκαιος ἢ ἀδίκαιος. Γενεαλογεῖ δὲ αὐτὸν ὁ Λουκᾶς, ἀντιπρόσωπος τῷ Ματθαίῳ, ἵνα δείξῃ ὅτι ὁ νῦν γεννηθεὶς ἐν σαρκὶ, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐστίν. Ὅρα γὰρ τὴν γενεαλογίαν, πῶς καταστῆ εἰς τὸν Θεόν, καὶ ἅμα, ἵνα μάθωμεν. ὅτι ἵνα πάντας τοὺς ἐν μέσῳ πατέρας εἰς Θεὸν ἀναγάγῃ καὶ υἱοὺς ποιήσῃ, τοῦτο οὐ ἔπαυεν ἐσαρκῶσθαι. Ἐχεν δὲ καὶ ἐτέρω; εἰπεῖν· Ἐπιστεῖτε ἡ γέννησις τοῦ Κυρίου, ὡς ἄνευ σπορᾶς οὐσα· θέλων οὖν δείξαι ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι καὶ ἄλλοτε ἄνευ σπορᾶς ἐγένετο ἄνθρωπος, ἀπὸ τῶν κάτω ἀνέρχεται ἐπὶ τὸν Ἀδάμ καὶ τὸν Θεόν· μονοουχὶ λέγων ἡμῖν· Εἰ ἀπιστεῖτε πῶς ὁ δευτέρος Ἀδάμ ἐγένετο διὰ σπορᾶς, ἀναθέ μοι τῷ νῦ ἐπὶ τὸν πρότερον Ἀδάμ, καὶ εδρήσεις αὐτὸν ἄνευ σπορᾶς γενόμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ λοιπὸν, μὴ ἀπίστετε. Ζητοῦσι δὲ τινες, πῶς ὁ μὲν Ματθαῖος τὸν Ἰωσήφ τοῦ Ἰακώβ λέγει εἶναι πατέρα· ὁ δὲ Λουκᾶς, τοῦ Ἡλὶ· ἀδύνατον γὰρ, φασί, τὸν αὐτὸν δύο πατέρων εἶναι πατέρα. Λέγουσιν οὖν πρὸς τοῦτο, ὅτι ὁ Ἰακώβ καὶ ὁ Ἡλὶ, ὁμομήτριοι ἀδελφοί, ἄλλου δὲ καὶ ἄλλου πατρὸς· ἀποθανόντος οὖν τοῦ Ἡλὶ ἄπαρθος, ἠγάγετο τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ὁ Ἰακώβ, παιδοποιήσων ἐξ αὐτῆς· καὶ οὕτω λέγεται ὁ Ἰωσήφ, Ἰακώβ εἶναι παῖς τῆ φύσει, καὶ τοῦ Ἡλὶ τῷ νόμῳ· ὁ μὲν γὰρ Ἰακώβ, φύσει αὐτὸν ἐγέννησε καὶ ἀληθῶς, καὶ φυσικὸς λοιπὸν υἱὸς ἐστὶν αὐτοῦ· τοῦ δὲ Ἡλὶ, κατὰ τὸν νόμον μόνον ἦν παῖς· ὁ γὰρ νόμος ἐκέλευεν, ἕως τις τελευτήσῃ ἀπαῖς, τοῦτου τὴν γυναῖκα συζυγῆσθαι τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, καὶ τὸ ἐκ τούτου τεχνησόμενον, νομίζεσθαι εἶναι τοῦ τεθνηκότος, εἰ καὶ φύσει τῷ ζῶντος ἦν· ὥστε καλῶς λέγουσιν οἱ εὐαγγελισταὶ, καὶ οὐκ ἐναντιοῦνται· ὁ μὲν γὰρ Ματθαῖος, τὸν φυσικὸν πατέρα τοῦ Ἰωσήφ ἀνεγράφει· ὁ δὲ Λουκᾶς, τὸν κατὰ τὸν νόμον πατέρα αὐτοῦ λογιζόμενον, τούτους, τὸν Ἡλὶ, ἵνα δείξωσιν ἀμφότεροι, ὅτι διὰ

²² Dent. xxv,

τοῦτο ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἵνα καὶ φύσιν καὶ νόμον ἀγάσῃ. hoc est, Heli : ut ambo ostendat quod propter hoc natus sit Dominus, ut et naturam et legem sancit.

trarii. Matthæus enim naturalem patrem Joseph descripsit, Lucas autem legalem et putativum patrem, ut et naturam et legem sancit.

ΚΕΦΑΛ. Δ'

CAPUT IV.

Περὶ νηστείας καὶ πειρασμοῦ τοῦ Σωτῆρος. Περὶ Ἰησοῦ ἀχθέντος ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων εἰς τὸ ὄρος, καὶ διὰ μέσου αὐτῶν διαλθόντος. Περὶ τοῦ ἔχοντος πνεῦμα δαιμονίου. Περὶ τῆς πρῆβραξ Πέτρον. Περὶ τῶν ἰαθέντων ἀπὸ κοιλίων νόσων.

De jejuniis et tentatione Salvatoris. De Jesu a Judæis in montem abducto, et per medium eorum trans-eunte. De obsesso a dæmone. De Isocræ Petri. De iis qui sanati sunt a variis morbis.

Ἰησοῦς δὲ Πνεύματος ἁγίου πλήρης, ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου· καὶ ἦγετο ἐν τῷ πνεύματι εἰς τὴν ἔρημον, ἡμέρας τεσσαράκοντα πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ διαβόλου· καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις· καὶ συνελεσθειῶν αὐτῶν, ὑστερον ἐπει- νασε· καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ διάβολος· Ἐἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ τῷ λίθῳ τούτῳ, ἵνα γένηται ἄρτος· καὶ ἀπεκρίθη Ἰησοῦς πρὸς αὐτὸν, λέγων· Γέγραπται, ὅτι αἰ· ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι Θεοῦ. Καὶ ἀναγαγὼν αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς ἔρος ὕψηλον, ἔδειξεν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τῆς οἰκουμένης ἐν στιγμῇ χρόνου, καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ διάβολος· Σοὶ δώσω τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἅπασαν, καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν, ὅτι ἐμοὶ παραδίδονται, καὶ ὃ ἐὰν θέλω δίδωμι αὐτήν· σὺ οὖν ἐὰν προσκυνήσῃς ἐνώπιόν μου, ἔσται σου πᾶσα· καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ὑπάγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· γέγραπται γάρ· Προσκυνήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Καὶ ἤγαγεν αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἔστησεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερυγιον τοῦ ἱεροῦ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἐἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν ἐντεῦθεν κάτω· γέγραπται γάρ, ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, τοῦ διαφυλάξαι σε· καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀρῶσίν σε, μήποτε προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου. Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, ὅτι Ἐφρηται, Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου. Ἐβαπτισθὴ μὲν ὁ Κύριος, ἵνα ἀγάσῃ τὰ ὕδατα, δι' ἡμᾶς τοὺς μὲλλοντας τῆς χάριτος ἀπολαύσειν· μετὰ δὲ τὸ βαπτισθῆναι, ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ πνεύματος εἰς ὄρος ἔρημον. Τὸ γὰρ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐνήγειν αὐτὸν εἰς τὸν κατὰ τοῦ διαβόλου ἀγῶνα. Εἰς ἔρημον δὲ ἀπαισιν, ἵνα δώσῃ λαθὴν τῷ διαβόλῳ τοῦ ἐπιθέσθαι αὐτῷ· καὶ γὰρ μάλιστα μεμονωμένοις ἐπιτίθεται ἡμῖν· τεσσαράκοντα δὲ ἡμέρας νηστεύει, καὶ οὐκ ὑπερβαίνει τὸ μέτρον τῆς Μωσέως καὶ Ἠλιοῦ νηστείας, ἵνα μὴ δώσῃ τῷ Σατανᾶ ἐντεῦθεν ἡδὴ ὀπνοίαν ὅτι μείζων ἐστὶ τούτων· ἀλλὰ προσβάλλῃ αὐτῷ, νομίζων ὅτι καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος· ἐστὶν· ἄμα δὲ καὶ ἵνα μὴ κατὰ φαντασίαν δόξῃ σαρκωθῆναι. Μετὰ τὸ βάπτισμα δὲ πειράζεται, δεικνύων ἡμῖν ὅτι μετὰ τὸ βάπτισμα ἐκδέχονται ἡμᾶς πειρασμοί· νηστεύει δὲ, διότι μέγα ὄπλον ἐν τοῖς πειρασμοῖς ἡ νηστεία, καὶ ὅτι μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ ἡμᾶς οὐ τρυφῶμεν δεῖ δίδναι, ἀλλὰ νηστεία· προσβάλλει οὖν αὐτῷ ὁ ἐχθρὸς, πρῶτον ἀπὸ τῆς γαστριμαργίας, ἐξ ἧς· καὶ τῷ Ἀδάμ· εἶτα ἀπὸ τῆς φιλορηματίας, ὅπως εἶπεν· Τινὲς μὲν λέγουσιν ὅτι κατὰ διάνοιαν αὐτῷ ὑπεστήσατο

VERS. 1-12. « Jesus autem plenus Spiritu sancto regressus est a Jordane, et actus est per spiritum in desertum, ac diebus quadraginta tentabatur a diabolo : nihilque comedit in diebus illis. Et consummatis illis deinde esurit. Dixit autem illi diabolus : Si filius es Dei, dic lapidi huic ut panis fiat. Et respondit ad illum Jesus, dicens : Scriptum est, Non in solo pane vivet homo, sed in omni verbo Dei. Et subduxit illum diabolus in montem excelsum, et ostendit illi omnia regna orbis terræ in puncto temporis ; et ait illi diabolus : Tibi dabo potestatem hanc universam et gloriam illorum, quia mihi tradita est, et cuicumque volo do illam : tu ergo si adoraveris provolutus coram me, erunt tua omnia. Et respondens Jesus, dixit illi : Abi post me, Satana ; scriptum est enim : Adorabis Dominum Deum tuum, et illum solum coles. Et duxit illum Hierosolymam, statuitque eum super pinnam templi ; et dixit illi : Si filius Dei es, mitte te ipsam hinc deorsum, scriptum est enim, Angelis suis mandavit de te, et in manibus tollent te, ne offendas ad lapidem pedem tuum. Et respondens Jesus ait illi : Dictum est, Non tentabis Dominum Deum tuum. » Baptizatus est Dominus, ut sanctificaret aquas propter nos, qui gratiam consecuturi eramus : verum postquam baptizatus est, fertur a spiritu in montem desertum. Spiritus enim sanctus ducebat eum ad certamen cum diabolo. Unde et in desertum abit, ut diabolo det ansam insidiandi sibi : maxime enim cum soli fuerimus, insidiari solet. At jejunans dies quadraginta, mensuram jejunii Moysi et Eliæ non transgreditur, ut ne det Satanæ hoc loco suspicionem se illis esse majorem, sed accessum ad se, putanti quod et ipse homo sit. Ad hæc, ut ne videatur apparetur tantum incarnatus. Post baptismum autem tentatur, ostendens nobis quod post baptismum tentationes nos sint excepturæ. Jejunavit autem eo quod in tentationibus armorum loco sint jejunia, et tunc debeamus non vacare delictis, sed jejuniis. Accedit igitur ad illum inimicus ; et primum de gula tentat, de qua tentaverat et Adam, deinde et per avaritiam, monstratis ei regnis omnibus. Quomodo autem monstravit? Sane quidam dicunt quod imaginationi illius proposuerit ; sed non opinor quod imaginationi tantum obtulerit, sed sensibiliber illa monstrata fecerit ei clara. Tertio autem aggreditur, de vana gloria tentans ; dicit enim : Si filius Dei es tu, mitto te deorsum. Adulans autem ei ita nugabatur, si fortassis

adulatione deceptus se Filium Dei ostentare velit, A
deiciendo se deorsum, quo cognosceret quisnam
esset. At Dominus illum Scripturis repellit : « Non
tentabis, inquit, Dominum Deum tuum. » Neque
enim quis se in manifestiora pericula debet obijcere,
probando num juvet se Deus. Animadvertite interim
quædam sit utilitas scire Scripturas. Scripturis enim
Dominus Satanam repellit. Hoc enim, Non solo pane
vivit homo, Mosaicum est de Manna dictum : nam
licet non esset panis Manna, eo tamen alebatur po-
pulus. Similiter et illa a Mose deprompta sunt, Do-
minum autem Deum tuum adorabis, et : Non ten-
tabis.

λος τὸ εἶδέναι τὰς Γραφάς· καὶ γὰρ καὶ ὁ Κύριος τὸν
Οὐκ ἐπ' ἄρτων μόνῃ ζήσεται ἄνθρωπος, Μωσαϊκὸν ἐστὶ, περὶ τοῦ Μάννα ρηθὲν· τὸ γὰρ Μάννα ἄρτος
μὴ ὄν, ὁμῶς Ἰθραὴε τὸν λαόν· καὶ τὸ, Κύριον δὲ τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ τὸ, Οὐκ ἐκπειράσει,
καὶ ταῦτα Μωσαϊκά.

Vers. 13-15. « Et consummata omni tentatione B
diaboles recessit ab illo usque ad tempus. Et re-
versus est Jesus in virtute spiritus in Galilæam, et fama exiit per universam regionem de illo. Et
ipse docebat in synagogis eorum, et glorificabatur ab omnibus. » Omnem tentationem dicit Lucas con-
summasse Dominum, quamvis tribus duntaxat ten-
tationibus tentatum : eo quod tentationum omnium
sint capita tria, avaritia, gula, et inanis gloria.
Porro gulæ tentationem repulit, dicens : Non in
solo pane vivet homo. Hac enim primo invasit eum,
sicut et Adamem. Adam enim non potuit per avari-
tiam supplentari : non enim poterat plura ille cupere,
id 299 quod avaritia est, solus existens. Neque
per iram : cui enim succensuisset? Neque per invi-
diam. Proinde per gulam supplantavit. Ceterum C
avaritia tentationem repulit non procedens ante
diabolum, neque eum adorans. Nam cum demon-
strasset omnia regna sensibiliter ejus imaginationi,
non ad ea respexit : tamen nonnulli hoc non de
sensibilibus regnis, sed mentalibus intellexerint, ut
quod monstraverit ei regnum invidiæ, regnum in-
continentiæ et in summa omnium peccatorum regna :
et quasi talia ei diceret : Si vis regnare affectioni-
bus illis, et in hoc venisti, ut eos qui sub me sunt
rapias, prode et adora me : et accipe omnes qui
a me gubernantur. Dominus autem regnare quidom
vult, et ad hoc venit : regnare autem non cum pec-
cato, neque sine certamine, sed certans et vincens.
Sic quidam intellexerunt : quem sensum, si cui pla-
cet, recipiat. Porro et inanam gloriam repulit verbo
Scripturæ. Eripe igitur et nos, Domine, a tribus illis
capitibus draconis. Reversus est autem Jesus in vir-
tute spiritus. Videtur mihi quod divino quodam
afflatu correptus redierit : hoc enim est quod ait, in
virtute spiritus. Attende quoque Scripturam, quod
postquam vici tentantem, et monstravit virtutem
suam, tunc illud scriptum sit, in virtute spiritus.
Recessit autem ab illo usque ad tempus, hunc sen-
sum habet : Diabolus affectionibus duabus Dominum
adoratus est, voluptatis scilicet ac tristitiæ : et acces-
sit ad Dominum de voluptate tentans in monte, re-

ταύτας· πλὴν ἀλλ' οὐ κατὰ θάνατον οἶμαι, ἀλλ' εἰ-
σθητῶς ταύτας αὐτῷ ὑπέδειξεν, ἐν φαντασίῃ ποιήσας
φανῆναι, τοῦ Κυρίου μὴ φανταζομένου· τρίτον αὐτῷ
προσβάλλει, ἀπὸ τῆς φιλοδοξίας· Ἐἰ υἱὸς γὰρ, φησὶν,
εἰ τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν κάτω· κολακεύων δὲ αὐ-
τὸν, τὰ τοιαῦτα ἐλήθει, εἰ πως ἀπὸ τῆς κολακείας
ἀπατηθεὶς, καὶ θέλων δεῖξαι ἑαυτὸν Υἱὸν Θεοῦ, βέβη-
κε αὐτὸν κάτω, καὶ οὕτω διαγνωσθῆ αὐτῷ, τίς ἐστιν.
Ὁ δὲ Κύριος ὅρα πῶς ἀποκρούεται αὐτὸν ἀπὸ τῆς
Γραφῆς· Ἐοὐκ ἐκπειράσει· γὰρ, φησὶ, Κύριον τὸν
Θεόν σου. Ὁ γὰρ δεῖ εἰς προφανεὶς κινδύνους
ἐμβάλλειν τινὰ ἑαυτὸν, δοκιμάζοντα εἰ βοηθήσει
αὐτῷ ὁ Θεός. Σημειώσαι δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι μέγα δρα-
Σατανᾶν ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἀπεκρούσατο· τό τε γὰρ
Οὐκ ἐπ' ἄρτων μόνῃ ζήσεται ἄνθρωπος, καὶ τὸ, Οὐκ ἐκπειράσει,

καὶ συντελέσας πάντα πειρασμὸν ὁ διάβολος,
ἀπέστη ἐκ' αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ· καὶ ὑπέστρεψεν ὁ
Ἰησοῦς ἐν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος εἰς τὴν Γαλι-
λαίαν· καὶ φήμη ἐξῆλθε καθ' ὅλης τῆς περιχώρου
περὶ αὐτοῦ· καὶ αὐτὸς ἐδίδασκεν ἐν ταῖς συναγω-
γαῖς αὐτῶν, δοξαζόμενος ἐπὶ πάντων. Ἐάντα πει-
ρασμὸν φησὶν ὁ Λουκᾶς συντελέσαι τὸν Κύριον,
καίτοι τρεῖς πειρασμοὶ πειρασθέντα, διότι κεφάλαια
τῶν πειρασμῶν πάντων οἱ τρεῖς οὗτοι εἰσιν, ὁ τῆς
φιλοχρηματίας, ὁ τῆς γαστριμαργίας, ὁ τῆς φιλο-
δοξίας. Τὸν μὲν οὖν τῆς γαστριμαργίας ἀπεκρούσα-
το διὰ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι Οὐκ ἐπ' ἄρτων μόνῃ ζήσεται
ἄνθρωπος· πρῶτον γὰρ τὸν πειρασμὸν τοῦτον
προσηγάγεν αὐτῷ, ὡς καὶ τῷ Ἀδάμ· τὸν γὰρ Ἀδάμ
οὕτε ἀπὸ πλεονεξίας ἠδύνατο ὑποσκαλισαί, οὐ γὰρ
εἶχε τὸν πλεονεκτούμενον, μόνος ἦν. Οὕτε ἀπὸ ἁρ-
γῆς· οὐ γὰρ εἶχεν ἢ ὄργισθῆ. Οὕτε ἀπὸ φθόνου· ἀπὸ
τῆς κοιλίας οὐκ ὑποσκαλλισεν αὐτόν. Τὸν δὲ τῆς φιλο-
χρηματίας ἀπεκρούσατο, διὰ τοῦ μὴ ποιεῖν, μηδὲ
προσκυνησάαι αὐτῷ. Ὑποδείξαντι γὰρ τὰς βασιλείας
πάσας αἰσθητῶς κατὰ φαντασίαν, οὐχ ὑπέκυψε·
καίτοι γέ τινες οὐ περὶ αἰσθητῶν βασιλείων οὕτω
ἐνόησαν, ἀλλὰ περὶ νοουμένων· ὅσον, ὑπέδειξεν αὐτῷ
τὴν βασιλείαν τῆς ἀκολασίας, τὴν βασιλείαν τοῦ
φθόνου, καὶ ἁπλῶς πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν τὰς βασι-
λείας· καὶ ὡσαύτι τοιαῦτα ἔλεγεν αὐτῷ· Ἐἰ θέλεις
βασιλεῦσαι τούτων τῶν παθῶν, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐλέλυ-
θας, ἴνα τοὺς ὑπ' ἐμοῦ κτεινομένους ἀφαιρήσῃς,
πασῶν προσκυνήσῃς με, καὶ παράλαβε πάντας τοὺς
τοῦ ὑπ' ἐμοῦ βασιλευμένου. Ὁ δὲ Κύριος βασιλεύσει
μὲν θέλει, καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθε, βασιλεύσει δὲ οὐ
μετὰ ἁμαρτίας, οὐδ' ἄνευ ἀγῶνος, ἀλλὰ παλαίῃς
καὶ νικήσας. Ταῦτά τινες ἐνόησαν· ὅτι ἐπὶ φθόνου,
παρὰδεχέσθω ταῦτα. Ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς φιλοδοξίας
ἀπεκρούσατο, διὰ τοῦ τὸ γραφικὸν εἰπεῖν ρηθὲν.
Ἐξελού οὐκ αἶμα ἡμᾶς, Κύριε, τούτων τῶν ἐπιῶν κερ-
αλῶν τοῦ δράκοντος. Ὑπέστρεψε δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ
δυνάμει τοῦ πνεύματος· δοκεῖ μοι ὅτι ἐνθεουσῶν ὁ
Ἰησοῦς ὑπέστρεψεν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, ἐν τῇ δυνά-
μει τοῦ πνεύματος· τόχα δὲ πρόσχερος τῆ Γραφῆς, ὅτι
μετ' ἐνίκησε τὸν πειράζοντα, καὶ ἔδειξε τὴν δυνά-
μιν αὐτοῦ, τότε γέγραπται, τὸ, ἐν τῇ δυνάμει τοῦ

πνεύματος· τὸ δὲ, ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ, A cessit vero usque ad tempus, crucis scilicet, tunc
τοιοῦτον ἔχει νοῦν. Ὁ διάβολος διὰ δύο παθῶν προσ-
βάλλει τῷ Κυρίῳ, ἡθονῆς καὶ λύπης· καὶ γὰρ προσέβαλε τῷ Κυρίῳ διὰ ἡθονῆς, ὡς περὶ τοῦ θροῦ·
ἀπέστη δ' ἀπ' αὐτοῦ, ἄχρι καιροῦ, τουτέστιν ἄχρι τοῦ καιροῦ τοῦ σταυροῦ· τότε γὰρ προσβαλεῖν αὐτῷ
διὰ λύπης ἐμελλεν.

ε Καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ναζαρέτ, οὗ ἦν τεθραμμί-
νος, καὶ εἰσῆλθε κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ
τῶν Σαββάτων, εἰς τὴν Συναγωγὴν, καὶ ἀνέστη
ἀναγνῶναι, καὶ ἐπεδόθη αὐτῷ βιβλίον Ἡσαίου τοῦ
προφήτου· καὶ ἀναπτύξας τὸ βιβλίον, εὔρε τὸν τό-
πον οὗ ἦν γεγραμμένον· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ,
οὗ ἔνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπ-
ίστακαί με· ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρ-
δίαν· κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἀφροῖν, καὶ τυφλοῖς B
ἀνάβλεψιν· ἀποστελῆαι τεθραυσμένους ἐν ἀφροῖσι·
κηρύξαι ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτόν. Καὶ πτύξας τὸ
βιβλίον, ἀποδοὺς τῷ ὑπηρέτῃ, ἐκάθισε· καὶ πάντων
οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν τῇ Συναγωγῇ ἦσαν ἀνεύζοντες αὐτῷ.
Ἦρξαστο δὲ λέγειν πρὸς αὐτοὺς, ὅτι Σήμερον πεπλη-
ρωται ἡ Γραφή αὕτη ἐν τοῖς ὠσίν ὑμῶν. Ἡθούλετο
μὲν ὁ Κύριος ἐμφανῆ ἑαυτὸν καταστήσαι τοῖς Ἰσρα-
ηλίταις, καὶ ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐχρίσθη
εἰς τὸ σῶσαι τοὺς ὑπ' οὐρανόν. Θαυμασίως δὲ καὶ
τούτου οἰκονομαί. Πρὸ τῶν ἄλλων τοῖς ἐν Ναζαρέτ
ἑαυτὸν ἐμφανίζων, οἷς συναντερῶν· ἵνα καὶ ἡμῶς
διδάξῃ, πρότερον τοὺς οἰκείους εὐεργετῆν, καὶ τού-
τους ἐκδιδάσκων, εἶτα καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς τὴν φι-
λάνθρωπιαν ἐκχέων. Ἐπιδοθὲν δὲ αὐτῷ βιβλίον
ἀνέπτυξε, καὶ εὔρεν, οὐχ ὃ παρέτυχεν, ἀλλ' ὃ ἡθού- C
λετο αὐτός. Μὴ γὰρ νόμιζε, ὅτι κατὰ συντυχίαν
ἀνοξάντος αὐτοῦ τὸ βιβλίον, εὔρεθῃ ὁ τόπος ἐκεῖνος,
οὗ ἐτέγραπτο τὰ περὶ αὐτοῦ· ἀλλ' αὐτοῦ θελήσαντος
τοῦτο ἐγένετο. Τί δὲ ἐτέγραπτο; Ὅτι πνεῦμα Κυρίου
ἔχρισέ με, τουτέστιν, ἀφίρωσέ με. Κατέστησέ με εἰς
τὸ εὐαγγελίσασθαι τοῖς πτωχοῖς, τουτέστι τοῖς ἔθνε-
σιν, ἃ οὔτε νόμον, οὔτε προφήτας ἔχοντα, τῷ ὄντι
ἐν πολλῇ πτωχείᾳ ἦσαν· οἱ δὲ συντετριμμένοι τὴν
καρδίαν, ἦσαν τάχα οἱ ἐξ Ἰσραήλ, ὧν ἡ καρ-
δία πρότερον μεγάλῃ τι ἦν καὶ ὑψηλῇ, καὶ οἶκος
Θεοῦ. Ὑστερον δὲ εἰδωλολατρῆσαντων, καὶ διαφόρων
ἁμαρτόντων, συντερίθη ἡ καρδία αὐτῶν, καὶ κατ-
ελύθη, ἀντὶ τοῦ οἴκος εἶναι Θεοῦ, γενομένη σπήλαιον
ληστῶν. Ἦλθεν οὖν ὁ Κύριος, ἵνα καὶ τούτους ἰάση-
ται, καὶ τοῖς αἰχμαλώτοις δὲ ἀφροῖν, καὶ τυφλοῖς
ἀνάβλεψιν δῶ, τοῖς τε ἐξ ἔθνων καὶ τοῖς ἐξ Ἰσραήλ.
Ἄμφότερα γὰρ ταῦτα τὰ μέρη καὶ αἰχμάλωτα ἦσαν
ὁπὸ τῶν Σατανᾶν, καὶ τυφλά. Δύναται δὲ ταῦτα
νοηθῆναι καὶ περὶ τῶν νεκρῶν· καὶ οὗτοι γὰρ αἰχ-
μάλωτοι ὄντες καὶ τεθραυσμένοι, ἀπελύθησαν τῆς
τοῦ θῆου ἐξουσίας διὰ τῆς ἀναστάσεως· ἐκήρυξε δὲ
καὶ ἐνιαυτὸν δεκτόν. Τίς δὲ ἦν ὁ ἐνιαυτὸς ὁ δεκτός;
Τάχα μὲν καὶ ὁ μέλλων αἰὼν, περὶ οὗ ἐκήρυξεν ὁ
Κύριος, λέγων· Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἔρωτηστέ
με οὐδέν. Καὶ πάλιν· Ἐρχεται ὥρα ὅτε οἱ νεκροὶ
ἀναστήσονται. Δεκτὸς δὲ ἐστὶν ἐκεῖνος ὁ ἐνιαυτὸς,
τουτέστιν, ἐπιθυμητὸς τοῖς δικαίοις καὶ ἐπέραστος·
ὅν προσδέχονται πάντες οἱ ἐνταῦθα ἐργαζόμενοι·

VERS. 16-21. « Et venit Nazareth, ubi erat nu-
tritus : et intravit secundum consuetudinem suam
die Sabbatorum in Synagogam, et surrexit ut legere-
ret. Et traditus est illi liber Isaiæ prophetae : et ut
explicuit librum, invenit locum ubi scriptum erat :
Spiritus Domini super me, propterea quod unxit
me, ad evangelizandum pauperibus misit me, ut
sanem contritos corde, ut prædicem captivis remis-
sionem, et cæcis visum, ut emittam contractos per
remissionem, ut prædicem annum Domini acceptum.
Et complicato libro reddidit ministro, ac resedit.
Et omnium in Synagoga oculi erant defixi in eum.
Cœpit autem dicere ad illos : Hodie impleta est hæc
Scriptura in auribus vestris. » Volebat quidem
Jesus manifestum se reddere Israelitis, et quod a
Deo ac Patre unctus sit ut salvet eos qui sub cælo
sunt. Cum magna admiratione et hoc agit. Præ aliis
autem se Nazarenis cum quibus conversabatur;
manifestat : ut et nos doceat, primum et propriis
beneficere, atque illos docere, et postea in alios
quoque benignitatem transfundere. Porro oblatum
sibi librum aperuit, ac invenit, non quod forte occur-
rit, 300 sed quod ipse voluit. Ne enim existimes
C forte aperto libro incidisse eum in illum locum in
quo hæc de ipso scripta erant : nam ipso volente
hoc accidit. Quid autem scriptum erat? Spiritus
Domini unxit me, hoc est, consecravit me, consti-
tuit me, ut evangelizarem pauperibus, hoc est, gen-
tibus quæ neque legem, neque prophetas habebant,
et revera valde pauperes erant. Contriti autem
corde fortassis fuerunt Israelitæ, quorum cor prius
fuit magnum et sublime, et domus Dei. Postea au-
tem ubi vacare cœperunt idolis, et variis modis
peccarunt, contritum et destructum est cor illorum,
hoc est, domus Dei facta est spelunca latronum.
Venit igitur Dominus ut et illos sanaret, et captivis
remissionem daret, et cæcis visum, hoc est genti-
bus et Judæis. Ambo enim illi populi et captivi erant
sub Satana, ac cæci. Possunt autem hæc et de
mortuis intelligi. Erant enim et illi captivi atque
saucii, liberatique sunt a potestate inferni per re-
surrectionem. Prædicavit item et annum acceptum.
Quis autem fuit annus ille acceptus? Fortassis
sæculum futurum, de quo prædicavit Dominus di-
cens : In die illa non interrogabitis me quidquam.
Et iterum : Venit hora quando mortui resurgent.
Acceptus autem est ille annus, hoc est desiderabi-
lis, et justis amabilis : quem expectant omnes qui
hic operantur. Est autem et tempus Domini ad-
ventus in carne annus acceptus : de quo Paulus
dicit : « Nunc tempus est acceptabile, nunc dies
salutis 24. » Porro ubi hæc legit, dixit : Hodie Isai-

²⁴ II Cor. vi, 2.

pieta est scriptura hæc in auribus vestris, manifeste se audientibus commendans, quia ipse ait de quo hæc scripta fuerint.

Ἀναγνὸς δὲ ταῦτα, εἶπε, Σήμερον πεπλήρωται ἡ Γραφή αὕτη ἐν τοῖς ὤσιν ὑμῶν, φανερώς ἑαυτῶν παριστῶν τοῖς ἀκούουσιν, ὅτι αὐτός ἐστι περὶ οὗ ταῦτα γέγραπται.

Vers. 22-30. « Et omnes testimonium illi dabant ac mirabantur super gratia sermonum qui procedebant ex ore ipsius, dicebantque : Nonne hic est filius Joseph ? Et ait illis : Omnino dicetis mihi hanc sicut litudinem, Medice, cura teipsum. Quæcumque audivimus facta in Capernaum, hæc et hic in patria tua. Ait autem : Amen dico vobis, nemo propheta acceptus est in patria sua. Sed in veritate dico vobis : multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israel quando clausum est cælum annis tribus et mensibus sex, cum facta esset fames magna per omnem terram : et ad nullam illarum missus est Elias nisi in Sarephtha Sidonis ad mulierem viduam. Et multi leprosi erant in Israel sub Elisæo propheta, et nemo eorum mundatus est nisi Naaman Syrus. Et repleti sunt omnes in Synagoga ira, hæc audientes. Et insurrexerunt, eieceruntque illum e civitate, et duxerunt illum usque ad supercillium montis, super quem civitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent eum. Ipse autem transiens per medium illorum ibat. » Cum audirent turbæ quæ dicebantur a Christo, admirabantur super sermonibus gratiarum. Admirantes autem, dictiteris incessabant eum dicentes : Nonne hic est fabri filius ? Quamvis quid prohiberet ipsum dici admirabilem et adorabilem ? Non vides quanta facit ? Non audis quæcumque dicit ? Deinde conviciis patrem illius lacessit ? Revera de illis dicere licet : Ecce populus stultus et absque corde ; oculi illorum non vident, aures etiam non audiunt ²⁴. Dominus igitur quid dicit ? Omnino dicetis mihi, Fac et in patria tua mirabilia quæ in Capernaum fecisti. Hoc enim est quod dicit : Medice, cura teipsum. Proverbium enim erat apud Judæos quod ægrotantibus medicis dicebatur. At ego dico vobis quod fecissem multa signa etiam apud vos, patriotas meos : sed scio communem omnium affectum, quod contemnantur etiam res maximæ, nisi cum raræ fuerint, si vulgatæ sint et quotidianæ, et eis omnes copiose fruuntur. Semper enim solent homines rara et admirabilia curare, despiciere autem communia et familiaria. Et idcirco nullus propheta in patria sua pretiosus : sed si aliunde veniat, admirantur illum. Sic et Eliam Judæorum viduæ non susceperunt : Sarephthana autem suscepit. Et Elisæus alienigenam leprosum purificavit, sicut in illum declarata. Nam familiares ejus, qui ejusdem erant patriæ, ei non crediderunt et propterea non sunt purificati. Similiter et ego vobis patriotis non videor admirabilis, sed contemptus : et idcirco neque signa facio. Illis sane qui in Capernaum, videor admirabilis, et signa facio, et acceptus eis sum. Audientes autem hæc hi qui in Synagoga erant,

ἄ ἔστι δὲ καὶ ὁ τῆς τοῦ Κυρίου ἐν σαρκὶ ἐπιδημία· καί τοις ἐνταῦθ' ἀκούουσιν· περὶ οὗ ὁ Παῦλος λέγει· « Νῦν καιρὸς εὐεργετοῦμαι· νῦν ἡμέρα σωτηρίας. »

« Καὶ πάντες ἐμαρτύρουν αὐτῷ. Καὶ θαυμάζον ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος τοῖς ἐκπορευομένοις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ ἔλεγον· Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ ; Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς, Πάντως ἐρεῖτέ μοι τὴν παραβολὴν ταύτην, Ἰατρὲ, θεράπευσον σεαυτὸν· ὅσα ἔχουσαμεν γενόμενα ἐν τῇ Καπερναούμ, ποιήσον καὶ ὧδε ἐν τῇ πατρίδι σου. Εἶπε δὲ· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς προφήτης δεκτός ἐστιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. Ἐπ' ἀληθείας δὲ λέγω ὑμῖν, πολλοὶ χῆραι ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡλίου ἐν τῷ Ἰσραὴλ, ὅτε ἐκλείσθη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ ἑτὴ τρία καὶ μῆνας ἕξ, ὡς ἐγένετο λιμὸς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ πρὸς οὐδεμίαν αὐτῶν ἐπέμψθη Ἡλίας, εἰ μὴ εἰς Σαραφθὰ τῆς Σιδωνῶν πρὸς γυναῖκα χήραν· καὶ πολλοὶ λεπροὶ ἦσαν ἐπὶ Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἐκαθαρίσθη εἰ μὴ Ναμαν ὁ Σύρος. Καὶ ἐπέληθησαν πάντες θυμοῦ ἐν τῇ συναγωγῇ ἀκούσαντες ταῦτα. Καὶ ἀναστάντες, ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τῆς πόλεως· καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἕως τῆς ὄρητος· τοῦ ὄρους, ἐφ' οὗ ἡ πόλις αὐτῶν ὠκοδόμητο, εἰς τὸ κατακρημνίσαι αὐτόν· αὐτὸς δὲ διαλθὼν διὰ μέσου αὐτῶν, ἐπορεύετο. » Ἀκούοντες τὰ ὅσα Χριστοῦ λεγόμενα οἱ ὄχλοι, θαυμάζον ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος. Θαυμάζοντες δὲ, διεκωμῶθον αὐτόν, λέγοντες· Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός ; Καί τοι τί τὸ κωλύον εἶναι αὐτόν θαυμαστὸν καὶ προσκυνητόν ; Οὐχ ὄρῃς ὅσα ποιεῖ ; Οὐχ ἀκούεις ὅσα λέγει ; Εἶτα κωμῶδεὶς τὸν πατέρα αὐτοῦ ; Ὅτι αὐτῶν ἀληθὲς ἐπ' αὐτοῖς εἰπεῖν· Ἰδοὺ λαὸς μωρὸς καὶ ἀκάρδιος· ὀφθαλμοὶ αὐτοῖς, καὶ οὐ βλέπουσιν· ὠταί, καὶ οὐκ ἀκούουσιν. Ὁ Κύριος οὖν τί φησὶν αὐτοῖς ; Πάντως ἐρεῖτέ μοι, ὅτι Ἐν τῇ πατρίδι σου ποιήσον θαυμάσια ὅσα καὶ ἐν Καπερναούμ. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, Ἰατρὲ, θεράπευσον σεαυτὸν· κοινὸς γάρ ἦν λόγος παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις οὗτος, τοῖς ἀβρωστοῦσιν ἰατροῖς ἐπιλεγόμενος. Ἄλλ' ἐγὼ λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐποίησα ἄν πολλὰ σημεῖα καὶ παρ' ὑμῖν τοῖς ἐμοῖς πατριώταις· ἀλλ' οὐδα μὲν κοινὸν καὶ ἅπασιν συμβαῖνον πάθος, ὅτι καταφρονεῖται καὶ τὰ ἐξαιρετὰ τῶν πραγμάτων, ὅταν μὴ σπάνια ἦ, ἀλλὰ κοινὰ καὶ συνήθη, καὶ πάντες ἐπ' ἀδείας ἔχουσιν ἀπολαύειν αὐτῶν· ἀεὶ γὰρ εὐώθουσιν οἱ ἄνθρωποι τῶν μὲν ξένων καὶ σπανίων καὶ φροντίζουσιν καὶ θαυμάζουσιν, τῶν δὲ κοινῶν καὶ συνήθων καταφρονεῖν· διὰ τοῦτο οὐδεὶς προφήτης τίμιός ἐστιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ· ἀλλ' ἐὰν ἀλλοθεν ποθεν ἔλθῃ, θαυμάζουσιν αὐτόν· οὕτω καὶ τὸν Ἡλίου εἰ μὴ τῆς Ἰουδαίας χῆραι οὐκ ἐδέξαντο, ἢ δὲ Σαραφθία ἐδέξατο· καὶ ὁ Ἐλισσαῖος τὸν ξένον λεπρὸν ἐκαθάρισεν, πιστὸν εἰς αὐτόν ἐνδειχάμενον· οἱ γὰρ συνήθεις καὶ συμπατριῶται αὐτοῦ οὐκ ἐπίστευσαν αὐτῷ, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐκαθαρίσθησαν. Ὁμοίως οὖν καὶ γὰρ ὑμῖν μὲν τῆς πατριώταις οὐ δεκτῶ θαυ-

²⁴ Jerem. v, 21.

μαστὲς, ἀλλὰ καταφρονοῦμαι· διὸ οὐδὲ σημεῖα ποιῶ· A
 τοῖς δ' ἐν Καπερναοῦ δοκῶν θαυμαστὲς, καὶ σημεῖα
 ποιῶ καὶ δεκτὸς αὐτοῖς εἰμι. Ἀκούοντες δὲ ταῦτα ἐν
 τῇ συναγωγῇ, ἐπληροῦντο θυμοῦ, ὄφον θαυμάζειν,
 καὶ ἐπειρῶντο κατακρῆναι αὐτόν. Ἀλλ' αὐτὸς
 διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν, ἐπορεύθη· οὐ τὸ παθεῖν
 φεύγων, ἀλλὰ τὸν καιρὸν ἀναμένων. Εἰς γὰρ τὸ ὑπὲρ
 ἡμῶν παθεῖν ἐλήλυθεν· ἀλλὰ νῦν ἀρχὴν ἔχοντος τοῦ
 κηρύγματος, οὐκ ἔδει ἑαυτὸν ἐπιδοῦναι τῷ θανάτῳ,
 ἀλλ' ἱκανῶς διδάξαντα, οὕτω τελειωθῆναι· ὥστε
 ἐκ τούτου δῆλον, ὅτι οὐ δ' ὅταν ἑσταυρώθῃ, ἄκων
 ἑσταυρώθῃ, ἀλλ' ἑκὼν ἑαυτὸν ἐξέδωκε τῷ θανάτῳ.
 Ἰσθὶ δὲ οἱ πατρὸς τῶν προφητῶν ἡ Ἰουδαίων Συνα-
 γωγῇ, ἐν ἣ ἀτιμάζονται οἱ προφῆται· οὐδὲ γὰρ
 δεκτοὶ εἰσιν· ἡμεῖς δὲ οἱ ἄλλότριοι ἰδεξάμεθα τού-
 τους· ἡ γὰρ χῆρα, ἡ ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησία λέγω, ἰδέ-
 ξετο τὸν Ἠλίαν, τούτεστι, τὸν προφητικὸν λόγον,
 λιμοῦ γονομένου νοητοῦ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, λιμοῦ τοῦ
 ἀκούσαι λόγον Θεοῦ· περὶ ταύτης δὲ τῆς χήρας ὁ
 προφήτης φησὶν, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς χήρας ὁ
 σταῖρα ἔτεκεν ἐπιτά, καὶ ἡ πολλὴ ἐν τέκνοις ἠσθένησεν.

Καὶ κατήλθεν εἰς Καπερναοῦμ, πόλιν τῆς Γα-
 λιλαίας· καὶ ἦν διδάσκων αὐτοὺς ἐν τοῖς Σάββασι·
 καὶ ἐξεπλήρουντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, ὅτι ἐν ἔξου-
 σίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ· καὶ ἐν τῇ Συναγωγῇ ἦν ἄν-
 θρωπος, ἔχων πνεῦμα δαιμονίου ἀκαθάρτου· καὶ
 ἀνέκραξε φωνῇ μεγάλῃ, λέγων· Ἔα, τί ἡμῖν καὶ
 σοὶ, Ἰησοῦ Ναζαρηνῆ, ἦλθες ἀπολέσαι ἡμᾶς; Οὐδὲ
 σε τίς εἶ; Ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ
 ὁ Ἰησοῦς, λέγων· Φιμώθητι καὶ ἐξελθε ἐξ αὐτοῦ·
 καὶ ῥίψαν αὐτὸν τὸ δαιμόνιον εἰς τὸ μέσον, ἐξῆλθεν
 ἀπ' αὐτοῦ, μηδὲν βλάψαν αὐτόν. Καὶ ἐγένετο θάμβος
 ἐπὶ πάντας· καὶ συνελάλουν πρὸς ἀλλήλους, λέγον-
 τας· Τίς ὁ λόγος οὗτος, ὅτι ἐν ἔξουσίᾳ καὶ δυνάμει
 ἐπιτάσσει τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ ἐξέρχον-
 ται; Καὶ ἐξεπορεύετο ἦχος περὶ αὐτοῦ εἰς πάντα
 τόπον τῆς περιχώρου. Ἐπειδὴ τοὺς ἀπίστους οὕτε
 ἰδασκαλία ἐφέλκεται πρὸς πίστιν, διὰ τοῦτο ὁ Κύριος
 τὰς θαυματουργίας προσάγει, οἷόν τι δραστηκώτατον
 φάρμακον· θαυματουργεῖ οὖν ἐν Καπερναοῦμ· ἀπι-
 στεύονται γὰρ οὗτοι καὶ πολλῶν δεόμενοι πρὸς πίστιν·
 ἐπαί τείνου ἰδίδαξεν ἱκανῶς, καὶ τοῦτο ὡς ἐξουσίαν
 ἔχων (οὐ γὰρ ἔλεγε, τάδε λέγει Κύριος, ἀλλ' ἐγὼ
 λέγω ὑμῖν, ὅτι μηδὲ ὡς εἰς τῶν προφητῶν ἦν, ἀλλ'
 ἀληθὲς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ), μετὰ ταῦτα ἐπάγει καὶ τὸ
 θαῦμα, καὶ θεραπεύει τὸν δαιμονιζόμενον. Ὁ δὲ
 δαίμων πρότερον ὁμολογεῖ τὴν ἔχθραν, ἵνα ἡ μαρ-
 τυρία ἀξιόπιστος εἴη· εἶτα ἐπάγει τὴν μαρτυρίαν·
 Οὐδὲ σε τίς εἶ; Ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ. Πρότερον αὖν ἐγκαλεῖ
 αὐτῷ· Τίς ἦλθες ὡς ἀπολέσαι ἡμᾶς; Εἶτα κολακεύει,
 δοκῶν τὸν Κύριον ὑπὸ τῆς κολακείας μαλακισθέντα,
 ἐάσειν αὐτόν· οὕτως ἀνόητον ἡ πονηρία· ἀλλ' ὁ
 Κύριος, διδάσκων ἡμᾶς, ἵνα μὴ χρῆζωμεν τῆς ἀπὸ
 τῶν δαιμόνων μαρτυρίας καὶ συστάσεως, φησὶ·
 Φιμώθητι, καὶ ἐξελθε ἐξ αὐτοῦ. Συγχωρεῖ δὲ τῷ
 δαίμονι ῥίψαι τὸν ἄνθρωπον, ἵνα μάθωσιν οἱ παρ-
 εστῶτες, ὅτι ὄντως δαιμόνιον εἶχε. Κάκεινου ἦν τὰ
 ῥήματα, εἰ καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ ἀνθρώπου ὑπόργει·
 καὶ δὴ συνελάλουν πρὸς ἀλλήλους ἄπαντες, θαυμά-

implebantur furore, quod oportet admirari, et præ-
 cipitare conabantur. At ipse per medium illorum
 ivit, non quidem passionem fugiens, sed tempus
 exspectans. Venit enim ut pro nobis pateretur sed
 nunc in prædicationis exordio non debet se morti
 exponere : sed tunc mori, cum sufficientibus doctri-
 nis nos docuisset. Et ita ex hoc manifestum est quod
 neque cum crucifigeretur, invitum sit crucifixus, sed
 sponte mortem obierit. Scias autem quod propheta-
 rum patria, Synagoga Judæorum est, in qua pro-
 phetæ despicabiles sunt, et non suscipiuntur : nos
 autem alienigenæ suscepimus illos. Vidua enim
 Ecclesia, inquam, quæ ex gentibus collecta, suscep-
 it Etiam, hoc est propheticum sermonem, cum
 esset famas spiritualis facta in Judæa ; famas, inquam,
 audiendi sermonem Dei. De hac sane vidua propheta
 dicit quod plures sunt filii desertæ, quam ejus quæ
 habet virum. Et rursum quia sterilibus peperit septem :
 et quæ multos habebat filios, infirmata est.

μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα· καὶ πάλιν δε-

VEN. 31-37. Et descendit in Capernaum civi-
 tatem Galilææ, ibique docebat illos Sabbatis. Et
 stupebant super doctrina ejus, quia cum potestate
 conjunctus erat sermo ipsius. Et in 302 Synagoga
 erat homo habens spiritum dæmonis immundi, et
 exclamavit voce magna dicens : Eia quid tibi no-
 biscum est, Jesu Nazarenæ? venisti ad perdendum
 nos? Scio te qui sis : Sanctus illi Dei. Et increpavit
 illum Jesus : Obmutesce, et exi ab eo. Et cum pro-
 jecisset illum dæmonium in medium, exiit ab illo,
 nihilque illi nocuit. Et factus est pavor super
 omnes, et colloquebantur inter sese, dicentes : Quis
 sermo hic est, quia cum auctoritate et potestate
 imperat immundi spiritibus, et exeunt? Et divulga-
 batur fama de illo in omnem locum undique finitimæ
 regionis. Postquam neque ratio neque doctrina ad
 fidem rapuit incredulos, Dominus ad miraculorum
 operationem se convertit, ceu efficacissimum phar-
 macum. Miracula igitur operatur in Capernaum.
 Valde enim increduli erant, et multis ad fidem indi-
 gebant : idcirco postquam satis docuit, et id tanquam
 potestate præditus (non enim dicebat, Hæc dicit
 Dominus, sed, Ego dico vobis : quia non unus ex
 prophetis erat, sed vere Dei Filius), subdit etiam
 miraculum, et sanat dæmonio agitatam. At dæmon
 inimicitias primum fatetur, quo testimonium ejus
 fide dignius sit : dein subjicit testimonium : Scio te,
 qui sis, Sanctus ille Dei. Prius igitur increpat
 illum : Cur venisti huc perdere nos? Postea adula-
 tur, existimans Dominum adulatione fractum sinere
 illum : tam stulta res est malitia ; sed Dominus do-
 cens nos ne utamur dæmonum testimoniis et sen-
 tentiis : Obmutesce, inquit, et egredere ex illo.
 Permittit autem dæmoni ut proficiat hominem, ut
 discerent circumstantes illum vere habuisse dæmon-
 ium, cujus erant verba, tametsi lingua hominis
 ministraret. Propterea colloquebantur inter sese
 omnes admirantes de talibus factis et dicentes : Quis

sermo hic, id est, mandatum istud quo imperat : A Exi ab illo, et obmutesce? Scias autem quod et nunc multi habent dæmonia, qui dæmonum perti- ciant concupiscentias, ut iracundus qui habet dæ- monium iræ. At si venerit Jesus in Synagogam, hoc est, cum mens fuerit coadunata, et non diva- gatur, tunc dicet dæmonio iræ, quæ coerceri ne- quibat : Obmutesce; et statim cum projecit homi- nem in medium, egredietur ex eo. Quid autem sit in medium projici, discite. Oportet hominem non omnino iracundum esse et amarum, crudelis enim hoc et truculentæ bestię fuerit, neque omnino ira earentem, nam hoc insensati fuerit, sed mediam incedere viam, et furorē servare contra malitiam. Cum igitur in medium quis a malo spiritu projici- tur, relinquatur ab eo.

Vras. 38-44. « Cum surrexisset autem Jesus de Synagoga, introivit in domum Simonis. Socras autem Simonis tenebatur febri magna, et rogave- runt illum pro ea. Et astans supra illam, increpa- vit febrem, et febris dimisit illam : statimque sur- gens, ministrabat illis. Cum autem 303 sol occi- deret, omnes qui habebant infirmos morbis variis, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus im- ponens, sanabat eos. Exhibant autem et dæmonia a multis, clamantia ac dicentis : Tu es Christus Filius Dei. Et increpans non sinebat ea loqui, quia scie- bant ipsi esse Christum. Facto autem die egressus ibat in desertum locum, et turbæ quærebant eum, et venerunt usque ad ipsum, et detinebant illum ne discederet ab eis. Quibus ille ait : Et aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei, nam in hoc missus sum. Et prædicabat in synagogis Galilææ. » Dominus omnium a discipulis excipiebatur et pace- batur, quemadmodum nunc quoque et apud Petrum hospitio excipitur, et sanat ejus socrum : ut et te instruat ne rejicias pauperum benevolentiam. Non simpliciter autem curat illam a morbo, sed et bonam valetudinem et robur ad ministrandum ei suppedi- tat. Et nos quoque si illum exceperimus, exstinguet nostram febrem iræ et concupiscentiæ, et eriget ac corroborabit nos, ita ut ei ministrare valeamus, hoc est facere quæ ei placent. Vide autem, obsecro, et turbæ fidem, quomodo etiam jam occidente sole infirmos afferebat, neque tempore impediabatur. Non sinit autem dæmonia loqui, tum quod non indigebat immundorum laude, neque enim speciosa laus in ore peccatoris **, tum quod nolebat accendi invidiam Hebræorum, videntium eum ab omnibus celebrari. Turbæ item quæruat eum etiam in locum desertum abeuntem, et detinent. At ille non uno loco circumscibitur, sed, Etiam aliis, inquit, civita- tibus oportet me evangelizare regnum Dei. Unde oportet etiam nos non segnes, neque in uno loco contentos esse, sed ubique circumire, et prodesse quibusque evangelizasse me dei regnum tuum. » Obsecro dei etiam nos non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsi esse Christum. Facto autem die egressus ibat in desertum locum, et turbæ quærebant eum, et venerunt usque ad ipsum, et detinebant illum ne discederet ab eis. Quibus ille ait : Et aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei, nam in hoc missus sum. Et prædicabat in synagogis Galilææ. »

** Psal. xv. 9.

Α ζοντας επί τοις γενομένοις, και λέγοντας· Τις ο λόγος ούτος, σουτέστι, τίς ή πρόσταξις αυτη, ην προστάσ- σει, ότι 'Εξελθε έξ αυτού, και φημιώθητι; Γίνωσκει δέ ότι και νύν πολλοι έχουσι δαιμόνια, όσοι τὰ τῶν δαιμόνων επιθυμηματα τιλοῦσιν· ολον, εστι τις θυμώθης, ούτος δαιμόνιον έχει θυμου· άλλ' εάν ελθῃ ο Ίησοῦς εν τῇ συναγωγῇ, σουτέστιν, όταν ελη ο νοῦς συνηγμένος και μη διαχεόμενος, τότε ερει τῷ δαιμονίῳ του θυμου, ακαθέκτω οντι· φημιώθητι· και εὐθὺς ρίψαν τον ανθρωπον εις τὸ μέσον, εξελύσεται ἀπ' αυτού. Τι δέ εστι τὸ ρίψαι εις τὸ μέσον, μά- θανε· τον ανθρωπον ουτε πάντη θυμώδη και πικρόν δει εἶναι· θηριώδες γάρ· ουτε πάντη άόρηγτον, άναίσθητον γάρ, άλλὰ την μέσην ὄδον βαδίζειν, και τον θυμόν έχειν κατά τῆς κακίας. Όταν οὖν τινα ρίψῃ εις τὸ μέσον τὸ πονηρόν πνεῦμα, εξέρχεται ἀπ' αυτού.

ε 'Αναστάς δέ εκ τῆς συναγωγῆς, εισηλθεν εις την οικίαν Σίμωνος· ή πενθερά δέ Σίμωνος ην συν- εχομένη πυρετῷ μεγάλῳ· και ήρώτησεν αυτον περι αυτής· και επιστάς επάνω αυτής, επιτίμησε τῷ πυρετῷ, και άφηκεν αυτήν· και παραχρημα άνα- στάσα διηκόνει αυτοίς. Δύνοντες δέ του ήλιου, πάν- τες όσοι είχαν άσθενούντας νόσοις ποικίλαις, ήγαγον αυτούς προς αυτον· ο δέ, ενι εκάστῳ αυτών τὰς χεί- ρας επιθεις, θεράπευσεν αυτούς. 'Εξήρχετο δέ και δαιμόνια από πολλῶν, κρῆζοντα και λέγοντα, ότι Σὺ εἰ ο Χριστός ο Υἱός του Θεου· και επιτιμῶν, οὐκ ελα αυτά λαλεῖν, ότι ήβεισαν τον Χριστόν αυτον εἶναι. Γενομένης δέ ήμρας, εξελθὼν ετορεύθη εις ερημον τόπον· και ο χλοι ήπεζήτουν αυτον, και ήλθον έως αυτού, και κατειχον αυτον του μη πορεύεσθαι ἀπ' αυτών· ο δέ ειπε προς αυτούς, ότι και ταῖς ἐτέραις πόλεσι ευαγγελισασθαι με δει την βασιλειαν του Θεου, ότι εις τουτο απέσταλμαι, και ην κηρύσσω εν ταῖς συναγωγαῖς τῆς Γαλιλαίας. » 'Ο δεσπότης πάν- των παρά τοις μαθηταῖς ξενιζόμενος ετρέφετο· ὡσπερ οὖν και παρά Πέτρον νύν ξενιζόμενος, ιδται την εκείνου πενθεράν· να και σε παιδαύση μηδὲ τὰς τῶν εὐταλῶν ἀποπέμπεσθαι φιλοφροσύνας· οὐχ ἀπλῶς δέ θεραπεύει αυτην από τῆς νόσου, άλλὰ και εύρωστίαν αυτῇ και δύναμιν εντίθησιν, εις τὸ δια- κονεῖν. Εἰ και ήμεῖς οὖν ὑποδεξόμεθα αυτον, κατα- σθένει και τον ήμτερον πυρετόν, τον τε του θυμου D και τον τῆς· επιθυμίας· και έγερει ήμὰς ὡστε δια- κονεῖν αυτῷ, σουτέστι, τὰ άρεσθὰ αυτῷ πράττειν. 'Όρα δέ μοι και του δχλου την πίστιν, πῶς και δύνον- τος του ήλιου προσέφερον τοὺς άρρώστους, μηδ' ὑπό του καιρου εμποδίζόμενοι· οὐκ άφησι δέ τὰ δαιμόνια λαλεῖν, άμα μὲν μη δεόμενος τῆς παρά τῶν ακαθάρ- των εὐφημια· οὐχ ὠρατος γάρ αἶνος εν στόματι άμωρτωλῶν· άμα δέ μη θέλων ανάπτειν τον φθόνον τῶν 'Εβραίων, εκ του παρά πᾶσιν εὐφημισθαι· οἱ δέ δχλοι και εις ερημον τόπον ἀπελθόντα ζητοῦσι και κατέχουσιν αυτον· άλλ' εκείνος οὐχ ενι τόπῳ περιορίζεται. 'Αλλά και ταῖς ἐτέραις, φησι, πόλεσι ευαγγελισασθαι με δει την βασιλειαν του Θεου. 'Όθεν δει και ήμὰς μη όκνεῖν, μηδὲ ενι τόπῳ περικλειωμένους άρκεισθαι, άλλὰ πανταχοῦ περιεῖναι, εἰ πως ὠφελήσομέν τινα.

ΚΕΦΑΛ Ε΄.

Α

CAPUT V.

Περὶ τῆς ἀγρᾶς τῶν ἰχθύων. Περὶ τοῦ λεπροῦ.
Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ. Περὶ αὐτοῦ τοῦ τελῶνου.
Περὶ τοῦ Ἰησοῦ συνεσθίουτος τοῖς τελῶναις.
Διὰ τί οἱ τοῦ Ἰωάννου μαθηταὶ νηστεύουσιν, οἱ
δὲ τοῦ Χριστοῦ οὐχί;

*De captura piscium. De leproso. De paralytico. De
Levi publicano. De Christo cum publicanis comede-
dente. Cur discipuli Joannis jejunant, discipuli
vero Christi non?*

Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ τὸν ὄχλον ἐπικρατεῖσθαι αὐτῷ,
τοῦ ἀκούειν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸς ἦν ἐστὼς
παρὰ τὴν λίμνην Γεννησαρέτ. Καὶ εἶδε δύο πλοῖα
ἐστῶτα παρὰ τὴν λίμνην· οἱ δὲ ἄλιεῖς, ἀποβάντες
ἀπ' αὐτῶν, ἀπέπλυνον τὰ δίκτυα· ἑμβὰς δὲ εἰς ἐν
τῶν πλοίων ὃ ἦν τοῦ Σίμωνος, ἠρώτησεν αὐτὸν ἀπὸ
τῆς γῆς ἐπαναγαγεῖν ὀλίγον· καὶ καθίσας, ἐδίδασκεν
ἐκ τοῦ πλοίου τοὺς ὄχλους. Ὡς δὲ ἐπαύσατο λαλῶν,
εἶπε πρὸς τὸν Σίμωνα· Ἐπανάγαγε εἰς τὸ βάθος, καὶ
χαλάσατε τὰ δίκτυα ὑμῶν εἰς ἀγρὰν· καὶ ἀποκρι-
θεις ὁ Σίμων, εἶπεν αὐτῷ· Ἐπιστάτα, δι' ὅλης τῆς
νυκτὸς κοπιᾶσαντες, οὐδὲν ἐλάβομεν, ἐπι δὲ τῷ
ῥήματι σου χαλάσω τὸ δίκτυον. Καὶ τοῦτο ποιήσαν-
τες, συνέκλεισαν πλῆθος ἰχθύων πολὺ. Διεβρήγνυτο
δὲ τὸ δίκτυον αὐτῶν· καὶ κατένευσαν τοῖς μετόχοις
τοῖς ἐν τῷ ἐτέρῳ πλοίῳ, τοῦ ἐλθόντος συλλαβεῖσθαι
αὐτοῖς· καὶ ἦλθον καὶ ἐπλησαν ἀμφοτέρα τὰ πλοῖα,
ὥστε βυθίζεσθαι αὐτά. Ἰδὼν δὲ Σίμων Πέτρος, προσ-
έειπε τοῖς γόνασι τοῦ Ἰησοῦ, λέγων· Ἐξέλθε ἀπ'
ἐμοῦ, ὅτι ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς εἰμι, Κύριε· θάμβος γὰρ
περιέσχεν αὐτὸν καὶ πάντας τοὺς σὺν αὐτῷ, ἐπὶ τῇ
ἀγρᾷ τῶν ἰχθύων, ἣ συνέλαθον. Ὁμοίως δὲ καὶ Ἰά-
κωβον, καὶ Ἰωάννην υἱοὺς Ζεβεδαιοῦ, οἱ ἦσαν κοι-
νωνοὶ τῷ Σίμωνι· καὶ εἶπε πρὸς τὸν Σίμωνα ὁ Ἰη-
σοῦς· Μὴ φοβοῦ, ἀπὸ τοῦ νῦν ἀνθρώπου ἐσηζωγῶν·
καὶ καταγαγόντες τὰ πλοῖα ἐπὶ τὴν γῆν, ἀφέντες
ἅπαντα, ἠκολούθησαν αὐτῷ. Φεύγει μὲν ὁ Κύριος
τὴν ὄψαν, ἣ δὲ τόσῳ μᾶλλον καταδιώκει αὐτόν. Τοῦ
γούν ὄχλου ἐπικρατεμένου, εἰς τὸ πλοῖον εἰσέρχεται· ὡς
ἂν ἀπὸ τοῦ πλοίου, διδάσκη τοὺς ἐν τῷ αἰγιαλῷ Ἰσα-
μένους, πάντων κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ ὄντων, καὶ
μηδενὸς ἐλθόντος κατὰ κώτου. Ἐπεὶ δὲ τὸν ὄχλον ἐδί-
δαξεν ἐκ τοῦ πλοίου, οὐκ ἄμισθον ἀφήσει τὸν τοῦ
πλοίου δεσπότην, ἀλλὰ διπλῶς αὐτὸν εὐεργετῆι· ὅτι
τε ἰχθύων πλῆθος αὐτῷ ἐχαρίσατο, καὶ ὅτι μαθητὴν
αὐτοῦ ἐποίησατο. Θαύμασον δὲ τοῦ Κυρίου τὴν οἰκο-
νομίαν, πῶς ἕκαστον διὰ τῶν οἰκειῶν καὶ συντρόφων
ἐφέλεκται· ὡς γὰρ τοὺς μάγους διὰ τοῦ ἀστέρος,
οὕτω καὶ τοὺς ἄλιεῖς διὰ τῶν ἰχθύων. Ὅρα δὲ τοῦ
Χριστοῦ τὴν ἐπισκίαν, πῶς παρακαλεῖ τὸν Πέτρον
ἀπὸ τῆς γῆς ἐπαναγαγεῖν· τὸ γὰρ, ἠρώτησεν, ἀνεῖ
τοῦ παρεκάλεισεν νόει· ἀλλὰ καὶ ὁ Πέτρος, πῶς ἦν
εὐπειθής, ὥστε ἀνθρώπων, ὃν οὐκ ᾔδει, ὑποδέξασθαι
τε εἰς τὸ πλοῖον αὐτοῦ, καὶ πάντα αὐτοῦ ὑπακούειν·
ὡς γὰρ εἶπεν αὐτῷ ἐπαναγαγεῖν εἰς τὸ βάθος, οὐκ
ἀπεδυσπέτησεν, οὐδ' εἶπε, Δι' ὅλης τῆς νυκτὸς κο-
πιᾶσας καὶ μηδὲν κερδάνας, νῦν σοὶ πεισθήσομαι,
καὶ δευτέροις πόνοις ἐμαυτὸν ἐπιδώσω; Οὐδὲν τοῦ-
των εἶπεν, ἀλλὰ μᾶλλον, Ἐπὶ τῷ ῥήματι σου χαλάσω
τὸ δίκτυον· οὕτως ἦν τὴν πίστιν θερμῶς καὶ πρὸ
τῆς πίστεως· ὅθεν καὶ τοσοῦτους ἰχθύας συλλαμβά-
σει, ὥστε μὴ δυνάμενος τούτους ἐλκύσαι, καὶ τοῖς
μετόχοις νεύει, τούτεστι, τοῖς κοινωνοῖς τοῖς ἐν τῷ

Veras. 1-11. Factum est autem cum turba im-
mineret ei ut audiret verbum Dei, et ipse stabat
juxta stagnum Genesareth. Et vidit duas naves
stantes ad stagnum: piscatores autem descen-
derant ex illis, et abluebant retia. Ingressus autem
in unam navim quae erat Simonis, rogavit eum ut
a terra abduceret pusillum, et sedens docebat e
navi turbas. Ut cessavit autem loqui, dixit ad Si-
monem: Duc in altum, et laxate retia vestra in
capturam. Et respondens Simon, dixit illi: Prae-
ceptor, per totam noctem laborantes nihil
cepimus, tamen tuo jussu laxabo rete. Et cum hoc
fecissent, concluserunt piscium multitudinem co-
piosam. Rumpebatur autem rete eorum. Et au-
serunt sociis qui erant in altera navi, ut venirent et
adjuvarent ipsos. Et venerunt, atque impleverunt
ambas naves, ita ut mergerentur. Quod cum videret
Simon Petrus, accidit ad genua Jesu, dicens:
Discede a me, Domine, quia homo peccator sum.
Stupor enim circumdederat eum, et omnes qui
cum illo fuerant, asper captura piscium quam fecerant:
similiter autem Jacobum et Joannem filios
Zebedaei, qui erant socii Simoni. Et ait ad Simonem
Jesus: Ne metuas, posthac homines capies. Et
subductis in terram navibus, relictis omnibus se-
cuti sunt eum. Fugit Dominus gloriam, quae eum
ob hoc magis sequebatur. Igitur urgente turba in
navim ingreditur, ut vel a nave doceat in litore
stantes, omnibus e regione comparentibus, et nullo
a tergo veniente. Postquam autem turbam a navi
docuit, dominum navis non reliquit irremuneratum,
sed bifariam ei benefecit, quia et multitudinem
piscium ei donavit, et discipulum suum fecit. Ad-
mirare autem Domini dispensationem, quomodo per
propria et familiaria sua quemque attrahit: sicut
magos per stellam, ita et piscatores per pisces.
Porro Christi mansuetudinem vide, quomodo obse-
cret Petrum ut a terra abducatur: rogavit enim, idem
est quod obsecravit: sed et quomodo Petrus mori-
gerus fuerit, ita ut hominem quem non viderat, in
navim suam susceperit, et ei in omnibus obedierit.
Nam ut dixit ei quod abduceret in profundum, non
abnuvit, neque dixit, Per totam noctem laboravi, et
nihil consecutus sum; nunc tibi parerem, et aliis
fatigandus laboribus incuberem? sive ait, In verbo
tuo laxabo rete. Adeo creverat fide etiam ante
fidem: unde et tantos pisces comprehendi, ut illos
non potuerit trahere, et annuerit sociis, hoc est
participibus in alia navi. Nutu autem illos vocat, quia
propter stuporem magnum loqui nequibat. Porro
multa reverentia Petrus rogat Jesum ut navi exce-
dat, peccatorem seipsum dicens, et indignum illius
conversatione. Haec etiam per anagogiam si vis in-

sermo hic, id est, mandatum istud quo imperat : Exi ab illo, et obmutescas? Scias autem quod et nunc multi habent dæmonia, qui dæmonum perti-
ciunt concupiscentias, ut iracundus qui habet dæ-
monium iræ. At si venerit Jesus in Synagogam,
hoc est, cum mens fuerit coadunata, et non diva-
gatur, tunc dicet dæmonio iræ, quæ coerceri ne-
quibat : Obmutescas; et statim cum projecit homi-
nem in medium, egredietur ex eo. Quid autem sit
in medium projici, discas. Oportet hominem non
omnino iracundum esse et amarum, crudelis enim
hoc et truculentæ bestię fuerit, neque omnino ira
carentem, nam hoc insensati fuerit, sed mediam
incedere viam, et furorem servare contra malitiam.
Cum igitur in medium quis a malo spiritu projici-
tur, relinquitur ab eo.

Vers. 38-44. « Cum surrexisset autem Jesus de
Synagoga, introivit in domum Simonis. Socras
autem Simonis tenebatur febri magna, et rogave-
runt illum pro ea. Et astans supra illam, increpa-
vit febrem, et febris dimisit illam : statimque sur-
gens, ministrabat illis. Cum autem 303 sol occi-
deret, omnes qui habebant infirmos morbis variis,
ducebant illos ad eum. At ille singulis manus im-
ponens, sanabat eos. Exhibant autem et dæmonia a
multis, clamantia ac dicentia : Tu es Christus Filius
Dei. Et increpans non sinebat ea loqui, quia scie-
bant ipsum esse Christum. Facto autem die egressus
ibat in desertum locum, et turbæ quærebant eum,
et venerunt usque ad ipsum, et detinebant illum ne
discederet ab eis. Quibus ille ait : Et aliis civitatibus
oportet me evangelizare regnum Dei, nam in hoc
missus sum. Et prædicabat in synagogis Galilææ. »
Dominus omnium a discipulis excipiebatur et pasce-
batur, quemadmodum nunc quoque et apud Petrum
hospitio excipitur, et sanat ejus socrum : ut et te
instruat ne rejicias pauperum benevolentiam. Non
simpliciter autem curat illam a morbo, sed et bonam
valetudinem et robar ad ministrandum ei suppedi-
tat. Et nos quoque si illum exceperimus, existi-
guet nostram sobriam iræ et concupiscentiæ, et eriget
ac corroborabit nos, ita ut ei ministrare valeamus,
hoc est facere quæ ei placeant. Vide autem, obsecro,
et turbæ fidem, quomodo etiam jam occidente sole
infirmos afferebat, neque tempore impediabatur.
Non sinit autem dæmonia loqui, tum quod non in-
digebat immundorum laude, neque enim speciosa
laus in ore peccatoris **, tum quod volebat accendi
invidiam Hebræorum, videntium eum ab omnibus
celebrari. Turbæ item quæruunt eum etiam in locum
desertum abeuntem, et detinent. At ille non uno
loco circumscriptus, sed, Etiam aliis, inquit, civita-
tibus oportet me evangelizare regnum Dei. Unde
oportet etiam nos non segnes, neque uno loco contentos
esse, sed ubique circumire, et professe quibusque
εὐαγγελισασθαι με δεῖ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ὅθεν δεῖ καὶ ἡμᾶς μὴ ὀκνεῖν, ἀλλὰ πανταχοῦ περιεῖναι, εἴ πως ὠφελήσομέν τινα.

** Psal. xv, 9.

Α ζοντας ἐπὶ τοῖς γενομένοις, καὶ λέγοντας· Τίς ὁ λόγος
οὗτος, σουτέστι, τίς ἡ πρόσταξις αὐτῆ, ἣν προστάσι-
σαι, ὅτι Ἐξέλθε ἐξ αὐτοῦ, καὶ φημιώθητι; Γίνωσκα
δὲ ὅτι καὶ νῦν πολλοὶ ἔχουσι δαιμόνια, ὅσοι τὰ τῶν
δαιμόνων ἐπιθυμήματα τελοῦσιν· οἷον, ἔστι τις
θυμώθης, οὗτος δαιμόνιον ἔχει θυμοῦ· ἀλλ' ἐν
Ἐλλῃ ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ συναγωγῇ, τουτέστιν, ὅταν εἴῃ
ὁ νοῦς συνηγμένος καὶ μὴ διαχόμενος, τότε ἐρεῖ τῷ
δαιμονίῳ τοῦ θυμοῦ, ἀπαθάρκτω δυνεῖ· φημιώθητι· καὶ
εὐθὺς ῥίψαν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ μέσον, ἐξελεύσεται
ἀπ' αὐτοῦ. Τί δὲ ἔστι τὸ ῥίψαι εἰς τὸ μέσον, μάν-
θανε· τὸν ἄνθρωπον οὐτε πάντῃ θυμώθῃ καὶ πικρὸν
δεῖ εἶναι· θηριώδες γάρ· οὔτε πάντῃ ἀόρητον,
ἀναίσθητον γάρ, ἀλλὰ τὴν μέσην ὁδὸν βαδίζειν, καὶ
τὸν θυμὸν ἔχειν κατὰ τῆς κακίας. Ὅταν οὖν τινα ῥίψῃ
εἰς τὸ μέσον τὸ πονηρὸν πνεῦμα, ἐξέρχεται ἀπ'
αὐτοῦ.

ε Ἀναστάς δὲ ἐκ τῆς συναγωγῆς, εἰσῆλθεν εἰς
τὴν οἰκίαν Σίμωνος· ἡ πενθερὰ δὲ Σίμωνος ἦν συν-
εχομένη πυρετῷ μεγάλῳ· καὶ ῥωτήθησαν αὐτὸν περὶ
αὐτῆς· καὶ ἐπιστὰς ἐπάνω αὐτῆς, ἐπιτίμησε τῷ
πυρετῷ, καὶ ἀφῆκεν αὐτήν· καὶ παραχρημα ἀνα-
στάσα διηκόνει αὐτοῖς. Δύνοντες δὲ τοῦ ἡλίου, πάν-
τες ὅσοι εἶχον ἀσθενούντας νόσοις ποικίλαις, ἤγαγον
αὐτοὺς πρὸς αὐτόν· ὁ δὲ, ἐνὶ ἐκάστῳ αὐτῶν τὰς χεί-
ρας ἐπιθεῖς, ἰθεράπευσεν αὐτούς. Ἐξήρχετο δὲ καὶ
δαιμόνια ἀπὸ πολλῶν, κράζοντα καὶ λέγοντα, ὅτι Σὺ
εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐπιτιμῶν, οὐκ
εἶα αὐτὰ λαλεῖν, ὅτι ἤδεισαν τὸν Χριστὸν αὐτὸν εἶναι.
Γενομένης δὲ ἡμέρας, ἐξελθὼν ἰπορεύθη εἰς ἔρημον
τόπον· καὶ οἱ ὄχλοι ἐπεζήτουν αὐτόν, καὶ ἦλθον ἕως
αὐτοῦ, καὶ καταίχον αὐτὸν τοῦ μὴ πορεύεσθαι ἀπ'
αὐτῶν· ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς, ὅτι Καὶ ταῖς ἑτέραις
πᾶσι εὐαγγελισασθαι με δεῖ τὴν βασιλείαν τοῦ
Θεοῦ, ὅτι εἰς τοῦτο ἀπέσταλμαι, καὶ ἦν κηρύσσω ἐν
ταῖς συναγωγαῖς τῆς Γαλιλαίας. Ὁ δεσπότης πάν-
των παρὰ τοῖς μαθηταῖς ξενιζόμενος ἐτρέφετο·
ὥσπερ οὖν καὶ παρὰ Πάτρῳ νῦν ξενιζόμενος, ἰδοὺ
τὴν ἐκείνου πενθερὰν· ἵνα καὶ σὲ παιδεύῃ μηδὲ τὰς
τῶν εὐτελῶν ἀποπέμπεσθαι φιλοφροσύνας· οὐχ
ἀπλῶς δὲ θεραπεύει αὐτήν ἀπὸ τῆς νόσου, ἀλλὰ καὶ
εὐρωστίαν αὐτῇ καὶ δύναμιν ἐντίθησιν, εἰς τὸ δια-
κονεῖν. Εἰ καὶ ἡμεῖς οὖν ὑποδεξόμεθα αὐτόν, κατα-
σθῆσαι καὶ τὸν ἡμέτερον πυρετὸν, τὸν τε τοῦ θυμοῦ
καὶ τὸν τῆς ἐπιθυμίας· καὶ ἔγερει ἡμᾶς ὥστε δια-
κονεῖν αὐτῷ, τουτέστι, τὰ ἀρετὰ αὐτῷ πράττειν.
Ὅρα δὲ μοι καὶ τοῦ ὄχλου τὴν πίστιν, πῶς καὶ δύνα-
τος τοῦ ἡλίου προσέφερον τοὺς ἀρρώστους, μηδ' ὑπὸ
τοῦ καιροῦ ἐμποδιζόμενοι· οὐκ ἀφῆσι δὲ τὰ δαιμόνια
λαλεῖν, ἅμα μὲν μὴ δεόμενος τῆς παρὰ τῶν ἀκαθάρ-
των εὐφημία· οὐχ ὥρατος γὰρ αἶνος ἐν στόματι
ἀμαρτωλῶν· ἅμα δὲ μὴ θέλων ἀνάπτειν τὸν φθόνον
τῶν Ἑβραίων, ἐκ τοῦ παρὰ πᾶσιν εὐφημισθαι· οἱ
δὲ ὄχλοι καὶ εἰς ἔρημον τόπον ἀπελθόντα ζητοῦσι
καὶ κατέχουσι αὐτόν· ἀλλ' ἐκεῖνος οὐχ ἐνὶ τόπῳ
περιορίζεται. Ἀλλὰ καὶ ταῖς ἑτέραις, φησί, πᾶσι
εὐαγγελισασθαι με δεῖ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ὅθεν δεῖ καὶ ἡμᾶς μὴ ὀκνεῖν, μηδὲ ἐνὶ τόπῳ περιλειωμένους
ἔρχεσθαι, ἀλλὰ πανταχοῦ περιεῖναι, εἴ πως ὠφελήσομέν τινα.

ΚΕΦΑΛ Ε΄.

Α

CAPUT V.

Περὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν ἰχθύων. Περὶ τοῦ λαποῦ.
Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ. Περὶ Ἀσὺ τοῦ τελῶνου.
Περὶ τοῦ Ἰησοῦ συνεσθίουτος τοῖς τελῶναις.
Διὰ τί οἱ τοῦ Ἰωάννου μαθηταὶ νηστεύουσιν, οἱ
δὲ τοῦ Χριστοῦ οὐχί;

*De captura piscium. De leproso. De paralytico. De
Levi publicano. De Christo cum publicanis com-
edente. Cur discipuli Joannis jejnant, discipuli
vero Christi non?*

Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ τὸν ὄχλον ἐπικεῖσθαι αὐτῷ,
τοῦ ἀκοῦειν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸς ἦν ἐστὼς
παρὰ τὴν λίμνην Γεννησαρέτ. Καὶ εἶδε δύο πλοῖα
ἐστῶτα παρὰ τὴν λίμνην· οἱ δὲ ἄλιεῖς, ἀποθάντες
ἀπ' αὐτῶν, ἀπέπλυνον τὰ δίκτυα· ἐμβὰς δὲ εἰς ἐν
τῶν πλοίων ἦν τοῦ Σίμωνος, ἠρώτησεν αὐτὸν ἀπὸ
τῆς γῆς ἐπαναγαγεῖν ὄλιγον· καὶ καθίσας, ἐδίδασκεν
ἐκ τοῦ πλοίου τοὺς ὄχλους. Ὡς δὲ ἐπαύσατο λαλῶν,
εἶπε πρὸς τὸν Σίμωνα· Ἐπανάγαγε εἰς τὸ βάθος, καὶ
χαλάσατε τὰ δίκτυα ὑμῶν εἰς ἀγρῶν· καὶ ἀποκρι-
θεὶς ὁ Σίμων, εἶπεν αὐτῷ· Ἐπιστάτα, δι' ὅλης τῆς
νυκτὸς κοπιᾶσαντες, οὐδὲν ἐλάβομεν, ἐπὶ δὲ τῷ
ῥήματι σου χαλάσω τὸ δίκτυον. Καὶ τοῦτο ποιήσαν-
τες, συνέκλεισαν πλῆθος ἰχθύων πολὺ. Διεῤῥήγνυτο
δὲ τὸ δίκτυον αὐτῶν· καὶ κατένευσαν τοῖς μετόχοις
τοῖς ἐν τῷ ἑτέρῳ πλοίῳ, τοῦ ἐλθόντος συλλαβίσθαι
αὐτοῖς· καὶ ἦλθον καὶ ἐπλησαν ἀμφοτέρω τὰ πλοῖα,
ὥστε βυθίζεσθαι αὐτά. Ἰδὼν δὲ Σίμων Πέτρος, προσ-
έειπε τοῖς γόνασι τοῦ Ἰησοῦ, λέγων· Ἐξέλθε ἀπ'
ἐμοῦ, ὅτι ἄνηρ ἁμαρτωλὸς εἰμι, Κύριε· θάμβος γὰρ
περιέσχεν αὐτὸν καὶ πάντας τοὺς σὺν αὐτῷ, ἐπὶ τῇ
ἀγωγῇ τῶν ἰχθύων, ἣ συνέλαβον. Ὅμοίως δὲ καὶ Ἰα-
κωβον, καὶ Ἰωάννην υἱοὺς Ζεβεδαίου, οἱ ἦσαν κοι-
νωνοὶ τῷ Σίμωνι· καὶ εἶπε πρὸς τὸν Σίμωνα ὁ Ἰη-
σοῦς· Μὴ φοβοῦ, ἀπὸ τοῦ νῦν ἀνθρώπους ἐσθὶ ζωγρῶν·
καὶ καταγαγόντες τὰ πλοῖα ἐπὶ τὴν γῆν, ἀφέντες,
ἔπαντα, ἠκολούθησαν αὐτῷ. Ἐφεύγει μὲν ὁ Κύριος
τὴν ὄψαν, ἣ δὲ τόσῳ μᾶλλον καταδιώκει αὐτόν. Τοῦ
γούν ὄχλου ἐπικειμένου, εἰς τὸ πλοῖον εἰσέρχεται· ὡς
ἂν ἀπὸ τοῦ πλοίου, διδάτῃ τοὺς ἐν τῷ αἰγιαλῷ ἰστα-
μένους, πάντων κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ ὄντων, καὶ
μαθόντες ἐλθόντες κατὰ πότον. Ἐπεὶ δὲ τὸν ὄχλον ἐδί-
δαξεν ἐκ τοῦ πλοίου, οὐκ ἄμισθον ἀφίησι τὸν τοῦ
πλοίου δασπότην, ἀλλὰ διεπῶς αὐτὸν εὐεργετῆι· ὅτι
τε ἰχθύων πλῆθος αὐτῷ ἐχαρίσατο, καὶ ὅτι μαθητὴν
αὐτοῦ ἐποίησατο. Θαύμασον δὲ τοῦ Κυρίου τὴν οἰκο-
νομίαν, πῶς ἕκαστον διὰ τῶν οικειῶν καὶ συντρόφων
ἐφέλλεται· ὡς γὰρ τοὺς μάγους διὰ τοῦ ἀστέρος,
οὕτως καὶ τοὺς ἄλιεῖς διὰ τῶν ἰχθύων. Ὅρα δὲ τοῦ
Χριστοῦ τὴν ἐπισκίαν, πῶς παρακαλεῖ τὸν Πέτρον
ἀπὸ τῆς γῆς ἐπαναγαγεῖν· τὸ γὰρ, ἠρώτησεν, ἀντὶ
τοῦ, παρεκάλεσε νόει· ἀλλὰ καὶ ὁ Πέτρος, πῶς ἦν
εὐπειθής, ὥστε ἀνθρώπον, ὃν οὐκ ᾔδει, ὑποδέξασθαι
τε εἰς τὸ πλοῖον αὐτοῦ, καὶ πάντα αὐτοῦ ὑπακοῦειν·
ὡς γὰρ εἶπεν αὐτῷ ἐπαναγαγεῖν εἰς τὸ βάθος, οὐκ
ἠπαύσατέτησεν, οὐδ' εἶπε, Δι' ὅλης τῆς νυκτὸς κο-
πιᾶσας καὶ μηδὲν κερδάνας, νῦν σὺ πεισθήσομαι,
καὶ δευτέρως πόνοι· ἐμαυτὸν ἐπιδώσει; Οὐδὲν τού-
των εἶπεν, ἀλλὰ μᾶλλον, Ἐπὶ τῷ ῥήματι σου χαλάσω
τὸ δίκτυον· οὕτως ἦν τὴν πίστιν θερμῶς καὶ πρὸ
τῆς πίστεως· ὅθεν καὶ τοσοῦτους ἰχθύας συλλαμβά-
σει, ὥστε μὴ δυνάμενος τούτους ἐλκύσαι, καὶ τοῖς
μετόχοις νεύει, τουτέστι, τοῖς κοινωνοῖς τοῖς ἐν τῷ

VERS. 1-11. Factum est autem cum turba im-
mineret ei ut audiret verbum Dei, et ipse stabat
juxta stagnum Genesareth. Et vidit duas naves
stantes ad stagnum: piscatores autem descen-
derant ex illis, et abluerant retia. Ingressus autem
in unam navim quæ erat Simonis, rogavit eum ut
a terra abduceret passillum, et sedens docebat e
navi turbas. Ut cessavit autem loqui, dixit ad Si-
monem: Duc in altum, et laxate retia vestra in
capturam. Et respondens Simon, dixit illi: Prac-
ceptor, per totam noctem laborantes nihil
cepimus, tamen tuo jussu laxabo rete. Et cum hoc
fecissent, concluserunt piscium multitudinem co-
piosam. Rumpebatur autem rete eorum. Et anse-
runt sociis qui erant in altera navi, ut venirent et
adjuvarent ipsos. Et venerunt, atque impleverunt
ambas naves, ita ut mergerentur. Quod cum vide-
ret Simon Petrus, accidit ad genua Jesu, dicens:
Discede a me, Domine, quia homo peccator sum.
Stupor enim circumdederat eum, et omnes qui
cum illo fuerant, super captura piscium quam fec-
rant: similiter autem Jacobum et Joannem filios
Zebedæi, qui erant socii Simoni. Et ait ad Simonem
Jesus: Ne metuas, posthac homines capies. Et
subductis in terram navibus, relictis omnibus scu-
ti sunt eum. Fugit Dominus gloriam, quæ eum
ob hoc magis sequebatur. Igitur urgente turba in
navim ingreditur, ut vel a nave doceat in litore
stantes, omnibus e regione comparantibus, et nullo
a tergo veniente. Postquam autem turbam a navi
docuit, dominum navis non reliquit irremuneratum,
sed bifariam ei benefecit, quia et multitudinem
piscium ei donavit, et discipulum suum fecit. Ad-
mirare autem Domini dispensationem, quomodo per
propria et familiaria sua quemque attrahit: sicut
magos per stellam, ita et piscatores per pisces.
Porro Christi mansuetudinem vide, quomodo obse-
cret Petrum ut a terra abducat: rogavit enim, idem
est quod obsecravit: sed et quomodo Petrus mori-
gerus fuerit, ita ut hominem quem non viderat, in
navim suam susceperit, et ei in omnibus obedierit.
Nam ut dixit ei quod abduceret in profundum, non
abnuvit, neque dixit, Per totam noctem laboravi,
et nihil consecutus sum; nunc tibi parerem, et aliis
fatigandus laboribus incumberem? sed ait, In verbo
tuo laxabo rete. Adeo fervebat fide etiam ante
fidem: unde et tantos pisces comprehendit, ut illos
non potuerit trahere, et annuerit sociis, hoc est
participibus in alia navi. Nutu autem illos vocat, quia
propter stuporem magni loqui nequibat. Porro
multa reverentia Petrus rogat Jesum ut navi exce-
dat, peccatorem seipsum dicens, et indignum illius
conversatione. Hæc etiam per analogiam si vis in

telligas. Navis est Judæorum Synagoga, et Petrus gerit typum doctorum legis. Laboraverunt autem per totam noctem doctores qui ante Christum fuerunt. Tempus enim ante ejus adventum nox erat, et nihil comprehenderunt: postquam autem venit Christus, diesque factus est, apostoli in locum legis doctorum surrogati, in verbo ejus, hoc est in præcepto ejus, laxant rete Evangelii, et multitudinem hominum venantur. Soli autem apostoli non possunt trahere rete piscium, annuntque sociis suis, et communicant, et cum eis trahunt. Hi autem **305** sunt pastores et doctores Ecclesiarum in singulis temporibus qui interpretantur et docent apostolica, trahuntque cum apostolis, ut piscantur homines. Animate item et dictionem, Laxare rete. Evangelium enim est rete, orationem habens humilem et pedestrem, et ad auditorum infirmitatem se attemperantem: et idcirco dicitur laxari. Si cui autem et sensuum profunditas significari videatur per laxationem retis, neque ipsum a vero abludit. Impletur enim et hoc prophetæ qui dicit: « Ecce ego mitto piscatores multos, dicit Dominus, et postea mittam multos venatores, et venabuntur illos »: » piscatores quidem sanctos apostolos vocans, venatores autem eos qui temporibus sequentibus habiti sunt doctores Ecclesiarum et præfecti.

χαλᾶσθαι τὸ δίκτυον, οὐδὲ τοῦτο ἀπεικός· πεπληρωται γοῦν καὶ τὸ τοῦ προφήτου, εἰπόντος· « Ἴδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ ἄλιεις πολλοὺς, λέγει Κύριος· καὶ μετὰ ταῦτα ἀποστελῶ πολλοὺς θηρευτὰς, καὶ θηρεύσουσιν αὐτούς· » τοὺς μὲν ἄλιεις, τοὺς ἁγίους ἀποστόλους λέγων· θηρευτὰς δὲ, τοὺς κατὰ καιροὺς τῶν Ἐκκλησιῶν ἡγουμένους καὶ διδασκάλους.

VERS. 12-16. « Et factum est, cum esset in quadam civitate, et ecce vir plenus lepra, cumque vidisset Jesum, prostratus in faciem rogavit eum, dicens: Domine, si vis, potes me mundare. Et protensa manu tetigit eum, dicens: Volo, mundus esto. Et confestim lepra discessit ab illo. Et ipse præcepit illi ne cuiquam diceret: sed vade, inquit, ostende te ipsam sacerdoti, et offer munus pro emundatione tui, quemadmodum præcepit Moses in testimoniam illis. Pervagabatur autem magis rumor de illo, et conveniebant turbæ multæ ut audirent, et sanarentur ab infirmitatibus suis. Ipse autem agebat in recessu in desertis et orabat. » Admiratione dignus est leprosus ille, quia dignam Deo de Christo opinionem habuit et dixit: Si vis, potes me mundare. Hoc enim indicat ipsum sentientem de Christo ut de Deo. Non enim ut ad medicum accesserat, neque enim lepra a medicis curari potest, sed ut ad Deum, cujus solius est sanare id genus morborum. At Jesus tangit illum, nec sine causa, sed quoniam immundus habebatur juxta legem, qui leprosum tangebat, volens ostendere quod non teneatur ad servanda tam exigua legis dicta, et quod iose sit Dominus legis, et quod mundus non coinquinetur ex eo quod videtur immundum, sed animorum lepra sit quæ coinquinat, et ideo tangit: Interim

A ἐτέρῳ πλοίῳ· διὰ νεύματος δὲ αὐτοὺς προσκαλεῖται· ἐπειδὴ διὰ τὴν ἐπὶ τῇ ἄγρῳ ἐκπληξιν, οὐδὲ λαλῆσαι ἠδύνατο· ἀπὸ πολλῆς δὲ εὐλαβείας ὁ Πέτρος παρακαλεῖται τὸν Ἰησοῦν τοῦ μὴ εἶναι ἐν τῷ πλοίῳ, ἀμαρτωλὸν ἑαυτὸν λέγων, καὶ οὐκ ἔδειον τοῦ ἐκείνῳ συναίψαι. Νόησον δὲ ταῦτα καὶ κατὰ ἀναγωγὴν, εἰ θέλεις. Τὸ πλοῖόν ἐστιν ἡ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴ· ὁ Πέτρος τὸπον ἐπέχει τῶν ἐν τῷ νόμῳ διδασκάλων· ἐνοκίασαν οὖν δι' ἄλης τῆς νυκτὸς οἱ πρὸ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλοὶ (νῦξ γὰρ ὁ πρὸ τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας καιρὸς), καὶ οὐδὲν ἔλαβον. Ἐλθόντος δὲ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμέρας γενομένης, εἰς τὸν τόπον τῶν νομοδιδασκάλων τεθέντες οἱ ἀπόστολοι, ἐπὶ τῷ ῥήματι αὐτοῦ, τουτέστιν ἐπὶ τῇ προστάξει, χαλῶσι τὸ δίκτυον τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ πλῆθος ἀνθρώπων ζωοῦσι.

B Μόνοι δὲ οἱ ἀπόστολοι οὐ δύνανται ἐλκύσαι τὸ δίκτυον τῶν ἰχθύων, καὶ νεύουσι καὶ τοῖς μετόχοις αὐτῶν καὶ κοινωνοῖς, καὶ συναίρονται αὐτοῖς. Οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ καθ' ἑκάστους καιροὺς ποιμένες καὶ διδασκαλοὶ τῶν Ἐκκλησιῶν, οἱ τὰ ἀποστολικά ἐρμηνεύοντες καὶ διδάσκοντες, συναίρονται τοῖς ἀποστόλοις πρὸς τὸ ζωοῦσθαι ἀνθρώπους· σκοπεῖ δὲ καὶ τὴν λέξιν τοῦ Χαλῶσι τὸ δίκτυον. Τὸ μὲν γὰρ Εὐαγγέλιόν ἐστι τὸ δίκτυον· λέξιν δὲ ἔχον ταπεινὴν καὶ πατρὴν, καὶ συγκαταβατικὴν πρὸς τὴν ἰδιωτείαν τῶν ἀκούοντων, διὰ τοῦτο λέγεται χαλασθῆναι. Εἰ δὲ τις καὶ τὸ βάθος τῶν νοημάτων δηλοῦσθαι φαίη διὰ τοῦ

« Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν μίᾳ τῶν πλοίων, καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ πλήρης λέπρας, καὶ ἰδὼν τὸν Ἰησοῦν, πεισὼν ἐπὶ πρόσωπον, ἔδεξθη αὐτοῦ, λέγων· Κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαι με καθαρίσαι. Καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἤψατο αὐτοῦ, εἰπὼν, Θέλω, καθαρῶσθαι· καὶ εὐθέως ἡ λέπρα ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ αὐτὸς παρήγγειλεν αὐτῷ μηδεὶν εἰπεῖν· ἀλλὰ ἀπελθὼν, δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ, καὶ προσένεγκες περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου καθὼς προσέταξε Μωσῆς, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. Διήρχετο δὲ μᾶλλον ὁ λόγος περὶ αὐτοῦ. Καὶ συνήρχετο ὄχλος πολλὸς, ἀκούειν καὶ θεραπεύεσθαι ὑπ' αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀσθενειῶν αὐτῶν. Αὐτὸς δὲ ἦν ὑποχωρῶν ἐν ταῖς ἐρήμοις, καὶ προσευχόμενος. » Ἀξιοθαύμαστος ὁ λεπρὸς, ὅτι θεοκρητῆ ἔνοιαν περὶ τοῦ Κυρίου ἔχων, φησὶν, Ἐὰν θέλῃς, δύνασαι με καθαρίσαι. Τοῦτο γὰρ δείκνυσιν αὐτὸν ἐνοοῦντα περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὡς περὶ Θεοῦ· οὐ γὰρ ὡς ἱατρῷ προσήρχετο (ἡ γὰρ λέπρα ἱατρῶν χερσὶν ἀνεπιχειρήτος), ἀλλ' ὡς Θεῷ· τούτου γὰρ μόνου τὸ τὰ τοιαῦτα ἰδοῦναι. Ὁ δὲ Κύριος ἀπτεται αὐτοῦ, οὐκ ἀλόγως, ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὸν νόμον, ὁ ἀπτόμενος λεπροῦ ἐδόκει ἀκαθάρτος εἶναι, θέλων δεῖξαι, ὅτι τὰς τοιαύτας μικρολογίας τοῦ νόμου οὐκ ἀνάγκη ἔχει φυλάττειν, ἀλλ' αὐτὸς ἐστὶν ὁ τοῦ νόμου Κύριος, καὶ ὅτι οὐδὲν ὁ καθαρὸς μολύνεται ἐκ τοῦ δοκοῦντος ἀκαθάρτου, ἀλλ' ἡ τῶν ψυχῶν λέπρα,

C « Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν μίᾳ τῶν πλοίων, καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ πλήρης λέπρας, καὶ ἰδὼν τὸν Ἰησοῦν, πεισὼν ἐπὶ πρόσωπον, ἔδεξθη αὐτοῦ, λέγων· Κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαι με καθαρίσαι. Καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἤψατο αὐτοῦ, εἰπὼν, Θέλω, καθαρῶσθαι· καὶ εὐθέως ἡ λέπρα ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ αὐτὸς παρήγγειλεν αὐτῷ μηδεὶν εἰπεῖν· ἀλλὰ ἀπελθὼν, δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ, καὶ προσένεγκες περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου καθὼς προσέταξε Μωσῆς, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. Διήρχετο δὲ μᾶλλον ὁ λόγος περὶ αὐτοῦ. Καὶ συνήρχετο ὄχλος πολλὸς, ἀκούειν καὶ θεραπεύεσθαι ὑπ' αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀσθενειῶν αὐτῶν. Αὐτὸς δὲ ἦν ὑποχωρῶν ἐν ταῖς ἐρήμοις, καὶ προσευχόμενος. » Ἀξιοθαύμαστος ὁ λεπρὸς, ὅτι θεοκρητῆ ἔνοιαν περὶ τοῦ Κυρίου ἔχων, φησὶν, Ἐὰν θέλῃς, δύνασαι με καθαρίσαι. Τοῦτο γὰρ δείκνυσιν αὐτὸν ἐνοοῦντα περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὡς περὶ Θεοῦ· οὐ γὰρ ὡς ἱατρῷ προσήρχετο (ἡ γὰρ λέπρα ἱατρῶν χερσὶν ἀνεπιχειρήτος), ἀλλ' ὡς Θεῷ· τούτου γὰρ μόνου τὸ τὰ τοιαῦτα ἰδοῦναι. Ὁ δὲ Κύριος ἀπτεται αὐτοῦ, οὐκ ἀλόγως, ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὸν νόμον, ὁ ἀπτόμενος λεπροῦ ἐδόκει ἀκαθάρτος εἶναι, θέλων δεῖξαι, ὅτι τὰς τοιαύτας μικρολογίας τοῦ νόμου οὐκ ἀνάγκη ἔχει φυλάττειν, ἀλλ' αὐτὸς ἐστὶν ὁ τοῦ νόμου Κύριος, καὶ ὅτι οὐδὲν ὁ καθαρὸς μολύνεται ἐκ τοῦ δοκοῦντος ἀκαθάρτου, ἀλλ' ἡ τῶν ψυχῶν λέπρα,

¹⁷ Jerem. xvi, 16.

ἐκείνη ἐστὶν ἡ μολύνουσα· τοῦτου ἕνεκεν ἄπτεται· ἅμα δὲ, καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι ἡ ἀγία αὐτοῦ σὰρξ θείαν ἔχει δύναμιν, καὶ καθαρτικὴ οὐσα καὶ ζωογονοῦσα, ὡς τοῦ Θεοῦ Λόγου οὐσα σὰρξ. Παραγγέλλει δὲ τῷ λεπρῷ ἵνα μηδὲν εἰπῇ, διδάσκων ἡμᾶς μὴ ζητεῖν εὐφημίας παρὰ τῶν εὐεργετουμένων. Ἀπελθὼν δὲ φησὶ, δείξον σεαυτὸν τῷ Ιερεῖ, καὶ προσένεγκε τὸ δῶρον εἰς μαρτύριον αὐτοῖς· νόμος γὰρ ἦν, τὸν Ιερὰ δοκιμάζειν τοὺς λεπρωθέντας, καὶ κρίνειν εἰ ἐκαθαρίσθησαν· καὶ ἐὰν μὲν δι' ἐπὶ τὰς ἡμερῶν ἐκαθαρίσθη, ἔμενεν ἕως τῆς πόλεως ὁ λεπρὸς· εἰ δὲ μὴ, ἐξεβάλλετο. Τοῦτο τοίνυν φησὶν ὁ Κύριος, « Ὑπαγε, δείξον σεαυτὸν τῷ Ιερεῖ, καὶ προσένεγκε τὸ δῶρον. » Τί δὲ ἦν τὸ δῶρον; Δύο ὀρνίθια· τί δὲ ἐστὶ τὸ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς; Τουτέστιν, εἰς ἔλεγχον αὐτῶν, καὶ κατηγορίαν, ἵν' ὅταν κατηγορώσι μου ὡς παραβαίνοντος τὸν νόμον, ἐκ τούτου ἐλέγχωνται ὅτι οὐ παραβαίνω, ἐκ τοῦ προστάζει σοι προσενεγκεῖν τὸ δῶρον, ὃ προστάζει Μωσῆς· Πῶς δὲ τὰ δύο ὀρνίθια ἐκείνα προσήγοντο τῷ Θεῷ, οὐκ ἀκαιρον εἶπεν· ἐσφάζετο τὸ ἐν ὀρνίθιον. Καὶ ὑπαδέχοντο τὸ αἷμα αὐτοῦ, ἐν ἀγγεῖψι ὀστρακίνοις καινῶν· εἴτα τοῦ ἐτέρου ὀρνίθιου ἀμφοτέρω τὰ περὰ ἐδάπτοντο ἐν τῷ αἵματι, καὶ οὕτως ἀπελύετο τὸ ὀρνίθιον ζῶν. Εἰκόνιζον οὖν ταῦτα τὰ κατὰ τὸν Χριστόν· τὰ δύο γὰρ ὀρνίθια, αἱ δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, ἡ τε θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη, ὧν τὸ μὲν ἐν ἐσφάγῃ, τουτέστιν ἡ ἀνθρωπίνη· τὸ δὲ ἕτερον ἀπελύθη ζῶν. Ἡ γὰρ θεία φύσις ἀπαθὴς διέμεινε, χρισθεῖσα τῷ αἵματι τῆς παθοῦσης φύσεως, καὶ εἰς αὐτὴν ἐτὸ πάθος ἀναβεβαμένη· τὸ δὲ αἷμα τοῦ Κυρίου ἐδέξατο ἀγγεῖον ὀστρακίνον καινόν· ὁ λαὸς, φημί, ὁ καινὸς ὁ ἐξ ἔθνῶν, ὁ τῆς Καινῆς Διαθήκης δεκτικὸς. Ὅρα δὲ ὅτι μεθ' ὃ τις καθαρῶς τῆς λέπρας, τότε δεξιὸς ἐστὶ προσφέρειν τὸ δῶρον τοῦτο, τουτέστι, θύειν Χριστὸν καὶ λευουργεῖν· λεπρὸς γὰρ ὢν καὶ ἀκάθαρτος τὴν ψυχὴν, οὐκ ἂν ἀξιωθεῖται τοιαῦτα δῶρα προσφέρειν, ἢτοι προσκομίζειν τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου, τὸ τῆς θείας φύσεως ἐνωθέν. Πρόσχετος δὲ καὶ τοῦτο, πῶς ἀμύθητον ἔχει τὴν ὑπεροχὴν ὁ Κύριος πρὸς τὸν Μωσῆν. Μωσῆς μὲν γὰρ λεπρωθεῖσαν τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ, καίτοι πολλὰ δεηθεὶς, οὐκ ἠδυνήθη θεραπεῦσαι· ὁ δὲ Κύριος λόγῳ μόνῳ τὸν λεπρὸν ἐκαθάρισεν. Ἐννοεῖ δὲ καὶ τὴν ταπεινώσιν τοῦ Κυρίου, πῶς τοῦ ὄχλου ἐπιθυμοῦντος ἄπτεσθαι αὐτοῦ, αὐτὸς ἐν ταῖς ἐρήμοις· μᾶλλον διέτριβεν ἀσμένως, καὶ προσήυχιστο· οὕτως ἄρα τύπους ἡμῖν ἐν πᾶσιν εἰδίδου τοῦτε κατ' ἰδίαν προσεῦχεσθαι, καὶ τοῦ τὴν δόξαν ἐκκλίνειν.

ε Καὶ ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, καὶ αὐτὸς ἦν διδάσκων· καὶ ἦσαν καθήμενοι Φαρισαῖοι καὶ νομοδιδάσκαλοι, οἳ ἦσαν ἐηλυθότες ἐκ πάσης κώμης τῆς Γαλιλαίας, καὶ Ἰουδαίας, καὶ Ἰερουσαλήμ· καὶ ἡ δύναμις Κυρίου ἦν εἰς τὸ ἰάσθαι αὐτούς. Καὶ ἰδοὺ ἄνδρες φέροντες ἐπὶ κλίνης ἀνθρώπον ὃς ἦν παραλελυμένος· καὶ ἐζήτουν αὐτὸν εἰσενεγκεῖν καὶ θείναι ἐνώπιον αὐτοῦ· καὶ μὴ εὐρόντες διὰ πόλεως εἰσενέγκωσιν αὐτὸν διὰ τὸν ὄχλον, ἀνελθάντες ἐπὶ τὸ δῶμα, διὰ τῶν κεράμων

²⁰ Numi. xii, 15.

A et hoc indicans quod sancta ejus caro divinam habeat virtutem, et purificet ac vivificet, utpote quæ sit caro Verbi Dei. Præcepit autem leproso ne cui diceret, nos docens ut ab his, quibus benefecerimus, laudem non quæramus. Abi autem, inquit, et ostende teipsum sacerdoti, et offer munus in testimonium illis. Lex cavebat a sacerdote probandos leprosos, qui judicaret an purificati essent. Et si quidem intra dies septem purificabatur quis, manebat intra civitatem : sin minus, ejiciebatur. Et hoc est, quod dicit Dominus : « Vade, ostende te sacerdoti, et offer munus. » Quod autem erat munus? Duæ aves. Sed quid **306** est, in testimonium illis? Hoc est, in reprehensionem et condemnationem illorum, ut quando condemnant me ceu prævaricatorem legis, ex hoc arguantur me non prævaricari quod mandavi ut illis offeratur donum sicut præcepit Moses. Quomodo autem duæ aves illæ offerrebantur Domino, non intempestivum fuerit dixisse. O cidebatur una avis, et suscipiebant sanguinem ejus in vase testaceo novo : deinde alterius avis utraq; alæ tingebantur in sanguine, et sic dimittebatur avis viva. Præfigurabant autem hæc res Christi. Duæ enim aves duæ naturæ sunt Christi, divina et humana, quarum una occisa est, nempe humana, altera vero dimissa viva. Divina enim impassibilis permansit, uncta sanguine passibilis naturæ et in se passionem suscipiens. Sanguinem autem Domini vas suscepit figulinum novum, populus, inquam, novus ex gentibus, Novi Testamenti capax. Vide autem quod ubi aliquis fuerit a lepra purificatus, tunc denique dignus est offerre Domino donum istud, hoc est, immolare Christum et sacrificare. Nam qui leprosus est et immundus anima, haud dignus fuerit offerre talia dona, hoc est, offerre corpus et sanguinem Domini, quod divinæ naturæ unitum est. Vide autem et hoc quomodo ineffabili excellentia Moysen præcellat Dominus. Moyses enim sororem suam lepra laborantem, quamvis multum oraret, non potuit sanare ²⁰ : Dominus vero sermone solo mundavit leprosum. Observa item et humilitatem Domini, quomodo turba desiderante ut illum tangeret, in solitudinibus magis versabatur placidus, ac orabat : ut nobis in omnibus exemplum præberet et seorsim orandi, et gloriam declinandi.

Vers. 17-26. ε Et factum est quodam die, et ipse docebat, erantque Pharisei sedentes, ac legis doctores, qui venerant ex omni castro Galilææ, et Judææ, et Jerusalem, et virtus Domini aderat ad sanandum eos. Et ecce viri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus, et quærebant eum inferre et ponere ante illum. Et non invenientes qua parte illum inferrent præ turba, ascenderunt supra lectum, ac per tegulas demiserunt eum cum lectulo

in medium ante Jesum. Quorum fidem ut vidit, dixit illi: Homo, remittantur tibi peccata tua. Et emporuit cogitare Scribas et Pharisei dicentes: Quis est is qui loquitur blasphemias? Quis potest remittere peccata, nisi solus Deus? Ut cognovit autem Jesus cogitationes eorum, respondens dixit ad illos: Quid cogitatis in cordibus vestris? Utrum est facilius dicere: Remittantur tibi peccata tua, an dicere: Surge et ambula? Ut autem sciatis, quod Filius hominis habeat potestatem in terra remittendi peccata, ait paralytico: Tibi dico, Surge, tolle lectulum tuum, et vade in domum. **307** *ισαμ.* Iaque confestim surgens coram illis, tollebat in quo jacnerat, abibatque in domum suam, glorificans Deum. Et stupor corripuit omnes, et glorificabant Deum, et repleti sunt timore, dicentes: Vidimus incredibilia hodie. » Oportebat Dominum rarius quoddam coram inimicis facere miraculum, proinde sanat hominem difficillimi morbi, ut sanando tantum morbum, sanaret et insanabilem Pharisæorum insaniam. Primum igitur animam sanat, dicens: Remittantur tibi peccata; ut discamus multas infirmitates a peccatis nasci; deinde et corpus sanat, vias afferentium fide. Sæpe enim alios propter aliorum servat fidem. Porro Pharisei dicunt: Cur ille loquitur blasphemias? Quis potest remittere peccata nisi solus Deus? Hæc autem dicunt, moris eorum condemnantes. Lege enim scripturam, ut blasphemans in Deum morte puniretur¹⁹. Dominus igitur monstrans eis se verum Deum, et non arrogantia illud a se dictum, alio signo illis suadet. Sciebat enim quid illi cogitarent. Unde omnino liquidum, eum esse Deum. Dei enim est videre cor; propterea dixit: Quid vobis videtur? faciliusne remittere peccatum, vel sanare corpus? Omnino juxta vestram sententiam videtur facilius remittere peccata, et obscurum, et non reprehensibile, quamvis difficillium sit: sanare autem corpus, ut oculis conspicuum, difficillium videtur, quamvis natura facilius: at tamen ego et hoc et illud faciam: et idcirco, cum sanabo corpus, quæ res vobis difficilior videtur, erodibilem vobis faciam et animæ sanationem, quæ revera difficilior est, quamvis vobis, quia non videtur, facilis videatur. Vide autem quod super terram remittantur peccata. Quamdiu enim super terram sumus, poterimus delere peccata nostra: at postquam e terra migraverimus, non ultra nobisipsis poterimus per confessionem peccata delere: clausa enim est janua. Diximus de hac clausula in aliis Evangelistis uberius.

γῆς ἀναστῶμεν, οὐκ ἔτι ἡμεῖς αὐτοὶ δυνάμεθα δι' κλέϊσταις γὰρ ἡ οὐρα. Εἴπομεν δὲ περὶ ταύτης τῆς

Vers. 27-30. « Et post hæc exiit ac vidit publicanum nomine Levi sedentem ad telonium; et ait illi: Sequere me. Atque is, relictis omnibus, surgens secutus est eum: et fecit ei convivium magnum Levi in domo sua: et erat turba multa publicano-

καθήμενον αὐτὸν σὺν τῷ κλινιδίῳ εἰς τὸ μέσον ἐμπροσθεν τοῦ Ἰησοῦ· καὶ ἰδὼν τὴν πίστιν αὐτῶν, εἶπεν αὐτῷ· Ἄθροιστε, ἀφίενται σοὶ αἱ ἁμαρτίαι σου. Καὶ ἤρξαντο διαλογίζεσθαι οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, λέγοντες· Τίς ἐστιν οὗτως ὃς λαλεῖ βλασφημίας; Τίς δύναται ἀφίεναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Θεός; Ἐπιγνοῦς δὲ ὁ Ἰησοῦς τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν, ἀποκριθεὶς εἶπε πρὸς αὐτούς· Τί διαλογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; Τί ἐστιν εὐκολώτερον εἰπεῖν, Ἀφίενται σοὶ αἱ ἁμαρτίαι σου, ἢ εἰπεῖν, Ἐγείραι καὶ περιπατεῖ; Ἴνα δὲ εἰδῆτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφίεναι ἁμαρτίας, εἶπε τῷ παραλελυμένῳ· Σοὶ λέγω, ἔγειραι· καὶ ἄρας τὸ κλινιδίόν σου, πορεύου εἰς τὸν οἶκόν σου. Καὶ παραχρῆμα ἀναστὰς ἐνώπιον αὐτῶν, ἄρας ἐπ' ὀκταέκτητον, ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ δοξάζων τὸν Θεόν· καὶ ἐκστασις ἔλαβε πάντας. Καὶ ἐδόξιζον τὸν Θεόν, καὶ ἐπλήσθησαν φόβου, λέγοντες, ἦτι· Εἶδομεν παράδοξον σημεῖον. Ἔδει, συνηγμένων τῶν ἐχθρῶν, κινήσαντες τὴν τερατουργῆσαι τὸν Κύριον· θεραπεύει σὺν ἀνθρώπων νοσοῦντα νόσον δυσίατον· ἵνα διὰ τοῦ τῷ τοιοῦτον ἰδεασθῆαι νόσημα καὶ τὴν δυσθεράπευτον τῶν Φαρισαίων μανίαν ἐξείασται. Πρῶτον οὖν τὰ τῆς ψυχῆς θεραπεύει, εἰπὼν· Ἀφίενται σοὶ αἱ ἁμαρτίαι σου, ἵνα μάθωμεν, ὅτι τὰ πολλὰ τῶν ἀρρωστημάτων ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν τίθενται· εἶτα καὶ τὰ τοῦ σώματος θεραπεύει, ἰδὼν τὴν πίστιν τῶν προτενεγμένων. Παλλάκις γὰρ διὰ τὴν ἑτέραν πίστιν ἑτέροισιν σώζει. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι φασί· Τί οὗτος λαλεῖ βλασφημίας; Τίς δύναται ἀφίεναι ἁμαρτίας εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Θεός; Ταῦτα δὲ λέγουσι, θάνατον αὐτοῦ καταγιγνώσκοντες. Τὸν γὰρ εἰπόντα βλασφημίαν κατὰ τοῦ Θεοῦ θάνατον ὑπομένειν προσέτατιν ὁ νόμος. Ὁ γοῦν Κύριος δεικνὸς αὐτοῖς, ὅτι ὄντως Θεός ἐστι, καὶ οὐ καμπάζει μάτην, ἀπ' ἑτέρου σημείου πείθει αὐτούς. Ἄ γὰρ ἐκείνοι διαλογίζοντο, ταῦτα αὐτὸς συνήσιν. Ὅθεν πάντως δῆλον, ὅτι Θεός ἐστι. Θεοῦ γὰρ τὸ εἰδέναι καρδίας. Φησὶν οὖν, Τί δοκεῖ ὑμῖν εὐκολώτερον, τὸ ἀφίεναι ἁμαρτίας, ἢ τὸ ὑγιάσαι σῶμα; Πάντως κατὰ τὴν ὑμῶν ψῆφον τὸ ἀφίεναι ἁμαρτίας δοκεῖ εὐκολώτερον, ὡς ἀφανὲς καὶ ἀνέλεγκτον, καίτοι δυσκολώτερον ἐν. Τὸ δὲ γε θεραπεύσαι σῶμα δοκεῖ δυσκολώτερον, ὡς φαινόμενον, καίτοι εὐκολώτερον ἐν τῇ φύσει. Ὅμως ἐγὼ καὶ τοῦτο κίκεῖνο ποιήσω. Καὶ διὰ τοῦ θεραπεύσαι τὸ σῶμα, ὃ δοκεῖ ὑμῖν δυσκολώτερον, πιστώσομαι καὶ τὴν θεραπείαν τῆς ψυχῆς, ἥτις εἰ καὶ δύσκολός ἐστι, δοκεῖ ὑμῖν εὐκολόν, ἐὰν τὸ ἀφανὲς. Ὅρα δὲ ὅτι ἐπὶ τῆς γῆς ἀφίενται αἱ ἁμαρτίαι. Ἔως οὖν γὰρ ἔσμεν ἐπὶ τῆς γῆς, δυνάμεθα ἐξαλείψαι τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. Μεθ' ὃ μέντοι τῆς ἐξομολογήσεως ἐξαλείψαι τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. Ἀποπερικυπηθῆς ἐν τοῖς ἑτέροις Ἐδαγγελισταῖς πλατύτερον.

ε Καὶ μετὰ ταῦτα ἐξῆλθε, καὶ ἐθεάσατο τελώνην ὀνόματι Λευὴν, καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον. Καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἀκολουθεῖ μοι. Καὶ καταλιπὼν πάντα, ἀναστὰς; ἠκολούθησεν αὐτῷ. Καὶ ἐποίησε δοχὴν μεγάλην ὃ Λευὴν αὐτῷ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ· Καὶ ἦν ὄχλος

¹⁹ Levit. xxiv; 1 Paral. xiii.

τελωνῶν πολλῶς, καὶ ἄλλων, οἱ ἦσαν μετ' αὐτῶν Ἀ κατακαίμενοι. Καὶ ἐγόγγυζον οἱ Γραμματεῖς αὐτῶν καὶ οἱ Φαρισαῖοι πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγοντες· Διὰ τί μετὰ τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίετε καὶ πίνετε; Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπε πρὸς αὐτούς· Ὁὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Οὐκ ἐλήλυθα καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. » Ὁ μὲν Ματθαῖος ἀπαρκαλύπτως τὸ αὐτοῦ ὄνομα ἀνακηρύττει, λέγων· « Ἐἶδε Ματθαῖον τὸν τελώνην ὁ Ἰησοῦς καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον. » Ὁ δὲ Λουκᾶς καὶ ὁ Μάρκος, τιμῶντες τὸν εὐαγγελιστὴν, τὸ ἕτερον αὐτοῦ ὄνομα, τὸ Ἀσὺν, εἰς μέσον προσθέτασι. Θαύμασον δὲ τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, πῶς τὰ σκευὴ τοῦ πονηροῦ, καὶ πονηρὸν θηρίον. Ἰσασιν οἱ πεπειραμένοι Β τῶν πικρῶν ἀπαιτητῶν. Οὗτοι γὰρ οἱ τελῶναι, οἱ τὰ θημῶσια τέλη ὠνούμενοι, ἐφ' ᾧ ἀποκερδήσαι κατὰ τῶν οικειῶν ψυχῶν. Οὐ μόνον δὲ ἄρα τὸν Ματθαῖον ἐκέρδησεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἑτέρους τελῶνας; οἷς συνειστίθῃ, κερδήσαι ἐσπούδαζεν ὁ Κύριος. Διὰ γὰρ τοῦτο καταξιοῖ συνεισθῆναι, ἵνα κακείνους ἐφαλκίσῃται. Οἱ Φαρισαῖοι δὲ αἰτιώμενοι αὐτὸν, ὄρα τί ἀκούουσιν; Οὐκ ἐλήλυθα, φησὶ, καλέσαι δικαίους, τουτέστιν, ὅμας τοὺς δικαιοῦντας ἑαυτούς· ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς ἦλθον καλέσαι, οὐχ ἵνα τῇ ἁμαρτίᾳ ἐμμένωσιν, ἀλλ' ἵνα μετανοήσωσι. Καὶ ἄλλως· Οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους. Οὐδὲ γὰρ εὐρίσκω, πάντων ἁμαρτόντων. Ἐπεὶ εἴ ἦν δυνατὸν εὐρεῖν δικαίους, οὐκ ἂν ἦλθον. Ἔστι δὲ τελώνης καὶ πᾶς ὁ τῶν κοσμοκράτορι δουλεύων, καὶ τέλη τῇ σαρκὶ προσφέρων. Ὁ γαστρίμαργος τελεῖ τῇ γαστρὶ βρώματα, ὁ πόρνος, τὴν βυπαρῆν μίξιν, καὶ ἄλλος ἄλλο. Ὅταν οὖν ἴδῃ αὐτὸν ὁ Κύριος, τουτέστιν ὁ εὐαγγελικὸς λόγος, καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον, τουτέστι, μὴ προκύπτοντα μὴδὲ προοδεύοντα καὶ κινούμενον εἰς κλεινοῖα κακίαν, ἀλλ' οἰοεὶ ἀργοῦντα, τότε ἀναστήσεται ἀπὸ τοῦ κακοῦ καὶ ἀκολουθήσει τῷ Ἰησοῦ, καὶ ὑποδέχεται ἐν τῷ οἴκῳ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τὸν Κύριον. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι, οἱ ἀλαζόνας καὶ ἀποκεκομμένοι δαίμονες, τοῦτο γὰρ ὁ Φαρισαῖος, ἀποκεκομμένος τῶν ἄλλων, γαγγύζουσιν, ὅτι τοῖς ἁμαρτωλοῖς συνεισθίει.

« Οἱ δὲ εἶπον πρὸς αὐτόν· Διὰ τί οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου νηστεύουσι πυκνὰ καὶ δεήσεις ποιοῦνται, ὁμοίως D καὶ οἱ τῶν Φαρισαίων, οἱ δ' σοὶ ἐσθίουσι καὶ πίνουσιν; Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς· Μὴ δύνασθε τοὺς υἱοὺς τοῦ νυμφῶνος, ἐν ᾧ μετ' αὐτῶν ἐστὶν ὁ νυμφίος, ποιῆσαι νηστεύειν; Ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι, καὶ ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, τότε νηστεύσουσιν ἐν ταῖς ταῖς ἡμέραις. Ἔλεγε δὲ καὶ παραβολὴν πρὸς αὐτούς, ὅτι Οὐδεὶς ἐπίβλημα ἱματίου καινοῦ ἐπιβάλλει ἐπὶ ἱμάτιον παλαιόν· εἰ δὲ μή γε καὶ τὸ καινὸν σχίζει, καὶ τῷ παλαιῷ οὐ συμφωνήσει τὸ ἐπίβλημα τὸ ἀπὸ τοῦ καινοῦ. Καὶ οὐδεὶς βάλλει ὄϊνον νέον εἰς ἀσχοῦς παλαιούς· εἰ δὲ μή γε, ῥήξει ὁ νέος ὄϊνος τοὺς ἀσχοῦς, καὶ αὐτὸς ἐκχυθήσεται, καὶ οἱ ἀσχοὶ ἀπολούνται. Ἀλλὰ ὄϊνον νέον εἰς ἀσχοῦς καινοὺς βλητέον, καὶ ἀμρότερα συντηροῦνται. Καὶ

rum et aliorum qui cum illis accumbebant. Et murmurabant Scribæ et Pharisei adversus discipulos ejus, dicentes : Quare cum publicanis et peccatoribus editis et bibitis? Respondens Jesus dixit ad illos : Non egent qui sani sunt medico, sed qui male habent. Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam. » Matthæus nomen suum non tegit, sed clare involgat dicens : « Vidit Matthæum publicanum Jesus sedentem in telonio ³⁶ ; » Lucas vero et Marcus honorantes evangelistam, aliud ejus nomen Levi in medium **308** proponunt. Admirare autem Dei misericordiam, quomodo vasa maligni diripiat. Telones enim vas erat maligni, et mala bestia. Sciunt qui experti sunt quam sint importuni exactores. Publicani enim sunt qui publica vectigalia emunt, quatenus inde damnosum suis animabus quid lucrentur. At non solum Matthæum turc lucratus est, sed etiam alios publicanos, cum quibus convivabatur, lucrari volebat Dominus. Nam propterea et conviva illorum fit, ut etiam illos attrahat. Vide autem quid dicat Phariseis ipsum reprehendentibus. Non veni, inquit, vocare justos, hoc est vos, qui vos ipsos justificatis : sed peccatores veni vocare, non ut in peccatis maneat, sed ut pœnitentiam agant. Vel aliter : Non veni vocare justos. Nullos enim invenio, quandoquidem omnes peccant ³⁷. Quod si possibile esset invenire justos, non venissem. Est autem publicanus omnis, qui mundi domino œrvit, et tributa carni dat Gulosus ventri tributa dat cibos, scortator fœdium congressum, et alius aliud. Cum igitur illum viderit Dominus, hoc est evangelicus sermo, sedentem in telonio, hoc est non proficere, neque procedere, neque moveri ad majorem malitiam, sed quasi otiosum, tunc resuscitabit a malo, et sequetur ille Jesum, et excipiet in domo animæ Dominum. Pharisei autem arrogantes et dæmones absecti, Phariseus enim dicitur qui ab aliis sequestratur, murmurant quod cum peccatoribus comedit.

VERS. 33-39. « At illi dixerunt ad eum : Quare D discipuli Joannis jejunt frequenter, et obsecrationes faciunt, similiter et Phariseorum : tui vero edunt et bibunt? Quibus ipse ait : Num potestis facere ut filii thalami, dum cum illis est sponsus, jejunt? Venient autem dies, et cum ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc jejunabunt in illis diebus. Dicebat autem similitudinem ad illos : Nemo immisuram novi vestimenti immittit in vestimentum vetus : alioquin et novum rumpet et veteri non conveniet immisura ex novo. Et nemo mittit vinum novum in utres veteres, alioquin rumpet vinum novum utres, et ipsum effundetur, et utres peribunt. Sed vinum inustum in utres novos mittendum est, et utraque conservantur. Et nemo qui biberit vetus, statim vult novum ; dicit enim : Vectus me-

³⁶ Matth. ix, 9. ³⁷ Rom. viii, 20.

lius est. Diximus de his in Matthæo, et nunc dicimus succinctius. Apostolos vocat filios thalami. Adventus enim Domini assimilatur nuptiis, eo quod Ecclesiam in sponsam duxerit. Proinde apostolos jejunare non oportebat : discipuli autem Joannis debebant jejunare, nimirum quia virtutem magister illorum labore parabat. Venit enim, inquit, Joannes neque comedens, neque bibens. Discipuli autem mei qui mecum agunt veluti cum Verbo Dei, non indigent nunc jejunii utilitate : quoniam ex mea conversatione gratiam consecuti sunt, et per me custodiuntur. Ubi autem ego assumptus fuero, et ipsi ad prædicandum missi fuerint, tunc et jejunabunt, et orabunt, utpote ad magna certamina sese præparantes. Vel etiam aliter. Nunc cum infirmi sumi, et a Spiritu sancto nondum innovati, veteribus comparantur utribus et vestimento veteri, hæud oportet illos graviori vivendi ratione gravari et onerari, sicut neque veteri vestimento nova addatur immissura. Potes sane, ut dixi, per utres veteres intelligere apostolos, utpote infirmos. Potes etiam Phariseos intelligere, qui utribus assimilantur : quasi diceret Dominus, Mea quidem doctrina vinum est novum : vos autem cum sitis utres veteres, illud capere non potestis : sed vinum vetus bibentes, hoc est veterem traditionem, meam, quæ nova est, non vultis, sed dicitis : Vetus vinum, hoc est vetus Testamentum, melius est.

λαὴν οἶνον, τουτέστι τὴν παλαιὰν παράδοσιν, οὐ θέλει τὴν νέαν τὴν ἐμὴν, ἀλλὰ λέγετε ὅτι ὁ παλαιὸς οἶνος, τουτέστιν ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, χρηστοτέρα ἐστίν.

CAPUT VI.

De discipulis in Sabbato spiens vellentibus. De eo qui aridam habebat manum. De electione apostolorum. De beatitudinibus. Quod oporteat inimicos diligere. De non contendendo cum proximo. Quod neminem liceat judicare.

Vers. 1-5. Accidit autem ut in Sabbato secundo primo transiret per sata, ac vellebant discipuli ejus spiras, edebantque confricantes manibus. Quidam autem Phariseorum dicebant illis : Quid facitis quod non liceat facere in Sabbatis? Et respondens Jesus ad eos dixit : Ne hoc quidem legistis quod fecit David cum esurisset ipse, et qui cum illo erant? Quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis sumpsit, editque, ac dedit etiam his qui secum erant : quos non licet odere nisi tantum sacerdotibus? Et dicebat illis : Dominus est Filius hominis etiam Sabbati. Judæi omne festum Sabbatum nominabant. Sabbatum enim quies dicitur. Sæpe igitur occurrebat festum in Parasceve, et vocabant Parascevem Sabbatum propter festum : deinde quod proprie est Sabbatum, nominabant secundoprimum, eo quod sequatur festum et Sabbatum quod præcesserat. Contigit igitur tunc aliquid tale : et Sabbatum illud vocabatur secundoprimum. Atque cum Pharisei discipulos carpebant quod in Sabbato comedebant evellentes, hoc est aristas abstrahentes : et confricantes, hoc est terentes ma-

οἰδεῖ; πῶν παλαιῶν, εὐθέως θέλει νέον, λέγει γάρ Ὁ παλαιὸς χρηστοτέρος ἐστίν. Εἶπομεν περὶ τούτων ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον. Καὶ νῦν δὲ συντεταμένως ἐρούμεν, ὅτι τοὺς ἀποστόλους υλοῖς νομῶν νομᾶται. Ἡ γὰρ τοῦ Κυρίου παρουσία γάμψ ἀπεικάζεται. Διδότι τὴν Ἐκκλησίαν μνηστουαόμενος ἤγαγετο. Οὐ δεῖ τοίνυν τοὺς ἀποστόλους νηστεύειν νῦν· οἱ μὲν γὰρ τοῦ Ἰωάννου μαθηταὶ ὄφειλον νηστεύειν, ἅτε πόνῳ καὶ χαμάτῳ τὴν ἀρετὴν κατορθώσαντος διδασκάλου αὐτῶν. Ἦλθε γὰρ, φησίν, Ἰωάννης, μήτε ἐσθίων, μήτε πίνων. Οἱ δὲ ἐμοὶ μαθηταὶ, ὡς τῷ Θεῷ λόγῳ ἐμοὶ συνόντες, οὐ χρῆζουσι τῶς τῆς ἀπὸ τῆς νηστείας ὠφελείας, αὐτόθεν χαριτωθέντες καὶ φυλαττόμενοι ὑπ' ἐμοῦ. Ὅταν δὲ ἐγὼ μὲν ἀναληφθῶ, αὐτοὶ δὲ ἐπὶ τῇ κήρυγμα σταλῶσι, τότε καὶ νηστεύουσι καὶ προσεύχονται, οἷα εἰς ἀγῶνας μεγάλους ἀποδουθέντες. Καὶ ἄλλως δὲ νῦν ἀσθενεῖς ὄντες, καὶ μῆπω καινισθέντες ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, ἀσχοῖς τοῖσιν παλαιῶν καὶ ἱματίῳ παλαιῷ. Οὐ δεῖ οὖν αὐτοῖς βαρυτέραν τινὰ διαγωγὴν ἐπιφορτισθῆναι, ὥσπερ οὐδὲ ἱματίῳ παλαιῷ ἐπιτίθεται νέον ἐπίβλημα. Δύνασαι μὲν οὖν, ὡς ἔφη, τοὺς ἀποστόλους ἐκλαθεῖσθαι τοῖσιν ἀσχοῖς παλαιῶν, οἷα ἐπὶ ἀσθενεῖς ὄντας. Δύνασαι δὲ καὶ τοὺς Φαρισαίους νοῆσαι τούτοις ἀπεικασθέντας, μονονοχῆ λέγοντος αὐτοῖς τοῦ Κυρίου, ὅτι Ἡ μὲν ἐμὴ διδασκαλία οἰνός ἐστι νέος· ὑμεῖς δὲ ἀσχοὶ ὄντες παλαιῶν, οὐ δύνασθε δεξασθαι ταύτην, ἀλλὰ πίνοντες τὸν παλαιὸν οἶνον, τουτέστιν τὴν παλαιὰν παράδοσιν, οὐ θέλει τὴν νέαν τὴν ἐμὴν, ἀλλὰ λέγετε ὅτι ὁ παλαιὸς οἶνος, τουτέστιν ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, χρηστοτέρα ἐστίν.

C

ΚΕΦΑΛΑ. Γ΄.

Περὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ ἐν Σαββάτῳ τῆς ἀνάστασης τοῦ σάβαντος. Περὶ τοῦ ξηρῶν ἔχοντος τὴν χεῖρα. Περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς. Περὶ τῶν μακαρισμῶν. Περὶ τοῦ φιλεῖσθαι τοὺς ἐχθρούς. Περὶ τοῦ πρὸς τὸν πλησίον μὴ φιλοτιμεῖν. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὸν πλησίον κρινεῖν.

Ἐγένετο δὲ ἐν Σαββάτῳ δευτεροπρώτῳ διαπορεύεσθαι αὐτὸν διὰ τῶν σπορίμων. Καὶ ἐτίλλον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τοὺς στάχυας, καὶ ἤσθον ψώγοντες τὰς χεῖρας. Τινες δὲ τῶν Φαρισαίων εἶπον αὐτοῖς : Τί ποιεῖτε ὃ οὐκ ἐξεστὶ ποιεῖν ἐν τῷ Σάββατῳ; Καὶ ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτοὺς εἶπεν ὁ Ἰησοῦς : Οὐδὲ τούτῳ ἀνέγνωτε ὃ ἐποίησε Δαυὶδ, ὅποτε ἐπίνασεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ὄντες, ὡς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως λαβὼν ἔφαγε, καὶ ἔδωκε τοῖς μετ' αὐτοῦ, οὓς οὐκ ἐξεστὶ φαγεῖν, εἰ μὴ μόνους τοὺς ἱερεῖς; Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὅτι Κύριός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Σαββάτου. Οἱ Ἰουδαῖοι πᾶσαν ἑορτὴν Σάββατον ὀνόμαζον· ἀνάπαυσις γὰρ τὸ Σάββατον· πολλάκις οὖν ἀπήντα ἡ ἑορτὴ ἐν Παρασκευῇ, καὶ ἐκάλουν τὴν Παρασκευὴν Σάββατον διὰ τὴν ἑορτὴν, εἰτα τὸ κυρίως Σάββατον ὀνόμαζον δευτερόπρωτον, ὡς ἐσῆλθεν ὅν, προηγουμένης ἄλλης ἑορτῆς καὶ Σαββάτου. Ἐτυχεν οὖν καὶ τότε γενέσθαι τὸ τοιοῦτον, καὶ ὀνομαζέτο δευτερόπρωτον τὸ Σάββατον ταῦτα. Αἰτιωμένοις δὲ τοῖς Φαρισαίοις τοὺς μαθητὰς, ὅτι ἐν τῷ Σαββάτῳ ἤσθον τιλλόντες, τουτέστιν ἀνα-

σπῶντες τοὺς στάχυας, καὶ ψάχοντες, ὃ ἐστὶ τρι-
 βοντες ταῖς χερσὶ, παράγει ὁ Κύριος τὸν Δαυὶδ, πει-
 νάσαντα καὶ φαγόντα τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως.
 Φεύγων γὰρ τὸν Σαουλ, παραγένητο εἰς Ἀβιάθαρ
 τὸν ἀρχιερέα, καὶ ἠπάτησεν αὐτὸν λέγων, ὡς ἄρα ὁ
 βασιλεὺς ἀποστέλλει αὐτὸν ἐπὶ τι ἀναγκαιότατον
 ἔργον, καὶ δὴ πεινῶν ἔλαβε μὲν παρὰ τοῦ ιερέως
 καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως, οὐδὲ καθ' ἑκάστην
 προσέθεσαν δώδεκα ἐπὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης, ἕξ ἐκ
 δεξιῶν καὶ ἕξ ἐξ εὐωνύμων. Ἐλαβε δὲ καὶ τὴν βομ-
 φαλίαν τοῦ Γολιάθ. Ταύτην τὴν ἱστορίαν εἰπὼν αὐτοῖς
 ὁ Κύριος, ἐντρέπει αὐτοὺς ἀπὸ τῆς πράξεως τοῦ
 Δαυὶδ. Εἰ γὰρ τὸν Δαυὶδ, φησὶ, τιμᾶτε, πῶς τοὺς
 ἔμοιους κατακρίνετε μαθητάς; Ἄλλως τε, ὁ Υἱὸς τοῦ
 ἀνθρώπου, τουτέστιν ἐγὼ, Κύριός εἰμι τοῦ Σαββά-
 του, ὡς Δημιουργὸς καὶ Ποιητὴς καὶ Δεσπότης, καὶ
 νομοθέτης, ἔξουσίαν ἔχων καταλύειν τὸ Σάββατον.
 Υἱὸς γὰρ ἀνθρώπου οὐκ ἄλλος ἂν κληθεῖται, εἰ μὴ ὁ
 Χριστός, ὃς Υἱὸς Θεοῦ ὢν, παραδόξως κατηξίωσε,
 καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου δι' ἀνθρώπους γενέσθαι καὶ
 κληθῆναι. Τὸ γὰρ ἐμὲ καὶ σὲ καλεῖσθαι υἱὸν ἀνθρώπου,
 ἀνθρώπου, τὸν παραδόξως ἀνθρωπισθέντα.

anibus, adducit Dominus David esurientem et come-
 dentem panes propositionis, quos proponebant quo-
 tidie. Fugiens enim **310** a Saul veniebat ad Abiathar
 pontificem, et decepit eum quasi a rege missus esset
 in opus quoddam necessarium, et esuriens accepit
 a pontifice etiam panes propositionis, quorum duo-
 decim quotidie super sacram mensam ponebant,
 sex a dextris, et sex a sinistris. Accepit autem et
 gladium Goliath. Hanc historiam dixit illis Dominus,
 et admonet eos a facto David. Nam si Davidem,
 inquit, honoratis, quomodo meos condemnatis dis-
 cipulos? Vel aliter, Filius hominis, hoc est, ego,
 Dominus sum Sabbati, ut Conditor et Factor et
 Legislator, potestatem habens solvendi Sabbatum.
 Filius enim hominis non alius vocatus est quam
 Christus, qui cum esset Filius Dei, mirabiliter di-
 gnatus est Filius hominis propter homines et ser-
 vi et vocari. At quod ego et tu dicimur filius hominis,
 nihil novi. Illum autem dignum est vocari Filium
 hominis, qui miro modo factus est homo.

ε Ἐγένετο δὲ καὶ ἐν ἑτέρῳ Σαββάτῳ εἰσελθεῖν
 αὐτὸν εἰς τὴν Συναγωγὴν καὶ διδάσκειν. Καὶ ἦν
 ἐκεῖ ἄνθρωπος, καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἡ δεξιὰ ἦν ξηρά.
 Παρητήρουν δὲ αὐτὸν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρι-
 σαῖοι, εἰ ἐν τῷ Σαββάτῳ θεραπεύσει, ἵνα εὕρωσι
 κατηγορίαν κατ' αὐτοῦ. Αὐτὸς δὲ ᾗδει τοὺς διαλο-
 γισμοὺς αὐτῶν. Καὶ εἶπε τῷ ἀνθρώπῳ τῷ ξηρᾷ
 ἔχοντι τὴν χεῖρα Ἐγείραι, καὶ στήθι εἰς τὸ μέσον.
 Ὁ δὲ ἀναστὰς ἔστη. Εἶπεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πρὸς αὐ-
 τοῦς Ἐπερωτήσω ὑμᾶς τι ἔξεστι τοῖς Σάββασιν
 ἀγαθοποιῆσαι, ἢ κακοποιῆσαι; ψυχὴν σῶσαι, ἢ ἀπο-
 λέσαι; Καὶ περιβλεψάμενος πάντας αὐτοὺς, εἶπεν
 αὐτῷ Ἐκτείνων τὴν χεῖρά σου. Ὁ δὲ ἐποίησε, καὶ
 ἀποκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὕγιης ὡς ἡ ἄλλη. Αὐτοὶ
 δὲ ἐπλήσθησαν ἀνοίας, καὶ διελάλουν πρὸς ἀλλήλους,
 τί ἂν ποιήσαιεν τῷ Ἰησοῦ. Ὁσα μὲν εἴποιεν ἐν
 τῷ κατα Ματθαίου, ὅπλα· νῦν δὲ τότε λέγομεν, ὅτι
 ξηρὰν ἔχει τὴν χεῖρα, ὃς οὐ πράττει τι τῶν τῆς ἀρε-
 τῆς ἔργων. Ἡ μὲν γὰρ χεὶρ ἐνεργείας ὄργανον, ὃς
 δὲ ἐξήρανται ταύτην, ἀργεὶ πάντως. Ὅστις οὖν
 θέλει ὑγιασθῆναι τὴν χεῖρα, ἐν τῷ Σαββάτῳ ταύτην
 ὑγιασθήσεται. Ὅσον τί λέγω· Οὐκ ἔστιν ἐνεργῆσαι τι
 τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων, ἐὰν μὴ παυθῇ τις ἀπὸ τῆς
 κακίας. Ἐκκλινον γὰρ πρῶτον ἀπὸ τοῦ κακοῦ, καὶ
 τότε ποιήσον τὸ ἀγαθόν. Ὅταν οὖν σαββατίσης,
 τουτέστιν, ἀργήσης ἀπὸ τῶν τῆς κακίας ἔργων, τότε
 ἐκτενεῖς σου τὴν χεῖρα ἐπὶ τὰ τῆς ἀρετῆς, καὶ ἀπο-
 καταστήσεται σοι αὕτη. Εἰκότως δὲ εἶπε τὸ, Ἀπο-
 καταστήσεται. Ἡν γὰρ ὅτε ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἶχε
 τὴν ἐργασίαν τοῦ καλοῦ, καὶ τὴν χεῖρα, τουτέστι
 τὴν ἐνεργητικὴν δύναμιν, ὕγιᾶ. Εἶτα ἀπολέσασα,
 εἰς τὸ πρῶτον ἀγαθόν.

ε Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, ἐξῆλθεν
 εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι. Καὶ ἦν διανυκτερεύων
 ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡμέρα,

VERS. 6-11. ε Factum est autem in alio Sabbato
 ut intraret in Synagoga, ac doceret. Et erat ibi
 homo, et manus ejus dextra erat arida. Observa-
 bant autem eum Scribæ ac Pharisei an in Sabbato
 sanaturus esset, ut invenirent unde accusarent eum.
 Ipse vero sciebat cogitationes eorum, et ait hominī
 qui habebat manum aridam : Surge, et sta in medio.
 Et surgens stetit. Ait igitur ad illos Jesus : Inter-
 rogabo vos, utrum licet Sabbatis benefacere, an
 malefacere? animam servare, an perdere? Et cir-
 cumspectis omnibus dixit homini, Extende manum
 tuam. Ille autem fecit, et restituta est manus ejus
 sana sicut altera. Ipsi autem repleti sunt amentia,
 et colloquebantur inter sese quidnam facerent Jesu.
 Quæ diximus in Matthæo, manifesta sunt : nunc
 autem hoc dicimus, quod aridam manum habet,
 qui nulla virtutum opera facit. Manus enim operandi
 organum est : cui autem illa arescit, is omnino
 otiosus est. Si quis igitur manum sanari vult, in
 Sabbato illam sanctificet. Neque enim potest quis
 opera virtutum facere, nisi prius a malitia cæset.
 Declina enim, inquit, primo a malo, et tunc fac
 bonum ²². Itaque quando Sabbatum agis, hoc est,
 otiosus es ab operibus malis, tunc extendas manum
 ad opera virtutum, et restituetur ipsa. Et merito
 dixit, restituta est. Fuit enim quando humana na-
 tura habebat vim operandi bonum, ac manum, hoc
 est operandi efficaciam, sanam : sed posteaquam
 perditam fuit, gratia Christi illam iterum recepit, et
 ad priorem sanitatem restituta est.

VERS. 12-19. ε Factum est autem in illis diebus,
 exiit in montem ad orandum, eratque pernoctans
 in deprecatione Dei. Et cum dies factus esset, vo-

²² Psal. xxxvi, 27.

cavit discipulos suos, et elegit duodecim ex ipsis quos et apostolos nominavit: Simonem, quem et Petrum nominavit, et Andream fratrem ejus, **311** Jacobum et Joannem, Philippum et Bartholomæum, Matthæum et Thomam, Jacobum Alphæi filium et Simonem, qui vocatur Zelotes, Judam Jacobi et Judam Iscariotem, qui idem fuit proditor. Et descendens cum illis stetit in loco campestri, turbaque discipulorum ejus, et multitudo copiosa plebis ex omni Judæa et Hierosalem, et a maritima Tyro et Sidone: qui venerant ut audirent eum, et sanarentur a morbis suis; et qui vexabantur a spiritibus immondis et sanabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus ab illo exibat et sanabat omnes. Dominus docet nos ut opera sua imitemur, et sicut ipse fecit, ita et nos faciamus. Ecce oraturus erat, et ascendit in montem. Etenim oportet etiam nos a negotiis otiosos orare, et non in medio multorum, sed pernoctantes, ne statim ut cæperimus, cessemus. Post orationem autem elegit discipulos, ut doceat etiam nos quando quempiam in spirituale ministerium sumus ordinaturi cum precibus hunc eligamus, ut doctis a Deo et ab illo potentibus revelet quis idoneus sit. Assumpsit ergo duodecim, descenditque cum illis de monte; ut eos qui ex arribus venerant, sanet, et geminis beneficiis prosequatur, in anima scilicet ac corpore. Audi enim quid dicat: Venerunt ut audirent eum, quod ad animæ curam pertinebat: et sanarentur a morbis suis, hoc de corporibus dicit. Etenim virtus ab illo egrediebatur, et sanabat omnes. Nam prophetæ et alii sancti non habebant virtutem a se egredientem. Non enim fuerunt ipsi fontes virtutum. At Dominus habuit virtutem a se egredientem, quandoquidem ipse fons virtutum. Et ita prophetæ ac sancti virtutem suam superne acceperunt.

Vras. 20-26. « Et ipse attollens oculos suos in discipulos, dicebat: Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei. Beati qui esuritis nunc, quia saturabimini. Beati qui fletis nunc, quia ridebitis. Beati eritis cum vos oderint homines, et separaverint vos, et exprobraverint, et ejecerint nomen vestrum tanquam malum propter Filium hominis. Gaudete in illo die et exultate: ecce enim merces vestra multa est in caelis. Secundum hæc enim faciebant prophetis patres eorum. Verumtamen vobis divites, quia habetis consolationem vestram. Vobis qui saturati estis nunc, quia esurietis. Vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis. Vobis cum laudaverint vos omnes homines. Secundum hæc enim faciebant pseudoprophetae patres eorum. Postquam ordinavit discipulos, per beatitudines et doctrinas in ordinem magis spirituales inducit ac componit. Nam ad illos se vertens sermonem facit. Et primum beatos dicit pauperes, **312** sive humiles intelligere volueris, sive a pecuniæ cupiditate alienatus. Et omnes beatitudines simpliciter frugall-

προσφώνησε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. Καὶ ἐκλεξάμενος ἀπ' αὐτῶν δώδεκα, οὓς καὶ ἀποστόλους ὠνόμασε· Σίμωνα, ὃν καὶ ὠνόμασε Πέτρον, καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην, Φίλιππον, καὶ Βαρθολομαῖον, Μαθθαίον, καὶ Θωμᾶν, Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ἀλφαίου, καὶ Σίμωνα τὸν καλούμενον Ζηλωτὴν, Ἰούδαν Ἰακώβου, καὶ Ἰούδαν Ἰσκαριώτην, ὃς καὶ ἐγένετο προδότης. Καὶ καταβὰς μετ' αὐτῶν, ἔστη ἐπὶ τόπου πεδινοῦ, καὶ ὄχλος μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ πλῆθος πολὺ τοῦ λαοῦ ἀπὸ πάσης τῆς Ἰουδαίας καὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ τῆς παραλίου Τύρου καὶ Σιδῶνος, οἱ ἤθλον ἀκοῦσαι αὐτοῦ καὶ ἰαθῆναι ἀπὸ τῶν νόσων αὐτῶν, καὶ οἱ ὄχλούμενοι ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων, καὶ ἰθεραπεύοντο. Καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐζήτηε ἀπτεσθαι αὐτοῦ, ὅτι δύναμις παρ' αὐτοῦ ἐξήρχετο. Καὶ ἴσθη πάντας. Πάντα ποιεῖ ὁ Κύριος διδάσκων ἡμᾶς, ἵνα καὶ ἡμεῖς οὕτω ποιῶμεν. Ἰδοὺ γὰρ τῶν μέλλων εὐξασθαι, ἀνεισὶ τε εἰς βρος. Καὶ γὰρ δεῖ σχολάζοντας προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἐν μέσῳ πωλῶν, ἀλλὰ καὶ διανυκτερεύοντας, μὴ εὐθὺς ἰσταμένους εἰς προσευχὴν, εἶτα ἀφισταμένους. Μετὰ δὲ τὴν εὐχὴν ἐκλέγεται τοὺς μαθητὰς, ὡς ἂν διδάξῃ καὶ ἡμεῖς ὅταν μέλλωμέν τινα εἰς διακονίαν θεῖναι πνευματικὴν, μετὰ εὐχῆς τοῦτο ἀρτῆσθαι, ὀδηγουμένους ὑπὸ Θεοῦ, καὶ παρ' ἐκείνου αἰτοῦντας ἀποκαλυφθῆναι ἡμῖν τὸν δοκιμὸν. Ἐλόμενος δὲ τοὺς δώδεκα, κάτεισιν ἐκ τοῦ βρους, ὡς ἂν τοὺς ἀπὸ τῶν πόλεων ἔλθόντας ἴσθηται, καὶ διελθὼς εὐεργετήσῃ κατὰ τὴ ψυχὴν καὶ κατὰ σῶμα. Ἄκουε γὰρ, ὅτι ἦλθεν ἀκούσασαι αὐτοῦ, τοῦτο ἐστὶν ἡ τῶν ψυχῶν θεραπεία, καὶ ἰαθῆναι ἀπὸ τῶν νόσων αὐτῶν, τοῦτο, ἡ τῶν σωματικῶν δύναμις γὰρ παρ' αὐτοῦ ἐξήρχετο καὶ ἴσθη πάντας. Οἱ μὲν γὰρ προφήται καὶ οἱ ἄλλοι ἄγιοι οὐκ εἶχον δύναμιν ἐξερχομένην ἀπ' αὐτῶν· οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοὶ πηγὰς δυνάμεων. Ὁ δὲ Κύριος δύναμιν εἶχεν ἐξερχομένην ἀπ' αὐτοῦ· αὐτὸς γὰρ ἦν ἡ πηγὴ τῆς δυνάμεως. Ὡς οἱ γε προφήται καὶ οἱ ἄγιοι ἐδέχοντο μᾶλλον ἄνωθεν δύναμιν.

« Καὶ αὐτὸς ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγει· Μακάριοι οἱ πτωχοί, ὅτι ὑμετέρας ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, ὅτι γελᾶσετε. Μακάριοι ἔστε ὅταν μισήσωσιν ὑμᾶς οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἀφορίσωσιν ὑμᾶς, καὶ ἀνειδίωσι, καὶ ἐκβάλωσι τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς πονηρῶν, ἕνεκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Χαίrete ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ καὶ σκιρτήσατε. Ἰδοὺ γὰρ ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Κατὰ ταῦτα γὰρ ἐποιοῦν τοῖς προφήταις οἱ πατέρες αὐτῶν. Πλὴν οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις, ὅτι ἀπέχετε τὴν παράκλησιν ὑμῶν. Οὐαὶ ὑμῖν, οἱ ἐμπλεησμένοι νῦν, ὅτι πεινάσετε. Οὐαὶ ὑμῖν, οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι κενθήσετε καὶ κλαύσετε. Οὐαὶ ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι. Κατὰ ταῦτα γὰρ ἐποιοῦν τοῖς ψευδοπροφήταις οἱ πατέρες αὐτῶν. Μετὰ τὸ χειροτονῆσαι τοὺς μαθητὰς, ρυθμίζεται αὐτοὺς διὰ τὰ τῶν μακαρισμῶν καὶ τῆς διδασκαλίας εἰς πνευματικῶν κατὰστασιν. Πρὸς γὰρ αὐτοὺς ἀποτεινόμενος ποιεῖται τὸν λόγον. Καὶ πρῶτον μακαρίζει τοὺς πτωχοὺς, εἶτε τοὺς ταπεινόφρονας βούλοιο θεῶν,

αἶψα τοὺς ἀφιλάργυρον ἔχοντας τὸν τρόπον. Ἀπλῶς δὲ πάντες οἱ μακαριστοὶ εὐτέλειαν ἡμᾶς διδάσκουσι, καὶ ταπεινώσιν καὶ ἐξουθενώσιν καὶ ὀνειδισμέν. Ὅσπερ οὖν καὶ τὸ Οὐαὶ ἐκαίνοις ἀπεκληροῦται, τοὺς τε πλουσίους ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὓς καὶ ἀπέχειν τὴν παράκλησιν φησιν. ἀντὶ τοῦ ὧδε ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι ἀπολαμβάνουσιν τὴν εὐφροσύνην, καὶ τοὺς γαλιλαῖσι, καὶ τρυφῶσι, καὶ ἐπαινοῦμένους. Φρίξωμεν, ἀδελφοί, πῶς τὸ Οὐαὶ ἔχουσιν οἱ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπαινεῖσθαι, ἀλλὰ πρότερον ἀπὸ Θεοῦ.

εὐχαριστοῦμεν τοὺς ἀκούουσιν. Ἀγαπήτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν. Καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισοῦσιν ὑμᾶς. Ἐύλογεῖτε τοὺς καταραζόμενους ὑμᾶς, καὶ προσεθέσθε ὅτι τῶν ἐκηρεαζόντων ὑμᾶς. Τῷ τῷ πικρῶντι σε ἐπὶ τὴν σιαγόνα, πᾶραχε καὶ τὴν ἄλλην, καὶ ἀπὸ τοῦ αἵροντός σου τὸ ἱμάτιον, καὶ τὸν χιτῶνα μὴ καλύψης. Πανταῖ ἐπὶ αἰτοῦντι σε δίδου. Καὶ ἀπὸ τοῦ αἵροντός τε σὰ μὴ ἀπαίσει. Καὶ καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως. Καὶ εἰ ἀγαπήτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστὶ; Καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτοῖς ἀγαπῶσι. Καὶ ἐὰν ἀγαθοποιήτε τοὺς ἀγαθοποιῶντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστὶ; Καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦσι. Καὶ ἐὰν θαναίητε παρ' ἑνὸς ἐλπίετε ἀπολαβεῖν, ποία ὑμῖν χάρις ἐστὶ; Καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἁμαρτωλῶς θαναίησιν, ἵνα ἀπολάβωσι τὰ ἴσα. Πλὴν ἀγαπήτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καὶ ἀγαθοποιεῖτε, καὶ θαναίητε, μηδὲν ἀπελπίζοντες, καὶ ἔσται ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς· καὶ ἔσεσθε υἱοὶ τοῦ Ὑψίστου, ὅτι αὐτὸς χρηστὸς ἐστὶν ἐπὶ τοὺς ἀχαρίστους καὶ πονηροὺς. Γίνεσθε οὖν εὐκτερίμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος εὐκτερίμων ἐστίν. Ἐπειδὴ περὶ οἱ ἀπόστολοι ἐμελλον σταλήναι ἐπὶ τὸ κήρυγμα, καὶ προσδοκῶντες ἐνταῦθεν πολλοὶ αὐτοῖς εὐχάριαι καὶ ἐπίβουλοι· εἰ οὖν ἐπὶ τῷ διωγμῷ ἀχθόμενοι οἱ ἀπόστολοι, εἶτα θέλοντες ἀμύνασθαι τοὺς λυπήσαντας, εἰσήσαν καὶ οὐκ ἐδίδαξαν, ἔδοξατο ἂν ὁ τοῦ Εὐαγγελίου ἥλιος· διὰ τοῦτο τοῖνυν ὁ Κύριος προλαμβάνων, παραινεῖ τοὺς ἀποστόλους μὴ πρὸς ἄμυναν τῶν ἐχθρῶν χωρεῖν, ἀλλὰ πάντα γενναίως φέρειν τὰ συμβαίοντα, καὶ ὀβριζομένους, καὶ ἂν ὀνομάζω· ἐπιβουλεύουσιν· οὕτω καὶ αὐτὸς ἐν τῷ σταυρῷ ἔποιε, λέγων· Πάτερ, ἄφεσ αὐτοῖς, οὗ γὰρ οὐδασί τι ποιοῦσιν. Εἶτα ἵνα μὴ ἔχουσιν εἰπεῖν οἱ ἀπόστολοι ἀδύνατον εἶναι τὸ τοιοῦτον ἐπίταγμα, τὸ ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθροὺς, φησὶν, Ὅ ἐὰν θέλης σὺ ἐπὶ σεαυτοῦ, τοῦτο ἐνδείξει καὶ τοὺς ἐτέρους. Καὶ γενοῦ τοιοῦτος ἄλλοις, οὓς ἂν θέλης περὶ σεαυτῶν γενέσθαι ἐτέρους. Εἰ μὲν σκληροὺς καὶ ἀσυμπαθεῖς καὶ ὀργίλους θέλεις εἶναι τοὺς ἐχθροὺς σοι, ἔσο καὶ σὺ τοιοῦτος, εἰ δὲ τοῦνάντιον ἀγαθοῦς καὶ συμπαθεῖς καὶ ἀμνησκάτους, μὴ ἀδύνατον εἶναι ἑμμεῖς τὸ τοιοῦτος καὶ αὐτὸς εἶναι. Ὅφρα νόμον ἔμφωτον ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν ἐγγεγραμμένον; Ὁμοῦ καὶ ὁ Κύριος εἶπεν· Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις διδοῦς νόμος μου, εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῶν καρδιῶν αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτοῖς, εἶτα καὶ ἄλλην ἀνάγκην ἐπιτίθησιν ἡμῖν, ὅτι Ἐὰν ἀγαπήτε τοὺς ἀγαπῶντας, ὁμοίοι ἔσεσθε ἁμαρτωλοῖς καὶ ἔθνηκοις. Ἐὰν δὲ ἀγαπήτε τοὺς

A talem nos docent ac humilitatem, et contempum ac opprobria ferenda : quemadmodum et vix dirigit in divites hujus sæculi, quos et consolationem habere dicit, hoc est, hic in præsentī sæculo lætitiām accipere, et ridere, et in delictis ac laudibus claros vivere. Horreamus, fratres, quia vix habent qui ab hominibus laudantur. Decet quidem ut et ab hominibus laudemur, sed prius a Deo.

ἐπαινοῦμενοι. Δεῖ μὲν γὰρ καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων

Vras. 27-36. ε Sed vobis dico qui auditis : Diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos odierunt. Benedicite maledicentibus vobis, et orate pro calumniantibus vos. Percutienti te in maxillam, præbe et alteram : et ab eo qui auferit tibi pallium, etiam noli tunicam prohibere. Omni autem exigenti esto te, tribus : et ab eo qui auferit quam teā sunt, ne repossas : et prout vultis ut faciant vobis homines, vos quoque facite illis similitor. Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? Nam et peccatores eos a quibus diliguntur, diligunt. Et si benefeceritis his qui vobis benefecerunt, quæ vobis est gratia? Siquidem et peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his a quibus speratis vos recepturos, quæ gratia est vobis? Nam et peccatores peccatoribus dant mutuum, ut recipiant paria. Quinimo diligite inimicos vestros, et benefacite, et mutuum date, nihil inde sperantes : et erit merces vestra multa, et eritis sicuti Altissimi : quia ipse benignus est erga ingratos et malos. Estote ergo misericordes, sicut et Pater vester misericors est. Quoniam apostoli ad prædicandum mittendi erant, et expectabantur multi persecutores et insidiatores : si igitur apostoli in persecutione sua dolentes, ad vindicandum eos qui se offenderant, conuersi fuissent, siluissent et non docuissent, extinctus utique fuisset eorum Evangelii : propterea Dominus anticipans admonet discipulos ne vindictam de inimicis sumant, sed omnia quæ eveniunt, fortiter ferant, quamvis quidam injuria afficiant, quamvis irreligiose insidiantur : sicut et ipse in croce seclerat, dicens : Pater, dimitte eis ; nesciunt enim quid faciunt. Deinde ne apostoli dicere possint impossibile esse præceptum diligendi inimicos, dicit : Quod tibi vis fieri, hoc et aliis facito : et esto talis aliis, quales alios tibi esse vis. Si quidem duros et impatientes et iracundos volueris esse tibi inimicos, esto et tu talis, sin illos volueris esse bonos, et compatientes, et injuriarum immemores, ne impossibile credas esse quod et tu talis sis. Vides legem naturalem in cordibus nostris inscriptam? Sic et Dominus dixit : In diebus illis dans leges meas in mentem illorum, et in corda illorum inscribam eas. Postea et alia necessitate nos urget. Si diligitis eos qui vobis bene faciunt, similes esitis peccatoribus et gentilibus. Sin diligitis eos qui vobis male faciunt, similes esitis Deo, qui est bonus ingratis et malis. Utrum igitur Deo an peccatoribus similes fieri vultis? Vides divinam doctrinam? Primum a naturali lege te docuit. Nam

quod tu tibi vis fieri, hoc etiam alteri fac. Deinde et a sine ac mercede, mercedem enim pollicetur vobis, quod similes statis Dei.

ὁμοιοί εἶναι τοῦ Θεοῦ; Ὁρᾷς διδασκαλίαν θεῶν; Ἐπιστέ σε πρῶτον ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ νόμου. Ὁ γὰρ θέλεις σὺ γενέσθαι σοι, τοῦτο καὶ αὐτῶ; ἄλλοις ποιεῖ. Εἶτα πείθει σε καὶ ἀπὸ τοῦ τέλους καὶ τοῦ μισθοῦ· μισθὸν γὰρ ὑπισχναίται ὑμῖν τὸ ὁμοίους γενέσθαι Θεῷ.

Vers. 37-40. « Nolite iudicare, et non iudicabimini. Nolite condemnare, et non condemnabimini. Remittite, et remittetur vobis. Date, et dabitur vobis. Mensuram bonam et confertam et concussam atque exundantem dabunt in sinum vestrum. Eadem quippe mensura qua metimini, metientur alii vobis. Dicebat autem illis similitudinem. Nunquid potest cæcus cæcum ducere? nonne ambo in foveam cadent? Non est discipulus supra magistrum suum, perfectus autem omnis erit, sicut magister ipsius. » Omnem morbum difficilem ab animabus nostris amovet Dominus, radicem dico superbie. Nam qui seipsum non considerat, et solum attendit res proximi, Plasque taxare vult, certum quod superbia capitur, et obliviscitur sui. Omnino enim de se quod non peccet sentit, et propterea alios peccantes reprehendit. Igitur si vis inconvictus esse, ne condemnes alios. Dic enim, queso, quare condemnas alium ut prævaricantem divinas leges? Annon et tu prævaricaris divinam legem? Ut taceam de aliis peccatis, certe in illo ipso quod alios iudicas, peccas²². Etenim divina lex præcipit tibi ne iudices fratrem. Et ita etiam tu prævaricaris legem. Et cum prævaricator es, non debes iudicare alium ut prævaricatorem. Iudicem enim superiorem esse oportet natura peccatis. Remitte igitur, et remittetur tibi: da, et dabitur tibi. Mensuram enim bonam, confertam et concussam et exundantem dabunt in sinum vestrum. Non enim parce remittitur Dominus, sed opulente. Sicut igitur mensuras farinam promissis, concutis, exundareque facis, siquidem absque parcimoniâ metiri vis: ita et Dominus mensuram magnam et exundantem dabit tibi. Hic forte acutior quispiam quaesierit, quomodo postquam dixit, Quia mensura metimini, metientur vobis et alii, iterum dicit quod mensura exundet? Si enim exundet, quomodo mensura hæc eadem est? Dicimus itaque non esse dictum quod tanta mensura metientur vobis et alii, sed eadem. Siquidem dixisset tanta mensura, tunc non defuisset difficultas et contrarietas sermoni. Nunc autem cum eadem dixerit, solvit contrarietatem. Licet enim dare eadem mensura, **314** sed non tanta. Hoc igitur dicit Dominus: Si benefeceris, benefiet tibi. Hoc enim est eadem mensura. Exundantem autem dicit, quod cum semel benefeceris, innumeris modis tibi benefiet. Idem est etiam in condemnatione. Qui enim condemnat et deinde condemnatur, eadem mensura recipit: quatenus autem amplius condemnatur quod similem condemnarit, in hoc exundans est mensura. Hæc autem dixit Dominus a condemnatione i. e. prohibens.

²² Rom. 11, 1.

« πρὸς ὁμᾶς πονηρουμένους, ὁμοιοί ἐστε τῷ Θεῷ, ἔς ἐστιν ἀγαθὸς ἐπὶ τοὺς ἀχαρίστους καὶ πονηροῦς. Ποῶν οὖν θέλετε, ὁμοιοί εἶναι τῶν ἀμαρτωλῶν, ἢ Θεῷ. »

« Μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθήτε. Μὴ καταδικάζετε, καὶ οὐ μὴ καταδικασθῆτε· ἀπολύετε, καὶ ἀπολυθήσεσθε. Δίδοτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν. Μέτρον καλὸν πεπισμένον, καὶ σεσαλευμένον, καὶ ὑπερεκχυνόμενον δώσουσι εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν. Τῷ γὰρ αὐτῷ μέτρῳ ᾧ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν. Εἶπα δὲ καὶ παραβολὴν αὐτοῖς. Μὴ τι δύναται τυφλὸς τυφλὸν ἰδηγεῖν; Οὐχὶ ἀμφότεροι εἰς βόθυνον πεσοῦνται; Οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τοῦ διδάσκαλου αὐτοῦ. Κατηρητισμένος ἔξ πᾶς ἔσται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ. » Παγγέλαπον νόσημα ἀποτέμνει τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ὁ Κύριος, τὴν ρίζαν λέγω τῆς ὑπεροφίας. Ὁ γὰρ μὴ ἑαυτὸν ἐπισκεπτόμενος, ἀλλὰ τὰ τοῦ πλησίον μόνον ἐφορῶν, καὶ ταῦτα μωμαίνειν θέλων, πρόθυλον ἐστὶ ὑπεροφίᾳ ἀλιτρωόμενος λήθηεν ἑαυτόν. Οὐκ εἶται γὰρ πάντως περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι οὐχ ἀμαρτάνει. Καὶ διὰ τοῦτο τοὺς ἄλλους ἀμαρτάνοντας αἰτιεῖται. Εἰ οὖν θέλεις ἀκατάκριτος εἶναι, μὴ κατακρίνῃς ἑτέρους. Εἰπέ μοι γὰρ διατί κατακρίνεις ἑτερον, ὡς παραβαίνοντα πάντως τοὺς θεῖους νόμους; Σὺ δὲ αὐτὸς σὺ παραβαίνεις θεῖον νόμον; Ἀφήμι ἐν ταῖς ἁλλαῖς ἀμαρτίαις, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τοῦτῳ τῷ κρίνῃς ἑτέρους, πάντως γὰρ νόμος θεῖος διακελεύεται σοὶ μὴ κρίνῃς τὸν ἀδελφόν· ὥστε καὶ σὺ παραβαίνεις νόμον. Παραβάτης δὲ ὢν, οὐκ ὀφείλεις ἑτερον κρίνῃς ὡς παραβάτην. Ἀνώτερον γὰρ εἶναι δεῖ τῆς ἀμαρτανουσύης φύσεως τὸν κριτὴν. Ἀπόλυε οὖν, καὶ ἀπολύθησῃ δίδου, καὶ δοθήσεται σοι. Μέτρον γὰρ καλὸν, πεπισμένον καὶ σεσαλευμένον, καὶ ὑπερεκχυνόμενον δώσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν. Οὐ γὰρ φειδομένως ἀντιμετρεῖ ὁ Κύριος, ἀλλὰ κλουσίως. Ὡσπερ οὖν ἐὰν μέλλῃς μετρήσειν τυχὸν ἄλευρον, πικρῆς τοῦτο καὶ σαλεύεις, καὶ ὑπερεκχεῖσθαι ποιεῖς, εἴγε θέλεις τοῦτο μετρησάτω χωρὶς φειδωλίας· οὕτω καὶ ὁ Κύριος μέτρον μέγα καὶ ὑπερεκχυνόμενον δώσει σοι. Ζητήσῃς δ' ἐν τῷ δεύτερον, πῶς εἰπὼν ὅτι Ὁ μέτρον μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν, πάλιν λέγει, ὅτι μέτρον ὑπερεκχυνόμενον δώσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν; Εἰ γὰρ ὑπερεκχύνεται, πῶς τὸ αὐτὸ ἔστι; Λέγομεν οὖν ὅτι οὐκ εἶπε, Ὡσούτῳ μέτρῳ ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν, ἀλλὰ, τῷ αὐτῷ. Εἰ μὲν γὰρ εἶπε, Ὡσούτῳ μέτρῳ, τότε ἂν εἴχε δυσχέρειαν καὶ ἐναντιότητα ὁ λόγος. Νῦν δὲ, τῷ αὐτῷ εἰπὼν, λύει τὴν ἐναντιότητα. Ἔστι γὰρ δίδοναι τῷ αὐτῷ μέτρῳ, εὐ μὴ Ὡσούτῳ. Τοῦτο γοῦν λέγει ὁ Κύριος, ὅτι εὐεργετήσας, εὐεργετηθήσῃ τοῦτο τὸ αὐτὸ μέτρον. Τὸ δὲ ὑπερεκχυνόμενον, ὅτι εὐεργετήσας ἀπέξ, μυριοπλασίως εὐεργετηθήσῃ. Τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς κατακρίσεως. Ὁ γὰρ κατακρίνων, εἶτα κατακρινόμενος, τῷ αὐτῷ μέτρῳ ἀντιλαμβάνει· καθὼ δὲ πλοῖον κατακρίνεται, ὅτι τὸν ὁμοίον κατέκρινε, κατὰ τοῦτο

ὑπερεκχυνομένον ἐστὶ τὸ μέτρον. Ταῦτα δὲ εἰπὼν ἁ
ὁ Κύριος, καὶ καλύψας ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ κατακρίνειν,
λέγει καὶ παραβολὴν ἡμῖν, τούτεστιν ὑπόδειγμα.
Εἰπέ μοι γάρ, φησὶν, ὁ ἕτερον κρίνων, καὶ αὐτὸς
τὰ αὐτὰ ἀμαρτάνων, οὐκ ἴσικας τυφλῷ τυφλὸν ὀδ-
ηγοῦναι; Εἰ γὰρ τὸν ἕτερον κρίνεις, αὐτὸς δὲ τοῖς
αὐτοῖς περιπίπτεις, ἀμφοτέροι τυφλοὶ· καὶ δοκῆς
μὲν ὀδηγεῖν ἐκείνον ἐπὶ τὸ καλὸν διὰ τοῦ κατα-
κρίνειν, οὐχ ὀδηγεῖς δέ. Πῶς γὰρ ἔσται ἐκεῖνος ἐπὶ
τὸ καλὸν ὀδηγούμενος ὑπὸ σοῦ, ὅταν καὶ σὺ πταίης;
Οὐκ ἔστι γὰρ μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον. Εἰ οὖν
εὐὸ ὁ διδάσκαλος δοκῶν καὶ ὀδηγός, πταίεις, πάντως
που καὶ ὁ μαθητευόμενος; καὶ ὀδηγούμενος. Ὁ γὰρ
κατηρητισμένος μαθητὴς, τούτεστι τεταλειωμένος,
ἔσται ὡς διδάσκαλος αὐτοῦ. Ταῦτα εἶπε περὶ τοῦ
μὴ δεῖν κατακρίνειν τοὺς ὑποδιστέτους ἡμῶν, καὶ
τῆς ὑποθέσεως.

Τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος, τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ
ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ δοκὸν τὴν ἐν τῷ ἰδίῳ ὀφθαλμῷ
οὐ κατανοεῖς; Ἡ πῶς δύνασαι λέγειν τῷ ἀδελφῷ
σου, Ἀδελφε, ἄφες ἐκβάλω τὸ κάρφος, τὸ ἐν τῷ
ὀφθαλμῷ σου, αὐτὸς τὴν ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου δοκὸν
οὐ βλέπων; Ὑποκριτὰ, ἐκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ
τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ
κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου. Οὐ γὰρ
ἔστι δένδρον καλόν, ποιοῦν καρπὸν σαπρὸν, οὐδὲ
δένδρον σαπρὸν, ποιοῦν καρπὸν καλόν. Ἐκαστον γὰρ
δένδρον ἐκ τοῦ ἰδίου καρποῦ γινώσκειται. Οὐ γὰρ ἐξ
ἀκανθῶν συλλέγουσι σύκα, οὐδὲ ἐκ βέτου τρυγῶσι
σταφυλῆν. Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θη-
σαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τὸ ἀγαθόν· καὶ
ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς
καρδίας αὐτοῦ προφέρει τὸ πονηρόν. Ἐκ γὰρ τοῦ
περισσεύματος τῆς καρδίας λαλεῖ τὸ στόμα αὐτοῦ.
Τί βλέπεις, φησὶ, τὸ κάρφος, τούτεστι, τὸ μικρὸν
ἀμάρτημα τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ δοκὸν, τὸ μέγα
ἀμάρτημα τὸ σὸν οὐ κατανοεῖς; Τοῦτο δὲ ἀρμόζει
καὶ πρὸς πάντας μὲν, μάλιστα δὲ πρὸς διδασκάλου;
καὶ ἄρχοντας, οἱ τὰ μὲν τῶν ὑπὸ χεῖρα ἀμαρτήματα,
καὶ μικρὰ ὄντα κολάζουσι, τὰ δὲ οἰκτεῖα, κἢ μεγάλα
ῶσι, ἐὼσι ἀκόλαστα. Διὸ καὶ ὑποκριτὰς τούτους
καλεῖ ὁ Κύριος, ὡς ἄλλο μὲν φαινομένους, ἐκ τοῦ τὰ
τῶν ἄλλων ἀμαρτήματα κολάζειν, φαίνονται γὰρ
δικαιοί, ἄλλο δὲ ὄντας, ἐκ τοῦ καὶ αὐτοὺς χεῖρα
ἀμαρτάνειν. Εἶτα καὶ ἀπὸ ὑποδείγματος πιστοῦται
τὸν λόγον αὐτοῦ. Ὡςπερ γὰρ, φησὶν, οὐκ ἔστι δέν-
δρον καλόν, ποιοῦν καρπὸν σαπρὸν, οὐδὲ δένδρον σα-
πρὸν, ποιοῦν καρπὸν καλόν, οὕτω καὶ ὁ τοὺς ἄλλους
σωφρονίζων καὶ διορθοῦσθαι ἐπιχειρῶν καὶ μετ-
έγειν ἐπὶ τὸ βέλτιον, οὐκ ἂν εἴη πονηρὸς, εἰ δὲ πονηρὸς
εἴη, οὐκ ἂν ἑτέρους βελτίους ἐργάσαιτο. Ἡ γὰρ
ἐκάστου καρδία θησαυρὸς ἐστὶ, κἢ μὲν ἀγαθὰ ἔχη,
καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀγαθὸς ἐστὶ, καὶ ἀγαθὰ λαλεῖ· εἰ
δὲ πονηρῶν μεστὴ ἐστὶν ἡ καρδία, καὶ ὁ ἄνθρωπος
πονηρὸς ἐστὶ, καὶ πονηρὰ λαλεῖ. Δύνασαι δὲ ταῦτα
πάντα καὶ ὡς περὶ τῶν Φαρισαίων λεγόμενα νοῆσαι.
Ἡρὸς; ἐκείνους γὰρ ἀποτεινόμενος, φησὶν, ὅτι, Ἐκβαλε

Dicit autem et parabolam nobis, hoc est exemplum.
Dic enim, quæso, inquit, nonne alterum judicans, et
ipse eadem peccans, comparatus es cæco cæcum
ducenti? Nam si alium condemnas, et ipse in
eadem incidis peccata, utriusque cæci estis: et vide-
ris quidem illi dux esse ad bonum, eo quod con-
demnas: non es autem dux. Quomodo enim ille a
te ad bonum inducetur, cum et tu labaris? Non est
enim discipulus super magistrum⁹¹. Si igitur tu
qui videris esse magister et dux, laberis: omnibus
modis cadet etiam qui docetur ac ducitur. Elabora-
tus enim discipulus, hoc est perfectus, erit sicut
magister ejus. Hæc dicit etiam ut ne condemnetur
hi qui sunt inferiores nobis, si videantur peccare.
Subdit quoque et aliud ejusdem argumenti.

VERS. 41-45. Quid autem vides festucam in oculo
fratris tui, trabem autem quæ in oculo proprio tuo,
non animadvertis? Aut quomodo potes dicere fratri
tuo: Frater, sine, ejiciam festucam quæ in oculo tuo
est, ipse in oculo tuo trabem non videns? Hypocrita,
ejice primum trabem ex oculo tuo, et tunc perspi-
cies ut ejicias festucam quæ est in oculo fratris tui.
Non est enim arbor bona quæ facit fructum malum:
neque arbor mala faciens fructum bonum. Unaquæ-
que enim arbor ex fructu suo agnoscitur. Neque
enim e spinis colligunt ficus, neque e rubo vinde-
miant vitam. Bonus homo ex bono thesauro cordis
sui profert bonum, et malus homo ex malo thesauro
cordis sui profert malum. Ex abundantia enim cordis
loquitur os ejus. Quid autem vides, inquit, festu-
cam, hoc est, parvum peccatum fratris tui, trabem
autem, magnum peccatum tuum, non advertis? Hoc
autem omnibus dici potest, et maxime doctoribus
et principibus, qui subditorum peccata quamvis
parva puniunt: sua autem etiam maxima impunita
sunt. Idcirco illos et hypocritas vocat Dominus.
Sunt alii quidem apparentes, dum aliorum peccata
puniunt: in hoc enim justi apparent. Alii autem
sunt ex eo quod et ipsi gravius peccent. Postea
etiam et exemplo confirmat sermonem suum. Sicut,
inquit, non est arbor bona quæ facit fructum pu-
trem, neque arbor putris quæ facit fructum bonum:
ita et qui alios castigare et corrigere, et ad bonum
315 transferre attentat, non fuerit malus: si
autem malus fuerit, alios non faciet meliores. Unus-
cujusque enim cor thesaurus est: et si quidem bona
habeat, etiam homo bonus est, et bona loquitur:
sin vero malis cor plenum fuerit, etiam homo malus
est, et mala loquitur. Potes autem hæc et de Phari-
sæis sic intelligere. Ad illos enim sermonem diri-
gens, inquit, Ejice primum trabem ex oculo tuo, et
tunc festucam quæ est in oculo fratris tui: sicut
etiam alibi dicit, Camelum glutientes, et culicem
excolantes. Quomodo igitur vos Pharisei qui estis
arbores putres, poteritis fractus bonos afferre?

⁹¹ Jean. XIII, 16.

Vester enim sermo semper putris est, sicut et vita. Loquimini enim ex abundantia cordis. Quomodo igitur alios corrigetis, et aliorum peccata punietis, ipsi gravius peccantes?

Ὁ Φαρισαῖοι, δένδρα ὄντες σαπρά, δυνήσεσθε καρποὺς ἀγαθοὺς προνευχεῖν; Ὑμῶν γὰρ καὶ ὁ λόγος σαπρὸς, ὡς καὶ ὁ βίος, ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας λέγετε. Πῶς τοίνυν ἑτέροισι διορθώσεσθε καὶ ἑτέρων ἀμαρτήματα κολάσετε, αὐτοὶ τὰ μείζω ἀμαρτάνοντες;

VERS. 46-49. « Quid autem vocatis me, Domine, Domine, et non facitis quæ dico? Quisquis venit ad me, et audit sermones meos, et facit eos, ostendam vobis cui similis sit. Similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, et posuit fundamentum super petram. Inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, et non potuit eam movere, fundata enim erat super petram. Qui autem audivit, et non fecit, similis est homini qui ædificavit domum suam super terram absque fundamento, in quam illius est fluvius, et continuo cecidit, et facta est ruina domus illius magna. » Et hoc necessario nobis dicitur, qui ore quidem Christum confitemur, opere autem negamus²⁵. Si enim Dominus sum, inquit, omnino vestrum est facere ea quæ sunt servorum. Servi enim opus est recte facere quod dominus imperat. Deinde dicit nobis quid lucretur se audiens, et non solum audiens, sed et faciens. Similis est enim homini ædificanti, qui ædificavit super petram. Petra igitur est Christus, sicut Apostolus testatur²⁶. Fodit autem in profundum, qui non superficialiter sermones Scripturæ accipit, sed scrutatur profunda illarum in spiritu. Talis igitur et supra petram fundat, et deinde facta tempestate, hoc est persecutione vel tentatione, illidit flumen domui illi, tentator, sive dæmon, sive homo, et non valet movere illam. Flumini sane tentans ille homo confertur, et valde merito; sicut enim flumen inundare facit aqua quæ superne decidit, ita et tentantem illum hominem Satanas, qui e cæptis cecidit, crecere facit. Dominus autem eorum qui non faciunt sermonem Domini cedit, et fit ruina domus illius magna. Magna enim ruina est eorum qui audiunt et non faciunt. Nam qui non audit, et non facit, non tam graviter cadit, qui autem audit et non facit, gravius peccat.

CAPUT VII.

De centurione. De filio viduæ. De missis a Joanne.

VERS. 1-10. 316 « Cum autem consummasset omnia verba sua audiente populo, intravit Capernaum. Centurionis autem cujusdam servus male habens agebat animum, qui illi erat clarus. Cum audisset autem de Jesu, misit ad eum seniores Judæorum, rogans eum ut veniret et servaret servum suum. At illi cum venissent ad Jesum, rogabant eum studiose, dicentes: Dignus est ut hoc illi

πρῶτον τὴν δοκὴν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε τὴν κάρφο ἐκ τῆν ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου. Ὅσπερ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει, οἱ τὴν κάμηλον καταπινοῦντες, καὶ τὸν κώνωπα διύλιζοντες. Πῶς οὖν, φησὶν, ὑμεῖς, ἀγαθοὺς προνευχεῖν; Ὑμῶν γὰρ καὶ ὁ λόγος σαπρὸς, ὡς καὶ ὁ βίος, ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας λέγετε. Πῶς τοίνυν ἑτέροισι διορθώσεσθε καὶ ἑτέρων ἀμαρτήματα κολάσετε, αὐτοὶ τὰ μείζω ἀμαρτάνοντες;

« Τί δέ με καλεῖτε, Κύριε, Κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω; Πᾶς ὁ ἐρχόμενος πρὸς με, καὶ ἀκούων μου τῶν λόγων, καὶ ποιῶν αὐτοὺς, ὑποδείξω ὑμῖν τίνε ἐστὶν ὁμοίος. Ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδομῶντι οἰκίαν, ὃς ἐσκαψε καὶ ἐβάθυνε, καὶ ἐθήκε θεμελίον ἐπὶ τὴν πέτραν. Πλημμύρας δὲ γενομένης, προσέβηξεν ὁ ποταμὸς τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἴσχυσε σαλευσαὶ αὐτήν· θεμελιωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν. Ὁ δὲ ἀκούσας καὶ μὴ ποιήσας, ὁμοίος ἐστὶν ἀνθρώπῳ οἰκοδομήσαντι οἰκίαν ἐπὶ τὴν γῆν χωρὶς θεμελίου· ἢ προσέβηξεν ὁ ποταμὸς, καὶ εὐθέως ἐπίπεσε, καὶ ἐγένετο τὸ ῥῆγμα τῆς οἰκίας ἐκείνης μέγα. » Καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον πρὸς ἡμᾶς, τοὺς ὁμολογοῦντας μὲν αὐτὸν τοῖς χεῖλεσι Κύριον, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνούμενους. Εἰ γὰρ Κύριός εἰμι, φησὶ, πάντως ὑμᾶς ἔδει τὴν τῶν δούλων ποιεῖν. Δούλων δὲ ἔργον, τὸ πράττειν ἃ ὁ κύριος ἐπιτάττει. Ἔπειτα λέγει ἡμῖν τί καρδαίνει ὁ αὐτοῦ ἀκούων, καὶ μὴ μόνον ἀκούων, ἀλλὰ καὶ ποιῶν. Ὅμοιος γὰρ ἐστὶν ἀνθρώπῳ οἰκοδόμῳ ὃς ψυχοδόμησεν ἐπὶ τὴν πέτραν. Πέτρα μὲν οὖν ὁ Χριστός, ὡς ὁ Ἀπόστολος μαρτυρεῖ. Σκάπτει δὲ καὶ βαθύνει, ὃς μὴ ἐπιπολαίως δέχεται τοὺς τῆς Γραφῆς λόγους, ἀλλ' ἐρευνᾷ τὰ βάθη τούτων μετὰ τοῦ πνεύματος. Ὁ τοιοῦτος οὖν καὶ ἐπὶ τὴν πέτραν θεμελιωτὴς ἐστὶν. Ἔπειτα λέγει ἡμῖν τί καρδαίνει ὁ αὐτοῦ ἀκούων, καὶ μὴ μόνον ἀκούων, ἀλλὰ καὶ ποιῶν. Ὅμοιος γὰρ ἐστὶν ἀνθρώπῳ οἰκοδόμῳ ὃς ψυχοδόμησεν ἐπὶ τὴν πέτραν. Πέτρα μὲν οὖν ὁ Χριστός, ὡς ὁ Ἀπόστολος μαρτυρεῖ. Σκάπτει δὲ καὶ βαθύνει, ὃς μὴ ἐπιπολαίως δέχεται τοὺς τῆς Γραφῆς λόγους, ἀλλ' ἐρευνᾷ τὰ βάθη τούτων μετὰ τοῦ πνεύματος. Ὁ τοιοῦτος οὖν καὶ ἐπὶ τὴν πέτραν θεμελιωτὴς ἐστὶν. Πλημμύρας γενομένης, διωγμοῦ τυχὸν ἢ πειρασμοῦ, προσβήξει ὁ ποταμὸς τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, ὁ πειραστὴς εἴτε δαίμων εἴτε ἀνθρώπος, καὶ οὐκ ἴσχυει σαλευσαὶ ταύτην. Ποταμὸς δ' ἂν παραβληθῆι ὁ πειράζων ἀνθρώπος, καὶ μάλα εἰκότως· ὥσπερ γὰρ τὸν ποταμὸν ἡ ἀνωθεν πίπτουσα βροχὴ πλημμυρεῖν ποιεῖ, οὕτως καὶ τὸν πειραστὴν ἀνθρώπων ἡ ἀνωθεν πασῶν Σατανᾶς ἀβέβαιον ποιεῖ. Τῶν δὲ μὴ ποιούντων τοὺς τοῦ Κυρίου λόγους ἡ οἰκία πίπτει, καὶ γίνεται τὸ ῥῆγμα τῆς οἰκίας ἐκείνης μέγα. Μεγάλα γὰρ εἰσι τὰ πτώματα τῶν ἀκούοντων μὲν, μὴ ποιούντων δέ. Ὁ μὲν γὰρ μῆτε ἀκούσας μῆτε ποιήσας, ἐλαφρότερα πταίει, ὁ δὲ ἀκούσας μὲν, μὴ ποιήσας δέ, χαλεπότερα ἀμαρτάνει.

ΚΕΦΑΛ Ζ'.

Περὶ τοῦ ἑκατοντάρχου. Περὶ τοῦ υἱοῦ τῆς χητέρας. Περὶ τῶν σταλέντων παρὰ Ἰωάννου.

« Ἐπαὶ δὲ ἐπλήρωσε πάντα τὰ ῥήματα αὐτοῦ εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ λαοῦ, εἰσῆλθεν εἰς Καπερναοὺμ. Ἐκατοντάρχου δὲ τινος δούλος κακῶς ἔχων, ἐμελλε τελευτᾶν ὃς ἦν αὐτῷ ἐντιμος. Ἀκούσας δὲ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἀπίστειλε πρὸς αὐτὸν πρεσβυτέρους τῶν Ἰουδαίων, ἐρωτῶν αὐτὸν ὅπως ἐλθῶν διασώσῃ τὸν δούλον αὐτοῦ. Οἱ δὲ, παραγενόμενοι πρὸς τὸν Ἰησοῦν, παρεκάλουν αὐτὸν σπουδαίως, λέγοντες εἰ

²⁵ Tit. 1, 16. ²⁶ I Cor. x, 4.

Ἄξιός ἐστιν ἢ παρίξει τοῦτο, ἀγαπᾷ γὰρ τὸ ἔθνος ἡμῶν, καὶ τὴν συναγωγὴν αὐτὸς ψυχοδόμησεν ἡμῖν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐπορεύετο σὺν αὐτοῖς. Ἦθελ δὲ αὐτοῦ οὐ μακρὰν ἀπέχοντος· ἀπὸ τῆς οἰκίας, ἐπεμψε πρὸς αὐτὸν ὁ εκατόνταρχος φίλους, λέγων αὐτῷ· Κύριε, μὴ σκύλλου, οὐ γὰρ εἰμι ἱκανὸς ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς. Διὸ οὐδὲ ἑμαυτὸν ἤξιώσα πρὸς σε ἰλθεῖν. Ἄλλ' ἐπέτ' λόγῳ, καὶ λαθῆσεται ὁ παῖς μου. Καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι ὑπὸ ἐξουσίαν τασσόμενος, ἔχων ὑπ' ἑμαυτὸν στρατιώτας, καὶ λέγω τούτῳ, Πορεύθητι, καὶ πορεύεται· καὶ ἄλλῳ, Ἐρχου, καὶ ἔρχεται· καὶ τῷ δούλῳ μου, Ποίησον τούτῳ, καὶ ποιεῖ. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Ἰησοῦς, ἐθαύμασεν αὐτόν. Καὶ στραφείς, τῷ ἀκολουθοῦντι αὐτῷ ὄχλῳ εἶπε· Δέγω ὑμῖν ὅτι οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτην πίστιν εὑρον. Καὶ ὑποστρέψαντες οἱ πεμφθέντες εἰς τὸν οἶκον, εὑρον τὸν ἀσθενοῦντα δούλον ὑγιαίνοντα. Ὁ αὐτὸς ἐστὶν υἱὸς τῷ πατρὶ τῷ Ματθαίῳ. Κἂν γὰρ μὴ λέγῃ ὁ Ματθαῖος ὅτι ἐπεμψε τοὺς Ἰουδαίους· ἐρωτῶν καὶ ἰκτετεύων αὐτόν, τί τοῦτο; Εἰκόδες γὰρ πρότερον μὲν κέμψαι τοὺς Ἰουδαίους, εἶτα αὐτὸν ἰκτετεῦν ἰλθεῖν· ὃ γούν παρέλειψεν ὁ Ματθαῖος, λέγει ὁ Λουκᾶς. Τάχα γὰρ τοὶ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι φθόνῳ τηκόμενοι, οὐδὲ εἶσαν ἂν τὸν εκατόνταρχον πρὸς τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ ἰλθεῖν. Δόξαν γὰρ ἔφερε τῷ Ἰησοῦ τοῦτο, εἰ τελευταῖον αὐτὸς ἀνωμαζόμενος προσῆλθεν ἂν τῷ Ἰησοῦ. Ἄλλ' ἰσως πάλιν ἀπορήσειεν ἂν τις· Πῶς; σὺν ὃ μὲν Ματθαῖός φησιν ὅτι αὐτὸς ἰκτετεῦν οἰκαιοφώνως παρηγορεῖτο ἰλθεῖν τὸν Ἰησοῦν; ὃ δὲ Λουκᾶς ἐνταυθῆ φησιν ὅτι κέμψας παρεκάλει αὐτόν μὴ ἰλθεῖν; Ἔστιν οὖν εἰπεῖν ὅτι οὐδὲν καινὸν καὶ ἀτόκου πέμψαι, καὶ αὐτὸν ἰλλόντα ταῦτα λέγειν, παραιτούμενον μὴ ἰλθεῖν. Ἀξία δὲ ἡ πίστις τοῦ ἀνδρὸς θαυμάζεσθαι, ἀνάξιον ἑαυτὸν καλοῦντος τῆς ἐπιδημίας τοῦ Ἰησοῦ. Διὸ καὶ ὁ Κύριός φησιν, ὅτι, Οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραηλιτικῷ λαῷ τοσαύτην πίστιν εὑρον. Ἐθνικὸς γὰρ ἦν ὁ εκατόνταρχος, ἀπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἰσως ταγμάτων· εκατόνταρχος δὲ ἐστὶ καὶ πᾶς νοῦς ὃς ἀρχει πολλῶν ἐν κακίᾳ, πράγματα πολλὰ ἐν τῷ βίῳ ἔχων. Ἐχει δὲ δούλον νοσοῦντα, τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς, θυμὸν λέγω καὶ ἐπιθυμίαν· δούλα γὰρ ταῦτα ἐτάχθησαν εἶναι· καὶ ἐπικαλεῖται τὸν Ἰησοῦν, πέμψας πρὸς αὐτὸν μεστὰς τοὺς Ἰουδαίους, τουτέστι, τοὺς τῆς ἐξομολογήσεως λογισμοῦς τε καὶ λόγους. Ἰούδας γὰρ ἐξομολογήσεως ἔρμηνεύεται. Ἡ τὸ, Οὐκ εἰμι ἄξιός ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς, ταχέως ἀπολήφεται τὸν δούλον αὐτοῦ ὑγιαίνοντα. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἔξῃ, ἐπορεύετο εἰς πόλιν καλουμένην Ναῖν. Καὶ συνεπορεύοντο αὐτῷ μαθηταὶ αὐτοῦ ἱκανοί, καὶ ὄχλος πολὺς. Ὡς δὲ ἤγγισε τῇ πόλει τῆς πόλεως, καὶ ἰδοὺ ἐξεκομίσθη τοθνηκῶς υἱὸς μονογενῆς; τῆ μητρὸς αὐτοῦ, καὶ αὐτῆ ἦν χήρα· καὶ ὄχλος τῆς πόλεως ἱκανὸς σὺν αὐτῇ, καὶ ἰδὼν αὐτὴν ὁ Κύριος, ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτῇ, καὶ εἶπεν αὐτῇ· Βῆθ' κλαῖε. Καὶ προσελθὼν ἤψατο τῆς σοροῦ. Οἱ δὲ βασταζόντες ἔστησαν. Καὶ εἶπε, Νεανίσκα, σοὶ λέγω, ἐγέρθητι. Καὶ ἀνεκάθισεν ὁ νεκρὸς, καὶ ἤρξατο λαλεῖν· καὶ ἔδωκεν αὐτὸν τῇ μητρὶ αὐτοῦ. Ἐλαβε δὲ ὄψος πάντας, καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεόν, λέγοντες, ὅτι

præstes : diligit enim gentem nostram, et Synagogam ipse ædificavit nobis. Jesus autem ibat cum illis. Et cum jam non longe abesset a domo, misit ad eum centurio amicos, dicens ei : Domine, noli vexari : non enim sum dignus ut sub lectum meum intres. Quapropter nec dignum meipsum arbitratus sum, ut venirem ad te : sed dic verbo, et sanabitur puer meus. Nam et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, et dico huic : Vade, et vadit : et alteri : Veni, et venit : et servo meo, Fac hoc, et facit. Auditis autem his Jesus miratus est eum, et conversus sequenti se turbae dixit : Dico vobis, ne in Israel quidem tantam fidem inveni. Et reversi qui missi fuerant in domum, invenerunt servum qui languerat sanum. Idem hic cum illo quem Matthæus ponit, etiamsi non dicat Matthæus quod miserit Judæos, rogans et orans illum. Verisimile enim est quod primum miserit Judæos, deinde etiam ipse venerit. Quod igitur prætermisit Matthæus, hoc dicit Lucas. Fortassis et Judæi invidia tabescentes non permiserunt centurionem ad pedes Jesu venire : fuisset enim hoc in gloriam Jesu, si denique ipse urgente necessitate accessisset ad Jesum. Sed forte iterum quis interrogarit : Quomodo igitur Matthæus dicit quod ille propria voce obsecravit ut veniret Jesus, Lucas vero hoc loco dicit quod amici obsecravit eum ne veniat? Dicendum itaque quod nihil novum etiam alios mittere, et per se venire, et eodem dicere ac deprecari ne veniat. Digna autem viri fides est quam admiremur, indignum se vocantis adventu Jesu. Idcirco et Dominus dicit quod neque in Israelitico populo tantam fidem inveniret. Gentilis enim erat centurio, forsitan ex Romanorum cohortibus. Centurio quoque omnis mens est quæ præest multis in malis, cui per vitam multa sunt negotia, et habet servum ægrotantem, partem animæ rationis expertem, iram dico et concupiscentiam : ordinata enim sunt hæc ut serviant : et accersit Jesum mittitque ad illum intercessores Judæos, **317** hoc est cogitationes et verba confessionis. Judas enim interpretatur confessio. Nonne enim confessionis et humilitatis verba sunt : Non sum dignus ut ingrediaris sub lectum meum? etc. Itaque cum hæc crediderit in Jesum, statim recipit servum suum sanum, iram et concupiscentiam. γὰρ οὐκ ἐξομολογήσεως ῥήματα καὶ ταπεινώσεως καὶ τὰ ἔξῃς. Πιστεύσας οὖν οὗτος ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, τὸν θυμὸν λέγω καὶ τὴν ἐπιθυμίαν.

D **VERS. 11-16.** « Et factum est, deinceps ibat in civitatem quæ vocatur Nain : et ibant cum eo discipuli ejus multi, turbaque copiosa. Cum autem appropinquaret portæ civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matri suæ, et hæc vidua erat : et turba civitatis multa cum illa. Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit illi : Noli flere. Et accessit tetigitque loculum. Porro qui portabant, substiterunt. Et ait : Adolescens, tibi dico, surge. Et resedit qui erat mortuus, et cœpit loqui, et dedit illum matri suæ. Accepit autem omnes timor, et glorificabant Deum,

dicentes : Propheta magnus surrexit inter nos, et Deus visitavit plebem suam. » Postquam centurionis servum etiam absens sanavit, aliud rarius facit miraculum. Ne quis dicat, Et quid novi in hoc sermo contigit? forsassis aliqui non fuisset mortuus, propterea mortuum illum qui efferebatur, suscitavit. Non solum autem verbo facit miraculum, sed et loculum tangit : ut discamus quod corpus ejus corpus vivificum sit. Quoniam enim caro ejus facta est propria Verbi omnia vivificantis, propterea vivifica est et ipsa, tollitque mortem et corruptionem. Porro resedit mortuus, et cepit loqui, ut ne apparenter tantum quibusdam suscitatus videatur. Nam vera resurrectionis signum fuit, residere et loqui. Inanimatum enim corpus neque residere, neque loqui potest. Viduam autem intelligas et animam, quæ virum suum, verbum Dei, qui bonam seminavit semen, amisit : filius vero ejus, mens mortuus est, et effertur extra supernam civitatem, Jerusalem ; regio enim viventium illa est. Proinde Dominus misericordia motus tangit loculum. Loculus mentis est corpus. Sepulcrum enim et loculus corpus est, unde et Græci corpus σῶμα vocant, quasi σῆμα, hoc est sepulcrum. Tacto autem corpore Dominus suscitavit mentem, juvenilem et fortem illam faciens, quæ residet, et ut suscitata fuerit a sepulcro peccati, incipit loqui, hoc est, docere alios. Quamdiu enim in peccato detinetur, non potest docere et loqui, quis enim ei crederet ?

VERB. 17-29. « Et exiit hic rumor in universam Judæam de eo, et omnem finitimam regionem. Et nuntiaverunt Joanni discipuli ipsius de his omnibus. Et invocavit duos de discipulis suis Joannes, misitque ad Jesum dicens : Tu es qui venturus es, 318 an alium expectamus? Cum autem venissent ad eum viri, dixerunt : Joannes Baptista misit nos ad te, dicens : Tu es ille qui venturus est, an alium expectamus? In eadem autem hora multos curavit a morbis ac plagis et spiritibus malis, et cæcis multis donavit visum. Et respondens dixit illis : Euntes renuntiate Joanni quæ vidistis et audistis, quod cæci videant, claudi ambulent, leprosi mundentur, surdi audiant, mortui resurgant, pauperibus annuntietur Evangelium : et beatus est quicumque non fuerit offensus per me. Et cum discessissent nuntii Joannis, cepit de Joanne dicere ad turbas : Quid existis in desertum ut videretis? arundinem, quæ vento agitur? Sed quid existis visuri? hominem mollibus vestimentis indutum? Ecce qui vestitu splendido vestiuntur, et in deliciis egunt, in aulis regum sunt. Sed quid existis ad videndum? prophetam? Utique dico vobis, et plus quam prophetam. Hic est de quo scriptum est : Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Dico enim vobis : Major inter natos mulierum propheta Joanne Baptista nemo est : attamen qui minor est in regno

Α Προφήτης μέγας ἐγήγηται ἐν ἡμῖν, καὶ ἔτι ἐπισκέφατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ περὶ τὸν τοῦ ἑκατοντάρχου δούλον ὕγιᾶ καὶ μὴ παρὼν ἐποίησεν, ἕτερον καινότερον θαυματουργεῖ. Ἴνα γὰρ μὴ τις εἴπῃ, Καὶ τί καινὸν ἐπὶ τῷ δούλῳ ἐποίησεν; Ἴσως γὰρ οὐδὲ ἀπέθανεν ἂν δούλος, διὰ τοῦτο τὸν ἐκκομιζόμενον ἐκείνον νεκρὸν ἀνίσταται. Οὐ λόγῳ δὲ θαυματουργεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς σοροῦ ἄπτεταται. Ἴνα μάθωμεν ἔτι τὸ σῶμα αὐτοῦ σῶμα ζωῆς ἐστίν. Ἐπειδὴ γὰρ ἰδία γέγονε τοῦ Λόγου ἡ σὰρξ τοῦ πάντα ζωογονούντος, διὰ τοῦτο ζωοποιός ἐστι καὶ αὕτη, καὶ θανάτου καὶ φθορᾶς ἀναρριτικῆ. Ἀνεκάθισεν οὖν ὁ νεκρός. καὶ ἤρξατο λαλεῖν, ἵνα μὴ κατὰ φαντασίαν δόξῃ τισὶν ἐγγιγέρθαι. Καὶ γὰρ ἀληθοῦς ἀναστάσεως σημεῖα, τὸ ἀνακαθίσαι καὶ λαλῆσαι· ἐπεὶ τοὶ γε B ψυχὸν σῶμα οὕτε ἀνακαθίσαι, οὕτε λαλῆσαι δύναται. Χῆραν δὲ νοήσεις καὶ τὴν ψυχὴν τὴν ἀποβαλοῦσαν τὴν ἄνδρα αὐτῆς, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, τὸν ἀγαθὰ σπέρματα σπείραντα. Ἰθὺς δὲ ταύτης ὁ νοῦς, ὁ θεοθηκῶς καὶ ἐξω τῆς πόλεως, τῆς ἁγίας Ἰερουσαλὴμ, κομιζόμενος. Χώρα γὰρ τῶν ζώντων ἐστὶν ἐκείνη· ὁ γοῦν Κύριος σπλαγχνισθεὶς, ἄπτεται τῆς σοροῦ. Σορός δὲ τοῦ νοῦ, τὸ σῶμα. Τάφος γὰρ ὄντως καὶ σῆμα τὸ σῶμα. Καθὰ καὶ τινες εἶπον αὐτὸ σῆμα εἶναι, τούτέστι τάφος. Ἀψάμενος οὖν τοῦ σώματος ὁ Κύριος ἐγείρει τὸν νοῦν, νεανικὸν αὐτὸν καὶ γενναῖον ποιῶν. Ἀνακαθίσας δὲ ὁ νεανίσκος, ὁ νοῦς λέγω οὗτος, καὶ ἔγερθείς ἀπὸ τοῦ τάφου τῆς ἁμαρτίας, τότε ἤρξατο λαλεῖν, τούτέστι διδάσκειν ἕτεροῦς. C Ἐν ὧν γὰρ τῇ ἁμαρτίᾳ κατέχευται, οὐ δύναται διδάσκειν καὶ λαλεῖν· τίς γὰρ αὐτῷ πιστεύσει;

« Καὶ ἐξῆλθεν ὁ λόγος οὗτος ἐν ὅλῃ τῇ Ἰουδαίᾳ περὶ αὐτοῦ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ. Καὶ ἀπήγγειλαν Ἰωάννῃ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ περὶ πάντων τούτων. Καὶ προσκαλεσάμενος δύο τινὰς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης, ἐπέμψα πρὸς τὸν Ἰησοῦν, λέγων· Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἄλλον προσδοκῶμεν; Παράγονοι δὲ πρὸς αὐτὸν οἱ ἄνδρες, εἶπον· Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς ἀπέσταλκεν ἡμᾶς πρὸς σε, λέγων· Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἄλλον προσδοκῶμεν; Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ θεράπευσε πολλοὺς ἀπὸ νόσων καὶ μαστίγων καὶ πνευμάτων πονηρῶν, καὶ τυφλοῖς πολλοῖς ἐχαρίστω τὸ βλέπειν. Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Πορευθέντες ἀπαγγεῖλατε Ἰωάννῃ, ἃ εἶδατε καὶ ἠκούσατε, ὅτι τυφλοὶ ἀναβλέπουσι, χωλοὶ περιπατοῦσι, λεπροὶ καθαρίζονται, κωφοὶ ἀκούουσι, νεκροὶ ἐγείρονται, πτωχοὶ εὐαγγελίζονται. Καὶ μακάριός ἐστιν, ὅς ἐάν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί. Ἀπελθόντων δὲ τῶν ἀγγέλων Ἰωάννου, ἤρξατο λέγειν τοῖς ἑσλοῖς περὶ Ἰωάννου· Τί ἐξεληλύθατε εἰς τὴν ἐρημον σαεσθαι; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον; Ἀλλὰ τί ἐξεληλύθατε ἰδεῖν; ἄνθρωπον ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἠμφιεσμένον; Ἰδοὺ οἱ ἐν ἱματισμῷ ἐνδόξῳ καὶ τρυφῇ ὑπάρχοντες, ἐν τοῖς βασιλείοις εἰσίν. Ἀλλὰ τί ἐξεληλύθατε ἰδεῖν; προφήτην; Ναὶ λέγω ὑμῖν, καὶ περισσύτερον προφήτου. Οὗτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου ἔμπροσθέν σου. Λέγω γὰρ ὑμῖν, μέζων ἐν γεννητοῖς γε-

ναϊκῶν Ἰωάννου οὐδὲς ἐστιν. Ὁ δὲ μικρότερος; ἐν A Dei, major est illo. Et omnis populus aulienis, et publicani, justificaverunt Deum baptizati baptismo Joannis. Pharisæi autem et legisperiti consilium Dei spreverunt adversus semetipsos, non baptizati ab eo. » Increbuit per totam Judæam et finitimam regionem miraculum quod in Nain factum, auditum etiam est a discipulis Joannis, quos gravabant laudes Christi, utpote imperfectos. Itaque Joannes volens eis demonstrare magnitudinem Christi, et quantum se præcelleret, rem hanc comminiscitur, et nihil quidem dicit discipulis de Christo definiens, sed simulans sese ignorantem, mittit illos, ut visis miraculis confirmetur in fide ex operibus ipsis. Dominum esse Christum, et servum Joannem. Ne igitur credas quod Joannes vere ignorans de Christo (a), miserit discipulos interrogantes. Quomodo enim, cum et ante nativitatem in utero matris exsultarit agnoscens illum, et in Jordane testificatus sit eum esse Filium Dei? Mittit igitur discipulos, dicens eis ut interrogent Jesum: Tu es ille venturus? Vides quomodo discipulos inducat ut credant quod Deus sit Jesus. Prophetæ enim missi dicuntur, et ipse Joannes, sicut testatur evangelista, « fuit homo missus a Deo ». Dominus vero venturus.

ναϊκῶν Ἰωάννου οὐδὲς ἐστιν. Ὁ δὲ μικρότερος; ἐν A Dei, major est illo. Et omnis populus aulienis, et publicani, justificaverunt Deum baptizati baptismo Joannis. Pharisæi autem et legisperiti consilium Dei spreverunt adversus semetipsos, non baptizati ab eo. » Increbuit per totam Judæam et finitimam regionem miraculum quod in Nain factum, auditum etiam est a discipulis Joannis, quos gravabant laudes Christi, utpote imperfectos. Itaque Joannes volens eis demonstrare magnitudinem Christi, et quantum se præcelleret, rem hanc comminiscitur, et nihil quidem dicit discipulis de Christo definiens, sed simulans sese ignorantem, mittit illos, ut visis miraculis confirmetur in fide ex operibus ipsis. Dominum esse Christum, et servum Joannem. Ne igitur credas quod Joannes vere ignorans de Christo (a), miserit discipulos interrogantes. Quomodo enim, cum et ante nativitatem in utero matris exsultarit agnoscens illum, et in Jordane testificatus sit eum esse Filium Dei? Mittit igitur discipulos, dicens eis ut interrogent Jesum: Tu es ille venturus? Vides quomodo discipulos inducat ut credant quod Deus sit Jesus. Prophetæ enim missi dicuntur, et ipse Joannes, sicut testatur evangelista, « fuit homo missus a Deo ». Dominus vero venturus.

77 Joan. 1, 6.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(98) Cod. 31 addit: Καὶ δῆλον ἐξ ὧν πρὸς τὴν διδάσκαλον εἶπον, Ὅς γὰρ φησὶ, μετὰ σοῦ πέραν τοῦ Ἰωρδάνου, ᾧ σὺ μεμαρτύρηκας, Ἰδὼ οὗτος βαπτίζει, καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν. Καὶ πάλιν ζήτησις ἐγένετο τῶν μαθητῶν Ἰωάννου μετὰ τῶν Ἰουδαίων περὶ καθαρισμοῦ· καὶ αὐτῶ πάλιν προσελθόντες εἶπον, Διὰ τί ἡμεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι νηστεύομεν π. κ. λ., οἱ δὲ μαθεῖται σου οὐ νηστεύουσιν; Ὁσπῶ γὰρ εἶδότες, τίς ἦν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ τὸν μὲν ἄνθρωπον ψεῖδον ὑποποιτῶντες, τὸν δὲ Ἰωάννην μείζονα ἢ κατὰ ἄνθρωπον, ἐξηλοτύπουν, εὐδοκιμοῦντα τοῦτον ὁρῶντες, ἐκείνον δὲ ὑπολήγοντα. Ὁ τοίνυν Ἰωάννης, κ. τ. λ. « Quod manifestum est ex iis quæ magistro suo dixerunt (Joan. III, 26): Qui tecum, inquit, erat trans Jordanem cui tu testificatus es, ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad ipsum. Et rursus, cum facta esset questio discipulis inter Joannis et Judæos circa purificationem, ii ad eum accedentes dixerunt (Matth. IX, 14): Cur nos et Pharisæi jejunamus frequentier: discipuli autem tui non jejunt? Nondum enim scientes, quis esset Christus, sed eum merum hominem esse suspicantes, Joannem vero plus quam hominem, zelotypia percollebantur, videntes eum celebre a fieri, illum autem submissi (*). Itaque Joannes, etc. »

(99) Cod. 31 sequentia addit, quæ forsitan propter homœoteleuton omissa fuerant: Ἡ ἕτερον προσδοκῶμεν; Ὁ δὲ Χριστὸς τὴν γνώμην εἰδὼς τοῦ Ἰωάννου, οὐκ εἶπεν, ὅτι, Ἐγὼ εἰμι (ἢ γὰρ ἂν καὶ προσέθη τοῦτο τοῖς ἀκούουσιν, καίτοι τοῦτο ἀκούουθον ἦν εἰπεῖν), ἀλλ' ἀπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἀφίξει μνησθάνειν. Λέγει γὰρ, ὅτι προσελθόντων αὐτῶν τοῦτω τότε ἠθεράπτωσε πολλούς. Καίτοι ποῖα ἀκούουθία ἦν, ἐρωτηθέντα, Σὺ εἰ, πρὸς μὲν τοῦτο μηδὲν εἰπεῖν, θεράπτουσαι δὲ εὐθὺς αὐτοῖς; κακῶς ἔχοντας, εἰ μὴ τοῦτο ἐβούλετο κατασκευάσαι, ὅπερ εἶπον ἑγὼ; Εἰδὼς τοίνυν, ἅτε Θεὸς ὢν, τῆν δεινοῖαν μεθ' ἧς αὐτοῖς

C Ἐπεμψεν ὁ Ἰωάννης, εὐθὺς ἠθεράπτουσε τυφλοῦς, χωλοῦς, καὶ ἐτέρους πολλούς· οὐκ ἐκείνον διδάσκων, (πῶς γὰρ τὸν πεπεισμένον;) ἀλλὰ τοῦτους τοῦς ἀμφιβάλλοντας. Καὶ θεράπτουσαι φησὶ, Πορευθέντες ἀπαγγεῖλατε τῷ Ἰωάννῃ ὅ ἀκούετε καὶ βλέπετε, καὶ τὰ ἐξ ἧς δι' ἧν δείκνυσιν, ὅτι καὶ τὰ ἀπόρρητα αὐτῶν οἶδαν. Εἰ γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἐγὼ εἰμι, καὶ προσέθη ἂν τοῦτο αὐτοῖς, καὶ ἐναντίωσαν, εἰ καὶ μὴ εἶπον, ὅπερ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς αὐτὸν εἶπον, Σὺ περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς, διὰ τοῦτο αὐτὸς μὲν οὐ λέγει, ἀπὸ ἐξ τῶν πραγμάτων ἀφίξει αὐτοῖς; πάντα μαθεῖν, ἀνύποπτον τὴν διδασκαλίαν ποιούμενος; καὶ σαφῆ. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν ἑλεγχον αὐτῶν λαθρανόντων; ἐπηγάγεν εἰπὼν, Μακάριος, ὃς ἂν μὴ σκανδαλισθῆ ἐν ἐμοί. Ὅρα δὲ καὶ διὰ τοῦ εἰπεῖν, Σὺ εἰ ὁ ἐρχόμενος, πῶς τοὺς μαθητὰς ἐμυδιάζει βαθεύς εἰ; τὸ πιστεῦσαι, κ. τ. λ. « An alium expectamus? Christus autem mentem Joannis sciens, non respondit: Ego sum (id enim offendisset auditores, tametsi consequens videretur, ut ita diceret), sed ex ipsis rebus id ediscere sivit. Ait enim, quod, cum illi ad eum accessissent, tunc sanavit multos. At vero quænam consequentia erat, interrogatum, quis esset, nihil respondere; ac statim ægrotos sanare; nisi id quod dixi astruere voluisset? Cognoscens igitur ille, utpote Deus, qua mente Joannes eos misisset, confestim sanavit cæcos, claudos aliosque multos; non ut illum (jam de veritate persuasum), sed ut illos dubitantes edoceret. Cum vero sanasset, dixit, Euntes renuntiate Joanni quæ auditis et videtis, et quæ sequuntur: quibus palam facit, se eorum secreta nosse. Si enim dixisset: Ego sum, hoc et eos offendisset; et cogitasset, fortasse et orz protulissent illud quod Judæi dixerat: Tu testimonium perhibes de te ips. (Joan. VIII, 15): ideo hoc ille non dicit; sed sicut ex operibus omnia discere, doctrinam suam claram, et ab omni suspitione innumine hoc

(*) Hæc et sequentia fere omnia quæ amplius habet cod. 31 supra Lucam, desumpta sunt ex Chrysostom., hom. 37, al. 38, in Mattheum.

(a) Edit. Lut. ad Christum.

In potestate enim venit, non iovitus. Tu igitur, A μαθητάς ἐπιθιδάξει βαθύως εἰς τὸ πιστεῦσαι δι-
dicit, es qui expectabatur ut veniret in mundum? Quidam autem venturum in infernum intelligunt,
ut quod dicitur, hunc sensum habeat: Tu es qui
venturas es ad infernum? Quid igitur Dominus?
Sciens scopum et mentem Joannis quare misisset
illos, ut viderent 319 quæ faceret, et ex illis
confirmarentur, propterea ad se missis dicit: Re-
nuntiate quæ videtis. Deinde enumerat miraculorum
opera, quæ et per prophetas annuntiatia fuerant.
Nam quod cæci vident, et claudi ambulanti, et
pauperibus annuntiatum Evangelium, in Isaia scri-
ptum est 320. Deinde dicit: Et beatus qui non offen-
sus fuerit in me, quasi ita dicens eis: Et vos beati,
si non fueritis offensi in me. Quoniam autem veri-
simile erat multos fuisse offensus in Joanne, qui
tantum testimonium perhibuisset de Christo, et
nunc misisset illos ad rogandum num esset ventu-
rus ille, propterea dicit turbis Christus: Ne quid
tale suspicemini de Joanne. Neque enim arundo est,
ut nunc huc, nunc illuc moveatur, et nunc quidem

320 Isa. xxxv, 5.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

pacto reddens. Unde etiam eos tactis redarguit, di-
cens: *Beatus qui non fuerit scandalizatus in me.*
Vide vero, quomodo dicendo: *Tu es ille venturus?*
discipulis inducat ad credendum, etc.

(1) Cod. 31 addit: 'Οτι μὲν γὰρ αὐτὸς, φησὶν, ἦν ὁ
Χριστὸς, ἦδει ὁ Ἰωάννης, εἰ δὲ καὶ ὑπεράνθρωπον ἐμαλ-
λε τελευτήν, οὐκ ἦδει. Ἄλλ' οὐκ ἔχει τοῦτο λόγον· ὁ
γὰρ Ἰωάννης οὐ δὲ τοῦτο ἠγάθει, τοῦτο γὰρ πρὸ τῶν
ἄλλων ἐκήρυσσεν, Ἰδοὺ γάρ, φησὶν, ὁ Ἄμωρς τοῦ
Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. Ἄμωρ
δὲ ἐκάλει, τὸν σταυρὸν ἀνακηρύττων, καὶ τῷ
εἰπεῖν δὲ, ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου,
αὐτὸ τοῦτο ἐδύλωσεν· οὐ γὰρ ἐτέρως, ἀλλὰ διὰ τοῦ
σταυροῦ τοῦτο εἰργάσατο. Καὶ τῷ λέγειν δὲ δι
Ἐν Πνεύματι βαπτίσαι ὑμᾶς, τὰ μετὰ τὴν ἀνά-
στασις προφητεύεται. Ἄλλ' οἱ μὲν ἀναστήσεται,
φησὶν, ἦδει, καὶ δώσει Πνεῦμα ἅγιον· διὲ δὲ σταυ-
ρωθῆσεται οὐκ ἦδει. Πῶς οὖν ἐμαλιν ἀνίστασθαι ὁ
μὴ παθῶν, μηδὲ σταυρωθεὶς; Τίνος ἱενα οὐκ
ἔλεγεν, οὐκ εἰ οὐ ὁ ἐρχόμενος εἰς τὸν ἕθην, ἀλλ'
ἀπλωρς, ὁ ἐρχόμενος; Ἄλλα καὶ πολλῶ καταγογγυ-
στέτερον ταῦτο ἔκεινο ἦν, φασὶ γὰρ διὰ τοῦτο
ταῦτα ἔλεγεν, ἵνα κακὰ ἀπαλθῶν κηρύξῃ· πρὸς οὓς
εὐκαιρον εἰπεῖν, Ἄδελφοί, μὴ παιδία γίνεσθε
φροσιν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ ῥηπιδίστε. Ὁ μὲν γὰρ
παρῶν βίος πολιτείας ἐστὶ καιρὸς, μετὰ δὲ τὴν
τελευτήν κρισις καὶ κόλασις. Πῶς οὖν συνεκλάσθησαν
πύλαι χαλκαί, καὶ μοχλοὶ σιδηροὶ συνεκλάσθησαν
διὰ τοῦ σώματος τοῦ αὐτοῦ; τότε γὰρ πρῶτον
ἐδείχθη σῶμα (ἀθάνατον) καὶ διαλύον πάσαν τὴν
τοῦ ἔθου τυραννίδα. Ἄλλως δὲ τοῦτο τοῦ θανάτου
τὴν λαχὺν δείκνυσι ἀνεπημένην, οὐ τῶν πρὸ τῆς
παρουσίας αὐτοῦ τετελευτηκότων τὰ ἀμαρτήματα
λαλυμένα. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο φησὶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς
ἔμπροσθεν ἅπαντας ἀπὸπλαξε γέννησις. Πῶς γάρ,
φησὶν, Ἀνεκτότερον ἐσται γῆ Σοδόμων καὶ
Γομόρρων; Τοῦτο γάρ, ὡς καὶ ἐκείνων κόλα-
σησομένων εἴρηται, ἡμερώτερον κολασθησομένων
δ' οὖν ὄμως. Τί οὖν ἠδικήθησαν, φησὶν, οἱ πρὸ τῆς
παρουσίας αὐτοῦ; Οὐδαμῶς. Ἐνῆν γὰρ καὶ μὴ
ὁμολογήσαντας τὸν Χριστὸν τότε σωθῆνα οὐ γὰρ
τοῦτο ἀπατεῖται παρ' αὐτῶν, ἀλλὰ τὸ μὴ εἰδωλο-
λατῆσαι, τὸ τὸν ἀληθινὸν Θεὸν εἰδέναι. Κύριος γάρ,
φησὶν, ὁ Θεὸς σου, Κύριος εἰς ἐστίν. Ὅστε οὐδὲν
ἰδεῖ προδρόμου ἐκεῖ. Ἄλλως δὲ εἰ μέλλουσιν οἱ ἀπι-
στοὶ μετὰ τὸ ἀποθάνειν πιστεύοντες σῶζεσθαι, οὐ-

θεός ἐστιν ὁ Ἰησοῦς; Οἱ μὲν γὰρ προφήται ἀ-
εσταλμένοι λέγονται· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἰωάννης, ὡς καὶ
ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγει, εἰ γένητο ἄνθρωπος ἀπσταλ-
μένος παρὰ Θεοῦ. Ὁ δὲ Κύριος, ὁ ἐρχόμενος.
Ἐν ἐξουσίᾳ γὰρ ἦλθεν, οὐκ ἄκων. Εὐ οὖν, φησὶν,
εἰ ὁ προσδοκώμενος ἔρχεσθαι εἰς τὸν κόσμον; Τυ-
νὲς δὲ τὸ, ἐρχόμενος, εἰς τὸν ἕθην νοοῦσιν, ὡς εἶναι
τὸ λεγόμενον τοιοῦτον· Εὐ εἰ ὁ μέλλων λθεῖν καὶ εἰς
τὸν ἕθην (1); ἢ Τί οὖν ὁ Κύριος; Εἰδὼς τὸν τοῦ Ἰωάν-
νου σκοπὸν, ἐφ' ᾧ τοῦτος ἀπίσταιλεν, καὶ διὲ ἵνα
θεάσωται ἂ ποιῆ, καὶ ἐκ τούτων πιστεύσωσι, καὶ
διὰ τοῦτο ἀποσταλεῖσι, φησὶν, Ἀπαγγεῖλατε ἂ βλε-
πετε. Εἶτα καταλέγει τὰ τῶν θαυμάτων ἔργα, ἂ καὶ
διὰ προφητῶν κατηγγέλη. Τὸ γὰρ, τυφλοὶ ἀναβλί-
πουσι, καὶ χωλοὶ περιπατοῦσι, καὶ πτωχοὶ εὐαγγε-
λίζονται, τοῦ Ἡσαίου ταῦτά εἰσιν. Εἶτά φησι· Καὶ
μακάριος ὅς ἂν μὴ σκανδαλισθῆ ἐν ἐμοί, μονουχῆ
τοῦτο λέγων αὐτοῖς· Καὶ ὑμεῖς μακάριοι ἐάν μὴ
σκανδαλιζήσθε ἐν ἐμοί. Ἐταί δὲ εἰκόξ ἦν πολλοὺς
σκανδαλισθῆναι ἐπὶ τῷ Ἰωάννη, πῶς ὁ τηλικαῦτα

δὲς ἂν ἀπολείπαι ποτε, πάντες γὰρ μεταγνώσουσι
τότε καὶ προσκυνήσουσι. Τί οὖν ὁ Κύριος, κ. τ. λ.
« Quod enim ipse, inquit, Christus esset, Joan-
nes noverat; quod autem pro hominibus moritu-
rus esset, non noverat. Sed hoc a ratione alienum
est: non enim et hoc ille ignorabat: siquidem
ante alia predicavit inquitens (1, 19): *Ecce Agnus
Dei qui tollit peccata mundi.* Porro *Agnus* appel-
lavit, crucem enuntians: ac subdens, *qui tollit
peccata mundi,* id ipsum significavit: non enim
aliter hoc quam per crucem executioni mandavit.
Cum autem dicit, *Ille vos baptizabit Spiritu sancto,*
ea quæ resurrectionem consecuta sunt, prædixit.
At noverat ille, inquit, quod resurrecturus esset,
et daturus Spiritum sanctum; at quod crucifigendus
foret, non noverat. Quomodo igitur resurrecturus
erat Dominus, non passus, neque crucifixus? Deinde
qua de causa non dixit: *Esne venturus in infer-
num,* sed solum dixit: *Tu es ille venturus?* Verum
illud magis adhuc ridiculum est, quod aiunt, cum
idcirco ista interrogasse, ut illuc, seu ad infernam,
veniens predicaret: ad quos illud convenit dicere:
*Frates, nolite pueri effici mentis, sed malitia par-
vuli estote* (1 Cor. xiv, 20). Præsens enim vita
tempus agendi est; post mortem autem manet judi-
cium et supplicium. Quomodo igitur contritis suat
portæ æræ, et vectes ferrei confracti per corpus
ejus? tunc enim primum apparuit corpus immor-
tale, ac totam dissolvens inferni tyrannidem. At
hoc mortis potentiam sublata ostendit; non illo-
rum, qui ante adventum ejus obierant, peccata so-
luta. Quod si res non ita se habet, quomodo
Christus inquit (Luc. xvii, 12): *Tolerabilis erit
terris Sodomorum et Gomorrhæ?* Hoc enim de illis
ut puniendis dictum est, levius quidem, sed tamen
puniendis. Quid igitur? anne, inquit, injuste in
eos actum est, qui ante ipsius adventum vixerunt?
Non sane. Poterant enim tunc, etiam Christus non
confessi, salvi fieri: non enim hoc ab illis exige-
batur, sed ne idola colerent, ac verum Deum
agnoscereut. Dominus enim, inquit (Deut. vi, 4),
Deus tuus, Dominus unus est. Quare inibi præsen-
sore opus non erat. Aliter, si infidelis post mor-
tem creditur, salvandi sunt, nullus peribit u-
quam: etenim omnes tunc penitentiam agent, et
Christum adorabunt. Quid igitur Dominus? » etc.

μαρτυρησας περι Χριστου, νυν αποστειλας ερωτησθαι αυτους εστιν ο ερχομενος, δια τουτο λεγει ο Χριστος προς τους θυλους, οτι Μηδεν τοιουτου υπολαβητε περι Ιωαννου. Μη γαρ καλαμος εστιν, ως ποτε μιν ωδε, ποτε δε εκει κλινεσθαι, και νυν μιν μαρτυρειν περι εμου, νυν δε αγνοειν εμε. Ει γαρ ην τοιουτος, τινος ενεκεν εξηλθετε εις την ερημον τότε, ωστε θεασασθαι αυτον; 'Αλλα μηποτε υπο της τρυφης διεσθαρην τον νουν, αλλα στολη δεικνυσιν αυτον υπερανω πασης τρυφης. Ει γαρ ιερυφα, εν βασιλεις αν ην, 'Αλλα προφητην αυτον εχετε; Και λεγω υμιν, και περισσοτερον προφητου. Οι μιν γαρ αλλοι προειπον περι Χριστου μονον, ουτος δε και εις και εδειξε, λεγων· 'Ιδε ο 'Αμνος του Θεου. Και οι μιν αλλοι προφηται, μετα το εξελθειν εκ της κοιλας των μητρων αυτων, προσφητισαν· ουτος δε και προς του εξελθειν εκ της μητρας, επεγνω τον Κυριον, και εκιριτησεν. Ειτα παραγει και τον προφητην μαρτυρα. Φησι γαρ, Ουτος εστι περι ου γεγραπται· 'Ιδου αποστελλω τον αγγελον μου. 'Αγγελος γαρ ο Ιωαννης, ταχα μιν και δια το σχεδον αυλον του βλου και αγγελικον, ταχα δε και δια το αγγελαια την του Σωτηρος επιδημιαν. 'Αμην λεγω υμιν, ουκ ετηγεραται εν γεννητοις γυναικων μεζων Ιωαννου, των αλλων παντων εξαίρων την Πρόδρομον. Ειτα ωσανει τινος ειπόντος. Και σου δε αυτου, ω Χριστε, μεζων εστιν; επαγει· 'Ο δε μικροτερος αυτου εγω, μεζων ειμι εν τη βασιλεια των ουρανων. Νομιζομαι μιν γαρ νυν μικροτερος αυτου και κατα ευγενειαν και ηλικιαν και δεξαν, αλλ' εν τη βασιλεια των ουρανων μεζων αυτου ειμι, τουτεστιν εν πασι τοις θαιως και πνευματικοις. Πας ουν ο λαος ακουσας του Ιωαννου, εδικαιωσαν τον Θεον, τουτεστιν ετιμησαν την Θεον, οτι τον προφητην αυτου εδεξαντο. Οι δε Φαρισαιοι ητιμασαν τον Θεον, μη δεξαμενοι Ιωαννην. Τινος δε το, εν γεννητοις γυναικων, ουτως ενόησαν, οτι καλωσ ειπεν, εν γεννητοις γυναικων, υπεξαίρων εαυτον ο Κυριος. Αυτος γαρ παρθενου ην γεννητος, ουχι γυναικος, τουτεστι γυγαμημένης άνδρι. Και το, ο μικροτερος δε εν τη βασιλεια των ουρανων, αλλως ενόησαν, οτι ο μικροτερος εν τω κατα Χριστον βλω, μεζων επι του εν τω νόμφ δικαίου, οϊον Ιωαννης μιν κατα την εν τω νόμφ δικαιοσύνην άμεμπτος. Ει τις δε ευρεθη βεβατισμένος μιν, μήπω δε τι κακον η αγαθον εργασάμενος, ουτος ελάχιστος ων εν τη βασιλεια των ουρανων, τουτεστιν εν τω κατα Χριστον κηρύγματι, όμως μεζων εστι του άδαπτιστου, εν νόμφ δε δικαίου. Και αλλως· οτι ει και άσαρκος μικρου ο Ιωαννης, και αυλος ουν ετι εν σαρκι. Και δια τουτο ο ελάχιστος εν τη άσαστάσει, ην βασιλεια των ουρανων ειναι φησι, μεζων αυτου εστι. Τότε γαρ τελειως αφθαρτισθέντες, ουκ ετι κατα σάρκα περιπατησομεν. Και ο τότε μικρος μεζων εστι του νυν δικαίου μιν, πλην ετι σάρκα φορουντος.

ε Ειπε δε ο Κυριος· Τινι ουν ομοιωσω τους ανθρωπους της γενεας ταυτης; και τινι ειναι ομοιοι; Ομοιοι ειναι παιδιοις τοις εν αγορα καθημένοις, και προσφωνουσιν αλληλοις και λεγουσιν· Ηυλησαμεν υμιν, και ουκ ωρχησασθε. 'Εθρηνησαμεν υμιν, και ουκ εκλαύσατε. 'Ελήλυθε γαρ Ιωαννην; ο Βαπτιστης; μητε άρτον εσθίων, μητε οϊνον πίνων, και λεγετε·

A testificetur de me, nunc autem ignoret me. Nam si fuisset talis, cujus gratia exivisset in desertum ut videretis eum? Sed neque animum suum deliciis corrumpit, vestis enim ejus declarat deliciis eum superiorem esse. Etenim si arrisissent ei deliciae, in palatiis vixisset. At prophetam illum dicitis? Utique dico vobis, major est propheta. Nam alii de Christo tantum praedixerunt, hic etiam et vidit, et monstravit dicens: Ecce Agnus illo Dei. Et alii quidem prophetae prophetizarunt postquam egressi sunt ex uteris matrum: hic autem antequam exiret de utero, agnovit Dominum, et exultavit. Post haec affert et prophetam testem; dicit enim: Ille est de quo scriptum est: Ecce mitto angelum meum. Angelus enim Joannes fuit, fortassis quod angelicam vitam et non carnalem, sed spiritualem egerit, fortassis etiam quod adventum Salvatoris nuntiarii. Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne. Praefert aliis omnibus Praecursorem. Delade quasi quis dixisset, An et te major ille est? subdit: Ego autem qui minor illo sum, major sum in regno caelorum. Habeor enim nunc minor illo et propter aetatem, et propter genus, et propter gloriam, sed in regno caelorum major illo sum, hoc est, in omnibus divinis et spiritualibus. Proinde omnis populus qui audierat Joannem, justificavit Deum, hoc est, honoraverunt Deum, eo quod prophetam ejus ipsi suscepissent: Pharisei autem non honoraverunt Deum, non suscepto Joanne. Quidam autem, inter filios mulierum, sic intellexerunt, quod bene dixerit, inter filios mulierum: ita enim excepit seipsum Dominus, quandoquidem de virgine fuerit natus, non de muliere virum experta. Et quod dicit, minor in regno caelorum, aliter intellexerunt. Minor in vita Christiana, major est justo juxta legem, ut Joannes juxta justitiam legis erat irreprehensibilis. Si quis autem inveniatur baptizatus quidem, nondum autem **320** malum quoddam vel bonum operatus fuerit, hic minimus est in regno caelorum, hoc est, in praedicatione Christi, attamen major est non baptizato, quamvis ille in lege justus fuerit. Vel aliter: Sis licet minime carnalis, sed ferme ut Joannes spiritualis: attamen quandoquidem adhuc in carne es, propterea minimus in resurrectione, quam regnum caelorum esse dicit, major te est. Tunc enim ab incorruptione omni liberi, non ultra juxta carnem ambulabimus. Et qui tunc parvus, major est eo qui nunc quidem est justus, sed carnem adhuc gestat.

Vers. 30-35. ε Ait autem Dominus: Cui ergo similes dicam homines generationis hujus? et cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, et acclamantibus inter se, ac dicentibus: Cantavimus vobis tibiis, et non sultastis, cecinimus vobis lugubria, et non plorastis. Venit enim Joannes Baptista neque edens paucum, neque bibens vinum, et dicit

tis: Dæmonium habet. Venit Filius hominis edens ac bibens, et dicitis: Ecce homo edax, et vini potior, amicus publicanorum ac peccatorum. Et iustificata est sapientia a filiis suis omnibus. » Erat quoddam ludæi genus apud Iudæos. In partes enim duas pueri multi dividebantur, et quasi vitam deridebant, alii ex una parte lamentabantur: alii ex altera tibiis canebant: et neque lugentes curabant hi qui ex altera parte: neque tibiicines ipsos curabant hi qui iugebant. Taxat igitur Dominus Pharisæos, qui neque iugebant cum Joanne iugubrem vitam agente, et pœnitentiam introducente, neque eum imitabantur: neque obtemperabant Jesu vitam præ se ferenti civiliores: sed ambos repellabant, nec lugentes cum Joanne lugente, neque concientes cum Jesu tibiis canente, hoc est, remissiore. Et iustificata est sapientia, hoc est, honorata, non a Pharisæis, sed a filiis suis, id est, his qui susceperunt Jesum et Joannem.

Vras. 36-43. « Rogabat autem illum quidam e Pharisæis ut caperet cibum cum ipso. Et ingressus domum Pharisæi, accubuit: et ecce mulier quæ fuerat in civitate peccatrix, ut cognovit, quod Jesus accubisset in domo Pharisæi, attulit alabastrum unguenti, stansque ad pedes ejus a tergo, fletus lacrymis cœpit rigare pedes ejus, et capillis capitis sui exstergere, et deosculabatur pedes ejus, et unguento ungebat. Videns autem Pharisæus qui vocaverat eum, ait intra se dicens: Hic si esset propheta, sciret utique quæ et qualis est mulier quæ tangit ipsum, quia peccatrix est. Et respondens Jesus dixit ad illum: Simon, habeo quiddam quod tibi dicam. At ille ait: Magister, dic. Duo debitores erant cuidam creditori. Unus debebat denarios quingentos, et alter quinquaginta, cum autem illi non essent solvendo, condonavit utrisque: horum igitur dic uter eum plus diliget? Respondens Simon dixit: Existimo quod is cui plus condonavit. **321** At ille dixit ei: Recte judicasti. » Videtur hic Pharisæus qui vocavit Jesum (a) non rectam habuisse sententiam, sed dolosus fuisse et hypoerisi plenus. Dicit igitur: Si esset hic propheta, et ita non crediti. quia hæc loquebatur. Dominus tamen quanvis

A Δαιμόνιον έχει. Ἐλήλυθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων, καὶ λέγετε, Ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης, φίλος τελωνῶν καὶ ἀμαρτωλῶν, καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς πάντων. » Ἦν τι παρὰ τοὺς Ἰουδαίους εἶδος παιδιᾶς τοιοῦτον, εἰς μέρη δύο πληθὺς παιδιῶν ἐτέμνετο. Καὶ τὸν βίον ὁσαυεὶ γελῶντες, οἱ μὲν ἔνθεν ἐθρήνον, οἱ δὲ ἀκείθεν ἠβλουν. Καὶ οὕτε τοῖς θρηνοῦσιν οἱ τοῦ ἐτέρου μέρους συνετίθεντο, οὕτε τοῖς αὐλοῦσιν οὕτοι. Ἐπισκώπτει τοίνυν ὁ Κύριος καὶ τοὺς Φαρισαίους, ὡς τοιοῦτόν τι ποιοῦντας. Οὕτε γὰρ τῷ Ἰωάννῃ θρηνητικὸν βίον βιοῦντι καὶ μετάνοιαν εἰσηγουμένῳ, συνεπένησαν ἢ ἐμιμήσαντο, οὕτε τῷ Ἰησοῦ βίον ἐπιδεικνυμένῳ χαριέντε, ἐπίσθησαν ἢ συνέθεντο· ἀλλ' ἀμφοτέρους ἀπώσαντο, μήτε τῷ θρηνοῦντι Ἰωάννῃ συνθρηνοῦντες, μήτε τῷ αὐλοῦντι καὶ ἀνειμένῳ Ἰησοῦ συμφεροῦντες (2). Καὶ λοιπὸν ἐδικαιώθη ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, τοῦτέστιν ἐτιμήθη, οὐχ ὑπὸ τῶν Φαρισαίων, ἀλλὰ τῶν τέκνων αὐτῆς, τοῦτέστι, τῶν παραδεξαμένων τὸν λόγον τοῦ τε Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἰησοῦ.

« Ἡρώτα δὲ τις αὐτὸν τῶν Φαρισαίων, ἵνα φάγη μετ' αὐτοῦ. Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Φαρισαίου, ἀνεκλίθη. Καὶ ἰδοὺ γυνὴ ἐν τῇ πόλει, ἥτις ἦν ἀμαρτωλὸς, ἐπιγνοῦσα ὅτι ἀνάκειται ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Φαρισαίου, κομίσασα ἀλάστρον μύρου, καὶ στάσα παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ ὀπίσω, κλαίουσα ἤρξατο βρέχειν τοὺς πόδας αὐτοῦ τοῖς δάκρυσι, καὶ ταῖς θριβῆς τῆς κεφαλῆς αὐτῆς ἐξέμασσε, καὶ καταφίει τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἤλειπε τῷ μύρῳ. Τῶν δὲ ὁ Φαρισαῖος ὁ καλέσας αὐτὸν, εἶπεν ἐν ἑαυτῷ, λέγων· Οὗτος εἰ ἦν προφήτης, ἐγνώσκων ἂν, τίς καὶ ποσαπὴ ἡ γυνὴ, ἥτις ἄπτεται αὐτῷ, ὅτι ἀμαρτωλὸς ἐστίν. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπε πρὸς αὐτόν· Σίμων, ἔγω σοὶ τι εἶπὼν. Ὁ δὲ φησὶ· Διδάσκαλε, εἰπέ. Δύο χρεωφεύεται ἦσαν δανειστῇ τινι. Ὁ εἰς ὥφαιλα δηνάρια πεντακόσια, ὁ δὲ ἕτερος πεντήκοντα, μὴ ἔχόντων δὲ αὐτῶν ἀποδοῦναι, ἀμφοτέροις ἐχαρίσατο. Τίς οὖν αὐτῶν, εἰπέ, κλεῖον αὐτὸν ἀγαπήσει; Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Σίμων εἶπεν· Ἰγλαυδάνω ὅτι ᾧ τὸ κλεῖον ἐχαρίσατο. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· Ὁρθῶς ἐκρινάς. » Φαίνεται οὗτος ὁ Φαρισαῖος ὁ κεκληκὼς τὸν Ἰησοῦν, μὴ εὐθὺς εἶναι τὴν γνώμην, ἀλλὰ δολερὸς καὶ ὑπεκρίσεως πλήρης. Φησὶ οὖν· Οὗτος εἰ ἦν προφήτης, ὥστε οὐκ ἐπίστευεν, ἐπειθὴ τοιαῦτα ἐλάλει. Ὁ δὲ

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(2) Cod. 31 addit: «Ἐτι γὰρ τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου ἔγεται τοῦ δεῖξαι συνψῆδ᾽ αὐτῷ πρᾶτοντα τὸν Ἰωάννην. εἰ, καὶ τὰ γενόμενα ἐναντία ἦν. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ὅστιν· Ἐναντίαν ἐκάτερος ἦλθεν ὁδὸν ἐγὼ καὶ ὁ Ἰωάννης, καὶ ταῦτ' ἐποίησαμεν, ὅλον ἂν εἰ τινες θηρευταὶ ζῶων δυσθήρατον διὰ δύο μέλλον ἐμπίπτειν ὁδὸν εἰς τὸ θήρατρον, ἐκατέραν ἕκαστος ἀπολαβὼν ὁδὸν ἐλαῦνοι ἐξεναντίας ἕτερος τῷ ἐτέρῳ, ὥστε πάντως εἰς θάτερον ἐμπεσεῖν. Ἄλλ' ὑμεῖς οὐδετέρῳ προσέγετε, οὕτε ἐμοί, οὕτε Ἰωάννῃ. Καὶ λοιπὸν ἐδικαιώθη, κ. τ. λ. » Adhuc

enim in eo insistit, ut ostendat, Joannem egisse ea quæ secum congruebant, tametsi opera contraria forent. Quod igitur hoc loco ait, perinde est ac si diceret: Equidem ego et Joannes contraria via incedimus: verum nos perinde facimus ac si venatores feram capti difficilem, quæ per duas vias in laqueum incidere potest, utramque viam singuli occupantes, alter contra alterum stantes contraria via impellant, et urgeant, ut omnimode in alterutrum laqueum decidat. Sed vos neutri, nec mihi scilicet, nec Joanni, attendistis. Cæterum, » etc.

(a) Edit. Lut. omittit, qui vocavit Jesum.

Κύριος ὁμοῦς, καίτοι εἰδὼς αὐτὸν μὴ εὐθεῖν εἶναι, εἰσέρχεται πρὸς αὐτὸν καὶ συνεσθίει, διδάσκων πάντως ἡμᾶς. εἰς τοῦτου, ὡς ἂν τοῖς ὑποῦλως πρὸς ἡμᾶς ἔχουσιν, ἡμεῖς ἀπλῶς καὶ ἀδόλως προσφερώμεθα. Ζητοῦσι δὲ πολλοὶ πόσαι ἦσαν αἱ γυναῖκες αἱ ἀλείψασαι τὸν Κύριον μύρω. Καὶ οἱ μὲν φασιν ὅτι δύο ἦσαν, ἡ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ μία, ἡ καὶ ἀδελφὴ τοῦ Λαζάρου, καὶ ἑτέρα ἡ παρὰ τῷ Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ, καὶ νῦν παρὰ τῷ Λουκᾷ. Ἐγὼ δὲ πισθῶμαι τοῖς λέγουσι τρεῖς εἶναι ταύτας. Μίαν μὲν τὴν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ πρὸ ἑξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα, ἣν καὶ ἀδελφὴν εἶναι Λαζάρου. Ἐτέραν δὲ τὴν παρὰ τῷ Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ, πρὸ δύο ἡμερῶν τοῦ Πάσχα, καὶ τρίτην τούτην τὴν νῦν παρὰ τῷ Λουκᾷ, περὶ τὰ μέσα τοῦ Εὐαγγελίου, μυρίσασαν τὸν Κύριον, καὶ οὐδὲν καινὸν πρότερον ταύτην ποιῆσαι τοῦτο, μήπω ἐνστάτους τοῦ καιροῦ τοῦ πάθους, εἶτα ἑκείνας εἶτε μιμησαμένης ταύτην, εἶτε καὶ ἄλλως, πλησθόν τοῦ πάθους τὸ αὐτὸ ποιῆσαι. Εἰ δὲ καὶ ὁ παρὰ τῷ Ματθαίῳ τὸν Κύριον καλέσας, Σίμων ὀνόμαστο, καὶ ὁ νῦν παρὰ τῷ Λουκᾷ, τί καινὸν συμπεσεῖν τὰ ὀνόματα; Ἐπὶ ἑκείνος γε καὶ λεπρὸς ἦν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ οὗτος. Κάκεινος μὲν, θεραπευμένος ἀπὸ τῆς λέπρας, χαριστήριον τὴν κλήσιν ἀποδίδωσι τῷ Χριστῷ. Οὗτος δὲ, οὔτε λεπρὸς, οὔτε ἐπὶ χαριστηρίοις λαλῶν. Κάκεινος μὲν οὐδὲν εἶπεν, οὗτος δὲ ἐγόγγυσε, καὶ κατακρίνει ἐν ταύτῃ τὸν τῆς Ἰησοῦν καὶ τὴν γυναῖκα. Τὴν μὲν, ὡς ἀμαρτωλὸν, τὸν δὲ, ὡς φιλόφρων. Ὁ τῆς ἀπονοίας! Ὅντως Φαρισαῖος ὁ ἄνθρωπος· ἀλλ' ὁ Κύριος ἐρωτῶν αὐτὸν ἐν παραβολαῖς, καὶ δύο χρεωφειλέτας παράγων εἰς τὸ μέσον, λεληθότως καὶ αὐτῶν χρεωφειλέτην εἶναι λέγει, ἐλάττω μὲν χρεωστῆν δοκοῦντα, χρεωστοῦντα δ' οὐν. Οὔτε γοῦν ὁ τὰ ἐλάττω χρεωστῶν σὺ, δύνασαι δοῦναι τὴν ὀφειλὴν, οὐ γὰρ ἔχεις ἐξομολόγησιν τῆς ὑπερηφανίας κρατούμενος, οὔτε ἡ γυνή. Ἀμφοτέροις οὖν ἀφαιθήσεται, καὶ τίς πλεῖον ἀγαπήσει; Πάντως ᾧ τὰ πολλὰ ζῶει.

ε Καὶ στραφείς πρὸς τὴν γυναῖκα, τῷ Σίμωνι ἔφη· Βλέπεις ταύτην τὴν γυναῖκα; Εἰσῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν σου, ὕδωρ ἐπὶ τοὺς πόδας μου οὐκ ἔδωκας· αὐτὴ δὲ τοῖς δάκρυσιν ἔβρεξέ μου τοὺς πόδας, καὶ ταῖς θριβί τῆς κεφαλῆς αὐτῆς ἐξέμαξε. Φιλημά μοι οὐκ ἔδωκας, αὐτὴ δὲ ἀφ' ἧς εἰσῆλθον, οὐ διεῖλεπε καταφιλοῦσά μου τοὺς πόδας. Ἐλαίῳ τὴν κεφαλὴν μου οὐκ ἠλειψας, αὐτὴ δὲ μύρω ἠλειψέ μου τοὺς πόδας. Οὐ χάριν λέγω σοι, ἀφένονται αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαί, ὅτι ἠγάπησε πολὺ. Ὡ δὲ ἕλιγον ἀφίεται, ἕλιγον ἀγαπᾷ. Εἶπε δὲ αὐτῇ· Ἀφένονται σου αἱ ἁμαρτίαι. Καὶ ἤρξαντο οἱ συνανακαίμενοι λέγειν ἐν ταυτοῖς· Τίς οὗτος ἐστὶν ὃς καὶ ἁμαρτίας ἀφίησιν; Εἶπε δὲ πρὸς τὴν γυναῖκα· Ἡ πίστις σου σέσωκέ σε, πορευθεὶς εἰς εἰρήνην. δ Δείκνυσι τὸν Σίμωνα ὁ Κύριος καὶ ἀλαζόνα καὶ ἀνόητον. Ἀλαζόνα μὲν, εἴ γε ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι τὴν ἄνθρωπον κατέκρινεν, ἄνθρωπος ὢν καὶ αὐτός. Ἀνόητον δὲ, εἴγε οὐ συνείδεν ὅτι τοσαῦτα ποιήσασαν τὴν γυναῖκα πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἀγάπῃ, εἶδει παραδέξασθαι, ἀλλ' οὐκ ἀποπέμψασθαι. Ἀὐ καὶ ἐλέγχε αὐτὸν ὁ Κύριος, ὡς μάτην

A sciret eum non esse candidum, ingressus est ad eum, et comedit cum eo, docens per hoc omnibus quod nos simplices exhibeamus erga eos qui dolose nobiscum agunt. Querunt autem multi qui quod fuerint mulieres quæ unxerint Dominum unguento. Et alii quidem dicunt quod duæ fuerunt, una scilicet et apud Joannem, quæ fuit soror Lazari, et alia apud Matthæum et Marcum, et nunc apud Lucam. Ego autem credo his qui dicunt tres esse, unam quidem apud Joannem ante sex dies Paschæ, quæ et soror fuit Lazari : aliam autem apud Matthæum et Marcum ante duos dies Paschæ, et tertiam hanc de qua nunc Lucas, quæ in mediis Evangelii prædicatione Dominum unxit. Neque mirum est quod hæc ante passionem hoc fecerit, et inde illæ vel ad hujus imitationem, sive alia de causa circiter passionem idem fecerint. Quamvis autem et is qui apud Matthæum commemoratur, et cuius nunc sit mentio, eodem Simonis nomine vocentur, haud mirum fuerit. Sæpe enim multi idem nomen sortiuntur. At ille fuit leprosus, sed hic non. Et ille quidem sanatus a lepra in gratiarum actionem vocavit Dominum, hic autem neque leprosus, neque gratias referens. Et ille quidem nihil dicit : hic autem obmurmuravit, et condemnavit in hoc tam Jesum, quam mulierem : hanc ut peccatricem, illum ut misericordem. O arrogantiam ! Vere Phariseus homo. Sed Dominus rogans illum in parabola, in medium producit debitores duos, latenterque et illum debitorem esse insinuat. Et parum quidem debere videtur, debebat igitur. Itaque neque tu potes dare etiam minus debitum : non enim habes confessionem superbia inflatus, neque mulier. Urisque igitur remittet. Et uter plus diligit ? Omnino cui multa dimissa sunt. Et cum hæc dixisset, obmutescere fecit arrogantem.

ἀφῆθη. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπιστομίζει τὸν ἀλα-

VERS. 44-50. ε Et conversus ad mulierem, dixit Simoni : Vides hanc mulierem ? Intravi in domum tuam : aquam pedibus meis non dedisti : hæc autem lacrymis rigavit pedes meos, et capillis capitis sui extersit. Osculum mihi non dedisti, hæc autem ex quo intravi, non cessavit deosculari pedes meos. Oleo caput meum non unxisti, hæc autem unguento unxit pedes meos. Propter quod dico tibi : Remittantur peccata ejus multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus remittitur, is minus diligit. Dixit autem ad illam : Remittantur tibi peccata. Et cœperunt qui simul accumbebant, **322** dicere intra se : Quis est hic, qui etiam peccata remittit ? Dixit autem ad mulierem : Fides tua salvam te fecit, vade in pace. δ Ostendit Dominus Simonem et arrogantem et insipientem fuisse. Arrogantem quidem ac contumeliosum, quandoquidem etiam ipse homo existens, hominem propter peccata condemnabat. Insipientem vero, siquidem non intellexerit, quod mulierem quæ tante fidei et charitatis signa præstitisset, oporteret suscipere, non re-

pullere. Idcirco reprehendit eum Dominus, utpot: condemnantem eam quæ tanta fecit, quanta nec ipse: imo nec longe inferiora fecit Simon, quasi diceret: Tu quidem neque aquam ad abludendum pedes quod vulgare est, præboisti, illa autem lacrymis rigavit. Tu faciem meam non es deosculatus; illa et pedes meos deosculata est. Tu item neque oleum, illa vero unguentum effudit. Unde quia dixisti quod non sum propheta, ex eo quod non cognoverim hanc esse peccatricem, ecce reprehendo ea quæ in corde tuo, ut cognoscas quod sicut occulta tua scio, multo magis illa sciam, quæ et multi alii sciunt. Remittuntur igitur peccata illi, quia dilexit multum, hoc est, magnam præ se tulit fidem. Denique et qui simul recubuerant, etiam ipsi obmurmurabant, non cogitantes, quod jam ad Simonem dixerat, verisimiliter dictum et ad ipsos. Dominus vero comprimens murmur illorum, et ostendere volens quod sua quemque fides salvum faciat, non dixit: Vade, mulier, ego te servo, ut ne majori invidia capiantur: sed, fides tua. Hoc dixit, ut dicebam, tum quo invidiam illorum minueret, tum ut et illos ad credendum induceret, discentes salutem ex fide esse. Cæterum quod inquit, Vade in pace, hoc est in iustitiam: pax enim iustitia est, sicut peccatum inimicitie cum Deo. Vide autem quod postquam remisit ei peccata, non contentus est remisisse peccata, nisi adiecisset et operationem boni. Vade in pace, id est, Fac ea quæ te Deo concilient.

CAPUT VIII.

De muliere Dominum ungentis. Parabola de seminante. De matre et fratribus Jesu volentibus videre eum. De increpatione aquarum. De legione dæmonum. De filia principis Synagogæ. De hæmorrhoidisa.

Vras. 1-5. Et factum est doinceps, et ipse iter faciebat per singulas civitates et castella prædicans et annuntians regnum Dei, et duodecim cum illo, simulque mulieres aliquæ, quæ erant sanate a spiritibus malis et infirmitatibus: Mariæ quæ vocatur Magdalene, de qua septem dæmonia exierant, et Joanna uxor Cluuzæ procuratoris Herodis, et Susanna, et aliarum mulierum quæ ministrabant ei de facultatibus suis. Qui collitus descenderat ut figura et exemplar fieret nobis in omnibus, docet nos ne pigri simus ad docendum, sed circumeamus per omnia loca, ut prædicemus. Quæcumque enim fecit, in admonitionem nostri fecit. Transit itaque per singulas civitates et castella, duodecimque discipulos secum ducebat non ut docerent (a), vel prædicarent, sed ut ab ipso instruerentur, ac edocerentur, et ex iis quæ faciebat, et ex iis quæ dicebat. Porro prædicabat Dominus non bona terrena, sed regnum cælorum. Et quem alium decisisset prædicare superna, quam eum qui e supernis descendit? Idcirco et nullus prophetarum regnum cælorum prædicavit. Quæ enim non viderant,

(a) Edit. Lut. colibuit, ne docerent.

κατακρίνοντα τὴν τοσαῦτα ποιήσασαν, ὅσα αὐτῷ οὐκ ἰποίησε, μᾶλλον δὲ, οὐδὲ τὰ πολλῶν καταδείξεται, ὅσον, σὺ μὲν οὐδὲ ὕδωρ ἐπὶ τοὺς πόδας τοῦτο δὴ τὸ κοινὸν ἔδωκας· αὕτη δὲ δάκρυσιν ἔβριξε τοῦτους. Οὐδὲ τὸ πρόσωπον σὺ ἐφίλησας. Αὕτη δὲ τοὺς πόδας μου κατεφίλησε. Σὺ οὐδὲ ἔλαιον, αὕτη μύρον ἐξέχευεν. Ὅθεν ἐπαίδη εἶπας ὅτι οὐ προφήτης εἶμι, ἐκ τοῦ μὴ διαγινῶναι ὅτι ἀμαρτωλὸς ἦν αὐτή, ἰδοὺ ἐλέγχω τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ἵνα γινῶς ὅτι ὡσπερ τὰ σὰ γινώσκω ἃ κρύπτεις, πολλῶ μᾶλλον τὰ ταύτης, ἃ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἴσασιν. Ἀφένονται τοίνυν αἱ ἀμαρτίαι αὐτῆς, ὅτι ἠγάπησε πολὺ, ἀντὶ τοῦ, πιστὴν ἐνδείξατο πολλήν. Οἱ δὲ συνανακειμένοι πάντων καὶ αὐτοὶ γογγυσταὶ, μὴ λογισάμενοι ὅτι ἃ πρὸς τὸν Σίμωνα εἶπε, καὶ πρὸς αὐτοὺς εἰκὸς ἦν λεχθῆναι. Ὁ δὲ Κύριος καταστέλλων τὸν γογγυσμὸν αὐτῶν, καὶ βουλόμενος αὐτοῖς δεῖξαι ὅτι ἕκαστον ἡ πίστις αὐτοῦ σώζει, οὐκ εἶπεν· Ὁ γύναι, ἐγὼ σε σώζω, ἵνα μὴ πλέον φθονήσωσιν, ἀλλ', ἡ πίστις σου. Τοῦτο δὲ εἶπεν, ὡς ἔφη, ἅμα μὲν τὸν φθόνον ἐκείνων καταστέλλων, ἅμα δὲ ἐνάγων κακείνους εἰς τὸ πιστεῦσαι, Ἐπιγίνοντας ὅτι ἡ πίστις σώζει. Τὸ δὲ, Πορεύου εἰς εἰρήνην, τουτέστιν εἰς δικαιοσύνην. Εἰρήνη γὰρ ἡ δικαιοσύνη, ὡσπερ ἡ ἀμαρτία ἐχθρὰ πρὸς Θεόν. Ὅρα δὲ ὅτι μεθ' ἧ ἀφῆκεν αὐτῇ τὰς ἀμαρτίας, οὐκ ἔστησεν αὐτὴν ἀκρι τῆς ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν, ἀλλὰ προσέθηκε καὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ ἀγαθοῦ. Τὸ γὰρ, Πορεύου εἰς εἰρήνην, ἀντὶ τοῦ, Πράττε ἃ σε ποιήσωσιν εἰρηνεύειν πρὸς Θεόν, νοεῖν ὀφείδει.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Περὶ τῆς ἀλειψάσεως τὸν Κύριον μύρω. Περὶ τῆς παραβολῆς τοῦ σπειρατοῦ. Περὶ μητρὸς καὶ ἀδελφῶν τοῦ Ἰησοῦ, θελήτων ἰδεῖν αὐτόν. Περὶ τῆς ἐπιτιμήσεως τῶν ὕδατων. Περὶ τοῦ λεγεῶνος. Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου. Περὶ τῆς αἰμορροῦσης.

Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ καθέξῃ, καὶ αὐτὸς διώδευε κατὰ πόλιν καὶ κώμην κηρύσσων καὶ εὐαγγελιζόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ δώδεκα σὺν αὐτῷ, καὶ γυναῖκες τινες, αἱ ἦσαν τεθαραπισμέναι ἀπὸ πνευμάτων πονηρῶν καὶ ἀσθενειῶν· Μαρία ἡ καλουμένη Μαγδάλνη, ἀφ' ἧς δαιμόνια ἔπειτα ἐξεληλύθει, καὶ Ἰωάννα γυνὴ Κουζᾶ ἐπιτροπέου Ἡρώδου, καὶ Σωάννα, καὶ ἑτεραι πολλαί, αἱ τινες διηκόνουν αὐτῷ ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς. Οὐρανόθεν κατελθὼν, ἵνα τύπος ἡμῖν ἐν πᾶσι καὶ ὑπογραμμὸς γένηται, διδάσκει ἡμᾶς μὴ κατοκεῖν εἰς τὸ διδάσκειν, ἀλλὰ πάντα τόπον περιτέναι καὶ κηρύσσειν. Ὅσα γὰρ ἔποιε, εἰς νοθεσίαν ἡμετέραν ἔποιε. Διώδευε τοίνυν πᾶσαν πόλιν καὶ κώμην· καὶ τοὺς δώδεκα δὲ μαθητὰς συνεπήγατο, οὐ διδασκοντας, οὐδὲ κηρύσσοντας, ἀλλὰ μαθητευομένους παρ' αὐτοῦ καὶ διδασκομένους ἀφ' ὧν τε ἔποιε, ἀφ' ὧν τε ἔλεγεν. Ἐκήρυσσε δὲ ὁ Κύριος οὐ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Τίνα γὰρ ἄλλον ἔκπεσε τὰ ἄνω κηρύττειν, εἰ μὴ τὸν ἀνωθεν ἐρχόμενον; Διὸ οὐδεὶς τῶν προφητῶν βασιλείαν ἐκήρυξεν οὐρανῶν.

Ἄ γὰρ οὐκ εἶδον, πῶς ἂν ἐκήρυξαν; διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πρέδρομος εἶπεν· Ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ. Ὁ δὲ ἄνωθεν ἐρχόμενος, ὁ ἔώρακε μαρτυρεῖ. Ἠκολούθουν δὲ αὐτῷ καὶ γυναῖκες, ἵνα μάθωμεν ὡς οὐδὲ τὸ θῆλυ κωλύεται ὑπὸ τῆς ἀσθενείας ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ. Ὅρα δὲ πῶς καὶ πλοῦσαι οὐσαι ὁμοῦ πάντα παρεῖδον, καὶ τὴν διὰ Χριστὸν καὶ μετὰ Χριστοῦ πτωχείαν εἶλοντο. Ὅτι γὰρ πλοῦσαι ἦσαν, ἀκούει· Ὅτι διεκόνουν τῷ Κυρίῳ ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς καὶ οὐκ ἀπὸ ξένων χρημάτων καὶ ἀδικιῶν ὡς πολλοί. Τὸ δὲ, ἀφ' ἧς ἐξεληλύθει δαιμόνια ἐπέτ', τινὲς μὲν τὸ πολλὰ νοοῦσι. Παρὰ τῆς Γραφῆς γὰρ τὸ ἐπέτ', ἀντὶ τοῦ πολλὰ, ἐκλαμβάνεται. Τάχα δὲ τις εἶποι ἂν, ὅτι ὥσπερ εἶσιν ἐπέτ' πνεύματα τῆς ἀρετῆς, οὕτως εἶσιν ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐπέτ' πνεύματα τῆς κακίας. Οἶόν ἐστι πνεῦμα φόβου Θεοῦ, ἐστὶν ἐκ τοῦ ἐναντίου πνεῦμα ἀφοβίας Θεοῦ, ἐστὶ πνεῦμα συνέσεως, ἐστὶν ἀντιστρόφως πνεῦμα ἀσυνείας, καὶ καθεξῆς. Εἰ μὴ γοῦν ἐκδηθείη τὰ ἐπέτ' ταῦτα πνεύματα τῆς κακίας ἀπὸ τῆς ψυχῆς, οὐ δύναται τις ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ. Δεῖ γὰρ ἐκβαλεῖν πρῶτον τὸν Σατανᾶν, καὶ οὕτως ἐνοικίσει τὸν Χριστόν.

Ἐ συνόντος δὲ ὄχλου πολλοῦ, καὶ τῶν κατὰ πόλιν ἐπιπορευομένων πρὸς αὐτὸν, εἶπε διὰ παραβολῆς· Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείρειν τὸν σπόρον αὐτοῦ. Καὶ ἐν τῷ σπείρειν αὐτὸν, ὃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὄβην, καὶ καταπατήθη, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατέφαγεν αὐτό· καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ φωνὴ ἐξηράνθη διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἰκμάδα· καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν, καὶ συμφυεῖσαι αὐτὸ ἀκανθαὶ ἀπέπνιξαν αὐτό. Καὶ ἕτερον ἔπεσεν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, καὶ φωνὴ ἐποίησε καρπὸν ἑκατονταπλασίονα. Ταῦτα λέγων, ἐφώνει, Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω. Ἐπηρώτων δὲ αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες, τίς εἶη ἡ παραβολὴ αὐτῆς; Ὁ δὲ εἶπεν· Ὑμῖν δίδοται γινῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τοῖς δὲ λοιποῖς ἐν παραβολαῖς, ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι, καὶ ἀκούοντας μὴ συνιῶσιν. Ὅπερ εἶπεν ὁ Δαυὶδ πάλαι ἐν προσώπῳ Χριστοῦ, τοῦτο νῦν ἐξέδη. Ἀνοίξω γὰρ, φησὶν, ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου. Φθέγγεται τοῖσιν ὁ Κύριος παραβολικῶς διὰ πολλὰ· καὶ ἵνα γὰρ προσεκτικωτέρους ποιήσῃ τοὺς ἀκούοντας, καὶ διεγείρῃ αὐτοῖς τὸν νοῦν εἰς ζήτησιν τῶν λεγομένων. Εἰώθαμεν γὰρ οἱ ἄνθρωποι τὰ μὲν σκοτεινῶς λεγόμενα περιεργάζεσθαι, τὰ δὲ σαφῆ περιφρονεῖν· καὶ ἵνα οἱ ἀνάξιοι τῶν μυστηριωδῶς λεγομένων μὴ ἐπακούωσι. Καὶ διὰ πολλὰ ἄλλα ἐν παραβολαῖς φθέγγεται. Ἐξῆλθεν οὖν ὁ σπείρων, τούτεστιν, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθεν ἐκ τῶν κόλπων τῶν Πατρικῶν, καὶ ἀπὸ τῆς κρυφώτερος αὐτοῦ, καὶ ἐμφανῆς ἐγένετο. Τίς δὲ ἐξῆλθεν; Ὁ ἀεὶ σπείρων. Οὐ παύεται γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀεὶ σπείρων ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς. Οὐ γὰρ μόνον ὅταν διδάσκη, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς κτίσεως ταύτης, καὶ τῶν καθ' ἑκάστην εἰς ἡμᾶς γινομένων, σπείρει ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς τὰ ἀγαθὰ σπέρματα. Ἐξῆλθε δὲ, οὐχ ἵνα τοὺς γεωργοὺς ἀποκτείνῃ, ἢ τὴν χώραν

A quo pacto prædicassent? Propterea et Præcursor dicebat: Qui de terra est, de terra loquitur: qui o supernis venit, quod vidit testatur. Secutæ autem sunt eum mulieres, ut discas quod neque feminas sua infirmitas a comitatu Christi prohibeat. Vido item quomodo et quæ divites erant, omnibus neglectis paupertatem cum Christo et pro Christo delegerint. Nam quod divites fuerint, audi, Quia ministrarunt Domino de facultatibus suis, non de alienis opibus et injuste partis, uti multi solent. Jam per septem dæmonia, quæ de illa ejecta fuerunt, quidam intelligunt multa. In Scripturis enim pro multis septem accipi solet. Fortassis autem dixerit quis, quod sicut sunt septem spiritus virtutis, ita sunt e diverso septem spiritus malitiæ; ut sicut est spiritus timoris Dei, ita et e diverso spiritus contemptus Dei et impietatis. Est spiritus intellectus, est e diverso spiritus hebetudinis intellectu carentis, et sic de aliis. Itaque nisi ejiciantur septem spiritus malitiæ ab anima, non potest quis sequi Christum. Oportet enim primum ejici dæmonem, et tunc inhabitare Christum.

VERS. 4-10. Cum autem turba plurima conveniret, et e singulis civitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem: Exiit qui sementem faciebat, ad seminandum semen suum: et inter seminandum, aliud cecidit circa viam, et conculcatur est, et volucres cœli comederunt illud. Et aliud cecidit super petram et enatum aruit, quia non habebat humorem. Et aliud cecidit inter spinas, et simul enatæ spinæ suffocaverunt illud. Et aliud cecidit in terram bonam, et enatum fecit fructum centuplum. Hæc dicens clamabat: Qui habet aures ad audiendum, audiat. Interrogabant autem eum discipuli ejus dicentes, quænam esset ista parabola. At ille dixit: Vobis datum est nosse mysteria regni Dei, cæteris autem per parabolis: ut videntes, non videant, et **324** audientes non intelligant. Nunc tandem evenit quod olim David in persona Christi dixit: Aperiam enim, inquit, in parabolis os meum²². Loquitur itaque parabolis Dominus propter multa, nempe ut attentiores reddat auditores, et excitet illorum mentem ad inquirendum de his quæ dicta sunt. Solent enim homines curiosius investigare de his quæ dicta sunt obscurius, manifesta autem negligere: et ut indigni non intelligant quæ abstrusius sunt dicta; atque propter multa alia in parabolis loquitur. Exiit igitur seminans, hoc est, Filius Dei exivit de Patris sui sinu abscondito, et conspicuus factus est. Quis autem exivit? Is qui semper seminat. Filius enim Dei non cessat seminare in animabus nostris. Non enim solum quando videtur docere, sed et per mundum istum, et per ea quæ quotidie facit erga nos, seminat in nostris animabus bona semina. Exivit autem, non ut agricolas occidat, vel agrum exurat, sed ut seminet. Sæpe enim egreditur agricola et propter alia, non

²² Psal. LXXVII, 2.

solum ut seminet, sed exiit ut seminet semen suum. Proprius enim ejus est sermo doctrinæ, et non alienus. Prophetæ enim quæcumque dixerunt, e spiritu dixerunt, et non ut propria: unde et dixerunt: Hæc dicit Dominus. Christus vero proprium habet semen, idcirco non dicebat docens: Hæc dicit Dominus, sed: Ego dico vobis. Seminante autem illo, hoc est docente, aliud quidem cecidit circa viam: non dixit quod proferret seminans, sed quod illud ceciderit. Nam qui seminat, seminat et docet, sermo autem cadit in audientes. Hi autem inveniuntur e. se vel via, vel petra, vel spinæ, vel terra bona. Cæterum discipulis interrogantibus parabolam, dicit Dominus: Vobis datum est scire mysteria regni Dei, hoc est vobis querentibus, ut discatis. « Omnis enim qui petit, accipit » . Reliquis vero qui sacramentis indigni sunt, obscure dicuntur, et existimant quidem se videre, sed non vident: et audiant quidem, sed non intelligunt, atque hoc in illorum bonum. Ne enim magis condemnentur quod cognita mysteria spreverint, ideo ab illis ea Christus abscondit. Qui enim cognoscit et contemnit, graviora meretur supplicia.

του ενεκεν ἀπέκρυψεν ὁ Χριστὸς ἀπ' αὐτῶν ταῦτα. τῆς τιμωρίας.

Vas. 11-15. « Est autem hæc parabola: Semen est sermo Dei. Qui autem juxta viam, hi sunt qui audiunt: deinde venit diabolus et tollit sermonem de corde eorum, ne credentes serventur. Nam qui super petram, hi sunt qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt sermonem, et hi radices non habent, qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. Quod autem in spinas cecidit, hi sunt qui audierunt, et a sollicitudinibus et divitiis ac voluptatibus vitæ eunt, suffocantur, nec referunt fructum. Quod autem in bonam terram, hi sunt qui in corde honesto ac bono, audientes sermonem retinent, et fructum afferunt per patientiam. » Tres hic ordines eorum sunt qui non servantur. Nam hi qui secus viam, nevitquam suscipiunt sermonem; sicut enim via conculcata et constipata semen non suscipit, eo quod dura sit, ita et obdurati corde sermonem non suscipiunt etiam audientes: non attendunt enim. At qui per petram intelliguntur, suscipiunt quidem, sed præ infirmitate humana in tentationibus marcescunt. Tertii sunt qui cum audierunt et susceperunt, præ curis vitæ hujus suffocantur. Igitur tres quidem partes eorum sunt qui pereunt, una autem eorum qui salvantur. Ita pauci quidem sunt qui servantur, plures autem qui pereunt. Vide item cum de his qui suffocantur, loquitur, quomodo non dicit, quod præ divitiis suffocentur, sed præ curis divitiarum et sollicitudinibus. Non enim divitiæ nocent, sed sollicitudines earum. Multi enim magna comoda ex divitiis percipiunt, has in pauperum ventres projicientes. Considera quoque et diligentiam

Α κατακαύση, ἀλλ' ἵνα σπειρῇ: πολλάκις γὰρ ἐξέρχεται: ὁ γεωργὸς καὶ δι' ἄλλα, οὐ μόνον διὰ τὸ σπείραι. Τὸν σπόρον δὲ αὐτοῦ ἐξήλαθε σπείραι. Ἴδιος γὰρ αὐτοῦ ἦν ὁ λόγος τῆς διδασκαλίας, καὶ οὐκ ἀλλότριος. Οἱ μὲν γὰρ προφηταί, ὅσα ἔλεγον, οὐκ ἴδια ἔλεγον, ἀλλὰ τοῦ πνεύματος. Αὐτὸς ἔλεγον, τὰς λέγει Κύριος. Ὁ δὲ Χριστὸς ἴδιον εἶχε τὸν σπόρον. Διὸ οὐκ ἔλεγον ὅταν ἐδίδασκον, ὅτι τὰς λέγει Κύριος, ἀλλ', Ἐγὼ λέγω ὑμῖν. Ἐν τῷ σπείρειν δὲ αὐτὸν, τουτέστιν, ἐν τῷ διδάσκειν, ἄλλο μὲν ἔπασεν παρὰ τὴν ὁδόν. Οὐκ εἶπεν ὅτι ἐβρίψεν ὁ σπείρων, ἀλλ' ἔπασεν ἐκεῖνο. Ὁ μὲν γὰρ σπείρων σπείρει καὶ διδάσκει. Ὁ δὲ λόγος εἰς τοὺς ἀκούοντας πίπτει. Οὗτοι δὲ εὐρίσκονται ἢ ὁδοῦ, ἢ πέτρας, ἢ ἀκανθῶν, ἢ ἀγαθῆς γῆς. Ἐρωτῶσι δὲ τοὺς μαθηταίς τὴν παραβολὴν, φησὶν ὁ Κύριος. Ὑμῖν δέδοται γινῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν, ὑμῖν τοῖς ζητῶσι μαθεῖν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ αἰτῶν, λαμβάνει: ἰ τοὺς δὲ λοιποὺς τοὺς μὴ ἀξίους οὗσι τῶν μυστηρίων, σκοτεινῶς λέγονται, καὶ δοκοῦσι μὲν βλέπειν, οὐ βλέπουσι δέ: καὶ ἀκούουσι μὲν, οὐ συνιοῦσι δέ, καὶ τοῦτο εἰς εὐεργεσίαν αὐτῶν. Ἴνα γὰρ μὴ πλείον κατακαυθῶσιν, ὡς μετὰ τὸ γινῶναι τὰ μυστήρια καταφρονήσαντες αὐτῶν, τοῦτο γὰρ γνοὺς, εἶτα καταφρονήσας, βαρυτέρας ἀξίους

« Ἔστι δὲ αὕτη ἡ παραβολή, ὁ σπόρος ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Οἱ δὲ παρὰ τὴν ὁδόν, εἰσὶν οἱ ἀκούοντες, εἶτα ἐρχεται ὁ διάβολος: καὶ αἴρει τὸν λόγον ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτῶν, ἵνα μὴ πιστεύσαντες σωθῶσιν. Οἱ δὲ ἐπὶ τῆς πέτρας, οἱ ὅταν ἀκούσῃ, μετὰ χαρᾶς δέχονται τὸν λόγον, καὶ οὗτοι ῥίζαν οὐκ ἔχουσιν, οἱ πρὸς καιρὸν πιστεύουσι, καὶ ἐν καιρῷ πειρασμοῦ ἀφίστανται. Τὸ δὲ εἰς τὰς ἀκανθὰς πεσοῦν, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀκούσαντες, καὶ ὑπὸ μεριμνῶν καὶ πλοῦτου καὶ ἡδονῶν τοῦ βίου πορευόμενοι συμπνιγόνται, καὶ οὐ τελεσφοροῦσι. Τὸ δὲ ἐν τῇ καλῇ γῆ, οὗτοί εἰσιν οἵτινες ἐν καρδίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ, ἀκούσαντες τὸν λόγον, κατέχουσι καὶ καρποφοροῦσιν ἐν ὑπομονῇ. » Τρεῖς τάξεις εἰσὶ τῶν μὴ σωζομένων ἐνταῦθα. Οἱ μὲν γὰρ παρὰ τὴν ὁδόν, οἱ μετ' ὅλων παραδειξάμενοι τὸν λόγον. Ὅσπερ γὰρ ἡ ἔδρις, κατακεκλιμένη καὶ συμπεκλιμένη οὐ δέχεται τὸν σπόρον, ὡς σκληρὰ οὖσα, οὕτω καὶ οἱ σκληροκάριοι οὐδ' ὅλων παραδέχονται τὸν λόγον, κἂν ἀκούσῃ, μὴ προσέχοντες. Οἱ δὲ παρὰ τὴν πέτραν, οἱ δεξάμενοι μὲν, εἶτα ὑπὸ ἀσθενείας ἀνθρωπίνης τοῖς πειρασμοῖς ὑπομαλακισθέντες. Τρίτοι δὲ, οἱ ἀκούσαντες, καὶ ὑπὸ μεριμνῶν τοῦ βίου συμπνιγόμενοι. Τρεῖς μὲν οὖν μερίδες εἰσὶ τῶν ἀπολλυμένων, μία δὲ ἡ τῶν σωζομένων: οὕτως ὀλίγοι μὲν εἰσιν οἱ σωζόμενοι, πλείους δὲ οἱ ἀπολλύμενοι. Ὅρα δὲ ἐπὶ τῶν συμπνιγόμενων, πῶς οὐκ εἶπεν ὅτι ὑπὸ τοῦ πλοῦτου συμπνιγόνται, ἀλλ' ὑπὸ τῶν μεριμνῶν τοῦ πλοῦτου. Οὐ γὰρ ὁ πλοῦτος βλέπτει, ἀλλ' αἱ μερίμναι τούτου. Ἐπεὶ πολλοὶ ὑπὸ τοῦ πλοῦτου ὠφελήθησαν, βέβησαντες αὐτὸν εἰς τὰς τῶν πνηθῶν γαστέρας. Σκόπει δὲ μοι καὶ τὴν ἀκριβείαν τοῦ εὐαγγελιστοῦ, πῶς ἔφη περὶ

²⁹ Matth. vii, 8.

τῶν σωζομένων, οἵτινες ἀκούσαντες τὸν λόγον, ἀ κατέχουσι. Τοῦτο γὰρ εἶπε διὰ τοῦ; παρὰ τὴν ὁδόν. Οὗτοι γὰρ οὐ κατέχουσι, ἀλλ' ἀφρεῖ τὸν λόγον ὁ διάβολος ἀπ' αὐτῶν· τὸ δὲ, καρποφοροῦσιν, εἶπε διὰ τοῦ; συμπινομένους, καὶ μὴ τελεσοφοροῦντας. Ἐκείνοι γὰρ οὐ καρποφοροῦσιν, οἱ μὴ τελεσοφοροῦντες λέγω. Τὸ δὲ, ἐν ὑπομονῇ, εἶπε διὰ τοῦ; ἐπὶ τῆς πέτρας, οἱ δέχονται μὲν τὸν λόγον, οὐκ ὑπομένοντες δὲ πειρασμοῦ ἔφοδον, ἀδίκιμοι φαίνονται. Ὅρξ πῶ; εἶπε περὶ τῶν σωζομένων τὸ, κατέχουσι, καὶ τὸ, καρποφοροῦσι, καὶ τὸ, ὑπομονῇ, καὶ διὰ τούτων τῶν τριῶν ἀποδιέστειλε αὐτοῦ; ἀπὸ τῶν μὴ κατεχόντων, οἵτινές εἰσιν οἱ παρὰ τὴν ὁδόν (3). Ἀπὸ τῶν μὴ ὑπομένωντων πειρασμοῦ ἔφοδον, οἵτινές εἰσιν οἱ ἐν ταῖ; ἀκάνθαι; . Ἀπὸ τῶν μὴ ὑπομένωντων πειρασμοῦ ἔφοδον, οἵτινές εἰσιν οἱ ἐπὶ τῆς πέτρας.

Ἐν evangelistæ, quomodo dixerit de his qui salvantur, quod auditum sermonem retineant. Hoc enim dixit propter eos qui per viam intelliguntur. Hi enim non retinent, sed diabolus tollit ab eis sermonem; et quod fructum afferant, dixit propter eos qui suffocantur, et qui non perdurant usque ad finem. Illi enim fructum non afferunt, qui non perseverant usque ad finem. Porro quod dicit, in patientia, dixit propter eos qui super petram, qui suscipiunt quidem sermonem, non sustinent autem temptationis insidias, et comprobantur reprobi. Vides quomodo dixerit de his qui salvantur, quod retineant, et fructum faciant, atque id in patientia: et per tria distinxerit eos: ab his qui non retinent, et hi sunt qui juxta viam: ab his qui fructum non afferunt, et hi sunt qui inter spinas: ab his qui non sustinent temptationis insidias, et hi sunt qui super petram.

« Οὐδεὶς δὲ λύχνον ἄψας, καλύπτει αὐτὸν σκεύει, ἢ ὑποκάτω κλίνης τίθεισιν, ἀλλ' ἐπὶ λυχνίας ἐπιτίθεισιν, ἵνα οἱ εἰσπορευόμενοι βλέπωσι τὸ φῶ; . Οὐ γὰρ ἔστι κρυπτὸν, δ οὐ φανερόν γενήσεται, οὐδὲ ἀπόκρυφον δ οὐ γνωσθήσεται, καὶ εἰ; φανερόν ἐλθῆ. Βλέπετε οὖν πῶ; ἀκούετε. Ὅ; γὰρ ἂν ἔχη, δοθήσεται αὐτῷ· καὶ ὅ; ἂν μὴ ἔχη, καὶ δ δοκεῖ ἔχειν, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Ἄλλης διδασκαλίας ἀρχὴ ἐν ταῦθα. Πρὸ; γὰρ τοῦ; μαθητῆ; ἀποτεινόμενος ταῦτα λέγει, εἰ; ἀκρίθειαν βίου ἐνάγων αὐτοῦ; καὶ παιδείων ἐναγωνίους εἶναι, ὡ; παρὰ πάντων βλέπεσθαι μέλλοντας. Ὁ γὰρ διδάσκων καὶ κηρύττων, παρὰ πάντων βλέπεται, παρὰ πάντων περισκοπεῖται, εἰ καλός ἔστιν ἢ τούναντίον, καὶ οὐδὲν τῶν αὐτοῦ κρύπτεται. Ὑμεῖ; οὖν, ὡ; μαθηταί, ἐὰν ἔχητε προσοχὴν καὶ σπουδὴν, δοθήσεται ὑμῖν πλείων χάρι; παρὰ Θεοῦ. Ὅ; δ' ἂν μὴ ἔχη σπουδὴν καὶ προσοχὴν, καὶ δ δοκεῖ ἔχειν χάρισμα ἀπὸ Θεοῦ, διὰ τῆ; ἀμελείας αὐτοῦ κατασβέννυσι καὶ ἀπόλλυσι.

Vers. 16-18. « Nemo vero cum lucernam accenderit, operit eam vase, aut subter lectum ponit, sed super candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen. Non est enim occultum, quod non manifestum sit futurum: nec absconditum, quod non sit cognoscendum, et in propatulum venturum. Videte ergo quomodo audiat. Quisquis enim habet, dabitur illi: et quicunque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab eo. » Hoc loco alterius doctrinæ initium est. Ad discipulos enim sermonem dirigens, hæc dicit inducens eos ad sanctæ vitæ diligentem custodiam, et instruens ut semper in agone sint ac certamine, utpote ab omnibus conspiciendi. Qui enim docet ac prædicat, ab omnibus conspicitur, ab omnibus dijudicatur, 326 num honestus sit, et nihil quod facit occultatur. Vos igitur, o discipuli, si attenderitis et studiosi fueritis, dabitur vobis major gratia a Deo. Qui vero non adhibuerit studium et attentionem, etiam si quam gratiam habere videatur a Deo, per negligentiam suam eam exstinguere et perdit.

« Παρεγένοντο δὲ πρὸ; αὐτὸν ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἠδύναντο συντυχεῖν αὐτῷ διὰ τὸν ὄχλον. Καὶ ἀπηγγέλει αὐτῷ, λεγόντων· Ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοὶ σου ἐστήκασιν ἔξω, ἰδεῖν σε θέλοντες. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπε πρὸ; αὐτού; . Μήτηρ μου καὶ ἀδελφοὶ μου οὗτοι εἰσιν οἱ τὴν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀκούοντες καὶ ποιούντες. » Ἐνταῦθεν δείκνυται, ὅτι οὐκ ἦν μετὰ τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν ὁ Χριστός· καταλιπὼν γὰρ τούτους, σχολάζει τῇ πνευματικῇ διδασκαλίῃ, ἀλλ' ἐκεῖνοι παραγίνονται πρὸ; αὐτόν. Οὕτως οὖν χρῆ καὶ πάντα τὸν διακονίαν πεπιστευμένον Θεοῦ, μηδὲν ποιεῖσθαι προτιμότερον ταύτης, ἀλλὰ καὶ γονεῖ; παρωθεῖσθαι, εἴγε μέλλουσιν ἡμῶ; ἐμποδίζεῖν ἀνωφελῶ; καὶ μάτην εἰ; τὸ τοῦ Θεοῦ ἔργον. Ὡ;περ οὖν καὶ νῦν ὁ Κύριος ποιεῖ.

Vers. 19-21. « Venerunt autem ad illum mater et fratres ejus, et non poterant adire eum præ turba, et nuntiatum est illi, dictumque, Mater tua et fratres tui stant foris, volentes te videre. Qui respondens dixit ad illos: Mater mea et fratres mei hi sunt qui sermonem Dei audiunt, et faciunt illum. » Hoc loco ostenditur quod fuerit non cum carnalibus cognatis Christus: illis enim relictis, spirituali vacabat doctrinæ, unde illi ad eum accedunt. Sic etiam oportet ut omnes quibus concredidit ministerium Dei, nihil illo antiquius habeant vel præferant. Sunt item et parentes repellendi, siquidem absque utilitate et frustra in opere Dei nos impedituri sunt, quemadmodum et nunc Dominus facit. Quia enim dixerant illi quidam de co-

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(3) Cod. 31, Οἵτινές εἰσιν οἱ παρὰ τὴν ὁδόν. Ἀπὸ τῶν μὴ τελεσοφοροῦντων. Οἵτινές εἰσιν ἐν ταῖ; ἀκάνθαι;, κ. τ. λ. « Hi sunt, qui juxta viam. Ab his

qui fructum suo tempore non afferunt. Et hi sunt qui inter spinas, » etc.

gnatis ejus, ipse fraternitatem non in parvo numero claudit, neque illis Joseph hunc honorem dat, ut soli sint fratres : sed quia venit totum mundum servare, et omnes fratres facere, dicit : Mater mea et fratres mei hi sunt qui sermonem Dei audiunt. Deinde quia nuda et sola auditio nullum servat, sed magis condemnat, dicit : et faciunt illum. Oportet igitur audire, et facere. Porro sermonem Dei suam doctrinam vocat. Quæcunque enim ipse dicebat, Patris sui erant, cui non fuit adversarius, ut dicat quæ Dei non sunt. At plerique locum huic sic intelligunt, quod quidam irriserint Christum docentem, et ob doctrinam suam factum admirabilem, ut per invidiam dixerint : Ecce mater tua et fratres tui sunt foris, cupientes te videre, quia mater ipsius videbatur vilis esse, et fratres ejus obscuro, utpote fabri filii, et idcirco quasi ignobilis matrem ejus et fratres irridendo objiciebant. Proinde scieas cogitationes eorum, Nihil mihi, inquit, nocet ignobilis cognatio. Imo etiam si quis ignobilis fuerit, si tamen audierit sermonem Dei, ipsam mecum cognatum facio.

ΚΕΦ. 23-25. « Factum est autem quodam die, et ipse ascendit in navim, et discipuli ejus, et sit ad illos, Trajiciamus in ulteriorem ripam stagni, ac solverunt. Cæterum navigantibus illis, obdormivit. Et iugruit procella venti in stagnum, et complebantur ac periclitabantur. Accedentes autem suscitaverunt eum dicentes : « Præceptor, præceptor, perimus. At ille excitatus increpavit ventum ac tempestatem aquæ, et cessavit, factaque est tranquillitas. Dixit autem illis : Ubi est fides vestra ? Timentes autem mirati sunt inter se, dicentes : Quis putas hic est, quia ventis quoque et aquæ imperat, et 227 obediant ei ? » Exercens discipulos Dominus, eorumque fidem examinans num in tentationibus suis imperterriti sint : singulari quadam dispensatione dormit, arguitque illorum infirmitatem. Non enim perfectam fidem, sed infirmitate mistam præ se ferebant. Credunt enim quod salvare possit, verum ut pusillanimes dicunt, Salva, perimus. Si enim perfectam habuissent fidem, satis certi fuissent impossibile esse perire illos, præsertim eo qui omnia valet. Excitatus autem increpavit ventum. Permisit vero eos turbari, ut clarior fieret sua virtus. Solent enim homines tunc memnissse ejus qui salvat, quando a magnis periculis eripiuntur. Propterea non in principio, sed in articulo periculi excitatus, illos servavit. Vide autem et anagogiam, quia figura est ejus quod postea discipulis evenit. Stagnum enim est Judæa, in qua tempestas orta, propter insaniam Judæorum qui crucifixerunt Dominum. Turbati vero sunt et discipuli : nam illo relicto fugerunt, sed excitatus est Dominus a somno, hoc est, surrexit : unde reddita discipulis tranquillitas. Venit enim ad eos, ac dixit.

Α Ἐπεὶ γὰρ εἶπον αὐτῷ τινες περὶ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ, αὐτὸς οὐ περικλαίει ἐν ὀλίγοις τὴν ἀδελφότητα, οὐδὲ τοὺς τοῦ Ἰωσήφ πατρὸς καταξιοὶ ἀδελφοὺς μόνους ἔχειν, ἀλλ' ἐπεὶ τὸν κόσμον ἅπαντα ἤθεο σώσαι, καὶ πάντας ἀδελφοὺς ποιήσασθαι, φησὶ· Μήτηρ μου καὶ ἀδελφοὶ μου εἰσιν οἱ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀκούοντες. Εἶτα ἐπειθεὶ τὸ ἀκούειν φίλων οὐδένα σώζει, εἰ μὴ μᾶλλον καὶ κατακρίνει, φησὶ, καὶ ποιούντας. Δεῖ γὰρ μετὰ τοῦ ἀκούειν, καὶ ποιεῖν. Λόγον δὲ Θεοῦ τὴν οἰκίαν διδασκαλίαν λέγει· ὅσα γὰρ αὐτῆς ἐλατ, τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἦσαν. Οὐ γὰρ ἦν ἀντίθεος ὥστε ἂ λέγει μὴ εἶναι τοῦ Θεοῦ. Τινὲς δὲ τὸ χωρὶον τοῦτο οὕτω νοοῦσιν, ὅτι τοῦ Χριστοῦ διδάσκοντος καὶ εὐδοκιμοῦντος ἐπὶ τῇ διδασκαλίᾳ, τινὲς φθονήσαντες καὶ ὡσπερ μυκτηρίζοντες αὐτὸν, Β εἶπον· Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου, καὶ οἱ ἀδελφοὶ σου ἐστὶ· κασιν ἔξω, ἵδεν σε θέλοντες. Ἐπεὶ γὰρ ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἐδόκει εὐταλῆς εἶναι, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἀφανεῖς· τινες, ὡς τέκνοντος υἱοῦ, τοῦτου ἔτι κεν διασύροντες· αὐτὸν ὡς θυγατρὴν, τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῷ προέφερον. Ὁ δὲ, γνοὺς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, εἶπεν, ὅτι, Οὐδὲν με βλάπτει εὐταλεια συγγενική, ἀλλὰ μᾶλλον κἂν εὐταλῆς εἴη τις, ἀκούη δὲ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, συγγενῆ αὐτὸν ποιῶ ἑμὸν.

« Καὶ ἐγένετο ἐν μετὰ τῶν ἡμερῶν, καὶ αὐτὸς ἐνέβη εἰς πλοῖον, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς· Διέλθωμεν εἰς τὸ πέραν τῆς λίμνης· καὶ ἀνήχθησαν. Πλέοντων δὲ αὐτῶν, ἀφύπνωσε, καὶ κατέβη λαλαφῶ ἀνέμου εἰς τὴν λίμνην, καὶ συνεπληροῦντο καὶ ἐκινδύνεον. Προσελθόντες δὲ διήγγειραν αὐτὸν, λέγοντες· Ἐπιστάτα, ἐπιστάτα, ἀπολλύμεθα. Ὁ δὲ ἐγερθεὶς ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ καὶ τῷ κλύδωνι τοῦ ὕδατος, καὶ ἐκύσαστο, καὶ ἐγένετο γαλήνη. Εἶπε δὲ αὐτοῖς· Ποῦ ἐστιν ἡ πίστις ὑμῶν; Φοβηθέντες δὲ, ἐθαύμασαν, λέγοντες πρὸς ἀλλήλους· Τίς ἄρα οὗτός ἐστιν, ὅτι καὶ τοὺς ἀνέμους ἐπιτάσσει καὶ τῷ ὕδατι καὶ ὁπακούουσιν αὐτῷ; » Γυμνάζων τοὺς μαθητὰς ὁ Κύριος, καὶ δοκιμάζων τὴν πίστιν αὐτῶν, εἰ ἄρα ἐν τοῖς πειρασμοῖς ἀκλόνητοί εἰσι, καθέουσι οἰκονομικῶς, ἀλλ' ἐλέγχεται αὐτῶν ἡ ἀσθένεια. Οὐ γὰρ τελείαν πίστιν, ἀλλὰ μεμιγμένην τῇ ἀπιστίᾳ ἐνδείκνυνται. Πιστεύουσι μὲν γὰρ ὅτι σώσαι δύναται. Ὡς δὲ ἀλογόπιστοι, λέγουσι τὸ, Σῶσον, ἀπολλύμεθα. Εἰ γὰρ τελείαν εἶχον πίστιν, ἐπιπροφορηθῆσαν ἂν ὡς ἀδύνατόν ἐστιν ἀπολέσθαι αὐτοὺς, συνόντος αὐτοῖς τοῦ πάντα ἰσχύοντος. Ὁ δὲ ἐγερθεὶς ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ. Ἀφῆκε γὰρ αὐτοὺς ταραχθῆναι, ἵνα καὶ ἐμφανεστέρῃ γένηται ἡ αὐτοῦ δύναμις. Εἰώθαμεν γὰρ οἱ ἄνθρωποι τότε μᾶλλον μνημονεύειν τοῦ σώσαντος, ὅταν ἀπὸ μεγάλων κινδύνων ἡμᾶς ἐξέλθῃ. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐν ἀρχῇ, ἀλλ' ἐν ἀκμῇ τοῦ κινδύνου διαναστὰς αὐτοὺς ἔσωσεν. Ὅρα εἰ καὶ ἀναγωγικῶς, ὅτι τύπος ἐστὶ τοῦτο τοῦ ὕστερον περὶ τοὺς μαθητὰς συμβάντος. Λίμνη μὲν γὰρ ἡ Ἰουδαία, περὶ ἣν κατέβη λαλαφῶ πολλὴ τῆς κατὰ Χριστοῦ μανίας, ἣν ἐμάνθησαν οἱ Ἰουδαῖοι σταυροῦντες τὸν Κύριον. Ἐπαρήχθησαν δὲ καὶ οἱ μαθηταὶ· πάντες γὰρ ἀπέντες αὐτὸν ἔφυγον, ἀλλ' ἠγήθη ὁ Κύριος

ἀπὸ τοῦ ὕπνου, τουτέστιν ἀνίστη, καὶ πάλιν οἱ μαθηταὶ ἐν γαλιλήνῃ. Ἐπιστάς γὰρ αὐτοῖς, εἶπεν· Εἰρήνη ὑμῖν. Καὶ ταῦτα μὲν ἀναγωγικῶς. Τὸ δὲ, Τίς ἄρα οὗτός ἐστιν; οὐχ ὡς ἀπορούντας λέγουσιν, ἀλλὰ θαυμάζοντας· ὡς ἂν εἰ οὕτως εἶλεγον· Τίς ἐστὶν οὗτος, ἀντὶ τοῦ, πόσος καὶ πηλίκος καὶ οἶος, καὶ ἐν ὄσῃ ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει ταῦτα ποιεῖ;

ε Καὶ κατέπλευσαν εἰς τὴν χώραν τῶν Γαδαρηνῶν, ἣτις ἐστὶν ἀντίπερα τῆς Γαλιλαίας. Ἐξεληθόντι δὲ αὐτῷ ἐπὶ τὴν γῆν, ὑπήντησεν αὐτῷ ἀνὴρ τις· ἐκ τῆς πόλεως, ὃς εἶχε δαιμόνια ἐκ χρόνων ἰκνωτῶν, καὶ ἱμάτιον οὐκ ἐνεδιδύσκετο, καὶ ἐν οἰκίᾳ οὐκ ἔμενεν, ἀλλ' ἐν τοῖς μνήμασιν. Ἰδὼν δὲ τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἀνακράξας, προσέειπεν αὐτῷ, καὶ φωνῇ μεγάλῃ εἶπε· Τί ἐμοὶ καὶ σοὶ, Ἰησοῦ, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου; Δέομαι σου, μὴ με βασανίσῃς. Παρήγγελλε γὰρ τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ ἐξελεῖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου. Πολλοῖς γὰρ χρόνοις συνηρπάκει αὐτὸν, καὶ ἰδεσμεῖτο ἀλύσει καὶ πείδαι φυλασσόμενος, καὶ διαβήσεων τὰ δεσμὰ ἠλαύνετο ὑπὸ τοῦ δαίμονος εἰς τὰ; ἐρήμοις. Ἐπηρώτησε δὲ αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς; λέγων· Τί σοὶ ἐστὶν ὄνομα; Ὁ δὲ εἶπε· Λεγεών, ὅτι δαιμόνια πολλά εἰσηλθόν εἰς αὐτόν, καὶ παρεκάλει αὐτόν, ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐτοῖς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν. Ἦν δὲ ἐκεῖ ἀγέλη χοίρων ἰκανῶν βοσκομένων ἐν τῷ ὄρει, καὶ παρεκάλουν αὐτόν ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς εἰς ἐκείνους εἰσελθεῖν, καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς. Ἐξεληθόντα δὲ τὰ δαιμόνια ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, εἰσηλθόντες εἰς τοὺς χοίρους. Καὶ ὤρμησεν ἡ ἀγέλη κατὰ τοῦ κρηνοῦ εἰς τὴν λίμνην, καὶ ἀπαπνίγη. Ὁρα τὸν δαίμονα δυοὶ κακίας πάθει μεριζόμενον, θράσει καὶ φόβῳ. Τὸ μὲν γὰρ λέγειν, Τί ἐμοὶ καὶ σοὶ; θρασυῖος καὶ ἀναισχύντου δούλου, τὸ δὲ, Δέομαι σου, φοβουμένου ἐστὶ. Κατέφακε δὲ ἐν τοῖς μνήμασι, πονηρὰν ἐνθαίνας τοῖς ἀνθρώποις ὑπόληψιν βουλόμενος, ὅτι αἱ ψυχὰι τῶν ἀποθανόντων δαίμονες γίνονται. Αἰτοῦνται δὲ οἱ δαίμονες μὴ εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἄβυσσον, ἀλλὰ συγχωρηθῆναι ἕτι ἐν τῇ γῇ διατρίβειν. Ὁ δὲ Κύριος συγχωρεῖ αὐτοῖς εἶναι ἐν τῇ γῇ, ὡς ἂν παλαιότες τοῖς ἀνθρώποις; δοκιμωτέρους αὐτοῦ ποιῶσιν. Εἰ γὰρ μὴ ἦσαν ἀντίπαλοι, οὐκ ἂν ἦσαν ἀγῶνες, καὶ εἰ μὴ ἦσαν ἀγῶνες, οὐκ ἂν ἦσαν στέφανοι. Μάθε δὲ καὶ ἀναγωγικώτερον, ὅτι ὅστις ἔχει δαίμονα ἐν αὐτῷ, τουτέστι δαιμονικὰς πράξεις, ἱμάτιον οὐκ ἐνδιδύσκειται, τουτέστι, τὴν ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος; στολὴν οὐκ ἔχει, καὶ ἐν οἰκίᾳ οὐ μένει, τουτέστιν ἐν Ἐκκλησίᾳ. Οὐκ ἄξιος γὰρ ἐστὶν εἰσερχεσθαι ἐν Ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἐν τοῖς μνήμασιν, ἥτοι τοῖς τῶν νεκρῶν ἔργων ὄψεσιν, οἷον πορνείας, τελωνείας; ταῦτα γὰρ μνημεῖα κακίας εἰσὶν.

ε Ἰδόντες δὲ οἱ βόσκοντες τὸ γεγενημένον, ἔφυγον, καὶ ἀπήγγειλαν εἰς τὴν πόλιν, καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς. Ἐξεληθόν δὲ ἰδεῖν τὸ γεγονός, καὶ ἦλθον πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ εὔρον καθήμενον τὸν ἀνθρώπον, ἀφ' οὗ τὰ δαιμόνια ἐξεληλύθει, ἱματισμένον καὶ σωφρονούντα, παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἐφοβήθησαν. Ἀπήγγειλαν δὲ αὐτοῖς καὶ οἱ ἰδόντες, πῶς ἐσώθη ὁ δαιμονισθείς. Καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν ἅπαν τὴν κληθὸς τῆς περιχώρου τῶν Γαδαρηνῶν, ἀπελθεῖν

A Pax vobis. Et hæc quidem per analogiam. Quod autem dicunt : Quisnam hic est? non ut dubitantes dicunt, sed admirantes : quasi dicerent : Quis hic est, hoc est, quantum et qualis, et in quanta potestate hæc facit?

Vers. 26-33. ε Et navigaverunt ad regionem Gadarenorum quæ est contra Galilæam. Et cum de navi egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam e civitate qui habebat dæmonia jam a temporibus multis, et vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis. Is ut vidisset Jesum, et exclamasset, procidit ante illum, ac voce magna dixit : Quid mihi rei tecum est, Jesu, Fili Dei altissimi? Obsecro te, ne me torqueas. Præcipiebat enim spiritui immundo ut exiret ab homine. Frequenter enim corripuerat illum, et vinciebatur catenis, et compedibus custodiebatur, et ruptis vinculis agebatur a dæmonio in desertis. Interrogavit autem illum Jesus, dicens : Quod tibi nomen est? At ille dixit : Legio, quia intraverunt dæmonia multa in eum. Et rogaverunt illum ne imperaret ipsis ut in abyssum irent. Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte, et rogabant eum ut permitteret ipsis in illos ingredi. Et permisit illis. Exierunt ergo dæmonia ab homine, et intraverunt in porcos : et impetu ablit grex per præceps in stagnum, et suffocatus est. Vide dæmonem duabus malis affectionibus teneri, audacia et timore. Nam quod dicit : Quid mihi et tibi? audacis et impudentis servi; quod vero dicit : Obsecro te, timentis est. Habitat autem in monumentis, ut malam suspcionem ingereret hominibus quod animæ morientium dæmones fiant. Porro petunt dæmones ne in abyssum ingredientur, sed in terra permittantur ultra versari : et Dominus permittit illos esse in terra, ut certamen habeant cum hominibus, et probatiores illos reddant. Nam si non essent adversarii, neque certamina essent, et nisi certamina essent, neque coronæ forent. Disco et quiddam sublimioris analogiæ. Quisquis habet intra se dæmones, hoc est opera dæmoniacæ, veste non induitur, caret enim stola quam in baptisinate accepit, et in domo non manet, hoc est, in Ecclesia; indignus enim est ut ingrediatur in Ecclesiam, sed in monumentis, hoc est, in mortuorum operum receptaculis, ut in prostibulis et teloniis et aliis acclerum offitinis et monumentis.

Vers. 34-39. ε Porro ut viderunt quod acciderat, hi qui pascebant, fugerunt, et rumore nuntiaverunt in civitatem ac villas. Exierunt autem ut viderent quod factum erat. Et venerunt ad Jesum, et invenerunt hominem sedentem a quo dæmonia exierant, vestitum, ac sana mente, ad pedes Jesu, et timuerunt. Nuntiaverunt autem illis etiam qui viderant, quomodo sanus factus esset is qui agitabatur a dæmonio. Et rogaverunt illum omnis multi-

tudo regionis Gadarenorum, ut discederet ab ipsis, quia magno timore tenebantur. Ipse autem con-
sensa navi reversus est. Rogaverat enim illum vir a quo dæmonia exierant, ut cum eo esset, sed ablegavit eum Jesus, dicens: Redi in domum tuam, et narra quæcunque tibi fecerit Deus. Et abiit per totam civitatem prædicans quæcunque sibi fecisset Jesus. Fuga pastorum Gadarem occisio salutis erat, sed illi non intellexerunt. Oportebat enim mirari virtutem Salvatoris, et credere ei: at illi rogaverant, inquit, Jesum, hoc est obsecraverunt, ut ab ipsis recederet. Timuerunt enim ne quo pacto etiam aliud damnum paterentur, quandoquidem porci perissent. At sanatus ille certum quoddam sanitatis indicium ostendebat. Ita enim mente sanatus est, ut Jesum agnosceret, orans ut sibi cum illo esse liceret. Etenim, ut apparet, timebat ne forte elongatus a Jesu a dæmonibus iterum invaderetur; sed Dominus indicat ei quod licet non sit secum, gratia tamen ejus protectus, dæmoniacis insultibus superior fiat. Redi, inquit, in domum tuam, et narra quæcunque tibi fecerit Deus. Non dixit, quæcunque ego tibi fecerim, figuram nobis humilitatis tradens, ut omnia bona opera nostra Deo tribuamus. Erat autem ille gratus, ita ut narraret quæcunque fecisset ei Jesus. Nam Dominus quidem præceperat ei ut narraret quæcunque fecerat ei Deus: at is narrat quæcunque ei fecerat Jesus. Oportet igitur et nos quando cuiquam benefecimus, nolle hoc prædicari: at illum qui beneficio affectus est, etiam nolentibus nobis prædicare decet.

Vers. 40-44. Factum est autem cum rediret Jesus, excepit **329** illum turba: nam omnes expectabant eum. Et ecce venit vir cui nomen Jairus, et ipse princeps Synagogæ erat, acciditque ad pedes Jesu, rogans eum ut intraret in domum suam, quoniam unica filia erat ei fere annorum duodecim, et hæc moriebatur. Verum inter eundem turbæ coarctabant eum. Et mulier quæ erat obnoxia profusio sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos impenderat omnem substantiam, nec ab ullo poterat curari, accessit retro, et tetigit fibriam vestimenti ejus, et confestim sistebatur fluxus sanguinis ejus. Rediit quidem Jesus a regione Gadarenorum, expectabat autem illum turba, tum propter doctrinam, tum propter miracula. Accessit item et princeps quidam Synagogæ, non vulgaris, neque abjectus, sed ex primis. Apponit autem et nomen illius evangelista, ut notius fiat miraculum quod vere factum sit. Accidit autem ad pedes Jesu, urgente necessitate. Quamvis enim sine illa oporteat procedere, et agnoscere Deum esse Jesum, attamen et afflictio cogit homines ut meliora sectentur. Unde et David dicebat: In cano et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.⁴⁰

⁴⁰ Psal. cxxi, 9.

ἀπ' αὐτῶν, ὅτι φόβῳ μεγάλῳ συνέχοντο αὐτὸς ἐκ ἑμῶς εἰς τὸ πλοῖον, ὑπέσχεσαν. Ἐδίδετο δὲ ὁ ἀνὴρ ἀπ' οὗ ἐξεληλύθει τὰ δαιμόνια, εἶναι σὺν αὐτῷ. Ἀπέλυσαι δὲ αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, λέγων· Ἰπόστραψον εἰς τὸν οἶκόν σου, καὶ διηγοῦ, ὅσα ἐποίησέ σοι ὁ Θεός. Καὶ ἀπήλθε, καθ' ὅλην τὴν πόλιν κηρύσσων ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς. Ἐ τὸ μὲν φυγεῖν τοῦ βόσκοντα, σωτηρίας ἀφορμὴ ἐγένετο τοῖς Γαδαρηνοῖς, ἀλλ' ἔκεινοι οὐ συνέκαν. Δείον γὰρ θεωρεῖσθαι τὴν δύναμιν τοῦ Σωτῆρος, καὶ πιστεῦσαι αὐτῷ· οἱ δὲ ἠρώτησαν, φησί, τὸν Ἰησοῦν, ἀντὶ τοῦ παρακάλεισθαι, ἀπελθεῖν ἀπ' αὐτῶν, ἐφοβήθησαν γὰρ μήπως καὶ ἄλλο τι ἐπιζημιῶν πάθωσιν, ὡσπερ καὶ τοὺς χίρῳ· ἀπέλυσαν. Ὁ δὲ θεραπευθεὶς ἔκεινος, ἀνακίρῳ τὴν ἀπόδειξιν τῆς θεραπείας ἐμφαίνει. Οὕτω γὰρ ὑγιᾶσθαι τὰς φρένας, ὥστε ἐπιγυῶναι τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἀξιοῦν αὐτὸν, ἵνα ἦ σὺν αὐτῷ. Καὶ γὰρ, ὡς εἶπεν, ἐφοβείτο μήπως μακρυθαί; ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ, πάλιν εὐεπιχειρητὸς ἐστὶ τοῖς δαίμοσιν. Ὁ δὲ Κύριος, δεικνύων αὐτῷ ὅτι· κἂν μὴ συνῆ τῷ Ἰησοῦ, δύναται τῇ χάριτι αὐτοῦ σκεπόμενος ἀνέτερος εἶναι δαιμονικῆς ἐπιρρέας, Ἰπόστραψε, φησί, εἰς τὸν οἶκόν σου, καὶ διηγοῦ ὅσα ἐποίησέ σοι ὁ Θεός. Οὐκ εἶπεν, ὅσα σοι ἐποίησα ἐγὼ, τύπον ἡμῖν ταπεινοφροσύνης διδοῦς. Καὶ ἵνα πάντα πρὸς Θεὸν ἀναφέρωμεν τὰ κατορθώματα. Ὁ δὲ οὕτω· εὐγνώμων ἦν, ὥστε διηγεῖσθαι ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς. Ὁ μὲν γὰρ Κύριος προσέταξεν αὐτῷ διηγεῖσθαι, ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ Θεός, ὁ δὲ διηγείται, ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς. Δεῖ οὖν καὶ ἡμᾶς δεῖν τι ποιήσωμεν ἀγαθόν, μὴ θέλειν ἀνακηρύττεσθαι τοῦτο, ἐκεῖνον δὲ τὸν παθόντα τὸ ἀγαθόν, κἂν ἡμεῖς μὴ θέλωμεν, ἀνακηρύττειν αὐτό.

Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ὑποστράψαι τὸν Ἰησοῦν, ἀπεδέξατο αὐτὸν ὁ ὄχλος, ἦσαν γὰρ πάντες προσδοκῶντες αὐτόν. Καὶ ἰδοὺ ἦλθεν ἀνὴρ, ᾧ ὄνομα· Ἰάϊρος, καὶ αὐτὸς ἀρχὼν τῆς συναγωγῆς ὑπῆρχε, καὶ πᾶσιν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, παρακάλει αὐτὸν εἰσελθεῖν εἰς τὸν οἶκόν αὐτοῦ, ὅτι θυγάτηρ μονογενὴς ἦν αὐτῷ, ὡς ἑτῶν δώδεκα, καὶ αὕτη ἀπέθνησκεν. Ἐν δὲ τῷ ὑπάγειν αὐτόν, οἱ ὄχλοι συνέπιπτον αὐτόν. Καὶ γυνὴ οὖσα ἐν ρύσει αἵματος, ἀπὸ ἑτῶν δώδεκα, ἦτις ἰατροῖς προσαναλώσασα ἔδον τὸν βίον, οὐκ ἴσχυσεν ὑπ' οὐδενὸς θεραπευθῆναι, προσελθοῦσα δεσθεῖν, ἤφατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, καὶ παραχρῆμα ἔστη ἡ ρύσις τοῦ αἵματος αὐτῆς. Ἰπόστραψε μὲν ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς τῶν Γαδαρηνῶν χώρας. Προσεδύκων δὲ αὐτόν οἱ ὄχλοι, ἅμα μὲν διὰ τὴν διδασκαλίαν, ἅμα δὲ διὰ τὰ θαύματα. Προσῆλθεν οὖν καὶ τις ἀρχὼν τῆς συναγωγῆς, οὐκ εὐταλῆς, οὐδ' ἀπόδητος, ἀλλὰ τῶν πρώτων. Προσέθηκεν δὲ καὶ τὸ ὄνομα τούτου ὁ εὐαγγελιστῆς, ἵνα γνωριμώτερον τὸ θαῦμα γένηται, ὡς ἐστὶν ἀληθές. Προσπίπτει δὲ οὗτος τῷ Ἰησοῦ, χάριτας ἐνστάσης. Καίτοι εἶδε αὐτόν καὶ μὴ ταύτης ἀναγκαζούσης, προσπεσεῖν, καὶ ἐπιγυῶναι αὐτόν Θεὸν δεῖνα, ὅμως καὶ θλίψις ἔσθ' ὅτε ἐκδέχεται τοῦς ἀνθρώπους πρὸς

την τοῦ κρείττονος ἐπιλογὴν. Ταύτη τοι καὶ ὁ Δαυὶδ ἔφη ἐν κημῷ καὶ χάλινῳ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἀγξαι, τῶν μὴ ἐγγιζόντων πρὸς σέ. Ἐν παρόδῳ δὲ προσεῖσι γυνὴ πίστιν ἐπαγομένη μάλα πολλήν. Προσελθούσα γάρ, ἤψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, πιστεύουσα πάντως, ὅτι ἐὰν μόνον ἄψῃται, σωθήσεται. Καὶ παραχρῆμα ἔστη ἡ ῥύσις τοῦ αἵματος. Ὡςπερ γὰρ εἰ προσαγάγοι τις ὀφθαλμὸν φωτὶ λάμποντι, ἢ πυρὶ φρούγανον, εὐθὺς ἐνεργοῦσιν, οὕτω προσεαγοῦσα πίστιν τῷ δυναμένῳ θεραπεῦσαι, εὐθὺς τῆς θεραπείας ἔτυχεν. Οὐδὲν γὰρ ἐλογίσατο, οὐ τὸ πολυχρόνιον τῆς νόσου, οὐ τὸ τοὺς ἰατροὺς ἀστοχῆσαι, οὐκ ἄλλο οὐδέν. Ἀλλὰ μόνον ἐπίστευσε, καὶ σώσεται. Καὶ ὡς ἔοικε, πρότερον ἤψατο τοῦ Ἰησοῦ νοητῶς, εἶτα καὶ σωματικῶς.

Καὶ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς· Τίς ὁ ἀψάμενός μου; Ἀρνούμενον δὲ πάντων, εἶπεν ὁ Πέτρος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ· Ἐπιστάτα, οἱ ὄχλοι συνέχουσίν σε καὶ ἀποθλίβουσι, καὶ λέγεις, Τίς ὁ ἀψάμενός μου; Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν· Ἠψάτό μου τίς. Ἐγὼ γάρ ἔγνω ὕψαιμι ἐξελθούσαν ἀπ' ἐμοῦ. Ἰδοῦσα δὲ ἡ γυνὴ ὅτι οὐκ ἔλαθε, τρέμουσα ἦλθε, καὶ προσεπεσούσα αὐτῷ, δι' ἣν αἰτίαν ἤψατο αὐτοῦ, ἀπήγγειλεν αὐτῷ ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ ὡς ἰάθη παραχρῆμα. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ· Θάρσει, θύγατερ, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε, πορεύου εἰς εἰρήνην. Ὁ Κύριος θέλων καὶ τῆς γυναικὸς τὴν πίστιν πᾶσιν ἐπιδειξάσθαι, ἵνα μιμηταὶ ταύτης γίνωνται, καὶ τῷ Ἰακώβῳ ἐπιβὰς ἀγαθὰς δοῦναι περὶ τῆς αὐτοῦ θυγατρὸς, φανεροὶ τὸ λαθραίως γενόμενον, καὶ ζητεῖ μὲν τίς ὁ ἀψάμενός αὐτοῦ. Ὁ δὲ Πέτρος, ὡςπερ τολμηρὸς, μεμφόμενος αὐτὸν ἐνεκεν τῆς ἐρωτήσεως, φησὶ· Τοσοῦτοί σε συμπνίγουσι, καὶ λέγεις· Τίς ὁ ἀψάμενός μου; Οὐκ ἐνανεῖε δὲ τί ὁ Κύριος ἠρώτα. Ὁ μὲν γὰρ Ἰησοῦς ἐπυθάνετο, τίς ὁ ἀψάμενός μου μετὰ πίστεως, καὶ οὐχὶ ἀπλῶς οὕτως. Ὡςπερ γὰρ ἔχει τις ὦτα τοῦ ἀκοῦειν, ἄλλος δὲ ὦτα ἔχει καὶ οὐκ ἀκούει, οὕτως ἄλλος μὲν ἄπτεται μετὰ πίστεως, ἄλλος δὲ ἐγγίζει μὲν, ἢ δὲ καρδίᾳ αὐτοῦ πρόβρω ἀπέχει. Ἐρωτᾷ τοίνυν ὁ Κύριος, καὶ τοι εἰδὼς τὴν γυναῖκα, ἀλλ' ὅπερ ἔφην, ἵνα καὶ τὴν πίστιν αὐτῆς ὑποδείξῃ, καὶ τὸν ἀρχισυναγῶγον εὐελπιν ποιήσῃ· ἐρωτᾷ, καὶ θεατρίζει τὴν γυναῖκα. Ἐγνω γάρ, φησὶ, δύναμιν ἐξελθούσαν ἀπ' ἐμοῦ, εἰκότως. Οἱ μὲν γὰρ προζητῶνται οὐκ εἶγον δυνάμεις ἀπ' αὐτῶν ἐξερχομένης· χάριτι γὰρ Θεοῦ ἐθαυματούργουν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς πηγὴ ὢν παντὸς ἀγαθοῦ καὶ πάσης δυνάμεως, ἔχει καὶ δυνάμεις ἀπ' αὐτοῦ ἐξερχομένης. Διπλῆ δὲ θεραπεύει τὴν γυναῖκα ὁ Κύριος, πρῶτον μὲν τὴν νόσον αὐτῆς ἰασάμενος, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν τρόμον τῆς ψυχῆς καταστειλάς, διὰ τοῦ εἰπεῖν· Θάρσει, θύγατερ.

Ἐτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἔρχεται τις παρὰ τοῦ ἀρχισυναγῶγου λέγων αὐτῷ, ὅτι Τέθνηκεν ἡ θυγάτηρ σου, μὴ σκύλλε τὸν διδασκαλον. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀκούσας, ἀπεκρίθη αὐτῷ, λέγων· Μὴ φοβοῦ, μόνον πίστευε, καὶ σωθήσεται. Ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, οὐκ ἀφῆκεν εἰσελθεῖν οὐδένα, εἰ μὴ Πέτρον, καὶ Ἰακώβον, καὶ Ἰωάννην, καὶ τὸν πατέρα τῆς παιδὸς καὶ τὴν μη-

PATROL. GR. CXXIII.

A Porro mulier in transitu accedit, ampliorem afferens fidem. Accedens enim tangebatur simbriam vestimenti ejus, bona spe, et certa fide, quod si tantum contingeret, salvaretur. Et statim stetit fluxus sanguinis ejus. Sicut si quis afferret oculum ad lumen lucens, vel stipulam ad ignem, statim operationem illorum experiretur: ita et illa afferens fidem ad eum qui sanare poterat, statim sanitatem adeptam est. Neque enim cogitabat vel diurnitatem morbi, vel desperationem medicorum, vel aliud quiddam, sed credidit tantum, et salva est: et, ut videtur, prius tetigit Christum mente, et dein corpore.

B Vers. 45-48. « Et ait Jesus: Quis est qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus et qui cum illo erant: Præceptor, turbæ te constringunt et afflicti, et dicis: Quis me tetigit? Et dixit Jesus: Tetigit me aliquis: nam ego novi virtutem a me exisse. Videns autem mulier quod non latuisset, tremens venit ac procidit ante pedes ejus, et ob quam causam tetigisset eum, indicavit ei coram toto populo, et quemadmodum confestim sanata fuisset. At ipse dixit ei: Confide, filia: fides tua te servavit. Vade cum pace. » Dominus volens etiam mulieris fidem omnibus manifestam fieri, ut imitatores ejus fierent, et Jairum majorem spem de salute filiolæ suæ capere, quod clam factum erat, manifestat, et quærit quidem quis ipsum tetigerit; at Petrus audacter ob interrogationem hanc eum reprehendens dicit: Tot te comprimunt, et dicis: Quis me tetigit? Non intelligebat autem quid Jesus interrogaret. Jesus enim interrogat, Quis me tetigit? cum fide, et non ita simpliciter. Nam sicut quis habet aures audiendi, alius vero aures habet, et non audit: ita alius quidem tangit cum fide, alius autem appropinquat quidem pedibus, corde autem procul est. Rogat igitur Dominus, non ignorans factum mulieris, sed id quod dicebam, ut et fidem ejus aliis monstraret, et principi Synagogæ spem bonam faceret. Rogat, et spiritabilem facit mulierem. Novi enim, inquit, virtutem exiisse a me, merito. Prophetæ enim non habebant virtutem de se egredientem, sed gratia Dei operabantur miracula. Jesus vero cum fons esset omnis boni et omnis virtutis, habet et virtutem a se egredientem. Nam dupliciter sanat mulierem Dominus, primum quidem morbum ejus sanando, deinde timorem animæ ejus tollens per hoc quod dixit: Confide, filia.

Vers. 49-56. « Adhuc illo loquente venit quidam a domo principis Synagogæ, dicens ei: Mortua est filia tua: noli vexare magistrum. Jesus autem audito hoc verbo respondit patri puellæ: Noli timere, crede tantum, et salva erit. Et cum venisset in unum, non permisit intrare secum quemquam nisi Petrum, et Jacobum, et Joannem, et patrem ac matrem puellæ. Flebant autem omnes, et plange-

26

tant illam. At ille dixit : Nolite flere, non est mortua, sed dormit. Et deridebant eum, scientes quod mortua esset. Ipse autem eiecit foras omnibus, apprehensa manu ejus clamavit, dicens : Puella, surge. Et reversus est spiritus ejus, et surrexit continuo, ne jussit illi dari cibum. Et stupuerunt parentes ejus. At ille præcepit eis ne eam dicerent quod factum erat. » Jesus ut audivit quod dixit quidam ad archisynagogum : Ne vexes magistrum, hoc est, ne facias negotium, ne adduc illum : non exspectavit ut princeps synagoga ipsi loqueretur, sed prævenit eum, ne forte diceret archisynagogus : Non opus habeo te, jam enim malum factum est, ecce mortua est quam sperabamus a te sanandam. Igitur ne quid tale diceret : incredulus enim erat et Judæus : præveniens illum Christus, dicit : Ne timeas, tantum crede : respice ad mulierem hanc, quæ sanguinis profuavio laboravit : illam si imitaueris fueris, non aberrabis. Cæterum ex discipulis tantum intrare secum permisit Joannem et Jacobum et Petrum, ut discipulorum præcipuos et taciturnos. Notebat enim hoc miraculum ante tempus revelari multis, propter Judæorum fortasse invidiam pleraque ex operibus suis occultans, ne invidia succensi judicii fierent rei. Hunc in modum etiam nos quoque facere oportet, quando quis nobis invidet, ne aperiamus ei nostra bona opera, sed curemus ut ignoret, ne ferientes ipsum, ansam præbeamus magis invidendi ac in peccatum ruendi. Sed quoad fieri potest, adniti debemus, ut ipsum lateant. Cum autem Dominus diceret : Non est mortua, sed dormit, et **331** vocaret mortem somnum, eo quod mortuam quasi ex somno suscitaturus esset : deriserunt enim audientes, ut iterum aliquid accederet miraculo. Ut enim postea dicere non possent quod non sit mortua, sed dormierit : propter hoc permisit ut prius derideretur in eo quod diceret, Non est mortua, sed dormit : ut obturarentur ora volentium calumniari. Usque adeo enim certa erat mors, ut deriderent dicentem : Non est mortua. Ejecit autem foras omnes, fortasse docens nos carere inanis gloriæ studio, et nihil ad ostentationem facere : fortasse autem et docens quod, quando quis facturus est miracula, ipse non in medio multorum, sed solus et non impeditus esse debeat. Rediit igitur spiritus puellæ, non enim aliam animam induxit, sed eam quæ a corpore avolarat, iterum in ipsum redire fecit. Præcepit autem ut ei cibum darent, quo confirmaretur fides ac veritas quod illa resurrexisset. Posset etiam et sic intelligi : Sanguinem profuens est omnis anima scaturiens cruentum peccatum et sanguinarium. Omne enim peccatum homicida est, et occisor anime. At si anima contigerit vestem, hoc est incarnationem Jesu, et crediderit quod incarnatus sit Filius Dei, sanctificabitur. Et si quis fuerit princeps Synagoga, hoc est, meus quæ præest multis per cupiditatem et habendi studium congregatis, et ægrotaverit filia ejus, co-

Α τέρα. Ἐκλαίον δι πάντας, καὶ ἐκρίνοντο αὐτὴν. ὁ δὲ εἶπε· Μὴ κλαίετε, οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ καθεύδει. Καὶ καταγέλων αὐτοῦ, εἰδότες ὅτι ἀπέθανεν. Αὐτὸς δὲ ἐκβαλὼν ἔξω πάντας καὶ κρατήσας τῆς χειρὸς αὐτῆς, ἐφώνησε λέγων· Ἡ παῖς, ἐγείρω. Καὶ ἐπιστρέψε τὸ πνεῦμα αὐτῆς, καὶ ἀνίστη παρερχομένη, καὶ διδάσκειν αὐτῇ δοθῆναι φαγεῖν. Καὶ ἐξίστησαν οἱ γονεῖς αὐτῆς. Ὁ δὲ παρεγγείλεν αὐτοῖς μηδεὶν εἰπεῖν τὸ γεγονός. Ὁ Ἰησοῦς ἀκούσας, ὡς εἶπε τις πρὸς τὸν ἀρχισυνάγωγον· Μὴ σκύλλε τὸν διδάσκαλον, τοῦτέστι, Μὴ εἰς κόπον ἐμβαλε, μὴ μετακίνη, οὐκ ἀνέμεινε τὸν ἀρχισυνάγωγον λαλήσαι τι πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ προφθάσας, ἵνα μὴ εἴπῃ ὁ ἀρχισυνάγωγος· Ὁὐ χρεῖαν σου ἔχω, ἦδη γέγονε τὸ κακὸν, ἰδοὺ ἀπέθανεν ἦν προσειδοκῶμεν ὅτι θεραπεύσεις, ἵνα γοῦν μηδὲν τοιούτων εἴπῃ· Ἄπιστος γὰρ ἦν καὶ Ἰουδαῖος· προφθάσας αὐτὸν ὁ Χριστὸς, φησὶ· Μὴ φοβοῦ, μόνον πίστευε, πρὸς τὴν αἰμώδη, φησὶ, ἀποσκόπει· ἐκείνην μηδούμενος οὐκ ἀστοχῆσαι. Μόνον δὲ Πέτρον, καὶ Ἰωάννην, καὶ Ἰακώβον ἀφῆρξεν εἰσελθεῖν, ὡς προκρίτους τῶν μαθητῶν, καὶ ὡς δυναμένους σωπῆσαι τὸ θαῦμα. Οὐ γὰρ ἤθελεν ἵνα πρὸ καιροῦ ἀποκαλυφθῆι τοῖς πολλοῖς, διὰ τὸν φόβον τάχα τῶν Ἰουδαίων, τὰ πλείω τῶν ἔργων αὐτοῦ συγκαλύπτων, ἵνα μὴ τῷ φόβῳ διακαίόμενοι, κρίματες ἔνοχοι εἴεν. Ὅσπερ οὖν καὶ ἡμεῖς δεῖ ποιεῖν, ὅταν εἴη τις ἡμῖν φθονῶν, οὐκ ἐφελομεν πρὸς αὐτὸν ἀπογυμνοῦν τὰ κατορθώματα ἡμῶν, ἵνα μὴ πλήττοντες αὐτὸν, ποιῶμεν πλείον φθονεῖν, καὶ εἰς ἀμαρτήματα ἐμβάλλωμεν, ἀλλ' ὡς οἶδν τε σποδάζειν ὡς ἀν λανθάνωσιν αὐτόν. Λέγοντες δὲ τοῦ Κυρίου ὅτι οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ καθεύδει, καὶ τὸν θάνατον ὑπὸν καλοῦντο, διότι ἐμελλε τὴν τεθνηκυῖαν ἀναστῆσαι ὡσπερ ἐξ ὑπνου, καταγέλων αὐτοῦ οἱ ἀκούοντες, ἵνα καὶ μᾶλλον τὸ θαῦμα εἴη θαῦμα. Ἴνα γὰρ μὴ ἔχῃσι λέγειν ὑστερον ὡς οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλ' ὑπνωτες, διὰ τοῦτο ψικονόμησε πρότερον καταγελασθῆναι, ἐν τῷ λέγειν ὅτι οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ καθεύδει, ὡς ἀν ἐμφραγῶσι τὰ στόματα τῶν θελόντων συκοφαντεῖν. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέθανεν, ὥστε καὶ καταγέλων αὐτοῦ λέγοντος ὅτι οὐκ ἀπέθανεν. Ἐξέβαλε δὲ ἔξω πάντας, τάχα μὲν παιδείων ἡμεῖς ἀφιλοδύουσι εἶναι, καὶ μηδὲν πρὸς ἐπίδειξιν ποιεῖν. Τάχα δὲ καὶ διδάσκων, ὅτι ὅταν μέλη τις θαυματουργεῖν, οὐκ ἐν μέσῳ πολλῶν δεῖ αὐτὸν εἶναι, ἀλλ' ἰδιάζοντα καὶ ἀπείρισπαστον. Ἐπίστρεψεν οὖν τὸ πνεῦμα τῆς παιδὸς· οὐ γὰρ ἄλλην ψυχὴν εἰσήνεγκεν, ἀλλ' ἐκείνην τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἀποκτεῖσθαι, ταύτην ἐποίησε στραφῆναι ἐπ' αὐτό. Διετάξατο δὲ αὐτῇ δοθῆναι φαγεῖν, πρὸς πίστωσιν κλεινοῦ καὶ βεβαίωσιν τοῦ ἀληθῶς αὐτῇ ἀναστῆναι. Ἔστι δὲ καὶ οὕτω ταῦτα νοῆσαι· αἰμώδους ἐστὶ πᾶσα ψυχὴ βλύζουσα καὶ πηγάζουσα τὴν αἰματώδη ἀμαρτίαν καὶ φονικὴν. Πᾶσα γὰρ ἀμαρτία φονεῖ· ἐστὶ καὶ σφαγεὺς τῆς ψυχῆς. Αὕτη οὖν ἡ ψυχὴ, ἀγαμένη τῶν ἱματίων τοῦ Ἰησοῦ, τοῦτέστι τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ, καὶ πιστεύσασα ὅτι σεσάρκωται ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὑγιάζεται. Κἂν ἀρχισυνάγωγος δὲ τις εἴη, τοῦτέστι

νοὺς πολλῶν ἐν τῷ συνάγειν τὰ ἀπὸ πλεονεξίας A gittatio scilicet : tantum invocet Jesum et credat, ac salvabitur.

ΚΕΦΑΛ. Θ.

CAPUT IX.

Περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν δώδεκα. Περὶ Ἡρώδου ὅτι ἤκουσε περὶ Ἰησοῦ. Περὶ τῶν πάντα ἄρτων καὶ τῶν δύο ἰχθύων. Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεως. Περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ. Περὶ τοῦ σελήνιαζομένου. Περὶ τῶν διαλογιζομένων εἰς μαίζωρ. Περὶ τοῦ κωλυομένου δαιμόνια ἐλαύνειν ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Περὶ τοῦ μὴ αἰτεῖν τιμωρίαν εἰς τοὺς μὴ δεξαμένους αὐτοῦς. Περὶ τοῦ μὴ ἐπιτραπομένου ἀκολουθεῖν.

De missione duodecim apostolorum. De Herode quos de Christo audivit. De quinque panibus et duobus piscibus. De interrogatione Domini. De Transfiguratione Christi. De Lunatico. De discipulantibus, quis major. De eo qui ab apostolis prohibitus est ejicere demonia. Quod non deest vindictam querere de iis qui excipere hospitio nolunt. De non commissa sequela.

« Συγκαλεσάμενος δὲ τοὺς δώδεκα, ἔδωκεν αὐτοῖς θύναμιν καὶ ἐξουσίαν ἐπὶ πάντα τὰ δαιμόνια, καὶ νόσου; θεραπεύειν, καὶ ἀπίστευεν αὐτοὺς κηρύσσειν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἰδοὺ τοὺς ἀσθενοῦντας. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· Μηδὲν αἴρετε εἰς τὴν ὁδόν, μήτε ράβδον, μήτε πήραν, μήτε ἄρτον, μήτε ἀργύριον, μήτε ἀνὰ δύο χιτῶνας ἔχειν, καὶ εἰς τὴν ἄν οικίαν εἰσέλθητε, ἐκεῖ μὲντε, καὶ ἐκεῖθεν ἐξέρχεσθε, καὶ ὅσοι ἂν μὴ δέξωνται ὑμᾶς, ἐξαρχόμενοι ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκείνης, καὶ τὸν κονιορτὸν ἀπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἀποτινάξατε εἰς μαρτύριον ἐπ' αὐτούς. Ἐξερχόμενοι δὲ, διήρχοντο κατὰ κώμας εὐαγγελιζόμενοι καὶ θεραπεύοντες πανταχοῦ. » Καὶ ἐντεῦθεν δείκνυται ἡ ὑπεροχὴ τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ. Οὐ γὰρ μόνον αὐτὸς θαυματουργεῖ, ἀλλὰ καὶ τοῖς μαθηταῖς ταῦτο τοῦτο εἰδίου, καὶ τοιγὶ οὐκ ἀνθρώπου, ἀλλὰ Θεοῦ κινήσεως ἐστὶ τὸ τοιαῦτα χαρίζεσθαι δῶρα τοῖς αὐτοῦ φίλοις. Δοὺς δὲ αὐτοῖς; ἐξουσίαν κατὰ τῶν πονηρῶν πνευμάτων, οὐκ ἄχρι τούτου αὐτοὺς περιώρισε, ἀλλὰ καὶ κηρύσσειν ἐν Εὐαγγελίῳ προσέταξε. Δεῖ γὰρ τὸν διδασκαλίαν ἐγκεχειρισμένον καὶ κηρύσσειν καὶ θαυματουργεῖν. Τό τε γὰρ κήρυγμα διὰ τῶν θαυμάτων βεβαιούεται, τὰ τε θαύματα διὰ τοῦ κηρύγματος. Πολλοὶ γὰρ πολλάκις θαύματα ἐποίησαν ἀπὸ δαιμόνων, ἀλλ' οὐκ ἦν τὸ κήρυγμα αὐτῶν ὄσιον. Διὸ οὐδὲ τὰ θαύματα αὐτῶν ἐκ Θεοῦ· οὕτω δὲ ἀπερίττους αὐτοὺς ἀποστέλλει, ὥστε οὔτε ἄρτον βούλεται αὐτοὺς αἰρεῖν, οὐτ' ἄλλο τι ὧν οἱ πολλοὶ ἐπαγόμεθα. Παραγγέλλει δὲ αὐτοῖς καὶ τοῦτο, μὴ μεταπηδῆν ἀπὸ τούτου εἰς ἐκεῖνον, ἀλλ' εἰς τὴν ἄν οικίαν εἰσέλθωσιν, ἐκεῖ μὲντε, ἵνα μὴ δόξωσιν ἀστατοὶ τινες εἶναι καὶ εὐμετάβολοι. Ἀποτινάσσειν δὲ τὸν κονιορτὸν φησὶ, ἵνα μὴ δέξωνται τινες ὑμᾶς, εἰς μαρτύριον ἐπ' αὐτοὺς, τούτῃσιν, εἰς ἐλεγχον αὐτῶν καὶ κατάκρισιν, δεικνύοντας αὐτοῖς ὅτι πολλὴν ὁδὸν δι' αὐτοὺς ἀνύσαντες, οὐδὲν ἀπ' αὐτῶν κέρδος ἔσχον. Τινες δὲ τὸ μὴ βαστάζειν τοὺς ἀποστόλους, μήτε πήραν, μήτε ράβδον, μήτε ἀνὰ δύο χιτῶνας ἔχειν, οὕτω νοοῦσιν, ὅτι Μὴ θησαυρίζετε. Τούτου γὰρ σύμβολον ἡ πήρα, πᾶσα συνάγουσα· μήτε ράβδον βαστάζετε, τούτῃσιν, μὴ θυμώσετε καὶ πληχτικοὶ γένησθε, μήτε ἀνὰ δύο χιτῶνας ἔχετε, ἀντὶ τοῦ, ποικίλοι τινὲς κατὰ τὸ ἦθος καὶ δὲ πλεῖ τὰς γνώμας τυγχάνετε.

VERS. 1-6. « Cum autem convocasset duodecim, dedit illis potestatem et auctoritatem super omnia demonia, et ut morbos sanarent. Et misit illos ut predicarent regnum Dei, et sanarent infirmos; et ait ad illos : Ne quid tuleritis in viam, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque binas tunicas habeatis. Et in quamcunque domum intraveritis, illic manete, atque illinc exeatis. Et quicumque non receperint vos, exeuntes de civitate illa, etiam pulverem e pedibus vestris excutite, in testimonium adversus illos. Egressi autem circumibant per castella, evangelizantes et curantes ubique. » Ex hoc loco ostenditur excellentia deitatis Jesu. Non enim ipse tantum miracula facit, sed et discipulis hoc concedit. Utque hoc non hominis, sed Dei fuerit tanta ac talia dona prestare suis aulcis. Dans autem eis potestatem contra malos spiritus, non illo contentus fuit, sed jussit etiam Evangelium predicare. Docet enim ut is cui concedita est doctrina, et predicare et miracula agere debeat. Tunc enim predicatio per miracula confirmatur, miracula autem per predicationem. Multi enim multa miracula per demones fecerunt, quorum predicatio sana non fuit, et miracula eorum ex Deo non fuerunt. Ita autem ab omni re superflua nudat, ut neque panem eos ferre velit, neque aliud quid, quæ plerique secum tollunt. Porro præcipit eis et hoc, ne a loco in locum transilient, sed in quamcunque domum intraverint, in illa maneat, et ne videantur inconstantes et mobiles. Pulverem vero excutiendum dicit, si non receperint vos, in testimonium illis, hoc est, in reprehensionem ipsorum ac condemnationem, ostendentes eis quod multum itineris propter eos confecèrint, nullamque inde lucrum habuerint. Quidam autem sic intelligunt apostolos non gestare vel virgam vel peram, et nec tunicas duas habere : Ne thesaurizetis; cujus symbolum pera, quæ multa congregat : neque virgam gestetis : hoc est, ne sitis importuni, et ad verberandum proni : neque duas tunicas habeatis, hoc est, ne sitis duplices animo, ac varii moribus.

VERS. 7-9. « Audivit autem Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, et hæsitabat, eo quod

diceretur a quibusdam quod Joannes surrexisset a mortuis : a quibusdam vero quod Elias apparuisset : ab aliis autem quod propheta quispiam ex antiquis surrexisset. Et ait Herodes : Joannem ego decollavi : quis autem iste de quo ego talia audio ? Et quærebat videre eum. » Hic Herodes parvus fuit filius Magni qui pueros occiderat. Nam ille quidem rex fuit, hic autem tetrarcha. Dubitabat de Christo quis esset. Joannem quidem, inquit, ego decollavi : et si quidem Joannes excitatus est ex mortuis, omnino visum illum agnoscam. Quærebat enim videre eum. Vide autem quod Hebræi errantes opinabantur, resurrectionem mortuorum in carnali vita futuram, atque in cibo et potu : resurrectio enim non in cibo vel potu vel carnali vita erit, sed qui resurgunt, sicut angeli Dei versantur.

Vers. 10-17. « Et reversi apostoli narraverunt illi quæcumque fecerant. Et assumptis illis recessit seorsum in locum desertum civitatis quæ vocatur Bethsaida. Quod cum cognovissent turbæ, secutæ sunt illum, et excepit eos, et loquebatur illis de regno Dei, et eos qui curatione indigebant, sanabat. Dies autem cœperat declinare, et accedentes duodecim dixerunt illi : Dimitte turbas, ut euntes in castella villasque vicinas divertant, **333** et inveniunt escas, quia hic in loco deserto sumus. Ait autem ad illos : Vos date illis manducare. At illi dixerunt : Non sunt nobis plus quam quinque panes, et duo pisces, nisi nos edamus et emamus in omnem hunc populum escas. Erant autem fere quinquies mille. Ait autem ad discipulos suos : Facite illos discumbere in singulo discubitu quinquagenos : atque ita fecerunt, et fecerunt omnes discumbere. Acceptis itaque quinque panibus, et duobus piscibus, sublatis in cœlum oculis, benedixit illis, et fregit, distribuitque discipulis ut apponerent turbæ. Et comederunt omnes, et saturati sunt. Et sublatum est quod superfuit illis, fragmentorum copulini duodecim. » In desertum locum abit Jesus, quoniam miraculum panum ibi facturus erat, ut ne quis dicere possit, quoniam prope fuerit civitas unde panes allati. Docuit autem turbas et sanavit : ut tu discas quod philosophia nostra verbo et opere consistet, et neque dicenda sint quæ facere non licet, neque facienda quæ dictu absurda. Incliuante autem die discipuli incipientes fieri humaniores et officiosiores, miserentur turbis, et dicunt : Dimitte eas, hoc est, sana citius infirmitates illorum, imple petitiones illorum. Dominus autem ad discipulos dicens : Date illis vos quod edant, non ignorans discipulorum inopiam hoc dicit, sed incitari volens ut dicant quot panes sibi sint, ut sic commonstretur miraculum majus, indicantibus illis palam numerum panum. Quod autem dicit, Facite illos discumbere in singulo discubitu quinquaginta, ostendit quod oporteat etiam nos quando aliquem hospitio excipimus, et facere ipsum recumbere, et in eum officiosos esse. Porro suspiciendo in cœlum, monstrat quod manducaturi, Deo gratias agere debeamus. Dat

τικων ότι Ἰωάννης ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ὑπὸ τινῶν δὲ, ὅτι Ἠλίας ἐφάνη. Ἄλλοι δὲ, ὅτι προφήτης εἰς τῶν ἀρχαίων ἀνέστη. Καὶ εἶπεν ὁ Ἡρώδης ὁ Ἰωάννην ἐγὼ ἀπεκεφάλισα· τίς δὲ ἐστὶν οὗτος, περὶ οὗ ἐγὼ ἀκούω τοιαῦτα; Καὶ ἐζητοῦν ἰδεῖν αὐτόν. Οὗτος ὁ Ἡρώδης ὁ μικρὸς ἦν, ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου Ἡρώδου τοῦ τῆ βρέφῃ ἀποκτείναντος. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ βασιλεὺς ἦν, οὗτος δὲ τετράρχης· διηπύρει δὲ περὶ Ἰησοῦ, τίς ἂν εἴη. Ἰωάννην μὲν γὰρ, εἶπεν, ἐγὼ ἀπεκεφάλισα, καὶ εἶπερ ὁ Ἰωάννης ἐστὶν ἐγεθεις ἐκ νεκρῶν, πάντως ἰδῶν αὐτόν γινώρισω. Ἐζητεῖ γὰρ ἰδεῖν αὐτόν. Ὅρα δὲ ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ἐδόξαζον ἀνάστασιν νεκρῶν ἐν ζωῇ σαρκικῇ, καὶ ἐν βρώμασι καὶ πόμασι, κακῶς δοξάζοντες. Ἡ γὰρ ἀνάστασις οὐκ ἐν βρώσει καὶ πόσει, ἢ ζωῇ σαρκικῇ, ἀλλ' ὡς ἀγγελιοῦ θεοῦ, οὕτω διάγουσιν.

« Καὶ ὑποστρέψαντες οἱ ἀπόστολοι, διηγήσαντο αὐτῷ ὅσα ἐποίησαν. Καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς, ὑπεχώρησε κατ' ἰδίαν εἰς τόπον ἐρημον πόλεως καλουμένης Βηθσαϊδά. Οἱ δὲ ὄχλοι γινόμεναι, ἠκολούθησαν αὐτῷ. Καὶ δεξιόμενος αὐτοὺς, ἐλάλει αὐτοῖς περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ· καὶ τοὺς χρεῖαν ἔχοντας θεραπείας ἔθετο. Ἡ δὲ ἡμέρα ἤρξατο κλίνειν· προσελθόντες δὲ οἱ δώδεκα, εἶπον αὐτῷ· Ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπειθόντες εἰς τὰς κύκλις κώμας καὶ τοὺς ἀγρούς, καταλύσωσι, καὶ εὐρωσὶν ἐπισιτισμόν, ὅτι ὡδε ἐν ἐρήμῳ τόπῳ ἐσμέν. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς· Δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν. Οἱ δὲ εἶπον· Οὐκ εἰσὶν ἡμῖν πλέον ἢ πέντε ἄρτοι καὶ ἰχθύες δύο, εἰ μὴτι περὶ οὐθέντες ἡμεῖς, ἀγοράσωμεν εἰς πάντα τὸν λαὸν τοῦτον βρώματα. Ἦσαν γὰρ ὡσαύτως ἄνδρες παντακισχίλιοι. Εἶπε δὲ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· Κατακλίνατε αὐτοὺς κλισίας ἀνά πενήτην κόντα. Καὶ ἐποίησαν οὕτω, καὶ ἀνέκλιναν ἅπαντας. Λαβὼν δὲ τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανόν, εὐλόγησεν αὐτούς, καὶ κατέκλασε, καὶ ἰδίῳ τοῖς μαθηταῖς παρατίθειναι τῷ ὄχλῳ, καὶ ἔφαγον, καὶ ἔχορτάσθησαν πάντες, καὶ ἤρθη τὸ περισσεύσαν αὐτοῖς, κλασμάτων κόφινον δώδεκα. » Εἰς ἐρημον τόπον ἀπεισὶν ὁ Ἰησοῦς, ἐπειδὴ τὸ τῶν ἄρτων θαῦμα τελέσται ἐμμελλεν, ἵνα μὴ ἔχοι τις λέγειν, ὅτι ἐγγὺς οὐσης πόλεως, ἐκεῖθεν ἄρτοι ἠνέχθησαν. Δεξιόμενος οὖν τοὺς ὄχλους, ἐδίδασκέ τε καὶ ἐθεράπευσεν, ἵνα σὺ μάθῃς, ὅτι ἡ καθ' ἡμῶν φιλοσοφία λόγῳ καὶ πράξει μερίζεται, καὶ οὕτε δεῖ λέγειν ἄπρακτα, οὕτε πράττειν ἄλογα. Κλινούσης δὲ τῆς ἡμέρας, οἱ μαθηταὶ φιλανθρωπότερον ἤδη ἀρξάμενοι ἔχειν καὶ ποιμαντικότερον, κατελοῦσι τοὺς ὄχλους, καὶ φασιν· Ἀπόλυσον αὐτούς, τοῦτέστι, θεράπευσον τὰς ἀσθενείας αὐτῶν τάχιστα. Πλήρωσον τὴν αἰτήσιν αὐτῶν. Ὁ δὲ Κύριος πρὸς τοὺς μαθητὰς λέγων Δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν, οὐκ ὡς ἀγνοῶν τὴν ἀπορίαν φησὶν, ἀλλὰ βουλευόμενος παρακινήσαι αὐτούς, ἵνα εἰπωσι, πόσους ἄρτους ἔχουσι, καὶ οὕτω δειχθῆ τὸ θαῦμα μέγα, ἐκ τῆς ὁμολογίας ἐκεῖνων, δειχθεῖσας τῆς ποσότητος τῶν ἄρτων. Τὸ δὲ, Κατακλίνατε αὐτοὺς κλισίας ἀνά πενήτην κόντα, δείκνυσθαι ὅτι δεῖ ἡμᾶς, ὅταν τινα ξενοδοξώμεν, καὶ κατακλίνειν αὐτόν, καὶ πάσης ἐπιμελείας ὄξ οὖν. Ἀναβλέπει δὲ εἰς τὸν οὐρανόν, δεικνύων ἡμῶν

ὅταν μέλλομεν φαγεῖν, εὐχαριστίας τῷ Θεῷ ἀναπέμ-
 πειν. Δίδουσι δὲ τοῖς μαθηταῖς, εἰθ' οὕτως ἐκίνοι τοῖς
 ὄχλοις, ἵνα μὴ ἐπιλάβωνται τοῦ θαύματος, ἀλλ' ἀνα-
 μιμνήσκωνται τούτου, ἐθυμούμενοι ὅτι τοὺς ἄρτους
 εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἔλαβον. Τὸ δὲ περίττευμα ἦσαν
 κόφιοι δώδεκα, ἵνα μίθωμεν πόσον ἡ φιλοξενία
 δύναιται, καὶ πῶς πληθύνονται τὰ ἡμέτερα, ὅταν
 παρέχωνται τοῖς δεομένοις. Εἴρηται δὲ περὶ τούτων
 πλατύτερον ἐν τῷ κατὰ Ματθαίου.

Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν προσευχόμενον
 κατακλιθῆς, συνῆσαν αὐτῷ οἱ μαθηταί. Καὶ ἐπιρρώτη-
 σαν αὐτὸν, λέγοντες· Τίνα με λέγουσιν οἱ ὄχλοι εἶναι;
 οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον· Ἰωάννην τὸν Βαπτιστῆν·
 ἄλλοι δὲ Ἠλίαν, ἄλλοι δ' ὅτι προφήτης τις τῶν
 ἀρχαίων ἀνίστη. Εἶπε δὲ αὐτοῖς· Ὑμεῖς δὲ, τίνα με
 λέγετε εἶναι; Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπε· Τὸν Χρι-
 στὸν τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ ἐπιτιμήσας αὐτοῖς, παρήγγ-
 γατος μηδὲν εἰπεῖν τοῦτο, εἶπὼν, ὅτι Δεῖ τὸν Υἱὸν
 τοῦ ἀθρώπου πολλὰ παθεῖν, καὶ ἀποδοκιμασθῆναι
 ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ἀρχιερέων, καὶ Γραμμα-
 τῶν, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερ-
 θῆναι. Ἐρωτῶν τοὺς μαθητὰς ὁ Κύριος, οὐκ εὐ-
 θέως ἐρωτᾷ τί λέγουσιν αὐτοί, ἀλλὰ πρότερον τὴν
 τοῦ λαοῦ γνώμην, εἰθ' οὕτω τὴν αὐτῶν ἐκίνων.
 Τοῦτο δὲ ποιᾷ, ὡς ἂν ἐδόκιμον ἀποδείξας τὴν τῶν
 πολλῶν περὶ αὐτοῦ φήμην, μεταστήσῃ τοὺς μαθητὰς
 εἰς τὴν ἀληθῆ ὑπόληψιν. Ὁ δὴ καὶ πέπρακται. Εἰ-
 σίντων γὰρ τῶν μαθητῶν, ὅτι οἱ μὲν Ἰωάννην, οἱ δὲ
 Ἠλίαν αὐτὸν λέγουσιν, αὐτὸς ἐρωτᾷ Ὑμεῖς δὲ, του-
 τί ἐστιν, Ὑμεῖς οἱ διαφέροντες πάντων, οἱ ἐξελεγμένοι,
 οἱ ἐξαίρετοι, τίνα με λέγετε; Ὁ δὲ Πέτρος προσηδᾷ
 τὸν λογιῶν, καὶ στόμα πάντων γενόμενος, ὁμολογεῖ
 αὐτὸν εἶναι τὸν πάλαι κηρυττόμενον Χριστὸν τοῦ
 Θεοῦ. Οὐ γὰρ εἶπε, Χριστὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ, τὸν Χρι-
 στὸν τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ ἄρθρου, ἵνα δηλώσῃ ὅτι αὐ-
 τός, ἐστὶν ὁ κυρίως Χριστὸς τοῦ Θεοῦ. Πολλοὶ μὲν
 γὰρ ἐχρίσθησαν, ἀλλ' ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ εἷς καὶ
 μόνος ἐστίν.

Ἐλεγε δὲ πρὸς πάντας· Ἐἴ τις θέλει ὀπίσω μου
 ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν
 αὐτοῦ καὶ ἡμέραν, καὶ ἀκολουθήτω μοι. Ὅς γὰρ ἂν
 ὀλέῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σώσει, ἀπολέσει αὐτήν, δὲ ἂν
 ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, οὗτος σώσει αὐ-
 τήν. Τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος κερδήσας τὸν κόσμον
 ὅλον, ἑαυτὸν δὲ ἀπολέσας ἢ ζημιωθείς; Ὅς γὰρ ἂν
 ἐπεισχυθῆ με καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους, τοῦτον ὁ Υἱὸς
 τοῦ ἀθρώπου ἐπεισχυθήσεται, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ
 δόξῃ αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων.
 Λέγω δὲ ὑμῖν ἀληθῶς, εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων,
 οἳ οὐ μὴ εὐσώσονται θανάτου. ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασι-
 λείαν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ περὶ ἑαυτοῦ εἶπεν, ὅτι Δεῖ
 τὸν Υἱὸν τοῦ ἀθρώπου πολλὰ παθεῖν, ἐπιφέρει καὶ
 κενόν τι καὶ καθολικὸν, ὅτι οὐ μόνος ἐγὼ θάνατον
 ἀποστήσομαι, ἀλλὰ γὰρ καὶ πάντες οἱ βουλόμενοι
 ἀκολουθεῖν ἐμοί, ὀφείλουσιν ἑαυτοὺς ἀπαρνεῖσθαι,
 μηδεμίαν κοινωνίαν ἔχοντας πρὸς τὴν σάρκα, ἀλλὰ
 καταφρονούντες ἑαυτῶν. Σταυρὸν δὲ ἐνταῦθα λέγει
 τὸ θάνατον τὸν ἐπονεδιστόν· ἕτερος γὰρ θάνατος
 ὁ ἐν οὐραῖς κείσθης ὡς ὁ ἐν σταυροῦ. Δείκνυσιν οὖν

A autem discipulis, et illi dein turbis, ut ne obli-
 scantur miraculi, sed memores ejus sint, cogitantes
 quod panes in manus sumpserint. Superfuerunt au-
 tem cophini duodecim, ut discamus qua tum possit
 hospitalitas, et quod nostra multiplicentur cum sup-
 peditamus indigentibus. Dictum est autem de his
 latus in his quæ dicta sunt apud Mattheum.

VERS. 18-22. « Et factum est cum solus esset
 orans, erant cum illo et discipuli, interrogavitque
 illos dicens : Quem me dicunt esse turbæ? At illi
 responderunt et dixerunt, Joannem Baptistam, alii
 autem Eliam, alii vero quod unus propheta de anti-
 quis surrexit. Dixit autem illis : Vos autem quem
 me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit,
 Christum illum Dei. At ille comminatus illis præcep-
 tit ne cui dicerent hoc, dicens : Quia oportet Filium
 hominis multa pati, et reprobari a senioribus et
 principibus sacerdotum et scribis, et occidi, et ter-
 tia die resurgere. » Interrogans discipulos Dominus,
 non statim interrogat eos quid ipsi dicant, sed
 prius vulgi et deinde etiam ab eis illorum sen-
 tentiam. Hoc autem facit ut ostendat improbam
 multorum de se opinionem, et discipulos in veram
 transferat : id quod et factum est. Cum enim dixit
 discipuli, quod alii quidem Joannem, alii vero
 Eliam te dicerent, ipse interrogat : Vos autem, hoc
 est, qui præcellitis alios, qui electi, quique præcipui,
 quem me esse dicitis? Ante alios autem Petrus pro-
 siliit, et factus omnium os, fatetur illum esse Chri-
 stum Dei, qui olim prædicatus fuerat : Non enim
 dixit tantum, Christum Dei, sed, Christum illum Dei,
 cum articulo, ut declaret quod ipse sit proprie Chri-
 stus Dei. Multi enim uncti fuerunt, sed ille Christus
 Dei unus et solus est.

VERS. 23-27. « Dicebat autem ad omnes : Si quis
 vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat
 crucem suam quotidie, et sequatur me. Qui enim
 voluerit animam suam salvam facere, perdet illam :
 qui vero perdidit animam suam propter me, is
 salvam faciet illam. Quid enim proficit homo, si
 lucratur universum mundum, se autem ipsum per-
 dat, aut jacturam sui ipsius faciat? Nam quem mei
 pudnerit et meorum sermonum, hunc Filius homi-
 nis erubescet cum venerit in majestate sua et Pa-
 tris, et sanctorum angelorum. Dico autem vobis
 vere, quod sunt quidam hic stantes, qui non gusta-
 bunt mortem, donec videant regnum Dei. » Quo-
 niam de seipso dixerat, quod oporteat Filium homi-
 nis multa pati, infert commune quoddam ac gene-
 rale, quod non solus ego mortem sustinebo, sed et
 omnes qui me volunt sequi, debent seipsos abne-
 gare, nullam communionem cum carne habentes,
 sed despicientes seipsos. Crucem autem dicit hoc
 loco mortem contemptissimam : nulla enim mors
 tam despicibilis fuit sicut crucis. Ostendit itaque

quod si quis voluerit ejus discipulus esse, mori debet non gloriosa morte, sed contemptibili, et sicut condemnatus occidi. Quoniam autem multi ignominiosa morte occiduntur, sed sicut latrones ac malefactores, propterea adjicit hoc, et sequatur me, hoc est, omnem virtutem exerceat. Qui enim voluerit animam suam servare, perdet illam, hoc est, qui voluerit vivere juxta mundum, hic occidit animam. Erubescit Christum qui dicit: Quomodo credam in crucifixum et illusum Deum? et sermones illius erubescit, qui Evangelii simplicitatem irridet: talem autem erubescit et Dominus in gloria sua, hoc est, in secundo adventu. Quod autem dicit, hunc sensum habet: sicut si quis paterfamilias habet servum malum, erubescit nominare illum servum proprium, ita et ego, inquit, erubescam nominare servum meum eum qui abnegaverit me. Et quia supra dixit: Qui perdit animam suam, salvabit illam: volens monstrare quoniam bona tales mereantur, dicit: Sunt **335** quidam ex his qui hic sunt, qui non morientur donec viderint regnum Dei, hoc est, gloriam, in qua futuri sunt justi. Hoc autem dixit de transfiguratione sua. Transfiguratio enim figura fuit futuræ gloriæ: et sicut in hac Jesus mirabiliter fulguravit, ita pari forma tunc et justis fulgebunt. Sunt igitur quidam, inquit, Joannes, Jacobus, et Petrus, qui non præoccupabuntur morte, donec viderint in qua gloria futuri sunt qui me constituentur. Viderunt autem hoc in transfiguratione.

Vers. 28-36. Factum est autem post hæc verba fere diebus octo, et assumpsit Petrum et Joannem et Jacobum, et ascendit in montem ut oraret. Et facta est, dum oraret, species vultus ejus alia, et vestitus ejus albus et refulgens. Et ecce duo viri loquebantur cum illo, qui erant Moses et Elias, qui visi in majestate dicebant excessum ejus quem completurus erat. Petrus vero et qui cum illo erant, gravati erant somno. Expectati autem viderunt majestatem ejus, et duos viros qui stabant cum illo. Et factum est cum discederent ab illo, ait Petrus ad Jesum, Præceptor, bonum est nos hic esse, et faciamus tria tabernacula, unum tibi, et unum Mosi, et unum Eliaz, nesciens quid diceret. Hæc autem illo loquente facta est nubes, et obumbravit eos. Timuerunt autem intransitibus illis in nubem: et vox facta est de nube, dicens: Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite. Et dum fieret vox, inventus est Jesus solus, et ipsi tacuerunt, et nemini dixerunt in illis diebus quidquam ex his quæ viderant. Mathæus dicit sex dies transisse post sermones hos, et tunc Jesum ascendisse in montem. Lucas autem dicit octo transisse. Nam ille solas dies intermedias dicit: Lucas autem non intermedias solas, sed et diem qua dieti sunt sermones illi, et diem qua facta est transfiguratio. Assumpsit autem tres solos, Petrum, utpotè se diligentem, Joannem autem, ut cum quem dilige-

Αἱ εἰ τις θέλει μαθητὴς αὐτοῦ εἶναι, ἀποθήσειν ὄψιλαι οὐκ ἔνδοξον θάνατον, ἀλλ' ἐκονεῖσθαι, ὡς κατὰ κριτος φονεύμενος. Ἐπει δὲ πολλοὶ φονεύονται μὲν ἐκονεῖσθαι, ἀλλ' ὡς ληστοὶ καὶ κακοποιοὶ, διὰ τοῦτο προσέθηκε τὸ, Καὶ ἀκολουθεῖτε μοι, τοῦτέστι, πᾶσαν ἀρετὴν μεταρχεσθε. Ὅς γὰρ ἂν θέλη τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν, τοῦτέστιν, ὅς ἂν θέλη ζῆσαι κατὰ κόσμον, οὕτως ἀποθάνεται κατὰ ψυχὴν. Ἐκαιοχύνεται δὲ τὸν Χριστὸν, ὁ λέγων, ὅτι· Πῶς πιστεύσω ἱσταυρωμένῳ Θεῷ καὶ ἐμπαιχθέντι; Ἀλλὰ καὶ τοὺς αὐτοῦ λόγους ἐκαιοχύνεται, ὁ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἰστορίαν διασύρων. Τοιοῦτον οὖν ἐκαιοχυνθήσεται ὁ Κύριος ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, τοῦτέστι, ἐν δευτέρῳ παρουσίᾳ. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ὅσπερ ἰάν τις οἰκοδομησὶς ἔχη δοῦλον πονηρὸν, αἰσχύνεται ὀνομάσαι τοῦτον δοῦλον οἰκεῖον, οὕτως καὶ ἐγὼ, φησὶν, αἰσχυνθήσομαι ὀνομάσαι δοῦλον ἐμὸν, τὸν ἀρνησάμενόν με. Ἐπει δὲ εἶπεν ἄνω, ὅτι Ὅς ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, σώσει αὐτήν, θέλων δείξαι, πῶς ἀγαθῶν καταξιοῦνται οἱ τοιοῦτοι, φησὶν· Εἰσὶ τινες τῶν ὧδε, οἱ οὐ μὴ ἀποθάνωσιν ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τοῦτέστι, τὴν δόξαν ἐν ᾗ μαλλοῦσιν ἕστασαι οἱ δίκαιοι. Τοῦτο δὲ εἶπε περὶ τῆς μεταμορφώσεως. Ἡ γὰρ μεταμόρφωσις τύπος ἦν τῆς μαλλούσης ἄνω δόξης, καὶ ὡσπερ ἐν ταύτῃ ἡστράψεν ὁ Ἰησοῦς παραδόξως, οὕτως ἀναλόγως τότε οἱ δίκαιοι λάμπουσιν. Εἰσὶν οὖν, φησὶ, τινὲς, Ἰωάννης, Πέτρος καὶ Ἰάκωβος, οἱ οὐ μὴ φθάσωσιν ἀποθάνειν, ἕως ἂν ἴδωσιν ἐν ποίᾳ δόξῃ ἕσονται οἱ ἐμὲ ὁμολογούντες. Ἰδῶσι δὲ τοῦτο ἐν τῷ καιρῷ τῆς μεταμορφώσεως.

Εἰ γίνετο δὲ μετὰ τοὺς λόγους τούτους ὡσεὶ ἡμέραι ὅκτω, καὶ παραλαβὼν Πέτρον, καὶ Ἰωάννην, καὶ Ἰάκωβον, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος προσεύεσθαι. Καὶ ἐγένετο, ἐν τῷ προσεύεσθαι αὐτῶν, τὸ εἶδος τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἕτερον, καὶ ἱματισμὸς αὐτοῦ λευκός· ἐξοστράπτων. Καὶ ἰδοὺ ἄνδρες δύο συνειδῶλον αὐτῷ, οἵτινες ἦσαν Μωσῆς καὶ Ἠλίας, οἱ ἐφθίντες ἐν δόξῃ. Εἶπον τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, ἣν ἐμελλε κληροῦν ἐν Ἱερουσαλήμ. Ὁ δὲ Πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ἦσαν βεβαρημένοι ὑπνω. Διαγρηγορήσαντες δὲ, εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ. Καὶ τοὺς δύο ἄνδρας τοὺς συνεστῶτας αὐτῷ· καὶ ἐγένετο ἐν τῷ διαχωρίζεσθαι αὐτοὺς ἀπ' αὐτοῦ, εἶπεν ὁ Πέτρος πρὸς τὸν Ἰησοῦν· Ἐπιστάτα, καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι, καὶ ποιῆσωμεν σκηνὰς τρεῖς, μίαν σοί, καὶ μίαν Μωσεί, καὶ μίαν Ἠλίας, μὴ εἶδὸς ὀλέγει. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ λέγοντος, ἐγένετο νεφέλη καὶ ἐπισκίασεν αὐτούς. Ἐφοβήθησαν δὲ ἐν τῷ ἐκείνους εἰσελθεῖν εἰς τὴν νεφέλην, καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῆς νεφέλης, λέγουσα· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, αὐτοῦ ἀκούετε. Καὶ ἐν τῷ γενέσθαι τὴν φωνὴν, εὐρίθη ὁ Ἰησοῦς μόνος, καὶ αὐτοὶ ἐστήθησαν, καὶ οὐδενὶ ἀπήγγειλαν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις οὐδὲν ὧν ἑώρακαν. Ὁ μὲν Μιχαὴλος ἐξ ἡμέρας φησὶ διελθεῖν μετὰ τοὺς λόγους τούτους, καὶ τότε τὸν Ἰησοῦν ἀναλθεῖν εἰς τὸ ὄρος. Λουκᾶς δὲ ὅκτω φησὶ διελθεῖν, τὰς μεταξὺ μέρας ἡμέρας· λέγει· Λουκᾶς δὲ, οὐ τὰς μεταξὺ μέρας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐλέθησαν οἱ

λόγοι οὗτοι, κίχαινον καθ' ἣν ἡ μεταμόρφωσις γέγονε. Παρέλαθε δὲ τοὺς τρεῖς μόνους, τὸν μὲν Πέτρον ὡς ἀγαπῶντα, τὸν δὲ Ἰωάννην ὡς ἀγαπῶμενον, καὶ τὸν Ἰάκωβον δὲ, ὡς καὶ αὐτὸν θερμὸν ὄντα τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ζῆλον, ἣ καὶ ὡς δυναμένους κρύψαι τὸ πρῶγμα, καὶ κατασιεῖν, καὶ μηδενὶ ἀπαγγεῖλαι. Ἀναβαίνει δὲ εἰς ὄρος, ὥστε προσεῦξασθαι. Δεῖ γὰρ ἰδιάζοντας ἡμᾶς καὶ ἀναβαίνοντας, καὶ μηδενὶ τῶν γηϊνῶν ἐγκύπτοντας, προσεῦξασθαι. Ἐγένετο δὲ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἕτερον, οὐχ ὡς μεταστάντος αὐτοῦ εἰς ἄλλην φύσιν. Ἐμεινε γὰρ οἶος ἦν· ἀλλὰ τὸ σχῆμα τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἐφάνη λαμπρότερον ἢ πρότερον. Ὡσπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῶν ἱματίων αὐτοῦ γέγονε. Τούτων γὰρ τὸ εἶδος μόνον ἐξήστεραψεν, οὐχὶ τῆς οὐσίας τῶν ἱματίων μεταμειψθείσης, ἀλλὰ τῆς ἐπιφανείας. Μωϋσῆς δὲ καὶ Ἠλίας συνεισηχέασαν αὐτῷ προσευχομένῳ, ἵνα δειχθῆ ὅτι οὐκ ἔστιν ἐνανεὶος τοῖς προφήταις καὶ τῷ νόμῳ. Εἰ γὰρ ἦν, οὐκ ἂν ὁ τὸν νόμον δούς Μωϋσῆς, καὶ ὁ τῶν προφητῶν θερμώτατος Ἠλίας, ἠέσχοοντο δορυφορεῖν αὐτὸν, καὶ αὐτῷ συνίστασθαι. Ἐλεγον δὲ τὴν ἐξέδον ἣν ἐμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλήμ, τουτίσσι τὸν θάνατον. Ὁ δὲ Πέτρος ὑπὸν ἰδραεῖτο, τῇ προσευχῇ σχολάζοντος τοῦ Χριστοῦ. Ἀσθενῆς γὰρ ἦν, καὶ τὸ ἀνθρώπινον ἐπλήρου, ὑπὸν δουλεύων. Διαγρηγορήσας δὲ, θεωρεῖ τὴν δόξαν, καὶ τοῦ· δύο ἀνδρας· ὥσπερ δὲ ἀποδεχόμενος τὴν ἐκείσε δ· ατρίθην, διὰ τε τὸ φῶς καὶ διὰ τὸ θεωρεῖν τοὺς προφήτας, φησὶ· Καλὸν ἔστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι. Ἐνόμιζε γὰρ ὅτι τότε ἦν ἡ συντέλεια, καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Ἰησοῦ· μὴ εἰδὼς δὲ λέγει. Οὕτω γὰρ ἦν τὸ πέρασ, οὐδὲ τῆς βασιλείας ἡ ἡμέρα ἐνειστήχαι, οὐδὲ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀππλαύσιως ὧν μετέξουσιν οἱ ἄγιοι. Ἄμα δὲ καὶ φοβούμενος τὸ σταυρωθῆναι τὸν Χριστὸν, ταῦτά φησιν. Ἐπὶ γὰρ ἤκουσεν αὐτοῦ, ὅτι ὁ αὐτὸν ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι, φησὶ ταῦτα, μονονουχὶ λέγων· Μὴ κατέλωμεν ἐκ τοῦ ὄρους, ἐνταῦθα καταμείνωμεν, ἵνα τὸν σταυρὸν διαδράσωμεν καὶ τὸ πάθος. Ἐχομεν Ἠλίαν βορθὸν, εἰ ἐπέλωσιν ἡμῖν οἱ Ἰουδαῖοι, τὸ πῦρ κατενεγκόντα, καὶ τοὺς πεντηκοντάρχους ἀπολίσαντα. Ἐχομεν Μωϋσῆν τὸν τόσα καὶ τόσα ἐὼνη ἀφανίσαντα· ταῦτα δὲ ἔλεγε μὴ εἰδὼς δὲ λέγει. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἐνόμιζεν ὅτι παγγάλεπόν τι καὶ κακὸν ἔστιν ὁ σταυρὸς, καὶ διὰ τοῦτο ἀποδιδράσκων αὐτὸν, ταῦτα ἔλεγεν. Ὁ δὲ Κύριος ἐδέξα σταυρωθῆναι, ἐπεὶ οὐκ ἐνῆν ἄλλως τοὺς ἀνθρώπους σωθῆναι. Τοῦ δὲ Πέτρον, « Ποιήσωμεν σκηνάς τρεῖς, » λέγοντος, ὁ Κύριος σκηνὴν ἀχειροποίητον ἐξαίφνης ποιεῖ, καὶ ἐν ταύτῃ εἰσέρχεται μετὰ γε τῶν προφητῶν, ἵνα δειχθῆ ὅτι οὐδὲν ἐλαττοῦται τοῦ Πατρὸς. Ὡσπερ γὰρ ἐν τῇ παλαιᾷ ἡ νεφέλη ἐδέχετο ἔχειν τὸν Κύριον, καὶ Μωϋσῆς εἰσέρχεται ἐν αὐτῇ, καὶ οὕτω τὸν νόμον ἐδέχετο, οὕτω καὶ νῦν ἡ νεφέλη τὸν Χριστὸν ἐδέξατο, καὶ νεφέλη οὐ γυνωφώδης· παρῆλθε γὰρ ἡ σκιὰ τοῦ νόμου, καὶ τὸ σκοτεινὸν τῆς ἀσαφείας· ἀλλὰ νεφέλη φωτεινῆ. Ἦλθε γὰρ ἡ ἀλήθεια καὶ ἐλαμψεν ἡ τοῦ Κυρίου χάρις, καὶ οὐδὲν σκοτεινὸν νῦν. Ἐγένε-

bat : Jacobum, qui et ipse fervebat zelo pro Christo : vel ut magis taciturnos et silere valentes. Porro in montem ascendit ut oraret. Oportet enim nos solitarios esse et ascendere, et nullis terrenis rebus intendere orando. Facta est autem species vultus ejus alia, non mutato eo in aliam naturam : mansit enim qualis erat. Sed species vultus ejus splendidior apparuit quam prius, sicut et in vestimentis ejus factum est : horum enim species tantam refulsit, non permutata vestimentorum substantia, sed superficie. Moses autem et Elias assisterunt cum eo orante, ut monstretur quod non sit adversarius legi et prophetis. Nam si talis fuisset, non legis dator Moses, et ferventissimus prophetarum Elias se illi associassent, vel cum ipso stetissent. Dicebant autem excessum ejus quomodo illum completurus erat Hierosolymis, hoc est mortem. Petrus autem somno gravabatur, orationi vacante Christo. Infirmus enim erat, et humano more somno serviebat. Cum autem evigilasset, spectabat gloriam et duos viros : veluti autem vitam illam approbans, tum propter splendorem, tum prophetas quos videbat, dixit : Bonnum est nos hic esse. Putabat enim tunc consummationem fuisse et regnum Jesu, ignorans quid loqueretur. Nondum enim finis, neque regni dies instabat, neque gaudiorum fruitiones sanctis communicandæ erant. Insuper et crucifigi timens Christum, hæc dicebat. Quoniam audierat quod oporteat eum occidi, et tertia die resurgere : dicit quasi in hunc modum, Ne descendamus de monte, maneamus hic, ut crucem et passionem effugiamus. Habemus Eliam adiutorem : si invaserint nos Judæi, ignem deducet, et sicut quinquagenarios comburet. Habemus Moysen, qui tot et tantas gentes perdidit : hæc autem dicebat nesciens quid loqueretur. Ipse enim putabat malum quiddam et difficillimum esse crucem, et propter hoc illam cupiens vitari, hæc dicebat. Christus autem stitibat crucifigi, quoniam non aliter salus hominum constabat. Petro autem dicente : « Faciamus tabernacula tria, » Dominus repente tabernaculum non manufactum facit, et in illud ingreditur cum prophetis, ut ostendatur quod in nihil minor sit Patre. Sicut enim in veteri lege nubes dicebatur habere Dominum, et Moses ingrediebatur in eam, atque sic legem suscepit : ita et nunc nubes Christum suscipit, nubesque non caliginosa : transit enim umbra veteris legis, et tenebrosa obscuritas : sed nubes lucida. Venit enim veritas, et illuxit gratia Domini, nihilque nunc tenebrosam est. Facta est et vox de nube, sicut olim vox Dei audiebatur de nube. Inventus est autem Jesus solus : ut ne quis putet, quod, « Hic est Filius meus, » de Mose vel Elia dictum sit. Fortassis etiam hoc significat, quod usque ad tempus quoddam apparebant lex et prophetæ, sicut et hoc loco Moses et Elias : deinde solus, præteritis illis, ap-

IV Reg. i, 10.

paruit : nunc enim Evangelium servatur, legalibus A
abolitis. Siluerunt autem apostoli, et nulli annun-
tiaverunt quidquam de his quæ viderant. Nam ante
crucem non oportebat divinum quiddam dici de
Jesu. Nam qui audivissent hæc, si deinde eum cru-
cifigi vidissent, qualem putas de eo habuissent
opinionem? Nonne impostorem et præstigiatores
existimassent? Et idcirco ante crucem nullum opus
admirabile vel Deo dignum prædicant apostoli. De
hoc autem loco multa et jucunda diximus apud
Matthæum.

Οἱ γὰρ ἀκούσαντες ταῦτα, εἶτα ὀρώντες αὐτὸν σταυρούμενον, ποίαν δόξαν ἔχον ἂν
περὶ αὐτοῦ; Ἄρ' οὐχὶ πλάνον αὐτὸν καὶ φαντασιοσκόπον αὐτὸν ἐνόμισαν; Διὰ τοῦτο τοῖνυν οὐδὲν ἔρ-
γον παράδοξον καὶ θεοπρεπὲς πρὸ τοῦ σταυροῦ κηρύττουσιν οἱ ἀπόστολοι. Περὶ δὲ ταύτης τῆς περικοπῆς
εἴρηται ἡμῖν ἐν τῷ κατὰ Ματθαίου πολλὰ καὶ χαρίεντα.

Vers. 37-43. « Factum est autem sequenti die B
descendentibus illis de monte, occurrit illi turba
multa. Et ecce vir de turba exclamavit, dicens :
Magister, obsecro te, respice ad filium meum, quia
unicus est mihi, 337 et ecce spiritus apprehendit
eum, et subito clamat ac discorpiit eum cum spuma,
et vix discedit ab eo dilanians eum : et rogavi di-
scipulos tuos ut egerent illum, et non potuerunt.
Respondens autem Jesus dixit : O natio infidelis et
perversa, usquequo ero apud vos, usquequo patiar
vos? Adduc huc filium tuum. Cum autem accederet,
laniavit illum dæmonium et dissipavit. Increpavit
autem Jesus spiritum immundum, et sanavit pue-
rum, et reddidit illum patri suo. » Valde incredulum
erat vir ille : propterea enim hoc dæmonium non
egressum est a puero ejus, quia vincebat infidelitas
ejus apostolorum virtutem. Insuper et hinc osten-
ditur ejus incredulitas et pervercia, quod coram
omnibus accedit et æcusat discipulos : et propterea
Dominus ostendens incredulitatem ejus in causa
fuisse, quia non fuerit sanatus filius ejus, coram
omnibus exprobrat ei et non soli ipsi, sed et aliis
omnibus incredulitatem. Dicendo enim, o natio in-
credula, omnes complectitur Judæos. Cum autem
perversam dicit, declarat quod non a principio,
necque a natura sit malitia. Natura enim recti fue-
rant : semen enim sanctum erant Abraham et Isaac :
perversi autem facti sunt præ malitia. Porro illud :
Usquequo ero apud vos? Usquequo patiar vos? hoc
significat, quod in votis habebat mortem, et cupie-
bat statim ab illis liberari. Usquequo enim, in-
quit, feram incredulitatem vestram? Ostendens
itaque quod virtutem habeat quæ vincat increduli-
tatem Judæorum, dicit : Adduc filium tuum huc,
et cum sanasset illum, reddidit ipsum patri suo.
Prius enim qui a dæmonio possidebatur, non erat
patri sui, sed mali spiritus, qui detinebat eum :
tunc autem Dominus reddidit eum ei qui illum per-
diderat et invenerat patri.

Vers. 44, 45. « Stupebant autem omnes super
magnificentia Dei. Sed omnibus mirantibus super
omnibus quæ faciebat, dixit ad discipulos suos

νέτο ἐκ καὶ φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης, ὡσπερ καὶ τὸ
παλαιὸν φωνὴ τοῦ Θεοῦ ἤκούετο ἐκ τῆς νεφέλης.
Εὐρέθη δὲ Ἰησοῦς μόνος, ἵνα μὴ τις νομίῃ ὅτι τὸ,
« Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου, » περὶ Μωϋσέως ἢ Ἠλίου
ἐλέγθη. Τάχα μέντοι καὶ τοῦτο σημαίνει, ὅτι μέχρι
μὲν τινος καιροῦ ἐφαίνοντο ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται,
ὡσπερ καὶ ἐνταῦθα Μωϋσῆς καὶ Ἠλίας, εἶτα μόνος
Ἰησοῦς, ἐκείνων παρελθόντων. τὸ γὰρ Εὐαγγέλιον
νῦν κρατεῖ, τῶν νομικῶν παρελθόντων. Ἐτίγησαν
δὲ καὶ οὐδὲν ἀπήγγειλαν οἱ ἀπόστολοι, ὧν ἐωράκασι.
Πρὸ γὰρ τοῦ σταυροῦ οὐκ ἔδει λέγεσθαί τι θεοπρε-
πὲς περὶ Ἰησοῦ. Οἱ γὰρ ἀκούσαντες ταῦτα, εἶτα ὀρώντες αὐτὸν σταυρούμενον, ποίαν δόξαν ἔχον ἂν
περὶ αὐτοῦ; Ἄρ' οὐχὶ πλάνον αὐτὸν καὶ φαντασιοσκόπον αὐτὸν ἐνόμισαν; Διὰ τοῦτο τοῖνυν οὐδὲν ἔρ-
γον παράδοξον καὶ θεοπρεπὲς πρὸ τοῦ σταυροῦ κηρύττουσιν οἱ ἀπόστολοι. Περὶ δὲ ταύτης τῆς περικοπῆς
εἴρηται ἡμῖν ἐν τῷ κατὰ Ματθαίου πολλὰ καὶ χαρίεντα.

« Ἐγένετο δὲ ἐν τῇ ἐξῆς ἡμέρᾳ, κατελθόντων
αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ὄρους, συνήνησεν αὐτῷ ὄχλος πολὺς.
Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἀπὸ τοῦ ὄχλου ἀνεβόησε λέγων.
Διδάσκαλε, δέχομαι σου, ἐπιβλέψον ἐπὶ τὸν υἱόν μου,
ὅτι μονογενὴς ἐστὶ μοι, καὶ ἰδοὺ πνεῦμα, λαμβάνει
αὐτόν, καὶ ἐξαίφνης κράζει, καὶ σπαράσσει αὐτόν
μετὰ ἀφροῦ, καὶ μόγις ἀποχωρεῖ ἀπ' αὐτοῦ, συντρέθον
αὐτόν καὶ ἐδεήθη τῶν μαθητῶν σου, ἵνα ἐκβάλλω-
σιν αὐτόν, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ
Ἰησοῦς εἶπεν· Ὁ γενεὰ ἀπίστος καὶ διεστραμμένη,
ἕως πότε ἔσομαι πρὸς ὑμᾶς, ἕως πότε ἀνέξομαι
ὑμῶν; Προσάγαγε τὸν υἱόν σου ὧδε. Ἔτι δὲ προσ-
ερχομένου αὐτοῦ, ἐβόησεν αὐτόν τὸ δαιμόνιον καὶ
συνεσπάραξεν. Ἐπετίθησεν δὲ ὁ Ἰησοῦς τῷ πνεύματι
τῷ ἀκαθάρτῳ, καὶ ἴασατο τὸν παῖδα, καὶ ἀπέδωκεν
αὐτόν τῷ πατρὶ αὐτοῦ. » Σφόδρα ἀπίστος ἦν ὁ ἀνὴρ
οὗτος· διὰ τοῦτο γὰρ τοι οὐδὲ τὸ δαιμόνιον ἐξήρχετο
ἀπὸ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ, νικῶσθαι τῆς ἀπιστίας τὴν
τῶν ἀποστόλων δύναμιν. Ἄλλὰ δὴ κἀντεῦθεν δεί-
κνυται ἡ ἀπιστία αὐτοῦ καὶ αὐθάδεια, ἐκ τοῦ ἐν-
ώπιον πάντων προσελθόντα κατηγορεῖν τῶν μαθη-
τῶν· ὁ γοῦν Κύριος, δεικνύων ἔτι παρὰ τὴν ἀπι-
στίαν αὐτοῦ ἐστὶ τὸ μὴ λαθῆναι τὸν παῖδα, ἐνώπιον
πάντων ἐνειδίξει αὐτῷ, καὶ οὐ μόνῳ αὐτῷ, ἀλλὰ
καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι κοινῶς. Ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν, ὧ
γενεὰ ἀπίστος, συμπαταῖς περιλαμβάνει τοὺς Ἰου-
δαίους. Τὸ δὲ, διεστραμμένη, ἐμφαίνει ὅτι οὐκ ἐξ
ἀρχῆς, οὐδὲ ἐκ φύσεως ἡ πονηρία. Ἄλλὰ φύσει μὲν
ἦσαν ὀρθοὶ· σπέρμα γὰρ ἅγιον ἦν τὸ τοῦ Ἀβραάμ
καὶ Ἰσαάκ· διεστράφησαν δὲ ὑπὸ κακίας. Τὸ δὲ, ἕως
πότε ἔσομαι πρὸς ὑμᾶς, ἕως πότε ἀνέξομαι ὑμῶν;
τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ἀσπαστὸν ἔχει τὸν θάνατον, καὶ
βούλεται αὐτῶν τάχιον ἀπαλλαγῆναι. Ἔως γὰρ πῶ-
τε, φησὶν, ἀνέξομαι τῆς ἀπιστίας ὑμῶν; Δεικνύων
οὖν ὅτι ἔχει δύναμιν νικῶσαν τὴν ἀπιστίαν τῶν
Ἰουδαίων, φησὶ· Προσάγαγε τὸν υἱόν σου ὧδε. Καὶ
ὕγιασας αὐτόν, ἀπέδωκε τῷ πατρὶ αὐτοῦ. Πρῶτερον
γὰρ ὁ δαιμονίων οὐκ ἦν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ
κατέχοντος αὐτόν πονηροῦ πνεύματος. Τότε δὲ ὁ
Κύριος ἀπέδωκεν αὐτόν τῷ ἀπολύσαντι αὐτόν, εἴτα
εὐρόντι πατρὶ.

« Ἐξῆτιλήρουντο δὲ πάντες ἐπὶ τῇ μεγαλειότητι
τοῦ Θεοῦ. Πάντων δὲ θαυμάζοντων ἐπὶ πᾶσιν οἱ;
ἐπὶ πᾶσιν ὁ Ἰησοῦς, εἶτα πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ·

Θέσθε ὑμεῖς εἰς τὰ ὤτα ὑμῶν τοὺς λόγους τοῦτου. **A** Ponite vos in auribus vestris sermones istos. Futurum est ut Filius hominis tradatur in manus hominum. At illi ignorabant verbum istud, et erat absconditum ab illis, ut non intelligerent illud. Et timebant eum interrogare de hoc verbo. Alii quidem omnes admirabantur in omnibus quæ faciebat Jesus, non in uno hoc miraculo. Verum ipse relicta aliis cum discipulis loquitur, et dicit : Ponite vos hæc omnia, et miracula, et miraculorum sermones, in aures vestras. Quare? Quia tradendus sum et cruciandus : ut quando crucifixum videritis, ne existimetis, quod præ infirmitate talia passus sim. Nam qui talia miracula facit, potest et non crucifigi. Illi autem ignorabant verbum hoc, et erat absconditum ab eis. Et quare hoc fuit? Ut non ante tempus tristitia afficerentur, et timore exterrerentur. Itaque Deus condescendens infirmitati **338** illorum, et quasi pueros moderatur illos, neque concedit eis, ut intelligant hoc quod de cruce dicebatur. Vide autem et illorum reverentiam, quomodo præ reverentia interrogare non audebant, imo præ timore : nam timor augmentum est pietatis et reverentiæ sicut et reverentia vel pietas contractus timor est.

« Εἰσῆλθε δὲ διαλογισμὸς ἐν αὐτοῖς, τὸ, τίς ἂν εἴη μείζων αὐτῶν. **C** « Οὐ δὲ Ἰησοῦς, ἰδὼν τὸν διαλογισμὸν τῆς καρδίας αὐτῶν, ἐπιλαθόμενος παιδίου, ἔστησεν αὐτὸ παρ' ἐαυτοῦ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς : « Ὅς ἐὰν δέξηται τοῦτο τὸ παιδίον ἐπὶ τὸ ὄνοματι μου, ἐμὲ δέχεται : καὶ ὅς ἐὰν ἐμὲ δέξηται, δέχεται τὸν ἀποστειλαντά με. **C** « Ὁ γὰρ μικρότερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὑπάρχων, οὗτος ἔσται μέγας. Ἄποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰωάννης εἶπεν : Ἐπιστάτα, εἰδομέν τινα ἐπὶ τῷ ὀνόματι σου ἐκβάλλοντα δαιμόνια, καὶ ἐκωλύσαμεν αὐτὸν, ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ μεθ' ἡμῶν. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς : Μὴ κωλύετε. « Ὁς γὰρ οὐκ ἔστι καθ' ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐστίν. » Πάθος διακένου δόξης ὑπέδραμε τοὺς ἀποστόλους. Ἐπεὶ δοκεῖ ἐκ τοῦ τὸν δαιμονιζόμενον μὴ θεραπευθῆναι ἐπεγεγερθέντος αὐτοῖς τοῦ πάθους. Εἰκόσ γὰρ ἦν αὐτοὺς διαφιλονεικῆσαι περὶ τοῦτου, λέγοντα ἕκαστον, ὅτι οὐ διὰ τὴν ἐμὴν ἀδυναμίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ δεῖνος οὐκ ἐθεραπεύθη ὁ παῖς, κἀνετύθη ἀναφθῆναι τὴν περὶ τοῦ, τίς ἂν εἴη μείζων, ἔριν. Ἄλλ' ὁ Κύριος, εἰδὼς τὰς καρδίας ἐκάστου, φθάνει, καὶ πρὶν ἢ αὐξηθεῖν τὸ πάθος τοῦτο, σπουδάζει πρὸρρίζον ἐκτεμεῖν. Ἀρχόμενα μὲν γὰρ τὰ πάθη νικῶνται βράδιως, αὐξηθέντα δὲ δυσἀπόβλητα γίνονται. Πῶς οὖν ἐκτέμνει τὸ κακόν; Ἐπιλαθόμενος, φησὶ, παιδίου, δείκνυσσι τοῦτο τοῖς μαθηταῖς, δηλών αὐτοῖς διὰ τοῦτου, ὅτι τοιαύτην γνώμην δεῖ ἡμᾶς ἐν ἑαυτοῖς κατασκευάζειν, ὡς τὸς παιδίοις ἢ τλικία δέδωκε. Ταῦτα γὰρ ἀπειρόκακά τέ εἰσι καὶ ἀπλοῦστατα, μήτε φιλοδοξίας λογισμοῖς ἐνοχλούμενα, μήτε φιλοπρωτίας. Ὅς οὖν, φησὶ, δέχεται τοιοῦτον παιδίον ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου, ἐμὲ δέχεται. **D** « Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν : Ὑμεῖς μὲν νομίζετε, ὅτι ἐὰν ποδαρὸν φαίνησθε καὶ φιλόδοξοι, τότε ἀρέσσετε τοῖς πολλοῖς, καὶ τότε πλείονες ὑποδέξονται ὑμᾶς. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι τοσαύτου τῆ ἀπλό-

innocentem susceperit ut meum discipulum : hoc enim est quod dicit, in nomine nro : me suscipit. Qui autem arrogantem suscipit, neque meam discipulam suscipit, neque me. Respondens autem Joannes dixit : Domine, vidimus quendam in nomine tuo ejicientem dæmonia, et prohibuimus eum. Quamnam sermonis illius consequentia quem dixit Joannes, ad ea que dixit Dominus? Utique magna. Quia enim dixerat Dominus quod Minor in vobis hic erit magnus, timere cepit Joannes ne forte malum quid fecissent, homine per arrogantiam et superbiam prohibito. Nam prohibere aliquem ab aliquo, non minorem arguit **339** eum qui prohibet, sed majus quiddam de se sentientem, quam de eo qui prohibetur ab ipso. Proinde Joannes timebat ne forte superbius egisset prohibito homine. Cujus igitur gratia prohibuerunt hominem? Non invidentes, sed indignum illum judicantes qui miraculum operaretur : non enim aderat cum illis gratia agendorum miraculorum daretur, neque ad hoc a Domino emissus erat, sicut illi, neque Christum usquam sequebatur. Quid igitur Dominus? Stulte, inquit, eum hoc facere. Conterit enim et ipse Satanæ caput : et quia non obstabat vobis ad prædicationem, non cooperatur diabolo. Prolude pro nobis est. Qui enim non est contra Deum, pro Deo est : quemadmodum qui non congregat cum Deo, illa cum diabolo est. Admirare autem, obsecro, virtutem nominis Christi, quomodo et per indignos, et eos qui non erant ejus discipuli, gratia operetur, et solum nominati, ita et per sacerdotes, etiam indigni fuerint, operatur gratia, et sanctificantur omnes, etiam si impurus fuerit sacerdos.

Vna: 51-56. « Factum est autem dum completerent dies assumptionis ejus, et ipse faciem suam obfirmaverat, ut iret Hierosolymam, et misit nuntios ante conspectum suum, et euntes intraverunt in civitatem Samaritanorum, ut pararent illi. Et non receperunt eum, quia facies ejus erat euntis Hierosolymam. Cum vidissent autem discipuli ejus Jacobus et Joannes, dixerunt : Domine, vis dicamus ut ignis de celo descendat, et consumat illos, quemadmodum et Elias fecit? Conversus autem Jesus increpavit illos, dicens : Nescitis cujus spiritus estis vos. Filius enim hominis non venit ad perdendum animas hominum, sed ad servandum. Et abierunt in aliud castellum. » Quid est quod dicit, dum completerentur dies assumptionis ejus? hoc est, cum instabat tempus quo postquam sustinisset salutarem passionem pro nobis, oportebat assumi in cœlum, et considerare Deo et Patri. Tunc igitur cum appropinquabat tempus passionis ejus, et assumptionis ex hoc mundo, decrevit non ultra hinc et inde obambulare, sed ascendere Hierosolymam. Itaque quod obfirmavit faciem suam, hoc declarat, quod stabilierit et firmavit sententiam quod velit ascendere Hierosolymam. Porro nuntios

τρεῖς χάρω, καὶ οὕτω χαρακτηρῆσαι αὐτὴ τοῦ εἰμὸς μαθητῆς, ὥστε ὅστις ἂν δέξηται τὸν ἀπολύστατον ἄνδρα καὶ ἄκακον, ὡς ἐμὸν μαθητὴν (τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου), ἐμὲ δέχεται. Ὁ γὰρ ἀλαζόνα δεχόμενος, οὕτε ἐμὸν μαθητὴν δέχεται, οὕτε ἐμὲ. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰωάννης εἶπε· Κύριε, εἰδομέν τινα ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου ἐκβάλλοντα δαιμόνια, καὶ ἐκαλύσασμεν αὐτόν. Ποία ἀκολουθία τοῦ λόγου, ὃν εἶπεν ὁ Ἰωάννης, πρὸς ἃ εἶπεν ὁ Κύριος; Πολλὴ μὲν οὖν. Ἐπεὶ γὰρ εἶπεν ὁ Κύριος, ὅτι Ὁ μικρότερος ἐν ὑμῖν ὑπάρχων, οὕτως ἐστὶ καὶ μέγας, ἐφοβήθη λοιπὸν ὁ Ἰωάννης, μή πως κακῶν τι ἐποίησεν καλύσαντες ἄνθρωπον ἰεσουαστικῶς καὶ ἀλαζονικῶς. Τὸ γὰρ καλύειν τινὰ ἀπὸ τινος, οὐκ ἐλάττωνα ἐμφαίνει τὸν καλύοντα, ἀλλὰ κρείττον τι φρονούντα ἐκαίειν τοῦ καλυομένου παρ' αὐτοῦ. Ὁ τοίνυν Ἰωάννης ἐφοβήθη τοῦτο, μή πως ἀλαζονικῶν ἔργων ἐποίησε, καλύσας τὸν ἄνθρωπον. Τίνος δὲ ἔσκεν ἐκαίειν τὸν ἄνθρωπον; Οὐ φθονοῦντας, ἀλλὰ κρινόντας αὐτὸν ἀνάξιον τοῦ θαυματουργεῖν· ἐφ' ἣν γὰρ μετ' αὐτῶν δεξάμενος τὴν χάριν τοῦ θαυματουργεῖν, οὐδ' ἀπέστειλεν αὐτὸν ἐπὶ τοῦτο ὁ Κύριος, ὥσπερ καὶ αὐτοῦς· οὐδὲ ἠκολούθει δίας τῷ Ἰησοῦ. Τί οὖν ὁ Κύριος; Ἄφρα, φησὶν, αὐτὸν τοῦτο ποιῆν· Συντρίβει γὰρ καὶ αὐτὸς τὴν Σατανᾶ δύναμιν, καὶ ἐπεὶ οὐκ ἐμποδίζει ὑμῖν εἰς τὸ κήρυγμα, οὐδὲ συμπράττει τῷ διαβόλῳ, λοιπὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἐστίν. Ὁ γὰρ οὐκ ἐστὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ὥσπερ ὅστις οὐ συνάγει μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἐκίνοσ μετὰ τοῦ διαβόλου ἐστὶ. Θεύρασσον δὲ μοι τὴν δύναμιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, πῶς καὶ διὰ τῶν ἀναξίων καὶ μὴ ὄντων μαθητῶν αὐτοῦ, ἐνθρῆγει ἡ χάρις, καὶ ψιλῶς ὀνομαζομένου, οὕτω καὶ δ.δ. τῶν ἱερῶν, κὼν ἀνάξιον ὄσιν, ἐνεργεῖ ἡ χάρις καὶ ἀγιάζονται πάντες, κὼν ἀναγνος εἴη ὁ ἱερῆς.

« Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὰς ἡμέρας τῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐστήριξε τοῦ πορευέσθαι εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἀπέστειλεν ἀγγέλους πρὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ πορευθέντες, εἰσῆλθον εἰς κώμην Σαμαρειτῶν, ὥστε ἐτοιμάσαι αὐτῷ. Καὶ οὐκ εἰδόντες αὐτόν, οὐκ εἰδόντες αὐτόν, οὐκ εἰδόντες αὐτόν ἦν πορευόμενον εἰς Ἱερουσαλήμ. Ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, εἶπον· Κύριε, θέλις εἰπωμεν πῦρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀναλῶσαι αὐτούς ὡς καὶ Ἡλίας ἐποίησε; Στραφεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, ἐπετίμησεν αὐτοῖς, καὶ εἶπεν· Οὐκ οἴδατε οὐκ πνεύματός ἐστε ὅραίς. Ὁ γὰρ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἤλθε ψυχὰς ἀνθρώπων ἀπολλύσαι, ἀλλὰ σῶσαι. Καὶ ἐπορεύθησεν εἰς ἑτέραν κώμην. » Τί ἐστὶν ὅπερ φησὶν, ὅτι ἐγένετο ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὰς ἡμέρας τῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ; Τοῦτέστιν, ὅτι ἐνεσιτήκατο ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἴδει λοιπὸν τὸ σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομείναντα πάθος, ἀναληφθῆναι εἰς οὐρανὸν καὶ συνεδρεύσαι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Τότε τοίνυν ὅτι ἐνεσιτήκατο ὁ καιρὸς τοῦ πάθους αὐτοῦ, καὶ τῆς ἐκ τοῦ κόσμου ἀναλήψεως, ἔκρινε μηχανί ὡς κίκεισο περιέρχεσθαι, ἀλλ' ἀνελεῖν εἰς Ἱερουσαλήμ. Τὸ γοῦν, ἐστήριξε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, τὸτο δηλοῖ ὅτι ἀφώρισεν, ἐκώρωσεν, ἐστήριξε

βουλήν, ὥστε ἀπελθεῖν εἰς Ἱερουσαλήμ. Ἐκπέμπει δὲ ἀγγέλους πρὸ προσώπου αὐτοῦ, ἵνα ἐτοιμάσῃσιν τὴν ὁδὸν αὐτῶν, γινώσκων μὲν ὅτι οὐκ ὑπελάθεσται ὑπὸ τῶν Σαμαρειτῶν, ὅμως δ' οὖν ἀποστέλλει αὐτοὺς, ὡς ἂν πᾶσαν πρόφασιν τῶν Σαμαρειτῶν περιέλη, καὶ μὴ ἔχουσι λέγειν ἕταρον, ὅτι. Ἐβιβάμθα ἂν αὐτὸν εἰ ἀπέστειλε τίνας πρὸ αὐτοῦ. Ἄμα δὲ καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ὤφελών, ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσιν, ἐν τῷ σταυρῷ αὐτῶν ὄρωντες ὑβρίζουμενον. Ἄλλ' ἀπὸ τούτου τοῦ νῦν μάθουσιν, ὅτι ὡσπερ νῦν καταφρονηθεὶς παρὰ τῶν Σαμαρειτῶν, ἀνεξίκακος ἦν ἄγε, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῖς ἐπιτιμηθεὶς τοῖς μαθηταῖς παροξύνουσιν αὐτὸν κατὰ τῶν ὑβριστῶν, οὕτω καὶ τότε σταυρούμενος, οὐκ ὡς ἀδύνατος, ἀλλ' ὡς μακρόθυμος φέρεται. Ὀφθαλμοὶ δὲ τοὺς μαθητᾶς, καὶ καθὼ δίδασκει αὐτοὺς ἐκ τοῦ καθ' αὐτὸν ὑποδείγματός, ἀνεξικάκους εἶναι. Αὐτοὶ μὲν γὰρ πρὸς τὸν Ἠλίαν ἀφορῶντες, ὅς κατέφλεξε δις πενήτην ἄνδρα μετὰ τῶν πενήτην ἄνδρα, παρώξυνον τὸν Κύριον κατὰ τῶν ὑβριστῶν. Ἐτι γὰρ ἀταλεῖς ἦσαν. Αὐτὸς δὲ δεικνύων αὐτοῖς, ὅτι ὑψηλότερός ἐστιν ὁ αὐτοῦ νόμος ἢ ὁ κατὰ τὸν Ἠλίαν βίος, ἐπιτιμᾷ αὐτοῖς, καὶ ἀφίστησιν ἀπὸ τῆς τοιαύτης γνώμης, διδάσκας πράως φέρειν τοὺς ὑβρίζοντας. Τί δὲ ἐστὶν ἕταρον λέγει, Οὐκ ἰδέξαντο αὐτὸν, ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν κορευόμενον εἰς Ἱερουσαλήμ; Ἄρα τοῦτο λέγει, ὅτι οὐκ ἰδέξαντο αὐτὸν, διότι ἀφώρισεν αὐτοὺς ἀπελθεῖν εἰς Ἱερουσαλήμ; Καὶ λοιπὸν ἐάν οὕτω νοήσωμεν, ὅτι διὰ τοῦτο αὐτὸν οὐκ ἰδέξαντο, διότι αὐτοὺς ἀφώρισεν ἀπελθεῖν εἰς Ἱερουσαλήμ, εὐρίσκονται ἐκεῖνοι ἀναίτιοι, οἱ μὴ δεξάμενοι; Ἔστιν οὖν εἰπεῖν ὅτι τοῦτο λέγει ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι οὐκ ἰδέξαντο αὐτὸν, οὐδὲ εἰσῆλθεν εἰς Σαμάρειαν. Ἐτα ὡσπερ τινὸς ἐρωτήσαντος, καὶ θεατὴ οὐκ ὑπεδέξαντο αὐτὸν καὶ ἀκοντες, οὐδὲ εἰσῆλθεν, ἄρα διότι ἀδύνατος ἦν, ἢ οὐκ ἴσχυε κἄν ἐκεῖνοι μὴ ἐβούλοντο, εἰσελθεῖν; Ἄυον τοῦτο, φησὶν ὁ οὐκ ἰδὲν τὸ ἀδύνατος εἶναι, ἀλλὰ διότι οὐκ ἐβούλετο ἐκεῖ εἰσελθεῖν, ἀλλὰ μὴ βουλομένων ἐκεῖνων εἰς ἴδον ἂν εἶς τὴν κώμην.

ε Ἐγένετο δὲ πορευομένων αὐτῶν ἐν τῇ ὁδῷ, εἶπέ τις πρὸς αὐτόν· Ἀκολουθήσω σοι ὅπου ἂν ἀπέρχῃ, Κύριε. Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσκει· ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει πού τὴν κεφαλὴν κλιθεῖν. Εἶπε δὲ πρὸς ἕτερον· Ἀκολούθει μοι. Ὁ δὲ εἶπε· Κύριε, ἐπίτρεψόν μοι ἀπελθεῖν πρῶτον θάψαι τὸν πατέρα μου. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκροὺς, σὺ δὲ ἀπελθὼν, διάγγελλε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Εἶπε δὲ καὶ ἕτερος· Ἀκολουθήσω σοι, Κύριε, πρότερον δὲ ἐπίτρεψόν μοι ἀποτάξασθαι τοῖς εἰς τὸν οἶκόν μου. Εἶπε δὲ ὁ Ἰησοῦς πρὸς αὐτόν· Ὡς δὲ ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον καὶ βλέπων εἰς τὸ ὀπίσω, εὐθεὶς ἐστὶν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ὅυτος ὁ προσελθὼν τῷ Ἰησοῦ, καὶ εἰσηλάμενος ἵνα ἀκολουθῇ αὐτῷ, μετὰ πονηρίας γνώμης προσήλθεν. Ἐπει γὰρ εἶδε τὸν Κύριον πολλὴν

ante faciem suam emittit, ut parent ipsi diversorium, et sciens quod a Samaritanis non esset suscipiendi, nihilominus tamen illos emittit, ut omnem Samaritanorum auferat excusationem, ne dicere possent; Suscepissenus illum si quosdam pra se misisset. Interim et discipulis ejus utile hoc erat, ut videntes, postea in cruce illi approbati, minus scandalizarentur, sed ex hoc facto magis discerent quod, sicut nunc contemptus a Samaritanis patienter tulit, atque discipulos increpavit exasperantes eum contra contumeliosos, ita et tunc eum crucifigereitur, non ut impotens, sed ut longanimis ferat. Prodest etiam in hoc discipulis, quod illos suo exemplo docet patientes esse. Illi quidem ad Eliam respicientes, qui bis quinquaginta viros cum quinquagenariis principibus exarserat, exasperabant Dominum contra eos qui se injuria affecerant: erant enim adhuc imperfecti. Ceterum Christus docens legem suam sublimiorem quam vitam Eliæ, increpat eos, atque a tali sententia abduci, cum docuisset mansuete ferendos illos qui injuria afficiebant. Quid autem est quod dicit, non suscepunt eum, quia facies ejus erat euntis Hierosolymam? Nunquid dicit quod non susceperint eum, eo quod defluerat abire Hierosolymam? et cum hoc sic intellexerimus, quod eum propterea non susceperint, eo quod defluerat abire Hierosolymam, inveniuntur illi excusati non suscipientes? Est igitur dicendum, quod evangelista hoc dicit, quod non susceperunt eum, neque intravit in Samariam: deinde quasi interrogasset quispiam, quare non susceperunt (a) vel invit eum, neque intravit? deinde quasi interrogasset quispiam, quare non susceperunt (a) vel invit eum, neque intravit? deinde quasi interrogasset quispiam, quare non susceperunt (a) vel invit eum, neque intravit? deinde quasi interrogasset quispiam, quare non susceperunt (a) vel invit eum, neque intravit?

ἀπέλθειν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, καὶ

Vers. 57-62. ε Factum est autem, ambulantiibus illis in via, dixit quidam ad illum: Sequar te, Domine, quocumque ieris. Dixit illi Jesus: Vulpes foveas habent, et volucres caeli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Att autem ad alterum: Sequere me. Ille autem dixit: Domine, permittite mihi primum abire, et sepelire patrem meum. Dixit autem ei Jesus: Sine ut mortui sepeliant mortuos suos: tu vero vade et annuntia regnum Dei. Et ait alius: Sequar te, Domine, sed permittite mihi prius ut dicam valde tuis, qui sunt domi mea. Ait ad illum Jesus: Nemo qui manu sua admota aratro, respexit a tergo, aptus est regno Dei. » Hic qui accessit ad Jesum, et petiit ut sequeretur illum, mala mente accessit. Quia enim vidit magnam turbam sequi Dominum, suspicatus est, quod pecuniam ab illa colligeret Dominus, et speravit etiam ipse sequendo pecunias se congrega-

(a) Edit. Lut. omitit, quare non susceperunt, etc.

turum : Idcirco repellit enim Dominus, quasi talis dicens ei : Tu quidem putas quod pecuniam collecturus sis, si me sequaris, et quod vita mea talis sit quam doceo, sed non est. Eumvera usque adeo paupertatem doceo et induco, ut cum alia quidem animalia foveas habeant, ego ne domum quidem, et sic illum repulit. Alium autem qui non rogaverat, permittit sequi : et cum peteret ut abire ei liceret, et sepelire patrem **341** suum, ei non concedit, dicens : Sine mortuos sepelire mortuos suos, quo insinuat incredulum fuisse patrem illius, et propterea indignum cujus curam gereret filius qui crediderat. Sine enim mortuos cognatos, hoc est Incredulos, increduli patris curam gerere, et illum pascere usque ad sepulturam. Sepelire enim hoc loco significat curam gerere usque ad sepulturam : quia et communis sermo ita habet, cum dicimus, ille filius sepeliit patrem suum, non intelligimus quod tantum sepelierit eum, et nihil boni aliud illi fecerit, sed quod diligentem ejus curam habuerit usque ad mortem et sepulturam. Igitur illi quidem mortui, hoc est increduli, sepeliunt mortuum suum, dico patrem tuum. Tu autem quia credidisti, annuntia velut meus discipulus Evangelium Dei. Hoc autem dixit Dominus, non prohibens nos ab alendis parentibus, sed docens pietatem præferendam incredulis parentibus, eo quod nullum ad virtutem obstaculum esse debeat : et contemnendam etiam naturam propriam, ideo petenti sequi illum, prius autem renuntiare his quæ domi suæ, non concessit, ire scilicet in domum suam, et renuntiare domesticis, et ut magis proprie dicam, dicere vale. Insinuat enim homo ille quod familiaritatem quamdam adhuc habeat cum mundo, et non affectus sit ut apostoli, qui mox ut audierunt, Christum secuti sunt, nihil aliud curiosius perquirentes, et ne vale quidem necessariis dicentes. Saepe enim contingit quando quis vale dicit amicis suis, ut inveniatur aliqui qui illum a vita sancta abducant et prohibeant : ideo honum est ut cum quis rem bonam facere vult, non moretur, sed statim perficiat. Nullus enim qui mittit manum suam ad aratrum spirituale, et respicit iterum ad mundum, idoneus est ad regnum cælorum. Intellige autem per vulpes etiam malignos dæmones, qui et volatilia cæli dicuntur, hoc est aeris. Juxta principem enim, inquit, potestatis aeris. Dicit igitur Dominus ad hominem : Quia dæmones in te foveas habent, propterea ego Filius hominis non habeo ubi caput reclinem, hoc est, in me fidei, non video locum in corde tuo, quod impletum est dæmonibus. Caput enim Christi, fides in illum. Quando enim quis credit Deum esse Christum, tunc caput Christi tenet. Mortuus autem peccator est, qui et sepelit suos mortuos, hoc est malas cogitationes, quas non confitetur. Proinde Dominus prohibet secuturum, ne sepeliat malas cogitationes et occidet : vult enim eas per confessionem manifestari.

Α δχλον ἐπαχόμενον, ἐνόμισεν, ὅτι ἀπὸ τούτων χρήματα συλλέγει ὁ Κύριος, καὶ ῥετο καὶ αὐτῆς, εἰ ἀκολουθήσει τῷ Ἰησοῦ, συναγαγεῖν χρήματα, διὰ τοῦτο οὖν ἀποκρούεται αὐτὸν ὁ Κύριος, μονονοχη λέγειν αὐτῷ τοιαῦτα· Σὺ μὲν νομίζεις χρήματα συνάξειν ἀπὸ τοῦ ὀκολουθεῖν ἐμοί, οἶμαι γάρ ὅτι ὁ ἐμὸς βίος τοιοῦτός ἐστιν, ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει. Τοσοῦτον γὰρ πτωχολαν εἰσηγοῦμαι καὶ διδάσκω, ὥστε τὰλλα μὲν ζῶν φωλοῦς ἔχειν, ἐμὲ δὲ μηδὲ οἰκίαν, καὶ τούτων μὲν οὕτως ἀπακρούσατο. Ἐτέρῳ δὲ μηδὲ ἀξιώσαντι ἐπιτρέπει τὸ ἀκολουθεῖν· τοῦ δὲ αἰτησαμένου ἀπελθεῖν καὶ θάψαι τὸν πατέρα αὐτοῦ, οὐ συγχωρεῖ τοῦτο, εἰπὼν· Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ζυτῶν νεκροὺς, ὅπως αἰνύττεται, ὅτι ἄπιστος· ἦν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἀνάξιος γηρωδοσκηθῆναι ὑπὸ τοῦ πιστεύσαντος αὐτοῦ παιδός. Ἄφες γάρ, φησὶ, τοὺς νεκροὺς συγγενεῖς, τούτέστι τοὺς ἀπίστους, γηρωτροφηθῆναι τὸν ἄπιστόν σου πατέρα ἄχρι καὶ ταφῆς· τὸ γὰρ θάψαι ἐνταῦθα τοῦτο σημαίνει, τὸ ἐπιμελεῖσθαι ἀξιῶσαι, ἄχρι καὶ τῆς ταφῆς, ἐπεὶ καὶ ἐν τῇ κοινῇ ὁμιλίᾳ οὕτως εἰώθαμεν λέγειν· Ὁ δειναὺς εἰθαψε τὸν πατέρα αὐτοῦ, οὐ τοῦτο λέγοντες, ὅτι μόνον εἰθαψεν αὐτόν, ἀλλο δὲ οὐδὲν ἀγαθὸν ἐποίησεν, ἀλλ' ὅτι ἐπιμελήσατο αὐτοῦ ἄχρι καὶ τῆς τελευτῆς καὶ ταφῆς. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οἱ νεκροὶ, τούτέστι· οἱ ἄπιστοι, ὀψάτισσαν τὸν νεκρὸν αὐτῶν, λέγω δὴ τὸν ὄν πατέρα, οὐ δὲ ἐπὶ ἐπίστευσας, διαγγέλλει, ὡς ἐμὸς μαθητῆς, τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο δὲ εἶπεν ὁ Κύριος, οὐ κωλύων ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ τρέφειν τοὺς γονεῖς, ἀλλὰ διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι τῶν ἀπίστων γονέων προτιμητέον τὴν θεοσεβείαν, καὶ ὅτι οὐδὲν ἐμπόδιον ἔχειν δεῖ πρὸς τὸ ἀγαθόν. Ἄλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως κατασφρονεῖν, ὡς περ οὖν καὶ τῷ ἀκολουθῆσαι ἀξιοῦντι αὐτῷ, πρότερον ἀποτάξασθαι τοῖς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, οὐ συγχωρεῖ τοῦτο. Λέγω δὴ τὸ ἀπελθεῖν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ ἀποτάξασθαι, τούτέστιν, ἵνα ἰδιωτικώτερον εἴπω, ἀποχαιρετίσαι. Ἐμφαίνει γάρ ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος, ὅτι σχέσιν ἔχει πρὸς τὸν κόσμον· καὶ οὐχὶ κατὰ τοὺς ἀποστόλους διακρίνεται, οἱ ἀκούσαντες αὐτοῦ, εὐθύς ἠκολούθησαν αὐτῷ· μηδὲν ἄλλο περιεργασάμενοι, ἀλλ' ἀφέντες καὶ τὴν πρὸς τοὺς οἰκίους ἀποταγήν. Πολλὰς γὰρ συμβαίνει ἐν ὅσῳ τις ἀποτάσσεται τοῖς συγγενεῖς αὐτοῦ, εὐρίσκεισθαι τινὰς ἐκ τούτων κωλύοντας αὐτὸν ἀπὸ τοῦ κατὰ Θεὸν βίου, διὸ καλὸν ἐστὶν ἅμα τῷ θελῆσαι τὸ ἀγαθὸν, ἐπιτελεῖν αὐτὸ μηδὲν ἀναδουμένους. Οὐδεὶς γὰρ ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ἄροτρον τὸ πνευματικόν. Καὶ βλέπων πάλιν ἐπὶ τὸν κόσμον, ἐπιτήδειός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Νοήσεις δὲ ἀλώπεκας καὶ τοὺς πανούργους δαίμονας, οἱ καὶ πατεῖνὰ τοῦ οὐρανοῦ λέγονται, τούτέστι τοῦ ἀέρος. Κατὰ τὸν ἄρχοντα γάρ, φησὶ, τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος. Φησὶν οὖν ὁ Κύριος πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὅτι, οἱ δαίμονες ἐν σοὶ φωλοῦς ἔχουσι, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐγὼ οὐκ ἔχω πρὸς τὴν κεφαλὴν κλίνω, τούτέστι, τῆς εἰς ἐμὲ πίστεως οὐχ ἔρω κλίω ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τῇ πληρωθεῖσθαι δαιμόνων. Κεφαλὴ γὰρ τοῦ Χριστοῦ, ἡ πίστις ἐξ αὐτοῦ ἐστίν. Ὅταν γὰρ τις αὐτὸν πιστεύσῃ ὀψήσῃ, τότε τὴν κεφαλὴν

τοῦ Χριστοῦ κρατεῖ. Νεκρὸς δὲ ἐστὶν ὁ ἀμαρτωλός. Ὅς καὶ θάπτεται τοῖς ἑαυτοῦ νεκροῖς, τουτέστι, τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς, μὴ ἐξαγορεύων τούτους. Κωλύει τοίνυν ὁ Κύριος τὸν μέλλοντα ἀκολουθεῖν αὐτοῦ, ἀπὸ τοῦ θάπτειν τὸν πονηρὸν λογισμὸν, καὶ κρύπτειν αὐτόν· βούλεται γὰρ φανεροῦν αὐτὸν διὰ τῆς ἐξαγορεύσεως.

ΚΕΦΑΛ. I.

A

342 CAPUT X.

Περὶ τῶν ἀναδειχθέντων ἑβδομήκοντα. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος νομικοῦ Περὶ τοῦ ἐμπροσθέντος εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Περὶ Μιρθῆς καὶ Μαρίας τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς.

De septuaginta designatis discipulis. De interrogatione Legisperiti. I.e eo qui incidit in la. tones. De Marthæ et Mariæ sorore ejus.

« Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέδειξεν ὁ Κύριος καὶ ἑτέρους ἑβδομήκοντα, καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἀνά δύο πρὸς πρὸς προσώπου αὐτοῦ εἰς πᾶσαν πόλιν καὶ τόπον, οὗ ἔμελλεν αὐτὸς ἔρχεσθαι· ἔλεγεν οὖν πρὸς αὐτούς· Ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται· ὀλίγοι. Δεήθητε οὖν τοῦ Κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ὅπως ἐκβάλλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ. Ὑπάγετε· ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς, ὡς ἄρνας ἐν μέσῳ λύκων. » Γέγραπται ἐν τῇ Ἐξέδῳ ὅτι ἦλθον οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ εἰς Ἐλειμ, καὶ ἦσαν ἔχει δώδεκα πηγαὶ ὕδατων, καὶ ἑβδομήκοντα στελέχη φοινίκων. Τοῦτο τοίνυν τότε μὲν ἱστορικῶς τε καὶ τυπικῶς ἐγένετο, νῦν δὲ ἀληθῶς ἐξέβη. Ἐλειμ γὰρ ἐρμηνεύεται ἀνάδασις· ὅπερ οὐδὲν ἄλλο, ἢ τοῦτο, ὅτι ἀναβαίνοντες ἡμεῖς εἰς τελειότεραν σύνεσιν καὶ ἀβησιν πνευματικῆν, καὶ μὴ κατὰ τοῦς· Ἐβραίους ἐναπομένοντες τῷ νόμῳ, ἀλλ' εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἀνατρέχοντες, εὐρήσομεν τὰς δώδεκα πηγὰς, τοὺς κορυφαίους λέγω δώδεκα ἀποστόλους, οἱ πηγαὶ πάσης διδασκαλίας γλυκυτάτης εἰσίν. Εὐρήσομεν δὲ καὶ τὰ ἑβδομήκοντα στελέχη τῶν φοινίκων, τοὺς ἑβδομήκοντα λέγω· οἱ πηγαὶ μὲν οὐ λέγονται, φοινίκες δὲ, ὡς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἐκτρεφόμενοι καὶ διδασκόμενοι. Εἰ γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοὺς ἐξελέξατο, ἀλλ' οὖν ὑποδέστεροι ἦσαν τῶν δώδεκα, καὶ μαθηταὶ αὐτῶν ὕστερον καὶ ἀκόλουθοι γεγονόσιν. Οἱ φοινίκες οὖν οὗτοι ὑπὸ μὲν τῶν πηγῶν, τῶν ἀποστόλων λέγω, ἀνετρέφθησαν. Ἡ δὲ ἐν δὲ καρπὸν γλυκὺν ἄμα καὶ στυφονα μετρίως ἐχορήγησαν. Τοιαύτη γὰρ τῶν ἀγίων ἡ διδασκαλία, οὕτε πάντῃ γλυκαίνουσα καὶ κολακεύουσα, οὕτε πάντῃ στυφουσα καὶ πλήττουσα, ἀλλ' ἀμφοτέρων μετέχουσα, καὶ ὄντως ἡρτυμένη μὲν ἄλατι, ἀλλὰ καὶ χάριν ἔχουσα, καθὼς ὁ Παῦλος βοᾷ· Ὁ λόγος ὑμῶν ἐν χάριτι, ἄλατι ἡρτυμένος. » Ἀναδείκνυσι δὲ τοὺς ἑβδομήκοντα μαθητὰς ὁ Κύριος διὰ τὸ πλῆθος τῶν δεομένων διδασκαλίας. Ὅσπερ γὰρ ἄγροὶ εὐφορήσαντες πολλοὺς ζητοῦσι τοὺς θεριστάς, οὕτως οἱ μέλλοντες πιστεῦειν, πολλοὶ ὄντες καὶ ἀναρίθμητοι, πολλῶν ἐδέοντο διδασκάλων. Ἀνὰ δύο δὲ πέμπει αὐτοὺς ὡς ἀσφαλεστέρους, ἵνα ὁ ἕτερος τῷ ἑτέρῳ συνεργῇ, πρὸ προσώπου δὲ αὐτοῦ πορευόμενοι, δηλονότι ἐδιδασκον, ὡς Ἰωάννης· Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου. » Σκόπει δὲ πῶς εἰπὼν, ὅτι, « Δεήθητε τοῦ Κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ὅπως ἐκβάλλῃ ἐργάτας, » ὕστερον αὐτὸς οἰκτιρᾷ ἀποστέλλει αὐτούς. Ἀληθῶς γὰρ αὐτός ἐστιν ὁ Κύριος τοῦ θερισμοῦ, ἦτοι τῶν πιστευόντων, ὡς Θεὸς ἀληθῆς. Προλέγει δὲ αὐτοῖς ὅτι ἔσονται, ὡς ἂν μὴ ἀπροσδόκητοι αὐτοῖς ἐπιθόντες,

VERS. 1-3. « Post hæc autem designavit Dominus et alios septuaginta, misitque illos binos ante faciem suam in omnem civitatem et locum quo erat ipse venturus; dicebat ergo illis: Messis quidem multa, sed operarii pauci. Rogate ergo Dominum messis ut extrudat operarios in messem suam. Ite: Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. » Scriptum est in Exodo quod filii Israel venerint in Elim, et duodecim fontes aquarum fuerint illic, et septuaginta palmæ. Quod igitur tunc per historiam et in figura factum, nunc vere evenit. Elim ascensus interpretatur: quod nihil aliud vult, quam quod si non sinus cum Judæis in littera legis permanentes, sed ascendentes in Christianismum ad perfectiorem intelligentiam et incrementum spirituale, inveniemus duodecim fontes, præcipuos illos duodecim apostolos dico, qui omnia doctrinæ divicissimi fontes sunt: inveniemus item et septuaginta palmas, nimirum septuaginta discipulos, qui fontes quidem non dicuntur, palmæ tamen sunt, veluti qui ab apostolis educandi et docendi erant. Nam quamvis Christus illos elegerit, fuerunt tamen inferiores illis duodecim, et discipuli illorum postea ac comites. Palmæ igitur illæ a fontibus, apostolis dico, educatæ fuerunt. Nobis autem fructum dulcem quodammodo et austerum suppeditarunt. Talis enim sanctorum doctrina est, non omnino dulcis et adulans, neque omnino austera et verberans, sed utriusque particeps, et re vera condita sale, gratiamque habens: unde et Paulus dicit: « Sermo vester in gratia sale sit conditus ». Designat autem septuaginta discipulos Dominus, propter eorum multitudinem qui doctrina opus habebant. Sicut enim agri frugiferi multos quærent messorum, sic cum multi et innumerabiles essent credituri, multis indigebant magistris. Porro binos mittit, ut tutiores essent et ut plius alium adjuvaret. Ibant et ante faciem ejus, eo, quod docebant, sicut Joannes: « Parate viam Domini ». Considera autem quomodo dixerit: « Rogate Dominum messis ut extrudat operarios ». » deinde ipse auctoritate illos emittit. Ipse enim est vere Dominus messis, hoc est, verus crediturum Deus. Prædicat autem eis et persecutiones, quod sicut agni in medio horpomi futuri essent, ut ne si repente in adversa talia inciderent, magis turbarentur.

καὶ διωγμοὺς, καὶ ὅτι ὡς ἐν μέσῳ λύκων ἄρνας τρέξωσι τῷ αἰφνιδίῳ.

⁴² Col. iv, 6. ⁴³ Matth. ii, 3. ⁴⁴ Matth. ix, 38.

Vers, 4-11. « Nolite portare sacculum, neque **343** peram, neque calceamenta: et neminem per viam salutaveritis. In quacumque domum intraveritis, primum dicite: Pax huic domui. Et si ibi fuerit illius pacis, requiescet super illum pax vestra: sin minus, ad vos revertetur. In eadem autem domo manete edentes et bibentes quæ dantur ab illis. Dignus est enim operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum. Et in quacumque civitatem intraveritis, et susceperint vos, edite quæ apponuntur vobis: et sanate infirmos qui in illa sunt: et dicite illis: Appropinquavit in vos regnum Dei. » Quia ipsos missurus erat prædicatores Evangelii, dicit: Ne portetis sacculum, neque hoc vel illud: sufficit enim vobis quod curam habeatis verbi. Nam si sacculum portaveritis, manifestum **B** quod illius vobis cura est, et verbum contemnitis. Vel aliter: Quoniam alendi estis ab his quos docetis, quid vobis sacco opus, vel pera, vel calceamentis? Omnem enim illorum usum suppeditabunt hi qui a vobis docebuntur. Porro quod nullum per viam salutent, hac de causa eis iungit, ut ne occuparentur in hominum salutationibus et curiositatibus, quibus a prædicatione impedirentur. Verisimile enim est ut cum quis salutaverit quempiam, ab eodem resalutetur, et de majori familiaritate interpelletur: ut fieri solet in his qui simul vadunt. Simul enim ut amici facti, etiam amplius et curiosius quiddam scrutantur: et sic paulatim in humana negotia apostoli inciderent, verbumque negligenter. In itinere igitur salutare quempiam ea de causa prohibet. In domum autem ingressi, inquit, dicite: Pax huic domui, hoc est, salutate eos qui in domo sunt. Et deinde ostendens quod hoc non solum sit salutare, sed et benedicere, dicit: Si quidem dignus fuerit paterfamilias, benedicetur: si autem contumeliosus, et non capax pacis, pugnant et adversarius sermoni vestro et doctrinæ, benedictio non venit super illum, sed ad vos revertetur. Præcipit quoque non transeundum de domo in domum, ut ne videantur gulosi, et scandalo sint multis, et contristent eos a quibus primum suscepti sunt. Insuper dicit: Comedite ea quæ apud illos sunt: hoc est, quæ proponunt vobis, etiamsi vilia et parva sint, nihil amplius inquirentes. Pro mercede autem habete cibum. Et ne quærat is et pasci, et mercedem insuper accipere, sed cibum pro mercede habetote. Vide igitur quomodo discipulos adversus inopiam instruat, et securos faciat. Sanare autem et infirmos qui in civitatibus, præcipit, ut miraculorum operatione attrahant homines ad verbum quod prædicant. Et vide quid dicat: Et dicite eis: Appropinquavit in vos regnum Dei. Nam si primum sanaveritis, ac deinde docueritis, feliciter curret sermo **344** vester, et credent homines quod regnum Dei pervenerit in ipsos. Non enim sanati fuissent, nisi divina quædam virtus fuisset hæc operans. Sed et quando quis animo ægrotans sanatus fuerit, tunc appropinquavit in eum regnum Dei. Ab ægrotante

« Μὴ βαστάζετε βαλάντιον, μὴ πήραν, μὲδ ὑποδήματα, καὶ μηδὲνα κατὰ τὴν ὁδὸν ἀσπάσασθε. Εἰς τὴν δ' ἀν οἰκίαν εἰσερχοσθε, πρῶτον λέγετε· Εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ. Καὶ εἰ μὲν ἦ ἐκεῖ υἱὸς εἰρήνης, ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν ἡ εἰρήνη ὑμῶν, εἰ δὲ μὴ γέ, ἐπ' ὑμᾶς ἀνακάμψει. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ οἰκίᾳ μένετε ἐσθλοὶ καὶ πίνοντες τὰ παρ' αὐτῶν. Ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ ἐστί. Μὴ μεταβαίνειτε ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν. Καὶ εἰς τὴν ἀν πάλιν εἰσερχοσθε, καὶ ἐδῶνται ὑμᾶς, ἐσθίετε τὰ παρατιθέμενα ὑμῖν. Καὶ θεραπεύετε τοὺς ἐν αὐτῇ ἀσθενεῖς, καὶ λέγετε αὐτοῖς· Ἥγγικεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. » Ἐπειδὴ ἐμελλεν αὐτοὺς ἀποστέλλειν κήρυκας τοῦ Εὐαγγελίου, φησὶ· Μὴ βαστάζετε βαλάντιον, μήτε τὸ καὶ τὸ ἀρκεῖ γὰρ ὑμῖν τὴν φροντίδα τοῦ λόγου ἔχειν. Εἰ γὰρ βαλάντιον βαστάζετε, πρόδηλον, ὅτι ἐπ' ἐκεῖνο ἀσχολήσοσθε, καὶ τοῦ λόγου καταφρονήσοτε. Ἄλλως τε· Ἐπειδὴ μέλλετε τρέφεσθαι ὑπὸ τῶν διδασκομένων, τίς χρεια βαλάντιου ὑμῖν ἢ πήρας, ἢ ὑποδημάτων; Πᾶσαν γὰρ ὑμῖν τὴν χρεια τοῦτων οἱ διδασκόμενοι ἀποθεραπεύουσι. Τὸ δὲ, Μηδὲνα κατὰ τὴν ὁδὸν ἀσπάσασθε, διὰ τοῦτο αὐτοῖς ἐπιτίθει, διὰ τὸ μὴ ἀπασχολεῖσθαι περὶ ἀνθρωπίνους ἀσπασμούς, καὶ φιλοφρονήσεις, καὶ ἐκ τούτου πρὸς τὸ κήρυγμα ἐμποδίζεσθαι. Εἰκόσ γὰρ τὸν τυχόντα τοῦ ἀσπασμοῦ, πάλιν καὶ αὐτὸν ἀντασπασθῆναι, καὶ τυχὸν καὶ μακροτέρως ὁμῶς ἀξιώσει, οἷα τὰ τῶν συνοδοιπορούντων, εἴτα ὡς ἤδη φιλὸν γενόμενον, καὶ φιλοφρονήσασθαι τι περὶ-τότερον, καὶ οὕτω κατὰ μικρὸν εἰς ἀνθρωπίνους σχέσεις τὸν ἀπόστολον ἐκπέσειν, καὶ ἀμελῆσαι τοῦ λόγου. Κατὰ μὲν οὖν τὴν ὁδὸν ἀσπάσασθαι τινα κωλύει διὰ τὴν εἰρημνὴν αἰτίαν. Εἰς δὲ οἰκίαν εἰσερχόμενοι, φησὶ, λέγετε· Εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ· τοῦτέστιν, ἀσπάσασθε τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ. Εἴτα δεικνύων, ὅτι οὐ μόνον ἀσπασμός ἐστί τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εὐλογία, φησὶν, ὅτι· Ἐάν μὲν ἦ ἄξιος ὁ οἰκοδεσπότης, εὐλογηθήσεται, εἰ δὲ ὑβριστής, καὶ ἀνεπίδεκτος εἰρήνης, μαχόμενος καὶ ἐναντιούμενος καὶ τῇ λόγῳ ὑμῶν καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, ἡ εὐλογία οὐκ ἐπ' αὐτὸν ἔξει, ἀλλ' εἰς ὑμᾶς ἐπαναστρέψει. Μὴ μεταβαίνειν δὲ εἰς πολλὰς οἰκίας παραγγέλλει, ἵνα μὴ δοκῶσι γαστρίμαργοι, καὶ σκυνδαλίωσι πολλοὺς, καὶ λυπῶσι τοὺς ἐξ ἀρχῆς ὑποδεξαμένους. Ἄλλὰ καὶ ἐσθίετε, φησὶ, τὰ παρ' αὐτῶν, τοῦτέστιν, ἂ προσάγουσι ὑμῖν, κἂν μικρὰ ὦσιν, κἂν εὐτελεῖ, μηδὲν πλέον ἐπιζητούντες. Ἄντι μισθοῦ δὲ ἔχετε τὴν τροφήν, καὶ μὴ ζητεῖτε καὶ τρέφεσθαι, καὶ μισθὸν πάλιν παρὰ μέρος λαμβάνειν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν τροφήν ἀντὶ μισθοῦ ἔχετε. Ὅρα οὖν, πῶς τοὺς μαθητὰς ἐξασφαλίζεται πρὸς ἀκτιμωσύνην, καὶ θεραπεύειν δὲ τοὺς ἐν ταῖς πόλεσιν ἀσθενεῖς παραγγέλλει, ἵνα ἐντεῦθεν θαυματουργούντες, ἐφελεχύνωνται τοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ τὸ κήρυγμα. Ὅρα γὰρ τί φησὶ, Καὶ λέγετε αὐτοῖς, ὅτι Ἥγγικεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ πρῶτον θεραπεύετε, εἴτα διδάσκετε, εὐδρομήσει ὑμῖν ὁ λόγος, καὶ πιστεύουσιν οἱ ἄνθρωποι, ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐφθάσεν ἐπ' αὐτοὺς. Οὐκ ἂν γὰρ ἐθεραπεύοντο, εἰ μὴ τις θεῖα δύναμις ἦν ἡ ταῦτα τελούσα. Ἄλλὰ γὰρ

καὶ ὅταν κατὰ ψυχὴν ἀσθενοῦντες θεραπευθῶσι, τότε ἔγγικεν ἐπ' αὐτοῦς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ γὰρ τοῦ ἀσθενοῦντος μακρὰν ἔστιν αὕτη, βασιλευμένου ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐστίν.

εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν εἰσέρχησθε καὶ μὴ δέχοντες ὑμᾶς, ἐξελθόντες εἰς τὰς πλατείας, αὐτοῖς εἰπατε· Καὶ τὸν κοινορτὸν τὸν κολληθέντα ἡμῖν ἐκ τῆς πόλεως ὑμῶν, ἀπομασσόμεθα ὑμῖν, πλὴν τοῦτο γινώσκατε, ὅτι ἔγγικεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι Σοδόμοις ἀνεκτότερον ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ ἢ ἐν τῇ πόλει ἐκεῖνῃ. » Ὅταν, φησί, μὴ δέχωνται ὑμᾶς, ἐξελθόντες διαμαρτύρασθε αὐτοῖς, ὅτι οὐδὲν κοινὸν ἡμῖν πρὸς ὑμᾶς, οὐδὲ ἔχομεν τι ἀπὸ τῆς ὑμετέρας πόλεως· ἀλλὰ καὶ τὸν κοινορτὸν τὸν κολληθέντα ἡμῖν ἀπομασσόμεθα, τουτέστιν ἀποτινάσσομεν, ἀποπογγίζομεν, ἀπορρίπτομεν ὑμῖν· πλὴν γινώσκατε, ὅτι ἔγγικεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἐνταῦθα ζητήσῃ τις· Πῶς φησὶν ὁ Κύριος καὶ τοῖς ὑποδεχομένοις τοὺς ἀποστόλους ἔγγισαι τὴν βασιλείαν, καὶ τοῖς μὴ ὑποδεχομένοις; Ἔστιν οὖν εἰπεῖν, ὅτι οὐδὲν ἐναντίον φησὶ. Καὶ γὰρ τοῖς μὲν τοὺς ἀποστόλους δεχομένοις, ἔγγιζει τὴν βασιλείαν ἐπ' εὐεργεσίᾳ, τοῖς δὲ μὴ ὑποδεχομένοις, ἐπὶ κατακρίσει. Ὑπόθεσις γὰρ μοι ἐν θεάτρῳ τινὶ κατακρίτου; εἶναι πολλοὺς, καὶ ἐτέρους ἀκατακρίτους· συγκλητικῶς; τέ φημι, στρατηγούς τε καὶ ἀριστίας τυχόν, εἴτα λέγειν τινα κήρυκα πρὸς πάντας ὁμοῦ τοὺς τε κατακρίτους, καὶ τοὺς ἐντίμους, ὅτι ἔγγικεν ὁ βασιλεὺς ὑμῖν, ἄρ' οὐ ταῖς; μὲν ἐπὶ κολάσει, τοῖς δὲ ἐπὶ τιμῇ καὶ εὐεργεσίᾳ ἔγγιζει τὸν βασιλεῖα λέγει; Ὅπως οὖν ἐνταῦθα νόει. Ἀνεκτότερον δὲ ἔσται Σοδόμοις, φησὶ, ἢ τῇ μὴ παραδειγμαμένη ὑμᾶς; πόλει. Διατί; Διότι εἰς Σόδομα ἀποστόλοι οὐκ ἀπεστάλησαν· οἱ τοίνυν τοὺς ἀποστόλους μὴ δεξάμενοι, χεῖρους Σοδομιτῶν εἰσιν. Παρατήρησον ἐπὶ, ὅτι ἡ πόλις ἢ μὴ παραδεχομένη τοὺς ἀποστόλους, πλατείας ἔχει. Πλατεία γὰρ ἔστιν ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπόλειαν· ὅστις οὖν πλατείας ἔδους ἔχει ἀπαγούσας εἰς ἀπόλειαν, ἐκεῖνος ἀποστολικὸν λόγον καὶ θεῖον οὐ παραδέχεται.

εἰ οὐαὶ σοι, Χωραζεῖν, οὐαὶ σοι, Βηθσαιῖθ, ὅτι ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐγένοντο αἱ δυνάμεις, αἱ γινόμεναι ἐν ὑμῖν, πάσαι ἂν, ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καθήμεναι, μετενόησαν. Πλὴν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔσται ἐν τῇ κρίσει, ἢ ὑμῖν. Καὶ σὺ, Καπερναοῦμ, ἢ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθείσα, ἕως ἄβου καταβιβασθήσῃ. Ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει, καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθετεῖ· ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν, ἀθετεῖ τὸν ἀποστειλαντά με. » Ἡ Τύρος καὶ ἡ Σιδῶν πόλεις ἦσαν Ἑλληνίδες, ἢ δὲ Βηθσαιῖθ καὶ ἡ Χωραζεῖν, Ἰουδαϊκαί. λέγει τοίνυν, ὅτι Ἐν τῇ κρίσει ἀνεκτότερον ἔσται τοῖς Ἑλλήσιν, ἢ ὑμῖν τοῖς Ἰδουσαῖοι θαύματα, καὶ μὴ πιστεύσασι. Ἐκεῖνοι γὰρ εἰ εἶδον, ἐπίστευσαν ἂν. Ἀλλὰ καὶ σὺ, Καπερναοῦμ, ὑψώθης μὲν ἕως οὐρανοῦ, δεξαζομένη διὰ τὰ ἐν σοὶ θαύματα πολλὰ γεγονότα, καταβιβασθήσῃ δὲ ἕως ἄβου, κατακρίθησομένη δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι καὶ μετὰ τοσαῦτα θαύματα ἀπίστευς. Εἴτα ἵνα μὴ λέγωσιν οἱ πεμπόμενοι ἐπὶ τὸ κήρυγμα, ὅτι τοῦ ἀποστόλλου

enim longe istud est, quandoquidem peccatum in illo regnat ac dominatur.

Vers. 5-12. « In quacunque autem civitatem intraveritis, et non susceperint vos, exeuntes in plateas eis dicite : Etiam pulverem qui adhaesit nobis de civitate vestra, extergimus in vos : tamen hoc sciole quod appropinquavit in vos regnum Dei. Dico vobis quod Sodomis in die illo remissius erit quam illi civitati. » Quando, inquit, non susceperint vos, egressi testimonii eis quod nihil commune nobis vobiscum, neque habemus aliquid de civitate vestra : sed etiam pulverem qui adhaesit nobis, extergimus, hoc est excutimus, spongia emundamus, abjicimus in vos. Verumtamen scitote quod appropinquavit in vos regnum Dei. Hoc loco quaesiverit quispiam : Quomodo dicit Dominus appropinquasse regnum Dei et his qui susceperunt et qui non susceperunt apostolos ? Appropinquare dicit regnum caelorum his qui apostolos susceperunt, propter beneficia quae in eos collocantur, his autem qui non susceperunt, propter condemnationem. Finge in spectaculo quodam multos condemnatos, et alios non condemnatos : Senatores, inquam, ac exercitus duces et optimates : deinde dicere praekonem ad omnes tam condemnatos quam venerabiles : Appropinquavit rex vester : nonne his quidem ad supplicium, aliis vero ad gloriam et beneficentiam appropinquare dicit regem ? Sic igitur et hoc loco intellige. Tolerabilius erit Sodomis, inquit, quam civitati quae vos non susceperit. Quare ? Eo quod in Sodoma apostoli non fuerunt missi. Igitur, qui apostolos non susceperunt, deteriores sunt Sodomitis. Observa civitatem non suscipientem apostolos plateas habere. Lata enim via est quae ducit ad interitum : quam quisquis ingreditur, ille apostolicum et divinum verbum non suscipit.

Vers. 15-16. « Vae tibi, Corozain, vae tibi, Bethsaida : quia si in Tyro et Sidone factae fuissent virtutes quae factae sunt in vobis, olim in cilicio et cinere sedentes poenitissent. Verumtamen Tyro et Sidoni remissius erit in iudicio, quam vobis. Et tu, Capernaum, quae usque ad caelum elata es, usque ad infernum deprimeris. Qui vos audit, me audit ; et qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui me misit. » Tyrus et Sidon civitates fuerunt gentilium, Bethsaida autem et Corozain Judaicae. Dicit igitur quod in iudicio tolerabilius erit gentilibus quam vobis, qui vidistis miracula, et non credidistis. Illi enim si vidissent, credidissent utique. Sed et 345 tu, Capernaum, quae exaltata quidem fuisti usque ad caelum, et glorificata multis, quae in te facta sunt, miraculis, detraheris usque ad infernum, condemnanda propter istae hysum, quod et post tanta miracula incredula manes. Deinde ut ne dicant qui mittuntur ad praec-

dicationem, Quo mittis nos, si civitates quædam non sunt nos suscepturæ? dicit: Ne sitis animo tristi: qui spernit vos, me spernit, et Patrem meum: et ita injuria non vestra est, sed in Deum transit. Consolatio igitur sit vobis, quod hæc Dei sit injuria. Sicut contra, ne gloriemini, vel sapite sublime, quod quidam vos audiant. Non enim vestrum est opus, sed meum: et gratiæ.

Vers. 17-20. « Reversi autem sunt septuaginta cum gaudio, dicentes: Domine, etiam dæmonia subjiciuntur nobis per nomen tuum. Autem illis: Videbam Satanam sicut fulgur de cælo cadentem. Ecce do vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici, et nihil vobis nocabit. Verumtamen in hoc nolite gaudere quod spiritus vobis subjiciuntur, sed gaudete potius quod nomina vestra scripta sunt in cælis. » Prius dixit quod miserit septuaginta, nunc autem dicit quod reversi sint gaudentes quod non solum alios morbos fugariis, sed, quod majus malum erat, effugarint etiam dæmones. Vide autem quomodo non superbiunt. Dicunt enim quod in nomine tuo subjiciuntur nobis dæmonia, tua gratia, non nostra virtute. Dicit autem illis Dominus: Ne miremini si dæmones vobis subjiciantur. Princeps enim ipsorum olim de cælo decidit, et nullam fortitudinem habet. Nam licet hoc homines non viderint, ego tamen invisibilem spectator vidi. Decidit autem sicut fulgur, quia lux erat, et archangelus et lucifer, etiamsi in tenebras versus sit. Si igitur de cælo ille decidit, servi ejus, dæmonia dico, quid non patientur? Quidam autem sic intelligunt, de cælo, hoc est, de gloria. Nam quia dixerant ei septuaginta quod dæmonia sibi subjiciantur, dicit: Hoc et ego sciebam. Videbam enim Satanam de cælo, id est, de gloria sua, et de honore quem habebat, cadentem. Ante Christum enim ut Deus colebatur, nunc autem de cælo decidit, hoc est, de gloria sua, ne colatur ut Deus, neque habeatur perinde ac si in cælo habitet. Ecce igitur do vobis potestatem conculcandi virtutem illorum. Serpentes et scorpium dæmonum sunt catervæ, quæ deorsum trahuntur. Et qui manifeste percutiunt, serpentes, qui vero occultius, scorpium, ut dæmoni libidinis et cædis est serpens: in manifestaria enim mala compellit: a qui propter morbos persuadet hominem lavaeris, unguentis, et aliis effeminantibus uti, scorpium vocatur, non manifestum habens aculeum, sed clam carnem offendens, ut obedientem in magnum casum injiciat. Gratia autem Domino, qui dedit potestatem calcandi super illos. Cæterum docens eos ne superbiat, dicit: Verumtamen in hoc non gaudete quod dæmonia vobis subjiciuntur: alii enim sunt qui ex hoc beneficia capiunt, nempe qui sanitatem consequuntur: sed magis quod nomina vestra scripta sunt in cælis, non atramento, sed memoria Dei et gratia. Et diabolus decidit e cælo, homines autem qui infra sunt, scribuntur supra. Verum ita-

Α ἡμᾶς, εἰ μὴ μέλλουσιν ἡμᾶς πόλεις τινὲς ὑπερέχεται; φησὶ· Μὴ λυπεῖσθε· ὁ ἀθετῶν ὕμᾶς, ἐμὲ ἀθετεῖ καὶ τὸν Πατέρα μου, ὥστε ἡ ὕβρις οὐκ εἰς ὑμᾶς ἵσταται, ἀλλ' εἰς Θεὸν ἀνατρέχει. Παραμυθία τοίνυν ἔστω ὑμῖν, τὸν Θεὸν ὑβρίζεσθαι· ὡσπερ πάλιν μὴ καυχᾶσθε. Ἡ ὑψηλοφρονεῖτε, ὅτι ἀκούουσι τινες ὑμῶν. Οὐ γὰρ ὑμέτερον τὸ ἔργον, ἀλλ' ἐμοῦ καὶ τῆς χάριτος.

« Ὑπέστρεψαν δὲ οἱ ἑβδομήκοντα μετὰ χαρᾶς, λέγοντες· Κύρια, καὶ τὰ δαιμόνια ὑποτάσσεται ἡμῖν ἐν τῷ ὀνόματι σου. Εἶπε δὲ αὐτοῖς· Ἐθώρουσιν τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα. Ἰδοὺ δίδωμι ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ οὐδὲν ὑμᾶς οὐ μὴ ἀδικήσῃ. Πλὴν ἐν τούτῳ μὴ χαίρετε, ὅτι τὰ πνεύματα ὑμῖν ὑποτάσσεται. Χαίρετε δὲ μᾶλλον ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγγράφη ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Προεῖπεν ὅτι ἀπίστευται τοῖς ἑβδομήκοντα. Νῦν οὖν λέγει ὅτι ὑπέστρεψαν χαίροντες, ὅτι οὐ μόνον τὰς, ἀλλὰ καὶ νόσους εἰδωκόν, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ μείζον κακὸν, τοὺς δαίμονας; ἐξήλαυον. Ὅρα δὲ πῶς οὐχ ὑψηλοφρονεῖσι. Φασὶ γὰρ, ὅτι Ἐν τῷ ὀνόματι σου ὑποτάσσονται ἡμῖν οἱ δαίμονες. Ἐν τῇ σῆ χάριτι, οὐ τῇ ἡμετέρᾳ ἰσχύϊ. Εἶπε δὲ αὐτοῖς ὁ Κύριος· Μὴ θαυμάζετε, εἰ δαίμονες ὑμῖν ὑποτάσσονται· ὁ γὰρ ἀρχὼν αὐτῶν, πάλαι κατέπεσεν ἀπ' οὐρανοῦ. Καὶ οὐδεμίαν ἰσχύϊν ἔχει. Εἰ γὰρ καὶ τοῖς ἀνθρώποις οὐχ ἐπῶρθε τοῦτο, ἀλλ' οὖν ἔμοι ἐθεωρεῖτο τῷ τῶν ἀοράτων θεωρῶ. Ὡς ἀστραπὴ δὲ κατέπεσεν, ἐπεὶ φῶς ἦν, καὶ ἀρχαγγέλος, καὶ ἑσπέρως, εἰ καὶ σκότος γέγονεν. Εἰ τοίνυν οὗτος κατέπεσεν ἀπ' οὐρανοῦ, οἱ δοῦλοι αὐτοῦ, τὰ δαιμόνια λέγω, τί οὐ κείσονται; Τινὲς δὲ τὸ, ἀπ' οὐρανοῦ, οὕτω νοοῦσι, τοῦτέστιν, ἀπὸ δόξης. Ἐπεὶ γὰρ εἶπον αὐτῷ οἱ ἑβδομήκοντα, ὅτι τὰ δαιμόνια ὑποτάσσεται, φησὶν, ὅτι, Καὶ ἐγὼ τοῦτο ἐγίνωσκον. Ἐβλεπον γὰρ τὸν Σατανᾶν ἐξ οὐρανῶν, τοῦτέστιν, ἀπὸ τῆς δόξης ἧς εἶχε, καὶ τῆς τιμῆς πεσόντα. Πρὸ γὰρ Χριστοῦ ὡς Θεὸς ἐτιμᾶτο. Νῦν δὲ ἐξέπεσε τοῦ οὐρανοῦ, τοῦτέστι, τοῦ τιμᾶσθαι ὡς Θεὸς, καὶ νομίζεσθαι ὅτι ἐν τῷ οὐρανῷ ἔστιν. Ἰδοὺ οὖν δίδωμι ὑμῖν ἐξουσίαν καταπατεῖν τὰς δυνάμεις αὐτοῦ. Ὅφεις γὰρ καὶ σκορπίοι αἱ τῶν δαιμόνων φάλαγγες κάτω συρόμεναι· καὶ ὅσοι μὲν ἐμφανέστερον πλῆττουσιν, οὗτοι ὄφεις. Ὅσοι δὲ ἀφανέστερον, οὗτοι σκορπίοι, οἷον ὁ μὲν τῆς πορνείας καὶ τοῦ φόνου δαίμων, ὄφεις. Εἰς προφανῆ γὰρ κακὰ συνῶθει. Ὁ δὲ διὰ νόσον εἰθὲν κειθων τὸν ἀνθρώπον λουτροῖς χρᾶσθαι καὶ μυρίσμασι καὶ ταῖς ἄλλαις βλακείαις, ὁ τοιοῦτος δαίμων σκορπίος ἀν κληθεῖται. Μὴ ἐμφανῆς ἔχων τὸ κέντρον, ἀλλὰ λεληθότως τὴν σάρκα περιποιεῖσθαι σπεύδων, ἵνα βίψῃ τὸν κειθόμενον εἰς πτώμα μέγα. Χάρις δὲ τῷ Κυρίῳ τῷ δίδόντι δύναμιν πατεῖν ἐπάνω τούτων. Παιδεύων δὲ αὐτοὺς μὴ ὑψηλοφρονεῖν, φησὶ· Πλὴν ἐν τούτῳ μὴ χαίρετε, ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑποτάσσεται. Ἄλλοι γὰρ εἶναι οἱ ἐκ τούτου εὐεργετούμενοι, οἱ τῆς ἰσχύος κειθιόμενοι. Ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγγράφη ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὐ μέλανι, ἀλλὰ μνήμῃ

Θεοῦ, καὶ χάριτι. Καὶ ὁ μὲν διάβολος ἄνωθεν κατα-
πίπτει, οἱ δὲ ἄνθρωποι κάτω ὄντες; γράφονται ἄνω.
Ἡ ἀληθινή οὖν χαρὰ, τὸ γράφεσθαι ὀμῶν τὰ ὀνόματα
ἄνω καὶ μνημονεῦσθαι ὑπὸ Θεοῦ.

εἰ Ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἠγαλλίασατο τῷ πνεύματι ὁ
Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν· Ἐξομολογοῦμαι σοι, Πάτερ,
Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας
ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας
αὐτὰ νηπίοις· ναί, ὁ Πατήρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐ-
δοκία ἔμπροσθέν σου. » Ὡσπερ πατήρ ἀγαθὸς παῖδας
ἰδῶν κατορθώσαντάς τι, οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ ἀγάλλε-
ται, ὅτι τοιοῦτων ἀγαθῶν ἠξιώθησαν οἱ ἀπόστολοι.
Εὐχαριστεῖ οὖν τῷ Πατρὶ, ὅτι ἀπεκρύβησαν τὰ
τοιαῦτα μυστήρια ἀπὸ σοφῶν, τῶν Φαρισαίων δη-
λαδῆ καὶ Γραμματέων τῶν ἐρμηνευόντων τὸν νόμον,
καὶ συνετῶν τῶν μαθητευομένων ὑπὸ τούτων δη
τῶν Γραμματέων. Σοφὸς μὲν γὰρ ἐστὶν ὁ διδάσκων,
συνετὸς δὲ ὁ διδασκόμενος καὶ συνιὲς τὰ λεγόμενα.
Ὅσον ὑποδείγματος χάριν, σοφὸς ὁ Γαμαλιήλ, συνε-
τὸς δὲ ὁ Παῦλος. Ὁ μὲν γὰρ διδάσκαλος, ὁ δὲ συν-
ιὲς τὰ λεγόμενα παρ' ἐκείνου. Νηπίους δὲ ὀνομάζει
τοὺς οἰκείους μαθητάς ὁ Κύριος, ὅσα μὴ νομομαθεῖς
ὄντας, ἀλλὰ τοὺς πλείους ἐκ τοῦ ὄχλου καὶ τῶν
ἀλλείων συνηρανισμένους. Ἀλλὰ μὴ καὶ ὡς ἄκακοι,
νήπιοι ἂν κληθεῖεν. Ἐκεῖνοι δὲ δοκοῦντες συνετοὶ
καὶ σοφοί, οὐ μὴ ὄντες. Ἀπεκρύβη οὖν τὰ μυστήρια
ἀπὸ τῶν δοκούντων σοφῶν καὶ συνετῶν, οὐ μὴν
ὄντων. Εἰ γὰρ ἦσαν, ἀπεκαλύφθη ἂν αὐτοῖς. Ναί, ὁ
Πατήρ, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία
ἔμπροσθέν σου, τοῦτέστιν, ὅτι τοιαύτη εὐδοκία καὶ
θέλῃσι; ἐγένετο ἔμπροσθέν σου, καὶ οὕτως ἤρεσέ
σοι.

εἰ Καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς μαθητάς, εἶπε· Πάντα
μῶσι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου. Καὶ οὐδεὶς γιν-
ώσκει, τίς ἐστὶν ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ὁ Πατήρ, καὶ τίς
ἐστὶν ὁ Πατήρ, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ὃ ἂν βούληται ὁ
Υἱὸς ἀποκαλύψαι. Καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς μαθητάς,
κατ' ἰδίαν εἶπε· Μακάριοι οἱ ὄφθαλμοί, οἱ βλέποντες
ἃ ὁμεῖς βλέπετε. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ προφη-
ται καὶ βασιλεῖς ἠθέλησαν ἰδεῖν ἃ ὁμεῖς βλέπετε,
καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ
ἤκουσαν. » Πάντα παραδίδονται τῷ Υἱῷ ὑπὸ τοῦ
Πατρὸς, καθ' ὃ ἐμελλον ὑποταγῆναι τῷ Υἱῷ τὰ
πάντα. Δύο γὰρ τρόποι εἰσὶ καθ' οὓς βασιλεύει τῶν
πάντων ὁ Θεός· ὁ μὲν, καὶ μὴ βουλομένων, ὁ δὲ,
βουλομένων. Ὅσον τι λέγω, Δεσπότης ἐστὶν ὁ Θεὸς
ἐμοῦ, κἀν μὴ θέλω, καθὸ δημιουργός μου ἐστίν.
Ἔστι δὲ Δεσπότης ἐμὸς πάλιν, ὅταν διὰ τῆς τῶν
ἐντολῶν ἐργασίας τὸ θέλημα αὐτοῦ πληρῶ ὡς
δοῦλος εὐγνώμων. Πρῶτον μὲν γὰρ ἡ τῶν ἀνθρωπῶν
φύσις δουλή ἦν, καὶ ὑποχείριος τῷ Θεῷ, κἰν μὴ
ἤθελε, κἀν τῷ Σατανᾷ ὑπόυργε. Ἐπεὶ δὲ ὁ Χριστὸς
τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδέξατο πόλεμον, καὶ ἐκπάσας
ἡμᾶς ἀπὸ τῆς τυραννίδος τοῦ διαβόλου, ὑπηρέτας
ἡμᾶς καὶ ἐργάτας τῶν ἐντολῶν ἐποίησεν, ἔκτοτε
δοῦλοι γεγονάμεν εὐγνώμονες καὶ φύσει καὶ προαι-
ρέσει. Ἡ μὲν γὰρ πρὶν δουλεία φύσει μόνον ἦν,
ἡ δευτέρα δὲ, καὶ προαιρέσει. Τοῦτο οὖν ἐστὶν ὃ
λέγει νῦν ὁ Κύριος, ὅτι Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ
ΠΑΤΡΟΣ. ΓΝ. CXXIII.

quo gaudium nomina vestra in caelis scribi, et esse
in memoria Dei.

VERS. 21. « In eadem hora exsultavit spiritu
Jesus, et dixit : Consteor tibi, Pater, Domine caeli
et terræ, quod abscondisti hæc a sapientibus et
prudentibus, et revelasti ea parvulis : etiam, Pater,
quoniam sic complacitum est coram te. » Sicut
pater bonus cum viderit filios recta quædam opera
gessisse, ita Salvator exultat, quia talia bona asse-
cati erant apostoli. Itaque Patri gratias agit quod
occultaverit quidem talia mysteria a sapientibus,
Pharisæis scilicet et Scribis qui legem interpretan-
tur, et intelligentibus, hoc est : discipulis horum
Scribarum. Sapiens enim est qui docet, intelligens
autem qui docetur et intelligit quæ dicuntur ; ut,
exempli gratia, sapiens Gamaliel, intelligens Pau-
lus : ille enim docebat, hic intelligebat quæ ab illo
docebantur. Parvulos autem nominabat Dominus
suos discipulos, utpote eos qui in lege docti non
erant, sed plerique ex turba et piscatoribus con-
gregati. Verumtamen et parvuli dicti sunt ob pue-
rilem simplicitatem. Illi autem sapientes dicti, quia
videbantur sapientes, cum sapientes non essent.
Abscondit igitur mysteria ab his qui videbantur
sapientes et intelligentes, cum utique non essent,
Nam si fuissent, revelata fuissent eis. Etiam, Pater,
gratias ago tibi, quia sic beneplacitum fuit ante te,
hoc est, fuit talis approbatio et volitio ante te, et
sic placuit tibi.

VERS. 23, 24. « Et conversus ad discipulos, dixit :
Omnia mihi tradita sunt a Patre meo, et nemo scit
quasi sit Filius nisi Pater, et quis sit Pater nisi
Filius, et cui voluerit Filius aperire. Et conversus
ad discipulos seorsum, dixit : Beati oculi qui vident
quæ vos videtis. Dico enim vobis quod multi pro-
phetæ et reges voluerunt videre quæ vos videtis, et
non viderunt : et audire quæ auditis, et non audie-
runt. » Omnia traduntur Filio a Patre, sicut subji-
cienda fuerunt Filio omnia. Duo enim modi sunt
quibus regnat in nobis Deus : unus quo regnat in
his qui nolunt ; alius, in his qui volunt : ut exempli
gratia quid dicam, Deus Dominus meus est etiamsi
nolim, quia Conditor meus est. Est autem iterum
Dominus meus, quando servando mandata ejus,
voluntatem ejus impleo, gratus servus factus. Prius
quidem humana natura serviebat, et subdita erat
347 Deo etiamsi nollet, etiamsi Satanæ ministraret.
Postquam autem Christus pro nobis suscepit bellum,
et nos a diaboli tyrannide extractos, ministros suos
et mandatorum suorum operarios fecit, tunc facti
sumus servi grati et natura et voluntate. Prior
enim servitus naturæ tantum erat, secunda vero
etiam voluntatis. Hoc igitur est quod nunc dicit
Dominus, quia Omnia mihi tradita sunt a Patre
meo, hoc est, omnia mihi subjicienda sunt, et sub
potestatem meam redigenda. Simile autem est hoc

ei quod alicubi dictum : « Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra ⁴⁴. » Quia enim pacificavit omnia tam quæ in cælo quam quæ in terra, talia dicit. Et aliter : « Omnia traduntur Filio a Patre ⁴⁵, » omnia opera quæ incarnatus pro nobis fecit. Quia enim neque Pater neque Spiritus pro nobis vel incarnatus est, vel passus, vel resurrexit, sed Filius hæc omnia tulit, et dux salutis nostræ factus est : Idcirco dixit omnia tradita ipsi esse : veluti si dixisset, Pater meus mihi concedidit omnia, incarnari, pati, resurgere, salvare naturam repulsam. Et nullus scit Filium nisi Pater, et quis est Pater, nisi Filius. Postquam autem dicit : Omnia mihi concedita sunt, quasi dubium quoddam nunc solvit. Ne enim quis dubitet, Et cujus gratia tibi tradita sunt omnia, et non alteri, fortassis angelo vel archangelo ? dicit, quod Propterea mihi tradidit, eo quod ejusdem naturæ et substantiæ sum cum eo. Et sicut illum nullus scit, ita neque me nisi Pater solus : et ita merito mihi tradidit omnia ut ejusdem naturæ secum, omnemque cognitionem transcendentem, sicut etiam ipse supra omnem cognitionis vim est. Etenim Pater, inquit, a solo Filio cognoscitur, et cui Filius voluerit revelare. Vide autem quod Filius quidam non per revelationem cognoscat Patrem, creaturæ autem per revelationem : gratia enim accipiunt scientiam : non igitur creatus est Filius. Conversus vero ad discipulos, beatos illos dicit, et omnes quoque qui eam fide ipsum in carne ambulantes vident et miracula operantes. Etenim prophetae prius et reges desideraverunt quidem in carne videre Dominum et audire eum ; sed non contingit eis. Et aliter, Quia supra dixit : Cui Filius revelaverit, ille scit Patrem : beatos nunc dicit discipulos, quod sua revelatione ista eis contingant. Revelavit enim eis Patrem per se. Ipsum enim videns, videt Patrem : quod bonum nullus ex sanctis qui ante incarnationem ejus fuerunt, obtinuit, quia non viderunt Dominum in carne, per quem Pater cognoscitur ; unde neque Patrem sic viderunt ut apostoli. τὸν Πατέρα δι' αὐτοῦ. Ὁ γὰρ αὐτὸν ὁρῶν, ἕωρα τῆς ἀνθρώπου οικονομίας ἀγίων ἐπέτυχεν· ἐπεὶ γὰρ οὐκ εἶδον τὸν Κύριον ἐν σαρκί, δι' οὗ ὁ Πατήρ ἐγνωρίζετο, λοιπὸν οὐδὲ τὸν Πατέρα εἶδον οὕτως ὡς οἱ ἀπόστολοι.

Vers. 25-28. « Et ecce quidam legisperitus surrexit tentans illum, et dicens : Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo ? At ille dixit **348** ad eum : In lege quid scriptum est ? quomodo legis ? Ille respondens dixit : Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex totis visibus tuis, et ex tota mente tua : et proximum tuum sicut teipsum. Dixitque illi : Recte respondisti, hoc fac, et vires. » Arrogans quidam legisperitus fuit, imo superbus, ut ex his quæ sequuntur manifestum est, insuper et dolosus. Accedit itaque tentans Dominum. Opinabatur enim quod ex responsis supplantare Dominum posset. Sed Dominus illum ad legem ducit, in qua

Α τοῦ Πατρὸς μου, τοῦτέστι, πάντα μοι ὑποταγῆναι μέλλει, καὶ ὑπὸ τὴν ἐμὴν θεσποταίαν μεταποιεῖν. Ὁμοιον δὲ τοῦτο τῷ ἀλλαγῷ ρηθέντι, « Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. » Ἐπεὶ γὰρ εἰρηνοποίησε τὰ πάντα τὰ τε ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, διὰ τοῦτο τοιαῦτα λέγει. Καὶ ἄλλως δὲ, Πάντα παραδίδονται τῷ Υἱῷ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ; πάντα τὰ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν οικονομίας ἔργα. Ἐπειδὴ γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν οὕτε ὁ Πατήρ, οὕτε τὸ Πνεῦμα ἢ ἐσαρκώθη, ἢ ἐκαθεν, ἢ ἀνέστη, ἀλλ' ὁ Υἱὸς ταῦτα πάντα ἐνήργησε, καὶ ἀρχηγὸς τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐγένετο, διὰ τοῦτο εἶπε πάντα παραδίδομαι αὐτῷ, ὡς περ ἂν εἰ εἴλεγε· Ὁ Πατήρ μου ἐμοὶ ἐνεπίστευσε πάντα, τὸ σαρκωθῆναι, τὸ παθεῖν, τὸ ἀναστῆναι, τὸ σῶσαι τὴν ἀπωσθεισαν φύσιν, καὶ οὐδεὶς γινώσκει τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ, καὶ τίς ἐστιν ὁ Πατήρ, εἰ μὴ ὁ Υἱός ; ἐπειδὴ εἶπεν οὗτο, Πάντα μοι παραδόθη, ὡς περ ἀπορίαν τινὰ λύει νῦν. Ἴνα γὰρ μὴ ἀπορῆ τις, καὶ τίνας ἐνεκά σοι παρίδωκε πάντα καὶ οὐχ ἑτέρῳ, τυχὸν ἀγγέλω, ἢ ἀρχαγγέλω ; φησὶν, οὗτο διὰ τοῦτο μοι παρίδωκε, διότι ἄμοφους αὐτῷ εἰμι καὶ ἄμουστος. Καὶ ὡς περ ἐκεῖνον οὐδεὶς γινώσκει, οὕτως οὐδὲ ἐμὲ, εἰ μὴ ὁ Πατήρ μόνος, ὥστε εἰκότως μοι παρίδωκε πάντα, ὡς ἄμοφους αὐτῷ, καὶ πᾶσαν ὑπερκειμένην γνῶσιν, ὡς περ καὶ αὐτὸς πάσης γνῶσεως ἐπέκεινα. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Πατήρ, φησὶν, ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ μόνου γινώσκεται, καὶ ὡς ἂν βουληθῆ ἀποκαλύψαι ὁ Υἱός. Ὅρα δὲ πῶς ὁ μὲν Υἱὸς οὐ δι' ἀποκαλύψεως γινώσκει τὸν Πατέρα, οἱ δὲ κτιστοὶ δι' ἀποκαλύψεως· χάριτι γὰρ λαμβάνουσι τὴν γνῶσιν· οὐκ ἄρα κτιστὸς ὁ Υἱός. Στραφεὶς δὲ πρὸς τοὺς μαθητὰς, μακαρίζει αὐτοὺς, καὶ πάντα ἀπλῶς τοὺς βλέποντας, μετὰ πίστεως δηλονότι, ἐν σαρκὶ περιπατοῦντας αὐτὸν καὶ θαυματοῦργοῦντας. Καὶ γὰρ οἱ πάλαι προφήται καὶ βασιλεῖς ἐκαθύμησαν μὲν ἰδεῖν ἐν σαρκὶ τὸν Κύριον, καὶ ἀκοῦσαι αὐτοῦ, ἀλλ' οὐκ ἔτυχον τούτου. Καὶ ἄλλως δὲ, Ἐπεὶ εἶπεν ἄνω, οὗτο Ὁ ἂν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ, ἐκεῖνος γινώσκει τὸν Πατέρα, μακαρίζει ; λοιπὸν τοὺς μαθητὰς ὡς τῆς ἀποκαλύψεως ταύτης τυχόντας. Ἀπεκάλυπτε γὰρ αὐτοῖς τὸν Πατέρα. Τούτου δὲ τοῦ ἀγαθοῦ οὐδεὶς τῶν πρὸ

Δ « Καὶ ἰδοὺ νομικὸς τις ἀνέστη, ἐκπειράζων αὐτὸν, καὶ λέγων· Διδάσκαλε, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω ; Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτόν· Ἐν τῷ νόμῳ τί γέγραπται ; πῶς ἀναγινώσκεις ; Ὁ δὲ ἀπεκρίθη εἶπεν· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Εἶπε δὲ αὐτῷ· Ὅρθῶς ἀπεκρίθης· τοῦτο ποιεῖ, καὶ ζήσῃ. » Ἀλαζών τις ἦν ὁ νομικὸς, μέλλον δὲ ὑπερήφανος, ὡς ἐκ τῶν ἐξῆς δείκνυται, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ὀδύνης. Πρόσεισι γοῦν ἐκπειράζων τὸν Κύριον. Ἦτο γὰρ ὡς ὑποσκελίσαι αὐτόν, ἐξ ὧν ἂν πρὸς αὐτόν ἀποκριθεῖται. Ἄλλ' ὁ Κύριος ἐπὶ τὸν νόμον αὐτόν ἀπάγει, ἐφ' ᾧ

⁴⁴ Matth. xxviii, 18. ⁴⁵ Matth. xiii, 5.

μέγα ἐδρανόετο. Ὅρα δὲ τὴν τοῦ νόμου ἀκριβείαν, ἅπως κελύει ἀγαπῆν τὸν Θεόν. Ὁ ἄνθρωπος τελειωτέρων ἐστὶ πάντων τῶν κτισμάτων, μετέχων μὲν καὶ αὐτῶν πάντων, ἔχων δὲ τι καὶ ἐξαιρετόν, οἷόν τι λέγω· Μετέχει καὶ τοῦ λίθου· ἔχει γὰρ τρίχας, ὄνυχας, ἀναίσθητα ὄντα, ὡσπερ ὁ λίθος. Μετέχει καὶ τοῦ φυτοῦ, καθὼ ἀύξεται, καὶ τρέφεται, καὶ γεννᾷ τὸ ὅμοιον, ὡσπερ καὶ τὰ φυτά. Μετέχει καὶ τῶν ἀλόγων, καθὼ ἔχει τὰς αἰσθήσεις, καὶ θυμοῦται, καὶ ἐπιθυμεῖ. Μετέχει δὲ καὶ Θεοῦ παρὰ πάντα τὰ ἄλλα ζῶα, κατὰ τὴν νοερὰν ψυχὴν. Θέλων οὖν δείξει ὁ νοῦνος, ὅτι δεῖ τὸν ἄνθρωπον ὅλον εἶναι ἐαυτὸν, θῦναι Θεῷ, καὶ ἀναστῆναι ἐκ ψυχικῆς δυνάμεως εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ ἀναλῶσαι, διὰ μὲν τοῦ εἰπεῖν, ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, τὴν σωματικωτέραν καὶ τὴν τοῖς φυτοῖς οἰκείαν ἐδήλωσε δύναμιν. Διὰ δὲ τοῦ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς, τὴν μέσην καὶ τοῖς αἰσθητικοῖς ἀρμόζουσαν. Διὰ δὲ τοῦ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας, τὸ ἰδιαίτερον τοῦ ἀνθρώπου τὴν νοερὰν ψυχὴν κατεμήνυσται. Τὸ δὲ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος, εἰς πάντα ταῦτα δεῖ ἡμᾶς ἔλκειν. Δεῖ γὰρ ἡμᾶς καὶ τὴν φυτικὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς ὑποτάττειν ἐπὶ ἀγάπῃ τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλὰ πῶς; Ἰσχυρῶς, ἀλλὰ μὴ ἐκλεισμένως. Καὶ τὴν αἰσθητικὴν, καὶ αὐτὴν ἰσχυρῶς, καὶ τὴν νοερὰν, καὶ αὐτὴν ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος. Ὅστε ὅλους ἐαυτοὺς ὀφειλομένους διδόναι Θεῷ, καὶ ὑποτάττειν, καὶ τὴν θρησκευτικὴν, καὶ τὴν αἰσθητικὴν καὶ διανοητικὴν ἡμῶν δύναμιν ἐπὶ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὴν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν. Ὁ νόμος οὕτω τὰ τέλεια δυνάμεως διδάσκειν διὰ τὸ νηπιῶδες τῶν ἀκουόντων, τὴν πρῶτον ἀγαπῆν προτρέπεται ὡς ἐκυτόν. Ὁ δὲ Χριστὸς καὶ ὑπὲρ ἐκυτόν ἀγαπῆν τὸν πλησίον ἐδίδαξε· Μείζονα γὰρ ταύτης ἀγάπην, φησὶ, οὐκ ἔχει τις δεῖξαι, ἢ ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὅῃ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. Λέγει οὖν πρὸς τὸν νομικόν· Ὅρθῶς ἀπεκρίθης. Ἐπεὶ γὰρ, φησὶν, ἐστὶ τῷ νόμῳ ὑποκείμεσαι· φροῦδες ἀποκρίνη· κατὰ τὸν νόμον γὰρ φρονεῖς.

ε Ὁ δὲ θέλων δικαιοῦν ἐαυτὸν, εἶπε πρὸς τὸν Ἰησοῦν· Καὶ τίς ἐστὶ μου πλησίον; Ἰπολαβῶν δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν· Ἀνθρωπὸς τις κατέβαινεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱεριχὴν, καὶ λησταὶ περιέπεσαν, οἱ καὶ ἐκθύσαντες αὐτὸν, καὶ πληγὰς περιθέντες, ἀπῆλθον, ἀφέντες ἡμιθανῆ τυγχάνοντα. Κατὰ συγκυρίαν δὲ ἱερεὺς τις κατέβαινεν ἐν τῇ ὁδῷ ἐκεῖνη, καὶ ἰδὼν αὐτὸν ἀντιπρῆλθεν. Ὁμοίως δὲ καὶ λευίτης γενόμενος κατὰ τὸν τόπον ἐβῶν, καὶ ἰδὼν αὐτὸν ἀντιπρῆλθε. Σαμαριτῆς δὲ ὁδῶν ἦλθε κατ' αὐτὸν, καὶ ἰδὼν ἐσπλαγχνίσθη, καὶ προσελθὼν κατέδησε τὰ τραύματα αὐτοῦ, ἐπιχέων ἔλαιον καὶ οἶνον. Ἐπιβάσας δὲ αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἴδιον κτήνος, ἤγαγεν αὐτὸν εἰς πανδοχεῖον, καὶ ἐπεμελήθη αὐτοῦ. Καὶ ἐπὶ τὴν αὔριον ἐξελθὼν, ἐκβαλὼν δύο δηνάρια ἔδωκε τῷ πανδοχεῖ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἐπιμελήθητι αὐτοῦ καὶ ὅτε ἂν προδαπανήσῃ, ἐγὼ ἐν τῷ ἐπανέρχεσθαί με, ἀποδώσω σοι. Τίς οὖν τῶν τριῶν πλησίον δοκεῖ σοι γεγονέναι τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς ληστας; Ὁ

mire gloriabatur. Vide autem quanto studio jubet lex Deum amare. Homo creaturarum omnium est perfectissimus et particeps naturæ omnium, et præterea quiddam sublimius habens. Ut exempli gratia quid dicam: Particeps est naturæ lapidis: habet enim capillos et ungues, quæ insensata sunt, quemadmodum lapis. Particeps est et naturæ plantarum, secundum quod crescit et nutritur, ac gignit sibi simile (a), sicut et plantæ. Particeps est et naturæ brutorum, secundum quod habet sensus, et irascitur, et concupiscit. Particeps est autem et Dei juxta rationalem animam, supra omnia alia animalia. Itaque lex ostendens volens quod homo debeat sese totum tradere Deo, et omnes animales virtutes insumere in dilectionem Dei, eo quidem quod dixit, ex toto corde, crassiorem et plantis propriam declaravit virtutem. Dicendo autem, ex tota anima, mediam ostendit, et sensatis congruentem. Per hoc autem quod dicit, ex tota mente, homini maxime propriam vim significavit, animam rationalem. Porro quod dicit, ex tota fortitudine, ad omnia hæc trahendum. Oportet enim nos et naturalem ac vegetativam virtutem subijcere dilectioni Christi. Sed quomodo? Fortiter et non dissolute. Et sensitivam, atque illam fortiter. Denique et rationalem, atque illam ex tota virtute. Atque ita debemus; nos totos dare Deo, subijcereque et nutritivam, et sensitivam, et rationalem nostram virtutem dilectioni Dei. Et proximum tuum sicut teipsum. Lex nondum valens perfecta docere ob auditorum puerilitatem, proximum diligere hortatur ut seipsum. Christus autem et plusquam seipsum diligere proximum docuit. Majorem enim hæc dilectionem, inquit, nemo exhibere potest, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Dicit igitur ad legisperitum, Recte respondisti. Quia enim, dicere vult, legi adhuc subjectus es, recte respondisti; juxta legem enim sapis.

VERS. 29-37. ε Ille autem volens justificare seipsum, dixit ad Jesum: Et quis est meus proximus? Respondens autem Jesus, dixit: Homo quidam descendebat ab Hierosolymis in Hiericho, et incidit in latrones, qui etiam despoliaverunt eum vestibus, ac vulneribus inflictis abierunt semimortuo delicto. Accidit autem ut sacerdos quidam descenderet eadem via, visoque illo præterit. Similiter et Levita cum iret juxta locum, ac vidisset eum, præterit. Samaritanus autem quidam iter faciens, venit ad eum: et viso eo, misericordia motus est, et accedens alligavit vulnera ejus, infundens oleum ac vinum: et imponens illum in suum jumentum, duxit in diversorium, et curam ejus egit. Et postero die egrediens, depromptis duos denarios dedit hospiti, et ait ei: Curam illius habe; et quodcumque præterea insumperis, ego cum rediero reddam tibi. Quis ergo horum trium videtur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones? At ille dixit: Qui exer-

(a) Edit. Lut. non habet, ac gignit sibi simile.

uit misericordiam in illum. Ait igitur illi Jesus : **Vade, et tu fac similiter.** Laudatus a Salvatore lagisperitus, prodidit insolentiam animi. Dixit enim : **Et quis est meus proximus?** Existimabat enim se justum esse, nullumque habere sibi similem et proximum virtute : putans solum justum justo proximum esse. Proinde volens justificare seipsum, et extolli super omnes homines, insolescens, inquit : **Et quis est proximus meus?** Salvator autem, quoniam Conditor ipse erat, sciens nos omnes unam creaturam, non operibus neque dignitatibus, sed natura definit proximum. Ne igitur putes, inquit, quia justus es, quod nullus tibi similis sit. Omnes enim qui ejusdem naturae sunt, proximi tui sunt. **Sis igitur vicissim et tu illis proximus :** non loco, sed affectione et studio erga illos. Idcirco et Samaritanum introducit in exemplum, ut tibi monstret quod licet hic vita discreparet, proximus tamen ei erat qui miseratione dignus. Sic et tu compassionem proximo te illi exhibe, et sponte ac non vocatus in illius subsidium curro. Docemur igitur et hoc loco per parabolam ut parati simus ad misericordiam, et conemur esse proximi his qui indigent nostro subsidio. Docet autem et quanta Dei bonitas erga homines. Descendebat enim humana natura a Hierusalem, hoc est, a tranquilla et pacifica vita. Hierusalem enim interpretatur visio pacis. Quo autem descendebat? In Hiericho humilem, concavam, et aestu suffocantem, hoc est, vitam affectionibus plenam. Vide autem quod non dixerit, descendit, sed descendebat. Semper enim humana natura ad inferiora proclivis est, non semel, sed semper vitam affectionibus dedita vacans. Incidit autem in latrones, hoc est daemones. Nisi quis a cogitationibus sublimibus descenderit, non incidit in daemones, qui exuto homini et spoliato vestibus virtutum, tunc plagas inferunt peccati. Primum enim denudant nos omni bona cogitatione et visitatione Dei : deinde plagas peccati inferunt. Porro naturam humanam semimortuam reliquerunt : vel quod anima immortalis, corpus autem mortale, **350** et ita dimidium hominis morti subditum est : vel quod non omnino desperata erat humana natura. In Christo enim salutem se habituram esse sperabat. Itaque non mortua erat omnino : sed propter ruinam **351** mors in mundum intravit : propter Christi autem justificationem mors abolenda erat. Per sacerdotem vero et Levitam, legem intellige et prophetam. Illi enim volebant justificare humanam naturam, sed non potuerunt. Impossibile enim, inquit Paulus, sanguinem taurorum et hircorum tollere peccatum **352**. Miserti itaque sunt hominis, et de ejus sanitate cogitarunt. Deinde plagarum magnitudine victi, ad posteriora iterum regressi sunt. Hoc enim significat **353** αντιπαρελθῆναι. Venit enim, inquit, lex, et astitit jacenti : deinde non valens sanare, reversa est, hoc enim significat **354** αντιπαρ-

A δὲ εἶπεν · Ὁ ποιήσας τὸ εἶλεος μετ' αὐτοῦ. Ἐἶπεν οὖν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς · Πορεύου, καὶ σὺ ποίει ὁμοίως. Ἐκαινέθετε ὑπὸ τοῦ σωτήρος ὁ νομικὸς, τὴν ἀλαζονείαν ἐξέρρηξεν. Εἶπες γάρ· Καὶ τίς ἐστὶ μου πλησίον; Ἔπετό γάρ ὅτι δικαίος ὢν, οὐδένα ἔχειν ὄμωον ἑαυτῷ, καὶ πλησιάζοντα κατὰ τὴν ἀρετὴν. Πλησίον γάρ μόνον ἠλπίζεν εἶναι τὸν δικαίον τῷ δικαίῳ. Θέλων οὖν δικαιοῦν ἑαυτὸν καὶ ὑπερβαίνει πάντων ἀνθρώπων, ἀλαζονευόμενός φησι· Καὶ τίς ἐστὶ μου πλησίον; Ὁ δὲ σωτὴρ, ἄτε δὴ ποιητὴς ὢν, καὶ εἰδὼς πάντας ἐν πλάσμα, οὐ ταῖς πράξεσιν, οὐδὲ ταῖς ἀξιώμασιν, ἀλλὰ τῇ φύσει ὁρίζεται τὸν πλησίον. Μὴ γάρ νόμιζε, φησὶν, ὅτι ἐπειδὴ δικαίος εἶ, οὐδεὶς σοὶ ἐστὶν ὁμοίος. Πάντες γάρ οἱ τῆς αὐτῆς φύσεως κοινωωνηκότες πλησίον σοῦ εἶσι. Γενοῦ τοίνυν καὶ αὐτὸς πλησίον αὐτοῖς, οὐ τῷ τόπῳ, ἀλλὰ τῇ διαθέσει καὶ τῇ εἰς αὐτοὺς ἐπιμελείᾳ. Διὸ καὶ τὸν Σαμαρείτην εἰσάγει σοὶ πρὸς θεόδειγμα, ἵνα σοὶ δείξῃ, ὅτι ὡς περ οὗτος διαφέρων τῷ βίῳ, ὄμωος πλησίον γέγονε τοῦ ἀξίου ἐλεηθῆναι, οὕτω καὶ σὺ δεῖξον σεαυτὸν πλησίον τῇ συμπαθείᾳ, καὶ αὐτοκλήτος ἐπὶ τὴν βοήθειαν βιάσῃ. Διδασκόμεθα οὖν καὶ ταῦτα διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης, τὸ ἐτοιμοὺς εἶναι πρὸς ἔλεον, καὶ σπεύδειν πλησίον γίνεσθαι τῶν δεομένων τῆς παρ' ἡμῶν βοήθειας. Διδασκόμεθα δὲ καὶ τὴν περὶ τὸν ἀνθρώπον ἀγαθότητα τοῦ θεοῦ. Κατέβαινε γάρ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀπὸ Ἱερουσαλήμ, τουτέστι τῆς ἀστασιάζου καὶ εἰρηναίας διαγωγῆς. Ὅρασις γὰρ εἰρήνης ἐρμηνεύεται ἡ Ἱερουσαλήμ. Ποῦ δὲ κατέβαινε; Εἰς τὴν Ἱερικῶν, τὴν κοίλην καὶ χθαμαλὴν καὶ τῷ καύματι πνιγερὰν, τουτέστι, τὴν ἐμπαθεῖ ζωὴν. Ὅρα δὲ, οὐκ εἶπεν ὅτι κατέβη, ἀλλὰ κατέβαινε. Ἄει γάρ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐπὶ τὰ κάτω ἐνευσεν, οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ δι' ἄλου τῷ ἐμπαθεῖ βίῳ προσέχουσα. Περιέπεσε δὲ λησταῖς, τοῖς δαιμόσιν. Εἰ μὴ γὰρ καταβῆ τις ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς διανοίας, οὐ περιπίπτει τοῖς δαίμοσιν· οἱ ἐκδύσαντες τὸν ἀνθρώπον, καὶ στερήσαντες τῶν τῆς ἀρετῆς ἰματίων, τότε τὰς πληγὰς ἐπέθησαν τῆς ἁμαρτίας. Πρῶτερον γὰρ ἀπογυμνοῦσιν ἡμᾶς παντὸς ἀγαθοῦ λογισμοῦ, καὶ τῆς τοῦ θεοῦ σκέπης, εἶθ' οὕτως τὰς πληγὰς τῆς ἁμαρτίας ἐπιβάλλουσιν. Ἡμεῖς οὖν κατέλειψαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἢ διότι ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, τὸ δὲ σῶμα θνητόν· ὥστε τὸ ἡμῶν τοῦ ἀνθρώπου τῷ θανάτῳ ὑπαχθῆναι· ἢ διότι οὐ πάντῃ ἦν ἀπεγνωσμένη ἡ ἀνθρωπίνη φύσις· ἐν γὰρ Χριστῷ τὴν σωτηρίαν ἔχειν ἠλπίζετο. Ὅστε οὐκ ἐτεθανάτωτο παντελῶς, ἀλλ' ὅσον μὲν ἐπὶ τῷ τοῦ Ἀδάμ παρπατώματι θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν· ὅσον δὲ ἐπὶ τῷ τοῦ Χριστοῦ δικαίωματι ὁ θάνατος ἐμῶν καταργεῖσθαι. Ἱερέα δὲ καὶ Λευίτην, τὸν νόμον μὴ νοεῖ καὶ τοὺς προφήτας· οὗτοι γὰρ ἠθροῦλοντο μὲν δικαιοῦσαι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, (οὐκ ἠδυνήθησαν δὲ· Ἀδύνατον γάρ, φησὶν ὁ Παῦλος, αἵμα τῶν ζώων καὶ τράγων ἀφελεῖν ἁμαρτίας· ἠλέησαν μὲν οὖν τὸν ἀνθρώπον, καὶ θεραπεῦσαι διενόηθησαν. Ἐτα τῇ τῶν πληγῶν ἐπικρατεῖα νικηθέντες, εἰς τοιαῦτα

³⁴⁷ Rom. v, 12. ³⁴⁸ Hebr. x, 4.

πάλιν υπεχώρησαν. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ ἀντι-
 παρελθεῖν. Ἦλθε μὲν γὰρ ὁ νόμος, καὶ ἐπέστη τῷ
 κριμένῳ, εἴτα μὴ ἰσχύων θεραπεῦσαι, ἀπεστράφη.
 Ὅπερ ἐστὶ τὸ ἀντιπαρῆλθεν. Ὅρα δὲ τὸ κατὰ συγ-
 κυρίαν, τίνα νοῦν ἔχει. Τῷ ὄντι γὰρ ὁ νόμος οὐ
 προηγουμένως ἐδόθη, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνθρωπίνην
 ἀσθένειαν, μὴ δυναμένην ἐξ ἀρχῆς δέξασθαι τὸ κατὰ
 Χριστὸν μυστήριον. Διὰ τοῦτο φησιν, ὅτι Ὁ ἱερεὺς,
 τούτεστιν ὁ νόμος, διὰ συγκυρίαν, ὅπερ εἰώθα-
 μεν λέγειν κατὰ σύμβαμα, ἀλλ' οὐ προηγουμένως,
 ἦλθεν εἰς τὸ θεραπεῦσαι τὸν ἄνθρωπον. Ἀλλ' ὁ
 Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν, ὁ δι' ἡμᾶς κατὰρα γενόμε-
 νος, καὶ Σαμαριτῆς ἀκούσας, ὀδεύων, τούτεστιν,
 αὐτὸ τοῦτο πρόβρασιν ὁδοῦ ποιησάμενος, καὶ τὸν
 σκοπὸν θέμενος, τὸ ἡμᾶς θεραπεῦσαι, ἀλλ' οὐ παρ-
 οδεύων, καὶ ἐκ παρεργου ἐπισκεψάμενος ἡμᾶς,
 ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, σοναναστραφεὶς ἡμῖν, καὶ ὁμιλή-
 σας ἀφαντάστως. Κατέδωκεν οὖν εὐθὺς τὰ τραύματα,
 μὴ ἐάσας τὴν κακίαν ἐπὶ πλόν ἀνετον εἶναι, ἀλλὰ
 καταδῆσας αὐτήν, ἐπέχεεν δὲ ἔλαιον καὶ οἶνον·
 ἔλαιον μὲν τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας, τὸν διὰ τῶν
 ἀγασθῶν προτρεπόμενον· οἶνον δὲ, τὸν διὰ τῶν φοβε-
 ρώτερον ἐνάγοντα πρὸς ἀρετήν. Οἶνον δὲ τὸν ἀκούης
 τοῦ Κυρίου λέγοντος· Δεῦτε πρὸς με, καὶ γὰρ ἀνα-
 παύσω ὑμᾶς, τοῦτο τὸ ἔλαιον· ἰακρότητα γὰρ καὶ
 ἀνάπαυσιν ὑποδείκνυσαι. Καὶ πάλιν· Δεῦτε, κληρονο-
 μήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν. Ὅταν
 δὲ λέγη, ὅτι Πορεύεσθε εἰς τὸ σκότος, τοῦτο ὁ οἶνος,
 ἡ στυπτικὴ διδασκαλία. Νοήσεις δ' ἂν καὶ ἄλλως·
 ἔλαιον τὴν κατὰ ἄνθρωπον διαγωγὴν, οἶνον τὴν
 κατὰ Θεὸν, οἶόν τι λέγω· Ὁ Κύριος, τὰ μὲν ἀνθρω-
 πίνως ἐνήργει, τὰ δὲ, θεϊκῶς. Τὸ μὲν γὰρ ἐσθίειν
 καὶ πίνειν, καὶ τὸν ἀνετον βίον μεταδιώκειν, ἀλλ'
 εὐχὴ σκληραγωγίαν ἐνδείκνυσθαι, ὡς περὶ Ἰωάννης,
 τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἔλαιον. Ἡ δὲ ξένη νηστεία καὶ ὁ ἐν
 θαλάσῃ περιπάτος, καὶ ὅσα ἄλλα τῆς θείας δυνά-
 μεως, ταῦτ' ἐστὶν ὁ οἶνος. Οἶνῳ γὰρ ἀπεικαστέον
 τὴν θεότητα, ἣν ἀκρατον ὑπεργκαίν οὐδεὶς ἂν ἠδύ-
 νῃσθαι, εἰ μὴ καὶ τὸ ἔλαιον ἦν, τούτεστιν ἡ κατὰ ἄν-
 ὄρωπον διαγωγή. Ἐπεὶ οὖν δι' ἀμφοτέρων ἡμᾶς
 ἔσωσε, θεότητος· φημι καὶ ἀνθρωπότητος, διὰ τοῦτο
 λέγεται οἶνον καὶ ἔλαιον ἐπιχέαι. Καὶ καθ' ἑκάστην
 δὲ οἱ βαπτιζόμενοι, τῶν τραυμάτων τῆς ψυχῆς
 ἀπαλλάττονται, ἔλαιόν μὲν τοῦ μύρου χριόμενοι,
 εὐθὺς δὲ κοινωνοῦντες, καὶ τοῦ θείου αἵματος μετα-
 λαμβάνοντες. Ἀνεβίβασε δὲ ὁ Κύριος τὴν τραυμα-
 τισθεῖαν ἡμῶν φύσιν ἐπὶ τὸ ἴδιον ὑποζύγιον, τού-
 τεστιν, ἐπὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ· μέλη γὰρ αὐτοῦ ἡμᾶς
 ἐποίησε, καὶ κοινωνοὺς τοῦ σώματος αὐτοῦ, κάτω τε
 κειμένους ἀνεβίβασεν ἐπὶ τὴν ἄξιαν ἐκείνην, ὥστε
 συσσίμους αὐτῷ εἶναι. Πανδοχίον δὲ ἡ Ἐκκλησία,
 ἡ πάντα ὑποδεχομένη· ὁ μὲν γὰρ νόμος, οὐ πάντας
 ἐδέχετο. Μωαβίτης γὰρ, φησὶ, καὶ Ἀμμωνίτης οὐκ
 εἰσελεύσεται εἰς Ἐκκλησίαν Θεοῦ. Νῦν δὲ ἐν παντὶ
 εἶθαι ὁ φοβούμενος τὸν Θεὸν δεκτὸς αὐτῷ ἐστὶ, θέ-
 λων πιστεῦσαι, καὶ μέρος γενέσθαι τῆς Ἐκκλησίας.
 Πάντας γὰρ ὑποδέχεται, καὶ ἀμαρτωλοὺς καὶ τελώ-
 νας. Ὅρα δὲ τὴν ἀκριβείαν, πῶς φησιν, ὅτι ἀπα-
 γαγῶν εἰς τὸ πανδοχεῖον, ἐπιμελήθη αὐτοῦ· πρὶν

ἦλθεν. Attende item quod verbum, accidit, sensum
 quendam habet. Nam revera lex non ob res in
 primis intentas, sed propter humanam infirmitatem,
 quæ non potuit ab initio sacramentum Christi
 suscipere, data est. Propterea dicit, Accidit quod
 sacerdos, hoc est lex, ita enim dicere solemus de
 his quæ fortuito obveniunt, et citra operam nostram,
 venit ut sanaret hominem, venit ut sanaret et Deus
 noster, qui propter nos factus est maledictum, et
 vocatus Samaritanus, iter faciens, hoc est, hanc
 potissimum sui itineris causam esse volens, et hunc
 scopum observans, ut nos sanaret, non præteriens
 et obiter nos visitans venit ad nos, sed conversatus
 nobiscum, et locutus non apparenter, sed vere.
 Proinde statim alligat vulnera, neque permittit ma-
 litiæ amplius laxari, sed alligat eam. Infundit
 oleum ac vinum: oleum, hoc est sermonem doc-
 trinæ, qui per suavia nos adhortatur: vinum vero,
 sermonem qui per austeriora inducit ad virtutem.
 Exempli gratia, quando audis Dominum dicentem:
 Venite ad me, et ego refocillabo vos: hoc oleum,
 hilaritatem enim et quietem ostendit. Et iterum:
 Venite, possidete præparatum vobis regnum. Quan-
 do autem dicit: Ite in tenebras: vinum est, hoc
 est austerior doctrina: Intelligere potes et aliter.
 Oleum humanam significat conversationem, vinum
 divinam, ut tale quid dicam: Dominus alia humanæ
 more operabatur, alia autem divino. Humanum erat
 comedere et bibere, et vitam laxiorem sectari, et
 non austeritatem præ se ferre, ut Joannes: atque
 hoc fuerit oleum. Jejunium vero mirabile, et ambu-
 latio in mari, et aliæ divinæ virtutes, vinum sunt.
 Vino enim assimilata est deitas, quam meracam
 sustinere ac ferre nullus posset, nisi et oleum
 adesset, hoc est humanior conversatio. Et proinde
 quia per utraque nos servavit, divinitatem inquam
 et humanitatem: propterea dicit vinum et oleum
 351 infudisse. Et quotidie qui baptizantur libe-
 rantur a vulneribus animæ, oleo quidem unguenti
 uncti: statim autem communicantes et divini san-
 guinis participes fiunt. Porro Dominus imposuit
 sanciam nostram naturam super proprium jumen-
 tum, hoc est, super corpus suum. Membra enim
 sua nos fecit et participes sui corporis: nosque
 D infimo loco situs posuit in dignitatem illam, ut et
 ejusdem corporis simus. Diversorium autem Ecclē-
 sia est, quæ omnes suscipit; lex enim non omnes
 suscipiebat. Moabita enim, dicit, et Ammonita non
 intrabunt in Ecclesiam Dei. Nunc autem in omni
 gente qui timet Deum, acceptus est ei, modo velit
 credere et pars fieri Ecclesie, quæ omnes peccatores
 et publicanos suscipit. Vide item et diligentiam,
 quomodo ducens, inquit, in diversorium, curam
 ejus egerit. Nam prius quam in hoc duceret, solum
 alligavit vulnera. Quid igitur est quod dico? Quia
 cum constituta est Ecclesia, et factum est diversori-
 um, hoc est, ex omnibus ferme gentibus fide aucta,
 tunc fuerunt et Spiritus sancti dona, et dilatata est
 gratia Dei: in quod ex Actis apostolorum discas.

Tenet autem figuram hospitis omnis apostolus et doctor et pastor: quibus dedit Dominus duos denarios, duo Testamenta, Vetus et Novum. Unius enim regis imaginem utraque tenent, nempe quod eloquia Dei sint. Itaque denarios illos Dominus in cœlum ascendens reliquit apostolis, et episcopis aliis atque doctoribus. Dixit autem: Quidquid ex tuo insumpseris, ego dabo tibi. Revera enim de suo apostoli multa insumpserunt, multum laborantes, et ubique doctrinam seminantes. Sed et doctores qui explanant Vetus et Novum Testamentum, multa e suo insumunt, pro quibus mercedem accipient Domino redituro in secundo adventu. Tunc enim singuli dicent ei: Domine, duos denarios dedisti mihi, ecce alios duos præterea impendi. Cui dicet et ipse: Euge, serve bone, etc.

οἱ ἀπόστολοι, πολλὰ κοπίσαντες, καὶ πανταχοῦ τὴν διδασκαλίαν ἐξηγούμενοι τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Νέαν, σὸν ἀπολήφονται ἐν τῷ ἐπανερχεσθαι τὸν Κύριον, εἰποι ἕκαστος αὐτῶν αὐτῷ· Κύριε, δύο δηνάρια δὲν ἔρατ καὶ αὐτός· Ἐϋ, δοῦλα ἀγαθὴ.

VERS. 38-42. Factum est autem dum irent, ut ipse intraret in quoddam oppidulum, ac mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum suam: et huic erat soror nomine Maria, quæ etiam assidens ad pedes Jesu audiebat sermonem illius. Martha autem distrahebatur circa frequens ministerium; quæ assistens, ait: Domine, non est tibi curæ quod soror mea reliquit me ut sola ministrarem? Dic ergo illi ut me adjuvet. Et respondens dixit illi Jesus: Martha, Martha, sollicita es, et tumultuaris circa multa: atqui unum est necessarium. Maria autem bonam partem delegit, quæ non auferetur ab ea. Magna quidem hospitalitatis virtus est, id quod Martha ostendit, et non rejicienda: major autem attendere verbis magis spirituallibus: per 352 illam enim corpus pascitur, per hoc anima vivificatur. Non enim propter hoc assumus, inquit, o Martha, ut ventrem impleamus varilis cibis, sed ut animabus utiles simus. Vide item et Domini sententiam. Nihil prius dixit Marthæ, quam ab illa perstringendi sumeret occasionem. Postquam enim illa avellere tentavit sororem ab auditu, iam denique Dominus, arrepta occasione, illam verberat. Eatenus enim hospitalitas veneratione digna est, quatenus non abstrahit et abducat nos a magis necessariis. Sed si cœperit nos arcere a rebus gravioribus, tunc illi præferendus divinatorum auditus: imo si accuratius dicendum, non hospitalitatem prohibet Dominus, sed varietatem ac turbam, hoc est distractionem et turbationem. Laudat enim frugale hospitium. Quare enim, inquit, Martha, sollicita es, et turbaris circa multa hoc est, distraheris, turbaris? Uno nobis opus est, nempe ut comedamus qualitercunque, non varilis. Quidam autem exponunt, uno est opus, non de esu, sed attentione doctrinæ. Porro dictis illis docet Dominus apostolos, ut eam venerint in domum cujusdam, non varia inquirant, sed contenti sint frugali hospitalitate,

γὰρ ἢ ἀπαγαγεῖν εἰς τοῦτο, μόνον κατέδησε τὰ τραύματα. Τί οὖν ἔστιν ὁ φημι; Ὅτι τῆς Ἐκκλησίας συστάσεως, καὶ γενομένου τοῦ πανδοχείου, τούτέστιν, ἐκ πάντων σχεδὸν τῶν ἰδῶν τῆς πίστεως αὐξηθείσης, τότε ἐγένετο καὶ Πνεύματος ἁγίου δωρεὰ, καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐπλατύνετο. Καὶ τοῦτο μαθήθη ἀπὸ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων. Ἐπέχει δὲ τύπον πανδοχείως πᾶς ἀπόστολος, καὶ διδάσκαλος, καὶ ποιμὴν, οἱ δὲ δίδωκεν ὁ Κύριος δύο δηνάρια, τὰς δύο διαθήκας, τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Νέαν. Ἐνὸς γὰρ εἰκόνα βασιλείως φέρουσιν ἀμφότεραι, τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ λόγια εἶναι. Ταῦτα γοῦν τὰ δηνάρια εἰς οὐρανούς· ἀνερχόμενος ὁ Κύριος, κατέλιπε τοῖς ἀποστόλοις, καὶ τοῖς κατὰ καιροὺς ἐπισκόποις, καὶ διδασκάλοις. Εἶπε δὲ, ὅτι Ὁ ἄν προσεδαπάνησῃς οἰκοθεν,

B ἔγω δώσω σοι. Τῷ ὄντι γὰρ προσεδαπάνησαν οἰκοθεν διδασκαλίαν σπείροντες. Ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ καιροὺς πολλὰ προσεδαπάνησαν οἰκοθεν, ὑπὲρ ὧν τὸν μισθόν τούτέστιν ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ. Τότε γὰρ ἄν δίδωκας μοι, ἰδοὺ ἄλλα δύο προσεδαπάνησα. Πρὸς

Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ παρεῖσθαι αὐτοὺς, καὶ αὐτὴς εἰσῆλθεν εἰς κώμην τινὰ, γυνὴ δὲ τις, ὀνόματι Μάρθα, ὑπέδειξάτο αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς. Καὶ τῆδε ἦν ἀδελφὴ καλουμένη Μαρία, ἡ καὶ παρακαθίσασα παρὰ τοῦ πόδας τοῦ Ἰησοῦ, ἤκουε τῶν λόγων αὐτοῦ. Ἡ δὲ Μάρθα περιεσπᾶτο περὶ πολλὴν διακονίαν. Ἐπιστάσα δὲ εἶπε· Κύριε, οὐ μέλει σοι, ὅτι ἡ ἀδελφὴ μου μόνη με κατέλιπε διακονεῖν; Εἶπε ὁ ὢν αὐτῇ, ἵνα μοι συναντιλάβηται. Ἀποκριθεὶς δὲ εἶπεν αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Μάρθα, Μάρθα, μεριμνᾷς, καὶ τυρδάζῃ περὶ πολλά. Ἐνὸς δὲ ἔστι χρεία. Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς. Ἔμεγα μὲν τὸ τῆς φιλοξενίας ἀγαθὸν, ὅπερ ἡ Μάρθα ἐπεδείκνυτο, καὶ οὐκ ἀπόβλητον μετῶν δὲ τὸ προσχεῖν τῷ πνευματικωτέρῳ λόγῳ. Δι' ἐκείνου μὲν γὰρ τὸ σῶμα τρέφεται, διὰ δὲ τούτου ἡ ψυχὴ ζωοῦται. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο, φησί, πάρεσμεν, ὡς Μάρθα, ἵνα τὴν γαστέρα ἐμπλήσωμεν ποικίλων βρωμάτων, ἀλλ' ἵνα ψυχὰς ἀφελήσωμεν. Ὅρα δὲ τὴν τοῦ Κυρίου γνώμην. Οὐ πρότερον εἶπέ τι πρὸς τὴν Μάρθαν, πρὶν ἢ παρ' ἐκείνης λαβεῖν τὰς ἀφορμὰς τῆς ἐπιπλήξεως. Ἐπει γὰρ ἐκείνη ἀποσπάσασθαι ἐπειράτο τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἀκρόσεως, τότε ὁ Κύριος δραξάμενος ἀφορμῆς, ἐπιπλήττει αὐτήν. Μέχρι γὰρ τότε ἡ φιλοξενία τιμητά, μέχρις οὗτο ὁ περισπᾷ ἡμᾶς, καὶ ἀπαγάγει τῶν ἀναγκασιωτέρων. Ἐπὶ δὲ ἐρξεται καλλύειν ἡμᾶς ἀπὸ τῶν σκουδαιωτέρων, τηνικαῦτα ταύτης προτιμητέον τὴν τῶν θείων ἀκρόσιν, μᾶλλον δὲ εἰ δεῖ τὸ ἀκριβέστερον εἶπαι, οὐ τὴν φιλοξενίαν καλλύει ὁ Κύριος, ἀλλὰ τὴν ποικίλιαν καὶ τὴν εὐσθη, τούτέστι τὸν περισπασμόν, καὶ τὴν ταραχὴν· εἶπει τὴν λειψὴν ὑποδοχὴν ἔπειναι. Ἴνα εἰ γὰρ, φησί, Μάρθα μεριμνᾷς, καὶ τυρδάζῃ πολλά, τούτέστι, περισπᾷ, ταράττει; Ἐνὸς ἔχομεν χρεῖαν τοῦ φαγεῖν ἢ τι δὲ πῶς, οὐχὶ ποικιλίας. Τινὲς δὲ τὸ, Ἐνὸς ἔστι χρεία, οὐ περὶ τοῦ φαγεῖν ἐνόησαν, ἀλλὰ τοῦ προσχεῖν τῇ διδασκαλίᾳ. Δι' ὧν δὲ λέγει, δίδωκεν τοῖς

ἀποστόλου; ὁ Κύριος, ἵνα ὅταν εἰσέλθωσιν εἰς οἰκίαν αὐτῶν, μὴδὲν ποικίλον ζητήσωσιν, ἀλλ' ἀρκούνται τῇ λιτῇ ὑποδοχῇ, μὴδὲν πλεον ζητοῦντες, ἢ τὸ προσέχειν τῇ διδασκαλίᾳ· νόμι δέ μοι, Μάρθαν μὲν τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν, Μαρίαν δὲ τὴν θεωρίαν. Ἡ μὲν οὖν πρακτικὴ περισπασμούς ἔχει καὶ ὀχλήσεις, ἢ δὲ θεωρία, κυρία γενομένη τῶν παθῶν· Μαρία γὰρ, κυρία, ἐρμηνεύεται· εἰς τὴν τῶν θεῶν λόγων καὶ τῶν κριμάτων ἐποψίαν ἐνασχολεῖται μόνην. Πρόσχετος δὲ καὶ τῆ, Παρακαθίσασα παρὰ τοῦς πόδας αὐτοῦ, ἔκουσε τῶν λόγων αὐτοῦ. Οἱ μὲν γὰρ πόδες νοοῦντο ἂν εἰς τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν. Κινήσεως γὰρ καὶ πορείας εἰσὶν ἐνδεικτικοί. Τὸ δὲ καθίσαι, τῆς ἐδραστήτουτος σύμβολον. Ὅστις οὖν καθίσαι παρὰ τοῦς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, τουτέστιν, ὅστις ἐδραιωθῆ ἢ τῇ πρακτικῇ, καὶ τὴν τοῦ Ἰησοῦ πορείαν καὶ διαγωγὴν μιμησάμενος ἐν ταύτῃ στερεωθῆ, ἐκείνος μετὰ ταῦτα φθάσει εἰς τὴν ἀκοὴν τῶν θεῶν λογίων, ἔχουσαν τὴν θεωρίαν. Ἐπεὶ καὶ ἡ Μαρία πρῶτον καθίσασα, εἰς οὐδὲν ἔκουσε τῶν λόγων. Σὺ ταῦτων, εἰ μὲν δύνασαι, εἰς τὴν τῆς Μαρίας τάξιν ἀνάβηθι, κυρία γενομένη τῶν παθῶν, καὶ εἰς θεωρίαν φθάσασα. Εἰ δὲ μὴ τοῦτό σοι δυνατόν, Μάρθα γενοῦ, τῷ πρακτικῷ μέρει προσκειμένη, καὶ διὰ τούτου Χριστὸν ὑποδεχομένη. Ὅρα δὲ καὶ τὸ, « ἦτις οὐκ ἀφαιρέθησεται ἀπ' αὐτῆς. » Ὁ μὲν γὰρ πρακτικὸς ἔχει δ ἀφαιρέθησεται ἀπ' αὐτοῦ, τουτέστιν, αὐτὸ τοῦτο τὴν ἀσχολίαν, καὶ τὸν περισπασμόν· προκόπτων γὰρ καὶ φθάων εἰς θεωρίαν, τοῦ περισπασμοῦ καὶ τῆς τύρβης ἐλευθεροῦται· ὥστε ἀφαιρεῖται τι ἀπ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ θεωρητικὸς οὐ στερεῖται ποτε τῆς ἀγαθῆς ἐπιθυμίας μερίδος, λέγω δὲ τῆς θεωρίας. Εἰς γὰρ ποῖον ἄλλο μεῖζον προκόψει, φθάσας εἰς αὐτὸ τὸ ἀκρότατον, λέγω δὲ τὸ θεὸν βλέπειν, ὅπερ ἔστι θεουργεῖσθαι; Ὁ γὰρ θεὸν βλέπειν ἀξιώθεις, θεὸς γίνεται· τῷ ὁμοίῳ γὰρ τὸ ἅμιον καταλαμβάνεται.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Περὶ προσευχῆς. Περὶ τοῦ ἔχοντος δαιμόνιον κωφόν. Περὶ τῆς ἐκ τοῦ οὐλοῦ ἐπαράσεως ζωογίης. Περὶ τῶν αἰτουμένων σημείων. Περὶ τοῦ Φαρισαίου τοῦ καλέσαντος τὸν Ἰησοῦν. Περὶ τοῦ ταλασιπόμου τῶν ρομίων.

« Καὶ ἐγένετο, ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν τόπῳ τινὶ προσευχόμενον, ὡς ἐπαύσατο, εἶπέ τις τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς αὐτόν· Κύριε, διδάξον ἡμᾶς προσεύχεσθαι, καθὼς καὶ Ἰωάννης ἐδίδαξε τοὺς μαθητάς αὐτοῦ. Εἶπε δὲ αὐτοῖς· Ὅταν προσεύχησθε, λέγετε· Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γεννηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δίδου ἡμῖν τὸ καθ' ἡμέραν, καὶ ἄφεσις ἡμῖν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ γὰρ αὐτοὶ ἀφίμεν παντὶ ὑφείλοντι ἡμῖν, καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. » Ζηλοὶ δὲ μαθητῆς Χριστοῦ τοὺς μαθητάς Ἰωάννου, διὰ καὶ ζητεῖ διδάχθῆναι τὸν τρόπον προσευχῆς. Ὁ γοῦν Σωτὴρ διδάσκει, μὴ παρωσάμενος τὴν ἀξίωσιν τοῦ μαθητοῦ. Πάτερ ἡμῶν, φησὶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὅρα τὴν τῆς εὐχῆς δύναμιν. Εὐθύς ἄνω σε ἀνάγει, καὶ παύθαι σε, ἐπειδὴ ὀνομάζει· πατέρα τὸν θεόν, μὴ πάντι τῆς ὁμοιότητος ἀπολείπεισθα· ἀλλὰ σπου-

nihil plus quærentes quam ut attendant doctrinæ. Intellige quoque per Martham virtutem practicam, per Mariam, contemplationem. Practice enim distractiones et turbationes fert: contemplatio vero domina sit affectionum. Maria enim domina interpretatur, ac in sola divinorum eloquiorum et judiciorum contemplatione occupata est. Animadvertite autem et hoc, quod assidet juxta pedes Jesu, et audit sermones ejus. Etenim per pedes intelligunt virtutem practicam; motum enim et incessum ostendunt. Porro sessio, firmitatis symbolum est. Quisquis igitur sederit juxta pedes Jesu, et confirmatus fuerit in practica, ac imitatur vitam et conversationem Jesu, ille postea venit ad auditum divinorum sermonum, videlicet contemplationem: quia et Maria primum sedet, deinde audit sermones. Tu igitur si quidem potes, in ordinem Mariæ ascende, et fiat domina affectionum, et ad contemplationem veniens. At si hoc tibi non fuerit possibile, Martha esto, practice parti adlicitus, et per hoc Christum suscipiens. Vide autem hoc: « Quæ non auferetur ab ea. » Practicus enim habet quod a se auferatur, hoc est, distractionem et occupationem: proficiendo enim venit ad contemplationem, liberaturque a turbatione et distractione, et ita auferetur aliquid ab eo. Contemplator vero non privatur hac bona parte, contemplatione scilicet. In quod enim majus aliud proficeret, ubi in hoc venerit fastigium, divinam dico visionem, id quod est deificari? Qui enim Dei visionem **353** assequitur, Deus fit. Simile enim simili comprehenditur.

ἄλλο μεῖζον προκόψει, φθάσας εἰς αὐτὸ τὸ ἀκρότατον, λέγω δὲ τὸ θεὸν βλέπειν, ὅπερ ἔστι θεουργεῖσθαι; Ὁ γὰρ θεὸν βλέπειν ἀξιώθεις, θεὸς γίνεται· τῷ ὁμοίῳ γὰρ τὸ ἅμιον καταλαμβάνεται.

CAPUT XI.

De oratione. De eo qui habebat dæmonium surdum. De muliere quæ vocem de turba extulit. De petentibus signum. De Pharisæo interpellante Jesum. De miseria legisperitorum.

VERS. 1-4. « Et factum est cum oraret quodam in loco, ut cessavit, dixit quidam ex discipulis ejus ad eum: Domine, doce nos orare, sicut Joannes docuit discipulos suos. Et ait illis: Cum oratis, dicite: Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum; veniat regnum tuum; fiat voluntas tua, quemadmodum in cælo, sic etiam in terra; panem nostrum quotidianum da nobis quotidie; et remitte nobis peccata nostra, siquidem et nos remittimus omni debenti nobis. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo. » Imitatur discipulus Christi discipulos Joannis: idcirco et quærit ut doceatur modum orationis. Salvator autem, non repulsa discipuli prece, docet: Pater noster, inquit, qui es in cælis. Vide orationis vim. Statim sursum te ducit, tibi que persuadet, quoniam nominas Deum patrem, ne omnino similitudine ejus careas; sed entaris fieri similis Patri. Non dixit autem, Pater meus, sed, Pater noster, ad

fraternitatis amorem te cohortans, et compellens omnes diligere tanquam communes fratres. Porro cum dixit, in cœlis, non Deum illic circumseribit, sed auditorem in cœlos subvehit, et a terrenis abducit. Sanctificetur verò nomen tuum, pro eo quod est, glorificetur, hoc est, fac vitam nostram in tuam esse gloriam. Nam sicut nomen Dei propter malos blasphematur, ita propter eos qui bonam agunt vitam glorificatur. Veniat regnum tuum. Malus deprecatur regnum Dei, nolens illud venire propter iudicia quæ illic erunt : justus vero orat ut cito veniat, quo a tentationibus quæ hic sunt, liberetur et quiescat. Fiat autem voluntas tua, quemadmodum in cœlo ab angelis, ita et a nobis hominibus super terram. Angeli enim omnino juxta voluntatem Dei operantur. Decet quoque quotidianum panem solum querendum, hoc est, eum qui substantiæ nostræ et vitæ conservandæ conducit : non superfluum, sed necessarium. Porro non intrare in tentationes, significat non temere prosiliendum in tentationes. Neque enim orare debemus Deum, ut immittat in nos tentationem, sed deprecandæ sunt, et si nobis acciderint, ferendæ fortiter. Dicere autem possumus, quod duo sint **354** genera tentationum. Aliæ enim sunt voluntariæ, ut ebrietas, homicidium, adulterium, aliæque affectiones : hisce enim tentationibus sponte nos submittimus. Involuntariæ vero sunt, quibus tyranni et validiores nos subjiciunt. Igitur a voluntariis tentationibus, hoc est affectionibus, fugere nos oportet, et eas deprecari, et dicere, Ne inducas nos, hoc est, ne permittas nos incidere in tentationem, hoc est voluntariam tentationem. Sed libera nos a malo. Hic enim est qui et voluntarias et involuntarias infert tentationes. Ideo qui tentaris ab homine et vim pateris, ne putes hominem esse tibi auctorem tentationis, sed malignum. Ille enim est qui fratri persuadet ut in te serviât et insaniat.

ὁπὸ ἀνθρώπου, νόμιζε τὸν ἄνθρωπον εἶναι σοὶ αἴτιον ἔστιν ὁ παῖθων τὸν ἄνθρωπον κατὰ σοῦ λυττᾶν καὶ μαίνεσθαι.

VERB. 5-8. « Et ait illis : Quis vestrum habebit amicum, et ibit ad illum media nocte, et dicet illi : Amice, da mihi mutuo tres panes, quoniam amicus meus venit de via ad me, et non habeo quod apponam illi. Et ille intus respondens dicat : Noli mihi molestus esse, jam ostium clusum est, et pueri mei mecum sunt in cubili : non possum surgere, et dare tibi. Dico vobis, etiam si non daturus sit illi surgens eo quod amicus ejus sit, propter improbitatem tamen ejus surget, ac dabit illi quotquot habet opus. » Parabolam hanc et exemplum dicit Dominus, erudiens nos ne segniter oremus. Quid igitur vult parabola? Mediam noctem quidem inquit esse extremum vitæ, ad quod cum homines pervenerint sensum boni accipiunt, et ad Deum festinant : qui amicus est, omnes diligens, et omnes volens salvos fieri. Igitur multi accedunt in media nocte, hoc est, in extrema vita, ad Deum, ut ad amicum, et dicunt ei : Da mihi tres panes, hoc est,

ἁ δάξιν πρὸς τὸν Πατέρα ἐξομιοῦσθαι. Οὐκ εἶπε δὲ, Πάτερ μου, ἀλλὰ Πάτερ ἡμῶν, εἰς φιλαδελφίαν σε διαγείρων, καὶ καταναγκάζων πάντας ἀγαπᾶν, ὡς κοινούς ἀδελφούς. Ἐν τοῖς οὐρανοῖς δὲ εἶπεν, οὐ περιγράφει ἔχει τὸν Θεόν, ἀλλὰ τὸν ἀκριατὴν ἀνάγει εἰς οὐρανούς, καὶ ἀπάγει τῶν γηϊνῶν. Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἀντὶ τοῦ, δοξασθήτω, τούτεστι, ποιήσον ἡμῶν τὸν βίον εἰς δόξαν εἶναι σὴν. Ὡσπερ γὰρ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ βλασφημεῖται διὰ τοὺς αἰκούς, οὕτω δοξάζεται διὰ τοὺς ἀγαθὸν βίον ἔχοντας. Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. Ὁ μὲν ἀμυρτωλὸς ἀπεύχεται τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, μὴ βουλόμενος ταύτην ἔλθειν, διὰ τὰ ἔχει δικαιοτήρια. Ὁ δὲ δίκαιος τῶναντίον τάχιον αὐτὴν ἔλθειν εὐχεται, ὡς ἂν ἀπαλλαγεί τῶν ἐνταῦθα πειρατηρίων, ἀναπαύσεται. Γενέσθω δὲ καὶ τὸ θέλημά σου, ὡσπερ ἐν οὐρανῷ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, οὕτω καὶ ὅψ' ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς. Οἱ γὰρ ἀγγέλοι πάντες κατὰ τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα πάντα ἐνεργοῦσι. Διδάσκει δὲ τὸν ἐπιούσιον ἄρτον ζητεῖν μόνον, τούτεστι, τὸν ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ ἡμῶν, καὶ τῇ συστάσει τῆς ζωῆς συμβαλλόμενον· οὐ τὸν περιττὸν πάντως, ἀλλὰ τὸν ἀναγκαῖον. Τὸ δὲ, μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν, τὸ μὴ ἐπιπηδᾶν τοῖς πειρασμοῖς σημαίνει. Οὐ γὰρ δεῖ ἡμᾶς παρακαλεῖν τὸν Θεόν, ἵνα ἡμᾶς εἰς πειρασμόν ἐμβάλλῃ, ἀλλ' ἀπεύχεσθαι μὲν τοῦτο· ἐπὶ δὲ ἔλθῃ, γενναίως φέρειν. Ἔστι δὲ εἰπεῖν, ὅτι διττὸν τὸ εἶδος τῶν πειρασμῶν. Οἱ μὲν γὰρ ἐκούσιοι· οἷον μέθη, φόνος, μοιχεία, καὶ τάλλα πάθη· τούτοις γὰρ τοῖς πειρασμοῖς ἐκόντες ἑαυτοὺς ὑπεμβάλλομεν. Ἀκούσιοι δὲ πειρασμοί, οἷς οἱ τύραννοι καὶ βίαιοι ἡμᾶς ὑποβάλλουσιν. Ἄπὸ τούτων τῶν ἐκούσιων πειρατῶν, τούτεστι τῶν παθῶν, φεύγειν δεῖ ἡμᾶς, καὶ τούτους ἀπεύχεσθαι, καὶ λέγειν, Μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς, τούτεστι, μὴ συγχωρήσῃς ἡμᾶς ἐμπεσεῖν εἰς πειρασμόν, ἦγουν εἰς πάθος ἐκούσιον, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Οὗτος γὰρ ἔστι καὶ τοὺς ἀκουσίους καὶ τοὺς ἐκούσιους πειρασμούς ἐπάγων. Ἀπὸ μὴ ἀκουσίως πειραζόμενος τοῦ πειρασμοῦ, ἀλλὰ τὸν πονηρὸν. Ἐκεῖνος γὰρ

« Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· Τίς ἐξ ὑμῶν ἔξει φίλον, καὶ πορεύεται πρὸς αὐτὸν μεσονυκτίου, καὶ εἴπῃ αὐτῷ· Φίλε, χρῆσόν μοι τρεῖς ἄρτους, ἐπειδὴ φίλος παρεγένετο ἐξ ὁδοῦ πρὸς με, καὶ οὐκ ἔχω ὃ παραθήσω αὐτῷ. Κάκεινος ἔσωθεν ἀποκριθεὶς εἴπῃ· Μὴ μοι κόπους πάρεχε, ἦδη ἡ θύρα κλείσται, καὶ τὰ παιδία μου μετ' ἐμοῦ εἰς τὴν κοίτην εἰσὶν, οὐ δύναμαι ἀναστὰς δοῦναί σοι. Αἰγὼ ὑμῖν, εἰ καὶ οὐ δώσει αὐτῷ ἀναστὰς διὰ τὸ εἶναι αὐτοῦ φίλον, διὰ γε τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ ἐγερθεὶς δώσει αὐτῷ ὅσων χρῆται. » Παραβολὴν τινὰ καὶ ὑπόδειγμα λέγει ὁ Κύριος, παιδεύων ἡμᾶς ἀόκως· προσεύχεσθαι. Τί οὖν σημαίνει ἡ παραβολή; Μεσονυκτίον μὲν φασιν εἶναι τὰ ἔσχατα τοῦ βίου, ἐν οἷς οἱ ἄνθρωποι γενόμενοι πρὸς συναίσθησιν ἔρχονται τοῦ καλοῦ, καὶ προστρέχουσι Θεῷ. Οὗτος γὰρ ἔστιν ὁ φίλος, ὁ πάντας φιλῶν, καὶ θέλων σωθῆναι. Προσέρχονται τοίνυν πολλοὶ ἐν τῷ μεσονυκτίῳ, τούτεστιν ἐν τῷ ἔσχατῳ βίῳ, τῷ Θεῷ, ὡς φίλῳ, καὶ λέγουσι· Ἄδὲ τρεῖς ἄρτους, τὴν εἰς

Τριάδα πιστιν. Φίλος γὰρ παρεγένετο τούτέστιν, ὁ ἄγγελος ὁ τὴν ψυχὴν παραλαμβάνων. Φίλος δὲ καὶ πᾶς ἄγγελος, καθὰ δὴ καὶ ὁ Κύριός φησι· Χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ σωτηρίᾳ ἀνθρώπου. Τὰ δὲ παῖδια τὰ ἐπὶ τῆς κλίνης ἀναπαύομενα, εἰσὶν οἱ στραφέντες, καὶ γεγονότες ὡς τὰ παῖδια, καὶ ἤξιωμένοι τῷ Κυρίῳ συναναπαύεσθαι. Ἀναίδειαν δὲ λέγει τὴν μεθ' ὁπομοῆς ἐπιτεταμένην προσευχὴν. Νόει δὲ καὶ ἑλλως, μεσονύκτιον μὲν, τὴν ἀκμὴν, καὶ τὸ μεσαίτατον τῶν πειρασμῶν. Νύξ μὲν γὰρ πᾶς πειρασμός, μεσονύκτιον δὲ πάντως τὸ μέσον τῶν πειρασμῶν. Ὅταν οὖν τις ἐν μέσσις τοῖς πειρασμοῖς γένηται, προσέρχεται τῷ φιλοῦντι ἡμᾶς Θεῷ, καὶ λέγει· Χρῆσόν μοι τρεῖς ἄρτους, τὴν σωτηρίαν τοῦ σώματος, καὶ τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ πνεύματος. Ἀπὸ γὰρ τῶν πειρασμῶν δέος, μὴ κινδυνεύσῃ ταῦτα τὰ τρία. Τίς δὲ ὁ φίλος ὁ παραγεγόμενος ἐξ ὁδοῦ; Ἡ πάντως ὁ Κύριος ὁ δοκιμάζων ἡμᾶς ἐν τοῖς πειρασμοῖς, καὶ θέλων φαγεῖν τὴν ἡμέτεραν σωτηρίαν; Οὐκ ἔχει δὲ τί παραθήσῃ τούτῳ ὁ ἐν τοῖς πειρασμοῖς ἐμπέσω, καὶ ἀσθενῶν ἀπ' ἐαυτοῦ ἀντιστήναι τούτους, καὶ θεραπεύσαι Θεόν. Τὸ δὲ κλεισθῆναι τὴν θύραν, τούτο σημαίνει, ὅτι δεῖ πρὸς τῶν πειρασμῶν ἡμᾶς εἶναι ἠτοιμασμένους, ἐπὶν δὲ ἐμπέσωμεν, κέκλεισται ἡ τῆς ἐτοιμασίας θύρα, καὶ ἀνέτοιμοι εὐρισκόμενοι, εἰ μὴ ὁ Θεὸς βοηθήσῃ, κινδυνεύσωμεν. Παῖδια δὲ, καθὰ προαπεδόθησαν, εἰεν ἂν οἱ γενόμενοι υἱοὶ τοῦ Θεοῦ δι' ἁρετῆς, καὶ ἀνακλιόμενοι, καὶ ἀναπαύομενοι ἐν Θεῷ.

Καὶ γὰρ ὑμῖν λέγω· Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν, ζητεῖτε, καὶ εὐρήσετε, κρούετε, καὶ ἀνοίγεται ὑμῖν. Πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὐρίσκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοίγεται. Τίνα δὲ ὑμῶν τὸν πατέρα αἰτήσῃ ὁ υἱὸς ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; Ἡ καὶ ἰχθύν, μὴ ἀντι ἰχθύος ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ; Ἡ καὶ ἅν αἰτήσῃ ὕδιν, μὴ ἐπιδώσει αὐτῷ σκορπίον; Εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὑπάρχοντες οὐδαμῶς ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὁ ἐξ οὐρανοῦ δώσει Πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν; Ὅρα τὸ ἀκριβὲς τῆς λέξεως. Οὐκ εἶπεν, ὅτι Αἰτήσασθε, καὶ δοθήσεται, ἀλλ', Αἰτεῖτε, ἀντι τοῦ, διηλεκτικῶς ζητεῖτε. Πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει. Ἄρα οὖν ὁ ἀσύμφορος αἰτῶν λαμβάνει; Οὐχί· πρῶτον μὲν γὰρ ἡ τῶν ἀσυμφόρων αἴτησις οὐδὲ αἰτησις ἂν κληθεῖη πρὸς τὸν Θεόν. Ὁ γὰρ τῷ Θεῷ προσευχόμενος, δεῖλει αἰτεῖσθαι, ἢ ἐκείνος δίδωσιν. Ὅταν δὲ τις τὰ ἀσύμφορα αἰτεῖται, οὐ πρὸς τὸν Θεὸν ποιεῖται τὴν αἴτησιν· οὕτως γὰρ ἀσύμφορος οὐ δίδωσιν. Ἐπειτα ἔκρινε καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, πῶς διδάσκει ἡμᾶς αἰτεῖσθαι ἢ δεῖ. Ἄρτον γὰρ, φησὶν, ὁ υἱὸς καὶ ἰχθύν καὶ ὕδιν αἰτεῖται. Ὅσπερ οὖν ταῦτα ἀθρώπου ἐστὶ βρωσις, οὕτω καὶ τὰ αἰτήματα ἡμῶν δεῖλουσιν εἶναι συμφέροντα καὶ συμβαλλόμενα ἡμῖν. Νόει δὲ μοι, ἔτι ἄρτον μὲν αἰτεῖται πᾶς ὁ τὴν εἰς Τριάδα πιστιν ἀποκαλυφθῆναι αὐτῷ, καὶ τὴν ὀρθότητα τῶν δογμάτων αἰτῶν· ἄρτος γὰρ ταῦτά εἰσιν ὡς στηρίζοντα καρδίαν. Ἰχθύν δὲ αἰτεῖ ὁ ἐν τῷ πελά-

fidem in Trinitatem. Amicus enim meus advenit, hoc est, angelus qui animam assumit. Amicus autem est omnis angelus, sicut et Dominus dixit quod gaudium factum est in caelo de salute hominis Pueri autem qui in lecto quiescunt, sunt hi qui conversi sunt, et facti sunt ut pueri, et digni habitii sunt qui quiescerent cum Domino. Impudentiam autem et improbitatem dicit orationem attentam cum sustinentia. Intellige et aliter, per mediam noctem, ingentem tentationem. Nox enim omnis tentatio : media autem nox, omnis tentationis fervor. Igitur cum quis in medias tentationes pervenerit, accedit ad Deum nos diligentem et dicit : Commoda mihi tres panes, salutem corporis scilicet, et animæ, et spiritus. Timetur enim ne tria hæc per tentationes periclitentur. Quis autem amicus est qui venit de via? Omnino Dominus, qui probat nos in tentationibus, et avidus est odendi de salute nostra? **355** Non habet autem quod apponat amico, is qui in tentationes incidat, et infirmus per se ut obsistat illis, et curet ea quæ sunt Dei. Claudi januam signat quod oporteat ante tentationes nos esse præparatos. Cum autem incidimus, clausa est præparationis janua, et qui inveniuntur impræparati, nisi Deus adjuverit, periclitabuntur. Pueri autem, sicut prius dictum, hi sunt, qui per virtutem facti sunt filii Dei, et recumbunt ac quiescunt cum Deo.

Veras. 9-13. « Et ego dico vobis : Petite, et dabitur vobis; querite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit : et qui querit, invenit : et pulsantem aperietur. Quis autem ex vobis pater, a quo si filius petierit panem, num lapidem dabit illi? Aut si piscem, num pro pisce serpentem dabit illi? Aut si petierit ovum, num porriget illi scorpionem? Si ergo vos, cum sitis mali, nostis data bona dare filiis vestris : quanto magis Pater vester qui in caelis est, dabit Spiritum sanctum poscentibus se! Videte verborum diligentiam. Non dixit, petetis, et dabitur, sed, petite, hoc est, continuo querite. Omnis enim qui petit, accipit. Nunquid ergo et qui petit quæ non expediunt, accipit? Non. Primo igitur rerum noxiarum petitio non vocatur petitio apud Deum. Nam qui Deum orat, debet petere quæ ille dat. Quando autem quis noxia petit, non ad Deum petitionem facit : ipse enim noxia non dat. Insuper audi etiam ipsum Dominum quomodo doceat nos petere quæ oportet. Panem, inquit, et piscem et ovum filius petit. Sicut igitur hæc hominis sunt cibus, ita et petitiones nostræ utiles nobis esse debent. Intellige hic quod panem petat omnis qui fidem in Trinitatem et rectitudinem dogmatum revelari sibi petit. Hæc enim cor sicut panis confirmant. At piscem petit, qui in mari vitæ hujus est, et querit a Deo adiutorium, ut in mediis tentationibus non submergatur, sed vivat, et

⁶⁹ Psal. ciii, 14.

sicut piscis custodiat. Ovum autem petit, qui sibi virtuosarum animarum fructus dari petit. Quæ sane animæ a vibus conferuntur, quæ alas sumptuerunt, et spiritu alleviatis super terrena sese extulerunt. αὐτῶ ζητῶν, αἰτινες δηλαδὴ ψυχὰς ὄντισιν ἀν εἰκότως παραβάλλονται πτέρυγας λαβοῦσαι, καὶ πνεύματι κουριθεῖσαι, καὶ ὑπεραναπτέσθαι τὴν γῆν.

Vras. 14-20. « Et erat eiciens dæmonium, et istud erat mutum : cumque eiecisset dæmonium, locutus est mutus : et admiratæ sunt turbæ. Quidam autem ex eis dixerunt : Per Beelzebul principem dæmoniorum eijcit dæmonia. Et alii tentantes, signum de cælo quærebant ab eo. Ipse autem cum sciret cogitationes eorum, dixit eis : Omne regnum adversus seipsum divisum desolat, et domus super domum cadit. Quod si Satanus quoque adversus seipsum divisus est, quomodo stabit regnum ejus, quia dicitis me per Beelzebul eijcere dæmonia? Quod si ego Beelzebul præsidio eijciant, filii vestri cujus præsidio eijciant? Ideo ipsi iudices vestri erunt. Porro si digito Dei eijcio dæmonia, profecto pervenit ad vos regnum Dei. » Κωφός, mutus, frequenter dicitur qui non loquitur (a); dicitur autem et qui non audit : proprie vero, qui neque audit, neque loquitur. Et sane qui a nativitate non audiunt, eidem etiam necessario non loquuntur. Illa enim loquimur, quæ per auditum loqui didicimus. Quando autem quis non audit, non mirum si neque loquatur. Verum secus est si casu cujuscumque auditus offendatur. Nam cum qui talis est, loqui nihil prohibet. Unde qui ad Dominum adductus est, et lingua et auribus impeditus erat. Figura autem hic est humanæ naturæ, quæ, a dæmonibus detenta, audire non potest sermonem Dei, nulloque minus eloqui valet. At Dominus postquam venerit, dæmonesque eduxerit, dæmoniacas inquam affectiones et opera, fecit nos audire et eloqui veritatem; non solum enim sermones Dei audire oportet, sed etiam aliis loqui. Audiamus igitur qui habemus in nobis diabólica opera, et putamus nos docere alios et cupimus ab hominibus salutari Rabbi. Egresso enim dæmonio, verus sermo et doctrina fit. Quoad autem intra nos fuerit dæmonis operatio, etiamsi videamur loqui, non loquimur. Pharisei sane miraculum arguunt, et Dominum ut magum contumelia afficiant. Dicunt enim habere eum amicum principem dæmoniorum, atque illius cooperatione eijcere dæmonia. Ad quos Dominus, Quomodo, inquit, potest dæmon eijcere alium dæmonem? Hoc enim esset destructio regni ejus. Siquidem regnum illi putant et quietem, habitare in hominibus : et si eijcit eos princeps ipsorum, manifestum quod seipsum destruit. Et enim omne regnum divisum et seditiosum destruitur, et domus divisa cadit. Domum autem sive ædificium intellexeris bene : nam ædificium quandiu cohibet se, et servat continuitatem, consistit : postquam autem etiam muri dispescunt, cadit : sive eos qui domum inhabitant intellexeris. Nam hi quandiu

γὰρ μὲν τοῦ βίου ὄν, ζητῶν δὲ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ συνέργειαν, ἵνα ἐν μέσῳ τῶν πειρασμῶν ἀκαταδάπτιστος, καὶ ζῶν ὡς πτερὶ ἰχθύος διαφυλαχθῇ. Ὅν δὲ πάλαι ὁ τὰ γεννήματα τῶν ἐναρέτων ψυχῶν δοθῆναι

Καὶ ἦν ἐκβάλλων δαιμόνιον, καὶ αὐτὸς ἦν κωφός. Ἐγένετο δὲ, τοῦ δαιμονίου ἐξεληθέντος, ἀλλήλῃσιν ὁ κωφός, καὶ ἰθαύμασαν οἱ ὄχλοι. Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν εἶπον· Ἐν Βεελζεβούλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. Ἄλλοι δὲ πειράζοντες, σημεῖον παρ' αὐτοῦ ἐζητοῦν ἐξ οὐρανοῦ. Αὐτὸς δὲ εἰδώς τὰ διανοήματα αἱσθάνων, εἶπεν αὐτοῖς· Πᾶσα βασιλεία ἐφ' αὐτὴν διαμερισθεῖσα ἰσχυροῦται, καὶ οἶκος ἐπὶ οἶκον πίπτει. Εἰ δὲ καὶ Σατανᾶς ἐφ' αὐτὸν διαμερισθῆ, πῶς σταθῆσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ, ὅτι λέγετε ἐν Βεελζεβούλ ἐκβάλλειν με τὰ δαιμόνια; Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Βεελζεβούλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίῳ ἐκβάλλουσι; Διὰ τοῦτο κριταὶ ὑμῶν αὐτοὶ ἔσονται. Εἰ δὲ ἐν δεξιῷ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἐφθασιν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. » Κωφός, λέγεται μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὁ μὴ λαλῶν, λέγεται δ' ἂν καὶ ὁ μὴ ἀκούων, κυριώτερον δὲ ὁ μὴ τὰ ἀκούων, μὴ τὰ λαλῶν. Καὶ οἷος ἐκ γενετῆς μὴ ἀκούοντος, οὐδὲ λαλοῦσιν· ἐξ ἀνάγκης γὰρ τοῦτο συμβαίνει αὐτοῖς. Ἐκεῖνα γὰρ λαλοῦμεν, ὅσα διὰ τοῦ ἀκούειν μαθάνομεν δηλαδὴ. Ὅταν δὲ τις οὐκ ἀκούῃ, εἰκότως οὐδὲ λαλεῖ, πλὴν εἰ μὴ πολλάκι· ὑπὸ πίθους ὑστερον ἐβλάθη τὰς ἀκοάς· τὸν τοιοῦτον γὰρ οὐδὲν κωλύει λαλεῖν. Ὁ τοίνυν τῷ Κυρίῳ προσαχθεὶς ἀμφοτέρωθεν ἦν, καὶ τὴν γλῶτταν καὶ τὰ ὄτα κωφός. Σύμβολον δὲ οὗτος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἥτις ὑπὸ δαιμόνων κατεχομένη, οὐτὴ ἀκούειν ἠνείχετο λόγον Θεοῦ, οὕτε πολλῶν ἄλλων ἐκλαλεῖν ἠδύνατο. Ἄλλ' ὁ Κύριος, ἐλθὼν, καὶ τὰ δαιμόνια ἐξελάσας, τὰς ἐμπαθεῖς καὶ δαιμονιώδεις πράξεις, ἐποίησεν ἡμᾶς λαλεῖν, καὶ κηρύττειν τὴν ἀλήθειαν· οὐ γὰρ οὐ μόνον ἀκούειν Θεοῦ λόγους, ἀλλὰ καὶ ἐτίροις λαλεῖν. Ἀκούσωμεν οὖν οἱ ἔχοντες μὲν ἐν αὐτοῖς τὰς δαιμονιώδεις πράξεις, οἴμενοι δὲ καὶ ἐτίρους διδάσκειν, καὶ ἐπίμενοι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων κλεισθεῖσαι ῥαβδί. Ἐξεληθέντος γὰρ τοῦ δαιμονίου, τότε ἡ ἀληθὴς λαλιὰ ἦτοι διδασκαλία γίνεται· ἕως δ' ἂν ἔσω ἡμῶν εἴη ἡ τοῦ δαιμονίου πρᾶξις, κἂν δοκῶμεν λαλεῖν, οὐ λαλοῦμεν. Οἱ Φαρισαῖοι δὲ διαβάλλουσι τὸ θαῦμα, καὶ ἕως γόηται τὸν Κύριον ὀβριζοῦσι. Τὸν γὰρ ἄρχοντα, φασι, τῶν δαιμονίων ἔχων φίλον, τῇ συνεργίᾳ ἐκείνου ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. Πρὸς οὗς ὁ Κύριος, Πῶς, φησι, δυνατὸν δαίμονα ἐκβάλλειν ἄλλον δαίμονα; Τοῦτο γὰρ κατάλυσις ἂν εἴη τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Εἰ γὰρ βασιλείαν μὲν αὐτοὶ ἠγοῦνται καὶ ἀνάπτουσιν τὸ κατοικεῖν ἐν ἀνθρώποις, ἐκβάλλει δὲ αὐτοῦς; ὁ ἄρχων αὐτῶν, πρόδρῳλον εἶναι αὐτὸν καταλύει. Καὶ γὰρ πᾶσα βασιλεία μερισθεῖσα καὶ στασιάζουσα καταλύεται, καὶ οἶκος μερισθεὶς πίπτει. Οἶκον δὲ εἶτε τὸ οἰκοδόμημα νοήσεις κωλύς. Καὶ γὰρ ἡ οἰκοδομή ἕως μὲν φυλάττει τὴν

(a) In edit. Lut. desunt verba, qui non loquitur

συνέχειαν, ἵσταται, ἐπὶν δὲ διαστῶσιν ἀπ' ἀλλήλων A
 αὐτοὶ τοῖχοι, πίπτει, εἴτε οἶκον νοήσεις τοὺς ἐν τῇ οἰ-
 κίᾳ, καὶ οὕτοι ἕως μὲν εἰρηνεύουσι, συνεστήκασι,
 ἐπὶν δὲ διαστῶσι κατ' ἀλλήλων, πίπτουσιν. Ἔστω
 δὲ, ὅτι ἐκβάλλω ἐγὼ τὰ δαιμόνια ἐν τῷ Βεελζεβούλ,
 οἱ υἱοὶ ὑμῶν, τουτέστιν οἱ ἀπόστολοι, ἐν τίνι ἐκβάλ-
 λουσιν; ἢ Π ὁ δὴλον, ὅτι ἐν τῷ ἐμῷ ὀνόματι; Πῶς οὖν
 ἐμὰ λέγετε, ὅτι ἐν τῷ Βεελζεβούλ ἐκβάλλω ἐγὼ, ὡς
 χρεῖαν ἔχων τῆς ἐκείνου δυνάμεως, ὅπου γε οἱ
 ὑμέτεροι υἱοὶ, ἤγουν οἱ ἀπόστολοι, ἐν τῷ ὀνόματι
 μου ἐκβάλλουσιν; Ἄρα αὐτοὶ κατακρινοῦσιν ὄμᾶς.
 Πρόδηλον γὰρ ὡς ἐὰν ἐκείνοι ἐκβάλλωσιν ἐν τῷ ὀνό-
 ματι μου, ἐγὼ τῆς ἐτέρου δυνάμεως οὐ χρῆζω. Ἐν
 δεκτύλῳ γοῦν Θεοῦ, τουτέστιν ἐν Πνεύματι ἁγίῳ,
 ἐκβάλλω, καὶ οὐκ ἐν πνεύματι πονηρῷ. Δάκτυλον δὲ B
 τὸ Πνεῦμα λέγει, ἵνα μάθῃς ὅτι ὡσπερ ὁ δάκτυλος
 ὁμοούσιός ἐστι τῷ ὅλῳ σώματι, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα
 ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ. Μῆποτε δὲ ἐπειδὴ
 χεῖρ Θεοῦ λέγεται ὁ Γίβς, ἐπανεπαύσαντο δὲ ἐπ' αὐ-
 τὸν αἱ τοῦ Πνεύματος ἐπιτὴ ἐνέργειαι οὐχ ὡς ἐνεργ-
 γούμενον, ἀλλ' ὡς ὁμοούσιον τῷ Πνεύματι. Ἐν δὲ τῶν
 τοῦ Πνεύματος ἰχρισμάτων καὶ ἐνεργειῶν ἐστὶ τὸ
 ἴσθαι· διὰ τοῦτο λέγεται ἐν δεκτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλ-
 λειν τὰ δαιμόνια, τουτέστι τῷ πνευματικῷ χα-
 ρίσματι. Ὅσπερ γὰρ ὁ δάκτυλος μέρος τῆς χειρὸς,
 οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἰάσεων μέρος ἦν ὧν εἶχεν
 ὁ Ἰησοῦς πνευμάτων, ἦτοι τῶν τοῦ πνεύματος ἐνεργ-
 γειῶν. Ἐὰν οὖν ἐκβάλλω, φησί, τὰ δαιμόνια θεῖα
 ἐνεργεία, ἐφθασεν ἄρα ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.
 Ὅσπερ τοιούτον ἔχει τὸν νόον, ὅτι καταλύεται λοιπὸν
 ἡ βασιλεία τοῦ διαβόλου, καὶ βασιλεύει ὁ Θεὸς ὁ τοῦ
 δαίμονος ἐκδιώκων. Ἄκουε γὰρ τί διὰ τῶν ἐξῆς
 λέγει.

« Ὅταν ὁ ἰσχυρὸς καθωπλισμένος φυλάσῃ τὴν C
 αὐτοῦ αὐλήν, ἐν εἰρήνῃ ἐστὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ.
 Ἐπὶν δὲ ὁ ἰσχυρότερος αὐτοῦ ἐπιλήθων νικήσῃ αὐτόν,
 τὴν πανοπλίαν αὐτοῦ αἶρει, ἐφ' ἣ ἐπιποθεῖ, καὶ τὰ
 σκύλα αὐτοῦ διαδίδωσιν. Ὁ μὴ ὦν μετ' ἐμοῦ, κατ'
 ἐμοῦ ἐστὶ, καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπιζεῖ.
 Ὅταν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώ-
 που, διέρχεται δι' ἀνθρώπων τόπων ζητοῦν ἀνάπαυσιν,
 καὶ μὴ εὐρίσκων λέγει· Ὑποστρέψω εἰς τὸν οἶκόν
 μου ὅθεν ἐξῆλθον. Καὶ ἰλθὼν εὐρίσκει σεσαρωμένον
 καὶ κωκομημένον, τότε πορεύεται, καὶ παραλαμβάνει
 καὶ ἐπιτὰ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα ἑαυτοῦ, καὶ
 εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ, καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα τοῦ
 ἀνθρώπου ἐκείνου χεῖρονα τῶν πρώτων. » Ἦν μὲν,
 φησί, πρὸ τῆς ἐμῆς παρουσίας ἰσχυρὸς ὁ Σατανᾶς,
 καὶ ἐφύλασσε τὴν αὐτοῦ αὐλήν, τουτέστι, κατακρά-
 τει τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως βεβαίως καὶ ἀσφαλῶς
 ἐπὶν δὲ ἦλθον ἐγὼ ὁ ἰσχυρότερος αὐτοῦ, καὶ νενίκηκα
 τὸν κόσμον, καὶ τὴν πανοπλίαν αὐτοῦ, ἐφ' ἣ ἐπιποθεῖ,
 ὅσαρ ἐστὶ πάντα τὰ εἴδη τῆς ἁμαρτίας· αὐτὴ γὰρ
 ὄπλα τοῦ διαβόλου, καὶ ταύτη θαρρῶν ἐνίσχυε κατὰ
 τῶν ἀνθρώπων· ταύτην οὖν τὴν πανοπλίαν αὐτοῦ
 διέβρῆξα ἀναμάρτητος εὐρεθείς, καὶ ἐκτοτε ἠσθέ-
 νησα. Καὶ τὰ σκύλα αὐτοῦ, ἦτοι τοὺς ἀνθρώπους, οὐ
 εἶχεν ὡς λάφυρα, ἀπέσπασα ἀπ' αὐτοῦ, καὶ διαδίδωμι
 ἄλλον ἄλλῳ ἀγγέλω πιστῷ φύλακι, ἵνα ἀντὶ τοῦ δαι-
 μονοῦ, ᾧ ἐτυραννείτω, ἔχη ἀτὸν ὁ ἀγγέλος. Καὶ ἄλ-
 λως δὲ· Τίνα κοινωνίαν ἔχω ἐγὼ πρὸς τὸν Βεελζε-

pacifici sunt, conservantur : cum autem inter eo
 dissident, cadunt. Est autem quod ego ejiciam
 dæmonia in Beelzebub, filii vestri, hoc est apostoli,
 in quo ejiciunt? Nonne manifestum quod in meo
 nomine? Quomodo igitur dicitis quod ego ejiciam in
 Beelzebub, quasi opus habeam illius virtute, cum
 filii vestri, sancti scilicet apostoli, in meo nomine
 dæmonia ejiciant? Igitur ipsi condemnabunt vos.
 Manifestum enim quod si illi in meo nomine ejiciant
 dæmonia, mihi non opus sit virtute alterius. In di-
 gito ergo Dei, hoc est, in Spiritu sancto ejicio, et
 357 non in malo spiritu. Digitum autem Spiritum
 dicit, ut scias quod sicut digitus ejusdem substantiæ
 est cum toto corpore, ita et Spiritus ejusdem sub-
 stantiæ est cum Patre et Filio. Fortassis autem et
 B ideo, quia Filius dicitur manus Dei, et requieverunt
 super eum septem efficaciæ Spiritus, non quod per
 Spiritum agatur, sed quia consubstantialis est Spi-
 ritui. Unum autem ex donis et efficacis Spiritus
 sancti est sanare : propterea dicitur in digito Dei,
 hoc est, in spirituali dono ejicere dæmonia. Nam
 sicut digitus pars est manus, ita spiritus sanationum
 pars fuit spirituum quos habuit Christus, hoc est ope-
 rationum spiritus. Propterea si ejicio, inquit, dæ-
 monia efficacia divinæ virtutis, pervenit utique in
 vos regnum Dei. Quod talem habet sensum : De-
 structum nunc est regnum diaboli, regnatque Deus
 qui dæmones effugat. Audi enim quid deinceps dicat.
 Ὅσπερ τοιούτον ἔχει τὸν νόον, ὅτι καταλύεται λοιπὸν
 ἡ βασιλεία τοῦ διαβόλου, καὶ βασιλεύει ὁ Θεὸς ὁ τοῦ
 δαίμονος ἐκδιώκων. Ἄκουε γὰρ τί διὰ τῶν ἐξῆς
 λέγει.

« Cum fortis armatus custodit atrium
 suum, in pace sunt ea quæ possidet. Ubi vero for-
 tior eo superveniens vicerit eum, universa arma
 ejus aufert, in quibus confidebat, et spolia ejus di-
 stribuit. Qui non est mecum, contra me est : et qui
 non colligit mecum, dispergit. Cum immundus spi-
 ritus exierit ab homine, ambulat per loca arenaria,
 querens requiem, et non inveniens, dicit : Re-
 ver-
 tar in domum meam unde exivi. Et cum venerit,
 invenit eam scopis mundatam atque ornatam : tunc
 vadit, et assumit septem alios spiritus nequiores
 ipso, et ingressi habitant ibi, et sunt extrema homi-
 nis illius pejora primis. » Fuit quidem, inquit,
 ante adventum meum fortis Satanas, et custodiebat
 atrium suum, hoc est, prævalebat et imperabat hu-
 manæ naturæ fortiter et secure. Postquam autem
 ego veni illo fortior, et vici mundum omniaque ar-
 ma ejus in quibus fidebat, omnia scilicet peccato-
 rum genera : illa enim arma sunt diaboli in quibus
 fidebat et prævalebat adversus homines : arma igitur,
 inquam, illa ejus diripuit ego, qui sine peccato in-
 ventus, et ex eo tempore debilis factus est, et spolia
 ejus, hoc est homines quos habebat quasi spolia,
 ab eo rapui, et trado ea, aliud alii angelo fido
 custodi, ut pro dæmone, cujus tyrannidem tulerat,
 habeat angelum. Vel aliter : Egone communionem
 cum Beelzebub habeo? Meum opus est congregare
 filios Dei dispersos, illius vero congregatos disper-

gere. Quomodo igitur de me cogitatis quod communem habeam cum Satana? Et profecto hæc cogitatio hinc oritur, quod demones magis nunc vos quam olim premant. Et enim habuistis etiam olim immundum spiritum, qui habitabat in vobis quando idola colebatis, et prophetas occidebatis; et visus est postea **358** exire a vobis: at nunc rediit in domum suam, hoc est animas vestras, cum septem spiritibus, hoc est multis: Scriptura enim septem pro multis usurpat: fecitque vobis extrema pejora primis. Cum enim idola coleretis, prophetas occidebatis, nondum aperte injuria afficiebatis Filium Dei, qui nunc propter vos in carne apparuit. Nunc autem quæ spes salutis quando et incarnato Filio Dei, qui et propter vos miracula operatus est, in tantam ingratitude et contumeliam prorupistis? Porro

hæc inaquosa, animæ sunt eorum qui nihil aquosum et dissolutum habent, sed aridæ et sollicitæ sunt, in quibus nullam quietem invenit spiritus immunditæ. Et quoniam in talibus animalibus malignos nullum domicilii locum invenit, ad Judæos revertitur, et sunt ipsis posteriora deteriora primis: neque adhuc habent prophetas: occiderunt enim Verbum: neque unctionem: Christum enim crucifixerunt. Hæc enim in illis olim apparebant, quamvis idola colerent: nunc autem quia in Filium Dei peccarunt, omnibus illi privati sunt.

ἑσταύρωσαν. Ταῦτα δὲ ἐν αὐτοῖς ὠρωντο πρῶτην, εἰ

θεοῦ ἡμαρτον, πάντων ἐστέρηται.

VERS. 27-32. « Factum est autem, cum hæc diceret **C** extollens vocem quædam mulier de turba, dixit illi: Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti. At ille dixit: Quinimo, beati qui audiunt sermonem Dei, et custodiunt illum. Turbis autem condensantibus se cœpit dicere: Natio hæc mala est: signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophete. Nam sicut Jonas signum fuit Ninivitis, ita etiam Filius hominis erit nationi isti. Regina austri surget in judicio cum viris nationis hujus, et condemnabit illos: quia venit a finibus terræ ut audiret sapientiam Solomonis, et ecce plus quam Solomon hoc in loco. Viri Ninivite surgent in judicio cum natione hac, et condemnabunt illam, quia ad penitentiam adducti sunt prædicatione Jonæ: et ecce plus quam Jona hoc in loco. » Phariseis et Scribis miracula taxantibus, mulier simplex doloque carens illa celebrat. Ubi autem sunt qui dicunt Dominum apparenter tantum apparuisse? Hæc igitur testis sit quod et ubera suxerit. Ipse vero beatos dicit illos qui custodiunt sermonem Dei, non destituens beatitudine Matrem suam, absit: sed ostendit quod etiam illi nulla utilitas futura sit ex eo quod peperit et lactaverit ipsum, nisi virtutes alias omnes habeat. Insuper et hæc tempestive dicit. Quia enim invidi et inobedientes arguebant alios [qui sermones ejus audiebant, ideo Christus contra beatos eos dicit qui audiunt. Fortassis autem et propter sanatum surdum hæc dicit: ut et ipse cum audierit, faciat sermonem, et non fiat ei in

A θούλ: Ἐμὸν ἔργον ἐστὶ, τὸ συνάγειν τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ τὰ διεσκοπισμένα, ἐκείνου ἔργον, τὸ τὰ συνηγμένα σκορπίζειν. Πῶς οὖν τοιαῦτα περὶ ἐμοῦ λογίσεσθε, οἱ κοινωνίαν ἔχοντες πρὸς τὸν Σατανᾶν; Ἄλλ' ὅπως ὁ τοιοῦτος λογισμὸς ὑμῖν συνέθη ἀπὸ τοῦ μᾶλλον ὑμᾶς δαιμονίῳ. Καὶ γὰρ εἴχετε μὲν καὶ πρῶτην τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐνοικούν ἐν ὑμῖν, ὅτε εἰδωλολατρεῖτε, καὶ τοὺς προφήτας ἐφρονεῦετε· εἴτα ἰδοὺ ἐξέλθειν ἐξ ὑμῶν, εἴτα νῦν ὑποστρέψαν εἰς τὸν ἑαυτοῦ οἶκον, τουτέστι τὰς ὀμότερας ψυχὰς, μετὰ πνευμάτων ἑπτὰ, ἡγουν πολλῶν· τὸ γὰρ ἑπτὰ, ἀπὸ τοῦ, πολλὰ, νοεῖται κατὰ τὴν Γραφήν· ἐποίησεν ὑμῖν τὰ ἰσχυρὰ χεῖρονα τῶν πρῶτων. Ὅσῳ τότε μὲν ὅταν εἰδώλοις ἐλατρεῦετε, τοὺς προφήτας ἀπεκτινύετε, καὶ ὅπως οὐδὲν εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν προδήλως εἰ

B ὑμᾶς ἐν σαρκὶ φανέντα ὀβρίζετε. Νῦν δὲ ποῖα ἐλπίς σωτηρίας, ὅτε καὶ σαρκωθέντος τοῦ Υἱοῦ, καὶ δι' ὑμᾶς θαυματουργούντος, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀγνωμοσύνης καὶ ὑβρεως ἐστήκατε; Ἄνδρες δὲ τόποι, αἱ τῶν μηδὲν ὑδαρὲς ἔχοντες ψυχὰς μηδὲ ἐκλυτον, ἀλλὰ καὶ ξηραὶ, καὶ μεμεριμνημένα, ἐν αἷς οὐδεμίαν εὐρίσκαι τὸ πνεῦμα τῆς ἀκαθαρσίας ἀνάπαισιν. Ἐπὶ τοίνυν ἐν ταῖς τοιαύταις ψυχαῖς οὐδεμίαν ἐνοικήσεως χώραν ἔχει ὁ πονηρὸς, ἐπὶ τοὺς Ἰουδαίους τρέπεται, καὶ γίνεται αὐτῶν τὰ ἰσχυρὰ χεῖρονα τῶν πρῶτων· οὐκέτι γὰρ περ' αὐτοῖς προφηταὶ ἀπίκτιναι γὰρ τὸν λόγον· οὐκέτι χρίσμα· τὸν γὰρ Χριστὸν καὶ εἰδωλολάτρουν, νῦν δὲ ἐπὶ εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ

C Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ λέγειν αὐτὸν ταῦτα, ἐκπάρσά τις γυνὴ φωνῆν ἐκ τοῦ ὄχλου, εἶπεν αὐτῷ· Μακρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε, καὶ μαστοί, οὐ; ἐθήλασας. Αὐτὸς δὲ εἶπε· Μενούνη, μακάριοι οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ φυλάσσοντες αὐτόν. Τῶν δὲ ὄχλων ἐπαθοροζομένων, ἤρξατο λέγειν· Ἡ γενεὰ αὕτη πονηρὰ ἐστὶ, σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. Καθὼς γὰρ ἐγένετο Ἰωνᾶ, σημεῖον τοῖς Νινευίταις, οὕτως ἔσται καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τῇ γενεᾷ ταύτῃ. Βασίλισσα νότου ἐγεθήσεται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῶν ἀνδρῶν τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινεῖ αὐτούς; οἱ γὰρ ἦλθεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς; ἀκούσαι τὴν σοφίαν Σολομῶντος, καὶ ἰδοὺ πλεῖον Σολομῶντος ὤδε. Ἄνδρες Νινευίταις ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινουσιν αὐτήν, ὅτι μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ, καὶ ἰδοὺ πλεῖον Ἰωνᾶ ὤδε. » Τῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων διαβαλλόντων τὰ θαύματα, ἡ γυνὴ τὸ ἄβολον χρῆμα καὶ ἀπλοῦν εὐφημεῖ. Ποῦ δὲ εἰσιν οἱ λέγοντες φαντασίᾳ φανῆναι τὸν Κύριον; Ἰδοὺ γὰρ καὶ μαστοῦ; θηλάσαι μαρτυρεῖται. Αὐτὸς δὲ μακαρίζει τοὺς φυλάσσοντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐκβάλλων τοῦ μακαρισμοῦ τὴν Μητέρα αὐτοῦ, ἀπαγε, ἀλλὰ δεικνύων, ὅτι οὐδὲν οὐδὲ ἐκείνη ὠφελήσεται ἀπὸ τοῦ κατὰ αὐτὸν καὶ θηλάσαι, εἰ μὴ καὶ τὴν ἄλλην ἀπασαν ἀρετὴν ἔχῃ. Ἄμα δὲ καὶ πρὸς τὸν καιρὸν ταῦτά φησιν. Ἐπὶ γὰρ οἱ βάσκανοι καὶ ἀνήκοοι τῶν λόγων αὐτοῦ διέβαλλον τοὺς ἀκούοντας, αὐτὸς τὸ ἐναντίον ποιῶν, μᾶλλον μακαρίζει τοὺς ἀκούοντας. Τὰγα δὲ

D Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ λέγειν αὐτὸν ταῦτα, ἐκπάρσά τις γυνὴ φωνῆν ἐκ τοῦ ὄχλου, εἶπεν αὐτῷ· Μακρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε, καὶ μαστοί, οὐ; ἐθήλασας. Αὐτὸς δὲ εἶπε· Μενούνη, μακάριοι οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ φυλάσσοντες αὐτόν. Τῶν δὲ ὄχλων ἐπαθοροζομένων, ἤρξατο λέγειν· Ἡ γενεὰ αὕτη πονηρὰ ἐστὶ, σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. Καθὼς γὰρ ἐγένετο Ἰωνᾶ, σημεῖον τοῖς Νινευίταις, οὕτως ἔσται καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τῇ γενεᾷ ταύτῃ. Βασίλισσα νότου ἐγεθήσεται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῶν ἀνδρῶν τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινεῖ αὐτούς; οἱ γὰρ ἦλθεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς; ἀκούσαι τὴν σοφίαν Σολομῶντος, καὶ ἰδοὺ πλεῖον Σολομῶντος ὤδε. Ἄνδρες Νινευίταις ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινουσιν αὐτήν, ὅτι μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ, καὶ ἰδοὺ πλεῖον Ἰωνᾶ ὤδε. » Τῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων διαβαλλόντων τὰ θαύματα, ἡ γυνὴ τὸ ἄβολον χρῆμα καὶ ἀπλοῦν εὐφημεῖ. Ποῦ δὲ εἰσιν οἱ λέγοντες φαντασίᾳ φανῆναι τὸν Κύριον; Ἰδοὺ γὰρ καὶ μαστοῦ; θηλάσαι μαρτυρεῖται. Αὐτὸς δὲ μακαρίζει τοὺς φυλάσσοντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐκβάλλων τοῦ μακαρισμοῦ τὴν Μητέρα αὐτοῦ, ἀπαγε, ἀλλὰ δεικνύων, ὅτι οὐδὲν οὐδὲ ἐκείνη ὠφελήσεται ἀπὸ τοῦ κατὰ αὐτὸν καὶ θηλάσαι, εἰ μὴ καὶ τὴν ἄλλην ἀπασαν ἀρετὴν ἔχῃ. Ἄμα δὲ καὶ πρὸς τὸν καιρὸν ταῦτά φησιν. Ἐπὶ γὰρ οἱ βάσκανοι καὶ ἀνήκοοι τῶν λόγων αὐτοῦ διέβαλλον τοὺς ἀκούοντας, αὐτὸς τὸ ἐναντίον ποιῶν, μᾶλλον μακαρίζει τοὺς ἀκούοντας. Τὰγα δὲ

καὶ διὰ τὸν λαβέντα κωφὸν ταῦτά φησιν, ἵνα καὶ αὐ-
τὸς ἀκούσας φυλάξῃ τὸν λόγον, καὶ μὴ γίνηται αὐτῷ
ἡ κρῶς τῶ ἀκούειν δύναμις εἰς κατάκρυσιν. Τῶν δὲ
ἑλλῶν ἐπαθροισμένων, ἤρξατο ὁ Κύριος ἐλέγχειν
τούς ἀγνώμονας. Ἐπειδὴ γὰρ ἦσαν τινες παρ' αὐτοῖς
οἱ ζητοῦντες σημεῖον ἐξ οὐρανοῦ γενέσθαι παρὰ τοῦ
Ἰησοῦ. Ἐλεγον γάρ, ὅτι Ὅσα ποιεῖ σημεῖα, ἀπὸ γῆς
εἰσι, καὶ ἐν Βεελζεβούλ ταῦτα ποιεῖ τῷ κοσμοκρά-
τορι, ὡς ἔχοντι τῆς γῆς ἐξουσίαν, ἐξ οὐρανοῦ δὲ οὐ
δύναται ποιῆσαι, οἷα μὴ τοῦ οὐρανοῦ Πατρός Υἱὸς
ᾧν. Ἐπεὶ οὖν ἦσαν τινες οἱ ταῦτα λέγοντες, τούτου
ἕνεκεν ἐλέγχει αὐτοὺς ὁ Κύριος, καὶ φησιν, ὅτι Δο-
θήσεται ὑμῖν σημεῖον, ὅπερ δεῖξει με ἀληθινὸν Υἱὸν
τοῦ οὐρανοῦ Πατρός. Ποῖον τοῦτο; Τὸ τοῦ Ἰωνᾶ,
ἡγούον τὸ τῆς ἀναστάσεως. Ὡς περ γὰρ ἐκεῖνος τρεῖς
ἡμέρας ἐποίησεν ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους, οὕτως
καὶ γὰρ τρεῖς ἡμέρας ποιήσας ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους,
τοῦ μεγάλου θηρός, τοῦ ἕβου, ἀναστήσομαι. Ἄλλ'
Ἰωνᾶ μὲν μετὰ τὴν ἔκ τῶ κήτους ὄλον ἀναβίωσιν
κηρύσσοντι· ἐπιστήσαν οὐ Νινευίται, ἔμολι δὲ καὶ
ἀναστάντι· οὐ πιστεύουσι· ἡ γενεὰ αὕτη ὄθεν κατακρι-
θήσονται, ὅτι Νινευίτας οὐκ ἐμιμήσαντο, καίτοι γε
πλείον Ἰωνᾶ ᾧδε. Τὸ τε γὰρ ἀξίωμα τὸ ἔμολι καὶ τὸ
τοῦ κηρύγματος εἶδος πολλὴν διαφορὰν ἰνδείκνυται.
Ἐγὼ Δεσπότης, ἐκεῖνος δοῦλος. Ἐγὼ βασιλείαν οὐ-
ρανῶν κηρύσσω, ἐκεῖνος σωτηρίαν τὴν ἀπὸ τῆς
καταστροφῆς. Ἐγὼ μετὰ θαυμάτων, ἐκεῖνος οὐδὲν
ποιήσας θαῦμα. Ὁμοίως καὶ ἡ βασίλισσα τοῦ νότου
κατακρινεῖ τὴν γενεὰν ταύτην, ὅτι ἐκ περάτων γῆς
ἦλθεν ἀκοῦσαι τὴν σοφίαν Σολομῶντος. Νότι δὲ μοι
καὶ πᾶσαν ψυχὴν ἐν τῷ καλῷ κρατοῦσαν καὶ ἰστα-
μένην βασίλισσαν τοῦ νότου. Οἶόν τι φημι, ὁ βορρᾶς
παρὰ τῇ Γραφῇ διαβάλλεται, ὡς τοῦ ἀντικειμένου
τόπου· ψυχρὸς γὰρ καὶ νεκροποιὸς καὶ ναρκώδης· ὁ
δὲ νότος ἐπαινεῖται ὡς πνεῦμα θερμὸν καὶ ζωογόνον,
καὶ τῶν νεναρκητότων μελῶν θαλπτικόν. Διδὸ καὶ ἡ
ἐν τῷ Ἄσματι νύμφη τὸν βορρᾶν διώκουσα, Ἐξε-
γέρθητι, φησὶ, βορρᾶ, καὶ ἔρχου, νότε. Καὶ πάλιν ὁ
προφήτης φησὶ· Καὶ τὸν ἀπὸ βορρᾶ ἐξολοθρεύσῃ
Κύριος, δηλονότι τὸν Σατανᾶν. Ἡ τοίνυν ψυχὴ ἡ
βασιλεύουσα ἐν τῷ νότῳ, τῇ ἀγαθῇ μερίδι καὶ τῷ
πνευματικῷ βίῳ, καὶ διὰ τῆς πρακτικῆς τὸ κράτος
ἔχουσα, ἔρχεται εἰς τὸ ἰκοῦσαι τὴν σοφίαν, ὅπερ
ἔστιν, εἰς θεωρίαν ἀναβίωσιν. Ἡ γὰρ σοφία τοῦ Σολομῶντος
τοῦ εἰρηνοῦ βασιλέως, τοῦ Κυρίου καὶ
Θεοῦ ἡμῶν ἡ θεωρία ἔστιν, εἰς ἣν ἄλλως οὐκ ἂν εἰσέλθῃ τις,
εἰ μὴ διὰ τοῦ βασιλεύσαι ἐν τῷ ἀγαθῷ
βίῳ, καὶ κρατῆσαι διὰ τῆς πρακτικῆς.

οὐδεὶς δὲ λύχνον ἄψας, εἰς κρυπτὴν τίθεισιν, D
οὐδὲ ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, ἵνα οἱ
εἰσπορευόμενοι· τὸ φῶς βλέπωσιν. Ὁ λύχνος τοῦ σώ-
ματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμὸς. Ὅταν οὖν ὁ ὀφθαλμὸς σου
ἀπλοῦς ᾖ, καὶ ὄλον τὸ σῶμά σου φωτεινὸν ἔστιν.
Ἐπὰν δὲ πονηρὸς ᾖ, καὶ τὸ σῶμά σου σκοτεινὸν
ἔστι. Σκόπει οὖν, μὴ τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος ἔστιν.
Ἐπὶ οὖν τὸ σῶμά σου ὄλον φωτεινὸν, μὴ ἔχον τι μέρος
σκοτεινόν, ἔσται φωτεινὸν ὄλον, ὡς ὅταν ὁ λύχνος τῇ
ἀστραπῇ φωτίξῃ σε. » Ἐπειδὴ περ οἱ βάσκανοι Ἰου-
δαῖοι τὰ θαύματα βλέποντες ἐσυκοφάντων ταῦτα
νότος κακίᾳ, τούτου ἕνεκεν ὁ Κύριος ταῦτά φησι· Ὅτι
λύχνον λαβόντες οἱ ἄνθρωποι παρὰ τοῦ Θεοῦ, τὴν

A condemnationem recepta audiendi 359 virtus.
Congregantibus autem se turbis, cœpit Jesus re-
prehendere ingratos. Nam quoniam erant quidam
apud eos qui quærebant signum de cœlo fieri
a Jesu, dicebant enim : Signa quæ fecit de terra
sunt, et facit ea in Beelzebul mundi principe,
qui potestatem habet terræ : de cœlo autem non
poterit, eo quod non sit Filius Patris cœlestis : quia,
inquam, fuerunt quidam hæc dicentes, ejus gratia
arguit eos Dominus, et dicit : Dabitur vobis signum,
quod ostendet me verum Filium cœlestis Patris.
Quale hoc? Jonæ signum, hoc est resurrectionis.
Sicut enim ille tribus diebus fuit in ventre ceti,
ita et ego tres dies faciam in ventre magni ceti,
hoc est inferni, et resurgam. At Jonæ quidem,
B postquam velut revixit ex ventre ceti, prædicanti
crediderunt Ninivitæ : mihi autem etiam cum re-
surrexerem, non credet generatio ista : unde con-
demnabuntur, quod neque Niivitas sint imitati,
quamvis major nunc hæc adsit quam Jona. Nam
ob meam dignitatem et prædicationis genus, major
monstratur excellentia. Ego Dominus, ille servus :
ego regnum cœlorem prædico, ille salutem ne per-
irent : ego cum miraculis, ille absque miraculis.
Similiter et regina austri condemnabit nationem
hanc, quia ex sinibus terræ venit ut audiret sa-
pientiam Solomonis. Intelligas quoque, obsecro, per
reginam austri, omnem animam quæ in bono va-
lida est et perseverat. Et ut tale quid dicam, aquilo
in Scriptura infamatur tanquam adversarii regio.
C Gelida enim est et rigida, ac mortua facit. Auster
verò laudatur ut ventus calidus et vivificans, et
stupida membra confovens. Ideo et in Canticis
sponsa aquilonem fugans dicit : Surge, aquilo ; et
veni, auster. Et iterum propheta dicit : Et eum qui
ab aquilone est, exterminabit Dominus, Satanam
scilicet. Igitur anima quæ regnat in austro, in bona
parte spiritualis vitæ, et imperium habet in operi-
bus, venit ut audiat sapientiam, hoc est, ad con-
templationem ascendit. Sapientia enim Solomonis
pacifici regis, Domini et Dei nostri contemplatio
est : ad quam non veniet quis aliter, nisi regnave-
rit in bona vita, et per activam imperaverit.

Vers. 33-36. « Nemo lucernam accendit, et in
abscondito ponit, neque subter modium, sed super
candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant.
Lucerna corporis est oculus. Cum igitur oculus tuus
fuerit simplex, totum quoque corpus tuum lucidum
erit ; quod si malus fuerit, etiam corpus tuum tene-
brosus erit. Vide ergo ne lumen quod in te est,
tenebræ sint. Si ergo corpus tuum totum lucidum
fuerit, non habens aliquam partem tenebrosam,
sic erit lucidum 360 totum, ut cum lucerna fulgore
illuminat te. » Quoniam invidi Judæi miracula vi-
dentes, ea calumniabantur ob mentis malitiam, ejus
gratia Dominus hæc dicit : quod lucernam adorti a

Deo, intellectus scilicet ac mentis beneficium, per quam videmus, veluti si nobis datum esset lumen, homines abscondunt mentis iudicium, et prae invidia obtenebrati, miracula et beneficia non vident, quamvis in hoc accoperimus montem, ut super candelabrum ponamus, ut etiam alii lumen videant. Videtur autem mihi hoc dicere : O Pharisee, habes scientiam, istud est lucerna : oportet te scientia illa uti, ut per eam agnoscas miracula, et aliis quoque ostendere et monstrare possis quod sint opera Filii Dei, et non Beelzebul : ut hi qui ingrediuntur, hoc est novitii, et qui instruuntur, lumen videant. Nam qui sapiens est, iam ingressus est : qui autem discit, adhuc ingreditur. At Pharisei vos hoc facere non vultis, sed oculum mentis vestrae, qui simplex erat, fecistis obliquum et obscurum. Etiam sicut oculus corporis si quid habet, hoc et corpus habere facit : si quidem lucem habet ac lucidas fuerit, erit et corpus in luce : si in tenebris fuerit, erit et illud in tenebris : simili modo eundem affectum habet anima, quem habet mens. Et si invenerit oculum quem accepit a Deo, et lucem obtenebrari vel ab invidia, vel ab avaritia, vel ut in summo, dicam, carnalitate, obtenebratur et ipsa.

Vers. 37-41. « Et cum loqueretur, rogavit illum quidam Phariseus ut pranderet apud se. Jesus autem ingressus accubuit. Phariseus autem cum vidisset, admiratus est quod non prius lavasset ante prandium ; et ait Dominus ad illum : Nunc vos Pharisei exteriora poculi catinique mandatis, et quod intus est vestri, plenum est rapina et malitia : stulti, nonne qui fecit quod foris est, etiam id quod intus est fecit? Verumtamen quod superest, date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis. » Sciebat quidem Phariseorum livorem Dominus, et nihilominus comedit cum eis propter istud ipsum, quod mali erant, et correctione opus habebant. Nam propter hoc comedit cum eis, ut occasionem apprehendat, et eorum mores emendet. Proinde et nunc stultam eorum consuetudinem taxat, nempe lotionem antequam comedant : docens quod oporteat animam per bona opera purificare ; nam lavari aqua, non animam, sed corpus purificat. At stulti illi putabant quod cum corpore quando baptizabatur et lavabatur, simul et anima purgaretur. Dominus igitur pulchro calicis exemplo usus est. Quia enim tempus erat mensæ, calicis et catini meminit, ab his quæ ob oculos sita erant, testimonium asserens, et persuadens Phariseis quod sicut nulla quidem utilitas est extrinsecus mundum esse **361** poculum, intrinsecus autem impletum esse sordibus : sic neque si corpus baptizetur, anima autem omni plena sit immunditia, utpote rapina et malitia. Insinuavit autem duas affectiones quibus laborabant Iudei, avaritiam per rapinam, invidiam autem et quæ ex invidia proveniunt, per malitiam. Nulla igitur utilitas est quando sic habet anima. Stulti, nonne qui fecit corpus, quod multa cura dignaris, etiam animam fecit? Debetis igitur et illam purgare. Deinde

τοῦ νοῦς χάριν, δι' ἧς βλέπομεν ὡς νεὶ φωτὸς θεοῦ ἡμῖν, κατέκρυψαν ταύτην τὴν διακρίσιν τοῦ νοῦ, καὶ ἀπὸ βασκανίας σκοτισθέντες, τὰ θεύματα καὶ τὰς εὐεργεσίας οὐχ ὀρώσι. Καίτοι ἐπὶ τοῦτο ἰδέομεν τὸν νοῦν, ἵνα ἐπὶ τὴν λυχνίαν τιθώμεν, ὡς ἂν καὶ ἄλλοι βλέπωσι τὸ φῶς. Δοκεῖ δὲ μοι τοῦτο λέγειν, ὅτι, Ὁ Φαρισαῖε, ἔχεις γνώσιν, τοῦτο δὲ λύχνος. Ἐδίδου σε τῇ γνώσει ταύτῃ κατηρησθῆαι πρὸς τὴν τῶν θευμάτων ἐπίγνωσιν, καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ φαίνειν καὶ δευκνῆσαι ταῦτα, ὅτι ἔργα εἰσι τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐχὶ τοῦ Βεελζεβούλ, ὡς ἂν οἱ εἰσπορευόμενοι, τοῦτέστιν οἱ εἰσαγωγικοὶ καὶ ἀρχαριοί, τὸ φῶς βλέπωσιν. Ὁ μὲν γὰρ σοφὸς ἦδη ἐπορεύθη, ὃ δὲ ἐπιμανθάνων πορεύεται. Ἄλλ' οὐ τοῦτο ἠβουλήθητε ὑμεῖς οἱ Φαρισαῖοι, ἀλλὰ τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ψυχῆς τὸν νοῦν ἀπλοῦν ὄντα, ἐποίησατε λοθιν καὶ σκολιῶν. Ὡσπερ γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ σώματος, ὅπως ἂν ἔχη, οὕτω καὶ τὸ σῶμα ποιεῖ, εἰ μὲν φωτεινὸς εἴη, ἔσται καὶ τὸ σῶμα ἐν φωτὶ· εἰ δὲ σκοτεινὸς, ἔσται κάκειν ἐν σκότει. Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῷ νοῦ ἡ ψυχὴ συνδιατίθεται. Καὶ ὅν ἑαθεὶν ἐκ Θεοῦ ὀφθαλμὸν καὶ φῶς, τοῦτον εἰ εὖροι σκοτιζόμενον ἢ ὀπὸ βασκανίας, ἢ φιλοχρηματίας, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν φιλοδουλίας, σκοτίζεται καὶ αὐτὴ.

« Ἐν δὲ τῷ λαλῆσαι, ἠρώτα αὐτὸν Φαρισαῖός τις, ὅπως ἀριστήσῃ πρὸ αὐτῶν· εἰσελθὼν δὲ ἀνέπεσεν. Ὁ δὲ Φαρισαῖος ἰδὼν ἰθαύμασεν, ὅτι οὐ πρῶτον ἐβηπίσθη πρὸ τοῦ ἀριστοῦ. Εἶπε δὲ ὁ Κύριος πρὸς αὐτὸν· Νῦν ὑμεῖς οἱ Φαρισαῖοι τὸ ἐξωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ πίνακος καθαρίζετε, τὸ δὲ ἐσωθεν ὀρνῶν γέμει ἀρπαγῆς καὶ πονηρίας· ἀφρονες, οὐχ ὁ ποιήσας τὸ ἐξωθεν, καὶ τὸ ἐσωθεν ἐποίησεν; Πλὴν τὰ ἐνόντα ὅτε ἀλεημοσύνην, καὶ ἰσοῦ πάντα καθαρὰ ὀμνῆσιν ἔσθιν. » Ἦδει μὲν τὴν τῶν Φαρισαίων σκαλιότητα ὁ Κύριος, ἀλλ' ὁμοῦ συνεστίαται αὐτοῖς διὰ αὐτὸ τοῦτο, ὅτι πονηροὶ ἦσαν, καὶ διορθώσεως ἔχρηζον. Διὰ τοῦτο γὰρ τοι συνεστίαι, ὡς ἂν δράξῃται ἀφορμῆς, καὶ βελτιώσῃ τὰ ἦθη αὐτῶν. Ὡσπερ οὖν καὶ νῦν τὸ ἀνόητον αὐτῶν ἔθος ἐπισκώπτων, φημι δὴ τὸ πρὸ τοῦ φαγεῖν καθαρίζεσθαι αὐτοὺς, διδάσκει, ὅτι δεῖ τὴν ψυχὴν κεκαθάσθαι δι' ἔργων ἀγαθῶν, ὡς τότε νίπτεσθαι δι' ὕδατος, οὐ ψυχῆν, ἀλλὰ σῶμα καθαίρει. Ἐκαίνοι γὰρ ἐνόμιζον οἱ ἀνόητοι, ὅτι ἀμρ τῷ σώματι καὶ ἡ ψυχὴ αὐτῶν καθαίρεται διὰ τοῦ βαπτίζεσθαι καὶ νίπτεσθαι τὸ σῶμα. Ὁ τοίνυν Κύριος χαίρειν παραδειγματι κέχρηται τῷ τοῦ ποτηρίου. Ἐπεὶ γὰρ καιρὸς ἦν τραπέζης, ποτηρίου καὶ πίνακος μνημονεύει, ἀπὸ τῶν ἐν ὄψει κειμένων μαρτυρίαν παράγων, καὶ συμπεσῶν τὸν Φαρισαῖον, ὅτι ὡσπερ οὐδὲν ὄφελος ἐξωθεν μὲν καθαρὸν εἶναι τὸ ποτήριον, ἐσωθεν δὲ ῥύπου παντὸς πεπληρωμένον, οὕτως οὐδὲ σῶμα τοῦ βαπτιζομένου, ψυχῆς δὲ γεμῆσης πάσης ἀκαθαρσίας, οἷον ἀρπαγῆς καὶ πονηρίας. Ἦνίκατο δὲ τὰ δύο πάθη τὰ ἐπικρατοῦντα τῶν Ἰουδαίων. πλεονεξίαν διὰ τῆς ἀρπαγῆς, φθόνον δὲ καὶ τὰ ἐκ φθόνου διὰ τῆς πονηρίας. Οὐδὲν οὖν ὄφελος, ὅταν οὕτως ἔχη ἡ ψυχὴ. Ἀφρονες, οὐχ ὁ ποιήσας τὸ σῶμα, ὃ πολλῆς ἐπιμελείας ἀξίους, καὶ τὴν ψυχὴν ἐποίησεν; Ὑπερίετε οὖν καὶ ταύτην καθαίρειν. Ἔτα

διδάσκει αὐτοῖς, πῶς καθαρίζεται τὸ ἔσω. Διὰ τῆς Ἀ
ἐλεημοσύνης, φησὶν. Ὅρα δὲ μοι πῶς τὰ δύο πάθη
αὐτῶν θεραπεύει, τὸν φθόνον λέγω, καὶ τὴν ἀρπα-
γὴν, διὰ τοῦ ὑποθέσθαι τὴν ἐλεημοσύνην. Ὁ γὰρ
ἐλεῶν ἀληθῶς, οὐχ ἀρπάσσει τὰ τοῦ ἐλεουμένου (4),
οὐ φθονήσει τῷ ἐλεουμένῳ. Ἐπεὶ τοίνυν δύο τούτοις
πάθη ἐνώϊθισε, δι' ἐνὸς φαρμάκου ταῦτα ἐκμοχλεύει,
τῆς ἐλεημοσύνης, ἥτις πρώτη θύρα τῆς θεοποιου
ἀγάπης· ἀγάπης δὲ παρουσίας τοῦ πλεονεξία καὶ
φθόνος; Τὰ ἐνόητα οὖν, τουτέστι, τὰ ὑπάρχοντα ὑμῖν·
καλῶς δὲ εἶπε τὰ ἐνόητα, καὶ οὐκ εἶπεν, ὄντα, δίδει
τὰ χρήματα ἔνισθιν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ φιλοχρημάτου,
καὶ ἐγκάθηνται αὐτῇ, διὰ καὶ Δαυὶδ φησι, μὴ προσ-
τίθεσθαι τὴν καρδίαν τῷ πλούτῳ, τουτέστι, μὴ
προσηλοῦν αὐτὴν καὶ συνδεσμεῖν.

« Ἄλλ' εἶπα ὑμῖν τοῖς Φαρισαίοις, οἱ ἀποδεκα- B
τούτε τὸ ἥδύσμον, καὶ τὸ πῆγανον, καὶ πᾶν λάγα-
νον, καὶ παρέρχεσθε τὴν κρίσιν, καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ
θεοῦ· ταῦτα ἴδει ποιῆσαι, κάκεινα μὴ ἀφίναί. Οὐαὶ
ὑμῖν τοῖς Φαρισαίοις, οἱ ἀγαπᾶτε τὴν πρωτοκαθε-
δρίαν ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ τοὺς ἀσκαμοὺς ἐν
ταῖς ἀγοραῖς. Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι
ὑποκριταί, οἱ ἐστὲ ὡς τὰ μνημεῖα τὰ ἀθάλα, καὶ οἱ
ἐνθρῶποι περιπατοῦντες ἐπάνω οὐκ οὐδασιν. Ἀπο-
κριθεὶς δὲ τις τῶν νομικῶν, λέγει αὐτῷ· Διδάσκαλε,
ταῦτα λέγων καὶ ἡμᾶς ὑβρίζεις. Ὁ δὲ εἶπε· Καὶ
ὑμῖν τοῖς νομικοῖς οὐαὶ, οἱ φορτίζετε τοὺς ἀνθρώ-
πους φορτία δυσβάστακτα, καὶ αὐτοὶ ἐν τῶν δακτύ-
λων ὑμῶν οὐ προσφάετε τοῖς φορτίοις. (Ὁαὶ ὑμῖν,
οἱ οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν προφητῶν, οἱ δὲ
πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς· ἀρα μαρτυρεῖτε, C
καὶ συνευδοκεῖτε τοῖς ἔργοις τῶν πατέρων ὑμῶν, οἱ
αὐτοὶ μὲν ἀπέκτειναν αὐτούς, ὑμεῖς δὲ οἰκοδομεῖτε
αὐτῶν τὰ μνημεῖα. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ σοφία τοῦ θεοῦ
εἶπεν· Ἀποστελῶ εἰς αὐτοὺς προφήτας καὶ ἀποστό-
λους, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενοῦσι καὶ διώξουσιν, ἵνα
ἐκζητηθῇ τὸ αἷμα πάντων τῶν προφητῶν, τὸ ἐχθυ-
όμενον ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύ-
της, ἀπὸ τοῦ αἵματος Ἄβελ ἕως τοῦ αἵματος Ζαχα-
ρίου, τοῦ ἀπολομένου μεταξύ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ
τοῦ οἴκου. καὶ λέγω ὑμῖν, ἐκζητηθήσεται ἀπὸ τῆς
γενεᾶς ταύτης. » Οἱ Φαρισαῖοι ἵνα μὴ παρθῶσι δη-
θεν τὸν νόμον, ἀπεδεκάτουν καὶ τὰ ἐλάχιστα, εἰ δὲ
τις αὐτοῖς ἐμέμψατο τυχὸν ὡς μικρολογούμενοις,
τὸν νόμον προέφερον, ὅς ἀπὸ πάντων δεκάτας προσ-
φέρεσθαι τοῖς ἱερεῦσιν ἐκέλευεν. Ὁ γοῦν Κύριός
φησιν, οἱ ὡς περ τούτων οὐκ ἀμελεῖτε, ἴδει ὑμᾶς
καὶ τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ περιποιεῖ-
σθαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἀδικοὶ ἦσαν, καὶ χήραν καὶ
ὀρφανὸν ἀπεκτίνυσον, φησὶν, οἱ Δεῖ ὑμᾶς ἔχειν τὴν
κρίσιν, ἦγον τὴν δικαιοκρασίαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ κατα-
φρονηταὶ ἦσαν τοῦ θεοῦ, ἀδιαφόρως τοῖς ἱεροῖς
ἔργοις ἐπιχειροῦντες, διὰ τοῦτο αὐτοῖς τὴν τοῦ θεοῦ
ἀγάπην ἔχειν ἐντέλλεται. Ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν θεόν,
οὐ καταφρονητικῶς μέτσει τὰ ἔργα αὐτοῦ. Τάχα
δὲ μοι δοκεῖ, ἐπειδὴ δύο εἶδη τῆς ἀγάπης, τὸ τε πρὸς

docet eos quomodo purgandum sit quod interius :
Per eleemosynam, inquit. Vide autem quomodo duas
illorum affectiones sanet, invidiam dico et rapinam,
per hoc quod subjicit eleemosynam. Nam qui vere
miseretur, non rapiet ejus bona cujus miseretur,
neque illi invidabit. Et quia duos morbos eis expro-
bravit, uno remedio eleemosynæ utrumque sanat,
quæ prima est janua deificantis charitatis. Si enim
affuerit dilectio, ubi manebit avaritia et invidia? Ea
igitur quæ insunt, hoc est, facultates vestræ. Bene
dixit, ea quæ insunt, et non dixit, ea quæ sunt, eo
quod divitiæ insunt in corde avari et sedent in eo.
Ideo et David dicit non apponendum cor divitiis,
hoc est, ne agglutinetur nec colligetur.

Vras. 42-51. « Sed vae vobis Phariseis, quia de-
cimatis mentam et rutam, et quodvis olus, et præ-
teritis iudicium et charitatem Dei : imo hæc oportuit
facere, et illa non omittere. Vae vobis Phariseis,
quia diligitis primas cathedras in synagogis, et sa-
lutationes in foro. Vae vobis, Scribæ et Pharisei
hypocrita, quia estis ut monumenta quæ non appa-
rent, et homines ambulantes super nesciunt. Res-
pondens autem quidam ex legisperitis, ait illi :
Magister, hæc dicens etiam nos officis contumelia.
At ille ait : Et vobis legisperitis vae, quia oneratis
homines oneribus quæ portare non possunt, et ipse
uno digito vestro non attingitis sarcinas. Vae vobis,
quia ædificatis monumenta prophetarum : patres
autem vestri occiderunt illos. Profecto testamini
quod comprobatis facta patrum vestrorum, quoniam
illi quidem eos occiderunt ; vos autem ædificatis
eorum sepulcra. Propterea et sapientia Dei dixit :
Mittam ad illos prophetas et apostolos, et ex illis
occident et persequentur, ut requiratur sanguis om-
nium prophetarum qui effunditur a constitutione
mundi a natione ista, a sanguine Abel usque ad
sanguinem Zachariæ, qui perlit inter altare et
ædem ; profecto dico vobis, requiritur ab hac na-
tione. » Pharisei, ne transgredierentur legem videli-
cet, decimas etiam ex minimis dabant : et si quis
illos reprehendebat tam parvarum rerum rationem
habentes, legem proferebant, quæ de omnibus de-
cimas offerri sacerdotibus præcipiebat. Itaque Do-
minus dicit : Sicut illa non negligitis, ita oportet
vos et iudicium 362 et dilectionem Dei facere,
Quoniam iniusti erant, viduasque et orphanos pes-
sumdabant, dicit quod oporteat eos habere iudicium,
hoc est, justum iudicium. Et quia contemptores Dei
erant, temere sacra opera tractantes, idcirco præ-
cipit eis ut charitatem Dei habeant. Nam qui diligit
Deum, non contemptum facit opera ejus. Fortassis
autem, ut mihi videtur, quoniam duæ sunt dilectio-
nis species, una erga Deum, altera erga proximum,
duas illas insinuat. Dicendo enim iudicium, indicat
dilectionem erga proximum. Juste enim judicare

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(4) Cod. 26, τοῦ ἐλεουμένου (πῶς γὰρ ὁ ἐλεῶν
ἀληθῶς) οὐ φθονήσει, κ. τ. λ. — Cod. 32, Ὁ γὰρ

ἐλεῶν ἀληθῶς, οὐχ ἀρπάσσει τὰ τοῦ ἐλεουμένου. Γῶς
γὰρ ὁ ἐλεῶν ἀληθῶς φθονήσει τῷ ἐλεουμένῳ; κ. τ. λ.

proximum, et non conculcare eum, ex dilectione fit. Dicendo vero dilectionem Dei, omnino significat generaliam affectionem erga Deum. Et quando quis diligit proximum, non propter sæculare quiddam, vel turpem affectionem, sed juxta Deum, ea quidem Dei dilectio dei potest, quam scilicet mandat Deus ac probat. Volebant autem Pharisæi ab omnibus hominibus honorari et salutari ut doctores in foro. Hoc enim vult salutatio et appellatio. Similes igitur estis, inquit, monumentis, quæ plena quidem sunt omni putredine, extrinsecus autem marmore fulgere vident homines, nescientes quid calcant, alioquin abominarentur abominationem quæ intra est. Legisperitus vero stulte seipsum reprehensioni subjicit. Sane alii erant legisperiti, et alii Pharisæi. Nam Pharisæi videbantur ut monachi, et qui ab aliis se segregabant. Legisperiti vero Scribæ erant et doctores, qui solvebant quæstiones legis. Onerabant itaque homines gravibus et intolerabilibus, mandantes ea quæ in lege observata difficilia, et ipsi neque digito attingebant onera: hoc est, ipsi nihil ex his quæ aliis imperabant, faciebant. Nam quando docens facit quæ docet, alleviat onera, exemploque suo consolationem affert discipulis. Quando autem nihil horum facit quæ docet, tunc quæ docet graviora onera videntur discipulis, tanquam quæ ne a doctore quidem perfici queant. Declarat quoque Dominus Judæos nepotes esse ac hæredes malitiæ Cain, eo quod dicit quod omnis sanguis, effusus ab Abel usque ad Zachariam, a natione illa expetetur. Etenim vos prophetas, qui erant fratres vestri, occidistis, sicut ille Abel. Unde quidam non absurde numeraverunt Cain inter eos qui prophetas occiderunt, a quo vindictæ exquisitæ sunt septem supplicio scilicet leviore: Lamech⁴⁴ autem inter eos qui occiderunt Christum. Et ideo septuagies septem ultiones dederunt, dispersi in captivitatem, a qua non redibunt. Quis autem fuit Zacharias, quem occiderunt inter templum et altare? Alii quidem dicunt fuisse priscum Zachariam filium Joiadæ, quem lapidarant, ut discimus ex libro Regum. Alii vero patrem Præcursoris, eo quod ille ordinaverat Dei Genitricem cum virginibus etiam postquam peperisset Christum, et constituerat eam in loco quo illæ stant: hic enim locus est inter templum et altare, quod est extra æreum, et propterea occiderunt eum. Nam quia expectabant quidam Christum regem suum futurum, nolebant autem regem ferre, ideo occiderunt sanctum, qui asseruerat virginem peperisse, et Christum natum esse regnaturum super eos, quod adversabantur: absque enim, rege volebant esse.

χαλκοῦ. διὰ τοῦτο τοίνυν ἐφόνευσαν αὐτόν. Ἐπεὶ γὰρ νον, οὐκ ἤθελον δὲ βασιλευθῆναι, τούτου ἕνεκα ἐφόνευσαν τὸν ἄγιον, ὡς βεβαιούνητα ὅτι παρθένος ἔτεκεν, καὶ ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη ὁ μέλλων αὐτῶν βασιλεύειν,

VERS. 52-54. c. Væ vobis legisperitis, quia tulistis clavem scientiæ: ipsi non introistis, et eos qui introibant, vetuistis. Cum autem hæc ad illos

⁴⁴ Gen. iv.

Α τὸν Θεόν, καὶ τὸ πρὸς τὸν πλησίον, τὰ δύο ταῦτα αἰνίττεσθαι, διὰ μὲν τοῦ εἰπεῖν τὴν κρίσιν, ὁποδῶν τὴν εἰς τὸν πλησίον ἀγάπην· τὸ γὰρ δικαίως κρίνειν τὸν πλησίον, καὶ μὴ καταδυναστεύειν αὐτοῦ, ἐκ τοῦ ἀγαπᾶν αὐτὸν γίνεται. Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πάντως μηνύων ὀλίγην διδάσκειν. Καὶ ὅταν δὲ τις ἀγαπᾷ τὸν πλησίον οὐ διὰ τι κοσμικὸν, ἢ αἰσχρὸν πάθος, ἀλλὰ κατὰ Θεόν, λεγθεῖν ἂν καὶ αὕτη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἣ γοῦν ἦν ἐντέλλεται ὁ Θεός, ἦν ἀποδέχεται. Ἦθειλον δὲ παρὰ παντὸς ἀνθρώπου τιμᾶσθαι καὶ προσαγορεύεσθαι ὡς διδάσκαλοι ἐν ταῖς ἀγοραῖς· τούτο γὰρ ὁ ἀσπασμὸς, ἢ προσηγορία. Ἐοίκατε γοῦν, φησὶ, μνημασιν, ἢ γέμουσι μὲν πάσης σαπρίας, ἐξωθεν δὲ λάμπουσιν μαρμάρους· ἢ ὄρῶντες οἱ ἄνθρωποι, οὐκ εἰδασι ποῦ περιπατοῦσιν, ἢ γὰρ ἂν ἐμυσάχθησαν τὴν ἐσωθεν βδελυγμίαν. Ὁ δὲ νομικὸς ἀνοήτως ὑπέχει αὐτὸν τῷ ἐλέγχῳ. Ἄλλοι δὲ ἦσαν οἱ νομικοὶ παρὰ τοὺς Φαρισαίους. Οἱ μὲν γὰρ Φαρισαῖοι ὡς ἀσκηταὶ ἐδόκουν, καὶ ἀποκεκομμένοι τῶν ἄλλων. Οἱ δὲ νομικοὶ Γραμματεῖς ἦσαν καὶ διδάσκαλοι, τοῖς βουλομένοις τὰ τοῦ νόμου ζητήματα λύοντες. Ἐφόρτιζον οὖν τοὺς ἀνθρώπους βαρῆα καὶ δυσβάστακτα οἱ νομικοὶ, ἐντελλόμενοι αὐτοῖς τὰ τοῦ νόμου δυσφύλακτα παρατηρήματα, αὐτοὶ δὲ τῷ δακτύλῳ αὐτῶν οὐ προσέψαυον τοῖς φορτίοις, τούτστιν, αὐτοὶ οὐδὲν, ἐξ ὧν τοῖς ἄλλοις ἐπάτατον, ἐπραττον. Ὅταν μὲν γὰρ ὁ διδάσκων πρᾶττη ἢ διδάσκει, ἐπελαφρύνει τὰ φορτία, ὑπόδειγμα διδοῦς αὐτὸν, καὶ παρηγορίαν ἐμποιῶν τοῖς διδασκομένοις. Ὅταν δὲ οὐδὲν ὧν λέγει πρᾶττη, τῆνικαῦτα βαρῆα ὄντως· τὰ φορτία δοκεῖ τοῖς διδασκομένοις, ὡς μὴδὲ παρὰ τοῦ διδασκᾶντος δυνάμενα κατορθωθῆναι. Ἐμφαίνει δὲ ὁ Κύριος τοὺς Ἰουδαίους ἀπογόνους καὶ κληρονόμους τῆς κακίας τοῦ Κάιν, διὰ τοῦ λέγειν ὅτι πᾶν αἷμα ἐκχυθὲν ἀπὸ Ἄβελ ἕως τοῦ Ζαχαρίου ἀπαιτηθήσεται ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης. Καὶ γὰρ, φησὶν, ὑμεῖς ἀδελφοὺς ὄντας ὑμῶν τοὺς προφήτας ἐφόνευσάτε, ὡς κακίους τὸν Ἄβελ. Ὅθεν οὐκ ἄλόγως τινὲς ἐπὶ τὸν Κάιν εἰς τὸν τοῦ προφήτου ἀποκτείναντα λαβὼν ἐξηλάθοντο, ἀφ' οὗ ἐκδεδίκηται ἐπὶ τὰς ἀποκτείναντας τὸν Χριστὸν, διὸ καὶ ἐβδομηκοντάκις ἐπὶ τὰς ἐκδεδίκηται, εἰς αἰχμαλωσίαν διασπαρέντες ἀνυπόστροφον. Τίς δὲ ἦν ἄρα Ζαχαρίας, ὃν ἐφόνευσαν μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου; Οἱ μὲν λέγουσι τὸν ἄρχαῖον Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Ἰωάθε, καὶ ὃν ἐλιθοβόλησαν, ὡς ἔστι μαθεῖν ἐκ τῆς βίβλου τῶν Βασιλειῶν· οἱ δὲ τὸν πατέρα τοῦ Προδρόμου, τοῦτον γὰρ τάζαντα τὴν Θεοτόκον μετὰ τῶν παρθένων μετὰ τὸ τεκεῖν τὸν Χριστόν, καὶ στήσαντα ταύτην ἐν τῷ τόπῳ ἐν ᾧ ἐκείνη ἴσταντο· ὁ δὲ τόπος ἦν μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ ἐξω τοῦ προσεδόκων τινὲς τὸν Χριστὸν βασιλέα αὐτῶν ἐσόμενον, ὅπερ ἀπεστρέφοντο· ἀβασίλευτοι γὰρ ἤθελον εἶναι. c. Οὐδὲ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖτα τῆς γνώσεως· αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθετε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους ἐκωλύσατε. Λέγοντος δὲ αὐτοῦ ταῦτα πρὸς

αὐτοὺς, ἤρξαντο οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι A
 ζεινῶς ἐνέγειν, καὶ ἀποστοματίζειν αὐτὸν περὶ πλειό-
 των, ἐνεδρεύοντες αὐτὸν, ζητοῦντες θηρεύσαι τι ἐκ
 τοῦ στόματος αὐτοῦ, ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ
 » Κλειδα γνώσεως ὠνόμασεν ὁ Κύριος τὴν διδασκαλίαν,
 καὶ τὴν διὰ τοῦ νόμου χειραγωγίαν δυναμένου προσ-
 ἀγειν τῷ Χριστῷ. Ὁ γὰρ νόμος χειραγωγὸς πάν-
 τως εἰς Χριστόν. Οἱ τοίνυν νομικοὶ τὸν νόμον δοκοῦν-
 τες ἐρμηνεύειν, τὴν κλειδα τῆς γνώσεως κατεῖχον
 ἐθελόκακως, καὶ οὐκ ἤνοιγον τὰς τοῦ νόμου θύρας,
 ἵνα δι' αὐτῶν εἰσέλθωσιν αὐτοὶ τε καὶ ὁ λαὸς πρὸς
 Χριστόν. Ἔστι δὲ ὁ νόμος θύρα εἰς Χριστόν· πλὴν ἡ
 θύρα αὕτη κεκλεισμένη ἐστίν, ἐὰν μὴ τις τὴν ἀσά-
 φειαν τοῦ νόμου σαφηλίζῃ καὶ διανοίγῃ. Καὶ γὰρ ὁ Κύ-
 ριος εἶπεν· « Εἰ ἐπιστεύετε Μωσῆ, ἐπιστεύετε ἂν
 ἐμοί. » Καὶ πάλιν· « Ἐρευνάτε τὰς Γραφάς, ὅτι αὗται
 εἰσὶν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ, καὶ ὑμεῖς οὐ θέλετε
 εἰσελθεῖν πρὸς με. » Οὗτον ὡς ἐπὶ ἐνδῶ· ὑποδείξαι, ἀμνὸς
 ἐσφάζετο τοῖς Ἰουδαίοις, ἐχρίοντο αἰφιλια, καὶ τὰ κρέα
 ἤσθιον, καὶ ἦν αὐτοῖς νίκη τοῦτο κατὰ τὸν δλοθρευ-
 τῶ. Τοῦτο δὲ ἅπαν τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον ἐδή-
 λου, οὗ ὡς ἀμνοῦ ἀμύμου καὶ ἀσπίλου σφαγέντος,
 ἐχρίσθησαν αἱ ἡμέτεραι φιλια, θυμὸς καὶ ἐπιθυμία,
 καὶ τὸ τούτων ὑπερῶρον τὸ λογιστικόν· καὶ τὴν
 σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐφάγομεν, καὶ νενι-
 κήκαμεν τὸν τὰς ψυχικὰς ἡμῶν δυνάμεις δλοθρευ-
 οντα. Καὶ τὰ πλεῖα δὲ τοῦ νόμου τὸν Χριστόν ὑπέδη-
 λουν. Κεκλεισμένος μέντοι ἦν ὁ νόμος τῇ τοῦ γράμ-
 ματος ἀσάφειᾳ, ὥσπερ τινὲς θύρα. Ἐὰν δὲ τις διδα-
 σκαλίαν ἐνεχειρίστω, οὗτος εἶχε τὴν κλειδα τῆς
 γνώσεως· καὶ εἰ ἠθούλετο, ἤνοιξεν αὐν, καὶ αὐτὸς τε
 εἰσῆλθε, καὶ ἄλλοις ὁδηγὸς ἐγένετο, ὅπερ οἱ νομικοὶ
 οὐκ ἐποίησαν, ἀλλ' ἦσαν τὴν κλειδα τῆς γνώσεως,
 τουτέστιν ἀπέκρυψαν, ἠφάνισαν, καὶ λοιπὸν ὡς τῆς
 κλειδὸς ἀρθείσης ἐκ μέσου, ἦτοι τῆς ἐρμηνείας τοῦ
 νόμου, ἔμεινεν κεκλεισμένη ἡ τοῦτο θύρα. Νοήσεις
 δ' ἂν καὶ τὴν πίστιν κλειδα τῆς γνώσεως. Διὰ γὰρ
 τῆς πίστεως προσγίνεται ἡ τῆς ἀληθείας γνῶσις·
 καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἡσαίας φησὶ· « Καὶ, Ἐὰν οὐ
 πιστεύσητε, οὐδ' οὐ μὴ συνήτε. » Οἱ τοίνυν νομικοὶ
 τὴν κλειδα ταύτης, ἦτοι τὴν πίστιν, ἦσαν ἐκ μέσου,
 καὶ ἀπέκρυψαν. Οὐ γὰρ εἴων πιστεύειν τινὰς εἰς τὸν
 δλων Σωτῆρα Χριστόν. Ἐθαυματούργει ἐκεῖνος, καὶ
 ὁ λαὸς διὰ τῶν θαυμάτων πιστεύων, ἐμελλεν ἐπιγι-
 νώσκειν αὐτὸν Θεόν· οἱ δὲ ἐν Βεελζεβοῦλ ἐλεγον ἐπι-
 τελεῖν αὐτὸν τὰ θαύματα. Ὁρᾷς πῶς ἦσαν τὴν κλειδα
 τῆς γνώσεως, οὐκ εἰόντες πιστεύειν τῷ δι' οὗ ἡ γνῶ-
 σις ἀποτοῖς ἐμελλεν ἐπιγίνεσθαι; Ἐδίδασκεν ἐν ταῖς
 Συναγωγαῖς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, οἱ δὲ ἐλεγον, Δαιμό-
 νιον ἔχει, καὶ μαίνεται, εἰ αὐτοῦ ἀκούετε; Ἦσαν οὖν
 κατὰ τὸ ἀληθὲς τὴν κλειδα τῆς γνώσεως, αὐτοὶ τε
 οὐκ εἰσῆλθον, καὶ ἑτέρους κεκωλύκασιν, καὶ ταῦτα
 εἰσερχομένους, τουτέστιν ἐπιτηδείους ὄντας πρὸς
 θεογνωσίαν. Ἐτι δὲ αὐτοῦ ταῦτα λέγοντος, ἐκεῖνοι
 ὥσπερ ἐπιμαρτυροῦντες τοῖς λόγοις αὐτοῦ, δέον ἐπι-
 γινῶναι τὴν οἰκίαν ἀσθένειαν, ἐπαδείκνουν αὐτοὺς
 δῆθεν σοφωτέρους αὐτοῦ, καὶ δὴ ἀποστοματίζειν αὐ-

A diceret, cœperunt legisperiti et Pharisei graviter
 insistere et captiose eum interrogare de multis, in-
 sidiantes ei, et querentes aliquid venari ex ore ejus,
 quo accusarent eum. » Clavem scientiæ nominavit
 Dominus doctrinam et legis manuductionem, quæ
 valebat adducere ad Christum. Lex enim omnino nos
 ad Christum manuducit. Legisperiti igitur, qui sibi
 recte legem interpretari videbantur, scientiæ cla-
 vem maligne tenebant, et non aperiebant januas
 legis, per quas intrarent et ipsi et populus ad Chri-
 stum, quandoquidem lex janua est ad Christum.
 Verumtamen janua ista clausa est, nisi quis obscu-
 ritate legis manifestet et aperiat, faciatque ma-
 nifestam. Etenim Dominus dixit : « Si credidissetis
 Mosi, credissetis utique mihi⁹⁹. » Et iterum :
 B Scrutaminini Scripturas, quoniam istæ sunt quæ tes-
 timonium perhibent de me. Et vos non vultis venire
 ad me. Et ut exempli gratia unum ostendam : ag-
 nus immolabatur a Judæis, et ungebatur superlimi-
 naria, et carnes comedebant, et erat eis hoc victo-
 rioria contra exterminatorem. Significabat hoc
 plane mysterium Christi, quo ut agno immaculato
 et puro occiso perfusi sunt nostri postes, ira et
 concupiscentia, et horum superliminare, rationalis
 vis : carnemque Filii hominis comedimus, et vic-
 mus quidem animales virtutes nostras perdentem.
 Et pleraque in lege Christum significabant. Clausa
 enim erat lex obscuritate litteræ, quasi janua qua-
 dam. Si autem cuiquam doctrina concedita fuerit,
 hic habet clavem scientiæ : si voluerit, aperire, et
 C ipse intrabit, et aliis dux erit : id quod legisperiti
 non fecerunt, sed tulerunt clavem scientiæ, hoc
 est absconderunt, obscurarunt, et jam quasi clavi
 e medio sublata, hoc est legis interpretatione, man-
 sit clausa ejus janua. Intelligas item et fidem cla-
 vem esse scientiæ. Per fidem enim datur veritatis
 scientia : unde propheta Isaias dicit : « Nisi credi-
 deretis, non intellegissetis¹⁰⁰. » Igitur legisperiti cla-
 vem hanc, hoc est fidem, e medio abstulerunt
 et absconderunt. Non enim sinebant quosdam
 credere in Christum omnium Salvatorem. Ille mi-
 racula faciebat, et populus per miracula credens
 agniture erat Deum : at hi in Beelzebul dicebant
 ejicere dæmonia¹⁰¹. Vides quomodo abstulerunt
 D clavem scientiæ, non sinentes credere id per quod
 scientiam illi acquisitari erant. Docebat enim in
 Synagogis voluntatem Dei : illi autem dicebant :
 Dæmonium habet, et insanit : quid illum auditis?
 Tulerunt igitur veræ clavem scientiæ, et ipsi in-
 gressi non sunt, et alios prohibuerunt maxime in-
 gredientes, hoc est studiosos cognitionis diviniæ.
 Illo autem adhuc loquente hæc, illi quasi attesta-
 rentur dicta ejus, cum oporteret propriam agnoscere
 imbecillitatem, ostentarunt se illo videlicet sapien-
 tiores, atque occludere illi os, quod Græci dicunt
 ἀποστοματίζειν, incipiebant, hoc est frequenter
 interrogare, et perplexum facere : id quod fieri solct

⁹⁹ JOAN. V, 46. ¹⁰⁰ ISA. VII, 9. ¹⁰¹ MATTH. XII, 24.

quando plures interrogant unum de aliis atque aliis argumentis : tunc enim qui omnibus respondere non valet, suspicionem apud insipientes exhibet, quod perplexus sit redditus. Hoc igitur struebant etiam maledicti illi contra Christum. Multi enim interrogantes unum videbantur illi os occludere, et perplexum reddere, ita ut non posset eis respondere, id quod verisimiliter accidisset. Quomodo enim unus posset multis respondere alia atque alia interrogantibus? Potest autem et apostomatizari sic intelligi, hoc est illaqueare, et ab ore apprehendere. Quando enim apprehenditur accipitur ex his quæ ipse dicit, videtur ab ore capi, et ab ore suo rapi atque condemnari. Porro et sequentia hoc declarant. Querentes enim, inquit, venari quidpiam ex ore illius : quod enim paulo ante dixerat apostomatizari, hoc nunc dicit venari quidpiam ex ore ejus. Interrogabant autem ipsum aliquando quidem de lege, ut eum blasphemum arguant, qui Moysen taxasset : hoc enim suspicabantur. Aliquando vero interrogant de his quæ ad Cæsarem attinebant, ut eum denuntiarent seditiosum, et tyrannidis studiosum, et omnino talia, qualia animæ pessimæ et malignissimæ ac omni iniquitate plenæ excogitent.

CAPUT XII.

De fermento Phariseorum. De eo qui volebat dipidere hereditatem. De divite, cujus ager fructificavit. De contemptu terrestrium. Quod fugienda sit avaritia. De vigili servo. Quod non oporteat cum proximo contendere.

Vers. 1-3. Cum autem convenisset innumera turbæ multitudo, adeo ut se invicem **365** conculcarent, cepit dicere ad discipulos suos : In primis cavete vobisipsum a fermento Phariseorum, quod est hypocrisis. Nihil enim oportum est, quod non revelabitur; neque absconditum, quod non sciatur : quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine audientur; et quod in aurem locuti estis in conclavibus, prædicabitur in tectis. Pharisei quidem ipsum illaqueare tentabant in sermone, ut turbas ab illo abarcerent. At res in contrarium evenit, magisque adierunt turbæ, et in turbas innumeras colligebantur, et ita singuli cupiebant appropriare ei, ut et se invicem conculcarent. Sic igitur fortis est veritas, et dolus ubivis terrarum infirmus. Jesus itaque, visa fraude Phariseorum, et quod figuram quidem interrogantium gererent, re autem vera illaqueare conarentur, dixit discipulis suis de simulatione Phariseorum, arguens omnino illos, et denudans corda illorum simulatione plena. Fermentum vocat hypocrisis et simulationem, quod acerbis sit, et plena veteris malitiæ, et transformet cotrunpatque secum hominum mentes quibus admista fuerit. Nihil enim sic mores alterat, nisi hypocrisis. Qui igitur Christum discunt, hypocrisis fugiant. Christus enim cum sit veritas, mendacis adversatur. Porro omnis hypocrisis mendacio plena est, et aliud qui-

A τὸν ἤρξαντο, τοῦτέστι πικρῶς ἐρωτῆν αὐτὸν, καὶ ἀπορεῖν. Γίνεται γὰρ τὸ ἀποστοματίζειν, ὅταν πλεῖνες ἐρωτῶσιν ἕνα περὶ ἄλλων καὶ ἄλλων ὑποθέσεων. Τότε γὰρ μὴ δυνάμενος πᾶσιν ἀποκριθεῖσθαι, ἐμψαεν βιάσει τοὺς ἀνοήτους τοῦ ἐξαπορηθῆναι. Τοῦτο τοῖνυν ἐσοφίζοντο καὶ οἱ κατάρται ἐκεῖνοι κατὰ Χριστοῦ. Πολλοὶ γὰρ ἐρωτῶντες ἕνα, εἰδόντων ἀποστοματίζειν, καὶ εἰ; ἀπορίαν εἶναι αὐτὸν, ὡς μὴ δυνάμενόν αὐτοῖ; ἀποκριθεῖσθαι, ὅπερ εἰκότως ἐγίνετο· πῶς γὰρ ὁ εἰς δύναται πολλοῖς ἀποκριθεῖσθαι ἄλλα καὶ ἄλλα ἐρωτῶσι; Δύναται δὲ τὸ ἀποστοματίζειν καὶ οὕτω νοηθῆναι, ἀπὸ τοῦ παγιδεύειν αὐτὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ στόματος κρατεῖν. Ὅταν γὰρ τις κρατηθῆ ἀπ' ὧν λέγει, ἀποστοματίζεσθε δοκεῖ, τοῦτέστιν, ἀπὸ τοῦ στόματος ἔλκεσθαι, καὶ κατακρίνεσθαι. Ἀηλοὶ δὲ τοῦτο καὶ τὰ ἐφεξῆς. Ζητούντες γὰρ, φησὶ, θηράσει τι ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ· ὅπερ γὰρ πρὸ ἄλλου εἶπεν ἀποστοματίζειν, τοῦτο νῦν λέγει θηρεύσει ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Πρώτων δὲ αὐτὸν, ποτὲ μὲν περὶ τοῦ νόμου, ὡς ἐν βλάβημον ἐλέγχεσιν αὐτὸν κατηγορήσαντα τοῦ Μωσέως· τοῦτο γὰρ ὑπαινέουν. Ποτὲ δὲ περὶ τῶν τῷ Καίσαρι, ἵνα ὡς τσασιαστὴν αὐτὸν καὶ τυραννῶντα προσαγγέλωσι, καὶ δῶκε, οἷα ἐν ψυχῇ πονηρῇ καὶ πάσης κακοηθείας ἀνέμεττο· ἐνοήσαντες.

ΚΕΦΑΛΑ ΙΒ΄.

B *Περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων. Περὶ τοῦ θέλοντος μερῖσασθαι τὴν κληρονομίαν. Περὶ τοῦ εὐφρόνησαν ἢ χάρα πλουσίου. Περὶ τοῦ τῶν γῆρων καταργουμένου. Περὶ τοῦ φεύγειν τὴν φιλαργυρίαν. Περὶ τοῦ ἀργύρου δούλου. Περὶ τοῦ πρὸς τὸν πλησίον μὴ φιλονεικεῖν.*

C Ἐν οἷς ἐπισυναχθειῶν τῶν μυριάδων τοῦ ἔχλου, ὥστε καταπατεῖν ἀλλήλους, ἤρξατο λέγειν πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ πρώτον· Προσέχετε ἑαυτοῖς ἀπὸ τῆς ζύμης; τῶν Φαρισαίων, ἧτις ἐστὶν ὑπόκρισις. Οὐδὲν δὲ συγκαλυμμένον ἐστὶν, ὃ οὐκ ἀπικαλυφθήσεται, καὶ κρυπτεῖν ὃ οὐ γνωσθήσεται. Ἄνθ' ὧν δεῖ ἐν τῇ σκοτίᾳ εἰπατε, ἐν τῷ φωτὶ ἀκουσθήσεται, καὶ ὃ πρὸς τὸ οὐκ ἐλάλησατε ἐν τοῖς ταμείοις, κηρυχθήσεται ἐπὶ τῶν δωματίων. Φαρισαῖοι μὲν παγιδεύειν αὐτὸν ἐπιπρῶντο ἐν λόγῳ, ὡς ἐν τοῖς ἔχλου ἀποστήσωσιν ἀπ' αὐτοῦ. Τὸ δὲ εἰς τούναντιον περιεστρατοῦ μᾶλλον γὰρ προσέσαν οἱ ἔχλοι, καὶ εἰς μερῖδας **D** συλλεγόμενοι, καὶ οὕτως ἐπιέμενοι ἕκαστος; πλησιάζειν αὐτῷ, ὥστε καὶ συμπατεῖν ἀλλήλους. Οὕτως ἄρα ἰσχυρὸν ἢ ἀλήθεια, καὶ ὁ δίλος πανταχοῦ ἀσθενής. Τησοῦς οὖν ἰδὼν τὸν δόλον τῶν Φαρισαίων, καὶ οὗτοι σχηματίζονται μὲν ἐρωτῆν, τῇ δὲ ἀληθείᾳ παγιδεύουσιν, εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ περὶ τῆς ἀποκρίσεως; τῶν Φαρισαίων, ἐλέγχων πάντων; αὐτῶς, καὶ τὰς καρδίας αὐτῶν μετὰς ὑπόκρισεως ἀπογομῶν. Ζύμη δὲ καλεῖ τὴν ὑπόκρισιν ὡς ἐξώδη, καὶ τῆς πάλαιός κακίας οὖσαν, καὶ μεταποιούσαν καὶ συμπυκνῶσαν ἑαυτῇ τὰς τῶν ἀνθρώπων γνώμας, ὡς ἐν προσμυγείῃ. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἄλλοιολ τὰ ζῆθ, ὡς ἡ ὑπόκρισις. Δεῖ οὖν τοὺς τῷ Χριστῷ μαθητευόμενους τὴν ὑπόκρισιν φεύγειν. Ἀλήθεια γὰρ ὧν ὁ Χριστός, προδῆλως τῷ φέθει ἀντίκειται. Φεύθους δὲ πᾶσι

πᾶσα ὑπόκρισις, ἄλλο μὲν πλαττομένη, ἄλλο δὲ οὔσα. Οἱ μὲν οὖν Φαρισαῖοι, φησὶν, ολονταὶ λαθάνειν ἐκ τῆς ὑποκρίσεως, τὸ χρηστόθεος αὐτοί; περιποιούμενοι. Πλὴν οὐδὲν συγκαλυμμένον ἐστὶν ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται. Πάντα γὰρ καὶ ῥήματα καὶ διανοήματα γυμνὰ παρσηθήσονται τῷ τελευταίῳ μὲν πάντω; κριτηρίῳ, πλὴν κιν τῷ παρόντι βίῳ πολλὰ τῶν κρυπτομένων γυμνεῦσθαι φιλεῖ. ὅσα οὖν εἶπατε ἐν τῇ σκοτίᾳ καὶ ἐν τοῖς ταμίαις, καὶ κρυφίως ἐλάλησατε, κηρυχθήσεται ἐπὶ τῷ φωτὶ καὶ ἐπὶ τῶν δωματίων. Ταῦτα δὲ φαίνεται μὲν πρὸς τοὺς μαθητὰς λέγων, πρὸς δὲ τοὺς Φαρισαίους ἀποκτείνεται, τὰς αὐτῶν ἐπιβουλὰς αἰνιττόμενος, καὶ μονονουχὶ τοῦτο θηλῶν αὐτοῖς, κἂν δοχῇ πρὸς τοὺς μαθητὰς ταῦτα λέγειν. Ὅτι, ὦ Φαρισαῖοι, ὅσα ἐν τῇ σκοτίᾳ, τούτεστιν ἐν ταῖς σκοτειναῖς ὑμῶν καρδίαις, ἐμελετήσατε παγιδεῦσαι με θέλοντες, ἐν τῷ φωτὶ ἀκουσθήσεται καὶ γνωσθήσεται. ἐγὼ γὰρ εἰμι τὸ φῶς, καὶ ὃ δύνασθὲ με λαθεῖν, ἀλλ' ἐν ἐμοὶ τῷ φωτὶ πᾶν ὃ ἢ ὑμετέρα σκοτία βουλεύεται, διαγιγνώσκειται. Καὶ ὃ πρὸς τὸ οὐδ' ἀλλήλους; συνεβουλευσασθε, ἀκουστόν μοι γέγονεν οὕτως, ὥσπερ ἂν εἰ ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν δωματίων ἐκηρύχθη. Ταῦτα δὲ δύνασαι νοῆσαι, καὶ ὅτι φῶς μὲν ἐστὶ τὸ εὐαγγέλιον, καὶ δώματα ὑψηλὰ, αἱ τῶν ἀποστόλων ὑψηλαὶ ψυχαί. Ὅσα δὲ οἱ Φαρισαῖοι ἐβουλεύοντο, ἐκηρύχθησαν ὑστερον, καὶ ἠκούσθησαν ἐν τῷ φωτὶ τοῦ εὐαγγελίου, ἐπὶ τῶν ἀποστολικῶν ψυχῶν ἱσταμένου τοῦ μεγάλου κήρυκος τοῦ Πνεύματος.

« Λέγω δὲ ὑμῖν τοῖς φίλοις μου, μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, καὶ μετὰ ταῦτα μὴ ἐχόντων περισσώτερον τι ποιῆσαι. Ὑποδείξω δὲ ὑμῖν τίνα φοβηθῆτε. Φοβηθῆτε τὸν μετὰ τὸ ἀποκτείνειν, ἐξουσίαν ἔχοντα ἐμβαλεῖν εἰς τὴν γέενναν. Ναὶ λέγω ὑμῖν, τούτον φοβηθῆτε. Οὐχὶ πάντα στρουθία πωλεῖται ἀσφαρίων δύο; Καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἐπιλεησμένον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ὑμῶν πᾶσαι ἠριθμῆνται. Μὴ οὖν φοβεῖσθε, πολλῶν στρουθίων διαφέρετε. » Ἐπειδὴ τῆς ὑποκρίσεως τῶν Φαρισαίων κατηγορήσεν ὁ Κύριος, καὶ ἀπέστησεν αὐτῆς τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς, καὶ ἐν τῷ μέσῳ δὲ πάλιν τοὺς Φαρισαίους ἐπληγετὲ διὰ τοῦ λέγειν. « Ὅ εἶπατε ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀκουσθήσεται ἐν τῷ φωτὶ, » νῦν πρὸς τοὺς φίλους αὐτοῦ τὰ τελειότερα διαλέγεται. Τὰς γὰρ ἀκάνθας ἐξελὼν ἤδη, σπείρει τὸ ἀγαθὸν σπέρμα. Λέγω δὲ ὑμῖν τοῖς φίλοις μου. τὰ γὰρ πρότερον λεγόμενα οὐ πρὸς αὐτοὺς ἦσαν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς Φαρισαίους. Ὑμῖν οὖν λέγω τοῖς φίλοις μου. οὐ πᾶσι γὰρ ἀρμόζει ὁ λόγος οὗτος, ἀλλ' οἱ ἐξ ὁλης ψυχῆς ἠγάπησαν αὐτόν. καὶ οἱ δύνανται λέγειν. Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ; Τοῖς τοιοῦτοις ἀρμόζει αὕτη ἡ παραίνεσις. Μὴ φοβηθῆτε, φησὶν, ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, καὶ μηδὲν τούτου πλῆρον βλάπτειν ἐχόντων. Εἰς γὰρ μικρὴν ἢ ἀπ' αὐτῶν ζημία περιίσταται, σῶμα βλαπτόντων, ὃ τὸ οἰκεῖον πείσεται, κἂν αὐτοὶ μὴ βλάβωσιν. Ἐκείνους δὲ ἀξίον φοβεῖσθαι τὸν οὐ μόνον σῶμα καλλάζοντα, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν, τὸ ἀθάνατον χρέμα ἀθανάτοις

dem est, et aliud fingit. Pharisei itaque, inquit, latere se putant per hypocrisin, bonos mores sibi effingentes. Atqui nihil occultum est, quod non revelabitur. Omnia enim et verba et cogitationes nude ante iudicium omnino quidem in supremo illo die apparebunt: quin et in presentia vita multa eorum que occultantur, manifestari solent. Quæcunque igitur in tenebris dixistis, et in promptuariis et occulte locuti estis, prædicabuntur in lumine et in tectis. Et hæc quidem videtur ad discipulos dicere, sed ad Phariseos dirigit, insidias illorum insinuans: et quasi hoc eis manifestat, quamvis ad discipulos videatur loqui. Quoniam, o Pharisei, quæcunque in tenebris, hoc est in tenebrosis vestris cordibus, cogitatis, tentantes me illaqueare, in luce audientur et cognoscuntur. Ego enim sum lux, et non potestis a me occultari, sed in meo lumine omnia tenebrarum vestrarum consilia interoscuntur. Et quod inter vos in aures consultatis, ita mihi cognitum est et auditum, perinde ac super summa tecta prædicatum fuisset. Poteris autem illa etiam sic intelligere, quod lux sit Evangelium, et tecta summa apostolorum summæ animæ. Quæcunque autem Pharisei consularunt, prædicata sunt postea et audita in lumine Evangelii, stante super apostolicas animas magno prædicatore Spiritu.

Vras. 4-7. « Dico autem vobis amicis meis, ne terreamini ab his qui occidunt corpus, et post hæc non habent quod amplius faciant. Ostendam autem vobis quem timeatis. Timeo eum qui postquam occiderit, habet potestatem conijciendi in gehennam. Certe dico vobis, hunc timeo. Nonne quinque passeruli veneunt minutis assibus duobus? et unus ex illis non est in oblivione coram Deo. Quin et capilli capitis vestri omnes numerati sunt: nolite ergo timere: multis passeribus pluris estis. » Postquam Dominus hypocrisin Phariseorum accusavit, et discipulos suos ab illa deterruit, et interim Phariseos iterum perstrinxit per hoc quod dixit: « Quod dixistis in tenebris, audietur in lumine: » nunc ad amicos suos perfectiora loquitur. Ubi enim spinas exsecuit, jam et bonum semen seminat. Dico autem vobis amicis meis. Ea enim quæ prius dixerat, non ad ipsos, sed ad Phariseos dicta fuerant. Vobis igitur dico amicis meis. Non enim omnibus sermo ille congruit, sed his qui ex toto corde diligunt et dicere possunt: Quis nos separabit a dilectione Christi? Talibus enim admonitio illa convenit. Ne timeatis, inquit, ab his qui occidunt corpus, et nihil amplius nocere possunt. Parvum enim damnum ab illis eveniat, qui corpori nocent, quod alioqui passurum esset, etiam illis non lædentibus. Ille autem dignus qui timeatur, qui non solum corpus punit, sed et animam, immortalẽm possessionem, immortalibus subjicit pœnis, illeque ardentibus. Itaque

81 Rom. viii, 35.

in spiritualem fortitudinem ungit et præparat amicos suos Christus, testesque suos facit, ac humano metu exiit. Homines enim, inquit, iram suam ultra corruptibile corpus extendere nequeunt, finisque insidiarum illorum contra nos carnis mors est. Deo autem puniente, non carnis solum dampnum est, sed et misera anima cum suppliciis vadit. Scito autem hoc loco, quod peccatoribus mors ad supplicium infertur, et in hac vita puniuntur cum occiduntur, et in alia dum in gehennam conjiciuntur. Perscrutans autem verbum, etiam aliud quiddam simul intelliges. Vides enim quod non dixit: Metuatis eum, qui postquam occiderit, mittit in gehennam, sed, habentem potestatem mittendi. Non enim semper qui moriuntur peccatores, mittuntur in gehennam, sed sunt in potestate Dei, ut etiam dimitti possint. Hoc autem dico propter oblationes et distributiones quæ sunt pro defunctis, quæ non parum conducunt etiam his qui in gravibus peccatis mortui sunt. Non omnino igitur postquam occidit mittit in gehennam, sed potestatem habet mittendi. Ne igitur cessemus per eleemosynas et intercessionem propitium reddere eum qui potestatem habet mittendi, non semper autem potestate hac utentem, sed et valentem **367** remittere quiddam. Quoniam autem multi putant morientes pro veritate a Deo derelictos: Ne hoc existimetis vos, inquit; non enim moriemini quasi a me derelicti. Si enim nullus ex passerulis qui venduntur, in oblivione est, multum abest ut vestra mors, qui amici mei estis, talis sit, quasi ego non provideam vobis. Equidem tantam vestri curam gero, ut et omnia vestra subtiliter perspecta sint, et numerati capilli vestri. Quamvis igitur vos in tentationem cadere permittam, suppeditabo tamen ubertim sufferendi vires. Sæpe autem si quem infirmioreum videro, non permitto illum in tentationes incidere. Nam qui sum curator, et omnia bene scio, et numerata habeo etiam minutissima, distribuo unicuique quod suæ mensuræ congruit. Porro si observaveris, in Scriptura invenies numerari omnia virilia et quæ ad mensuram virilis ætatis perveniunt, dignaque divina enumeratione. Per caput autem uniuscujusque Christi fidelium, intelligenda vita Christo grata; per capillos vero ejus, particularia opera, et quibus corpus mortificatur, quæ numerantur apud Deum et suppulantur. Talia enim vestra opera divinam visitationem merentur. Jam quidam intelligunt per quinque passerulos, quinque sensus, qui duobus minutis assibus venumdantur, hoc est Novo et Veteri Testamento, non sunt in oblivione apud Deum. Quorum enim sensus recte componuntur, et sobrii sunt, et rationi subduntur, ita ut non sint inutiles, sed valde utiles in spiritualem cibum, hi non sunt in oblivione apud Dominum.

VERS. 8-12. « Dico autem vobis, omnis quicumque confessus fuerit in me coram hominibus, et Filius hominis confitebitur in illo coram angelis Dei. Qui

ὀποβάλλοντα τιμωρίας, καὶ ταύταις ἐν κυρί, εἰς ἀνδρίαν οὖν πνευματικὴν ἀλείφει τοὺς αὐτοῦ φίλους; ὁ Χριστὸς, μάρτυρας αὐτοὺς ἐργαζόμενος, καὶ τὸν τῶν ἀνθρώπων φόβον ἀπ' αὐτῶν ἐκβάλλων. Ἀνθρώποι γὰρ, φησὶ, μέχρι τοῦ φαρτοῦ σώματος ἐκτείνουσι τὰς ὀργάς, καὶ πέρας αὐτῶν τῆς καθ' ἡμῶν ἐπιβουλῆς; ὁ τῆς σαρκὸς θάνατος· Θεοῦ δὲ κολάζοντος, οὐ μέχρι μόνης σαρκὸς ἡ ζημία στήσεται, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ συνυπάγεται ταῖς αἰκίαις ἢ ἀθλία ψυχῆ. Σημειώσαι δὲ ἐντεῦθεν, ὅτι τοῖς ἀμαρτωλοῖς ὁ θάνατος πρὸς τιμωρίαν ἐπάγεται, κἀνατῦθα κολαζόμενοι διὰ τοῦ ἀποκτείνεσθαι, κἀκείσε μετὰ ταῦτα εἰς γένεσιν ἐμβολομένοις. Ἐξετάζων δὲ τὴν λέξιν, καὶ τι ἕτερον ἐνοήσας. Ὅρα γὰρ ὅτι οὐκ εἶπε· Φοβήθητε τὸν μετὰ τὸ ἀποκτείνειν βάλλοντα εἰς τὴν γένεσιν, ἀλλ', ἐξουσίαν ἔχοντα βαλεῖν. Οὐ γὰρ πάντως οἱ ἀποθνήσκοντες ἀμαρτωλοὶ βάλλονται εἰς τὴν γένεσιν, ἀλλ' ἐν τῇ ἐξουσίᾳ καίται τοῦτο τοῦ Θεοῦ, ὥστε καὶ τὸ συγχωρεῖν. Τοῦτο δὲ λέγει διὰ τὰς ἐπὶ τοῖς κειοιμημένους γονομένας προσφορὰς καὶ τὰς διαδόσεις, αἱ οὐ μικρὰ συντελοῦσι τοῖς καὶ ἐν ἀμαρτίαις βαρείαις ἀποθανούσιν. Οὐ πάντως οὖν μετὰ τὸ ἀποκτείνειν βάλλει εἰς τὴν γένεσιν, ἀλλ' ἐξουσίαν ἔχει βαλεῖν. Μὴ τοίνυν ἐλλείψωμεν ἡμεῖς, σπουδάζοντες· δι' ἐλεημοσυνῶν καὶ πρεσβειῶν ἐξελιγεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν μὲν ἔχοντα βαλεῖν, οὐ πάντως καὶ τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ χρώμενοι, ἀλλὰ καὶ συγχωρεῖν δυνάμενοι. Ἐπεὶ δὲ πολλοὶ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας θάνατον ἐγκατάλειψιν οἰονταί Θεοῦ· Μὴ τοῦτο, φησὶν, ὑμεῖς οἰήθητε. Οὐ γὰρ ὡς ἐγκαταλιμπανόμενοι, ὅτ' ἐμοῦ, μέλλετε θνήσκειν. Εἰ γὰρ καὶ τῶν στρουθίων τῶν πωλαυμένων οὐδὲν ἀνεπίληστον, πολλοῦ δεῖ ὁ ὑμέτερος θάνατος τῶν ἐμῶν φίλων γενέσθαι, ὡς μὴ προνοούμενον ὑμῶν ἐμοῦ. Τοσαύτην γὰρ ὑμῶν ποιούμεαι τὴν πρόνοιαν, ὥστε ἕκαστα τῶν ὑμετέρων εἶδέναι λεπτῶς, καὶ οἶον ἠριθμημένας ἔχειν τὰς τρίχας ὑμῶν· κἀν τοίνυν εἰς πειρασμὸν ἕλωσ ὑμᾶς; εἰσελθεῖν, χορηγήσω πάντως καὶ τὴν εἰς τὸ ὑπομείναι δύναμιν. Πολλάκι; δὲ εἴ τινα ἀσθενῆ ἴδω, οὐδὲ ἐμπεσεῖν αὐτὸν συγχωρήσω πειρατηρίῳ. Κηδεμῶν γὰρ ὢν, καὶ πάντα εἰδῶς, καὶ ἠριθμημένα ἔχων καὶ τὰ λεπτότατα, ἕκαστῳ τὸ κατ' ἀξίαν καὶ τὸ πρόσφορον οἰκονομῶ. Ἐπιτηρῆς δὲ εὐρήσεις ἐν τῇ Γραφῇ ἀριθμούμενα πάντα τὰ ἀνδρεία, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας φθάσαντα, καὶ ἀξια ἀπλῶς θείας ἀπαριθμήσεως. Κεφαλὴν οὖν ἕκαστου τῶν πιστῶν τὴν χριστοπρεπῆ πολιτείαν νοητέον. Τρίχας δὲ ταύτης τὰς κατὰ μέρος νεκροτέρας τοῦ σώματος πράξεις, αἱ ἀριθμοῦνται παρὰ Θεῶν, καὶ ἐν λόγῳ τίθενται. Αἱ γὰρ τοιαῦται ὑμῶν πράξεις θείας ἐπισκοπῆς ἀξιοῦνται. Νοοῦσι δὲ τινες, πέντε στρουθία, τὰς πέντε αἰσθήσεις, αἱ δύο ἀσπαρίων κωλύμεναι, τούτεστι διὰ Καινῆς καὶ Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀνεπίληστοί εἰσι παρὰ τῷ Θεῷ. Ἄν γὰρ αἱ αἰσθήσεις ρυθμίζονται καὶ προσάγονται τῷ λόγῳ, ὥστε μὴ εἶναι ἀχρεῖαι εἰς πνευματικὴν βρώσιν, οὗτοι ἀνεπίληστοι τῷ Κυρίῳ.

« Λέγω δὲ ὑμῖν, κἀς ὅς ἀν ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁμολογήσῃ ἐν αὐτῷ ἐμπροσθεν τῶν ἀγγέλων

τοῦ Θεοῦ· ὁ δὲ ἀρνησάμενός με ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, ἀπαρνηθήσεται ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ. Καὶ πᾶς ὃς ἐρεῖ λόγον εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· τῷ δὲ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα βλασφημήσαντι, οὐκ ἀφεθήσεται. Ὅτι ἂν δὲ προσφέρωσιν ὑμᾶς ἐπὶ τὰς Συναγωγὰς, καὶ τὰς ἀρχάς, καὶ τὰς ἐξουσίας, μὴ μεριμνᾶτε, πῶς ἢ τί ἀπολογήσησθε, ἢ τί εἰπῆτε· τὸ γὰρ ἅγιον Πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ἃ δεῖ εἰπεῖν. » Νῦν τὸ ἐπαθλον τῆς μαρτυρίας προτίθησιν. Ἐπεὶ γὰρ εἶπε, Μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, καὶ προσεῖπεν, ὅτι, Καὶ αἱ τρίχες ὑμῶν ἠριθμῆνται, ἵνα μὴ τις εἴπῃ· Ἄδός μοι καὶ μισθὸν τινα· τί γὰρ μοι μέλλει εἰ τὰς τρίχας ἔχεις ἠριθμημένας; φησί· Θέλεις καὶ μισθόν; ἀκουε· Ὅς ἂν ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοί, ὁμολογήσεται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Τὸ δὲ, Ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοί, εἶπεν, ἀντι τοῦ, Μετὰ τῆς ἐμῆς συνεργείας, καὶ ἐν τῇ ἐμῇ δυνάμει· Ὁμολογήσῃ γοῦν καὶ ἐν αὐτῷ, τουτέστιν, ὅτι αὐτοῦ συνεργουμένου. Χρηζόμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς προηγουμένου τοῦ Θεοῦ· οὐδὲν γὰρ χωρὶς ἐκείνου δυνάμεθα· καὶ ὁ Θεὸς πάλιν χρῆζει ἡμῶν· τὸν γὰρ μὴ εὐρη ἐν ἡμῖν ἔργα δεῖξα, οὐδὲ προσλαμβάνεται ἡμᾶς, ἢ γὰρ ἂν προσωπολήπτης εἴη. Ὁμολογοῦμεν οὖν ἡμεῖς ἐν αὐτῷ, τουτέστιν ἐν τῇ αὐτοῦ συνεργείᾳ. Καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, τουτέστιν ἐν τῇ ἡμῶν συνεργείᾳ. Εἰ μὴ γὰρ δώσομεν αὐτῷ ἀφορμὴν, οὐδὲ ὁμολογήσει ὑπὲρ ἡμῶν. Ὁ δὲ ἀρνούμενος, οὐκ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει ἀρνεῖται. Διὸ οὐδὲ προσέθηκε τὸ, ἐν ἐμοί, ἀλλ', ὁ ἀρνησάμενός με, μήποτε δὲ καὶ ὁ πᾶς ἅγιος ἐν τῷ Χριστῷ μένει, καὶ ὁ Χριστὸς ἐν αὐτῷ, κατὰ τοῦτο εἴρηται τό· Ὅς ἂν ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοί, τουτέστι μένων, ὁμολογήσῃ καὶ ἐν αὐτῷ μένων· καὶ πᾶς ὃς ἂν ἐρεῖ λόγον εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ. Τοῦτ' ἐστίν, ὃς βλασφημῆσει εἰς ἐμὲ τὸν φαινόμενον Υἱὸν ψιλὸν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐσθιοντα, καὶ πίνοντα, καὶ μετὰ τελωνῶν διάγοντα καὶ πορνῶν, συγγνωστὸς, κἂν μετανοήσῃ, κἂν μὴ. Οὐ γὰρ λογίζεται αὐτῷ ἁμαρτία μὴ πιστεύοντι. Τί γὰρ εἶδεν, ἵνα πιστεύσῃ; Τί δὲ μᾶλλον οὐκ εἶδεν δεξιὸν δυσφημίας; Εἶδεν ἀνθρώπον, πόρνην; συνδιάγοντα, καὶ βλασφημῆσαι εἰς αὐτόν· οὐ λογίζεται οὖν αὐτῷ ἁμαρτία. Εἰκόσ; γὰρ ἔπαθε· πῶς γὰρ Υἱὸς Θεοῦ, ὁ πόρνης συνδιάγων; Βλασφημῆσει τοίνυν καὶ πλάνον ἀποκαλέσει τὸν οὕτω μὲν διάγοντα, Υἱὸν δὲ Θεοῦ ταυτὸν ποιῶντα. Ὅταν δὲ τις εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα βλασφημῇ, ἀσύγνωστος. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ὅταν θεοσημείας βλέπων, καὶ ἔργα μεγάλα καὶ ἐξαιρέτα ἀπιστῇ καὶ συκοφαντῇ, τὰς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργείας τῷ Βεελζεβούλ προσανατιθεῖς, τότε βλασφημῶν εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ἐν πνεύματι πονηρῷ καὶ οὐ θεῷ τὰ σημεῖα γίνεσθαι λέγων, ἀσύγνωστός ἐστι, καὶ οὐκ ἔσται ἀθῶος, εἰ μὴ μετανοήσῃ; τῷ μὲν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου βλασφημοῦντι, οὐδὲ ἁμαρτία ἐλογίζετο, διὸ καὶ μὴ μετανοῶν συγγνωστός. Τῷ δὲ Θεοῦ Πνεύματος ἔργα ὀρῶντι, καὶ βλασφημοῦντι, χωρὶς μετανοίας οὐκ ἀφεθήσεται. Ἄμαρτία γὰρ

*) Matth. x, 32.

A autem negaverit me coram hominibus, negabitur coram angelis Dei. Et quisquis loquitur dictum in Filium hominis, remittetur illi : ei vero qui in Spiritum sanctum convicium dixerit, non remittetur. Cum autem adduxerint vos ad Synagogas, et ad magistratus ac potestates, nolite solliciti esse qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis. Spiritus enim sanctus docebit vos in eadem hora quid oporteat vos dicere. » Nunc autem præmium martyrii adjicit. Postquam enim dixit, Ne timeatis ab his qui occidunt corpus : et adjecit quod Capilli vestri numerati sunt : ne quis dicat : Da mihi etiam mercedem aliquam : quid enim mihi profuerit si capillos numeraveris ? Vis, inquit, etiam mercedem ? audi : Quisquis constabitur in me, agnoscetur coram Deo. In me, dicit, constabitur, hoc est meo adjutorio adjutus, et mea virtute : constebor igitur et ego in illo, hoc est sub ipso cooperans. Opus enim habemus et nos Deo duce, sine quo nihil possumus : et Deus quoque opus habet nobis. **368** Si enim non invenerit in nobis opera digna, neque nos assumet : alloqui personarum acceptor esset. Confitemur igitur et nos in illo, hoc est in ejus cooperatione : et ipse in nobis, hoc est in nostra cooperatione. Si enim non dederimus ei occasionem, non constabitur pro nobis. Qui autem negaverit, non in virtute Dei negat : ideo non apponit, in me, sed, qui negaverit me. Quid autem si etiam juxta id quod omnis sanctus manet in Christo, et Christus manet in eo, istud quoque dictum est : « Quisquis constabitur in me, hoc est in me manens, constebor utique et ego in illo manens ». Et omnis qui dixerit sermonem in Filium hominis, remittetur ei. » Hoc est, qui blasphemaverit in me, qui videor purus Filius hominis, et comedo, et bibo, et cum publicanis et scortis versor, veniam consequi poterit, sive pœnituerit, sive non. Non enim imputatur ei peccatum si non credat. Quid enim vidit ut credat ? vel potius, quid non vidit convicio dignum ? Vidit hominem versantem cum scortis, et ideo blasphemavit eum : non igitur imputatur ei peccatum. Verisimile enim visum est : nam quomodo Filius Dei, qui cum scortis versatur ? Blasphemavit igitur et impostorem vocat eum, qui sic conversatur, et facientem se Filium Dei. Quando autem quis convicium dixerit in Spiritum sanctum, non remittetur ei. Quod vero dicit, hunc sensum habet : Quando videns divina miracula, et opera magna et præcellentia discredit, et calumniatur Spiritus sancti operationes, illas Beelzebub attribuens, is blasphemavit et convicium dicit in Spiritum sanctum ; et in spiritu maligno et non divino miracula fieri dicens, veniam non consequetur, et non erit innocens, si non pœnituerit. Ei enim qui Filium hominis blasphemavit, peccatum non imputatur : ideo etsi non agat pœnitentiam, veniam consequetur. Videnti autem divini Spiritus opera, et blas-

phemanti, absque penitentia peccatum non remittitur: peccatum enim maximum habetur. Cum autem adduxerint vos ad magistratus et potestates, etc. Quia infirmitas nostra duplex est, et vel propter timorem poenarum fugimus martyrrium, vel propter simplicitatem, eo quod non possumus reddere rationem nostrae fidei: sanavit quidem metum qui ex poenis, quia dixit: Ne timeatis eos a quibus occiditur corpus. Sanat quoque nunc metum qui ex simplicitate; nam quoniam non multi sapientes secundum carnem crediderunt, sed plures laici: Ne timeas, inquit, qui simplex es, et agrestis ac idiota, neque sollicitus sis quomodo vel quid respondeas tyranno, cum interrogatur fueris, vel quid dicas: alius concludendi modus erit. Spiritus enim sanctus docebit vos in illa hora quae loqui oporteat: atque ita quid fuerit opus sollicitudine, si quidem in illa hora a Spiritu sancto docendus eris? Sic igitur utroque modo nos ad martyrrium instruit: sanat metum qui est ex corporali infirmitate, et qui ex simplicitate.

ΥΓΑΡ. 13-15. « Alt autem ei quidam de turba: Magister, dic fratri meo ut dividat mecum hereditatem. At ille dixit ei: Homo, quis me constituit iudicem aut divisorem super vos? Dixitque ad illos: Videte et cavete ab avaritia, quia non in abundantia cujusquam vita ejus est ex illis quae possidet. » Docens nos Dominus quomodo oporteat contemnere temporalia, et quod non opus sit multum occupari in terrenis, dimittit a se eum qui vocaverat se ut partiretur hereditatem paternam; ideo et dicit: Quis me constituit iudicem vel divisorem super vos? Quoniam enim ille oniserat petere utilia, et animae salutis conferentia, in terrenis et temporalibus negotiis quærebat ipsam facere divisorem: cuius gratia quasi obstreperum, et nihil ex utilibus discere volentem, dimittit, idque mansuete et non ausere faciens. Docet autem omnino per hoc omnes et qui tunc et qui nunc audiunt, omnia quidem terrena negligenda, et ob temporalia negotia non contendendum cum fratribus, cedendum autem magis illis, etiamsi velint avari esse. Ab eo enim, inquit, qui aufert tua, ne repetas. Querenda igitur quæcunque utilia et necessaria sunt ad salutem animæ; ideo et subdidit dicens: Videte et custodite vos ab avaritia, ut a diabolica quadam fovea admonet nos ut fugiamus. Ad quos autem dixit: Videte et custodite vos ab avaritia? Ad duos illos fratres, quoniam de hereditate illi contendebant. Verisimile autem erat, unum ex illis duobus alterum injuria affectisse, et propterea de avaritia cum illis loquitur. Magnum enim hoc malum: idcirco et Paulus idololatriam ipsam vocat: forte quod ad solos pertineat qui Deum ignorant: vel, id quod etiam verius, quia idola gentium, argentum et aurum. Igitur qui colit argentum et aurum, similis est idolorum cultoribus. Eandem enim materiam adorant et amplexantur uterque. Supervacua itaque fugienda. Quare? Quia non in abundantia quodam

Α μαγίστη λογισθήσεται. "Όταν δὲ προσφέρωσιν ὑμᾶς ἐπὶ τὰ ἄρχαίς καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐπειδὴ ἡ ἀσθένεια ἡμῶν διττὴ, καὶ ἡ διὰ φόβον κολάσεων ἀποφεύγομεν τὸ μαρτύριον, ἢ δὲ ἀγροικίαν, καὶ τὸ μὴ δύνασθαι δοῦναι λόγον τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως; ἴασατο μὲν τὸν ἐπὶ ταῖς κολάσεσι φόβον διὰ τοῦ εἰπεῖν, Μὴ φοθηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, ἰάται δὲ νῦν καὶ τὸν ἐπὶ τῇ ἀγροικίᾳ. Ἐπεὶ γὰρ οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα ἐπίστευσαν, ἀλλ' οἱ πλείους ἰδιῶται, Μὴ φοβοῦ, φησί, ὁ ἀγροικὸς καὶ ἰδιώτης, μὴδὲ μερίμνα πῶς ἢ εἰ ἀπολογῆσθαι τῷ τυράννῳ ἐρωτώμενος ἢ εἰ εἴρηξ ἄλλον τρόπον δημηγορῶν· τὸ γὰρ ἄγρον Πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ἃ δεῖ εἰπεῖν. Ὄντα, τίς χρεῖα τοῦ φρονεῖν, εἴγε ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ μάλιστα ὑπὸ τοῦ Πνεύματος διδάσκεισθαι; οὕτως οὖν ἀποτρέφωθεν εἰς τὸ μαρτύριον ἡμᾶς ἐπαλείπει, τὸν τε ἐπὶ τῇ σωματικῇ ἀσθενείᾳ φόβον, τὸν τε ἐπὶ τῇ ἀγροικίᾳ ἰώμενος.

« Εἶπε δὲ τις αὐτῷ ἐκ τοῦ ὄχλου· Διδάσκαλε, εἰπέ τῷ ἀδελφῷ μου μερίσασθαι μετ' ἐμοῦ τὴν κληρονομίαν. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· Ἄνθρωπε, τίς με κατέστησεν δικαστὴν ἢ μεριστὴν ἐφ' ὑμᾶς; Εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς· Ὅρατε καὶ φυλάσσετε ἀπὸ τῆς πλεονεξίας, ὅτι οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐστιν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ. » Διδάσκων ἡμᾶς ὁ Κύριος, πῶς δεῖ καταφρονεῖν τῶν βιωτικῶν, καὶ ὅτι οὐ δεῖ περισπᾶσθαι περὶ τὰ γῆινα, ἀποπέμπεται τὸν προσκαλούμενον αὐτὸν εἰς τὸ μερίσασθαι τὴν πατρῴαν κληρονομίαν. Διὸ καὶ φησί· Τίς με κατέστησεν δικαστὴν ἢ μεριστὴν ἐφ' ὑμᾶς; Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνος, καταλιπὼν αἰτεῖν τὰ χρήσιμα καὶ πρὸς ψυχικὴν σωτηρίαν συμφέροντα, περὶ γῆινων καὶ προσκαιρῶν πραγμάτων μεριστὴν αὐτὸν γενέσθαι ἠτείτο, τούτου χάριν ὡς ὄκληρον καὶ οὐδὲν ἐθέλοντα μαθεῖν τῶν θεόντων ἀποπέμπεται, καὶ τούτο πρᾶως ποίῶν καὶ οὐκ ἐπιπληκτικῶς. Πείθει δὲ πάντως διὰ τούτου πάντας τοὺς καὶ τότε καὶ νῦν ἀκούοντας παντὸς μὲν ἀμελεῖν προσκαιροῦ καὶ γῆινου πράγματος, μὴ φιλονεικοῦντας ἀδελφῶς, εἰκόντας δὲ μᾶλλον αὐτοῖς, καὶ βούλωνται πλεονεκεῖν. Ἄπὸ γὰρ τοῦ αἰροντος, φησί, τὸ σὰ μὴ ἀπαίτει, ζητοῦντα, ὅσα πέρ ἐστι χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς. Διὸ καὶ ἐπήγαγε λέγων· Ὅρατε καὶ φυλάσσετε ἀπὸ τῆς πλεονεξίας, ὡς βέθρον τινα διαβολικὸν παραινῶν ἡμῖν ταύτην ἀποφεύγειν. Πρὸς τίνες δὲ τούτο εἶπε, Ὅρατε καὶ φυλάσσετε ἀπὸ τῆς πλεονεξίας; Πρὸς τοὺς δύο τούτους ἀδελφούς· ἐπεὶ γὰρ περὶ κληρονομίας ἦν αὐτοῖς ἡ ἀμφιβολία, εἰκὸς δὲ ἦν τῶν δύο τούτων τὸν ἓνα ἀδικεῖν τὸν ἕτερον, διὰ τοῦτο περὶ πλεονεξίας αὐτοῖς διαλέγεται. Μέγα γὰρ τούτο κακόν· διὸ καὶ Παῦλος, εἰδωλολατρίας τούτου καλεῖ, τάχα ὡς μόνος κριπὸν τοῖς μὴ εἰδῶσι Θεόν· ἢ ἔπερ καὶ ἀληθέστερον, ἐπεὶ τὰ εἰδῶτα τῶν ἐθνῶν, ἀργύριον καὶ χρυσίον. Ὁμοίως τοῖς εἰδωλολάτραις ὁ τιμῶν τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον· τὴν γὰρ αὐτῆς ὕλην προσκυνοῦσι καὶ περιέπουσιν ἡμφοότεροι. δεῖ

ὄν φεύγειν τὸ περιττόν. Διατί; Διότι οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἢ ζωῇ αὐτοῦ ἐστι, τουτέστιν, οὐ συνακτείνεται τὸ τῆς ζωῆς μέτρον τῇ παρουσίᾳ· οὐ γὰρ δὴ ὁ ἔχων πολλὰ, ἤδη που καὶ ἐς μακρὸν ζήσεται, οὐδὲ ἀκόλουθεὶ τῷ πλήθει τοῦ πλοῦτου ἢ μακροζωία. Τοῦτο δὲ λέγει ὁ Κύριος, ἀνατρέπων τοὺς τῶν φιλοπλοῦτων λογισμοὺς· ἐπειδὴ γὰρ οἱ φιλόπλουτοι δοκοῦσιν ὡς φιλιζῶκοι περιέπειν τὸν πλοῦτον, καὶ ὡς ἐπὶ μακρὸν μέλλοντες βιώσεσθαι, πανταχόθεν συνάγειν, φησὶν· Ἄθλιε καὶ ταλαίτωρ, μὴ γὰρ ἐκ τοῦ ἔχειν πολλὰ προσγενήσεται σοι καὶ τὸ μακρόβιον; τί τοίνυν κακοπαθεῖς; προδήλως ὑπὲρ τῆς ἀθλίου ἀναπαύσεως; Ἄθλιον μὲν γὰρ, εἴγε φθάσει; εἰς γῆρας, οὐ εἴνεκα θησαυρίζεις. Πρὸδηλον δὲ ὅτι νῦν δαπανᾷ περὶ τὸν πορισμὸν τῶν χρημάτων.

Ἔπειτα δὲ παραβολὴν πρὸς αὐτοὺς λέγων· Ἀνθρώπου τινὸς πλουσίου εὐφρόνησεν ἡ χώρα, καὶ διελογίζετο ἐν ἑαυτῷ λέγων· Τί ποιήσω, ὅτι οὐκ ἔχω ποῦ συνάξω τοὺς καρπούς μου; Καὶ εἶπε· Τοῦτο ποιήσω, καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μελιζονας οἰκοδομήσω, καὶ συνάξω ἐκεῖ πάντα τὰ γεννήματά μου, καὶ τὰ ἀγαθὰ μου, καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου· Ψυχῇ, ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά, ἀναπαύου, φάγε, πίε, εὐφραίνου. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Θεός· Ἄφρον, ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπαίουσιν ἀπὸ σοῦ· ἃ δὲ ἠτοίμασας, τίνοι ἐσται; Οὕτως ὁ θησαυρίζων ἑαυτῷ, καὶ μὴ εἰς Θεὸν πλουτῶν. Ἐκείνους δὲ οὐ τῇ περισσειᾷ τῶν χρημάτων καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ζωὴ συμπαρκατείνεται, πρὸς βεβαίωσιν τούτου ἐπιφέρει καὶ παραβολὴν. Καὶ δὲ πῶς ὑπογράφει ἡμῖν ἀνοήτου πλουσίου ἀπλήστους λογισμοὺς. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς τὰ ἑαυτοῦ ἐπέλει, καὶ τὴν οἰκίαν εὐσπλαγγχνίαν ἐπεδείκνυτο· οὐ γὰρ ἐν γῆθιον τοῦ πλουσίου, ἀλλ' ὅλη ἡ χώρα εὐφρόνησεν. Ὁ δὲ οὕτως ἦν ἀκαρπὸς περὶ τὴν εὐσπλαγγχνίαν, ὥστε πρὶν ἢ λαθεῖν, συνείχεν. Ὅρα δὲ καὶ τὰς τοῦ πλουσίου ἡδονάς, Τί ποιήσω; Τοιαύτας φωνάς οὐχὶ καὶ ὁ πέννης λέγει, τί ποιήσω, ὅτι οὐκ ἔχω πῶς τραφήσομαι, πῶς ἐνδύσομαι; Ἴδε μοι καὶ τὰς τοῦ πλουσίου φωνάς· Τί ποιήσω, ὅτι οὐκ ἔχω ποῦ συνάξω τοὺς καρπούς μου; Καλὴ γε ἀνάπαυσις. Εἴγε καὶ ὁ πέννης φησὶ· Τί ποιήσω, ὅτι οὐκ ἔχω; καὶ ὁ πλούσιος, Τί ποιήσω, ὅτι οὐκ ἔχω; τί τοίνυν συνάγομεν ἐκ τοῦ πλείω συνάγειν; ἀνάπαυσιν μὲν γὰρ οὐ κερδαίνομεν. Καὶ δῆλον ἀπὸ τῶν φροντισῶν, ἁμαρτιῶν δὲ μόνον πληθὸς ἑαυτοῖς ἐπισωρεύομεν. Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μελιζονας οἰκοδομήσω. Ἐὰν δὲ πλέον εὐφορήσῃ εἰς τὸ μέλλον ἡ χώρα, πάλιν καθαιρήσεις, καὶ πάλιν οἰκοδομήσεις· καὶ τίς χρεῖα καθαιρεῖν καὶ οἰκοδομεῖν; Ἐχεις ἀποθήκας τῶν πτωχῶν τὰς γαστέρας, πολλὰ δυναμένας χωρεῖν, καὶ ἀκαταλύτους καὶ ἀφθάρτους· οὐράνιοι γὰρ εἰσι καὶ θελαί, εἴπερ ὁ τρέφων πένθητα, Θεὸν τρέφει. Ὅρα δὲ καὶ ἕτερον ἀνόητον. Τὰ γεννήματά μου, καὶ τὰ ἀγαθὰ μου. Οὐ γὰρ ἐνόμιζε ταῦτα ἔχειν ἐκ Θεοῦ, ἢ γὰρ ἄν, ὡς Θεοῦ εἰκονόμος, περὶ ταῦτα διεκείτο. Ἄλλ' οἰκίαν πόνων γεννήματα ταῦτα ᾤετο, διὰ καὶ ἑαυτῷ ταῦτα σφετεριζόμενος, Τὰ γεννήματά μου καὶ τὰ ἀγαθὰ μου, ἔλεγεν· οὐδὲνα γὰρ, φησὶν, ἔχω κοινῶν, οὐδένα

A vita illis est : id est, vitæ mensura non simul extenditur cum ipsa abundantia, neque enim qui multa possidet, diutius vivit : neque comitatur divitiarum multitudinem vitæ longævitas. Hoc autem dicit Dominus confutans cogitationes amantium divitiarum. Quoniam enim divitiarum amatores existimant quod multo tempore divitiarum possessuri sint, et quasi diu victuri, undequaque opes colligunt, dicit : Misere et ærumnose, nonquid ex multorum possessione vita tua productior erit ? cur igitur affigeris manifeste pro **370** incerta quiete ? Incertum enim num ad senectutem pertugas, cujus gratia thesaurizas : manifestum autem quod nunc insumis in opes conquirendas.

B Vras. 16-21. « Dixit autem similitudinem ad illos, dicens : Hominis cujusdam divitis uberes fructus ager attulit, et cogitabat intra se, dicens : Quid faciam, quod non habeam quo congregem fructus meos ? Et dixit : Hoc faciam, destruiam horrea mea, et majora exstruam, et congregabo illic omnia bona mea quæ mihi nata sunt, et dicam animæ meæ : Anima, habes multa bona reposita in annos multos, requiesce, comede, bibe, gaude. Dixit autem illi Deus : Stulte, hac nocte animam tuam repetent abs te : quæ vero parasti, cui cedent ? Sic qui recondit sibi, nec est erga Deum dives. » Postquam dixit vitam hominis non produci cum divitiarum abundantia, ad confirmationem ejus affert etiam parabolam : et vide quomodo describit nobis insatiabiles stulti divitis cogitationes. Deus enim sua faciebat, et solitam ostendebat misericordiam, ut non unus tantum divitis agellus, sed tota regio uberes illi fructus afferret : verum hic tam immisericos erat, ut antequam reciperet ea, clauderet. Vide item et divitis voluptates. Quid faciam ? Neutiquam pauper ita loqueretur, quid faciam, quia non habeo quomodo induar, quomodo alar ? Vide autem et divitis voces : Quid faciam, quia non habeo ubi congregem fructus meos ? Bona quidem est quies. Siquidem et pauper dicit : Quid faciam, quia non habeo ? et dives dicit : Quid faciam quia non habeo ? Quid igitur lucratur ex eo quod plura congregamus ? Quietem enim non lucratur, et manifestum id, quod a curis : tantum autem peccatorum multitudinem nobis accumulamus. Destruam horrea mea, et majora exstruam : quod si regio plures in posterum fructus attulerit, iterum illa destrues, et alia ædificabis. Et quæ utilitas destruendi et exstruendi ? Habes horrea, pauperum ventres, quæ multa capere possunt, quæque incorruptibilia sunt : cœlestia enim sunt, et divina . quandoquidem qui pascit pauperem, Deum pascit. Vide item et allam insipientiam. Proventus meos, hoc est quæ mihi nata sunt, et bona mea. Non enim putabat hæc se habere ex Deo, alioquin ut dispensator Dei aliter hæc disposuisset : sed suis laboribus parta putabat, idcirco et sibi hæc tribuens, bona sua et sibi nata dicebat, quasi diceret :

Nullum habeo socium, nullum divisorem facio : A non Dei sunt, sed mea : solus igitur fruar, et ad fruitionem illorum Deum non assumam. Quia autem ista stulta, videamus et reliqua. Anima, habes multa bona reposita in multos annos. Longam sibi præstituit vitam, quasi et illam, terram colendo excoluisset : non enim et illa tibi inde nata est, neque hoc tuum **371** bonum. Comede, bibe, lætare. Euge qualia animæ bonæ affectiones : nam comedere et bibere, irrationalis animæ bonum est : igitur cum etiam ipse talen animam sortitus sis, merito illi hæc tribuis. Rationalis vero animæ bonum est, intelligere, ratiocinari, lætari in lege Dei et bonis cogitationibus. Non sufficit autem tibi et comedere et bibere, o stulte, sed et abominabilem voluptatem et turpissimam, quæ hanc consequitur, animæ imperas? Clare enim Dominus per hoc quod dicit, Lætare, affectiones declaravit libidinosas et intemperatas, quæ satietatem ciborum et potuum comitantur. Dixit autem ei Deus : Stulte, hac nocte animam tuam repetent. Non hoc dicitur quasi Deus familiare colloquium habeat cum divite, Dixit ei Deus ; sed sensum hunc habet quod dicit, Cum hæc ille in mente haberet, dixit Deus (singitur enim hæc parabola) : Stulte. Stultum igitur illum vocat, ut qui prorsus insulsa cogitet, quemadmodum declaravimus. Insiptens enim est et vanus omnis qui talis est, sicut et David dicit : Vane omnis homo, ²² et causa est : thesaurizat et nescit cui congreget ea. Nam quo pacto non est insiptens, qui ignorat quod vitæ mensura apud solum Deum, nec sibi quisquam suam vitam definire possit? Observa item et verbum, Repetent. Angeli enim sicut crudeles tributorum exactores et terribiles, tuam repetent animam, te etiam invito, utpote propter vitæ præsentis immodicum amorem, oblucente. Nam a justo non repetitur anima, sed ille gaudens et exultans commendat eam Deo Patri spirituum, neque mortem ægre fert. Corpore enim circumamictus est ut onere, quod leviter deponit. Peccator vero qui animam carni subdidit corpori nimium affectus, etiam illam fecit carnem, indivulsam eam habere vult : idcirco dicitur ab eo repetitis, sicut ab inobediente quodam debitore qui traditur crudelibus exactoribus. Vide quoque quod non dixit : Repeto animam tuam : sed, Repetent. Justorum enim animæ in manu Dei. Et profecto in nocte ab hujusmodi repetitur anima. Non enim habet lumen divinæ scientiæ sibi fulgens, sed cum est in nocte cupiditatis divitiarum, et ab illa obtenebratur, morte comprehenditur. Sic utique stultus est qui sibi thesaurizat, et insiptens dicitur, et non perscicit cogitationem suam, sed in ipso cogitationis momento ex tota vita absconditur. At si pauperibus et Deo congregasset, non sic se habuisset, curemus igitur, ut divites flamus in Deo, hoc est ut in illo fiduciam habeamus et ut illum habeamus divitias

μεριστην ποιῶμαι, οὐ τοῦ Θεοῦ εἰσιν, ἀλλ' ἐμὰ, μόνος οὖν ἀπολαύσω· οὐ τὸν Θεὸν προσλήψομαι εἰς τὴν τούτων ἀπόλαυσιν. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα αὐτοῦ ἀνόητα, ἴδωμεν καὶ τὰ ἐξῆς. Ψυχὴ, ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά. Μῆκος· ἐαυτῷ ὀρίζει ζωῆς, ὡσπερ καὶ τοῦτο ἐκ γῆς γεωργήσας· μὴ γὰρ καὶ τοῦτο γέννημα σὸν, μὴ γὰρ καὶ τοῦτο ἀγαθὸν σὸν. Φάγε, πίε, εὐφραίνου. Εὐχε τῶν ἀγαθῶν τῆς ψυχῆς· τὸ γὰρ φαγεῖν καὶ τὸ πιεῖν, ἀλόγου ψυχῆς ἀγαθόν· τοιαύτην οὖν ἔχων καὶ αὐτὸς ψυχὴν, εἰκότως· αὐτῇ ταῦτα προσανατίθης. Λογικῆς δὲ ψυχῆς ἀγαθόν, νοῆσαι, λογισασθαι, εὐφρανθῆναι νόμῳ Θεοῦ καὶ διανοήμασιν ἀγαθοῖς. Οὐκ ἀρκεῖ δὲ σοι τὸ φαγεῖν καὶ πιεῖν, ὡ ἄφρον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπακολουθοῦσαν τούτοις αἰσχίστην καὶ μυσαρὰν ἡδονὴν ἐπιτάττει· τῇ ψυχῇ; Εὐφῆμως γὰρ ὁ Κύριος διὰ τοῦ, Εὐφραίνου, τὰ ἀσελγέστατα πάθη ἐδῆλωσεν, ἃ τῇ πλησμονῇ τῶν βρωμάτων καὶ πομάτων παρέπεται. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Θεός· "Ἄφρον, ταύτη τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ. Οὐχ ὡς τοῦ Θεοῦ τῷ πλοσίτῳ ὀμιλήσαντος λέγεται τὸ, Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Θεός, ἀλλὰ τοιοῦτόν τι λέγει, ὅτι ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐνθυμουμένου, εἶπεν ὁ Θεός (πλάττεται γὰρ ταῦτα ἢ παραβολῇ)· "Ἄφρον. "Ἄφρονα μὲν οὖν αὐτὸν ὀνομάζει, ὡς πάντη ἀνόητα βουλεύσάμενον, καθὰ δὴ ἀπαδείξαμεν. "Ἄφρον γὰρ καὶ μάταιος πᾶς τοιοῦτος, καθὰ καὶ Δαυὶδ λέγει· Μάτην πᾶς ἄνθρωπος· καὶ ἡ αἰτία, θησαυρίζει καὶ οὐ γινώσκει τίμη συνάξει αὐτὰ· πῶς γὰρ οὐκ ἄφρον, ὁ μὴ γνοῦς ὅτι ζωῆς μέτρα παρὰ μόνῳ τῷ Θεῷ, καὶ οὐκ αὐτός τις ἕκαστος ἐαυτῷ ὀριστῆς τῆς ζωῆς. "Ὅρα δὲ καὶ τὴν λέξιν τοῦ, "Ἀπαιτοῦσιν. "Ὅσπερ γὰρ τινεῖς ἀπηνεῖς φορολόγοι, φοβεροὶ ἀγγελοὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπαιτοῦσιν ἀκοντος, οἷα διὰ φιλοζῶταν ἀντιποιουμένου τῶν ἐνταῦθα· ὁ μὲν γὰρ δίκαιος οὐκ ἀπαιτεῖται τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ παρατίθεται ταύτην τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τῶν πνευμάτων, χαίρων καὶ ἀγαλλόμενος, καὶ οὐδὲ δυσφορεῖ περὶ τὴν ἀπόθεσιν· ἐλαφρὸν γὰρ φορτίον τὸ σῶμα περιέκειται· ὁ δὲ γε ἁμαρτωλῶς κατασαρκώσας τὴν ψυχὴν, καὶ προσεματοποιώσας αὐτὴν, καὶ γῆν ποιήσας, δυσάποσπάτωσ· αὐτὴν ἔχειν παρεσκύασε, διὰ καὶ ἀπαιτεῖσθαι ταύτην λέγεται, ὡσπερ τις χρωώστης ἀπειθῆς πράκτορσιν ἀπηνεῖσι παραδιδόμενος. "Ὅρα δὲ πῶς οὐκ εἶπεν· "Ἀπαιτῶ τὴν ψυχὴν σου, ἀλλ', "Ἀπαιτοῦσι τῶν δικαίων γὰρ αἱ ψυχὰι ἐν χειρὶ Θεοῦ. Τῷ ὄντι οὖν ἐν νυκτὶ ἀπαιτεῖται τὴν ψυχὴν ὁ τοιοῦτος. Οὐ γὰρ ἔχει φῶς θείας ἐπιγνώσεως ἐπιλάμπον αὐτῷ, ἀλλ' ἐν νυκτὶ τῆς φιλοπλουτίας ὦν, καὶ ὑπὸ ταύτης ἐσκοτισμένος, θανάτῳ καταλαμβάνεται· οὕτως ἄρα ὁ θησαυρίζων ἐαυτῷ, ἄφρων δηλαδὴ καλούμενος, καὶ μὴ περαινὼν τὰς αὐτοῦ βουλὰς, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῆς βουλῆς ἐκτεμνόμενος ὄλωσ τοῦ βίου. Εἰ δὲ γε τοῖς πένησι καὶ τῷ Θεῷ ἐθησαύριζεν, οὐκ ἂν εἶχεν οὕτως· σπουδάσωμεν οὖν εἰς Θεὸν πλουτεῖν, τουτέστιν, ἐπ' ἐκεῖνον πεποιθῆναι, καὶ ἐκεῖνον ἡμέτερον ἔχειν πλοῦτον, καὶ τοῦ πλοῦτου ταμεῖαν, καὶ μὴ λέγειν ὅτι τὰ ἀγαθὰ μου, ἀλλὰ, τὰ ἀγαθὰ τοῦ Θεοῦ·

²² Psal. XXXVIII, 42.

ει δὲ Θεοῦ εἰσιν ἀγαθὰ, μὴ ἀποστερώμεθα τὸν Θεὸν ἁ
τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ· τοῦτο ἔστι τὸ εἰς Θεὸν πλουτεῖν,
τὸ πιστεύειν ὅτι ἐὰν πάντα δώσω καὶ κενώσω, οὐδὲν
μοι τῶν ἀναγκαίων ἐπιλείψει· ταμείον γὰρ μοι
τῶν ἀγαθῶν ἔστιν ὁ Θεός· ἀνοίγω καὶ ἀφρω τὰ
χρειώδη.

ε Εἶπε δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ· Διὰ τοῦτο
ὑμῖν λέγω, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ τί φάγητε, μηδὲ
τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσθησθε. Ἡ γὰρ ψυχὴ πλείων
ἔστί τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος· κα-
τανοήσατε τοὺς κόρακας· οὐδὲ σπείρουσιν, οὐδὲ
θερίζουσιν, οἷς οὐκ ἔστι ταμείον, οὐδὲ ἀποθήκη, καὶ
ὁ Θεὸς τρέφει αὐτούς. Πόσω μᾶλλον ὑμεῖς διαφέρετε
τῶν πετεινῶν; Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται
προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πηχυν ἓνα; Εἰ
ὅσον ὅτε ἐλάχιστον δύνασθε, τί περὶ τῶν λοιπῶν
μεριμνᾶτε; » Κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὰ τελεώτερα προ-
άγει τὴν διδασκαλίαν ὁ Κύριος. Ὁρα γὰρ τὴν τάξιν.
Ἐδίδαξε φυλάσσεσθαι ἀπὸ τῆς πλεονεξίας, καὶ προσ-
έθηκε παραβολὴν, τὴν περὶ τοῦ πλουτοῦ, διὰ ταύ-
της δεῖκνυς, ὅτι ἀφρων ὁ τοῦ πλείονος ὀρεγόμενος.
Εἶτα προκόπτων τῷ λόγῳ, οὐδὲ περὶ τῶν ἀναγκαίων
ἤμας μεριμνᾶν ἔειπεν. Ὡσπερ οὖν ὁ διάβολος ἀπὸ τῶν
μικρῶν ἀρχόμενος περιπίπτειν ἡμᾶς τοῖς μείζωσι
ποιεῖ (διὰ καὶ μυρμηκοῦν ὠνόμασται παρὰ τῷ
Ἰώδῃ), οὕτως ἐκ τοῦ ἐναντιοῦ ὁ Κύριος ἀναλύων αὐ-
τοῦ τὰ ἔργα, πρότερον τὰ μεγάλα ἀμαρτήματα
φωτίζει, εἶτα καὶ τὰς ἀρχὰς τούτων ὑποδείκνυσι.
Τὴν οὖν πλεονεξίαν ἀποδείξας ἡμῖν φυλάττεσθαι, C
ἔρχεται καὶ ἐπὶ τὴν ρίζαν ταύτης, ἵνα καὶ ταύ-
την ὑποτέμῃ, φημί δὲ τὴν μερίμναν, καὶ φησι·
Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ἐπειδὴ, φησὶν, ἀφρων ἔστιν ὁ
πλείονα ζωῆς μέτρα ἑαυτῷ διαγράφων, καὶ ἀπατώ-
μενος τοῦ πλείονος ἐντεῦθεν ὀρέγεσθαι, ὅς ἦν ὁ
πλούσιος, διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, μὴ μεριμνήσετε τῇ
ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε, οὐχ ὡς τῆς νοεῶς ψυχῆς
ἑσθιούσης, ἀλλ' ἐπεὶ δοκεῖ ἡ ψυχὴ μὴ ἄλλως ἀν-
εἶχθεσθαι τῷ σώματι συνδεδέσθαι, εἰ μὴ τρεφομένων
ἡμῶν διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν. Ἄλλως τε τὸ μὲν σῶμα
καὶ νεκρὸν ἐνδύεται, οὐ τρέφεται δέ. Ἐπεὶ οὖν τοῦ
ἐμφύχου τὸ τρέφεσθαι, εἰκότως ἀνέθηκε τῇ ψυχῇ τὸ
τρέφεσθαι. Ἡ οὐχὶ καὶ ἡ θρησκευτικὴ δύναμις ψυχῆ
λέγεται; Μὴ μεριμνήσετε οὖν τῷ θρησκευτικῷ μέρει
τῆς ἀλόγου ψυχῆς, τί φάγητε, μηδὲ τῷ σώματι, τί
ἐνδύσθησθε. Εἶτα ἐπιφέρει λογισμὸν· ὁ γὰρ τὸ μείζον
δοῦς, τὴν ψυχὴν, οὐ δώσει καὶ τὴν τροφὴν; Ὁ τὸ
σῶμα δοῦς, οὐχὶ καὶ τὸ ἐνδυμα εἰσει; Εἶτα ἀπὸ
παραδείγματος τῶν κοράκων, ὡς ἂν ἐνθρέψῃ ἡμᾶς,
τὰ πετεινὰ εἰς μέσον ἄγει. Ἡ δύνατο μὲν γὰρ ἁγίους
τροφῆτας παραγαγεῖν, ὅσον τὸν Ἥλιαν καὶ τὸν Μωϋ-
σῆν, ἀλλὰ πρὸς πλείω δυσωπίαν τὰ πετεινὰ φέρει.
Εἶτα καὶ ἕτερον λογισμὸν ἐπιφέρει. Εἰπέ μοι, τί με-
ριμνῶν κερδαίνεις; Προστίθης τῇ ἡλικίᾳ σου κἂν τὸ
ἐλάχιστον; Οὐχὶ, μᾶλλον μὲν ὅσον ὑφαίρεις τῶν σαρ-

nostras (a) et divitiarum dispensatorem. Nec dica-
mus, bona nostra, sed, bona Dei : si autem Dei sunt
bona, ne privemus Deum bonis suis. Hoc est ditari
in Deo, credere quod 372 si omnia dedero et
evacuavero, nihil eorum quibus mihi opus fuerit de-
ficiet (b). Promptuarium enim bonorum Deus est :
aperiam et tollam necessaria.

VERB. 22-26. ε Dixitque ad discipulos suos : Ideo
dico vobis : Nolite solliciti esse animæ quid edatis,
neque corpori vestro quid induamini ; anima
enim plus est quam esca, et corpus plus quam in-
dumentum. Considerate corvos quia non seminant,
neque metunt, quibus non est pennis neque
horreum, et Deus pascit illos. Quanto magis vos
præstatis volucribus ? Quis autem vestrum sollicitu-
dine sua potest adjicere ad staturam suam cubitum
unum ? Si ergo ne id quidem, quod minimum est,
potestis, quid de cæteris solliciti estis ? » Paulatim
in sublimiora subducit doctrinam Dominus. Vide
enim ordinem. Docuit cavere ab avaritia, et appo-
suit parabolam illam de divite, per illam monstrans
quod insipiens sit qui plura desiderat. Deinde pro-
ficiens sermone, neque de necessariis sollicitos nos
esse sinit. Quemadmodum igitur diabolus a parvis
incipit, ut nos in graviora mala faciat incidere,
quamobrem et myrmicoleon a Job nominatur 373 :
ita e diverso Dominus resolvit ejus opera. Primum
enim magna peccata fugat, deinde etiam principia
eorum ostendit. Cum igitur indicasset ut ab avari-
tia caveremus, venit et ad ipsam radicem, ut et
ipsam amputet, sollicitudinem inquam, et dicit :
Propter hoc dico vobis, quoniam insipiens est, qui
plura quam vitæ necessitas exigit, inquit, et plus
in hac vita appetit, qualis erat dives ; idcirco dico
vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ quid comedatis :
non quod mentales animæ comedant, sed quia ap-
paret animam non aliunde corpori colligari, nisi
nos alimur. Propterea sic dicit. Et aliter, corpus
quidem mortuum induitur, non pascitur autem.
Proinde quia animatorum est pasci, merito addidit
animæ pasci. Annon et nutritiva vis anima dicitur ?
Igitur ne solliciti sitis vegetativæ parti animæ non
rationalis, quid comedatis, neque corpori quo in-
duamini. Deinde affert rationem : Nam qui majus
dedit, nempe animam, nonne et cibum dabit ? Qui
dedit corpus, nonne et indumentum dabit ? Postea
etiam ab exemplo corvorum probat quod nos nutri-
et, volatilia in medium afferens. Potuerat enim san-
ctos prophetas in medium afferre, utpote Eliam vel
Mosen, sed ad majorem pudorem volatilia affert.
Deinde et aliam rationem adducit. Dic, quæso, quid
sollicitudine proficis ? adjicis staturæ tuæ vel mi-
nimum quid ? Non, imo auferis potius quidpiam e
carnalibus. Sollicitudo enim tabefacit. Si igitur ad-
jicere non potes id quod minimum, quid de reliquis

373 Job iv, juxta LXX.

(a) E. I. Lut. divitiarum cellam.

(b) Ibid. Evacuavero me totum, » e aliquid rerum necessarium deducturum est.

sollicitus es? Porro quicumque enim, quod sicut Deus, in-
crementum dat, ita et alia dabit.

Vers. 27-31. « Considerate **373** lilia quomodo
crescunt: non laborant, neque neant. Dico autem
vobis, nec Solomon in omni gloria sua vestiebatur
sicut unum ex istis. Si autem gramen quod hodie
est in agro, et cras in cilibanum mittitur, Deus sic
vestit: quanto magis vos vestiet, o parum fiden-
tes? Et vos nolite querere quid esuri sitis, aut
quid bibituri: et nolite in sublime tolli. Hæc enim
omnia gentes mundi querunt. Pater autem vester
scit quod istis indigeatis. Quis potius querite re-
gnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis. » Et hoc
Ilorum exemplum posuit, ut nos magis pudore
suffunderet. Si enim hæc sic vestit Deus, ut neque
Solomon in omnibus deliciis suis possit sic vestiri
ut unum ex istis, quorum nulla quidem est neces-
sitas pulchritudinis; quanto magis nos, honorabi-
les præ cæteris creaturas, vestiet, præsertim cum
necessitas corporis indumentum postulet? Quid igitur,
dicit quispiam, jubes ut non colamus agros? Non
dixit, Ne colatis agros: sed, Ne solliciti sitis.
Etenim non prohibeo ne labores, sed ne sollicitus
sis, interdico: hoc est, ne spem ponas in te ipso.
Sic qui laborat, et spem habet in Deo, is citra solli-
citudinem vivit. Quod enim sollicitudinem ut a Deo
abducentem resecat, manifestum est. Proinde dicit:
Ne queratis quid comedatis, vel quid bibatis, et
nolite in sublime tolli. In sublime tolli prorsus nihil
aliud dicit quam distractionem, et mentis instabilem
versionem, nunc hoc, nunc illud cogitantis et ab hoc
in illud salientis, et semper sublimius quiddam
imaginantis secum. Annon fuerit in sublime tolli?
Hæc igitur sollicitudinem, hoc est ita in sublime
tollit, quia a Deo abducit, prohibet Dominus, dicens
hæc omnia gentes inquirere. Sollicitudo enim non
solis necessarii contenta est, sed, ut dixi, semper
altius et majus quid requirit, et propterea dicitur
metamorposus elatio in sublime. Et ut aliquid exem-
pli gratia dicam: non habemus panem, solliciti
sumus unde habeamus: et non in hoc subsistimus,
sed et ut adipem frumenti, deinde et vinum, idque
fragrantissimum, et ad hæc assas carnes, et ad has
attagines et phasianos. Vides sollicitudinem, et
in sublime ac amplius extollentiam quam dicit me-
tamorposus? Espropriet Dominus amputat hæc omnia:
gentiles enim hæc querunt. Insuper et aliam affert
rationem: quia Pater noster scit quia his opus ha-
betis, imo non unam rationem, sed multas. Pater
est, inquit, et si Pater; quomodo non dabit? Sed et
scit, nec enim ignorat: sed et vos opus habetis (a),
nec enim superflua sunt, sed vobis necessaria.
Igitur eum et ipse ait Pater, et vos opus habetis,
et sciat ille, quomodo non daturus esset? Querite
igitur regnum Dei ante omnia, **374** et tempora-

A κῶν τηκεδὼν γὰρ ἡ μέριμνα. Εἰ τοίνυν τὸ ἐλάχιστον
οὐ δύνασαι προσθήσαι, τί περὶ τῶν λοιπῶν μεριμνή-
; Πρόδηλον γὰρ ὅτι, ὡς περ τὴν αὐξήσιν ὁ Θεὸς δίδωσιν,
οὕτως καὶ τὰ ἄλλα δώσει.

« Κατανοήσατε τὰ κρίνα πῶς αὐξάνει· οὐ κοπιῖ,
οὐδὲ νήθει. Λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐδὲ Σολομῶν ἐν πάσῃ τῇ
δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων. Εἰ δὲ τὸν χόρ-
τον ἐν τῷ ἀγρῷ σήμερον ὄντα, καὶ αὐριον εἰς κλίβα-
νον βαλλόμενον, ὁ Θεὸς οὕτως ἀμφιένυσσι, πῶς
μᾶλλον ὑμεῖς, ὀλιγόπιστοι; Καὶ ὑμεῖς μὴ ζητεῖτε τί
φάγητε ἢ καὶ τί πίητε, καὶ μὴ μεταωρίζεσθε. Ταῦτα
γὰρ πάντα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου ἐπιζητεῖ. Ὑμῶν
δὲ ὁ Πατὴρ οἶδεν, ὅτι χρῆζετε τούτων· κληρὸν ζητεῖτε
τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστε-
θήσεται ὑμῖν. » Καὶ τὸ τῶν κρίνων ὀπίδεγμα, πρὸς
τὸ ἐνεργεῖν ἡμᾶς κλειῶν ἔθηκεν· εἰ γὰρ ταῦτα οὕτω;
ἀμφιένυσσιν ὁ Θεὸς, ὡς μὴδὲ τὴν τοῦ Σολομῶνος;
δόξαν ἰσχύσαι περιεβάλλεται ποτὲ ὡς ἐν τούτων, καὶ
ταῦτα τοῦ πάλλους τῶν κρίνων μὴ ἀναγκαίου ὄντος,
πῶς μᾶλλον ἡμεῖς, τὸ τιμιον κλίσμα, οὐκ ἀμφιέσσι,
καὶ ταῦτα ἀναγκαίου ὄντος τῷ σώματι ἡμῶν τοῦ
ἐνθύματος; Τί οὖν, φησὶ, κελύεις; ἡμεῖς μὴ γεωρ-
γεῖν; Οὐκ εἶπε· Μὴ γεωργεῖτε, ἀλλὰ, Μὴ μεριμνεῖτε.
Ἐργάζεσθαι μὲν γὰρ οὐ κωλύω, μεριμνῶν δὲ, ὅπερ
ἐστὶ τὴν ἐλπίδα ἔχειν ἐν αὐτοῖς, τοῦτο ἀπαγορεύω.
Ὡς οὖν ἐργαζόμενος μὲν, ἐλπίζων δὲ εἰς Θεόν, οὕτως
ἀμεριμνῶς διδάξει. Ὅτι γὰρ τὴν μέριμναν ὡς ἀπ-
άγουσαν Θεοῦ ἐκκόπτει, δῆλον. Φησὶ γὰρ· Μὴ ζητεῖτε
τί φάγητε, ἢ τί πίητε, καὶ μὴ μεταωρίζεσθε. Μεταω-
ρισμὸν γὰρ πάντως οὐδὲν ἄλλο λέγει, ἢ τὴν περι-
σπασμὸν, καὶ τοῦ λογισμοῦ τὴν ἀστατον περιφορὰν,
ἄλλοτε ἄλλο ἐνθυμούμενον, καὶ ἀπὸ τούτου πεδῶντος·
ἐπ' ἐκεῖνο, καὶ ἀεὶ τὰ ὑψηλότερα φανταζόμενον·
οὐχὶ τοῦτο ἐστὶν ἡ μεταωρισμὸς; Ὡς οὖν ἀπάγουσαν
ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ τὴν τοιαύτην μέριμναν, ἦτοι τὴν
μεταωρισμὸν, ἀπαγορεύει ὁ Κύριος, εἰπὼν, ὅτι
Ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη ἐπιζητεῖ. Οὐ γὰρ μέχρι τῶν
ἀναγκαίων ἡ μέριμνα ἴσταται, ἀλλ' ὅπερ εἶπον, ἀεὶ
τὰ ὑψηλότερα ζητεῖ· διὸ καὶ μεταωρισμὸς λέγεται,
οἶδεν τί φημι· Οὐκ ἔχομεν ἄρτον, μεριμνῶμεν πῶθεν
ἔξωμεν, καὶ οὐκ ἄχρι τούτου ἰστέμεθα, ἀλλὰ καὶ
ὅποσον στίβον πυροῦ· εἶτα καὶ οἶνον, καὶ τούτον ἀν-
θοσμῖαν, καὶ βῆλον πρὸς τούτοις. Καὶ τοῦτο ἀπα-
γῆνος ἢ φασιανῶ. Ὅρξεν τὴν μέριμναν, καὶ τὴν
μεταωρισμὸν; Διὰ τοῦτο ὁ Κύριος παντελῶς ταύτην
ἐκκόπτει· οἱ ἔθνη γὰρ ταῦτα ζητοῦσιν. Εἶτα καὶ
ἕτερον ἐπάγει λογισμὸν, ὅτι ὁ Πατὴρ ἡμῶν οἶδεν ὅτι
χρῆζετε, καὶ οὐκ ἕνα λογισμὸν, ἀλλὰ καὶ κλειῶς.
Πατὴρ γὰρ ἐστὶ, φησὶ, καὶ εἰ Πατὴρ, πῶς οὐ δώσει,
Ἄλλὰ καὶ οἶδε, μὴ γὰρ ἄγνοεῖ, ἀλλὰ καὶ χρῆζετα,
μὴ γὰρ περιττὰ ἐστὶν, ἀλλὰ χρεῖωδῆ. Εἰ οὖν καὶ
Πατὴρ, καὶ ὑμεῖς; χρῆζετα, καὶ οἶδεν ἐκεῖνος, πῶς
οὐ δώσει; Ζητεῖτε οὖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ προ-
ηγουμένως, καὶ τὴν περὶ τὰ βιωτικὰ μέριμναν ἀπο-
κοιήσαθε, ὡς ἐκκόπτουσαν ἡμᾶς ἀπὸ τούτου. Καὶ
τότε ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. Ὅρξεν Θεόν;

(a) Edit. Lut. Sed et scit: quomodo enim ignoraret? Sed et quod opus habetis.

εἰ ζητεῖς τὰ μικρὰ, οὐκ ἀρεστόν αὐτῷ ποιῆς· κατα-
 αισχύνεις γὰρ τὸ αὐτοῦ μεγαλόδορον. Εἰ ζητεῖς, τὰ
 μεγάλα, ἐκεῖνά τε λήψῃ, καὶ πρὸς γε προσθήκην
 ἔξεις καὶ τὰ μικρὰ· εἰ γὰρ ἴδοι σε ἀσχολούμενον περὶ
 τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ἀναγκαῖον πάντως, ὅτι προ-
 νοησεται σοι ἐν τοῖς σοῖς. Ἡ οὐχὶ καὶ ἡμεῖς ἐν ταῖς
 οἰκείαις οὕτω ποιούμεν, μᾶλλον ἐκεῖνων φρονιζόντες
 τῶν ὅλους ἑαυτοῦς ἐπιδεδοκότων τῇ ἡμετέρᾳ θερα-
 πείᾳ, καὶ τούτων προνοούμενοι, ὡς μὴ προνοουμένων
 αὐτῶν; οὐ πολλῶ οὖν μᾶλλον ὁ Κύριος; Ἐκκόπται
 τείνυν τὴν περὶ τῶν βιωτικῶν μερίμαν ὁ Κύριος,
 ἵνα πείσῃ ἡμᾶς ζητεῖν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ· μερι-
 μῶσι γὰρ τοῦτο οὐκ ἐνεστίν. Μὴ φοβοῦ, τὸ μικρὸν
 ποιμνιον, ὅτι εὐδόκησεν ὁ Πατὴρ ὑμῶν δοῦναι ὑμῖν
 τὴν βασιλείαν.

ε Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δοῦτε ἐλεη-
 μοσύνην· ποιήσατε ἐξυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιού-
 μενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅπου
 κλέπτῃς οὐκ ἔγγιζει, οὐδὲ σὴς διαφθείρει· ὅπου
 γὰρ ἔστιν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία ὑμῶν
 ἔσται. » Μικρὸν ποιμνιον ὀνομάζει τοὺς αὐτῷ μα-
 θητεῦσιν θέλοντας ὁ Κύριος, ἢ διότι ἐν τῷ κόσμῳ
 τοῦτῳ οἱ ἄγιοι μικροὶ καὶ ἐλάχιστοι διὰ τὴν ἐκούσιον
 ἀκτημοσύνην καὶ ἀρηματοσύνην, ἢ διὰ τὸ ἠτῶσθαι
 τῆς τῶν ἀγγέλων πληθύος ἀμετρήτου οὐσίας, καὶ
 ἀσυγκραίτως ὑπεραχούσης τὰ καθ' ἡμᾶς· ὅτι γὰρ
 πλείους οἱ ἄγγελοι, δῆλον ἐκ τῆς παραβολῆς, ἣν
 εἶπεν ὁ Κύριος· ὅτι χίμαιρα ὁ ποιμὴν ἐπὶ τῷ ἐν
 πλανηθέντι· καὶ εὐρεθέντι, ἢ ἐπὶ τοῖς ἐννενηκονταεν-
 νία τοῖς μὴ πεπλανημένοις· ἔδειξε γὰρ ἐντεῦθεν,
 ὅτι ὡσπερ τὸ ἐν πρὸς τὰ ἐννενηκονταεννία, οὕτω
 καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις πρὸς τὴν ἀγγελικὴν. Μὴ
 φοβοῦ, φησὶ, ὁ μικρὸν ποιμνιον, ἀνεὶ τοῦ, Μὴ ἀπι-
 στῆσιν, ὅτι προνοησεται σοὺ ὁ θεός, κἀν μὴ σύ
 μεριμᾷς. Διὰ τί; Διότι εὐδόκησεν ὁ Πατὴρ δοῦναι
 ὑμῖν τὴν βασιλείαν. Ἐπει οὖν τὴν βασιλείαν δίδωσι,
 πολλῶ μᾶλλον τὰ τῆς γῆς. Μὴ τοίνυν ἀπίσται, ὅτι
 ἐάν ἀκτημοσύνην ἐπιτηδεύσῃ, οὐχ ἔξεις τὸν προνοη-
 σόμενόν σου, ἀλλὰ πώλησον τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὲ
 ἐλεημοσύνην, καὶ ποιήσον θησαυρὸν ἀνέκλειπτον.
 Εἴτα πείθει ἡμᾶς καὶ ἀπὸ λογισμῶν ἀναντιρρήτων.
 Ἐνταῦθα μὲν γὰρ, φησὶ, εἰς διαφθείρει, ἐν οὐρανοῖς
 ἐξ οὗ τοῦτο. Οὐκ ἄρα οὖν ἀνόητον τὸ θησαυρίζειν ἐν
 τόπῳ, ἐν ᾧ διαφθορά; Εἴτα ἐπειδὴ τὸν χρυσὸν οὐ δια-
 φθείρει σὴς, εἶπε καὶ τὸ, Ὅπου κλέπτῃς οὐκ ἔγγιζει.
 Σὴς μὲν γὰρ οὐ διαφθείρει χρυσόν, ἀλλὰ κλέπτῃς
 σὺλᾶ. Εἴτα ἐπειδὴ οὐ πάντες κλέπτονται, προστίθει
 τὸ μὴ μερίζω πάντα καὶ ἀναντιρρήτον λογισμόν. Ὅπου
 γὰρ ἔστιν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία ὑμῶν
 ἔσται. Ἔστω γὰρ, φησὶ, ὅτι οὕτε σὴς διαφθείρει,
 οὕτε κλέπτῃς ἔγγιζει, αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔχειν τὴν καρ-
 διαν προσηλωμένην τῷ κατορωρυγμένῳ θηραυρῷ, καὶ
 τὸ θεῖον χρῆμα τῆς ψυχῆς τῇ γῇ ἐμβαλεῖν, πόσης ἀξίον
 τιμωρίας; Μᾶλλον δὲ πῶς οὐ μεγίστη τιμωρία τῷ γε-
 νοῦν ἔχοντι; Ὅπου ὁ θησαυρὸς σου, ἐκεῖ καὶ ἡ καρ-
 δια σου· εἰ ἐν τῇ γῇ, καὶ αὕτη, εἰ ἐν τῷ οὐρανῷ ἐκεῖ-
 νος, ἄνω καὶ αὕτη. Τίς οὖν οὐκ ἂν ἔλοιτο εἶναι ἄνω

Alium sollicitudinem abjicite, quæ ab illo abducit,
 adjicienturque vobis tunc omnia. Vides quod si
 parva quaesieris a Deo, nihil illi gratum facias : mu-
 nificentiam enim ejus dehonestas. Sin quaesiveris
 magna, et illa accipies et cum illis accipies etiam
 parva. Nam cum te viderit occupatum regno suo,
 plane necessarium ut et tibi in rebus tuis prospici-
 at. Annon et nos in rebus propriis sic facimus,
 et magis curam illorum agimus, qui se totos nobis
 manciparunt, deque illis solliciti sumus tanquam
 seipsos ipsi negligant? quanto magis id agit Domi-
 nus? Propterea Dominus omnium temporalium cur-
 ram rejicit, ut quaeramus regnum ejus, id quod de
 temporalibus solliciti non faciunt. Noli timere, pusil-
 lis grex, quia complacitum est Patri vestro dare
 vobis regnum.

Vras. 33, 34. « Vendite quæ possidetis et date
 eleemosynam. Parate vobis sacculos qui non yete-
 rascunt, thesaurum non deficientem in cælis, quo
 fur non accedit, neque tinea corrumpit. Ubi enim
 thesaurus vester est, ibi et cor vestrum erit. » Do-
 minus nominat discipulos et doctrinam suam sus-
 cipientes pusillum gregem : vel quod perpauca
 sunt sancti in mundo qui sponte paupertatem illam
 obeant : vel quod si ad angelos conferantur, nume-
 ro incomparabiliter inferiores sint, quia multo plu-
 res sunt angeli. Et manifestum est hoc ex parabo-
 la quam dixit Dominus, quod gaudeat pastor plus su-
 per una ove inventa quæ perierat, quam super no-
 naginta novem quæ non erraverunt. Quo loco mon-
 stratur quomodo sicut unum se habet ad nonaginta no-
 vem, ita humana natura ad angelicam. Ne timeas
 igitur, dicit, o pusille grex, hoc est, ne sis incre-
 dulus. Gerit enim tui curam ac providentiam Deus,
 etiam si tu sollicitus non sis. Quare? Quia bonum
 visum est, et placet Patri ut det vobis regnum. Qui
 igitur vobis regnum dat, multo magis terrena con-
 cedit. Ne igitur diffidas, quod si divitiarum sollici-
 tudinem abjeceris, non sis habiturus aliquem qui
 tibi provideat : sed vende ea quæ habes, et da
 eleemosynam, et fac tibi thesaurum indeficientem.
 Ad hæc persuadet nobis rationibus quibus contra-
 dicere non possumus. In hac enim vita, inquit, ti-
 nea corrumpit, in cælis autem non sic. Non ergo
 insipientis esset colligere thesauros in loco in quo
 corrumpuntur? Postea quia aurum a tinea non
 corrumpitur, dixit, et quo fur non accedit. Tinea
 quidem non corrumpit aurum, sed fur diripit. De-
 nique quia non omnia furto pereunt, adjicit ratio-
 nem majorem, et contradictione superiorem. Ubi
 enim est thesaurus vester, inquit, illic et cor ve-
 strum erit. Esto enim, inquit, quod neque tinea cor-
 rumpat, neque fur accedat : istur ipsum tamen ha-
 bere cor addictum thesauro defosso, et animam quæ
 divina possessio est, injicere terræ, **375** per se
 quanto supplicio fuerit dignum? imo quomodo non
 summo, si quis animadvertat? Ubi enim thesaurus
 tuus, illic et cor tuum : si in terra illic, et in terra hoc :

sin autem in celo ille, sursum est et hoc. Quis igitur nos sursum esse, et non sub terra, mallet? Quis non diligeret potius esse angelus, quam talpa semper in subterraneis latebris agens?

Veras. 33-40. «Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ accensæ, et vos similes hominibus expectantibus dominum suum quando revertatur a nuptiis: ut cum venerit et pulsaverit, confestim speriant ei. Beati servi illi, quos cum venerit dominus, invenerit vigilantes. Amen dico vobis quod præcinctus se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis. Et si venerit in secunda vigilia, et in tertia vigilia venerit, atque ita invenerit, beati sunt servi illi. Hoc autem scitote, quod si scisset paterfamilias qua hora fur venturus fuisset, vigilasset utique, nec passus fuisset perfodi domum suam. Et vos igitur estote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet.» Dominus postquam discipulum suum absque superfluitate fecit et nudavit ab omni sollicitudine et cupiditate temporalium, et ita plane levem reddidit, nunc et ministrum suum facit. Eum enim qui minister esse voluerit, levem et expeditum esse oportet; ideo dicit: Sint lumbi vestri præcincti, hoc est, omnibus modis parati estote ad opera Domini vestri. Et lucernæ ardentes in manibus vestris, hoc est, ne in tenebris et absque iudicio versemini, sed sit vobis lumen verbi, quod monstrabit vobis quæ facienda et quæ non facienda. Est igitur hic mundus nox. Porro succincti lumbis sunt, qui activam vitam agunt: ejusmodi enim habitibus utantur operarii, quibus et ardentibus candelis opus est. Opus enim habet vita activa etiam iudicii dono, ut is qui activam vitam agit, non solum sciat quid oporteat facere, sed et quomodo. Multi enim bonum quidem fecerunt, sed non bene, et tales quidem succincti fuerunt lumbis, et opera quidem fecerunt, sed non bene: nec habuerunt ardentes lucernas in manibus, hoc est, non habuerunt rectum iudicium, sed vel in fastum inciderunt, vel in aliud arrogantiam præcipitium. Consideres autem et hoc, quod primum lumbi nostri succincti sint, deinde lucernæ ardeant. Primum enim operatio, et deinde contemplatio, quæ mentis est illustratio. Lucerna enim est mens nostra, quæ cum habet lumen Dei in se fulgens, tum dicitur ardere. Demus igitur operam, ut virtute sicut præditi duas habentes lucernas ardentes, et sermonem internum in affectibus, et quem pronuntiamus: et internum quidem ut per omnia animam illustret: eum autem quem proferimus, ut in **376** lingua refulgeat lucidus. Internus nos illuminet, doctorum autem sermo, et qui pronuntiat, alios. Et nos similes simus hominibus expectantibus dominum suum quando revertatur a nuptiis. Quis autem hic dominus alius quam Christus Jesus? qui humanam quidem assumpsit naturam, et sicut sponsam copulavit sibi, et nuptias fecit, in carnem unam ei se adiungendo: imo non unas fecit nuptias, sed multas. Quotidie enim nuptiæ fiunt in celo sanctorum animarum, quas ei commendat Paulus, vel ei

A και μη ὑπὸ γῆν; ἄγγελος εἶναι και μη ἀσπίλας ὑπὸ γῆν ἀεὶ ἐν τοῖς ὀρύγμασι διατρώμενος

ε Ἔστωσαν ὁμῶν αἰδοφύες περιζωσμένοι και οἱ λύχνοι καιόμενοι, και ὑμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοι τὸν κύριον ἑαυτῶν πότε ἀναλύσει ἐκ τῶν γάμων, ἵνα ἐλθόντος και κρούσαντος, εὐθέως ἀνέλθωσιν αὐτῷ· μακάριοι οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι οὗς ἐλθὼν ὁ κύριος εὐρήσει γρηγοροῦντας. Ἄμην λέγω ὑμῖν, εἰ περιζώσεται, και ἀνακλιναὶ αὐτοὺς, και παρελθὼν διακονήσει αὐτοῖς. Καὶ ἐὰν ἔλθῃ ἐν τῇ δευτέρῃ φυλακῇ, και ἐν τῇ τρίτῃ φυλακῇ, και εὐρη οὕτως, μακάριοι εἰσιν οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι. Τοῦτο δὲ γινώσκετε, εἰ εἰ ἦδει ὁ οἰκοδὸς σπότης ποῖα ὥρα ὁ κλέπτης ἔρχεται, ἔγρηγόρησεν ἄν, και οὐκ ἂν ἀφήκε διορυγῆσαι τὸν οἶκον αὐτοῦ. Καὶ ὑμεῖς οὖν γίνεσθε ἑτοιμοὶ, εἰ ἢ ὥρα οὐ δοκεῖτε, ὁ γῆρας τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. Ἄπερττον ποιήσας τὸν μαθητὴν αὐτοῦ ὁ Κύριος, και γυμνώσας αὐτὸν πάσης βιωτικῆς μερίμνης και μετρωρισμοῦ, και κοῦφον ἀπεργασάμενος, ἦδη και ὑπηρετὴν αὐτὸν ποιῆ. Δεῖ γὰρ τὸν ὑπηρετεῖν θέλοντα, κοῦφον εἶναι και εὐθαλῆ, διὸ φησιν· Ἔστωσαν ὁμῶν αἰδοφύες περιζωσμένοι, ὅπερ ἔστιν, Ἔτοιμοὶ πάντοτε φαίνεσθε πρὸς τὰ ἔργα τοῦ δεσπότητος ὁμῶν. Καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι· ὅπερ ἔστι, Μὴ ἐν σκότει και ἀκριβῆ διάγετε, ἀλλ' ἔστω ὁμῶν τὸ τοῦ λόγου φῶς, πάντα ὑποδεικνύον τὰ πρακτέα και μὴ πρακτέα. Ἔστιν οὖν νῦξ ὁ κόσμος οὗτος. Ἐζωσμένοι δὲ τὰς ἀσφύας, οἱ τὴν πρακτικὴν μετιόντες. Τοιοῦτον γὰρ τὸ σχῆμα τῶν ἐργατικῶν, οὗς δεῖ και τοὺς λύχνους προσεῖναι καιόμενους. Δεῖ γὰρ τῇ πρακτικῇ προσεῖναι και τὸ τῆς διακρίσεως χάρισμα, ἵν' ἔχοι διαγινώσκειν ὁ πρακτικὸς, οὐ μόνον τί χρὴ ποιεῖν, ἀλλὰ και τὸ πῶς. Πολλοὶ μὲν γὰρ τὸ καλὸν ἐποίησαν, οὐ καλῶς δὲ· οἱ τοιοῦτοι οὖν τὰς μὲν ἀσφύας ἔσαν περιζωσμένοι· ἔπραττον γὰρ, τοὺς δὲ λύχνους οὐκ εἶχον καιόμενους, τουτέστιν, οὐκ εἶχον τὴν ἐκ τοῦ λόγου διάκρισιν, ἀλλ' ἢ εἰς τύφον ἐπέπατον, ἢ εἰς ἄλλον ἀπονοίας κρημνόν. Νοήσεις δὲ και τοῦτο, εἰ πρῶτον αἰδοφύες ἡμῶν περιζώνονται, εἶτα οἱ λύχνοι καιόμενοι. Πρῶτον γὰρ πρῆξις, εἶτα θεωρία, ἥτις ἔστι τοῦ νοῦ Ἐλλαμψις. Δύχνος γὰρ ὁ νοῦς ἡμῶν, ὃς ὅταν ἔχῃ τὸ φῶς τοῦ θεοῦ ἐν αὐτῷ λάμπον, τότε λέγεται καιεσθαι· σπουδάσωμεν οὖν ἀρετὴν ἀσκεῖν, ἵνα τοὺς δύο λύχνους ἡμῶν καιόμενους ἔχωμεν, τὸν τε ἐνδιάθετον λόγον, και τὸν προφορικόν, τὸν μὲν ἐνδιάθετον διὰ παντὸς ἀεράπτοντα ἐν τῇ ψυχῇ, τὸν δὲ προφορικόν ἐν τῇ γλώσσῃ. Ὁ μὲν γὰρ ἐκὸν ἡμᾶς φωτίζει, ὁ δὲ διδασκαλικὸς και προφορικὸς λύχνος τοὺς ἄλλους. Καὶ ἡμεῖς ὡμεν ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοι τὸν Κύριον ἑαυτῶν, πότε ἀναλύσει ἐκ τῶν γάμων· τίς δὲ οὗτος ὁ Κύριος, ἢ ὁ Χριστὸς ὁ Ἰησοῦς; Ὅς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀναλαβὼν ὡς νύμφην, και ἐνώσας ἑαυτῷ, γάμον ἐποίησεν εἰς σάρκα μιαν αὐτῇ κολληθεῖς, μᾶλλον δὲ, οὐκ ἓνα γάμον ποιεῖται, ἀλλὰ πολλούς· καθ' ἑκάστην γὰρ ἡμέραν νυμφεύεται ἐν οὐρανῷ τὰς τῶν ἀγίων ψυχὰς, ἃς περιστάσει αὐτῷ Παῦλος, ἢ εἰ τις κατὰ

Παῦλον, παρθένους ἀγνάς. Ἀναλύει δὲ ἐκ τῶν ἐν οὐρανοῖς γάμων, τάχα μὲν καθολικῶς ἐν τῇ καθόλου συντελείᾳ, ὅτε ἀπ' οὐρανοῦ ἐλεύσεται ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς. Τάχα δὲ καὶ καθ' ἑκάστην ὥραν ἐν τῇ μερικῇ τοῦ καθ' ἕνα συντελείᾳ ἀοράτως καὶ ἀπροσδοκῆτως ἐπιπέταμενος· μακάριος οὖν ἐκεῖνος, ὃν εὐρήσει περιεζωσμένον μὲν τὴν ὄσφυν, ὅσα δὴ τῷ πρακτικῷ μέρει τῆς κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίας θεραπεύειν τὸν Θεὸν ἐτοιμασθέντα, ἔχοντα δὲ τὸν λύχνον τοῦ λόγου καὶ τῆς διακρίσεως καιόμενον, καὶ μὴ μόνον πράττοντα τὸ καλὸν, ἀλλὰ καὶ καλῶς· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν θεωρίαν, οἷόν τιν αὐτὸν λύχνον δεξάμενον· διὰ γὰρ τοῦ τὴν ὄσφυν περιεζῶσθαι περιγίνεται ἡμῖν καὶ ὁ καιόμενος λύχνος τῆς θεωρίας, μᾶλλον δὲ οἱ δύο λύχνοι, ὃ τε ἐνδιάθετος καὶ ὁ προφορικὸς· τῷ τοιοῦτῳ οὖν θεράποντι θεράπων ὁ Κύριος γίνεται. Περιζώσεται γὰρ, φησὶ, καὶ ἀνακλιναί αὐτούς. Καὶ παρελθὼν διακονήσει αὐτοῖς· περιζώννεται μὲν οὖν ὁ Θεὸς καθὼς οὐχ ἄπασαν τὴν τῶν ἀγαθῶν χύσιν ἡμῖν ἐπιχρησάτω, ἀλλ' ἀναστέλλει ταύτην· τίς γὰρ δύναται χωρῆσαι Θεὸν, ὅσος ἐστὶ; Καὶ δῆλον ἐκ τῶν Σεραφίμ καλυπτομένων διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ θεοῦ φωτός· ἀνακλιναί δὲ τοῦς· καλὸς δούλος· δούλος γὰρ δι' ὅλων ἀναπαύει· ὡς γὰρ ὁ ἀνακεκλιμένος· ὅλον τὸ σῶμα ἀναπαύει, οὕτω καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ παρουσίᾳ ὅλοι δι' ὅλων οἱ ἄγιοι ἀναπαύονται. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ τῷ σώματι ἄνεσιν οὐχ εὐρίσκουσιν, ἐκεῖσε δὲ σὺν ταῖς ψυχαῖς καὶ τὰ πνευματικὰ αὐτῶν καὶ τὰ θεῖα σώματα ἀφθαρσίαν κληρονομήσαντα, πάσης ἀναπαύσεως ἀπολαύουσιν, καὶ ἵσταται ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν αὐτοῖς· διακονεῖ δὲ τοῖς ἀξίοις, ἀμειβόμενος αὐτούς τοῖς ἴσοις· καὶ ὡς περ αὐτοὶ αὐτῷ διηκόνησαν, οὕτω καὶ αὐτὸς αὐτοῖς ὑπηρετῶν καὶ θαψιλῆ αὐτοῖς παρέχων τράπεζαν, καὶ τὴν τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων τρυφήν χαρίζόμενος. Φυλακὴν δὲ δευτέραν καὶ τρίτην νηστίας ἀν τὰς διαφόρους ὥρας τῆς ζωῆς ἡμῶν. Οἷόν τι λέγω· ὡς περ ὁ ἀγρυπνῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ φυλακῇ, δοκεῖ ἐγρηγορώτατος εἶναι (αὐταὶ γὰρ αἱ ὥραι τῆς νυκτὸς μάλιστα ὑπνοῦ παρεκτικαὶ ταῖς ἀνθρώποις καὶ πρώτου ὑπνοῦ), οὕτω νοεῖ μοι καὶ ἐν τῇ διαφόρῳ καταστάσει τῆς ζωῆς ἡμῶν εἶναι ὥρας τὰς μακαρίου ἡμᾶς ποιούσας, ἢ ἀν εὐρεθῶμεν γρηγοροῦντες. Ἡρπασέ τις τὰ χρηματὰ σου, τεθνήκασί σου· παῖδες, ἐσυχοφανθήθης· ἐὼν ἐν τοῖς τοιοῦτοις καιροῖς οὐ καταπέσης, ἀλλ' ἐγρηγορῶς εὐρεθείς τῷ Θεῷ καὶ Δεσπότῃ, καὶ μηδὲν ἔξω τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν ἀναγκασθῆς πρᾶξαι, ὅπως ἐγρηγορῶτα σε εὕρην ἐν δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ φυλακῇ, σουτέστιν, ἐν καιρῷ θειῷ, καὶ ὑπνον θανατώδη, καὶ κατὰ πτωσιν ταῖς χαύναις ψυχῆς παρέχοντι· δεῖ οὖν ἐγρηγορῶτως· οἰκοδεσπότην γὰρ εἰκότα μὲν, ὅς εἰ μὴ ἀγρυπνεῖ, οὐ δύναται οὐδὲν κατὰ τῶν αὐτοῦ χρημάτων ὁ κλέπτης· εἰ δὲ ὑπνώδης ἐστὶ, πάντα ἄρας οἰχίσεται. Κλέπτην δὲ ἐνταῦθα νοοῦσι μὲν τινες καὶ τὸν διάβολον, ὡς περ καὶ οἶκον τὴν ψυχὴν, οἰκοδεσπότην τὸν ἀνθρώπον· οὐ μὴν εἰκοιε πρόσφορος εἶναι τῇ

quis similis Paulo, virgines castas⁵⁶. Redit autem ex cœlestibus nuptiis, fortassis in universali consummatione mundi, quando de cœlis veniet in gloria Patria. Fortassis autem et in uniuscujusque propria morte inexpectata adveniens. Beatus igitur ille quem invenerit succinctis lumbis, hoc est, verum Christianum philosophum agentem, et ad ministerium Dei præparatum, et habentem lucernam rationis et judicii ardentem: et non solum facientem quod bonum, sed bene etiam: accipientemque et contemplationis lucernam. Habendo enim lumbos præcinctos (a), nobis advenit lucerna contemplationis: imo potius lucernæ duæ, una quæ est in corde, et altera sermonis. Ejusmodi ministri etiam Dominus minister erit. Præcingetur enim, inquit, et recumbere illos faciet, et præteriens ministrabit illis. Præcingitur itaque Deus secundum quod non omnium bonorum effusionem nobis suppeditat, sed illam restringit. Quis enim potest capere quantus sit Deus? et manifestum est ex Seraphim, qui se obtegnunt propter excellentiam divini luminis. Porro recumbere facit bonos servos: totos enim per omnia quiescere facit. Nam sicut qui recumbit, toto corpore quiescit: ita in secundo adventu omnes sancti per omnia quiescent. Etenim in hac vita quietem corporis non invenient. Alibi autem cum animabus spiritualia et divina eorum corpora incorruptionem hæreditabunt, et omni quiete fruentur, et erit Deus omnia in omnibus illis⁵⁷. Ministrat vero dignis, par eis retribuens: et sicut ipsi ei ministraverunt, ita etiam ipse eis vicissim ministrat, et dapsilem eis mensam præstat, exhibens spiritualium donorum lautitias. At per secundam et tertiam vigiliam intelligas varia vitæ nostræ tempora: ut exempli gratia aliquid dicam: Quemadmodum qui in secundam aut tertiam vigiliam vigilat, vigilantissimus esse videtur (istis enim horis homines maximo et primo somno tenentur) sic, obsecro, etiam intelligas in diversis vitæ nostræ statibus esse horas, quæ beatos nos faciant, si vigilantes inventi fuerimus. Kapuit quis divitias tuas, mortui sunt **377** tibi filii, calumniam passus es: si in ihusmodi temporibus non fueris lapsus, sed vigilans inventus a Deo et Domino, et nihil aliud præter mandata Domini feceris: utique vigilantem te in secunda et tertia vigilia invenerit, hoc est in periculoso et gravi tempore, quod mortiferum somnum et casum dissolutis animabus præbet. Opus itaque fuerit vigilantia. Patrifamilias enim assimilamur, qui si vigilaverit, nihil ex rebus ejus auferre poterunt fures; sin autem somnuculosus fuerit, ablatis omnibus fur evadit. Per furem quidam hoc loco intelligunt diabolum, sicut et per domum animam, et patremfamilias, hominem; sed non apparet expositio satis accommodata textui. Furi enim hoc loco Dominicus adventus comparatur,

⁵⁶ II Cor. xi, 2. ⁵⁷ I Cor. xv, 28.

(a) Edit. Lut. omittit, habendo enim lumbos præcinctos.

eo quod repente et inopinato veniet : sicut et apostolorum quidam dicit : Dies enim Domini quasi fur in nocte¹¹. Et hoc loco vide quomodo interpretatur Dominus quis sit fur. Nam dicit : Et vos igitur vigilate, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet. Dicunt quidam quod per primam vigiliam intelligantur hi qui aliis sunt diligentiores : per secundam vero, qui aliquantum protocerunt : per tertiam autem, qui etiam illis sunt inferiores. At alii diversas aetates exposuerunt, et primam, qua adolescentes sumus : secundam, qua viri : tertiam, qua senes. Beatus igitur quisquis quacunque aetate inventus fuerit vigilans, nec in operando bonum negligenter se gerens.

VERB. 41-44. « Dixit autem ei Petrus : Domine, ad nos dicis istam parabolam, an etiam ad omnes ? Ait autem Dominus : Quisnam est fidelis dispensator ac prudens quem constituet dominus super famulitium suum, ut det illis in tempore dimensum cibum ? Beatus ille servus, quem cum venerit dominus, invenerit ita facientem. Vere dico vobis, quod omnibus quos possidet, præficiet illum. » Interrogavit Petrus eum curam omnium habens, et pro auditoribus sollicitas, tanquam fratrum amator, et cui jam concedita Ecclesia, num ad omnes parabolam dicat. Dominus vero non manifeste ad interrogationem respondet, sed occulto quodam modo indicat quod dicta parabola communis sit, et ad omnes quidem pertineat fideles, et ad vos apostolos, et in primis eos qui vel doctrina vel dignitate præsent. Verum audi quisnam sit fidelis ac prudens dispensator. Parabola enim prædicta multis, inquit, congruit. Nunc autem de his qui præfecti sunt aliis, inquiri, quis inveniat duo hæc habens, fidem dico et prudentiam ; rarus enim hic et inventu difficilis. Nam sicut in dispensationibus divitiarum si quis fidelis fuerit domino suo, non autem prudens, disperdit res domini, nesciens 378 illas dispensare sicut convenit, sed non dat quando oportet, et damnatum facit domino majus : iterum si prudens quis fuerit, et expendat, infidelis autem sit, fur utique fuerit, et tanto magis difficilis deprehensu, quanto prudentior : ita et in divinis opus est fide ac prudentia. Scio enim multos qui videntur virtute ac pietate ac fide præditi, propterea quod ecclesiastica prudenter administrare nequeant, damnosos esse Ecclesie, et non solum facultates, sed etiam animas perdere : ut exempli gratia, peccavit quisquam peccato quod animam offendit : nisi prudens sit qui præsidet, sed tantum habeat fidem, hoc est virtutem absque iudicio, vel ex immodica increpatione, vel ex intempestiva illius mansuetudine corrumpitur is qui lapsus est, et non sanatur, sed conteritur. Quisquis igitur fidelis et prudens inventus fuerit, constituetur in ministerio

Α ακολουθία αὐτῆ ἢ ἐκδοχῆ· κλέπτῃ γὰρ ἐνταῦθα περιβάλλεται ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου διὰ τὸ ἀπροσδόκητον, ὡς καὶ τῶν ἀποστόλων λέγει· Ἡ γὰρ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτῃς ἐν νυκτί. Καὶ ἐνταῦθα δὲ ὁ Κύριος ὡς πῶς ἐρμηνεύει ἡμῖν, τίς ἐστὶν ὁ κλέπτῃς· φησὶ γάρ· Καὶ ὑμεῖς οὖν γρηγορεῖτε, ὅτι ἢ ὥρα οὐ δοκίματε, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. Φασὶ δὲ τινες, ὅτι περὶ τὴν πρώτην φυλακὴν ἐγρηγοροῦντες νοοῦνται οἱ τῶν ἄλλων ἐπιμελέστεροι· περὶ δὲ τὴν δευτέραν οἱ ὑποθεθεκότες· περὶ δὲ τὴν τρίτην, οἱ ἐπι τούτων ἤττους. Ἄλλοι δὲ τὰς διαφόρους ἡλικίας ἐξηγήσαντο. Πρώτην μὲν καθ' ἣν νεοὶ ἐσμὲν, δευτέραν δὲ, καθ' ἣν ἄνδρες, τρίτην δὲ, καθ' ἣν πρεσβύτεροι. Μακάριος οὖν ὅστις εὐρεθῆν ἐν ὁποιουδήποτε ἡλικίᾳ ἐγρηγορῶς, καὶ μὴ ἀμελῶς περὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ Β καλοῦ διακείμενος.

« Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Πέτρος· Κύριε, πρὸς ἡμᾶς τὴν παραβολὴν ταύτην λέγεις, ἢ καὶ πρὸς πάντας ; Εἶπε δὲ ὁ Κύριος· Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς οἰκονόμος, καὶ φρόνιμος, ὃν καταστήσει ὁ κύριος ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ, τοῦ δίδου ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον ; Μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἐλθὼν ὁ κύριος αὐτοῦ, εὐρήσῃ ποιῶντα οὕτως· ἀληθῶς λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῷ καταστήσει αὐτόν. » Ἐρώτησεν ὁ Πέτρος, οἷα πάντων φροντίζων, καὶ ὑπὲρ τῶν ἀκούοντων διακείμενος ὡς φιλάδελφος, καὶ ὡς ἤδη τὴν Ἐκκλησίαν πιστευθεὶς, εἰ πρὸς πάντας τὴν παραβολὴν ταύτην λέγει· ὁ δὲ Κύριος φανερώς μὲν οὐδὲν ἀποκρίνεται αὐτῷ πρὸς τὴν ἐρώτησιν, ἐπιπεκρυμμένως δὲ δείκνυσιν, ὅτι ἡ μὲν ρηθεῖσα παραβολὴ κοινὴ ἦν, καὶ εἰς πάντας φθάουσα καὶ τοὺς τυχόντας πιστοὺς, τῆς δὲ πρὸς ὑμᾶς, φησὶ, τοῖς ἀποστόλοις, καὶ ἀπλῶς οὖς διδασκαλίας ἢ προστασίας ἀξιοθέντας, ἤδη ἄκουε· Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς καὶ φρόνιμος οἰκονόμος. Ἡ μὲν προφηθεῖσα παραβολὴ πολλοῖς, φησὶν, ἀρμόζει, νῦν δὲ περὶ τῶν προστασίας ἀξιοθέντων φησὶ, λέγων· Διαπορῶ τίς εὐρεθῆσεται ταῦτα ἔχων, καὶ πίστιν καὶ φρόνησιν· σπάνιος γὰρ οὗτος καὶ δυσεύρετος. ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἡρηματικῶν οἰκονομιῶν εἰ πιστὸς εἴη τις τῷ δεσπότη αὐτοῦ, μὴ φρόνιμος δὲ, ἀπόλλυται τὰ δεσποτικά, μὴ δυναμένου διοικῆσαι ταῦτα ὡς δεῖ, ἀλλ' ὅταν χρεῖα δοῦναι, μὴ δίδοντας, καὶ πλειόνων ἀπώλειαν ποιῶντος· πάλιν, εἰ φρόνιμος μὲν εἴη, καὶ κοριστικὸς, ἀπιστος δὲ, κλέπτῃς ἂν εἴη, καὶ τόσῳ μᾶλλον δυσφώρτος, ὅσῳ καὶ φρονιμότητος· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν θείων, δεῖ ἐν ταυτῷ καὶ πίστει καὶ φρονήσει· οἶδα γὰρ ἐγὼ πολλοὺς σπουδαίους μὲν δοκοῦντας· κατ' ἀρετὴν, καὶ θεοσεβεῖς, καὶ πίστιν ἔχοντας, ἐν τῷ μὴ δύνασθαι δὲ φρονίμως διαθέσθαι τὰ ἐκκλησιαστικά, οὐ μόνον χρήματα, ἀλλὰ καὶ ψυχὰς ζημώσαντας· οἷον ἐπτασέ τις ἐν ψυχικῷ προσκταίσματι, εἰ μὴ φρόνιμος· εἴ ὁ προσετός, ἀλλὰ μόνον πίστιν ἔχων, ταυτέστιν ἀρετὴν ἀδιάκριτον, ἢ ἐξ ἀμέτρου ἐπιτιμῆσεως, ἢ ἐκ πραότητος ἀκαίρου διαφθαρετῆ ὁ πταίσας, καὶ οὐκ ἰαθῆσεται, ἀλλ' ἐπιτριβήσεται. Ὅστις οὖν πιστὸς

¹¹ II Petr. iii, 10.

εὐρεθῆ και φρόνιμος, κατασθῆσεται ἐπὶ τῆς
 θεραπείας τοῦ Κυρίου, τουτίστιν ἐπάνω πάντων
 τῶν δούλων, ὥστε ἐκάστη ἐν καιρῷ διδόναι τὸ
 σπομέτρων, εἴτε δογματικὸς λόγος ἐστίν, ἢ τρέφον-
 ται αἰ ψυχῆ, εἴτε πράξεων ὑποτύπωσης, και διατα-
 γῆ πῶς δεῖ βιοῦν· ὁ τοιοῦτος, εἰ εὐταῖς εὐραδειῆ
 ποιῶν, μακάριος, και ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν
 αὐτῷ καταστήσει αὐτὸν ὁ Κύριος, οὐ μόνον ἐπὶ τοῖς
 δούλοις, ἀλλ' ἤδη και ὑψηλοτέρου βαθμοῦ ἀξιώσας,
 ἐπὶ πᾶσιν εὐταῖν καταστήσει, ὥστε και τὰ ἐπιγεια
 ἔχειν ὑπακούοντα και τὰ οὐράνια, ὡς Ἰησοῦς· ὁ
 τοῦ Ναυῆ, ὡς Ἠλίας, ὁ μὲν ἤλιος, ὁ δὲ νεφέλαις
 οὐρανοῦ ἐπιπέττοντες, και πάντες ἀπλῶς οἱ ἀγιοί
 ὡς Θεοῦ φίλοι τοῖς τοῦ φίλου χρώμενοι· κοινὰ γάρ
 τὰ τῶν φίλων· και πᾶς ὁ τὴν πρακτικὴν μετῶν
 ἀρετῆν ἐν τῷ ἡσυχῶ βίω, και τὰ θύλα πᾶθη, θυμὸν
 και ἐπιθυμίαν, οἰκονομίαν, και ἐκάστη ἐν καιρῷ τὸ
 σπομέτριον παρέχων, θυμῷ μὲν, ὥστε μισεῖν τοὺς
 μισοῦντας τὸν Κύριον, και ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ
 ἐπηρεσθαι, ἐπιθυμίᾳ δὲ, ὥστε πρόνοιαν τῆς σαρκὸς
 ποιεῖν ἀναγκαίαν, και ὅλην αὐτὴν πρὸς Θεὸν ἀνα-
 πᾶμειν· πᾶς οὖν ὁ τοιοῦτος μακάριος, και δὴ
 ἐπιτεύξεται και θεωρίας, και ἐπὶ πᾶσι τοῖς τοῦ
 Κυρίου ὑπάρχουσι κατασθῆσεται, πάντα τῷ θεω-
 ρητικῷ νῷ ἀξιώθεις βλέπειν και ἐπισκοπεῖν· και οὐ
 μόνον ταῦτα τὰ μὴ Κυρίου ὑπάρχοντα, ἀλλὰ και τὰ

A Domini, hoc est super omnes servos, ut unicuique
 det mensuram frumenti in tempore suo, sive hoc
 est sermo doctrinæ quo aluntur animæ, sive opo-
 rum exemplum, et mandatum quomodo vivere
 oporteat. Beatus qui talis fuerit inventus, et super
 omnia sua constituet istum Dominus. Non solum
 inter servos, sed et sublimiori gradu provehens,
 super omnia constituet, ut ei et terrena subsint et
 celestia. Talis erit Jesus Nave, talis Elias. Ille
 enim soli, hic autem nubibus cœli imperabat. Et
 omnes simpliciter sancti, ut amici Dei, his quæ amici
 sunt utuntur. Communia enim sunt omnia amico-
 rum. Et omnis qui in solitaria vita activam vitam
 agit, et serviles affectiones, iram et concupiscentiam,
 gubernat, et suam cuique mensuram tritici in tem-
 pore distribuit, iram quidem ita, ut odio habeat
 odio habentes Dominum, et super inimicos suos
 tabescat, concupiscentiam vero ita, ut necessariam
 carnis gerat curam, et eam totam in Deum dirigat:
 omnis, inquam, talis beatus est, et assequetur etiam
 contemplationem, et super omnia quæ Do-
 mini sui sunt, constituetur, merebiturque contem-
 plativo oculo perspicere et eas quæ non proprie
 dicuntur facultates, et eas quæ proprie, æternas
 dico.

Ἐάν δὲ εἴπῃ ὁ δούλος ἐκεῖνος ἐν τῇ καρδίᾳ
 αὐτοῦ· Χρονίζει ὁ Κύριός μου ἔλθειν, και ἀρξῆται
 τύπτειν τοὺς παῖδας και τὰς παιδίσκας, ἐσθίειν τε
 και πίνειν, και μεθύσασθαι, ἤξει ὁ κύριος τοῦ δού-
 λου ἐκεῖνου ἐν ἡμέρᾳ ἣ οὐ προσδοκᾷ, και ἐν ὥρᾳ ἣ
 οὐ γινώσκει, και διχοτομήσει αὐτὸν, και τὸ μέρος
 αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει. » Οὐαὶ τοῖς τοιού-
 τοις δούλοις, οἱ χάρισμα λαβόντες πνευματικῆς
 ἐπιστοσίας, διαρθείουσι τὴν ἐμπιστευθεισαν αὐτοῖς
 οἰκονομίαν, και πίνουσι ἐν, και μεθύσονται, εἴτε
 αἰσθητῶς ταῦτα βούλοιο νοεῖν· συμβαίνει γὰρ και
 τοῦτο τοῖς κακοῖς· τῶν Ἐκκλησιῶν ἡγεμόσι, κατα-
 σπαταλῶσι τῶν πτωχικῶν χρημάτων· εἴτε και μέθην
 νοεῖν θέλουσι τὴν παραφορὰν τοῦ νοῦ, και ἐν δόγμασι
 και ἐν χρήμασι. Τύπτουσι δὲ οἱ τοιοῦτοι προστάται
 τοὺς παῖδας και τὰς παιδίσκας, φημὶ δὴ, τοὺς ἐν τῇ
 Ἐκκλησίᾳ ἀσθενεστέρους σκανδαλίζοντες, τύπτου-
 σιν αὐτῶν τὴν συνείδησιν. Ὁ γὰρ ἀσθενὴς και μι-
 κροψυχὸς ἰδὼν ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα κακῶς διεξάγοντα
 τὴν ζωὴν, τύπεται τὴν συνείδησιν σκανδαλιζόμε-
 νος, και πηγάς δέχεται ἐν τῇ καρδίᾳ, και ἀσθενέ-
 στερος γίνεται. Ταῦτα δὲ πάντα συμβαίνει τῷ
 ποτηρῷ δούλῳ ἐκ τοῦ εἴπειν, ὅτι, Ὁ Κύριός μου
 χρονίζει ἔλθειν· ἀπὸ βραθυμίας γὰρ, και τοῦ μὴ
 ἐνθυμείσθαι τὴν ὥραν τῆς τελευταῖας, τὰ τοιαῦτα γί-
 νονται. Εἰ γὰρ ἐνενοοῦμεν, ὅτι ἤκει ὁ Κύριος, και
 ἐπὶ θύραις ἡ τελευταῖα και συντέλεια τῆς ζωῆς ἡμῶν,
 ἤττον ἀν ἡμαρτάνομεν. Ἄλλ' ὄρα και τὴν τιμω-
 ρίαν. Διχοτομήσει, φησὶν, αὐτὸν, τουτίστιν, στερήσει
 τοῦ χαρίσματος τοῦ διδασκαλικοῦ. Ἴνα γὰρ μή τις
 νομίσῃ ὅτι συμβαλεῖται αὐτῷ τὸ χάρισμα, πρὸς τὸ
 μὴ σφοδρότερον κολασθῆναι, Πῶς, φησὶ, συμβα-
 λεῖται αὐτῷ τὸ χάρισμα, ὅπου γε γυμνὸς τούτου

κυρίως ὑπάρχοντα, λέγω δὴ τὰ αἰώνια.
 Vers. 45, 46. « Quod si servus ille in corde suo
 dixerit : Differt Dominus meus reditum, cœperitque
 percutere servos et ancillas, et edere bibereque, et
 inebriari : ventet dominus servi illius in die quo
 non sperat, et hora qua nescit, et dissecabit eum,
 partemque ejus cum infidis ponet. » Væ talibus
 servis, qui donum spiritualis præsentis accepe-
 runt, et dispensationem sibi commissam infideliter
 gerunt, et bibunt ac inebriantur : sive ebrietatem
 sensibilibiter intelligere volueris : contingit enim et
 hoc malis Ecclesiarum præsidibus, 379 qui deli-
 cioso vivunt de bonis pauperum : sive etiam per
 ebrietatem intelligere placet perversionem status
 mentis per falsas doctrinas, vel amorem divitiarum.
 Verberant enim tales præsidēs servos et ancillas,
 hoc est, offendiculo sunt infirmioribus Ecclesiæ,
 quorum percutiunt conscientiam. Etenim infirmus
 et pusillanims, cum viderit me episcopum vitam
 male transigere, percutitur conscientia offensus, et
 plagam accipit in corde, sitque infirmior. Hæc
 autem omnia contingunt infideli servo ex eo quod
 dicit : Differt dominus meus reditum : præ ignavia
 enim hoc facit, non cogitans horam mortis. Nam
 si cogitaremus venturum Dominum, et in foribus
 finem et consummationem vitæ nostræ esse, minus
 utique peccaremus. Verum vide et supplicium.
 Dissecabit, inquit, illum, hoc est, privabit illum
 docendi gratia. Ne quis enim putet quod ipsi con-
 ferat donum ad hoc ne grævius puniatur, Quomodo,
 inquit, conferat ei donum cum illo nunc nudatus
 inveniat? dissecari enim significat gratia privari.
 Enimvero ille tunc miserabilis invenitur, quod sit
 caro et non spiritus, quia tunc sumus in spiritu,

secundum Apostolum, quando Spiritus Dei habitat in nobis⁹⁹. Qui autem non ambulat spiritu, sed in carne est, et expers inventus fuerit vitæ spiritalis, cum incredulis ordinatur, utpote qui cum incredulo mundo condemnatur: quoniam nihil utilitatis ab apparente fide percipit. Vera enim fides in ipso non fuit. Nam si in eo fuisset vera fides, dispensator fidelis fuisset. Verum nunc quia bibens et se inebrians fuit, et res Domini corrumpens, eadem veram non habuit, quæ exigitur a dispensatoribus: bene ergo cum infidelis punitur portio ejus. Privatus enim dono et nudatus, mutilus invenitur, et non integer.

νόμοι· καλῶς ἔρα μετὰ τῶν ἀπίστων τίθεται τὸ μέρος βίαις, κολοβὸς εὐρίσκεται καὶ οὐχ ὀλόκληρος.

Vras. 47, 48. « Ille autem servus qui cognovit voluntatem domini sui, nec se præparavit, neque secundum voluntatem ejus fecit, plagis vapulabit multis; qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis. Porro cuiusque multum datum est, multum queretur ab eo: et cui commendaverunt multum, plus petent ab eo. » Hoc loco amplius quiddam ac terribilius nobis demonstrat Dominus. Non solum enim, inquit, gratia nudabitur qui talis est, et nihil sibi proderit hoc ut liberetur a pœnis, sed et majoris condemnationis causa erit dignitatis magnitudo. Quo plus enim scit qui peccat, tanto gravio-rem pœnam sibi accersit. Et in sequentibus hoc manifestius fit. Cui enim datum est multum, ab eo requiretur etiam multum: et cui commendaverunt multum, plus petent ab eo. Per hoc enim signatur, pœnam quam merentur doctores, 380 futuram majorem. Datur igitur et commendatur doctoribus: datur quidem, ut gratia sanandi morbos, et faciendi miracula, commendatur autem eis verbi et doctrinæ donum. Et cum dixit, Datur, non subjungit, Amplius exigent: sed cum dixit, Commendatur, et profecto donum verbi opus habet labore, et amplius exigitur a doctoribus. Oportet enim eum nec esse desidem ac ignavum, sed multiplicare talentum verbi. Igitur, cui commendaverant, intelligere debes, cui multum datum ad usuram. Usuram enim commendatum et depositum hic signal. At sunt qui querant: Esto, bene, puniatur is quis scit voluntatem Domini, et non facit: qui autem nescit, quare punitur? Eo quod potuisset etiam ipse discere, et noluit, sed piger fuit, ipse in causa fuit quominus didicerit: quapropter puniendus est quod sponte non didicit. Timeamus, fratres. Nam si is qui nihil scit, omnino dignus est plagis: quæ excusatio liberabit eos qui scienter delinquant, maxime si doctores fuerint? Gravior enim est hæc condemnatio.

Vras. 49, 50. « Ignem veni missurus in terram: et quid volo, si jam accensus est? Sed baptismo

⁹⁹ Rom. viii, 9.

εὐρίσκεται τότε; τὸ γὰρ διχοτομηθῆναι, τοῦτο σημαίνει, τὸ στερηθῆναι τῆς χάριτος. Εὐρίσκεται γὰρ ὁ ἔλαεινός τότε σὰββ ὢν καὶ οὐ πνεῦμα· ἐπεὶ τότε ἔσμεν ἐν πνεύματι, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὅτι Πνεῦμα Θεοῦ οἰκᾷ ἐν ἡμῖν· ὁ δὲ μὴ πνεύματι στοιχήσας, ἀλλ' ἐν σαρκὶ ὢν, καὶ ἄμοιρος εὔρεθαι; πνευματικῆς πολιτείας, μετὰ τῶν ἀπίστων τίθεται, οἷα σὺν τῷ ἀπίστῳ κόσμῳ κατακρινόμενος, ὡς μηδὲν ὀφελθεις ἀπὸ τῆς δοκούσης πίστεως· ἡ γὰρ ἀληθῆς πίστις ἐν αὐτῷ οὐκ ἦν· εἰ γὰρ ἀληθῆς πίστις ἐν αὐτῷ ἦν, οἰκονόμος ἂν ἦν πιστός· νῦν δὲ ἐπεὶ πίων ἦν, καὶ μεθύων, καὶ διαφθειρών τὰ δεσποτικὰ, οὐκ εἶχε τὴν ἀληθῆ πίστιν, ἣν ἀπαιτοῦνται οἱ οἰκοαυτοῦ· στερηθεὶς γὰρ τοῦ χαρίσματος καὶ γυμνω-

« Ἐκεῖνος δὲ ὁ δοῦλος ὁ γνοῦς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ἐτοιμάσας μηδὲ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρῆσεται πολλὰ· ὁ δὲ μὴ γνοῦς, ποιήσας δὲ ἄξια πληγῶν, δαρῆσεται ὀλίγας· παντὶ δὲ ὃ ἐδόθη πολὺ, πολὺ ζητηθήσεται παρ' αὐτοῦ, καὶ ὃ παρέθεντο πολὺ, περισσώτερον αἰτήσουσιν αὐτόν. » Ἐνταῦθα καὶ πλείον τι καὶ φοβερώτερον ὑποδεικνυσὶν ἡμῖν ὁ Κύριος. Οὐ μόνον γὰρ, φησί, τοῦ χαρίσματος γυμνωθήσεται ὁ τοιοῦτος, καὶ οὐδὲν αὐτῷ συμβαλεῖται πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν κολάσεων, ἀλλὰ καὶ μείζονος αὐτῷ κατακρίσεως αἰτίον γενήσεται τὸ τοῦ ἀξιώματος μέγεθος. Ὅσῳ γὰρ γινώσκων ἐπαίσει, τοσοῦτῳ μείζονα τὴν τιμωρίαν ἐαυτῷ περιποιεῖται. Κατὰ δὲ τῶν ἐφεξῆς δὲ σαφέστερον τοῦτο ποιεῖ. « Ὁ γὰρ ἐδόθη, φησί, πολὺ, καὶ πολὺ ζητηθήσεται παρ' αὐτοῦ, καὶ ὃ παρέθεντο πολὺ, περισσώτερον αἰτήσουσιν αὐτόν. Διὰ τούτων γὰρ αἰνίττεται τὴν τοῖς διδασκάλοις ὀφειλομένην τιμωρίαν μείζονα ἔσομένην. Καὶ δίδεται οὖν τοῖς διδασκάλοις καὶ παρακατατίθεται· δίδεται μὲν, ὅσον τὸ χάρισμα τοῦ θαυματουργεῖν καὶ ἰάσθαι νόσους, παρακατατίθεται δὲ αὐτοῖς τὸ τοῦ λόγου καὶ τῆς διδασκαλίας χάρισμα. Ἐπὶ μὲν οὖν ταῦ, δίδεται, οὐκ εἶπεν ὅτι Περισσώτερον ἀπαιτήσουσιν· ἐπὶ δὲ τοῦ, Παρακατατίθεται· καὶ γὰρ ὅπως τὸ τοῦ λόγου χάρισμα ἐπιργασίας δεῖται, καὶ ἀπαιτεῖται ὁ διδασκαλῆς περισσώτερον. Αἰεὶ γὰρ αὐτὸν μὴ βραθυμεῖν, ἀλλὰ πλεονάζειν τὸ τοῦ λόγου τέλαντον· τὸ τοῖνον, παρετέθη, ἀντὶ τοῦ, ὃ δάνεισθη πολὺ, ὀφείλεις νοεῖν· τὸ γὰρ δάνειον παρακαταθήκην ἐνταῦθα ὠνόμασεν. Ἀλλὰ ζητοῦσι τινες, Ἔστω, καλῶς τιμωρεῖται ὁ γνοῦς; τὸ θέλημα τοῦ δεσπότου, καὶ μὴ ποιῶν, ὁ δὲ μὴ γνοῦς, διατὶ τιμωρεῖται; Διότι δυνάμενος μαθεῖν καὶ αὐτὸς, ὁμῶς οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλ' ἀπὸ βραθυμίας αὐτὸς ἐαυτῷ αἰτίος τοῦ μὴ μαθεῖν γέγονεν, ὥστε διὰ τοῦτο καλαστός, ὅτι ἔχων οὐκ ἔμαθε. Φριξόμεν, ἀδελφοί· εἰ γὰρ ὁ μὴ ὁ δῶκε γνοῦς, ἄξιος πληγῶν, πολὺς ἀκαλάξει λόγος τοὺς ἐν γνώσει πλημμελοῦντας, καὶ μάλιστα εἰ καὶ διδασκαλοὶ εἰεν; Φορτικώτερον γὰρ τὸ τούτων κατάκριμα.

« Πῦρ ἦλθον βαλεῖν εἰς τὴν γῆν· καὶ τί θέλω, εἰ ἤδη ἀνήφθη; Βάπτισμα δὲ ἔχω βαπτισθῆναι, καὶ

πῶς συνέχομαι· ἕως οὗ τελεσθῆ; » Πῦρ νοεῖται μὲν καὶ τὸ κήρυγμα, ὁ λόγος γὰρ πῦρ κατασθίων πᾶν ὕλινδον καὶ συρφετῶδες νόημα, καὶ τὰ εἰδῶλα ἐξαφανίζων ὅποιας ἀν ὕλης εἶεν. Νοεῖται δὲ καὶ ὁ ζῆλος ὁ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ ἐν ἐκάστῳ ἡμῶν ἀναπτόμενος· τάχα δὲ καὶ οὗτος διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ γινόμενος, οὐκ ἀπέοικε τοῦ προτέρου· τοῦτ' ἔστι τῷ πυρὶ βούλεται ὁ Κύριος ἀνάπτεισθαι τὰς καρδίας ἡμῶν· εἰ γὰρ ἡμᾶς ζῆλον διάπυρον ὑπὲρ τοῦ καλοῦ ἔχειν· τὴν γὰρ, εἰ θέλω, ἀντὶ τοῦ, πόσον θέλω, εἰ ἤδη ἀνήφθη; Ἐπισπεύδει γὰρ τὴν ἀναψίν τούτου τοῦ πυρὸς, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος λέγει· Τῷ πνεύματι ζήοντες. Καὶ πάλιν· Ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς Θεοῦ ζήλω. Βάπτισμα δὲ τὸν θάνατον ἑαυτοῦ λέγει. Ἐπισηθὴ γὰρ τὸ πῦρ τοῦτο οὐκ ἄλλως ἐμελλεν ἀναφθῆναι, εἰ μὴ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ· καὶ γὰρ ἔκτοτε τὸ κήρυγμα καὶ ὁ ζῆλος ἠὲ ἐξήθη· διὰ τοῦτο ἐπάγει καὶ περὶ τοῦ θανάτου, ὀνομάζων αὐτὸν βάπτισμα. Ἐπιθυμῶν δὲ τούτου σφόδρα, φησὶ· Καὶ πῶς συνέχομαι, ἀντὶ τοῦ, πόσον φροντίζω καὶ θλιβόμαι, ἕως οὗ τελεσθῆ; Διψῶ γὰρ τὸν ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας θάνατον. Πῦρ δὲ ἦλθε βαλεῖν ὁ Κύριος, οὐ μόνον ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, εἰς ἣν ὁ λόγος καὶ ἡ πίστις ἠπλώθη, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὴν ἐκάστου ψυχὴν, γῆν μὲν οὖσαν ἀκαθάρτην καὶ ἀκαρπῶν, ὑπὸ δὲ τοῦ θεοῦ λόγου ὡσεὶ πυρὸς διακαυομένην, καὶ δεκτικὴν γινομένην τῶν θείων σπερμάτων, καὶ καρποφοροῦσαν πνευματικῶν. Ὅταν γὰρ ἀφηγῆται τις ὁσάτως ἀοράτως ἡθεὶς χάρις, δοκεῖ φλέγεσθαι τῷ Θεοῦ πόθῳ, ὡς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὡσεὶ ἀμέλει καὶ οἱ περὶ Κλεόπαν τῷ τοιοῦτ' ἔστι πυρὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ὑποζυγόμενοι ἀοράτως χάριτος, Ὅχι ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν; ἔλεγον. Εἴτις οὖν ἐπαθε τὸ τοιοῦτον πάθος, εἰσεται τὸ λεγόμενον. Πάσχεισι δὲ πολλοὶ καὶ πολλάκις ἀναγνωσκομένων θείων Γραφῶν, ἢ βίων ἁγίων Πατέρων, ἢ παραινούτων τινῶν καὶ διδασκόντων, διακαυόμενοι πρὸς τὸ καλὸν τὰς ψυχὰς, καὶ οἱ μὲν ἄχρι τέλους, οἱ δὲ παραυτίκα ἀποψυχραίνονται.

« Δοκεῖτε, ὅτι εἰρήνην παρεγενόμεν' ἔδοῦναι ἐν τῇ γῆ; Ὅχι, λέγω ὑμῖν, ἀλλ' ἡ διαμερισμὸν· ἔσονται γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν πάντες ἐν οἴκῳ ἐνὶ διαμερισμένοι, τρεῖς ἐπὶ δύοσι, καὶ δύο ἐπὶ τρισὶν διαμερισθήσονται, πατὴρ ἐπὶ υἱῷ, καὶ υἱὸς ἐπὶ πατρὶ· μήτηρ ἐπὶ θυγατρὶ, καὶ θυγάτηρ ἐπὶ μητρὶ· πενθερὰ ἐπὶ τὴν νόμφην αὐτῆς, καὶ νόμφη ἐπὶ τὴν πενθερὰν αὐτῆς. » Χριστὸς μὲν ἔστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, πλην, οὐκ ἦλθὼν, φησὶν, εἰρήνην δούναι. Ὅθεν αἰνίγματι ἔοικε τὸ λεγόμενον. Λέγομεν οὖν, ὡς οὐ πᾶσα εἰρήνη ἀφογος καὶ καλὴ, ἀλλ' ἔστιν ἐπισφαλῆς· πολλάκις, καὶ πόρρω τῆς θείας ἀγάπης βάλουσα· ὅσον ὅταν εἰρηνεύωμεν, καὶ συμφωνῶμεν ἐπὶ καταλύσει τῆς ἀληθείας· ταύτην οὖν τὴν εἰρήνην οὐκ ἔλθε δούναι Χριστὸς, τουναντίον μὲν οὖν βούλεται ἡμᾶς διαφέρεσθαι πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ τοῦ καλοῦ, ὃ καὶ ἐν τῷ διωγμῷ γέγονεν· ἐν ἐνὶ γὰρ οἴκῳ πατὴρ Ἑλλήν υἱῷ πιστῷ διεφέρετο, καὶ μήτηρ θυγατρὶ, καὶ τὸ Ἐμπαλιν. Πῶς δὲ εἰπὼν πάντες ἐν ἐνὶ οἴκῳ

A habeo baptizari, et quomodo constringor donec perficiatur? » Per ignem quidem et prædicatio intelligitur. Sermo enim ignis est, qui consumit omnem materialem et imperfectam cogitationem, et simulacra abolet cujuscunque fuerint materiæ. Intelligitur etiam et zelus pro virtute in unoquoque nostrum accensus: fortassis autem et is est qui propter verbum Dei fit, non dissimilis autem est a priore: hoc enim igne vult Deus accendi corda nostra. Debemus ignitum pro virtute zelum habere. Unde, quid volo, id est, quantum volo, si jam accensus est? Urget enim ut accendatur ignis ille, sicut et Paulus dicit: Spiritu ferventes. Et rursum: Æmulor enim vos æmulatione Dei. Baptisma autem mortem suam dicit. Quoniam enim ignis ille non aliter accendendus erat, quam post mortem ejus: nam ex eo tempore prædicatio et zelus creverunt, propterea subdit etiam de morte, baptismum illam vocans. Hanc autem valde desiderans, inquit: Et quomodo constringor, hoc est, quam sollicitus sum ac premor, donec perficiatur? Sitio enim mortem pro omnium salute. Ignem venit missurus non solum in omnem terram, in quam prædicatio et fides explanata sunt, sed uniuscujusque animam, quæ terra quidem spinosa est et sterilis, a verbo autem Dei quasi igne succensa, et divinorum seminum capax, et spiritualium frugum ferax facta. Ubi enim alicujus animæ invisibiliter divina gratia contigerit, viletur desiderio Dei supra quam dici queat flagrare, quemadmodum et Cleopas flagrabat divino igne cum diceret: Nonne cor nostrum accensum erat in nobis? Quisquis igitur hanc affectionem expertus est, scit quid dicamus. Experiuntur autem multi etiam quando leguntur divinæ Scripturæ, vel vitæ sanctorum Patrum, vel si admoneantur vel doceantur, quomodo accendantur animæ ad faciendum bonum. Et alii quidem usque ad finem flagrant, alii vero statim frigescent.

Vers. 51-53. « Putatis quod pacem venerim missurus in terram? Non, dico vobis, imo separationem. Erunt enim ex hoc quinque in domo una divisi, tres adversus duos, et duo contra tres dividetur, pater adversus filium, et filius adversus patrem: mater adversus filiam, et filia adversus matrem: socrus adversus sororum suam, et sorus adversus socrum suam. » Christus quidem est pax nostra, sed, Non veni, inquit, missurus pacem: unde ænigmatice hoc dictum est. Dicimus igitur quod non omnis pax vituperio caret, et bona est, sed est sæpe pax periculosa, et procul a divina charitate rejiciens, utpote quando pacem habemus et conspiramus in destructionem veritatis. Hanc enim pacem non venit Christus ut daret, sed contrarium vult: nempe ut dissidemus propter bonum, quod et in persecutione factum est. In una enim domo pater gentilis a filio fidei differabat, et mater a filia, et contra. Quomodo autem di-

cendo, Quinque in domo una divisi erant, in enumeratione sex personas posuit? Dicimus igitur quod una persona bis assumpta est. Filia et nurus eadem est persona. Filia enim dicitur, si ad matrem referatur: nurus vero, si ad socrum. Tres igitur erunt divisi, pater et mater et socrus, adversus duos, filium et filiam. Filia enim cum una persona sit, duas relationes suscipit, et secundum hoc videtur duplex persona matri et socro collata. Intellige autem simpliciter per patrem et matrem et socrum, vetera omnia: per filium autem et filiam, omnia nova. Itaque Dominus vult ut sua nova et divina præcepta et dogmata pugnent cum antiquis nostris sceleratis moribus et dogmatibus. Intellige autem etiam sic: Pater quidem mens, filius vero ratio. Divisio horum sit in unaqueque domo, hominis inquam, et manifestus dicam, illustrata fuit mens Dionysii Areopagitæ, et prædicationem suscepit, repugnavit autem ejus menti, quæ tam alacriter fidem suscepit, gentilis ratio, tentans ostendere dialecticis tendiculis, ut illas sequeretur. Vides divisionem patris et filii inter se repugnantium propter Christum et prædicationem? Matrem quoque et socrum vocabis mentem, filium vero et nurum sensum: **382** et inter has est pugna propter Christum, insurgente mente contra sensum: quando mens suadet præferenda non fluxa fluxis, invisibillaque visibilibus, habetque ad hoc demonstrationes multas adjutrices. Committitur autem et bellum sensus contra mentem. Sensus enim per miracula et signa quæ videntur perductus ad fidem, non credit mentis cogitationibus: neque enim gentiliū demonstrationes vult sequi, quæ compellunt illis attendentes non credere quod Deus factus sit homo, vel quod virgo pepererit. Hujusmodi sunt gentiliū deliramenta, naturæ servientia. At sensus per miracula quæ videntur, præstantior omni demonstratione est, ad Dei cognitionem manuducens. Non omnis igitur pax et concordia bona est, sed est quando ei pugna et dissidium divina quædam res videtur. Nullus igitur amet malos, et quamvis pater et mater adversentur legi Christi, repugnantium est eis perinde ac hostibus veritatis.

στασις θεῶν τι χρῆμα δοκεῖ μηδεὶς τοίνυν φιλιζέτω ἐπίσκοπωνται τῷ Χριστοῦ νόμῳ, πολεμητέον αὐτοῖς

Vers. 54-59. « Dicebat autem ad turbas: Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis, imber venit, et ita fit: et cum cum austrum flantem, dicitis quod sustus erit, et fit. Hypocritæ, faciem cœli et terræ nostis probare, hoc autem tempus qui fit ut non probetis? Cur autem ex vobisipsis non judicatis quod justum est? Cum enim vadis cum adversario tuo ad magistratum, in via da operam, ut libereris ab illo, ne forte pertrahat te ad iudicem, et iudex tradat te exactori, et exactor conjiciat te in carcerem. Dico tibi, non exibis inde, donec ultimum etiam minutum reddas. » Postquam de prædicatione disseruit, ignemque et

διαμεμερισμένους ἴσασθαι, ἐν τῇ ἀπαριθμηθείσῃ ἐξ ἑκαστοῦ πρόσωπου τίθειαι; Λέγομεν οὖν ὅτι ἐν πρόσωπων ἑκαστοῦ ἐλήφθη. Ἡ θυγάτηρ γὰρ καὶ ἡ νύμφη τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἴσται, ὡς πρὸς μὲν οὖν τὴν μητέρα προσλαμβανόμενον, θυγάτηρ ἀνομάσθη, ὡς δὲ πρὸς τὴν πενθερὰν, νύμφη. Τρεῖς οὖν ἴσονται διαμεμερισμένοι, ὁ πατήρ, καὶ ἡ μήτηρ, καὶ ἡ πενθερὰ, ἐπὶ θεοῖς, τοῦτέστι τῷ υἱῷ καὶ τῇ θυγατρὶ. Ἡ γὰρ θυγάτηρ, ὡς ἔφαμεν, ἐν πρόσωπον οὖσα, καθὼς δύο σχέσεις ἀναδέχεται, κατὰ τοῦτο δοκεῖ εἶναι δύο πρόσωπα, τῇ μητρὶ προστετημένη καὶ τῇ πενθερᾷ. Νόει δὲ μοι ἀπλῶς πατέρα καὶ μητέρα καὶ πενθερὰν πάντα τὰ παλαιὰ, υἱὸν δὲ καὶ θυγατέρα, πάντα τὰ νέα· ὁ τοίνυν Κύριος πᾶσι τοῖς παλαιῶς ἡμῶν καὶ ἀμαρτωλοῖς; ἔθεσι καὶ δόγμασι μάχεσθαι τὰ νέα καὶ θεία αὐτοῦ ἐντάλματα καὶ δόγματα βούλεται. Νόει δὲ καὶ οὕτως· Πατήρ μὲν ὁ νοῦς, υἱὸς δὲ ὁ λόγος, μερισμὸς οὖν τούτων ἐγένετο ἐν τῷ ἐνὶ οὐρανῷ, τῷ ἀνθρώπῳ φημι, οἷον ἵνα σαφέστερον εἴπω, ἐνελάμψθη ὁ νοῦς τοῦ Ἀρεοπαγίτου Διονυσίου, καὶ τὸ κήρυγμα ἰδέξατο· ἀνθίστατο δὲ τούτου τῷ νοῖ τῷ ἀναποδείκτως δεξαμένῳ τῆν πίστιν ὁ λόγος ὁ Ἑλληνικὸς, ἀποδεικνύειν περιώμενος, καὶ διαλεκτικαῖς ἐφόδοις ἀκολουθεῖν ἀναγκάζων. Ὅρξ μερισμὸν πατρὸς καὶ υἱοῦ μαχομένων ἀλλήλοις διὰ Χριστὸν καὶ τὸ κήρυγμα; Καὶ μητέρα δὲ καὶ πενθερὰν καλέσας ἐν τῇ διάνοιαν, θυγατέρα δὲ καὶ νύμφην τὴν αἰσθησιν. Καὶ ταύταις οὖν μάχη ἴσται διὰ Χριστὸν, τῇ μὲν διανοίᾳ κατὰ τῆς αἰσθησεως, ὅταν ἡ διάνοια κείνη προτιμῆν τὰ μὴ βευστὰ τῶν βευστῶν, τὰ ἀόρατα τῶν ὁρατῶν, καὶ ἔχη πρὸς τοῦτο πολλὰς ἀποδείξεις συνεργούς. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ τῇ αἰσθησει κατὰ τῆς διανοίας πόλεμος συγχροτεῖται· ἡ γὰρ αἰσθησις διὰ τῶν θαυμάτων καὶ τῶν ὁρωμένων σημείων χειραγωγουμένη πρὸς πίστιν, οὐ κείσται τοῖς τῆς διανοίας λογισμοῖς, οὐδὲ ταῖς Ἑλληνικαῖς ἀποδείξεσιν ἐπισθαί βούλεται, συναναγκαζούσας τοῖς προσέχοντας αὐταῖς μὴ πιστεύειν, ὅτι θεὸς γέγονεν ἄνθρωπος, ἢ ὅτι παρθένος ἔτεκε. Τοιαῦτα γὰρ τὰ τῶν φύσει δουλεύοντων Ἑλληνικῶν λογισμῶν ληρήματα. Ἡ μέντοι αἰσθησις διὰ τῶν ὁρωμένων θαυμάτων κρείττων πάσης ἀποδείξεως ἐστὶ πρὸς θεογνωσιν χειραγωγός· οὐ πᾶσα οὖν εἰρήνη καὶ συμφωνία καλὴν, ἀλλ' ἐστὶν ὅτε καὶ μάχη καὶ διαφορά τῶν πονηρῶν, ἀλλὰ καὶ πατήρ, καὶ μήτηρ ἐναντίως ὡς τῆς ἀληθείας ἔχθροισ.

« Ἐλεγε δὲ καὶ τοῖς ἔχλοις, Ὅταν ἴδητε νεφέλην ἀνατέλλουσαν ἀπὸ δυσμῶν, εὐθέως λέγετε, ὅτι Ὁμβρός ἔρχεται, καὶ γίνεται οὕτως· καὶ ὅταν νέφος πνέοντα, λέγετε ὅτι Καύσων ἔσται, καὶ γίνεται. Ἰσχυροῦται, τὸ πρόσωπον τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ οἴδατε δοκιμάζειν, τὸν δὲ καιρὸν τοῦτον πᾶς οὐ δοκιμάζειτε; Τί δὲ καὶ ἀπ' ἐαυτῶν οὐ κρίνετε τὸ δίκαιον; Ὡς γὰρ ὑπάγετε μετὰ τοῦ ἀντιδίκου σου ἐπ' ἄρχοντα, ἐν τῇ ὁδῷ δὸς ἔργασίαν ἀπληθήνους ἀπ' αὐτοῦ, μὴ ποτε κατασύρη σε πρὸς τὸν κριτὴν, καὶ ὁ κριτὴς σε παραδῶ τῷ πράκτορι, καὶ ὁ πρᾶκτωρ σε βάλῃ εἰς φυλακὴν· λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν, ἕως οὗ καὶ τὸ ἔσχατον λεπτοῦ

ἀποδῶς. Ἐπειδὴ περὶ τοῦ κηρύγματος διελέ-
 χθη, καὶ πῦρ αὐτοῦ κατὰ μάχαιρην ὠνόμασεν· εἰκὸς
 δὲ ἦν τοῖς ἀκούοντα· ταραττεσθαι, μὴ συνιδέτας
 τί ἔστι τὸ λεγόμενον, φησὶν· ὅτι Ὡσπερ τὰς τοῦ
 ἄερος ποιότητας ἀπὸ τινων σημεῖων διαγιγνώσκειτε,
 οὕτως ἴδει καὶ τὴν ἐμὴν παρουσίαν ἐπιγιγνώσκειν
 ἀπὸ τῶν λεγόμενων, ἀπὸ τῶν πραττομένων ὑπ'
 ἐμοῦ. Καὶ γὰρ οἱ λόγοι μου δεικνύουσίν με ἐναντιού-
 ῤημον ὑμῖν, καὶ τὰ ἔργα δὲ ὁμοίως. Ὑμεῖς μὲν γὰρ
 τελῶναί καὶ ἄρπαγες, ἐγὼ δὲ οὐκ ἔχω πού τὴν κε-
 φαλήν κλίνειν. Ἐδεῖ οὖν ὑμᾶς, ὡσπερ ἀπὸ τῆς νεφέλης
 τεκμαίρεσθαι τὸν θμβρον, καὶ ἀπὸ τοῦ νότου τὸν
 καύσωνα, οὕτω καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἐμῆς δηλαδὴ παρ-
 ουσίας δοκιμάζειν, καὶ τεκμηριῶσθαι, ὅτι οὐκ εἰ-
 ρήνην ἤλθοι δοῦναι, ἀλλ' ὄμβρον καὶ τερζήην. Νε-
 φέλη γὰρ εἰμι καὶ αὐτός, καὶ ἀπὸ θυμῶν ἔρχομαι.
 τῆς ἀνθρωπίνης φύσης λέγω, τῆς πρώην χθαμαλῆς·
 τε καὶ κολὸν τὸν ἐκ τῆς ἁμαρτίας· ὄσφον ἔχουσῆς.
 Ἀλλὰ καὶ πῦρ ἤλθοι βαλεῖν, καὶ καύσωνα ποιῆσαι·
 νότος γὰρ εἰμι, πνεῦμα θερμὸν, καὶ τῆς τοῦ βορρᾶ
 ψυχρότητος ἀντίθετον· ἐκεῖ καὶ ἀπὸ τῆς Βηθλεὲμ
 ἐφάνη, ἥτις πρὸς νότον καίεται. Ταῦτα εἰπόν,
 διδάσκει αὐτοὺς καὶ περὶ εἰρήνης λοιπὸν ἐπαίνετῆς·
 ἐκεῖ γὰρ ἔδειξε τὴν ἐπαίνετὴν διδάσασιν, δεικνυσι
 καὶ τὴν ἀμώμητον εἰρήνην· καὶ φησιν, ὅτι Ἐπειδὴν
 ὁ ἀντίδικος ἔλεη σε εἰς δικαστήριον, ἐν τῇ ὁδῷ
 σπουδάσον, ἀγώνισαι· τὸ γὰρ ἄδς ἐργασίαν, τοῦτο
 δηλοῖ· τὸ πάντα τρόπον ἐπινοήσασθαι, ὡς ἂν ἀπαλ-
 ληγῆς· ἀπ' αὐτοῦ· καὶ ἄλλως δὲ, τὸ ἄδς ἐργασίαν
 νοεῖται, ἀντὶ τοῦ, κἂν μὴδὲν ἔχης, δανείσθητι, καὶ
 ἄδς ἐργασίαν, τοῦτέστι, τόκον, ὅπερ τοῦ ἀπηλλά-
 χθαι αὐτοῦ, Μήποτε κατασύρη σε πρὸς τὸν κριτὴν,
 καὶ ὁ κριτὴς σε παραδῶ τῷ πράκτορι, τοῦτέστι·
 τῷ ἀπαιτητῇ, κάκεινος βάλῃ σε εἰς φυλακὴν, ἕως
 οὗ καὶ τὸ ἔσχατον λεπτὸν ἀποδῶς. Ταῦτα δὲ λέγει
 ὁ Κύριος, ἐκφοδῶν διὰ τούτων τοὺς παυτέρους,
 καὶ πρὸς τὸ εἰρηνεύειν συνάγων· εἰδὼς γὰρ ὅτι τοὺς
 γεωδαστέρους ὁ τῆς ζημίας φόδος καὶ τῶν κολά-
 σεων συστέλλει, διὰ τοῦτο ταῦτά φησι· Νοοῦνται
 δὲ ταῦτα καὶ διὰ τὸν θμβρόλον ἀντίδικος γὰρ οὗτος·
 ἡμῶν· ἐν τῇ ὁδῷ οὖν, τῷ βίῳ τούτῳ λέγω, ὄντας,
 σπουδάσωμεν ἐργαζόμενοι τὴν ἀρετὴν, ἀπηλλάχθαι
 ἀπ' αὐτοῦ, καὶ μὴδὲν κοινὸν ἔχειν πρὸς αὐτὸν, μή-
 ποτε ἐν τῇ μελλούσῃ κρίσει παραδῶ ἡμᾶς τῷ
 κριτῇ. Τὰ γὰρ ἔργα αὐτοῦ ἂν ἐνταῦθα ἐποιήσαμεν,
 αὐτὰ παραδύοασιν ἡμᾶς τῇ κρίσει, καὶ ὁ κριτὴς
 τῷ πράκτορι παραδύοασιν ἡμᾶς, τιμωρητικῇ τινι
 καὶ κακοποιῷ δυνάμει· καὶ λοιπὸν τιμωρεῖται ἡμᾶς,
 ἄχρις ἂν καὶ τῶν λεπτῶν ἁμαρτημάτων δικας δώ-
 μεν, καὶ τὸ τῆς κολάσεως μέτρον ἐκπληρώσωμεν.
 ἄρα κολασθησόμεθα. Εἰ γὰρ ἄχρι τότε εἰς φυλακὴν
 δέποτε δὲ μέλλομεν ἀποδύοαι, πρόδηλον ὡς ἀδίκος ἡ
 κολάσις ἔσται.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τῶν Γαλιλαίων, καὶ τῶν ἐν τῷ Σιλωάμ. Περὶ
 τῆς συκῆς καρπὸν ἂν ἐνεγκούσης. Περὶ τῆς
 ἐχούσης πνεῦμα ἀσθενείας. Περὶ τοῦ κόκκον
 σιτάπεως παραβολῆ, καὶ τῆς ζύμης. Περὶ τοῦ
 ἐπερεπῆσαντος, εἰ ἔλλοι οἱ σωζόμενοι. Περὶ
 τῶν εἰπόντων τῷ Ἰησοῦ διὰ Ἡρώδην.

Περὶ τῶν δὲ τινες ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ ἀπαγγέλι-

gladium nominavit : quia verisimile erat audientes
 iurbari, non intelligentes id quod dicebatur, inquit :
 Quemadmodum aeris qualitates ex quibusdam signis
 cognoscitis, sic oportebat et meum adventum cog-
 noscere ex his quæ dicuntur, et ex his quæ a me
 sunt. Etenim sermones mei demonstrant me con-
 trarium vobis, similiter et opera. Nam vos quidem
 publicani et raptores, ego autem non habeo ubi
 caput reclinem. Oportebat igitur vos, veluti a nubi-
 bus imbrem, et ab austro æstum conjectatis, sic
 etiam tempus huius mei adventus probare, et con-
 jectare quod non venerim mittere pacem, sed im-
 brem et turbationem. Nubes enim et ipse sum, et
 ab occidente humanæ naturæ venio quæ prius fuit
 humilis, et magnam ex peccato caliginem habuit.
 Sed etiam veni ignem mittere, et æstum facere.
 Auster enim sum, spiritus fervidus, et frigiditati
 aquilonis contrarius : quandoquidem in Bethlehem
 apparui, quæ ad austrum sita est. Et ubi hæc
 dixit, docet eos etiam de laudabili pace. Quia
 enim ostenderat laudatum discidium, ostendit
 et irreprehensibilem pacem, et inquit : Cum
 adversarius rapuerit te ad tribunal, in via da
 operam, festina et labora, id enim significat ὅδς ἐρ-
 γασίαν, da operam, hoc est, omnes modos cogita,
 quibus ab eo libereris. Vel aliter : Da operam, hoc
 est, etiam si nihil habeas, seuerare, et da operam,
 hoc est usuram, ut libereris ab illo, nequando tra-
 hat te ad iudicem, et iudex tradat te exactori, et ex-
 actor projiciat te in carcerem, donec ultimum minu-
 tum reddas. Hæc autem dicit Dominus exterrens
 per hæc crassiores, et ad pacem faciendam cogens,
 sciens quod eos qui magis terrestres sunt, metus
 damni et suppliciorum plus emendet, et propterea
 dicit hæc. Intelligentur autem hæc etiam de dia-
 bolo, qui noster adversarius est. Cum igitur in via
 huius vitæ sumus, demus operam, virtutibus va-
 cando, ut ab eo liberemur, et nihil commune cum
 eo habeamus, nequando in futuro iudicio tradat
 nos iudici. Opera enim ejus quæ in hac vita faci-
 mus, illa tradunt nos iudici, et iudex tradit nos
 exactori, dæmoni cuidam nos torquenti et affli-
 genti, et postea punit nos donec etiam minuto-
 rum peccatorum pœnam luamus, et mensuram
 pœnæ impleamus. Nunquam autem impleta est
 pœnæ mensura, semper ergo puniemur. Si enim
 in carcere manebimus donec extremum minutum
 reddamus, et nunquam reddidit sumus, manife-
 stum quod æternum sit futurum supplicium.
 Οὐδέποτε πληροῦται τὸ τῆς κολάσεως μέτρον, ἀλὶ
 ἐσόμεθα, ἄχρις ἂν τὸ ἔσχατον λεπτὸν ἀποδώμεν, οὐ-
 κολάσις ἔσται.

CAPUT XIII.

De Galilæis et iis qui erant in Siloa. De ficu fructum
 non ferente. De muliere spiritus infirmi. Parabola
 de grano sinapi et fermento. De nuntialis Jesu ob
 Herodem.

Vers. 1-5. Adierant autem quidam eodem in tem-

cendo, Quinque in domo una divisi erant, in enumeratione sex personas posuit? Dicitur igitur quod una persona bis assumpta est. Filia et nurus eadem est persona. Filia enim dicitur, si ad matrem referatur: nurus vero, si ad socrum. Tres igitur erunt divisi, pater et mater et socrus, adversus duos, filium et filiam. Filia enim cum una persona sit, duas relationes suscipit, et secundum hoc videtur duplex persona matri et socro collata. Intellige autem simpliciter per patrem et matrem et socrum, vetera omnia: per filium autem et filiam, omnia nova. Itaque Dominus vult ut sua nova et divina præcepta et dogmata pugnent cum antiquis nostris sceleratis moribus et dogmatibus. Intellige autem etiam sic: Pater quidem mens, filius vero ratio. Divisio horum sit in unaquaque domo, hominis inquam, et manifestus dicam, illustrata fuit mens Dionysii Areopagitæ, et prædicationem suscepit, repugnavit autem ejus menti, quæ tam alacriter fidem suscepit, gentilis ratio, tentans ostendere dialecticis laudiculis, ut illas sequeretur. Vides divisionem patris et filii inter se repugnantium propter Christum et prædicationem? Matrem quoque et socrum vocabis mentem, filium vero et nuram sensum: **382** et inter has est pugna propter Christum, insurgente mente contra sensum: quando mens suadet præferenda non fluxa fluxis, invisibiliaque visibilibus, habetque ad hoc demonstrationes multas adiutrices. Committitur autem et bellum sensus contra mentem. Sensus enim per miracula et signa quæ videntur perductus ad fidem, non credit mentis cogitationibus: neque enim gentilium demonstrationes vult sequi, quæ compellant illis attendentes non credere quod Deus factus sit homo, vel quod virgo pepererit. Hujusmodi sunt gentilium deliramenta, naturæ servientia. At sensus per miracula quæ videntur, præstantior omni demonstratione est, ad Dei cognitionem manuducens. Non omnis igitur pax et concordia bona est, sed est quando ei pugna et dissidium divina quædam res videtur. Nullus igitur amet malos, et quamvis pater et mater adversentur legi Christi, repugnandum est eis perinde ac hostibus veritatis.

στασις θεῶν τι χρῆμα δοκεῖ μηδεὶς τοίνυν φιλιαζέτω εὐρίσκωνται τῷ Χριστοῦ νόμῳ, πολεμητέον αὐτοῖς

Vras. 54-59. « Dicebat autem ad turbas: Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis, imber venit, et ita fit: et cum austrum flantem, dicitis quod aestus erit, et fit. Hypocritæ, faciem cœli et terræ nostis probare, hoc autem tempus qui fit ut non probetis? Cur autem ex vobisipsis non iudicatis quod justum est? Cum enim vadis cum adversario tuo ad magistratum, in via da operam, ut libereris ab illo, ne forte pertrahat te ad iudicem, et iudex tradat te exactori, et exactor conijciat te in carcerem. Dico tibi, non exibis inde, donec ultimum etiam minutum reddas. » Postquam de prædicatione disseruit, ignemque et

A διαμεμερισμένους ἴσασθαι, ἐν τῇ ἀπαριθμήσει δὲ πρόσωπα τίθειαι; Λέγομεν οὖν ὅτι ἐν πρόσωπων ὡς ἐλήφθη. Ἡ θυγάτηρ γὰρ καὶ ἡ νύμφη τὸ αὐτὸ πρόσωπὸν ἴσται, ὡς πρὸς μὲν οὖν τὴν μητέρα προσλαμβανόμενον, θυγάτηρ ἀνομάσθη, ὡς δὲ πρὸς τὴν πενθερὰν, νύμφη. Τρεῖς οὖν ἴσονται διαμεμερισμένοι, ὁ πατήρ, καὶ ἡ μήτηρ, καὶ ἡ πενθερὰ, ἐπὶ δυοῖ, τοῦτέστι τῷ υἱῷ καὶ τῇ θυγατρὶ. Ἡ γὰρ θυγάτηρ, ὡς ἔφαμεν, ἐν πρόσωπον οὖσα, καθὼ δύο σχέσεις ἀναδέχεται, κατὰ τοῦτο δοκεῖ εἶναι δύο πρόσωπα, τῇ μητρὶ προστετημένη καὶ τῇ πενθερᾷ. Νόει δὲ μοι ἀκλῶς πατέρα καὶ μητέρα καὶ πενθερὰν πάντα τὰ παλαιὰ, οὐδὲν δὲ καὶ θυγατέρα, πάντα τὰ νέα· ὁ τοίνυν Κύριος πᾶσι τοῖς παλαιῶς ἡμῶν καὶ ἁμαρτωλοῖς ἔθεσι καὶ δόγμασι μάχεσθαι τὰ νέα καὶ ἅτα αὐτοῦ ἐντάγματα καὶ δόγματα βούλεται. Νόει δὲ καὶ οὕτως· Πατήρ μὲν ὁ νοῦς, υἱὸς δὲ ὁ λόγος, μερισμὸς οὖν τούτων ἐγένετο ἐν τῷ ἐνὶ οἴκῳ, τῷ ἀνθρώπῳ φημι, οἷον ἵνα σαφέστατον εἴπω, ἐνελάμψθη ὁ νοῦς τοῦ Ἀρεοπαγίτου Διονυσίου, καὶ τὸ κήρυγμα ἐδέξατο· ἀνίστατο δὲ τοῦτο τῷ νοῦ τῷ ἀναποδείκτως δεξιμένῳ τῆν πίστιν ὁ λόγος ὁ Ἑλληνικὸς, ἀποδεικνύειν περιώμενος, καὶ διαλεκτικαῖς ἐφόδοις ἀκολουθεῖν ἀναγκάζων. Ὅρξ μερισμὸν πατρὸς καὶ υἱοῦ μαχομένων ἀλλήλοις διὰ Χριστὸν καὶ τὸ κήρυγμα; Καὶ μητέρα δὲ καὶ πενθερὰν καλέσας ἂν τὴν διάνοιαν, θυγατέρα δὲ καὶ νύμφην τὴν αἰσθησιν. Καὶ ταῦταις οὖν μάχῃ ἴσται διὰ Χριστὸν, τῇ μὲν διανοίᾳ κατὰ τῆς αἰσθήσεως, ὅταν ἡ διάνοια πῶθι προτιμῆν τὰ μὴ βευστὰ τῶν βευστῶν, τὰ ἀόρατα τῶν ὀρατῶν, καὶ ἔχη πρὸς τοῦτο πολλὰς ἀποδείξεις συναργούς. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ τῇ αἰσθήσει κατὰ τῆς διανοίας πῶλεμος συγκροτεῖται· ἡ γὰρ αἰσθησις διὰ τῶν θαυμάτων καὶ τῶν ὀρωμένων σημείων χειραγωγουμένη πρὸς πίστιν, οὐ πείθεται τοῖς τῆς διανοίας λογισμοῖς, οὐδὲ ταῖς Ἑλληνικαῖς ἀποδείξεσιν ἐπισθαί βούλεται, συναναγκάζουσαι τοῖς προσέχοντας αὐταῖς μὴ πιστεύειν, ὅτι θεὸς γέγονεν ἄνθρωπος, ἡ δὲ παρθένος ἔτεκε. Τοιαῦτα γὰρ τὰ τῶν φύσει δουλεύοντων Ἑλληνικῶν λογισμῶν ληρήματα. Ἡ μὲντοι αἰσθησις διὰ τῶν ὀρωμένων θαυμάτων κρείττων πάσης ἀποδείξεως ἔστι πρὸς θεογνωσίαν χειραγωγός· οὐ πᾶσα οὖν αἰρήνη καὶ συμφωνία καλόν, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ μάχη καὶ διδοῖς τῶν πονηρῶν, ἀλλὰ καὶ πατήρ, καὶ μήτηρ ἐναντίοις ὡς τῆς ἀληθείας ἐχθροῖς.

D « Ἐλεγε δὲ καὶ τοῖς ἔχλοις, Ὅταν ἴθῃτε νεφέλην ἀνατέλλουσαν ἀπὸ δυσμῶν, εὐθέως λέγετε, ὅτι Ὄμβρος ἔρχεται, καὶ γίνεται οὕτως· καὶ ὅταν νότον πνέοντα, λέγετε ὅτι Καύσων ἔσται, καὶ γίνεται. Ὑποκριταί, τὸ πρόσωπον τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ οἴδατε δοκιμάζειν, τὸν δὲ καιρὸν τοῦτον πᾶς σὺ δοκιμάζετε; Τί δὲ καὶ ἀπ' ἐαυτῶν οὐ κρίνετε τὸ δίκαιον; Ὡς γὰρ ὑπάγετε μετὰ τοῦ ἀντιδίκου σου ἐπ' ἀρχοντα, ἐν τῇ ὁδῷ δὲ ἐργασίαν ἀπηλλάχθη ἀπ' αὐτοῦ, μὴ ποτε κατασύρῃ σε πρὸς τὸν κρείττον, καὶ ὁ κρείττης σε παραδῶ τῷ πρᾶκτορι, καὶ ὁ πρᾶκτωρ σε βάλῃ εἰς φυλακὴν· λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν, ἕως οὗ καὶ τὸ ἔσχατον λεπτὸν

ἀποδῶς. Ἐπειδὴ περὶ τοῦ κηρύγματος διελέχθη, καὶ πῦρ αὐτὸ καὶ μάχαιραν ὠνόμασεν· εἰδὼς δὲ ἦν τοὺς ἀκούοντας ταράσσειν, μὴ συνιέντας τί ἐστὶ τὸ λεγόμενον, φησὶν· ὅτι ὡσπερ τὰς τοῦ αἵματος ποιότητος ἀπὸ τινων σημείων διαγιγνώσκετε, οὕτως ἴδει καὶ τὴν ἐμὴν παρουσίαν ἐπιγιγνώσκουσιν ἀπὸ τε τῶν λεγόμενων, ἀπὸ τε τῶν πραττομένων ὑπ' ἐμοῦ. Καὶ γὰρ οἱ λόγοι μου δεικνύουσι μὲ ἐναντιούμενον ὑμῖν, καὶ τὰ ἔργα δὲ ὁμοίως. Ὑμεῖς μὲν γὰρ ταλῶναι καὶ ἀρπαγεῖς, ἐγὼ δὲ οὐκ ἔχω πῦρ τὴν κεφαλὴν κλίνας. Ἐδει οὖν ὑμᾶς, ὡσπερ ἀπὸ τῆς νεφέλης τεκμηριεῖσθαι τὸν θυμὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ νότου τὸν καύσωνα, οὕτως καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἐμῆς δηλαδὴ παρουσίας δοκιμάζειν, καὶ τεκμηριῶσθαι, ὅτι οὐκ εἰρήνην ἤλθον δοῦναι, ἀλλ' ὁ θυμὸν καὶ ταραχὴν. Νεφέλη γὰρ εἰμι καὶ αὐτὸς, καὶ ἀπὸ δυσμῶν ἔρχομαι, τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως λέγω, τῆς πρώην χθαμαλῆς τε καὶ πολὺν τὸν ἐκ τῆς ἀμαρτίας ζόφον ἔχουσας. Ἀλλὰ καὶ πῦρ ἤλθον βαλεῖν, καὶ καύσωνα ποιῆσαι· νόστιμος γὰρ εἰμι, πνεῦμα θερμὸν, καὶ τῆς τοῦ βορρᾶ ψυχρότητος ἀντίθετον· ἐπεὶ καὶ ἀπὸ τῆς Βηθλεὲμ ἐφάνην, ἥτις πρὸς νότον καίεται. Ταῦτα εἰπὼν, διδάσκει αὐτοὺς καὶ περὶ εἰρήνης λοιπὴν ἐπαινετῆς· ἐπεὶ γὰρ εἰσεῖξε τὴν ἐπαινετὴν διδάσασιν, δείκνυσι καὶ τὴν ἀμώμητον εἰρήνην· καὶ φησιν, ὅτι Ἐπειδὴν ὁ ἀντίδικος ἔλεγε σε εἰς δικαστήριον, ἐν τῇ ἰδῶ σπούδασον, ἀγώνισαι· τὸ γὰρ ἄδς ἐργασίαν, τοῦτο δηλοῦν τὸ πάντα τρέπον ἐπινοήσασθαι, ὡς ἀνὰ λαλαγή· ἀπ' αὐτοῦ· καὶ ἄλλως δὲ, τὸ ἄδς ἐργασίαν νοσεῖται, ἀντὶ τοῦ, κἂν μὴδὲν ἔχης, θανατιοῦται, καὶ ὁδὸς ἐργασίαν, τουτέστι, τόκον, ὅπερ τοῦ ἀπληθῆσαι αὐτοῦ, μήποτε κατασύρη σε πρὸς τὸν κριτὴν, καὶ ὁ κριτὴς σε παραδῶ τῷ πράκτορι, τουτέστι· τῷ ἀπαιτητῇ, κάκεινος βάλει σε εἰς φυλακὴν, ἕως οὗ καὶ τὸ ἔσχατον λεπτὸν ἀποδῶς. Ταῦτα δὲ λέγει ὁ Κύριος, ἐκφοβῶν διὰ τούτων τοὺς παυτέρους, καὶ πρὸς τὸ εἰρηνεύειν συνάγων· εἰδὼς γὰρ ὅτι τοὺς γεωδετέρους ὁ τῆς ζημίας φόβος καὶ τῶν κολάσεων συστέλλει, διὰ τοῦτο ταῦτα φησὶ· Νοοῦνται δὲ ταῦτα καὶ διὰ τὸν ὁμόλογον ἀντίδικον γὰρ οὗτο· ἡμῶν· ἐν τῇ ἰδῶ οὖν, τῷ βίῳ τούτῳ λέγω, ὄντες, σπουδάσωμεν ἐργαζόμενοι τὴν ἀρετὴν, ἀπληθῆσαι ἀπ' αὐτοῦ, καὶ μὴδὲν κοινὸν ἔχειν πρὸς αὐτὸν, μήποτε ἐν τῇ μελλούσῃ κρίσει παραδῶ ἡμᾶς τῷ κριτῇ. Τὰ γὰρ ἔργα αὐτοῦ ἀνταῦθα ἐποιήσαμεν, αὐτὰ παραδίδοσιν ἡμᾶς τῇ κρίσει, καὶ ὁ κριτὴς τῷ πράκτορι παραδίδωσιν ἡμᾶς, τιμωρητικῇ τιμῇ καὶ κακοποιῶ δυνάμει· καὶ λοιπὸν τιμωρεῖται ἡμᾶς, ἄχρις ἂν καὶ τῶν λεπτῶν ἀμαρτημάτων δικασθῶμεν, καὶ τὸ τῆς κολάσεως μέτρον ἐκπληρώσωμεν. Ἐρα κολασθῶμεθα. Εἰ γὰρ ἄχρι τότε εἰς φυλακὴν δέποτε δὲ μέλλομεν ἀποδοῦναι, πρὸδῆλον ὡς ἀτίδως ἢ

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τῶν Γαλιλαίων, καὶ τῶν ἐν τῷ Σιλωάμ. Περὶ τῆς συκῆς καρπὸν μὴ ἐνεγκούσης. Περὶ τῆς ἐχούσης πνεῦμα ἀσθενείας. Περὶ τοῦ κόκκου σιναίτικου παραβολῆ, καὶ τῆς ζύμης. Περὶ τοῦ ἔσπεροῦ ἔσχατος, εἰ ἄλλοι οἱ σωζόμενοι. Περὶ τῶν εἰσόντων τῷ Ἰησοῦ διὰ Ἡρώδη.

ε Παύσαν δὲ τινες ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ ἀπαγγέλι-

A gladium nominavit : quia verisimile erat audientes turbari, non intelligentes id quod dicebatur, inquit : Quemadmodum aeris qualitates a quibusdam signis cognoscitis, sic oportebat et meum adventum cognoscere ex his quæ dicuntur, et ex his quæ a me sunt. Etenim sermones mei demonstrant me contrarium vobis, similiter et opera. Nam vos quidem publicani et raptores, ego autem non habeo ubi caput reclinem. Oportebat igitur vos, veluti a nubibus imbrem, et ab austro æstum conjectatis, sic etiam tempus hujus mei adventus probare, et conjectare quod non venerim mittere pacem, sed imbrem et turbationem. Nubes enim et ipse sum, et ab occidente humanæ naturæ venio quæ prius fuit humilis, et magnam ex peccato caliginem habuit. B Sed etiam veni ignem mittere, et æstum facere. Auster enim sum, spiritus fervidus, et frigiditati squilonis contrarius : quandoquidem in Bethlehemi apparui, quæ ad austrum sita est. Et ubi hæc dixit, docet eos etiam de laudabili pace. Quia enim ostenderat laudatum 333 discidium, ostendit et irreprehensibilem pacem, et inquit : Cum adversarius rapuerit te ad tribunal, in via da operam, festina et labora, id enim significat ὁδὸς ἐργασίαν, da operam, hoc est, omnes modos cogita, quibus ab eo libereris. Vel aliter : Da operam, hoc est, etiam si nihil habeas, severare, et da operam, hoc est usuram, ut libereris ab illo, nequando trahat te ad iudicem, et iudex tradat te exactori, et exactor projiciat te in carcerem, donec ultimum minutum reddas. Hæc autem dicit Dominus exterrens per hæc crassiores, et ad pacem faciendam cogens, sciens quod eos qui magis terrestres sunt, metus damni et suppliciorum plus emendat, et propterea dicit hæc. Intelliguntur autem hæc etiam de diabolo, qui noster adversarius est. Cum igitur in via hujus vitæ sumus, demus operam, virtutibus vacando, ut ab eo liberemur, et nihil commune cum eo habeamus, nequando in futuro iudicio tradat nos iudici. Opera enim ejus quæ in hac vita facimus, illa tradunt nos iudici, et iudex tradit nos exactori, dæmoni cuidam nos torquenti et affligenti, et postea punit nos donec etiam minutorum peccatorum pœnam luamus, et mensuram pœnæ implicamus. Nunquam autem impleta est pœnæ mensura, semper ergo puniemur. Si enim in carcere manebimus donec extremum minutum reddamus, et nunquam redditori sumus, manifestum quod æternum sit futurum supplicium. Οὐδέποτε πληροῦται τὸ τῆς κολάσεως μέτρον, ἀλλ' ἐσόμεθα. ἄχρις ἂν τὸ ἔσχατον λεπτὸν ἀποδώμεν, οὐκ ὀλέσται.

CAPUT XIII.

De Galilæis et iis qui erant in Siloa. De ficu fructuum non ferente. De muliere spiritus infirmi. Parabola de grano sinapi et fermento. De interrogante, num pauci salvandi sint. De nuntialis Jesu ob Herodem.

VERS. 1-5. : Aderant autem quidam eodem in tem-

pore, nuntiantes illi de Galilæis quorum sanguinem Pilatus miscuerat cum sacrificiis ipsorum. Et respondens Jesus dixit illis : Putatis quod hi Galilæi præcunctis Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt? Non, dico vobis : imo nisi resipueritis, omnes similiter peribitis. Aut illi decem et octo supra quos cecidit turris in Siloe, et occidit eos, putatis quod debitores fuerint ultra cunctos homines habitantes Jerosolymis? Non, dico vobis, imo nisi resipueritis, omnes similiter peribitis. » Judas Galilæus, cujus et in Actis ipse evangelista noster meminit, cum et ipse aliquantum doctus esset in lege, docuit etiam alios Galilæos suo dogmati adherere. Docebat autem neque ore tenus ferendum ullum omnino hominem **384** dominum dici, neque honoris vel modestiæ gratia, et ne regem quidem ipsum. Unde et multi ipsorum, propterea quod Cæsarem non dicerent dominum, graviter seriebantur : qui et docebant non esse offerenda sacrificia præter ea quæ a Mose essent constituta. Ideoque prohibebant ea quæ pro Cæsare et Romanorum gente fierent sacrificia. Verisimile igitur Pilatum ob hæc indignantem jussisse occidi Galilæos illos super sacrificia quæ ab eis prohibebantur fieri pro Romanorum gente, et ita sanguinem eorum commisceri sanguini sacrificiorum. Annuntiaverunt igitur quidam hæc Salvatore ut aliqua ex parte pie facta, volentes per hoc discere quid in eo sibi placeret. Putabant enim quidam illos justissime passos, utpote peccatores et seditiosos, et irritantes Pilatum in odium Judæorum, eo quod urgebant Cæsarem non appellandum dominum : id quod in totius Judæorum gentis incommodum cedebat. Igitur Salvator non negans eos esse peccatores, dicit non ipsos passos esse quasi essent majores peccatores iis qui nihil passi sunt. Nisi enim et vos resipueritis, et a seditionibus intestina bella succedentes cessaveritis, et Deum operibus placare festinaveritis, graviora patiemini. Non oportet enim prætextu pietatis suam gloriam querere, et intestinas seditiones excitare. Porro turris quæ ceciderat in Siloe, præaugurium erat eorum quæ postea populo eventura erant : per paucos enim qui tunc perierunt multos erudiebat, quod et ipsi graviora essent passuri. Turris enim totius civitatis figura est : at decem et octo illi, totius populi. Cum enim sub Tito civitas rueret, omnis populus in incredulitate permanens simul perit. Sit et hoc nobis in his quæ quotidie eveniunt, admonitio. Cum enim quidam in tentationes incidunt, nobis extra tentationem positus, ne nos sollicitudinem et metum ut justii abiciamus, quasi tanquam justii non simus obnoxii : sed e diverso magis doceamur quod in hoc puniantur illi, ut nos meliores efficiamus : quod si nos negligentes fuerimus, patiemur gravissima.

ναντων μᾶλλον παιδεύμεθα, ὅτι ἐπὶ τούτῳ κολάζονται χεῖριστα πειόμεθα.

VERB. 6-9. « Dicebat et hanc similitudinem : Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua,

Α λοντες αὐτῷ περὶ τῶν Γαλιλαίων, ὧν τὸ αἷμα Πιλάτος ἐμίξε μετὰ τῶν θυσιῶν αὐτῶν · καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Δοκεῖτε ὅτι οἱ Γαλιλαῖοι οὗτοι ἀμαρτωλοὶ παρὰ πάντας τοὺς Γαλιλαίους ἐγένοντο, ὅτι τοιαῦτα πεπόνθασιν ; Οὐχί, λέγω ὑμῖν, ἀλλ' ἐὰν μὴ μετανοήτε, πάντες ὡσαύτως ἀπολεισθήσονται. Ἦ ἐκεῖνοι οἱ δέκα καὶ ὀκτώ, ἐφ' οὓς ἔπεσον ὁ πύργος ἐν τῷ Σιλωᾶμ, καὶ ἀπέκτεινεν αὐτούς · δοκεῖτε ὅτι οὗτοι ὀφειλῆται ἐγένοντο παρὰ πάντας ἀνθρώπων τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἱερουσαλήμ ; Οὐχί, λέγω ὑμῖν, ἀλλ' ἐὰν μὴ μετανοήτε, πάντες ὁμοίως ἀπολεισθήσονται. Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος, οὗ καὶ ἐν ταῖς Πράξεσιν ὁ αὐτὸς οὗτος εὐαγγελιστὴς μέμνηται, νομομαθὴς ἦθ' ἦν. ἔπεισε πολλοὺς καὶ ἄλλοις Γαλιλαίους συναπαχθεῖναι τῷ αὐτοῦ δόγματι. Ἐδογματίζεε δὲ μηδένα ἀνθρώπων μὴδὲ μέχρι στόματος ἀνέχεσθαι λέγειν Κύριον, μὴδὲ κατὰ τινα τιμὴν καὶ φιλοφροσύνην, μὴδ' αὐτὴν τὴν βασιλεύοντα · ὅθεν καὶ πολλοὶ γε αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ μη εἰπεῖν κύριον τὸν Καίσαρα χαλεπῶς ἤκριντο, οἱ καὶ ἰδιδασκον μὴδὲν παρὰ τὰς διατεταγμένας τῷ Μωσῆι θυσίας δεῖν ἀναφέρεισθαι · διόπερ ἐκώλυον τὴν ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ Ῥωμαίων ἔθ' ἔθ' γινόμενας θυσίας. Εἰκόσ οὖν ἐπὶ τούτοις ἀγανακτοῦντα τὸν Πιλάτον κελύσαι τοὺς Γαλιλαίους τούτους ἀποσφάττεσθαι παρ' αὐταῖς δὴ ταῖς θυσίαις ταῖς ὑπ' αὐτῶν κωλυόμεναις ὑπὲρ τοῦ Ῥωμαίων ἔθ' ἔθ' γίνεσθαι, ὥστε ἀναμιγῆναι τὸ αἷμα αὐτῶν τῷ τῶν θυσιῶν αἷματι. Ἀπήγγελλον οὖν τινες ταῦτα τῷ Σωτῆρι ὡς ὑπὲρ εὐσεβείας ἦθ' ἦν γινόμενα, βουλόμενοι τὸ ἐπὶ τούτοις ἀρέσκον αὐτῷ μαθεῖν. Ἐνόμιζον γάρ τινες δικαιοσύνην αὐτοῦ παθεῖν ὡς ἀμαρτωλοῦς, ἕτε στάσιν κινήσαντας, καὶ τὸν Πιλάτον ἐρεθίσαντας ἐπὶ τῷ μιστῆν τοῦ Ἰουδαίου · ἡ γὰρ αὐτῶν ἔνστασις ἦ ὑπὲρ τοῦ μὴ καλεῖν τὴν Καίσαρα κύριον. παντὸς τοῦ ἔθ' ἔθ' τῶν Ἰουδαίων ἤπτετο. Ὁ τοίνυν Σωτὴρ τὸ μὲν εἶναι αὐτοῦς ἀμαρτωλοῦς οὐκ ἀρνεῖται, οὐ μὴν φησὶ ταῦτα πεπονθέναι αὐτοῦς ὡς ἀμαρτωλοτέρους τῶν λοιπῶν τῶν μὴ πεπονθότων · ἐὰν γὰρ καὶ ὑμεῖς μὴ μετανοήσητε, καὶ ἀφήμενοι τοῦ στασιάζειν καὶ ἐμφυλοῦς μάχας ἀνάπτειν, θεῖν τοῖς ἔργοις θεραπεύειν σπείσθητε, χεῖριστα πείσεσθε · δεῖ γὰρ μὴ προφάσει εὐσεβείας δόξαν ἑαυτοῖς περιθεῖναι, εἰς ἐμφυλοῦς στάσεις ἀπονεύειν. Ὁ δὲ πύργος ὁ πεσὼν ἐν τῷ Σιλωᾶμ, δεῖγμα ἦν τῶν μετὰ ταῦτα συμβησομένων τῷ λαῷ · διὰ γὰρ τῶν τότε ἀναρθέντων ὄλων τούτων πολλοὺς ἐπαίδευσεν, ὅτι καὶ αὐτοὶ τὰ χεῖρα πείσονται · ὁ μὲν γὰρ πύργος τῆς ὅλης πόλεως ἐστὶ προτύπωσις, οἱ δὲ δέκα καὶ ὀκτὼ τοῦ ἔθ' ἔθ' ἔθ' ἔθ' οὖν τῆς πόλεως ὑπὸ Τίτου, πᾶν τὸ ἔθ' ἔθ' συναπώλετο τῇ ἀπιστίᾳ ἐναπομείναντες. Τοῦτο ἔστα ἡμῖν πρὸς πάντα τὰ καθ' ἡμέραν περὶ πίπτοντα νοθεῖσις. Μὴ γὰρ ἐπειδὴ τινες περὶ πείπουσιν, ἡμῶν ἀπειράστων καταλιμπανομένων, ἤδη τοῦτο ἡμῖν εἰς ἀμεριμνίαν παντελῆ ἔστα, ὅτι ὡς δίκαιοι ἀπειράστοι καταλιμπανόμεθα, ἀλλὰ τοῦναντων μᾶλλον παιδεύμεθα, ὅτι ἐπὶ τούτῳ κολάζονται ἐκεῖνοι, ἵνα ἡμεῖς βελτιωθῶμεν, εἰ δὲ μὴ, τὰ

« Ἐλεγε δὲ ταύτην τὴν παραβολὴν · Σουλὴν εἶχε τις ἐν τῷ ἀμπελῶνι αὐτοῦ περτυεμένην, καὶ ἦλθε ἕρ-

τῶν καρπῶν ἐν αὐτῇ, καὶ οὐκ εὔρεν· εἶπε δὲ πρὸς Α
τὴν ἀμπειουργόν· Ἰδοὺ τρία ἔτη ἔρχομαι ζητῶν
καρπὸν ἐν τῇ συκῇ ταύτῃ, καὶ οὐκ εὗρίσκω· ἐκκο-
ψὲν αὐτήν, ἵνα τί καὶ τὴν γῆν καταργεῖ; Ὁ δὲ
ἀποκριθεὶς λέγει αὐτῷ· Κύρια, ἄφες αὐτήν καὶ
τοῦτο τὸ ἔτος, ἕως οὗτο σκάψω περὶ αὐτήν καὶ
βαλῶ κοπρίαν, καὶ μὲν ποιήσῃ καρπὸν· εἰ δὲ
μὴγε, εἰς τὸ μέλλον ἐκκόψεις αὐτήν. » Ἀκολού-
θως εἰσάγει τὴν παραβολὴν ταύτην· ἐπειδὴ γὰρ
εἶπεν, ὅτι Ἐάν μὴ μετανοήσητε, ἀπολείσθε, Εἰ-
κότως ἐπισυνάπτει τὴν παραβολὴν ταύτην. Ἔστιν
οὖν συκὴ ἡ γενεὰ τῶν Ἰουδαίων φύλλα μόνον πικρὰ
ποιούσα, καρπὸν δὲ μὴ παρέχουσα. Ἐν τῷ ἀμπε-
λώνι δὲ τοῦ Θεοῦ ἵστατο, τῇ πολιτείᾳ τῇ Ἰουδαϊκῇ.
Ὁ οἰκοδομητὴς ὁ Χριστὸς ἐλθὼν, καὶ ζητῶν καρ-
πὸν πίστεως καὶ ἀγαθοεργίας ἐν αὐτῇ, οὐκ εὔρε. B
Τρία δὲ ἔτη ἦλθε, διὰ Μωσέως, διὰ προφητῶν, καὶ
τὸ τρίτον δι' ἑαυτοῦ· ὕστερον μένει μὴ μετανοή-
σαντας ἐξέκοψε τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης· οὐκ ἔτι γὰρ
ἔθνος Κυρίου, καὶ λαὸς ἅγιος καλοῦνται· εἰς τὸν τό-
πον δὲ αὐτῶν ἀντεστάθησαν τὰ ἔθνη τὰ δυνάμενα
καρποφορεῖν. Νοηθεῖτ' ὅτι ἂν καὶ ἡ σύμπασα ἀνθρω-
πότης συκὴ· οἰκοδομητὴς, ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ· ἀμ-
πειουργὸς δὲ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· φιλοπονησάει δὲ καὶ
ἐκκαθάραι τὸν ἀμπελῶνα ἡμῶν ἐνδημήσας· ἐκκο-
πῆναι ταύτην τὴν συκὴν ὡς ἀκαρπὸν οὐκ ἔβ' ὁ Χριστὸς
τοιαῦτα λέγων· « Ἄφες αὐτήν καὶ τοῦτο τὸ ἔτος. »
Εἰ δὲ καὶ νόμου καὶ προφητῶν οὐκ ἐβελτιώθησαν, καὶ
μετανοίας καρπὸν οὐκ ἐπέδωκαν, ἀλλὰ γε καὶ γὰρ
τοῖς ἐμοῖς ἀρδεύσω τούτους δόγμασι καὶ παθήμασι, C
καὶ μὲν ποιήσωσι καρπὸν εὐπειθείας, εἰ δὲ μὴ γε,
εἰς τὸ μέλλον ἐκκόψεις αὐτήν, τῆς τῶν δικαίων
μερίδος ἐκτεμῶν αὐτούς. Ἐκ τρίτου δὲ καρπὸν ζη-
τηθεῖσθε ἡ φύσις ἡμῶν, οὐκ ἐπέδωκαν· ἅπαξ μὲν,
ὅτι ἐν τῷ παραδείσῳ τὴν ἐντολὴν παρέβημεν· δεύ-
τερον δὲ, ὅτι ἐν τῷ νόμῳ ἐμοτοχοποίησαν, « καὶ
ἠλλόθεν τοὺς δόξαν τοῦ Θεοῦ ἐν μοιῶματι μόσχου
ἐσθλοῦτος χόρτος. » Καὶ τρίτον, ὅτι ἐν Σωτηρίᾳ
καὶ Κύριον παρητήσαντο, ἐπρόντες· Οὐκ ἔχομεν
βασιλείαν, εἰ μὴ Καίσαρα. Καὶ ὁ καθ' ἕνα δὲ ἡμῶν,
συκὴ ἔστιν ἐν τῷ ἀμπελώνι τοῦ Θεοῦ, τῇ Ἐκκλησίᾳ,
ἡ ἀπλῶς εἰπεῖν, τῷ κόσμῳ τούτῳ πεφυταυμένος.
Ἐρχεται οὖν ζητῶν καρπὸν ὁ Θεός, καὶ ἔαν εὔρη σε
ἀκαρπὸν, ἐκκοπῆναι τοῦ βίου τούτου προστάττει· ὁ
δὲ ἀμπελουργὸς ἱκετεύει φείσασθαι. Τίς δὲ ὁ ἀμπε-
λουργός; Ἡ ὁ ἄγγελος ὁ ἐκάστου φύλαξ, ἡ καὶ αὐ-
τὸς ὁ ἄνθρωπος· ἕκαστος γὰρ αὐτὸς ἑαυτῷ ἀμπε-
λουργός. Πολλάκις οὖν ἀρρωστίας θανατώδεις, ἢ
ἄλλοις κινδύνοις περιπεσόντες, Ἄφες, ὦ Κύρια, λέ-
γομεν, καὶ τοῦτο τὸ ἔτος, καὶ μετανοήσομεν· τοῦτο
γὰρ δηλοῖ τὸ σκάψαι, καὶ περιβαλεῖν κοπρίαν. Σκά-
πτεται μὲν γὰρ ἡ ψυχὴ, ἔτιαν τὸν χοῦν τῶν βιωτικῶν
φρονεῖδων ἀποτινάσσεται, καὶ κομφίζηται. Κόπρια
δὲ αὐτῇ περιβάλλονται, ἢ τῆς ἀτιμωτέρας ἀγωγῆς
καὶ παρὰ πάντων καταπατουμένης θερμότης· ὅταν
γὰρ τις ἀπὸ δόξης εἰς ἀδοξον βίον ἑαυτὸν ἐπιβρίβῃ
διὰ τὴν τῆς ψυχῆς σωτηρίαν, κόπρια λέγεται περι-

ei venit quærens fructum in illa, et non invenit.
Dixit autem ad cultorem vineæ : Ecce anni tres
sunt in quo venio, quærens fructum in fœu hac,
et non invenio : succide illam : ad quid vel ter-
ram occupat? At ille respondens dixit illi : Do-
mine, sine illam et hoc anno donec fodero cir-
cum illam, et misero stercus, et si quidem fe-
cerit fructum : sin minus, in posterum succides
illam. » Bona consequentia parabolam hanc Jun-
git : postquam enim dixit, Nisi resipueritis,
peribitis, merito et istam parabolam adjicit. Est
385 igitur ficus, Judæorum generatio folia tan-
tum amara faciens, et nullum fructum proferens.
In vinea autem Dei stetit, nempe in Judaica vi-
vendi ratione. Paterfamilias autem Christus venit
et quæsitivus fructum fidei bonorumque operum in
ea, ac non invenit. Tribus autem annis venit, per
Mosen, per prophetas, et per seipsum tertio : et
quia penitentiam non egerunt, a dilectione Dei eos
abiecit : non ultra enim gens Domini et populus
sanctus vocatur. In locum autem eorum introductæ
sunt gentes, quæ fructum facere valent. Intelligitur
et per ficum totum humanum genus : per patrem-
familias Pater et Deus : per cultorem vineæ, Filius
Dei, qui nobiscum peregrinatus est ut coleret et
purgaret vineam. Christus autem ficum illam ut
sterilem exsecari non sinit, dicens : « Sine illam et
hoc anno. » Licet enim per legem et prophetas non
fuerint facti meliores, neque penitentiam fructum
fecerint : attamen me irrigante meis doctrinis et
passionibus fortassis, facient fructum obedientiam.
Sin minus, in postremum exsecabis illam, exsectis
illis a justorum regione. Ter autem quæsitum in se
fructum natura nostra non dedit. Primum enim in
paradiso mandatum prævaricati sumus : deinde cum
daretur lex, vitulo facta, « mutata est gloria Dei in
similitudinem vituli comedentis fenum⁶¹ ». Tertio
quando Dominus et Salvator abnegatus est a dic-
tentibus, Non habemus regem nisi Cæsarem. Et
unusquisque nostrum ficus est in vinea Domini, in
Ecclesia : scilicet, vel simpliciter dicendo, in mundo
hoc plantata. Venit igitur Deus quærens fructum :
et si invenerit te absque fructu, jubet ut ex hac
vita exseceris ; at cultor vineæ supplicat ut tibi
D parcatur. Quis autem ille cultor vineæ? Vel suus
cujusque custos angelus, vel etiam homo ipse : suæ
enim vineæ quisque cultor est. Sæpe igitur cum in
lethales morbos vel alia pericula incidimus : Sine,
o Domine, dicimus, etiam hoc anno, et peniten-
tiam agemus. Hoc enim significat fodere et mittere
circa illam stercus. Foditur quippe anima, quando
decutitur temporalium curarum pulvis, et alleviatur
ipsa. Stercus vero circumponi signat fervorem et
severitatem in via viliori, penitentiam scilicet, quæ
ab omnibus continetur. Quando enim quis a gloria
in vitam ingloriam se demittit propter salutem
animæ, stercus circa animam mittere dicitur ad

⁶¹ P'sal. cv, 20.

hoc ut fractum faciat. Si quidem fecerimus fructum : sin minus, non ultra relinquit nos in vinea sua, sed exsecrat a mundo, ut ne frustra occupemus locum. Peccatorem enim quis videns diu differentem, offenditur, et peior fit : et sic invenitur peccator neque ipse fructum faciens, et alium quoque impediens ne **386** fructum faciat. Quod si exsecetur ex hac vita, fortassis ii qui exsectum viderint, hoc animo secum perpendentes, mutabuntur et fructum facient. Tribus autem annis dicitur paterfamilias venire ad ficum, fortassis propter tres leges quas nobis dedit et quibus ad nos venit Dominus, quæ sunt naturalis, legalis, et spiritualis. Oportebat sane nos naturali lege commonites fructum facere : nam natura docet quid scire oporteat : at quia in nobis naturale invenit inutilem, dedit et Mosaicam legem naturæ adjutricem : quæ cum et ipsa inventa est infrugifera propter nostram desidiam, addidit et spiritualem. Ubi igitur tres illæ non meliorem reddiderint ejusplam animam, neque longanimitate et misericordia Dei sit emendatior, tunc postea monere non ultra sinitur : non enim Deus sæpe procrastinationibus illuditur. Quid autem si per tres annos ætatum status intelligas? Pueritiam, hoc est adolescentiam octo et decem annorum : virilem, et tertiam eorum qui jam incipiunt fieri vetuli. Quando igitur in tertio anno, hoc est senectæ, non damus fructus, et adhuc permittimur vivere ut adjiciamus sterces, vilem penitentiam vitam propter Christum accipientes, et deinde etiam tunc mentimur, non ultra nobis parcat Dominus, sed excidet, ut ne frustra occupemus terram, et alios offendamus. Et hæc expositio proposito textui consona mihi videtur.

Vers. 10-17. « Docebat autem in una synagogarum Sabbatis : et ecce mulier quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem et octo, eratque contracta, nec omnino poterat erigere caput : quam cum videret Jesus, vocavit eam ad se, et ait illi : Mulier, liberata es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manus, et confestim erecta est, et glorificabat Deum. Respondens autem princeps Synagogæ indignans quod Sabbato sanasset Jesus, dicebat turbæ : Sex dies sunt in quibus oportet operari : in iis ergo venite ut sanemini, et non in die Sabbati. Respondens autem ad illum Dominus dixit : Hypocrita, unusquisque vestrum Sabbato nonne solvit bovem suum aut asinum a præsepi, et ducit aquatum? Hanc autem filiam Abraham, quam alligavit Satanas ecce decem et octo annis, non oportuit solvi a vinculo isto die Sabbati? Et cum hæc diceret, erubescerant omnes adversarii ejus, et omnis populus gaudebat super universis quæ gloriose fiebant ab eo. » Morbus ille mulieri diabolo affligente acciderat, sicut et Dominus dicit, quam alligavit Satanas decem et octo annis. Nam fortassis propter peccata decrevitam a Deo punivit Satanas. Omnia

θαλεῖν τῇ ψυχῇ πρὸς τὸ καρποφοῦσαι· ἴδὼν μὲν οὖν ποθῆσωμεν καρπὸν, εἰ δὲ μήγε, οὐκ ἔτι ἀφήσιν ἡμᾶς ἐν τῷ ἀμπελῶνι αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκκόπεται τοῦτε τοῦ κῆπου, ἵνα μὴ καταργῶμεν τὸν τόπον· τὸν γὰρ ἁμαρτωλῶν πολυχρονοῦντα βλέποντες, βλέπεται, καὶ χεῖρων γίνεται· καὶ οὕτως εὐρίσκειται ὁ ἁμαρτωλὸς μήτε αὐτὸς καρποφορῶν, καὶ ἄλλω ἐμποδίζων δυναμῆν καρποφορεῖν. Εἰ δὲ ἐκκοπῆ τοῦτε τοῦ βλου, τάχα οἱ ἐκκοπέντα αὐτὸν ἰδόντες, εἰς συναίσθησιν ἐρχόμενοι, μεταβαλοῦνται καὶ καρποφορήσουσι. Τρία δὲ ἔτη λέγεται ἐργεσθαὶ ὁ οἰκοδεσπότης ἐπὶ τὴν συκῆν, τάχα μὲν καὶ διὰ τὰ τρεῖς εἶναι τοὺς δεδομένους ἡμῖν νόμους, δι' ὧν ἐργεταὶ πρὸς ἡμᾶς ὁ Κύριος· εἰσὶ δὲ οὗτοι, ὁ φυσικὸς, ὁ νομικὸς, καὶ ὁ πνευματικὸς. Ἔδει μὲν γὰρ τῷ φυσικῷ νόμῳ παιδευομένους ἡμᾶς καρποφορεῖν· ἡ γὰρ φύσις αὐτὴν δίδασκεν τὸ δέον· ἐπὶ δὲ ἀχρηστον εὐρεν ἐν ἡμῖν τὸν φυσικόν, ἔδωκε τὸν Μωσαϊκὸν βοηθὸν τοῦ φυσικοῦ νόμου· ὡς δὲ καὶ οὗτος ἀχρηστος· διὰ τὴν βραθυμίαν ἡμῶν εὐρίσκειτο, δίδωσι τὸν πνευματικόν ὅταν οὖν οἱ τρεῖς οὗτοι μὴ βελτιώσουσι τὴν τινοῦ ψυχὴν, μηδὲ ὑπὸ τῆς μακροζωίας καὶ φιλοανθρωπίας βελτιωσῆθαι, τότε δὴ εἰς τὸ μέλλον οὐκ ἔτι ἔσται· οὐ γὰρ πολλάκις ἐξαπατᾶται ὁ θεὸς ταῖς ὑπερημερίαις. Μήποτε δε καὶ τρία ἔτη νοσήσῃ τὰς τρεῖς καταστάσεις τῶν ἡλικιῶν; Τῆν παιδικήν, ἦτοι τῶν μερᾶκιων, ἦτις περὶ τὰ ὀκτωκαίδεκα ἔτη λογίζεται· τὴν ἀνδρικὴν, καὶ τὴν τρίτην τῶν ἡδὲ ἀρξαμένων κολιούσθαι. Ὅταν οὖν ἐν τῷ γήρατι, τῷ τρίτῳ ἔτι, οὐ δῶμεν καρπὸν, καὶ ἔτι συγχωρηθῶμεν ζῆσαι πρὸς τὸ περιβαλεῖν κόπρια, τὴν ἀτιμον διὰ Χριστὸν ζωὴν ἐπανηρημένοι, εἴτα καὶ οὕτως ψευδοῦμεθα, οὐκ ἔτι φαίσεται ἡμῶν ὁ Κύριος, ἀλλ' ἐκκόψει, ἵνα μὴ καταργῶμεν τὴν γῆν καὶ ἄλλους βλέποντες. Αὕτη ἡ ἐξηγησις δοκαί μοι εἶναι προσφαιτέρα τῷ σκοπῷ τῷ προκειμένῳ.

« Ἦν δὲ δίδασκων ἐν μιᾷ τῶν συναγωγῶν ἐν ταῖς Σάββασιν· καὶ ἰδοὺ γυνὴ ἦν πνεῦμα ἔχουσα ἀσθενείας ἔτη δέκα καὶ ὀκτώ, καὶ ἦν συγκύπτουσα, καὶ μὴ δυναμένη ἀνακύψαι εἰς τὸ παντελές· ἰδὼν δὲ αὐτὴν ὁ Ἰησοῦς προσεζώνησε, καὶ εἶπεν αὐτῇ· ὸνία, ἀπολέλυται τῆς ἀσθενείας σου· καὶ ἐπέθηκεν αὐτῇ τὰς χεῖρας, καὶ παραχρῆμα ἀνωρθώθη, καὶ ἰδόξαζε τὸν θεόν. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἀρχισυνάγωγος ἀγανακτῶν, ἐτι τῷ Σαββάτῳ θεράπευσεν ὁ Ἰησοῦς, ἔλεγε τῷ ὄχλῳ· Ἔξ ἡμέραι εἰσιν, ἐν αἷς δεῖ ἐργάζεσθαι· ἐν ταύταις οὖν ἐρχόμενοι θεραπεύεσθε, καὶ μὴ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου. Ἀπεκρίθη δὲ αὐτῷ ὁ Κύριος, καὶ εἶπεν· ὸποκριτὰ, ἕκαστος ὑμῶν τῷ Σαββάτῳ οὐ λύει τὸν βοῦν αὐτοῦ, ἢ τὸν ὄνον ἀπὸ τῆς φάτνης, καὶ ἀπαγαγὼν ποτίζει; Ταύτην δὲ θυγατέρα Ἀβραὰμ οὖσαν, ἣν ἔδωκεν ὁ Σατανᾶς ἰδοὺ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη, οὐκ ἴδεις λυθῆναι ἀπὸ τοῦ δεσμοῦ τούτου τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου; Καὶ ταῦτα λέγοντας αὐτοῦ, κατηγοροῦντο πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ, καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἔχαιρεν ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἐπιθέουσιν τοῖς γινόμενοις ὑπ' αὐτοῦ. Ἔξ ἡμερῶν δεκάκακῃς καὶ πάθος τοῦτο τῇ γυναικὶ συνέβη, καθὼς δὲ καὶ ὁ Κύριος φησὶν· ἦν ἰδοὺ τὸν Σατανᾶς ἔτη δέκα καὶ

ἡκτώ. Ἦτος γάρ διὰ πταίσματα τινα ἐγκατα-
λειφθείσαν ὑπὸ Θεοῦ ἐτιμωρεῖτο ὁ Σατανᾶς. Παρα-
τιος γάρ ἐστι τοῖς τῶν ἀνθρώπων σώμασι πάντων
τῶν δυσχερῶν, ὅταν ἄνωθεν παρὰ Θεοῦ συγχωρη-
θῆναι· ἐπεὶ καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτὸς ἡμῖν πρόξενος ἐγε-
γόνει τοῦ ἐκπαιεῖν μὲν τῆς ἀφθαρσίας, ἐφ' ἣ
ἐκτίσθημεν, νοσηρῶ δὲ σώματι καὶ παθῶν δεκτικῶ
προσδεθῆναι· τοὺς δερματίνους γὰρ χιτῶνας τοῦτο
νοοῦμεν πάντως. Ὁ μένει Κύριος· θεοκρεπεστάτη
φωνῆ καὶ ἐξουσίας γεμούση τῆς γυναικὸς ταύτης
τὴν νόσον ἐλαύνει. Ἐπιτίθει· δὲ καὶ τὰς χεῖρας
αὐτῆ, ἵνα μάθωμεν, ὅτι τὴν τοῦ λόγου δύναμιν τε
καὶ ἐνέργειαν ἡ ἀγία πεφόρηκε ἀρξῆ· ἰδία γὰρ ἦν
αὐτοῦ, καὶ οὐχ ἐτέρου τινὸς παρ' αὐτὸν ὄντος κατα-
μόνας καὶ ἰδιουποστάτως· κενωρισμένον, κατὰ δὴ
Ναστορίω τῷ δυσσεβῆι δοκεῖ. Ἡ μὲν οὖν ἀγαθότης
τοῦ Κυρίου τοιαύτη, καὶ οὕτω τὸ οὐκ εἶλον πλάσμα
ἐλήθησιν. Ὁ δὲ ἐξ ἀρχῆς τὴν γυναῖκα δεσμεύσας
Σατανᾶς, ἀχθόμενος τῇ ταύτης λύσει, οἶα θέλων ἐπὶ
πλεον κακοῦχρησθαι αὐτήν, δεσμεῖ τὸν ἀρχισυνάγω-
γον τῷ φθόνῳ, καὶ διὰ τοῦ στόματος τοῦτου ἐπ-
ηραξεί τῷ θαύματι· οὕτως ἄρα παντοσχοῦ τοῖς καλοῖς
ἐπιτίθεται. Ἀγανακτεῖ οὖν ὅτι ἐν Σαββάτῳ ἡ θερα-
πεία γέγονε, ὃν ὁ Κύριος χαριστάτῳ ὑποδείγματι
τῶν ἀλόγων ζώων ἐλέγχει· ὅθεν οὐ μόνος αὐτὸς
τοῖς τοιοῦτοις λόγοις, ἀλλὰ καὶ πάντας οἱ ἄλλοι ἀν-
τικείμενοι τῷ Ἰησοῦ ἀπὸ τῶν λόγων κατησχύνοντο.
Λίαν γὰρ ἦν ἀνόητον τὸ κωλύειν θεραπευθῆναι
ἄνθρωπον ἐν Σαββάτῳ, διὰ τὴν ἀργίαν δῆθεν τὴν
ὑπὸ τοῦ νόμου τῷ Σαββάτῳ προστεταγμένην. Οἱ
μὲν οὖν ἀντικείμενοι τῷ Ἰησοῦ ἀπὸ τῶν λόγων κατη-
σχύνοντο, οἱ δὲ ὄχλοι ἔχαιρον ἐπὶ τοῖς ἔργοις· ὡς
ἐκεῖνοί γε τοῖς ἔργοις οὐκ ἔχαιρον, ἀλλ' ἐξετήκοντο
θαυματοργουῦντος τοῦ Χριστοῦ. Οἱ δὲ τοῦ ὄχλου
οἶα ὠφελοῦμενοι ἐκ τῶν σημείων, ἔχαιρον, ἰάσεων
ἀπολαύοντες. Ταῦτα δὲ μοι λάμβανας τὰ θαύματα καὶ
ἐπὶ τῶν ἐντὸς ἀνθρώπων· συγκύπτει γὰρ ἡ ψυχὴ,
ὅταν ἐπὶ τὰς γῆρας μόνος φροντίδας νεύῃ, καὶ
μηδὲν οὐράνιον ἢ θεῖον φαντάσθῃται· διὸ καὶ ὁκτώ
καὶ δέκα ἔτη νοσεῖν λέγεται. Ὅταν γὰρ τις περὶ τὴν
τήρησιν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ γόμου, αἰτινὴς αἰεὶ
θίκα, καὶ περὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ ὀρθοῦ αἰῶνος ἀσθενῆ,
δέκα καὶ ὁκτώ ἔτη συγκύπτειν λέγεται· ἢ οὐχ ὁ τῆ
γῆ προσκείμενος, καὶ ἀμαρτάνων δει τὰς τε ἐντο-
λὰς ἀθετεῖ, καὶ τὴν μέλλοντα αἰῶνα οὐ προσδέχεται·
Ἄλλ' ὁ Κύριος ἐν Σαββάτῳ καὶ συναγωγῇ θεραπεύει·
τὴν τοιαύτην ψυχὴν. Ὅταν γὰρ συναγάγῃ τις ἐν
ἑαυτῷ τοὺς τῆς ἐξομολογήσεως λογισμοὺς· Ἰούδας
γὰρ ἐξομολόγησις λέγεται· καὶ Σάββατον σχολή,
τουτέστιν ἀργίαν ἀπὸ τῶν κακῶν, τότε θεραπεύει
αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, οὐ λόγῳ μόνῳ λέγων αὐτῷ Ἀπολέ-
λυσαι τῆς ἀσθενείας σου, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας
συνεργίαν πρὸς τὸ πράττειν τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα
τὴν θεραπείαν λαβεῖν δοκούντας ἀρκεσθῆναι.

« Ἐλαγε δὲ, Τίνι ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ,
καὶ τίνι ὁμοιώσω αὐτήν; Ὁμοία ἐστὶ κόκκῳ σινά-
πῳ, ὃν λαβὼν ἄνθρωπος ἐβαλεν εἰς κῆπον ἑαυτοῦ,
καὶ ἤβησε, καὶ ἐγένετο εἰς δένδρον μέγα, καὶ τὰ
πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατεσκήνωσαν ἐν τοῖς κλάδοις

A enim mala humanis corporibus Satan infert, quando
ei a Domino permittitur: quandoquidem nobis et
ab initio actor fuit **387** ut ab incorruptione in
qua conditi fuimus, excideremus, et infirmo passio-
numque capaci corpori alligati essemus. Hoc enim
per pelliceas tunicas intelligimus. At Dominus voce
Deo dignissima potestateque plena, nullis istius
morbum fugat. Imponit autem ei et manus ut disca-
mus quod Dei sermonem virtutemque et operatio-
nem sancta caro habuerit. Sua enim propria erat,
et non alterius conspiciam sibi assistentis, et pro-
prietate personæ separati, sicut impio Nestorio
videtur. Igitur tanta quidem Domini benignitas, ut
proprio sigmento misericors esset. Satanas vero
qui prius mulierem alligaverat, morbi solutionem
dolens, et eam amplius affligere cupiens, alligat
principem Synagogæ invidia, et per os ejus miracu-
lum calumniatur: more enim suo bonis ubique
imponit. Indignatur ergo quod in Sabbato sanatur:
quem Dominus pulcherrimis exemplis brutorum
animalium arguit. Unde non ipse tantum talibus
sermonibus, sed et omnes alii qui adversabantur
Jesu, confundebantur. Magnæ enim stultitiæ erat,
prohibere hominem sanari in Sabbato propter
otium quod aliqua ex parte in Sabbato lex præce-
perat. Igitur qui adversabantur Jesu, confundeban-
tur. Turbæ autem gaudebant in operibus, sicut illi
operibus non gaudebant, sed insaniebant, Christo
faciente miracula. At turbæ ex miraculis utilitatem
percipientes, gaudebant, maxime quod sanationi-
bus fruerentur. Intelligas autem, oro, miraculum
istud etiam de interno homine. Incurvatur anima
quando ad terrenas tantum curas vergit, et nihil
cælestis vel divinum secum concipit. Idcirco decem
et octo annis ægrotare dicitur. Quando enim quis
in observatione mandatorum divinæ legis quæ sunt
decem, et in spe octavi sæculi infirmus fuerit, de-
cem et octo annis dicitur incurvari. Annon incur-
vatur et contrahitur qui terrenis addictus peccat
semper, mandata reprobatur, et futurum sæculum
non exspectat? Sed Dominus in Sabbato et
Synagoga sanat talem animam. Quando enim
quis in seipso colligit confessionis cogitationes:
Judas enim confessio dicitur, et Sabbatum tenet,
D hoc est, feriatur a malis: tunc eum sanat Jesus,
non sermone tantum dicens ei: Liberatus esto ab
infirmis tua: sed et manus imponens. Opus
enim est nobis ut ad operandum opera virtutis
susceptimus et divinarum manuum cooperationem,
et non per solum verbum et instructiones erudiri
contenti, putemus nos sanitatem consecutos.

VERS. 18-22. « Dicebat ergo: Cui simile est
regnum Dei? et cui simile faciam illud? Simile est
grano sinapi quod acceptum homo misit in hortum
suum, et crevit, et evasit in arborem magnam, et
volucres **388** cæli nidulabantur in ramis ejus. Et

cerum dixit : Cui simile faciam regnum Dei? Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria, donec fermentetur totum. Et ibat per civitates et castella docens, et iter faciens Hierosolimam. » Grano sinapi comparat regnum Dei. Regnum autem Dei prædicatio est, et verbum Dei. Per prædicationem enim regnavit in animabus hominum. Enimvero sicut sinapi videtur quidem parvum esse, multam autem habet virtutem, ita et sermo Evangelii contemnitur quidem a multis, et apparet esse stultitia : cum vero illum homo susceperit, et miserit in hortum saxe animæ, arborem magnam facit, ita ut et ramos dilatet, ac volatilia cœli, hoc est, homines qui in sublime volare nituntur, nidus habeant in ramis. Qui enim supergressi sunt terrestria, in ramis prædicationis, hoc est, dilatatis sententiis quiescunt ; ut exempli gratia quid dicam : Granum sumpsit Paulus, parvam Ananix⁹⁹ instructionem, sed plantatum hoc granum in horto ejus pingui, ramos fecit, multas, inquam, et bonas doctrinas ac epistolas, in quibus nidulabantur non solum hi qui tunc sublimes mente et sapientia, uti Corinthii, Dionysius, Hierotheus et alii plurimi, sed et qui reliquis temporibus. Potest per granum sinapis intelligi et Dominus ipse, vilis enim videbatur, nam fabri filius, et pauperrimus. At ubi cecidit in cor terræ, cum mortuus esset, et sepultus in horto, ramos pulchros apostolos fecit, in quibus quiescunt omnes qui prius agitabantur et vexabantur a spiritu erroris, nempe gentiles ; qui comparabantur volatilibus, propter mentem facile mobilem, et illusioni obnoxiam, magnæque levitatis. Tales enim sunt omnes qui errant, volatilibus cœli, hoc est aeris, assimilati. Iterum assimilatur fermento divinus sermo, quod sumpsum mulier, hoc est humana natura, occultavit in farinæ sata tria, hoc est, in corpus, spiritum, et animam, ita ut illa sanctificetur, sicut dicit beatus Paulus, fiatque una contemperatio communiōne cum Spiritu sancto. Intellige autem per mulierem animam : sata vero tria tres partes ejus, rationalem, concupiscibilem, et irascibilem. Si quis igitur in tribus illis partibus sermonem Dei occultarit, faciet illam totam spiritualem, ita ut rationalis non labatur in doctrinis, neque irascibilis et concupiscibilis absque ratione fermentur, sed fermententur et assimilentur sermoni Dei. Perambulabat vero Jesus per pagos et civitates docens. Neque ita in parva venit oppida et pagos, ut magnas civitates negligeret : id quod faciunt qui volunt simpliciores decipere, neque ita venit in civitates, **389** ut ostentator et gloriosus parvas negligens : sed ut communis Dominus, imo ut pater qui omnium curam agit, ubique circuit. Nunquid autem ita transit per externas civitates, in quibus non tot erant legisperiti : a Jerusalem autem fugit, utpote formidans reprehendi a legisperitis, vel suspicans ne ab eis

A αὐτοῦ. Πάλιν εἶπε· Τίμι ὁμοιώσω τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ; Ὁμοία ἐστὶ ζύμη. ἦν λαβοῦσα γυνὴ ἐκρυφεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, ἕως οὗ ἐζυμώθη ὅλον. Καὶ διεπορεύετο κατὰ πόλεις καὶ κώμας διδάσκων, καὶ πορεύετο ποιούμενος εἰς Ἱερουσαλήμ. » Κόκκον σινάπεως παραβάλλει τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· βασιλεία δὲ Θεοῦ ὁ λόγος καὶ τὸ κήρυγμα. Διὰ γὰρ τοῦ κηρύγματος ἔδασθησαν ἐπὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Ὡς περ οὖν τὸ σίνηπι δοκεῖ μὲν εἶναι μικρὸν, πολλὴν δὲ τὴν δύναμιν ἔχει, οὕτω καὶ ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγελίου καταφρονεῖται μὲν τοῖς πολλοῖς, καὶ δοκεῖ μωρία εἶναι, λαθὼν δὲ αὐτὸν ἄνθρωπος, καὶ βαλὼν εἰς κήπον αὐτοῦ, ἔγουν τῆ ἑαυτοῦ ψυχῆ, δένδρον μέγα ποιεῖ, ὥστε κλάδους αὐτῷ προσεῖναι, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅπερ ἐστὶ τῶς τὰ ὑψηλὰ θέλοντας πέτεσθαι ἀνθρώπους, κατασκηνοῦν ἐν τούτοις τοῖς κλάδοις. Οἱ γὰρ τῶν γῆινων ὑπερκεῖμενοι, ἐν τοῖς κλάδοις τοῦ κηρύγματος, ἔτοι τοῖς ἠπλωμένοις νοήμασιν ἀναπαύονται· οἶόν τί φημι, κόκκον ἔλαθεν ὁ Παῦλος, τὴν μικρὰν τοῦ Ἀνανίου κατήχησιν· ἀλλὰ φυτεύσας τούτον τὸν κόκκον ἐν τῷ πόνῳ αὐτοῦ κήπῳ, κλάδους ἐποίησε, τὰς πολλὰς, φημί, καὶ καλὰς διδασκαλίας, καὶ ἐπιστολάς, ἐν αἷς κατασκήνουν οὐ μόνον οἱ τότε ὑψηλοὶ καὶ σοφοὶ κατὰ νοῦν καὶ σοφίαν, οἷοι οἱ Κορίνθιοι, ὁ Διονύσιος, ὁ Ἱερόθεος καὶ ἄλλοι πλείστοι, ἀλλὰ καὶ οἱ καθ' ἑκάστους καιροῦς. Δύναται κόκκος σινάπεως νοηθῆναι καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος, εὐτελής μὲν τὸ φαινόμενον τέκνον γὰρ οὗτος, καὶ πενήτατος· πεσὼν δὲ ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς διὰ τοῦ νεκρωθῆναι, καὶ ἐν τῷ κήπῳ ταφῆς, κλάδους ὠράων τοῦς ἀποστόλους ἐποίησεν, οἷς ἐπαναπαύονται πάντες οἱ πρῶην περιφερόμενοι· παντὶ πνεύματι τῆς πλάνης, οἷον οἱ ἐξ ἐθνῶν πετεινοὶς παραβαλλόμενοι διὰ τὸ τοῦ λογισμοῦ εὐπεριάγωγον καὶ εὐξεπάτητον, καὶ πολλῆς γέμον κουφότητος. Τοιοῦτοι γὰρ πάντες οἱ κλωνόμενοι, πετεινοὶς τοῦ οὐρανοῦ, τούτεστι τοῦ ἀέρος ἰοικέτες. Πάλιν ἔοικε ζύμη ὁ θεῖος λόγος, ἦν λαβοῦσα γυνή, τούτεστιν ἡ ἀνθρωπιὰ φύσις, ἐκρυφεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, τούτεστιν εἰς σῶμα, ψυχὴν, πνεῦμα, ὥστε ἀγιασθῆναι ταῦτα, καθὰ φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, καὶ γενέσθαι ἐν φύραμα τῇ πρὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα κοινωρία. Νοήσαι ; ὃ ἄν γυναικα τὴν ψυχὴν, σάτα δὲ τρία τὸ τριμερὲς αὐτῆς, λογικὸν, θυμικὸν, καὶ ἐπιθυμητικὸν. Εἰ οὖν τις ἐν τῷ τριμερῆ τούτῳ κατακρύψει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ποιήσει ὅλον τούτο πνευματικόν, ὥστε μήτε τὸ λογιστικὸν ἐν τοῖς δόγμασι σφάλεσθαι, μήτε θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν ἀλόγιστα φέρεσθαι, ἀλλὰ ζυμωθῆναι, καὶ ἐξομοιωθῆναι τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ. Διεπορεύετο δὲ ὁ Ἰησοῦς κατὰ πόλεις καὶ κώμας διδάσκων· οὔτε γὰρ τῶν μικρῶν μὲν ἐπέβαινε, οἷαι αἱ κῶμαι, τῶν δὲ πόλεων ἡμέλει, ὅπερ ποιοῦσιν οἱ τοῦς ἀφελεστεροὺς ἐξαπατῶν βουλόμενοι, οὔτε τῶν πόλεων ἐπιβαίνων ὡς φιλενδείκτης καὶ φίλος δόξης, τῶν μικρῶν ἡμέλει, ἀλλ' ὡς κοινὸς δεσπότης, μᾶλλον δὲ πατὴρ πάντων προνοούμενος πανταχοῦ περιήει. Ἄρ' οὖν τὰς μὲν ἐξω πόλεις

⁹⁹ Act. ix, 11, 12.

περιήρχετο, ἐν αἷ· οὐ τοσοῦτοι ἦσαν νομομαθεῖς, ἅ
τὴν δὲ Ἱερουσαλήμ ἀπεδίδρασκεν, ὅτε δεδιώς τοῦ
παρὰ τῶν νομομαθῶν ἐλέγχους, ἢ τῶν ἐκ τούτων
θάνατον ὑφορώμενος; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ
γὰρ πλείους οἱ νοσοῦντες, ἕκαστε μᾶλλον εἰσωθεῖται ὁ

occidatur? Non est hoc dicendum, sed et iter, in-
quit, faciens in Hierosolymam. Ubi enim plures
ægrotant, eo magis festinat medicus.

εἶπε δὲ τις αὐτῷ· Κύριε, εἰ ὀλίγοι οἱ σωζόμε-
νοι; Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς· Ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν διὰ
τῆς στενῆς πύλης, ὅτι πολλοὶ, λέγω ὑμῖν, ζητήσουσιν
εἰσελθεῖν, καὶ οὐκ ἰσχύσουσιν. Ἀφ' οὗ δ' ἐγερθῆ ὁ οἰ-
κοδεσπότης, καὶ ἀποκλείσῃ τὴν θύραν, καὶ ἀρξηθῆ
ἔξω ἐστάναι, καὶ κρούειν τὴν θύραν, λέγοντες· Κύ-
ριε, Κύριε, ἀνοίξο ἡμῖν· καὶ ἀποκριθεὶς ἐρεῖ ὑμῖν,
Οὐκ οἶδα ὑμᾶς· πόθεν ἐστέ· τότε ἀρξασθε λέγειν·
Ἐπάγομεν ἐνώπιόν σου, καὶ ἐπίομεν, καὶ ἐν ταῖς
πλαταῖαις ἡμῶν ἐδίδαξας. Καὶ ἐρεῖ, Λέγω ὑμῖν, οὐκ
οἶδα ὑμᾶς· πόθεν ἐστέ, ἀπέστρεψε ἀπ' ἐμοῦ πάντες οἱ
ἐργάται· τῆς ὀδικίας. Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ
βρυγμὸς τῶν ὀδόντων· ὅταν εἴησθε Ἀβραάμ, καὶ
Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ πάντας τοὺς προφήτας· ἐν
τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλόμενους ἔξω·
καὶ ἤξουσιν ἀπὸ Ἀνατολῶν καὶ Δυσμῶν, καὶ ἀπὸ
Βορρᾶ καὶ Νότου, καὶ ἀνακλιθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ
τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἰδοὺ εἰσὶν ἔσχατοι οἱ ἔσονται πρῶ-
τοι, καὶ εἰσὶ πρῶτοι οἱ ἔσονται ἔσχατοι. Ὅλιγοι οἱ
σωζόμενοι διὰ τὸ μὴ ἐγχευρεῖν πολλοὺς δέξασθαι τὴν
στενήν· ἔστιν οὖν ὁ οἰκοδεσπότης ὁ Κύριος, συγκα-
λεῖται δὲ πάντας ἀνθρώπους· εἰς ἐστίασιν, καὶ ἀπό-
λαυσιν τῶν ἀδαπανήτων ἀγαθῶν· ὅσοι μὲν οὖν σπου-
δαῖοι ἄκρι καὶ τῆς τοῦ ἀρίστου ὥρας σπουδάζουσιν
εἰσελθεῖν. Ὅσοι δὲ νωθρότεροι, καὶ μετὰ τὴν τοῦ
ἀρίστου ὥραν ἐρχόμενοι, ἀποκλείονται. Τίς δὲ ἡ ὥρα
τοῦ ἀρίστου, ἢ ὁ παρῶν βίος; Οὗτος γὰρ ὄντως ὁ
καιρὸς ἀριστον εἰς τὴν πρὸς τὸ ἐστιαθῆναι πνευμα-
τικὴν ἰστομασίαν. Ἀφ' οὗ τοίνυν ἐγερθῆ ὁ οἰκοδε-
σπότης, τουτέστιν, εἰς κρίσιν ἐξαναστῆ, καὶ ἀπο-
κλείσῃ τὴν θύραν, τὴν τῆς ἀρετῆς, φημί, ὀδὸν· ἥτις
μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποβίωσιν οὐχ ὀδεύεται· ἐν τῷ
βίῳ γὰρ οὐσιν ἡμῖν ὀδεύεται ἡ τῆς ἀρετῆς ὀδὸς· ἀρ-
χονται μὲν οἱ ἀμελέστερον ἐνταῦθα ζήσαντες κρού-
ειν τὴν θύραν· τότε γὰρ δὴ τότε διὰ τῆς ἀνονήτου
μετανοίας τὴν τῆς ἀρετῆς ὀδὸν ἀναζητοῦσι λόγοις
φιλοῦς, οἷόν τινα κρότοις καὶ κτύποις ἀνακαλοῦμενοι
ταύτην, τῶν ἐργῶν ἀπόντων. Ὁ δὲ οἰκοδεσπότης ἴδῃ
δικαίως ἀποκλείσας, προσποιεῖται μὴδὲ εἰδέναι πό-
θεν εἰσὶν· ἐκτόως, εἰσὶ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ διαβόλου, ὁ
δὲ Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ γινώσκει. Τὸ δὲ, Ἐπάγο-
μεν καὶ ἐπίομεν ἐνώπιόν σου, καὶ ἐν ταῖς πλαταῖαις
ἡμῶν ἐδίδαξας, καὶ ἀπλῶς μὲν οὕτως πρὸς τοὺς
ἐξ Ἰσραὴλ λέγεται. Καὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν ὁ Χριστὸς
κατὰ σάρκα, καὶ αὐτοὶ συνήσθισ καὶ συνέπινε.
Πλὴν ἀλλὰ καὶ ὑψηλότερον δύναται νοηθῆναι τὸ, Ἐν-
ώπιόν σου ἐπάγομεν καὶ ἐπίομεν· τὴν γὰρ νομικὴν
τελοῦντες λατρείαν, καὶ προσκομίζοντες τῷ Θεῷ τὰς
δ' αἵματος θυσίας, ἡσθιον καὶ ἠψάφαινοντο, ἠκροῶντο
δὲ καὶ τῶν θείων βίβλων ἐν ταῖς συναγωγαῖς. Πάντως
γὰρ ὁ Κύριος καὶ διὰ τῶν προφητῶν ἐδίδασκεν· οὐ
γὰρ τὰ ταυτῶν οἱ προφῆται προετίθεσαν, ἀλλὰ τὰ τοῦ
Θεοῦ ὑπεγόρευον, διὰ καὶ ἔλεγον, Τάδε λέγει Κύριος.
Ὁὐκ οὐκ ἤρασε τοῖς Ἰουδαίοις εἰς δικαιοσύνην ἡ ὁ· εἰ-

Vers. 23-30. « Ait autem illi quidam : Domine,
an pauci sunt qui salutem consequuntur? Ille vero
dixit ad illos : Contendite intrare per angustam por-
tam, quia multi, dico vobis, quærent intrare, et
non poterunt. Cum autem experterit fuerit paterfami-
liæ, et clauerit ostium, et cœperitis foris stare,
et pulsare ostium, dicentes : Domine, Domine, apert
nobis : et respondens dicet vobis : Nescio vos unde
sitis : tunc incipietis dicere : Edimus coram te, et
bibimus, et in plateis nostris docuisti. Et dicet : Dico
vobis, nescio vos unde sitis. Discedit a me, omnes
qui patris iniquitatem. Ibi erit fletus, et stridor
dentium, cum videbitis Abraham, et Isaac, et Jacob,
et omnes prophetas in regio Dei, vos autem ex-
pelli foras. Et venient ab Oriente et Occidente, et
Aquilone et Austro, et accumbent in regno Dei.
Et ecce sunt postremi, qui erunt primi : et sunt
primi, qui erunt postremi. » Pauci sunt qui sal-
vantur, eo quod angusta via multos non reci-
piat. Est autem Dominus paterfamilias, qui convo-
cat omnes homines ad prandium et fruitionem æter-
norum bonorum. Omnes itaque virtute præditi us-
que ad prandii tempus studuerunt intrare : omnes
autem desidiosi et ignavi, qui post tempus prandii
venerunt, excluduntur. Hora autem prandii præ-
sens vita est. Hoc enim tempus utique prandium
est, quo præparamur ut spirituali convivio excipiamur.
Cum autem expergefactus fuerit paterfami-
liæ, hoc est, ad iudicium surrexerit, ac clauerit
januam, virtutis dico viam, quam ingredi non pos-
sumus postquam hinc emigraverimus : quando enim
in vita sumus, iniri potest via virtutis : incipiunt
quidem tunc hi qui negligentius in hac vita vixerint,
pulsare januam, tunc, inquam, tunc per inutilem
pœnitentiam virtutis viam requirunt, nudis verbis
quasi pulsationibus et strepitibus quibusdam re-
vocant illam, operibus tamen carentes. Pater
vero familias cum eos juste excluderit, dissimulat
scire unde sint, et merito : sunt enim ex diabolo :
Dominus autem cognoscit suos. Hoc autem quod
dicit : Comedimus et bibimus coram te, et in plateis
nostris docuisti : simpliciter quidem ad Israelitas
dicitur. Etenim Dominus ex 390 ipsis natus
est secundum carnem, et cum eis comedit ac bibit.
Et potest etiam sublimius intelligi : Coram te come-
dimus et bibimus. Legalem enim perficientes cul-
tum, et offerentes Deo cruenta sacrificia, comede-
runt et lætati sunt : audierunt autem divinos libros
in synagogis. Omnino enim et per prophetas Domi-
nus docuit. Neque enim prophetæ sua ipsorum dicta
proferebant, sed divina prædicabant : quapropter
et dicebant : Hæc dicit Dominus. Non igitur sufficie-
bat Judæis ad justificationem cultus ille per sangui-
nis effusionem, non accedente fide, quæ justificat

impium. Et meis quoque Christianis quidem, vitæ autem dissolutæ, hæc congruunt. An non et manducamus corpus divinum, et bibimus sanguinem Dei coram eo, quotidie ad mysticam mensam accedentes, et docet in latis animabus nostris Dominus? Atqui nulla inde utilitas, si auditores divinæ quidem legis sumus, et non factores: imo contra ad majorem tormentorum occasionem audivisse cogit, sicut et divinarum sanctificationum sumptio ad judicium. Observa quod rejecti sunt illi, quorum in plateis docet Dominus: verum si ipsum habuerimus docentem, non in plateis, sed in angustis et tritis et compunctis cordibus, non erimus rejecti. Jam hoc quod inquit, Illuc erit ploratus, quando videbitis Abraham, et Isaac, et Jacob, congruit quidem et Israelitis quibus ista dicebat, et his qui hodie sunt increduli. Judæi sane tanto magis torquebantur audiendo alios ex gentibus requiescere, et quieti habituros cum Abraham et patribus, se autem expellendos. Pertinet item et ad nos, qui non bene operamur cum fide: et nos quidem in lege Christi gloriamur, quam mox postea transgredimur et reprobanus. Prius quidem esse videmur, nupte a cubabulis instructi, et nomen Christi ferentes: post remi autem erimus, prælati gentilibus quibusdam, qui in fine vitæ suæ credunt, et Deo placentes parvum vitæ tempus agunt.

Χριστὸν φορέσαντες, ἔσχατοι δὲ ἐσόμεθα ἰθνηκῶν πιστευσάντων, καὶ ἀρεστῶς τῷ θεῷ διαγαγόντων τὸν

VERS. 31-33. « Eodem die accesserunt quidam Phariseorum dicentes illi: Exi, et vadè hinc: quia Herodes vult te occidere. Et ait illis: Ite, et dicite vulpi huic: Ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio hodie, et cras, et tertia die consumabor. Verumtamen oportet me hodie et cras et proximo die proficisci, quia sibi non potest ut propheta pereat extra Jerusalem. » Invidia tabescebant maledicti Judæi et Dominum terrere nituntur, et minantem ei faciunt Herodem: volebant enim eum videre facientem miracula ne multitudine miraculorum turbas sibi conciliaret, et virtute verbî ad se alliceret. Prætexunt igitur Herodem, et fingunt sibi Salvatoris curam esse. Ipse

391 autem corda illorum sciens, mansuete et adumbrate pro more suo eis respondet: Dicite vulpi huic. Et videtur quidem Herodem appellare vulpem, sed Phariseos notat, si quis diligenter consideret. Non enim dixit, vulpi illi, sed huic, media quadam voce usus, idque scite. Singulari numero dicendo vulpem, Herodem illos suspicari fecit: dicendo autem, huic, quod est pronomen demonstrativum, in-inuavit istos ipsos esse dolosos illos. Et profecto Pharisei præ se ferebant malignos versipellesque vulpium mores. Vide autem, oro, quomodo malitiæ eorum respondeat. Quia enim illipropter sanitates invidebant, et incutiebant ei metum ex Herode, ideo ipse id quod sciebat illis potissimum dolere, dicit: Ecce enim ego, inquit, sanitates perficio, et dæmonia ejicio. Nam, sicut prædictum est, propterea insectabantur eum, ut ne miraculis ostensis multos

μάτων λατρεία, μὴ προσηκαμένοι τὴν πίστιν τὴν δικαιοῦσαν τὸν ἀσεβῆ. Καὶ τοῖς κατ' ἐμὲ δὲ Χριστιανοῖς μὲν, ἀμαλῆσι δὲ τὴν ζωὴν, ἀρμόσειεν ἂν ταῦτα· ἢ οὐχὶ καὶ ἡμεῖς τρώγομεν τὸ θεῖον σῶμα, καὶ πίνομεν τὸ αἷμα τοῦ θεοῦ ἐνώπιον αὐτοῦ καθ' ἐκαστὴν τῆ μυστικῆ τραπέζῃ προσύοντες, καὶ διδάσκει ἐν ταῖς πλατείαις ψυχῆς ἡμῶν ὁ Κύριος; Ἄλλ' οὐδὲν ὄφελος, εἰ ἀπροσταί τοῦ θεοῦ νόμου γινόμεθα, καὶ ὃ ποιηταὶ τὸνναντίον μὲν οὖν μᾶλλον εἰς μαιζήνων βασιάνων ὑπέθεσαν ἡμῖν ἢ ἀπρόσας, ὡσπερ καὶ ἡ τῶν θεῶν ἀγιασμάτων μετάληψις εἰς κρῖμα καθίσταται. Παρατήρησον δὲ ὅτι ἀπόδητοι εἰσιν ἐκείνοι, ὧν ἐν ταῖς πλατείαις διδάσκει ὁ Κύριος· ὡς εἶν γε διδάσκοντα αὐτὸν ἔγωμεν οὐκ ἐν πλατείαις, ἀλλ' ἐν στεναις καὶ θαυλιμμέναις καὶ κατανευγμέναις καρδίαις, οὐκ ἀπόδητοι ἐσόμεθα. Τὸ δὲ Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, ὅταν εἴρησθε Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ἀρμόζει μὲν καὶ τοῖς Ἰσραηλιταῖς, πρὸς οὓς πάντα διελέγετο, καὶ ἐτι τοῖς κατὰ καιροὺς ἀπίστοις. Οἱ γὰρ Ἰουδαῖοι τούτῳ μάλιστα ἐδάκνοντο τῷ ὀκνοῖν, ὅτι ἄλλοι μὲν οἱ ἐξ ἰθνηκῶν ἀναπαύσονται μετὰ Ἀβραάμ καὶ τῶν πατέρων, αὐτοὶ δὲ ἐξωθήσονται· ἀρμόζει δὲ καὶ ἡμῖν τοῖς μὴ ἀκόλουθα τῇ πίστει πράττουσι· καὶ ἡμεῖς γὰρ ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Χριστοῦ καυχώμενοι, εἴτα διὰ τῆς παραβάσεως τούτου ἀθετοῦντες αὐτὴν, πρῶτοι μὲν τῷ θεοκτείνεσθαι, ὡς κατηγορηθέντες ἐκ σπαργάνων αὐτῶν τὸν λόγον καὶ τὸν τυχὸν προσηθέντων, τῶν πρὸς τῷ τέλει τοῦ βίου ὄλλων τῆς ζωῆς χρόνον.

« Ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθόν τινες Φαρισαῖοι λέγοντες αὐτῷ· Ἐξέλθε, καὶ πορεύου ἐντεῦθεν, ὅτι Ἡρώδης θέλει σε ἀποκτεῖναι. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Πορευθέντες εἴπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ, Ἴδοὺ ἐκβάλλω δαιμόνια, καὶ ἰάσεις ἐπιτελῶ σήμερον καὶ αὔριον, καὶ τῇ τρίτῃ τελειούμαι. Πλήν δεῖ με σήμερον καὶ αὔριον καὶ τῇ ἐχομένῃ πορεύεσθαι, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται προφήτην ἀπολέσθαι ἐξω Ἱερουσαλήμ. » Ἐθόνη διατηρόμενοι οἱ κατάρτοι Φαρισαῖοι ἐκφοβεῖν περιῶνται τὸν Κύριον καὶ τὸν Ἡρώδη ἐπαπειλοῦσιν αὐτῷ· οὐ γὰρ ἤθελον αὐτὸν ὀρῆν θαυματουργοῦντα, ἵνα μὴ τῷ κλήθει τῶν σημείων ἐφέλικται τοὺς ὄχλους, καὶ τῇ τοῦ λόγου δυνάμει διδάσκων ἐπιστρέφῃ πρὸς ἐκυτόν. Προφασίζονται οὖν τὸν Ἡρώδη, καὶ κήδεσθαι τοῦ Σωτῆρος σχηματίζονται. Ἐκείνος δὲ εἶδὼς τὰς καρτίας αὐτῶν, πρῶτος τε καὶ συνεστασμένως, ὡς ἔθος αὐτῷ, ἀποκρίνεται αὐτοῖς, καὶ φησιν· Εἴπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ· καὶ δοκεῖ μὲν ἀλώπεκα τὸν Ἡρώδη ὀνομάζειν, τοὺς Φαρισαίους δὲ μᾶλλον, εἰ τις ἀκριβῶς σκοποῖ. Οὐ γὰρ εἶπε, τῇ ἀλώπεκι ἐκείνῃ, ἀλλὰ ταύτῃ, μίση τινὶ χρώμενος φωνῇ, καὶ γε εὐφρῶς. Διὰ μὲν γὰρ τοῦ ἐνικῶς εἰπεῖν ἀλώπεκι, τὸν Ἡρώδη δέδεικται ἐκείνοις ὑπολαθεῖν, διὰ δὲ τοῦ δευτικῶς φάναι ταύτῃ, αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς δολεροὺς ἠνέκατο· τῷ ὄντι γὰρ τὸ τῆς ἀλώπεκος πανουργῶν καὶ δύστροπον οἱ Φαρισαῖοι ἐπιβόληνυτο. Ὅρα δὲ μοι πῶς πρὸς τὴν κακούργιαν αὐτῶν ἀποκρίνεται αὐτοῖς. Ἐκεῖ γὰρ ἐκείνοι διὰ τὰς λέξεις φθονοῦντες τὸν ἐκ τοῦ Ἡρώδου φόβον αὐτῷ ἐπέσειον, αὐτοὺς, ὅπερ ἠπίστατα λυκαῖν ἐκείνους, τοῦτο λέγει·

Ἴδου γὰρ, φησὶν, ἐπιτελῶ ἰάσεις, καὶ δαιμόνια ἐκβάλλω· ὡς γὰρ προαίρηται, διὰ τοῦτο ἰδίωκον αὐτὸν, ἵνα μὴ τῆ τῶν παραδόξων ἐπιδείξει χρώμενος σαγηνεύῃ πολλοὺς· εἰς τὸ πιστεύειν αὐτῷ. Τὸ δὲ, σήμερον καὶ αὔριον, πλείονας ἡμέρας ἀγῶλοι. Ὄσπερ οὖν καὶ ἡμεῖς· εἰώθαμεν ἐν τῇ συνήθει ὁμιλίᾳ λέγειν, Σήμερον καὶ αὔριον γίνεταί τῶδε, οὐ πάντως τοσούτω διαστήματι τὸ ἔργον περιχλειόντες, ἀλλὰ τὸ ταχέως γενήσεσθαι δηλοῦντες· οὕτως οὖν καὶ ὁ Χριστὸς εἰπὼν, ὅτι· Ἰάσεις ἐπιτελῶ σήμερον, καὶ αὔριον, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τελειοῦμαι, οὐ πάντως τοῦτο ἐδήλωσε, τὸ ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναγκαίως τελειωθῆναι, ἀλλὰ τὸ συντόμως τὸν θάνατον αὐτοῦ γενήσεσθαι δηλοῖ. Πλὴν δεῖ με σήμερον καὶ αὔριον, τούτέστι χρόνον τινα, προσμείναι ἐνταῦθα θαυματουργοῦντα, καὶ τῇ ἐχομένῃ πορεύεσθαι εἰς Ἱερουσαλήμ· ἕκαστος γὰρ ἕξωριστα ἐμαυτῷ τὸ πάθος. Ἐπειδὴ γὰρ ἕκαστος ἔλεγον αὐτῷ· Ἐξέλθε, ὅτι· Ἡρώδης μέλλει σε φονεύειν, ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ δὲ ταῦτα ἔλεγον, ἐκείνης γὰρ Ἡρώδης ἤρξε, δαίκνυσιν αὐτοῖς, ὅτι καὶ πολλὰ βουλευομένων Ἡρώδης οὐκ ἔσται αὐτὸν ἀνελεῖν· οὐ γὰρ ἐν Γαλιλαίᾳ, ἀλλ' ἐν Ἱερουσαλήμ προώριστα αὐτῷ καθεῖν. Ἴνα δὲ σοὶ καὶ τὸ βῆτόν τοῦ Εὐαγγελίου σαφέστερον ἐκθῶμαι, μὴ νοήσης ὅτι δεῖ με σήμερον καὶ αὔριον πορεύεσθαι, ἀλλὰ στήθι ἄχρι τοῦ σήμερον καὶ αὔριον· καὶ οὕτως εἰπέ τὸ, τῇ ἐχομένῃ πορεύεσθαι, ὅλον πολλὰς ἀριθμοῦντας εἰώθαμεν λέγειν, Ἐγὼ Κυριακῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ ἐξέρχομαι, οὐχ ὡς μέλλων καὶ ἐν τῇ Κυριακῇ, καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐξελεῖν, ἀλλ' ἀπαριθμούμενος μόνον τὰς δύο, ἵνα δὲ γλῶσσω τὴν τρίτην. Οὕτως οὖν καὶ ὁ Κύριος· ἐνταῦθα ὡς περ ἀπαριθμούμενός φησι, δεῖ με σήμερον καὶ αὔριον, εἴτα τῇ τρίτῃ πορεύεσθαι εἰς Ἱερουσαλήμ· ἕκαστος γὰρ μοι τὸ τέλος ἀφώριστα. Καθάπερ δὲ ἀνωτέρω ἐξείκομεν, οὐχ ὡς ἐν τρισὶν ἡμέραις περιχλειῶν τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν ὁ Κύριος, ταῦτα φησὶν, ἀλλὰ πλείονας μὲν ἡμέρας, πλὴν οὐ πᾶν μακρόν τινα χρόνον ὑποσημαίνει· ὥσαντι γὰρ τοιαῦτα φησι πρὸς τοὺς αὐτῷ διαφθνομένους· Τί τὸν ἐμὸν μελετᾶτε θάνατον; Ἴδὸς μετ' ὀλίγον τοῦτο γίνεταί. Ὅταν δὲ ἀκούσῃς, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἔξω Ἱερουσαλήμ ἀπολέσθαι προφήτην, μὴ νόμιζε βίαν ἀναγκαστικὴν Ἰουδαίοις ἐπάγεισθαι εἰς τὸ τοιαῦτα δρᾶν, ἐκ τοῦ τὰ τοιαῦτα γράφειν, ἀλλὰ τῇ μαιφύσῳ αὐτῶν προαίρησαι ἀκολουθῶς λέγεσθαι τοῦτο· ὡς περ ἂν εἰ ληστὴν ὁρῶν μαιφονώτατον ἔδοστατοῦντα εἰποιέν τις, οὐκ ἐνδέχεται τὴν ὁδὸν ταύτην, ἐν ἣ ὁ ληστής τοὺς ὀδεύοντα· ἐνεδραύει, καθαρὰν αἱμάτων εἶναι· πάντως γὰρ τοῖς ἔργοις τοῦ ληστού τοῦ ἀκόλουθόν φησιν. Οὕτως Φαρισαίων καὶ γραμματέων, οὐκ ἐνεδέχεται ἐν ἄλλῳ τῶν προφητῶν ἀσποτήν· ἐνεδισθέντες γὰρ τοῖς

ad credendum sibi alliceret. Hodie vero et cras plures dies significat : quemadmodum et nos familiariter sermone consuevimus dicere : Hodie et cras fiet hoc : non omnino intra tam breve temporis intervallum rem circumscribentes, sed statim fieri significantes, ita etiam Christus, dicens : Sanitates perficio hodie et cras, et tertio die consummor : non omnino significare voluit quod tertio die necessario sit consummandus, sed brevi mortem suam futuram declarat. Verumtamen oportet me hodie et cras, hoc est aliquo tempore, manere hoc loco, et operari miracula, et sequenti in Jerusalem proficisci : illic enim elegi mortem. Quia enim illi dicebant ei : Egredere, quia Herodes te occisurus est. In Galilæa autem hæc dicebant, cui præerat Herodes : monstrat eis, etiamsi plurimum vellet, non posse ab illo se interimere : non enim in Galilæa, sed Jerusalem præfinitum erat Christum esse passurum. Et ut tibi Evangelii dictum manifestius exponam, cum legeris, hodie et cras, punctum facito, et tunc dic, proximo die proficisci : quomodo numerantes sæpe dicere consuevimus : Ego Dominico secundo et tertio die egredior : non quod egressurus sim Dominico et secundo, sed solum hos illos dies enumeramus, ut manifestemus diem tertium. Ita sane et Dominus hoc loco prius enumerans, inquit : Oportet me hodie et cras, deinde tertio proficisci in Jerusalem : illic enim finis meus. Sicut autem supra diximus, non quod tribus diebus vitam suam circumscribat, sed pluribus quidem diebus, verumtamen non valde longo tempore se mansurum significat : quasi hæc dicat ad eos qui sibi invidabant : Quid meam meditamini mortem? ecce paulo post ipsa instabit. Cum vero audis quod fieri non possit extra 392 Jerusalem perire prophetam, ne putes Judæos vi quodam ac necessitate ad hoc faciendum compelli, sed scias consentaneæ ad sanguinariam illorum voluntatem istud dici : ut si quis videns crudelissimum maximeque sanguinariam latronem vias obsidere, diceret : Fieri non potest, viam hanc in qua latro prætereuntibus insidiatur, a sanguine puram esse. Omnino enim hoc loco quod consentaneum est ad opera latronum, dicit. Sic igitur et in Hierosolyma, quam occuparunt latrones Pharisæi et Scribæ, fieri non potest in alio loco quam in illo in quo sunt latrones, perire prophetarum Dominum : assueti enim effundere servorum sanguinem, etiam Dominum ipsum occident. οὖν κἂν τῇ Ἱερουσαλήμ ληστῶν ἐγκαθημένων τῶν χωρίῳ, ἢ πάντως ἐν τῷ τῶν ληστῶν, ἀπολέσθαι τὸν αἵμασι τῶν δούλων, καὶ τὸν Κύριον ἀποκτενοῦσι.

VERB. 34, 35. « Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum avis nidam suam sub pennas, et nolulistis? Ecce relinquitur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis quod non videbitis me, donec venerit tempus cum dicetis : Benedictus qui venit in nomine Domini. » Duplicatione nominis ostendit amorem quem erga

ε Ἱερουσαλήμ. Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυνάξει τὰ τέκνα σου, ὃν νόσον ὄρνις τὴν ἑαυτῆς νοσσιὰν ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἔθελήσατε ; Ἴδὸς ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος· Ἄμην λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ με ἴσητε ἤδη, ἄχρις ἂν εἴπητε· Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. » Τῷ διπλασιασμῷ τοῦ ὀνόματος δαίκνυσιν

illos habet Dominus. Quemadmodum enim amator A quis ab amica contemptus, ita revocat adulteram Synagogam. Ostendit item suam misericordiam, quod aspenumero voluerit congregare illos : et illorum significat arrogantiam, dicendo, Quia nolulistis, relinquo vos postea. In tantum enim odio habui malitiam vestram, ut neque templum domum meam esse dicam, sed domum vestram. Nam quandiu vitam vestram bene gerebatis, et templum meum erat : quia autem illud contaminastis, et negotiationis domum, et sepeluncam latronum fecistis, variisque negotiationibus et avaris vestris studiis vicissim vos exstinguitis (negotio enim latrocinium est, supplantans fratres, et rapiens quæ illorum : id quod et latrones faciunt : invadunt enim viatores, ut illorum bona rapiant), et quoniam speluncam latronum templum fecistis per negotiationum speciem quas in ipso orationis loco faciebatis : non ultra mea erit domus, sed vestra. Non solum autem templum intelligas domum, sed et omnem generationem Judæorum. Solet enim Scriptura et genus domum appellare, ut : « Domus Levi, benedicite Dominum »⁹⁹. Et hoc loco potest intelligi, Domus vestra relinquitur, hoc est, genus vestrum relinquitur a me : sicut et per prophetam alibi dicit, Dereliqui domum meam, hæreditatem meam reliqui. Domum enim illic dicit Israelitas. Ostendit autem quod et ante hoc ipse eos conservavit, et ab inimicis liberavit. Denique dicens : Non me videbitis donec dicajis, Benedictus qui venit in nomine Domini : secundum significat C adventum; involuntarii enim tunc constebuntur et Salvatorem et Dominum, quando ipsis nulla inde utilitas eveniet. Quid igitur? Non viderunt illam a quo tempore hæc dixit? Uti que. Dicens enim : Non me videbitis ex illo tempore, non horam quæ tunc erat significat, sed tempus quod post crucem : sicut si dixisset : A tempore quo me crucifixieritis, non ultra me videbitis, donec redeam.

CAPUT XIV.

De hydropico. Quod non liceat ambire primos accubitus. Quod deceat magis vocare ad cænam pauperes quam amicos. De vocatis ad cænam. Parabola de ædificio turris.

Vers. 1-6. « Et factum est cum introiret in domum cujusdam principis Phariseorum Sabbato ad capiendum cibum, et ipsi observabant eum. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. Et respondens Jesus dixit ad legisperitos et Phariseos, dicens : Num licet Sabbato sanare? At illi tacuerunt. Ipse vero apprehensum sanavit eum, ac dimisit. Et respondens ad illos dixit : Cujus vestrum asinus aut bos in puteum cadet, et non continuo extrahet illum in die Sabbati? Et non poterant ad hæc respondere illi. » Dominus satis sciens Phariseorum morositatem, ingreditur in eorum domos. Curæ

⁹⁹ Psal. cxxxiv, 20.

την στοργήν, ἣν ἔχει περὶ τοὺς ὁ Κύριος · ὡς περ γάρ τις ἐραστής παρὰ τῆς ἐρωμένης καταφρονούμενος, οὕτως ἀνακαλεῖται τὴν μοιχαλίδα Συναγωγὴν · δείκνυσι δὲ καὶ τὴν οἰκίαν φιλανθρωπίαν, ὅτι παλάκις ἠθέλησεν ἐπιυναγαγεῖν αὐτούς, καὶ τὴν ἐκείνων ἀπόνοιαν σημαίνει, ἐν τῷ εἰπεῖν, ὅτι Οὐκ ἠθέλησατε · ἀφίημι λοιπὸν ὑμᾶς. Τοσοῦτον γὰρ ἐμίσησα τὴν πονηρίαν ὑμῶν, ὥστε οὐδὲ τὸν ναὸν λέγω οἰκόν μου εἶναι, ἀλλ' οἶκον ὑμῶν · ἕχρι γὰρ ἐνεπολιτεύετο ὑμῖν ἡ ἀρετὴ, καὶ ὁ ναὸς ἐμὸς ἦν · ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτὸν ἐμίσησατε, καὶ ἐμπόριον καὶ σπήλαιον ληστῶν πεποιθήκατε ταῖς πολλαῖς κατηλείαις, καὶ τῷ φιλοχρημάτων τῆς γνώμης ἀλλήλους ἀποκτινύοντες · τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἡ πραγματεία τῆς ληστείας ὑποσκελιζούσα τὸν ἀδελφὸν καὶ ἀρπάξουσα τὰ αὐτοῦ · ὁ καὶ οἱ ληστὰι ποιοῦσι, συμποδίζοντες γὰρ τοὺς ὁδοίτας, οὕτως ἦδη τὰ αὐτῶν ἀφαιρῶνται · ἐπεὶ οὖν τὸν ναὸν σπήλαιον ληστῶν πεποιθήκατε διὰ τὸ τῶν πραγμάτων εἶδος, ἅς ἐν αὐτῷ τῷ τῆς προσευχῆς οἴκῳ ἐποιεῖτε, οὐκέτι ἐμὸς ἐστὶν οἶκος, ἀλλ' ὑμῶν · Οὐ μόνον δὲ τὸν ναὸν νοήσεις οἶκον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἅπασαν γενεάν τῶν Ἰουδαίων · οἶδε γὰρ ἡ Γραφή καὶ τὸ γένος οἶκον ὀνομάζειν · ὡς τὸ, « Οἶκος Αεὺλ, εὐλόγησατε τὸν Κύριον. » Κάνταῦθα οὖν δύναται νοηθῆναι τὸ οἶκος ἀντὶ τοῦ τὸ γένος ὑμῶν ἀφίσταται παρ' ἐμοῦ, ὡς καὶ διὰ τοῦ προφήτου ἀλλαχοῦ φησιν, Ἐγκαταλείπειτα τὸν οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου · οἶκον γὰρ ἔκει τοὺς Ἰσραηλίτας φησὶ · δείκνυσι δὲ, ὅτι καὶ πρὸ τούτου αὐτὸς ἦν ὁ συνέχων αὐτούς, καὶ τῶν ἐχθρῶν βύθμενος · τὸ δὲ, Οὐ μὴ με ἴδητε ἕχρις ἂν εἴπητε, Ἐβλόγημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου · τὴν δευτέραν σημαίνει παρουσίαν. Τότε γὰρ καὶ ἀκοντες ἑμολογήσουσιν αὐτὸν Σωτήρα καὶ Κύριον, ὅτι αὐτοῖς οὐδὲν ὕψους. Τί οὖν; οὐκ εἶδον αὐτὸν ἀφ' οὗ ταῦτα εἶπε; Καὶ μάλα · θαν οὖν λέγει, ὅτι Οὐ με ἴδητε ἀπὸ τοῦ νῦν, οὐχὶ τὴν τότε ὡραν σημαίνει, ἀλλὰ τὸν μετὰ τὴν σταυρὸν χρόνον · ὡς περ ἂν εἴπεν, Ἄφ' οὗ με σταυρώσετε, οὐκέτι οὐ μὴ με ἴδητε, ἕχρις ἂν πάλιν ἔλθω.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Περὶ τοῦ ὕδρωπικοῦ. Περὶ τοῦ μὴ ἀγαπᾶν τὰς πρωτοκλισίας. Περὶ τοῦ πτωχοῦ μᾶλλον εἰς τὸ δεῖπνον καλεῖν, ἢ φίλους. Περὶ τῶν καλομένων ἐν τῷ δεῖπνῳ. Περὶ οἰκοδομῆς πύργου παραβολῆ.

« Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς οἶκόν τινος τῶν ἀρχόντων τῶν Φαρισαίων Σαββάτῳ, φερεῖν ἄρτον, καὶ αὐτοὶ ἦσαν παρατηρούμενοι αὐτόν. Καὶ ἰδοὺ ἀνθρώπος τις ἦν ὕδρωπικὸς ἐμπροσθεν αὐτοῦ. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπε πρὸς τοὺς Φαρισαίους καὶ νομικοὺς, λέγων · Εἰ ἔξεστι θεραπεύειν ἐν Σαββάτῳ; Οἱ δὲ ἠσύχασαν. Καὶ ἐπιλαβόμενος ἴασατο αὐτόν, καὶ ἀπέλυσε. Καὶ ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτούς εἶπε · Τίνος ὑμῶν ὄνος ἢ βοῦς εἰς φρέαρ ἐμπεσεῖται, καὶ οὐκ εὐθέως ἀνασπάσει αὐτόν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου; Καὶ οὐκ ἴσχυσαν ἀνταποκριθῆναι αὐτῷ πρὸς ταῦτα. » Εἰ καὶ ἐγίνωσκε τὸ ὑστέρησον τῶν

Φαρισαίων ὁ Κύριος, ὅμως εἰσὶ εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν ὠφέλειαι γὰρ ψυχῶν ἐφροντίζει, καὶ διὰ τοῦτο εἰσήρχετο ἢ γὰρ ἐκ λόγου καὶ διδασκαλίας, ἢ ἐκ σημείων ἐπιδείξεως δυνατὸν ἦν αὐτοὺς ὠφελεῖσθαι, εἴγε ἠθελοῦντο. Παρελθόντος οὖν εἰς μέσον τοῦ ὕδρωπικοῦ, ὁ Κύριος οὐ τοῦτο ἐσκόπησεν, ὅπως μὴ σκανδαλίση αὐτοὺς, ἀλλ' ὅπως εὐεργετήση τὸν θεραπεύειας δεόμενον. Δεῖ γὰρ ἡμᾶς, ἐνθα ὠφέλεια ἀνακύπτει μάλα πολλή, μὴ φροντίζειν τῶν ἀνοήτως σκανδαλιζομένων. Ἐλέγχει δὲ τὴν ἀφροσύνην τῶν ἐγκαλεῖν μελλόντων αὐτῷ, διὸ καὶ ἐρωτᾷ, Εἰ ἔξεστι τῷ Σαββάτῳ θεραπεύειν, ἢ οὐ; Ἄρα γὰρ οὐ προφανῶς καταγαλᾷ αὐτῶν ὡς ἀνοήτων; εἴγε τοῦ Θεοῦ τὸ Σάββατον εὐλογῆσαντος, αὐτοὶ κωλύουσιν ἀγαθοποιεῖν ἐν τούτῳ, καὶ ποιοῦσιν αὐτὸ πάντως ἐπικατάρτατον; Ἡ γὰρ ἡμέρα ἢ μηδὲν ἔργον ἀγαθὸν ἐπιδεχομένη, οὐκ εὐλογημένη. Ἄλλ' οὗτοι γε γνόντες ὅποι φέρει τὸ ἐρώτημα, ἠσύχασαν· τότε δὴ ὁ Ἰησοῦς τὸ οἰκεῖον ποιεῖ, καὶ διὰ τῆς ἀφῆς ἰδᾷται τὸν ἄνθρωπον· εἶτα καὶ τοὺς Φαρισαίους ἐντρέπει διὰ τοῦτου, μονονουχί τοιαῦτα λέγων αὐτοῖς· Ἐὶ κεκώλυεν ὁ νόμος ἐλεεῖν ἐν Σαββάτῳ, μὴ φροντίσει; υἱοῦ κινδυνεύοντος ἐν Σαββάτῳ; Καὶ τί λέγω υἱοῦ; ὅπου οὐδὲ βοῦν ἀβοήθητον καταλείψαι; εἰ κινδυνεύοντα ὕψαι; Πῶς οὖν οὐκ ἀνόητον παρατηρεῖσθαι τὴν τοῦ ὕδρωπικοῦ θεραπείαν ἐν Σαββάτῳ; Ἰδρωπικός ἐστι καὶ πᾶς ὃς διὰ τοῦ ἀνειμένου βίου καὶ ὕγρου κατὰ ψυχὴν νοσήσας δεινῶς, δεῖται Χριστοῦ, οὐκοῦν καὶ θεραπευθήσεται, εἰ ἐμπροσθεν Χριστοῦ γένηται. Ὁ γὰρ ἐμπροσθεν Θεοῦ εἶναι ἐνοῶν ἀεὶ, καὶ παρ' αὐτοῦ ὁρᾶσθαι, ἐλάχιστα ἀμαρτησεται.

ε Ἐλεγε δὲ πρὸς τοὺς κεκλημένους παραβολὴν, ἐπέχων πῶς τὰς πρωτοκλισίας ἐξελέγοντο, λέγων πρὸς αὐτούς· Ὅταν κληθῆς ὑπὸ τινος εἰς γάμον, μὴ κατακληθῆς εἰς τὴν πρωτοκλισίαν, μήποτε ἐντιμότερός σου ἢ κεκλημένος ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἔλθῶν ὁ σὲ καὶ αὐτὸν καλέσας, ἐρεῖ σοι, Δὴς τούτῳ τόπον, καὶ τότε ἄρξῃ μετ' αἰσχύνῃς τὸν ἔσχατον τόπον κατέχειν· ἀλλ' ἔταν κληθῆς, πορευθεὶς ἀνάπεσον εἰς τὸν ἔσχατον τόπον, ἵνα ὅταν ἔλθῃ ὁ κεκληκὼς σε, εἴπῃ σοι· Φίλε, προσανάθηθι ἀνώτερον· τότε ἔσται σοι δόξα ἐνώπιον τῶν συνανακειμένων σοι, ὅτι πᾶς ὁ ὕψων ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, καὶ ὁ ταπεινὸς ἑαυτὸν ὑψωθήσεται. Ὁρᾷς τὰ δέλφια τοῦ Χριστοῦ ποιά τινὰ εἰσιν, εἰς ὠφέλειαν ψυχῶν, οὐκ εἰς κόρον γαστρὸς καταστρέφοντα; Ἴδε γὰρ, ἴσαστο τὸν ὕδρωπικὸν, εἰδὼς τοὺς Φαρισαίους, ὅτι καλὸν τὸ ἐν Σαββάτῳ εὐεργετεῖν. Ἐπεὶ δὲ εἶδεν αὐτοὺς καὶ περὶ τῆς πρωτοκλισίας θορυβομένους, ἰδᾷται καὶ τοῦτο τὸ πάθος οὐκ ἀπὸ μικρᾶς ἀρχόμενον προσάσσει, ἀλλ' ἀπὸ μεγάλης καὶ δυσδιαφεύκτου, τῆς κενοδοξίας; φημί· καὶ μὴ τις νομίζετω τὴν περὶ τοῦτου διδασκαλίαν μικρὰν εἶναι, καὶ ἀναξίαν τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοπρεπείας· μάλιστα μὲν γὰρ οὐδὲ ἱατρὸν φιλόανθρωπον εἴποις ἂν, τὸν ποδάγρας μὲν ἰσθαι ἐπαγγελλόμενον, καὶ ὅσα τῶν νοσημάτων ἀξιόλογα, δακτύλου δὲ σύντριμμα ἢ ὀδόντος ἄλγος, μὴ δεχόμενον θεραπεύειν. Ἐπιστα πῶς μικρὰν τὸ τῆς κενοδοξίας πάθος, ὃ ἠνώχλει πάντως τοῖς τὰς πρωτοκλισίας ζητοῦσιν; Ἐχρῆν οὖν, ἐχρῆν

A enim ei erat ainfmarum utilitas, et propterea ingressus est. Potuissent enim vel ex doctrina et sermone, vel ex ostensione miraculorum utilitatem percepisse, si quidem voluissent. Porro cum in medium venisset hydropicus, non hoc consideravit Dominus, quomodo non offenderet ipsos, sed quomodo sanaret eum qui cura sua indigebat. Oportet enim nos ubi magna prospecta utilitas, non curare insipientes qui scandalizantur. Arguit autem insipientiam eorum qui reprehensuri erant, ideoque interrogat: Licetne Sabbato sanare an non? Nonne manifeste irridet eos ut insipientes? Siquidem cum Deus Sabbatum benedixerit, ipsi benefacere prohibent in eo, et per hoc faciunt omnino maledictum? Non enim benedictus est dies in quo nihil boni fieri soleat. At cum hi scientes quo tenderet interrogatio, siluerunt, tunc Jesus quod suum erat facit, et contactu sanat hominem: deinde etiam Phariseos erubescere facit, quasi talia diceret eis: Si prohibuisset lex misereri in Sabbato, non curæ tibi fuisset si filius tuus periclitatus fuisset in Sabbato? Et quid dico filius? neque bovem reliquisses absque adiutorio, si periclitantem vidisses. Quomodo igitur non stultum fuerit quod observatis sanationem hydropici in Sabbato? **394** Hydropicus est omnis qui per dissolutam vitam et lubricam anima sua graviter ægrotat, qui et Christo indiget: et sanabitur plane, si ante Christum fuerit. Nam qui se ante Christum esse considerat, cogitans semper quomodo ab ipso videatur, minime peccabit.

Vers. 7-11. ε Dicebat autem ad invitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos: Cum invitatus fueris ab aliquo ad nuptias, ne accumbas in primo loco, ne forte honoratior te ab illo sit invitatus, et veniens is qui te et illum vocavit, dicat tibi: Da huic locum: et tunc incipias cum rubore extremum locum tenere: quin potius cum voce vocatus fueris, vade, accumbe in novissimo loco, ut cum venerit qui te invitavit, dicat tibi: Amice, ascende superius: tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus: quia omnis qui se extollit, humiliabitur, et qui se humiliat, extolletur. Ὁρᾷς cœnas Christi quales sint, nempe in utilitatem animæ, et non in satietatem ventris vertuntur. Ecce enim sanavit hydropicum: docuit Phariseos quod bonum sit in Sabbato benefacere. Et postea videns eos de primo accubitu tumultuari, sanat et hanc affectionem, quæ non a parva, sed magna et vix effugabili causa incipit, inani inquam gloria. Et ne quis existimet hoc docere minus et indignum esse magnificentia verbi Dei, imo maxime: quia medicus qui pollicetur sanare podagram, omnesque morbos memoratu dignos, neque digitorum attritiones, vel dentis dolorem sanare detractat. Deinde quomodo parvus inanis gloriæ morbus, quo omnino turbantur qui primos accubitus quærunt? Oportebat igitur humilitatis doctorem et principem et consummatorem Christum omnes

ramos inanis gloriæ amputare. Et hoc quoque ex-
pende, si non fuisset tempus mensæ, et de hoc dis-
seruisset Dominus relicto de aliis rebus sermone,
esset forte reprehensioni locus: nunc autem quia
hora cœnæ et ambitionis morbus miseris turbans
ante oculos Salvatoris versabatur, tempus erat ad-
monitionis. Vide enim et aliter quomodo a culpa
hominem liberet, et quomodo ipsum civilem faciat.
Quanta enim confusione plenus, cum requisiveris
locum te indignum, et deinde cum superuenerit
dignior, is qui te vocavit, dicat: Da huic locum, id-
que serpe? Descendes unum tu, illi autem primum
locum occupabunt. Contra, quanta laude dignus,
quando prima sella dignus, principio sedet in hu-
mili loco, et postea præ aliis sedere comparitur,
omnibus illi primo loco cedentibus? Num igitur
parva tibi videtur illa admonitio Domini, quæ maxi-
mam virtutum humilitatem docet, et in auditorum
animabus collocat, et ad honestam vitæ observatio-
nem **395** ducit? id quod Christi dilectus discipulus
Paulus postea dixit: « Omnia honeste et secundum
ordinem, inquit, fiant. » Quo pacto igitur hoc fiet?
Nullus querat quod suum est, sed unusquisque quod
alterius. Vides discipulum eadem loqui, quæ ma-
gister ejus? Istud verò: « Omnis qui seipsum
exaltat humiliabitur, » quo pacto intelligam? E-
cui multi in vita hac se exaltantes, honore fruun-
tur. Igitur hoc quidem humiliari est, quando quis
fruitur magno honore in mundo, tam miser et hu-
milis sit apud Deum. Insuper non usque ad finem,
neque apud omnes in tali honore est, sed quantum
a quibusdam observatur, tantum ab aliis irridetur,
et nonnunquam ab his a quibus honoratur. Vera
igitur est sententia. Et omnis indignus hanc sibi
sublimitatem vindicans, humiliabitur, et apud Deum
quidem, quando ultimum iudicium, in vita vero hac
maxime. Natura enim omnis homo indignus subli-
mitate. Nullus igitur extollatur, ut ne extreme hu-
milietur.

Vers. 12-15. « Dicebat autem et ei qui se invita-
verat: Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare
amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos
tuos, neque vicinos divites, nequando et ipsi te vi-
cissim invitent, ac rependatur tibi beneficium. Ino
cum facis convivium, voca pauperes, debiles, clau-
dos, cæcos, et beatus eris: quia non possunt re-
pendere tibi: rependetur enim tibi in resurrectione
iustorum. Hæc cum audisset quidam de simul ac-
cumbentibus, dixit illi: Beatus qui comedit pran-
dium in regno Dei. » Ex duobus generibus constabat
convivium, ex vocatis, et his qui vocabant. Vocato-
rum genus salubri admonitione ad humilitatem in-
duxerat, et convivium miulme sumptuosum illis
proposuerat. Nunc et in eum qui vocaverat, vicis-
sim liberalitatem suam exercet: et admonitione red-
iuvitat, abducens eum ne convivia instituat humani

τὸν τῆς ταπεινώσεως διδάσκαλον, καὶ ἀρχηγόν, καὶ
τελειωτὴν Χριστὸν πάντα κλάδον τῆς πονηρίας· ῥίζης
τῆς κενοδοξίας ἐκτίμνειν. Καὶ τοῦτο δὲ μοι προελο-
γίζου· εἰ μὴ οὖν οὐκ ἦν καιρὸς τραπέζης, καὶ δι-
ελέγετο περὶ τούτων ὁ Κύριος, ἀφελὲς τοὺς περὶ ἄλλων
λόγους, εἴην ἂν λόγον ἢ μέμφεις, νῦν δὲ δείκνου ὄν-
τος, καὶ τοῦ τῆς φιλοπροσταίας πάθους πρὸ ὀφθαλμῶν
τοῦ Σωτῆρος· ἐνοχλοῦντος τοῖς ἐλαστοῖς, καιρὸν εἴ-
χεν ἢ παραίνεσις. Ἴδε γὰρ καὶ ἄλλως· πόσου μέρου
τὸν ἀνθρώπον ἀπαλλάττει, καὶ πῶς· κόσμιον αὐτὸν
ποιεῖ. Πόσης γὰρ αἰσχύνῃς ἀνάμεστον, ὅταν τὸν μὴ
πρέποντά σοι τόπον ζητήσαντι, εἶτα ἐλθόντος τοῦ
ἐντιμωτέρου, ὁ καλέσας σε εἴπῃ· Ἄδεις τούτῳ τόπον,
καὶ τοῦτο κολλάκις, καὶ ὑποβαίη· μὴ αὐτὸς, ἐκεί-
νοι δὲ προεδρεύουσι; Πόσου δὲ ἐκπαίου ἀξίον τοῦναν-
τίον, ὅταν ὁ τῆς πρώτης καθέδρας ἀξίος, ὑποβάς εἰς
ἀρχῆς, εἶτα προεδρεύων εὐρεθῇ, πάντων ἐξισταμέ-
νων αὐτῷ τῶν πρωταίων; Ἄρα μικρὰ σοὶ δοκαί ἢ
τοιαύτη τοῦ Κυρίου παραίνεσις, τὴν μεγίστην τῶν
ἀρετῶν, τὴν ταπεινώσιν ὑπογράφουσα, καὶ ταῖς πῶν
ἀκρωμένων ψυχῶν ἐγκαθιστώσα, καὶ πρὸς τὸ εὐ-
σχημον ἄγουσα τότῃς αὐτῆς ἀκούοντα; ὅπερ οὖν καὶ
ὁ Χριστοῦ μαθητῆς Παῦλος ὑπεροβείπει, « Πά· τα εὐ-
σχημόνως καὶ κατὰ τάξιν, φησί, γινέσθω. » Πῶς οὖν
τοῦτο γενήσεται; Μήδεὶς τὸ ἐαυτοῦ ζητεῖτω, ἀλλὰ τὸ
τοῦ ἑτέρου ἕκαστος. Ὅρξ τὸν μαθητὴν τὰ αὐτὰ τῷ
δ· λαοκάλω φθεγγόμενον; Τὸ δὲ, « Πῶς ὁ ὕψιον ἑαυτὸν
ταπεινωθήσεται, » πῶς νοήσομεν; Καὶ γὰρ πολλοὶ ἐν
τῷ βίῳ τούτῳ ὑφούντες· ἑαυτοὺς, τιμῆς ἀπολαύουσι·
τοῦτο μὲν οὖν ἔστι τὸ ταπεινοῦσθαι, ὅταν τις ἀπο-
λαύῃ κλεινοῦς τιμῆς· ἐν τῷ κόσμῳ· τότε γὰρ ἄθλιος
καὶ ταπεινὸς παρὰ Θεῷ. Ἐπειτα δὲ οὐκ ἔχει τέλος,
οὐδὲ παρὰ πᾶσιν ὁ τοιοῦτος τιμᾶται, ἀλλ' ἐν δοκῇ
τούτοις τιμᾶται, ἐκείνοι διασύρουσιν αὐτὸν, ἢ καὶ
αὐτοὶ οἱ τιμῶντες. Ἀληθὴς οὖν ἡ τῆς ἀληθείας ἀπό-
φασις. Καὶ πῶς ὁ ἀνάξιος ὕψους, σφετεριζόμενος
τοῦτο, ταπεινωθήσεται, καὶ παρὰ τῷ Θεῷ μὲν, ὅτε
ἡ τελευταία κρίσις, κἂν τῷ βίῳ δὲ τούτῳ πάντων
μέγιστα· φύσει δὲ πᾶς ἀνθρώπος ἀνάξιος ὕψους.
Μήδεὶς οὖν ἐπαιρέσθω, ἵνα μὴ ἐσχάτως ταπεινωθῇ.

« Ἐλεγε δὲ τῷ κεκλητότι αὐτὸν, Ὅταν πικρὸς ἄρι-
στον ἢ δείκνον, μὴ φώνει τοὺς φίλους σου, μηδὲ
τοὺς ἀδελφούς σου, μηδὲ τοὺς συγγενεῖς σου, μηδὲ
γαίτονας πλουσίους, μήποτε καὶ αὐτοὶ σε ἀντακαλέ-
σωσι, καὶ γένηται σοὶ ἀνταπόδομα, ἀλλ' ὅταν τοῦ
δοχῆν, κάλεσον πτωχοὺς, ἀναπήρους, χωλοὺς, τυ-
φλοὺς, καὶ μακάριος· ἔση, ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταπο-
δοῦναί σοι· ἀνταποδοθήσεται γὰρ σοὶ ἐν τῇ ἀναστάσει
τῶν δικαίων. Ἀκούσας δὲ τις τῶν συνακαλεσμένων
εἶπεν αὐτῷ· Μακάριος ὃς φάγεται ἄριστον ἐν τῇ βα-
σιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. » Ἐκ δυοῖν μερῶν συγκαταμένου τοῦ
δείκνου, τῶν τε καλούντων καὶ τῶν καλουμένων, τὸ
μὲν τῶν καλουμένων μέρος· ἔφηθ' διὰ παραίνεσεως
εἰς τὴν σωτήριον ταπεινοφροσύνην χειραγωγῆσαι,
καὶ ὕψον αὐτοῖς ἀδαπάνητον παραθεῖς, λοιπὸν δὲ πῶν
καλέσαντα ἀντιφιλοτιμῆται, καὶ διὰ παραίνεσεως
ἀνθεστῆ, ἀπάγων αὐτὸν τοῦ διὰ τινα χάριτι ἀνθρώ-
που

Luc. xviii, 14.

αἰνῆν τὰς ἐστιάσεις ποιῆσθαι, καὶ τὴν παραυτίκα ἀντιμισθίαν ἐκδέχασθαι. Οἱ γὰρ μικρόψυχοι φίλους καλοῦντες ἢ συγγενεῖς διὰ τὴν ἐν τῷ παρευθῷ χάριν τοῦτο ποιοῦσι, κἄν μὴ τύχῃσι, δυσχεραίνουσι. Οἱ δὲ μεγάλῃψυχοι τὸ μέλλον ἀναμένοντες παρὰ τοῦ ὄντως πλουσίου, τὰς ἀμοιβὰς ἐκδέχονται. Ταῦτα δὲ λέγων ὁ Κύριος, οὐ τῆς πρὸς τοὺς φίλους τιμῆς ἀπαίρει· ἡμᾶς, ἀλλὰ μὴ πιπράσκειν τὴν φιλοφροσύνην παιδεύει. Ἀκούσας δὲ τὶς ταῦτα, καὶ νομίσας, ὅτι ὁ θεὸς ἀντιφιλοτιμήσεται, καὶ ἀνθεσπῆσαι σωματικαῖς τραπέζαις τοὺς δικαίους, εἶπεν· ὅτι Μακάριος ὅστις φάγεται ἄριστον ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Οὐ γὰρ ἦν πνευματικὸς, ἵνα νοῆσῃ τὰ ὑπὲρ αἰσθησίν, ἀλλ' ἔτι ψυχικὸς, τουτέστιν ἀνθρωπίνους λογισμοῖς διοικούμενος· τοιοῦτος γὰρ ὁ ψυχικὸς ὁ μὴδὲν ὑπὲρ φύσιν πιστεύων, ἀλλὰ πάντα κατὰ φύσιν νοῶν. Τρεῖς γὰρ εἰσι καταστάσεις, σαρκική, ψυχική, καὶ πνευματική. Καὶ σαρκική μὲν ἐστίν, ὅταν τις ἡδῆσθαι βούληται, καὶ χαίρειν μετὰ τοῦ καὶ ἄλλους κακοποιεῖν, οἷόν ἐστι πάντων τὸ τῶν πλεονεκτῶν φύλον· ψυχική δὲ κατάστασις, ὅταν τις μῆτε βλάπτειν μῆτε βλάπτεσθαι· βούλοιο· τοῦτο γὰρ τὸ κατὰ φύσιν ζῆν· ἐπαι καὶ ἡ φύσις αὐτῆ τοῦτο ἡμῖν εἰσθηταί· πνευματικὴ δὲ, ὅταν τις καὶ βλάπτεσθαι βούλοιο διὰ τὸ καλὸν καὶ κακοχρησθῆναι. Ἔστιν οὖν ἡ μὲν πρώτη παρὰ φύσιν, ἡ δὲ μέση κατὰ φύσιν, ἡ δὲ τρίτη ὑπὲρ φύσιν. Πᾶς οὖν ἀνθρώπινος φρονῶν, καὶ μὴδὲν τῶν ὑπὲρ φύσιν δυνάμενος νοῆσαι, ψυχικὸς λέγεται, ὡς ψυχῇ καὶ πνεύματι διοικούμενος· ὅταν δὲ τις πνεύματι ἀγῆται, καὶ οὐκέτι ζῆ αὐτὸς, ζῆ δὲ ἐν αὐτῷ Χριστὸς, οὕτως ἐστὶν ὁ πνευματικὸς, ὁ τὴν φύσιν ὑπερναθά· ψυχικὸς οὖν ἦν ὁ νομίσας αἰσθητὰς εἶσθαι τὰς ἀμοιβὰς τοῖς ἁγίοις, οἷα μὴδὲν τῶν ὑπὲρ φύσιν δυνάμενος νοῆσαι.

Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ, Ἀνθρώπος τις ἐποίησε δείπνον μέγα, καὶ ἐκάλεσε πολλοὺς, καὶ ἀπέστειλε τὸν δούλον αὐτοῦ τῇ ὥρᾳ τοῦ δείπνου, εἰπεῖν τοῖς κακλημένοις· Ἔργασθε, ὅτι ἤδη ἑτοιμὰ ἐστὶ πάντα. Καὶ ἤρξαντο ἀπὸ μῆδὲς πορευθεῖσθαι πάντες. Ὁ πρῶτος εἶπεν αὐτῷ· Ἄγρον ἠγόρασα, καὶ ἔχω ἀνάγκην ἔξειθεῖν, καὶ ἰδεῖν σὺν, ἔρωτῶ σε, ἔχε με παρητημένον. Καὶ ἕτερος εἶπε· Ζεύγη βοῶν ἠγόρασα πάντε, καὶ πορεύομαι δοκιμάσαι αὐτὰ, ἔρωτῶ σε, ἔχε με παρητημένον. Καὶ ἕτερος εἶπε· Γυναίκα ἐγῆμα, καὶ διὰ τοῦτο οὐ δύναμαι εἰθεῖν. Τοῦ συνανακαμένου εἰπόντος, ὅτι μακάριος ὁς φάγεται ἄριστον ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, ὁ Κύριος διδάσκει αὐτὸν πλατύτερον, πῶς δεῖ νοεῖν ἡμᾶς τὰς τοῦ Θεοῦ ἐστιάσεις. Καὶ δὴ φησι παραβολὴν τοιάδε, ἀνθρώπων μὲν ὀνομάζων τὸν φιλόπλουτον αὐτοῦ Πατέρα. Ὁ γὰρ θεὸς ὅταν μὲν τὴν τιμωρητικὴν αὐτοῦ δύναμιν αἰνίττειται, παρὰ τῇ Γραφῇ πάνθηρ, καὶ κάρδαλις, καὶ ἄρκτος ὀνομάζεται· ὅταν δὲ φιλοπλουτίαν τινὰ αἰνίττειται μέλλη, ἀνθρώπος· εἰσάγεται, ὡσπερ οὖν καὶ νῦν· ἐπειδὴ περὶ τῆς φιλοπλουτίας οἰκονομίας διαλαμβάνει ἢ παραβολῇ, ἢ ἐνῆργησεν ἐν ἡμῖν, κοινονοῦς ἡμᾶς ποιήσας τῆς σαρκὸς τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ,

A favoris vel remunerationis mox recipiendæ gratia. Qui pusillo sunt animo, amicos vel cognatos ob presentis vitæ beneficium vocant : quod si minus consequantur, gravatim ferunt. Qui autem magni sunt animi, futurum præmiū expectantes, a vere divite remunerationes accipiunt. Hæc autem dicens Dominus, non nos ab amicis arctet, sed benignitatem non esse vendendam docet. Itaque postquam hæc quidam audisset, et sentiret quod Deus corporalibus mensis remuneraret et rediuvitaret justos, dixit : Beatus qui comedit panem in regno Dei. Non enim spiritualis erat, ut intelligeret ea quæ supra sensum : sed animalis udbuc erat, hoc est, humanas cogitationes sociabatur. Animalis enim est, qui nihil super naturam credit, sed omnia secundum naturam intelligit. Tres enim sunt ordines, carnalium, animalium 396 et spiritualium. Carnalis quidem est, qui vult lætari et gaudere cum aliis malefecerit, ut est omne genus avarorum. Animalis, qui neque furari neque nocere vult, hoc est enim juxta naturam vivere, quandoquidem hoc nobis natura indidit. Spiritualis vero, qui et affligi et damnum ferre vult propter virtutem. Est igitur primus præter vel extra naturam, secundus juxta naturam, tertius supra naturam. Omnis igitur qui humana sapit, et non valet intelligere ea quæ supra naturam, animalis dicitur, uti qui anima et spiritu gubernetur. Quando autem quis spiritu agitur, et non jam vivit ipse, vivit autem in eo Christus 40, hic est spiritualis, naturam supergressus. Animalis igitur erat et hic, qui putabat fore sensibiles sanctorum retributiones, quoniam nihil super naturam poterat intelligere.

Veras. 16-20. « At ipse dixit ei : Homo quidam paraverat cœnam magnam, et vocavit multos, misitque servum illum suum hora cœnæ ut diceret invitatis : Venite, quia jam parata sunt omnia. Et cœperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei : Villam emi, et necesse est mihi exire, et videre illam : rogo te, habe me excusatum. Et alter dixit : Juga boum enim quinque, et eo ad probandum illa : rogo te, habe me excusatum. Et dixit alius : Uxorem duxi, et ideo non possum venire. » Cum dixisset is qui simul accubuerat, beatum eum qui comedit prandium in regno Dei, Dominus docet eum latius quomodo oporteat nos intelligere convivium Dei, et parabolam hanc dicit : hominem quidem nominans misericordem suum patrem. Quando enim vindictivam Dei virtutem Scriptura significat, pantheram, et ursum, et pardum eum vocat ; quando autem misericordia vult insinuare, hominem inducit : sicut et nunc misericordissimam ejus dispensationem intelligens, quam operatur in nobis, qua nos facit participes carnis Filii sui, hominem eum nominat. Cœnam enim magnam vocavit dispensationem hanc. Cœnam quidem, eo quod in novissimis temporibus,

66 Galat. II, 20.

et quasi ad vesperam sæculi venit Dominus. Magna autem cœna hæc, quoniam ex confesso magnum est salutis nostræ mysterium. Et misit servum illum suum hora cœnæ. Quis est servus ille? Is qui forma servi assumpta, Filius Dei homo factus et ut hominis esse dicitur. Attende quomodo non dixerit, servum, sed cum articulo, servum illum suum. Illum proprie dixit, qui juxta formam humanam ei placuit, et servivit. Non enim ut Filius et Deus tantum beneplacitus est Patri, sed et sicut homo ipse solus sine peccato, omnibus paternis consiliis et mandatis ministravit et paruit : et **397** implens omnem justitiam, servire dicitur Deo et Patri : ideo et ipse solus proprie servus Dei dicitur. Hora autem cœnæ missus est, hoc est definito et opportuno tempore. Non enim aliud tempus commodius fuit salutis nostræ, quam quo regnabat Cæsar Augustus, cum in summo esset malitia, quam destrui oportebat. Sicut enim medici sinunt in sævi morbi ulceribus malum omnem humorem erumpere, et deinde remedia apponunt : ita et peccatum oportebat omnes suas species indicare, et deinde magnum medicum imponere pharmaca. Et propterea expectavit Christus donec diabolus malitiæ mensuram impleret, et tunc denique incarnatus est, et omne genus malitiæ per sanctam vitam suam sanavit. Missus est igitur hora, hoc est opportuno et accommodo tempore, sicut et David dicit : « Accingere gladio tuo super femur tuum ⁶⁶ potenter, et tempestivitate tua. Omnino enim gladius, verbum Dei : per femur autem nativitas in carne significatur, quæ contingit in tempestivitate, hoc est in tempore opportuno. Missus vero est ut diceret invitatis. Qui sunt hi qui vocati sunt? Fortassis omnes homines. Omnes enim vocavit Deus ad sui agnitionem, partim per ordinatam visibilibus constitutionem, partim per naturalem legem : fortassis autem magis proprie Israelitas, qui per legem et prophetas vocati fuerunt. Ad illos igitur missus est primum Dominus, uti ad oves domus Israel. Ipse enim dicebat : Venite, quia parata jam sunt omnia. Prope enim esse regnum Dei ⁶⁷, omnibus evangelizabat Dominus, et intra vos. At illi cœperunt simul, id est ex composito, excusare. Omnes enim principes Judæorum detrectabant Jesum, habere regem, et cœnam non meruerunt : alius quidem propter divitiarum cupiditatem, alius autem propter voluptatem. Nam ille quidem villam emerat, et alius juga boum, qui signant divitiarum cupidos. At alius qui uxorem duxerat, voluptuarius erat. Insuper et is villam compararat, qui propter mundanam sapientiam non accipit mysterium. Villa enim est mundus hic, et natura simpliciter. Qui autem naturam observat, non recipit hoc quod super naturam. Igitur pharisæus qui villam forte comparaverat, hoc est, qui respexerat ad naturæ leges, non recipit virginem parere Deum, quod super naturam est : scilicet et omnes qui in externa sapientia gloriantur,

Α ἄνθρωπον αὐτὸν ὠνόμασε· δείπνον δὲ μέγα ἐκάλεσε τὴν οἰκονομίαν ταύτην, δείπνον μὲν, ἐπειδὴ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς, καὶ οἷον ἐπὶ δυσμαίαις τοῦ αἰῶνος ἦλθεν ὁ Κύριος. Μέγας δὲ ὁ δείπνος οὗτος, ἐπειδὴ καὶ ὁμολογουμένως μέγα τὸ τῆς σωτηρίας ἡμῶν μυστήριον· καὶ ἀπέστειλε τὸν δούλον αὐτοῦ τῇ ὥρᾳ τοῦ δείπνου. Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ δούλος; Ὁ τὴν μορφὴν τοῦ δούλου ἀναλαβὼν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἄνθρωπος γινόμενος, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἀποσταλῆναι λεγόμενος. Πρόσχει δὲ πῶς οὐκ εἶπε, δούλον, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἄρθρου, τὸν δούλον, τὸν κυρίως, φησὶν, αὐτῷ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον εὐαρεστήσαντα καὶ εὐδουλεύσαντα. Οὐ μόνον γὰρ καθὼς Υἱὸς καὶ Θεὸς εὐάρεστος τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ καὶ καθὼς ἄνθρωπος, αὐτὸς μόνος ἀναμαρτήτως πάσαις ταῖς τοῦ Πατρὸς βουλαῖς καὶ ἐντολαῖς ὑπηρέτησας, καὶ πληρώσας πᾶσαν δικαιοσύνην, δουλεύσαι λέγεται τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, διὸ καὶ κυρίως δούλος τοῦ Θεοῦ αὐτὸς ἂν λέγοιτο μόνος. Τῇ ὥρᾳ δὲ τοῦ δείπνου ἀπεστάλη, τουτίστιν, ἐν τῷ ὠρισμένῳ καὶ ἐπιτηδείῳ καιρῷ. Οὐδὲ γὰρ ἄλλος καιρὸς ἦν τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐπιτηδειώτερος, ἢ ἐκεῖνος ὁ κατὰ τὴν τοῦ Ἀγούστου Καίσαρος βασιλείαν, ὅτε κορυφωθείσαν τὴν κακίαν εἶδε καθαιρεθῆναι. Ὅσπερ γὰρ νόσημα ὑποῦλον, καὶ κακὸς ἔστιν οἱ ἰατροὶ πάντα τὸν πονηρὸν χυμὸν ἐκρῆσαι, εἶθ' οὕτως τὰς φαρμακείας ἐπέχουσιν, οὕτως καὶ τὴν ἁμαρτίαν εἶδε πάντα τὰ οἰκτεῖα ταύτης εἶθ' ἐπιδείξασθαι, εἶτα τὸν μέγαν ἰατρὸν ἐπιθεῖναι τὸ φάρμακον. Διὰ τοῦτο δὴ περιέμεινε ὁ Κύριος τὸ μέτρον τῆς κακίας πληρῶσαι τὴν διάβολον, καὶ οὕτως σαρκωθείς πᾶν εἶδος κακίας διὰ πάσης τῆς ἀγίας αὐτοῦ πολιτείας ἐξείσατο. Ἀπεστάλη οὖν ἐν ὥρᾳ, τουτίστιν, τῷ ὠρισμένῳ καὶ ἐπιτηδείῳ καιρῷ, καθὰ καὶ Δαυὶδ λέγει· « Περὶξῶσαι τὴν βομφαλίαν σου, ἐπὶ τὸν μηρὸν σου, δυνατὴ ἡ τῆς ὠραιότητός σου· πάντως γὰρ βομφαλία μὲν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, διὸ τοῦ μηροῦ δὲ ἡ ἐν σαρκὶ γένεσις σημαίνεται· ἥτις τῇ ὠραιότητι ἐγένετο, τουτίστιν, ἐν τῷ ἐπιτηδείῳ καιρῷ. Ἀπεστάλη δὲ εἶπαι τοῖς κακῆμένους. Τίνας δὲ εἰσιν οὗτοι οἱ κακῆμένοι; Τάχα μὲν καὶ πάντας ἄνθρωποι· πάντας γὰρ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς εἰς τὴν ἐπίγνωσιν αὐτοῦ, τοῦτο μὲν διὰ τῆς τῶν ὀρωμένων εὐταξίας, τοῦτο δὲ διὰ τοῦ φυσικοῦ νόμου· τάχα δὲ οἰκειότερον οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οἱ διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ἐκλήθησαν· εἰς τούτους οὖν ἀπεστάλη προηγουμένως ὁ Κύριος, εἰς τὰ πρόβατα οἴκου Ἰσραὴλ. Αὐτὸς μὲν οὖν εἶπε· Ἐρχεσθε, ὅτι ἤδη ἑτοιμὰ ἐστὶ πάντα· ἔγγυς γὰρ εἶναι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἅπασιν εὐηγγελίζετο ὁ Κύριος, καὶ ἐντὸς ἡμῶν. Οἱ δὲ ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς παρατεῖσθαι, τουτίστιν, ὡς ἐξ ἐνὸς συνθήματος· πάντας γὰρ οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων παρατεθᾶμνοι ἔχουν τὸν Ἰησοῦν βασιλεῖα, οὐδὲ τοῦ δείπνου ἠξιώθησαν· ὁ μὲν διὰ φιλοκλουτίαν, ὁ δὲ διὰ φιληθονίαν. Ὁ μὲν γὰρ τὴν ἀργὴν ἀγοράσας, καὶ ὁ τὰ ζεύγη τῶν βοῶν, φιλόκλουτοι ἂν νοθεῖεν· ὁ δὲ τὴν γυναῖκα γήμες, φιλήθονοι· εἰ βούλει δὲ μοι, ἀργρὸν ἀγοράζει ὁ δὲ τὴν τοῦ κόσμου σοφίαν μὴ παραδεχόμενος· τὸ μυστή-

⁶⁶ Psal. xli, 4. ⁶⁷ Matth. iii, 2

ρουν. Ἄγρὸς μὲν γὰρ ὁ κόσμος, καὶ ἡ φύσις ἀπλῶς, ὁ δὲ τὴν φύσιν βλέπων, τὸ ὑπὲρ φύσιν οὐ παραδέχεται. Ἰδὼν οὖν ὁ Φαρισαῖος τυχόν τὸν ἀγρόν, τούτεστι, πρὸς τοὺς τῆς φύσεως νόμους ἀποβλέψας, οὐ παρεδέξατο τὸ τεκεῖν περὶ θένον Θεόν, ὡς ὑπὲρ φύσιν ἐν· ἀλλὰ καὶ οἱ τῆ ἐξω σοφία ἐγκανχώμενοι πάντες, διὰ τὸν ἀγρόν τούτον, τούτεστι τὴν φύσιν, ἠγνόησαν τὸν καινοτομήσαντα τὴν φύσιν Ἰησοῦν. Ὁ δὲ ζεύγη βῶν ἀγοράσας πέντε, καὶ δοκιμάζων αὐτὰ, νοηθεῖν ἂν καὶ ὁ φιλόβλος ἄνθρωπος, ὃς τὰς πέντε τῆς ψυχῆς αἰσθήσεις ταῖς πωματικαῖς συνέζευξε, καὶ τὴν ψυχὴν ἰσάρα καὶ ἐποίησε· διὰ τοῦτο οὐα δὴ περὶ γῆν ἐνηκολημένους, οὐ βούλεται τοῦ λογικοῦ δειπνοῦ μεταλαβεῖν, φησὶ γὰρ καὶ σοφός· « Τί σοφισθήσεται ὁ κρατῶν ἀρέτρου; » Ὁ δὲ διὰ τὴν γυναῖκα ἐκρίπτων, ὁ φιληθόνος εἴη ἂν, ὃς τῆ σαρκὶ τῆ συζύγῃ τῆς ψυχῆς προστατηκῶς, καὶ ἐν αὐτῇ ὄν, ὡς κολληθεὶς αὐτῇ, Θεῷ ἀρῆσαι οὐ δύναται. Νοήσαις δ' ἂν ταῦτα πάντα καὶ κατὰ τὸ ρητόν· καὶ γὰρ ἐκρίπτομεν τοῦ Θεοῦ προσκαίμενοι· μὲν τούτοις, καὶ τὸν ἅπαντα βίον εἰς ταῦτα ἐκτραχιζόμενοι· θεῖον δὲ μηδὲν ἢ νόημα ἢ ρῆμα διανοούμενοι, ἢ μεταρχόμενοι.

« Καὶ παραγενόμενος ὁ δούλος, ἀπήγγειλε τῷ κυρίῳ αὐτοῦ ταῦτα. Τότε ὀργισθεὶς ὁ οἰκοδεσπότης, εἶπε τῷ δούλῳ αὐτοῦ· Ἐξέλθε ταχέως εἰς τὰς πλατείας, καὶ ῥύμας τῆς πόλεως, καὶ τοὺς πτωχοὺς, καὶ ἀναπήρους, καὶ χλωδοὺς, καὶ τυφλοὺς εἰσάγαγε ὧδε. Καὶ εἶπεν ὁ δούλος· Κύριε, γέγονεν ὡς ἐπέταξας, καὶ εἶτε τόπος; εἶπὶ· καὶ εἶπεν ὁ κύριος πρὸς τὸν δούλον· Ἐξέλθε εἰς τὰς ὁδοὺς, καὶ φραγμοὺς, καὶ ἀνάγκασον εἰσελθεῖν, ἵνα γεμισθῇ ὁ οἶκός μου· λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀνδρῶν ἐκεῖνων τῶν κεκλημένων γεύσεται μου τοῦ δεῖπνου. » Ἀπεβρίφησαν μὲν οἱ ἔρχοντες τῶν Ἰουδαίων, καὶ οὐδεὶς ἐκ τούτων ἐπίστευσε τῷ Χριστῷ, ὡς καὶ αὐτοὶ ἐνεκανχώντο τῇ κακίᾳ. Μὴ γὰρ, φησὶ, τῶν ἀρχόντων τις ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν; Οὗτοι μὲν οὖν οἱ νομοθεταί, καὶ Γραμματεῖς, ὡς φησὶν ὁ προφήτης, μωρανθέντες ἐξέπεσον τῆς χάριτος· οἱ δὲ ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἰδιῶται χλωδοί, καὶ τυφλοί, καὶ ἀναπήροις ἀπεικαζόμενοι, τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου, καὶ οἱ ἐξουδενωμένοι, οὗτοι ἐκλήθησαν. Ὁ γὰρ ὄχλος ἐθαύμαζεν ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος τοῖς ἐκπορευομένοις ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἔχαιρον τῆ διδασκαλίᾳ. Μεθ' ὃ δὲ εἰσῆλθον οὗτοι οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, ἡ ἐκλογὴ, φησὶ, ὃς ὁ Θεὸς προώρισεν εἰς δόξαν αὐτοῦ, οἱ ἦσαν Πέτρος, καὶ οἱ τοῦ Ζεβεδαιοῦ, καὶ αἱ λοιπαὶ μυριάδες τῶν πιστευσάντων, ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὰ ἔθνη ὑπερεκχεῖται· οἱ γὰρ ἐν ταῖς ὁδοῖς, καὶ τοῖς φραγμοῖς, τὰ ἔθνη νοηθεῖν. Οἱ μὲν Ἰσραηλιταὶ ἐντός ἦσαν τῆς πόλεως, ἅτε καὶ νομοθεσίαν δεξάμενοι, καὶ ἀπεισιτέραν διαγωγὴν λαχόντες· τὰ δὲ ἔθνη ξένα τῶν διαθηκῶν ὄντα, καὶ ἀπηλλοτριωμένοι τῆς νομοθεσίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ μὴ συμπολιταὶ ὄντες τῶν ἁγίων οὐκ ἐν μιᾷ ἑδρῇ, ἀλλὰ πολλαῖς τῆς ἀνομίας καὶ ἀγροικίας διέτριβον, καὶ ἐν τοῖς φραγμοῖς, ταῖς ἁμαρτίαις, φησὶ· ἡ γὰρ ἁμαρτία μέγας φραγμὸς, καὶ μεσότοιχον διαστημάτων ἡμῶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

A propter villam hanc, hoc est, naturam, ignoraverunt eum qui condiderat et innovarat naturæ ordinem, Jesum. Porro qui juga boum quinque emit et probat ea, signat carnalem hominem, qui quinque sensus animæ corporalibus 398 conjunxit et animam carnem fecit: et propter hoc, utpote circa terrena occupatus, non vult spiritualis cœnæ particeps esse. Dicit enim Sapiens: « In quo erit sapiens, qui tenet aratrum? » At qui propter uxorem excidit, voluptuarius utique fuerit, qui carni ut conjugi animæ alligatus est, et cum esse in illa, quasi ei adhærens, Deo placere non potest. Intelligas autem hæc omnia et juxta litteram. Etenim excidimus a Deo et propter villas, et propter juga boum, et propter nuptias. Adhærentes enim illis, et totam vitam in ea impendentes, et usque ad sanguinem vexati et excoriati, nullum divinum vel sensum vel verbum cogitamus vel attendimus.

καὶ δι' ἀγροὺς, καὶ διὰ ζεύγη βῶν, καὶ διὰ γάμους, ταῦτα σαπανῶντες, καὶ που καὶ ἀχρις αἱμάτων διὰ ρῆμα διανοούμενοι, ἢ μεταρχόμενοι.

VERS. 21-24. « Et veniens servus ille renuntiavit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias dixit servo suo: Exi cito in plateas et vicos civitatis, et pauperes ac debiles, claudosque et cæcos introduce huc. Et ait servus: Domine, factum est ut impleatur, et adhuc locus est. Et ait dominus servo: Exi in vias et sepes, et compelle intrare, ut impleatur domus mea. Dico enim vobis, quod nemo virorum illorum qui vocati sunt gustabit cœnam meam. » Adjuncti sunt principes Judæorum, et nullus ex illis credidit Christo qui gloriabantur in malitia. Num quis, inquit, principum credidit in eum? Proinde ducti in lege ac Scribæ, ut propheta dicit, infatuati gratiam amiserunt: Idiote autem ex Judæis, qui cæcis et claudis et debilibus comparantur, et sulti sunt hujus mundi, et mire contempti, hi vocati sunt. Turbæ enim admirabantur super gratia quæ de ore Jesu procedebat, et gaudebant in doctrina. Postquam autem intraverunt Israelitæ, electi, inquam, quos in gloriam suam prædestinavit Deus, quales fuerunt Petrus et filii Zebedæi, et multa alia millia eorum qui crediderunt, benignitas Dei etiam in gentes diffusa est. Per hos enim qui in via et apud sepes, gentes intelligendæ sunt. Israelitæ enim fuerunt intra civitatem, ut qui legem susceperant, civiliorum vitam sortiti. Gentiles vero a testamentis et a lege Dei alieni erant, et non facti cives sanctorum, nec in una via, sed in multis iniquitatis viis et rusticitatis versabantur: et apud sepes, peccata dico: peccatum enim magna sepes est, et interstitium dividens nos a Deo. Per vias itaque, pecuniam gentilium vitam et in multas dissectam opinioniones intelligit: per sepes vero, vitam illorum in peccatis. Non simpliciter autem jubet illos vocare: sed, Compelle, inquit: quamvis voluntarium sit omnibus credere. Cæterum ut sciamus magnæ virtutis Dei esse

66 Eccli. xxxviii, 26.

credidisse grates in tanta versantes igno-
 rantia, ideo dixit: Compelle. Nisi enim magna
339 falsset ejus qui predicabatur virtus, et
 magna verbi veritas, quomodo persuasi essent ho-
 mines in idolorum cultu insanientes et fœda ope-
 rantes, ut repente agnoscerent verum Deum, et
 spiritualem diligenter vitam? Igitur admirabilem
 translationem significare volens, necessitatem no-
 minavit, quasi diceret quis: Gentiles etiam idola et
 delicias relinquere nolentes, a prædicatione tamen
 veritatis ea relinquere coacti sunt. Vel aliter: Virtus
 signorum magnam afferebat necessitatem ut trans-
 ferretur ad fidem Christi. Et quotidie cœna illa
 præparatur, et vocatur omnes ad regnum: quod
 Deus præparavit ante mundi originem hominibus:
 sed alii quidem propter sapientie curiositatem, alii
 vero propter rerum terrenarum cupiditatem, alii
 autem propter carnalitatem non merentur illud.
 At Dei misericordia aliis peccatoribus hoc largitur,
 qui cæci mentalibus oculis sunt, et non intelligunt
 quæ sit voluntas Dei, vel intelligunt quidem, sed
 claudi sunt, et ad operandum tardi ac immobiles,
 et omnino debiles ac pauperes, eo quod superna
 gloria exciderint, neque immaculata vita conspici
 fuerint. Illis igitur peccatoribus in latis ac spatiosis
 peccatorum vis errantibus, misit Pater Filium
 suum ad cœnam invitantem, qui secundum carnem
 servus fuit, qui non venit ut vocet justos, sed pec-
 catores, invitaturque eos liberaliter præ doctis illis et
 divitibus, et carni indulgentibus. Multis autem
 morbos et pericula immittendo, facit eos etiam in-
 voluntarios renuntiare huic vitæ, quibus novit
 iudicium, et inducit illos ad cœnam suam, necessitatem
 eis faciens periculationem; et hujus exempla multa
 sunt. Docet autem nos parabola hæc simplicius,
 pauperibus et debilibus potius dandum quam diviti-
 bus, id quod et paulo antea admonuerat, propterea
 istud videtur parabola dicere, per hoc credibilis
 faciens pauperes convivio excipiendos. Discimus et
 aliud, debere nos ita esse alacres et liberales ad
 fratrum susceptionem, ut etiam nolentes cogam-
 us ut participes fiant nostrorum bonorum. Hoc
 et magistri admoneantur, quod operæ pretium
 sit discipulos etiam nolentes docere ea quæ ipsis
 conveniant.

αἰπεῖν, πιστούμενος διὰ ταύτης, ὅτι τοῦ; πτωχοῦς
 τως εἶναι πρόθυμοι, καὶ φιλότιμοι περὶ τὴν ὑποδοχὴν
 τὸ μεταλαμβάνειν τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν. Τοῦτο καὶ
 τοῦς μαθητὰς παιδεύειν τὸ δέον.

Vers. 25-27. « Ibat autem turbæ multæ cum eo,
 et conversus dixit ad illos: Si quis venit ad me,
 nec odit patrem suum ac matrem, et uxorem ac
 filios, et fratres et sorores, præterea autem et ani-
 mam suam, non potest meus esse discipulus: et
 quisquis non bajulat crucem suam et venit post me,
 non potest meus esse discipulus. » Quoniam multi
 ibant cum Jesu, qui non cum omni alacritate et
 obedientia sequebantur, sed frigidiores erant; docet
 eos qualem oporteat **400** esse discipulum suum,

Α Τὴν κτηνώδη οὖν τῶν ἐθνῶν διαγωγὴν, καὶ εἰς τὰς
 πολλὰς δόξας μεμαρισμένην αἰνίσσεται διὰ τῶν ὁσίων,
 τὴν δὲ ἐν ἀμαρτίαις αὐτῶν ζωὴν διὰ τῶν πραγμάτων·
 οὐχ ἀπλῶς δὲ καλεῖται τοὺτους καλεῖσαι, ἀλλὰ ἀναγκά-
 σαι, καίτοι προαιρετικῶν ἔπασιν τὸ πιστεῦσιν· ἀλλ'
 ἵνα μάθωμεν, ὅτι μεγάλῃς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ση-
 μαῖόν ἐστι τὸ πιστεῦσαι τὰ ἔθνη τοσαύτην ἀγνωσίαν
 ἔχοντα, διὰ τοῦτο εἶπεν, Ἀνάγκασον. Εἰ μὴ γὰρ ἦν πολλὴ
 τοῦ κηρυττομένου ἡ δύναμις, καὶ μεγάλη ἡ τοῦ
 λόγου ἀλήθεια, πῶς ἂν ἐπαίσθησαν ἄνθρωποι εἰθε-
 λομανοῦντες, καὶ αἰσχρουργοῦντες; ἀδρόν ἐπιγινώσκει
 τὸν ὄντως Θεόν, καὶ πνευματικῶν βίον τελῆσαι; Τὸ
 τοῖνυν παράδοξον τῆς μεταθέσεως θέλων ἐηλώσει,
 ἀνάγκην τὸ πρᾶγμα ὀνόμασεν· ὡς ἂν εἴποι τις, ὅτι
 καὶ μὴ βουλόμενοι οἱ Ἕλληνες ἀρῆναι τὰ εἰδωλα,
 καὶ τὴν τρυφήν, ὅμως ὑπὸ τῆς ἀληθείας τοῦ κηρύ-
 γματος ἠναγκάσθησαν ταῦτα φυγεῖν. Ἄλλως τε καὶ,
 ἡ δύναμις τῶν σημείων μεγάλην ἐπέργεν ἀνάγκην
 τοῦ μετατεθῆναι εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν. Καὶ
 καθεκάστην δὲ ἐδεδίκε; ὄνο; ἐπιμαρτύρεται, καὶ κα-
 λούμεθα πάντας εἰς τὴν βασιλείαν, ἣν καὶ πρὸ κατα-
 βολῆς κόσμου ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀνθρώποις· ἀλλ'
 εἰ μὲν διὰ σοφία: περιεργίαν, οἱ δὲ διὰ φιλοῦλίαν, οἱ
 δὲ διὰ φιλοσεργίαν οὐκ ἀξιοῦμεθα ταύτης· ἡ δὲ τοῦ
 Θεοῦ φιλοανθρωπία ἐτέροις ἀμαρτωλοῖς χαρίζεται
 ταύτην, ὑποφιλὸς τὰς νοσητὰς ἕψεις, μὴ συνείσει τί τὸ
 θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἢ συνείσει μὲν, χωλοῖς δὲ οὐκ,
 καὶ ἀκίνητοῦσι πρὸς τὸ πράττειν τοῦτο· καὶ συνδίας
 πτωχοῖ; ἀποπεσοῦσι τῆς ἀνω δόξης· καὶ ἀναπήροις,
 ἀμωμον τὸν ἑαυτῶν βίον μὴ ἐπαδεικνομένοις· τοῖτοις
 οὖν τοῖς ἀμαρτωλοῖς εἰς τὰς κλατείας, καὶ ἐδυσχέ-
 ρους ὁδοὺς τῆς ἀμαρτίας; πλανωμένοις; ἐπιπέμπει ὁ
 Πατήρ τὸν δεῖκνωλῆτορα αὐτοῦ Ἰῆν, τὸν καὶ δοῦλον
 γινόμενον κατὰ σάρκα, τὸν μὴ δικαίους ἐλθόντα κα-
 λέσαι, ἀλλὰ ἀμαρτωλοῦς· καὶ ἐπιτὰ τοῦτους; φιλοτί-
 μα; ἀνε' ἐκείνων τῶν γνωστικῶν καὶ πλουσίων, καὶ
 τῆ σαρκὶ χαρίζομένων. Πολλοῖς δὲ καὶ νόσους; ἐπι-
 πέμπων καὶ κινδύνους, ποιεῖ αὐτοῖς καὶ ἀπονία;
 ἀποτάξασθαι τῷ βίῳ, ὡς κριμασιν οἶδα, καὶ εἰσάγει
 αὐτοῦς εἰς τὸν δεῖκνον αὐτοῦ, ἀνάγκην αὐτοῖς ἐπά-
 γων τὴν τῶν κινδύνων ἐπιφορὰν· καὶ τοῦτου τὰ κα-
 ραδείγματα πολλὰ. Διδάσκει δὲ ἡμᾶ; καὶ κατὰ τὸ
 ἀπλούστερον ἡ παραβολὴ τοῖς πένησι καὶ ἀναπήροις
 χαρίζεσθαι μᾶλλον ἢ τοῖς πλουσίοις, ὃ καὶ πρὸ ἐλί-
 D γου παραινῶν, διὰ τοῦτο αὐτὸ δοκεῖ τὴν παραβολὴν
 δεῖ ἵστίῳ. Καὶ ἄλλο δὲ μανθάνομεν, τὸ ὀφείλειν ὀ-
 τῶν ἀδελφῶν, ὥστε καὶ μὴ θέλοντας; ἀναγκάζειν πρὸς
 τοῖς διδάσκουσι μεγάλην νοουθεσία, ὥστε καὶ ἀπονίας

δαι ἵστίῳ. Καὶ ἄλλο δὲ μανθάνομεν, τὸ ὀφείλειν ὀ-
 τῶν ἀδελφῶν, ὥστε καὶ μὴ θέλοντας; ἀναγκάζειν πρὸς
 τοῖς διδάσκουσι μεγάλην νοουθεσία, ὥστε καὶ ἀπονίας

« Συνεπορεύοντο δὲ αὐτῷ ὄχλοι πολλοί, καὶ στρα-
 φεῖς εἶπε πρὸς αὐτούς· Ἐἴ τις ἔρχεται πρὸς με, καὶ
 οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα καὶ τὴν
 γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφοῦς, καὶ τὰς
 ἀδελφὰς, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, ὃ δύναται
 μου εἶναι μαθητῆς· καὶ ὅστις οὐ βαστάζει τὸν σταυ-
 ρὸν αὐτοῦ, καὶ ἔρχεται ὀπίσω μου, οὐ δύναται με
 εἶναι μαθητῆς. » Ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν συνεπορευομέ-
 νων τῷ Ἰησοῦ, οὐ σὺν προθυμίᾳ πάσῃ, καὶ ἀποσκη-
 ἠκολούθουν, ἀλλὰ ψυχρότερον δείκνυντο, δεικνύον

αὐτοῦ; ὅσον δαί τὸν μαθητὴν αὐτοῦ εἶναι, ἀποφαίνεται ἅπερ ἐπισημαίνεται ἐν τῷ κεφάλαιον αὐτῷ, καὶ ζῶντες ἐν αὐτῷ εἰσηγούμενοι δεινὸν αὐτὸν μισεῖν οὐ μόνον τοὺς ἔξωθεν αὐτῷ φερωμένους, ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν. Ὅρα δὲ μὴ συναρπασθῆς τῷ ῥητῷ ἀπλῶς οὕτως καὶ ἀνεπιστημόνως. Οὐ γὰρ ἀπανθρωπιαν διδάσκει ὁ φιλόανθρωπος; οὐδὲ διαχειρίζεσθαι ἑαυτοὺς νοθεύει, ἀλλὰ τὸν γε γνήσιον αὐτοῦ μαθητὴν βούλεται τότε μισεῖν τοὺς κατὰ γένος οἰκείους, ὅτι πρὸς θεοσέβειαν αὐτῷ ἐμποδίζουσιν καὶ διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς σχέσιν κωλύουσιν αὐτὸς τὸ καλὸν μετείνειν· ἔπει εἰ μὴ ἐμποδίζουσιν, τιμὴν μᾶλλον ἀχρεῖ τῆς τελευταίας ἀναπνοῆς διδάσκει. Καὶ πῶς διδάσκει; διὰ τῆς μείζονος διδασκαλίας, φημί, δι' ὧν ἐπραξεν αὐτός· καὶ γὰρ τῷ Ἰωσήφ, καίτοι οὐδὲ κυρίως αὐτοῦ πατρὶ ὄντι, ἀλλὰ νομιζομένῳ, ἦν ὑποτασσόμενος, καὶ τῆς Μητρὸς τοσεύτην ἐποιεῖτο δαί τὴν πρόνοιαν, ὥστε οὐδὲ σταυρούμενος ἠμέλησε ταύτης, ἀλλὰ παρεδίδου τῷ ἡγαπημένῳ μαθητῇ. Πῶς οὖν ὁ ταῦτα διδάσκει διὰ τῶν ἔργων, ἕτερα διὰ τῶν λόγων εἰσηγοῖτο; Ἄλλ' ὅπερ ἔφη, μισεῖν ἡμᾶς τοὺς γονεῖς ἐντέλλεται, ὅτι θεὸς τὸ κινδυνεύομενον. Τότε γὰρ οὐ γονεῖς λογίζονται οὐδὲ οἰκεῖοι, πρὸς τὴν τοιαύτην ὠφέλειαν ἡμῶν ἀντιπίπτοντες. Κάντεῦθεν δὲ ὄφελον, ὃ λέγομεν, ἐκ τοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἐντέλλεσθαι μισεῖν· πάντως γὰρ οὐ τοῦτο διακελεύεται τὸ ἑαυτοὺς ἀποκτινύναι, ἀλλὰ τὸ ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς ταῖς χωριζούσαις ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ ἀποάσσεσθαι· καὶ εἰ πρόκειται μαρτύριον, μὴ φροντίζειν τῆς ψυχῆς, μόνον κέρδους προκειμένου αἰωνίου. Ὅτι δὲ τοῦτο διδάσκει, καὶ οὐ τὸ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποκτινύναι, δείκνυσι πάλιν αὐτοὶ ἐξ ὧν τοῦ διαβόλου περιάξοντο; αὐτὸν, ὥστε βαλεῖν ἑαυτὸν κάτω ἀπὸ τοῦ Ἰεροῦ, ἀπεκρούσασα τὴν πέτρην, καὶ οὐδὲ ἐπεδίδου ἑαυτὸν τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλὰ καὶ ἀνεχώρει, καὶ διὰ μέσου αὐτῶν ἀνερχόμενος τοὺς φωνῶντας [φ. φωνῶντας] ἀπεκρούσασα. Ὅστις οὖν βλαπτόμενος εἰς θεοσέβειαν ὑπὸ τινος τῶν οἰκείων, στέργει τὴν πρὸς αὐτοὺς σχέσιν, καὶ προτιμωτέραν ταύτην ποιεῖται τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εὐαρεστήσεως, εἴτε τε καὶ διὰ τοῦ φιλοζωεῖν πολλάκις καὶ εὖτος οὐ δύναται Χριστοῦ εἶναι μαθητῆς.

εἰ γὰρ ἐξ ὑμῶν θέλων πύργον οἰκοδομήσαι, οὐχὶ πρῶτον καθίσας ψηφίσει τὴν δαπάνην, εἰ ἔχει τὰ εἰς ἀπερτισμὸν, ἵνα μὴ κωπτε, θέντος αὐτοῦ θεμέλιον, καὶ μὴ ἰσχύοντος ἐκτελέσαι, πάντες οἱ θεωροῦντες ἀρξάνται ἐμπαίξουσιν αὐτῷ λέγοντες, οὗτος ὁ ἀνθρώπος ἤρξατο οἰκοδομεῖν, καὶ οὐκ ἰσχυρὸν ἐκτελέσαι; εἰ δὲ τῆς τοῦ πύργου παραβολῆς διδάσκει ἡμᾶς ὁ Κύριος ἀπαξ ἀκολουθεῖν αὐτῷ ἐλομένους, φυλάξαι τὴν αὐτὴν προαίρεσιν, καὶ μὴ θεμέλιον μὲν καταβάλλεσθαι, ἦτοι ἀρχὴν ἀκολουθήσεως, εἴτα τέλος μὴ ἐπιθεῖναι, ὡς μὴ ἔχοντας ἀρκοῦσαν τὴν παρασκευὴν τῆς προθυμίας. Τοιοῦτοι ἦσαν ἐκεῖνοι, περὶ ὧν Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς ἔφη· Πολλοὶ οὖν ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω. Καὶ πᾶς δὲ ἄνθρωπος

A ac veluti informat et depingit eum, asserens oportere eum odio habere non solum eos qui externa familiaritate juncti sunt, sed et suam ipsius animam. Vide autem ne littera prorsus imperite (a) abripiaris. Non enim inhumanitatem et crudelitatem docet misericors, neque sibiipsi docet manum inferre, sed proprium suum discipulum vult tunc odio habere cognatos suos, quando ad pietatem ei obstaculo sunt, et propter necessitudinem a bonis operibus prohibetur: quoniam nisi obsisterent, magis honorandos docet usque ad extremum spiritum. Et quomodo docet? Per majorem doctrinam, inquam, nempe per ea quæ operatus est; ipse enim et Joseph, quamvis non esset proprius parons, sed existimatus, obediens fuit: et Matris suæ tantam semper egit curam, ut neque cum crucifigeretur, eam negligeret, sed commendavit discipulo quem diligebat. Quomodo igitur is qui hæc per operis docuit, alia sermonibus asseveravit? At, sicut dixi, præcipit nos odio habere parentes, quando in cultu Dei periculum est. Tunc enim non parentes censentur, neque familiares, si in hoc nobis obstant. Et hinc manifestum quod dicimus. Nam cum nostram animam odio habere præcipit, omnino non præcipit, ut nobisipsis mortem consciscamus, sed ut renuntiemus concupiscentiis animæ, quæ nos separant a Deo; etiamsi perferendum martyrium, non curanda anima, quoniam perpetuum lucrum proponitur. Hoc enim est quod nos docet, et non simpliciter ut quis seipsam occidat. Ostenditque illud iterum ipse per hoc quod, diabolo ipsam tentante ut se de summitate templi dejiceret, tentationem repulit: et non se Judæis tradidit, sed recessit, atque per medium eorum transiens, ab illis se occultavit. Igitur cuiunque domestici et amici obstant in pietate, et is illorum familiaritatem Deo, cui placere debet, præfert, vel etiam propter amorem vitæ imminente martyrio desicit et negat, ille non potest esse discipulus Christi.

μαρτυρίου προκειμένου εἰς ἀρησιν ἐτραχηλίζεται,

VERS. 28-30. εἰ quis enim ex vobis, qui velit turrim ædificare, qui prius sedens computet sumptus, an habeat quibus opus est ad perficiendum? ne postquam posuerit fundamentum, nec potuerit perficere, omnes qui viderint incipient illudere ei, dicentes: hic homo cœpit ædificare, nec potuit consummare. Per parabolam turris docet nos Dominus ut hi qui semel delegerint eum sequi, idem propositum servant: nec solum jacent fundamentum, hoc est, ne incipient tantum sequi, et postea finem non imponant, ut hi qui non habent sufficientem sinceritatis preparationem. Tales fuerunt hi de quibus evangelista 401 Joannes dicit: Multi igitur ex discipulis ejus abierunt retrorsum 40. Et omnis homo qui vir-

401 Joan. xvi, 32.

(a) Ed. Lut. non habet, prorsus imperite.

tutem quidem operari vult, et non eo pervenit, ut et divinam cognitionem accipiat, eo quod imperfecte et absque ratione virtutem orditur, imperfecte ædificat, non valens absolvere turrim summæ cognitionis. Unde et illuditur ab his a quibus videtur et hominibus et diabolis. Vel aliter: per fundamentum quidem intelligas sermonem doctoris. Sermo enim doctrinæ, utpote tractans de continentia, jactus in discipuli animam fundamento comparatur. Opus est autem sermoni huic, hoc est fundamento, superædificatione, opere dico, ut turris nostræ fortitudinis a facie inimici absoluta, sit virtus illa quam proponebamus. Quod autem fundamentum quidem sit sermo, exstructio autem opus, satis abunde nos docet Apostolus: «Fundamentum posui Jesum Christum, alius autem superexstruit¹⁰,» et statim enumerat varia ædificia, hoc est, operationes vel bonorum vel malorum operum. Timeamus igitur ne forte illudant nobis dæmones, de quibus propheta dicit: «Illusores dominabuntur eis,» his scilicet qui a Deo repulsi sunt.

Vers. 31-35. «Aut quis rex profisciscens ut committat prælium adversus alterum regem, nonne sedens prius cogitat an possit cum decem millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit contra se? alioquin adhuc illo longe agente, legatione missa petit ea quæ pacis sunt? Sic ergo omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Bonum est sal. Si vero sal infatuatum fuerit, per quod condictur? Neque in terram, neque in sterquilinum utile est: foras projiciunt illud. Qui habet aures ad audiendum, audiat.» Et hæc parabola docet nos ne simus duplici animo, neque carni et Deo adhæreamus: sed si volumus bellum contra malignos dæmones suscipere, ut seramur in eos tanquam hostes, et illis vere oblectemur. Rex igitur est et peccatum regnans in mortali nostro corpore, si illud admittimus. Rex etiam et animus noster conditus est. Ne igitur, cum resistendum est peccato, pusillanimitè illud impugnet. Gravis enim et terribilis est ejus exercitus, et major et numerosior videtur quam nos sumus. Quippe dæmones sunt milites peccati, qui censentur viginti millia contra nostra decem millia. Nam incorporei sunt, et pugnant contra nos qui in corpore sumus, et majorem virtutem habere videntur. Quamvis autem videantur fortiores, nos tamen resistere poterimus. «In Deo enim, inquit, faciemus virtutem¹¹;» et: «Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo? Si constiterint adversum me castra, non timebit cor meum¹².» 402 Dedit autem vobis Deus, qui propter nos incarnatus est, potestatem calcandi super omnem virtutem inimici¹³. Idcirco et quoniam in carne existentes non caru- lia arma habemus, etiamsi decem millia videamur habere, eo quod in corpore sumus; et illi viginti millia, eo quod incorporeæ naturæ sunt: attamen

ἄρα τὴν ἀρετὴν ἰδόμενοι, μὴ φθάσας δὲ ὥστε καὶ θεῖαν γνῶσιν προσλαθεῖν, διὰ τὸ ἀτελῶς καὶ ἀλόγως τῆς ἀρετῆς ἀρξασθαι, ἀτελῶς κτίζει, μὴ δυνάμενος ἀπαρτίσαι τὸν πύργον τῆς ὑψηλῆς γνώσεως· ὁθεν καὶ ἐμπικίζεται ὑπὸ τῶν θεωρούντων αὐτὸν καὶ ἀνθρώπων καὶ δαιμόνων. Καὶ ἄλλως δὲ, θεμέλιον μὲν νοήσας τὸν διδασκαλικὸν λόγον. Ὁ γὰρ τῆς διδασκαλίας θεμέλιον οἶκος καταβληθεὶς ἐπὶ τὴν τοῦ μαθητοῦ ψυχὴν. Δεῖ οὖν τῷ λόγῳ τοῦτο, ἦτοι τῷ θεμελίῳ, καὶ ἰποικοδομεῖν, τὰ τῆς πράξεως λέγων· ἵνα καὶ πύργος ἡμῖν ἰσχύος ἀπὸ προσώπου ἐχθροῦ ἀπαρτίσθῃ ἡ ἀρετὴ ἐκείνη, ἣν προσθέμεθα. Ὅτι ἐκ θεμέλιος μὲν ὁ λόγος, οἰκοδομὴ δὲ ἡ πράξις, ἰκανῶς ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος διδάσκει λέγων, ὅτι ἐ θεμέλιον τέθεικα Ἰησοῦν Χριστόν, ἄλλος δὲ ἰποικοδομεῖ· καὶ ἐξῆς καταλέγει τὰς διαφόρους οἰκοδομὰς, ἦτοι ἐργασίας ἢ καλῶν ἢ πονηρῶν ἔργων· φοβηθῶμεν οὖν, μήποτε ἐμπικίωσιν ἡμῖν οἱ δαίμονες, περὶ ὧν ὁ προφήτης φησὶν ὅτι, «Ἐμπαίχεται κυριεύσουσιν αὐτῶν,» τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δηλαδὴ ἀπωσμένων.

«Ἡ τίς βασιλεὺς πορευόμενος συμβαλεῖν ἐτέρῳ βασιλεῖ εἰς πόλεμον, οὐχὶ καθίστα; πρῶτον βουλευέται, εἰ δυνατός ἐστιν ἐν δέκα χιλιάσιν ἀπαντῆσαι τῷ μετὰ εἴκοσι χιλιάδων ἐρχομένῳ πρὸς αὐτόν· εἰ δὲ μήγε ἐτι πόρρω αὐτοῦ ὄντος, πρεσβείαν ἀποστείλας ἐρωτᾷ τὰ πρὸς εἰρήνην; Οὕτως οὖν πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὃς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητῆς. Καλὸν τὸ εἶπε· ἐάν τις τὸ ἄλλας μαρνανθῆ, ἐν τίνι ἀρτυθῆσεται; Οὕτε εἰ; γῆν, εὖτε εἰς κοπρίαν εὐθετόν ἐστιν ἐξω βάλουσιν αὐτόν. Ὁ ἔχων ὤτα ἀκούειν, ἀκούετω.» Καὶ αὕτη ἡ παραβολὴ διδάσκει ἡμᾶς μὴ διψύχους εἶναι, μηδὲ σαρκεὶ καὶ θεῷ προσηλωθῆσαι· ἀλλ' εἰ μέλλομεν τὸν κατὰ τῶν πονηρῶν δυνάμενον πόλεμον ἀρᾶσαι, πρῶτ' ἐρεσθαι αὐτοῖ; ὡ; ἐχθροῖς, καὶ ἀληθῶς ἀντιπαρτάσσεσθαι βασιλεὺς μὲν οὖν ἐστι καὶ ἡ ἀμαρτία βασιλεύουσα ἐν τῷ θνητῷ σώματι ἡμῶν τῶν παραδεχομένων αὐτὴν· βασιλεὺς δὲ καὶ ὁ νοῦς ἡμῶν ἐκτίσθη. Εἰ τοίνυν μέλλοιεν ἀντιστῆναι τῇ ἀμαρτίᾳ, ὡς ψύχως πολεμεῖτω αὐτῇ. Διὸν; γὰρ ὁ στρατὸς ταύτης κτὶ φοβερός, καὶ μεζῶν καὶ πλείων δοκεῖ ἡμῶν· οἱ γὰρ δαίμονες στρατιώται τῆς ἀμαρτίας, οἱ δοκοῦσιν εἰκοσι χιλιάδων ἀριθμὸν ἐπέχειν, πρὸς δέκα χιλιάδας ἡμετέρας· ἀσώματοι γὰρ ὄντες, καὶ πρὸς τοὺς ἐνσωμάτους ἡμᾶς; συγκρινόμενοι, πλείονα τὴν ἰσχὴν δοκοῦσιν ἔχειν· κἂν οὖν δοκῶσιν ἰσχυρότεροι, ἀλλ' ἡμεῖς δυνάμεθα ἀντιπαρτάσσεσθαι· «Ἐν τῷ θεῷ γὰρ φησὶ, ποιήσομεν δύναμιν·» καὶ· «Κύριος φωτισμὸς μου καὶ σωτὴρ μου, τίνα φοβηθήσομαι; Ἐάν παρτάξῃται ἐπ' ἐμὲ παρεμβολή, οὐ φοβηθήσεται ἡ καρδία μου.» Δέδωκε δὲ ἡμῖν πάντως ὁ σαρκωθεὶς δι' ἡμᾶς Θεὸς πατεῖν ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. Δὲ καὶ ἐπειδὴ ἐν σαρκὶ ὄντες, οὐ σαρκικὰ ὄπλα ἔχομεν, κἂν δέκα χιλιάδας δοκῶμεν ἔχειν, διὰ τὸ ἐν σώματι εἶναι, ἐκείνων εἰκοσι χιλιάδων ὄντων διὰ τὸ ἀσώματον τῆς φύσεως, ὁμοῦ λέγειν ὀφθαλομεν· «Κύριος, ἔ

¹⁰ I Cor. iii, 11. ¹¹ Psal. lxx, 14. ¹² Psal. xxvi, 1. ¹³ Luc. x, 19.

θεός μου, δύναμις μου· » καὶ μηδέποτε εἰρηνεύσωμεν ἄμαρτιον, ἔπει ἐστὶ δουλωθῆναι τοῖς πάθεσιν· ἀλλὰ μᾶλλον ἀντιστώμεν αὐτοῖς καὶ ἀπονοῦναι μῖσος πρὸς αὐτὰ ἀναδεξιόμεθα, μὴδὲν θέλοντες ἔχειν τῶν τοῦ κόσμου ἐμπαθῶν, ἀλλ' ἀποτασσόμενοι πασίν· ὅτι οὐ δύναται Χριστοῦ εἶναι μαθητῆς ὁ μὴ ἀποτασσόμενος πασίν, ἀλλ' εἰρηνεύων πρὸς τινα τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ψυχοβλαβῶν. Ὁ γὰρ Χριστοῦ μαθητῆς, ἕλας ὀφείλει εἶναι, οὐ μόνον αὐτὸς ἀγαθὸς ὢν, καὶ κηκίας ἀμέτοχος, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις μεταδοτικὸς ἀγαθότητος· τοιοῦτον γὰρ τὸ ἅλας· αὐτὸς τε ἄτηπτον μένον καὶ ἀβλαβές, καὶ ἕτερα διαφυλάττει ἀτηπτα, οἷς ἂν μεταδῶ τῆς ποιότητος. Ἐὰν δὲ τὸ ἅλας ἀποβάλλῃ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἄχρηστον πάντῃ γίνεται, οὔτε εἰς γῆν, οὔτε εἰς κοπρίαν εὐθετον ὄν. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐγὼ μὲν πάντα Χριστιανὸν ὠφέλιμον καὶ ἀρτυτικὸν βούλομαι εἶναι, οὐ μόνον τὸν διδασκαλία· χάρισμα ἔγκειται μένον, οἷοι ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, καὶ διδάσκαλοι, καὶ ποιμένες, ἀλλὰ καὶ τοὺς λαϊκοὺς αὐτοὺς χρῆσιμους, καὶ ἐποφελεῖς τοῖς πλησίον ἀπικτῶ εἶναι. Ἐὰν δὲ ὁ μέλλων ἐτέρους ὠφελεῖν, αὐτὸς ἀδόκιμος γένηται, καὶ ἐκστῆ τῆς προσηκούσης τῷ Χριστιανῷ καταστάσεως, οὔτε ὠφελῆσαι, οὔτε ὠφελῆθῆναι δύνησεται. « Οὔτε γὰρ εἰς γῆν, φθῖν, οὔτε εἰς κοπρίαν εὐθετόν ἐστιν. » Αἰνιττεται δὲ διὰ μὲν τῆς γῆς τὸ ὠφελούμενον, διὰ δὲ τῆς κοπρίας τὸ ὠφελούν. Διὸ ὡς μῆτε ὠφελῶν, μῆτε ὠφελούμενος ἀπόβλητος πάντῃ καὶ ἀποβῆπιτος· ἐπεὶ δὲ σκοτεινὸς καὶ παραβολικὸς ὁ λόγος ἦν, διεγείρων τοὺς ἀκρατοὺς ὁ Κύριος εἰς τὸ μὴ ἀπλῶς παραδίξασθαι τὸ ῥηθὲν περὶ τοῦ ἁλάτος, φησί· « Ὁ ἔχων ὤτα ἀκούειν, ἀκούετω, » τοῦτ' ἐστιν. Ὁ ἔχων ὄνα συνιέντω· ὡς γὰρ ἐνταῦθα τὴν αἰσθητικὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν πρὸς τὸ συνιέναι ἐπιτηδαιότητα νοητέον· ἕκαστος οὖν ἡμῶν τῶν πιστῶν ἅλας ἐστίν, ἐκ τῶν θείων λόγων καὶ τῆς ἀνωθεν χάριτος ταύτην τὴν ποιότητα δεδεγμένος· Ὅτι δὲ ἡ χάρις ἅλας ἐστίν, ἀκούε τῷ Παύλῳ· « Ὁ λόγος ὑμῶν ἐστὼ ἐν χάριτι ἀλάτος ἡρτυμένος· » ὡς ὅταν ὁ λόγος εἴῃ ἄχαρις, ἄνυλος λέγοιτο ἔν. Εἰ τοίνυν καταφρονῶμεν τῆς τῶν θείων λόγων ποιότητος, καὶ οὐ δεχόμεθα ταύτην εἰς ἑαυτοὺς καὶ ποιοῦμεθα ἐξ αὐτῆς, τότε μωροὶ καὶ ἀπόνετοι γινόμεθα, καὶ ὄντως ἐκωρῖσθη τὸ ἅλας ἡμῶν, ὡς μὴ ἔχον τὴν τῆς ἐπιθεῖν χάριτος ποιότητα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τῶν ἑκατὸν προβάτων παραβολή. Περὶ τοῦ ἀποδημησάντος εἰς χώραν μακρὴν.

« Ἦσαν δὲ ἐγγίζοντες αὐτῷ πάντες οἱ τελῶναι, καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀκούειν αὐτοῦ· καὶ διεγόγγυζον οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Γραμματεῖς λέγοντες, ὅτι, Ὅστις ἁμαρτωλοὺς προσδέχεται καὶ συνοσθεῖ αὐτοῖς. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν ταύτην λέγων· Τίς ἐπιθεῖται ἐξ ὑμῶν ἕνα ἐκατὸν πρόβατον, καὶ ἀπώλεσας ἐν ἑξ αὐτῶν, οὐ καταλείπει τὰ ἑνενηκόντα εννέα ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ πορεύεται ἐπὶ τὸ ἀπολωλός,

dicere debemus : « Dominus Deus meus, virtus mea : » nullamque unquam peccato habeamus pacem, id quod est servire affectionibus, sed magis resistamus eis, et ostendamus nullas esse inducias odiorum erga illas, neque habere velimus concupiscibilia mundi, sed renuntiemus omnibus, quandoquidem non p test discipulus Christi esse, qui non renuntiat omnibus, sed pacem habet cum his quæ in hoc mundo animas damno afficiunt. Christi sane discipulus sal esse debet, non solum ipse bonus existens et milititer expers, sed et aliis communicans bonitatem. Ita enim se habet sal. Ipsum enim cum maneat illæsum et incorruptum, alia quoque servare valet ne corrumpantur, quibus suam qualitatem communicat. At si naturam suam sal abjecerit, omnino inutile est, neque terræ neque stercorei accommodum. Quod autem dicit, ita se habet : Ego quidem omnem Christianum utilem et condire valentem esse volo, non solum eum cui conceditum docendi donum, quales sunt apostoli et doctores et pastores, sed etiam exigo ut laici ipsi bonæ frugis et utiles sint proximis. Jam si profuturus aliis reprobus fiat, et a Christianorum ordine ejiciatur, neque prodesse neque utilitatem capere poterit. « Neque enim in terram, inquit, neque in sterquilinum utile est. » Insinuatur autem per terram quod utilitatem capiat, per sterquilinum autem quod prosit. Ideo rejicitur et rejiciendus est, tanquam qui nec prosit, nec utilitatem percipiat. Et quoniam obscurus parabolicusque sermo ille fuit, excitans auditores Dominus ut non simpliciter suscipiant dictum de sale, dicit : « Qui habet aures ad audiendum, audiat, » hoc est, Qui habet intellectum, intelligat. Aures enim hoc loco sensitivam virtutem animæ, et ad intelligendum aptitudinem significant. Omnes itaque fideles sal sunt, ex divinis sermonibus et superna gratia qualitatem hanc suscipientes. Et quod gratia sal sit, audi Paulum dicentem : « Sermo vester sit in gratia sale conditus⁷⁴. » Et ita si fuerit sermo ἄχαρις, hoc est, sine gratia, insulsus dicitur. Igitur si divinorum eloquiorum qualitatem contempserimus, et non susceperimus eam in nos ejusque qualitate afficiamur, tunc stulti et intellectu carentes efficiamur. Et profecto infatuatum est sal nostrum, si non habuerit supernæ gratiæ qualitatem.

403 CAPUT XV.

Parabola de centum ovibus. De peregre profecto in regionem longinquam.

VERS. 1-10. « Accedebant autem ad eum omnes publicani et peccatores ut audirent illum, et murmurabant Pharisei ac Scribæ dicentes : Hic peccatores recipit, ac cibum capit cum illis. Dicebat autem ad illos parabolam hanc, dicens : Quis ex vobis est homo qui habet centum oves, et si perdidit una ex illis, nonne relinquit nonaginta novem in deserto, et vadit ad illam quæ periit,

⁷⁴ Coloss. iv. 6.

donec inveniat eam? et cum invenerit eam, A
 imponit in humeros suos gaudens, veniensque
 domum, convocat amicos et vicinos, dicens illis:
 Gaudete mecum, quia inveni ovem meam quæ
 perierat. Dico vobis, quod ita gaudium erit in
 caelo super uno peccatore resipiscente, magis
 quam super nonaginta novem justis, qui non in-
 digent pœnitentia. Aut quæ mulier habens dra-
 chmas decem, si perdidit drachmam unam, nonne
 accendit lucernam, et verrit domum, quarisque
 diligenter donec inveniat? et cum invenit, convo-
 cat amicas ac vicinas, dicens: Gaudete mecum,
 quia inveni drachmam quam perdideram. Ita dico
 vobis, gaudium erit coram angelis Dei super uno
 peccatore resipiscente. » Dominus quidem illud
 faciebat, cujus gratia incarnatus est, accedens ad
 publicanos et peccatores, tanquam medicus ad in-
 firmos. Qui autem revera peccatores orant Phari-
 sæi, obmurmurationem tantæ humanitati responde-
 bant. Abominabiles enim censebant publicanos,
 ipsi autem domos viduarum et orphanorum comode-
 bant. Quid igitur Dominus? Sicut misericors
 erat erga publicanos, ita et erga illos, qui sua
 calamitabantur misericordiam. Non enim aver-
 satur eos tanquam insanabiles et obmurmurantes,
 sed mansuete sanat, parabolam hanc de ovibus
 dicens: et de manifestis et certis eis persuadet,
 et confutat ita, ne ægre ferant tantam bonitatis
 effusionem. Nam si in ove una irrationali, quæ ad
 imaginem Dei non est facta, si cum erraverit, fue-
 rit inventa, gaudium sit tantum: quantum verisimile
 est fieri in homine rationali ad imaginem Dei con-
 dito? Manifeste igitur parabola hæc justos dicit per
 oves nonaginta novem; et per unam, peccatorem
 qui perierat. Dicunt autem nonnulli centum oves
 omnium creaturam rationalem: unam autem ovem,
 rationalis naturæ hominem, quam errantem requi-
 sivit Pastor bonus, relictis nonaginta novem in so-
 litudine, hoc est, in superno loco caelesti. Solitudo
 enim est cœlium, a mundano tumultu sequestratum,
 et plenum omni tranquillitate ac pace. Dominus
 vero ut invenit illam quæ erraverat, imposuit in
 humeros. Infirmittates enim nostras et peccata nos-
 tra 404 ipse portavit, et omnia onera nostra non
 gravatim ipse suscepit, persolutis omnibus quæ
 debebamus, et nos sponte ac libenter portavit us-
 que in domum suam, hoc est, in cœlum. Convocat
 amicos et vicinos, fortassis angelos, quos et oves
 diximus esse juxta aliam et aliam relationem. Nam
 secundum quod omnis creatura condita ad Deum
 confertur, pecunia est et bruta, et secundum hoc
 dicuntur (a) etiam supernæ virtutes oves; in quantum
 vero rationales, id est intellectuales, et quatenus
 aliis creaturis viciniore videntur, secundum
 hoc amici et vicini intelligi possunt angelicarum

ἄνω εὐρη αὐτό· καὶ εὐρῶν ἐπιτεθῆσθαι ἐπὶ τοῖς
 ὤμοις αὐτοῦ χαίρων, καὶ ἰλθὼν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ
 συγκαλεῖ τοὺς φίλους καὶ τοὺς γείτονας λέγων αὐτοῖς·
 Συγχαρήτέ μοι, ὅτι εὐρον τὸ πρόβατόν μου τὸ ἀπο-
 λωλό; Λέγω ὑμῖν, ὅτι οὕτω χαρὰ ἐν τῷ οὐρανῷ
 ἔσται ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι, ἢ ἐπὶ ἑνενη-
 κονταεννέα δικαίοις, οἵτινες οὐ χρεῖαν ἔχουσι μετα-
 νοίας. Ἡ τις γυνὴ δραχμὰς ἔχουσα δέκα, ἐὰν ἀπο-
 λίσθῃ δραχμὴν μίαν, οὐχὶ ἀπτεῖ λύχνον, καὶ εἰσπύ-
 τῆν οἶκον, καὶ ζητεῖ ἐπιμελῶς, ἕως οὗ εὐρη, καὶ
 εὐρούσα, συγκαλεῖ τὰς φίλας καὶ τὰς γείτονας λέ-
 γουσα· Συγχαρήτέ μοι, ὅτι εὐρον τὴν δραχμὴν,
 ἣν ἀπόλεσα; Οὕτω λέγω ὑμῖν, χαρὰ γίνεται ἐνώ-
 πον τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετα-
 νοοῦντι. Ὁ μὲν Κύριος ἐκεῖνο ἐποίησε οὐ ἕνεκεν καὶ
 Ἰσακῶβη, προσέμενα; τοὺς τελῶνας καὶ τοὺς
 ἁμαρτωλοὺς, ὡς ἰατρὸς τοὺς ἀσθενοῦντας· οἱ δὲ
 ἁμαρτωλοὶ τῷ ὄντι Φαρισαῖοι γογγυσμῷ τὴν φιλα-
 θρωπλίαν ταύτην ἡμίθοντο· βέλκυτοὺς γὰρ ἤθε-
 λουσι τοὺς τελῶνας, αὐτοὶ τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν καὶ
 τῶν ὀρφανῶν κατήσθιον. Τί οὖν ὁ Κύριος; Ὅπερ
 πρὸς τοὺς τελῶνας ἐφιλοθροπεύετο, οὕτω δὴ καὶ
 πρὸς τοὺς οὐτοὺς αὐτοὺς τὴν φιλοθροπλίαν ταύτην
 διαβάλλοντας; οὐ γὰρ ἀποστρέφεται τοὺς ὡς
 ἀνιάτους (β) καὶ γογγυτάς, ἀλλὰ πρᾶξως θεραπεύει
 παραβολὴν αὐτοῖ; λέγων τὴν τῶν προβάτων, καὶ
 ἀπὸ τῶν ἐναργῶν καὶ φανερῶν πείθων αὐτοὺς, καὶ
 ἐπιστομίζων μὴ δυσχεραίνειν ἐπὶ τῷ τοσοῦτῳ τῆς
 ἀγαθότητος χύματι. Καίτοι εἰ ἐπὶ προβάτῳ ἐνὶ ἀλόγῳ,
 καὶ μὴ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγεννημένῳ τοσαύτη χαρὰ
 γίνεται εὐρεθῆναι μετὰ τὸ πλανηθῆναι, πόσην εἰπὸς
 γίνεσθαι ἐπὶ ἀνθρώπῳ λογικῷ κατ' εἰκόνα Θεοῦ δε-
 δημιουργημένῳ; Προδήλως μὲν οὖν ἡ παραβολὴ
 τοὺς δικαίους φησὶ πρόβατα ἑνενηκονταεννέα, καὶ
 ἐν τῶν ἑκπεσόντα ἁμαρτωλῶν. Φασὶ δὲ τινε; ἐκατέρῳ
 μὲν πρόβατα πᾶσαν τὴν λογικὴν κτίσιν, ἐν δὲ πρό-
 βατον τῆς λογικῆς φύσεως τὸν ἄνθρωπον, ὃ πλανη-
 θὲν ἀνεζήτησεν ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ἀφελὲς τὰ ἑνενη-
 κονταεννέα ἐν τῇ ἐρήμῳ, τουτέστιν, ἐν τῷ ἄνω
 τόπῳ τῷ οὐρανῷ. Ἐρημος γὰρ πολυοχλίας κοσμι-
 κῆς ἀπωχισμένος ὁ οὐρανός, καὶ πάσης γαλήνης
 καὶ εἰρήνης μεμεστωμένος. Εὐρῶν δὲ ὁ Κύριος
 τοῦτο τὸ πλανηθὲν, ἐπέθηκεν ἐπὶ τοὺς ὤμους αὐτοῦ.
 Τὰς γὰρ ἀσθενείας ἡμῶν, καὶ τὰς ἁμαρτίας; αὐτὸς
 ἐδέξατο, καὶ πάντα τὰ βάρη ἡμῶν αὐτὸς ἀβαρῶς
 ἀνεδέξατο· πάντα δεσφωστούμεν, αὐτὸς ἀπο-
 φλήσας, καὶ ἡμᾶς βράδιως καὶ ἀπόνως σώσας ἄχρι
 καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, τουτέστι, τοῦ οὐρανοῦ· καὶ
 συγκαλεῖ τοὺς φίλους καὶ τοὺς γείτονας, τάχα
 τοὺς ἀγγέλους, οὓς καὶ πρόβατα εἶναι ἀποδεδώκαμεν
 κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην ἐπιβολήν. Καθ' ὃ μὲν γὰρ
 πᾶσα κτιστὴ φύσις ὡς πρὸς Θεὸν κτηκώδης ἐστὶ,
 κατὰ τοῦτο πρόβατα καλοῦντο ὅτι αἱ ἄνω δυνάμεις.
 Καθὸ δὲ λογικαί, ἤγουν νοεραὶ καὶ πλησιέστεραι τῶν
 ἄλλων κτισμάτων δοκοῦσαι, κατὰ τοῦτο φίλοι καὶ

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(b) Cod. 26, ἄνοήτους, « dementes. »

(a) F. lit. Lat. ut si ad alias creaturas conferuntur rationales, dicuntur, etc.

γαίτονας· οἱ τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων χοροὶ νοηθεῖν. Καὶ γυναῖκα δὲ νοήσας, τὴν σοφίαν, καὶ δυνάμιν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸν αὐτοῦ Υἱόν, ὃς ἀπώλεσε μίαν δραχμὴν ἐκ τῶν λογικῶν, καὶ κατ' εἰκόνα αὐτοῦ κτισθέντων κτισμάτων τὸν ἀνθρώπον, καὶ ἔπειτα λύχον, τὴν αὐτοῦ σάρκα. Ὡσπερ γὰρ ὁ λύχνος ἐκ γῆς ὧν τὰ ἐσκοτισμένα φωτίζει διὰ τοῦ φωτός, οὕτως δέχεται, οὕτως καὶ ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου γήινος οὖσα, καὶ ὁμοία ἡμῖν, ἐφ' ὧσιν τῆς θεότητος, ἐφ' ἧς προσεληφθῆ, ἔφανε· καὶ μὴν ἑσαρώθη καὶ ὁ οἶκος, τουτέστιν, ἅπας ὁ κόσμος ἀπακαθάρθη τῆς ἁμαρτίας. Χριστὸς γὰρ ἦν ὁ ἀίρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Καὶ δὴ εὐρέθη ἡ δραχμὴ, ἡ βασιλικὴ εἰκών, καὶ χαρὰ γίνεται αὐτῷ τε ἐφ' εὐρόντι Χριστῷ, καὶ ταῖς ἀνω δυνάμεσιν, αἱ φίλαι αὐτῷ καὶ γείτονας εἰσι· φίλαι μὲν ὧς τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιῶσαι, γείτονας δὲ ὧς ἀπόμαχοι. Ζητῶ δὲ μὴ ποτε φίλαι μὲν αὐτοῦ εἰσι πάσαι αἱ ἀνω δυνάμεις, γείτονας δὲ αἱ πλησιέστεραι, οἷον Θρόνοι, Χερουβείμ, Σεραφεείμ. Ὅρα γὰρ τὴν λέξιν. « Καὶ συγκαλεῖ τὰς φίλας καὶ τὰς γείτονας· » εἰκοι γὰρ δύο τινὰ μέρη παραδεδωκένων, αἱ καὶ περιεργότερον δόξει.

« Εἶπε δὲ Ἄνθρωπός τις εἶχε δύο υἱούς, καὶ εἶπεν ὁ νεώτερος αὐτῶν ἐπὶ πατρὶ· Πάτερ, δός μοι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας· καὶ διεῖλεν αὐτοῖς τὸν βίον. Καὶ μετ' οὗ πολλὰς ἡμέρας συναγαγὼν ἅπαντα ὁ νεώτερος υἱὸς, ἀπεδήμησεν εἰς χώραν μακρὰν, καὶ ἐκεῖ διεσκόρπισε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ζῶν ἀσωτῶς· ἐπανησάντος δὲ αὐτοῦ πάντα, ἐγένετο λιμὸς ἰσχυρὸς κατὰ τὴν χώραν ἐκείνην, καὶ αὐτὸς ἠρῆετο ὑστερεῖσθαι, καὶ πορευθεὶς ἐκολληθῆ ἐνὶ τῶν πολιτῶν τῆς χώρας ἐκείνης· καὶ ἐπιμύεν αὐτὸν εἰς τοὺς ἀγρούς αὐτοῦ βόσκειν χοίρους, καὶ ἐπιθύμει γεμῆσαι τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἐκ τῶν κερατίων ὧν ἤσθιον οἱ χοῖροι, καὶ οὐδεὶς εἰδίδου αὐτῷ. » Καὶ αὕτη ἡ παραβολὴ ὁμοία ταῖς προλαθοῦσαις ἐστίν· εἰσάγει γὰρ καὶ αὕτη ἄνθρωπον μὲν, τὸν Θεόν, τὸν ὄντως φιλόανθρωπον· υἱὸς δὲ δύο, τὰ δύο τάγματα τῶν ἀνθρώπων, δικαίους φημι καὶ ἁμαρτωλοῦς. Εἶπε δὲ ὁ νεώτερος· Δός μοι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας. Ἡ δικαιοσύνη μὲν ἀρχαῖον κτήμα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, διὸ καὶ ὁ πρεσβύτερος υἱὸς οὐκ ἀποσκιρτῆ· ἡ δὲ ἁμαρτία ὑστερογενὲς κακόν, διὸ καὶ ὁ νεώτερος ἀποσκιρτῆ, ὁ τῆ ἁμαρτίᾳ δηλαδὴ τῆ ὑστερον ἐπιτεταχθεῖσιν συναξηθεῖς. Καὶ ἄλλως δὲ νεώτερος υἱὸς λέγεται ὁ ἁμαρτωλὸς, ὡς νεωτεριστῆς, καὶ ἀποστῆτης, καὶ ἀντάρας ἐπὶ πατρικῷ θελήματι. « Πάτερ, δός μοι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας. » Οὐσία τοῦ ἀνθρώπου τὸ λογικόν ἐστίν, ᾧ παρέπαιται καὶ τὸ αὐτεξούσιον, πᾶν γὰρ λογικὸν αὐτεξούσιον. Δίδωσιν οὖν ἡμῖν ὁ Κύριος τὸν λόγον, ἵνα χρῆσώμεθα αὐτεξουσίως τούτῳ ὡς οὐσίᾳ ὄντι ἡμετέρᾳ. Δίδωσι δὲ πᾶσιν ἐπίσης, πάντες γὰρ ἐπίσης λογικοὶ, ἐπίσης αὐτεξούσιοι· ἀλλ' οἱ μὲν κατὰ λόγον χρῶμεθα τῇ φιλοτιμίᾳ ταύτῃ, οἱ δὲ καὶ ὀφραιοῦμεν τὸ θεῖον δῶρον. Καὶ πάντα δὲ ἀπλῶς, ὅσα δέδωκεν ἡμῖν ὁ Κύριος, οὐσα ἡμῶν λογισθεῖεν, οἷον λέγω οὐρανόν, γῆν, ἀπλῶς τὴν κτίσιν πᾶσαν, νόμον, προφήτας. Ἄλλ' ὁ μὲν νεώτερος υἱὸς εἶδεν οὐρανόν, καὶ ἐθεοποίησεν,

A virtutum chori. Et per mulierem intelligas sapientiam et virtutem Dei et Patris, Jesum ipsum, qui perdidit unam drachinam, ex rationalibus et ad imaginem Dei conditis creaturam, hominem, inquam, et accendit lucernam, suam carnem. Sicut enim lucerna, quamvis sit ex terra, illuminat tenebrosa per lucem quam recipit; ita et caro Domini, licet terrena esset, similisque nobis, lumine deitatis a qua assumpta est, lumen exhibuit. Quin etiam scopis mundata est domus, hoc est universus mundus repurgatus est a peccato. Christus enim abstulit peccatum mundi. Et plane inventa est drachma, regia scilicet imago et gaudium fuit et Christo inventori et supernis virtutibus, quæ amicæ ejus et vicinæ sunt: Amicæ quidem, quia voluntatem ejus faciunt: vicinæ vero, quia incorporeæ. Quid autem si amicæ sint omnes supernæ Virtutes, vicinæ autem, quæ propiores ei, ut Throni et Cherubim? Dicendo enim amicas et vicinas, dno genera manifestavit, quamvis hoc curiosius videatur.

Vers. 11-16. « Autem: Homo quidam habuit duos filios, et dixit adolescentior illorum patri: Pater, da mihi portionem substantiæ quæ ad me redit. Et divisit illis substantiam. At post dies non multos cum omnia contraxisset, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam, et ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose: et postquam omnia consumpsisset, facta est famoſa valida in regione illa, et ipse cepit egere. Et profectus est, et adhæsit uni civium regionis illius: atque is misit illum in villam suam ut pasceret porcos: et cupiebat implere ventrem suum de siliquis quibus porci vescabantur, nec quisquam illi dabat. » Et hæc parabola superiori similis est. Inducit enim et hæc hominem quidem, Deum videlicet, vere misericordem: filios autem duos, nempe ordines hominum justorum dico et peccatorum. Dixit autem junior: Da mihi partem substantiæ quæ ad me pertinet. Olim humanæ naturæ possessio erat justitia; ideo et filius senior non insolescit. Peccatum postea natum est, 405 unde et junior insolescit, qui cum peccato, quod postea introductum est, crevit. Vel aliter: junior dicitur peccator, quia novator rerum insolens et apostata ac deficiens a paterna voluntate. « Pater, da mihi partem substantiæ quæ ad me pertinet. » Rationale ad quod subsequitur liberum arbitrium, substantia est hominis. Omne autem rationale, liberi arbitrii est. Dat igitur nobis Dominus rationem, ut ea libere utamur tanquam nostra substantia. Dat autem omnibus ex æquo. Omnes enim ex æquo rationales sunt, et æque liberum habent arbitrium. At alii quidem utimur hac libertate secundum rationem, alii autem dilapidamus donum divinum. Et simpliciter omnia quæ dedit nobis Dominus, substantia nostra censeri possunt: ut exempli gratia, cælum et terra, et in summa creaturæ omnes, lex, prophetiæ. Atqui filius natu

minor vidit cœlum, et cœlum fecit Deum : vidit terram, et coluit eam. In lege Dei noluit ambulare, in prophetis malignatus est. At senior filius omnibus his in gloriam Dei usus est. Itaque ille qui dedit omnia hæc ex æquo, permisit libere ingredi. Nullum enim cogit non volentem ut sibi serviat. Nam si voluisset nos cogi, non fecisset nos rationales, et liberi arbitrii. Porro filius junior omnia hæc simul decoxit. Et quæ causa? Profectus est in terram longinquam. Nam quando egreditur homo a Deo. et se a timore Dei elongat, omnia divina dona expendit. Propinqui enim Deo existentes, nihil tale quod interitum dignum facimus, juxta id quod dicitur : « Provideliam Dominum in conspectu meo semper, quia a dextris meis est, ne commovear¹⁶. » Illo autem longe a nobis absente, efficiuntur apostatae, facientes et ferentes pessima quæque juxta illud dictum : « Ecce qui elongant se a te, peribunt¹⁷. » Dissipavit igitur substantiam suam. Merito. Virtus enim terminum unum habet, et unum quoddam est : at malitia multifariam divisa est, errorum multorum causa, ut exempli gratia fortitudinis unus est Lues, et quando oportet, et quomodo oportet, et erga quos oportet irascibili uti. Vitii autem ejus duæ sunt species, timor et audacia. Vides spargi rationem, et unitatem virtutis disperire? Consumpta autem substantia illa, homine secundum rationem, naturalem dico legem, non amplius enute, et ueque juxta legem scriptam incedente, neque prophetas audiente, fames magna est facta : non fames panis, sed fames audiendi verbum Domini. Initium sit penuriæ, quandoquidem non timet Dominum, sed longe discedit ab eo. Nam iis qui timent Dominum, nulla est penuria. Quomodo autem nulla est inopia timentium Dominum? Quia qui timet **406** Dominum, in mandatis ejus volet nimis : propterea et gloria et divitiæ in dōno ejus : imo dispersit ipse potius, et dedit pauperibus¹⁸ : tantum ahest ut egeat. At qui longe profectus est a Domino, et non habet ante oculos terribilem ejus faciem, nil mirum si inopia laboret, sermone divino nihil in illo operante. Et profectus est, hoc est, processit et profecit in malitia. Adhæsit uni civium regionis illius. Nam qui adhæret Domino unus spiritus sit cum illo : qui vero adhæret scorto, naturæ dæmonum, unum corpus sit, atque sit totus caro, neque spiritus est capax, sicut hi qui tempore dilavii fuerunt. Civis regionis illius qui a Deo defecerant, dæmones omnino sunt. At qui proficit, et in peccatis sit potens, pascit porcos, hoc est, et alios docet malitiam, et lutosam operationem. Porci enim sunt omnes qui in luto vilium et materialium affectionum volutantur, nam porcorum oculi nunquam possunt sursum spectare, aliam sortiti formationem. Unde et porcorum pastores cum non possunt compescere porcum clamantem, resupinantes illum efficiunt ut mirus clamet. Etenim quasi in spectaculum veniant

Α είδε γῆν, καὶ ἐσεβάσθη, καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ οὐκ ἠβουλήθη πορεύεσθαι, ἐν τοῖς προφήταις ἐπονηρεύσατο. Ὁ δὲ πρεσβύτερος υἱὸς πᾶσι τοῦτοις εἰς δόξαν Θεοῦ ἀπεχρήσατο. Δοῦς οὖν ταῦτα ἐπίσης εἴασεν αὐτεξουσίως πορεύεσθαι, οὐδένα γὰρ βιάζεται μὴ δουλεύειν αὐτῷ βουλόμενον. Εἰ γὰρ ἤθελε βιάζεσθαι, οὐδ' ἂν λογικούς ἡμᾶς καὶ αὐτεξουσίους ἰδημιούργησεν. Ἄπαντα δὲ ταῦτα συλλήθδην ὁ νεώτερος ἰδαπάνησε· καὶ τί τὸ αἷτιον; Ὅτι ἀπεδήμησεν εἰς χώραν μακρὰν. Ἐπειδὴν γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἀποστή ἀπὸ Θεοῦ, καὶ μακρὰν ἐαυτὸν ποιήσῃ τοῦ θείου φέθου, πάντα τὰ θεῖα δῶρα ἐκδραπανᾷ. Ἐγγύς μὲν ὄντες τοῦ Θεοῦ, οὐδὲν τοιοῦτον ποιούμεν ἀπωλείας ἄξιον, κατὰ τὸ : Προωρώμητν τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντός, ὅτι ἐκδεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ. Β Μακρὰν δὲ αὐτοῦ καὶ ἀποστᾶται γινόμενοι τὰ χειριστά πάντα καὶ ποιούμεν, καὶ πάσχομεν, κατὰ τὸ : Ἴδοὺ οἱ μακρύνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ, ἀπολοῦνται. Διαισκόρπιστε τοίνυν τὴν οὐσίαν εἰκότως· ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ ἕνα ὄρον ἔχει, καὶ ἐν τι ἐστίν· ἡ δὲ κακία πολυσχιδῆς ἐστίν, καὶ πλάνας ἱμποιοῦσα πολλὰς, οἷον, λόγου χάριν, τῆς μὲν ἀνδρείας εἰς ἐστὶν ὄρος, τὸ δὲ ἐστίν, ὅτε δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ πρὸς οὓς δεῖ τῷ θυμικῷ χρᾶσθαι. Τῆς δὲ κακίας δύο τὰ εἶδη, δειλία καὶ θρασύτης. Ὁρᾷς σκορπιζόμενον τὴν λόγον, καὶ τὴν ἐνότητα τῆς ἀρετῆς ἀπολλυμένην; Διαπανθηθεῖς δὲ τῆς οὐσίας ταύτης, καὶ μηκέτι κατὰ λόγον, τὸν φυσικὸν νόμον φημί, πορευομένου τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ μὴδὲ νόμου στοιχοῦντος· τῷ γραπτῷ, μὴδὲ προφητῶν ἀκούοντος, λιμὸς ἰσχυρὸς γίνεται, οὐ λιμὸς ἄρτου, ἀλλὰ λιμὸς τοῦ ἀκούσαι λόγον Κυρίου. Καὶ ἀρχεται ὑστερεῖσθαι, οἷα μὴ φοβούμενος τὸν Κύριον, ἀλλὰ μακρὰν ἀπέχων αὐτοῦ· ὡς τοῖς γε φοβούμενοις τὸν Κύριον οὐκ ἐστὶν ὑστέρημα. Πῶς δὲ οὐκ ἐστὶν ὑστέρημα τοῖς φοβούμενοις; Διότι ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα. Διὰ τοῦτο δὲ δόξα καὶ πλοῦτος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ ἐσκόρπισε μᾶλλον αὐτὸς, καὶ ἔδωκε τοῖς πένησι, τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ αὐτὸς ὑστερεῖσθαι. Ὁ τοίνυν μακρὰν ἀποδημήσας τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ πρὸς ὀφθαλμοὺς ἔχων τὸ θεοβρῆν αὐτοῦ πρόσωπον, ὑστερεῖται εἰκότως, οὐδενὸς θεοῦ λόγου ἐν ἐκείνῳ ἐνεργοῦντος. Καὶ πορευθεῖς, τουτέστι, προσδεύσας, καὶ προκόψας· τῇ κακίᾳ, ἐκολλήθη, ἐνὶ τῶν πολιτῶν τῆς χώρας ἐκείνης. Ὁ μὲν γὰρ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἐν πνεῦμα γίνεται· ὁ δὲ κολλώμενος τῇ πόρῃ, φέσει τῶν δαιμόνων, ἐν σῶμα γίνεται, σὰρξ ὅλος καθιστάμενος, καὶ μὴ πνεύματος· χώρησις ἐν ἑαυτῷ ἔχων, ὡς οἱ ἐπὶ τοῦ κατακλισμοῦ. Πολλοὶ γὰρ τῆς χώρας ἐκείνης τῆς ἀπεχούσης τοῦ Θεοῦ οἱ δαίμονες πάντως εἰσίν. Οὗτος δὲ προκόψας, καὶ ἐν κακίᾳ δυνατὸς γεγονὼς βόσκει χοίρους, τουτέστι, καὶ ἄλλοις διδάσκαλος πονηρίας γίνεται καὶ βορβορώδους πρᾶξεω. Πάντες γὰρ οἱ τῷ βορβόρῳ τῶν ἀτίμων πράξεων καὶ ὑλικῶν παθῶν ἐνηδόμενοι, χοῖροι· τοῦ χοίρου γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ οὐδέποτε τὰ ἄνω βλέπειν δύνανται, ἀλλοκότου διαπλάττει· τυχόντες. Ὅσον καὶ οἱ χοῖροι-

¹⁶ Psal. xv, 8. ¹⁷ Psal. lxxii, 27. ¹⁸ Psal. cxi, 9.

ἰσσοκοὶ ἐπειδὴν χοίρον κατέχοντες, οὐ δύνωνται παύειν αὐτὸν βοῶντα, ἀναστρέφοντες ὑπτιον, μετριώτερον αὐτὸν παίδουσι βοῶν. Οἶοναί γὰρ εἰς θέαν ἰδῶν ὧν οὐκ εἶδε ποτε, καὶ τὰ ἄνω βλέπων ἐκπλήττεται. καὶ φιγῶ· τοιοῦτοι οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν τοῖς φαύλοις ἐντροφομένων, οὐδέποτε τὰ ἄνω ὁρῶσι. Τούτους οὖν βόσκει ὁ πολλῶν ἐν κακίᾳ πρὸς ἑαυτοὺς, οἷοι οἱ πορνοβοσκοί, οἱ ἀρχιλησταί, οἱ ἀρχιτελώναι, πάντες γὰρ οὗτοι χοίρους βόσκειν λεχθήσονται. Ἐπιθυμεῖ δὲ ὁ ἐλεεινὸς ὤστος κορροεσθῆναι τῆς ἁμαρτίας, καὶ οὐδεὶς αὐτῷ δίδωσι ταύτης κόρον. Τῶν γὰρ κακῶν οὐ λαμβάνει κόρον, ὁ τοῦτοις ἐνεθιαθεὶς· μὴ γὰρ μένει ἡ ἡδονή, ἀλλ' ἄμα γίνεται, καὶ ἀπογίνεται, καὶ εὐρίσκαται πάλιν κενὸς ὁ ἐλεεινός, κερατιοῖς γὰρ παραβάλλεται ἡ ἁμαρτία, γλυκύτητα ἔχουσα καὶ τραχύτητα, ἡδύνη μὲν γὰρ πράττειρα, κολάζει δὲ ἄδικα. Οὐδεὶς οὖν δίδωσι κορροεσθῆναι τῶν κακῶν τῶν ἐν τοῦτοις τρυφῶντι. Τίς γὰρ καὶ δώσει αὐτῷ κόρον, καὶ παύσει; Θεός; Ἀλλ' οὐ πάρεστι, μακρὰν γὰρ τοῦ Θεοῦ ἀποδημεῖ ὁ ταῦτα ἐσθίων. Ἀλλὰ δαίμονες; Καὶ πῶς καὶ κόρον γενέσθαι τῆς κακίας;

« Εἰς ἑαυτὸν δὲ ἰδῶν, εἶπε· Πόσοι μισθιοὶ τοῦ πατρὸς μου περισσεύονται ἔρτων; ἐγὼ δὲ λιμῶ ἀπόλλυμαι. Ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου, καὶ ἐρῶ αὐτῷ· Πάτερ, ἤμαρτον εἰς τὴν οὐρανὴν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκ ἔτι εἰμι ἀξιόκληθῆναι υἱός σου· ποίησόν με ὡς ἓνα τῶν μισθίων σου. Καὶ ἀναοιᾶς ἤλθε πρὸς τὸν πατέρα ἑαυτοῦ. Ἐτι δὲ αὐτοῦ μακρὰν ἀπέχοντος, εἶδεν αὐτὸν ὁ πατήρ αὐτοῦ, καὶ εὐσπλαγγίσθη, καὶ δραμῶν ἔπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ κατεφίλησεν αὐτόν. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ υἱός· Πάτερ, ἤμαρτον εἰς τὴν οὐρανὴν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκ ἔτι εἰμι ἀξιόκληθῆναι υἱός σου. » Εἰς ἑαυτὸν ἤλθεν ὁ τῶς ἀσωτος· ἕως μὲν γὰρ ἔπραττε τὰ φαῦλα, ἔξω ἑαυτοῦ ἦν. Καταδαπανῆσαι γὰρ λέγεται τὴν οὐσίαν, καὶ εἰκότως· διὰ τοῦτο ἔξω ἑαυτοῦ ἔστιν. Ὁ γὰρ μὴ λόγις κυβερνώμενος, ἀλλὰ ὡς ἄλογος ζῶν, καὶ ἑτέροις τῆς ἀλογίας ἐξάρχων, ἔξω ἑαυτοῦ ἔστι, καὶ οὐ μένει ἐπὶ τῆς οἰκείας οὐσίας, τούτεστι, τοῦ λόγου. Ὅταν δὲ ἀναλογισθῆται τίς ὧν ἐπὶ ποίαν κατήντησεν ἀθλιότητα, τότε γίνεται ἐν ἑαυτῷ, λογιζόμενος, καὶ εἰς μετάνοιαν ἐρχόμενος ἀπὸ τῆς ἔξω περιπλανήσεως. Μισθίους δὲ λέγει, οἷον τοῦς κτηχομένους, οἱ οὐκ ἐξέβασαν γενέσθαι υἱοί, ὡς μηκω φωτισθέντες. Πάντως δὲ οἱ κτηχοῦμενοι περισσεύειαν ἔχουσι τῶν ἔρτων τῶν λογικῶν, καθ' ἑκάστην τῶν ἀναγνωσμάτων ἀκούοντες. Καὶ ἓνα μάλιστα διαφορὰν μισθίου καὶ υἱοῦ, ἀκουε. Τρεῖς εἰσι· ἀξίεις τῶν σωζομένων· οἱ μὲν γὰρ ὡς δούλοι ποιοῦσι τὸ καλὸν φοβούμενοι τὴν κρίσιν· ὁ καὶ ὁ Δαυὶδ αἰνίττεται· « Καθῆλθων ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου, λέγων· ἀπὸ γὰρ τῶν κριμάτων σου ἐφοβήθη. » Οἱ δὲ μισθιοὶ εἶναι δοκῶντες ἐπιθυμῆσαι τῶν ἀγαθῶν εὐαρεστῶν ἐν σπεύδοντες Θεῷ, ὡς ὁ αὐτὸς Δαυὶδ φησιν· « Ἐκλίνα τὴν καρδίαν μου τοῦ ποιῆσαι τὰ δικαιώματά σου εἰς τὸν αἰῶνα δι' ἀντάμειψιν. » Εἰ δὲ εἰσιν υἱοί, δι' ἀγάπην τὴν πρὸς Θεὸν ποιοῦντες τίς ἐντολὰς αὐτοῦ, ὡς καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς Δαυὶδ

A spectantes quæ nunquam videre, et aspicientes sursum, stupescunt et silent; tales sunt oculi eorum qui male educati sunt: nunquam vident ea quæ sursum. Tales nascit is qui multis in malitia præest, ut sunt scortorum hospites, vel publicanorum, vel latronum principes: de omnibus enim his dicitur quod porcos pascant. Cupit autem miserabilis ille saturari peccato, et nemo ei dat saturari. A suo enim malis nemo dat satietatem. Non enim manet voluptas, sed simul atque contingit, protinus et perit sitque iterum vacuus ille miserabilis. Assimilatur enim siliquis peccatum dulcedinem habens et asperitatem. Delectat enim ad tempus, cruciat vero perpetuo. Propterea nullus dat satietatem malorum ei qui in illis voluptatem capiebat. Quis enim satiat, et quiescere facit? Deus? sed non adest: nam qui talibus vescitur, longe abest a Deo. An dæmones? At hi multo magis solliciti sunt ne unquam quiescant, et malitia saturati simus.

ὅγες μᾶλλον τοῦτο σπεύδοντες, τὸ μηδέποτε παύσαν

VERB. 17-21. « In se autem reversus, dixit: Quam multi mercenarii patris mei abundant panibus? ego vero fame pereo: surgam et ibo ad patrem meum, et dicam ei: Pater, peccavi in cœlum et coram te; jam non sum dignus vocari filius tuus, fac me sicut unum de mercenariis tuis. Et surgens venit ad patrem suum. Cum autem adhuc longe abesset, vidit illum pater ipsius, et misericordia motus est, et accurrens ruit in collum ejus, et osculatus est eum. Dixitque ei filius: Pater, peccavi in cœlum et coram te: **407** neque posthac sum dignus vocari filius tuus. » Intemperatus tandem ad seipsum rediit. Quandiu male agebat, extra seipsum erat. Consumpsisse enim dicitur substantiam, et merito: propter hoc extra seipsum erat. Nam qui non gubernatur ratione, sed præter rationem vivit, et absurda alia exorditur, extra seipsum est, et non manet in sua substantia, hoc est ratione. Quando autem quis cogitat in quantam venerit miseriam, tunc redit ad seipsum, considerans, et in pœnitentiam veniens a sua exteriori divagatione. Porro mercenarios dicit catechumenos, quia nondum eo pervenerant ut dicerentur filii, quia nondum recte illustrati. Omnino autem catechumeni abundantiam rationalium panum habent, quotidie lectiones audientes. Et ut discas differentiam mercenarii et filii, audi. Tres sunt ordines eorum qui salvantur. Alii enim ut servi faciunt bonum, timentes judicium: quod et David insinuat dicens: « Confige timore tuo carnem meam: a judiciis enim tuis timui. » Mercenarii vero esse videntur, qui desiderio bonorum bene placere Deo cupiunt, sicut et ipse David dicit: « Inclinaui cor meum ad faciendum justificationes tuas in æternum, propter retributionem. » At filii sunt qui propter amorem in Deum, mandata perficiunt sicut iterum David testatur: « Quomodo dilexi legem tuam, Domine. tota die meditatio mea est ».

¹⁷ Psal. CXXXIII, 23.

Et iterum : « Levavi manus meas ad mandata tua, A quam dilexi, » non, quam timui. Et iterum : « Mirabilia testimonia tua, » et quia sunt mirabilia (a), ideo scrutata ea est anima mea. » Cum igitur quis fuerit in ordine filius, et deinde propter peccatum abdicatur, videtque alios frui divinis donis, et communicantes divinis mysteriis et divino pane : non enim de solis catechumenis intelligi oportet quod de mercenario dicitur, sed et de iis qui sunt in Ecclesia simpliciter non in primo ordine (b) ; tunc illa hæc commiserationis verba sibi ipsi dicere debet : Quot mercenarii Patris mei abundant pane ! ego autem fame pereo. Sed surgens de ruina peccati, ibo ad Patrem meum, et dicam ei : Pater, peccavi in cælum et coram te. Derelinquendo enim cælestia, peccavi in ea, præferens ipsis voluptatem contemptibilem, et præeliciens cælesti patriæ meæ regionem famis. Quemadmodum enim, ut exempli gratia dicamus, in aurum peccare dicitur, qui illi plumbum præfert : ita in cælum peccat, qui illi terrena præponit. Abest autem omnino a via quæ fert in cælum. Scias item quod quando peccavit, quasi non coram Deo operans peccavit ; quæno autem confitetur, coram Deo se peccasse sentit. Porro **408** surgens vadit ad Patrem suum. Non solum enim consultandum est de his quæ placent Deo, sed et opus est factio. Nunc quemadmodum vidisti fervidam penitentiam, ita et colereum Patris misericordiam vide. Neque enim exspectavit donec filius veniret ad se, sed prævenit et amplectatur ; pater enim est benignitate, etiam si natura Deus est, et totus totum amplectitur, ut undequaque ipsum ad se constringat, sicut dictum est : « Et gloria Dei circumdabit te. » Olim quidem quando elongabat se filius, tempus erat et Patri ut ab amplexu se elongaret : nunc vero cum redit et appropinquat per conversionem et orationem, tempus est amplectandi. Ruit igitur in collum ejus, ostendens eum qui olim desciverat, nunc obedientem esse factum. Et osculatur eum, reconciliationem indicans, et quasi vestibulum quoddam os pollutum sanctificans, ac per hoc ad interna sanctificationem immittens.

ἐνδεικνύμενος. Καὶ καταφιλεῖ αὐτὸν, τὴν καταλλαγὴν τοῦ μιανθέντος ἀγιάζων, εἶτα διὰ τούτου καὶ ἐπὶ

Vers. 22-24. « Dixit autem pater ad servos suos : D Proferte stolam primam, et induite illum : date annulum in manum ejus, et calceamenta in pedes : et adducite vitulum illum saginatum, atque mactate, sumptisque epulis lætemur : quia hic filius meus mortuus erat, et revixit ; perierat, et inventus est. Et cœperunt latari. » Per servos intellige vel angelos ministratorios spiritus, qui mittuntur in ministerium propter eos qui salute digni sunt. Illi enim vestiunt a peccato revertentem stola prima, sive prisca, quam, priusquam peccaremus, gestabamus, indumento scilicet incorruptionis : vel pre-

μαρτυρεῖ : « Ὅς ἠγάπησα τὸν νόμον σου, Κύριε ! ἔλην τὴν ἡμέραν μελέτη μου ἐστὶ. » καὶ πάλιν : « Ἦρα τὰς χεῖράς μου πρὸς τὰς ἐντολάς σου, ἃς ἠγάπησα, » οὐχ ἃς ἐφοβήθην· καὶ πάλιν : « Θαυμάστὰ τὰ μάρτυριά σου, καὶ διὰ τὸ εἶναι θαυμάστὰ, διὰ τοῦτο ἐξηραύνησεν αὐτὰ ἡ ψυχὴ μου. » Ὅταν οὖν ἐν τῇ τάξει τοῦ υἱοῦ ᾖ τις, εἶτα διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀποκηρυχθεῖη, καὶ ὁρῶν ἄλλους ἀπολαύοντας τῶν θεῶν χαρισμάτων, καὶ κοινωνοῦντας τῶν θεῶν μυστηρίων, καὶ τοῦ ἄρτου τοῦ θεοῦ· οὐδὲ γὰρ περὶ τῶν κατηχομένων μόνον χρῆ νοεῖν ὡς μισθίων λεγομένων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπλῶς μὴ τῆς πρώτης τάξεως ὄντων· τότε δὴ ταῦτα τὰ οἰκτρὰ ὁραοῖσι ἐπιλέγειν ἐπιτωῖ· Πόσοι μισθιοὶ τοῦ Πατρὸς μου περισσεύουσιν ἄρτων· ἐγὼ δὲ λιμῶ ἀπόλλυμαι. Ἄλλ' ἀναστὰς, τουτέστιν, ἐκ τοῦ πτώματος τῆς ἁμαρτίας, κορεύσομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ ἐρῶ αὐτῷ· Πάτερ, ἡμάρτων εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἐνώπιόν σου· καταλιπὼν γὰρ τὰ οὐράνια, ἡμάρτων εἰς ταῦτα, προτιμήσας αὐτῶν τὴν κατάπτυστον ἡδονὴν, καὶ τῆς πατρὸς μου οὐρανοῦ τὴν τοῦ λιμοῦ χῶραν προκρίνας. Ὅσπερ γὰρ ἁμαρτάνειν λέγεται, φέρε εἶπεν εἰς χρυσόν, ὃ μολιθδὸν αὐτοῦ προτιμῶν, οὕτως εἰς οὐρανὸν ἁμαρτάνει, ὃ τούτου προτιμήσας τὰ γῆινα. Ἀποτυγχάνει γὰρ πάντως τῆς εἰς τὸν οὐρανὸν φεροῦσης· οὐοῦ. Ἐπίστησον δὲ, ὅτι, ὅταν μὴν ἡμάρτανεν, ὡς μὴ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πρώτων ἡμάρτανεν, ὅτι δὲ ἐξομολογεῖται, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἡμαρτηκῶς αἰσθάνεται. Ἀναστὰς δὲ ἦλθε πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ, δεῖ γὰρ ἡμᾶς μὴ μόνον βούλεσθαι τὰ φίλα Θεῷ, ἀλλὰ καὶ πράττειν. Ὅσπερ δὲ εἶδες θεορμὴν τὴν μετάνοιαν, οὕτως καὶ τὴν εὐπλάγητιαν τοῦ πατρὸς ἴδρα. Οὐδὲ γὰρ ἀνέμεινε τὸν υἱὸν ἔλθειν ἄχρις αὐτοῦ, ἀλλὰ προφθάει, καὶ περιπέλεται. Πατὴρ γὰρ τῇ χρηστότητι, εἰ καὶ φύσει Θεός, καὶ ὁλοσ ὁλοσ περιφθάει, ἵνα πάντοθεν αὐτὸν πρὸς ἐαυτὸν συσφιγῆ, καθὼ ἐλρηται· « Καὶ ἡ ὄψα τοῦ Θεοῦ περισσεύει σε. » Καὶ πάλαι μὲν ὅτε ἐμάκρυνεν ἐαυτὸν ὁ υἱός, καιρὸς ἦν καὶ τῷ πατρὶ τοῦ μακρυνθῆναι ἀπὸ τῆς περιλήψεως· ὅτε δὲ ἤγγισεν διὰ τῆς προσευχῆς καὶ τῆς ἐπιστροφῆς, καιρὸς ἐγένετο τοῦ περιλαβεῖν. Ἐπικίπτει τοίνυν ἐπὶ τὸν τράχηλον, τὸν ἀποστατοῦντα πρῶην, παιθήνιον νῦν γενέσθαι δεικνύων, καὶ οἶδ' τι προκύλιον τὸ στόμα πρῶτον τὰ ἐνδόν τὸν ἀγιασμὸν εἰσπέμπων.

« Εἶπε δὲ ὁ πατὴρ πρὸς τοὺς δούλους αὐτοῦ· Ἐξενέγκατε τὴν στολὴν τὴν πρώτην, καὶ ἐνδύσατε αὐτὸν, καὶ ὅτε δακτύλιον εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἐξενέγκαντες τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν θύσατε, καὶ φαγόντες εὐφρανθῶμεν, ὅτι ὁ υἱός μου οὕτως νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησεν, καὶ ἀπολωλὼς ἦν, καὶ εὐρέθη. Καὶ ἤρξαντο εὐφραίνεσθαι. » Δούλους ἢ τοὺς ἀγγέλους νοήσεις, τὰ λειτουργικὰ πνεύματα τὰ στελλόμενα εἰς διακονίαν διὰ τοὺς σωτηρίας ἀξίους· καὶ γὰρ οὗτοι στελλόμενοι τὸν ἐκ κακίας ἐπιστρέφοντα τὴν στολὴν τὴν πρώτην, ἦτοι τὴν ἀρχαίαν, ἣν πρὶν ἁμαρτεῖν ἐφοροῦμεν, τὸ

(a) Edit. Lut. omittit, et quia sunt mirabilia.
(b) In Ed. Lut. omittuntur, non in primo ordine.

Cætera sunt : sane illa miserabilia oportet ei emendicare.

ἔδυμα τῆς ἀφθαρσίας, ἢ τὴν τιμὴν τὴν πρὸ τῶν ἄλλων πασῶν, οἷά ἐστιν ἡ τοῦ βαπτίσματος. Πρώτη γὰρ μοι αὕτη περιτίθεται, καὶ παρ' αὐτῆς λαμβάνω τὴν τῆς ἀσχημοσύνης περιστολήν. Ἡ τοίνυν τοὺς ἀγγέλους νοήσας δούλους, τοὺς πᾶσι τοῖς ὄφ' ἡμῖν τελουμένοις διακονουμένους, καὶ δι' ὧν ἀγιαζόμεθα μέσων· ἢ καὶ τοὺς ἱερεῖς, τοὺς καὶ διὰ βαπτίσματος, καὶ λόγου διδασκαλικοῦ τὸν ἐπιστρέφοντα ἐνδύοντες, καὶ στολήν πρώτην περιτιθέντας, τὸν Χριστὸν αὐτόν (ὅσοι γὰρ ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστόν, Χριστὸν ἐνδυσάμεθα), καὶ δακτύλιον διδῶσιν εἰς τὴν χεῖρα, τὴν σφραγίδα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἣν διὰ τῶν ἔργων ἔχομεν· ἢ μὲν γὰρ χεῖρ τῆς πράξεως σύμβολον, ὃ δὲ δακτύλιος τῆς σφραγίδος· ὃ τοίνυν βαπτισθεὶς, καὶ ἀπλῶς ὃ ἀπὸ κακίας ἐπιστρέφων, ὀφείλει ἔχειν ἐπὶ τῆς χειρὸς, τοῦτέστιν, ἐπὶ πάτρης πρακτικῆς θυνάκων, σφραγίδα, καὶ γνώρισμα Χριστιανοῦ, ἵνα δεῖκνύται ἔχειν, ὡς κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτὴν ἀνεκαινίσθη. Ἡ καὶ ἄλλως νοήσας τὸν δακτύλιον, ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος· οἷον τί ὡημι· Ὁ Θεὸς τὰ μὲν τελειότερα ἀγαθὰ τότε δίδωσιν, ὅτε τούτων καιρὸς, καὶ νῦν δὲ πιστοῦμενος δηλαδὴ, ἐκείνα δίδωσιν ἡμῖν χαρίσματα, οἷον τινὰς ἀρραβῶνας τῶν μελλόντων, τοῖς μὲν θαυματουργίαν, τοῖς δὲ διδασκαλίαν, τοῖς δὲ ἄλλο τι, καὶ ταῦτα διχομόνοι ἀπὸ τούτων καὶ τὰ τελειότερα βεβαίως ἐλπίζομεν. Ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας, ἵνα φυλάττωνται ἀπὸ τῶν σκορπίων, τῶν μικρῶν δηλαδὴ δοκούντων ἀμαρτημάτων, καὶ κρυφίων, ὡς ἔφη Δαυὶδ, πλὴν θανατῶν καὶ αὐτῶν· καὶ μὴν καὶ ἀπὸ θραυγῶν τῶν προαπῶς βιάπτεται νομιζομένων, φημι ἀμαρτιῶν. Καὶ ἄλλως δὲ, ὅποδῆματα δίδονται τῷ ἀξιοῦντι τῆς πρώτης στολῆς, ποιούντος τοῦ Θεοῦ αὐτὸν ἔτοιμον εἰς τὸ εὐαγγελίζεσθαι, καὶ ὠφελεῖν ἑτέρους. Τοῦτο γὰρ ὁ Χριστιανὸς τοῦ πλησίον ἢ ὠφέλεια· Μόσχος δὲ στευτός οὐκ ἀγνωρίζεται τίς ἐστιν, ὃ θυόμενος, καὶ ἐσθιόμενος· πάντως γὰρ ὁ ἀληθὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἀνθρωπος, καὶ σάρκα ἐλάβε, τὴν ἄλογον φύσει, καὶ κτηνώδη, καὶ αὐτὴν τῶν οἰκειῶν αὐχμημάτων πεπλήρωκε. Κατὰ τοῦτα μόσχος νοεῖται, ἀπειρόζυγος μὲν τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας· στευτός δὲ, καθὼς εἰς τοῦτο τὸ μυστήριον ἀφώρικτο πρὸ καταβολῆς κόσμου. Καὶ περιεργότερον δὲ εἶσι· ὁδεῖ· τὸ ρηθησόμενον, ὁμοῦς ρηθήσεται· οἷον ὁ ἴστος, ὃν κλώμεν κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν, ἐκ σίτου συνεστῶς, στευτός ρηθείη· κατὰ τὸ νοούμενον δὲ σὰρξ ὢν, μόσχος ἀνλεχθείη. Καὶ ὁ αὐτός ἐστι μόσχος, καὶ στευτός. Πᾶς οὖν βαπτισόμενος, καὶ υἱὸς Θεοῦ γινόμενος, μᾶλλον δὲ ἀποκαθιστάμενος, καὶ ἀπλῶς πᾶς ὃ ἀπὸ ἀμαρτίας καθαρῶς ὢν, τοῦ μόσχου τούτου τοῦ στευτοῦ κοινωνεῖ, καὶ εὐφροσύνης αἰτίας καὶ τῷ Πατρὶ, καὶ τοῖς δούλοις αὐτοῦ καθίσταται, ἀγγέλοις καὶ ἱερῶσιν ὡς ἐκ νεκρώσεως ἀναζήσας, καὶ ἐξ ἀπωλείας εθραβεῖς· ὅσον μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς κακίας περιουσία νεκρὸς ἦν, ἀπεγνωσμένος δηλαδὴ· ὅσον δὲ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνῃ φύσει τῆς τρεπῆς, καὶ ἐκ κακίας ζυγαμένη εἰς ἀρετὴν μεταπεσεῖν, ἀπολωλὼς λέγεται· ἢ ἵν' ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ πρεσβύτερος ἐν ἀγρῷ, καὶ ὡς ἐρχόμενος ἔρχεται τῆς οἰκίας, ἔκκευσε συμφωνίας

tiosa quæ dignitate præstat aliis omnibus, ut baptismi dignitate. Prima enim nos illa vestit, et ab ea sumimus honestatis vestitum. Vel per servos intellige angelos, qui ministrant omnibus quæ propter nos sunt, et quibus mediantibus sanctificamur. Vel etiam sacerdotes, qui conversos per baptismum vel verbum doctrinæ induunt, et induunt eos Christum stolam primam (quicumque enim baptizati sumus in Christum, induti sumus Christum), et annulum dat in manum, signaculum Christianismi, quod per opera habemus. Nam manus symbolum operationis est, annulus vero signaculi. Igitur baptizatus, et omnis qui a peccato convertitur, debet habere in manu, hoc est, operativa virtute, signaculum Christiani : ut demonstrare queat quod recreatus sit ad imaginem ejus qui se condidit. Vel aliter : per annulum intelliges arrhabonem Spiritus : ut exempli gratia quid dicam, Dens perfectissima bona tunc dat, quando eorum tempus fuerit : et nunc ut credibilia sint, illa nobis dat charismata, ut arrhabonem futurorum : et aliis donum operandi miracula, aliis docendi, aliis vero aliud quiddam : et cum illa suscipimus, firmiter et perfectiora expectamus. Et calceos ad pedes, ut custodiantur a scorpiis, peccatis scilicet quæ videntur parva et occulta, sicut dicebat David, attamen mortiferis et ipsis : atque etiam a serpentibus, id est, peccatis quæ manifeste nocere censentur. Vel aliter : calcements dantur ei qui primam stolam assecutus est, faciente Deo cum aptum ut annuntiet Evangelium, atque aliis prosit. Christiani enim est prodesse proximo. Vitulus saginatus non ignoratur quis sit, qui immolatur et comeditur. Nam est verus Filius Dei, et ita homo qui carnem assumpsit, natura irrationabilem, et brutam, illamque divino honore implevit : et secundum hoc vitulus dicitur, non enim expertus est jugum legis peccati ; saginatus vero, secundum quod ad hoc mysterium ordinatus est ante constitutionem mundi. Et fortassis curiosius videbitur si dicatur, dicetur tamen. Quia panis quem frangimus, secundum id quod apparet, ex tritice confectus est, saginatus, et, ut Græci dicunt, στευτός, frumento pastus dicens est. Secundum hoc autem quod per illum intelligitur quod caro est, vitulus dicitur est. Et ipse est vitulus, et saginatus. Omnis igitur qui baptizatur, et filius Dei efficitur, imo restituitur, et in summa omnis qui a peccato purgatur particeps sit saginati illius Vituli, et lætitiæ auctor sit Patri et servis ejus, angelis et sacerdotibus, tanquam ex morte resurrexisset, et post perditionem fuisset inventus. Nam quantum ad malitiæ abundantiam mortuus erat, et desperatus : quantum vero ad humanam naturam, quæ vertibilis est et valet a malitia ad virtutem ingredi, perditus dicitur. Perditus enim mitius dicitur, quam mortuus.

ὃ γὰρ ἀπολωλὼς μετριώτερον, ἢ ὁ νεκρός.

Vens. 25-32. Erat autem filius ejus senior in agro, et cum veniret et appropinquasset domui,

audivit concentum et choros, et vocavit unum de A pueris servis, et interrogavit quid essent illa. At is dixit illi : Frater tuus venit, et occidit pater tuus vitulum illum saginatum, quod incolumem illum repererat. Indignatus est autem, nec volebat introire. Pater ergo illius egressus rogabat illum. At ille respondens dixit patri : Ecce tot annis servio tibi, nec unquam præceptum tuum transgressus sum, nec unquam dedisti mihi hædum ut cum amicis meis lætarer : sed postquam filius tuus hic, qui devoravit substantiam tuam cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum illum saginatum. At ille dixit ei : Fili, tu semper mecum es, et omnia mea tua sunt : lætari autem et gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, ac revixit ; et perierat, et inventus est. » **410** Hoc loco celebris movetur quæstio : Quomodo appareat filius invidus, qui alioqui vixit et servivit patri bene placens ? Quæ solvetur, siquidem parabolam quia expendit, quare dicta fuerit. Omnino enim quia obmurmurabant Domino Pharisei, mundos et justos se putantes, eo quod susciperet meretrices et publicanos, propterea parabola ista cum his quæ ante eam dictæ sunt, proponitur : quandoquidem igitur dicta sit, quia Pharisei qui erant, justioribus publicanis, ut videbantur, obmurmurabant : considera quod persona filii qui videbatur obmurmurare sumitur contra omnes qui scandalizantur in repentina felicitate et salute peccatorum : hoc autem non est invidia, sed magnæ benignitatis divinæ, quam nos ignoramus, et propterea parit murmurationem. Annon et David inducit personam quæ offenditur in pace peccatorum ? et similiter Jeremias, « Quid quod via impiorum prosperatur, dicens, et plantasti eos, et radices egerunt ? » Hæc enim omnia sunt infirmarum et pauperum cogitationum hominum, qui accenduntur, et loquuntur in prosperitate malorum indigna. Dicit igitur per præsentem parabolam Dominus Phariseis quasi in hunc modum : Esto, vos justi sitis sicut filius ille et beneplacatis Patri : obsecro vos justos et mundos, ne obmurmuretis ob lætitiã quam habemus propter peccatoris salutem, siquidem hic quoque filius est. Itaque non apparet invidia, sed Dominus Phariseorum mentem instruit per parabolam illam, ut etiam si justi ipsi essent, et omnia mandata Dei perfecissent, gravatim ferre non deberent suscipi peccatores. Nec mirum est si ægre feramus super his quæ indigne videntur fieri. Tanta enim Dei est benignitas, et tam liberaliter sua bona nobis communicat, ut et indignatio et obmurmuratio inde nasci posset : id quod et in familiari colloquio dicimus. Sæpe cum beneficiis quempiam affecimus, et deinde gratias non egerit, dicimus : Reprehendunt me omnes quod tanta in te beneficia contulerim : quamvis forte nemo nos reprehenderit : attamen magnitudinem beneficentiæ ostendere volentes, ita angimus. Videamus autem et particulatim et brevi-

καὶ χορῶν, καὶ προσκλισάμενος ἓνα τῶν παιδῶν δούλων, ἐπινοήσαντο τί εἴη ταῦτα· ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ, ὅτι, Ὁ ἀδελφός σου ἦκει, καὶ ἐθυσεν ὁ πατήρ σου τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν, ὅτι ὑγαινοντα αὐτὸν ἀπέλαβεν. Ὁργίσθη δὲ καὶ οὐκ ἤθελεν εἰσελθεῖν. Ὁ οὖν πατήρ αὐτοῦ ἐξελθὼν, παρεκάλει αὐτόν· ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε τῷ πατρί· Ἰσοῦ τσαῦτα ἐστὶ δουλεύω σοι, καὶ οὐδέποτε σου ἐντολὴν παρείδον, καὶ ἐμοὶ οὐδέποτε ἔδωκας ἐριζῶν, ἵνα μετὰ τῶν φίλων μου εὐφρανθῶ· δευ δὲ ὁ υἱός σου οὗτος, ὁ καταφαγὼν σου τὸν βίον μετὰ πορνῶν, ἦλθεν, ἐθυσας αὐτῷ τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· Τέκνον, σὺ πάντοτε μετ' ἐμοῦ εἶ, καὶ πάντα τὰ ἐμά σά ἐστιν· εὐφρανθῆναι δὲ ἔδει, καὶ χαρῆναι, ὅτι ὁ ἀδελφός σου οὗτος νεκρός ἦν καὶ ἀνέζησε, καὶ ἀπολωλὼς ἦν, καὶ εὐρέθη. » Ἐνταῦθα τὸ πολυθρύλλητον ζήτημα· Πῶς ὁ υἱὸς φαίνεται ὑποπερὶ ὁ εὐαρίστως ζήσας τὰλλα, καὶ δεδολευκῶς τῷ πατρί ; Ὁ λυθῆσεται, εἴγε τις τὴν παραβολὴν ἀναλογισαίτο, διὰ τί ἐρέθη· πάντως γὰρ διότι ἐγγύζον οἱ καθαροὶ, καὶ δικαιούμενοι ; ἑαυτοὺς Φαρισαῖοι ἐπὶ τῷ Κυρίῳ προσερχομένῳ πόρναις καὶ τελώνας, διὰ τοῦτο ἡ παραβολὴ αὕτη μετὰ τῶν πρὸ αὐτῆς εἴρηται· ἐπεὶ οὖν διότι ἐγγύζον οἱ Φαρισαῖοι, δίκαιοι ὄντες ὑπὲρ τοὺς τελώνας, ὡς ἔδοκουν, εἴρηται· σκόπει δὲ τὸ πρόσωπον τοῦ δοκοῦντος γογγύζειν υἱοῦ λαμβάνεται εἰς πάντας τοὺς σκανδαλιζομένους ἐπὶ τῇ ἀθρίᾳ εὐπραγίᾳ, καὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀμαρτωλῶν· τοῦτο δὲ οὐκ ἐστὶ φθόνος, ἀλλ' ὑπέρχυσις τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ ἀνοούμενῃ ἡμῖν, καὶ διὰ τοῦτο τίκτουσα τὸν γογγυσμόν· ἄρα γὰρ ὁ Δαυὶδ οὐκ εἰσάγει πρόσωπον σκανδαλιζομένου ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ τῶν ἀμαρτωλῶν ; καὶ ὁ Ἰεζεμίας ὁμοίως, « Τί δὲ ὁδὸς ἀσεβῶν εὐθηνάται, λέγων, καὶ ἐφύτευσας αὐτοὺς, καὶ ἐριζοθήσαν. » Ταῦτα γὰρ πάντα τῆς ἀθροῦς καὶ πτωχῆς διανοίας εἰς τῶν ἀνθρώπων ἐμπυριζομένης, καὶ διτταζούσης ἐπὶ τῇ ἀναξίᾳ, δῆθεν εὐπραγίᾳ τῶν πονηρῶν. Λέγει τοίνυν διὰ τῆς παρουσίας παραβολῆς ἡ Κυρία· μονουοχι τοιαῦτα τοῖς Φαρισαίοις· Ἔστω, ὅμως δίκαιοι κατὰ τὸν υἱὸν ἐκεῖνον, καὶ εὐάρεστοι τῷ Πατρὶ, παρακαλῶ ὑμᾶς τοὺς δικαίους καὶ καθαροὺς, μὴ γογγύζειν ἐπὶ τῇ εὐφροσύνῃ, ἣν ποιούμεθα διὰ τὴν τοῦ ἀμαρτωλοῦ σωτηρίαν· καὶ γὰρ καὶ οὗτος υἱός. Οὐ τοίνυν φθόνος ἐντεῦθεν ἐμφαίνεται, ἀλλὰ τὴν τῶν Φαρισαίων γνώμην παιδεύει ὁ Κύριος διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης, ὥστε εἰ καὶ δίκαιοι εἴεν αὐτοὶ, καὶ πᾶσαν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ πεπληρωκότας, μὴ δυσχεραίνειν ἐπὶ τῇ παραδοχῇ τῶν ἀμαρτωλῶν. Καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ δυσχεραίνομεν ἐπὶ τοῖς ἀναξίαις δοκοῦσι γίνεσθαι, τσαύτη γὰρ ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία, καὶ οὕτως ἀφθόνος ; μεταδίδωσιν ἡμῖν τῶν οὐρανῶν ἀγαθῶν, ὥστε καὶ γογγυσμὸν τίκτεσθαι ἐντεῦθεν δύνασθαι· ὅπερ καὶ ἐν τῇ συνήθει ὁμιλίᾳ λέγομεν. Πολλάκις γὰρ εὐεργετήσαντές τινα, εἴτε ἀχαριστηθέντες παρ' αὐτοῦ λέγομεν, ὅτι Μίμφομαι· μοι πάντες, ὅτι σὺ εὐεργετήσα τσαῦτα· καί τις γὰρ ἴσως οὐκ ἐμέψατό τις ἡμῖν, ἀλλὰ ὁμοίως τῆς εὐεργε-

σίας ἐνδείξασθαι βουλόμενοι τὸ μέγεθος, τοῦτο πλάττομεν. Ἴδωμεν δὲ καὶ κατὰ μέρος ὡς ἐν ἐπιτομῇ τὴν παραβολὴν. Ἐν ἀγρῷ ἦν ὁ πρεσβύτερος υἱός, ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτῃ, ἐργαζόμενος τὴν αὐτοῦ γῆν, τὴν σάρκα φημί, ἵνα ἐμπλησθῇ ἀρτων, καὶ στείρων ἐν δάκρυσιν, ἵνα ἐν ἀγαλλιάσει θερίσῃ. Μαθῶν δὲ τὰ πραχθέντα, οὐκ ἤθελεν εἰς τὴν κοινὴν χαρὰν εἰσελθεῖν. Ὁ δὲ φιλόθρωπος πατήρ ἔξεισι, καὶ παρακαλεῖ, καὶ ἀναδιδάσκει αὐτὴν τὴν τῆς εὐφροσύνης αἰτίαν, ὅτι νεκροῦ ἐστὶν ἀναζώωσις· διὰ τὸ ἀγνοεῖν ὡς ἄνθρωπον σκανδαλιζόμενον, καὶ αἰτιώμενον αὐτὸν, ὡς αὐτῷ μὲν, οὐδὲ ἔριπον ἐδεδώκει, τῷ δὲ ἀσώτῳ τὸν σιτευτὸν καταθύσειε μόσχον. Τί δὲ ἐστὶ τὸ διὰ τοῦ ἔριπου δηλούμενον; Ἔδε ἂν μάθοις· Πᾶς ἔριπος τῆς ἀριστερᾶς καὶ ἀμαρτωλοῦ μερίδος τάττεται. Φησὶν οὖν ὁ εὐάρεστος υἱός, ὅτι Ἐν πᾶσι πόνους διῆγον τὴν ζωὴν, διωκόμενος, κακοχοούμενος, ὑπὲρ τῶν ἀμαρτωλῶν θλιβόμενος, καὶ οὐδέποτε ὑπὲρ ἐμοῦ ἔσφαξας καὶ ἀπέκτεινας ἔριπον, τουτέστιν, ἀμαρτωλῶν θλίβοντά με, ὡς ἂν εὐρω μικρὰν ἀνεσιν· ὅσον ἔριπος ἦν τῷ Ἠλίου ὁ Ἀγαθά. Ἐδίωκεν οὖν τὸν προφήτην, καὶ οὐκ ἔδωκεν ὁ Κύριος τούτῳ τὸν ἔριπον ταχέως εἰς σφαγὴν, ἵνα μικρὰν ἀνεθείς Ἠλίου ἀναπαύσῃται μετὰ τῶν φίλων αὐτοῦ τῶν προφητῶν. Διὸ καὶ φησὶ πρὸς Θεόν· « Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν. » Ἐρίπος τῷ Δαυὶδ ὁ Σαουλ, καὶ πάντες οἱ ἐνδιαβάλλοντες αὐτὸν, οὗς ἐφίει ὁ Κύριος πειράζειν αὐτὸν, καὶ οὐκ ἔσφαττεν, ὡς ἂν ἠσθεῖη Δαυὶδ· διὸ καὶ ἔλεγεν· « Ἔως πότε ἀμαρτωλοῖ, Κύριε, ἕως πότε ἀμαρτωλοῖ καυχῆσονται; Ταῦτα λέγει καὶ ὁ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ υἱός· Πάντοτε με ἐν κόσμῳ ὄντα οὐδεμιᾶς παραμυθίας ἤξιωσας, οὐδὲ τῶν θλιβόντων μέ τινα σφαγῇ παρέδωκας, νῦν δὲ οὕτως ἀπίως εὐζεις τὸν ἄσωτον. Οὗτος μὲν οὖν ὁ σκοπὸς τῆς παραβολῆς ἅπας, διὰ τοῦς γογγύζοντας Φαρισαίους ἐπὶ τοῖς ὑπὲρ τοῦ Κυρίου προσλαμβανόμενοι ἀμαρτωλοῖς λεχθεῖσι, καὶ παιδευοῦσης, κἄν ὤμεν δίκαιοι, μὴ τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἀποσεύσθαι, μηδὲ προσδεχομένους αὐτοῦς τοῦ Θεοῦ καταγογγύζειν. Υἱὸς τοίνυν νεώτερος αἱ πόρνοι, καὶ οἱ τελῶναι υἱὸς πρεσβύτερος οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Γραμματεῖς, καθ' ὑπόθεσιν δίκαιοι λαμβανόμενοι, ὡσανεὶ λέγοντος τοῦ Θεοῦ· Ἔστω, ὑμεῖς δίκαιοι ἀληθῶς, καὶ οὐδεμίαν ἐντολὴν παραβιβηκότες· οὐ δεῖ οὖν προσλαμβάνεσθαι τοὺς ἐκ πονηρίας ἐπιστρέφοντας; Τοὺς τοιούτους οὖν γογγυστάς παιδεύει διὰ τῆς παραβολῆς. Οὐκ ἀγνοῶ δὲ, ὅτι τινὲς εἰς τοὺς ἀγγέλους μὲν τὸν πρεσβύτερον υἱὸν, τὸν δὲ νεώτερον εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν τὴν νεωτερίσασαν κατὰ τῆς δοθείσης ἐντολῆς καὶ ἀφηνιάσασαν ἐξελάβοντο· ἄλλοι εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας καὶ τοὺς ἔθνηκούς. Ἀληθὲς δὲ, ὁ εἰπομένην ὄν, ὅτι εἰς μὲν τῶν δικαίων τὸ πρόσωπον, λαμβάνεται ὁ πρεσβύτερος υἱός, εἰς τὸ τῶν ἀμαρτωλῶν δὲ καὶ ἐπιστρέφόντων, ὁ νεώτερος. Τὸ δὲ ὅλον ὕφος τῆς παραβολῆς διὰ τοῦς Φαρισαίους συνέστη, παιδεύοντος αὐτοὺς τοῦ Κυρίου, μὴ δυσχεραίνειν ἐπὶ τῇ παραδοχῇ τῶν ἀμαρτωλῶν, κἄν αὐτοὶ δίκαιοι εἴεν.

ter parabolam. In agro erat filius senior, hoc est, in mundo hoc, et operabatur suam terram, carnem dico, ut impleretur panibus, et serbat in lacry uis, ut meteret in exultatione. Porro ubi didicit que facta erant, noluit ad commune gaudium ingredi: sed misericors pater egreditur, et obsecrat, et docet eum, lætitiæ causam esse mortui revivificationem: eo quod ignorans scandalizatus esset homo, et arguerat eum quod sibi neque hædum didisset. **411** imperato autem saginatum occidisset vitulum. Quid autem est quod per hædum significatur? Hæc loco discite: Omnis hædus et peccator ordinatur ad sinistram partem. Dicit igitur bonæ frugis filius: Transegi vitam in omnibus laboribus, persecutionem passus et afflictus et a peccatoribus passus, et nunquam mihi occidisti hædum, hoc est, humiliasti peccatorem, ut invenirem vel parvam quietem: hædus erat Eliæ Achab. Persequabatur enim prophetam, et non dedit Dominus hædum statim ad occidendum, ut parumper refocillaretur et quiesceret cum amicis prophetis suis. Proinde dicit ad Deum: « Domine, prophetas tuos occiderunt, et altaria tua subvertierunt. » Hædus Davidi erat Saul, et omnes qui calumniabantur eum, quibus permittebat Dominus tentare eum, et non occidit, ut lætaretur David; ideo et dicebat: « Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur? » Hæc dicit in Evangelio et filius, cum in multis esset laboribus, et nullam fuisset assecutus consolationem: Neque aliquem ex persecutoribus meis morti tradidisti, nunc autem ita facile salvas prodigum. Hic igitur totus scopus parabolæ est propter Pharisæos obmurmurantes quod peccatores susceperet: qua docet, etiamsi justus simus, non repellendos peccatores, neque obmurmurandum, recipiente illos Deo. Filius igitur junior, sunt meretrices et publicani: senior vero, Pharisæi et Scribæ qui, secundum materiam parabolæ, justus intelliguntur; quasi dicente Deo: Esto, vos sitis vere justus, nullumque transgressi mandatum: non oportet igitur assumi eos qui a peccatis convertuntur? Tales itaque obmurmuratores docet per hanc parabolam. Non ignoro autem quod quidam per seniore filium angelos exponunt, per juniorem autem humanam naturam, quæ tumultuata est, et contra datum mandatum vacuit deliciis; alii vero Israelitas et gentiles. Verum autem hoc tenendum est quod diximus, quia filius senior personam gerit justorum, junior autem peccatorum et se convertentium. Totus autem parabolæ contextus propter Pharisæos est positus, ut doceat eos Dominus ne ægre ferant susceptionem peccatorum, etiamsi ipsi justus essent. Nullus ergo iudicia Dei gravatim ferat, sed gratum sit ei, si ii qui peccatores videntur, feliciter agant et salventur. Qui enim acis, si is quem tu peccatorem censes, penitentiam egerit et gratus factus sit? Quid item, si occultas habet virtutes, et propterea a Deo benigne respicitur?

⁶⁰ Psal. xciii, 5.

ἰηδέεις οὖν ἐπὶ τοῖς τοῦ Θεοῦ κρίμασι δυσχεραίνετω, ἀλλ' ἀνεχέσθω εὐπραγούντων, καὶ σωζομένων τῶν ἁμαρτωλῶν δοκούντων. Γί γὰρ οἶδας, εἰ ἕνα σὺ νομίζεις ἁμαρτωλῶν, οὗτος μετενόησε, καὶ διὰ τοῦτο προσεδέχθη; Τί δὲ εἰ πρῶτος ἀρετὰς ἔχει, καὶ διὰ ταῦτα; παρὰ τοῦ Θεοῦ εὐμενῶς ὀφθαί;

412 CAPUT XVI.

A

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ΄.

De dispensatore injusto. Quod ne apud quidem de lege pretereundus sit. De non dimittenda uasere. De Lazaro et diuitis epulone.

Παρὰ τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας. Παρὰ τοῦ μηδὲ κεραίαν ἀπὸ τοῦ νόμου παραλθεῖν ἄν. Παρὰ τοῦ μὴ ἀπολύειν τὴν γυναικα. Παρὰ τοῦ κλοουσιου καὶ τοῦ Λαζάρου.

VERB. 1-9. « Dicebat autem et ad discipulos suos: Homo quidam erat dives, qui habebat dispensatorem, et hic delatus est apud illum ut qui dissiparet bona ipsius: et vocavit illum, et ait illi: Quid hoc audio de te? redde rationem dispensationis tue: non enim poteris posthac dispensare. Ait autem dispensator intra se: Quid faciam quia dominus meus aufert a me dispensationem? Fodere non valeo, mendicare erubescio: scio quid faciam, ut cum amotus fuero a dispensatione, recipiant me in domos suas. Convocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo: Quantum debes domino meo? At ille dixit: Centum batos olei. Dixitque illi: Accipe cautionem tuam, et sedo cito, et scribe quinquaginta. Deinde alteri dixit: Tu vero quantum debes? Qui ait: Centum coros tritici. Ait illi: Accipe cautionem tuam, et scribe octoginta. Et laudavit dominus dispensatorem iniquum, quod prudenter fecisset (a): quia illi hujus sæculi prudentiores sunt illis lucis in natione sua. Et ego vobis dico: Facite vobis amicos ex mammona injusto, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Omnibus parabola oblique et figurato modo rerum quarumdam naturam manifestat, non per omnia rebus illis assimilata propter quas assumpta est. Idcirco non oportet omnes parabolarum partes curiosius inquirere, sed quatenus apparent proposito utiles; reliquæ enim sinendæ sunt quasi parabolas contextentes, et nihil ad propositum conducentes, quomodo et in proposita parabola faciendum. Nam si per tenues particulas omnia exponere tentavero, quis dispensator, quis dispensatoris dominus, et a quo delatus sit, et qui delictores, et propter quam causam ille quidem oleum, alius autem triticum, et quæ de causa centum debere dicantur, et si alia omnia perquisiverimus, obscurum et molestum sermonem facimus: et fortassis, si valde hæsitaverimus, etiam ridiculi erimus. Igitur tantum utilitatis ex præsentibus parabola capere oportet, quantum possibile est. Et ut aliquid dicam, Dominus hoc loco vult nos docere ut bene dispensentur creditæ nobis divitiæ. Et primum hoc discimus, quod non sumus domini divitiarum. Nihil enim habemus proprium, sed dispensatores alienarum rerum sumus, quæ a Domino nobis concreditæ sunt ut illas bene dispensemus sicut ipse imperat. At 413 si concreditæ divitiæ non expendimus juxta mentem Domini, et abusi fuerimus illis in nostrum luxum, accusabimur. Et enim voluntas

(a) Verba, ὅτι φρονίμως ἐποίησεν, non legebat in cum Millio.

« Ἐλεγε δὲ καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· Ἄνθρωπος τις ἦν πλούσιος, ὃς εἶχεν οἰκονόμον, καὶ οὗτος διεβλήθη αὐτῷ, ὡς διασκορπίζων τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ. Καὶ φωνήσας αὐτὸν, εἶπεν αὐτῷ· Τί τοῦτο ἀκούω πρὸς σὺ; Ἄπίδες τὸν λόγον τῆς οἰκονομίας σου, ὃ γὰρ δύνηση εἶναι οἰκονομεῖν. Εἶπεν δὲ ἐν ἑαυτῷ ὁ οἰκονόμος· Τί ποιήσω, ὅτι ὁ κύριός μου ἀφαιρεῖται τὴν οἰκονομίαν ἀπ' ἐμοῦ; Ἐκλείπειν οὐκ ἔστι, ἐκαστὴν αἰσχύνονται· Ἔγνων τί ποιήσω, ἵνα, ὅταν μετασταθῶ τῆς οἰκονομίας, δέξωμαι με εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν. Καὶ προσκαλεσάμενος ἕνα ἑκάστον τῶν χρεωφιλῶν τοῦ κυρίου αὐτοῦ, ἔλεγε τῷ πρώτῳ· Ἦσόν ὀφθαίεις τῷ κυρίῳ μου; Ὁ δὲ εἶπεν· Ἐκατὸν βάτους ἐλαίου· καὶ εἶπεν αὐτῷ· Δέξαι σου τὸ γράμμα, καὶ πωθῆσας ταχέως γράψον πεντήκοντα. Ἐπειτα ἕτερον εἶπεν· Σὺ δὲ πόσον ὀφθαίεις; Ὁ δὲ εἶπεν· Ἐκατὸν κίρους σίτου. Καὶ λέγει αὐτῷ· Δέξαι σου τὸ γράμμα, καὶ γράψον ὀγδοήκοντα. Καὶ ἐπήρσαν ὁ κύριος τὸν οἰκονόμον τῆς ἀδικίας, ὅτι οἱ υἱοὶ τοῦ αἵματος τοῦτου φρονιμώτεροι εἰσὶν ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τοῦ φωτός εἰς τὴν γενεάν τὴν ταυτῶν. Κατὰ ὅμην λέγω, ποιήσατε ἐκ τούτων φίλους ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας, ἵνα, ὅταν ἐκλείπητε, δέξωμαι ὅμεις εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς. Πᾶσα παραβολὴ κλαγῶς καὶ εἰκονικῶς δηλοῖ πραγμάτων τινῶν φύσιν, ὃ κατὰ πάντα ἰσοκύβητος τῶν πράγμασιν ἐκείνοις, δι' ἃ παραλήθη. Δὲ οὐδὲ γὰρ πάντα τὰ μέρη τῶν παραβολῶν λεπτικῶς πωδευραγομεισθῆναι, ἀλλ' ὅσον ἵσκει τῷ προκειμένῳ κεραιόμενος, τὰ λοιπὰ ἔξω, ὡς τῇ παραβολῇ συνυφιστάμενα, καὶ μηδὲν πρὸς τὸ προκειμένον συμβαλλόμενα. οἷον δὴ καὶ ἐπὶ τῆς προταθείσης παραβολῆς, γὰρ ποιήσαι. Εἰ γὰρ πάντα ἐξετάζειν ἐπιχειρήσομεν λεπτομερῶς, τίς ὁ οἰκονόμος; τίς ὁ τούτου προβαλλόμενος εἰς τὴν οἰκονομίαν, καὶ παρὰ τίνος διεβλήθη, καὶ τίνες οἱ χρεωστοῦντες, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν ὁ μὲν ἔλαιον, ὁ δὲ σίτον, καὶ δια:ί ἀνὰ ἑκατὸν ὀγλήσαι λέγονται· καὶ ἀπλῶς τὰλλα πάντα εἰ περιεργότερον ἐξετάζοιμεν, σκοτεινὸν τὸν λόγον ποιησόμεθα, πρὸς τῷ καὶ καταγέλαστα ἴσως ἐξηγησθῆναι διὰ τῆς ἀπορίας ἀνάγκην. Δὲ τοίνυν τοσοῦτον ὠρμηθῆναι ἀπὸ τῆς παρουσίας παραβολῆς, ὅσον ἐνδέχεται. Οἷον τί φημι· ὁ Κύριος ἐνταῦθα βούλεται ἡμᾶς διδάξαι περὶ τοῦ τὸν δοθέντα ἡμῖν κλοῦτον καλῶς διακτεσθῆναι. Καὶ πρῶτον μὲν τοῦτο μνησάνομεν, ὅτι οὐκ ἔσμεν κύριοι χρημάτων, οὐδὲν γὰρ ἔχομεν ἴσων, ἀλλ' οἰκονόμοι ἀλλοτρίων ἔσμεν παρὰ τοῦ Δεσπότης ἡμῶν ἐγκραγερισμένων, ἵνα καλῶς αὐτὰ διακτεσθῆμεν, καὶ ὡς ἐκείνος προστάττει· Ἐπειτα ὅτι μὴ κατὰ γῶμην τοῦ Δεσπότης τὴν οἰκονομίαν τοῦ πλοῦτος με suo codice Theophylactus, adnotante ad hunc h-

ταχειρίζομενοι, ἀλλ' εἰς οικίας σπατάλας τοῖς δοθεῖ-
σιν ἀποχρῶμενοι, διαβεβημένοι ἐσμέν οἰκονόμοι.
Βούλημα γὰρ τοῦ Δεσπότου ἐστὶ χρῆσθαι τοῖς δοθεῖσιν
εἰς τὰς τῶν ὁμοδούλων χρείας, οὐκ εἰς οικίας τρυ-
φάς· διαβαλλόμενοι δὲ καὶ μέλλοντες μεθίστασθαι
τῆς οἰκονομίας τῶν χρημάτων, ἦτοι τοῦ βίου τούτου
ἐκκόπτεσθαι, ὅτε θηλαθῆ καὶ λόγον δώσωμεν τῆς
οἰκονομίας μετὰ τὴν ἐνθνήδε μετάρτασιν, ἐὰν φρόνι-
μοι ὦμεν, ἐπαισθανόμεθα ὅψα γούν τοῦ δόντος, καὶ
ποιοῦμεν ἡμῖν ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τῶν τῆς ἀδικίας
χρημάτων· ἀδικίας δὲ χρήματα ἐκεῖνα ὀνομάζονται,
ὅσα ὁ μὲν Κύριος δέδωκεν ἀναλλοκισθῆαι εἰς χρείας
τῶν ἀδελφῶν, καὶ ὁμοδούλων, ἡμεῖς δὲ ἑαυτοῖς πα-
ρακατέχομεν. Ἄλλ' ὅψα γούν συναισθώμεθα, ποῖ
φερόμεθα, καὶ οὗ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ οὔτε κέμνειν
δυνάμεθα· ἐργασίας γὰρ οὐκ ἐστὶ τότε καιρός· οὔτε
ἐπαιτεῖν εὐπρεπές· μωραὶ γὰρ αἱ παρθένοι αἱ ἐπαι-
τήσασαι ὀνομάζονται. Τί τοίνυν λοιπόν; Τὸ συμμε-
ριστάς ποιῆσαι τῶν χρημάτων τούτων τοὺς ἀδελφούς,
ἴν' ὅταν ἐκλιπώμεν ἐνεσθῆεν, τουτέστιν, ἀπὸ τοῦ βίου
τούτου ἀναχωρῶμεν, διξῶνται ἡμεῖς οἱ πένητες εἰς
τὰς αἰωνίους σκηνάς· τοῖς γὰρ ἐν Χριστῷ πένητιν αἱ
αἰώνια σκευὰ ἀπεκληρώθησαν, εἰς ἃς δύνανται δέ-
ξασθαι τοὺς ἐνταῦθα αὐτοῖς φιλάσσαντας διὰ τῆς δόσεως
τῶν χρημάτων, ἃ Δεσποτικά ἐντα τοῖς πένητιν ἴδει
ἐξ ἀρχῆς δοθῆναι. Οὗτοι γὰρ οἱ χρεώσται κατὰ τὸ
εἰρημένον· «Ὀλὴν τὴν ἡμέραν ἔλεει, καὶ θανατίζει ὁ δὲ
καίριος·» καὶ πάλιν· «Ὁ ἑσπῶν πτωχὸν θανατίζει Θεῷ.»
Ἔδει μὲν οὖν προηγουμένως πά·τα δοθῆναι τοῖς
καλοῖς τούτοις χρωφειλίταις τοῖς ἑκατονταπλασίονα
ἀποδιδούσι. Πλὴν ἐπεὶ οἰκονόμοι τῆς ἀδικίας εὐρι-
σκόμεθα, ἀδικῶς παρακατέγοντες ἃ ἄλλοις ἀφώρι-
σται, μὴ πάντῃ μενητέον ἐν ταύτῃ τῇ ἀπαφρωπείᾳ,
ἀλλὰ μεταδοτέον τοῖς πένητιν, ἵνα παρ' αὐτῶν ὑπο-
βελθῶμεν εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς. Οὕτως οὖν ἐκλαμ-
βάνουσιν ἡμῖν τὴν παραβολὴν, οὐδὲν περι·δν, ἢ περι-
εργον, ἢ ἐνε·φοκρι·κίντη ἰσηγί·σει ἀπαντήσῃ. Δοκεῖ
δὲ ἀλλόκοτόν τι σημαίνειν τὸ· Υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου
φρονημώτεροι εἰσι, καὶ τὰ ἐξῆς. Οὐκ ἐστὶ δὲ δυσπα-
ρακολούθητον, ἢ ξενίζον. Υἱοὺς γὰρ αἰῶνός φησι
τούτου, τοὺς ἐπισουμένους πάντα τὰ ἐν τῇ γῆ
αὐτοῖς λυσitelούντα· υἱοὺς δὲ φωτός, τοὺς·ρόφειλον-
τας τὴν πνευματικὴν κλοῦτον μεταχειρίζεσθαι θεο-
φιλῶς. Τούτου οὖν λέγει, ὅτι Οἱ ἄνθρωποι ο·κονόμοι
μὲν ἀνθρωπίνων διοικήσεων καθιστάμενοι πάντα
τρόπον πραγματεύονται, ὅπως μετὰ τὸ μετασταθῆ-
ναι ἐκ τῆς οἰκονομίας, ἔχῃσι παρηγορίαν· υἱοὶ δὲ
φωτός ταττόμενοι, τουτέστι, πνευματικὴν διοίκησιν
χρημάτων πιστευόμενοι, οὐδὲν ἐπι·νοῦνται πρὸς τὸ
ὀφελῆθῆναι μετὰ ταῦτα· υἱοὶ οὖν τοῦ αἰῶνος τούτου
οἱ ἀνθρωπίνως διοικήσεις πεπιστυμένοι, καὶ ἐν τῇ
γενεῇ τῇ ἑαυτῶν, τουτέστιν, ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, φρο-
νίμως τὰ καθ' ἑαυτοὺς διοικούντες. Υἱοὶ δὲ φωτός οἱ
χρήματα λαβόντες, ὥστε διοικεῖν αὐτὰ θεοφιλῶς.
Εὐρισκόμεθα οὖν ἐν μὲν ταῖς ἀνθρωπίνως διοικήσεσι
φρονίμως τὰ ἑαυτῶν διοικούντες, καὶ πραγματεύο-
μενοι, ἵνα, εἰ καὶ ἐκπέσωμέν ποτε τῆς οἰκονομίας.

A Domini est datus uti in usus conservorum, non in
propriis delicias : porro qui accusantur et desti-
tuuntur a dispensatione divitiarum, hi sunt qui ex
hæc vita emigrant, quando scilicet et rationem da-
bimus de dispensatione, cum destituti fuerimus. Si
itaque prudentes essemus, vel tarde sentiremus quid
facto opus, et faceremus nobis amicos ex divitiis
injustitiæ. Dicuntur autem divitiæ injustitiæ,
quas nobis Dominus in usus fratrum et conser-
vorum insumendas dedit, nos autem nobis depo-
sitas tenemus. Verum vel tarde sentiamus quo
feramur, et quod cum dies illa venerit, neque labo-
rare poterimus. Non enim tunc erit operandi tem-
pus, neque tunc honestum erit mendicare : stultæ
enim virgines dicuntur quæ mendicant : quid igitur
B reliquum, quam ut harum divitiarum fratres parti-
cipes faciamus, ut quando hinc descuerimus, hoc
est ex hac vita excesserimus, accipiant nos paupe-
res in æterna tabernacula ? Æterna enim tabernacula
pauperibus in Christo constituta sunt, in quæ pos-
sint recipere eos qui hic ipsi amicos de bonis,
quæ sunt Dominica, largiantur. Pauperibus enim
primum debebamus dare : nam illi debitores sumus,
secundum hoc quod dictum est : « Tota die misere-
tur et commodat justus » ; et iterum, « Qui misere-
tur pauperi, fenerator Deo » . Oportebat igitur pri-
mum dare bonis illis debitoribus, qui centupla
reddunt. Verum quia dispensatores injustitiæ inven-
nimur, injuste retinentes quæ aliis seposita sunt,
non semper manendum erit in hac infidelitate, sed
C communicandum pauperibus, ut ab ipsis suscipiamur
in æterna tabernacula. Sic igitur nobis exponenti-
bus parabolam, nihil vel superdudum, vel curiosum,
vel somniculosum enarrando occurrit. Videtur au-
tem et alienum quiddam significare, dicens : Filii
hujus sæculi prudentiores sunt, etc. Non autem
male cohæret, neque alienum est. Filios enim hujus
sæculi dicit eos qui laudant omnia quæ in terra
lucrosa sunt : filios vero lucis, eos qui debent pie
spirituales divitias communicare. Hoc igitur dicit :
Homines humanis dispensationibus præfecti, om-
nibus modis curam habent et provident ut cum
destituti fuerint a dispensationis munere, consolati-
onem habeant ; qui autem filii lucis ordinantur,
D hoc est, quibus concedita est spiritualis pecunia-
rum dispensatio, non cogitant quomodo post hanc vi-
tam commodum percipiant. Filii itaque sæculi hujus,
ii sunt quibus humanæ dispensationes conceditæ
sunt, et in generatione sua, hoc est, in vita hæc,
prudenter res suas dispensant ; filii vero
lucis, qui pecunias receperunt ut illas in pios
usus dispensent. Invenimur itaque in humanis
dispensationibus res nostras prudenter dispensare,
ut etiam si administratione exciderimus, habea-
mus quoddam refugium vitæ : in his autem rebus
quæ debent secundum Deum dispensari, nullam
videmur gerere curam quomodo rationem dispem-

ἐπιζητεῖ οὖν ἐπὶ τοῖς τοῦ Θεοῦ κρίμασι δυσχεραίνετον, ἀλλ' ἀνεχέσθω εὐπραγούντων, καὶ σωζομένων τῶν ἁμαρτωλῶν δοκούντων. Γί γὰρ οἶδας, εἰ ἕνα σὺ νομίζεις ἁμαρτωλὸν, οὗτος μετενόησε, καὶ διὰ τοῦτο προσεδέχθη; Τί δὲ εἰ κρυπτὰς ἀρετὰς ἔχει, καὶ διὰ ταῦτα; παρὰ τοῦ Θεοῦ εὐμενὴς ὁρᾶται;

412 CAPUT XVI.

A

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

De dispensatore injusto. Quod ne apud quidem de lege prætereundus sit. De non dimittenda uxore. De Lazaro et divite epulens.

Περὶ τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας. Περὶ τοῦ μηδὲ κεραίαν ἀπὸ τοῦ νόμου παραλεῖν ἐν. Περὶ τοῦ μὴ ἀκολούειν τῇ γυναίκα. Περὶ τοῦ πλουτίου καὶ τοῦ Λαζάρου.

VERS. 1-9. « Dicebat autem et ad discipulos suos : Homo quidam erat dives, qui habebat dispensatorem, et hic delatus est apud illum ut qui dissiparet bona ipsius : et vocavit illum, et ait illi : Quid hoc audio de te? redde rationem dispensationis tuæ : non enim poteris posthac dispensare. Ait autem dispensator intra se : Quid faciam quia dominus meus aufert a me dispensationem? Fodere non valeo, mendicare erubescio : scio quid faciam, ut cum amotus fuero a dispensatione, recipiant me in domos suas. Convocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo : Quantum debes domino meo? At ille dixit : Centum batos olei. Dixitque illi : Accipe cautionem tuam, et sede cito, et scribe quinquaginta. Deinde alteri dixit : Tu vero quantum debes? Qui ait. Centum coros tritici. Ait illi : Accipe cautionem tuam, et scribe octoginta. Et laudavit dominus dispensatorem iniquum, quod prudenter fecisset (a) : quia illi hujus sæculi prudentiores sunt filiis lucis in natione sua. Et ego vobis dico : Facite vobis amicos ex mammona injusto, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. » Omnis parabola oblique et figurato modo rerum quarumdam naturam manifestat, non per omnia rebus illis assimilata propter quas assumpta est. Idcirco non oportet omnes parabolarum partes curiosius inquirere, sed quatenus apparente proposito utiles; reliquas enim sinendæ sunt quasi parabolas contextentes, et nihil ad propositum conducentes, quomodo et in proposita parabola faciendum. Nam si per tenues particulas omnia exponere tentavero, quis dispensator, quis dispensatoris dominus, et a quo delatus sit, et qui delitores, et propter quam causam ille quidem oleum, alius autem triticum, et qua de causa centum debere dicantur, et si alia omnia perquisiverimus, obscurum et molestum sermonem faciemus : et fortassis, si valde hæsitaverimus, etiam ridiculi erimus. Igitur tantum utilitatis ex præsentī parabola capere oportet, quantum possibile est. Et ut aliquid dicam, Dominus hoc loco vult nos docere ut bene dispensentur creditæ nobis divitiæ. Et primum hoc discimus, quod non sumus domini divitiarum. Nihil enim habemus proprium, sed dispensatores alienarum rerum sumus, quæ a Domino nobis concredite sunt ut illas bene dispensemus sicut ipse imperat. At 413 si concreditas divitias non expendimus juxta mentem Domini, et abusi fuerimus illis in nostrum luxum, accusabimur. Etenim voluntas

« Ἐλεγε δὲ καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἄνθρωπος τις ἦν πλούσιος, ὃς εἶχεν οἰκονόμον, καὶ οὗτος διεβλήθη αὐτῷ, ὡς διασκορπίζων τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ. Καὶ φωνήσας αὐτὸν, εἶπεν αὐτῷ ἄνθρωπε ἄνθρωπε πρὸς σὺ; Ἀπόδος τὸν λόγον τῆς οἰκονομίας σου, σὺ γὰρ οὐ δύνησι εἶναι οἰκονομεῖν. Εἶπε δὲ ἐν ἑαυτῷ ὁ οἰκονόμος ἄνθρωπε τί ποιήσω, ὅτι ὁ κύριός μου ἀφαιρεῖται τὴν οἰκονομίαν ἀπ' ἐμοῦ; Ἐκρίπτει οὐκ ἰσχύων, ἐκρίπτειν αἰσχύνομαι ἔργον τί ποιήσω. Ἰνα, ὅταν μετασταθῶ τῆς οἰκονομίας, δέξωνται με εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν. Καὶ προσκαλεσάμενος ἕνα ἑκάστον τῶν χρεωφειλετῶν τοῦ κυρίου αὐτοῦ, εἶπε τῷ πρώτῳ ἄνθρωπε ὄφελαις τῷ κυρίῳ μου; Ὁ δὲ εἶπεν ἄνθρωπε ἑκατὸν βάτους ἔλαιου καὶ εἶπεν αὐτῷ ἄνθρωπε δέξαι σου τὸ γράμμα, καὶ καθίσαι ταχέως γράβον πανθήκοντα. Ἐπειτα ἑτέρω εἶπε ἄνθρωπε σὺ δὲ πόσον ὄφελαις; Ὁ δὲ εἶπεν ἄνθρωπε ἑκατὸν κέρους σίτου. Καὶ λέγει αὐτῷ ἄνθρωπε δέξαι σου τὸ γράμμα, καὶ γράβον ὀγδοήκοντα. Καὶ ἐκήρυξεν ὁ κύριος τὸν οἰκονόμον τῆς ἀδικίας, ὅτι οἱ υἱοὶ τοῦ αἵματος τοῦτο φρονιμώτεροι εἰσὶν ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τοῦ φωτός εἰς τὴν γενεάν τὴν ταύτην. Κατὰ ὅμην λέγω, ποιήσωτε ἑαυτοὺς φίλους ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας, ἵνα, ὅταν ἐκλείπητε, δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς. » Πᾶσα παραβολὴ κλαγγὴ καὶ εἰκονικῶς δηλοῖ πραγμάτων τινῶν φύσιν, οὐ κατὰ πάντα τοικεῖα τοῖς πράγμασιν ἐκείνοις, δι' ἃ παραλήφθη. Αὐτὸς οὐδὲ χρὴ πάντα τὰ μέρη τῶν παραβολῶν λεπτοῦς πολυπραγμοῖσθαι, ἀλλ' ὅσον τοῖς ἐκείνοις τῷ προκειμένῳ καρπομένους, τὰ λοιπὰ εἶναι, ὡς τῇ παραβολῇ συνυφασμένα, καὶ μηδὲν πρὸς τὸ προκειμένον συμβαλλόμενα, οἷον δὴ καὶ ἐπὶ τῆς προθεθείσης παραβολῆς, χρὴ ποιῆσαι. Εἰ γὰρ πάντα ἐξετάζειν ἐπιχειρήσομεν λεπτομερῶς, τίς ὁ οἰκονόμος; τίς ὁ τοῦτον προβαλλόμενος εἰς τὴν οἰκονομίαν, καὶ παρὰ τίνος διεβλήθη, καὶ τίνες οἱ χρεωστούντες, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν ὁ μὲν ἔλαιον, ὁ δὲ σίτον, καὶ διατί ἀνὰ ἑκατὸν ὀγλήσθαι λέγονται; καὶ ἀπλῶς ἕλλα πάντα εἰ περιμερότερον ἐξετάζομεν, σκοτεινὸν τὸν λόγον ποιησόμεθα, πρὸς τῷ καὶ καταγέλαστα ἴσως ἐξηγεῖσθαι διὰ τὴν τῆς ἀπορίας ἀνάγκην. Δεῖ τοίνυν τοσοῦτον ὠφελῆσθαι ἀπὸ τῆς παρουσίας παραβολῆς; ὅσον ἐνδέχεται. Ἰὼν τί φημι ὁ Κύριος ἐνταῦθα βούλεται ἡμᾶς διδάξαι περὶ τοῦ ἐν δοθέντα ἡμῖν πλοῦτον καλῶς διακρίσθαι. Καὶ πρώτον μὲν τοῦτο μανθάνομεν, ὅτι οὐκ ἴσμεν κύριοι χρημάτων, οὐδὲν γὰρ ἔχομεν ἴδιον, ἀλλ' οἰκονόμοι ἄλλοτρίων ἴσμεν παρὰ τοῦ Δεσπότου ἡμῖν ἐγχειρισμένων, ἵνα καλῶς αὐτὰ διαδώμεθα, καὶ ὡς ἐκείνος προστάττει ἄνθρωπε ἄνθρωπε μὴ κατὰ γνώμην τοῦ Δεσπότου τὴν οἰκονομίαν τοῦ πλοῦτου με-

(a) Verba, ἔτι φρονίμως ἐποίησεν, non legebat in cum; Millio.

ταχειριζόμενοι, ἀλλ' εἰς οἰκίας σπατάλας τοῖς δοθεῖσιν ἀποχρῶμενοι, διαβεβλημένοι ἑσμεν οἰκονόμοι. Βούλημα γὰρ τοῦ Δεσποτοῦ ἐστὶ χρεῖσθαι τοῖς δοθεῖσιν εἰς τὰς τῶν ὁμοδούλων χρεῖας, οὐκ εἰς οἰκίας τρυφᾶς· διαβαλλόμενοι δὲ καὶ μέλλοντες μεθίστασθαι τῆς οἰκονομίας τῶν χρημάτων, ἦτοι τοῦ βίου τούτου ἐκκόπτεσθαι, ὅτε θηλαθῆ καὶ λόγον δώσωμεν τῆς οἰκονομίας μετὰ τὴν ἐπιθνήδα μετὰστασιν, ἂν φρόνιμοι ὦμεν, ἐπαιθανόμεθα ὅψι γούν τοῦ δέοντος, καὶ ποιῶμεν ἡμῖν ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τῶν τῆς ἀδικίας χρημάτων· ἀδικίας δὲ χρήματα ἐκεῖνα ὀνομάζονται, ὅσα ὁ μὲν Κύριος ἐδίδωκεν ἀναλλασκεσθαι εἰς χρεῖας τῶν ἀδελφῶν, καὶ ὁμοδούλων, ἡμεῖς δὲ ἑαυτοῖς παρακατέχομεν. Ἄλλ' ὅψι γούν συναισθώμεθα, κοί φερόμεθα, καὶ ὅτι ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη οὐτε κἀμὲν δύναμεθα ἐργασίας γὰρ οὐκ ἐστὶ τότε καιρὸς οὐτε ἐπαιτεῖν εὐπρεπές· μωραὶ γὰρ αἱ παρθένοι αἱ ἐπαιτήσασαι ὀνομάζονται. Τί τοίνυν λοιπόν; Τὸ συμμεριστὰς ποιῆσαι τῶν χρημάτων τούτων τοὺς ἀδελφούς, ἢν ὅταν ἐκλίπωμεν ἐντεῦθεν, τουτέστιν, ἀπὸ τοῦ βίου τούτου ἀναχωρῶμεν, διέξονται ἡμεῖς ὁ πένητας εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς; τοὺς γὰρ ἐν Χριστῷ πίνησιν αἱ αἰώνιαι σκηναὶ ἀπεκληρώθησαν, εἰς ἃς δύνανται δέξασθαι τοὺς ἐνταῦθα αὐτοῖς φιλιόσσαντας διὰ τῆς δόσεως τῶν χρημάτων, ἃ Δεσποτικὰ ὄντα τοῖς πίνησιν εἶει ἐξ ἀρχῆς δοθῆναι. Οὗτοι γὰρ οἱ χρεῶσται κατὰ τὸ εἰρημένον· «Ὁλην τὴν ἡμέραν ἐλεεῖ, καὶ δανείζει ἰδίκαί·» καὶ πάλιν· «Ὁ ἐλεῶν πτωχὸν δανείζει θεῷ.» Ἐδει μὲν οὖν προηγουμένως πάντα δοθῆναι τοῖς καλοῖς τούτοις χρεωφειλῆταις τοῖς ἑκατονταπλασίονα ἀποδοῦσι. Πλὴν ἔπει οἰκονόμοι τῆς ἀδικίας εὐρισκόμεθα, ἀδικῶς παρακατέχοντες ἃ ἄλλοις ἀφώρισται, μὴ πάντῃ μενητέον ἐν ταύτῃ τῇ ἀπαφρωπείᾳ, ἀλλὰ μεταδοτέον τοῖς πίνησιν, ἵνα παρ' αὐτῶν ὑποβιβῶμεν εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς. Οὕτως οὖν ἐκλαμβάνουσιν ἡμῖν τὴν παραβολὴν, οὐδὲν περιττὸν, ἢ περιεργον, ἢ ἐνεργοντι κεντῆ ἐξηγήσασαι ἀπαντήσασαι. Δοκεῖ δὲ ἀλλόκοτόν τι σημαίνειν τὸ· Ἰσὺ τοῦ αἰῶνος τούτου φρονιμώτεροί εἰσι, καὶ τὰ ἐξῆς. Οὐκ ἐστὶ δὲ δυσπαρακολούθητον, ἢ ξενίζον. Ἰσὺς γὰρ αἰῶνος φησι τούτου, τοὺς ἐπινοουμένους πάντα τὰ ἐν τῇ γῆ αὐτοῖς λυσιτελοῦντα· υἱὸς δὲ φωτὸς, τοὺς ἐφείλοντας τὴν πνευματικὴν πλοῦτον μεταχειρίζεσθαι θεοφιλῶς. Τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι οἱ ἄνθρωποι οἰκονόμοι μὲν ἀνθρωπίνων διοικήσεων καθιστάμενοι πάντα τὸν τρόπον πραγματεύονται, ὅπως μετὰ τὸ μετασταθῆναι ἐκ τῆς οἰκονομίας, ἔχωσι παρηγορίαν· υἱοὶ δὲ φωτὸς ταττόμενοι, τουτέστι, πνευματικὴν διοίκησιν χρημάτων πιστευόμενοι, οὐδὲν ἐπινοοῦνται πρὸς τὸ ὠφελῆσθαι μετὰ ταῦτα· υἱοὶ οὖν τοῦ αἰῶνος τούτου οἱ ἀνθρωπῖνας διοικήσεις πεπιστευμένοι, καὶ ἐν τῇ γενεῇ τῇ ἑαυτῶν, τουτέστιν, ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, φρονιμῶς τὰ καθ' ἑαυτοὺς διοικοῦντες. Ἰσὺ δὲ φωτὸς οἱ χρήματα λαβόντες, ὥστε διοικεῖν αὐτὰ θεοφιλῶς. Εὐρισκόμεθα οὖν ἐν μὲν ταῖς ἀνθρωπῖνας διοικήσεσι φρονιμῶς τὰ ἑαυτῶν διοικοῦντες, καὶ πραγματευόμενοι, ἵνα, εἰ καὶ ἐκπέσωμέν ποτε τῆς οἰκονομίας.

A Domini est datus uti in usus conservorum, non in proprias delicias: porro qui accusantur et destituntur a dispensatione divitiarum, hi sunt qui ex hac vita emigrant, quando scilicet et rationem dabimus de dispensatione, cum destituti fuerimus. Si itaque prudentes essemus, vel tarde sentiremus quid factio opus, et faceremus nobis amicos ex divitiis injustitiæ. Dicuntur autem divitiæ injustitiæ, quas nobis Dominus in usus fratrum et conservorum insinendas dedit, nos autem nobis depositas tenemus. Verum vel tarde sentiamus quo feramur, et quod cum dies illa venerit, neque laborare poterimus. Non enim tunc erit operandi tempus, neque tunc honestum erit mendicare: stulti enim virgines dicuntur quæ mendicant: quid igitur reliquum, quam ut harum divitiarum fratres participes faciamus, ut quando hinc descēserimus, hoc est ex hac vita excesserimus, accipiant nos pauperes in æterna tabernacula? Æterna enim tabernacula pauperibus in Christo constituta sunt, in quæ possint recipere eos qui hic ipsis amice de bonis, quæ sunt Dominica, largiuntur. Pauperibus enim primum debebamus dare: nam illi debitores sunt, secundum hoc quod dictum est: «Tota die miseretur et commodat justus⁹⁰»; et iterum, «Qui miseretur pauperi, fenerator Deo⁹¹.» Oportebat igitur primum dare bonis illis debitoribus, qui centupla reddunt. Verum quia dispensatores injustitiæ invenimur, injuste retinentes quæ aliis seposita sunt, non semper manendum erit in hac infidelitate, sed communicandum pauperibus, ut ab ipsis suscipiamur in æterna tabernacula. Sic igitur nobis exponentibus parabolam, nihil vel superfluum, vel curiosum, vel somniculosum enarrando occurret. Videtur autem et alienum quiddam significare, dicens: Filii hujus sæculi prudentiores sunt, etc. Non autem male cohereret, neque alienum est. Filios enim hujus sæculi dicit eos qui laudant omnia quæ in terra lucrosa sunt: filios vero lucis, eos qui debent pie spirituales divitiis communicare. Hoc igitur dicit: Homines humanis dispensationibus præfecti, omnibus modis curam habent et provident ut cum destituti fuerint a dispensationis munere, consolationem habeant; qui autem filii lucis ordinantur, hoc est, quibus concedita est spiritualis pecuniarum dispensatio, non cogitant quomodo post hanc vitam commodum percipiant. Filii itaque sæculi hujus, ii sunt quibus humanæ dispensationes concedite sunt, et in generatione sua, hoc est, in vita hac, prudenter res suas dispensant; filii vero lucis, qui pecunias receperunt ut illas in pios usus dispensent. Invenimur itaque in humanis dispensationibus res nostras prudenter dispensare, ut etiam si administratione exciderimus, habeamus quoddam refugium vitæ: in his autem rebus quæ debent secundum Deum dispensari, nullam videmur gerere curam quomodo rationem dispen-

⁹⁰ Psal. cxxxvi, 26. ⁹¹ Prov. xix, 17.

rationis reddemus, ex hac vita educti, ne inveniamur ab omni consolatione destituti. Ideo et insipientes vocamur, non sapientes ea quæ nobis posthac sint profutura. Faciamus igitur nobis pauperes amicos communicatis divitiis injustiæ, hoc est, his quæ datæ sunt nobis a Deo ut sint arma justitiæ, sed a nobis detinentur, et propterea ad injustitiam pertinent. Si autem divitiæ quæ justis modis paræ sunt, quando non bene dispensantur nec dantur pauperibus, injustitia et mammona reputantur: quæ ex injustitia, multo magis. Ex ipsis igitur faciamus nobis amicos, ut quando defecerimus, et ex hac vita emigraverimus, vel etiam aliter quando paulo animo sumus, et condemnamur, illuc accipiant nos in æterna tabernacula. **μεν, καὶ ἀναχωρῶμεν ἐκ τοῦ βίου, ἢ καὶ ἄλλως, ὅταν εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς.**

ΥΜΝ. 10-13. Qui fidelis est in minimo, et in multo fidelis est: et qui in minimo iniquus est, is et in multo iniquus est. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis, quod verum est quis credet vobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est, quis dabit vobis? Nemo servus potest duobus dominis servire; aut enim unum ordo habebit, et alterum illum diliget: aut uni adhaerebit, et alterum illum contemnet. Non potestis Deo servire et mammonæ. Adhuc docet quomodo secundum Deum dispensandæ sint divitiæ. Qui enim fidelis est in minimo, hoc est, qui bene dispensaverit concessitas sibi divitias in hoc mundo, etiam in multo fidelis est, hoc est, in futuro sæculo veris divitiis dignus est. Minimum igitur vocat terrenas divitias, ut revera parvas, imo quæ nihil sunt, quandoquidem transitorias sunt: multum vero, cælestes, ut pote semper duraturas, et quibus semper accedit. Qui vero in his terrenis divitiis injustus apparuerit, et sibi vendicat quæ in communem usum fratrum sunt concessa, neque illo multo dignus invenietur, sed sicut injustus repudiabitur. Interpretans autem quod dictum est, addit: Si in injusto mammona fideles non fuistis, quod verum est, quis vobis credet? Injustum mammona nominat divitias quæ apud nos sunt. Nam si non essent injustæ, neque apud nos essent: nunc autem quia apud nos sunt, manifestum quod tenentur, et cum pauperibus non distribuantur, injustæ sint: hoc autem est vindicare sibi res alienas, **418** atque eas quæ pauperum sunt: id quod injustitiæ est. Itaque ei qui divitias illas male dispensat et infideliter, quomodo veræ credentur divitiæ? et nobis qui male dispensamus alienum, hoc est, pecunias: alienæ enim sunt hæc, utpote pauperibus designatæ, vel aliter, quatenus nihil attulerimus in hunc mundum, nudique in hunc mundum natalimus: quod nostrum est quis dabit? Nostræ autem sunt divitiæ cælestes et divinæ, illic enim noster municipatus est; et homini ad imaginem Dei facti pecuniæ quidem et possessiones alienæ sunt, nihil enim simile illi ex his. Divinorum autem honorum fructu, et participatio Dei, nostra sunt.

A εροίμεν τι καταφύγιον τοῦ βίου· ἐν δὲ τοῖς κατὰ Θεὸν ὀφειλοῦσι εὐοικεῖσθαι χρήμασιν οὐ φαίνόμεθα πρόνοιαν ποιοῦμενοι, μήπως λόγον δώμεν τῆς οικονομίας μεταστάντες ἐκ τοῦδε τοῦ βίου, καὶ εὐρεθῶμεν πάσης παραμυθίας ἐστέρημένοι. Διὸ καὶ ἀφρονεῖς καλούμεθα, μὴ φρονῶντες τὰ μετὰ ταῦτα ἡμῖν λυσitteλήσοντα, ἀλλὰ ποιήσωμεν ἐκυτοῖς φίλους τοῦς πένητας, μεταδίδόντες αὐτοῖς τοῦ τῆς ἀδικίας πλοῦτου, τούτεστι, τοῦ δοθέντος μὲν ἡμῖν παρὰ Θεοῦ, ὥστε δικαιοσύνης ἔπλον γενέσθαι, ὑποκρατηθέντος δὲ παρ' ἡμῶν, καὶ ἐκ τούτου εἰς ἀδικίαν μεταστάντος. Εἰ δὲ ὁ ἐκ δικαίων δέσθην πλοῦτον πλοῦτος, ὅταν μὴ καλῶς οικονομῆθῃ, καὶ δοθῇ πένησιν, ἀδικία καὶ μαμωνᾶς λογίζεται, ὁ ἐξ ἀδικίας, πῶς μὲλλον. Ἐκ τούτου οὖν ποιήσωμεν ἡμῖν φίλους, ἵνα, ὅταν ἐκλίπω- **ἔλιγοψυχῶμεν κατακρινόμενοι, ἐκείτε δέξωται ἡμᾶς**

B e 'Ο πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν πολλῷ πιστὸς ἐστίν· ὁ δὲ ἐν ἐλαχίστῳ ἀδικός, καὶ ἐν πολλῷ ἀδικός ἐστίν. Εἰ οὖν ἐν τῷ ἀδικῷ μαμωνᾷ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ἀληθινὸν τίς ὑμῖν πιστεύσει; Καὶ εἰ ἐν τῷ ἀλλοτρίῳ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ὑμέτερον τίς ὑμῖν δώσει; Οὐδαί· οἰκίτης δύναται δυοὶ κυρίαῖς δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἓνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει, ἢ ἐνὸς ἀνθέξεται, καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει· οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ. Ἔτι περὶ τοῦ δεῖν κατὰ Θεὸν οικονομεῖν τὸν πλοῦτον διδάσκει. Ὁ γὰρ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ, τούτεστιν, ὁ διοικήσα· καλῶς τὸν ἐμπιστευθέντα αὐτῷ πλοῦτον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ ἐν πολλῷ πιστὸς ἐστίν, τούτεστι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τοῦ ὄντως πλοῦτου ἀξίος ἐστίν. Ἐλάχιστον οὖν καλεῖ τὸν γῆινον πλοῦτον, ὡς τῷ ὄντι μικρὸν, μᾶλλον δὲ οὐδὲν ὄντα, ἐπειπεθῆ βραστός· πολὺν δὲ, τὸν οὐράνιον, ὡς μένοντα ἀεὶ, καὶ προστιθέμενον. Ὁ δὲ ἐν τούτῳ τῷ γῆινῳ ἀδικός φανεί, καὶ σφετερισάμενος τὰ εἰς κοινήν τῶν ἀδελφῶν χρεῖαν δοθέντα αὐτῷ, οὐκ ἐκ τοῦ πολλοῦ ἐκείνου ἀξίος εὐρεθήσεται, ἀλλ' ὡς ἀδικός ἀποβλήσεται. Ἐρμηνεύων δὲ τὸ βῆθδεν, ἐπιφέρει· Εἰ ἐν τῷ ἀδικῷ μαμωνᾷ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸν ἀληθινὸν τίς ὑμῖν πιστεύσει; Ἀδικον μὲν μαμωνᾶν τὸν προσόντα πλοῦτον ὑμῖν ὠνόμασεν· εἰ γὰρ οὐκ ἦν ἀδικός, οὐκ ἂν προσῆν, νῦν δὲ ἐπεὶ πρόσσειν ἡμῖν, εὐδελον ὅτι ὑποκράτούμενος, καὶ μὴ πτωχός· διαδιδόμενος, ἀδικός ἐστι· τούτο δὲ νοσηριῶδες ἀλλοτρίων χρημάτων καὶ πτωχικῶν, τούτο δὲ ἀδικία. Ὁς ὄντ ἐν πλοῦτον τοῦτον κακῶς διοικεῖ καὶ ἀπίστω, πῶς τὸν ἀληθινὸν πλοῦτον πιστευθήσεται; καὶ τοῖς μὴ πιστῶς διαθεμένοις ἡμῖν τὸ ἀλλότριον, τούτεστι, τὰ χρήματα· ἀλλότρια δὲ ταῦτα ὡς τοῖς πτωχοῖς ἀφωρισμένα, καὶ ἄλλως, καθὼς οὐκ εἰστηνέγκαμεν τι εἰς τὸν κόσμον, ἀλλὰ γυμνοὶ γεγεννημέθα· τὴ ἡμέτερον τίς δώσει; Ἡμέτερον δὲ ὁ πλοῦτος ὁ οὐράνιος καὶ θεός, ἐκεῖ γὰρ ἡμῶν τὸ παλιτεμα, καὶ τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ δημιουργηθέντος ἀνθρώπου χρήματα μὲν, καὶ κτήματα ἀλλότρια, οὐδὲν γὰρ ἔοικεν αὐτῷ τούτων. Θεῶν δὲ ἀγαθῶν ἀπέδραυστος, καὶ Θεοῦ μέθεξις, τούτο ἐστὶ τὸ ἡμέτερον. Μέχρι μὲν οὖν τούτου ἐξέθεξεν ἡμᾶς, πῶς δεῖ διοικεῖν τὸν πλοῦ-

τον πιστῶς· ἀλλότριος γάρ ἐστι, καὶ οὐχ ἡμῶν· ἡμεῖς γάρ οἰκονόμοι, καὶ οὐχὶ κύριοι καὶ δεσπόται. Ἐπεὶ δὲ ἡ κατὰ Θεὸν τοῦ πλουτοῦ διοίκησις οὐκ ἄλλως κατορθοῦται, εἰ μὴ διὰ τῆς ἀπροσπαθείας, προστίθεται καὶ τοῦτο τῇ διδασκαλίᾳ, εἰπὼν· Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεῖν καὶ μαμωνᾷ, τούτεστιν, ἀδύνατον τὸν προσηλωμένον τῷ πλούτῳ, καὶ ὑποκρατοῦντά τε κατὰ προσπάθειαν, δούλον εἶναι Θεοῦ· ὥστε εἰ μέλλεις πιστῶς διοικεῖν τὸν πλοῦτον, μὴ δουλεύσης αὐτῷ, ὅπερ ἐστὶ, μὴ ἔχῃς σχέσιν πρὸς αὐτόν, καὶ ὅντως ἐδούλευσας τῷ Θεῷ· πανταχοῦ γὰρ ἡ φιλαργυρία διαβάλλεται, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἐμπαθῆς σχέσις καὶ φιλία τοῦ πλουτοῦ.]

« Ἦκουον δὲ ταῦτα πάντα καὶ οἱ Φαρισαῖοι φιλάργυροι ὑπάρχοντες καὶ ἐξεμυκτήριζον αὐτόν. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ὑμεῖς ἐστε οἱ δικαιούντες ἑαυτοὺς ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, ὁ δὲ Θεὸς γινώσκει τὰς καρδίας· ὑμῶν, ὅτι τὸ ἐν ἀνθρώποις ὑψηλὸν, βδέλυγμα παρὰ τῷ Θεῷ. » Οἱ μὲν Φαρισαῖοι ἐξεμυκτήριζον τὸν Κύριον, ὡς ἐπὶ τοῖς λόγοις θαυμάζοντες· δυσχεραστοῦντο γὰρ ὡς φιλάργυροι περὶ ἀκτημοσύνης ἀκούοντας, ἐπαι καὶ εἰρηταί· βδέλυγμα ἀμαρτωλῶν θεοσέβεια, καὶ οἱ ἐλεγχοὶ τῷ ἀσεβεῖ μύλωνες. Ὁ δὲ Κύριος ἐκκαλύπτων τὴν ὑποκεκρυμμένην αὐτῶν πονηρίαν, καὶ δε·κνός, ὅτι εἰ καὶ ὑποκρίνονται δικαιοσύνην, βδελυκτοὶ εἰσι παρὰ τῷ Θεῷ διὰ τὴν οἴησιν, ἣν περὶ ἑαυτῶν ἔχουσι, φησίν· Ὑμεῖς ἐστε οἱ δικαιούντες ἑαυτοὺς, καὶ οἰόμενοι, ὡς μόνοις ὑμῖν τὸ νοεῖν ἃ δεῖ, καὶ διδάσκειν δέδοται· διὸ καὶ μυκτηρίζετε τοὺς ἐμοὺς λόγους ὡς ἄφρονος, θέλοντες νομίζεσθαι τῷ κληθεῖ ἀληθείας διδάσκαλοι. Ἄλλ' οὐχ οὕτως· ὁ γὰρ Θεὸς γινώσκει τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ βδελυκτοὺς ὑμᾶς ἤγειται διὰ τὴν ὑψηλοφροσύνην, καὶ τὴν τῆς ἀνθρωπίνης δόξης ἐπιθυμίαν. « Τὸ γὰρ ἐν ἀνθρώποις ὑψηλὸν βδέλυγμα παρὰ τῷ Θεῷ, » ἀκάθαρτος γὰρ παρὰ Κυρίῳ πᾶς ὑψηλοκάρδιος. Ἐδει γοῦν ὑμᾶς· ὡς Φαρισαῖοι, μὴ πρὸς ὑπόληψιν ζῆν ἀνθρωπίνην, Θεὸς γὰρ διεσκόρπισεν ὅσα ἀνθρωπαρέσκων· δικαιοῦν δὲ μᾶλλον ἑαυτοὺς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

« Ὁ νόμος· καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου, ἀπὸ τότε ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εὐαγγελίζεται· καὶ πᾶς εἰς αὐτὴν βιάζεται. Εὐκοπώτερον δὲ ἐστὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν παρελθεῖν, ἢ τοῦ νόμου μίαν κερατὴν πειεῖν. Πᾶς ὁ ἀπολύων τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ γαμῶν ἑτέραν, μοιχεύει, καὶ πᾶς ὁ ἀπολελυμένην ἀπὸ ἀνδρὸς γαμῶν, μοιχεύει. » Δοκεῖ ἀπρητημένα εἶναι ταῦτα, καὶ μηδεμίαν κοινωνίαν ἔχειν πρὸς τὰ προρρηθέντα, ἀλλὰ τῷ προσέχοντι οὐκ ἀνακλόουθα δόξαιεν ἄν, λίαν δὲ τοῖς προλαβοῦσιν ἀκλόουθα. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς μὲν ἀκτημοσύνην εἰσηγήσατο δι' ὧν ἀνωτέρω εἶπε, καὶ τὸν πλοῦτον ἀδικον μαμωνᾶν ἐκάλει, ὁ δὲ νόμος τὰς εὐλογίας· καὶ ἐν τῷ πλούτῳ εἶδου, καὶ οἱ προφῆται τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς ἐπηγγέλλοντο, ἵνα μὴ τις εἴπῃ αὐτῷ διαμυκτηρίζων, ὡς περὶ οἱ Φαρισαῖοι, Τί σὺ λέγεις; ἐναντιῶς τῷ νόμῳ; ἐκεῖνος καὶ ἐν τῷ πλούτῳ εὐλογεῖ, καὶ σὺ ἀκτημοσύνην διδάσκεις; Διὰ τοῦτό φησιν· Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται

igitur hucusque docuit nos Dominus quomodo fideliter dispensandæ sunt divitiæ; alienæ enim sunt, et non nostræ: nos enim dispensatores sumus et non domini. Quoniam autem dispensatio divitiarum juxta Deum non aliter sit recte, nisi absint erga illas etiam affectiones, hoc quoque hac doctrina dixit: Non potestis Deo servire et mammonæ; hoc est, impossibile est simul addictum esse mammonæ, et tali affectione detentum servire Deo. Atque ita si vis fideliter dispensare divitias, non servias eis, hoc est, non tenearis affectione erga illas, et revera servias Deo. Ubique enim amor pecuniæ taxatur, hoc est affectio erga illas et studium.

VERS. 14, 15. « Audiebant autem hæc omnia et Pharisei, qui erant avari, et deridebant illum. Et ait illis: Vos estis qui justificatis vosipsos coram hominibus: Deus autem novit corda vestra: quia quod hominibus excelsum est, abominandum est coram Deo. » Pharisei quidem deridebant Dominum, eo quod sermonibus illis notarentur. Gravatim enim ferunt avari, si quando de paupertate audiunt; quoniam et dictum est: Abominatio est peccatori pietas, et reprehensiones impij sunt flagella. Dominus autem retegens occultam eorum malitiam, et ostendens eos simulare justitiam, et abominabiles esse apud Deum propter opinionem quam de se habebant, dicit: Vos estis qui justificatis vosipsos, opinantes solis vobis datum nosse quæ oportet et docere, et ideo deridetis meos sermones, cupientes haberi a multitudine doctores veritatis. Sed non sic. Deus enim noscit corda vestra, et abominabiles vos existimat, propter superbiam et humanæ gloriæ cupiditatem. « Quod enim sublime in hominibus, abominatio apud Deum est. » Immundus enim apud Dominum omnis superbus corde. Oportebat igitur vos, o Pharisei, non ad humanam vivere opinionem: Deus enim dispersit ossa eorum qui hominibus placent: sed justificare vos coram Deo.

VERS. 16-18. « Lex et prophetæ usque ad Joannem: ab eo tempore regnum Dei annuntiatur, et quisvis in illud vim facit. Facilius est autem cælum et terram præterire, quam legis unum apicem cadere. Quisquis dimittit uxorem suam et alteram ducit, adulterium committit: et qui dimissam a viro ducit, adulterium committit. » Videntur hæc separatim dicta, et cum superioribus non cohærere: sed attentè videbuntur non male consecutanea, prævenientibus vero satis consentanea. Nam quia ipse paupertatem in superioribus docuerat, vocando divitias injustum mammona, lex vero benedictiones et in divitiis dabat, et prophetæ bona terræ promittebant: ut ne quis dicat ei irridens sicut Pharisei, Quid tu dicis? contrarius es legi? illa et in divitiis benedicit, et tu paupertatem doces? Propterea dicit: Lex et prophetæ usque ad Joannem habuerunt tempus. Et bene quidem debebant, nempe ita au-

11° I Cor. 1, 25.

ditorum infirmitate postulante. A quo autem tempore Joannes, qui propter paupertatem materia fere carebat, et propter materiæ tenuitatem sine possessionibus erat, advenit, et regnum cœlorum prædicavit, non ultra bona terrena huic temporari debentur, sed regnum cœlorum prædicatur. Proinde et paupertatem in terra debent servare hi qui cœlos desiderant. Quoniam prophetæ et lex mentionem non faciebant regni cœlorum, merito bona terræ promittebant imperfectioribus, et nihil virile vel magnum intelligere valentibus. Atque ita, o Pharisæi, merito paupertatem doceo, eo quod imperfecta legis præcepta jam non habent tempus. Insuper ne dicant rejecta omnia quæ in lege sunt dicta, quasi vana sint et inutilia: non hoc dicit, sed magis implentur et perficiuntur. Quæcunque enim illa adumbravit, ea dixit de Christo figuratim. Et quantum ad leges attinet, etiam ipsæ nunc implentur, et nihil in his usque ad extremum apicem intercedit. Et quæ de Christo illic per umbram subindicata sunt, nunc perficientur clarius. Et mandata legis quæ tunc data, pro imperfectorum sensu congruenter data, nunc sublimiorem et perfectiorem sensum habitura sunt. Lex enim imperfecte imperfectis locuta est: quod hinc manifestum est. Nam de solutione nuptiarum juxta duritiam cordis Judæorum respondit, ut cum vir odio habuerit uxorem, potestatem habeat dimittendi eam, ne deterius quid fiat. Homicidæ enim erant et sanguinari, et neque propriis percebant, quandoquidem et filios et filias demonibus immolabant; sed humilitas et imperfectio legis talis erat. Tempus enim ejusmodi legislationis tunc erat, nunc autem alia perfectiore doctrina opus est. Idecirco etiam dico: **¶ 17** Omnis qui dimittit uxorem, excepta causa fornicationis scilicet, et ducit aliam, adulterium committit⁹⁹. Unde laud mirum, si cum nihil tale de paupertate lex manifeste docuerit, ego de paupertate non disseram. Ecce cum de solutione matrimonii lex promiscue præceperit propter eandem Judæorum, ego ad perfectiora exercens auditores, repudium absque rationabili causa prohibeo, non illi contraria docens, sed magis voluntatem ejus perficiens. Mens enim legis erat ne homicidia fierent inter virum et uxorem: hoc et ego intendo, eo quod doceam conjuges mutuam inter se curam gerere, et parcere alterum alteri ut membris propriis, id quod et lex volebat. At quoniam imperfecti erant auditores, decrevit illa conjugii solutionem, ut vel sic sibi mutuam parcerent, et non in se invicem insanirent vir et mulier. Statuit igitur Christus omnia quæ ad legem pertinent, et ita bene dixit quod impossibile sit unum

A ἕως Ἰωάννου εἶχον τὸν καιρὸν. Καὶ καλῶς μὲν ἐδίδασκον, ἅτε καιρὸν ἔχουσης τῆς νηπιότητος τῶν ἀκούοντων. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Ἰωάννης, ὁ σχεδὸν ἀέλος δι' ἀκτημοσύνην, καὶ ἀκτῆμων διὰ τὴν μικροῦ ἀύλια, ἐπαθήμησε, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ἐκήρυξεν, οὐκέτι λοιπὸν τὰ τῆς γῆς ἀγαθὰ καιρὸν ἔχουσιν, ἀλλ' ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κηρύττεται. Διὸ καὶ ἀκτημοσύνην ἐν γῆ ὀφείλουσιν ἐπιτηθεῦειν οἱ τῶν οὐρανῶν ἐπιέμενοι. Ἐπαι οὕτε προφητῆται καὶ ὁ νόμος, μὴ μνησθέντες βασιλείας οὐρανῶν, εἰκότως τὰ τῆς γῆς ἀγαθὰ ἐπηγγέλλοντο τοῖς ἐπι ἀτελειστοῖς, καὶ μηδὲν μέγα καὶ ἀνδρῶν ἐννοεῖν δυναμένοις. Ὅστε εἰκότως, ὡς Φαρισαῖοι, ἀκτημοσύνην διδάσκω, οἷα δὲ τῶν ἀτελῶν τοῦ νόμου προσταγμάτων μηκέτι καιρὸν ἔχόντων. Ἔτα ἵνα μὴ εἴπωσιν, ὅτι λοιπὸν πάντα τὰ τοῦ νόμου ἐκθρόβηται ὡς ματαίου καὶ διακίνοῦ, οὐχί φησιν, ἀλλὰ μᾶλλον νῦν ἀναπληροῦνται καὶ τελειοῦνται. Ὅσα γὰρ ἐσκιαγράφησεν ἑκαίνοσ ἐπεὶ περὶ Χριστοῦ λίγων τυπικῶς, εἴτε περὶ ἐντολῶν, ταῦτα νῦν ἀναπληροῦνται, καὶ οὐδὲν τούτων ἄχρι καὶ μῆδὲς κέρατας διαπισεῖται: τὰ τε γὰρ περὶ Χριστοῦ ἐκαὶ σκιοειδῶς ὑποδειχθέντα, νῦν φανώτερον τελεσθήσονται. Καὶ αἱ ἐντολαὶ τοῦ νόμου, αἱ τότε πρὸς τὴν ἀτελῶν διάνοιαν οἰκειῶς καὶ καταλλήλως δεθεῖσαι, νῦν τὸ ὑψηλότερον καὶ τελειότερον ἔξουσιν: ὅτι γὰρ ὁ νόμος πρὸς ἀτελεῖς ἀτελῶς διελέγετο, ὅθλον ἐντεῦθεν. Καὶ γὰρ περὶ λύσεως γάμου πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν τῶν Ἑβραίων ἀπεκρίνατο, ἵν' εἰ μισοῖη ὁ ἀνὴρ τὴν γυναῖκα, ἔξουσίαν ἔχη ἀπολύειν αὐτήν, ἵνα μὴ χεῖρόν τι γένηται. Φονεῖς γὰρ ὄντες καὶ αἰμοχαρεῖς, οὐδὲ τῶν οἰκειοτάτων ἐφείβοντο, ὡς καὶ τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας τοῖς δαιμονίοις θύειν: ἀλλὰ τὸ μὲν χθαμαλὸν, καὶ ἀτελεῖς τοῦ νόμου τοιοῦτον καιρὸς ἦν τῆς τοιαύτης νομοθεσίας τότε, νυνὶ δὲ ἄλλης τελειοτέρας διδασκαλίας δεῖ. Διὸ καὶ φημι, πᾶς ὁ ἀπολύων τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρακτὸς λόγου πορνείας δηλαδὴ, καὶ γαμῶν ἑτέραν, μοιχεύει: ὥστε οὐδὲν θαυμαστόν, εἰ καὶ μὴ περὶ ἀκτημοσύνης διαλέγομαι, μηδὲν οὕτω σαφῶς τοῦ νόμου διδάσκοντος (6-7). Ἰδοὺ γοῦν περὶ τῆς τοῦ γάμου λύσεως ὁ νόμος ἀδιαφόρως ἐκέλευσε, διὰ τὴν μαιφονίαν τῶν Ἰουδαίων, ἐγὼ δὲ πρὸς τὸ τελειότερον ἐγγυμνάζων τοὺς ἀκούοντας, τὴν ἀνεύλογον ἀπόλυσιν ἀπαγορεύω, οὐκ ἐναντία ἑκαίνῃ διαγορεύων, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ἐκαίνου βούλημα ἱστών. Τῷ γὰρ νόμῳ βουλήτην ἦν τὸ μὴ γίνεσθαι φόνους μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικός: τοῦτο καὶ γὰρ τυπῶ, διὰ τοῦ παιθεῦειν τοὺς συζύγους ἀλλήλων κηδεσθαι, καὶ φείδεσθαι, ὡς μελῶν οἰκειῶν, ὥστε καὶ ὁ νόμος μὲν τοῦτο ἐβούλετο: ἐπαι δὲ ἀτελεῖς ἦσαν οἱ ἀκούοντας, ὥρισε τὴν τοῦ γάμου ἀπόλυσιν, ἵνα κἂν οὕτως φεῖδῶ γένοιτο καὶ μὴ κατ' ἀλλήλων μαίνοντο ὅ τε ἀνὴρ καὶ ἡ γυνή: τὰ τοῖ

⁹⁹ Matth. xix, 9.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(6-7) Cod. 32, Μηδὲν οὕτω σαφῶς τοῦ νόμου διδάσκοντος, αὐτὸς περὶ ἀκτημοσύνης διαλέγομαι. Ἰδοὺ γοῦν, x. τ. λ. « Sic cum nihil adeo manifeste

lex docuerit, ipse de paupertate disseram. Ecce cum, » etc.

νόμου τοίνυν πάντα ἔστησεν ὁ Χριστός· ὥστε καλῶς ἄπι-
εἰπεν, ὡς ἀδύνατόν φησιν, πεισῖν μίαν κεφαλήν τοῦ
νόμου· πῶς γὰρ ἂν πέσῃ ὁ μᾶλλον ὀρθούμενος ὑπὸ
Χριστοῦ;

« Ἄνθρωπος δέ τις ἦν πλούσιος, καὶ ἐνεδιδύσκετο
πορφύραν καὶ βύσσον, εὐφραίνόμενος καθ' ἡμέραν
λαμπρῶς. Πτωχὸς δέ τις ἦν ὀνόματι Λάζαρος, ὃς
ἐβέβλητο πρὸς τὸν πυλῶνα αὐτοῦ ἠλωμένος, καὶ
ἐπιθυμῶν χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόν-
των ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου. Ἄλλὰ καὶ οἱ
κύνες ἐρχόμενοι ἀπέλειπον τὰ ἔλκη αὐτοῦ. Ἐγένετο
δὲ ἀποθανεῖν τὸν πτωχόν, καὶ ἀπενεχθῆναι αὐτὸν ὑπὸ
τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραάμ. Ἀπέθανε
δὲ καὶ ὁ πλούσιος, καὶ ἐτάφη. » Ἀκόλουθα τοῖς
προειρημένους ταῦτα. Ἐπειδὴ γὰρ προλαβὼν περὶ
τοῦ τὸν πλοῦτον διατίθεσθαι καλῶς ἐδίδαξεν, εἰκότως
ἐπισυνάπτει καὶ ταύτην τὴν παραβολὴν, εἰς τοῦτο
αὐτὸ φέρουσαν διὰ τοῦ κατὰ τὸν πλοῦσιον ὑποδεί-
γματος. Παραβολὴ γὰρ καὶ τοῦτο, ἀλλ' οὐχ ὡς τινες
ἀνοήτως ἂν οἰηθεῖεν, πρᾶγμα ἔστιν ἤδη γεγονός.
Οὐδέπω γὰρ οὐτε τοῖς δικαίοις τῶν ἀγαθῶν, οὐτε
τοῖς ἀμαρτωλοῖς τῶν ἐναντίων ἢ ἀποκλήρωσις, ἀλλ'
ἐσχημάτισε τὸν λόγον ὁ Κύριος, πρὸς τὸ παιδεύσαι
τοὺς ἀκλεήμονας, οἳ αὐτοῖς ἀποκείσονται, καὶ αὐ
διδάξαι τοὺς κακοπαθοῦντας, οἳ αὐτοῖς ἐπαθήσουσιν,
ὑπὲρ ὧν ἐνταῦθα ὑπομένουσι. Τὸν μὲν οὖν πλοῦσιον
ἀκωνύμως ἐν τῇ παραβολῇ παρέλαβεν, οἳ μὴδὲ
ἄξιον παρὰ Θεῷ ὀνομάζεσθαι, καθὰ καὶ διὰ τοῦ προ-
φήτου φησὶν, οὐ μὴ μνησθῶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν
διὰ χειλέων μου. Τοῦ δὲ πένητος ὀνομασίᾳ μνημο-
νεύει· τῶν γὰρ δικαίων τὰ ὀνόματα καὶ ἐν βίβλῳ
ζῆς ἀπογράφονται· ἔστι δὲ λόγος, ὡς ἡ Ἑβραίων
παράδοσις ἔχει, Λάζαρον εἶναι τινὰ ἐν Ἱερουσολύμοις
κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐσχάτην πενίαν κεκληρωμένον
καὶ ἀρρώστιαν, οὗ μνημονεύσαι τὸν Κύριον εἰς πα-
ραβολὴν αὐτὸν λαβόντα, ὡς ἐμφανῆ καὶ γινώρισμον.
Ὁ μὲν οὖν πλούσιος πάντως ἐνεδέδυτο· καὶ οὐ μόνον
τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄλλην τρυφήν ἐτρύφα πάσαν.
Εὐφραίνόμενος γὰρ, φησὶ, καὶ οὐ νῦν μὲν, νῦν δὲ
οὐδ', ἀλλὰ καθήμεραν, καὶ οὐ μετρίως, ἀλλὰ λαμπρῶς,
τουτέστιν ἀσώτως καὶ πολυτελῶς. Ὁ δὲ Λάζαρος
καὶ πένης, καὶ ἀρρώστῶν, καὶ τοῦτο δεινῶς· ἠλω-
μένος γὰρ, φησὶν. Ἔστι γὰρ ἀρρώστειν, οὐ μὴν
ἠλωσθαι. Ἐνταῦθα δὲ ἐπίτασις τοῦ κακοῦ καὶ πρὸς
τὸν πυλῶνα βεβλημένος τοῦ πλουσίου, ἑτέρα βάσανος
τὸ ὄρϕεν ἄλλους ὑπερτρυφῶντας, αὐτὸν δὲ λιμῶντιν.
Ἐπεθύμει γὰρ χορτασθῆναι οὐχὶ βρωμάτων πολυ-
τελῶν, ἀλλὰ καὶ ψιχίων αὐτῶν, καὶ τούτων, ὧν οἱ
κύνες χορτάζονται. Ἄλλὰ καὶ Ἐρημος τῶν θερα-
πευσάντων· οἱ γὰρ κύνες ἐλειχον τὰ ἔλκη αὐτοῦ, οἳ
μηθενὸς ὄντος τοῦ ἀποσοδήσοντος τούτου. Ἄρα οὖν
ἐν τοσούτοις δεινῶς ὧν ὁ Λάζαρος ἐδασαφήμησεν;
ἢ ἐλοιδορήσῃ τὴν τρυφήν τοῦ πλουσίου; ἢ τὴν ἀπαν-
θρωπίαν κατέκρινεν; ἢ τὴν πρόνοιαν ἐμέμψατο;
Οὐδὲν τούτων ἐνόησεν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς φιλο-
σοφίας ἱκαρτέρει. Πόθεν δῆλον; Ἀφ' ὧν οἱ ἄγγελοι
αὐτὸν ἀποθανόντα ἐδέχοντο. Οὐχ ἂν γὰρ, εἰ γογγυστῆς
ἦν καὶ βλάσφημος, τσαπύτης τιμῆς ἔξιωθῆ, καὶ τῆς

apicem de lege cadere. Quomodo enim decideret,
cum magis a Christo corrigeretur?

VERS. 19-22 « Homo quidam erat dives, qui in-
duebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie
splendide. Erat autem quidam mendicis nomine
Lazarus, qui jacebat ad januam ejus ulcerosus,
cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa
divitis. Sed et canes veniebant, ac lingebant ulcera
ejus. Accidit autem ut moreretur mendicis, et de-
portaretur ab angelis in sinum Abrahæ. Mortuus
est autem et dives, ac sepultus est. » Bene sequuntur
hæc ad superiora. Quia enim prius docuerat ut nos
recte circa divitias gereremus, merito conjungit et
hanc parabolam in eandem ferentem sententiam per
exemplum divitis. Parabola enim est hæc, et non,
ut quidam opinati sunt, historia. Nondum enim se-
parata erant justis bona, et peccatoribus contraria :
sed figuravit sermonem Dominus, ut immisericordes
doceat qualia eis eventura sint, et iterum doceat
eos qui affliguntur, quam bene habituri sint pro his
quæ hic sustinent. Divitem igitur hoc loco absque
nomine in parabola assumpsit, utpote qui neque
dignus sit qui a Deo nominetur, sicut et per pro-
phetam dicit : Non memor ero nominum illorum per
labia mea. Nomen autem pauperis memorat. Justo-
rum enim nomina in libro vitæ scripta sunt. Fert
enim Hebræorum traditio, Lazarum quemdam per
illud tempus extrema inopia et infirmitate laborasse,
cujus mentionem fecerit Dominus in parabola hac,
utpote noti et manifesti. Dives igitur omnino disso-
lutus erat : nam purpura et bysso induebatur, præ-
terea omnibus aliis deliciis vacabat. Epulabatur,
inquit, et non nunc quidem, postea vero non, sed
418 quotidie : et non mediocriter, sed splendide,
hoc est sumptuose et prodigaliter. Lazarus vero
pauper erat et infirmus graviter : ulcerosus enim,
inquit, erat. Egrotant alti, sed ulceribus carent :
hic autem graviore malo affligebatur, et ad vesti-
bulum divitis jacebat : ecce alius dolor, videre alios
in deliciis, se vero fame premi. Desiderabat enim
satiari, non sumptuosis ferculis, sed de micis ejus,
et illis quibus satiebantur canes. Insuper destitutus
erat omni cura, et canes lingebant ulcera ejus, cum
nemo esset qui ab illo istos abigeret. Num igitur
Lazarus in tantis malis blasphemabat? num con-
viciabatur? num incessabat luxum divitis? num in-
humanitatem condemnabat? num providentiam Dei
reprehendebat? Nihil horum : sed fortis erat, et
magnæ philosophiæ. Unde manifestum? propterea
quod angeli ipsum [mortuum] susceperint. Nam si
obmurmurator fuisset et blasphemus, neutiquam
tantum honorem fuisset consecutus, et angelorum
comitatu stipatus. Mortuus est autem et dives, ac
sepultus est. Nam profecto etiam cum viveret, se-
pulta erat ejus anima, carnem quasi sepulcrum
circumferens. Et ideo cum moreretur, non ab an-
gelis assumptus est, sed in infernum deductus. Nam

qui nihil sublime nihilque celeste cognovit unquam, in infimo loco dignus. Dicendo enim quod sepultus sit, insinuat obiter Dominus quod et anima ejus locum infimum et caliginosum sortita fuerit.

ἀπάγεται, ἀλλ' εἰς τὸν ἕδην κατὰγεται. Ὁ γὰρ μηδὲν ὕψηλὸν φρονήσας ποτὶ μὴδ' οὐράνιον, τοῦ κατωτάτου τόπου δεῖος, τῷ γοῦν εἶπειν, ὅτι ἐτάφη, τοῦτο παρηνίξατο ὁ Κύριος, ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ τὸν κατωτάτω τόπον καὶ ζοφώδη εἶλαεν.

Vras. 23-26. « Atque in tartaro sublati oculis, cum esset in tormentis, videt Abraham eminus, et Lazarum in sinu ejus : et ipse clamans dixit : Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ac refigoret linguam meam, quia crucior in flamma hac. Dixit autem Abraham : Fili, recordare quod receperis bona tua in vita tua, et Lazarus similiter mala : nunc autem hic solatio fruitur, tu vero cruciaris. Et super hæc omnia inter nos et vos hiatus ingens firmatus est, ut hi qui volent hinc transire ad vos non possint, neque inde transcendere ad nos. » Quemadmodum Dominus ejectum Adam e regione paradisi collocavit, ut continuo aspectans, clarius sentiret a quantis bonis excidisset : sic et illum condemnavit in conspectu Lazari, ut videns illum in qualibus esset, sentiret unde per inhumanitatem excidisset. Et propterea non apud alium quemdam justum, sed in sinu Abraham vidit Lazarum, quoniam hospitalis fuerat Abraham. Ut igitur reprehenderetur illius inhospitalitas, propterea illum apud Abraham videt : ille etiam eos qui præteribant, in domum suam trahabat, hic autem **419** etiam intra domum jacentes despiciebat. At cur non vertit sermonem ad Lazarum, sed ad Abraham? Confundebatur fortassis, existimans forsitan Lazarum vindictæ avidum, et ex suis causis judicabat illum. Si enim ego tanta felicitate fruens contempserim illum tantis malis coangustatum, et neque micas ei communicavi : multo magis ipse contemptus vindicabit, et non annuet ut mihi beneficium concedatur. Propterea ad Abraham facit sermonem. Putabat enim ignorare patriarcham quæ contigissent. Quid igitur ille? Non dixit : Inhumane et crudelis, non erubescis? misericordiæ nunc recordaris? sed quomodo? Fili. Vide compatentem et sanctum. Dicit enim et sapiens quidam, Animam humiliatam ne turbaveris. Et propterea etiam ipse dicit, Fili, insinuans per hoc eatenus sibi licere, quatenus tam benigne alloquitur, sed ulterius nihil licere ei. Quod possum, hoc tibi communico, compatentem scilicet vocem. At hinc illuc transire non est nostrum : conclusa enim sunt omnia. Et tu quidem recepisti bona tua, ille autem mala. Et quare non dixit, Accepisti, sed, Recepisti? Recipere enim de his dicere solemus qui suscipiunt quod eis debebatur. Discimus igitur quod licet quidam facinorosi sint et in extremam pervenerint malitiam, nonnunquam tamen unum quoddam vel duo bona opera faciunt : unde et ipsi habentes bona quedam, quæ in presentis vitæ prosperitate capiunt, recipere dicuntur. Similiter autem et Laza-

παρ' ἀγγέλων δορυφορίας, ἀπέθανε δὲ καὶ ὁ κλοῦσιος, καὶ ἐτάφη. Τῷ ἔντι γὰρ καὶ ζῶντος κατωρυγμένη αὐτοῦ ἦν ἡ ψυχὴ, ὡς τάφον περιφέρουσα τὴν σάρκα. Διδὸς καὶ ἀποθανῶν οὐχ ὑπὸ ἀγγέλων

καὶ ἐν τῷ ἕδῃ ἐκάρσας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, ὑπάρχων ἐν βασάνοις, ὁρᾷ τὸν Ἀβραάμ ἀπὸ μακρόθεν, καὶ Λάζαρον ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς φωνήσας εἶπε· Πάτερ Ἀβραάμ, ἐλέησόν με, καὶ πέμψον Λάζαρον, ἵνα βάψῃ τὸ ἄκρον τοῦ δεκτύλου αὐτοῦ ὕδατος, καὶ καταψύξῃ τὴν γλῶσσάν μου, ὅτι ὀδυῶμαι ἐν τῇ φλογὶ ταύτῃ. Εἶπε δὲ Ἀβραάμ· **B** Τέκνον, μνήσθητι, ὅτι ἀπέλαβες σὺ τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακὰ, νῦν δὲ ὅδε παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυῖσθαι. Καὶ ἐπὶ πάλιν τοῦτοις χάσμα μέγα ἐστήρικται μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν, ὅπως οἱ θέλοντες διαθεῖναι ἐνθεν πρὸς ὑμᾶς μὴ δύνωνται, μηδὲ οἱ ἐκείθεν πρὸς ἡμᾶς διαπερῶσιν. » Ὅσπερ τὸν Ἀδὰμ ὁ Κύριος ἐκβάλλων τοῦ παραδείσου ἀπέναντι αὐτοῦ κατήκισεν, ἵνα τῇ συνεχῆ ἔβη ἀνανοούμενον τὸ πάθος ἀκριβεστέραν αὐτῷ παράσχη τὴν αἰσθησιν τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐκπτώσεως, οὕτω καὶ τοῦτον κατέναντι τοῦ Λαζάρου κατεδίσκασεν, ἵν' ὁρῶν αὐτὸν ἐν οἰκῇ ἐστίν, αἰσθάνηται ὅτι διὰ τὴν ἀπανθρωπίαν ἐκπέπτωκε. Διὰ τὸ δὲ οὐ παρ' ἄλλου τινὲ τῶν δικαίων, ἀλλ' ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Ἀβραάμ εἶδε τὸν Λάζαρον, ἐπεὶ φιλόξενος ἦν ὁ Ἀβραάμ. **C** Ἴν' οὖν εὐαγγέλιος τῆς μισοξενίας αὐτοῦ γένηται, διὰ τοῦτο ματ' ἐκείνου βλέπει. Ἐκείνος καὶ τοὺς παρῶντας εἰς τὴν οἰκίαν εἶλεε τὴν αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ καὶ τὸν ἑω καίμενον παρῶρα. Διὰ τὸ δὲ μὴ πρὸς τὸν Λάζαρον ἀποτείνει τὸν λόγον, ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἀβραάμ; Ἥσυχνέτο ἰσως· ἐνόμιζε γὰρ τυχὸν καὶ μνησικακεῖν τὸν Λάζαρον, καὶ ἐκ τῶν καθ' αὐτὸν ἐκρίνε καὶ τὰ τοῦ Λαζάρου. Εἰ γὰρ ἐγὼ τοσαύτης ἀπολαύων εὐημερίας, παρῶρων αὐτὸν τοσοῦτοις κακοῖς στενοχωρούμενον, καὶ οὐδὲ ψυχίων μεταδίδου, πολλῷ ἄλλοιον αὐτὸς ὁ καταφρονηθεὶς μνησικαχῆσει, καὶ οὐκ ἐπνεύσει δοῦναι τὴν χάριν. Διὰ τοῦτο πρὸς τὸν Ἀβραάμ ποιεῖται τοὺς λόγους. Ἐνόμιζε γὰρ ἀγνωεῖν τὸν πατριάρχην τὰ γεγενημένα. **D** Τὶ οὖν ἐκεῖνος; οὐκ εἶπεν· Ἀπάνθρωπε καὶ ὠμῆ, οὐκ αἰσχύνη; φιλανθρωπίας νῦν μέμνησαι; ἀλλὰ πῶς; Τέκνον. Ὅρα συμπάθη καὶ ἅγιαν ψυχὴν· φησὶ γὰρ καὶ τις σοφός· Ψυχὴν τεταπεινωμένην μὴ προσταράξῃ. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς, τέκνον, φησὶν, αἰνεττόμενος διὰ τοῦτο, ὅτι ἄχρι τοῦτου ἐστὶν αὐτῷ ἡ ἐξουσία τοῦ ὀνομάσαι αὐτὸν οὕτως ἱλαρῶς, παραιτέρω ἔτι οὐδεὶς ἐξουσιάζει. Οὐ ἔχω τοῦτου σοὶ μεταδίδωμι, συμπαθοῦς φωνῆς, τὸ δὲ ἐνεσθῆεν ἐκεῖ μεταβαίνειν οὐχ ἡμέτερον· ἐκλείσθη γὰρ τὰ πάντα. Καὶ σὺ μὲν ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου, ἐκεῖνος δὲ τὰ κακὰ. Τίνος δὲ ἐνεκεν οὐκ εἶπεν, Ἐλαβες, ἀλλ', Ἀπέλαβες; Τὸ γὰρ ἀπολαβεῖν ἐπὶ τῶν ὑποδεχομένων ἄτερ ἔχρωστοῦντο, λέγειν εἰώθαμεν. Τὶ οὖν μαθάνομεν; Ὅτι κἂν μιᾶροί τινα; εἰεν, κἂν εἰς ἕσχατον κακίας ἐληλακότες, πολλᾶκις ἐν τι καί-

εὐο εἰργάσαντο ἀγαθὰ. Ὅθεν καὶ αὐτὸς ἔχων τινὰ ἄγαθὰ διὰ τῆς ἐν τῷδε τῷ βίῳ εὐημερίας τὴν ἀμοιβὴν δεξιόμενος, ἀπολαβεῖν ταῦτα λέγεται ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Λάζαρος τὰ κακὰ. Ἴσως γὰρ καὶ οὗτος ἐν ἡ δὴ εἰργάσατο κακὰ, καὶ διὰ τῆς ὀδύνης, ἧς ἐνταῦθα ὑπέμεινε, ἀπέλαβε τὴν ἀξίαν ἀμοιβὴν τούτων. Διὸ παρακαλεῖται μὲν οὗτος, ὀδυνάσαι δὲ σὺ. Τὸ δὲ χάσμα δηλοῖ τὴν τῶν δικαίων πρὸς τοὺς ἀμαρτωλοὺς διάστασιν καὶ διαφορὰν. Ὅσπερ γὰρ καὶ αἱ προαιρέσεις αὐτῶν διάφοροι ἦσαν, οὕτως καὶ αἱ μοῖραι πολλὴν τὴν ἀπόστασιν ἔχουσιν, ἐκαστοὺς τὰ κατάλληλα τῇ προαιρέσει καὶ τῷ βίῳ ἀπολαμβάνοντες. Σημειῶσαι δὲ ἐνταῦθεν πόρισμά τι κατὰ τῶν Ὀριγενιστῶν λεγόντων, ὅτι τέλος ἐχούσης τῆς κολάσεως ἔσται καιρὸς, ὅτε οἱ ἀμαρτωλοὶ ἐνωθήσονται τοῖς δικαίοις, καὶ τῷ Θεῷ, καὶ οὕτως τὰ πάντα ἐν πᾶσι γένηται ὁ Θεός. Ἰδοὺ γὰρ ἀκούομεν τοῦ Ἀβραάμ λέγοντος, ὅπως οἱ βουλόμενοι ἐνθεν πρὸς ἡμᾶς, ἢ ἐκείθεν διαβῆναι πρὸς ἡμᾶς μὴ δύναται. Ὅσπερ οὖν ἀδύνατον ἐκ τῆς λήξεως τῶν δικαίων μεταβῆναι τινα εἰς τὸν τόπον τῶν ἀμαρτωλῶν, οὕτως ἀδύνατον, ἡμᾶς διδάσκει Ἀβραάμ, τὸ μεταβῆναι ἐκ τοῦ τόπου τῆς κολάσεως εἰς τὸν τόπον τῶν δικαίων. Ἀβραάμ δὲ ἀξιοπιστότερος δήπου Ὀριγένους. Τί δὲ ὁ βῆσις; Οἱ μὲν αὐτὸν φασὶ χώρον ὑπέγειον σκοτεινὸν, οἱ δὲ τὴν ἀπὸ τοῦ ἐμφανοῦς εἰς τὸ ἀφανὲς καὶ ἀειδὲς μετάστασιν τῆς ψυχῆς βῆσιν ἔφασαν. Ἄχρι μὲν γὰρ ἐν σώματι ἔστιν ἡ ψυχὴ, φαίνεται διὰ τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν, μεταστῆσα δὲ τοῦ σώματος ἀειδὲς γίνεται· τοῦτο γοῦν ἔφασαν εἶναι τὸν βῆσιν. Κόλπους δὲ Ἀβραάμ, τὴν περιοχὴν τῶν ἀγαθῶν τῶν ἀποκειμένων τοῖς δικαίοις, τοῖς ἀπὸ ζάλης εἰς λιμένας κατανήσασιν οὐρανίους. Ἐπεὶ καὶ ἐν θαλάσῃ κόλπους εἰώθαμεν καλεῖν τοὺς λιμενοσιδεῖς καὶ ἀναπαυτηρίους τόπους. Σημειῶσαι δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἐν ποίᾳ δόξῃ ἔστι, καὶ οὗτος αὐτὸς ἐκείνων ἐν Λάζαρον, καὶ οὗτος πάλιν τὸν πλούσιον.

Ἐἶπε δὲ Ἐρωτῶ οὖν σε, πάτερ, ἵνα πέμψῃς αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς μου· ἔχω γὰρ πέντε ἀδελφοὺς, ὅπως διαμαρτυρηταὶ αὐτοῖς, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἐλθῶσιν εἰς τὸν τόπον τούτων τῆς βασάνου. Λέγει αὐτῷ Ἀβραάμ· Ἐχουσι Μωσέα καὶ τοὺς προφήτας, ἀκούσάτωσαν αὐτῶν. Ὁ δὲ εἶπεν· Οὐχί, πάτερ Ἀβραάμ, ἀλλ' ἐάν τις ἐκ νεκρῶν πορευθῆ πρὸς αὐτοὺς, μετανοήσουσιν. Εἶπε δὲ αὐτῷ· Εἰ δὲ Μωσείως καὶ τῶν προφητῶν οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ ἐάν τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῆ, πεισθήσονται. Ἀποτυχῶν τῶν καθ' ἐαυτὸν ὁ ἐλεεινὸς πλούσιος, ὑπὲρ ἐτέρων εἰθῆσι τὴν ἐκτερίαν. Ὅρα πῶς ὑπὸ τῆς κολάσεως εἰς συναίσθησιν ἤλθε, καὶ ὁ τοῦ Λαζάρου πρὶν καταφρονῶν ἐν ποσὶ κειμένου, νῦν ἐτέρων ἀπόντων φροντίζει, καὶ παρακαλεῖ πεμφοθῆναι τὸν Λάζαρον ἐκ τῶν νεκρῶν εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Καὶ οὐχ ἀπλῶς ἕνα τῶν νεκρῶν, ἀλλὰ τὸν Λάζαρον, ὅπως ἴδωσιν αὐτὸν στεφανωθέντα καὶ ἐν δόξῃ καὶ ὑγείᾳ, οἱ ἰδόντες αὐτὸν ἐν ἀρρώστειᾳ, καὶ ἀτιμίᾳ, καὶ οἱ γενόμενοι μάρτυρες τῆς πενίως αὐτοῦ, αὐτοὶ καὶ τῆς δόξης γένωται θεαταί. Πρῶτον γὰρ ὡς ἐν δόξῃ ἐμελλεν αὐτοῖς ἐπιφανῆναι, εἶγε ἀξιόπιστον

rus mala. Fortassis enim et ille unum vel duo mala commiserat, et propterea dolorem illum sustinens, dignam factis mercedem recepit. Unde consolationem habet ille, tu vero cruciaris. Porro hiatus significat distantiam et differentiam justorum et peccatorum. Nam sicut voluntates eorum diversæ fuerunt, ita et mansiones multum inter se distant, unoquoque recipiente ea quæ vitæ et voluntati suæ congruunt. Observa autem hoc loco contra Origenistas dicentes quod tempus erit quo finientur impiorum supplicia, et peccatores cum justis conjungentur, et sic omnia in omnibus erit Deus. Ecce enim audimus Abraham dicentem quod hi qui volunt hinc ad vos, vel illinc ad nos transire, non possint. Sicut igitur impossibile est ex mansione justorum quempiam transire in locum peccatorum, ita impossibile est, ut nos docet Abraham, transire a loco pœnæ in locum justorum. Abraham sane fide dignior est, quam Origenes. Quid autem est infernus? Quidam dicunt esse locum subterraneum tenebrosum. Alii autem transitum animæ a lucido in obscurum et tenebrosum dicunt infernum. Quædium enim in corpore est anima, apparet propter operationes suas: postquam autem a corpore emigraverit, invisibilis sit. Hoc igitur dixerunt esse infernum. Sinus autem Abraham vocant continentiam bonorum quæ reposita sunt justis, qui a tempestate hujus maris ingrediuntur in portus cœlestes: quoniam et in maribus sinus appellamus loca portibus et quieti apta. Attende hic quod in die illo qui alium injuria affecit, videbit injuria affectum in quali gloria sit, et hic iterum illum in quantâ condemnatione: sicut hoc loco dives Lazarum, et Lazarus divitem.

ἔτι ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὁ ἀδικῶν τὸν ἀδικούμενον, ποῖα κατακρίσει, ὡσπερ ἐνταῦθα ὁ πλούσιος τὸν

Vers. 27-31. « Ait autem: Rogo ergo te, pater, ut mittas eum in domum patris mei: habeo enim quinque fratres: ut testetur illis, ne et ipsi veniant in hunc locum cruciatus. Ait illi Abraham: Habent Moysen ac prophetas, audiant illos. At ille dixit: Non, pater Abraham, sed si quis ex mortuis ferit ad eos, resipiscant. Ait autem illi: Si Moysen et prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexit credent. » De rebus suis desperans miser ille dives pro aliis supplicat. Vide autem quomodo in suppliciis sensum alienæ infelicitatis capit. Et prius Lazarum despiciebat ante pedes jacentem, nunc aliorum absentium curam gerit, et obsecrat ut Lazarus ex mortuis in domum patris sui mittatur. Et non simpliciter ex mortuis quispiam, sed Lazarus, ut videant eum coronatum et gloria et incolumitate, qui viderant ante infirmum et contemptum: et qui testes fuerunt paupertatis ipsius, ipsi etiam gloriæ sicut spectatores. Manifestum enim est, quod in gloria illis esset conspiciendus, si quidem ipsum fide dignum præconem esse oportebat. Quid igitur Abraham? Habent Moysen. Non ita

inquit, tu fratrum curam geris ut qui illos fecit Deus. Innumeros enim illis præcicit doctores. At dives, Non, inquit, pater. Nam quemadmodum ipse Scripturas audiens non crederat, et fabulas esse putarat ea quæ dicebantur: similiter etiam fratres suos se habere suspicatus est, et ex se iudicans dicebat quod non auditori sint Scripturas, sicut neque ipse; sed, si quis ex mortuis resurrecturus esset, credituri sint. Tales etiam nunc sunt qui dicunt: Quis vidit ea quæ in inferno? Quis venit illinc, et annuntiavit nobis? Sed audiant Abraham. Quoniam si Scripturas non audimus, neque his qui ex inferno veniunt, credemus. Et hoc manifestarunt Judæi, qui quia Scripturas non audierunt, neque cum resurrexissent mortui, crediderant: sed et Lazarum occidere tentaverunt, et cum mortui multi resurrexissent crucifixo Jesu, magis tamen sævientes Judæi invaserunt apostolos: **421** quia si quidem illud profuisset nobis ad fidem, etiam hoc sæpe fecisset Dominus. Nunc nihil tam utile est ut Scripturarum diligens scrutatio. Mortuorum suscitationem false et apparenter facere posset etiam diabolus, ut seducat imprudentes, seminans doctrinas de inferno dignas sua malitia: at eis qui Scripturas probe scrutantur, nihil potest illudere. Illæ enim sunt lucerna et lumen, quo lucente fur deprehenditur et manifestatur. Illis igitur credendum, et de mortuorum suscitatione non curandum. Posset autem parabola hæc per allegoriam exponi, et ita dici, quod per divitem populus Judæorum significetur. Dives enim ille fuit olim, locupletatus omni cognitione et sapientia et sermonibus Dei, qui super aurum et lapidem pretiosum, sed et purpura et bysso indatus erat, regnum habens et sacerdotium, et regale erat sacerdotium Deo. Significat autem purpura quidem regnum, byssus vero sacerdotium. Nam Levitæ in sacrificiis byssinis vestimentis induebantur. Epulabatur autem quotidie et vivebat splendide. Quotidie enim offerebant sacrificium matutinum et vespertinum, quæ et ἐνδελχιζοµένον, hoc est iuge sacrificium nominabant. Lazarus vero populus gentilium fuit, pauper divina gratia et sapientia, et ante fores jacens; non enim licebat gentilibus intrare in domum: pollutio enim videbatur, sicut in Actis apostolorum clamant in Paulum quod gentiles introduxerat in templum, et communem fecisset sanctum illum locum. Insuper et ulceribus peccatorum fetentium plenus erat ille populus, et impudentes canes, diabolus, pascebat suis ulceribus. Voluptati enim illis sunt nostra ulcera. Desiderabat item et micæ decedentes a mensa divitis: Omnino enim carebat pane, qui confirmat cor hominis: et minimo tenuique cibo et rationali egibat, sicut et Chananaea mulier cum ethnica esset, de micis saturari capiebat. Quid multis? Mortuus est Hebraicus populus Deo, et mortui sunt illorum ossa, quæ ad bonum faciendum non inveniunt. Mortuus est autem et Lazarus peccato, gentilis inquam populus. Et Judæi quidem qui in peccatis suis

αὐτὸν ἐχρῆν εἶναι κήρυκα. Τί οὖν ὁ Ἀβραάμ; Ἐχουσι Μωσεία· οὐχ οὕτως, φησί, ἐν κήρῃ τῶν ἀδελφῶν, ὡς ὁ ποιήσας αὐτοὺς Θεός· μυρίους γὰρ ἐπέστησεν αὐτοῖς διδασκάλους. Ὁ δὲ πλούσιος, Ὀδοί, φησί, πάτερ. Ἐπαι γὰρ αὐτὸς τῶν Γραφῶν ἀκούων ἠπίσται, καὶ μύθους εἶναι τὰ λεγόμενα ἐνόμιζε, ὁμοίως ἔχων καὶ τοὺς ἀδελφούς ὑπαλάμβανε, καὶ ἀφ' ἐαυτοῦ κρινῶν εἶπε, ὅτι οὐκ ἀκούουσι τῶν Γραφῶν, ὡσπερ οὖν οὐδ' αὐτὸς, ἀλλ' ἐάν τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῆ πιστεύσουσι. Τοιοῦτοι καὶ νῦν εἰσιν οἱ λέγουσι· Τίς οἶδε τὰ ἐν ἔθῳ; τίς ἐλθὼν ἐκείθεν ἀπήγγειλεν ἡμῖν; Ἀλλ' ἀκουσάτωσαν τοῦ Ἀβραάμ, ὅτι εἰ τῶν Γραφῶν οὐκ ἀκούομεν, οὐδὲ τοὺς ἐξ ἔθῳ ἐρχομένοις πιστεύσομεν. Καὶ τοῦτο ἐδήλωσαν οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ἔπει τῶν Γραφῶν οὐκ ἤκουον, οὐδὲ νεκρούς ἰδόντες ἀναστάντας ἐπίστυσαν, ἀλλὰ καὶ τὸν Λάζαρον ἀναλεῖν ἐπαίρουσαν, καὶ ἐν τῷ σταυρῷ νεκρῶν πολλῶν ἀναστάντων, ὁμοίως τοῖς ἀποστόλοις ἐπιπέδων φονικώτερον. Ἐπαι εἶπε ὡφέλει ἡμῶς εἰς πίστιν, καὶ τοῦτο ἔποιε· ἂν συγνάκι ὁ Κύριος. Νῦν δὲ οὐδὲν οὕτως ὡφέλει, ὡς ἡ τῶν Γραφῶν ἀκριβὴς ἔρμηνευσις. Νεκρούς δὲ ἀνίστην, ἐσφραγίσθη ἂν ὁ διάβολος κατὰ φαντασίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπλάνησεν ἂν τοὺς ἀνοήτους, περὶ τῶν ἐν ἔθῳ δόγματα δεξία τῆς οἰκίας κακίας κατασπειρών. Τῶν δὲ Γραφῶν ὀγκῶς ἐρευνηθέντων, οὐδὲν ἰσχύσει τοιοῦτον σοφίσασθαι· αὐταὶ γὰρ εἰσι λύχνος καὶ φῶς, καὶ τούτου φαίνοντος, ὁ κλέπτης φαίνεται καὶ εὐρίσκειται. Ταύταις οὖν πιστευτέον, καὶ μὴ ζητητέον νεκρῶν ἀναστάσεις. Ἔστι δὲ καὶ τροπικώτερον τὴν παραβολὴν ταύτην ἐκλαθεῖν, λέγοντας τὸν Ἑβραϊκὸν λαὸν ὑποδηλοῦσθαι διὰ τοῦ πλουσίου. Πλούσιος γὰρ ἦν ὅστος τὸ παλαιὸν, ἐν πάσῃ γινώσκει καὶ σοφίᾳ πλουτισθεὶς, καὶ τοὺς λογίους τοῦ Θεοῦ τοὺς ὑπὲρ χρυσίου καὶ λίθων τίμιον πολλὸν, ἀλλὰ καὶ πορφύραν καὶ βύσσον ἐναδέδωτο, βασιλείαν ἔχων καὶ ἱερωσύνην, καὶ βασιλείων ὧν ἱεράτευμα τῷ Θεῷ. Αἰνίττεται δὲ ἡ μὲν πορφύρα τὴν βασιλείαν, ἡ δὲ βύσσος ἱερωσύνην. Οἱ γὰρ Λευῖται βυσσίνους ἐχρῶντο ἐν ταῖς ἱερουργίαις ἐσθήμασιν. Εὐφραίνετό τε καθ' ἡμέραν λαμπρῶς· καθ' ἑκάστην γὰρ ἡμέραν θυσίας ἀνέφερων πρωΐας καὶ ἑσπέρας, ἃς καὶ τοῦ ἐνδελχιζοµένου ὀνόμαζον. Ἀδάραρος δὲ ἦν ὁ ἐξ ἐθνῶν λαὸς, πένης θεῶν χαρίτων καὶ σοφίας, καὶ πρὸ τῶν πυλῶνων κείμενος· οὐ γὰρ ἐξῆν τοῖς ἐθνικοῖς εἰς τὸν οἶκον εἰσελθεῖν· μισαμὸς γὰρ ἔδικοι, ὡς καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι καταδοθῆαι ὁ Παῦλος ὡς ἐθνικὸς εἰσαγαγὼν εἰς τὸν ναὸν, καὶ κεκοινωνῶς τὸν ἅγιον τόπον τοῦτον. Ἀλλὰ καὶ ἤλκωτο ταῖς προσωζούσαις ἀμαρτίαις, καὶ τοὺς ἀναίθεις κύνας, τοὺς δαίμονας, ἔτρεφε τοὺς ἔλκεσι τούτοις. Ἦδονη γὰρ αὐτοῖς τὰ ἡμέτερα ἔλκη. Ἐπεθύμει δὲ τῶν φιχλῶν τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου· ἀμοιβὸς γὰρ ἦν παντάπασιν τῶν τὴν καρδίαν στηριζόντων ἄρτων, καὶ τῆς λεπτοτάτης, καὶ μικρᾶς, καὶ λογικῆς τροφῆς ἔδεικτο, ὡσπερ καὶ ἡ Χαναναία, ἐθνικὴ οὖσα, ἀπὸ τῶν ψυχίων διατραφεῖται ζητεῖ. Τί τοίνυν; Ἀπέθανε μὲν ὁ Ἑβραϊκὸς λαὸς τῷ Θεῷ, καὶ νεκρὰ γέγονεν αὐτῶν τὰ ὀστέα, μηδεμίαν κίνησιν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ποιουμένων. Ἀπέθανε

ὅτι καὶ ὁ Λάζαρος τῇ ἀμαρτίᾳ, ὁ ἔθνικὸς λαὸς, καὶ οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἐν ταῖς ἀμαρτίαις αὐτῶν ἀποθανόντες ἐν τῇ φλογὶ κατακαίνονται τοῦ φθόνου, ζηλοῦντες, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, οἱ ἔθνικοι προσεδέχθησαν εἰς τὴν πίστιν, ὁ δὲ πρὶν πένης καὶ ἐπιμοῦ λαὸς τῶν ἔθνῶν ἐν κόλποις Ἀβραάμ τοῦ πατρὸς τῶν ἔθνῶν διαίγει εἰκότως. Καὶ γὰρ καὶ Ἀβραάμ, ἔθνικὸς ὢν, ἐπίστευσε τῷ Θεῷ καὶ ἐξ εὐδωλολατρίας εἰς θεογνωσίαν μετέστη. Οἱ τοίνυν κοινωνοὶ τῆς μεταθέσεως αὐτοῦ καὶ τῆς πίστεως, εἰκότως καὶ ἐν ταῖς κόλποις αὐτοῦ ἀναπαύονται, τὰς αὐτὰς αὐτῷ λήξει, καὶ μονάς, καὶ ὑποδοχὰς τῶν ἀγαθῶν κληρωσάμενοι. Καὶ ἐπιθυμεῖ ὁ Ἰουδαῖος σταγῶνος μίᾳς τῶν παρὰ τῷ νόμῳ παλαιῶν βαντισμῶν, καὶ καθαρῶν, ὡς ἂν καταφυχθεῖ αὐτοῦ ἡ γλώσσα, καὶ ἔχοι τὸ παρῆρσιάζεσθαι καὶ λέγειν τι πρὸς ἡμᾶς, ὡς τοῦ νόμου ἐνεργοῦντος, ἀλλ' οὐ τυγχάνει. Ὁ νόμος γὰρ ἕως Ἰωάννου καὶ θυσίαν, φησὶ, καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ὁ Δαυιὴλ ἐξολοβρευθῆσθαι χρῆσμα, καὶ σφραγισθῆναι προφητείας, τούτεστι, παυθῆναι καὶ συγκλεισθῆναι προφητέυσαι. Σὺ δὲ καὶ ἠθικῶς τὴν παραβολὴν ἐκλάμβανε, καὶ μὴ πλοῦσιος ὢν ἐν κακοῖς παρρησίᾳ τὸν νοῦν σου λιμώττοντα, καὶ κάτω βεδλημῶν ἐν ἄνω φέρεσθαι δεδημιουργημένον, καὶ πρὸ τῶν πυλῶνων καίμενον, ἀλλ' εἰσάγαγε αὐτὸν ἔσω, καὶ μὴ ἔσω ἔστω, καὶ περιπλανάσθω, μηδὲ κείσθω, ἀλλ' ἐνεργεῖτω. Οὕτως γὰρ ἂν σοι ὑπάρξη τὸ κατὰ νοῦν ἐνεργεῖν, καὶ μὴ μόνον κατὰ σάρκα τρυφᾶν. Καὶ τ' ἄλλα δὲ τῆς παραβολῆς ῥῆδιον εἰς ἡθους ὠφέλειαν ἐκλαδίσθαι.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΖ'.

Περὶ σκανδάλου. Περὶ τοῦ ἀφεῖναι τὰς ἀμαρτίας τοῖς πλησίον. Περὶ τῆς εἰς Θεὸν πίστεως. Περὶ τῶν δέκα λεπρῶν. Περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἐπαρωτηθέντος πότε ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

εἶπε δὲ πρὸς τοὺς μαθητὰς, ἀνένδεκτόν ἐστι τοῦ μὴ ἔλθειν τὰ σκάνδαλα, οὐαὶ δὲ δι' οὗ ἔρχονται, λωσιτελεῖ αὐτῷ εἰ μύλος ὄνικος περιπίπτει περὶ τὸν ῥάχηλον αὐτοῦ, καὶ ἔρριπται εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ εἴνα σκανδάλισθαι εἴνα τῶν μικρῶν τούτων. Προσέχετε ἑαυτοῖς. Ἐάν τις ἀμαρτήσῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ἐπιτιμήσον αὐτῷ καὶ ἐάν μετανοήσῃ, ἀφες αὐτῷ, καὶ ἐάν ἐπιτάξῃ τῆς ἡμέρας ἀμαρτήσῃ εἰς σὲ, καὶ ἐπιτάξῃ ἐπιστρέψῃ εἰς σὲ, λέγων, Μετανοῶ, ἀφήσεις αὐτῷ. Ἐπειδὴ οἱ Φαρισαῖοι, φιλοχρηματοὶ ὄντες, διεγόγγυζον κατὰ τοῦ Κυρίου περὶ ἀκτημοσύνης λέγοντες, εἶπε μὲν καὶ τὴν τοῦ πλουτοῦ καὶ τοῦ Λαζάρου παραβολὴν, δεικνύων αὐτοῖς διὰ ταύτης οὐαὶ αὐτοῖς κόλασις ἐκδέξεται διὰ τὸ φιλόπλουτον. Λέγει δὲ λοιπὸν καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ περὶ αὐτῶν τῶν Φαρισαίων, σκανδαλοουργοῦς ἐμφαίνων αὐτοῖς, καὶ ἐμποδιστὰς τῆς θείας ὁδοῦ, καὶ διὰ τοῦτο οὐαὶ αὐτοῖς ἀποκληρῶν. Τί οὖν φησὶν, ἔωμεν. Ἀνένδεκτόν ἐστι μὴ ἔλθειν τὰ σκάνδαλα, οὐαὶ δὲ δι' οὗ ἔρχεται, τούτεστιν, ἀδύνατόν ἐστι μὴ ἔλθειν τὰ σκάνδαλα, ἦτοι τὰ κωλύματα τῆς ἀγαθῆς καὶ θεοφιλοῦς πολιτείας. Ἀνάγκη γὰρ διὰ τὴν πολλὴν τῶν ἀνθρώπων πονηρίαν κωλύματα πολλὰ τοῦ κηρύγμα-

mortui sunt, in flamma invidiæ exuruntur, zelantes, ut dicit Apostolus, quod gentiles assumpti sint ad fidem : qui autem prius pauper erat et ignobilis populus gentilis, in sinibus Abraham patris gentium merito versatur. Etenim et Abraham cum gentilis esset, credidit Deo, et ex idolorum cultu ad Dei agnitionem transiit. Proinde qui participes sunt translationis ejus et fidei, jure et in sinibus ejus quiescunt, eundem finem et habitationes et susceptionem honorum sortiti. **422** Et cupit Judæorum populus unam guttam de aspersionibus et purgationibus priscis legalibus, ut refrigeretur ejus lingua, et possit confidenter loqui nobis quod lex sit efficax et operetur ; sed non est : lex enim usque ad Joannem : et sacrificium, inquit, et oblationem noluisti, ac cætera : et Daniel, Exterminabitur unctio. Et signari prophetas, hoc est, cessaturos esse et concludendos prædixit. Tu autem et moraliter parabolam expone, et ne cum sis dives, in malo mentem tuam famelicam prætereas, neque despicias in humum projectam et, cum facta sit ut sursum tendat, ante fores jacentem, sed introduce eam intro, et non stet foris, nec vegetur, nec jaceat, sed operetur. Et sic ea quæ mentis, operari, et non solum in carne deliciarum poteris. Facile fuerit etiam alia quæ in hac parabola sunt ad morum utilitatem exponere.

C

CAPUT XVII.

De scandalo. Quod remittenda sint proximis peccata. De fide in Deum. De decem leprosis. De Jesu interrogato, Quandonam venturum sit regnum Dei.

VERS. 1-4. ε Dixit autem ad discipulos : Fieri non potest quin veniant offendicula ; vix tamen illi per quem veniunt. Expedi illi si mola asinaria ponatur circa collum ejus, et projectus fuerit in mare, potius quam ut offendiculo sit uni de pusillis istis. Cavete vobis. Si peccaverit in te frater tuus, in-crepa illum : et si pœniterit, remitte illi. Et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te, dicens, Pœnitet me : remitte illi. Quoniam Pharisei avari obmurmurabant contra Dominum de paupertate loquentem, quibus et parabolam dixit de divite et Lazaro, ostendens eis per illam, quanta propter amorem divitiarum supplicia passuri sunt : dicit nunc ad discipulos de iisdem Phariseis, manifestans eos esse scandalorum auctores, et impediētes a via Dei, et propterea vix eis iustificandum. Videamus igitur quid dicat : Fieri non potest ut non eveniant scandala, (a) vix autem illi per quem veniunt : scilicet fieri non potest ut non veniant scandala, hoc est, impediēta bonæ Deoque placitæ vitæ. Necesse enim propter multam hominum malitiam multa impediēta prædicationis et veritatis inveniri. Vix autem

(a) Edit. Lut. omisit, vix autem illi per quem veniunt : scilicet fieri non potest ut non veniant scandala.

illi per quem veniunt, id est, illi qui ea facit, quales sunt Pharisei, qui offendunt et prohibent prædicationem. (a) At plerique addubitantes quaerunt, num necesse sit, eveniant scandala, quæ prædicationem prorsus **423** impediunt. Quare igitur condemnas, Domine, et miseros dicis eos qui scandala faciunt? ex necessitate enim tales facti sunt. Omne autem quod necessarium, hoc et venia dignum. Sed audi quod necessitas illa ex voluntate habet initium; et, ut explicatius dicam, Dominus videns malitiam hominum qui tunc erant: promi enim erant in omne malum, nihilque boni eligebant: dicit quod quantum ad consequentiam eorum quæ videntur, necesse sit venire scandala. Malitia igitur cui student homines, ex voluntate est. Operatio autem offendiculorum necessario malitiam comitatur: et ita propter hoc et puniendi sunt scandalorum auctores. Et age dicamus exempla. Videns quempiam medicus malam dietam servare et insatiabilem esse, dicit: Necessarium est illum ægrotare. Num igitur morbus necessarius? Etiam, quatenus ad malam dietæ consecutionem. Propterea vix his qui prædicationem impediunt, eo quod in tantam pervenerunt malitiam, ut etiam necessario eveniant scandala. Et expediret magis homini scandala et offendicula facienti molam asinariam in collo ejus appendi, et projici eum in mare, quam unum ex pusillis fidelibus scandalizari et subverti. Ideo munit discipulos suos, et dicit: Cavete vobis. Ecce, inquit, prædico vobis quod veniant mala, inexcusabiles estis. Necessarium enim ut veniant illa, non necesse autem vos perire, si quidem muniveritis et armaveritis vos. Necessarium enim est venire lupum, sed si vigilaverit pastor, non necessarium est perire oves, sed lupus frustra hians abiit. Dixit igitur hæc de his qui offendunt, hoc est, impediunt et nocent. Quoniam autem multæ horum differentiæ: nam alii quidem sunt incurvabiles, quales Pharisei, alii vero sanabiles, quales fratres Domini erga Dominum ipsum: nam neque ipsi credebant in eum: quia igitur multæ impediendum differentiæ, verisimile etiam quosdam qui idem credant, tales esse; et propterea dicit: Si peccaverit in te frater tuus, argue eum tu solus, et seorsum: et si quidem audierit te, lucratus es illum: sin minus, accipe tecum unum vel duos, etc. quæ late exponit Matthæus: Lucas autem ut dicta a Matthæo silentio præterit. Itaque qui audierit increpationem, venia dignus est; qui autem non audierit, sit tibi velut ethnicus et publicanus, hoc est, ab omnibus contemptus, et indignus ut vocetur frater. Postea quasi interroget quispiam: Esto, Domine, hæc quidem bene dixeris: si autem sæpe veniam consecutus fuerit, et iterum noceat, quid faciendum ei? dicit: Si respicit iterum, remitte ei. Et iterum: Si septies in die peccaverit et conversus fuerit, remitte ei. Septies autem hoc **424**

Α τος και της ἀληθείας εὐρεθῆναι· πλην ἀλλ' οὐαί τῷ θεῷ ὃ ἐρχονται, τῷ ἐργάτῃ τούτων, οἱ οἱ Φαρισαῖοι σκανδαλίζοντας, και κοιλόντες τὸ κήρυγμα. Ἀλλὰ ζητοῦσι πολλοὶ ἐπαποροῦντες, εἰ ἀνάγκη ἔλθειν τὰ σκάνδαλα, και ἀδύνατον μὴ ἐμποδιοθῆναι τὸ κήρυγμα, διὰ τί λοιπὸν κατακρίνεις, ὦ Κύριε, και ταλανίζεις τοὺς τῶν σκανδάλων ἐργάτας; ἐξ ἀνάγκης γὰρ ἐγένοντο τοιοῦτοι, πᾶν δὲ τὸ ἀναγκασιπέδον και συγγνωστὸν. Ἀλλ' ἄκουε θεὶ ἡ ἀνάγκη αὕτη ἐκ προαιρέσεως ἔχει τὴν ἀρχὴν, οἶόν τι λέγω, ὁ Κύριος ὁρῶν τὴν πονηρίαν τῶν τότε ἀνθρώπων, και ὅπως ἐγκαινται ἐπὶ τὸ πονηρὸν, και οὐδὲν ἀγαθὸν προαιρούνται, εἶπαν, ὅτι ὄσον ἀπὸ τῆς ἀκολουθίας τῶν ὁρωμένων ἀνάγκη ἐστὶν ἔλθειν τὰ σκάνδαλα. Ἡ μὲν οὖν πονηρία, ἣν ἐπιτηδεύοντο οἱ ἄνθρωποι, ἐκ προαιρέσεως, ἡ δὲ τῶν σκανδάλων ἐργασία ἐκ τῆς πονηρίας; ἀναγκαίως ἐπικολούθησεν, ὥστε διὰ τοῦτο και κολαστέοι οἱ τῶν σκανδάλων ἐργάται. Ὡς, φέρε εἰπεῖν ἐπὶ ὑποδείγματος, ἱατρὸς ὁρῶν τινα μοχθηρῶς διαιτώμενον, και ἀπληστία χρώμενον, εἶποι· Ἀναγκαῖόν ἐστι τοῦτον νοσήσαι. Ἄρ' οὖν ἡ νόσος ἀναγκαία; Ναί, ὄσον ἀπὸ τῆς ἀκολουθίας τῆς μοχθηρῆς διαίτης. Διὰ τοῦτο οὐαί τοῖς ἐμποδιζοῦσι τῷ κήρῳ, διότι εἰς τοσοῦτον κακίας ἤλθον, ὥστε ἀνάγκη γενέσθαι τοῦ ἔλθειν τὰ σκάνδαλα. Καὶ γὰρ συμφέρεῖ τῷ ἀνθρώπῳ τῷ σκάνδαλα και ἐμπόδια ποιοῦντι μύλον ὄνικον περιτεθῆναι, και βληθῆναι εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ἕνα τῶν μικρῶν πιστῶν σκανδαλίσαι και περιτρεῖσαι. Διὸ ἀσφαλίζεται τοὺς μαθητὰς, και φησὶ· Προσέχετε ἑαυτοῖς. Ἰδοὺ, φησὶ, προλέγω ὑμῖν, θεὶ ἤξει τὰ κακὰ, ἀναπολόγητοί ἐστε. Ἀνάγκη μὲν γὰρ ἤξει ἐκεῖνα, οὐκ ἀνάγκη δὲ ὑμεῖς ἀπολέσθαι, εἴγε ἀσφαλίσεθε ἑαυτοὺς και καθοκλίσετε. Ἀνάγκη μὲν γὰρ τὸν λύκον ἔλθειν, ἀλλ' ἐὰν ἐγρήγορον ὁ ποιμὴν, οὐκ ἀνάγκη διαφθαρεῖν τὰ πρόβατα, ἀλλὰ τὸν λύκον μάρτην χανόντα ἀπελθεῖν. Εἰπὼν οὖν ταῦτα περὶ τῶν σκανδαλιζόντων και βλαπτόντων, τουτέστιν ἐμποδιζόντων, ἐπειδὴ πολλὰ διαφοραὶ εἰσι τούτων· οἱ μὲν γὰρ εἰσιν ἀνίατοι, οἷον οἱ Φαρισαῖοι, οἱ δὲ ἰσάμοιοι, οἱ οἱ τοῦ Κυρίου ἀδελφοὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Κύριον, οὐδὲ γὰρ αὐτοὶ ἐπίστευσον εἰς αὐτόν· ἐπεὶ οὖν πολλὰ διαφοραὶ τῶν ἐμποδιζόντων· εἰκόσ γὰρ εἶναι τινας και ὁμοπίστους τοιοῦτους· διὰ τοῦτο φησὶν· Ἐὰν ἀμάρτη εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ἐπιτίμησον αὐτῷ σὺ μόνος κατ' ἰδίαν, και ἂν μὲν ἀκούσῃ σου, ἐκέρθησας αὐτόν· εἰ δὲ μὴ, παράλαβε μετὰ σοῦ ἕνα ἢ δύο, και ἐξῆς· ὅσα μὲν πλατέως ὁ Ματθαῖος ἐξέθετο, ὁ δὲ Λουκᾶς παρεσιώπησεν ὡς τῷ Ματθαίῳ βηθέντα. Ὁ μὲν ἀκούσας τῶν ἐπιτιμήσεων, συγγνώμης ἀξιος, ὁ δὲ μὴ ἀκούσας, ἔστω σοι ὡς ὁ ἐθνικός και ὁ τελώνης, τουτέστι βδελυκτός, και οὐκ ἀξιος καλεῖσθαι ἀδελφός. Εἴτε ὡσπερ εἰπόντος τινός, θεὶ Ἔστω, Κύριε, ταῦτα μὲν καλῶς διεῖλες, ἐὰν δὲ πολλὰς συγγνώμης ἀξιωθεὶς πάλιν βλάπτῃ, τί ποιητέον αὐτῷ; φησὶν· Εἰ μετὰ νοεὶ πάλιν, ἀφες αὐτῷ. Καὶ πάλιν· Κἂν ἐπτάκις τῆς

(a) Item omittit: At plerique addubitantes quaerunt, num necesse sit eveniant scandala, quæ prædicationem prorsus impediunt.

ἡμέρας ἐπιστρέψῃ, ἀφες αὐτῷ. Τὸ δὲ ἐπτάκις ἐν-
ταῦθα ἀντὶ τοῦ, πολλάκις κείται, ὡσπερ καὶ τὸ,
"Οἱ στεῖρα ἔτεκεν ἐπτά. Ὅσακις οὖν μετανοήσῃ, τοσ-
αυτάκις αὐτῷ ἀφίενται δει. Μὴ γὰρ δὴ νόμιζε δτι
ἀριθμὸν τίθησιν ὁ Κύριος τῆς συγχωρήσεως, ἀλλ'
ὡσπερ εἶπον, τὸ ἐπτάκις, ἀντὶ τοῦ, πολλάκις, καὶ ἀνα-
ριθμητὰ νόει, ὡσπερ καὶ ἐν τῇ συνήθει ὁμιλίᾳ λέ-
γομεν, μυριάμβρος πόλις, οὐχ δτι μυρίους ἔχει, ἴσως
γὰρ καὶ πλείους, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ, πολυάνδρος, εἰπεῖν,
μυριάμβρος, φαμέν. Ὅτι δὲ τοῦτο λέγει, δῆλον ἀπὸ
τοῦ Ματθαίου. Ἐκεῖ γὰρ τῷ Πέτρῳ εἰπόντι· Ἄρα,
Κύριε, ἕως ἐπτάκις συγχωρήσω αὐτῷ; Εἶπεν ὁ
Κύριος· Οὐχί, ἀλλ' ἑβδομήκοντάκις ἐπτά, διὰ τούτου
τὸ ἀναριθμητὸν ὑποδηλών.

καὶ εἶπον οἱ ἀπόστολοι τῷ Κυρίῳ· Πρόσθες
ἡμῖν πίστιν. Εἶπε δὲ ὁ Κύριος· Εἰ εἴχετε πίστιν
ὡς κόκκον σιάνπεως, ἐλέγχετε ἂν τῇ συκαμίνῳ
ταύτῃ· Ἐκτριζώθητι, καὶ φυτεύθητι ἐν τῇ θα-
λάσῃ, καὶ ὑπήκουσεν ἂν ὑμῖν. Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν
δοῦλον ἔχων ἀροτριῶντα ἢ ποιμαίνοντα, ὃς εἰσελ-
θόντι αὐτῷ ἐκ τοῦ ἀγροῦ ἐρεῖ· Εὐθέως παραλθὼν
ἀνάπεσαι, ἀλλ' οὐχί ἐρεῖ αὐτῷ· Ἐστοίμασον τί δει-
πνήσω, καὶ περιζωσάμενος διακόνει μοι, ἕως φάγω
καὶ πῶ, καὶ μετὰ ταῦτα φάγεσαι καὶ πίεσαι σύ;
Μὴ χάριν ἔχει τῷ δούλῳ κείνῳ, ὅτι ἐποίησε τὰ δια-
ταχθέντα αὐτῷ; Οὐ δοκῶ. Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν
ποιήσητε πάντα τὰ διαταχθέντα ὑμῖν, λέγετε, ὅτι
Ἄχρητοι δοῦλο ἴσμεν, ὃ ὀφειλομεν ποιῆσαι, πεποιή-
καμεν. Οἱ ἀπόστολοι ἐπίστευον μὲν τῷ Κυρίῳ,
πλὴν εἰς συναίσθησιν τῆς ἀσθενείας αὐτῶν ἰλλόντες,
καὶ ἀκούσαντες τοῦ Κυρίου περὶ μεγάλων τινῶν
εἰπόντος αὐτοῖς, καὶ περὶ τοῦ κινδύνου τοῦ ἀπὸ τῶν
σκανδάλων, δέονται ὡς ἂν πλεονάσῃ αὐτοῖς ἢ τῆς
πίστεως δύναμις, δι' ἧς δυνησονται ταῦτα, ἃ εἶπε,
κατορθῶσαι, τὰ περὶ ἀκτημοσύνης φημί. Οὐδὲν
γὰρ οὕτω κατορθοῖ ἀκτημοσύνην, ὡς τὸ πιστεῦσαι
καὶ θαρρῆσαι Θεῷ· ὡσπερ οὐδὲν οὕτω ποιεῖ θη-
σαυρίζειν, ὡς τὸ μὴ πιστεῦσαι, ὅτι μέγας ταμίης ὁ
Θεός, καὶ ταμίον ἀκένυτον ἢ ἀγαθότης αὐτοῦ. Ἐπι-
τε καὶ πρὸς τὰ σκάνδαλα διὰ τῆς πίστεως ἔξουσιν
ἀντιστῆναι, διὰ προσερχόμενοι φασί· Πρόσθες ἡμῖν
πίστιν, τελειότερους ἀνάδειξον ἡμᾶς ἐν τῇ πίστει
καὶ βεβαιότερους. Ὁ δὲ Κύριος δεικνύων αὐτοῖς,
ὅτι καλῶς αἰτοῦσι, καὶ ὅτι ταύτην τὴν γνώμην δεῖ
αὐτοῦς ἔχειν βεβαίαν περὶ τῆς πίστεως ὡς μέγала
δυναμείας, φησὶν, ὅτι, Εἰ εἴχετε πίστιν, καὶ ταύτην
ἂν τὴν συκαμίνον μετεφυτεύετε. Δύο δὲ ἐν ταύτῃ
τὰ μέγала, τὸ τε μετακινήθητι τὸ κατὰ γῆς ἐρρι-
ζωμένον, καὶ τὸ ἐν τῇ θαλάσῃ μεταφυτευθῆναι·
ἐν ὕδατι γὰρ τί ἂν φυτευθῆι; Δῆλον δὲ ὅτι διὰ τοῦ
ταῦτα εἰπεῖν· τὴν τῆς πίστεως δεικνύει δύναμιν.
Τάχα δ' ἂν τις ἀλληγορῶν τὴν συκαμίνον, εἰποι εἶναι
τὸν διάβολον, ὡς τοῦ αἰωνίου σκώληκος πρόξενον
ἡμῖν, καὶ τροφία γινόμενον διὰ τῶν ἐξ αὐτοῦ φου-
μένων λογισμῶν, τῆς γὰρ συκαμίνου τὰ φύλλα σκώ-
ληκας τρέφουσι, δι' ὧν τὰ σηρικὰ νήματα γίνονται.
Ταύτην οὖν τὴν συκαμίνον ἢ πίστις δύναται ἐκρι-

A loco pro sæpius positum est; sicut et cum dicitur:
Sterilis peperit septem. Quoties igitur poenitentiam
egit, toties remittere oportet. Non enim cogites
quod Dominus ponat numerum remissionis, sed
per septies intellige sæpius, et sine numero: quem-
admodum et in familiari colloquio dicimus ur-
bem decem millium, non quod decem millia et non
plures viros habeat: nam fortassis plures habet:
sed idem dicere volumus ac si diceremus multo-
rum virorum. Et quod hoc dicat manifestum est
ex Matthæo. Illic enim cum dixisset Petrus: Nun-
quid, Domine, usque septies remittam ei⁸³? Do-
minus dixit: Non, sed septuagies septies, et per
hoc innumerabilia designat.

Vers. 5-10. « Et dixerunt apostoli Domino:
Auge nobis fidem. Dixit autem Dominus: Si ha-
beretis fidem sicut granum sinapis, dixissetis huic
arbori sycamino, Eradicare et transplantare in
mare, et obedisset vobis. Quis autem vestrum ha-
bens servum arantem aut pascentem, qui regresso
ab agro dicat: Statim transi et accumbe; ac non
potius dicit illi: Para quod cœnem, et præcinge te,
ac ministra mihi donec edero et bibero, et post hæc
edito et bibito tu? Num gratiam habet servo illi,
quia fecit quæ imperata fuerant? Non puto. Sic et
vox cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis,
dicite: Servi inutiles sumus: quod debuimus fa-
cere, fecimus. » Apostoli credebant quidem Domino,
verum tamen cum venissent in conscientiam infirmi-
tatis suæ, et audivissent Dominum de magnis quibus-
dam sibi dicentem et de periculo ab offendiculis,
precantur ut augeatur in eis fidei virtus, per quam
possint hæc quæ dicit perfici, de paupertate vi-
delicet. Nihil enim adeo ad paupertatem de qua
loquitur, perficiendam conducit, atque credere et
confidere Deo: quemadmodum nihil ita facit the-
saurus reponere, ut non credere quod magnus sit
thesaurarius Deus, et inexhaustum promptuarium
bonitas ejus. Insuper ut et offendiculis per fidem
obsistere possint, ideo accedentes dicunt: Auge
nobis fidem, fac nos perfectiores et firmiores in
fide. Dominus autem ostendens eis quod bene pe-
tant, et quod hanc mentem firmiter habere debeant
de fide ut multum efficaci, dicit: Si haberetis fidem,
istam sycaminum transplantassetis. Duo autem in
hoc magna sunt, nempè in alium locum moveri
radicatam in terra, et plantari in mari. In aqua
enim quidnam plantatur? Manifestum autem quod,
dum hæc dicit, fidei monstrat virtutem. Fortassis
autem per allegoriam quis sycaminum dixerit esse
diabolum, quod nobis auctor et alumnus sit vermis
æterni, propter cogitationes quas ille generat. Folia
enim sycamini vermes pascunt, unde fiunt serica.
Hanc igitur sycaminum fides eradicare **425** valet
ex corde humano, et in mare projicere, hoc est,
in abyssum perdere. Et quia hæc dicit de fide, sub-
dit doctrinam aliam magis necessariam. Qualis hæc?

⁸³ Matth. xviii, 21, 22.

Non superbiendum esse in bonis operibus. Quoniam enim fides multa corrigit, et facit implere mandata eum qui illam habet, cum eo quod adornat miraculorum operibus. Verum quia verisimile est hominem ex his in superbiam incidere, munit apostolos ita, ut non extollantur in bonis operibus, pulcherrimo exemplo. Quis enim vestrum, inquit, servum habens, et cetera. Monstratur enim per hanc parabolam quod non oportet extolli in bono quopiam opere, imo neque in omnium mandatorum impletionem. Servo enim necessitas incumbit ut faciat mandata domini, neque ut bonum opus sibi illud ascribere debet. Quippe si non operabitur, dignus est multis plagis: cum autem operatus fuerit, contentus sit quod plagas effugerit. Proinde non oportet de hoc pretium vel honorem necessario querere. Liberalitatis enim domini fuerit dare ipsi, imo largiri quidpiam. Igitur et qui servit Deo, etiamsi mandata perficiat, non debet extolli. Nihil enim magnum fecit, sed vix erit ei nisi fecerit; sicut Apostolus dicit: « Vix mihi nisi evangelizavero ». Proinde si dona fuerit assecutus, non debet in illis superbiere, et de eis se jactare. Beneficia enim sunt per misericordiam Dei illi concessa, non quod debeat ei aliquid Dominus: imo servus debet domino suo ut faciat omnia ejus mandata. Si autem et cum omnia mandata fecerimus, magnum quiddam tunc sentire non debemus, quid, cum maximam partem mandatorum Dei non perficimus, amplius extollimur? Adverte autem quod in dicta parabola primum posuit arantem, et subdidit postea pascentem. Primum enim oportet esse arantem, deinde et pastorem curam assumere. Nam qui carnem suam bene araverit quasi terram quamdam, dignus erit etiam aliorum pastor fieri. Qui enim sum domus nescit pascere ut oportet, quomodo Ecclesie curam geret? Ara igitur prius teipsum, et tunc pasces alios, sicut et Jeremias dicit: Novato vobis novalia, deinde subdit: Illuminate vos lumine scientie: quod pastorum precipuum munus fuerit.

ἔστι καὶ ποιμὴν ἐτέρων γενέσθαι. Ὅς γὰρ τοῦ ἰδίου οἴκου οὐκ οἶδεν, ὡς δεῖ, προστεῖναι, πῶς Ἐκκλησίας ἐπιμελήσεται; Ἄρσεν οὖν πρότερον σεαυτὸν, καὶ τότε ποιμανεῖς ἑτέρους, καθὰ καὶ Ἱερემίας φησὶ· Νεώσατε ἑαυτοῖς νεώματα, εἴτα τὸ Φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς νεώσεως, ὃ θελοῖ τῆς ποιμαντικῆς τὸ κυριώτατον μέρος.

Vras. 11-19. « Et factum est dum iret Hierosolymam, et ipse transibat per mediam Samariam et Galilaeam. Et cum ingrederetur quamdam civitatem, occurrerunt ei decem viri leprosi, qui steterunt procul, intenuaque voce dixerunt: Jesu praeceptor, miserere nostri. Quos ut vidit, dixit illis: Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est ut inter eundem mundati sint. Unus autem ex illis ut vidit quod mundatus esset, regressus est, cum voce magna glorificans Deum, et procidit in faciem ad pedes ejus, gratias agens ei: et hic erat Samaritanus. Respondens autem Jesus dicit: Nonne decem mundati sunt? novem autem illi ubi? Non sunt

Α ζῶσαι ἀπὸ καρδίας ἀνθρωπίνης, καὶ εἰς τὴν θάλασσαν βαλεῖν, τουτέστιν, εἰς τὴν θύσσοσαν ἀπολύσαι. Ἐπει δὲ ταῦτα εἶπε περὶ τῆς πίστεως, ἐπιφέρει καὶ ἀναγκαιοτάτην ἑτέραν διδασκαλίαν, ποίαν ταύτην; Τὴν περὶ τοῦ μὴ εἶναι μεγαλοφρονεῖν ἐπὶ κατορθώμασι· ἐπειδὴ γὰρ ἡ πίστις πολλὰ κατορθοῖ, καὶ τῶν ἐντολῶν πληρωτὴν ποιεῖ τὸν ταύτην ἔχοντα μετὰ τοῦ καὶ θαυματουργίας κατακοσμεῖν αὐτὸν, ἐκ τούτων δὲ εἰκὸς τὸν ἀνθρώπον εἰς μεγαλοφροσύνην ἐκπίσειν πολλάκις, ἀσφαλίζεται τοὺς ἀποστόλους, ὥστε μὴ ἐπαίρεσθαι ἐπὶ κατορθώμασι, ὅ· ὑποδείγματος χαριστάτου. Τίς γάρ, φησὶν, ὁμῶν δούλον ἔχων, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐνδείκνυται γὰρ διὰ ταύτης τῆς παραβολῆς, ὅτι οὐ δεῖ ἐπαίρεσθαι ἐπὶ τινι κατορθώματι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐπὶ τῇ πασῶν τῶν ἐντολῶν ἐκπληρώσει. Δούλω γὰρ ἀνάγκη ἐπικρατεῖται, τὸ πληροῦν τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου, οὐ μὴν ὡς κατορθώμα ἐπιγράφεσθαι ἑαυτῷ τοῦτο ὀφείλει. Εἰ γὰρ μὴ ἐργάσεται, πληγῶν ἀξιώσεως, ἐπὶ δὲ εἰργάσατο, ἀρκεῖσθω ὅτι τὰς πληγὰς ἐξέφυγεν, οὐ μὴν ὀφείλει ἐπὶ τούτῳ τιμὴν ζητεῖν ἀναγκαιῶς. Τῆς γὰρ τοῦ δεσπότου φιλοτιμίας ἐστὶ τὸ δοῦναι αὐτῷ, μᾶλλον δὲ χαρισάσθαι τι. Οὐκοῦν καὶ τῷ θεῷ δουλεύων, εἴτε τὰς ἐντολάς κατορθοῖ, οὐκ ὀφείλει ἐπαίρεσθαι. Οὐδὲν γὰρ μέγα ἐποίησεν· ἀλλ' οὐαὶ ἦν αὐτῷ, εἰ μὴ ἐποίησεν, ὡς ὁ Ἀπόστολός φησὶν, « Οὐαὶ μοι, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι. » Ὅθεν αὐ εἰ χαρισμάτων ἔτυχεν, ὀφείλει ἐπὶ τούτοις μεγαλοφρονεῖν· χαρίσματα γὰρ εἰσι διὰ ἑλῶν θεοῦ χαρισθέντα αὐτῷ, οὐχὶ διότι ἔχρωσται αὐτῷ ὁ δεσπότης. Μᾶλλον γὰρ ὁ δούλος

Β χρωσται τῷ δεσπότη αὐτοῦ, τὸ ποιεῖν πάσας τὰς ἐντολάς αὐτοῦ. Εἰ δὲ καὶ ὅταν πάσας τὰς ἐντολάς ποιήσωμεν, οὐδὲ τότε ὀφειλομεν οἰεσθαι τι μέγα, εἰ γενόμεθα, ὅταν μὴδὲ τὸ πολλοστὸν μέρος τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ κατορθοῦντες ἔτι ἐπαυρόμεθα; Ἐπίστησον δὲ ἐν τῷ τῆς παραβολῆς ῥητῷ, ὅτι πρῶτον ἐταξέ τὸ, ἀροτριῶντα, εἴτα ἐπήγαγε τὸ, ποιμαίνοντα. Πρῶτον μὲν γὰρ δεῖ ἀρότην εἶναι τινα, εἴτα καὶ ποιμαντικὴν ἐγχειρισθῆναι. Ὁ γὰρ τὴν ἑαυτοῦ σάρκα καλῶς ἀροτριώσας οἶδεν τινα γῆν, οὗτος ἀξίως

Γ ἐπιμελήσεται. Ὁ γὰρ τὸν ἑαυτοῦ οἴκον οὐκ οἶδεν, ὡς δεῖ, προστεῖναι, πῶς Ἐκκλησίας ἐπιμελήσεται; Ἄρσεν οὖν πρότερον σεαυτὸν, καὶ τότε ποιμανεῖς ἑτέρους, καθὰ καὶ Ἱερემίας φησὶ· Νεώσατε ἑαυτοῖς νεώματα, εἴτα τὸ Φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς νεώσεως, ὃ θελοῖ τῆς ποιμαντικῆς τὸ κυριώτατον μέρος.

Δ « Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ πορεύεσθαι αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ αὐτὸς διήρχετο διὰ μέσου Σαμαρείας καὶ Γαλιλαίας. Καὶ εἰσερχομένου αὐτοῦ εἰς τινα πόλιν, ἀπήντησαν αὐτῷ δέκα λεπροὶ ἄνδρες, οἱ ἔστησαν πόρρωθεν, καὶ αὐτοὶ ἤραν φωνὴν, λέγοντες· Ἰησοῦ ἐπιστάτα, ἐλέησον ἡμᾶς. Καὶ ἰδὼν εἶπεν αὐτοῖς· Περιουθέντες ἐπιβίβατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱεροῦσι. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτοὺς, ἐκαθαρίσθησαν. Εἰς δὲ ἐξ αὐτῶν ἰδὼν ὅτι ἰάθη, ὑπέστρεψε, μετὰ φωνῆς μεγάλης δοξάζων τὸν Θεόν, καὶ ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, εὐχαριστῶν αὐτῷ· καὶ αὐτὸς ἦν Σαμαρεῖτης. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· Οὐχὶ οἱ δέκα ἐκαθαρίσθησαν; οἱ δὲ ἔννεπα πού;

1 I Cor ix, 16.

Οὐχ εὐρέθησαν ὑποστρέψαντες δεῦνα· δόξαν τῷ Θεῷ, εἰ μὴ ὁ ἀλλογενὴς οὗτος. Καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἀναστὰς πορεύου, ἡ πίστις σου σέσωκε σε. Ἔκλιθεν ἄν τις ἐπιγνοίη, ὡς οὐδὲν ἐμποδίζει τινὶ πρὸς τὸ εὐαρεστῆν Θεῷ, κὰν ἐπικατάρτου γένους εἴη, μόνον εἰ προαίρεσιν ἀγαθὴν ἔχοι. Ἰδοὺ γὰρ δέκα μὲν λεπροὶ συνήντησαν τῷ Ἰησοῦ μέλλοντι εἰσελθεῖν εἰς τινα πόλιν. Ἀπήντησαν δὲ ἔξω τῆς πόλεως. Οὐ γὰρ ἔξην αὐτοῖς ἀκαθάρτοις νομιζομένοις εἰσὼ τῆς πόλεως διαγῆν· κάρρωθεν δὲ στάντες, ὅσα αἰσχυνόμενοι τὴν δοκοῦσαν αὐτῶν ἀκαθαρσίαν, καὶ μὴ τολμῶντες ἐγγύσαι· ἐνόμιζον γὰρ καὶ τὸν Ἰησοῦν βδελυθῆναι ἄν αὐτούς, ὡσπερ καὶ οἱ λοιποὶ ἐποιοῦν· ἀρροῦσι τὴν φωνὴν, καὶ ἱκετεύουσι. Τῷ μὲν τόπῳ κάρρω ἐστήσαν, τῇ δὲ ἱκεσίᾳ ἐγγὺς ἐγένοντο. Ἐγγὺς γὰρ καὶ πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ. Καὶ οὐχ ὡς ἀπλῶς ἄνθρωπον ἱκετεύουσιν, ἀλλ' ὡς ὑπὲρ ἀνθρώπων. Ἐπιστάτην γὰρ αὐτὸν ὀνομάζουσιν, ὃ ἔστι, Κύριον, κηδεμόνα, ἐφορον, ὡσπερ ἐγγὺς ἔστι τοῦ Θεοῦ νομίζουσιν αὐτόν. Ὅ δὲ προστάττει αὐτοῖς ἐπιδαΐξαι ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσιν· οἱ γὰρ ἱερεῖς ἰδοκίμαζον τοὺς τοιοῦτους, καὶ παρ' ἐκείνων τὴν ψῆφον ἐδέχοντο, εἴτε καθαροὶ τῆς λέπρας εἴεν, εἴτε μὴ. Εἶχον γὰρ σημεῖα οἱ ἱερεῖς δι' ὧν τὴν ἀνίατον λέπραν ἐχαρακτήριζον. Ἀλλὰ καὶ μεθ' ὃ ἐλεπρώθη τις, εἴτα ὑγιείας ἔτυχεν, οἱ ἱερεῖς ἰδοκίμαζον, καὶ δῶρον προσεφέρετο τὸ ἐν τῷ νόμῳ διαταχθέν. Ἐνταῦθα δὲ ὁμολογουμένως λεπρῶν ὄντων τούτων, τί ἔδει αὐτοὺς ὑποδεχθῆναι τοῖς ἱερεῦσιν, εἰ μὴ πάντως ἐμμελλον καθαρισθῆναι; Τὸ γὰρ προστάξει αὐτοῖς ἀπελθεῖν πρὸς τοὺς ἱερεῖς, οὐδὲν ἄλλο ἐνεφαίνεν, ἢ ὅτι καθαροὶ ἔσονται, διὸ καὶ ἤψισιν, ὅτι ἐν τῷ ὑπάμειν, ὅτι δέκα ὄντων, οἱ μὲν ἐννέα, καίτοι Ἰσραηλίται ὄντες, ἀχάριστοι ἐφάνησαν, ὃ δὲ Σαμαρείτης, ἀλλογενὴς ὢν, ὑπέστρεψε καὶ τὴν τῆς εὐγνώμοσύνης φωνὴν ἤφει. Ἀσσύριοι γὰρ οἱ Σαμαρεῖται, ἵνα μηδαὶς ἐθνικὸς ἀπογινώσκῃ, καὶ ἵνα μηδαὶς ἐκ προγόνων ἀγίων ὢν καυχῆτο. Διτίττεται δὲ τὸ θαῦμα τοῦτο καὶ τὴν κοινὴν κατὰ παντὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους γενομένην σωτηρίαν, δέκα μὲν γὰρ λεπροὶ, ἡ παντελής τῶν ἀνθρώπων φύσις; λεπρωθεῖσα τῇ κακίᾳ, καὶ τὴν τῆς ἀμαρτίας ἀσχημοσύνην περιφέρουσα, καὶ ἔξω τῆς τῶν οὐρανῶν πόλεως διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν διάγουσα, καὶ κάρρωθεν ἰσταμένη Θεοῦ· Δ

αὐτὸ τοῦτο τὸ κάρρωθεν ἰστασθαι, ἱκετηρίαν εἶχε. Τῷ γὰρ φιλιανθρώπῳ, καὶ θέλοντι πάντας σωθῆναι καὶ ἀγαθύνεσθαι, μεγίστη πρόφασις εἰς ἔλεον τὸ μηδένα ὀρῆν μετέχοντα τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, δι' αὐτὸ γὰρ τοῦτο ἐπικαμπεῖται πρὸς τὸ θεραπεῦσαι τοὺς οὕτως ἀθλιῶς ἔχοντας. Καὶ μέντοι καὶ θεράπευσε πᾶσαν τὴν λεπρωθεῖσαν φύσιν, ὑπὲρ παντὸς ἀνθρώπου καὶ σαρκωθεῖς· καὶ θανάτου γευσάμενος. Ἀλλ' οἱ μὲν Ἰουδαῖοι, καὶ τοὶ ὄσον τὸ ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, καθαρισθέντες τῶν οἰκείων τῆς λεπρώδους ἀμαρτίας ἀκαθαρσιῶν, ἀγνώμονες ἀνεφάνησαν, καὶ οὐχ ὑπέστρεψαν

⁶⁶ Psal. cxliv, 18.

(a) Ed. Lut. non habet, omnibus salutem adferre.

A reperti qui redierint ut darent gloriam Deo, nisi hic alienigena. Et ait illi: Surge, vade, fides tua te servavit. Et hinc discere quis potest, quod nihil cuiquam obest ad hoc ut Deo placeat, etiamsi maledicti generis sit, modo bonam voluntatem habeat. Ecce enim decem leprosi occurrerunt Jesu in civitatem quamdam Ingressuro: occurrerunt autem extra civitatem. Non enim licebat eis qui habebantur immundi, in civitatibus versari. Procul igitur stabant, utpote propter immunditiam quæ in eis apparebat erubescens: et neque audebant appropiare, putantes quod abominabiles ei essent, sicut et aliis. Extollunt igitur vocem suam et orant: et loco quidem procul stant, oratione autem appropiant. Prope enim est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate⁶⁶. Et non simpliciter orant ut hominem, sed ut eum qui supra hominem. Præceptorem enim eum nominant, hoc est, Dominum, curatorem, provisorem: id quod est putare illum prope Deum. At ille præcipit eis ut ostendant se sacerdotibus. Nam sacerdotes probabant tales, et ab illis sententiam accipiebant an mundi essent a lepra vel non. Habebant enim sacerdotes signa per quæ insanabilem lepram investigabant. Sed et quando lepra quis infectus, postea sanitatem assecutus erat, eum sacerdotes probabant, et donum offerebatur in lege præceptum. Hoc autem loco cum ex confesso essent leprosi, quid opus erat æ ostendere sacerdotibus, nisi omnino fuissent mundandi? Nam quod præcipiebat eis ut sacerdotes adirent, nihil aliud indicabat, quam quod mundi futuri essent: idcirco et dicit quod iater eundem mandati fuerunt. At vide hoc, ut in principio diximus, quod cum decem essent, novem quidem quamvis Israelitæ ingrati apparuerunt: at Samaritanus cum esset generis alterius, reversus est, et vocem gratitudinis emisit. Assyrii enim erant Samaritani: ut nullus gentilis desperet, et nullus de sanctis parentibus gloriatur. Insinuat hoc miraculum etiam communem totius humani generis salutem fieri. Decem enim leprosi omne genus hominum signant lepra malitiæ infectum, ac turpitudinem peccati circumferens, et extra regni cælorum civitatem propter immunditiam constitutum, proculque a Deo stans. Et istuc ipsum procul stare, supplicandi speciem habet. Misericordii enim et volenti omnibus salutem afferre (a) ac benefacere, magna occasio est ad miserendum, nullum videre participem suæ bonitatis; propter hoc enim inclinavit se, ut sanaret **427** eos qui tam male habebant. Quamvis etiam omnem naturam sanaverit lepra infectam, pro omnibus et incarnatus et mortuus: attamen Judæi, quamvis a Domino mandati fuissent ab immunditiis leprosi peccati, ingrati fuerunt, et non reversi sunt a via vanitatis suæ: ita ut darent gloriam ei qui salvos eos fecerat, hoc est, ut crede-

rent ei, quod, cum Deus esset, extremam passionem tulerit. Hæc enim est gloria Dei, caro et crux. Hi igitur incarnatum et crucifixum Dominum gloriæ non sunt confessi. Alienus autem, populus gentili-um, agnovit eum qui mundaverat, et glorificavit eum credendo quod tam misericors et tam potens sit Dominus, ut et propter nos villissima tulerit, id quod est misericordiæ, et cum pertulerit, nihil inde incommodi in suam naturam acceperit, id quod potentia est.

VERS. 20-25. « Interrogatus autem a Phariseis quando venturum esset regnum Dei, respondit eis et dixit : Non venit regnum Dei cum observatione : neque dicent, Ecce hic, aut, Ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra vos est. Et ait ad discipulos : Venient dies quando desiderabilis videre unum dierum Filii hominis, nec videbitis; et dicent vobis : Ecce hic, aut Ecce illic. Nolite ire, neque contemini. Nam sicut fulgur coruscans e regione quæ sub cælo est, in alteram quæ sub cælo est, fulget : Ita erit Filius hominis in die suo. Sed prius oportet illum multa pati, et reprobari a natione hæc. » In multis quidem doctrinæ suæ locis Dominus regnum Dei nominat. Pharisei autem hæc audientes, irridebant eum : et propterea de hoc interrogaturi accedunt ad eum, rogantes quando venturum sit, irrideantes eum ut insanum, de insolita et admirabili re prædicantem. Nullus ex doctoribus et prophetis qui superioribus sæculis fuerunt, ejus mentionem fecit. Vel fortassis in mente habentes quod paulo post occisuri essent eum, accedunt per irrisionem rogantes, et quasi per ironiam dicentes : Tu quidem de regno facis sermones, quando autem erit regnum illud tuum? Tu enim cras a nobis occidendus es, et ferès crucem, et ignominiosa quæque. Quid igitur Christus? Non juxta stultam sententiam et insipientiam respondit insipientibus, sed relictis ipsis ut errent in nomine regni, et non manifestata eis re : neque enim accepissent, si eis de regno disseruisset, quod non sit mundanum regnum illud, sed plus quam mundanum. Illis igitur relictis con his qui indigni essent ut audirent, eo quod ultro obsurdoscerent, de tempore regni disserit, quod ignotum sit et inobservabile. Non enim habet præfinitum tempus, sed semper volenti adest Dei regnum. Omnino enim regnum quidem Dei est, angelorum more vivere. 428 Tunc enim vere dicitur regnare Deus, quando nihil mundanum in animabus nostris versatur, sed omnino aliter vivitur quam mundus solet. Hanc autem vitam intra nos habemus, hoc est, quando voluerimus. Non enim longo tempore neque longa peregrinatione opus, sed prope nos est et fides, et post fidem divina vita. Istuc ipsum etiam Apostolus dicebat : Prope te verbum est in ore tuo et in corde tuo, hoc est verbum fidei. Credere enim, et secundum fidem ambulare, sicut dignum est vocatione, intra nos est. Itaque Pharisei irridebant Dominum tanquam de

ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτῶν τῆς ματαιότητος, ὥστε δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ τῷ σώσαντι, τουτέστι, πιστεῦσαι αὐτῷ, ὅτι Θεὸς ὢν, ἠλέησεν τὰ ἔσχατα καθεῖν. Τοῦτο γὰρ δόξα Θεοῦ, ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ σταυρὸς. Οὗτοι μὲν οὖν τὸν σαρκωθέντα καὶ σταυρωθέντα Κύριον τῆς δόξης οὐχ ὠμολόγησαν. Ὁ δὲ ἄλλογενὴς λαὸς τῶν ἐθνῶν ἐπέγνω τὸν καθαρῶσαντα, καὶ ἰδόξασεν αὐτὸν ἐν τῷ πιστεῦσαι, ὅτι τοσοῦτον φιλόνηρωπός ἐστιν ὁ Θεὸς καὶ δυνατὸς, ὥστε καὶ ἀτιμώτατα δι' ἡμᾶς ἀναδέξασθαι, ὅπερ ἐστὶ φιλόνηρωπίας, καὶ ἀναδεξάμενος μηδὲν παραβλασθῆναι εἰς τὴν οὐκαὶ ἀφύσιν, ὅπερ ἐστὶ δυνάμειος.

« Ἐκπερωτηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν Φαρισαίων, πότε ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀπεκρίθη αὐτοῖς καὶ εἶπεν· Οὐκ ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ μετὰ παρατηρήσεως, οὐδὲ ἐροῦσιν, Ἴδου ὧδε, ἢ, Ἴδου ἐκεῖ. Ἴδὲ γὰρ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστιν. Εἶπε δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς· Ἐλεύσονται ἡμέραι, ὅτε ἐπιθυμήσετε μίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἰδεῖν, καὶ οὐκ ἔψεθε, καὶ ἐροῦσιν ὑμῖν· Ἴδου ὧδε, ἢ, Ἴδου ἐκεῖ. Μὴ ἀπέληθε, μηδὲ διώζητε. Ὅσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ ἢ ἀστράπτουσα ἐκ τῆς ὑπ' οὐρανὸν, εἰς τὴν ὑπ' οὐρανὸν λάμπει, οὕτως ἔσται καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ ἡμέρᾳ αὐτοῦ· πρῶτον δὲ δεῖ αὐτὸν πολλὴν παθεῖν, καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης. » Πολλαχοῦ μὲν τῶν διδασκαλιῶν αὐτοῦ ὁ Κύριος ἐμέμνητο τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι, ταῦτα ἀκούοντες, κατειρωνεύοντο αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο περὶ ταύτης προσέειπον ἐρωτῶντες· πότε ἔρχεται, διαγελῶντες αὐτὸν ὡς ἄλλόκοτα καὶ περὶ ἀσυνήθους καὶ ξένου πράγματος κηρύττοντα. Οὐδεὶς γὰρ τῶν προγενεστέρων διδασκάλων καὶ προφητῶν ταύτης ἐπεμνήσθη. Ἡ τάχα καὶ κατὰ νοῦν ἔχοντες ὅτι ὅσον μέλλουσιν αὐτὸν ἀποκτείνειν, προσίσιν ὡς ἐν μυκτηρισμῷ καὶ εἰρωνείᾳ ἐρωτῶντες, καὶ ὡσανεὶ τοιαῦτα φάσκοντες· Σὺ μὲν περὶ βασιλείας ποιεῖς τοὺς λόγους, πότε δὲ ἔσται ἡ βασιλεία σου αὕτη; Σὺ γὰρ εὐρίον ὑπ' ἡμῶν θανατοῦσθαι μέλλεις, καὶ σταυρὸς σε παραλήψεται, καὶ ὅσα τῆς ἀτιμίας. Τί οὖν ὁ Χριστός; Οὐ κατὰ τὴν ἀνόητον αὐτῶν γνώμην καὶ ἀφροσύνην ἀποκρίνεται τοῖς ἀφροσιν, ἀλλ' ἀφελὲς αὐτοῦς πλανᾶσθαι περὶ τὴν ὁμολομίαν τῆς βασιλείας, καὶ μὴ ἀποκαλύψαις αὐτοῖς· οὐδὲ γὰρ εἰζέξαντο εἶναι, περὶ ποίας βασιλείας διαλέγεται, καὶ ὅτι οὐχ ὡς οἶόν τε ἐγκόσμιός ἐστιν αὕτη ἡ βασιλεία, ἀλλ' ὑπερκόσμιος. Ταῦτα οὖν ἀφελὲς, ὡς μὴ ἀξίων ὄντων τούτων ἀκούειν διὰ τὸ ἐθελόκοψεν, περὶ τοῦ καιροῦ τῆς βασιλείας διαλέγεται, ὡς ἀγνωστός ἐστὶ καὶ ἀπαρητήρητος. Οὐ γὰρ ἔχει καιρὸν ὀρισμένον, ἀλλ' ἀεὶ τῷ βουλομένῳ πάρεστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Πάντως γὰρ βασιλεία μὲν τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἡ ἀγγελικὴ κατάστασις καὶ διαγωγὴ. Τότε γὰρ δὴ λέγεται βασιλεύειν τῷ ὄντι Θεῷ, ὅταν μηδὲν κοσμικὸν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν πολιτεύεται, ἀλλὰ τὰ πάντα ὡμὲν ὑπερκοσμίως διάγοντες. Ταύτην δὲ τὴν διαγωγὴν ἐντὸς ἡμῶν ἔχομεν, τουτέστιν, ὅταν βουλευθῶμεν. Οὐ καιροῦ γὰρ μακροῦ, οὐδὲ ἀποδημίας χρειαί, ἀλλ' ἐγγύς ἡμῶν ἐστὶ καὶ ἡ πίστις, καὶ ἡ μετὰ τὸ πιστεῦσαι κατὰ Θεὸν διαγωγὴ. Ταυτὸ δὲ τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος ἔφη, ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν ἐν τῷ στόματι σου, καὶ ἐν

τῆ καρδία σου, τουτέστι, τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως. Καὶ ἅ
 τὸ πιστεῦσαι γάρ, καὶ τὸ μετὰ τὴν πίστιν ἀξίως
 περιπατῆσαι τῆς κλήσεως, ἐντὸς ἡμῶν ἔστιν. Οἱ
 μὲν οὖν Φαρισαῖοι διεχλεύαζον τὸν Κύριον, ὡς περὶ
 τῆς βασιλείας κηρύττοντα, περὶ ἧς οὐδεὶς ἐκήρυξεν.
 Ὁ δὲ Κύριος δεικνύς (8), ὅτι ἀγνοοῦσι πρᾶγμα, ὃ
 ἐντὸς αὐτῶν ἔστι, καὶ βουλομένους τοῦτο λαβεῖν πολλῆ
 ἢ εὐκολία. Νῦν γὰρ ὄντος ἐμοῦ μέσον ὑμῶν, δύνασθε
 πάντως τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ δέξασθαι, πιστεύ-
 σαντες εἰς ἐμὲ, καὶ κατὰ τὰς ἐμάς ἐντολάς ζῆν ἑλθ-
 μενοι. Τοῖς δὲ μαθηταῖς αὐτοῦ εἶπεν, « Ἐλεύσονται
 ἡμέραι, » καὶ τὰ ἐξῆς· τουτέστι, καὶ ὑμῖν ἡ βασι-
 λεία τοῦ Θεοῦ πάρεστιν, ἐν ὧσιν εἰμὶ μεθ' ὑμῶν.
 Πάρεστι δὲ αὕτη ὑμῖν, οὐ μόνον καθὼ ἐπιστεύσατέ
 μοι καὶ ἠκολουθήσατε, ἀλλὰ καὶ καθὼ ἐν πάσῃ
 ἀφροντισίᾳ διαγάτε νῦν, ἐμοῦ ὑμῶν κηδομένου καὶ
 προνοουμένου. Ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι ὅτε, ἀπόντος
 ἐμοῦ, κινδύνους παραδοθήσεσθε, καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας
 καὶ βασιλεῖς ἀγόμενοι τὸν νῦν ἀκίνδυνον καιρὸν καὶ
 τὴν ἀφροντισίαν, ἣν ἐμοῦ συνόντος ὑμῖν ἔχετε, ὡς
 βασιλείαν Θεοῦ ποθήσατε. Καὶ πολλάκις ἐπιθυμήσατε
 τῶν ἐμῶν ἡμερῶν μὴδ' ἐπιτυχεῖν, τουτέστι, ταύτης
 τῆς μετ' ἐμοῦ συνδιαγωγῆς, ὡς ἀκινδυνότερας. Εἰ γὰρ
 καὶ σὺν αὐτῷ ἦντες, οὐ πάντῃ ἀπονόν καὶ ἀκίνδυνον
 ἦγον βίαν, ἀλλὰ φεύγοντι συμφεύγοντες ἑκακοπά-
 θου, καὶ λοιδορουμένην συναλοιδοροῦντο, ἀλλὰ πρὸς
 τοὺς μέλλοντας κινδύνους συγκρινόμενα τὰ πρότερον
 αὐτοῖς ἐπισυμβαίνοντα, τὸ ἀκίνδυνον πολὺ ἔχει
 φανήσονται. Ὡστε ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ
 τοῦτόν γε τὸν τρόπον ἐντὸς τῶν ἀποστόλων ἦν, κατὰ
 τὸ ἀκίνδυνον καὶ ἀπονόν φημι. Ἐπειτοί γε μετὰ
 τὴν ἀνάστασιν ὡς αἰχμάλωτοι καὶ διωκόμενοι πε-
 ριήσαν. Κατασκευάζει δὲ διὰ τούτων τῶν λόγων τὰς
 τῶν ἀποστόλων καρδίας φερετόνους καὶ καρτερικὰς,
 καὶ προλέγει αὐτοῖς, ἵνα μὴ πλανηθῶσιν. Ἄν γὰρ
 εἴπωσι, φησὶν, Ἰδοὺ ὧδε, ἢ Ἰδοὺ ἐκεῖ, μὴ διώξητε.
 Μήδεὶς γὰρ, φησὶν, ὁμᾶς πείσειεν, ὅτι ἦλλον ὧδε ἢ
 ἐκεῖ· οὐ γὰρ τόπω περικλεισθήσεται ἡ δευτέρα
 μου παρουσία ἢ λαμπροτέρα, καὶ ἐνδοξύτερα. Ἄλλ'
 ὡσπερ ἀστραπὴ οὐ λανθάνει, ἀλλ' ἀπ' ἄκρου τῆς
 γῆς ἐπὶ ὅτερον ἄκρον φαίνει, οὕτω καὶ ἡ ἐμὴ
 παρουσία λαμπρὰ καὶ ἱφανῆς ἔσται, καὶ οὐ-
 δένᾳ ἀποκρυβήσεται. Μὴ οὖν πλανηθῆτε ὑπὸ τῶν
 ψευδοχρίστων. Οὐ γὰρ ὡσπερ πρότερον ἐν φάτῃ
 καὶ πτωχεῖᾳ διὰ τριάκοντα ἐτῶν ἐφάνη, οὕτω καὶ
 τότε, ἀλλὰ πάντα ἐν δόξῃ, δορυφορούντων ἀγγέλων,
 καὶ ἐν βίῃ. Ἐἶτα ἐπειδὴ αὐτοῖς φοβερὰ προείπεν
 ἀπαντήσειν, παραμυθούμενος αὐτοὺς, καὶ παρακα-
 λῶν γενναίως φέρειν, τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματι
 τοῦτο συνιστᾷ. Μὴ γὰρ θαυμάσητε, φησὶν, εἰ συμβῆ-
 σεται ὑμῖν τοιαῦτα ἐπίπονα ὅσα ἐπιθυμίαν ὑμῖν ἀγα-
 γεῖν τῆς μετ' ἐμοῦ ταύτης τῆς νυκτὸς συνδιαγωγῆς.
 Αὐτὸς γὰρ ἐγὼ ὁ μέλλων ὡς ἀστραπὴ φανῆναι, πρό-
 τερον μέλλω παθεῖν πολλὰ, καὶ ἀποδοκιμασθῆναι,

regno prædicantem, de quo nullus prædicaverat.
 At ipse ostendit quod ignorent rem quæ intra se sit,
 et quæ valde facilis, si qui capere velint. Nunc enim
 cum sim medius inter vos, potestis omnino regnum
 Dei capere, si creditis in me, et vultis juxta man-
 data mea vivere. Discipulis vero suis dixit : « Ve-
 nient dies, » etc., hoc est, et vobis regnum Dei adest,
 quatenus sum vobiscum. Adest autem illud vobis,
 non solum quod credidistis et secuti estis me, sed
 quia nunc in magna securitate vivitis absque solli-
 citudine, me curam vestri gerente. Venient autem
 dies, cum ego abfuero, et trademini periculis, et ad
 reges et præsidēs trahemini : tunc desiderabitis secu-
 ram illam et sollicitudine carentem vitam, quam me
 presente agitis, sicut regnum Dei. Et sæpe desi-
 derabitis vel unum ex diebus meis habere, hoc est,
 ex secura illa quam mecum agitis vita. Quamvis au-
 tem et quo tempore cum ipso erant, non omnino sine
 labore et periculis vitam agebant, sed cum fugiente
 fugientes affligebantur, cumque eo convicia audie-
 bant : tamen si quæ tunc ferebant, compararentur
 cum his quæ postea laturi erant, viderentur prorsus
 secura et absque periculis. Atque ita regnum Dei
 etiam hoc modo intra apostolos erat, hoc est, mi-
 nime laboriosum et periculosum regnum. Post re-
 surrectionem enim sicut captivi, et qui persecu-
 tionem patiuntur, obambulant. Porro his verbis
 apostolorum corda ad ferendos labores et parat et
 roborat et prædicat eis ne decipiantur. Nam si qui
 dixerint, inquit, Ecce hic, vel Ecce illic, ne secte-
 mini. Nullus, inquit, vobis persuadent, quod vene-
 rim huc vel illuc. Non enim loco circumscribetur
 secundus ille mens adventus, qui gloriosior et cla-
 rior. Verum sicut fulgur non latet, sed ab una sum-
 mitate terræ usque ad aliam conspicuum est : ita
 et meus adventus clarus erit et illustris, nullisque
 ignotus. Ne igitur decipiāmini a Pseudochristis.
 Non enim sicut prius in præsepio et humilitate per
 triginta annos apparui, ita et tunc, sed cum omni
 gloria stipantibus me angelis, et in momento. Po-
 stea quia dixerat eis eventura valde aspera, conso-
 latur eos et exhortatur, et, ut generose ferant,
 exemplo suo commendat. Non enim admiremini,
 inquit, si evenerint vobis tam molestæ, quæ vobis
 desiderium afferent dierum, quibus ego vobiscum
 sum. Nam et ego ipse qui venturus sum sicut ful-
 gur, prius passurus multa reprobandusque sum,
 et ita in gloria ista veniam. Atque ita hoc vobis sit
 exstimulatio ad patientiæ virtutem, et ad fortiter fe-
 rendum alacres vos faciat, dum in me respicitis et
 speratis : quia et vobis obvenerit gloria ex periculis,
 dum patimini et reprobamini, quemadmodum et
 mihi.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(8) Cod. 26, Περὶ ἧς οὐδεὶς ἐκήρυξεν. Ὁ δὲ ἀν-
 τιστρέφει αὐτοῖς τὸν κατάγελλον, δεικνύς, κ. τ. λ.
 « De quo nullus prædicaverat. At ipse in illos irri-
 sionem convertit, ostendens, » etc. — Unde non

male habebat edit. Lut. *illos in risum convertit* : quæ
 verba sustulit corrector Venetus quod non exstarent
 in textu Græco, qui potius per hunc codicem cor-
 rigendus est.

ὅμιν ἔστω εἰς παράκλησιν τὴν πρὸς ἀρετὴν, καὶ προθυμοποιεῖται ὑμᾶς εἰς τὸ καρτερεῖν, τὸ ἀφορῆν ἐπιλαθὴ πρὸς ἑμὲ, καὶ ἐλπίζειν, ὅτι καὶ ὑμῖν ἡ δόξα ἐκ τοῦ κινδύνου παθεῖν καὶ ἀποδοκιμασθῆναι περιγενήσεται, ὡσπερ ὄν καὶ ἔμοι.

Vasa. 26-30. « Et sicut accidit in diebus Noe, ita erit et diebus Filii hominis. Edebant, bibebant, uxores ducebant, et dabantur muptam ad eum usque diem, quo Noe in arcam intravit : et venit diluuium, et perdidit omnes. Consimiliter etiam sicut accidit in diebus Lot. Edebant, bibebant, emebant, vendebant, plantabant, ædificabant : cæterum quo die exiit Lot e Sodomis pluit igni et sulphure de cælo, et omnes perdidit. Secundum hæc erit dies quo Filius hominis revelabitur. » Et per hæc repentinum et inexpectatum suum adventum ostendit. Nam sicut temporibus Noe repente venit diluuium, et abstulit omnes, ita erit et adventus ejus. Insinuat autem per exempla hæc diluuii et Sodomitici incendii, quod, cum venerit Antichristus, illicitæ voluptates in hominibus increment, et dissoluti erunt, deliciis vacantes : id quod et Apostolus dixit, quod in extremis temporibus erunt homines voluptatum, magis quam Dei amatores⁶⁶. Et merito in regno deceptoris florebat mala. Erit enim ille peccati et malitiæ omnis sentina : unde quam aliam politiã et vitam invehet miserandæ tunc hominum generationi, quam omnino eam quæ illi propria? ex impuro enim quid purificabitur? Erunt tunc homines in omnibus deliciis, sicut temporibus Noe, et nihil grave formidabunt : sed neque credent si quis illis de quibusdam adversis eventuris dicet, sicut et hi qui temporibus Noe et Lot fuerunt.

ἀπιστήσουσιν, ἐάν τις αὐτοῖς περὶ τινῶν συμβησομένων οἱ ἐπὶ τοῦ Λῴτ.

Vasa. 31-33. « In illo die qui fuerit in tecto, et vasa ejus in domo, ne descendat ad tollendum illa : et qui in agro, similiter non redeat ad relicta. Memores estote uxoris Lot. Quicumque quæsierit animam suam servare, perdet illam : et quicumque perdidit illam, vitam illi parabit. » In illa die adventus Antichristi, is qui fuerit super lectum, hoc est in summis virtutibus, ne descendat, neque ab illis desistat cuiuspiam temporalis rei gratia. Omnia enim temporalia hæc vasa dicuntur hominibus conferentia, alii quidem ad virtutem, alii vero ad molitiam. Igitur qui in summis est virtutibus, ne **430** descendat propter temporale aliquod, et exeat a suo fastigio, sed resistat malitiæ, et non demulceatur. Et is qui in agro, similiter non revertatur ad ea quæ post se: Nam eum, qui in agro est, hoc est mundo, et operatur virtutem, non oportet reverti ad ea quæ post se, sed urgeri ad anteriora. Nam sicut alio loco dicit : « Nullus qui manum suam ad aratrum mittit, et conversus est retrorsum, idoneus est ad regnum cælorum⁶⁷ ; » affert item exemplum mulieris Lot, quæ, cum conversa est retro, in statuam salis rigit, hoc est, non exiit a

« Καὶ καθὼς ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Νῶε, οὕτως ἔσται καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου· ἔσθιον καὶ ἐπινον, ἐγάμου καὶ ἐξεγαμίζοντο, ἄχρι ἧς ἡμέρας εἰσῆλθε Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν, καὶ ἦλθεν ὁ κατακλυσμὸς, καὶ ἀπέκλεισε πάντας. Ὁμοίως καὶ ὡς ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Λῴτ, ἔσθιον, ἐπινον, ἡγόραζον, ἐπώλου, ἐφύτευον, ἔκεδόν, ἢ δὲ ἡμέρᾳ ἐξῆλθε Λῴτ ἀπὸ Σοδόμων, καὶ ἐβρεξε πῦρ καὶ θείον ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ ἀπέκλεισε πάντας. Κατὰ ταῦτα ἔσται ἡ ἡμέρᾳ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀποκαλύπτεται. » Καὶ διὰ τούτων τὸ αἰφύδιον καὶ ἀπροσδόκητον τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἐνδείκνυται. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ Νῶε ἐξαίφνης ἦλθεν ὁ κατακλυσμὸς, καὶ ἦρεν ἀπαντας, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία αὐτοῦ. Αἰνίττεται δὲ διὰ τῶν ὑποδειγμάτων τούτων, τοῦ τε τῶν κατὰ τὸν κατακλυσμὸν ἀνθρώπων, καὶ τοῦ τῶν Σοδομιτῶν, ὅτι τοῦ Ἀντιχριστοῦ ἐλθόντος, τὰ τῶν ἀτόπων ἡδονῶν ἐπιθήσονται τοῖς ἀνθρώποις, καὶ λήγνοι ἔσονται, καὶ ἀθέσμοις ἡδοναῖς ἐκδεκώκτες, ὅσπερ δὴ καὶ ὁ Ἀπόστολος εἶπεν, ὅτι ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἔσονται οἱ ἄνθρωποι φιλήδονοι μᾶλλον, ἢ φιλόθεοι· καὶ εἰκότως ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ κλένου ἀθήσει τὰ κακὰ τῆς γὰρ πονηρίας καὶ πάσης ἀμαρτίας καταγῶτων ὧν ἐκείνος, τί ἄλλο ἐμπολιτεύεσθαι ποιήσῃ τῇ ἐλευσίῃ τῶν τότε ἀνθρώπων γενεᾷ, ἢ πάντως τὰ οικεῖα αὐτῶ; ἐξ ἀκαθάρτου γὰρ τί καθαρισθῆσεται; Ἔσονται ὄν τῆνικαῦτα οἱ ἄνθρωποι ἐν πάσῃ τρυφῇ, ὡσπερ ἐπὶ τοῦ Νῶε, καὶ ὁδὲν δυσχερῆς ἐπίσουςιν, ἀλλὰ καὶ δυσχερῶν λέγῃ, ὡσπερ καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ Νῶε, καὶ

« Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ δε ἔσται ἐπὶ τοῦ δώματος, καὶ τὰ σκευὴ αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ, μὴ καταβάτω ἔραι αὐτά. Καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ ὁμοίως, μὴ ἐπιστρέψατω εἰς τὰ ὀπίσω. Μνημονεύετε τῆς γυναίκος Λῴτ. Ὅς ἐάν ζητήσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σώσαι, ἀπολέσει αὐτήν, καὶ δε ἂν ἀπολέσῃ αὐτήν, ζωογονήσει αὐτήν. » Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τῆς τοῦ Ἀντιχριστοῦ παρουσίας ὁ ὢν ἐπὶ τοῦ δώματος, τοῦτέστι τοῦ ὑψους τῆς ἀρετῆς, μὴ καταβάτω, μηδὲ ὑπεβήτω ἀπὸ ταύτης διὰ τινα πρόφασιν βιωτικῆν. Πάντα γὰρ τὰ βιωτικά, σκευὴ λέγονται εἶναι τῶ ἀνθρώπου, ἄλλω μὲν εἰς ἀρετὴν, ἄλλω δὲ εἰς κακίαν συμβαλλόμενα. Ἡ γὰρ τοῦ ὢν ἐπὶ τοῦ ὑψους τῆς ἀρετῆς ἰστέμενος, καταβάτω διὰ τι βιωτικόν, καὶ ἀποπεισέτω τοῦ οικείου ὑψους, ἀλλ' ἐνστήτω πρὸς τὴν κακίαν, καὶ μὴ μαλακισθῆτω. Καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ ὁμοίως μὴ ἐπιστρέψατω εἰς τὰ ὀπίσω· τὸν γὰρ ἐν τῷ ἀγρῷ, τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἐργαζόμενον τὴν ἀρετὴν οὐ δεῖ ἐπιστρέφειν εἰς τὰ ὀπίσω, ἀλλὰ τοῖς ἐμπροσθεν ἐπεκτείνεσθαι. Ὡσπερ καὶ ἄλλα, οὐ φησιν· Ὁὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἀροτρον, καὶ στραφείς εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθεὶς ἔστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. » Ἐπιφέρει δὲ ὑπόδειγμα τὴν γυναῖκα τοῦ Λῴτ, ἡ στομφεῖσα

⁶⁶ Il Tim. III, 4. ⁶⁷ Luc. IX, 62.

ὄπισθον, εἰς στήλην ἀλὸς ἐπάγη, τούτῳ, μὴ ἐξέλθουσα τῆς κακίας, ἐναπέμεινε τῇ ταύτης ἀλμυρίᾳ, ἅλη κακῆ γενομένη, καὶ στηλιτεύουσα τὴν ἤτταν, ἣν ἔκαθε, παγεῖσα καὶ ἐναπομείνασα τῇ κακίᾳ. Ἐἶτα ἐπιφέρει τὰ ἀκόλουθα τοῖς ἀνω εἰρημένοις, Ὅς ζητήσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σώσαι, ἀπολέσει αὐτήν. Μὴ γάρ, φησὶ, σπουδασάτω τις ἐν τῷ τοῦ Ἀντιχρίστου διωγμῷ περιποιήσασθαι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν· ἀπολέσει γάρ αὐτήν. Ὅς δ' ἂν ἑαυτὸν σφαγαῖς καὶ ἀπλῶς κινδύνοις ἐκδῷ, σωθήσεται, μὴ ὑποκύπτων τῷ τυράννῳ διὰ τὸ φιλόζων. Ὡσπερ οὖν ἀνωτέρω εἶπεν, οἷον ἐπὶ τοῦ ὕψους τῆς ἀρετῆς, μὴ διὰ τὰ βιωτικὰ πράγματα καταβῆτω μαλακίζόμενος τυχὸν διὰ κτήματα καὶ χρήματα, καὶ διὰ ταῦτα ὑφιέμενος τῆς ἐνοστάσεως, οὕτω καὶ νῦν ὀδῶν προῖων φησὶ, καὶ τί λέγω οἷον μὴ καταβῆτω διὰ σκευῆς; μὴ δὲ διὰ τὰ ἐκτὸς προσησὶ τὴν ἀρετὴν, ἠγὼ δὲ αὐτὴν τὴν τῆς ψυχῆς περιποίησιν δέξῃ ὑποκλιθῆναι τῷ πλάνῳ καὶ διώκτῃ. Ταῦτα δὲ ὁ Ματθαῖος πάντα διὰ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων ἄλωσιν λεχθῆναι τῷ Κυρίῳ φησὶν, αἰνιττομένῳ τὴν τῶν ἐχθρῶν ἐπιθεσιν, καὶ οἷον ἀματαστρεπτεῖ φεύγειν δεῖ τοὺς Ῥωμαίους ἐπιόντας, καὶ μῆτε ἐν τῷ δώματι ὄντας, καταβαίνειν εἰς τὴν οἰκίαν διὰ τι χρεῶδες, ἀλλ' αὐθὺς φεύγειν· οὐ γάρ ἐστι καιρὸς σχολῆς, ὥστε συσκευάζεσθαι, μῆτε ἐν ἀγρῷ ὄντας, στρέφεσθαι εἰς τὴν οἰκίαν· καὶ τὸν ἐν τῇ οἰκίᾳ γάρ ὄντα φεύγειν δεῖ. Οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν καὶ ἐν τῇ ἄλωσει τῶν Ἱεροσολύμων ταῦτα γεγονέναι, καὶ μέλειν αὐθὺς γενήσεσθαι ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Ἀντιχρίστου· μᾶλλον δὲ πρὸς αὐτῷ τῷ καιρῷ τῆς συντελείας, θλίψεως καὶ τότε μελλούσης γίνεσθαι ἀφ' ἑαυτοῦ.

« Λέγω ὑμῖν, οἷον ἐν ταύτῃ τῇ νυκτὶ ἔσονται δύο ἐπὶ κλίνης μιᾶς, ὁ εἰς παραληφθήσεται, καὶ ὁ ἕτερος ἀφεθήσεται. Δύο ἔσονται ἀλήθουσαι ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἡ μία παραληφθήσεται, καὶ ἡ ἕτέρα ἀφεθήσεται. Καὶ ἀποκριθέντες λέγουσιν αὐτῷ· Ποῦ, Κύριε; Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Ὅπου τὸ πτώμα, ἐκεῖ καὶ οἱ ἄετοι συναχθήσονται. » Καὶ ἐντεῦθεν τὸ ἀπροσδόκητον καὶ αἰφνίδιον τῆς αὐτοῦ παρουσίας μανθάνομεν· τὸ γὰρ εἶπεῖν, οἷον δύο ἔσονται ἐπὶ κλίνης μιᾶς, ἀμεριμνίαν ἐμφαίνει· καὶ τὸ ἀλήθειαν δὲ καὶ τοῦτο ἀπροσδόκητον ἔσεσθαι τὴν παρουσίαν ὑποδηλοῖ. Καὶ ἄλλο δὲ μανθάνομεν, οἷον ἐν νυκτὶ ἡ παρουσία ἔσται, φησὶν οὖν οἷον καὶ ἐκ τῶν πλουσίων τῶν ἐπὶ κλίνης ἀναπαυομένων, οἱ μὲν σωθήσονται, οἱ δὲ οὐ. Ἐπεὶ γὰρ εἶπεν, οἷον δυσκόλως οἱ πλούσιοι σώζονται. Αἰκνυσι νῦν, οἷον οἷον οἷον ἀπόλλυνται, οἷον οἱ πένητες σώζονται, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν πλουσίων ὁ μὲν παραλαμβάνεται εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου ἀρπαζόμενος, ὡς κούφος τῷ πνεύματι καὶ οὐράνιος, ὁ δὲ ἀφίσταται κάτω ὡς κατάκριτος. Καὶ ἐκ τῶν πνήτων ὁμοίως, οἷον διὰ τὸ ἀλήθειαν ἐσήμανεν, ὁ μὲν σωθήσεται, ὁ δὲ οὐ. Οὐ γὰρ πάντες πένητες δίκαιοι· ἐκ τούτων γὰρ οἱ κλέπται, καὶ βαλαντιοτόμοι, διὰ τοῦ ἀλήθειαν οὖν τὸν ἐπίπονον βίον τῶν πνήτων ἐδήλωσεν. Ἐρωτησάντων δὲ τῶν μαθητῶν· Ποῦ, Κύριε, παραληφθήσονται οἷον οἷον; ἔφη, Ὅπου τὸ πτώμα, ἐκεῖ καὶ οἱ ἄετοι,

A malitia, sed mansit in sanguine sua, tota facta mala, ac celebre faciens et quasi columnæ inscribens malum quod passa est : obstinata enim mansit in malitia sua. Deinde affert ea quæ ad supradicta sequuntur : Quicumque quæserit animam suam salvare, perdet eam. Non quærat aliquis, inquit, in Antichristi persecutione animam suam salvare : perdet enim eam. At qui se occisioni et periculis exposuerit, salvabitur. Ne igitur se humiliet tyranno propter vitæ amorem. Quippe sicut supra dixit, Qui est in fastigio virtutis, propter res temporales ne descendat, divitiis et possessionibus delinitus, et propterea cedat periculis : sic et nunc ulterius progrediens dicit, dico, non descendas propter vasa, neque propter externa virtutem deseras, neque propter animæ lucrum annuas, ut inclinaveris impostori et persecutori. Hæc quidem Matthæus propter Hierosolymorum captivitatem dicta esse a Domino narrat insinuante hostium vim, et quod Romanos qui invasuri sunt, fugere oporteat, ita ut ne respiciatur : neque qui in tecto sint, descendant in domum alicujus rei temporalis gratia, sed statim fugiant ; non erit enim tempus otii, ita ut vasa colligere liceat : neque qui in agro est, revertatur in domum suam, sed eum qui in domo est fugere oportet⁶⁶. Nihil enim mirum in Hierosolymorum captivitate hoc factum esse, iterumque futurum in adventu Antichristi, imo ad ipsam temporum consummationis futura est tribulatio gravissima.

VERS. 34-37. « Dico vobis, in illa nocte erunt duo in lecto uno, unus assumetur, et alter relinquetur. Duæ erunt molentes simul, una assumetur, et altera relinquetur. Et respondentes dicunt illi : Ubi, Domine ? Qui dixit illis : Ubicumque fuerit cadaver, illuc congregabuntur et aquilæ. » Ex hoc etiam loco repentinum et inopinatum ejus adventum discimus. Duos enim esse in lecto uno, significat sollicitudinis carentiam, et molere quoque, inexpectatum significat adventum. Discimus et aliud quiddam, quod in nocte adventus erit. Dicit igitur, quod ex divitibus qui in lecto quiescent, alii quidem salvabuntur, alii autem non. Nam **431** quia dixit quod difficile divites salvantur, ostendit nunc quod neque hi pereunt, neque pauperes omnes salvantur. Sed et ex divitibus unus assumitur in occursum Domini raptus, quasi levis spiritu et cœlestis, et alius relinquitur infra ut condemnatus. Et ex pauperibus similiter, quos per molentes significavit, quoniam per pistrinum laboriosam pauperum vitam insinuat, unus quidem salvabitur, alius autem non. Non omnes pauperes justii. Nam ex illis fures et marsupiorum incisores. Cum autem rogassent discipuli : Quo, Domine, assumantur illi ? dixit : Ubi cadaver, illic et aquilæ : hoc est, ubi Filius hominis, illic et sancti ejus leves et in sublime vo-

⁶⁶ Matth. xxiv, 17, 18.

lantes : sicut peccatores graves, qui et infra relinquentur. Nam sicut jacente cadavere, omnes carnivora volucres advolant : ita et ubi Filius hominis propter nos mortuus, et in casum positus, de caelo apparuerit, omnes sancti congregabuntur, et ipsi angeli. Cum illis veniet in gloria Patris, et in splendore inellicibili : licet enim tempus illud noctem vocarit, eo quod repentinum et inopinatum, vel quia tenebris involventur peccatores, dixit : Justis lux oriatur, imo et ipsi fulgebunt sicut sol.

δοκῆτον. καὶ διὰ τὸ τοῖς ἀμαρτωλοῖς μᾶλλον προσγενέσθαι σκότος, τοῦτο εἶρηκε· τὸς γὰρ δικαίους φῶς ἀνατελεῖ, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοὶ ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος.

CAPUT XVIII.

Quod assidue orandum. De injusto judice. De Pharisæo et publicano. De puerulis quorum est regnum Dei. De interpellante Christum. De leproso.

VERB. 1-8. « Dicebat autem et parabolam ad illos huc spectantem, quod oporteret semper orare nec defatigari, dicens : Judex quidam erat in quadam civitate, qui Deum non timebat, nec hominem reverebatur. Vidua autem quedam erat in civitate illa, et veniebat ad eum dicens : Vindica me de adversario meo. Et nolcebat aliquandiu. Post hæc autem dixit intra se : Quamquam Deum non timeo, nec hominem revereor, tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne tandem veniens sugillet me. Ait autem Dominus : Audite quid judex iniquus dicat. Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clauantium ad se die ac nocte etiam cum patiens fuerit super illis ? Dico vobis quod faciet vindictam illorum cito. Verum tamen Filius hominis cum venerit, an reperturus est fidem in terra ? » Postquam mentionem fecit afflictionum et periculorum, nunc subdit quomodo in illis salvemur. Curantur enim oratione perseverante et sollicita. Nam ventura sunt hæc omnia. Cæterum magnum auxilium in his fert precatio, modo perseverans sit et continua. Oportet enim nos considerare quomodo Injusti judicia pertinaciam **432** sedulitas viduas fregerit. Si enim illum omni malitia repletum, neque Deum neque homines reverentem, perseverantis oratio demulbit : quanto magis nos Patrem misericordie Deum ad miserationem movebimus, etiamsi cunctetur unonihil ? Vide autem majoris malitiae indicium esse, neque homines revereri. Deum enim multi non timent, attamen homines reverentur, ideo et minus peccant : quando autem et apud homines quis impudens fuerit, tunc omnis malitiae vertex videtur. Idcirco et Dominus postea pesuit, neque hominem reverens, quasi hoc dicens, Judex erat Deum non timens, et quid dico quod Deum non timuerit ? majus malitiae indicium habuit, quia neque hominem reverebatur. Porro hæc parabola nos docet, quod sæpe dicimus inter exhortandum, ne defatigemur in precibus. Sane sicut alibi dicit : Quis vestrum amicum habens, et cum venerit et pulsaverit nocte, illum rejecturus est ?

Α τούτῃστιν, ἔπου ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖ πάντες οἱ ἄγιοι οἱ κοῦφοι καὶ ὀψιπέτερες, ὡς οἴγα ἀμαρτωλοὶ βαρεῖς, διὰ καὶ κάτω ἀφένταί. Ὡσπερ καὶ σώματος νεκροῦ κειμένου, πάντες οἱ σαρκιοδόροι ὄρνεις ἐπ' αὐτὸ φέρονται, οὕτως καὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ δὲ ἡμᾶς νεκρωθέντος, καὶ εἰς πτωσὶν τεθέντος, ἀπ' οὐρανῶν φανέντος, πάντες οἱ ἄγιοι συναχθήσονται, καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι· μετ' αὐτῶν γὰρ ἦξει ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐν ἀρρήτῃ αἰγλῇ. Εἰ γὰρ καὶ νύκτα ὠνόμασε τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀπροσ-

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΗ'.

Περὶ τοῦ δεῖ προσεύχασθαι. Περὶ τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας. Περὶ τοῦ Φαρισαίου καὶ τελωνίου. Περὶ τῶν παιδιῶν, ὅτι αὐτῶν ἔστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος τὸν Ἰησοῦν. Περὶ τοῦ λεπροῦ.

« Εἶπε δὲ παραβολὴν αὐτοῖς πρὸς τὸ θεῖν αὐτοὺς πάντοτε προσεύχασθαι, καὶ μὴ ἐκκακεῖν, λέγων· κριτὴς τις ἦν ἐν τινὶ πόλει τὸν Θεὸν μὴ φοβούμενος, καὶ ἀνθρώπων μὴ ἐντραπέμενος. Χήρα δὲ τις ἦν ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει, καὶ ἤρχετο πρὸς αὐτὸν λέγουσα, Ἐκδίκησόν με ἀπὸ τοῦ ἀντιδίκου μου. Καὶ οὐκ ἠθέλησεν ἐπὶ χρόνον. Μετὰ δὲ ταῦτα εἶπεν ἐν ἑαυτῷ· Εἰ καὶ τὸν Θεὸν οὐ φοβοῦμαι, καὶ ἀνθρώπων οὐκ ἐντραπέπομαι, διὰ γὰρ τὸ παρεῖχαι μοι κόπους τὴν χήραν ἐτύτην, ἐκδικήσω αὐτήν, ἵνα μὴ εἰς τέλος ἐρχομένη ὑποπίεζή με. Εἶπε δὲ ὁ Κύριος· Ἀκούσατε τί ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας λέγει· ὁ δὲ Θεὸς οὐ μὴ ποιῆσῃ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ τῶν βούλωντων πρὸς αὐτὸν ἡμέρας· καὶ νυκτὸς, καὶ μακροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς· λέγω ὑμῖν, ὅτι ποιῆσει τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν ἐν τάχει. Πλὴν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔλθων ἔρα εὐρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς ; » Ἐπειδὴ θλίψων ἐμνημόνευσε καὶ κινδύνων, ἐπιφέρει καὶ τὴν θεραπείαν τούτων, ἣ δὲ ἐστὶν ἡ προσευχὴ, καὶ οὐκ ἀκλῶς προσευχῆ, ἀλλ' ἐπιμονῆς καὶ μεμεριμημένης. Μέλλουσι μὲν γὰρ, φησί, ταῦτα πάντα τοῖς τότε συμβαίνειν, ἀλλὰ μέγας βοήθεις πρὸς ταῦτα ἡ προσευχὴ, ἣν ἐπιμόνης καὶ συνέχως ποιεῖσθαι δεῖ ἡμᾶς ἐννοοῦντας, πῶς τὸν κριτὴν τῆς ἀδικίας ἢ τῆς χήρας προσεδραία καταδυσώπησεν. Εἰ γὰρ τοῦτον τὸν πάσης κακίας πεκληρωμένον, καὶ πρὸς Θεὸν καὶ πρὸς ἀνθρώπους ἀναιδεσάμενον ἢ καρτερίᾳ ἐμάλαξε, πῶς μᾶλλον ἡμεῖς τὸν πατέρα τοῦ ἔλλοις Θεὸν οὐκ ἐκλύσομεν εἰς οἶκτον, κἂν μακροθυμῆ πρὸς τὸ παρόν ; Ὅρα δὲ ἐστὶ τὴ μὴδὲ ἀνθρώπους ἀισχύνεσθαι χείρονος κακίας δειγμα· τὸν μὲν γὰρ Θεὸν πολλοὶ οὐ φοβοῦνται, κλήν ἀλλ' ἀνθρώπους ἀισχύνονται, διὰ καὶ ἤττον ἀμαρτανουσι. Ὅταν δὲ καὶ πρὸς ἀνθρώπους ἀπανασχυντήσῃ τις, ἐνταῦθα ἤδη τῆς κακίας ἡ κορυφὴ. Διὰ καὶ ὁ Κύριος ὑστερον τέθεικε τὸ, ἀνθρώπων μὴ ἐντραπέμενος, ὡσαυτὸ τοῦτο λέγων· Ὅτι κριτὴς ἦν τὸν Θεὸν μὴ φοβούμενος, καὶ τί λέγω τοῦτο, ὅτι τὸν Θεὸν οὐκ ἐφοβείτο ; τὸ μείζον εἶχε δειγμα τῆς κακίας, ὅτι οὐδὲ ἀνθρώπων ἠσχύνετο. Ταῦτα μὲν εὐν ἡ παραβολὴ ἡμᾶς διδάσκει, ὡς πολλάκις εἶπομεν, νοθεοῦσα μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς προσευχαῖς, ὥσπερ οὐ

καὶ ἀλλαχοῦ ἔφη· Τίς ἐξ ὑμῶν φίλον ἔχων, εἰτὰ ἐλθόντα καὶ κρούοντα νυκτὸς ἀποπέμφεται; Διὰ γὰρ τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ, εἰ μὴ δι' οὐδὲν ἄλλο ἀνοίξει. Καὶ πάλιν· « Τίς ἐξ ὑμῶν, ὃν ἴδὼν ὁ υἱὸς αὐτοῦ αἰτήσῃ ἄρτον, » καὶ τὰ ἐξῆς. Διὰ τούτων γὰρ πάντων τὴν ἔμμενον σχολὴν ἐν ταῖς προσευχαῖς ἡμῖν ὑποτίθεσθαι. Ἐπειράθησαν δὲ τινὲς περιεργότερον τὴν παρὰβολὴν ταύτην ἐκλαθέσθαι, καὶ ἀπεικάζουσι ἐτόλμησαν ἐπὶ ἀληθείᾳ. Χήρα μὲν, ἔφασαν, ἐστὶ πάσα ψυχὴ τὸν ἄνδρα ἀποβαλοῦσα αὐτῆς, ὃν εἶχε πρότερον, τὸν διάβολον φημί, καὶ διὰ τοῦτο ἀντίδικον αὐτὸν ἔχουσα ἀεὶ ἐπιτιθέμενον αὐτῇ· ἢ δὲ προσέρχεται τῷ Θεῷ κριτῇ τῆς ἀδικίας, τουτέστι, τῷ κατακρίνοντι τὴν ἀδικίαν, ὃς οὕτε Θεὸν φοβείται. Αὐτὸς γὰρ Θεὸς μόνος, καὶ οὐκ ἔχει ὃν φοβηθήσεται ἕτερον· ἀλλ' οὕτε ἄνθρωπον αἰσχύναται, Θεὸς γὰρ πρόσωπον ἀνθρώπου οὐ λαμβάνει. Ταύτην τὴν χήραν ψυχὴν δεομένην τοῦ Θεοῦ συνεχῶς διὰ τὸν ἀντίδικον αὐτῆς διάβολον, οἰκταίρει ὁ Θεὸς καταδουλωπησάσης αὐτὸν τῆς προσεδρείας ταύτης. Ταῦτα μὲν οὖν ὅτι φίλον, δεχέσθω. Παρετίθη γὰρ, ἵνα μὴ ἀγνώωνται. Πλὴν ταῦτα διδάξας ἡμᾶς ὁ Κύριος περὶ τοῦ δεῖν προσεύχεσθαι, καὶ ὁποδεύξας, ὅτι εἰ οὕτως ὁ ἄνθρωπος, καὶ πάσης κακίας πεπληρωμένος ἤκτερε τῆς συνεχείας τῆς δεήσεως, πόσω μᾶλλον ὁ Θεὸς ὁ πάσης δικαιουσῆς ἀρχηγὸς οὐ ποιήσῃ τὴν ἐκδίκησιν ἐν τάχει, καὶ τοὶ μακροθυμῶν, καὶ φαινόμενος ἀνηκουσταῖν τῶν δεομένων αὐτοῦ νυκτὸς καὶ ἡμέρας; Ταῦτα οὖν διδάξας, καὶ δεύξας ἡμῖν, ὅτι ἐν τῷ καιρῷ τῆς συντελείας τῆς προσευχῆς χρηστεῖον πρὸς τοὺς μέλλοντας τότε κινδύνους ἐπιγενήσεσθαι, ἐπιφέρει, ὅτι, Ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἄρα ἔλθῶν εὐρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς; ἐν σχήματι ἐρωτηθεὶς τὸ σπάνιον τῶν τότε εὐρεθησομένων πιστῶν ὑποσημαίνων. Τοσοῦτον γὰρ κατακρατήσῃ τότε ὁ υἱὸς τῆς ἀνομίας, ὥστε πλανῶν καὶ τοὺς ἐκλεκτούς, εἰ δυνατόν. Εἰσὼς δὲ ἐπὶ τοῦ σπανίως εὐρισκομένου, τῷ ἐρωτηματικῷ τρόπῳ χρᾶσθαι, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ· Τῷ ἄρα ἔστιν ὁ πιστὸς θούλος, καὶ φρόνιμος; Καὶ ἐνταῦθα οὖν τὸ αὐτὸ ὑποδηλών, καὶ ὅτι βραχεῖς, καὶ ὀλιγόστοι ἔσονται οἱ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ πρὸς ἀλλήλους πίστιν φυλάττοντες, τῇ ἐρωτῆσει ταύτῃ ἐχρήσατο. Εἰκότως δὲ τῇ περὶ τοῦ προσεύχεσθαι παραινέσει τὸν περὶ τῆς πίστεως λόγον ἐπισυνήψεν. Ἐπειδὴ γὰρ πάσης προσευχῆς βάθρον, καὶ κρηπίς ἡ πίστις· εἰ μὴ γὰρ πιστεύσει ὁ ἄνθρωπος, ὅτι ὁ ἴδων αἰτήσῃ, λήψεται πρὸς τὸ συμφέρον, ματαία ἡ προσευχὴ, ἣν ποιεῖται· διὰ τούτου ὁ Κύριος περὶ τοῦ προσεύχεσθαι διδάσκων, καὶ τῆς πίστεως ἐπεμνήσθη, δηλῶν κεκρυμμένως, ὅτι ὀλίγων ἔσται καὶ τὸ προσεύχεσθαι τότε, ἐπειδὴ καὶ ἡ πίστις ἐν ὀλίγοις εὐραθήσεται. Ἐλθῶν μὲν οὖν ὁ Κύριος ἐν νεφέλαις, οὐκ εὐρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς, εἰ μὴ ἄρα ἐν ὀλίγοις, ποιήσῃ δὲ ταύτην τότε, καὶ ἄκοντες γὰρ πάντας ὁμολογήσουσιν, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς, καὶ εἰ γὰρ χρὴ ταῦτα πίστιν, ἀλλὰ μὴ ἀνάγκην εἰπεῖν, οὐδεὶς τῶν ἀπίστων ἔσται, ὃς οὐ πιστεύσει, ὅτι υἱὸς ὁ Σωτήρ ὁ παρ' αὐτοῦ πρὶν βλασφημούμενος.

⁶⁶ Galat. II, 6. ⁶⁷ Luc. XVIII, 8.

(a) Edit. Lut. non habet, et veritate comparare sunt ausi.

A Nam propter impudentiam ejus, si non propter aliud, aperiet. Et iterum: « Quis ex vobis, a quo si filius ejus panem petat, etc. » Quibus sollicita ac perperua oratio prescribitur. At tentarunt quidam parabola hanc curiosius exponere, et veritati comparare sunt ausi (a). Viduam enim dicunt omnem animam esse, virum autem dimisisse quem prius habuit, diabolum: et propter hoc illum habet adversarium semper resistentem sibi. Ipsa autem accedit ad Deum judicem injustitiæ, hoc est, condemnantem injustitiam, qui neque Deum timet. Ipse enim Deus solus non habet quem timeat alium, sed neque hominem reveretur; Deus enim personam hominis non recipit⁶⁶. Huic viduæ, quæ dum orat continuis precibus propter adversarium suum diabolum, miseretur Deus, et placatur propter assiduitatem ejus. Hæc, qui volet, et cui placent, suscipiat. Proposita enim sunt ne ignorentur. Atqui Dominus hæc nos docuit, quod oporteat semper orare: et per exemplum indicavit, quod etiam iste iniquus et omni malitia plenus, miseretur tamen ob continuas preces, quanto magis Deus omnis justitiæ dux non faciet brevi vindictam, quamvis differat, et videatur non audire orantes die ac nocte? Itaque qui docuit et monstravit nobis quod in tempore consummationis sæculi opus sit oratione, ut in futuris periculis durare valeamus, subdit: Nunquid Filius hominis cum venerit, inveniet fidem in terra⁶⁷? Qua interrogationis figura raris dicit tunc invenendos fideles. In tantum enim invalescet illius iniquitatis, ut etiam, si possibile esset, seduceret electos. In raris enim solet hujusmodi interrogandi figura uti, sicut et cum dicit: Quis putas fidelis et prudens servus? Atque hoc loco idem significans, quod pauci numero **433** erunt qui erga Deum et in se fidem servabunt, hac interrogatione usus est. Merito autem sermoni de oratione sermonem de fide connexit, quoniam omnis orationis fundamentum ac basis est fides. Nisi enim crediderit homo, quod hoc quod petit accepturus sit in suam utilitatem, vana est oratio quam facit. Et propterea Dominus de oratione docens, etiam fidei meminit, declarans interim, paucorum fore tunc orare: quandoquidem fides in paucis invenietur. Igitur cum venerit Dominus in nubibus, non inveniet fidem super terram, nisi in paucis. Faciet autem hanc tunc: inviti autem omnes constebuntur quod Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris: si quidem hæc fides vocanda est, et non potius necessitas, Nullus enim erit infidelium qui non credet quod solus sit Salvatoris, quem antea blasphemaverat.

τῆς γῆς, εἰ μὴ ἄρα ἐν ὀλίγοις, ποιήσῃ δὲ ταύτην τότε, καὶ ἄκοντες γὰρ πάντας ὁμολογήσουσιν, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς, καὶ εἰ γὰρ χρὴ ταῦτα πίστιν, ἀλλὰ μὴ ἀνάγκην εἰπεῖν, οὐδεὶς τῶν ἀπίστων ἔσται, ὃς οὐ πιστεύσει, ὅτι υἱὸς ὁ Σωτήρ ὁ παρ' αὐτοῦ πρὶν βλασφημούμενος.

Vers. 9-14. « Dixit autem et ad quosdam qui in se confidebant quod essent justi, et aspernabantur ceteros, parabolam istam : Duo homines ascende-
bant in templum ut precarentur : unus Phariseus, et alter publicanus. Phariseus stans hæc apud se orabat : Deus, gratias ago tibi quod non sum sicut cæteri homines, raptores, injusti, adulteri, velut etiam hic publicanus ; jejuno bis in Sabbato, decimas de omnium quæ possideo. Et publicanus procul stans, nec oculos volebat ad cælum attollere, sed tande-
bat pectus suum, dicens : Deus, propitius esto mihi peccatori. Dico vobis, descendit hic justificatus in domum suam, magis quam ille : quia omnis qui se extollit, humiliabitur, et omnis qui se humiliat, extolletur. » Non cessat Dominus pluribus argumentis repurgare superbiam vitium. Plus enim aliis vilis mentem humanam turbat, propterea sæpe et multum de hac docet. Denique et nunc pejorem ejus speciem purgat. Multa enim sunt philautiæ germina. Opinio de se magna, arrogantia, et iuvanis gloriæ cupiditas ab hac pullulant. Perniciosior autem omnibus aliis est superbia, quæ Dei est contemptus. Cum enim quis non Deo, sed sibi sua bona opera tribuit, quid hoc aliud quam negare Deum est, et ei adversari? Hoc igitur vitium, cui Dominus ita adversatur, ut inimicus inimico, hæc parabola medicari Dominus declaratur. Propter hoc enim quod confidunt in seipsis, et non solum Deo tribuunt, sed alios per hoc exinaniant, hæc dicit : et ostendit quod iustitia, quamvis aliqui sit mirabilis, et hominem Deo proximum constituat, cum superbiam admiserit, hominem in locum infimum rejiciat, et dæmonem reddat, qui jam se æqualem Deo fecerat. Similia itaque sunt verba Pharisei ab initio, grati hominis sermonibus. Gratias enim habeo tibi, inquit, Deus ; at cætera quanta referta sunt arrogantia! 434 Non enim dixit, Fecisti me abstinere ab injustitia, et a rapina : sed quomodo? Non sum. Sibi ipsi attribuit bonum opus, et suo robori. At alios judicare quomodo est hominis scientis quod a Deo habeat quæ habet? Omnino enim si credidisset quod per gratiam haberet aliena bona, non contempnisset alios, considerans quod etiam ipse æque nudus esset, quantum ad suam virtutem attinebat. Gratis enim indutus est propter misericordiam : propterea superbus Phariseus, tanquam propriæ ascribens potentiam ea quæ facta sunt, inde eo progressus est, ut et alios judicaret. Ostendit autem Dominus et per stationem, superbiam ejus, et humilitatis inopiam. Humilis enim viri est et aspectus humiliatus, hic autem et habitu et gestu superbus agnoscitur. Quamvis autem et de publicano dictum sit quod steterit, laudem vide et quæ sequuntur, quod neque oculos in cælum voluerit extollere, unde statio ejus incurvata erat. Iustus autem et oculi in cælum extollebantur, et cor simul extollebatur. Vide autem et in oratione Pharisei ordinem, quid indicet nobis : primum quidem dixit ea quæ non erant : et tunc enumeravit quæ

« Εἶπε δὲ καὶ πρὸς τινὰς τοὺς πεποιθότας ἐφ' ἑαυτοῦ, ὅτι εἰσὶ δίκαιοι, καὶ ἐξουθενοῦντας τοὺς λοιποὺς, τὴν παραβολὴν ταύτην. Ἄνθρωποι δύο ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱερὸν προσεύξασθαι· ὁ εἰς Φαρισαίου, καὶ ὁ ἕτερος τελώνης. Ὁ Φαρισαῖος, σταθεὶς πρὸς ἑαυτὸν, ταῦτα προσήχετο· Ὁ Θεὸς, εὐχαριστῶ σοι ὅτι οὐκ εἰμὶ ὡς περ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἄρπαγες, ἄδικοι, μοιχοί, ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τελώνης ἠστειώω δις τοῦ Σαββάτου, ἀποδεκατῶ πάντα ὅσα κτῶμαι. Καὶ ὁ τελώνης, μακρόθεν ἑστὼς, οὐκ ἤθελεν οὐδέ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπάρει, ἀλλ' ἐτυπτεν εἰς τὸ στήθος αὐτοῦ, λέγων· Ὁ Θεὸς ἰλάσθητι μοὶ τῷ ἁμαρτωλῷ. Λέγω ὑμῖν, κατέβη οὗτος· δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἢ ἐκεῖνος, ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν, ὑψοθήσεται. » Οὐ παύεται ὁ Κύριος· τὸ τῆς ὑπερηφανίας πάθος ἐκκαθαίρων διὰ κλεισίωνων. Ἐπειδὴ γὰρ πλείον τῶν ἄλλων παθῶν ἐνοχλεῖται ταῖς ἀνθρωπίναις γνώμασι, διὰ τοῦτο πολλαχοῦ καὶ πολλάκις περὶ τοῦτου διδάσκει. Ἄμελει καὶ νῦν τὸ χεῖρον εἶδος ταύτης ἐκκαθαίρει. Πολλὰ γὰρ τὰ τῆς φιλαυτίας βλαστήματα. Καὶ γὰρ καὶ ὀλῆσις, καὶ ἀλαζωνεῖα, καὶ κενοδοξία ἐκ ταύτης φύονται. Ὀλεθριώτερον δὲ πάντων ἡ ὑπερηφανία, ὑπερηφανία δὲ ἐστὶν ὀθείτης Θεοῦ. Ὅταν γὰρ τις οὐ τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτῷ ἐπιγράφηται τὰ κατορθώματα, τί ἄλλο, ἢ ἀρνησις Θεοῦ ἐστὶ καὶ ἀντιθετα. Τοῦτο οὖν τὸ πάθος τὸ ἀντίθεον, ᾧ ὁ Κύριος ἀντιτάσσεται, ὡς ἐχθρὸς ἐχθρῷ, διὰ τῆς καρποβολῆς ταύτης ὁ Κύριος θεραπεύειν ἐπαγγέλλεται. Διὰ γὰρ τοὺς πεποιθότας ἐφ' ἑαυτοῖς, καὶ μὴ τὸ πᾶν Θεῷ λογιζομένους, ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἄλλους ἐξουθενοῦντας, ταῦτ' ἀφ' ἑαυτοῦ φησὶ, καὶ δείκνυσιν, ὅτι ἡ δικαιοσύνη τὰλλα θαυμαστὴ τις οὖσα, καὶ πλεον τοῦ Θεοῦ τὸν ἀνθρώπον ἰστώσα, ὅταν τὴν ὑπερηφανίαν προσλάβηται, εἰς τὰ κατώτατα τὸν ἀνθρώπον ἀφορρίπτει, καὶ ὡς δαίμονα ποιεῖ τὸν τῆς ἰσότητος χρηματίζοντα. Ἔοικε μὲν οὖν τὰ ῥήματα τοῦ Φαρισαίου ἐξ ἀρχῆς μὲν εὐχόμενος ἀνθρώπου λόγοις. Εὐχαριστῶ σοὶ γὰρ, φησὶν, ὁ Θεός, τὰ δὲ ἐφεξῆς πάσης ἀνομιᾶς κεκληρωμένα. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἐποίησάς με ἀπέχειν ἀπὸ ἀδικίας, ἀπὸ ἀρπαγῆς· ἀλλὰ πῶς; Οὐκ εἰμὶ. Ἐαυτῷ προσήχε τὸ κατορθώμα, καὶ τῇ οἰκειᾷ ἰσχύϊ. Τὸ δὲ καὶ τοὺς ἄλλους κατακρίνειν, τοῦτο πῶς ἐστὶν ἀνθρώπου εἶδος, ὡς παρὰ Θεοῦ ἔχει, ἢ ἔχει; Πάντως γὰρ εἰ ἐπίστευσεν, ὅτι χάριτι ἔχει τὰ ἀλλότρια ἀγαθὰ, οὐκ ἂν τοὺς ἄλλους ἐξουθενεῖ, λογίζομενος ὅτι καὶ αὐτὸς ἐπίσης γυμνὸς ἐστὶν ὅσον ἐπὶ τῇ οἰκειᾷ δυνάμει, δωρεὰν δὲ ἐνεδύθη διὰ ἔλεον. Διὰ τοῦτο ὑπερήφανος ὁ Φαρισαῖος, ὡς οἰκειᾷ ἰσχύϊ ἐπαγγράφων τὰ ἐργασμένα· κἀνετύθεν ὑπήχθη καὶ τοῖς ἄλλοις κατακρίνειν. Ἐπισημαίνεται δὲ ὁ Κύριος καὶ διὰ τοῦ, Σταθεὶς, τὸ ὑψηλόφρον αὐτοῦ καὶ ἀταπεινότητος· τοῦ μὲν γὰρ ταπεινόφρονος καὶ τὸ ἄρρωστον ταπεινὸν, οὗτος δὲ καὶ τῷ σχήματι σοβαρότητα ἐπεδείκνυτο. Εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ τελώνου εἰρηταιεῖται τὸ ἑστὼς, ἀλλ' ὅρα καὶ τὸ ἐφεξῆς, ὅτι οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἤθελεν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπάρει, ὥστε ἡ στάσις αὐτῷ συγκεχυτα ἦν. Ἐκεῖνου δὲ καὶ οἱ ὑψαίνοι εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπήροντο, καὶ τῇ καρδίᾳ συντιθέμενα.

Ὅρα δὲ κἀν τῇ τοῦ Φαρισαίου εὐχῇ τάξιν ὑποδεικνυ-
 μένην ἡμῖν. Πρῶτερον γὰρ εἶπεν ἃ οὐκ ἔστι, καὶ
 τότε κατέλεξεν ἃ ἔστιν. Εἰπὼν γάρ, "Ὅτι οὐκ εἰμι
 ὡ· οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων τάδε καὶ τάδε, προσ-
 ἔθηκε καὶ τὰ τῆς ἀρετῆς, τὸ νηστεύειν δι· τοῦ Σαβ-
 βάτου, καὶ τὸ ἀποδεκατοῦν ὅσα κτᾶται. Δεῖ γὰρ μὴ
 ἐκκλίνειν μόνον ἀπὸ κακοῦ, ἀλλὰ καὶ ποιεῖν ἀγαθόν.
 Καὶ πρῶτερον δεῖ ἀποσχέσθαι τῆς κακίας, καὶ τότε
 τῇ ἀρετῇ ἐπιχειρῆσαι, ὡς περ οὖν καὶ πηγῆς βορβο-
 ρωθείσης ὕδωρ μέλλων ἀπαρῦσασθαι καθαρὸν, πρῶ-
 τερον ἐκκάθαρον τὸν βόρβορον, καὶ τότε ἀρῶσθαι τὸ
 καθαρὸν. Καὶ τοῦτο δὲ ἐπισκόπησον, πῶς οὐκ εἶπεν,
 ὅτι οὐκ εἰμι ὡς οἱ πολλοὶ, ἄρπαξ, μοιχὸς, οὐδὲ γὰρ
 κατεδέξατο ἄχρι καὶ ῥήματος ψιλοῦ ὄνομα διαθεβλη-
 μένον τῷ ἑαυτοῦ προσώπῳ μοναδικῶς προσάφαι,
 ἀλλὰ πληθυντικῶς τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις ταῦτα
 προσέβριψεν. Εἰπὼν δὲ "Ὅτι οὐκ εἰμι ὡς οἱ λοιποὶ,
 ἀντέθηκε τούτῳ τοῦ Νηστεύω δις τοῦ Σαββάτου,
 αὐτέστι, δεῦτερον τῆς ἑβδομάδος. Σάββατον γὰρ ἡ
 ἑβδομάς ἐλέγετο, ἀπὸ τῆς τελευταίας καὶ ἀναπαυσι-
 μου ἡμέρας ὀνομαζομένη. Σάββατ γὰρ ἡ ὀνάπαυσις,
 καὶ Σάββατα δὲ τὴν ἑβδομάδα ἔλεγον πληθυντικῶς.
 "Ὅθεν καὶ μίαν Σαββάτων τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς
 ἑβδομάδος τὴν παρ' ἡμῖν Κυριακὴν ἐκάλουν· παρὰ
 γὰρ Ἑβραίοις τὸ μίαν ταυτὸν σημαίνει τῷ πρώτῳ.
 "Ὅντος καὶ ἑτέρου λόγου βαθυτέρου· πρὸς μὲν οὖν τὸ
 τῆς μοιχείας πάθος· τὴν νηστείαν ἀντηλαζώνευσάτο,
 καὶ γὰρ ἀπὸ τρυφῆς ἡ λαγνεία, αὐτὸς μὲν τὸ σῶμα
 διὰ νηστείας ἄγνων, πολὺ ἀπέχετο τῶν τοιούτων πα-
 θῶν. Ἐνήστευον δ' ἄρα οἱ Φαρισαῖοι δευτέραν, καὶ
 πέμπτην. Πρὸς δὲ τὸ, Ἄρπαγες καὶ ἄδικοι, ἀντέταξε
 τὸ, Ἀποδεκατῶ ὅσα κτῶμαι· τοσοῦτον γὰρ, φησὶν,
 ἐναντιοῦμαι τῇ ἀρπαγῇ, καὶ ἀδικίᾳ, ὥστε καὶ τὰ
 ἑμαντοῦ προσδίδωμι. Ἡ δὲ δεκάτωσις δοκεῖ μὲν
 τισὶν ἀπλῶς· καὶ ἄπαξ παρὰ τοῦ νόμου διαγορεύεσθαι,
 τοῖς δὲ βαθέως ἐρευνῶσιν αὐτὸν, εὐρίσκειται τρεῖς
 δεκατώσεις εισηγούμενος, καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ Δευτερο-
 νομίου μαθήσει ἀκριβῶς, ἐπιστήσας τὸν νοῦν. Ταῦτα
 μὲν οὖν ὁ Φαρισαῖος· ὁ δὲ τελώνης πάντα τὰ ἐναν-
 τία. Μακρόθεν γὰρ ἴστατο καὶ σχήματι, καὶ ῥήματι,
 καὶ κατανύξει καρδίας πάμπλου ἀπέχων αὐτοῦ, καὶ
 οὐ μόνον τῷ τοικίῳ διαστήματι· τοὺς τε γὰρ ὀφθαλ-
 μούς ἤδειςτο εἰς τὸν οὐρανὸν ἄραι, ἀναξίλους τῆς τῶν
 ἄνω θεᾶς κρίνων τοὺς τὰ τῆς γῆς ἀγαθὰ βλέπειν,
 καὶ καρποῦσθαι θελήσαντας. Εἰς τε τὸ στήθος ἑαυτοῦ
 ἔτυπεν, τὴν καρδίαν οἰοεὶ πλησῶν ὑπὲρ τῶν πο-
 νηρῶν βουλευμάτων, καὶ εἰς αἰσθησὶν διεγείρων ὅσα
 καθεύδουσιν, καὶ οὐδὲν ἄλλο εἶλεγεν, ἢ, Ὁ Θεός, ἰλά-
 σθητε μοὶ τῷ ἁμαρτωλῷ. Καὶ διὰ τούτων ἀπάντων
 κατέβη δεδικαιωμένος, ἢ ἐκεῖνος, ἀντὶ τοῦ, παρ' ὃ
 ἐκεῖνος· Ἀκάθαρτος· γὰρ παρὰ Κυρίῳ πᾶς ὑψηλοκάρι-
 διος, καὶ Κύριος ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται, ταπεινοὺς
 δὲ δίδωσι χάριν. Ἀλλὰ θαυμάσειεν ἄν τις, πῶς ὁ μὲν
 Φαρισαῖος ὀλίγα ῥήματα μεγαλοφροσύνης προΐεμένος
 κατακρίνεται, ὁ δὲ Ἰωβ πάμπόλλα μεγαλοῤῥημονή-
 σας στεφανοῦται; Ὅτι τοι ὁ μὲν Φαρισαῖος οὐδενὸς
 ἀναγκάζοντος ἴστατο τοιαῦτα ματαιάζων, καὶ κατα-

erant. Dixit enim : Non sum sicut multi hominum,
 illa et illa, deinde apposuit quæ virtutis erant, ut
 jejunare bis in Sabbato, et decimas dare de omni-
 bus quæ possidebat. Oportet enim non solum de-
 clinare a malo, sed et facere bonum. Et prius oportet
 abstinere a malo, et postea virtutem aggredi :
 quænamadmodum et in fonte lutoso, ut aqua pura
 defluat, prius lutum expurgandum, ut haurias pu-
 ram aquam. Considera autem et hoc, quomodo non
 arripuerit parvum verbum, ut singulari nomine
 diceret, sed plurali numero in multos hæc expue-
 rit, dicendo : Quod non sum sicut cæteri. Cum au-
 tem dixisset, Non sum sicut cæteri, apposuit, et
 dixit : Jejuno bis in Sabbato, hoc est, bis in he-
 bdomade. Sabbatum enim hebdomas est, quæ a con-
 summatione et quieto die nominatur. Sabbat enim,
 quies ; quin et Sabbata hebdomadem dicebant plu-
 rali numero. Unde et unam Sabbatorum, primam
 diem hebdomadæ, quæ apud nos est Dominica, vo-
 cabant ; apud Hebræos enim unum et primum idem
 signat. Est et alius profundior sermo ; nam contra
 adulterium gloriabatur de jejuniis : a deliciis enim
 petulantia. Ipse igitur corpus propter jejunium
 compescens, a multis ejusmodi affectionibus liber
 erat. Jejunabant autem Pharisei secunda et quinta.
 Contra rapinam et injustitiam proferebat dationem
 decimarum omnium quæ possidebat. Tantum, in-
 quit, contrarius sum rapinæ et injustitiæ, ut etiam
 quæ mea sunt, expendam. Decimarum enim datio
 videtur quibusdam simpliciter 435 et semel do-
 lege prædicari : his autem qui profundius scrutan-
 tur, occurrit tres decimarum dationes, quas in-
 troducit ill quod ex Deuteronomio discas, si dili-
 genter intuearis. Et hæc quidem Phariseus. At
 publicanus diversa. Longe enim stabat, et gestibus,
 et sermone, et compunctione cordis distabat ab
 illo, non tantum loco ; verebatur enim oculos in
 cælum attollere, indignos judicans qui sursum
 spectarent, qui voluerant videre bona terrena, et
 illis frui. Et percussit pectus suam, cor videlicet,
 propter malas cogitationes, et ut excitet quod or-
 dormierat, nihil aliud dicebat, quam : Deus, propitius
 esto mihi peccatori. Propter hæc omnia descendit
 justificatus in domum suam, magis quam ille. Im-
 mundus enim apud Dominum omnis superbus corde,
 et Dominus superbis resistit, humilibus autem dat
 gratiam⁹¹. Verum admirabitur quis, quomodo Pha-
 risæus, cum pauca verba arroganter pronuntiaverit,
 condemnatur ; Job autem cum multa de se magnifice
 dicat, coronetur ? Quod Phariseus quidem nullo
 cogente stat talia nugans, et alios condemnans
 nullo usu urgente : Job vero prementibus amicis,
 et gravius incumbentibus quam calamitas ipsa, di-
 centibusque quod propter peccata illa sit passus,
 compulsus est enumerare sua opera, idque propter
 gloriam Dei, ne scilicet homines a recto virtutum
 cursu exciderent. Nam si persuasum habuissent ho-

⁹¹ 1 Petr. v, 5.

mines peccata fuisse quæ fecerat Job, et propter illa passum, cavissent ne eadem facerent, factique fuissent hospitum osiores cur antea hospitalitatis observantes essent, inimicicordes et injusti cum misericordiam et justitiam antea colerent. Hæc enim erant opera Job. Igitur ne multi inde incommodarentur, ejus gratia, bona opera enumerat. Et causam quidem Job tales fuere, ut ne dicamus quod et in his quæ grandiloquentiam quamdam sonant, omnis refulget humilitas. Quis mihi tribuat, inquit, ut sicut juxta menses dierum pristinorum, quando Deus me custodiebat? Vides quod omne Deo obtulerit, nec alios condemnet, sed ipse ab amicis potius condemnetur. Phariseo omnia in se, et non in Deum referenti, et absque necessitate condemnanti alios, merito condemnationi ascribitur. Omnis enim qui se exultat, humiliabitur, Deo illum condemnante: qui autem se condemnando humiliat, exaltabitur a Deo justificante. Dic igitur tu prior, inquit, peccata tua, ut justificeris. κατακρίνεται ὅπδ τῶν φίλων ἡ τῶν Φαρισαίων εἰς ἀνάγκης ἑτέρους κατακρίνοντι. εὐκρίτως ἢ κατὰ κρίσιν ταῖς, ὅπδ Θεοῦ κατακρινόμενος ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν λέγει γὰρ σὺ πρῶτος, φησί, τὰς ἀμαρτίας σου, ἵνα

Vras. 15-17. « Adherbant autem ad eum et infantes, ut eos tangeret. Quod cum viderent discipuli, increpabant illos. Jesus autem cum illos ad se vocasset, dixit: Sinite pueros venire ad me, et nolite vetare eos, talium est enim regnum Dei. Amen dico vobis, quicumque non acceperit regnum Dei veluti puer, non intrabit in illud. » Et ad 436 humilitatem conducit etiam hoc de pueris exemplum. Docet enim Dominus per illos omnino humilior agendum, et omnes suscipiendos, nullosque contemnendos. Discipuli enim indignum arbitrabantur ad talem Magistrum offerri pueros. At ille ostendit usque ad o sectandam humilitatem, ut etiam minimi non sint abjiciendi. Et sic quidem docet humilitatem opere suo. Non enim amandat, sed suaviter amplectatur infantes. Docet autem et per sermonem, quod regnum cælorum est eorum qui humiliter affecti sunt ut pueri. Puer non inflatur, neque aliquem contemnit: innocens est, simplex, et cum omni simplicitate neque in prosperis extollitur, neque in tristibus dejicitur. Unde qui vivit in omni humilitate, simplicitate et innocentia, ille Deo acceptus est, et accipit regnum Dei sicut puer, hoc est fideliter, absque dolo et curiositate. Curiosus enim, et semper interrogans, Quomodo? eum sua incredulitate peribit, et non intrabit in regnum, quod noluit simpliciter et sine curiositate et humiliter suscipere. Omnes itaque apostoli, et omnes prorsus credentes in Christum, vocantur pueri: sicut, et ipse Dominus apostolos nominavit, dicens: Pueri, num quid obsonii habetis? Sapientes autem gentilium, sapientiam in mysterio querentes, quod est regnum Dei, et nolentes accipere absque rationatione, merito exclusi sunt ab hoc regno.

Ἀ κρίων ἑτέρους, μηδὲ μὲν χρεῖα: κατεπιγεύουσι δὲ δὲ Ἰωβ τῶν φίλων ἀποπιγόντων αὐτῶν, καὶ φορηκώτερον τῆς συμφορᾶς ἐπικαιμένον, καὶ λεγόντων ὅτι δι' ἀμαρτίας ταῦτα πεπόνθει, ἠναγκάσθη ἀπαρθησασθαι τὰ οἰκία κατορθώματα, καὶ τοῦτο ὑπὲρ τῆς θείας δόξης, καὶ τοῦ μὴ ἐκκοπήναι τὸν ἐπ' ἀρετῆς τῶν ἀνθρώπων δρόμον. Εἰ γὰρ ἐπληροφόρηθησαν οἱ ἀνθρώποι, ὅτι ἀμαρτίαι ἦσαν ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰωβ, καὶ δι' ἐκείνα πάσχει, ἀπίσχυοντο ἂν τοῦ τὰ αὐτὰ ποιεῖν, καὶ τοῖων ἐγένοντο ἂν μισόξενοι ἀντι φιλοξένοι, ἀνελεῖμονες, ἀδικοὶ ἀντὶ ἐλεημόνων, καὶ δικαίων. Ταῦτα γὰρ ἦσαν τοῦ Ἰωβ τὰ ἔργα. Ἴνα τοῖων μὴ βλαβεῖν πολλοὶ, τούτου ἕνεκα ἀπαριθμεῖται τὰ κατορθώματα. Τῶ μὲν οὖν Ἰωβ αὐτὰ αἱ αἰτίαι ἵνα μὴ λέγωμεν, ὅτι ἐν αὐτοῖς τοῖς ῥήμασι τοῖς δοκοῦσι μεγαληγορεῖν εἶναι, πάντα ταπεινοφροσύνη ἐκλάμπει. Τίς γὰρ ἂν με θεῖν, φησί, κατὰ μέγα ἡμερῶν τῶν ἐμπροσθεν, ὅτε ὁ Θεὸς με ἐφύλιπτεν; Ὅρας ὅτι τῶ Θεῷ τὸ πᾶν ἀνέθηκε, καὶ οὐδὲ κατακρίνει ἑτέρους, ἀλλὰ μᾶλλον ἑαυτὸν καὶ μὴ εἰς Θεὸν τὸ πᾶν ἀνατίροντι, καὶ διὰ τῆ κατακρίσει, ὑψώθησεται παρὰ Θεοῦ δικαιοῦμενος, δικαιοῦθης.

« Προσέφρον δὲ αὐτῶ καὶ τὰ βρέφη, ἵνα αὐτῶν ἔπηται. Ἰδοῦτες δὲ οἱ μαθηταί, ἐπετίμησαν αὐτοῖς. Ὁ δὲ Ἰησοῦς προσκαλεσάμενος αὐτὰ εἶπεν Ἄφετε τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρός με, καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ, τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἄμην λέγω ὑμῖν, ὅς ἐάν μὴ δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν. » Καὶ τοῦτο πρὸς μετριοφροσύνην συμβάλλεται τὸ τῶν παιδίων διδάσκει γὰρ διὰ τούτου ὁ Κύριος ταπεινοφρονεῖν, καὶ πάντας παραδέχεσθαι, καὶ μηδὲν καταφρονεῖν. Οἱ μὲν γὰρ μαθηταὶ ἀνάξιον ἡγούοντο τοῦ τηλικούτου Δ. δισκάλου τὸ προσφέρειν αὐτῶ παιδία. Ὁ δὲ εἰκνυσεν αὐτοῖς, ὅτι τοσοῦτον δεῖ ταπεινοφρονεῖν, ὥστε καὶ τὰ ἐλάχιστα μὴ βδελύττεσθαι. Καὶ οὕτω μὲν διδάσκει τὴν μετριοφροσύνην δι' ὧν ἐπραξε, μὴ ἀπομψάμενος, ἀλλ' ἠδέως παραδεξάμενος τὰ βρέφη. Διδάσκει δὲ καὶ διὰ λόγου, ὅτι τῶν κατὰ τὰ παιδία διακειμένων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Τὸ παιδίον οὐκ ἐπαίρεται, οὐκ ἐξουθενεῖ τινα, ἀκικόν ἐστιν, ἀδολόν, οὐτε ἐπὶ τοῖς λαμπροῖς ὀγκοῦμενον, οὐτε ἐπὶ τοῖς λυπηροῖς συστελλόμενον, ἀλλὰ πάντῃ ἀπλότῃ συνόν. Ὡστε ὁ ταπεινοφρόνως ζῶν καὶ ἀκικῶς, ἐκείνος παρὰ τῶ Θεῷ προσδεκτός, καὶ ὁ διγόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παιδίον, τουτέστιν, ἀδύλων, ἀπολυπραγμονήτως, πιστῶς. Ὁ γὰρ περιέργως, καὶ δεῖ ἐρωτῶν τὸ, Πῶς; τῆ ἀπιστίας συγκαταλεσθῆσεται, καὶ οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν, ἣν ἀπλῶς, καὶ ἀπεριέργως, καὶ μετριοφρόνως οὐκ ἐθέλησας παραδέξασθαι. Πάντες μὲν οὖν οἱ ἀπόστολοι καὶ πάντες ἀπλῶς οἱ πιστεύσαντες τῷ Χριστῷ, παιδία ἐν κληθείων, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος τοῖς ἀποστόλοις ὠνόμασε ἑαυτὸν Παιδία, μήτι προσφάγιον ἔχετε; Οἱ δὲ σφοῖ τῶν Ἑλλήνων, σοφίαν ἐν τῶ μυστηρίῳ ζητούντες, ὁ ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ βουλόμενος ἐξ-

²² Job 11, 9, 2. ²³ Joan. xvi, 5.

ἔσθαι τοῦτο ἀσυλλογίστως, εἰκότως ἐξώσθησαν τῆς βασιλείας ταύτης. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι, Τούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία, ἀλλὰ τῶν τοιούτων, τουτίστι, τῶν τὴν ἀκακίαν, καὶ μετριοφροσύνην προαιρετικῶς κτησαμένων, ἣν φυσικῶς τὰ παιδία ἔχουσι. Δεξώμεθα οὖν πάντα τὰ ἐκκλησιαστικά, ἅπερ ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀπεριέργως, καὶ πιστῶς, καὶ μετριοφρόνως, τὸ γὰρ περιεργάζεσθαι οἰήσεως, καὶ δοξασίας.

Καὶ ἐπιρώτησέ τις αὐτὸν ἄρχιον, λέγων· Διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ποιῆσαι ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Τί με λέγεις ἀγαθόν; Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός. Τὰς ἐντολάς οὐκ ἔσθαι· Μὴ μοιχεύσῃς, μὴ φονεύσῃς, μὴ κλέψῃς, μὴ ψευδομαρτυρήσῃς. Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου. Ὁ δὲ εἶπε· Τὰυτὰ πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Ἐτι ἐν σοὶ λείπει· πάντα ὅσα ἔχεις, πώλησον, καὶ δίδδος πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ. Καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ μοι. Ὁ δὲ, ἀκούσας ταῦτα, περιλυτός ἐγένετο, ἦν γὰρ πλούσιος σφόδρα. Ἔδοξε μὲν τισὶν οὗτος ὁ ἄνθρωπος πανούργος· τίς εἶναι, καὶ οἷον παγιδεύσαι ζητῶν τὸν Ἰησοῦν ἐν λόγοις. Οὐκ ἔοικε δὲ τοῦτο, ἀλλὰ φιλάργυρος εἶναι. Ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς τοιοῦτον αὐτὸν ὄντα ἤλεγξε. Καὶ γὰρ Μάρκος φησὶν, ὅτι προσδραμῶν, καὶ προσδραμῶν παρακάλει τὸν Ἰησοῦν, καὶ ὅτι ἐμδλίψας αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς ἠγάπησεν αὐτόν· φιλοχρήματος μὲν ἦν ὁ ἄνθρωπος. Πρόσεισι δὲ τῷ Ἰησοῦ μαθεῖν ἐπιείμενος περὶ ζωῆς αἰωνίου, τάχα ὡς φιλοχρήματος καὶ τοῦτο. Οὐδὲν γὰρ οὕτω φιλόζωνος, ὡς φιλοχρήματος ἄνθρωπος. Ἐνόμισεν οὖν τὸν Ἰησοῦν ὑποθέσθαι αὐτῷ τρόπον, δι' οὗ αἰωνίως ζήσεται, καταπολαύων τῆς κατασχέσεως τῶν χρημάτων. Ὡς δὲ ὁ Κύριος τὴν ἀπόκτησιν εἶναι πρόξενον εἶπε τῆς αἰωνίου ζωῆς, ὡς περιμεμφάμενος ἑαυτῷ τῆς ἐρωτήσεως, καὶ τῷ Ἰησοῦ τῆς ἀποκρίσεως, ἅπεισιν. Αὐτὸς γὰρ τοι ἔνεκεν τοῦ ἔχειν τὰ χρήματα ἐπὶ πολλῷ, ἐχρησθε τῆς αἰωνίου ζωῆς· ἐπεὶ εἰ τὰ χρήματα ἐμελλεν ἀποκτεῖσθαι, τί ἴδει αὐτῷ τῆς αἰωνίου ζωῆς πένητι μάλιστα ζῆν, ὡςγε ἔδοξε; Προσέρχεται γοῦν τῷ Κυρίῳ, ὡς ἀπλῶς ἀνθρώπῳ, καὶ διδάσκαλῳ. Διὸ ὁ Κύριος; δεικνύων, ὅτι οὐ δαί ὡς ἀνθρώπῳ αὐτῷ προσεῖναι φιλῶ, εἶπεν· Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός. Ἄγαθόν με, φησὶν, εἶπας, τί οὖν προσέθηκας τὸ, Διδάσκαλε; Φαίνεται γὰρ ὅτι ἓνα τῶν πολλῶν με ὑπολαμβάνεις. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ εἶμι ἀγαθός, οὐδεὶς γὰρ ἀνθρώπων ἀγαθός κυρίως, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός. Ὡςτε εἰ θέλεις ἀγαθόν με λέγειν, ὡς Θεὸν με λέγε ἀγαθόν, ἀλλὰ μὴ ὡς ἀνθρώπῳ φιλῶ προσέρχου. Εἰ γὰρ ἀνθρώπῳ με κοινόν τινα νομίζεις, μηδὲ ἀγαθὸν κάλει· τῷ ὄντι γὰρ ἀγαθός, καὶ πηγὴ ἀγαθότητος καὶ ἀρχὴ τῆς αὐτογαθότητος ὁ Θεός. Οἱ δὲ ἄνθρωποι εἰ καὶ ἀγαθοὶ ἔσμεν, ἀλλ' οὐ κυρίως, ἀλλὰ κατὰ μετοχὴν, καὶ ἐπίμικτον ἔχοντες τὸ ἀγαθόν, καὶ τρεπτόν. Τὰς ἐντολάς οὐκ ἔσθαι· Μὴ μοιχεύσῃς, μὴ φονεύσῃς, μὴ ψευδομαρτυρήσῃς, καὶ τὰ ἑξῆς. Πρότερον ὁ νόμος τὰ, ἐν οἷς εὐκολώτερον ὁλισθαίνωμεν, διορθοῦνται, εἶτα τὰ ἐν οἷς οὐ πολλοί, οὐδὲ πάλαι, οἶον τὸ μοιχεύειν, ἐπειδὴ τὸ πῦρ καὶ τὸ κελὶν καὶ

Non dixit autem : Horum est regnum; sed talium, qui voluntarie possederunt innocentiam et humilitatem, quam pueri natura habent. Suscipiamus igitur omnia illa ecclesiastica, quæ sunt regnum Dei, fideliter, absque curiositate, et humiliter. Curiose enim inquirere, superbiam sapit et gloriosam sapientiam.

VERS. 18-23. « Et interrogavit eum quidam princeps : Magister bone, quid faciendum mihi ut consequar vitam æternam? Dixit autem ei Jesus : Quid me dicis bonum? nemo bonus, nisi solus Deus. Præcepta nosti : Non committes adulterium, non occides, non facies furtum, non falsum testimonium dices; honora patrem tuum et matrem tuam. At ille ait : Hæc omnia servavi a juventute mea. Quo audito, Jesus ait ei : Adhuc unum tibi deest : Omnia quæcumque habes, vende, et distribue pauperibus, et habebis thesaurum in cælo : et veni, sequere me. His ille auditis inærore affectus est, quia dives erat valde. Videtur ille homo quibusdam malignus quispiam esse, et illaqueare quærens Jesum in sermone. Non est autem hoc verisimile, sed avarus erat : quoniam et Christus eum, quia talis erat, arguit. Etenim et Marcus dicit quod accurrerit, et genu flexerit, et obsecraverit Jesum, et quod Jesus ipsum aspexerit, et dilexerit. Igitur divitiarum amator erat homo ille. Accedit autem ad Jesum, discere cupiens de vita æterna, fortassis et in hoc divitiarum sectator. Nihil enim ita vitæ cupidum est, ut homo divitiis studens. Suspiciabatur igitur Jesum indicaturum sibi modum quempiam quo divitiarum possessione perpetuo frui possit. Postquam autem Dominus dixit divitiarum abjectionem conferre ad vitam æternam, quasi suam reprehendens interrogationem, et Christi responsum, abiit. Ipse enim quia habebat multas divitias, multum quærebat vitam perpetuam. Verum cum renuntiandum esset divitiis; quid opus ei æterna vita, qui pauper, ut videbatur, erat victurus? Proinde accedit ad Christum ut ad simplicem hominem et doctorem. Ideo et Dominus demonstrans quod non oporteat ad ipsum accedere ut purum hominem, dixit : « Nullus bonus, nisi unus Deus. » Bonum, inquit, me dixisti, cur igitur adjecisti, Præceptor? Videris enim quod me quasi unum ex multis habeas. Quod si sic, non sum bonus. Nullus enim hominum bonus proprie, nisi unus Deus. Quod si bonum me dicere vis, ut Deum me bonum dicas : ne accedas ut ad simplicem hominem. Si enim me communem quemdam hominem putas, ne voces bonum. Deus enim vere bonus, et fons bonitatis, et principium substantialis bonitatis : nos autem homines licet boni simus, non tamen proprie, sed participes bonitatis illius, promiscuam habemus bonitatem, mutabilesque sumus. Nosti præcepta : Non committes adulterium, non occides, non falsum testimonium dices, etc. Prius lex corrigit ea in que facile cadimus : deinde

etiam ea in quibus non multi, neque sæpius : nisi est adulterium committere, quia ignis naturalis et internus; occidere, quia mala beata est ira. Furari autem levius est, et in falsum testimonium rarius incidere contingit. Ideo et illa quidem prius corriguntur, eo quod facile in illa prolabamur, quamvis aliqui graviora sint. Hæc autem, furtum dico, et falsum testimonium, secundo loco ponit, ut quæ rarius contingant, et leviora sint. Porro in parentes peccare, quamvis sit grande peccatum, verumtamen rarius contingit. Non enim facile invenitur qui ita bestialibus moribus sit, ut in parentes debacchetur, pauci enim sunt, raroque fit : et ideo posterius ponit. Postquam autem adolescens se omnia hæc servasse dixit a juventute, præscripsit ei Dominus paupertatem, caput omnium virtutum. Vide autem legem Christiana vita dignam : Omnia quæcumque habes vende, inquit ; nam si quid reliqueris, illius servus es. Et distribue non divitibus cognatis, sed pauperibus. Habet autem et distribuendi verbum emphasim quamdam, ut cum dijudicatione, et non fortuito dispergantur bona. **438** Quoniam autem cum paupertate et alias habere virtutes Christianum oportet, propterea dicit : Et veni, sequere me : hoc est, et in omnibus aliis esto discipulus meus, et semper sequere, non hodie quidem, cras autem non. Ut autem avaro promisit coelestem thesaurum, sed non attendit ille : servus enim erat pecuniarum : ideo et ut audivit, abiit tristis, eo quod possessionis privatio esset ei dicta, propter quam ipse æternam vitam desiderat, quo possit perpetuo divitiis frui. Cæterum et tristitia arguit eum benevolam et non malignam fuisse. Nullus enim Phariseorum unquam tristis abiit, sed exasperatus potius. Non ignoro autem quod magnum luminare mundi Chrysothomus adolescentem hunc vere æternam vitam desiderasse putarit, et quod illam quidem amaverit, laborasse autem difficiliore morbo avaritiæ : nihilominus non caret gratia quod nunc adjectum est, quod tanquam avarus vitam æternam desideraverit.

VERS. 24-30. « Videns autem Jesus illum mœrore affectum, dixit : Quam difficile qui pecunias habent, in regnum Dei intrabunt ! Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei. Et dixerunt qui audierant : Et quis potest salvus fieri ? At ille ait : Quæ impossibilia sunt apud homines, possible sunt apud Deum. Ait autem Petrus : Ecce nos reliquimus omnia. Qui dixit eis : Amen dico vobis, nemo est qui reliquit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut liberos propter regnum Dei, qui non recepturus sit multo plura in hoc tempore, et in venturo sæculo vitam æternam. » Postquam dives audivit abjiciendas divitias, mœrore affectus est : unde dicit Dominus admirabili figura quomodo difficile sit habentes pecunias in regnum cœlorum ingredi. Non dicit quod impossibile sit eos ingredi, sed difficile. Non enim impossibile est salvari tales. Possible enim expendere pecuniam, et superna as-

A ενδοθεν, τὸ φονεύειν, ἐπειδὴ μέγα θηρίον ὁ θυμὸς. Τὸ δὲ κλέπτειν ἐλαφρότερον, καὶ τῆ ψευδομαρτυρίᾳ σπανιάκις περιπίπτειν ἐστίν. Διὸ ἐκεῖνα μὲν πρότερον διορθοῦνται, οἷα εὐκόλως ἡμῶν εἰς ἐκεῖνα ὀλισθηνόντων, καὶ ἄλλως βαρύτερα ὄντα. Ταῦτα δὲ, τὴν κλοπὴν φημι, καὶ τὴν ψευδομαρτυρίαν, δεύτερα τίθησιν, ὡς καὶ σπανιάκις ἀπατώντα, καὶ ἐλαφρότερα. Ἐπι δὲ τὸ εἰς γονεῖς ἀμαρτάνειν, εἰ καὶ μέγα ἐστὶν ἀμαρτημα, ἀλλ' οὖν ὡς μὴ συχνάκις συμβαῖνον· οὐδὲ γὰρ τοσοῦτον θηριώδεις εὐκόλως εὐρίσκονται οἱ πολλοί, ὡς εἰς γονεῖς παροινεῖν, ἀλλ' ὀλιγάκις, καὶ ὀλίγοι ὑστερον τούτων τίθειεν. Ὡς δὲ ὁ νεανίσκος εἶπε ταῦτα πάντα φυλάξασθαι ἐκ νεότητος, τὸ κεφάλαιον πάντων τὴν ἀκτημοσύνην ὁ Κύριος αὐτῷ ὑποτίθειται. **B** Ὅρα δὲ νόμους Χριστιανικῆς πολιτείας τῷ ὄντι. Πάντα ὅσα ἔχεις πώλησον, φησὶν· εἰ γὰρ τὴ ἔναπομείνη, ἐκείνου δούλος εἶ· καὶ διάδος, οὐ συγγενεῖς πλουσίοις, ἀλλὰ πτωχοῖς. Οὐμαὶ δὲ εἶσι καὶ τὸ διάδος, ἔμφασιν ἔχει τοῦ μετὰ κρίσεως, καὶ μὴ ὡς ἐτυχε, τὸν τῶν χρημάτων σαρκοπισμὸν ποιῆσθαι. Ἐπι δὲ σὺν τῇ ἀκτημοσύνῃ δεῖ καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν πᾶσαν προσεῖναι τῷ ἀνθρώπῳ, διὰ τοῦτο εἶπε· Καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι, τούτεστι, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἴσθι μαθητὴς ἐμοῦ, καὶ δεῖ ἀκολούθει, μὴ σήμερον μὲν, αὐριον δ' οὐ. Ὡς δὲ φιλοχρημάτων ἐπηγγελάσθη τὸν ἐν οὐρανοῖς θησαυρὸν, ἀλλ' οὐ προσέσχεν ὁ ἔρχων, δούλος γὰρ ἦν τῶν χρημάτων, διὸ καὶ ἀκούσας ἐλυπήθη, εἰ στέρησιν αὐτῷ τῆς κτήσεως εἰσηγείηται, ὅπου γε αὐτὸς καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς διὰ τοῦτο ἐπιθυμεῖ, ὡς ἂν ἐπὶ πολὺ τῇ τῶν χρημάτων παρουσίᾳ καὶ αἰωνίως ἐμβόιση. Καὶ τὸ λυπηθῆναι δὲ αὐτὸν εὐγνώμονα, ἀλλ' οὐ πανοῦργον ὑποδηλοῖ. Οὐδεὶς γὰρ τῶν Φαρισαίων ἐλυπήθη ποτὲ, ἀλλὰ μάλλον ἠγχιαινον. Οὐκ ἀγνοῶ δὲ, εἰ ὁ μέγας τῆς οἰκουμένης φωστὴρ ὁ χρυσοῦς τὴν γλώττην τῆς ὄντως αἰωνίου ζωῆς ἐπιθυμεῖν τὸν νεανίσκον τοῦτον εἰδέετο, καὶ ἐρᾶν μὲν αὐτῆς, κατέχεσθαι δὲ πάθει μείζονι τῇ φιλαργυρίᾳ πλὴν οὐκ ἄχαρι καὶ ὁ νῦν προσετέθη, εἰ ὡς φιλοχρηματος ἐπεθύμει ζωῆς αἰωνίου.

« Ἴδων δὲ αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς περιλυπὸν γενόμενον, εἶπε· Πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες, εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ! Εὐκοπώτερον γὰρ ἐστὶ κάμηλον διὰ τρυμαλιᾶς βραβίδος διελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν. Εἶπον δὲ οἱ ἀκούσαντες· Καὶ τίς δύναται σωθῆναι ; Ὁ δὲ εἶπε· Τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις, δυνατὰ ἐσσι παρὰ τῷ Θεῷ. Εἶπε δὲ ὁ Πέτρος· Ἴδοὺ ἡμεῖς ἀπέηκαμεν πάντα. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰ οὐδεὶς ἔστιν, ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ γονεῖς, ἢ ἀδελφούς, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα ἕνεκεν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὃς οὐ μὴ ἀπολάβῃ πολλαπλασίονα ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ, καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ ζωὴν αἰώνιον. » Ἐπειδὴ ὁ πλούσιος ἀκούσας τὴν τῶν ὑπαρχόντων ἀπόκτησιν ἐλυπήθη, φησὶν ὁ Κύριος θαυμαστικῶς τῷ σχήματι, Πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες, εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ! οὐκ εἶπεν εἰ ἀδύνατος ἔχουσιν εἰσελθεῖν, ἀλλὰ δυσκόλως. Ἐὐ γὰρ ἀδύνατον σωθῆναι τοὺς τοιοῦτους. Δυνατὸν γὰρ

τὰ χρήματα προεμένους, ἐπιτυχεῖν τῶν ἄνω. Δύσκολον μὲντοι τοῦτο ἰεσοῦ γὰρ κολλητικώτερα τὰ χρήματα καὶ δυσκόλως ἀποσπᾶται ὁ τούτοις συσχεθεῖς. Παρακατιῶν δὲ καὶ ὡς ἀδύνατον αὐτὸ τίθησι, φησὶ γὰρ, Εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυμαλιῆς βαφίθος εἰσελθεῖν, ἢ πλοῦσιον σωθῆναι· ἀδύνατον γὰρ πάντως κάμηλον διὰ τρυπήματος βελονίου χωρῆσαι, εἴτε τὸ ζῶον αὐτὸ νοήσεις κάμηλον, εἴτε σχολῖόν τινα ναυτικὴν παχείαν. Εἰ οὖν κάμηλον χωρηθῆναι διὰ τρυπήματος βελονίου εὐκοπώτερον, ἢ πλοῦσιον σωθῆναι, ἀδύνατον δὲ τοῦτο, ἀδυνατότερον ἄρα τὸ σωθῆναι πλοῦσιον. Τί οὖν ἐστιν εἰπεῖν; Πρῶτον μὲν, ὅτι ἀληθῶς οὕτως ἔχει· πλοῦσιον γὰρ ὄντα ἀδύνατον σωθῆναι. Μὴ γάρ μοι εἴπης ὅτι ὁ δεῖνα πλοῦσιος ὢν, εἰδίδου τὰ προσόντα, καὶ ἐσώθη· οὐ γὰρ πλοῦσιος ἐσώθη, ἀλλ' ἢ ἀκτῆμων γεγωνῶς, ἢ τέως οἰκονόμος ὢν ἐσώθη, καὶ οὐχὶ πλοῦσιος. Ἄλλο γὰρ οἰκονόμος καὶ ἄλλο πλοῦσιος· πλοῦσιος μὲν γὰρ ἐστίν, ὁ ἑαυτῷ τηρῶν τὸν πλοῦτον, οἰκονόμος δὲ ὁ δι' ἐτέρους τοῦτον ἐγχειρισθείς. Ὡστε καὶ εἰ οὕτως ἐσώθη, οὐ πλοῦσιος ἐσώθη, ἀλλ' ἢ, ὡς ἐφημεν, πάντα ἀποκτησάμενος ἃ εἶχεν, ἢ ὡς οἰκονόμος καλῶς αὐτὰ διατιθέμενος. Ἐπειτα καὶ τοῦτο σκόπει, ὅτι τὸν μὲν πλοῦσιον ἀδύνατον σωθῆναι, τὸν δὲ τὰ χρήματα ἔχοντα δύσκολον, ὡς ἂν εἰ ἐλεγεν, Ὁ μὲν ἐχόμενος ὑπὸ τῶν χρημάτων, καὶ δουλεύων αὐτοῖς, καὶ κρατούμενος οὐ σωθήσεται, ὁ δὲ ἔχων τὰ χρήματα, τουτέστι, κύριος αὐτῶν ὢν, καὶ αὐτὸς ἔχων ταῦτα, οὐκ ἐχόμενος δὲ ὑπ' αὐτῶν, δυσκόλως σωθήσεται διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν. Ἀδύνατον γὰρ μὴ παραχρήσασθαι οἷς ἔχομεν· ἕως γὰρ ἔχομεν χρήματα, σπουδάζει ὁ διάβολος· ὑποσκελίζει ἡμᾶς, εἰς τὸ παρὰ τὸν κανόνα, καὶ τὸν νόμον τῆς οἰκονομίας χρῆσασθαι ἐστίν ὅτι, καὶ δύσκολον ἐκφυγεῖν τὰς παγίδας αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καλὸν ἢ ἀχρημοσύνη καὶ σχεδὸν ἀπειραστον. Εἶπον δὲ, φησὶν, οἱ ἀκούσαντες· Τίς ἄρα δύναται σωθῆναι; Ὁ δὲ εἶπε· Ἐὰν ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις, δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ. Παρὰ μὲν γὰρ τοῖς ἀνθρωπίνην γνώμην ἔχουσιν, ἤτοι κάτω συρομένοις, καὶ ἐπιθυμοῦσι τῶν γηίνων, ἀδύνατόν ἐστι σωθῆναι, ὡς εἴρηται, παρὰ δὲ Θεῷ δυνατὸν, τουτέστιν, ὅταν τις σύμβουλον ἔχη τὸν Θεόν, καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰς περὶ ἀχρημοσύνης ἐντολάς διδασκάλους λάβῃ, καὶ τὴν παρ' ἐκείνου ἐπικαλοῖτο ἐπικουρίαν, δυνατὸν ἐσται τοῦτο· ἡμῶν μὲν γὰρ ἐστὶ τὸ θελήσαι τὸ ἀγαθόν, Θεοῦ δὲ τὸ τελειῶσαι. Καὶ ἄλλως δὲ εἴπερ ὑπεραναβάντες πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐπὶ τῷ πλοῦτι μικροψυχίαν, θελήσομεν φίλους ἡμῖν αὐτοὺς ποιῆσαι ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας, σωθησόμεθα, ὑπ' αὐτῶν εἰς τὰς αἰωνίους σκηναὶς παρατεμπούμενοι. Βέλτιον μὲν γὰρ ἐὰν πάντα προώμεθα, εἰ δὲ μὴ πάντα, συμμεριστάς γοῦν ποιῆσαι τοὺς πένητας, καὶ οὕτως τὸ ἀδύνατον δυνατὸν γίνεται. Ἀδύνατον μὲν γὰρ τὸν μὴ πάντα προέμενον σωθῆναι, πλὴν διὰ φιλανθρωπίαν Θεοῦ γίνεται καὶ τὸ μερικῶς μεταδοῦναι εἰς ὠφέλειαν ἀνάλογον. Πρὸς ταῦτα ὁ Πέτρος ἐρωτᾷ· Ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα· καὶ ἑρωτᾷ οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ πρὸς παραμυθίαν πάντων τῶν πενήτων. Ἴνα γὰρ μὴ οἱ

A sequi. Et difficile quidem hoc. Tenaciores enim visco adherent pecuniæ, et difficile abstrahitur qui a talibus est comprehensus. Non multo autem post, subjicit quomodo impossibile sit: dicit enim facilius esse camelum per foramen acus intrare, quam divitem salvari. Impossibile enim est omnino quod camelum capiat foramen acus: sive per camelum animal intelligas, sive funem nauticum crassum. Si igitur facilius camelum per foramen acus transire, quam salvari divitem, impossibile autem hoc, impossibilius igitur salvari divitem. Quid igitur dicendum? Primum quidem, quod vere sic habet, impossibile salvari eum qui dives est. Nec enim mihi dicas quod salvatus sit dives quispiam qui sua dederit: non enim dives salvatus est, sed quia pauper factus, **439** vel dispensator existens servatus est, non dives. Aliud enim est dispensator, aliud dives. Dives enim est, qui sibi reservat divitias: dispensator vero, cui concreditæ sunt propter alios. Et ita etiam hic si salvatus est, non dives salvatus est, sed, ut diximus, vel quia omnibus renuntiavit quæ habuit, vel quia uti dispensator bene illas distribuit. Insuper et hoc animadvertite, quod diuitem quidem impossibile est salvari; pecunias autem habentem, difficile; quasi diceret: Qui habetur et tenetur a pecuniis, ac servit eis, non salvabitur: qui vero pecunias habet, hoc est, dominus illarum est, et ipse habet eas, et non habetur ab eis, difficile salvabitur propter humanam infirmitatem. Impossibile enim est non abuti his quæ habemus. Quippe quando pecunias habemus, molitur diabolus nos supplantare, ne regula dispensationis recte utamur et difficile est effugere ejus laqueos; propterea bona est paupertas, et quasi tentatione superior. Dixit autem, inquit, hi qui audierant: Quis igitur poterit salvari? At ille dixit: « Quæ impossibilia apud homines sunt, possible sunt apud Deum. » Qui enim habent mentem humanam quæ ad inferiora vergit, et terrena desiderat, salvari non possunt, sicut dictum est. Deo autem possibile, hoc est, quando quis consiliarium habet Deum, et justificationes Dei, et mandata Magistri de paupertate suscipit, et illius invocat auxilium; possibile enim est hoc. Nostrum est enim velle bonum, Dei autem perficere. Et aliter: si quidem transcenderimus humanam illam infirmitatem divitum, et voluerimus nobis facere amicos ex mammona injustitiæ, salvabimur per eas, et recipiemur in æterna tabernacula. Nam melius quidem fuerit dimittere omnia; hoc autem si minus, saltem facere partiaros pauperes, et sic impossibile fiet possibile. Impossibile quidem esset non omnibus dimissis salvari, verum tamen est et propter misericordiam Dei, si partes dederimus in usum congruum. Ad hæc Petrus interrogat: Ecce nos reliquimus omnia. Interrogat autem non pro se solo, sed ad consolationem omnium pauperum. Ut enim non soli divites bonam spem habeant se multa consecuturos, qui multum reliquerint, pauperes autem parvam spem habeant, quod pauca

reliquerint, et propterea parvas retributiones habituri sint, interrogat Petrus et audit, quod in hoc et in venturo sæculo retributiones habiturus sit omnis qui propter Deum qualescumque possessiones reliquerit, etiam si parvæ fuerint. Non enim hoc consideres, quod pauca fuerint, sed quod parva hæc homini totus victus fuerint. Et sicut tu multis et magnis, ita ille paucis et parvis vitam suam se sustinere posse sperabat. Ut ne dicam quod qui pauca habet, majori ad illa teneatur affectione: idque manifestum ex patribus, qui quando unum habent puerum, majorem erga illum affectionem gerunt, quam erga plurimos: ita et pauper unam domum et unum agrum impensius diligit, quam tu multos. Quod si non, certe vel eadem utrisque est affectio, et propterea idem et contemptus. Hic sane et hoc sæculo præsentii multiplices accipiunt retributiones, sicut apostoli illi. Tuguriola quidem reliquerant illi omnes, et nunc habent fulgentissima templa; et res familiares, et agros, et uxores multas, quæ illis fervore fidei adherent, atque omnia; in futuro autem sæculo, non agros tales multiplices et corporales retributiones, sed vitam æternam.

μῖλλοντι δὲ αἰῶνι οὐκ ἀγροὺς τοιοῦτους πολυπλασίους, καὶ σωματικὰς ἀντιδόσεις λάθουσιν, ἀλλὰ ζωὴν αἰώνιον.

Vers. 51-54. « Assumpsit autem Jesus duodecim, et ait illis: Ecce ascendimus Hierosolymam, et consummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de Filio hominis. Tradetur enim gentibus, et maledictus, et contumellis afficietur, et conspuetur, et postquam flagellarint, occident eum, et tertia die resurget. Et ipsi nihil horum intellexerunt. Et erat verbum istud absconditum ab eis, nec intelligebant quæ dicebantur. » Prædicat eis passionem propter duo illa: unum, ut ostendat, quod non invitus neque ut parus homo mortem ignorans crucifigatur, sed et prævideat, et voluntarie patitur: nam si noluisse pati, devitasset utique quæ præciebat. Eorum enim qui non sunt præcili, est capi; secundum, ut doceat eos leviter ferro quæ eventura, utpote qui antea audiverint, et non repente in illa inciderint. Cum autem perficienda erant in te quæ dicta a prophetis, cur ascendis, o Domine? Propter istud ipsum, ut salutem operer. Et ita voluntarius vadit. Et ipse quidem hæc, discipuli autem tunc quidem nihil intellexerunt. Erat enim verbum hoc absconditum ab eis, et maxime omnium verbum hoc resurrectionis omnino non agnoscebant. Et alia quoque non agnoscebant, ut tradi gentibus. Maxime autem verbum resurrectionis ignorabant, quod non erat in usu. Et non omnes Judæi credebant resurrectionem, in primis Sadducæi. Sed dixeris, Et si nihil agnoscebant, quare ergo eis hæc prædicat? quæ enim utilitas illi, ad consolationem tempore crucis, si non intelligebant ea quæ dicebantur? Quod non parum utilia postea futura essent, dum recordarentur quod ista essent quæ tunc prædicente Domino non intellexerunt,

Δ πλούσιοι μόνοι εὐέλπιδοι ὡσιν, ὡς πολλῶν τευξόμενοι, οἷα πολλῶν καταφρονήσαντες, οἱ δὲ πένθητες δυσεπιπισθῶσιν οἷα ὀλίγων ἀποστάντες, καὶ διὰ τοῦτο ὀλίγας ἀμοιβὰς προσδοκῶντες, ἐρωτᾷ ὁ Πέτρος καὶ ἀκούει, ὅτι καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τὰς ἀμοιβὰς ἔξει, πᾶς ὁ ἐπιπῶν διὰ θεὸν καταφρονήσας τῶν ὑπαρχόντων, κἂν μικρὰ εἶεν. Μὴ γὰρ τοῦτο σκοπήσῃς ὅτι μικρὰ, ἀλλ' ὅτι βίος ὅλος ἦσαν ἐκείνα τὰ μικρὰ τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ὡσπερ σὺ τοῖς πολλοῖς καὶ μεγάλοις, οὕτως ἐκείνος τοῖς ὀλίγοις καὶ μικροῖς ἐμβῶσαι προσέδοκα, ἵνα μὴ λέγω, ὅτι ὁ ὀλίγος ἔχων, πλείονα σχέσιν ἔχει πρὸς ταῦτα· καὶ δῆλον ἀπὸ τῶν πατέρων, οἱ δταν ἕνα παῖδα ἔχωντι, πλείω τὴν σχέσιν ἐπιδεικνυνται πρὸς τοῦτον, ἢ πρὸς πλείους. Οὕτως καὶ ὁ πένθης πρὸς τὴν μίαν οἰκίαν, καὶ πρὸς τὸν ἕνα ἀγρὸν ὑριμύτερον ἀλλοκεῖται, ἢ σὺ πρὸς τοὺς πολλοὺς. Εἰ δὲ μὴ, ἴσον γοῦν ἀμφοτέροις τὸ τῆς σχέσεως: διὰ τοῦτο καὶ τὸ τῆς καταφρονήσεως. Ἐνθεν τοι καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι πολυπλασίας λαμβάνουσι τὰς ἀμοιβὰς, ὡς οἱ ἀπόστολοι αὐτοὶ οὗτοι. Καλοῦθις γὰρ καταφρονήσαντες ἕκαστος, νῦν λαμπροτάτους ναοὺς ἔχουσι καὶ ἀγροὺς, καὶ προσόβους, καὶ γυναῖκας πολλὰς: τὰς τῆ πρὸς αὐτοὺς θερμότητι, καὶ πίστει συνδεσμένας, καὶ τᾶλλα πάντα ἀπλῶς· καὶ ἐν τῷ

« Παραλαβὼν δὲ τοὺς δώδεκα, εἶπε πρὸς αὐτούς: Ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ τελεσθήσεται πάντα τὰ γεγραμμένα διὰ τῶν προφητῶν τῷ Υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου. Παραδοθήσεται γὰρ τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐμπαυθήσεται, καὶ ὀβρισηθήσεται, καὶ ἐμπτυσθήσεται, καὶ μαστιγιώσαντες ἀποκτενοῦσιν αὐτὸν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. Καὶ αὐτοὶ οὐδὲν τούτων συνῆκαν, καὶ ἦν τὸ ῥῆμα τοῦτο κεκρυμμένον ἀπ' αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐγίνωσκον τὰ λεγόμενα. » Προλέγει αὐτοῖς τὰ τοῦ πάθους, ἵνα δύο ταῦτα κατορθώσῃ· ἐν μὲν τῷ δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἄκων οὐδὲ ὡς ψιλὸς ἀνθρώπος ἀγῶν τὸν θάνατον σταυροῦται, ἀλλὰ καὶ προφητεῖ, καὶ ἐκὼν πάσχει· εἰ γὰρ εἰθούλετο μὴ παθεῖν, ἐξέκλινεν ἂν, οἷα δὴ προειδώς· τῶν γὰρ μὴ προγινωσκόντων ἐστὶ τὸ ἀλίσκασθαι· δεύτερον δὲ τὸ πείσει αὐτοὺς εὐκόλως φέρειν τὰ συμβεβημένα, ἅτε παρακηκότας, καὶ μὴ ἐκ τοῦ αἰφνιδίου αὐτοῖς προσπίοντα. Καίτοι εἰ μέλλοι τελεσθῆναι ἐπὶ σοί, ὦ Κύριε, τὰ πάλα: ὅπῃ τῶν προφητῶν λεχθέντα, διατί ἀναβαίνεις; Δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο, ἵνα σωτηρίαν ἐργάσωμαι. Ὅσοι ἐκὼν ἔρχεται. Ἄλλ' ὁ μὲν ταῦτα οἱ δὲ μαθηταὶ τότε μὲν συνέσαν οὐδὲν· ἦν γὰρ τὸ ῥῆμα τοῦτο παρακεκαλυμμένον ἀπ' αὐτῶν, μάλιστα πάντων τὸ ῥῆμα τῆς ἀνοστάσεως· καὶ τᾶλλα μὲν γὰρ οὐκ ἐπεγίνωσκον, ὅθεν τὸ παραδοθῆσθαι τοῖς ἔθνεσι, μάλιστα δὲ τὸ τῆς ἀνοστάσεως οὐκ ἐπεγίνωσκον ὅπως· οὐδὲ γὰρ ἦν ἐν καταχρήσει τοῦτο, ὅτε πάντες ἐπίστευον οἱ Ἰουδαῖζόντες, οὐδὲ τὴν ἀπλῶς ἀνάστασιν, καὶ δῆλον ἀπὸ τῶν Σαδδουκαίων. Ἄλλ' εἰποις ἂν, Εἰ καὶ μὴ ἐπεγίνωσκον, τί λοιπὸν προβλέγειν αὐτοῖς ταῦτα; Τί γὰρ τὸ ὄφελος αὐτοῖς πρὸς τὴν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταυροῦ παράκλησιν, μὴ συνείπειν ἃ λεγόμενον; Οὐ μικρὰ ὄφελόντο εἰς τὸ μετέπειτα

ἀναμιμησκόμενοι, ὅτι ταῦτα ἦσαν, ἃ τῶς προλέγοντος τοῦ Κυρίου οὐ συνέλαον· καὶ τοῦτο δὴλον ἀπὸ πολλῶν, καὶ μάλιστα ἀπ' ὧν Ἰωάννης λέγει· Ταῦτα δὲ οὐκ ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὕστερον δὲ ἐμνήσθησαν, ὅτι ταῦτα ἦν γεγραμμένα ἐπ' αὐτῶν. Καὶ ὁ Παράκλητος δὲ ἀναμνήσας αὐτοὺς πάντα ἀξιωματικῶς τὴν περὶ Χριστοῦ μαρτυρίαν αὐτοῖς ἐγκατέθεκε. Περὶ δὲ τοῦ πῶς τριήμερος ἡ ταφὴ, ἱκανῶς ἐν τοῖς ἄλλοις Εὐαγγελιστοῖς εἴρηται.

ε Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἐγγίζειν αὐτὸν εἰς Ἰεριχὼ, τυφλὸς τις ἐκάθητο παρὰ τὴν ὁδὸν προσαιτιῶν. Ἀκούσας δὲ ὄχλου διαπορευομένου, ἐπυθάνετο τί ἐν εἴη τοῦτο. Ἀπήγγειλαν δὲ αὐτῷ ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος παρέρχεται. Καὶ ἐβόησε λέγων· Ἰησοῦ, Υἱὲ Δαυὶδ, ἐλέησόν με. Καὶ οἱ προάγοντες ἐπετίμων αὐτῷ ἵνα σιωπήσῃ, αὐτὸς δὲ πολλῶν ἄλλων ἔκραζεν· Υἱὲ Δαυὶδ, ἐλέησόν με. Σταθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀχθῆναι πρὸς αὐτόν. Ἐγγίσαντος δὲ αὐτοῦ, ἐπηρώτησεν αὐτὸν λέγων· Τί σοι θέλεις ποιῆσω; Ὁ δὲ εἶπε· Κύριε, ἵνα ἀναβλέψω. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Ἀνάβλεψον, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε. Καὶ παραχρῆμα ἀνέβλεψε, καὶ ἠκολούθησεν αὐτῷ, δοξάζων τὸν Θεόν. Καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἰδὼν, αἶνον ἔδωκε τῷ Θεῷ. Ὁδοῦ κἀπεργον ὁ Κύριος τὸ ἐπὶ τῷ τυφλῷ θαῦμα ἐργάζεσθαι, ἵνα μὴδὲ ἡ πάροδος αὐτοῦ ἀλυσιτελής εἴη ἡμῶν διδασκαλία, καὶ τοῖς τοῦ Χριστοῦ μαθηταῖς, ἵνα διὰ πάντων, καὶ πάντοτε, καὶ πανταχοῦ ἐπιτραπέζιοι ὦμεν, καὶ μὴδὲν ἡμῶν ἀργόν ᾖ. Ὁ τοίνυν τυφλὸς αὐτὸν εἶπεν τὸν ἐλπίζομενον Χριστὸν πιστεύσας, εἰκὸς γὰρ ἦν αὐτὸν, ὅτε δὴ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἐντεθραμμένον, μὴ ἀγνοεῖν ὅτι ἐκ σπέρματος Δαυὶδ ὁ Χριστὸς, φωνῆ μεγάλης βοᾶ, Υἱὲ Δαυὶδ, ἐλέησόν με· καὶ τῷ εἰπεῖν δὲ, Ἐλέησόν με, ἐμφαίνει ὅτι θειωτέραν τιμὴν εἶχε περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν, καὶ οὐ φιλοῦν ἀνθρώπων ἐνόμιζε. Θαύμασον δὲ μοι καὶ τὴν ἐνστασιν αὐτοῦ τῆς ὁμολογίας, πῶς καίτοι πολλῶν ἐπιτιμῶντων αὐτῷ, οὐκ εἰσῆγα, ἀλλὰ περισσότερον ἔκραζε, θερμότης γὰρ ἦν τὸ ἐνδοθεὶν κινεῖν αὐτόν. Διὸ καὶ ὁ Ἰησοῦς προσκαλεῖται αὐτόν ὡς τῷ ὄντι ἀξιὸν ἐγγίσει αὐτῷ, ἐπερωτᾷ δὲ αὐτόν, Τί σοι θέλεις ποιῆσω; οὐχ ὡς ἀγνοῶν, ἀλλ' ὅπως μὴ δόξῃ τοῖς παροῦσιν, ὅτι ἄλλα αἰτοῦντος ἐκείνου, ἀλλὰ αὐτὸς δίδωσι, καὶ ὡς ἐκεῖνος μὲν αἰτεῖ χρήματα, αὐτὸς δὲ ὅλα φιλενδεικτής, τυφλότητα ἐξιδίαι· ἴσως γὰρ τοιαῦτα ὁ φθόνος ἀνόητα ἐσυκοφάντησεν αὐν. Διὸ ἐρωτήσας, ἐπειδὴ εὔρειν αὐτόν τοῦ ἀναβλέψαι ἐπιθυμοῦντα, τοῦτο δίδωσιν. Ὅρα δὲ τὸ ἀκόμπαστον· Ἡ πίστις σου, φησὶ, σέσωκέ σε, ἐπίστευσας γὰρ, ὅτι ὁ κηρυττόμενος υἱὸς εἰμι ἐκεῖνος τοῦ Δαυὶδ ὁ Χριστὸς, καὶ τοσαύτην ἐπαδεικνύσο τὴν θερμότητα, ὥστε μὴδὲ ἐπιτιμῶμενος σιγᾶν. Μανθάνομεν δὲ ἐκ τούτου, ὅτι ἐταν μετὰ πίστεως αἰτῶμεν, οὐκ ἄλλα μὲν αἰτοῦμεν, ἀλλὰ δὲ δίδωσιν, ἀλλ' ἐκεῖνα αὐτά· ὥστε ἐπειδὴν ἄλλα αἰτοῦντες, ἀλλὰ λαμβάνομεν, πρόδηλον εἶναι οὐ καλῶς οὐδὲ πιστῶς αἰτοῦμεν· αἰτεῖτε γὰρ, φησὶ, καὶ οὐ λαμβάνετε, διότι κακῶς αἰτεῖτε. Ὅρα δὲ καὶ τὴν ἐξουσίαν· Ἀνάβλεψον. Τίς γὰρ τῶν προφητῶν οὕτως ἐθεράπευσεν, ἐν τοσαύτῃ φημί ἐξουσίᾳ; Ὅθεν καὶ

A manifestum ex multis, et maximo ex his quæ Johannes dicit : Hæc autem memores facti sunt quod hæc de ipso essent scripta. Et Spiritus paracletus suggestit eis **441** omnia, certissimum testimonium de Christo in illis ponendo. De eo, quomodo triduo fuerit in sepulcro, satis dictum est in Evangelistis aliis.

Vers. 35-43. ε Accidit autem cum appropinquaret Jericho, cæcus quidam sedebat juxta viam mendicans, et cum audiret turbam prætereuntem, Interrogabat quid hoc esset. Dixerunt autem ei quod Jesus Nazarenus transiret, et clamavit dicens : Jesu Fili David, miserere mei. Et qui præiabant, increpabant eum ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat : Fili David, miserere mei. Stans autem Jesus jussit illum adduci ad se. Et cum appropinquasset, interrogavit illum, dicens : Quid tibi vis faciam ? At ille dixit : Domine, ut visum recipiam. Et Jesus dixit ei : Recipito visum, fides tua te salvum reddidit. Et confestim visum recepit, ac sequebatur illum, glorificans Deum. Et omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo. Dominus miraculum hoc cæci obiter in via operatus est, ut et transitus ejus nobis utilis esset doctrina, ac discipulis Christi ; ut semper et ubique et apud omnes utiles simus, et nunquam ignavi. Cæcus igitur credens eum esse Christum qui exspectabatur, — verisimile enim fuit ipsum, utpote inuitrum Judaicis, non ignorasse Christum ex semine David, — voce magna clamat, Fili David, miserere mei. Et dicendo, Miserere mei, declarat quod diviniorum quamdam de illo sententiam habeat, et non hominem purum censeat. Admirare autem, quæso, quomodo confessionem suam multiplicet, quomodo, quamvis multi increparent eum, non tacebat, sed amplius clamabat. Fervor quidam intrinsecus stimulabat eum : idcirco et Jesus jussit illum adduci ad se, quod profecto dignus esset qui appropiaret ei. Interrogat autem illum : Quid vis ut tibi faciam ? non ut ignorans, sed ne ille præsentibus alia petere videatur, ipse alia dare : et dum ille petit pecuniam, ipse ut ostentator, cæcitatē sanaret. Nam fortassis insipienter talia fingere posset invidia. Propterea cum interrogasset et comperisset eum recipiendi visum valde cupidum, dat quod petit. Vide autem quam alienus sit ab arrogantia. Fides tua, inquit, salvum te fecit, credidisti enim quod ego sum ille filius David, qui celebratur Christus, et tantum præ te talisti fervorem, ut quamvis increpavero, non silueris. Discamus autem ex hoc, quod quando cum fide petimus, non alia quidem nos petimus, et alia ipse dat, sed illa ipse. Atque ita quoties alia petimus, et alia accipimus, manifestum quod non bene neque fideliter petimus. ε Petitis enim, inquit, et non accipitis, eo quod male petatis. ε Vide insuper et potestatem : Recipe visum, inquit. Et quis prophetarum ita sanavit,

¹¹ Jo. n. xii, 16. ¹² Jac. iv, 3.

reliquerint, et propterea parvas retributiones habituri sint, interrogat Petrus et audit, quod in hoc et in venturo sæculo retributiones habiturus sit omnis qui propter Deum qualescumque possessiones reliquerit, etiam si parvæ fuerint. Non enim hoc consideres, quod pauca fuerint, sed quod parva hæc homini totus victus fuerint. Et sicut tu multis et magnis, ita ille paucis et parvis vitam suam se sustinere posse sperabat. Ut ne dicam quod qui pauca habet, majori ad illa teneatur affectione: idque manifestum ex patribus, qui quando unum habent puerum, majorem erga illum affectionem gerunt, quam erga plurimos: ita et pauper unam domum et unum agrum impensius diligit, quam tu multos. Quod si non, certe vel eadem utrisque est affectio, et propterea idem et contemptus. Hic sane et hoc sæculo presentī multiplices accipiunt retributiones, sicut apostoli illi. Tuguriola quidem reliquerant illi omnes, et nunc habent fulgentissima templa; et res familiares, et agros, et uxores multas, quæ illis fervore fidei adherent, aliaque omnia; in futuro autem sæculo, non agros tales multiplices et corporales retributiones, sed vitam æternam.

μῆλλοντι δὲ αἰῶνι οὐκ ἀγροὺς τοιοῦτους πολυπλασίους, καὶ σωματικὰς ἀντιδόσεις λάθωσιν, ἀλλὰ ζωὴν αἰώνιον.

VERS. 31-34. « Assumpsit autem Jesus duodecim, et ait illis: Ecce ascendimus Hierosolymam, et consummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de Filio hominis. Tradetur enim gentibus, et mædetur, et contumellis afficietur, et conspuetur, et postquam flagellaverint, occident eum, et tertia die resurget. Et ipsi nihil horum intellexerunt. Et erat verbum istud absconditum ab eis, nec intelligebant quæ dicebantur. » Prædicat eis passionem propter duo illa: unum, ut ostendat, quod non invitus neque ut puerus homo mortem ignorans crucifigatur, sed et prævideat, et voluntarie patitur: nam si noluisse pati, devitasset utique quæ præciebat. Eorum enim qui non sunt præcili, est capi; secundum, ut doceant eos leviter ferre quæ eventura, utpote qui antea audiverint, et non repente in illa inciderint. Cum autem perficienda erant in te quæ dicta a prophetis, cur ascendis, o Domine? Propter istud ipsum, ut salutem operer. Et ita voluntarius vadit. Et ipse quidem hæc, discipuli autem tunc quidem nihil intellexerunt. Erat enim verbum hoc absconditum ab eis, et maxime omnium verbum hoc resurrectionis omnino non agnoscebant. Et alia quoque non agnoscebant, ut tradi gentibus. Maxime autem verbum resurrectionis ignorabant, quod non erat in usu. Et non omnes Judæi credebant resurrectionem, in primis Sadducæi. Sed dixeris, Et si nihil agnoscebant, quare ergo eis hæc prædicat? quæ enim utilitas illi ad consolationem tempore crucis, si non intelligebant ea quæ dicebantur? Quod non parum utilia postea futura essent, dum recordarentur quod ista essent quæ tunc prædicente Domino non intellexerunt,

πλούσιοι μόνοι εὐέλπιδες ὡσιν, ὡς πολλῶν τευξόμενοι, ὅσα πολλῶν καταφρονήσαντες, οἱ δὲ πένητες δυσελπισθῶσιν ὅσα ὀλίγων ἀποστάντες, καὶ διὰ τοῦτο ὀλίγας ἀμοιβὰς προσδοκῶντες, ἔρωτᾷ ὁ Πέτρος; καὶ ἀκούει, ὅτι καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τὰς ἀμοιβὰς ἔξει, πᾶς ὁ ὄντων διὰ θεῖον καταφρονήσας τῶν ὑπαρχόντων, κἂν μικρὰ εἴεν. Μὴ γὰρ τοῦτο σκοπήτης ὅτι μικρὰ, ἀλλ' ὅτι βίος ὅλος ἦσαν ἐκείνα τὰ μικρὰ τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ὡσπερ σὺ τοῖς πολλοῖς καὶ μεγάλοις, οὕτως ἐκείνος τοῖς ὀλίγοις καὶ μικροῖς ἐμβῶσαι προσδόκα, ἵνα μὴ λέγω, ὅτι ὁ ὀλίγος ἔχων, πλείονα σχέσιν ἔχει πρὸς ταῦτα· καὶ ὄηλον ἀπὸ τῶν πατέρων, οἱ ὅταν ἓνα παιῖδα ἔχωσι, πλείω τὴν σχέσιν ἐπιδαίκνυνται πρὸς τοῦτον, ἢ πρὸς πλείους. Οὕτω καὶ ὁ πένης πρὸς τὴν μίαν οἰκίαν, καὶ πρὸς τὸν ἓνα ἀγρὸν δριμύτερον διακείται, ἢ σὺ πρὸς τοὺς πολλοὺς. Εἰ δὲ μὴ, ἀλλ' ἴσον γούν ἀμφοτέροις τὸ τῆς σχέσεως; διὰ τοῦτο καὶ τὸ τῆς παραφρονήσεως. Ἐνθεν τοι καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι πολυπλασίας λαμβάνουσι τὰ ἀμοιβὰς, ὡς οἱ ἀπόστολοι αὐτοὶ οὗτοι. Καλύθης γὰρ καταφρονήσαντες ἑκαστος, νῦν λαμπροτάτους ναοὺς ἔχουσι καὶ ἀγροὺς, καὶ προσόβους, καὶ γυναῖκας πολλὰς; τὰς τῇ πρὸς αὐτοὺς θερμότητι, καὶ πίστει συνδεδεμένας, καὶ τὰλλα πάντα ἀπλῶς· καὶ ἐν τῷ

« Παραλαβὼν δὲ τοὺς δώδεκα, εἶπε πρὸς αὐτοὺς Ἰησοῦ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ τελεσθήσεται πάντα τὰ γεγραμμένα διὰ τῶν προφητῶν ἐν τῷ Υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου. Παραδοθήσεται γὰρ τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐμπαιχθήσεται, καὶ ὀβρισηθήσεται, καὶ ἐμπτυσθήσεται, καὶ μαστιγώσαντες ἀποκτενοῦσιν αὐτὸν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. Καὶ αὐτοὶ οὐδὲν τούτων συνήκαν, καὶ ἦν τὸ ῥῆμα τοῦτο κεκρυμμένον ἐπὶ αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐγίνωσκον τὰ λεγόμενα. » Προλέγει αὐτοῖς τὰ τοῦ πάθους, ἵνα δύο ταῦτα κατορθώσῃ· ἐν μὲν τὸ δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἄκων οὐδὲ ὡς φίλος ἀνθρώπου; ἀγνοῶν τὸν θάνατον σταυροῦται, ἀλλὰ καὶ προφητεῖ, καὶ ἐκὼν πάσχει· εἰ γὰρ ἐβούλετο μὴ παθεῖν, ἐβέλκινεν ἂν, ὅσα δὴ προειδώς· τῶν γὰρ μὴ προγινωσκόντων ἐστὶ τὸ ἀλλοιωθεῖν· δεύτερον δὲ τὸ πείθει αὐτοὺς εὐκόλως φέρειν τὰ συμβησόμενα, ἅτε πρακτικότητας, καὶ μὴ ἐκ τοῦ αἰφνιδίου αὐτοῖς προσπίπτοντα. Καίτοι εἰ μέλλοι τελεσθῆναι ἐπὶ σοι, ὦ Κύριε, τὰ πάλαι ἀπὸ τῶν προφητῶν λεχθέντα, διατί ἀναβαίνεις; Δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο, ἵνα σωτηρίαν ἐργάσωμαι. Ὡστε ἐκὼν ἔρχεται. Ἄλλ' ὁ μὲν ταῦτα οἱ δὲ μαθηταὶ τότε μὲν συνέσαν οὐδὲν· ἦν γὰρ τὸ ῥῆμα τοῦτο παρακεκαλυμμένον ἀπ' αὐτῶν, μάλιστα πάντων τὸ ῥῆμα τῆς ἀνοστήσεως· καὶ τὰλλα μὲν γὰρ οὐκ ἐπεγίνωσκον, ὅταν τὸ παραδοθῆσθαι τοῖς ἔθνεσι, μάλιστα δὲ τὸ τῆς ἀναστάσεως οὐκ ἐπεγίνωσκον ὅλος· οὐδὲ γὰρ ἦν ἐν καταχρήσει τοῦτο, ὅσπερ πάντες ἐπίστευον οἱ Ἰουδαῖζόντες, οὐδὲ τὴν ἀπλῶς ἀνάστασιν, καὶ ὄηλον ἀπὸ τῶν Σαδδουκαίων. Ἄλλ' εἰποις ἂν, Εἰ καὶ μὴ ἐπεγίνωσκον, τί λοιπὸν προέβλεγεν αὐτοῖς ταῦτα; Τί γὰρ τὸ ὄφελος αὐτοῖς πρὸς τὴν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταυροῦ παράκλησιν, μὴ συνείπειν ἢ λεγόμενον; Οὐ μικρὰ ὠφελοῦντο εἰς τὸ μετέπειτα

ἀναμνησόμενοι, ὅτι ταῦτα ἦσαν, ἃ εἰς προλέ- A
γοντος τοῦ Κυρίου οὐ συνέσαν· καὶ τοῦτο δὴλον ἀπὸ
πολλῶν, καὶ μάλιστα ἀπ' ὧν Ἰωάννης λέγει· Ταῦτα
δὲ οὐκ ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὕστερον δὲ ἐμνή-
σθησαν, ὅτι ταῦτα ἦν γεγραμμένα ἐπ' αὐτῷ. Καὶ ὁ
Παράκλητος δὲ ἀναμνήσας αὐτοὺς πάντα ἀξιολογο-
τέραν τὴν περὶ Χριστοῦ μαρτυρίαν αὐτοῖς ἐγκατέ-
θηκε. Περὶ δὲ τοῦ πῶς τριήμερος ἡ ταφὴ, ἰκανῶς ἐν
τοῖς ἄλλοις εὐαγγελιστοῖς εἴρηται.

ε Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἐγγίζειν αὐτὸν εἰς Ἰεριχῶν,
τυφλὸς τις ἐκάθητο παρὰ τὴν ὁδὸν προσαιτῶν. Ἀκού-
σας δὲ ὄχλου διαπορευομένου, ἐπυθάνετο τί ἂν εἴη
τοῦτο. Ἀπήγγειλαν δὲ αὐτῷ ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος
παρέρχεται. Καὶ ἐβόησε λέγων· Ἰησοῦ, Υἱὲ Δαυὶδ,
ἐλέησόν με. Καὶ οἱ προάγοντες· ἐπειτίμων αὐτῷ ἵνα
σιωπήσῃ, αὐτὸς δὲ πολλῶν μάλλον ἐκραζεν· Υἱὲ Δαυὶδ,
ἐλέησόν με. Σταθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, ἐκέλευσεν αὐτὸν
ἀχθῆναι πρὸς αὐτόν. Ἐγγίσαντος δὲ αὐτοῦ, ἐπηρώ-
τησεν αὐτὸν λέγων· Τί σοι θέλεις ποιῆσω; Ὁ δὲ εἶπε·
Κύριε, ἵνα ἀναβλέψω. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Ἀνά-
βλεψον, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε. Καὶ παραχρῆμα ἀν-
έβλεψε, καὶ ἠκολούθησεν αὐτῷ, δοξάζων τὸν Θεόν. »
Καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἰδὼν, αἶνον ἔδωκε τῷ Θεῷ. Ὁδοῦ
πέραρον ὁ Κύριος τὸ ἐπὶ τῷ τυφλῷ θαῦμα ἐργάζε-
ται, ἵνα μὴδὲ ἡ πάροδος αὐτοῦ ἀλυσιτελής εἴη ἡμῖν
διδασκαλία, καὶ τοῖς τοῦ Χριστοῦ μαθηταῖς. Ἰνα διὰ
πάντων, καὶ πάντοτε, καὶ πανταχοῦ ἐποικελεύωμεν,
καὶ μηδὲν ἡμῶν ἀργὸν ἦ. Ὁ τοίνυν τυφλὸς αὐτὸν εἶ-
παι τὸν ἐλπίζόμενον Χριστὸν πιστεύσας, εἰκὸς γάρ
ἦν αὐτὸν, ἅτε δὴ τοῖς Ἰουδαίκοις ἐνθετραμμένον, μὴ
ἀγνοεῖν ὅτι ἐκ σπέρματος Δαυὶδ ὁ Χριστὸς, φωνῆ
C
μαγάλῃ βοᾷ, Υἱὲ Δαυὶδ, ἐλέησόν με· καὶ τῷ εἰπεῖν
δὲ, Ἐλέησόν με, ἐμφαίνει ὅτι θειοτέραν τινα εἶχε περὶ
αὐτοῦ ἔννοιαν, καὶ οὐ ψιλὸν ἀνθρώπων ἐνόμιζε. Θαύ-
μασον δὲ μοι καὶ τὴν ἐνστασιν αὐτοῦ τῆς ὁμολογίας,
πῶς καίτοι πολλῶν ἐπιτιμιῶντων αὐτῷ, οὐκ εἰσῆγα,
ἀλλὰ περισσότερον ἐκραζε, θερμότης γὰρ ἦν τὸ ἐν-
δοθεν κινεῖν αὐτόν. Διδὸν καὶ ὁ Ἰησοῦς προσκαλεῖται
αὐτὸν ὡς τῷ ὄντι ἀξίον ἐγγίσει αὐτῷ, ἐπερωτᾷ δὲ
αὐτόν, Τί σοι θέλεις ποιῆσω; οὐχ ὡς ἀγνοῶν, ἀλλ'
ὅπως μὴ δόξῃ τοῖς παροῦσιν, ὅτι ἄλλα αἰτοῦντος
ἐκείνου, ἀλλὰ αὐτὸς δίδωσι, καὶ ὡς ἐκεῖνος μὲν αἰτεῖ
χρήματα, αὐτὸς δὲ ὅλα φιλενδεδείκτης, τυφλότητα ἐξιδ-
ται· ἴσως γὰρ τοιαῦτα ὁ φθόνος ἀνόητα ἐσυκοφάντησεν
αὐν. Διδὸν ἐρωτήσας, ἐπειδὴ εὔρειν αὐτόν τοῦ ἀναβλέψαι
ἐπιθυμοῦντα, τοῦτο δίδωσιν. Ὅρα δὲ τὸ ἀκόμπαστον·
Ἡ πίστις σου, φησὶ, σέσωκέ σε, ἐπίστευσας γὰρ,
ὅτι ὁ κηρυττόμενος υἱὸς εἰμι ἐκεῖνος τοῦ Δαυὶδ ὁ Χρι-
στὸς, καὶ τοσαύτην ἐπεδεικνυσο τὴν θερμότητα, ὥστε
μηδὲ ἐπιτιμιώμενος σιγᾶν. Μανθάνομεν δὲ ἐκ τούτου,
ὅτι εἴταν μετὰ πίστεως αἰτῶμεν, οὐκ ἄλλα μὲν αἰτοῦ-
μεν, ἀλλὰ δὲ δίδωσιν, ἀλλ' ἐκεῖνα αὐτᾶ· ὥστε ἐπειδὴν
ἀλλὰ αἰτοῦντες, ἀλλὰ λαμβάνομεν, πρόδηλον ὅτι οὐ
κατὰ οὐδὲ πιστῶς αἰτοῦμεν· αἰτεῖται γὰρ, φησὶ, καὶ
οὐ λαμβάνετε, διότι κατὰ οὐδὲ αἰτεῖτε. » Ὅρα δὲ καὶ τὴν
ἐξουσίαν· Ἀνάβλεψον. Τίς γὰρ τῶν προφητῶν οὕτως
ἐθεράπευσεν, ἐν τοσαύτῃ φημί ἐξουσίᾳ; Ὅθεν καὶ

manifestum ex multis, et maxime ex his quæ Joan-
nes dicit : Hæc autem non cognoverunt discipuli
ejus * ; postea autem memores facti sunt quod hæc
de ipso essent scripta. Et Spiritus paracletus sug-
gessit eis 441 omnia, certissimum testimonium de
Christo in illis ponendo. De eo, quomodo triduo
fuerit in sepulcro, satis dictum est in Evangelistis
aliis.

Vase. 35-43. ε Accidit autem cum appropinqua-
ret Jericho, cæcus quidam sedebat juxta viam men-
dicans, et cum audiret turbam præterentem, inter-
rogabat quid hoc esset. Dixerunt autem ei quod
Jesu Nazarenus transiret, et clamavit dicens : Jesu
Fili David, miserere mei. Et qui præhant, increpa-
bant eum ut taceret. Ipse vero multo magis clama-
bat : Fili David, miserere mei. Stans autem Jesus
jussit illum adduci ad se. Et cum appropinquasset,
interrogavit illum, dicens : Quid tibi vis faciam ?
At ille dixit : Domine, ut visum recipiam. Et Jesus
dixit ei : Recipito visum, fides tua te salvum reddi-
dit. Et confestim visum recepit, ac sequebatur illum,
glorificans Deum. Et omnis plebs, ut vidit, dedit
laudem Deo. » Dominus miraculum hoc cæci obiter
in via operatus est, ut et transitus ejus nobis utilis
esset doctrina, ac discipulis Christi; ut semper et
ubique et apud omnes utiles simus, et nunquam
ignavi. Cæcus igitur credens enim esse Christum qui
expectabatur, — verisimile enim fuit ipsam, utpote
innuitum Judaicis, non ignorasse Christum ex se-
mine David, — voce magna clamat, Fili David, mise-
rere mei. Et dicendo, Miserere mei, declarat quod di-
viniorum quamdam de illo sententiam habeat, et non
hominem purum censeat. Admirare autem, quæso,
quomodo confessionem suam multiplicet, quomodo,
quamvis multi increparent eum, non tacebat, sed
amplius clamabat. Fervor quidam intrinsecus sti-
mulabat eum : idcirco et Jesus jussit illum adduci
ad se, quod profecto dignus esset qui appropinquaret
ei. Interrogat autem illum : Quid vis ut tibi faciam ?
non ut ignorans, sed ne ille præsentibus alia petere
videatur, ipse alia dare : et dum ille petit pecuniam,
ipse ut ostentator, cæcitatem sanaret. Nam fortassis
insipienter talia fingere posset invidia. Propterea
cum interrogasset et comperisset eum recipiendi
visus valde cupidum, dat quod petit. Vide autem
quam alienus sit ab arrogantia. Fides tua, inquit,
salvum te fecit, credidisti enim quod ego sum ille
filius David, qui celebratur Christus, et tantum præ
te tulisti fervorem, ut quamvis increpavere, non
siliueris. Discamus autem ex hoc, quod quando cum
fide petimus, non alia quidem nos petimus, et alia
ipse dat, sed illa ipse. Atque ita quoties alia petimus, et
alia accipimus, manifestum quod non bene neque fide-
liter petimus. ε Petitiss enim, inquit, et non accipitis,
eo quod male petatis. * » Vide insuper et potestatem :
Recipe visum, inquit. Et quis prophetarum ita sanavit,

* Jo. n. 11, 16. * Jac. iv, 3.

tali inquam **442** potestate? Unde et vox a vero lumine progressa, lumen caeco facta est. Vide insuper gratitudinem ejus qui sanatus est. Seculus est enim Jesum, glorificans Deum, factusque est et aliis glorificandi Deum auctor.

CAPUT XIX.

De Zacchæo. De illo qui profectus est accepturus regnum. De decem servis minas accipientibus. De pullo et asina. De lamentatione Jesu super Jerusalem. De fugatis e templo vendentibus et ementibus. De principibus sacerdotum et Scribis interrogantibus Dominum, in qua potestate hæc faceret.

Vers. 1-10. « Et ingressus perambulabat Jericho. Et ecce vir nomine Zacchæus, atque is princeps erat publicanorum, et idem erat dives, et quærebat videre Jesum quis esset, nec poterat præ turba, quod statura pusillus esset. Et præcurrens ascendit in arborem caprificum, ut videret eum : nam illac erat transturus. Et cum venisset ad locum, suspiciens Jesus vidit illum, dixitque ad eum : Zacchæo, festinans descende, quia hodie domi tuæ oportet me manere. Et festinans descendit, et excepit illum gaudens. Cumque viderent, omnes murmurabant, dicentes quod ingressus esset apud hominem peccatorem : diversaturus. Stans autem Zacchæus dixit ad Dominum : Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus : et si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum. Ait Jesus ad eum : Hodie salus domui huic contigit, eo quod et ipse filius sit Abraham. Venit enim Filius hominis quærere et servare quod perierat. » Hæc fortissima diaboli vasa cepit Dominus, et civitates ejus destruit. Vide enim quomodo non solum publicanos discipulos fecit, sed et Zacchæum principem publicanorum captivum ad salutem recipit. Quod publicanus quidem res abominabilis, princeps autem publicanorum multo magis, utpote in malitia princeps, nullus dubitat. Victum enim publicani non aliunde quam ex pauperum lacrymis habent. At neque publicanorum ille princeps despicitur, sed hospitium dat, et pro eo recipit salutem. Desiderabat enim videre Jesum. Et cum ascendisset in caprificum, priusquam videret, prius ipso spectatur a Jesu. Sic igitur omnibus in locis prævenit nos Dominus, tantum ut nos alarres et promptos videat. Ut autem eum vidit Jesus, urget ut descendat, eo quod in domo ejus mansurus erat. Et ille non erat segnis. Unde et nos paratos esse oportet quando Christus quippiam imperat. Sed et descendit, et suscepit gaudens, etiam si multi obmurmurent. Videamus autem quantum etiam **443** utilitatis accipiat in ingressu Christi. Dimidium bonorum meorum, inquit, do pauperibus. Vides alacritatem? Non parce seminare cœpit, neque pauca

Α φῶς τῆ κάμωντι γίγονεν ἡ φωνή, ἐκ φωτὸς τοῦ ἀληθινοῦ προιοῦσα. Ὅρα δὲ καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ θεραπευθέντος. Ἠκολούθει γὰρ τῷ Ἰησοῦ, δοξάζων τὸν Θεόν. καὶ ἑτέροις τοῦ δοξάζειν πρόφασις ὢν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'

Περὶ τοῦ Ζακχαίου. Περὶ τοῦ πορευθέντος ἐαυτῷ λαθεῖν βασιλείαν. Περὶ τῶν δέκα δοῦλων τῶν μῖνας λαβόντων. Περὶ τοῦ πώλου καὶ τῆς βρου. Περὶ τοῦ κλαυθμοῦ τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ Ἰερουσαλήμ. Περὶ τῶν ἐκβληθέντων ἐκ τοῦ ἱεροῦ πωλούντων καὶ ὠνούμενων. Περὶ τῶν ἀρχιερέων καὶ Γραμματέων ἐπερωτησάντων τὸν Κύριον, ἐν ποίᾳ δυνάμει ταῦτα ποιᾷ.

« Καὶ εἰσελθὼν διήρχετο τὴν Ἱεριχά. Καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος ὀνόματι καλούμενος Ζακχαῖος, καὶ αὐτὸς ἦν ἀρχιτελώνης, καὶ οὗτος ἦν πλούσιος, καὶ ἐζήτει ἰδεῖν τὸν Ἰησοῦν, τίς ἐστὶ, καὶ οὐκ ἠδύνατο ἀπὸ τοῦ ὄχλου, ὅτι τῇ ἡλικίᾳ μικρὸς ἦν. Καὶ προδραμῶν ἐμπροσθεν, ἀνέβη ἐπὶ συκομορέαν, ἵνα ἴδῃ αὐτὸν ὅτι δι' ἐκείνης ἐμελλε διέρχεσθαι. Καὶ ὡς ἦλθεν ἐπὶ τὸν τόπον, ἀναβλέψας ὁ Ἰησοῦς εἶδεν αὐτὸν, καὶ εἶπεν αὐτῷ Ζακχαῖε, σταύσας κατέβηθι, σήμερον γὰρ ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μείναι. Καὶ σταύσας κατέβη, καὶ ὑπεδέξατο αὐτὸν χαίρων, καὶ ἰδόντας πάντας διεγόγγυζον λέγοντες, ὅτι, Παρὰ ἁμαρτωλῶν ἄνθρωπος εἰσῆλθε καταλύσασαι. Σταθεὶς δὲ Ζακχαῖος εἶπε πρὸς Κύριον· Ἰδοὺ τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μου, Κύριε, δίδωμι πτωχοῖς, καὶ εἰ τινοὶς τι ἐσυκοφάνησα, ἀποδίδωμι τετραπλοῦν. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, ὅτι Σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο, καθότι καὶ αὐτὸς υἱὸς Ἀβραάμ ἐστίν· ἦλθε γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ζητῆσαι, καὶ σῶσαι τὸ ἀπολλυμένον. » Αὐτὰ τὰ ἰσχυρότατα τῶν τοῦ διαβόλου σκευῶν, ἀρπάζει ὁ Κύριος, καὶ τὰς πόλεις αὐτοῦ καθαιρεῖ. Ὅρα γὰρ ὅπως οὐ μόνον τελῶνας μαθητὰς αὐτοῦ ἐποίησατο, ἀλλὰ καὶ ἀρχιτελώνων τὸν Ζακχαῖον αἰχμαλωτίζει πρὸς σωτηρίαν. Ὅτι δὲ ὁ μὲν τελῶνης βδελυκτὸν χρῆμα, ἀρχιτελώνης δὲ πολλῶν μᾶλλον, ὡς ἐν κακίᾳ ἔργων, εὐδαίς ἀμφιβάλλει· τοὶ τελῶναις γὰρ ὁ βίος οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν, ἢ ἐκ δακρῶν πτωχικῶν. Ἄλλ' οὐ παρορθαὶ ὁ ἀρχιτελώνης οὗτος, ἀλλὰ μόνην δίδωσι, καὶ ἀντιλαμβάνει τὴν σωτηρίαν (9). Ποθῶν γὰρ ἰδεῖν τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἀναβὰς διὰ τοῦτο ἐπὶ τὴν συκομορέαν, πρὶν ἢ θεάσθαι αὐτὸς, ὑπὸ τοῦ Κυρίου βλέπεται. Οὕτως ἔρα προφθάνει ἡμεῖς ὁ Θεὸς πανταχοῦ, μόνον εἰ προθυμομένους ἴδοι. Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς αὐτὸν, ἐπισπεύδει τοῦ καταλεῖν, ὡς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ μείναι μέλλον. (1) δὲ οὐκ ἡμέλησε· δεῖ γὰρ μὴ ἀναδύεσθαι, ὅταν Χριστὸς τι προστάτη· ἀλλὰ καὶ κατέβη, καὶ ὑπεδέξατο χαίρων. Κἂν οἱ πολλοὶ διεγόγγυζον. Ἰδωμεν δὲ καὶ τί καρποφορεῖ ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ τοῦ Χριστοῦ· Τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μου δίδωμι, φησὶ, πτωχοῖς. Ὅρα; θερμότερα; οὐ φειδομένως ἤρξατο σπεῖρσιν, οὐ δ' ὀλίγα τινα δέδωκεν, ἀλλὰ πάντα τὴν

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(9) Col. 31. Ἄλλὰ μόνην προθυμίαν δίδωσι, καὶ ἀντιλαμβάνεται τὴν σωτηρίαν. x. τ. λ. « Sed solam dat animi propensionem, et recipit salutem, » etc. — Vocem μόνην in μόνην mu. averat corrector Ve-

netus, ut aliquem eliceret sensum, cum nullus extimidi posset ex mutilo textu. At, restituta ex hoc codice voce, quæ exciderat, προθυμίαν, sensus recte se habet, ut ex versione liquet.

βιον. Καὶ αὐτὰ γὰρ ἂ ὑπεκράτησε, διὰ τὸ ἔχειν δοῦναι τοὺς ἀδικηθεῖσιν ὑπεκράτησε. Καὶ γὰρ διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι οὐδὲν κέρδος, εἴπερ ἐξ ἀδικίας ἔχων χρηματὰ τις ἀλλοῦς ἔλαβη, καταλιμπάνων τοὺς ἀδικηθέντας· ὅρα τί κἀν τούτῳ ποιεῖ· τετραπλοῦν ἀποδίδωσιν, εἰ μὴ τὴν ἡδίκησεν, ἐκείνῳ αὐτῷ τῷ ἀδικηθέντι τὴν ζημίαν ἀποθεραπεύων· τοῦτο γὰρ ἀληθοῦς ἐλεημοσύνη· καὶ οὐχ ἀπλῶς τὴν ζημίαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ προσθήκης· κατὰ τὸν νόμον. Ὁ γὰρ νόμος τὸν κλέπτειν τετραπλοῦν ἀποτινύσειν ἐκέλευε. Καίτοι εἰ ἀκριβῶς σκοπήσομεν, οὐδὲν ὄλωσ αὐτῷ ὑπελείπετο τῶν χρημάτων. Δέδωκε μὲν γὰρ τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων τοῖς πτωχοῖς· ὑπελείφθησαν δὲ αὐτῷ τὰ ἡμίση· ἐκ τούτων ἄλλιν τῶν ὑπολειφθέντων ἀπεδίδου τετραπλοῦν τοῖς παρ' αὐτοῦ ἀδικηθεῖσιν, ὥστε εἰ ὁ βίος τοῦ ἀρχιτελώνου ἐξ ἀδικίας, αὐτὸς δὲ πάντα ὅσα ἡδίκησε τετραπλασιῶς ἀποδίδωσι, σκόπει ὡς γεγυμνωταὶ πανταλῶς. Κάντευθεν εὐρίσκειται τοῦ νόμου κρείττον φρονῶν, τῷ Εὐαγγελίῳ μαθητευόμενος, ὡς ὑπὲρ ἑαυτὸν ἀγαπήσας τὸν πλησίον, καὶ ὑπισχνόμενος μὲν ταῦτα, μᾶλλον δὲ ποιήσας. Οὐ γὰρ εἶπαν οἱ, Δώσω τὰ ἡμίση, καὶ ἀποδώσω τὴν τετραπλοῦν, ἀλλ', Ἰδοὺ δίδωμι καὶ ἀποδίδωμι. Ἦκουσε γὰρ τῆς τοῦ Σολομῶντος παραινήσεως· « Μὴ εἴπῃς, Ἐπανελθὼν ἐπάνηκε, καὶ αὐριον δώσω σοι. » Ὁ Χριστὸς εὐαγγελίζεται αὐτῷ τὴν σωτηρίαν· Σήμερον, φησὶ, δίδω, σήμερον σοι σωτηρία. Εἰπὼν γὰρ, Τῷ ὀκτῷ τούτῳ, πάντως τὸν Ζαχαῖαν δηλοῖ τὴν σωτηρίαν προσδεχόμενον. Ὁ γὰρ Ζαχαῖα διὰ τοῦ οἴκου δηλοῦται, ἐπεὶ ἀψυχον οἰκοδόμημα οὐκ ἂν ἴδῃ Ἀβραάμ· ἔλεγε, ἀλλὰ πρόδηλον ὅτι τὸν ἐμψυχον οἰκοδοσῶν τὴν· ἴδῃ δὲ Ἀβραάμ αὐτὸν ὠνόμασε, τάχα μὲν καὶ ὡς πιστεύσαντα, καὶ δικαιοθέντα ἐκ πίστεως, τάχα δὲ καὶ ὡς περὶ τὰ χρήματα μεγαλόψυχον καὶ φιλόπτωχον, οἷος ἦν ἐκεῖνος ὁ πατριάρχης. Ὅρα δὲ, ὅτι νῦν εἶπεν ἴδῃ Ἀβραάμ τὸν Ζαχαῖαν, ὅτι τὴν ἐκ τοῦ τρίπου εἶδεν ἐν αὐτῷ ὁμοίωσιν. Οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι καθοῖσι καὶ αὐτὸς υἱὸς Ἀβραάμ ἦν, ἀλλ' ὅτι ἐστὶ νῦν πρῶτον γὰρ, ὅτι ἀρχιτελώνης ἦν καὶ φορολόγος, οὐδὲν ὁμοίωσιν ἔχων πρὸς τὸν δίκαιον, οὐκ ἦν υἱὸς. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐγγύζοντες, ὅτι παρὰ ἀμαρτωλῶν ἀνδρὶ καταλύει, πρὸς τὸ ἐπι στομίσει τούτους, φησὶν· Ἦλθε γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ζητῆσαι, καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλός. Ταῦτα μὲν ἵα τοῦ βήτου. Ῥᾶδιον δ' ἐστὶ καὶ ἄλλως ἐκλαβῆσθαι εἰς ἠθικὴν ὠφέλειαν ταῦτα· πᾶς γὰρ ὁ ἄρχων ἐν κακίᾳ πολλῶν, μικρὸς ἐστὶ τὴν πνευματικὴν ἡλικίαν, ἀντίκειται γὰρ σὰρξ καὶ πνεῦμα, καὶ διὰ τοῦτο οὐ δύναται ἰδεῖν τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ ὄχλου· ὑπὸ τῶν παθῶν ὄχλούμενος, καὶ ὑπὸ πραγμάτων βιωτικῶν, οὐ δύναται ὄρᾶν τὸν Ἰησοῦν ἐνεργούντα, καὶ κινούμενον, καὶ περιπατοῦντα. Ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐδεμίαν ἐνέργειαν ἐπιγιγνώσκει Χριστιανῶν πρόκεισσαν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ βαδίζειν τὸν Ἰησοῦν, τούτεστι, τὸ πράττειν τι ἐν ἡμῖν τὸν Χριστόν. Ἀλλ' ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος ὁ μηδέποτε ἰδὼν τὸν Ἰησοῦν βαδίζοντα, ἀλλὰ πάσης πράξεως Χριστοῦ ἀρμοζούσης ἀνεπαίσθητος, ἐκ μεταμελείας εἰς συν-

A quædam dedit, sed omnia ad vitam necessaria. Nam et illa quæ retinuit, ut haberet quod injuria affectis daret, retinuit. Docet enim vos nullum esse lucrum, si quidam ex injustitia pecunias habens, aliis misereatur, relictis illis quos injuria affecerat. Et vide quomodo in hoc se gerat. Quadruplum reddit si quem defraudavit, ut illius cui injuria facta, damnum resarciatur. Hæc enim vera elemosyna est, ut non reddatur solum damnum simplex, sed et cum augmento, juxta legem. Lex enim furem quadruplum reddere jubebat. Quamvis si diligenter consideremus, nullæ prorsus pecuniæ ei relictæ sunt. Dedit enim dimidium bonorum pauperibus. Relictæ autem sunt dimidiatæ, et ex his relictis dedit quadruplum his qui a se injuria erant affecti : et ita si bona principis publicanorum ex injustitia, ipse autem omnia quæcumque injuste abstulit, quadrifariam reddidit, considera quomodo omnino fuerit nudatus. Et hinc comperitur quod sublimius sapuerit quam lex præcipiebat, nunc eruditus ex Evangelio : quia dilexit proximum plus quam se, talia promittens, imo faciens. Non enim dixit : Dabo dimidium, et reddam quadruplum : sed, Ecce do, et reddo. Audierat enim Salomonis admonitionem : « Ne dicas, Rediens redi, et cras dabo ». Christus evangelizat ei salutem : Hodie enim, inquit, das, hodie tibi et salus. Dicendo enim, Domui huic, omnino Zacchæum significat, qui salutem accepit. Zacchæus enim per domum significatur. Etenim inanitatam domum non dicebat filium Abrahæ : sed manifestam quod animatum patrem familias filium Abrahæ nominavit : fortassis et quod crediderat, justificatusque erat ex fide : fortassis quod in dispensandis opibus magnanimus, et pauperum amator, qualis erat patriarcha ille. Vide insuper quod et nunc dicit filium Abrahæ Zacchæum, cum morum similitudinem in se ostendit. Neque enim dixit, Eo quod et ipse Abrahæ filius fuerit, sed quod nunc sit. Prius enim cum princeps publicanorum et exactor esset, nihilque ei in justitia cum Abraham commune esset, non erat filius. Quoniam autem et obmurmurabant quidam quod apud peccatorem hominem divertisset, ad confutandos eos, inquit : Venit enim Filius hominis querere et salvare quod perierat. Et hoc quidem juxta historiam. Facile autem et aliter hæc exponere licet in utilitatem moralem. Omnis enim princeps multorum in malitia, parvus est spirituali statura, contraria enim sunt caro et spiritus : et ~~444~~ propterea non potest videre Jesum præ turba. Qui enim a sæcularibus negotiis et affectionibus turbatur, non videt Jesum operantem, et invenientem, et ambulantiem. Nam qui talis est, nullam experitur operationem Christiano dignam. Hoc est enim ambulare Jesum, operari Christum aliquid in nobis. At talis homo qui nunquam vidit Jesum ambulantiem, neque sensit ullam operationem Christo congruam, sæpe per pœnitentiam venit in conscientiam

⁹⁹ Γρον. iii, 28.

et ascendit in caprificum, omnem voluptatem ac dulcedinem, quæ per ficum insinuator, insatuans et mortificans. Et sic excelsior se factus, ascensionemque in corde suo ponens, videtur a Jesu, et videt. Dicitque ad illum Dominus: Festina, descende, hoc est, Ascendisti per penitentiam in sublimiorem vitam, descende per humilitatem. Non te supplantet superbus sensus: festina, humiliare. Si enim humiliatus fueris, in domo tua oportet me manere. Neceae enim, inquit, ut ego maneam in domo humilis: « Ad quem enim respiciam quam super mansuetum et quietum, et trementem sermones meos? » Etenim qui talis est, dimidium bonorum suorum dat pauperibus demonibus. Duplicia enim sunt bona nostra, corporis dico, et animæ. Omnia corporalia concedit justus vere pauperibus, omnique bono destitutis demonibus. Animæ autem bona non dispendit, id quod et de Job Dominum dicentem audivimus: Verumtamen animam ejus ne tetigeris. Sed et si quem defraudavit, reddit quadruplum. Insinuator igitur per hoc quod omnis qui per penitentiam viam vadit contrariam priori malitiæ, per quatuor virtutes omnia quæ prius peccata sunt, sanat: et sic accipit salutem, filiusque nominatur Abraham, eo quod et ipse egressus sit de terra sua, et cognatione prioris malitiæ, et de domo patris sui, hoc est, extra seipsum factus, et negans se ipsum. Domus enim patris sui diaboli ipse erat. Igitur extra seipsum factus et alienatus salutem sicut Abraham consequitur.

πατρός αὐτοῦ τοῦ διαβόλου αὐτῶ; ἦν. Ἐξω τοίνυν κατὰ τὸν Ἀβραάμ.

Vers. 11-14. « Hoc, illis audientibus, adjiciens dicit parabolam, eo quod esset prope Hierosolimam, quodque existimarent fore ut confestim regnum Dei manifestaretur. Dixit ergo: Homo quidam generosus profectus est in regionem longinquam, ut acciperet sibi regnum, ac revertetur. Vocatis autem decem servis suis, dedit eis decem minas, et ait ad illos: Negotiemini donec veniam. Cives autem ejus oderant eum, miseruntque legationem post illum, dicentes: Nolumus hunc regnare super nos. » Videtur mihi quod homines illi audientes regnum Dei, illud suspicabantur temporale esse a Deo datum in libertatem Hebraici generis: idcirco et suspicabantur quod Jesus ascendens in Jerusalem, **445** sumpturus esset hoc regnum. Dominus autem monstrat eis quod insipientia quædam dicant, non enim temporale regnum ejus; interea et hoc declarat, quod ut Deus cogitationes eorum sciat: unde et hanc parabolam dicit, et hominem generosum se introducit. Nam licet homo fuerit, mansit tamen in fastigio et nobilitate deitatis. Perfecto autem mysterio dispensationis in carne, in regionem longinquam, cælum dico, profectus est, ut acciperet sibi regnum, hoc est, ut quasi et secundum quod homo sederet in dextra

αἰσθησιν ἔρχεται πολλάκις, καὶ ἀναβαίνει ἐπὶ συκομορίαν, πᾶσαν ἡδονὴν καὶ γλυκύτητα, ἥτις διὰ τῆς συκῆς δηλοῦται, μωραίων καὶ ἀπονεκρῶν, καὶ οὕτω; ὑψηλότερος ἑαυτοῦ γενόμενος, καὶ ἀνιβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ διατιθέμενος, ὁρᾶται ὀπὸ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ὁρᾷ, καὶ φησι πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος, Σκεῦσας κατήθηθι, τουτέστιν, Ἀνάβης διὰ τῆς μετανοίας ἐφ' ὑψηλότερον βίον, κατὰθῃ διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης; μὴ σε ὑποκαλέσῃ ἡ ὑψηλοφροσύνη. Σπεῦσον, ταπεινώθητι. Ἐάν γὰρ ταπεινωθῆς, ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μένειν· ἀναγκαῖον γὰρ, φησὶν, ἐστὶ τὸ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ταπεινοῦ μένειν με. « Ἐπὶ τίνα γὰρ ἐπιβλέψω, ἢ ἐπὶ τὸν πρῶτον καὶ ἡσυχίον καὶ τρέμοντα τοὺς ἐμούς λόγους; » Ὁ τοιοῦτος καὶ τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων δίδωσι τοῖς πτωχοῖς δαίμοσι. Διτῶν γὰρ ὄντων ἡμῶν τῶν ὑπαρχόντων, σωματικῶν φημι, καὶ ψυχικῶν· τῶν μὲν σωματικῶν πάντων παραχωρεῖ ὁ δίκαιος τοῖς πτωχοῖς τῷ ἔντι, καὶ παντὸς ἀγαθοῦ ἰσχυροί· δαίμοσι· τῶν δὲ ψυχικῶν οὐχ ὑπεξίσταται, ὁ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωβ ἔγνωμεν τὸν Κύριον λέγοντα, Πλὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μὴ ἔφη. Ἀλλὰ καὶ εἰ τινὸς τι εὐχοφάντησε, τετρακίου ἀποκίνυσιν. Αἰνίττεται δὲ διὰ τοῦτου, ὅτι πᾶς ὁ διὰ μετανοίας τὴν ἐναντίαν τῇ προτέρᾳ κικλήσκει ἑαυτὸν ἐρχόμενος, διὰ τῶν τεσσάρων ἐπιπέδων πάντα τὰ πρότερον ἀμαρτηθέντα ἐξίπται, καὶ οὕτως λαμβάνει τὴν σωτηρίαν, καὶ Ἀβραάμ υἱὸς ὀνομάζεται, ὡς καὶ αὐτὸς ἐξελεύσκει ἐκ τῆς γῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας τῆς προτέρας κακίας, καὶ ἐξω τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τουτέστιν, ἐξω ἑαυτοῦ γεγονώς, καὶ ἀπαρνησάμενος ἑαυτὸν. Οἶκος γὰρ τοῦ

αὐτοῦ γεγονώς, καὶ ἀλλοιωθεὶς, σωτηρίας τυγχάνει
C « Ἀκούοντων δὲ αὐτῶν ταῦτα, προσθεὶς εἶπε παραβολὴν, διὰ τὸ ἐγγὺς αὐτὸν εἶναι Ἱερουσαλήμ, καὶ δοκεῖν αὐτοῖς, ὅτι παραχρημα μέλλει ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἀναφανῆσθαι. Εἶπεν οὖν· Ἄνθρωπός τις εὐγενῆς ἐπορεύθη εἰς χώραν μακρὰν, λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν, καὶ ὑποστρέψαι, καλέσας δὲ δέκα δούλους; ἑαυτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς δέκα μνάς, καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς, Πραγματεύσασθε, ἕως ἔρχομαι. Οἱ δὲ πόλιται αὐτοῦ ἐμίσησαν αὐτὸν, καὶ ἀπέστειλαν πρεσβείαν ὀπίσω αὐτοῦ λέγοντες, Οὐ θέλομεν τοῦτον βασιλεύσαι ἐφ' ἡμᾶς. Δοκί μοι, ὅτι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἀκούοντες βασιλείαν Θεοῦ, αἰσθητὴν ταύτην ὑπελάμβανον παρὰ Θεοῦ εὐδοκηθεῖσαν ἐπὶ ἐλευθερίᾳ τοῦ Ἑβραίου γένους; διὰ καὶ ὑπενόουν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀνερχόμενος εἰς Ἱερουσαλήμ, λήψεται ταύτην τὴν βασιλείαν. Ὁ δὲ Κύριος δεικνύων αὐτοῖς, ὅτι ἀνόητά τινα λογίζονται, οὐ γὰρ αἰσθητὴ ἡ βασιλεία αὐτοῦ· ἔμα δὲ καὶ ἐμφαίνων, ὅτι Θεὸς ὢν οἶδε τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν, λέγει ταύτην τὴν παραβολὴν, ἄνθρωπον μὲν εὐγενῆ παρειαῶν ἑαυτόν. Κἂν γὰρ ἄνθρωπος γέγονεν, ἀλλὰ μεμνήσκων ἐν τῷ ὕψει, καὶ τῇ εὐγενείᾳ τῆς θεότητος, συμπεράνας δὲ τὸ τῆς σαρκὸς οἰκονομίας μυστηρίων, εἰς χώραν μακρὰν, τὸν οὐρανὸν, φημι, ἀναπεφοίτηκεν, ὡς ἀν' ἄλθῃ βασιλείαν ἑαυτῇ, τουτέστιν, ὡς ἂν καὶ καθὼ ἄνθρωπος

καθίσει ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν Ἀ
 ὑψηλοῦς μετὰ σαρκός. Ὡς μὲν γὰρ Θεός, ἀεὶ συν-
 εδριάζων ἦν τῷ Πατρὶ, ὡς δὲ ἄνθρωπος τότε ἐκάθι-
 σεν, ὅταν ἀνελήφθη περιμένων, ἕως οὗ ταθῶσιν οἱ
 ἐχθροὶ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ ἔσται ἐν τῇ
 συντελείᾳ, ὅτε τὰ πάντα καὶ ἄκοντα ὑποταγῆσεται
 αὐτῷ πιστεύσαντα, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς
 δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Πολλοὶ δὲ αὐτοῦ εἰσιν οἱ Ἰου-
 δαῖοι μισοῦντες αὐτόν. Ἐωράκασι γάρ, φησὶν, καὶ
 μεμισήκασι καὶ ἐμὲ, καὶ τὸν Πατέρα μου, ὃ οὐκ
 ἠθέλησαν αὐτὸν ἐπ' αὐτοὺς βασιλεύσαι. Διὸ καὶ ἔλε-
 γον πρὸς Πιλάτον ἀρνούμενοι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ·
 « Οὐκ ἔχομεν βασιλείαν » καὶ πάλιν · « Μὴ γράψῃς, Ὁ βα-
 σιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. » Καί τινος Ζαχαρίας βοᾷ · « Χαίρε
 σφόδρα, θύγατερ Σιών, ὅτι Βασιλεὺς σου ἔρχεται σοὶ
 δίκαιος, καὶ σώζων » καὶ Ἡσαΐας · « Ἰδοὺ ὁ θεὸς βασιλεὺς
 δίκαιος βασιλεύσει » καὶ Δαυὶδ, « Ἐγὼ δὲ κατεστάθην
 βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ. » Οἱ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι ἐμίσησαν
 τὸν Κύριον, ὃ δὲ τοῖς δούλοις αὐτοῦ δέκα μνᾶς δέ-
 δωκε. Δούλοι δὲ αὐτοῦ οἱ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διακονία·
 πιστευμένοι, δέκα λεγόμενοι εἶναι, διὰ τὸ τέλειον
 τῆς ἐκκλησιαστικῆς προστασίας. Ἡ γὰρ ἐν τῇ Ἐκ-
 κλησίᾳ τάξις τελείαν ἔχει τὴν τῶν προεστώτων
 διακόσμησιν, καὶ οὕτε πλείονα, ἴδει εἶναι, οὕτε ἐλάτ-
 τονας. Οἶον, λόγου χάριν, τρία ταῦτα ὁρώμεν ἐν τῇ
 Ἐκκλησίᾳ, καθαρῶν, φωτισμῶν, καὶ τελειῶσιν· τρία
 καὶ τὰ ταῦτα τὰς ἐνεργείας κληρωσάμενα τάγματα·
 οἱ διάκονοι καθαίρουσι διὰ κατηγήσεω· καὶ διδα-
 σκαλίας, οἱ πρεσβύτεροι φωτίζουσι διὰ τοῦ βαπτί-
 σματος, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ ἱερατικὰς τάξεις καθι-
 στῶσι καὶ τελειοῦσιν, ὃ ἔστι, χειροτονοῦσιν. Ὁρᾷς
 τὰ τάγματα πρὸς τὰς ἐνεργείας, καὶ οὕτε πλείω,
 οὕτε ἐλάττω, τὰ τῶν προεστώτων φημί· Τοῦτοις
 οὖν τοῖς δούλοις διανέμει δέκα μνᾶς, τὰ χάρισματά
 φημι, ἃ ἐκάστῳ δίδεται πρὸς τὸ συμφέρον. Πᾶς γὰρ
 ὁ προστασίαν ἐχειρισθείς, κἂν ἀνάξιος ᾖ, χάρισμα
 ἔχει ἐξ αὐτῆς τῆς χρίσεως, καὶ ἔστι τοῦτο μέγα
 ἔκτατος τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας καὶ οικονομίας
 μυστήριον.

· Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐπανελθεῖν αὐτὸν λαβόντα
 τὴν βασιλείαν, εἶπε φωνηθῆναι αὐτῷ τοὺς δούλους
 τούτους, οἳ ἔλωκε τὸ ἀργύριον, ἵνα γνῶ τίς τί διε-
 πραγματεύσατο. Παρεγένετο δὲ ὁ πρῶτος λέγων·
 Κύριε, ἡ μνᾶ σου προσεργάσατο δέκα μνᾶς. Καὶ
 εἶπεν αὐτῷ· Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ, ὅτι ἐν ἡλιχίστῳ πιστὸς
 ἐγένου, ἵσθι ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω δέκα πόλεων. Καὶ
 ἦλθεν ὁ δεύτερος λέγων· Κύριε, ἡ μνᾶ σου ἐποίησε
 πέντε μνᾶς. Εἶπε δὲ καὶ τούτῳ· Καὶ σὺ γίνου
 ἐπάνω πέντε πόλεων. Καὶ ἕτερος ἦλθε λέγων· Κύ-
 ρι, ἰδοὺ ἡ μνᾶ σου, ἣν εἶχον ἀποκειμένην ἐν σου-
 δαρίῳ· ἐφοβούμην γὰρ σε, ὅτι ἄνθρωπος αὐστηρὸς εἶ,
 αἵρεις ὃ οὐκ ἔθηκας, καὶ θερίζεις ὃ οὐκ ἐσπείρας.
 Αἰεὶ δὲ αὐτῷ· Ἐκ τοῦ στόματός σου κρινῶ σε, πο-
 νηρὲ δοῦλε. Ἦδεῖς, ὅτι ἐγὼ ἄνθρωπος αὐστηρὸς εἰμι,
 αἵρων ὃ οὐκ ἔθηκα, καὶ θερίζων ὃ οὐκ ἐσπείρα, καὶ
 διὰ τί οὐκ ἔδωκας τὸ ἀργύριόν μου ἐπὶ τράπεζαν,
 καὶ ἐγὼ ἐλθὼν, σὺν τόκῳ ἂν ἔπραξα αὐτό· Καὶ τοῖς

throni magnificentiæ in excelsis cum carne. Et sicut
 sicut Deus, semper considerans fuit Patri : sicut homo
 autem tunc sedit, quando assumptus est, permanens
 donec ponantur inimici ejus sub pedes ejus. Hoc autem
 erit in consummatione, quando omnia etiam quæ volunt,
 subicientur ei, credentia quod Dominus Jesus Christus
 in gloria Dei Patris. Cives autem ejus sunt Judæi,
 odio habentes illum. Viderunt enim, inquit, et odio
 habuerunt et me, et Patrem meum, et noluerunt eum
 super se regnare : unde et dicebant ad Pilatum, negantes
 regnum ejus : « Non habemus regem ; » et iterum :
 « Ne scribas, Rex Judæorum. » Quamvis Zacharias
 dicat : « Gaude valde, filia Sion, quia rex tuus
 veniet tibi justus et salvans » ; et Isaias : « Ecce rex
 justus regnabit ; » insuper et David : « Ego autem
 constitutus sum rex ab eo. » Judæi sane odio habuerunt
 Dominum. Porro Dominus dedit servis decem minas.
 Servi autem illi sunt hi quibus in Ecclesia ministerium
 concreditum est ; decem dicuntur esse, propter perfectionem
 ecclesiasticæ præsentiam. Ordo enim in Ecclesia perfectam
 præsentiam dispositionem habet, et neque plures oportebat
 esse, neque pauciores : ut exempli gratia tria hæc videmus
 esse in Ecclesia, purgationem, illuminationem, et perfectionem.
 Operationes etiam illas, tres sortiti sunt ordines. Diaconi
 purgant per instructionem et doctrinam, presbyteri
 illuminant per baptismum, episcopi sacerdotales ordines
 constituunt et perficiunt, hoc est, ordinant. Vides
 ordines cum operationibus, et neque plures, neque
 pauciores, præsentium inquam ordines. Illis igitur
 servis distribuit decem minas, hoc est, dona quæ
 unicuique data sunt in utilitatem. Omnis enim
 cuicumque concredita est presentia, etiam si indignus
 fuerit, donum habet ex unctione sua, id quod magnam
 divinæ misericordiæ sacramentum est.

VERS. 15-28. « Et factum est ut rediret, accepto
 regno, misitque vocare servos illos ad se, quibus
 dederat pecuniam, ut sciret quantum quisque
 negotiatus esset. Venit autem primus dicens : Domine,
 mina tua decem minas acquisivit. Et ait illi : Euge,
 bone serve : quia in minimo fuisti fidelis, habeto
 potestatem super decem civitates. Et alter venit
 dicens : Domine, mina tua confecit quinque minas.
 Et huic ait : Et tu præfectus esto quinque civitatibus.
 Et alius venit dicens : Domine, ecce mina tua
 quam habui repositam in sudario : timui enim te,
 quod homo austerus sis : tollis quod non posuisti,
 et metis quod non seminasti. Dicit ei : De ore tuo
 te judicabo, serve male. Sciebas quod ego homo
 austerus sim, tollens quod non posui, et metens
 quod non seminavi : et quare non dedisti pecuniam
 meam ad mensam, et ego veniens cum usuris utique
 exegissem illam ? Et

⁹⁷ Psal. II. 18.

ei ascendit in caprificum, omnem voluptatem ac dulcedinem, quæ per ficum insinuator, insatuans et mortificans. Et sic excelsior se factus, ascensionisque in corde suo ponens, videtur a Jesu, et videt. Dicitque ad illum Dominus: Festina, descende, hoc est, Ascendisti per penitentiam in sublimiorem vitam, descende per humilitatem. Non te supplantet superbus sensus: festina, humiliare. Si enim humiliatus fueris, in domo tua oportet me manere. Necessè enim, inquit, ut ego maneam in domo humilis: « Ad quem enim respiciam quam mansuetum et quietum, et trementem sermones meos? » Etenim qui talis est, ulmidium bonorum suorum dat pauperibus demonibus. Duplicia enim sunt bona nostra, corporis dico, et animæ. Omnia corporalia concedit justus vere pauperibus, omnique bono destitutis demonibus. Animæ autem bona non dispendit, id quod et de Job Dominum dicentem audivimus: Verumtamen animam ejus ne tetigeris. Sed et si quem defraudavit, reddit quadruplum. Insinuat igitur per hoc quod omnis qui per penitentiam viam vadit contrariam priori malitiæ, per quatuor virtutes omnia quæ prius peccata sunt, sanat: et sic accipit salutem, aliusque nominatur Abraham, eo quod et ipse egressus sit de terra sua, et cognatione prioris malitiæ, et de domo patris sui, hoc est, extra seipsum factus, et negans se ipsum. Domus enim patris sui diaboli ipse erat. Igitur extra seipsum factus et alienatus salutem sicut Abraham consequitur.

πατρός αὐτοῦ τοῦ διαβόλου αὐτοῦ; ἦν. Ἐξω τοίνυν κατὰ τὸν Ἀβραάμ.

Vers. 11-14. « Hoc, illis audientibus, adjiciens dicit parabolam, eo quod esset prope Hierosolimam, quodque existimarent fore ut confestim regnum Dei manifestaretur. Dixit ergo: Homo quidam generosus profectus est in regionem longinquam, ut acciperet sibi regnum, ac revertetur. Vocatis autem decem servis suis, dedit eis decem minas, et ait ad illos: Negotiemini donec veniam. Cives autem ejus oderant eum, miseruntque legationem post illum, dicentes: Nolumus hunc regnare super nos. » Videtur mihi quod homines illi audientes regnum Dei, illud suspicabantur temporale esse a Deo datum in libertatem Hebraici generis: idcirco et suspicabantur quod Jesus ascendens in Jerusalem, **445** sumpturus esset hoc regnum. Dominus autem monstrat eis quod insipientia quædam dicant, non enim temporale regnum ejus; interea et hoc declarat, quod ut Deus cogitationes eorum sciat: unde et hanc parabolam dicit, et hominem generosum se introducit. Nam licet homo fuerit, mansit tamen in fastigio et nobilitate deitatis. Perfecto autem mysterio dispensationis in carne, in regionem longinquam, cælum dico, profectus est, ut acciperet sibi regnum, hoc est, ut quasi et secundum quod homo scideret in dextra

αἰσθησιν ἔρχεται πολλάκις, καὶ ἀναβαίνει ἐπὶ συκομορίαν, πᾶσαν ἡδονὴν καὶ γλυκύτητα, ἥτις διὰ τῆς συκῆς δηλοῦται, μωραίων καὶ ἀπονεκρῶν, καὶ οὕτω; ὑψηλότερος ἑαυτοῦ γενόμενος, καὶ ἀνιθάσσει ἐν τῇ καρδίᾳ διατιθέμενος, ὁρᾶται ὀπὸ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ὁρᾷ, καὶ φησι πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος, Σπεύσας κατήβηθι, τουτέστιν, Ἀνάβηθι διὰ τῆς μετανοίας ἐφ' ὑψηλότερον βίον, κατὰβηθι διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης, μὴ σε ὑποκαλέσῃ ἡ ὑψηλοφροσύνη. Σπεύσον, ταπεινώθητι. Ἐάν γὰρ ταπεινωθῆς, ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μείναι· ἀναγκαῖον γάρ, φησὶν, ἐστὶ τὸ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ταπεινοῦ μένειν με. « Ἐπὶ τίνα γὰρ ἐπιβλέψω, ἢ ἐπὶ τὸν πρῶτον καὶ ἡσυχίον καὶ τρέμοντα τοὺς ἐμούς λόγους; » Ὁ τοιοῦτος καὶ τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων δίδωσι τοῖς πτωχοῖς δαίμοσι. Διτῶν γὰρ ὄντων ἡμῶν τῶν ὑπαρχόντων, σωματικῶν φημι, καὶ ψυχικῶν· τῶν μὲν σωματικῶν πάντων παραχωρεῖ ὁ δίκαιος τοῖς πτωχοῖς τῷ ἔντι, καὶ παντὸς ἀγαθοῦ ἰσχυροί· δαίμοσι· τῶν δὲ ψυχικῶν οὐχ ὑπεξίσταται, ὁ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωθ ἔγνωμεν τὸν Κύριον λέγοντα, Πλὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μὴ ἄφη. Ἀλλὰ καὶ εἰ τινός τι εὐκοφάντησε, τετραπλοῦν ἀποτίνυσσιν. Αἰνίττεται δὲ διὰ τοῦτου, ὅτι πᾶς ὁ διὰ μετανοίας τὴν ἐναντίαν τῇ προτέρᾳ κικλήσκει ὁδὸν ἐρχόμενος, διὰ τῶν τεσσάρων ἀριτῶν πάντα τὰ πρότερον ἀμαρτηθέντα ἐξίπταται, καὶ οὕτως λαμβάνει τὴν σωτηρίαν, καὶ Ἀβραάμ υἱὸς ὀνομάζεται, ὡς καὶ αὐτὸς ἐξελεῖθὼν ἐκ τῆς γῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας τῆς προτέρας κακίας, καὶ ἐξω τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τουτέστιν, ἐξω ἑαυτοῦ γεγονώς, καὶ ἀπαρνησάμενος ἑαυτὸν. Οἶκος γὰρ τοῦ

ἑαυτοῦ γεγονώς, καὶ ἀλλοιωθεὶς, σωτηρίας τυγχάνει

« Ἀκούοντων δὲ αὐτῶν ταῦτα, προσθεὶς εἶπε παραβολὴν, διὰ τὸ ἐγγὺς αὐτὸν εἶναι Ἱερουσαλήμ, καὶ δοκεῖν αὐτοῖς, ὅτι παραχρημα μέλλει ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἀναφανεῖσθαι. Εἶπεν οὖν Ἀνθρωπός τις εὐγενῆς ἐπορεύθη εἰς χώραν μακρὰν, λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν, καὶ ὑποστρίψαι, καλέσας δὲ δέκα θούλους; ἑαυτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς δέκα μνᾶς, καὶ εἶπεν πρὸς αὐτοὺς, Πραγματεύσασθε, ἕως ἔρχομαι. Οἱ δὲ πολλοὶ αὐτοῦ ἐμίσησαν αὐτὸν, καὶ ἀπέστειλαν πρεσβείαν ὀπίσω αὐτοῦ λέγοντες, Οὐ θέλομεν τοῦτον βασιλεύσειν ἐφ' ἡμᾶς. » Δοκί μοι, ὅτι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἀκούοντες βασιλείαν Θεοῦ, αἰσθητὴν ταύτην ὑπελάμβανον παρὰ Θεοῦ εὐδοκηθεῖσαν ἐπὶ ἐλευθερίᾳ τοῦ Ἑβραϊκοῦ γένους; διὰ καὶ ὑπενόουν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀνερχόμενος εἰς Ἱερουσαλήμ, λήψεται ταύτην τὴν βασιλείαν. Ὁ δὲ Κύριος δεικνύων αὐτοῖς, ὅτι ἀνόητά τινα λογίζονται, οὐ γὰρ αἰσθητὴ ἡ βασιλεία αὐτοῦ· ἅμα δὲ καὶ ἐμφαίνων, ὅτι Θεὸς ὢν οἶδε τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν, λέγει ταύτην τὴν παραβολὴν, ἄνθρωπον μὲν εὐγενῆ παρειαγῶν ἑαυτὸν. Κἂν γὰρ ἄνθρωπος γέγονεν, ἀλλὰ μεμνήθηκεν ἐν τῷ ὕψει, καὶ τῇ εὐγενείᾳ τῆς θεότητος, συμπεράνας δὲ τὸ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας μυστηρίου, εἰς χώραν μακρὰν, τὸν οὐρανὸν, φημί, ἀναπεφοίτηκεν, ὡς ἂν λάβῃ βασιλείαν ἑαυτοῦ, τουτέστιν, ὡς ἂν καὶ καθὼ ἄνθρωπος

καθίσει ἐν δεξιῇ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς μετὰ σαρκός. Ὡς μὲν γὰρ Θεός, ἀεὶ συνειρμάζων ἦν τῷ Πατρὶ, ὡς δὲ ἄνθρωπος τότε ἐκάθισεν, ὅταν ἀνελήφθη περιμένων, ἕως οὗ ταθῶσιν οἱ ἐχθροὶ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ, ὅτε τὰ πάντα καὶ ἄκοντα ὑποταχθεῖται αὐτῷ πιστεύσαντα, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Πολλοὶ δὲ αὐτοῦ εἰσιν οἱ Ἰουδαῖοι μισοῦντες αὐτόν. Ἐωράκασι γὰρ, φησὶν, καὶ μεμισήκασι καὶ ἐμὲ, καὶ τὸν Πατέρα μου, οἱ οὐκ ἠθέλησαν αὐτὸν ἐπ' αὐτοῦ βασιλεύσαι. Διὸ καὶ ἔλεγον πρὸς Πιλάτον ἀρνούμενοι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ· «Ὁὐκ ἔχομεν βασιλείαν» καὶ πάλιν· «Μὴ γράφει, Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων.» Καί τινος Ζαχαρίας βοᾷ· «Χαίρε σφόδρα, θύγατερ Σιών, ὅτι Βασιλεὺς σου ἔρχεται σοὶ δίκαιος, καὶ σώζων» καὶ Ἡσαίας· «Ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει» καὶ Δαυὶδ· «Ἐγὼ δὲ καταστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ.» Οἱ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι ἐμίσησαν τὸν Κύριον, ὁ δὲ τοῖς δούλοις αὐτοῦ δέκα μνᾶς δέδωκε. Δοῦλοι δὲ αὐτοῦ οἱ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διακονίας πιστευμένοι, δέκα λεγόμενοι εἶναι, διὰ τὸ τέλειον τῆς ἐκκλησιαστικῆς προστασίας. Ἡ γὰρ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τάξις τελείαν ἔχει τὴν τῶν προσετώτων διακόσμησιν, καὶ οὔτε πλείονα· ἕδει εἶναι, οὔτε ἐλάττωνας. Οἷον, λόγου χάριν, τρία ταῦτα ὀρώμεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καθάρσιν, φωτισμὸν, καὶ τελειώσιν· τρία καὶ τὰ ταῦτα· τὰς ἐνεργείας κληρωσάμενα τάγματα· οἱ διάκονοι καθάρσουσι διὰ κατηχήσεως· καὶ διδασκαλίας, οἱ πρεσβύτεροι φωτίζουσι διὰ τοῦ βαπτισματος, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ ἱερατικά· τάξις καθιστῶσι καὶ τελειοῦσιν, ὃ ἔστι, χειροτονοῦσιν. Ὅρας τὰ τάγματα πρὸς τὰς ἐνεργείας, καὶ οὔτε πλείω, οὔτε ἐλάττω, τὰ τῶν προσετώτων φημί· Τούτοις οὖν τοῖς δούλοις διανέμει δέκα μνᾶς, τὰ χάρισματά φημι, ἃ ἐκάστη δίδεται πρὸς τὸ συμφέρον. Πᾶς γὰρ ὁ προστασίαν ἐγχειρισθεὶς, κἂν ἀνάξιος ἢ, χάρισμα ἔχει ἐξ αὐτῆς τῆς χριστέως, καὶ ἔστι τοῦτο μέγα ὄντως τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας καὶ οἰκονομίας μυστήριον.

καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐπανιθῆναι αὐτὸν λαβόντα τὴν βασιλείαν, εἶπε φωνηθῆναι αὐτῷ τοὺς δούλους τοῦτοῦς, οἳ ἔδωκε τὸ ἀργύριον, ἵνα γνῶ τίς τί διεπραγματεύσατο. Παρεγένετο δὲ ὁ πρῶτος· λέγων· Κύριε, ἡ μνᾶ σου προσεργάσατο δέκα μνᾶς. Καὶ εἶπεν αὐτῷ· Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ, ὅτι ἐν ἡλαχίστῳ πιστὸς ἐγένεο, ἴσθι ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω δέκα πόλεων. Καὶ ἕλθεν ὁ δεύτερος λέγων· Κύριε, ἡ μνᾶ σου ἐποίησε πέντε μνᾶς. Εἶπε δὲ καὶ τούτῳ· Καὶ σὺ γίνου ἐπάνω πέντε πόλεων. Καὶ ἕτερος ἦλθε λέγων· Κύριε, ἰδοὺ ἡ μνᾶ σου, ἣν εἶχον ἀποκειμένην ἐν σουδαρίῳ· ἐφοβούμην γὰρ σε, ὅτι ἄνθρωπος αὐστηρὸς εἶ, αἵρεις δὲ οὐκ ἔθηκας, καὶ θερίζεις δὲ οὐκ ἔσπειρας. Αἰεὶ δὲ αὐτῷ· Ἐκ τοῦ στόματός σου κρινῶ σε, πονηρὲ δοῦλε. Ἦδεῖς, ὅτι ἐγὼ ἄνθρωπος αὐστηρὸς εἰμι, αἵρων δὲ οὐκ ἔθηκα, καὶ θερίζων δὲ οὐκ ἔσπειρα, καὶ διὰ τί οὐκ ἔδωκας τὸ ἀργύριόν μου ἐπὶ τράπεζαν, καὶ ἐγὼ ἔλθων, σὺν τόκῳ ἂν ἐπραξα αὐτό; Καὶ τοῖς

throni magnificentiæ in excelsis cum carne. Et enim sicut Deus, semper considerans fuit Patri: sicut homo autem tunc sedit, quando assumptus est, permanens donec ponantur inimici ejus sub pedes ejus. Hoc autem erit in consummatione, quando omnia etiam quæ nolunt, subjiciuntur ei, credentia quod Dominus Jesus Christus in gloria Dei Patris. Cives autem ejus sunt Judæi, odio habentes illum. Viderunt enim, inquit, et odio habuerunt et me, et Patrem meum, et noluerunt eum super se regnare: unde et dicebant ad Pilatum, negantes regnum ejus: «Non habemus regem;» et iterum: «Ne scribas, Rex Judæorum.» Quamvis Zacharias dicat: «Gaude valde, filia Sion, quia rex tuus veniet tibi justus et salvans?» et Isaias: «Ecce rex justus regnabit;» insuper et David: «Ego autem constitutus sum rex ab eo.» Judæi sane odio habuerunt Dominum. Porro Dominus dedit servis decem minas. Servi autem illi sunt hi quibus in Ecclesia ministerium concreditum est; decem dicuntur esse, propter perfectionem ecclesiasticæ præsentis. Ordo enim in Ecclesia perfectam præsentium dispositionem habet, et neque plures oportebat esse, neque pauciores: ut exempli gratia tria hæc videmus esse in Ecclesia, purgationem, illuminationem, et perfectionem. Operationes etiam illas, tres sortiti sunt ordines. Diaconi purgant per instructionem et doctrinam, presbyteri illuminant per baptismum, episcopi sacerdotales ordines constituunt et perficiunt, hoc est, ordinant. Vides ordines cum operationibus, et neque plures, neque pauciores, præsentium inquam ordines. Illis igitur servis distribuit decem minas, hoc est, dona quæ unicuique data sunt in utilitatem. Omnis enim cuicumque concredita est presentia, etiam si indignus fuerit, donum habet ex unctione sua, id quod magnum divinæ misericordiæ sacramentum est.

VERS. 15-28. «Et factum est ut rediret, accepto regno, misitque vocare servos illos ad se, quibus dederat pecuniam, ut sciret quantum quisque negotiatus esset. Venit autem primus dicens: Domine, mina tua decem minas acquisivit. Et ait illi: Euge, bone serve: quia in minimo fuisti fidelis, habeto potestatem super decem civitates. Et alter venit dicens: Domine, mina tua confecit quinque minas. Et huic ait: Et tu præfectus esto quinque civitatibus. Et alius venit dicens: Domine, ecce mina tua quam habui repositam in sudario: timui enim te, quod homo austerus sis: tollis quod non posuisti, et metis quod non seminasti. Dicit ei: De ore tuo te judicabo, serve male. Sciebas quod ego homo austerus sim, tollens quod non posui, et metens quod non seminavi: et quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, et ego veniens cum usuris utique exegissem illam? Et

⁹⁷ Psal. II. 18.

stantibus dixit: Auferite ab illo minam, et date illi qui decem minas habet. Et dixerunt ei: Domine, habet decem minas. Dico vobis, quod omni habenti dabitur, ab eo autem qui non habet, etiam quod habet, auferetur. Quia inimicos suos illos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, et interficite ante me. Et his dictis ibat pergens ascendere Hierosolymam. » Cum rediturus est Christus generosus ille et secundum humanam naturam, ex regio enim genere descendit Dominus, et secundum divinam, hoc est, in secundo ejus adventu, quando apparebit rex cum angelis in gloria Patris veniens, et omne genu flectetur ei: tunc sane ad rationem adiget, eos qui dona acceperunt, et inveniatur unus quidem multis profuisse, et decuplicasse donum, alius autem profuisse quidem et ipse, sed paucioribus profuisse: alius autem nemini profuisse, sed ignaviter transivisse negotiationis tempus. Proinde qui decuplicavit quod acceperat, super decem civitates constituitur, hoc est, multiplices retributiones accipit: et alius deinceps juxta suam recipit proportionem. Qui autem nihil lucratus fuit, condemnatur. Videamus autem et quid dicat: Domine, ecce mina tua, accipe eam, habui enim istam in sudario reconditam. Dominus mortuus sudario involutus fuit, et Lazari facies in sepulcro sudario obvoluta fuit⁹⁹. Merito igitur ignavus ille in sudario inquit reconditum fuisse donum. Mortuum enim illud fecerat, et inefficax, non evolvens, neque lucrum faciens. Timebam enim te, inquit, quia tollis quod non possidisti. Talia multi prætexunt. Nolentes enim ullis prodesse, dicunt: Ubi non seminavit Deus bonam indolem et aptitudinem, illinc ne requiras messem. Illum non fecit industrium, et ad doctrinam idoneum, et quid a me exigitur ut inde fructum faciam? Idcirco Dominus dicit: Tu doce, et depone pecuniam meam apud mensarios, hoc est, apud omnes homines, qui propositi sunt ut percipiant utilitatem. Omnis enim homo mensarius a Deo ordinatus **447** est, ut in hujus mundi officina magna negotietur. Et ego veniens exegissem illud, hoc est, repetiissem, cum usura. Oportet igitur et nos quod nostrum est facere: alios autem Dominus judicabit, si noluerint utilitatem inde percipere. Tollitur igitur donum, et datur bono negotiatori. Nam licet is habeat, propter istud ipsum tamen magis debet plura accipere. Habenti enim dabitur, hoc est, ei qui ex negotiatione boni multa lucratus fuerit, illi dabitur et amplius. Nam si parva in decupla fecit crescere, manifestum quod et plura decuplicabit, majoris lucri auctor domino futurus. A negligente autem et ignavo, et cui non est studium ut crescat et augeatur quod acceperat, et istuc ipsum quod habet tolletur, ut ne res dominica frustra vacet, quæ dari potest alteri, et multiplicari. Hæc non solum de sermone et doctrina exponimus, sed et de

A παραστῶν εἶπεν· Ἄρατε ἀπ' αὐτοῦ τὴν μνᾶν, καὶ δότε τῷ τὰς δέκα μνᾶς ἔχοντι. Καὶ εἶπον αὐτῷ· Κύριε, δέκα μνᾶς ἔχει. Λέγω ὑμῖν, ὅτι παντὶ τῷ ἔχοντι δοθήσεται, ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ ἔχει, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Πλὴν τοὺς ἐχθροὺς μου ἐκείνους τοὺς μὴ θελήσαντάς με βασιλεύσαι ἐπ' αὐτοῖς, ἀγάγετε ὧδε, καὶ κατασφάξετε ἐμπροσθέν μου. Καὶ εἰπὼν ταῦτα, ἐπορεύετο ἐμπροσθεν, ἀναβαίνων εἰς Ἱερουσόλυμα. » Ἐν τῷ ἐπιανέρχῃσθαι αὐτὸν, ὁ Χριστὸς ὁ εὐγενὴς, καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἐκ βασιλικῷ γὰρ γένους κατήγετο ὁ Κύριος, καὶ κατὰ τὸ θεῖον, τουτέστιν, ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ ἐλεύσει, ὅτε φανήσεται βασιλεὺς μετὰ τῶν ἀγγέλων ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς ἐρχόμενος, καὶ πᾶν γόνυ κάμψει αὐτῷ, τότε δὴ τότε καὶ τοὺς τὰ χαρίσματα δεξαμένους δούλους λογοπραγεῖ, καὶ εὐρίσκονται, ὁ μὲν πολλοὺς ὠφελήσας, καὶ δεκαπλασιάσας τὸ χάρισμα, ὁ δὲ ὠφελήσας μὲν καὶ αὐτὸς, ἐλάττους δὲ, ὁ δὲ μὴδ' ὄλων ὠφελήσας τινὰ, ἀλλ' ἐν βαθ. μ. ἔδ. ἀπανθήσας τὸν καιρὸν τῆς πραγματείας. Διὸ ὁ μὲν δεκαπλασιάσας ὁ ἔλαβεν, ἐπάνω δέκα πλείων καθίσταται, τουτέστιν, ἀρχὴν δέκα πλείων λαμβάνει, ὅ ἐστι, πολλαπλασίους τὰς ἀμοιβὰς δέχεται. Καὶ ὁ ἐφεξῆς κατὰ τὴν ἀναλογίαν. Ὁ δὲ μὴδὲν κερδάνεις, κατακρίνεται. Ἴδωμεν δὲ καὶ τί φησι· Κύριε, ἰδοὺ ἡ μνᾶ σου, λάβε ταύτην· ἔχον γὰρ ταύτην ἐν σουδαρίῳ ἀποκειμένην. Νεκρῶ ὄντι τῷ Κυρίῳ σουδαρίον περιετέθη, καὶ τοῦ Λαζάρου ἐν τῷ τάφῳ ἡ ὄψις σουδαρίῳ περιεκαλύπτετο· εἰκότως οὖν ἐκνεκρῶσθε οὗτος σουδαρίῳ φησὶν ἐναποθεῖναι τὸ χάρισμα νεκρὸν γὰρ αὐτὸν ποιήσας καὶ ἀνανέργητον, οὐκ ἐπιχειρήσασο, οὐδὲ κενέρωσεν. Ἐφοδούμην γὰρ σε, φησὶν, ὅτι αἱρεῖς ὃ οὐκ ἔθηκας. Τοιαῦτα πολλοὶ προφασίζονται· μὴ θέλοντες γὰρ ὠφελῆσαι τινὰς, φασὶν, ὅτι Ὁπου οὐκ ἔσπειρον ὁ θεὸς εὐφύειν, καὶ ἐπιτηδωσιότητα, ἐκείθεν μὴ ζῆτες θέρος. Ἴδὲ δευτὴρ οὐκ ἐποίησαν εὐφύειν καὶ πρὸς μάθησιν ἐπιτέθειον, καὶ τί με ἀπαιτεῖ τὴν ἐκείνου ὠφείλιαν; Διὸ καὶ ὁ Κύριός φησι· Σὺ διδάξον, καὶ κατάβαλε τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπέζιταις, τουτέστι, πᾶσι τοῖς πρὸς τὴν ὠφελίσθαι προκειμένους ἀνθρώποις. Πῆξ γὰρ ἄνθρωπος, τραπέζιτης ὑπὸ θεοῦ προκαχέρισταί, ὥστε ἐν τῷ μεγάλῳ τοῦ κόσμου τούτου ἐργαστηρίῳ πραγματεύεσθαι. Καὶ ἐγὼ ἐλθὼν, ἔπραξα ἂν αὐτὸ, τουτέστιν, ἀπήτησα σὺν τόκῳ. Δεῖ μὲν γὰρ ἡμᾶς τὸ οὐκ εἶλον ποιεῖν, περὶ δὲ τῶν μετέπειτα, θεὸς κρίνει τοὺς μὴ θελήσαντας ὠφελῆσθαι. Αἱρεται οὖν τὸ χάρισμα, καὶ δίδεται τῷ ἀγαθῷ πραγματευτῇ· κἂν γὰρ ἔχη, μᾶλλον δὲ αὐτὸ τοῦτο ὄφελει πλείω προσλαβεῖν. Τῷ γὰρ ἔχοντι δοθήσεται, τουτέστι, τῷ ἐκ τοῦ καλῶς πραγματευσάσθαι πολλῶν εὐπορήσαντι, ἐκείνῳ δοθήσεται καὶ πλείω. Εἰ γὰρ τὰ ὀλίγα ἠύξησε δεκαπλασιάσας, πρόδηλον ὅτι τὰ πλείω δεκαπλασιάσων, πλείονος κέρδους πρόξενος τῷ δεσπότῃ ἔσται. Ἄπὸ δὲ ἀμελοῦς καὶ ἀνηροῦ, καὶ μὴ αὐξήσαι σπουδάσαντος ὁ ἔλαβε, καὶ αὐτὸ ἐκεῖνο, ὃ ἔχει, ἀρθήσεται, ἢ καὶ μὴ ἀργῆ τὸ δεσποτικὸν πρᾶγμα, δυνατὸν ὅν δοθῆναι

⁹⁹ Joan. xi.

ἐτίρω, καὶ πολυπλασιασθῆναι. Ταῦτα δὲ μὴ μόνον Ἀ ἐπὶ τοῦ λόγου, καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκλαμβάνομεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν. Καὶ γὰρ κἀν ταῦταις δέδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς χαρίσματα, τῷ μὲν νηστείας, τῷ δὲ ἐλεημοσύνης, τῷ δὲ πραύτητος, τῷ δὲ ἀτυφίας. Κἀν μὲν νήφωμεν, πολυπλασιάζομεν ταῦτα· ἂν δὲ βῆθυμῶμεν, καὶ ἀπονεκρωθῶμεν τῇ προαιρέσει, ἕτερον αἰτιαζόμεθα τὸν Θεόν, ὡς εἰώθαμεν λέγειν, Καὶ τί ποιήσω; Ἐάν ὁ δεῖνα ἦ ἅγιος, θέλει ὁ Θεός, καὶ ἐστὶν ἅγιος· ἐμὲ οὐ θέλει, καὶ οὐκ εἰμί. Καὶ ἐκεῖνος Πέτρος ἦν, ἐκεῖνος Παῦλος. Ἀνόητε ἀνθρώπε, ἡ μὲν αὕτη Πέτρον σε ποιεῖ καὶ Παῦλον. Ἔργασαι δὲ κατὰ δύναμιν, καὶ προσάγαγε τι τῷ δεδωκότι, κἀν μὴ ὅσον ὁ Πέτρος, καὶ Παῦλος· κὺ δὲ τὰ αὐτὰ τῷ Πέτρῳ καὶ τῷ Παύλῳ δεξάμενος· κἀκεῖνος γὰρ μὲν, καὶ σὺ μὲν ἐπειτα μὴδὲ κινήθεις δλωσ εἰς ἐργασίαν τοῦ καλοῦ αἰτιᾶ τὸν Θεόν; Διὰ τοῦτο ἀνάξιοι εὐρισκόμενοι τῶν χαρισμάτων, ἀπογυμούμεθα τούτων. Τοὺς δὲ ἐχθρούς μου, φησὶ, τοὺς μὴ θέλοντάς με βασιλεῦσαι, ἀγάγετε ὧδε, καὶ σφάζετε· τοὺς Ἰουδαίου; φησὶν, οὐ; καταφθορᾶ παρᾶδῶσι, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον παραπέμψων αὐτούς. Καὶ μέντοι οὗτοι οἱ ἀθλοὶ κίνταῦθα, ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ φημί, κατεσφάγησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων, τηρούμενοι καὶ φυλαξόμενοι τῇ ἐκεῖ σφραγῇ.

ε Καὶ ἐγένετο ὡς ἤγγισεν εἰς Βηθφαγή, καὶ Βηθανίαν πρὸς τὸ ὄρος; τὸ καλούμενον Ἐλαιῶν, ἀπέστειλε δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἰπὼν· Ὑπάγετε εἰς τὴν κατέναντι κώμην, ἐν ἣ εἰσπορευόμενοι, εὐρήσατε πῶλον δεδεμένον, ἐφ' ὃν οὐδεὶς πώποτε ἀνθρώπων ἐκάθισε· λύσαντες αὐτὸν ἀγάγετε, καὶ ἐάν τις ὄμας ἐρωτᾷ, Διατί λύετε; οὕτως ἐρῆτε αὐτῷ, ὅτι Ὁ Κύριος αὐτοῦ χρεῖαν ἔχει. Ἀπαλθόντες δὲ οἱ ἀπεσταλμένοι, εὗρον καθὼς εἶπεν αὐτοῖς. Αὐόντων δὲ αὐτῶν τὸν πῶλον, εἶπον οἱ κύριοι αὐτοῦ πρὸς αὐτούς· Τί λύετε τὸν πῶλον; Οἱ δὲ εἶπον· Ὁ Κύριος αὐτοῦ χρεῖαν ἔχει. Καὶ ἤγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐπιβίβσαντες; ἐαυτῶν τὰ ἱμάτια ἐπὶ τὸν πῶλον, ἐπέβιβσαν τὸν Ἰησοῦν. Πορευομένου δὲ αὐτοῦ, ὑπεστρώνυσον τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἐν τῇ ὁδῷ. Ἐγγιζόντος δὲ αὐτοῦ ἤδη πρὸς τῇ καταβάσει τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, ἤρξαντο ἄπαν τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν καίροντες, αἰνεῖν τὸν Θεὸν φωνῇ μεγάλῃ περὶ πασῶν, ὧν εἶδον δυνάμειον, λέγοντες· Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος Βασιλεὺς ἐν ὀνόματι Κυρίου. Εἰρήνη ἐν οὐρανῷ, καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις. Καὶ τινες τῶν Φαρισαίων ἀπὸ τοῦ ὄχλου εἶπον πρὸς αὐτόν· Διδάσκαλε, ἐπιτίμησον τοῖς μαθηταῖς σου. Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐάν οὗτοι σωπῆσωσιν, οἱ λίθοι κεκράξονται. » Δύο ἐν ταυτῷ ὁ Κύριος ὑποδηλώνει ἐπὶ τοῦ πῶλου καθίζει· ἐν μὲν πληρῶν προφητείαν τὴν λέγουσαν, Ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἐρχεται καθήμενος ἐπὶ ὄνου· ἕτερον δὲ, τροπικῶς; ἡμῖν αἰνιττόμενος, ὅτι ἐπιθήσεται ἐπὶ τὸν θρόνον, καὶ ἀκάθαρτον, καὶ ἀδάμαστον ἐθνικὸν λαόν. Οὗ γὰρ δήπου διὰ τὸ τῆς ὁδοῦ μῆκος ἐδείκτο τοῦ ὁποσούτου· ὁ γὰρ πᾶσαν Γαλιλαίαν καὶ Ἰουδαίαν περὶ περιερχόμενος, πῶς ἂν ἀπὸ Βηθανίας εἰς Ἱερουσαλήμ διῶν, ἐδείχθη τοῦ πῶλου, ὀλίγου ὄντος τοῦ διαστήματος, ὡς πάντες ἴσασιν; Ὅπερ οὖν εἶπον, ἡσυχῶ; ταῦτα ποιεῖ. Δεδεμένος δὲ ἦν ὁ πῶλος καὶ

moralibus virtutibus. Nam et in his dona nobis dedit Deus, utpote uni donum jejunii, alii vero elemosynæ, alii autem mansuetudinis, alii autem humilitatis. Et si quidem sobrii fuerimus et vigilantes, multiplicabimus hæc; sin autem negligentes, et voluntate mortui, postea arguemus Deum, ut consuevimus dicere: Et quid faciam? Si quis fuerit sanctus, vult Deus, et est sanctus: me non vult, et non sum: et ille Petrus fuit, et ille Paulus fuit. Stulte homo, mina illa Paulum te fecit et Petrum. Operare autem juxta virtutem, et offer aliquid ei qui dedit, etiamsi non quantum Paulus et Petrus. Tu autem cum eadem acceperis quæ Petrus et Paulus: nam et ille minam, et tu minam: postea non motus omnino ad operationem boni, arguis Deum? Propter hoc indigni inventi donis, illis spoliabimur. Inimicos meos, dicit, eos qui nolunt me regnare, adducite huc, et occidite. Judæos dicit, quos interitui tradet, in ignem æternum mittens illos. Atque adeo illi miseri in hoc mundo occisi sunt a Romanis exercitibus, servanturque inter necionem quæ illis est. Καὶ μέντοι οὗτοι οἱ ἀθλοὶ κίνταῦθα, ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ φημί, κατεσφάγησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων, τηρούμενοι καὶ φυλαξόμενοι τῇ ἐκεῖ σφραγῇ.

VERS. 29 40. « Et factum est cum appropinquasset ad Bethphage et Bethaniam juxta montem qui vocatur Olivarum, misit duos discipulos suos, dicens: Ite in castellum quod e regione est, in Quod introeuntes invenietis pullum asiinæ, alligatum, in quo nemo unquam hominum sedit. Solvite illum, et adducite. Et si quis vos interrogaverit, Quare solvitis? sic dicetis ei: Quia Dominus eo opus habet. Abierunt autem qui missi erant, et invenerunt sicut dixerat illis. Solventibus autem illis pullum, dixerunt domini ejus ad illos: Quare solvitis pullum? At illi dixerunt: Quia Dominus eo opus habet. Et duxerunt illum ad Jesum, et injectis vestimentis suis super pullum, imposuerunt Jesum. 448 Euntes autem illo, substernebant vestimenta sua in via. Et cum appropinquaret jam ad descensum montis Olivarum, cœperunt omnis multitudo discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus quas viderunt virtutibus, dicentes: Benedictus qui venit Rex in nomine Domini. Pax in cœlo, et gloria in altissimis. Et quidam Phariseorum e turba dixerunt ad illum: Magister, increpa discipulos tuos. Quibus ipse ait: Dico vobis, quod si hi tacuerint, mox lapides clamabunt. » Dominus super pullum sedens, duo declarat: unum quod impleat prophetiam dicentem: « Ecce rex tuus venit sedens super asinam¹⁰⁷; » secundum figuratim nobis insinuat quod sessurus sit super novum et indomitum et immunum populum gentilem. Non enim videlicet pro itinere longitudine jumento opus habebat. Qui enim per totam Galilæam et Judæam pedestri itinere circueibat, quomodo a Bethania in Jerusalem transiens rogaret ut pullus sibi daretur, cum non sit tanta distantia, ut sciunt omnes? Proinde, ut dicebam, mystica sunt hæc. Vincit autem erat pullus,

¹⁰⁷ Matih. xxi, 5.

et dominos habebat multos : sed solutus est ab apostolis, hoc est ab his qui missi fuerunt. Sensus autem hunc habet : Bethania quidem domus obedientie interpretatur, Bethphage vero, domus maxillarum. Erat sane vicus sacerdotum. Etenim maxillae sacerdotibus dabantur, sicut in lege scriptum est. Indicatur autem per maxillas sermo doctrinae, quem spirituales maxillae efficiunt, et attenuant. Ubi igitur domus sermonis doctrinae, et obedientiae erga illum, illuc mittuntur discipuli Domini, et solvunt populum catenis peccatorum ligatum, multisque curis vitae : et pro eo quod habet multos dominos et deos, faciunt eum habere unum Dominum Jesum Christum, et unum Deum Patrem. Ubi autem non est domus obedientiae, vel susceptio verbi doctrinae, ibi illud non fit, neque pullus solvitur. Duos autem missos esse Christum ut obediant ei, duo ordines ministrent, prophetae, et apostoli. Et ducunt eum ex castello, ut discamus fuisse populum valde crassum et ineruditum. Non dum enim saderat super eum sermo vel Mosaicus, vel propheticus, sed pullus erat indomitus. Quamvis autem evangelista alius dixit pueros fuisse qui clamabant : Hosanna filio David⁶⁶ : attamen et illi insinuabant novum populum. Credendo enim Jesum ex semine David secundum carnem apparuisse, gloriam retulerunt Deo, secundum quod scriptum est : Populus qui creator, laudabit Dominum⁶⁷. Vestimentorum autem substratio, significare videtur quod exoti hominem veterem, **449** qui digni sunt laudare Jesum, substerant illum et subjiciant ipsi, ut eum ascenderit, sanctificet eum, et non ultra repugnet caro spiritui, ut et ipsi possint dicere : Subjectus sui Domino, et oravi eum⁶⁸. Porro omnem multitudinem discipulorum dixit Lucas laudare Deum : discipulos vocans simpliciter omnes qui sequuntur Jesum, non solum duodecim, veterseptuaginta, sed omnem multitudinem quae vel propter miracula, vel ad tempus trahebatur a doctrina ut sequeretur Jesum, in qua et pueros fuisse verisimile est, sicut alii evangelistae dixerunt ; et hi a Matti Deo, regem illum constabantur in nomine Dei venturum, hoc est, ut Deum ; et pacem dicunt in caelo, pro eo quod est : Antiquum bellum quod habuimus contra Deum, direptum est. Non enim erat in terra rex Deus, nunc autem invenio Deo super terram, merito pax in caelo, et idcirco gloria in altissimis, angelis glorificantibus in unione et concillatione tali quam nobis rex et Deus qui pullo vehitur, largitus est. Etenim istud ipsum, quod Deus existens super terram apparuerit, et in regione inimicorum suorum ambulaverit, indicat factum inter nos et ipsum. Porro Pharisaei murmurabant quod regem eum nominaverat populus, et quod ut Deum laudaverat. Ad seditionem enim pertinere nomen regis, et ad blasphemiam Domini existimabant. At Dominus : Si hi, inquit,

A κυριους εἶχε πολλους, ἀλλὰ λύεται παρὰ τῶν ἀποστόλων, τουτέστι, τῶν ἀποσταλάντων. Τοῦτο δὲ τοιοῦτον ἐστὶ· Βηθανία μὲν οἶκος ὑπακοῆς· ἐρμηνεύεται, Βεθφαγή δὲ οἶκος σιαγῶνων, ἱερατικὸς ὢν τόπος. Καὶ γὰρ σιαγῶνες τοῖς ἱερεῦσιν εἶδοντο, ὡς ἐν τῷ νόμῳ ἀναγέγραπται. Δηλοῦται δὲ διὰ τῶν σιαγῶνων ὁ τῆς διδασκαλίας λόγος, ὃν αἱ ψυχικαὶ σιαγῶνες κατεργάζονται, καὶ λεπτόνουσιν. Ἐνθα τοῖς οἴκος τοῦ λόγου τοῦ διδασκαλικοῦ, καὶ τῆς πρὸς τοῦτον ὑπακοῆς, ἐκεῖ στέλλονται οἱ τοῦ Κυρίου μαθηταί, καὶ λύουσι τὸν ταῖς σιραις δεδεμένον τῶν ἁμαρτιῶν λαόν, καὶ ταῖς φροντίσι τοῦ βίου ταῖς· πολλαῖς, καὶ ἀνεὶ τοῦ, πολλοὺς ἔχειν κυριους, καὶ θεοὺς, ποιοῦσιν αὐτὸν ἔχειν ἓνα Κύριον Ἰησοῦν, καὶ ἓνα Θεὸν Πατέρα. Ἐπου γὰρ οὐκ ἐστὶν οἶκος ὑπακοῆς, οὐδὲ παραδοχὴ λόγου διδασκαλικοῦ, τοιοῦτόν τι οὐ γίνεται ἐκεῖ, οὐδὲ λύεται ὁ πῶλος. Δύο δὲ ὄντες οἱ ἀποσταλμένοι, τοῦτο αἰνίττονται, ὅτι τῇ τοῦ ἐθνικοῦ λαοῦ προσηγορίῃ, καὶ τῇ πρὸς Χριστὸν ὑποταγῇ δύο τάγματα ὑπουργοῦσι, προφήται, καὶ ἀπόστολοι. Καὶ ἀγούσιν αὐτὸν ἐκ τινος κώμης, ἵνα μάθωμεν ὅτι ἀγοικίᾳ πολλῇ συνῆν ὁ λαὸς οὗτος καὶ ἀπαιδευσίᾳ. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἐκάθισεν ἐπ' αὐτὸν οὐδέποτε λόγος ἢ Μωσαϊκὸς, ἢ προφητικὸς, ἀλλὰ πῶλος ἦν ἀπαίδευτος. Εἰ δὲ καὶ, ὡς ἕτερος τῶν εὐαγγελιστῶν ἔφη, παιδὲς ἦσαν οἱ βρωῦντες τὴν Ἄσπρην τῷ υἱῷ Δαυὶδ, καὶ οὗτοι ἂν ὑπαινίττοντο τὸν αὐτὸν νέον λαόν, διὰ τοῦ πιστεύειν τῷ Ἰησοῦ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ σαρκὶ φανέντι, ὅξξαν ἀναπέμποντες Θεῷ κατὰ τὸ γαρραμμένον, Λαὸς ὁ κτίσθμενος αἰνέσει τὸν Κύριον. Ἡ δὲ τῶν ἱματίων ὑπόστρωσις τῷτε σημαίνει εἰκοιν, ὅτι ἐκδύμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον οἱ ἄξιτοι ὄντες ὁμνεῖν τὸν Ἰησοῦν, ἀποστρωνύουσιν αὐτὸν, καὶ ὑποτάττουσιν αὐτῷ, ἵνα ἐκιδῆς αὐτοῦ, ἀγίασῃ αὐτὸν, καὶ μηκέτι ἡ σὰρξ ἐπανίστηται τῷ πνεύματι, ὡς ἂν καὶ αὐτοὶ ἔχουσι λέγειν, Ὑπετάγη τῷ Κυρίῳ, καὶ ἰκέτευσα αὐτόν. Ἄπαν δὲ τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν ἔφη ὁ Λουκᾶς αἰνεῖν τὸν Θεόν, μαθητὰς λέγων ἀπλῶς τοὺς ἀκολουθοῦντας πάντας τῷ Ἰησοῦ, οὐ τοὺς δύο μόνους, οὐδὲ τοὺς ἑβδομήκοντα, ἀλλὰ τὸν ὅλον ἅπαντα τὸν ἢ διὰ χρεῖαν θαυμάτων, ἢ διὰ τὸ πρὸς καιρὸν θέλγεσθαι ὑπὸ τῆς διδασκαλίας ἀκολουθοῦντα τῷ Ἰησοῦ, ἐν οἷς εἰκὸς καὶ νῆπια ἀναμιγλῆθαι, καθὰ ἕτεροι εἶπον εὐαγγελισταί· Θεοφοροῦμενοι δὲ οὗτοι, βασιλέα αὐτὸν ἀνομολογοῦσιν, ἐν ὀνόματι Κυρίου ἐρχόμενον, τουτέστιν, ὡς Θεόν, καὶ, Εἰρήνην, φασίν, ἐν οὐρανῷ, ἀνεὶ τοῦ, Ὁ παλαιὸς πόλεμος, ἐν εἴχομεν πρὸς τὸν Θεόν, καταλύθη. Οὐ γὰρ ἦν ἐν τῇ γῆ βασιλεὺς Θεός. Νῦν δὲ τοῦ Θεοῦ ἐρχομένου ἐπὶ γῆς, εἰρήνην εἰκότως ἐν οὐρανῷ. Καὶ διὰ τοῦτο ὅξα ἐν οὐρανοῖς, τῶν ἀγγέλων δοξαζόντων ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἐνώσει, καὶ καταλλαγῇ, ἣν ἔμιν ὁ ἐπὶ πάλου ἐρχόμενος βασιλεὺς καὶ Θεὸς ἔγαριστο. Αὐτὸ γὰρ τοῦτο, τὸ Θεὸν ὄντα ἐπὶ γῆς φαίνεσθαι, καὶ ἐν τῇ χώρῃ ἡμῶν τῶν ἐθρῶν αὐτοῦ περιπατεῖν, ὅλοι σπουδᾶς γενέσθαι μεταξύ ἡμῶν καὶ αὐτοῦ. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι διεγόγγυον, ὅτι τε βασιλέα αὐτὸν ὀνόμαζε τὸ πλῆ-

⁶⁶ Matth. xxi, 9. ⁶⁷ Psal. ci, 19. ⁶⁸ Psal. xxxvi, 6.

ους, καὶ ἔτι ὡς θεὸν αὐτὸν ὑμῶν· εἰς ἀντροσίαν A
 γὰρ φέρεται τὸ τοῦ βασιλέως· ὄνομα ἐπισημασμένον
 αὐτῷ, καὶ εἰς βλασφημίαν τοῦ Κυρίου. Ὁ δὲ· Ἐάν οὐ-
 τοι, φησὶ, σιωπήσῃσιν, οἱ λίθοι κεκράζονται. Μὴ γὰρ
 καταχαριζόμενοι μοι ταῦτα φασὶν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' ἀπὸ
 πασῶν, ὧν εἶδον, δυνάμεων πιθόμενοι, καὶ κα-
 ταναγκάζόμενοι ταύτην τὴν δοξολογίαν προσφέρουσι.

Ἐ καὶ ὡς ἤγγισεν ἰδὼν τὴν πόλιν, ἐκλαυσεν ἐπ'
 αὐτῇ, λέγων ὅτι, Εἰ ἔγνων· καὶ σὺ, καὶ γε ἐν τῇ
 ἡμέρᾳ σου ταύτῃ τὰ πρὸς εἰρήνην σου. Nῦν δὲ
 ἐκρύβη ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου. Ὅτι ἤρξουσιν ἡμέραι ἐπὶ
 σέ, καὶ περιβαλοῦσιν οἱ ἐχθροὶ σου χάρακά σοι, καὶ
 περικυκλώσουσί σε, καὶ συνέξουσὶ σε πάντοθεν, καὶ
 ἐδαψιοῦσὶ σε, καὶ τὰ τέκνα σου ἐν σοὶ, καὶ οὐκ ἀφή-
 σουσιν ἐν σοὶ λίθον ἐπὶ λίθῳ, ἀνθ' ὧν οὐκ ἔγνων τὸν
 κειρὸν τῆς ἐπισκοπῆς σου. Ἐ κλαίει ἐπὶ τῇ πόλει
 ὡς φιλιάνθρωπος, οὐ γὰρ ἤθελεν ἀπολέσαι τὸς ἐν
 ταύτῃ διὰ τὸ καθ' αὐτοῦ τόλμημα. Δείκνυσιν οὖν
 τὰ σπλάγχνα τοῦ ἐλέους διὰ τοῦ κλαυθμοῦ. Ὅτι
 γὰρ ἤλθει αὐτοὺς καὶ οὐ μόνον πρὸ τοῦ σταυροῦ,
 ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἐπιστροφὴν
 αὐτῶν ἐδίψα, δῆλον ἐκ τοῦ μετὰ τριακονταετη-
 ριακονταπέντε γὰρ παρῆδραμον, παραδοῦναι αὐτοῦ·
 τοῖς Ῥωμαίοις. Πάντως γὰρ δι' οὐδὲν ἄλλο τὴν τι-
 μωρίαν ἀνεβάλλετο, ἢ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐπι-
 στροφῆς αὐτῶν. Κλαίει οὖν τὴν ἀναισθησίαν τῆς
 Ἱερουσαλήμ, καὶ φησὶν· Εἰ ἔγνων καὶ σὺ καὶ γε ἐν
 τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ τὰ πρὸς εἰρήνην σου, τουτέστιν, εἰ
 ἔγνων νῦν ἃ σοι συμφέροι, καὶ εἰρήνην καὶ ἀνάπαυ-
 σιν ἐπάγει, ἃ τινὰ εἰσὶν ἡ πίστις ἢ πρὸς ἐμὲ, καὶ τὸ
 ἀποχέσθαι τῆς κατ' ἐμοῦ ἐπιβουλῆς. Nῦν δὲ ἀπε-
 κρύβη ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου, ὅτι δι' ἐμὲ τὸν ὑπὸ σοῦ
 ἀθετούμενον, καταλήφονται σε κακὰ ἀφόρητα, καὶ
 τότε καὶ τότε πείσῃ, ἀνθ' ὧν οὐκ ἔγνων τὸν κειρὸν
 τῆς ἐπισκοπῆς σου, τουτέστι, τῆς ἐμῆς παρουσίας,
 ὅτε ἤθελον ἐπισκέψασθαι σε καὶ σῶσαι. Ἔδει οὖν
 γινῶναι σε τὰ πρὸς εἰρήνην σου, καὶ πιστεῦσαι εἰς
 ἐμὲ, καὶ εἶχεσ ἂν εἰρήνην ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων, καὶ
 πάσης κακώσεως ἀπαλλαγῆν. Καὶ γὰρ οἱ πιστεύ-
 σαντες τῷ Χριστῷ πάντες, τῆς ἀλώσεως ὑπέρτατοι
 γεγόνασιν, ὥστε εἰ πάντες ἐπίστευσαν, οὐδεὶς ἂν
 ἐλάω.

Ἐ καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν, ἤρξατο ἐκβάλλειν
 τοὺς πωλοῦντας ἐν αὐτῷ καὶ ἀγοράζοντας, λέγων
 αὐτοῖς· Γέγραπται, Ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς
 ἔσται· ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ἐποίησατε σπήλαιον ληστῶν. D
 Καὶ ἦν διδάσκων τὸ καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ. Οἱ δὲ
 ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς ἐζήτουν αὐτὸν ἀπολέ-
 σαι, καὶ οἱ πρῶτοι τοῦ λαοῦ. Καὶ οὐκ εὗρισκον τὸ
 τί ποιήσουσιν· ὁ λαὸς γὰρ ἅπας ἐξεκρέματο αὐτοῦ
 ἀκούων. Καὶ ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων
 διδάσκοντος αὐτοῦ τὸν λαὸν ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ εὐαγγε-
 λίζομένου, ἐπίστησαν οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς
 σὺν τοῖς πρεσβυτέροις, καὶ εἶπον πρὸς αὐτὸν λέγον-
 τες· Εἰπὲ ἡμῖν, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; ἢ τίς
 ἐστὶν ὁ δόξῃ σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην; Ἀποκριθεὶς
 δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς· Ἐρωτήσω κατὰ ὁμοίαν ἕνα λόγον,
 καὶ ἀποταμί μοι· Τὸ Βάπτισμα Ἰωάννου ἐξ οὐρανοῦ
 ἦν, ἢ ἐξ ἀνθρώπων; Οἱ δὲ συνελογίσαντο ἐν ἑαυτοῖς
 λέγοντες, ὅτι Ἐάν εἰπωμεν, ἐξ οὐρανοῦ, ἔρει, τίς τί

VERS. 41-44. « Et ut appropinquavit, videns ci-
 vilitatem, flevit super illam, dicens : Si cognovisses,
 et tu, et quidem in isto die tuo, quæ ad pacem
 tuam. Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis,
 quia venient dies in te, et circumdabunt te inimici
 tui vallo, et cingent te et coangustabunt te undique,
 et solo æquabunt te, et filios tuos qui in te sunt, et
 non relinquent in te lapidem super lapidem, eo
 quod non cognoveris tempus visitationis tuæ. » Plo-
 rat super civitate ut misericors, nolens perire eis
 qui in illa, propter facinus contra se. Ostendit ita-
 que viscera misericordiæ per sctum. Quod enim
 miserebatur eis, et non solum ante crucem, sed et
 post crucem etiam conversionem eorum siliebat,
 manifestum est ex eo quod post triginta quinque
 annos Romanis traditi sunt. Nam propter nihil aliud
 distulit supplicium, quam quod cupiebat eos con-
 verti. Fluit igitur stupiditatem ipsius Jerusalem, et
 ait : Si cognovisses et tu, et quidem in isto die tuo,
 quæ ad pacem tuam. Hoc est, si cognovisses quæ
 nunc tibi conferunt, ac pacem et quietem afferunt,
 nempe fidem erga me, et cessationem a persejucendo
 me. Nunc autem sunt abscondita ab oculis 450 tuis,
 quod propter me, quem tu reprobas, innumera mala
 te apprehendent, patierisque hæc ac illa, eo quod
 non cognoveris tempus visitationis tuæ, hoc est, mel
 adventus, quando veni ut inviserem te, et salva-
 rem. Oportebat igitur sciri te quæ ad pacem tuam,
 ut in me crederes, et habuisses utique pacem a Ro-
 manis, et omnis vexationis liberationem. Etenim
 omnes qui crediderunt Christo, a captivitate fue-
 runt securi : et ita si omnes credidissent, nullus
 fuisset captus.

VERS. 45-48. « Et ingressus in templum, cœpit
 ejicere vendentes in illo et ementes, dicens illis :
 Scriptum est, Domus mea domus precatationis est ;
 D vos autem fecistis illam speluncam latronum. Et
 docebat quotidie in templo. Principes autem sacer-
 dotum et Scribæ quærebant illum perdere, et pri-
 mores plebis : nec inveniebant quid facerent. Totus
 enim populus pendebat ab ore ejus cum audiret il-
 lum. Et factum est in uno dierum illorum, docente
 illo populum in templo, et evangelizante, convene-
 runt principes sacerdotum et Scribæ cum seniori-
 bus, et aiunt illi, dicentes : Dic nobis, qua aucto-
 ritate ista facis? aut quis est qui dedit tibi istam au-
 ctoritatem? Respondens autem Jesus dixit ad illos :
 Interrogabo vos et ego unum quiddam, et respondete
 mihi : Baptismus Joannis e celo erat, an ex homini-
 bus? At illi cogitabant intra se dicentes : Si di-
 xerimus e celo, dicet : Quare ergo non credidistis

illi? Si dixerimus, ex hominibus, plebs universa lapidabit nos: persuasum enim habet Joannem prophetam esse. Et responderunt se nescire unde esset. Et Jesus ait illis: Neque ego dico vobis qua auctoritate hæc faciam. Jesus gloriose Jerusalem ingressus, suæ auctoritatis indicium facit, repurgando domum Patris sui a negotiatoribus: quamvis et in principio prædicationis hoc fecerit, sicut Joannes dicit: et iterum nunc secundo facit: id quod ad majorem Judæorum accusationem pertinet, quod primo suo adventu non fuerint facti emendatiores, et manserint ipsi negotiatores, illum Dei adversarium dicentes, cum Patrem et Deum maxime coleret, ita ut et domum illius a negotiatoribus repurgatam voluerit. Idcirco et Isaiam inducit, qui eos arguat, dicentem: Domus mea domus precatōnis vocabitur³. At illi stulte interrogant eum, Qua auctoritate hæc facis? quamvis satis intelligere poterant. Quoniam enim propheticum dictum subdidit, quod testatur domum Dei domum precatōnis esse, non emporium et speluncam latronum, negotiatio enim et avaritia latronum est, quid postea opus rogare eum qua auctoritate hæc faciat? Facile enim conjectare poterant ex dictis prophetæ quod Deus hæc jussisset. At illi interrogant, Qua auctoritate facis hæc? Lex, inquit, his qui a Levi originem deducant, templi gubernationem permittit: tu vero, cum ex tribu Levi non descendas, quomodo sacerdotum jus tibi usurpas, et hæc facis? Verum, o Judæe, memor esto quid **451** David dicat: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech⁴. Melchisedech autem dictus est sacerdos: Melchisedech vero non fuit sacerdos secundum legem, neque ex tribu Levitica. Quomodo enim posset hoc dici, cum fuerit multis sæculis ante Levi? Deinde, quid queris in Christo ordinem legis? Deus legibus non est subditus. Imperabat, cum tempus esset, sacerdotes esse ex tribu Levi: nunc transfert hanc legem, et præfert sacerdotium Melchisedech; propterea ejicit eminentes et vendentes ad sacrificandum animalia, sicut oves et columbas. Ad hæc decentiam et honestatem templi vindicat. Insuper et hoc ostendit, quod non ultra animalium sacrificiis placari Deum credi debeat. Igitur quamvis in promptu esset quod eis responderet Dominus, sicut dictum est, et diceret quod propheta hæc, imo Deus præcipiat: verumtamen ut ostendat eis quod semper inobedientes sint Spiritui sancto, et non modo noluerint credere Isaiæ veteri prophetæ, cujus forte memoriam non habebant, sed ne Joanni quidem viro evangelico, minimeque carnali, qui nuper apparuerat, crederent, propterea interrogationem hanc admiratione dignam facit, qua et confutat illos. Ostendit autem et nobis quod si tali prophetæ Joanni, qui major se habebatur, non crederent de ipso testificati, quomodo sibi essent

οὐκ ἐπιστεύσαι αὐτῷ; ἐάν δὲ εἴπωμεν, ἐξ ἀνθρώπων, πᾶς ὁ λαὸς καταλέθασαι ἡμᾶς, τραπεζιμένους γὰρ ἔστι τὸν Ἰωάννην προφήτην εἶναι. Καὶ ἀπεκρίθησαν μὴ εἶδέναι πῶθεν. Καὶ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς: Οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ. Ἐν δὲ ξῆν εἰσαλθὼν ὁ Κύριος τὴν Ἱερουσαλήμ, τοῖς οἰκίας ἀθροέντας ποιεῖται δαίγμα, τὸ τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἐκκαθαίρειν τῶν καρπηλευόντων, καί τοι καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος τοῦτο πεποίηκεν, ὡς Ἰωάννης φησὶ, καὶ πάλιν νῦν τοῦτο ἐκ δευτέρου ποιεῖ, ὃ καὶ πρὸς μείζω κατηγορίαν τῶν Ἰουδαίων ἔστιν ὅτι οὐδὲ ἀπὸ τῆς προτέρας αὐτοῦ κηρύξεως ἐσωφρονίσθησαν, ἀλλ' ἐπέμεινον ἐν τῇ καρπησίᾳ, καὶ ἐντίθειον αὐτὸν ἔλεγον τὸν οὕτως τιμῶντα τὸν Πατέρα καὶ Θεὸν, ὡς καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ ἐκκαθαίρειν τῶν καρπηλευόντων. Διὸ καὶ τὸν Ἠσαίαν αὐτοῖς ἐπιφέρει κατηγορίαν λέγοντα· Ὁ οἶκός μου οἶκος προσηυχῆς κληθήσεται. Οἱ δὲ ἀνοήτως ἐπερωτῶσιν αὐτὸν, Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; Καί τοι ξῆν ἐνοῆσαι αὐτοῦς. Ὅτι ἐκαὶ προφητικῶν βῆσιν παρήγαγε μαρτυροῦσαν, ὅτι ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ οἶκος προσηυχῆς ἐστίν, οὐκ ἐμπόριον, καὶ σπῆλαιον ληστῶν· ληστρικῶν γὰρ ἡ κλεονιστία, καὶ καρπησία, τίς λοιπὸν χρεία ἐρωτᾷ αὐτὸν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖ; Ἐτοιμον γὰρ ἐν λογισασθαι, δεῖ ὁ Θεὸς ταῦτα καλεῖται διὰ τοῦ προφήτου. Οἱ δὲ, Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; ἐρωτῶσιν. Ὁ νόμος, φασί, τοῖς ἐκ Λευὶ καταγομένοις τὴν τοῦ ἱεροῦ διακόσμησιν ἐπέτρεψε· οὐ μὴ καταγομένους ἐκ Λευιτικῆς φυλῆς, πῶς ταῦτα ποιεῖς, καὶ τὰ ἱερατικὰ ἀρπάξεις; Ἀλλ' ἀναμνήσθητε, Ἰουδαῖοι, λέγοντος τοῦ Δαυὶδ, Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· Μελχισεδέκ δὲ εἴρηται ἱερεὺς· ὁ δὲ Μελχισεδέκ οὐ κατὰ νόμον ἦν ἱερεὺς, οὐδὲ ἐκ τῆς Λευιτικῆς φυλῆς. Πῶς γὰρ, ὅς προγενέστερο, ἦν τοῦ Λευὶ τοσοῦτον; Καὶ λοιπὸν, τί ζητεῖς ἐν Χριστῷ τὴν τάξιν τοῦ νόμου; Θεὸς νόμοις οὐκ ὀψάκεται. Προσέταξεν ὅτι καιρὸς ἦν, ἐκ Λευιτικῆς εἶναι φυλῆς τοῖς ἱερεῖς, νῦν μετατάττει τοῦτον τὸν νόμον, καὶ τὴν τοῦ Μελχισεδέκ ἱερωσύνην προκρίνει, διὸ καὶ ἐκάλει τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας τὰ πρὸς θυσίαν ζῶα, οἷον πρόβατα, καὶ περιστέρους· μετὰ καὶ τοῦ τὴν εὐπρίπειαν, καὶ τὸ εὐσχημον τῷ ναῷ περποιεῖσθαι, ἔτι καὶ τοῦτο ὑποδεικνύς, ὅτι οὐκ ἔτι ταῖς ζωοθυσίαις δεῖ τὸν Θεὸν ἐξιλάσκεσθαι πιστεύειν. Ἦν μὲν οὖν ἔτοιμον τῷ Κυρίῳ ἀποκρίνασθαι πρὸς αὐτοὺς, καθάπερ εἴρηται, καὶ εἶπαι, ὅτι Ὁ προφήτης ταῦτα, μᾶλλον δὲ ὁ Θεὸς διακαλεῖσθαι πλὴν ἵνα δειξῆν αὐτοῖς, ὅτι πάντοτε ἀπειθεῖται τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, καὶ οὐκ ἔτι γὰρ Ἠσαίᾳ τῷ παλαιῷ προφήτῃ, καὶ εἰς λήθην ἴσως αὐτοῖς γενομένων, ἀλλὰ καὶ τῷ χυθὲς φανέντι Ἰωάννῃ, τῷ ἄλλῳ μικροῦ καὶ ἀσάρκῳ, οὐκ ἠθέλησαν πιστεῦσαι, διὰ τοῦτο ἀντερωτᾷ αὐτοὺς τὴν ἀξιοθαύμαστον ταύτην ἐρώτησιν, δι' ἧς ἐπιστομίζει μὲν καὶ αὐτοὺς, δείκνυσσι δὲ ἡμῶς, ὅτι εἰ τῷ τηλικούτῳ προφήτῃ οὐκ ἐπίστευσαν τῷ Ἰωάννῃ, τῷ μείζονι αὐτοῦ δοκοῦντι, περὶ αὐτοῦ μαρτυροῦντι, πῶς ἂν αὐτῷ πιστεύσαιεν ἀπολογου-

³ Isa. lvi, 7. ⁴ Psal. cix, 4.

μένω αὐτοῖς ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖ; Ὅπερ γάρ ἂν εἶπε, πάντως ἂν ἐξῆν αὐτοῖς διαβαλεῖν αὐτόν καὶ διαπεύσαι, ὡπερ καὶ τοὺς Ἰωάννου λόγους τοῦ ἐνδοξοτέρου παρ αὐτοῖς διέπυσαν.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Περὶ τοῦ ἀμπελώνος παραβολῆ. Περὶ τῶν ἐγκαθέρτων διὰ τὸν κήρσον. Περὶ τῶν Σαδδουκαίων τῆν ἀνάστασιν ἀπρονύμτων. Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεως πρὸς τοὺς Φαρισαίους.

« Ἦρξάτο δὲ πρὸς τὸν λαὸν λέγειν τὴν παραβολὴν ταύτην· Ἄνθρωπός τις ἐφύτευσε ἀμπελώνα, καὶ ἐξέδωτο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπεδήμησε χρόνους ἰκανοῦς. Καὶ ἐν καιρῷ ἀπέστειλε πρὸς τοὺς γεωργοὺς εὐλὸν, ἵνα ἀπὸ τοῦ καρποῦ τοῦ ἀμπελώνος ἐπιδώσιν αὐτῷ· οἱ δὲ γεωργοὶ δειραντες αὐτὸν, ἐξαπέστειλαν κενόν. Καὶ προσέθετο πέμψαι ἕτερον εὐλὸν, οἱ δὲ κάκεινον δειραντες, καὶ ἀτιμάσαντες, ἐξαπέστειλόν τον. Καὶ προσέθετο πέμψαι τρίτον, οἱ δὲ καὶ τοῦτον τραυματίσαντες ἐξέβαλον. Εἶπε δὲ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελώνου· Τί ποιήσω; Πέμψω τὸν υἱόν μου τὸν ἀγαπητόν· ἴσως τοῦ· ἰδόντες ἐντραπήσονται. Ἰδόντες δὲ αὐτὸν οἱ γεωργοὶ, διελογίζοντο πρὸς ἑαυτοὺς λέγοντες· Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν, ἵνα ἡμῶν γένηται ἡ κληρονομία. Καὶ ἐκβαλόντες αὐτὸν ἔξω τοῦ ἀμπελώνου, ἀπέκτειναν. Τί οὖν ποιήσει αὐτοῖς ὁ κύριος τοῦ ἀμπελώνου; Ἐλεύσεται, καὶ ἀπολέσει τοὺς γεωργοὺς τούτους, καὶ δώσει τὸν ἀμπελώνα ἄλλοις. » Βραχεῖα μὲν αὕτη ἡ παραβολή, πλὴν πολλὰ καὶ μεγάλα διδάσκει ἡμᾶς· τὴν ἰσχυρίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν ἐπὶ τοῖς Ἑβραίοις τοσαύτην ἐχαρίσατο, μᾶλλον δὲ ἐπεδείξατο, τὸ ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν φονικόν, τὸ καὶ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας ἵνα εἶναι τὸν Θεόν, τὸ εἰσαχθῆσθαι τὰ ἔθνη, τὸ ἀπορρίψασθαι τοὺς Ἰουδαίους. Ἀμπελὼν οὖν αὕτη ἡ Συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων, γεωργοὶ δὲ οἱ Γραμματεῖς, καὶ Φαρισαῖοι οἱ προέχοντες, καὶ ἐπιστάται τοῦ λαοῦ, ἢ καὶ ἕκαστος ἡμῶν αὐτὸς ἀμπελὼν, αὐτὸς γεωργός· ἕκαστος γάρ ἡμῶν αὐτὸς ἑαυτὸν γεωργεῖ. Τοῦτον οὖν τὸν ἀμπελὼνα ἐκδοῦς γεωργοῖς ὁ φιλόανθρωπος, ἀπεδήμησε, τουτέστιν, αὐτεξουσίως αὐτοῦς ἀφῆκε πορεύεσθαι. Ἀπέστειλε δὲ διαφόρους εὐλούς, προφήτας φημί, ὡς ἂν σχοίη τι κέρδος μικρόν. Ἐκ τοῦ καρποῦ γάρ, φησὶν, ἤθελε λαβεῖν, οὐ τὸν καρπὸν ἅπαντα· τί γάρ κερδαίνει ὁ Θεός; ἀφ' ἡμῶν, εἰ μὴ τὴν αὐτοῦ ἐπίγνωσιν; Καὶ αὕτη δὲ ἡμέτερον κέρδος, ὅμως τὴν σωτηρίαν ἡμῶν καὶ τὸ ἡμέτερον κέρδος οικεῖον ποιεῖται. Ὑβρίσαν δὲ τοὺς ἀποσταλέντας οἱ κακοὶ γεωργοὶ, δειραντες, μετὰ καὶ τοῦ κενοῦ; ἐξαποστειλά, τουτέστιν, εἰς τοσοῦτον ἀγνωμοσύνης ἦλθον, ὥστε οὐ μόνον ἐξέκλιναν ἀπὸ τοῦ καλοῦ, καὶ οὐδένα καρπὸν ἀγαθὸν ἔδωκαν, ἀλλὰ καὶ πονηρίαν ἐποίησαν, ὃ μάλιστα κολάσασθαι δεῖον. Τῶν οὖν προφητῶν οὕτω τὰ δεινότερα καθόντων, ὁ Υἱὸς ἀποστέλλεται. Ἰσως γάρ, φησὶν, ἐντραπήσονται τὸν Υἱόν μου. Τοῦτο δὲ εἶπεν, οὐχ ὡς ἀγνοῶν τὸ μᾶλλον, καὶ ὅτι μᾶλλον μᾶλλον αὐτὸν χεῖρον τῶν προφητῶν διαθέσει, ἀλλ' ἐκεῖνο λέγων, ὅπερ ἔδει γενέσθαι· ἔδει γὰρ ἐντοσπῆναι αὐτόν. Εἰ δὲ καὶ αὐτοῦ

A credituri responsuro qua auctoritate hæc faciat? Quidquid enim dixisset, id omne potuissent illi calumniari et respuere, quemadmodum et Joannis sermones, qui clarior apud eos habebatur, respuerunt.

CAPUT XX.

Parabola de vinea. De insidiis interrogantibus ob censum. De Sadduceis resurrectionem negantibus. De interrogatione Jesu Pharisæis facta.

Vers. 9-16. « Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc : Homo quidam plantavit vineam, et locavit eam colonis, et ipse peregre egit multo tempore. Cumque esset opportunum, misit ad colonos servum, ut de fructu vineæ darent ipsi : qui cæsum emiserunt eum inane. Et rursus adhuc alterum servum misit. Illi vero hunc quoque cæsum, et contumellis affectum, emiserunt inane. Rursus misit et tertium. At illi hunc quoque vulneribus inflictis ejecerunt. Dixit autem dominus vineæ : Quid faciam? Mittam filium meum dilectum, forsitan cum hunc viderint, reverebuntur. Quem cum vidissent coloni, cogitaverunt intra se, dicentes : Hic est hæres, venite, occidamus illum, ut nostra fiat hæreditas : et ejectum illum extra vineam, occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus vineæ? Veniet et perdet colonos istos, et dabit vineam aliis. » Brevis quidem ista parabola, multa tamen et magna nos docet : Curam quam Deus tantam erga Hebræos exhibuit, qui ab initio fuerunt homicidæ; unum esse Deum veteris et novæ legis; vocandas gentes, et abjiciendos Judæos. Vineam igitur ista, Synagoga erat Judæorum : cultores autem, Scribæ et Pharisæi, qui præerant populo. Est et unusquisque vinea, et idem agricola. Unusquisque enim nostrum seipsum colit. Hanc igitur vineam cum collocasset agricolis misericors, peregre profectus est, hoc est, permisit eos juxta liberum arbitrium ingredi. Misit autem diversos servos, prophetas dico, ut haberet vel parvum quoddam lucrum. Volebat enim de fructu capere, non fructum omnem; quid enim lucrifaceret Deus ex nobis nisi sui agnitionem? Illud autem etiam nostrum est lucrum : attamen salutem nostram, lucrumque nostrum, suum facit. Contumellis autem affecterunt mali agricolæ missos, et cæsos miserunt vacuos, hoc est, in tantam pervenerunt ingratitude, ut non solum declinaverint a bono, et nullum fructum dederint, sed et mala fecerint : quod majori supplicio dignum. Igitur cum prophætæ tam gravia sustinuisent : Filius mittitur. Forte enim, inquit, hunc reverebuntur. Forte dixit, non ut ignorans futurum quod pejus eum affecturi essent quam prophætæ : sed illud dicit quod fieri debebat : debebant enim revereri illum. At illi usque adeo non sunt reveriti, ut etiam occiderint : quod in majorem eorum accusationem est, quia postquam affirmavit Deus bonum hoc esse, reverentiam haberi Filio, illi ob hæc contrarium tulerunt sententiam. Hæc autem

proprietas sæpe in Scripturis invenitur: ut cum dicitur, Si forte audiant. Neque enim illic ignorans futurum ita dicit, sed ne quidam præscientiam Dei necessarium inobedientiæ causam, esse dicant, & circò ejusmodi verborum figura ulitur. Ejectum autem illum extra vineam, occiderunt. Extra vineam, exponi solet; extra Hierusalem: extra enim civitatem Christus passus est. At quia supra vineam populum, non Jerusalem exposuimus: quid si magis proprie dixerimus quod occiderit quidem populus ipsum, sed extra vineam, hoc est, non ipse sua manu ei mortis fuerit auctor, sed tradiderit illum Pilato et gentibus? Et ita extra vineam, hoc est, extra populi manus passus est Christus. Etenim non licebat his occidere quemquam, unde militum manibus occisus est. Nonnulli per vineam intellexerunt **453** Scripturam. Extra Scripturam enim passus est Dominus. Illi enim qui non crediderunt Mosi, occiderunt eum. Nam si credidissent Mosi et Scripturis, easque scrutati fuissent, Dominium Scripturarum utique non occidissent. His dicitis protulit et sententiam in eos ferendam, quod vini a locanda sit aliis vineæ cultoribus, hoc est, aliis dabit hoc beneficium ut dicantur populus meus. Vide autem quod hi qui dicunt Scripturam vineam esse, mugis assequi videntur sensum, et hinc manifestum. Elocata est enim nobis Scriptura, ab Hebræis sublata. Fidenter autem dixerit quis omnia spiritualia esse vineam quandam, sive in Scripturis et legibus, sive in actis et historiis sita sint, quibus

omnibus privati sunt Judæi, et nos fruimur. **Θιν δρλουται.** Ἐξεδόθη γὰρ ἡμῖν ἡ Γραφή ἀρθεῖσα τὰ πνευματικὰ εἶναι τὸν ἀμπελώνα, εἶτε ἐν τῇ Γραφῇ καὶ νόμοις, εἶτε ἐν πράξεσι καὶ ἱστορίαις ἔκειντο, ὧν πάντων ἰσπερῆθησαν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἡμεῖς ἀπολαύομεν

Υκνσ. 16-20. « Quod cum audissent, dixerunt, Absit. Ille vero intuitus eos ait: Quid est ergo hoc quod scriptum est, lapidem quem reprobaverunt edificantes, is factus est in caput anguli; omnis qui occiderit super lapidem illum, conquassabitur: super quem autem cadet, disperget illum? Et quærebant principes sacerdotum et scribæ injicere in illum manus eadem hora, et timuerunt populum: cognoverunt enim quod in ipsos dixisset parabolam hanc. » Lucas quidem, ut audis, inquit dicere Dominum quod dominus vineæ perditurus sit in gratos colentes, et vineam daturus aliis. Quod cum audissent Pharisei, dixerunt, Absit. Matthæus vero aliter dicit: nempe quod interrogaverit eos Dominus: Quid faciet agricola illis dominus vineæ? responderintque Judæi, ac dixerint: Malos male perdet illos, et vineam daturus est agricolis aliis. Nunquid igitur contrarii sunt? Absit. Utrumque enim factum fuisse verisimile est, et quod secundum Matthæum sententiam ipsi intulerint, et deinde animadvertent quo tendat parabola, et quod de ipsis dicta sit: ac iterum dixerint hoc quod Lucas dicit, nempe, Absit. Quid igitur Christus? adducit et aliud testimonium ex David, lapi-

A τοσούτον οὐκ ἐνετραπήσαν, ὥστε καὶ ἀπέκτειναν τοῦτο εἰς μείζονα κατηγορίαν αὐτοῖς, ὅτι καὶ μετὰ τὸ ἀποφύνασθαι τὸν Θεὸν, ὅτι οὕτως ἦν καλὸν γενέσθαι, καὶ ἐντραπήναι αὐτὸν, αὐτοὶ τὴν ἐναντίαν ψῆφον ἔθεντο. Τὸ δὲ τοιοῦτον ἰδίωμα παρὰ τῇ Γραφῇ πολλαχοῦ εὐρίσκειται, ὡς τὸ, Ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ ἀγνοῶν τὸ μέλλον, τοῦτό φησιν, ἀλλ' ἵνα μὴ λέγωσί τινας, ἕτι ἡ πρόγνωσις τοῦ Θεοῦ ἀναγκάτως αἰτία γέγονε τῆς παρακοῆς: διὰ τοῦτο οὕτως σχηματίζει τὰς λέξεις. Ἐκβαλλόντες δὲ τὸν Υἱὸν ἔξω τοῦ ἀμπελώνος, ἀπέκτειναν· τὸ μὲν πρόχειρον εἶπαι, ἔξω τῆς Ἱερουσαλήμ· ἔξω γὰρ τῆς πύλης ὁ Χριστὸς ἔπαθεν· εἶπαι δὲ ἀνωθεν ἀμπελώνα τὸν λαόν, οὐχὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἐξελάβομεν, μήποτε οικειότερον εἶπαι, ὅτι ἀπέκτεινε μὲν αὐτὸν ὁ λαός,

B ἔξω δὲ τοῦ ἀμπελώνος, τοῦτέστιν, οὐκ αὐτὸς αὐτόχειρ τοῦ θανάτου γενόμενος, ἀλλὰ τῷ Πιλάτῳ, καὶ τοῖς Ἰουδαῖοις ἐκδεδωκότας αὐτόν. Ἐξω οὖν τοῦ ἀμπελώνος, ἡγουν τῶν τοῦ λαοῦ χειρῶν ἔπαθεν ὁ Κύριος· αὐτοῖς γὰρ οὐκ ἐξῆν ἀποκτείναι οὐδένα· ὑπὸ στρατιωτικῶν μόνον χειρῶν ἀπέθανε. Τινὲς δὲ ἀμπελώνα τὴν Γραφὴν ἐνόησαν· ἔξω οὖν τῶν Γραφῶν ἔπαθεν ὁ Κύριος, τοῦτέστιν, οἱ μὴ πιστεύοντες Μωσεί, οὗτοι ἀπέκτειναν αὐτόν. Εἰ γὰρ ἐπίστευον Μωσεί, καὶ ἐν ταῖς Γραφαῖς ἦσαν ἐρυσυνῶντες αὐτάς, οὐκ ἂν ἀπέκτειναν τὸν Δεσπότην τῶν Γραφῶν. Ταῦτα εἰπὼν, ἐπάγει καὶ τὴν ψῆφον, ἣν ἐπ' αὐτοὺς ἐξοίσει, ὅτι ἐκδώσεται ἄλλοις τὸν ἀμπελώνα, τοῦτέστιν,

C ἄλλοις δώσει ταύτην τὴν χάριν, τὸ καλεῖσθαι λαόν μου. Ὅρα δὲ, ὅτι οἱ λέγοντες τὴν Γραφὴν εἶναι τὸν ἀμπελώνα, μᾶλλον ἐπιτυγχάνειν δοκοῦσιν, ὡς ἐντεῦθεν ἀπὸ τῶν Ἑβραίων. Θαρρῶν δὲ, εἶποι ἂν τις: πάντα

οἱ ἀκούσαντες δὲ εἶπον· Μὴ γένοιτο. Ὁ δὲ ἐμλέψας· αὐτοῖς, εἶπε· Τί οὖν ἐστὶ τὸ γεγραμμένον τοῦτο, Ἄθρον ἐν ἀπεδοκίμασαν οἱ οικοδομοῦντες οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας; Πᾶς ὁ πεσὼν ἐπ' ἐκεῖνον τὸν λίθον, συνθλασθήσεται· ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λιμηθεῖ αὐτόν. Καὶ ἐξήτησαν οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ Γραμματεῖς· ἐπιβαλεῖν ἐπ' αὐτόν τὰς χεῖρας ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, καὶ ἐφοβήθησαν τὸν λαόν. Ἐγνώσαν

D γὰρ, ὅτι πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν ταύτην εἶπεν. Ὁ μὲν Λουκᾶς, ὡς ἀκούεις, τὸν Κύριόν φησιν εἶπαι, ὅτι Ἀπολέσει ὁ δεσπότης τοῦ ἀμπελώνος τοὺς ἀγνώμονας γεωργούς, καὶ τὸν ἀμπελώνα ἐκδώσεται ἄλλοις· ὅπερ ἀκούσαντας τοὺς Φαρισαίους, εἶπαι, Μὴ γένοιτο. Ὁ δὲ Ματθαῖος· ἐτέρως φησὶ· τὸν μὲν γὰρ Κύριον ἐρωτήσας, Τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις; ὁ δεσπότης τοῦ ἀμπελώνος; καὶ τοὺς Ἰουδαίους· ποικιλέντας εἶπαι, Κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτοὺς, καὶ τὸν ἀμπελώνα ἐκδώσεται ἄλλοις. Ἄρ' οὖν ἐναντιολογία ἐστίν; Ἄπασι. Ἀμφότερα γὰρ εἰς γέγεννηθη, καὶ κατὰ μὲν τὸν Ματθαῖον αὐτοὺς ἐκείνους τὴν ψῆφον ἐξενεγκεῖν, εἶτα συνασθεμέους τοῦ φέρει τὴν παραβολήν, καὶ ὅτι δι' αὐτοὺς εἶρηται, πάλιν εἶπαι τοῦτο, ὃ νῦν ὁ Λουκᾶς φησὶ, τὸ,

• Matth. xxi, 40.

Μὴ γένοιτο. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἐπίγει· καὶ ἑτέραν Ἀ μαρτυρίαν ἀπὸ τοῦ Δαυὶδ, λίθον μὲν ἑαυτὸν ὀνομά ζων, οἰκοδόμους δὲ τοὺς διδασκάλους αὐτοὺς καθὰ καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ φησιν, Οἰκοδομοῦντες τὸν τοίχον, καὶ ἀλείφοντες ἀναρτύτως, τουτέστιν, οἱ τὰ πρὸς χάριν λέγοντες, καὶ συγκαλύπτοντες τὰ ἐλαττώματα τοῦ λαοῦ καὶ ὅλον ἐμπλάττοντες ἐπιπολαίως τὰ σαθρὰ τοῦ λαοῦ, ὡσπερ τινὸς τοίχου. Πῶς δὲ ἀπεδο κίμασαν τοῦτον τὸν λίθον; Εἰπόντες· Οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ. Δύο δὲ ἀπωλεία; ἐνταῦθα λέγει· μίαν μὲν τὴν τῶν ψυχῶν αὐτῶν, ἣν αὐτοὶ σκανδαλισθέντες ἔκαθον· Πᾶς γὰρ ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται· ἑτέραν δὲ τὴν ἀπὸ τῆς αἰχμαλω σίας; ἣν ὁ λίθος· αὐτοὶς ἐπήγαγεν, ὁ παρ' αὐτῶν ἐξου δενωθείς. Ἐρ' ὃν γὰρ, φησὶ, πέσει, λικμησεί αὐτόν. Οὕτως οὖν ἐλικρήθησαν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ διεσπάρη σαν, ὡσπερ ἀχυρὰ ἀπὸ μίαις ἄλωνος, τῆς Ἰουδαίας, εἰς πάντα τὸν κόσμον. Παρατήρησον δὲ, ὅτι πρότερον ἐκαίνοι ἔπεσον ἐπὶ τὸν λίθον, τουτέστιν, ἔσαν δολιχίσθησαν, εἰθ' οὕτως ὁ λίθος ἔπεσον ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐτιμωρήσατο· προηγείται γὰρ ἡ ἐμὴ ἀμαρτία, εἰθ' οὕτως ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἐμὲ δικαία τιμωρία. Ἄλλ' οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἀπεδοκίμασαν τὸν λίθον τοῦτον· ὁ δὲ τοσοῦτον ἦν καλὸς, καὶ ἐκλεκτός, ὥστε εἰς κεφα λὴν γωνία; τσθῆναι, καὶ δύο τοίχους συμβαλέσθαι καὶ ἐνωῶσαι, τὰ τε παλαιὰ καὶ τὰ νέα. Καίνοι· ἔδει αὐτοὺς ἀκοῦσαι Ἡσαίου λέγοντος· Ἐ Κύριον αὐτὸν ἀγιάσατε, καὶ αὐτὸς ἔσται ὑμῖν φόβος, καὶ οὐχ ὡς λίθου προσκόμματα συναντήσατε αὐτῷ, οὐδ' ὡς πέτρας πτώματι. » Οἱ δὲ καὶ γνόντες, ὅτι δι' αὐτοῦ τὴν παραβολὴν λέγει, βουλευόμενοι κατ' αὐτοῦ, καὶ εἰ μὴ ἦν ὁ τοῦ λαοῦ φόβος, καὶ χεῖρας ἄν ἐπέβαλον ἐπ' αὐτόν. Καὶ τοῦ μὲν νόμου λέγοντος, Ἀθῶον καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς, παρήκουσαν, τὸν δὲ τῶν ἀνθρώπων θυμὸν φοβοῦνται, καὶ ἀναστέλλονται τῆς ἐκ τοῦ φανεροῦ ἐπιθέσεως, ἐπιβουλεύουσι δὲ ἄλλως.

« Καὶ παρατήρησαντες, ἀπέστειλαν ἐγκαθέτους ὑποκρινομένους ἑαυτοὺς δικαίους εἶναι, ἵνα ἐπιλά θωνται αὐτοῦ λόγον εἰς τὸ παραδοῦναι αὐτὸν τῇ ἀρχῇ, καὶ τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ ἡγεμόνος. Καὶ ἐπρωτῶν αὐτὸν, λέγοντες· Διδάσκαλε, οἴδαμεν, ὅτι ὀρθῶς λέ γεις; καὶ διδάσκεις, καὶ οὐ λαμβάνεις πρόσωπον, ἀλλ' ἐπ' ἀληθείας τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ διδάσκεις. Ἐξε στίην ἡμῖν φόρον Καίσαρι δοῦναι, ἢ οὐ; Κατανοήσας δὲ αὐτῶν τὴν πανουργίαν, εἶπε πρὸς αὐτούς· Τί με πειράζετε; Ἐπιδείξατέ μοι δηνάριον. Τίνος ἔχει εἰκόνα καὶ ἐπιγραφήν; Ἀποκριθέντες εἶπον, Καίσα ρος. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς; Ἀπόδοτε τοῖνον τὰ Καί σαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. Καὶ οὐκ ἴσχυσαν ἐπιλαδέσθαι αὐτοῦ βήματος ἐναντίον τοῦ λαοῦ, καὶ θαυμάζαντες ἐπὶ τῇ ἀποκρίσει αὐτοῦ, ἐσίγησαν. » Παγίτα ἡτοίμασαν οἱ Φαρι σαῖοι δυσδιάφοκτον τῷ Κυρίῳ, ὡς γε ἰδούκουν, ἀλλὰ συνελήφθη ἐν ταύτῃ ὁ πούς αὐτῶν· ἴδε γὰρ κα κουργίαν. Εἰ μὲν εἶποι, φησὶν, ὅτι δεῖ φόρους διδοῦ ναι Καίσαρι, κατηγορητέος πρὸς τὸν λαόν, ὡς τὸ ἔθνος εἰς δουλείαν ὑπάγων, σπέρμα Ἀβραάμ ὄν, καὶ

dem quidem seipsum nominans, ædificantes autem doctores ipsos : quemadmodum et Ezechiel dicit : Ædificantes parietem et linientes absque tempera tura, hoc est, qui ad gratiam loquuntur, et cooperiunt delicta populi, et veluti in superficie vitia populi liniunt, velut parietem quemdam. Quomodo au tem reprobaverunt lapidem illum? quia dicebant : Hic non est ex Deo. Dnas autem perditiones hic dicit : Unam animarum illorum in quam incide bant scandalizati : Omnis enim qui ceciderit super lapidem istum, confringetur; alteram captivita tis, quam contemptus ille lapis eis attulerit. Super quem enim ceciderit, dissilire illum faciet. Sic igitur dissiluerunt Judæi, et dispersi sunt, sicut palææ ab una area Judææ in totum 454 mundam. Observa autem quod illi prius ceciderunt super lapidem, hoc est, scandalizati sunt, deinde lapis cecidit super eos, et ultus est illos : præcedit enim peccatum meum, deinde sequitur et justa Dei vin dicta. Verum Judæi quidem reprobaverunt lapidem istum. At lapis ille erat pulcher et electus, ita ut et in caput anguli sit positus, et conjunxerit pa rietes, et univerit vetera ac nova. Et quid multis? Oportebat illos audire Isaiam dicentem : « Domi num ipsum sanctificate, et ipse erit vester timor, et non impingetis in illum ut in lapidem offensionis, et petram scandali ». » At illi scientes quod propter ipsos parabolam dicat, consilium ineunt contra eum, et nisi fuisset timor populi, etiam manus iniecissent in eum. Et contempserunt quidem legem quæ dicit : Innocentem et iustum non occi des. Timuerunt autem et repressi sunt a metu ho minum, ne manifeste invadant eum, sed clam ei denuo insidiantur.

Vras. 21 26. « Et observantes emiserunt insidia tores qui se justos simularent, ut caperent eum ex sermone, traderentque illum principatui et potes tati præsidis : et interrogaverunt eum, dicentes : Magister, scimus quod recte dicis ac doces, nec respicis personam, sed viam Dei cum veritate do ces : licet nobis tributum dare Cæsari, an non? Intellecta autem illorum versutiã, dixit ad eos : Quid me tentatis? Ostendite mihi denarium. Cujus habet imaginem et inscriptionem? Respondentes dixerunt, Cæsaris. Et ait illis : Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari : et quæ sunt Dei, Deo. Et non potuerunt verbum ejus reprehendere coram populo : et mirati super responso ejus, obmutue runt. » Laqueum paraverant Pharisei, quem diffi cile, ut sibi videbatur, effugere poterat Dominus : sed comprehensus est illo pes eorum. Vide enim malitiam. Nam si quidem dixisset dandum tribu tum Cæsari, accusassent eum apud populum quod in servitutem redigere studeat gentem quæ semen Abrahæ sit, et nullius servituti obnoxia : sin prohi-

* Isa. viii, 13. 14.

bulasset dare, iterum ad præsidem ut seditiosum traxissent. Verum ipse laqueos eorum effugit ut caprea, quo nomine ipsum in Canticis appellavit sponsa, et docet ut ei qui postestatem habet super corpora nostra corporaliter subjaceamus, sive rex ille sit, sive tyrannus, nihil enim hoc nobis nocet ut spiritaliter bene placeamus Deo spirituum. Reddite enim, inquit, quæ Cæsaris sunt, Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo. Et vide quia non dixit, date : sed reddite. Debitum igitur, inquit, est : reddite igitur debitum. Custodit te princeps tuus ab hostibus, vitam tuam pacatam facit : debes itaque ei pro his tributum, præsertim cum et ipsum quem profers nummum, ab illo ipso habes. Igitur numisma regis iterum illi redde, interim autem **455** tibi lucraris, quod per ipsum, quæ vitæ debita sunt, præstantur. Sic denique et quæ Dei sunt, Deo sunt reddenda. Dedit tibi mentem, illam redde ei, juxta mentem operans : dedit tibi rationem, redde ei illam, ne has brutis insipientibus similis, sed facias omnia ut rationalis. Et in summa, dedit tibi animam et corpus : omnia redde ei, et imaginem suam restitue ei per fidem, per spem, perque charitatem incedens. Sane et aliter reddendis sunt Cæsari, quæ Cæsaris sunt, unusquisque enim nostrum imaginem Dei gestat, vel principis mundi. Cum igitur similes nos fecerimus Cæsari, facit illi diaboli, imaginem ejus gestantes, illam reddere ei oportet, et abjicere : ut habeat quæ sua, et nihil inveniat in nobis quod proprie suum sit. Ita et imago Dei servetur a nobis incontaminata. Idcirco et Paulus admonet, sicut portavimus imaginem terreni ; ita portemus et imaginem cælestis ; ⁷ et alio loco : Deponentes veterem hominem ⁸. Quod hoc loco dicitur reddi, id apud Paulum dicitur deponi : et quod hic imago Cæsaris, hoc illic imago terreni peccatoris, Adæ scilicet, ac veteris hominis. Nam imago terreni nihil aliud quam corruptio et peccatum, quod habuimus assimilari apostatæ, et non regi. Porro non potuerunt Pharisei comprehendere Jesum in sermone coram populo ; hic enim maxime conabantur, ut apud populum ipsum accusare valerent, quod illum servituti Romani populi subigeret : sed efficere nihil valuerunt, propter excellentem ipsius sapientiam.

Vers. 27-40. « Accesserunt autem quidam Sadduceorum qui negant esse resurrectionem, et interrogaverunt eum, dicentes : Magister, Moses scripsit nobis : si cujus frater mortuus fuerit habens uxorem, isque sine liberis mortuus fuerit, ut accipiat frater ejus uxorem, et suscitet semen fratri suo. Septem ergo fratres erant, et primus accepit uxorem, ac mortuus est sine liberis : et accepit secundus illam, et ipse mortuus est sine liberis : et tertius accepit illam, similiter et cæteri septem,

A μηδὲν δουλεύσαν· εἰ δὲ κωλύει φόβος δίδόναι, πάλιν πρὸς τὸν ἡγεμόνα ἔξουσιν, ὡς στασιαστὴν. Ὁ δὲ τοὺς βρόχους αὐτῶν ἔκφυγει, ὡς δορυκᾶς, οὕτως γὰρ αὐτὸν ἐν τῷ ἄσματι ἡ νόμῳ ὠνόμασε, καὶ διδάσκει, διὰ τὸ σωματικῶς ὑποκείσθαι τῷ τῶν σωμάτων ἡμῶν ἔξουσιάζοντι, εἴτε βασιλεῖ, εἴτε τυράννῳ, οὐδὲν ἡμῖν λυμάνεται πρὸς τὸ εὐαρεστῆν πνευματικῶς τῷ Θεῷ τῶν πνευμάτων. Ἀπ/δοτε γὰρ, φησί, τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. Καὶ ὅρα, οὐκ εἶπε ἄτε, ἀλλ' Ἀπόδοτε. Χρέος, φησὶν, ἐστίν, ἀπ/δος οὖν τὴν ὀφειλὴν. Φυλάττει σε ὁ ἄρχων σου ἐκ τῶν πολέμων, τὸν βίον σου εἰρηναῖον καθιστᾷ· χρεωστῆς οὖν αὐτῷ τὸν φόρον ἀντὶ τούτων, ἄλλως τε καὶ αὐτῇ, ὃ προσφέρεις, τοῦτέστι, τὸ νόμισμα, καρ' ἐκείνου αὐτοῦ ἔχεις. Τὸ οὖν τοῦ βασιλέως νόμισμα ἀπόδος πάλιν αὐτῷ. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ κεκέρδηκας δι' αὐτοῦ συναλλάσων, καὶ τὰ πρὸς τὸν βίον χρειώδη μεταχειριζόμενος· ὡσπερ ἀμέλει καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ δαῖ ἀποδίδοναι. Δίδωκε σοι νοῦν, ἀπόδος αὐτὸν αὐτῷ κατὰ νοῦν ἐνεργῶν. Δίδωκε σοι λόγον, ἀπόδος αὐτὸν αὐτῷ, μὴ συμπαραβαλλόμενος τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, ἀλλ' ὡς λογικὸς πάντα πράττων. Καὶ ἀπλῶς δέδωκε σοι ψυχὴν, καὶ σῶμα, πάντα ἐπόδος αὐτῷ, καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἀποκατάστησον αὐτῷ διὰ πίστεως, δι' ἐλπίδος, δι' ἀγάπης βαδίζων. Καὶ μὴν καὶ ἑτέρως χρῆ ἀποδίδοναι τὰ Καίσαρος Καίσαρι· Ἰκαστος γὰρ ἡμῶν ἡ Θεοῦ εἰκόνα φορεῖ, ἡ τοῦ κοσμοκράτορος. Ὅταν οὖν ὁμοιώσωμεν ἑαυτοὺς τῷ Καίσαρι, υἱοὶ τοῦ διαβόλου γινόμενοι, τὴν

C εἰκόνα αὐτοῦ φοροῦμεν, ἣν δαῖ ἀποδίδοναι αὐτῷ, καὶ ἀποβρίσκειν ἰν' ἔχοι τὰ ἑαυτοῦ, καὶ μηδὲν ἐν ἡμῖν εὐρίσκειν οἰκεῖον αὐτοῦ, οὕτως γὰρ καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἀμύγης τηρηθεῖ ἡμῖν. Διὸ Παῦλος παραινεί, καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοῦκοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἰπουρανίου. Καὶ ἀλλαγῶν· Ἀποθέμενοι τὸν καλατὸν ἀνθρώπων. Ὅτι ἐν ταῦθα εἰρηται ἀποδίδοναι, τοῦτο παρὰ τῷ Παύλῳ τὸ ἀποθέσθαι, καὶ ὃ ἐν ταῦθα εἰκὼν Καίσαρος, τοῦτο ἐκεῖ εἰκὼν χοῦκοῦ τοῦ ἀμαρτωλοῦ πάντως, Ἄδμ καὶ καλαιῦ ἀνθρώπου. Ἡ γὰρ εἰκὼν τοῦ χοῦκοῦ, οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἡ φθορὰ, καὶ ἡ ἀμαρτία, ἣν ἔχομεν ἀφομοιωθέντες τῷ ἀποστάτῃ, καὶ μὴ τῷ βασιλεῖ. Οὐκ ἴσχυσαν οὖν οἱ Φαρισαῖοι ἐπιλαθέσθαι τοῦ Ἰησοῦ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ· τὸ γὰρ σπουδαζόμενον αὐτοῖς, μάλιστα τοῦτο ἦν, τὸ πρὸς τὸν λαὸν διαβαλεῖν τοῦτον, ὡς καταδουλοῦντα τοῖς Ῥωμαίοις τὸ ἔθνος, ὃ οὐκ ἴσχυσαν τελέσαι διὰ τὴν ὑπέροσπον αὐτοῦ ἀπόκρισιν.

Προσελθόντες δὲ τινες τῶν Σαδδουκαίων, οἱ ἀντιλέγοντες ἀνάστασιν μὴ εἶναι, ἐπηρώτων αὐτὸν λέγοντες· Διδάσκαλε, Μωσῆς ἐγραψεν ἡμῖν, Ἐάν τις ἀδελφὸς ἀποθάνῃ ἔχων γυναῖκα, καὶ οὗτος ἀτεκνὸς ἀποθάνῃ, ἵνα λάβῃ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα, καὶ ἐξαναστήσῃ σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. Ἐπεὶ οὖν ἀδελφοὶ ἦσαν, καὶ ὁ πρῶτος λαβὼν γυναῖκα, ἀπέθανεν ἀτεκνὸς, καὶ ἑβθεν ὁ δεύτερος τὴν γυναῖκα, καὶ οὗτος ἀπέθανεν ἀτεκνὸς, καὶ ὁ τρίτος ἑβθεν αὐτῆς, ὡσώτως δὲ καὶ οἱ ἐπτά, καὶ οὗ κατέλιπον τέκνα,

⁷ I Cor. xv 49. ⁸ Coloss. iii, 9.

καὶ ἀπέθανον. Ὑστερον πάντων ἀπέθανε καὶ ἡ γυνή. Ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει, τίνος αὐτῶν γίνεται γυνή; Οἱ γὰρ ἐπὶ ἔσχον αὐτὴν γυναῖκα. Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου γαμοῦσι καὶ ἐκγαμίσκονται· οἱ δὲ κητεζιωθέντες τοῦ αἰῶνος ἐκείνου τυχεῖν, καὶ τῆς ἀναστάσεως τῆς ἐκ νεκρῶν, οὕτε γαμοῦσιν, οὕτε ἐκγαμίσκονται. Οὕτε γὰρ ἀποθανεῖν ἐτι δύνανται, ἰσάγγελοι γὰρ εἰσι, καὶ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ ὄντες. Ὅτι δὲ ἐγγέρονται οἱ νεκροί, καὶ Μωσῆς ἐμήνυσεν ἐπὶ τῆς βάρου, ὡς λέγει Κύριον τὸν Θεὸν Ἀβραάμ, καὶ τὸν Θεὸν Ἰσαάκ, καὶ τὸν Θεὸν Ἰακώβ. Θεὸς δὲ οὐκ ἔστι νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων, πάντες γὰρ αὐτῷ ζῶσιν. Ἀποκριθέντες δὲ τινες τῶν Γραμματέων εἶπον· Διδάσκαλε, καλῶς εἶπες. Οὐκ ἔστι δὲ ἐπόλων ἑπερωτῶν αὐτὴν οὐδὲν. Ἐσαβὰν ὑποστήσαντες κρηπίδα ἑαυτοῖς; οἱ Σαδδουκαῖοι, διηπίστουν τοῖς περὶ ἀναστάσεως λόγοις. Σωματικὴν γὰρ διαγωγὴν ἔσεσθαι ἐν τῇ ἀναστάσει ὀπνοοῦντες, εἰκότως ἐσφάλλοντο, διὸ καὶ ὡς ἄπονον διαβάλλοντες· τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως δόγμα, πλάττονται τὴν ἀνόητον διήγησιν ταύτην. Ὁ οὖν Κύριος τὴν κρηπίδα αὐτῆς διασαλεύσας, καὶ δεῖξας ὅτι οὐκ ἔστι σωματικὴ διαγωγή, τότε εὐθύς τῇ σαθοῦ ταύτῃ κρηπίδι, καὶ ὑποκίβρα συγκατέσπασε τὸ δόγμα αὐτῶν, εἰπὼν· Ἰλλανῶσθε, μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς, ἀλλὰ παρεκδεχόμενοι τὸν νοῦν αὐτῶν. Οἱ μὲν γὰρ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου, οἱ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ γεννῶντες, καὶ γεννώμενοι γαμοῦσι, καὶ ἐκγαμίσκονται, τουτέστιν, εἰς γάμους· ἐκδίδονται· οἱ δὲ τοῦ αἰῶνος ἐκείνου υἱοὶ οὐδὲν τοιοῦτον, οὐδὲ γὰρ θανεῖν ἐτι δύνανται· διὸ οὐδὲ τὰ τοῦ γάμου ἔχει, ἀλλ' ἀγγελικὴ καὶ θεία διαγωγή. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἐπειδὴ θάνατος, διὰ τοῦτο γάμος, καὶ ἐπειδὴ γάμος, διὰ τοῦτο θάνατος. Ἐκεῖ δὲ τοῦ θανάτου καταργηθέντος, τίς χρεια τοῦ γάμου; Ὁ γάμος γὰρ βοήθεια τοῦ θνητοῦ, καὶ πληρωσις τοῦ λείποντος· ἔνθα δὲ οὐδὲν λείπει, τίς χρεια τοῦ πληροῦντος; Ἰσάγγελοι οὖν εἰσι, καὶ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ. Διὰ τί; Ὅτι τῆς ἀναστάσεως εἰσιν υἱοί. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Εἶπον, φησὶν, αὐτοῦς υἱοὺς Θεοῦ, διότι οὐδὲν σωματικὴν ἐν τῇ γεννήσει αὐτῶν ὁρᾶται, ἀλλὰ πάντα θεία· οὕτε γὰρ συνουσία προηγείται, οὕτε σπέρμα, οὕτε μήτρα, οὕτε κύησις ἐν τῇ ἀναστάσει, ἀλλὰ Θεὸς ἐστὶν ὁ γεννῶν τὰ σώματα ἡμῶν λόγοις οἷς οἶδεν. Οὐκοῦν ἐπεὶ Θεὸς ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν ἐν τῇ ἀναστάσει, εἰκότως υἱοὶ λέγονται Θεοῦ οἱ ἐξ ἀναστάσεως ἀναγεννώμενοι. Ἐπιφέρει δὲ τοῖς λογισμοῖς καὶ μαρτυρίαν Γραφικὴν. Φησὶ γὰρ ὁ Μωσῆς τὸν Θεὸν εἰπεῖν αὐτῷ ἐκ τῆς βάρου· Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ τὰ ἐξῆς. Εἰ δὲ ἀπαξ ἠφανίσθησαν οἱ πατριάρχαι, καὶ μὴ ἔζων παρὰ Θεῷ τῇ ἐλπίδι τῆς ἀναστάσεως, οὐκ ἂν εἶπεν, ὅτι Ἐγὼ εἰμι, ἀλλ' Ἐγὼ ἡμῶν. Τοῦτο γὰρ εἰώθημεν λέγειν ἐπὶ τῶν διεφθαρμένων καὶ ἀφανισθέντων πραγμάτων· Ἐγὼ ἡμῶν δεσπότης τοῦδε τοῦ πράγματος. Νῦν δὲ εἰπὼν, ὅτι Ἐγὼ εἰμι, εἰδείξεν ὅτι ζώντων ἐστὶ δεσπότης καὶ Θεός, καὶ οὐχὶ διέφθορον πάντη· καὶ γὰρ νεκροὶ ὄντες, ἀλλὰ τῇ ἐλπίδι τοῦ ἀναστῆναι, ζῶσιν, ὡσπερ καὶ ὁ Ἀδάμ εἰ καὶ ἐξῆ, θνητὸς ἦν ὁμοίως, καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἰσθμῆς, ἀφ' ἧς ἔφαγε, ἀπο-

nec reliquerunt liberos, et mortui sunt. Novissima omnium mortua est et mulier. In resurrectione ergo, cujus eorum erit uxor? siquidem septem habuerunt eam uxorem. Et respondens ait illis Jesus: Filii hujus sæculi ducunt uxores, et nuptum dantur: illi vero qui digni habebuntur sæculo illo, et resurrectione ex mortuis, neque ducunt uxores, neque nuptum dantur, neque enim ultra mori possunt. Æquales enim angelis sunt, et filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis. Quod vero resurgant mortui, et Moses ostendit juxta rubum, cum dicit Dominum Deum Abraham, et Deum Isaac, et Deum Jacob: Deus autem non est mortuorum, sed vivorum; omnes enim illi vivunt. Respondentes autem quidam Scribarum dixerunt: Magister, bene dixisti. Et amplius non audebant eum quidquam interrogare. Invalidum fundamentum suæ doctrinæ fecerant Sadducei, non credentes resurrectionem: cogitabant enim futuram corporalem vitam in resurrectione. Ideo tanquam absurdum resurrectionis dogma calumniantes, stultam hanc narrationem fingunt: unde Dominus fundamentum eorum statim concussit, et ostendit quod non sit corporalis vita tunc: quo factum, ut dogma eorum, statim obtusa opinione, et invalido fundamento concideret. Erratis enim, inquit, nescientes Scripturas, sed invertentes sensum earum. Filii enim hujus sæculi generant et generantur, uxores ducunt et nuptum dantur, hoc est, in nuptias traduntur: filii vero sæculi illius nihil tale faciunt, neque enim ultra mori possibile est. Proinde non illic sunt ea quæ in nuptiis, sed angelica et divina vita est. Hic enim quia mors, ideo et nuptiæ: et quia nuptiæ, ideo et mors. Illic autem morte abolita, quis nuptiarum usus? Nuptiæ enim auxilium vitæ mortalis, et impletio ejus quod deficit: ubi autem nihil deficit, quid opus implente? Pares itaque sunt angelis, et filii Dei. Quare? Quia resurrectionis filii sunt. Quod autem dicit, talem sensum habet: Dixi, inquit, illos filios Dei, eo quod nihil corporeum in generatione eorum videatur, sed omnia divina sint. Neque enim in resurrectione præcedit vel coitus, vel semen, vel uterus, vel imprægnatio: sed Deus est qui generat corpora nostra modis quibus ipse scit. Et proinde quia Deus est qui operatur in resurrectione, merito filii Dei dicuntur qui ex resurrectione nascuntur. Subdit autem rationibus etiam Scripturæ testimonium. Moses enim inquit dixisse sibi Deum ex rubo: Ego sum Deus Abraham, etc. Quod si omnino evanissent patriarchæ, et non vixissent apud Deum in spe resurrectionis, non utique dixisset Deus: Ego sum: sed, Ego eram. De rebus enim perditis et corruptis dicere solemus: Ego eram dominus hujus et hujus rei. Nunc autem quia dixit: Ego sum, ostendit quod sit viventium Dominus et Deus, et non omnino corruptorum, etiamsi mortui sint, sed spe resurgendi vivunt: sicut et Adam quamvis vivebat, attamen mortalis erat, nam ab ipsa hora qua comedit, mori dicebatur. Confusis autem Sad-

ducatis, approbaverunt dictum Jesu Scribæ, utpote A θαναίν λέγεται. Τῶν Σαδδουκαίων δὲ οὕτως αἰσχυνθέντων, ἀπεδέξαντο τὸν Ἰησοῦν οἱ Γραμματεῖς, ὡς ἀντίταχον τῶν Σαδδουκαίων, ἡσθόντες ἐπὶ τῇ ἐκείνων ἤττη.

Vers. 41 47. « Dixit autem ad illos : Quomodo dicunt Christum filium esse David, et ipse David dicit in libro Psalmorum : Dixit Dominus Domino meo. Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? David ergo Dominum 457 illum vocat, et quomodo filius ejus est? Audiente vero cuncto populo dixit discipulis suis : Cavete a Scribis, qui volunt ambulare in stolis, et amant salutationes in foris, ac primas cathedras in Synagogis, et primos discubitus in conviviis : qui devorant domos viduarum, simulantes longam orationem : hi accipient majorem condemnationem. » Ad passionem propediem accessurus, suam prædicat divinitatem : idque non admodum aperte, nec jactanter, sed modeste. Interrogat enim illos, et perplexos reddit, sinitque ratiocinari quid consecrarium. David enim, inquit, Dominum vocat, et quomodo filius ejus est purus? Erat enim et filius David secundum carnem, sed et Deus ejus. Illi autem solum illum David esse opinabantur, ideo opinionem eorum evertit, qua putabant filium Davidis solum. Declarat item quod non sit adversarius Deo Patri, sed multam eum illo habeat concordiam, siquidem inimicos ejus humiliat Pater. Et hæc quidem Scribis dixit. Quia autem discipulos magistros orbis misit, merito eos admonet ne imitentur Pharisæorum arrogantiam, et ambitiosam mentem : et simpliciter ne cogitent quomodo placeant hominibus. Nam salutationibus fori studere, adulantium occurritibus est, et opinionem probitatis venantium, vel hanc occasionem ad congregandas divitias admittentium : quin et hi viduarum domos devorant, ventri dediti, et ultra quam opus sit insumunt, et prætextus quasi pius est. Preces enim et utilitatem animarum prætexentes, non jejunium docent, sed ebrietatem et gastrimargiam : et propterea accipient ampliore condemnationem : quia non solum faciunt malum, sed prætexunt preces, et piam honestatem ac virtutem faciunt pretextum peccati. Propterea sane gravius sunt puniendi, ut qui rem honestam calumniâ reddunt obnoxiam. Oportebat sane misereri viduis, illi autem et domos earum ingrediuntur quasi per longas preces bepeditant : interim viduæ in presentia illorum multos coguntur sumptus facere, quo fit ut exhauriantur illarum divitiarum.

CAPUT XXI.

De muliere cum duobus minutis. Interrogatio de ultima consummatione. De obsidione Jerusalem, et quod Christus prædixerit discipulis ejus vastitatem. De signis.

Vers. 1-4. « Respicens autem vidit eos qui mittebant munera sua in gazophytacium divites. Vidit

« Εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς · Πῶς λέγουσι τὸν Χριστὸν υἱὸν Δαυὶδ εἶναι, καὶ αὐτὸς Δαυὶδ λέγει ἐν βίβλῳ Ψαλμῶν, Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου ; Δαυὶδ οὖν Κύριον αὐτὸν καλεῖ, καὶ πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν ; Ἀκούοντες δὲ παντὸς τοῦ λαοῦ, εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ · Προσείχετε ἀπὸ τῶν Γραμματέων τῶν θελώντων περιπατεῖν ἐν στολαῖς, καὶ φιλοῦντων ἀσπασμούς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ πρωτοκλισίας ἐν τοῖς δείπνοις, οἱ κατεσθίουσι τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προβάτει μακρὰ προσεύχονται. Οὗτοι λήφονται περισσώτερον κρίμα. » Ἐπὶ τὸ πάθος, ἔσων οὐπω, μάλλιν ἐρχεσθαι τὴν ἑαυτοῦ ἀνακηρύττει θεότητα, καὶ οὐδὲ τοῦτο ἀπαρακαλύπτως καὶ ἀλαζονικῶς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μετριοφρόνως. Ἐρωτᾷ γὰρ αὐτούς, καὶ εἰς ἀπορίαν ἐναγαγὼν ἀφήσιν αὐτούς συλλογίσασθαι τὸ ἀκόλουθον. Δαυὶδ γὰρ, φησὶ, Κύριον αὐτὸν καλεῖ, καὶ πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστὶ ψιλός ; Ἦν μὲν γὰρ υἱὸς Δαυὶδ τὸ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ καὶ Θεὸς αὐτοῦ · ἐκεῖνοι δὲ μόνον τοῦτο υἱὸν αὐτοῦ τοῦ Δαυὶδ ἐνόμιζον. Διὸ ἀνατρέπει ταύτην αὐτῶν τὴν δόξαν τὴν περὶ τοῦ ψιλοῦ εἶναι υἱὸν τοῦ Δαυὶδ, ἐμφαίνει δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἀντίθετός ἐστι τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ πολλὴν τὴν ὁμόνοιαν ἔχει πρὸς αὐτὸν, εἶγε τοὺς ἐχθρούς αὐτοῦ καταγωνίζεται ὁ Πατήρ. Ταῦτα μὲν οὖν τοῖς Γραμματεῦσιν. Ἐπεὶ δὲ τοὺς μαθητὰς διδασκάλους τῆς οἰκουμένης ἀπέστειλεν, εἰκότως αὐτοῖς παραινέει μὴ μιμεῖσθαι τῶν Φαρισαίων τὴν φιλόδοξον καὶ φιλόπρωτον γνώμην, καὶ ἀπλῶς κοσμικὴν καὶ ἀνθρωπᾶρεσκον. Τὸ γὰρ τοὺς ἀσπασμούς ἐπιτηθεῦσιν ἐν ταῖς ἀγοραῖς, κολακευόντων ἐστὶ τοὺς ἐντυγχάνοντας, καὶ δόξαν καλοῦθίας θηρωμένων, ἢ συναγωγῆς χρημάτων πρόφασιν τοῦτο τιθεμένων. Ἀλλὰ καὶ τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, φησὶ, κατεσθίουσι γαστριζόμενοι, καὶ πέρα τοῦ δόντος ἀναλίσκοντες · καὶ ἡ πρόφασις ὡς εὐλαβῆς. Εὐχὴν γὰρ καὶ ὠφέλιαν ψυχικὴν προφασιζόμενοι, οὐ νηστίαν διδάσκουσιν, ἀλλὰ μέθην, καὶ γαστριμαργίαν, καὶ διὰ τοῦτο λήφονται, φησὶ, περισσώτερον κρίμα, ὅτι οὐ μόνον ποιοῦσι τὸ κακὸν, ἀλλὰ καὶ προφασιζονται εὐχάς. Καὶ τὸ πρόσχημα αὐτοῖς εὐλαβῆς, καὶ τὴν ἀρετὴν πρόφασιν ποιοῦνται πονηρίας. Διὸ δὴ καὶ περισσώτερον κατακριτέοι ὡς καὶ τὸ καλὸν διαβάλλεσθαι ποιοῦντες. Δίον γὰρ τὰς χήρας ἐλεεῖν · οἱ δὲ εἰσέρχονται εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν, ὡς δῆθεν διὰ τῶν μακρῶν εὐχῶν εὐλογήσοντες · αἱ δὲ ἀναγκάζονται ἀναλίσκειν ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ αὐτῶν, καὶ οὕτως ἐκδαπανῶνται.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Περὶ τῆς τὰ δύο λεπτὰ βαλοῦσης χήρας. Περὶ συντελεσῶς ἐπερώτησις. Περὶ τῆς ἀλώσεως Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἔτι ὁ Κύριος προείπε τοῖς μαθηταῖς τὴν αὐτῆς ἐρήμωσιν. Περὶ τῶν σημείων.

Ἄναβλέψα; δὲ εἶδε τοὺς βάλοντας τὰ δῶρα αὐτῶν εἰς τὸ γαστροφυλάκιον πλουσίους. Εἶδε δὲ καὶ τινα χή-

ραν πενιχράν βάλουσαν ἑκατὶ δύο λεπτά. Καὶ εἶπεν· Ἄλθῶς λέγω ὑμῖν, ὅτι ἡ χήρα ἢ πτωχὴ αὕτη πλείον πάντων ἔβαλεν. Ἄπαντες γὰρ οὗτοι ἐκ τοῦ περισεύοντος αὐτοὺς ἔβαλον εἰς τὰ θῶρα τοῦ Θεοῦ, αὕτη δὲ ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτῆς ἄπαντα τὸν βίον, ὃν εἶχεν, ἔβαλεν. Ὁ γὰρ τὸν θησαυρὸν φασιν εἶναι· Ἦν οὖν ἱερός θησαυρὸς ἀπὸ φιλοθῆλων ἐραυζόμενος, ᾧ ἐχρῶντο εἰς περιποίησιν, καὶ ἐπισκευὴν τοῦ ἱεροῦ, καὶ ἀπλῶς εἰς λόβμον τοῦ ναοῦ, καὶ πενήτων διατροφῆς, κἄν ὑστερον καὶ τοῦτο ἐκατήλεον οἱ ἱερεῖς, διανεμόμενοι τὸν θησαυρὸν, ἀλλὰ μὴ πρὸς ἃ ἐξ ἀρχῆς ἀφώριστο, τούτῳ χρώμενοι. Ἐπαιεῖ τοίνυν παρὰ πάντας τοὺς ἄλλους τὴν χήραν ὁ Κύριος, ὡς ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτῆς βαλοῦσαν ὅλον τὸν βίον αὐτῆς. Οἱ γὰρ δύο ὄβολοι, εἰ καὶ μικροὶ δοκοῦσιν, ἀλλ' οὖν ὅλος ὁ βίος τῆ ἐκ τοῦ προσαιτεῖν διατροφὴν εἰς χήρα γὰρ ἦν πενιχρά. Οὐκ εἰς τὸ διδόνον οὖν ἀφορῶν ὁ Κύριος, ἀποδοῖται τὰς ἀμοιβὰς, ἀλλ' εἰς τὸ λειπόμενον. Τοῖς μὲν οὖν πλούσιοις πλείω καταλείποντο ἐν τοῖς οἴκοις, ὀλίγα καὶ μικρὰ προσεγγαῶσιν. Τῇ δὲ ἅπαντα ἡ οἰκία κεκένωτο, καὶ οὐδὲν ὑπελείπετο. Εἰκότως οὖν καὶ ἀξιώματι πλείω ἐκεῖνων. Ἐνόησαν δὲ τινες χήραν δύνασθαι ἐκληφθῆναι πᾶσαν ψυχὴν τὸν πρότερον ἄνδρα, τὸν παλαῖον νόμον ἀποβαλοῦσαν, οὐπω δὲ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν λόγον συναφείας ἀξίαν· καὶ ταύτην προσάγειν ἀρραβῶνος λόγῳ τὴν λεπτήν καὶ τέως σύμμετρον αὐτῇ πίστει καὶ ἀγαθῇ συνείδησιν. Δεῖ γὰρ μετὰ τῆς πίστεως καὶ ἀγαθῆν συνείδησιν ἦτοι βίον ἀδιάστροφον φέρεσθαι, καὶ εἰ οὕτω (10) προσέρχεται τις Θεῷ, μετὰ πάντων βαλεῖν δοκεῖ τῶν ἐν λόγῳ πλουσίων, καὶ ἡθικῶς ἑλληγικῶς περιτῶν.

Καὶ τινων λεγόντων περὶ τοῦ ἱεροῦ, ὅτι λίθοις καλοῖς καὶ ἀναθήμασι κεκόσμηται, εἶπε· Ταῦτα ἃ θεωρεῖτε, ἐλεύσονται ἡμέραι, ἐν αἷς οὐκ ἀφελήσεται λίθος ἐπὶ λίθῳ, ὃς οὐ καταλυθήσεται. Ἐπηρώτησαν δὲ αὐτὸν, λέγοντες· Διδάσκαλε, πότε οὖν ταῦτα ἔσται; καὶ τί τὸ σημεῖον, ὅταν μέλλῃ ταῦτα γίνεσθαι; Ὁ δὲ εἶπε· Βλέπετε μὴ πλανηθῆτε. Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου λέγοντες, ὅτι Ἐγώ εἰμι, καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε· μὴ οὖν πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν. Ὅταν δὲ ἀκούσητε πολέμους, καὶ ἀκαταστασίας, μὴ ποιεῖτε. Δεῖ γὰρ ταῦτα γενέσθαι πρῶτον, ἀλλ' οὐκ εὐθέως τὸ τέλος. Τότε ἔλθουν αὐτοὺς· Ἐγερθήσεται ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, σεισμοὶ τε μεγάλοι κατὰ τόπους, καὶ λιμοὶ, καὶ λοιμοὶ ἔσονται, φθογῆτρά τε, καὶ σημεῖα ἀπ' οὐρανοῦ μεγάλα ἔσονται. Ἐικότως ὁ Κύριος προφητεύει περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ νῦν, ὅτι δὴ πρὸς τὸ σταυρωθῆναι, ὅσον οὐπω, ὢν, ἔν' ἔχοιμεν καὶ ταῦτα εἰς μεγάλην ἀπίθειαν τοῦ ἀληθοῦ Θεοῦ εἶναι αὐτόν. Ὅθεν καὶ τινων ἐπαινούντων τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ καὶ τὰ ἀναθήματα· οἶμαι δὲ τὰ τορευτὰ ἐκείνα

A autem et quamdam viduam pauperculam mittent enim illuc æra minuta duo, et dixit: Vere dico vobis quod **458** vidua hæc pauper plus quam omnes misit. Nam omnes hi ex eo quod ipsis exuberat, miserunt in munera Dei, hæc autem ex penuria sua universam substantiam quam habebat, misit. Gazam thesaurum dicunt. Erat itaque sacer thesaurus quem pii contributorant, quo utebantur ad apparationem et necessaria sacrificii, et ad ornatum templi, pauperumque alimoniam: quamvis et de hoc postea negotiationem fecerunt sacerdotes, distribuentes thesaurum non in ea ad quæ contributus fuerat. Laudat igitur Dominus viduam supra omnes, quod ex penuria sua totam suam substantiam dederat. Nam hi duo oboli etsi parvi videbantur, attamen totus victus ex mendicimonia erat. Vidua enim erat pauper. Neque enim Dominus mercedem reddet respiciens ad id quod datur, sed ad id quod deficit. Igitur plura divites in domibus relinquunt, parvæque ac pauca offerunt: hæc autem totam domum evacuavit, nihilque sibi reliquit. Merito igitur dignior est quæ laudetur, quam illi. Intellexerunt quidam omnem animam exponi posse per viduam, quæ priore viro, hoc est, veteri lege, relicto, nondum Verbo Dei copulata, nunc ista pro arrhabone afferat, fidem tenuem ac parvam, et pro sua mensura, conscientiam puram habens, ut simpliciter in vita et doctrina appareat inculpta. Opus enim est cum fide et bonam conscientiam, seu vitam rectam asferre (a): et si sic accesserit quis ad Deum, videturmittere plus omnibus, qui eruditione sunt divites, et gentiliium virtutibus abundant.

Vers. 5-11. « Et quibusdam dicentibus de templo quod pulchris lapidibus ac donis ornatum esset, dixit: Ex his quæ videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis super lapidem qui non diruatur. Interrogaverunt autem illum, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt? et quod signum quando ista futura sunt? At ille dixit: Videte ne seducamini. Multi enim venient sub nomine meo dicentes: Ego, et tempus instat: ne igitur sequamini illos. Cæterum cum audieritis bella et seditiones, nolite terreri. Oportet enim prius hæc fieri, sed non statim finis. Tunc dicebat illis: Insurgit gens contra gentem, et regnum adversus regnum, et terræmotus magni erunt in singulis locis, et fauces ac pestilentia, terribilissimaque et signa de celo magna erunt. Merito Dominus prædicit nunc de Jerusalem subversione, quoniam prope erat ut crucifigeretur, ut sit et hoc magnum argumentum ipsum esse Deum. Unde, quibusdam laudantibus structuras templi, et quæ in illud oblata erant: opinor autem illum de sculptis et tornatis loqui, ut

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(10) Codd. 26 et 32, Ἦτοι βίον ἔχειν. καὶ ἀπλῶς εἰσεῖν, περὶ τε τὰ δόγματα, καὶ περὶ τὸν βίον, ἀδιάστροφον φαίνεσθαι. Καὶ εἰ οὕτω, x. t. λ.

« Seu vitam habere, seu, ut simplicius dicam, tum in doctrina, tum in moribus rectum esse. Et si sic, » etc.

(a) In E Mt Lut. sensus implicatus. Desunt verba, seu vitam rectam asferre.

bulasset dare, iterum ad præsidem ut seditiosum traxissent. Verum ipse laqueos eorum effugit ut caprea, quo nomine ipsum in Canticis appellavit sponsa, et docet ut ei qui postestatem habet super corpora nostra corporaliter subiaceamus, sive rex ille sit, sive tyrannus, nihil enim hoc nobis nocet ut spiritualiter bene placeamus Deo spirituum. Reddite enim, inquit, quæ Cæsaris sunt, Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo. Et vide quia non dixit, date : sed reddite. Debitum igitur, inquit, est : reddite igitur debitum. Custodit te princeps tuus ab hostibus, vitam tuam pacatam facit : debes itaque ei pro his tributum, præsertim cum et ipsum quem profers nummum, ab illo ipso habes. Igitur numisma regis iterum illi redde, interim autem **455** tibi lazaris, quod per ipsam, quæ vitæ debita sunt, præstantur. Sic denique et quæ Dei sunt, Deo sunt reddenda. Dedit tibi mentem, illam redde ei, juxta mentem operans : dedit tibi rationem, redde ei illam, ne sis brutis insipientibus similis, sed facias omnia ut rationalis. Et in summa, dedit tibi animam et corpus : omnia redde ei, et imaginem suam restitue ei per fidem, per spem, perque charitatem incedens. Sane et aliter reddenda sunt Cæsari, quæ Cæsaris sunt, unusquisque enim nostrum imaginem Dei gestat, vel principis mundi. Cum igitur similes nos fecerimus Cæsari, facti filii diaboli, imaginem ejus gestantes, illam reddere ei oportet, et abjicere : ut habeat quæ sua, et nihil inveniat in nobis quod proprie suam sit. Ita et imago Dei servetur a nobis incontaminata. Idcirco et Paulus admonet, sicut portavimus imaginem terreni ; ita portemus et imaginem cælestis ; ¹ et alio loco : Deponentes veterem hominem ². Quod hoc loco dicitur reddi, id apud Paulum dicitur deponi : et quod hic imago Cæsaris, hoc illic imago terreni peccatoris, Adæ scilicet, ac veteris hominis. Nam imago terreni nihil aliud quam corruptio et peccatum, quod habuimus assimilari apostatæ, et non regi. Porro non potuerunt Pharisei comprehendere Jesum in sermone coram populo ; hic enim maxime conabantur, ut apud populum ipsum accusare valerent, quod illum servituti Romani populi subigeret : sed efficere nihil valuerunt, propter excellentem ipsius sapientiam.

Vers. 27-40. « Accesserunt autem quidam Sadducæorum qui negant esse resurrectionem, et interrogaverunt eum, dicentes : Magister, Moses scripsit nobis : si cujus frater mortuus fuerit habens uxorem, isque sine liberis mortuus fuerit, ut accipiat frater ejus uxorem, et suscitet semen fratri suo. Septem ergo fratres erant, et primus accepit uxorem, ac mortuus est sine liberis : et accepit secundus illam, et ipse mortuus est sine liberis : et tertius accepit illam, similiter et cæteri septem,

Α μηδεν δουλεύσαν· ει δε καλλιεις φόρους δίδοναι, πάλιν πρὸς τὸν ηγεμόνα εξουσιαν, ὡς στασιαστὴν. Ὁ δὲ τοὺς βρῦχος αὐτῶν ἐκφεύγει, ὡς δορκὰς, οὕτω γὰρ αὐτὸν ἐν τῷ Ἄσματι ἡ νόμῳ ὠνόμασε, καὶ διδάσκει, ὅτι τὸ σωματικῶς ὑποκαίσθαι τῷ πῶν σωματικῶν ἡμῶν ἐξουσιάζονται, εἴτε βασιλεὺς, εἴτε τυράννων, οὐδὲν ἡμῖν λυμαίνεται πρὸς τὸ εὐαριστεῖν πνευματικῶς τῷ Θεῷ τῶν πνευματικῶν. Ἀπίδοτε γὰρ, φησὶ, τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. Καὶ ὄρα, οὐκ εἶπε ἄρα, ἀλλ' Ἀπόδοτε. Χρέος, φησὶν, ἐστὶν, ἀπίδος οὖν τὴν ὀφειλὴν. Φυλάττει σε ὁ ἀρχὼν σου ἐκ τῶν πολεμίων, τὸν βίον σου εἰρηναῖον καθιστᾷ· χρεωστεὶς οὖν αὐτῷ τὸν φόρον ἀντὶ τούτων, ἄλλως τε καὶ αὐτῇ, ὃ προσφέρεις, τουτέστι, τὸ νόμισμα, παρ' ἐκείνου αὐτοῦ ἔχεις. Τὸ οὖν τοῦ βασιλέως νόμισμα ἀπίδος πάλιν αὐτῷ. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ κακέρδητας δι' αὐτοῦ συναλλάσσαν, καὶ τὰ πρὸς τὸν βίον χρειώδη μεταχειριζόμενος· ὡσπερ ἀμέλει καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ δεῖ ἀποδιδόναι. Δίδωκε σοι νοῦν, ἀπίδος αὐτὸν αὐτῷ κατὰ τὸν νόμον ἐνεργῶν. Δίδωκε σοι λόγον, ἀπίδος αὐτὸν αὐτῷ, μὴ συμπαραβαλλόμενος τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, ἀλλ' ὡς λογικὸς πάντα πράττων. Καὶ ἀπλῶς δίδωκε σοι ψυχὴν, καὶ σῶμα, πάντα ἀπίδος αὐτῷ, καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἀποκατάστησον αὐτῷ διὰ πίστεως, δι' ἐλπίδος, δι' ἀγάπης βαδίζων. Καὶ μὴν καὶ ἐτέρως χρῆ ἀποδιδόναι τὰ Καίσαρος Καίσαρι· βλασφῆμιος γὰρ ἡμῶν ἡ Θεοῦ εἰκόνα φορεῖ, ἢ τοῦ κοσμοκράτορος. Ὅταν οὖν ὁμοιώσωμεν ἑαυτοὺς τῷ Καίσαρι, υἱοὶ τοῦ διαβόλου γινόμενοι, τὴν εἰκόνα αὐτοῦ φοροῦμεν, ἢν δεῖ ἀποδιδόναι αὐτῷ, καὶ ἀπορρίπτειν ἴν' ἔχει τὰ ἑαυτοῦ, καὶ μηδὲν ἐν ἡμῖν εὐρίσκει οἰκτεῖν αὐτοῦ, οὕτως γὰρ καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἀμύγης τηρηθεῖ ἡμῖν. Διὸ Παῦλος παραινέει, καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοικοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου. Καὶ ἀλαχοῦ· Ἀποθέμενοι τὸν καλαῖον ἀνθρώπων. Ὅσπερ ἐνταῦθα εἴρηται ἀποδιδόναι, τοῦτο παρὰ τῷ Παύλῳ τὸ ἀποθέσθαι, καὶ ὃ ἐνταῦθα εἰκὼν Καίσαρος, τοῦτο ἐκεῖ εἰκὼν χοικοῦ τοῦ ἀμαρτωλοῦ πάντως, Ἄδᾶμ καὶ καλαῖου ἀνθρώπου. Ἡ γὰρ εἰκὼν τοῦ χοικοῦ, οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἡ φθορὰ, καὶ ἡ ἀμαρτία, ἢν ἐσχομεν ἀφομοιωθέντες τῷ ἀποστάτῃ, καὶ μὴ τῷ βασιλεὶ. Οὐκ ἴσχυσαν οὖν οἱ Φαρισαῖοι ἐπιλαβέσθαι τοῦ Ἰησοῦ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ· τὸ γὰρ σπουδαζόμενον αὐτοῖς, μέλιστα τοῦτο ἦν, τὸ πρὸς τὸν λαὸν διαβαλεῖν τοῦτον, ὡς καταδουλοῦντα τοῖς Ῥωμαίοις τὸ ἔθνος, ὃ οὐκ ἴσχυσαν τελέσαι διὰ τὴν ὑπέροσφον αὐτοῦ ἀπίκριον.

Προσελθόντες δὲ τινες τῶν Σαδδουκαίων, οἱ ἀντιλέγοντες ἀνάστασιν μὴ εἶναι, ἐπηρώτων αὐτὸν λέγοντες· Διδάσκαλε, Μωσῆς ἐγραψεν ἡμῖν, Ἐάν τις ἀδελφὸς ἀποθάνῃ ἔχων γυναῖκα, καὶ οὗτος ἀτεκνὸς ἀποθάνῃ, ἵνα λάθῃ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα, καὶ ἐξαναστήσῃ σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. Ἐπεὶ οὖν ἀδελφοὶ ἦσαν, καὶ ὁ πρῶτος λαβὼν γυναῖκα, ἀπέθανεν ἀτεκνός, καὶ ἔλαβεν ὁ δεύτερος τὴν γυναῖκα, καὶ οὗτος ἀπέθανεν ἀτεκνός, καὶ ὁ τρίτος ἔλαβεν αὐτὴν, ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ἑπτά, καὶ οὗ κατέλιπον τέκνα,

¹ 1 Cor. xv 49. ² Coloss. iii, 9.

καὶ ἀπέθανον. Ἦσαν οὖν πάντων ἀπέθανε καὶ ἡ γυνή. A
 Ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει, τίνος αὐτῶν γίνεται γυνή;
 Οἱ γὰρ ἐπὶ τὸ ἔσχατον αὐτὴν γυναῖκα. Καὶ ἀποκριθεὶς
 εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου
 γαμοῦσι καὶ ἐγαμίσκονται· οἱ δὲ κτισθῶντες τοῦ
 αἰῶνος ἐκείνου τυχεῖν, καὶ τῆς ἀναστάσεως τῆς ἐκ
 νεκρῶν, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἐγαμίσκονται. Οὔτε
 γὰρ ἀποθάνειν ἐστὶ δύναται, ἰσαγγελοὶ γὰρ εἰσι, καὶ
 υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ ὄντες. Ὅτι δὲ
 ἐγγίρονται οἱ νεκροί, καὶ Μωσὴς ἐμήνυσεν ἐπὶ τῆς
 βάρου, ὡς λέγει Κύριον τὸν Θεὸν Ἀβραάμ, καὶ τὸν
 Θεὸν Ἰσαὰκ, καὶ τὸν Θεὸν Ἰακώβ. Θεὸς δὲ οὐκ ἐστὶ
 νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων, πάντες γὰρ αὐτῷ ζῶσιν. Ἀπο-
 κριθέντες δὲ τινες τῶν Γραμματέων εἶπον· Διδά-
 σκαλε, κλιῶς εἶπας. Οὐκ ἐστὶ δὲ ἐτόλμων ἑπερωτῆν
 αὐτὸν οὕτως. ἢ Σαθρὰν ὑποστήσαντες κρηπίδα ἑαυ-
 τοῖς· οἱ Σαθουκαλοὶ, διηπίστουν τοῖς περὶ ἀναστά-
 σεως λόγους, Σωματικὴν γὰρ διαγωγὴν ἔσεσθαι ἐν τῇ
 ἀναστάσει ὁπονοῦντες, εἰκότως ἐσφάλλοντο, διὰ καὶ
 ὡς αἰτοῦν διαβάλλοντες· τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως
 ὄγμῳ, πλάττονται τὴν ἀνόητον διήγησιν ταύτην. Ὁ
 οὖν Κύριος τὴν κρηπίδα αὐτοῖς διασαλεύσας, καὶ
 δεῖξας ὅτι οὐκ ἐστὶ σωματικὴ διαγωγή, τότε εὐθὺς
 τῇ σαθρᾷ ταύτῃ κρηπίδι, καὶ ὑπονώμῃ συγκατέσπασε
 τὸ ὄγμῳ αὐτῶν, εἰπὼν· Ἰλλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς
 Γραφὰς, ἀλλὰ παρεκδεχόμενοι τὸν νοῦν αὐτῶν. Οἱ
 μὲν γὰρ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου, οἱ ἐν τῷ κόσμῳ
 τοῦτω γεννῶντες, καὶ γεννώμενοι γαμοῦσι, καὶ ἐγα-
 μίσκονται, τουτέστιν, εἰς γάμους ἐκδίδονται· οἱ
 δὲ τοῦ αἰῶνος ἐκείνου υἱοὶ οὐδὲν τοιοῦτον, οὐδὲ γὰρ
 θανεῖν ἐστὶ δύναται· διὰ οὐδὲ τὰ τοῦ γάμου ἐκαί, ἀλλ'
 ἀγγελικὴ καὶ θεία διαγωγή. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἐπειδὴ
 θάνατος, διὰ τοῦτο γάμος, καὶ ἐπειδὴ γάμος, διὰ
 τοῦτο θάνατος. Ἐκεῖ δὲ τοῦ θανάτου καταργηθέντος,
 τίς χρεια τοῦ γάμου; Ὁ γάμος γὰρ βοήθεια τοῦ
 θνητοῦ, καὶ πληρωτικὸς τοῦ λείποντος· ἔνθα δὲ οὐδὲν
 λείπει, τίς χρεια τοῦ πληροῦντος; Ἰσαγγελοὶ οὖν εἰσι,
 καὶ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ. Διὰ τί; Ὅτι τῆς ἀναστάσεως
 εἰσιν υἱοὶ. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Εἶπον, φησὶν,
 αὐτοῖς υἱοὺς Θεοῦ, διότι οὐδὲν σωματικὸν ἐν τῇ γεν-
 νήσει αὐτῶν ὁρᾶται, ἀλλὰ πάντα θεία· οὔτε γὰρ
 συνουσία προσηλεῖται, οὔτε σπέρμα, οὔτε μήτρα, οὔτε
 κύψις· ἐν τῇ ἀναστάσει, ἀλλὰ Θεός ἐστιν ὁ γεννῶν τὰ
 σώματα ἡμῶν λόγοις οἷς οἶδεν. Οὐκοῦν ἐπεὶ Θεός
 ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν ἐν τῇ ἀναστάσει, εἰκότως υἱοὶ λέ-
 γονται Θεοῦ οἱ ἐξ ἀναστάσεως ἀναγεννώμενοι. Ἐπι-
 φέρει δὲ τοῖς λογισμοῖς καὶ μαρτυρίαν Γραφικὴν.
 Φησὶ γὰρ ὁ Μωσῆς τὸν Θεὸν εἰπεῖν αὐτῷ ἐκ τῆς βάρου
 τοῦ· Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός Ἀβραάμ, καὶ τὰ ἐξῆς. Εἰ δὲ
 ἀπαξ ἠφανίσθησαν οἱ πατριάρχαι, καὶ μὴ ἔζων παρὰ
 Θεῷ τῇ ἐλπίδι τῆς ἀναστάσεως, οὐκ ἂν εἶπεν, ὅτι
 Ἐγὼ εἰμι, ἀλλ' Ἐγὼ ἡμῶν. Τοῦτο γὰρ εἰώθημεν λέ-
 γειν ἐπὶ τῶν διεφθαρμένων καὶ ἀφανισθέντων πραγ-
 μάτων· Ἐγὼ ἡμῶν δεσπότης τοῦδε τοῦ πράγματος.
 Νῦν δὲ εἰπὼν, ὅτι Ἐγὼ εἰμι, ἔδειξεν ὅτι ζώντων ἐστὶ
 δεσπότης καὶ Θεός, καὶ οὐχὶ διεφθόρτων πάντη·
 κἄν γὰρ νεκροὶ ὦσιν, ἀλλὰ τῇ ἐλπίδι τοῦ ἀναστήναι,
 ζῶσιν, ὡσπερ καὶ ὁ Ἀδάμ εἰ καὶ ἐξῆ, θνητὸς ἦν
 ἄνωγος, καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἕρας, ἀφ' ἧς ἔφαγε, ἀπο-

nec reliquerunt liberos, et mortui sunt. Novissima
 omnium mortua est et mulier. In resurrectione ergo,
 cuius eorum erit uxor? siquidem septem habuerunt
 eam uxorem. Et respondens ait illis Jesus: Filii
 huius sæculi ducunt uxores, et nuptum dantur:
 illi vero qui digni habebuntur sæculo illo, et resur-
 rectione ex mortuis, neque ducunt uxores, neque
 nuptum dantur, neque enim ultra mori possunt.
 Æquales enim angelis sunt, et filii sunt Dei, cum
 sint filii resurrectionis. Quod vero resurgant mor-
 tui, et Moses ostendit juxta rubum, cum dicit Do-
 minum Deum Abraham, et Deum Isaac, et Deum
 Jacob: Deus autem non est mortuorum, sed vivo-
 rum; omnes enim illi vivunt. Respondentes autem
 quidam 456 Scribarum dixerunt: Magister, bene
 dixisti. Et amplius non audebant eum quidquam
 interrogare. ἢ Invalidum fundamentum suæ do-
 ctrinæ fecerant Sadducei, non credentes resurre-
 ctionem: cogitabant enim futuram corporalem vi-
 tam in resurrectione. Ideo tanquam absurdum
 resurrectionis dogma calumniantes, stultam hanc
 narrationem fingunt: unde Dominus fundamentum
 eorum statim concussit, et ostendit quod non sit
 corporalis vita tunc: quo factum, ut dogma eorum,
 statim obtusa opinione, et invalido fundamento
 concideret. Erratis enim, inquit, nescientes Scri-
 pturas, sed invertentes sensum earum. Filii enim
 huius sæculi generant et generantur, uxores ducunt
 et nuptum dantur, hoc est, in nuptias traduntur:
 filii vero sæculi illius nihil tale faciunt, neque
 enim ultra mori possibile est. Proinde non illic
 sunt ea quæ in nuptiis, sed angelica et divina vita
 est. Hic enim quia mors, ideo et nuptiæ: et quia
 nuptiæ, ideo et mors. Illic autem morte abolita,
 quis nuptiarum usus? Nuptiæ enim auxilium vitæ
 mortalis, et impletio ejus quod deficit: ubi autem
 nihil deficit, quid opus implente? Pares itaque sunt
 angelis, et filii Dei. Quare? Quia resurrectionis filii
 sunt. Quod autem dicit, talem sensum habet: Dixi,
 inquit, illos filios Dei, eo quod nihil corporeum in
 generatione eorum videatur, sed omnia divina sint.
 Neque enim in resurrectione præcedit vel coitus, vel
 semen, vel uterus, vel imprægnatio: sed Deus est qui
 generat corpora nostra modis quibus ipse scit. Et
 proinde quia Deus est qui operatur in resurrectione,
 merito filii Dei dicuntur qui ex resurrectione na-
 scuntur. Subdit autem rationibus etiam Scripturæ
 testimonium. Moses enim inquit dixisse sibi Deum
 ex rubo: Ego sum Deus Abraham, etc. Quod si omnino
 evanuisset patriarchæ, et non vixissent apud Deum
 in spe resurrectionis, non utique dixisset Deus:
 Ego sum: sed, Ego eram. De rebus enim perditis et
 corruptis dicere solemus: Ego eram dominus huius
 et huius rei. Nunc autem quia dixit: Ego sum,
 ostendit quod sit viventium Dominus et Deus, et
 non omnino corruptorum, etiam si mortui sint, sed
 spe resurgendi vivunt: sicut et Adam quamvis vive-
 bat, attamen mortalis erat, nam ab ipsa hora
 qua comedit, mori dicebatur. Confusis autem Sad-

ducatis, approbaverunt dictum Jesu Scribæ, utpote: A θαναίν λέγεται. Τῶν Σαδδουκαίων δὲ οὕτως αἰσχυνθέντων, ἀπεδέξαντο τὸν Ἰησοῦν οἱ Γραμματεῖς, ὡς ἀντίτεχον τῶν Σαδδουκαίων, ἠσθέντες ἐπὶ τῇ ἐκείνων ἡττῇ.

Vers. 41-47. « Dixit autem ad illos : Quomodo dicunt Christum filium esse David, et ipse David dicit in libro Psalmorum : Dixit Dominus Domino meo. Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? David ergo Dominum **457** illum vocat, et quomodo filius ejus est? Audiente vero cuncto populo dixit discipulis suis : Cavete a Scribis, qui volunt ambulare in stolis, et amant salutationes in foris, ac primas cathedras in Synagogis, et primos discubitus in conviviis : qui devorant domos viduarum, simulantes longam orationem : hi accipient majorem condemnationem. » Ad passionem propediem accessurus, suam prædicat divinitatem : idque non admodum aperte, nec jactanter, sed modeste. Interrogat enim illos, et perpexos reddit, sinitque ratiocinari quid consecutum. David enim, inquit, Dominum vocat, et quomodo filius ejus est purus? Erat enim et filius David secundum carnem, sed et Deus ejus. Illi autem solum filium David esse opinabantur, ideo opinionem eorum evertit, qua putabant filium Davidis solum. Declarat item quod non sit adversarius Deo Patri, sed multam eum illo habeat concordiam, siquidem inimicos ejus humiliat Pater. Et hæc quidem Scribis dixit. Quia autem discipulos magistros orbis misit, merito eos admonet ne imitentur Phariseorum arrogantiam, et ambitiosam mentem : et simpliciter ne cogitent quomodo placeant hominibus. Nam salutationibus fori studere, adulantium occurritibus est, et opinionem probitatis venantium, vel hanc occasionem ad congregandas divitias admittentium : quin et hi viduarum domos devorant, ventri dedit, et ultra quam opus sit insumunt, et prætextus quasi pius est. Preces enim et utilitatem animarum prætexentes, non jejunium docent, sed obrietatem et gastrimargiam : et propterea accipient ampliore condemnationem : quia non solum faciunt malum, sed prætexunt preces, et piam honestatem ac virtutem sibi prætextum peccati. Propterea sane gravius sunt puniendi, ut qui rem honestam calumniæ reddunt obnoxiam. Oportebat sane misereri viduæ, illi autem et domos earum ingrediuntur quasi per longas preces, benedicant : interim viduæ in præsentia illorum multos coguntur sumptus facere, quo fit ut exhauriantur illarum divitiarum.

CAPUT XXI.

De muliere cum duobus minutis. Interrogatio de ultima consummatione. De obsidione Jerusalem, et quod Christus prædixerit discipulis ejus vastitatem. De signis.

Vers. 1-4. « Respicens autem vidit eos qui mittebant munera sua in gazophylacium divites. Vidit

« Εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς · Πῶς λέγουσι τὸν Χριστὸν υἱὸν Δαυὶδ εἶναι, καὶ αὐτὸς Δαυὶδ λέγει ἐν βίβλῳ Ψαλμῶν, Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου ; Δαυὶδ οὖν Κύριον αὐτὸν καλεῖ, καὶ πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν ; Ἀκούοντας δὲ παντὸς τοῦ λαοῦ, εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ · Προσείχετε ἀπὸ τῶν Γραμματέων τῶν θελόντων περιπατεῖν ἐν στολαῖς, καὶ φιλοῦντων ἀσπασμούς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ πρωτοκλισίας ἐν τοῖς δείπνοις, οἱ κατεσθίουσι τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προβάτει μακρὰ προσεύχονται. Οὗτοι λήφονται περισσώτερον κρίμα. » Ἐπὶ τὸ πάθος, ἔσονται οὕτω, μᾶλλον ἐρχεσθαι τὴν ἑαυτοῦ ἀνακρήρυττον θεότητα, καὶ οὐδὲ τοῦτο ἀπαρακαλύπτως καὶ ἀλαζονικῶς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μετριοφρόνως. Ἐρωτᾷ γὰρ αὐτούς, καὶ εἰς ἀπορίαν ἐναγαγὼν ἀφήσιν αὐτούς συλλογίσασθαι τὸ ἀκόλουθον. Δαυὶδ γὰρ, φησὶ, Κύριον αὐτὸν καλεῖ, καὶ πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστὶ ψιλός ; Ἦν μὲν γὰρ υἱὸς Δαυὶδ τὸ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ καὶ Θεὸς αὐτοῦ · ἐκεῖνοι δὲ μόνον τοῦτο υἱὸν αὐτοῦ τοῦ Δαυὶδ ἐνόμιζον. Διὸ ἀνατρέπει ταύτην αὐτῶν τὴν δόξαν τὴν περὶ τοῦ ψιλῶν εἶναι υἱὸν τοῦ Δαυὶδ, ἐμφανεῖ δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἀντίθετός ἐστι τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ πολλὴν τὴν ὁμόνοιαν ἔχει πρὸς αὐτὸν, εἶγε τοὺς ἐχθρούς αὐτοῦ καταγωνίζεται ὁ Πατήρ. Ταῦτα μὲν οὖν τοῖς Γραμματεῦσιν. Ἐπεὶ δὲ τοὺς μαθητὰς διδασκάλους τῆς οἰκουμένης ἀπέστειλεν, εἰκότως αὐτοῖς παραινεῖ μὴ μιμῆσθαι τῶν Φαρισαίων τὴν φιλόδοξον καὶ φιλόπρωτον γνῶμην, καὶ ἀπλῶς κοσμικὴν καὶ ἀνθρωπᾶρεσκον. Τὸ γὰρ τοὺς ἀσπασμούς ἐπιτηθεῖν ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καλακευόντων ἐστὶ τοὺς ἐντυγχάνοντας, καὶ δόξαν καλοῦθιαις θηρωμένων, ἢ συναγωγῆς χρημάτων πρόφασιν τοῦτο τιθεμένων. Ἄλλὰ καὶ τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, φησὶ, κατεσθίουσι γαστριζόμενοι, καὶ πέρα τοῦ δόντος ἀναλίσκοντες ; καὶ ἡ πρόφασις ὡς εὐλαβῆς. Εὐχὴν γὰρ καὶ ὠφέλιαν ψυχικὴν προφασιζόμενοι, οὐ νηστειὰν διδάσκουσιν, ἀλλὰ μέθην, καὶ γαστριμαργίαν, καὶ διὰ τοῦτο λήφονται, φησὶ, περισσώτερον κρίμα, ὅτι οὐ μόνον ποιοῦσι τὸ κακὸν, ἀλλὰ καὶ προφασιζονται εὐχάς. Καὶ τὸ πρόσχημα αὐτοῖς ; εὐλαβῆς, καὶ τὴν ἀρετὴν πρόφασιν ποιοῦνται πονηρίας. Διὸ δὴ καὶ περισσώτερον κατακριτέοι. ὡς καὶ τὸ κακὸν διαβάλλεσαι ποιοῦντες. Δίον γὰρ τὰς χήρας ἐλεεῖν · οἱ δὲ εἰσέρχονται εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν, ὡς δὴθεν διὰ τῶν μακρῶν εὐχῶν εὐλογῆσοντες ; αὶ δὲ ἀναγκάζονται ἀναλίσκειν ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ αὐτῶν, καὶ οὕτως ἐκδαπανῶνται.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Περὶ τῆς τὰ δύο λεπτὰ βαλοῦσης χήρας. Περὶ συντελειῶς ἐπερώτησις. Περὶ τῆς ἀλώσεως Ἰερουσαλὴμ, καὶ εἰ ὁ Κύριος προεἶπε τοῖς μαθηταῖς τὴν αὐτῆς ἐρήμωσιν. Περὶ τῶν σημείων.

Ἄναδρέψα ; δὲ εἶδε τοὺς βάλλοντας τὰ δῶρα αὐτῶν εἰς τὸ γαστροφυλάκιον πλουσίους. Εἶδε δὲ καὶ τινὰ χή-

ραν πενήραν βάλουσιν ἑκατὶ δύο λεπτά. Καὶ εἶπεν· Ἄλθῶς λέγω ὑμῖν, ὅτι ἡ χήρα ἡ πτωχὴ αὐτῆ πλεῖον πάντων ἔβαλεν. Ἄπαντες γὰρ οὗτοι ἐκ τοῦ περιουσιόοντος αὐτοῖς ἔβαλον εἰς τὰ θῶρα τοῦ Θεοῦ, αὐτὴ δὲ ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτῆς ἅπαντα τὸν βίον, ὃν εἶχεν, ἔβαλεν. Ὁ γὰρ τὸν θησαυρὸν φασιν εἶναι· Ἦν οὖν ἱερὸς θησαυρὸς ἀπὸ φιλοθῆων ἐραυζόμενος, ᾧ ἐχρῶντο εἰς περιποίησιν, καὶ ἐπισκευὴν τοῦ ἱεροῦ, καὶ ἀπλῶς εἰς κόσμον τοῦ ναοῦ, καὶ πενήτων διατροφῆς, κἄν ὑστερον καὶ τοῦτο ἐκαπήλευον οἱ ἱερεῖς, διανεμόμενοι τὸν θησαυρὸν, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ ἐξ ἀρχῆς ἀφώριστο, τούτῳ χρώμενοι. Ἐπαιεῖ τοίνυν παρὰ πάντας τοὺς ἄλλους τὴν χήραν ὁ Κύριος, ὡς ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτῆς βαλοῦσαν ὅλον τὸν βίον αὐτῆς. Οἱ γὰρ δύο ὄβολοι, εἰ καὶ μικροὶ δοκοῦσιν, ἀλλ' οὖν ὅλος ὁ βίος τῆς χήρας ἐκ τοῦ προσαιτεῖν διατροφὴν εἰσὶ· χήρα γὰρ ἦν πενήρᾳ. Οὐκ εἰς τὸ διδομένον οὖν ἀφορῶν ὁ Κύριος, ἀποδοῖται τὰς ἀμοιβὰς, ἀλλ' εἰς τὸ λατρεύμενον. Τοῖς μὲν οὖν πλούσιος πλείω καταλείποντο ἐν τοῖς οἴκοις, ὀλίγα καὶ μικρὰ προσερχοῦνται. Τῇ δὲ ἅπαντα ἡ οἰκία κεκένωτο, καὶ οὐδὲν ὑπελείπετο. Εἰκότως οὖν καὶ ἀξιώτερον ἐκεῖνον. Ἐνόησαν δὲ τινες χήραν δύνασθαι ἐκληροθῆναι πᾶσαν ψυχὴν τὸν πρότερον ἄνδρα, τὸν παλαιὸν νόμον ἀποβαλοῦσαν, οὕτω δὲ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν λόγον συναρτίως ἀξίαν· καὶ ταύτην προσάγειν ἀρραβῶνος λόγῳ τὴν λεπτήν καὶ τέως σύμμετρον αὐτῇ πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν. Δεῖ γὰρ μετὰ τῆς πίστεως καὶ ἀγαθῆς συνείδησιν ἦτοι βίον ἀδιάστροφον φέρεσθαι, καὶ εἰ οὕτω (10) προσέρχεται τὸ Θεῷ. μετὰ πάντων βαλεῖν δοκεῖ τὸν ἐν λόγῳ πλουσίων, καὶ ἡθικῶς ἑλληνικῶς περιττῶν.

Καὶ τινων λεγόντων περὶ τοῦ ἱεροῦ, ὅτι λίθοις καλοῖς καὶ ἀναθήμασι κεκόσμηται, εἶπε· Ταῦτα δὲ θεωρεῖτε, ἐλεύσονται ἡμέραι, ἐν αἷς οὐκ ἀφελήσεται λίθος ἐπὶ λίθῳ, ὃς οὐ καταλυθήσεται. Ἐπληρώθησαν δὲ αὐτὸν, λέγοντες· Διδάσκαλε, πότε οὖν ταῦτα ἔσται; καὶ τί τὸ σημεῖον, ὅταν μέλλῃ ταῦτα γίνεσθαι; Ὁ δὲ εἶπε· Βλέπετε μὴ πλανηθῆτε. Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου λέγοντες, ὅτι Ἐγώ εἰμι, καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε· μὴ οὖν πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν. Ὅταν δὲ ἀκούσητε πολέμους, καὶ ἀκαταστασίας, μὴ ποθηθῆτε. Δεῖ γὰρ ταῦτα γενέσθαι πρῶτον, ἀλλ' οὐκ εὐθέως τὸ τέλος. Τότε ἔλθουσιν αὐτοῖς· Ἐγερθήσεται ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, σεισμοὶ τε μεγάλοι κατὰ τόπους, καὶ λιμοί, καὶ λοιμοὶ ἔσονται, φόβητρά τε, καὶ σημεῖα ἀπ' οὐρανοῦ μεγάλα ἔσονται. Ἐικότως ὁ Κύριος προφητεῦσι περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ νῦν, ἃτα δὴ πρὸς τὸ στυρωθῆναι, ὅσον ὀπω, ὧν, ἐν ἔχοιμεν καὶ ταῦτα εἰς μεγάλην ἀπόδειξιν τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ εἶναι αὐτόν. Ὅθεν καὶ τινων ἐπαινούμενων τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ καὶ τὰ ἀναθήματα· οἶμαι δὲ τὰ τορευτὰ ἐκεῖνα

A autem et quamdam viduam minuta duo, et dixit: Vere dico vobis quod **458** vidua hæc pauper plus quam omnes misit. Nam omnes hi ex eo quod ipsis exuberat, miserunt in munera Dei, hæc autem ex penuria sua universam substantiam quam habebat, misit. Gazam thesaurum dicunt. Erat itaque sacer thesaurus quem pii contributorant, quo utebantur ad apparationem et necessaria sacrificii, et ad ornatum templi, pauperumque alimoniam: quamvis et de hoc postea negotiationem fecerunt sacerdotes, distribuentes thesaurum non in ea ad quæ contributus fuerat. Laudat igitur Dominus viduam supra omnes, quod ex penuria sua totam suam substantiam dederat. Nam hi duo oboli etsi parvi videbantur, attamen totus victus ex mendicimonio erat. Vidua enim erat pauper. Neque enim Dominus mercedem reddet respiciens ad id quod datur, sed ad id quod deficit. Igitur plura divites in domibus relinquunt, parvaque ac pauca offerunt: hæc autem totam domum evacuavit, nihilque sibi reliquit. Merito igitur dignior est quæ laudetur, quam illi. Intellexerunt quidam omnem animam exponi posse per viduam, quæ priore viro, hoc est, veteri lege, relicto, nondum Verbo Dei copulata, nunc ista pro arrhabone afferat, fidem tenuem ac parvam, et pro sua mensura, conscientiam puram habens, ut simpliciter in vita et doctrina apparent inculpata. Opus enim est cum fide et bonam conscientiam, seu vitam rectam afferre (a): et si sic accesserit quis ad Deum, videtur mittere plus omnibus, qui eruditione sunt divites, et gentiliū virtutibus abundant.

Vers. 5-11. Et quibusdam dicentibus de templo quod pulchris lapidibus ac donis ornatum esset, dixit: Ex his quæ videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis super lapidem qui non diruatur. Interrogaverunt autem illum, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt? et quod signum quando ista futura sunt? At ille dixit: Videte ne seducamini. Multi enim venient sub nomine meo dicentes: Ego, et tempus instat: ne igitur acquamini illos. Cæterum cum audieritis bella et seditiones, nolite terreri. Oportet enim prius hæc fieri, sed non statim finis. Tunc dicebat illis: Insurgat gens contra gentem, et regnum adversus regnum, et terræmotus magni erunt in singulis locis, et famæ ac pestilentiæ, terribilientaque et signa de cælo magna erunt. Merito Dominus prædicat nunc de Jerusalem subversione, quoniam prope erat ut crucifigeretur, ut sit et hoc magnum argumentum ipsum esse Deum. Unde, quibusdam laudantibus structuras templi, et quæ in illud oblata erant: opinor autem illum de sculptis et tornatis loqui, ut

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(10) Codd. 26 et 32, Ἦτοι βίον ἔχειν, καὶ ἀπλῶς εἰσεῖν, περὶ τὰ δόματα, καὶ περὶ τὸν βίον, ἀδιάστροφον φαίνεσθαι. Καὶ εἰ οὕτω, x. τ. λ.

a Seu vitam habere, seu, ut simplicius dicam, tum in doctrina, tum in moribus rectum esse. Et si sic, & etc.

(a) In E III Lut. sensus implicatus. Desunt verba, seu vitam rectam afferre.

erant palmæ et Cherubim, et similia; hæc enim forte ἀπαθήματα, hoc 459 est, dona, dicit: Dominus vero nihil horum miratur, sed et destructionem eorum prædicit. Alii autem opinati sunt eum de consummatione universali locutum, quamvis de captivitate Hierosolymorum et Romano exercitu dicat: ideo et ipse morem gerens eis relinquit sermonem de captivitate, dicturus de ea postea: nunc autem de consummatione sæculi loquitur, et præmunit eos, ne se falsis prophetis ante suum adventum venturis subdant. Erunt autem bella et seditiones: nam cum sublata fuerit omnis charitas, merito locum habebunt bella et seditiones. Post bella vero fames et pestilentia: et pestilentia quidem corrupto ab occisis aere, fames autem ex agris non cultis. Quidam pestilentiam et famem non tantum in consummatione sæculi, sed etiam in captivitate temporibus fore intellexerunt. Etenim Josephus miras tunc calamitates fuisse dicit propter famem, et meminit etiam Lucas in Actis: Facta est fames sub Claudio Cæsare⁵. Porro et terriculantia multa fuerunt, captivitatem, ut idem narrat, ipsius Jerusalem declarantia. Omnino tamen hæc sequentia, de seditionibus, bellis, et fame ac cæteris loquor, possunt tam de captivitate Jerusalem, quam de consummatione sæculi intelligi.

Yers. 12-19. « Sed ante hæc omnia injicient vobis manus suas, et persequentur, tradentes in conciliabula et carceres, trahentes ad reges et præsides propter nomen meum. Contingent autem vobis in testimonium. Habete igitur fixum in cordibus vestris, non esse præmeditandam defensionem. Nam ipse dabo vobis os et sapientiam cui non poterunt contradicere neque resistere omnes qui adversabuntur vobis. Trademini autem etiam a patribus et fratribus, et cognatis et amicis, et morte afficient quosdam ex vobis. Et eritis invisus omnibus propter nomen meum. Et pilus de capite vestro non peribit. Per patientiam vestram possidete animas vestras. » Ante hæc omnia, hoc est, ea quæ fiunt ante consummationem, vel etiam captivitatem. Nam, ut dixi, conjungit sermonibus de consummatione, sermones de captivitate. Injicient enim, inquit, in vos meos discipulos, manus. Et ante captam Jerusalem persecutione pulsati sunt apostoli ex Hierosolymis: Deo hoc ita dispensante, ut milites solum concuterent, et graviter affligerent Judæos qui Christum ad crucem adegerant; apostoli interim totum mundum prædicatione implerent. Ducti sunt igitur apostoli ad reges et præsides, sicut Paulus ad Festum, ad Agrippam⁶, ad Cæsarem, et factum est eis hoc in gloriam testimonii. Quia autem idiotæ et imperiti erant, ne turbarentur reddituri rationem apud viros sapientes: Nihil, inquit, de hac re vobis curæ sit; accipietis enim tunc a me eloquentiam 460 et

καὶ γλυπτὰ λέγειν, οὗν φοίνικας καὶ Χιρουβιμ, ταῦτα γὰρ ἰσως τὰ ἀπαθήματι φησιν. Ὁ Κύριος οὐδενὸς τούτων ἐπιστρέφεται, ἀλλὰ τὴν κατάλυσιν αὐτῶν προλέγει. Οἱ δὲ ψήθησαν αὐτὸν περὶ τῆς καθολικῆς συντελείας λέγειν, καίτοι περὶ τῆς ὑπὸ Ῥωμαίων ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων λέγοντα. Διὸ καὶ αὐτὸς συγκαταβαίνειν αὐτοῖς, ἀφήσει μὲν τῶς τοῦς περὶ τῆς ἀλώσεως λόγους, μέλλει γὰρ αὐτοῦς παρακλέξει τοῖς μετὰ ταῦτα, νῦν δὲ περὶ τῆς συντελείας διαλαμβάνει, καὶ προασφαλίζεται αὐτοῦς, ὥστε τοῖς πρὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας μέλλουσιν ἔλθειν ψευδοπροφήταις μὴ ὑπαχθῆναι. Ἔσονται δὲ πόλεμοι καὶ ἀκαταστασίαι· πάσης γὰρ ἀγάπης ἀναιρεθείσης, εὐκότως οἱ πόλεμοι καὶ αἱ ἀκαταστασίαι χεῖραν ἔξουσιν, ἀπὸ δὲ τῶν πολέμων λιμοὶ καὶ λοιμοί· εἰ μὲν ὡς τοῦ ἀέρος ἐκ τῶν θνητῶν διαφθειρομένου, οἱ δὲ ὡς μὴ τῶν χωρῶν γεωργομένων. Τινὲς δὲ τοῦς λιμοῦς, καὶ λοιμοῦς, καὶ τὰς ἄλλας θλίψεις οὐκ ἐν τῇ συντελείᾳ μόνον ἔσονται, ἀλλὰ καὶ τοῖς τῆς ἀλώσεως καιροῖς ἐξεδέξαντο. Ἦν γὰρ Ἰώσηπος ἀφορήτους συμφορὰς διὰ τὴν λιμὸν λέγει γεγενῆσθαι. Ἄλλα καὶ καθὼς φησι Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσιν, ἐγένετο λιμὸς ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος. Ἄλλα μὴν καὶ φέδνητρα πολλὰ γεγονάσι τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ θηλοῦντα, ὡς ὁ αὐτὸς Ἰώσηπος ἱστορεῖ. Ὅλων τε ταῦτα κοινὰ δύνανται καλεῖσθαι τοῦ τε καιροῦ τῆς συντελείας καὶ τῆς ἀλώσεως, τὰ περὶ τῶν ἀκαταστασιῶν φημι καὶ τῶν πολέμων καὶ τῶν λοιπῶν.

« Πρὸ δὲ τούτων πάντων ἐπιβαλοῦσιν ἐφ' ὑμᾶς τὰς χεῖρας αὐτῶν καὶ διώξουσιν, παραδιδόντες εἰς συναγωγὰς, καὶ φυλακὰς, ἀγομένους ἐπὶ βασιλεῖς, καὶ ἡγεμόνας ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου, ἀποθήσεται δὲ ὑμῖν εἰς μαρτύριον. Θέσθε οὖν εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν μὴ προμελετῆν ἀπολογηθῆναι. Ἐγὼ γὰρ δώσω ὑμῖν στόμα, καὶ σοφίαν, ἣ οὐ δύνησονται ἀντικειναι, οὐδὲ ἀντιστῆναι πάντες οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν. Παραδοθήσεσθε δὲ καὶ ὑπὸ γονέων, καὶ συγγενῶν, καὶ φίλων, καὶ ἀδελφῶν, καὶ θανατώσουσιν ἐξ ὑμῶν, καὶ ἔσονται μισοῦμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου. Καὶ θρῖξ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐ μὴ ἀπόληται. Ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν. » Πρὸ τούτων πάντων, τῶν τῆς συντελείας, ἢ καὶ τῶν τῆς ἀλώσεως ὡς εἶπον γὰρ, παραπέλει τοῖς περὶ τῆς συντελείας λόγοις τοῦς περὶ τῆς ἀλώσεως. Ἐπιβαλοῦσιν ἐφ' ὑμᾶς, φησὶ, τοῦς ἐμοῦς μαθητὰς, τὰς χεῖρας. Καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως γὰρ ἐδιώθησαν οἱ ἀπόστολοι ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων, τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦτο οἰκονομοῦντος, ἵνα μόνος τοῖς σταυρωταῖς ἐκικατασσεσθῇ τὰ δεινὰ, αὐτοῖς δὲ τὸν κόσμον ὅλον, οἱ ἀπόστολοι λέγω, πληρώσωσι τοῦ κηρύγματος. Ἐχθῶσαν οὖν ἐπὶ βασιλεῖς εἰ ἀπόστολοι, καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας, ὡς Παῦλος πρὸς τὸν Φίστον, πρὸς τὸν Ἀγρίππαν, πρὸς αὐτὸν τὸν Καίσαρα. Γέγονε δὲ αὐτοῖς τοῦτο εἰς μαρτυρίου δόξαν. Ἐπι δὲ ἰδιώταις ἦσαν καὶ ἀμαθεῖς. ἵνα μὴ παραχθῶσιν ὡς μέλλοντες λόγους ἀπατεῖσθαι περὶ σοφῶν ἀνθρώπων. Μηδὲν ὑμῖν, φησὶ, περὶ τούτου μελέτω· λήψασθε γὰρ παρ' ἐμοῦ ἐν ταυτῷ καὶ σοφίαν, καὶ εὐστομίαν, ὥστε

⁵ Act. xi, 28. ⁶ Act. xxv, 26.

μηδὲ πάντας ὁμοῦ εἰς ἓν συναγμένους τοὺς ἀντικει-
 μένους δύνασθαι ἀντιστῆναι ὑμῖν, οὔτε κατὰ τὴν
 σοφίαν, τουτέστι, κατὰ τὴν τῶν νοημάτων δύναμιν,
 οὔτε κατὰ τὴν εὐστομίαν, καὶ τὸ τῆς γλώττης
 ἀπρόσοκον. Πολλάκις γάρ τις σοφίαν μὲν ἔχει ἐν
 λόγοις, καὶ νοήμασιν, εὐτάρακτος δὲ ὢν πρὸς θεο-
 οῦδος, συγχέει τὸ πᾶν ἐν καιρῷ δημηγορίας. Ἄλλ'
 οὔτοι γε, οἱ ἀπόστολοι λέγω, κατ' ἀμφοτέρω ἐχαρι-
 τώθησαν, ὅθεν καὶ ἐξεπλήττοντο τοὺς μὲν περὶ Πέ-
 τρον καὶ Ἰωάννην οἱ ἱερεῖς ἐπὶ τῇ ἀθρόῳ σοφίᾳ,
 καταλαμβανόμενοι αὐτούς, ὅτι πρότερον ἰδιῶται
 ἦσαν· τὸν δὲ Παῦλον ὁ Φῆτοτος λέγων· Μαίην,
 Παῦλε, τὰ πολλά σε γράμματα εἰς μανίαν περιτρέπει.
 Ταῦτα εἰπὼν, καὶ τὸν ἐπὶ τῇ ἀμαθείᾳ φόβον αὐτῶν
 ὑπεκλύσας, ἐπιφέρει καὶ ἕτερον ἀναγκαῖον, καὶ ἱκα-
 νὸν κατασεῖσαι ψυχὰς, τὸ Παράδοθῆσεσθε ὑπὸ φίλων
 καὶ συγγενῶν. Προλέγει γοῦν καὶ περὶ τούτου, ἵνα
 μὴ ἀθρόον ἐπαλθόν, διαταράξῃ αὐτούς. Δεινὸν γάρ
 τοῦτο ψυχῆς καθεῖσθαι, ὡς καὶ Δαυὶδ φησιν, ὅτι· «
 Ἐὶ ὁ ἐχθρὸς ὠνεῖσθαι με, ὑπὴρνεγα ἄν· σὺ δὲ ἄνθρωπε
 ἐσθήψυχε. » Καὶ πάλιν· «
 Ὁ ἐσθίων ἄρτους μου ἐμε-
 γάλυνεν ἐπ' ἐμὲ περιρισμόν. » Ταῦτα εἰπὼν, καὶ
 ὅτι μισηθήσονται, καὶ ὅτι θανατωθήσονται τινες ἐξ
 αὐτῶν, ἐπιφέρει τὴν μεγίστην παραμυθίαν, ὅτι θορῆ
 ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐ μὴ ἀπόληται. Σωθήσεσθε
 γάρ, φησι, καὶ οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ὑμῶν διαφθαρήσε-
 ται, εἰ καὶ δόξει τοῖς πολλοῖς διαφθαρῆναι· μόνον
 ὑπομένειν δεῖ· καὶ γὰρ ἐν τῇ ὑπομονῇ κτᾶσθαι δυ-
 νήσεσθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν. Πρόσεισι μὲν γὰρ ὁ
 ἐχθρὸς, οἷά τις αἰχμαλωτιστῆς, τὰς ψυχὰς ὑμῶν
 διὰ τῆς ἐπαγωγῆς τῶν δεινῶν ἀφαρπάζειν πειρώμε-
 νος, ἀλλ' ὑμεῖς δότε ἀντὶ ἀργυρίου τὴν ὑπομονήν,
 καὶ κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν τούτω τῷ ἀνταλ-
 λάγματι, καὶ οὐ ζημιωθήσεσθε ταῦτας. Πρόσχει δὲ
 τὸ θανατώσουσιν ἐξ ὑμῶν· νοήσεις γὰρ βαθύτερόν τι,
 ὅτι οὐχ ὀλοκλήρους ὑμᾶς θανατώσουσιν, ἀλλὰ
 διπλῶν ὄντων ὑμῶν, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, οὐ τὰ
 δύο θανατώσουσιν, ἀλλ' ἐξ ὑμῶν τὸ ἐν θανατώσουσι,
 τὸ σῶμά φημι, τὰς δὲ ψυχὰς ὑμῶν κτήσασθε διὰ τῆς
 ὑπομονῆς· ὁ καὶ ἀλλαγῆ φησι· Μὴ φοβείσθε ἀπὸ
 τῶν ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυνα-
 μένων ἀπαρτῆναι.

«
 Ὅταν δὲ ἴθῃτε κυκλομένην τὴν Ἱερουσαλήμ ὑπὸ
 τῶν στρατοπέδων, τότε γινώτε, ὅτι ἤγγικεν ἡ ἐρή-
 μωσις αὐτῆς. Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς
 τὰ ὄρη, καὶ οἱ ἐν μέσῳ αὐτῆς, ἐκχωρεῖτωσαν. Καὶ οἱ
 ἐν ταῖς χώραις, μὴ εἰσερχέσθωσαν εἰς αὐτήν, ὅτι
 ἡμέραι ἐκδικήσεως αὐταὶ εἰσι, τοῦ πληρωθῆναι
 πάντα τὰ γεγραμμένα. Οὐαὶ ταῖς ἐν γαστρὶ ἔχούσαις,
 καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἔκλειναι· ταῖς ἡμέραις, ἔσται
 γὰρ ἀνάγκη μεγάλη ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὄργη ἐν τῷ
 λαῷ τούτῳ, καὶ πησοῦνται στόματι μαχαίρας, καὶ
 αἰχμαλωτισθήσονται εἰς πάντα τὰ ἔθνη, καὶ Ἱερου-
 σαλήμ ἔσται κατουμένη ὑπὸ ἐθνῶν, ἄχρι πληρωθῶσι
 καιροὶ ἐθνῶν. Καὶ ἔσται σημεῖα ἐν ἡλίῳ, καὶ σελήνῃ,
 καὶ ἄστροις, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς συνοχὴ ἐθνῶν, ἐν
 ἀπὸρρίψῃ ἠχοῦσης θαλάσσης, καὶ σάλου, ἀποψυχόντων

A sapientiam, ita ut etiam si omnes adversarii vestri
 in unum simul congregentur, non poterunt vobis
 resistere, neque per sapientiam, hoc est, sensuum
 vim, neque per eloquentiam, et linguæ certitudi-
 nem. Sæpe enim quis habet sapientiam in rationibus
 et sensibus, in tumultibus tamen cum facile turbetur,
 confundit omnia cum dicendum est ad populum.
 Hi autem, apostoli dico, in utroque gratiam conse-
 cuti sunt. Unde obstupuerunt sacerdotes de Petro
 et Joanne ob immensam sapientiam, dum compre-
 henderent eos, qua prius carebant. Paulo vero dicit
 Festus : Insanis, Paule, multæ te litteræ ad insaniam
 redigunt. Et cum excussisset timorem illorum quem
 ex imperitia habebant, subdit et aliud necessarium
 et validum ad concutiendas animas : Trademini ab
 amicis et cognatis. Prædicit igitur et de hoc, ut ne
 cum hoc subito contingat, turbentur. Graviter enim
 hoc animam cruciat, sicut et David dicit : «
 Quod si
 inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem uti-
 que : tu autem homo unanimis », etc. Et iterum :
 «
 Qui comedit panes meos mecum, magnificavit su-
 per me supplantationem ». Cum dixisset quod odio
 habendi et quod occidendi essent quidam ex eis,
 subdit maximam consolationem : Capillus de capite
 vestro non peribit. Salvabimini enim, inquit, et neque
 minimum quiddam in vobis corrumpetur, etiam si
 videatur multis corrumpi. Tantum ferre oportet :
 per patientiam enim possidebitis animas vestras.
 Nam inimicus quidem invadit ceu hostis, in captivi-
 tatem ducturus animas vestras, et tentat per afflictio-
 nes rapere : sed vos date pro pecunia patientiam,
 et possidebitis animas vestras hac compensatione, et
 nihil vobis damni erit in illis. Attende autem quod
 dicit, Mortis afficient ex vobis : intelliges enim pro-
 fundius quiddam, quia Non integros vos occident : sed
 cum ex duobus sitis, anima et corpore, non utrumque
 morte afficient, sed unum ex vobis occident, corpus
 dico, animas autem vestras possidebitis per pa-
 tientiam : quod et alibi dicit : Ne timeatis ab his
 qui occidunt corpus, animam autem occidere non
 poterunt.

VERS. 20-27. «
 Cum autem videritis circumdari
 ab exercitibus Jerusalem, tunc scitote quod immi-
 neat desolatio ejus. Tunc qui in Judæa sunt, fugiant
 ad montes : et qui in medio ejus, discedant : et
 qui in regionibus, non intrent in eam, quia dies ul-
 tionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta
 sunt. Væ autem prægnantibus, et manibus nutrien-
 tibus in illis diebus. Erit enim afflictio magna super
 terram et ira in populo hoc, et cadent in ore gladii,
 et captivi ducentur in omnes gentes, et Jerusalem
 calcabitur a gentibus, donec impleantur tempora gen-
 tium. 461 Et erunt signa in sole, et luna, et
 stellis, et in terris anxietas gentium per despera-
 tionem, resonante mari et fluctu, extabescentibus
 hominibus præ timore, et expectatione eorum quæ

¹³ Psal. ltv, 13, 14. ¹⁴ Psal. xl, 10.

supervenient orbī terrarum. Nam virtutes cœlorum A
movebuntur, et tunc videbunt Filium hominis venientem in nube cum potestate et gloria magna. » Manifestissime nunc de captivitate Jerusalem tradit. Unde sic opinor intelligendum illud : Ante hæc omnia autem, hoc est, ante famem et pestilentias, et alia gravia quæ sunt eventura in tempore consummationis, persecutionem quidem patiemini vos apostoli, et cætera : deinde et Hierosolymis mala imminebunt. Nam quoniam illi putabant quod in tempore consummationis destruenda essent ædificia templi : Non, inquit, Tempus enim consummationis falsos prophetas habebit, et famem et pestilentias ex continuis bellis quæ contingent ob charitatis penuriam. Vos autem ante tempus consummationis persecutionem patiemini, et Jerusalem capietur, et lapides illi diruentur. Quando enim videbitis civitatem a Romanis exercitibus cingi, tunc desolationem ejus scitote. Tragice igitur profert mala quæ tunc civitati imminebunt. Nam qui in Judæa, inquit, fugiant in montes : et qui in regionibus, ne sperent quod civitas murata custodiat eos : sed secedant etiam ipsi qui in media civitate. Dies enim ultionis sunt, ut impleantur quæ in Daniele potissimum sunt scripta. Væ prægnantibus, quandoquidem fugere non poterunt propter sarcinam ventris : et lactantibus, propter amorem erga pueros, quos neque relinquere possunt absque cura, neque secum auferre. Quidam in hoc a Domino insinuatim putant esum pueri, de quo tradit Josephus, et prædicit Hieremias. Et Jerusalem, inquit, concusata erit a gentibus. Hucusque de captivitate. Deinde iterum tradit ea quæ de consummatione. Erunt enim signa in sole, et luna, et stellis. Cum enim creatura alteratur, merito elementa novum morem habent. Et angustia gentium, hoc est, afflictio, omnium inopia commista. Mare autem maxime sonis resonabit, et erit commotio ac turbatio, ita ut homines extabescant a solo timore et expectatione eorum quæ venient super orbem. Vides hic manifeste de consummatione loquentem. Supra enim dicebat Jerusalem ab exercitibus gentium cingendam et concuscendam, hic autem toti orbī superventura dicit mala, et ita nunc de consummatione sæculi loquitur. Nam virtutes cœlorum movebuntur. Et quid dico, inquit, quod homines turbabuntur, cum creatura omnis alteretur? Nam et ipsi angeli et primæ virtutes turbabuntur, 462
terrebunturque in terribilibus immutationibus universi. Et tunc videbunt Filium hominis. Qui? Omnes, credentes et non credentes. Venientem autem in nubibus, ut Deum scilicet cum virtute et gloria magna. Quippe super solem tunc fulgebis et ipse, et crux ejus, et ab omnibus agnoscetur.

καὶ ἐκπλαγῆσονται ἐπὶ ταῖς οὐαὶς φρικώδεις τοῦ παντός μεταβολαῖς. Καὶ τότε ἔβονται τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Τίνας; Πάντας οἱ τε πιστεύοντες, καὶ οἱ θεὸν δηλαδὴ μετὰ δυνάμει καὶ δόξης πολλῆς · καὶ γὰρ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἀστράψει τότε αὐτός τε καὶ ἡ

γενε. 28-33. « His autem veri incipientibus,

ἀνθρώπων ἀπὸ φόβου καὶ προσδοκίας τῶν ἐπερχομένων τῇ οἰκουμένῃ. Αἱ γὰρ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται, καὶ τότε ἔβονται τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλαις μετὰ δυνάμει καὶ δόξης πολλῆς. » Σαφέστατα νῦν περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ διαλαμβάνει. Ὅθεν οἶμαι, οὕτω δεῖ νοηθῆναι τὴν Πρὸ δὲ τούτων πάντων, τούτέστι, πρὸ δὲ τῶν λιμῶν, καὶ τῶν λοιμῶν, καὶ τῶν δειλῶν δεινῶν, ἃ μέλλουσι συμβαίνειν ἐν τῷ καιρῷ τῆς συντελείας, διωχθήσεσθε μὲν ὑμεῖς οἱ ἀπόστολοι, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἔττα καὶ τῇ Ἱερουσαλὴμ τὰ κακὰ ἐπιστήσονται. Ἐπαίθῃ γὰρ ἐκείνοι ἐνόμιζον, ὅτι ἐν τῷ καιρῷ τῆς συντελείας καταλυθήσονται αἱ οἰκοδομαὶ τοῦ ἱεροῦ. Οὐχί, φησὶν. Ὁ μὲν γὰρ τῆς συντελείας καιρὸς ψευδοπροφητίας ἔξει, καὶ λιμοὺς, καὶ λοιμοὺς ἐκ τῶν συνεχῶν πολέμων τῶν διὰ τὸ ἀποφυγῆναι τὴν ἀγάπην μαλλόντων ἐπισφραρῆναι. Ὑμεῖς δὲ πρὸ τοῦτῆς συντελείας καιροῦ ἐκδιωχθήσεσθε, καὶ Ἱερουσαλὴμ ἀλώσεται, καὶ οἱ λίθοι οὗτοι καταλυθήσονται. Ὅταν γὰρ ἴθῃτε τὴν πόλιν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων στρατευμάτων κυκλουμένην, τότε τὴν ἐρήμωσιν αὐτῆς γνώτε. Ἐτραγωδεῖ οὖν τὰ δεινὰ, ἃ τότε τὴν πόλιν περιστήσεται. Οἱ μὲν γὰρ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, φευγέτωσαν, φησὶν, εἰς τὰ ἔρη. Καὶ οἱ ἐν ταῖς χερσαῖς, μὴ προσδοκᾶτωσαν, ὅτι ἡ πόλις ταυχίρης οὖσα, φυλάξει αὐτοὺς, ἀλλ' ἀναχωρήτωσαν καὶ οἱ ἐν μέσῳ τῆς πόλεως. Ἡμέραι γὰρ ἐκδικησεῶς εἰσιν, ὧν ἐν πληρωθῶσιν ἃ ἐγράψαν ἐν τῷ Δανιὴλ μέλισσα. Ὅσαί ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις · οὐ δυνησονται γὰρ φεύγειν διὰ τὸ βάρος τῆς γαστροῦ · καὶ ταῖς θηλαζούσαις, διὰ τὴν πρὸς τὰ βρέφη στοργὴν, μήτε δυναμένας ἀφίεναι ἀτημῆλα, μήτε μεθ' ἑαυτῶν ἐπάγεσθαι. Τινὲς δὲ ἐν τούτοις αἰνέτεσθαι τὸν Κύριον τὴν τεκνοφαγίαν φασίν, ἣν ὁ Ἰώσηπος ἱστορεῖ, καὶ Ἱερεμίας προφητεῖ. Καὶ Ἱερουσαλὴμ, φησὶν, ἔσται πατουμένη ὑπὸ ἰδνῶν. Μέχρι τούτου τὰ περὶ τῆς ἀλώσεως. Ἔττα πάλιν τὰ περὶ τῆς συντελείας. Ἔσται γὰρ, φησὶ, σημεῖα ἐν ἡλίῳ, καὶ σελήνῃ, καὶ ἀστροῖς. Καὶ γὰρ τῆς κτίσεως ἀλλοιομένης, εἰκότως τὰ στοιχεῖα καινοτομοῦνται. Καὶ συνοχὴ ἰδνῶν, τούτέστι, θλίψις, πάντων ἀπορίξ συμμιγῆς · ἣ τε θάλασσα ἤχους φρικώδεις μυχῆσται, καὶ σάλος ἔσται καὶ παραχῆ, ὥστε τοὺς ἀνθρώπους ἀποφύχειν ἐκ μόνου τοῦ φόβου, καὶ τῆς προσδοκίας τῶν ἐπερχομένων τῇ οἰκουμένῃ. Ὅρῃς φανερώς ἐναυθα περὶ τῆς συντελείας λέγοντα. Ἄνω μὲν γὰρ εἶλε τὴν Ἱερουσαλὴμ κυκλοῦσθαι, καὶ πατεῖσθαι ὑπὸ τῶν στρατοπέδων τῶν ἰδνῶν, ἐναυθα δὲ τῇ οἰκουμένῃ τὰ κακὰ ἐπέρχεσθαι, ὥστε περὶ τῆς καθόλου συντελείας ὁ λόγος νῦν ἔστιν αὐτῶν. Αἱ γὰρ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται. Καὶ εἰ λέγω, φησὶν, ὅτι οἱ ἀνθρώποι παραχθήσονται, τῆς κτίσεως πάσης ἀλλοιομένης; Καὶ αὐτοὶ γὰρ οἱ ἄγγελοι, καὶ αἱ πρώτισται δυνάμεις παραχθήσονται, ἡ δὲ Ἰερουσαλὴμ καὶ ἡ οἰκουμένη διὰ τούτων γίνεσθαι, ἀνακίφεται,

καὶ ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν, διότι ἐγγίζει ἡ ἀπολύτρωσις ὑμῶν. Καὶ εἶπε παραβολὴν αὐτοῖς· Ἵστε τὴν συκῆν καὶ πάντα τὰ δένδρα ὅταν προβάλλωσιν ἤδη, βλέποντες ἀφ' ἑαυτῶν γινώσκατε, ὅτι ἤδη ἐγγύς τὸ τέλος ἐστίν. Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἴδητε ταῦτα γινόμενα, γινώσκατε ὅτι ἐγγύς; ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, ἕως ἂν πάντα γένηται. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν. » Ὡσπερ ἡ πρώτη παρουσία τοῦ Κυρίου ἐπὶ ἀναστοιχείωσει τῶν ψυχῶν ἡμῶν καὶ παλιγγενεσίᾳ ἡν, οὕτω καὶ ἡ δευτέρα ἐπὶ παλιγγενεσίᾳ τῶν σωμάτων ἡμῶν ἐστίν. Ἐπειδὴ γὰρ αἱ ψυχὰι ἔθανον πρότερον παρακούσασαι, τὰ δὲ σώματα ἐνεργείᾳ ὑπέστησαν, ἀκολούθως; καὶ ἀναγεννῶνται, καὶ βελτιοῦνται, διὰ μὲν τῆς πρώτης παρουσίας αἱ ψυχὰι, διὰ δὲ τῆς δευτέρας τὰ σώματα. Διὸ καὶ φησιν ὁ Κύριος, ὅτι· Ὅταν ταῦτα γίνωνται, ἀνακύψατε οἱ βεβαρυμένοι τῇ φθορᾷ, καὶ οἷον ἐλευθεριάτα. Ἡ γὰρ ἀπολύτρωσις ὑμῶν πάρεστι, τούτεστιν, ἡ τελεία τοῦ συναμφοτέρου ἐλευθερία, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος. Ἡ γὰρ, ἀπὸ, πρόθεσις τοῦτο δοκεῖ αἰνίττεσθαι τὴν παντελῆ τῆς φθορᾶς ἀπαλλαγὴν, ἣν καὶ τὸ σῶμα τότε δέξεται χάριτι τοῦ Κυρίου τοῦ ἰσχυροῦ ἐχθρὸν καταργούντος τὸν θάνατον. Κατήργησε μὲν γὰρ τὰς ἀρχάς, καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ τὰς ψυχὰς ἐλυτρώσατο. Λοιπὸς δὲ ἦν ὁ θάνατος ὁ τὰ σώματα ἡμῶν ἐπινεμόμενος, ὅς καὶ αὐτὸς καταργούμενος, αἷτιος ἡμῖν ἐλευθερία τοῦ Θεοῦ ἐλύθη παρῆται. Καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εὐθύς παρῆται τοῦτων γινόμενων. Ὡσπερ καὶ ἡ συκὴ προβάλλουσα τὰ φύλλα, θέρος δηλοῖ ἐγγίζον, οὕτω καὶ ταῦτα γινόμενα τὰ τέρατα καὶ ἡ μεταποίησις τοῦ παντὸς δηλοῦσιν, ὅτι θέρος ἤξει, τούτεστιν, ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, μετὰ χειμῶνα καὶ ζάλην ὡς θέρος ἐρχομένη τοῖς δικαίοις, ὡς τοῖς γε ἀμαρτωλοῖς χειμῶν ἐστίν· τότε καὶ ζάλη· οὗτοι γὰρ θέρος τὸν παρόντα αἰῶνα ἔχουσι, ζάλην δὲ τὸν μέλλοντα. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, ἕως ἂν ταῦτα πάντα γένηται. Γενεάν, φησὶν, οὐ τοὺς τότε παρόντας, ἀλλὰ τὴν τῶν πιστῶν πᾶσαν γενεάν. Οἶδε γὰρ καὶ γινώσκων ἀπὸ τῆς ὁμοτροπίας ὀνομάζειν ἡ Γραφή, ὡς τὸ, « Ἄβυτῃ ἡ γενεὰ ζιτούντων τὸν Κύριον. » Ἐπειδὴ γὰρ ταραχὰς καὶ πολέμους, καὶ ἀλλοιώσεις εἶπε γενέσθαι καὶ στοιχείων καὶ πραγμάτων, ἵνα μή τις ἐπολάβῃ, ὅτι μήποτε καὶ ὁ Χριστιανισμὸς καταλυθῆσεται, οὐχ ἴ, φησὶν, οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη τῶν Χριστιανῶν. Οὐρανὸς μὲν γὰρ καὶ γῆ ἀλλοιωθήσονται, οἱ δὲ λόγοι μου, καὶ τὸ Εὐαγγέλιόν μου οὐ καταλυθήσονται, ἀλλὰ μενοῦσι, καὶ πάντα σαλευῶνται, καὶ ἡ εἰς ἐμὲ πίστις οὐκ ἐκλείπει. Ἐμφαίνει δὲ ἐντεῦθεν, ὅτι τὴν Ἐκκλησίαν προτιμότεραν ἔχει πάσης τῆς κτίσεως, εἴγε ἡ μὲν κτίσις ἀλλοιοῦται, τῆς δὲ τῶν πιστῶν Ἐκκλησίας, καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου οὐδὲν περιέσται.

¹² Psal. xlii, 6.

(a) In ed. Lut. hæc non habentur, *etsi creatura mutetur.*

auscipite et attollite capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. Et dixit illis similitudinem : Videte ficum et omnes arbores cum protrudunt jam germina, cernentes ex vobisipsis scitis quod jam instet æstas. Ita et vos cum videritis hæc fieri, scitote quod instet regnum Dei. Amen dico vobis, non præteribit generatio hæc antequam omnia facta fuerint. Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt. » Sicut prior adventus Domini in restitutionem et regenerationem animarum nostrarum fuit, ita et secundus erit in regenerationem corporum. Quoniam enim corpe prior mortuæ fuerat propter inobedientiam, corpora autem post non gentes annos inobedientie mortis vim experta sunt : ideo congruenter regenerantur, et melius habent, per priorem quidem adventum animæ, per secundum vero; corpora. Ideo et Dominus dicit : Quando hæc sunt, suscipite qui gravati estis corruptione, quasi libertate domandi. Nam apolútrwsiς, hoc est, redemptio vestra adest, hoc est consummata utriusque libertas, animæ inquam et corporis. Præpositio enim ἀπό insinuare videtur perfectam a corruptione libertatem, quam et corpus tunc accipiet gratia Domini extremum inimicum abolentis mortem. Abolevit etenim principatus et potestates, et arimas redemit : reliqua autem erat mors, corpora nostra deprecans : quæ et ipsa cum abolebitur, erit nobis libertatis et redemptionis causa. Et regnum Dei statim aderit, cum hæc fient. Etenim quemadmodum ficus quæ præmittit folia, propinquam æstatem nuntiat : ita et cum hæc sunt prodigia, et transformatio universi, signant quod ventura sit æstas, hoc est, regnum Dei post hyemem et tempestatem, quasi æstatem, adventurum justis : tametsi tunc peccatoribus futura sit hyems et tempestat, nam illi præsens sæculum pro æstate habent, futurum autem pro tempestate. Amen dico vobis, quod non præteribit generatio hæc, donec hæc omnia fiant. Generationem vocat non eos qui tunc aderant, sed omnium fidelium generationem. Solet enim Scriptura generationem hoc nominare modo, ut : « Hæc est generatio quærentium Dominum ¹². » Quia autem turbationes et bella et alterationes dixit futuras tam elementorum quam rerum : ut ne quis suspicetur quod forte aliquando destruendus sit Christianismus, **463** Non, inquit, non præteribit hæc Christianorum generatio. Cælum quidem et terra immutabuntur; sermiones autem mei et Evangelium meum non peribunt, sed manebunt. Tametsi commoveantur omnia, fides tamen in me non deficiet. Apparet autem hoc loco quod Ecclesiam omni creaturæ præferat : etsi creatura enim mutetur (a), nihil Ecclesie fidelium ac verborum ejus et Evangelii immutabitur.

VERS. 34-36. « Attendite autem vobis, nequando graventur corda vestra crapula et ebrietate, et curis hujus vite, subitasque vobis ingruat dies ille : tanquam laqueus enim superveniet in omnes sedentes super faciem totius terræ. Vigilate itaque omni tempore, deprecantes ut liceat vobis effugere ista omnia quæ futura sunt, et stare ante Filium hominis. » Audivistis, inquit, terribilia et turbationes, et grandia sunt hæc omnia ac symbola in malorum quæ peccatores sunt reprehensura : sed quia gravia hæc, ideo magnum remedium eorum est attentio et oratio. Semper enim paratum esse et expectare avem, maxime omnium conferre poterit. Hoc autem vobis continget, si sobrii fueritis, et non gravata fuerint corda vestra crapula et ebrietate, et sollicitudine sæculari. Non enim cum observatione aderit dies ille, sed inopinatus et repentinus aderit, clam sicut laqueus apprehendens eos qui non attendunt. Fortassis autem quis curiosius scrutabitur dictionem hanc : « Sedentes super faciem omnis terræ. » Hos enim illaqueabit dies ille, qui in otio et absque sollicitudine versantur ; illi enim sunt qui sedent et qui illaqueantur. At qui operantur et activi sunt, et sobrii in operatione boni, ferunturque in omne bonum, non sedent neque quiescunt super terram, sed surgunt hinc, et dicunt sibi : Surge et ambula, quia non est tibi hic requies ¹⁶, et patriam meliorem inquirunt. Hæc non erit dies ille laqueus et periculum, sed dies festivus : idcirco oportet vigilare et orare Deum, ut possimus effugere futura omnia. Qualia ? Fortassis tempestates et fames, et pestilentias, atque alia, quæ electos non ita prement ut alios ; imo propter electos aliis decurtabuntur ; fortassis item mala quæ peccatoribus perpetuo superventura sunt : quæ aliter non possumus effugere, quam vigilantia et oratione. Quoniam autem non sufficit fugere malum, sed opus est etiam bono quopiam : postquam dixit, « Ut possitis effugere omnia hæc ventura, » addidit : « Et stare coram Filio hominis, » quod est fructus bonorum. Oportet igitur Christianum non solum fugere æpera, sed et curare ut gloriam accipiat. Angelica enim dignitas est stare **464** coram Filio hominis et Deo nostro. « Angeli ejus, inquit, semper vident faciem Patris mei. »

« μέλλοντα γίνεσθαι, » προσέθηκε : « Καὶ σταθῆναι ἐνώπιον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου : ὅπου ἰστὴν ἀγαθῶν ἀπάλαυσιν. Δεῖ γὰρ οὐ μόνον φεύγειν τὰ δεινὰ, ἀλλὰ καὶ δόξαν σπύδειν λαμβάνειν τὸν Χριστιανόν. Ἀγγελικὴ δὲ ἀξία τὸ ἵστασθαι ἐμπροσθεν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ ἡμῶν. « Οἱ γὰρ ἄγγελοι πάντοτε φησὶ, διὰ παντός· βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου. »

VERS. 37,38 « Docebat autem interdum in templo : noctu vero exiens diversabatur in monte qui vocatur Oliværam ; et omnis populus diluculo ventitabat ad eum, ut in templo audiret eum. » Occultabant Evangelistæ multa quæ docuit, et maxime tres : Joannes autem et ipse multa silentio præteriiit, verumtamen sublimiores quam tres alii doctrinas quasdam exposuit. Igitur his qui congregabantur in templo, multa et sublimia disserabat, ut conjectare licet.

« Προσέχετε δὲ ἐν αὐτοῖς, μὴ ποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραπίᾳ, καὶ μέθῃ, καὶ μερίμναις βιωτικαῖς, καὶ αἰφνίδιος ἐπιστῆ ἐφ' ὑμᾶς ἡ ἡμέρα ἐκείνη : ὡς παγὶς γὰρ ἐπιλαύσεται ἐπὶ πάντας τοὺς καθημένους ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. Ἀγρυπνεῖτε οὖν ἐν παντὶ καιρῷ θεόμενοι, ἵνα καταζηθῆτε ἐκφυγεῖν πάντα τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, καὶ σταθῆναι ἐμπροσθεν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. » Ἠκούσατε, φησὶ, φόβητρα καὶ ταραχὰς : ἀλλ' αἰσθητὰ ταῦτα πάντα, καὶ σύμβολα τῶν τοῦ ἁμαρτωλοῦ καταληφόμενον κακῶν. Ἀλλὰ πρὸς ταῦτα τὰ δεινὰ φάρμακον μέγα καὶ ἀντιπαθὲς ἡ προσευχὴ καὶ προσοχὴ. Τὸ γὰρ ἐν τοιμασίᾳ εἶναι δεῖ, καὶ ἀπεκδοχῇ τοῦ τέλους, τοῦτον μάλιστα πάντων συμβαλέσθαι δυνασται. Τοῦτο δὲ προσγενήσεται ὑμῖν, φησὶν, ἐὰν νήψητε, καὶ μὴ βαρυνθῶσιν αἱ καρδίαι ὑμῶν ἐν κραπίᾳ, καὶ μέθῃ, καὶ μερίμναις βιωτικαῖς. Μὴ γὰρ μετὰ παρατηρήσεως ἔρχεται ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ἀλλ' ἀπροσδόκητος, κρυφίως ὥσπερ παγὶς συλλαμβάνουσα τοὺς μὴ προσέχοντας. Τάχα δὲ τις περιεργότερον ἐξετάσει τὴν λέξιν ταύτην : « Καθημένους ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. » Ἐκείνους γὰρ παγιδεύει ἡ ἡμέρα ἐκείνη τοὺς ἐν ἀμεριμνίᾳ διαγόντας καὶ ἀργίᾳ· οὗτοι γὰρ εἰσιν οἱ καθήμενοι, καὶ οὗτοι παγιδεύονται. Ὅσοι δὲ ἐνεργοὶ καὶ δραστήριοι, καὶ νηφάλιοι περὶ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἐργασίαν εἰσὶ, καὶ κινούνται δεῖ πρὸς τὸ καλὸν, μὴ ἐγκαθήμενοι, καὶ ἰναναπαυόμενοι τοῖς γεηροῖς, ἀλλ' ἐγχειρόμενοι ἐνταῦθεν, καὶ λέγοντες· εἰαυτοῖς. Ἀνάστα καὶ περὲς, δεῖ οὐκ ἔστι σοι αὕτη ἀνάπαυσις, καὶ πατριδα κρείττονα ποθοῦντις : τοῖς τοιούτοις οὐκ ἔστιν ἡ ἡμέρα ἐκείνη ὡς παγὶς ; καὶ κίνδυνος, ἀλλ' ὡς ἐσπέρης ἡμέρα· δεῖ χρῆ ἀγρυπνεῖν, καὶ δεῖσθαι τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυνηθῶμεν ἐκφυγεῖν πάντα τὰ μέλλοντα γίνεσθαι. Ποῖα ; Τάχα μὲν καὶ τοὺς λιμοῦς, καὶ τοὺς λοιμῶς, καὶ τὰ ἄλλα ἃ τοῖς ἐκλεκτοῖς οὐχ ὅπως ἐπιπέσεται, ὥσπερ καὶ τοῖς ἄλλοις· μέλλον μὲν οὖν διὰ τοὺς ἐκλεκτούς, καὶ τοῖς ἄλλοις κολοθεσθήσονται, τάχα δὲ καὶ τὰ μέλλοντα τοῖς ἁμαρτωλοῖς αἰωνίως συμβήσονται. Ἐκεῖνα γὰρ ἄλλως οὐ δύναμα ἐκφυγεῖν, εἰ μὴ δι' ἀγρυπνίας καὶ προσευχῆς. Ἐκεῖ δὲ οὐκ ἀρκεῖ τοσοῦτο μεγαλοφύχους τὸ φυγεῖν τὴν κάμειν, ἀλλὰ δεῖ αὐτοὺς καὶ ἀγαθοῦ εἰσὶ ἐπιτυχεῖν, μετὰ τὸ σπεῖν, « Ἴνα δυνηθῆτε ἐκφυγεῖν πάντα τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, » προσέθηκε : « Καὶ σταθῆναι ἐνώπιον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου : ὅπου ἰστὴν ἀγαθῶν ἀπάλαυσιν. Δεῖ γὰρ οὐ μόνον φεύγειν τὰ δεινὰ, ἀλλὰ καὶ δόξαν σπύδειν λαμβάνειν τὸν Χριστιανόν. Ἀγγελικὴ δὲ ἀξία τὸ ἵστασθαι ἐμπροσθεν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ ἡμῶν. « Οἱ γὰρ ἄγγελοι πάντοτε φησὶ, διὰ παντός· βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου. »

« Ἦν δὲ τὰς ἡμέρας διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ, τὰς δὲ νύκτας ἐξερχόμενος ἠύλιζετο εἰς τὸ ὄρος τὸ πικισμένον Ἐλαιῶν· καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἑσθριζε πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ ἀκούειν αὐτοῦ. » Ἀπέκρυψαν μὲν αἱ εὐαγγελισταὶ τὰ πλείω ὧν ἐδίδασκε, καὶ μέλλουσι πῶς τρεῖς ; ὁ δὲ γε Ἰωάννης καὶ αὐτὸς μὲν πᾶσι παρέσιώπησε, πλὴν ὑπὲρ τοὺς τρεῖς ἐξέθετο τὰς διδασκαλίας ὑψηλοτέρας. Τοῖς συναγομένους οὖν ἐν τῷ ἱερῷ πολλὰ καὶ ὑψηλὰ διελέγετο, ὡς ἔστι τερπνόν.

¹⁶ Mich. II, 10.

ρισθαι. Ὅτι γὰρ ὀλίγα εἶπον οἱ εὐαγγελισταὶ (οὐ γὰρ ἐπιδείκνυσθαι ἔθελον), δῆλον μὲν καὶ ἄλλοθεν πολλαχόθεν, οὐχ ἥμισυ δὲ καὶ τεκμήρασθαι ἔστιν ἀπὸ τοῦ, τρεῖς ἑνιαυτούς σχεδὸν κηρύττοντος τοῦ Κυρίου, ὀλίγας διδασκαλίας αὐτοῦ ἀναγράφασθαι· ἃς οὐδὲ μίαν ἡμέρας διέλεξεν εἰπὼν τις ἰκανὴν, οἶμαι, οὐ μεμφοῦσεται. Ἐκ πολλῶν οὖν ὀλίγα ἀνεγράφαντο ἡμῖν οἱ ἅγιοι εὐαγγελισταὶ, ὅσον μόνον γεῦμα παρ- χύμενοι τῆς γλυκύτητος. Διελέγτο [δὲ] οὐ μονοειδῶς, ἀλλ' ἐκάστη τὸ πρόσφορον ἐπιθεί. Δὲ καὶ ὁ δῆλος ὠρρίζε πρὸς αὐτόν· χάρις γὰρ ἐξεκίχτο τοῖς χριστοῖς αὐτοῦ. Νυκτὸς δὲ ἀνεχώρει πρὸς τὸ ὄρος, δεικνύων ἡμῖν, ὅτι διὲ νυκτὸς μὲν διὰ τῆς ἡσυχίας τῷ Θεῷ ὁμιλεῖν, ἡμέρας δὲ διὰ τῆς συγκε- ταθάσεως τοῦ ἀνθρώπου ὠφελεῖν, καὶ συνάγειν μὲν νυκτὸς, διαδιδόναι δὲ τὰ συνηγμένα ἡμέρας. Αὐτὸς οὖν οὐκ ἀδείτο πρὸς οὐρανόν, ἢ πρὸς Θεὸν συναγωγῆς· οὐ γὰρ εἶχεν εἰς ὃ τι συσταῆ αὐτὸς ὦν Θεός. Ἡμῖν δὲ ταῦτα πρὸς ὑποτύπωσιν τέθεικεν, ἵνα κατὰ τὰ φράσατα νυκτὸς μὲν δεχόμεθα τὴν ἐκ τῶν πνευματικῶν φλεβῶν τῆς προσευχῆς σύβροτον, ἡμέρας δὲ ἐξαντλώμεθα διὰ τῶν ὠφελείας διομένων. Ἰδὼν οὖν ἂν τις τόσα τὸν λαὸν ὀρθρίζοντα πρὸς τὸν Ἰησοῦν, ὥστε ἀκούειν αὐτοῦ, εἶπεν ἀρμόζειν αὐτῷ τὰ τοῦ Δαυὶδ λέγειν· «Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω· ἐδίληξέ σε ἡ ψυχὴ μου.»

ΚΕΦΑΛΑ ΚΒ'.

Περὶ τοῦ Πάσχα. Περὶ τῶν φιλοσεικησάντων, τίς μείζων. Περὶ τῆς ἐξαιτήσεως τοῦ Σατανᾶ. Περὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Χριστοῦ. Περὶ τῆς ἀπαγωγῆς τοῦ Ἰησοῦ πρὸς ἀρχιερέα.

«Ἦγγιζε δὲ ἡ ἑορτὴ τῶν Ἀζύμων ἡ λεγομένη πάσχα· καὶ ἐζήτουν οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ Γραμματεῖς, τὸ πῶς ἀνέλθωσιν αὐτόν· ἐφοδοῦντο γὰρ τὸν λαόν. Εἰσηλθε δὲ ὁ Σατανᾶς εἰς Ἰούδαν τὸν ἐπικαλούμενον Ἰσκαριώτην, ὄντα ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα. Καὶ ἐπιθῶν συνέλαβεν τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ στρατηγούς, τὸ πῶς αὐτὸν παραδώσει αὐτοῖς. Καὶ ἐχάρησαν, καὶ συνέθεντο αὐτῷ ἀργύριον δοῦναι. Καὶ ἐξωμολόγησε, καὶ ἐζήτηε εὐκαιρίαν τοῦ παραδοῦναι αὐτόν αὐτοῖς ἄτερ ὄχλου.» Ἐζήτουν μὲν αὐτόν ἀνελεῖν οἱ Γραμματεῖς· ἐπεί δὲ ὁ καιρὸς τοῦ πάσχα ἐφειστήκει, καὶ κινδυνὸν ἰώρων ἐκ τούτου αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ λαοῦ συναγομένου, μάλιστα διὰ τὴν ἑορτὴν, ἐζήτουν λοιπὸν μέθοδον, πῶς ἀνελόντες αὐτόν οὐ κινδυνεύουσιν. Εἰσηλθε δὲ ὁ Σατανᾶς εἰς Ἰούδαν ὄντα ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα, τουτέστι· καὶ ταῦτα ἐκ τῶν οικειῶν ὄντα καὶ γνησίων μαθητῶν· ἵνα μηδεὶς θαρσύνῃ ἐφ' αὐτῷ, ἀλλὰ πάντοτε προσέχη τῇ οικείᾳ ζωῇ, ὡς δεινὸν ἀντίπαλον ἔχων. Τινὲς δὲ εἶπεν, «Ὅντα ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα,» οὕτως ἐνόησαν, ἀντὶ τοῦ, Ἀριθμὸν μόνον πληροῦντα ἀποστολικόν, οὐκ ἀπόστολον ὄντα ἀληθινόν καὶ μαθητὴν· πῶς γὰρ ἀληθὴς μαθητὴς ὁ κλέπτων τὰ ἐν τῷ γ' ὡσοκόμῳ βαλλόμενα; Οὕτως οὖν εισελθόντα εἰς αὐτόν τὸν Σατανᾶν εἰδέξατο, καὶ συνεφώνησε τοῖς ζητοῦσι τὸν Ἰησοῦν παραδοῦναι· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ,

A Nam pauca dixerunt evangelistæ, neque ostendere voluerunt, et manifestum quidem est aliunde mat'is ex locis, et ex hoc non parum divinare possumus, cum Dominus ferme per triennium prædicarit, scripserit illos paucas doctrinas, quas intra diem unum si quis dixerit dici posse, non reprehendendus fuerit. Ex multis igitur pauca nobis scripserunt sancti evangelistæ, gustum quemdam dulcedinis præbentes. Disserebat autem non unius generis, sed unicuique idoneum sermonem referebat, ideo et turba diluculo veniebat ad eum. Gratia enim effuebat ex labiis ejus. Nocte vero secedebat ad montem, monstrans nobis quod oporteat nocte quidem per quietem colloqui cum Deo, die autem morem gerere, et prodesse hominibus, et congregare quidem nocte, die autem B distribuere congregata. Ipse autem non habebat opus oratione, vel conversatione cum Deo. Non enim erat ad quem se conferre poterat, cum ipse esset Deus. Nobis autem hæc ad figuram prætulit : ut apud fluentia nocte quidem accipiamus orationis fluxum ex spiritualibus venis, die autem effundamus haurita his qui opus habent. At si quis vidisset populum ita mane ad audiendum confluentem, diceret congruere ei illud Davidis : « Deus Deus meus, ad te de luce vigilo. Sitivit in te anima mea ».

CAPUT XXII.

De Pascha. De rivalibus, quis major. De quaesita Satanae. De comprehensione Christi. Quomodo Christus ad principem sacerdotum ductus sit.

VERS. 1-6. « Instabat autem dies festus Azymorum qui dicitur pascha, et quærebant principes sacerdotum et Scribæ quomodo eum interficerent. Timebant enim plebem. Intravit autem Satanas in Judam cui cognomen erat Iscariotes, qui erat e numero duodecim, abijtque, et locutus est cum principibus sacerdotum, ac ducibus, quemadmodum illum traderet eis. Et gavisi sunt, ac pacti sunt pecuniam illi se duros. Et ille spondit : quærebatque oportunitatem ut traderet illum illis 465 sine turba. » Quærebant quidem illum interimere Scribæ : at quia tempus pasche instabat, et videbant sibi inde periculum imminere a turba quæ congregabatur maxime propter diem festum, quærebant insidias, D quomodo interfecto illo non periclitarentur. Intravit autem Satanas in Judam qui erat unus e numero duodecim, eratque ex maxime familiaribus discipulis : ut nullus confidat in seipso, sed semper attendat vitæ suæ, utpote gravem habens adversarium. Quidam autem sic intellexerunt : Qui erat e numero duodecim, numerum solum implebat apostolicum, non ut apostolus, nec ut verus discipulus. Quomodo enim verus discipulus, qui furatur quæ in marsupium mittebantur? Sic igitur ingredientem in ipsum Satanam suscepit, et conspiravit cum quærentibus Jesum tradere. Hoc enim significat, Spondit, hoc

« Phil. LIII, 1, 2.

est. perfectam promissionem et pactum fecit. Et quærebat opportunitatem quando inveniret illum sine turba, hoc est, seorsim et solitium, et ipsis traderet. Magistratus autem loco hoc vocat præfectos ædificii templi, vel etiam censores, ut qui curarent ea quæ ad bonum ordinem servandum pertinebant. Præferant enim Romani quosdam populo, ut ne turbaretur, quandoquidem seditiosi erant. Illos igitur vocat στρατηγούς, magistratus. Eortassis autem et militaria munera credebantur eis qui erant ex sacerdotali ordine, unde magistratus et duces dicti. Ambitione enim laborantes et illa officia invadebant; unde eos magistratus et duces templi nominavit, manifestius forte taxans illos.

Vers. 7-13. « Venit autem dies Azymorum, in qua necesse erat immolari pascha. Et misit Petrum ac Joannem, dicens: Euntes parate nobis pascha, ut edamus. At illi dixerunt ei: Ubi vis parare? Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus vobis in civitatem, occurret homo quidam vas aquæ testaceum portans. Sequimini eum in domum in quam intrat, et dicetis patrifamilias ædium: Dicit tibi magister: Ubi est diversorium, ubi pascha cum discipulis meis edam? Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum, ibi parate. Euntes autem invenerunt sicut dixerat illis, et paraverunt pascha. » Quod phœse hebraice pascha dicitur, et signet transiitum ex Ægypto, sæpe dictum est: et in summa quæ tunc in festo sunt, a sanctis interpretatum est: nunc autem quem nobis dicat diem Azymorum, dicendum. Diem igitur Azymorum dicit quintum, ad cuius vesperam pascha immolandum erat. Igitur Dominus forte quinto mane mittit discipulos, Petrum et Joannem, et illum quidem ut diligentem, hunc vero ut dilectum. Mittit autem in alienam domum. Neque enim domum habebat vel ipse vel discipuli ejus, alioquin in una 466 discipulorum domo manducasset pascha. Vides paupertatem? Mittit vero eos ad hominem incognitum, ut ostendat quod sponte suscepit passionem. Si enim noluisse, sicut mentem homini qui se neciebat, dedit ut se suscipere, ita poterat et cum Judæis quæ libuisset facere. Quidam autem dicunt quod propter hoc non dixit nomen hominis, nec manifestavit eum, sed signo quodam deduxit eos ad domum illius, propter proditorem, ut ignorato nomine non prodiret domum Pharisæis, qui venissent et comprehendissent eum, priusquam cœnam perliceret, et spiritalia sua sacramenta traderet: Idcirco infra Christus dicit: « Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar, » hoc est, Omnem operam adhibui ut lateamus proditorem, ne ante tempus sustineamus passionem priusquam traderemus sacramenta. Expositionem hanc accipiat qui volet. Et cuius gratia pascha facit? Per omnia ostendit quod usque ad extremum anhelitum non sit contrarius legi. Atqui comedamus et nos hoc pascha spiritaliter. Et intelligamus dies Azymorum omnem, quæ in spiritali lumine est, conversationem, quæ nullam vetustatem primæ in

Εξομολόγησιν, ἂντι τοῦ, Τελείας ἑμολογίας καὶ συνθήκας ἐποιήσατο. Καὶ ἐξήτει εὐκαιρίαν, πῶς εὖροι αὐτὸν ἄτερ ὄχλου, τουτέστι, κατὰ μόνας, καὶ αὐτοῖς παραδώσει. Στρατηγού; δὲ φησὶν ἐνταῦθα τοῦ; ἀρχοντας τῶν οἰκοδομῶν τοῦ ἱεροῦ, ἢ καὶ τοὺς τῆς εὐταξίας ἐπιμελουμένους. Ἐπέστησαν γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι τῷ λαῷ τινας, ὡς ἂν μὴ παραβῆται· στασιώδεις γὰρ ἦσαν. Τούτους, φησὶ, στρατηγούς. Ἰσως δὲ καὶ διοικήσεις στρατιωτικὰς εἶχον· οἱ μέρους δυτε; τοῦ ἱερατικοῦ, στρατηγολὸν ὠνομάσθησαν. Τὸ φλόπρωτον γὰρ νοσοῦντες, καὶ τοιαύταις διοικήσεις ἐπιβάλλοντο· διὸ καὶ στρατηγούς· αὐτοὺς ὠνόμασε τὸ ἱεροῦ, ἐμφαντικώτερον τάχα καθαρτόμενος αὐτῶν.

Ἦλθε δὲ ἡ ἡμέρα τῶν Ἀζύμων, ἐν ἣ ἔδει θύσθαι τὸ πάσχα. Καὶ ἀπέστειλε Πέτρον καὶ Ἰωάννην, εἰπόν· Πορευθέντες ἐτοιμάσατε ἡμῖν τὸ πάσχα, ἵνα φάγωμεν· οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ· Ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμεν σοι; Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Ἰδοὺ εἰσιθρόντων ὑμῶν εἰς τὴν πόλιν, συναντήσῃ ὑμῖν ἄνθρωπος κεράμιον ὕδατος βαστάζων· ἀκολουθήσατε αὐτῷ εἰς τὴν οἰκίαν, οὗ εἰσπορεύεται, καὶ εἰπῆτε τῷ οἰκοδόμῳ τῆς οἰκίας· Λέγει σοι ὁ διδάσκαλος· Ποῦ ἐστὶ τὸ κατάλυμα, ὅπου τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου φάγω; Κάκεινος ὑμῖν δείξει ἀνώγειον μέγα ἐστρωμένον· ἐκεῖ ἐτοιμάσατε. Ἀπαλθόντες δὲ εὗρον, καθὼς εἶπεν αὐτοῖς, καὶ ἠτοίμασαν τὸ πάσχα. Ὅτι μὲν παστὴ Ἑβραϊκῶς τὸ πάσχα λεγόμενον, τὴν ἐξ Αἰγύπτου διάθεσιν δηλοῖ, πολλοῖς εἰρηται· καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ ἐν τῇ ἰστορίῃ τότε τελοῦμενα, τοῖς ἁγίοις ἠρμηνεύεται. Νῦν δὲ ἡμῖν τίνα λέγει ἡμέραν τῶν Ἀζύμων, ῥητέον. Ἡμέραν οὖν Ἀζύμων λέγει τὴν πέμπτην, ἥς τῇ ἑσπέρῃ ἐμελλον θύειν τὸ πάσχα. Ὁ τοίνυν Κύριος τῇ πέμπτῃ πρωίας τυχὸν ἀποστέλλει τοὺς μαθητὰς Πέτρον καὶ Ἰωάννην· τὸν μὲν ὡς ἀγαπῶντα, τὸν δὲ ὡς ἀγαπῶμενον. Ἀποστέλλει δὲ εἰς ἄλλοτριαν οἰκίαν. Οὐδὲ γὰρ εἶχεν αὐτὸς, ἀλλ' οὐδὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· ἢ γὰρ ἂν ἐν ἐνὸς τῶν μαθητῶν διήγαγε τὸ πάσχα. Ὅρξ ἀκτημοσύνη; Στέλλει δὲ αὐτοὺς πρὸς ἄνθρωπον μὴ γνωσκόμενον, ἵνα δείξῃ, ὅτι καὶ τὸ πάθος ὀλέων καταδέξατο. Εἰ γὰρ μὴ ἤθελεν, ἠδύνατο ὁ τῆς δάνοιαν τούτου τοῦ ἀγνωστοῦ ἀνθρώπου πείσας, ὥστε αὐτοὺς ὑποδέξασθαι, κἂν τοῖς Ἰουδαίοις ὅσα ἠθούλετο διαπράξασθαι. Τινὲς δὲ φασὶ, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε τοῦ ἀνθρώπου τὸ ὄνομα, καὶ ἐφανέρωσεν αὐτὸν, ἀλλὰ σημεῖον ἐνὶ ἰστορίῃ αὐτοῦ πρὸς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τὸν προδότην· ὡς ἂν μὴ γνοῦς τὸ ὄνομα, καταμηνύσῃ τὴν οἰκίαν τοῖς Φαρισαίοις, καὶ ἐλθόντας συλλάθωσιν αὐτὸν, πρὶν ἢ τὸ δείπνον ἐπιστῆ, πρὶν ἢ τὰ πνευματικὰ μυστήρια αὐτοῦ παραδῶ. Διὸ φησὶ παρακατιῶν ὁ Χριστός· « Ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα οὗτος τὸ πάσχα φαγεῖν πρὸ τοῦ με παθεῖν· » τουτέστι, Πᾶσαν σπουδὴν ἐθέμην, ὅπως λάθωμεν τὸν προδότην, καὶ μὴ πρόωρον ὑποσώμεν τὸ πάθος, πρὶν ἢ παραδῶμεν τὰ μυστήρια. Ἐξῆσσι δὲ τῷ βουλομένῳ παραδίχσθαι ταύτην τὴν ἐξήγησιν. Τίνας δὲ ἔστιν τὸ πάσχα τελεῖ; Διὰ πάντων δεικνύς ἄχρι τῆς τελευταίας ἀναπνοῆς, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐναντίος τῷ νόμῳ.

Ἄλλὰ φάρομεν τοῦτο τὸ πάσχα νοητῶς καὶ ἡμεῖς, καὶ δὴ νοήσωμεν ἡμέραν τῶν Ἀζύμων, πᾶσαν τὴν ἐν τῷ φωτὶ τῷ πνευματικῷ διαγωγὴν, μηδεμίαν παλαιότητα τῆς προτέρας ἐν τῷ Ἀδάμ παρακοῆς ἔχουσαν· ἐν ἣ διαγωγῇ ὄντας ἡμᾶς δεῖ τῶν μυστηρίων τοῦ Ἰησοῦ κατατροφῆν. Ἐτοιμάσει οὖν ταῦτα τὰ μυστήρια Πέτρος καὶ Ἰωάννης, πρῶτος καὶ θεωρία, θερμότης ζήλου καὶ πραότης εἰρηνική. Δεῖ γὰρ τὸν πιστὸν, καὶ θερμὸν εἶναι περὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ καλοῦ, καὶ ζηλωτὴν κατὰ τῆς πονηρίας, καὶ πραῦν εἰς τοὺς πονηρουμένους· ἡ γὰρ πονηρία μισητέα, οὐχ ὁ πονηρουόμενος. Ἐκεῖνος γὰρ θεραπευτέος· πάσχει γάρ. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ πονηρῆσθαι, τὸ περὶ τοῦ Πονηροῦ ἐνοχλεῖσθαι, καὶ πάσχειν τὴν πονηρίαν. Ἐάν οὖν Πέτρον καὶ Ἰωάννην ἔγωμεν ἐτοιμάζοντας τὸ δεῖπνον, βλον λέγω ἀγαθὸν, ὅ· ἐστὶ Πέτρος· καὶ ὄνοματι ἀληθῆ, ἃ ἐστὶν ὁ Θεολόγος Ἰωάννης· συναντῆσαι τοῖς τοιούτοις· ἐτοιμασταῖς ἀνθρώπων, τούτέστι, τότε εὐρήσωμεν τὴν ἀνθρωπίνην ἔντως κατάστασιν, τὴν κατ' εἰκόνα δημιουργηθεῖσαν τοῦ πλάσαντος, ἢ μᾶλλον τοῦ κτίσαντος, κεράμιον ὑδατος· βασιτάζουσιν. Ἰδῶρ μὲν ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, ὡς ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης διδάσκει· κεράμιον δὲ, τὸ εὐθρυπτον καὶ πρὸς συντριβὴν εὐκόλον τῆς καρδίας. Ὁ γὰρ δεχόμενος χάριν πνευματικὴν, ταπεινός ἐστι καὶ συντετριμμένος τῇ καρδίᾳ· Ταπεινοὶ δὲ δίδωσι χάριν ὁ Κύριος. Ὁ εἰδὼς δὲ ταυτὲν γῆν καὶ σποδῖν, καὶ λέγων μετὰ τοῦ Ἰωδ, « Ἐχ γῆς δὲ με ἐπλασας, » ἐκεῖνος βασιτάζει τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ἐν τῷ εὐκατανύκτω καὶ εὐκόλῳ πρὸς συντριβὴν ἀγγελῶ τῆς καρδίας· αὐτοῦ. Ἀκολουθοῦντες δὲ τῇ τοιαύτῃ καταστάσει, ἀφιζόμεθα εἰς τὴν τοῦ νοῦ οἰκίαν, ἧς ὁ οἰκοδομητὴς νοῦς ἀνώγειον ἡμῖν ἐστρωμένον ὑποδείξει· μέγα. Ἀνώγειον μὲν ἡ ὑψηλὴ τοῦ τοιαύτου νοῦ χύρσις, τὰ θεῖα, φημί, καὶ νοητὰ, οἷς ἐγκατοικεῖ, καὶ οἷς ἐμφιλοχωρεῖ. Ἐστρωμένα δὲ ταῦτα εἰσιν· οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς τραχὺ, ἀλλὰ καὶ τὰ σχολιὰ εἰς εὐθειαν γίνονται τῷ τοιοῦτῳ νοί, καθὰ καὶ Σολομών εἶπε· « Πάντα εὐθεῖα τοῖς συνιοῦσι, καὶ ὄρθα τοῖς εὐρίσκουσι γνῶσιν. » Οὐκ ἂν δὲ ἀμαρτοῖς καὶ τοῦτο εἰπῶν, « Ὁ νοῦς, εἰ καὶ ὑψηλὸν πρᾶγμα ποιεῖ, κατὰ τὴν τοῦ νοῦ ἐνέργειαν διάγων, ἀλλ' εὖν ἐστρωται αὐτῷ ἡ γνῶσις ἐτι, καὶ χθαμαλωτέρως ἔχει. Ἰψηλὴ δὲ τῷ ὄντι ἡ γνῶσις, καὶ ὑπὲρ πᾶν ὑψος ἡ ὑπὲρ νοῦν ἀγνωσία, ὅτε οὐκ ἐτι ὁ νοῦς ἐνεργεῖ, ἀλλ' ἐνεργεῖται. Δεῖ δὲ πρότερον ἡμᾶς τῷ νοί ἡμῶν ἐνεργεῖν, εἶθ' οὕτως ἐνεργησόμεθα τῇ τοῦ Κυρίου χάριτι, λαμβάνοντες ἡμᾶς ὡσερ καὶ τοὺς προφήτας, καὶ ἐξιστῶντες πάσης φυσικῆς ἐνεργείας. Ἀμέλει λέγεται λῆμμα Κυρίου ἐν τῷδε τῷ προφήτῃ γενέσθαι. Ὡσερ εὖν κἀνταῦθα τοῦ ἀνωγέου τούτου ἐστρωμένου, ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ τελεῖ τὰ μυστήρια, ἐρχόμενος· αὐτὸς πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐνέργειαν ἐμφαίνων ἡμῖν, ἀλλ' οὐκ ἀναμένων ἡμᾶς ἐλθεῖν πρὸς· αὐτὸν ἐτι. Μαθηταὶ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου, πάντες ἡμῖν ὁ Λόγος, τὴν τοῦ Πάσχα μετάληψιν συνήσωμεν, μᾶλλον δὲ συνετισθησόμεθα καὶ τοὺς λόγους τῶν γεγενῆστων, κατὰ τὸ, « Ὄψομαι τοῦ, ὑψωνοῦς, ἔργα τῶν δεκτύλων σου. »

Adam inobedientia habet : in qua conversatione si fuerimus, impinguandi sumus mysteriis Christi. Præparabunt itaque hæc sacramenta Petrus et Joannes, activa et contemplativa, fervor zeli, et mansuetudo pacifica. Oportet enim fideles et fervidos esse bonum operando, et zelotas adversus malitiam, et mansuetos erga male operantes. Odio enim habenda malitia, non is qui male agit, cujus habenda est cura, infirmus enim est. Et hoc est male agere, a maligno vexari, et pati malum. Quod si habuerimus Petrum et Joannem adornantes cœnam, vitam dico bonam, quæ est Petrus, et vera dogmata, quæ sunt Joannes theologus, occurret illis præparatoribus homo : hoc est, tunc inveniemus humanam conditionem, vère formatam secundum imaginem Conditoris aut potius Creatoris, vas aquæ figulinum gestantem. Aqua quidem Spiritus gratia, ut evangelista Joannes docet. Figulinum autem vas, cor, quod facile confringitur ; nam qui spiritualem gratiam accipit, humilis est et contritus corde. Humilibus enim dat Dominus gratiam. Qui autem scit seipsum esse terram et cinerem, et dicit cum Job, « De terra me formasti : » ille portat gratiam Spiritus in vase cordis sui, quod facile compungitur et conteritur. Et cum assecuti fuerimus hænc conditionem, abeamus in domum mentis, cujus paterfamilias mens, monstrabit nobis cœnaculum stratum magnum. Cœnaculum autem est sublimis ejusmodi mentis capacitas, divinatorum, inquam, **467** et spiritualium, in quibus habitat, et in quibus amico excipitur. Strata autem sunt hæc : nihil enim in eis asperum, sed et aspora in plana convertuntur tali menti : sicut et Salomon dixit, « Omnia plana intelligentibus, et recta invenientibus scientiam. » Id autem peccatoribus non dixit : quia mens, licet opus excellens faciat juxta suam efficaciam agens, strata tamen ejus scientia est, et adhuc humiliora habet. Sublimis autem revera scientia, et super omnem sublimitatem, ignoratio est, quæ mentem transcendit, quando non jam mens operatur, sed operationem sentit ac patitur. Oportet autem nos prius mente nostra operari, et deinde gratiæ Dominicæ in nobis operationem sentiemus, quæ nos suscipiet, sicut prophetas, et eos qui excessum patiuntur, et omni naturali operatione destituuntur. Denique dicitur Assumptio Domini in propheta hujusmodi fieri. Sicut igitur et in hoc cœnaculum stratum venit Jesus cum discipulis suis, et mysteria perficit : ita venit ad nos, et suam ostendit efficaciam, sed non expectat ut nos veniamus ad eum. Discipuli autem Verbi Dei sunt omnes sermones rerum gestarum. Tunc igitur cum operabitur in nobis Verbum, Paschæ intelligemus participationem : vel potius erudiemur in sermonibus rerum factarum juxta illud, « Videbo cælos opera digitorum tuorum. »

οἱ λόγοι τῶν γεγενῆστων. Τότε οὖν ἔταν ἐνεργῆ ἐν μᾶλλον δὲ συνετισθησόμεθα καὶ τοὺς λόγους τῶν γεγενῆστων, κατὰ τὸ, « Ὄψομαι τοῦ, ὑψωνοῦς, ἔργα τῶν δεκτύλων σου. »

Vers. 34-36. « Attendite autem vobis, nequando graventur corda vestra crapula et ebrietate, et curis hujus vite, subitotque vobis ingruat dies ille: tanquam laqueus enim superveniet in omnes sedentes super faciem totius terræ. Vigilate itaque omni tempore, deprecantes ut liceat vobis effugere ista omnia quæ futura sunt, et stare ante Filium hominis. » Audivistis, inquit, terriculamenta et turbationes, et grandia sunt hæc omnia ac symbola malorum quæ peccatores sunt deprehensura: sed quia gravia hæc, ideo magnum remedium eorum est attentio et oratio. Semper enim paratum esse et expectare avem, maxime omnium conferre poterit. Hoc autem vobis continget, si sobrii fueritis, et non gravata fuerint corda vestra crapula et ebrietate, et sollicitudine seculari. Non enim cum observatione aderit dies ille, sed inopinatus et repentinus aderit, clam sicut laqueus apprehendens eos qui non attendunt. Fortassis autem quis curiosius scrutabitur dictionem hanc: « Sedentes super faciem omnis terræ. » Hos enim illaqueabit dies ille, qui in otio et absque sollicitudine versantur; illi enim sunt qui sedent et qui illaqueantur. At qui operantur et activi sunt, et sobrii in operatione boni, ferunturque in omne bonum, non sedent neque quiescunt super terram, sed surgunt hinc, et dicunt sibi: Surge et ambula, quia non est tibi hic requies¹⁴, et patriam meliorem inquirunt. Hisce non erit dies ille laqueus et periculum, sed dies festivus: idcirco oportet vigilare et orare Deum, ut possimus effugere futura omnia. Qualia?

Fortassis tempestates et fames, et pestilentias, atque alia, quæ electos non ita prement ut alios; imo propter electos aliis decurtabuntur; fortassis item mala quæ peccatoribus perpetuo superventura sunt: quæ aliter non possumus effugere, quam vigilantia et oratione. Quoniam autem non sufficit fugere malum, sed opus est etiam bono quopiam: postquam dixit,

« Ut possitis effugere omnia hæc ventura, » addidit:

« Et stare coram Filio hominis, » quod est fructus bonorum. Oportet igitur Christianum non solum fugere opera, sed et curare ut gloriam accipiat. Angelica enim dignitas est stare coram Filio hominis et Deo nostro. « Angeli ejus, inquit, semper vident faciem Patris mei. »

« μέλλοντα γίνεσθαι, » προσέθηκε: « Καὶ σταθῆναι ἐνώπιον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου » ὅπως ἐστὴν ἀγαθὸν ἀπόλαυσιν. Δεῖ γὰρ οὐ μόνον φεύγειν τὰ δεινὰ, ἀλλὰ καὶ δόξαν σκευδαίνε λαμβάνειν τὸν Χριστιανόν. Ἄγγελικὴ δὲ ἀξία τὸ ἵστασθαι ἐμπροσθεν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ ἡμῶν. « Οἱ γὰρ ἄγγελοι αὐτοῦ, φησί, διὰ παντός βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου. »

Vers. 37,38 « Docebat autem interdum in templo: D noctu vero exiens diversabatur in monte qui vocatur Olivarum; et omnis populus diluculo ventitabat ad eum, ut in templo audiret eum. » Occultarunt Evangelistæ multa quæ docuit, et maxime tres: Joannes autem et ipse multa silentio præteriiit, verumtamen sublimiores quam tres alii doctrinas quasdam exposuit. Igitur his qui congregabantur in templo, multa et sublimia disserabat, ut conjectare licet.

« Προσέχετε δὲ ἑαυτοὺς, μὴ ποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ, καὶ μέθῃ, καὶ μερίμναις βιωτικαῖς, καὶ αἰφνίδιος ἐπιπέσῃ ἐφ' ὑμᾶς ἡ ἡμέρα ἐκείνη· ὧς παγίς γὰρ ἐπιλαύσεται ἐπὶ πάντας τοὺς καθημένους ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. Ἄγρυπνεῖτε οὖν ἐν παντὶ καιρῷ θεόμενοι, ἵνα καταξιώθητε ἐκφυγεῖν πάντα τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, καὶ σταθῆναι ἐμπροσθεν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. » Ἦκούσατε, φησί, φόβητρα καὶ παραχάξ· ἀλλ' αἰσθητὰ ταῦτα πάντα, καὶ σύμβολα τῶν τοῦ ἁμαρτωλοῦ καταληφόμενων κακῶν. Ἀλλὰ πρὸς ταῦτα τὰ δεινὰ φέρμακον μέγα καὶ ἀντιπαθὲς ἡ προσευχὴ καὶ προσοχὴ. Τὸ γὰρ ἐν ἐτοιμασίᾳ εἶναι δεῖ, καὶ ἀπεκδοχῇ τοῦ τέλους, τοῦτον μάλιστα πάντων συμβαλέσθαι διηγεσται. Τοῦτο δὲ προσγενήσεται ὑμῖν, φησὶν, ἐὰν νήψητε, καὶ μὴ βαρυνθῶσιν αἱ καρδίαι ὑμῶν ἐν κραιπάλῃ, καὶ μέθῃ, καὶ μερίμναις βιωτικαῖς. Μὴ γὰρ μετὰ παρατηρήσεως ἔρχεται ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ἀλλ' ἀπροσδόκητος, κρυφίως· ὥσπερ παγίς συλλαμβάνουσα τοὺς μὴ προσέχοντας. Τάχα δὲ τις περιεργότερον ἐξετάσει τὴν λέξιν ταύτην· « Καθημένους ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. » Ἐκείνους γὰρ παγιδεύει ἡ ἡμέρα ἐκείνη τοὺς ἐν ἀμερίμνῃ διαγοντας καὶ ἀργίᾳ· οὗτοι γὰρ εἰσιν οἱ καθημένοι, καὶ οὗτοι παγιδεύονται. Ὅσοι δὲ ἐνεργοὶ καὶ δραστήριοι, καὶ νηφάλιοι περὶ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἐργασίαν εἰσὶ, καὶ κινουῦνται δεῖ πρὸς τὸ καλὸν, μὴ ἐγκαθήμενοι, καὶ ἀναπαυόμενοι τοῖς γρηγοῖς, ἀλλ' ἐγαιερόμενοι ἐνταῦθεν, καὶ λέγοντες· ἑαυτοῖς. Ἀνάστα καὶ πατρὸς, δεῖ οὐκ εἶσι σοὶ αὕτη ἀνάπαυσις, καὶ πατρίδα κρεῖττονα ποθοῦντες· τοῖς τοιούτοις οὐκ εἶσιν ἡ ἡμέρα ἐκείνη ὧς παγίς· καὶ κίνδυνος, ἀλλ' ὧς ἐσπέρτης ἡμέρα· διὸ χρὴ ἀγρυπνεῖν, καὶ δεῖσθαι τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυνηθῶμεν ἐκφυγεῖν πάντα τὰ μέλλοντα γίνεσθαι. Ποῖα; Τάχα μὲν καὶ τοὺς λιμοὺς, καὶ τοὺς λοιμοὺς, καὶ τὰ ἄλλα δὲ τοῖς ἐκλεκτοῖς· οὐχ ὅσως ἐπιπέσεται, ὥσπερ καὶ τοῖς ἄλλοις· μέλλον μὲν εἶναι διὰ τοὺς ἐκλεκτούς, καὶ τοῖς ἄλλοις κολοθεθήσονται, τάχα δὲ καὶ τὰ μέλλοντα τοῖς ἁμαρτωλοῖς αἰωνίως συμβήσονται. Ἐκεῖνα γὰρ ἄλλως· οὐ δυνάμεθα ἐκφυγεῖν, εἰ μὴ δι' ἀγρυπνίας καὶ προσευχῆς. Ἐκεῖ δὲ οὐκ ἀρκεῖ τοῖσιν μεγαλοφύχους τὸ φυγεῖν τὴν κόπωσιν, ἀλλὰ δεῖ αὐτοὺς καὶ ἀγαθοῦ τινας ἐπιτυχεῖν, μετὰ τὸ εἰπεῖν, « Ἴνα δυνηθῆτε ἐκφυγεῖν πάντα τὰ

« Ἦν δὲ τὰς ἡμέρας διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ, τὰς δὲ νύκτας ἐξερχόμενος ἠλόιζετο εἰς τὸ ὄρος τὸ καλεσόμενον Ἐλαιῶν· καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἑβραῖος πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ ἀκούειν αὐτοῦ. » Ἀπέκρυφον μὲν αἱ εὐαγγελιστὰὶ τὰ πλείω ὧν ἐδίδασκε, καὶ μέλλουσιν εἰπεῖν· ὁ δὲ γε Ἰωάννης καὶ αὐτὸς μὲν τὰ πλείω παρεστῶπησης, πλην ὅπερ τοὺς τρεῖς ἐξέθετο σαφῶς διδασκαλίας ὑψηλοῦσας. Τοῖς συνηγορούμενοις οὖν ἐν τῷ ἱερῷ πολλὰ καὶ ὑψηλὰ διελέγετο, ὧς ἵσθαι ταπει-

¹⁴ Mich. II, 10.

μισθαί. Ὅτι γὰρ ὀλίγα εἶπον οἱ εὐαγγελισταί (οὐ γὰρ ἐπιδείκνυσθαι ἤθελον), ὄγλον μὲν καὶ ἄλλοθεν πολλαχόθεν, οὐχ ἤμισθα δὲ καὶ τεκμήρασθαι ἔστιν ἀπὸ τοῦ, τρεῖς ἔνιαυτοὺς σχεδὸν κηρύττοντος τοῦ Κυρίου, ὀλίγας διδασκαλίας αὐτοῦ ἀναγράφασθαι· ἃς οὐδὲ μίᾳ ἡμέρᾳ διάλεξιν εἰπὼν τις ἰκανῆν, οἶμαι, οὐ μεμφοθήσεται. Ἐκ πολλῶν οὖν ὀλίγα ἀνεγράψαντο ἡμῖν οἱ ἅγιοι εὐαγγελισταί, ὅσον μόνον γέυμα παρ-
 χόμενοι τῆς γλυκύτητος. Διελέγετο [δὲ] οὐ μονοειδῶς, ἀλλ' ἐκάστη τὸ πρόσφορον ἐπιθείς. Ἀδ καὶ ὁ δόγλος ὠρῆριζε πρὸς αὐτὸν· χάρις γὰρ ἐξεκίχυτο τοῖς χριστέσιν αὐτοῦ. Νυκτὸς δὲ ἀνεχώρει πρὸς τὸ ὄρος, δείκνυων ἡμῖν, ὅτι δι' ἡ νυκτὸς μὲν διὰ τῆς ἡσυχίας τῷ Θεῷ ὁμιλεῖν, ἡμέρας δὲ διὰ τῆς συγκαταβάσεως τοῦ ἀνθρώπου· ὠφελεῖν, καὶ συνάγειν μὲν νυκτὸς, διαδιδόναι δὲ τὰ συνηγμένα ἡμέρας. Ἀδ-
 τὸ, μὲν οὖν οὐκ ἔδειτο προσευχῆς, ἢ πρὸς Θεὸν συναγωγῆς· οὐ γὰρ εἶχεν εἰς ὃ εἰ συσταλῆ αὐτὸς ὢν Θεός. Ἡμῖν δὲ τὰυτα πρὸς ὑποτύπωσιν τέθεικεν, ἵνα κατὰ τὰ φέρεται νυκτὸς μὲν δεχώμεθα τὴν ἐκ τῶν πνευματικῶν φλεβῶν τῆς προσευχῆς σύβροιαν, ἡμέρας δὲ ἐξαντλώμεθα διὰ τῶν ὠφελείας δεδομένων. Ἰδὼν οὖν ἄν τις τότε τὸν λαὸν ὀρῆρίζοντα πρὸς τὸν Ἰησοῦν, ὥστε ἀκούειν αὐτοῦ, εἶπεν ἀρμόζειν αὐτῷ τὰ τοῦ Δαυὶδ λέγειν· «Ὁ Θεὸς, ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὀρῆρίζω· ἐδίψητέ σε ἡ ψυχὴ μου.»

ΚΕΦΑΛ ΚΒ΄.

Περὶ τοῦ Πάσχα. Περὶ τῶν φιλονεικησάντων, τίς μείζων. Περὶ τῆς ἐξαιτήσεως τοῦ Σατανᾶ. Περὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Χριστοῦ. Περὶ τῆς ἀπαγωγῆς τοῦ Ἰησοῦ πρὸς ἀρχιερέα.

«Ἦγγιζε δὲ ἡ ἑορτὴ τῶν Ἀζύμων ἢ λεγομένη πάσχα· καὶ ἐζήτουν οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ Γραμματεῖς, τὸ πῶς ἀνέλωσιν αὐτόν· ἐφοβοῦντο γὰρ τὸν λαόν. Εἰσῆλθε δὲ ὁ Σατανᾶς εἰς Ἰούδα τὸν ἐπικαλούμενον Ἰσκαριώτην, ὄντα ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα. Καὶ ἐπελθὼν συνελήθε τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ στρατηγούς, τὸ πῶς αὐτὸν παραδώσει αὐτοῖς. Καὶ ἐχάρησαν, καὶ συνέθεντο αὐτῷ ἀργύριον δοῦναι. Καὶ ἐ-
 ωμολόγησε, καὶ ἐζήτησε εὐκαιρίαν τοῦ παραδοῦναι αὐτὸν αὐτοῖς ἄτερ δόλου.» Ἐζήτουν μὲν αὐτὸν ἀνελεῖν οἱ Γραμματεῖς· ἐπεί δὲ ὁ καιρὸς τοῦ πάσχα ἐφειστήκει, καὶ κίνδυνον ἔωρων ἐκ τούτου αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ λαοῦ συναγομένου, μάλιστα διὰ τὴν ἑορτὴν, ἐζήτουν λοιπὸν μέθοδον, πῶς ἀνελόντες αὐτὸν οὐ κινδυνεύουσιν. Εἰσῆλθε δὲ ὁ Σατανᾶς εἰς Ἰούδα ὄντα ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα, τουτέστι· καὶ ταῦτα ἐκ τῶν οικείων ὄντα καὶ γνησίων μαθητῶν· ἵνα μηδεὶς θαρσύνῃ ἐφ' ἑαυτῷ, ἀλλὰ πάντοτε προσέχη τῇ οικείᾳ ζωῇ, ὡς δεινὸν ἀντίπαλον ἔχων. Τινὲς δὲ εἶπεν, «Ὅντα ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα,» οὕτως ἐνόησαν, ἀντὶ τοῦ, Ἀριθμὸν μόνον πληροῦντα ἀποστολικόν, οὐκ ἀπόστολον ὄντα ἀληθινόν καὶ μαθητὴν· πῶς γὰρ ἀληθὴς μαθητῆς ὁ κλέπτων τὰ ἐν τῷ γίωσσοπέδῳ βαλλόμενα; Οὕτως οὖν εἰσελθόντα εἰς αὐτὸν τὸν Σατανᾶν ἰδέεσθαι, καὶ συνεφώνησε τοῖς ζητοῦσι τὸν Ἰησοῦν παραδοῦναι· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ,

Nam pauca dixerunt evangelistæ, neque ostendere voluerunt, et manifestum quidem est aliunde multis ex locis, et ex hoc non parum divinare possumus, cum Dominus ferme per triennium prædicarit, scripsisse illos paucas doctrinas, quas intra diem unum si quis dixerit dici posse, non reprehendendus fuerit. Ex multis igitur paucas nobis scripserunt sancti evangelistæ, gustum quemdam dulcedinis præferentes. Disserchat autem non unius generis, sed unicuique idoneum sermonem referebat, ideo et turba diluculo veniebat ad eum. Gratia enim effluebat ex libris ejus. Nocte vero secedebat ad montem, monstrans nobis quod oporteat nocte quidem per quietem colloqui cum Deo, die autem morem gerere, et prodesse non inibus, et congregare quidem nocte, die autem distribuere congregata. Ipse autem non habebat opus oratione, vel conversatione cum Deo. Non enim erat ad quem se conferre poterat, cum ipse esset Deus. Nobis autem hæc ad figuram prætulit : ut apud fluentia nocte quidem accipiamus orationis fluxum ex spiritualibus venis, die autem effundamus hausta his qui opus habent. At si quis vidisset populum ita mane ad audiendum confluentem, diceret congruere ei illud Davidis : « Deus Deus meus, ad te de luce vigilo. Sitivit in te anima mea ».

CAPUT XXII.

De Pascha. De rixantibus, quis major. De quaesita Satanae. De comprehensione Christi. Quomodo Christus ad principem sacerdotum ductus sit.

VERS. 1-6. « Instabat autem dies festus Azymorum qui dicitur pascha, et quærebant principes sacerdotum et Scribæ quomodo eum interficerent. Timebant enim plebem. Intravit autem Satanas in Judam cui cognomen erat Iscariotes, qui erat e numero duodecim, abijtque, et locutus est enim principibus sacerdotum, ac ducibus, quemadmodum illum traderet eis. Et gavisii sunt, ac pacti sunt pecuniam illi se daturos. Et ille spondidit : quærebatque oportunitatem ut traderet illum illis 465 sine turba. » Quærebant quidem illum interficere Scribæ : at quia tempus paschæ instabat, et videbant sibi inde periculum imminere a turba quæ congregabatur maxime propter diem festum, quærebat insidias, quomodo interfecto illo non periclitarentur. Intravit autem Satanas in Judam qui erat unus e numero duodecim, eratque ex maxime familiaribus discipulis : ut nullus confidat in seipso, sed semper attendat vitæ suæ, utpote gravem habens adversarium. Quidam autem sic intellexerunt : Qui erat e numero duodecim, numerum solum implebat apostolicum, non ut apostolus, nec ut verus discipulus. Quomodo enim verus discipulus, qui furatur quæ in marsupium mittebantur? Sic igitur ingredientem in ipsum Satanam suscepit, et conspiravit cum quærentibus Jesum tradere. Hoc enim significat, Spondidit, hoc

10 Ps. lxxii, 1, 2.

est, perfectam promissionem et pactum fecit. Et A quærebat opportunitatem quando inveniret illum sine turba, hoc est, seorsim et solitariū, et ipsa traderet. Magistratus autem loco hoc vocat præfectos ædificiis templi, vel etiam censores, ut qui curarent ea quæ ad bonum ordinem servandum pertinebant. Præfecerant enim Romani quosdam populo, ut ne turbaretur, quandoquidem seditiosi erant. Illos igitur vocat στρατηγούς, magistratus. Fortassis autem et militaria munera credebantur eis qui erant ex sacerdotali ordine, unde magistratus et duces dieti. Ambitione enim laborantes et illa officia invadebant: unde eos magistratus et duces templi nominavit, manifestus forte taxans illos.

Vers. 7-13. Venit autem dies Azymorum, in qua necesse erat immolari pascha. Et misit Petrum ac Joannem, dicens: Euntes parate nobis pascha, ut edamus. At illi dixerunt ei: Ubi vis paremus? Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus vobis in civitatem, occurret homo quidam vas aquæ testaceum portans. Sequimini eum in domum in quam intrat, et dicetis patrifamilias ædium: Dicit tibi magister: Ubi est diversorium, ubi pascha cum discipulis meis edam? Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratatum, ibi parate. Euntes autem invenerunt sicut dixerat illis, et paraverunt pascha. Quod phasœ hebraice pascha dicitur, et signet transitum ex Ægypto, sæpe dictum est: et in summa omnia, quæ tunc in festo sunt, a sanctis interpretatum est: nunc autem quem nobis dicat diem Azymorum, dicendum. Diem igitur Azymorum dicit quintum, ad cujus vesperam pascha immolandum erat. Igitur Dominus forte quinto mane mittit discipulos, Petrum et Joannem, et illum quidem ut diligentem, hunc vero ut dilectum. Mittit autem in alienam domum. Neque enim domum habebat vel ipse vel discipuli ejus, alioquin in una 466 discipulorum domo manducasset pascha. Vides paupertatem? Mittit vero eos ad hominem inegnitum, ut ostendat quod sponte suscepit passionem. Si enim noluisse, sicut mentem homini qui se nesciebat, dedit ut se susciperet, ita poterat et cum Judæis quæ libuisset facere. Quidam autem dicunt quod propter hoc non dixit nomen hominis, nec manifestavit eum, sed signo quodam deduxit eos ad domum illius, propter proditorem, ut ignorato nomine non prodiret domum Pharisæis, qui venissent et comprehendissent eum, priusquam cœnam perliceret, et spiritalia sua sacramenta traderet: Idcirco infra Christus dicit: «Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar,» hoc est, Omnem operam adhibui ut lateamus proditorem, ne ante tempus sustineamus passionem priusquam traderemus sacramenta. Expositionem hanc accipiat qui volet. Et cujus gratia pascha facit? Per omnia ostendit quod usque ad extremum anhelitum non sit contrarius legi. Atqui comedamus et nos hoc pascha spiritualiter. Et intelligamus dies Azymorum omnem, quæ in spirituali lumine est, conversationem, quæ nullam vetustatem primæ in

Εξομολόγησιν, ἀντί τοῦ, Τελείας ἐμολογίας καί συνόχας ἐποιήσατο. Καί ἐζητεί εὐκαιρίαν, πότε εὐροι αὐτὸν ἄτερ ὄχλου, τουτέστι, κατὰ μόνας, καί αὐτοῖς παραδώσει. Στρατηγούς; δὲ φησὶν ἐνταῦθα τοὺς ἀρχοντας τῶν οἰκοδομῶν τοῦ ἱεροῦ, ἢ καὶ τοὺς τῆς εὐταξίας ἐπιμελουμένους. Ἐπέτηξαν γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι τῷ λαῷ τινὰς, ὡς ἂν μὴ ταράσσεται· στασιώδεις γὰρ ἦσαν. Τούτους, φησὶ, στρατηγούς. Τους δὲ καὶ διοικήσεις στρατιωτικὰς εἶχον· οἱ μέρους ὄντες τοῦ ἱερατικοῦ, στρατηγοὶ ὠνομάσθησαν. Τὸ φιλόπρωτον γὰρ νοσοῦντες, καὶ τοιαύταις διοικήσεις ἐπιβάλλοντο· διὸ καὶ στρατηγούς αὐτοὺς ὠνόμασε τὸ ἱερεῖον, ἐμφαντικώτερον τάχα καθαπτόμενος αὐτῶν.

Ἡμεῖς δὲ ἡ ἡμέρα τῶν Ἀζύμων, ἐν ἣ ἔδει θύσθαι τὸ πάσχα. Καὶ ἀπέστειλε Πέτρον καὶ Ἰωάννην, εἰπὼν· Πορευθέντες ἐτοιμάσατε ἡμῖν τὸ πάσχα, ἵνα φάγωμεν· οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ· Ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι; Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Ἰδοὺ εἰσελθόντων ὑμῶν εἰς τὴν πόλιν, συναντήσει ὑμῖν ἀνθρώπος κεράμιον ὕδατος βαστάζων· ἀκολουθήσατε αὐτῷ εἰς τὴν οἰκίαν, οὗ εἰσπορεύεται, καὶ εἰρήτε τῷ οἰκιδεσπέτῃ τῆς οἰκίας· λέγει σοι ὁ διδάσκαλος· Ποῦ ἐστὶ τὸ κατάλυμα, ὅπου τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου φάγω; Κάκεινος ὑμῖν δείξει ἀνώγειον μέγα ἐστρωμένον· ἐκεῖ ἐτοιμάσατε. Ἀπελθόντες δὲ εὗρον, καθὼς εἶρηκεν αὐτοῖς, καὶ ἠτοίμασαν τὸ πάσχα. Ὅτι μὲν φασὶν Ἑβραϊκῶς τὸ πάσχα λεγόμενον, ἐν τῇ Αἰγύπτῳ διδάσκειν ἐξελθῆναι, πολλοῖς εἰρηται· καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ ἐν τῇ ἱστορίῃ τότε τελούμενα, τοῖς ἁγίοις ἠρμήνευται. Νῦν δὲ ἡμῖν τίνα λέγει ἡμέραν τῶν Ἀζύμων, ῥητέον. Ἡμέραν οὖν Ἀζύμων λέγει τὴν πέμπτην, ἧς τῇ ἑσπέρῃ ἐμελλον θύειν τὸ πάσχα. Ὁ τοίνυν Κύριος τῇ πέμπτῃ πρωίας τυχὸν ἀποστέλλει τοὺς μαθητὰς Πέτρον καὶ Ἰωάννην· τὸν μὲν ὡς ἀγαπῶντα, τὸν δὲ ὡς ἀγαπώμενον. Ἀποστέλλει δὲ εἰς ἄλλοτριαν οἰκίαν. Οὐδὲ γὰρ εἶχεν αὐτοῖς, ἀλλ' οὐδὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· ἢ γὰρ ἂν ἐν ἐνὸς τῶν μαθητῶν διήγαγε τὸ πάσχα. Ὅρῃς ἀκτεμοσύνην; Στέλλει δὲ αὐτοὺς πρὸς ἀνθρώπον μὴ γινωσκόμενον, ἵνα δείξῃ, ὅτι καὶ τὸ πάθος ὅλων καταδέξατο. Εἰ γὰρ μὴ ἦθελεν, καὶ ἠδύνατο ὁ τῆς δ' ἄνοιαν τοῦτου τοῦ ἀγνώστου ἀνθρώπου πείσας, ὥστε αὐτοὺς ὑποδέξασθαι, κἂν τοῖς Ἰουδαίοις ὅσα ἠθούλετο διαπράξασθαι. Τινὲς δὲ φασὶ, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε τοῦ ἀνθρώπου τὸ ὄνομα, καὶ ἐφανέρωσεν αὐτὸν, ὅλλὰ σημεῖον ἐνὶ ἰστορίῃ αὐτοὺς πρὸς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἐκ τῶν προδότων· ὡς ἂν μὴ γνοῦς τὸ ὄνομα, καταμηνύσῃ τὴν οἰκίαν τοῖς Φαρισαίοις, καὶ ἐλθόντες συλλάβωσιν αὐτὸν, πρὶν ἢ τὸ δεῖπνον ἐπισηῆ, πρὶν ἢ τὰ πνευματικὰ μυστήρια αὐτοῦ παραδῆ. Διὸ φησὶ παρακατιῶν ὁ Χριστός· «Ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν πρὸ τοῦ με παθεῖν·» τουτέστι, Πάσαν σπουδὴν ἐθέμην, ὅπως λάθωμεν τὸν προδότην, καὶ μὴ πρόωρον ὑποστώμεν τὸ πάθος, πρὶν ἢ παραδῶμεν τὰ μυστήρια. Ἐξῆσσι δὲ τῷ βουλομένῳ παραδίχσασθαι ταύτην τὴν ἐξήγησιν. Τίνας δὲ ἔστιν τὸ πάσχα τελεῖ; Διὰ πάντων δεικνύς ἄχρι τῆς τελευταίας ἀναπνοῆς, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐναντίας τῷ τῆσθαι.

Ἄλλὰ φάτομεν τοῦτο τὸ πάσχα νοητῶς καὶ ἡμεῖς, καὶ δὴ νοήσομεν ἡμέραν τῶν Ἀζύμων, πᾶσαν τὴν ἐν τῷ φωτὶ τῷ πνευματικῷ διαγωγὴν, μηδεμίαν παλαιότητα τῆς προτέρας ἐν τῷ Ἀδάμ παρακοῆς ἔχουσαν· ἐν ἣ διαγωγῇ ὄντας ἡμᾶς δεῖ τῶν μυστηρίων τοῦ Ἰησοῦ καταρυφῆν. Ἐτοιμάσει οὖν ταῦτα τὰ μυστήρια Πέτρος καὶ Ἰωάννης, πρῶτις καὶ θεωρία, θερμότης ζήλου καὶ πραότης εἰρηνική. Δεῖ γὰρ τὸν πιστὸν, καὶ θερμὸν εἶναι περὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ καλοῦ, καὶ ζηλωτὴν κατὰ τῆς πονηρίας, καὶ πραῦν εἰς τοὺς πονηρευμένους· ἡ γὰρ πονηρία μισητέα, οὐχ ὁ πονηρευόμενος. Ἐκεῖνος γὰρ θεραπευτέος· πάσχει γάρ. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ πονηρευέσθαι, τὸ παρὰ τοῦ Πονηροῦ ἐνοχλεῖσθαι, καὶ πάσχειν τὴν πονηρίαν. Ἐάν οὖν Πέτρον καὶ Ἰωάννην ἔχωμεν ἐτοιμάζοντας τὸ δεῖπνον, βίον λέγων ἀγαθόν, ὅ· ἐστὶ Πέτρος· καὶ ὄργανα ἀληθῆ, ἃ ἐστὶν ὁ Θεολόγος Ἰωάννης· συναγῆσαι τοῖς τοιούτοις· ἐτοιμασταῖς ἀνθρώπων, τούτέστι, τότε εὐρήσομεν τὴν ἀνθρωπίνην ὄντως κατάστασιν, τὴν κατ' εἰκόνα δημιουργηθεῖσαν τοῦ πλάσαντος, ἢ μᾶλλον τοῦ κτίσαντος, κεράμιον ὕδατος· βασιτάζουσαν. Ἴδωρ μὲν ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, ὡς ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης διδάσκει· κεράμιον δὲ, τὸ εὐρύπτρον καὶ πρὸς συντριβὴν εὐκόλον τῆς καρδίας. Ὁ γὰρ δεχόμενος χάριν πνευματικὴν, ταπεινός ἐστι καὶ συντετριμμένος τῇ καρδίᾳ· Ταπεινοί· δὲ δίδωσι χάριν ὁ Κύριος. Ὁ εἰδὼς δὲ ἑαυτὸν γῆν καὶ σποδὴν, καὶ λέγων μετὰ τοῦ Ἰωβ, « Ἐκ γῆς δὲ με ἐπλασας, » ἐκεῖνος βασιτάζει τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ἐν τῷ εὐκατανύκτῳ καὶ εὐκόλῳ πρὸς συντριβὴν ἀγγελίᾳ τῆς καρδίας· αὐτοῦ. Ἀκολουθοῦντες δὲ τῇ τοιαύτῃ καταστάσει, ἀφιζόμεθα εἰς τὴν τοῦ νοῦ οἰκίαν, ἥς ὁ οἰκοδομητὴς νοῦς ἀνώγειον ἡμῖν ἐστρωμένον ὑποδείξει μέγα. Ἀνώγειον μὲν ἡ ὑψηλὴ τοῦ τοιούτου νοῦ χώρησις, τὰ θεῖα, φημί, καὶ νοητὰ, οἷς ἐγκατοικεῖ, καὶ οἷς ἐμφιλοχευεῖ. Ἐστρωμένα δὲ ταῦτά εἰσιν· οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς τραχύ, ἀλλὰ καὶ τὰ σχολιά εἰς εὐθείαν γίνονται τῷ τοιούτῳ νοί, καὶ ὁ Σολομὼν εἶπε· Ἐάντα εὐθεῖα τοῖς συνιοῦσι, καὶ ὀρθὰ τοῖς εὐρίσχοις γινώσκουσιν. » Οὐκ ἂν δὲ ἀμάρτοις καὶ τοῦτο εἰπὼν, δεῖ Ὁ νοῦς, εἰ καὶ ὑψηλὸν πρᾶγμα ποιεῖ, κατὰ τὴν τοῦ νοῦ ἐνέργειαν διάγων, ἀλλ' εὖν ἐστρωται αὐτῷ ἡ γῆνῶσις ἐτι, καὶ χθαμαλωτέρως ἔχει. Ὑψηλὴ δὲ τῷ ὄντι ἡ γῆνῶσις, καὶ ὑπὲρ πᾶν ὕψος ἡ ὑπὲρ νοῦν ἀγνωσία, ὅτε οὐκ ἐτι ὁ νοῦς ἐνεργεῖ, ἀλλ' ἐνεργεῖται. Δεῖ δὲ πρότερον ἡμᾶς τῷ νοί ἡμῶν ἐνεργεῖν, εἶθ' οὕτως ἐνεργησόμεθα τῇ τοῦ Κυρίου χάριτι, λαμβάνοντες ἡμᾶς ὡσπερ καὶ τοὺς προφήτας, καὶ ἐξιστώντες πάσης φυσικῆς ἐνεργείας. Ἀμέλει λέγεται λῆμμα Κυρίου ἐν τῷδε τῷ προφήτῃ γενέσθαι. Ὡσπερ εὖν κἀνταῦθα τοῦ ἀνωγέου τοῦτου ἐστρωμένου, ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ τελεῖ τὰ μυστήρια, ἐρχόμενος· αὐτὸς πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐνέργειαν ἐμφαίνων ἡμῖν, ἀλλ' οὐκ ἀναμένων ἡμᾶς ἐλθεῖν πρὸς· αὐτὸν ἐτι. Μαθηταὶ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου, πάντες ἡμῖν ὁ Λόγος, τὴν τοῦ Πάσχα μετάληψιν συνήσομεν, μᾶλλον δὲ συνετιθησόμεθα καὶ τοὺς λόγους τῶν γεγονότων, κατὰ τὸ, « Ὀφθαλμοὶ τοῦ οὐρανοῦς, ἔργα τῶν δεκτύλων σου. »

Adam inobedientia: habet: in qua conversatione si fuerimus, impinguandi sumus mysteriis Christi. Præparabunt itaque hæc sacramenta Petrus et Joannes, activa et contemplativa, fervor zeli, et mansuetudo pacifica. Oportet enim fideles et servidos esse bonum operando, et zelotas adversus malitiam, et mansuetos erga male operantes. Odio enim habenda malitia, non is qui male agit, cujus habenda est cura, infirmus enim est. Et hoc est male agere, a maligno vexari, et pati malum. Quod si habuerimus Petrum et Joannem adornantes cœnam, vitam dico bonam, quæ est Petrus, et vera dogmata, quæ sunt Joannes theologus, occurret illis præparatoribus homo: hoc est, tuuc inveniemus humanam conditionem, vere formatam secundum imaginem Conditoris aut potius Creatoris, vas aquæ figulinum gestantem. Aqua quidem Spiritus gratia, ut e evangelista Joannes docet. Figulinum autem vas, cor, quod facile confringitur; nam qui spirituales gratiam accipit, humilis est et contritus corde. Humilibus enim dat Dominus gratiam. Qui autem scit seipsum esse terram et cinerem, et dicit cum Job, « De terra me formasti: » ille portat gratiam Spiritus in vase cordis sui, quod facile compungitur et conteritur. Et cum assecuti fuerimus hanc conditionem, abeamus in domum mentis, cujus paterfamilias mens, monstrabit nobis cœnaculum stratum magnum. Cœnaculum autem est sublimis ejusmodi mentis capacitas, divinorum, inquam, 467 et spiritualium, in quibus habitat, et in quibus amice excipitur. Strata autem sunt hæc: nihil enim in eis asperum, sed et aspora in plana convertuntur tali menti: sicut et Salomon dixit, « Omnia plana intelligentibus, et recta invenientibus scientiam. » Id autem peccatoribus non dixit: quia mens, licet opus excellens faciat juxta suam efficaciam agens, strata tamen ejus scientia est, et adhuc humiliora habet. Sublimis autem revera scientia, et super omnem sublimitatem, ignoratio est, quæ mentem transcendit, quando non jam mens operatur, sed operationem sentit ac patitur. Oportet autem nos prius mente nostra operari, et deinde gratiæ Dominicæ in nobis operationem sentiemus, quæ nos suscipiet, sicut prophetas, et eos qui excessum patiuntur, et omni naturali operatione destituuntur. Denique dicitur Assumptio Domini in propheta hujusmodi fieri. Sicut igitur et in hoc cœnaculum stratum venit Jesus cum discipulis suis, et mysteria perficit: ita venit ad nos, et suam ostendit efficaciam, sed non expectat ut nos veniamus ad eum. Discipuli autem Verbi Dei sunt omnes sermones rerum gestarum. Tunc igitur cum operabitur in nobis Verbum, Paschæ intelligemus participationem: vel potius erudiemur in sermonibus rerum factarum juxta illud, « Videbo cælos opera digitorum tuorum. »

οἱ λόγοι τῶν γεγονότων. Τότε οὖν ὅταν ἐνεργῇ ἐν ἡμῖν ὁ Λόγος, τὴν τοῦ Πάσχα μετάληψιν συνήσομεν, μᾶλλον δὲ συνετιθησόμεθα καὶ τοὺς λόγους τῶν γεγονότων, κατὰ τὸ, « Ὀφθαλμοὶ τοῦ οὐρανοῦς, ἔργα τῶν δεκτύλων σου. »

Vras. 14-20. « Et cum jam esset tempestivum, accubuit, ac duodecim apostoli cum eo. Et ait illis: Desiderio desideravi hoc pascha comedere vobiscum antequam patiar. Dico enim vobis, post hoc non edam ultra ex eo, donec compleatur in regno Dei. Et accepto poculo gratias egit, ac dixit: Accipite hoc, et dividite inter vos. Dico enim vobis, quod non bibam de fructu vitis, donec regnum Dei veniat. Et accepto pane, cum gratias egisset, fregit, ac dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. Hoc facite in mei recordationem. Similiter et poculum postquam coenavit, dicens: Hoc poculum novum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis effundetur. » Pascha stantes comedebant, quomodo igitur Dominus recumbere dicitur? Dicunt itaque quod postquam comedit legale pascha, recubuerunt more vulgari comedentes alios quosdam cibos. Dicit autem ad discipulos: Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, priusquam patiar; quasi diceret: Hæc extrema cæna mea est vobiscum, idcirco et grata et desiderabilis; nam ultra vobiscum non sum convivaturus: sicut et peregre profecturi postrema colloquia cum maximo familiaribus suaviter miscuit. Vel aliter: Desideravi hoc pascha manducare vobiscum, eo quod magna mysteria in hac vobis curia sim traditurus, nempe ea quæ sunt Novi Testamenti. Significat autem per hæc, quod voluntarie patiar. Poterat enim omnino recedere, sicut et alia temporibus, cum sciret se passurum. Quod autem dicit, Non bibam illum, donec regnum Dei veniat, quidam sanctorum intellexerunt, Donec resurgam. Post resurrectionem enim conversatus est cum discipulis, et comedit, et bibit cum eis: sicut et Petrus ad Cornellium dicit: « Qui comedimus et bibimus cum eo post resurrectionem eius. » (Quod autem regnum Dei sit resurrectio, manifestum est. Resurrectis enim destruxit mortem: regnavit autem mors ab Adam usque ad Christum; tunc autem destructa, concessit Domino victoriam et regnum: quemadmodum dictum est: « Ubi est, mors, victoria tua? » et David: « Dominus regnavit; » deinde interpretans quomodo regnaverit; « Decorem, inquit, indutus est, » incorruptionem accipiente corpore, et decorato deitate, ut Isaias inquit: « Hic formosus in stola, violentia cum fortitudine. » Dominus quoque postquam resurrexit, inquit: « Data est mihi omnis potestas. » Cum igitur venisset resurrectio, quam regnum Dei nominavit, eo quod mortem destruxit, iterum bibit cum discipulis, persuadens discipulis non juxta apparentiam tantum resurrexisse. Quidam autem regnum putarunt futurum statim: libere autem Dominum vobiscum in futuro, pro revelatione mysteriorum. Lætificans enim nos exhilaratur, et pascens pascitur misericors, et nostrum potum ac alimentum, hoc est, doctrinam, proprium cibum existimat.

« Καὶ ὅτι ἔγγιστο ἡ ὥρα, ἀνέπεσε· καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· Ἐπιθυμῶ ἐπιθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οὐκ εἶμι οὐ μὴ φάγω εἰς αὐτῷ, ἕως ὅτου πληρωθῆ ἢ τῆ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Καὶ δεξιόμενος ποτήριον, εὐχαριστήσας· εἶπε· Λάβετε τοῦτα, καὶ διαμερίστωε ἑαυτοῖς. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ πῖω ἀπὸ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως ὅτου ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἔλθῃ. Καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαριστήσας; ἔκλασε, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, τοῦτο κοίβετε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δεξιῆσαι. Λέγων· Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ Καινὴ Διαθήκη ἐν τῷ αἵματι μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυόμενον. » Τὸ Πάσχα ἰσχυροῦς ἦσθι· πῶς οὖν ὁ Κύριος ἀναπέσειν λέγεται; Ἀγνοοῦσιν οὖν ὅτι μετὰ τὸ φαγεῖν τὸ νομιμὸν πάσχα, ἀνέπεσον λαβὼν κοινῷ τρόπῳ ἐσθίοντες ἄλλα τιὰ βρώματα. Φησὶ δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς· « Ἐπιθυμῶ ἐπιθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν. » ὡσαύτως τοῦτο εἶπε· Τοῦτό μοι τὸ τελευταῖον δεῖκνον μεθ' ὑμῶν· ἐδὲ καὶ ἀγαπητόν μοι καὶ ἐπιθυμητόν ἐστιν· ἄλλοτε γὰρ μεθ' ὑμῶν οὐκ ἐστιασθήσομαι· ὡσαύτως καὶ οἱ μέλλοντες ἀποδηγήσιν, τὰ τελευταῖα προσφωνήματα τοῖς οικείοις καὶ γνησίαις ἡδύτερον καὶ ποθεινότερον προσάγουσι. Καὶ ἄλλως δὲ· Ἐπιθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν, διότι τὰ μεγάλα μυστήρια ἐν τούτῳ μέλλω παραδοῦμαι ὑμῖν, τὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἀπλοῦς δὲ δεῖ τούτου, ὅτι ἐπὶ τὴν πάσχα, Ἐξῆν γὰρ πάντως αὐτῷ, ἐπιθεὶς ἐγίνωσκεν ὅτι μέλλει παθεῖν, ὑπαναχωρήσει, ὡσαύτως καὶ τοῖς προτέροις; καιροῖς. Τὸ δὲ· « Οὐ μὴ πῖω αὐτό, ἕως ὅτου ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἔλθῃ, » τινὲς τῶν ἁγίων ἐνόησαν, ἀντὶ τοῦ, Ἄχρη οὐ ἀναστῶ. Μετὰ γὰρ τὴν ἀνάστασιν συναυλιζόμενος τοῖς μαθηταῖς, καὶ συνέφαγε, καὶ συνέπιεν αὐτοῖς· ὡσαύτως καὶ Πέτρος φησὶ πρὸς Κορινθίους· « Οἴκτις συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. » Ὅτι δὲ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἡ ἀνάστασις, πρὸ δηλον. Ἡ γὰρ ἀνάστασις, κατάλυσις τοῦ θανάτου· ἡ βασιλευσις δὲ ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδάμ ἕως Χριστοῦ· τότε δὲ καταλυθεὶς, παραχώρησε τῷ Κυρίῳ τῆς νίκης καὶ τῆς βασιλείας, καθὼ εἴρηται· « Πῶ σου, θάνατε, τὸ νίκος; » καὶ ὁ Δαυὶδ, « Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν. » εἶτα ἐρμηνεύων πῶς ἐβασίλευσεν, « Ἐδύπρεπειαν, φησὶν, ἐνεδύσατο, » ἀποφραρισθέντος τοῦ σώματος, καὶ τῆ θεότητι ὠραϊσθέντος· ὡς Ἡσαίας φησὶν· « Οὗτος ὠραῖος ἐν στολῇ, βίε μετὰ ἰσχύος. » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος μετὰ τὸ ἀναστῆναι, φησὶν· « Ἐδόθη μοι ἄδρα ἐξουσία. » Τῆς οὖν ἀναστάσεως ἐλοῦσης, ἢ βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὠνόμασεν, ὡς τὸν θάνατον καταλύσασαν, ἐπεὶ πάλιν σὺν τοῖς μαθηταῖς, πιστούμενος τὴν ἀνάστασιν, ὡς οὐ κατὰ φαντασίαν ἐστὶ. Τινὲς δὲ βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τὴν μέλλουσαν κατάστασιν ἐδέξαντο· πίνειν δὲ τὸν Κύριον ἐν τῷ μέλλοντι μεθ' ἡμῶν, τὴν ἀποκάλειψιν τῶν μυστηρίων αὐτοῦ. Εὐφραίνων γὰρ ἡμᾶς; εὐφραίνε-

100 Act. x, 41. 101 I Cor. xv, 55. 102 Is. LXIII, 1. 103 Matth. xxviii, 18.

ται, καὶ τρέφων τρέφεται ὁ φιλόφρωνος, καὶ τὴν ἁμαρταν πόνον καὶ τροφήν, ἥτοι μάθησιν, οἰκείαν τροφήν λογίζεται. Πίεται οὖν τῆνικαῦτα καινὴν τινα πόνον μετὰ τῶν ἀζώνων, ἀποκαλύπτων αὐτοῖς αἰ καινά τινα καὶ ἀσυνήθη. Δύο δὲ δοκεῖ ποτηρίων μνημονεύειν ὁ Λουκᾶς· καὶ ἐν μὲν, φησὶ, « Λάβετε, καὶ διαμερίσατε ἑαυτοῖς, » ὁ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τύπον εἶποι ἂν τις εἶναι· ἕτερον δὲ, μετὰ τὸ κλάσαι τὸν ἄρτον καὶ διανεμασθᾶν, αὐτὸς διανέμει τοῖς μαθηταῖς, ὁ καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης ὀνομάζει, καὶ ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι φησὶ τοῦτο ἐγκαινίζεσθαι. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς Παλαιᾶς αἵμα ζῶων ἀλόγων ἦν, ὅτε ὁ νόμος ἐδόθη· νῦν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀνθρώπου γενομένου, τὸ αἷμα τὴν Καινὴν Διαθήκην ἡμῖν ἐπισφραγίζει. Εἰπὼν δὲ, « Τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον καὶ ἐκχυνόμενον, » οὐχ ὑπὲρ τῶν ἀποστόλων μόνον δεδῶσθαι δηλοῖ τὸ σῶμα αὐτοῦ, καὶ τὸ αἷμα ἐκχεῖσθαι, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ὅταν οὖν εἴπῃ, « Ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, » ἀντὶ τοῦ, Ὑπὲρ τῆς ἁμαρταν φύσεως τῶν ἀνθρώπων, νόει. Τὸ μὲν οὖν παλαιὸν πόνον ἐπὶ τῇ ἀπαλλαγῇ τῆς δουλείας τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ἐτελεῖτο, καὶ τὸ αἷμα τοῦ προβάτου ἐπὶ τῇ συντηρήσει τῶν πρωτοτόκων· τὸ δὲ καινὸν Πόνον ἐπὶ ἀφίσει ἁμαρτιῶν, καὶ ἐπὶ συντηρήσει τῶν ἡγιασμένων καὶ ἀφωρισμένων λογισμῶν τῷ Θεῷ. Πρῶτον δὲ ὁ ἄρτος, εἶτα τὸ ποτήριον. Πρῶτα γὰρ ἡ ἐπίπονος πρᾶξις καὶ δυσκατέρχαστος· ἰδρωτὲς γὰρ προηγούνται τῆς ἀρετῆς· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ ἄρτος οὐ μόνον ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου γαιωγᾶται, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἐσθίεσθαι δυσκατεργαστότερος ἐστίν, εἰθ' οὕτω μετὰ τοὺς πόνους ἡ εὐφροσύνη τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, ὑπὲρ ἐστὶ τὸ ποτήριον. Μεθ' ὃ γὰρ τις ἐν τῇ ἀρετῇ τῇ δυσκατεργάστῳ κοπιάσῃ, τότε τῶν χαρισμάτων δέσιος γίνεται, καὶ πόνον τὴν καλὴν μέθην, Δαυὶδ· τολμητέον δὲ εἰπεῖν, καὶ ὡς ὁ Θεὸς παρὰ τῷ

« Πλὴν ἰδοὺ ἡ χεὶρ τοῦ παραδιδόντος με, μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης. Καὶ ὁ μὲν Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πορεύεται κατὰ τὸ ὀρισμένον· πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκαίῳ, δι' οὗ παραδίδοται. Καὶ αὐτοὶ ἤρξαντο συζητεῖν πρὸς ἑαυτοὺς, τὸ τίς ἄρα εἴη ἐξ αὐτῶν ὁ μέλλων τοῦτο πράσσειν. Ἐγένετο δὲ καὶ φιλονεικία ἐν αὐτοῖς, τὸ τίς αὐτῶν δοκεῖ εἶναι μέλλων. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Ὁ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν κυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ ἐξουσιάζοντες αὐτῶν, εὐεργέται καλοῦνται. Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὁ μέλλων ἐν ὑμῖν, γενέσθω ὡς ὁ νεώτερος, καὶ ὁ ἡγούμενος ὡς ὁ διακωνῶν. Τίς γὰρ μέλλων; ὁ ἀνακαίμενος, ἢ ὁ διακωνῶν; οὐχὶ ὁ ἀνακαίμενος; Ἐγὼ δὲ εἶμι ἐν μέσῳ ὑμῶν ὡς ὁ διακωνῶν. » Οὐδὲν πεπωρωμένης ψυχῆς ἀδλωτέρον. Ἰδοὺ γοῦν ὁ Κύριος ὄρα τί φησιν, ὅτι « Ἡ χεὶρ τοῦ παραδιδόντος με, ἐπὶ τῆς τραπέζης μετ' ἐμοῦ. » καὶ ὁ ἀσύνετος οὐκ ἠσθάνετο. Καὶ γὰρ οὐ μόνον, ἵνα δειξῇ ὅτι οὐκ ἀγνωστὸν τὸ συμβησόμενον, ταῦτα λέγει ὁ Κύριος, ἀλλὰ καὶ ἵνα δειξῇ ἡμῖν καὶ τὴν οἰκείαν ἀγαθότητα, καὶ τὴν τοῦ προδότου πονηρίαν, ὅτι καὶ συνέστις γενέσθαι οὐκ ἠρυσθῆσεν. Οὐδὲ πάλιν αὐτὸς ἀφῆκε τὰ οἰκεία ποιῶν, καὶ τύπον ἡμῖν τιθεῖς, ἵνα ἀκριτῶς σπουδάζωμεν κερδοῦσαι τοὺς πταίνοντας. « Καὶ ὁ μὲν Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου,

Bibet igitur tunc novam quamdam potionem cum dignis, revelans eis semper nova quædam et insolita. Duorum autem Lucas videtur meminisse poculorum. Et de uno quidem dicit : « Accipite et dividite inter vos ; » quod Veteris Testamenti figuram quis esse dixerit ; et de altero quod illud, postquam fregit panem et distribuit, ipse distribuit discipulis, quod et Novi Testamenti nominat, et suo sanguine dicit hoc innovari. In Veteri enim sanguis erat brutorum animalium, cum lex vigeret : nunc autem cum Verbum Dei homo factum est, sanguis Novum Testamentum nobis obsignavit. Dicendo autem, « Quod pro vobis datur et effunditur, » non pro solis apostolis signat corpus ejus esse datum, et sanguinem ejus esse effusum, sed pro humano genere. Quando igitur dicit, « Quod pro vobis datur, » intellige, Pro vestro hominum genere. Vetus enim pascha perficiebatur ob liberationem servitutis ex Ægypto, et sanguis agni propter servata primogenita : Novum autem pascha propter remissionem peccatorum, et conservationem cogitationum sanctificatarum, et consecratarum Deo. Primum autem 469 panis, et deinde poculum. Primum enim laboriosior actio et difficilior ; sudores enim præcedunt virtutem : quemadmodum panis, non solum in sudore faciei excolitur, sed et comedendo operosior est ; deinde post labores lætitia divina gratiæ, quæ signatur per poculum. Postquam enim quis in virtutibus diu graviterque laboraverit, tandem dignus est donis, et inebriatur laudata illa ebrietate quæ excedit ex hoc mundo, sicut Paulus et David, et ut audentius quiddam dicam, sicut et Deus apud Habacuc.

ἐξιστάμενος τοῦ κόσμου τούτου, ὡς ὁ Παῦλος, καὶ ὁ Ἀδρακὸς.

VERS. 21-27. « Verumtamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. Et Filius quidem hominis venundandum quod definitum est, vadit : verumtamen vœ homini illi per quem proditur. Et ipsi cœperunt querere inter sese, quisnam esset ex ipsis qui hoc facturus esset. Facta est autem et contentio inter eos quis eorum videretur esse major. Dixit autem eis : Reges gentium dominantur eis, et qui potestatem habent super eas, benefici vocantur. Vos autem non sic : sed qui major est in vobis, fiat sicut junior : et qui princeps est, sicut qui ministrat. Nam uter major est, qui accumbit, an qui ministrat ? Nonne qui accumbit ? At ego in medio vestrum sum ut qui ministrat. » Nihil exæcatis miserius est. Vide enim quid Dominus dicat : « Ecce manus tradentis me, mecum est in mensa : » et stupidus non sensit. Etenim Dominus hæc dicit, non solum ut ostendat se non ignorare quod eveniet, sed et ut nobis suam bonitatem, et proditoris malitiam ostendat, qui non erubuerit secum convivari. Nam Dominus non omisit sua facere, ut nobis exemplum daret ut usque in finem lapsos lucrari studeamus. Et « Filius quidem hominis, inquit, vadit, » non quasi non valeat se vindicare, sed quia olim decreverat

Vers. 14-20. « Et cum jam esset tempestivum, accubuit, ac duodecim apostoli cum eo. Et ait illis: Desiderio desideravi hoc pascha comedere vobiscum antequam patiar. Dico enim vobis, posthac non esum ultra ex eo, donec compleatur in regno Dei. Et accepto poculo gratias egit, ac dixit: Accipite hoc, et dividite inter vos. Dico enim vobis, quod non bibam de fructu vitis, donec regnum Dei veniat. Et accepto pane, cum gratias egisset, fregit, ac dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. Hoc facite in mei recordationem. Similiter et poculum postquam coenavit, dicens: Hoc poculum novum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis effundetur. » Pascha stantes comedebant, quomodo igitur Dominus recumbere dicitur? Dicunt itaque quod postquam comedit legale pascha, recubuerunt more vulgari comedentes alios quosdam cibos. Dicit autem ad discipulos: Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, priusquam patiar; quasi diceret: Hac extrema coena mea est vobiscum, idcirco et grata et desiderabilis; nam ultra vobiscum non sum convivaturus: sicut et peregre profecturi postrema colloquia cum maxime familiaribus suaviter miscunt. Vel aliter: Desideravi hoc pascha manducare vobiscum, eo quod magna mysteria in hac vobis cura sim iraditurus, **468** nempe ea quae sunt Novi Testamenti. Significat autem per haec, quod voluntarie patiar. Poterat enim omnino recedere, sicut et alii temporibus, cum sciret se passurum. Quod autem dicit, Non bibam illum, donec regnum Dei veniat, quidam sanctorum intellexerunt, Donec resurgam. Post resurrectionem enim conversatus est cum discipulis, et comedit, et bibit cum eis: sicut et Petrus ad Cornellium dicit: « Qui comedimus et bibimus cum eo post resurrectionem ¹⁶. » Quod autem regnum Dei sit resurrectio, manifestum est. Resurrectio enim destruxit mortem: regnavit autem mors ab Adam usque ad Christum; tunc autem destructa, concessit Domino victoriam et regnum: quomodo dicitur: « Ubi est, mors, victoria tua ¹⁷ et David: « Dominus regnavit; » deinde interpretans quomodo regnaverit: « Decorem, inquit, induit est, » incorruptionem accipiente corpore, et decorato deitate, ut Isaias inquit: « Hic formosus in stola, violentia cum fortitudine ¹⁸. » Dominus quoque postquam resurrexit, inquit: « Data est mihi omnis potestas ¹⁹. » Cum igitur venisset resurrectio, quam regnum Dei nominavit, eo quod mortem destruxit, iterum bibit cum discipulis, persuadens discipulis non juxta apparentiam tantum resurrexisse. Quidam autem regnum putarunt futurum statim: bibere autem Dominum nobiscum in futuro, pro revelatione mysteriorum. Latifians enim nos exhilaratur, et pascens pascitur misericors, et nostrum potum ac alimoniam, hoc est, doctrinam, proprium cibum existimat.

« Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡ ὥρα, ἀνέπεσε· καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· Ἐπιθυμία ἐπιθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οὐκ ἐτι οὐ μὴ φάγω ἐξ αὐτοῦ, ἕως ὅτου πληρωθῆ ἢ τῆ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Καὶ δεξιόμενος ποτήριον, εὐχαριστήσας· εἶπε· Λάβετε τοῦτο, καὶ διαμερίσατε ἑαυτοῖς. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ πῖω ἀπὸ τοῦ γεννηματος τῆς ἀμπέλου, ἕως ὅτου ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἔλθῃ. Καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαριστήσας· ἔκλασε, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δεῖπνησαι, λέγων· Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ Καινὴ Διαθήκη ἐν τῷ αἵματι μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον. » Ἐν Πάσχα ἱστάμενοι ἦσθιον· πῶς οὖν ὁ Κύριος ἀναπεσεῖν λέγεται, λέγουσιν οὖν ὅτι μετὰ τὸ φαγεῖν τὸ νομιζόν πάσχα, ἀνέπεσον λοιπὸν κοινῶν τρόπῳ ἐσθιόντες ἄλλα τιὰ βρώματα. Φησὶ δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς· Ἐπιθυμία ἐπιθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν· ὡσαύτως τοῦτο ἔλεγε· Τοῦτό μοι τὸ τελευταῖον δεῖπνον μεθ' ὑμῶν· διὸ καὶ ἀγαπητόν μοι καὶ ἐπιθυμητόν ἐστιν· ἄλλοτε γὰρ μεθ' ὑμῶν οὐκ ἐστιασθήσομαι· ὥσπερ καὶ οἱ μέλλοντες ἀποδημήσειν, τὰ τελευταῖα προσφωνήματα τοῖς οικείοις καὶ γνησίοις ἡδύτερον καὶ ποθεινότερον προσάγουσι. Καὶ ἄλλως δὲ· Ἐπιθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν, διότι τὰ μεγάλα μυστήρια ἐν τούτῳ μέλλω παραδοῦναι ὑμῖν, τὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἀγνοοῖ δὲ διὰ τοῦτο, ὅτι ἔκων πάσχει. Ἐξῆν γὰρ πάντως αὐτῷ, ἐπειδὴ ἐγένεσκον ὅτι μέλλει παθεῖν, ὑπαναχωρήσαι, ὥσπερ κἀν τοῖς προτέροις καιροῖς. Τὸ δὲ· οὐ μὴ πῖω αὐτό, ἕως ὅτου ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἔλθῃ, τινὲς τῶν ἀγίων ἐνόησαν, ἀντὶ τοῦ, Ἄχρις οὐ ἀναστῶ. Μετὰ γὰρ τὴν ἀνάστασιν συναυλιζόμενος τοῖς μαθηταῖς, καὶ συνέφαγε, καὶ συνέπιεν αὐτοῖς· ὥσπερ καὶ Πέτρος φησὶ πρὸς Κορινθίους· Ὁκτινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. » Ὅτι δὲ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἡ ἀνάστασις, πρὸ βῆλον. Ἡ γὰρ ἀνάστασις, κατάλυσις τοῦ θανάτου· ἰδασίλευσις δὲ ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδάμ ἕως Χριστοῦ· τότε δὲ καταλυθεὶς, παρεχώρησε τῷ Κυρίῳ τῆς νίκης καὶ τῆς βασιλείας, καθὼ ἐρηται· Πού σου, θάνατος, τὸ νίκος; » καὶ ὁ Δαυὶδ, ὁ Κύριος ἰδασίλευσεν· » εἶτα ἐρμηνεύων πῶς ἰδασίλευσεν, Ἐδύπρεια, φησὶν, ἐνεδύσατο, » ἀποφθαρτισθέντος τοῦ σώματος, καὶ τῆ θεότητι ὠραισθέντος· ὡς Ἡσαίας φησὶν· Οὗτος ὠραῖος ἐν στολῇ, βία μετὰ ἰσχύος. » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος μετὰ τὸ ἀναστῆναι, φησὶν· Ἐδέθη μοι πᾶσα ἐξουσία. » Τῆς οὖν ἀναστάσεως ἔλθουσας, ἦν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὠνόμασεν, ὡς τὴν θάνατον καταλύσασαν, ἐπεὶ πάλιν σὺν τοῖς μαθηταῖς, πιστούμενος τὴν ἀνάστασιν, ὡς οὐ κατὰ φαντασίαν ἐστὶ. Τινὲς δὲ βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τὴν μέλλουσαν κατάστασιν ἰδέξαντο· πίνειν δὲ τὸν Κύριον ἐν τῷ μέλλοντι μεθ' ἡμῶν, τὴν ἀποκάλυψιν τῶν μυστηρίων αὐτοῦ. Εὐφραίνων γὰρ ἡμᾶς· εὐφραίνε-

¹⁶ Act. x, 41. ¹⁷ I Cor. xv, 55. ¹⁸ Isa. lxiii, 1. ¹⁹ Matth. xxviii, 18.

ται, καὶ τρέμων τρέφεται ὁ φιλόνητος, καὶ τὴν ἡμετέραν πόσιν καὶ τροφήν, ἥτοι μάθησιν, οἰκίαν τροφήν λογίζεται. Πίεται οὖν τηνικαῦτα καινὴν τινα πόσιν μετὰ τῶν ἀξίων, ἀποκαλύπτων αὐτοῖς αἰ καὶ νά τινα καὶ ἀσυνήθη. Δύο δὲ δοξαὶ ποτηρίων μνημο-
 κεύειν ὁ Λουκᾶς· καὶ ἓν μὲν, φησί, « Λάβετε, καὶ διαμερίσατε ἑαυτοῖς, » ὁ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τύπον ἔσπον καὶ διανεμάσθαι, αὐτὸς διανέμει τοῖς μα-
 θηταῖς, ὁ καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης ὀνομάζει, καὶ ἓν τῷ αὐτοῦ αἵματι φησι τοῦτο ἐγκαινίζεσθαι. Ἐπι-
 μὲν γὰρ τῆς Παλαιᾶς αἷμα ζώων ἀλόγων ἦν, ὅτε ὁ νόμος ἐδίθη· νῦν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀνθρώπου γενο-
 μένου, τὸ αἷμα τὴν Καινὴν Διαθήκην ἡμῖν ἐπισφρα-
 γίζει. Εἰπὼν δὲ, « Τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον καὶ ἐκ-
 χυνόμενον, » οὐχ ὑπὲρ τῶν ἀποστόλων μόνον δεδό-
 σθαι δηλοῖ τὸ σῶμα αὐτοῦ, καὶ τὸ αἷμα ἐκχεῦσθαι, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ὅταν οὖν εἴπῃ,
 « Ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, » ἀντὶ τοῦ, Ὑπὲρ τῆς
 ὑμετέρας φύσεως τῶν ἀνθρώπων, νόσι. Τὸ μὲν οὖν
 παλαιὸν πάσχα ἐπὶ τῇ ἀπαλλαγῇ τῆς δουλείας τῆς ἐν
 Αἰγύπτῳ ἐτελεῖτο, καὶ τὸ αἷμα τοῦ προβάτου ἐπὶ τῇ
 συντηρήσει τῶν πρωτοτόκων· τὸ δὲ καινὸν Πάσχα
 ἐπὶ ἀφίσει ἁμαρτιῶν, καὶ ἐπὶ συντηρήσει τῶν ἡγα-
 σμένων καὶ ἀφωρισμένων λογισμῶν τῷ Θεῷ. Πρῶτον
 δὲ ὁ ἄρτος, εἶτα τὸ ποτήριον. Προτέρα γὰρ ἡ ἐπίπο-
 νος πράξις καὶ δυσκατεργαστος· ἰδρωτὸς γὰρ προ-
 ηγοῦνται τῆς ἀρετῆς· ὡσπερ οὖν καὶ ὁ ἄρτος οὐ μόνον ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου γαιωρεῖται, ἀλλὰ καὶ ἐν
 τῷ ἐσθιασθαι δυσκατεργαστότερός ἐστιν, εἰθ' οὕτω
 μετὰ τοὺς πότους ἡ εὐφροσύνη τῆς τοῦ Θεοῦ χάρι-
 τος, ὑπὲρ ἐστὶ τὸ ποτήριον. Μεθ' ὃ γὰρ τις ἐν τῇ
 ἀρετῇ τῇ δυσκατεργαστῷ κοπιᾷσῃ, τότε τῶν χαρι-
 σμάτων ἄξιος γίνεται, καὶ πάσχει τὴν καλὴν μέθην,
 Δαυὶδ· τολμητίον δὲ εἰπεῖν, καὶ ὡς ὁ Θεὸς παρὰ τῷ

« Πλὴν ἰδοὺ ἡ χεὶρ τοῦ παραδιδόντος με, μετ' ἐμοῦ
 ἐπὶ τῆς τραπέζης. Καὶ ὁ μὲν Ἰῆδ τοῦ ἀνθρώπου
 πορεύεται κατὰ τὸ ὄρισμένον· πλὴν οὐαὶ τῷ ἀν-
 θρώπῳ ἐκείνῳ, δι' οὗ παραδίδοται. Καὶ αὐτοὶ ἤρξαντο
 συζητεῖν πρὸς ἑαυτοὺς, καὶ τίς ἀρα εἴη ἐξ αὐτῶν ὁ
 μέλλων τοῦτο πράσσειν. Ἐγένετο δὲ καὶ φιλονεικία
 ἐν αὐτοῖς, τὸ τίς αὐτῶν δοξαὶ εἶναι μεζῶν. Ὁ δὲ
 εἶπεν αὐτοῖς· Οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν κυριεύουσιν
 αὐτῶν, καὶ οἱ ἐξουσιάζοντες αὐτῶν, εὐεργέται κα-
 λοῦνται. Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὁ μεζῶν ἐν
 ὑμῖν, γενέσθω ὡς ὁ νεώτερος, καὶ ὁ ἡγούμενος ὡς ὁ
 διακονῶν. Τίς γὰρ μεζῶν; ὁ ἀνακείμενος, ἢ ὁ δια-
 κονῶν; οὐχὶ ὁ ἀνακείμενος; Ἐγὼ δὲ εἰμι ἐν μέσῳ
 ὑμῶν ὡς ὁ διακονῶν. » Οὐδὲν πεπωρωμένης ψυχῆς
 ἀδελώτερον. Ἰδοὺ γοῦν ὁ Κύριος ὄρα τί φησιν, ὅτι
 « Ἡ χεὶρ τοῦ παραδιδόντος με, ἐπὶ τῆς τραπέζης
 μετ' ἐμοῦ. » καὶ ὁ ἀσύνετος οὐκ ἠσθάνετο. Καὶ γὰρ
 οὐ μόνον, ἵνα δείξῃ ὅτι οὐκ ἀγνοεῖ τὸ συμβησόμενον,
 ταῦτα λέγει· ὁ Κύριος, ἀλλὰ καὶ ἵνα δείξῃ ἡμῖν καὶ
 τὴν οἰκίαν ἀγαθότητα, καὶ τὴν τοῦ προδότου πονη-
 ρίαν, ὅτι καὶ συνέστις γενέσθαι οὐκ ἠρρυθρίασεν.
 Οὐδὲ πάλιν αὐτὸς ἀφῆκε τὰ οἰκία ποιῶν, καὶ τύπον
 ἡμῖν τιθεῖς, ἵνα ἀκριτέλους σπουδάζωμεν κερδοῦσαι
 τοὺς πταλοντας. « Καὶ ὁ μὲν Ἰῆδ; τοῦ ἀνθρώπου,

Bibet igitur tunc novam quamdam potionem cum
 dignis, revelans eis semper nova quædam et in-
 solita. Duorum autem Lucas videtur meminisse
 poculorum. Et de uno quidem dicit : « Accipite et
 dividite inter vos ; » quod Veteris Testamenti figu-
 ram quis esse dixerit ; et de altero quod illud,
 postquam fregit panem et distribuit, ipse distribuit
 discipulis, quod et Novi Testamenti nominat, et suo
 sanguine dicit hoc innovari. In Veteri enim sanguis
 erat brutorum animalium, cum lex vigeret : nunc
 autem cum Verbum Dei homo factum est, sanguis
 Novum Testamentum nobis obsignavit. Dicendo au-
 tem, « Quod pro vobis datur et effunditur, » non
 pro solis apostolis signat corpus ejus esse datum,
 et sanguinem ejus esse effusum, sed pro humano
 genere. Quando igitur dicit, « Quod pro vobis datur, »
 intelligit, Pro vestro hominum genere. Vetus enim
 pascha perficiebatur ob liberationem servitutis ex
 Ægypto, et sanguis agni propter servata primoge-
 nita : Novum autem pascha propter remissionem
 peccatorum, et conservationem cogitationum san-
 ctificatarum, et consecratarum Deo. Primum autem
 469 panis, et deinde poculum. Primum enim la-
 boriosior actio et difficilior ; sudores enim præce-
 dunt virtutem : quemadmodum panis, non so-
 lum in sudore faciei excolitur, sed et comedendo
 operosior est ; deinde post labores lætitia divinæ
 gratiæ, quæ signatur per poculum. Postquam enim
 quis in virtutibus diu graviterque laboraverit, tan-
 dem dignus est donis, et inebriatur laudata illa
 ebrietate qua excedit ex hoc mundo, sicut Paulus
 et David, et ut audentius quidam dicam, sicut et
 Deus apud Habacuc.

ἐξιστάμενος τοῦ κόσμου τούτου, ὡς ὁ Παῦλος, καὶ ὁ
 Ἀβρααμ.

Vers. 21-27. « Verumtamen ecce manus tradentis
 me, mecum est in mensa. Et Filius quidem hominis
 secundum quod definitum est, vadit : verumtamen
 vae homini illi per quem proditur. Et ipsi cœperunt
 querere inter sese, quisnam esset ex ipsis qui hoc
 facturus esset. Facta est autem et contentio inter
 eos quis eorum videretur esse major. Dixit autem
 eis : Reges gentium dominantur eis, et qui potesta-
 tem habent super eas, benefici vocantur. Vos au-
 tem non sic : sed qui major est in vobis, fiat sicut
 junior : et qui princeps est, sicut qui ministrat.
 Nam uter major est, qui accumbit, an qui ministrat ?
 nonne qui accumbit ? At ego in medio vestrum
 sum ut qui ministrat. » Nihil exæcatis miserius
 est. Vide enim quid Dominus dicat : « Ecce manus
 tradentis me, mecum est in mensa : » et stupidus
 non sensit. Etenim Dominus hæc dicit, non so-
 lum ut ostendat se non ignorare quod eveniet, sed
 et ut nobis suam bonitatem, et proditoris malitiam
 ostendat, qui non erubuerit secum convivari. Nam
 Dominus non omisit sua facere, ut nobis exemplum
 daret ut usque in finem lapsos lucrari studeamus. Et
 « Filius quidem hominis, inquit, vadit : » non quasi
 non valeat se vindicare, sed quia olim decreverat

mori in salutem hominum. « Verumtamen vix homini illi per quem traditur. » Nam predestinitum quidem est ut patiat: sed tu quare inventus es malus, et ita ad proditorem paratus? Propterea tibi vix adjudicatum est, quia inventus es studens proditori; quia etiam serpens maledictus est eo quod servivit diaboli consiliis. Turbati sunt autem discipuli auditis his, et hoc latius discas in Evangelio Joannis. Nunc autem non de suspitione proditoris tantum turbantur, sed ex turbatione illa ad contentiones veniunt, contententes quis ex ipsis esset maximus. Inciderunt autem in hanc litem quia verisimile est quod inter se dixerint unus alteri: Tu proditorus es, et alius alteri: Tu. Et inde eo pervenerunt ut dicerent: Ego sum mellor, et, Ego sum major, et similia. Quid igitur Dominus? Comprimat tumultum hunc duobus exemplis. Uno gentiliis, quos abominabantur: ostendens quod illis assimilandi sint, si sapiant similia. Altero 470 autem suo exemplo. Eos enim ad humilitatem exemplo suo ducit, ostendens quod ipse ministret eis. Etenim tunc, sicut dictum est, panem suum et potum distribuit. Cum igitur ego, quem omnis rationalis et angelica creatura adorant, in medio vestri ministro, quomodo vos digni estis qui magna de vobis sentitis, et primas partes caritatis? Videtur autem mihi non obiter hujus recubitus et ministerii meminisse, sed reducere eis in memoriam, quia De uno pane comedistis, et ex uno calice bibistis, amicos et unanimis una mensa fecit: quare ergo sapitis quare tales non decent? Et neque ego uni quidem servivi, alteri autem non servivi, sed ex aquo omnibus vobis: omnes igitur unum et idem sentistis. Tu autem ex his omnibus intelligas quod discipuli adhuc imperfecti fuerint, sed vide quomodo et postea resulerint. Confundantur Manichæi, qui dicunt quosdam natura esse iudociles, et impossibilem esse vitæ mutationem.

Vras. 28-34. « Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis: et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis, super mensam meam in regno meo, et sedeat super thronos, judicantes duodecim tribus Israel. Ait autem Dominus: Simon, Simon, ecce, Satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum: sed ego rogavi pro te, ne deficiat fides tua. Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. At ille dixit ei: Domine, tecum paratus sum et in carcerem et in mortem ire. At ille dixit: Dico tibi, Petre, non canet hodie gallus priusquam ter abneges nosse me. » Postquam dixit traditori vix, et in medio docuit eos humiles esse: sicut traditori vix adjudicavit, ita et diverso, inquit: Vos estis qui mansistis mecum in tentationibus meis, ideo et mercedem vobis dispono, hoc est, paciscor vobiscum ut, cum Pater meus disposerit mihi, hoc est, segregaverit mihi regnum, edatis et bibatis

A φησι, πορεύεται: οὐχ ὡς ἀσθενῶν ἀμύναι ἑαυτῷ ἀλλ' ὡς ὀρίσας ἑαυτῷ τὸν θάνατον ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων. « Πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἑκείνῳ, δι' οὗ παραδίδοται. » Ἄρισται μὲν γὰρ παθεῖν, ἀλλὰ σὺ διὰ τί εὐρέθης κακῶς, ὥστε πρὸς προδοσίαν ἑτοιμος εἶναι; Διὰ τοῦτο οὖν σοὶ τὸ οὐαὶ ἀποκακλήρωται, ὅτι εὐρέθης ἐπιτήδειος εἰς προδοσίαν· ἔπειτα καὶ ὁ ὄφις ἐπικατάρατος, διότι ὑπούργησε τῇ τοῦ διαβόλου συμβουλῇ. Ἐθροβήθησαν δὲ οἱ μαθηταὶ ταῦτα ἀκούσαντες· καὶ τοῦτο κλαυτέρον μαθήσῃ ἐν τῇ κατὰ Ἰωάννην. Νῦν δὲ οὐ περὶ τῆς ὑπονοίας τῆς προδοσίας θορυβοῦνται μόνον, ἀλλ' ἐκ τούτου τοῦ θορύβου καὶ εἰς ἔριν ἔρχονται, φιλονεικούντες τίς αὐτῶν εἴη μείζων. Ἐνέπεισον δὲ εἰς ταύτην τὴν ἔριν ἀκαλούθως. Ἐπεὶ γὰρ πρὸς ἀλλήλους εἰκὸς ἦν λέγειν, ὅτι Σὺ μᾶλλον προδιδόμει· καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος τούτῳ, ὅτι Σὺ ἐκ τούτου προήχθησάν εἰς τὸ λέγειν· Ἐγὼ εἰμι κρείττων, καὶ Ἐγὼ εἰμι μείζων, καὶ τὰ τοιαῦτα. Τί οὖν ὁ Κύριος; Καταστέλλει τὸν θόρυβον τούτων δυσὶν ὑποδείγμασιν, ἐνὶ μὲν τῷ τῶν ἐθνικῶν, οὗς βδελυκτοὺς εἶχον, δεικνύων ὅτι τοῦτοι; εὐκότως ἔσονται, εἰ τοιαῦτα φρονοῦσιν· ἔτι ἐρῶ δὲ τῷ ἑαυτοῦ· δι' ἑαυτοῦ γὰρ εἰς ταπεινοφροσύνην ἀγει, δεικνύς ἑαυτὸν διακονοῦντα αὐτέῃς. Καὶ γὰρ δὴ τότε, καθὰ ἐρῆται, τὸν ἄρτον αὐτοῖς καὶ τὸ ποτήριον διένειμεν. Ἐπεὶ τοίνυν ἐγὼ ὁ ὑπὸ πάσης ἀγγελικῆς καὶ λογικῆς φύσεως προσκυνούμενος, ἐν μέσῳ ὁμῶν διακονῶ, πῶς ὁμῆς ἄξιός ἐστε μαγαλοφρονεῖν, καὶ περὶ πρωτείων ἐρίεσθαι; Δοκεῖ δὲ μοι μὴδὲ παρέργως οὕτω μνημονεῦσαι τῆς ἀνακλίσεως ταύτης καὶ τῆς διακονίας, ἀλλ' ἀναμιμνήσκων αὐτοῦ, ὅτι εἰ ἐξ ἐνὸς ἄρτου ἐφάγετε, καὶ ἐξ ἐνὸς ποτηρίου ἐπίετε, φίλους ὁμᾶς καὶ ἡνωμένους ἢ μία τράπεζα ποιεῖ; διατί τοίνυν ἀναξίως τούτων φρονεῖτε; Ἄλλ' οὐδ' ἐγὼ τούτῳ μὲν διηκόνησα, τούτῳ δ' οὐ, ἀλλὰ πᾶσιν ὁμῶν ἐπίστες πάντες οὖν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ φρονεῖτε. Σὺ δὲ μοι ἐκ πάντων τούτων ἐννοεῖ, πῶς ἀτελεῖ; ἦσαν ἐτι οἱ μαθηταὶ· ἀλλ' ἴδε πῶς ὕστερον ἐλιμψαν. Ἐντροπέσθησαν Μανιχαῖοι λέγοντες, ὅτι ἐκ φύσεώς εἰσι τινες ἀμαθεῖς, καὶ ἀδύνατον μεταθεῖναι τούτους.

« Ὑμεῖς δὲ ἐστε οἱ διαμεμνηκότες μετ' ἐμοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου, καὶ γὰρ διατίθεμαι ὑμῖν, καθὼς διέθετό μοι ὁ Πατήρ μου βασιλείαν, ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου, καὶ καθέξησθε ἐπὶ θρόνων κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ. Εἶπε δὲ ὁ Κύριος· Σίμων, Σίμων, ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ἐξητήσατο ὑμᾶς τοῦ συντάσαι ὡς τὸν σίτον· ἐγὼ δὲ ἰδέθησθαι περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου. Καὶ σὺ ποτε ἐπιστρέψας, ἐπιστήρισον τοὺς ἀδελφούς σου. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· Κύριε, μετὰ σοῦ ἑτοιμός εἰμι καὶ εἰς φυλακὴν καὶ εἰς θάνατον πορεύεσθαι. Ὁ δὲ εἶπε λέγων σοι, Πέτρε, οὐ μὴ φωνῆσαι σήμερον ἄλλωτῳ, πρὶν ἢ τρι; ἀπαρνήσῃ μὴ εἶδιναι με. » Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι τῷ παραδιδόντι με οὐαὶ, καὶ ἐν τῷ μέσῳ ἐδίδαξαν αὐτούς, ὅτι δεῖ ματριοφρονεῖν· ὥστερ τῷ παραδιδόντι τὸ οὐαὶ προσπακλήρωσεν, οὕτως αὐτοῖς ἐκ τοῦ ἐναντίου φησὶν, ὅτι Ὑμεῖς δὲ ἐστε οἱ παραμνηκότες μετ' ἐμοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου· εἰδὲ καὶ ἀμοιβὰς ὑμῖν διατίθεμαι, τουτέστι, Συμεῖς δὲ

πρὸς ὑμᾶς, ἵνα ἐπεὶ ὁ Πατήρ μου διέθετό μοι, ἔγουν ἄφωρίσέ μοι βασιλείαν, ἐσθίητε καὶ πίνετε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου. Τὸ δὲ ἐσθίειν καὶ πίνειν εἶπεν, οὐχ ὡς ἐδισμάτων ἐκείσε ἰσομένων, οὐδὲ ὡς αἰσθητῆς οὐσίας τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Αὐτὸς τε γὰρ ἐδίδαξεν οἷς πρὸς τοὺς Σαδδουκαίους εἶπεν, ὡς ἀγγελικὴ ἐστὶν ἡ ἐκείσε διαγωγή, καὶ ὁ Παῦλος· δὲ διδάσκει τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ μὴ εἶναι βρωσίων καὶ πόσιν. Μὴ τις οὖν πλανᾶσθω ἀκούων ἐνταῦθα τὴ, « Ἴνα ἐσθίητε καὶ πίνετε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου »· ἀλλὰ νοεῖτω δεῖ ἐκ μεταφορᾶς τῶν παρὰ τοῖς τοῦ κόσμου βασιλεῦσι τιμωμένων τοῦτο εἰρηταί. Οἱ γὰρ σύνδειπνοὶ τοῦ βασιλέως δοκοῦσι πάντων πρωτεύειν. Τοῦτο οὖν καὶ περὶ τῶν ἀποστόλων φησὶν, δεῖ πάντων προτιμότεροι ἔσονται παρ' αὐτῶ. Ἐπεὶ καὶ θρόνων καθέδρας ἀκούων, μὴ θρόνους νόει, ἀλλὰ τιμὴν καὶ δόξαν. Οὐδεὶς γὰρ τῶν κτιστῶν καὶ γεννητῶν, ἐκεῖ καθεδρεῖται· ἀλλὰ τῆς ἀγίας Τριάδος, τοῦ ἀκτίστου καὶ βασιλέως τῶν ὧν Θεοῦ, μόνης ἐστὶ τὸ καθέζεσθαι· τῆς δὲ κτίσεως, ὡς δούλης, τὸ ἴστασθαι. Καὶ ταῦτα δὲ σωματικῶς λέγομεν, τὸ καθέζεσθαι καὶ τὸ ἴστασθαι. Τὸ δὲ, « Κρίνοντες, » τούτέστι, κατακρίνοντες ἐκ τῶν δώδεκα φυλῶν τοὺς ἀπιστήσαντας. Οὐ μικρὰ γὰρ κατάκρισις τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἀπιστήσανσιν οἱ ἀπόστολοι εἶσιν, ὡς Ἰσραηλίται ὄντες καὶ αὐτοὶ, ὁμοῦ πιστεύσαντες. Ἐπεὶ τοίνυν τῷ μὲν προδότῃ τὸ οὐαὶ ἀπέδωκε, τοῦτοῖς δὲ τοῖς παραμείνανσιν ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν στοργῇ, τοσαύτην τιμὴν προσέειπεν ἔσθαι, ἵνα μὴ ἐπαρῶσιν ὡς μέγα τι κατορθωκότες, καὶ παραμείναντες ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ, καὶ μὴ προδόντες, « Ὁ Στανᾶς, φησὶν, ἤτησατο ὑμᾶς σινιάσαι, » τούτέστι, ταράξαι, βλάψαι, πειράσαι· « Ἄλλ' ἐγὼ ἐδεήθην. » Μὴ νομισθε, φησὶν, δεῖ ὑμέτερόν ἐστι τὸ πᾶν κατορθωμὸν τοῦτο· ὁ γὰρ διάβολος πολλὸς ἐπέκειτο ζητῶν ὑμᾶς ἐκβαλεῖν τῆς ἐμῆς στοργῆς, καὶ προδότας ἀποδείξει. Πρὸς δὲ τὸν Πέτρον ταῦτα ἀποτείνεται, διότι καὶ θρασύτεροι τῶν ἄλλων ἦν, καὶ εἰκὸς αὐτὸν μεγαλοφρονησῆαι ἐφ' οἷς ἐπηγγελάτο ὁ Χριστός. Διὸ καταστέλλων αὐτὸν, φησὶν, δεῖ τῷ μὲν Σατανᾶ πολλὴ σπουδὴ γέγονε καθ' ὑμῶν· ἐγὼ δὲ ἠτησάμην περὶ σοῦ. Τοῦτο κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐφη· ὡς γὰρ Θεός, εἰ εἶδειτο τοῦ αἰτήσασθαι· « Ἐδεήθην οὖν, φησὶν, ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου. » Εἰ γὰρ καὶ πρὸς μικρὸν μέλλεις σαλευθῆναι, ἀλλ' ἔχεις ἐναποκείμενα τὰ σπέρματα τῆς πίστεως. Κἂν τὰ φύλλα ἐβρίψῃ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐπηρέαζοντος, ἀλλ' ἡ ῥίζα ζῆ, καὶ οὐκ ἐκλείψει ἡ πίστις σου. Σὺ δὲ ἀπιστρέψας, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου. Τὸ μὲν πρόχειρον νοῆσαι, τοῦτ' ἐστὶν, δεῖ Ἐπειδὴ σε τῶν μαθητῶν ἐξαρχὸν ἔχω, μεθ' ὃ ἀρνησάμενός με, κλαύσεις, καὶ εἰς μετάνοιαν ἔλθῃς, στήριξον τοὺς λοιπούς. Τοῦτο γὰρ προσήκει σοι· ὡς μετ' ἐμὲ ἦντι τῆς Ἐκκλησίας πέτρα καὶ στηρίγματι. Νοῆσαι δ' ἂν τις τοῦτο οὐ μόνον περὶ τῶν τότε ἀποστόλων εἰρησθαι, ὡς ἂν ὑποστηρικθῶσιν ὑπὸ τοῦ Πέτρου, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων τῶν ἄχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος πιστῶν. Σὺ γὰρ, ὦ Πέτρε, ἐπιστρέψας, καλὸν ὑπόδειγμα γενήσῃ πᾶσιν εἰς μέ-

A super mensam meam. Comedere autem et bibere dixit, non quasi edulia illic sint posita, neque quasi sensibile quoddam regnum sit. Ipse enim per ea quæ Sadduceis locutus est, docet quod conversatio quæ illic, angelica sit, et Paulus docet regnum Dei non esse cibum et potum ¹⁰. Ne quis igitur erret audiens hic, « Edatis et bibatis super mensam meam, » sed cogitet quod dictum sit ex metaphora eorum qui a regibus honorantur. Nam qui cum regibus cœnant, videntur primos honores sorti. Hoc igitur et de apostolis dicit, quod apud se omnibus aliis præferantur. At ubi thronos et sedes audieris, non thronos intellige, sed gloriam et honorem. Non enim creaturæ est sedere, sed sanctæ Trinitatis, increati et regis omnium Dei : creaturæ autem, tanquam ancillæ, est stare, idque corporaliter **471** dicimus sedere et stare. Judicantes vero, hoc est, condemnantes eos qui ex duodecim tribubus sunt increduli futuri. Non parva autem condemnatio Israelitis fuerit, quod apostoli qui etiam ipsi ex Israelitis erant crediderunt, et alii non crediderunt. Itaque quia proditori væ adjudicatum est, illorum autem qui permanserunt in amore erga illum, tantum prædixit fore honorem, ut ne extollantur quasi magnum quiddam fecissent, et permansissent in charitate, ac non prodidissent : « Satanas vos, inquit, petivit cribrare, » hoc est, turbare, nocere, tentare ; « sed ego rogavi. » Ne existimetis (inquit) quod vestrum sit totum hoc bonum opus. Diabolus enim valde urget, si possit vos ab amore mei depellere, et ostendere proditores. Ad Petrum autem verba hæc dirigit, qui reliquis audacior erat, et probabile est superbisse in iis quæ a Christo promissa erant ; idcirco et reprimit eum, dicens : Satanæ quidem fuit multum studium contra vos ; ego autem oravi pro te. Et hoc humano more dicebat ; nam, ut Deus, non opus habebat orare aliquem. « Rogavi igitur, dicit, ut non deficiat fides tua. » Quamvis enim brevi tempore conculcandus sis, habes tamen recondita semina fidei, ut etiam si folia abjecerit spiritus invadentis, radix tamen vivet, et non deficiet fides tua. Tu vero conversus confirma fratres tuos. Planus hujus intellectus is est : Quia te habeo ut principem discipulorum, postquam negato me faveris et ad pœnitentiam veneris, confirma cæteros. Hoc enim te decet, qui post me Ecclesiæ petra es et firmamentum. Intellexerit autem quis non solum de apostolis dictum quod confirmati fuerint a Petro, sed de omnibus qui usque ad consummationem sæculi futuri sunt fideles. Tu enim, Petre, conversus, bonum exemplum pœnitentiæ eris omnibus, ut nullus credentium in te respiciens desperet : qui cum apostolus fueris et negaveris, iterum tamen receperis primatum omnium, et præfecturam orbis per pœnitentiam. Expetivit itaque Satanas cribrare te et lædere sicut triticum purum injiciendo sordidantia, utpote in-

¹⁰ Rom. xiv. 17.

videns amori tuo in me, sicut ei mos est. Nam sic etiam Job invasit. Verum ego non omnino te derelinquam, ut desiciat in universum fides tua. Quamvis autem ego rogaverim pro te, attamen tu ne recideris, sed conversus, hoc est, pœnitentiam agens, et lacrymas profundens, et a negatione resiliens, esto etiam aliis pœnitentiæ exemplar, ne desperent. Quid igitur Petrus? Multa charitas animosum eum reddidit, ut pollineatur quæ sibi tunc impossibilia; Dominus autem ubi vidit eum temeraria loqui (oportebat enim semel audita veritate, quæ ei dicebat quod tentandus esset, non reluctari) manifestat ei tentationis speciem, nempe **472** negationem. Hoc autem loco discimus magnam doctrinam, quod non sufficit propositum hominis absque subsidio Dei: quemadmodum et Petrus parum derelictus, tametsi charitatem ac fervorem habere videretur, ubi reliquit eum Deus, supplantatus est ab inimico. Et iterum non sufficit Dei subsidium, si non affuerit et humanum propositum: quemadmodum et Judæ, nihil profuit quamvis omnia faceret Dominus ut lucrificaret eum, cum abesset ei bona voluntas. Horreamus autem considerantes, quantum contra remissos valeant insidiæ diaboli. Ecce enim et hoc loco Petrus, quamvis a Deo conservaretur, quia parvo tempore per dispensationem derelictus est, eo pervenit ut negaret: et nisi a Deo parva quedam custodita fuissent quæ in illo recondita erant semina, quid non passus fuisset? Eo enim spectabat diabolus, ut et ipsum ad proditorem intruderet. : Ecce enim diabolo, inquit propheta, cecidit. : Deo autem sit gratia, qui non derelinquit sanctos et iustos et bonos corde: qualis erat Petrus, valde amans, et alienus a malis erga Magistrum suspicionibus.

καί μιν αὐτὸν ἠγάπησεν, ὅτι οὐκ ἂν ἔπαθεν; Ὁ γὰρ σκοπὸς τῶν βρώματα τῶν διαβόλων, φησὶν ὁ προφήτης, ἐκλεπτά. : Χάρις δὲ Θεῶ τῶν οὐκ ἐγκαταλείποντι τοὺς δούλους, καὶ δικαίους, καὶ ἀγαθοὺς τῆ καρδίᾳ, ὅσοι πάσης πονηρίας ὑπονοίας ἀλλότριος.

VERS. 35-38. : Et dixit eis: Quando misi vos sine sacculo et pera et calcamentis, num quid desuit vobis? At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sarciculum, tollat similiter et peram: et qui non habet, vendat tunicam suam, et emat gladium. Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est oportet perfici in me, Et cum iniquis deputatus est⁹⁹. Etenim ea quæ sunt de me, sinem habent. At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit eis: Satis est. : In principio quidem prædicationis mittens discipulos Dominus in castella et civitates, absque necessariis dimisit, neque delit quibus habebant opus, neque curam gerere volebat. Ipsos enim etiam in his oportebat discere ejus virtutem. Illorum enim curam habens tanquam infirmorum, faciebat eis omnia necessaria affluere abunde citra ipsorum curam. Nunc autem contraria præcipit, non contrarius

ἄταννοιαν, καὶ οὐδεὶς τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ ἀπογνώσεται ἀποβλέπων πρὸς σὲ τὸν ἀπόστολον μὲν ὄντα, ἀρνησάμενον δὲ, καὶ κάλιν τὰ πρωτεία πάντων καὶ τὴν τῆς οἰκουμένης ἐπιστολίαν λαβόντα διὰ τῆς μετανοίας. ἤρτησατο οὖν ὁ Σατανᾶς σινιδῶσαι σε, καὶ βλάψαι ὡσπερ οἶτον καθαρὸν, παρεμβάλλων τὰ βυκαίνοντα, ὅσα δὴ φθονῶν σοι τῆς πρὸς ἐμὲ ἀγάπης, ὡσπερ ἔθος αὐτῶ. Οὕτω γὰρ καὶ τῶ Ἰωδ ἐπαδείξατο· ἀλλ' ἐγὼ οὐ πάντῃ σε ἐγκατέλιπον, ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου εἰς τὸ παντάλῃς. Εἰ καὶ ὀδεθῆν δὲ ἐγὼ αὐτῶ; περὶ σοῦ, ὁμῶς σὺ μὴ ἀναπέσης, ἀλλ' ἐπιστρέψας, τουτέστι, μετανοήσας καὶ διακρύσας, καὶ ἀπὸ τῆς ἀρνήσεως φυγῶν, γαινοῦ καὶ τοὺς ἄλλοις πιστοὺς τύπος τοῦ μετανοεῖν, καὶ μὴ ἀπογινώσκωσιν. Τί οὖν ὁ Πέτρος; Ἐκ κολλῆς ἀγάπης θρασύνεται, καὶ ὑποσχέται τὰ τῶς αὐτῶ ἀδύνατα. Ὁ δὲ Κύριος, ἐπὶ εἶδεν αὐτὸν ἀπὸ προκαταία, φθειγγόμενον (ἴδει γὰρ ἀπ᾿ ἀκούσαντα τῆς αὐτοαληθείας εἰπούσης αὐτῶ, ὅτι πειρασθήσεται, μηκέτι ἀντιταίνειν, ἀναφαίνει αὐτῶ καὶ τὸ εἶδος τοῦ πειρασμοῦ, ὅτι ἀρνησις ἔσται. Ἐντεῦθεν δὲ μανθάνομεν δόγμα, ὅτι οὐκ ἀρκεῖ πρόθεσις ἀνθρώπου χωρὶς τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπικουρίας· ὡσπερ οὖν καὶ ὁ Πέτρος ἐγκαταλείφθεις πρὸς μικρὸν, εἰ καὶ ἰδοὶκε ἀγαπῆν, θερμότητα ἔχειν, ἀλλ' ὁμῶς τοῦ Θεοῦ ἀφέντος. ὑπεσεκαλίσθη τῶ ἐχθρῶ. Καὶ ἀδ' οὐκ ἀρκεῖ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπικουρία, μὴ καὶ προθέσις ἀνθρωπίνης οὐσίας· ὡσπερ οὖν καὶ Ἰούδας οὐδὲν ὠφελήθη, καίτοι πάντα ποιούντος τοῦ Κυρίου εἰς τὸ κερθεῖσαι αὐτόν· προαιρεσις γὰρ ἀπῆν ἀγαθῆ. Φριζώμεν οὖν ἐννοοῦντες τοῦ διαβόλου τὰς ἐπιβουλάς, ὡς ἰσχύουσι κατὰ τῶν χαυνοτέρων. Ἰδοὺ γὰρ ἐνταῦθα ὁ Πέτρος, καίτοι ὑπὸ Θεοῦ συγκαταρούμενος, ὁμῶς διότι μικρὸν οἰκονομικῶς ἐγκαταλείφθη, εἰς ἀρνησὶν ἀπῆνέθη· εἰ τοῖνον μὴ ἐτηρεῖτο ὑπὸ Θεοῦ, καὶ σπέρματα ἐν αὐτῶ ἀποκαίμενα ἦν ἀγαθὰ, τί οὐκ ἂν ἔπαθεν; τῶ διαβόλῳ ἦν, καὶ τοῦτον εἰς προδοσίαν ῥίψαι. : Τὴ ἦν ὁ Πέτρος, φιλόστοργος, καὶ περὶ τὸν Διδάσκαλον

καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς ἄτερ βαλαντίου, καὶ πήρας, καὶ ὑποδημάτων, μὴ τινοὺς ὑστερήσατε; Οἱ δὲ εἶπον· Οὐδένος. Εἶπεν οὖν αὐτοῖς· Ἀλλὰ νῦν ὁ ἔχων βαλάντιον, ἀράτω ὁμοίως; καὶ πήραν· καὶ ὁ μὴ ἔχων, πωλησάτω τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι ἐτι τοῦτο τὸ γεγραμμένον δεῖ τελεσθῆναι ἐν ἐμοί, τὸ, Καὶ μετὰ ἀνόμων ἔλογισθη· καὶ γὰρ τὰ περὶ ἐμοῦ τέλος ἔχει. Οἱ δὲ εἶπον· Κύριε, ἰδοὺ ὧδε μάχαιραι δύο. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Ἰκανόν ἐστιν. : Ἐν ἀρχῇ μ' τοῦ κηρύγματος, στέλλων τοὺς μαθητὰς ὁ Κύριος, ἐπὶ τὰς κώμας καὶ πόλεις, ἀπερίττους ἀπέστειλε, μηδὲν ἐπαγομένους χρεϊῶδες, μηδὲν φροντίζοντας. Ἐδαί γὰρ αὐτοὺς μαθεῖν τὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ ἐν τοῖς τοιοῦτοις. Αὐτῶς γὰρ κηδόμενος αὐτῶν ὡς ἀσθενῶν, ἀφθόνως ἐποίησεν αὐτοῖς τὰ χρεϊώδη ἐπιβέβειν καὶ ἀφροντιστως. Νῦν δὲ τὰ ἐναντία διακαλεῖται, οὐκ ἐναντιούμενος ἑαυτῶ, ἀλλὰ δεκτικῶς αὐ-

⁹⁹ Isa. LIII, 12.

τοῖς ὅτι μέχρι μὲν νῦν ὡς παῖδια διεδάστατε, καὶ οὐδενὸς αὐτοῦ ἐποιεῖ φροντίζειν, ἀπὸ τοῦ νῦν δὲ χρὴ καὶ αὐτοὺς τὰ τῶν ἀνδρῶν φρονεῖν καὶ προνοεῖσθαι ἑαυτῶν. Ἐγὼ γάρ, φησὶν, ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ κηδόμενος ἤδη ἀπέρχομαι· ἀπὸ τοῦ νῦν ἐνδύσαθε πρὸς τὸ καὶ αὐτοὶ φροντίζειν τῶν οἰκειῶν, καὶ μὴ πάντα θαρρῆεν ἔμοι. Οὐδὲ γὰρ τοιαῦτα ὑμῖν ἔσονται τὰ πράγματα, ῥᾶψ τε καὶ ἀπονα, ἀλλὰ καὶ κείνη, καὶ δίψη, καὶ ἀντικειμένοις πολλοῖς περιπεσθε. Ταῦτα γὰρ αἰνίττεται διὰ τοῦ βαλαντείου, καὶ τῆς πήρας, καὶ τῆς μαχαίρας. Διὸ ἀνάστητε, ὡς καὶ πενήθοντες, καὶ δεησόμενοι βρωμάτων· ὁ δὲ διὰ τῆς πήρας αἰνίττεται. Καὶ ἀνδρίζεσθε, ὡς ἀντικειμένοις πολλοῖς περιπεσόμενοι· ὁ δὲ διὰ τῆς μαχαίρας ἐμφανεύει. Ταῦτα δὲ λέγει, οὐχ ἵνα πάντως μαχαίρας ἐπισύρωνται, ἀλλ', ὡς ἔφη, τοὺς πολέμους αἰνιττόμενος καὶ τοὺς κινδύνους, καὶ πρὸς πάντα παρεσκευασμένους εἶναι εἰσηγούμενος. Ἴνα γὰρ μὴ νομίωσιν οἱ μετέπειτα, ὅτι οὐδὲν παρ' ἑαυτῶν οἱ ἀπόστολοι εἰς τὴν ἀρετὴν συνεισήνεγκαν, ἀλλὰ τὸ πᾶν τοῦ Θεοῦ ἦν, οὐ τοῦτο, φησὶν, ἔσται οὕτως. Οὐδὲ γὰρ ὡς ἀψύχους ὀργάνους βούλομαι τοῖς ἔμοις μαθηταῖς χρῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν ἐπιζητῶ προσφέρειν αὐτοῖς. Ἀμέλει καὶ εὐρήσεις τοὺς ἀποστόλους, καὶ μέλιστα Παῦλον πολλὰ καὶ ἐξ ἐπινοῶν ἀνθρωπίνων κατορθούοντα (καὶ ἀνάγνωθι τὰς Πράξεις)· πληρὴν ἔν ταύταις οὐκ ἀπὴν ἢ τοῦ Θεοῦ βοήθεια· ἅμα δὲ καὶ ὠφελούοντο οἱ ἀπόστολοι εἰς τὸ ἄτυπον ἐκ τούτου. Εἰ γὰρ καὶ αὐτοὶ μηδενὸς φροντίζοντες, πάντα παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀνέμενον, καὶ ἔγινοντο αὐτοῖς, ἐτυφώθησαν ἂν, ὡς μερίζονα ἢ κατὰ ἀνθρωπίνην φύσιν λαχόντες. Καὶ ἄλλως δὲ, ἀργία φύσει· καὶ διασθορὰ, τὴν μὴδὲν ἀφ' ἑαυτῶν ἐπινοεῖσθαι, ἀλλὰ πάντα, τοῦτο δὴ τὸ τοῦ λόγου, ἀληθευμένα προσδοκᾶν. Διὰ τοῦτο φησὶν αὐτοῖς, ὅτι Ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ πήρας ῥαττάζετε, τούτέστιν, οὕτω διάκεισθε, καὶ φροντίζετε, ὡς πενήθοντες· καὶ μαχαίρας ἀγοράσατε, ὅπερ ἔστιν, οὕτω προνοεῖσθε ἑαυτῶν, ὡς κινδύνους καὶ πολέμους προσκρούουσιν. Καὶ ἄλλως δὲ ἐξελάθοντο τινες τὸ ἀγοράσαι μάχαιραν. Αἰνίττεται γὰρ, φασὶ, τὴν ἔφοδον τῆν κατ' αὐτοῦ ὅσον οὕτω γενησομένην, καὶ ὅτι μέλλουσιν αὐτὸν συλλαμβάνειν φωνεῖς ἄνθρωποι. Ἐπεὶ γὰρ ἐκεῖνοι περὶ πρωτείων ἔφθησαν πρὸς ἀλλήλους φιλονεικήσαντες, οὐκ ἔστι καιρὸς, φησὶ, φιλοπρωτείας, ἀλλὰ κινδύνων καὶ σφαγῶν. Καὶ γὰρ ἐγὼ ὁ διδάσκαλος ὑμῶν εἰς θάνατον ἀπάγομαι, καὶ οὐδὲ ἔντιμον θάνατον· ἀλλὰ καὶ τοῦτο πληρωθήσεται ἐπ' ἔμοι, τὸ, « Καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη. » Τὴν ἔφοδον οὖν τὴν ληστρικὴν αἰνίττεσθαι βουλόμενος, ἐνήθησεν μαχαίρας· καὶ οὕτε τέλος ἀπεκάλυψεν, ἵνα μὴ δειλὴν τινὲν ταραχθῶσιν· οὕτε τέλος ἀπεσιώπησεν, ἵνα μὴ τῇ ἀθρόῃ ἐφόδῳ συγχυθῶσι· μᾶλλον δὲ ἵνα μετὰ ταῦτα ἀναμνησκόμενοι, θαυμάζωσιν αὐτὸν ὡς προγινώσκοντα, καὶ ἐκπλήττωνται, πῶς ἑαυτὸν ἐξείδου πρὸς τὸ πάθος ὑπὲρ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ μηδὲν τῶν ἀλγεῶν ὑποφεύγωσιν ὑπὲρ τοῦ σώσει τινας. Ταῦτα γὰρ, ὁμοίως, τὰ αἰνιγματώδη, διὰ τοῦτο ἔλεγεν, ἵνα μετὰ ταῦτα ἀναμνησκόμενοι

sibi ipsi, sed ostendens eis quod usque ad hoc tempus tanquam parvalos gestarit, et non fecerit eos de quoquam sollicitos. Nunc autem opus est eis ut curent ea quæ virorum sunt, et provideant sibi ipsis. Ego enim, inquit, pater vester, vestri curam gerens iam abeo. Ex hoc tempore parati estote, et ipsi rerum propriarum curam gerite, et nolite omnem curam in me rejicere. Opera enim vestra non erunt tam facilia, et a labore aliena : sed obnoxii eritis famiet siti, et multis adversis. Hæc enim insinuantur per sacculum et peram ac gladium. Proinde ne sitis ignavi : quia et famem experturi estis, et opus habebitis edulibus, quæ per peram significat. Et viriles **473** estote, quia in multa adversa incidetis : quod per gladium indicat. Hæc autem dicit, non ut omnino gladiis sint accincti, sed, ut dixi, significans bella et pericula, et docens ut ad omnia præparati sint. Nam ne existiment posteriores quod apostoli ex se nihil ad virtutem contulerint, sed totum Dei fuerit : Non hoc erit, inquit, sic. Neque enim apostolis meis uti volo ut instrumentis inanimatis : sed et quæ ab ipsis sunt ipsos adferre postulo. Denique invenies apostolos, et maxime Paulum, multa etiam ex humanis industriis recte facere [lege Acta], quamvis et in his non abfuerit divinum subsidium. Iudæa autem et apostoli accredit utilitas, ne fastu inlentum ex hoc. Si enim ipsi nihil curassent, et a Deo omnia expectassent, atque ipsis evenissent, inflati fuissent, quasi majus quiddam super vires humanas sortiti. Et alioquin naturæ esset ignavia et corruptio, nihil a se excogitare, sed omnia, ut dici solet, molita expectare. Propterea dicit eis : Ex hoc tempore et peras gestate, hoc est, sic affecti estote, et curam habete, ut esuriam habituri. Et gladium emite, quod est, sic provideate vobis ipsis, tanquam hi qui in bella et prælia multa incident. Et aliter exposuerunt quidam *Emite gladium*. Significat enim, inquit, brevi tantus adversus ipsum futuras insidias, quales nunquam fuerunt, et quod invasuri sint ipsum viri sanguinarij : Nam quia illi prius inter se de primatu contenderant. Non est, inquit, tempus ambitionis, sed periculorum et cædium. Nam et ego magister vester ad mortem abducor, neque ad gloriosam mortem. Verumtamen implebitur in me, « Cum iniquis deputatus est. » Insidias igitur latrocinatores significaturus, meminit gladii : et neque omnino revolavit, ut ne metu quodam terreantur : neque omnino siluit, ut ne repentinis insidiis confundantur : imo ut post hæc recordantes admirarentur eum tanquam præscientem, et stupescant quomodo seipsum pro salute hominum ad mortem tradiderit, et propterea etiam ipsi nihil molestum subterfugiant ut salventur aliqui. Hæc enim opinor ænigmatica propterea dicebat, ut postea recordantes et intelligentes, utilitatem caperent : quoniam tunc a deo insipientes erant, ut dicerent : « Domine, ecce hic gladii duo. » At ipse quia vidit eos non intellexisse, inquit : « Satis est : » tametsi nequaquam asse-

cliscent : si humano auxilio contra homicidas illis uti oportuisset, neque centum gladii sufficissent. Si autem hoc volebat, sed divinioris subsidio opus erat, superflui erant et duo : verumtamen Dominus noluit eos arguere, utpote nihil intelligentes ; sed dixit : « Satis est, » ac processit. Sic igitur etiam nos quando cum quodam conversantes videamus eum **474** non intellexisse quod diximus, dicimus. Bene, dimitte : quamvis non sit bonum. Sed ne conturbemus, remittimus. Facit autem hoc Dominus, quando videt discipulos non intelligere dictum : transit, et eventum rerum permittit explicare didicitorum intelligentiam, sicut et quando dixit : « Solvite templum hoc ²¹. » Nam postea cognoverunt hoc discipuli ejus post resurrectionem. Quidam autem per ironiam dixerunt dictum a Christo, « Satis est. » Nam cum dixissent discipuli, « Ecce duo gladii hic, » Dominus ironice, aiunt, dixit : Quia duo sunt, omnino multi sunt, et sufficiunt nobis contra multitudinem quæ venit super nos.

ρωσίων ἴφασαν εἰπεῖν τὸν Κύριον τὸ, « Ἰκανὸν μάχαιραι δύο, » ὁ Κύριος εἰρωνικῶς, φασίν, εἶρηκεν· Ἐπεὶ δύο εἰσι, πολλαὶ εἰσι πάντως, καὶ ἀρκούσιν ἡμῖν πρὸς πλῆθος τοσούτων ἀπελευσόμενον ἡμῖν.

Vas. 39-46. « Et egressus ibat (ut erat solitus) in montem Olivarum : secuti sunt autem illum et discipuli. Et cum pervenisset ad locum, dixit illis : Orate, ne intretis in tentationem. Et ipse avulsus est ab eis ferme ad jactum lapidis, positisque genibus orabat, dicens : Pater, si vis, transfer poculum hoc a me ; verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat. Apparuit autem illi angelus de caelo confortans eum : et correptus angore prolixius orabat. Et erat sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentes in terram. Et cum surrexisset a deprecatione, venissetque ad discipulos suos, reperit eos dormientes præ inæstitudine, et ait illis, Quid dormitis ? Surgite et orate, ne intretis in tentationem. » Post cœnam non desidia et ludi et somnus Dominum exi-piebant, sed docebat et orabat, propter nos hæc figurans et demonstrans. Væ igitur iis qui post cœnam sædis scortationibus vacant. Sedit autem in montem Olivarum postquam talia docuisset discipulos, ut oraret. Consueverat enim seorsum hoc facere Idcirco et a discipulis avellitur. Non omnes autem discipulos, sed tres tantum assumit, qui et gloriæ suæ in monte spectatores fuerant. Quia enim et in agone oraturus erat, ut ne videatur timiditatis esse indicium, propterea assumit eos qui diviniæ gloriæ et superni testimonii spectatores et auditores fuerant, ut cum viderint laborantem, hoc humanæ naturæ esse dicant. Ut enim crederetur verus homo esse, naturæ quod suum erat facere permisit, et vitam appetit etiam ipse ut homo, precaturque ut transeat calix. Nam vitæ amans est homo. Quo confutantur hæreses quæ dicunt phantasticum fuisse hominem. Etenim cum hæc facta sint, et habuerunt unde ejusmodi nugarentur : quid

A καὶ συνίητες ὠφελοῦνται· ἐπειτοί γε τότε εὐτως ἀνοήτως διεκείντο, ὥστε εἰπεῖν· « Κύριε, ἰδοὺ ὡδε μάχαιραι δύο. » Ὁ δὲ ἐπεὶ εἶδεν αὐτοὺς μὴ συνήκτας, φησὶν· « Ἰκανὸν ἐστὶ. » Καίτοι γε οὐκ ἦν ἱκανόν. Εἰ μὲν γὰρ ἀνθρωπίνῃ βοηθείᾳ εἶδει κεχρησθῆναι κατὰ τῶν ληστρικῶς ἐπιόντων, οὐδὲ ἑκατὸν μάχαιραι ἱκαναὶ ἦσαν· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, ἀλλὰ θεοτέρας εἶδει συνεργείας, περιτταὶ καὶ αἱ δύο. Ἄλλ' ὁμως ὁ Κύριος οὐκ ἠθέλησεν ἐλέγξει αὐτοὺς, ὡς μὴ νοήσαντας, ἀλλ' εἰπὼν, « Ἰκανόν ἐστὶ, » παρεδραμεν· ὥσπερ οὖν καὶ ἡμεῖς, ἐπειδὴν πρὸς τινα ἐμιλοῦντες ἴδωμεν αὐτὸν μὴ συνιέντα ὁ εἰπομεν, λέγομεν, Καλὸν, ἀφες, καίτοι γε οὐκ ἐστὶ καλόν· ἀλλ' οὖν ἵνα μὴ ἐνοχλώμεν, ἀφίεμεν. Ποιεῖ δὲ τοῦτο ὁ Κύριος, ἐπειδὴν ἴση τοὺς μαθητὰς, μὴ νοήσαντας τὸ λεχθέν. Παρατρέχει γὰρ καὶ ἀφίησι, τῇ τῶν πραγμάτων ἐκδόσει τὴν κατανόησιν τῶν ρηθέντων ἐπιτρέπων· ὥσπερ καὶ ὅταν εἴπῃ· « Λύσατε τὸν ναβὸν τοῦτον· » ὑστερον γὰρ ἔγνωσαν τοῦτο οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Τινὲς δὲ κατ' εἰ-

B ἐστίν. « Εἰπόντων γὰρ τῶν μαθητῶν, « Ἰδοὺ εἶδε ἐστίν. » Ἐπεὶ δύο εἰσι, πολλαὶ εἰσι πάντως, καὶ ἀρκού-

« Καὶ ἐξελοῦν ἀπορευθῆ κατὰ τὸ ἔθος εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν » ἠκολούθησαν δὲ αὐτῷ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Γενόμενος δὲ ἐπὶ τοῦ τόπου, εἶπαν αὐτοῖς· Προσεύχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν, καὶ αὐτὸς ἀπισπασθῆ ἀπ' αὐτῶν ὡσεὶ λίθου βολῆν· καὶ θεὸς τὰ γόνυα, προσηύχετο λέγων· Πάτερ, εἰ βούλει παρενεγκεῖν τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ· πλὴν μὴ τὸ θέλημα μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω. Ὡφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτόν. Καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ ἐκτενεστερον προσηύχετο. Ἐγένετο δὲ ὁ ἰδρὸς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος· καταβαίνοντες εἰς τὴν γῆν. Καὶ ἀναστὰς ἀπὸ τῆς προσευχῆς, ἐλθὼν πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εὗρεν αὐτοὺς κοιμημένους ἀπὸ τῆς λύπης. Καὶ εἶπε αὐτοῖς· Τί καθυΰεθε ; Ἀναστάντες προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσελθῆτε εἰς πειρασμόν. Μετὰ τὸ δεῖπνον, οὐ βραθυμῖα, καὶ παύσια, καὶ ὕπνος τὸν Κύριον διαδέχονται, ἀλλὰ διδασκαλία, καὶ προσευχή, δι' ἡμᾶς ταῦτα τυποῦντα καὶ ὑποδεικνύοντα. Οὐαὶ λοιπὸν τοῖς τῆς ἀτίμου κορνείας ἔργοις μετὰ τὰ δεῖπνα ἐπιχειροῦσιν. Ὑπαναχωρεῖ γοῦν εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν μετὰ τὸ τοιαῦτα διδάξει τοὺς μαθητὰς, ὡς ἂν προσεῦξηται. Εἰώθει γὰρ κατὰ μόνας τοῦτο ποιεῖν· διὰ καὶ ἀπὸ τῶν μαθητῶν ἀποσπάται. Οὐ πάντας δὲ τοὺς μαθητὰς, ἀλλὰ μόνους τοὺς τρεῖς παραλαμβάνει, τοὺς καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ ἐν τῇ ἕξει θεωροῦς.

D Ἐπειδὴ γὰρ ἀγωνιᾷ καὶ προσεύχεται, ἵνα μὴ δόξαι δειλίας ταῦτα εἶναι, διὰ τοῦτο τοῦτου· τῆς θεϊκῆς αὐτοῦ δόξης καὶ τῆς ἀνωθεν μαρτυρίας αὐτόπτας καὶ ἀκουστὰς παραλαμβάνει· ἵνα ὅταν ὀρώσιν ἀγωνιῶντα, τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦτο εἶναι λογίσωνται. Διὰ γὰρ τὸ πιστώσασθαι, ὅτι ἀληθῶς ἄνθρωπος γέγονε, ἐνδέδωκε τῇ φύσει τὸ ἐαυτῆς ποιεῖν· καὶ ἐπιθυμεῖ ζωῆς καὶ αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος, καὶ

²¹ Joan. xi, 19.

εὐχεται παρελθεῖν τὸ ποτήριον· φιλόζων γὰρ ὁ ἄνθρωπος· τὰς αἰρέσεις διὰ τούτων ἀνατρέπων τὰς λεγούσας, ὅτι κατὰ φαντασίαν ἐνηνθρώπησεν. Εἰ γὰρ καὶ τούτων γενομένων, ἔσχον πάροδον τοιαῦτα φλαρεῖν· τί οὐκ ἂν εἶπον, εἰ μὴδὲ ταῦτα ἐγένετο; Τὸ μὲν οὖν θέλει παρενεχθῆναι τὸ ποτήριον, ἀνθρώπινον· τὸ δὲ ταχέως εἰπεῖν, « Πλὴν μὴ τὸ ἐμὸν θέλημα γενέσθω, ἀλλὰ τὸ σὸν, » δείκνυσιν ὅτι καὶ ἡμᾶς οὕτω δεῖ διακρίσθαι καὶ φιλοσοφεῖν, καὶ τῷ θεῷ θελήματι παραχωρεῖν, καὶ τῆς φύσεως ἀνθελκούσης, μὴ ἐπιστρέφασθαι. Μὴ τὸ θέλημα μου τὸ ἀνθρώπινον γενέσθω, ἀλλὰ τὸ σὸν, ὅπερ οὐκ ἔστι τοῦ ἐμοῦ θείου θελήματος κειρωσμένον· δύο γὰρ φύσεις ἔχων ὁ εἰς Χριστὸς, εἶχε πάντως καὶ φυσικὰ θελήματα τὸ τε θεῖον, καὶ τὸ ἀνθρώπινον, ἦτοι θελήσεις. Ἦθελε μὲν οὖν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τὸ ζῆν· φυσικὴν γὰρ· εἶτα ἐπομένη τῷ θεῷ θελήματι (τὸ δὲ ἔστι, τὸ πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, κοινὸν δὲ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος), τὸν θάνατον κατεδέξατο· καὶ οὕτως ἐν ἐγένετο τὸ θελητὸν, τούτέστιν, ὁ σωτηριώδης θάνατος. Ὅτι γὰρ ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἦν τὸ προεῦχεσθαι, κατὰ παραχώρησιν πασχούσης τὸ κοινὸν πάθος τῆς φιλοζωίας, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῆς θεότητος, ὡς φασιν οἱ κατάρματοι Ἀρειανοί, δῆλον ἐκ τοῦ καὶ ἰδρῶσαι, καὶ οὕτως ἐναγώνιον γενέσθαι, ὥστε, τοῦτο δὴ τὸ τῆς προικμίας, καὶ θρόμβους αἵματος ἐξ αὐτοῦ πεσεῖν. Προικμία γὰρ ἔστιν ἐπὶ τῶν σφόδρα κοπιόντων, ὅτι Αἷμα ἰδρῶσεν· ὡσπερ καὶ ἐπὶ τῶν πικρῶς ὀδουρομένων, Αἵματα κλαλεῖ. Τοῦτο τοίνυν θέλων δηλώσαι καὶ ὁ εὐαγγελιστῆς, ὅτι οὐχὶ λεπταῖς τισι νοτίσι, καὶ οἷον ἐνδείξεως χάριν ἐμφαινομένοις, ἀλλὰ σταγύσιν ἄδραϊς ἰδρῶτων περιστάζετο, τοὺς τῶν αἱμάτων θρόμβους εἰς εἰκόνα τοῦ γενομένου παρεληφεν. Ἐντεῦθεν οὖν δῆλον ὡς ἡ ἰδρῶσα φύσις ἐκείνη καὶ ἀγωνία, ἡ ἀνθρωπίνη ἦν, οὐχ ἡ θεία. Ἐπεὶ καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις συνεχωρήθη ταῦτα πάσχειν, καὶ οὕτως ἔπασχεν, ἐν ἅμα μὲν δέξθη, ὅτι οὐ κατὰ φαντασίαν ἐφάνη ἄνθρωπος, ἅμα δὲ μυστικώτερον καὶ τὴν κοινήν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως δειλίαν ἐξείασται, ἐν ἑαυτῷ δαπανήσας ταύτην, καὶ κατήκοον ποιήσας τῷ θεῷ θελήματι. Καὶ τοὺς ἐκ τοῦ σώματος ἔξερχομένους ἰδρῶτας καὶ ἀποπίπτοντας, τοῦτο αἰνίττεσθαι φαίη ἂν τις, τὸ ἀναξηραίνεσθαι, καὶ ἐξημαζέσθαι, καὶ ἀποπίπτειν ἀφ' ἡμῶν τὰς τῆς δειλίας πηγὰς, ἀνδρουμένης τῆς φύσεως ἡμῶν ἐν Χριστῷ καὶ τουομένης. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν αἰνετόμενος, φημι δὴ τὸ τὴν ἡμετέραν τῶν ἀνθρώπων δειλίαν ἐξείασθαι· θέλειν, οὐκ ἂν, οὐδὲ εἰ σφόδρα δειλὸς ἦν καὶ ἀγεννής, οὕτως Ἰβρου. Ὄφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος ἐνισχύων αὐτὸν, καὶ τοῦτο εἰς ἡμῶν παράκλησιν, οἷς ἂν τὴν τῆς εὐχῆς δύναμιν μάθωμεν, ὅτι ἐνισχύει, καὶ μαθόντες, ταύτην ἐν τοῖς δεινοῖς προβαλλόμεθα. Ἄμα δὲ καὶ προφητεία Μωσέως πληροῦται ἐν τῇ μεγάλῃ ὥδῃ εἰρημένη· « Καὶ ἐνισχυσάτωσαν ἐν αὐτῷ πάντες υἱοὶ Θεοῦ. » Τινὲς δὲ οὕτω περιεργάσαντο τὸ βῆτην, ὅτι ὄφθη αὐτῷ ἄγγελος δοξάζων αὐτὸν, καὶ λέγων· Σὴ

non dicturi erant si non fuissent hæc facta? Porro velle quod transeat calix, humanum erat. Siatim autem dicendo, « Verumtamen non mea voluntas fiat, sed tua : » ostendit quod etiam nos sic oportet affectos esse, et philosophari, divinæque voluntati cedere, et non parere nature se opponenti. Non voluntas mea humana fiat, sed tua, eo quod tua voluntas non est a **475** mea divina voluntate separata. Duae enim naturas habens unus Christus, habuit et naturales voluntates vel volitiones, divinam ac humanam. Voluit itaque humana natura vivere, naturale enim est. Deinde sequens divinam voluntatem, quæ volebat ut omnes homines salvarentur, et erat communis Patri et Filio ac Spiritui sancto, mortem suscepit : et sic unum factum est volitum, hoc est, salutaris mors. Quod enim ab humana natura fuerit orare, quæ juxta permissionem patiebatur communem affectionem qua amamus vitam, et non a divinitate, sicut dicunt maledicti Ariani, manifestum est ex hoc, quod sudavit, idque cum tanta anxietate, ita ut plane, juxta parœmiam, sanguinis guttæ ex eo ceciderint. Parœmia enim est in his qui valde laborant, ita ut sanguinem sudent : sicut et in his qui amare sicut, dicimus quod sanguinem sicut. Hoc igitur volens manifestare evangelista, quod non tenuius quibusdam humoribus et velut ostentationis gratia apparentibus, sed magnis guttis sudorem stillaverit, sanguinis guttas, ut id quod gerebatur repræsentaret, accepit. Hinc igitur manifestum, quod natura illa quæ sudabat, et in agone erat, humana ista fuit, non divina : quia et humana natura permessa est hæc pati, et sic passa est, ut simul interim ostenderet, quod non phantasticus fuerit homo. Interim et magis mysticum quiddam docet, quod et communem humanæ naturæ timiditatem sanet, quia in seipso illam consumpsit, divinæque voluntati fecit obedientem. Quippe quod egrediebantur e corpore sudores et decidebant, videtur significare quod exsiccet et abstergat et a nobis cadere faciat fontes timiditatis, natura nostra in Christo corroborata, et confirmata. Nisi enim id significasset, quod videlicet humanam nostram formidinem curare voluisset : etiamsi valde timidus et ignavus fuisset, non utique sic sudasset. Visus est autem ei angelus confortans eum, idque ad nostram consolationem, ut orationis virtutem discamus, quod confortet, quumque didicerimus, eam in gravibus periculis præmittamus. Interea etiam implentur ea quæ dicta a Mose in magno cantico : « Et roborentur in eo omnes filii Dei ». Nonnulli autem sic dictum explicarunt curiosius, quod apparuit ei angelus glorificans eum, et dicens : Tua est, Domine, fortitudo : tu enim prævalnisti contra mortem, et contra infernum, et liberasti genus humanum. Et hæc quidem sic se habent. Ipse autem cum inveniret discipulos dormientes, exprobrat simul et adhortatur ut orent in tentatio-

¹¹⁰ Deut. xxxii. juxta LXX.

nisus, ne forte ab illis vincantur. Hoc enim significat non intrare in tentationem, hoc est, non absorberi a tentatione, neque in illius potestate fieri. Vel etiam simpliciter 476 jubet nos orare ut nostra sint serena, et ne in difficultatem quamdam incidamus. Dæmoniacum enim est et arrogantiam plenum, in pericula semetipsum injicere. Quomodo igitur dicit Jacobus: « Omne gaudium existimate cum incideritis in varias tentationes? » Et quid hoc? Num contraria nos dicimus? En igitur Jacobus non dixit, Injicite vosipsos, at, « Cum incideritis, » ne collabamini, sed « non ne gaudium existimate, » et quod non erat antea volitum, tollitum facite. Melius quidem fuerat si non venissent: verum cum venerint, quæ utilitas fuerit inutilli mœrore confici? Vagante igitur mihi ubi expresse præcipiatur orandum ut cadas in tentationem? Verum non poteris. Cæterum scio duplex genus esse tentationum, et quod quidam intelligunt, orandum quidem esse ne ingrediamur in tentationem, hoc est, in eam qua anima nostra vincitur, scilicet in tentationem libidinis vel iræ: omne autem gaudium existimandum, cum in corporalem afflictionem et tentationem intidimus: quanto enim externus homo corrumpitur tanto et internus renouatur. Scio quidem hæc, sed veriora arbitror quæ præsentī sermo viciniōra sūt. καὶς κακώσεται καὶ πειρασμοῖς περιπίπτωμεν· ὅσῳ καινοῦται. Οὐδαμὲν εὖν ταῦτα, ἀλλὰ τὰ ἀληθέστερα

VERS. 47-55. « Adhuc autem eo loquente, ecce turba, et qui vocabatur Judas, unus e duodecim, antecedebat eos, et appropinquavit Jesu, ut oscularetur eum. Jesus autem dixit illi: Juda, osculo Filium hominis prodis? Videntes autem hi qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, percutiemusne gladio? Et percussit unus ex illis servum principis sacerdotum, et amputavit auriculam ejus dextram. Respondens autem Jesus ait: Sinite lucasque. Et cum tetigisset auriculam ejus, sanavit eum. Dixit autem Jesus ad eos qui venerant ad se, principes sacerdotum ac magistratus templi et seniores: Quasi ad latronem existis cum gladiis et fustibus? cum quotidie vobiscum fuerim in temp'ore, non extendistis manus in me: sed hæc est hora illa vestra, et potestas tenebrarum. » Osculum Judas dedit, quod his qui invadebant, signum esset; at non a longe monstravit, ut non deciperentur nocte: quia et cum facibus et lucernis advenerant, ne latere possit Jesus. Quid igitur Dominus? Accedit ad hostile illud osculum: fulmina autem tam dolosum et ingratum subito extinguere neglexerunt, docente nos Salvatore per illa patientiam. Reprehendit autem solum: « Juda osculo prodis? » Non erubescis hoc proditionis genus? Misces amico amplexui inimici opus, proditionem? Sed et quem prodis? Filium hominis, hoc est, mansuetum, lenem, corrigendum, propter te factum hominem, cum Deus sit? Hæc dicebat, usque sub extremam horam fovens illum

ἔστι, Κύριε, ἡ ἰσχὺς. Σὺ γὰρ ἰσχυσας κατὰ τοῦ θανάτου, καὶ τοῦ ἔθους, ἐλευθερώσας τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Ταῦτα μὲν οὕτως. Αὐτὸς δὲ τοὺς μαθητὰς εὐρῶν κοιμωμένους, ἐνειδίξει τε ἅμα, καὶ παραινέει ἐν πειρασμοῖς προσεύχεσθαι, ὥστε μὴ νικηθῆναι ὑπὸ τούτων. Τοῦτο γὰρ τὸ, « Μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν, » τούτῳ, τὸ μὴ καταποθῆναι ὑπὸ τοῦ πειρασμοῦ, μὴδὲ εἶπω τῆς αὐτοῦ ἐπικρατίας γενέσθαι. Ἡ καὶ ἀπλῶς καλεῖται ἡμεῖς εὐχεσθαι, ἵνα ἐν γαλήνῃ ὣσι τὰ ἡμέτερα, καὶ μὴ περιπέσωμέν τινι τῶν δυσχερῶν· δαιμονιώδεις γὰρ τὸ ἐπιβρίπτειν ἑαυτοὺς εἰς πειρασμοὺς, καὶ ἀλαζονικῶν. Πῶς οὖν φησιν ὁ Ἰάκωβος, ὅτι « Πᾶσαν χαρὰν ἠγήσαθε, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις; » Καὶ εἰ τοῦτο; μὴ γὰρ ἡμεῖς ἐναντία λέγομεν; Ἰδοὺ γοῦν καὶ Ἰάκωβος οὐκ εἶπεν, ὅτι « Ἐπιβρίπτειτε ἑαυτοὺς, ἀλλ', » « Ὅταν περιπέσητε, » μὴ καταπίσητε, ἀλλὰ « πᾶσαν χαρὰν ἠγήσαθε, » καὶ τὸ τῶς ἀδοῦλητον ποιήσαθε βουλευτόν. Κρεῖττον γὰρ, εἰ μὴ ἦλθον· ἐπεὶ δὲ ἦλθον, εἰ δεῖ ἀνόνητα λυπεῖσθαι; Δείξον οὖν μοι βῆτως προσταττόμενον τὸ, Εὐχεσθε εἰς πειρασμοὺς ἁμπεσῖν. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοις. Οἶδα δὲ ὅτι διττὸν τὸ εἶδος τῶν πειρασμῶν, καὶ ὅτι τινὲς νοοῦσι, μὴ εἰσερχεσθαι μὲν εἰς πειρασμὸν διὲν εὐχεσθαι, τούτῳ, εἰς τὸν τὴν ψυχὴν ἠετῶντα, ἦγουν εἰς πορνεία; πειρασμὸν, εἰς θυμῷ πειρασμὸν· πᾶσαν δὲ χαρὰν ἠγεσθαι, ὅταν σωματικῶς γὰρ ὁ ἔξω ἀνθρώπος φθίβεται, τοσοῦτῳ ὁ ἔσω ἀναπροκρίνω, καὶ τὰ τῷ παρόντι σκοπῷ προσφύεστερα.

« Ἐτι δὲ αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ ὄχλος; καὶ ὁ λεγόμενος Ἰούδας, εἰς τῶν δωδέκα, προήρχετο αὐτῶν, καὶ ἤγγισε τῷ Ἰησοῦ φιλεῖν αὐτόν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Ἰούδα, φιλήματι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδίδω; Ἰδόντες δὲ οἱ περὶ αὐτόν τὸ ἰσόμενον, εἶπον αὐτῷ· Κύριε, εἰ πατάξομεν ἐν μαχαίρῃ; Καὶ ἐπάταξεν εἰς εἰς ἐξ αὐτῶν τὸν θυλόν τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἀπέβλεψεν αὐτοῦ τὸ οὖς τὸ δεξιόν. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· Ἔατε ἕως τούτου. Καὶ ἀψάμενος τοῦ ὠτίου αὐτοῦ, ἴασατο αὐτόν. Εἶπε δὲ ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς παραγενομένους ἐπ' αὐτόν ἀρχιερεῖς; καὶ στρατηγούς τοῦ ἱεροῦ καὶ πραιποσίτους· Ὡ; ἐπὶ ληστὴν ἐξεληλύθατε μετὰ μαχαίρων καὶ ξύλων; Καθημέραν ὄντες μου μεθ' ὑμῶν ἐν τῷ ἱερῷ, οὐκ ἐξετείνετε τὰς χεῖρας ἐπ' ἐμὲ, ἀλλ' αὕτη ὑμῶν ἐστὶν ἡ ὥρα καὶ ἐξουσία τοῦ σκότους. » Φίλημα Ἰούδας δέδωκε σύνθημα τοῖς ἐκιοῦσιν, ἀλλ' οὐ μακρόθεν ὑπέδειξεν, ἵνα μὴ διαψευσθῶσιν νυκτὸς ὄψεως· ἐπεὶ καὶ τοῦ μὴ λαθεῖν τὸν Ἰησοῦν ἐνεκεν, μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων ἦκουσι. Τί οὖν ὁ Κύριος; Προσίσταται τοῦτο τὸ ἐχθρὸν φίλημα. Οἱ κεραυνοὶ δὲ ἡμέτερον ἐπὶ τὴν ἀχάριστον καὶ ὀδύνην, διδάσκοντες; ἡμεῖς τὴν ἀνεξικακίαν ἐν τοῖς τοιοῦτοις τοῦ Σωτῆρος. Ὀνειδίξει δὲ μόνον· « Ἰούδα, φιλήματι προδίδω; » οὐδὲ αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς προδοσίας αἰσχύνῃ; φίλου ἀπασαμῶ, ἐχθροῦ ἔργον τὴν προδοσίαν μιγνύεις; Ἀλλὰ καὶ τίνα προδίδω; τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τούτῳ, τὴν ἡμερον, τὸν πρῶτον, τὸν συγκαταθετικόν, τὸν ὁὐκ εἰ ἐνανθρωπήσαντα; καὶ ταῦτα ἐκὼν ὄντα; Ταῦτα δὲ

²² Jacob. 1, 2.

ἔλαγον, ἄχρι τῆς ἑσπέρης ὥρας περικαίόμενος αὐτοῦ. **A** Διὸ καὶ οὐδὲ ὕβρισεν, οὐδὲ εἶπεν· Ἀπάνθρωπε καὶ ἀγνωμονέστατε, ἀλλ', « Ἰούδα, » τῷ κυρίῳ αὐτοῦ ἐνὶ στήθεσσι ἀνακαλούμενος αὐτόν. Καὶ οὐδ' ἂν προσωνείδισεν, εἰ μὴ καὶ τοῦτο εἰς βελτίωσιν αὐτοῦ ἦν, εἴπερ ἐβούλετο. Ἰνα γὰρ μὴ δόξῃ λαθεῖν, ἀλλ' ἐπιγινούς κἀν τότε τὸν Ἀστυνόμητον, ὡς πάντα εἰδῶτα, προσπέσῃ, καὶ μεταγῆρ, τούτου ἐνεκεν καὶ τοῦτο ἐποίησε, καὶ ὀνειδίσειν ἔδοξεν. Ἥθει μὲν γὰρ αὐτόν, ὅτι ἀδιόρθωτός ἐστιν, ἀλλ' οὖν τὸ ταυτοῦ ἐποίησε· ὡς περ οὖν καὶ ὁ Πατήρ αὐτοῦ ἐν τῇ Παλαιᾷ ποιᾷ· εἰδώς μὴ ἀκούσοντας τοὺς Ἑβραίους, ὁμοῦς ἀποστέλλει τοὺς προφήτας· ἕνα δὲ καὶ ἡμᾶς τοῦτο αὐτὸ διδάσκων, ἵνα μὴ ἐκκακῶμεν τοὺς πταίοντας διορθούμενοι. Ζηλοῦσι δὲ οἱ μαθηταί, καὶ μαχαίρας ἀνασύρονται. Πόθεν δὲ ταύτας εἶχον; Τὸ ἀρνίον θύσαντες, καὶ ἀπὸ τραπέζης ἐξελθούσας, εἰκότως εἶχον ταύτας. Ἐπιτιμᾶται δὲ ὁ θερμὸς Πέτρος, ὡς παρὰ τὸν σκοπὸν τοῦ Κυρίου ζήλω χρησάμενος. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι ἐρωτῶσιν· « Εἰ πατάσμεν; αὐτὸς δὲ οὐ περιμένει προτροπὴν· οὕτω πανταχοῦ ζέων ἦν ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου. Πατάσει δὲ τὸν δούλον τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἀφαιρεῖ αὐτοῦ τὸ οὖς τὸ δεξιόν. Οὐ τυχαίως τοῦτο, ἀλλὰ σύμβολον ἐστὶν τοῦ τοῦς τότε ἀρχιερεῖς ἅπαντας δούλους γενέσθαι, καὶ ἀπολέσαι τὴν δεξιὰν ἀκοήν. Εἰ γὰρ ἤκουον Μωσέως, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. Ἰησοῦς δὲ τὸ ὠτίον ἀποκαθίστησι· πρέπει γὰρ τῇ μεγάλῃ τοῦ Λόγου δυνάμει τὸ τοὺς παρακούοντας ἰσθαι, καὶ προστιθέναι αὐτοῖς ὠτίον εἰς τὸ ἀκοῦειν. Θαυματουργεῖ τοίνυν ὁ Ἰησοῦς, διὰ τοῦ φαινομένου τούτου ἐπὶ τῷ ὠτίῳ θαύματος τὴν ἀνεξίκακίαν αὐτοῦ δεικνύων, καὶ διὰ γοῦν τοῦ θαύματος ἐνάγων αὐτοὺς εἰς τὸ ἀπέχεσθαι τῆς μανίας. Λέγει δὲ πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ στρατηγούς τοῦ ἱεροῦ, τουτέστι, τοὺς ταξείωτας, τοὺς ἐπὶ τῷ ἑκτάσσειν τεταγμένους τὰς ἱερατικὰς ἀπαιτήσεις, ἢ καὶ τοὺς πεπιστευμένους τὴν ἐπικοδομίᾳ τοῦ ἱεροῦ καὶ ἐπισκευῆς ἔργα στρατηγούς ὀνομάζει. Φησὶν οὖν πρὸς τοὺτούς· Καθήμεραν ἐν τῷ ἱερῷ εἰδίδασκον, καὶ οὐκ ἠβέλῃσατέ μεσι λαθεῖν, καὶ νῦν ληστρικῶς ἐπήλθετε. Ἄλλ' ὅπως νυκτὸς ἐργοῖς ἐπιχειρεῖται, καὶ ἡ ἐξουσία ὑμῶν τοῦ σπασεῖ οἰκίαν ὑμῶν, καὶ τῷ ῥῳφῷ ἐπεβάλλασθε,

« Συλλαβόντες δὲ αὐτόν· ἄγον, καὶ εἰσῆγαγον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀρχιερέως. Ὁ δὲ Πέτρος ἠκολούθει μακρόθεν. Ἀψάντων δὲ πῦρ ἐν μέσῳ τῆς αὐλῆς, καὶ συγκαθισάντων αὐτῶν, ἐκάθητο ὁ Πέτρος ἐν μέσῳ αὐτῶν. Ἰδοῦσα δὲ αὐτόν παιδίσκη τις καθήμενον πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἀτενίσασα αὐτῷ, εἶπε· Καὶ οὗτος σὺν αὐτῷ ἦν. Ὁ δὲ ἠρνήσατο αὐτόν λέγων· Γιῦναι, οὐκ οἶδα αὐτόν. Καὶ μετὰ βραχύ ἕτερος ἰδὼν αὐτόν εφη· Καὶ σὺ ἐξ αὐτῶν εἶ. Ὁ δὲ Πέτρος εἶπεν· Ἀνθρώπε, τί καὶ εἰμί. Καὶ διαστάσης ὡσεὶ ὥρας μίδς, ἄλλος τις διουχυρίζετο λέγων· Ἐπ' ἀληθείας, καὶ οὗτος μετ' αὐτοῦ ἦν· καὶ γὰρ Γαλιλαῖός ἐστιν. Εἶπε δὲ ὁ Πέτρος· Ἀνθρώπε, οὐκ οἶδα ὃ λέγεις. Καὶ παραρηχῆμα εἶτι λαλοῦντος αὐτοῦ, ἐφώνησεν ὁ ἀλέκτωρ. Καὶ στραφεὶς ὁ Κύριος ἐνέβλεψε τῷ Πέτρῳ, καὶ ὑπεμνήσθη ὁ Πέτρος τοῦ λόγου τοῦ Κυρίου, ὡς εἶπεν αὐτῷ, ὅτι Πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, ἀρνήσῃ με τρίς.

et idcirco non prosecutus est convitiis, neque dixit. **B** 477 O inhumane et ingrattissime, sed, « Juda, » proprio eum nomine compellans : neque gravius simul arguisset, nisi et hoc ei cessisset in melius, si quidem voluisset. Etenim ne putaret esse occultum, sed notum Domino, et vel tunc ante omnia scientem proccumberet et pœniteret, hoc fecit, et visus est eum confundere. Et sciebat quidem illum inemendabilem, faciebat tamen interim quod suum, quemadmodum et Pater ejus in Veteri faciebat; sciens enim Judæos non audituros, mittebat prophetas. Interea et nos ideni docet, ut ne correcturi lapsos, deficiamus et laboribus cedamus. Porro discipuli zelo flagrantes, etiam gladios extimunt. Unde autem illos habebant? Agnum immolarant, et a mensa exierant. At arguitur Petrus, qui præter scopum Domini zelo usus esset. Alii etenim interrogant, « Num percutiemus? » Ipse autem non expectat præceptum. Ita semper fervebat pro Magistro. Percutit autem servum pontificis, et amputat aurem ejus dextram. Neque hoc fortuito contigit, sed signum hoc erat, Pontifices qui tunc erant, omnes uturos servos, et perdituros auriculam dextram. Etenim si Mozen audivissent, Dominum gloriæ nunquam crucifixissent. Verum Jesus auriculam restituit. Decet enim virtutem Verbi sanare inobedientes, et apponere eis auriculam ut audiant. Jesus itaque manifestum miraculum facit, et auriculam sanans, miraculo patientiam suam ostendens, et per miraculum inducens eos ut ab insania absistant. Dicit autem ad principes sacerdotum, et ad magistratus templi. Στρατηγοὶ et ædiles dicebantur, qui constituti erant ad exquirenda ea quæ ad templi usum exigebantur, vel qui præfecti erant ædificio et constructioni templi. Ad hos igitur dicit : Quotidie docebam in templo, et nolulistis me comprehendere, et nunc quasi latrones invaditis : sed revera noctis attentatis opera, et potestas vestra tenebrarum est : atque idcirco hanc horam observatis, quæ convenit vobis et operi, quo me invaditis.

σκότους ἐστὶ· καὶ διὰ τοῦτο τοιαύτην ὥραν ἐπατήρη-

Vers. 54-62 « Comprehensum autem eum duxerunt, et induxerunt in domum principis sacerdotum. **D** Petrus vero sequebatur eum. Cum autem accendissent ignem in medio aulæ, atque una consedisent, sedit et Petrus inter illos. Quem cum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, defixis in illum oculis, dixit : Et hic cum illo erat. At ille abnegavit eum, dicens : Mulier, non novi illum. Et post pusillum alius videns eum dixit, Et tu de illis es. Petrus vero ait : Homo, non sum. Et intervallo interjecto fere horæ unius, alius quidam affirmabat, dicens : Vere et hic cum illo erat, nam et Galilæus est. Et ait Petrus : Homo, nescio quid dicas. Et conversus adhuc illo loquente cecinit gallus. Et conversus Dominus intuitus est Petrum, **478** et recordatus est Petrus verbi Domini, quomodo dixerat ipsi, Priusquam gallus cecinerit, ter me negabis. Et

egressus foras Petrus flevit amare. » Infirmus fuit Petrus juxta prædictionem Christi, et negavit Dominum non semel, sed ter, et cum juramento fecit negationem. Dicit enim Matthæus, quod « Cœperit deestari et jurare quod nesciebat hominem. » In tantum malum metu correptus, et parum a Domino derelictus propter temeritatem pervenit, ut doceatur quod ad dandam alijs veniam et ipse facilis sit. Pertinacior enim erat : et nisi sic fuisset correctus, alijs veniam non dedisset, manens in sua morositate. Porro tunc usque adeo metu confusus est, ut ruinam non sensisset, nisi Dominus respexisset eum. O bonitatem ! Etiamsi condemnaretur, non neglexit discipuli salutem. Merito. Nam et condemnatio ista propter salutem hominum ab ipso tolerabatur. Itaque negavit quidem primum discipulus : deinde gallus cecinit : et iterum negavit, usque dum tertio negasset, et tunc secundo iterum cecinit. Sic enim Marcus scripsit manifestius et evidentius, quasi a Petro eductus : illius enim discipulus erat. Proinde dictum a Marco, Lucas per transcursum dixit, non exactiori sermone : nec est contrarium quod dicit Lucas, ei quod a Marco dictum. Nam gallus solet et bis et ter canere singulis motibus. Quippe usque adeo Petrus ab humana infirmitate gravatus est, ut neque galli cantum sentiret ; sed postquam gallus cecinit, iterum atque iterum negavit, donec Jesus benigno suo vultu ipsum recordari faceret sui dicti. « Egressus foras, flevit amare. » Nam et egressus est cum primum negasset, ut Marcus inquit. Deinde probabile, illum iterum ingressum, ne daret suspicionem quod familiaris esset Jesu. Et iterum cum recordatus esset, exit et flevit amare. Ut ne videretur ab his qui in atrio erant, exit occultans se ab illis. Quibus autem nescio quam stultam pro Petro defensionem componunt, dicentes audacter quod non negaverit Petrus, sed dixerit, « Nescio hominem, » hoc est, nescio purum hominem, sed Deum hominem factum. Horum autem insipiens argumentum alijs relinquamus. Mendacem enim faciunt Dominum, et adversantur contextui Evangelii, nulloque modo facere poterunt ut cohæreat consequentia narrationis, sed et Petrus quare flevit, si non negavit ?

Τούτον δὲ τὸν ἀνόητον ἐλεγχον ἄλλοις παρήσομεν. Εὐαγγελίου ἐναντιοῦνται· καὶ οὐδὲ δυνήσονται ὁλοῦς καὶ ὁ Πέτρος διατί ἐκλάυσειν, εἰ μὴ ἠρνήσατο ;

Vers. 62-71. « Et viii qui tenebant Jesum, illudabant ei, cedentes. Et cum circumtexissent eum, percutiebant faciem ejus, et interrogabant eum, dicentes : Vaticinare, quis est ille qui te percussit ? Et alia multa conviciantes dicebant in eum. Et ut factus est dies, convenerunt seniores p'ebis, et principes sacerdotum et Scribæ, et duxerunt illum in concilium suum, dicentes :

479 Num tu es ille Christus ? dic nobis. Et ait illis : Si vobis dixero, non credetis : quod si etiam interrogavero, non respondebitis mihi, neque dimittetis. Ex hoc tempore erit Filius hominis sedens a dextris virtutis Dei. Diaerunt autem omnes : Tu

Καὶ ἐξελθὼν ἔξω, ἐκλάυσει πικρῶς· Ἡσθίνησε κατὰ τὴν πρόρρησιν τοῦ Χριστοῦ ὁ Πέτρος, καὶ ἠρνήσατο τὸν Δεσπότην Χριστὸν οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ τρίς, καὶ ἐνώμοτον ἱποκρίτετο τὴν ἀρνησιν. Φησὶ γὰρ ὁ Ματθαῖος, ὅτι « Ἦρξάτο καταναθεματίζεσθαι, καὶ ὀμνέειν ὅτι Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον. » Τοσοῦτον δὲ ἄρα ὀπὸ τῆς δειλίας κατεσχέθη, ἐγκαταλειφθεὶς πρὸς μικρὸν διὰ τὴν θρασύτητα, ὡς ἂν παιδευθεὶς, τοῖς ἄλλοις συγγνώμων εἴη. Προπετιέστερος γὰρ ἦν, καὶ εἰ μὴ ἐντεῦθεν ἰσωφρονίσθη, αὐθαδῶς ἂν τὰ πολλὰ καὶ ἀσυγγνωμῶνως διήγεεν. Ἀλλὰ τότε γε τοσοῦτον ὀπὸ δειλίας κατεχώσθη, ὥστε οὐδὲ ἦσθετο τοῦ πνῶματος, εἰ μὴ ὁ Κύριος στραφείς, ἐνέβλεψεν αὐτῷ. Ὁ τῆς ἀγαθότητος ! ὅτι καὶ ἐν κατακρίσει ὦν, οὐκ ἡμίλει τῆς σωτηρίας τοῦ μαθητοῦ. Εἰκότως· καὶ γὰρ καὶ ἡ κατάκρισις αὐτῆ διὰ σωτηρίαν ἀνθρώπων αὐτῷ ἐκαρτερεῖτο. Ἠρνήσατο μὲν ὧν ὁ μαθητῆς πρῶτον· εἶτα ἀλέκτωρ ἐφώνησεν, καὶ αὐτὸς ἠρνήσατο ἄχρι καὶ τοῦ τρίτου· καὶ τότε ἐφώνησεν ἐκ δευτέρου πάλιν ὁ ἀλέκτερός. Ὅπως γὰρ ὁ Μάρκος ἀναγράφει λεπτότερόν τε καὶ ἄκριβέστερον, ταῦτα ἀναγραφάμενος οἶα παρὰ τοῦ Πέτρου μαθὼν· τούτου γὰρ καὶ μαθητῆς ἦν. Διδῶς τῷ Μίρκω ρηθέντα ὁ Λουκᾶς κατ' ἐπιδρομὴν εἶπεν, οὐκ ἀκριβολογησάμενος. Καὶ οὐκ ἴσθιν ἐναντίον ὀφθαλμοῦ τοῦ Λουκᾶς τῷ παρὰ τοῦ Μάρκου εἰρημένῳ. Καὶ γὰρ ὁ ἀλέκτωρ καθ' ἐκάστην ἀγωγὴν εἴωθε καὶ δις καὶ τρίς φωνεῖν. Ὁ τοίνυν Πέτρος τοσοῦτον ἐκαρῶθη ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας, ὥστε μὴδὲ ὀπὸ τῆς τοῦ ἀλέκτερος φωνῆς εἰς αἰσθησιν ἔλθειν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ φωνῆσαι τὸν ἀλέκτορα, πάλιν ἀρνήσασθαι, καὶ πάλιν ἄχρις οὗ τῷ τοῦ Ἰησοῦ ἀγαθῷ βλέμματι εἰς ὑπόμνησιν ἤχθη. « Καὶ ἐξελθὼν ἔξω, ἐκλάυσει πικρῶς. » Ἐξῆλθε μὲν γὰρ καὶ ὅτε τὸ πρῶτον ἠρνήσατο, ὡς ὁ Μάρκος φησὶν. Εἶτα εἰκόθῃ ἦν πάλιν αὐτὸν εἰσελθεῖν, ἵνα μὴ ὀφθαλμὸν ὑπόνοιαν, ὡς τοῦ Ἰησοῦ ὦν. Καὶ πάλιν εἰς αἰσθησιν ἔλθων, οὕτως ἤδη ἐξέρχεται καὶ κλαίει πικρῶς. Ἴνα γὰρ μὴ φανῆ τοῖς ἐν τῇ αὐλῇ, ἐξίσιν ἀποκριπτόμενος αὐτοῖς. Τινὲς δὲ, οὐκ οἶδ' ὅπως, ἀνόητον ἀπολογίαν ὑπὲρ τοῦ Πέτρου συντίθεισι, λέγοντες τολμηρῶς, ὅτι οὐκ ἠρνήσατο ὁ Πέτρος, ἀλλ' εἶπεν, ὅτι « Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον, » τουτέστι, Ψεῦδῶς ἄνθρωπον οὐκ οἶδα, ἀλλὰ Θεὸν ἄνθρωπον γενόμενον.

Ψεῦστην τε γὰρ ποιοῦσι τὸν Κύριον, καὶ τῇ ὑφῆ τοῦ συμβιβάσαι τὴν ἀκολουθίαν τῆς διηγῆσεως. Ἀλλὰ

« Καὶ οἱ ἄνδρες οἱ συνέχοντες τὸν Ἰησοῦν, ἐνέπαιζον αὐτῷ, δέροντες· καὶ περικαλύπτοντες αὐτὸν, αὐτοῦ τὸ πρόσωπον ἐτυπτον, καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν λέγοντες· Προφήτευσον, τίς ἐστὶν ὁ παῖσός σε ; καὶ ἕτερα πολλὰ βλασφημοῦντες εἰς αὐτὸν, ἔλεγον. Καὶ ὡς ἐγένετο ἡμέρα, συνήχθη τὸ πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ, καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ Γραμματεῖς ; καὶ ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν λέγοντες· Εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, εἰπέ ἡμῖν. Εἶπε δὲ αὐτοῖς· Ἐάν ὑμῖν εἶπω, οὐ μὴ πιστεύσητε· καὶ ἐάν ἐρωτήσω, οὐ μὴ ἀποκριθῆτέ μοι, ἢ ἀπολύσητε. Ἀπὸ τοῦ νῦν ἔσται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθήμενος ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Εἶπον γὰρ πάντες· Σὺ ὦν εἶ

ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; Ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔφη· Ὑμεῖς ἄ
λέγετε ὅτι ἐγὼ εἰμι. Οἱ δὲ εἶπον· Τί ἐτι χρεῖαν
ἔχομεν μαρτυρίας; αὐτὸς γὰρ ἠκούσαμεν ἐκ τοῦ
στόματος αὐτοῦ. Ὑβριστὰί τινες καὶ ἀκόλαστοι
ἦσαν οἱ ταῦτα ἐπάγοντες τῷ Ἰησοῦ. Ἄμα γὰρ τῆ
ἔδει καὶ τὸν διάβολον μηδὲ ἐν εἶδος κακίας; ἔλλιπειν,
ἀλλὰ πάντα κενώσει· ἵνα διὰ πάντων ἡ φύσις ἡμῶν
ἀγία εὐρεθῆσθε, νικήσῃ καὶ καταρράξῃ αὐτόν. Ἐπεὶ
γὰρ διὰ τοῦτο ἀνέλαβε τὴν φύσιν ἡμῶν ὁ Κύριος.
ἵνα τρανώσῃ αὐτὴν πρὸς πάσας τὰς τοῦ διαβόλου
μηχανάς. καὶ δείξῃ ὅτι καὶ ἐξ ἀρχῆς, εἰ ἔνηφεν ὁ
Ἄδάμ, οὐκ ἂν ἠτήθη· διὰ τοῦτο πασῶν τῶν εἰδῶν
τῆς τοῦ διαβόλου κακίας ἐπ' αὐτὴν χρομένων, ἀν-
έχεται· ἵν' οἱ μετὰ ταῦτα θαρρῶμεν, ὡς τῆς φύσεως
ἡμῶν ἐν Χριστῷ νικήσασθαι, καὶ μὴ πρὸς τι τῶν
δοκούντων ὑβριστικῶν ἢ ἀνιαρῶν ἀποδεικνῶμεν. Διὸ
καὶ καίρεται, καὶ παίσεται· καὶ ὁ τῶν προφητῶν Δε-
σπότης, ὡς ψευδοπροφήτης χλευάζεται. Τὸ γὰρ,
« Προφήτευσον ἡμῖν, τίς ἐστὶν ὁ παῖσας σε, » εἰς
τοῦτο φέρεται, χλευαζόντων αὐτόν ὡς πλάνον, καὶ
προφητεῖαν αὐτῷ περιάπτοντα. « Καὶ ὡς ἐγένετο
ἡμέρα· » τὰ γὰρ τῶν ἐμπαιγμῶν νυκτὸς ἐβλασφη-
μεῖτο παρὰ τῶν μεθυόντων ὑπηρετῶν· τὸ δὲ πρὸς
σουτέριον καὶ ἐντιμότερον μέρος ἐρωτῶσιν, εἰ αὐτὸς
ἐστὶν ὁ Χριστός. Ὁ ἐκ εἰδῶς τὰς διανοίας αὐτῶν,
καὶ ὅτι εἰ τοῖς ἔργοις οὐκ ἐπίστευσαν τοῖς μᾶλλον
παίθειν δυναμένοις, πῶς τοῖς λόγοις πιστεύσουσιν;
« Ἐάν ὑμῖν εἶπω, φησὶν, οὐ μὴ πιστεύσετε. » Εἰ
γὰρ ἐπιστεύετε λόγοις ἐμοῖς, τίς χρεῖα ἦν τοῦ νῦν
συνεδρίου; « Καὶ ἐάν ἐρωτήσω, οὐ μὴ ἀποκριθῆτε. »
Πολλάκις γὰρ ἐρωτηθέντες, ἀπεσιώπησαν, ὡς ἐπὶ
τοῦ βαπτίσματος, « Ἰωάννου, καὶ τοῦ, « Ἐἶπεν ὁ Κύ-
ριος ἑπὶ Κυρίου μου, » καὶ ἐπὶ τῆς συγκυπτούσης.
Ποῦ οὖν ἀκούσαντες, ἐπίστεύσατε; πότε δὲ ἐρωτώ-
μενοι, οὐκ ἐσιώπησατε; Διὰ τοῦτο μόνον φησὶ, ὅτι
ἀπὸ τοῦ νῦν καιρὸς, λόγων καὶ διδασκαλίας οὐκ ἔστιν
ὑμῖν περὶ τοῦ τίς εἰμι· εἰ γὰρ ἠθέλητε, ἔγνωτέ με
ἀπὸ τῶν γενομένων σημείων· χρίσεως δὲ καιρὸς
ἀπὸ τοῦ νῦν. Ὁψέσθε οὖν με τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου,
καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Δέον
οὖν πηῆσαι, οἱ δὲ μετὰ τοῦτον τὸν λόγον μᾶλλον
ἐλύττησαν, καὶ μανιωδῶς ἐρωτῶσι· « Σὺ οὖν εἰ ὁ
Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; » Ὁ δὲ μέσως πῶς καὶ εἰρωνικῶς
ἀποκρίνεται· « Ὑμεῖς τοῦτο λέγετε, ὅτι ἐγὼ εἰμι. »
Καὶ γὰρ καταφρόνει τῆς λύττης αὐτῶν, καὶ ἀποτη-
τως αὐτοῖς διελέγετο. Ἐντεῦθεν δὲ ὄηλον, ὅτι οἱ
ἀπειθεῖς οὐδὲν ὠφελοῦνται ἐκ τοῦ ἀποκαλύπτουσθαι
αὐτοῖς τὰ μυστικώτερα, ἀλλὰ μᾶλλον πλείω κατά-
κρισιν δέχονται. Διὸ καὶ ἀποκρύπτουσθαι πρὸς τοὺς
τοιούτους δεῖ· τοῦτο γὰρ μᾶλλον φιλανθρωπίας.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ τῆς ἀπαγωγῆς τοῦ Σωτῆρος πρὸς τὸν Πι-
λάτον. Περὶ παρ' Ἡρώδου ἐξουθενήσεως. Περὶ
τῶν κοκτομένων γυναικῶν. Περὶ τῆς σταυρώ-
σεως τοῦ Χριστοῦ. Περὶ τοῦ μετενοήσαντος
ληστοῦ. Περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ταφῆς.

« Καὶ ἀναστὰν ἅπαν τὸ πλῆθος αὐτῶν, ἤγαγον
αὐτὸν ἐπὶ τὸν Πιλάτον. Ἠρξάντο δὲ κατηγορεῖν

ergo es Filius Dei? Qui ait: Vos dicitis me esse.
At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimo-
nium? Ipsi enim audivimus ex ore ipsius. Convic-
tatores quidam et intemperantes fuere qui hæc
Jesu inferebant. Oportebat enim interim et diabo-
lum nullam malitiæ speciem relinquere, sed omnia
effundere, ut in omnibus natura nostra inventa
sancta vinceret ac deturbaret eum. Etenim quia
propter hoc naturam nostram suscepit Dominus,
ut roboraret eam contra omnes diaboli artes, et
ostendat quod si ab initio sobrius fuisset Adam,
neutiquam esset victus: Ideo omnes species diabo-
licæ malitiæ quæ in eum fundebantur, sustinebat,
ut nos qui sequimur eum, confidamus quod in
Christo natura nostra vicerit, et ne formidemus ad
ullum opprobrium vel triste. Idcirco et percussit,
et illuditur: prophetarumque ipse Dominus, quasi
pseudopropheta irridetur. Nam « Vaticinare nobis,
quis est qui te percussit, » extendit, ut illum sub-
sannarent, et dicerent impostorem, qui seipsum
prophetam fecisset. « Et ut factus est dies, » nocte
enim ab ebris ministris illusus et blasphematus
est, seniores et dignitate præstantiores interrogant
eum, num ipse sit Christus. At ipse cogitationes
eorum sciens, et quod, si operibus non credidissent
ad persuadendum efficacioribus²², quomodo ergo
verbis suis crederent? inquit: « Si dixero vobis,
non credetis. » Si enim crederetis verbis meis, quid
opus erat concilio²³? « Sin interrogavero, non
respondebitis. » Sæpius enim antea interrogati silu-
erunt, ut de baptismo Joannis, et de hoc dicto
prophætæ, « Dixit Dominus Domino meo: » et de
muliere incurvata²⁴. Ubi igitur me audito credi-
distis²⁵? Quando autem interrogati non siluistis?
Propterea hoc dico, quod ex hoc tempore non est
tempus sermonum et doctrinæ de hoc, quis sim.
Si enim voluissetis, cognitus essem vobis ex signis
et miraculis. Judicii autem tempus est ex hoc tem-
pore. Videbitis igitur me Filium hominis sedentem
a dextris virtutis Dei. Cum igitur debuissent metu
trepidare, illi his auditis majori rabie concitati,
perinde ac insani interrogant: « Tu igitur es Filius
Dei? » Verum ipse medio quodam modo et ironice
respondet: « Vos hoc dicitis quod ego sim. » Ete-
nim despiciebat insaniam eorum, et intrepide eis
loquebatur. Hinc autem manifestum est quod ino-
bedientes nullam utilitatem percipiunt cum eis re-
velantur mysteria, sed majorem condemnationem
accipiunt. Ideo illis occultanda **480** sunt. Nam
hoc majoris est misericordiæ.

CAPUT XXIII.

Quomodo ductus est ad Pilatum. De contempto Jesu
ab Herode. De lugentibus mulieribus. De cruci-
fixione Christi. De latrone resipiscente. De sepul-
tura Christi.

VERS. 1-5. « Et surgens universa multitudo eorum
duxit illum ad Pilatum. Cœperunt autem illum ac-

²² Matth. xi. ²³ Matth. xxi. ²⁴ Psal. cix, 4. ²⁵ Luc. xiii.

nibus, ne forte ab illis vincantur. Hoc enim signi-
ficat non intrare in tentationem, hoc est, non ab-
sorberi a tentatione, neque in illius potestate fieri.
Vel etiam simpliciter 476 jubet nos orare ut no-
stra sint serena, et ne in difficultatem quamdam
incidamus. Dæmoniacum enim est et arrogantia
plenum, in pericula semetipsum injicere. Quomodo
igitur dicit Jacobus: « Omne gaudium existimate cum
incideritis in varias tentationes? » Et quid hoc?
Num contraria nos dicimus? En igitur Jacobus non
dixit, Injicite vosipsos, at, « Cum incideritis, » ne
collabamini, sed « on ne gaudium existimate, » et
quod non erat antea volitam, volitum facite. Melius
quidem fuerat si non venissent: verum cum vene-
runt, que utilitas fuerit inatili mœnore confici? Or-
gende igitur mihi ubi expresse præcipiatur oran-
dum ut cadas in tentationem? Verum non poteris.
Cæterum scio duplex genus esse tentationum, et
quod quidam intelligunt, orandum quidem esse ne
ingrediamur in tentationem, hoc est, in eam qua
anima nostra vincitur, scilicet in tentationem libi-
dinis vel iræ: omne autem gaudium existimandum,
cupi in corporalem afflictionem et tentationem intei-
dimus: quanto enim externus homo corrumpitur
tanto et internus renouatur. Scio quidem hæc, sed
veriora arbitror quæ præsentis scopo viciniora sunt.
καὶς κακώσσει καὶ πειρασμοῖς περιπέτουμεν ὅσῳ
καινοῦται. Οὐδαμὲν οὖν ταῦτα, ἀλλὰ τὰ ἀληθέστερα

VERS. 47-55. « Adhuc autem eo loquente, ecce
turba, et qui vocabatur Judas, unus e duodecim,
antecebat eos, et appropinquavit Jesu, ut oscula-
retur eum. Jesus autem dixit illi: Juda, osculo Fi-
lium hominis prodis? Videntes autem hi qui circa
ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domi-
ne, percutiemusne gladio? Et percussit unus ex illis
servum principis sacerdotum, et amputavit auricu-
lam ejus dextram. Respondens autem Jesus ait:
Sinite hucusque. Et cum tetigisset auriculam ejus,
sanavit eum. Dixit autem Jesus ad eos qui vene-
rant ad se, principes sacerdotum ac magistras-
tus templi et seniores: Quasi ad latronem exi-
stis cum gladiis et fustibus? cum quotidie vobiscum
fuerim in temp'ore, non extendistis manus in me:
sed hæc est hora illa vestra, et potestas tenebrarum. »
Osculum Judas dedit, quod his qui invadebant,
signum esset; at non a longe monstravit, ut non
deciperentur nocte: quia et cum facibus et lucernis
advenerant, ne latere possit Jesus. Quid igitur Domi-
nus? Accedit ad hostile illud osculum: fulmina autem
tam dolosum et ingratum subito extinguere negle-
xerunt, docente nos Salvatore per illa patientiam. Re-
prehendit autem solum: « Juda osculo prodis? » Non
erubescis hoc proditiōnis genus? Mises amico am-
plexui inimici opus, proditiōnem? Sed et quem prodis?
Filium hominis, hoc est, mansuetum, lenem, morige-
num, propter te factum hominem, cum Deus sit? Hæc
dicebat, usque sub extremam horam fovens illum

ἔστι, Κύριε, ἡ ἰσχύς. Σὺ γὰρ ἰσχυσας κατὰ τοῦ θα-
νάτου, καὶ τοῦ ἔθου, ἐλευθερώσαι τὸ γένος τῶν ἀνθρώ-
πων. Ταῦτα μὲν οὕτως. Αὐτὸς δὲ τοὺς μαθητὰς εὐ-
ρῶν κοιμωμένους, ἐνείδίξει τε ἄμα, καὶ παραινεῖ ἐν
πειρασμοῖς προσεύχεσθαι, ὥστε μὴ νικηθῆναι ὑπὸ
τούτων. Τοῦτο γὰρ τὸ, « Μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν, »
τουτέστι, τὸ μὴ καταποθῆναι ὑπὸ τοῦ πειρασμοῦ,
μηδὲ εἶναι τῆς αὐτοῦ ἐπικρατείας γενέσθαι. Ἡ καὶ
ἀπλῶς κελεύει ἡμᾶς εὐχεσθαι, ἵνα ἐν γαλήνῃ ὡς τὰ
ἡμέτερα, καὶ μὴ περιπέσωμέν τινι τῶν δυσχερῶν·
δαίμονιώδες γὰρ τὸ ἐπιβρίπτειν ἑαυτοὺς εἰς πειρα-
σμούς, καὶ ἀλαζονικῶς. Πῶς οὖν φησιν ὁ Ἰάκωβος,
ὅτι « Πίσαν χαρὰν ἠγάσασθε, ὅταν πειρασμοῖς περι-
πέτῃτε ποικίλοις; » Καὶ τί τοῦτο; μὴ γὰρ ἡμεῖς ἐναν-
τία λέγομεν; Ἰδοὺ γοῦν καὶ Ἰάκωβος οὐκ εἶπεν, ὅτι
B Ἐπιβρίπτειτε ἑαυτοὺς, ἀλλ', « Ὅταν περιπέτῃτε, »
μὴ καταπέτῃτε, ἀλλὰ « πίσαν χαρὰν ἠγάσασθε, »
καὶ τὸ τέως ἀβούλητον ποιήσατε βουλευτόν. Κρεῖτ-
τον γὰρ, εἰ μὴ ἦλλον· ἐπεὶ δὲ ἦλλον, τί δεῖ ἀνόνητα
λυπεῖσθαι; Δεῖξον οὖν μοι βῆτως προσταττόμενον τὸ,
Εὐχεσθε εἰς πειρασμούς ἁμπεσῖν. Ἄλλ' οὐκ ἂν
ἔχοις. Οἶδα δὲ ὅτι διττὸν τὸ εἶδος τῶν πειρασμῶν,
καὶ ὅτι τινὲς νοοῦσι, μὴ εἰσερχέσθαι μὲν εἰς πειρα-
σμὸν διὲν εὐχεσθαι, τουτέστιν, εἰς τὸν τὴν ψυχὴν
ἠτῶντα, ἦγον εἰς πορνεία; πειρασμὸν, εἰς θυμῷ
πειρασμὸν· πῶσαν δὲ χαρὰν ἠγέσθαι, ὅταν σωματι-
γὰρ ὁ ἔξω ἀνθρώπος φθίρεται, τοσοῦτ' ὁ ἔσω ἀνα-
προκρίνω, καὶ τὰ τῷ παρόντι σκοπῷ προσφεύεταρ.

C « Ἐτι δὲ αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ ἔχλο; καὶ ὁ λεγόμε-
νος Ἰούδας, εἰς τῶν δώδεκα, προήρχετο αὐτῶν, καὶ
ἠγγισε τῷ Ἰησοῦ φιλεῖν αὐτόν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν
αὐτῷ· Ἰούδα, φιλήματι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου
παροδῶς; Ἰδόντες δὲ οἱ περὶ αὐτόν τὸ ἰσόμενον,
εἶπον αὐτῷ· Κύριε, εἰ πατέξομεν ἐν μαχαίρῃ; Καὶ
ἐπάταξεν εἰς τοὺς ἐξ αὐτῶν τὸν δεῦλον τοῦ ἀρχιερέως,
καὶ ἀπέλεν αὐτοῦ τὸ οὖς τὸ δεξιόν. Ἀποκριθεὶς δὲ
ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· Ἔατε ἕως τούτου. Καὶ ἀψάμενος
τοῦ ὠτίου αὐτοῦ, ἔασατο αὐτόν. Εἶπε δὲ ὁ Ἰησοῦς
πρὸς τοὺς παραγενομένους ἐπ' αὐτόν ἀρχιερεῖς καὶ
στρατηγούς τοῦ ἱεροῦ καὶ πρεσβυτέρους· Ὡ; ἐπὶ
ληστῆν ἐξεληλύθατε μετὰ μαχαίρων καὶ ξύλων;
Καθημέραν ὄντος μου μετ' ὑμῶν ἐν τῷ ἱερῷ, οὐκ
ἐξετείνατε τὰς χεῖρας ἐπ' ἐμὲ, ἀλλ' αὐτὴ ὑμῶν ἐστὶν
ἡ ὥρα καὶ ἐξουσία τοῦ σκότους. » Φίλημα Ἰούδας
δέδωκε σύνθημα τοῖς ἐκτοῦσιν, ἀλλ' οὐ μακρόθεν
ὑπέδειξεν, ἵνα μὴ διαψευσθῶσιν νυκτὸς οὐσης· ἐπεὶ
καὶ τοῦ μὴ λαθεῖν τὸν Ἰησοῦν ἔνεκεν, μετὰ φανῶν
καὶ λαμπάδων ἦκουσι. Τί οὖν ὁ Κύριος; Προσίστα-
τοῦτο τὸ ἐχθρὸν φίλημα. Οἱ κεραινοὶ δὲ ἡμέλιου ἐπὶ
τὴν ἀχάριστον καὶ ὀλίγον, διδάσκοντες ἡμᾶς τὴν
ἀνεξικακίαν ἐν τοῖς τοιοῦτοις τοῦ Σωτῆρος. Ὁνε-
ιδίξει δὲ μόνον· « Ἰούδα, φιλήματι παροδῶς; » οὐδὲ
αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς παροδοσίας αἰσχύνῃ; φίλου ἀπασμαῖ,
ἐχθροῦ ἔργον τὴν παροδοσίαν μιγνύεις; Ἀλλὰ καὶ
τίνα παροδῶς; τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τουτέστι, τὸν
ἡμέρον, τὸν πρῶτον, τὸν συγκαταθετικόν, τὸν ὁὐκ εἰς
ἐνανθρωπήσαντα· καὶ ταῦτα τῶν ὄντων; Ταῦτα δὲ

¹¹ Jacob. 1, 2.

ἔλεγε, ἄχρι τῆς ἑσχάτης ὥρας περικαϊόμενος αὐτοῦ. Αὐτὸ καὶ οὐδὲ ὕβρισεν, οὐδὲ εἶπεν· Ἀπάνθρωπε καὶ ἀγνομονίστατε, ἀλλ', « Ἰούδα, » τῷ κυρίῳ αὐτοῦ ὄνυματι ἀνακαλούμενος αὐτόν. Καὶ οὐδ' ἂν προσωπεύδισεν, εἰ μὴ καὶ τοῦτο εἰς βέλτωσιν αὐτοῦ ἦν, εἴπερ ἐβούλετο. Ἰνα γὰρ μὴ δόξῃ λαθεῖν, ἀλλ' ἐπιγνοῦς κἀν τότε τὸν Δεσπότην, ὡς πάντα εἰδὼτα, προσπέσῃ, καὶ μεταγῆφ, τοῦτου ἕνεκεν καὶ τοῦτο ἐποίησεν. καὶ ὀνειδίξειν ἔδοξεν. Ἡδὲ μὲν γὰρ αὐτόν, ὅτι ἀδιόρθωτός ἐστιν, ἀλλ' οὖν τὸ αὐτοῦ ἐποίει· ὡσπερ οὖν καὶ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ ἐν τῇ Παλαιᾷ ποιεῖ· εἰδὼς μὴ ἀκούσοντας τοὺς Ἑβραίους, ὅμως ἀποστέλλει τοὺς προφήτας· ἕνα δὲ καὶ ἡμᾶς τοῦτο αὐτὸ διδάσκων, ἵνα μὴ ἐκκακῶμεν τοὺς πταίνοντας διορθούμενοι. Ζηλοῦσι δὲ οἱ μαθηταί, καὶ μαχαίρας ἀνασύρονται. Πόθεν δὲ ταύτας εἶχον; Τὸ ἀρνίον θύσαντες, καὶ ἀπὸ τραπέζης ἐξήληθότες, εἰκότως εἶχον ταύτας. Ἐπιτιμᾶται δὲ ὁ θερμὸς Πέτρος, ὡς παρὰ τὸν σκοπὸν τοῦ Κυρίου ζήλω χρησάμενος. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι ἐρωτῶσιν· « Εἰ πατάξομεν; αὐτὸς δὲ οὐ περιμένει προτροπὴν· οὕτω πανταχοῦ ζέων ἦν ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου. Πατάσσει δὲ τὸν δούλον τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἀφαιρεῖ αὐτοῦ τὸ οὖς τὸ δεξιόν. Οὐ τυχαίως τοῦτο, ἀλλὰ σύμβολον ὅν τοῦ τοῦς τότε ἀρχιερεῖς ἄπαντας δούλους γενέσθαι, καὶ ἀπολέσαι τὴν δεξιὰν ἀκοήν. Εἰ γὰρ ἤκουον Μωσέως, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. Ἰησοῦς δὲ τὸ ὠτίον ἀποκαθίστησι· πρέπει γὰρ τῇ μεγάλῃ τοῦ λόγου δυνάμει τὸ τοὺς παρακούοντας ἴσθαι, καὶ προστιθέναι αὐτοῖς ὠτίον εἰς τὸ ἀκούειν. Θαυματουργεῖ τοίνυν ὁ Ἰησοῦς, διὰ τοῦ φαινομένου τοῦτου ἐπὶ τῷ ὠτίῳ θαύματος τὴν ἀνεξικακίαν αὐτοῦ δεικνύων, καὶ διὰ τοῦν τοῦ θαύματος ἐνάγων αὐτοῦ εἰς τὸ ἀπέχεσθαι τῆς μανίας. Λέγει δὲ πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ στρατηγούς τοῦ ἱεροῦ, ταυτέστι, τοὺς ταξέωτας, τοὺς ἐπὶ τῷ ἐκτάσσειν τεταγμένους τὰς ἱερατικὰς ἀπαιτήσεις, ἧ καὶ τοὺς πεπιστευμένους τὰ τῆς ἐποικοδομῆς τοῦ ἱεροῦ καὶ ἐπισκευῆς ἔργα στρατηγούς ὀνομάζει. Φησὶν οὖν πρὸς τοῦτους· Καθημέραν ἐν τῷ ἱερῷ ἐδίδασκον, καὶ οὐκ ἠελησάτε με σι λαθεῖν, καὶ νῦν ληστρικῶς ἐπήλθετε. Ἄλλ' ὅντως νυκτὸς ἔργοις ἐπιχειρεῖτε, καὶ ἡ ἐξουσία ὑμῶν τοῦ σάτα οὐκ εἰσὶν ὑμῖν, καὶ τῷ ῥῳφ ᾧ ἐπεδόλλασθε,

« Συλλαβόντες δὲ αὐτόν· ἄγον, καὶ εἰσῆγαγον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀρχιερέως. Οὐ δὲ Πέτρος ἠκολούθει μακρόθεν. Ἀψάντων δὲ πῦρ ἐν μέσῳ τῆς αὐλῆς, καὶ συγκαθισάντων αὐτῶν, ἐκάθητο ὁ Πέτρος ἐν μέσῳ αὐτῶν. Ἰδούσα δὲ αὐτόν παιδίσκη τις καθήμενον πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἀτενίσασα αὐτῷ, εἶπε· Καὶ οὗτος σὺν αὐτῷ ἦν. Ὁ δὲ ἠρησάτο αὐτόν λέγων· Γύναι, οὐκ εἶδα αὐτόν. Καὶ μετὰ βραχύ ἕτερος ἰδὼν αὐτόν εἶπε· Καὶ σὺ ἐξ αὐτῶν εἶ. Ὁ δὲ Πέτρος εἶπεν· Ἄνθρωπε, τί καὶ εἰμί. Καὶ διαστάσης ὡσεὶ ὥρας μίαις, ἄλλος τις διουχυρίζετο λέγων· Ἐπ' ἀληθείας, καὶ οὗτος μετ' αὐτοῦ ἦν· καὶ γὰρ Γαλιλαῖός ἐστιν. Εἶπε δὲ ὁ Πέτρος· Ἄνθρωπε, οὐκ εἶδα ὃ λέγεις. Καὶ παραχρῆμα εἰς λαλοῦντος αὐτοῦ, ἐφώνησεν ὁ ἀλέκτωρ. Καὶ στραφεὶς ὁ Κύριος ἐνέβλεψε τῷ Πέτρῳ, καὶ ὑπεμνήσθη ὁ Πέτρος τοῦ λόγου τοῦ Κυρίου, ὡς εἶπεν αὐτῷ, ὅτι Πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, ἀρνήσῃ με τρίς.

et idcirco non prosecutus est convitiis, neque dixit.

477 O inhumane et ingrattissime, sed, « Juda, » proprio eum nomine compellans : neque gravius simul arguisset, nisi et hoc ei cessasset in melius, si quidem voluisset. Etenim ne putaret esse occultum, sed notum Domino, et vel tunc ante omnia scientem procumberet et pœniteret, hoc fecit, et visus est eum confundere. Et sciebat quidem illum inemendabilem, faciebat tamen interim quod suum, quemadmodum et Pater ejus in Veteri faciebat; sciens enim Judæos non audituros, mittebat prophetas. Interea et nos idem docet, ut ne correcturi lapsos, deficiamus et laboribus cedamus. Porro discipuli zelo flagrantes, etiam gladios extimunt. Unde autem illos habebant? Agnum immolarant, et a mensa exierant. At arguitur Petrus, qui præter scopum Domini zelo usus esset. Alii etenim interrogant, « Num percutiemus? » Ipse autem non expectat præceptum. Ita semper fervebat pro Magistro. Percutit autem servum pontificis, et amputat aurem ejus dextram. Neque hoc fortuito contigit, sed signum hoc erat, Pontifices qui tunc erant, omnes uturos servos, et perdituros auriculam dextram. Et cum si Mosem audivissent, Dominum gloriæ nunquam crucifixissent. Verum Jesus auriculam restituit. Necesse enim virtutem Verbi sanare inobedientes, et apponere eis auriculam ut audiant. Jesus itaque manifestum miraculum facit, et auriculam sanans, miraculo patientiam suam ostendens, et per miraculum inducens eos ut ab insania absistant. Dicit autem ad principes sacerdotum, et ad magistratus templi. Στρατηγοὶ et ædiles dicebantur, qui constituti erant ad exquirenda ea quæ ad templi usum exigebantur, vel qui præfecti erant ædificio et constructioni templi. Ad hos igitur dicit : Quotidie docebam in templo, et nolulistis me comprehendere, et nunc quasi latrones invaditis : sed revera noctis attentatis opera, et potestas vestra tenebrarum est : atque idcirco hanc horam observatis, quæ convenit vobis et operi, quo me invaditis.

σκότους ἐστί· καὶ διὰ τοῦτο τοιαύτην ὥραν ἐπετροφ-

Vers. 54-62 « Comprehensum autem eum duxerunt, et induxerunt in domum principis sacerdotum. Petrus vero sequebatur eum. Cum autem accendissent ignem in medio aulæ, atque una consedisent, sedit et Petrus inter illos. Quem cum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, defixis in illum oculis, dixit : Et hic cum illo erat. At ille abnegavit eum, dicens : Mulier, non novi illum. Et post pusillum alius videns eum dixit, Et tu de illis es. Petrus vero ait : Homo, non sum. Et intervallo interjecto fere horæ unius, alius quidam affirmabat, dicens : Vere et hic cum illo erat, nam et Galilæus est. Et ait Petrus : Homo, nescio quid dicas. Et conversus Dominus intuentis est Petrum, **478** et recordatus est Petrus verbi Domini, quomodo dixerat ipsi, Priusquam gallus cecinerit, ter me negabis. Et

egressus foras Petrus flevit amare. » Infirmus fuit Petrus juxta prædictionem Christi, et negavit Dominum non semel, sed ter, et cum juramento fecit negationem. Dicit enim Matthæus, quod « Cœperit de testari et jurare quod nesciebat hominem. » In tantum malum metu correptus, et parum a Domino derelictus propter temeritatem pervenit, ut doceatur quod ad dandam alijs veniam et ipse facilis sit. Pertinacior enim erat : et nisi sic fuisset correctus, alijs veniam non dedisset, manens in sua morositate. Porro tunc usque adeo metu confusus est, ut ruinam non sensisset, nisi Dominus respexisset eum. O bonitatem ! Etiam si condemnaretur, non neglexit discipuli salutem. Merito. Nam et condemnatio ista propter salutem hominum ab ipso tolerabatur. Itaque negavit quidem primum discipulus : deinde gal-
lus cecinit : et iterum negavit, usque dum tertio negasset, et tunc secundo iterum cecinit. Sic enim Marcus scripsit manifestius et evidentius, quasi a Petro eductus : illius enim discipulus erat. Proinde dictum a Marco, Lucas per transcursum dixit, non exactiori sermone : nec est contrarium quod dicit Lucas, ei quod a Marco dictum. Nam gallus solet et bis et ter canere singulis motibus. Quippe usque adeo Petrus ab humana infirmitate gravatus est, ut neque galli cantum sentiret ; sed postquam gallus cecinit, iterum atque iterum negavit, donec Jesus benigno suo vultu ipsum recordari faceret sui dicti.

« Egressus foras, flevit amare. » Nam et egressus est cum primum negasset, ut Marcus inquit. Deinde probabile, illum iterum ingressum, ne daret suspicionem quod familiaris esset Jesu. Et iterum cum recordatus esset, exit et flet amare. Ut ne videretur ab his qui in atrio erant, exit occultans se ab illis. Quidam autem nescio quam stultam pro Petro defensionem componunt, dicentes audacter quod non negaverit Petrus, sed dixerit, « Nescio hominem, » hoc est, nescio purum hominem, sed Deum hominem factum. Horum autem insipiens argumentum alijs relinquamus. Mendacem enim faciunt Dominum, et adversantur contextui Evangelii, nulloque modo facere poterunt ut cohæreat consequentia narrationis, sed et Petrus quare flevit, si non negavit ?

Τούτον δὲ τὸν ἀνόητον ἐλεγχον ἄλλοις παρήσομεν. Εὐαγγελίου ἐναντιοῦνται· καὶ οὐδὲ δυνήσονται ὁλοῶς καὶ ὁ Πέτρος διατὶ ἐκλάυσεν, εἰ μὴ ἠρνήσατο ;

Vers. 62-71. « Et viii qui tenebant Jesum, illudebant ei, cedentes. Et cum circumtexissent eum, percutiebant faciem ejus, et interrogabant eum, dicentes : Vaticinare, quis est ille qui te percussit ? Et alia multa conviciantes dicebant in eum. Et ut factus est dies, convenerunt seniores p'ebis, et principes sacerdotum et Scribæ, et duxerunt illum in concilium suum, dicentes :

479 Num tu es ille Christus ? dic nobis. Et ait illis : Si vobis dixerō, non creditis : quod si etiam interrogavero, non respondebitis mihi, neque dimittetis. Ex hoc tempore erit Filius hominis sedens a dextris virtutis Dei. Dixerunt autem omnes : Tu

Καὶ ἐξελθὼν ἔξω, ἐκλάυσε πικρῶς· Ἡσθίνησε κατὰ τὴν πρόβρῃσιν τοῦ Χριστοῦ ὁ Πέτρος, καὶ ἠρνήσατο τὸν δεσπότην Χριστὸν οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ τρίς, καὶ ἐνώμιστον ἐποίηστο τὴν ἀρνήσιν. Φησὶ γὰρ ὁ Ματθαῖος, ὅτι « Ἦρξάτο καταναθεματίζειν, καὶ ὀμνύειν ὅτι Οὐκ οἶδα τὸν ἀνθρώπον. » Τοσοῦτον δὲ ἄρα ὀπὲ τῆς δουλίας κατασχέθη, ἐγκαταλειφθεὶς πρὸς μικρὸν διὰ τὴν θρασύτητα, ὡς ἂν παιδευθεὶς, τοῖς ἄλλοις συγγνώμων εἴη. Προκετίστερος γὰρ ἦν, καὶ εἰ μὴ ἐντεῦθεν ἰσωφρονίσθη, αὐθαδῶς ἂν τὰ πολλὰ καὶ ἀσυγγνωμῶνως διήγεεν. Ἀλλὰ τότε γε τοσοῦτον ὀπὲ δουλίας καταχώσθη, ὥστε οὐδὲ ἤσθετο τοῦ πτώματος, εἰ μὴ ὁ Κύριος στραφείς, ἐνέδωκεν αὐτῷ. Ὁ τῆς ἀγαθότητος ! ὅτι καὶ ἐν κατακρίσει ὦν, οὐκ ἠμίλει τῆς σωτηρίας τοῦ μαθητοῦ. Εἰκότως· καὶ γὰρ καὶ

ἢ κατὰ κρίσει αὐτῆ διὰ σωτηρίαν ἀνθρώπων αὐτῷ ἐκαρτερεῖτο. Ἠρνήσατο μὲν οὖν ὁ μαθητῆς πρῶτον· εἶτα ἀλέκτωρ ἐφώνησεν, καὶ αὐτὸς ἠρνήσατο ἄχρι καὶ τοῦ τρίτου· καὶ τότε ἐφώνησεν ἐκ δευτέρου πάλιν ὁ ἀλέκτερός. Οὕτω γὰρ ὁ Μάρκος ἀναγράφει λεπτότερόν τε καὶ ἀκριβέστερον, ταῦτα ἀναγραφάμενος οἷα παρὰ τοῦ Πέτρου μαθὼν· τοῦτου γὰρ καὶ μαθητῆς ἦν. Διὸ ὡς τῷ Μίρκω ρηθέντα ὁ Λουκᾶς κατ' ἐπιδρομὴν εἶπεν, οὐκ ἀκριβολογησάμενος. Καὶ οὐκ ἔστιν ἐναντίον ὀφθαλμοῦ ὁ Λουκᾶς τῷ παρὰ τοῦ Μάρκου εἰρημένῳ. Καὶ γὰρ ὁ ἀλέκτωρ καθ' ἐκάστην ἀγωγὴν εἶωθε καὶ δις καὶ τρίς φωνᾶν. Ὁ τοίνυν Πέτρος τοσοῦτον ἐκαρῶθη ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας, ὥστε μὴδὲ ὀπὲ τῆς τοῦ ἀλέκτορος φωνῆς εἰς αἴσθησιν ἔλθειν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ φωνῆσαι τὸν ἀλέκτορα, πάλιν ἀρνήσασθαι, καὶ πάλιν ἄχρις οὗ τῷ τοῦ Ἰησοῦ ἀγαθῷ βλέμματι εἰς ὑπόμνησιν ἤχθη. « Καὶ ἐξελθὼν ἔξω, ἐκλάυσε πικρῶς. » Ἐξῆλθε μὲν γὰρ καὶ ὅτε τὸ πρῶτον ἠρνήσατο, ὡς ὁ Μάρκος φησὶν. Εἶτα εἰκότως ἦν πάλιν αὐτὸν εἰσελθεῖν, ἵνα μὴ ὀφ' ἄλλο ὑπόνοιαν, ὡς τοῦ Ἰησοῦ ὦν. Καὶ πάλιν εἰς αἴσθησιν ἔλθων, οὕτως ἤδη ἐξέρχεται καὶ κλαίει πικρῶς. Ἴνα γὰρ μὴ φανῆ τοῖς ἐν τῇ αὐλῇ, ἔξεστιν ἀποκριπτόμενος αὐτοῖς. Τινὲς δὲ, οὐκ οἶδ' ὅπως, ἀνόητον ἀπολογίαν ὑπὲρ τοῦ Πέτρου συντιθέασιν, λέγοντες τοιμηρῶς, ὅτι οὐκ ἠρνήσατο ὁ Πέτρος, ἀλλ' εἶπεν, ὅτι « Οὐκ οἶδα τὸν ἀνθρώπον, » τούτέστι, Ψιλὸν ἀνθρώπον οὐκ οἶδα, ἀλλὰ θεὸν ἀνθρώπον γενόμενον.

Ψεύστην τε γὰρ ποιοῦσι τὸν Κύριον, καὶ τῇ ὑφῆ τοῦ συμβιβάσαι τὴν ἀκολουθίαν τῆς διηγήσεως. Ἀλλὰ

« Καὶ οἱ ἄνδρες οἱ συνέχοντες τὸν Ἰησοῦν, ἐνέπιζον αὐτῷ, δέροντες· καὶ περικαλύπτοντες αὐτὸν, αὐτοῦ τὸ πρόσωπον ἐτυπνον, καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν λέγοντες· Προφήτευσον, τίς ἐστὶν ὁ παῖσας σε ; καὶ ἕτερα πολλὰ βλασφημοῦντες εἰς αὐτὸν, ἔλεγον. Καὶ ὡς ἐγένετο ἡμέρα, συνήχθη τὸ πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ, καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ γραμματεῖς ; καὶ ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν λέγοντες· Εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, εἰπέ ἡμῖν. Εἶπε δὲ αὐτοῖς· Ἐάν ὑμῖν εἶπω, οὐ μὴ πιστεύσητε· καὶ ἐάν ἐρωτήσω, οὐ μὴ ἀποκριθῆτέ μοι, ἢ ἀπολύσητε. Ἀπὸ τοῦ νῦν ἔσται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθήμενος ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Εἶπον γὰρ πάντες· Σὺ ὦν εἶ

ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; Ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔφη· Ὑμεῖς ἄ
λέγετε ὅτι ἐγὼ εἰμι. Οἱ δὲ εἶπον· Τί ἐτι χρεῖαν
ἔχομεν μαρτυρίας; αὐτοὶ γὰρ ἤκούσαμεν ἐκ τοῦ
στόματος αὐτοῦ. Ὑβρισταὶ τινες καὶ ἀκόλαστοι
ἦσαν οἱ ταῦτα ἐπάγοντες τῷ Ἰησοῦ. Ἄμα γὰρ τὸ
ἔδει καὶ τὸν διάβολον μηδὲ ἐν εἶδος κακίας ἔλλειπειν,
ἀλλὰ πάντα κενώσαι· ἵνα διὰ πάντων ἡ φύσις ἡμῶν
ἀγία εὐριθείσῃ, νικήσῃ καὶ καταβράξῃ αὐτόν. Ἐπεὶ
γὰρ διὰ τοῦτο ἀνέλαβε τὴν φύσιν ἡμῶν ὁ Κύριος,
ἵνα τρανώσῃ αὐτὴν πρὸς πάσας τὰς τοῦ διαβόλου
μηχανάς, καὶ δείξῃ ὅτι καὶ ἐξ ἀρχῆς, εἰ ἐνησεν ὁ
Ἀδάμ, οὐκ ἂν ἠτήθη· διὰ τοῦτο πασῶν τῶν εἰδῶν
τῆς τοῦ διαβόλου κακίας ἐπ' αὐτὸν χρομένων, ἀν-
έχεται· ἵν' οἱ μετὰ ταῦτα θαρβύωμεν, ὡς τῆς φύσεως
ἡμῶν ἐν Χριστῷ νικήσασθαι, καὶ μὴ πρὸς τι τῶν
δοκούντων ὕβριστικῶν ἢ ἀναιρῶν ἀποδειλιώμεν. Διδ
καὶ καλεῖται, καὶ παίστα· καὶ ὁ τῶν προφητῶν Δε-
σπότης, ὡς ψευδοπροφήτης χλευάζεται. Τὸ γὰρ,
« Προφήτευσον ἡμῖν, τίς ἐστὶν ὁ παίστας σε, » εἰς
τοῦτο φέρεται, χλευαζόντων αὐτόν ὡς πλανόν, καὶ
προφητεῖαν ἑαυτῷ περιάπτοντα. « Καὶ ὡς ἐγένετο
ἡμέρα· » τὰ γὰρ τῶν ἐμπαιγμῶν νυκτὸς ἐβλασφη-
μεῖτο παρὰ τῶν μεθύοντων ὑπηρέτων· τὸ δὲ πρὸς
δοξότεριον καὶ ἐντιμότερον μέρος ἐρωτῶσιν, εἰ αὐτὸς
ἐστὶν ὁ Χριστός. Ὁ δὲ εἰδὼς τὰς διανοίας αὐτῶν,
καὶ ὅτι εἰ τοῖς ἔργοις οὐκ ἐπίστευσαν τοῖς μᾶλλον
παίθειν δυναμένοις, πῶς τοῖς λόγοις πιστεύσουσιν;
« Ἐάν ὑμῖν εἶπω, φησὶν, οὐ μὴ πιστεύσετε. » Εἰ
γὰρ ἐπιστεύετε λόγοις ἐμοῖς, τίς χρεῖα ἦν τοῦ νῦν
συνεδρίου; « Καὶ ἐάν ἐρωτήσω, οὐ μὴ ἀποκριθῆτε. »
Πολλὰκι γὰρ ἐρωτηθέντες, ἀπεσιώπησαν, ὡς ἐπὶ
τοῦ βαπτίσματος; Ἰωάννου, καὶ τοῦ, « Ἐλεπεν ὁ Κύ-
ριος ἔμπ Κυριῶν μου, » καὶ ἐπὶ τῆς συγχυπτοῦσης.
Ποῦ οὖν ἀκούσαντες, ἐπιστεύσατε; πότε δὲ ἐρωτώ-
μενοι, οὐκ ἐσιώπησατε; Διὰ τοῦτο μόνον φησὶ, ὅτι
ἀπὸ τοῦ νῦν καιρὸς, λόγων καὶ διδασκαλίας οὐκ ἐστιν
ὑμῖν περὶ τοῦ τίς εἰμι· εἰ γὰρ ἠθέλετε, ἔγνωτέ με
ἀπὸ τῶν γενομένων σημείων· χριστέως δὲ καιρὸς
ἀπὸ τοῦ νῦν. Ὁψεσθε οὖν με τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου,
καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Δέον
οὖν πηξῆσαι, οἱ δὲ μετὰ τοῦτον τὸν λόγον μᾶλλον
ἐλύττησαν, καὶ μανιωδῶς ἐρωτῶσι· « Σὺ οὖν εἰ ὁ
Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; » Ὁ δὲ μέσως πῶς καὶ εἰρωνικῶς,
ἀποκρίνεται· « Ὑμεῖς τοῦτο λέγετε, ὅτι ἐγὼ εἰμι. »
Καὶ γὰρ καταφρόνει τῆς λύττης αὐτῶν, καὶ ἀποτή-
τως αὐτοῖς διελέγετο. Ἐντεῦθεν δὲ ὄηλον, ὅτι οἱ
ἀπειθεῖς οὐδὲν ὠφελούνται ἐκ τοῦ ἀποκαλύπτεσθαι
αὐτοῖς τὰ μυστικώτερα, ἀλλὰ μᾶλλον πλείω κατά-
κρισιν δέχονται. Διὰ τὸ ἀποκρύπτεσθαι πρὸς τοὺς
τοιούτους δεῖ· τοῦτο γὰρ μᾶλλον φιλανθρωπίας.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ τῆς ἀπαγωγῆς τοῦ Σωτῆρος πρὸς τὸν Πι-
λάτον. Περὶ παρ' Ἠρώδου ἐξουθενήσεως. Περὶ
τῶν κομπομένων γυναικῶν. Περὶ τῆς σταυρώ-
σεως τοῦ Χριστοῦ. Περὶ τοῦ μετενοήσαντος
ληστοῦ. Περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ταφῆς.

« Καὶ ἀναστὰν ἅπαν τὸ πλῆθος αὐτῶν, ἤγαγον
αὐτὸν ἐπὶ τὸν Πιλάτον. Ἠρξάντο δὲ κατηγορεῖν

A ergo es Filius Dei? Qui ait: Vos dicitis me esse.
At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimo-
nium? Ipsi enim audivimus ex ore ipsius. Conviciatores quidam et intemperantes fuere qui hæc
Jesu inferebant. Oportebat enim interim et diabol-
um nullam malitiæ speciem relinquere, sed omnia
effundere, ut in omnibus natura nostra inventa
sancta vinceret ac deturbaret eum. Etenim quia
propter hoc naturam nostram suscepit Dominus,
ut roboraret eam contra omnes diaboli artes, et
ostendat quod si ab initio sobrius fuisset Adam,
neutiquam esset victus: ideo omnes species diabolicæ
malitiæ quæ in eum fundebantur, sustinebat,
ut nos qui sequimur eum, confidamus quod in
Christo natura nostra vicerit, et ne formidemus ad
ullum opprobrium vel triste. Idcirco et percussit,
et illuditur: prophetarumque ipse Dominus, quasi
pseudopropheta irridetur. Nam « Vaticinare nobis,
quis est qui te percussit, » extendit, ut illum sub-
sannarent, et dicerent impostorem, qui seipsum
prophetam fecisset. « Et ut factus est dies, » nocte
enim ab ebriis ministris illusit et blasphematus
est, seniores et dignitate præstantiores interrogant
eum, num ipse sit Christus. At ipse cogitationes
eorum sciens, et quod, si operibus non credidissent
ad persuadendum efficacioribus²², quomodo ergo
verbis suis crederent? inquit: « Si dixero vobis,
non credetis. » Si enim crederetis verbis meis, quid
opus erat concilio²³? « Sin interrogavero, non
respondebitis. » Sæpius enim antea interrogati silu-
erunt, ut de baptismo Joannis, et de hoc dicto
prophetæ, « Dixit Dominus Domino meo: » et de
muliere incurvata²⁴. Ubi igitur me auditio credi-
distis²⁵? Quando autem interrogati non siluistis?
Propterea hoc dico, quod ex hoc tempore non est
tempus sermonum et doctrinæ de hoc, quis sim.
Si enim voluissetis, cognitus essem vobis ex signis
et miraculis. Judicii autem tempus est ex hoc tem-
pore. Videbitis igitur me Filium hominis sedentem
a dextris virtutis Dei. Cum igitur debuissent metu
trepidare, illi his auditis majori rabie concitati,
perinde ac insani interrogant: « Tu igitur es Filius
Dei? » Verum ipse medio quodam modo et ironice
respondet: « Vos hoc dicitis quod ego sim. » Ete-
nim despiciebat insaniam eorum, et intrepide eis
loquebatur. Hinc autem manifestum est quod inob-
edientes nullam utilitatem percipiunt cum eis re-
velantur mysteria, sed majorem condemnationem
accipiunt. Ideo illis occultanda²⁶ sunt. Nam
hoc majoris est misericordiæ.

CAPUT XXIII.

Quomodo ductus est ad Pilatum. De contempto Jesu
ab Herode. De lugentibus mulieribus. De cruci-
fixione Christi. De latrone resipiscente. De sepul-
tura Christi.

VERS. 1-5. « Et surgens universa multitudo eorum
duxit illum ad Pilatum. Cœperunt autem illum ac-

²² Matth. xi. ²³ Matth. xxi. ²⁴ Psal. cix, 4. ²⁵ Luc. xiii.

curare, dicentes : Hunc deprehendimus evertentem gentem, ac vetantem tributa dare Cæsari, dicentem se Christum regem esse. Pilatus autem interrogavit eum, dicens : Tu es ille rex Judæorum ? At ille respondens illi, ait : Tu dicis. Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum et turbas : Nihil invenio nominis in hoc homine. At illi involecebant dicentes : Commovet populum docens per universam Judæam, exorsus a Galilæa usque ad hunc locum. Manifeste veritati adversantur. Ubi enim prohibuit Jesus tributa dari, qui ut debita potius reddi præcepit, sic dicens, « Reddito Cæsari quæ Cæsaris sunt ? » Quomodo autem commovet turbam ? numquid ut regna invadens ? Sed incredibile hoc omnibus, nam cum agnovisset quod populus vellet ipsum regem facere, secessit : unde et Pilatus deprehendens illum sycophantiam, fatetur : « Nullam invenio noxam in homine hoc. » Videtur autem mihi ista interrogatione quam facit erga Christum, ridere calumniam. Rem enim ipsam subsannat, dicens : « Tu es rex Judæorum ? » quasi sic dicat : Tu qui tam pauper, tam vilis, tam destitutus auxilio, tam nudus es, accusaris regnum ambire ? Hoc autem deridentis est, ut diximus, eos qui in his accusabant Jesum, quod fingant talem rem attentari ab homine tam nudo atque vili, ad quam tot divitiis atque præsidii opus est. Verum hi cum nihil aliud haberent ad sycophantiam confirmandam, clamoris utuntur auxilio, et clamaverunt contra Deum Verbum. Commovet enim, inquit, hoc est, seditio- sum facit populum : et non in una parte, sed a Galilæa incepit, et pervenit hucusque, per mediam Judæam transiens. Non simpliciter autem mihi videntur meminisse Galilææ, sed in terram Pilati²⁴. Nam Galilæi semper seditiosi, rerumque novatores fuere, qualis erat et Judas Galilæus, cujus recordari faciunt Pilatum, quasi ita dicentes : Cogita, præses, Judam Galilæum, qui multum negotii fecit Romanis, facta non parva seditione populi : talis et hic est, quem oportet e medio tollere.

γοντες· Ἀναλόγεται, ἡγεμῶν, τὸν Γαλιλαῖον Ἰούδαν, ὃς πολλὰ πράγματα Ῥωμαίοις παρέσχεν, ἀναστατώσας οὐκ ὀλίγον μέρος τοῦ λαοῦ. Τοιοῦτος καὶ οὗτος, ὃν δεῖ ἐκ κοῦων ποιεῖσθαι.

VERS. 6-27. « Pilatus autem audita mentione Galilææ, interrogavit eum homo Galilæus 481 esset : et ut cognovit quod ad Herodis ditionem pertineret, remisit eum ad Herodem, qui et ipse Hierosolymis erat per id tempus. Herodes autem viso Jesu gavisus est valde. Tenebatur enim multo jam tempore cupiditate videndi illum, eo quod audiret multa de eo, et sperabat se signum aliquod visurum ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus : at ipse nihil illi respondebat. Stabant autem principes sacerdotum et Scribæ acriter accusantes eum. Sprovit autem illum Herodes cum exercitiis suis : cumque illisisset, indutum veste splendida remisit ad Pilatum : et facti sunt amici inter sese Pilatus et Herodes in

αὐτοῦ λέγοντες· Τοῦτον εὐρομεν διασπείροντα ἐν ἔθνος, καὶ κωλύοντα Καίσαρι φόρους δίδόναι, λέγοντα ἐαυτὸν Χριστὸν βασιλεῖα εἶναι. Ὁ δὲ Πιλάτος ἐκ- ηρώτησεν αὐτὸν λέγων· Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων ; Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς αὐτῷ ἔφη· Σὺ λέγεις. Ὁ δὲ Πιλάτος εἶπε πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ὄχλους· Οὐδὲν εὐρίσκω αἴτιον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ. Οἱ δὲ ἐπίσχυον λέγοντες, ὅτι Ἀνασταίει τὸν λαὸν διδάσκων καθ' ἑλῆς τῆς Ἰουδαίας ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἕως ὧδε. Προφανῶς ἐναντιοῦνται τῇ ἀληθείᾳ. Πῶς γὰρ ἐκώλυσεν ὁ Ἰησοῦς φόρους δίδόναι, ὅπου γε μᾶλλον ὡς χριστὸς ἀποδιδόναι ἐκάλεισεν, οὕτως εἰπὼν, « Ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι ; » Πῶς δὲ ἀνασταίει τὸν ὄχλον ; Ἀρ' ὡς βασιλεὺς ἐγγει- ρῶν ; Ἀλλ' ἀπίθανον τοῦτο παντάπασι· καὶ βουλο- μένου γὰρ αὐτὸν τοῦ πλήθους βασιλεῖα ποιῆσαι, γνοὺς ἀνεχώρησεν. Ὅθεν καὶ Πιλάτος ἐν καταλήξει τῆς συκοφαντίας γενόμενος, ὁμολογεῖ, ὅτι « Οὐδὲν εὐρίσκω αἴτιον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ. » Δοκεῖ δὲ μοι καὶ αὕτη ἡ ἐρώτησις, ἣν ποιεῖται πρὸς τὸν Χριστὸν, ἐπι καταγέλασι τῆς συκοφαντίας εἶναι. Μυκτηρίζει γὰρ ἐν πρᾶγμα λέγων· « Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων ; » μονονουχὶ τοῦτο λέγων· Σὺ ὁ πένης, ὁ εὐτελής, ὁ γυμνός, ὁ ἀδοξόητος κατηγορεῖ ἐπὶ τῷ βασιλείᾳ ἐπίσθαι ; Τοῦτο δὲ καταγελῶντός ἐστιν, ὡς ἔφημεν, τῶν ταῦτα κατηγορούντων τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι τὸν εὐτελῆ, καὶ γυμνὸν, τοιοῦτον πρᾶγματι ἐπιχειρεῖν πλάττονται, πολλῶν δεομένων καὶ χρημάτων καὶ ἐπικουρῶν. Οἱ δὲ μὴδὲν ἔχοντας ἄλλο πρὸς τὴν συκοφαντίαν βεβήθημα, ταῖς φωναῖς χρῶνται πρὸς συναργίαν, καὶ κειράσασιν κατὰ τὸ Θεοῦ Λόγου. Ἀνασταίει γὰρ, φησὶ, τοῦτέστιν, ἀνασταταὶ τὸν λαὸν, καὶ οὐκ ἐν ἐνὶ μέρει, ἀλλ' ἀπὸ μὲν τῆς Γαλιλαίας ἤρξατο, ἐφασκε δὲ ἕως ὧδε, διὰ μέσης τῆς Ἰουδαίας διελθὼν. Οὐχ ἀπλῶς δὲ μοι δοκοῦσι μνησθῆναι τῆς Γαλιλαίας, ἀλλ' εἰς φόβον τὸν Πιλάτον ἐνασίουτες. Καὶ γὰρ οἱ Γαλιλαῖοι τοιοῦτοι ἀεὶ, στασιασταὶ, καὶ νεωτερισμοῖς ἐπιχειροῦντες· οἷος καὶ Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος· οὗ καὶ εἰς μνημῆν ἐμβαλεῖν εἴκοισι τὸν Πιλάτον, μονονουχὶ τοῦτο λέ- γει, ὅς πολλὰ πράγματα Ῥωμαίοις παρέσχεν, ἀνα-

« Ὁ οὖν Πιλάτος ἀκούσας Γαλιλαῖαν, ἐπηρώτησεν εἰ ὁ ἀνθρώπος Γαλιλαῖός ἐστι, καὶ ἐπιγνοὺς ὅτι ἐκ τῆς ἐξουσίας Ἡρώδου ἐστίν, ἀπέπεμψεν αὐτὸν πρὸς Ἡρώδην, ὄντα καὶ αὐτὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν ταῦταις ταῖς ἡμέραις. Ὁ δὲ Ἡρώδης ἰδὼν τὸν Ἰησοῦν, ἐχάρη λίαν. Ἦν γὰρ θέλων ἐξ ἱκανοῦ ἰδεῖν αὐτὸν, διὰ τὸ ἀκούειν πολλὰ περὶ αὐτοῦ, καὶ ἠλπίζε τι σημεῖον ἰδεῖν ἐπ' αὐτοῦ γινόμενον. Ἐπηρώτη δὲ αὐτὸν ἐν λόγοις ἱκανοῖς· αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἀπεκρίνατο αὐτῷ. Εἰστήκεισαν δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς εὐτόμως κατηγοροῦντες αὐτοῦ. Ἐξουθενήσας δὲ αὐτὸν ὁ Ἡρώδης σὺν τοῖς στρατεύμασιν αὐτοῦ, καὶ ἐμπαίξας, περιβαλὼν αὐτῷ ἐσθῆτα λαμπρὰν, ἀπέπεμψεν αὐτὸν τῷ Πιλάτῳ. Ἐγένοντο δὲ φίλοι ὁ τε Πιλάτος καὶ ὁ Ἡρώδης ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ μετ'

²⁴ Act. v, 57.

ἀλλήλων· προὔπτερον γὰρ ἐν ἔθρῳ ὄντες πρὸς αὐτούς· Πιλάτος δὲ συγκαλεσάμενος τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ τοὺς ἀρχοντας, καὶ τὸν λαόν, εἶπε πρὸς αὐτούς· Προσηγάγετέ μοι τὸν ἄνθρωπον τούτον, ὡς ἀποστρέφοντα τὸν λαόν· καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἐνώπιον ὑμῶν ἀνακρίνας, οὐδὲν εὔρον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ αἰτίον, ὃν κατηγορεῖτε κατ' αὐτοῦ· ἀλλ' οὐδὲ Ἡρώδης· ἀνέπεμψα γὰρ ὑμᾶς πρὸς αὐτόν, καὶ ἰδοὺ οὐδὲν ἄξιον θανάτου ἐστὶν ἐν αὐτῷ πεπραγμένον. Παιδεύσας οὖν ἀπολύσω. Ἀνάγκην δὲ εἶχον ἀπολύειν αὐτοῖς κατὰ ἑορτὴν ἓνα. Ἀνέκραξαν δὲ παμπληθεὶ λέγοντες· Αἶρε τούτον, ἀπόλυσον δὲ ἡμῖν Βαραββάν· ὅστις ἦν διὰ στάσιν τινὰ γενομένην ἐν τῇ πόλει, καὶ φόνον, βεβλημένος εἰς φυλακὴν. Πάλιν οὖν ὁ Πιλάτος προσεφώνησε, θέλων ἀπολύσαι τὸν Ἰησοῦν. Οἱ δὲ ἐπιφώνουν λέγοντες· Σταύρωσον, σταύρωσον αὐτόν. Ὁ δὲ τρίτος εἶπε πρὸς αὐτούς· Τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν οὗτος; οὐδὲν αἰτιον θανάτου εὔρον ἐν αὐτῷ. Παιδεύσας οὖν αὐτὸν ἀπόλυται. Οἱ δὲ ἐπέκριντο φωναῖς μεγάλαις, αἰτούμενοι αὐτὸν σταυρωθῆναι· καὶ κατεσχον αἱ φωναὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἀρχιερέων. Ὁ δὲ Πιλάτος ἐπέκρινε γενέσθαι τὸ αἴτημα αὐτῶν. Ἀπέλυσε δὲ τὸν διὰ στάσιν καὶ φόνον βεβλημένον εἰς τὴν φυλακὴν, ὃν ἠτοῦντο· τὸν δὲ Ἰησοῦν παρέδωκε τῷ θελήματι αὐτῶν. Καὶ ὡς ἀπήγαγον αὐτὸν, ἐπιλαθόμενοι Σιμωνὸς τινος τοῦ Κυρηναίου ἐρχομένου ἀπ' ἀγροῦ, ἐπέθηκαν αὐτῷ τὸν σταυρὸν φέρειν ἐπίσω τοῦ Ἰησοῦ. Ἠκολούθει δὲ αὐτῷ πολλὸς πλῆθος τοῦ λαοῦ καὶ γυναικῶν, αἱ ἐκόπτοντο, καὶ ἐθρήνουν αὐτόν. Ὡς Ῥωμαϊκῷ νόμῳ ἐπόμνος ὁ Πιλάτος, πέμπει τὸν Κύριον πρὸς Ἡρώδην, τῷ κελεύοντι, ἕκαστον παρὰ τοῦ ἀρχοντος τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ κρίνεσθαι. Διὸ καὶ ὡς Γαλιλαῖον τὸν Ἰησοῦ πέμπει τῷ τῆς Γαλιλαίας ἐπάρχοντι. Ἡρώδης δὲ ἐχάρη ἐπὶ τούτῳ, οὐχ ὡς μέλλων κερδαίνειν αὐτὸν ψυχοφελὲς ἐκ τῆς θείας τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἤκουσε περὶ αὐτοῦ, ὅτι σοφὸς ἐστὶ, καὶ τερατουργός, εἶχεν ἀνόητον ἐπιθυμίαν, τὸ φιλόκαινον νοσῶν καὶ αὐτὸς, ὥστε ἰδεῖν αὐτόν τὸν ἀλλόκοτον ἄνθρωπον, καὶ ἀκοῦσαι αὐτοῦ, τί λέγει. Ἡ οὐχὶ τοιαῦτα καὶ νῦν νοσοῦμεν πολλοί; Ἐπιθύμει οὖν καὶ αὐτὸς ἰδεῖν σημεῖόν τι ἐκ τοῦ Ἰησοῦ, οὐχ ἵνα πιστεύσῃ, ἀλλ' ὅπως ἐστιάζῃ τὴν βίβιν· ὥσπερ ἐν τοῖς θεάτροις ὀρώμεν τοὺς θαυμαστικούς, ὅφεις καταπίνειν φαντάζοντας, καὶ ξίφη, καὶ τοιαῦτα, καὶ θαυμάζομεν. Σχεδὸν γὰρ ἐνόμιζον τὸν Ἰησοῦν εἶναι τοιοῦτόν τινα. Ἐπὴρώτα δὲ αὐτὸν ἐν λόγοις ἱκανοῖς, οὕτω πως εἰρωνικῶς πρὸς αὐτὸν διακειόμενος, καὶ τὸ ἔλεον μυκτηριζῶν αὐτόν. Διὸ καὶ ὁ Ἰησοῦς οὐδὲν ἀποκρίνεται. Οἶδε γὰρ πότε δεῖ ἀποκρίνασθαι, ὁ πάντα ἐν λόγῳ ποιήσας, καὶ μαρτυρηθεὶς ὑπὸ Δαυὶδ, ὅτι· «Οἰκονομήσει τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει.» Τί γὰρ δεῖ ἀποκρίνεσθαι τῷ μὴ ἐρωτῶντι διὰ τὸ μαθεῖν; τί δὲ δεῖ βάλλειν τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων; Μᾶλλον μὲν οὖν, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, φιλανθρωπίας ἐστὶ τὸ σιγᾶν ἐν τοῖς τοιοῦτοις. Ὁ γὰρ βῆθεις λόγος πρὸς τῷ μηδὲν ὠφελῆσαι, ἐστὶ καὶ κατακρίσιμος· πρόξενός ἐστι

A eodem die. Nam antea simultas inter eos intercesserat. Pilatus autem, convocatis principibus sacerdotum et magistratibus ac plebe, dixit ad illos; Oblivistis mihi hunc hominem quasi avertentem populum, et ecce ego coram vobis interrogans, nullum crimen invenio in homine isto ex iis de quibus accnsatis eum, sed ne Herodes quidem: nam remisi vos ad illum, et ecce nihil dignum morte actum est ei; castigatum ergo illum dimittam. Necesse autem habebat dimittere eis in festo unum. Exclamavit autem simul universa turba, dicens: Tolle hunc, et dimitte nobis Barabbam (qui propter seditionem quosdam factam in civitate et homicidium in carcerem coniectus erat). Item autem Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Jesum. B At illi clamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum. Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit hic? Nullum crimen capitale comperio in eo. Castigatum ergo dimittam illum. At illi instabant vocibus magnis postulantes ut crucifigeretur, et invalescebant voces eorum ac summorum sacerdotum. Et Pilatus adjudicavit ut fieret quod illi postulabant. Dimisit autem illis eum qui propter seditionem et homicidium coniectus fuerat in carcerem, quem poposcerunt: Jesum vero tradidit arbitrio eorum. Et cum abducerent, apprehenderunt Simonem quemdam Cyrenensem, venientem e rure: et imposuerunt illi crucem, ut portaret post Jesum. Sequebatur autem illum multa turba populi, et mulierum quæ plangebant et lamentabantur eum. C Romanorum legem sequens Pilatus, mittit Dominum ad Herodem. Illa enim cavet ut unusquisque a principe suæ regionis iudicetur: ideo et tanquam Galilæum Jesum mittit principi Galilææ. Herodes autem gaudebat, non ut animæ suæ utile quid lucraretur ex spectaculo Jesu: sed quia audierat de eo quod sapiens esset, et mira operaretur, habuit stultum desiderium, laborans curiositatis morbo etiam ipse ut videret alienum hominem, et audiret quid ille diceret. Annon etiam hodie multi morbo illo laborant? Desiderabat enim et ipse signum quoddam videre a Jesu, non ut ~~482~~ crederet, sed ut oculos oblectaret: sicut in spectaculis videmus præstigiatores apparere qui devorent serpentes et gladios, ac similia, et admiramur. Talem enim ferme Jesum esse putabat. Interrogabat autem eum sermonibus multis, et illudentis more tractabat, atque in summa ipsum subsannabat: ideo et Jesus nihil respondit. Scivit enim quando respondendum, omniaque ratione fecit, et testimonium accepit a David quod dispenset sermones suos in iudicio ¹⁶. Quid enim respondendum illi qui non interrogat ut discat? Quid item margaritæ mittendæ ante porcos? Imo majoris, quemadmodum supra diximus, misericordiæ est tacere inter tales. Sermo enim dictus præterquam quod nihil prodest, adhuc majoris condemnationis causa est eis qui non atten-

¹⁶ Psal. cxi, 5.

omni. Pilato sane respondit, quoniam aliquanto prudentior erat Herode, etiamsi non admolum aperte. Cum enim interrogasset ille, « Tu es rex Judæorum? » quid dicit Dominus? « Tu dicis. » Hoc autem medium quodammodo sensum habet. Potest enim intelligi, Verre ego sum, tu dixisti id quod est; et aliter intelligi potest, Ego non dico, tu dicis, potestatem habes et dicis (a). Herodi autem prorsus nihil respondit, quandoquidem illusor erat. Et vere secundum Isaiam semini malo, filiis iniquis, his qui tunc erant, inquam, Judæis etiam exactores erant, opprimentes eos, et illusores domitabantur eis. Nam irrisoria mente et ridicula intentione Jesum videre concupiscebat, et signum ab eo spectare. Et hoc animo interrogavit eum, atque hoc tandem indicavit, illum contemptum et irrisum dimittens, et non ipse solum, sed etiam omnis exercitus ejus: qui præter cætera convitia induit eum veste candida, remisitque ad Pilatum. Tu autem vide quomodo per omnia quæ facit, diabolus irretitur et constringitur. Excitat enim opprobria et convitia contra Christum, et inde veritas magis declaratur. Nam hisce irrisionibus manifestius testantur quod Dominus non fuerit seditiosus vel rebellis. Si enim talis fuisset, neutiquam hisce ludibriis illusissent, excitato tanto periculo, et seditione totius gentis, præsertim tante et tam suspectæ, et tantum novitate rerum gaudentis. Facti sunt autem amici Pilatus et Herodes. Herodi enim argumentum amicitiae fuit et initium, quod a Pilato ad se missus esset, quasi Pilatus non vindicaret sibi aliqua privilegia Herodis. Veruntamen vide quam discrepantia congregat diabolus, solum ut Christo mortem præpararet. In unam enim conspirationem copulat et consiliat inimicos. Non confundimur igitur nos, siquidem ille inimicos pacifecat ut Christum occidat, nos propter salutem nostram neque **488** amicos servamus in officio; Postquam autem missus est Pilato, vide quomodo iterum refulgeat veritas: Obtulistis mihi, inquit Pilatus, hominem hunc ut subvertentem populum, et nihil morte dignum in eo invenio: sed neque Herodes. Vides duorum hominum, quorum alter præses, alter rex, testimonium omnino verum? Neque ego, inquit, neque rex Herodes invenimus ullam causam in eo. Quid dicent ad hæc Judæi? Judices ipsi testantur quod culpa careat homo, et vos accusantes nullum adducitis testimonium. Quibus credendum? Papæ! quomodo vincit veritas? Tacet Jesus, et testificantur pro eo inimici. Clamant Judæi, et nemo adstipulatur eorum clamoribus. Melior autem erat Pilatus, et minime pro veritate constans. Timebat enim calumniam, ne accusaretur quod rebellem absolvisset. Non enim didicit: Terrorem vestrum ne timeamus, sed Dominus ipse mihi erit timor. « Castigatum, inquit, dimittam, » hoc est, emendatum per flagella. Necessæ autem habebant Romani per diem festum

A μαζίνος τοῖς μὴ προσχούσι. Τῷ μέντοι Πιλάτῳ, ἐπὶ εὐγνωμονέστερος ἦν Ἡρώδου, ἀποκρίνεται, κὰν μὴ πάνυ σαφῶς. Ἐρωτήσαντος γὰρ ἐκείνου, « Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; » τί φησιν ὁ Κύριος; « Σὺ λέγεις. » Τοῦτο δὲ μέτρη πως ἔχει τὴν δέξιναιαν. Δύναται γὰρ βοηθῆσαι καὶ, ὅτι Ἀληθῶς ἐγὼ εἰμι, οὐ τὸ ὄν εἶπας· δύναται δὲ καὶ ἄλλως, ὅτι Ἐγὼ οὐ λέγω, οὐ λέγεις, ἐξουσίαν ἔχει καὶ λέγεις. Ἡρώδῃ δὲ οὐδ' ὅπως οὖν ἀποκρίνεται, οἷα τὸ ὄλον ἐμπαικτικῆ ἐντι. Καὶ γὰρ ὄντως, κατὰ τὸν Ἡσαΐαν, τῷ σπέρματι τῷ κωνηρῷ, τοῖς υἱοῖς τοῖς ἀνόμοις, τοῖς τότε, λέγω, Ἰουδαίοις καὶ πράκτορες ἦσαν καταλαμῶμενοι αὐτούς, καὶ ἐμπαικταὶ κυριεύοντες αὐτῶν. Ὅτι δὲ καὶ τοιοῦτῳ σκοπῷ πακτικῶν καὶ γελοιώδει ἐπαθύμει ἰδεῖν τὸν Ἰησοῦν, καὶ σημεῖον ἐξ αὐτοῦ θεάσασθαι, καὶ τοιαύτῃ γνώμῃ ἴδωτα αὐτὸν, ἰδοῖς τὸ τέλος. Ἐξουθενήσας γὰρ αὐτὸν, καὶ ἐμπαιξας, ἀπέλυσε καὶ οὐκ αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, ὃ πάσης ὑβρεως ἐπέκεινα· περιβαλὼν δὲ ἐσθῆτα λαμπρὰν, ἐπεμῖεν αὐτὸν τῷ Πιλάτῳ. Σὺ δὲ μοι ὄρα πανταχοῦ δι' ὧν ποιεῖ, συμποδίζεμενον τὸν διέβολον. Ποιῖ γὰρ τοὺς ἐμπαιγμοὺς καὶ τὰς ὑβρεῖς ταύτας κατὰ Χριστοῦ, δεικνυταὶ δὲ μᾶλλον ἐντεῦθεν ἡ ἀλήθεια. Δι' ὧν γὰρ παίζουσιν, ἀριδιήλοτατα μαρτυροῦσιν, ὡς οὐ στασιαστὴς καὶ ἀντάρτης ὁ Κύριος. Εἰ γὰρ τοιοῦτος ἦν, οὐκ ἂν ἐπαιζον, τηλικούτου ἐπληρημένον κινδύνου, καὶ ἐπαναστασίως ὄλου τοῦ ἔθνους ὑποπευομένης, καὶ ταῦτα τηλικούτου ἔθους, καὶ οὕτω ταῖς καινοτομίαις χαίροντος. « Ἐγένοντο δὲ, φησὶ, φίλοι ὁ τε Πιλάτος καὶ ὁ Ἡρώδης. » Τῷ γὰρ τὸν ὑποκαίμενον τῷ Ἡρώδῃ πεμφθῆναι ὑπὸ Πιλάτου πρὸς αὐτὸν, ἀρχὴ φιλίας ἔδοξεν, ὡς μὴ σφετεριζομένου τοῦ Πιλάτου τὰ προνόμια τοῦ Ἡρώδου. Πλὴν ὄρα πανταχοῦ καὶ τὰ διεστῶτα συνάγοντα τὸν διέβολον, ἵνα μόνον τῷ Χριστῷ σκευάσῃ τὸν θάνατον, καὶ μίαν σύμπνοιαν συγκροτοῦντα, καὶ τοὺς ἐχθροὺς φιλοῦντα. Οὐκ ἀεχνυόμεθα οὖν ἡμεῖς, εἴτε τοῦτο καὶ τοὺς ἐχθροὺς εἰρηνεύοντος, ἵνα Χριστὸν ἀποκτείνῃ, ἡμεῖς διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν, οὐδὲ κὰν τοὺς φίλους ἐν τῇ πρὸς ἡμᾶς φιλίᾳ τηρήσομεν; Ἐπὶ δὲ ἀνεπέμφθη πάλιν τῷ Πιλάτῳ, σκόπε πάλιν τὴν ἀλήθειαν λάμπουσαν. Προσηνέγκαι μοι, φησὶν ὁ Πιλάτος, τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ὡς διαστρέφοντα τὸν λαόν, καὶ οὐδὲν ἄξιον θανάτου ἐν τούτῳ εὐρίσκω· ἀλλ' οὐδὲ Ἡρώδης. Ὅρξ; δύο ἀνθρώπων, καὶ ταῦτα τοῦ μὲν ἡγεμόνος, τοῦ δὲ βασιλέως, ἡ μαρτυρία πάντως ἀληθῆς. Οὐτ' ἐγὼ, φησὶν, οὔτε ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης εὐρομεν αἰτιῶν τι ἐν αὐτῷ. Τί φήσουσι πρὸς ταῦτα οἱ Ἰουδαῖοι; Οἱ κριταὶ αὐτοὶ μαρτυροῦσιν, ὅτι ἀναίτιος ὁ ἄνθρωπος· ὁμεις οἱ κατηγοροῦντες, οὐδένα μάρτυρα παρηγάγετε· τίσι δὲ πιστεύειν; Βαβα! πῶς νικᾷ ἡ ἀλήθεια! Σιωπᾷ Ἰησοῦς, καὶ μαρτυροῦσιν ὑπὲρ αὐτοῦ οἱ ἐχθροὶ· βούσιν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ οὐδαὶς ὁ ταῖ; βοᾷ; ἐπιμαρτυρῶν. Μαλακῆς δὲ τις ὁ Πιλάτος, καὶ ἤκιστα ὑπὲρ ἀληθείας ἐνστατικός. Ἐδιδόκει γὰρ τὴν συκοφαντίαν, μὴ πως διαβληθῇ, ὡς τὸν ἀντάρτην

(a) In Edit. Lut. desunt, potestatem habes, et dicis.

ἀπολύσας. Οὐ γὰρ ἔμαθε λέγειν· τὸν δὲ φόβον ὑμῶν οὐ μὴ φοβηθῶμεν, ἀλλὰ Κύριος· αὐτὸς ἔσται μοι φόβος. Ἐπαίδευσας οὖν, φησὶν, ἀπολύσω, ἵνα τοῦτέστι, σωφρονίσας διὰ μαστίγων. Ἀνάγκην δὲ εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ ἑορτήν ἀπολύειν ἕνα, χαρίζομενοι τοῖς Ἰουδαίοις. Ὑποσπόνδους γὰρ γενομένοις τοῖς Ἰουδαίοις, ἀδίκαν δεδώκασιν κατὰ τὰ δίκαια ἔθνη καὶ νόμιμα πολιτεύεσθαι. Ἔθος δὲ πατριον ἦν Ἰουδαίοις, τὸ παρὰ τοῦ ἀρχοντος ἐξαιτεῖσθαι τοὺς κατακρίτους, ὡσπερ καὶ παρὰ Σαοὺλ ἐτήσαντο τὸν Ἰωνάθαν. Εἰ δὲ τὴν ἱστορίαν ἀγνοεῖς, μίτιθι Βασιλειῶν τὴν πρώτην, καὶ τούτῃν εὐρήσεις. Ἐν ἀνέκραξαν δὲ, φησὶ, παμπληθεῖ, λέγοντες· Ἄρε τοῦτον. ἢ Τί τοῦτον χεῖρον; Ἐθνος; τὸ ἄγιον εἰς φόνους ἐλύετο, ὃ ἔθνικὸς Πιλάτος τὸν φόνον ἀπετρέπετο, τὰ ἄνω κάτω ἐγένετο. Ἄρε τοῦτον, φασὶν, ἀπολύσον δὲ ἡμῖν Βαραββᾶν, ὃς στασιαστὴς ὢν καὶ φονεὺς, ἐδόθη εἰς φυλακὴν. ἢ Καὶ τρίτον ἀπολύει Πιλάτος, καὶ τρίτον ἐκείνους βεῶσι κατὰ Χριστοῦ, ἵνα πάντως διὰ τοῦ τρίτου τούτου βεβιωσῶσι τὴν οἰκτιαν μαιφονίαν· καὶ τὸν μὲν ἄγιον καὶ δίκαιον ἠρνήσαντο, καθὼς φησὶν ὁ μακάριος Πέτρος· ἤτησαντο δὲ ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι αὐτοῖς. Τὸ γὰρ ὁμοῖον ἀγαπῶσι· διὸ καὶ τῆς μερίδος αὐτοῦ γίνονται, στασιάζαντες καὶ αὐτοὶ κατὰ Ῥωμαίων, καὶ φόνων μυρίων αἵτιοι γενόμενοι καὶ τῆς ἑαυτῶν ἀπωλείας. Ταῦτα δὲ προλέγει καὶ δι' Ἰερεμίου ὁ Κύριος· Ἐγκαταλίποκα τὴν οἰκὸν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου, δέδωκα τὴν κληρονομίαν μου εἰς χεῖρας ἐχθρῶν. Ἐγεννήθη ἡ κληρονομία μου ἐμοί, ὡς λέων ἐν δρυμῷ, ἔδωκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς· διὰ τοῦτο ἐμίσησα αὐτήν· ἢ καὶ πάλιν Ὡση, ἢ Οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπεπήθησαν ἀπ' ἐμοῦ· δελαιοὶ εἰσιν, ὅτι ἠσέθησαν εἰς ἐμὲ. Ἐγὼ ἐλυτρώσαμην αὐτοὺς, αὐτοὶ δὲ καταλάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ, καὶ πσοῦνται ἐν στόματι ῥομφαία, οἱ ἀρχόντες αὐτῶν δι' ἀπαίδευσίαν γλώττης αὐτῶν. ἢ Ἀγεται τοίνυν ὁ Ἰησοῦς, καὶ πρῶτον μὲν ἐπέθησαν αὐτῷ τὸν σταυρὸν, καὶ βασιτάζων ἐξῆλθεν. Οὐδὲ γὰρ κατεδέχετό τις τῶν ἄλλων βασιτάσαι αὐτὸν, ἐπεὶ καὶ τὸ ξύλον ἐπικατάρατον εἶχον. Ἐἶτα εὐρόντες Σίμωνά τινα Κυρηναῖον, ἐπέθησαν τούτῳ τὸν σταυρὸν, ἀγγαρεύσαντες τὸν ἀνθρωπον, καὶ οὐδὲν τινα ἐπῆραν αὐτῷ τοῦτον ἐπιθέντες; τὸν παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀποτροπιαζόμενον. Αἰνίττεται δὲ τοῦτο οὐ μικρὸν νουθέτημα. Σταυρὸς μὲν γάρ ἐστιν ἡ νέκρωσις καὶ ἀνεργησία τῶν παθῶν καὶ ἀκίνησία· ὃ γὰρ σταυρούμενος καθηλοῦται καὶ ἀπρακτεῖ. Ὁ τοίνυν κατὰ Χριστὸν διδάσκαλος ὀφείλει πρῶτον αὐτὸς τὸν σταυρὸν αἰρεῖν, καὶ καθηλοῦν τὰς σάρκα; αὐτοῦ τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῇ ἀπαθείᾳ λαμπρύνεσθαι, εἰθ' οὕτω καὶ τοῖς ὀπηκόοις τοῦτον ἐπιτιθῆναι· Σίμων γὰρ ὑπακοῆ ἐρμηνεύεται. Πληροῦται δὲ κἀναύθη τὸ τοῦ Ἠσαίου· ἢ Οὐ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ· ἢ ἀρχὴ γὰρ τοῦ Κυρίου καὶ βασιλεία, ὃ σταυρὸς. Φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος·

A unum dimittere Judæis. Tale enim sœlus cum Judæis ierant, ut liberum permitterent eis juxta legitima et consueti sua vivere. Et mos patrius erat Judæis, a principe judicatos petere, sicut et a Saul petiverunt Jonathan. Quod si historiam ignoras, vade ad primum librum Regum ²⁷, et eam invenies. Ἐ Clamaverunt autem, inquit, omnes dicentes, Tolle hunc. ἢ Quid hoc pejus? Gens sacra rabi in cædem furit, et gentilis Pilatus cætem aversatur. Et quæ sursam, ea deorsum vertuntur. Ἐ Tolle hunc, dicunt, dimitte autem nobis Barabbam: qui cum seditiosus esset et homicida, missus erat in carcerem. ἢ En tertio absolvit Pilatus, et tertio illi contra Christum clamant, ut omnino tertia illa clamazione cædem suam perficiant, sanctumque ac justum negent: sicut dicit beatus Petrus, Petiverunt autem virum homicidam dari sibi ²⁸: diligebant enim similem: proinde partis illius erunt. Cum enim et ipsi contra Romanos insurrexerint, innumerabilium cædium suæque perditionis auctores erunt. Hæc autem per Jeremiam prædicit Dominus, Ἐ Dereliqui domum meam, reliqui hæreditatem meam ²⁹. Dedi hæreditatem meam in manus inimicorum: facta est hæreditas mea mihi sicut leo in silva: dedit super me vocem suam: propterea odi eam. ἢ Et iterum Osee: Ἐ Væ eis quia resilierunt a me: miseri sunt, quia impie egerunt in me. Ego autem redemi eos, ipsi vero locuti sunt contra me mendacia: et cadent in ore gladii principes eorum, propter insipientiam linguæ eorum ³⁰. ἢ Ducitur igitur Jesus, et primum quidem imposuerunt ei crucem, et bajulans exivit. Nemo enim ³¹ alius eam suscipere volebat, quia habebant ut maledictum lignum. Deinde invento quodam Simone Cyrenæo, imposuerunt vi quadam ei illam, quam aversabantur alii. Insinuat non parva admonitio hoc loco. Crux enim est mortificatio affectionum, ita ut moveri nequeant et operari. Nam qui crucifigitur, clavis affigitur, et operari non potest. Unde doctor secundum Christum debet prior ipse crucem tollere, et carnes suas timore Dei configere, et affectionibus carens fulgere, deinde eam etiam auditoribus imponere. Simon enim *obedientia* interpretatur. Impletur autem et hoc loco Isaiæ dictum, Ἐ Cujus principatus super humerum ejus ³². ἢ Principatus enim Domini et regnum crux est. Dicit enim Paulus, Ἐ Humiliavit semetipsum usque ad mortem, mortem autem crucis: ideo et Deus exaltavit illum ³³, etc. At igitur quia crux fuit sublimitas et gloria Jesu, merito principatus ejus dicitur, seu princeps ejus dignitas, et symbolum principatus (a). Sicut enim symbola dignitatum senatores habent, zonas alii, alii pallium: sic etiam Christus crucem efficit regni sui symbolum. Et si bene advertentis, invenies non aliter regnare in nobis Jesum, nisi per afflictionem: atque ita qui in deli-

²⁷ I Reg. xiv. ²⁸ Act. iii. ²⁹ Jer. xii, 7. ³⁰ Osee viii, 13-16. ³¹ isa. ix, 6. ³² Philipp. ii, 8, 9.

(a) Edit. Lut. omisit in textu, ἀνέκραξαν δὲ, φησὶ, παμπληθεῖ λέγοντες· Ἄρε τοῦτον.

(a) In Edit. Lut. desiderantur, quæ proxime sequuntur.

cilia vivunt, inimici sunt Christi. Ille autem potest serri subditus Christi, et tollere crucem suam, qui virtutis operatorius est : qui venit a villa relinquens mundum, et ea quæ sunt in mundo, et ad Jerusalem illam supernam et liberam tendit. Porro quod Christianam multitudinem populi et mulierum sequitur, insinuat quod magna multitudo Judæorum etiam post crucem credet in Christum (hoc enim est sequi) et mulieres multæ. Lege Acta apostolorum, et vides innumera millia credentium ²². Quid autem si lugere et plorare mulieres Jesum sequentes, moralem sensum secum afferat? Est enim mulier anima infirma, quæ si contritionem cordis suscipiens per poenitentiam, luget et plorat, revera sequitur Jesum qui crucifigitur et affigitur propter nostram salutem.

τῶ ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ πλῆθος λαοῦ καὶ γυναικῶν, αἰνίττεται ὅτι πολὺ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων μετὰ τὸν σταυρὸν· τοῦτο γὰρ τὸ ἀκολουθεῖν· πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, καὶ γυναῖκες· δὲ πολλαί. Καὶ ἀνδρῶν τὰς Πράξεις, καὶ εἶπαι μυριάδας τῶν πιστευόντων. Μήποτε δὲ καὶ τὸ θρηνεῖν καὶ κόπτεσθαι αὐτὰς ἀκολουθούσας γυναῖκας τῷ Ἰησοῦ, συμβαλεῖται ἡμῖν εἰς ἦθος; Ἔστι μὲν γὰρ γυνή, ψυχὴ ἀσθενὴ· αὐτὴ δὲ ἐὰν συντριβὴν καρδίας δεξαμένη διὰ τῆς μετνοίας, πενθῇ καὶ κόπτεται, τότε ὄντως ἀκολουθεῖ τῷ Ἰησοῦ, τῷ σταυρουμένῳ καὶ κακουχουμένῳ διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν.

Vers. 28-31. « Conversus autem ad illas Jesus dixit : Filie Jerusalem, nolite flere super me, sed super vobis ipsis flete, et super illis vestris, quoniam ecce venient dies in quibus dicent : Beate steriles, et ventres qui non genuerunt, et ubera quæ non lactaverunt ²⁴. Tunc incipient dicere montibus : Credite super nos ; et collibus : Cooperite nos. Quia si in humido ligno hæc faciunt, in arida quid fiet? Mulieres quidem (hominum genus est facile lacrymans et plorans quasi grave quiddam accidisset Domino) plorant, compassionem præ se ferentes magnam et injustitiam lamentantes. At ille non approbat, sed magis increpat illas. Voluntario enim patiebatur. **485** Non decet autem lamentari eum qui sponte et pro salute omnium patitur, sed congruum est ut ille magis laudibus efferatur et celebretur. Per crucem enim et mors destructa est, et infernus captivus est. Lamenta enim non his qui sponte, sed qui gravate patiuntur consolationem afferunt. Proinde Dominus illas quæ ipsum lugebant, increpat. Admonet autem ut ad futura mala respiciant, et propter illa plorant, quando mulieres inhumane cocturæ sunt filios suos, et venter qui portavit, ille iterum miserabiliter fructum suum recipiet. Si enim in me talia fecerunt Romani, in me ligno humido, feraci et semper virenti, et semper vitali propter delictatem, et per doctrinas fructuum meorum alente omnes : in vobis, populo inquam arido, ligno sterili ab omni vivifica justitia, et nullum fructum afferente, quid non facient? Si enim quamdam vitalem operationem boni haberetis, fortassis digni essetis, quibus quodammodo parceretur : nunc autem quasi lignum aridum in combustionem et corruptionem eritis.

Vers. 32-38. « Ducebantur autem et alii duo faci-

²² Act. II, VI. ²⁴ Isa. LIV.

« Ἐταπεινώσων αὐτὸν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Ἀδὲ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερέβησε, » καὶ τὰ εἰρησ. Ἐκαὶ οὖν ὁ σταυρὸς ὕψος γέγονε τῷ Ἰησοῦ καὶ δόξα, εἰκότως ἀρχὴ αὐτοῦ λέγεται, ἦτοι ἀρχικὸν ἀξίωμα καὶ σύμβολον τῆς ἀρχῆς. Ὡς γὰρ οἱ συγκαλητικοὶ ἔχουσι σύμβολα τῶν ἀξιωμάτων, οἱ μὲν ζῶνας, οἱ δὲ μανδύας· οὕτω καὶ ὁ Κύριος τὸν σταυρὸν τῆς οἰκίας βασιλείας σύμβολον ποιῆται. Καὶ σκοπήσας εὐρήσει, ὅτι ἄλλως οὐ βασιλεύει ἐν ἡμῖν ὁ Ἰησοῦς, εἰ μὴ διὰ κακοπάθειαν. Ὡς εἶπε τρυφῶντες, ἔχθροὶ τοῦ σταυροῦ· ἐκείνοι· δὲ δύναται ὑπήκοος γενέσθαι Χριστοῦ, καὶ ἀραι τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, ὁ τῆς ἀρετῆς ἐργάτης. Ὁ ἐρχόμενος ἀπ' ἀγροῦ, ὁ τὸν κόσμον τοῦτον ἀγρὸν ὄντα καταλιμπάνων, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἔργα, καὶ πρὸς τὴν Ἱερου-

B σαλήμ τὴν ἀνω τὴν ἐλευθέραν ἴσμενος. Ἀλλὰ καὶ ἐστραφεὶς δὲ πρὸς αὐτάς ὁ Ἰησοῦς εἶπε· θυγατέρες· Ἱερουσαλήμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμὲ, πλὴν ἐπ' αὐτάς· κλαίετε, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὁμῶν· ὅτι ἰδοὺ ἔρχονται ἡμέραι, ἐν αἷς ἐροῦσι· Μακάριαι αἱ στείραι, καὶ κοιλίαι αἱ οὐκ ἐγέννησαν, καὶ μαστοὶ οἱ οὐκ ἐθήλασαν. Τότε ἀρξονται λέγειν τοἱ ὄρει· Πέστε ἐφ' ἡμᾶς, καὶ τοἱ βουνοὶ· Καλύψατε ἡμᾶς. Ὅτι εἰ ἐν τῷ ὑγρῷ ξύλῳ ταῦτα ποιοῦσιν, ἐν τῷ ξηρῷ τί γένηται; Ἀἱ μὲν γυναῖκες (φιλῶδαχρυ γὰρ τὸ γένος καὶ πολυθρηνον ὡς δεινοῦ τινος ἐπισυμβαίνοντος τῷ Κυρίῳ) θρηνοῦσι, τὸ συμπαθεῖς ἐνδεικνύμεναι, καὶ τὴν ἀδικίαν ἀποδουρῶμεναι. Ὁ δὲ οὐκ ἀποδέχεται, ἀλλὰ μάλλον ἐπιτιμᾷ αὐτάς. Ἐκουσίως γὰρ ἔπασχε, τῷ δὲ ἔκουσίως πάσχοντι, καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ πάσης τῆς φύσεως, οὐ τὸ θρηνηθεῖσαι, ἀλλὰ τὸ κροτεῖσθαι προσήκει καὶ εὐφημεῖσθαι. Διὰ γὰρ τοῦ σταυροῦ καὶ θανάτου λήλυται, καὶ ἤδη· ἠχμαλώτισται. Οἱ θρηνοὶ γὰρ οὐ τοῖς ἔκουσίως, ἀλλὰ τοῖς ἔκουσίως πάσχουσι παράκλησιν φέρουσιν. Ἐπιτιμᾷ μὲν οὖν αὐτάς κοπτομένας· αὐτὸν· Παραιναι δὲ πρὸς τὰ μέλλοντα κακὰ βλέπειν, καὶ ἐπ' ἐκείνοις κόπτεσθαι, ὅτι γυναῖκες ἐψήσους τὰ τέκνα αὐτῶν ἀνελεθμόνως, καὶ ἡ ἐνέγκασα γαστήρ ἀπὸ τῆς ἀλίας τὸ γεννηθὲν ἐλαϊνῶς ὑποδέξεται. Εἰ γὰρ ἐν ἡμῶν τοιαῦτα ἐπεδείξαντο οἱ Ῥωμαῖοι, ἐν ἡμῶν τῷ ὑγρῷ ξύλῳ, τῷ ἐγκάρτῳ, καὶ ἀειθαλεῖ, καὶ ἀειζῶν διὰ τὴν θεότητα, καὶ διὰ τῶν καρπῶν μου τῆς διδασκαλίας τρέφονται πάντας· ἐν ἡμῖν, τῷ λαῷ, φημί, τῷ ξηρῷ ξύλῳ, τῷ πάσης δικαιοσύνης ζωοποιῷ ἐστερημένῳ, καὶ μηδὲνα καρπῶν φέροντι, τί οὐκ ἂν ἐπεδείξαντο; Εἰ μὲν γὰρ εἶχετε ζωτικὴν ἐνεργείαν τοῦ ἀγαθοῦ, ἴσως ἂν φαίτο· ἡξιώθητε μετρίως γοῦν· τῶν δὲ ὡς· ξηρὸν ξύλον εἰς καῦσιν καὶ εἰς διαφθορὰν ἵστασθε.

« Ἦγοντο δὲ καὶ ἕτεροι δύο κακοῦργοι σὺν αὐτοῖς

ἀνακρεθῆναι. Καὶ ὅτε ἀπήλθον ἐπὶ τὸν τόπον τὸν λεγόμενον Κρανίον, ἐκεῖ ἐσταύρωσαν αὐτὸν, καὶ τοὺς κακούργους, ὅν μὲν ἐκ δεξιῶν, ὃν δὲ ἐξ ἀριστερῶν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔλεγε· Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἴδασιν τί ποιοῦσι. Διαμεριζόμενοι δὲ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἔβαλον κλήρους. Καὶ εἰστήκει ὁ λαὸς θεωρῶν. Ἐξεμυκτήριζον δὲ καὶ οἱ ἄρχοντες σὺν αὐτοῖς λέγοντες· Ἄλλους ἔσωσε, σωσάτω αὐτὸν, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ τοῦ Θεοῦ ἐκλεκτός. Ἐνέπαιζον δὲ αὐτῷ καὶ οἱ στρατιῶται προσερχόμενοι, καὶ ὄξος προσφέροντες αὐτῷ, καὶ λέγοντες· Εἰ σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, σῴσον σεαυτόν. Ἦν δὲ καὶ ἡ ἐπιγραφή γεγραμμένη ἐπ' αὐτῷ γράμμασιν Ἑλληνικοῖς, καὶ Ῥωμαϊκοῖς, καὶ Ἑβραϊκοῖς. Οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. Πονηρὰν δόξαν κατασκευάζειν ἐθέλων τοῦ Κυρίου ὁ διάβολος, καὶ ληστὰς ἐπολεῖ συσταυρούσθα αὐτῷ. Ἄλλ' ὅρα πῶς καὶ τὸν ἕνα ἀφηρέθη, καὶ μᾶλλον πρὸς δόξαν πλείω τοῦ Κυρίου τοῦτο γέγονε. Τῶν μὲν γὰρ οἱ σταυροὶ οὐδὲ ἐζητήθησαν, τοῦ δὲ πᾶς ὁ κόσμος ἐκκρέμαται· καὶ προδήλως ἐνετύθεν δείκνυται, τὸ μὴ ἄνομον εἶναι τὸν Κύριον, ὡς οἱ ληστοὶ, ἀλλὰ πάσης δικαιοσύνης ἀρχηγόν. Ἄγουσι δὲ αὐτὸν ἐπὶ τὸν τόπον τοῦ Κρανίου, ἐνθα φασὶ τὸν προπάτορα τεθάψθαι· ἵνα ὅπου διὰ ξύλου πτώμα, ἐκεῖ καὶ ἡ διὰ τοῦ ξύλου ἔγερσις γένηται. Ἰησοῦς δὲ ὑπερβολὴν πραότητος ἐνδεικνύμενος, ὑπὲρ αὐτῶν εὐχεταί, « Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, λέγων· οὐ γὰρ οἴδασιν τί ποιοῦσι. » Καὶ μέντοι ἀπέθη ἀναύτους τὸ ἀμάρτημα, εἰ μὴ μετὰ ταῦτα τῇ ἀπιστίᾳ ἐνέμειναν. Τίνος δὲ ἐνεκεν διαμερίζονται τὰ ἱμάτια αὐτοῦ; Ἰσως μὲν καὶ χριζήζοντες οἱ πολλοὶ αὐτῶν, τάχα δὲ, ὃ καὶ μᾶλλον ἀληθέστερον, ἕβρει τοῦτο καὶ ἀκολασίᾳ ποιοῦντες· τί γὰρ πολυταλῆς ἑώρων ἐν τοῖς ἱματίοις; Γελῶντες οὖν καὶ ὀδρίζοντες, τοιαῦτα εἰργάζοντο. Ὅπου γὰρ οἱ ἄρχοντες ἐμυκτήριζον, τί χρὴ περὶ τοῦ κοινοῦ πλήθους λογίζεσθαι; « Ἄλλους ἔσωσε, σωσάτω αὐτὸν, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ τοῦ Θεοῦ ἐκλεκτός. » Τοῦτο ἔλεγε δι' αὐτῶν ὁ διάβολος. Ὅσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ περυγίου τοῦ ἱεροῦ, οὕτω κἀναυθα τοιαυτά φησι· βασιλείων τῇ διὰ τοῦ σταυροῦ σωτηρίᾳ, καὶ περικόψαι βουλόμενος ταύτην πάσαις, ὡς ἐνῆν, μηχαναῖς. Ὅξος δὲ προσέφερον οἱ στρατιῶται, ὡς βασιλεὶ δῆθεν ὑπηρετοῦντες, πρὸς τὸ πιεῖν. Ὅρα δὲ καὶ ἑτέραν μηχανὴν τοῦ διαβόλου, κατὰ αὐτοῦ περιτρεπωμένην. Ὁ μὲν γὰρ τρισὶ χαρακτῆρσι γραμμάτων ἐξεπόμπευε δῆθεν τὴν ἀναρπίσαν τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα μηδένα λανθάνοι τῶν παρόντων, ὡς διὰ τοῦτο κρέμαται, διότι βασιλεὶα αὐτὸν ἐπολεῖ· τὸ δὲ, κἂν μὴ ὁ σοφὸς τοῦ κακοποιῆσαι συνίει, σύμβολον ἦν τοῦ κράτιστα τῶν ἐθνῶν, ὅποιοι οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ σοφώτατοι, ὅποιοι Ἕλληνες, καὶ θεοσεβέστατοι, ὅποιοι τὸ γένος τῶν Ἑβραίων, ρύξιν αὐτόν. Εἰπομεν δὲ περὶ τούτων καὶ ἐν τῷ

« Εἰς δὲ τῶν κρεμασθέντων κακούργων ἐβλασφήμει αὐτὸν λέγων· Εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, σῴσον σεαυτὸν καὶ ἡμᾶς. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἕτερος ἐπέτιμα αὐτῷ, λέγων· Οὐδὲ φοβῆ σὺ τὸν Θεόν, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρέματι εἶ; καὶ ἡμεῖς μὲν δικαίως· ἄρα γὰρ

norosi cum eo, ut interficerentur : et postquam venerunt in locum qui vocatur Calvaria, ibi crucifixerunt eum et facinorosos, unum a dextris, alterum a sinistris. Jesus autem dicebat : Pater, remitte illis, nesciant enim quid faciunt. Dividentes vero vestimenta ejus, miserunt sortem. Et stabat populus spectans, et deridebant eum principes cum eis, dicentes : Alios servavit, servet seipsum, si hic est ille Christus, ille Dei electus. Illudebant autem ei et milites, accedentes et acetum offerentes ei, dicentesque : Si tu es ille rex Judæorum, salvum te fac. Erat autem et inscriptio scripta super eum litteris Græcis, et Latinis, et Hebraicis : Ille est rex Judæorum. » Diabolus volens Dominum magna infamia aspergere, facit crucifigi eum eo et latrones : sed vide quomodo et uno privatus sit, et hoc ad majorem gloriam Domini cesserit. Nam aliorum cruce nemo requirit, totus autem mundus a cruce ista pendet. Et manifeste hic ostenditur Dominum non esse iniquum sicut latrones, sed omnis justitiæ principem. Ducunt autem eum ad locum Cranii, ubi dicunt primum parentem nostrum sepultum esse : u. ubi per lignum casus, illic et per lignum resurrectio fiat. Jesus vero exitium mansuetudinem declarans, pro illis precatur : « Pater, remitte eis, dicens : nesciunt enim quid faciunt. » Et utique dimissum fuisset eis peccatum, nisi deinceps in incredulitate mansissent. Diviserunt vero vestimenta ejus. Cujus gratia? Forsitan et multi ipsis indigebant, fortassis autem, quod et verius, hæc ad majorem contumeliam per lasciviam hæcerunt. **436** Quid enim pretiosum videbant in his vestibus? Ridentes igitur et contumelia afficientes, talia fecerunt. Ubi enim ei principes subsannabant, quid non de reliquo vulgo cogitandum? « Alios servavit, servet seipsum, si hic est ille Christus, ille Dei electus. » Hoc dicebat per illos diabolus. Sicut enim in pinna templi, ita et hoc loco dicit, invidens saluti nostræ per crucein, quam volens impedire omnes. movebat machinas. Acetum vero offerebant milites, quasi regi quodammodo ministrantes ut biberet. Vide autem et aliam machinam diaboli, quæ in ipsum vertitur. Qui enim tribus litterarum characteribus rebellionem Jesu invulgarat quodammodo, ut neminem prætereuntium lateret, quasi propter hoc suspensus esset, quod regem se fecisset : hoc jam, etiamsi non e mente scribentis, symbolum factum est quod potentissimi gentium, quales Romani : et sapientissimi, quales Græci : et religiosissimi, quales Hebræi, Christi regno subjiciendi essent, et ipsum prædicare debeant. De hoc autem plura et sublimiora in Evangelio Joannis diximus.

ὕπὸ τῇ βασιλείᾳ τοῦ Ἰησοῦ τεθῆσεσθαι, καὶ ἀνακηκατὰ Ἰωάννην πλείω καὶ ὑψηλότερα.

VERS. 39-43. « Unus autem de his qui pendebant facinorosis, convicia dicebat in eum, dicens : Si tu es Christus, serva teipsum et nos, Respondens autem alter increpabat eum, dicens : Ne times quidem tu Deum quod in eadem damnatione es? et nos

uunt. Pilato sane respondit, quoniam aliquanto prudentior erat Herode, etiamsi non admodum aperte. Cum enim interrogasset ille, « Tu es rex Judæorum? » quid dicit Dominus? « Tu dicis. » Hoc autem medium quodammodo sensum habet. Potest enim intelligi, Verò ego sum, tu dixisti id quod est; et aliter intelligi potest, Ego non dico, tu dicis, potestatem habes et dicis (a). Herodi autem prorsus nihil respondit, quandoquidem illusor erat. Et vere secundum Isaiam semini malo, filiis iniquis, his qui tunc erant, inquam, Judæis etiam exactores erant, opprimentes eos, et illusores domitabantur eis. Nam irrisoria mente et ridicula intentione Jesum videre concupiscebat, et signum ab eo spectare. Et hoc animo interrogavit eum, atque hoc tandem indicavit, illum contemptum et irrisum dimittens, et non ipse solum, sed etiam omnis exercitus ejus: qui præter cætera convitia induit eum veste candida, remisitque ad Pilatum. Tu autem vide quomodo per omnia quæ facit, diabolus irretitur et constringitur. Excitat enim opprobria et convitia contra Christum, et inde veritas magis declaratur. Nam hæc irrisionibus manifestius testantur quod Dominus non fuerit seditiosus vel rebellis. Si enim talis fuisset, neququam hæc ludibriis illuissent, excitato tanto periculo, et seditione totius gentis, præsertim tantæ et tam suspectæ, et tantum novitate rerum gaudientis. Facili sunt autem amici Pilatus et Herodes. Herodi enim argumentum amicitia fuit et initium, quod a Pilato ad se missus esset, quasi Pilatus non vindicaret sibi aliqua privilegia Herodis. Veruntamen vide quam discrepantiâ congregat diabolus, solum ut Christo mortem præpararet. In unam enim conspersionem copulat et conciliat inimicos. Non confundimur igitur nos, siquidem ille inimicos pacificat ut Christum occidat, nos propter salutem nostram neque **488** amicos servamus in officio; Postquam autem missus est Pilato, vide quomodo iterum refulgeat veritas: Obtulistis mihi, inquit Pilatus, hominem hunc ut subvertentem populum, et nihil morte dignum in eo invenio: sed neque Herodes. Vides duorum hominum, quorum alter præses, alter rex, testimonium omnino verum? Neque ego, inquit, neque rex Herodes invenimus ullam causam in eo. Quid dicent ad hæc Judæi? Judices ipsi testantur quod culpa careat homo, et vos accusantes nullum adducitis testimonium. Quibus credendum? Papæ I quomodo vincit veritas? Tacet Jesus, et testificantur pro eo inimici. Clamant Judæi, et nemo adstipulatur eorum clamoribus. Molior autem erat Pilatus, et minime pro veritate constans. Timebat enim calumniam, ne accusaretur quod rebellem absolvisset. Non enim didicit: Terrorem vestrum ne timeamus, sed Dominus ipse mihi erit timor. « Castigatum, inquit, dimittam, » hoc est, emendatum per flagella. Necessè autem habebant Romani per diem festum

A μείζονος τοῖς μὴ προσχοῦσι. Τῷ μέντοι Πιλάτῳ. Ἐπεὶ εὐγλωσσώτερος ἦν Ἡρώδου, ἀποκρίνεται, κἀν μὴ πάνυ σαφῶς. Ἐρωτήσαντος γὰρ ἐκείνου, « Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; » τί φησιν ὁ Κύριος; « Σὺ λέγεις. » Τοῦτο δὲ μέτρη πικρῆ ἔχει τὴν δίκαιαν. Δύναται γὰρ βοηθῆσαι καὶ, ὅτι Ἀληθῶς; ἐγὼ εἰμι. σὺ τὸ δὲν εἶπας· δύναται δὲ καὶ ἄλλως, ὅτι Ἐγὼ σὺ λέγω, σὺ λέγεις, ἐξουσίαν ἔχεις καὶ λέγεις. Ἡρώδῃ δὲ οὐδ' ὀπωροῦν ἀποκρίνεται, ὅσα τὸ ὅλον ἐμπαικτικῆ ἐντι. Καὶ γὰρ ὄντως, κατὰ τὸν Ἡσαΐαν, τῷ σπέρματι τῷ πονηρῷ, τοῖς υἱοῖς τοῖς ἀνόμοις, τοῖς τότε, λέγω, Ἰουδαίοις καὶ πράκτορες ἦσαν καταλαμῶμενοι αὐτοῦς, καὶ ἐμπαικταὶ κυριεύοντες αὐτῶν. Ὅτι δὲ καὶ τοιοῦτῳ σκοπῷ παρτικῶ καὶ γελοιώδει ἐπαθύμει ἰδεῖν τὸν Ἰησοῦν, καὶ σημεῖον ἐξ αὐτοῦ θεάσασθαι, καὶ τοιαύτῃ γνώμῃ ἰδέσθαι αὐτὸν, εἶδεις τὸ τέλος. Ἐξουθενήσας γὰρ αὐτὸν, καὶ ἐμπαιξας, ἀπέλυσε· καὶ οὐκ αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, ὃ πάσης ὑβριως ἐπέκεινα· περιβαλὼν δὲ ἐσθῆτα λαμπράν, ἐπεμῆεν αὐτὸν τῷ Πιλάτῳ. Σὺ δὲ μοι ὄρα πανταχοῦ δι' ὧν ποιεῖ, συμποδισόμενον τὸν διέβολον. Ποιεῖ γὰρ τοὺς ἐμπαιγμοὺς καὶ τὰς ὑβρίας ταύτας κατὰ Χριστοῦ, δείκνυται δὲ μᾶλλον ἐντεῦθεν ἡ ἀλήθεια. Δι' ὧν γὰρ παλιῶσιν, ἀριδηλότατα μαρτυροῦσιν, ὡς οὐ στασιαστής καὶ ἀντάρτης ὁ Κύριος. Εἰ γὰρ τοιοῦτος ἦν, οὐκ ἂν ἐπαιζον, τηλικούτου ἐπηρητημένου κινδύνου, καὶ ἐπανστασίας ἔλου τοῦ ἔθνους ὑποπτευομένης, καὶ ταῦτα τηλικούτου ἔθνους, καὶ οὕτω ταῖς καινοτομίαις χαίροντος. « Ἐγένοντο δὲ, φησὶ, φίλοι ὁ τε Πιλάτος καὶ ὁ Ἡρώδης. » Τῷ γὰρ τὸν ὑποκείμενον τῷ Ἡρώδῃ πεμφθῆναι ὑπὸ Πιλάτου πρὸς αὐτὸν, ἀρχὴ φιλίας ἔδοξεν, ὡς μὴ σπεριζομένου τοῦ Πιλάτου τὰ προνόμια τοῦ Ἡρώδου. Πλὴν ὄρα πανταχοῦ καὶ τὰ ὑπερτώτα συνάγοντα τὸν διέβολον, ἵνα μόνον τῷ Χριστῷ σκευάσῃ τὸν θάνατον, καὶ μίαν σύμφοριαν συγχροτοῦντα, καὶ τοὺς ἔχθρους φιλοῦντα. Οὐκ ἀσχυρόμεθα οὖν ἡμεῖς, εἶγε τούτου καὶ τοὺς ἔχθρους εἰρημεύοντος, ἵνα Χριστὸν ἀποκτείνῃ, ἡμεῖς διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν, οὐδὲ κἀν τοὺς φίλους ἐν τῇ πρὸς ἡμᾶς φιλίᾳ τηρήσομεν; Ἐπεὶ δὲ ἀνεπέμφθη πάλιν τῷ Πιλάτῳ, σκόπει πάλιν τὴν ἀλήθειαν λάμπουσιν. Προσηνέγκατέ μοι, φησὶν ὁ Πιλάτος, τὸν ἀνθρώπον τοῦτον ὡς διατρέφοντα τὸν λαόν, καὶ οὐδὲν ἄξιον θανάτου ἐν τούτῳ εὐρίσκω· ἀλλ' οὐδὲ Ἡρώδης. Ὅρξ; δύο ἀνθρώπων, καὶ ταῦτα τοῦ μὲν ἡγεμόνος, τοῦ δὲ βασιλέως, ἡ μαρτυρία πάντως ἀληθῆς. Οὕτ' ἐγὼ, φησὶν, οὔτε ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης εὐρομεν αἰτίων τι ἐν αὐτῷ. Τί φησούσι πρὸς ταῦτα οἱ Ἰουδαῖοι; Οἱ κριταὶ αὐτοῦ μαρτυροῦσιν, ὅτι ἀνάτιος ὁ ἀνθρώπος· ὡμῖς οἱ κατηγοροῦντες, οὐδένα μάρτυρα παρηγάγετε· τίσι δὲ πιστεύειν; Χαβαί! πῶς νικᾷ ἡ ἀλήθεια! Σιωπᾷ Ἰησοῦς, καὶ μαρτυροῦσιν ὑπὲρ αὐτοῦ οἱ ἔχθροί· βοῶσιν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ οὐδεὶς ὁ ταῖς βουλαῖς ἐπιμαρτυρῶν. Μαλακῶς δὲ τις ὁ Πιλάτος, καὶ ἤκιστα ὑπὲρ ἀληθείας ἐνστατικός. Ἐδίδοι καὶ γὰρ τὴν συκοφαντίαν, μήπως διαβληθῇ, ὡς τὸν ἀντάρτην

(a) In Edit. Lut. desunt, potestatem habes, et dicis.

ἀπολύσας. Οὐ γὰρ ἔμαθε λέγειν· Τὸν δὲ φόβον ἡμῶν οὐ μὴ φοβηθῶμεν, ἀλλὰ Κύριος· αὐτῆς ἔσται μοι φόβος. « Παιδεύσας οὖν, φησὶν, ἀπολύσω, » τούτεστι, σωφρονίσας διὰ μαστίγων. Ἀνάγκην δὲ εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ ἐορτὴν ἀπολύειν ἕνα, χαριζόμενοι τοῖς Ἰουδαίοις. Ὑποσπόνδοις γὰρ γενομένοις τοῖς Ἰουδαίοις, ἄδειαν δεδώκασι κατὰ τὰ εἰκελὰ ἔθνη καὶ νόμιμα πολιτεύεσθαι. Ἔθος δὲ πάτριον ἦν Ἰουδαίοις, τὸ παρὰ τοῦ ἀρχοντος ἐξαιτεῖσθαι τοὺς κατακρίτους, ὡσπερ καὶ παρὰ Σαοὺλ ἐξήτησαν τὸν Ἰωνάθαν. Εἰ δὲ τὴν ἱστορίαν ἀγνοεῖς, μίτιθι Βασιλειῶν τὴν πρώτην, καὶ τούτην εὐρήσεις. « Ἀνέκραξαν δὲ, φησὶ, παμπληθεῖ, λέγοντες· Αἴρε τούτον. » Τί τούτου χειρὸν; Τὸ ἔθνος; τὸ ἅγιον εἰς φόνους ἐλύττα, ὁ ἔθνικὸς Πιλάτος τὸν φόνον ἀπειτρέπει, τὰ ἄνω κάτω ἐγένετο. « Αἴρε τούτον, φασίν, ἀπόλυσον δὲ ἡμῖν Βαρραββᾶν, ὃς στασιαστῆς ὢν καὶ φονεὺς, ἐβλήθη εἰς φυλακὴν. » Καὶ τρίτον ἀπόλυε Πιλάτος, καὶ τρίτον ἐκεῖνοι βεῶσι κατὰ Χριστοῦ, ἵνα πάντως διὰ τοῦ τρίτου τούτου βεβιωσῶσι τὴν οἰκίαν μαιφονίαν· καὶ τὸν μὲν ἅγιον καὶ δίκαιον ἠρνήσαντο, καθὼς φησὶν ὁ μακάριος Πέτρος· ἤτησαντο δὲ ἄνδρα φρονεῖα χαρισθῆναι αὐτοῖς. Τὸ γὰρ ὁμοῖον ἀγαπῶσι· διὸ καὶ τῆς μερίδος αὐτοῦ γίνονται, στασιάζαντες καὶ αὐτοὶ κατὰ Ῥωμαίων, καὶ φόνων μυρίων αἴτιοι γινόμενοι καὶ τῆς αὐτῶν ἀπωλείας. Ταῦτα δὲ προλέγει καὶ δι' Ἰερεμίου ὁ Κύριος· « Ἐγκαταλείψατα τὴν οἰκὸν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου. Δέδωκα τὴν κληρονομίαν μου εἰς χεῖρας ἐχθρῶν. Ἐγενήθη ἡ κληρονομία μου ἐμοί, καὶ λέων ἐν δρυμῷ, ἰδὼκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς· διὰ τοῦτο ἐμίσησα αὐτήν· » καὶ πάλιν Ἄννη· « Οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπειθήσαν ἀπ' ἐμοῦ· δεσπαιοὶ εἰσιν, ὅτι ἠσέβησαν εἰς ἐμέ. Ἐγὼ ἐλυτρώσάμην αὐτούς, αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ, καὶ πσοῦνται ἐν στόματι βομφαλαῖα, οἱ ἀρχοντες αὐτῶν δι' ἀπαιδευσίαν γλώττης αὐτῶν. » Ἄγεται τοίνυν ὁ Ἰησοῦς, καὶ πρῶτον μὲν ἐπέθηκάν αὐτῷ τὸν σταυρὸν, καὶ βασιτάζων ἐξῆλθεν. Οὐδὲ γὰρ κατεδέχετό τις τῶν ἄλλων βασιτάσαι αὐτὸν, ἐπεὶ καὶ τὸ ξύλον ἐπικατάρατον εἶχον. Εἶτα εὐρόντες Σίμωνά τινα Κυρηναῖον, ἐπέθηκάν τούτῳ τὸν σταυρὸν, ἀγγαρεύσαντες τὸν ἄνθρωπον, καὶ οἶόν τινα ἐπήρειαν αὐτῷ τούτον ἐπιθέντες· τὸν παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀποτροπιαζόμενον. Αἰνίττεται δὲ τοῦτο οὐ μικρὸν νουθέτημα. Σταυρὸς μὲν γάρ ἐστιν ἡ νέκρωσις καὶ ἀνεργησία τῶν παθῶν καὶ ἀκινήσια· ὁ γὰρ σταυροῦμένος καθηλοῦται καὶ ἀπρακτεῖ. Ὁ τοίνυν κατὰ Χριστὸν διδασκαλὸς ὀφείλει πρῶτον αὐτὸς τὸν σταυρὸν αἶρειν, καὶ καθηλοῦν τὰς σάρκας· αὐτοῦ τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῇ ἀπαθείᾳ λαμπρύνεσθαι, εἰθ' οὕτω καὶ τοῖς ὀπτηκόις τούτου ἐπιτιθεῖναι· Σίμων γὰρ ὑπακοὴ ἐρμηνεύεται. Πληροῦται δὲ κάναυθα τὸ τοῦ Ἠσαίου· « Οὐ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ· » ἀρχὴ γὰρ τοῦ Κυρίου καὶ βασιλεία, ὁ σταυρὸς. Φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος·

A unum dimittere Judæis. Tale enim fasces cum Judæis inierant, ut liberum permitterent eis juxta legitima et consueta sua vivere. Et mos patrius erat Judæis, a principe iudicatos petere, sicut et a Saul petiverunt Jonathan. Quod si historiam ignoras, vade ad primum librum Regum ¹⁷, et eam invenies. « Clamaverunt autem, inquit, omnes dicentes, Tolle hunc. » Quid hoc pejus? Genus sancta rabie in eadem furit, et gentilis Pilatus cælem aversatur. Et quæ sursam, ea deorsum vertuntur. « Tolle hunc, dicunt, dimitte autem nobis Barabbam : qui cum seditiosus esset et homicida, missus erat in carcerem. » En tertio absolvit Pilatus, et tertio illi contra Christum clamant, ut omnino tertia illa clamazione eadem suam perficiant, sanctumque ac justum negent : sicut dicit beatus Petrus, Petiverunt autem virum homicidam dari sibi ¹⁸ : diligebant enim similem : proinde partis illius erunt. Cum enim et ipsi contra Romanos insurrexerint, innumerabilium cædium suæque perditionis auctores erunt. Hæc autem per Jeremiam prædicit Dominus, « Dereliqui domum meam, reliqui hæreditatem meam ¹⁹. Dedit hæreditatem meam in manus inimicorum : facta est hæreditas mea mihi sicut leo in silva : dedit super me vocem suam : propterea odi eam. » Et iterum Osæ : « Væ eis quia resillierunt a me : miseri sunt, quia impie egerunt in me. Ego autem redemi eos, ipsi vero locuti sunt contra me mendacia : et cadent in ore gladii principes eorum, propter insipientiam linguæ eorum ²⁰. » Ducitur igitur Jesus, et primum quidem imposuerunt ei crucem, et bajulus exivit. Necmo enim ⁴⁸⁴ alius eam suscipere volebat, quia habebant ut maledictum lignum. Deinde invento quodam Simone Cyrenæo, imposuerunt vi quadam ei illam, quam aversabantur alii. Insinuat non parva admonitio hoc loco. Crux enim est mortificatio affectionum, ita ut moveri nequeant et operari. Nam qui crucifigitur, clavis affigitur, et operari non quit. Unde doctor secundum Christum debet prior ipse crucem tollere, et carnes suas timore Dei confingere, et affectionibus carens fulgere, deinde eam etiam auditoribus imponere. Simon enim *obediencia* interpretatur. Impletur autem et hoc loco Isaïæ dictum, « Cujus principatus super humerum ejus ²¹. » Principatus enim Domini et regnum crux est. Dicit enim Paulus, « Humiliavit semetipsum usque ad mortem, mortem autem crucis : ideo et Deus exaltavit illum ²². » At igitur quia crux fuit sublimitas et gloria Jesu, merito principatus ejus dicitur, seu princeps ejus dignitas, et symbolum principatus (n). Sicut enim symbola dignitatum senatores habent, zonas alii, alii pallium : sic etiam Christus crucem efficit regni sui symbolum. Et si bene animadverteris, invenies non aliter regnare in nobis Jesum, nisi per afflictionem : atque ita qui in deli-

¹⁷ I Reg. xiv. ¹⁸ Act. iii. ¹⁹ Jer. xii, 7. ²⁰ Osce vii, 13-16. ²¹ Isa. ix, 6. ²² Philipp. ii, 8, 9.

(a) Edit. Lut. omisit in textu, ἀνέκραξαν δὲ, φησὶ, παμπληθεῖ λέγοντες· Αἴρε τούτον.

(a) In Edit. Lut. desiderantur, quæ proxime sequuntur.

cilis vivunt, inimici sunt Christi. Ille autem potest fieri subditus Christi, et tollere crucem suam, qui virtutis operarius est : qui venit a villa relinquens mundum, et ea quæ sunt in mundo, et ad Jerusalem illam supernam et liberam tendit. Porro quod Christianæ multitudo populi et mulierum sequitur, insinuat quod magna multitudo Judæorum etiam post crucem credet in Christum (hoc enim est sequi) et mulieres multæ. Logo Acta apostolorum, et vi-j-bis innumera millia credentium ²⁵. Quid autem si lugere et plorare mulieres Jesum sequentes, moralem sensum secum afferat? Est enim mulier anima infirma, quæ si contritionem cordis suscipiens per poenitentiam, luget et plorat, revera sequitur Jesum qui crucifigitur et affigitur propter nostram salutem.

τῶ ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ πλῆθος λαοῦ καὶ γυναικῶν, αἰνίττεται ὅτι πολὺ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων μετὰ τὸν σταυρὸν· τοῦτο γὰρ τὸ ἀκολουθεῖν· πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, καὶ γυναῖκες δὲ πολλαί. Καὶ ἀνδρῶν τὰς πράξεις, καὶ ὅφει μυριάδας τῶν πιστευόντων. Μήποτε δὲ καὶ τὸ θρηνεῖν καὶ κόπτεσθαι τὰς ἀκολουθοῦσας γυναῖκας τῷ Ἰησοῦ, συμβαλεῖται ἡμῖν εἰς ἦθος; Ἔστι μὲν γὰρ γυνή, ψυχὴ ἀσθενεῖ αὐτῇ δὲ ἐὰν συντριβῆ καρδίαν δεξαμένη διὰ τῆς μετνοίας, πενθῆ καὶ ἀσπύττειται, τότε ὄντως ἀκολουθεῖ τῷ Ἰησοῦ, τῷ σταυρουμένῳ καὶ κακουχουμένῳ διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν.

Vers. 28-31. « Conversus autem ad illas Jesus dixit : Filie Jerusalem, nolite flere super me, sed super vobis ipsis flete, et super filiis vestris, quoniam ecce venient dies in quibus dicent : Beate steriles, et ventres qui non genuerunt, et ubera quæ non lactaverunt ²⁶. Tunc incipient dicere montibus : Cœditis super nos ; et collibus : Cooperite nos. Quia si in humido ligno hæc faciunt, in arida quid fiet ? Mulieres quidem (hominum genus est facile lacrymans et plorans quasi grave quiddam accidisset Domino) plorant, compassionem præ se ferentes magnam et injustitiam lamentantes. At ille non approbat, sed magis increpat illas. Voluntario enim patiebatur. **485** Non decet autem lamentari eum qui sponte et pro salute omnium patitur, sed congruum est ut ille magis laudibus efferatur et celebretur. Per crucem enim et mors destructa est, et infernus captivus est. Lamenta enim non his qui sponte, sed qui gravate patiuntur consolationem afferunt. Proinde Dominus illas quæ ipsum lugebant, increpat. Admonet autem ut ad futura mala respiciant, et propter illa plorant, quando mulieres inhumane coactæ sunt filios suos, et venter qui portavit, ille iterum miserabiliter fructum suum recipiet. Si enim in me talia fecerunt Romani, in me ligno humido, feraci et semper virenti, et semper vitali propter delictatem, et per doctrinas fructuum meorum alente omnes : in vobis, populo inquam arido, ligno sterili ab omni vivifica justitia, et nullam fructum afferente, quid non facient? Si enim quamdam vitalem operationem boni haberetis, fortassis digni essetis, quibus quodammodo parceretur : nunc autem quasi lignum aridum in combustionem et corruptionem eritis.

Vers. 32-38. « Ducebantur autem et alii duo faci-

²⁵ Act. II, VI. ²⁶ Isa. LIV.

« Ἐταπείνωσεν αὐτὸν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Ἀδὲ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερέφωσεν, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐκαὶ οὖν ὁ σταυρὸς ὕψος γέγονε τῷ Ἰησοῦ καὶ δόξα, εἰκότως ἀρχὴ αὐτοῦ λέγεται, ἦτοι ἀρχικὸν ἀξίωμα καὶ σύμβολον τῆς ἀρχῆς. Ὡς γὰρ οἱ συγκλητικοὶ ἔχουσι σύμβολα τῶν ἀξιωματῶν, οἱ μὲν ζῶνας, οἱ δὲ μανδύας· οὕτω καὶ ὁ Κύριος τὸν σταυρὸν τῆς οἰκίας βασιλείας σύμβολον ποιεῖται. Καὶ σκοπήσθε εὐρῆσαι, ὅτι ἄλλως οὐ βασιλεύει ἐν ἡμῖν ὁ Ἰησοῦς, εἰ μὴ διὰ κακοπάθειαν. Ὡς εἶπε τρυφῶντες, ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ· ἐκείνοι; δὲ δύναται ὑπὲρ τοῦ γένεσθαι Χριστοῦ, καὶ ἀραι τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, ὁ τῆς ἀρετῆς ἐργάτης. Ὁ ἐρχόμενος ἀπ' ἀγροῦ, ὁ τὸν κόσμον τοῦτον ἀγρὸν ἦν· τὰ καταλιμπάνων, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἔργα, καὶ πρὸς τὴν Ἱερου-

B σαλήμ τὴν ἀνω τὴν ἐλευθέραν ἴμενος. Ἀλλὰ καὶ τῶ ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ πλῆθος λαοῦ καὶ γυναικῶν, αἰνίττεται ὅτι πολὺ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων μετὰ τὸν σταυρὸν· τοῦτο γὰρ τὸ ἀκολουθεῖν· πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, καὶ γυναῖκες δὲ πολλαί. Καὶ ἀνδρῶν τὰς πράξεις, καὶ ὅφει μυριάδας τῶν πιστευόντων. Μήποτε δὲ καὶ τὸ θρηνεῖν καὶ κόπτεσθαι τὰς ἀκολουθοῦσας γυναῖκας τῷ Ἰησοῦ, συμβαλεῖται ἡμῖν εἰς ἦθος; Ἔστι μὲν γὰρ γυνή, ψυχὴ ἀσθενεῖ αὐτῇ δὲ ἐὰν συντριβῆ καρδίαν δεξαμένη διὰ τῆς μετνοίας, πενθῆ καὶ ἀσπύττειται, τότε ὄντως ἀκολουθεῖ τῷ Ἰησοῦ, τῷ σταυρουμένῳ καὶ κακουχουμένῳ διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν.

« Στραφεὶς δὲ πρὸς αὐτάς ὁ Ἰησοῦς εἶπε· Θυγατέρες· Ἱερουσαλήμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμὲ, πλὴν ἐπ' αὐτάς· κλαίετε, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὁμῶν· ὅτι ἰδοὺ ἔρχονται ἡμέραι, ἐν αἷς ἐροῦσι· Μακάριαι αἱ στείραι, καὶ κοιλίαι αἱ οὐκ ἐγέννησαν, καὶ μαστοὶ αἱ οὐκ ἐθήλασαν. Τότε ἔρξονται λέγειν τοῖς ὄρεσι· Πέσθε ἐφ' ἡμᾶς, καὶ τοῖς βουνοῖς· Καλύψατε ἡμᾶς. Ὅτι εἰ ἐν τῷ ὑγρῷ ξύλῳ ταῦτα ποιοῦσιν, ἐν τῷ ξηρῷ τί γένηται; » Αἱ μὲν γυναῖκες (φιλόδακρυ γὰρ τὸ γένος καὶ πολυθρηνῶν ὡς δεινοῦ τινος ἐπισυμβαίνοντος τῷ Κυρίῳ) θρηνοῦσι, τὸ συμπαθεῖς ἐνδεικνύμεναι, καὶ τὴν ἀδικίαν ἀποδουρῶμεναι. Ὁ δὲ οὐκ ἀποδέχεται, ἀλλὰ μάλλον ἐπιτιμᾷ αὐτάς. Ἐκουσίως γὰρ ἔπαυσε, τῷ δὲ ἔκουσίως πάσχοντι, καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ πάσης τῆς φύσεως. οὐ τὸ θρηνεῖσθαι, ἀλλὰ τὸ κροτεῖσθαι προσήκει καὶ εὐφημεῖσθαι. Διὰ γὰρ τοῦ σταυροῦ καὶ θανάτου λέλυται, καὶ ἤδη ἤχημαλώττισται. Οἱ θρῆνοι γὰρ οὐ τοῖς ἔκουσίως, ἀλλὰ τοῖς ἔκουσίως πάσχουσι παράκλησιν φέρουσιν. Ἐπιτιμᾷ μὲν οὖν αὐτάς κοπτομένας αὐτὸν; Παραιναι δὲ πρὸς τὰ μέλλοντα κακὰ βλέπειν, καὶ ἐπ' ἐκείνοις κόπτεσθαι, ὅτι γυναῖκες ἐψήσους τὰ τέκνα αὐτῶν ἀνελεθμόνως, καὶ ἡ ἐνέγκασα γαστήρ αὐτῇ πάλιν τὸ γεννηθὲν ἐλαϊνῶς ὑποδέξεται. Εἰ γὰρ ἐν ἐμοὶ τοιαῦτα ἐπεδείξαντο οἱ Ῥωμαῖοι, ἐν ἐμοὶ τῷ ὑγρῷ ξύλῳ, τῷ ἐγκάρτῳ, καὶ ἀειθαλεῖ, καὶ ἀειζῶν διὰ τὴν θεότητα, καὶ διὰ τῶν καρπῶν μου τῆς διδασκαλίας τρέφονται πάντας· ἐν ἐμῖν, τῷ λαῷ, ἐν ἡμῖν, τῷ ξηρῷ ξύλῳ, τῷ πάσης δικαιοσύνης ζωοποιῷ ἐστερημένῳ. Εἰ μὴδὲνα καρπὸν φέροντι, τί οὐκ ἂν ἐπεδείξαινο; Εἰ μὲν γὰρ εἶχτες ζωτικὴν τινα ἐνέργειαν τοῦ ἀγαθοῦ, ἴσως ἂν φαίνοιντο ἡξιώθητε μετρίως γοῦν· νῦν δὲ ὡς ξηρὸν ξύλον εἰς καῦσιν καὶ εἰς διαφθορὰν ἴστασθε.

« Ἦγοντο δὲ καὶ ἕτεροι δύο κακοῦργοι σὺν αὐτοῖς

ἀνακρεθῆναι. Καὶ ὅτε ἐπήλθον ἐπὶ τὸν τόπον τὸν λεγόμενον Κρανίου, ἐκεῖ ἐσταύρωσαν αὐτὸν, καὶ τοὺς κακούργους, ὃν μὲν ἐκ δεξιῶν, ὃν δὲ ἐξ ἀριστερῶν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔλεγεν· Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· ἢ γὰρ οἶδας τί ποιῶσι. Διαμεριζόμενοι δὲ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἔβαλον κλήρους. Καὶ εἰστήκει ὁ λαὸς θεωρῶν. Ἐξιμυκτήριζον δὲ καὶ οἱ ἀρχόντες σὺν αὐτοῖς λέγοντες· Ἄλλους ἔσωσε, σωσάτω αὐτὸν, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ τοῦ Θεοῦ ἐκλεκτός. Ἐνέπαιζον δὲ αὐτῷ καὶ οἱ στρατιῶται προσερχόμενοι, καὶ βῆος προσφέροντες αὐτῷ, καὶ λέγοντες· Εἰ σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, σῴσον σεαυτόν. Ἦν δὲ καὶ ἡ ἐπιγραφή γεγραμμένη ἐπ' αὐτῷ γράμμασιν Ἑλληνικοῖς, καὶ Ῥωμαίοις, καὶ Ἑβραίοις· Οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. Πονηρὰν δόξαν κατασκευάζειν ἐθέλων τοῦ Κυρίου ὁ διάβολος, καὶ ληστὰς ἐποίησε συσταυροῦσθαι αὐτῷ. Ἄλλ' ὄρα πῶς καὶ τὸν ἕνα ἀφηράθη, καὶ μᾶλλον πρὸς δόξαν πλείω τοῦ Κυρίου τοῦτο γέγονε. Τῶν μὲν γὰρ οἱ σταυροὶ οὐδὲ ἐζητήθησαν, τοῦ δὲ πᾶς ὁ κόσμος ἐκκρέμαται· καὶ προδήλως ἐντεῦθεν δείκνυται, τὸ μὴ ἄνομον εἶναι τὸν Κύριον, ὡς οἱ λησταί, ἀλλὰ πάσης δικαιοσύνης ἀρχηγόν. Ἄγουσι δὲ αὐτὸν ἐπὶ τὸν τόπον τοῦ Κρανίου, ἐνθα φασὶ τὸν προπάτορα τεθάψθαι· ἵνα ἴσθω διὰ ξύλου πτώμα, ἐκεῖ καὶ ἡ διὰ τοῦ ξύλου ἔγερσις γίνηται. Ἰησοῦς δὲ ὑπερβολὴν πραότητος ἐνδείκνυμενος, ὑπὲρ αὐτῶν εὐχεταί, « Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, λέγων· οὐ γὰρ οἶδας τί ποιῶσι. » Καὶ μέντοι ἀπέθη ἀναυτοῖς τὸ ἀμάρτημα, εἰ μὴ μετὰ ταῦτα τῇ ἀπιστίᾳ ἐνέμειναν. Τίνας δὲ ἐνεκεν διαμερίζονται τὰ ἱμάτια αὐτοῦ; Ἰσως μὲν καὶ χριζόντες οἱ πολλοὶ αὐτῶν, τάχα δὲ, ὃ καὶ μᾶλλον ἀληθέστερον, ἕβρι τοῦτο καὶ ἀκολασίᾳ ποιῶντες· τί γὰρ πολυτελεῖς ἐύρων ἐν τοῖς ἱματίοις; Γελῶντες οὖν καὶ ὀβριζόντες, τοιαῦτα εἰργάζοντο. Ὅπου γὰρ οἱ ἀρχόντες ἐμυκτήριζον, τί χρὴ περὶ τοῦ κοινοῦ πλῆθους λογίζεσθαι; « Ἄλλους ἔσωσε, σωσάτω αὐτὸν, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ τοῦ Θεοῦ ἐκλεκτός. » Τοῦτο ἔλεγε δι' αὐτῶν ὁ διάβολος. Ὅσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ περυγίου τοῦ ἱεροῦ, οὕτω κἀναυθα τοιαυτὰ φησι· βασκαίνων τῇ διὰ τοῦ σταυροῦ σωτηρίᾳ, καὶ περικόψαι βουλόμενος ταύτην πάσαις, ὡς ἐνῆν, μηχαναῖς. Ὅξος δὲ προσέφερον οἱ στρατιῶται, ὡς βασιλεὶ δῆθεν ὑπηρετοῦντες, πρὸς τὸ πικεῖν. Ὅρα δὲ καὶ ἑτέραν μηχανὴν τοῦ διαβόλου, κατὰ αὐτοῦ περιτρεπωμένην. Ὁ μὲν γὰρ τρισὶ χαρακτῆρσι γραμμάτων ἐξέπομπου δῆθεν τὴν ἀνταρτίαν τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα μηδένα λανθάνοι τῶν παριόντων, ὡς διὰ τοῦτο κρέμαται, διότι βασιλεὺς αὐτὸν ἐποίησε· τὸ δὲ, κἂν μὴ ὁ σωφὸς τοῦ κακοποιήσαι συνείη, σύμβολον ἦν τοῦ κράτιστα τῶν ἐθνῶν, ὅποιοι οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ σωφώτατοι, ὅποιοι Ἕλληνες, καὶ θεοσεβέστατοι, ὅποιοι τὸ γένος τῶν Ἑβραίων, ὅπως ῥύξαι αὐτόν. Ἐσκομεν δὲ περὶ τούτων καὶ ἐν τῷ

« Ἐξ δὲ τῶν κρεμασθέντων κακούργων ἐδλασφῆμεν αὐτὸν λέγων· Εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, σῴσον σεαυτὸν καὶ ἡμᾶς. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἕτερος ἐπέτιμα αὐτῷ, λέγων· Οὐδὲ φοβῆ σὺ τὸν Θεόν, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρέματι εἶ; καὶ ἔμει· μὲν δικαίως· ἀξία γὰρ

morosi cum eo, ut interficerentur : et postquam venerunt in locum qui vocatur Calvaria, ibi crucifixerunt eum et facinorosos, unum a dextris, alterum a sinistris. Jesus autem dicebat : Pater, remitte illis, nesciunt enim quid faciunt. Dividentes vero vestimenta ejus, miserunt sortem. Et stabat populus spectans, et deridebant eum principes cum eis, dicentes : Alios servavit, servet seipsum, si hic est ille Christus, ille Dei electus. Illudebant autem ei et milites, accedentes et acetum offerentes ei, dicentesque : Si tu es ille rex Judæorum, salvum te fac. Erat autem et inscriptio acripta super eum litteris Græcis, et Latinis, et Hebraicis : Ille est rex Judæorum. » Diabolus volens Dominum magna infamia aspergere, facit crucifigi cum eo et latrones : sed vide quomodo et uno privatus sit, et hoc ad majorem gloriam Domini cesserit. Nam aliorum cruces nemo requirit, totius autem mundus a cruce ista pendet. Et manifeste hic ostenditur Dominum non esse iniquum sicut latrones, sed omnis justitiæ principem. Ducunt autem eum ad locum Cranii, ubi dicitur primum parentem nostrum sepultum esse : u. ubi per lignum casus, illic et per lignum resurrectio fiat. Jesus vero exitium mansuetudinem declarans, pro illis precatur : « Pater, remitte eis, dicens : nesciunt enim quid faciunt. » Et utique dimissum fuisset eis peccatum, nisi deinceps in incredulitate mansissent. Diviserunt vero vestimenta ejus. Cujus gratia? Forsitan et multi ipsis indigebant, fortassis autem, quod et verius, hæc ad majorem contumeliam per lasciviam lecerunt. **436** Quid enim pretiosum videbant in his vestibus? Ridentes igitur et contumelia afficientes, talia fecerunt. Ubi enim ei principes subsannabant, quid non de reliquo vulgo cogitandum? « Alios servavit, servet seipsum, si hic est ille Christus, ille Dei electus. » Hoc dicebat per illos diabolus. Sicut enim in pinna templi, ita et hoc loco dicit, invidens saluti nostræ per crucem, quam volens impedire omnes. movebat machinas. Acetum vero offerebant milites, quasi regi quodammodo ministrantes ut biberet. Vide autem et aliam machinam diaboli, quæ in ipsum vertitur. Qui enim tribus litterarum characteribus rebellionem Jesu invulgarat quodammodo, ut neminem prætereuntium lateret, quasi propter hoc suspensus esset, quod regem se fecisset : hoc jam, etiamsi non e mente scribentis, symbolum factum est quod potentissimi gentium, quales Romani : et sapientissimi, quales Græci : et religiosissimi, quales Hebræi, Christi regno subjiciendi essent, et ipsum prædicare debeant. De hoc autem plura et sublimiora in Evangelio Joannis diximus.

ὕπὸ τῇ βασιλείᾳ τοῦ Ἰησοῦ τεθῆσθαι, καὶ ἀνακηκατὰ Ἰωάννην πλείω καὶ ὑψηλότερα.

Vers. 39-43. « Unus autem de his qui pendebant facinorosis, convicia dicebat in eum, dicens : Si tu es Christus, salva teipsum et nos. Respondens autem alter increpabat eum, dicens : Ne times quidem tu Deum quod in eadem damnatione es? et nos

quidem iuste : nam digna factis recipimus : hic vero nihil mali gessit. Et dicat ad Jesum : Domine, memento mei cum veneris in regnum tuum. Et dixit illi Jesus : Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. » Quomodo igitur alii evangelistæ duos latrones dicunt convitia in eum jecisse? Verisimile autem est quod primum quidem duo eum convitiati sint, deinde unus eorum cordatior agnoscens bonitatem et divinitatem Jesu ex voce quam fecit pro crucifigentibus : « Pater, dicens, remitte eis; » quæ vox non solum omni misericordia plena est, sed et magnam auctoritatem præ se fert. Non enim dixit : Domine, oro, dimitte eis, sed simpliciter sic magna potestate : « Pater, remitte eis. » Ex hac igitur voce agnoscens, qui prius erat blasphemus, Jesum verum regem, confutat et alterum latronem, et ad Jesum dicit : « Memento mei in regno tuo. » Quid igitur Dominus? « Hodie mecum eris in paradiso. » Sicut homo quidem in cruce, Deus autem ubique, et illic, et in paradiso implens omnia, et nusquam absens. Querunt autem quidam, quomodo dicente Domino latroni : « Hodie mecum eris in paradiso, » Paulus dixit quod nullus sanctorum receperit promissionem ²⁷? Et quidam dicunt quod Apostolus non de omnibus sanctis asserat quod non receperint repromissionem, sed de his quos ipse solum enumeravit. Enumeravit **487** autem alios quidem multos, latronis autem non meminit. Audi enim quid dicat, hi omnes, demonstrando eos quos sermo enumerat, quibus latro connumeratus non est. Alii autem dixerunt quod latro nondum sortitus sit in paradiso conversationem : sed quia invariabilis sit et mentiri nequeat Domini promissio, ideo dictum esse, « Hodie mecum eris in paradiso. » Est enim et hæc species phraseos in verbis Dominicis, ut de futuris loquatur tanquam de his quæ jam fiant : ut cum dicit : « Qui non credit, jam judicatus est ²⁸ » et rursus : « Qui sermones meos audit et credit, in iudicium non venit, sed transiit de morte in vitam ²⁷. » Alii autem torquent verbum, punctum facientes post « hodie, » ut sit is sensus dicti, « Amen dico tibi hodie : » deinde, « Mecum eris in paradiso, » adjectives. Quidam vero, qui maxime sensum assequi visi sunt, sic exponunt : Repromissa nobis bona non sunt ingressus in paradysum, vel reditus, sed regnum cælorum : unde et oramus, « Veniat regnum tuum ²⁹, » non conversatio illa in paradiso. Neque enim mihi dicat aliquis quod idem sit paradysus et regnum. Bona enim regni « neque auris audivit, neque oculus vidit, neque in cor hominis ascenderunt ³⁰. » Paradysum autem et oculus Adæ vidit, et auris audivit de eo. « De omnibus enim lignis, » inquit, « quæ sunt in paradiso, edens comede ³⁰. » Nam licet unum tantum lignum interdictum sit eis, tamen et ipsum viderunt, et de ipso audierunt. Et in

ὡν ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν· οὗτος δὲ οὐδὲν ἄτοπον ἐπράξε. Καὶ εἶπε τῷ Ἰησοῦ· Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. » Πῶς οὖν οἱ ἕτεροι εὐαγγελισταὶ τοὺς δύο ληστές φασὶ καταγορεῖν αὐτοῦ; Ἐν ἀρχῇ μὲν εἰκὸς τοὺς δύο καταγορεῖν αὐτοῦ, εἶτα τὸν ἕτερον αὐτῶν ἀγχίνουον ὄντα, ἐπιγνώνας τὴν Ἰησοῦ ἀγαθότητα καὶ θεότητα ἐκ τῆς φωνῆς, ἧς ἐποιεῖτο ὑπὲρ τῶν σταυρούμενων, « Πάτερ, λέγων, ἄφε· αὐτοῖς. » Οὐ μόνον γὰρ πάσης φιλανθρωπίας γέμει, ἀλλὰ καὶ αὐθεντίαν πολλὴν ἐνδείκνυται ἡ φωνή. Οὐ γὰρ εἶπε, Κύριε, παρακαλῶ, ἄφε· αὐτοῖς, ἀλλ' ἀπλῶς οὕτως καὶ ἐξουσιαστικῶς, « Πάτερ, ἄφε· αὐτοῖς. » Ἐκ ταύτης οὖν τῆς φωνῆς ἐπιγνοῦς ὁ πρότερον βλάσφημος, τὸν Ἰησοῦν ἀληθινὸν βασιλεῖα ἐπιγινώσκει, ἐπιστομίζει δὲ καὶ τὸν ἕτερον ληστήν, καὶ πρὸς τὸν Ἰησοῦν λέγει· « Μνήσθητί μου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. » Τί οὖν ὁ Κύριος; « Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. » Ὡς μὲν γὰρ ἄνθρωπος, ἐν σταυρῷ, ὡς δὲ θεὸς, πανταχοῦ, κάκει, καὶ ἐν τῷ παραδείσῳ, πάντα πληρῶν, καὶ μηδεμοῦ ὦν. Ζητήσουσι δὲ τινες· Πῶς τοῦ Κυρίου λέγοντος τῷ ληστῇ, « Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ, » ὁ Παῦλος ἔφη· « Οὐδαὶς τῶν ἁγίων ἐκομίσατο τὴν ἐπαγγελίαν; » Καὶ τινες λέγουσιν, ὅτι ὁ Ἀπόστολος οὐ περὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀπεφήνατο τὸ μὴ κομίσασθαι τὴν ἐπαγγελίαν, ἀλλὰ περὶ ὧν ἀπρηθμίσασατο μόνον· ἀπρηθμίσασατο δὲ ἄλλους μὲν πολλοὺς, τοῦ δὲ ληστοῦ οὐδὲ ἐκμνήσθη. Ἄκουε γὰρ τί φησιν· Οὗτοι πάντες, δικτικῶς πρὸς τοὺς ἀπρηθμημένους τὸν λόγον ἀναφέρων, οἷς ὁ ληστής οὐ συνηριθμηται. Ἔτεροι δὲ ἔγρασαν, ὅτι οὐδὲ ὁ ληστής οὕτω ἔτυχε τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ διαγωγῆς, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀμετάθετος καὶ ἀδιάψευστος ἡ τοῦ Κυρίου ὑπόσχεσις, διὰ τοῦτο εἰρήται τὸ, « Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. » Ἔστι γὰρ καὶ τοιοῦτον εἶδος, φασίν, ἐν τοῖς τοῦ Κυρίου ῥήμασιν, ἐν οἷς περὶ τῶν ἐασθαι μελλόντων, ὡς ἤδη γενομένων διεξίειν. Ὡς ὅταν λέγῃ· « Ὁ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται, » καὶ πάλιν· « Ὁ τῶν λόγων μου ἀκούων, καὶ πιστεύων, εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέθηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν. » Ἄλλοι δὲ ἐκδιόζονται τὸ ῥῆμα, στίζοντας εἰς τὸ « Σήμερον, » ἐν ἧ' τὸ λεγόμενον τοιοῦτον· « Ἀμὴν λέγω σοι σήμερον, » εἶτα τὸ, « μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ, » ἐπιφέροντες. Τινὲς δὲ οἱ μάστιγα ἐπιτυχῆν δόξαντες, οὕτως ἐξηγοῦνται· Ἐπαγγελίμενα ἡμῖν ἀγαθὰ οὐκ εἰς τὸν παράδεισον διαγωγῆ ἐστὶν ἡ ἐπάνδος (11), ἀλλ' ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· Ὅθεν καὶ προσευχομεθα, « Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, » οὐχ ἡ ἐπὶ τοῦ παραδείσου διατριβή. Μὴ γὰρ μοι φαίη τις, ὅτι ταυτὴν παράδεισος καὶ βασιλεία. Τὰ μὲν γὰρ ἀγαθὰ τῆς βασιλείας οὔτε οὐς ἤκουσεν, οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη·

²⁸ Hebr. 11, 13.²⁹ Joan. 111, 18.²⁷ Joan. v, 24.³⁰ Matth. vi, 10.²⁹ I Cor. 11, 6.³⁰ Gen. 11, 16.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(11) Cod. 30, εἰσοδός ἐστὶν ἡ ἐπάνδος.

τὸν δὲ παράδεισον καὶ ὑψαλμὸς εἶδε τοῦ Ἀδάμ, καὶ ἄνθρωπος αὐτοῦ ἐκείνου ἀπὸ παντὸς γὰρ, φησί, ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγεῖ. Ἐκὼν γὰρ καὶ ἐν ξύλῳ ἀπειρήτο αὐτῷ, ἀλλ' οὖν καὶ τοῦτο ἐθεάτο, καὶ περὶ αὐτοῦ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέστη· εὐφραίνεται γὰρ λογικῶς ὁ Ἀδάμ· οὐ γὰρ δῆπου τοιαύτην ἐργασίαν καὶ εὐφροσύνην γεωργικὴν μετεῖι. Ὡστε οὐδὲν, φησί, ἐναντιὸν ὁ Παῦλος λέγει. Ὁ γὰρ ληστής τοῦ μὲν παραδείσου τετύχηκε, τῆς δὲ βασιλείας οὐκ ἔτυχε· τεύχεται δὲ, ὅτε καὶ πάντες οὗς ἀπὸ τῆς ἀπειρήσεως ὁ Παῦλος. Τέως δὲ πρὸς τὸ παρὶν τὸν παράδεισον ἔχει, ὅς ἐστι χωρίον πνευματικῆς ἀναπαύσεως. Ταῦτα μὲν οὖν πολλοὶ πολλάκις ἔφρασαν· ἔστι δὲ εἰπεῖν, ὅτι εἰ καὶ ταυτὸν ἐστὶ βασιλεία οὐρανῶν καὶ παράδεισος, οὐδὲν κωλύει καὶ τὸν Κύριον ἀληθεύειν, καὶ τὸν Παῦλον. Ὁ γὰρ ληστής ἐστὶ μὲν ἐν παραδείσῳ, ἦτοι τῆς βασιλείας, καὶ οὐ μόνον αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πάντες οὗς ἀριθμῆται ὁ Παῦλος· οὐ μέντοι ἀπῆλαυσε τῆς τελείας τῶν ἀγαθῶν κληρουχίας. Ὡσπερ γὰρ οἱ κατὰ κριτοὶ ἐπὶ τῶν βασιλείων οὐκ εἰσὶν, ἀλλ' ἐν φρουραῖς ἀποκεκλεισμένοι τηροῦνται ταῖς ἀφωρισμέναις ποιναῖς· οἱ δὲ ἐντιμοὶ εἰς τὰ βασιλεία εἰσέρχονται, καὶ τέως ἐπὶ τούτων διάγουσιν· εἶτα ὅτε ὁ καιρὸς ἐπιστῆ τῆς διανομῆς τῶν βασιλικῶν δωρεῶν, ἀξιοῦνται τούτων· οὕτως καὶ οἱ ἄγιοι, εἰ καὶ μήπω τοῦ τελείου ἀπολαύουσιν, ἀλλὰ γε τέως ἐν τούτοις τοῖς φωτεινοῖς, καὶ εὐώδεις, καὶ βασιλικαῖς, ἀπλῶς εἰπεῖν, σκηνώμασι διάγουσι, εἰ καὶ μήπω τῆς διανομῆς τῶν βασιλικῶν δωρεῶν ἀξιοῦνται τελείως. Οὕτως οὖν ὁ ληστής καὶ ἐν παραδείσῳ ἐγένετο, καὶ οὕτω τοῦ τελείου ἀπῆλαυσε, ἢ αὐτῷ μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειώθη. Καὶ τοῦτο οἶμαι πάντων ἀληθέστερον, ἵνα μὴ λέγω ὅτι καὶ αἱ χάριτες τῶν ἁγίων ἐν ταῖς καθ' ἑκάστην θαυματουργαῖς παρὰ δέσσης ἂν εἰκότως ῥηθῆεν. Καὶ πάντες δὲ ὅσοι πνευματικῶν χαρισμάτων ἀξιοθέντες τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος ἐντεῦθεν ἤδη ἔλαβον, ἐν τῷ παραδείσῳ εἰσὶ, καὶ μήπω ἐτελειώθησαν, καὶ τὴν βασιλείαν παρέλαβον· καθάπερ φησὶ Παῦλος ἐν τῇ αὐτῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ· Ἐκὼν γὰρ τὴν ἐπαγγελίαν ἐκομίσαντο. Ἐν τῷ γὰρ τὴν ἐπαγγελίαν εἰπεῖν, τὸ ὁλόκληρον ἐνέφηνεν. Οὕτω οὖν τὴν τελείαν ἐπαγγελίαν ἐδίξαντο, εἰσὶ μὲντοι καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ καὶ ἐν τῷ παραδείσῳ. Σὺ δὲ μοι τοῦτο θαύμασον, ὅπως ὥσπερ τις βασιλεὺς τροπαιοφόρος ἐπανίων ἐκ τῆς νίκης, τὰ κράτιστα τῶν λαφύρων μεθ' ἑαυτοῦ ἐπάγειται, οὕτω καὶ ὁ Κύριος τὴν κρείττον τῶν τοῦ διαβόλου λαφύρων σκυλεύσας, μεθ' ἑαυτοῦ ἄγει, ἐπανίων εἰς τὴν ἀρχαίαν πατρίδα τοῦ ἀνθρώπου, τὸν παράδεισον φημι. Καὶ γὰρ οὐ μόνον καθὸ Θεοῦ ἦν ἐν τῷ παραδείσῳ, ἀλλὰ καὶ καθὸ ἀνθρωπίνην ψυχὴν προσελάβετο λογικὴν καὶ νοεράν, καὶ ἐν τῷ παραδείσῳ γέγονε μετὰ τοῦ νοῦς, καὶ εἰς ἔδου κατῆλθε μετὰ ψυχῆς· καὶ διὰ τοῦ σώσαι τὸν ληστήν, τὸ τῆς πονηρίας ὄργανον ἔδησεν, ὃ προέλεγεν ὅτι Ἐλέσας τὸν ἰσχυρὸν τὰ σκευὴ αὐτοῦ διαρπάσει. »

« Ἦν δὲ ὥρα ἕκτη, καὶ σκότος ἐγένετο ἐφ' ἕλην τὴν γῆν ὥρας ἐνάτης· καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος, καὶ ἐσχίσθη τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ μέσον. Καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ Ἰησοῦς, εἶπεν· Πάτερ, εἰς

A cor hominis ascendit : lactabatur enim in spiritu Adam, alioqui tantam operationem cum lætitia in agricultura non obivisset. Atque ideo non est contrarium quod Paulus dicit. Latro itaque paradisi sortitus est, non autem assecutus est regnum : assequetur autem, quando etiam omnes quos Paulus enumeravit : nunc autem hoc tempore paradisi habet, qui est pars spiritualis quietis. Hæc quidem multi sæpenumero dixerunt. Dicendum autem est idem esse regnum cœlorum et paradisi. Nihil prohibet ergo et Dominum vera dicere, et Paulum. Nam latro quidem est in paradiso, hoc est regno, et non solus ipse, sed etiam omnes quos enumerat Paulus. Atqui non fruitur perfecta bonorum participatione. Nam sicut condemnati in regniis non sunt, sed in custodiis clausi tenentur in deputatis pœnis, honorabiles vero et in regis ingrediuntur, et nunc in eis versantur : deinde cum venerit tempus distributionis regalium donorum, illa assequuntur : ita et sancti tametsi nondum perfecte bonis fruuntur, jam tamen versantur in locis lucidis et fragrantibus, et regis denique tabernaculis, etiamsi nondum distributionem regionum bonorum perfecte assequuntur. Ita et latro in paradiso fuit, etiamsi nondum quod perfectum est acceperit, ut ne absque nobis perfectus sit. Et hoc opinor verissimum omnium, ut ne dicam quod sanctorum gratiæ in quotidianis miraculorum operationibus paradisi merito dictus sit : et omnes sancti quotquot participes facti sunt spiritualium donorum, et arrhabonem habent Spiritus, in paradiso sint, etiamsi nondum perfecti fuerint, et regnum acceperint, sicut dicit Paulus in Epistola ad Hebræos, etiamsi nondum promissionem acceperint⁴¹. Promissionem enim dicendo integram felicitatem declaravit. At illam nondum integram acceperunt, et sunt in regno ac paradiso. Tu autem admireris, quomodo sicut rex quidam tropæa ex victoria referens, spolia optima secum abducit, ita et Dominus, quoniam fortior, vasa diaboli dirupit, secumque abstulit, et rediit ad primam hominis patriam, paradisi dico. Etenim Christus non solum sicut Deus in paradiso fuit, sed et secundum quod animam rationalem et mentalem habuit. Et in paradiso cum mente fuit, in infernum autem descendit cum anima. Cæterum per hoc quod latronem servaverit, ostendit quod malitiæ organum ligaverit, uti prædixerat, quod cum alligasset fortem, vasa ejus diriperet⁴².

VERS. 44-49. « Erat autem hora fere sexta, et tenebræ factæ sunt super totam terram usque ad horam nonam ; obscuratus est sol, et velum templi scissum est medium. Et cum clamasset voce magna Jesus, ait :

⁴¹ Hebr. xi, 39. ⁴² Matth. xii, 29.

Pater, in manus tuas commendo spiritum meum ⁴⁴. Et hæc cum dixisset, exspiravit. Cum vidisset autem centurio quod accidit, glorificavit Deum, dicens, Vere hic homo justus erat. Et omnes turbæ eorum qui simul accesserant ad spectaculum istud, et viderant quæ contingebant, percutientes pectora sua revertebantur. Stabant autem omnes noti ejus procul, et mulieres quæ secutæ eum erant a Galilæa, spectantes hæc. » Signum quærebant aliquando Judæi videre de cælo. Ecce igitur signum rarum, tenebræ. Scinditor autem velum templi, ostendente Domino quod non ultra inaccessa erunt Sancta sanctorum, sed Romanis tradita profanabuntur. Vel aliter : Ostendit quod velum quod divisit nos a sanctis in cælo, scindatur, hoc est inimicitiarum et peccatorum. Hoc enim fuit magnum interstitium, quod nos ab illis qui ibi erant, distinguebat. Ostendit autem quod non propter impotentiam crucifixus sit. Nam qui talia fecit, etiam illos potuisset perdere et ab aspectu removere. Cum vero voce magna clamasset, emisit spiritum. Potestatem enim habebat animam suam ponere, et iterum accipere eam. Vox item illa centurionis et alia miracula fidei ⁴⁵⁹ fuerunt argumenta. Non enim sicut communis homo, sed cum magna potestate mortuus est. Et depositum mortem nominavit, tanquam iterum recepturus animam. Hæc autem voce primum libertatem assecutæ sunt animæ nostræ, diabolo post hæc nullam in eas habente potestatem, utpote Patri commendatas. Ante mortem enim Christi magnum jus fuit diabolo in animas. A quo autem tempore Filius non inferno, sed paternis manibus commendavit spiritum, libertatem assecutæ sunt ab inferno. Et hoc quod dicit Dominus, « Quando exaltatus fuero, traham ad me omnia, » nunc videtur consummatum. Exaltatus enim in cruce, traxit latronem, traxit centurionem. Percusserunt autem et pectora Judæorum quidam, et crucifixores arguebant, manifeste Jesum justificantes. Et discipuli quidem fugerunt : mulieres autem, condemnatum et maledictum genus, permanent ac spectant hæc omnia, et justificatione ac benedictione illa fruuntur primæ, sicut et resurrectione. Tu autem admirare cæcitate Judæorum, quod dicunt, « Descendat de cruce, et credemus in eum : » cum visis majoribus non credant. Num enim æquale est, descendisse de cruce, et obtenebrari solem, petras rumpi, terræmotum horribilem fieri, mortuos resurgere, velum scindi, et universam creaturam alterari? Unde non est quod quis dubitet quare non descenderit. Satis enim habeat certum, quod licet etiam hoc fecisset, neque tunc credidissent, et nihil aliud secutum fuisset, quam abbreviatam salutem per crucem. Crux enim inter omnia maxima gloria Christi est. Igitur qui fecit majora, cum non crederent illi, duo præcipua operatus est : et magnum crucis tropæum usque ad finem sustinuit, et illos declaravit ingratos

A χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐξέπνευσεν. Ἰδὼν δὲ ὁ ἑκατόνταρχος τὸ γινόμενον, ἐδόξασε τὸν Θεὸν λέγων · Ὅντως ὁ ἄνθρωπος οὗτος δίκαιος ἦν. Καὶ πάντες οἱ συμπαραγενομένοι ὄχλοι ἐπὶ τὴν θεωρίαν ταύτην, θεωροῦντες τὰ γινόμενα, τύπτοντες ἑαυτῶν τὰ στήθη, ὑπέστρεφον. Εἰστήκεισαν δὲ πάντες οἱ γνωστοὶ αὐτοῦ μακρῶθεν, καὶ γυναῖκες αἱ συνακολουθήσασαι αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ὁρῶσαι ταῦτα. » Σημεῖον ἐπιζητήτων οἱ Ἰουδαῖοι ποτε ἰδεῖν ἐξ οὐρανοῦ. Ἰδοὺ γοῦν σημεῖον, τὸ ἔξον τοῦτο σκότος · σχίζεται δὲ καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ, διεκύνυτος τοῦ Κυρίου, ὅτι οὐκ ἐστὶ ἀβάστα ἔσται τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, ἀλλὰ τοῖς Ῥωμαίοις παραδοθέντα, βάσιμα καὶ βέβηλα γενήσονται. Καὶ ἄλλως δὲ, δεικνυσὶν ὅτι τὸ καταπέτασμα, ὃ διεῖργεν ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἁγίων, σχίζεται, ἦτοι ἡ ἔχθρα καὶ ἡ ἀμαρτία · τοῦτο γὰρ ἦν τὸ μέγα διάφραγμα, τὸ διεστῶν ἡμᾶς ἐκείθεν. Δεικνυσὶ δὲ, ὅτι οὐ δι' ἀδυναμίαν ἐσταυρώθη · ὁ γὰρ ταῦτα ποιήσας, ἠδύνατο κάκεινους διαβρῆξαι καὶ ἀφανίσει. Φωνὴ δὲ μεγάλη κρᾶσας, ἀφήσει τὸ πνεῦμα. Ἐξουσίαν γὰρ εἶχε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θείναι, καὶ πάλιν λαβεῖν αὐτήν. Καὶ ἡ φωνὴ αὕτη τῷ κεντυρίωνι καὶ τᾶλλα θαύματα πίστεως πρόφασις ἐγένετο. Οὐ γὰρ ὡς κοινὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ δεσποτικῶς ἀπέβηθησε. Καὶ παραθήκην τὸν θάνατον ὠνόμασεν, ὡς πάλιν ληψόμενος τὴν ψυχὴν. Ταύτη δὲ τῇ φωνῇ τῇ πρώτῃ ἐλευθερίας ἠξιώθησαν αἱ ψυχὰι ἡμῶν, οὐκ ἐστὶ τοῦ διαβόλου ἔχοντος [ισχὴν κατ'] αὐτῶν, ἀλλὰ τῷ Πατρὶ παρατιθεμένων. Πρὸ γὰρ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ μέγα δίκαιον ἦν τῷ διαβόλῳ κατὰ τῶν ψυχῶν ἀφ' οὗ ἔθ' ὁ Υἱὸς οὐκ εἰς τὸν ἄδην, ἀλλ' εἰς τὰς πατρικὰς χεῖρας παρέθηκε τὸ πνεῦμα, ἐλευθερίας ἔτυχον οἱ ἐξ ἔθου. Ὅπερ δὲ εἶπεν ὁ Κύριος, ὅτι « Ὅταν ὀψωθῶ, πάντα ἐκλύσω πρὸς ἑμὰντὸν, » νῦν ὁρᾶται τελεσθέν. Ὑψωθείς γὰρ ἐπὶ σταυροῦ, ἐβλυσσε λησῆτην, ἐβλυσσε ἑκατόνταρχον. Ἐτυπτον δὲ καὶ τὰ στήθη τῶν Ἰουδαίων τινῶν, καὶ τοῖς σταυρωταῖς ἐπιμαμφομένοι, προδήλως τὸν Ἰησοῦν ἐδικαίου. Οἱ μὲν οὖν μαθηταὶ ἐφυγον · αἱ γυναῖκες δὲ, τὸ κατακρίον γένος καὶ ἐπάρατον, παραμένουσι, καὶ θεωροῦσι ταῦτα πάντα, καὶ τῆς ἐνταῦθεν δικαιοσύνης καὶ εὐλογίας ἀπολαύουσι πρῶται, ὡσπερ οὖν καὶ τῆς ἀναστάσεως. Σὺ δὲ μοι θαύμαζε τὴν κώρωσιν τῶν Ἰουδαίων. Οἱ γὰρ λέγοντες, ὅτι « Καταβάτω ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ, » τὰ μείζω ἰδόντες, οὐ πιστεύουσιν. Οὐ γὰρ ἴσον ἦν καταθῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ σκοτίσαι ἥλιον, κέτραις βῆξαι, σεισμὸν φοβερὸν ἐπισεῖσαι, νεκροὺς ἀναστήσαι, καταπέτασμα σχίσαι, καὶ ὄλην τὴν κτίσιν ἀλλοιωσαι ; Ὅστε μηδεὶς ἐστὶ ἀπορείτω διατεῖ οὐ κατέβη, ἀλλὰ ἀπεριέργως δεχέσθω ταῦτα, λογιζόμενος, ὅτι « εἰ καὶ τοῦτο ἐποίησεν, οὐδ' οὕτως ἐπίστευσαν καὶ οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἡ διὰ τοῦ σταυροῦ σωτηρία ἐπελοβοῦτο. Ὁ γὰρ σταυρὸς διέξα Χριστοῦ, μέγιστα πάντων. Ποιήσας οὖν τὰ μείζω, μὴ πιστευσάντων ἐκείνων, δύο ἐν ταυτῷ κατώρθωσε, τὸν τε σταυρὸν ἄχρι τέλους, τὸ μέγα τρόπαιον, ὑπέμεινέ τε καὶ ἀπε-

⁴⁴ Gal. xxx, 6.

είξατο· κάκεινους εἶδειεν ἀγνώμονας τὰ πάντα, καὶ Ἀ
μηρὶν ἀγαθὸν ἔχοντας, ἀλλὰ τῇ ἀπιστίᾳ συγκεκρα-
μένους.

Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ὀνόματι Ἰωσήφ, βουλευτῆς ὑπάρ-
χων, ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος (οὗτος οὐκ ἦν συγκα-
ταθεταίμενος τῇ βουλῇ καὶ τῇ πράξει αὐτῶν), ἀπὸ
Ἀρμαθαίας πόλεως τῶν Ἰουδαίων, ὃς προσεδέχετο
καὶ αὐτὸς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Οὗτος προσελθὼν τῷ
Πιλάτῳ, ἤτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, καὶ κατελὼν
αὐτὸ, ἐνετίλιξεν αὐτὸ σινδόνι, καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ἐν
μνημείῳ λαξευτῷ, οὗ οὐκ ἦν οὐδέπω οὐδεὶς κείμενος.
Καὶ ἡμέρα ἦν Παρασκευῆ, καὶ Σάββατον ἐπέφωσκε.
Κατακολουθήσασαι δὲ γυναῖκες, αἵτινες ἦσαν συνε-
ληλυθυῖαι αὐτῷ ἐκ τῆς Γαλιλαίας, ἐθεάσαντο τὸ
μνῆμα, καὶ ὡς ἐτέθη τὸ σῶμα αὐτοῦ. Ὑποστρέ-
ψασαι δὲ ἠτοίμασαν ἀρώματα καὶ μύρα. Καὶ τὸ μὲν
Σάββατον ἡσυχάσαν κατὰ τὴν ἐντολήν. Ἐἰ καὶ
πρῶην κρυπτόμενος ἦν Ἰωσήφ, ἀλλ' οὖν νῦν πρᾶγμα
ἀξιέπαινον ποιεῖ, καίτοι βουλευτῆς ὑπάρχων καὶ
πλούσιος, καὶ τολμᾷ ζητῆσαι σῶμα ἀνθρώπου, ὡς
ἀντάρτου καὶ στασιαστοῦ σταυρωθέντος, καὶ οὐδένα
κίνδυνον ὑπελογίσατό. Καίτοι δειλὸν ὁ πλοῦτος, ἀλλὰ
καὶ αἰτεῖται; καὶ ἐντίμως θάπτει, καὶ ἐν μνημείῳ
λαξευτῷ, ἐνθα οὐδεὶς ἄλλος κατέκειτο· ἵνα μὴ εἰπω-
σιν οἱ συκοφάνται, ὅτι ἔτερον σῶμα ἀνέστη. Αἱ δὲ
γυναῖκες, εἰ καὶ πιστὴν εἶχον πρὸς τὸν Κύριον, ἀλλ'
οὐχ ὅταν ἴδει, ἀλλ' ἀσθενῆ καὶ μικρὰν. Ὡ; γὰρ
ψιλὸν ἀνθρώπων νομίζουσαι, μύρα τε καὶ ἀρώματα
ἑτοιμάζουσι, κατὰ τὸ κρατήσαν ἔθος παρὰ Ἰουδαίους
πάντως· ἐπὶ τοῖς νεκροῖς. Καὶ τὸ μὲν Σάββατον ἡσυ-
χάζουσι, κατὰ τὴν τοῦ νόμου ἐντολήν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

*Περὶ τῶν σκοπομένων τὸν τάφον γυναικῶν.
Περὶ τοῦ Πέτρου τρέχοντος πρὸς τὸν τάφον.
Περὶ Κλεόπα. Περὶ τοῦ ὄφθέρτος Ἰησοῦ. Περὶ
τῆς ἀναβάσεως εἰς τὸν οὐρανόν.*

Καὶ τῇ δὲ μιᾷ τῶν Σαββάτων ἕρπου βαθεὸς ἦλθον
ἐπὶ τὸ μνῆμα, φέρουσαι ἅ ἠτοίμασαν ἀρώματα, καὶ
τινες σὺν αὐταῖς. Ἐύρον δὲ τὸν λίθον ἀποκεκλιτισμένον
ἀπὸ τοῦ μνημείου, καὶ εἰσελθοῦσαι, οὐχ εἶδον τὸ
σῶμα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Καὶ ἰγέμετο ἐν τῷ διαπο-
ρεῖσθαι αὐτάς περὶ τούτου, καὶ ἰδοὺ ἄνδρες δύο ἐπέ-
στησαν αὐταῖς, ἐν ἑσθῆσιν ἀστραπτούταις. Ἐμφόβων
δὲ γενομένων αὐτῶν, καὶ κλινουσῶν τὸ πρόσωπον εἰς
τὴν γῆν, εἶπον πρὸς αὐτάς· Τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα
μετὰ τῶν νεκρῶν; Οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλ' ἠγέρθη.
Μνήσθητε, ὡς ἐλάλησεν ὑμῖν ἔτι ὢν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ,
λέγων, ὅτι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθῆναι
εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἁμαρτωλῶν, καὶ σταυρωθῆναι,
καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι. Καὶ ἀμνήσθησαν
τῶν ῥημάτων αὐτοῦ· καὶ ὑποστρέψασαι ἀπὸ τοῦ
μνημείου, ἀπήγγειλαν ταῦτα πάντα τοῖς ἑνδεκά, καὶ
πᾶσι τοῖς λοιποῖς· ἦσαν δὲ ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία, καὶ
Ἰωάννα, καὶ Μαρία Ἰακώβου, καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν
αὐταῖς, αἱ ἔλεγον πρὸς τοὺς ἀποστόλους ταῦτα. Καὶ
ἐφάνησαν ἐνώπιον αὐτῶν ὡσεὶ λῆρος τὰ ῥήματα
αὐτῶν, καὶ ἠπίστουν αὐταῖς. Ὁ δὲ Πέτρος ἀναστάς,
ἔδραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ παρακύψας βλέπει
κείμενα τὰ ὑδῶνια μόνα, καὶ ἀπῆλθε πρὸς ἑαυτὸν

case per omnia, et nihil boni habere, sed incredulitate fermentatos et perditos.

VERS. 50-56. « Et ecce, vir nomine Joseph, decurio, qui erat vir bonus ac justus, Iſe non consenserat consilio ac facto eorum, oriundus ab Arimathæa civitate Judæorum, qui expectabat et ipse regnum Dei. Illic accessit ad Pilatum, et postulavit corpus Jesu, et depositum involvit sindone, et posuit illud in monumento, quod erat in lapide excisum in quo nondum quisquam positus fuerat. Et dies erat Parasceve, et Sabbatum illucescebat. Subsecuta autem mulieres, quæ cum eo venerant de Galiliæ, viderunt monumentum, et quemadmodum positum erat corpus ejus. Reversæ vero paraverunt aromata et unguenta, ac sabbato quidem quieverunt secundum præceptum. » Joseph tametsi primo latuerit, rem tamen laude dignam nunc facit, quamvis consiliarius esset ac dives, et audet petere corpus hominis crucifixi quasi perduellis et seditiosi, 490 nullumque periculum suspicatur, licet periculum esset divitiarum : sed et petit, et honorifice sepelit, et in monumento exciso ubi nullus alius jacuerat, ut ne dicant sycophantæ quod aliud corpus surrexerit. Mulieres autem etsi fidem habebant erga Dominum, non tamen qualem oportebat, sed infirmam ac parvam. Habebant enim eum pro puro homine, unde et aromata et unguenta paraverant, juxta veterem Judæorum consuetudinem semper observatam de mortuis ungendis. Et sabbato quidem quieverunt juxta mandatum legis.

CAPUT XXIV.

De invisentibus sepulcrum mulieribus. De Petro ad monumentum currente. De Cleopa. De apparitione Jesu. De ascensione in cælum.

VERS. 1-12. « Una autem Sabbatorum, profundo crepusculo, venerunt ad monumentum, portantes quæ paraverant aromata, et nonnullæ cum illis. Repererunt autem lapidem revolutum a monumento : et ingressæ, non invenerunt corpus Domini Jesu. Et factum est, dum mente consternatæ essent de hoc, ecce duo viri steterunt juxta illas in vestibus fulgurantibus. Cum expavissent autem, et declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas : Quid queritis viventem cum mortuis ? Non est hic, sed surrexit. Recordamini ut dixerit vobis, cum adhuc in Galiliæ esset, dicens quod oportuerit Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, et crucifigi et die tertio resurgere. Et recordatæ sunt verborum ejus, et regressæ a monumento nuntiaverunt hæc omnia illis undecim, et cæteris omnibus. Erant autem Maria Magdalene, et Joanna, et Maria Jacobi, et cæteræ quæ cum eis erant, quæ dicebant ad apostolos hæc. Et visa sunt apud illos ceu deliramentum verba illarum, neque crediderunt illis. Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum, et prospiciens videt linteamina sola posita, et abiit apud semetipsum admirans quod acciderat. »

Unam Sabbatorum, primam dierum Sabbati, hoc est, hebdomadæ dierum nominat, quæ apud nos propter resurrectionem Domini, Dominica dicitur. In illa igitur venerunt ad monumentum mulieres ferentes aromata. « Venerunt autem crepusculo profundo, » quod vespere Sabbatorum nominat Matthæus⁴⁴. Profundum enim crepusculum idem est quod valde vespere. « Iavenerunt autem lapidem devolutum. » Angelus enim devolverat eum, ut Matthæus ait. Porro ingressis illis deo viri apparent. Unus quidem apud Matthæum sedebat super lapidem; hi autem duo viri intra monumentum steterunt. Variæ enim visiones sunt. Fulgurantibus⁴⁹ autem vestibus apparent, ob splendorem resurrectionis. Et recordari illas faciunt eorum, quæ a Christo dicta fuerunt, quod eum oportnerit, hoc est necessarium fuerit, tradi in manus hominum peccatorum, Romanorum scilicet, qui Gentiles erant et abominabiles: et tertia die resurgere. De resurrectione, quomodo trium fuerit dierum, satis diximus in Evangelio Matthæi. Reversæ vero a sepulcro, cum apostolis hæc dicerent, visæ sunt delirare: adeo incredibile videbatur hominibus resurrectionis miraculum. At Petrus non cessat quemadmodum neque ignis materiam natus: sed venit ad sepulturam, et videt sola liutea: et tunc hanc utilitatem primum accipit a transitu ad sepulcrum. « Admirans, » hoc est, subsannans. Abiit enim, inquit, ad seipsum, hoc est, « secum admirans factum: » quomodo autem sudaria sola fuerint relicta, idque corpore myrrha inuncto? Quomodo tantum otii habuisset sur, ut relictis illis: in quæ involutum erat, furatus fuisset corpus, illique militibus prope sedentibus? Mariam vero Jacobi, Desparæm intellige. Sic enim illam nominabant, quia putabatur mater Jacobi, filii Josephi, quem et parvum dicebant, fratrem Domini inquam. Erat enim et magnus unus ex duodecim ille Zebedæi.

Vers. 13-24. « Et ecce duo ex illis ibant eodem die in castellum quod aberat spatio stadiorum sexaginta ab Hierosolymis, nomine Emmaus; et ipsi confabulabantur inter se de his omnibus quæ acciderant. Et factum est dum confabularentur ac disputarent, et ipse Jesus appropinquans ibat una cum illis. Cæterum oculos illorum tenebantur ne eum agnoscerent. Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones quos confertis inter vos ambulantes, et estis tristes? Ac respondens unus, cui nomen Cleophas, dixit ei, Tu solus peregrinus es Hierosolymis, neque cognovisti quæ facta sunt illic his diebus? Quibus ille dixit, Quæ? Et dixerunt ei, De Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens opere et sermone coram Deo et toto populo: et quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes et principes nostri in condemnationem mortis, et crucifixerunt eum. Nos autem sperabamus eum esse illum qui

Α θαυμάζων τὸ γεγονός. Ἡ μίαν τῶν σαββάτων, τὴν πρώτην τῶν τοῦ σαββάτου, ἣτοι τῆς ἑβδομάδος ἡμερῶν ὀνομάζει, ὅπερ ἐστὶ, τὴν παρ' ἡμῖν ἐκ τῆς τοῦ κυρίου ἀναστάσεως ὀνομαζομένην κυριακὴν. Κατ' αὐτὴν οὖν ἦλθον ἐπὶ τὸ μῦθμα αἱ γυναῖκες, φέρουσαι ἀρώματα. Ἡλθον δὲ ἑσθροῦ βαθέος, ὃ ὁ ματθαῖος, ἢ ὄψι σαββάτων, ἢ φησί· ὁ γὰρ βαθὺς ἑσθρος εἰς ταυτὸν φέρει τῷ λίαν ὄψι. Ἐύρον δὲ τὸν λίθον ἀποκυλισμένον· ἄγγελος γὰρ ἀπεκύλισεν αὐτὸν, ὡς ὁ ματθαῖος φησιν. Κιςελθούσαις δὲ αὐταῖς δύο ἄνδρες φαίνονται. Ὁ μὲν γὰρ ὁ ἐν τῷ ματθαίῳ ἐπεκάθητο τῷ λίθῳ, οὗτοι δὲ οἱ δύο ἄνδρες ἐσθθιν τοῦ μνημείου ἐφίστανται· διάφοροι γὰρ αἱ ὀπτασίαι· λευχεῖμονες δὲ φαίνονται, διὰ τὸ λαμπρὸν τῆς ἀναστάσεως. Καὶ ἀναμυμήσκουσιν αὐτὰς τῶν παρ' ἐκείνων ῥηθίντων, ὅτι δεῖ, τοιτέστι, ἀναγκαίῳ ἐστὶ, παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἀμαρτωλῶν, τῶν Ῥωμαίων δηλαδὲ, ὡς ἐθνικῶν ὄντων καὶ βδελυκτῶν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι. Ἐῖπομεν περὶ τῆς ἀναστάσεως, πῶς ἐστὶ τριήμερος, ἰκανῶς ἐν τῷ κατὰ ματθαῖον. Ὑποστρέψασαι δὲ ἀπὸ τοῦ μνημείου, καὶ τοῖς ἀποστόλοις ταῦτα λέξασαι. ληρεῖν ἔδοξαν· οὕτως ἀπιστοὺν φύσει τοῖς ἀνθρώποις· δοκῶν τὸ τῆς ἀναστάσεως θαῦμα. Ὁ μὲντοι Πέτρος οὐκ ἄργεῖ, ὥσπερ οὐδὲ τὸ πῦρ ὕλης λαβόμενον, ἀλλ' ἔρχεται ἐπὶ τὸ μνημα, καὶ βλέπει μόνον τὰ ὀθόνια. Καὶ τάως τοῦτο ὠφείλεται πρῶτον ἀπὸ τῆς πρὸς τὸ μνημα ἀφ' ἕως, τὸ θαυμάζειν, ἀντὶ τοῦ, χλευάζειν. Ἄπληθε γὰρ, φησὶ, πρὸς ἑαυτὸν, ἢ τοιτέστι, καθ' ἑαυτὸν, ἢ θαυμάζων τὸ γεγονός. Πῶς γὰρ τὰ ὀθόνια μόνον κατελείφθησαν, καὶ ταῦτα σμύρῃ ἀλειμμένου τοῦ σώματος; πόστιν δ' ἂν εἶχε σχολὴν ὁ κλέπτῃς, ὥστε ταῦτα ἰδίᾳ ἐντετυλιγμένα ἀφεῖς, τὸ σῶμα ἐκφορήσῃαι, καὶ ταῦτα, στρατιωτικῶν παρακαθημένων; Μαρίαν δὲ Ἰακώβου, τὴν Θεοτόκον νεῖαι· οὕτως γὰρ αὐτὴν ὀνόμαζον, ὡς μητέρα δοκῶσαν Ἰακώβου τοῦ υἱοῦ Ἰωσήφ, ὃν καὶ μικρὸν εἶπον, τὸν ἀδελφρόθεον φημι· ἦν γὰρ καὶ μέγας ὁ εἰς τῶν δώδεκα, ὁ τοῦ Ζεβεδαιου.

Καὶ ἰδοὺ δύο ἦσαν ἐξ αὐτῶν πορευόμενοι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ εἰς κόμην ἀπέχουσαν σταδίους ἑξήκοντα ἀπὸ Ἱερουσαλήμ, ἢ ὄνομα Ἐμμαούς. Καὶ αὐτοὶ ὠμίλουν πρὸς ἀλλήλους περὶ πάντων τῶν συμβεθεγκῶτων τούτων. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ὁμιλεῖν αὐτοὺς καὶ συζητεῖν, καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἐγγίσας συνεπορεύετο αὐτοῖς. Οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκρατοῦντο, τοῦ μὴ ἐπιγνώσειν αὐτόν. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς· Τίνες οἱ λόγοι οὗτοι, οὗς ἀντιβάλλετε πρὸς ἀλλήλους περιπατοῦντες, καὶ ἐστὶ τεκυθροποῖ; Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ εἰς, ὃ ὄνομα Κλεόπας, εἶπε πρὸς αὐτόν· Σὺ μόνος παροικεῖς ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐκ ἔγνω; τὰ γενόμενα ἐν αὐτῇ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις; Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ποῖα; Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ· Τὰ περὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου, ὃς ἐγένετο ἀνὴρ προφήτης, δυνατὸς ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ ἐναντίον τοῦ θεοῦ καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ, ὅπως τε παρέδωκεν αὐτόν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ἀρχόντες ἡμῶν εἰς κρίμα

⁴⁴ Matth. xxviii, 2.

θανάτου, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν. Ἡμεῖς δὲ ἠλπίζομεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ μέλλων λυτρωθῆναι τὴν Ἰσραήλ. Ἀλλὰ γε σὺν πάντι τούτοις τρίτην ταύτην ἡμέραν ἔγει σήμερον, ἀπ' οὗ ταῦτα ἐγένετο. Ἀλλὰ καὶ γυναῖκες τινες ἐξ ἡμῶν ἐξέστησαν ἡμᾶς, γενόμεναι ἡθροιαὶ ἐπὶ τὸ μνημεῖον· καὶ μὴ εὐρούσαι τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἦλθον λέγουσαι καὶ ὅπτασιαν ἀγγέλων ἑωρακέναι, οἳ λέγουσιν αὐτὸν ζῆν. Καὶ ἀπῆλθόν τινες τῶν σὺν ἡμῖν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ εὐρον οὕτως, καθὼς καὶ αἱ γυναῖκες εἶπον· αὐτὸν δὲ οὐκ εἶδον. Ἔτινες τὸν ἕνα τούτων τῶν δύο αὐτῶν τὸν Λουκᾶν εἶναι φασί· διδὲ καὶ ἀπέκρυψε τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα ὁ εὐαγγελιστής. Ὁμίλου δὲ πρὸς ἀλλήλους οὗτοι περὶ πάντων τῶν συμβεβηκότων, οὐχ ὡς πιστεύοντες, ἀλλ' ὡς διαπορούντες, καὶ ὡς ἐπὶ πράγμασι ἐξαισίοις ἐξιστάμενοι, καὶ τῷ παραδόξῳ μὴ βραδῶς ἔχοντες συνθέσθαι. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐγγίσας συνεπορεύετο αὐτοῖς. Πνευματικὴν γὰρ καὶ θεϊστῆρον ἔχων τὸ σῶμα λοιπὸν, οὐκ ἐκωλύετο τόσων διατήματι πρὸς τὸ μὴ οὐχ οἷς βούλεται παρῆναι. Διὸ οὐδὲ ἀπὸ τῶν χαρακτήρων τοῦ σώματος, ἐν οἷς ἐφαίνετο τότε ὁ Σωτήρ, συνεχωροῦντο γινῶναι αὐτόν. Ὡς γὰρ ὁ Μάρκος φησὶν, ἐν ἑτέρῳ ἐφαίνετο μορφή, καὶ ἐν ἄλλοις χαρακτήρσιν. Οὐκ ἐτι γὰρ φυσικοῖς νόμοις ψυχόμεναι τὸ σῶμα, ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν καὶ πνευματικῶς· ἐνθεν τοι οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκαίωντο ἐκρατοῦντο, τοῦ μὴ ἐπιγινῶναι αὐτόν. Διὰ τὸ ἐν ἑτέρῳ μορφή ἐφάνη, καὶ ἐκρατοῦντο οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν; Ἴνα πᾶσαν τὴν δισταζούσαν αὐτῶν γνώμην ἀνακαλύψαισιν, ἵνα τὸ ἔλκος ἀπογυμνώσασιν, εἰσὶ οὕτως τὸ φάρμακον ἐπιδέξονται· ἵνα γλυκὺς αὐτοῖς φανῆ μετὰ τὴν πολλὴν τριβὴν· ἵνα διδάξῃ ἀπὸ Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν, καὶ τότε ἐπιγνωσθῆ. καὶ μᾶλλον πιστεύουσιν, ὅτι οὐκ ἐτι τὸ σῶμα αὐτοῦ τοιοῦτόν ἐστιν, οἷον ἀπλῶς πᾶσι θεωρητὸν εἶναι, ἀλλ' εἰ καὶ αὐτὸ τὸ παθὸν ἀνέστη, ὁμῶς οἷς βούλεται φαίνεται· κερδάνωσι τε ἐκ τούτου μέγα τι, τὸ μηκέτι διαπορεῖσθαι, τίνος ἕνεκεν οὐ πάλιν ἐν μέσοις τοῖς δῆμοις ἀναστρέφεται, λογισόμενοι ὅτι ἡ μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ διαγωγὴ ἄλλοιότερα ἐστὶ, καὶ οὐ κοινὴ, οὐδὲ ἀνθρωποκρατικῆς, ἀλλὰ θειοτέρα· ὁ καὶ τῆς μελλούσης ἀναστάσεως τύπος, ἐν ἧ ὡς ἀγγελοὶ διδάσκον καὶ υἱὸς Θεοῦ. Διὰ ταῦτα τοίνυν ἐκρατοῦντο οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν, τοῦ μὴ ἐπιγινῶναι αὐτόν· οἷς γὰρ ἤθελεν, ἑώρατο. Ὁ δὲ Κλεόπας καὶ Δ

A redempturus esset Israel. Atqui super hæc omnia terulis dies est hodie quod hæc facta sunt. Sed et mulieres quædam ex nobis attonitos reddidere nos, quæ diluculo pervenerunt ad monumentum : et non invento corpore ejus, venerunt dicentes se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicerent eum vivere. Et abierunt quidam eorum qui erant nobiscum ad monumentum, et ita repererunt, sicut mulieres dixerant ; ipsum vero non viderunt. Nonnulli unum ex duobus illis Lucam ipsum fuisse dicunt : idcirco et abscondit nomen suum Evangelista. Loquebantur autem inter se isti **492** de omnibus quæ acciderant, non ut credentes, sed ut dubitantes, et de rebus mirabilibus stupescentes, nec statim rei tam admirandæ sententia sua accedentes. Jesus autem cum appropinquasset, simul ivit cum eis. Spirituale et divinum corpus tunc habens, non impediabatur locorum intervallis, quo minus adesset his quibus volebat. Idcirco ex lineamenti corporis, in quibus tunc apparebat, non permittebantur agnoscere illum. Nam, sicut Marcus inquit, in alia forma apparuit, et in aliis lineamentis. Non ultra enim naturalibus legibus regebat corpus, sed spiritualiter, et super naturam : unde oculi illorum tenebantur ne agnoscerent eum. Quare autem in altera forma apparuit, et tenebantur oculi eorum? Nempe ut ambiguam sententiam revelarent, ut ulcus detegerent, ac pharmacum susciperent, ut dulcior eis post multam moram esset : ut doceret ex Mose et prophetis, ac tunc agnosceretur, et magis credant quod corpus suum ultra non sit tale ut simpliciter possit ab omnibus videri. Quamvis illud ipsum quod passum est, surrexerit : attamen quibus vult, apparet. Magnum autem quiddam ex hoc lucrifaciant, quod non ultra dubitant, quare non iterum in medijs populis versetur, considerantes quod conversatio post resurrectionem suam longe alia sit, et non communis : non qualis hominum, sed divinior, in typum futuræ resurrectionis, in qua sicut angeli et filii Dei versabimur. Propter hoc igitur tenebantur oculi eorum ne agnoscerent eum : quibus enim volebat, videbatur. Cleophas vero comiti itineris, ut apparebat, objicit : « Tu solus, » inquit, « peregrinus es, » hoc est, tu solus ex his qui habitant in Jerusalem, ignoras quæ facta sunt? Alii autem, « peregrinus es, » sic intelligunt : Tu, inquit, solus peregrinus es, et extra fines Jerusalem domicilium habens, non es particeps eorum quæ in media Jerusalem contigerunt, ut hæc ignores? Vide autem quomodo parvam omnino de Domino opinionem habebant. Virum enim prophetam eum nominabant, qualis Elias fuerat, vel Jesus Nave, vel Moses. Potentem in opere et sermone. Primum opus, et deinde sermo. Nullus enim sermo doctoris firmus est, nisi prius docens se factorem declaret. Potens igitur esto primum in opere, deinde et verbi sollicitudinem habeto. Sic et Deus cooperabitur tibi. Prius enim opus, et deinde contemplatio ac illustratio. Nisi

speculum purificaveris in labore et sudore, neutriquam concupitam pulchritudinem in speculo suspicies. « Beati enim mundo corde ⁴⁵, » [hoc sit per opera] « quia ipsi Deum videbunt: » hic contemplationis est finis. Oportet autem esse potentem in opere et sermone coram Deo, et tunc coram omni populo. Prius enim placere **493** debemus Deo, deinde danda opera ut etiam inter nos sine macula vivamus quantum fieri potest: et neque in primis quomodo hominibus placeas, sed quomodo servias Deo, studendum: neque vivendam ut multis sis scandalo, sed et hoc post illud providendum, quod et Sapiens dicit: « Provide bona coram Deo, deinde et coram hominibus ⁴⁶. » Et Paulus istuc ipsam dicit. « Nos autem sperabamus, inquit, quod ipse esset redempturus Israel. Quasi frustrati spe dicunt: Nos sperabamus quod ipse et alios salvaturus esset: ecce neque seipsum servavit. Adeo molli erant animo et parum fidenti. Et prope eadem dicebant quæ illi in cruce: Alios servavit, seipsum non potest servare. Ideo et insipientes eos vocat, et tardos ad credendum. Quid autem est redimi Israel? Diximus quod Christum exspectabant vulgares et minus exercitati salvatorem et redemptorem a malis quæ eis imminuebant, et a jugo servitutis Romanorum, sperabantque eum regnaturum ut regem terrenum: ideo et dicunt, « Nos sperabamus quod ipse redempturus esset Israel, » videlicet a gentilibus Romanis, et ipse neque injustam sententiam contra se latam effugit. « Et hodie tertius dies est, et mulieres terruerunt nos, » et cætera. Hæc quasi dubitantes dicunt: et videntur mihi vix in valde ambigua esse sententia, et neque valde discredere, neque recte credere. Etenim dicendo: « Sperabamus quod redempturus esset Israel, » incredulitatem indicant: quod autem dicunt esse diem tertium, hominum est qui prope recordentur quod dixerit eis: « Die tertia resurgam. » Et quod dicit, « Exterruerunt nos, » hoc signat, quod incredulitas eorum concutitur. Et omnino si considerent sermones, humani sunt, et magnam dubitationem habent, et hominum perplexorum et ignorantium quid agant propter resurrectionis miraculum. « Abierunt autem, » inquit, « quidam ex his qui sunt nobiscum: » vel Petrum solum dicit, vel Petrum et Joannem. Et hinc manifestum quod quæ alii late dicunt, alii compendio tradunt, et transcurso transeunt. Ambitionem enim Petri et Joannis ad sepulcrum, Joannes pluribus complexus est, hic autem paucis mentionem faciens, etiam nomina præterit.

Ἄλλοι συντόμως καὶ ἐπιδρομάδην διέρχονται. Ὅσοις Ἰωάννου, ὁ μὲν Ἰωάννης πλατύτερον διεξήλθεν, οὕτως

Vena. 25-35. « Et ipse dixit ad eos: O stulti et tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophætæ! Nonne hæc oportuit pati Christum, et intrare in gloriam suam? Et exorsus a Mose et

καὶ τὸν λόγον σπούδαζε ἔχειν. Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς συνιργήσει σοι. Πρώτερον γὰρ ἢ πράξις, εἶτα θεωρία καὶ ἔλλαμψις. Εἰ μὴ τὸ κάτοπτρον καθαρίσεις ἐν κόπῳ καὶ ἰδρώτι, οὐκ ἂν τὸ ποθοῦμενον κάλλος κατοπτρίσης. Μακάριοι γὰρ οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, τοῦτο διὰ τῶν ἔργων: ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὁρῶνται, τοῦτο τῆς θεωρίας τὸ τέλος. Δεῖ δὲ εἶναι δυνατὸν ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, καὶ τότε ἐναντίον παντὸς τοῦ λαοῦ. Πρώτον γὰρ ἀρεστὸν Θεῷ, εἶτα καὶ τὸ ἀμώμητον εὐδοκαστὸν πρὸς ἀνθρώπους, ὡς ἂν ἐγγωρῆ: καὶ μήτε τὴν ἀθροικαρέσκαιαν προτιμητέον, ἀλλὰ τὴν θεοεὐδαιαν: μήτε πρὸς τὸ σκάνδαλον τῶν πολλῶν βιωτέον, ἀλλὰ καὶ τοῦτο μετ' ἐκείνους προνοητέον: ὃ καὶ Σοφὸς φησὶ: Προνοῦ καλὰ ἐνώπιον Θεοῦ, εἶτα καὶ ἀνθρώπων: καὶ Παῦλος τοῦτο αὐτῷ. Ἡμεῖς δὲ ἠλπίζομεν, φησὶν, ὅτι αὐτὸς ἔστιν ὁ μάλων λυτροῦσθαι τὸν Ἰσραὴλ. Ὅπερ αἰ διαψευσθέντες τῶν ἐλπίδων, οὕτω φασίν: Ἡμεῖς ἠλπίζομεν ὅτι αὐτὸς καὶ ἄλλους σώσει, καὶ ἰδοὺ οὐδὲ ἑαυτὸν ἔσωσεν: οὕτως ἀγεννῶς καὶ ἀπίστως εἶχον. Μονοουχὶ γὰρ ἐκεῖνα ἔλεγον, ἃ καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι: Δὲ καὶ ἀνοήτους αὐτοὺς ἀποκαλεῖ, καὶ βραδείς τοῦ πιστεύειν. τί δὲ ἐστὶ τοῦτο τὸ, λυτροῦσθαι τὸν Ἰσραὴλ; Διαφθώρας εἰκομεν, ὅτι τὸν Χριστὸν προσεδίχων οὐ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ ἀκριθέστεροι, σωτήρα καὶ λυρωτὴν τῶν ἐπικειμένων αὐτοῖς κακῶν, καὶ τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας τῆς ὑπὸ Ῥωμαίων: καὶ βασιλεύσειν δὲ αὐτὸν ἐπίγειον βασιλείαν ἠλπίζον: δὲ καὶ φασίν, ὅτι Ἡμεῖς ἠλπίζομεν, ὅτι καὶ τὸν Ἰσραὴλ ἀπὸ τῶν ἰθνηκῶν Ῥωμαίων αὐτὸς λυτρώσεται, καὶ οὗτος οὐδὲ τὴν ἄδικον ἐπ' αὐτῷ ψῆφον ἐξέφυγε. Καὶ μὴν καὶ τρίτην ἡμέραν ἄγει σήμερον, καὶ γυναίκες ἐξίστησαν ἡμᾶς, καὶ τὰ ἐξῆς. Ταῦτα ὡςπερ αἰ διαποροῦντές φασί: καὶ εἰκόασαι μοι οἱ ἄνδρες ἐν πολλῇ ἀμφιγνωμοσύνῃ εἶναι, καὶ μήτε σφόδρα ἀπιστεῖν, μήτε σφόδρα πιστεύειν. Τὸ μὲν γὰρ εἶπαι, ὅτι Ἡλπίζομεν ὅτι αὐτὸς ἔστιν ὁ λυτρωσόμενος τὸν Ἰσραὴλ, ἀπιστίαν ἐνδείκνυται: τὸ δὲ λέγειν, ὅτι Τρίτην ταύτην ἡμέραν ἄγει, ἀνθρώπων ἔστιν ἐγγύς ὄντων τοῦ ἀναμιμνήσκεισθαι, ὅτι εἶπεν αὐτοῖς: Τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσομαι. Καὶ τὸ, Ἐξίστησαν ἡμᾶς, τοιοῦτόν τι ἐμφαίνει, φημί ἡ ἐπὶ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν ὑποσαλεύεσθαι. Ὅλω: δὲ σπουδαῖμοι οἱ λόγοι, ἀνθρώπινοι τῷ ὄντι εἰσὶ, καὶ πάλιν τὸν δισταγμὸν ἔχοντες, καὶ ὅσον ἐκαποροῦμένους καὶ ἀμηχανοῦντων διὰ τὸ τῆς ἀναστάσεως ἐξαισῶν. Ἀπῆλθον δὲ, φασί, τινὲς τῶν σὺν ἡμῖν. Ἡ τὸν Πέτρον μόνον φησὶν, ἢ τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην. Κάνταυθεν δὲ ἄλλοι, ὅτι ἃ πλατέως ἕτεροι λέγουσιν, οὖν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ μνημεῖον ἀριζὶν Πέτρον καὶ δὲ, ὄλιγων ἐπιμνησθεῖς, ἀνωσύμως παρήλθεν.

« Καὶ αὐτὸς εἶπε πρὸς αὐτούς: Ὁ ἀνάητοι καὶ βραδείς τῇ καρδίᾳ τοῦ πιστεύειν ἐπὶ πάντιν, οὗς ἐλέλησαν οἱ προφῆται, οὐχὶ ταῦτα ἴδει παθεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ; Καὶ

⁴⁵ Matth. v, 8. ⁴⁶ II Cor. viii, 21.

ἀρξάμενος ἀπὸ Μωσέως, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν, διηρμήνευσεν αὐτοῖς ἐν πάσαις ταῖς Γραφαῖς τὰ περὶ ἑαυτοῦ. Καὶ ἤγγισαν εἰς τὴν κώμην οὗ ἐπορεύοντο. Καὶ αὐτὸς προσεποικίετο πορρωτέρω πορεύεσθαι. Καὶ παρεβιάσαντο αὐτὸν, λέγοντες· Μείνον μεθ' ἡμῶν, ὅτι πρὸς ἑσπέραν ἐστὶ, καὶ κελικνεῖ ἡ ἡμέρα· καὶ εἰσῆλθε τοῦ μείναι σὺν αὐτοῖς. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κατακλιθῆναι αὐτὸν μετ' αὐτῶν, λαθῶν τὸν ἄρτον εὐλόγησε, καὶ κλάσας ἐπέδιδου αὐτοῖς. Αὐτῶν δὲ διηνοήθησαν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτὸν, καὶ αὐτὸς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν. Καὶ εἶπον πρὸς ἀλλήλους· Οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν ὡς ἐλάλει ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς διηνοιγεν ἡμῖν τὰς Γραφάς; Καὶ ἀναστάντες αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ εὗρον συναθροισμένους τοὺς ἑνδέκα καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς λέγοντας, ὅτι· Ἠγέρθη ὁ Κύριος ἕντως, καὶ ὤρθη Σίμωνι· καὶ αὐτοὶ ἐξηγοῦντο τὰ ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς ἐγνώσθη αὐτοῖς ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου. Ἐπειδὴ ἀνθρωπίνως τὰς γνάμιας δίκαιετο, καὶ πολλὸν τὸν δισταγμὸν ἐνόησαν, ἀνόητους αὐτοὺς ἀποκαλεῖ καὶ βραδαῖς, ὥστε πιστεῦναι ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται· ἔστι γὰρ πιστεῦναι καὶ μερικῶς καὶ καθόλου. Οἶον, ἐάν τις τὸν Χριστὸν ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ λαοῦ ἐλπίζει εἶσεσθαι, οὐ μέντοι γε ψυχῶν σωτηρίᾳ, ἀλλ' ἀποκαταστάσει τοῦ ἔθνους τοῦ Ἰουδαϊκοῦ καὶ ἀπολυτρώσει, ὁ τοιοῦτος οὐχ ἕσον δεῖ πιστεῦναι, πιστεύει. Καὶ αὖθις, εἰ πιστεύει μὲν τῷ Δαυὶδ λέγοντι, « Ὀρεξάν χειρὰς μου καὶ πόδας μου, » καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα περὶ τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν ἐν τῷ σταυρῷ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου προφητεύει, καὶ δέχεται τὰ περὶ τοῦ πάθους, τὰ δὲ περὶ τῆς ἀναστάσεως οὐ λογίζεται, οἶον τὸ, « Οὐ δώσεις τὸν Ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν, » καὶ τὸ, « Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἕθνη, » καὶ τὸ, « Ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος, » καὶ τὸ, « Ἐξάγων καὶ παθηδόμενος, καὶ τοὺς πτοικοῦντας ἐν τάφοις, » καὶ τὰ τοιαῦτα· οὐ τελευτᾶν πίσων ἔχει, ἀλλ' ἐκ μέρους. Δεῖ δὲ ἐπὶ πᾶσι τοῖς τε τῆς ἀτιμίας, τοῖς τε τῆς δόξης πιστεῦναι τοῖς προφήταις. Ἔδει γὰρ τὸν Χριστὸν παθεῖν· τοῦτο τῆς ἀτιμίας· ἀλλὰ καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ· τοῦτο δὲ ἑνδοξον. Ὑμεῖς δὲ οὕτως ἀνόητοί ἐσθε, ὥστε Ἰσαίου ἀκούοντες λέγοντος ἀμφοῖσρα, ὅτι τε εἰς σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὅτι Κύριος βούλεται δεῖξαι αὐτῷ φῶς, ἐκεῖνο μὲν δέχεσθε, τοῦτο δὲ μὴ λογίζεσθε· καὶ ὅτι μὲν μεμολώπισται, πιστεῦναι· ὅτι δὲ Κύριος βούλεται καθαρῆσαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς πληγῆς, μὴ προσεννοεῖν. Ἀλλ' ἐπεὶ, φησὶν, ὅμεις ἀνόητοι, ἦτοι βραδαῖς· εἰ γὰρ ἀνόητοι ἦσαν, οὐδ' ἂν οὕτῳ αὐτὸς ἐλάλει αὐτοῖς· ἐπεὶ σὺν βραδαῖς ὅμεις ἐστε, ἐγὼ διαβαστάσω τὴν ὁμῶν διάνοιαν, καὶ νοεῖν ὀξέω; κοίησω. Διδὸν καὶ ἀπὸ Μωσέως καὶ ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν διηρμήνευσεν αὐτοῖς· τό τε γὰρ τῆς Ἀβραάμ θυσίας μυστήριον, ὅτι Ἰσαὰκ ἀφαιθένας, κριδὸς ἐτύθη, ταῦτα τὰ κατὰ τὸν Κύριον προετύπου, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Κύριός φησιν, ἰδεῖν τὸν

A omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus S. ripturis quæ de ipso erant. Et appropinquaverunt castello quo ibant. Et ipse præ se ferebat se longius ire. Et coegerunt illum, dicentes : Mane nobiscum, quoniam vergit ad vesperam, et inclinatus est dies. Et intravit ut maneret cum illis. Et factum est dum accumberet cum eis, accepit panem et benedixit ac fregit, et porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, et agnoverunt eum, et ipse evanuit a conspectu eorum. Et dixerunt inter se : Nonne cor nostrum ardebat in nobis dum loqueretur nobis in via, et aperiret nobis Scripturas? Et surgentes eadem hora, regressi sunt in Hierosolyma et invenerunt congregatos undecim, et eos qui cum illis erant, dicentes : Surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni. Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via, et quomodo fuisset agnitus sibi ex fractione panis. Quoniam monte humano more affecti erant, multaque dubitatione laborabant, stultos vocat et tardos ad credendum in omnibus quæ locuti fuerant prophetae. Credere enim possumus et ex parte, et in totum : ut si quis speret Christum in salutem populi venturam, non in salutem animarum, sed restitutionem et liberationem populi Judæici, is non quantum oportet credere, credit. Et rursus si quis credat Davidi dicenti : « Foderunt manus meas et pedes meos », et cætera quæ de cruce et aliis quæ in cruce facta sunt, tanquam ex persona Domini prædicta, et recipit ea quæ de passione dicuntur, ea autem quæ de resurrectione, non curat, uti est hoc, « Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem ». Et illud, « Non derelinques animam meam in inferno ». Et iterum, « Inter mortuos liber ». Et illud, « Educens vincitos et habitantes in sepulcris », et similia : non habet perfectam fidem, sed ex parte. Oportet autem in omnibus tam his quæ gloriæ sunt, quam quæ ignominie, credere prophetis. Oportebat enim et Christum pati, quod est ignominie : et intrare in gloriam suam, quod est gloriæ. Vos autem sic stulti estis, ut cum Isaiam utraque dicentem audiat, et quod ad occisionem ductus sit, et quod Dominus velit ei ostendere lumen, illud quidem recipitis, hoc autem respiciitis. Et quod vulneratus quidem sit, creditis : quod autem Dominus velit eum purificare a plaga, animo non perpenditis. Sed quod dicit : Vos stulti estis. signat, Tardi estis ; nam si stulti fuissent, neque ipse eis fuisset locutus. At quia tardi estis vos, ego mentem vestram acutius videre faciam. Unde et a Mose et ab omnibus prophetis interpretatur eis, nempe mysterium sacrificii Abraham, quando dimisso Isaac, aries immolatus est. Hæc enim res dominicæ præfigurabat. Sicut etiam ipse Dominus dicit vidisse Abraham diem suum, et exultasse. Et illud : « Videbitis vitam nostram pendentem » : in quo et crucifixionem significat. pendentem di-

⁴⁷ Psal. xxi, 17. ⁴⁸ Psal. xv, 10. ⁴⁹ Ibid. ⁵⁰ Psal. lxxvii, 6. ⁵¹ Psal. lxxvii, 7. ⁵² Isa. liii, 7. ⁵³ Gen. xii, 13. ⁵⁴ Joan. viii, 56. ⁵⁵ Deut. xxviii, 66.

cendo : et resurrectionem, vitam nostram nominando. In reliquis autem prophetis sparsim sita sunt que de cruce et resurrectione dicuntur, præsertim in clarioribus. Et possent ex illis ea recenseri. At tu, quæso, attendas quomodo per afflictionem eorum in gloriam Dei. Simulat autem se longius iurium, juxta humanam naturam. Et quando permittit, tunc aperiuntur oculi eorum, et agnoscunt eum. Insinuat autem et aliud quiddam, nempe quod oculi eorum qui benedictum panem assunt, aperiuntur ut agnoscant illum. Magnam enim et indicibilem vim habet caro Domini. Evanuit autem ab eis; neque enim adhuc habebat corpus quod multum corporali modo cum eis conversaretur, ut ex hoc illorum cresceret desiderium. Nam ita exhilarati fuerunt, ut illa ipsa hora surgerent, et reverterentur in Jerusalem: non eadem quidem hora, sed surrexerunt quidem hora illa, reversi autem sunt post complures, secundum quod verisimile est iter fecisse euntes spatium sexaginta stadiorum, in quibus omnino et Dominus visus est Simoni, dum illi interim revertuntur Jerusalem. Ardens autem erat cor eorum, vel dum igne eloquiorum Domini illo interpretante intrinsecus succenderentur, et illis quæ dicebantur, assentirentur ut veris: vel dum illo interpretante Scripturas tangeretur cor eorum intrinsecus, quod hic qui nobis interpretatur Scripturas, Christus est.

μαίνοντο ἰσῶθεν καὶ συνδιέθεντο ἐπὶ τοῖς λεγομένοις ὡς ἀληθείαν· ἢ ὅτι ἐρμηνεύοντος αὐτοῖς τὰ Γραφάς, ἐπάτασεν ἰσῶθεν ἢ καρδίᾳ αὐτῶν, ὅτι

Veris. 36-41. « Dum autem hæc loquuntur, stetit Jesus ipse in medio eorum, et dixit eis: Pax vobis. Expavescati vero et conterriti, existimabant se spiritum videre: et dixit eis: Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in cordibus vestris? Videte manus meas et pedes meos, quia ego ipse sum. Contrectate me et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cum hæc dixisset, ostendit eis manus ac pedes. Adhuc autem illis non credentibus præ gaudio, et mirantibus, dixit eis: Habetis hic aliquid edulii? At illi obtulerunt ei partem piscis assati, et aliquid de favo apiario: et accepit, et in conspectu illorum comedit, et dixit ad eos: Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos cum adhuc essem vobiscum, quod necesse foret impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, et prophetis, et Psalmis de me. » Dominus propter salutem nostram omnia faciens, stat in medio discipulorum, volens illis resurrectionem credibiliorem fieri, et primum solita pacis imprecatione perturbationem illorum sedat. Et iterum ostendit quod ipse sit ille ipsorum magister, qui ita alloqui gaudeat, et eos ad prædicationem mittens animet. Verum quia animarum perturbatio verbis non sedabatur, monstrat eis etiam aliunde Filium Dei se esse, corda agnoscentem. « Quare enim, » inquit, « cogitationes ascendunt in corda vestra? » Et enim in confesso est, solius Dei esse cognoscere corda. Subjicit autem et aliud argumen-

τὸ, « Ὁψεσθε τὴν ζωὴν ἡμῶν κρεμαμένην, » ἐν ταυτῷ καὶ τὴν σταύρωσιν δηλοῖ διὰ τοῦ κρεμαμένην εἶπειν, καὶ τὴν ἀνάστασιν διὰ τοῦ τὴν ζωὴν ὀνομάσαι. Καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς δὲ προφηταῖς; σκορῶν καίνετα τὰ περὶ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς ἐπιφανεστέροις, καὶ πάρεστιν ἐκεῖθεν ταῦτα ἀναλέγεσθαι. Σκόπει δέ μοι, πῶς ἐκ τοῦ κακοπαθεῖν τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὴν δόξαν ἐστίν. Προσποιεῖται δὲ πρῶτω τῶν πορεύεσθαι, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον πάντως. Ὅτι δὲ συγχωρεῖ, τότε διανοήγουντι οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτόν. Αἰνίττεται δὲ τι καὶ ἕτερον, ὅτι τοῖς μεταλαμβάνουσι τοῦ εὐλογημένου ἄρτου, διανοήγονται οἱ ὀφθαλμοὶ εἰς τὸ ἐπιγνώσκειν αὐτόν. Μεγάλην γὰρ καὶ ἄφατον δύναμιν ἔχει ἡ τοῦ Κυρίου σὰρξ. Ἀφανῆς δὲ γίνεται ἀπ' αὐτῶν· οὐκ ἔτι γὰρ τοιοῦτον εἶχε σῶμα, ὅσον ἐπὶ πολλῷ σωματικῶς συνδιάγειν αὐτοῖς, καὶ ἅμα ἐν πλεονα ἐκ τούτου ἐν πόθῳ ἐπαυξήσῃ αὐτοῖς. Οὕτω γοῦν ἐχάρησαν, ὥστε αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἀναστήσῃ, καὶ ὑποστρέψῃ εἰς Ἱερουσαλήμ, οὐκ αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ. Ἀνέστησαν μὲν γὰρ κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν. ὑπέστρεψαν δὲ μετὰ πλείους, ὅσας εἰκὸς ἦν αὐτοῖς ποιῆσαι τὸ διάστημα τῶν ἐξήκοντα σταδίων βεδίζοντες, ἐν αἷς πάντως καὶ ὁ Δεσπότης ὤφθη τῷ Σίμωνι διὰ μέσου, ὁδοπορούντων αὐτῶν ἐν τῇ ὑποστροφῇ. Κατομένη δὲ ἦν ἡ καρδία αὐτῶν, ἢ τῷ κυρτῷ τῶν λόγων τοῦ Κυρίου· ἐρμηνεύοντος γὰρ αὐτοῖς, διεθερμύοντος ὁ ἐρμηνεύων ἡμῖν ἔστιν ὁ Κύριος.

« Ταῦτα δὲ αὐτῶν λαλούντων, καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἔστη ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτοῖς· Εἰρήνη ὑμῖν. Πτοηθέντες δὲ καὶ ἐμφοβοὶ γενόμενοι, ἐδόκουν πνεῦμα θεωρεῖν· καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Τί τεταραγμένοι ἐστέ; Καὶ διατὶ διαλογισμοὶ ἀναβαίνουσιν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; Ἴδετε τίς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας μου, ὅτι αὐτὸς ἐγὼ εἰμι. Ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σὰρκα καὶ ὀστία οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. Καὶ τοῦτο εἰπόν, ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. Ἐπὶ δὲ ἀπιστούντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς χαρδὸς καὶ θαυμασῶτων, εἶπεν αὐτοῖς· Ἐχετέ τι βρώσιμον ἐνθάδε; Οἱ δὲ ἐπέδωκαν αὐτῷ ἰχθύος ὀπτιοῦ μέρος, καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίου καὶ λαβῶν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν. Εἶπε δὲ αὐτοῖς· Οὗτοι οἱ λόγοι οὐδὲ ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς ἔτι ὡν σὺν ὄρνι, ὅτι δεῖ πληρωθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ νόμῳ Μωσείως, καὶ προφηταῖς, καὶ Ψαλμοῖς περὶ ἐμοῦ. » Ὁ πάντα πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν οἰκονομῶν Κύριος, ἴσταται ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν, πιστώσασθαι τὴν ἀνάστασιν θείων. Καὶ πρῶτον μὲν διὰ τοῦ συνήθους προσφθέγματος τῆς εἰρήνης καταστέλλει τὸν θόρυβον αὐτῶν, ἅμα δὲ καὶ δείκνυσιν, ὡς αὐτὸς ἐκεῖνός ἐστιν ὁ διδάσκαλος αὐτῶν, ὁ τούτῳ τῷ πρόσρηματι χαίρων, καὶ τούτῳ καθέκλειας καὶ αὐτοῖς, ὀπνίτικα πρὸς τὸ κήρυγμα ἐστῆλεν. Ἐπὶ δὲ διὰ τοῦ ῥήματος τούτου οὐ καταστάλη ὁ τῆς ψυχῆς αὐτῶν θόρυβος, δείκνυσιν αὐτοῖς ἐτίρωθεν ὅτι ὁ Ἰῆδς τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ὁ τῆς καρδίας γνώσκων. « Διατὶ γὰρ, φησὶ, διαλογισμοὶ ἀναβαίνουσιν

ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; ἡ πάντως δὲ τὸ γινώσκωσιν A
καρδίας Θεοῦ ὁμολογουμένως ἐστὶ. Ἐπιφέρει καὶ
ἕτερον, τὴν ψηλάφησιν τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν.
Ἔμεις μὲν γὰρ, φησὶ, μὲ πνεῦμα δοκεῖτε εἶναι,
ἦτοι φάντασμα, οἷα πολλὰ τῶν τεθνεώτων μάλιστα
περὶ τὰ μνήματα φαντάζουσιν εἰσθῆναι· ἀλλ' ἴσατε, ὅτι
τὸ μὲν πνεῦμα οὔτε σάρκα, οὔτε ὀστέα ἔχει· ἐγὼ δὲ
καὶ σάρκα καὶ ὀστέα ἔχω, εἰ καὶ θεϊότερα καὶ πνευ-
ματικά. Τὸ γὰρ τοῦ Κυρίου σῶμα πνεῦμα μὲν οὐκ
ἦν, πνευματικὸν δὲ, τουτέστι, πάσης παχύτητος
ἐκτός, πνεύματι διοικούμενον. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα, ὃ
νῦν ἔχομεν, ψυχικὸν ἐστὶ, τουτέστιν, ψυχῇ διοικου-
μενον, καὶ ζωογονούμενον ταῖς φυσικαῖς καὶ ψυχι-
καῖς ποιότησι καὶ δυνάμεσι. Τὸ δὲ μετὰ τὴν ἀνάστα-
σιν πνευματικὸν ὠνόμαζεν ὁ Παῦλος, ἦγουν πνεύ-
ματι ζωογονούμενον θεῷ καὶ διοικούμενον, καὶ οὐ
ψυχῇ, τρόπῳ ἀπορρήτῳ καὶ πνευματικῷ πρὸς
ἀφάρσιν μεταστοιχειωθῆναι, καὶ ἐν ταύτῃ συντη-
ρούμενον. Τοιοῦτον οὖν χρῆνοσιν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα
μετὰ τὴν ἀνάστασιν, πνευματικὸν, καὶ λεπτὸν, καὶ
πάσης παχύτητος ἐκτός, καὶ οὔτε τροφῆς, οὔτε ἄλλου
τινὸς δέουσαν, εἰ καὶ πρὸς πίστωσιν ἐφαγεν. Ὁ
γὰρ ἐφαγεν, οὐ κατὰ φύσιν ἐφαγεν, ἀλλὰ κατ' οἰ-
κονομίαν, ἵνα δείξῃ ὅτι αὐτὸ τὸ παθὸν σῶμα ἀνέστη.
Κατὰ φύσιν μέντοι τοῦτο τῷ σώματι ἦν, τὸ κεκλει-
σμένων τῶν θυρῶν εἰσεῖναι, τὸ ἀκόπως ἀπὸ τόπου εἰς
τόπον μεταβαίνειν. Ἀπιστούντων οὖν τῶν μαθητῶν
ἔτι, καὶ μετὰ ἀπὸ τῆς ψηλάφησης ἀναπεισθέντων,
καὶ ἕτερον προσέθησιν, τὸ τῆς βρώσεως, θεῶν τινὶ
δυνάμει καταναλισκομένων τῶν βιβρωσκομένων. C
Πᾶν γὰρ τὸ φυσικῶς βιβρωσκόμενον διὰ τοῦ στόμα-
τος εἰς ἀφεδρῶνα χωρεῖ· τὰ δὲ οὐ φυσικῶς, ὡς
εἰπόμεν, ἀλλ' οἰκονομικῶς ἀβιβρωσκεται. Ἐχειν δὲ
τι καὶ αἰνίγμα ἔοικε τὰ τότε βρωθέντα· ἰχθύος γὰρ
ὀπτοῦ μέρος φαγῶν, αἰνίττεται ὅτι τὴν φύσιν ἡμῶν
τὴν ἐν τῷ ἀλμυρῷ τούτῳ βίβω νηχομένην τῷ πυρὶ
τῆς οἰκείας θεότητος ἐκτίθεται, καὶ πᾶσαν ἦν εἶχεν
ἐκ τῶν βαθέων τῶν ὑδάτων, μᾶλλον δὲ τῶν κυμάτων,
ὕγρῳτητα ἐξικμάσας, θεῶν βρῶσιν πεποίηκε ταύτην,
τὴν πρῶτην βδελυκτὴν ἡδέϊαν βρῶσιν ἐργασάμενος
τῷ θεῷ. Τοῦτο γὰρ, φησὶν, αἰνίττεται τὸ μελίσιον
κηρίον, τὴν νῦν γλυκύτητα λέγω τῆς πρὶν ἀποβλήτου
ἡμῶν φύσεως. Ἡ καὶ τοῦτο, οἶμαι, αἰνίττεται, διὰ
μὲν τοῦ ὀπτοῦ ἰχθύος τὴν πρακτικὴν, ὑφαιρούσαν
ἡμῶν τὴν πολλὴν ὑγρότητα καὶ παχύτητα διὰ τῆς
τῶν ἐρημικῶν καὶ ἡσυχαστικῶν ἀνθρώπων βοηθείας·
τὴν δὲ γνῶσιν, ἦτοι θεωρίαν, διὰ τοῦ μελίσιου κη-
ρίου, εἰπερ γλυκεία ἐστὶ τοῦ Θεοῦ λόγια. Ἔστι δὲ
κηρίον, ἀλλὰ κηφηνώδες, τὸ τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας·
ἔστι δὲ κηρίον μελίσιον, τὸ τῆς θείας σοφίας· εἰπερ
Χριστὸς ἡ μέλισσα, μικρὰ μὲν τῷ μεγέθει (συντε-
τιμήμενος γὰρ ὁ λόγος, καὶ τῇ ῥώμῃ ἀσθενής· οὐκ ἐν
δυνάμει γὰρ λόγου Παῦλος κηρύττει, ἵνα μὴ κενώσῃ
εἰς ὑγίαιαν ψυχικὴν προσφερομένους τοὺς πόνους
αὐτῆς.

εἰ Τότε διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς
Γραφάς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι οὕτω γέγραπται, καὶ
οὕτως ἔδει παθεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ

tum, palpationem manuum et pedum ejus. Vos enim,
inquit, spiritum putatis me esse, 496 vel phantasma,
qualia multa circa mortuorum sepulcra apparere
solent : sed scitis quod spiritus quidem neque car-
nem neque ossa habet : ego autem carnem et ossa
habeo, tametsi diviniora et spiritualia. Domini enim
corpus spiritus quidem non erat, sed spirituale,
hoc est, absque omni crassitudine, a spiritu guber-
natum. Etenim corpus quod nunc habemus animale
est, hoc est, ab anima regitur, et a naturalibus et
animalibus qualitatibus ac viribus vivificatur. Quod
autem post resurrectionem habebimus, spirituale
nominavit Paulus 56, hoc est, quod a divino Spiritu
vivificetur et gubernetur, et non ab anima modoque
inducibili et spirituali ad incorruptionem alteratum
sit et in ea conservatum. Tale igitur oportet intel-
ligere Domini corpus post resurrectionem, spiri-
tuale, et subtile, et alienum ab omni crassitudine,
neque cibi neque alterius cujusquam indigens,
quamvis ad confirmationem illorum comederit. Quod
enim comedit, non secundum naturam comedit, sed
secundum dispensationem, ad docendum quod illud
ipsius corpus quod passum est, surrexerit. Naturale
autem huic corpori erat clausis januis ingredi, et
absque labore e loco in locum transire. Itaque cum
discipuli adhuc non crederent, neque per palpationem
persuaderentur, addit et aliud indicium, com-
edens, divina quadam virtute consumendo quod
edebat. Omnis enim cibus natura per os sumptus,
ad secessum vadit : verum hæc non naturaliter, sed,
ut diximus, secundum dispensationem comedit.
Habet autem ænigma quoddam, quod partem piscis
comederit : significat enim quod naturam nostram,
quæ in salsuginoso hoc mari natal, igni suæ delat-
tis assarit, et exsiccarit omnem humorem quem ex
profundis fluctibus habebat, ut fieret divinus cibus, et
qui prius erat abominabilis, fieret nunc dulcis Deo :
hoc enim significare dicitur favus mellis, dulcedi-
nem dico naturæ nostræ prius abjectæ. Vel (ut opi-
nor) significat per piscem assatum activam vitam,
quæ tollit nostram humiditatem et crassitudinem
auxilio carbonum solitariorum, et quietem ample-
xantium. Per favum autem apiarum, scientiam vel
contemplationem. Siquidem ductia eloquia Dei 57.
Est et alius favus agrestior, nempe gentilium sa-
pientia. Hic autem est apiarum favus, divina, in-
quam, sapientia. Siquidem Christus parva apis est
magnitudine. Abbreviatum enim est verbum, et
infirmitate robore. Non enim in virtute sermonis Pau-
lus prædicat, ut ne crucem evacuet 58 : verò omniam
regibus et idiotis est amabilis afferentibus labores
suos in sanitatem animarum.

τὸν σταυρὸν), πλὴν βασιλεύσει καὶ ἰδιώταις ἐράσμιος,
αὐτῆς.

VERS. 45 53. ε Tunc aperuit mentem illorum, ut
intelligerent Scripturas : et dixit eis. Sic scriptum
est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere a

56 I Cor. xv, 44. 57 Psal. xviii, 16. 58 I Cor. i, 17.

mortuis tertio die, et **497** prædicari in nomine ejus penitentiam ac remissionem peccatorum in omnes gentes, initio facte ab Hierosolymis. Vos autem estis testes horum. Et ecce ego mitto promissum Patris mei super vos. Vos autem sedete in civitate Jerusalem usquequo induamini virtute ex alto. Eduxit autem eos foras usque in Bethaniam, et sublatis in altum manibus suis benedixit eis. Et factum est dum benediceret illis, recessit ab eis, ac ferebatur in cælum. Et ipsi adorato eo regressi sunt Jerusalem cum gaudio magno, et erant semper in templo laudantes et benedicentes Deum, Amen. Postquam corda illorum pacificavit, et dubitationem loquendo, palpabilemque se exhibendo, ac comendo sedavit, confirmata veritate resurrectionis corporis sui, tunc aperuit illorum mentem ad intelligendum Scripturas. Nisi enim quieta fuisset illorum anima, quomodo in tanta turbatione et inquietudine cognovissent? « Vacate enim, » inquit, « et cognoscite. » « Idcirco et docet eum quod necessarium fuerit Christum sic pati. Quomodo sic? Per lignum crucis. Quia enim per lignum interitus, ideo necessarium fuit per lignum corruptionem tolli, et aboleri voluptates quæ in ligno, per dolores quos in ligno pertulit invictus Dominus. Et deinde resurgere, inquit, tertio die, et prædicari in nomine ejus penitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes. De baptismo autem hoc loco dicit. Nam et in hoc penitentia fit per confessionem et depositionem pristinorum malorum et impietatum, et simul comitatur remissio peccatorum. Quomodo autem baptisma in nomine solius Christi fieri intelligemus, præsertim cum alias doceamur hoc perfici in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti? Igitur primum quidem dicimus quod quando dicimus baptisma fieri in nomine Christi, non dicimus quod oporteat in solius Christi nomine fieri, sed quod Christi baptisma quo Christus baptizatus est, spirituale sit, non Judæicum: neque quale Joannis in penitentiam solum, sed et communionem Spiritus sancti, et remissionem peccatorum conferat, ut ipse nobis ostendit cum baptizaretur in Jordane, monstrato in columbæ specie Spiritu sancto. Insuper baptisma in nomine Christi intellige, in morte Christi. Nam sicut ille mortuus triduanus resurrexit, ita et nos figuratim in aqua sepulti, deinde emergimus animo incorrupti, et arribonem incorruptibilitatis corporis accipimus. Et aliter: Christi nomen in seipso continet et Patrem inungentem, et unctionem Spiritus, et unctum Filium. « In nomine Domini remissio peccatorum. » Ubi igitur fetulentæ linguæ baptizantium in Montanum, et Priscillam, et Maximillam? Vere nulla his, qui sic baptizantur, remissio, sed peccatorum augmentatio est: et hi quidem male peribunt. **498** In omnes autem gentes sermo exivit, a Jerusalem sumpto initio. Oportebat enim humanam

ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν, καὶ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν, καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀρξάμενον ἀπὸ Ἱερουσαλήμ. Ὑμεῖς δὲ ἐστε μάρτυρες τούτων, καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς μου ἐφ' ὑμᾶς· ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ, ἕως οὗ ἀνδύσθητε δόναμιν ἐξ ὕψους. Ἐξήγαγε δὲ αὐτούς· ἔξω ἕως εἰς Βηθανίαν, καὶ ἐπάρας τὰς χεῖρας αὐτοῦ εὐλόγησεν αὐτούς. Καὶ ἐγένετο, ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτούς, δίδοσθαι ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ αὐτοὶ προσκυνήσαντες αὐτόν, ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ μετὰ χαρᾶς μεγάλης, καὶ ἦσαν διὰ παντός ἐν τῷ ἱερῷ, αἰνοῦντες καὶ εὐλογοῦντες τὸν Θεόν. Ἀμήν. « Ὅτε εἰρήνευσε, καὶ κατέστησε τὰς καρβίας αὐτῶν δι' ὧν εἶπε, δι' ὧν ἐψηλαφήθη, δι' ὧν ἔφαγε πιστωσάμενος τὴν ἀληθῆ τοῦ σώματος αὐτοῦ ἀνάστασιν, τότε διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν τοῦ συνίναί τὰς Γραφάς. Εἰ μὴ γὰρ ἐσχόλασεν ἡ ψυχὴ αὐτῶν, πῶς ἂν ἔγνω παρασσομένη, καὶ μὴ καθεστῶσα; Ἐσχολάσατε γὰρ, φησὶ, καὶ γνῶτε. Διὸ καὶ διδάσκει αὐτούς, ὅτι ἀναγκαῖον ἦν οὕτω παθεῖν τὸν Χριστόν. Οὕτω π. κ.; διὰ ξύλου σταυροῦ· ἐπιπέσει διὰ ξύλου ὁ θλαθρὸς, ἀναγκαῖον ἦν καὶ διὰ ξύλου θναλυθῆναι τὴν φθορὴν, καὶ δι' ὀδυνῶν τῶν ἐν τῷ ξύλῳ θαλθόντα ἀήτητον τὸν Κύριον, τὴν ἐν τῷ ξύλῳ ἥδονην καταργῆσαι, εἶτα καὶ ἀναστῆναι, φησὶ, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη. » Περὶ τοῦ βαπτίσματος· ἐνταῦθ' αὖ φησιν. Ἐν τούτῳ γὰρ μετάνοι' αὐτὸ γίνεται διὰ τῆς ἐξαγορεύσεως καὶ ἀποθέσεως τῶν προ-έρων κακίων καὶ ἀσεβειῶν, καὶ ἐπακολουθεῖ ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν. Πῶς δὲ τὸ βάπτισμα νοήσομεν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ μόνου γίνεσθαι, καὶ ταῦτα ἀλλαχοῦ διδασκόμενοι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τελεῖν τούτο; Πρῶτον μὲν οὖν τούτο φάμεν, ὅτι τὸ βάπτισμα ὅταν λέγωμεν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ γίνεσθαι, οὐ τούτο λέγομεν, ὅτι δι' ἐπὶ μόνῳ τῷ τοῦ Χριστοῦ ὀνόματι τούτο τελεῖν, ἀλλ' ὅτι τὸ τοῦ Χριστοῦ βάπτισμα ὁ Χριστὸς ἐβαπτίσαστο, τούτεστι, πνευματικῶν, οὐκ Ἰουδαϊκῶν, οὐδὲ οἷον τὸ Ἰωάννου εἰς μετάνοιαν μόνον, ἀλλὰ Πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν παραχόμενον, οἷον αὐτὸς εἰδείξει δι' ἡμᾶς βαπτισάμενος ἐν Ἰορδάνῃ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἰσεπιριστοτρῶς δελξας. Ἐπειτα τὸ ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ βάπτισμα, ἀντὶ τοῦ, εἰς τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ, νόει. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνο, θανῶν τριήμερος ἀνίστη, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐνθαπτόμενοι τυκτικῶς τῷ ὕδατι, εἶτα ἀνεδύνομεν ἀφάρτοι τὰς ψυχὰς, καὶ τῆς τοῦ σώματος ἀφθαρσίας τοῦ ἀβραβῶνας δεχόμενοι. Ἄλλως τε τὸ « Χριστὸς » ὄνομα ἐν ἑαυτῷ ἐμφαίνει καὶ τὸν Πατέρα τὸν χρισάνα, καὶ τὸ χρισμα τὸ Πνεῦμα, καὶ τὸν χρισθέντα Υἱόν. « Ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἄφεσις ἁμαρτιῶν. » Ποῦ λοιπὸν αἱ βορβορώδεις γλώσσαι τῶν βαπτιζόντων εἰς Μοντανόν, καὶ Πρίσκιλλαν, καὶ Μαξιμίλλαν; Ἀληθῶς

⁹⁹ Psal. xxv, 11.

οὐδεμία ἔστω τοῖς βαπτιζομένοις ἀφ᾿ ἑσῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ προσθήκη ἁμαρτιῶν ἐπιγίνεται. Οὗτοι μὲν οὖν κακῶς ἀπώλοντο. Εἰς πάντα δὲ τὰ ἔθνη ὁ λόγος ἐξήλθεν, ἀρξάμενος ἀπὸ Ἱερουσαλήμ. Ἔδει γὰρ τὴν φύσιν πᾶσαν ἐν Χριστῷ ἐνωθεῖσαν καὶ προσληφθεῖσαν, μὴ εἰς δύο λοιπὸν διαιρεῖσθαι τμήματα, Ἑβραίους καὶ ἔθνηκούς, ἀλλ' ἄρξασθαι ἀπὸ Ἱερουσαλήμ τὸν λόγον καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἀναπαύσασθαι, ἐνοποιῶντα τὴν φύσιν. « Ἰμεῖς δὲ, φησὶν, ἐστὲ μάρτυρες τούτων τῶν παθῶν, τῆς ἀναστάσεως. Ἔτα ἵνα μὴ ταραχθῶσι παρ' ἑαυτοῖς, καὶ λογισθῶσι· Πῶς μαρτυρήσομεν ἄνθρωποι ἰδιῶται πρὸς ἔθνη ἀποστελλόμενοι, πρὸς τοὺς Ἱεροσολυμίτας ἀντιπαρεκδυόμενοι τοὺς καὶ σὲ ἀποκτείναντας, Ὁραοῖτε, φησὶ, τοῦτου ἕνεκα. Ἀποστελῶ γὰρ ὅσων οὕτω τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς μου, ἣν εἶπον δι' Ἰωήλ, ὅτι « Ἐκχεῖ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, » καὶ τὰ ἐξῆς. Καθίσατε οὖν, οἱ νῦν δεῖλοι καὶ ἄνθρωποι, ἕως οὗ ἐνδύσηθε δύναμιν οὐκ ἀνθρωπίνην, ἀλλ' οὐράνιον. Οὐκ εἶπε δὲ, Δέξασθε, ἀλλ', « Ἐνδύσηθε, » τὸ πάντοθεν φρουρητικὸν τῆς πνευματικῆς ὀπλιστικῆς ὑποφαιῶν. « Ἐξήγαγε δὲ αὐτοὺς ἕως εἰς Βηθανίαν. » Τοῦτο νόησομεν ἐν αὐτῇ τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ γενομένη. Ἄ γὰρ οὗτοι ἐν ἐπιτομῇ λέγουσι, ταῦτα νόει μοι σὺ ἐν πολλαῖς ἡμέραις γίνεσθαι· ὦ· αὐτὸς οὗτος ὁ Λουκᾶς φησὶν ἐν ταῖς Πράξεσιν, ὅτι « Δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπιτανόμενος αὐτοῖς. » Συχνάκις γὰρ ἐπίστατο, καὶ ἀφίστατο. Εὐλόγησε δὲ τοὺς μαθητάς, τάχα μὲν καὶ δύναμιν φρουρὸν αὐτοῖς ἐντιθεὶς ἄχρι τῆς τοῦ Πνεύματος παρουσίας, τάχα δὲ καὶ ἡμᾶς διδάσκων, ἐπιδὲν ἀποδημῶμεν, ταῖς εὐλογίαις τοὺς ὑφ' ἡμᾶς παρακατατίθεσθαι. « Ἀναφέρτε δὲ εἰς τὸν οὐρανόν. » Ἥλιος μὲν γὰρ, Ὡς εἰς οὐρανόν· ὡσανεὶ γὰρ ἰδοῦμαι εἰς οὐρανὸν ἀναφέρεισθαι· ὁ δὲ Σωτὴρ εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτὸν πρόδρομος πάντων ἀνελήλυθε, μετὰ τῆς ἁγίας σαρκὸς αὐτοῦ ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ σύνθερον αὐτὴν ἀποδείξει τῷ Πατρί. Καὶ νῦν προσκυνεῖται ἡ φύσις ἡμῶν ἐν Χριστῷ ὑπὸ πάσης ἀγγελικῆς δυνάμεως. « Αὐτοὶ δὲ ὑπέστρεψαν μετὰ χαρᾶς μεγάλης, καὶ ἦσαν διὰ παντός ἐν τῷ ἱερῷ. » Ὁρᾶς ἀρετὴν; Οὕτω τὸ Πνεῦμα, καὶ πνευματικῶς διάγουσι. Οἱ γὰρ κεκλεισμένοι πρότερον, νῦν ἐν μέσοις τοῖς ἀρχιερεῦσι διάγουσι, καὶ οὐδὲν ἐν αὐτοῖς βιωτικόν· ἀλλὰ πάντων περιφρονήσαντες, ἐν τῷ ἱερῷ αἰνοῦσι διαπαντός τὸν Θεόν, καὶ εὐλογοῦσιν. Ὅν μιμηταὶ καὶ ἡμεῖς· γενόμενοι, ἐν ἱερῷ βίῳ διαπαντός εἰημεν, αἰνοῦντες διὰ τοῦτου τοῦ βίου καὶ εὐλογοῦντες τὸν Θεόν. Δόξα γὰρ Θεοῦ καὶ εὐλογία ὁ ἱερὸς καὶ ἑνάρετος βίος· ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα

naturam, quæ tota in Christo unita est et assumpta, non ultra in duas dirimi sectiones, Judæorum et gentilium, sed incipere sermonem a Jerusalem, et in gentibus requiescere, unitis generibus. Vos autem estis testes horum, passionis scilicet ac resurrectionis. Postea ne turbarentur intra se, et cogitarent, Quomodo testificabimur, qui privati homines ac idiotæ sumus. contraque gentes mittimur, et contra Jerosolymitanos armamur qui et te occiderunt? dixit eis, « Confidite: » hujus rei gratia mittam propediem promissionem Patris, de qua dictum per Joëlem, « Effundam de Spiritu meo super omnem carnem » etc. Sedete igitur, qui nunc timidi et parum viriles, donec induamini virtute, non humana, sed cælesti. Non dixit autem, accipiat, sed, « induamini: » declarans omnino custodia spiritualis armaturæ muniendos. « Exiit autem eos usque in Bethaniam. » Hoc intelligamus in die quadragesimo factum esse. Quæ enim illi breviter dicunt, tu in multis diebus facta esse intellige: sicut et ipse Lucas in Actis dicit quod per quadraginta dies visus sit eis⁶⁶. Sæpe enim ad eos accessit, et ab eis iterum abscessit. Benedictit autem discipulos, fortassis infundens eis vim quæ custodiret usque in adventum Spiritus: fortassis etiam nos docens cum peregre proficiamus, ut commendemus nobis subditos benedictionibus. Ferebatur autem sursum in cælum: Elias enim quasi in cælum (videbatur enim quasi in cælum ferri), at Salvator in cælum ipsum, Præcursor omnium, ascendit, ut cum sancta carne sua compareret ante conspectum Dei, et eam statueret cum Patre considerentem. Et nunc adoratur natura nostra in Christo ab omni angelica virtute. Illi autem reversi sunt cum gaudio magno, et erant semper in templo. Vides virtutem? Nondum Spiritus, et spiritaliter vivunt. Qui enim prius inclusi erant, nunc inter medios pontifices vivunt, et nihil in eis temporale, sed contemptis omnibus in templo semper Deum laudant et benedicunt. Quorum imitatores etiam nos facti, in vita sancta semper simus, laudantes per hanc vitam et benedicentes Deum. Gloria enim Dei et benedictio est sancta et virtuosa vita: quoniam eum decet omnis gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Τέλος τῆς εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Ἐταγμένον Ἐρημητικῆς Θεοφυλάκτου.

Theophylacti in Evangelium Lucæ Commentarii
finis.

⁶⁶ Joel II, 23. ⁶⁷ Act. I, 3.

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

THEOPHYLACTI

ARCHIEPISCOPI BULGARIE

ENARRATIO IN EVANGELIUM JOANNIS.

VITA JOANNIS

Ex Sophronio.

499 Joannes, dilectus Jesu discipulus, filius Zebedæi, frater Jacobi, qui sub Herode post passionem Domini capite truncatus est, ultimus omnium Evangelium suum scripsit, id rogatus ab episcopis Asiae contra Cerinthum et alios hæreticos, maxime vero contra grassantem tunc temporis errorem Ebionitarum qui dicebant Christum ante Mariam non fuisse. Unde coactus est divinam ejus generationem enarrare. Aliam addunt hujus libri causam prætextam. Cum nimirum legisset libros Matthæi, Marci et Lucæ, historiæ quidem textum approbavit, veraque illos dixisse testatus est, at uno duntaxat anno, quo Joannes passus est, post ejus incarcerationem historiam ordinasse. Omisso igitur tempore quo gesta sunt quæ a tribus aliis exponuntur, ab anteriori tempore, videlicet priusquam Joannes conficeretur in carcerem, res gestas orsus est, prout manifeste patere poterit ei, qui accurate quatuor Evangelia evolverit: quod excludit discrepantiam illam quæ Joannis esse videtur a cæteris. Præterea scripsit Epistolam unam, cujus initium est, « Quod erat ab initio, » etc., quæ ab omnibus ecclesiasticis et eruditis viris admittitur. Reliquæ duæ, quarum primæ initium est, « Senior Electæ dominæ, » alterius, « Senior Gaio dilecto. » Quæ Joannis presbyteri dicuntur: cujus etiam nunc aliud exstat Ephesi monumentum. Quidam etiam opinantur duo isthæc monumenta esse Joannis evangelistæ, de quo cum per ordinem ad Papiam auditorem venerimus, disseremus: decimo quarto igitur post obitum Neronis anno, persecutionem movente Domitiano, in insulam Patmon exsilio relegatus, Apocalypsim conscripsit, quam metaphrasi donavit Justinus Martyr et Irenæus. Occiso demum Domitiano, ejusque ob nimiam crudelitatem gestis a senatu rescissis, sub Nerva reversus

A

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ

Ἐκ τοῦ Σωφρονίου.

Ἰωάννης, ὃν Ἰησοῦς πάνυ ἠγάπησεν, υἱὸς Ζεβεδαίου, ἀδελφὸς Ἰακώβου τοῦ ὑπὸ Ἡρώδου μετὰ τῆ πάθος τοῦ Κυρίου ἀποκεφαλισθέντος, ἔσχατος πάντων ἔγραψεν Εὐαγγέλιον, παρακληθεὶς παρὰ τῶν τῆς Ἀσίας ἐπισκόπων, καὶ κατὰ Κηρίνου καὶ ἄλλων αἰρετικῶν καὶ μάλιστα τῆνικαῦτα τοῦ τῶν Ἐμβριωνιτῶν ὄψματος ἀνακύψαντος, τῶν φασκόντων τὸν Χριστὸν πρὸ Μαρίας μὴ γενεῆσθαι. Ὁθεν ἠναγκάσθη τὴν θεϊὰν γέννησιν αὐτοῦ εἰπεῖν. Καὶ ἄλλην δὲ αἰτίαν τούτου τοῦ συγγράμματος φέρουσιν. Ἀναγνοὺς γὰρ Ματθαίου, Μάρκου καὶ Λουκᾶ τὰ τεύχη, ἰδοκίμασε μὲν τὸ ὕφος τῶν ἱστοριῶν, καὶ ἀληθῆ αὐτοῦ; εἰρηκῆναι ἰδεδαίωσεν. Ἐνὸς δὲ ἐνιαυτοῦ μόνον, ἐν ᾧ καὶ ἔπαθε, μετὰ τὴν φυλακὴν Ἰωάννου τὴν ἱστορίαν συντόξαι. Ἐδάς τοίνυν τὴν ἐνιαυτὸν οὐ τὰ πεπραγμένα παρὰ τῶν τριῶν ἐξέτεθῃ, τοῦ ἀνωτέρου χρόνου, πρὶν ἢ τὸν Ἰωάννην ἐμβληθῆναι εἰς τὴν εἰρκτὴν, τὰς πράξεις ἐξέθετο· καθὰ σαφηνισθῆναι δυνήσεται τοῖς ἐπιμελῶς τοῖς τέτταρσιν Εὐαγγέλοις ἐντυγχάνουσιν· ὅπερ καὶ τὴν διαφωνίαν τὴν δοκουσαν εἶναι Ἰωάννου μετὰ τῶν λοιπῶν εἰργει. Ἐγραψε δὲ μίαν Ἐπιστολὴν, ἧς ἡ ἀρχὴ ἐστίν· « Ὁ ἦν ἀπρῆχῆς· » ἧτις παρὰ πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πεπαιδευμένων ἀνδρῶν ἔγκρινεται. Αἱ δὲ λοιπαὶ δύο, ὧν ἡ ἀρχὴ ἐστὶ πρώτης μὲν, « Ὁ πρεσβύτερος Ἐκλεκτῆ κυρίῃ· » δευτέρας δὲ, « Ὁ πρεσβύτερος Γαίῳ τῷ ἀγαπητῷ· » Ἰωάννου πρεσβυτέρου λέγονται· οὐ ἐστὶ καὶ νῦν ἕτερον μνημα ἐν τῇ Ἐφέσῳ τυγχάνει. Καὶ τινες νομίζουσι, τὰ δύο μνημεῖα Ἰωάννου εἶναι τοῦ εὐαγγελιστοῦ, περὶ οὗ, ἦνίκα κατὰ τάξιν εἰς Παπίαν τὸν τούτου ἀκρατὴν ἔβλωμεν, ἐξηγησόμεθα. Τογαροῦ τεσσαρσεκαδικῶν ἔπει, δεύτερον μετὸ Νέρωνι διωγμῶν κινούτος Δομετιανῷ, εἰς Πατμόν νήσον περιτορθεὶς, συνέταξεν Ἀποκάλυψιν, ἣν μετέφρασαν Ἰουστίνος μάρτυς καὶ Εἰρηναῖος. Σφραγίστας δὲ

Δομητιανού, καὶ τῶν πράξεων αὐτοῦ διὰ τὴν πολλὴν ὀμότητα παρὰ συγκλήτου ἀκυρωθεισῶν, ἐπὶ Νέρβα εἰς Ἐφεσον ἀναζεύξας, ἕως Τραϊανῶν τοῦ βασιλέως ἐκείσε διατελέσας, πάσας τὰς τῆς Ἀσίας ἐθεμελίωσε καὶ ψυχόδομησεν ἐκκλησίας· καὶ λίαν γράσας, ἐξήκοστῶν ὀγδὼν ἐνιαυτῶν μετὰ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ἠξιώθη τῆς κοιμήσεως.

ΒΙΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΟΥ.

Ἐκ τῆς τοῦ Δωροθέου μάρτυρος καὶ Τυρίων ἐπισκόπου συνόψεως.

Ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὁ εὐαγγελιστὴς τοῦ Κυρίου γενόμενος, ὃν καὶ ἡγάπα ὁ Κύριος, ἐν μὲν τῇ Ἀσίᾳ ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, ὑπὸ δὲ Τραϊανῶν βασιλέως ἐξωρίσθη ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ, διὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου. Ἐκεῖ δὲ ὢν, καὶ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον ἔγραψε, καὶ ἐξέδωκεν ἐν Ἐφέσῳ διὰ Γαίου τοῦ ξενόδοχου καὶ διακόνου, ᾧ καὶ Παῦλος ὁ ἀπόστολος μαρτυρεῖ, λέγων Ῥωμαίους· « Ἀσπάξεται ὑμᾶς Γάιος ὁ ξένος μου καὶ δλης τῆς Ἐκκλησίας. » Μετὰ δὲ τὴν τελευταίην Τραϊανῶν ἐπάνευσιν ἀπὸ τῆς νήσου ὁ μακάριος Ἰωάννης, καὶ παραμένει ἐν Ἐφέσῳ, καὶ ἔζησεν ἑτη ρκ', καὶ μετὰ ταῦτά ζῶν ἑαυτὸν ἐκεῖ ἐθαψε Θεοῦ βουλήσει. Εἰσι δὲ οἱ λέγουσι, μὴ ἐπὶ Δομητιανῶν, υἱοῦ Οὐσεπασιανῶν.

ΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.

- α'. Περὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἰωάννου περὶ Χριστοῦ. Περὶ τοῦ Ἰωάννου ἐρωτηθέντος, εἰ ἔστιν ὁ Χριστός. Περὶ Ἀνδρέου, Πέτρου, Φιλίππου καὶ Ναθαναὴλ κληθέντων.
- β'. Περὶ τοῦ ἐν Κανῶ γάμου. Περὶ τῶν ἐκδιληθέντων ἐκ τοῦ ἱεροῦ. Περὶ τοῦ, λύσατε τὸν καθὲν τοῦτον.
- γ'. Περὶ τοῦ Νικοδήμου καὶ Ἰησοῦ. Περὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ Ἰωάννου βαπτίζοντων. Περὶ καθαρισμοῦ.
- δ'. Περὶ τῆς Σαμαριτιδος. Περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλικοῦ.
- ε'. Περὶ τοῦ τριάνοντα καὶ ὀκτώ ἑτη ἔχοντος ἐν ἀσθενείᾳ. Περὶ τῶν Ἰουδαίων ζητούντων ἀποκτεῖναι τὸν Ἰησοῦν.
- ς'. Περὶ τῶν πάντε ἀρτων καὶ δύο ἰχθύων. Περὶ τῆς ἀνυχωρήσεως τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα μὴ ποιήσωσιν αὐτὸν βασιλέα. Περὶ τοῦ ἐν θαλάσῃ περιπάτου. Περὶ τοῦ ὄχλου ἐπομένου τῷ Ἰησοῦ τοῖς πλοιαρίοις. Περὶ τοῦ ὄχλου ζητούντος σημείων. Περὶ τοῦ ἀρτου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Περὶ πολλῶν μαθητῶν ἀπαλθόντων ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ. Περὶ τῆς ἐμολογίας τοῦ μίτρου περὶ τοῦ Χριστοῦ.
- ζ'. Περὶ τῆς ἀναβάσεως τοῦ Κυρίου ὡς ἐν κρουπῶ εἰς τὴν ἐορτήν. Περὶ τῶν Ἰουδαίων θαυμαζόντων, πῶς ὁ Ἰησοῦς γράμματα οἶδε μὴ μεμαθηκώς. Περὶ τοῦ σχίσματος τοῦ ὄχλου περὶ Χριστοῦ. Περὶ τῆς τῶν ἀρχόντων καὶ Νικοδήμου ἀμφισβήτησεως.
- η'. Περὶ τῶν ἐρωπόντων τὸν Ἰησοῦν περὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ. Περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἀλευθέρωσιν

A est Ephesum, ubi ad Trajanum usque degit, inibi que omnes Asiae fundavit et auxit ecclesias, usquequo provecta aetate, anno post passionem Christi sexagesimo octavo, prope urbem praedictam obdormiuit.

500 VITA JOANNIS EVANGELISTAE

Ex synopsis Dorothaei martyris et episcopi Tyriorum.

Joannes evangelista, frater Domini ac dilectus appellatus, in Asia Evangelium praedicavit, ob idque sub Trajano in Patmon insulam exsilio relegatus. Ubi et Evangelium scripsit, et Ephesi edidit per Galum xenodochum et diaconum, de quo et ipso Paulus testatur ad Romanos scribens, « Salutatur vos Gaius hospes meus et totius Ecclesiae. » Post obitum vero Trajani ab insula reversus Ephesi moratus est, vixitque centum et viginti annos, quibus exactis Deo volente ibidem seipsum sepeliit. Sunt autem qui dicant eum non sub Trajano, sed sub Domitiano Vespasiani filio in exsilium abiisse.

501 SUMMA CAPITUM EVANGELII SECUNDUM JOANNE M.

- 1. Quomodo Joannes interrogatum miserit, an Jesus esset ille Christus. De vocatione Andrew, Petri, Philippi et Nathanael.
- 2. De nuptiis in Cana Galilaeae. De expulsis e templo. De hoc, Solvite temp'um istud.
- 3. De Nicodemo et Jesu. De Jesu et Joanne baptizantibus. De purificatione.
- 4. De Samaritana. De filio reguli.
- 5. De eo qui a triginta et octo annis in infirmitate jacebat. De Judaeis quaerentibus Dominum occidere.
- 6. De quinque panibus et duobus piscibus. De secessione Christi ne facerent eum regem. De ambulatione supra mare. De turba quae Dominum sequebatur in navibus. De turba signum petente. De pane qui de caelo descendit. De discipulis qui Christum reliquerant. De confessione Petri in Christum.
- 7. Quomodo Christus clanculum ad festivitatem venerit. De Judaeis mirantibus, quomodo Christus litteras sciret a nullo edoctus. De divisione turbae ob Christum. De ambiguitate principum et Nicodemi.
- 8. De iis qui Dominum interrogabant de Patre. Quomodo Christus sequentibus se libertatem pro-

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΓΑΡΙΑΣ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

THEOPHYLACTI

ARCHIEPISCOPI BULGARIE

ENARRATIO IN EVANGELIUM JOANNIS.

VITA JOANNIS

Ex Sophronio.

499 Joannes, dilectus Jesu discipulus, filius Zebedæi, frater Jacobi, qui sub Herode post passionem Domini capite truncatus est, ultimus omnium Evangelium suum scripsit, id rogatus ab episcopis Asiæ contra Cerinthum et alios hæreticos, maxime vero contra grassantem tunc temporis errorem Ebionitarum qui dicebant Christum ante Mariam non fuisse. Unde coactus est divinam ejus generationem enarrare. Aliam addunt hujus libri causam prætextam. Cum nimirum legisset libros Matthæi, Marci et Lucæ, historiæ quidem textum approbavit, veraque illos dixisse testatus est, at uno duntaxat anno, quo Joannes passus est, post ejus incarcerationem historiam ordinasse. Omisso igitur tempore quo gesta sunt quæ a tribus aliis exponuntur, ab anteriori tempore, videlicet priusquam Joannes conjiceretur in carcerem, res gestas orsus est, prout manifeste patere poterit ei, qui accurate quatuor Evangelia evolverit: quod excludit discrepantiam illam quæ Joannis esse videtur a cæteris. Præterea scripsit Epistolam unam, cujus initium est, « Quod erat ab initio, » etc., quæ ab omnibus ecclesiasticis et eruditis viris admittitur. Reliquæ duæ, quarum primæ initium est, « Senior Eloctæ dominæ, » alterius, « Senior Gaio dilecto. » Quæ Joannis presbyteri dicuntur: cujus etiamnum aliud exstat Ephesi monumentum. Quidam etiam opinantur duo isthæc monumenta esse Joannis evangelistæ, de quo cum per ordinem ad Papiam auditorem venerimus, disseremus: decimo quarto igitur post obitum Neronis anno, persecutionem movente Domitiano, in insulam Patmou exilio relegatus, Apocalypsim conscripsit, quam metaphorâ donavit Justinus Martyr et Irenæus. Occiso demum Domitiano, ejusque ob nimiam crudelitatem gestis a senatu rescissis, sub Nerva reversus

A

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ

Ἐκ τοῦ Σωφρονίου.

Ἰωάννης, ὃν Ἰησοῦς πάνυ ἠγάπησεν, υἱὸς Ζεβεδαίου, ἀδελφὸς Ἰακώβου τοῦ ὑπὸ Ἡρώδου μετὰ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ἀποκεφαλισθέντος, ἰσχυρὸς πάντων ἔγραψεν Εὐαγγέλιον, παρακληθεὶς παρὰ τῶν τῆς Ἀσίας ἐπισκόπων, καὶ κατὰ Κηρίνου καὶ ἄλλων αἰρετικῶν καὶ μάλιστα τῆνικαῦτα τοῦ τῶν Ἐμβριωνιῶν ὕδατος ἀνακύψαντος, τῶν φασκίντων τὸν Χριστὸν πρὸ Μαρίας μὴ γεννηθῆσαι. Ὁ θ. ἠναγκάσθη τὴν θείαν γέννησιν αὐτοῦ εἰπεῖν. Καὶ ἄλλην δὲ αἰτίαν τοῦτου τοῦ συγγραμματος φέρουσιν. Ἀναγνοὺς γὰρ Ματθαίου, Μάρκου καὶ Λουκᾶ τὰ τεύχη, ἰδοκίμασε μὲν τὸ ὕφος τῶν ἱστοριῶν, καὶ ἀληθῆ αὐτοῦ εἰρηκῆναι ἐθεδαίωσεν. Ἐνδὲ ἐνταυτοῦ μόνον, ἐν ᾧ καὶ ἔπαθε, μετὰ τὴν φυλακὴν Ἰωάννου τὴν ἱστορίαν συντάξαι. Ἐκείνος τοίνυν τὴν ἐνταυτὸν οὐ τὰ πεπραγμένα παρὰ τῶν τριῶν ἐξέτεθῆ, τοῦ ἀνωτέρου χρόνου, πρὶν ἢ τὸν Ἰωάννην ἐμβληθῆναι εἰς τὴν εἰρήνην, τὰς πράξεις ἐξέθετο· καθὰ σαφηνισθῆναι δυνήσεται τοῖς ἐπιμαλῶς τοῖς τέτταρον Εὐαγγέλοις ἐντυγχάνουσιν· ὅπου καὶ τὴν διαφωνίαν τὴν δοκοῦσαν εἶναι Ἰωάννου μετὰ τῶν λοιπῶν εἴργει. Ἐγράψε δὲ μίαν Ἐπιστολὴν, ἧς ἡ ἀρχὴ ἐστίν· « Ὁ ἦν ἀπαρχῆς » ἧτις παρὰ πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πεπαιδευμένων ἀνδρῶν ἐγκρίνεται. Αἱ δὲ λοιπαὶ δύο, ὧν ἡ ἀρχὴ ἐστίν, πρώτης μὲν, « Ὁ πρεσβύτερος Ἐκλεκτῆ κυρία »· δευτέρας δὲ, « Ὁ πρεσβύτερος Γαίω τῷ ἀγαπητῷ »· Ἰωάννου πρεσβυτέρου λέγονται· οὐ ἐστὶ καὶ νῦν ἕτερον μνημα ἐν τῇ Ἐφέσῳ τυγχάνει. Καὶ τινες νομίζουσι, τὰ δύο μνημεῖα Ἰωάννου εἶναι τοῦ εὐαγγελιστοῦ, περὶ οὗ, ἠνίκα κατὰ τάξιν εἰς Πατίαν τὴν τοῦτου ἀκροατὴν ἐλθόμεν, ἐξηγησόμεθα. Τοιαυτοῦ τεσσαρσκαδεκάτω ἐστὶ, δεύτερον μετὰ Νέρωνος διαγωγῆν κινουόντος Δομετιανῷ, εἰς Πατίαν νῆσον περιτορισθεὶς, συνέταξεν Ἀποκάλυψιν, ἣν μετέφρασαν Ἰουστίνος μάρτυς καὶ Εἰρηναῖος. Σφραγίστως δὲ

Δομετιανού, καὶ τῶν πράξεων αὐτοῦ διὰ τὴν πολλὴν ἁ-
 ὤμωτητα παρὰ συγκλήτου ἀκυρωθεῖσών, ἐπὶ Νέρβα
 εἰς Ἑφεσον ἀναζεύξας, ἕως Τραϊανοῦ τοῦ βασιλέως
 ἐκεῖσε διατελέσας, πάσας τὰς τῆς Ἀσίας ἰεραμελίως
 καὶ ἐκκοδόμησεν ἐκκλησίας καὶ λίαν γράσας, ἐξη-
 κοστῶ ὀγδόῳ ἑνιαυτῶ μετὰ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου
 ἠξιώθη τῆς κοιμῆσεως.

BIOΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΟΥ.

Ἐκ τῆς τοῦ Δωροθέου μάρτυρος καὶ Τυρίων ἐπι-
 σκόπου συνόψεως.

Ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὁ καὶ εὐαγγελιστὴς τοῦ
 Κυρίου γενόμενος, ὃν καὶ ἠγάπα ὁ Κύριος, ἐν μὲν
 τῇ Ἀσίᾳ ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, ὑπὸ
 δὲ Τραϊανοῦ βασιλέως ἐξωρίσθη ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ,
 διὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου. Ἐκεῖ δὲ ὢν, καὶ τὸ ἅγιον
 εὐαγγέλιον ἔγραψε, καὶ ἐξέδωκεν ἐν Ἑφέσῳ διὰ
 Γαίου τοῦ ξηνοδόχου καὶ διακόνου, ᾧ καὶ Παῦλος ὁ
 ἀπόστολος μαρτυρεῖ, λέγων Ῥωμαίοις: « Ἀσπάζε-
 ται ὑμεῖς Γάιος ὁ ξένος μου καὶ ὅλης τῆς Ἐκκλη-
 σίας. » Μετὰ δὲ τὴν τελευταίην Τραϊανοῦ ἐπάνεισιν
 ἀπὸ τῆς νήσου ὁ μακάριος Ἰωάννης, καὶ παραμένει
 ἐν Ἑφέσῳ, καὶ ἐξῆσεν ἑτη ρα', καὶ μετὰ ταῦτα ζῶν
 ἑαυτὸν ἐκεῖ εἶσαψε Θεοῦ βουλήσει. Εἰσὶ δὲ οἱ λέγουσι,
 ἐπὶ Δομετιανῷ, υἱοῦ Οὐεσπασιανῶ.

ΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓ- ΓΕΛΙΟΥ.

- α'. Περὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἰωάννου περὶ Χρι-
 στοῦ. Περὶ τοῦ Ἰωάννου ἐρωτηθέντος, εἰ ἔστιν
 ὁ Χριστός. Περὶ Ἀνδρέου, Πέτρου, Φιλίππου
 καὶ Ναθαναὴλ κληθέντων.
- β'. Περὶ τοῦ ἐν Κανῶ γάμου. Περὶ τῶν ἐκκλη-
 θέντων ἐκ τοῦ ἱεροῦ. Περὶ τοῦ, Ἀύσατε τὸν
 ραθὸν τοῦτον.
- γ'. Περὶ τοῦ Νικοδήμου καὶ Ἰησοῦ. Περὶ τοῦ
 Ἰησοῦ καὶ Ἰωάννου βαπτιζόντων. Περὶ καθα-
 ρισμού.
- δ'. Περὶ τῆς Σαμαρειτιδος. Περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ
 βασιλικοῦ.
- ε'. Περὶ τοῦ τριάνοντα καὶ ὀκτώ ἑτη ἔχοντος ἐν
 ἀσθενείᾳ. Περὶ τῶν Ἰουδαίων ζητούντων ἀπο-
 κτεῖναι τὸν Ἰησοῦν.
- ς'. Περὶ τῶν πέντε ἄρτων καὶ δύο ἰχθύων. Περὶ
 τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα μὴ ποιή-
 σωσιν αὐτὸν βασιλέα. Περὶ τοῦ ἐν θαλάσῃ
 περιπάτου. Περὶ τοῦ ὄχλου ἐπομένου τῷ Ἰησοῦ
 τοῖς πλοιαίοις. Περὶ τοῦ ὄχλου ζητούντος
 σημεῖον. Περὶ τοῦ ἄρτου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Περὶ
 πολλῶν μαθητῶν ἀπαλθόντων ἀπὸ τοῦ Ἰη-
 σοῦ. Περὶ τῆς ἐμολογίας τοῦ Πέτρου περὶ τοῦ
 Χριστοῦ.
- ζ'. Περὶ τῆς ἀναβάσεως τοῦ Κυρίου ὡς ἐν κρυ-
 πτῶ εἰς τὴν ἐορτήν. Περὶ τῶν Ἰουδαίων θαυ-
 μαζόντων, πῶς ὁ Ἰησοῦς γράμματα οἶδε μὴ
 μαθητικῶς. Περὶ τοῦ σχίσματος τοῦ ὄχλου
 περὶ Χριστοῦ. Περὶ τῆς τῶν ἀρχόντων καὶ Νι-
 κοδήμου ἀμφισβητήσεως.
- η'. Περὶ τῶν ἐρωπόντων τὸν Ἰησοῦν περὶ τοῦ
 Πατρὸς αὐτοῦ. Περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἐλευθέρωσιν
 ΠΑΤΡΩΣ. ΓΑ. CXXIII.

est Ephesum, ubi ad Trajanum usque degit, inibi-
 que omnes Asiae fundavit et auxit ecclesias, usque-
 quo proevecta aetate, anno post passionem Christi
 sexagesimo octavo, prope urbem praedictam ob-
 dormiivit.

τελευτήσας, πλησίον τῆς προεργμένης πόλιως

500 VITA JOANNIS EVANGELISTAE

Ex synopsis Dorothaei martyris et episcopi Tyrriorum.

Joannes evangelista, frater Domini ac dilectus
 appellatus, in Asia Evangelium praedicaavit, ob idque
 sub Trajano in Patmon insulam exsilio relegatus.
 Ubi et Evangelium scripsit, et Ephesi edidit per
 Gaium xenodochum et diaconum, de quo et ipse
 Paulus testatur ad Romanos scribens, « Salutem vos
 Gaius hospes meus et totius Ecclesiae. » Post obi-
 tum vero Trajani ab insula reversus Ephesi mora-
 tus est, vixitque centum et viginti annos, quibus
 exactis Deo volente ibidem seipsum sepeliit. Sunt
 autem qui dicant eum non sub Trajano, sed sub
 Domitiano Vespasiani filio in exsilium abiisse.

μη ἐπὶ Τραϊανῷ αὐτὸν ἐξορισθῆναι ἐν Πάτμῳ, ἀλλὰ

501 SUMMA CAPITUM EVANGELII SECUN- DUM JOANNEM.

1. Quomodo Joannes interrogatum miserit, an Jesus
 esset ille Christus. De vocations Andraew, Petri,
 Philippi et Nathanael.
2. De nuptiis in Cana Galilaeae. De expulsis e tem-
 plo. De hoc, Solvite tempus istud.
3. De Nicodemo et Jesu. De Jesu et Joanne ba-
 ptizantibus. De purificatione.
4. De Samaritana. De filio reguli.
5. De eo qui a triginta et octo annis in infirmitate
 jacebat. De Judaeis quaerentibus Dominum occi-
 dere.
6. De quinque panibus et duobus piscibus. De seces-
 sione Christi ne facerent eum regem. De ambula-
 tione supra mare. De turba quae Dominum seque-
 batur in navibus. De turba signum petente. De
 pane qui de caelo descendit. De discipulis qui
 Christum retinebant. De confessione Petri in
 Christum.
7. Quomodo Christus clanculum ad festivitatem ve-
 nerit. De Judaeis mirantibus, quomodo Christus
 litteras sciret a nullo edoctus. De divisione turbae
 ob Christum. De ambiguitate principum et Nico-
 demi.
8. De his qui Dominum interrogabant de Patre.
 Quomodo Christus sequentibus se libertatem pro-

- miserit. De iis qui dicebant Christum demonium A habere. De Judæis conantibus Jesum lapidare, quia se Abraham prætulisset.*
9. *De cæco a nativitate.*
10. *De bono pastore et mercenario. Quomodo Jesus interrogatus sit in porticu, dum ambularet.*
11. *De ascensione Lazari. Quomodo consilium iniierunt summi sacerdotes et Pharisei de occidendo Christo. De propheta Caiphæ.*
12. *De mullere pedes Christi ungente. De iis que Judas dixit. De pullo asinæ. De Græcis aduentibus et interrogantibus Philippum. De voce e caelo audita.*
- 502** 13. *De peli sive malurio. Quomodo Judas exiverit ut Christum traderet, De præcepto se invicem diligendi. De eo qui Petrum interrogavit, quo abiret Jesus.*
14. *De Thoma ignorante quo Dominus abiret. De Juda Thaddæo interrogante Jesum. De Spiritu consolatore.*
15. *De vera vite, agricola et pampino.*
16. *Quomodo Jesus ea que discipulis eventura erant, prædixit. De hoc, Patrum videbitis me. Quomodo Pater quæcumque ab eo petierint homines daturus sit.*
17. *Oratio Jesu pro datis sibi a Patre discipulis.*
18. *De traditione Jesu. De Judæis retro cadentibus. De Petro qui abscidit auriculam servo pontificis. Quomodo Jesus ductus sit ad Annam, Caipham et Pilatum.*
19. *De flagellatione Christi. De crucifigione Christi. De iis qui juxta crucem astabant. Quomodo petitum est corpus Christi. De sepelitione Christi.*
20. *De resurrectione Christi. De apparitione Christi, primum Mariæ Magdalenæ, deinde cæteris apostolis congregatis.*
21. *De apparitione Christi Petro facta post resurrectionem, cæterisque piscantibus in mari Tiberiadis. Quomodo Christus Petro dixerit: Pasce oves meas.*
- ἐπαγγελόμενου τοῖς ἐπομένοις αὐτῷ. Περὶ τῶν εἰπόντων ὅτι δαιμόνιον ἔχει ὁ Ἰησοῦς. Περὶ τῶν πειρωμένων Ἰουδαίων λιθοβολεῖν τὸν Ἰησοῦν, ὅτι τοῦ Ἀβραὰμ προέκρινεν αὐτόν.*
- θ. *Περὶ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ.*
- ι. *Περὶ τοῦ καλοῦ ποιμένου καὶ μισθοῦτοῦ. Περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἐρωτηθέντος, ἐν τῇ στοῦ περιπατοῦντος.*
- ια. *Περὶ τῆς ἀγέρσεως τοῦ Λαζάρου. Περὶ τῆς τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν Φαρισαίων βουλῆς περὶ τοῦ ἀποκτεῖναι τὸν Ἰησοῦν. Περὶ ὧν εἶπεν ὁ Καϊάφας.*
- ιβ. *Περὶ τῆς ἀλειψάσεως τὸν Κύριον μύρω. Περὶ ὧν εἶπεν Ἰούδας. Περὶ τοῦ ὄναριου. Περὶ τῶν Ἑλλήνων προσελθόντων καὶ ἐρωτῶντων τὸν Φίλιππον. Περὶ τῆς φωνῆς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀκουσθείσης.*
- ιγ. *Περὶ τοῦ νικητῆρος. Περὶ τοῦ ἐξελεθόντος Ἰούδα ἵνα τὸν Χριστὸν παραιδῷ. Περὶ τῆς ἐντολῆς τοῦ ἀγαπᾶν ἀλλήλους. Περὶ τοῦ ζητούντος Πέτρου, ποῦ ὑπάγει ὁ Κύριος.*
- ιδ. *Περὶ Θωμᾶ ἀγνοούντος ποῦ ὑπάγει ὁ Κύριος. Περὶ τοῦ Ἰούδα τοῦ Θαδδαίου ἐρωτῶντος τὸν Ἰησοῦν. Περὶ τοῦ Παρακλήτου.*
- ιε. *Περὶ τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου, καὶ γεωργοῦ, καὶ κλήματος.*
- ις. *Περὶ τοῦ Ἰησοῦ προλέγοντος τὰ συμβησόμενα τοῖς μαθηταῖς. Περὶ τοῦ, Μικρὸν, καὶ ὕψισθὲ με. Περὶ τοῦ τὸν Πατέρα ὅσα ἂν αἰτήσονται δώσειν.*
- ιζ. *Περὶ τῆς προσευχῆς τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ὑπὲρ τῶν δεδομένων αὐτῷ μαθητῶν.*
- ιη. *Περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ Ἰησοῦ. Περὶ τῶν Ἰουδαίων χαμαὶ πεσόντων. Περὶ τοῦ Πέτρου ἀποκλύσαντος τὸ ὄπισθεν τῷ τοῦ ἀρχιερέως δούλῳ. Περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἀπαγομένου πρὸς Ἄρναν, καὶ Κυλάφαν, καὶ Πιλάτον.*
- ιθ. *Περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ μαστιγώσεως. Περὶ τῆς σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ. Περὶ τῶν παρὰ τῷ σταυρῷ ἑστῶτων. Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ Κυριακοῦ σώματος. Περὶ τῆς φωνῆς αὐτοῦ.*
- κ. *Περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. Περὶ τῆς φανερώσεως τοῦ Χριστοῦ, πρῶτον μὲν τῇ Μαρίᾳ τῇ Μαγδαληνῇ, ἔπειτα δὲ τοῖς μαθηταῖς συνημέτοις.*
- κα. *Περὶ τῆς φανερώσεως τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασιν Πέτρῳ καὶ ἑτέροις ἀλιεύουσιν ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος. Περὶ τοῦ τῷ Πέτρῳ λεχθέντος· Βόσκει τὰ πρόβατά μου.*

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

ENARRATIO IN EVANGELIUM JOANNIS.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δύναμις ἐν ἀσθενείᾳ τελειούται, καθὰ γέγραπται, καὶ πιστεύομεν· ἐν ἀσθενείᾳ δὲ οὐ σώματος μόνον, ἀλλὰ δὴ καὶ λόγου, καὶ σοφίας ἐν γλώττῃ κειμένης. Καὶ τοῦτο ὄηλον ἐκ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων, μάλιστα δὲ ἐκ τοῦ περὶ τὸν μέγαν Θεολόγον καὶ ἀδελφὸν τοῦ Χριστοῦ ἐν χάριτι ἔρωμένου. Οὗτος γὰρ ἀλιεύς· μὲν πατὴρς ἦν, τὴν αὐτὴν δὲ τέχνην τῷ πατρὶ μεταχειριζόμενος, οὐ μόνον ἀμαθὴς ἦν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ἰουδαϊκῆς παιδεύσεως, ἀλλὰ καὶ πάντη ἀγράμματος, καθὰ δὴ καὶ ὁ Θεότατος Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσιν ἱστορεῖ περὶ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ δὴ καὶ ἡ πατρὶς αὐτοῦ εὐτελεστάτη καὶ ἀσημος, ὡς χωρίον εἶνα· οὐ λογικῆς, ἀλλ' ἀλευτικῆς τέχνης. Βιθσαιθῆ γὰρ τοῦτον ἐξήνεγκεν. Ἄλλ' ὁμως ὁ τοιοῦτος, ὁ ἀγράμματος, ὁ ἀσημος, ὁ μηδὲν ἔχων περιδλεπτον, ἴδε ποῦ τετύχηκε πνεύματος, ὥστε ἀμηδεῖς τῶν ἄλλων εὐαγγελιστῶν ἡμεῖς· ἐδίδαξεν, αὐτὸς ταῦτα βροντῆσαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκείνων καταγενομένων περὶ τὸ σωματικὸν τοῦ Χριστοῦ, μηδὲν δὲ περὶ τῆς πρὸ αἰῶνων αὐτοῦ ὑπάρξεως τρανώτερον καὶ σαφέστερον εἰπόντων, δέος ἦν μὴ ποτε τινες χαμαιπετεῖς, καὶ μηδὲν ὑψηλὸν νοῆσαι δυνάμενοι, νομίσωσι τὸν Χριστὸν τότε πρῶτον εἰς ὑπαρξίν εἰλθεῖν, δεῖ ἀπὸ Μαρίας γεννηθῆναι, καὶ οὐχὶ πρὸ αἰῶνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθῆναι, ὃ πάντως πέπονθε Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς. Τοῦτου ἕνεκεν ὁ μέγας Ἰωάννης περὶ τῆς ἄνω γεννήσεως διαλαμβάνει, καίτοι οὐδὲ τὴν σάρκωσιν τοῦ Λόγου ἀμνημόνευτον καταλείψας· φησὶ γάρ· « Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. » Ὡ· δὲ τινὲς φασὶ, καὶ ἤξιωσαν αὐτὸν οἱ ὀρθόδοξοι συγγράφαι περὶ τῆς ἄνω γεννήσεως, οἷα ἀναφανέντων τιμῶν αἰρετικῶν ἐν ταῖς ἡμέραις· ἐκείνας, τῶν δογματιζόντων ἀνθρώπων ψιλὸν ὑπάρξει τὸν Ἰησοῦν. Ὅτε δὴ λέγεται ὁ ἅγιος τὰ τῶν ἄλλων εὐαγγελιστῶν ἀναγνοῦς, θαυμάσαι μὲν ἐκείνους τῆς περὶ πάντα ἀληθοῦς ἀφηγήσεως, ἐπικρίναι δὲ ὡς ὑγιῶς ἔχοντα, καὶ μετὰ τὸν πρὸς χάριν εἰπόντας τῶν ἀποστόλων. Ἄ μὲντοι οὐ σαφῶς εἶπον ἐκεῖνοι, ἢ τελείως παρέλιπον, ταῦτα αὐτὸν ἐξαπλώσαι, καὶ τρανώσαι, καὶ προσθεῖναι δεῖα τοῦ ἰδίου Εὐαγγελίου· ὃ καὶ συνέγραψεν ἐν Πάτμῳ τῷ ἅγιῳ ἐξόριστος διατελών, μετὰ τριακονταβῆθι ἔτη τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναλήψεως. Ἐγκατὰ δὲ πάντων μελλίστα μαθητῶν Ἰωάννης τῷ Κυρίῳ, ὡς ἀπλοῦς

A

PRÆFATIO.

503 Sancti Spiritus potentia in infirmitate perficitur⁶⁰⁻⁶⁶, sicut et scriptum est et credimus: in infirmitate autem non corporis tantum, sed et sermonis, et sapientiae quae in lingua sita. Manifestum quoque est id cum ex multorum aliorum, tum ex Joannis magni theologi qui frater Christi, gratia. Hic enim patre quidem piscatore natus, eandem quam pater exercebat artem. Non solum autem imperitus erat gentilium disciplinarum et Judaicæ eruditionis, sed plane totus illiteratus, quemadmodum divinissimus Lucas in Actis apostolorum de eo tradit⁶⁷. Nomen et patria ejus vilis et obscura, non insignibus artibus clara, sed piscaturæ apta, Bethsaida erat. Nihilominus illitteratus ille, ignobilis ille, quique in nullo spectabilis erat, vide quantum sortitus sit spiritum. Etenim quæ nullus aliorum evangelistarum nos docuit, ea ipse intonare ausus est. Nam cum illi occupati fuissent in carnali substantia Christi explicanda, nihilque clare et manifeste satis de substantia ejus dixissent, quam ante sæcula habuit: metuebatur ne quando quidam humi repentes, nihilque sublime intelligere valentes, putarent Christum tunc primum subsistere cœpisse, quando ex Maria natus est, et non ante sæcula ex Patre natum esse, id quod utique Paulo Samosateno accidit. Propterea magnus Joannes de superna ejus generatione tractat, quamvis interim et incarnationem Verbi non **504** relinquit intactam; dicit enim, « Et verbum caro factum est. » Dicunt autem nonnulli quod etiam ipsum rogaverint quidam orthodoxi, ut describeret de superna natalitate, eo quod tunc diebus illis pullarent hæretici aliqui Christum hominem esse purum docere non reveriti. Dicitur quoque quod sanctus ille, cum legisset ea quæ ab aliis evangelistis erant scripta, admiratus sit illos de omnibus quidem vera narasse, et judicavit illos recte et nihil ad gratiam apostolorum scripsisse. Cæterum quæ illi non manifeste dixerunt, vel omnino prætermiserunt, ea ipse explanare, et liquida facere, adjicereque proprio Evangelio cœpit, quod et exsul in Patmo insula conscripsit post triginta duos annos post assumptionem in caelos Christum. Dilectus est autem

B

C

⁶⁰⁻⁶⁶ II Cor. xi, 9. ⁶⁷ Act. iv.

Joannes præ discipulis omnibus maxime a Domino, A
 eo quod absolute mitis erat, suavissimisque mori-
 bus, ac mundo corde, nempe virgo. Unde et ampli-
 us caritatis Dei donum ei conceditum est, my-
 steriisque plerisque incognitis ipse delicatus est.
 « Beati » enim, inquit, « mundi corde. quoniam ipsi
 Deum videbunt ». Erat insuper et cognatus Do-
 mini. Quomodo autem? Audi. Joseph ille Deiparae
 sponsus habuit ex priore uxore liberos septem,
 quatuor mares et tres femellas, Martham, Esther
 et Salomen; et illius sane, Salomes inquam, filius
 erat Joannes ille. Comperitur itaque Dominus esse
 avunculus ejus, quoniam Joseph habitus est pater
 Domini, illius autem Joseph filia Salome et proinde
 habita soror Domini; atque sic Joannes ejus filius,
 nepos Domini. Fortassis autem non absurdum fuerit
 nomina et matris ejus et evangelistae aperire. Et-
 enim mater ejus quæ Salome dicebatur, interpreta-
 tur *pacifica*, Joannes autem *gratia ejus*. Sciat igitur
 omnis anima quod pax quæ erga homines, et quæ in
 anima ab affectionibus libera, mater sit divine
 gratiæ, et generat istam in nobis. Animam enim
 quæ adhuc turbatur, et pugnat contra homines alios,
 et contra seipsam, non verisimile est divinam conse-
 qui gratiam. Consideremus autem et mirabilius quid-
 dam quod circa sanctum illum evangelistam ac-
 cidit. Tres ille unus matres habere comparet: Salo-
 men natura (a), tonitruum, filius enim est tonitruum
 propterea quod in Evangelio vocalissimus fuerit et
 Delparum: nam inquit, Ecce mater tua. Verum hæc
 ante enarrationem dicta sufficiant: nunc incipienda
 dictorum ejus reseratio.

τι καὶ παράδοτος, καὶ χρησιμοθέσιτος, καὶ ὡς
 καθαρὸς τὴν καρδίαν, ἔχων καρθίνος. Ἐξ οὗ δὴ χα-
 ρίσματος καὶ τὴν θεολογίαν ἐπιστεύθη, τῶν ἀθεάτων
 τοῖς πολλοῖς μυστηρίων καταρρηφῆσαι. « Μακάριοι
 γάρ, φησὶν, οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, οἱ αὐτοὶ τὸν θεὸν
 ἑβόησαν. » Ἦν δὲ ἀρα καὶ συγγενὴς τοῦ Κυρίου καὶ
 πῶς, ἀκούσον. Ἰωσήφ ὁ τῆς πανάγου Θεοτόκου
 μητὲρ ἔσχεν ἐκ προτέρας γυναικὸς παῖδας ἑπτὰ,
 ἑσσερας ἀρσενας· καὶ τρεῖς θηλείας, τὴν Μάρθαν,
 τὴν Ἑσθήρ, τὴν Σαλώμην, ἧς, λέγω, τῆς Σαλώμης,
 υἱὸς ἦν οὗτος· ὁ Ἰωάννης. Εὐρίσκεται τοίνυν ὁ Κύ-
 ριος· θεὸς αὐτοῦ ὢν. Ἐπεὶ γὰρ πατὴρ τοῦ Κυρίου ὁ
 Ἰωσήφ, τούτου δὲ τοῦ Ἰωσήφ θυγάτηρ ἡ Σαλώμη·
 ἀδελφὴ ἀρα τοῦ Κυρίου ἡ Σαλώμη λογίζεται, ὡστε
 καὶ ὁ ταύτης υἱὸς Ἰωάννης ἀνεψίος τοῦ Κυρίου. Οὐκ
 ἔστοιον δὲ ἴσως καὶ τὰ ὀνόματα τῆς μητρὸς αὐτοῦ
 καὶ αὐτοῦ τοῦ εὐαγγελιστοῦ ἀναπτύξαι. Ἢ μῆτηρ
 Σαλώμη καλουμένη, ἐρμηνεύεται *ειρηνηκὴ*, ὁ δὲ Ἰω-
 ἄννης, *χαρὶς αὐτῆς*. Γνωσκέτω οὖν πᾶσα ψυχὴ, ὡς
 ἡ εἰρήνη ἡ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἡ κατὰ
 ψυχὴν ἀπὸ τῶν παθῶν, μῆτηρ γίνεται τῆς θείας χα-
 ριτος, καὶ γεννᾷ ταύτην ἐν ἡμῖν. Τὴν γὰρ παρατη-
 μένην ψυχὴν, καὶ ἐτι μάχας ἔχουσαν πρὸς τοὺς
 αἰλοὺς ἀνθρώπους, καὶ πρὸς ἑαυτὴν, οὐκ εἰδὸς τῆς
 θείας ὀξυωθῆ· *χαρίτος*. Ἐπισκεψάμεθα δὲ καὶ τὴν
 θαυμασιώτερον συμβᾶν περὶ τοῦτον ἐν τῶν εὐαγγε-
 λιστῶν Ἰωάννην. Μόνος γὰρ οὗτος· τρεῖς μητέρας
 ἀναραίνεται ἔχων, τὴν φυσικὴν τὴν Σαλώμην, τὴν
 βροντήν (υἱὸς γὰρ βροντῆς· διὰ τὴν τοῦ εὐαγγελιστοῦ
 μεγαλοφωνίαν), καὶ τὴν Θεοτόκον· « Ἰδοὺ γάρ, φη-
 σὶν, ἡ μῆτηρ σου. » Ἄλλ' ἐπεὶ ταῦτα ἡμῖν πρὸς τὴν
 ἐξηγήσεως εἰρησται, ὀρθότατον ἦν καὶ τῆς τοῦ ρητοῦ
 ἀναπτύξεως.

505 CAPUT I.

Testimonium Joannis de Christo. Quomodo Joannes
 interrogatum miserit, an Jesus esset ille Christus.
 De vocatione Andrew, Petri, Philippi et Nathanaelis.

Vers. 1. « In principio erat Verbum. » Sicut et
 in proemio dicebam, ita denuo dico, quod cum
 evangelistæ alii inferiorem nativitatem Domini,
 educationem et incrementum late narrarunt, ea
 Joannes transcurrat quidem, uti satis a condiscipulis
 suis dicta, de deitate autem ejus qui propter nos
 homo factus est, disserat: tametsi si diligenter
 consideraveris, neque illi de deitate Unigeniti di-
 cere neglexerunt, sed ejus mentionem fecerunt,
 quamvis non diffuse: neque isto ita sublimitati
 verbi intentus fuit, ut omnino posthaberet dispen-
 sationem ejus in carne. Unus enim erat spiritus
 qui movebat omnium animas. Itaque nobis de Filio
 disserit. Etenim Pater vobis ex veteri lege notus
 erat: tametsi nec a Patre obtineat, sed et ejus
 meminit de Filio loquens. Ostendit igitur sempiter-
 nitatem Unigeniti, dicendo: « In principio erat
 Verbum, » hoc est, a principio erat. Quod enim a

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Περὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἰωάννου περὶ Χριστοῦ.
 Περὶ τοῦ Ἰωάννου ἐρωτηθέντος, εἰ ἔστιν ὁ
 Χριστός. Περὶ Ἀνδρέου, Πέτρου, Φιλιππου καὶ
 Ναθαναὴλ κληθέντων.

« Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. » Ὅτι καὶ ἐν προομιῶσι
 εἶπον, πάλιν καὶ τοῦτο ἐρῶ, ὅτι τῶν ἄλλων εὐαγγε-
 λιστῶν τὴν κάτω γέννησιν τοῦ Κυρίου, τὴν ἀνα-
 ροφὴν, τὴν αὐξάνσιν πλατείως ἀφηγησαμένων, οὗτος μὲν
 ἐκεῖνα παρατρέχει, ὡς αὐτάρκως τοῖς συμμαθηταῖς
 αὐτοῦ ρηθέντα, περὶ δὲ τῆς θεότητος τοῦ δι' ἡμᾶς
 ἐνανθρωπήσαντος διαλέγεται καίτοι εἰ ἀκριβῶς θια-
 ρῆσις, οὔτε ἐκεῖνοι τὸ περὶ τῆς τοῦ Μονογενοῦς
 θεότητος εἰπεῖν παρῶσαντο, ἀλλ' ἐπιμνήθησαν, εἰ
 καὶ μὴ πλατείως, οὔτε οὗτος πρὸς τὴν ὑψηλότερον λό-
 γον ἀποδέψας, ἡμέλεισε πάντη τῆς ἐνσάρκου οἰ-
 κονομίας: ἐν γὰρ ἦν Πνεῦμα τὸ κινουὺν τὰς τῶν ἀπάν-
 των ψυχάς. Διαλέγεται οὖν ἡμῖν περὶ τοῦ Υἱοῦ· ὁ γὰρ
 Πατὴρ ἤδη ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς γνώριμος ἦν. Καίτοι
 οὐδὲ τὸν Πατέρα ἀπιστώπησεν, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦτου
 μίμνηται, καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγει. Δείκνυσσι τοίνυν
 τὸ ἀίδιον τοῦ Μονογενοῦς ἐν τῷ λέγειν· « Ἐν ἀρχῇ
 ἦν ὁ Λόγος, » τουτέστιν, ἀπ' ἀρχῆς ἦν. Τὸ γὰρ ἀπ'

* Math. v, 8.

(c) Edit. Lut. non habet, Salomen natura.

ἀρχῆς ἦν, οὐ μὴ εὐρεθῆ πάντως χρόνος, ἔτα οὐκ ἦν. Καὶ πόθεν, φησὶ, δῆλον ὅτι τὸ, « Ἐν ἀρχῇ ἦν, » ταυτὸν σημαίνει τῷ, ἀπ' ἀρχῆς; Πόθεν; Καὶ ἀπ' αὐτῆς μὲν τῆς κοινῆς ὑπολήψεως, μάλιστα δὲ ἀπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ εὐαγγελιστοῦ. Φησὶ γὰρ ἐν μιᾷ τῶν αὐτοῦ ἐπιστολῶν· « Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς (12), ὁ ἑωράκαμεν. » Ὁρᾶς οὖν πῶς αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ ἡγαπημένος ἐρμηνεύει; Ναί, φησὶν, ἀλλ' ἐγὼ τὸ, « ἐν ἀρχῇ, » οὕτω νοῶ, ὡσπερ καὶ παρὰ τῷ Μωσῆι· « Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός. » Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ οὐκ ὡς αἰδίου ὄντος τοῦ οὐρανοῦ τὸ, « ἐν ἀρχῇ, » νοεῖται, οὕτως οὐδ' ἐνταῦθα τὸ, « ἐν ἀρχῇ, » νοήσω, ὡς αἰδίου ὄντος τοῦ Μονογενοῦς. Ταῦτα μὲν ὁ αἰρετικὸς. Ἡμεῖς δὲ πρὸς ταύτην τὴν ἀνόητον ἔνστασιν οὐδὲν ἕτερον ἐρούμεν, ἀλλ' ἢ τοῦτο· Ὁ σοφιστὴ τῆς κακίας, πῶς τὸ ἐξῆς ὑπεκράτησας; Ἀλλ' ἡμεῖς τοῦτο ἐρούμεν, καὶ σὺ μὴ θέλῃς. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ὁ Μωσῆς φησὶν· Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἐνταῦθα δὲ, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. » Τίς οὖν κοινωνία τῷ « ἐποίησα, » πρὸς τὸ « ἦν; » Εἰ μὲν γὰρ ἐτέγραπτο καὶ ἐνταῦθα· Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν Ἰῶν, ἐσίγησα ἄν· νῦν δὲ, « Ἐν ἀρχῇ ἦν· » ἐξ οὗ νοῶ τὸ αἰδίω; εἶναι τὸν Λόγον, ἀλλὰ μὴ ὑστερον, καθὼς ὑμεῖς φλυαρεῖτε. Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐκ εἶπεν· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Υἱός, ἀλλ', « ὁ Λόγος, » ἄκουε. Ὅτι διὰ τὴν τῶν ἀκούοντων ἀσθένειαν, ἵνα μὴ ἀκούσαντες εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς υἱὸν, νοήσωμεν γέννησιν ἐμπαθῆ καὶ σωματικὴν, τούτου ἕνεκεν Λόγον αὐτὸν ἐκάλεσαν· ἵνα σὺ μάθῃς ὅτι ὡσπερ ὁ λόγος γεννᾶται ἐκ τοῦ νοῦς ἀπαθῶς, οὕτω καὶ οὗτος ἑγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀπαθῶς· καὶ ἄλλως δὲ αὐτὸν Λόγον ἐκάλεσαν, ἐπειδὴ τὰ τοῦ Πατρὸς ἡμῖν ἀπήγγειλεν, ὡσπερ καὶ πᾶς λόγος τὰ τοῦ νοῦς ἀπαγγέλλει βουλευματα, ἅμα δὲ καὶ ἵνα δείξῃ αὐτὸν συναΐδιον τῷ Πατρί ὄντα. Ὡσπερ γὰρ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν νοῦν ὄντα ποτὲ χωρὶς λόγου, οὕτως οὐδὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Θεὸν χωρὶς τοῦ Υἱοῦ. Μετὰ τ. ῥ. ἄρθρον δὲ εἶπεν· Ὁ Λόγος. Εἰσὶ γὰρ καὶ ἄλλοι πολλοὶ λόγοι τοῦ Θεοῦ, οἷον δὴ, φημί, αἱ προφητεῖαι, καὶ τὰ προστάγματα· καθὼ εἴρηται περὶ τῶν ἀγγέλων, ὅτι δυνατοὶ ἰσχυροὶ ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ, τουτέστι, τὰ προστάγματα αὐτοῦ· ὁ δὲ κυριώως Λόγος οὐσία τις ἐστὶν ἐνυπόστατος.

« Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. » Καὶ ἐνταῦθα σαφέστερον δείκνυσσι συναΐδιον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί. Ἴνα γὰρ μὴ νομίσῃς, ὅτι ἦν ποτε ὁ Πατὴρ χωρὶς τοῦ Υἱοῦ, φησὶν, ὅτι « Ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, » τουτέστι μετὰ Θεοῦ, ἐν τοῖς κόλποις τοῖς πατρικοῖς. Τὸ γὰρ, « πρὸς, » ἀντὶ τοῦ, μετὰ, ὀφείλεις νοῆσαι, ὡς καὶ ἀλλαγῆ κείται· « Οὐχὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς εἰσιν; » ἀντὶ τοῦ, μ. Ὁ ἡμῶν ἀναστρέφοντα; Οὕτω κἀνταῦθα τὸ, « πρὸς τὸν Θεόν, » νοήσον, ἀντὶ τοῦ, μετὰ Θεοῦ ἦν; οὖν τῷ Θεῷ, ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ. Οὐκ ἐνδέχεται γὰρ τὸν

A principio est, ejus omnino nullum tempus inventum quando non erat. Et unde dixerit quis. Manifestum quod in principio idem sit quod a principio? Unde? Ex ipsa quidem communi conceptione, maxime autem ab hoc ipso evangelista. Inquit enim in una suarum epistolarum: « Quod erat ab initio, quod vidimus. » Vides igitur quomodo ille dilectus Domini seipsum interpretetur? Etiam, inquit. Sed ego istud, « in principio, » sic intelligo, quemadmodum et a Mose dictum est, « In principio fecit Deus. » Sicut enim illic istud, in principio, non intelligitur quasi cælum fuerit sempiternum, sic neque hoc loco quod sempiternus sit Unigenitus. Hæc quidem hæreticus. Nos autem ad hanc stultam instantiam nihil aliud dicimus, quam hoc: O sophista malitiæ, quomodo quod sequitur subticuisti? At nos, etiam hoc te nolente, dicemus. Nam illic quidem Moses dicit, « In principio fecit Deus cælum et terram: » hoc autem loco, « In principio erat Verbum. » Quæ igitur communio verbi, fecit, ad verbum, erat? Equidem siluisse, si hoc loco scriptum fuisset, In principio fecit Deus Filium; nunc autem inquit, « In principio erat. » Ex quo intelligo sempiternum fuisse verbum, et non posterius conditum, sicut vos nugamini. Quare autem non dixit, « In principio erat? Filius, sed, « Verbum? » Audi, propter auditorum infirmitatem, ne audito statim ab initio Filii nomine, cogitaremus nativitatem corporalem, et ab affectionibus proficiscentem. Et ejus gratia ipsum vocavit Verbum, quo discas, quod sicut verbum gignitur ex niente sine passione, ita et hic a Patre natus est absque ulla affectione. Vel aliter: ipsum appellavit Verbum, quia nobis quæ sunt Patris annuntiavit, quemadmodum omne verbum mentis voluntates annuntiat, insuper ut ostendat coæternum esse Patri Filium. Sicut enim dici nequit mentem aliquando esse absque verbo, ita neque Patrem et Deum absque Filio. Dictum est autem cum articulo, illud Verbum. Sunt enim alia multa Dei verba, ut prophetiæ et mandata: secundum quod dictum est de angelis, potentes virtute, facientes verbum ejus, hoc est, mandata ejus. Sed proprie Verbum subsistentia est personam constituens.

VERS. 2. « Et illud Verbum erat apud Deum. » Et hoc loco manifestius indicat coæternum Patri Filium. Ne enim existimes quod Pater aliquando fuerit absque Filio, dicit, « Et illud Verbum erat apud Deum, » hoc est, cum Deo, in sinibus paternis. « Apud, » enim intelligere debes pro, cum: sicut et alio loco dictum est, « Nonne fratres ejus et sorores ejus apud nos sunt? » hoc est, nobiscum sunt, et nobiscum conversantur? Sic et hoc loco, apud Deum, intellige, hoc est, cum Deo erat, cum Deo, in sinibus ejus. Impossibile enim est Deum absque

11 I Joan. 1, 1. 12 Gen. 1, 1. 13 Marc. vi, 3.

Ex collatione cold. Venet. S. Marci.

(12) Cod. 52 addit: ο ἀρχαίμεν.

sermone et sapientia et virtute esse. Idcirco quia A
 verbum et sapientia et virtus Patris existit Filius,
 credimus ipsum semper esse apud Deum, hoc est,
 cum Patre. Et quomodo, inquit, fieri potest, ut pa-
 tre posterior non sit filius? Quomodo? Disce a cor-
 porali exemplo. Splendor solis nonne ab ipso sole
 est? Etiam omnino. Nunquid ergo et posterior sole,
 ita ut sine eo sol intelligatur? Hoc dici non potest.
 Quomodo enim sol esset, splendorem non habens?
 Igitur multo magis hoc de Patre et Filio intelligitur.
 Filius enim, Patris cum sit splendor **, sicut et
 Paulus dicit, semper cum Patre credendus est ful-
 gere, nec esse illo posterior. Attende hic et Sabel-
 lium Lyben hoc dicto confutari. Ille enim docuit
 quod Pater, et Filius, et Spiritus, una persona sint,
 et quod unica illa persona apparuerit aliquando ut
 Pater, interdum ut Filius, nonnunquam ut Spiritus
 sanctus. Hæc nugatur mendacis patris filius, ma-
 gnoque spiritu plenus, arguitur autem manifeste
 ex hoc quod dicitur, « Et illud Verbum erat apud
 Deum. » Manifeste enim evangelista hoc loco alium
 dicit esse Verbum, et alium Deum, hoc est Patrem.
 Nam quia Verbum erat apud Deum, manifestum
 quod duæ personæ introducantur, etiam si una
 natura sit in his duobus. Quod autem 507
 una natura sit, audi. « Et Deus erat illud Ver-
 bum. » Vides quod et Verbum erat Deus? et ita una
 erat natura Patris et Filii, quia et una divinitas.
 Contenduntur igitur et Arius et Sabellius. Arius
 quidem, qui creaturam dicit Filium Dei et facturam.
 Confutatus autem per hoc quod dicit, « In principio
 erat, et Deus erat illud Verbum. » Sabellius vero ne-
 gans personarum trinitatem, sed asserens unitatem,
 rejicitur per hoc quod dicitur, « Et illud Verbum
 erat apud Deum. » Manifeste enim hoc loco alium
 esse Verbum, et alium esse Patrem declarat magnus
 Joannes, etiam si non sit aliud et aliud. Alius enim
 et alius de personis dicitur, aliud et aliud de naturis.
 Et ut exemplo manifestius faciamus, Petrus et
 Paulus sunt alius et alius: sunt enim personæ duæ:
 sed non aliud et aliud. Una enim eorum natura
 est, humanitas. Sic igitur de Patre ac Filio dicendum.
 Alius enim sunt et alius, duæ personæ; non au-
 tem aliud et aliud: una enim natura eorum, deitas.
 « Illud erat in principio apud Deum. » Ille Deus Ver-
 bum nunquam separatus est a Deo Patre. Quia
 enim dixerat, « Deus erat Verbum: » ne quis diabo-
 lica illusionem turbet quosdam, dicens: Ergo quia
 et Verbum Deus est, aliquando insurget contra Pa-
 trem, ut gentiles fabulantur? et segregans se ab
 eo, adversarius erit? propterea dicit quod licet
 Deus sit Verbum, nihilominus cum Deo Patre est,
 et ab eo nunquam separatus. Non minus facile
 fuerit et Arianis respondere: Surdi, audite, qui
 dicitis opus et facturam esse Dei Filium. Intelligite
 quale nomen imposuerit evangelista Filio Dei. Ver-
 bum enim ipsum vocavi: vos autem, opus et

θεόν λόγον ἢ ἄσπορον εἶναι ποτε, ἢ ἀδύνατον. Διὰ
 τοῦτο πιστεύομεν, ὅτι ἐπὶ λόγος, καὶ σοφία, καὶ
 δύναμις τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς, ἀλλ' ἦν πρὸς τὸν
 Θεόν, ἀντὶ τοῦ, σὺν τῷ Πατρὶ, καὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς.
 Καὶ πῶς, φησὶν, οὐκ ἔστιν ὕστερον τοῦ πα-
 τρός; Πῶς; Μάθωμεν ἀπὸ τοῦ ὀλίκου ὁμοδείγματος.
 Τὸ ἀπαύγασμα τοῦ ἡλίου ἄρα οὐκ ἐξ αὐτοῦ ἐστὶ τοῦ
 ἡλίου; Ναὶ πάντως. Ἄρα οὖν καὶ ὕστερόν ἐστι τοῦ
 ἡλίου, ὥστε ἐνοηθῆναι ποτε ἡλίον χωρὶς τούτου;
 Οὐκ ἐστὶν εἰπαῖν. Πῶς γὰρ ἂν καὶ εἴη ἡλῖος; μὴ ἀπαύ-
 γασμα ἔχων; Ὅτι οὖν ἐπὶ τούτου, πολλῶ μᾶλλον
 ἐπὶ τοῦ Πατρὸς; καὶ τοῦ Υἱοῦ νοηθήσεται. Ἀπαύ-
 γασμα γὰρ ὢν ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, καθὼς ὁ Παῦλος
 λέγει, ἀλλ' ἐπὶ Πατρὶ συνεκπαίνεσθαι πιστευθήσεται,
 καὶ οὐχ ὕστερος ἐστὶ αὐτοῦ. Νόει δὲ μοι καὶ Σαβέλ-
 λιον τὸν Αἰθῦν ἐκ τούτου τοῦ ῥητοῦ ἀνατραπέμενον.
 Ἐκείνος γὰρ ἰδομάτιζεν, ὅτι ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς
 καὶ τὸ Πνεῦμα ἓν πρόσωπόν εἰσι, καὶ τοῦτο τὸ ἓν
 πρόσωπον ποτὲ μὲν ἐφάνη ὡς Πατὴρ, ποτὲ δὲ ὡς
 Υἱὸς, ποτὲ δὲ ὡς Πνεῦμα. Ταῦτα ἐφλυάρει ὁ τοῦ
 πατρὸς τοῦ ψεύδους υἱός, καὶ τοῦ πονηροῦ κλήρης
 πνεύματος. Ἐλέγχεται δὲ προφανῶς ἐκ τούτου, λέγων
 ὁ τοῦ· « Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. » Σαφέστατα
 γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐνταῦθα λέγει, ἄλλον εἶναι τὸν
 Λόγον, καὶ ἄλλον τὸν Θεόν ἤτοι τὸν Πατέρα. Ἐπει
 γὰρ ὁ Λόγος ἦν σὺν τῷ Θεῷ, πρόδηλον ὅτι δύο πρόσω-
 πα εἰσάγονται, εἰ καὶ μία φύσις τούτοις τοῖς δυσὶν.
 Ὅτι δὲ μία φύσις, ἀκούε. « Καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. » Ὅτι
 δὲ καὶ ὁ Λόγος Θεός; Ὅτι μία φύσις τῷ Πατρὶ καὶ τῷ
 Υἱῷ, ἐπὶ καὶ μία θεότης. Αἰσχυρίσθησαν τοίνυν καὶ
 Ἄρειος καὶ Σαβέλλιος. Ἄρειος μὲν, κτίσμα λέγων
 τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ποίημα, ἐντραπέσθω διὰ τοῦ,
 « Ἐν ἀρχῇ ἦν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. » Σαβέλλιος
 δὲ, ὁ μὴ λέγων τριᾶδα προσώπων, ἀλλὰ μονάδα, διὰ
 τοῦ, « Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. » Τραπῆς γὰρ
 ἐνταῦθα ἄλλον εἶναι τὸν Λόγον, καὶ ἄλλον τὸν Πα-
 τέρα, κηρύττει ὁ μέγας Ἰωάννης, εἰ καὶ μὴ ἄλλο
 καὶ ἄλλο. Τὸ μὲν γὰρ ἄλλος καὶ ἄλλος ἐπὶ τῶν προσώ-
 πων λέγεται, τὸ δὲ ἄλλο καὶ ἄλλο, ἐπὶ τῶν φύ-
 σεων. Ὅσον, ἵνα σαφέστερον τὸ νόημα ἐκθήσωμαι,
 Πέτρος καὶ Παῦλος, ἄλλος μὲν καὶ ἄλλος· δύο γὰρ
 πρόσωπα· οὐκ ἄλλο δὲ καὶ ἄλλο· μία γὰρ φύσις αὐ-
 τοῖς ἢ ἀνθρωπότης. Ὅτως οὖν καὶ ἐπὶ Πατρὸς καὶ
 Υἱοῦ δογματιστέον· ἄλλος μὲν γὰρ καὶ ἄλλος· δύο γὰρ
 πρόσωπα· οὐκ ἄλλο δὲ καὶ ἄλλο· μία γὰρ φύσις ἢ
 θεότης. « Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. » Οὗτος
 ὁ Θεὸς Λόγος οὐδέποτε ἐχωρίσθη τοῦ Θεοῦ καὶ Πα-
 τρός. Ἐπει γὰρ εἶπεν, ὅτι « Καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, »
 ἵνα μὴ τις σατανικὴ ὑπόνοια ἐκτραπέξῃ τινός, Ἄρ-
 μήποτε ἐπεὶ καὶ ὁ Λόγος Θεός ἐστιν, ἐπανεστῆ τῷ
 Πατρὶ, ὡς οἱ παρ' Ἑλλήσι μυθεύμενοι, καὶ οὖν
 ἀποχωρισθ. ε αὐτοῦ, ἀντίθεος γέγονε; διὰ τοῦτο
 τούτων φησὶν, ὅτι εἰ καὶ Θεός ἐστιν ὁ Λόγος, ἀλλ' οὐ
 πάλιν πρὸς τὸν Θεόν καὶ Πατέρα ἐστὶ, σὺν αὐτῷ
 ὢν, καὶ οὐδέποτε χωριζόμενος. Οὐ χεῖρον δὲ καὶ πρὸς
 τοὺς Ἀρειανίζοντας καὶ τοῦτο εἰπαῖν· Οἱ παρ',
 ἀκούσατε, οἱ λέγοντες ἔργον εἶναι καὶ ποίημα τοῦ

** Hebr. 1, 3.

Θεοῦ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, σύνετε ποῖον ὄνομα θέθειεν ὁ εὐαγγελιστὴς τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Λόγον γὰρ αὐτὸν ἐκάλεσαν ὁμοίως δὲ ἔργον αὐτὸν καὶ ποιήματα ὀνομάζετε. Λόγος ἐστίν, οὐκ ἔργον, οὐδὲ κτίσμα. Διττοῦ δὲ ὄντος τοῦ λόγου (ὁ μὲν γὰρ ἐστὶν ἐνδιάθετος, ὃν καὶ μὴ λέγοντες ἔχομεν, φησὶ δὲ τὴν τοῦ λέγειν δύναμιν καὶ κοιμώμενος γὰρ τις, καὶ μὴ λέγων, ὅμως ἔχει τὸν λόγον ἐν αὐτῷ κείμενον, καὶ τὴν δύναμιν οὐκ ἀπέβαλεν ὁ μὲν οὖν ἐστὶν ἐνδιάθετος, οὐ δὲ προφορικὸς, ὃν καὶ διὰ τῶν χειλέων προφέρομεν τὴν τοῦ λέγειν δύναμιν τοῦ ἐνδιάθετου, καὶ ἐντὸς κειμένου, εἰς ἐνέργειαν προάγοντες) διττοῦ τοίνυν ὄντος τοῦ λόγου, οὐδέτερος τοῦτων ἀρμυζει ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Οὕτως γὰρ προφορικὸς, οὕτως ἐνδιάθετός ἐστιν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τῶν φυσικῶν καὶ καθ' ἡμᾶς ὁ δὲ τοῦ Πατρὸς Λόγος ὑπὲρ φύσιν ὢν, οὐκ ὑποβάλλεται τοῖς κάτω τεχνολογήμασιν. Ὥστε διαπέπτωκε τοῦ Ἑλληνος Πορφυρίου τὸ σόφισμα. Ἐκεῖνος γὰρ ἀνατρέπειν κειρώμενος τὸ εὐαγγέλιον, τοιαύταις ἐχρήτο διαίρεσεσιν. Εἰ γὰρ Λόγος, φησὶν, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἦτοι προφορικὸς ἐστὶν ἢ ἐνδιάθετος· ἀλλὰ μὴν οὕτε τοῦτο, οὕτε ἐκεῖνο· οὐκ ἄρα οὐδὲ Λόγος ἐστίν. Ἐβασσε μὲν οὖν λύσας ὁ εὐαγγελιστὴς τὸ σόφισμα τοῦτο διὰ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι τὸ ἐνδιάθετον καὶ τὸ προφορικὸν ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ τῶν φυσικῶν λέγεται· ἐπὶ δὲ τοῦ ὑπὲρ φύσιν, οὐδὲν τοιοῦτον. Πλὴν καὶ τοῦτο βητέον, ὡς εἰ μὲν ἦν τὸ ὄνομα τοῦτο τὸ Λόγος ἄξιον τοῦ Θεοῦ, καὶ κυρίως ἐπ' αὐτοῦ καὶ οὐσιωδῶς λεγόμενον, εἶχεν ἂν λόγον ἢ ἀπορία τοῦ Ἑλληνος· νῦν δὲ οὕτε ἄλλο ὄνομα εὐροῖ ἂν τις κύριον ἐπὶ Θεοῦ, οὕτε τὸ, Λόγος, αὐτὸ οὐσιωδῶς ἐστὶ καὶ κυρίως, θηλωτικὸν δὲ μόνον ἐστὶ τοῦ ἀπαθῶς γεννηθῆναι τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡσπερ ὁ λόγος ἐκ τοῦ νοῦ, καὶ τοῦ αὐτὸν γεγονέναι τοῦ πατρικοῦ θελήματος ἀγγελον. Ὥστε τί ἐπιδράττη τοῦ ὀνόματος, ὡ ταλαίπωρε; Ἡ που καὶ Πατέρας ἀκούων, καὶ Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα ἐπὶ τὰ ὀλίκα καταπεσῆ, καὶ σαρκικούς ἀνατυπώσεις τῷ νῷ πατέρα, καὶ υἱούς, καὶ πνεῦμα ἀέριον, νότιον τυχὸν ἢ βόρειον, ἢ τι ἄλλο τῶν ἐργαζομένων τοῖς κλύδωνας; Ἀλλὰ γὰρ εἰ

« Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. » Μὴ νομίσης, φησὶ, λόγον εἰς ἀέρα χεόμενον καὶ λυόμενον, ἀλλὰ ποιητὴν πάντων νοητῶν καὶ αἰσθητῶν. Ἀλλὰ πάλιν οἱ περὶ τὸν Ἄρειον ἐπιφύονται, λέγοντες ὅτι ὡσπερ λέγομεν διὰ τοῦ πρίονος γενέσθαι τὴν θύραν ὡς δι' ὄργανου, ἕτερον μέντοι τὸν τεχνίτην τὸν κινουῦντα τὸ ὄργανον οὕτω καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ γενέσθαι τὰ πάντα, οὐκ ὡς αὐτοῦ ποιητοῦ ὄντος, ἀλλ' ὄργανου, ὡσπερ ἐκεῖ ὁ πρίων, τοῦ μέντοι Θεοῦ καὶ Πατρὸς ποιητοῦ ὄντος καὶ χρωμένου τῷ Υἱῷ ὡς ὄργανῳ. Ὥστε ποιήματα, φασὶν, ὁ Υἱὸς, ἐπὶ τούτῳ κτισθεὶς, ἐπὶ τῷ δι' αὐτοῦ γενέσθαι τὰ πάντα ὡσπερ ὁ πρίων ἐπὶ τούτῳ γίνεται, ἐπὶ τῷ δι' αὐτοῦ ἐνεργηθῆναι τὰ τεκτονικὰ ἔργα. Ταῦτα μὲν ἢ ποιητὰ τοῦ Ἄρειου πατέρα. Ἐπεὶ δὲ τί πρὸς τούτους ἐροῦμεν ἀπλοῦν καὶ εὐθέως, ὡς εἰ ἐπὶ τούτῳ ἔκτισεν, ὡς φασὶν, ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν, ἕνα ὄργανον ἔχη τοῦτον πρὸς συμπλήρωσιν τῆς κτίσεως, ἀπρότατος ἐστὶν ὁ Υἱὸς τῆς κτίσεως.

faciuram vocatis eum, qui neque opus est, neque factura. Nam cum duplex sit verbum (aliud quidem mentale, quod habemus etiam nihil loquentes, intellige autem virtutem loquendi : ita enim et dormiens et nihil loquens habet vim loquendi in seipso sitam, et virtutem non abiecit : est igitur aliud internum, aliud vero enuntiativum, quod per labia proferimus, hoc est vis eloquendi, cum id quod intus situm est in mente, in opus producimus), cum igitur duplex sit verbum, neutrum horum congruit in Filium Dei. Neque enim vel enuntiativum vel mentale Verbum est Filius Dei. Verba enim illa naturalia sunt, et qualia apud nos. Verbum autem Patris super naturam est, nec subjectum artificii illis loquendi inferioribus. Atque ita cadit Porphyrii gentilis sophisma. Ille enim tentans subvertere Evangelium, talibus utebatur divisionibus. Si enim, inquit, Filius Dei Verbum est, vel est pronuntiativum, vel mentale : verum neque hoc est, neque illud : ergo neque Verbum est. **508** Solutum itaque prius est sophisma hoc, quia dicimus quod mentale et pronuntiativum verbum est de his quæ apud nos de naturalibus dicuntur : de eo autem quod supra naturam est, nihil tale. Verumtamen et hoc dicendum : Si quidem nomen Verbi dignum esset Deo, et proprie de illo ac substantialiter diceretur, haberet utique locum gentilis dubitatio ; at neque ullum aliud proprium nomen quis invenerit dignum Deo : neque Verbum ipsum substantialiter et proprie est nomen Unigeniti, sed tantum manifestat absque affectione natum de Patre Filium, quemadmodum verbum de mente, et quod Filius sit paternæ voluntatis nuntius. Et proinde, o miser, quid vellicas nomen, aut profecto cum dicitur Pater, et Filius, et Spiritus, ad materialia laberis, et carnales mente fingis patres, et septem filios, et spiritum aerium, meridionalem forte, vel trionalem vel alium excitantem tempestatem? Cæterum si scire vis quale sit Verbum Dei, audi reliqua quæ sequuntur.

βούλη μαθεῖν ποῖος Λόγος ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ, ἀκούσον

VERS. 3. « Omnia per ipsum facta sunt. » Ne existimes, inquit, verbum quod in aera diffunditur et dissolvitur, sed factorem omnium tam mentalium quam sensibilium. Hic iterum Ariani insurgunt, et dicunt quod sicut dicimus securi fabricari januam quasi instrumento, et alium esse fabrum qui movet hoc organum, ita et per Filium fieri omnia, non quod ipse sit factor, sed instrumentum, sicut illic securis, et Filio ut instrumento utatur, cum tamen Deus et Pater faciat. Et ita factura, aiunt, est Filius, ad hoc facta ut per ipsum fiant omnia, sicut et securis ad hoc sit ut per eam omnia artificialia elaborentur. Et hæc sunt unaligna Arii nugamenta. Nos autem quid illis dicimus simpliciter ac recte? Quod si in hoc creavit, ut dicit, Pater Filium, ut instrumentum haberet ad completionem creaturæ, indignior fuerit Filius creatura. Nam sicut securi, quæ est instrumentum, alia quæ per eam fiunt,

diviniora sunt : propter illa enim securis, non illa propter securim ; ita et creatura dignior est Unigenito. Propter illam enim, ut dicunt ipsi, Pater creavit eum, et ita ut si non fulset Deus omnia creatus, neque Unigenitum produxisset. Quid his verbis insipientius ? Etiam, inquit, et quomodo non dixit quod ipsum Verbum fecerit omnia, sed usus est præpositione « per ? » Quomodo ? Ut ne suspiceris illum ingentium et absque principio esse Filium, et Deo adversarium, ejus gratia dixit quod Pater per Verbum fecerit omnia. Finge enim regem quendam qui habet filium, et conditurus est civitatem, ei concedere illius constructionem. Sicut igitur dicens quod per filium regis condita sit civitas, non servum dicit filium 509 regis, sed monstrat quod sic filius habeat patrem, et non sit solus : sic etiam hoc loco evangelista dicens per Filium facta omnia, manifestavit quod Pater mediante illo ad conditionem rerum, ut sic dicam, usus fuerit, non se minore, sed æqualis potestatis, et ut valente talia perficere. Insuper hoc tibi dixerim quod si te offendit præpositio « per, » et quæris invenire in Scriptura sermonem quendam qui dicat quod Verbum ipsum fecerit omnia, audi David : « Principio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli 510. » Vides quomodo non dixerit, quia Per te facti sunt cæli, et fundata est terra : sed, « Tu fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli. » Quod autem hæc de Unigenito David, et non de Patre dicit, discas etiam hoc et ab ipso quidem Apostolo, qui utitur hoc dicto in epistola ad Hebræos. Discas quoque ex eodem psalmo cum dicit : « Dominus in terram aspexit, et audivit gemitum, et ut solvat mortificatos, et ut annuntiet in Sion nomen Domini 511. » Nunquid alium significat quam Filium Dei ? Hic enim in terram aspexit, sive hanc dicas quam inhabitamus, sive hanc nostram naturam quæ terræ involuta est, sive carnem juxta illud, « Terra es. » Quam et assumpsit, solvitque nos compeditos peccatorum vinculis, et filios occisorum Adæ scilicet et Evæ, ut annuntiet in Sion nomen Domini. Stans enim in templo docuit de Patre suo, quemadmodum et ipse dicit : « Manifestavi nomen tuum hominibus 512. » Hæc igitur cui congruunt ? Patrine an Filio ? Omnino Filio. Nam ipse annuntiavit nomen Patris in Jerusalem docens. Inque postquam hæc dixit David, subdit : « Et tu ab initio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli. » Annon manifeste Filium inducit factorem, et non instrumentum ? Quod si præpositio « per, » diminutionem tibi inducere videtur, quid dices cum Paulus apponat hanc Patri ? dicit enim : « Fidelis Deus, per quem vocati sumus in societatem Filii sui 513. » Num instrumentum hoc loco facit Patrem ? Et iterum, « Paulus apostolus per voluntatem Dei 514. » Et de his quidem satis. Redeamus ad ea unde digressi sumus. « Omnia per ipsum facta sunt. » Moses quidem de

A Ὅτι περὶ γὰρ τοῦ πρώτου ὄργανου ἐντος τιμωτέρῃ εἶσι τὰ δι' αὐτοῦ γινόμενα· ὁ γὰρ πρώτων δι' ἐκεῖνα ἐγένετο, οὐχὶ ἐκεῖνα διὰ τὴν πρώτου· οὕτω καὶ ἡ κτίσις· τιμωτέρα ἔσται τοῦ Μονογενοῦς. Δι' ἐκεῖνην γὰρ, ὡς λέγουσιν αὐτοὶ, ὁ Πατὴρ ἐκτίσεν αὐτόν· ὡς ἴαν γε μὴ ἐμελλεν ὁ Θεὸς κτίσασθαι τὰ πάντα, οὐδὲ τὸν Μονογενῆ παρήγαγε. Τούτων τῶν ῥημάτων τί ἀνοητότερον; Ναί, φησὶ, καὶ πῶς οὐκ εἶπεν, Αὐτὸς ὁ Λόγος ἐποίησε τὰ πάντα, ἀλλ' ἐχρήσατο ταύτῃ τῇ προσθέσει τῆ, ἢ διὰ; ἢ Πῶς; Ἰνα μὴ ἀγέννητον καὶ ἀναρχὸν ὑπονόησιν εἶναι τὸν Υἱὸν καὶ ἀντίθεον, τούτου ἕνεκεν εἶπεν, ὡς ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Λόγου ἐποίησε τὰ πάντα. Ὑπόθεσις γὰρ τίνα ἔχοντα υἱὸν βασιλέα, μέλλοντα δὲ κτίσασθαι πόλιν, ἐμπιστεύεται τῷ υἱῷ τὴν ταύτης κτίσιν. Ὅτι περὶ οὖν ὁ λέγων· Διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ βασιλέως ἐκτίσθη ἡ πόλις, οὐ δοῦλον εἰτάγει τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ δαίκνουσιν, εἰτι οὕτως ὁ υἱὸς ἔχει καὶ πατέρα, καὶ οὐ μόνος ἐστίν· οὕτω καὶ ἐνεαυθα ὁ εὐαγγελιστὴς εἰπὼν διὰ τοῦ υἱοῦ γεγενῆσθαι τὰ πάντα, ἐδήλωσεν ὅτι ὁ Πατὴρ μετῆ τῷ αὐτῷ πρὸς τὴν κτίσιν, ἢ οὕτως εἶπω, ἐχρήσατο, οὐχ ὡς ἐλάττωι αὐτῷ, ἀλλ' ὡς μᾶλλον ἰσοδυνάμῳ, καὶ ὡς ἰσχύοντι τῆλικαύτῃ ἐκτελεῖν ἐπίτασιν. Καὶ τοῦτό σοι λέγω, δεῖ ἴαν σε ταράτῃ ἢ ἐ διὰ ἢ πρόσθεσις, καὶ ζητῆς εὐρεῖν ἐν τῇ Γραφῇ ῥῆσιν τίνα λέγουσαν ὅτι αὐτὸς ὁ Λόγος ἐποίησε τὰ πάντα, ἀκουε τοῦ Δαυὶδ· « Κατ' ἀρχὰς σὺ, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσιν οἱ οὐρανοί. » Ὅρα πῶς οὐκ εἶπεν, δεῖ διὰ σοῦ ἐγένοντο οἱ οὐρανοί, καὶ ἐθεμελίωθη ἡ γῆ, ἀλλὰ, « Σὺ ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα χειρῶν σου εἰσιν. » Ὅτι δὲ ταῦτα περὶ τοῦ Μονογενοῦς ὁ Δαυὶδ, ἀλλ' οὐ περὶ τοῦ Πατρὸς λέγει, μάθεις ἂν καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀποστόλου, συγχρωμένου τῷ ῥητῷ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους· μάθεις δ' ἂν καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ψαλμοῦ. Εἰπὼν γὰρ, ὅτι « Ὁ Κύριος ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν γῆν, τοῦ σκοῦσαι τοῦ στεναγμοῦ, καὶ λῦσαι τοὺς τεθανατωμένους, καὶ τοῦ ἀναγγεῖλαι ἐν Σιών τὸ ὄνομα Κυρίου, » τίνα ἄλλον δεητοῖ, ἢ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Οὗτος γὰρ ἐπὶ τὴν γῆν ἐπέβλεψεν, εἴτε ταύτην ἐφ' ἧς κινώμεθα, εἴτε τὴν ἡμετέραν φύσιν τὴν γεωθεῖσαν, εἴτε τὴν σάρκα, κατὰ τὸ, « Γῆ εἶ, » ἦν καὶ προσέβλεψεν, εἰσεῖτε ἡμᾶς τοὺς πεπαιθμένους ταῖς τῶν οἰκειῶν ἀμαρτημάτων πλοκαῖς, καὶ υἱοὺς τῶν τεθανατωμένων, τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὕας, καὶ ἀνήγγειλεν ἐν Σιών τὸ ὄνομα Κυρίου. Ἐν γὰρ τῷ ἱερῷ ἱστοῦς ἐβίβασκε περὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ· καθὰ καὶ αὐτὸς λέγει· « Ἐφανερώσα σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις. » Ταῦτα τοίνυν τίνα ἀρμύζουσι, τῷ Πατρί, ἢ τῷ Υἱῷ; Πάντα τῷ Υἱῷ. Αὐτὸς γὰρ ἀνήγγειλε τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, διδάσκων. Μετὰ γοῦν τὸ ταῦτα εἰπὼν ὁ μακάριος Δαυὶδ, ἐπάγει· « Καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσιν οἱ οὐρανοί. » Ἀρ' οὐ φανερώς τὸν Υἱὸν παρεστῶ ἢ ποιητῆν, ἀλλ' οὐκ ὄργανον; Εἰ δὲ πῶλλον ἢ ἐ διὰ ἢ πρόσθεσις ὑφείλιν τίνα δοκεῖ σοι εἶσθαι, εἰν, τί φησας. Ὅταν ὁ Παῦλος τιθῇ ταύτην ἐπὶ τοῦ Πατρὸς; φησὶ γὰρ· « Πιστὸς ὁ Θεός, δε' οὐ ἐκλή-

509 Psal. cv, 26. 510 Ibid. 20-22. 511 Joan. xvii, 6. 512 I Cor. i, 9. 513 Ibid. 1.

θημεν εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. » Ἄρα ὄργανον ἔνταῦθα ποιεῖ τὸν Πατέρα; Καὶ πάλιν, « Παῦλος ἀπόστολος διὰ θελήματος Θεοῦ. » Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἱκανά· ἐπανιτέον δὲ πάλιν ὄθεν ἐξέβημεν. « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. » Μωσῆς μὲν περὶ τῆς ὄρατῆς κτίσεως διαλαβὼν, οὐδὲν ἡμῖν περὶ τῶν νοητῶν διετράωσεν· ὁ δ' εὐαγγελιστὴς ἐνὶ ῥήματι πάντα περιλαβὼν, φησὶ· « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, » τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ νοητά. « Καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονεν. » Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι πάντα αὐτὸς ἔκτισεν, ἵνα μὴ νομίῃ τις, ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτὸς ἔκτισε, προστίθεται, ὅτι « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. » Ποῖα δὲ πάντα; Τὰ γενόμενα· ὡσπερ εἰ εἶπεν, ὅτι εἰ τι ἔστι τῆς γεννητῆς φύσεως, ἐκεῖνο γέγονεν ὑπὸ τοῦ Λόγου, τὸ δὲ Πνεῦμα οὐκ ἔστιν ἐπὶ τῆς γεννητῆς φύσεως, διὸ οὐδὲ γέγονεν ὑπ' αὐτοῦ. Χωρὶς οὖν τῆς τοῦ Λόγου δυνάμεως οὐδὲν ἐγένετο ὃ γέγονεν, ἀντὶ τοῦ, ὃ γεννητῆς φύσεως ἦν.

« Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. » Οἱ μὲν οὖν Πνευματομάχοι οὕτως ἀναγινώσκουσι τὸ παρὸν χωρίον· Καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν· εἶτα ἔνταῦθα στίξαντες, ἀναγινώσκουσιν ὡς ἀπ' ἐτέρας ἀρχῆς· Ὁ γέγονεν, ἢ αὐτῷ ζωὴ ἦν· καὶ ἐρμηνεύουσι κατὰ τὸν οἰκεῖον νοῦν τὸ χωρίον, λέγοντες ὅτι ἔνταῦθα περὶ τοῦ Πνεύματος διαλαμβάνει ὁ εὐαγγελιστὴς λέγων, « τούτεστι, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ζωὴ ἦν. Ταῦτα λέγουσιν οἱ περὶ Μακεδόνιον, σπεύδοντες δεῖξαι κτίσμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ συγκαταριθμῆσαι αὐτὸ τοῖς γενομένοις. Ἡμεῖς δὲ οὐκ οὕτως, ἀλλὰ στίξαντες ἐν τῷ, « ὃ γέγονεν, » ἀπ' ἀρχῆς ἐτέρας ἀναγινώσκουμεν τὸ, « Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν. » Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε περὶ τῆς δημιουργίας, ὅτι « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, » λέγει λοιπὸν καὶ περὶ τῆς προνοίας, ὅτι οὐ μόνον ἐδημιούργησεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴν τῶν δημιουργηθέντων αὐτὸς ἔστιν ὁ συνέχων· καὶ γὰρ « Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν. » Οἶδα δὲ παρὰ τινι τῶν ἁγίων οὕτως ἀναγνώσθην τὸ χωρίον τοῦτο· « Καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ· » εἶτα ἔνταῦθα στίξας, ἤρξατο τοῦ ἐφεξῆς, « Ζωὴ ἦν· » καὶ οἶμαι ὅτι οὐδὲ αὐτὴ ἡ ἀνάγκη εἰσφαλαίαι, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ ὀρθοῦ νοήματος· ἔχεται. Καὶ οὗτος γὰρ ὁ ἅγιος ὀρθοδόξως ἐνόησεν, ὅτι χωρὶς τοῦ Λόγου οὐδὲ ἓν ἐγένετο, ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ. Πάντα γὰρ ὅσα γέγονασιν καὶ ἔκτισθησαν ἐν αὐτῷ, τῷ Λόγῳ φημί, χωρὶς αὐτοῦ οὐ γέγονασιν. Εἶτα ἀπὸ ἄλλης ἀρχῆς· « Ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. » Ζωὴν δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς ὀνομάζει τὸν Κύριον, ὡς τὴν τῶν ἀπάντων ζωὴν συνέχοντα, ἀλλὰ καὶ ὡς τῆς πνευματικῆς ζωῆς πρόξενον πᾶσι τοῖς λογικοῖς. Φῶς δὲ, ὃ τοιοῦτον αἰσθητὸν, ἀλλὰ νοητὸν, τὴν ψυχὴν φωτίζει ἐν αὐτῇ. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι τῶν Ἰουδαίων μόνων ἔστι φῶς, ἀλλὰ πάντων ἀνθρώπων. Πάντες γὰρ ἄνθρωποι, καθὼς νοῦν ἐλάβομεν καὶ λόγον παρὰ τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς Λόγου, κατὰ τοῦτο λεγόμεθα φωτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ γὰρ λόγος ὁ δοθεὶς ἡμῖν, δι' ἐν τῇ λογικῇ κληρούμεθα, φῶς ἔστιν ὁδηγῶν ἡμᾶς εἰς τὰ πρακτέα, καὶ τὰ μὴ πρακτέα.

« Καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία

A visibili creatura loquens, nihil nobis de mentalibus manifestavit. Evangelista autem uno verbo complexus omnia, inquit, « Omnia per ipsum facta sunt, » tam visibilia quam invisibilia ⁴⁴. « Et sine ipso factum est nihil quod factum est. » Quia dixit quod omnia ipse fecerit, ut ne quis existimet quod et Spiritum sanctum creaverit, apponit quod « omnia per ipsum facta sint. » Et quæ omnia? Quæ facta sunt: perinde ac si diceret, quod Si quid est ex natura **510** condita, illud factum est a Verbo: Spiritus autem quia non est illius factæ naturæ, non factus est ab eo. Itaque sine virtute Verbi nihil factum est quod factum est, id est, quod est naturæ illius creatæ ac factæ.

B VERS. 4. « In ipso vita erat, et vita erat lux hominum. » Pneumatomachi, qui Spiritum negant Deum, hanc particulam sic legunt: « Et sine ipso factum est nihil. » Deinde hoc loco facto puncto legunt quasi ab altero principio, « Quod factum est, in ipso vita erat. » Et interpretantur locum juxta suam mentem, dicentes quod hoc loco de Spiritu sancto evangelista disserat, dicens: Quod factum est in ipso, hoc est, Spiritus sanctus, vita erat. Hæc autem dicunt Macedoniani, conantes ostendere Spiritum sanctum esse creaturam, et annumerare eum his quæ facta sunt. Nos autem non sic, sed puncto facto postquam dixit quod factum est, novum principium legimus, « In ipso vita erat. » Postquam enim dixit de opificio quod omnia per ipsum facta sint, dicit postea de ejus providentia, quod non solum condiderit, sed etiam ipse sit is qui vitam omnium creaturarum conservet. Etenim « in ipso vita erat. » Scio autem a sanctorum quodam particulam hanc sic lectam: « Et sine ipso factum est nihil quod factum est in ipso: » deinde posito signo, coapta quæ sequuntur, « Vita erat. » (Utinorque etiam hanc lectionem non malam, sed rectam habere sententiam. Sanctus enim iste orthodoxe intellexit, quia sine Verbo nihil factum est quod factum est in ipso. Omnia enim quæcumque facta sunt, et condita sunt in ipso Verbo, inquam, sine ipso non sunt facta. Deinde aliud initium erat, « Vita erat, et vita erat lux hominum. » Vitam evangelista nominat Dominum, eo quod contineat vitam omnium in se, et quod spiritualis vitæ conciliator fuerit omnibus ratione præditis. Lux autem non aliqua sensibilis, sed spiritualis, quæ ipsam animam illustret. Non dixit autem, quod Judæorum lumen duntaxat sit, sed omnium hominum. Omnes enim homines secundum quod mentem accepimus et rationem ab eo quod nos creavit Verbo, dicimur illustrari ab eo. Nam ratio data nobis, secundum quam rationales vocamur, lux est, quæ ducit nos ad quæ sunt facienda, et quæ non sunt facienda.

VERS. 5. « Et lux in tenebris lu-et, et tenebræ

⁴⁴ Coloss. 1, 16.

eam non comprehenderunt. » Lux, hoc est Verbum A Dei, in tenebris, hoc est morte et errore, lucet. Nam et ipse mortuus sic mortem superavit, ut et eos quos prius absorpserat, coegerit ipsam evomere. Et in errore gentili fulget prædicatio. « Et tenebræ eam non comprehenderunt. » Mors enim eum non comprehendit, neque error. Invictum enim est lumen hoc, Deus Verbum, inquam. Quidam autem te-
ΣΤΙ nebras existimaverunt et carnem et vitam. Verbum enim factum in vita et carne hæc fulsit. Et tenebræ, adversaria inquam potestas, tentaverunt quidem et persecutæ sunt lumen, sed invictum et infatigabile offenderunt. Tenebræ autem dicitur caro, non quod secundum naturam sit talis, absit, sed propter peccatum. Caro enim nihil omnino habet malum, si naturaliter moveatur : sed si præter naturam moveatur et peccato serviat, tenebræ sit et dicitur.

VERS. 6. « Fuit homo missus a Deo, nomen ei Joannes. » Postquam disseruit nobis de subsistentia Verbi Dei ante sæcula : quia et de incarnatione Verbi dicturus est, sermonem de Præcursores interserit. Et quis alius quam Joannes Præcursor haberet sermonem de ipsius nativitate, qui præcurrit et ante nativitatem Domini? Dicit igitur de Præcursores evangelista, quod fuit homo missus a Deo, missus, inquam, a Deo; pseudopropheta enim non a Deo missi erant. Cæterum cum audieris quod missus fuerit a Deo, nihil privatum vel humanum dicere putes, sed divina omnia. Et idcirco etiam angelus dicitur. Angeli enim virtus est nihil proprium dicere. Item cum angelum audieris, ne pntes quod natura sit angelus, vel ex cælo descenderit, sed propter opus et ministerium vocatur angelus. Quia enim ministravit prædicationi, et prænuntius fuit Domini, ejus gratia dicitur angelus. Propterea evangelista subjungens quorundam opinionem qui suspicabantur Joannem naturæ fuisse angelum, dicit : « Fuit homo missus a Deo. »

VERS. 7. « Ille venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. » Ille, inquit, qui missus erat a Deo, venit ut testimonium perhiberet de lumine. Deinde ne quis existimet quod hujus testimonio opus habuerit ad gloriam Unigenitus, quasi aliqua ex parte inops, idcirco addidit quod venit testificaturus de Filio Dei : non quod illius testimonio habeat opus, sed ut omnes credant per illum. Num et omnes per ipsum crediderunt? Minime. Quomodo igitur inquit evangelista, ut omnes credant? Quomodo? Quantum in illo erat, propterea testificabatur, ut omnes trahat. Quamvis autem quidam discredant, non tamen ideo ille reprehendendus : quoniam et sol in hoc lucet, ut omnes illuminet, at si quis in caliginosa quadam domo se incluserit et jubare non fruatur, quid hoc ad solem? Sic igitur et hoc loco missus quidem

αὐτὸ οὐ κατέλαθεν. » Τὸ φῶς, ἦγουν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐν τῇ σκοτίᾳ, τουτέστιν, ἐν τῷ θανάτῳ καὶ τῇ πλίνῃ φαίνει. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῷ θανάτῳ γενόμενος, οὕτως αὐτοῦ περιεγένετο, ὡς καὶ οὐς ἐφθασε καταπιεῖν, ἀναγκάσαι αὐτὸν ἐξμεῖσαι· καὶ ἐν τῇ πλάνῃ τῇ Ἑλληνικῇ λάμπει· τὸ κήρυγμα. « Καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαθεν. » Οὕτε γὰρ ὁ θάνατος αὐτοῦ περιεγένετο, οὕτε ἡ πλάνη. Ἀκαταγώνιστον γὰρ ἐστὶ τὸ φῶς τοῦτο, ὁ Θεὸς Λόγος φημί. Τινὲς δὲ σκοτίον ἐνόμισαν τὴν σάρκα καὶ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ὁ Λόγος ἐλαμψε· καὶ ἡ σκοτία, ἡ ἀντικειμένη λέγω δύναμις, ἐκείρασε μὲν, καὶ ἰδίῳ τὸ φῶς, ἀλλ' εὗρεν ἀκαταμάχτητον καὶ ἀήττητον. Σκοτία δὲ λέγεται ἡ σὰρξ, οὐχ ὡς κατὰ φύσιν τοιαύτη οὖσα, ἀπαγε! ἀλλ' ὡς διὰ τὴν ἁμαρτίαν. Ἡ γὰρ σὰρξ οὐδὲν ὄλωσ' ἔχει κακὸν φυσικῶ· κινουμένη, παρὰ φύσιν δὲ κινηθεῖσα, καὶ πρὸς ἁμαρτίαν ὑπηρετήσατα, σκοτία καὶ γίνεται καὶ λέγεται.

« Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης. » Μετὰ τὸ διαλεχθῆναι ἡμῖν περὶ τῆς πρὸ αἰῶνων ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἐπειδὴ μέλλει καὶ περὶ τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως εἰπεῖν, παρεμβάλλει τὸν τοῦ Προδρόμου λόγον. Καὶ τί γὰρ ἄλλο, ἢ Πρόδρομος; ὢν ὁ Ἰωάννης ἔχει καὶ τὸν περὶ τῆς αὐτοῦ γενέσεως λόγον, προτρέχοντα τῆς τοῦ Κυρίου ἐνσάρκου γεννήσεως; Φησὶν οὖν περὶ τοῦ Προδρόμου ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι « Ἐγένετο ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, » ἀντὶ τοῦ, ἀπεστάλη παρὰ Θεοῦ. Οἱ γὰρ ψευδοπροφήται οὐκ ἐκ Θεοῦ. Ὅταν δὲ ἀκούσῃς, ὅτι ἀπεστάλη παρὰ Θεοῦ, μηδὲν ἴδιον νομίσης; ἢ ἀνθρώπινον λέγειν, ἀλλὰ πάντα θεῖα. Διὰ τοῦτο καὶ ἄγγελος λέγεται, ἀγγέλου δὲ ἀρετὴ μῆδὲν ἴδιον λέγειν. Ἄγγελον δὲ ἀκούσας, μὴ νόμιζε, ὅτι φύσει ἄγγελος ἦν, ἢ ἐκ τῶν οὐρανῶν κατέβη· ἀλλὰ διὰ τὸ ἔργον καὶ τὴν διακονίαν ἄγγελος καλεῖται. Ἐπεὶ γὰρ ὑπηρέτησε τῷ κηρύγματι, καὶ προήγειρε τὸν Κύριον, τούτου ἕνεκεν ἐκλήθη ἄγγελος. Διὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς; ἀνατρέπων τὴν τῶν πολλῶν ὑπόνοιαν, τῶν ἰσως νομισάντων, ὅτι ἄγγελος ἦν ὁ Ἰωάννης; τῷ φύσει, φησὶν· « Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ. »

« Οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, ἵνα πάντες πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ. Οὕτως, φησὶν, ὁ ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. Εἶτα ἵνα μὴ τις νομίση, ὅτι ἔχρηζεν ἄρα τῆς τούτου μαρτυρίας ὁ Μονογενὴς ὡς ἑλληπὴς ὢν, διὰ τοῦτο προσετίθειν, ὅτι ἦλθε μαρτυρῆσον περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· οὐχ ὡς αὐτοῦ τῆς ἐκείνου χρεῖζοντος μαρτυρίας, ἀλλ' ἵνα πάντες πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ. Ἄρα οὖν καὶ πάντες ἐπίστευσαν δι' αὐτοῦ; Οὐχί. Πῶς οὖν φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς, « Ἴνα πάντες πιστεύσωσι; » Πῶς; Ὅσον τὸ ἐπ' ἐκείνῳ, διὰ τοῦτο ἑμαρτύρησεν, ἵνα πάντας ἐκλύσῃ· εἰ δὲ ἠπιστεύσαν τινες, οὐκ ἐκείνος μεμπτικός. Ἐπειδὴ καὶ ὁ ἦλθε; ἐπὶ τούτῳ ἀνατέλλει, ἵνα πάντας φωτίσῃ· εἰ δὲ τις ἀποκλείσας ἑαυτὸν ἐν ζοφίᾳ οἰκῆματι, οὐκ ἀπολαύσει τῆς ἀκτίδος αὐτοῦ, τί τοῦτο πρὸς τὸν ἥλιον; Ὁὕτως καὶ τὰ θεῖα, ἀπεστάλη μὲν ὁ Ἰωάννης, ἵνα πᾶσι

πιστεύωσιν· εἰ δὲ μὴ τοῦτο ἀπέθῃ, οὐκ ἐκείνος ἄσπιος.

« Οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα μαρτυρησῇ περὶ τοῦ φωτός. » Ἐπεδῆ ὡς ἐπὶ πολὺ συμβαίνει τὴν μαρτυροῦντα κρείττονα εἶναι τοῦ μαρτυρουμένου, ἵνα μὴ νομίσης, ὅτι καὶ Ἰωάννης μαρτυρῶν [περὶ] Χριστοῦ κρείττων αὐτοῦ ἦν· τὴν πονηρὰν ταύτην ὑπόψιν παραιρῶν, φησὶν· Οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς. Ἄλλ' εἴποι ἂν τις· Ἄρα οὐδὲ τὸν Ἰωάννην, οὐτε τινὰ ἄλλον τῶν ἁγίων εἴποιμεν φῶς; φῶς μὲν εἴποιμεν ἕκαστον τῶν ἁγίων· τὸ φῶς δὲ οὐκ ἂν εἴποιμεν μετὰ τοῦ ἄρθρου. Ὄσον, ἂν σε ἐρωτῶ τις· Ἄρα ὁ Ἰωάννης φῶς ἐστὶ; κατάνευσον· εἰ δὲ οὕτως ἐρωτήσῃ· Ἄρα ὁ Ἰωάννης τὸ φῶς ἐστίν; εἰπέ, ὄβ. Οὐ γὰρ ἐστὶν αὐτὸς τὸ φῶς κυρίως, ἀλλὰ φῶς κατὰ μετοχὴν, ἔχον τὴν λάμψιν ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ φωτός. ^B

« Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. » Μέλλει εἰπεῖν περὶ τῆς ἐνσάρκου οικονομίας τοῦ Μονογενοῦς, ὅτι ἦλθεν εἰς τὰ ὄνια, ὅτι σὰρξ ἐγένετο. Ἴνα τοίνυν μὴ νομίση τις, ὅτι πρὸ τοῦ σαρκωθῆναι οὐκ ἦν, τοῦτου ἕνεκα ἀνάγει τὴν διένοιαν ἐπὶ τὴν ἐπέκεινα πάσης ἀρχῆς ὑπαρξίν, καὶ φησὶν· Ἦν καὶ πρὸ τοῦ σαρκωθῆναι τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. Διὰ τούτου δὲ τὴν φωτεινοῦ καὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατεύου αἵρεσιν ἀνατρέπει, τῶν λογματισάντων τότε ὑπάρχει τὸν Μονογενῆ, ὅτε ἀπὸ Μαρίας ἐγενήθη· πρὸ τούτου δὲ μὴ εἶναι. Ἄκουε καὶ σὺ, ὁ Ἀρειανός, ὃ μὴ λέγων ἀληθινὸν Θεὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, εἰ φησὶν ὁ εὐαγγελιστής· « τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. » καὶ σὺ δὲ, ὦ Μανιχαῖε, ὃ λέγων, ὅτι τοῦ πονηροῦ δημιουργοῦ ἐσμεν κτίσματα, ἄκουε, ὅτι ^C τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν φωτίζει πάντα ἄνθρωπον. Εἰ οὖν ὁ πονηρὸς δημιουργὸς σκότος ἐστίν, οὐκ ἂν φωτίση τινά· ὥστε τοῦ φωτός τοῦ ἀληθινοῦ ἐσμεν κτίσματα. Καὶ πῶς, φησὶ, φωτίζει πάντα ἄνθρωπον, ὅπου γε βλέπομέν τινας ἐσκοτισμένους; Ὅσον τὸ ἐφ' ἑαυτῷ, πάντας φωτίζει. Εἰπέ γάρ μοι, οὐ πάντες λογικοί; οὐ πάντες φύσει γινώσκοντες τὸ καλὸν καὶ τὸ δυνάστιον; οὐκ ἔχοντες δύναμιν ἐνοῆσαι ἀπὸ τῶν κτισμάτων τὸν Κτίστην; Ὅσοι δὲ λόγος ὁ δοθεὶς ἡμῖν, καὶ παιδαγωγῶν ἡμᾶς; φύσει, ὅς καὶ φυσικὸς νόμος καλεῖται, οὗτος ἔ κληθεῖν φῶς, τὸ δοθὲν ἡμῖν παρὰ Θεοῦ· εἰ δὲ τίς ἐς κακῶς τῷ λόγῳ ἐχρήσαντο, ἑαυτοὺς ἐσκοτίσασιν. Τινὲς δὲ οὕτω λύουσι τὴν ἐνοῆσιν ταύτην· φωτίζει, φησὶν, ὁ Κύριος; πάντα ^D ἄνθρωπον τὸν ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, ἦτοι εἰς τὰξιν βελτίονα, καὶ σπουδάζοντα κοσμησάμεν τὴν οικίαν ψυχῆν, καὶ μὴ εἶσαι ἄκοσμόν τε καὶ ἀκαλλῆ.

« Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. » Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, ὡς Θεὸς πανταχοῦ παρών· ἀλλὰ δὴ καὶ κατὰ προνοητικὸν καὶ συνε[χ]τικὸν λεχθεῖν ἂν ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι. Καίτοι τί τοῦτο, φησὶ, λέγω, ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, ὅπου γε οὐδὲ ὁ κόσμος ἂν ἦν, εἰ μὴ αὐτὸς αὐτὸν ἐποίησε; Πανταχόθεν δὲ δημιουργὸν αὐτὸν δεῖκνυσιν ἅμα μὲν καὶ τὴν τοῦ Μάνευτος λύσαν ἀναστέλλων, τοῦ λέγοντος, πονηρὸν δημιουργὸν παραγαγεῖν τὰ σέμπαντα· ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν τοῦ Ἀρειοῦ, τοῦ φησαντος κτίσμα εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· ἅμα δὲ καὶ

A fuit Joannes, ut omnes credant: quāvis autem e venerit contrarium, ille in causa non est.

Vers. 8. « Non erat ille lux illa, sed ut testaretur de luce. » Quandoquidem, ut sæpe fieri solet, qui testatur major est eo cui testimonium perhibet, existimes quod Joannes testificans Christo major illo fuerit; malam suspicionem illam ⁵¹² interinens, inquit, Non erat ille lux illa. Sed dixerit quispiam: Igitur non erit vel Joannes, vel quispiam sanctorum vocandus lux? Lucein utique recte dixerimus unumquomque sanctorum, sed lucem illam cum articulo ventionam dicemus. Unde si quis tibi dixerit, Joannes lux est? annue. Si autem interrogarit, Numquid Joannes lux illa est? dic, Non. Non enim ipse proprie lux est, sed lux per participationem, habens fulgorem a vera luce.

Vers. 9. « Erat lux illa lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum. » Dicturus est de incarnatione Unigeniti, quod venerit in propria, quod caro factus sit. Ne igitur quis suspicetur quod non fuerit antequam incarnaretur, ejus gratia subvertit mentem nostram in substantiam, quæ ultra omne principium est, et inquit: Erat etiam antequam incarnaretur lux illa vera. Et per hoc Photini et Pauli Samosatani subvertit hæresim, qui docent in suis dogmatibus Unigenitum tunc coepisse, quando de Maria natus est, et ante hoc non fuisse. Audi et tu, Ariane, qui negas verum Deum Filium Dei, quid dicat evangelista: « Erat lux illa vera. » Et ta quoque, Manichæe, qui dicis quod simus creaturæ opificis diaboli, audi, quia lux illa vera illuminat omnem hominem. Si igitur malignus ille opifex tenebræ est, nullum utique illuminat: atque ita veræ lucis creaturæ sumus. Et quomodo, inquit, illuminat omnem hominem, cum videamus tam multos obtenebratos? Quantum ad ipsum attinet, illuminat omnes. Dic etiam, obsecro, nonne omnes rationales sunt? nonne omnes natura scientes bonum et malum? nonne omnes habent virtutem ex creaturis cognoscendi Creatorem? Et ita ratio data nobis, et natura nos instruens, quæ et naturalis lex vocatur, hæc vocata est lux nobis a Deo data. Quod si quidam ratione usi non sunt, hi seipsos obtenebrarunt. Nonnulli hanc dubitationem ita solvunt: Illuminat, inquam, Dominus omnem hominem venientem in mundum: hoc est, eos qui sunt in statu meliori, et dantes operam ut ornetur anima sua, neque illam luoruatam et turpem esse sinentes.

Vers. 10. « In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit. » In mundo erat, sicut Deus ubique præsens. Quin et propter providentiam, et conservativam vim quæ omnia conservat, dicendus est in mundo esse: atqui cur hoc, inquit, dico quod in mundo fueris, quoniam neque mundus ipse fuisset, nisi ille ipsum condidisset? Ubique ipsum ostendit opificem, partim ut Manichæi insaniam reprimeret, qui dicit malignum opificem produxisse omnia: et Arium confutaret, qui dixit Filium Dei esse creaturam: partim ut omnem

hominem induceret ut constiteret Factorem, et non **513** serviat creaturis, sed adoret Conditorum. At mundus, inquit, eum non cognovit : hoc est, promiscuus ille populus, qui mundanis addictus est negotiis. Mundus enim significat quidem et universum hoc, sicut hoc loco dictum est, quod mundus per ipsum factus est : significat autem et eos qui mundana sapiunt : sicut hic dicit quod mundus eum non cognovit, hoc est terreni homines, quoniam sancti omnes et prophetæ agnoverunt.

Vers. 11. « In propria venit, et proprii eum non receperunt. » Hoc loco manifestissime ingreditur sermonem de incarnatione : et est totus sententiæ contextus is, Erat quidem absque carne lux vera in mundo, et non agnoscebatur : deinde in propria venit cum carne. Propria autem ejus vel totum mundum intellige, vel Judæos quos elegit ut suniculum hæreditatis, et ut portionem peculiumque suum. « Et proprii eum non receperunt, » vel Judæi, vel cæteri homines qui ab eo conditi. Igitur quem admodum deplorat dementia hominum, ita et admiratur misericordiam Domini. Qui proprii ejus, inquit, erant, non omnes receperunt eum. Nullum Dominus necessitate cogit et attrahit, sed voluntatem reliquit et electionem.

Vers. 12. « Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem fieri filios Dei, his qui credunt in nomine ejus. » Sive servi, sive liberi, sive pueri, sive senes, sive Barbari, sive Græci, quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Qui autem sunt illi? Illi qui credunt in nomine ejus, hi scilicet qui suscepto Verbo lucem veram per fidem receperunt, et declararunt. Cujus gratia non dicit quod fecerit eos filios Dei, sed quod potestatem dederit eis filios Dei fieri? Cujus gratia? audi : Quia non sufficit ad custodiam puritatis baptizari, sed et multo studio est opus ut imago adoptionis in Filium Dei, figurata in baptisate, incontaminata servetur : idcirco multi quidem in baptismo gratiam receperunt adoptionis, per ignaviam autem non fuerunt filii Dei usque ad finem. Fortassis autem quis etiam hoc dixerit quod multi recipiunt eum per hoc quod solum credunt, quales sunt qui dicuntur catechumeni, nondum autem facti sunt filii Dei; potestatem autem tunc habent, cum voluerint baptizari, et hanc gratiam consequi, adoptionem, inquam, in filios. Dicit autem quis et hoc : Quamvis in baptismo adoptionis beneficium accipiamus, tamen quod perfectum est in resurrectione accepturi sumus, et perfectissimam adoptionem tunc recepturos nos speramus : sicut et Paulus inquit : Quia adoptionem filiorum accipimus ⁴⁷. Quapropter et hic evangelista non dixit, « Quotquot receperunt eum, » fecit eos filios Dei : sed, « Dedit eis potestatem filios Dei fieri, » hoc est, **514** dedit ut in futuro sæculo gratiam illam suscipiant.

⁴⁷ Rom. viii, 25, et Galat. iv, 5.

πάντα ἄνθρωπον ἐνάγων εἰς τὸ ὁμολογήσει τὸν Ποιητὴν, καὶ μὴ λατρεύσει τοῖς κτίσμασιν, ἀλλὰ προσκυνῆσαι τὸν Κτίστην. « Ὁ κόσμος δὲ, φησὶν, αὐτὸν οὐκ ἔγνω, » ἀντὶ τοῦ, ὁ χυδαῖος λαὸς, ὁ τοῦ τοῦ κόσμου προστετηκῶς πράγμασι. Τὸ γὰρ « κόσμος » ἄνομα σημαίνει μὲν καὶ τὸ σὺμπαν τοῦτο, καθὰ ἐνταῦθα εἰρηγεται, ὅτι « Ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο » σημαίνει δὲ καὶ τοὺς τὰ κοσμικὰ φρονούντας· καθὰ ἐνταῦθα φησὶν, ὅτι « Ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω, » ἀντὶ τοῦ, οἱ γήϊνοι ἄνθρωποι· ἐπεὶ οὔγε ἄγιοι πάντες καὶ οἱ προφῆται ἐπέγνωσιν.

« Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. » Ἐνταῦθα φανερώτατα εἰς τὸν περὶ τῆς ἐσάρκου οἰκονομίας λόγον εἰσβάλλει, καὶ ἔστιν ἡ διηγήσις τοῦ νοήματος τοιαύτη· Ἦν μὲν χωρὶς σαρκὸς τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ οὐκ ἐπεγινώσκετο· εἶτα καὶ εἰς τὰ ἴδια ἦλθε μετὰ σαρκός. Ἰδὲ δὲ αὐτοῦ ἡ τὸν ὅλον κόσμον νοήσεις, ἢ τὴν Ἰουδαίαν, ἢ ἐξελέξατο ὡς σχολίσματα κληρονομίας, καὶ ὡς μερίδα, καὶ ὡς περιουσίασμον αὐτοῦ. « Καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον, » ἢ οἱ Ἰουδαῖοι, ἢ καὶ οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι, οἱ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντες. Ὡσπερ οὖν ἀποκαίεται τὴν ἀνοίαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ θαυμάζει τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Δεσπότου. Ἰδιοί, φησὶν, ὄντες αὐτοῦ, οὐ πάντες παρέλαβον αὐτόν. Οὐ γὰρ ἀάγκη τινὰ ἐφέλικται ὁ Κύριος, ἀλλὰ γνώμη καὶ προαιρέσει.

« Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. » Κἂν δούλοι, κἂν ἐλεύθεροι, κἂν παῖδες, κἂν γέροντες, κἂν Βάρβαροι, κἂν Ἕλληνες, ὅσοι ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι. Τίνες δὲ εἰσὶν οὗτοι; Οἱ πιστεύοντες εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ὡστε οἱ λαβόντες τὸν Λόγον καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, διὰ τῆς πίστεως ἔλαβον καὶ ὑπαδέξαντο. Τίνος δὲ χάριν οὐκ εἶπεν, ὅτι ἐποίησεν αὐτοὺς τέκνα Θεοῦ, ἀλλ' ὅτι ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτοῖς τέκνα Θεοῦ γενέσθαι; Τίνος ἔνεκεν; Ἄκουε, ὅτι οὐκ ἐξαρκεῖ πρὸς τὴν φυλακὴν τῆς καθαρότητος τὸ βαπτισθῆναι, ἀλλὰ καὶ πολλῆς σπουδῆς χρεῖα, ὥστε τὴν ἐν τῷ βαπτισματι τυπωθεῖσαν εἰκόνα τῆς υἰοθεσίας ἀκλίθωτον διαφυλάξαι· διὸ πολλοὶ ἔλαβον μὲν τὴν διὰ τοῦ βαπτισματος χάριν τῆς υἰοθεσίας, βρθυμήσαντες δὲ οὐκ ἐγένοντο τέκνα Θεοῦ ἕως τέλους. Τάχα δ' ἂν τις εἴποι καὶ τοῦτο, ὅτι πολλοὶ λαμβάνουσι μὲν αὐτὸν διὰ τοῦ πιστεῦσαι μόνον, οἳοὶ εἰσὶν οἱ λεγόμενοι Κατηγούμενοι, οὕτω δὲ ἐγένοντο τέκνα Θεοῦ· ἐξουσίαν μόντοι γὰρ ἔχουσιν, εἰ βούλοιντο βαπτισθῆναι, καὶ ταύτης καταξιοθῆναι τῆς χάριτος, τῆς υἰοθεσίας φημί. Ἐπεὶ δὲ τις καὶ τοῦτο, ὅτι εἰ καὶ διὰ τοῦ βαπτισματος τῆς υἰοθεσίας τὴν χάριν δεχόμεθα, ἀλλὰ τὸ τέλειον ἐν τῇ ἀναστάσει ἀπολαμβάνομεν, καὶ τὴν ἐντελεστάτην υἰοθεσίαν τότε ἐλπίζομεν ἀπολαμβάνειν· καθὰ δὴ καὶ Παῦλος φησὶν· « Ὅτι τὴν υἰοθεσίαν ἀπεδεχόμεθα. » Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ οὗτος ὁ εὐαγγελιστὴς οὐκ εἶπεν, ὅτι Ὅσοι ἔλαβον αὐτόν, ἐποίησεν αὐτοὺς τέκνα Θεοῦ, ἀλλ', « Ἐδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, » τουτέστιν, ἐν τῷ μέλλοντι αὐτοὶ ἀπολάβειν τὴν χάριν.

« ἢ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. » Σύγκρισιν ὡς πρὸ ποιεῖται τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ σαρκικοῦ τόκου, οὐκ ἀπεικάζω. ἀναμνηστικῶν ἡμᾶς τῶν σαρκικῶν ὠδίνων, ἀλλ' ὅπως διὰ τῆς συγκρίσεως ἐπιγινώσκεις ἡμεῖς τοῦ σαρκικοῦ τόκου τὸ ἀγενεές καὶ ταπεινὸν, πρὸς τὴν Θεῶν χάριν δράμωμεν. Φησὶ γοῦν· « Οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων ἐγεννήθησαν, » τῶν καταμνηστικῶν δηλαδὴ· ἐκ τούτων γὰρ ἡ τροφή καὶ ἡ αὔξησις τῶ ἐμβρύου· (13) φασὶ δὲ ὅτι καὶ τὸ σπέρμα πρῶτον ἐξαμαρτῶται, εἶτα εἰς σάρκα καὶ τὴν ἄλλην διασκευὴν μεταπλάττεται. Ἐπεὶ δὲ εἰκὸς ἦν τινος εἰπεῖν, ὅτι καὶ τοῦ Ἰσαὰκ λοιπὸν ἡ γέννησις τοιαύτη ἦν, οἷαν γενῶνται οἱ πιστεύοντες εἰς Χριστόν· καὶ γὰρ καὶ ὁ Ἰσαὰκ οὐκ ἐξ αἱμάτων ἐγεννήθη· ἐξέλιπε γὰρ τῇ Σάρρα τὰ κατὰ μέρη· ἐπεὶ τοῖνον ἐνεδέχθη τινὰς ὑπονοῆσαι τοῦτο, ἐπάγει τὸ, « Οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός. » Καὶ γὰρ τῷ Ἰσαὰκ εἰ οὐκ ἐξ αἱμάτων ἡ γέννησις, ἀλλὰ γὰρ ἐκ θελήματος ἀνδρός· ἤθελε γὰρ δῆπου ὁ ἀνὴρ γεννηθῆναι αὐτῷ παιδίον ἐκ τῆς Σάρρας. Ἐκ θελήματος δὲ σαρκός, ὡς ἐκ τῆς Ἀννης ὁ Σαμουὴλ. Εἶπες οὖν τὸν μὲν Ἰσαὰκ ἐκ θελήματος ἀνδρός, τὸν δὲ Σαμουὴλ ἐκ θελήματος σαρκός, τουτέστι, τῆς ἀνθρωπίνης (n) ἰδέψα γὰρ τοῦ κτήσεσθαι· παιδῶν ἡ στείρα σῦντη· τάχα δὲ καὶ ἀμφοτέρω ἐπὶ ἀμφοτέρων. Εἰ δὲ τι καὶ ἕτερον βούλοιο μαθεῖν, ἀκουε, ὅτι· ἡ κατὰ σάρκα μίξις ἢ ἀπὸ πυρώσεως φυσικῆς γίνεται· πολλὰκις γὰρ τις ἔτοχε διαπλάσεως θερμότερας, καὶ ἐκ τούτου ἐστὶν εὐκατάφορος πρὸς συνουσίαν (τοῦτο γοῦν ὠνόμασε θέλημα σαρκός), ἢ διὰ πονηρὰν συνήθειαν, καὶ ἀκόλαστον δαιταν, ἢ πρὸς συνουσίαν ὀρμη δασχτος γίνεται, ἢν θέλημα ἀνδρός ἐκάλεσεν, ὡς οὐ τις φυσικῆς διαπλάσεως, ἀλλὰ τῆς τοῦ ἀνδρός ἀκολασίας ἔργον οὔσαν. Ἴσως δὲ, ἐπεὶ ποτὲ μὲν εὐρίσκειται ἡ γυνὴ πρὸς συνουσίαν εὐκατάφορος, ποτὲ δὲ ὁ ἀνὴρ, διὰ μὲν τοῦ θελήματος τοῦ ἀνδρός τὴν τοῦ ἀνδρός λαγνείαν ἐδήλωσε· διὰ δὲ τοῦ θελήματος τῆς σαρκός, τὴν τῆς γυναικός. Νοήσεις (b) δ' ἂν εἰκάζω· καὶ θέλημα σαρκός τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἀναζωπυροῦ-

VERS. 13. « Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. » Comparisonem quodammodo facit divine et carnalis generationis, non absurde reducens nobis in memoriam carnales partus, ut agnita vilitate et humilitate carnalis generationis per comparisonem, ad divinam gratiam curramus. Dicit igitur, « Qui non ex sanguinibus nati sunt, » mensuris scilicet. Ex illis enim embryo nutrimentum habet et incrementum. Dicunt autem quod et semen primum sanguinis naturam accipiat, et deinde in carnem et aliam dispositionem transformetur. Quia autem probabile est quosdam dicturos quod et nativitas Isaac fere talis fuerit, quali generantur credentes in Christum; etenim Isaac non ex sanguinibus natus est: defecerant enim Sarrae menstrua; itaque quia possibile est quosdam talia suspicari, subdit: « Neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri. » Etenim quamvis nativitas Isaac non fuerit ex sanguinibus, erat tamen ex voluntate viri. Voluit enim utique vir generare sibi puerum de Sarra. Ex voluntate autem carnis, sicut ex Anna Samuel. Dixerit enim quis Isaac ex voluntate viri, Samuelem vero ex voluntate carnis, hoc est Annæ. Sitivit enim, inquit, ut possideret filium sterillis ista. Fortassis autem ambo ex utrisque. Quod si et aliud quid volueris discere, audi: Carnalis coitus vel sit a naturali ardore: sæpe enim quis calidioris complexionis est, et inde ad coitum est propensior, et hoc appellat voluntatem carnis: vel propter malam consuetudinem, et intemperantiam dietæ, impetus coeundi violentior sit, et illum nominat voluntatem viri, quod non sit ex naturali constitutione, sed opus sit virilis intemperantiæ. Fortassis autem quia mulier interdum invenitur ad coitum propensior, interdum vero vir, per voluntatem quidem carnis, intellexit mulieris, per voluntatem autem viri, viri lasciviam significavit. Intelliges autem recte per voluntatem carnis, concupiscentiam incendendam ad coitum carnem: per voluntatem autem viri, con-

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(13) Cod. 31, ἐκ τούτων γὰρ ἡ τροφή καὶ ἡ αὔξησις τῷ ἐμβρύῳ. Πάντες οἱ ἐξ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τικτόμενοι φυσικὴν γέννησιν ἔχουσι τὴν ἐξ αἱμάτων. Ἐπεὶ δὲ τῶν ἀλλήλοις συναρμοζομένων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, οἱ μὲν ἀνδριζόμενοι κατὰ τῆς ἐπιθυμίας τῆς σαρκός, συναρμόζονται διὰ παιδοποιίαν, οἱ δὲ ἀνδριζόμενοι κατ' αὐτῆς, δι' αὐτὴν συναρμόζονται τὴν ἐπιθυμίαν, τοὺς μὲν ἀποτικτομένους· ἐκ τῶν κατὰ τῆς σαρκός ἀνδριζομένων παρεισάγει· ἐκ θελήματος γενέσθαι ἀνδρός, τοὺς δὲ δι' ἐπιθυμίαν σαρκός, ἐκ θελήματος σαρκός, καὶ φησι, τοὺς ἐκ Θεοῦ κατὰ χάριν τῆς υἰοθεσίας τικτομένους, μὴ κεκτῆσθαι ταύτην τὴν θεῖαν ἀπόταξιν φυσικῶς ὅπως, εἴτε γεγέννηται ἐκ τοῦ διὰ παιδοποιίαν, εἴτε ἐκ τῆς δι' ἐπιθυμίαν σαρκός, τοὺς φυσικῶς ἀποτεκόντας αὐτοὺς, ἀλλήλοις συνέρχασθαι. « Ex illis enim embryo nutrimentum habet.

Et quidem omnes qui ex viris feminisque nascuntur, naturalem generationem habent ex sanguinibus. At tamen, cum ex viris feminisque, qui invicem copulantur, alii quidem viriliter se habentes contra concupiscentiam, copulantur nihilominus ad prolem habendam; alii in prolem minus propensi, propter ipsam concupiscentiam copulantur: hinc eos qui gignuntur ab iis qui contra concupiscentiam viriliter se habent, appellat natos ex voluntate viri, eos vero, qui concupiscentiæ impulsu progeniti sunt, ex voluntate carnis. Subditque, eos qui ex Deo nati sunt per gratiam adoptionis in filios, nullo naturali modo divinam hanc nativitatis rationem consecutos esse; sive prolis desiderium, sive carnis concupiscentia ipsorum parentes ad conjunctionem impulerit. Dicunt autem, » etc.

(a) Leg. τῆς Ἀννης.

(b) In cod. Rom. et edit. Lat. desunt ab νοήσεις, usque ad ταῦτα δὲ πάντα. Lacuna suppleta est ex codice Parisiensi apud Simonium tomo III Critica

in N. T., cap. 28, pag. 401. Sed hæc verba desiderantur in codicibus Venetæ Marcianæ bibliothecæ 26, 30, 31, 32.

gressum ac copulam concupiscentis, qui operis est principium. Posuit autem ambo, quia multi concupiscunt quidem, at non statim a concupiscentia abstrahuntur, sed imperant illi, et in opus non labuntur. Cæterum qui vincuntur, illi primum a carne et titillante concupiscentia succensil concitantur ut coitum velint. Igitur recte adunxit evangelista voluntatem carnis voluntati viri, quia coitum natura præcedit concupiscentia, et in copula necessario præcedunt utraque. Hæc omnia dicta sunt propter eos qui multa sæpe interrogant stulte, quoniam proprie dicendo una ex omnibus **515** illis sententia declaratur, ipse dico, quæ in carnali est generatione, vililitatis clarior manifestatio. Quid igitur plus habemus nos, qui in Christum credimus, quam Israelitis in lege? Etenim et illi dicebantur filii Dei. Magnum sane inter nos et illos discrimen: quoniam lex in omnibus habebat umbram futurorum, neque adoptionem filiorum Dei dabat Israelitis, sed quasi in figura et typo, nos autem secundum veritatem, accepto Spiritu Dei per baptismum, clamamus: « Abba Pater ⁴⁴. » Sicut autem illorum baptismum in umbra et in figura erat, ita et adoptio nostram quoque præfigurabat. Propterea quamvis vocati fuerint filii, hoc tamen contigit eis in umbra, neque in veritate eandem filiorum adoptionem habuerunt, quam nos nunc per baptismum.

Verb. 14. « Et Verbum caro factum est. » Postquam dixit quod nos credentes in Christum si voverimus, efficiamur filii Dei, subinfert nunc et causam tanti boni. Dicit enim: Vis discere quid conciliarit nobis hanc adoptionem in filios? Quia « Verbum caro factum est. » Quando autem audieris quod Verbum caro factum est, ne opineris quod a sua natura destiterit, et in carnem versum sit. Neque enim Deus fuisset, si versum et alteratum fuisset; sed manens quod erat, factum est quod non erat. Apollinarius autem Laodicensis hinc hæresim excitavit. Dogma enim ejus erat, Dominum et Deum nostrum non suscepisse perfectam hominis naturam, videlicet corpus cum anima rationali, sed carnem solam mentalis et rationalis animæ expertem. Quid enim opus habebat anima Deus, inquit, qui habebat deitatem, quæ gubernabat corpus, sicut nos habemus animam corpus nostrum dirigentem? Habebat autem ansam, ut existimabatur, ex præsentis dicto, « Et Verbum caro factum est. » Non enim, inquit, dixit: « Et factum est » homo, sed, « caro »: et ita non suscepit animam quæ habet mentem ac rationem, sed carnem abeque mente et ratione. Ignorabat autem miserabilis ille quod Scriptura plerumque a parte totum nominet, utpote commemoratura totum hominem, a parte, anima scilicet, ipsum nominat: ut, « Omnis anima quæ non circumciditur, occidatur ⁴⁵. » Ecce enim pro eo quod

σαν πρὸς μίσην τὴν σάρκα· θλίμμα δὲ ἀνδρῶς, τὴν πρὸς τὸν συνδυασμὸν τοῦ ἐπιθυμοῦντος εὐκαταθέσειν, ἥτις ἀρχὴ τῆς πράξεως. Ἔθηκε δὲ καὶ ἀμφοτέρω, ὅτι πολλοὶ ἐπιθυμοῦσι μὲν, οὐ μὴν εὐθύς καὶ συναπάγονται τῇ ἐπιθυμίᾳ· ἀλλὰ κατακρατοῦσι ταύτης, καὶ πρὸς τὴν πρᾶξιν οὐκ ὀλισθαίνουσι. Ὅσοι δὲ ἠγνῶνται, ἐκείνοι πρῶτον ὑπὸ τῆς σαρκὸς καὶ τῆς ἐν ταύτῃ ὑποσχυοῦσης ἐπιθυμίας διακαίόμενοι, πρὸς τὸ θέλειν μιγῆναι ἐτρέπονται. Εὐτάκτως οὖν ὁ εὐαγγελιστὴς τὸ θλίμμα τῆς σαρκὸς προέταξε τοῦ θλήματος τοῦ ἀνδρῶς, ὡς τῆς ἐπιθυμίας φυσικῶς προηγουμένης τῆς μίσεως, καὶ ἀμφοτέρων ἐπὶ τοῦ συνδυασμοῦ συντρέχόντων ἐξ ἀνάγκης. Ταῦτα δὲ πάντα εἰρηται διὰ τοὺς τὰ ἀνόητα πολλάκις ἐρωτῶντας· ἐπει, τὸ γε κυριώτερον εἰπεῖν, μὴ διὰ πάντων τούτων ἔννοια θελοῦται, φημι δὲ, ἡ τῆς τοῦ σαρκικοῦ τόπου εὐθεσίας ἔμφασις. Τί οὖν πλεον ἔχουμεν οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύοντες τῶν ἐν τῷ νόμῳ Ἰσραηλιτῶν; Καὶ γὰρ ἄκαίνοι υἱοὶ Θεοῦ ἐλέγοντο. Πολὺ τὸ διάφορον ἡμῶν ἀκαίων. Ἐπει γὰρ ὁ νόμος ἐν πᾶσι σκιάν εἶχε τῶν μελλόντων, οὐδὲ τὴν υἰοθεσίαν ἔχειν ἐδίδου τοῖς Ἰσραηλιταῖς, ἀλλ' ὡς ἐν τύπῳ καὶ σχήματι· ἡμεῖς δὲ κατὰ ἀλήθειαν λαβόντες τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ βαπτίσματος, κρᾶζομεν· « Ἀββὰ ὁ Πατήρ. » Ἐκείνοις δὲ ὡσπερ τὸ βάπτισμα τυπικὸν ἦν καὶ σκιώδες, οὕτω καὶ ἡ υἰοθεσία τὴν ἡμετέραν προτυποῦσα. Κἂν οὖν υἱοὶ ἐκαλοῦντο, ἀλλὰ σκιωδῶς, καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν τῆς υἰοθεσίας εἶχον, ὡς ἡμεῖς νῦν διὰ τοῦ βαπτίσματος.

« Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. » Εἰπὼν ὅτι τέκνη γινόμεθα Θεοῦ, εἰ θέλομεν, οἱ πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν, ἐπιφέρει καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ τηλικούτου ἀγαθοῦ. Τί γὰρ, φησὶ, προεξένησεν ἡμῖν τὴν υἰοθεσίαν ταύτην, βούλει μαθεῖν; Τὸ τὸν Λόγον σάρκα γενέσθαι. Ὅταν δὲ ἀκούσης, ὅτι « Σὰρξ ἐγένετο, » μὴ νομίσης ὅτι ἐξέστη τῆς οὐκείας φύσεως, καὶ ἐτρέπη εἰς σάρκα· οὐ γὰρ ἂν Θεὸς ἦν, εἴπερ ἐτρέπετο καὶ ἠλλοοῦτο· ἀλλ' ὅτι μένων ὁ ἦν, ἐγένετο ὁ οὐκ ἦν. Ἀπολλινάριος δὲ ὁ Λαοδικεὺς ἐντεῦθεν αἵρεσιν συνεστήσατο. Ἐδογματίσας γὰρ ὅτι ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν οὐκ ἀνέλαθε τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν τελείαν, ἤγουν σῶμα μετὰ ψυχῆς λογικῆς, ἀλλὰ σάρκα μόνην, ψυχῆς λογικῆς καὶ νοερᾶς ἀμοειρον. Τί γὰρ ἐχρησάθη Θεὸς τῆς ψυχῆς, ἔχων τὴν θεότητα κυβερνώσαν τὸ σῶμα, ἐν τῷ ἔχοντι ἡμεῖς τὴν ψυχὴν διεξάγουσαν τὸ ἡμῶν σῶμα; Ἐίχε δὲ εἰς ἐπικουρίαν, ὡς φησι, τὸ παρὸν ῥητόν· « Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. » Οὐ γὰρ, φησὶν, εἶπεν, ὅτι Ἄνθρωπος ἐγένετο, ἀλλὰ, « σὰρξ. » Ὅσπερ οὐκ ἀνέλαθε ψυχὴν νοῦν ἔχουσαν καὶ λόγον, ἀλλὰ σάρκα ἄνου καὶ ἀλογον. Ἦγνῶσι δὲ ἅρα ὁ ἀπειθεὶς, ὅτι ἡ Γραφὴ ἀπὸ τοῦ μέρους πολλὰκις ὀνομάζει τὸ ἕλον ὄλον, μέλλουσα ἐπιμνησθῆναι ἀνθρώπου ὄλου, ἀπὸ μέρους, τῆς ψυχῆς λόγον ὀνομάζει αὐτόν· ὄλον, ἐ Πᾶσα ψυχὴ, ἥτις ἐκ παρρητηθῆ, θανατοῦσθαι. Ἰδοὺ γὰρ ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, πᾶς ἄνθρωπος, εἶπε τὸ μέρος, τὴν ψυχὴν λέγων. Καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς σαρκὸς ὀνομάζει τὸ ἕλον, ὡς δταν λέγη·

⁴⁴ Rom. viii, 15 et Galat. iv, 6. ⁴⁵ Gen. xvii, 14.

« Καὶ ἔφεται πᾶσα σὰρξ τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ » ἅπαντα γὰρ ἀνθρώπων μέλλων εἶπαι, τῷ τῆς σαρκὸς ὀνόματι προσεχρήσατο. Οὕτως οὖν καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς, ἀντὶ τοῦ εἶπαι· Ὁ Λόγος ἀνθρώπος ἐγένετο, εἶπεν, « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, » ἀπὸ τοῦ μέρους τὴν ἀνθρώπων ὀνομάζων, τὴν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συγκαίμενον. Τάχα δὲ ἔπει ἡ σὰρξ ἀλλότριον ἵστί τῆς θείας φύσεως, θέλων ὁ εὐαγγελιστὴς δηλώσαι τὴν ὑπερέπειρον συγκατάθεσιν τοῦ Θεοῦ, τῆς σαρκὸς ἐμνήσθη, ἵν' ἐκπλαγῶμεν τὴν ἀφατον φιλανθρωπίαν αὐτοῦ, ὅτι, διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, τὸ ἀλλότριον τῆς φύσεως αὐτοῦ καὶ ἕνον παντάπασι, φημι δὴ τὴν σάρκα, προσέλαβεν. Ἢ μὲν γὰρ ψυχὴ ἔχει τινὰ συγγένειαν πρὸς Θεόν· ἡ δὲ σὰρξ παντάπασι ἀκοινωνήτο;. Διὰ τοῦτο οὖν οἶμαι τὸν εὐαγγελιστὴν ἐνταῦθα μόνον τῷ τῆς σαρκὸς ὀνόματι χρησασθαι, οὐχ ὡς ἀμοιροῦντος ψυχῆς τοῦ προσλήμματος; ἀλλὰ πρὸς ἑνδοξίαν πλείω τοῦ θαυμαστοῦ καὶ φρικτοῦ μυστηρίου. Ἐπει εἰάν οὐ προσλάβετο ψυχὴν ἀνθρωπίνην ὁ Λόγος; σαρκωθείς, ἀθεράπευτοι ἔτι εἰσὶν αἱ ψυχαὶ ἡμῶν· ὃ γὰρ οὐ προσλάβετο, οὐδὲ ἤγασε. Καὶ τίς ὁ γέλως, τῆς ψυχῆς πρώτης παθούσης (ἐκείνη γὰρ ἡ ἐνδοῦσα τοῖς τοῦ ὄφρου λόγοι; καὶ ἀπατηθεῖσα ἐν παραδείσῳ, εἶτα καὶ ἡ χεὶρ ἤφατο ἐπακλουθήσασα τῇ κυρίᾳ καὶ δεσποίνῃ τῇ ψυχῇ), τὴν μὲν θεράπειαν, τὴν σάρκα, καὶ προσληφθῆναι, καὶ ἀγιασθῆναι, καὶ θεραπευθῆναι, τὴν δὲ κυρίαν ἐάθῃναι ἀπρόσληπτόν τε καὶ ἀθεράπευτον; Ἄλλ' Ἀπολιναρίου μὲν ἔρρητω. Ἡμεῖς δὲ ὅταν ἀκούωμεν, ὅτι « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, » πιστεύομεν ὅτι ἀνθρώπος τέλειος, τῆς Γραφῆς εἰσθυίας καὶ σάρκα καὶ ψυχὴν μονομερῶ; τὸν σύνθετον ἀνθρώπων ὀνομάζειν. Ἀνατρέπεται δὲ ἐκ τούτου τοῦ ῥητοῦ καὶ Νιστορίου. Ἐκεῖνος γὰρ ἔλεγε, ὅτι οὐχ ὁ Θεὸς Λόγος αὐτὸς ἐκεῖνος ἐγένετο ἀνθρώπος, συληφθεὶς ἐκ τῶν πανάγων αἱμάτων τῆς ἁγίας Παρθένου, ἀλλ' ἔτεκεν ἡ Παρθένος ἀνθρώπων· οὗτος δὲ ὁ ἀνθρώπος, χαριτωθεὶς ἀρετῆς πάσης εἶδει, ἔσχε τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον συνημμένον αὐτῷ, καὶ ἐξουσίαν διδόντα κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων· καὶ ἐκ τούτου ἔδογματίζεε δύο υἱούς, ἕνα τὸν τῆς Παρθένου, τὸν Ἰησοῦν τὸν ἀνθρώπων, καὶ ἕτερον τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, συνημμένον μὲν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ἀδιάσπαστον αὐτῷ ὄντα, ἀλλὰ κατὰ χάριν καὶ σῆσιν καὶ ἀγάπην, οἷα δὴ ἐναρτέου ὄντος τοῦ ἀνθρώπου. Ταῦτα ἐκεῖνος ἐθελοκωφῶν πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Εἰ γὰρ ἠθούλετο, ἤκουσεν ἂν καὶ αὐτὸς τοῦ μακαρίου τούτου εὐαγγελιστοῦ λέγοντος, ὅτι « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. » Οὐ προφανῶς γὰρ ἐνταῦθα ἐλέγχεται; Αὐτὸς γὰρ ὁ Λόγος ἀνθρώπος ἐγένετο. Οὐκ εἶπεν· Ἐυρῶν ἀνθρώπων ὁ Λόγος, συληφθὴ αὐτῷ, ἀλλ', Αὐτὸς ἐκεῖνος ἀνθρώπος ἐγένετο. Ἀνατρέπεται δὲ καὶ Εὐτυχοῦς, καὶ Οὐαλεντινός, καὶ Μάνης ἐντεῦθεν. Οὗτοι γὰρ κατὰ φαντασίαν ἔλεγον φανθῆναι τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἀκούεωσαν οὖν, ὅτι « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. » Οὐκ εἶπεν, ὅτι Σὰρξ ἐφαντάσθη, ἡ ἔδοξεν, ἀλλ', ὅτι Ἐγένετο ἀληθεῖς, καὶ οὐσία, καὶ οὐ φαν-

A est omnis homo, dicit partem, animam scilicet. Et iterum a carne nominat totum, ut quando dicit, « Et videbitis omnis caro Salutare Dei ». Dicens enim volens omnem hominem, carnis nomine usus est. Sic et evangelista pro eo quod est, Verbum homo factum est: dixit, « Verbum caro factum est: » a parte totum hominem nominans, ex anima et corpore constitutum. Fortassis autem quia caro a divina natura alienior est, volens evangelista significare immensam Dei misericordiam, carnis meminit, ut ineffabilem ejus benignitatem ostendescamus, quod propter nostram salutem, alienum a sua natura sua, et omnibus modis peregrinum, carnem dico, assumpserit. Anima enim cognitionem quamdam habet cum Deo, caro autem nullo modo communicat: et ideo opinor evangelistam solo carnis nomine usum, non quod anima experta sit assumptionis, sed ad majorem ostensionem mirandi et stupendi sacramenti. Nam si non assumpsisset animam humanam Verbum incarnatum, incurabiles adhuc essent animæ nostræ. Nam quod non assumpsit, non sanavit. Et quam ridiculum, cum anima prior ægrotarit; illam enim, cum crederet sermonibus serpentis, decipereturque in paradiso, ut dominam et reginam secuta est manus, et fructum attigit; si relinqueretur domina, et non assumeretur, nec curaretur, assumeretur autem et sanctificaretur et curaretur caro? Verum Apollinarius valeat, nos autem quando audimus quod Verbum caro factum sit, credimus quod totus homo factus: quandoquidem Scripturæ mos est et carnem, et animam, ut a parte, totum hominem nominare. Convincitur autem et Nestorius ex hoc dicto. Dicebat enim ille quod non Deus Verbum fuerit ille homo conceptus ex sanctissimis sanguinibus sanctæ Virginis, sed pepererit quidem Virgo hominem, iste autem homo gratiam assecutus in omni virtutum genere, habuerit Verbum Dei sibi coadunatum, quod potestatem ei dederat contra immundos spiritus: atque ita dicebat duos filios, unum Virginis Jesum hominem, et alium Filium Dei, qui adunatus quidem fuerit homini inseparabiliter, sed per habitum et gratiam et charitatem, quemadmodum etiam virtutibus prædito. Hæc ille, sua sponte ad veritatem surdus. D Nam si voluisset, audivisset utique et beatum Joannem evangelistam dicentem, « Verbum caro factum est. » Nonne manifeste hic convincitur? Ipsum enim Verbum factum est homo. Non dixit quod invento homine virtutibus prædito, illi se adjunxerit, sed factum est ille ipse homo. Consultantur insuper et Eutyches et Valentinus et Manichæus hoc loco. Illi enim dixerunt quod apparerit homo iuxta apparentiam. Audiant igitur, « Verbum caro factum est. » Non dicit quod apparenter fuerit caro, sed quod fuerit veritas et substantia, et non phantasia. Absurdum enim et stultum esset credere quod cum Filius Dei veritas sit et dicatur, mentietur incarna-

tionem. In hunc se modum mendax phantasia semper ostentat. « Et habitavit in nobis. » Quoniam supra dixit, « Verbum caro factum est, » ut ne quis suspicetur quod una natura facta sit Christus, ideo subdit, « Et habitavit in nobis, » ut ostendat duas naturas, nostram scilicet, ac Verbi. Nam sicut alterius naturæ est tabernaculum, et alterius is qui inhabitat in eo : ita et Verbum in nobis habitare dicitur, hoc est, in nostra natura, et alterius 517 est naturæ quam sit nostra. Confundantur Armenii, qui unam colunt naturam. Discimus igitur per, « Verbum caro factum est, » quod ipsum Verbum homo factum est : et cum sit Filius Dei, factum est filius mulieris, quæ proprie Deipara dicitur, eo quod genuerit Deum in carne. Per hoc autem quod dicit, « Habitavit in nobis, » discimus duas naturas credendas in Christo. Nam etsi unus sit secundum hypostasim, hoc est, secundum personam : secundum naturas tamen duo, Deus videlicet et homo. Divina autem natura et humana non fuerint una, etiam si apud unum videantur, Christum dico.

Ibid. « Et spectavimus gloriam ejus, gloriam velut Unigeniti a Patre, plenum gratia et veritate. » Postquam dixit quod caro factum sit, subdit nunc, « Et spectavimus gloriam ejus, » cum videlicet esset in carne. Etiam cum faciem Moisi ex colloquio Dei factam clariorem Israelitis videre acquieverint, multo magis apostoli eadem delictis Unigeniti aspectus non fuissent, nisi per carnem apparuisset. Spectavimus autem gloriam, non talem qualem habebat Moyses, vel cum qua gloria Cherubim et Seraphim prophetæ apparuerunt : sed talem gloriam, qualem decuit esse Unigeniti a Patre, quæ illi naturaliter inest. Nam « velut » hic non similitudinis, sed confirmationis et determinationis iudicabitur verbum est : sicut cum videmus regem cum gloria magna venientem, dicimus quod velut rex prodeat, hoc est, quod verus sit rex : ita etiam hoc loco intelligere debes, « velut Unigeniti, » quod gloria quam spectavimus, revera fuerit gloria Filii plena gratia et veritate. Gratia quidem plena, secundum quod sermo ejus gratiosus erat, ut sic dicam, juxta David, « Diffusa est gratia in labiis tuis¹¹. » Et Evangelista, « Admirabatur omnes super sermonibus gratia qui procedebant ex ore ejus¹². » Et omnibus annuntiat, prout congruebat eis. Veritate autem plena erat secundum quod ea quæ prophetæ et Moyses ipse vel dicebant vel favebant, figuræ erant per omnia ; at, quæ Christus faciebat dicebatque, plena erant veritate, cum esset ipsamet gratia, et ipsamet veritas, aliisque suppedicaret eam. Ubi autem spectantur gloriam illam ? Quidam sapienter quod fortassis in monte Thabor. Fortassis autem et hoc verum est, quod non solum in

τασις. Ἄποπον γὰρ καὶ ἀνόητον πιστεύειν, ὡς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλήθεια ὢν καλεγόμενος, ἐφείσατο τὴν ἐνανθρώπησιν· τοιοῦτον γὰρ ἡ φαντασία, φευδῆς πάντως ἐνδείξις. « Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. » Ἐπειδὴ ἄνω εἶπεν, ὅτι « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, » ἵνα μὴ τις ὑπολάβῃ, ὅτι μία φύσις λοιπὸν ἐγένετο ὁ Χριστὸς, διὰ τοῦτο ἐπάγει τὸ, « Ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, » ἵνα δείξῃ τὰς δύο φύσεις, τὴν τε ἡμετέραν, καὶ τὴν τοῦ Λόγου. Ὡς περ γὰρ ἄλλης φύσεως ἐστὶν ἡ σκηνή, καὶ ἄλλης ὁ κατασκηνοῦν ἐν αὐτῇ· οὕτω καὶ ὁ Λόγος σκηνώσας ἐν ἡμῖν λεγόμενος, τοῦτέστιν, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ φύσει, ἄλλης ἂν εἴη φύσεως παρὰ τὴν ἡμετέραν. Αἰσχυνομένους οἱ Ἀρμένιοι, οἱ μίαν φύσιν πρεσβεύοντες. Μανθάνομεν οὖν, διὰ μὲν τοῦ, « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, » ὅτι αὐτὸς ὁ Λόγος ἀνθρώπος ἐγένετο, καὶ υἱὸς ὢν τοῦ Θεοῦ, γέγονε καὶ γυναικὸς Υἱὸς· ἦτις καὶ κυρίως θεοτόκος· καλεῖται, ὡς τὴν Θεὸν γεννήσασα ἐν σαρκί. Διὰ δὲ τοῦ, « Ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, » τοῦτο διδασκόμεθα, τὸ δύο φύσεις πιστεύειν εἰς τὸν ἕνα Χριστόν. Εἰ γὰρ καὶ εἶς· κατὰ ὁπίστας ἡγουν τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ δύο κατὰ τὰς φύσεις· Θεὸς γὰρ καὶ ἄνθρωπος· θεία δὲ φύσις καὶ ἀνθρωπίνη οὐκ ἂν εἶεν ἐν, εἰ καὶ περὶ ἕνα θεωροῖντο, τὸν Χριστόν φημι.

« Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατέρα, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. » Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι « Σὰρξ ἐγένετο, » ἐπιφέρει λοιπὸν, ὅτι « Ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, » ἐν σαρκὶ δηλονότι ὄντος. Εἰ γὰρ τὸ πρόσωπον Μωσέως λαμπρυνθὲν ἐκ τῆς πρὸς Θεὸν ἐμίλιας οἱ Ἰσραηλίται ἰδεῖν οὐκ ἠδύναντο, πολλῶν μᾶλλον τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς γυμνῆν οὐκ ἂν ἐχώρησαν οἱ ἀπόστολοι, εἰ μὴ διὰ τῆς σαρκὸς ἐπεφάνη. Ἐθεασάμεθα δὲ τὴν δόξαν οὐ τοιαύτην, ὅταν ἴσχειν ὁ Μωσῆς, ἢ μετ' οὐκ ὁδοῦ ὠφθησαν τὰ Κερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφὶμ τῷ προφήτῃ, ἀλλὰ τοιαύτην δόξαν, εἴαν ἐπερκεν εἶναι μονογενεὶ Υἱῷ, ἐκ τοῦ Πατρὸς φυσικῶς αὐτῷ προσοῦσαν. Τὸ γὰρ « ὡς » ἐν ταῦτα οὐχ ὁμοιωσεῖς ἐστίν, ἀλλὰ βεβαιώσεως καὶ ἀναμφισβητήτου διορισμοῦ. Ὡς περ βασιλεῖα βλέποντες μετὰ ἔξης πολλῆς προσερχόμενοι, λέγομεν ὅτι ὡς βασιλεὺς προῆλθεν, ἀντὶ τοῦ, ὡς ὄντως καὶ κατὰ ἀλήθειαν βασιλεὺς· οὕτως οὖν καὶ ταῦτα τὸ, « ὡς Μονογενοῦς, » ὁφθαλμοῦ νοῆσαι, ἀντὶ τοῦ, Ἡ δόξα, ἢ ἐθεασάμεθα, ὡς τῷ ὄντι κατὰ ἀλήθειαν Υἱὸς δόξα ἦν. « Πλήρης χάριτος· καὶ ἀληθείας. » Χάριτος μὲν πλήρης, καθὼ καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ κεχαριστωμένος ἦν, ἵνα οὕτως εἶπω, καθὰ καὶ Δαυὶδ λέγει· « Ἐξ ἡμέτης ἡ χάρις ἐν χειρὶ σου. » Καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι « Ἐθαύμαζον πάντες· ἐπὶ σοὶ λόγος τῆς χάριτος τοῦ ἐκπερευομένου ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν δὲ τὰς λέξεις ἐχαρίζετο τοῖς χρηζούουσιν αὐτῷ. Ἀληθείας δὲ πλήρης ἦν, καθὼ καὶ οἱ προφῆται, καὶ Μωσῆς αὐτὸς, ὅσα ἔλεγον ἢ ἐπραττον, πάντα εὐαγγελίσαν· ὁ δὲ Χριστὸς ἂν εἴλεγε καὶ ἐπρατταν, ὅμοια ἀληθείας πλήρη, αὐτόχαρις ὢν καὶ αὐτοδίδακτος, καὶ ἄλλοις ταῦτα χρηζούων. Ποῦ δὲ ἐθεασάμεθα αὐτὴν

¹¹ Psal. cxlv, 5. ¹² Luc. iv, 22.

δόξαν; Ἰσως μὲν τινες ὑπολήφονται, ὅτι ἐν τῷ ὄρει ἂν ἦ ὁ Ἰωάννης, ἀλλ' ἐν τῷ ὄρει ἦν ὁ Θεὸς, ὅτι ἐν τῷ ὄρει ἦν ὁ Θεός. Τάχα δὲ καὶ τοῦτο μὲν ἀληθές, πλὴν οὐκ ἐν τῷ ὄρει μόνον, ἀλλ' ἐν πᾶσιν οἷς ἐπραττε καὶ ἔλεγεν, ἐβλεπον τὴν δόξαν αὐτοῦ.

« Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ, καὶ κέκραγε λέγων· Οὗτος ἦν, ὃν εἶπον, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. » Τὴν Ἰωάννου μαρτυρίαν συνεχῶς παραλαμβάνει ὁ εὐαγγελιστής· οὐχὶ τὸν Δεσπότην ἀξιόπιστον ἀπὸ τοῦ δούλου ποιῶν, ἀλλ' ἐπεὶ μεγάλην ὑπόληψιν εἶχον περὶ Ἰωάννου οἱ ὄχλοι, τοῦτου ἕνεκεν παραλαμβάνει εἰς τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίαν τὸν παρ' ἐκείνους νομιζόμενον μέγαν Ἰωάννην, καὶ διὰ τοῦτο ὑπερᾶπαντας πιστευόμενον. Τὸ δὲ, « κέκραγε, » τὴν πολλὴν παρῆρσιαν τοῦ Ἰωάννου δεικνύει. Οὐ γὰρ ἐν γωνίᾳ, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς παρῆρσιος ἐβόα περὶ Χριστοῦ. Τί δὲ ἔλεγεν; « Οὗτος ἦν, ὃν εἶπον· » καὶ πρὸ τοῦ ἰδεῖν τὸν Χριστὸν ὁ Ἰωάννης ἐμαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο Θεοῦ πάντως εὐδοκία; ἵνα μὴ δόξη, τῷ προσώπῳ χαριζόμενος τοῦ Χριστοῦ, περὶ αὐτοῦ τὰ χρηστότερα μαρτυρεῖν. Διὰ καὶ λέγει· « Ὅν εἶπον, » τούτεστι, καὶ πρὶν ἰδεῖν αὐτὸν, « ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, » κατὰ τοὺς τῆς γεννήσεως δηλαδὴ χρόνους· ἔξ γὰρ μῆνας πρότερος ἦν ὁ πρόδρομος τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν ἐν σαρκὶ γέννησιν. « Οὗτος ἔμπροσθέν μου γέγονεν, » ἀντὶ τοῦ, προτιμότερός μου καὶ ἐνδοξότερος ἐγένετο. Διὰ τί; « Ὅτι καὶ πρῶτός μου ἦν κατὰ τὴν θεότητα. Οἱ δὲ Ἀρειανοὶ ἀνοήτως ἠρμηνευσαν τὸ ρητὸν τοῦτο. Οὐβλόντες γὰρ δεῖξαι, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐγενήθη ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ γέγονεν ὡς ἐν τῶν κτισμάτων, φασὶν, ὅτι Ἰδοὺ ὁ Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ τὸ, « Ἐμπροσθέν μου γέγονεν, » ἀντὶ τοῦ, πρὸ ἐμοῦ γέγονε, καὶ ἐκτίσθη παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐν τῶν ποιημάτων. Ἐλέγχονται δὲ, κακῶς νοοῦντες τὸ ρητὸν ἐκ τοῦ ἐφεξῆς. Ποία γὰρ ἔννοια ἐμφαίνεται ἐν τῷ λέγειν, ὅτι « Οὗτος, » ὁ Χριστὸς, δηλαδὴ, « ἔμπροσθέν μου γέγονεν, » ἀντὶ τοῦ, πρὸ ἐμοῦ ἐκτίσθη, « διότι πρῶτός μου ἦν; » Ἀνόητον γὰρ παντάπασιν τὸ λέγειν, ὅτι τοῦτον ἐκτίσεν ὁ Θεὸς πρότερον, διότι πρῶτός μου ἦν. Τοῦναντίον γὰρ ὤφειλε μᾶλλον εἰπεῖν, ὅτι Οὗτος πρῶτός μου ἐστὶ, διότι ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ἔχουν ἐκτίσθη. Ταῦτα μὲν τὰ τῶν Ἀρειαιῶν. Ἡμεῖς δὲ ὀρθοδόξως νοοῦμεν, ὅτι « Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, » κατὰ τὴν ἐκ Παρθένου ἐν σαρκὶ γέννησιν, « ἔμπροσθέν μου γέγονεν, » ἀντὶ τοῦ, ἐνδοξότερος καὶ προτιμότερός μου ἐγένετο ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν συμβάντων θανάτων, ἐκ τοῦ τόκου, ἐκ τῆς ἀνατροφῆς, ἐκ τῆς σοφίας. Καὶ εἰκότως τοῦτο. Καὶ γὰρ πρῶτός μου ἦν, κατὰ τὴν πρὸ αἰώνων ἐκ Πατρὸς γέννησιν, εἰ καὶ ὀπίσω μου ἦλθε κατὰ τὴν ἐν σαρκὶ παρουσίαν.

« Καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. » Καὶ ταῦτα τοῦ Προδρόμου εἰσι ῥήματα λέγοντος περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι Ἡμεῖς πάντες οἱ προφῆται ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἐλάβομεν. Οὐ γὰρ τοσαύτην ἔχει τὴν χάριν, ἔσθην οἱ πνευματοφύροισι ἀνθρώποι· ἀλλὰ πηγή ἐπαύρων παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ πάσης σωτηρίας καὶ

monte, sed etiam in omnibus quæ dicebat et faciebat, spectabant gloriam ejus.

VERS. 15. « Joannes testatur de ipso, et clamavit, dicens : Hic erat de quo dicebam, qui post me venturus, ante me factus est, quia prior me erat. » Frequenter Joannis testimonium assumit evangelista, non ut Dominum fide dignum faciat e verbis servi, sed quia turbæ magnam de Joanne opinionem habebant, ejus gratia in testimonium Christi assumit Joannem, qui apud illos magnus nominabatur, et super omnes alios esse credebatur. Verbum autem, « clamavit, » magnam fiduciam et libertatem Joannis ostendit. Non enim in angulo, sed magna cum libertate clamabat de Christo. Quid autem dicebat? « Hic erat de quo dicebam, » Joannes etiam antequam videret Christum, testificabatur de illo : idque singulari Dei voluntate, ut ne videatur gratificans personæ Christi, de eo honestiora testari, ideo dicit : « De quo dicebam, » hoc est, priusquam viderem eum, (qui post me venturus,) manifeste quantum ad nativitatis tempora. Sex enim mensibus prior fuit Præcursor Christi secundum nativitatem in carne. « Hic ante me factus est, » hoc est, venerabilior et gloriosior me factus est. Quare? Quia et prior me erat, secundum deitatem. Ariani autem stulte interpretati dictum hoc sunt. Volentes enim demonstrare quod Filius Dei non sit genitus a Patre, sed factus sit sicut una aliarum creaturarum, dicunt : « Ecce Joannes testatur de eo, » « Ante me factus est, » hoc est, ante me factus est et conditus est a Deo sicut una creaturarum. Redarguunt autem, male intelligentia dictum, ex eo quod sequitur. Quæ enim sententia apparet si dicatur : Hic, Christus scilicet, ante me factus est, hoc est, priusquam ego conditus est, eo quod prior me fuerit? Omnibus enim modis stultum est dicere quod illum creaverit Deus prius, eo quod prior me erat : sed contrarium magis dicere oportebat : quia hic prior me est, ideo « ante me factus est, » hoc est, conditus est. Et hæc quidem Ariatorum sunt dicta. Nos autem orthodoxe intelligimus quod qui post me venturus erat, juxta nativitatem in carne ex Virgine, ante me factus est, hoc est, gloriosior et dignior me fuit, propter miracula quæ circa ipsum acciderunt in partu, in educatione, in sapientia. Et merito hoc. Etenim prior me erat secundum nativitatem divinam ex Patre, quamvis post me venerit secundum adventum in carne.

VERS. 16. « Et de plenitudine ejus accepimus omnes, et gratiam pro gratia. » Et hæc Præcursoris verba sunt, dicentis de Christo, Nos prophetæ omnes de plenitudine ejus accepimus. Majorem enim gratiam habet, quam qui Spiritu afflabantur homines. Nam fons omnis boni et omnis sapientiæ ac prophetiæ existens, superfluit, et dat ipsam omni-

tionem. In hunc se modum mendax phantasia semper ostentat. « Et habitavit in nobis. » Quoniam supra dixerat, « Verbum caro factum est, » ut ne quis suspicetur quod una natura facta sit Christus, ideo subdit, « Et habitavit in nobis, » ut ostendat duas naturas, nostram scilicet, ac Verbum. Nam sicut alterius naturæ est tabernaculum, et alterius is qui inhabitat in eo : ita et Verbum in nobis habitare dicitur, hoc est, in nostra natura, et alterius **517** est naturæ quam sit nostra. Confundantur Armenii, qui unam colunt naturam. Discimus igitur per, « Verbum caro factum est, » quod ipsum Verbum homo factum est : et cum sit Filius Dei, factum est filius mulieris, quæ proprie Deipara dicitur, eo quod genuerit Deum in carne. Per hoc autem quod dicit, « Habitavit in nobis, » discimus duas naturas credendas in Christo. Nam etsi unus sit secundum hypostasim, hoc est, secundum personam : secundum naturas tamen duo, Deus videlicet et homo. Divina autem natura et humana non fuerunt una, etiamsi apud unum videantur, Christum dico.

Ibid. « Et spectavimus gloriam ejus, gloriam velut Unigeniti a Patre, plenum gratia et veritate. » Postquam dixit quod caro factum sit, subdit nunc, « Et spectavimus gloriam ejus, » cum videlicet esset in carne. Etiam cum faciem Moysi ex colloquio Dei factam clariorem Israelitis videre acquirunt, multo magis apostoli nudæ deitatis Unigeniti capaces non fuissent, nisi per casum apparuisset. Spectavimus autem gloriam, non talem qualem habebat Moses, vel cum qua gloria Cherubim et Seraphim prophetæ apparuerunt : sed talem gloriam, qualem decuit esse Unigeniti a Patre, quæ illi naturaliter inest. Nam « velut » hic non similitudinis, sed confirmationis et determinationis indubitatae verbum est : sicut cum videmus regem cum gloria magna venientem, dicimus quod velut rex prodeat, hoc est, quod verum sit rex : ita etiam hoc loco intelligere debes, « velut Unigeniti, » quod gloria quam spectavimus, revera fuerit gloria Filii plena gratia et veritate. Gratia quidem plena, secundum quod sermo ejus graciosus erat, ut sic dicam, juxta David, « Diffusa est gratia in labiis tuis¹¹. » Et Evangelista, « Admirabantur omnes super sermonibus gratiæ qui procedebant ex ore ejus¹². » Et omnibus sanitates conferebat, prout congruebat eis. Veritate autem plena erat secundum quod ea quæ prophetæ et Moses ipse vel dicebant vel facebant, figuræ erant per omnia ; at, quæ Christus faciebat dicebatque, plena erant veritate, cum esset ipsamet gratia, et ipsamet veritas, aliisque suppedicaret eam. Ubi autem spectarunt gloriam illam ? Quidam suspicantur quod fortassis in monte Thabor. Fortassis autem et hoc verum est, quod non solum in

Α τασίρ. Ἀποπον γάρ καὶ ἀνόητον πιστεύειν, ὡς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλήθεια ὢν καὶ λεγόμενος, ἐψεύσατο τὴν ἐνανθρώπησιν τοιοῦτον γὰρ ἡ φαντασία, ψευδὴς πάντως ἔδειξεν. Ἐπιθεὶς ἄνω εἶπεν, ὅτι ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἵνα μὴ τις ὑπολάβῃ, ὅτι μία φύσις λοιπὸν ἐγένετο ὁ Χριστός, διὰ τοῦτο ἐπάγει τὸ, Ἐσχῆνωσαν ἐν ἡμῖν, ἵνα δείξῃ τὰς δύο φύσεις, τὴν τε ἡμετέραν, καὶ τὴν τοῦ Λόγου. Ὅσπερ γὰρ ἄλλης φύσεως ἐστὶν ἡ σκηνή, καὶ ἄλλης ὁ κατασκηνῶν ἐν αὐτῇ· οὕτως καὶ ὁ Λόγος, σκηνῶσαι ἐν ἡμῖν λεγόμενος, τοὔτεστιν, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ φύσει, ἄλλης ἀν εἴῃ φύσεως παρὰ τὴν ἡμετέραν. Δισχυνέσθωσαν οἱ Ἀρμένιοι, οἱ μίαν φύσιν προσθεύοντες. Μανθάνομεν οὖν, διὰ μὲν τοῦ, ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ὅτι αὐτὸς ὁ Λόγος ἀνθρώπος ἐγένετο, καὶ υἱὸς ὢν τοῦ Θεοῦ, γέγονε καὶ γυναικὸς Υἱὸς· ἤτις καὶ κυριὰς Θεοτόκος καλεῖται, ὡς ἐν Θεῶν γεννήσασα ἐν σαρκί. Διὰ δὲ τοῦ, Ἐσχῆνωσαν ἐν ἡμῖν, τοῦτο διδασκόμεθα, τὸ δύο φύσεις πιστεύειν εἰς τὸν ἕνα Χριστόν. Εἰ γὰρ καὶ εἷς κατὰ ὑπόστασιν ἦγουν τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ δύο κατὰ τὰς φύσεις· Θεὸς γὰρ καὶ ἄνθρωπος· θεία δὲ φύσις καὶ ἀνθρωπίνη οὐκ ἂν εἶεν ἐν, εἰ καὶ περὶ ἕνα θεωροῖντο, τὸν Χριστόν φημι.

Ἐ καὶ ἰδεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. Ἐπιθεὶς εἶπεν, ὅτι Ἐλὲξ ἐγένετο, ἐπιφέρει λοιπὸν, ὅτι Ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἐν σαρκὶ δηλονότι ὄντος. Εἰ γὰρ τὸ πρόσωπον Μωσῆος λαμπρυνθὲν ἐκ τῆς πρὸς Θεὸν ἐμίλιας οἱ Ἰσραηλίται ἰδεῖν οὐκ ἠδύναντο, πολλῶ μᾶλλον τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς γυμνὴν οὐκ ἂν ἐχώρησαν οἱ ἀπόστολοι, εἰ μὴ διὰ τῆς σαρκὸς ἐπιφάνη. Ἐθεασάμεθα δὲ τὴν δόξαν οὐ τοιαύτην, ὅσαν ἔσχεν ὁ Μωσῆς, ἡ μὲθ' οἷας δόξης ὠφθησαν τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ τῷ προφήτῃ, ἀλλὰ τοιαύτην δόξαν, ὅσαν ἔσπευον εἶναι μονογενεὶ Υἱῷ, ἐκ τοῦ Πατρὸς φυσικῶς αὐτῷ προσούσαν. Τὸ γὰρ ὡς ἐν ταῦθα οὐχ ὁμοιωσέως ἐστὶν, ἀλλὰ βεβαιώσεως· καὶ ἀναμφισθητήτου διορισμοῦ. Ὅσπερ βασιλεῖα βλέποντες μετὰ δόξης πολλῆς προσερχόμενοι, λέγομεν ὅτι ὡς βασιλεῖς προήλθεν, ἀντὶ τοῦ, ὡς ὄντως καὶ κατὰ ἀλήθειαν βασιλεύς· οὕτως οὖν κἀν ταῦθα τὸ, ὡς Μονογενοῦς, ὁφειλομένον νοῆσαι, ἀντὶ τοῦ, Ἡ δόξα, ἣν θεασάμεθα, ὡς τῷ ὄντι κατὰ ἀλήθειαν Υἱοῦ δόξα ἦν. Πλήρης χάριτος· καὶ ἀληθείας. Χάριτος μὲν πλήρης, καθὼ καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ κεχαριτωμένος ἦν, ἵνα ὄντως εἶπω, καθὰ καὶ Δαυὶδ λέγει· Ἐξερχέθη ἡ χάρις ἐν χειρὶ σου. Καὶ ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι Ἐθαύμαζον πάντες· ἐπὶ σοῖς λόγοις τῆς χάριτος τοῖς ἐκπορευομένοις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Καὶ πᾶσι δὲ τὰς λέξεις ἐχαρίζετο τοῖς χρῆζουσιν αὐτῶν. Ἀληθείας δὲ πλήρης ἦν, καθὼ καὶ οἱ προφῆται, καὶ Μωσῆς αὐτὸς, ὅσα εἶπεν ἢ ἐπραττον, πάντα τύποι ἦσαν· ὁ δὲ Χριστὸς δὲ εἶπε καὶ ἐπραττεν, ἀκωντα ἀληθείας πλήρη, αὐτόχαρις ὢν καὶ αὐτοαλήθεος, καὶ ἄλλοις ταῦτα χορηγῶν. Πῶς δὲ ἰθεάσαντο τὴν

¹¹ Psal. XLIV, 3. ¹² Luc. IV, 22.

ὄξαν; Ἰσως μὲν τινες ὑπολήφονται, ὅτι ἐν τῷ ὄρει A
τῷ Θαβώρ. Τάχα δὲ καὶ τοῦτο μὲν ἀληθές, πλὴν
οὐκ ἐν τῷ ὄρει μόνῳ, ἀλλ' ἐν πᾶσιν οἷς ἔπραττε
καὶ ἔλεγεν, ἔδλεπον τὴν δόξαν αὐτοῦ.

« Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ, καὶ κέκραγε
λέγων· Οὗτος ἦν, ὃν εἶπον, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος,
ἐμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. » Τὴν
Ἰωάννου μαρτυρίαν συνεχῶς παραλαμβάνει ὁ εὐαγ-
γελιστής· οὐχὶ τὸν Δεσπότην ἀξιόπιστον ἀπὸ τοῦ
δουλοῦ ποιῶν, ἀλλ' ἐπεὶ μεγάλην ὑπόληψιν εἶχον
περὶ Ἰωάννου οἱ ὄχλοι, τοῦτου ἔνακεν παραλαμβά-
νει εἰς τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίαν τὸν παρ'
ἐκείνους νομιζόμενον μέγαν Ἰωάννην, καὶ διὰ τοῦτο
ὑπὲρ πάντας πιστευόμενον. Τὸ δὲ, « κέκραγε, »
τῆς πολλῆς παρῆρησιαν τοῦ Ἰωάννου δεικνύει. Οὐ
γὰρ ἐν γωνίᾳ, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς παρῆρησι-
εἶδος περὶ Χριστοῦ. Τί δὲ ἔλεγεν; « Οὗτος ἦν, ὃν
εἶπον· » καὶ πρὸ τοῦ ἰδεῖν τὸν Χριστὸν ὁ Ἰωάννης
ἐμαρτύρει περὶ αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο Θεοῦ πάντως εὐ-
δοκία, ἵνα μὴ δόξη, τῷ προσώπῳ χαριζόμενος τοῦ
Χριστοῦ, περὶ αὐτοῦ τὰ χρηστότερα μαρτυρεῖν. Διὸ
καὶ λέγει· « Ὅν εἶπον, » τούτέστι, καὶ πρὶν ἰδεῖν
αὐτὸν, « ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, » κατὰ τοὺς τῆς
γεννήσεως δηλαδὴ χρόνους· ἔξ γὰρ μῆνας πρότερος
ἦν ὁ πρόδρομος τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν ἐν σαρκὶ
γέννησιν. « Οὗτος ἐμπροσθέν μου γέγονεν, » ἀντὶ
τοῦ, προτιμότερός μου καὶ ἐνδοξότερος ἐγένετο.
Διὰ τί; Ὅτι καὶ πρῶτός μου ἦν κατὰ τὴν θεότητα.
Οἱ δὲ Ἀρειανοὶ ἀνοήτως ἠρμήνευσαν τὸ ῥητὸν τοῦτο.
Ὡλέοντες γὰρ δεῖξαι, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐγεν-
νήθη ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ γέγονεν ὡς ἐν τῶν κτισ-
μάτων, φασίν, ἔτι Ἰοῦ ὁ Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ
αὐτοῦ τὸ, « Ἐμπροσθέν μου γέγονεν, » ἀντὶ τοῦ, πρὸ
ἐμοῦ γέγονε, καὶ ἐκτίσθη παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐν τῶν
ποιημάτων. Ἐλέγχονται δὲ, κακῶς νοοῦντες τὸ ῥη-
τὸν ἐκ τοῦ ἐφεξῆς. Ποία γὰρ ἔνοια ἐμφαίνεται ἐν
τῷ λέγειν, ὅτι « Οὗτος, » ὁ Χριστὸς, δηλαδὴ, « ἐμ-
προσθέν μου γέγονεν, » ἀντὶ τοῦ, πρὸ ἐμοῦ ἐκτίσθη,
« διότι πρῶτός μου ἦν; » Ἀνόητον γὰρ παντάπασι
τὸ λέγειν, ὅτι τοῦτον ἔκτισαν ὁ Θεὸς πρότερον, διότι
πρῶτός μου ἦν. Τούναντιον γὰρ ὤφειλε μᾶλλον εἰ-
πεῖν, ὅτι Οὗτος πρῶτός μου ἔστι, διότι ἐμπροσθέν
μου γέγονεν, ἤγουν ἐκτίσθη. Ταῦτα μὲν τὰ τῶν
Ἀρειανῶν. Ἡμεῖς δὲ ὀρθοδόξως νοοῦμεν, ὅτι « Ὁ
ὀπίσω μου ἐρχόμενος, » κατὰ τὴν ἐκ Παρθένου ἐν
σαρκὶ γέννησιν, « ἐμπροσθέν μου γέγονεν, » ἀντὶ
τοῦ, ἐνδοξότερος καὶ προτιμότερος μου ἐγένετο ἐκ
τῶν περὶ αὐτὸν συμβάντων θαυμάτων, ἐκ τοῦ τό-
κου, ἐκ τῆς ἀνατροφῆς, ἐκ τῆς σοφίας. Καὶ εἰκό-
τως τοῦτο. Καὶ γὰρ πρῶτός μου ἦν, κατὰ τὴν πρὸ
αἰώνων ἐκ Πατρὸς γέννησιν, εἰ καὶ ὀπίσω μου ἦλθε
κατὰ τὴν ἐν σαρκὶ παρουσίαν.

« Καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες
ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. » Καὶ ταῦτα τοῦ
Προδρόμου εἰσι ῥήματα λέγοντος περὶ τοῦ Χριστοῦ,
ἔτι Ἡμεῖς πάντες οἱ προφῆται ἐκ τοῦ πληρώματος
αὐτοῦ ἐλάβομεν. Οὐ γὰρ τοσαύτην ἔχει τὴν χάριν,
ἕστην οἱ πνευματοφόροι ἄνθρωποι· ἀλλὰ πηγὴ
ὑπάρχων παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ πάσης σοφίας καὶ

monte, sed etiam in omnibus quæ dicebat et
faciebat, spectabant gloriam ejus.

VERS. 15. « Joannes testatur de ipso, et clamavit,
dicens : Ille erat de quo dicebam, qui post me
venturus, ante me factus est, quia prior me erat. »
Frequenter Joannis testimonium assumit evangeli-
sta, non ut Dominum fide dignum faciat e verbis servi,
sed quia turbæ magnam de Joanne opinionem habe-
bant, ejus gratia in testimonium Christi assumit Joan-
nem, qui apud 518 illos magnus nominabatur, et
super omnes alios esse credebatur. Verbum autem,
« clamavit, » magnam fiduciam et libertatem Joannis
ostendit. Non enim in angulo, sed magna cum li-
bertate clamabat de Christo. Quid autem dicebat?
« Hic erat de quo dicebam, » Joannes etiam ante-
quam videret Christum, testificabatur de illo : idque
singulari Dei voluntate, ut ne videatur gratificans
personæ Christi, de eo honestiora testari, ideo di-
cit : « De quo dicebam, » hoc est, priusquam vi-
derem eum, « qui post me venturus, » manifeste quan-
tum ad nativitatis tempora. Sex enim mensibus
prior fuit Præcursor Christi secundum nativitatem
in carne. « Ille ante me factus est, » hoc est, vene-
rabilior et gloriosior me factus est. Quare? Quia
et prior me erat, secundum deitatem. Ariani autem
stulte interpretati dictum hoc sunt. Volentes enim
demonstrare quod Filius Dei non sit genitus a Patre,
sed factus sit sicut una aliarum creaturarum, di-
cunt : « Ecce Joannes testatur de eo, » « Ante me
factus est, » hoc est, ante me factus et conditus
est a Deo sicut una creaturaturum. Redarguuntur au-
tem, male intelligentes dictum, ex eo quod sequitur.
Quæ enim sententia apparet si dicatur : Hic, Chris-
tus scilicet, ante me factus est, hoc est, prius quam
ego conditus est, eo quod prior me fuerit? Omni-
bus enim modis stultum est dicere quod illum
creaverit Deus prius, eo quod prior me erat : sed
contrarium magis dicere oportebat : quia hic prior
me est, ideo « ante me factus est, » hoc est, con-
ditus est. Et hæc quidem Arianorum sunt dicta. Nos
autem orthodoxe intelligimus quod qui post me
venturus erat, juxta nativitatem in carne ex Vir-
gine, ante me factus est, hoc est, gloriosior et dig-
nior me fuit, propter miracula quæ circa ipsum
acciderunt in partu, in educatione, in sapientia. Et
merito hoc. Etenim prior me erat secundum nati-
vitatem divinam ex Patre, quamvis post me venerit
secundum adventum in carne.

VERS. 16. « Et de plenitudine ejus accepimus
omnes, et gratiam pro gratia. » Et hæc Præcursoris
verba sunt, dicentis de Christo, Nos prophete om-
nes de plenitudine ejus accepimus. Majorem enim
gratiam habet, quam qui Spiritu afflabantur homi-
nes. Nam fons omnis boni et omnis sapientiæ ac
prophetiæ existens, superfluit, et dat ipsam omni-

tionem. In hunc se modum mendax phantasia semper ostentat. « Et habitavit in nobis. » Quoniam supra dixerat, « Verbum caro factum est, » ut ne quis suspicaretur quod una natura facta sit Christus, ideo subdit, « Et habitavit in nobis, » ut ostendat duas naturas, nostram scilicet, ac Verbi. Nam sicut alterius naturæ est tabernaculum, et alterius is qui inhabitat in eo : ita et Verbum in nobis habitare dicitur, hoc est, in nostra natura, et alterius **517** est naturæ quam sit nostra. Confundantur Armenii, qui unam colunt naturam. Discimus igitur per, « Verbum caro factum est, » quod ipsum Verbum homo factum est : et cum sit Filius Dei, factum est filius mulieris, quæ proprie Deipara dicitur, eo quod genuerit Deum in carne. Per hoc autem quod dicit, « Habitavit in nobis, » discimus duas naturas credendas in Christo. Nam etsi unus sit secundum hypostasim, hoc est, secundum personam : secundum naturas tamen duo, Deus videlicet et homo. Divina autem natura et humana non fuerunt una, etiamsi apud unum videantur, Christum dico.

Ibid. « Et spectavimus gloriam ejus, gloriam velut Unigeniti a Patre, plenum gratia et veritate. » Postquam dixit quod caro factum sit, subdit nunc, « Et spectavimus gloriam ejus, » cum videlicet esset in carne. Etiam cum faciem Moisi ex colloquio Dei factam clariorem Israelitæ videre acquirerit, multo magis apostoli nudæ deitatis Unigeniti capotes non fuissent, nisi per carnem apparuisset. Spectavimus autem gloriam, non talem qualem habebat Moses, vel cum qua gloria Cherubim et Seraphim prophetæ apparuerunt : sed talem gloriam, qualem decuit esse Unigeniti a Patre, quæ illi naturaliter inest. Nam « velut » hic non similitudinis, sed confirmationis et determinationis iudicabitæ verbum est : sicut cum videmus regem cum gloria magna venientem, dicimus quod velut rex prodest, hoc est, quod verum sit rex : ita etiam hoc loco intelligere debes, « velut Unigeniti, » quod gloria quam spectavimus, revera fuerit gloria Filii plena gratia et veritate. Gratia quidem plena, secundum quod sermo ejus graciosus erat, ut sic dicam, juxta David, « Diffusa est gratia in labiis tuis¹¹. » Et Evangelista, « Admirabantur omnes super sermonibus gratiæ qui procedebant ex ore ejus¹². » Et omnibus sanitates conferebat, prout congruebat eis. Veritate autem plena erat secundum quod ea quæ prophetæ et Moses ipse vel dicebant vel ferebant, figuræ erant per omnia ; at, quæ Christus faciebat dicebatque, plena erant veritate, cum esset ipsa met gratia, et ipsa met veritas, aliisque suppedicaret eam. Ubi autem spectarunt gloriam illam ? Quidam suspicantur quod fortassis in monte Thabor. Fortassis autem et hoc verum est, quod non solum in

τασίφ. Ἄσπονον γὰρ καὶ ἀνόητον πιστεύειν, ὡς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλήθεια ὢν καλεγόμενος, ἐψεύσατο τὴν ἐνανθρώπησιν· τοιοῦτον γὰρ ἡ φαντασία, ψευδὴς πάντως ἐνδείξις. « Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. » Ἐπειδὴ ἄνω εἶπεν, ὅτι « Ὁ Λόγος, σὰρξ ἐγένετο, » ἵνα μὴ τις ὑπολάβῃ, ὅτι μία φύσις λοιπὸν ἐγένετο ὁ Χριστὸς, διὰ τοῦτο ἐπάγει τὸ, « Ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, » ἵνα δείξῃ τὰς δύο φύσεις, τὴν τε ἡμετέραν, καὶ τὴν τοῦ Λόγου. Ὡσπερ γὰρ ἄλλης φύσεως ἐστὶν ἡ σκηνή, καὶ ἄλλης ὁ κατασκηνῶν ἐν αὐτῇ· οὕτω καὶ ὁ Λόγος, σκηνῶσαι ἐν ἡμῖν λεγόμενος, τοὔτῃστιν, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ φύσει, ἄλλης ἂν εἴη φύσεως παρὰ τὴν ἡμετέραν. Αἰσχυνέσθωσαν οἱ Ἀρμένιοι, οἱ μίαν φύσιν πρεσβεύοντες. Μανθάνομεν οὖν, διὰ μὲν τοῦ, « Ὁ Λόγος, σὰρξ ἐγένετο, » ὅτι αὐτὸς ὁ Λόγος ἀνθρώπος ἐγένετο, καὶ υἱὸς ὢν τοῦ Θεοῦ, γέγονε καὶ γυναικὸς Υἱὸς· ἦτις καὶ κυρίως Θεοτόκος καλεῖται, ὡς τὸν Θεὸν γεννήσασα ἐν σαρκί. Διὰ δὲ τοῦ, « Ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, » τοῦτο διδασκόμεθα, τὸ δύο φύσεις πιστεύειν εἰς τὸν ἕνα Χριστόν. Εἰ γὰρ καὶ εἶς κατὰ ὑπόστασιν ἦγουν τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ δύο κατὰ τὰς φύσεις· Θεὸς γὰρ καὶ ἄνθρωπος· θεὸς δὲ φύσις καὶ ἀνθρωπίνη οὐκ ἂν εἶεν ἕν, εἰ καὶ περὶ ἕνα θεωροῖντο, τὸν Χριστόν φημι.

« Καὶ ἰδεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. » Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι « Σὰρξ ἐγένετο, » ἐπιφέρει λοιπὸν, ὅτι « Ἰδεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, » ἐν σαρκὶ δηλονότι ὄντος. Εἰ γὰρ τὸ πρόσωπον Μωσέως λαμπρυνθὲν ἐκ τῆς πρὸς Θεὸν ὁμιλίας οἱ Ἰσραηλίται ἰδεῖν οὐκ ἠδύναντο, κολλῶ μᾶλλον τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς γυμνὴν οὐκ ἂν ἐχώρησαν οἱ ἀπόστολοι, εἰ μὴ διὰ τῆς σαρκὸς ἐπεφάνη. Ἰδεασάμεθα δὲ τὴν δόξαν οὐ τοιαύτην, ὅταν ἴσχηεν ὁ Μωσῆς, ἢ μαθ' οὐκ ἄλλως ὥφθησεν τὸ Κερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ τῷ προφήτῃ, ἀλλὰ τοιαύτην δόξαν, ὅταν ἐκρεπαν εἶναι μονογενεὶ Υἱῷ, ἐκ τοῦ Πατρὸς φυσικῶς αὐτῷ προσοῦσαν. Τὸ γὰρ « ὡς » ἐνταῦθα οὐχ ὁμοιωσέως ἐστὶν, ἀλλὰ βεβαιώσεως καὶ ἀναμφισβήτητου διορισμοῦ. Ὡσπερ βασιλεῖα βλέποντες μετὰ δόξης πολλῆς προσερχόμενοι, λέγομεν ὅτι ὡς βασιλεὺς προῆλθεν, ἀντὶ τοῦ, ὡς ὄντως καὶ κατὰ ἀλήθειαν βασιλεὺς· οὕτως οὖν κἀνταῦθα τὸ, « ὡς Μονογενοῦς, » ὁφειλομένον νοῆσαι, ἀντὶ τοῦ, Ἡ δόξα, ἣν ἰδεασάμεθα, ὡς τῷ ὄντι κατὰ ἀλήθειαν Υἱοῦ δόξα ἦν. « Πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. » Χάριτος μὲν πλήρης, καθὼ καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ κεχαριτωμένος ἦν, ἵνα ὅπως εἶπω, καθὰ καὶ Ἀποτὶ λέγει· « Ἐξῆχθή ἡ χάρις ἐν χειρὶ σου. » Καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι « Ἐθαύμαζον πάντες ἐπὶ σοῖς λόγοις τῆς χάριτος τοῦ ἐκπορευομένου ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. » Καὶ πᾶσι δὲ τὰς ἰάσεις ἐχαρίζετο τοῖς χρῆζουσιν αὐτῶν. Ἀληθείας δὲ πλήρης ἦν, καθὼ καὶ οἱ προφῆται, καὶ Μωσῆς αὐτὸς, ὅσα εἶπεν ἢ ἐπραττον, πάντα τύποι ἦσαν· ὁ δὲ Χριστὸς ἃ εἶπε καὶ ἐπραττεν, ἅπαντα ἀληθείας πλήρη, αὐτόχαρις ὢν καὶ αὐτοεὐλόγητος, καὶ ἄλλοις ταῦτα χορηγῶν. Ποῦ δὲ ἰδεάσαντο τὴν

¹¹ Psal. XLIV, 3. ¹² Luc. IV, 22.

ὄξαν; Ἰσως μὲν τινες ὑπολήφονται, ὅτι ἐν τῷ ὄρει A
τῷ Θαβώρ. Τάχα δὲ καὶ τοῦτο μὲν ἀληθές, πλὴν
οὐκ ἐν τῷ ὄρει μόνω, ἀλλ' ἐν πᾶσιν οἷς ἐπραττε
καὶ ἔλεγεν, ἔδλεπον τὴν δόξαν αὐτοῦ.

« Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ, καὶ κέκραγε
λέγων· Οὗτος ἦν, ὃν εἶπον, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος,
ἐμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. » Τὴν
Ἰωάννου μαρτυρίαν συνεχῶς παραλαμβάνει ὁ εὐαγ-
γελιστής· οὐχὶ τὸν Δεσπότην ἀξιοπίστον ἀπὸ τοῦ
δούλου ποιῶν, ἀλλ' ἐπεὶ μεγάλην ὑπόληψιν εἶχον
περὶ Ἰωάννου οἱ ἄγιοι, τοῦτου ἔνεκεν παραλαμ-
βάνει εἰς τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίαν τὸν παρ'
ἐκείνους νομιζόμενον μέγαν Ἰωάννην, καὶ διὰ τοῦτο
ὑπὲρ πάντας πιστευόμενον. Τὸ δὲ, « κέκραγε, »
τὴν πολλὴν παρρησίαν τοῦ Ἰωάννου δεικνύει. Οὐ
γὰρ ἐν γωνίᾳ, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας
ἔδωκε περὶ Χριστοῦ. Τί δὲ ἔλεγεν; « Οὗτος ἦν, ὃν
εἶπον· » καὶ πρὸ τοῦ ἰδεῖν τὸν Χριστὸν ὁ Ἰωάννης
ἐμαρτύρει περὶ αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο Θεοῦ πάντως εὐ-
δοκία; ἵνα μὴ δόξη, τῷ προσώπῳ χαριζόμενος τοῦ
Χριστοῦ, περὶ αὐτοῦ τὰ χρηστότερα μαρτυρεῖν. Διὸ
καὶ λέγει· « Ὅν εἶπον, » τούτεστι, καὶ πρὶν ἰδεῖν
αὐτὸν, « ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, » κατὰ τοὺς τῆς
γεννήσεως δηλαδὴ χρόνους· ἔξ γὰρ μῆνας πρότερος
ἦν ὁ πρόδρομος τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν ἐν σαρκὶ
γέννησιν. « Οὗτος ἐμπροσθέν μου γέγονεν, » ἀντὶ
τοῦ, προτιμότερός μου καὶ ἐνδοξότερος ἐγένετο.
Διὰ τί; « Ὅτι καὶ πρῶτός μου ἦν κατὰ τὴν θεότητα.
Οἱ δὲ Ἀρειανοὶ ἀνοήτως ἠρμήνευσαν τὸ ῥητὸν τοῦτο.
Ὀλέοντες γὰρ δεῖξαι, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγεν-
νήθη ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ γέγονεν ὡς ἐν τῶν κτισ-
μάτων, φασίν, ὅτι Ἰεσοῦ ὁ Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ
αὐτοῦ τὸ, « Ἐμπροσθέν μου γέγονεν, » ἀντὶ τοῦ, πρὸ
ἐμοῦ γέγονε, καὶ ἐκτίσθη παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐν τῶν
ποιημάτων. Ἐλέγχονται δὲ, κακῶς νοοῦντες τὸ ῥη-
τὸν ἐκ τοῦ ἐφεξῆς. Ποία γὰρ ἔνοια ἐμφαίνεται ἐν
τῷ λέγειν, ὅτι « Οὗτος, » ὁ Χριστὸς, δηλαδὴ, « ἐμ-
προσθέν μου γέγονεν, » ἀντὶ τοῦ, πρὸ ἐμοῦ ἐκτίσθη,
« διότι πρῶτός μου ἦν; » Ἀνόητον γὰρ παντάπασι
τὸ λέγειν, ὅτι τοῦτον ἐκτίσαν ὁ Θεὸς πρότερον, διότι
πρῶτός μου ἦν. Τοῦναντίον γὰρ ὤφειλε μᾶλλον εἰ-
πεῖν, ὅτι Οὗτος πρῶτός μου ἐστὶ, διότι ἐμπροσθέν
μου γέγονεν, ἦγουν ἐκτίσθη. Ταῦτα μὲν τὰ τῶν
Ἀρειανῶν. Ἡμεῖς δὲ ὀρθοδόξως νοοῦμεν, ὅτι « Ὁ
ὀπίσω μου ἐρχόμενος, » κατὰ τὴν ἐκ Παρθένου ἐν
σαρκὶ γέννησιν, « ἐμπροσθέν μου γέγονεν, » ἀντὶ
τοῦ, ἐνδοξότερος καὶ προτιμότερός μου ἐγένετο ἐκ
τῶν περὶ αὐτὸν συμβάντων θαυμάτων, ἐκ τοῦ τό-
κου, ἐκ τῆς ἀνατροφῆς, ἐκ τῆς σοφίας. Καὶ εἰκό-
τως τοῦτο. Καὶ γὰρ πρῶτός μου ἦν, κατὰ τὴν πρὸ
αἰώνων ἐκ Πατρὸς γέννησιν, εἰ καὶ ὀπίσω μου ἦλθε
κατὰ τὴν ἐν σαρκὶ παρουσίαν.

« Καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες
ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. » Καὶ ταῦτα τοῦ
Προδρόμου εἰσι ῥήματα λέγοντος περὶ τοῦ Χριστοῦ,
ὅτι Ἡμεῖς πάντες οἱ προφῆται ἐκ τοῦ πληρώματος
αὐτοῦ ἐλάβομεν. Οὐ γὰρ τοσαύτην ἔχει τὴν χάριν,
ἕστην οἱ πνευματοφόροι ἄνθρωποι· ἀλλὰ πηγὴ
ὁπάρχων παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ πάσης σοφίας καὶ

PATROL. GR. CXXIII.

monte, sed etiam in omnibus quæ dicebat et
faciebat, spectabant gloriam ejus.

VERS. 15. « Joannes testatur de ipso, et clamavit,
dicens : Ille erat de quo dicebam, qui post me
venturus, ante me factus est, quia prior me erat. »
Frequenter Joannis testimonium assumit evangeli-
sta, non ut Dominum fide dignum faciat e verbis servi,
sed quia turbæ magnam de Joanne opinionem habe-
bant, ejus gratia in testimonium Christi assumit Joan-
nem, qui apud 518 illos magnus nominabatur, et
super omnes alios esse credebatur. Verbum autem,
« clamavit, » magnam fiduciam et libertatem Joannis
ostendit. Non enim in angulo, sed magna cum li-
bertate clamabat de Christo. Quid autem dicebat?
« Hic erat de quo dicebam, » Joannes etiam ante-
quam videret Christum, testificabatur de illo : idque
singulari Dei voluntate, ut ne videatur gratificans
personæ Christi, de eo honestiora testari, ideo di-
cit : « De quo dicebam, » hoc est, priusquam vi-
derem eum, (qui post me venturus,) manifeste quan-
tum ad nativitatis tempora. Sex enim mensibus
prior fuit Præcursor Christi secundum nativitatem
in carne. « Ille ante me factus est, » hoc est, vene-
rabilior et gloriosior me factus est. Quare? Quia
et prior natus erat, secundum deitatem. Ariani autem
stulte interpretati dictum hoc sunt. Volentes enim
demonstrare quod Filius Dei non sit genitus a Patre,
sed factus sit sicut una aliarum creaturarum, di-
cunt : « Ecce Joannes testatur de eo, » « Ante me
factus est, » hoc est, ante me factus et conditus
est a Deo sicut una creaturarum. Redarguuntur au-
tem, male intelligentes dictum, ex eo quod sequitur.
Quæ enim sententia apparet si dicatur : Hic, Chris-
tus scilicet, ante me factus est, hoc est, prius quam
ego conditus est, eo quod prior me fuerit? Omni-
bus enim modis stultum est dicere quod illum
creaverit Deus prius, eo quod prior me erat : sed
contrarium magis dicere oportebat : quia hic prior
me est, ideo « ante me factus est, » hoc est, con-
ditus est. Et hæc quidem Ariatorum sunt dicta. Nos
autem orthodoxe intelligimus quod qui post me
venturus erat, juxta nativitatem in carne ex Vir-
gine, ante me factus est, hoc est, gloriosior et di-
gnior me fuit, propter miracula quæ circa ipsum
acciderunt in partu, in educatione, in sapientia. Et
merito hoc. Etenim prior me erat secundum nativi-
tatem divinam ex Patre, quamvis post me venerit
secundum adventum in carne.

VERS. 16. « Et de plenitudine ejus accepimus
omnes, et gratiam pro gratia. » Et hæc Præcursoris
verba sunt, dicentis de Christo, Nos prophete om-
nes de plenitudine ejus accepimus. Majorem enim
gratiam habet, quam qui Spiritu affabantur homi-
nes. Nam fons omnis boni et omnis sapientiæ ac
prophetiæ existens, superfluit, et dat ipsam omni-

tionem. In hunc se modum mendax phantasia semper ostentat. « Et habitavit in nobis. » Quoniam supra dixerat, « Verbum caro factum est, » ut ne quis suspicetur quod una natura facta sit Christus, ideo subdit, « Et habitavit in nobis, » ut ostendat duas naturas, nostram scilicet, ac Verbi. Nam sicut alterius naturæ est tabernaculum, et alterius is qui inhabitat in eo : ita et Verbum in nobis habitare dicitur, hoc est, in nostra natura, et alterius **517** est naturæ quam sit nostra. Confundantur Armenii, qui unam colunt naturam. Discimus igitur per, « Verbum caro factum est, » quod ipsum Verbum homo factum est : et cum sit Filius Dei, factum est filius mulieris, quæ proprie Deipara dicitur, eo quod genuerit Deum in carne. Per hoc autem quod dicit, « Habitavit in nobis, » discimus duas naturas credendas in Christo. Nam etsi unus sit secundum hypostasim, hoc est, secundum personam : secundum naturas tamen duo, Deus videlicet et homo. Divina autem natura et humana non fuerint una, etiamsi apud unum videantur, Christum dico.

Ibid. « Et spectavimus gloriam ejus, gloriam velut Unigeniti a Patre, plenum gratia et veritate. » Postquam dixit quod caro factum sit, subdit nunc, « Et spectavimus gloriam ejus, » cum videlicet esset in carne. Etiam cum faciem Mosi ex colloquio Dei factam clariorem Israelitæ videre audiverit, multo magis apostoli judæ deitatis Unigeniti capaces non fuissent, nisi per carnem apparuisset. Spectavimus autem gloriam, non talem qualem habebat Moses, vel cum qua gloria Cherubim et Seraphim prophetæ apparuerunt : sed talem gloriam, qualem decuit esse Unigeniti a Patre, quæ illi naturaliter inest. Nam « velut » hic non similitudinis, sed confirmationis et determinationis iudubitate verbum est : sicut cum videmus regem cum gloria magna venientem, dicimus quod velut rex prodest, hoc est, quod vere sit rex : ita etiam hoc loco intelligere debes, « velut Unigeniti, » quod gloria quam spectavimus, revera fuerit gloria Filii plena gratia et veritate. Gratia quidem plena, secundum quod sermo ejus graciosus erat, ut sic dicam, juxta David, « Diffusa est gratia in labiis tuis¹¹. » Et Evangelista, « Admirabantur omnes super sermonibus gratiæ qui procedebant ex ore ejus¹². » Et omnibus sanitates conferebat, prout congruebat eis. Veritate autem plena erat secundum quod ea quæ prophetæ et Moses ipse vel dicebant vel ferebant, figuræ erant per omnia ; at, quæ Christus faciebat dicebatque, plena erant veritate, cum esset ipsamet gratia, et ipsamet veritas, aliisque suppeditaret eam. Ubi autem spectarunt gloriam illam ? Quidam suspicantur quod fortassis in monte Thabor. Fortassis autem et hoc verum est, quod non solum in

τασίφ. Ἄστοπον γὰρ καὶ ἀνόητον πιστεύειν, ὡς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλήθεια ὢν καὶ λεγόμενος, ἐφύεσσατο τὴν ἐνανθρώπησιν· τοιοῦτον γὰρ ἡ φαντασία, ψευδὴς πάντως ἐνδείξις. « Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. » Ἐπειδὴ ἄνω εἶπεν, ὅτι « Ὁ Λόγος, σὰρξ ἐγένετο, » ἵνα μὴ τις ὑπολάβῃ, ὅτι μία φύσις λοιπὸν ἐγένετο ὁ Χριστὸς, διὰ τοῦτο ἐπάγει τὸ, « Ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, » ἵνα δείξῃ τὰς δύο φύσεις, τὴν τε ἡμετέραν, καὶ τὴν τοῦ Λόγου. Ὡσπερ γὰρ ἄλλης φύσεως ἐστὶν ἡ σκηνή, καὶ ἄλλης ὁ κατασκηνοῦν ἐν αὐτῇ· οὕτω καὶ ὁ Λόγος, σκηνοῦσαι ἐν ἡμῖν λεγόμενος, τοὔτέστιν, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ φύσει, ἄλλης ἂν εἴη φύσεως παρὰ τὴν ἡμετέραν. Αἰσχυνέσθωσαν οἱ Ἀρμένιοι, οἱ μίαν φύσιν πρεσβεύοντες. Μανθάνομεν οὖν, διὰ μὲν τοῦ, « Ὁ Λόγος, σὰρξ ἐγένετο, » ὅτι αὐτὸς ὁ Λόγος ἀνθρώπος ἐγένετο, καὶ υἱὸς ὢν τοῦ Θεοῦ, γέγονε καὶ γυναικὸς Υἱὸς· ἦτις καὶ κυριῶς Θεοτόκος καλεῖται, ὡς τὸν Θεὸν γεννήσασα ἐν σαρκί. Διὰ δὲ τοῦ, « Ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, » τοῦτο διδασκόμεθα, τὸ δύο φύσεις πιστεύειν εἰς τὸν ἕνα Χριστόν. Εἰ γὰρ καὶ εἷς κατὰ ὑπόστασιν ἦγουν τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ δύο κατὰ τὰς φύσεις· Θεὸς γὰρ καὶ ἄνθρωπος· θεὸς δὲ φύσις καὶ ἀνθρωπίνη οὐκ ἂν εἶεν ἓν, εἰ καὶ περὶ ἕνα θεωροῖντο, τὸν Χριστόν φημι.

« Καὶ ἰδεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. » Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι « Σὰρξ ἐγένετο, » ἐπιφέρει λοιπὸν, ὅτι « Ἰδεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, » ἐν σαρκὶ δηλονότι ὄντος. Εἰ γὰρ τὸ πρόσωπον Μωσέως λαμπρυνθὲν ἐκ τῆς πρὸς Θεὸν ὁμιλίας· οἱ Ἰσραηλίται ἰδεῖν οὐκ ἠδύναντο, κολλῶ μᾶλλον τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς γυμνὴν οὐκ ἂν ἐχώρησαν οἱ ἀπόστολοι, εἰ μὴ διὰ τῆς σαρκὸς ἐπεφάνη. Ἰδεασάμεθα δὲ τὴν δόξαν οὐ τοιαύτην, ὅταν ἔλεγον ὁ Μωσῆς, ἡ μαρτύρια δόξης ὤφθησαν τὰ Χερουδὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ τῶν προφητῶν, ἀλλὰ τοιαύτην δόξαν, ὅταν ἐπράταν εἶναι μονογενεῖ Υἱῶ, ἐκ τοῦ Πατρὸς φυσικῶς αὐτῶ προσοῦσαν. Τὸ γὰρ « ὡς » ἐνταῦθα οὐχ ὁμοιωσεως ἐστὶν, ἀλλὰ βεβαιώσεως καὶ ἀναμφισβήτητου διορισμοῦ. Ὡσπερ βασιλεῖα βλέποντες μετὰ δόξης πολλῆς προσερχόμενοι, λέγομεν ὅτι ὡς βασιλεὺς προῆλθεν, ἀντὶ τοῦ, ὡς ὄντως καὶ κατὰ ἀλήθειαν βασιλεὺς· οὕτως οὖν κἀνταῦθα τὸ, « ὡς Μονογενοῦς, » ὁφθαλμοῦ νοῆσαι, ἀντὶ τοῦ, Ἡ δόξα, ἣν ἰδεασάμεθα, ὡς τῶ ὄντι κατὰ ἀλήθειαν Υἱοῦ δόξα ἦν. « Πλήρης χάριτος· καὶ ἀληθείας. » Χάριτος μὲν πλήρης, καθὸ καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ κεχαριτωμένος ἦν, ἵνα ὁσως εἶπω, καθὰ καὶ Δαυὶδ λέγει· « Ἐξῆχθη ἡ χάρις ἐν χειρὶ σου. » Καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι « Ἐθαύμαζον πάντες ἐπὶ σοῖς λόγοις τῆς χάριτος τοῖς ἐκπορευομένοις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. » Καὶ πᾶσι δὲ τὰς ἰσότης ἐχαρίζετο τοῖς χρῆζουσιν αὐτῶν. Ἀληθείας δὲ πλήρης ἦν, καθὸ καὶ οἱ προφῆται, καὶ Μωσῆς αὐτὸς, ὅσα εἶλεγον ἢ ἐπράττον, πάντα τῶσπι ἦσαν· ὁ δὲ Χριστὸς δὲ εἶλεγε καὶ ἐπράττειν, ἀπαντα ἀληθείας πλήρη, αὐτόχαρις ὢν καὶ αὐτοαλήθεια, καὶ ἄλλοις ταῦτα χορηγῶν. Ποῦ δὲ ἰδεάσαντο τῆς

¹¹ Psal. XLIV, 3. ¹² Luc. IV, 22.

ὄξαν; Ἰσως μὲν τινες ὑπολήφονται, ὅτι ἐν τῷ ὄρει A
τῷ Θαβώρ. Τάχα δὲ καὶ τοῦτο μὲν ἀληθές, πλὴν
οὐκ ἐν τῷ ὄρει μόνον, ἀλλ' ἐν πᾶσιν οἷς ἐπραττε
καὶ ἔλεγεν, ἔβλεπον τὴν δόξαν αὐτοῦ.

« Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ, καὶ κέκραγε
λέγων· Οὗτος ἦν, ὃν εἶπον, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος,
ἐμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. » Τὴν
Ἰωάννου μαρτυρίαν συνεχῶς παραλαμβάνει ὁ εὐαγ-
γελιστής· οὐχὶ τὸν Δεσπότην ἀξιοπίστον ἀπὸ τοῦ
δούλου ποιῶν, ἀλλ' ἐπεὶ μεγάλην ὑπόληψιν εἶχον
περὶ Ἰωάννου οἱ ὄχλοι, τοῦτου ἔνεκεν παραλαμβά-
νει εἰς τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίαν τὸν παρ'
ἐκείνους νομιζόμενον μέγαν Ἰωάννην, καὶ διὰ τοῦτο
ὑπὲρ πάντας πιστευόμενον. Τὸ δὲ, « κέκραγε, »
τὴν πολλὴν παρρησίαν τοῦ Ἰωάννου δείκνυσι. Οὐ
γὰρ ἐν γυνίᾳ, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας
ἔδῳα περὶ Χριστοῦ. Τί δὲ ἔλεγεν; « Οὗτος ἦν, ὃν
εἶπον· » καὶ πρὸ τοῦ ἰδεῖν τὸν Χριστὸν ὁ Ἰωάννης
ἐμαρτύρει περὶ αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο Θεοῦ πάντως εὐ-
δοκία; ἵνα μὴ δόξη, τῷ προσώπῳ χαριζόμενος τοῦ
Χριστοῦ, περὶ αὐτοῦ τὰ χρηστότερα μαρτυρεῖν. Διὸ
καὶ λέγει· « Ὅν εἶπον, » τούτεστι, καὶ πρὶν ἰδεῖν
αὐτὸν, « ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, » κατὰ τοὺς τῆς
γεννήσεως δηλαδὴ χρόνους· ἔξ γὰρ μῆνας πρότερος
ἦν ὁ πρόδρομος τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν ἐν σαρκὶ
γέννησιν. « Οὗτος ἐμπροσθέν μου γέγονεν, » ἀντὶ
τοῦ, προτιμότερός μου καὶ ἐνδοξότερος ἐγένετο.
Διὰ τί; Ὅτι καὶ πρῶτός μου ἦν κατὰ τὴν θεότητα.
Οἱ δὲ Ἀρειανοὶ ἀνοήτως ἠρμήνευσαν τὸ ῥητὸν τοῦτο.
Ὀλοῦντες γὰρ δεῖξαι, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγεν-
νήθη ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ γέγονεν ὡς ἐν τῶν κτισ-
μάτων, φασίν, ὅτι Ἰεσοῦ ὁ Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ
αὐτοῦ τὸ, « Ἐμπροσθέν μου γέγονεν, » ἀντὶ τοῦ, πρὸ
ἐμοῦ γέγονε, καὶ ἐκτίσθη παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐν τῶν
ποιημάτων. Ἐλέγχονται δὲ, κακῶς νοοῦντες τὸ ῥη-
τὸν ἐκ τοῦ ἐφεξῆς. Ποία γὰρ ἔννοια ἐμφαίνεται ἐν
τῷ λέγειν, ὅτι « Οὗτος, » ὁ Χριστὸς; δηλαδὴ, « ἐμ-
προσθέν μου γέγονεν, » ἀντὶ τοῦ, πρὸ ἐμοῦ ἐκτίσθη,
« διότι πρῶτός μου ἦν; » Ἀνόητον γὰρ παντάπασι
τὸ λέγειν, ὅτι τοῦτον ἐκτίσαν ὁ Θεὸς πρότερον, διότι
πρῶτός μου ἦν. Τοῦναντίον γὰρ ὤφειλε μᾶλλον εἶ-
πεῖν, ὅτι Οὗτος πρῶτός μου ἐστὶ, διότι ἐμπροσθέν
μου γέγονεν, ἤγουν ἐκτίσθη. Ταῦτα μὲν τὰ τῶν
Ἀρειανῶν. Ἡμεῖς δὲ ὀρθοδόξως νοοῦμεν, ὅτι « Ὁ
ὀπίσω μου ἐρχόμενος, » κατὰ τὴν ἐκ Παρθένου ἐν
σαρκὶ γέννησιν, « ἐμπροσθέν μου γέγονεν, » ἀντὶ
τοῦ, ἐνδοξότερος καὶ προτιμότερός μου ἐγένετο ἐκ
τῶν περὶ αὐτὸν συμβάντων θαυμάτων, ἐκ τοῦ τό-
κου, ἐκ τῆς ἀνατροφῆς, ἐκ τῆς σοφίας. Καὶ εἰκό-
τως τοῦτο. Καὶ γὰρ πρῶτός μου ἦν, κατὰ τὴν πρὸ
αἰώνων ἐκ Πατρὸς γέννησιν, εἰ καὶ ὀπίσω μου ἦλθε
κατὰ τὴν ἐν σαρκὶ παρουσίαν.

« Καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες
ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. » Καὶ ταῦτα τοῦ
Προδρόμου εἰσι ῥήματα λέγοντος περὶ τοῦ Χριστοῦ,
ὅτι Ἡμεῖς πάντες οἱ προφῆται ἐκ τοῦ πληρώματος;
αὐτοῦ ἐλάβομεν. Οὐ γὰρ τοσαύτην ἔχει τὴν χάριν,
ἐστὶν οἱ πνευματοφόροι ἄνθρωποι· ἀλλὰ πηγὴ
ὑπάρχων παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ πάσης σοφίας καὶ

PATROL. GR. CXXIII.

monte, sed etiam in omnibus quæ dicebat et
faciebat, spectabant gloriam ejus.

VERS. 15. « Joannes testatur de ipso, et clamavit,
dicens : Ille erat de quo dicebam, qui post me
venturus, ante me factus est, quia prior me erat. »
Frequenter Joannis testimonium assumit evangeli-
sta, non ut Dominum fide dignum faciat e verbis servi,
sed quia turbæ magnam de Joanne opinionem habe-
bant, ejus gratia in testimonium Christi assumit Joan-
nem, qui apud 518 illos magnus nominabatur, et
super omnes alios esse credebatur. Verbum autem,
« clamavit, » magnam fiduciam et libertatem Joannis
ostendit. Non enim in angulo, sed magna cum libe-
tate clamabat de Christo. Quid autem dicebat?
« Hic erat de quo dicebam, » Joannes etiam ante-
quam videret Christum, testificabatur de illo : idque
singulari Dei voluntate, ut ne videatur gratificans
personæ Christi, de eo honestiora testari, ideo di-
cit : « De quo dicebam, » hoc est, priusquam vi-
derem eum, (qui post me venturus,) manifeste quan-
tum ad nativitatis tempora. Sex enim mensibus
prior fuit Præcursor Christi secundum nativitatem
in carne. « Ille ante me factus est, » hoc est, vene-
rabilior et gloriosior me factus est. Quare? Quia
et prior natus erat, secundum deitatem. Ariani autem
stulte interpretati dictum hoc sunt. Volentes enim
demonstrare quod Filius Dei non sit genitus a Patre,
sed factus sit sicut una aliarum creaturarum, di-
cunt : « Ecce Joannes testatur de eo, » « Ante me
factus est, » hoc est, ante me factus et conditus
est a Deo sicut una creaturarum. Redarguuntur au-
tem, male intelligentes dictum, ex eo quod sequitur.
Quæ enim sententia apparet si dicatur : Ille, Chri-
stus scilicet, ante me factus est, hoc est, prius quam
ego conditus est, eo quod prior me fuerit? Omni-
bus enim modis stultum est dicere quod illum
creaverit Deus prius, eo quod prior me erat : sed
contrarium magis dicere oportebat : quia hic prior
me est, ideo « ante me factus est, » hoc est, con-
ditus est. Et hæc quidem Arianorum sunt dicta. Nos
autem orthodoxe intelligimus quod qui post me
venturus erat, juxta nativitatem in carne ex Vir-
gine, ante me factus est, hoc est, gloriosior et dig-
nior me fuit, propter miracula quæ circa ipsum
acciderunt in partu, in educatione, in sapientia. Et
merito hoc. Etenim prior me erat secundum nativi-
tatem divinam ex Patre, quamvis post me venerit
secundum adventum in carne.

VERS. 16. « Et de plenitudine ejus accepimus
omnes, et gratiam pro gratia. » Et hæc Præcursoris
verba sunt, dicentis de Christo, Nos prophete om-
nes de plenitudine ejus accepimus. Majorem enim
gratiam habet, quam qui Spiritu affabantur homi-
nes. Nam fons omnis boni et omnis sapientiæ ac
prophetiæ existens, superfluit, et dat ipsam omni-

37

hominem induceret ut constiteret Factorem, et non **513** serviat creatoris, sed adoret Conditorum. At mundus, inquit, eum non cognovit: hoc est, promiscuus ille populus, qui mundanis addictus est negotiis. Mundus enim significat quidem et universum hoc, sicut hoc loco dictum est, quod mundus per ipsum factus est: significat autem et eos qui mundana sapiunt: sicut hic dicit quod mundus eum non cognovit, hoc est terreni homines, quoniam sancti omnes et prophetæ agnoverunt.

Vers. 11. « In propria venit, et proprii eum non receperunt. » Hoc loco manifestissime ingreditur sermonem de incarnatione: et est totus sententiæ contextus is, Erat quidem absque carne lux vera in mundo, et non agnoscebatur: deinde in propria venit cum carne. Propria autem ejus vel totum mundum intellige, vel Judæos quos elegit ut suniculum hæreditatis, et ut portionem peculiumque suum. « Et proprii eum non receperunt, » vel Judæi, vel cæteri homines qui ab eo conditi. Igitur quem admodum deplorat dementia hominum, ita et admiratur misericordiam Domini. Qui proprii ejus, inquit, erant, non omnes receperunt eum. Nullum Dominus necessitate cogit et attrahit, sed voluntatem reliquit et electionem.

Vers. 12. « Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem fieri filios Dei, his qui credunt in nomine ejus. » Sive servi, sive liberi, sive pueri, sive senes, sive Barbari, sive Græci, quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Qui autem sunt illi? Illi qui credunt in nomine ejus, hi scilicet qui suscepto Verbo lucem veram per fidem receperunt, et declararunt. Cujus gratia non dixit quod fecerit eos filios Dei, sed quod potestatem dederit eis filios Dei fieri? Cujus gratia? audi: Quia non sufficit ad custodiam puritatis baptizari, sed et multo studio est opus ut imago adoptionis in Filium Dei, figurata in baptisate, incontaminata servetur: ideo multi quidem in baptismo gratiam receperunt adoptionis, per ignaviam autem non fuerunt filii Dei usque ad finem. Fortassis autem quis etiam hoc dixerit quod multi recipiunt eum per hoc quod solum credunt, quales sunt qui dicuntur catechumeni, nondum autem facti sunt filii Dei; potestatem autem tunc habent, cum voluerint baptizari, et hanc gratiam consequi, adoptionem, inquam, in filios. Dicit autem quis et hoc: Quamvis in baptismo adoptionis beneficium accipiamus, tamen quod perfectum est in resurrectione accepturi sumus, et perfectissimam adoptionem tunc recepturos nos speramus: sicut et Paulus inquit: Quia adoptionem filiorum accipimus ⁴⁷. Quapropter et hic evangelista non dixit, « Quotquot receperunt eum, » fecit eos filios Dei: sed, « Dedit eis potestatem filios Dei fieri, » hoc est, **514** dedit ut in futuro sæculo gratiam illam suscipiant.

⁴⁷ Rom. VIII, 25, et Galat. IV, 5.

πάντα ἄνθρωπον ἀνάγων εἰς τὸ ὁμολογῆσαι τὴν Ποιητὴν, καὶ μὴ λατρεύσαι τοῖς κτίσμασιν, ἀλλὰ προσκυνῆσαι τὸν Κτίστην. « Ὁ κόσμος δὲ, φησὶν, αὐτὸν οὐκ ἔγνω, » ἀντὶ τοῦ, ὁ χυδαῖος λαὸς, ὁ τοῦ τοῦ κόσμου προστετηχῶς πράγμασι. Τὸ γὰρ « κόσμος » ὄνομα σημαίνει μὲν καὶ τὸ σὺμπαν τοῦτο, καθὰ ἐνταῦθα εἰρηγται, ὅτι « Ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο » σημαίνει δὲ καὶ τοὺς τὰ κοσμικὰ φρονούντας: καθὰ ἐνταῦθα φησὶν, ὅτι « Ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω, » ἀντὶ τοῦ, οἱ γήϊνοι ἄνθρωποι: ἐπεὶ οἷγε ἅγιοι πάντες καὶ οἱ προφῆται ἐπέγνωσαν.

« Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. » Ἐνταῦθα φανερώτατα εἰς τὸν περὶ τῆς ἐσθάρκου οἰκονομίας λόγον εἰσβάλλει, καὶ ἔστιν ἡ διηγήσις τοῦ νοήματος τοιαύτη. Ἦν μὲν χωρὶς σαρκὸς τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ οὐκ ἐπεγινώσκετο: εἶτα καὶ εἰς τὰ ἴδια ἦλθε μετὰ σαρκός. Ἰδία δὲ αὐτοῦ ἡ τὸν δλον κόσμον νοήσεις, ἡ τὴν Ἰουδαίαν, ἣν ἐξελέξατο ὡς σχολίσμα κληρονομίας, καὶ ὡς μερίδα, καὶ ὡς περιουσιασμὸν αὐτοῦ. « Καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον, » ἡ οἱ Ἰουδαῖοι, ἡ καὶ οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι, οἱ οὐκ αὐτοῦ κτισθέντες. Ὡσπερ οὖν ἀποκλαίεται τὴν ἀνοιαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ θαυμάζει τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Δεσπότου. Ἰδιοι, φησὶν, ὄντες αὐτοῦ, οὐ πάντες παρέλαβον αὐτόν. Οὐ γὰρ ἀάγκη τινὰ ἐφέλκεται ὁ Κύριος, ἀλλὰ γνώμη καὶ προαιρέσει.

« Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. » Κἂν δούλοι, κἂν ἐλεύθεροι, κἂν παῖδες, κἂν γέροντες, κἂν Βάρβαροι, κἂν Ἕλληνες, ὅσοι ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι. Τίνες δὲ εἰσιν οὗτοι; Οἱ πιστεύοντες εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ὡστε οἱ λαβόντες τὸν Λόγον καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, διὰ τῆς πίστεως ἔλαβον καὶ ὑπαδείξαντο. Τίνος δὲ χάριν οὐκ εἶπεν, ὅτι ἐποίησεν αὐτοὺς τέκνα Θεοῦ, ἀλλ' ὅτι ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτοῖς τέκνα Θεοῦ γενέσθαι; Τίνος ἕνεκεν; Ἄκουε, ὅτι οὐκ ἐξαρκεῖ πρὸς τὴν φυλακὴν τῆς καθαρότητος τὸ βαπτισθῆναι, ἀλλὰ καὶ πολλῆς σπουδῆς χρεῖα, ὥστε τὴν ἐν τῷ βαπτισματι τυπωθεῖσαν εἰκόνα τῆς υἰοθεσίας ἀκρίτως διαφυλάξαι: διὸ πολλοὶ ἔλαβον μὲν τὴν διὰ τοῦ βαπτισματος χάριν τῆς υἰοθεσίας, βραθυμῆσαντες δὲ οὐκ ἐγένοντο τέκνα Θεοῦ ἄχρι τέλους. Τάχα δ' ἂν τις εἴποι καὶ τοῦτο, ὅτι πολλοὶ λαμβάνουσι μὲν αὐτόν διὰ τοῦ πιστεῦσαι μόνον, ὅσοι εἰσιν οἱ λεγόμενοι Κατηγούμενοι, οὕτω δὲ ἐγένοντο τέκνα Θεοῦ: ἐξουσίαν μέντοι γε ἔχουσιν, εἰ βούλοιντο βαπτισθῆναι, καὶ ταύτης καταξωθῆναι τῆς χάριτος, τῆς υἰοθεσίας φημί. Ἐπεὶ δὲ τις καὶ τοῦτο, ὅτι εἰ καὶ διὰ τοῦ βαπτισματος τῆς υἰοθεσίας τὴν χάριν δεχόμεθα, ἀλλὰ τὸ τέλειον ἐν τῇ ἀναστάσει ἀπολαμβάνομεν, καὶ τὴν ἐντελεστάτην υἰοθεσίαν τότε ἐλπίζομεν ἀπολήφεισθαι: καθὰ δὴ καὶ Παῦλος φησὶν: « Ὅτι τὴν υἰοθεσίαν ἀπεκδεχόμεθα. » Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ οὗτος ὁ εὐαγγελιστὴς οὐκ εἶπεν, ὅτι Ὅσοι ἔλαβον αὐτόν, ἐποίησεν αὐτοὺς τέκνα Θεοῦ, ἀλλ', « Ἐδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, » τούτεστιν, ἐν τῷ μέλλοντι αὐτοὺς ἀπολήφεισθαι τὴν χάριν.

οὐδὲ ἐκ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός. οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. ὁ σύγκρισιν ὡς πρὸς παιεῖται τοῦ θείου καὶ τοῦ σαρκικοῦ τόκου, οὐκ ἀπεικάζει. ἀναμνηστικῶν ἡμᾶς τῶν σαρκικῶν ὄψεων, ἀλλ' ὅπως διὰ τῆς συγκρίσεως ἐπιγινώσκεις ἡμεῖς τοῦ σαρκικοῦ τόκου τὸ ἀγενεές καὶ ταπεινόν, πρὸς τὴν θείαν χάριν δρᾶμωμεν. Φησὶ γοῦν· « Οὐδὲ ἐκ αἱμάτων ἐγεννήθησαν, » τῶν καταμνηνίων δηλαδὴ, ἐκ τούτων γὰρ ἡ τροφή καὶ ἡ αὐξησις τῷ ἐμβρύῳ· (13) φασὶ δὲ ὅτι καὶ τὸ σπέρμα πρῶτον ἐξαματοῦται, εἶτα εἰς σάρκα καὶ τὴν ἄλλην διασκευὴν μεταπλάττεται. Ἐπεὶ δὲ εἰκὸς ἦν τινος εἰπεῖν, ὅτι καὶ τοῦ Ἰσαὰκ λοιπὸν ἡ γέννησις τοιαύτη ἦν, ὡς γινώσκονται οἱ πιστεύοντες εἰς Χριστόν· καὶ γὰρ καὶ ὁ Ἰσαὰκ οὐκ ἐκ αἱμάτων ἐγεννήθη· ἐξέλιπε γὰρ τῇ Σάρρα τὰ καταμνηνια· ἐπεὶ τοῖνον ἐνεδέχετό τινος ὑπονοῆσαι τοῦτο, ἐπάγει τὸ, « Οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός. » Καὶ γὰρ τῷ Ἰσαὰκ εἰ οὐκ ἐκ αἱμάτων ἡ γέννησις, ἀλλὰ γὰρ ἐκ θελήματος ἀνδρός· ἤθελε γὰρ δῆπου ὁ ἀνὴρ γεννηθῆναι αὐτῷ παιδίον ἐκ τῆς Σάρρας. Ἐκ θελήματος δὲ σαρκός, ὡς ἐκ τῆς Ἄννης ὁ Σαμουὴλ. Εἶποις εὖν τὸν μὲν Ἰσαὰκ ἐκ θελήματος ἀνδρός, τὸν δὲ Σαμουὴλ ἐκ θελήματος σαρκός, τοῦτέστι, τῆς ἀνθρωπίνης (α)· ἐδ' ἴφα γὰρ τοῦ κτήσασθαι παιῖδα ἡ στείρα αὐτῆ· τάχα δὲ καὶ ἀμφοτέρω ἐπι ἀμφοτέρων. Εἰ δὲ τι καὶ ἕτερον βούλοιο μαθεῖν, ἄκουε, ὅτι· ἡ κατὰ σάρκα μίξις ἢ ἀπὸ πυρώσεως φυσικῆς γίνεται· πολλὰς γὰρ τις ἔτοχε διαπλάσεως θερμότερας, καὶ ἐκ τούτου ἐστὶν εὐκατάφορος πρὸς συνουσίαν (τοῦτο γοῦν ὠνόμασε θέλημα σαρκός), ἢ διὰ πονηρὰν συνήθειαν, καὶ ἀκόλαστον δίαιταν, ἢ πρὸς συνουσίαν ὀρμητικῶς γίνεται, ἢ ἡ θέλημα ἀνδρός· ἐκάλεσεν, ὡς οὐ τῆς φυσικῆς διαπλάσεως, ἀλλὰ τῆς τοῦ ἀνδρός ἀκολασίας ἔργον οὔσαν. Ἰσως δὲ, ἐπεὶ ποτὲ μὲν εὐρίσκειται ἡ γυνὴ πρὸς συνουσίαν εὐκατάφορος, ποτὲ δὲ ὁ ἀνὴρ, διὰ μὲν τοῦ θελήματος τοῦ ἀνδρός τὴν τοῦ ἀνδρός λαγνείαν ἐδήλωσε· διὰ δὲ τοῦ θελήματος τῆς σαρκός, τὴν τῆς γυναικός. Νοήσεις (β) δ' ἂν εἰκότως καὶ θέλημα σαρκός τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἀναζωπυροῦ-

VERS. 13. « Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. » Comparationem quodammodo facit divine et carnalis generationis, non absurde reducens nobis in memoriam carnales partus, ut agnoscantur et humilitatem carnalis generationis per comparationem, ad divinam gratiam curramus. Dicit igitur, « Qui non ex sanguinibus nati sunt, » mensuris scilicet. Ex illis enim embryo nutrimentum habet et incrementum. Dicunt autem quod et semen primum sanguinis naturam accipiat, et deinde in carnem et aliam dispositionem transformetur. Quia autem probabile est quosdam dicturos quod et natiuitas Isaac fere talis fuerit, quali generantur credentes in Christum; etenim Isaac non ex sanguinibus natus est: defecerant enim Sarrae menstrua; itaque quia possibile est quosdam talia suspicari, subdit: « Neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri. » Etenim quauvis natiuitas Isaac non fuerit ex sanguinibus, erat tamen ex voluntate viri. Voluit enim utique vir generare sibi puerum de Sarra. Ex voluntate autem carnis, sicut ex Anna Samuel. Dixerit enim quis Isaac ex voluntate viri, Samuelem vero ex voluntate carnis, hoc est Annæ. Sitivit enim, inquit, ut possideret filium sterilis ista. Fortassis autem ambo ex utrisque. Quod si et aliud quid volueris discere, audi: Carnalis coitus vel sit a naturali ardore: sæpe enim quis calidioris complexionis est, et inde ad coitum est propensior, et hoc appellat voluntatem carnis: vel propter malam consuetudinem, et intemperantiam dietæ, impetus coeundi violentior sit, et illum nominat voluntatem viri, quod non sit ex naturali constitutione, sed opus sit virilis intemperantiæ. Fortassis autem quia mulier interdum invenitur ad coitum propensior, interdum vero vir, per voluntatem quidem carnis, intellexit mulieris, per voluntatem autem viri, viri lasciviam significavit. Intelliges autem recte per voluntatem carnis, concupiscentiam incendendam ad coitum carnem: per voluntatem autem viri, con-

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(13) Cod. 31, ἐκ τούτων γὰρ ἡ τροφή καὶ ἡ αὐξησις τῷ ἐμβρύῳ. Πάντες οἱ ἐξ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τιχτόμενοι φυσικὴν γέννησιν ἔχουσι τὴν ἐξ αἱμάτων. Ἐπεὶ δὲ τῶν ἀλλήλοις συναρμοζομένων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, οἱ μὲν ἀνδριζόμενοι κατὰ τῆς ἐπιθυμίας τῆς σαρκός, συναρμύζονται διὰ παιδοποιῆσαν, οἱ δὲ ἀνδριζόμενοι κατ' αὐτῆς, δι' αὐτὴν συναρμύζονται τὴν ἐπιθυμίαν, τοὺς μὲν ἀποτιχτομένους ἐκ τῶν κατὰ τῆς σαρκός ἀνδριζομένων παρεῖσθαι ἐκ θελήματος γεννᾶσθαι ἀνδρός, τοὺς δὲ δι' ἐπιθυμίαν σαρκός, ἐκ θελήματος σαρκός, καὶ φησὶ, τοὺς ἐκ Θεοῦ κατὰ χάριν τῆς υἱοθεσίας τιχτομένους, μὴ κεκτῆσθαι ταύτην τὴν θείαν ἀπόταξιν φυσικῶς ὄτως, εἶτε γαγέννηται ἐκ τοῦ διὰ παιδοποιῆσαν, εἶτε ἐκ τῆς δι' ἐπιθυμίαν σαρκός, τοὺς φυσικῶς ἀποτεκόντας αὐτοὺς, ἀλλήλοις συνέρξασθαι. « Ex illis enim embryo nutrimentum habet.

(α) Leg. τῆς Ἄννης.

(β) In cod. Rom. et edit. Lut. desunt ab νοήσεις, usque ad ταῦτα δὲ πάντα. Lacuna suppleta est ex codice Parisiensi apud Simonium tomo III Critica

Et quidem omnes qui ex viris feminisque nascuntur, naturalem generationem habent ex sanguinibus. Attamen, cum ex viris feminisque, qui invicem copulantur, alii quidem viriliter se habentes contra concupiscentiam, copulantur nihilominus ad prolem habendam; alii in prolem minus propensi, propter ipsam concupiscentiam copulantur: hinc eos qui gignuntur ab iis qui contra concupiscentiam viriliter se habent, appellat natos ex voluntate viri, eos vero, qui concupiscentiam impulsu progeniti sunt, ex voluntate carnis. Subditque, eos qui ex Deo nati sunt per gratiam adoptionis in filios, nullo naturali modo divinam hanc natiuitatis rationem consecutos esse; sive proles desiderium, sive carnis concupiscentia ipsorum parentes ad conjunctionem impulerit. Dicunt autem, » etc.

in N. T., cap. 28, pag. 401. Sed hæc verba desiderantur in codicibus Venetæ Marcianæ Bibliothecæ 26, 30, 31, 32.

grossam ac copulam concupiscentis, qui operis est principium. Posuit autem ambo, quia multi concupiscunt quidem, at non statim a concupiscentia abstrahuntur, sed imperant illi, et in opus non labuntur. Ceterorum qui viscuntur, illi primum a carne et titillante concupiscentia succensi concitantur ut coitum velint. Igitur recte adjunxit evangelista voluntatem carnis voluntati viri, quia coitum natura præcedit concupiscentia, et in copula necessario præcedunt utraque. Hæc omnia dicta sunt propter eos qui multa sæpe interrogant stulte, quoniam proprie dicendo una ex omnibus **515** illis sententia declaratur, ipsius dico, quæ in carnali est generatione, virilitatis clarior manifestatio. Quid igitur plus habemus nos, qui in Christum credimus, quam Israelitæ in lege? Etenim et illi dicebantur filii Dei. **B** Magnum sane inter nos et illos discrimen: quoniam lex in omnibus habebat umbram futurorum, neque adoptionem filiorum Dei dabat Israelitis, sed quasi in figura et typo, nos autem secundum veritatem, accepto Spiritu Dei per baptismum, clamamus: « Abba Pater ». Sicut autem illorum baptismum in umbra et in figura erat, ita et adoptio nostram quoque præfigurabat. Propterea quamvis vocati fuerint filii, hoc tamen contigit eis in umbra, neque in veritate eandem filiorum adoptionem habuerunt, quam nos nunc per baptismum.

Vers. 14. « Et Verbum caro factum est. » Postquam dixit quod nos credentes in Christum si voverimus, effelamur filii Dei, subinfert nunc et causam tanti boni. Dicit enim: Vis discere quid conciliarit nobis hanc adoptionem in filios? Quia « Verbum caro factum est. » Quando autem audieris quod Verbum caro factum est, ne opineris quod a sua natura destiterit, et in carnem versum sit. Neque enim Deus fuisset, si versum et alteratum fuisset; sed manens quod erat, factum est quod non erat. Apollinarius autem Laodiceus hinc hæresim excitavit. Dogma enim ejus erat, Dominum et Deum nostrum non suscepisse perfectam hominis naturam, videlicet corpus cum anima rationali, sed carnem solam mentalis et rationalis animæ expertem. Quid enim opus habebat anima Deus, inquit, qui habebat deitatem, quæ gubernabat corpus, sicut nos habemus animam corpus nostrum dirigentem? Habebat autem ansam, ut existimabatur, ex præsentī dicto, « Et Verbum caro factum est. » Non enim, inquit, dixit: « Et factum est » homo, sed, « caro »: et ita non suscepit animam quæ habet mentem ac rationem, sed carnem abeque mente et ratione. Ignorabat autem miserabilis ille quod Scriptura plerumque a parte totum nominet, utpote commemoratura totum hominem, a parte, anima scilicet, ipsum nominat: ut, « Omnis anima quæ non circumciditur, occidatur ». Ecce enim pro eo quod

σαν πρὸς μίξιν τὴν σάρκα· θέλημα δὲ ἀνδρὸς, τὴν πρὸς τὸν συνδυασμὸν τοῦ ἐπιθυμοῦντος συγκατάθεσιν, ἥτις ἀρχὴ τῆς πράξεως. Ἔθηκε δὲ καὶ ἀμφότερα, ὅτι πολλοὶ ἐπιθυμοῦσι μὲν, οὐ μὴν εὐθὺς καὶ συναπάγονται τῇ ἐπιθυμίᾳ· ἀλλὰ κατακρατοῦσι ταύτης, καὶ πρὸς τὴν πρᾶξιν οὐκ ὀλισθαίνουσιν. Ὅσοι δὲ ἡτῶνται, ἐκείνοι πρῶτον ὑπὸ τῆς σαρκὸς καὶ τῆς ἐν ταύτῃ ὀποσμουχούσης ἐπιθυμίας διακαυόμενοι, πρὸς τὸ θέλειν μιγῆναι ἐκτρέπονται. Εὐτάκτως οὖν ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπὶ θέλημα τῆς σαρκὸς προέταξε τοῦ θελήματος τοῦ ἀνδρὸς, ὡς τῆς ἐπιθυμίας φυσικῶς προηγουμένης τῆς μίξεως, καὶ ἀμφοτέρων ἐπὶ τοῦ συνδυασμοῦ συντρεχόντων ἐξ ἀνάγκης. Ταῦτα δὲ πάντα εἰρηται διὰ τοὺς τὰ ἀνόητα πολλὰκις ἐρωτῶντας· ἐπει, τὸ γε κυριώτερον εἶπεν, μὴ διὰ πάντων τούτων ἐνοια δηλοῦται, φημί δὲ, ἡ τῆς τοῦ σαρκικοῦ τόπου εὐτελείας ἐμφασίς. Τί οὖν κλεῖον ἔχρημα ὁ εἰς Χριστὸν πιστεύοντας τῶν ἐν τῷ νόμῳ Ἰσραηλιτῶν; Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνοι υἱοὶ Θεοῦ ἐλέγοντο. Παλὺ τὸ διάφορον ἡμῶν καὶ ἐκείνων. Ἐπει γὰρ ὁ νόμος ἐν παντὶ σκιὰν εἶχε τῶν μελλόντων, οὐδὲ τὴν υἰοθεσίαν εἶχειν ἰδίου τοῖς Ἰσραηλιταῖς, ἀλλ' ὡς ἐν τύπῳ καὶ σχήματι· ἡμεῖς δὲ κατὰ ἀλήθειαν λαβόντες τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ βαπτίσματος, κράζομεν· « Ἀββὲ ὁ Πατήρ. » Ἐκείνοις δὲ ὥσπερ τὸ βάπτισμα τυκικὸν ἦν καὶ σκιῶδες, οὕτω καὶ ἡ υἰοθεσία τὴν ἡμετέραν προτυποῦσα. Κἀν οὖν υἱοὶ ἐκαλοῦντο, ἀλλὰ σκιῶδῶς, καὶ οὐκ ἀτὴν τὴν ἀλήθειαν τῆς υἰοθεσίας εἶχον, ὡς ἡμεῖς νῦν διὰ τοῦ βαπτίσματος.

C « Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. » Εἰπὼν ὅτι τέσσα γινόμεθα Θεοῦ, εἰ θέλομεν, οἱ πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν, ἐπιφέρει καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ τηλικούτου αγαθοῦ. Τί γὰρ, φησί, προεξένησεν ἡμῖν τὴν υἰοθεσίαν ταύτην, βούλει μαθεῖν; Τὸ τὸν Λόγον σάρκα γενέσθαι. Ὅταν δὲ ἀκούσης, ὅτι « Σὰρξ ἐγένετο, » μὴ νομίσης ὅτι ἐξίστη τῆς οικείας φύσεως, καὶ ἐπάκη εἰς σάρκα· οὐ γὰρ ἂν Θεὸς ἦν, εἴπερ ἐτρέπετο καὶ ἡλλοιοῦτο· ἀλλ' ὅτι μένον ὁ ἦν, ἐγένετο ὁ οὐκ ἦν. Ἀπολλινάριος δὲ ὁ Λαοδικεὺς ἐντεῦθεν αἵρεσιν συνεστήσατο. Ἐδογματίσας γὰρ ὅτι ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν οὐκ ἀνέλαβε τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν τελείαν, ἦγον σῶμα μετὰ ψυχῆς λογικῆς, ἀλλὰ σάρκα μόνην, ψυχῆς λογικῆς καὶ νοερᾶς ἀμοιρον. Τί γὰρ ἐχρηζε ὁ Θεὸς τῆς ψυχῆς, ἔχων τὴν θεότητα κυβερνώσαν τὸ σῶμα, ὃν τρόπον ἔχομεν ἡμεῖς τὴν ψυχὴν διεξάγουσαν τὸ ἡμῶν σῶμα; Εἶχε δὲ εἰς ἐπικουρίαν, ὡς φετο, τὸ παρὸν ρητόν· « Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. » Οὐ γὰρ, φησίν, εἶπεν, ὅτι ἄνθρωπος ἐγένετο, ἀλλὰ, « σὰρξ. » Ὅστε οὐκ ἀνέλαβε ψυχὴν νοῦν ἔχουσαν καὶ λόγον, ἀλλὰ σάρκα ἄνοον καὶ ἄλογον. Ἦγνάει δὲ ἄρα ὁ ἐλευθεῖος, ὅτι ἡ Γραφὴ ἀπὸ τοῦ μέρους πολλὰκις ὀνομάζει τὸ ὅλον ὅσον, μέλλουσα ἐπιμνησθῆναι ἀνθρώπου ὅλου, ἀπὸ μέρους, τῆς ψυχῆς λόγῳ ὀνομάζει αὐτόν· ὅσον, « Πᾶσα ψυχὴ, ἥτις οὐ κατεμνησθῆ, θανατούσθω. » Ἰδοὺ γὰρ ἀντὶ τοῦ εἶπεν, πᾶς ἄνθρωπος, εἶπε τὸ μέρος, τὴν ψυχὴν λέγων. Καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς σαρκὸς ὀνομάζει τὸ ὅλον, ὡς δταν λέγῃ·

⁴⁸ Rom. viii, 15 et Galat. iv, 6. ⁴⁹ Gen. xvii, 14.

tionem. In hunc se modum mendax phantasia semper ostentat. « Et habitavit in nobis. » Quoniam supra dixerat, « Verbum caro factum est, » ut ne quis suspicetur quod una natura facta sit Christus, ideo subdit, « Et habitavit in nobis, » ut ostendat duas naturas, nostram scilicet, ac Verbi. Nam sicut alterius naturæ est tabernaculum, et alterius is qui inhabitat in eo : ita et Verbum in nobis habitare dicitur, hoc est, in nostra natura, et alterius §17 est naturæ quam sit nostra. Confundantur Armenii, qui unam colunt naturam. Discimus igitur per, « Verbum caro factum est, » quod ipsum Verbum homo factum est : et cum sit Filius Dei, factum est filius mulieris, quæ proprie Deipara dicitur, eo quod genuerit Deum in carne. Per hoc autem quod dicit, « Habitavit in nobis, » discimus duas naturas credendas in Christo. Nam etsi unus sit secundum hypostasim, hoc est, secundum personam : secundum naturas tamen duo, Deus videlicet et homo. Divina autem natura et humana non fuerint una, etiam si apud unum videantur, Christum dico.

Ibid. « Et spectavimus gloriam ejus, gloriam velut Unigeniti a Patre, plenum gratia et veritate. » Postquam dixit quod caro factum sit, subdit nunc, « Et spectavimus gloriam ejus, » cum videlicet esset in carne. Etiam cum faciem Mosi ex colloquio Dei factam clariorem Israelitæ videre sequiverint, multo magis apostoli novæ deitatis Unigeniti aspectus non fuissent, nisi per carnem apparuisset. Spectavimus autem gloriam, non talem qualem habebat Moses, vel cum qua gloria Cherubim et Seraphim prophetæ apparuerunt : sed talem gloriam, qualem decuit esse Unigeniti a Patre, quæ illi naturaliter inest. Nam « velut » hic non similitudinis, sed confirmationis et determinationis iudubitate verbum est : sicut cum videmus regem cum gloria magnâ venientem, dicimus quod velut rex prodeat, hoc est, quod vere sit rex : ita etiam hoc loco intelligere debes, « velut Unigeniti, » quod gloria quam spectavimus, revera fuerit gloria Filii plena gratia et veritate. Gratia quidem plena, secundum quod sermo ejus gratiosus erat, ut sic dicam, juxta David, « Diffusa est gratia in labiis tuis¹¹. » Et Evangelista, « Admirabantur omnes super sermonibus gratiæ qui procedebant ex ore ejus¹². » Et omnibus sanitates conferebat, prout congruebat eis. Veritate autem plena erat secundum quod ea quæ prophetæ et Moses ipse vel dicebant vel facebant, figuræ erant per omnia ; at, quæ Christus faciebat dicebatque, plena erant veritate, cum esset ipsa met gratia, et ipsa met veritas, aliisque sopperidaret eam. Ubi autem spectarunt gloriam illam ? Quidam suspicantur quod fortassis in monte Thabor. Fortassis autem et hoc verum est, quod non solum in

τασίφ. Ἄποπον γὰρ καὶ ἀνόητον πιστεύειν, ὡς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλήθεια ὢν καὶ λεγόμενος, ἐφεύσατο τὴν ἐνανθρώπησιν· τοιοῦτον γὰρ ἡ φαντασία, ψευδὴς πάντως ἐνδείξις. « Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. » Ἐπαίδῃ ἄνω εἶπεν, ὅτι « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, » ἵνα μὴ τις ὑπολάβῃ, ὅτι μία φύσις· λοιπὸν ἐγένετο ὁ Χριστὸς, διὰ τοῦτο ἐπάγει τὸ, « Ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, » ἵνα δείξῃ τὰς δύο φύσεις, τὴν τε ἡμετέραν, καὶ τὴν τοῦ Λόγου. Ὡσπερ γὰρ ἄλλης φύσεως ἐστὶν ἡ σκηνή, καὶ ἄλλης ὁ κατασκηνοῦν ἐν αὐτῇ· οὕτως καὶ ὁ Λόγος· σκηνοῦσαι ἐν ἡμῖν λεγόμενος, τοῦτέστιν, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ φύσει, ἄλλης ἂν εἴη φύσεως παρὰ τὴν ἡμετέραν. Ἀσχυνέσθωσαν οἱ Ἀρμένιοι, οἱ μίαν φύσιν πρεσβεύοντες. Μανθάνομεν οὖν, διὰ μὲν τοῦ, « Ὁ Λόγος· σὰρξ ἐγένετο, » ὅτι αὐτὸς ὁ Λόγος ἀνθρώπος· ἐγένετο, καὶ υἱὸς ὢν τοῦ Θεοῦ, γέγονε καὶ γυναικὸς Υἱὸς· ἦτις καὶ κυρίως Θεοτόκος· καλεῖται, ὡς τὴν Θεὸν γεννήσασα ἐν σαρκί. Διὰ δὲ τοῦ, « Ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, » τοῦτο διδακτόμεθα, τὸ δύο φύσεις πιστεύειν εἰς τὸν ἕνα Χριστόν. Εἰ γὰρ καὶ εἷς κατὰ ὑπόστασιν ἦγον ἐν πρόσωπον, ἀλλὰ δύο κατὰ τὰς φύσεις· Θεὸς γὰρ καὶ ἄνθρωπος· θεία δὲ φύσις καὶ ἀνθρωπίνη οὐκ ἂν εἶαν ἐν, εἰ καὶ περὶ ἕνα θεωροῖντο, τὸν Χριστόν φημι.

« Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. » Ἐπαίδῃ εἶπεν, ὅτι « Σὰρξ ἐγένετο, » ἐπιφέρει λοιπὸν, ὅτι « Ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, » ἐν σαρκὶ δηλονότι ὄντος. Εἰ γὰρ τὸ πρόσωπον Μωσῆος λαμπρυνθὲν ἐκ τῆς πρὸς Θεὸν ἐμίλλας οἱ Ἰσραηλίται ἰδεῖν οὐκ ἠδύναντο, πολλῶ μᾶλλον τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς γυμνὴν οὐκ ἂν ἐχώρησαν οἱ ἀποστολοὶ, εἰ μὴ διὰ τῆς σαρκὸς ἐπεφάνη. Ἐθεασάμεθα δὲ τὴν δόξαν οὐ τοιαύτην, ὅταν ἴσχευ ὁ Μωσῆς, ἢ μεθ' οὗας δόξης ὠφθῆσαν τὰ Κερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφὶμ τῷ προφήτῃ, ἀλλὰ τοιαύτην δόξαν, ὅταν ἐπρεπῆ εἶναι μονογενεὶ Υἱῷ, ἐκ τοῦ Πατρὸς φυσικῶς αὐτῷ προσοῦσαν. Τὸ γὰρ « ὡς » ἐναντία οὐχ ὁμοιωσῶς ἐστὶν, ἀλλὰ βεβαιώσως· καὶ ἀναμφισβήτητου διορισμοῦ. Ὡσπερ βασιλεῖα βλέποντας μετὰ δόξης πολλῆς προσερχόμενον, λέγομεν ὅτι ὡς βασιλεὺς προῆλθεν, ἀντὶ τοῦ, ὡς ὄντως καὶ κατὰ ἀλήθειαν βασιλεὺς· οὕτως οὖν κἀνταῦθα τὸ, « ὡς Μονογενοῦς, » ὀφειλομένον νοῆσαι, ἀντὶ τοῦ, ἢ δόξα, ἢ ἐθεασάμεθα, ὡς τῷ ὄντι κατὰ ἀλήθειαν Υἱοῦ δόξα ἦν. « Πλήρης χάριτος· καὶ ἀληθείας. » Χάριτος μὲν πλήρης, καθὼ καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ κεχαριτωμένος ἦν, ἵνα ὄντως εἶπω, καθὰ καὶ Δαυὶδ λέγει· « Ἐξέχθη ἡ χάρις ἐν χιλιῶσι σου. » Καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι « Ἐθαύμαζον πάντες ἐπὶ σοῖς λόγοις τῆς χάριτος τοῖς ἐκπορευομένοις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. » Καὶ πᾶσι δὲ τὰς λέξεις ἐχαρίζετο τοῖς χηρῶσιν αὐτῶν. Ἀληθείας δὲ πλήρης ἦν, καθὼ καὶ οἱ προφήται, καὶ Μωσῆς αὐτὸς, ὅσα εἶπον ἢ ἐπραττον, πάντα εὐφραν ἦσαν· ὁ δὲ Χριστὸς δὲ εἶπε καὶ ἐπραττεν, ἀκρίτως ἀληθείας πλήρη, αὐτόχαρις ὢν καὶ αὐτοαἰσθητός, καὶ ἄλλοις ταῦτα χορηγῶν. Ποῦ δὲ ἐθεάσαντο τὴν

¹¹ Psal. XLIV, 3. ¹² Luc. IV, 22.

ὄξαν· Ἰωῶς μὲν τινες ὑπολήφονται, ὅτι ἐν τῷ ἔρει A
 τῷ Θαβώρ. Τάχα δὲ καὶ τοῦτο μὲν ἀληθές, πλὴν
 οὐκ ἐν τῷ ἔρει μόνον, ἀλλ' ἐν πᾶσιν οἷς ἔπραττε
 καὶ ἔλεγεν, ἔβλεπον τὴν δόξαν αὐτοῦ.

« Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ, καὶ κέκραγε
 λέγων· Οὗτος ἦν, ὃν εἶπον, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος,
 ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. » Τὴν
 Ἰωάννου μαρτυρίαν συνεχῶς παραλαμβάνει ὁ εὐαγ-
 γελιστής· οὐχὶ τὸν Δεσπότην ἀξιόπιστον ἀπὸ τοῦ
 δούλου ποιῶν, ἀλλ' ἐπεὶ μεγάλην ὑπόληψιν εἶχον
 περὶ Ἰωάννου οἱ ὄχλοι, τοῦτο ἔνεκεν παραλαμβάνει
 εἰς τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίαν τὸν παρ'
 ἐκείνους νομιζόμενον μέγαν Ἰωάννην, καὶ διὰ τοῦτο
 ὑπὲρ πάντας πιστευόμενον. Τὸ δὲ, « κέκραγε, »
 τὴν πολλὴν παρρησίαν τοῦ Ἰωάννου δεικνύει. Οὐ
 γὰρ ἐν γωνίᾳ, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας
 ἐθέτα περὶ Χριστοῦ. Τί δὲ ἔλεγεν; « Οὗτος ἦν, ὃν
 εἶπον· » καὶ πρὸ τοῦ ἰδεῖν τὸν Χριστὸν ὁ Ἰωάννης
 ἔμαρτύρει περὶ αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο Θεοῦ πάντως εὐ-
 δοκία; ἵνα μὴ δόξη, τῷ προσώπῳ χαριζόμενος τοῦ
 Χριστοῦ, περὶ αὐτοῦ τὰ χρηστότερα μαρτυρεῖν. Διὰ
 καὶ λέγει· « Ὅν εἶπον, » τούτῃ, καὶ πρὶν ἰδεῖν
 αὐτὸν, « ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, » κατὰ τοὺς τῆς
 γεννήσεως δηλαδὴ χρόνους· ἔξ γὰρ μηνῶς πρότερος
 ἦν ὁ πρόδρομος τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν ἐν σαρκὶ
 γέννησιν. « Οὗτος ἔμπροσθέν μου γέγονεν, » ἀντὶ
 τοῦ, προτιμότερός μου καὶ ἐνδοξότερος ἐγένετο.
 Διὰ τί; Ὅτι καὶ πρῶτός μου ἦν κατὰ τὴν θεότητα.
 Οἱ δὲ Ἀρειανοὶ ἀνοήτως ἠρμήνευσαν τὸ ρητὸν τοῦτο.
 Οὐβλοῦντες γὰρ δεῖξαι, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐγεν-
 ῆθη ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ γέγονεν ὡς ἐν τῶν κτισ-
 μάτων, ψασίν, ἔτι Ἰσοῦ ὁ Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ
 αὐτοῦ τὸ, « Ἐμπροσθέν μου γέγονεν, » ἀντὶ τοῦ, πρὸ
 ἐμοῦ γέγονε, καὶ ἐκτίσθη παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐν τῶν
 ποιημάτων. Ἐλέγχονται δὲ, κακῶς νοοῦντες τὸ ρη-
 τὸν ἐκ τοῦ ἐφεξῆς. Ποία γὰρ ἔννοια ἐμφαίνεται ἐν
 τῷ λέγειν, ὅτι « Οὗτος, » ὁ Χριστὸς; δηλαδὴ, « Ἐμ-
 προσθέν μου γέγονεν, » ἀντὶ τοῦ, πρὸ ἐμοῦ ἐκτίσθη,
 « διότι πρῶτός μου ἦν; » Ἀνόητον γὰρ παντάπασι
 τὸ λέγειν, ὅτι τοῦτον ἐκτίσεν ὁ Θεὸς πρότερον, διότι
 πρῶτός μου ἦν. Τοῦναντίον γὰρ ὤφειλε μάλλον εἰ-
 παῖν, ὅτι Οὗτος πρῶτός μου ἐστὶ, διότι ἔμπροσθέν
 μου γέγονεν, ἔγουν ἐκτίσθη. Ταῦτα μὲν τὰ τῶν
 Ἀρειανῶν. Ἡμεῖς δὲ ὀρθοδόξως νοοῦμεν, ὅτι « Ὁ
 ὀπίσω μου ἐρχόμενος, » κατὰ τὴν ἐκ Παρθένου ἐν
 σαρκὶ γέννησιν, « ἔμπροσθέν μου γέγονεν, » ἀντὶ
 τοῦ, ἐνδοξότερος καὶ προτιμότερός μου ἐγένετο ἐκ
 τῶν περὶ αὐτὸν συμβάντων θαυμάτων, ἐκ τοῦ τό-
 κου, ἐκ τῆς ἀνατροφῆς, ἐκ τῆς σοφίας. Καὶ εἰκό-
 τως τοῦτο. Καὶ γὰρ πρῶτός μου ἦν, κατὰ τὴν πρὸ
 αἰώνων ἐκ Πατρὸς γέννησιν, εἰ καὶ ὀπίσω μου ἦλθε
 κατὰ τὴν ἐν σαρκὶ παρουσίαν.

« Καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες
 ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. » Καὶ ταῦτα τοῦ
 Προδρόμου εἰσὶ ῥήματα λέγοντος περὶ τοῦ Χριστοῦ,
 ἔτι Ἡμεῖς πάντες οἱ προφῆται ἐκ τοῦ πληρώματος;
 αὐτοῦ ἐλάβομεν. Οὐ γὰρ τοσαύτην ἔχει τὴν χάριν,
 ἐστὶν οἱ πνευματοφόροι ἄνθρωποι· ἀλλὰ πηχῆ
 ὑπάρχων παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ πάσης σοφίας καὶ

PATROL. GR. CXXIII.

monte, sed etiam in omnibus quæ dicebat et
 faciebat, spectabant gloriam ejus.

VERS. 15. « Joannes testatur de ipso, et clamavit,
 dicens : Hic erat de quo dicebam, qui post me
 venturus, ante me factus est, quia prior me erat. »
 Frequenter Joannis testimonium assumit evangeli-
 sta, non ut Dominum fide dignum faciat e verbis servi,
 sed quia turbæ magnam de Joanne opinionem habebant,
 ejus gratia in testimonium Christi assumit Joannem,
 qui apud 518 illos magnus nominabatur, et
 super omnes alios esse credebatur. Verbum autem,
 « clamavit, » magnam fiduciam et libertatem Joannis
 ostendit. Non enim in angulo, sed magna cum li-
 bertate clamabat de Christo. Quid autem dicebat?
 « Hic erat de quo dicebam, » Joannes etiam ante-
 quam videret Christum, testificabatur de illo : idque
 singulari Dei voluntate, ut ne videatur gratificans
 personæ Christi, de eo honestiora testari, ideo di-
 cit : « De quo dicebam, » hoc est, priusquam vi-
 derem eum, « qui post me venturus, » manifeste quan-
 tum ad nativitatis tempora. Sex enim mensibus
 prior fuit Præcursor Christi secundum nativitatem
 in carne. « Hic ante me factus est, » hoc est, vene-
 rabilior et gloriosior me factus est. Quare? Quia
 et prior me erat, secundum deitatem. Ariani autem
 stulte interpretati dictum hoc sunt. Volentes enim
 demonstrare quod Filius Dei non sit genitus a Patre,
 sed factus sit sicut una aliarum creaturarum, di-
 cunt : « Ecce Joannes testatur de eo, » « Ante me
 factus est, » hoc est, ante me factus et conditus
 est a Deo sicut una creaturarum. Redarguunt au-
 tem, male intelligentes dictum, ex eo quod sequitur.
 Quæ enim sententia apparet si dicatur : Hic, Chris-
 tus scilicet, ante me factus est, hoc est, prius quam
 ego conditus est, eo quod prior me fuerit? Omni-
 bus enim modis stultum est dicere quod illum
 creaverit Deus prius, eo quod prior me erat : sed
 contrarium magis dicere oportebat : quia hic prior
 me est, ideo « ante me factus est, » hoc est, con-
 ditus est. Et hæc quidem Arianorum sunt dicta. Nos
 autem orthodoxe intelligimus quod qui post me
 venturus erat, juxta nativitatem in carne ex Vir-
 gine, ante me factus est, hoc est, gloriosior et di-
 gnior me fuit, propter miracula quæ circa ipsum
 acciderunt in partu, in educatione, in sapientia. Et
 merito hoc. Etenim prior me erat secundum nativi-
 tatem divinam ex Patre, quamvis post me venerit
 secundum adventum in carne.

VERS. 16. « Et de plenitudine ejus accepimus
 omnes, et gratiam pro gratia. » Et hæc Præcursoris
 verba sunt, dicentis de Christo, Nos prophete om-
 nes de plenitudine ejus accepimus. Majorem enim
 gratiam habet, quam qui Spiritu afflabantur homi-
 nes. Nam fons omnis boni et omnis sapientiæ ac
 prophetiæ existens, superfluit, et dat ipsam omni-

37

nibus dignis, et effluens plenus manet, ac nunquam exhaustur. Gratiam autem accepimus, Novi scilicet Testamenti, pro gratia veteris legis. Et quoniam Testamentum illud antiquatum est, pro eo Novum accepimus. Et quomodo, inquit, nominavit gratiam Vetus Testamentum? Eo quod Judæi gratia in filios adoptati et recepti fuerunt. Dicit enim: « Non quia vos multiesitis, sed propter patres vestros vos elegi. » Patres quoque gratia suscepti fuerunt, et nos ex confesso gratia sumus salvati. Καὶ οἱ παλαιοὶ τοίνυν χάριτι προσεδέχθησαν, καὶ ἡμεῖς δὲ ὁμολογουμένως χάριτι ἴσμεν σεσωσμένοι.

519 Vans. 17. « Quia lex per Moſen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est. » Interpretatur nobis quomodo acceperimus gratiam magnam pro parva gratia; et dicit quod lex quidem per Moſen data sit, cum uteretur Deus mediatore homine Moſe, Novum autem Testamentum per Jesum Christum, quod quidem et gratia nominatur, eo quod largitus sit nobis Deus non solum peccatorum remissionem, sed et filiorum adoptionem. Veritas autem vocatur, eo quod quæcumque patres olim in figura vel viderunt vel locuti sunt, ea clare hoc prædicarunt. Novam igitur, inquam, Testamentum, quod et gratia nominatur et veritas, mediatorem non habet simplicem et purum hominem, sed Filium Dei. Et vide quomodo de veteri dicit: « Datum est per Moſen. » Minister enim et subditus ille erat. De Novo autem Testamento non dixit, Datum est, sed, « Factum fuit: » ut ostendat a Domino nostro Jesu Christo, velut domino, non servo, factam et ad finem perductam gratiam ac veritatem. Nam lex quidem data est a Deo, mediatore Moſe, gratia autem facta est, non data, per Jesum Christum. Factum esse, auctoritatem quamdam sonat: datum vero, ministerium indicat.

Vans. 18. « Deum nemo vidit unquam, unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ille enarravit. » Quoniam dixerat quod « gratia et veritas per Jesum Christum facta sit, » istud ipsum volens adstruere, dicit: Nihil incredibile dixi. Nam Moſes quidem neque Deum vidit, sicut neque alius quisquam: nec potuit nobis manifestam et liquidam de illo narrationem dicere: sed cum esset servus, minister fuit solum legalis litteræ. Christus autem qui est Filius, et Unigenitus, et in sinu paterno est, non solum illum videt, sed etiam omnibus hominibus de illo annuntiat: atque ita, quia Filius est, et Patrem videt, et in sinu ejus est, merito gratiam et veritatem nobis dedit. Cæterum dixerit hic fortasse quisquam: Quomodo hoc loco discimus quod nullus viderit Deum, cum propheta dicat: « Vidi Dominum? » Vidit quidem propheta Deum, at non ipsam substantiam, sed similitudinem et apparentiam quamdam, sicut capere poterat. Et alius iterum in alia figura vidit, et alius in alia. Unde scilicet non ipsam veritatem viderunt: non enim

προφητείας, υπερβλύζει αὐτὴν καὶ τοὺς ἀγίους, καὶ ἐν τῷ υπερβλύζειν πλήρης διαμένων, καὶ οὐδέποτε κινούμενος. Καὶ χάριν δὲ ἰλάσσομεν, τὴν τῆς Καινῆς θελαθῆ Διαθήκης, ἀντὶ τῆς χάριτος, τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας. Ἐπιὶ γὰρ ἐκείνη ἡ Διαθήκη ἐγγράσσει καὶ ἐσαθρώθη, ἀνεῖ ἐκείνης τὴν Νέαν ἰλάσσομεν. Καὶ πῶς, φησὶν, ὠνόμασε χάριν τὴν Παλαιὰν Διαθήκην; Διότι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι χάριτι υἰοθετήθησαν καὶ προσεδέχθησαν. Φησὶ γὰρ, ὅτι ἡ Θεία διὰ τὸ πολυπληθεῖν ἡμᾶς, ἀλλὰ διὰ τοὺς πατέρας ἡμῶν ἐξέδωκεν ἡμῖν χάριτι προσεδέχθησαν, καὶ ἡμεῖς δὲ ὁμολογουμένως χάριτι

« Ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσῆως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. » Ἐφεσημένως ἡμῖν, πῶς ἰλάσσομεν χάριν μεγίστην ἀντὶ μικρῆς χάριτος: καὶ φησὶν, ὅτι ὁ μὲν νόμος διὰ Μωσῆως ἐδόθη, μεσίτη χρησομένου τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπων, τῷ Μωσῆϊ φημι: ἡ δὲ Καινὴ Διαθήκη διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἥτις καὶ χάρις ὀνομάζεται, διότι ἐχαρίσατο ἡμῖν ὁ Θεὸς οὐ μόνον τὴν ἀφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν υἰοθεσίαν. Ἀλήθεια δὲ καλεῖται, καθ' ὅσον ὅσα οἱ παλαιοὶ τυπικῶς ἢ εἶδον, ἢ εἶπον, ταῦτα λαμπρῶς αὐτὴ ἀνεκέρυεν. Ἡ τοίνυν Καινὴ Διαθήκη, ἡ καὶ χάρις ὀνομαζομένη καὶ ἀλήθεια, οὐκ ἀνθρώπων ψιλῶ μεσίτη ἐχρήσατο, ἀλλὰ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅρα πῶς ἐπὶ μὲν τῆς Παλαιᾶς εἶπε τὸ, « Ἐδόθη διὰ Μωσῆως: » ὑπουργὸς γὰρ καὶ ὑπέρrettis οὗτος ἦν. Ἐπὶ δὲ τῆς Καινῆς, οὐκ εἶπε τὸ, « ἐδόθη, ἀλλὰ τὸ, ἐγένετο, » ἵνα δείξῃ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς δεσπότου, οὐχὶ δούλου, γενομένην, καὶ εἰς τέλος προβάσαν τὴν χάριν καὶ τὴν ἀλήθειαν. Νόμος μὲν γὰρ ἐδόθη παρὰ Θεοῦ διὰ μέσου τοῦ Μωσῆως: ἡ χάρις ἐγένετο, οὐχὶ ἐδόθη, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Αὐθεντικὸν μὲν τὸ, « Ἐγένετο, » δουλικὸν δὲ τὸ, « Ἐδόθη. »

« Ἐν οὐδεὶ, ἑώρακε πώποτε ὁ μονογενὴς Υἱός: ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. » Ἐπειδὴ εἶπαν, ὅτι « Ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο, » τοῦτο θέλων κατασκευάσαι, φησὶν, ὅτι Οὐδὲν ἀπιστον εἶρηκα. Ὁ μὲν γὰρ Μωσῆς οὐτε Θεὸν ἑώρακεν, ὡσπερ οὐδ' ἄλλος τις, οὐτε εἶχεν ἡμῖν ἐξηγήσιν τρανιστάτην καὶ ἐμφῆ περὶ αὐτοῦ εἶπαι: ἀλλὰ θεὸς ὢν, ὑπέρrettis μόνον πρὸς τὴν τοῦ νομικοῦ γραμματος διακονίαν. Ὁ δὲ Χριστός; Υἱός ὢν καὶ Μονογενής, καὶ ἐν τοῖς κόλποις ὢν τοῖς πατρικοῖς, οὐ μόνον αὐτὸν ὁρᾷ, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐξηγείται περὶ αὐτοῦ. Ὡστε ἐπειδὴ Υἱός ἐστι, καὶ τὸν Πατέρα ὁρᾷ, ὅσα δὲ ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ ὢν, εἰκότως τὴν χάριν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἡμῖν ἔδωκεν. Ἄλλ' ἐπεὶ τις ἴσως: Πῶς ἐνταῦθα μὲν μαθάνομεν, ὅτι οὐδεὶς ἑώρακε τὸν Θεόν, ὁ δὲ προφήτης λέγει: « Εἶδον τὸν Κύριον; » Εἶδε μὲν ὁ προφήτης, ἀλλ' οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ὁμοιωμά τι καὶ φαντασίαν τινά, ὡς ἐχώραε ἰδεῖν. Καὶ ἄλλος πάλιν ἐν ἄλλῳ τύπῳ εἶδε, καὶ ἄλλος ἐν ἄλλῳ. Ὅθεν ὅλην, ὅτι οὐκ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ἔβλεπον: οὐ γὰρ αὐτὴν

¹¹ Isa. vi, 1.

διαφόροις σχήμασιν αὐτὴν θεώρων ἀπλὴν οὖσαν ἅ καὶ ἀσχημάτιστον. Ἄλλ' οὐδὲ οἱ ἄγγελοι βλέπουσι Θεοῦ οὐσίαν, εἰ καὶ λέγονται ἐπὶ προσώπων τοῦ Θεοῦ ὄραν· τούτο γὰρ ἐνδεικτικὸν ἐστὶ μόνου τοῦ φαντάζεσθαι εἰς Θεόν. Ὁ Υἱὸς οὖν μόνος ὄρᾷ τὸν Πατέρα, καὶ ἐξηγεῖται αὐτὸν πᾶσιν ἀνθρώποις. Κόλπους δὲ ἀκούων πατρικῶς, μηδὲν ὑποπεύσης σωματικῶν ἐπὶ Θεοῦ. Τὴν γὰρ γησιότητα, καὶ τὸ ἀχώριστον, καὶ συναίδιον δεῖξαι βουλόμενος τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ὁ εὐαγγελιστὴς, τούτου τοῦ ὀνόματος ἐμνήσθη.

« Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου, ὅτι ἀπίστευαν οἱ Ἰουδαῖοι ἐξ Ἱερουσαλὴμ ἱερεῖς καὶ Λευῖταις, ἵνα ἐρωτήσωσιν αὐτόν· Σὺ τίς εἶ; Καὶ ὡμολόγησεν, καὶ οὐκ ἠρησάτο· καὶ ὡμολόγησεν, ὅτι οὐκ εἰμι ἐγὼ ὁ Χριστός. » Εἶπεν ἀνωτέρω, ὅτι Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ· εἶτα εἰπὼν διὰ μέσου τῆ ἐμαρτύρησεν ὁ Ἰωάννης περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι « Οὐδὲτος ἐμπροσθέν μου γέγονε, » καὶ ὅτι « Ἡμεῖς πάντες οἱ προφῆται ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἐλάβομεν, » ἐπιφέρει· « Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου. » Ποία; Ἦν ἀνωτέρω εἶπεν, ὅτι « Ἐμπροσθέν μου γέγονε, » καὶ τὰ λοιπὰ· ἀλλὰ καὶ ἂ ἐφεξῆς λέγει, ὅτι « οὐκ εἰμι ὁ Χριστός, » καὶ ταῦτα μαρτυρία Ἰωάννου εἰσὶν. « Ἀπίστευαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς Ἰωάννην οὓς εἶχον κρείττονας· ἱερεῖς γὰρ καὶ Λευῖταις, καὶ τούτους Ἱερουσαλιμίτας· ὡς ἀνὸς τοι, οἷα δὲ συνετώτεροι, πείσωσι τὸν Ἰωάννην διὰ κλακαλας, ὁμολογήσει αὐτὸν Χριστόν. Ὅρα δὲ τὴν σκαιότητα· οὐκ ἐρωτῶσιν αὐτὸν εὐθέως· Σὺ εἶ ὁ Χριστός; ἀλλὰ, « Σὺ τίς εἶ; » Ἐκεῖνος δὲ, τὴν κουργίαν εἰδὼς αὐτῶν, οὐ λέγει τίς ἦν, ἀλλ' ὁμολογεῖ, ὅτι « οὐκ-εἰμι ὁ Χριστός, » πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν ἀποδιέπων, καὶ πανταχόθεν αὐτοῖς ἐπισπώμενος πρὸς τὸ πιστεῦσαι, ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ Χριστὸς ὁ παρ' αὐτῶν νομιζόμενος εὐτελής, καὶ εὐτελοῦς πατρὸς, τέκτονος γάρ· καὶ εὐτελοῦς πατρίδος, Ναζαρέτ γάρ· ἐξ ἧς οὐδὲν ἀγαθὸν εἶναι ἐπίστευον. Περὶ μέντοι αὐτοῦ τοῦ Προδρόμου μεγάλην δόξαν εἶχον· πατὴρ τε γὰρ ἀρχιερέως ἦν, καὶ βίου ἀγγελικοῦ καὶ ἀδύλου σχεδόν. Ὅθεν θαυμάσαι δίκαιον, πῶς ἐξ ὧν φηνο ἐκεῖνοι βλάψαι τὴν τοῦ Χριστοῦ δόξαν, ἐκ τούτων συμποδίζονται. Ἐρωτῶσι μὲν γὰρ ὡς ἀξιοπίστον τὸν Ἰωάννην, ἵνα τῆς εἰς Χριστόν ἀπιστίας τὴν ἐκεῖνου μαρτυρίαν ὑπόθεσιν ἔχωσιν, εἴπερ μὴ ὁμολογήσῃ αὐτὸν Χριστόν· τὸ δὲ εἰς τὸ ὑναντίον περιετράπη αὐτοῖς. Τούτων γὰρ, ὅν εἶχον ἀξιοπίστον, εὐρίσκουσι μαρτυροῦντα περὶ Χριστοῦ, καὶ μὴ εἰς αὐτὸν ἔλκοντα τὴν τιμὴν.

« Καὶ ἠρώτησαν αὐτόν· Τί οὖν; Ἡλίας εἶ σὺ; Καὶ λέγει· οὐκ εἰμι. Ὁ προφήτης εἶ σὺ; Καὶ ἀπεκρίθη· οὐ. Εἶπεν οὖν αὐτῷ· Τίς εἶ, ἵνα ἀποκρισὶν δῶμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς; Τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ; Ἔφη· Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· εὐδύνετε τὴν ὁδὸν Κυρίου, καθὼς εἶπεν Ἡσαίας ὁ προφήτης. » Τὴν Ἠλίαν προσέδοκον ἦξεν, ἀρχαῖα παραδίδει πεσιθόμενοι· διὸ ἐρωτῶσιν αὐτὸν εἰ ἐστὶν Ἠλίας· καὶ γὰρ τοι καὶ ὁ βίος αὐτοῦ ἐφακε τῷ τοῦ Ἠλιοῦ. Ἀρ-

diversis figuris illam viderent, quæ simplex est et insignificabilis. Quin neque angeli vident Dei substantiam, quamvis dicantur videre faciem ejus. Hoc enim solum indicat, semper Deum eis apparere. Filius igitur solus videt Patrem, et enarrat illum omnibus hominibus. Sinuim autem audiens paternum, non suspicaris aliquid corporale de Deo. Evangelista enim solens nobis indicare Filium Patri esse coeternum, ac verum et inseparabilem, hujus nominis mentionem ferit.

VERS. 19, 20. « Et hæc est testimonium 520 Joannis, quando miserunt Judæi ex Hierosolymia sacerdotes et levitas ut interrogarent eum, Tu quis es? Et confessus est, et non negavit. Et confessus est, Non sum ego Christus. » Dixit superius quod Joannes testetur de illo: et tunc interseruit quid testatus sit Joannes de Christo, nempe quod « Hic ante me factus est » et quod « Nos omnes prophetæ de plenitudine ejus accepimus, » subdit, « Et hoc est Joannis testimonium. » Quale? Quod superius dixit, « Ante me factus est, » etc. Sed et quæ deinceps dicit: « Non sum Christus, » et hæc testimonia sunt Joannis. Porro Judæi ad Joannem miserant præstantiores quos habebant, sacerdotes videlicet et levitas, eosque Hierosolymitanos, qui utpote sapientiores, persuaderent Joanni per adulationem ut constiteretur se esse Christum. Videtur autem quam sinistra sit illorum mens. Non interrogant eum statim, Tunc es Christus? sed, « Tu quis es? » Verum ille cognita eorum malignitate, non dicit quis sit, sed constatur, « Non sum Christus: » ad scopum utique illorum respiciens, et undequaque illos ad credendum alliciens, quod alius sit Christus, quem ipsi putant vilem, et ex vili patre, fabro videlicet, et contempta patria, nempe Nazareth, ex qua nihil boni esse credebant. Atqui de Præcursore ipso magnam habebant opinionem, eo quod iustus erat ex patre sacerdotum principe, et vitam angelicam et quasi materiam expertem ageret. Unde juste admiramur, quomodo per illa ipsa per quæ illi gloriæ Christi nocituros se putabant, impediuntur. Nam interrogabant quidem Joannem, ut ille dignum, quo testimonium illius suæ in Christum incredulitati prætexant, si quidem non confessus fuisset illum Christum. Verum secus evenit, et contra eos testimonium versum est. Etenim eum, quem pro fidei habebant, inveniunt præclara testari de Christo, et non sibi ipsi honorem arrogare.

VERS. 21-25. « Et interrogaverunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dicit: Non sum. Es tu propheta ille? Et respondit: Non. Dixerunt ergo ei: Quis es, ut responsum denus his, qui nos miserunt? Quid dicis de te ipso? Ait: Ego vox clamantis in deserto: Dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias in propheta. » Eliam existimabant venturum veteri traditione persuasi: unde querunt num sit Elias, eo quod et vita ejus similis erat vitæ Eliæ. Negat

igitur et hoc. « Propheta ille es tu? » Negat hoc etiam, tametsi propheta esset. Et quomodo igitur negat? Quomodo? Quia non interrogaverunt eum, Propheta es? sed: « Propheta ille es? » facta interrogazione cum articulo, hoc est, propheta ille qui expectabatur, de quo dixit Moses, « Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus ». Non negavit itaque Joannes se prophetam esse, sed prophetam **521** illum, qui expectabatur. Quia enim audierant Mosen dicentem prophetam suscitandum, sperabant propter occasiones quasdam hunc futurum illum prophetam. Deinde iterum instat, « Dic nobis quis es? » Tunc respondit eis: « Ego vox clamantis in deserto. » Ego, inquit, sum, de quo scriptum est: « Vox clamantis in deserto. » Nisi enim adjueris, et de quo scriptum est, absurda quaedam videretur sermonis constructio. Quil autem clamantis? « Dirigite viam Domini. » Servus, inquit, sum, et vias præparo Domino, corda vestra. Proinde illa facite recta, dolosi vos et obliqui, et facite æqua, ita ut Dominus Christus per vos iter faciat. Post hæc inducit Isaiam testem. Nam cum magnifica dixisset de Christo quod Dominus esset, ipse vero servi et præconis suscepisset opus, confugit ad prophetam. Fortassis autem quis sic exposuerit, « Ego vox clamantis, » hoc est: Ego sum vox Christi clamantis, id est, veritatem manifeste annuntiantis. Omnes enim qui in lege erant, submisisse et humiliter sonabant, utpote qui nondum pervenerant ad tempus Evangelicæ veritatis. Et hæc sana erat vocis ruditas in Mose, quia lex obscura erat, et non manifesta. Christus autem cum sit veritas ipsa, et annuntiet nobis omnia quæ Patris, clamans est. Ideo Joannes dicit: Ego sum vox Verbi clamantis, versans in deserto. Deinde sequitur aliud principium, « Dirigite viam Domini. » Merito autem dicitur Joannes vox, eo quod Præcursor erat Christi, sicut et vox verbum præcurrit. Et ut manifestus dicam: Vox quidem est spiritus inarticulatus, qui a pectore egreditur: quando autem lingua articulatur, tunc fit verbum. Primum igitur vox, et deinde verbum. Prior Joannes, et deinde Christus secundum adventum in carne. Et baptisma quidem Joannis non erat articulatum: non enim fiebat in Spiritu: Christi vero articulatum erat. Nihil enim umbrarum vel figurarum continebat, sed fiebat in

VERS. 24, 25. « Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis, et interrogaverunt eum ac dixerunt ei: Cur ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque propheta ille? » Postquam per adulationem non potuerunt eum ad suas partes trahere, atrocioribus et minacibus verbis terrent, ut diceret quod volebant, et confiteretur se esse Christum, Quil igitur baptizas? dicentes; Quis tibi hanc dedit auctoritatem? Ostenditur autem ex hoc sermone, illos alium putas: esse Christum, et alium illum,

²⁴ Deut. xxvii, 18.

Α νείται οὖν καὶ τοῦτο. « Ὁ προφήτης εἶ σύ; » Ἀρνεῖται καὶ τοῦτο, καίτοι γε προφήτης ἦν. Πῶς οὖν ἀρνεῖται; Πῶς; Ὅτι οὐκ ἠρώτησαν αὐτὸν. Προφήτης εἶ σύ; ἀλλ', « Ὁ προφήτης εἶ; » μετὰ τοῦ, « ὁ, » ἄρθρου ποιησάμενοι τὴν ἐρώτησιν, ἀντὶ τοῦ, ἐκεῖνος; ὁ προφήτης ὁ προσδοκώμενος, ὃν εἶπε Μωσῆς, ὅτι « Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεός. » Οὐκ ἠρνήσατο οὖν ὁ Ἰωάννης τὸ προφήτης εἶναι, ἀλλὰ τὸ, « ὁ προφήτης, » ἐκεῖνος ὁ προσδοκώμενος. Ἔπει γὰρ ἤκουσαν Μωσείως εἰπόντος, ὅτι προφήτης ἀναστήσει, ἠλπίζον κατὰ τινὰς καιροὺς γενέσθαι τοῦτον τὸν προφήτην. Ἔτα πάλιν ἐπικρίνεται: « Εἰπέ οὖν ἡμῖν, τίς εἶ; Τότε ἀποκρίνεται αὐτοῖς: « Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος; ἐν τῇ ἐρήμῳ. » Ἐγὼ, φησὶν, εἰμι, περὶ οὗ γέγραπται: « Φωνὴ βοῶντος; ἐν τῇ ἐρήμῳ. » **B** Εἰ μὴ γὰρ προσθήσεις τὸ, « περὶ οὗ γέγραπται, » ἀτοπὸς τίς φαίνεται ἡ τοῦ λόγου εὐταξίς. Τί δὲ βοῶντος; « Εὐθύνατε τὴν ὁδὸν Κυρίου. » Δούλο; φησὶν, εἰμι, καὶ προσδοκῶ τῷ Κυρίῳ τὰς καρδίας ὁμῶν. Εὐθύνατε οὖν ταύτας, οἱ σχολιοὶ καὶ ὀδλοὶ, καὶ ὀμαλίσαι, ὥστε ὁδὸν γενέσθαι τῷ Κυρίῳ Χριστῷ δι' ὁμῶν. Ἔτα ἐπισφίγγει τὸν Ἰσραὴλ μάρτυρα. Μεγάλα γὰρ εἰπὼν περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι Κύριός ἐστι, καὶ ὅτι αὐτὸς δούλος καὶ κήρυκος ἔργον μεταχειρίζεται, καταφεύγει ἐπὶ τὸν προφήτην. Τάχα δ' ἂν τις τὸ, « Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος, » οὕτως ἐρμηνεύσειεν, ὅτι Ἐγὼ εἰμι φωνὴ τοῦ Χριστοῦ τοῦ βοῶντος, τουτέστι, τοῦ τὴν ἀλήθειαν τρανῶς διαγγέλλοντος. Ὅτι μὲν γὰρ τοῦ νόμου πάντες ἰσχνόφωνοι, οἷα μὴ τῆ; ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου καιρὸν ἐχούσης· καὶ τοῦτο **C** ἦν ἄρα τὸ ἰσχνόφωνον τοῦ Μωσείως, τὸ τοῦ νόμου ἀτράνωτον καὶ ἀσαφές. Ὁ δὲ Χριστὸς οἷα δὴ αὐτοαλήθεια ὢν, καὶ πάντα ἡμῖν ἀπαγγέλλας τὰ τοῦ Πατρὸς, βοῶν ἐστίν. Ὁ τοίνυν Ἰωάννης φησὶν· Ἐγὼ εἰμι ἡ φωνὴ τοῦ Λόγου τοῦ βοῶντος, ἐν τῇ ἐρήμῳ διάγων. Ἔτα ἀπ' ἄλλης ἀρχῆς· « Εὐθύνατε τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου. » Εἰκότως λέγεται φωνὴ ὁ Ἰωάννης, ὡς Πρέδρομος ὢν τοῦ Χριστοῦ, ὡσπερ καὶ ἡ φωνὴ προτρεχέι τοῦ λόγου· οἷον, ἵνα σαφέστερον εἴπω, φωνὴ μὲν ἐστὶν πνεῦμα ἀδιάρθρωτον, ὃ ἐκ τοῦ θώρακος ἐξίστην· ὅταν δὲ ὑπὸ τῆς γλώττης διαρθρωθῆ, τότε γίνεται λόγος. Πρῶτον οὖν ἡ φωνὴ, εἶτα ὁ λόγος· πρότερος Ἰωάννης, εἶτα Χριστὸς κατὰ τὴν ἐν σαρκὶ παρουσίαν. Καὶ τὸ μὲν τοῦ Ἰωάννου βάπτισμα, ἀδιάρθρωτον· οὐ γὰρ εἶχε τὸ, « ἐν Πνεύματι; » τὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ, διρθρωμένον, καὶ οὐδὲν τοῦ σκιδώδους καὶ τυπικοῦ ἔχον· « ἐν Πνεύματι; » γάρ.

« Καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι ἦσαν ἐκ τῶν Φαρισαίων· καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν, καὶ εἶπον αὐτῷ· Τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστός, οὔτε Ἡλίας, οὔτε ὁ προφήτης; » Ἐπειδὴ διὰκολακείας οὐκ ἠδύνατο αὐτὸν εἰπεῖν, διὰ σκληροτέρων καὶ ἐπικλητικωτέρων λόγων ἐκφοβοῦσιν· ἵνα εἴπῃ ὃ ἠθέλον, καὶ ὁμολογήσῃ ἐαυτὸν Χριστὸν, « Τί οὖν βαπτίζεις; » λέγοντες· τίς σοι τοσαύτην ἐξουσίαν ἔδωκεν; Ὅσον δὲ ἐκ τοῦ λόγου τούτου, δείκνυται, ὅτι ἄλλον εἶναι ἐνόμισαν τὸν Χριστὸν, καὶ ἄλλον τὸν προσδοκώμενον προφή-

την. Λέγουσι γάρ· « Εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς, οὐτε ὁ ἄλλος προφήτης· » ἕτερον νοοῦντες τὸν Χριστὸν εἶναι, καὶ ἄλλον τὸν προφήτην, κακῶς εἰδότες. Ὁ γὰρ προφήτης αὐτὸς ἐστὶν ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν. Ταῦτα δὲ πάντα εἶπεν, ὡς εἶπεν, ὡς ἂν καταναγκάσωσιν ὁμολογήσαι ἑαυτὸν Χριστὸν· μᾶλλον δὲ, εἰ χρὴ τὸ ἀληθέστερον εἶπειν, ὡς βασκαίνοντες αὐτοῦ τῆς δόξης, ἐρωτῶσιν αὐτόν. Διὸ οὐδὲ πυνθάνονται, εἰ αὐτὸς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ, « Σὺ τίς εἶ; » ὡσανεὶ λέγοντες· Τίς εἶ σὺ ὁ τηλικούτῃ ἐργῇ ἐπιχειρῶν, τῷ βαπτίζῃν καὶ καθαίρειν τοὺς ἐξομολογουμένους; Καὶ γὰρ μοι φαίνονται εἰ Ἰουδαῖοι θέλοντες μὴδὲ τὸν Ἰωάννην δόξαι παρά τοις πολλοῖς Χριστὸν, ἀλλ' ἀπὸ φθόνου καὶ βασκανίας ἐρωτᾷν αὐτόν· « Σὺ τίς εἶ; » Καταρατώτατοι τοίνυν, οἱ βαπτίζοντα ὑποδεχόμενοι, μεθ' ὧν δὲ βαπτισθῶσιν, ἀγνωμονοῦντες, ὄντως γεννήματα ἐχιδνῶν οἱ Ἰουδαῖοι.

« Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰωάννης λέγων· Ἐγὼ βαπτίζω ἐν ὕδατι· μέσος δὲ ὑμῶν ἕστηκεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε· αὐτὸς ἐστὶν ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, οὗ οὐκ εἰμι ἄξιος, ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάτιον τοῦ ὑποδήματός· » Ἴδε καὶ τὴν παράδοξον τοῦ ἁγίου, καὶ τὴν ἀλήθειαν· τὴν μὲν, ὅτι οὐδὲν πρὸς αὐτοὺς τραχὺ φθέγγεται, καίτοι ἐπηρεαστάς ὄντας· τὴν δὲ ἀλήθειαν, ὅτι μάρτυς ἐστὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ δόξης εὐπαρήσιαστος· καὶ οὐκ ἀποκρύπτεται τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου, ἑαυτῷ περιποιούμενος εὐκλειαν, ἀλλ' ὁμολογεῖ, ὅτι Ἐγὼ μὲν βαπτίζω εὐτελὲς βάπτισμα· ἐν ὕδατι γὰρ μόνον, οὐκ ἄφρῃσιν ἁμαρτιῶν ἔχοντι, ἀλλὰ προπαρασκευάζονται εἰς τὸ δέξασθαι τὸ πνευματικὸν βάπτισμα, τὸ τὴν ἄφρῃσιν τῶν ἁμαρτιῶν διωρούμενον. « Μέσος δὲ ὑμῶν ἕστηκεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε· » ἀναμειγμένος γὰρ τῷ πλήθει ὁ Κύριος, ἠγνοεῖτο τίς εἴη καὶ πόθεν. Τάχα δ' ἂν τις εἴποι, ὅτι καὶ κατ' ἄλλον τρόπον μέσος ἕστατο τῶν Φαρισαίων ὁ Κύριος, ἀλλ' ἠγνόουν αὐτόν. Ἐπεὶ γὰρ αὐτοὶ τὰς Γραφὰς ἐδόκουν ἐκμελετᾶν, ἐν δὲ ταύταις κατηγγέλλετο ὁ Κύριος, μέσος αὐτῶν ἦν, τουτέστιν, ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, ἀλλ' ἠγνόουν αὐτόν, οἷα μὴ νοοῦντες τὰς Γραφὰς, εἰ καὶ ἐν ταῖς καρδίαις ταύταις εἶχον. Μὴ ποτε δὲ καὶ καθὼ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἦν ὁ Κύριος, μέσος ἕστατο τῶν Φαρισαίων, ἀποκατάλλαξαι θέλων αὐτοὺς τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἠγνόουν αὐτόν. Συνεχῶς δὲ τίθησι τό· « Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος· » δεικνύων, ὅτι οὐ τελειωτικὸν ἐστὶ τὸ αὐτοῦ βάπτισμα, ἀλλὰ προεδοποιητικὸν τοῦ πνευματικοῦ βαπτίσματος. Τὸ δὲ, « Ἐμπροσθέν μου γέγονεν, » ἀντὶ τοῦ, ἐντιμότερος, ἐνδοξότερος, καὶ τοσοῦτον, ὥστε οὐδὲ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῶν αὐτοῦ δούλων καταριθμησθαι με· τὸ γὰρ λύειν τὸ ὑπόδημα τῆς ἐσχάτης διακονίας ἐστίν. Οἶδα δὲ παρά τινι τῶν ἁγίων τοιαύτην ἀναγνῶν ἐξηγήσιν· Τὸ ὑπόδημα εἰς τὴν τῶν ἁμαρτιῶν σάρκα, καὶ τῇ φθορᾷ ὑποκειμένην, λαμβάνεται πανταχοῦ· ὁ δὲ ἱμάς, ἥτοι ὁ λῶρος, εἰς τὴν δεσμὸν τῶν ἁμαρτιῶν. Ὁ τοίνυν Ἰωάννης ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις, τοῖς ἐκπορευομένοις πρὸς αὐτόν καὶ ἐξομολογουμένοις, ἔσχε λύειν τὸν ἱμάτιον τῶν ἁμαρτιῶν· σαρκαί; γὰρ τῶν οἰκείων ἁμαρτιῶν σφιγγόμενοι ἐξέλιγοντο πρὸς αὐτόν· καὶ διὰ τοῦ εἰς μετένοισιν

qui expectabatur, prophetam. Dicunt enim : « Si tu non es Christus, neque propheta ille : » alium intelligentes Christum, et alium prophetam illum, male sentientes. Nam propheta ille, ipse est Christus et Deus noster. **522** Hæc autem omnia dicebant, sicut dixi, ut urgerent eum quod constiterat se esse Christum. Immo si veriora dicere licet, quasi invidentes ejus gloriæ, eum interrogant. Ideo non quærunť num ipse sit Christus, sed : « Tu quis es? » quasi dicentes, Quis es tu, qui tale opus attentas, baptizans et purificans constites? Et enim neque Joannem apud multos pro Christo haberi Judæi mihi velle videntur, sed ex livore et invidia interrogare eum, « Tu quis es? » Maxime igitur maledicti Judæi, et vere progenies viperarum, qui Joannem quidem baptizantem acceperunt : postquam autem baptizati sunt, ingrati fuerunt.

Vers. 26, 27. « Respondit eis Joannes, dicens : Ego baptizo in aqua : sed medius vestrum stat, quem vos nescitis : ipse est qui post me venturus est, qui ante me factus est, cujus ego non sum dignus ut solvam ejus corrigiam calceamenti. » Vide et mansuetudinem et veritatem sancti. Mansuetudinem quidem, eo quod nihil asperum ad eos loquitur, quamvis insolentes essent. Veritatem autem, quia liberrimus testis erat gloriæ Christi, neque Domini gloriæ occultabat, ut sibi nobilitatem pareret, sed confitebatur : Ego quidem baptizo imperfecto baptismo : nam in sola aqua, non habente peccatorum remissionem, sed præparante ad suscipiendum spirituale baptisma, quod donat remissionem peccatorum. « Medius autem vestrum stat, quem vos nescitis. » Nam Dominus multitudini se miscuerat, et ignorabatur quis esset et unde. Fortassis autem quispiam dixerit quod et alio modo medius steterit inter Phariseos Dominus, sed ignoravit eum. Quia enim videbantur Scripturas edidicisse, quibus annuntiatum fuit Dominus, medius fuit inter eos, hoc est, in cordibus eorum : sed ignorabant eum, tanquam non intelligentes Scripturas, quamvis cordibus illas tenerent. Fortassis autem et secundum quod mediator Dei et hominum fuit Dominus, medius stetit inter Phariseos, conciliare illos volens Deo, sed ignorabant eum. Continue autem ponit hoc : « Qui post me venturus est : » ostendens quod neque perfectum suum sit baptisma, sed tantum prævium ad spirituale baptisma. « Ante me factus est, » hoc est, dignior et gloriosior, in tantum ut ego me non ausim numerare vel in ultimis ejus servis. Solvere enim calceum extremi ministerii est. Scio autem me apud sanctorum quemdam etiam hanc legis expositionem : Calceus semper sumitur ad peccatricem carnem, et corruptioni subditam : corrigia autem ut vinculum peccatorum. Igitur Joannes in aliis quidem qui ad se egrediebantur et confitebantur, poterat solvere corrigiam peccatorum. Vinculis enim suorum peccatorum restricti ad ipsum egrediebantur. Et per hoc quod vocabat **523** eos ad

poenitentiam, viam præparavit eis ad hoc ut perfecte corrigiam illam et calceamentum peccati abjicerent : in Christo autem non inveniens corrigiam, hoc est vinculum peccati, merito neque solvit, neque solvere potuit. Quomodo enim solvisset, in quo non inveniebat ? Peccatum enim non fecit, neque inventus est dolus in ore ejus²². Calceamentum autem est adventus Domini ad nos : corrigia autem ejus, modus incarnationis, quo Verbum Dei unitum et quodammodo colligatum corpori. Utique hunc nodum solvere impossibile est. Quis enim posset solvere, quomodo Deus corpori colligatus sit ?

Vers. 28. « Hæc in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans. » Quare dixit quod hæc in Bethania facta sint ? Ut ostendat magni præconis libertatem, quod non in domo, neque in angulo, sed circa Jordanem, in media multitudine hæc de Christo prædicaverit. Sciendum autem quod exemplaria emendatiora habent, « in Bethabara. » Bethania enim non trans Jordanem est, sed prope Hierosolyma ?

Vers. 29. « Postero die videt Joannes Jesum venientem ad se, et ait : Ecce agnus ille Dei, qui tollit peccatum mundi. » Sæpe Dominus venit ad Præcursores, quare ? Vel omnino quandoquidem sicut unus ex multis et ipse a Joanne baptizatus esset, ne putent quidam quod quasi peccatis obnoxius, æqualiter cum aliis baptizatus sit. Idcirco iterum venit, dans Joanni occasionem corrigendi hanc opinionem. Ideo et Baptista dicit, « Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. » Nam qui iam purus est, ut aliorum peccata tollere et abolere valeat, manifestum quod non acceperit æqualiter cum aliis confessionis baptismum. Exquire autem diligenter hoc dictum, « Ecce agnus ille Dei : » quia sermo est ad cupientes et quærentes videre illum agnum qui ab Isaia prædictus est. Ecce, inquit, agnus ille qui quæritur, ecce adest. Probabile enim multos prophetico libro Isaie edoctos quævisisse quisnam ille agnus esset. Igitur Joannes demonstrat eum. Non dixit autem, agnus, sed dixit, « ille agnus. » Nam multi quidem agni, sicut et multi Christi : sed ille est verus agnus qui a Moise figuratur, et ab Isaia prædicitur. Porro agnus Dei dicitur Christus, sive quod Deus acceperit mortem Christi pro nostra salute, sive quod Deus tradiderit illum pro nobis ad mortem : quemadmodum dicere solent : Sacrificium hoc illius est, hoc est, ille sacrificium hoc obtulit. Sic igitur et Dominus dicitur agnus Dei, eo quod Deus Pater, propter charitatem suam erga nos, illum dederit ad mortem. Non dixit autem, Qui abstulit peccatum, sed, « Qui tollit »

αὐτοὺς παρακαλεῖν, προῤῃποκοίει αὐτοῖς εἰς τὸ καὶ τελείως ἀποβαλεῖσθαι τὸν ἱμάντα τοῦτον, καὶ τὸ ἁμαρτωλὸν ὑπόδημα · ἐπὶ δὲ Χριστοῦ, ἱμάντα μὴ εὐρίσκων, ἦτοι σύνδεσμον ἁμαρτίας, εἰκότως οὐδὲ λύειν αὐτὸν εἶδεν. Πῶς γὰρ, ὅν οὐχ εὐρίσκεν ; « Ἄμαρτιαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ὄλος. » Ὑπόδημα δὲ ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου ἢ εἰς ἡμᾶς · ἱμᾶς δὲ αὐτῆς, ὁ τρόπος τῆς σαρκώσεως, καὶ τοῦ πῶς συνεδέθη τῷ σώματι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Τοῦτον οὖν τὸν τρόπον λύειν ἀδύνατον · τίς γὰρ δύναται λύσαι πῶς συνεδέθη τῷ σώματι Θεός ;

« Ταῦτα ἐν Βηθανίᾳ ἐγένετο πρὸς τὸν Ἰωάννου, ὅπου ἦν Ἰωάννης βαπτίζων. Τίνας ἐνεκεν εἶπεν, ὅτι « Ταῦτα ἐν Βηθανίᾳ ἐγένετο ; » Ἴνα δείξῃ τὴν παρῥησίαν τοῦ μεγάλου κήρυκος, ὅτι οὐκ ἐν οἴκῳ, οὐδὲ ἐν γωνίᾳ, ἀλλὰ τὸν Ἰωρδάνην καταλαβὼν, ἐν μέσῳ πλήθους ταῦτα περὶ Χριστοῦ ἀνεκήρυττε. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τὰ ἀκριβῆ τῶν ἀντιγράφων, « ἐν Βηθαβαρᾷ, » ἔχει · ἢ γὰρ Βηθανία οὐχὶ κέραν τοῦ Ἰωρδάνου, ἀλλ' ἐγγυς τῶν τῶν Ἱεροσολύμων ἐστίν.

« Τῆς ἐπαύριον βλέπει (α) τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτόν, καὶ λέγει · Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. » Συνεχῶς ὁ Κύριος ἐρχεται πρὸς τὸν Προδρομὸν · τίνας ἐνεκεν ; Ἡ πάντως ἐπιστῆ ὡς εἰς τῶν πολλῶν ἐβαπτίσθη καὶ αὐτὸς ὑπὸ Ἰωάννου, ἵνα μὴ νομισῶσι τινες, ὅτι ὡς ἁμαρτίας ἕνοχος ὢν ἐπίσης (14), τοῖς ἄλλοις ἐβαπτίσαστο, ταύτην τὴν ὑπόνοιαν διορθώσασθαι βουλόμενος ὁ Βαπτιστής, φησὶν · « Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τῷ κόσμῳ τὴν ἁμαρτίαν. » Ὁ γὰρ οὕτω καθαρὸς, ὥστε καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἁμαρτήματα αἶρειν καὶ ἀφανίζειν, πρόδηλον, ἔτι οὐκ ἂν τὸ τῆς ἐξομολογήσεως βάπτισμα ἐπίσης τοῖς ἄλλοις ἐδέξατο. Ἐξέτασον δὲ μοι καὶ τὸ ῥητόν · « Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, » ὡς πρὸς ἐπιθυμούντας ἰδεῖν τὸν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου κηρυττόμενον ἀμνόν, ὁ λόγος ἐστίν. Ἴδε ὁ ἀμνός, φησὶν, ὁ ζητούμενος, ἐκεῖνος ὁ ἀμνός Ἰδοῦ πάρεστιν. Εἰκότως γὰρ, πολλοὺς τῆς προφητικῆς τοῦ Ἰσαίου βίβλου ἐμμεληθήσαντας, ζητεῖν τίς ἂν εἴη ὁ ἀμνός. Ὁ τοίνυν Ἰωάννης ὑποδεικνυσὶν αὐτόν · ὡς εἶπε δὲ, ἀμνός, ἀλλ', « ὁ ἀμνός. » Πολλοὶ μὲν γὰρ ἀμνοὶ, ὡσπερ καὶ πολλοὶ Χριστοὶ · ἀλλ' ὁ ἀληθινὸς ἀμνός ὁ παρὰ Μωσῆ τυπεύμενος, καὶ παρὰ Ἰσαίου κηρυττόμενος, οὗτός ἐστι. Τοῦ Θεοῦ δὲ λέγεται ἀμνός ὁ Χριστός, εἴτε τοῦ Θεοῦ ὡς προσδεξαμένου τὴν ἐπὶ σωτηρίᾳ ἡμῶν θάνατον τοῦ Χριστοῦ, εἴτε ὡς τοῦ Θεοῦ θόντος αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς θάνατον. Ὡσπερ εἰώθαμεν λέγειν · Τόδε τὸ θῦμα τοῦ θεϊκῆς ἐστίν, ἀντὶ τοῦ · Ὁ θεῖνα τοῦτο προσήγαγεν · οὕτως οὖν καὶ ὁ Κύριος λέγεται ἀμνός τοῦ Θεοῦ, ὡς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην θόντος αὐτὸν εἰς σφαγήν ὑπὲρ

²² Isa. LIII, 9 et | Petr. II, 22.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(14) Codd. 26 et 30 sic : Ἐπίσης τοῖς ἄλλοις ἐβαπτίσαστο. Διὰ τοῦτο πάλιν ἐρχεται διδούς τῷ Ἰωάννῳ

ταύτην τὴν ὑπόνοιαν διορθώσασθαι. Διὸ καὶ φησὶν ὁ Βαπτιστής, κ. τ. λ.

(a) In textu deest ὁ Ἰωάννης, uti in aliis codicibus apud Joan. Milium ad hunc locum.

ἡμῶν. Οὐκ εἶπε δὲ, ὁ ἄρας τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλ', « ὁ ἄρας αἰρων » καθ' ἑκάστην γὰρ αἰρεῖ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, τὰς μὲν διὰ τοῦ βαπτίσματος, τὰς δὲ διὰ μετανοίας. Καὶ οἱ μὲν θυόμενοι ἐν τῇ Παλαιᾷ ἄμολοι, οὐδενὸς ἁμαρτίας παντελῶς ἐξηφάνιζον· οὗτος δὲ τοῦ κόσμου παντὸς τὴν ἁμαρτίαν αἰρεῖ, τουτέστιν ἀφανίζει, ἐκ μέσου ποιῶν. Τίνος δὲ ἐνεκεν οὐκ εἶπαν, ἁμαρτίας; ἀλλ', « ἁμαρτίαν; » Τάχα μὲν καὶ διὰ τοῦ « ἁμαρτίαν, » εἰπεῖν, καθολικῶς εἶπεν, ὡσπερ εἰώθαμεν λέγειν, ὅτι ἀπέστη ὁ ἄνθρωπος, ἀντὶ τοῦ, πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης ἀπὸ Θεοῦ· οὕτως εὖν κἀνταῦθα τὴν ἁμαρτίαν εἰπὼν, πᾶσας τὰς ἁμαρτίας ἐδήλωσεν· τάχα δὲ, ἐπεὶ παρακούσας ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, εἰς τὰ πάθη ἐξετραχίλισθη, ἡ ἁμαρτία τοῦ κόσμου ἡ παρακοή ἦν, ἣν ἐκ μέσου ἦρεν ὁ Κύριος, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, καὶ τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ λαοάματος.

« Οὗτός ἐστι περὶ οὗ ἐγὼ εἶπον· Ὁπίσω μου ἔρχεται ἄνθρωπος, ὃς ἐμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. » Ἄνω μὲν τοῖς ἀπὸ τῶν Φαρισαίων ἰησοῦσιν ὁ Ἰωάννης ἐλεγεν, ὅτι « Μέσος ὑμῶν ἔστηκεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴσκατε, ὃς ἐμπροσθέν μου γέγονεν· » νῦν δὲ καὶ δακτυλοδεικτεῖ αὐτόν, καὶ ἐμφανίζει τοῖς ἀγνοοῦσιν. Οὗτος ἐκεῖνός ἐστι περὶ οὗ ἠμαρτύρουν, φησὶ πρὸς τοὺς Φαρισαίους, ὅτι ἐμπροσθέν μου γέγονεν, ἀντὶ τοῦ, ἐπισημότερός μου καὶ ἐντιμότερος. Διατί; « Ὅτι πρῶτός μου ἦν. » Ἄκουε, Ἄρειε, οὐκ εἶπεν, ὅτι Πρῶτός μου ἐκτίσθη, ἀλλ' « ὅτι ἦν. » Ἄκουε καὶ, ἡ τοῦ Σαμοσατέως φατριά, ὅτι οὐκ ἀπὸ Μαρίας ἤρξατο τοῦ εἶναι ὁ Κύριος, ἀλλὰ πρῶτος ἦν τοῦ Προδρόμου, κατὰ τὴν προαιώνιον ὑπαρξίν. Ἐπεὶ ἔάν, ὡς ὑμεῖς φλυαρεῖτε, ἀπὸ Μαρίας ἀρχὴν λαβεῖν τοῦ εἶναι ὁ Κύριος, πῶς ἦν πρῶτος τοῦ Προδρόμου; Οὗτος γὰρ τοὶ προδήλως ἐξ ἡμῶν προτερεῖ τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν ἐν σαρκὶ γέννησιν. Ἄνθρωπος δὲ λέγεται ὁ Κύριος, τάχα μὲν καὶ διὰ τὸ τῆς ἡλικίας τέλειον· τριακονταετής γὰρ ἐβλαπτέσατο· τάχα δὲ καὶ ὡς πάσης ψυχῆς ἄνθρωπος, καὶ τῆς Ἐκκλησίας νυμφίος. « Πρῶτος μὲν γὰρ, φησὶν ὁ Παῦλος, ὅτι ἐν ἀνδρὶ παραστῆσαι, » τῷ Χριστῷ δηλαδὴ. Φησὶν οὖν ὁ Πρόδρομος, ὅτι Ἐγὼ μὲν εἰμι ὁ νυμφαγωγὸς καὶ προσηνητής· ἔρχεται δὲ ὀπίσω μου ὁ ἄνθρωπος. Ἐγὼ γὰρ ἐφέλωμαι τὰς ψυχὰς πρὸς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν· αὐτός δὲ ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, ὁ ταύταις μέλλων ἀρμολογεῖσθαι.

« Κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν· ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο ἦλθον ἐγὼ ἐν τῷ ὕδατι βαπτίζων. Καὶ ἠμαρτύρησεν ὁ Ἰωάννης λέγων, ὅτι Τεθείαμαι τῷ Πνεύματι καταβαίνον ὡσεὶ περιστερὰν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἐμείνεν ἐπ' αὐτόν, καὶ οὐκ ᾔδειν αὐτόν· ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζει ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαίνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Κἀγὼ εὐώρακα, καὶ ἠμαρτύρηκα, ἡ οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Ἐπειδὴ συγγενῆς ἦν τοῦ Κυρίου ὁ Πρόδρομος· φησὶ γὰρ ὁ ἄγγελος πρὸς τὴν Παρθένον, ὅτι « Ἰδοὺ ἡ συγγενὴς σου Ἐλισάβετ

in praesenti peccata nostra. Quotidie enim tollit peccata nostra, et aliorum quidem per baptismum, aliorum autem per poenitentiam. Et agni quidem qui in veteri lege immolabantur, nullius peccatum omnino abolebant : hic autem totius mundi peccatum tollit e medio et abolet. Quare autem non dixit, Peccata, sed, Peccatum? Fortasse quidem per hoc quod dicit peccatum, in genere dixit et de omnibus. Sicut enim dicere solemus : Defecit homo, hoc est omnis humanitas, a Deo : ita et hoc loco dicens « peccatum, » omnia peccata significavit. Fortassis autem, quia inobediens fuit homo Deo, et in varias affectiones incidit : peccatum mundi inobedientia fuit, quam e medio abstulit Dominus, factus obediens usque ad mortem, et contrarium contrario sanans.

VERS. 30. « Hic est de quo ego dicebam : Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat. » Superius quidem iis qui a Pharisaeis venerant, Joannes dicebat : « Medius vestrum stat, quem nescitis, qui ante me factus est : » nunc vero eam digito ostendit illum, et manifestat ignorantibus. Hic est ille de quo testificabar, inquit Pharisaeis, quod ante me factus sit, hoc est, dignior me et insignior. Quare? « Quia prior me erat. » Audi, Ari, non dixit, Prior me conditus est, sed, erat. Audi et tu, Pauli Samosatani secta, quod non a Maria esse coeperit Dominus, sed Praecursore prior fuerit secundum substantiam suam, quam ante saecula habuit, quoniam si, quemadmodum vos nugamini, Dominus a Maria initium suae substantiae assumpsisset, quomodo prior fuisset Praecursore? Etenim Praecursor manifeste sex mensibus antecessit Dominum juxta nativitatem in carne. Vir autem dicitur Dominus, fortassis propter aetatem perfectam, quoniam triginta annorum erat cum baptizaretur. Fortassis autem quod et omnis animae vir sit, et Ecclesiae sponsus. « Adaptavi enim, inquit Paulus, vos uni viro ut virginem castam exhiberem » Christo, scilicet. Dicit igitur Praecursor : Ego quidem pronubus et internuntius, veniet autem post me vir. Nam ego quidem traho animas ad fidem in Christum : ipse autem vir est qui illas sibi adjunget.

VERS. 31-31. « Et ego nesciebam illum : sed ut manifestetur Israeli, propterea veni ego in aqua baptizans. Et testatus est Joannes, dicens : Vidi Spiritum descendantem specie columbae de caelo, et mansit super eum, et ego nesciveram eum : sed hic qui misit me ut baptizarem aqua, ille mihi dixit : Super quem videris Spiritum descendere, et manere super eum, hic est qui baptizat Spiritu sancto. Et ego vidi et testatus sum hunc esse Filium Dei. » Quoniam cognatus Domini erat Praecursor, dicit enim angelus virgini : « Ecce cognata tua Elisabeth concepit » ut ne quis suspi-

66 Phil. II, 8. 67 II Cor. XI, 2. 68. 69 Luc. I, 56.

curtur quod propter cognationem Præcursor grati-
 caturus fuerit Dominum, et testimonium de ipso
 perhibuerit, ejus gratia subinde dicit : « Et ego nesciveram illum, » ita suspicionem tollens : sed dicit,
 ut manifestetur Israeli : ideo veni baptizare :
 ut omnes, inquit, adducantur ad eum in illum, et
 monstratur populis : nam propterea ego baptizo. Me
 enim baptizante, concurrunt populi, et cum con-
 gregantur, manifestatur eis Christus, qui a me præ-
 dicatur, et præsens presentibus monstratur. Nisi
 enim propter baptismum confluerent, quomodo a
 Joanne monstraretur Dominus? Non enim ostiatim
 ambulabat, ut manu Christum ostenderet, et
 unicuique monstraret. Igitur ea de causa, dicit,
 veni baptizare aqua, ut populis propter baptismum
 convenientibus a me manifestetur. Hoc autem loco
 discimus quod miracula pueritiæ Christi conficta
 sint, et mendacia, composita ab his qui deridere
 voluerunt mysterium. Nam si fuissent vera, quo-
 modo ignotus fuisset Dominus qui hæc faciebat?
 Neutiquam enim verisimile fuerit, non fuisse cele-
 brem eum qui talia faciebat miracula. Verum non
 ita est. Non enim antequam baptizaretur, signa fecit,
 neque cognitus erat. « Sed is qui misit me ut
 baptizarem, ille mihi dixit : Super quem videris
 Spiritum descendere, ille est qui baptizat Spiritu
 sancto. » Joannes, ut dixi, quo testimonium non
 suspectum faceret de Christo, testimonium refert
 ad Deum et ad Patrem. Nam, Ego quidem, inquit,
 nesciebam illum : Pater autem revelavit mihi hunc
 in baptismo. Porro interrogaverit quispiam : Si
 ignoravit illum Joannes, quomodo Matthæus dicit
 quod prohibuerit eum, dicens : « Ego debem a te
 baptizari? » Dicendum igitur quod sic intelligi de-
 beat, « Nesciveram ipsum : » aute multum temporis,
 et ante baptismum nesciveram illum. Nam in ba-
 ptismi tempore novi illum. Vel etiam aliter dicen-
 dum, quod noverit quidem illum quod esset Chris-
 tus : quod autem ille esset qui baptizaret Spiritu
 sancto, tunc didicerit, quando vidit Spiritum de-
 scendentem. Dico igitur, quod nesciverit illum, hoc
 sibi velit, quod nesciverit illum esse qui baptizet
 Spiritu sancto : sciebat tamen eum esse super mul-
 tos, et ideo, secundum Matthæum, eum prohibebat,
 tanquam omnino majorem eum cognoscens. Post-
 quam autem Spiritus sanctus descendit, manife-
 stus agnovit, et aliis eum prædicavit. Spiritus au-
 tem omnibus apparuit qui aderant, et non soli
 Joanni. Cur ergo, dicet quispiam, non crediderunt?
 Eo quod obtenebratum erat insipiens cor illorum :
 quia et cum viderunt eum facientem miracula, non
526 crediderunt. Quidam autem dicunt quod non
 omnes viderint, sed hi qui magis pii erant. Nam
 quamvis corporaliter descenderit Spiritus, verisimi-
 le tamen est non omnibus apparuisse, sed dig-
 nius : quandoquidem et prophetæ multa in sensibi-
 bili specie viderant, sicut Daniel et Ezechiel, quæ
 tamen nullus alius vidit. « Et vidi, et testatus sum
 quod hic est Filius Dei. » Et ubi testatus est Joan-

συνέλαβεν : » ἵνα μή τις ὑπονοήσῃ, ὡς διὰ τὴν
 συγγένειαν καταχαρίζεται ὁ Πρόδρομος τῷ Κυ-
 ρῷ, καὶ τοιαῦτα μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ, τοῦτου
 ἕνεκέν φησι συναχῶς, ὅτι : « Κάγω οὐκ ᾔδειν αὐτόν, »
 τὰς ὑποψίας ἀναιρῶν· ἀλλ' ἵνα, φησί, φανερωθῇ τῷ
 Ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο ἦλθον βαπτίζων. Ἴνα, φησί,
 πάντες ὁδηγηθῶσι πρὸς τὴν εἰς αὐτόν πίστιν, καὶ
 ὑποδειχθῇ τοῖς λαοῖς, διὰ τοῦτο ἐγὼ βαπτίζω. Ἐμοῦ
 γὰρ βαπτίζοντος, συντρέχουσιν οἱ λαοὶ· συναγομέ-
 νους δὲ, φανερούται αὐτοῖς ὁ Χριστὸς ὑπ' ἐμοῦ κη-
 ρυττόμενος, καὶ παρῶν παρούσι δεικνύμενος. Εἰ μὴ
 γὰρ διὰ τὸ βάπτισμα συνέτρεχον, πῶς ἂν ὑποδειχθῇ
 παρὰ τοῦ Ἰωάννου ὁ Κύριος; Οὐ γὰρ ἂν τὰς οἰκίας
 περιερχόμενος καὶ περιάγων ἀπὸ χειρὸς τῶν Χριστῶν
 ἐδείκνυεν ἑκάστῳ. Διὰ τοῦτο οὖν, φησὶν, ἦλθον βα-
 πτίζων ἐν ὕδατι, ἵνα διὰ τὸ βάπτισμα συναρχομένους
 τοῖς λαοῖς, ὑπ' ἐμοῦ φανερωθῇ. Ἐντεῦθεν δὲ μαν-
 θάνομεν, ὅτι τὰ λεγόμενα παιδικὰ τοῦ Χριστοῦ θαύ-
 ματα ψευδῆ εἰσι, καὶ παρὰ τῶν θελώντων διαγε-
 λᾶσθαι τὸ μυστήριον συνθεθειμένα. Εἰ γὰρ ἦσαν
 ἀληθῆ, πῶς ἠγνοεῖτο ποιῶν ταῦτα ὁ Κύριος; Οὐ γὰρ
 ἐγὼ ἦν εἰκὸς, τοιαῦτα θαυματουργοῦντα μὴ οὐχὶ
 περιδόητον εἶναι. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι.
 Πρὸ γὰρ τοῦ βαπτισθῆναι οὐτε σημεῖα ἐποίησεν,
 οὔτε ἐγνωρίζετο. « Ἄλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν,
 ἐκεῖνός μοι εἶπεν· Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα κατα-
 βαῖνον, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι
 ἁγίῳ. » Ἀνύποκτον τὴν περὶ Χριστοῦ μαρτυρίαν,
 ὡς ἐφη, ποιούμενος ὁ Ἰωάννης, ἀνάγει τὴν μαρ-
 τυρίαν ἐπὶ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα. Ἐγὼ μὲν γὰρ,
 φησὶν, οὐκ ᾔδειν αὐτόν, ὁ δὲ Πάτερ μοι ἀπεκάλυψε
 τοῦτον ἐν τῷ βαπτισματι. Ἄλλ' ἐρωτήσῃεν ἂν τις·
 Εἰ οὐκ ᾔδει αὐτόν Ἰωάννης, πῶς ὁ Ματθαῖος φησὶν,
 ὅτι : « Διεκώλυεν αὐτόν λέγων· Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ
 σοῦ βαπτισθῆναι; » Ἔστιν οὖν εἰπεῖν τοῦτο· Τὸ,
 « Οὐκ ᾔδειν αὐτόν, » οὕτως νόησον, ὅτι πρὸ πολλοῦ
 χρόνου καὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος οὐκ ᾔδει αὐτόν· ἐν
 μέντοι τῷ τοῦ βαπτίσματος καιρῷ, τότε ἔγνω αὐτόν.
 Ἡ καὶ ἄλλως ἔσαν εἰπεῖν, ὅτι ᾔδει μὲν αὐτόν, ὅτι
 Χριστὸς ἐστὶν· τὸ δὲ γε αὐτὸς ὁ βαπτίζων ἐστὶν ἐν
 Πνεύματι ἁγίῳ, τότε ἔμαθεν, ὅτι τὸ Πνεῦμα ἴδι κα-
 ταβαῖνον. Λέγων οὖν, ὅτι : « Οὐκ ᾔδειν αὐτόν, » τοῦτο
 δίδωσι νοεῖν, ὅτι οὐκ ᾔδει, ὡς αὐτός ἐστιν ὁ ἐν
 Πνεύματι ἁγίῳ βαπτίζων· ὅτι μέντοι ὑπὲρ τοὺς πολ-
 λούς ἐστιν, ᾔδει. Διὰ καὶ, κατὰ τὸν Ματθαῖον, διε-
 κώλυεν αὐτόν, ὡς μέλζονα πάντως εἰδώς· ἐπεὶ δὲ τὸ
 Πνεῦμα κατήλθεν, τότε σαφέστερον ἐπιγινώσκεις, καὶ
 τοῖς ἄλλοις ἐκήρυξεν αὐτόν. Τὸ δὲ Πνεῦμα πᾶσιν
 ὤφθη τοῖς παρούσιν, καὶ οὐ μόνον Ἰωάννη. Τί οὖν,
 φησὶν, οὐκ ἐπίστευσαν; Διότι ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος
 αὐτῶν καρδία, ἐπεὶ καὶ θαυματουργοῦντα αὐτόν βλέ-
 ποντες, οὐκ ἐπίστευσαν. Τινὲς δὲ φασιν, ὅτι οὐ πάν-
 τες εἶδον, ἀλλ' οἱ εὐλαθέστεροι. Εἰ γὰρ καὶ σωμα-
 τικῶς κατέβη τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' εἰκόσ ἐστὶ μὴ πᾶσιν
 ὁρῶσθαι, ἀλλὰ τοῖς ἀξίοις, ἐπεὶ καὶ οἱ προφήται
 πολλὰ ἐν αἰσθητῶ εἶδον· οἷον ὁ Δαυὶδ, ὁ Ἐζε-
 χιὴλ· ἀλλ' ὁμοῦ οὐδεὶς ἄλλος· εἰδώρις ταῦτα. « Κάγω
 ἐώρακα, καὶ μαρτύρησα, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Υἱὸς
 τοῦ Θεοῦ. » Καὶ τοῦ μαρτύρησεν ὁ Ἰωάννης, ἔτι :

οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; Οὐδαμῶ γὰρ γέγραπται τοῦτο· ἀμὸν μὲν γὰρ λέγει, Υἱὸν δὲ Θεοῦ οὐδαμῶ. Ὅθεν εἰκὸς στοιχάζεσθαι, ὅτι καὶ ἕτερα κλειόμενα παραλείπεται· οὐ γὰρ πάντα συνεγράφθησαν.

Ἐπὶ ἐπαύριον πάλιν εἰσθίκει ὁ Ἰωάννης, καὶ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο, καὶ ἐμβλέψας τῷ Ἰησοῦ περιπατοῦντι, λέγει· Ἴδε ὁ ἀμὸν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἤκουσαν αὐτοῦ οἱ δύο μαθηταὶ λαλοῦντος, καὶ ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ. Διὰ τὴν τῶν ἀκουσάντων ῥαθυμίαν ἀναγκάζεται ὁ Ἰωάννης τὰ αὐτὰ λέγειν, ἵνα τῷ συνεχῆι γοῦν τῆς μαρτυρίας καταργάσθαι τι. Οὐχ οὖν οὐδὲ διεψεύσθη, ἀλλὰ δύο μαθητὰς προσήγαγε (15): ᾧ Χριστῷ. Νυμφαγωγὸς γὰρ ὢν τῷ ὄντι, πάντα ἐποιεῖ, ὥστε προσαναγαγεῖν τῷ νυμφίῳ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν· διὸ καὶ ὁ μὲν Χριστὸς σιγᾷ ὡς νυμφίος, ὁ δὲ πρόξενος ἅπαντα φθέγγεται. Καὶ ὡς νυμφίος δὲ παραγίνεται πρὸς τὸ πλῆθος ὁ Κύριος Ἐπὶ γὰρ τῶν γάμων οὐχ ἡ νύμφη πρὸς τὸν νυμφίον, ἀλλ' οὗτος· πρὸς ἐκείνην ἀπεισι, κὰν βασιλείῳς εἴη υἱός. Διὸ καὶ τὴν φύσιν ἡμῶν μέλλων νυμφεύσασθαι ὁ Κύριος, κατέβη πρὸς αὐτὴν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ γεωμέων τῶν γάμων, ἔλαθεν αὐτὴν, ἀναληφθεὶς εἰς τὸν οἶκον τὸν πατρικόν. Ἐμβλέψας οὖν, φησὶν, τῷ Ἰησοῦ ὁ Ἰωάννης, ὁ τουτέστι, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐνδεικνύμενος τὴν χάριν ἣν εἶχεν ἐπὶ τῷ Χριστῷ, καὶ τὸ θαῦμα, Ἐἶδε, φησὶν, ὁ ἀμὸν. Οἱ δὲ μαθηταὶ συνεχῆσι μαρτυρίας καταμαλαχθέντες, ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ, οὐ καταφρόνησαντες Ἰωάννην, Χριστοῦ τὰ κρείττονα.

Ἐστραφεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, καὶ θεασάμενος αὐτοὺς ἀκολουθοῦντας, λέγει αὐτοῖς· Τί ζητεῖτε; Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ· Ῥαββί, ὃ λέγεται ἑρμηνευόμενον, διδάσκαλε, ποῦ μένεις; Λέγει αὐτοῖς· Ἐρχεσθε, καὶ ἴδετε. Ἦλθον οὖν, καὶ εἶδον ποῦ μένει, καὶ παρ' αὐτῷ ἔμειναν τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ὄρα δὲ ἦν ὡς δεκάτη. Ὁ μὲν Ματθαῖος περὶ τοῦ βαπτίσματος τοῦ Κυρίου διηγησάμενος, ἀνάγει αὐτὸν εὐθὺς εἰς τὸ ὄρος πειρασθῆσόμενον· ὁ δὲ γε παρῶν εὐαγγελιστῆς, ὅσα ἐκείνῳ εἶρηται ἕσασας, τὰ μετὰ τὴν ἐκ τοῦ ὄρους ἀπόστον διηγείται. Καὶ ἡ τῶν μαθητῶν τοίνυν τοῦ Ἰωάννου ἀκολούθησις, καὶ πρὸς τὸν Χριστὸν ἔλευσις, μετὰ τὸ κατελθεῖν ἐκ τοῦ ὄρους καὶ πειρασθῆναι γίνεται· δεικνύντος, οἶμαι, τοῦ λόγου, ὅτι οὐ χρὴ διδάσκαλόν τινα καθίστασθαι, εἰ μὴ πρότερον αὐτὸς ἀνελθὼν ἐπὶ τὸ τῆς ἀρετῆς ἄκρον (τοῦτο γὰρ τὸ ὄρος) καὶ πάντα νικήσας πειρασμῶν, ἄρῃ τὸ τρέπαιον κατὰ τοῦ πειράζοντος. Ἀκολουθοῦσι τοίνυν πρῶτον οἱ μαθηταὶ, καὶ τότε ἐρωτῶσιν αὐτὸν ποῦ μένει. Οὐ γὰρ δημοσίᾳ πολλῶν παρόντων, ἀλλὰ κατ' ἴδιαν ἔχρησιν διαλεχθῆναι ὡς περὶ ἀναγκαίων. Μᾶλλον δὲ, οὐδὲ αὐτοὶ πρῶτοι ἐρωτῶσιν, ἀλλ' ὁ Χριστὸς αὐτὸς ἐνάγει εἰς τὸ ἐρωτῆσαι. Λέγει γὰρ αὐτοῖς· Τί ζητεῖτε; ὁ οὐχ ὡς ἀγνοῶν (πῶς γὰρ ὁ εἰδὼς τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων); ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς ἐρωτήσεως προσκαλέσθαι αὐτοὺς εἰς τὸ εἰπεῖν ὃ βούλων-

nes quod hic est Filius Dei? Nusquam enim scriptum est. Nam agnum quidem dicit, Filium autem Dei nusquam. Unde verisimile est conjectare quod et plura alia prætermissa sint. Non enim omnia conscripta sunt.

Vers. 35-37. Ἐ postero die iterum stabat Joannes, et ex discipulis ejus duo, et intuitus Jesum ambulante, dicit: Ecce Agnus ille Dei. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, et secuti sunt Jesum. Propter audientium ignaviam cogitur Joannes eadem dicere, ut vel crebro testimonio efficiat aliquid: neque falsus est: Christo enim statim duos discipulos obtulit. Nam cum revera pronubus esset, omnia faciebat, ut humanam naturam sponso adduceret. Ideo et Christus quidem tacet, ut sponsus: pronubus autem omnia loquitur. Et Dominus sicut sponsus venit ad multitudinem. In nuptiis enim non sponsa ad sponsum, sed sponsus ad illam abit, etiam si regis filius sit. Ideo et Dominus naturam nostram desponsaturus, descendit ad eam in terram, et factis nuptiis assumptus in cœlum, tulit eam in domum Patris. Itaque cum intuitus esset Jesum Joannes, hoc est, etiam corporalibus oculis præ se tulisset gaudium quod habebat in Christo, et admirationem; Ἐ ecce, inquit, Agnus ille. Ἀτ discipuli crebris testimoniis demulsi, secuti sunt Jesum: non quidem contemnentes Joannem, sed magis obediētes ei, testanti de Christo meliora.

ἄλλων δὲ πεισθέντες αὐτῷ μαρτυροῦντι περὶ τοῦ

Vers. 38, 39. Ἐ conversus autem Jesus, et conspiciens eos sequentes se, dicit eis: Quid queritis? Illi autem dicebant ei: Ῥαββί, quod dicitur, si quis interpretetur, magister, ubi manes? Dicit eis, Venite et videte. Venerunt igitur, et viderunt ubi maneret: et manserunt apud illum die illo. Hæra autem erat quasi decima. Matthæus quidem cum de baptisate narrasset, statim subducit illum in montem ut tentaretur: at præsens evangelista relicis iis, quæ ab illo dicta sunt, refert ea quæ post descensum de monte facta sunt. Igitur postquam de monte ubi tentatus fuit, descendit, sequitur discipulorum Joannis comitatio et accessus ad Christum. Opinor quod sermo demonstret quod non debeat aliquis constitui doctor, nisi prius ad fastigium conscenderit virtutum: hoc enim mons significat: et omnem devicerit tentationem, triumphum de tentatore referens. Sequuntur igitur primum discipuli, et tunc interrogant eum ubi maneat. Non enim publice multis præsentibus, sed seorsim oportebat colloqui, quasi de rebus quibusdam necessariis. Imo illi non priores interrogant, sed Christus ipsos inducit ad interrogandum. Dicit enim eis, Ἐ quid queritis? non tanquam ignorans, [quomodo enim ignoraret, qui sciebat corda hominum?] sed ut per interrogationem provocaret eos

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(15) Cod. 51. εὐθὺς προσήγαγε.

ad dicendum quid vellent. Verisimile enim est eos crubuisse, et reveritos illum esse cui Joannes testimonium plus quam de homine dederat. Te autem velle admirari bonam illorum affectionem erga Christum. Non enim solum secuti sunt, sed et Rabbi salutant, hoc est magister, idque cum nihil adhuc ab illo audissent. Volentes itaque seorsim aliquid ab eo discere, interrogant ubi maneat. In quiete enim commodius et dicitur et auditur. Dominus vero non dicit eis signum domus : sed, « Venite, inquit, et videte. » Hoc autem facit tum ut magis elliciat eos ad sequendum se, tum ut probet eorum desiderium, ne graventur ex itinere. Nam si frigida monte accessissent, nequam ad domum fuissent secuti. Quomodo autem Christus aibi dicit quod « Filius hominis non habeat ubi caput reclinet », hoc autem loco videtur habere domum? Non hæc inter se dissident. Etenim quando dicit quod « non habeat ubi caput reclinet, » non dicit quod nullum omnino habeat diversorium, sed quod non habeat proprium. Si igitur habitabat in domo, non propria inhabitabat, sed alienam. Non frustra autem evangelista assignat tempus, quod fuerit hora quasi decima, sed ut doceat et doctores et discipulos, quod propter nullum tempus studia sua differre debeant, neque doctor prætexat aliquid, et dicat quod vesperæ sit : et discipulus sciat omne tempus esse doctrinæ, nec differendum auditum in crastinum. Illuc autem discimus quod discipuli habebant ventrem minime oneratum, sed jejuniis assuetum, eo quod tempus quod alii impendunt in quietem corporis, cibus gravati, et non valentes serio operi intendere, hoc illi insumebant in doctrinam. Ita erant vere discipuli Joannis jejuniis clari. Vide autem, obscuro, quod Christus convertit se ad sequentes, et ostendit eis faciem suam. Nisi enim per bonam operationem secutus fueris Jesum, non pervenies ad contemplationem faciei Domini, neque ibis ad habitationem ejus, hoc est, non pervenies ad illuminationem divinæ scientiæ. Nam domus Christi, lux. « Lucem enim, inquit, habitat inaccessam », Propterea nisi quis seipsum purificaverit, et per purificationem secutus fuerit, quomodo scientia illustrabitur?

Vras. 40-42. « Erat autem Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus qui audierant a Joanne, et secuti fuerunt illum. Invenit hic prior fratrem suum Simonem, et dicit ei : Invenimus Messiam, quod est si interpreteris, Christus. Et duxit illum ad Jesum. Intuitus autem illum Jesus, dixit : Tu es Simon filius Jona, tu vocaberis Cephas, quod interpretari licet, Petrus. » Andreæ quidem nomen profert nobis, sed non alterius. Quidam autem dicunt illum esse Joannem, qui hæc scribit. Nonnulli autem aiunt, quod non fuerit ex nobilitoribus ille. Præterea nulla utilitas fuerat etiam scire nomen. Cæterum Andreæ mentionem facit, quia et insignior

αι. Εϊκος γὰρ αὐτοὺς καὶ ἐρυθρίῃν, καὶ θεοδοκέϊναι αὐτὸν, ὡς ὑπὲρ θνητῶν μαρτυρούμενον παρὰ τοῦ Ἰωάννου. Σὺ δὲ μοι θαύμασον τὴν εὐγνωμοσύνην τούτων. Οὐ γὰρ μόνον ἠκολούθησαν, ἀλλὰ καὶ βασιλεὺς αὐτὸν καλοῦσιν, ὃ ἐστὶ, διδάσκαλε, καὶ ταῦτα ὁπω οὐδὲν παρ' αὐτοῦ ἀκούσαντες. Ἰδίᾳ μέντοι θέλοντές τι παρ' αὐτοῦ μάθειν, ἐρωτοῦσι : « Πού μένεις ; » ἐν ἡσυχίᾳ γὰρ τὸ εἶπαι, καὶ ἀκούσαι ἀρμοδιώτερον. Ὁ δὲ Κύριος οὐ λέγει αὐτοῖς ἐὰ σημαία τῆς οἰκίας, ἀλλ', « Ἐρχεσθε, φησί, καὶ ἴθεα. » Τοῦτο δὲ ποιεῖ, ἅμα μὲν ἐπισπώμενος αὐτοὺς πλεονεξίας πρὸς τὴν ἀκολουθήσιν, ἅμα δὲ ἑκμύζαν αὐτῶν τὸν πόθον, εἰ μὴ ἀποκαίμοιεν πρὸς τὴν ὁδόν· εἰ γὰρ μετὰ ψυχρῆς γνώμης προσῆλθον, οὐδ' ἂν πρὸς τὴν οἰκίαν ἠκολούθησαν. Πῶς δὲ ἀλλαχοῦ φησιν, ὅτι « Ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει τοῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει, » ἐνταῦθα δὲ φαίνεται οἰκίαν ἔχων; Οὐκ ἔναντιον τοῦτο ἐκείνῳ. Καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ, « Οὐκ ἔχει τοῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει, » οὐ τοῦτο λέγει, τὸ μηδ' ὅπως ἔχειν καταγύγων, ἀλλὰ τὸ μὴ ἴδιον ἔχειν. Εἰ ἔμενον οὐκ ἐν οἰκίᾳ, οὐκ ἐν ἰδίᾳ ἔμεναν, ἀλλ' ἐκ ἀλλοτρίᾳ. Οὐ μάτην δὲ ἐπισημαίνεται ἡ εὐαγγελιστῆς τὸν καιρὸν, ὅτι « Ὁρα ἦν ὡς δεκάτη, » ἀλλ' ἵνα καὶ τοὺς διδάσκοντας καὶ τοὺς μαθητῶντας διδάξῃ, ὅτι οὐ διὰ τὸν καιρὸν ἀναβάλλεσθαι δεῖ, ἀλλὰ καὶ τὴν διδάσκαλον μὴ ὑπεριθροσθαί, καὶ λέγειν, ὅτι Ὀψέ ἐστίν, αὐρίου μαθήσει, καὶ τὸν μαθητὴν πάντα καιρὸν γινώσκειν μαθήσει, καὶ μὴ ἀναβάλλεσθαι τὴν ἀκρόασιν εἰς τὴν αὐριον. Καὶ τοῦτο δὲ μαθήσομεν, ὅτι οὕτως εἶχον ἀδαρτὴ τὴν γαστέρα, καὶ ἔννηφον, ὥστε τὸν καιρὸν ὃν ἄλλοι ἀπαυωσιν εἰς ἀνάπτωσιν σώματος, βαρούμενοι δὴκου τοῦ βρώμασι, καὶ μὴ δυνάμενοι σπουδαίῳ ἔργῳ ἐπιχειρῆσαι, τούτων αὐτοῖ ἀνήλιπτω εἰς ἀκράσιον. Ὁνται Ἰωάννου τοῦ ἀπέρρου ἦσαν μαθηταί. Ὁρα δὲ μοι, ὅτι πρὸς τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῶ σφίβεταί ὁ Ἰησοῦς, καὶ δεικνύει αὐτοῖς τὸ ἐπιστοῦ πρόσωπον. Εἰ μὴ γὰρ διὰ τῆς ἀγαθῆς πράξεως ἀκολουθήσῃ τῷ Ἰησοῦ, οὐκ ἂν φθάσῃ εἰς θεωρίαν τοῦ προσώπου Κυρίου, οὐδὲ ἀπαιούσῃ πρὸς τὴν καταμονὴν αὐτοῦ, τούτέστιν, οὐ φθάσει εἰς τὸν τῆς θεότητος γνώσεως φωτισμὸν· οἰκία γὰρ τοῦ Χριστοῦ τὸ φῶς. « Φῶς γάρ, φησιν, οἰκῶν ἀκρόσιον. » Ὁ γὰρ τὸ μὴ καθάρας αὐτὸν, καὶ διὰ τῆς καθάρσεως ἀκολουθήσῃ, πῶς ἐν γνώσει φωτισθήσεται ;

« Ἦν δὲ Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου εἰς ἐκ τῶν δύο τῶν ἀκουσάντων παρὰ Ἰωάννου, καὶ ἀκολουθήσαντων αὐτῷ. Εὐρίσκει οὗτος πρῶτον τὸν ἀδελφὸν τὸν Ἰωάννην, καὶ λέγει αὐτῷ· Εὐρήκαμεν τὸν Μεσσίαν, ὃ ἐστὶ μεθερμηνεύομενον, ἢ Χριστός· καὶ ἤγαγεν αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Ἐμβλέψας δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν· Σὺ εἰ Σίμων ὁ υἱὸς Ἰωνᾶ, εὖ κληθήσῃ Κηφᾶς, ὃ ἐρμηνεύεται, Πέτρος. » Τὸ μὲν τοῦ Ἀνδρέου ὄνομα γνωρίζει ἡμῖν, τὸ δὲ τοῦ ἀπέρρου ὀνόματι. Φασὶ γὰρ τινες αὐτὸν εἶναι τὸν Ἰωάννην τὸν ταῦτα γράφοντα· τινὲς δὲ ὅτι οὐκ ἦν τῶν ἐπιστῆμων ἐκεῖνος· ἅμα δὲ οὐδὲ κέρδος ἦν τι ἐκ τοῦ μαθεῖν τὸ ὄνομα. Τοῦ μὲντοι Ἀνδρέου μέμνηται, καὶ

Luc. ix, 38. I Tim. vi, 26.

ὡς ἐπισήμου, καὶ ὡς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν προσαγαγόν-
τος. Ὅρα δὲ μοι φιλαδέλφην, πῶς οὐκ ἀπεκρύφατο
τὸν ἀδελφὸν τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ κοινούται αὐτῷ τὸν
θησαυρὸν, καὶ περιχαρίας φωνὴν ἀφήσιν, ἢ Εὐρή-
καμεν, ἢ λέγων· ὡς εἴκοις γάρ, ἐκ πολλοῦ ἐπόθουν
καὶ ἐμελέτων τὴν ζήτησιν. Καὶ οὐκ ἀπλῶς λέγει,
Μεσσίαν, ἀλλὰ, ἢ τὸν Μεσσίαν, ἢ μετὰ τοῦ ἄρθρου,
εἰκνόνον αὐτὸν τὸν κυρίως ὄντα Χριστόν. Ὁ γὰρ προσ-
δοκώμενος· αὐτοῖς εἰς ἦν, εἰ καὶ πολλοὶ Χριστοὶ καὶ
υἱοὶ τοῦ Θεοῦ προσηγορεύοντο. Ἥγαγε δὲ αὐτὸν πρὸς
τὸν Ἰησοῦν, οὐχ ὡς εὐκολον ὄντα τὸ ἦθος, καὶ παντὶ
λόγῳ συμπεριφερόμενον, ἀλλ' ὡς ὄξυν μᾶλλον καὶ
θερμὸν, καὶ εὐφυῶς παραδεξάμενον τοὺς λόγους,
οὐδ' αὐτῷ εἴρηκεν ὁ ἀδελφὸς περὶ Χριστοῦ. Εἰκὼς γὰρ
τὸν Ἀνδρέαν πλείω διαλεχθῆναι αὐτῷ, καὶ ἀκριβῶς
τὰ περὶ Χριστοῦ ἐπαγγελίαι, ὅτε παρὰ τῷ Χριστῷ
μείναντα καὶ διδαχθέντα μυστικώτερά τινα. Εἰ δὲ
ἐπιμένει τις εὐκόλιαν καταγινώσκων τοῦ Πέτρου,
μυθανέτω καὶ τοῦτο, ὅτι οὐδὲ γέγραπται, ὅτι ἐπί-
στευσεν εὐθὺς τῷ Ἀνδρέᾳ, ἀλλ' ὅτι ἤγαγεν αὐτὸν
πρὸς τὸν Ἰησοῦν, ἢ ὑπερ μᾶλλον στενερᾶς διανοίας
καὶ οὐ συμπεριφερομένης ἐστίν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς πα-
ρῆξετο τοὺς Ἀνδρέου λόγους, ἀλλ' ἠθέλησεν ἰδεῖν καὶ
τὸν Χριστόν· ἵνα εἰ μὲν εὖρη τι ἀξιόλογον, ἀκολου-
θήσῃ, εἰ δὲ οὐκ, ἀναποδέσῃ· ὥστε τὸ ἀχθῆναι, πρὸς τὸν
Ἰησοῦν οὐκ εὐθείας, ἀλλ' ἀκριβείας γινώρισμα. Τί
οὖν ὁ Κόριος; Ἀπὸ τοῦ προφητεῦσαι περὶ αὐτοῦ, ἀπο-
καλύπτειν ἀρχεται αὐτῷ ἑαυτόν. Ἐπεὶ γὰρ αἱ προ-
φητεῖαι οὐδὲν ἕλαττον τῶν σημείων, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον,
πειθεύσι τοὺς ἀνθρώπους, προφητεύει περὶ τοῦ Πέ-
τρου. ἢ Σὺ γάρ, φησιν, εἰ Σίμων υἱὸς Ἰωνᾶ· εἶτα καὶ
τὸ μέλλον· ἢ Σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς. ἢ Ἀπὸ γὰρ τοῦ τὸ
παρὸν εἰπεῖν, καὶ τὸ μέλλον πιστοῦται. Οὐκ εἶπε δὲ,
εἰτι Καλέσω σε ἐγὼ Πέτρον, ἀλλὰ, ἢ κληθήσῃ. ἢ Οὐ
γὰρ ἰθὺόλετο ἐξ ἀρχῆς τὰ τῆς αὐθεντίας ἐπιδείκνυ-
σθαι, ἐπεὶ οὐδὲ εἶχον πίστιν βεβαίαν περὶ αὐτοῦ.
Τίνος δὲ ἕνεκεν τοῦτον μὲν Πέτρον ἐπονομάζει, τοὺς
δὲ τοῦ Ζεβεδαίου, υἱοὺς βροντῆς; ἢ ἵνα δείξῃ, ὅτι καὶ
τὴν Παλαιάν αὐτός ἐστιν ὁ δεδωκώς, ὁ καὶ τὰ ὀνό-
ματα, ὥσπερ τότε, καὶ νῦν μετατιθεῖς. τὸν τε
Ἀβραμ Ἀβραάμ, καὶ τὴν Σάραν Σάρραν καλέσας.
Ἰσθι δὲ εἰ Σίμων ἐρμηνεύεται ἢ ὑπακοῆ, ἢ Ἰωνᾶς
εἰς περιστέρᾳ. ἢ Τέκνον οὖν τῆς πραότητος, ἦτις
ὁ καὶ τῆς περιστέρᾳς δηλοῦται, ἢ ὑπακοῆ· ὁ δὲ τὴν
ὑπακοὴν ἔχων καὶ Πέτρος γίνεσθαι, εἰς στενερῶτερος
τοῦ καλοῦ διὰ τῆς ὑπακοῆς προδιδαζόμενος.

ἢ Τῇ δὲ ἐπαύριον ἠθέλησεν ἐξελεῖν ὁ Ἰησοῦς εἰς
τὴν Γαλιλαίαν, καὶ εὗρισθαι Φίλιππον, καὶ λέγει
αὐτῷ· Ἀκολουθε μοι. Ἦν δὲ ὁ Φίλιππος ἀπὸ Βηθ-
σαϊδᾶ ἐκ τῆς πόλεως; Ἀνδρέου καὶ Πέτρου. Εὗρισθαι
Φίλιππος τὸν Ναθαναήλ, καὶ λέγει αὐτῷ· Ὁν ἔγραψε
Μωσῆς ἐν τῷ νόμῳ καὶ οἱ προφήται, εὐρήκαμεν,
Ἰησοῦν τὸν υἱὸν Ἰωσήφ τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ. ἢ Ὁ μὲν
Ἀνδρέας τοῦ Προδρόμου ἀκούσας, καὶ ὁ Πέτρος τοῦ
Ἀνδρέου, ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ· ὁ δὲ Φίλιππος
φαίνεται μὴδὲν ἀκούσας, καὶ ὁμοῦ ἀκολουθήσας τῷ
Κυρίῳ εὐθὺς, εἰπόντι πρὸς αὐτὸν τὸ, ἢ Ἀκολουθε
μοι. ἢ Πόθεν οὖν οὕτως εὐθὺς ἐπέσθη; Δοκεῖ τοῖνον

A erat, et adducebat suum fratrem. Vide autem, obse-
cro, quantum amaverit fratrem, et quomodo non
occultaverit ab eo bonum, sed communicavit ei
thesaurum, emisitque jucunditatis vocem, ἢ Inve-
nimus, ἢ dicens. Et verisimile est, quod multo tem-
pore desiderarint et meditati fuerint querere illum.
Neque simpliciter dicit : Messiam, sed, ἢ Messiam ἢ
cum articulo, illum ipsum qui proprie est Chri-
stus. Unus enim erat qui ab eis expectabatur,
quoniam multi Christi et filii Dei appellarentur.
Adduxit autem illum ad Jesum, non quod tam levi-
bus esset moribus, ut ad omnem sermonem cir-
cumferretur, sed quod ferventi et bono animo
susceperat sermones quos ei dixerat frater de Chri-
sto. Verisimile enim est, quod Andreas plura dixe-
rit ei, et manifeste annuntiaverit de Christo, utpote
edoctus secretiora quaedam, eo quod manserat apud
Christum. Quod si perseverat quis arguendo faci-
litatem Petri, discat et hoc non esse scriptum,
quod crediderit statim Andreae, sed quod Andreas
duxerit illum ad Jesum, id quod magis solidae men-
tis fuerit, et non quovis vento circumactae. Non
enim simpliciter recepit sermonem Andreae, sed
voluit videre et Christum, ut si quidem inveniret
quod dignum fide, sequeretur, sin minus, resi-
lliret : et ita duci ad Jesum, non levis, sed studiosae
mentis indicium erat. Quid igitur Dominus? Pro-
phetando de illo, illi se manifestare incipit. Nam
quia prophetiae non minus quam signa, imo magis
hominibus persuadent, praedicit de Petro, ἢ Tu
enim, inquit, es Simon filius Jona. ἢ Deinde et quod
saturum, ἢ Tu vocaberis Cephass. ἢ Nam cum quod
praesens est dicitur, etiam futurum credible sit. Non
dixit autem : Ego te vocabo Petrum, sed, ἢ voca-
beris. ἢ Nolebat enim ab initio auctoritatem suam
indicare, eo quod nondum firmam in illum fidem
haberent. Quamobrem autem agnominat hunc qui-
dem Petrum, illos autem, filios inquam Zebedaei,
filios tonitruum? Ut ostendat quod ipse sit qui et Vetus
Testamentum dederit, et sicut nunc, ita etiam tunc
mutaverit nomen Abram in Abraham et Saram in
Sarram, Scias autem quod Simon interpretatur
ἢ obedientia, ἢ Jonas vero ἢ columba. ἢ Igitur man-
suetudinis quae per columbam significatur, 529 fi-
lia est obedientia : et qui habet obedientiam, etiam
ipse Petrus efficitur, per obedientiam proficiens ut
firmetur in bono.

VERS. 43-45. ἢ Postero die voluit Jesus exire in
Galilaean, et reperit Philippum ; et dicit ei : Sequere
me. Erat autem Philippus a Bethsaida civitate
Andreae et Petri. Reperit Philippus Nathanael, et
dicit ei : De quo scripsit Moses in lege et prophetae,
invenimus, Jesum filium Joseph, Nazarenum. ἢ
Andreas quidem Praecursore audito, et Petrus An-
drea, secuti sunt Jesum : at Philippus videtur
nullum audivisse, et statim secutus esse Dominum,
dicentem ei : ἢ Sequere me. ἢ Unde hoc igitur,
quod ille tam statim crediderit? Videtur igitur
primum vox Domini animam illius stimulo quodam

charitatis tetigisse. Non enim simpliciter Salvatoris
 vos dicebatur, sed dignos statim flagrare faciebat
 intrinsecus ad amandum ipsum: sicut et Cleopas
 dicit: « Nonne cor nostrum ardens erat in vobis,
 cum inqueretur vobis in via? » Deinde autem
 Philippus, eo quod sollicitum cor habebat, et mul-
 tum meditabatur scripta Mosis, exspectabatque sem-
 per Christum, statim simulatque vidit, credidit:
 propterea etiam dicit, « Invenimus Jesum »: quo os-
 tendit quod semper quæsierit. Fortassis autem et
 a Petro et Andrea de Christodidicit. Etenim verissi-
 mile est collocutos illos ei, qui ex eadem patria
 erat, et narrasse de Christo: id quod et Evangeli-
 sta videtur insinuare per hoc quod dicit: « Erat
 autem Philippus a civitate Andreæ et Petri. » Parva
 autem fuit ista civitas, quæ pægas rectius dicere-
 tur: unde et digna admiratione Christi virtus, quod
 ab his qui nullum afferebant fructum, præcipuos
 discipulos elegerit. Igitur neque Philippus apud
 se bonum hoc retinet, sed communicat et Nathana-
 eli: et quia legisperitus erat Nathanael, ad legem
 et prophetas ipsum mittit Philippus, quia diligenter
 legem meditabatur. Porro filium dicit Joseph Do-
 minum, quia ejus filius putabatur: et Nazarenum
 illum appellat, quamvis proprie a Bethleem, in qua
 natus, sed in Nazareth educatus fuit. At quoniam
 nativitas ejus multis incognita erat, manifesta au-
 tem educatio, a Nazareth eum nominat, utpote illic
 enatritum.

ὅμως ἐπεὶ ἡ μὲν γέννησις αὐτοῦ τοῖς πολλοῖς ἄδηλος ἦν, ἡ δὲ ἀνατροφή δῆλη, ἀπὸ Ναζαρέτ τούτου
 ὀνομάζουσιν, ὡς ἐν ταύτῃ τραφέντα.

¶ **VERB. 46-48.** « Et dixit ei Nathanael: A Nazareth
 potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus: Veni,
 et vide. Vidit Jesus Nathanael venientem ad se, et
 dicit de eo: Ecce verus Israelita, in quo dolus non
 est. Dicit ei Nathanael, Unde me nosti? Respondit
 Jesus, et dixit ei: Priusquam te Philippus vocaret,
 cum esses sub ficu, videbam te. » Philippus quidem
 Jesum Nazarenum dicebat, Nathanael autem, utpote
 in lege diligentior, cognoscebat ex Scripturis quod
 a Bethleem oportebat venire Christum, et propterea
 dicit: « A Nazareth potest esse aliquid boni? »
 Philippus vero inquit: « Veni et vide, » **530** sciens
 quod si gustaret verba Christi, non esset discessu-
 rus. Porro laudatur a Christo Nathanael, utpote
 verus Israelita: non enim ad gratiam neque ad
 odium loquebatur. Non enim verba illa sunt incre-
 dulæ, sed diligentis et in lege versatæ mentis, quæ
 sciebat quod Christus non a Nazareth, sed Beth-
 leem veniret. Quid igitur Nathanael? num laudibus
 stulte intumescit? Minime, sed urget, manifestus
 et evidentius quiddam dicere volens. Ideo et in-
 terrogat, « Unde me nosti? » At Christus dicendo
 ei quæ nullus alius sciebat præterquam ipse et
 Philippus, quod solus et locutus esset et fecisset,

“ Luc. xxiv, 32.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci

(16) Cod. 32: ὡς ἐζητή: ἀζι.

A πρῶτον μὲν ἡ τοῦ Κυρίου φωνὴ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ
 ἐργάσατο τι κέντρον ἀγάπης. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἡ τοῦ
 Σωτῆρος φωνὴ ἐλέγτο, ἀλλὰ τοῖς ἀξίοις εὐθὺς διέ-
 κειε τὰ ἐντὸς πρὸς τὴν ἀγάπην αὐτοῦ. ὡσπερ
 καὶ οἱ περὶ τὸν Κλεόπαν φασί: « Οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν
 καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν, ὡς ἐλάλει ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ; »
 Ἐπειτα δὲ καὶ διὰ τὸ μεμεριμημένην καρδίαν ἔχειν
 τὸν Φίλιππον, καὶ συνεχῶς μελετᾶν τὰ Μωσαῖως,
 καὶ προσδοκᾶν ἀεὶ τὸν Χριστὸν, εὐθὺς ὅτε εἶδεν,
 ἐπέστη διὰ καὶ φησιν: « Εὐρήκαμεν Ἰησοῦν. » ὁ
 δείκνυσιν ὡς ἐζητεῖ ἄν (16). Μὴ ποτε δὲ παρὰ τοῦ
 Ἀνδρέου καὶ τοῦ Πέτρου ἔμαθε περὶ τοῦ Χριστοῦ.
 Καὶ γὰρ ἐκ τῆς αὐτῆς πατρίδος ὄντι, εἰκόσ, συνο-
 μιλήσαντας τούτους, ἀφηγήσασθαι περὶ τοῦ Κυρίου
 ὁ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς δοκεῖ παραίνευσθαι διὰ τοῦ
 λέγειν: « Ἦν δὲ ὁ Φίλιππος ἐκ τῆς πόλεως Ἀν-
 δρέου καὶ Πέτρου. » Μικρὰ δὲ τις ἦν αὐτῇ ἡ πό-
 λις, καὶ κώμη μᾶλλον ἀρμόδιος λέγεσθαι. Ὅθεν καὶ
 θαυμάσαι δεξιὸν τὴν τοῦ Χριστοῦ δύναμιν, ὅτι ἀπὸ
 τῶν οὐδένα καρπὸν φερόντων, τοὺς ἐκκρίτους τῶν
 μαθητῶν ἐξελέξατο. Οὐ τοίνυν οὐδὲ Φίλιππος περ-
 ἑαυτῷ κατέχει τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ μεταδίδωσι καὶ τῷ
 Ναθαναήλ. Καὶ ἐπειδὴ νομομαθὴς ἦν ὁ Ναθαναήλ,
 ἐπὶ τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας αὐτὸν παραπέμπει
 Φίλιππος: καὶ γὰρ ἀκριβοῦς καὶ διεσκευμένως ἦν τὰ
 νομικά. Ἰδὼν δὲ τοῦ Ἰωσήφ λέγει τὸν Κύριον, ἐπειδὴ
 τούτου πατρὸς ἐνομιζέτο: καὶ ἀπὸ Ναζαρέτ αὐτὸν
 ὀνομάζει, εἰ καὶ κυρίως ἀπὸ Βηθλεὲμ ἦν. Ἐν ἐκεί-
 νῃ γὰρ ἐγεννήθη, ἐν δὲ Ναζαρέτ ἀνετράφη: ἀλλ’
 ἐκαὶ εἶπεν αὐτῷ Ναθαναήλ: Ἐκ Ναζαρέτ δύνα-
 ται τι ἀγαθὸν εἶναι; λέγει αὐτῷ Φίλιππος: Ἐρχου
 καὶ ἴδε. Εἶδεν ὁ Ἰησοῦς τὸν Ναθαναήλ ἐρχόμενον
 πρὸς αὐτὸν, καὶ λέγει περὶ αὐτοῦ: Ἴδε ἀληθῶς
 Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ ὄδλος οὐκ ἔστι. λέγει αὐτῷ Να-
 θαναήλ: Πόθεν με γινώσκεις; Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς, καὶ
 εἶπεν αὐτῷ: Πρὸ τοῦ σε Φίλιππον φωνῆσαι, ὅντα ὑπὸ
 τὴν συκῆν, εἰδὼν σε. Ὁ μὲν Φίλιππος ἐκ Ναζαρέτ
 τὸν Χριστὸν εἶπεν: ὁ δὲ Ναθαναήλ, οἶα δὴ ἀκρι-
 βέστερος ὢν, ἐγίνωσκεν ἀπὸ τῶν Γραφῶν, ὅτι ἀπὸ
 Βηθλεὲμ δεῖ εἰσεῖν τὸν Χριστὸν: καὶ διὰ τούτου φη-
 σιν: « Ἐκ Ναζαρέτ δύναται τι ἀγαθὸν εἶναι; Ὁ δὲ
 Φίλιππος: « Ἐρχου καὶ ἴδε, » φησὶν: εἰδὼς ὅτι ἐπὶ
 γαύσηται τῶν βημάτων τοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἀποστή-
 σεται. Ἐπαινεῖται δὲ Ναθαναήλ παρὰ Χριστοῦ, ὡς
 ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, ἐπειδὴ οὐδὲν πρὸς χάριν ἢ
 πρὸς ἀπέχθειαν εἶπεν. Οὐ γὰρ ἀπιστίας ἦσαν τὰ
 ῥήματα, ἀλλὰ ἀκριβοῦς καὶ νομομαθοῦς διανοίας,
 γινωσκούσης, ὅτι ὁ Χριστὸς οὐκ ἀπὸ Ναζαρέτ, ἀλλ’
 ἐκ Βηθλεὲμ ἔρχεται. Τί τοίνυν ὁ Ναθαναήλ; ἄρα
 ἐχαινώθη τῷ ἐπαίνῳ; Οὐκ οὐν, ἀλλ’ ἐπιμένει, σα-
 φέστερον καὶ ἀκριβέστερόν τι βουλόμενος μαθεῖν·
 διὰ καὶ ἐρωτᾷ: « Πόθεν με γινώσκεις; » Ὁ δὲ
 Κύριος, διὰ τοῦ εἰπεῖν αὐτῷ, ἡ οὐδεὶς ἐγίνωσκε

ελην αὐτοῦ καὶ Φιλίππου, ὡς καταμόνας λαληθέντα καὶ πραχθέντα, ἀποκαλύπτει τὴν οἰκεῖαν θεότητα. Ὁ γάρ τοι Φίλιππος καταμόνας καὶ οὐδενὸς παρόντος; ὑπὸ τὴν συκῆν ὠμίλησεν τῷ Ναθαναήλ, ἃ δὴ πάντα ὁ Χριστὸς καὶ μὴ παρῶν ἐγίνωσκε· διὸ καὶ φησιν· « Ὅντα ὑπὸ τὴν συκῆν εἶδόν σε. » Πρὸ τοῦ πλῆθυσαι δὲ τὸν Φίλιππον εἶπεν ὁ Κύριος περὶ τοῦ Ναθαναήλ, ἵνα μὴ τις ὑποπτεύσῃ, ὅτι ὁ Φίλιππος εἶπε τὸ περὶ τῆς συκῆς καὶ τῶν ἄλλων, ἃ διελέχθη τῷ Ναθαναήλ. Ὅθεν ὁ Ναθαναήλ ἐπιγινούς τὸν Κύριον, ὠμολόγησεν αὐτὸν Υἱὸν Θεοῦ. Ἄκουε γὰρ τί φησίν.

« Ἀπεκρίθη Ναθαναήλ, καὶ λέγει αὐτῷ· Ῥαββί, σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ. Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ὅτι εἶπόν σοι, εἶδόν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς, πιστεύεις· μεῖζω τούτων ἔφει. Καὶ λέγει αὐτῷ· Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἀπάρτι ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεψφῶτα, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰ μέγιστα δύναται ἡ προφητεία εἰς τὸ ἐφελκυσσασθαι τινὰς εἰς πίστιν, καὶ πλείονα δὲ τὸν θαυμάτων δύναμιν ἔχει. Ἐὰ μὲν γὰρ θαύματα δύνανται φαντασιωδῶς καὶ οἱ δαίμονες ὑποκρίνεσθαι· τὴν δὲ πρόγνωσιν τῶν μελλόντων καὶ προαγόρευσιν οὐδεὶς ἀκριβῶς ἔχει, οὔτε ἄγγελος, οὔτε πολλῶ μᾶλλον δαίμονες. Διὸ καὶ τὸν Ναθαναήλ ὁ Κύριος ἐπισπάσατο, εἰπὼν αὐτῷ τὸν τε τόπον, καὶ ὅτι ἐφώνησεν αὐτὸν ὁ Φίλιππος, καὶ ὅτι ἀληθῶς ἐστὶν Ἰσραηλίτης. Ἀκούσας οὖν ταῦτα Ναθαναήλ, ἐν συναισθήσει γίνεται τῆς τοῦ Κυρίου μεγαλειότητος, καθ' ὅσον τέως ἐνῆν, καὶ ὁμολογεῖ αὐτὸν Υἱὸν Θεοῦ. Πλὴν εἰ καὶ Υἱὸν Θεοῦ ὁμολογεῖ, ἀλλ' οὖν οὐχ ὡς ὁ Πέτρος. Ὁ μὲν γὰρ Πέτρος Υἱὸν Θεοῦ ἀνωμολόγησεν, ὡς Θεὸν ἀληθῆ· διὸ καὶ μακαρίζεται, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν πιστεύεται. Ὁ δὲ Ναθαναήλ ὡς ἄνθρωπον ψιλὸν αὐτὸν ὠμολόγησε. χάριτι δὲ τὴν ἀρετὴν υἱοθετηθέντα τῷ Θεῷ· καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ ἐπαγαγεῖν· « Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ. » Ὅρᾳς, ὅτι οὕτω ἐφθασεν εἰς τὴν τελείαν γνώσιν τῆς ἀληθοῦς θεότητος τοῦ Μονογενοῦς; ὡς ἄνθρωπον γὰρ θεωρεῖ, καὶ ὡς βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ αὐτὸν πιστεύει εἶναι. Εἰ ἔ ἀληθῶς Θεὸν ὠμολόγησεν, οὐκ ἂν εἶπεν αὐτὸν βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ βασιλέα τοῦ παντός· διὸ οὐδὲ μακαρίζεται ὡς ὁ Πέτρος. Ὅθεν καὶ ὁ Κύριος διορθούμενος αὐτὸν, καὶ ἀνάγων εἰς τὸ νοῆσαι τὴν ἀξίαν τῆς αὐτοῦ θεότητος, « Ὅψεσθε, φησὶ, τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας; καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. » Μὴ γὰρ με, φησὶν, ὑπολάμβανε ψιλὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ Δεσπότην τῶν ἀγγέλων. Ὡ γὰρ ἄγγελοι διακονοῦσιν, οὐκ ἂν εἴη ἄνθρωπος ψιλός, ἀλλὰ Θεὸς ἀληθής. Ἐπὶ δὲ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναλήψεως ταῦτα ἐξέβησαν. Καὶ γὰρ καὶ πρὸς τῷ καιρῷ τοῦ πάθους ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ ἐνίσχυσεν αὐτόν· καὶ ἐν τῷ τάφῳ, ἄγγελος· καὶ ἐν τῇ ἀναλήψει, ὡς ὁ Λουκᾶς ἱστορεῖ. Τινὲς δὲ συκῆν ἐνόησαν τὸν νόμον, ὡς καρπὸν ἔχοντα πρὸς καιρὸν γλυκαίνοντα, τῇ

delegit et suam deitatem. Nam Philippus solus et nullo praesente sub sicu locutus erat Nathanaeli, quæ sane omnia Christus etiam absens cognoscebat. Proinde et dicit: « Cum esses sub sicu, vidi te. » Priusquam autem appropriaret Philippus, dixit Dominus de Nathanaele, ut ne quis suspicetur quod Philippus Christo dixerit de sicu, et aliis quæ locutus sit cum Nathanaele. Unde Nathanael, agnito Domino, fatetur eum Filium Dei. Audi enim quid dicat.

VERS. 49-51. « Respondit Nathanael, et ait ei: Rabbi, tu es ille Filius Dei, tu es ille rex Israel. Respondit Jesus, et dixit ei: Quia dixi tibi: Videbam te sub sicu, credis: majora his videbis. Et dicit ei: Amen, amen dico vobis, posthac videbitis cælum apertum, et angelos Dei ascendentes et descendentes super Filium hominis. » Maxime potens est prophetia, et efficacior miraculis ad alliciendum quosdam ad fidem. Dæmones enim etiam possunt miracula simulare, et apparetere facere: præscientiam autem futurorum et prædictionem evidentem nullus habet, neque angelus, et quanto minus dæmones? Ideo et Nathanaelem Dominus attraxit dicens ei locum, et quod vocasset eum Philippus, et quod vere esset Israelita. Nathanael igitur auditis illis sentire cœpit magnitudinem Domini, quantum tunc possibile erat, et fatetur illum Filium Dei. Verumtamen quamvis Filium Dei fateatur, non tamen sicut Petrus. Nam Petrus quidem confessus est Filium Dei ut Deum verum, ideo et beatus prædicatur, et Ecclesia ei concredatur⁶². Nathanael vero ut hominem nudum quidem eum fatetur, gratia autem propter virtutem adoptatum in Filium Dei: et hoc manifestum ex eo quod subditur, « Tu es ille rex Israel. » Vides quod non dum venerat ad perfectam cognitionem veræ deitatis Unigeniti? Etenim quasi amicum Dei, et quasi regem Israel eum credit esse. Quod si vere eum Deum esset confessus, non dixisset eum regem Israel, sed regem universi. Unde non prædicatur beatus, sicut Petrus: et Dominus corrigens eum, et inducens ad cognoscendum quiddam dignum sua deitate, « Videbitis, inquit, angelos Dei ascendentes et descendentes super Filium hominis. » 531 Ne enim, inquit, suspiceris me nudum hominem, sed Dominum angelorum. Cui enim angeli ministrant, is utique non fuerit purus homo, sed verus Deus. Porro hæc in cruce et ascensione evenerunt. Nam et ante tempus passionis angelus de cælo confortavit eum, et in sepulcro visus est angelus, et in assumptione, sicut Lucas prodit. Sunt qui per sicum legem intellexerunt, quasi fructum habentem ad tempus dulcem, asperitate autem legalium observationum et difficultate mandatorum, quasi foliis oblectam. Dicunt igitur quod Nathanaelem

⁶² Matth. xvi, 16.

Dominus viderit, id est, placide intuitus sit, et intellectum ejus illustrarit, quamvis adhuc sub lege esset. Tu et hoc scias, si quid et hæc arrident, quod Nathanaëlem Dominus vidit sub-licu, scilicet sub lege existentem (a), hoc est, intra legem, et profunda legis scrutantem. Nam si non esset scrutatus profunda legis neutiquam vidisset eum Dominus. Scias autem et hoc, quod Galilæa interpretatur « devolubilis. » Exiit igitur Dominus in devolubilem hujus mundi regionem, vel etiam humanam naturam: et nos sub licu sumus, hoc est peccato dulci, cui etiam non parum amaritudinis adest propter poenitentiam et judicia secutura. Sicut misericors videt ac eligit eos qui fatentur ipsam Filium Dei, et regem ejus Israel qui videt Deum. Et si quidem studium adhibuerimus, et majoribus nos dignabitur spectaculis, et videbimus angelos ascendentes quidem ad summitatem cognitionis Dei: descendentes vero iterum, incognoscibilem ejus substantiam deprehendere non valentes. Vel aliter, Ascendit quis, quando versatur in sermonibus de deitate Unigeniti: descendit autem, quando tractare gaudet sermones de incarnatione et descensu in infernum. οσι την άγνωστον ουσίαν. Καί άλλως δέ, άναβαίνει τις, οτε τοίς περι της θεότητος του Μονογενοϋς λόγους ένδιατρύβει· καταβαίνει δέ, οτε τοίς περι σαρκός και της έν τῷ ᾄδῃ καταβάσεως έμφιλογωρεί.

CAPUT II.

*De nuptiis in Cana Galilææ. De capulato e templo
De hoc, Solvite templum istud.*

Vers. 1-4. « Et die tertia factæ sunt nuptiæ in Cana Galilææ, et erat mater Jesu ibi. Vocatus est autem et Jesus ac discipuli ejus ad nuptias. Et cum defocisset vinum, dicit mater Jesu ad eum: Vinum non habent. Dicit ei Jesus: Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea. » Vocant ad nuptias Dominum, non quod viderint miracula, vel aliud quiddam magnam: sed simpliciter vocant ut potum, unde hoc significans Evangelista, dicit: « Erat autem mater Jesu et fratres ejus ibi. » igitur sicut illam et fratres, ita et Jesum vocaverunt. Affuit autem ipse, et vocationem non repulit, quia non respexit ad suam dignitatem, sed ad utilitatem et beneficia nostra. Nam qui non dignatus est fieri servus, multo magis non dignatus est venire ad nuptias. Exhortatur autem illum mater ut faciat miraculum, quæ magnam de ipsius potestate sumpserat opinionem, tam ob conceptionem, quam ob partum. Omnia enim conservabat in corde suo⁶⁶, et ex illis cogitabat filium aliquid posse supra hominem. Neque enim mater ejus ut oraret eum ad faciendum aliquod miraculum, ex alio quod prius viderat facere, inducta est. Nam cum puer esset, nullum fecit miraculum: quia si fecisset, notus fuisset omnibus. Audiverat item mater de testimoniis Joannis, quæ de ipso erat testatus, videbatque jam et discipulos ipsum

⁶⁶ Luc. XVIII, 19.

(a) Edit. Lut. Dominum vidit adhuc sub lege existentem.

τραχύτητι δέ των νομικῶν παρατηρημάτων, και τῷ δυσκατεργάστῳ των έντολών, ὡς περ φύλλοις σκεπόμενον. Φασίν ούν, οτι τον Ναθαναήλ είδεν ὁ Κύριος, άντι του ίλαρω: επέβλεφε, και την σύνεσιν αὐτοῦ κατανόησεν, και έτι ὑπό των νόμων έντος. Σύ δέ μοι και τοῦτω των νοῶν έπιστήσῃσιν, εἴγε θέληγ τοίς τοιούτοις, οτι τον Ναθαναήλ ὁ Κύριος; είδεν ὑπό την συχην, ήτοι ὑπό των νόμων, τουτέστιν έντος του νόμου, και τά βέθη αὐτοῦ έρευνῶντα. Εί γάρ μή τά βέθη του νόμου ήρεύνα, οὐκ άν αὐτον είδεν ὁ Κύριος. Τοῦ δέ και τουτο, οτι Γαλιλαία έρμηνεύεται, κατακυλιστή. Έξήλθεν ούν ὁ Κύριος εις την κατακυλιστήν τουτου του κόσμου ή χώραν, και την φύσιν την ανθρωπίνην, και έντας ήμᾶς ὑπό την συχην, τουτέστι την ένήθουον άμαρτίαν, ή και δριμύτης οὐκ ὄληγ σύνεσι δια την μεταμύλειαν, και: τά και δικαιοτήρη, ὡς φιλόανθρωπος είδε, και εξέλέξατο ὁμολογούντας αὐτον Υἱον Θεοῦ, και βασιλεία του Ισραήλ του ὀρώντος Θεόν. Εί δέ γε άπεινομεν την σπουδήν, και μειζόνων καταξίωσε ήμᾶς θεαμάτων, και ὀφόμεθα τοῦς άγγέλους άναβαίνοντας μὲν προς τὸ ὕψος της αὐτοῦ θειας ήνωσεως, καταβαίνοντας δέ πάλιν, δια του μή φθάνειν κατανοήσαι την άγνωστον ουσίαν. Καί άλλως δέ, άναβαίνει τις, οτε τοίς περι της θεότητος του Μονογενοϋς λόγους ένδιατρύβει· καταβαίνει δέ, οτε τοίς περι σαρκός και της έν τῷ ᾄδῃ καταβάσεως έμφιλογωρεί.

ΚΕΦΑΛΑ. Β'.

*Περὶ τοῦ έν Καρῶ γάμου. Περὶ τῶν έκβληθέντων
έκ του ίλαρω. Περὶ του, Λύσατε τον ναόν
τουτον.*

« Καί τῇ ήμέρᾳ τῇ τρίτῃ γάμος έγένετο έν Καρῶ της Γαλιλαίας, και ήν ή μήτηρ του Ιησοῦ εκεί. Έκλήθη δέ και ὁ Ιησοῦς, και οί μαθηταί αὐτοῦ εις τον γάμον. Καί ὡς ερησαντος οίνου, λέγει ή μήτηρ του Ιησοῦ προς αὐτόν· Οἶνον οὐκ έχουσι. Λέγει αὐτῇ ὁ Ιησοῦς· Τί έμοι και σοι, γυναί; Οὔπω ήκει ή ὡρα μου. » Καλοῦσιν εις τον γάμον τον Κύριον, οὐχ ὡς θαύματα ίδόντες, οὐδ' ὡς μέγαν τινά, άλλ' άπλως και ὡς γνώριμον, ὡς τουτο σημαίνων ὁ εὐαγγελιστής, φησίν· « Ην δέ ή μήτηρ του Ιησοῦ και οί άδελφοί αὐτοῦ εκεί. » Ὅσπερ ούν εκείνην και τοῦς άδελφούς, οὕτω και τον Κύριον έκάλεσαν. Ὁ δέ Κύριος παραγίνεται, και οὐκ άπεξιοί την κλήσιν, οτι μή εις την οικειαν άξίαν έώρα, άλλά προς την ὡφέλειαν και εὐεργεσίαν ήμῶν. Ὁ γάρ μή άπαξίωσας γενέσθαι έν δούλοις, κολλῶ μάλλον οὐκ άν άπξίωσον εις γάμον έλθειν. Παρακαλεῖ δέ αὐτόν ή μήτηρ εις θαυματουργίαν, μεγάλην περι της αὐτοῦ δυνάμεως λαθούσα ὑπέληξεν από τε της συλλήψεως, από τε του τόκου. Πάντα γάρ συνετήρει έν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς, και εκ τουτων έλογίζετο τον υἱον ὑπέρ ανθρωπον δύνασθαι. Οἱ γάρ δῆ από του και άλλα θαύματα ποιῆσαι τον Ιησοῦν, παρακαλεσαι αὐτόν προήχθη ή μήτηρ εις τουτο. Παις γάρ ὢν, οὐδέν έθαυματουργήσεν· ή γάρ έν έπίσημος πᾶσιν ήν. Ἄμα δέ ή μήτηρ και των μαρτυριῶν Ιωάννου έμνήμητο, δ; περι αὐτοῦ έμαρ-

τύρησεν, ἔβλεπέ τε ἦδη καὶ μαθητὰς αὐτῶ ἀκολουθούοντας· καὶ ἐκ τούτων πάντων ἐτακμαίρετο τὴν δύναμιν τοῦ Παιδός. Ὁ δὲ ἐπιτιμᾷ αὐτῆ οὐκ ἀλόγως. Εἰ γὰρ, φησὶν, οὐκ ἔστιν οἶνος, ἔδει αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς μὴ ἔχοντας προσελθεῖν, καὶ ἀξιῶσαι, οὐχὶ σὲ τὴν Μητέρα. Ἡ γὰρ περὶ τῶν οικειῶν παράκλησις σκάνδαλον γίνεται τοῖς ὁρώσιν· ὅταν δὲ οἱ χρεῖαν ἔχοντες αὐτοὶ δέωνται, ἀνυπόκτον τὸ πρᾶγμα γίνεται. Τὸ δὲ, «Ὀὐπω ἤκει ἡ ὥρα μου,» φησὶν, οὐχ ὡς ὑποκειμένος ἀνάγκαις καιρῶν, ἢ ὥρας παρατηρούμενος πῶς γὰρ ὁ Ποιητὴς τῶν χρόνων καὶ τῶν αἰώνων;) ἀλλ' ὅτι πάντα μετὰ τοῦ καιροῦ τοῦ προσήκοντος ἐργάζεται. Ἐπεὶ οὖν ἄθλος ἦν ἔτι, καὶ ἄγνωστος τοῖς πολλοῖς, καὶ οὐδὲ τοὺς μαθητὰς πάντας εἶχε, ἀλλ' οὐδὲ οἱ ἐν τῷ γάμῳ αὐτῶν ἐγίνωσκον· ἢ γὰρ ἂν αὐτοὶ προσήθον καὶ παρεκάλουν περὶ τοῦ εἶναι· ἐπεὶ οὖν ταῦτα πάντα ἦν, διὰ τοῦτο φησὶν· «Ὀὐπω ἤκει ἡ ὥρα μου,» τουτέστιν, ἐπιτήδειος καιρὸς οὐ πάρεστιν. Ἄλλ' ἔτι ἐνίσταται ἡ τοῦ Ἄρειου λύττα, δείξει πειρωμένη τὸν Κύριον ὑποκειμένον ὥραις καὶ καιροῖς. Μάνθανε τοίνυν, ὦ κατάρτα, ὡς εἰ ὑπέκειτο ὥραις, πῶς λοιπὸν ἐπίσησε τὸ θαῦμα; Ἐδει γὰρ, κατὰ τὸν ὁδὸν λόγον, ἐπεὶ δουλεύει ὥραις; καὶ καιροῖς, οὐπω δὲ ἤκει ἡ ὥρα αὐτοῦ, μὴ δυνηθῆναι θαυματουργῆσαι· ἀλλὰ μὴν ἐθαυματοργῆσεν· οὐκ ἄρα δουλεύει ὥραις. Ὅρα δὲ μοι πῶς οὐκ ἀκριβέστατος, οὐδὲ διὰ πάντων ἀντεινεῖν τῇ Μητρί· ἀλλ' ἐπιπλήξας μικρὸν, πάλιν τὴν ἀξίωσιν αὐτῆς πληροῖ, τιμῶν αὐτὴν, καὶ ἡμῖν τύπους διδοὺς τῆς πρὸς τοὺς τεκνόντας αἰδοῦς.

«Λέγει ἡ Μητέρα αὐτοῦ τοῖς διακόνους· Ὅτι ἂν λέγῃ ὑμῖν, ποιήσατε. Ἦσαν δὲ ἐκεῖ ὕδριαι λίθιναι ἕξ κείμεναι κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν Ἰουδαίων, χωροῦσαι ἀνά μετρητὰς δύο ἢ τρεῖς. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Γεμίσατε τὰς ὕδριας ὕδατος. Καὶ ἐγένεον αὐτὰς ἕως ἄνω. Καὶ λέγει αὐτοῖς· Ἀνελήσατε νῦν, καὶ φέρετε τῷ ἀρχιτρικλίῳ. Καὶ ἤνεγκαν· ποιήσατε,» ὡστε πλείονα γενέσθαι τὴν αἴτησιν, προσελθόντων αὐτῶν καὶ αἰτήσαμένων· ὡς ἂν δευθῆ, ὅτι οὐκ ἐσθνεῖα; ἦν ἡ παραίτησις, ἀλλὰ τοῦ μὴ δοῦναι ἐπιτρέχειν ταῖς θαυματουργίαις διὰ τὸ δεῖξιν καὶ κενὸν τύπον. Αἱ δὲ ὕδριαι αἱ λίθιναι, εἰς τὸν καθαρισμὸν τῶν Ἰουδαίων ἐχρημάτιζον. Οἱ γὰρ Ἰουδαῖοι καθ' ἑκάστην σχεδὸν ἀπεπλύοντο, καὶ οὕτως ἤσθον· οἶον, εἰ λεπροῦ ἦσαν, εἰ νεκροῦ, εἰ γυναικὶ ὠμίλησαν, ὡς ἀκάθαρτοι λοιπὸν ὄντες ἀπελούοντο. Ἐπεὶ οὖν ἡ Παλαιστίνη ἀνυδροῦς ἦν, καὶ οὐκ ἦν πολλαχοῦ πηγὰς εὐρίσκειν, ἐπλήρουν αἱ τὰς ὕδριας ὕδατος, ὡστε μὴ τρέχειν εἰς ποταμοὺς, εἴποτε ἀκάθαρτοι γένοιοντο. Οὐχ ἀπλῶς οὖν εἶπεν, ὅτι «κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν Ἰουδαίων,» ἀλλ' ἵνα μὴ τινες τῶν ἀπίστων ὑποπτεύσωσιν, ὅτι τρυφία τις ἦν ἐναπομείνασα, εἶτα τοῦ ὕδατος ἐπιβληθέντος καὶ κερασθέντος, οἶνος λεπτότατος γέγονε, δείκνυσιν, ὅτι οὐδέποτε ἐκεῖνα γεγονασιν οἶνου δοχεῖα. Ἀρ' οὖν οὐκ ἤδύνατο καὶ χωρὶς τοῦ γεμισθῆναι τὰς ὕδριας ὕδατος, δημιουργῆσαι οἶνον ἐξ οὐκ ὄντων; Ἠδύνατο

A sequentes: et ex his omnibus conjectabat virtutem Filii. At ille increpat eam, non absurde. Dicit enim, Si non adest vinum, oportet illos ipsos, quibus deest, accedere et rogare, et non te matrem. Nam quando hortantur a domesticis, scandalum fit videntibus. Quando autem hi rogant qui opus habent, suspicione res caret. Cæterum dicens, «Nondum venit hora mea,» non vult quod obnoxius sit necessitatibus temporum, vel horas observei, (quomodo enim hoc dicere possemus de Factore temporum et sæculorum?) sed quod omnino tempore congruo operetur. Igitur quoniam adhuc incognitus congruo erat, et occultus multis, et nondum omnes habebat discipulos, et neque hi, qui in nuptiis erant, eum agnoscebant: nam alioquin ipsi accessissent, et rogassent pro vino: quia hæc omnia ita se habebant: «Nondum, inquit, venit hora mea,» hoc est, opportunum tempus nondum adest. At hic adhuc urget Ariti furor, qui monstrare nititur Dominum horis et temporibus subditum. Disce igitur, o maledicte, quod si fuisset horis et temporibus subjectus, quomodo postea fecisset miraculum? Oportebat enim, secundum sermonem tuum, quandoquidem serviret horis et temporibus, nondum autem venisset hora ejus, ut non posset miracula facere: sed miraculum fecit: non igitur servit horis. Vide autem, oro, quomodo non usque ad finem, neque per omnia resistit matri, sed cum eam parum perstrinxisset, iterum preces ejus implet, honorans illam, et vobis dat formam reverentiæ erga parentes.

VERS. 5-8. «Dicit Mater ejus ministris: Quodcumque dixerit vobis, facite. Erant autem ibi hydris lapideæ sex positæ secundum purificationem Judæorum, captentes singulæ metretas binas ac ternas. Dicit eis Jesus: Implete hydris aqua. Et impleverunt eas usque ad summum. Et dicit eis: Haufite nunc, et ferte architriclino: et tulerunt.» Ministris dicit Mater: «Quidquid dixerit vobis, facite.» Atque ita cum major fieret petitio, cumque accessissent et illi, ac petissent: ut monstraret quod non infirmitatis fuerit repulsa, sed ne videretur accurrere et festinare ad miraculorum operationem propter ostentationem **533** et vanam gloriam. Lapidæ autem hydris ad purificationem Judæorum aderant. Judæi enim ferme singulis horis abluebantur, et sic comedebant: ut si tetigissent leprosum, vel mortuum, vel rem habuissent cum muliere, se lavabant, quasi immundi forent. Et cum Palæstina inaquosa sit, nec ubique inveniantur fontes, implebant semper hydris aqua, ut non currerent ad flumina, si quando immundi fierent. Non temere igitur dixit: «secundum purificationem Judæorum.» Sed ne infidelium quidam suspicarentur quod mansissent in ea facies quedam reliquiæ, et dein aqua infusa et mista, vinum deinde tenuissimum factum sit, ostendit quod nunquam illa fuerint vini receptacula. Jam, num potuit etiam absque eo quod impleverunt hydris

αἴνα, creare vinum ex nihilo? Potuit quidem, sed ea re obest magnitudo ne miracula creditu sint facilia. Interim hoc accedit, ut testes miraculi fiant ministri, qui aquam infuderant hydiis. Insuper ut discamus quod ipse sit ille qui et in vite liquorem aquæ in vinum convertat. Jubet autem ministros ut architriclino gustandum exhibeant. Non immerito, sed ut ne suspicentur quidam quod ebriorum conventus fuerit, quorum gustus corruptius esset, et qui ebrietatis vitio existimarent aquam vinum. Ne igitur locum haberet talis suspicio, jubet gustandum dari architriclino, qui sobrius erat. Etenim hi qui- bus tale concredium est ministerium, magis sobrii sunt, ut eorum jussu omnia quæ illic gerantur, ordinate fiant et compositæ. Cæterum oremus ut hæc in nobis quoque impleantur etiam nunc: nempe ut fiant nuptiæ, hoc est conjunctio Dei cum anima nostra, quandiu sumus in Cana Galilææ, loco, inquam, inferioris hujus et devolubilis mundi, ejus qui rotatur, et rotati alia. Nuptiæ illæ non sunt sine præsentia Christi, et suæ Matris, et discipulorum ejus. Nisi enim quis crediderit in Christum, qui natus est ex Maria virgine, et locutus est per apostolos, quomodo conjungetur Deo? Sciamus igitur quid miraculi operetur Dominus in talibus nuptiis, et in tali conjunctione Dei ad animam. Aquam in vinum convertit, et sex nostras lapideas hydrias implet. Per aquam tu quidem intellexeris dissolutionem nostram et mollitiem in vita ac doctrina: per hydrias vero sex, quinque sensus per quos in operibus labimur: et sextam hydriam, rationalem vim, per quam in doctrinis periclitamur. Itaque Dominus noster Jesus Christus, verbum, inquam, evangelicum, nostros sensus, sive in virtute practica, sive contemplativa, si quid in eis aqueum est et resolutum, in vinum convertit, astringens et lætificans vitam et sermonem: atque ita implentur hydriæ nostræ bono hoc potulo: sensus scilicet, ne in operativa 534 labimur, et ratio, ne in prava incidamus dogmata. Observa autem quod et lapideæ hydriæ propter purificationem Judæorum stabant illic. Nam Judas quidem dicitur confessio: purificatur autem qui confitetur, per quinque sensus quibus prius peccarat. Oculus male viderat, sed oculus iterum lacrymas in confessione profundit, atque ita servit purgationi. Audivit auris verba meretricia, sed iterum se inclinavit ad verba oris Dei. Ita et in aliis sensibus. Sic et rationalis virtus in dogmatibus peccat, sed iterum mundat priorem malitiam quando ad pia dogmata redit. Cæterum lapideæ hydriæ ideo sunt, vel quod ex terra formati sumus, vel quod solida receptacula talis vini esse oporteat, et nusquam futilia. Lapidæa hydria erat Pauli rationalis vis, etiam quando persequabatur. Zelator enim erat paternarum tra-

Ex collatione cold. Venet. S. Marci.

(17) Cod. 31. Ἴνα τῶ ἀρχιτρικλίνῳ ἐνέγκωσιν ἐκ τοῦ μεταβληθέντος εἰς οἶνον ὕδατος, τοῦτο δὲ ὁμοιομορφῆ, ὡς ἂν μὴ τις ὑποπτεύσῃ, κ. τ. λ. « Ut

ἀν μὲν, ἀλλὰ πολλαχοῦ περικόπτει τὸ μέγεθος τῶν θυμάτων, ὡς ἂν εὐπαραδεικτότερα γένοιτο· ἅμα δὲ ἵνα καὶ τοὺς διακόνους μάρτυρας ἔχη τοῦ θύματος, τοὺς τὸ ὕδωρ ἐπιφορησαντας ταῖς ὑδρίαις· ἔτι τε ἵνα μάθωμεν, ὅτι αὐτός ἐστιν, ὁ καὶ τὸ τῆς ἀμπέλου ὕγρον, ὕδωρ πάντως ὄν, εἰς οἶνον μετασκευάζων. Καλεῖται οὖν τοῖς διακόνοις, ἵνα τῶ ἀρχιτρικλίνῳ δειξῶσι τὸ γεῦμα· οὐκ ἀπεικώτως, ἀλλ' ἵνα μὴ τις ὑποπτεύσῃ (17), ὅτι μεθύοντων σύλλογος ἦν, καὶ διεφθαρτο αὐτοῖς ἡ ἀσθῆσις, καὶ ὡς διεφθαρμένοι τῇ μέθῃ φωνοῦν τὸ ὕδωρ οἶνον. Ἴνα τοῖσιν μὴ σπῆ χῶραν ἢ τοιαύτη ὑπόνοια, τῶ ἀρχιτρικλίνῳ ἐπιτρέπει τὴν γεῦσιν, τῶν ἡσφοντι. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς τοιοῦτοις οἱ τήδε τὴν διακονίαν ἐμπειστοτευμένοι μάλιστα νήφουσιν, ἵνα ἐν τάξει καὶ εὐκοσμῶν τὰ πάντα διὰ κλειύσματος αὐτῶν γίνωνται. Ἄλλ' εὐζώμεθα ταῦτα τελεσθῆναι καὶ ἐφ' ἡμῖν, γυν οἶον γάμον μὲν γενέσθαι, ἦτοι συναφίαν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν ἡμετέραν ψυχὴν, ἕως ἔτι ἐσμὲν ἐν τῇ Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, τῷ χωρίῳ, λέγω, τοῦ κάτω τούτου καὶ κατακυλιετοῦ κόσμου, τοῦ ἄλλοτε ἄλλως μετακυλιεμένου καὶ μετακυλιέντος. Ὁ γάμος δὲ οὗτος ἀνευ τῆς παρουσίας Χριστοῦ, καὶ τῆς αὐτοῦ μητρὸς, καὶ τῶν μαθητῶν, οὐ γίνεται. Εἰ μὴ γὰρ τις πιστεύσει εἰς Χριστὸν τὸν ἐκ Μαρίας γεννηθέντα, καὶ ἐν τοῖς ἀποστόλοις λαλήσαντα, πῶς συναφθήσεται τῷ Θεῷ; Ἴδωμεν οὖν, τί θαυματουργεῖ ὁ Κύριος ἐν τῷ τοιοῦτῳ γάμῳ, καὶ τῇ τοιαύτῃ συναφίᾳ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν ψυχὴν. Τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μεταποιεῖ, τὰς εἰς ὑδρίας ἡμῶν τὰς λιθίνας; πληροῖ. Ἵδωρ μὲν οὖν νοήσεις ἂν τὸ ὕδατος, καὶ ὕγρον, καὶ διαλελυμένον ἡμῶν ἐν τῷ βίῳ καὶ δόγμασιν· ὑδρίας δὲ εἰς, τὰς τε πέντε αἰσθήσεις, δι' ὧν ἐν ταῖς πράξεσι σφαλόμεθα, καὶ ἐκτὴν ὑδρίαν τὸ λογιστικὸν, δι' οὗ ἐν τοῖς δόγμασι σφαιερῶς διακείμεθα. Ὁ τοῖσιν Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ λόγος ὁ εὐαγγελικὸς, φημί, ἰώμενος τὰ ἡμέτερα σφάλματα, τὰ ἐν τῷ πρακτικῷ καὶ τῷ δογματικῷ, ἦτοι, εωρητικῷ, τὸ ἐν τοῖς ὑδατὶς καὶ εὐδιάλυτον εἰς οἶνον μεταίθῃσι, τὸν στύφοντα λέγω καὶ εὐφραίνοντα βίον καὶ λόγον· καὶ οὕτω πληροῦνται αἱ εἰς ὑδρίας ἡμῶν τοῦτο τοῦ καλοῦ πόματος· αἱ τε αἰσθήσεις, ἵνα μὴ κατὰ τὸ πρακτικὸν πρᾶτῳμεν, καὶ ὁ λογισμὸς, ἵνα μὴ ἐν τοῖς δόγμασι προσπταίωμεν. Πρόσχετος δὲ ὅτι αἱ λιθίνας ὑδρίας διὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν Ἰουδαίων Ἰστάντο καὶ. Ἰούδας μὲν λέγεται ἐξομολογήσει· καθαρίζεται δὲ ὁ ἐξομολογούμενος διὰ τῶν πέντε αἰσθήσεων, δι' ὧν πρότερον ἡμάρτανεν. Ὁ ὀφθαλμὸς εἶδος κακῶς, ἀλλ' ὀφθαλμὸς πάλιν δικρῶν ἐν τῇ ἐξομολογήσει, καὶ οὕτω γίνεται εἰς καθαρισμὸν. Ἦκουσε τὸ οὖ; πορνικὰ ἄσματα, ἀλλ' αὐθις κλίνεται εἰς ῥήματα στόματος Θεοῦ· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων. Πάλιν τὸ λογιστικὸν σφάλματα ἐν τοῖς δόγμασιν, ἀλλ' αὐθις καθαίρει τὴν πρότερον κακίαν, εἰς τὸ ὁρθῶς δογματίζειν μεταπεσόν. Λίθιναι δὲ ὑδρίας, ἧ διδοὶ ἀπὸ γῆς; ἡμῶν ἢ οὐστεις, ἧ διὰ τὸ

architriclino ferrent de aqua mutata in vinum. Hoc vero ita dispositum fuit, ne aliqui suspicari possent. » etc

στερβὰ δαῖν εἶναι τὰ τοῦ τοιοῦτου οἴνου μέλλοντα
 ἐξεσθαι δοχεῖα, καὶ δυσκατάλυτα. Λιθίνη ὕδρια ἦν
 τοῦ Παύλου τὸ λογιστικὸν, καὶ ὅταν ἐδίωκε, ζηλωτῆς
 γὰρ ἦν τῶν πατρικῶν παραδόσεων ὑπὲρ πάντας τοὺς
 συναηλικιώτας· καὶ ὅταν ἐκήρυττε, τοσαύτην γὰρ
 κέυσιν Ἐρμῆς νομισθῆναι, ὡς τοῦ λόγου ἡγούμενος:

« Ὡς δὲ ἐγεύσατο ὁ ἀρχιτρικλίνος τὸ ὕδωρ οἴνον
 γεγεννημένον, καὶ οὐκ ᾔδει· πόθεν ἐστίν (οἱ δὲ ὁ δόκονοι
 ᾔδεισαν οἱ ἠγνηκότες τὸ ὕδωρ), φωνεῖ τὸν νομ-
 φίλον ὁ ἀρχιτρικλίνος, καὶ λέγει αὐτῷ· Πᾶς ἀνθρώπος
 πρῶτον τὸν καλὸν οἶνον τίθει, καὶ ὅταν μεθυσθῶσι,
 τότε τὸν ἐλάσσων· σὺ τετρήσθης τὸν καλὸν οἶνον ἕως
 ἄρτι. » Ὁ ἀρχιτρικλίνος οὐχὶ τοὺς διακόνους ἐρωτᾷ,
 ἀλλὰ τὸν νομφίον. Τίνος ἐνεκεν; Κατ' οἰκονομίαν
 πάντως θεῖαν. Εἰ γὰρ τοὺς διακόνους ἤρώτησε,
 πάντως ἂν ἀπεκάλυψαν τὸ θαῦμα, οὐδεὶς δὲ ἂν αὐ-
 τοῖς ἐπίστευσεν. Ἀρχὴ γὰρ ἦν τῶν σημείων, καὶ
 οὐπω οὐδεὶς εἶχεν ὑπόληψιν μεγάλην περὶ τοῦ Χρι-
 στοῦ· ὥστε καὶ τῶν διακόνων ἀφηγομένων τὸ θαῦμα,
 οὐδεὶς ἂν ἐπίστευσε. Μετὰ ταῦτα μέντοι διε καὶ
 ἕτερα σημεῖα ἐπεδείξατο, ἐμελλε καὶ τοῦτο πιστευ-
 θῆσεσθαι, καὶ κατὰ μικρὸν οἱ διάκονοι πρὸς πάντα
 ἀφηγοῦμενοι τοῦτο, ἔδοξαν ἂν πιστοί. Διὰ τοῦτο
 φρονόμησεν ὁ Κύριος, μὴ τοὺς διακόνους ἐρωτηθῆναι,
 ἀλλὰ τὸν νομφίον. Οὐχ ἀπλῶς δὲ οἶνον ἐποίησεν,
 ἀλλὰ καὶ κάλλιστον. Τοιαῦτα γὰρ τὰ τοῦ Χριστοῦ
 θαύματα· πολλῶ βελτίω τῶν διὰ φύσεως τελουμένων.
 Τοῦ μὲν οὖν τὸ ὕδωρ οἶνον γενέσθαι, μάρτυρες οἱ
 διάκονοι, οἱ ἠγνηκότες τὸ ὕδωρ· τοῦ δὲ κάλλιστον
 γενέσθαι, ὁ ἀρχιτρικλίνος· ἄπερ πάντα, τοῦ χρόνου
 προϊόντος, ἐμελλον κηρυχθέντα πιστωθῆναι βεβαιό-
 τερον τοῖς ἀκούουσι. Δύνασαι δὲ νοῆσαι οἶνον μὲν
 τὸν εὐαγγελικὸν λόγον, ὕδωρ δὲ πάντα τὰ πρὸς τοῦ
 εὐαγγελίου· ὑδαρέστερα γὰρ ἦσαν, καὶ πρὸς τὴν
 τοῦ λόγου τελείωσιν μὴ φθάνοντα. Οἶον τί φημι·
 Δέδωκε νόμους διαφόρους τῷ ἀνθρώπῳ ὁ Κύριος,
 ἕνα τὸν ἐν τῷ παραδείσῳ, δεύτερον τὸν ἐπὶ Νῶε,
 τρίτον τὸν ἐπὶ Ἀβραάμ τῆς περιτομῆς, τέταρτον
 τὸν διὰ τοῦ Μωσῆως, πέμπτον διὰ τὴν προφητῶν.
 Πάντες οὖν οὗτοι, ὡς πρὸς τὴν τοῦ εὐαγγελίου ἀκρι-
 βειαν καὶ δύναμιν συγχρινόμενοι, ὑδαρεῖς εἰσιν, εἰς
 ἀπλῶς αὐτοῦ; καὶ κατὰ τὸ γράμμα νοεῖ. Εἰ δ' ἐμβα-
 θύναι τῷ πνεύματι, κατανοήσει τὰ κεκρυμμένα, εὐ-
 ρήσει τὸ ὕδωρ οἶνον γεγεννημένον· τὰ γὰρ ἀπλῶς λε-
 γόμενα καὶ κατὰ τὸ γράμμα νοούμενα τοῖς πολλοῖς,
 ὕδωρ ὄντα, πάντως ὁ πνευματικῶς ἀνακρίνων, εὐρή-
 σει οἶνον κάλλιστον, ὑστερον πινόμενον, καὶ τηρού-
 μενον παρὰ τοῦ νομφίου Χριστοῦ· ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς
 αἰσθητοῖς καιροῖς ἐδείχθη τὸ εὐαγγέλιον.

« Ταύτην ἐποίησε τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων ὁ Ἰη-
 σοῦς ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἐφάνερωσε τὴν
 δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν οἱ μαθηταὶ
 αὐτοῦ. » Ὅτι μὲν μετὰ τὸ βάπτισμα ἤρξατο τῶν
 σημείων ὁ Κύριος, καὶ πρότερον εἰρήκαμεν. Ἔοικε
 δὲ καὶ πρῶτον σημεῖον τοῦτο ποιῆσαι· τὸ τοῦ οἴνου.
 Φησὶ γάρ· « Ταύτην ἐποίησε τὴν ἀρχὴν τῶν ση-
 μέων. » Ἄλλ' ἐρεῖ τις, οἷοι εἰ καὶ ἀρχὴ ἐστὶ τῶν

ditionum⁶⁶ super omnes coetaneos; et quando præ-
 dicabat, tantam enim vim verbi habebat, ut a
 Lycambus Mercurius crederetur⁶⁷, utpote dux
 verbi.

τῶν ἐν τοῖς λόγοις δύναμιν εἶχεν, ὥστε καὶ τοῖς Λυ-
 καμῶν Μερκούριος κρινετοῦτο, ὡς τοῦ λόγου ἡγούμενος.

Vers. 9, 10. « Postquam autem gustasset architri-
 clinus aquam in vinum versam, neque sciret unde
 esset, sed ministri sciebant qui hauserant aquam,
 vocat sponsum architriclinus, et dicit ei: Omnis
 homo primo loco bonum vinum ponit, et cum ine-
 briati fuerint, tunc id quod deterius est. Tu servasti
 bonum vinum usque ad hoc tempus. » Architricli-
 nus non ministros, sed sponsum interrogat. Quare?
 Omnino juxta divinam providentiam. Nam si mi-
 nistros interrogasset, utique miraculum revelasset,
 et nullus eis credidisset. Initium enim erat signo-
 rum, et nullus adhuc opinionem talem habebat de
 Christo: atque ita ministris narrantibus miraculum
 hoc nullus credidisset. Igitur postquam et alia signa
 ostensa sunt, credibile et hoc futurum erat, et paul-
 latim ministri omnibus hoc enarrantes, fideles
 habiti fuerunt. Idcirco ordinavit Dominus ne mi-
 nistris interrogarentur, sed sponso. Porro non
 simpliciter fecit vinum, sed et optimum. Hæc enim,
 quæ miracula Christi sunt, multo meliora his sunt
 quæ per naturam sunt. Et quod aqua factum sit
 vinum, testes sunt ministri qui hauserant aquam.
 Quod vero optimum fuerit, architriclinus testatus
 est: quæ sane omnia procedente tempore prædi-
 cata, credibilioraque facta sunt audientibus. Potes
 autem intelligere et vinum quidem sermonem evan-
 gelicum, aquam autem omnia quæ ante Evangelium,
 quæ liquidiora et insipidiora erant, et ad illius per-
 fectionem non perveientia: et ut aliquid exempli
 gratia dicam, Dominus homini varias leges dedit,
 unam in paradiso, secundam tempore Noe, tertiam
 sub Abraham, nempe circumcisionem, quartam per
 Moysen, quintam per prophetas. Omnes igitur illæ si
 conferantur cum Evangelii evidentia et virtute, aquæ
 sunt, si quis **535** eas simpliciter et ad litteram
 intelligat. Quod si quis spiritu incidit, et intelligit
 abscondita, inveniet aquam mutata in vinum.
 Nam quæ simpliciter dicuntur, et ad litteram intel-
 liguntur, multis omnino aqua sunt. Qui autem spi-
 ritualiter dijudicat, inveniet vinum optimum, postea
 bibendum et servandum a sponso Christo: quan-
 doquidem et in extremis temporibus monstratum est
 Evangelium.

Vers. 11. « Hoc fecit initium signorum Jesus in
 Cana Galilææ, et manifestavit gloriam suam, et
 crediderunt in eum discipuli ejus. » Quod Dominus
 signa operari cœperit post baptismum, et prius qui-
 dem diximus: videtur autem et hoc signum primo
 fecisse. Dicit enim: « Hoc fecit initium signorum. »
 At dicet quis, quod licet fuerit initium signorum,
 non tamen omnium, sed eorum quæ in Cana Gali-

⁶⁶ Galat. 1, 14. ⁶⁷ Act. xiv, 11.

iam: nam cum plura ibi fecerit signa, hoc tamen primum fuit. Et hæc quidem illi dixerint: nos autem quamvis multa habeamus ad monstrandum quod initium fuerit omnium signorum (etenim cum dicit, « Manifestavit gloriam suam, et crediderunt in eum discipuli ejus, » indicat quod ante hoc non fecerit miraculum aliud, ab Hlo enim manifestavit gloriam suam), attamen non disceptabimus, sive hoc sive aliud fuerit prius. Quomodo autem manifestavit gloriam suam? Non multi interfuerunt, neque coram populo factum. Verum quidem non tunc, sed postea miraculum hoc audituri erant omnes, unde usque in hunc diem celebratur, et in occulto non est. Quod autem et discipuli ejus crediderint in eum, ita intellige, quod fidem ampliozem et firmitorem acciperint: quia et prius quidem crediderant, sed non tam firmiter.

Vras. 12-17. « Post hæc descendit Capernaum ipse et mater ejus, et fratres ejus, et discipuli ejus, et ibi manserunt non multis diebus. Et in propinquo erat Pascha Judæorum, et ascendit Jesus Hierosolyma, et reperit in templo eos qui vendebant boves, et oves, et columbas, et nummularios sedentes. Et cum fecisset flagellum e funicularis, omnes ejecit de templo, oves simul ac boves, et nummulariorum effudit æs, mesasque subvertit, et iis qui columnas vendebant, dixit: Auferte ista hinc, nec facite domum Patris mei domum mercatus. Recordati vero sunt discipuli ejus quod scriptum est: Zelus domus tue exedit me⁹⁷. » Descendit in Capernaum Dominus, non altioris usus gratia, quam ut matrem suam illic residere faceret, ut ne illam ubique post se traheret. Quoniam enim ad nuptias venerant in Cans, nuptiis habitis adducit matrem in domum suam in Capernaum. Manifestum autem quod propter hanc causam descenderit in Capernaum, ex eo quod neque multis illic manebat diebus, neque miraculum illic faciebat. Increduli enim erant ejus civitatis virt. 536 Ideo et alio loco Dominus eam miseram esse dicit⁹⁸. Quod autem dicit evangelista fuisse prope Pascha, ostendit quod non ante multos dies Pascham fuerit baptizatus. Porro ubi ascendit in Jerusalem, rem fecit magnæ auctoritatis. Vendentes enim oves et boves ejecit. Jam quod factum hoc et Matthæus commemorat⁹⁹, scias quod non semel hoc Christus fecerit, sed hoc quod Matthæus commemorat, fecit prope tempus passionis, quod autem apud Joannem, in exordio signorum. Idcirco hoc loco minus asperè dixit: « Ne feceritis domum Patris mei, domum mercatus. » Initium enim signorum adhuc erat, et nondum tanta signorum ostensorum erat auctoritas. Illic autem apud Matthæum dicit, « Non facite, inquit, speluncam latronum. » Manifeste enim illos latrones nominavit, quod ex injustis modis lucrum facerent. Quando enim quis

A σημείων αὐτῆ, ἀλλ' οὐχὶ πάντων, ἀλλὰ τῶν ἐν Κανῆ τῆς Γαλιλαίας. Διάφορα γὰρ, φησὶν, θαύματα ποιῶσαντος ἐν Κανῆ, αὐτῆ ἐστὶν ἡ ἀρχή. Ταῦτα μὲν εἶπαι τις ἐν· ἡμεῖς δὲ, καίτοι πολλὰ ἔχοντες πρὸς τὸ δεῖξαι, ὅτι καὶ πάντων τῶν σημείων ἐστὶν ἀρχὴ (καὶ γὰρ τὸ, « Ἐφανέρωσε τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ τὸ « Ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, » ἐνδείκνυνται, ὅτι ἕτερον πρὸς τοῦτο θαῦμα οὐκ ἐποίησεν· ἀπ' ἐκείνου γὰρ ἐφανέρωσε τὴν δόξαν αὐτοῦ), ὅμως οὐ διαφερόμεθα, εἴτε τοῦτο πρότερον, εἴτε ἕτερον γέγονε. Πῶς δὲ ἄρα ἐφανέρωσε τὴν δόξαν αὐτοῦ; Οὐδὲ γὰρ πολλοὶ προσέειχον τῷ γενομένῳ, οὐδὲ ἐνώπιον δήμου γέγονεν. Ἄλλ' εἰ καὶ μὴ εἴτα, ἀλλ' ὕστερον ἔμειλλεν τὸ θαῦμα ἀκούεσθαι πάντας· ἔθεν καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἔδεται, καὶ οὐ διαλάθε. Τὸ δὲ, « Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν, » οὕτω νόησεν, ἀντὶ τοῦ, πιστὶν περισσότεραν καὶ βεβαιωτέραν ἔλαβον εἰς αὐτόν· ἐκεῖ καὶ πρότερον πάντως ἐπίστευσον, ἀλλ' οὐχ οὕτω βεβαίως.

« Μετὰ τοῦτο κατέβη εἰς Καπερναοὺμ αὐτὸς, καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· καὶ ἐκεῖ ἔμειναν οὐ πολλὰς ἡμέρας. Καὶ ἔγγυς ἦν τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰησοῦς. Καὶ εὔρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας βόας, καὶ πρόβατα, καὶ περιστέραις, καὶ τοὺς κερματιστὰς καθήμενους. Καὶ ποιήσας φραγγέλλιον ἐκ σχοινίων, πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, τὰ τε πρόβατα, καὶ τοὺς βόας· καὶ τῶν κολυβιστῶν ἐξέχευε τὸ κάμα, καὶ τὰς τραπέζας ἀνέτρεψε, καὶ τοὺς· τὰς περιστέραις πωλοῦσιν εἶπεν· Ἄρα ταῦτα ἐνταῦθεν, καὶ μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου. Ἐμνήσθησαν δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὅτι γεγραμμένον ἐστὶν· Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με. » Κατέρχεται εἰς Καπερναοὺμ ὁ Κύριος, οὐδεμίαν ἄλλης χρείας ἔνεκεν, ἀλλ' ἡ τοῦ ἀποκαταστήσαι τὴν μητέρα αὐτοῦ ἐκεῖ, ἵνα μὴ πανταχοῦ αὐτὴν ἐφέλικται. Ἐκεῖ γὰρ διὰ τὸν γάμον ἦλθον εἰς Κανῆ, τοῦ γάμου παρελθόντος, ἐκ-ἀνάγει τὴν μητέρα εἰς τὸν ἐν Καπερναοὺμ οἶκον αὐτῆς. Δῆλον δὲ τοῦτο, ὅτι διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν κατέβη εἰς Καπερναοὺμ, ἐκ τοῦ μήτε πολλὰς ποιήσει. Ἀκίστως γὰρ εἶχον πρὸς αὐτὸν οἱ τὴν πάλιν ταύτην οἰκοῦντες· διὰ καὶ ἀλαχοῦ ὁ Κύριος ταλανίζει αὐτὴν. Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν ὁ εὐαγγελιστῆς, ὅτι « Ἐν ἔγγυς τὸ Πάσχα, » δείκνυσιν ὅτι οὐ πρὸ πολλῶν ἡμερῶν τοῦ Πάσχα ἔδακτισατο. Ἀνελθὼν δὲ εἰς Ἱεροσόλυμα, ποιεῖ πρῶτον πολλῆς αὐθεντίας γέμον. Τοὺς γὰρ πωλοῦντας τὰ πρόβατα, καὶ τοὺς βόας, ἐπέβαλε. Εἰ δὲ καὶ ὁ Ματθαῖος φησὶ τοῦτο πεποιηκέναι αὐτόν, ἀλλ' ἴσθι ὡς οὐχ ἀπαξ τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλὰ τὸ μὲν παρὰ τῷ Ματθαίῳ, ἔγγυς τοῦ πάθους ποιεῖ· τὸ δὲ νῦν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, τῶν σημείων ἀρχόμενος· διὰ ἐνταῦθα ἀπειμένως εἶπε· « Μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου, οἶκον ἐμπορίου. » Ἀρχὴ γὰρ τῆς ἦν τῶν σημείων, καὶ οὕτω τοσαύτη ἀπεφάνηκε. Ἡ

⁹⁷ Psal. xviii, 10. ⁹⁸ Luc. x, 15. ⁹⁹ Matth. xxi, 12.

αὐτῷ ἀπὸ τῆς τῶν σημείων ἐπιδείξεως. Ἐκεί δὲ, παρὰ τῷ Ματθαίῳ, φησὶ· « Μὴ ποιεῖτε, φησὶ, σήλων ληστῶν. » Φανερώς γὰρ ληστὰς αὐτοὺς ὠνόμασε, ὡς ἐξ ἀδίκων κερδαίνοντας πόρων. Ὅταν γὰρ τις ἐπὶ ἀλίγου τιμώμενον πολλοῦ τιμήματος ἀξιοῖ, καὶ ἀπὸ πενήτων τυχὸν καὶ χηρῶν τὸ κέρδος ἐρανίζειται (ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γὰρ οὗτοι οἱ τὰ χρειώδη ἐξωνοῦμενοι, καὶ πιπράσκοντες), τί ἄλλο, ἢ ἔργον ληστοῦ ποιεῖ, ἐκ συμφορῶν ἐτέρων κέρδη πραγματεύμενος; Τίνος δὲ ἐνεκεν ὁλοῦς ἐκβάλλει τοὺς τοιοῦτους ἐκ τοῦ ἱεροῦ; Οὐκ ἀλόγως· ἀλλ' ἐπὶ ἐμελλεν ἐν Σαββάτῳ θεραπεύειν, καὶ παραλύειν τὸν νόμον, ἵνα μὴ δόξη ἀντίθεος εἶναι, διορθοῦται ἐντεῦθεν τὴν τοιαύτην ἐπίληψιν. Οὐ γὰρ ἂν ὁ τοσοῦτον ζῆλον ἐπιδείξαμενος ὑπὲρ τοῦ οἴκου, τὸν τοῦ οἴκου δεσπότην τὴν θεὸν ἠθέτησεν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἐξέβαλεν, ἀλλὰ καὶ φραγγίλῳ κλεπτῷ τύπτων, καὶ ἀνατρέπων τὰς τραπίτσας, καὶ τὸ κέρμα, ἧτοί τὸ νόμισμα τῶν κολλυβιστῶν, ἐχέων, καὶ ἔργῳ παρακεκινδυνευμένην ἐπιχειρῶν. Οὐκ ἂν οὖν ὁ εἰς κίνδυνον ῥίπτων ἑαυτὸν ὑπὲρ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, παρέλυε τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ ὡς ἀντίθεος, ἀλλὰ πάντως; ὡς Υἱὸς ὢν, καὶ τὴν ἰσὴν ἐξουσίαν ἔχων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τῷ καὶ τὸν περὶ τοῦ Σαββάτου νόμον δόξει. Αἰδ' οὐδὲ εἶπε· Τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ, « Τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου· ὁ δεικνύων ὅτι ἐξουσιάζει, ὡς Υἱὸς, τῶν τοῦ Πατρὸς πάντων. Κολλυβιστὰι δὲ εἰσὶν οἱ τὰ λεπτὰ νομίσματα πωλοῦντες, ἧτοι τοὺς νομμοῦς. Κόλλυθος γὰρ λέγεται τὸ λεπτὸν νόμισμα παρ' Ἑλλήσιν, ὃ Ῥωμαῖοι νομμον ὀνομάζουσι. Πολλοὶ καὶ τῶν ἀρχιερέων ἀμαρτάνουσι τοιαῦτα, οἷα τότε οἱ κάπηλοι, τοὺς βόας πωλοῦντες ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, λέγω δὴ, τοὺς ἐν λόγῳ διδασκαλικῷ διατρέποντας μὴ περιποιούμενοι, ἀλλ' ἐκδιθόντες τοῖς κακουργεῖν βουλομένοι; ἀλλὰ καὶ τὰ πρόβατα, τὸν ἀφελέστερον καὶ κοινὸν λαόν, καὶ τὰς περισσότερὰς, τὰ πνευματικὰ φημι χαρίσματα, πιπράσκοντες, καὶ τοὺς πλείονα διδόντας, τοῖς μείζονσι βαθμοῖς ἐγκατατάττοντες· οὗς ὁ Κύριος ἐκβάλλει τοῦ ἱεροῦ, ἀναξίους τῆς ἀρχιερωσύνης κρίνων. Ἄλλὰ κἂν τις κέρμα καὶ νόμισμα, ἧτοι δόγμα καὶ λόγον, πωλῆ, καὶ τυχὸν διδασκαλος ὢν, οὐ καταγγέλλει τὸν λόγον, εἰ μὴ κέρδος ἔχει, καὶ τοῦτου τὴν τράπεζαν ἀνατρέπει ὁ Κύριος, τὸν θρόνον λέγω τῆς διδασκαλίας, καὶ τὸν λόγον, ὃν ἑκεῖνος συνέχει διὰ κακίαν, μὴ διδοῦς αὐτὸν πᾶσιν, ὃν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐκεῖνον μὲν παραλύων τῆς ἀρχῆς, ἄλλον δὲ τὸν ἄξιον ἐπὶ τὸν τῆς διδασκαλίας θρόνον καθίζων. Ἐμνήσθησαν δὲ οἱ μαθηταί, ὅτι γεγραμμένον ἐστίν· « Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με. » Κατὰ βραχὺ γὰρ τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον ἐπίδοσιν λαμβάνοντες, ἦδη καὶ τῶν Γραφῶν ἀναμνησκονται, κικαίθεν τὰς μαρτυρίας λαμβάνοντες, βεβαιότεραν τὴν περὶ Χριστοῦ γνῶσιν καθιστῶσιν ἑαυτοῖς.

« Ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ εἶπον αὐτῷ· Τί σημεῖον δεῖκνύεις ἡμῖν, ὅτι ταῦτα ποιεῖς; Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ἀῤῥαστε τὸν ναὸν τοῦτου, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. Εἶπον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι· Τεσσαράκοντα καὶ ἕξ ἔτισιν φκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶς αὐτόν; Ἐκεῖνος δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ. Ὅτε οὖν ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν, ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὅτι τοῦτο ἔλεγεν αὐτοῖς, καὶ ἐπίστευσαν τῇ Γραφῇ, καὶ τῷ λόγῳ ᾧ εἶπεν ὁ

A ex eo quod parvi pretii est, multum pretii petit, et a pauperibus fortassis et viduis lucrum corradit, sicut forme solent hi qui necessaria vendunt, quid aliud quam opus latronis facit, ex calamitatibus aliorum lucra comportans? Et quare illes e templo ejicit? Non immerito. Quia enim in Sabbato sanatus erat, et soluturus legem: ut ne videatur contrarius Deo, corrigit hoc loco opinionem illam. Neque enim tantum zelum propter domum ostendens, sprevisset Deum, dominum domus. Non enim simpliciter ejicit, sed et flagello plexo percutit, et subvertit mensas, et æs, hoc est pecuniam nummulariorum effundit. Et opus periculosum attentans, non se in periculum conjecisset pro domo Dei, solvens legem Dei ut adversarius: sed omnino ut Filius Dei, et æqualem habens potestatem Patri, qui legem de Sabbato statuerat. Ideo autem non dixit domum Dei, sed « domum Patris mei, » ostendens quod potestatem habeat sicut Filius in omnia quæ Patris erant. Nummularii autem, qui et collybistæ, sunt hi qui parva numismata vendunt. Collybos enim apud Græcos minutum numisma est, quod Romani nummum vocant. Multi autem ex pontificibus in hunc modum peccant. Nam et ipsi negotiatores vendunt boves in ecclesia: hoc est, qui præstantes sunt in verbo doctrinæ, non assumunt, sed tradunt his qui æffigere volunt. Insuper et oves, hoc est, simpliciores et communem populum: et columbas, hoc est, spiritualia dona vendunt, et majores dignitates conferunt his qui plura dant: quos Dominus ejicit e templo, indignos judicans sacerdotio. At hæc si quis æs et nummum, hoc est, et sermonem et dogma vendat, et fortassis cum sit doctor, non auventiet verbum, nisi lucrum habeat, etiam ejus mensam subvertit Dominus, sedem dico doctrinæ, et sermonem quem ille colibet propter malitiam, 537 non dans illum omnibus quem Dominus Jesus per misericordiam effundit, populisque dat, illum quidem a principatu dejiciens, et alium in doctrinæ sedem collocans. Recordati sunt autem discipuli ejus quod scriptum sit, « Zelus domus tuæ comedit me. » Paulatim enim incrementa boni sumentes, et Scripturarum recordantur, unde testimonia recipiendo, firmiorem de Christo scientiam apud se constituerunt. ἐχέει διὰ φιλανθρωπίαν, καὶ τοῖς λαοῖς δίδωσιν, ἄξιον ἐπὶ τὸν τῆς διδασκαλίας θρόνον καθίζων.

« Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με. » Κατὰ βραχὺ γὰρ τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον ἐπίδοσιν λαμβάνοντες, ἦδη καὶ τῶν Γραφῶν ἀναμνησκονται, κικαίθεν τὰς μαρτυρίας λαμβάνοντες, βεβαιότεραν τὴν περὶ Χριστοῦ γνῶσιν καθιστῶσιν ἑαυτοῖς.

D VERS. 18-22. « Responderunt ergo Judæi, et dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis quod ista facias? Respondit Jesus, et dixit eis: Destructum templum hoc, et in tribus diebus erigam illud. Dixerunt ergo Judæi: Quadraginta sex annis extructum est templum hoc, et tu in tribus diebus eriges illud? At ille dicebat de templo corporis sui. Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli ejus quod hoc dixisset, et crediderunt Scripturæ, et sermoni quem dixerat Jesus. » Postquam

viderunt Judæi Dominum magna potestate hæc
 lacere, et dicere : « Ne feceritis domum Patris mei
 mercatum, » dicunt : Persuade nobis signo aliquo,
 quod Filius Dei sis tu, et quod illinc missus sis.
 Unde enim manifestum quod Pater tuus sit qui
 domus istius est Dominus? At ille per ænigma
 eis respondit : « Solvite templum hoc, » cor-
 pus omnino suum dicens, quod in ipso habitabat
 omnis divinitas Unigeniti. Ubi autem dixit, « Sol-
 vite, » non exhortatus est ad eandem, absit : sed
 quoniam sciebat facturos, certo eventuram affirmat.
 Audiant vero Ariani quomodo sicut Dominus et
 mortis destructor dicat, « Excitabo. » Non enim
 dicit, Excitabit Pater, sed, « Ego excitabo, » pro-
 pria virtute usus, nullaque externa indigens. Cæ-
 terum Judæi de inaninato templo ipsum dicere
 autumantes hoc, derident eum. Cum quadraginta
 et sex annis sit ædificatum, quo pacto, dicunt, tu
 dicis in tribus diebus te excitaturum? Sciendum
 autem quod, quando a Solomone templum extruc-
 tum est viginti annis, omnia perfecte absoluta fue-
 runt, postea autem post captivitatem, Hebræi ac-
 cepta potestate illud reædificandi, cœperunt quidem
 sub Cyro rege ædificare : impediti autem ab his
 qui invidabant eis, prorogarunt structuram usque
 ad Artaxerxem regem, sub quo nacti securitatem
 maximam, omni studio vix potuerunt perficere opus.
 Unde et dicitur Judæos ædificantes altera manu
 zladium, altera tenuisse ædificatorium instrumen-
 tum : usque adeo timebant vicinos Idumæos, non
 autem Persas, a quibus, ut dixi, securitatem omnem
 acceperant. Istam itaque structuram, post captivi-
 tatem aiunt quadraginta sex annis factam, eo
 quod prohiberentur et impedirentur Judæi a Cyro
 usque ad Artaxerxem. Et non est mirandum quod
 Judæi non intellexerint, **538** quandoquidem neque
 discipuli intelligebant. Obstabat enim duo magna :
 unum, quod resurrectio per se tam difficilis capri,
 imo omnibus ignota esset : alterum, quod Deus cor-
 pus ejus inhabitaret : « Etenim post resurrectionem
 cognoverunt discipuli, et crediderunt Scripturæ : »
 cui Scripturæ? Omni quæ de resurrectione tradit :
 manifestissime autem ei quæ dicit, « Non derelinq-
 ues animam meam in Inferno ⁷⁰; » et illi, « Do-
 minus voluit purificare eum a plaga, et ostendere
 ei lumen ⁷¹. » Manifeste enim illa de resurrectione
 dicuntur. Apollinarius autem tentat hoc loco pa-
 trocinium suæ hæreseos invenire. Volens enim
 persuadere inaninam esse carnem Domini, dicit
 quod templum dicatur caro, templum autem ina-
 ninatum sit, inaninata ergo et caro est. Attonite
 et versute : tu et ligna et lapides, Domini carnem
 facies, quando quidem ex his est templum? Quando
 autem audieris Dominum, « Nunc turbata est ani-
 ma mea ⁷² : » et, « Potestatem habeo ponendi iani-

A Τησοῦς. Ὁ ἐπειδὴ εἶδεν τὸν Κύριον οἱ Ἰουδαῖοι
 μετὰ πολλῆς ἐξουσίας ταῦτα ποιοῦντα, καὶ λέγοντα,
 « Τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου μὴ ποιεῖτε ἐμπόριον, »
 φασὶ· Πείσον ἡμᾶς διὰ τίνος σημείου, ὅτι Υἱὸς εἶ
 τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἐκείθεν ἐπέμφθης· πῶθεν γὰρ
 δῖλον, ὅτι Πατὴρ σου ἐστὶν ὁ τοῦ οἴκου τούτου Κύ-
 ριος; Ὁ δὲ ἀνιγματοδῶς αὐτοῖς ἀποκρίνεται, « Λύ-
 σατε, λέγων, τὸν ναὸν τούτον, » τὸ σῶμα πάντως
 λέγων αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ κατῴκει πᾶσα ἡ θεό-
 της τοῦ Μονογενοῦς. Εἰπὼν δὲ, « Λύσατε, » οὐ προ-
 τρέπει αὐτοῦ; εἰς μαιφονίαν, ἀπαγέ! ἀλλ' ἐκείπερ
 ἠπίστατο δράσοντας τοῦτο, ἀνυπερθέτως αὐτὸ τὸ
 συμβησόμενον ὑπαίνιττεται. Ἀκουέτωσαν καὶ Ἀρσα-
 νοὶ, πῶς ὁ Κύριος, καὶ τοῦ θανάτου καταλυτῆς, φησὶ
 τὸ, « Ἐγερῶ. » Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἐγερῶ ὁ Πατὴρ,
 ἀλλ' εἶπεν, ὅτι « Ἐγερῶ ἐγὼ, » τῇ οἰκειᾷ δυνάμει
 χρώμενος, καὶ οὐκ ἄλλης ἐξωθεν προσδεόμενος. Οἱ
 δὲ Ἰουδαῖοι, περὶ τοῦ ἀψύχου ναοῦ δοκοῦντας αὐτὸν
 λέγειν, καταγελωσίων αὐτοῦ. Διὰ γὰρ τεσσαράκοντα
 καὶ ἕξ ἐτῶν οἰκοδομηθέντα, πῶς, φασὶ, λέγεις αὐτῶς
 ἐν τρισὶν ἡμέραις ἔγεραι; Ἰστέον δὲ ὅτι, ὅτι μὲν
 παρὰ τοῦ Σολομῶντος ψκοδομηθῆ ὁ ναὸς τὸ πρῶτον,
 διὰ εἰκοσι ἐτῶν πάντα ἀνευδῶς ἀπρητίστησαν·
 ὕστερον δὲ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν, λαβόντες οἱ
 Ἑβραῖοι ἐξουσίαν οἰκοδομῆσαι αὐτὸν, ἤρξαντο μὲν
 ἐπὶ τῆς βασιλείας Κύρου ἀνοικοδομεῖν· εἶτα ἐμπο-
 διζόμενοι παρὰ τῶν διαφθορούντων αὐτοῖς, παρ-
 έτειναν τὴν οἰκοδομὴν ἄχρι τῆς Ἀρταξέρξου βασι-
 λείας· ἐπὶ τούτου δὲ πάσης ἀθείας ἀπολαύσαντες,
 μετὰ πολλῆς σπουδῆς ἠδυνήθησαν (18) ἐκτελέσαι
 τὸ ἔργον· ὅτε δὴ καὶ λέγεται τοὺς Ἰουδαίους κτί-
 ζοντας, τῇ μὲν ἐτέρᾳ ταῖν χερσὶν δόρυ, θατέρᾳ δὲ
 οἰκοδομικὸν ἔργαλειον κατέχουν· οὕτως ἦσαν ἐν φόβῳ
 πολλῷ τοὺς πλησιοχώρους διδοικότες Ἰουδαίους,
 οὐ τί που τοὺς Πέρσας· παρ' ἐκείνων γὰρ, ὡς εἶπον,
 φημὶ δὴ, τῶν Περσῶν, ἀδειαν πᾶσαν ἔλαβον. Ταύ-
 την τοίνυν τὴν οἰκοδομὴν τὴν μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν
 φασὶν ἐν τεσσαράκοντα καὶ ἕξ ἔτεσι γενέσθαι, ὡς
 κωλυθέντων τῶν Ἰουδαίων, καὶ διὰ τοῦτο παρατει-
 νάντων ἀπὸ τῆς Κύρου βασιλείας ἄχρι καὶ τῆς Ἀρτα-
 ξέρξου. Καὶ οὐ θαυμαστὸν, εἴπερ οἱ Ἰουδαῖοι οὐκ
 ἔγνωσαν, ὅπου γε οὐδὲ οἱ μαθηταί. Καὶ γὰρ δύο
 αὐτοῦ τὰ μέγιστα ἐνεπὸδίζον· ἐν μὲν τὸ περὶ τῆς
 ἀναστάσεως δυσκατάληπτον ὄν, μᾶλλον δὲ παντά-
 πασιν ἀγνωστον αὐτοῖς· ἕτερον δὲ, ὅτι Θεὸς ἐστὶν
 ὁ ἐνοικῶν τῷ σῶματι· μετὰ μόντοι τὴν ἀνάστασιν
 ἔγνωσαν οἱ μαθηταί, καὶ ἐπίστευσαν τῇ Γραφῇ·
 ποία Γραφή; Καὶ πάση μὲν τῇ περὶ τῆς ἀναστά-
 σεως διαλαμβανούσῃ· προδηλότατα δὲ τῇ, « Οὐκ
 ἔγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄθνη· » καὶ τῇ,
 « Κύριος βούλεται καθαρίσαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς πληγῆς,
 καὶ δεῖξαι αὐτῷ φῶς. » Ἐμφανέστατα γὰρ αὐταί
 αἱ Γραφαὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως διαλαμβάνουσιν.
 Ἀπολινάριος δὲ ἐνευθεν πειρᾶται συνηγορίαν εὑρέ-
 σθαι τῆς οἰκειᾶς αἰρέσεως. Θέλων γὰρ συστήσαι,

⁷⁰ Psal. xv, 10. ⁷¹ Isa. liii, 10 juxta LXX. ⁷² Joan. xii, 27.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(18) Cod. 31. μόλις ἠδυνήθησαν.

ἄψυχος ἦν ἡ τοῦ Κυρίου σὰρξ, φησὶν, ὅτι Ἐπειδὴ αὐτὴ νὰς λέγεται ἡ σὰρξ, ἄψυχος δὲ ὁ νὰς, ἄψυχος ἄρα καὶ αὐτή. Ἐμβρόντητε καὶ πολύτροπε· σὺ δὲ καὶ ξύλα καὶ λίθου; ποιήσεις τὴν τοῦ Κυρίου σὰρκα, ἐπειδὴ ἐκ τούτων ὁ νὰς; Ὅταν δὲ ἀκούσης τοῦ Κυρίου, « Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάραται » καὶ ὅτι « Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, » πῶς ταῦτα νοεῖς; Εἰ δὲ οὐ περὶ τῆς λογικῆς καὶ νοεῖας ταῦτα παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου, » ποῦ θῆσεις; οὐ γὰρ θῆπου περὶ τῆς ἀλόγου ψυχῆς καὶ τοῦτο νοήσεις. Τὸ δὲ, « Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην, » τί σοι δοκεῖ; Ἄλλὰ σὺ μὲν φθείρου μετὰ τῶν σῶν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ τοῦ Νικοδήμου καὶ Ἰησοῦ. Περὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ Ἰωάννου βαπτίζοντων. Περὶ καθαρισμού.

« Ὡς δὲ ἦν ἐν ταῖς Ἱερουσόλοις ἐν τῷ Πάσχα ἐν τῇ ἑορτῇ, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, θεωροῦντες τὰ σημεῖα ἃ ἐποίησε. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐπίστευεν ἐκ τούτων αὐτοῖς, διὰ τὸ αὐτὸν γινώσκειν πάντας, καὶ ὅτι οὐ χρεῖαν εἶχεν, ἵνα τις μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸς γὰρ ἐγίνωσκε, τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ἦν δὲ ἄνθρωπος ἐκ τῶν Φαρισαίων (Νικόδημος ὄνομα αὐτοῦ), ἄρχων τῶν Ἰουδαίων· οὗτος ἦλθε πρὸς τὸν Ἰησοῦν νυκτὸς, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ῥαββί, οἴδαμεν, ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐλάλθῃς διδάσκαλος· οὐδεὶς γὰρ τὰ σημεῖα ταῦτα δύναται ποιεῖν, ἢ σὺ ποιεῖς, ἐὰν μὴ ἦ ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ. » Ἐδοξάν μὲν τινες πιστεῦσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, ὅτε ἦν ἐν τῇ ἑορτῇ, ἀλλ' οὐ βεβαία ἦν ἡ πίστις αὐτῶν. Πρὸς καρὸν γὰρ προσέχοντες τῷ Χριστῷ οὐχ ὡς Θεῷ, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπῳ θεωροροῦμένῳ, πάλιν καὶ ταύτης αὐτῆς τῆς οὐδαμινῆς πίστεως ἐξέπιπτον. Ὅτι δὲ τοιοῦτοι ἦσαν, δῆλον ἐκ τῶν ἐξῆς. « Αὐτὸς γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐπίστευεν ἐκ τούτων αὐτοῖς, » οὐδὲ ὡς τῷ ὄντι πιστοὶς πάντα τὰ δόγματα ἐνεχειρίζεν, ἐμβατεύων ταῖς καρδίαις αὐτῶν, καὶ γινώσκων τί ἦν ἐν αὐταῖς περὶ αὐτοῦ. Οὐ γὰρ διελάθανεν αὐτὸν ὅσος ἦν ὁ λογισμὸς ἐν ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ τῷ δοκοῦντι πιστεῦσιν. Σχεδὸν δὲ καὶ Νικόδημος τοιοῦτος ἦν· ἐπίστευε μὲν γὰρ καὶ οὗτος τῷ Ἰησοῦ, καὶ φαίνεται πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ὑπὲρ τοῦ Κυρίου λέγων, ὅτι δεῖ μετὰ ἐρεύνης καὶ ἐξετάσεως καταδικάζει αὐτόν· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν πολλὴν ἐπιμέλειαν καὶ φιλοτιμίαν πρὸς τὸν ἐνταφιασμὸν ἐνδείκνυται. Οὐ μέντοι γε, ὡς ἐχρῆν, ἐπίστευσεν· ἀλλ' ἐτι τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀσθενείας ἐχόμενος, νύκτωρ μὲν ἔρχεται πρὸς τὸν Ἰησοῦν διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, διδάσκαλον δὲ αὐτὸν ἀποκαλεῖ, ὡς ψιλὸν ἀνθρώπον· τοιαύτην γὰρ ὑπόληψιν εἶχε περὶ αὐτοῦ· διὸ καὶ ἐπάγει, ὅτι « Οἰδεὶς δύναται ταῦτα ποιεῖν, ἐὰν μὴ ἦ ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ. » Ὁρᾷ, ὅτι ὡς ἀνθρώπῳ προφήτῃ, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαπωμένῳ, πρόσσει τῷ Ἰησοῦ; Τί οὖν ὁ Κύριος; Οὐκ ἐλέγχει αὐτὸν ἐπιπληκτικῶς, οὐδέ φησι· Διὰ τί οὖν πρὸς τὸν ἐκ Θεοῦ ἀποσταλέντα διδάσκαλον ἔρχῃ νύκτος; Διὰ τί μὴ παρῆρσιάζῃ; Οὐδὲν τούτων φησὶν, ἀλλ' ἰλαρῶς αὐτῷ περὶ θεῶν καὶ ὑψηλῶν διαλέγεται. Σημεῖωσαι δὲ, ὅτι πολλὰ θαύματα ποιοῦντος τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲν τούτων ὁ παρὼν εὐαγγελιστὴς διηγεῖται· ἢ ὡς τοῖς ἄλλοις εὐαγγελισταῖς βῆθόντων, ἢ ὡς τὴν κατὰ μέρος ἀφήγησιν ὑπερβαίνόντων.

⁷⁵ Joan. x, 18. ⁷⁶ Luc. xxiii, 46. ⁷⁷ Jerem. xvii, 10. ⁷⁸ Psal. xciii, 11.

A mam⁷⁵, » quomodo ea intelligis? Quod si tu non de mentali et rationali anima hæc dicta asseris, quo referes hoc, « Pater, in manus tuas commendo spiritum meum⁷⁶? » Utiq̄ue hoc de irrationali anima non intellexeris. De hoc autem, « Non derelinques animam meam in inferno, » quid tibi videtur? At tu una cum tuis percas.

ψυχῆς φῆς λέγεσθαι, τὸ, « Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου, » ποῦ θῆσεις; οὐ γὰρ θῆπου περὶ τῆς ἀλόγου ψυχῆς καὶ τοῦτο νοήσεις. Τὸ δὲ, « Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην, » τί σοι δοκεῖ; Ἄλλὰ σὺ μὲν φθείρου μετὰ τῶν σῶν.

CAPUT III.

De Nicodemo et Jesu. De Jesu et Joanne baptizantibus. De purificatione.

Vers. 1, 2. « Cum autem esset Hierosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomen ejus, videntes signa ejus quæ edebat. Ipse autem Jesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipso nosset omnes, nec opus haberet ut quisquam testaretur de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine. Erat autem homo ex Pharisæis Nicodemus nomine, princeps Judæorum: hic venit ad Jesum nocte, et dixit ei: Rabbi, scimus quod a Deo venisti, magister. Nullus enim hæc signa potest facere quæ tu facis, nisi Deus sit cum eo. » Videbantur quidem nonnulli credere in nomine Jesu, cum esset in festo, sed non firma illorum fides erat: ad tempus enim attendebant Christo, non ut Deo, sed ut homini qui Deo affabatur: ac iterum a fide illa contemptibili excidebant. Nam quod tales fuerint, manifestum ex sequentibus. « Jesus enim ipse, inquit, non credebat se eis, » neque omnia dogmata, ut his qui vere credunt, concedebat. Scrutator enim est cordium⁷⁵, et sciebat quid sentirent de ipso. Non enim ignorabat quales essent cogitationes in singulis hominibus⁷⁶ qui credere videbantur. Ferme et Nicodemus talis erat, qui et **539** ipse credebat Jesu, et videtur pro Domino contra Judæos loqui, quod oporteat cum scrutatione et examine condemnari illum: qui etiam post crucem multum officii et liberalitatis in sepultura exhibuit. Cæterum, quia non ut oportebat, credulus erat, et adhuc infirmitate Judaica tenebatur, nocte quidem venit ad Jesum, propter timorem Judæorum. Magistrum autem ipsum vocat, quasi purum hominem: talem enim opinionem de eo conceperat: idcirco et subdit: « Nullus potest talia facere, nisi Deus sit cum eo. » Vides quod sicut ad prophetam et hominem dilectum a Deo, accedit ad Jesum. Quid igitur Dominus? Non arguit, neque dicit, Quare igitur ad magistrum qui a Deo missus est venisti nocte? Quare non fidenter et publice accedis? Nihil horum dicit, sed late ei de divinis et sublimitibus disserit. Nota autem quod quamvis Christus multa fecerit miracula, nullum tamen illorum narrat evangelista, vel quod ab aliis traduntur evangelistis, vel quod majora sint quam qua: particulatim recenseantur.

ὡς τὴν κατὰ μέρος ἀφήγησιν ὑπερβαίνόντων.

Vrs. 3. Respondit Jesus, et dixit ei : Amen, amen A dico tibi, nisi quis natus fuerit superne, non potest videre regnum Dei. » Videntur verba quæ a Salvatore dicta, nihil alludere ad ea, quæ a Nicodemus dicta : at si quis recte attendit, vult congruere inveniet. Quandoquidem Nicodemus humilem de Christo habebat opinionem, nempe quod magister esset, ac Deus esset cum illo, dicit ei Dominus : Merito ita de me sentis; nondum enim natus es superne, hoc est, a Deo spirituali natiuitate, sed carnalis es : et cognitio quam de me habes, non est spiritualis, sed animalis, et humana. Ego autem dico tibi, quod nisi tu, et quisquis alius fuerit, superue et ex Deo nati fueritis. et piam et dignam de me opinionem habueritis, extra regnum colorum estis. Natiuitas enim per baptismum, illuminationem præbens animæ, regnum Dei, hoc est, unigenitum illius Filium, videre, hoc est, intelligere dat. Nam sicut Dei sapientia Filius est, ita et regnum quoque Dei dicitur. Hoc sane regnum nemo videt, hoc est, intelligit, o Nicodeme, nisi natus fuerit a Deo : atque ita etiam tu, quoniam nondum natus es spiritualiter, propterea non vides me regnum Dei, sicut oportet, sed humilem opinionem de me habes.

Vrs. 4, 5. « Dicit ad eum Nicodemus : Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? Num potest in ventrem matris suæ iterum introire, ac renasci? Respondit Jesus : Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest intrare in regnum Dei. » Audiens Nicodemus doctrinam plus quam humanam, stupescit, et passus humanum quiddam interrogat, Quomodo potest? Id quod incredulitatis est signum. Ubi enim fides non est, **540** illic queritur, Quomodo hoc? et, Quare hoc? Propterea ridicula Nicodemi verba apparent. Neque enim intellexit spirituales natiuitatem, sed mentionem corporalis ventris facit. Postquam enim audivit, « Nisi quia ðνωθεν, » e supernis, fuerit natus, existimatur ðνωθεν ab initio, et denuo, atque tale quippiam dici : Nisi quis ab initio et denuo nascatur : et propterea dicit : Quomodo potest is qui senex est, denuo intrare in uerum matris suæ? Nam duo illum faciebant perplexum, natiuitas scilicet spiritualis, et regnum. Neque enim nomen regni colorum auditum erat aliquando apud Judæos. Nunc igitur de natiuitate dubitat, propterea et Christus ei manifestius spiritualis natiuitatis modum revelat : « Nisi quis nascatur, dicens, ex aqua et Spiritu. » Homo cum ex duobus constet, ex corpore et anima, habet natiuitatis quoque duplicem modum. Aqua enim si visibiliter accipiatur, ad corporis pertinet purificationem; Spiritus vero invisibiliter concurrens, ad invisibilis animæ regenerationem pertinet. Quod si rogas, quomodo aqua potest generare? interrogabo et ego, quomodo semen et ipsam aquosum existens, potest in hominem

« Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἀμήν, ἀμήν λέγω σοι, ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. » Δοκεῖ τὰ παρὰ τοῦ Σωτῆρος πρὸς τὸν Νικόδημον ῥηθέντα, οὐδαμῶς κοινωνίαν ἔχειν πρὸς τὴν εἰρηκὴν ὁ Νικόδημος· τῷ δὲ προσέχοντι καὶ κολλῆ κοινωνία ἐμφανῆσται. Ἐπεί γὰρ ὁ Νικόδημος ὀπλήψιν εἶχε περὶ Χριστοῦ ταπεινὴν, οὗ διδάσκαλός ἐστι, καὶ οὗτις ὁ Θεός ἐστι μετ' αὐτοῦ, φησὶ πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος, οὗτις εἰκότως ἔχεις τοιαύτην ὀπλήψιν περὶ ἐμοῦ. Οὕτω γὰρ ἐγεννήθη; ἄνωθεν, τουτέστιν, ἐκ Θεοῦ πνευματικὴν γέννησιν, ἀλλ' ἐστὶ σαρκτικὴ εἰ, καὶ ἡ γῶσις, ἣν ἔχεις περὶ ἐμοῦ, οὐκ ἐστὶ πνευματικὴ, ἀλλὰ φυσικὴ καὶ ἀνθρωπικὴ. Ἐγὼ δὲ λέγω σοι, οὗτις καὶ σὺ, καὶ ἄλλοι ὁμοιωσὺν, ἐὰν μὴ ἄνωθεν καὶ ἐκ Θεοῦ γεννηθέντες, τὴν ἀξίαν δόξαν περὶ ἐμοῦ λάβοιτε, ἐξω τῆς βασιλείας ἐστέ. Ἡ γὰρ διὰ τοῦ βαπτίσματος γέννησις φωτισμὸν ἐμπούσα τῇ ψυχῇ, τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν, ἣτοι ἐκ τῶν μουσαγῆν Ἰὼδν αὐτοῦ βλέπειν, τουτέστι, νοεῖν, διδωσιν. Ὅσπερ γὰρ Θεοῦ σοφία ὁ Ἰὼδς, οὕτω δὴ καὶ βασιλεία Θεοῦ αὐτὸς ἀν λέγοιτο. Ταύτην δὲ τὴν βασιλείαν οὐκ ἀν ἴδοι τις, τωτέστι, νοήσοι, ὡς Νικόδημε, εἰ μὴ γεννηθῆ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ὅστε καὶ σὺ, ἐκεῖ οὐκ ἐγεννήθη; οὕτω πνευματικῶς, διὰ τοῦτο οὐ βλέπεις ἐμὲ, τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καθὰ δεῖ, ἀλλὰ ταπεινὴν δόξαν ἔχεις περὶ ἐμοῦ.

« Λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Νικόδημος, Πῶς δύναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι, γέρων ὢν; Μὴ δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δεύτερον εἰσελθεῖν, καὶ γεννηθῆναι; Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς· Ἀμήν, ἀμήν λέγω σοι, ἐὰν μή τις γεννηθῆ ἐξ ὕδατος, καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν. » Ἀκούων ὁ Νικόδημος μετῴω ἀνθρωπίνης διδασκαλίας, ἐκπλήττεται, καὶ παθῶν ἀνθρώπινον πάθος, ἐρωτᾷ· « Πῶς δύναται; » ὅπερ ἀπιστίας ἐστὶ σημεῖον. Ὅπου γὰρ πίστις οὐκ ἐστίν, ἐκεῖ τὸ, Πῶς τῶδε; καὶ, Διὰ τί τῶδε; Διὰ καὶ καταγέλαστα τὰ τοῦ Νικόδημου ῥήματα φαίνονται. Οὐ γὰρ ἐνανθῆος γέννησιν πνευματικὴν, ἀλλὰ γαστρὸς σωματικῆς μέμνηται. Ἐπεί γὰρ ἤκουσε τὸ, « Ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἄνωθεν, » ἀνόμιος τὸ ἄνωθεν οὕτω λέγεσθαι, ἀντὶ τοῦ, ἐξ ἀρχῆς, ἐκ δευτέρου· ὥστε εἶναι τὸ λεγόμενον τοιοῦτον· Ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐκ δευτέρου. Διὰ τοῦτο οὖν φησὶ, Πῶς δύναται γέρων ὢν δεύτερον εἰσελθεῖν εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ; Αὐὸ γὰρ ἦσαν τὰ ποιοῦντα αὐτὸν ἀπερεῖν, ἡ τε γέννησις ἡ πνευματικὴ, ἡ τε βασιλεία. Οὐδὲ γὰρ ὄνομα βασιλείας οὐρανόων ἠκούσθη ποτὲ παρὰ Ἰουδαίους. Τέως δ' οὖν περὶ τῆς γεννήσεως ἀπορεῖ, διὰ καὶ ὁ Χριστὸς σαφέστερον αὐτῷ τὸν τῆς γεννήσεως τῆς πνευματικῆς τρόπον ἀπακαλύπτει, « Ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἐξ ὕδατος, λέγω σοι, καὶ Πνεύματος. » Διπλοῦς γὰρ ὢν ὁ ἄνθρωπος, ἐκ φύσεως καὶ σώματος, διπλοῦν ἔχει καὶ τὸν τῆς γεννήσεως τρόπον. Τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ ὁρατῶς λαμβανόμενον, εἰς τὴν τοῦ σώματος κάθαρσιν νοεῖται· τὸ δὲ Ἐνεῖρε ἀοράτως συντρέχον, εἰς τὴν τῆς ἀοράτου φύσεως ἀναγέννησιν. Εἰ δὲ ἐρωτᾷς· Πῶς τὸ ὕδωρ δύναται

γεννησαι, ἐρωτήσω γὰρ ὡς Πῶς τὸ σπέρμα, ὕδα-
 τῶδες ἐν καὶ αὐτὸ, δύναται εἰς ἄνθρωπον διαπλα-
 σθῆναι; Ὅσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ σωματικοῦ σπέρματος,
 τὸ πᾶν, τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἐστὶν ὡς καὶ ἐπὶ
 τοῦ βαπτίσματος, ὕδωρ ὑπόκειται. Ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα
 τὰ πάντα ἐνεργεῖ, καὶ ἡ διὰ τῶν εὐχῶν ἐπίκλησις,
 τοῦ Θεοῦ δὲ μᾶλλον παρουσία. Ταφῆς γὰρ καὶ ἀνα-
 στάσεως σύμβολα καὶ εἰκὼν ἐν τῷ ὕδατι τοῦτῳ τε-
 λαῖται. Αἱ τρεῖς καταδύσεις, τῆς τριημέρου ταφῆς
 σύμβολα· εἶτα ἀναδύνη ὁ ἄνθρωπος ὡσπερ ὁ Κύριος,
 λαμπρότερον καὶ φαιδρότερον τὸ τῆς ἀφθαρτίας
 ἔνδυμα φορῶν, καὶ τὴν φθορὰν ἐγκαταθύσας τῷ ὕδατι.

« Τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκός, σὰρξ ἐστὶ· καὶ
 τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμά ἐστι.
 Μὴ θαυμάσῃ, ὅτι εἰπὼν σοι, ὅτι δεῖ ὑμᾶς γεννη-
 θῆναι ἄνωθεν. Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει, πνεῖ, καὶ τὴν
 φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται,
 καὶ ποῦ ὑπάγει. Οὕτως ἐστὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ
 τοῦ Πνεύματος. » Ἀπάγων τὸν Νικόδημον ὁ Κύριος
 ἀπὸ τῆς σαρκικῆς γεννήσεως, φησὶ· « Τὸ γεγεννη-
 μένον ἐκ τῆς σαρκός, σὰρξ ἐστὶ· τὸ δὲ γεγεννημένον
 ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμα· τοῦτέστι, πνευματικὸς
 ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος ὁ γεγεννημένος διὰ τοῦ βαπτί-
 σματος· τὸ γὰρ πνεῦμα, ἀντὶ τοῦ, πνευματικὸς,
 ὀφείλεις νοῆσαι. Οὐ γὰρ δὴ Πνεῦμα θεῖον γίνεται ὁ
 βαπτισθεὶς, ἀλλὰ τὴν ἐν Πνεύματι υἰοθεσίαν καὶ
 χάριν καὶ τιμὴν λαβὼν, τοῦ πνευματικὸς εἶναι κατα-
 αξιῶνται. Ὅρων δὲ τὸν Νικόδημον εἰς θορυβοῦμενον
 φησὶ· « Μὴ θαυμάσῃ. » Εἶτα ἀπὸ αἰσθητοῦ παρα-
 δείγματος περιρᾶται διδάσκειν αὐτόν. « Τὸ πνεῦμα
 γὰρ, φησὶν, ὅπου θέλει, πνεῖ. » Ἀπὸ ἀνέμου, φησὶ,
 μάνθανε τὰ μείζονα. Ὁ γὰρ ἄνεμος (τοῦτον γὰρ
 ἐνταῦθα φησὶ πνεῦμα) ὅπου θέλει, πνεῖ· καὶ τὴν
 ἦχον αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' ὅμως οὐκ οἶδας τὴν φορὰν
 αὐτοῦ. Ἀκάθεκτος γὰρ ἐστὶ, καὶ ἀκώλυτος, καὶ
 φυσικῆ ἐξουσίᾳ τὴν ὁποῖδήποτε ὁρμὴν ἔχει. Τὸ δὲ,
 « Ὅπου θέλει, πνεῖ, » φησὶν, οὐκ ὡς προαιρετικοῦ
 ἔντος τοῦ ἀνέμου, καὶ θέλησιν ἔχοντος, ἀλλ' ὡς ἔφη,
 τὴν ἀπὸ φύσεως αὐτῷ προσοῦσαν φορὰν καὶ ἀκώλυ-
 τον ἐξουσίαν δεῖξαι βουλόμενος. Εἰ οὖν τὸν ἄνεμον,
 τοῦτο δὴ τὸ αἰσθήσει ὑποκείμενον πνεῦμα, ἀγνοεῖς,
 πῶς καὶ ποῦ πνεῖ, πῶς τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ Πνεύμα-
 τος ἀναγέννησιν περιεργάζῃ; Εἰ τοῦτο τὸ πνεῦμα οὐ
 δύναται κατασχεθῆναι, πολλῶ μᾶλλον ἢ τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος χάρις, νόμοις φύσεως οὐχ ὑπενεχθήσε-
 ται. Αἰσχυνέσθω Μακεδόνιος ὁ Πνευματομάχος,
 καὶ πρὸς τοῦτου Εὐνόμιος· ὁ μὲν δοῦλον ποιῶν τὸ
 Πνεῦμα, καίτοι γε ἤκουσεν ἐνταῦθα, ὅτι Ἄνεμος
 ὅπου θέλει, πνεῖ· πολλῶ οὖν μᾶλλον τὸ Πνεῦμα
 αὐτεξουσιώτερον ἔξει τὴν κίνησιν, καὶ ὅπου θέλει,
 καὶ ὡς θέλει, ἐνεργήσῃ· ὁ δὲ Εὐνόμιος αὐτὰ τε
 ταῦτά πρότερος ἀμαρτῶν, καὶ κτίσμα εἰπὼν τὸ
 Πνεῦμα, καὶ πρὸς γε ἀπαυθαδισάμενος, οὕτως γινώσκων
 Θεὸν, ὡς αὐτὸν αὐτός. Ἀκούετω οὖν, ὅτι
 οὐδὲ τοῦ ἀνέμου τὴν φορὰν, καὶ τὴν ὁρμὴν οἶδε·

« Ἀπεκρίθη Νικόδημος, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Πῶς
 δύναται ταῦτα γενέσθαι; Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς, καὶ
 εἶπεν αὐτῷ· Σὺ εἶ ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ
 ταῦτα οὐ γινώσκεις; Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω σοι, ὅτι ὁ
 ἔδαμεν, λαλοῦμεν, καὶ ὁ ἐώρακαμεν, μαρτυροῦμεν,
 καὶ τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν οὐ λαμβάνετε. Εἰ τὰ ἐπι-

transformari? Igitur sicut in corporali semine to-
 tum est gratiæ divinæ, ita et in baptisate aqua
 subdita est, et Spiritus omnia operatur, et invocatio
 per preces, imo Dei præsentia. Symbola enim se-
 pulturæ et resurrectionis in aqua illa perficiuntur.
 Tres mersiones triduanæ sepulturæ symbola sunt:
 deinde emergit homo, sicut Dominus, fulgidior et
 clarior, incorruptionis ferens indumenta, qui in
 aqua corruptionem summersit.

VERS. 6-8. « Quod natum est in carne, caro est :
 et quod natum est ex Spiritu, spiritus est. Ne admi-
 reris quod dixi, Oportet vos nasci e supernis. Spiritus
 ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed nescis unde
 veniat, et quo vadat. Sic est omnis qui natus est
 ex Spiritu. » Abducens Dominus Nicodemum a carnali
 nativitate, dicit : « Quod natum est ex carne, caro
 est; et quod natum est ex Spiritu, spiritus est. » Hoc
 est, spiritualis est homo, qui natus est per baptismum.
 Per spiritum enim, spirituale intelligere debes. Neque enim
 Spiritus divinus fit baptizatus, sed cum adoptionem aliorum
 in Spiritu, et gratiam et honorem susceperit, spiri-
 tualis esse meretur. Videns autem Nicodemum adhuc
 perturbari, dicit : « Ne mireris. » Deinde sensibili
 exemplo docere eum tentat : « Spiritus enim, inquit,
 ubi vult, spirat. » A vento, inquit, disce majora.
 Ventus enim, quem hoc loco spiritum vocat, ubi vult,
 spirat : et sonum ejus audis, et ignoras tamen unde
 feratur ; nequit enim comprehendere vel prohiberi ;
 naturali enim potestate fertur in aliquem. 541 locum incertum. Cæterum ubi vult
 spirat, inquit, non quod ventus voluntatem habeat,
 sed, ut dixi, a natura indita illi potestas quæ prohi-
 beri nequit, ostenditur. Si igitur ventum, qui spiritus
 est sensibus subjectus, ignoras, quomodo et quo spiret,
 quomodo regenerationem a divino Spiritu curiosius
 inquiris? Si hic spiritus comprehendere nequit, multo
 minus sancti Spiritus gratia naturæ subdetur. Con-
 fundatur Macedonius, Spiritus oppugnator, et qui
 antecessit illum Eunomius. Ille enim servum facit
 Spiritum, quamvis audierit hoc loco quod ventus
 quo vult spirat, multo igitur magis Spiritus sanctus
 libertiorem habet motionem, et quo vult, et sicut
 vult, operabitur. Eunomius vero in illo ipso peccans,
 et creaturam dixit Spiritum, et in tantam pervenit
 perveraciam, quasi cognosceret Deum sicut ipse
 seipsum. Audiat igitur quod neque venti impetum
 neque finem sciat. Quomodo igitur Dei substantiam
 cognosceret impostor? Quomodo possunt hæc fieri?
 Respondit Jesus, et dixit ei : Quomodo possunt hæc
 fieri? Respondit Jesus, et dixit : Tu es ille magister
 Israelis, et hæc ignoras? Amen, amen dico tibi,
 quod scimus, loquimur : et quod vidimus, testamur :
 et testimonium nostrum non accipitis. Si terrena dixi
 vobis, et non creditis :

VERS. 9-12. Respondit Nicodemus, et dixit ei :
 Quomodo possunt hæc fieri? Respondit Jesus, et
 dixit : Tu es ille magister Israelis, et hæc ignoras?
 Amen, amen dico tibi, quod scimus, loquimur : et
 quod vidimus, testamur : et testimonium nostrum
 non accipitis. Si terrena dixi vobis, et non creditis :

VERB. 3. Respondit Jesus, et dixit ei : Amen, amen dico tibi, nisi quis natus fuerit superne, non potest videre regnum Dei. » Videntur verba quæ a Salvatore dicta, nihil alludere ad ea, quæ a Nicodemus dicta : at si quis recte attenderit, valde congruere inveniet. Quandoquidem Nicodemus humilem de Christo habebat opinionem, nempe quod magister esset, ac Deus esset cum illo, dicit ei Dominus : Merito ita de me sentis ; nondum enim natus es superne, hoc est, a Deo spirituali natiuitate, sed carnalis es : et cognitio quam de me habes, non est spiritualis, sed animalis, et humana. Ego autem dico tibi, quod nisi tu, et quisquis alius fuerit, superne et ex Deo nati fueritis. et piam et dignam de me opinionem habueritis, extra regnum cælorum estis. Natiuitas enim per baptismum, illuminationem præbens animæ, regnum Dei, hoc est, unigenitum illius Filium, videre, hoc est, intelligere dat. Nam sicut Dei sapientia Filius est, ita et regnum quoque Dei dicitur. Hoc sane regnum nemo videt, hoc est, intelligit, o Nicodeme, nisi natus fuerit a Deo : atque ita etiam tu, quoniam nondum natus es spiritualiter, propterea non vides me regnum Dei, sicut oportet, sed humilem opinionem de me habes.

VERB. 4, 5. « Dicit ad eum Nicodemus : Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? Num potest in ventrem matris suæ iterum introire, ac renasci? Respondit Jesus : Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest intrare in regnum Dei. » Audiens Nicodemus doctrinam plus quam humanam, stupescit, et passus humanum quoddam interrogat, Quomodo potest? Id quod incredulitatis est signum. Ubi enim fides non est, 540 illic queritur, Quomodo hoc? et, Quare hoc? Propterea ridicula Nicodemi verba apparent. Neque enim intellexit spiritualem natiuitatem, sed mentionem corporalis ventris facit. Postquam enim audivit, « Nisi quia Æνωθεν, » e supernis, fuerit natus, existimatur Æνωθεν ab initio, et denuo, atque tale quippiam dici : Nisi quis ab initio et denuo nascatur : et propterea dicit : Quomodo potest is qui senex est, denuo intrare in uterum matris suæ? Nam duo illum faciebant perplexum, natiuitas scilicet spiritualis, et regnum. Neque enim nomen regni cælorum auditum erat aliquando apud Iudæos. Nunc igitur de natiuitate dubitat, propterea et Christus ei manifestus spiritualis natiuitatis modum revelat : « Nisi quis nascatur, dicens, ex aqua et Spiritu. » Homo cum ex duobus constet, ex corpore et anima, habet natiuitatis quoque duplicem modum. Aqua enim si visibiliter accipiatur, ad corporis pertinet purificationem ; Spiritus vero invisibiliter concurrens, ad invisibilis animæ regenerationem pertinet. Quod si rogas, quomodo aqua potest generare? interrogabo et ego, quomodo semen et ipsam aquosum existens, potest in hominem

« Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἄμην, ἄμην λέγω σοι, ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἀνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. » Δοκεῖ τὰ παρὰ τοῦ Σωτῆρος πρὸς τὸν Νικόδημον ῥηθέντα, οὐδαμῶν κοινωνίαν ἔχειν πρὸς τὸν Νικόδημον· τῷ δὲ προσέχοντι καὶ πολλὴ κοινωνία ἐμφανίσσεται. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Νικόδημος ὀπίληψιν εἶχε περὶ Χριστοῦ ταπεινὴν, ὅτι διδάσκαλος ἐστὶ, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶ μετ' αὐτοῦ, φησὶ πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος, ὅτι εἰκότως ἔχεις τοιαύτην ὀπίληψιν περὶ ἐμοῦ. Οὐκ ἔγωγε γὰρ ἐγεννήθης ἀνωθεν, τουτέστιν, ἐκ Θεοῦ πνευματικὴν γέννησιν, ἀλλ' ἐστὶ σαρκικὸς εἶ, καὶ ἡ γυνώσις, ἣν ἔχεις περὶ ἐμοῦ, οὐκ ἐστὶ πνευματικὴ, ἀλλὰ ψυχικὴ καὶ ἀνθρωπικὴ. Ἐγὼ δὲ λέγω σοι, ὅτι καὶ σὺ, καὶ ἄλλοι ὁμοιωσύν, ἐὰν μὴ ἀνωθεν καὶ ἐκ Θεοῦ γεννηθέντες, τὴν ἀξίαν δόξαν περὶ ἐμοῦ λάβοιτε. Ἐγὼ τῆς βασιλείας ἐστὶ. Ἡ γὰρ διὰ τοῦ βαπτίσματος γέννησις φωτισμὸν ἐμποιοῦσα τῇ ψυχῇ, τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν, ἣτοι τὸν μονογενῆ Υἱὸν αὐτοῦ βλέπειν, τουτέστι, νοεῖν, διδασκίειν. Ὅσπερ γὰρ Θεοῦ σοφία ὁ Υἱός, οὕτω δὴ καὶ βασιλεία Θεοῦ αὐτὸς ἂν λέγοιτο. Ταύτην δὲ τὴν βασιλείαν οὐκ ἂν ἴδοι τις, τουτέστι, νοήσοι, ὢ Νικόδημε, εἰ μὴ γεννηθῆ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ὅστε καὶ σὺ, ἐπεὶ οὐκ ἐγεννήθης οὕτω πνευματικῶς, διὰ τοῦτο οὐ βλέπεις ἐμὲ, τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καθὰ δεῖ, ἀλλὰ ταπεινὴν δόξαν ἔχεις περὶ ἐμοῦ.

« Λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Νικόδημος, Πῶς δύναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι, γέρον ὢν; Μὴ δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δευτέρον εἰσελθεῖν, καὶ γεννηθῆναι; » Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς· Ἄμην, ἄμην λέγω σοι, ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν. » Ἀκούων ὁ Νικόδημος μετῴω ἀνθρωπίνης διδασκαλίας, ἐκπλήττεται, καὶ καθῶν ἀνθρώπινον πάθος, ἔρωτᾷ· « Πῶς δύναται; » ὅπερ ἀπιστίας ἐστὶ σημεῖον. Ὅπου γὰρ πίστις οὐκ ἐστίν, ἐκεῖ τὸ, Πῶς τῆδε; καὶ, Διὰ τί τὸδε; Διὸ καὶ καταγέλαστα τὰ τοῦ Νικόδημου ῥήματα φαίνονται. Οὐ γὰρ ἐνεώσας γέννησιν πνευματικὴν, ἀλλὰ γαστρὸς σωματικῆς μέμνηται. Ἐπεὶ γὰρ ἤκουσε τὸ, « Ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἀνωθεν, » ἐνόμισε τὸ ἀνωθεν οὕτω λέγεσθαι, ἀντὶ τοῦ, ἐξ ἀρχῆς, ἐκ δευτέρου· ὥστε εἶναι τὸ λεγόμενον τοιοῦτον· Ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐκ δευτέρου. Διὰ τοῦτο οὖν φησὶ, Πῶς δύναται γέρον ὢν δευτέρον εἰσελθεῖν εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ; Δύο γὰρ ἦσαν τὰ ποιοῦντα αὐτὸν ἀπερεῖν, ἢ τε γέννησις ἢ πνευματικὴ, ἢ τε βασιλεία. Οὐδὲ γὰρ ὄνομα βασιλείας οὐρανῶν ἠκούσθη ποτὲ παρὰ Ἰουδαίους. Τέως δ' οὖν περὶ τῆς γεννήσεως ἀπορεῖ, διὸ καὶ ὁ Χριστὸς σαφέστερον αὐτῷ τὸν τῆς γεννήσεως τῆς πνευματικῆς τρόπον ἀποκαλύπτει, « Ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἐξ ὕδατος, λέγων, καὶ Πνεύματος. » Διπλοῦς γὰρ ὢν ὁ ἄνθρωπος, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, διπλοῦν ἔχει καὶ τὸν τῆς γεννήσεως τρόπον. Τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ ὁρατῶς λαμβανόμενον, ἐκ τῆν τοῦ σώματος καθάρσιν νοεῖται· τὸ δὲ Πνεῦμα ἀοράτως συντρέχον, εἰς τὴν τῆς ἀοράτου ψυχῆς ἀναγέννησιν. Εἰ δὲ ἔρωτᾷ· Πῶς τὸ ὕδωρ δύναται

γενῆσαι, ἐρωτήσω γὰρ ὦ Πῶς τὸ σπέρμα, ὕδα-
 τῶδες ἔν καὶ αὐτῷ, δύναται εἰς ἄνθρωπον διαπλε-
 σθῆναι; Ὡσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ σωματικοῦ σπέρματος,
 τὸ πᾶν, τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτός ἐστιν ὡτὼ καὶ ἐπὶ
 τοῦ βαπτίσματος, ὕδωρ ὑπόκειται. Ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα
 τὰ πάντα ἐνεργεῖ, καὶ ἡ διὰ τῶν εὐχῶν ἐπίκλησις,
 τοῦ Θεοῦ δὲ μᾶλλον παρουσία. Ταφῆς γὰρ καὶ ἀνα-
 στάσεως σύμβολα καὶ εἰκὼν ἐν τῷ ὕδατι τοῦτῳ τε-
 λείται. Αἱ τρεῖς καταδύσεις, τῆς τριημέρου ταφῆς
 σύμβολα· εἶτα ἀναδύει ὁ ἄνθρωπος ὡσπερ ὁ Κύριος,
 ἔνδυμα φορῶν, καὶ τὴν φθορὰν ἐγκαταθύσας τῷ ὕδατι.

« Τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκός, σὰρξ ἐστὶ· καὶ
 τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμά ἐστι.
 Μὴ θαυμάσης; ὅτι εἰπὼν σοι, ὅτι δεῖ ὑμᾶς γεννη-
 θῆναι ἄνωθεν. Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει, πνεῖ, καὶ τὴν
 φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἐρχεται,
 καὶ ποῦ ὑπάγει. Οὕτως ἐστὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ
 τοῦ Πνεύματος. » Ἀπάγων τὸν Νικόδημον ἐκ Κύριος
 ἀπὸ τῆς σαρκικῆς γεννήσεως, φησὶ· « Τὸ γεγεννη-
 μένον ἐκ τῆς σαρκός, σὰρξ ἐστὶ· τὸ δὲ γεγεννημένον
 ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμα· τοῦτέστι, πνευματικὸς
 ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος ὁ γεγεννημένος διὰ τοῦ βαπτί-
 σματος· τὸ γὰρ πνεῦμα, ἀντὶ τοῦ, πνευματικὸς,
 ὁμοίαις νοῆσαι. Οὐ γὰρ δὴ Πνεῦμα θεῖον γίνεται ὁ
 βαπτισθεὶς, ἀλλὰ τὴν ἐν Πνεύματι υἰοθεσίαν καὶ
 χάριν καὶ τιμὴν λαβῶν, τοῦ πνευματικῶς εἶναι κατα-
 αξιωταί. Ὁρῶν δὲ τὸν Νικόδημον εἰς θορυβούμενον
 φησὶ· « Μὴ θαυμάσης. » Εἶτα ἀπὸ αἰσθητοῦ παρα-
 δείγματος πειράται διδάσκειν αὐτόν. « Τὸ πνεῦμα
 γὰρ, φησὶν, ὅπου θέλει, πνεῖ. » Ἀπὸ ἀνέμου, φησὶ,
 μάθανε τὰ μείζονα. Ὁ γὰρ ἄνεμος (τοῦτον γὰρ
 ἐνεαυθᾷ φησὶ πνεῦμα) ὅπου θέλει, πνεῖ· καὶ τὴν
 ἦχον αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' ὅμως οὐκ οἶδας τὴν φορὰν
 αὐτοῦ. Ἀκάθεκτος γὰρ ἐστὶ, καὶ ἀκώλυτος, καὶ
 φυσικῆ ἐξουσίᾳ τὴν ὁποιοῦντα ὁρμὴν ἔχει. Τὸ δὲ,
 « Ὅπου θέλει, πνεῖ, » φησὶν, οὐκ ὡς προαιρετικοῦ
 ὄντος τοῦ ἀνέμου, καὶ θέλησιν ἔχοντος, ἀλλ' ὡς ἔφη,
 τὴν ἀπὸ φύσεως αὐτῷ προσοῦσαν φορὰν καὶ ἀκώλυ-
 τον ἐξουσίαν δεῖξαι βουλόμενος. Εἰ οὖν τὸν ἄνεμον,
 τοῦτο δὴ τὸ αἰσθητὸν ὑποπλάττον πνεῦμα, ἀγνωστῶς,
 πῶς καὶ ποῦ πνεῖ, πῶς τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ Πνεύμα-
 τος ἀναγέννησιν περιεργάζῃ; Εἰ τοῦτο τὸ πνεῦμα οὐ
 δύναται κατασχεθῆναι, πολλῶ μᾶλλον ἢ τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος χάρις, νόμοις φύσεως οὐχ ὑπενεχθήσε-
 ται. Αἰσχυνέσθω Μακεδόنيος ὁ Πνευματομάχος,
 καὶ πρὸς τοῦτου Εὐνόμιος· ὁ μὲν δούλον ποιῶν τὸ
 Πνεῦμα, καίτοι γε ἤκουσεν ἐνεαυθᾷ, ὅτι Ἄνεμος
 ὅπου θέλει, πνεῖ· πολλῶ οὖν μᾶλλον τὸ Πνεῦμα
 αὐτεξουσιωτέραν ἔξει τὴν κίνησιν, καὶ ὅπου θέλει,
 καὶ ὡς θέλει, ἐνεργήσει· ὁ δὲ Εὐνόμιος αὐτὰ τε
 ταῦτά πρότερος ἁμαρτιῶν, καὶ κτίσμα εἰπὼν τὸ
 Πνεῦμα, καὶ πρὸς γε ἀπαυθαδισάμενος, οὕτω γινώσκων
 θεῖον, ὡς καὶ αὐτὸν αὐτός. Ἀκούετω οὖν, ὅτι
 οὐδὲ τοῦ ἀνέμου τὴν φορὰν, καὶ τὴν ὁρμὴν οἶδες·

« Ἀπεκρίθη Νικόδημος, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Πῶς
 δύναται ταῦτα γενέσθαι; Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς, καὶ
 εἶπεν αὐτῷ· Σὺ εἶ ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ
 ταῦτα οὐ γινώσκεις; Ἄμην, ἀμὴν λέγω σοι, ὅτι ὁ
 ἔδαμεν, λαλοῦμεν, καὶ ὁ ἔωράκαμεν, μαρτυροῦμεν,
 καὶ τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν οὐ λαμβάνετε. Εἰ τὰ ἐπι-

A transformari? Igitur sicut in corporali semine to-
 tum est gratiæ diviniæ, ita et in baptisate aqua
 subdita est, et Spiritus omnia operatur, et invocatio
 per preces, imo Dei præsentia. Symbola enim sepul-
 turæ et resurrectionis in aqua illa perficiuntur.
 Tres mersiones triduanæ sepulturæ symbola sunt:
 deinde emergit homo, sicut Dominus, fulgidior et
 clarior, incorruptionis ferens indumenta, qui in
 aqua corruptionem summergit.

λαμπρότερον καὶ φαιδρότερον τὸ τῆς ἀφθαρτίας

VERB. 6-8. « Quod natum est in carne, caro est :
 et quod natum est ex Spiritu, spiritus est. Ne admi-
 reris quod dixi, Oportet vos nasci e supernis. Spiritus
 ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed
 nescis unde veniat, et quo vadat. Sic est omnis qui
 natus est ex Spiritu. » Abducens Dominus Nicodemum
 a carnali nativitate, dicit : « Quod natum est
 ex carne, caro est; et quod natum est ex Spiritu,
 spiritus est. » Hoc est, spiritualis est homo, qui na-
 tus est per baptismum. Per spiritum enim, spiri-
 tualem intelligere debes. Neque enim Spiritus divi-
 nus fit baptizatus, sed cum adoptionem filiorum
 in Spiritu, et gratiam et honorem susceperit, spiri-
 tualis esse meretur. Videns autem Nicodemum
 adhuc perturbari, dicit : « Ne mireris. » Deinde
 sensibilis exemplo docere eum tentat : « Spiritus enim,
 inquit, ubi vult, spirat. » A vento, inquit, discite
 majora. Ventus enim, quem hoc loco spiritum
 vocat, ubi vult, spirat : et sonum ejus audis, et
 ignoras tamen unde feratur ; nequit enim compre-
 hendi vel prohiberi ; naturali enim potestate fertur
 in aliquem 541 locum incertum. Cæterum *ubi vult
 spirat*, inquit, non quod ventus voluntatem habeat,
 sed, ut dixi, a natura indita illi potestas quæ prohi-
 beri nequit, ostenditur. Si igitur ventum, qui
 spiritus est sensibus subjectus, ignoras, quomodo et
 quo spiret, quomodo regenerationem a divino Spiritu
 curiosius inquiris? Si hic spiritus comprehendere ne-
 quit, multo minus sancti Spiritus gratia legibus natu-
 ræ subdetur. Confundatur Macedonius, Spiritus
 oppugnator, et qui antecessit illum Eunomius. Ille
 enim servum facit Spiritum, quamvis audierit hoc
 loco quod ventus quo vult spirat, multo igitur
 magis Spiritus sanctus libertiorem habet motionem,
 et quo vult, et sicut vult, operabitur. Eunomius
 vero in illo ipso peccans, et creaturam dixit Spi-
 ritum, et in tantam pervenit perveraciam, quasi cog-
 nosceret Deum sicut ipse seipsum. Audiat igitur
 quod neque venti impetum neque finem sciat. Quo-
 modo igitur Dei substantiam cognosceret impostor?
 πῶς οὖν Θεοῦ οὐσίας κατατολμᾶς, ἀλιτήριε.

VERB. 9-12. Respondit Nicodemus, et dixit ei :
 Quomodo possunt hæc fieri? Respondit Jesus, et
 dixit : Tu es ille magister Israelis, et hæc ignoras?
 Amen, amen dico tibi, quod scimus, loquimur : et
 quod vidimus, testamur : et testimonium nostrum
 non accipitis. Si terrena dixi vobis, et non creditis :

quomodo si dixerō vobis cœlestia, credituri estis? » A γεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε· πῶς, ἐὰν εἴπω
 Nicodemus adhuc in Judaica imperfectione subsistit: propterea iterum rogat: « Quomodo possunt hæc fieri? » Ideo et Dominus monstrans ei quod per imperfectionem ita loquitur, dicit: Tu cum sis doctor in Israel, si recordatus fueris miraculorum quæ in Veteri Testamento traduntur de formatione hominis et alia, quomodo formatus sit, quomodo ex latere uxor, quomodo prodigia in Ægypto, quomodo in mari Rubro, quomodo sterilis pepererit, et similia: si hæc considerares sicut doctor in Israel, non discredideres his quæ nunc dico. Verumtamen ego quidem quod scio, dico: et quod vidi, hoc est, clare cognovi. Næque enim corporalem visionem significat cum dicit, « Vidimus, » scilicet cognitionem certissimam. « At vos testimonium nostrum, hoc est, meum non accipitis. » Hæc autem dicit Dominus, non ad Nicodemum, sed ad genus Judæorum, qui usque ad finem increduli fuerunt. Igitur « Si terrena dixi vobis, et non creditis » hoc est, si de generatione quæ est in baptismo, dixi vobis, et non recepistis, sed interrogastis dicentes, « Quomodo? » terrenam autem hanc nativitatem nominat, quod super terram facta sit in beneficium hominum: quamvis enim cœlestis sit secundum gratiam et honorem, at baptizamur cum super terram sumus; si igitur de hac terrena nativitate dicens, inveni vos incredulos, de supercœlesti nativitate, quæ ineffabilis, qua 542 unigenitus Filius a Patre natus est, cum audieritis, quomodo credetis? Quidam autem per terrenum intellexerunt similitudinem de vento: ita ut quod dicitur, sic se habeat: Si exemplum a terrenis dedi vobis, et neque sic persuasi estis, quomodo poteritis superiora discere?

Verb. 13. « Et nullus ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, Filius hominis, qui est in cœlo. » Neque hoc videtur cum his quæ præcesserunt, recte convenire. At si quis diligenter mentem Domini inspexerit, apprehendunt etiam illa bene coherere cum superioribus. Quia enim magistrum Dominum et prophetam nominabat Nicodemus: Ne putes me, inquit, quasi prophetam qui de terra est, a Deo missum doctorem, sed e supernis me scias descendisse ut Filium, non a terra esse. Nullus igitur prophetarum ascendit in cœlum, nisi ego solus ascensus sum, qui et descendit. Filium autem hominis cum audiveris descendisse de cœlo, ne existimes quod caro e cœlo descenderit. Hoc enim Apollinarius docuit, quod Christus habuerit corpus de cœlo, quod per virginem transierit quasi per carnalem. Verum quia una hypostasis, hoc est, una persona Christus, ex duabus naturis constituta est, ideo omnia quæ sunt hominis dicuntur de Verbo: et iterum ea quæ sunt Verbi, attribuantur homini. Sic et hoc loco quoque Filius hominis dicitur descendere de cœlo, eo quod una sit persona, et una hypostasis. Deinde ut ne cum audiveris, Qui descendit, putes quod non sit in cœlo, dicit: « Is

γεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε· πῶς, ἐὰν εἴπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια, πιστεύετε; » Ἐτι ἐπὶ τῆς Τουδαϊκῆς εὐτελείας ὁ Νικόδημος Ἰσταται· διὰ τοῦτο ἐρωτᾷ πάλιν· « Πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι; » Αἰὶ καὶ ὁ Κύριος δεικνύων αὐτῷ, ὅτι ἀπὸ ἀφελείας ταῦτα φθέγγεται, φησὶ· Σὺ διδάσκαλος ὢν τοῦ Ἰσραὴλ, εἰ ἀναμνηθεὶς τὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ παράδοξῃ θαύματα ἀπὸ τῆς τοῦ ἀνθρώπου πλάσεως, καὶ τὰ ἐξ ἧς, πῶς πλάσσεται, πῶς ἐκ πλευρᾶς ἡ γυνή, πῶς τὰ ἐν Αἰγύπτῳ τεράστια, πῶς τὰ ἐν Ἐρυθρᾷ, πῶς στείραι ἔτεκον, καὶ τὰ ὅμοια· εἰ ταῦτα ἀναλογισθῆ, ὡς διδάσκαλος τοῦ Ἰσραὴλ, οὐδὲ περὶ ὧν λέγω νῦν ἀπιστῆσεις. Πλὴν ἐγὼ μὲν ὁ οἶδα λέγω, καὶ ὁ ἐώρακα, τουτέστιν, ἀκριβῶς ἔγνωκα. Οὐ γὰρ δήπου σωματικὴν εἶπεν τὸ, « Ἐώρακαμεν, » δηλοῖ, ἀλλὰ γινώσκιν ἀκριβεστάτην· ἀλλ' ὑμεῖς τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν, τουτέστιν, ἡμοῦ, οὐ λαμβάνετε. Ταῦτα δὲ λέγει ὁ Κύριος πρὸς τὸν Νικόδημον, ἀλλὰ πρὸς τὸ γένος τῶν Ἰουδαίων ἀποτείνόμενος τῶν ὁπισθησάντων ἄκρι τέλους. Εἰ οὖν τὰ ἐπιγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε, τουτέστιν, εἰ περὶ τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι γινομένης ἀναγεννήσεως εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ παρεδέξασθε, ἀλλ' ἠρωτήσατε τὸ, « Πῶς; » (ἐπιγείων δὲ ταύτην τὴν γέννησιν ὀνομάζει, ὡς ἐπὶ γῆς τελουμένην πρὸς εὐεργεσίαν τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων· εἰ γὰρ καὶ ἐπουράνιος ἐστὶ κατὰ τὴν χάριν καὶ τὴν τιμὴν, ἀλλ' οὖν ἐπὶ γῆς ὄντες βαπτίζομεθα)· εἰ τοίνυν περὶ ταύτης τῆς ἐπιγείου γεννήσεως εἰπὼν, εἶρον ὑμᾶς ἀπιστοῦντας· περὶ τῆς ἐπουρανοῦ γεννήσεως τῆς ἀπορήτου, ἣν ὁ μονογεγὼς Υἱὸς ἐγεννήθη ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἀκούσαντες, πῶς πιστεύετε; Τινὲς δὲ, ἐπιγείων, τὸ τοῦ ἀνέμου παράδειγμα ἐνόησαν· ὥστε εἶναι τὸ λεγόμενον τοιοῦτον· Εἰ τὸ ὑπόδειγμα ἀπὸ τῶν ἐπιγείων δέδωκα ὑμῖν, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐπίσθητε, πῶς δυνησθε τὰ ἀνώτερα μαθεῖν.

« Καὶ οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἔν τῷ οὐρανῷ. » Οὐδὲ τοῦτο φαίνεται ἔχειν τινὰ κοινωνίαν πρὸς τὰ πρὸ αὐτοῦ. Εἰ δὲ τις ἀκριβῶς ὀρᾷ τὸν νοῦν τοῦ Κυρίου, καὶ μάλα φανήσεται τῆς πρὸ αὐτοῦ κοινωνοῦν. Ἐπεὶ γὰρ διδάσκαλον τὸν Κύριον, καὶ προσήτην ὀνόμαζεν ὁ Νικόδημος, Μὴ νόμιζέ με, φησὶν, ὡς προφήτην ἀπὸ γῆς ὄντα, παρὰ Θεοῦ ἀπεστάλαθαι διδόνοντα· ἀλλ' ἀνωθέν με νόμιζε καταθεῖν, ὡς Υἱὸν, οὐκ ἀπὸ γῆς εἶναι. Οὐδεὶς οὖν τῶν προφητῶν ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ἐγὼ μέλλω μόνος ἀναβῆναι, ὡς καὶ κατέβην. Υἱὸν δὲ ἀνθρώπου ἀκούσας καταβῆναι ἐξ οὐρανοῦ, μὴ νομίστης, ὅτι ἡ σὰρξ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατέβη, (τοῦτο γὰρ Ἀπολιναρίου τοῦ δογματίσαντος τὸ σῶμα ἐξ οὐρανοῦ ἔχοντα τὸν Χριστὸν, διὰ τῆς Παρθένου ἐλθεῖν ὡς διὰ σωλήνος)· ἀλλ' ἐπεὶ μία ἡ ὑπόστασις, ἦγον ἔν πρόσωπον ἦν ὁ Χριστὸς ἐκ δύο φύσεων σύνθετος, τὰ τοῦ ἀνθρώπου ὀνόματα λέγονται ἐπὶ τοῦ Λόγου, καὶ πάλιν τὰ τοῦ Λόγου τῷ ἀνθρώπῳ προστίθενται. Οὕτως οὖν κἀνταῦθα ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου λέγεται καταθεῖν ἐξ οὐρανοῦ, ὡς ἐνός ὄντος τοῦ προσώπου, καὶ μᾶς τῆς ὑποστάσεως. Εἶτα Ἰω μὴ ἄκρίως, ὅτι κατέβη, νομίστης, ὡς καταβάς οὖν

ἔστι λοιπὸν ἐν οὐρανῷ, φησὶν, «Ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ.» **A** *qui est in caelo.* » *Noli enim suspicari me propterea non esse illic, quia descendi: sed et hic adsum corporaliter et illic sedeo cum Patre ut Deus.*

ἔστι λοιπὸν ἐν οὐρανῷ, φησὶν, «Ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ.» **A** *qui est in caelo.* » *Noli enim suspicari me propterea non esse illic, quia descendi: sed et hic adsum corporaliter et illic sedeo cum Patre ut Deus.*

«Καὶ καθὼς Μωσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὕψωθῆναι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου· ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόλληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον.» *Προειπὼν περὶ τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννήσεως, λέγει λοιπὸν καὶ περὶ τῆς διὰ τοῦ σταυροῦ γενομένης ἡμῖν εὐεργεσίας. Ὁ γὰρ σταυρὸς, καὶ ὁ θάνατος, αἴτιος ἡμῖν τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος χάριτος, εἶγε βαπτιζόμενοι, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου εἰκονίζομεν. Οὐ λέγει δὲ προφανῶς, ὅτι Μῆλλω σταυρωθῆναι· ἀλλὰ τοῦ ὄφιν μὲνηται, καὶ τῆς Παλαιᾶς ἱστορίας· ἅμα μὲν διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι συγγενῆ τὰ παλαιὰ τοῖς καινοῖς, καὶ εἰς καὶ ὁ αὐτός ἐστι νομοθέτης: Παλαιᾶς τε καὶ Νέας Διαθήκης, καὶ Μαρκίων, καὶ Μάνης, καὶ ὁ λοιπὸς τῶν τοιούτων αἰρετικῶν κατάλογος, ἀθετῶσι τὴν Παλαιάν, τοῦ ποιητοῦ δημιουργοῦ λέγοντες αὐτὴν εἶναι νομοθεσίαν· ὅμα δὲ καὶ παιδεύων, ὅτι εἰ πρὸς εἰκόνα χιλιχῆν βλέποντες ὄφιν οἱ Ἰουδαῖοι, τὸν θάνατον ἔφευγον· πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς, εἰς τὸν ἐσταυρωμένον βλέποντες, καὶ πιστεύοντες, τὸν ψυχικὸν ἐκφεύγομεν θάνατον. Ὅρα δὲ μοι τὸν τύπον πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἐκεῖ ὄφιν ὁμοίωμα, εἶδος μὲν ἔχον θηρίου, τὸν ἰδὼ δὲ οὐκ ἔχον· οὕτως κἀνταῦθα, ἀνθρωπος ὁ Κύριος, ἀλλ' ἁμαρτίας τοῦ ἐλευθεροῦ, ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας ἐλθὼν, τούτέστιν, ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας ὑποκειμένης, ἀλλ' οὐχὶ σαρκὸς ἁμαρτίας ὑπάρχων. Καὶ τότε μὲν οἱ ὄρωντες, σωματικῶν, ἡμεῖς δὲ ψυχικῶν ἐκφεύγομεν θάνατον· καὶ τότε μὲν δῆγματα ὄφιν ἴδοιτο ὁ κρεμάμενος, νῦν δὲ τοῦ νοητοῦ δράκοντος τὰς πληγὰς θεραπεύει Χριστός. «Ἵψωθῆναι» δὲ ἀκούων, νόει τὸ, κρεμίσθηναι. Ἐφ' ὕψους γὰρ ἐκρεμάσθη, ἵνα καὶ τὸν ἀέρα ἀγιάσῃ, ὃ τὴν γῆν ἀγιάσας διὰ τοῦ ἐπ' αὐτῆς περιπατῆσαι. Νόει δὲ καὶ τὸ, δοξασθῆναι. Καὶ γὰρ ὄψους ὕψος καὶ δόξα τοῦ Χριστοῦ ὁ σταυρὸς γέγονεν. Ἐν ᾧ γὰρ ἐδόκει κατακριθῆναι, ἐν τούτῳ κατέκρινε τὸν ἄρχοντα τοῦ κόσμου τούτου. Οἶδόν τι λέγω· Ὁ Ἀδὰμ δικαίως ἀπέθανεν· ἤμαρτε γὰρ. Ὁ Κύριος ἀδίκως ἀπέθανεν· οὐκ ἤμαρτε γὰρ. Μέχρι μὲν οὖν τῆς τοῦ Κυρίου σταυρώσεως, δικαίως κατεκράτει τῶν ἀνθρώπων ὁ θάνατος· ἐπεὶ δὲ ἀναμάρτητος εὐρέθη ὁ Κύριος, τί λοιπὸν δικαίον ἐπ' αὐτῷ εἶχεν ὁ διάβολος, ἵνα θανατώσῃ αὐτόν; Ὡστε ἐπεὶ ἀδίκως ἐθανάτωθη, νενίκηκε τὸν θανατώσαντα αὐτὸν, καὶ οὕτως ἡλευθέρωσε καὶ τὸν Ἀδὰμ ἐκ τοῦ θανάτου, τοῦ δικαίως ἐπαχθέντος αὐτῷ, ὡς ἁμαρτήσαντι. Καὶ ἄλλως δέ· Δύο ἦσαν τὰ κρατοῦντα τοῦ ἀνθρώπου γένους; ἡδονὴ, καὶ λύπη· διὰ δὲ τούτων τῶν δύο τούτων ἐλθὼν ὁ Κύριος, ἀήττητος εὐρέθη. Προσέβαλε μὲν γὰρ αὐτῷ πρότερον ἐν τῷ ὄρει ὁ περὶ τῶν δι' ἡδονῆς εὐρών δὲ ταύτῃ ἀνάλωτον, ὕστερον τὸ μέγα μηχανήμα τὴν λύπην προσήγαγεν, ἵνα καὶ*

Vers. 14, 15. «Et sicut Moyses exaltavit serpentem in eremo, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in illum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.» *Postquam dixit de generatione per baptismum, nunc dicit de beneficio quod per crucem nobis factum est. Crux enim et mors auctor nobis fit gratiae, quae per baptismum data est, siquidem cum baptizamur, mortem Domini representamus. Non dicit autem manifeste, Crucifigendus sum: sed meminit serpentis* **77**, *et veteris historiae, interium docens vetera cognata novis, et unum esse legislatorem Veteris et Novi Testamenti: tametsi Marcion et Manichaeus et reliqua id genus haereticorum cohors, Vetus rejiciant, dicentes ipsum a malo opifice esse conditum. Docet item, cum Judaei videntes aerei serpentis imaginem, mortem effugerint, multo magis nos ad crucifixum respicientes et credentes animae mortem effugituros. Vide autem, oro, figuram, et confor cum veritate. Illic serpentis similitudo formam quidem habet bestiae, venenum autem non habet* **543**. *Ita et hoc loco homo Dominus, sed a peccati veneno liber, in similitudine carnis peccati venit, hoc est, in similitudine carnis peccati obnoxiae, quae minime caro peccati esset. Et tunc quidem videntes evadebant mortem corporis: nunc autem qui vident, mortem animae. Tunc quidem suspensus, serpentium ictus sanabat: nunc autem spiritualis draconis plagas curat Christus. Exaltatum autem audiens, intellige quidem et suspensum esse. In summo enim suspensus est, ut et aerem sanctificaret, qui terram sanctificarat in illa ambulando. Intellige autem quid sit glorificari. Nam revera, sublimitas et gloria Christi (a), crux fuit. Per hoc enim quo visus est condemnari, condemnavit hujus mundi principem. Ut clarius dicam, Adam juste mortuus est, peccarat enim: Dominus injuste mortuus est, non enim peccarat. Igitur usque ad crucifixionem juste praevaluit hominibus mors. Quia autem absque peccato inventus est Christus, quid igitur in illo juris habebat diabolus, ut occideret ipsum? Atque ita quia Injuste mortuus est, vicit eum a quo occisus est: et sic liberavit Adamum a morte, quae illi juste inferebatur, utpote ei qui peccarat. Et aliter: Duo fuerunt quae dominium habebant in humanum genus: voluptas, et tristitia. A duobus autem illis invictus repertus est Dominus. Nam invaserat quidem prius illum in monte, tentans per voluptatem: et cum experiretur hac via vinci non posse, majorem postea machinam, tristitiam scilicet, adhibuit, ut saltem per illam devinceret: et propterea commovit omnia contra illum: discipulos, ut negarent; milites, ut*

⁷⁷ Num. xxxi, 9

(a) Edit Lut. legit tantum, gloria Christi.

illaderent; præcreantes, ut blasphemarent; et in A
 summa Judæos, ut crucifigerent; et sic quoque in-
 victum comperit. Non enim potuit crucis dolor
 efficere ut crucifigentes haberet odio, sed diligebat
 eos, et pro eis orabat dicens: « Ne statuas illis,
 Pater, peccatum hoc. » Vides quomodo vicerit per
 hoc ipsum, per quod videbatur victus esse? Sic
 igitur exaltatio et gloria ejus, crux fuit.
 Πάτερ, τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. » Ὅρξες πως νενίκηκεν ἐν ᾧ ἔδωκε ἡττάσθαι; Οὕτως οὖν καὶ ὕψωσις
 αὐτοῦ καὶ δόξα γέγονεν ὁ σταυρὸς.

Vetus. 15-17. « Sic enim Deus dilexit mundum,
 ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui
 credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.
 Non enim misit Deus Filium suum in mun-
 dum ut condemnet mundum: sed ut servetur mun-
 dus per eum. » Mira Dei erga mundum dilectio, et
 tanta, ut non dederit vel prophetam, vel angelum,
 sed Filium suum, atque illum unigenitum. Ange-
 lum si quidem dedisset, non erat res parva. Quare?
 Quia angelus quidem minister ejus fidelis et sor-
 vus, nos autem inimici et apostatæ: nunc autem dato
 Filio, quanto excellentiorem exhibuit charitatem!
 Item si multos habens filios unum dedisset, et hoc
 maximum fuisset; nunc vero Unigenitum ~~544~~ dedi-
 dit. Igitur bonitas digne laudanda est. Ariani au-
 tem dicunt quod Unigenitus dicatur eo quod solus
 ipse factus sit et conditus a Deo, omnia autem alia
 ab illo. Quibus simpliciter respondemus: Si quidem
 Unigenitus dictus fuisset, nec additum esset Filius,
 haberet rationem impudens vestrum commentum:
 at nunc cum non solum Unigenitus, sed et Filius
 dicatur, non permittit sic intelligere Unigenitum (a),
 sed vult illum solum ex Patre natum. Vide autem,
 oro, quod sicut supra dixit Filium hominis descen-
 disse de cælo, quamvis non descenderit caro de
 cælo, sed propter unam personam et unam hypostasim,
 ea quæ Dei sunt, attribuit homini: ita et hoc
 loco, ea quæ hominis sunt, attribuit Verbo Deo.
 Dedit enim, inquit, Deus Filium suum in mortem:
 quamvis impassibilis permanserit Deus: attamen
 quia unus et idem fuit per hypostasim, et qui Ver-
 bum Dei, et homo qui pro nobis patiens, Filius di-
 citur datus esse, in quantum et vere passus, non
 in sua natura, sed in sua carne. Quod autem lu-
 crum, dari Filium? O magnum, et supra humanam
 mentem! ut omnis qui credit in illum, duo illa lu-
 cretur: unum quidem, quod non perit; alterum,
 quod vitam habet, atque vitam æternam. Vetus
 enim lex promittebat eos qui in illa Deo placebant,
 implendos longitudine dierum: Evangelium autem
 non temporariam vitam largitur, sed æternam
 et indissolubilem. Quia enim duo sunt advenius
 Christi, et ille qui fuit, et ille qui venturus est: de

διὰ ταύτης τοῦν κρατήσῃ αὐτοῦ· καὶ διὰ τοῦτο παρ-
 κίνησι πάντα κατ' αὐτοῦ, τοὺς μαθητὰς ἀρνήσα-
 σθαι, τοὺς στρατιώτας ἐμπαλεῖν, τοὺς παραπορευο-
 μένους βλασφημεῖν, καὶ ἀπλῶς τοὺς Ἰουδαίους
 θανατώσαι. Ἀλλὰ καὶ οὕτως εὗρεν αὐτὸν ἀήττητον.
 Οὐ γὰρ ἠδυνήθη ἐν τῷ σταυρῷ λύπη παῖσαι τὸν Κύ-
 ριον μισῆσαι τοὺς σταυρούοντας, ἀλλὰ γὰρ ἠγάπη
 πάλιν καὶ ὑπερῆυχε λέγων· « Μὴ στήσῃς αὐτοῖς,
 ἔ· Οὕ·ω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε
 τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ
 πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπώληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν
 αἰώνιον. Οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ
 εἰς τὸν κόσμον ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα
 σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. » Πολλὴ ἡ τῆς ἀγάπης τοῦ
 Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον ἐπίστασις, καὶ τοσαύτη, ὥστε
 οὐκ ἀγγελοῦ, οὐ προφήτην δοῦναι, ἀλλὰ τὸν Υἱὸν αὐ-
 τοῦ, καὶ τοῦτον μονογενῆ. Καὶ ἀγγελοῦ μὲν γὰρ εἰ
 ἔδωκεν, οὐδὲν οὕτω μικρὸν ἦν τὸ πρῶγμα. Διατί; Διότι
 ὁ μὲν ἀγγελὸς, ἐπίσκοπος αὐτοῦ πιστὸς καὶ ὑπηρέτης ἡ-
 μεῖς; ἔ, ἐγθροὶ καὶ ἀποστάται. Νῦν δὲ Υἱὸν δοῦς,
 ποῖαν ὑπερβίβῃ ἀγάπης παρήκε; Πάλιν, εἰ πολ-
 λούς ἔχων υἱούς, ἵνα δίδωκε, καὶ τοῦτο ὑπέριμμα·
 νῦν δὲ τὸν Μονογενῆ δίδωκεν. Ἄρα οὖν ἔστιν ἀξίως
 ὑμνησάσαι τὴν ἀγαθότητα. Οἱ δὲ Ἀρειανοὶ λέγουσιν
 ὅτι Μονογενῆς λέγεται, διότι αὐτὸς μόνος γέγονε,
 καὶ ἐκτίσθη ὑπὸ Θεοῦ, τὰ δ' ἄλλα πάντα ὑπ' αὐτοῦ.
 Πρὸς οὗς ἀπλοῦς ὁ λόγος, ὅτι εἰ μὲν Μονογενῆς
 ἐλέγετο χωρὶς τοῦ Υἱὸς, εἶχεν ἂν λόγον τὸ κοινὸν
 ὁμῶν εὐρημα· νῦν δὲ μετὰ τοῦ Μονογενοῦς καὶ τὸ
 Υἱὸς λεγόμενον, οὐ δίδωσιν οὕτω νοεῖν τὸν Μονογενῆ,
 ἀλλὰ τὸν μόνον γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ὅρα δὲ
 μοι, ὅτι ὡς περ ἄνω εἶπεν, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου
 κατέβη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καίτοι οὐ κατέβη ἡ σὰρξ ἐκ
 τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ὁμοῦς διὰ τὸ ἐν πρόσωπον, καὶ
 τὴν μίαν ὑπόστασιν, τὰ τοῦ Θεοῦ προσέθηκε τῷ
 ἀνθρώπῳ· οὕτω κἀναυθα τῷ ἐμπαλιν τὰ τοῦ ἀνθρώ-
 που προστίθει τῷ Θεῷ λόγῳ. Ἔδωκε γὰρ, φησὶν, ὁ
 Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ εἰς θάνατον· καίτοι ὁ Θεὸς ἀπα-
 θῆς διέμενεν· ἀλλ' ἔπει εἰς καὶ ὁ αὐτὸς καθ' ὑπό-
 στασιν ἦν ὁ τε τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ ὁ τὰ πάθη
 ὑπίσταμενος ἄνθρωπος· ὁ Υἱὸς λέγεται διδόναι, ὅς
 καὶ ἀληθῶς ἔπασγεν ἐν τῇ οἰκείᾳ σαρκί (19). Τί ἔ-
 τὸ κέρδος τοῦ δοθῆναι τὸν Υἱόν; Ὡς μέγα καὶ ὑπὲρ
 ἔνοιαν ἀνθρωπίνην, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν,
 δύο ταῦτα κερδάνῃ· ἐν μὲν, τὸ μὴ ἀπολέσθαι· ἑτε-
 ρον δὲ, τὸ καὶ ζωὴν ἔχειν, καὶ ταύτην αἰώνιον.
 Ἢ μὲν γὰρ Παλαιὰ, τοὺς ἐν ταύτῃ εὐαρεστούοντας
 τῷ Θεῷ, μακρότητος ἡμερῶν ἐμπιπλῶν ὑπισχεῖτο·
 τὸ δὲ Εὐαγγέλιον, οὐ προσκαίρω ζωῆ φιλοτιμείται,
 ἀλλὰ καὶ αἰωνίω καὶ ἀκαταλύτῳ. Ἐπει δὲ οὗς εἰσὶν
 αἱ τοῦ Χριστοῦ παρουσίαι, ἡ τε ἤδη γεγενημένη,

19 Luc. xxii, 34. 20 I Joan. iv. 9.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(19) Cod. 31 plenius: "Ὁς καὶ ἀληθῶς ἔπασγεν, οὐ τῇ οἰκείᾳ φύσει, ἀλλὰ τῇ οἰκείᾳ σαρκί.
 (a) Edit. Lut. non habet unigenitum.

καὶ ἡ μέλλουσα, περὶ τῆς προτέρας λέγει παρουσίας, ὅτι οὐκ ἀπεστάλη ὁ Υἱὸς ἵνα κατακρίνη τὸν κόσμον. Ἐπεὶ εἰ ἐπὶ τοῦτο ἦλθε, πάντες ἂν κατακρίθησαν· πάντες γὰρ ἡμαρτον, καθὰ καὶ Παῦλος φησὶν· ἀλλὰ προηγουμένως ἐπὶ τὸ σῶσαι τὸν κόσμον ἦλθε, καὶ τοῦτο σκοπὸς ἦν αὐτῷ· κατὰ συμβεθεκὸς δὲ κρίνει τοὺς μὴ πιστεύσαντας. Ὁ μέντοι Μωσαϊκὸς νόμος, προηγουμένως εἰς ἕλεγχον τῆς ἁμαρτίας ἦλθε, καὶ κατακρίσει τῶν παραβαίνόντων. Οὐδενὶ γὰρ συναχώρει, ἀλλ' ἅμα τε εὖρεν ἁμαρτάνοντά τι, καὶ ἅμα τὴν δίκην ἐπέηγεν. Ἡ μὲν οὖν πρώτη παρουσία οὐκ εἶχε σκοπὸν τὸ κρίνειν, εἰ μὴ κατὰ συμβεθεκὸς, τοὺς ἀπιστήσαντας· οὗτοι γὰρ ἤδη κρίνεται· ἡ δὲ γε δευτέρα παρουσία, πάντως ἐπὶ τῷ πάντας κρίναι, καὶ ἀποδοῦναι ἕκαστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, γενήσεται.

ε Ο πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κρίνεται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἀβτὴ δὲ ἐστὶν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκοτός, ἢ τὸ φῶς· ἦν γὰρ πονηρὰ αὐτῶν τὰ ἔργα. Πᾶς γὰρ ὁ φαῦλα πράσων, μισεὶ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῆ τὰ ἔργα αὐτοῦ· ὁ δὲ ποιῶν τὴν ἀλήθειαν, ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα φανερωθῆ αὐτοῦ τὰ ἔργα, ὅτι ἐν Θεῷ ἐστὶν εἰργασμένα. ἢ τί ἐστὶν, ε Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, οὐ κρίνεται; ἢ Ἄρα γὰρ, ἐὰν ἀκάθαρτον ἔχη βίον, οὐ κρίνεται; Μάλιστα μὲν τοὺς τοιοῦτους οὐδὲ γνησίως πιστοὺς ὁ Παῦλος φησὶ. « Θεὸν γὰρ, φησὶν. ἀμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται. » Πλὴν ἐνταῦθα τοῦτο φησὶν, ὅτι κατ' αὐτὸ τοῦτο τὸ πιστεῦσαι, οὐ κρίνεται· τῶν μέντοι πονηρῶν ἔργων χαλεπωτέρας εὐθύνας δώσει· ἀπιστίας δὲ ἕνεκεν οὐ κολάζεται· ἀπαξ γὰρ ἐπίστευσεν. ε Ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κρίνεται. » Πῶς; Πρῶτον μὲν, ὅτι καὶ αὕτη ἡ ἀπιστία κατὰκρίσις ἐστὶ. Τὸ γὰρ ἐκτός εἶναι τοῦ φωτός, αὐτὸ μόνον τιμωρία μεγίστη. Ἐπειτα εἰ μὴ καὶ ἐντεῦθεν ἦδη τῆ γένειν δίδεται, ἀλλ' οὖν τὰς ἀφορμὰς τῆς μελλούσης τιμωρίας ἐντεῦθεν συνῆξε· καθάπερ καὶ ὁ φονεὺς, κ. ν μὴ τῆ ψήφῳ τοῦ κρίνοντος καταδικασθῆ, τῆ οὐ πράγματος καταδικασταὶ φύσει· καὶ ὁ Ἄδμ. δὲ, ἢ ἡμέρα ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἀπέθανε, καίτοι ἔζη, ἀλλὰ τῆ ἀποφάσει καὶ τῆ τοῦ πράγματος φύσει τεθηκώς ἦν. Πᾶς οὖν ἄπιστος, κατὰκρίσις ἐστὶν ἐντεῦθεν ἤδη, ὡς τῆ κολάσει πάντως παραδοθόσμενος, καὶ οὐδὲ εἰς κρίσιν ἐχθησόμενος, κατὰ τὸ, « Οὐκ ἀναστήσονται ἄσεβεις ἐν κρίσει· » οὐδὲ γὰρ λόγου ἀξιοῦνται οἱ ἄσεβεις, ὡσπερ οὐδὲ ὁ διάβολος. Ἐν κρίσει μὲν οὖν οὐκ ἀναστήσονται, ἐν κατακρίσει δὲ. Οὕτω καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ φησὶν ὁ Κύριος, ὅτι ὁ ἀρχὸν τοῦ κόσμου τούτου, ἤδη κρίνεται, οὐ μόνον ὡς αὐτὸς ἀπιστήσας, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰουδαὶν προδότην ποιήσας, καὶ τοῖς ἄλλοις τῆς ἀπωλείας γεγωνῶς πρόξενος. Εἰ δὲ ὁ Κύριος ἐν παραβολαῖς εἰσάγει τοὺς κολασθησομένους λόγου ἀξιουμένους, μὴ θαυμάσης· πρῶτον μὲν ὅτι

A priore adventu dicit, quod non missus sit Filius ut condemnet mundum; quia si propter hoc venisset, condemnati fuissent utique omnes. Omnes enim peccaverunt⁶⁰, sicut et Paulus dicit. Sed praecepit ad hoc venit, ut mundum servaret, atque haec intentio ejus fuit: per accidens autem judicat eos qui non crediderunt. Lex vero Mosalca praecipue venit, ut reprehenderet peccatum, et condemnaret praevaticantes. Nulli enim ignoscit, sed simul atque invenerit peccantem in aliquo, poenam infert. Itaque primus adventus non propter judicium factus, nisi per accidens, judicans eos qui non crediderunt, qui jam judicati sunt; secundus vero erit ut omnes judicet, et unicuique secundum opera sua faciat.

B

VERS. 18-21. « Qui credit in Filium, non judicatur: qui vero non credit, jam judicatus est, quia non credidit in nomen unigeniti Filii Dei. Haec est autem condemnatio, quod lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem. Erant enim eorum opera mala. Omnis enim qui mala agit, odit lucem, nec venit ad lucem, ne arguantur opera ipsius. Qui autem operatur veritatem, venit ad lucem, ut conspicua fiant facta ipsius, quod per Deum sint facta. » Quid est, « Qui credit in Filium 545 non judicatur? » Nonquid si immundam egerit vitam, non judicatur? Maxime quidem. Non enim vere fideles sunt ejusmodi, ut Paulus dicit: « Deum enim, inquit, fatentur se scire, operibus autem negant⁶¹. » Verumtamen hoc loco dicit, quod propter ipsum credere non judicatur: dabit autem poenas graves malorum operum: propter incredulitatem autem quar. non habet, non punietur: semel enim credidit. « At qui non credidit, jam judicatus est. » Quomodo? Primum quidem quoniam et ipsa incredulitas condemnatio est: esse enim extra lucem, per se maximum supplicium est; deinde quamvis non hic gehennae traditus sit, sed congregavit hic futuri supplicii occasiones, sicut et homicida, tametsi non sententia judicis condemnatur, natura tamen rei condemnatus est. Et Adam die quo comedit de ligno, mortuus est⁶², et quamvis viveret, sententia tamen et natura rei mortuus fuit. D Omnis igitur incredulus hic jam condemnatus est, ut qui omnino supplicio tradendus est, et non in judicium producendus, juxta illud, « Non resurgent impii in judicio⁶³. » Indigni enim habentur ut rationem dent impii, sicut et diabolus. In judicium igitur non resurgent, sed in condemnationem. Ita et in Evangelio dicit Dominus, quod princeps hujus mundi, jam judicatus est⁶⁴, non solum quod ipse non crederit, sed quod et Judam proditorem fecerit, et aliis perditionis fuerit auctor. Quamvis autem Dominus in parabolis adducat puniendos quasi eos a quibus sumatur ratio, ne mireris. Primum quidem eo ipso, quia parabolae sunt ea quae

⁶⁰ Rom. III, 25. ⁶¹ Tit. I, 16. ⁶² Gen. III, 17.

⁶³ Psal. I, 5. ⁶⁴ Joan. XVI, 11.

dicuntur, non oportet autem omnia quæ in parabolis dicuntur, quasi canones ac leges assumere. In die enim illo unusquisque conscientiam habens pro iudicio quod falli nequeat, non opus habebit alio qui reprehendat, sed semetipsum quisque confutabit, ac abibit. Deinde Dominus non inducit incredulos, quod mereantur ut rationem reddant : sed credentes quidem, ac immisericordes. Nos autem de impiis et incredulis loquimur. Aliud autem est impius ac infidelis : et aliud immisericors et peccator. « Hoc est iudicium, quia lux venit in mundum. » Ostendit hoc loco infideles omni excusatione destitutos. Ista enim condemnatio est, inquit, quia venit ad eos lux, et neque sic ad illam accesserunt. Non enim in hoc solo peccarunt, quod ipsi non quasi-verunt lucem, sed hoc pessimum est, quod lux ad illos venit, et illam non susceperunt : propterea et condemnati sunt. Nam siquidem non venisset lux, potuissent homines prætexere ignorasse se quid esset bonum : verum quia venit quidem Deus Verbum, deditque verbum suum ut illuminaret, non susceperunt autem, illi omni excusatione posthac carent. Ut autem **546** nullus dicat, Nemo præfert tenebras luci, ponit causam propter quam tenebris adhæserint homines : « Erant enim, inquit, opera illorum mala. » Quia enim Christianismus non solum recta dogmata, sed et honestam vitam exigit : ipsi autem voluerunt luto peccati involvi, ideo nolunt improbi ad lucem Christianismi venire, et se melis subjicere legibus. Porro qui facit veritatem, et contendit et aspirat ad vitam quæ Deo placeat, is ad Christianismum veluti ad lucem accedit, ut magis in bono proficiat, et appareant ejus opera secundum Deum facta. Qui enim talis est cum fide recta, et vitam quoque honestam instituit, lucet omnibus hominibus, et in illo glorificatur Deus. Et ita gentilibus incredulitatis causa facta est immunditia vitæ. Sed forte dixerit quis : Quid igitur? non sunt et Christiani improbi, et gentiles honestæ vitæ? Fateoret ipse quidem improbus Christianos : at bonos gentiles inveniri non asseveraverim. Et natura quidem mansueti et boni reperiuntur quidam (hoc autem non est virtus) ; exercitatione et meditatione boni, nullus inveniatur : et quamvis boni quidam habiti sint, omnia tamen ad vanam gloriam fecerunt. Qui autem operatur propter gloriam, et non propter bonum ipsum, siquando tempus invenerit, malis indulget concupiscentiis. Nam apud nos et interminatio gehennæ, et omne aliud studium, et vitæ innumerabilium sanctorum vix conservant homines in virtute : quo pacto nugæ gentilium illos in bono continebunt? Magna quoque res fuerit, si non et pessimos reddiderunt.

VERS. 22-24. « Post hæc venit Jesus et discipuli ejus in terram Judæam, et illuc morabatur cum eis, ac baptizabat. Baptizabat autem et Joannes in Ænon

(a) In edit. Lut. deest Scripturæ textus, αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὴν χώραν.

Α παραβολαὶ εἰσι τὰ λεγόμενα, καὶ οὐ δεῖ πάντα τὰ ἐν παραβολαῖς λεγόμενα, ὡς νόμους καὶ κανόνας παραλαμβάνειν. Ἐν γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη ἕκαστος τὸ συνειδὸς ἔχων ἀπαραλόγιστον δίκαστῆν, οὐ δεῖται ἐτέρου ἐλέγχου, ἀλλ' ἐγκεχαλιωμένος αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ ἀπεισιν. Ἐπειτα οὐκ ἀπίστους εἰσάγει ὁ Κύριος ἀξιουμένους λόγου, ἀλλὰ πιστοὺς μὲν, ἀσπλάγχνους δὲ καὶ ἀνελεθμονας. Ἡμεῖς δὲ περὶ ἀσεβῶν καὶ ἀπίστων λέγομεν ἕτερον δὲ ἀσεθῆς καὶ ἀπίστος, καὶ ἕτερον ἀ ελεθμων καὶ ἀμαρτωλός. (a) Δείκνυστι ἐν ταῦθα πάσης ἀπολογίας ἐστερημένους, τοὺς μὴ πιστεύσαντας. Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ κατάκρισις, φησὶν, ὅτι ἦλθε πρὸς αὐτοὺς τὸ φῶς, οὐδὲ οὕτως προσέδραμον αὐτῶν. Οὐ γὰρ τοῦτο μόνον ἤμαρτον, ὅτι οὐκ ἐζήτησαν αὐτοὶ τὸ φῶς, ἀλλὰ τὸ χεῖριστον τοῦτο ἐστὶν, ὅτι ἐκεῖνο ἦλθε πρὸς αὐτοὺς, καὶ ὁμως οὐκ ἀπαδέξαντο· διὰ τοῦτο καὶ κατακεκριμένοι εἰσιν. Εἰ μὲν γὰρ μὴ ἦλθε τὸ φῶς, εἶχον ἂν οἱ ἄνθρωποι ἀγνοίαν τοῦ καλοῦ προβαλέσθαι· ἐπεὶ δὲ ἦλθε μὲν ὁ Θεὸς Λόγος, δίδωκε δὲ τὸν λόγον αὐτοῦ, ὥστε φωτίζειν, οὐκ ἀπαδέξαντο δὲ, πάσης ἀπολογίας λοιπὸν ἐστέρηται. Ἴνα δὲ μὴ τις εἴποι, ὅτι Οὐδεὶς ἂν τὸ σκότος προτιμήσειε τοῦ φωτός, τίθησι καὶ τὴν αἰτίαν, ἀφ' ἧς οἱ ἄνθρωποι τῷ σκότει προσήλθον. « Ἦν γὰρ, φησὶ, πονηρὰ αὐτῶν τὰ ἔργα. » Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Χριστιανισμὸς, οὐ μόνον δόγματα ὀρθὰ, ἀλλὰ καὶ πολιτείας σεμνὴν ἀπαιτεῖ, αὐτοὶ δὲ ἠθούλοντο τῷ βορβόρῳ τῆς ἀμαρτίας ἐγκυλισθαι, διὰ τοῦτο οὐκ ἠθέλησαν οἱ τὰ φαῦλα πράσσοντες, πρὸς τὸ φῶς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἰλθεῖν, καὶ τοῖς ἐμοῖς νόμοις ὑποβαλεῖν ἑαυτοὺς. Ὁ δὲ γε ποιῶν τὴν ἀλήθειαν, ὁ πρὸς βίον δηλαδὴ νεῦων σεμνὸν καὶ θεάρεστον, προστρέχει τῷ Χριστιανισμῷ ὡς φωτὶ, ἵνα μᾶλλον ἐν τῷ ἀγαθῷ προκόψῃ, καὶ φανῇ αὐτοῦ τὰ ἔργα κατὰ Θεόν. Ὁ γὰρ τοιοῦτος, μετὰ τοῦ πιστεύειν ὀρθῶς, καὶ πολιτείας σεμνὴν κατορθῶν, λάμπει πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ δοξάζεται Θεὸς ἐν αὐτῷ. Ὅστε τῆς ἀπιστίας αἰτία γίνεται τοῖς Ἕλλησιν ἡ ἀκαθαρσία τοῦ βίου. Ἄλλ' ὥσως ἐρεῖ τις· Τί οὖν; οὐκ εἰσι Χριστιανοὶ φαῦλοι, καὶ Ἕλληνας ἐπαινετοὺς κατὰ βίον; Τὸ μὲν οὖν εἶναι φαῦλους Χριστιανούς, καὶ αὐτὸς φημι· τὸ δὲ Ἕλληνας ἀγαθοὺς εὐρεθῆναι, οὐκ ἂν ποτε φαίην. Ἀπὸ φύσεως μὲν γὰρ ἐπιεικεῖς, καὶ ἀγαθοὶ εὐρεθεῖεν τινες (τοῦτο δὲ οὐκ ἐστὶν ἀρετῆ)· ἀπὸ ἀσχετίας δὲ καὶ μελέτης τοῦ ἀγαθοῦ, οὐδεὶς. Εἰ δὲ τινες ἐδοξαν ἀγαθοὶ, ἀλλὰ πρὸς ὄψαν πάντα ἐποιοῦν· ὁ δὲ δόξης ἕνεκα πράσσων, καὶ οὐ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, ὅταν καιρὸν εὕρῃ, τῇ πονηρᾷ ἐπιθυμίᾳ χρῆσεται. Εἰ γὰρ παρ' ἡμῖν, καὶ γενένης ἀπειλή, καὶ ἄλλη πᾶσα ἐπιμέλεια, καὶ βίοι ἀναριθμητῶν ἀγίων, μόλις κατέχουσι τοὺς ἀνθρώπους ἐν ἀρετῇ· σχολῆ γε αἱ παρ' Ἕλλησι φλυαρίαι, καὶ μιαιρίαι, τοὺς παρ' ἐκείνοις ἐν τῷ καλῷ καθέξουσι. Μέγα μὲν οὖν, εἰ καὶ μὴ παγκράτους ἐργάζονται.

« Μετὰ ταῦτα ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰουδαίαν γῆν, καὶ ἐκεῖ διέτριβε μετ' αὐτῶν, καὶ ἐβάπτισεν. Ἦν δὲ καὶ Ἰωάννης βαπτίζων

ἐν Αἰνῶν ἐγγύς τοῦ Σαλειμ, ὅτι ὕδατα πολλὰ ἦν ἐκεῖ, καὶ παρεγέγοντο καὶ ἐβαπτίζοντο. Οὐπω γάρ ἦν βεβλημένος εἰς τὴν φυλακὴν ὁ Ἰωάννης. Ὁ Μῆχρι μὲν ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα συνίστατο, ἐν Ἱερουσόλοις ἦν ὁ Ἰησοῦς· ἐπεὶ δὲ παρήλθεν αὐτὴ, ἐξῆλθεν ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν γῆν, καὶ πλησίον τοῦ Ἰορδάνου διέτριβεν, ἐνθα πολλοὶ συνέτρεχον. Οὐκ ἐζήτηε δὲ τοὺς πολυαχλοῦντας τόπους διὰ φιλοτιμίαν κενήν, ἢ ἐπιδοῦσαι, ἀλλὰ πλείους τὴν ὠφέλειαν καὶ τὸ ἀγαθὸν κοινούσθαι θέλων· ἐπεὶ καὶ εἰς τὰς ἑορτὰς ἀνέβαινε, δι' αὐτὸ τοῦτο, ὡς πλείονας ὠφελήσων καὶ λόγῳ, καὶ θαυμάτων ἐπιδείξασιν. Ἀκούων δὲ ὅτι ἐβάπτιζε, μὴ αὐτὸν ἐκείνον νόμιζε βαπτίζεσθαι, ἀλλὰ τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς· τὸ δὲ τῶν μαθητῶν ἔργον, εἰς τὸν Διδάσκαλον ἀναφέρει ὁ εὐαγγελιστής. Ἐπειτοί γε προῖον αὐτὸς οὗτος ὁ εὐαγγελιστής; φησὶν, ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἐβάπτιζεν, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Ἐρωτᾷς δὲ· Τίνος ἕνεκεν αὐτὸς οὐκ ἐβάπτιζε; Μάνθανε· Προλαβὼν εἶπεν ὁ Ἰωάννης, ὅτι Ἐγὼ οὐκ ἐβάπτισα ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· Πνεῦμα δὲ ἅγιον οὐπω ἦν δεδοκῶς, οὐδὲ καιρὸς ἦν. Εἰ τοίνυν ἐβάπτιζεν, ἢ χωρὶς Πνεύματος; ἐβάπτιζεν ἂν, καὶ τί λοιπὸν διεφρασε τοῦ Ἰωάννου; ἢ ἐλίδου ἂν Πνεῦμα καὶ πρὸ καιροῦ, ὅπερ ἀνάξιον τοῦ πάντα ἐν καιρῷ ποιούντος Θεοῦ. Τίς δὲ ἦν ὁ καιρὸς τῆς τοῦ Πνεύματος δόσεως; Ὁ μετὰ τὴν ἀνάληψιν. Ἔδει γὰρ ἐμφανισθῆναι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τῷ Πατρὶ ἀναμάρτητον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καὶ οὕτω διαλλαγέντος τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς, τὸ Πνεῦμα ὡς πλοῦτον καὶ φιλοτιμίαν ἐπιπεμφθῆναι. Οἱ τοίνυν μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ ἐβάπτιζον, ἕνα πλείους τῇ σωτηριώδει διδασκαλίᾳ προσάξωσι. Τούτων δὲ βαπτιζόντων, καὶ ὁ Ἰωάννης ἐτι βαπτίζει, καὶ οὐκ ἐπαύσατο, δύο κατορθῶν ἐν ταυτῷ· ἓν μὲν, τὸ τοῖς προστρέχουσιν αὐτῷ περὶ Χριστοῦ λέγειν, καὶ προσάγειν αὐτοὺς αὐτῷ· ἕτερον δὲ, τὸ τοὺς μαθητὰς μὴ εἰς ζῆλον, καὶ πλείονα φιλονεικίαν ἐρεθίσαι. Εἰ γὰρ ἐπαύσατο τοῦ βαπτίζεσθαι, τί οὐκ ἂν ἐποίησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, φθονώτερον διακείμενοι πρὸς Χριστόν; Εἰ γὰρ μυριάκις βοῶν, καὶ τῶν πρωτείων ἀεὶ τῷ Χριστῷ παραχωρῶν, οὐκ ἐπεισεν αὐτοὺς αὐτῷ προσδραμεῖν· εἰς πόσον ἂν φθόνον οὐκ ἐκίνησεν αὐτοὺς, εἴγε τοῦ βαπτίζεσθαι ἐπαύσατο; Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς τότε μέγιστα ἤρξατο κηρύττειν, ὅτι Ἰωάννης κατακλείσθη, διὰ τὸν φθόνον τῶν τοῦ Βαπτιστοῦ μαθητῶν. Οἶμαι δὲ καὶ τὴν τελευταίαν Ἰωάννου διὰ τοῦτο συγχωρηθῆναι ταχίστην γενέσθαι, ὥστε πᾶσαν τὴν τοῦ πλήθους διάθεσιν ἐπὶ τὸν Χριστὸν μεταθεῖν, καὶ μηκέτι ταῖς περὶ ἀμφοτέρων, Ἰωάννου καὶ Χριστοῦ, σχίζεσθαι γνώμαις. Βαπτίζουσι τοίνυν οἱ τοῦ Χριστοῦ μαθηταὶ βάπτισμα μηδὲν πλέον ἔχον τοῦ βαπτισματος Ἰωάννου. Ἀμφω γὰρ ἀτέλη, ὡς τοῦ Πνεύματος ἄμοιρα· αἰτία μὲντοι ἀμφοτέροις μία, τὸ προσάγειν Χριστῷ τοὺς βαπτιζομένους.

Ἐγένετο οὖν ζήτησις ἐκ τῶν μαθητῶν Ἰωάννου μετὰ Ἰουδαίων περὶ καθαρισμοῦ. Καὶ ἦλθον πρὸς τὸν Ἰωάννην, καὶ εἶπον αὐτῷ· Ραββί, ὃς ἦν μετὰ σοῦ πίοαν τοῦ Ἰορδάνου, ὃ σὺ μεμαρτύρηκας, ἴδε, οὗτος βαπτίζει, καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν. Ἀπεκρίθη, καὶ εἶπεν ὁ Ἰωάννης· Οὐ δύναται ἄν-

A juxta Salim : quia aquae multae erant illic, et veniebant et baptizabantur. Nondum enim conjectus fuerat Joannes in carcerem. Erat Jesus Hierosolymis usque ad festum Paschae : et postquam illud praeteriit, exiit in terram Judaeam, et prope Jordanem versabatur, ubi multi conveniebant. Non quaerebat autem populosa loca propter inanem gloriam, vel ostentationem : sed cupiebat pluribus suam bonitatem communicare, et usui esse : quoniam et eam ob causam ad festum ascenderat, utpote plurimis profuturus doctrina et miraculis. Audiens autem quod baptizaret, ne putes quod per se baptizaret, sed per discipulos. Hoc enim discipulorum opus in Magistrum refert evangelista. Nam in progressu idem hic evangelista dicit quod « Jesus non baptizavit, sed discipuli ejus. » Sed quaeris, Quare non ipse baptizavit? Disce. Praeoccupans dixit Joannes : « Ille vos baptizabit Spiritu sancto. » Spiritus autem sanctus nondum erat datus, eo quod nondum tempus erat. Igitur si baptizasset, vel absque Spiritu 547 baptizasset : quae intercessisset inter ipsum et Joannem differentia? vel dedisset Spiritum, atque ante tempus, sed id indignum Deo, qui in tempore facit omnia. Quod autem tempus dandi Spiritum? Tempus post assumptionem. Oportebat enim ut humana natura Deo Patri demonstraretur a peccato immunis in Christo Jesu : atque ita Deo nobis reconciliato, Spiritus tanquam opulenta quaedam liberalitas mitteretur. Proinde discipuli Jesu baptizabant, ut plures ad Salvatoris doctrinam adducerent. Unde et his baptizantibus, etiam Joannes baptizabat, et non cessabat, duo bona faciens : unum quidem, quia ad se venientes de Christo loquens ad illum adducebat; alterum vero, quia curabat ne discipuli sui in majorem zelum et contemptionem provocarentur. Si enim cessasset baptizare, quid non fecissent discipuli ejus, alloqui majore invidia Christum persequentes? Nam cum saepe clamaret, et primas semper Christo tribuerit, non persuasit eis ut accederent ad illum : in quantum ergo invidiam impulisset, si cessasset baptizare? Idcirco et Christus tunc maxime coepit praedicare, quando Joannes inclusus est, propter invidiam discipulorum Baptistae. Opinor autem permissam Joannis mortem maluari, ut omnis populus paratus ad Christum transiret, et non dividerentur sententiae de Christo et Joanne. Baptizant igitur discipuli Christi baptismum, qui nihil habebat amplius quam baptismus Joannis : ambo enim imperfecti, et nondum habentes Spiritum, eademque utriusque causa, ut adducantur ad Christum baptizati.

Vers. 25-27. « Orta autem est quaestio ex discipulis Joannis cum Judaeis de purificatione. Et venerunt ad Joannem et dixerunt ei : Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce is baptizat, et omnes veniunt ad eum. Respondit Joannes, et dixit : Non potest homo acci-

dicuntur, non oportet autem omnia quæ in parabolis dicuntur, quasi canones ac leges assumere. In die enim illo unusquisque conscientiam habens pro iudicio quod falli nequeat, non opus habebit alio qui reprehendat, sed semetipsum quisque confutabit, ac abibit. Deinde Dominus non inducit incredulos, quod mereantur ut rationem reddant: sed credentes quidem, ac immisericordes. Nos autem de impiis et incredulis loquimur. Aliud autem est impius ac infidelis: et aliud immisericors et peccator. « Hoc est iudicium, quia lux venit in mundum. » Ostendit hoc loco infideles omni excusatione destitutos. Ista enim condemnatio est, inquit, quia venit ad eos lux, et neque sic ad illam accesserunt. Non enim in hoc solo peccarunt, quod ipsi non quasi-verunt lucem, sed hoc pessimum est, quod lux ad illos venit, et illam non susceperunt: propterea et condemnati sunt. Nam siquidem non venisset lux, potuissent homines prætendere ignorasse se quid esset bonum: verum quia venit quidem Deus Verbum, deditque verbum suum ut illuminaret, non susceperunt autem, illi omni excusatione posthac carent. Ut autem **548** nullus dicat, Nemo præfert tenebras luci, ponit causam propter quam tenebris adhæserint homines: « Erant enim, inquit, opera illorum mala. » Quia enim Christianismus non solum recta dogmata, sed et honestam vitam exigit: ipsi autem voluerunt luto peccati involvi, ideo nolunt improbi ad lucem Christianismi venire, et se suis subicere legibus. Porro qui facit veritatem, et contendit et aspirat ad vitam quæ Deo placeat, is ad Christianismum veluti ad lucem accedit, ut magis in bono proficiat, et appareant ejus opera secundum Deum facta. Qui enim talis est cum sit recta, et vitam quoque honestam instituit, lucet omnibus hominibus, et in illo glorificatur Deus. Et ita gentilibus incredulitatis causa facta est immunditia vitæ. Sed forte dixerit quis: Quid igitur? non sunt et Christiani improbi, et gentiles honestæ vitæ? Fateor et ipse quidem improbos Christianos: at bonos gentiles inveniri non asseveraverim. Et natura quidem mansueti et boni reperiuntur quidam (hoc autem non est virtus); exercitatione et meditatione boni, nullus invenietur: et quamvis boni quidam habiti sint, omnia tamen ad vanam gloriam fecerunt. Qui autem operatur propter gloriam, et non propter bonum ipsum, si quando tempus invenerit, malis indulget concupiscentiis. Nam apud nos et interminatio gehennæ, et omne aliud studium, et vitæ innumerabilium sanctorum vix conservant homines in virtute: quo pacto nugæ gentilium illos in bono continebunt? Magna quoque res fuerit, si non et pessimos reddiderunt.

VERS. 22-24. « Post hæc venit Jesus et discipuli ejus in terram Judæam, et illic morabatur cum eis, ac baptizabat. Baptizabat autem et Joannes in Ænon

(a) In edit. Lut. deest Scripturæ textus, αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον.

Α παραβολαὶ εἰσι τὰ λεγόμενα, καὶ οὐ δεῖ πάντα τὰ ἐν παραβολαῖς λεγόμενα, ὡς νόμους καὶ κανόνας παραλαμβάνειν. Ἐν γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἕκαστος τὸ συνειδὸς ἔχων ἀπαραλόγιστον δίκαστῆν, οὐ δεῖται ἑτέρου ἐλέγχου, ἀλλ' ἐγχεχαλινωμένος αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ ἀπεισιν. Ἐπειτα οὐκ ἀπίστους εἰσάγει ὁ Κύριος ἀξιουμένους λόγου, ἀλλὰ πιστοὺς μὲν, ἀσπλάγχνους δὲ καὶ ἀνελεθμονας. Ἡμεῖς δὲ περὶ ἀσεβῶν καὶ ἀπίστων λέγομεν ἕτερον δὲ ἀσεθῆς καὶ ἀπίστος, καὶ ἕτερον ἂν εὐεθμων καὶ ἀμαρτωλός. (a) Δείκνυσιν ἐν ταῦθα πάσης ἀπολογίας ἑστερημένους, τοὺς μὴ πιστεύσαντας. Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ κατάκρισις, φησὶν, ὅτι ἦλθε πρὸς αὐτοὺς τὸ φῶς, οὐδὲ οὕτως προσηδραμον αὐτῶ. Οὐ γὰρ τοῦτο μόνον ἡμαρτον, ὅτι οὐκ ἐζήτησαν αὐτοὶ τὸ φῶς, ἀλλὰ τὸ χεῖριστον τοῦτο ἐστὶν, ὅτι ἐκείνο ἦλθε πρὸς αὐτοὺς, καὶ ὁμως οὐ παρεδέξαντο· διὰ τοῦτο καὶ κατακεκριμένοι εἰσιν. Εἰ μὲν γὰρ μὴ ἦλθε τὸ φῶς, εἶχον ἂν οἱ ἄνθρωποι ἀγνοίαν τοῦ καλοῦ προβαλέσθαι· ἐπεὶ δὲ ἦλθε μὲν ὁ Θεὸς Λόγος, δέδωκε δὲ τὸν λόγον αὐτοῦ, ὥστε φωτίζειν, οὐ παρεδέξαντο δὲ, πάσης ἀπολογίας λοιπὸν ἐστέρηνται. Ἴνα δὲ μὴ τις εἴποι, ὅτι οὐδεὶς ἂν τὸ σκότος προτιμήσειε τοῦ φωτός, τίθησι καὶ τὴν αἰτίαν, ἀφ' ἧς οἱ ἄνθρωποι τῷ σκότει προσηλθον. « Ἦν γὰρ, φησὶ, πονηρὰ αὐτῶν τὰ ἔργα. » Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Χριστιανισμὸς οὐ μόνον δόγματα ὀρθὰ, ἀλλὰ καὶ πολιτείας σεμνῆς ἀπαιτεῖ, αὐτοὶ δὲ ἠβούλοντο τῷ βορδῶρ τῆς ἀμαρτίας ἐγκυλιεσθαι, διὰ τοῦτο οὐκ ἠθέλησαν οἱ τὰ φαῦλα πράσσοντες, πρὸς τὸ φῶς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔλθειν, καὶ τοῖς ἐμοῖς νόμοις ὑποβαλεῖν ἑαυτοὺς. Ὁ δὲ γε ποῶν τὴν ἀλήθειαν, ὁ πρὸς βίον δηλαθὴ νεύων σεμνὸν καὶ θεάρεστον, προστρέχει τῷ Χριστιανισμῷ ὡς φωτὶ, ἵνα μᾶλλον ἐν τῷ ἀγαθῷ προκοπή, καὶ φανῇ αὐτοῦ τὰ ἔργα κατὰ Θεόν. Ὁ γὰρ τοιοῦτος, μετὰ τοῦ πιστεύειν ὀρθῶς, καὶ πολιτείας σεμνῆς κατορθῶν, λάμπει πασὶν ἀνθρώποις, καὶ δοξάζεται Θεὸς ἐν αὐτῷ. Ὅστε τῆς ἀπιστίας αἰτία γέγονε τοῖς Ἕλλησιν ἡ ἀκαθαρσία τοῦ βίου. Ἀλλ' ὥστε εἰρεῖ τις· τί οὖν; οὐκ εἰσι Χριστιανοὶ φαῦλοι; καὶ Ἕλληνας ἐπαινετοὺς κατὰ βίον; Τὸ μὲν οὖν εἶναι φαύλους Χριστιανούς, καὶ αὐτὸς φημι· τὸ δὲ Ἕλληνας ἀγαθοὺς εὑρεθῆναι, οὐκ ἂν ποτε φαίην. Ἀπὸ φύσεως μὲν γὰρ ἐπιεικεῖς, καὶ ἀγαθοὶ εὑρεθεῖν τινες (τοῦτο δὲ οὐκ ἐστὶν ἀρετῆ)· ἀπὸ ἀσχεσίας δὲ καὶ μελέτης τοῦ ἀγαθοῦ, οὐδεὶς. Εἰ δὲ τινες ἐδόξαν ἀγαθοὶ, ἀλλὰ πρὸς ὄξαν πάντα ἐποιοῦν· ὁ δὲ δόξης ἕνεκα πράττειν, καὶ οὐ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, ὅταν καιρὸν εὖρη, τῇ πονηρᾷ ἐπιθυμίᾳ χαρήσεται. Εἰ γὰρ παρ' ἡμῖν, καὶ γέννης ἀπειλή, καὶ ἄλλη πᾶσα ἐπιμέλεια, καὶ βίον ἀναριθμῆτων ἀγίων, μόλις κατέχουσι τοὺς ἀνθρώπους ἐν ἀρετῇ· σχολῆ γε αἱ παρ' Ἕλλησι φλυαρίαι, καὶ μιαιρίαι, τοὺς παρ' ἐκείνοις ἐν τῷ καλῷ καθέξουσι. Μέγα μὲν οὖν, εἰ καὶ μὴ παγκάκους ἐργάζονται.

« Μετὰ ταῦτα ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰουδαίαν γῆν, καὶ ἐκεῖ διέτριβε μετ' αὐτῶν, καὶ ἐβάπτισεν. Ἦν δὲ καὶ Ἰωάννης βαπτίζων

ἐν Αἰνῶν ἔγγυς τοῦ Σαλειμ, ὅτι ὕδατα πολλὰ ἦν ἐκεῖ, καὶ παραγέγοντο καὶ ἐβαπτίζοντο. Οὐπω γάρ ἦν βεβλημένος εἰς τὴν φυλακὴν ὁ Ἰωάννης. Ὡς ἔρχεται μὲν ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα συνίστατο, ἐν Ἱεροσολύμοις ἦν ὁ Ἰησοῦς· ἐπεὶ δὲ παρήλαθεν αὐτὴ, ἐξῆλθεν ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν γῆν, καὶ πλησίον τοῦ Ἰορδάνου διέτριβεν, ἐνθα πολλοὶ συνέτρεχον. Οὐκ ἐζητεῖ δὲ τοὺς πολυαχλοῦντας τόπους διὰ φιλοτιμίαν κενήν, ἢ ἐπίδειξιν, ἀλλὰ πλείους τὴν ὠφέλειαν καὶ τὸ ἀγαθὸν κοινοῦσθαι θέλων· ἐπεὶ καὶ εἰς τὰς ἑορτὰς ἀνέβαινε, δι' αὐτὸ τοῦτο, ὡς πλείους ὠφελήσων καὶ λόγῳ, καὶ θαυμάτων ἐπιδείξασιν. Ἀκούων δὲ ὅτι ἐβάπτιζε, μὴ αὐτὸν ἐκείνον νόμιζε βαπτίζεῖν, ἀλλὰ τοῖς αὐτοῦ μαθητάς· τὸ δὲ τῶν μαθητῶν ἔργον, εἰς τὸν Διδάσκαλον ἀναφέρει ὁ εὐαγγελιστής. Ἐπειτοί γε προῶν αὐτὸς οὗτος ὁ εὐαγγελιστής, φησὶν, ὅτι « Ἰησοῦς οὐκ ἐβάπτιζεν, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. » Ἐρωτᾷ δὲ· Τίνος ἕνεκεν αὐτὸς οὐκ ἐβάπτιζε; Μάνθανε· Προλαθὼν εἶπεν ὁ Ἰωάννης, ὅτι « Λύτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· » Πνεῦμα δὲ ἅγιον οὐπω ἦν δεδοκῶς, οὐδὲ καιρὸς ἦν. Εἰ τοίνυν ἐβάπτιζεν, ἢ χωρὶς Πνεύματος; ἐβάπτιζεν ἂν, καὶ τί λοιπὸν διέφερε τοῦ Ἰωάννου; ἢ εἰδίδου ἂν Πνεῦμα καὶ πρὸ καιροῦ, ὅπερ ἀνάξιον τοῦ πάντα ἐν καιρῷ ποιοῦντος Θεοῦ. Τίς δὲ ἦν ὁ καιρὸς τῆς τοῦ Πνεύματος δόσεως; Ὁ μετὰ τὴν ἀνάληψιν. Ἔδει γὰρ ἐμφανισθῆναι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τῷ Πατρὶ ἀναμάρτητον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καὶ οὕτω διαλλαχέντος τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς, ἐν Πνεύμα ὡς πλοῦτον καὶ φιλοτιμίαν ἐπιπεμφθῆναι. Οἱ τοίνυν μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ ἐβάπτιζον, ἵνα πλείους τῇ σωτηριώδει διδασκαλίᾳ προσάξωσι. Τούτων δὲ βαπτίζόντων, καὶ ὁ Ἰωάννης ἐτι βαπτίζει, καὶ οὐκ ἐπαύσατο, δύο κατορθῶν ἐν ταυτῷ· Ἐν μὲν, τὸ τοῖς προστρέχουσιν αὐτῷ περὶ Χριστοῦ λέγειν, καὶ προσάγειν αὐτοὺς αὐτῷ· ἕτερον δὲ, τὸ τοὺς μαθητάς μὴ εἰς ζῆλον, καὶ πλείονα φιλονεικίαν ἐρεθίσαι. Εἰ γὰρ ἐπαύσατο τοῦ βαπτίζεῖν, τί οὐκ ἂν ἐποίησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, φθονώτερον διακαίμενοι πρὸς Χριστόν; Εἰ γὰρ μυριάκις βούων, καὶ τῶν πρωτείων αἰεὶ τῷ Χριστῷ παραχωρῶν, οὐκ ἔπεισαν αὐτοῦ; αὐτῷ προσδραμεῖν· εἰς πόσον ἂν φθόνον οὐκ ἐκίνησεν αὐτοὺς, εἴγε τοῦ βαπτίζεῖν ἐπαύσατο; Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς τότε μάλιστα ἤρξατο κηρύττειν, ὅτι Ἰωάννης κατακλείσθη, διὰ τὸν φθόνον τῶν τοῦ Βαπτιστοῦ μαθητῶν. Οἶμαι δὲ καὶ τὴν τελευταίην Ἰωάννου διὰ τοῦτο συγχωρηθῆναι ταχίστην γενέσθαι, ὥστε πᾶσαν τὴν τοῦ πλήθους διάθεσιν ἐπὶ τὸν Χριστόν μεταθεῖν, καὶ μηκέτι ταῖς περὶ ἀμφοτέρων, Ἰωάννου καὶ Χριστοῦ, σιζεσθαι γνώμαις. Βαπτίζουσι τοίνυν οἱ τοῦ Χριστοῦ μαθηταὶ βάπτισμα μὴδὲν πλείον ἔχον τοῦ βαπτισματος Ἰωάννου. Ἀμφὶ γὰρ ἀτελή, ὡς τοῦ Πνεύματος ἕμοιρα· αἰτία μέντοι ἀμφοτέραις μία, τὸ προσάγειν Χριστῷ τοὺς βαπτιζομένους.

« Ἐγένετο οὖν ζήτησις· ἐκ τῶν μαθητῶν Ἰωάννου μετὰ Ἰουδαίων περὶ καθαρισμοῦ· Καὶ ἦλθον πρὸς τὸν Ἰωάννην, καὶ εἶπον αὐτῷ· Ῥαββί, ὃς ἦν μετὰ σοῦ πίοαν τοῦ Ἰορδάνου, ᾧ σὺ μεμαρτύρηκας, ἴδε, οὗτος βαπτίζει, καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν. Ἀπεκρίθη, καὶ εἶπεν ὁ Ἰωάννης· Οὐ δύναται ἄν-

A juxta Salim : quia aquæ multæ erant illic, et veniebant et baptizabantur. Nondum enim conjectus fuerat Joannes in carcerem. » Erat Jesus Hierosolymis usque ad festum Paschæ : et postquam illud præterit, exiit in terram Judæam, et prope Jordanem versabatur, ubi multi conveniebant. Non quærebat autem populosa loca propter inanem gloriam, vel ostentationem : sed cupiebat pluribus suam bonitatem communicare, et usui esse : quoniam et eam ob causam ad festum ascenderat, utpote plurimis profuturus doctrina et miraculis. Audiens autem quod baptizavit, ne putes quod per se baptizavit, sed per discipulos. Hoc enim discipulorum opus in Magistrum refert evangelista. Nam in progressu idem hic evangelista dicit quod « Jesus non baptizavit, sed discipuli ejus. » Sed quæris, Quare non ipse baptizavit? Disce. Præoccupans dixit Joannes : « Ille vos baptizabit Spiritu sancto. » Spiritus autem sanctus nondum erat datus, eo quod nondum tempus erat. Igitur si baptizasset, vel absque Spiritu baptizasset : quæ intercessisset inter ipsum et Joannem differentia? vel dedisset Spiritum, atque ante tempus, sed id indignum Deo, qui in tempore facit omnia. Quod autem tempus dandi Spiritum? Tempus post assumptionem. Ortebat enim ut humana natura Deo Patri demonstraretur a peccato immunis in Christo Jesu : atque ita Deo nobis reconciliato, Spiritus tanquam opulenta quædam liberalitas mitteretur. Proinde discipuli Jesu baptizabant, ut plures ad Salvatoris doctrinam adlucerent. Unde et his baptizantibus, etiam Joannes baptizabat, et non cessabat, duo bona faciens : unum quidem, quia ad se venientes de Christo loquens ad illum adducebat; alterum vero, quia curabat ne discipuli sui in majorem zelum et contemptionem provocarentur. Si enim cessasset baptizare, quid non fecissent discipuli ejus, alloqui majore invidia Christum persequentes? Nam cum sæpe clamavit, et primas semper Christo tribuerit, non persuasit eis ut accederent ad illum : in quantum ergo invidiam impulisset, si cessasset baptizare? Idcirco et Christus tunc maxime cœpit predicare, quando Joannes inclusus est, propter invidiam discipulorum Baptistæ. Opinor autem permissam Joannis mortem maturari, ut omnis populus paratus ad Christum transiret, et non dividerentur sententiæ de Christo et Joanne. Baptizant igitur discipuli Christi baptismō, qui nihil habebat amplius quam baptismus Joannis : ambo enim imperfecti, et nondum habentes Spiritum, eademque utriusque causa, ut adducantur ad Christum baptizati.

VERS. 25-27. « Orta autem est quæstio ex discipulis Joannis cum Judæis de purificatione. Et veniunt ad Joannem et dixerunt ei : Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce is baptizat, et omnes veniunt ad eum. Respondit Joannes, et dixit : Non potest homo acci-

perere quidquam nisi fuerit ei datum e celo. » Facta est questio de baptismate adversus Judæum quemdam contendentibus discipulis Joannis. Nam Judæus quidem præfererat baptismata discipulorum Christi : discipuli autem Joannis baptismata sui magistri. Cum ergo de purificatione, hoc est, baptismate, quæsitum esset, accedunt ad magistrum suum, et incipiunt obiter vellicare eum, dicentes : « Rabbi, qui erat tecum, » qui in ordine erat discipulorum, ut a te accessit, « baptizat : » — « Cui tu testimonium dedisti. » Hoc est, quem baptizasti, quem tu clarum fecisti, eadem nunc audet quæ tu. Sed et aliud : ad te nulli nunc veniunt, ad illum vero omnes : Omnes, inquit, veniunt ad eum, contempto te. Joannes autem volens eos terrere, et ostendere quod pugnent contra Deum, prohibentes Christum, et abstrahentes a glorificatione ejus, dicit : « Non potest homo a se quidquam accipere, » etc. Nam nisi superne, inquit, datum esset, neuliquam crevissset is, cui **548** invidetis ; et ita in duobus peccatis : nam et contrarii estis divino consilio, et attentatis impossibile. Interim autem et consolatur eos placide, eo quod non sit homo qui vincat ipsos, sed Deus. Quin et nos, inquit, superne habuimus quod habuimus, non a nobis. Quod si præclariora sunt quæ agit Christus, non oportet admirari. Deus enim vult.

Vrs. 28-30. « Ipsi vos testes estis quod dixerim, Non sum ego Christus : sed missus sum ante illum. Qui habet sponsam, sponsus est : amicus autem sponsi, qui stat et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hoc autem gaudium meum impletum est. Illum oportet crescere, me vero minui. » Ipsi, inquit, vos scitis quod ego testimonium dedi, quod major me sit. Igitur si omnino meum attenditis testimonium, discite illum mihi præferendum. Et hoc est gaudium meum, quod ad illum omnes accedant. Si quidem non accessisset ad sponsum sponsa, hoc est, populus, doluissent utique ego pronubus : nunc autem cum hoc fiat, valde gaudeo. Video enim sponsum Christum loquentem sponsæ, populo scilicet, et docentem ipsum. Non simpliciter autem dixit, « Qui stat. » Ostendit enim finem esse operum suorum, et stare jam non ultra operantem, et quod se nunc oportet stare, et solum audire Christum docentem, et disserentem sponsæ. Meum enim, inquit, opus perfectum est, et tradidi ipsi populum. Oportet igitur meam quidem gloriam imminui, illius autem augeri. Igitur quomodo imminuit gloria Præcursoris? Vel omnino sicut lucifer a sole occultatur, et videtur quidem multis quod extinetum sit lumen, at revera non est extinctum, sed a majori occultatur, ita et Præcursor velut lucifer a spirituali sole occultatus, imminui dicitur. Crescit autem Christus, secundum quod paulatim manifestat se per signa et miracula, non secundum profectum in virtutibus : absit : hoc enim Nestorii deliramentum esset : sed secundum ostensionem et manifestationem deitatis. Paulatim enim

(a) Interpres legit tā αὐτά. Edit. Pat. .

A θρωπος λαμβάνει οὐδὲν, ἐὰν μὴ ἢ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. » Ἐγένετο ζήτησις περὶ τοῦ βαπτίσματος πρὸς Ἰουδαῖον τινα φιλονεικούντων τῶν Ἰωάννου μαθητῶν. Ὁ μὲν γὰρ Ἰουδαῖος, τὸ βάπτισμα τῶν Χριστοῦ μαθητῶν προαίθει· οἱ δὲ μαθηταὶ Ἰωάννου, τὸ τοῦ διδασκάλου. Ζητήσαντες δὲ περὶ τοῦ καθαρισμοῦ, ἦτοι τοῦ βαπτίσματος, προσέειπεν αὐτῶν διδασκάλω, καὶ ἄρχονται περαχνίζειν αὐτὸν, λέγοντες· « Ῥαββί, ὃς ἦν μετὰ σοῦ, » ὃς τάξιν εἶχε μαθητοῦ, ἀποχύσας εἰ βαπτίζει. — « Ὁ σὺ μεμαρτύρησας, » ἀντι τοῦ, « Ὁν σὺ ἐδάπτισας, ὃν σὺ λαμπρὸν ἐποίησας, τοιαῦτά (a) σοι τομῆ· ἀλλὰ καὶ ἕτερον, τὸ σοὶ μὲν μὴ προσέχειν τινὰς, αὐτῷ δὲ πάντας. Πάντες γὰρ, φησὶν, ἔρχονται πρὸς αὐτὸν, καταφρονήσαντές σου. Ἰωάννης δὲ θέλων αὐτοὺς ἐκφοδῆσαι, καὶ δεῖξαι, B ὅτι τῷ Θεῷ κολαμβουσι, κωλύοντας τὸν Χριστὸν, καὶ τοῦ δοξάζεσθαι αὐτὸν ἀπέργοντες, φησὶν· « Οὐ δύναται ἄνθρωπος λαβεῖν ἀπ' ἐαυτοῦ οὐδὲν, » καὶ τὰ ἐξῆς· « Εἰ γὰρ μὴ ἄνωθεν, φησὶ, δεδομένον ἦν, οὐκ ἂν ἠδύνατο ὁ παρ' ὑμῶν φθορούμενος. Ὡστε δύο ἁμαρτάνετε ἐν ταυτῷ· ἐν μὲν, τὸ ἐναντιοῦσθαι τῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ· ἕτερον δὲ, τὸ ἀδύνατον ἐπιχειρεῖν. Ἄμα δὲ καὶ ἡρέμα παραμυθίζεται αὐτοὺς, ὅτι οὐκ ἀνθρωπῶς ἐστὶν ὁ νικῶν ὑμᾶς, ἀλλὰ Θεός. Ἄλλα καὶ ἡμεῖς, φησὶν, ἀνωθεν εἰσόμεθα εἰς ἡμᾶς, οὐκ ὄκνησον. Εἰ δὲ λαμπρότερα τὰ τοῦ Χριστοῦ, εὐχρηθαιμάζειν· Θεὸς γὰρ βούλεται.

« Αὐτοὶ ὑμεῖς μαρτυρεῖτε ἐμοί, ὅτι εἶπον· Οὐκ εἶμι ἐγὼ ὁ Χριστός, ἀλλ' ὅτι ἀπεσταλμένος εἶμι ἐμπροσθεν ἐκείνου. Ὁ ἔχων τὴν νύμφην, νυμφίος ἐστίν· C ὁ δὲ φίλος τοῦ νυμφίου ὁ ἐστηκώς, καὶ ἀκούων αὐτοῦ, χαρᾷ χαίρει διὰ τὴν φωνὴν τοῦ νυμφίου. Ἄβη οὐκ ἡ χαρὰ ἢ ἐμὴ πεπλήρωται. Ἐκείνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι. » Αὐτοὶ, φησὶν, ὑμεῖς γινώσκετε, ὅτι ἐγὼ μεμαρτύρηκα αὐτῷ, ὅτι μείζων ἐμοῦ ἐστίν. Εἰ οὖν ὄλωσεν τῇ ἐμῇ μαρτυρίᾳ προσέχετε, μάθετε, ὅτι ἐκαίνος ἐμοῦ προτιμητέος, καὶ τοῦτο ἐστὶν ἢ ἐμὴ χαρὰ, τὸ ἐκαίνω πάντας προσέρχεται. Εἰ μὲν γὰρ μὴ προσήρχετο τῷ νυμφίῳ νύμφη, τουτέστιν, ὁ λαός, τότε ἂν ἤλγησα ἐγὼ ὁ νυμφαγωγός· νῦν δὲ τοῦτου γενομένου, χαρᾷ χαίρω. Ἐλέπω γὰρ τὸν νυμφίον Χριστὸν φωνοῦντα τῇ νύμφῃ, τῷ λαῷ, καὶ διδάσκοντα αὐτόν. Οὐκ ἀπλῶς δὲ εἶπε καὶ τὸ, « Ἐστηκώς. » Δείκνυσιν γὰρ ὅτι τὰ αὐτοῦ πέπαιται, καὶ ἔστη, οὐκέτι ἐνεργοῦντα, καὶ ὅτι αὐτὸν λοιπὸν ἐστάναι D χρὴ, καὶ μόνον ἀκούειν τοῦ Χριστοῦ διδάσκοντος, καὶ διαλεγομένου πρὸς τὴν νύμφην. Τὸ γὰρ ἐμὸν, φησὶν, ἔργον ἦνυσται, καὶ παρέδωκα αὐτῷ τὸν λαόν. Χρὴ τοίνυν τὴν ἐμὴν ἰδέαν ἐλαττοῦσθαι, τὴν δὲ ἐκαίνω αὐξάνειν. Πῶς δὲ ἄρα ἐλαττοῦται ἢ δίχα τοῦ Προδρόμου; Ἢ πάντως, ὥσπερ ὁ ἑωσφόρος ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἀποκρύπτεται, καὶ δοκεῖ μὲν τοῖς πολλοῖς, ὅτι ἐσθασται τὸ φῶς, τῇ δὲ ἀληθείᾳ οὐκ ἐσθασται, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ μείζονος κρύπτεται, οὕτω καὶ Πρόδρομος ὁ ἑωσφόρος ὑπὸ τοῦ νοητοῦ ἡλίου κρυπτόμενος, ἐλαττοῦσθαι λέγεται· αὐξάνει δὲ ὁ Χριστός, καθὼς κατὰ βραχὺ ἐκφαίνει ἐαυτὸν διὰ τῶν θαυμάτων· εὐκατὰ προκοπὴν τὴν ἐν ἀρετῇ αἰδῶν (μὴ γένοιτο εἰ τοῦτο γὰρ Νεστορίου τὸ παραλήρημα), ἀλλὰ κατὰ

τὴν ἔκφανσιν καὶ ἐπίδειξιν τῆς θεότητος. Κατ' ὄλιγον γάρ, ὅτι Θεὸς ἐστίν, ἐξέφαινε, καὶ οὐκ ἀθρόως. Ἐκλήρωται οὖν, φησὶν, ἡ ἐμὴ χαρὰ ἐπὶ τῷ νυμφίῳ. Τὸ γὰρ ἔργον, ὃ ἐπιστεύθη ὡς νυμφαγωγός, ὄρῳ προχωρήσων. Πάσης τοίνυν ψυχῆς νυμφίος, ὁ Κύριος· νυμφῶν δὲ, ἐνθα ἡ συνάφεια γίνεται, ὁ τόπος τοῦ βαπτίσματος, ἢτοι ἡ Ἐκκλησία. Δίδωσι δὲ ἀρραβῶνα τῇ νύμφῃ, ἁμαρτιῶν ἄφεσιν. Πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν· τὰ δὲ τελειότερα ἐν τῷ μέλλοντι, ὅτε τὰ κρείττω καὶ ὑψηλότερα μυσταγωγῆσαι τοὺς ἀξίους. Σημειῶσαι δὲ, ὅτι οὐδεὶς ἄλλος ἐστὶ νυμφίος, εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Χριστός· πάντες δὲ οἱ διδάσκοντες, νυμφαγωγοὶ εἰσιν, ὡς περ οὖν καὶ ὁ Πρόδρομος. Οὐδεὶς γὰρ ἄλλος θεωτῆρ ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν, εἰ μὴ ὁ Κύριος· οἱ δὲ ἄλλοι πάντες, μισοῦνται, καὶ τῶν παρὰ τοῦ Κυρίου δεδομένων ἀγαθῶν διάκονοι.

« Ὁ ἀνωθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστίν· ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῆς γῆς ἐστὶ, καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ. Ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστὶ· καὶ ὁ ἔώρακε, καὶ ἤκουσε, τοῦτο μαρτυρεῖ· καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει. Ὁ λαθῶν αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν, ἐσφράγισεν ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθῆς ἐστίν. Ὅν γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεός, τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ λαλεῖ. Οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα. » Συγκρίνει αὐτὸν ὁ Πρόδρομος τῷ Χριστῷ, καὶ φησὶ, ὅτι Ἐκείνος μὲν ἀνωθεν ἔρχεται ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐπάνω πάντων ἐστίν, ἐξηρημένος πάντων καὶ τὴν Πατρὶαν ὑπεροχὴν ἀποσώζων· ἐγὼ δὲ ἐκ γῆς ὢν, γίγνα λαλῶ, εὐτελῆ καὶ ταπεινά, ὡς πρὸς σύγκρισιν τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας. Ἐπει-
C
τοιγε καὶ τὰ αὐτοῦ τοῦ Προδρόμου, θεῖα ἦσαν· ὡς δὲ πρὸς τὰ τοῦ Χριστοῦ συγκρινόμενα, παλὺ τὸ χῆμαλὴν ἔχουσιν. Ἐκεῖνος, φησὶν, ὁ ἔώρακε καὶ ἤκουσε, λαλεῖ· τουτέστιν, ἃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἤκουσε, καὶ ἃ ἔώρακεν· ἤγγου, ἃ ἀκριβῶς οἶδεν, ἐκεῖνα λαλεῖ καὶ μαρτυρεῖ. Ἀλλὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδεὶς τῶν μὴ τῇ ἀληθείᾳ προσιχόντων λαμβάνει. Ὅς δὲ λάβῃ τὴν μαρτυρίαν, ἢτοι τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ, ἐσφράγισεν, ἀντὶ τοῦ, ἔδειξεν, ἔδειξαισεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθῆς ἐστίν. Ὁ γὰρ τῷ παρὰ Θεοῦ ἀπεσταλμένῳ πιστεύων, τῷ Θεῷ πιστεύει, καὶ λοιπὸν σφραγίζεται, καὶ ἀποδείκνυσιν, ὅτι ὡς ἀληθεὶς ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐπίστευσεν αὐτῷ, οἷα δὲ ψευδομένῳ· ὥστε
D
ὁ τῷ Χριστῷ πιστεύων, δείκνυσιν τὸν Θεὸν ἀληθῆ, ἐξ αὐτοῦ τούτου πάντως, τοῦ πιστεῦσαι τῷ παρ' αὐτοῦ ἀπεσταλμένῳ. Πρόδηλον γὰρ, ὅτι ὡς ἀληθεὶς ἐστὶ αὐτῷ ἐπίστευσε, καὶ εἰκότως. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες, φησὶ, μέτρῳ τὴν ἐνέργειαν ἔλαβον τοῦ Πνεύματος· αὐτῷ δὲ τῷ Χριστῷ οὐκ ἐκ μέτρου ἔδωκε μίαν τυχὸν ἢ δύο ἐνεργείας, ἀλλ' αὐτὸς τὸ Πνεῦμα ὀλόκληρον ἔχει οὐσινδῶς τοῖς μὲν οὖν προφηταῖς ὁ Θεὸς καὶ δίδωσι τὸ Πνεῦμα, ἢτοι τὴν ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος, καὶ ἐν μέτρῳ δίδωσι· Χριστῷ δὲ οὐτε ἐν μέτρῳ, οὐτε ὄλω· δίδωσιν· ἔχει γὰρ αὐτὸ οὐσινδῶς ὁ Χριστός. Ὅταν δὲ ἀκούσῃς, ὅτι ὁ Χριστός, ἃ ἤκουσε παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνα λαλεῖ, μὴ νόμιζε αὐτὸν ἐνδεῆ ὄντα γνώσεως, παρὰ τοῦ Πατρὸς

A declaravit se Deum esse, et non repente simul. « Impletum igitur, inquit, meum gaudium in sponsa. » Nam meum opus, quod mihi ut pronubo concredendum, video profecisse. Omnis igitur animæ sponsus, Dominus : thalamus autem ubi copula fit, locus baptismatis, hoc est, Ecclesia. Dat autem arrhabonem sponsæ, peccatorum remissionem, Spiritus sancti communionem : perfectiora vero in futuro, quando dignos in meliora et sublimiora introducet. Nota autem quod nullus alius est sponsus, quam solus Christus : omnes autem docentes pronubi sunt, sicut et Præcursor quoque. Nullus enim alius dator est honorum, quam solus Dominus : alii autem omnes mediatores, et ministri honorum quæ a Domino dantur.

B

VERS. 31-34. « Qui e supernis venit, super
549
omnes est : qui a terra profectus est, terrenus est, et de terra loquitur. Qui e cælo venit, supra omnes est, et quod vidit et audivit, hoc testatur, et testimonium ejus nemo accipit. Qui accipit ejus testimonium, is obsignavit quod Deus verax sit. Nam is quem misit Deus, verba Dei loquitur. Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum. » Comparat se Præcursor Christo, et dicit quod ille quidem e supernis venerit a Patre, et super omnes sit, egregius super omnes, et Paternam servans excellentiam : Ego autem qui de terra sum, terrena loquor, vilia et humilia, si cum doctrina Christi conferantur. Quamvis autem quæ a Præcursore fiebant, divina erant, collata tamen cum his quæ a Christo, valde humilia apparebant. Ille, inquit, quod vidit et audivit, loquitur, hoc est, quæ a Patre audivit, et quæ vidit, hoc est, clare novit, illa loquitur et testatur. Et testimonium ejus nullus ex his qui veritatem non attendunt, recipit. Qui autem recipit testimonium, hoc est, doctrinam ejus, obsignavit, hoc est, monstravit et stabilivit, quod Deus verus sit. Qui enim credit ei qui a Deo missus est, Deo credit, et consequenter obsignat et demonstrat quod ei qui verax sit, crediderit : sicut e diverso qui non credi ei qui a Deo missus est, ostendit quod mendax sit, et propter hoc non credit ei, utpote mendaci. Et ita qui Christo credit, ostendit quod Deus est verax, ex eo quod credidit ei qui ab ipso missus est. Manifestum enim quod illi ut veraci crediderit. Et merito. Nos enim alii omnes ad mensuram accepimus operationem Spiritus, ipsi autem Christo non ad mensuram dedit unam vel duas virtutes, sed ipse Spiritum integrum habet substantialiter. Igitur et prophetis dedit Deus Spiritum, hoc est, operationem Spiritus, et ad mensuram dedit : Christo autem non ad mensuram, et neque omnino dedit : habet enim illum Christus substantialiter. Quando autem audis quod Christus loquitur illa quæ audivit a Patre, ne putes illum indigere ut scientiam ab illo discat, sed quia quæcunque scit Filius, a Patre naturaliter scit, quasi illi consubstantialis, ejus gratia dicitur a Patre audire quæ scit : quemadmodum si videris filium patris

per omnia similem, dicitis: Omnia a patre habet, hoc est, Nulli similis est quam patri. Audiens igitur missum esse, quasi radium intellige eum a sole, nempe Patre, ipsum missum esse. Nonne et ita dicere soleamus, quod sol radios emisit, hoc est, miserit in terram, et nusquam radium alterius substantiæ dicimus esse, vel posteriorem quam sol? Sic quoque et Filium missum esse a spirituali sole, scilicet Patre huic, mundo, veluti deradiationem, et radium, et lumen, et qualitercunque quantum congruit vocare illum volueris. Non **550** intempestivum autem fuerit hoc loco dicere quomodo habeat Filius Spiritum, et quomodo dicatur Spiritus Filii. Dicit enim et Apostolus: « Spiritum Filii sui in corda vestra misit, clamantem, Abba Pater ⁶⁶. » Et iterum: « Si autem quis Spiritum Christi non habuerit, hic non est ejus ⁶⁷. » Sane Latini male hæc exponentes (a), et minus recte intelligentes, dicunt quod Spiritus etiam ex Filio procedat. Nos autem hoc quidem primum dicimus ad eos, quod aliud sit esse ex quopiam, et aliud esse cujusdam: ut Spiritus est quidem Spiritus Filii absque dubio, et ab omni Scriptura hoc approbatum est; exterum esse ex Filio, nulla Scriptura testatur est; exterum principia Spiritus introducimus Patrem et Filium. Profecto, inquit: nam et inspiravit discipulis, et dixit: « Accipite Spiritum sanctum ⁶⁸. » O desipientiam! Si tunc dedit discipulis Spiritum quando insufflavit, quomodo postea dixit eis, « Accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti super vos, non post multos hos dies ⁶⁹; » vel quomodo in Pentecoste credimus factum descensum Spiritus, siquidem in vespera diei resurrectionis dedit illum? tunc enim inspiravit. At hæc quidem valde ridicula. Manifestum enim quod tunc illis Spiritum sanctum non dederit, sed donum unum Spiritus sancti, remissionem scilicet peccati. Statim enim subdit: « Quorum remisistis peccata. » Habet autem Spiritum Filius substantialiter, ut consubstantialiorem sibi, non a quo operationem recipiat, sicut prophetæ. Dicitur autem Spiritus esse Filii secundum quod veritas est Filius, et virtus, et sapientia, Spiritus autem sanctus, et veritatis et fortitudinis et sapientiæ Spiritus ab Isaia describitur; et aliter, quia per Filium hominibus datur, propterea Filii dicitur. Crede igitur tu Spiritum a Patre quidem proficisci, per Filium autem dari creaturæ, atque hic sit tibi canon orthodoxæ doctrinæ.

καὶ ἀληθείας, καὶ ἰσχύος, καὶ σοφίας Πνεῦμα παρὰ Υἱοῦ χορηγεῖται, τοῖς ἀνθρώποις, διὰ τοῦτο τοῦ Υἱοῦ μὴ προλίνειν, δι' Υἱοῦ δὲ χορηγεῖσθαι τῇ κτίσει, καὶ

Vers. 33, 36. « Pater diligit Filium, et omnia debet illi in manu. Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum. » Postquam dixit de Christo sublimia, nunc iterum humilia loquitur, sermonem auditoribus attemperans, ut capi possit. Ideo dicit, Pater diligit Filium, quasi

⁶⁶ Galat. vi, 6. ⁶⁷ Rom. viii, 9. ⁶⁸ Joan. xx, 22. ⁶⁹ Act. i, 5.

(a) Vide Dissertationem præviam, num XIX, col. 81. Edit. Patæ.

μανθάνειν· ἀλλ' ἐπεὶ πάντα, ὅσα εἶδεν ὁ Υἱὸς φυσικῶς, πάντα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχει ὡς ὁμοούσιος αὐτῷ, τοῦτου ἕνεκεν λέγεται παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀκούειν, ὅσα εἶδεν· ὡσπερ εἰ ἴδοις υἱὸν κατὰ πάντα τῷ πατρὶ τοικότα, λέγεις ὅτι Πάντα ἐκ τοῦ πατρὸς ἔχει, ἀπὸ τοῦ, οὐδενὶ ἄλλῳ ὁμοίος· ἀπίθη, ἢ τῷ πατρὶ. Ἀκούειν δὲ ἀπεστάλθαι, ὡς ἀκτίνα νόησον ἀπὸ τοῦ ἡλίου τοῦ Πατρὸς, αὐτὴν ἀποσταλῆναι. ἢ οὐχ οὕτω λέγομεν, δι' Ἀπέστειλε τὰς ἀκτίνας; ὁ ἥλιος; καὶ Ἀφῆκε τὸ φῶς; ὁ ἥλιος, ἀπὸ τοῦ, ἐπεμψε τῇ γῆ, καὶ οὐδέ που τὴν ἀκτίνα, ἐτέρας οὐσίας; λέγομεν εἶναι, ἢ ὡς ἔραν τοῦ ἡλίου. Οὕτως οὖν καὶ τὸν Υἱὸν ἀπεστάλθαι τῷ κόσμῳ παρὰ τοῦ νοητοῦ ἡλίου, τοῦ Πατρὸς, ὡς ἀπαύγαγμα καὶ ἀκτίνα, καὶ φῶς, καὶ ὡς ἀνθρώποις, καὶ ὅσον ἐγχεῖται, καλεῖν αὐτόν. Οὐκ ἀκαιρον δὲ εἶπαι, ἐν ταῦθα τοῦ λόγου γενομένου, πῶς ἔχει ὁ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα, καὶ πῶς λέγεται τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ. Θεοὶ γὰρ καὶ ὁ Ἀπόστολος· « Τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ἐν ταῖς καρδίαις ὁμῶν ἀπέστειλε, κρίζον· Ἀββὰ ὁ Πατήρ· » καὶ πάλιν, « Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. » Οἱ γὰρ Λατῖνοι, κακῶς ταῦτα ἐκδεχόμενοι καὶ παρανοοῦντες, φασὶν, δι' τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται. Ἡμεῖς δὲ πρώτων μὲν τοῦτο φασιν πρὸς αὐτούς, δι' ἄλλο ἔστι τὸ εἶναι ἐκ τινος, καὶ ἄλλο τὸ εἶναι τινος· εἶναι, τὸ Πνεῦμα εἶναι μὲν τοῦ Υἱοῦ Πνεῦμα, ἀναμφίβολον, καὶ παρὰ τῆς Γραφῆς πάσης βεβαιούμενον· εἶναι δὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, οὐδέμια Γραφῆ μαρτυρεῖ, ἵνα μὴ δύο τοὺς αἰτίους τοῦ Πνεύματος εἰσάξωμεν, τὸν τε Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Ναί, φασὶν, ἀλλ' ἐνεφύσησε τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπε· « Λάβετε Πνεῦμα ἄγιον. » Βαβαὶ τῆς παροινίας! Εἰ τότε ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς τὸ Πνεῦμα, δι' ἐνεφύσησε, πῶς λοιπὸν ἔλαγεν αὐτοῖς, δι' Ἀψήσθε δύναμιν ἐπιελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος; ἐφ' ὅμας οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας; ἢ πῶς ἐν τῇ Πεντηκοστῇ πιστεύομεν τὴν κάθοδον γενέσθαι τοῦ Πνεύματος, εἴς ἐν τῇ ὄψι τῆς ἀναστάσεως ἡμέρας ἔδωκεν αὐτοῖς; τότε γὰρ δήπου ἐνεφύσησεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐστὶν πλατὺς γέλως. Φανερὸν γὰρ, ὡς τότε αὐτοῖς οὐ τὸ ἅγιον Πνεῦμα δίδωσκον, ἀλλὰ χάρισμα ἐν τῶν τοῦ Πνεύματος, τὸ ἀφιέναι τὰς ἀμαρτίας. Εὐθύς γὰρ ἐπάγει· « Ἄν τινον ἀφήτε τὰς ἀμαρτίας. » Τὸ δὲ Πνεῦμα οὐσιωδῶς ἔχει ὁ Υἱὸς, ὡς ὁμοούσιος αὐτῷ, οὐχ ὡς ἐνεργούμενος δι' αὐτοῦ· οἱ γὰρ προφῆται ἐνεργοῦνται. Λέγεται δὲ τὸ Πνεῦμα εἶναι τοῦ Υἱοῦ, καθὼ ἀλήθεια μὲν ἔστιν ὁ Υἱὸς, καὶ δύναμις, καὶ σοφία· τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα, τοῦ Ἑσπεῖου ἀναγέγραπται. Καὶ ἄλλως δὲ, ἐπεὶ διὰ λέγεται. Πιστεῦε οὖν τὸ Πνεῦμα, ἐκ τοῦ Πατρὸς οὕτως ἔσται σοὶ κανὼν ὀρθοδοξίας.

« Ὁ Πατήρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπαιθὼν τῷ Υἱῷ, οὐκ ἔσται ζῶν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μενεῖ ἐπ' αὐτόν. » Εἰπὼν περὶ τοῦ Χριστοῦ τὰ ὑψηλά, νῦν πάλιν τὰ ταπεινά φθέγγεται, εὐπαράδεκτον τὸν λόγον τοῖς ἀκροαταῖς ποιῶν. Διὰ τοῦτο, φησὶν, ἀγαπᾷ ὁ Πατήρ τὸν Υἱόν, ὡς περὶ ἀν-

ἄνθρωπου τινὸς θαυμαστοῦ διαλεγόμενος, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Υἱοῦ, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. Εἰ δὲ καὶ κατὰ τὸ θεϊκόν, τί τοῦτο; Δέδωκε ὁ Πατήρ τὰ πάντα τῷ Υἱῷ, λόγῳ φύσεως, ἀλλ' οὐ χάριτος. Ἐπεὶ γὰρ καὶ τὸ εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχει, εἰκότως καὶ πάντα ἐκ τοῦ Πατρὸς λέγεται ἔχειν. Ἐχει τοίνυν τὰ πάντα ὁ Υἱὸς, τὰ τε ἐν οὐρανῷ, τὰ τε ἐπὶ γῆς· δεσπόζει γὰρ ἀπάντων, κἂν μὴ βούλωνται. Ὑστερον μείντοι, ὅτε κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν πᾶν γόνου κάμψει αὐτῷ, τὴν παντελῆ δεσποτείαν πάντων λήψεται· ὅτε οὐκέτι ἡ κακία δύναμιν ἔχει, ἀλλ' ἀνενέργητος μένουσα, δείκνυσι τὴν φύσιν τοῦ ἀγαθοῦ ἐξ ἀρχῆς πᾶσιν ἐνούσαν, καὶ τὰ πάντα συνέχοσαν. «Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, ἔχει τὴν αἰώνιον ζωὴν ἐν αὐτῷ, ἢ αὐτὸν λέγω τὸν Χριστόν, ὃς ζωὴ ἐστὶν ἀληθῶς. «Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα.» — «Ὁ δὲ ἀπειθῶν οὐκ ἔψεται τὴν ζωὴν.» Ὁ γὰρ ἀποστῆς ἐκουσίως τῆς ζωῆς, πῶς ἔξει αὐτὴν, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός; Ὡς καὶ Παῦλος; φησὶν· «Ὁτανὸ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς, οἱ πρὸς τὴν κακίαν νεκροὶ καὶ ἀκίνητοι γινόμενοι, φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ.» — «Ἄλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μενεῖ ἐπ' αὐτόν.» Οὐκ εἶπεν, ὅτι μενεῖ αὐτόν, ἀλλ', «ἐπ' αὐτόν,» δείκνυς ὅτι οὐδέποτε αὐτοῦ ἀποστήσεται. Ἴνα γὰρ μὴ ἀκούσας θέναντον, πρόσκαιρον τοῦτον νεήσης, φησὶν, ὅτι «μενεῖ ἐπ' αὐτόν,» ἐπὶ τὸν ἀπειθήσαντα, καὶ ἀίτιος ἐστὶ ἡ κόλασις. Διὰ τούτων δὲ πάντων τῶν βρῆμάτων ἐνάγει ὁ Βαπτιστὴς καὶ συνωθεῖ τοὺς ἀκούοντας πάντας· εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν. Οὐ γὰρ μάτην ταυτὰ φησὶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς οἰκείους μαθητὰς καὶ τοὺς ἄλλους πάντας παιδεύει, μηκέτι φθονεῖν τῷ Χριστῷ, ἀλλ' ὡς Θεῷ προσέχειν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Περὶ τῆς Σαμαρείτιδος. Περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλικοῦ.

«Ὡς οὖν ἔγνω ὁ Κύριος ὅτι ἤκουσαν οἱ Φαρισαῖοι ὅτι Ἰησοῦς πλείονας μαθητὰς ποιεῖ καὶ βαπτίζει, ἢ Ἰωάννης (καίτοι γε αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐβάπτισεν, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ), ἀφῆκε τὴν Ἰουδαίαν γῆν, καὶ ἀπῆλθε πάλιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Ἔδει δὲ αὐτὸν διέρχασθαι διὰ τῆς Σαμαρείας.» Ὁ φιλόανθρωπος, ἀπαξ δι' ἡμᾶς σαρκωθεὶς, πάντα πρὸς ἡμετέραν ὠφέλειαν διαπράττεται. Ἀμέλει καὶ νῦν ἀκούσας, ὅτι οἱ Φαρισαῖοι περὶ τῆς δόξης αὐτοῦ ἤκουσαν, καὶ γνοὺς, ὅτι εἰς φθόνον κινήθησονται τὸν κατ' αὐτοῦ, ὑποχωρεῖ εἰς τὴν Γαλιλαίαν· δύο ταῦτα διδάσκων ἡμᾶς· Ἐν μὲν, τὸ φεῖδασθαι τῶν ἐχθρῶν, καὶ πάντα τρόπον πειρᾶσθαι μὴ διδοῖναι αὐτοῖς ἀφορμὴν σκανδάλου ἢ φθόνου· Ἔτερον δὲ, τὸ μὴ ἐπιβρίπτειν ἑαυτοὺς τοῖς πειρασμοῖς ἀνοήτως καὶ ἀνοήτως, ἀλλ' ὑποχωρεῖν πρὸς καιρὸν, μέχρις ἂν ἡ μανία ραίη. Καίτοι δὲ δυνατὸς ὢν ἐπισεῖν τοὺς αὐτῷ φθονοῦντας, κἂν εἰ κατ' αὐτοῦ ὤρμησαν, ὅμως ὑπεξίσταται, ὥστε μὴ φαντασίαν δόξει τὴν οἰκονομίαν τῆς σαρκός. Εἰ γὰρ συγχάκις διὰ μέσου αὐτῶν ἐξήρχετο, τί οὐκ ἂν εἶπον οἱ Φαντασιοδοκῆται,

de homine quodam admirabili loquens. Et omnia dedit in manu Filii juxta humanitatem. Si autem et secundum divinitatem, quid hoc? Dedit Pater omnia Filio ratione naturæ, sed non gratiæ; quoniam enim et esse a Patre habet, merito et omnia dicitur a Patre habere. Habet igitur omnia Filius, tam quæ in cælo, quam quæ in terra. Dominatur enim omnibus, etiamsi quidam nolint. Postea vero in secundo adventu, quando omne genu flectetur ei, perfectum omnium accipiet dominium: quando malitia non ultra habebit **551** virtutem, sed inefficax manens ostendet naturam boni a principio omnibus inditam, et omnia continentem. Qui credit in Filium, habet vitam æternam in ipso, ἢ ipsum dico Christum, qui vere vita est. «In ipso enim vivimus et movemur⁹¹.» «Qui autem incredulus est, non videbit vitam.» Nam qui sponte recessit a vita, quo pacto habebit eam, quæ est Christus? sicut et Paulus inquit: «Quando Christus manifestabitur vita nostra, tunc et vos qui ad malitiam mortui et immobiles facti, manifestabimini in gloria⁹².» — «Sed ira Dei manet super illum.» Non dixit quod maneat illum, sed super illum, ostendens quod nunquam ab eo recedat. Ut ne mortem credas temporalem, dicit quod maneat super eum qui incredulus fuerit, et perpetuum erit supplicium. Per omnia autem verba hæc inducit Baptista et compellit auditores omnes ad fidem Christi, Non enim in vanum hæc dixit, sed suos discipulos et alios omnes instruit ne invideant Christo, sed Deo auscultent.

CAPUT IV.

De Samaritana. De filio reguli.

VERS. 1-4. «Ut cognovit Dominus audisse Pharisæos quod Jesus plures discipulos faceret ac baptizaret quod Joannes (quanquam Jesus ipse non baptizaret, sed discipuli ejus), reliquit Judæam terram, et abiit iterum in Galilæam. Oportebat autem eum transire per Samariam.» Misericors Dominus semel propter nos incarnatus, omnia ad nostram salutem facit. Itaque et nunc cum audisset quod Pharisei de gloria ipsius audiverint, et sciret contra ipsum ad invidiam concitandos, secedit in Galilæam, duo nos docens: unum quidem, ut parcamus inimicis, et omni modo tentemus non dare eis occasionem scandali vel invidiæ; alterum, ne injiciamus nos in tentationem insipienter et inutiliter, sed secedamus ad tempus, donec insania resideat. Quamvis autem potens sit cohæbere invidentes sibi, etiamsi impetu quodam nunc urgerent, non tamen hoc egit, ne videretur phantasticum habere corpus: si enim sæpe per medium illorum exiisset, quid non dixissent Phantasiocetæ, Manichæi, inquam, et Valentiniani et Eutychiani? Insi-

⁹¹ Act. xvii, 28. ⁹² Coloss. iii, 7.

mans autem evangelista invidiam pravam esse ad calumniam, dicit, quamvis Jesus non baptizavit, invidi tamen volentes concitare Phariseos contra Christum, calumniabantur eum quasi baptizasset. « Oportebat autem ipsum transire per Samariam. » Veluti obiter et non destinato itinere Samaritanos adibat. Vide enim quod non dixerit, Oportebat ipsum abire in Samariam, sed, « transire per Samariam. » Volebat enim occasionem omnem calumnie Judæis exciudero, ut dicere **552** non possint quod, relicta eis, concesserit ad gentes, quas abominabantur. Quando autem abegerunt eum, tunc accessit ad gentes, et neque tunc ex proposito, sed obiter.

VERS. 5, 6. « Venit ergo in civitatem Samariæ quæ dicitur Sychar, juxta prædium quod dedit Jacob Joseph filio suo ²². Erat autem ibi fons Jacob. » Operæ pretium fuerit dicere unde Samaritani originem duxerint, et unde appellationem illam sortiti fuerint. Somor enim mons vocabatur ab eo a quo possidebatur, sicut et Isaiæ dicit : « Et caput Somor Ephraim ²⁴. » Qui autem ad montem illum habitabant, primum non vocabantur Samaritani, sed Israelitæ dicebantur ²⁵. Cum autem offenderent Deum, traditi sunt variis temporibus Assyriis. Tandem Assyrius, cum defectionem meditarecur, supervenit tenuisque captivos, et non ultra in suam regionem abire permisit, suspicans iterum defecturos : sed illos quidem transtulit in Babylonios et Medos, Samariam autem gentibus ex diversis locis congregatis coloniam dedit. Porro quum hæc facta essent, Deus monstrare volens barbaris quod non propter impotentiam, sed propter peccata illis Judæos servire fecerit, immisit leones in eos, qui in Samaria habitabant, barbaros, qui illos perdebant omnes. Rex vero cum hoc audisset, misit ad quosdam ex senioribus Judæis, et rogavit quid faciendum, ut non ultra leones perdant eos, qui in Samaria, barbaros. Illi autem enarrabant Deum Israel suspicere locum illum, et non sinere habitare illic eos qui sua legitima ignorant. Igitur si curæ sibi sint barbari qui illic, mittat Judæos sacerdotes qui Dei legitima barbaris tradant, et sic placent Deum. Obtemperat illis rex, et mittit sacerdotem quemdam traditurum his, qui in Samaria, barbaris legem Dei. At illi non omnes libros divinos receperunt, sed tantum quinque libros Moysis, Genesis, Exodum, Leviticum, Numeros et Deuteronomium : neque perfecte ab impietate discesserunt, et posterioribus quidem temporibus abstiterunt ab idolorum cultu, Deumque coluerunt. Itaque Judæi a captivitate regressi æmulabantur illos, utpote Assyrios genere, et a monte Samaritanos vocabant. Illi vero Abraham et Jacob progenitores suos nominabant : quoniam Abraham Chaldæus fuerat, et Jacob, pro-

οὐκ ἐπιμένοντα, λέγω, καὶ Οὐαλεντίνον, καὶ τὸν κατάρτιον Εὐτευχῆ; Αἰνεττόμενος δὲ ὁ εὐαγγελιστῆς; τὸ τοῦ φθόνου συκοφαντικὸν, φησὶν, ὅτι καίτοι γε ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐβάπτισεν, ἀλλ' ὁμοῦ; οἱ φθονοῦντες; βουλόμενοι ὑποκλιθεῖν τοὺς Φαρισαίους κατὰ Χριστοῦ, ἰσυκοφάντων αὐτὸν ὡς βαπτίζοντα. « Ἐδοὶ δὲ αὐτὸν διέρχεσθαι διὰ τῆς Σαμαρείας. » Ὡς; πᾶρ-εργον γὰρ ἐδοῦ ἐποιεῖτο τοὺς Σαμαρείτας. Ὅρα γὰρ ὅτι οὐκ εἶπεν, Ἐδοὶ αὐτὸν ἀπέρχεσθαι εἰς Σαμαρείαν, ἀλλὰ, « διέρχεσθαι διὰ τῆς Σαμαρείας. » Ἐδοῦλετο γὰρ πρόφασιν πᾶσαν κατηγορίας τοῖς Ἰουδαίοις ἐκδόσαι, ὥστε μὴ ἔχειν αὐτοὺς λέγειν, ὅτι ἀφαι; αὐτοὺς εἰς τὰ ἔθνη τὰ βδελυκτὰ μετέβηεν. Ὅταν γὰρ ἀπέβηεν αὐτὸν, τότε τοῖς ἔθνεσιν παρεῖπαι; καὶ οὐδὲ τότε προηγουμένως, ἀλλ' ἐκ παρέρρου.

« Ἐρχεται οὖν εἰς πόλιν τῆς Σαμαρείας λεγομένην Συχάρ, πλησίον τοῦ χωρίου, ὃ ἔδωκεν Ἰακώβ Ἰωσήφ τῷ υἱῷ αὐτοῦ. Ἦν δὲ ἐκεῖ πηγὴ τοῦ Ἰακώβ. » Ἄξιον εἰπεῖν, πόθεν οἱ Σαμαρείται συνέστησαν, καὶ πόθεν τὴν προσηγορίαν ταύτην ἔλαβον. Σομὸρ τὸ ὄρος ἐκαλεῖτο ἀπὸ τοῦ κτησαμένου αὐτὸ, καθὼς καὶ Ἡσαΐας φησὶν : « Ἡ κεφαλὴ Σομὸρων Ἐφραΐμ. » Οἱ δὲ ὑπὸ τὸ ὄρος οἰκοῦντες, οὐ Σαμαρείται τὸ ἔριτον, ἀλλ' Ἰσραηλιταὶ ἔλεγοντο. Προσκούσαντες δὲ τῷ Θεῷ, παρεδόθησαν κατὰ διαφόρους καιροὺς τοῖς Ἀσσυριοῖς. Τέλος δὲ ὁ Ἀσσύριος ἐπελθὼν αὐτοῖς, ἀποστασίαν μελετήσασιν, εἶλέ τε αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἔτι μένειν κατὰ χώραν ἀφίησιν, ὑποπτέων τὴν αὐτὴν ἀποστασίαν; ἀλλὰ τούτους μὲν εἰς Βαβυλωνίους καὶ Μήδους μετέγαγεν, ἐκείθην δὲ ἔθνη ἐκ διαφόρων τόπων ἀγαθῶν, κατέστησεν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ. Τούτων δὲ γενομένων, βουλόμενος ὁ Θεὸς δεῖξαι τοῖς βαρβάρους, ὅτι μὴ δι' ἀσθένειαν, ἀλλὰ δι' ἁμαρτίαν ἐξέδωκε τοὺς Ἰουδαίους αὐτοῖς, ἐπαρήσει λόντες τοῖς μεταοικισθεῖσιν ἐν Σαμαρείᾳ βαρβάρους, οἵτινες τούτους ἐλυμαίνοντο ἀπαξάπαντας. Ἀπαγγελθέντος δὲ τούτου τῷ βασιλεῖ, μεταστέλλεται τις τῶν ἐν αἰχμαλωσίᾳ γερόντων Ἰουδαίων, καὶ ἔρωτᾷ, τί ποιητέον εἴη, ὡς; ἀν μηκέτι οἱ λόντες λυμαίνωνται τοὺς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ βαρβάρους. Οἱ δὲ ὑφηγοῦνται αὐτῷ, ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἐφορᾷ τὸν τόπον ἐκεῖνον, καὶ οὐκ ἀνέχεται κατοικεῖν ἐκεῖ τοὺς μὴ τὰ αὐτοῦ εἰδότες νόμιμα. Εἰ τι οὖν αὐτῷ μέλει τῶν ἐκεῖ βαρβάρους, στείλαι ἱερεῖς Ἰουδαίους, οἱ τὰ τοῦ Θεοῦ νόμιμα τοῖς βαρβάρους παραδώσουσιν, καὶ οὕτως ἐξελωθήσονται τὸν Θεόν. Πείθεται τούτοις ὁ βασιλεὺς, καὶ πέμπει ἱερεῖα τινὰ παραδόντα τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ βαρβάρους τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον. Οἱ δὲ πάντα μὲν τὰ ἁγία βιβλία οὐκ ἐδέξαντο, μόνον δὲ τὰ πάντα τοῦ Μωσέως, τὴν Γένεσιν, τὴν Ἐξοδον, τὸ Λευϊτικόν, τοὺς Ἀριθμοὺς καὶ τὸ Δευτερονόμιον. Ἄλλ' οὐδὲ τελείως τῆς δυσστελείας ἀπέστησαν; χρόνοις δὲ ὑστερον τῶν μὲν εἰδῶλων ἀπέστησαν, ἐσέβοντο δὲ τὸν Θεόν. Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπανελθόντες; ζηλοτύπω; ἀεὶ πρὸς αὐτοὺς εἶχον, ὅτι Ἀσσυρίους ὄντας τὸ γένος, καὶ ἀπὸ τοῦ ὄρους Σαμαρείτας αὐτοὺς

²² Gen. XLVIII, 22. ²³ Isa. VII, 9. ²⁴ IV Reg. XVII, 6.

ἐκάλουν. Ἐκεῖνοι δὲ τοῦ Ἀβραάμ καὶ Ἰακώβ ἐν-
 τοὺς ἀπογόνους ὠνόμαζον. Ὁ τε γὰρ Ἀβραάμ
 Καλδαῖος ἦν, ὃ τε Ἰακώβ διὰ τὴν ἑκείσε πηγὴν
 λικίας αὐτοῖς ἐλογίζετο. Οἱ γοῦν Ἰουδαῖοι μετὰ
 πάντων τῶν ἔθνικῶν καὶ αὐτοὺς ἐβδελύσσοντο·
 ὄθεν καὶ τῷ Κυρίῳ προσονοιάζοντες ἔλεγον· Ἐ-
 μαρεῖτης εἶ. Ἔ Καὶ αὐτὸς δὲ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγε·
 Ἐλθὲτε εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσελθεῖτε. Ἔ Τίνος δὲ
 ἐνεκεν ὁ εὐαγγελιστὴς περὶ τοῦ χωρίου τοῦ Ἰακώβ
 καὶ τῆς πηγῆς ἀκριβολογεῖται; Πρῶτον μὲν, ἵνα
 δεῖν ἀκούσης τῆς γυναικὸς λεγούσης, ὅτι Ἐκείνῳ
 ὁ πατὴρ ἡμῶν ἔδωκεν ἡμῖν τὴν πηγὴν ταύτην, ἢ
 μὴ ξενισθῆς. Ἔ Ἐ γὰρ τόπος ἐκεῖνος ἦν τὰ Σύκιμα,
 ἐνθα οἱ υἱοὶ Ἰακώβ Συμιῶν καὶ Λευὶ τὸν χαλεπὸν
 ἐκείνον εἰργάσαντο φόνον, διὰ τὸ τὴν ἀδελφὴν αὐτῶν
 Δαῖναν βιασθῆναι ὑπὸ τοῦ Συμιμῶν ἀρχοντος.
 Ἔ Ἐπειτα δὲ καὶ τοῦτο μανθάνομεν ἀπὸ τοῦ τὸν εὐα-
 γελιστὴν καταλέγειν ἡμῖν τὰ περὶ τοῦ χωρίου καὶ
 τῆς πηγῆς, ὅτι ἡ τῶν Ἰουδαίων ἀποβολὴ πάλαι
 ἐγένετο διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν· καὶ προσκρουσάν-
 των αὐτῶν τῷ Θεῷ, οἱ ἔθνικοι κατέσχον τοὺς τόπους·
 καὶ ἂ οἱ πατριάρχαι διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν
 ἐκτίθησαν, ταῦτα αὐτοὶ διὰ τὴν δυσσέθειαν ἀπώλε-
 σαν. Ὡστε οὐδὲν καινόν, οὐδὲ νῦν εἰ οἱ ἔθνικοι ἀντὶ
 τῶν Ἰουδαίων εἰσῆχθησαν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν
 οὐρανῶν. Τὸ δὲ χωρίον ὃ ἔδωκεν Ἰακώβ τῷ Ἰωσήφ,
 τοὺς Συμιμίτας ἀπολέσαντας, τὴν πόλιν ἐξερῆμωσαν,
 τῷ Ἰωσήφ ὁ πατὴρ.

Ἐ Ὁ οὖν Ἰησοῦς κεκοπιακῶς ἐκ τῆς ὁδοπορίας, Ἐ
 καθέζετο οὕτως ἐπὶ τῇ πηγῇ. Ὡρα ἦν ὡσεὶ ἕκτη.
 Ἔ Ἐρχεται γυνὴ ἐκ τῆς Σαμαρείας ἀντλήσασα ὕδωρ.
 Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Δός μοι πίνειν. Οἱ γὰρ μα-
 θηταὶ αὐτοῦ ἀπεληλύθεισαν εἰς τὴν πόλιν, ἵνα τρο-
 φὰς ἀγοράσωσιν. Ἔ Κοκοπιακῶς τὸν Κύριον ἐκ
 τῆς ὁδοπορίας φάσκων ὁ εὐαγγελιστὴς, δείκνυσιν
 ἡμῖν ἅμα μὲν τὸ ἄτυρον αὐτοῦ καὶ ἀπειριτον (οὐδὲ
 γὰρ ὑποζυγίους ἔχρητο πρὸς τὴν ὁδοπορίαν, ἀλλὰ
 περὶ; ὠδεύει, παιδεύων καὶ ἡμᾶς τὸ μὴ πολλῶν
 δεῖσθαι), ἅμα δὲ καὶ τὸ συντόμως αὐτὸν ὠδεύειν καὶ
 μὴ βραδύμως. Ἔ Ἐξ οὗ μανθάνομεν καὶ ἡμεῖς τὸ μετὰ
 συντονίας καὶ ἐπιμελείας πράττειν τὸ ἔργον τοῦ
 Θεοῦ. Τὸ δὲ, Ἐ Καθέζετο οὕτω, ἢ σημαίνει ἂν τὸ
 ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε, καὶ ὅτι οὐκ ἐπὶ ὀρόνου, εἰλλ'
 οὕτως, ἀφελῶς δηλονότι, ἐπὶ ἐδάφους ἀναπαύων τὸ
 σῶμα, καὶ παρὰ τῇ πηγῇ ἀναψύχων αὐτό. Ἐἶτα καὶ
 ἐτέραν αἰτίαν εἰσάγει τοῦ καθῆσθαι αὐτὸν παρὰ τῇ
 πηγῇ, τὸ εἶναι σταθερὰν μεσημβρίαν. Ἔ Ὡρα γὰρ,
 φησιν, ἦν ὡσεὶ ἕκτη. Ἔ Ὡστε καὶ διὰ τὸ τῆς ὥρας
 θαλαπνιὸν ἔδειτο ἀναπαύσεως τε καὶ ἀναψύξεως. Καὶ
 ἄλλως δέ· ἵνα μὴ τις αἰτιασθῆται τὸν Κύριον, πῶς
 τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐγκαλεούμενος εἰς ὄδον ἔθνῶν
 μὴ ἀπελθεῖν, αὐτὸς εἰς Σαμαρείτας ἔρχεται, διὰ
 τοῦτο φησιν, ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ τόπου καθέδρα διὰ τὸν
 κόπον γέγονε, καὶ ὅτι ἡ πρὸς τὴν γυναῖκα διάλεξις
 εὐλογον εἶχεν ἀφορμὴν, τὸ δίψος. Ἔπει γὰρ εἰδίφα
 ἀκολούθως κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἔδειτο καὶ ποτοῦ.
 Ζητοῦντες δὲ ὁμιλεῖ τὸ γύναιον ὁμιλίαν ψυχῆς; φιλο-

pter fontem quem illic habuerat, proprius illorum
 putabatur. At Judæi cum gentibus alii etiam istos
 abominabantur : unde et Domino approbrantes di-
 cebant, « Samaritanus es »¹⁶. Ἔ Et ipse discipulis
 suis dicebat, « In civitatem Samaritanorum ne in-
 traveritis »¹⁷. Ἔ Quare autem evangelista de loco
 Jacob et fonte tam diligenter disserit? Primum qui-
 dem, ut quando audieris dicentem mulierem, « Pater
 noster Jacob dedit nobis fontem illum, » ne mireris.
 Locus enim ille erat **553** Sycima, ubi filii Jacob Si-
 meon et Levi gravem illam cædem commiserunt¹⁸,
 eo quod sororem illorum Dinam oppresserat Sycimo-
 rum princeps. Insuper et hoc discimus, ex eo quod
 evangelista nobis narrat ea quæ de fonte et loco,
 quod etiam olim rejecti fuerint propter peccata sua
 B Judæi, et cum offendissent Deum, gentes illorum
 loca possederint : et quæ patriarchæ propter suam
 in Deum fidem possederant, ea illi propter impieta-
 tem amisserunt : et ita nihil novum si et nunc gen-
 tiles pro Judæis in regnum cælorum sint introducti.
 Prædium autem quod dedit Jacob Joseph, Sycimam
 dicebatur. Quoniam enim filii Jacob Sycimitas
 perdiderant, et civitatem desolaverant : eam utpote
 desolatam pater in hæreditatem filio Joseph
 dedit.

Σύκιμα ἔλεγτο. Ἐπει γὰρ οἱ παῖδες τοῦ Ἰακώβ
 ταύτην δὴ τὴν ἐξερῆμωθεῖσαν δίδωκεν εἰς κληροῦ

Vers. 6-8. Ἐ Jesus ergo fatigatus ex itinere, se-
 debat sic super fontem. Hora erat ferme sexta ;
 venit mulier Samaritana, ut hauriret aquam, Dicit
 ei Jesus : Da mihi quod bibam. Nam discipuli ejus
 abierant in civitatem ut cibos emerent. Ἔ Fatiga-
 tum Dominum ex itinere narrans evangelista,
 ostendit nobis Domivium a fastu et rerum abun-
 dantia alienum fuisse. Non enim jumentis utebatur
 ad iter, sed pedes ibat, instruens etiam nos non
 multis opus habere. Insuper dicit et ipsum incedere
 strenue, et non ignaviter. Ex quo discimus et nos
 ut cum constantia et diligentia faciamus opus Dei.
 Quod autem sedebat sic, significat simpliciter, et
 ut forte obvenerat, et non super sede, sed simpli-
 citer videlicet super pavimento, refocillans corpus,
 et apud fontem se recreans. Deinde et aliam cau-
 sam inducit quare sederit apud fontem. Erat enim
 tempus meridianum : « Hora enim, inquit, erat quasi
 sexta : » atque etiam propter horæ calorem opus
 habebat refrigerio et recreatione. Vel aliter dicit,
 ut ne quis reprehenderit Dominum, quomodo, cum
 præcipisset discipulis ut ne viam gentium ingrede-
 rentur, ipse ad Samaritanos venerit : idcirco dicit
 quod sedens in loco propter fatigationem fuerit, et
 quod colloquium cum muliere rationabilem habuerit
 causam, sitim scilicet. Quoniam enim sitiebat, con-
 sequenter humano more indigebat et potu. Quæ-
 renti autem occurrit mulier, anima discendi avida.
 Quid igitur opus erat factu? repelleretne mulierem

¹⁶ Joan. viii, 6. ¹⁷ Matth. x, 5. ¹⁸ Gen. xxviii, 27.

αἰρο σπουδαίαν, colloquentem et alientem ea de quibus dubitabat, ut audiret? Absit. Non fuisse hoc divinæ misericordiæ. Vide autem, oro, et ex hoc quam procul a fastu fuerit Dominus. Solus enim relinquitor in via, cum discipuli abiissent in civitatem ut emerent alimenta. Usque adeo enim nullam curam ventris agebant, ut quo tempore ferme omnes a prandio dormiunt, illi cibos emerent, et panes duntaxat: ut et nos discamus varietatem ciborum parvi facere. Vide, obsecro, et diligentiam evangelistæ. **554** Neque enim dixit affirmative, Hora erat sexta, sed ut minus a veritate excidat, ferme sexta, inquit, securum faciens sermonem.

VERS. 9-11. « Dicit illi mulier Samaritana: Quomodo tu, Judæus cum sis, potum a me poscis, quæ sum mulier Samaritana? Non enim commercium habent Judæi cum Samaritanis. Respondit Jesus, et dixit ei: Si scires donum Dei, et quis sit qui dicit tibi, Da mihi quod bibam, tu petisses ab eo, et deisset tibi aquam vivam. Dicit ei mulier: Domine, neque quo harras habes, et puteus profundus est: unde ergo habes aquam illam vivam? » Ab habitu et veste forsitan, et alia corporis forma, et colloquio ipso existimavit Samaritana Judæum esse Dominum; ideo et ad ipsum dicit: « Quomodo tu Judæus cum sis, » etc. Vide autem quomodo circumspicere solent mulier. Nam si cavere oportebat, Dominum oportebat, non illam. Non enim dixit quod Samaritani consuetudinem non habent cum Judæis, sed, Judæi non habent consuetudinem cum Samaritanis. At tamen neque sic tacet, sed existimans Dominum rerum illicitam facere, corrigit quod præter legem fiebat. Christus autem non prius manifestat se, quam virtus mulieris monstraretur. Postquam autem indicata est mulieris virtus, et quod tam circumspicere et diligens esset, tunc tandem incipit loqui cum ea de sublimibus: « Si scires enim, inquit, donum Dei, » hoc est, si cognosceres quid donet Deus, nempe æterna et incorruptibilia: scires autem et me, quod cum Deus sim, ut possim hæc tibi dare: tu quæsisisses utique et crepisses aquam vivam. Gratiam autem Spiritus sancti aquam dicit esse, propterea quod purificat et multum refrigerii præbet suscipientibus. Porro aquam dicit non stantem, qualis est in puteis et lacubus, putris et corrupta, sed vivam, hoc est scaturientem, et quæ moveatur. Nam gratia Spiritus semper agilem ad bonum facit animam, ascensiones semper disponentem. Talem aquam bibit Paulus viventem et semper mobilem, cum oblivisceretur eorum quæ post se, et ad anteriora se extenderet. « Dicit ei mulier: Domine. » Vides quomodo statim ab humili cogitatu desistens, magnum ei honorem attribuat, Dominum vocando? Neque tamen in profundum verborum Christi venerat. Nam aliter quidem ille dicit, aliter autem illa intelligit verba de aqua.

Α μαθοῦς. Τί οὖν λοιπὸν ἔχει ποιῆσαι; ἀπόσθαι τὴν γυναῖκα οὗτω φιλομαθῶς διακειμένην, καὶ δεψῶσαν ἀκούσαι τῶν ἐφ' οἷς ἤπρει; Ἄκαγε! οὐ θεοῦ φιλανθρωπίας τοῦτο. Ὅρα δὲ μοι καὶ ἀπὸ τούτου τὸ ἄτυπον τοῦ Κυρίου. Μόνος γὰρ καταλιμπάνεται ἐπὶ τῆς ἔδου, τῶν μαθητῶν ἀπελθόντων εἰς τὴν πόλιν, ἵνα τροφὰς ἀγοράσωσι. Τοσοῦτον γὰρ ἐν δευτέρῳ τὰ τῆς γαστρὸς ἐτίθεντο, ὥστε ἐν ᾧ καὶ ῥῶ πάντες σχεδὸν καὶ ὑπνώτουσι μετὰ τὸ ἀριστῆσαι, οὗτοι τροφὰς ἔγγραζον, ἄρτους δη' ἀδὴ μόνους, ἵνα καὶ ἡμεῖς μάθωμεν τῆς ποικιλίας τῶν ἰδεσμάτων ἐλιγυραίν. Ὅρα δὲ μοι καὶ τὴν ἀκριβείαν τοῦ εὐαγγελιστοῦ. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν ἀποφαντικῶς; Ὅρα ἦν ἕκτη, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ ἀποπεισὶν τῆς ἀληθείας, « ὥσαι ἕκτη, » εἶπεν, τὸ ἀσφαλὲς τῷ λόγῳ προμηθοῦμενος.

« Λέγει οὖν αὐτῷ ἡ γυνὴ ἡ Σαμαρεῖτις· Πῶς οὐ Ἰουδαῖος ὢν, παρ' ἐμοῦ πιεῖν αἰτεῖς, οὕτως γυναῖκα; Σαμαρεῖτιδος; Οὐ γὰρ συγχρῶνται Ἰουδαῖοι Σαμαρεῖταις. Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτῇ· Κι ἤβεις τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ, καὶ τίς ἐστιν ὁ λέγων σοι, ὅς μοι πιεῖν, σὺ ἔν ἤτησας αὐτὸν, καὶ ἔδωκεν ἅν σοι ὕδωρ ζῶν. Λέγει αὐτῷ ἡ γυνὴ· Κύριε, ἔστι ἀτελημα ἔχεις, καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶ βαθύ, πόθεν οὖν ἔχεις τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν; » Ἀπὸ τοῦ σχήματος καὶ τῆς στολῆς Ἰωσῶς, καὶ τῆς ἀλλῆς περὶ τὸ σῶμα διαθεσεως, καὶ αὐτῆς τῆς ὁμιλίας, ἐνόμισεν ἡ Σαμαρεῖτις Ἰουδαῖον εἶναι τὸν Κύριον· διὸ καὶ πρὸς αὐτὸν λέγει· « Πῶς οὐ Ἰουδαῖος ὢν, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ὅρα δὲ πῶς διεσκεμμένον ἦν τὸ γύναιον. Εἰ γὰρ εἶδε φιλάξασθαι, τὸν Κύριον εἶδε, οὐκ ἐκείνην. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἔτι Ἰουδαῖος οὐ συγχρῶνται Σαμαρεῖταις, ἀλλ', Ἰουδαῖοι Σαμαρεῖταις; οὐ προσέειπεν. Ἄλλ' ὅμως ἡ γυνὴ οὐδὲ οὕτως σιγῆ, ἀλλ' εἰρηθεῖσα τὸν Κύριον πρᾶγμα παράνομον ποιεῖν, διορθοῦται τὸ μὴ κατὰ νόμον γινώμενον. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐ πρότερον ἐκαλύπτει ἑαυτὸν, πρὶν ἢ ἀρετῆ τῆς γυναῖκος δευχθεῖν. Ἐπεὶ γὰρ ἰδεῖται τοῦ γυναικοῦ ἡ ἀρετῆ, καὶ ἔτι οὕτως διεσκεμμένη καὶ ἀκριβῆς ἐστὶ, τότε ἀρχεται λοιπὸν αὐτῇ ὁμιλεῖν τὰ ὑψηλότερα. « Εἰ ἤβεις γὰρ, φησί, τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ, » τούτεστιν, εἰ ἐγίνωσκες, τί δωρεῖται Θεός, καὶ ἔτι αἰώνια καὶ ἀφθαρτα, ἤβεις δὲ καὶ ἐμὲ, ἔτι Θεός ὢν δύναμαι ταῦτά σοι δοῦναι, σὺ ἂν ἐζήτησας καὶ ἔλαβες ὕδωρ ζῶν. Τὴν χάριν δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὕδωρ φησὶν εἶναι, διότι τε καθαρίζει καὶ πολλὴν παραψυχὴν χορηγεῖ τοῖς ὑποδεχομένοις· ὕδωρ δὲ οὐχ ἰστάμενον, οἷα τὰ ἐν λάκκοις καὶ φρέασι σηπεδονώδη καὶ διεφθορῶτα, ἀλλὰ ζῶν, τούτεστιν ἀναδύζον, ἀναπηδῶν, κινούμενον. Ἡ γὰρ χάρις τοῦ Πνεύματος ἀεικίνητον πρὸς τὸ ἀγαθὸν τὴν ψυχὴν ἐργάζεται, ἀναβάσεις θεὸν διατιθεμένην. Τοιοῦτον ὕδωρ ἔτι Παῦλος ζῶν καὶ ἀεικίνητον, τὸν μὲν ἐπίσθεν ἐπιλανθανόμενος, τῆς δὲ ἐμπροσθεν ἐπεκτείνόμενος. « Λέγει αὐτῷ ἡ γυνὴ· Κύριε, » Ὅρα πῶς αὐτὸς τῆς ταπεινῆς ἐνοίας ἀποστᾶσα, πολλὴν τὴν τιμὴν αὐτῷ ἀπονέμει, Κύριον ὀνομάζουσα; Οὐ μέντοι εἰς τὸ βάθος τῶν τοῦ Χριστοῦ ῥημάτων ἐβασαν, ἀλλ' ἄλλως μὲν ἐκείνος λέγει, ἄλλως δὲ ἐκείνη νοεῖ τὰ περὶ τοῦ ὕδατος.

« Μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβ, ἃ δὲ ἔδωκεν ἡμῖν τὸ φρέαρ, καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ ἔπιε, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ; Ἄπεκρίθη Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτῇ· Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, διψήσει πάλιν· ὃς δ' ἂν πίη ἐκ τοῦ ὕδατος, οὐ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσῃ εἰς τὴν αἰῶνα· ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὃ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. Λέγει πρὸς αὐτὴν ἡ γυνὴ· Κύριε, δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἵνα μὴ διψῶ, μηδὲ ἐρχομαι ἐνθάδε ἀντλεῖν. » Πατέρα ἑαυτοῦ ποιεῖται τὸν Ἰακώβ, εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν εὐγένειαν αὐτὴν συνομοῦσα. Ὅρα δέ μοι τὴν σύνεσιν τῆς γυναικὸς, πῶς εὐθὺς ἀπὸ τῆς τῶν ὑδάτων διαφορᾶς συλλογίζεται καὶ τῆς διαφορᾶς τῶν διδόντων. Εἰ γὰρ, φησὶ, τοιοῦτον ὕδωρ δώσεις, πάντως μείζων εἶ τοῦ τὸ παρὸν ὕδωρ διδωκότος ἡμῖν Ἰακώβ. Τὸ δὲ, « Καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ ἔπιεν, » ἔταινός ἐστι τῆς τοῦ ὕδατος ἡδύτητος. Τοσοῦτον γὰρ, φησὶν, ἠρέσκετο τῇ πηγῇ ὁ πατριάρχης, ὥστε καὶ αὐτὸς πλεῖν, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ. Τὸ δὲ καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ πλεῖν, ἐνδεικτικόν ἐστι τῆς ἀφθονίας τοῦ ὕδατος. Οὐ μόνον γὰρ, φησὶν, ἡδύ ἐστι τὸ ὕδωρ, καὶ οὕτως ἡδύ, ὡς καὶ τὸν Ἰακώβ πλεῖν ἐξ αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ θαυμάσιον, καὶ οὕτως, ὥστε καὶ πρὸς τὸ πλῆθος τῶν θρεμμάτων τοῦ πατριάρχου ἀρκέσαι. Εἰπούσης δὲ τῆς γυναικὸς τὴν, « Μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν; » ὁ Κύριος φανερώς μὲν οὐ λέγει, ὅτι Ναὶ μείζων εἶμι, ἵνα μὴ δόξῃ κομπάζειν, μὴπω δούς ἀπέδειξεν τῆς οἰκείας δυνάμεως· δι' ὧν δὲ λέγει, τοῦτο κατασκευάζει· « Ὁ πίνων μὲν γὰρ ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει· ὁ δὲ ἐκ τοῦ ἐμοῦ πίνων οὐ μὴ διψήσει. » Ὥστε εἰ θαυμάζεις τὸν Ἰακώβ τὸν δόντα τὸ ὕδωρ τοῦτο, πολλῶ μᾶλλον ἐμὲ χρὴ θαυμάσαι, τὸ πολὺ βέλτιον ὕδωρ παρέχοντα. Ὁ γὰρ ἐγὼ δίδωμι, πηγὴ γίνεται ὕδατος ἀεὶ καὶ ἀεὶ πληθυνομένου. Οὐ γὰρ ὅσον λάβωσιν οἱ ἄγιοι ἐκ Θεοῦ, τοσοῦτον καὶ ἄχρι τέλους τηροῦσιν· ἀλλὰ σπέρματα μὲν καὶ ἀρχὴς τοῦ ἀγαθοῦ δέχονται διὰ τῆς χάριτος, προσδαπανῶσι δὲ καὶ αὐτοὶ καὶ αὐξήσουσιν· ὃ καὶ διὰ τῆς τῶν ταλάντων παραβολῆς σημαίνει ὁ Κύριος, καὶ διὰ τοῦ πανδοχέως. Καὶ γὰρ ὁ τὰ δύο τάλαντα λαθῶν, ἐκέρδησεν ἄλλα δύο διὰ τῆς ἐπεργασίας· καὶ τὸ πανδοχεῖ δὲ, τῷ τὸν τραυματισθέντα ὑπὸ ληστῶν ἐποδεξαμένῳ, ὑπισχνεῖται ὁ Κύριος, ὅτι Ὁ ἐάν προσδαπανήσῃ οἰκοθεν, ἐγὼ δώσω σοι. Τοῦτο οὖν κἀνταῦθα αἰνιττεται· Δίδωμι μὲν ἐγὼ ὕδωρ τῷ διψῶντι, ἐκεῖνο δὲ, ὅπερ δίδωμι, οὐ μένει τοσοῦτον, ἀλλὰ πλημμυρεῖ, καὶ πηγὴ γίνεται. Δέδωκε δὲ τῷ Παύλῳ ὕδωρ βραχὺ ὁ Κύριος, τὰς τοῦ Ἀνανίου κατηγορήσεις, ἀλλὰ πηγὴν ὁ Παῦλος τὸ βραχὺ ἐκεῖνο τῆς διδασκαλίας ὕδωρ τοῦ Ἀνανίου ἀπέδειξεν, ὥστε ἀπὸ Ἰερουσαλὴμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ φθάσαι τὰ τῆς πηγῆς ἐκείνης ὀρμήματα. Ἡ γυνὴ δὲ πῶς ποτε ἀρχὴ περὶ ὕδατος αἰσθητοῦ τούτου λόγους εἶναι, πλὴν ἀλλ' ἐμφαίνει καὶ τινα προκοπήν. Τὸ μὲν γὰρ πρότερον ἰσχύρει, λέγουσα· « Πόθεν ἔχεις ὕδωρ ζῶν; » ὡν δὲ

VERS. 12-15. « Num tu major es patre nostro Jacob, qui dedit nobis puteum, et ipse ex eo bibit, et filii ejus, et pecora ejus? Respondit Jesus, et dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum. Quisquis autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Dicit illi mulier: Domine, da mihi istam aquam, ut non sitiam, neque veniam huc ad bauriendum. 555 » Patrem suum facit Jacob, se intrudens in nobilitatem Judaicam. Vide autem, obsecro, prudentiam mulieris, quomodo statim a varietate aquarum ratiocinatur et dantium varietatem. Dicit enim: Si talem aquam daturus es, omnino major es patre Jacob, qui nobis dedit hanc aquam. Quod autem ipse ex eo bibit, laus est bonitatis aquæ; tantum enim placuit fons ille patriarchæ, ut et ipse biberit, et filii ejus. Quod autem et pecora ejus biberint, indicium est copię aquarum. Non enim solum dulcis est aqua, et ita dntcis, ut et Jacob ex ea biberit, sed et larga, et sic larga, ut suffecerit multitudini pecorum patriarchæ Jacob. Cum autem diceret mulier, « Num tu major es patre nostro? » Dominus quidem manifeste non dicit, Profecto major sum, ut non videatur arrogans esse, cum non dum aliquod specimen suæ virtutis exhibuisset: hoc tamen parat per ea quæ dicit. Dicit enim: « Qui bibit ex hac aqua, iterum sitiet: qui autem ex mea bibit, non sitiet in æternum. » Atque ita si miraris Jacob qui dedit aquam talem, multo magis admirari oportet eum qui præbet longo meliorem aquam. Quam enim ego do, fons fit aquæ, quæ: in dies magis ac magis multiplicatur. Non enim quam parum accipiunt sancti a Deo, ita usque ad finem servant, sed semina quidem et initia accipiunt boni per gratiam, insumunt autem et ipsi, ac crescere faciunt: id quod per parabolam talentorum significat Dominus, et per hospitem. Etenim qui acceperat duo talenta, lucratus est alia duo⁹⁸, sed sua præparatione: et hostipi qui susceperat vulneratum latronibus, pollicetur Dominus, quidquid præterea impenderis de tuo, dabo tibi⁹⁹. Illud igitur et hoc loco iunxit: Equidem aquam do sitienti: illa autem, quam ego do, non manet tanta, sed etiam multiplicatur, ac fons efficitur. Dodit Paulo aquam¹ brevem Dominus, Ananiæ instructiones: ac brevem illam aquam doctrinarum Ananiæ Paulus fontem esse demonstravit, ita ut a Jerusalem usque ad Illyricum pervenirent illius fontis prosilientes fluxus. Et mulier quomodo in his affecta est? Humiliter quidem adhuc se gerit: opinatur enim de sensibili aqua sermones haberi: profectum tamen quemdam indicat. Nam primum quidem dubitabat, dicens: « Unde habes aquam viventem? » Nunc autem et scimonem sine dubio suscipit, dicens: « Da mihi hanc aquam. » Videtur igitur hæc esse prudentem Nicodemum. Nam ille quidem cum multa audivisset, talia

⁹⁸ Matth. xlv, 22. ⁹⁹ Luc. x, 55. ¹ Act. ix, 10.

dicebat : « Quomodo possunt hæc fieri? » ista autem incipit contemnere etiam fontem Jacob. Nam dicit : Si talem aquam habes, da mihi, ut non ultra veniam huc ad hauriendum. Vides quod prætulit ipsi Jacob Dominum.

Ἰακώβ. Εἰ γάρ, φησί, τοιοῦτον ὕδωρ ἔχετε, δός μοι, προέβρινε τὸν Κύριον τοῦ Ἰακώβ.

Vras. 16-22. « Dicit ei Jesus : **556** Vade, voca virum tuum, et veni huc. Respondit mulier, et dixit ei : Non habeo virum. Dicit ei Jesus : Bene dixisti, Non habeo virum : quinque enim viros habuisti, et nunc quem habes, non est tuus vir. Hoc vere dixisti. Dicit ei mulier : Domine, video quod propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis quod Hierosolymis est locus ubi oporteat adorare. Dicit ei Jesus : Mulier, crede mihi, venit hora quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitur Patrem. Vos adoratis quod nescitis : nos adoramus quod scimus : quia salus ex Judæis est. — « Vade, voca virum tuum. » Quia videbat illam urgentem ad recipiendum, et cogentem se ad dandum, dicit : « Vade, voca virum tuum, » quasi ostendat quod etiam illum oporteat esse participem hujus doni mei. Illa autem festinans, et ut recipiat, et ut simul lateat, dicit : « Non habeo virum. » At Dominus per prophetiam nunc revelat suam virtutem, et priores ejus viros numerat et eam qui nunc ignorabatur arguit. Nunquid igitur illa ægre ferebat, cum talia audiret? vel relicto illo fugiebat? Non, sed magis admirata est et confortata, dicens : « Domine, video quod propheta es tu, » et de dogmatibus divinis statim illum interrogat, non de corporalibus, ut de sanitate corporis, vel divitiis : ita sapientie avidam, et virtuti deditam habebat animam; sed quid? « Patres nostri in monte illo adoraverunt. » Quod dicit propter Abrahã et Jacob. Etenim illic tradunt Isãac in sacrificium adductum. « Et quomodo, inquit, vos dicitis quod in Hierosolymis oportet adorare? » Vidisti quomodo sublimior fuerit? Nam quæ paulo ante sollicita erat ne siti ultra vexaretur, nunc de dogmatibus rogat. Idcirco et Christus visa ejus sapientia hoc quidem ejus dogma non solvit. Non enim erat satis serium et magni momenti, sed aliud quoddam majus dogma manifestat, id quod neque Nicodemo neque Nathanaeli revelaverat. « Venit enim, inquit, hora quando neque in Hierosolymis neque in hoc loco adorabitur Deus. » Nam tu quidem, inquit, conaris ostendere res Samaritanorum digniores iis, quæ apud Judæos aguntur : ego autem dico tibi quod neque hæc neque illa habent dignitatem, sed alius quispiam status erit illis dignior. Verumtamen et sic Judæos vobis Samaritanis digniores affirmo. « Vos enim, inquit, adoratis quod nescitis : nos autem Judæi, quod scimus. » Porro seipsum Ju-

Gen. xxii.

(a) Ὅτι ἡ σπηραία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν. Hæc verba hic desunt, et aliquibus etiam in aliis codici-

ἀνεκδοκίως δεξαμένη τὸν λόγον, φησί · « Δός μοι τούτο τὸ ὕδωρ. » Ἔκειθεν οὖν αὐτὴ συνεπιπέτρα εἶναι τοῦ Νικοδήμου. Ἐκεῖνος μὲν γάρ, μυρίων ἀκούσας τοιοῦτων, εἶπε · « Πῶς ταῦτα γενέσθαι δύναται; » αὐτὴ δὲ ἄρχεται καταφρονεῖν ἡδὴ καὶ τῆς πληγῆς τοῦ καὶ οὐκ εἶε ἐλευσόμεναι ὕδα, ὥστε ἀνέλθαι. Ὁρᾷς πῶς

« Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς · Ὑπάγε, φώνησον τὸν ἄνδρα σου, καὶ ἐλθέ ἐνθάδε. Ἀπεκρίθη δὲ ἡ γυνή, καὶ εἶπεν αὐτῷ · Οὐκ ἔχω ἄνδρα. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς · Καλῶς εἶπας, δεῖ ἄνδρα οὐκ ἔχω. Πέντε γάρ ἄνδρας ἔσχες, καὶ νῦν ὃν ἔχεις, οὐκ ἐστὶ σου ἄνθρωπος τοῦτου ἀληθῶς εἰρηκας. Λέγει αὐτῷ ἡ γυνή · Κύριε, θεωρῶ, δεῖ προφήτης εἶ σύ. Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τούτῳ τῷ βρει προσεκύνησαν, καὶ ὑμεῖς λέγετε, δεῖ ἐν Ἱερουσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος, οὗπου δεῖ προσκυνεῖν. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς · Γύναι, πίστευσόν μοι, δεῖ ἐρχεται ὥρα, δεῖ οὕτε ἐν τῷ βρει τούτῳ, οὕτε ἐν Ἱερουσολύμοις προσκυνήσετε τῷ Πατρὶ. Ὑμεῖς προσκυνεῖτε δὲ οὐκ οἴδατε, ἡμεῖς προσκυνοῦμεν δὲ οἴδαμεν (α). — Ὑπάγε, φώνησόν σου τὸν ἄνδρα. » Ἐκεῖ γὰρ ἔώρα αὐτὴν ἐπικαιμένην, ὥστε λαθεῖν, καὶ ἀναγκάζουσαν αὐτὸν δοῦναι, φησί · « Φώνησόν σου τὸν ἄνδρα. » ὡς αὖτε ἐνδεικνύμενος, δεῖ Κάκεινον δεῖ κοινωνῶν σοι γενέσθαι τῆς δωρεᾶς ταύτης τῆς ἐμῆς. Ἐκείνη δὲ ἤμα μὲν λαθεῖν, ἔμα δὲ καὶ λαθεῖν σπουδούσα, φησὶν · « Οὐκ ἔχω ἄνδρα. » Ὁ δὲ Κύριος, διὰ προφητείας λοιπὸν ἀποκαλύπτων τὴν οἰκίαν δύναμιν, τοὺς τε προτέρους ἀριθμοὺς, καὶ τὸν νῦν ἐγκρυπτόμενον ἠλεγξεν. Ἄρα οὖν ἐδυσχέρανε ἐκείνη ταῦτα ἀκούσασα ; ἢ ἀφείσα τοῦτον ἐφυγεν ; Οὐκ οὖν, ἀλλὰ θαυμάσασα μᾶλλον καὶ προσκαρτερήσασα πλέον λέγει · « Κύριε, θεωρῶ, δεῖ προφήτης εἶ σύ · » καὶ περὶ δογμάτων ἐνθάδε αὐτὸν ἐρωτᾷ, οὐ περὶ βιωτικῶν, οἶον, σώματος ὑγείας, ἢ χρημάτων · οὕτω φιλόσοφος εἶχεν καὶ εὐφυᾶ πρὸς ἀρετὴν τὴν ψυχῆν. Ἄλλὰ τί ; Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ βρει τούτῳ προσεκύνησαν. Ταῦτα δὲ λέγει διὰ τοὺς περὶ τὸν Ἄβραάμ · καὶ γὰρ ἐν ἐκείνῳ φασὶν ὅτι αὐτοῦ ἀνηνέχθαι τὸν Ἰσαὰκ εἰς θυσίαν. Καὶ πῶς, φησὶν, ὑμεῖς λέγετε, δεῖ ἐν Ἱερουσολύμοις δεῖ προσκυνεῖν ; Εἶδες πῶς ὑψηλοτέρα γέγονεν ; Ἡ γὰρ πρὸ μικροῦ μεριμνώσα ὑπὲρ τοῦ μὴ σκύλλεσθαι διὰ τοῦ διεψῆν, περὶ δογμάτων ἐρωτᾷ. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἰδὼν τὴν αὐτῆς σύνεσιν, τούτο μὲν τὸ ἀπόρημα αὐτῆς οὐ λέει (οὐ γὰρ ἦν περισπούδαστον), ἀλλο δὲ μείζον θέγμα ἀποκαλύπτει, ὅπερ οὐδὲ Νικοδήμῳ, οὐδὲ Ναθαναὴλ ἀπεκάλυψεν. Ἐρχεται γάρ, φησὶν, ὥρα, δεῖ οὕτε ἐν Ἱερουσολύμοις, οὕτε ἐνταῦθα προσκυνηθῆσεται ὁ θεός. Σὺ μὲν γάρ, φησὶ, σπουδάζεις δεῖξαι τὰ τῶν Σαμαρειτῶν ἐντιμότερα τῶν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις · ἐγὼ δὲ λέγω σοι, δεῖ οὕτε ταῦτα, οὕτε ἐκεῖνα ἔχουσι τὸ προσβεῖον, ἀλλ' ἕτερα τίς ἐστὶν κατάστασις, ἀμφοτέρων ἀμείνων. Πλὴν καὶ οὕτω τοὺς Ἰουδαίους σεμνοτέρους τῶν Σαμαρειτῶν ὑμῶν ἀποφαίνω. Ὑμεῖς γάρ, φησὶ,

hms apud Millium; quæ tamen infra exponuntur a Theophylacto.

προσκυνεῖτε οὐκ οἰδατε· ἡμεῖς δὲ οἱ Ἰουδαῖοι, ὁ δὲ αἰσῶν ἀνυμνεῖ, eo quod iuxta opinionem mulieris loquitur. Illa enim suspicabatur Judaicum prophetam esse, et propterea dicit : « Nos adoramus. » Quomodo autem nesciverunt Samaritani quod adorarunt? Loco putabant concludi Deum : ideo et cum misissent, quando a leonibus devorabantur, ut supra dictum 557 est, et annuntiassent regi Assyriorum se a Deo loci non suscipi : ibi manserunt multo tempore, et coluerunt idola, et non ipsum quoque verum Deum. Judæi autem ab hoc errore liberi fuerunt, et sciverunt esse unum Deum omnium, tametsi non omnes. « Quia salus ex Judæis est. » Duplicem sensum hoc nobis dat. Vel enim quod orbi ex Judæis bona provenerint : scire enim Deum, et contemnere idola, inde exordium habuere, aliaque omnia sana dogmata : etiam ipsa adoratio, quæ apud vos Samaritanos, tametsi non recta fuerit, a Judæis origine duxit : vel salutem nominat suum adventum, qui ex Judæis fuit. Postea autem et Dominus ipse dici salus, quia ex Judæis fuit secundum carnem.

ἢ σωτηρίαν τὴν οἰκίαν παρουσίαν ὀνομάζει, ἥτις ἐκ τῶν Ἰουδαίων γέγονεν. Ἔστι δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον σωτηρίαν νοῆσαι, ὃ ἐγένετο ἐκ τῶν Ἰουδαίων τὸ κατὰ σάρκα.

« Ἄλλ' ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἔστιν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνῶνται προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ· καὶ γὰρ ὁ Πater τοιοῦτους ζητεῖ τοὺς προσκυνούντας αὐτόν. Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνούντας αὐτόν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. » Εἰ καὶ πλέον ὁμῶν τῶν Σαμαρειτῶν ἔχομεν ἡμεῖς οἱ Ἰουδαῖοι τῷ τρόπῳ τῆς προσκυνήσεως, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν Ἰουδαίων τέλος ἔξει λιπόν. Οὐ γὰρ τὰ τῶν τόπων ἀμειψήσεται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ τρόπου τῆς λατρείας· καὶ ταῦτα ἐπὶ θύραις ἐφέστηκε, καὶ νῦν ἔστιν· οὐ γὰρ, ὡς τὰ παρὰ τῶν προφητῶν εἰρημένα, παράτασιν χρονικὴν λήφονται. Ἀληθινοὺς δὲ προσκυνήτας φησι τοὺς κατὰ τὸν αὐτοῦ νόμον πολιτευμένους, οἳ οὐ τίπτε περικλείουσι τὸν Θεόν, ὡς οἱ Σαμαριταῖται, ἢ λατρεῖα θεραπεύουσιν αὐτόν σωματικῶς, ὡς Ἰουδαῖοι, ἀλλ' ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, τουτέστι διὰ τῆς ψυχῆς, διὰ τῆς τοῦ νοῦς καθαρότητος. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Θεὸς πνεῦμά ἐστι, τουτέστιν ἀσώματος, δεῖ αὐτόν προσκυνεῖν ἀσωμάτως, ὃ ἔστι κατὰ ψυχὴν. Τοῦτο γὰρ διὰ τοῦ, « ἐν πνεύματι, » δηλοῖ· καὶ γὰρ καὶ πνεῦμα, καὶ ἀσώματος ἢ ψυχῆ. Ἐπεὶ δὲ πολλοὶ δοκοῦσι μὲν αὐτόν προσκυνεῖν κατὰ ψυχὴν, οὐκ ὀρθῶν δὲ δόξαν περὶ αὐτοῦ ἔχουσιν, ὡς οἱ αἰρετικοὶ, διὰ τοῦτο προσέθηκε τὸ, « ἐν ἀληθείᾳ. » Δεῖ γὰρ καὶ κατὰ νοῦν προσκυνεῖν Θεῶν, ἀλλὰ καὶ ἀληθῆ δόξαν περὶ αὐτοῦ ἔχειν. Τάχα οὖν δεῖ, ὅτι τὰ δύο τῆς καθ' ἡμᾶς φιλοσοφίας ἐνταῦθα μέρη αἰνίττεται, πρῶτον λέγω καὶ θεωρίαν, διὰ τῶν δύο τούτων· διὰ μὲν τοῦ, « ἐν πνεύματι, » τὸ πρακτικόν. Ἔστι γὰρ πνεῦμα Θεοῦ ἄγονται, τὰ; πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦσι, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον· καὶ πάλιν· « Ἡ σὰρξ, ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος· τὸ δὲ

vers. 23, 24. « Sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu ac veritate. Nam et Pater tales quærit qui adorent ipsum. Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu ac veritate oportet adorare. » Quamvis nos Judæi, quantum ad modum adorationis attinet, plus habeamus quam vos Samaritani, attamen et res Judæorum nunc finem habituræ sunt. Non enim in solis locis mutatio erit, sed et modus colendi alterabitur : et hæc in foribus sunt, et nunc est hora. Non enim sicut ea quæ a prophetis dicta in longum tempus differuntur. Veros autem adoratores dicit eos qui secundum ipsius legem vivunt, qui non loco aliquo includunt Deum sicut Samaritani, vel cultu colunt corporali, sicut Judæi : sed spiritu et veritate, hoc est, per animam, per puritatem mentis. Quia enim Deus spiritus est, hoc est incorporeus, oportet ipsum adorare incorporaliter, videlicet in anima. Hoc enim significat, in spiritu. Etenim anima spiritus est incorporeus. Quoniam autem multi videntur adorare in anima, non tamen rectam habent scientiam, sicut hæretici : ideo addidit, et in veritate. Oportet enim et mente adorare Deum, et sanam opinionem de ipso habere. Fortassis autem quispiam dicet, quod duæ partes nostræ philosophiæ hic insinuantur, praxis dico et contemplatio per duo ista. Nam cum dicit, « in spiritu, » practico docetur. « Quicumque enim spiritum Dei aguntur, » opera corporis mortificant secundum divinum Apostolum, Et iterum : « Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem contra carnem. » Et ita practice insinuat per hoc quod dicit, « in spiritu. » Per hoc autem quod dicitur « in veritate, »

³ Rom. viii, 14. ⁴ Gal. v, 17.

(n) Ἢμὲν pro ὁμῶν.

contemplativa. Porro hæc et Paulus dicit. « Epu- A
lemur, inquit, in azymis sinceritatis, » hoc est,
puritatis vitæ, id quod est practices : « et verita-
tis », id quod est contemplativæ. Contemplatio
enim occupatur circa veritatem, doctrinæ verbi. Vel
aliter : Quoniam peculiare erat Samaritanis Deum
loco **558** includere, et dicere quod in hoc loco
oporteat adorare, ipsi Judæos autem omnia in
figura ⁶ et umbra fiebant, in spiritu adorare, op-
ponitur adorationi Samaritanorum, ut dictum
hunc sensum habeat : Vos quidem Samaritani loca-
lem quemdam cultum offeritis Deo, veri autem ado-
ratores non localem offerent. In spiritu enim colent,
hoc est, mente et anima. Sed neque sicut Judæi in
typo et umbra adorabunt, sed in veritate : quia Ju-
daicorum morum et observationum futurus est finis.
Fortassis autem Judaica lex, secundum litteram in-
tellecta, figura erat et umbra. Quod dicitur, « in
spiritu », » opponitur litteræ. Non enim lex litteræ a
nobis observatur, sed lex spiritus. Nam littera qui-
dem occidit, Spiritus autem vivificat. Et quod dicitur,
« in veritate, » opponitur umbræ et figuræ.
« Venit igitur, inquit, hora, » imo nunc est, cor-
poralis mei scilicet adventus tempus, « quando
veri adoratores, » neque sicut Samaritani, in
loco adorabunt, sed omni loco secundum spiritum
et incorporaliter adorationem offerentes : sicut et
Paulus dicit : « Cui servio in spiritu meo », » ne-
que sicut Judæi figuralem et umbratilem futurorum
ostensivum cultum adducent, sed verum et nihil
umbratile habentem. « Tales enim quærit adora-
tores Deus, » quoniam spiritus est, spirituales, et
quia veritas est, veros.

μου »)· οὕτε κατὰ τοὺς Ἰουδαίους, τυπικὴν, καὶ
προσάξουσιν, ἀλλ' ἀληθῆ καὶ μηδὲν σκιδῶδες ἔχουσιν.
ἐπειδὴ πνεῦμά ἐστι, πνευματικούς, καὶ ἐπειδὴ

Ver. 25-27. « Dicit ei mulier : Scio quod Mes-
sias venturus est, qui dicitur Christus : cum ergo
venerit ille, nobis nuntiabit omnia. Dicit ei Jesus :
Ego sum qui loquor tibi. Et continuo venerunt disci-
puli ejus, et mirabantur quod cum muliere lo-
queretur. Nemo tamen dixit : Quid quæris, aut
cur loqueris cum ea ? » Unde mulier sciebat ven-
turum Messiam, qui dicitur Christus? Ex Mosaicis
Scripturis. Nam superius diximus quod quinque
libros Mosi Samaritani receperint. Quia igitur Mo-
saica receperant, ex illis cognoverunt prophetias de
Christo, et quod Filius sit Dei. Nam cum dicitur :
« Faciamus hominem », » tanquam ad Filium dic-
ta esse a Patre manifestum est. Et Abraham
quoque in tabernaculo Filium loquebatur, et Jacob
de ipso prædicens dicebat ⁷ : « Non deficiet prin-
ceps de Juda, donec veniat cui repositum est ». »
Et ipse Moses quoque dicit : « Prophetam suscitabit
vobis Dominus de fratribus vestris sicut me, illum
audietis ». » Et multa alia Christi adventum præ-
dicunt. Propterea dicit mulier : « Scio quod ven-

⁶ I Cor. v, 7. ⁷ I Cor. x, 11. ⁸ II Cor. ii, 6
⁹ Gen. xlix, 10. ¹⁰ Deut. xviii, 18.

πνεῦμα, κατὰ τῆς σαρκός· » ὥστε τὴν πρακτικὴν
αἰνίττεται διὰ τοῦ, « ἐν πνεύματι· » διὰ δὲ τοῦ,
« ἐν ἀληθείᾳ, » τὸ θεωρητικόν. Ταῦτα δὲ καὶ Παῦλος
φησιν, « εὐαν δέξω, » ἐν ἀζύμοις ἐλλεικρινείας, »
ἦτο· καθαρότητος βίου, ὅ ἐστι τοῦ πρακτικοῦ, « καὶ
ἀληθείας, » ὅ ἐστι τοῦ θεωρητικοῦ· τὸ γὰρ θεωρη-
τικῶν περὶ τὴν ἀλήθειαν καταγίνεται τοῦ δογματικοῦ
λόγου. Καὶ ἄλλως· Ἐπει τῶν Σαμαρειτῶν ἴδιον ἦν
τὸ περικλεῖσθαι τόπω τὸν Θεόν, καὶ λέγειν ὅτι ἐν
τούτῳ τῷ τόπῳ δεῖ προσκυνεῖν, τοῖς δὲ Ἰουδαίοις
τυπικῶς πάντα ἐτελείτο καὶ σκιδῶδες· τὸ μὲν, ἐν
πνεύματι, » πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν Σαμαρειτῶν
φησιν, ὥστε εἶναι τὸ λεγόμενον τοιοῦτον· Ἰμεῖς μὲν,
οἱ Σαμαρεῖται, τοπικὴν τινα λατρείαν προσάγετε
τῷ Θεῷ· οἱ δὲ ἀληθινοὶ προσκυνῆται οὐ τοπικὴν
προσάξουσιν· ἐν πνεύματι γὰρ λατρεύουσιν, ἦτοι
τῷ νῷ καὶ τῇ ψυχῇ. Ἄλλ' οὐδὲ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους
ἐν τύπῳ καὶ σκιδῷ προσκυνήσουσιν, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ,
οἷα τῶν Ἰουδαϊκῶν ἰθῶν τε καὶ παρατηρημάτων
μελλόντων καταλυθῆναι. Τάχα δὲ ἐπεὶ ὁ Ἰουδαϊκὸς
νόμος, κατὰ τὸ γράμμα νοούμενος, τύπος καὶ σκιδῷ
ἦν, πρὸς ἀντιδιαστολὴν μὲν τοῦ γράμματος κείτου
τὸ, « ἐν πνεύματι· » (οὐκ ἐστὶ γὰρ ὁ τοῦ γράμματος
ἐν ἡμῖν πολιτεύεται νόμος, ἀλλ' ὁ τοῦ πνεύματος·
« Τὸ μὲν γὰρ γράμμα ἀποκτείνεται, τὸ δὲ πνεῦμα
ζωοποιεῖ· ») πρὸς ἀντιδιαστολὴν δὲ τοῦ τύπου καὶ
τῆς σκιδῶς, τὸ, « ἐν ἀληθείᾳ. » Ἐρχεται· αὖν, φησὶν,
ὥρα, μᾶλλον δὲ καὶ νῦν ἔστιν, ὁ τῆς ἐμῆς ἐκκλησίᾳ
σωματικῆς παρουσίας καιρὸς, ὅτι οἱ ἀληθινοὶ προσ-
κυνῆται οὕτε κατὰ Σαμαρείτας, ἐν τόπῳ ἐνὶ προσ-
κυνήσουσιν, ἀλλ' ἐν παντὶ τόπῳ κατὰ πνεῦμα, καὶ
ἀσωμάτως· τὴν προσκύνῃσιν προσάγοντες (ὡσπερ
καὶ Παῦλος φησὶν· « Ὁ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματι
σκιδῶδες, καὶ τῶν μελλόντων ἐμφαντικὴν λατρείαν
τοιοῦτους γὰρ ζητεῖ τοὺς προσκυνητάς ὁ Θεός·
ἀληθείᾳ ἐστὶν, ἀληθινούς.

« Λέγει αὐτῷ ἡ γυνὴ· Οἶδα ὅτι Μεσσίας ἐρχε-
ται, ὁ λεγόμενος Χριστός. Ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγ-
γελεῖ ἡμῖν πάντα. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ εἰμι
ὁ λαλῶν σοι. Καὶ ἐπὶ τούτῳ ἤλθον οἱ μαθηταὶ αὐ-
τοῦ, καὶ ἐθαύμασαν, ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει.
Οὐδεὶς μὲντοι εἶπε· τί ζητεῖς, ἢ τί λαλεῖς μετ'
αὐτῆς ; » Πόθεν ἡ γυνὴ ἠπίστατο, ὅτι Μεσσίας ἐρχε-
ται ὁ λεγόμενος Χριστός ; Ἐκ τῶν Μωσαϊκῶν Γρα-
φῶν. Καὶ γὰρ ἐφημεν εἰπόντες, ὅτι τὴν Πεντάτευ-
χον Μωσέως οἱ Σαμαρεῖται ἐδέξαντο. Ἐπει οὖν τὰ
Μωσαϊκὰ ἐδέξαντο, ἐκ τούτων ἤδεισαν τὰ περὶ
Χριστοῦ προφητείας, καὶ ὅτι Υἱὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ.
Τὸ τε γὰρ, « Ποιήσωμεν ἄνθρωπον, » ὡς πρὸς τὸν
Υἱὸν εἰρησθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐμφαίνει· καὶ τῷ
Ἀβραάμ δὲ ἐν τῇ σκηνῇ ὁ Υἱὸς ἦν ὁ διαλεγόμενος·
καὶ ὁ Ἰακώβ περὶ αὐτοῦ προφητεύων εἶπε τὸ,
« Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, ἕως ἂν ἔλθῃ, ὃ
ἀπόκειται· » καὶ αὐτὸς δὲ Μωϋσῆς, « Προφήτην
ἀναστήσει Κύριος ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ·
αὐτοῦ ἀκούσατε· » καὶ πολλὰ ἕτερα τὴν τοῦ Χρι-
στοῦ παρουσίαν ἀνακηρύττουσι. Διὰ τοῦτο οὖν φησιν

¹¹ Rom. i, 9. ¹² Gen. i, 26. ¹³ Gen. xvii c' xviii.

ἡ γυνή· « Ὄϊδα ὅτι ἐρχεται Μεσσίας. Ὁ δὲ Κύριος ἄκουσας τοῦ λόγου ἀπαιτησάτης. Εἰ δὲ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἶπεν, ὅτι Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός, οὕτω τὴν γυναῖκα ἐπισεν ἄν, καὶ ἔδοξε φορτικός τις εἶναι καὶ ἀλαζών· νῦν δὲ κατὰ μικρὸν αὐτὴν προεβίβας ἐπὶ τὸ ἀναμνησθῆναι τῆς περὶ Χριστοῦ προσδοκίας, οὕτως ἦδη αὐτὴν ἐκκαλύπτει. Τίνος δὲ ἐνεκεν τοῖς μὲν Ἰουδαίοις συνεχῶς ἐρωτῶσιν, « Εἰπέ ἡμῖν εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός, » οὐκ ἀπεκάλυψεν αὐτὸν, τῇ δὲ γυναίκὶ λέγει; Ἐκεῖνοις μὲν οὐδὲν λέγει, διότι οὐκ ἐπὶ τῷ μαθεῖν ἡρώτων, ἀλλ' ἐπὶ τῷ μᾶλλον συκοφαντῆσαι· ταύτη δὲ, διὰ τὸ εὐγνώμονα εἶναι, φανερώς αὐτὸν ἀποκαλύπτει. Καὶ γὰρ ἐξ ἀπλῆς γνῶμης καὶ διανοίας, καὶ ποθοῦσα μαθεῖν τὸ ἀληθές, ἠρώτα, καὶ δῆλον ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα. Καὶ γὰρ ἀκούσασα, οὐ μόνον αὐτὴ ἐπίστευσεν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους εἰς πίστιν ἐσαγήνευσεν, καὶ πανταχοῦ ἡ γυνὴ φαίνεται καὶ ἀκριβοῦμένη καὶ πιστῇ. Ἀπαρτισθείσης δὲ λοιπὸν τῆς πρὸς τὴν γυναῖκα ὁμιλίας καὶ διδασκαλίας, εὐκαίρως ἀπήνησαν οἱ μαθηταί, καὶ ἐθαύμαζον τὸ ἄτυπον αὐτοῦ, ὅτι οὕτως ὢν ἔνδοξος καὶ περιδότητος παρὰ πάντας, ἠνείχετο μετὰ τοσαύτης συγκαταβάσεως γυναίκὶ διαλέγεσθαι πενιχρᾶ καὶ Σαμαρείτιδι. Θαυμάζοντες δὲ, ὅμως οὐ θαρβύοσιν ἐρωτῆσαι, περὶ τίνος αὐτῇ διαλέγεται· οὕτως ἦσαν πεπαιδευμένοι, καὶ τὴν μαθηταίς· πρόβουσαν εὐλάβειαν ἐτήρουσαν πρὸς τὸν διδάσκαλον. Εἰ δὲ ποῦ καὶ φαίνοντο πρῆρησιζόμενοι, ὡς περὶ Ἰωάννης ἠνείκα κίπτει ἐπὶ τὸ στήθος, καὶ ὅταν προσιόντες λέγωσιν· « Τίς μαίζων; » καὶ ὅταν οἱ τοῦ Ζεβεδαιοῦ παρακαλῶσιν, ἵνα εἰς ἐξ εὐωνύμων, καὶ εἰς ἐκ δεξιῶν καθίσωσιν· ἀλλ' ἐκεῖνα ὡς εἰς αὐτοῦ; ἀνήκοντα, καὶ τῶς ἀναγκαῖα αὐτοῖς φαινόμενα, ἐξετάζουσιν. Ἐνταῦθα δὲ, ἐπεὶ μὴ τοσοῦτον αὐτοῖς διέφερε τὸ ζητεῖν, ὃ μὴ ἀναγκαῖον ἦν ὄλω, διὰ τοῦτο οὐ χρωῶνται τῇ παρρησίᾳ ὡς μὴ ἐχούση καιρόν.

« Ἀφήκεν οὖν τὴν ὕδριαν αὐτῆς ἡ γυνὴ καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ λέγει τοῖς ἀνθρώποις· Δεῦτε, ἴδετε ἄνθρωπον, ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα· μήτι οὕτως· ἐστὶν ὁ Χριστός; Ἐξῆλθον οὖν ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτόν. » Τοσοῦτον ἀνήφθη τῇ καρδίᾳ ἡ γυνὴ ὑπὸ τῶν εἰρημένων, ὥστε καὶ τὴν ὕδριαν ἀφεῖναι· οὕτως ἀρα ταχέως προετίμησε τὸ ὕδωρ τοῦ Χριστοῦ τῆς τοῦ Ἰακώβ πηγῆς· καὶ δὴ ἀπόστολος γίνεται, ὑπὸ τῆς τῆν καρδίαν αὐτῆς περιλαβούσης πίστεως χειροτονηθεῖσα, καὶ πόλιν ὀλόκληρον διδάσκει, καὶ ἐφέλκεται. « Δεῦτε, φησὶν, ἴδετε ἄνθρωπον, ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα. » Ὅντως ἐπειδὴν ἐπυρώθη ἡ ψυχὴ πυρὶ θεῷ, πρὸς οὐδὲν τῶν ἐν γῆ ἔρξ, οὐ πρὸς ἀισχύνην, οὐ πρὸς ἀτιμίαν. Ἰδοὺ οὖν καὶ αὕτη οὐκ ἀισχύνεται καὶ τὰ οἰκεῖα ἐκπομπεύουσα, ἀλλὰ φησὶν· « Ὁς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα. » Καίτοι γε ἡδύνατο καὶ ἐτέρως εἰπεῖν· Δεῦτε, ἴδετε προφήτην προφητεύοντα· ἀλλ' οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καταφρονεῖ τῆς οἰκειᾶς δόξης καὶ πρὸς τὸ κηρύττει τὴν ἀλήθειαν ἀποβλέπει μόνον.

11 Ματθ. xxvi, 63.

At nunc se illi manifestat Dominus, ita consequentia sermonis exigente. Sane si statim ab initio dixisset, Ego sum Christus, neque mulieri persuasisset, et visus fuisset onerosus quispiam et arrogans : nunc paulatim ad hoc inducit, ut mentio fiat expectationis Christi. Ita jam se illi detegit. Cujus gratia Judæis quidem continuo **559** interrogantibus : « Dic nobis, num tu es Christus », non revelavit seipsum, mulieri autem dicit ? Illis quidem nihil dicit, eo quod non interrogabant discendi gratia, sed calumniandi animo : huic autem, quia studiosa erat, manifeste se revelat. Nam quod simplici mente et cogitatione discendique desiderio rogaverit, manifestum ex his quæ sequuntur. Nam ut audivit, non solum ipsa credidit, sed etiam alios ad fidem adduxit, semperque apparet et fidelis, et diligenter inquirens. Absoluto autem colloquio cum muliere ac doctrina, tempestive occurrerunt discipuli, et admirati sunt humilitatem ejus, quod cum tam gloriosus esset, et apud omnes celebris, non dedignatus sit cum tam paupere et Samaritana muliere tanta cura modestia sermonem habere. Admirantes autem, non audent rogare de quo loquatur ei ; adeo erant bene compositi, servantes suam erga præceptorem reverentiam. Quod si alicubi apparuerint fidenter loquentes, sicut Joannes cum recumberet super pectus, et cum accederent et dicerent : « Quis major ? » et cum filii Zebedæi obsecrarent ut unus a dextris, et alter a sinistris sederent : illa inquirunt quasi ad se attinentia, et tunc eis necessaria visa. Hoc autem loco quia non usque adeo ipsorum intererat quærere, neque necessarium omnino, propterea non utuntur fiducia, eo quod non habeant tempus opportunum.

VERS. 28-30. « Reliquit ergo hydriam suam mulier, et abiit in civitatem, et dicit illis hominibus : Venite, videte hominem qui dixit mihi omnia quæ feci : num hic est ille Christus ? Exierunt ergo e civitate, et veniebant ad eum. » In tantum accensum est cor mulieris dictis Dominicis, ut et aquam relinqueret. Sic igitur statim prætulit aquam Christi fonti Jacob, et sit apostola ordinata a fide, quæ cor ejus occupaverat, docetque et attrahit totam civitatem. « Venite, inquit, videte eum qui mihi dixit omnia quæcumque feci. » Profecto quoniam accensa fuit anima divino igni, ad nihil eorum quæ in terra respicit : non ad confusionem, non ad ignominiam, nec ad aliud quippiam. Ecce igitur et ista non veretur sua secreta pandere, sed ait, « Qui dixit mihi omnia quæ feci. » Quamvis posset et aliter dicere : Venite, videte prophetam prophetantem : at non sic. Contemnit autem suam gloriam, et ad hoc solum spectat, ut prædicet veritatem. Non dicit autem, Hic est Christus, affirmat-

ive; sed, « Numquid hic est Christus? » volens etiam illos calculum addere, et facere sermonem creditu faciliorem. Etenim si affirmasset hunc esse Christum, fortassis refugissent quidam sententiam ejus, neque tam diffamatæ credidissent. Intellexerunt autem quidam 500 per quinque viros Samaritanæ, quinque libros Mosi, quos solos Samaritana recipiebat (a). « Quem autem nunc habes, » dicit, hoc est, verbum meum, quod nunc a me accipis, « non est virtus. » Nondum enim conjuncta fuisti, inquit Jesus, meæ doctrinæ. Dixerit autem quis Samaritanam gerere typum humanæ naturæ. Natura enim nostra olim quidem in monte habitabat, mente scilicet plena gratiæ divinæ. Nam priusquam peccaret Adam, omnibus divinis ornatus erat donis. Erat enim et propheta. Unde et a somno expergefactus prædixit de formatione mulieris et habitudine viri erga illam, dicebatque : « Hoc nunc os ex ossibus meis, et propter hoc reliquet homo patrem suum et matrem ¹⁰. » Proinde tunc erat natura nostra in excelso monte mentis. Sed ubi offendit Deum, abducta est captiva, et sanctum quidem semen ejus, omnem divinorem dico cogitationem, diabolus captivam in Babylonem inde abduxit, hoc est, in confusionem hujus mundi, et pro eis inhabitare fecit barbaricas cogitationes, quas leones, bonæ scilicet cogitationes, quæ habitabant in nobis, devorabant, donec persuasum est eis ut reciperent divina eloquia, nec tamen illa integre receperunt : malitia enim cum semel in monte mentis nostræ habitare cœperit, suscipit quidem Mosi libros, non autem integre bonum amplexatur, sed adhuc sub maledicto manet. Igitur Jesus iter faciens, hoc est, multas vias transiens, et modos pro salute nostræ tractans, et interim minus malorum, interim afflictionibus, interim beneficiis, intervim bonorum promissionibus, nostram vitam lucrari querit : et fatigatus quidem est talibus modis attentans nos corrigere : invenit autem alium modum regendi, qui ei et placuit, unde super illum audit et requievit. Et quis illo? Fons baptismatis. In quo naturæ nostræ quasi Samaritanæ cuipiam benefecit. Fons autem iste baptismatis fons Jacob merito dicitur, hoc est supplantatoris. In fonte enim isto supplantamus diabolum, quia et Dominus

¹⁰ Gen. xi, 23, 24. ¹¹ Psal. lxxiii, 14.

(a) In edit. Lut. quos solos Samaritani recipiunt. In textu Græco leg. μόνα. Samaritis suis, qui unum Ἐπιπτοεχουμ recipiebant, adhibebat mulier.

nov. Ὁδὲ λέγει δὲ, ὅτι Οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός, ἀφαντικῶς, ἀλλὰ, « Μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός; » βουλομένη λοιπὸν αὐτοῦ; ἐκείνους συμφήρους λαβεῖν, καὶ εὐπαρεδεχτότερον ποιοῦσα τὸν λόγον. Εἰ γὰρ ἀπαφήνατο, ὅτι Οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός, εὐχὴν ἂν καὶ ἀπεδυσκέτησαν τινες, τὴν ψῆφον αὐτῆς ὡς διαβεβλημένης μὴ παραδεχόμενοι. Ἐνόησαν δὲ τινες τοὺς πάντες ἄνδρας τῆς Σαμαρείτιδος; εἶναι τὰ πάντε βιβλία, ἃ ἡ Σαμαρείτις μόνη παρεδέχετο. « Ὅν δὲ νῦν ἔχεις, » φησὶ, τουτέστιν, ὁ λόγος ὁ ἐμὸς, ὃν νῦν ἐξ ἐμοῦ δέχη, « οὐκ ἐστὶ σου ἀνήρ. » οὐκ γὰρ συναζεύχθη, φησὶ, τῇ ἐμῇ τοῦ Ἰησοῦ διδασκαλίᾳ. Εἶποι δ' ἂν τις καὶ εἰς τύπον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως λογίζεσθαι τὴν Σαμαρείτιν. Ἡ γὰρ φύσις ἡμῶν πάσαι μὲν ἐν βρει κατώκει, τῷ νοί τῷ πληρεὶ τῆς θείας χάριτος. Πρὶν ἢ γὰρ ἀμάρτη ὁ Ἄδάμ, πᾶσι θεοῖς ἐκακόσητο χάρισμασι. Καὶ γὰρ καὶ προφήτης ἦν. Ἐγερθεὶς γὰρ ἀπὸ τοῦ ὕπνου, περὶ τε τῆς διακλάσεως τῆς γυναικὸς, καὶ περὶ τῆς πρὸς αὐτὴν σχέσεως τοῦ ἀνδρὸς ἀπαφήνατο. Ἐφῆσε γάρ· « Τοῦτο νῦν ἐστὸν ἐκ τῶν ὀστέων μου. » καὶ ἔτι· « Ἄντι τοῦτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα. » Ἦν μὲν οὖν ἡ φύσις ἡμῶν ἐν τῷ βρει τοῦτω, τῷ ὑψηλῷ νοί, ἀλλὰ προσκρούσασα τῷ θεῷ, αἰχμάλωτος ἀπήχθη, καὶ τὸ μὲν σπέρμα τὸ ἅγιον, πᾶσαν ἔνοιαν λέγω θεοειέραν, ὁ αἰχμάλωτιστας ἡμᾶς διάβολος ἀπήγαγεν εἰς Βαβυλώνα, τὴν σύγχυσιν φημι τοῦδε τοῦ κόσμου· ἀνεφίκισε δὲ καὶ τοὺς βαρβαρικῶς λογισμοὺς, οὓς αἰλέοντες, οἱ βασιλεύοντες ἐν ἡμῖν ἀγαθοὶ λογισμοὶ, κατήσθιον, ἄχρις ἂν ἔπεισαν αὐτοὺς παραδέξασθαι τὰ τοῦ Θεοῦ λόγια. Ἄλλ' οὐδὲ ταῦτα ὀλοκλήρω; ἢ γὰρ κακία ἀπαξ ἐν τῷ βρει ἡμῶν, τῷ νοί λέγω, κατοικήσασα, εἰδέξαστο μὲν τὰ κησείως, οὐκ ὀλοκλήρω; δὲ τοῦ καλοῦ ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ ἐτι ὑπὸ κατάραν ἦν. Ὁ τοίνυν Ἰησοῦς ὀδοπορήσας, τουτέστι, πολλὰς ὁδοὺς οἰκονομιῶν καὶ τρόπων πρὸς ἡμετέραν σωτηρίαν μεταθῶν, καὶ ποτὲ μὲν ἀπειλαῖς, ποτὲ δὲ κακῶν πληγαῖς, ποτὲ δὲ εὐεργεσίαις, ἄλλοτε δὲ ἀγαθῶν ὀποσχέσει μεθοδεύων τὴν ἡμετέραν ζωὴν, ἀπέκαμε μὲν, τοιούτοις τρόποις ἐπιχειρῶν ἡμᾶς διορθώσασθαι, εὖρε δὲ καὶ ἄλλην οἰκονομίαν, ἐν ἣ καὶ ἐκάθισε, καὶ ἐπανεπαύσατο ἀρεθεὶς ταύτῃ. Ποίαν; Τὴν κηγὴν τοῦ βαπτίσματος, ἐν ἣ τὴν φύσιν ἡμῶν ὡσερ τινὰ Σαμαρείτιν εὐηργέτησεν. Ἡ δὲ κηγὴ ἀβτη τοῦ βαπτίσματος κηγὴ Ἰακώβ εἰκότως ἂν λεγθεῖη, τουτέστι, πετρινοῦ. Ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ κηγῇ πετρινοῦ εἰς τὸν διάβολον· ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριος ἐν ταύτῃ συνέθλωσε τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος, ὃν καὶ ἴδωκε βρῶμα λαοῖς τοῖς Αἰθίοφι. Τῷ γὰρ δράκοντι τοῦτω οὐκ ἄλλοι κινεῖς ἐνευφραίνονται καὶ τρέφονται, εἰ μὴ οἱ ἐξοφωμένοι καὶ μέλανες τὴν ψυχὴν, καὶ τοῦ θεοῦ φωτὸς ἀμέτοχοι. Ταύτῃ δὲ τῇ φύσει ἡμῶν πάντε ἄνδρες συνεζύγησαν· οἱ διάφοροι νόμοι, οἱ παρὰ τοῦ Θεοῦ

θρόνους αὐτῆ, ὁ ἐν τῷ παραδείσῳ, ὁ ἐπὶ τοῦ Νῶε, ὁ ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ, ὁ ἐπὶ τοῦ Μωσῆ, ὁ διὰ τῶν προφητῶν. Ὁ Νῶε γὰρ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν διαταγὴν τινα ἐδέξατο, καὶ ὁ Ἀβραάμ τὴν τῆς περιτομῆς. Τοῦτοι οὖν τοῖς πάντες νόμοις συζυγία ἢ φύσις, καὶ ἕκτον προσέλαβεν ὑστερον ὃν οὐκ εἶχεν ἄνδρα, οὐδὲ συνεζύγη οὐδέπω, τὸν τῆς Καινῆς Διαθήκης. Νοήσατε δ' ἂν τις ἔκτον νόμον, ὃν ἄνδρα οὐκ εἶχεν ἢ φύσις, τὸν τῆς ειδωλολατρίας. Τοῦτον γὰρ διὰ τὸν νόμον οὐκ εἶχεν ἐκ Θεοῦ δοθέντα αὐτῆ σύζυγον, ἀλλ' ὡς μοιχαλὶς ἐμίγνυτο τούτῳ. Διὸ καὶ ὁ προφήτης φησὶ : « Καὶ ἐμοιχῶντο ἐν τῷ ξύλῳ » καὶ πάλιν : « Ἐξεπόρνευσαν ὅπισθον παντὸς ξύλου, » διὰ τὰ γλυπτὰ δηλαδὴ καὶ τὰ δένδρα ἃ ἐτίμων. Εἰς τοσοῦτον γὰρ ἀνοησία ἐξετραχίλισθη ἢ φύσις, ὥστε καὶ δένδροις ὠραίοις διὰ τὸ κάλλος θύειν, κυπαρισσοῖς καὶ πλατάνοις, καὶ τοῖς τοιοῦτοις. Ὅτε τοίνυν τὸν ἕκτον τοῦτον μοιχὸν ὁ ἄνθρωπος ἔστρεψε, καὶ εἰς ειδωλολατρίας ἐξώλισθη, τότε ὁ Κύριος ἰδῶν ἀπαλλάττει ἡμᾶς ταύτης · διὸ καὶ φησιν : « Ὅν νῦν ἔχετε. » Καὶ γὰρ ὅντως κατὰ τοὺς τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας χρόνους εἰς Ἑλληνισμὸν καὶ Ἰουδαίων οἱ σοφώτεροι ἐξετράπησαν · καὶ ἄλλοι ἢ τῶν Φαρισαίων αἵρεσις, εἰμαρμένη καὶ ἀστρολογία πιστεύουσα. Ἔστι δὲ Σαμαρείτις καὶ πᾶσα ψυχὴ ἢ ταῖς πάντε ἀισθησῶσιν ἀλόγως ὑποζυγία, εἴτα καὶ τὴν περὶ τὰ ἔδηματα σφαλερώτατα, οἷόν τινα ἔκτον μοιχὸν προσλαβομένη, ἣν ὁ Ἰησοῦς εὐεργετῆ, εἴτε διὰ τοῦ βαπτίσματος, εἴτε διὰ τῆς πηγῆς τῶν δακρύων. Καὶ τὰ δάκρυα γὰρ φέρει τοῦ Ἰακώβ ἂν λέγεσθαι, τοῦ ἡμετέρου νοῦ, τοῦ πτερνίζοντος τὴν κακίαν. Ἐξ οὗ ὁδωτὸς αὐτὸς τε ὁ νοῦς πίνει, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ οἱ τῆς ψυχῆς, θυμὸς καὶ ἐπιθυμία · τὰ γὰρ δάκρυα τῷ ἧν γίνονται.

« Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἡρώτων αὐτῶν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες · Ραββί, φάγε. Καὶ εἶπαν αὐτοῖς · Ἐγὼ βρώσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. Ἐλέγον οὖν οἱ μαθηταὶ πρὸς ἀλλήλους · Μή τις ἦνεγκεν αὐτῷ φαγεῖν ; λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς · Ἐμὲν βρωμά ἐστιν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον. » Ἡρώτων οἱ μαθηταὶ τὸν Κύριον, ἀντὶ τοῦ παρεχάλου, ὥστε φαγεῖν, οὐκ ἐκ προσποῦς γνώμης, ἀλλ' ἐκ πολλῆς φιλοστοργίας τῆς πρὸς τὸν διδάσκαλον · καὶ γὰρ ἐβλεπον αὐτὸν κακμηκότα ὑπὸ τῆς ὁδοπορίας καὶ τῆς ἐπιχειμένης φλογός. Ὁ δὲ Κύριος, γινώσκων ὅτι ἡ Σαμαρείτις μέλλει ἐπιστάσθαι πᾶσαν σχεδὸν τὴν πόλιν πρὸς αὐτὸν, καὶ ὅτι πιστεύουσιν αὐτῷ οἱ Σαμαρεῖται, « Ἐγὼ, φησὶ, βρώσιν ἔχω φαγεῖν, » τουτίστι τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων· οὕτω γὰρ ταύτης ἐπιθυμῶ, ὥς οὐδεὶς ὑμῶν τῆς αἰσθητῆς βρώσεως. Ταύτην δὲ τὴν βρώσιν, ἣν ἔχω φαγεῖν, ὑμεῖς οἱ μαθηταὶ μου οὐκ οἴδατε. Παχεῖς γὰρ ὄντες εἶτε, καὶ μὴ θυνάμενοι νοῦσαι τὰ αἰνιγματωδῶς ὑπ' ἐμοῦ λεγόμενα, οὐκ οἴδατε ὅτι βρώσιν ὀνομάζω τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν. Καὶ ἄλλως δὲ · Οὐκ οἴδατε ταύτην τὴν βρώσιν· οὗ γὰρ γινώσκετε, ὅτι πιστεύουσαί μοι οἱ

itaque quinque legibus conjuncta natura et sextam accepit, quam tamen non habebat ut virum. Nondum enim conjungebat sibi legem Novi Testamenti. Intellexerit **561** autem quis per sextam legem, quam ut virum non habebat natura, legem idololatriæ. Hanc enim legem non habebat a Deo datam sibi conjugem, sed velut adulterum jungebat sibi. Ideo et propheta dicit : « Et adulterabantur in ligno ¹⁵. » Et iterum, « Fornicati post omne lignum ¹⁶, » propter sculptilla scilicet et arbores quas colebant. Eo enim dementiæ pervenerat natura, ut et arboribus pulchris propter pulchritudinem sacrificaret, cyparissis videlicet, et platanis, et similibus. Quando igitur sextum illum adulterum homines dilexerunt, et in idololatriam exierunt, tunc Dominus veniens liberavit nos ab ea. Ideo et dicit, « Quem nunc habes. » Nam profecto tempore adventus Jesu Christi, etiam Judæorum sapientiores in gentilibus errore incidant. Et manifestavit hoc Pharisæorum hæresis, quæ fato et astrologiæ credebat. Est et Samaritana omnis anima, quæ sensibus quinquè imprudenter subjecta est, deinde periculosam doctrinam veluti sextum quemdam adulterum suscipit, cui Jesus benefacit, vel per baptismum, vel per fontem lacrymarum. Nam et lacrymæ fons Jacob dicuntur, mente nostra supplantante malitiam : ex qua aqua et ipsa mens bibit, et cogitationes ejus, quæ filii dicuntur, et pecora, seu irrationales partes animæ, ira et concupiscentia. Lacrymæ enim menti et cogitationibus et reliquis in refrigerium sunt.

λογισμοὶ, καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ, τὰ ἄλογα μέρη αὐτοῦ καὶ τοῖς λογισμοῖς καὶ τοῖς λοιποῖς εἰς ἀναψυ-

VERS. 31-34. « Interea rogabant eum discipuli dicentes : Rabbi, comede. Ille autem dixit eis : Ego cibum habeo comedendum, quem vos nescitis. Dicebant ergo discipuli inter se : Num quis attulit ei quod ederet? Dicit ei Jesus : Meus cibus est, ut faciam quod vult is qui misit me, et perficiam opus ejus. » Rogabant discipuli Dominum, hoc est, obsecrabant ut comederet : non temeraria quadam mente, sed magna dilectione erga magistrum. Etenim videbant ipsum defatigatum ex itinere et calore flagrantem. Dominus autem sciens Samaritanam fere totam civitatem ad se evocaturam, et Samaritanos in se credituros : « Ego, inquit, cibum habeo comedendum. » hoc est, salutem hominum : quam tanto desiderio avebat, quanto nullus nostrum sensibilem cibum. Hunc autem cibum quem habeo comedere, vos discipuli mei nescitis. Crassi enim cum vos adhuc sitis, et intelligere nequeatis quæ obscurius a me dicuntur, nescitis quod cibum salutem hominum nominem. Et aliter : Hunc cibum nescitis, Ignoratis enim quod Samaritani credituri sunt mihi et salvabuntur. Quid igitur discipuli? Adhuc dubitantium quis attulisset ei quod comedit. Non autem

¹⁵ Jer. III, 6. ¹⁶ Ezech. XXIII, 37.

contemplativa. Porro hæc et Paulus dicit. « Epu-
lemur, inquit, in azymis sinceritatis, » hoc est,
puritatis vitæ, id quod est practices : « et verita-
tis », id quod est contemplativæ. Contemplatio
enim occupatur circa veritatem doctrinæ verbi. Vel
aliter : Quoniam peculiare erat Samaritanis Deum
loco 558 includere, et dicere quod in hoc loco
oporteat adorare, ipud Judæos autem omnia in
figura ⁶ et umbra fiebant, in spiritu adorare, op-
ponitur adorationi Samaritanorum, ut dictum
hunc sensum habeat : Vos quidem Samaritani loca-
lem quemdam cultum offeritis Deo, veri autem ad-
ratores non localem offerent. In spiritu enim colent,
hoc est, mente et anima. Sed neque sicut Judæi in
typo et umbra adorabunt, sed in veritate : quia Ju-
daicorum morum et observationum futurus est finis.
Fortassis autem Judaica lex, secundum litteram intel-
lecta, figura erat et umbra. Quod dicitur, « in
spiritu », » opponitur litteræ. Non enim lex litteræ a
nobis observatur, sed lex spiritus. Nam littera qui-
dem occidit, Spiritus autem vivificat. Et quod dicitur,
« in veritate, » opponitur umbræ et figuræ.
« Venit igitur, inquit, hora, » imo nunc est, cor-
poralis mei scilicet adventus tempus, « quando
veri adoratores, » neque sicut Samaritani, uno
loco adorabunt, sed omni loco secundum spiritum
et incorporaliter adorationem offerentes : sicut et
Paulus dicit : « Cui servio in spiritu meo ⁷, » ne-
que sicut Judæi figuralem et umbratilem futurorum
ostensivum cultum adducent, sed verum et nihil
umbratilem habentem. « Tales enim querit adora-
tores Deus, » quoniam spiritus est, spirituales, et
quia veritas est, veros.

μου) · οὕτε κατὰ τοὺς Ἰουδαίους, τυπικὴν καὶ
προσάξουσιν, ἀλλ' ἀληθῆ καὶ μηδὲν σκιῶδες ἔχουσιν.
ἐπειδὴ πνεῦμά ἐστι, πνευματικὸς, καὶ ἐπειδὴ ἀληθεί-
α ἐστίν, ἀληθινός.

VERS. 25-27. « Dicit ei mulier : Scio quod Mes-
sias venturus est, qui dicitur Christus : cum ergo
venerit ille, nobis nuntiabit omnia. Dicit ei Jesus :
Ego sum qui loquor tibi. Et continuo venerunt disci-
puli ejus, et mirabantur quod cum muliere lo-
queretur. Nemo tamen dixit : Quid queris, aut
cur loqueris cum ea ? » Unde mulier sciebat ven-
turum Messiam, qui dicitur Christus ? Ex Mosaicis
Scripturis. Nam superius diximus quod quinque
libros Mosi Samaritani receperint. Quia igitur Mo-
saica receperant, ex illis cognoverunt prophetias de
Christo, et quod Filius sit Dei. Nam cum dicitur :
« Faciamus hominem ⁸, » tanquam ad Filium dica-
esse a Patre manifestum est. Et Abraham
quoque in tabernaculo Filius loquebatur, et Jacob
de ipso prædicens dicebat ⁹ : « Non deficiet prin-
ceps de Juda, donec veniat cui repositum est ¹⁰. »
Et ipse Moses quoque dicit : « Prophetam suscitabit
vobis Dominus de fratribus vestris sicut me, illum
audietis ¹¹. » Et multa alia Christi adventum præ-
dicunt. Propterea dicit mulier : « Scio quod ven-

⁶ I Cor. v, 7. ⁷ I Cor. x, 11. ⁸ II Cor. ii, 6
⁹ Gen. xlix, 10. ¹¹ Deut. xviii, 18.

Α πνεῦμα, κατὰ τῆς σαρκός · ὥστε τὴν πρακτικὴν
αἰνύττεται διὰ τοῦ, « ἐν πνεύματι · » διὰ δὲ τοῦ,
« ἐν ἀληθείᾳ, » τὸ θεωρητικόν. Ταῦτα δὲ καὶ Παῦλος
φησιν, ὅταν λέγῃ, « ἐν ἀζύμοις εὐκρινείας, »
ἦτοι καθαρότητος βίου, ὅ ἐστι τοῦ πρακτικοῦ, « καὶ
ἀληθείας, » ὅ ἐστι τοῦ θεωρητικοῦ · τὸ γὰρ θεωρη-
τικὸν περὶ τὴν ἀληθειαν καταγιγνεται τοῦ δογματικοῦ
λόγου. Καὶ ἄλλως · Ἐπεὶ τῶν Σαμαρειτῶν ἴδιον ἦν
τὸ περικλαίειν τόπω τὸν Θεόν, καὶ λέγειν ὅτι ἐν
τούτῳ τῷ τόπῳ δεῖ προσκυνεῖν, τοῖς δὲ Ἰουδαίους
τυπικῶς πάντα ἐτελείτο καὶ σκιῶδως · τὸ μὲν, « ἐν
πνεύματι, » πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν Σαμαρειτῶν
φησιν, ὥστε εἶναι τὸ λεγόμενον τοιοῦτον · Ἵμεῖς μὲν,
οἱ Σαμαριτῆται, τοπικὴν τινα λατρείαν προσάγετε
τῷ Θεῷ · οἱ δὲ ἀληθινοὶ προσκυνῆται οὐ τοπικὴν
προσάξουσιν · ἐν πνεύματι γὰρ λατρεύουσιν, ἦτοι
τῷ νῷ καὶ τῇ ψυχῇ. Ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους
ἐν τόπῳ καὶ σκιᾷ προσκυνήσουσιν, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ,
οἷα τῶν Ἰουδαϊκῶν ἰδῶν τε καὶ παρατηρημάτων
μελλόντων καταλυθῆναι. Τάχα δὲ ἐπεὶ ὁ Ἰουδαϊκὸς
νόμος, κατὰ τὸ γράμμα νοούμενος, τύπος καὶ σκιᾶ
ἦν, πρὸς ἀντιδιαστολὴν μὲν τοῦ γράμματος κείται
τὸ, « ἐν πνεύματι · » (οὐκ ἔτι γὰρ ὁ τοῦ γράμματος
ἐν ἡμῖν πολιτεύεται νόμος, ἀλλ' ὁ τοῦ πνεύματος ·
« Τὸ μὲν γὰρ γράμμα ἀποκτείνεται, τὸ δὲ πνεῦμα
ζωοποιεῖ · ») πρὸς ἀντιδιαστολὴν δὲ τοῦ τύπου καὶ
τῆς σκιᾶς, τὸ, « ἐν ἀληθείᾳ. » Ἐρχεται αὖν, φησὶν,
ὥρα, μᾶλλον δὲ καὶ νῦν ἐστίν, ὁ τῆς ἐμῆς δευτέρας
σωματικῆς παρουσίας καιρὸς, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσ-
κυνῆται οὐτε κατὰ Σαμαρειτίας, ἐν τόπῳ ἐνὶ προσ-
κυνήσουσιν, ἀλλ' ἐν παντὶ τόπῳ κατὰ πνεῦμα, καὶ
ἀσωμάτως τὴν προσκύνησιν προσάγοντες (ὡς περ
καὶ Παῦλος φησὶν · « Ὁ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματι
σκιῶδη, καὶ τῶν μελλόντων ἐμφαντικὴν λατρείαν
τοιοῦτους γὰρ ζητεῖ τοὺς προσκυνητάς ὁ Θεός ·
ἀληθεία ἐστίν, ἀληθινός.

« Λέγει αὐτῷ ἡ γυνὴ · Οἶδα ὅτι Μεσσίας ἐρχο-
ται, ὁ λεγόμενος Χριστός. Ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγ-
γελαί ἡμῖν πάντα. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς · Ἐγὼ εἰμι
ὁ λαλῶν σοι. Καὶ ἐπὶ τούτῳ ἦλθον οἱ μαθηταὶ αὐ-
τοῦ, καὶ ἐθαύμασαν, ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει.
Οὐδεὶς μὲντοι εἶπε · Τί ζητεῖς, ἢ τί λαλεῖς μετ'
αὐτῆς ; » Πόθεν ἡ γυνὴ ἠπίστατο, ὅτι Μεσσίας ἐρχο-
ται ὁ λεγόμενος Χριστός ; Ἐκ τῶν Μωσαϊκῶν Γρα-
φῶν. Καὶ γὰρ ἔφημεν εἰπόντες, ὅτι τὴν Πεντέτευ-
χον Μωσαίως οἱ Σαμαριτῆται ἐδέξαντο. Ἐπεὶ οὖν τὰ
Μωσαϊκὰ ἐδέξαντο, ἐκ τούτων ἤδεισαν τὰς περὶ
Χριστοῦ προφητείας, καὶ ἔτι Υἱὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ.
Τὸ τε γὰρ, « Ποιήσωμεν ἄνθρωπον, » ὡς πρὸς τὸν
Υἱὸν εἰρησθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐμφαίνει · καὶ τῷ
Ἀβραάμ δὲ ἐν τῇ σκηνῇ ὁ Υἱὸς ἦν ὁ διαλεγόμενος ·
καὶ ὁ Ἰακώβ περὶ αὐτοῦ προφητεύων ἔλεγε τὸ,
« Οὐκ ἐκλείβει ἀρχῶν ἐξ Ἰούδα, ἕως ἀν ἔλθῃ, ὃ
ἀπέκειται · » καὶ αὐτὸς δὲ Μωϋσῆς, « Προφήτην
ἀναστήσει Κύριος ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ ·
αὐτοῦ ἀκούσαθε · » καὶ πολλὰ ἕτερα τὴν τοῦ Χρι-
στοῦ παρουσίαν ἀνακηρύττουσι. Διὰ τοῦτο οὖν φησὶν

⁸ Rom. i, 9. ⁹ Gen. i, 26. ¹⁰ Gen. xvii et xviii.

ἡ γυνή · « Οἶδα ὅτι ἔρχεται Μεσσίας. Ὁ δὲ Κύριος Ἰησοῦς ἐκκαλύπτει αὐτῇ ἑαυτὸν, οὕτω τῆς ἀκολουθίας τοῦ λόγου ἀπαιτησάσης. Εἰ δὲ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἶπεν, ὅτι Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός, οὕτω τὴν γυναῖκα ἐπεισεν ἄν, καὶ ἔδοξε φορτικός τις εἶναι καὶ ἀλαζώνων δὲ κατὰ μικρὸν αὐτὴν προσιθάσας ἐπὶ τὸ ἀνκηνησθῆναι τῆς περὶ Χριστοῦ προσδοκίας, οὕτως ἤδη ἑαυτὸν ἐκκαλύπτει. Τίνος δὲ ἕνεκεν τοῖς μὲν Ἰουδαίοις συνεχῶς ἐρωτῶσιν, « Εἰπέ ἡμῖν εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός, » οὐκ ἀπεκάλυψεν ἑαυτὸν, τῇ δὲ γυναίκι λέγει; Ἐκείνοις μὲν οὐδὲν λέγει, διότι οὐκ ἐπὶ τῷ μαθεῖν ἤρώτων, ἀλλ' ἐπὶ τῷ μᾶλλον συκοφαντήσαι· ταύτῃ δὲ, διὰ τὸ εὐγνώμονα εἶναι, φανερώς ἑαυτὸν ἀποκαλύπτει. Καὶ γὰρ ἐξ ἀπλῆς γνώμης καὶ διανοίας, καὶ ποθοῦσα μαθεῖν τὸ ἀληθές, ἤρώτα, καὶ δῆλον ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα. Καὶ γὰρ ἀκούσασα, οὐ μόνον αὐτῇ ἐπίστευσεν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους εἰς πίστιν ἐσαγήνευσεν, καὶ πανταχοῦ ἡ γυνὴ φαίνεται καὶ ἀκριβοῦμένη καὶ πιστῇ. Ἀπαρτισθείσης δὲ λοιπὸν τῆς πρὸς τὴν γυναῖκα ὀμιλίας καὶ διδασκαλίας, εὐκαιρῶς ἀπήντησαν οἱ μαθηταί, καὶ ἐθαύμαζον τὸ ἄτυρον αὐτοῦ, ὅτι οὕτως ἂν ἔνδοξος καὶ περιθόητος παρὰ πᾶσιν, ἠνείχετο μετὰ τοσαύτης συγκαταβάσεως γυναίκι διαλέγεσθαι πενιχρᾶ καὶ Σωμαρειτικῆ. Θαυμάζοντες δὲ, ὁμοίως οὐ θαρβόουσιν ἐρωτῆται, περὶ τίνος αὐτῇ διαλέγεται· οὕτως ἦσαν πεπαιδευμένοι, καὶ τὴν μαθηταί; πρέπουσαν εὐλόγησαν ἐτήρουν πρὸς τὸν διδάσκαλον. Εἰ δὲ ποῦ καὶ φαίνοντο πρῆρσιαζόμενοι, ὡσπερ Ἰωάννης ἠνίκα κίπτεται ἐπὶ τὸ στήθος, καὶ ὅταν προσιόντες λέγωσιν · « Τίς μελίζων; » καὶ ὅταν οἱ τοῦ Ζεβεδαίου παρακαλῶσιν, ἵνα εἰς εἷς εὐωνύμων, καὶ εἰς ἕκ δεξιῶν καθίσωσιν · ἀλλ' ἐκεῖνα ὡς εἰς αὐτοῦ; ἀνέκοντα, καὶ τῶς ἀναγκαῖα αὐτοῖς φαινόμενα, ἐξετάζουσιν. Ἐνταῦθα δὲ, ἐπεὶ μὴ τοσοῦτον αὐτοῖς διέφερε τὸ ζητεῖν, ὃ μὴ ἀναγκαῖον ἦν ὅλως, διὰ τοῦτο οὐ χροῶνται τῇ παρρησίᾳ ὡς μὴ ἔχουση καιρὸν.

« Ἀφῆκεν οὖν τὴν ὑδρίαν αὐτῆς ἡ γυνὴ καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ λέγει τοῖς ἀνθρώποις · Δεῦτε, ἴδετε ἀνθρωπον, ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα· μήτι οὕτως ἐστὶν ὁ Χριστός; Ἐξῆλθον οὖν ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτόν. » Τοσοῦτον ἀνήφοι τὴν καρδίαν ἡ γυνὴ ὑπὸ τῶν εἰρημένων, ὥστε καὶ τὴν ὑδρίαν ἀφεῖναι · οὕτως ἀρα ταχέως προετίμησε τὸ ὑδωρ τοῦ Χριστοῦ τῆς τοῦ Ἰακώβ πηγῆς· καὶ δὴ ἀπόστολος γίνεται, ὑπὸ τῆς τὴν καρδίαν αὐτῆς περιλαβούσης πίστεως χειροτονηθεῖσα, καὶ πόλιν ὀλόκληρον διδάσκει, καὶ ἐφέλεκται. « Δεῦτε, φησὶν, ἴδετε ἀνθρωπον, ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα. » Ὅπως ἐπειδὴν ἐπιυρώθη ἡ ψυχὴ πυρὶ θεῷ, πρὸς οὐδὲν τῶν ἐν γῆ ἔρξ, οὐ πρὸς αἰσχύνῃν, οὐ πρὸς ἀτιμίαν. Ἰδοῦ οὖν καὶ αὕτη οὐκ αἰσχύνεται καὶ τὰ οἰκεία ἐκπομπέουσα, ἀλλὰ φησὶν · « Ὅς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα. » Καίτοι γε ἡδύνατο καὶ ἐτέρως εἰπεῖν· Δεῦτε, ἴδετε προφήτην προφητεύοντα· ἀλλ' οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καταφρονεῖ τῆς οἰκειότητος καὶ πρὸς τὸ κηρύττει τὴν ἀλήθειαν ἀποβλέπει μόνον

turus sit Messias. » At nunc se illi manifestat Dominus, ita consequentia sermonis exigente. Sane si statim ab initio dixisset, Ego sum Christus, neque mulieri persuasisset, et visus fuisset onerosus quispiam et arrogans : nunc paulatim ad hoc inducit, ut mentio fiat expectationis Christi. Ita jam se illi detegit. Cujus gratia Judæis quidem continuo **559** interrogantibus : « Dic nobis, num tu es Christus ¹², » non revelavit seipsum, mulieri autem dicit ? Illis quidem nihil dicit, eo quod non interrogabant discendi gratia, sed calumniandi animo : huic autem, quia studiosa erat, manifeste se revelat. Nam quod simplici mente et cogitatione discendique desiderio rogaverit, manifestum ex his quæ sequuntur. Nam ut audivit, non solum ipsa credidit, sed etiam alios ad fidem adluxit, semperque apparet et fidelis, et diligenter inquirens. Absoluto autem colloquio cum muliere ac doctrina, tempestive occurrerunt discipuli, et admirati sunt humilitatem ejus, quod cum tam gloriosus esset, et apud omnes celebris, non dedignatus sit cum tam paupere et Samaritana muliere tanta cum modestia sermonem habere. Admirantes autem, non audent rogare de quo loquatur ei ; adeo erant bene compositi, servantes suam erga præceptorem reverentiam. Quod si alicubi apparuerint silenter loquentes, sicut Joannes cum recumberet super pectus, et cum accederent et dicerent : « Quis major ? » et cum filii Zebedæi obsederent : illa inquirunt quasi ad se attinentia, et tunc eis necessaria visa. Hoc autem loco quia non usque adeo ipsorum intraret querere, neque necessarium omnino, propterea non utuntur fiducia, eo quod non habeant tempus opportunum.

VERS. 28-30. « Reliquit ergo hydriam suam mulier, et abiit in civitatem, et dicit illis hominibus : Venite, videte hominem qui dixit mihi omnia quæ feci : num hic est ille Christus ? Exerunt ergo e civitate, et veniebant ad eum. » In tantum accensum est cor mulieris dictis Dominicis, ut et aquam relinqueret. Sic igitur statim prætulit aquam Christi fonti Jacob, et sit apostola ordinata a fide, quæ cor ejus occupaverat, docetque et attrahit totam civitatem. « Venite, inquit, videte eum qui mihi dixit omnia quæcumque feci. » Profecto quoniam accensa fuit anima divino igni, ad nihil eorum quæ in terra respicit : non ad confusionem, non ad ignominiam, nec ad aliud quippiam. Ecce igitur et ista non veretur sua secreta pandere, sed ait, « Qui dixit mihi omnia quæ feci. » Quamvis posset et aliter dicere : Venite, videte prophetam prophetantem : at non sic. Contemnit autem suam gloriam, et ad hoc solum spectat, ut prædicet veritatem. Non dicit autem, Hic est Christus, affirmat

¹² Matth. xxvi, 63.

live; sed, « Numquid hic est Christus? » volens etiam illos calculum addere, et facere sermonem creditu faciliorem. Etenim si affirmasset hunc esse Christum, fortassis refugissent quidam sententiam ejus, neque tam diffamatæ credidissent. Intellexerunt autem quidam **500** per quinque viros Samaritanæ, quinque libros Mosi, quos solos Samaritana recipiebat (a). « Quem autem nunc habes, » dicit, hoc est, verbum meum, quod nunc a me accipis, « non est vir tuus. » Nondum enim conjuncta fuisti, inquit Jesus, meæ doctrinæ. Dixerit autem quis Samaritanam gerere typum humanæ naturæ. Natura enim nostra olim quidem in monte habitabat, mente scilicet plena gratiæ divinæ. Nam priusquam peccaret Adam, omnibus divinis ornatus erat donis. Erat enim et propheta. Unde et a somno expergefactus prædixit de formatione mulieris et habitu viri erga illam, dicebatque: « Hoc nunc os ex ossibus meis, et propter hoc reliquet homo patrem suum et matrem ¹². » Proinde tunc erat natura nostra in excelso monte mentis. Sed ubi offendit Deum, abducta est captiva, et sanctum quidem semen ejus, omnem diviniorum cogitationum, diabolus captivam in Babylonem inde abduxit, hoc est, in confusionem hujus mundi, et pro eis inhabitare fecit barbaricas cogitationes, quas leones, bonæ scilicet cogitationes, quæ habitabant in nobis, devorabant, donec persuasum est eis ut reciperent divina eloquia, nec tamen illa integre receperunt: malitia enim cum semel in monte mentis nostræ habitare cœperit, suscipit quidem Mosi libros, non autem integre bonum amplexatur, sed adhuc sub maledicto manet. Igitur Jesus iter faciens, hoc est, multas vias transiens, et modos pro salute nostræ tractans, et interim minus malorum, interim afflictionibus, interim beneficiis, interim bonorum promissionibus, nostram vitam lacerari quærit: et fatigatus quidem est talibus modis attentans nos corrigere: invenit autem alium modum regendi, qui ei et placuit, unde super illum sedit et requievit. Et quis ille? Fons baptismatis, in quo naturæ nostræ quasi Samaritanæ cupiam benefecit. Fons autem isto baptismatis fons Jacob merito dicitur, hoc est supplantatoris. In fonte enim isto supplantamus diabolum, quia et Dominus in illo contrivit caput draconis, quem dedit escam populis Æthiopum ¹³. Dracone autem isto non alii quidem pascuntur et oblectantur, quam obtenebrati et nigri anima, et divinæ lucis non participes. Huic autem nostræ naturæ quinque viri conjuncti fuerunt, variæ scilicet leges a Deo datæ ei, nempe lex in paradiso, lex quæ tempore Noe, lex quæ data Abraham, lex quæ data Mosi, lex quæ data per prophetas. Nam et Noe post diluvium præceptum quoddam suscepit, et Abraham circumcisionem. Iis

¹² Gen. xi, 23, 24. ¹³ Psal. lxxiii, 14.

(a) In edit. Lut. quos solos Samaritani recipiant. In textu Græco leg. μόνα. Samaritis suis, qui unum tantum recipiebant, adhaerebat mulier.

nov. Οὐ λέγει δὲ, ὅτι Οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός, ἀφαντικῶς, ἀλλὰ, « Μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός; » βουλομένη λοιπὸν αὐτοὺς ἐκείνους συμφήφους λαβεῖν, καὶ εὐπαρεδεδεχότερον ποιούσα τὸν λόγον. Εἰ γὰρ ἀπεφήνατο, ὅτι Οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός, τυγχίῃ ἂν καὶ ἀπεδυσκέτησάν τινες, τὴν ψῆφον αὐτῆς ὡς διαβεβλημένης μὴ παρεδέχοντο. Ἐνόησαν δὲ τινες τοὺς πέντε ἄνδρας τῆς Σαμαρείτιδος εἶναι τὰ πέντε βιβλία, ἃ ἡ Σαμαρεία μόνη παρεδέχτο. « Ὅν δὲ νῦν ἔχεις, » φησί, τοῦτέστιν, ὁ λόγος ὁ ἐμὸς, ὃν νῦν ἐξ ἐμοῦ δέχῃ, « οὐκ ἐστὶ σου ἀνὴρ. » οὐκ ἔγω γὰρ συνεζεύχθη, φησί, τῇ ἐμῇ τοῦ Ἰησοῦ διδασκαλίᾳ. Εἶποι δ' ἂν τις καὶ εἰς τύπον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως λογίζεσθαι τὴν Σαμαρείτιν. Ἡ γὰρ φύσις ἡμῶν κάλαι μὲν ἐν βρει κατώκει, τῷ νοί τῷ πλήρει τῆς θείας χάριτος. Πρὶν ἢ γὰρ ἀμάρτη ὁ Ἀδάμ, κάσι θεοὶς ἐκκόσμητο χαρίσμασι. Καὶ γὰρ καὶ προφητῆς ἦν. Ἐγερθεὶς γὰρ ἀπὸ τοῦ ὕπνου, περὶ τε τῆς διαπλάσεως τῆς γυναικὸς, καὶ περὶ τῆς πρὸς αὐτὴν σχέσεως τοῦ ἀνδρὸς ἀπεφήνατο. Ἐφησε γάρ· « Τοῦτο νῦν ὁστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου. » καὶ ἔτι· « Ἀντί τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα. » Ἦν μὲν οὖν ἡ φύσις ἡμῶν ἐν τῷ βρει τούτῳ, τῷ ὑψηλῷ νοί, ἀλλὰ προσκρούσασα τῷ θεῷ, αἰχμαλωτὸς ἀπήχθη, καὶ τὸ μὲν σπέρμα τὸ ἄγιον, πᾶσαν ἔνοιαν λέγω θειοτέραν, ὁ αἰχμαλωτὸς ἡμᾶς διάβολος ἀπήγαγεν εἰς Βαβυλῶνα, τὴν σύγχυσίν φημι τοῦδε τοῦ κόσμου· ἀνενώκτισε δὲ καὶ τοὺς βαρβαρικῶς λογισμοὺς, οὓς οἱ λέοντες, οἱ βασιλεύοντες ἐν ἡμῖν ἀγαθοὶ λογισμοί, κατήσθιον, ἄχρις ἂν ἐκτασαν αὐτοὺς παραδέξασθαι τὰ τοῦ Θεοῦ λόγια. Ἀλλ' οὐδὲ ταῦτα ὀλοκλήρως· ἡ γὰρ κακία ἀπαξ ἐν τῷ βρει ἡμῶν, τῷ νοί λέγω, κατοικήσασα, ἐδέξατο μὲν τὰ Μωσαίως, οὐκ ὀλοκλήρως δὲ τοῦ καλοῦ ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ ἐτι ἐπὶ κατάραν ἦν. Ὁ τοίνυν Ἰησοῦς ὁδοιπορήσας, τοῦτέστι, κολλὰς ὁδοῦ οἰκονομιῶν καὶ τρόπους πρὸς ἡμετέραν σωτηρίαν μεταθῶν, καὶ ποτὲ μὲν ἀπειλαῖς, ποτὲ δὲ κακῶν πληγαῖς, ποτὲ δὲ εὐεργεταῖς, ἄλλοτε δὲ ἀγαθῶν ὑποσχέσεσι μεθοδεύων τὴν ἡμετέραν ζωὴν, ἀπέκαμε μὲν, τοιούτοις τρόποις ἐπιχειρῶν ἡμᾶς διορθώσασθαι, εὖρε δὲ καὶ ἄλλην οἰκονομίαν, ἐν ἣ καὶ ἐκάθισι, καὶ ἐπανεπαύσατο ἀρεσθεὶς ταύτῃ. Πόταν; Τὴν πηγὴν τοῦ βαπτίσματος, ἐν ἣ τὴν φύσιν ἡμῶν ὡσπερ τινὰ Σαμαρείτιν εὐεργέτησεν. Ἡ δὲ πηγὴ αὕτη τοῦ βαπτίσματος πηγὴ Ἰακώβ εἰκότως ἂν λεγθεῖη, τοῦτέστι περηνιστοῦ. Ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ πηγῇ περηνίζει τις τὸν διάβολον· ἐπι καὶ ὁ Κύριος ἐν ταύτῃ συνέθλασε τὴν κίφαλὴν τοῦ δράκοντος, ὃν καὶ ἴδωκε βρώμα λαοῦ τοῖς Αἰθίοφι. Τῷ γὰρ δράκοντι τούτῳ οὐκ ἄλλοι τινὲς ἐνευφραίνονται καὶ τρέφονται, εἰ μὴ οἱ ἐξοφωμένοι καὶ μέλανες τὴν ψυχὴν, καὶ τοῦ θεοῦ φωτὸς ἀμέτοχοι. Ταύτῃ δὲ τῇ φύσει ἡμῶν πέντε ἄνδρες συνεζύγησαν· οἱ διάφοροι ἄμοι, οἱ παρὰ τοῦ Θεοῦ

δοθέντες αὐτῇ, ὁ ἐν τῷ παραδείσῳ, ὁ ἐπὶ τοῦ Νῶε, Α ὁ ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ, ὁ ἐπὶ τοῦ Μωσῆ, ὁ διὰ τῶν προφητῶν. Ὁ Νῶε γὰρ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν διαταγὴν τινα ἐδέξατο, καὶ ὁ Ἀβραάμ τὴν τῆς περιτομῆς. Τούτοις οὖν τοῖς πάντες νόμοις συζυγία ἢ φύσις, καὶ ἔκτον προσέλαβεν ὑστερον ὃν αὐκ εἶχεν ἄνδρα, οὐδὲ συνεζύγη οὐδέπω, τὸν τῆς Καινῆς Διαθήκης. Νοήσατε δ' ἂν τις ἔκτον νόμον, ὃν ἄνδρα οὐκ εἶχεν ἢ φύσις, τὸν τῆς εἰδωλολατρίας. Τοῦτον γὰρ δὴ τὸν νόμον οὐκ εἶχεν ἐκ Θεοῦ δοθέντα αὐτῇ σύζυγον, ἀλλ' ὡς μοιχαλὶς ἐμίγνυτο τούτῳ. Διὸ καὶ ὁ προφήτης φησὶ· « Καὶ ἐμοιχῶντον ἐν τῷ ξύλῳ » καὶ πάλιν· « Ἐξεπόρνευσαν ὀπίσω παντὸς ξύλου, » διὰ τὰ γλυπτὰ δηλαδὴ καὶ τὰ βένδρα δ' ἐτίμων. Εἰς τοσοῦτον γὰρ ἀνοησιαζὶ ἐξετραγηλίσθη ἢ φύσις, ὥστε Β καὶ δένδροις ὠραίοις διὰ τὸ κάλλος θύειν, κυκαρισσοῖς καὶ πλατάνοις, καὶ τοῖς τοιοῦτοις. Ὅτε τοίνυν τὸν ἔκτον τοῦτον μοιχὸν ὁ ἄνθρωπος ἔστρεψε, καὶ εἰς εἰδωλολατρείας ἐξώλισθη, τότε ὁ Κύριος ἰσθῶν ἀπαλλάττει ἡμᾶς ταύτης· διὸ καὶ φησιν· « Ὁν νῦν ἔχεις. » Καὶ γὰρ ὄντως κατὰ τοὺς τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας χρόνους εἰς Ἑλληνισμὸν καὶ Ἰουδαίων οἱ σοφώτεροι ἐξετρέπησαν· καὶ ἄλλοι ἢ τῶν Φαρισαίων αἵρεσις, εἰμαρμένη καὶ ἀστρολογία πιστεύουσα. Ἔστι δὲ Σαμαρεῖτις καὶ πᾶσα ψυχή ἢ ταῖς πάντε ἀισθησεῖσιν ἀλόγως ὑποζυγεῖται, εἴτα καὶ τὴν περὶ τὰ ὄφθαλμα σφαλέρωτατα, οἷον τινα ἔκτον μοιχὸν προσλαβομένη, ἣν ὁ Ἰησοῦς εὐεργετῆ, εἴτε διὰ τοῦ βαπτισματος, εἴτε διὰ τῆς πηγῆς τῶν δακρύων. Καὶ τὰ δάκρυα γὰρ φέαρ τοῦ Ἰακώβ ἂν λέγεται, τοῦ ἡμέτερου νοῦ, τοῦ περνεύοντος τὴν κακίαν. Ἐξ οὗ ὁδοῦ αὐτὸς τε ὁ νοῦς κίνει, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ οἱ λογισμοὶ, καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ, τὰ ἄλογα μέρη τῆς ψυχῆς, θυμὸς καὶ ἐπιθυμία· τὰ γὰρ δάκρυα τῷ νῷ καὶ τοῖς λογισμοῖς καὶ τοῖς λοιποῖς εἰς ἀναψυχὴν γίνονται.

« Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἠρώτων αὐτῶν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες· Ῥαββί, φάγε. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ἐγὼ βρώσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. Ἔλεγον οὖν οἱ μαθηταὶ πρὸς ἀλλήλους· Μήτις ἦνεγκεν αὐτῷ φαγεῖν; Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ἐμὲν βρωμά ἐστιν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον. » Ἡρώτων οἱ μαθηταὶ τὸν Κύριον, ἀντὶ τοῦ παρεκάλου, ὥστε φαγεῖν, οὐκ ἐκ προσητούς γνώμης, ἀλλ' ἐκ πολλῆς φιλοστοργίας τῆς πρὸς τὸν διδάσκαλον· καὶ γὰρ ἔβλεπον αὐτὸν κακμηκότα ὑπὸ τῆς ὁδοπορίας καὶ τῆς ἐπιχειρήσεως φλογός. Ὁ δὲ Κύριος, γινώσκων ὅτι ἡ Σαμαρεῖτις μέλλει ἐπισπείσασθαι πᾶσαν σχεδὸν τὴν πόλιν πρὸς αὐτὸν, καὶ ὅτι πιστεύουσιν αὐτῷ οἱ Σαμαρεῖται, « Ἐγὼ, φησὶ, βρώσιν ἔχω φαγεῖν, » τούτῃσιν τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων οὕτω γὰρ ταύτης ἐπιθυμῶ, ὡς οὐδεὶς ὑμῶν τῆς αἰσθητῆς βρώσεως. Ταύτην δὲ τὴν βρώσιν, ἣν ἔχω φαγεῖν, ὑμεῖς οἱ μαθηταὶ μου οὐκ οἴδατε. Παρεῖς γὰρ ὄντες ἐτι, καὶ μὴ θυνάμενοι νοῆσαι τὰ αἰνιγματώδως ὑπ' ἐμοῦ λεγόμενα, οὐκ οἴσκατε ὅτι βρώσιν ὀνομάζω τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν. Καὶ ἄλλως δὲ· Οὐκ οἴδατε ταύτην τὴν βρώσιν· οὗ γὰρ γινώσκατε, ὅτι πιστεύουσαί μοι οἱ

itaque quinque legibus conjuncta natura et sextam accepit, quam tamen non habebat ut virum. Nondum enim conjungebat sibi legem Novi Testamenti. Intellexerit 561 autem quis per sextam legem, quam ut virum non habebat natura, legem idololatriæ. Hanc enim legem non habebat a Deo datam sibi conjugem, sed velut adulterum jungebat sibi. Ideo et propheta dicit : « Et adulterabantur in ligno ¹⁵. » Et iterum, « Fornicati post omne lignum ¹⁶, » propter sculptilia scilicet et arbores quas colebant. Eo enim dementiæ pervenerat natura, ut et arboribus pulchris propter pulchritudinem sacrificaret, cyparissis videlicet, et platanis, et similibus. Quando igitur sextum illum adulterum homines dilexerunt, et in idololatriam exierunt, tunc Dominus veniens liberavit nos ab ea. Ideo et dicit, « Quem nunc habes. » Nam profecto tempore adventus Jesu Christi, etiam Judæorum sapientiores in gentilium errorem inciderant. Et manifestavit hoc Pharisæorum hæresis, quæ fato et astrologiæ credebat. Est et Samaritana omnis anima, quæ sensibus quiniue imprudenter subjecta est, deinde periculosam doctrinam veluti sextum quemdam adulterum suscipit, cui Jesus benefacit, vel per baptismum, vel per fontem lacrymarum. Nam et lacrymæ fons Jacob dicuntur, mente nostra supplantante malitiam : ex qua aqua et ipsa mens bibit, et cogitationes ejus, quæ filii dicuntur, et pecora, seu irrationales partes animæ, ira et concupiscentia. Lacrymæ enim menti et cogitationibus et reliquis in refrigerium fiunt.

VERS. 31-34. « Interea rogabant enim discipuli dicentes : Rabbi, comede. Ille autem dixit eis : Ego cibum habeo comedendum, quem vos nescitis. Dicebant ergo discipuli inter se : Num quis attulit ei quod ederet? Dicit ei Jesus : Meus cibus est, ut faciam quod vult is qui misit me, et perficiam opus ejus. » Rogabant discipuli Dominum, hoc est, obsecrabant ut comederet : non temeraria quadam mente, sed magna dilectione erga magistrum. Etenim videbant ipsum defatigatum ex itinere et calore flagrante. Dominus autem sciens Samaritanam fere totam civitatem ad se evocaturam, et Samaritanos in se credituros : « Ego, inquit, cibum habeo comedendum. » hoc est, salutem hominum : quam tanto desiderio avebat, quanto nullus nostrum sensibilem cibum. Hunc autem cibum quem habeo comedere, vos discipuli mei nescitis. Crassi enim cum vos adhuc sitis, et intelligere nequeatis quæ obscurius a me dicuntur, nescitis quod cibum salutem hominum nomine. Et aliter : Hunc cibum nescitis, ignoratis enim quod Samaritani credituri sunt mihi et salvabuntur. Quid igitur discipuli? Adhuc dubitant num quis attulisset ei quod comedit. Non autem

¹⁵ Jer. III, 6. ¹⁶ Ezech. XXIII, 37.

propter solitam ipsorum reverentiam erga illum interrogare audent. Porro ille quamvis ipsi non interrogassent, revelat **562** obscurius dictum, et dicit : « Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui me misit ; » voluntas enim Dei est salus hominum, « et perficiam opus ejus. » Prophetæ quidem et lex minime potuerunt perficere opus Dei. Imperfecti enim erant, utpote figuras et umbras futurorum continententes. At Dominus perfecit opus Dei, nostram dico salutem et renovationem. Forsitan et per opus Dei intelligere potes hominem, quem solus Filius Dei, ostensa natura nostra in seipso nullis peccatis obnoxia, perfecit, hoc est, declaravit perfectum et absolutum in omni bono opere per divinam in carne vitam : et usque ad finem vicit mundum. Et lex quæque Dei opus est, secundum quod digito Dei scripta ¹⁷ : quam legem perfecit Filius. « Finis enim legis, Christus ¹⁸ : » quoniam cessare fecit omnia quæ in lege fiebant, et a corporali cultu ad spiritualem eam transtulit. Cæterum Dominus sæpe loquitur obscurius, ut attentiores faciat auditores, et excitet eos ad interrogandum et discendum quod obscure dicebatur. Cibum autem nominans hominum salutem, docet discipulos ut et ipsi cum ordinati sint in magistros orbis, minoris faciant corporalem cibum, omneque desiderium suum eo transferant, ut salvent homines. Observa autem quod et Dominus ipse accipiebat cibos a quibusdam propositos. Dicunt enim discipuli : « Num quis attulit ei ut comedat ? » Non quasi opus habens aliorum ministerio, (quomodo enim aliorum indigeret ministerio, « qui dat escam omni carni ¹⁹ ? ») sed ut adherentes mercedem habeant, et assuescant simul et ipsi alios pascere. Et interim dat exemplum omnibus hominibus, ut non erubescamus paupertatem, neque grave putemus si ab aliis pascamur, præsertim si qui docent : et maxime necessarium est alios habere ciborum curatores, ut ipsi non divulsi curis, ministerio verbi vacemus : propterea et discipulis imperavit ut a discipulis pascantur.

τρέφεσθαι. Ἴδιον δὲ τοῖς διδάσκουσι καὶ ἀναγκαιότατον τοῦτό ἐστι, τὸ ἄλλους ἔχειν τῆς τροφῆς φρονεῖν ἐπέταξι, τὸ παρὰ τῶν μαθητευομένων τρέφεσθαι.

Vers. 35-37. « Nonne vos dicitis : Adhuc quatuor menses sunt, et messis veniet? Ecce dico vobis, uttolite oculos vestros, et videte regiones, quoniam albae sunt jam ad messem. Et qui metit, incedem accipit et congregat fructum in vitam æternam : ut et qui seminat, simul gaudeat, et qui metit. In hoc enim est sermo verus, quod alius est qui seminat, et alius est qui metit. Ego misi vos ad metendum quod vos non laborastis. Alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis. » Incipit nunc manifestius revelare discipulis ea quæ prius obscurius dixerat. Nam vos quidem, inquit, dicitis, hoc est putatis, quod messis sensibilis illa quatuor mensibus futura sit : ego autem dico vobis quod aderit spiri-

Α Σμαρτίζετε, καὶ σωθήσονται. Τί οὖν οἱ μαθηταί; Ἔτι διαπορεύετε, μή τις ἤνεγκεν αὐτῶ φαγεῖν; Οὐ τολμῶσι γὰρ, διὰ τὸ τὴν συνθήκη αὐτῶς εὐάθεταν. πῦσιν προσαγαγεῖν αὐτῶ. Ἐκεῖνος μέντοι, καίτοι: ἐκείνων μὴ ἐρωτησάντων, ἀποκαλύπτει τὸ αἰνιγματωδῶς ζῆθῆν, καὶ φησιν· « Ἐμὸν βρώμα ἐστίν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με (θέλημα γὰρ Θεοῦ ἢ τῶν ἀνθρώπων σωτηρία), καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον. » Οἱ μὲν γὰρ προφῆται καὶ ὁ νόμος οὐκ ἠδυνήθησαν τελειῶσαι τὸ τοῦ Θεοῦ ἔργον· ἀτελεῖς γὰρ ἦσαν, τύπους καὶ σκιὰς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐμφαίνοντες. Ὁ δὲ Κύριος, ἐτελείωσε τὸ τοῦ Θεοῦ ἔργον, τὴν ἡμετέραν λέγω σωτηρίαν καὶ ἀνακαίνισιν. Τάχα δὲ μοι νόμι Θεοῦ ἔργον τὸν ἀνθρώπων, ὃν ἐτελείωσε μόνος; ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐν αὐτῶ ἀναμάρτητον ἀποδείξας τὴν φύσιν ἡμῶν καὶ ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῶ, διὰ τῆς ἐν σαρκὶ θείας πολιτείας τετελειωμένην καὶ ἀπῆρτισμένην ἀποφῆνας, καὶ ἄχρι τέλους νικήσας τὸν κόσμον. Καὶ ὁ νόμος δὲ Θεοῦ ἔργον ἐστὶ, καθὼ δακτύλιον Θεοῦ ἐγράφη, ὃν νόμον ἐτελείωσεν ὁ Κύριος. Τέλος γὰρ νόμου Χριστός, ὡς πάντα τὰ ἐν τῷ νόμῳ τελούμενα καταπαύσας, καὶ ἀπὸ τῆς σωματικῆς λατρείας ἐπὶ τὴν πνευματικὴν ταῦτα μεταγαγών. Αἰνιγματωδῶς δὲ φθέγγεται πολλάκις ὁ Κύριος προσεκτικωτέρους ποιῶν τοὺς ἀκροατὰς, καὶ διεγείρων αὐτοὺς εἰς τὸ ἐρωτῆσαι καὶ μαθεῖν τὸ συγκεκαλυμμένως λεγόμενον. Βρώμην δὲ ὀνομάζων τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν, ἐδίδασκε τοὺς μαθητὰς, ἵνα καὶ αὐτοί, ὅτε δὴ χριστοτονήσειεν διδάσκαλοι: τῆς οἰκουμένης, περὶ ἐλάττους ποιήσαντο τὴν σωματικὴν βρώμην, ὅλην τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς τὸ σώζειν ἀνθρώπους μετενεγκόντες. Σημειῶσαι δὲ, ὅτι καὶ τὰ παρὰ τινῶν προσφερόμενα βρώματα ἐδέχεται ὁ Κύριος. Φασὶ γὰρ οἱ μαθηταί· « Μή τις ἤνεγκεν αὐτῶ φαγεῖν; » Τοῦτο δὲ ἐπολεῖ, οὐχ ὡς χρῆζων τῆς παρ' ἐτέρων διακονίας, (πῶς γὰρ ὁ διδοὺς τροφὴν πίσση σαρκί;) ἀλλ' ἵνα οἱ προσφέροντες μισθὸν ἔχωσι, καὶ συνεθισθῶσι καὶ ἄλλους τρέφειν, καὶ ἅμα τύπον διδοὺς πᾶσιν ἀνθρώποις τοῦ μὴ ἐπαισχύνεσθαι τὴν πτωχείαν, μηδὲ βαρὺ νομίζειν τὸ παρ' ἄλλων τοῦ λόγου διακονίαν. Διὸ καὶ τοῖς μαθηταῖς τοῦτο

D « Οὐχ ὑμεῖς λέγετε, ὅτι Τετράμηγόν ἐστι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; Ἰδοὺ λέγω ὑμῖν, ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαὶ εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη. Καὶ ὁ θερίζων, μισθὸν λαμβάνει, καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον· ἵνα καὶ ὁ σπείρων ἐμοῦ χαίρῃ καὶ ὁ θερίζων. Ἐν γὰρ τούτῳ ὁ λόγος ἐστὶν ἀληθινός, ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων, καὶ ἄλλος ὁ θερίζων. Ἐγὼ ἀπίστευτα ὑμᾶς θερίζω, καὶ ἄλλος ὁ θερίζων. Ἐγὼ ἀπίστευτα ὑμᾶς θερίζω, καὶ ἄλλος ὑμᾶς κεκοπιάκατε. Ἄλλοι κεκοπιάκατε, καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσπηλύθητε. » Ἀρχεται οὖν σφέτερον ἀνακαλύπτει τοῖς μαθηταῖς; τὰ αἰνιγματωδῶς προβέβηκέντα. Ὑμεῖς μὲν γὰρ φησὶ, λέγετε, ἀντὶ τοῦ, νομίζετε, ὅτι ὁ θερισμὸς ἐν τῇ τετραμήνῳ ταύτῃ ἔρχεται, ὁ αἰσθητὸς δηλαδὴ·

¹⁷ Deut. ix, 10. ¹⁸ Rom. x, 1. ¹⁹ Psal. cxxxv, 25.

ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶραστιν ὁ νοητὸς θερισμὸς. Ταῦτα δὲ ἔλεγε διὰ τοὺς Σαμαρείτας ἡδὴ προσερχομένους αὐτῷ. Ἐπάρατε οὖν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, εἴτε τοὺς νοητοὺς, εἴτε τοὺς αἰσθητοὺς, καὶ θεάσαθε τὸ πλῆθος τῶν προσερχομένων Σαμαρειτῶν, καὶ τὰς εἰς τὴν πίστιν προθύμους καὶ ἐπίμους ψυχὰς αὐτῶν, αἵτινες ὡσπερ χώραι λευκασμέναι δέονται θερισμοῦ. Καθάπερ γὰρ οἱ στάχυες, ὅταν λευκανθῶσιν, ἔτοιμοι εἰς θερισμὸν, οὕτω καὶ οὗτοι πρὸς σωτηρίαν εἰσὶ παρεσκευασμένοι. « Καὶ ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει, καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον· ἵνα καὶ ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρῃ, καὶ ὁ θερίζων. » Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οἱ προφῆται ἐσπειραν, ἀλλ' οὐκ ἐθέρισαν. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἀπεστέρηται τῆς ἡδονῆς, ἀλλὰ σὺν ἡμῖν χαίρουσιν, εἰ καὶ μὴ σὺν ἡμῖν θερίζουσιν, ὅπερ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς θερισμοῖς οὐκ ἐστίν. Ἐκεῖ γὰρ ἐὰν συμβῆ ἄλλον σπείρειν, καὶ ἄλλον θερίσαι, λύπη τῷ μὴ θερίζοντι. Ἐν δὲ τοῖς πνευματικοῖς, οὐχ οὕτως· ἀλλὰ καὶ οἱ προφῆται προκηρύξαντες, καὶ προμαλάξαντες τῶν ἀνθρώπων τὰς γνώμους, χαίρουσι σὺν ἡμῖν τοῖς εἰς σωτηρίαν τοὺς ἀνθρώπους ἐξελεύσασιν. Τὸ δὲ, « Ἐγὼ ὑμᾶς ὀπίσταιλα θερίζειν, ὃ οὐχ ὑμεῖς κεκοιτάκατε, » διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Κύριος, ἵν' ὅταν ἀποστέλλῃ τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τὸ κήρυγμα, μὴ θορυβηθῶσιν, ὡς εἰς πρᾶγμα ἐπιπόνον ἀποστελλόμενοι. Τὸ γὰρ ἐπιπονώτερον, φησὶν, οἱ προφῆται ἀνεδέξαντο, ὑμεῖς δὲ ἐπὶ τὸ ἔτοιμον πέμπεσθε. Λόγον δὲ ἀληθινόν φησι, παρομίαν τινὰ περιφερομένην παρὰ τῷ πλήθει, ἔτι « Ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων, καὶ ἄλλος ὁ θερίζων. » Ὅρα δε, πῶς πάντα δεσποτικῶς λέγει καὶ ἐξουσιαστικῶς· « Ἐγὼ ὀπίσταιλα ὑμᾶς θερίζειν. » Ἀκουέτωσαν οἱ περὶ Μαρκίωνα τὸν κατάρατον, καὶ Μίνεντα, καὶ τοὺς τοιούτους, οἱ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἀπαλλοτριοῦσι τῆς Νέας· κἀντεῦθεν γὰρ ἐλέγχονται. Εἰ γὰρ ἄλλοτρία ἦν ἡ Παλαιά, πῶς οἱ ἀπόστολοι ἐθέρισαν τὰ τῶν προφητῶν; Ὅστε ἐπεὶ τὰ τῆς Παλαιᾶς οἱ ἀπόστολοι ἐθέρισαν, οὐκ ἄλλοτρία τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐκείνη, ἀλλ' ἀμφότερα μία. Ἀκουέτωσαν καὶ οἱ περὶ Ἀρείου πῶς ὡς Κύριος καὶ ἐξουσιαστής πέμπει τοὺς μαθητὰς· πέμπει δὲ, ἵνα ἀπὸ τῶν γηθῶν θερίσωσι, καὶ ἐκτέμωσι τοὺς προσετρηχέντας αὐτοῖς καὶ Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους, καὶ εἰς τὸ ἅλω ἀποκομιζῶσιν αὐτούς, τὴν Ἐκκλησίαν λέγει· ἐν ἧ γενόμενοι διὰ τοῦ ἀλοῦσθαι παρὰ τῶν βοῶν, οὕτως τῶν διδασκάλων, καὶ ὑποκείσθαι αὐτοῖς, τρίβονται, καὶ πᾶν ἀσχυρῶδες, καὶ σαρκικόν, καὶ τοῦ πυρὸς ὑπέγκαιμα ἀποβαλλόμενοι, καθαρὸι κόκκοι τῇ οὐρανίῳ ἀποθήκῃ ἐναποτίθενται, εἴτα καὶ βρῶμα γίνονται τοῦ Θεοῦ τῆ σωτηρίᾳ τούτων ἐνευφραϊνομένου. Οὕτως ὁ Παῦλος ἐθέριζε τῆς γῆς ἀποτέμνων, καὶ διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι τὸ πολίτευμα ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει. Χρῶνται δὲ τινες καὶ ἐπὶ τῶν γερόντων χαριέντως τῷ, « Θεάσαθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαὶ εἰσι πρὸς θερισμὸν, » διὰ τὰς πολιάς δηλαδὴ, καὶ τὸν τοῦ θανάτου θερισμὸν.

« Ἐκ δὲ τῆς πόλεως ἐκείνης πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν τῶν Σαμαρειτῶν διὰ τὸν λόγον τῆς γυναικὸς μαρτυρούσης, ὅτι εἶπέ μοι πάντα ὁσα ἐποίησα. Ὡς οὖν

tuas messis. Hæc autem dicebat propter Samaritanos, qui jam veniebant ad ipsum. Attollite igitur oculos vestros, vel spirituales vel sensibiles, et spectate multitudinem Samaritanorum, et animas ipsorum ad fidem alacres et promptas, quæ quasi regiones albæ, opus habent messoribus. Nam sicut aristæ cum fuerint albæ, paratæ sunt ad messem, ita et hæc ad salutem sunt præparatæ. « Et metens mercedem accipit, et colligit fructum in vitam æternam, ut et seminans simul gaudeat, et metens : » quod hunc sensum habet, Prophetæ seminaverunt, sed non messuerunt, neque propterea privati sunt voluptate, sed nobiscum lætantur (a), et quamvis nobiscum non metant, id quod in sensibilibus messoribus non est. Illic enim si venerit quod alius seminat, et alius metit, tristitia est non metenti. In spiritualibus autem non sic, sed et prophetæ antea prædicaverunt, et præmolliverunt hominum mentes, unde vobiscum gaudent, qui homines ad salutem capitis. « Ego vos autem misi ut metatis quod vos non elaborastis, » propterea dicit Dominus, ne discipuli ad prædicationem missi turbentur quasi ad rem difficilem : nam quod onerosum erat, prophetæ susceperant ; vos autem in præparata mittimini. At sermonem verum dicit, proverbium vulgo jactatum : « Alius est qui seminat, et alius qui metit. » Observa autem quomodo omnia ex auctoritate et dominio indicet. « Ego misi vos ad metendum. » Audiant maledicti Marcionitæ et Manichæi, et similes, qui Vetus Testamentum a Novo abalienant : nam et hoc loco redarguuntur. Etenim si alienum fuisset Vetus, quomodo apostoli messuissent ea quæ a prophetis seminata ? Unde quia apostoli messuerunt ea quæ in Veteri, non alienum est ipsum a Novo Testamento, sed utraque unum sunt. Audiant et Ariani, quomodo tanquam Dominus et potestatem habens mittat discipulos. Mittit autem ut de terrenis metant et exsecent eos qui terrenis affixi erant, tan gentiles quam Judæos, invehantque illos in aream, Ecclesiam dico, in qua conculcentur a bobus, hoc est doctoribus ; et jaceant sub illis ac triturantur, cum omnes paleas, et ignis fomitem, et quidquid carneum est, abjecerint, et facti pura grana in cælesti penu reponantur, ac deinde cibus fiant Dei, qui gaudet in salute eorum. Ita Paulus messuit, a terra reseccans, et docens nos quod municipatus noster in cælis sit²⁰. Cavillantur autem quidam hoc dicto lepide senes, videri regiones quod albæ sint ad messem, propter canos scilicet, et messem mortis.

VERS. 39-42. « Ex civitate autem illa multi Samaritanorum crediderunt in eum propter sermonem in ulieris testificantis quod dixisset sibi omnia quæ-

²⁰ Philipp. iii, 20.

(a) Edit. Lut. non habet, scd nobiscum lætantur.

cunquo focisset. Cum venissent ergo ad illum Samaritani, **564** rogaverunt eum ut apud se maneret : et mansit illi duos dies, ac multo plures crediderunt propter sermonem ipsius, et mulieri dicebant : Jam non propter tuam orationem credimus : ipsi enim audivimus, et scimus quod hic est vere Salvator mundi Christus. » Propter sermonem mulieris multi Samaritani credunt, utpote prudenter apud se iudicantes quod vitam suam mulier non vulgasset ad hoc ut gratificaretur alteri, nisi vere magnus quis esset et super mellos qui ab illa prædicabatur. Ideo et fidem operibus commonstrantes, obsecrabant illum ut perpetuo apud ipsos esset. « Manere » enim hoc significat, perpetuum domicilium apud illos habere. Verum ille in hoc non obtemperat, sed ad duos tantum dies manet : unde « et multo plures crediderunt propter doctrinam ejus. » Tametsi evangelista non enarrat particulatim mirabilia doctrinæ ejus verba, eventu tamen docet, ut intelligamus virtutem divinæ illius doctrinæ. Nam et multa alia et magna transeunt evangelistæ, eo quod non ad ostentationem, sed ad veritatem declarandam scribunt. Itaque cum Dominus esset apud Samaritanos, verisimile est cum diviniora quedam docuisse; unde nullo viso signo credunt, et obsecrant ut maneat. Judæi autem quamvis pluribus sermonibus et signis fruenterentur, adhuc persequebantur, profecto « inimici hominis, domestici ejus ». » Vide item quomodo brevi multitudo præcellat eam a qua docta fuerat : non enim prophetam vocant, neque Salvatorem Israel, sed mundi : et cum articulo, « Hic est Salvator, » ille proprie et vere salvaturus omnes. Venerunt enim multi ut salvarent, et lex, et prophetæ et angeli; sed hic est ille verus Salvator.

VERS. 43-45. « Post duos autem dies exiit inde, et abiit in Galilæam. Ipse enim Jesus testatus est quod propheta in sua patria honorem non haberet. Cum ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia vidissent quæ fecerat Hierosolymis in die festo; nam et ipsi venerant ad diem festum. » Cum exisset a Samaria Dominus, in Galilæam digreditur. Deinde ne quis inquirat et dubitet quare non semper maneat in Galilæa, sed per intervalla peregrinetur apud eos, maxime cum videatur esse ex Galilæa : dicit quod propterea non manserit in Galilæa, quia nullum honorem illi exhibuerant. « Ipse enim Jesus testatus fuit quod prophetâ in sua patria in honore non sit. » Consuevimus enim nos homines contemnere ea quæ valde familiaria, semper magis attendentes alienis et insolitis. Quid igitur? Non videmus etiam multos apud suos in honore haberi? Sane hoc valde rarum. Si autem nonnulli inveniuntur qui in patria sua in **565** honore habentur, multo magis in terra aliena : ita ut honor qui eis in patria impenditur, si conferatur cum eo qui in terra aliena, ignominia esse inveniatur. Nam

²¹ Mich. vii, 6.

A ἕλθον πρὸς αὐτὸν οἱ Σαμαριῖται, ἡρώτων αὐτὸν μὲν
 ναι παρ' αὐτοῖς· καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ δύο ἡμέρας, καὶ
 πολλῶν κλειού; ἐπίστευσαν διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ· τῆ τε
 γυναίκα λέγον, ὅτι οὐκ ἔτι διὰ τὴν σὴν λαλίαν πι-
 στεύομεν· αὐτὸν γὰρ ἀκηκόαμεν, καὶ οἴδαμεν, ὅτι
 οὗτός ἐστιν ἀληθῆς· ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ Χριστός. »
 Διὰ τὸν λόγον τῆς γυναίκα; πιστεύουσιν οἱ Σαμα-
 ρίται, ὡς συντελοῦν παρ' ἑαυτοῖς κρίναντες, ὡς οὐκ
 ἐν τὸν οἰκεῖον βίον ἢ γυνὴ ἐξεπόμπησαν ὑπὲρ τοῦ
 χάρισασθαι ἑτέρῳ, εἰ μὴ ἀληθῆς μέγας τις ἦν καὶ
 ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ὁ ὕπ' αὐτῆς κηρυττόμενος· διὰ καὶ
 τὴν πίστιν τοῖς ἔργοις θεικνύντες, παρεκάλουν αὐτὸν
 δεῖν ἄλλου παρ' ἐαυτοῖς εἶναι· τὸ γὰρ, εἰ μένει, ὡ
 σημαίνει τὸ κατοικῆσαι τελείως παρ' αὐτοῖς. Ὁ δὲ
 τοῦτο μὲν οὐ κεῖται, δύο δὲ μόναις ἡμέραις μένει·
 ὅθεν καὶ πολλῶν κλειού; αὐτῶν ἐπίστευσαν διὰ τὴν
 διδασκαλίαν αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ὁ εὐαγγελιστῆς οὐκ ἐξη-
 γεῖται κατὰ μέρος θαυμαστὰ τῆς διδασκαλίας
 αὐτοῦ ῥήματα, ἀλλ' ἡμῖν γε δίδωσι νοεῖν ἐκ τοῦ
 τέλους τῶν πραγμάτων τὴν δύναμιν τῆς θείας αὐτοῦ
 διδασκαλίας. Πολλὰ γὰρ τοῖ καὶ τῶν μεγάλων παρα-
 τρέχουσιν οἱ εὐαγγελισταί, ὅτι μὴ πρὸς ἐπίδειξιν καὶ
 φιλοτιμίαν γράφουσιν, ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν. Καὶ παρὰ
 τοῖς Σαμαριταῖς οὖν γενόμενον τὸν Κύριον εὐχῆς
 θεώτερά τινα διδάξαι· ὅθεν οὐδὲ σημεῖον οὐδὲν ἰδόν-
 τας, πιστεύουσι καὶ παρακαλοῦσι μένειν. Ἰουδαῖοι
 δὲ καὶ λόγων μυρίων καὶ σημείων κατακαλοῦσαντες,
 εἰτι ἰδίων, ὅπως εἰ ἔχθροί τοῦ ἀνθρώπου οἱ οικειο-
 λοῦ αὐτοῦ. « Ὅρα δὲ μοι πόσον βραχὺ τὸ πλῆθος τὴν
 διδάξασαν αὐτοῦς ὑπερηκόνεισαν. Οὐ γὰρ προφήτην
 αὐτῶν λέγουσιν, οὐδὲ Σωτῆρα τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ τοῦ
 κόσμου, καὶ μετὰ τοῦ ἄρθρου, « Οὗτός ἐστιν ὁ Σω-
 τήρ, » ὁ κυρίως καὶ τῷ ὄντι σώσας πάντας. Ἦλθον
 μὲν γὰρ πολλοὶ σῶσαι, καὶ νόμος, καὶ προφήται, καὶ
 ἄγγελοι, ἀλλ' οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Σωτὴρ.

« Μετὰ δὲ τὰς δύο ἡμέρας ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν, καὶ
 ἀπῆλθιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν· αὐτὸς γὰρ ὁ Ἰησοῦς
 ἐμαρτύρησεν, ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρὶδι τι-
 μὴν οὐκ ἔχει. Ὅτε οὖν ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν,
 ἰδέξαντο αὐτὸν οἱ Γαλιλαῖοι, πάντα ἑωρακότας ὅσα
 ἐποίησεν ἐν Ἱερουσαλὺμοις ἐν τῇ ἑορτῇ· καὶ αὐτοὶ γὰρ
 ἦλθον εἰς τὴν ἑορτήν. » Ἐξῆλθὼν ἀπὸ Σαμαρείας ὁ
 Κύριος, εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀπέρχεται. Εἶτα, ἵνα μὴ
 ἐξετάξῃ τις, καὶ διαπορῇ, τίνας ἔνεκεν οὐκ ἐν τῇ
 Γαλιλαίᾳ αἶε ἦν, ἀλλ' ἐκ διαλείμματος αὐτοῖς ἐπιδη-
 μεῖ, καὶ ταῦτα ἐκ τῆς Γαλιλαίας εἶναι δοκῶν, φησὶν,
 ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ παρέμεινε, διότι οὐ-
 δαμίαν τιμὴν πρὸς αὐτὸν ἐνεδεικνυνοτο. « Αὐτὸς γὰρ
 ὁ Ἰησοῦς ἐμαρτύρησεν, ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ
 πατρὶδι ἄτιμος ἐστιν. » Εἰώθεμεν γὰρ οἱ ἄνθρωποι
 τῶν ἐν συνθειᾷ καταφρονεῖν, αἶε τοῖς ξένοις καὶ
 ἀηθέσι προσέχοντες. Τί οὖν; Οὐχ ὀρώμεν πολλοὺς
 καὶ παρὰ τοῖς οἰκείοις τιμωμένους; Μάλιστα μὲν οὖν
 σπάνιον τὸ τοιοῦτον· εἰ δὲ τοῦ τινος εὐρεθεῖεν ἐν τῇ
 πατρὶδι τιμώμενοι, πολλῶν μᾶλλον ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ
 τιμηθήσονται, ὥστε συχρινομένη ἢ ἐν τῇ πατρὶδι
 τιμῇ πρὸς τὴν ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ, ἀτιμία εὐρεθήσεται.

Ὁ γὰρ τοι φθόνος, τοῖς συμπατριώταις οὐ συγχωρεῖ A
 τὴν προσήκουσαν τιμὴν ἀποδίδοναι, ἀλλ' ὄφειμὲν τὴν
 τὴν αὐτὴν ἀποδιδάσιν, αἰσχύνῃ οικίαν ἡγούμενοι
 τὴν τοῦ δημοφύλου εὐδοκίμῃσιν. Ἐλθόντι οὖν τῷ Κυ-
 ρίῳ εἰς Γαλιλαίαν ἐπίστευσαν οἱ Γαλιλαῖοι, τὰ σημεῖα
 ἰδόντες ἃ ἐποίησεν ἐν Ἱερουσόλοις. Πλὴν οἱ Σαμα-
 ρεῖται δοκιμώτεροι, οἱ καὶ χωρὶς σημείων πιστεύ-
 σαντες ἀπὸ τοῦ λόγου τῆς γυναίκος. Ὅρα δὲ παντα-
 χοῦ τοὺς ἀποδότητους μὲν δοκοῦντας, εὐδοκίμοῦντας
 ἐν τῇ πίστει Σαμαρείτας λέγω καὶ Γαλιλαίους· (καὶ
 γὰρ καὶ τοὺτους ἐξουθενῶ ὡς ἀγροικότερον διαχει-
 μένους· διὸ καὶ φλεγόν, ὅτι « Προφήτης ἐκ τῆς Γαλι-
 λαίας οὐκ ἐγγίγεται. » τοὺς δὲ ἐκλεκτοὺς νομιζο-
 μένους, ἀποβαλλομένους, οἳ ἦσαν οἱ Ἱεροσολυμίται
 Ἰουδαῖοι, Εἰκότως ἄρα καὶ οἱ ἔθνηκαλ περιδέχθημεν.
 Ἐν γὰρ τῇ οἰκίᾳ πατρίδι, τῇ τῶν Ἰουδαίων, εἶποι
 ἂν τις, συναγωγῇ, τιμὴν οὐκ ἔσχεν ὁ προφήτης Χρι-
 στὸς, καθὰ Μωϋσῆς λέγει, ὅτι « Προφήτην ἀναστή-
 σει Κύριος ἡμῶν. »

Ἦλθεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πάλιν εἰς τὴν Κανὰ τῆς Γα-
 λιλαίας, ἔπου ἐποίησε τὸ ὕδωρ οἶνον. Καὶ ἦν τις
 βασιλεὺς ἄς, οὗ ὁ υἱὸς ἠσθένει ἐν Καπερναοῦμ. Οὗτος
 ἀκούσας, ὅτι Ἰησοῦς ἦκει ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν
 Γαλιλαίαν, ἀπήλθεν πρὸς αὐτὸν, καὶ ἤρωτα αὐτόν,
 ἵνα καταβῇ καὶ ἰάσῃται αὐτοῦ τὸν υἱόν· Ἐμελλε γὰρ
 ἀποθῆσκειν. Εἶπεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πρὸς αὐτόν· Ἐάν
 μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδῃτε, οὐ μὴ πιστεύσητε. Λέ-
 γει πρὸς αὐτόν ὁ βασιλικὸς· Κύριε, κατάβηθι πρὶν
 ἀποθανεῖν τὸ παιδίον μου. Αἶψα αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς·
 Πορευθεῖς, ὁ υἱὸς σου ζῆ. Καὶ ἐπίστευσεν ὁ ἄνθρωπος· C
 τῷ λόγῳ, ᾧ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐπορεύετο.
 Ἀναμιμνήσκει ἡμεῖς ὁ εὐαγγελιστὴς τοῦ ἐν Κανᾷ
 θαύματος, ὅπου ἐγένετο τὸ ὕδωρ οἶνος, ἅμα μὲν διὰ
 τὸ αὐξῆσαι τῶν Σαμαρειτῶν τὸ ἐγκώμιον (οἱ μὲν
 γὰρ Γαλιλαῖοι, φησὶ, καὶ ἀπὸ τῶν ἐν Ἱερουσόλοις
 καὶ ἀπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς γενομένων σημείων αὐτὸν
 ἐδέξαντο· οἱ δὲ Σαμαρεῖται ἀπὸ μόνης τῆς μαρτυ-
 ρίας τῆς γυναίκος, καὶ τῆς αὐτοῦ τοῦ Κυρίου διδα-
 σκαλίας), ἅμα δὲ καὶ ἵνα δείξῃ ἡμῖν, ὅτι καὶ ὁ βασι-
 λικὸς ἀπὸ τοῦ ἐν Κανᾷ θαύματος ἀγαθὴν τινα περὶ
 τοῦ Χριστοῦ ὑπόληψιν ἐδέξατο, εἰ καὶ μὴ τὴν ἀξίαν.
 Βασιλικὸν δὲ τοῦτον καλεῖ, ἢ ὡς ἐκ γένους ὄντα βα-
 σιλικού, ἢ ἀξίωμα τι ἀρχῆς ἕτερον οὕτω καλούμενον
 ἔχοντα. Ἄρα οὖν, φησὶ, καὶ αὐτὸς ἔστιν οὗτος τῷ
 παρὰ τῷ Μαθθαίῳ ἑκατοντάρχῳ· καὶ γὰρ κάκεινος D
 ἐν Καπερναοῦμ ἦν. Οὐκ οἶμαι τοίνυν τὸν αὐτὸν εἶναι,
 ἀλλ' ἕτερον. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ καὶ βουλόμενον ἐλθεῖν
 τὸν Χριστὸν διακωλύει, λέγων· « Οὐκ εἶμι ἀξιός,
 ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς· » οὗτος δὲ εἰς
 τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἔλκει τὸν Ἰησοῦν. Κάκεινος μὲν ὁ
 παῖς, ἦγουν ὁ δούλος, παρέσει κατείχτο· τούτου δὲ
 ὁ υἱὸς πυρετῷ. Κάκει μὲν ἀπὸ τοῦ δρους καταδάς,
 εἰς Καπερναοῦμ εἰσῆλθε· νῦν δὲ, ἀπὸ τῆς Σαμα-
 ρείας, καὶ οὐκ εἰς Καπερναοῦμ, ἀλλ' εἰς Κανὰ. Ἐπι-
 πᾶσιν, ἐκεῖνος μὲν ἑκατοντάρχος· οὗτος δὲ, βασιλι-
 κὸς τὸ ἀξίωμα. Ἀξιοὶ μὲν οὖν ὁ βασιλικὸς τὸν Κύριον
 κατελθεῖν, ὡς ἰάσῃται τὸν υἱόν· ὁ δὲ Κύριος καθ-

invidia compatriotis non sinit congruum honorem
 reddi, sed parum illis tribuit civis, suam confu-
 sionem existimantes gloriam contribulium. Cum
 venisset igitur Dominus in Galilæam, crediderunt
 Galilæi, quia viderant signa facta in Hierosolymis.
 Atqui Samaritani probatiores erant qui et absque
 signis verbo mulieris crediderant. Vide autem ubi-
 que eos qui abjecti habebantur, celebrari ut potiores
 fide, Samaritanos dico et Galilæos. Nam hos con-
 temnebant ut agrestiores; ideo et dicebant: « Pro-
 pheta ex Galilæa non surrexit », eos vero qui
 electi putabantur, abjici, quales fuerunt Hierosoly-
 mitani Judæi. Merito igitur et gentiles suscepti
 sunt. Nam in sua patria, nec est in synagoga Ju-
 dæorum, honorem non habebat propheta Christus,
 sicut Moses dicit: « Prophetam suscitabit vobis Do-
 minus ». »

Vers. 46-50. « Venit ergo Jesus iterum in Cana
 Galilææ, ubi fecerat ex aqua vinum. Et erat qui-
 dam regius cuius filius infirmabatur Capernaum.
 Hic cum audisset quod Jesus advenisset a Judæa in
 Galilæam, abiit ad eum, et rogabat eum ut descen-
 deret ac sanaret ipsius filium: siquidem is age-
 bat animam. Dixit ergo Jesus ad eum: Nisi signa
 et prodigia videritis, non credetis. Dixit ad eum
 regius: Domine, descende priusquam moriatur filius
 meus. Dicit ei Jesus: Vade, filius tuus vivit. Cre-
 didit homo sermoni quem dixerat ei Jesus, et ibat. »
 Recordari nos facit evangelista miraculi in Cana,
 ubi aqua facta est vinum, et interim ut crescat laus
 Samaritanorum. Nam et Galilæi quidem, inquit,
 susceperunt eum propter signa quæ facta sunt in
 Hierosolymis, et apud se: Samaritani autem ob
 solius mulieris testimonium, et ipsius Domini do-
 ctrinam. Ostendit insuper quod et regius ille ex
 miraculo quod in Cana erat factum, bonam quam-
 dam de Christo opinionem conceperat, tametsi mi-
 nus dignam. Regium autem illum vocat, vel quod
 ex regio erat genere, vel quod gerebat dignitatem
 quamdam ob quam sic vocabatur. Num igitur, dicit
 quis, idem est cum centurione apud Matthæum? Nam
 et ille ex Capernaum erat. Non opinor equidem il-
 lum esse, sed alium. Nam ille quidem et volentem
 venire Christum prohibet, dicens: « Non sum di-
 gnus ut sub tectam meum ingrediarius ». iste vero
 Jesum in domum suam trahit. Et illius quidem puer
 paralyti detinebatur, servus videlicet: istius autem
 filius febriliter. Et illic quidem cum a monte descen-
 disset, et Capernaum ingressus est: nunc autem a
 Samaria, et non in Capernaum, 566 sed in Cana,
 In summa, ille centurio, hic autem regius fuit digni-
 tate. Orat igitur regius ille Dominum ut descendat
 ad sanandum filium. At Dominus perstringit eum,
 utpote non perfectam, sed parvam habentem fidem.
 Dicendo enim, « Descende, priusquam moriatur filius

¹¹ Joan. vii, 52. ¹² Deut. xviii, 15. ¹³ Matth. viii, 8.

meus, et infirmitatem filii sue ostendit : quia non credebatur quod, si contingeret mori filium, potens esset eum suscitare. Propterea perstringens eum dicit : « Nisi signa et prodigia videritis, non credetis. » Interim autem et alios cives Capernaum accusat. Videntur enim ubique ob multam incredulitatem condemnari. Igitur quoniam infirmæ mentis erat regius, et urgebat Dominum ut descenderet ad sanandum filium : ostendens ei Salvator quod etiam absens posset ipsum sanare, dicit : « Vade, filius tuus vivit. » Denique pueri quidem sanavit febrem, patris autem incredulitatem. Scias autem aliud esse signum, aliud prodigium. Nam prodigium fit præter naturam, ut est aperire oculos cæci nati, et excitare mortuum : signum autem non præter naturam, ut est sanare infirmum. Perficiet autem et nunc hoc miraculum Dominus, si quis illum adeat. Omnis homo est regius quidam non solum quoad cognatus propter animam regi omnium, sed etiam quod ipse regiam dignitatem supra omnes accepit. Inventur autem sæpe habens quidem mentem quasi filium igne illicitarum voluptatum et concupiscentiis male laborantem. Si igitur accesserit ad Jesum, et petiverit ab eo ut descendat, hoc est, miseretur et remittat illi peccata priusquam ex toto a morbo voluptatum moriatur : (si enim nostri non miseretur Deus, sed observaret iniquitates, et secundum illas ulcisceretur, quisnam sustineret ?¹¹) si igitur accesserit, ut dictum est, assequetur quod querit, et recipiet tantam suam sanam. Verumtamen vide et quid dicat ad illum Dominus : « Vade, filius tuus vivit, » hoc est, ne sis immobilis ad bonum, sed vade, et incessabilem motionem ostende ad bonum. Tunc enim filius tuus vivet. Si autem quiescis, non ambulans, morietur plane mens tua, eo quod ad bonum te non promoveris.

σου ζῆ » τουτέστι, Μὴ ἀκίνητος ἔσο πρὸς τὸ καλὸν, πρὸς τὸ ἀγαθόν· τότε γὰρ ὁ υἱός σου ζῆ. Εἰ δὲ νοῦς, τῆ περὶ τὸ καλὸν ἀκίνησις τὴν νέκρωσιν λαβών.

VERS. 51-56. « Jam autem eo descendente, servi occurrerunt ei, et nuntiaverunt ei, dicentes, Filius tuus vivit. Sciscitatus est ergo horam ab eis in qua vegetius se habuisset. Et dixerunt ei : Hæc, hora septima reliquit eum febris. Cognovit ergo pater quod illa hora erat in qua dixit sibi Jesus, Filius tuus vivit, et credidit ipse, et domus ejus tota. Hoc iterum secundum signum edidit Jesus, cum venisset a Judæa in Galilæam. » Obstupefacti servi repentina morbi mutatione, occurrunt domino, bonum nuntium afferentes de sanitate 567 filii. Non enim simpliciter et sicut fieri solet, sed subito liberatus est a febre, ut ita ostendatur miraculum hoc non fuisse naturæ, sed virtutis Christi. Ut ergo didicisset a servis horam in qua puer vegetius se habuisset, hoc est, melius habuisset, et in meliorem transisset valetudinem, plene credidit Domino. Prior enim ejus tales imperfecta erat. Ne enim mihi dixeris

ἀπτόμενος αὐτοῦ, ὡς μὴ τελείαν τὴν πίστιν, ἀλλ' ἐκ μέρους ἔχοντας (καὶ γὰρ τὸ εἶπεν, « Κατάδηθι πρὶν ἀποθανεῖν τὸν υἱόν μου, » τὴν ἀσθένειαν τῆς πίστεως αὐτοῦ ἐμφαίνει, ὡς μὴ πιστεύοντος, ὅτι εἰ καὶ συμβῆ αὐτὸν ἀποθανεῖν, δυνατός ἐστιν ἀναστήσαι αὐτόν), διὰ ταῦτα οὐ καθασπτόμενος αὐτοῦ, φησὶν· « Ἐὰν μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε· ἅμα δὲ καὶ τῶν ἐτέρων πολιτῶν κατηγορῶν τῶν ἐν τῇ Καπερναοῦμ. Φαίνονται γὰρ πανταχοῦ πολλὴν ἀπίστιαν κατηγορούμενοι. Ἐπεὶ οὖν ἀσθενῆς ἦν ὁ βασιλικὸς τὴν γνώμην, καὶ κατήπειγε τὸν Κύριον καταλθεῖν εἰς Θεραπείαν τοῦ παιδός, δεικνύων αὐτῷ ὅτι Σωτὴρ, ὅτι καὶ ἀπὸν δύναται αὐτὸν θεραπεῦσαι, λέγει· « Πορεύου, ὁ υἱός σου ζῆ. » Ἄμειλι τοῦ μὲν παιδὸς τὸν πυρετὸν, τοῦ πατρὸς δὲ τὴν ἀπίστιαν ἰάσατο. Γίνωσκε δὲ, ὡς ἄλλο τέρας, καὶ ἄλλο σημεῖον. Τέρας μὲν γὰρ τὸ παρὰ φύσιν, οἷον τὸ διανοεῖσθαι ὀφθαλμοῦς τυφλοῦ γεγεννημένου, καὶ ἐγείρει νεκρὸν· σημεῖον δὲ, τὸ οὐκ ἔξω τῆς φύσεως, οἷον τὸ ἰάσθαι ἀβήρωστον. Τέλειαι δὲ καὶ τοῦτο τὸ θαῦμα καὶ νῦν ὁ Κύριος ἐπὶ παντὸς τοῦ προσερχομένου. Οἷον βασιλικός ἐστι πᾶς ἄνθρωπος, οὐ μόνον ὡς τοῦ βασιλείου πάντων συγγενῆς διὰ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ ὡς αὐτὸς βασιλικὴν ἀρχὴν κατὰ πάντων δεξάμενος. Εὐρίσκειται δὲ πολλάκις ἔχων τις τὸν νοῦν, οἷα υἱὸν, πρὶν ἢ ὁνῶν ἀτόπων καὶ ἐπιθυμίας κακῶς ἔχοντα. Εἰ τοίνυν προσέβη τῷ Ἰησοῦ, καὶ αἰτήσῃ αὐτὸν καταδεῖναι, τουτέστι, συγκατατάσει φιλανθρωπικῶς χρῆσασθαι, καὶ συγχωρῆσαι αὐτῷ τὰς ἀμαρτίας πρὶν ἢ τελείως ἀπὸ τῆς νόσου τῶν ἐπιθυμιῶν ἀπονεκρωθῆ, (εἰ μὴ γὰρ συγκαταβαίη ἡμῖν ὁ Θεός, ἀλλὰ τὰς ἀνομίας παρατηρήσαιτο, καὶ κατ' ἐκείνας ἐξετάσει, τίς λοιπὸν ὑποστήσεται;) εἰ προσέβη τοίνυν, ὡς εἶρηται, τεύξεται τοῦ ζητουμένου, καὶ ἀπολήψεται τὴν νοῦν αὐτοῦ ὕγιον. Πλὴν ὅρα καὶ τί φησιν ὁ Κύριος πρὸς αὐτόν· « Πορεύου, ὁ υἱός, ἀλλὰ πορεύου, καὶ κίνησιν ἀκατάπαυστον ἐνδείκνυσθαι παύση τοῦ πορεύεσθαι, τεθυήσεται σου πάντως ὁ

« Ἦδη δὲ αὐτοῦ καταβαίνοντος, οἱ δούλοι αὐτοῦ ἀπήντησαν αὐτῷ, καὶ ἀπήγγειλαν λέγοντες, ὅτι Ὁ υἱός σου ζῆ. Ἐπύθετο οὖν παρ' αὐτῶν τὴν ὥραν, ἐν ἣ κομψότερον ἔσχεν. Καὶ εἶπον αὐτῷ, ὅτι Χθὲς ὥραν ἐδδόμεν ἀφήκεν αὐτὸν ὁ πυρετός. Ἐγὼ οὖν ὁ πατήρ, ὅτι ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, ἐν ἣ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, ὅτι Ὁ υἱός σου ζῆ, καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸς, καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη. Τοῦτο πάλιν δεύτερον σημεῖον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν. » Ἐκπλαγέντες οἱ δούλοι τὴν ἀθρόαν μεταβολὴν τῆς νόσου, ἀπαντῶσι τῷ κυρίῳ, εὐαγγελιζόμενοι αὐτῷ τὴν τοῦ υἱοῦ ὑγίαν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ἀθρόον ἀπῆλλάγη τοῦ πυρετοῦ, ὥστε δειχθῆναι μὴ φύσεως ἀκολουθίαν εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ. Μαθῶν δὲ παρὰ τῶν δούλων τὴν ὥραν, ἐν ἣ κομψότερον ὁ παῖς ἔσχεν, ἀντὶ τοῦ, ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ εὐρωστότερον μετήλθεν ὁ παῖς, τελείως πιστεύει τῷ Κυρίῳ. Ἡ γὰρ προτέρος

¹¹ Psal. cxxix, 5.

πίστις αὐτοῦ ἀτελής· ἦν. Μὴ γάρ μοι εἶπες, ὅτι καὶ ἄνθρωπος ἂν προσῆλθεν, εἰ μὴ ἐπίστευσεν. Εἰώθασι γάρ οἱ πατέρες ἀπὸ τῆς πρὸς τοὺς παῖδας φιλίας, οὐ μόνον οἷς θαρβροῦσιν λατρεῖς προσιέναι, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀτέχνους, μηδὲν τῶν δεόντων παραλιπεῖν βουλόμενοι. Προσῆλθε μὲν οὖν ἀπὸ πίστεως, εἶγε καὶ τοῦτο δώσωμεν, ἀλλὰ ψυχρὰς καὶ ἀτελοῦς, ἦν οὐδὲ πίστιν ἂν τις καλέσειε. Τότε δὲ τελείως ἐπίστευσεν, ὅτι καὶ περὶ τῆς ὕρας, ἔμαθε. Τίνας δὲ ἔνακεν ὁ εὐαγγελιστῆς φησιν, ὅτι δευτέρου τοῦτο τὸ σημεῖον ἐποίησεν ἐν Κανά; Ἰνα δεῖξῃ τοὺς Σαμαρείτας· πολλῶν ἀγίων; ἐγκωμίων. Καὶ γὰρ, φησὶ, καὶ δευτέρου τούτου τοῦ σημείου γινόμενου, οὐδέπω οἱ Γαλιλαῖοι πρὸς τὴν ὕψος ἐκείνων ἐφάσταν, τῶν μηδὲν ἰδόντων σημείον.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Περὶ τοῦ τριάκοντα καὶ ὀκτώ ετη ἔχοντος ἐν τῇ ἀσθενείᾳ. Περὶ τῶν Ἰουδαίων ζητούντων ἀποκτείναι τὸν Ἰησοῦν.

« Μετὰ ταῦτα ἦν ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς· εἰς Ἱερουσόλυμα. Ἔστι δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις προβατικὴ κολυμβήθρα ἡ ἐπιλεγόμενη Ἐβραῖσι Βηθεσδα, πέντε στοάς ἔχουσα. Ἐν ταύταις κατέκειτο πλῆθος· πολλὸν τῶν ἀσθενούντων, τυφλῶν, χωλῶν, ξηρῶν, ἐκδεχομένων τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν. Ἄγγελος γὰρ κατὰ καιρὸν κατέβαινεν ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ, καὶ ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ. Ὁ οὖν πρῶτος· ἐμβὰς μετὰ τὴν ταραχὴν τοῦ ὕδατος, ὕγιης ἐγένετο, ὃς δὴ ποτε κατεῖχeto νοσήματι. » Ἐορτὴ ἦν τῶν Ἰουδαίων, ἡ τῆς Πεντηκοστῆς, οἶμαι. Ἀναβαίνει δὲ ἐν ταύτῃ ὁ Κύριος· ἅμα μὲν, ἵνα μὴ δόξῃ ἐναντίος τῷ νόμῳ, ἀλλὰ φαίνεται συνομιλῶν τοῖς πολλοῖς· ἅμα δὲ, ἵνα κλείουσι διὰ σημείων διδασκαλίαις ἐπισπάσθαι, καὶ μέλιστα τὸν πλῆθος τὸν ἀδολον. Ἐν γὰρ ταῖς ἑορταῖς εἰώθασι συνέρχασθαι καὶ ἀγρόταις, καὶ ἀστικῶν χειρῶνακτες, τὰς ἄλλας· ἡμέρας τοῖς ἔργοις συνασχοούμενοι. Προβατικὴ δὲ ἐλέγτο ἡ κολυμβήθρα, διότι τὰ πρὸς θυσίαν πρόσβατα ἐκεῖ συνήγето, καὶ τὰ ἔγκατα αὐτῶν ἐπλύνοντο ἐκεῖ. Εἶχον δὲ οἱ πολλοὶ ὑπόληψιν, ὅτι καὶ ἀπὸ μόνου τοῦ πλύνεσθαι τὰ ἐντόσθια τῶν ἱερῶν δυνάμιν τινα λαμβάνει θειοτέραν τὸ ὕδωρ, διὸ καὶ τὸν ἄγγελον ἐπιφοιτῶν τούτῳ τῷ ὕδατι ὡς ἐκλεκτῷ, καὶ θαυματουργεῖν. Ἔοικεν ἄρα ἡ θεία πρόνοια πόρρωθεν ἐδοκοῦσα τοῖς Ἰουδαίοις πρὸς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, τὸ τῆς κολυμβήθρας ταύτης θαῦμα προοικονομῆσαι. Ἐπεὶ γὰρ ἐμελλε βάπτισμα δίδωσθαι πολλὴν ἔχον δύναμιν, καὶ δωρεὰν μεγίστην, ὅσα καθάρων ἀμαρτίας, καὶ ζωοποιῶν τὰς ψυχὰς, προζωγραφεῖ θεός· τὸ βάπτισμα ἐν τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ δίδωσι μὲν καὶ ὕδωρ αὐτοῖς καθάρων μολυσμῶν· οὐ κυρίως βντας, ἀλλὰ δοκοῦντας· ὅσον τοὺς ἀπὸ τοῦ εἶψασθαι νεκροῦ, ἢ λεπροῦ, καὶ τῶν τοιούτων ἐτέρων· δίδωσι δὲ καὶ τὸ τῆς κολυμβήθρας ταύτης θαῦμα, ὁδηγοῦν αὐτοὺς εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ βαπτίσματος. Ἄγγελος γὰρ κατὰ καιρὸν καταβαίνων, διετάρασσε τὸ ὕδωρ, καὶ λαματικὴν ἐνετίθει τούτῳ δύναμιν. Οὐ γὰρ δὴπου ἡ τοῦ ὕδατος φύσις, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἴστω (ἢ γὰρ ἂν διὰ παντὸς τοῦτο ἐγίνετο), ἀλλ' ἐπὶ τῇ τοῦ ἀγγέλου ἐνεργείᾳ τὸ πᾶν

ΠΑΤΡΟΛ. ΓΝ. CXXIII.

quod non accessisset nisi credidisset. Nam et patres consueverunt, præ amore erga filios, non solum accedere ad medicos quibus bene fidunt, sed et ad imperitos, nihil ex his quæ facere oporteat, intermittentes. Accessit quidem ex fide, siquidem et hoc dabimus; sed frigida et imperfecta, quam neque fidem quis recte vocaverit. Tunc autem perfecte credidit, quando et de hora didicit. Et quare evangelista dicit quod secundum hoc signum fecerit in Cana? Ut ostendat Samaritanos multis dignos laudibus. Etenim dicit, et cum secundo hoc fieret signum, nondum pervenerunt Galilæi ad sublimitatem illorum qui nullum viderant signum.

B

CAPUT V.

De eo qui a triginta et octo annis in infirmitate jacebat. De Judæis quærentibus Dominum occidere.

VERS. 1-4. « Post hæc erat dies festus Judæorum, et ascendit Jesus Hierosolyma. Est autem Hierosolymis probatica piscina, quæ cognominatur Hebraice Bethesda, quinque porticus habens. In his jacebat multitudo languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum. Angelus enim descendebat certo tempore in piscinam, et turbabat aquam. Itaque qui primus descendisset post turbationem aquæ, sanus fiebat a quocumque detinebatur morbo. » Dies festus erat Judæorum, Pentecoste opinor. Ascendit in eo Dominus; partim ne videretur esse adversarius legi, sed compareret cum reliquis diem festum agens; partim ut plures per signa et doctrinas alliceret et maxime turbani simplices. Solebant enim die festo convenire et rustici et opifices urbani, qui aliis diebus in operibus suis erant occupati. Probatica autem dicebatur piscina, eo quod oves illic ad sacrificium congregabantur, et intestina earum abluebantur. Multi autem opinabantur quod sola ablutione intestinorum sacrificialium, virtutem quamdam diviniorem acciperet aqua, et propterea angelus ad aquam ut electam accederet, et miraculum operaretur. Videbatur utique divina sapientia a longe viam facere Judæis ad fidem in Christum, præordinando miraculum piscine. Nam quoniam baptisma daturum erat magnam virtutem, et maximum donum, utpote purificans peccatum et vivificans animas, præfiguratur Deus baptisma in rebus Judaicis, et ipsis quoque aquam dat quæ purificet sordes, quæ non sordes proprie erant, sed videbantur esse: ut si quando tetigissent mortuum, vel leprosum, vel aliquid tale. Dat autem et piscine hujus miraculum, quod duceret eos ad susceptionem baptismatis. Angelus enim tempore opportuno descendebat, et turbabat aquam, et sanativam illi virtutem indebat. Nusquam enim ista natura aquæ est, ut per se sanet, alioqui hoc perpetuo fieret; sed totum in angelo situm erat, quidquid erat efficacis. Ita et apud nos aqua baptismatis, aqua est simpliciter: cum autem acces-

erit Spiritus sancti gratia, propter invocationem Dei, morbos solvit animarum; et si quis cæcus fuisset, obcæcatis oculis animæ ne possit dijudicare bonum a malo; et si claudus quis fuisset, qui non movebatur ad faciendum bonum et proficiendum in melius; et si aridus et desperati omnino fuisset morbi, nulliusque boni participans, ab aqua illa curabatur. Et tunc infirmitas impediēbat quosdam ne sanarentur: nunc autem in baptismo nullam est obseculum. Non enim uno sanato alii relinquuntur non curati; sed etiam si totus orbis conflueret, non imminueretur gratia.

Θεραπευομένου, οἱ ἄλλοι ἀθεραπευτοὶ ἐὼντα· ἀλλὰ χάρις.

VERS. 5-7. « Erat autem quidam homo illic qui viginti et octo annos morbo tenebatur. Hunc cum vidisset Jesus decumbentem, et cognovisset quod jam multum temporis morbo teneretur, dicit ei: Vis sanus fieri? Respondit ei languidus: Domine, hominem non habeo, ut, cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam; sed interim dum ego venio, jam alius ante me descendit. » Stupenda paralytici constantis: annos habebat triginta octo, et quotannis liberari a morbo exspectans assidebat, et impediēbatur a potentioribus præventus, nec tamen destitit neque desperavit. Ideo et Dominus interrogat eum, volens monstrare nobis fortitudinem hominis; non enim interrogat quasi discere quippiam vellet. Hoc enim non solum superfluum esset, sed insipientis, querere ea æger velit sanari. Factum ergo ut monstretur nobis hominis patientia. Quid igitur ille? Multa cum mansuetudine respondet: Etiam, inquit, Domine, volo quidem, sed non habeo hominem qui possit me in aquam inferre. Nihil blasphemum respondit, non arguit Christum ut stultam interrogationem interrogantem; non maledixit diei natiuitatis, sicut pusillanimes facimus, idque cum in leviores a morbos inciderimus; sed mansuete et placide responsum dat, tametsi nesciret quisnam esset qui interrogabat. Namque hoc solum existimavit utilitatis sibi **569** accedere fortassis, ut inferret ipsum in aquam, et propterea blande Christo loquitur. Non dixit autem Christus, Vis? sanabo te, ut ne videretur gloriam querere.

VERS. 8-10. « Dicit ei Jesus: Surge, tolle grabatum tuum et ambula. Et statim sanus factus est homo ille, et sustulit grabatum suum et ambulabat. Erat autem Sabbatum in die illo. Dicebant ergo Judæi ei qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum. » Jubet tolli lectulum, volens credibilius fieri miraculum quod faciebat, ne putaretur esse phantasma quoddam. Nisi enim membra firme fuisset solidata, lectulum ferre non potuisset. Non autem exegit ab eo fidem antequam sanasset, sicut in aliis quibusdam; quia æger ille nondum viderat eum signa facientem. Et enim Dominus fidem exigere non solebat ab illis

ἔκειτο. Οὕτως οὖν καὶ ἐφ' ἡμῖν τὸ τοῦ βαπτισματος ὕδωρ, ὕδωρ ἐστὶν ἀκλῶς, δεξιόμενον δὲ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν διὰ τῶν θείων ἐπικλησέων, τὰ φυσικὰ νοσήματα λύει· κἂν τυφλὸς εἴη τις τοῖς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῖς πατηρωμένος, καὶ μὴ δυνάμενος διακρίνειν τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χείρονος, κἂν χυλὸς, ἀκίνητος πρὸς ἐργασίαν καλοῦ, καὶ προκοπὴν τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον, κἂν ξηρὸς παντάπασιν καὶ ἀπεγνωσμένος, καὶ μηδενὸς ἀγαθοῦ μετουσίαν ἔχων, πάντας τὸ ὕδωρ τοῦτο ἰσθαι. Καὶ τότε μὲν ἡ ἀσθένεια ἐνεπίδιδε τισὶ πρὸς τὴν θεραπείαν, νῦν δὲ πρὸς τὸ βαπτισθῆναι οὐδὲν ἔχομεν κώλυμα. Οὐ γὰρ ἐνὸς κἂν πᾶσα ἡ οἰκουμένη συνέλθῃ, οὐκ ἱλαττοῦται ἡ

« Ἦν δὲ τις ἄνθρωπος ἐκεῖ, τριάκοντα καὶ ὀκτώ εἰη ἔχων ἐν τῇ ἀσθενείᾳ. Τοῦτον ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς κατακείμενον, καὶ γνοὺς, ὅτι πολὺν ἤδη χρόνον ἔχει, λέγει αὐτῷ· Θέλεις ὑγιᾶς γενέσθαι; Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἀσθενῶν· Κύριε, ἀνθρώπον οὐκ ἔχω, ἵνα ὅταν παραθῇ τὸ ὕδωρ, βάλλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν· ἐν ᾧ δὲ ἐρχομαι ἐγὼ, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει. » Ἐκκλησιαστικὴ ἡ καρτερία τοῦ παραλύτου. Ἔτη τριάκοντα καὶ ὀκτὼ εἶχε, καὶ καθ' ἕκαστον ἵναυτὸν ἀπαλλαγῆσθαι τοῦ νοσήματος προσδοκῶν, ἐνηδρεύετο ἐμποδίζόμενος ὑπὸ τῶν δυνατωτέρων. Καὶ ὅμως οὐκ ἀπίστατο, οὐδὲ ἀπεγίνωσκε· διὰ καὶ ἐρωτᾷ αὐτὸν ὁ Κύριος, θέλων δεῖξαι ἡμῖν τὴν καρτερίαν τοῦ ἀνθρώπου· οὐ γὰρ δὴ ὡς μαθησόμενος ἐρωτᾷ. Τοῦτο γὰρ οὐ μόνον περιττὸν, ἀλλὰ καὶ ἀνόητον, τὸ ἐρωτᾶν εἰ θέλει ὁ νοσῶν ὑγιᾶναι. Ὅσοι οὖν εἶπον, ἵνα δεῖξῃ ἡμῖν τὴν καρτερίαν τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τοῦτο ἐρωτᾷ. Τί οὖν ἐκεῖνος; Μετὰ πολλῆς ἐπιεικείας ἀποκρίνεται· Ναί, φησὶ, Κύριε, θέλω μὲν, ἀλλ' οὐκ ἔχω ἀνθρώπον τὸν δυνάμενον με ἐμβαλεῖν τῷ ὕδατι. Οὐδὲν βλάσφημον ἀπεκρίνατο, οὐκ ἀπεμύφατο τὸν Χριστὸν, ὡς ἐρωτήσαντα ἄτοπον ἐρώτημα, οὐ κατηράσατο τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως, οἷα οἱ μικροψύχοι ποιοῦμεν, καὶ ταῦτα ἐλεφροτέροις νοσήμασι περιπίπτοντες, ἀλλὰ πρῶτος καὶ δυσωπτικῶς ποιεῖται τὴν ἀπόκρισιν, καίτοι γε μὴ εἰδώς, ὅστις ποτὲ ἦν ὁ ἐρωτῶν, ἀλλ' ἡ τοῦτο μόνον ἴσως ἐνόμισε, χρησιμῆσαι αὐτῷ τὸν Χριστὸν, ὥστε ἐμβαλεῖν αὐτὸν εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ διὰ τούτων ἐπιστάσθαι καὶ δυσωπῆσαι τῶν βημάτων βούλεται. Οὐκ εἶπε δὲ ὁ Χριστὸς, Θέλεις; θεραπεύσω σε, ἵνα μὴ δόξῃ κομπάζειν.

« Αἰεὶ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἐγείραι, ἄρον τὸν κράσβατόν σου, καὶ περιπάτει. Καὶ εὐθέως ἐγένετο ὑγιᾶς ὁ ἀνθρώπος, καὶ ἤρε τὸν κράσβατόν αὐτοῦ, καὶ περιπάτει. Ἦν δὲ Σάββατον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. Ἐλεγον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι τῷ θεραπευομένῳ· Σάββατόν ἐστιν· οὐκ ἔξεστί σοι ἄραι τὸν κράσβατόν. » Κελεύει ἄραι τὸ κλινίδιον, πτωχῶσασθαι βουλόμενος τὸ γινόμενον θαῦμα, ὥστε μηδένα νομίζει φανεράσθαι αὐτὸ εἶναι. Οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ βεβαίως καὶ σφόδρα συνεπάγῃ αὐτῷ τὰ μέλη, τὴν κλίνην φέρειν ἔδυνάτο. Οὐκ ἀπαίτεῖ δὲ αὐτὸν πρὸς τῆς ἰάσεως πίστιν, ὥσπερ ἐπὶ ἄλλων τινῶν, ὅτι οὐδέπω αὐτὸν εἶδεν ὁ ἀσθενῶν σημεῖον ποιητότα. Καὶ γὰρ κἀκεῖνος, ὅς ἀκου-

ταί πιστίν ὁ Κύριος, οὐ πρὸ τῶν θαυμάτων, ἀλλὰ μετα τὸ ποιῆσαι ἐνώπιον αὐτῶν τὰ θαύματα, ἔπειτα αὐτοὺς τὴν πιστίν. Ὅρα δὲ μοι πῶς ἔμαθε ἡκούσε καὶ ἐπίστευσεν. Οὐ γὰρ διεκρίθη καθ' αὐτὸν, καὶ εἶπεν· Ὁ δὲ λήρος οὗτος, ὃς αὐθαρῶν ἐγερθῆναι με ἐγκαλεῖται; τριάκοντα ἔτη ἔχων, οὐκ ἐπέτυχον ἰάσεως, καὶ οὕτως ἀθρόον ἐγερθῆσομαι; Οὐδὲν τοιούτου, ἀλλὰ πιστεύσας ἠγέρθη. Ἐν Σαββάτῳ δὲ θεραπεύει, διδάσκων τοὺς ἀνθρώπους ἐτέρως νοεῖν τὰς τοῦ νόμου παρατηρήσεις, καὶ μὴ τι σωματικῶς νοουμένη ἀργίᾳ δοκεῖν τιμῆν τὸ Σάββατον, ἀλλὰ τῆ τῶν κακῶν ἀποχῆ. Ἐπει τότε ἀγαθοποιεῖν ἐν Σαββάτῳ, οὐκ ἂν ὁ νόμος ἐκάλυε, νόμος ὡν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀγαθοποιούντος.

Ἐπεκρίθη αὐτοῖς· Ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· Ἄρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτα. Πρώτησαν οὖν αὐτόν· Τίς ἐστὶν ὁ ἀνθρώπος ὁ εἰπὼν σοι· Ἄρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτα; Ἡ δὲ λαθεὶς οὐκ ᾔδει τίς ἐστὶν· ὁ γὰρ Ἰησοῦς ἐξένευσεν βήλου ὄντος ἐν τῷ τόπῳ. Ἐκθαυμάσας τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς Ἰουδαίους παρρησίαν, πῶς ἐπικειμένων αὐτῷ καὶ λεγόντων, Ἐὐχὴ ἔξει σοι ἄρτι τὸν κράββατόν σου διὰ τὸ Σάββατον, αὐτὸς μετὰ παρρησίας ἀνεκέρυττε τὸν εὐεργέτην· Ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, αὐτὸς μοι εἶπεν· Ὅσαυτά τοιαῦτα λέγων· Αἰρεῖτε, καὶ παρακατεῖτε, καλεῖοντες μὴ πείθεσθαι τῷ ἀπὸ μακρᾶς οὕτω καὶ χαλεπῆς με νόσου ἀκατάλαξαντι. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι οὐκ ἐρωτῶσιν αὐτόν, Τίς ἐστὶν ὁ ποιήσας σε ὑγιῆ; ἀλλὰ, Τίς ἐστὶν ὁ εἰπὼν σοι· Ἄρον τὸν κράββατόν σου; ὁ δὲ εἶπεν· Οὐκ ἐστὶν ἄλλος πλὴν τοῦ Θεοῦ καλὸν ἐθέλοντι ἐτύφλωττον, τῆς δὲ δοκοῦσας παράδεισιν τοῦ Σαββάτου ἄνω καὶ κάτω προέφερον· ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐξένευσε, πρῶτον μὲν, ἵνα ἀπόντος αὐτοῦ ἀνύποκτος γένηται ἡ μαρτυρία ἡ περὶ τῆς ὑγείας, καὶ μὴ δόξη ὁ ἀνθρώπος καταχαρίζεσθαι αὐτῷ, ἀλλὰ τῆ ἀληθείᾳ προσμαρτυρεῖν· Ἐπειτα, ἵνα μὴ ἐπὶ πλείον ἀνάβῃ τοῖς Ἰουδαίοις τὸν θυμόν. Ὅτι γὰρ καὶ ἕως μόνῃ τοῦ διαφθονομένου, οὐ μικρὸν τοῖς βασκαίνουσιν ἐνίεναι σπινθῆρα φθόνου· διὰ τοῦτο ἀφίησιν αὐτὸ καθ' αὐτὸ τὸ ἔργον ἐξετάζεσθαι. Οἱ γὰρ ἐγκαλοῦντες Ἰουδαῖοι, εἰς ἐξέτασιν καὶ λόγους τὸ γεγονός φέροντες, ἐξακουστότερον αὐτὸ ποιοῦσιν.

Μετὰ ταῦτα εὗρίσκει αὐτόν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἴδε ὕγιής γέγονας· μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται. Ἀπῆλθεν ὁ ἀνθρώπος, καὶ ἀπήγγειλε τοῖς Ἰουδαίοις, ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ ποιήσας αὐτὸν ὑγιῆ. Καὶ διὰ τοῦτο ἐδίωκον τὸν Ἰησοῦν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἐζήτουν αὐτόν ἀποκτείνειν, ὅτι ταῦτα ἐποίησεν ἐν Σαββάτῳ. Ἐκ τοῦ φάσαι τὸν Κύριον τῷ παραλύτῳ, Ἴδε, ὕγιής γέγονας· μηκέτι ἀμάρτανε, μανθάνομεν πρῶτον μὲν, ὅτι ἐξ ἀμαρτιῶν ἐτέθη τῷ ἀνθρώπῳ τὸ νόσημα· δεύτερον δὲ, ὅτι ἀληθὴς ὁ περὶ τῆς γενένης λόγος, καὶ ὅτι ἀδίδός ἐστιν ἡ τιμωρία. Ποῦ γὰρ νῦν εἰσιν οἱ λέγοντες, ὅτι Ἐν μιᾷ ὥρᾳ ἐπόρευσα, καὶ πῶς ἀθάνατα κολασθήσομαι; Ἰδοὺ γὰρ καὶ οὗτος οὐκ ἐν τοσούτοις ἡμαρτεν ἔτεσιν, ἐν ὅσοις ἐκολάζετο, ἀλλ' ὀλέκηνον

(a) Eulit. Lut., *Me jubes surgere, qui nunc triginta octo annos habeam, et saltem nunquam sim assecu-*

anterquam in conspectu eorum faceret miracula, scilicet postquam vidissent miracula, exigebat fidem. Attende autem quod simul atque audivit, credidit. Non enim secum murmuravit, et dixit: Nonne negatur iste, qui eodem momento me surgere jubet (a)? Triginta et octo annos habens, nunquam sanitatem assecutus sum, et sic repente surgam? Nihil tale cogitavit, sed credidit ac surrexit. In Sabbato sanat, docens hominem aliter intelligere legis observationes, et non putare colli Sabbathum otio corporali, sed malorum abstinentia. Nam benefacere alicui in Sabbato lex non prohibet, quæ lex est Dei semper beneficientis.

Vers. 11-13. Respondit eis: Qui me sanum fecit, is mihi dixit: Tolle grabatum tuum et ambula. Interrogaverunt ergo eum: Quis est ille homo qui dixit tibi: Tolle grabatum tuum et ambula? Is autem qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Jesus enim subduxit se, quod turba esset in eo loco. Admirari convenit hominis erga Judæos in dicendo libertatem, quædam urgentibus illis et dicentibus, Non tibi licet tollere grabatum tuum per Sabbatum, ipse cum fiducia libere prædicat benefactorem: Qui fecit me sanum, ille mihi dixit, veluti hujusmodi quædam proferens: Deliratis et desipitis jubentes ne obediam ei qui me a tam diuturno et difficili morbo liberavit. At Judæi non interrogant eum: Quis est qui te sanum fecit? sed, Interrogas qui dixit tibi: Tolle grabatum? Ita ad bonum sponte excæcabitur, sursumque ac deorsum rapiiebant Sabbati violationem, ut sibi vidobatur. At Jesus se subduxerat: primum quidem ut absente ipso testimonium sanitatis illius suspicionem magis careret, et ne videretur gratificari ei, sed veritatem testari. Insuper ut ne Judæorum invidiam magis accenderet. Solet enim et aspectus ejus cui invidetur, non parvam invidiæ flammam immittere invidentibus. 570 Propterea permittit factum ipsum per se examinari. Porro Judæi reprehendentes cum factum inquirerent, multis sermonibus celebrius illud reddunt.

Vers. 14-16. Postea eum reperit Jesus in templo, et dixit ei: Ecce sanus factus es: ne posthæc pecces, ne quid deterius tibi contingat. Abiit ille homo, et nuntiavit Judæis quod Jesus esset qui ipsum fecisset sanum. Et propter hoc persequebantur Judæi Jesum, et quærebant eum occidere, quod ista fecisset in Sabbato. Ex eo quod Dominus paralytico dixit: Vide, sanus factus es: ne posthæc pecces, primum quidem discimus, ex peccatis natos hominum morbos, deinde vera enarrari de gehenna, æternumque esse supplicium. Jam uli nunc sunt qui dicunt: Ad unam horam indulsi rei veneræ, quomodo in perpetuum puniar? Ecce enim etiam hic non tot annis peccaverat quot puniebatur, sed ferme integram hominis vitam in

octo annos habeam, et saltem nunquam sim assecu-

supplicii mensuram amplius impendit. Sane peccata non judicantur tempore, sed ipsa delictorum natura. Quia hic et illud discimus, quod licet gravem luamur pro primis peccatis poenam, si deinde iterum in eadem incidamus peccata, iterum graviora patiemur, idque merito. Qui enim priori supplicio non emendatus est, ad majora tormenta ducetur, tanquam insensatus et contemptor. Et quare, inquit, non omnes sic puniuntur? Etenim multos improborum videmus bene valentes corpore, et in deliciis ac prosperitate viventes. Verum quod illi nihil hic patiuntur, viaticum eis erit ad supplicium gravius, quod alibi ferent. Et hoc Paulus manifeste dicebat: « Cum enim judicamur a Domino, » hic scilicet, « erudimur, ut ne cum hoc mundo condemnemur », alibi videlicet: nam quæ hic sunt, admonitionis sunt: quæ autem alibi, suppliciorum. Quid igitur? numquid omnes morbi sunt ex peccatis? Non omnes quidem, sed plures. Morbi enim aliqui propter peccata accidunt, sicut et istius paralytici, et in libris Regum videmus quemdam laborantem dolore pedum propter peccatum²⁷. Aliqui autem sunt propter probationem et prædicationem sicut morbus Job, ut monstretur ejus virtus. Quidam autem etiam ab ignavia oriuntur, utpote gula et ebrietate. Sunt autem nonnulli qui conjecturam sumunt ex hoc quod Dominus dicit, « Ne posthac pecces: » et asserunt quod Dominus sciverit quod paralyticus ille indicaturus esset et significaturus Judæis, postquam reperisset eum in templo: et propterea dicit: « Ne ultra pecces. » Sed non est ita. Videtur enim pius homo esse. Nam « reperit eum, inquit, Jesus in templo, » nisi enim pius fuisset, exposuisset se voluptati et deliciis in domum currens, **571** et effugisset Judæorum insaniam, ne illis ratione redderet: sed nihil horum terruit eum ut desistere a templo. Sed et postquam agnovit Jesum, vide quanta gratitudine eum Judæis prædicet. Non enim dicit, Jesus est qui dixit mihi: Tolle grabatum; id quod illi audire volebant; sed is qui ipsum sanum fecit: id quod audire non ferebant, pro crimine habentes Sabbati violationem. Quod autem Judæi persequebantur Dominum, quid propterea peccavit homo qui illum eis ostendit? Ipse enim grata mente, ut et alios ad fidem attraheret, prædicabat Servatorem. At cum illi persequerentur benefactorem, ipsorum erat crimen. Porro per probaticam piscinam intelligit baptismum, in quo Jesus Dominus noster, ovis illa pro nobis immolata, lotus est et baptizatus pro nobis. Quinque autem porticus habet ista piscina. Quatuor enim virtutes, et una contemplativa, in baptismate apparent. Igitur humana natura, veluti paralyticus quidam, cujus omnes animales virtutes morbo correptæ sunt, jacet triginta octo annis ægrotans. Neque enim recte se habebat in fide Trinitatis, neque octavum sæculum, resurrectionem dico, et

ἀνθρώπου βίον σχεδὸν ἡνάλωσεν ἐν τῷ μῆκει τῆς τιμωρίας. Οὐ γὰρ χρόνῳ τὰ ἁμαρτήματα κρίνεται, ἀλλ' αὐτῇ τῇ φύσει τῶν πλημμελημένων. Μετὰ τούτων κἀκείνο μανθάνομεν, ὅτι κἀν χαλεπῆν δῶμεν ὑπὲρ τῶν προτέρων ἁμαρτημάτων τὴν δίκην, εἰς ταυτοὺς αὐτοὺς ἁμαρτήμασι πάλιν ἐμφορῶμεν, χαλεπώτερη πάλιν κεισόμεθα· καὶ μάλα εἰκότως. Ὁ γὰρ μὴ δὲ τῇ προτέρᾳ τιμωρίᾳ βελτιωθείς, ἐπὶ μείζονα ἄγεται κολαστήρια, ὡς ἀνασθητός καὶ καταφρονήτης. Καὶ τίνας ἔνεκεν, φησὶν, οὐ πάντες οὕτω κολάζονται; Καὶ γὰρ πολλοὺς ὁρῶμεν τῶν φαύλων εὐσεβημάτων, καὶ σφριγῶνται, καὶ εὐημεροῦνται. Ἀλλὰ τὸ μὴδὲν αὐτοῦς παθεῖν ἐνταῦθα, ἐφόδιον γίνεται μείζονος ἐκεί τινωρίας· καὶ τούτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν, ὅτι «Κρινόμενοι ὑπὸ Κυρίου,» ἐνταῦθα δηλοῦν, ὅτι, «ἐπιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν, ἐκεῖ δηλαδὴ· τὰ μὲν γὰρ ἐνταῦθα νοθεύονται, τὰ δὲ ἐκεῖ τιμωρίας ἐστί. Τί οὖν; Πάντα τὰ νοσήματα ἐξ ἁμαρτημάτων; Οὐ πάντα μὲν, ἀλλὰ τὰ κείνοια. Τὰ μὲν γὰρ δι' ἁμαρτήματα, ὡσπερ καὶ τοῦ παραλύτου τούτου, καὶ ἐν ταῖς Βασιλείαις δὲ ὁρῶμεν τινα ποδαλγίᾳ περιπεσόντα δι' ἁμαρτίας· τὰ δὲ δι' εὐδοκίμῃσιν καὶ ἀνάβρῃσιν, ὡσπερ ἐπὶ τοῦ Ἰωβ, ἵνα δευχθῆ ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ· γίνονται δὲ τινα καὶ ἀπὸ λαθουρίας, ὅσον γαστριμαργίας καὶ μέθης. Τινὲς δὲ ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν τὸν Κύριον, «Μηκέτι ἁμάρτανε,» στοχασόμενοι ἀποφαινοῦνται, ὅτι τούτων τὸν παράλυτον ἦδει ὁ Κύριος μέλλοντα ὑποδείξει αὐτὸν, καὶ καταμηνῦσαι τοὺς Ἰουδαίους, μεθ' οὗ εὗρεν αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ διὰ τοῦτο φησὶ· «Μηκέτι ἁμάρτανε.» Ἀλλ' οὐκ ἐστὶ τοῦτο. Φαίνεται γὰρ εὐλαδῆς ὁ ἀνθρώπος. Ἐδρίσκει γὰρ αὐτὸν, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ ἱερῷ. Καίτοι εἰ μὴ εὐλαδῆς ἦν, ἀνάσει καὶ τρυφῇ ἂν ἐξέδωκεν ἑαυτὸν, οἰκᾶδε θραμῶν, καὶ ἐξέφυγεν ἂν τὴν τῶν Ἰουδαίων μανίαν, καὶ τὰς λογοπραγίας· ἀλλ' οὐδὲν τούτων αὐτὸν ἐποίησεν ἀποτηῆναι τοῦ ἱεροῦ· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ ἐπιγῶναι τὸν Ἰησοῦν, ἔρα πῶς αὐτὸν εὐγνωμόνως ἀνακηρύττει τοὺς Ἰουδαίους. Οὐ γὰρ λέγει, ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ εἰπὼν ἄραι τὸν κράββατον, ὅπερ ἐκεῖνοι ἤθελον ἀκούειν, ἀλλ' ὁ ποιήσας· αὐτὸν ὑγιῆ, ὅπερ ἀκούειν οὐκ ἠνείχοντο, ἐγκλημα ποιούμενοι τὴν τοῦ Σαββάτου παράλυσιν. Εἰ δὲ Ἰουδαῖοι ἐδίωκον τὸν Κύριον, τί παρὰ τοῦτο ἡμαρτανε ὁ ἀνθρώπος, ὑποδείξας αὐτὸν αὐτοῖς; Αὐτὸς μὲν γὰρ ἀπ' εὐγνωμόνος διανοίας, ἵνα καὶ τοὺς ἄλλους ἐφελευσθῆται πρὸς πίστιν, ἐκήρυττε τὸν θεραπευτὴν· εἰ δὲ ἐκεῖνοι ἐδίωκον τὸν εὐεργέτην, ἐκείνων τὸ ἐγκλημα. Νόει δὲ μοι προβατικὴν κολυμβήθραν, τὴν τοῦ βαπτίσματος χάριν, ἐν ἣ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν τυθεῖν πρόβατον Ἰησοῦς ὁ Κύριος, ἐπλύθη βαπτισόμενος ὑπὲρ ἡμῶν. Πέντε δὲ στοῖ: ἔχει αὐτὴ ἡ κολυμβήθρα. Αἱ γὰρ τέσσαρες ἀρεταί, καὶ τὸ θεωρητικὸν καὶ διγματοικὸν, τῷ βαπτίσματι συνεμφαίνονται. Ἡ τοίνυν ἀνθρωπίνῃ φύσει, ὅτι τις παράλυτος, πάσας τὰς ψυχικὰς δυνάμεις παρείθεα, κατέκειτο τριάκοντα καὶ ὀκτώ. ἔτη νοσοῦσα. Οὕτω γὰρ ἐν τῇ εἰς Τριάδα πίστει ὑγιῶς εἶχεν, οὕτω ἔχουσα αἰῶνα, ἀνάστασιν λέγει

²⁶ I Cor. II, 52. ²⁷ II Reg. 15.

καὶ κρίνει τῶν βεβιωμένων, βεβαίως ἐπίστευε γενή-
 εσθαι. Διὸ καὶ οὐχ εὗρεσκε θεραπεία· οὐδὲ γὰρ
 ἔχεν ἄνθρωπον τὸν ἐμβαλοῦντα εἰς τὴν κολυμβή-
 θραν, τουτέστιν, οὐπω ἐγενόμην ἄνθρωπος ὁ Υἱὸς τοῦ
 Θεοῦ, ὃς ἐμελλε διὰ τοῦ βαπτίσματος ὑγιαίνει αὐτόν.
 Ὅτε δὲ γέγονεν ἄνθρωπος, τότε ὑγίασε μὲν τὴν ψυ-
 σιν ἡμῶν, προσέταξε δὲ καὶ τὸ κλινίδιον ἄραι, τουτέ-
 στι, καὶ τὸ σῶμα κοῦφον ποιῆσαι καὶ ἐλαφρὸν,
 καὶ ἄραι ἀπὸ τῆς γῆς, μὴ βαρυνόμενον σαρκὶ καὶ
 μερίμναις γηϊναῖς, ἀλλὰ τῆς πρὸς τὸ καλὸν βρῆμα
 ἐξαναστήσεται, καὶ περιπατεῖν, ὃ ἐστὶ κινεῖσθαι πρὸς
 τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἐργασίαν. Τὸ δὲ ταράσσασθαι τὸ ὑδωρ
 τῆς κολυμβήθρας τοῦτο δηλοῖ, τὸ ἐν αὐτῇ θορυβεῖ-
 σθαι τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας, συντριβόμενα καὶ
 συμπυκνόμενα τῇ τοῦ ἀγίου Πνεύματος χάριτι. Εἴη
 δὲ καὶ ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν τῆς ὑγείας, τοῦ παρειμένους
 μὲν, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀκινήτου, μὴ
 ἔχοντες δὲ ἄνθρωπον, τουτέστιν, ἀνθρώπινον λογι-
 σμὸν, οἷα παρασυμβληθέντας τοῖς κτήνεσιν τίς
 ἀνοήτοις, ἵνα βάλῃ ἡμᾶς εἰς τὴν τῶν θαρῶν τῆς
 μετανοίας κολυμβήθραν, εἰς ἣν ὁ πρῶτος ἐμβὰς
 θεραπεύεται. Ὁ γὰρ εἰς τοὺς ὑστέρους καιροὺς ἀνα-
 κάλλομενος, καὶ ὑπεριβείη τὴν μετανοίαν, καὶ μὴ
 σπεύδων ἐνταῦθα μετανοῆσαι, ἀλλ' ὑστερῶν, οὐ
 τυγχάνει τῆς ἰάσεως. Πρῶτος οὖν σπούδασον ἐμβῆ-
 ναι, ἵνα μὴ σε προλάβῃ ὁ θάνατος. Ταύτην δὲ τὴν
 κολυμβήθραν τῆς μετανοίας ἀγγελος ταράσσει.
 Ποῖος; Ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς τοῦ Πατρὸς, ὁ Χρι-
 στοῦ καὶ Σωτῆρος. Εἰ γὰρ μὴ εἰρήνηται τῆς καρδίας
 ἡμῶν ὁ θεῖος λόγος, καὶ παραχρῆν ἐργάζεται ἐν ταύτῃ
 διὰ μνήμης τῶν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι κολαστηρίων,
 οὐκ ἄλλως ἐνεργηθήσεται ἡ κολυμβήθρα αὐτή, οὐδὲ
 ὑγία γίνεται τῇ παρειμένῃ ψυχῇ. Προβλεπτικῆ δ' ἂν
 εἰκότως κληθεῖται αὐτὴ· τὰ γὰρ ἐντόσθια καὶ οἱ λογι-
 σμοὶ τῶν εἰς θυσίαν ζώσαν ἁγίων εὐάρεστον τῷ Θεῷ
 ἐτοιμαζομένων, καὶ ἀκάκων γινομένων, ὡς πρόβατα
 ἐν ταύτῃ ἀποπλύνονται. Γένοιτο οὖν ἡμᾶς τῆς ὑγείας
 ἕρπον, μηκέτι ἀνιέροις λογισμοῖς; μολυνθῆναι, ἵνα μὴ
 ἦ· Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπεκρίνατο αὐτοῖς· Ὁ Πατὴρ μου
 ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι. Διὰ τοῦτο οὖν
 μᾶλλον αὐτὸν ἐξήτουν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτείνειν, ὅτι οὐ
 μόνον ἔως τὸ Σάββατον, ἀλλὰ καὶ Πατέρα ἴδιον ἔλεγε
 τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ. Ὁ μὲν Ἰου-
 δαῖοι ὡς ἐργασάμενος ἐν Σαββάτῳ τὴν θεραπείαν,
 ἐγκαλοῦσι τῷ Χριστῷ· αὐτὸς δὲ οἷα δὴ ὁμοτίμος ὢν
 τῷ Πατρὶ καὶ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας, φησὶν, ὅτι Ὡσπερ
 ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ μου ἐργάζεται καὶ ἐν Σαββάτῳ,
 καὶ οὐκ ἐγκαλεῖτε αὐτῷ, οὕτως οὐδὲ ἐμοί. Πῶς δὲ ὁ
 Πατὴρ ἐργάζεται ἕως ἄρτι, τοῦ Μωσέως λέγοντος,
 ὅτι Ἐκατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐ-
 τοῦ; Ὁ θέλεις μαθεῖν, πῶς ἐργάζεται ἔτι ὁ Θεός;
 Ὅρα τὴν οἰκουμένην, καὶ κατὰ μῆτρον τὰ τῆς Προνοίας
 ἔργα· ἥλιον ἀνατέλλοντα, δύομενον, θάλασσαν, πη-
 γὰς, ποταμοὺς, ζῶα πάντα ἀπλῶς δημιουργηθέντα·
 καὶ ἴθως ἂν τὴν κρίσιν τὰ ἐαυτῆς ἐνεργοῦσαν, μᾶλ-
 λον δὲ ἐνεργουμένην, καὶ κινουμένην τῷ ἀρρήτῳ τῆς
 Προνοίας λόγῳ. Πάντως δὲ ἡ Προνοία καὶ ἐν Σαββάτῳ

A iudicium operum huius vitæ firmiter credebat fore;
 ideo et non invenit curam. Non enim habebat hominem
 qui inferret in piscinam, hoc est, nondum
 erat factus homo Filius Dei, qui per baptismum
 illum sanaturus esset. Quando autem factus est
 homo, tunc sanavit quidem naturam nostram:
 præcepit autem et lectulum ferre, hoc est, et corpus
 leve facere et expeditum, et sustollere a terra, ne
 gravetur carnibus et terrenis curis, sed surgat a
 desidia ad bonum, et ambulet, quod est moveri ad
 operationem boni. Turbari autem aquam piscinæ
 significat quod in ipsa turbentur spiritus malitiæ,
 contriti et suffocati gratia Spiritus. Utinam et nos
 assequamur sanitatem, qui dissoluti sumus, et ad
 omne opus bonum immobiles, neque habemus homi-
 nem, hoc est, humanam rationem, utpote comparati
 jumentis insipientibus, ut portet nos in piscinam
 pœnitentiæ lacrymarum, in quam qui primus
 ingreditur, sanatur. Nam qui pœnitentiam differt
 in tempora posteriora, nec festinat hic pœnitere,
 sed procrastinat, non assequitur sanitatem. Primus
 festina ingredi, ne te mors præoccupet. Hanc autem
 piscinam pœnitentiæ angelus turbat, qualis? Ille
 magni consilii Patris, Christus et Salvator. Nam
 nisi tetigerit cor nostrum divinum verbum, et
 turbationem fecerit in illo propter memoriam futu-
 rorum suppliciorum, nunquam efficax erit piscina
 ista, neque sanitas erit animæ dissolutæ. Probatica
 autem quædam dicitur iusta. Nam intestina et cogi-
 tationes quæ in sacrificium vivum, sanctum, bene-
 placitum 572 Deo præparantur, et innocentia
 fiunt; sicut πρόβατα, hoc est, oves, in ista abluuntur.
 Itaque fecit Deus ut sanitatem consequamur, et
 in templo post sanitatem inveniamur, hoc est, ne
 ultra profanis cogitationibus inquinemur, ut ne in
 graviozem incidamus pœnam futuram.

τυχεῖν, καὶ ἐν τῷ ἱερῷ εὐρεθῆναι μετὰ τὴν ὑγείαν,
 χεῖρων ἡμῶν ἢ μέλλουσα κόλασις γένηται.

VERS. 17, 18. « Jesus autem respondit eis : Pater
 meus usque ad hoc tempus operatur, et ego operor.
 Propterea magis quærebant eum Judæi interficere
 quia non solum solvisset Sabbatum, sed et Patrem
 suum dixisset Deum, æqualem se Deo faciens. »
 D Judæi quidem crimen imponunt Christo, nempe
 quod operatus sit in Sabbato sanationem : ipse au-
 tem tanquam æqualis Patri et ejusdem auctorita-
 tis dicit : Sicut Deus et Pater meus operatur etiam in
 Sabbato, et reprehensione caret, ita neque ego cri-
 mini obnoxius sum. Quomodo autem Pater operatur
 usque ad hoc tempus, cum Moyses dicat quod quie-
 verit Deus ab omnibus operibus suis⁵⁷²? Vis discere
 quomodo operatur adhuc Deus? Vide dispensationem
 rerum, et discite opera Providentiæ, solem orien-
 tem, occidentem, mare, fontes, flumina, animalia,
 et simpliciter omnes facturas, et videbis creaturam
 opera sua operari, imo operationem recipere, et
 moveri ineffabili Providentiæ verbo. Omnino autem

⁵⁷² Gen. II. 2.

Providentia et in Sabbato sua operatur. Atque ita quia Pater operatur, et in Sabbato creaturam gubernat, merito et ego, inquit, Filius ejus operor. At illi invidia correpti, quærebant eum occidere, non solum quod solveret Sabbatum, sed et Patrem suum diceret Deum, æqualem se faciens Deo. Nam quia se Filium dicebat, necessario honore se faciebat parem Deo. Omnis enim filius ejusdem nature est cum patre. Ubi hoc loco est Arius? profecto cæcus factus est circa lumen. Filium enim nominans Christum Patris, non dat ei quod eandem naturam habeat cum Patre, sed creaturam increati Patris Filium fatetur: tametsi vel Judæos oportebat in magistros assumere, qui propter hoc persequebantur Dominum, quod se Filium diceret Dei: unde necessario colligebant quod æqualis esset Deo: quoniam nisi magna fuisset Filii dignitas et fecisset se æqualem Deo, quare persecuti fuissent illum Judæi?

Vras. 19-21. « Respondit itaque Jesus et dixit eis: Amen, amen dico vobis, non potest Filius facere a se quidquam nisi quod viderit Patrem facientem. Quæcunque enim ille fecerit, hæc idem et Filius facit. Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei quæ ipse facit: et majora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini. Sicut enim Pater suscitavit mortuos et vivificavit, sic et Filius quos vult vivificet. » — « Non potest Filius a seipso facere aliquid secundum quod nihil alienum vel novum habet a Patre, sed per omnia similis est Patri: neque aliam habet substantiam, ut et aliam virtutem habeat, et consequenter aliam operationem; sed quia eandem habet substantiam, eandem habet et virtutem; et propter hoc etiam eadem operatur, et non potest aliud quid facere præter id quod Pater facit. Non enim aliam virtutem habet, vel inferiorem, vel superiorem paternam; sed una est substantia, una virtus, una operatio Patris et Filii. Profecto, inquit, sed Pater quasi doctor quidam est Filii, quodammodo ei demonstrans quomodo oporteat operari. Nam nisi Filius viderit Patrem facientem, nihil facit. Igitur interrogo talia nugantes Arium et Eunomium, quomodo docet Pater Filium? in sapientia, vel non? Omnino in sapientia. Quæ autem sapientia Dei? Nonne ipse Filius? Etiam profecto. Itaque Filius docet seipsum. Papæ quanta vestra insipiential! Siquidem quasi puerum quemdam traditis Patri Filium erudiendum. Ego autem cum Dei sapientia assero, si quid movit Pater non sine Filio movit. Ipse enim est sapientia ejus: si quid potest Pater, non sine Filio potest. Ipse enim est ejus potentia. Quod autem hæc vera sint, audivi: « Quia quæcunque facit Pater, ea et Filius similiter facit. » Si Pater cum potestate et virtute, et Filius similiter. Non igitur inferior Filius Patri. Quod autem humiliter dicta sint, « Ostendit ei omnia: » Et, « Majora his ostendet, » non oportet admirari. Nam ad homines loquitur, qui contra ipsum clamabant, et præ invidia dissecabantur. Et nisi

A τὰ ἐκείνη ἐνεργεῖ. Ὅτι ἐπὶ ὁ Πατὴρ ἐργάζεται, καὶ ἐν Σαββάτῳ τὴν κτίσιν διακυβερνᾷ, εὐλόγως λέγω, φησὶν, ὁ Υἱὸς αὐτοῦ ἐργάζομαι. Οἱ δὲ, διατηρόμενοι τῷ φθόνῳ, ἐζητοῦν αὐτὸν ἀποκτείναι, οὐ μόνον, ὅτι ἔλεγε τὸ Σάββατον, ἀλλ' ὅτι καὶ Πατέρα αὐτοῦ ἔλεγε τὸν Θεόν, ἴσον αὐτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ. Ἐπεὶ γὰρ Υἱὸν ἔλεγε αὐτὸν, ἀναγκαίως ἐπέτιμον ἑποῖσι αὐτὸν τῷ Θεῷ· πᾶς γὰρ υἱὸς τῆς αὐτῆς ἐστὶ φύσεως τῷ πατρὶ. Ποῦ Ἄρειος ἐνταῦθα; Ὅπως τετύφλωται περὶ τὸ φῶς. Υἱὸν γὰρ ὀνομάζων τὸν Χριστὸν τοῦ Πατρὸς, οὐκ εἰδὼς αὐτῷ τὸ καὶ τὴν αὐτὴν φύσιν ἔχειν τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ κτίσμα τὸν τοῦ ἀκτίστου Πατρὸς Υἱὸν ὠμολόγησε. Καί τοι Ἰουδαίους γοῦν ἔδει διδάσκαλους παραλαβεῖν, οἱ διὰ τοῦτο ἰδιώκων τὸν Κύριον, ὅτι Υἱὸν αὐτὸν ἔλεγε τοῦ Θεοῦ. Β Ἀναγκαίως γὰρ συνήγετο, καὶ ἴσος εἶναι Θεῷ· ἐπεὶ εἰ μὴ μέγα ἦν τὸ τοῦ Υἱοῦ ἀξίωμα, καὶ εἰς ἴσον ἦεν ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, τίνας ἐνεκεν ἰδιώκων αὐτόν;

« Ἀπεκρίνατο οὖν ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ἄμην, ἀμην λέγω ὑμῖν, οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἄφ' ἑαυτοῦ οὐδέν, ἐὰν μὴ τι βλέπῃ τὸν Πατέρα ποιοῦντα. Ἄ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. Ὁ γὰρ Πατὴρ φιλεῖ τὸν Υἱὸν, καὶ πάντα δείκνυσθαι αὐτῷ, ἃ αὐτὸς ποιεῖ, καὶ μίζονα τούτων δείξει αὐτῷ ἔργα, ἵνα ὑμεῖς θαυμάζητε. Ὅτι περὶ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς, καὶ ζωοποιεῖ· οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς, εὖς θέλει ζωοποιεῖ. — Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἄφ' ἑαυτοῦ οὐδέν, » καθὼ οὐδὲν ἀλλότριον, οὐδὲ ξένον τοῦ Πατρὸς ἔχει, ἀλλὰ πάντα ἵσους τῷ Πατρὶ· καὶ οὐκ ἄλλην ἔχει οὐσίαν, ἵνα καὶ ἄλλην δύναμιν ἔχῃ, καὶ ἀκολουθῶς ἄλλην ἐνέργειαν· ἀλλ' ἐπεὶ τὴν αὐτὴν ἔχει οὐσίαν, τὴν αὐτὴν ἔχει καὶ δύναμιν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὰ αὐτὰ ἐνεργεῖ, καὶ οὐ δύναται ἄλλο τι ποιῆσαι, παρ' ὃ ὁ Πατὴρ ποιεῖ. Οὐ γὰρ ἄλλην δύναμιν ἔχει ἢ ὑποδεεστέραν, ἢ ὑπερτέραν τῆς πατρικῆς· ἀλλὰ μία οὐσία, μία δύναμις, μία ἐνέργεια Πατρὶ καὶ Υἱῷ. Ναί, φησὶν, ἀλλ' οἷόν τις διδάσκαλος ἐστὶν ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, ὑποδεικνύων αὐτῷ, πῶς δεῖ ἐργάζεσθαι. Ἐὰν γὰρ μὴ βλέπῃ τὸν Πατέρα ὁ Υἱὸς ποιοῦντα, οὐδὲν ποιεῖ. Οὐκοῦν ἐρωτῶ Ἄρειον καὶ Εὐνόμιον, τοὺς ταῦτα ληροῦντας, πῶς διδάσκει ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν; Ἐν σοφίᾳ, ἢ οὐ; Πάντως ἐν σοφίᾳ. Τίς δὲ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ; Ἄρ' οὐχὶ ὁ Υἱὸς; Ναί πάντως. Ὁ Υἱὸς ἄρα διδάσκει αὐτόν. Βαβαί τῆς ἀνοίας ὑμῶν! οἴγε ὡς παῖδά τινα παραδίδάτε τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν μαθησομένον. Ἐγὼ δὲ μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἀποφαίνομαι, ὅτι εἰ τι οἶδεν ὁ Πατὴρ, οὐκ ἄνευ τοῦ Υἱοῦ οἶδεν· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ σοφία αὐτοῦ. Εἰ τι δύναται ὁ Πατὴρ, οὐκ ἄνευ τοῦ Υἱοῦ δύναται· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ δύναμις αὐτοῦ. Ὅτι δὲ ταῦτα ἀληθῆ, ἄκουε· « Ὁ τι ἂν ὁ Πατὴρ ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. » Εἰ ὁ Πατὴρ μετ' ἐξουσίας καὶ δυνάμεως, καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως. Οὐκ ἄρα ὑποδεεστερὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς. Εἰ δὲ ταπεινῶς εἰρηται τὸ, « Δείκνυσθαι αὐτῷ πάντα, » καὶ τὸ, « Μίζονα τούτων δείξει, » οὐ γρή θαυμάζειν. Πρὸς γὰρ ἀνθρώπους διαλέγεται φωνοῦντας, κατ' αὐτοῦ, καὶ διαπριομένους τῷ φθόνῳ. Καὶ εἰ μὴ πανταχοῦ παρέπλεξε τὰ τα-

πεινὰ τοὺς ὑψηλοὺς, τί οὐκ ἐν ἐπιούσῳ, ὅπου γὰρ καὶ ἅ
 εὐδῶ ταπεινῶς τὰ πλεῖω φθιγγομένου, λυττώσι;
 Τί δὲ ἐστὶ, τὸ, « Καὶ μαίζονα τούτων δείξει; »
 Ἐπειδὴ παράλυτον ἐσφιγξῆς, μάλλει δὲ καὶ νεκρὸν
 ἐγείρειν, διὰ τοῦτο φησὶν· Εἰ θαυμάζετα ὅτι παρά-
 λυτον ὑγῆ παποίησα, μαίζονα τούτων ὑψέσθε. Ὅτι
 δὲ τὸ δείξει ῥήμα ταπεινὸν ὄν, κατ' οἰκονομίαν εἶπεν,
 ἵνα τὴν μωρίαν αὐτῶν παραμυθησῆται, ἀκουε τῶν
 ἀρεθῆς. « Ὡς γὰρ ὁ Πατήρ, φησὶν, ἐγείρει τοὺς
 νεκροὺς, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὐδὲ θέλει ζωοποιεῖ. »
 Ἐγείρει μὲν οὖν ὁ Υἱὸς, ὡσερ ὁ Πατήρ, καὶ διὰ
 τούτου δείκνυσσι τὸ τῆς δυνάμεως ἀπαράλλακτον·
 διὰ δὲ τοῦ, « Οὐδὲ θέλει, » τῆς ἐξουσίας τὴν ἰσότητα.
 Ταῦτα δὲ πάντα οἱ μὲν Ἀρειανοὶ κατὰ τῆς Υἱοῦ
 δόξης ἐκλαμβάνονται, οἱ δὲ ὀρθόδοξοι ὑπὲρ ταύτης
 νοῦμεν.

« Οὐδὲ γὰρ ὁ Πατήρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν
 κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ· ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν
 Υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα. Ὁ μὴ τιμῶν τὸν
 Υἱὸν, οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτόν.
 Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὁ τῶν λόγων μου ἀκούων,
 καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον,
 καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ
 θανάτου εἰς τὴν ζωὴν. » Ἐδειξεν αὐτὸν εὐεργετῆν
 δυνάμενον διὰ τῶν πολλῶν σημείων, ἃ ἐποίησεν.
 Ἐπεὶ δὲ οὐκ (20) ἔδυσώπησεν αὐτούς, ἢ ἐπεσπάσατο
 πρὸς τὸ τιμῆσαι αὐτόν, ὡς ἄξιον ἦν, φησὶν, ὅτι
 « Τὴν κρίσιν πᾶσαν ὁ Πατήρ τῷ Υἱῷ δέδωκεν, »
 ἵνα καὶ ὁ φόβος τῆς κρίσεως πείσῃ αὐτοὺς τιμῆν
 πρὸς αὐτόν ἐνδείξασθαι. Εἰσέθαμεν γὰρ οἱ ἄνθρωποι,
 καὶ μάλιστα οἱ ἀλογώτεροι, φόβῳ μᾶλλον ἢ εὐεργε-
 σίας, τὸ δέον μεταμυθάνειν. Τὸ δὲ, « Ἐδωκε τὴν
 κρίσιν τῷ Υἱῷ ὁ Πατήρ, » οὕτω νόησον, ὅτι κριτὴν
 αὐτὸν ἐγέννησεν, ὡσερ ἀκούεις καὶ τὸ, « Ζωὴν
 ἔδωκεν αὐτῷ, » καὶ νοεῖς, ὅτι ζῶντα αὐτόν ἐγέννη-
 σεν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Πατήρ ἐστὶν αἰτιὸς τῷ Υἱῷ τοῦ
 εἶναι, τὰ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Υἱὸς, λέγεται λαβεῖν
 παρὰ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐξ αὐτοῦ φυσικῶς ταῦτα ἔχων.
 Καὶ τὴν κρίσιν οὖν ἔχει ἐκ τοῦ Πατρὸς οὕτως, ὡς
 ἔχει αὐτὴν ὁ Ποτήρ. Ἴνα γὰρ μὴ ἀκούοντες αἰτιὸν
 εἶναι τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ, νοήσωμεν ὅτι οὕτως ἐστὶν
 αἰτιὸς αὐτοῦ, ὡσερ καὶ τῶν κτισμάτων, καὶ διὰ
 τούτου τῆς τιμῆς ἐλάττωσιν εἰσαγάγωμεν, φησὶν ὅτι
 οὐδεμία παραλλαγή τῷ Υἱῷ πρὸς τὸν Πατέρα. Ὁ
 γὰρ ἐξουσίαν ἔχων κολάζειν, καὶ τιμᾶν, ὡς βούλε-
 ται, ταυτὰ δύναται τῷ Πατρί· διὸ καὶ δεῖ αὐτόν
 τιμᾶν οὕτως ὡς τὸν Πατέρα. « Ἴνα γὰρ, φησὶ,
 πάντες τιμῶσι τὸν Υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα. »
 Οἱ γοῦν περὶ τὸν Ἀρειον, ἐπειδὴ ὡς κτίσμα τιμᾶν
 οἴονται τὸν Υἱὸν, καὶ τὸν Πατέρα λοιπὸν ὡς κτίσμα
 τιμῶντες ἐλέγχονται. Ἡ γὰρ οὐ τιμῶσιν ὅλως τὸν
 Υἱὸν, καὶ μετὰ τῶν Ἰουδαίων τατέσθωσαν· ἢ εἴπερ
 τιμῶσι μὲν αὐτόν, ὡς κτίσμα δὲ, πρέπει δὲ τιμᾶν
 αὐτόν ὡσερ καὶ τὸν Πατέρα, ἐλέγχονται πάντως
 καὶ τὸν Πατέρα ὡς κτίσμα τιμῶντες. Καὶ ἄλλως
 δὲ, κατὰ τὸ ἐπαγόμενον· πῶς τιμῶσι τὸν Πατέρα,

ubique humilia summis interseruiasset, quid non
 tandem fecissent? quandoquidem insaniant cum
 tam multa humilliter loquuntur. Quid autem est,
 « Et majora his ostendet? » Quoniam paralyticum
 solidaverat, etiam mortuum suscitaturus est, idcirco
 dicit: Si admiramini quod paralyticum sanum feci,
 majora his videbitis. Quod autem et hoc verbum
 monstrabit, humile sit, et per dispensationem dic-
 tum, ut insaniam illorum demulceret, audi sequen-
 tia. « Nam sicut Pater suscitavit mortuos, ita et Filius
 sicut Pater, et ideo monstrat potestatem suam nil
 differentem. Sed et per verbum, « quos vult, » indicat
 suam cum Patre potestatis æqualitatem. Hæc autem
 omnia Ariani quidem exponunt contra gloriam Filii,
 nos autem orthodoxi pro illa intelligimus.

Vers. 22-24. « Neque enim Pater judicat quem-
 quam, sed omne judicium dedit Filio, ut omnes
 honorent Filium, sicut honorant Patrem. Qui non
 honorat Filium, non honorat Patrem qui misit
 illum. Amen, amen dico vobis, qui sermonem meum
 audit, et credit ei qui me misit, habet vitam æter-
 nam, et in condemnationem 574 non veniet, sed
 transivit a morte in vitam. » Monstrat seipsum
 posse benefacere per multa signa quæ fecerat. Quia
 autem benefaciendo non placuit eos, nec attraxerat
 ut se honorarent, sicut dignum erat, dicit quod
 « Pater omne judicium dedit Filio, » ut vel timor
 judicii illis persuadeat quo ipsum honore prose-
 quantur. Consuevimus enim nos homines, præser-
 tim hi qui crassiore mente præditi sumus, metu
 potius quam beneficiis quod oportet addiscere. Jam
 quod dicit, « Dedit judicium Pater Filio, » sic intel-
 lige, quod judicem eum genuerit, sic etiam cum
 audis quod vitam dedit illi, intelligas quod viventem
 illum genuerit. Quia enim Pater auctor est Filio ut
 sit, omnia quæcumque habet Filius, dicitur acci-
 pere a Patre, eo quod ex illo naturaliter hæc ha-
 beat. Igitur et judicium habet a Patre, sicut habet
 illud Pater: ut ne audientes auctorem esse Patrem
 Filii, intelligamus quod sic sit auctor ejus, sicut et
 creaturarum, et propterea honoris imminutionem
 introducamus: ait quod in nullo minor Filius est
 Patre. Nam qui habet potestatem puniendi et hono-
 randi sicut vult, eadem potest quæ Pater, ideo et
 oportet illum honorare eodem modo quo Patrem.
 Dicit enim, « Ut omnes honorent Filium, sicut
 honorant Patrem. » Et ita Ariani quia veluti crea-
 turam putant honorandum Filium, et Patrem quo-
 que sicut creaturam honorari debere, redarguuntur:
 vel omnino non honorant Filium, et cum
 Judæis ordinantur. Vel si quidem honorant eum,
 honorant vero ut creaturam, decet autem honorari
 ipsum sicut et Patrem: redarguuntur omnino et
 Patrem sicut creaturam honorare. Et aliter secun-
 dum hoc quod subditur, quomodo honorant Patrem,

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(20) Cod. 26, ἐπειδὴ ὁ γὰρ τὸν υἱόν

qui non honorant Filium? Subdit enim, « Qui non honorat Filium, non honorat Patrem. » Qui non honorat, inquit, ita ut dixi, sicut et Patrem. Quia si quis dicat quod creatura quidem Filius sit, excellentissima autem omnium creaturarum, et capinetur tribui Filio falsum illum et vanum honorem, inhonorat omnino et Patrem qui misit illum. Dixit autem « eum qui misit, » ne exasperarentur, sicut prædiximus. Nam doctrinam (ut dictam est) mirabiliter implectit. Interdum quidem sublimis de se testimoniis, ut dignum erat, fert: interdum autem humilia, propter insaniam inimicorum Judæorum. Nam si cum et surrexisset a mortuis, et ascendisset in cælos, et per apostolos suam monstrasset virtutem, insurrexerunt Arius et Eunomius contra gloriam ejus, et in creaturam ipsum deduxerunt: Judæi qui tunc erant, qui videbant ipsum in carne ambulare cum publicanis et meretricibus, **575** et comedere et bibere sicut unum ex multis; quid non fecissent si omnia sublimia de se dixisset, et non admisicisset etiam humilia? Idcirco et subdit: « Qui audit meos sermones, et credit ei qui me misit, habet vitam æternam. » Et mentes eorum etiam per hoc exhilarat, cum audiunt quod audientes sermones ejus, Deo sint credituri. Non enim dixit, Qui credit mihi: sed, « Ei qui me misit. » Igitur qui credit illi, in judicium, hoc est, in supplicium non venit, sed vivit vitam æternam, non sublens mortem animæ, ac æternam, etiamsi naturalem et temporalem non effugiat.

Vers. 25-29. « Amen, amen dico vobis, quod venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei: et qui audierint, vivent. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio in semetipso habere vitam: et potestatem dedit ei judicandi quoque, quia Filius hominis est. Nolite mirari hoc; quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus; et prodibunt qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui vero male egerunt, in resurrectionem condemnationis. » Dixerat superius quod qui non honorat Filium, non honorat Patrem, sublimia quædam de se locutus: quæ ut ne videantur per arrogantiam et inanem gloriam dicta, adjungit et demonstrationem per opera, dicens « Quod venit hora. » Deinde ut ne longum suspicentur tempus, inquit « Et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei, » hoc est, meam, qui vobiscum conversor. Dicit autem hæc de iis quos suscitaturus erat; ut de filio viduæ, filia archisynagogi et Lazaro. Deinde et rationem affert dictorum demonstrativam; dicit enim: « Sicut Pater vitam habet in semetipso, ita dedit et Filio vitam habere in semetipso, » ut vivificet audientes vocem ejus. Non solum autem potestatem dedit ei vivificandi, sed et faciendi judicium et puniendi. Sæpe autem in medium affert sermones de judicio, ut auditores excitet. Cui enim persuasum est quod suscitandus

οἱ μὴ τιμῶντες τὸν Υἱόν; Ἐπάγει γάρ· « Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα. » Ὁ μὴ τιμῶν, φησὶν, οὕτως, ὡς εἶπον, καθὼς καὶ τὸν Πατέρα· ἐπεὶ εἰ τις λέγει, ὅτι κτίσμα μὲν ὁ Υἱὸς, ὑπερέχων δὲ πάντων τῶν κτισμάτων, καὶ δοκοῦν χαρίζεσθαι τῷ Υἱῷ ψευδῆ τούτην καὶ ματαίαν τιμὴν, ἀτιμάζει πάντως καὶ τὸν Πατέρα τὸν πέμφαντα αὐτόν. Τὸ δὲ, « πέμφαντα, » εἶπεν, ἵνα μὴ ἐκθροβῶσι, καθὰ προεἶπομεν. Τὴν γὰρ διδασκαλίαν, ὡς εἴρηται, πλάκει θαυμασιῶς, ποτὲ μὲν τὰ ὑψηλὰ αὐτῷ προσμαρτυρῶν, ὡς ἦν ἄξιον, ποτὲ δὲ, διὰ τὴν μανίαν τῶν ἑθέρων Ἰουδαίων, τὰ ταπεινά. Εἰ γὰρ καὶ ἀναστάντος ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀναβάντος εἰς οὐρανοῦς, καὶ διὰ τῶν ἀποστόλων δείξαντος τὴν οὐρανίαν δύναμιν, ἐπανεστῆσαν Ἄρειος καὶ Εὐνόμιος· ἣ ἔδειξεν αὐτοῦ, καὶ εἰς κτίσμα αὐτὸν καθήγαγον· εἰ τότε Ἰουδαῖοι βλέποντες αὐτὸν ἐν σαρκὶ περιπατοῦντα μετὰ τῶν τελωνίων καὶ πορνῶν, καὶ τρώγοντα, καὶ πίνοντα, ὡς ἕνα τῶν πολλῶν, εἰ οὐκ ἂν ἐποίησαν, εἰ πάντα ὑψηλὰ περὶ αὐτοῦ ἔλεγε, καὶ μὴ συγκατεμίγνυσε καὶ τὰ ταπεινά; Διὸ καὶ ἐπάγει· « Ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους, καὶ πιστεύων τῷ πέμφαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. » Τὰς δὲ γνώμας αὐτῶν καὶ διὰ τούτων ἠλαρύνει ἀκούοντων, ὅτι Θεῷ μίλλουσι πιστεύειν ἀκούοντας τοὺς λόγους αὐτοῦ. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι Ὁ πιστεύων ἐμολί, ἀλλὰ, « τῷ πέμφαντί με. » Ὁ τολῶν πιστεύων ἐκείνῳ, εἰς χριστὸν, ἦτοι εἰς κόλασιν, οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ ζῆ ὄντιον ζωὴν, θάνατον τὸν ψυχικὸν καὶ αἰώνιον μὴ ὑφίσταμενος, εἰ καὶ τὸν φυσικὸν τὸν πρόσκαιρον ὑποσταίη.

« Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται. Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν αὐτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν αὐτῷ, καὶ ἔξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ καὶ χριστὸν ποιεῖν· ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν. Μὴ θαυμάζετε τοῦτο, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ἐν ἣ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκπορεύσονται, οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. » Εἶπὼν ἄνωτέρω, ὅτι « Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα, καὶ ὑψηλὰ τινα περὶ αὐτοῦ φησὶν ἑξάμενος, ἵνα μὴ δόξη κόμπος εἶναι· ἃ λέγει, καὶ σύμφος διάκονος, παρέχει καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων ἀποδείξιν λέγων, ὅτι « Ἐρχεται ὥρα » εἶτα, ἵνα μὴ μακρὸν ὑποκτείσωμεν τὸν χρόνον, φησὶ· « Καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ, » τοῦ ἐστίν, νῦν ἐμοῦ μεθ' ὑμῶν διατριβόντος. Ταῦτα δὲ λέγει περὶ ὧν ἐμῶν ἀναστήσονται νεκρῶν, ὅσον τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας, τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου, καὶ τοῦ Λαζάρου. Εἶτα καὶ λογισμὸν ἐπάγει τῶν εἰρημίων ἀποδεικτικόν. « Ὡσπερ γὰρ, φησὶν, ὁ Πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν αὐτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν αὐτῷ· » ἵνα ζωογονῆ τοὺς ἀκούοντας αὐτοῦ τῆς φωνῆς. Οὐ μόνον δὲ ἔξουσίαν δίδωκεν αὐτῷ ζωογονεῖν, ἀλλὰ καὶ χριστὸν ποιεῖν, ὥστε κολάζειν καὶ τιμωρεῖσθαι. Συνεχῶς δὲ τοὺς περὶ κρίσεως λόγους εἰς τὸ μέσον ἀγει, ἵνα τοὺς ἀκρατὰς; ἐπαγάγηται.

Ὁ γὰρ πεισθεῖς, ὅτι καὶ ἀναστήσεται, καὶ αὐτῷ δώ-
σει τὰς εὐθύνas τῶν πεπλημμελημένων, προσδρα-
μεῖται πάντως αὐτῷ, ἐξιλεούμενος αὐτόν, ὡς μέλ-
λοντα αὐτοῦ κριτὴν ἔσεσθαι. Μὴ θαυμάζετε δὲ, ὅτι
Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν. Εἰ γὰρ καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου
ἐστίν, ἀλλὰ καὶ Θεὸς ἐστίν· ὥστε τὴν κρίσιν εἰκό-
τως ἔχει, ὡς Υἱὸς Θεοῦ. Εἰ δὲ καὶ ἄνθρωπος φαίνε-
ται, μὴ θαυμάζετε. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι Πύλος ὁ
Σαμοσατεύς, φίλον ἀνθρώπων δογματίζων τὸν Κύ-
ριον, οὕτως ἀνεγίνωσκε τοῦτο τὸ χωρίον· « Καὶ
ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ, καὶ κρίσιν ποιεῖν, ὅτι Υἱὸς
ἀνθρώπου ἐστίν· » ἐνταῦθα δὲ σιζῶν, ἀπ' ἄλλης
ἀρχῆς ἀνεγίνωσκε τὸ, « Μὴ θαυμάζετε τοῦτο. » Ἀνόη-
τον δὲ τελείως ἐστὶ τὸ οὕτως ἀναγινώσκειν. Τὴν γὰρ
κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ ὁ Πατήρ, οὐχ ὅτι Υἱὸς ἀνθρώ-
που ἐστίν, ἀλλ' ὅτι Θεός. Ἐκεῖνος μὲν οὖν μὴ δεχό-
μενος εἶπεν τὸν Χριστὸν Θεόν, ἀλλ' Υἱὸν ἀνθρώπου,
οὕτως ἐνόησε κριτὴν αὐτὸν εἶναι, οὐχ ὡς Θεόν, ἀλλ'
ὡς Υἱὸν ἀνθρώπου· ἡμεῖς δὲ οὕτω νοοῦμεν, ὡς εἴρη-
ται. Εἰπὼν δὲ περὶ τῆς μερικῆς ἀναστάσεως, τοῦ
Λαζάρου, φησὶ καὶ τῶν ἄλλων, οἱ πάσαι δηλαδὴ
ἔθανον, νῦν λέγει περὶ τῆς καθόλου· « Ὅτι ἔρχεται
ᾠρα, ἐν ἣ ὁ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς ω-
νῆς τοῦ Θεοῦ· » περὶ τῆς καθολικῆς γὰρ ἀναστά-
σεως· ἐνταῦθα φησιν. Ἐπειδὴ δὲ εἶπεν ἀνωτέρω, ὅτι
« Ὁ πιστεύων, εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, » ἵνα μὴ νο-
μίσωμεν, ὅτι ἡ πίστις μόνη εἰς σωτηρίαν ἀρκεῖ, φη-
σιν, ὅτι « Ἀναστήσονται, οἱ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς
ἀνάστασιν κρίσεως, οἱ τὰ ἀγαθὰ, εἰς ἀνάστασιν
ζωῆς. » Οὐκ ἄρα ἡ πίστις μόνη χωρὶς ἔργων δικαιοί,
ἀλλὰ καὶ τὰ ἔργα προσεῖναι δεῖ· τότε γὰρ καὶ κυρίως
πίστις ἐστίν. Ὅρα δὲ διεπλῆν τὴν διδασκαλίαν γινο-
μένην, διὰ φόβου καὶ ἰλαρότητος. Τὸ μὲν γὰρ κατα-
κριθῆναι τοὺς τὰ φαῦλα πράξαντας, ἐκφοβεῖ· τὸ δὲ
ἰλαρότης προτρέπεται.

« Οὐ δύναμαι ἐγὼ ποιεῖν ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐδέν· καθὼς
ἀκούω, κρίνω, καὶ ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δίκαια ἐστίν· ὅτι
οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ
πέμψαντός με Πατρός. » Καθὰ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω
λέλεκται, τὴν ἀπαρραξίαν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πα-
τέρα ἰνδαίνονται ταῦτα τὰ ῥήματα, τὸ, « Οὐ δύνα-
μαι ἐγὼ ποιεῖν ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐδέν, » καὶ ὅσα τοιοῦτό-
τροπα. Οὐδὲν γὰρ ξένον καὶ ἀλλότριον τοῦ Πατρός
δύναμαι ἐγὼ ποιεῖν· οὔτε γὰρ θέλημα ἔχω ἄλλοιον
παρὰ τὸ πατρικόν, οὔτε δύναμιν. Καθὼς δὲ ἀκούω
παρὰ τοῦ Πατρός, οὕτω κρίνω· τοὔτεστιν, ὡς ἂν
αὐτὸς ὁ Πατὴρ κρίναι, οὕτω καὶ γώ. Ταῦτα δὲ λέγει
διὰ τὸ δεῖξαι, ὡς πολλάκις εφημεν, τὸ ἀπαράλλακτον
καὶ ἐν ἔργοις, καὶ λόγοις, καὶ κρίσεσιν. Ἴνα γὰρ μὴ
τινες, ἀνθρώπων ὁρῶντες αὐτόν, σκανδαλίζονται,
πῶς ὁ φαινόμενος ἄνθρωπος δικαίαν κρίσιν ποιή-
σειεν, τοῦ Δαυὶδ εἰπόντος, « Πᾶς ἄνθρωπος ψεύ-
στης· » ἐφθασε μὲν εἰπὼν, ὅτι Μὴ θαυμάζετε, διότι
Υἱὸς ἀνθρώπου εἰμί· λέγει δὲ καὶ νῦν, ὅτι Δικαία ἡ
κρίσις μου ἐστίν, καθὼς κρίνω, ὡς ἀκούω τοῦ Πατρός
μου κρίνοντος. Μὴ γὰρ τὸ ἐμὸν θέλημα ζητῶ, ἀλλὰ
:δ τοῦ Πατρός. Ὁ μὲν θέλων τὸ ἑαυτοῦ βούλημα κυ-

sit recepturus delictorum poenas, omnino currit ad
ipsum placatum ut suum futurum iudicem. Ne
admiremini autem quod Filius hominis est; nam
quamvis Filius hominis, est tamen et Deus. Et ita
iudicium merito habet sicut Filius Dei. Si autem
et homo appareat, ne admiremini. Sciendum autem
quod Paulus Samosatenus docens Dominum purum
esse hominem, sic legit hunc locum: « Et potesta-
tem dedit ei iudicium faciendi, quia Filius hominis
est. » Hoc autem loco punctum faciens, ab alio
principio legit, « Ne admiremini hoc. » Valde autem
stultum est sic legere. Non enim dedit Pater Filio
iudicium quod Filius hominis sit, sed quia Deus.
576 Unde ille non patiens ut Christus dicatur
Deus, sed Filius hominis, sic cogitabat iudicem illum
esse, non ut Deum, sed ut Filium hominis. Nos
autem sic intelligimus, ut dictum est. Postquam
autem dixit de particulari resurrectione, Lazari
videlicet et aliorum qui iterum mortui sunt: nunc
dicit de universali: « Quia venit hora in qua hi
qui in monumentis sunt, audient vocem Dei. » Nam
de universali resurrectione hic loquitur. Quoniam
dixerat superius, « Qui credit, in iudicium non
venit, » ne putemus quod fides sola ad salutem
sufficiat, dicit quod « Resurgent hi qui mala fece-
runt, in resurrectionem condemnationis; qui autem
bona, in resurrectionem vitæ. » Non igitur sola
fides absque operibus justificat, sed oportet etiam
opera adesse, tunc enim proprie fides est. Vide
autem geminam doctrinam fieri per metum et lætiti-
am. Nam cum dicit condemnari impia fidentes,
deterret. Cum autem dicit resurgere ad vitam eos
qui bona fecerunt, per lætitiā exhortatur.

εἰς ζωὴν ἀναστῆναι τοὺς τὰ ἀγαθὰ πράξαντας, δι'
Veras. 30. « Non possum ego ex meipso facere
quidquam: sicut audio, iudico, et iudicium meum
iustum est; quia non quaero voluntatem meam,
sed voluntatem eius, qui misit me Patris. » Sicut
et in superioribus dictum est, eadem Patris et
Filii potestas ostenditur hisce verbis, « Non possum
ego facere ex meipso quidquam: » et quæcunque
hujus generis sunt. Nihil enim alienum et peregrin-
num a Patre ego possum facere; neque enim volun-
tatem aliam habeo præter paternam, neque aliam
potestatem. Verum sicut audio a Patre, ita iudico:
hoc est, sicut ipse Pater iudicat, ita et ego. Hæc
autem dicit ut ostendat, sicut sæpe diximus, in
nullo sibi deesse aliquid a Patre, sive in sermoni-
bus, sive in operibus, sive in iudiciis. Nam ut no-
quidam hominem videntes eum offenderentur, quo-
modo cum appareat homo, iustum faciat iudicium,
cum David dicat: « Omnis homo mendax²⁵; »
prævenit quidem, dicens: Ne admiremini de eo
quod Filius hominis sum; nam et Deus sum. Dicit
autem: Et nunc iustum iudicium meum est, eo
quod iudico sicut audio Patrem meum iudicantem.

²⁵ Psal. cxv, 11.

« Non enim meam voluntatem quero, sed Patris. » A Nam quisquam voluerit stabilire, fortassis suspectus erit, quod corrupat quod justum est: qui autem non sua spectat, quo pretextu posset injuste iudicari? Ego igitur non quero voluntatem meam, neque enim ego meam habeo voluntatem, sed quod vult Pater, illud et ego.

Vras. 51-55. « Si ego testimonium perhiberem de meipso, testimonium meum non esset verum. Alius est qui testimonium perhibet de me. Et scio verum esse testimonium quod testatur de me. Vos misistis ad Joannem, et is testimonium reddidit veritati. 577 Ego autem non ab homine testimonium accipio; sed hæc dico, ut vos salvi fiat. Ille erat lucerna ardens et lucens, vos autem voluistis ad tempus exultare in luce ejus. » Apparet hic contraria dicere Dominus. Etenim alleubi videtur testari de se, sicut Samaritanæ dicebat: « Ego sum Christus: » et cæco, et alias sæpe. Si igitur hæc falsa sunt, quæ nobis salutis spes? Non autem hæc sola videtur esse contrarietas, sed et alia non minor. Nam et in progressu dicit: « Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum verum est. » Quomodo igitur conveniat quæ pugnare videntur? Id quidem quod dicit, « Si ego testificor de meipso, testimonium meum non est verum, » dicit ad opinionem Judæorum, quoniam enim illi dicturi erant ei: Tu testimonium perhibes de teipso; nullus autem qui de se ipso testificatur, fide dignus est. Dicit urgendo illos: Non testimonium perhibeo ego de meipso, alioqui juxta vestram sententiam non dignus essem cui crederetur. « Alius enim est qui testimonium de me perhibet, » Joannes scilicet. Quod autem dicit, « Et si ego testimonium perhibeo, testimonium meum verum est, » secundum concessionem dicit. Accedens enim sermone Judæorum, dicit: Esto quod ego testimonium de meipso perhibeam; et si ego igitur testimonium de meipso perhibeam, testimonium meum verum est. Nam cum Deus sim, fide dignus sum. Atque ita primum dixit illos urgendo, non ego testimonium perhibeo, sed Præcursor. Secundum autem se illis opponendo, vel etiam concedendo, dicens: « Si etiam ego testimonium perhibeam, testimonium meum verum est. » Porro tris, inquit, habeo testimonia, Joannem, opera mea, Patrem meum. Et primum ponit Joannem. Ut ne quis dicat ei, Quid igitur si ille ad gratiam testificatus est tibi? dicit, Vos ipsi misistis ad Joannem. Omnino autem non misissetis interrogantes, nisi eum fide dignum habuissetis. Atque ita etiam vos ipsi testes estis, quod verax fuerit Joannes: quamvis ego quidem, cum Deus sim, humano testimonio opus non habeam, et Dominus servi testimonio. Quia autem vos digniorem illum putastis, et ipsi magis quam mihi attendistis, et ad illum quidem accessistis, mihi autem neque miracula facienti creditis: propterea vobis in me-

ρωται, πως αν υποκειυθειη, ως παραφθειρων το δικαιον· ο δε μη τα εαυτου σκοπων, τινα αν εχη προφασιν του μη τα δικαια φηφιζεσθαι; Εγω τολυν ου ζητω το θελημα το εμου· ουδε γαρ εχω εμου θελημα· αλλ' ο θελει ο Πατηρ, εκεινο καγω.

« Αν εγω μαρτυρω περι εμαυτου, η μαρτυρια μου ουκ εστιν αληθης. Άλλος εστιν ο μαρτυρων περι εμου, και οδα επι αληθης εστιν η μαρτυρια ην μαρτυρει περι εμου. Υμεις αποσταλκατε προς Ιωαννην, και μαμαρτυρησιν τη αληθεια. Εγω δε παρα ανθρωπου την μαρτυριαν ου λαμβανω· αλλα ταυτα λεγω, ινα υμεις σωθητε. Εκαινος ην ο λυχνος ο καιυμενος, και φαϊνων, υμεις δε ηθαλησατε αγαλλιασθηναι προς ωραν εν τω φωτι αυτου. » Φαινεται ενταυθα εναντια λεγων ο Κυριος. Και γαρ πολλαχου φαίνεται μαρτυρησας εαυτω, ωσπερ τη Σαμαρειτιδι εφη· « Εγω ειμι ο Χριστος· » και τω τυφλω, και ετερωδι πολλαχου. Εαν ουν ταυτα ωσι ψευδη, ποια ημιν σωτηριας ελπις; Ου τουτο δε μονον δοκει εναντιωμα, αλλα και ετερον ουκ ελαττον. Προϊων γαρ, φησιν, οτι, « Καν εγω μαρτυρω περι εμαυτου, η μαρτυρια μου αληθης εστι. » Πως ουν συμβιβασθησονται ταυτα δοκουντα μαχεσθαι; Ο μιν λεγει, οτι « Αν εγω μαρτυρω περι εμαυτου, η μαρτυρια μου ουκ εστιν αληθης, » λεγει ω; προς την οπληψιν των Ιουδαϊων. Εκαι γαρ εμλλον εκεινοι λω; ειπειν αυτω, οτι Συ μαρτυρει; περι σεαυτου, εωδεις δε μαρτυρων εαυτω, αξιόπιστος εστι, φησιν ενστατικως, οτι Ου μαρτυρω εγω περι εμαυτου· η γαρ αν κατα την οματερην γνωμην ουκ αξιος εην πιστευεσθαι. « Άλλος εστιν ο μαρτυρων περι εμου, » ο Ιωαννης. Ο δε λεγει, οτι « Καν εγω μαρτυρω, η μαρτυρια μου αληθης εστι, » κατὰ συνδρομην λεγει, συκρετων γαρ τω λογισμω των Ιουδαϊων, φησιν, οτι Έστω, οτι εγω μαρτυρω περι εμαυτου. Καν εγω τολυν μαρτυρω, αληθης εστιν η μαρτυρια μου· Θεος γαρ ων, αξιόπιστος ειμι. Όστε το μιν πωτον ενστατικως ειπεν, οτι Ουκ εγω μαρτυρω, αλλ' ο Προδρομος· το δε δευτερον, κατὰ αντιπαράστασιν, ητοι συνδρομην, οτι « Καν εγω μαρτυρω, αληθης εστιν η μαρτυρια μου. » Τρεις ουν, φησιν, εχω μαρτυρας, τον Ιωαννην, τα εργα μου, τον Πατερα μου. Και πρωτον τον Ιωαννην εθησιν, ινα μητις ελεη αυτω· Τι ουν, ει εκεινος προς χαριν εμαρτυρησε σοι; φησιν, οτι Υμεις αυτοι αποστειλατε προς Ιωαννην. Παντως δε ουκ αν αποστειλατε ερωτωντες, ει μη αξιόπιστον αυτον ενομιζετε. Όστε και υμεις αυτοι μαρτυρατε, οτι αληθης ην ο Ιωαννης. Καιτοι εγω μιν, οια δη Θεος ων, ου δεομαι ανθρωπινης μαρτυριας, της του δουλου ο Δεσποτης. Εκαι δε υμεις αυτον αξιόπιστοτερον ηγεσθε, και αυτω μλλον προσεχετε ηπερ εμοι, κακεινω μιν προσεδραμετε, εμοι δε ουδε θαυματουργουντα πιστευετε· και παντα ποιω, και αναδεχομαι και τα ανδεια της εμης θεοτητος, ινα υμεις σωθητε. Αυχων

²⁹ Joan. viii, 11.

δὲ καίμενον τὴν Ἰωάννην φησὶ, καθὼς καὶ ἐκ γῆς εἶχε τὴν διάπλασιν, καὶ οὐκ οἰκοδομὴν τὸ φῶς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος καὶ πρόσκαιρον. Ἄμα τε γὰρ ἐφάνη ἡ τοῦ Κυρίου ἡμέρα, ἦτοι διδασκαλία, καὶ ἀπεκρύβη ὁ λύχνος. Ὑμεῖς δὲ, πρὸς ὧραν μὲν ἀποδέξασθε τὰ εἰρημμένα παρ' αὐτοῦ, καὶ ἠγαλλιάσθητε ἐν αὐτῷ· εἶτα ἐπιλαθόμενοι ὧν περὶ ἑμοῦ εἶπεν, ἐμείνατε ἐπὶ τῆς προτέρας ἀπιστίας. Εἰ γὰρ ἐκεῖνος ἀπαξ βεβαίως ἐπιστεύσατε, ταχέως ἂν ὑμεῖς πρὸς τὴν ἐμὴν χειρωγῶγησε πίστιν.

Ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν μαρτυρίαν μετὰ τοῦ Ἰωάννου. Τὰ γὰρ ἔργα ἃ ἔδωκέ μοι ὁ Πατήρ, ἵνα τελευτώσω αὐτὰ, αὐτὰ τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ, ὅτι ὁ Πατήρ με ἀπέσταλκε· καὶ ὁ πέμψας με Πατήρ, αὐτὸς μεμαρτύρηκε περὶ ἐμοῦ· οὕτως φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε πῶποτε, οὕτως εἶδος αὐτοῦ ἐώρακατε, καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ οὐκ ἔχετε μόνοντα ἐν ὑμῖν· ὅτι ὃν ἀπέστειλε ἐκεῖνος, τοῦτω ὑμεῖς οὐ πιστεύετε. Ἐμαρτύρησε μὲν, φησὶν, Ἰωάννης περὶ ἐμοῦ, Ἰωάννης ὁ πάντων δοκῶν ὑμῖν ἀξιοπιστότατος. Ἐπεὶ δὲ εἶδος εὐρεθῆναι τινὰς συκοφάντας, οἱ τυχὸν ἐροῦσι· Καὶ τί πρὸς ἡμᾶς; Ἰωάννης ἐχαρίζετό σοι, καὶ διὰ τοῦτο τὰ χρηστότερα ἐμαρτύρει· Ὑμεῖς, φησὶν, ἐπέμψατε πρὸς Ἰωάννην, καὶ ἠρωτήσατε, ἀληθῆ πάντως αὐτὸν νομίζοντες. Πλὴν ἔχω καὶ ἄλλην μαρτυρίαν μετὰ τοῦ Ἰωάννου. Τὰ ἔργα καὶ ἃ ἔδωκέ μοι ὁ Πατήρ, τοῦτέστιν, Ἄνεθετό μοι ὁ Πατήρ, ἵνα τελευτώσω αὐτὰ, μαρτυροῦσι περὶ ἐμοῦ. Λέγει δὲ ἔργα, τὰ θαύματα δῆπου, οἷον τὴν τοῦ παραλύτου ἀνόρθωσιν, καὶ τὰ λοιπά. Ἐπεὶ δὲ ἐνεκάλουν αὐτῷ, ὅτι ἐν Σαββάτῳ ταῦτα ποιεῖ, λέγοντες, ὅτι Ἐκεῖνος ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ Σάββατον οὐ τηρεῖ· δεικνύουσιν αὐτοῖς, ὅτι τὰ τῷ Πατρὶ δεδογμένα ποιεῖ, καὶ ὅτι μᾶλλον ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, καθὼς τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένα αὐτῷ ἔργα τελεῖ. Τὰ γὰρ ἔργα, φησὶν, ἃ ἔδωκέ μοι ὁ Πατήρ, ἵνα τελευτώσω αὐτὰ. Ἐπεὶ οὖν ὁ Πατήρ δέδωκε ταῦτα, ὑμεῖς ἐστε ἀντίθεοι οἱ ἐναντιούμενοι τοῖς τοιούτοις ἔργοις. Καὶ ὁ πέμψας με Πατήρ, αὐτὸς μεμαρτύρηκε περὶ ἐμοῦ. Ποῦ δὲ μεμαρτύρηκε περὶ αὐτοῦ ὁ Πατήρ; Τινὲς μὲν λέγουσιν, ὡς ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, ὅταν εἶπεν· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός. Κρεῖττον δὲ οἶμαι νοεῖν, ὅτι διὰ πάσης τῆς Γραφῆς ἐμαρτύρησε περὶ αὐτοῦ ὁ Θεός, διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν. Ἄλλ' ὑμεῖς, φησὶν, οὕτως φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε, τοῦ Πατρὸς λέγω, οὕτως εἶδος αὐτοῦ ἐώρακατε, ἀλλὰ παντάπασιν ἀγνωστοὶ ὑμῖν ἐστί· δίδει καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ οὐκ ἔχετε μόνοντα ἐν ὑμῖν· τοῦτέστι, Τὰς Γραφὰς τὰς περὶ ἐμοῦ μαρτυρούσας οὐκ οἴδατε, εἰ καὶ δοκεῖτε ὅτι οἴδατε, καὶ καυχᾶσθε, ὡς τὰ Λόγια τοῦ Θεοῦ ἐμπιστευθέντες. Πόθεν δὴλον, ὅτι οὐκ οἴδατε τὰς Γραφὰς; Ὅτι ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος, τοῦτω ὑμεῖς οὐ πιστεύετε. Ὡς περὶ οὖν οὕτως φωνὴν Θεοῦ ἠκούσατε (οὐ γὰρ ἔχει φωνὴν ὁ Θεός αἰσθητήν), οὕτως

A moriam reduco Joannis testimonium; omnia facio et recipio etiam indigna mea delitate, ut vos salvi fiat. Lucernam autem ardentem Joannem dicit, eo quod de terra habet formationem, et non per se ipsum est lumen, sed a gratia Spiritus, ac temporarium. At ubi apparuit dies Domini, hoc est, doctrina, occulta est lucerna. 578 Ceterum vos ad horam quidem recepistis ea quae ab illo dicta sunt, et exultastis in ipso, et deinde oblitii eorum quae de me dixit, mansistis in priori incredulitate. Nam si illi semel firmiter credidissetis, quamprimum vos ad meam adduxisset fidem.

Vers. 36-38. C At ego testimonium habeo majus testimonio Joannis. Opera enim quae dedit mihi Pater ut perficiam ea, ipsa opera quae ego facio, testimonium perhibent de me, quod Pater me miserit. Et qui misit me Pater, ipse testatus est de me: neque vocem ejus unquam audistis, neque speciem ejus vidistis, et sermonem ejus non habetis in vobis manentem, quia quem misit ille, ei vos non credistis. Testatus quidem est Joannes de me qui vobis omnium maxime fide dignus videbatur: verumtamen quia verisimile est fore quosdam sycophantas qui fortassis dicent, Et quid ad nos? si Joannes gratificari tibi voluerat, et propterea blandiora quaedam attestatus est? Vos, inquit, misistis ad Joannem, et interrogastis, veracem per omnia illum existimantes. Verumtamen et ego aliud testimonium habeo majus Joanne. Opera enim quae dedit mihi Pater, hoc est, quae statuit mihi Pater ut perficiam, ea testantur de me. Dicit autem opera, mirabilia illa scilicet, quale fuit paralytici restitutio, etc. Verumtamen quia arguebant eum quod in Sabbato haec faceret dicentes: Hic non est ex Deo, quia Sabbatum non servat, ostendit eis quod faciat ea quae a Patre decreta, et quod magis a Deo sit, eo quod injuncta sibi a Deo opera faciat. Opera enim, inquit, quae dedit mihi Pater ut perficiam ea. Quia igitur Pater dedit mihi illa, vos estis Deo adversarii, qui illis operibus adversamini; et qui misit me Pater, ipse testatur de me. Ubi autem testatus est de eo Pater? Quidam dicunt quod in baptismo, quando dixit: Ille est Filius meus dilectus. Opinor autem quod magis intelligat quod per omnem Scripturam testatus sit de eo Deus, tam per legem quam per prophetas. Sed vos, inquit, neque vocem ejus audistis, Patris, inquam, neque speciem ejus vidistis. Ideo omnibus modis incognitus vobis est. Ideo et sermonem ejus non habetis manentem in vobis; hoc est, Scripturas quae de me testantur, nescitis: tametsi videamini scire et gloriari in eloquiis Dei quae vobis concredita sunt. Hinc autem manifestum quod nesciatis Scripturas, quia (ei quem ille misit, non creditis.) Igitur sicut neque vocem Dei audivistis (non enim habet Deus vocem sensibilem), neque speciem ejus vidi-

30 Joan. ix. 16. 31 Matth. xvii. 5.

stis (specie enim et figura caret); ita neque sermonem ejus, Scripturas dico quæ de me testantur, habetis in vobis.

VERS. 39-42. « Scrutamini Scripturas, quia **579** vos videmini in ipsis vitam æternam habere. Et illæ sunt quæ testantur de me: nec vultis venire ad me ut vitam habeatis. Gloriam ab hominibus non accipio, sed cognovi vos quod dilectionem Dei non habeatis in vobis. » Dixerat eis, Sermo Dei, hoc est, Scripturæ quæ de me testantur, non sunt in vobis. Docens igitur quomodo praterunt habere sermonem Dei, inquit: « Scrutamini Scripturas: in illis enim vos putatis habere vitam. » Vide autem quomodo non dixerit, Habetis vitam; sed, Videmini, nonstrans quod nullum verum fructum percipiunt, si a lictione sola expectent salvari, non accedente fide. « Nam illæ testimonium quidem præbent de me; sed vos non vultis venire ad me, ut vitam habeatis. » Unde hinc discimus quod ex proposito fuerunt mali. Non enim dixit, Non potestis venire; sed, « Non vultis venire. » Audiant Manichæi, quod non natura malum, sed voluntate constet. Postquam autem eos memores fecit testimonii Joannis, et Patris, et operum suorum quæ propter salutem illorum tantum faciebat, suspicari poterant multi quod hæc amore gloriæ diceret. Idcirco inquit: « Gloriam ab hominibus non accipio, » hoc est, Non indigno, neque talem habeo naturam quæ opus habeat humana gloria. At vos me persecimini, quasi propter amorem Dei hoc faciatis, sed non est ita. « Novi enim vos quod dilectionem Dei non habeatis in vobis, » etiamsi valde hoc jactetis, quod me persequamini propter Deum. Merito igitur Judæi dicuntur dilectionem Dei non habere, quia persequantur ipsam dilectionem, Filium Dei. Unde merito etiam dicuntur non habere sermonem Dei manentem in semetipsis. Sermone enim et Deum rejiciebant.

VERS. 43-47. « Ego veni in nomine Patris mei, nec recipitis me: si alius venerit in nomine suo, illum recipietis. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam a vobis invicem accipitis, et gloriam quæ a solo Deo proficiscitur, non queritis? Nolite putare quod ego accusaturus sim vos apud Patrem; est qui accusat vos Moses in quo speratis. Si enim credidissetis Mosi, credidissetis utique mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius scriptis non creditis, quomodo verbis meis creditis? » — « Ego quidem, inquit, veni in nomine Patris mei. » Nam et ubique Patrem celebrat, et ab ipso se dicit missum esse, et nihil posse facere a seipso, et prorsus humilia multa loquitur, volens e medio tollere omnem ingratitude ratio-

A είδος αὐτοῦ ἐπράξατε (ἀνείθεο; γὰρ ἐστὶ καὶ ἐξηγ- μάτιστος)· οὕτως οὐδὲ τὸν λόγον αὐτοῦ, λέγω δὴ τῆς Γραφῆς τὰς περὶ ἐμοῦ μαρτυρούσας, ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς.

« Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν· καὶ ἐκεῖνα εἶπεν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ, καὶ οὐ θέλετε ἔλθειν πρὸς με, ἵνα ζωὴν ἔχητε. Δόξαν παρὰ ἀνθρώπων οὐ λαμβάνω, ἀλλ' ἔγνωκα ὑμᾶς, ὅτι τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς. » Εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι, « Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, τούτέστιν, αἱ Γραφαὶ αἱ περὶ ἐμοῦ μαρτυροῦσαι, οὐκ ἐστὶν ἐν ὑμῖν. Διδάσκων οὖν πῶς δυνήσονται σχεῖν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, φησὶν· « Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς· ἐν αὐταῖς γὰρ δοκεῖτε ὑμεῖς ζωὴν ἔχειν. » Ὅρα δὲ πῶς; οὐκ εἶπεν, « Ἔχετε ζωὴν, ἀλλ', « Ὅτι δοκεῖτε· » δοκεῖτε δὲ εἶπε, δεικνύς ὅτι οὐδὲν κατὰ ἀλήθειαν ἐκείθεν ἐκαρποῦντο, ἀπὸ τῆς ἀναγκώσεως μόνης οἴζεσθαι προσδοκῶντες, πίστειως μὴ προσούτης. « Ἐκεῖνα μὲν γὰρ εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ· ἀλλ' ὑμεῖς οὐ θέλετε ἔλθειν πρὸς με, ἵνα ζωὴν ἔχητε. » Ὅστε κἀντεῦθεν μανθάνωμεν, ὡς ἐκ πραιορέσεως ἦσαν κακοί. Οὐκ εἶπε γὰρ, ὅτι· Οὐ δύνασθε ἔλθειν, ἀλλ' ὅτι· Οὐ θέλετε ἔλθειν. » Ἀκούειωσαν Μανιχαῖοι, ὅτι οὐ φύσει τὸ κακὸν, ἀλλὰ προαιρέσει συνίσταται. Ἐπεὶ δὲ ἀνέμνησεν αὐτοὺς τῆς Ἰωάννου μαρτυρίας, καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς, καὶ τῆς διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ, διὰ τὴν σοτηρίαν αὐτῶν μόνον ταῦτα ποίω· εἰκότως δὲ ἦν πολλοὺς ὑποπτεῦειν, ὅτι δόξης ἔρωτι ταῦτα λέγει· διὰ τοῦτο φησιν, ὅτι· Δόξαν παρὰ ἀνθρώπων οὐ λαμβάνω· τούτέστι, Δόξης οὐ δέομαι· οὐδὲ γὰρ φύσιν ἔχω τοιαύτην, ὥστε δεῖσθαι τῆς παρὰ ἀνθρώπων δόξης. Ἰμεῖς δὲ διώκετέ με προφασιζόμενοι, ὅτι δι' ἀγάπην Θεοῦ τοῦτο ποιεῖτε. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ τοῦτο, οὐκ ἐστὶ. « Ἐγνωκα γὰρ ὑμᾶς, ὅτι τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς· » κἀν ἄνω καὶ κάτω τοῦτο προβάλλοσθε, τὸ διὰ τὸ διώκειν με (21). Εἰκότως οὖν οἱ Ἰουδαῖοι τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ οὐκ εἶχον, ἐπεὶ ἐδίωκον τὴν αὐτοαγάπην, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Εἰκότως καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ οὐκ εἶχον μένοντα ἐν αὐτοῖς· τὸν γὰρ Λόγον καὶ Θεὸν παρητούντο.

« Ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐ λαμβάνετε με· ἐν ἄλλο; Ἐθῆ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψασθε. Πῶς δύνασθε ὑμεῖς πιστεῦσαι, δόξαν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητεῖτε; Αἱ δοκεῖτε, ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω ὑμῶν πρὸς τὸν Πατέρα· ἐστὶν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν Μωσῆς, εἰς ὃν ὑμεῖς ἠπίκατε. Εἰ γὰρ ἐπιστεῦετε Μωσῆϊ, ἐπιστεῦετε ἀν ἐμοῦ· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. Εἰ δὲ τοῖς ἐκεῖνου γράμμασιν οὐ πιστεύετε, πῶς τοῖς ἐμοῖς ῥήμασι πιστεύετε; » — « Ἐγὼ μὲν, φησὶν, ἐλήλυθα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου » (καὶ γὰρ πανταχοῦ τὸν Πατέρα ὀμειν, καὶ παρ' αὐτοῦ φησὶν ἀποστάλλομαι, καὶ οὐδὲν δύνασθαι ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ· καὶ ὅπως ταπεινὰ πολλὰ φθέγγεται, πᾶσαν πρόφασιν ἀγνομο-

Ex collatione eodd. Venet. S. Marci.

(21) Col. 31, τὸ διὰ τὸ τὸν Θεόν, διώκειν με.

αὐτῆς ἐκκέσθαι βουλόμενος) ἄλλος δὲ ἐλεύσεται, ὁ ἄντιχριστος δηλονότι, ὃς μᾶλλον ἀποδεικνύεται, ὅτι αὐτὸς ἐστὶ μόνος Θεός. Ἐμὲ μὲν οὖν τὸν ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς ἐλθόντα, τοῦτέστι, τὸν λέγοντα παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπεστάλθαι, οὐ δέχεσθε, ἐκείνον δὲ δέχεσθε. Τοῦτο δὲ συμβαίνει ὑμῖν, διότι ἐκεῖνος μὲν τὴν τοῦ βίου δόξαν ὑμῖν ἐπαγγελεῖται, ἣν ὑμεῖς ζητεῖτε, θέλοντες τὴν παρὰ ἀλλήλων δόξαν λαμβάνειν, καὶ τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ διαπτύοντες· ἐγὼ δὲ οὐδὲν ἐν βίῳ περιβλεπτον ὑμῖν ἐπαγγέλλομαι, ἀλλὰ πολλὴν ἐνορᾶτε δυσκολίαν τοῖς ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις. Διὰ τοῦτο οὖν, φησὶν, ἐμοὶ οὐ πιστεύετε· οὐδὲν γὰρ τερπνὸν βιωτικὸν προσδοκᾶτε ἔξιν ἀπ' ἐμοῦ. Καὶ ἄλλως δὲ· « Οὐ πιστεύετε μοι, ὡς δέξαν τὴν παρὰ ἀλλήλων θέλοντες. » Ἀρχόντες μὲν γὰρ καὶ διδάσκαλοι αὐτοὶ μόνοι θέλοντες δοκεῖν παρὰ τῷ πλήθει, οὐ δέχονται με, ἵνα μὴ ἐλαττωθῆι αὐτοῖς ἡ δόξα· λαοὶ δὲ, τὴν παρὰ τῶν ἀρχόντων ἀγάπην ζητούντες, οὐ θέλουσι προσδραμεῖν ἐμοί, ἵνα μὴ τῆς παρὰ τῶν ἀρχόντων τιμῆς δι' ἐμὲ ἐκπίσωσιν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸν Μωϋσῆν ἄνω καὶ κάτω προέφερον, φησὶν, ὅτι αὐτὸς κατηγορήσει ὑμῶν· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψε. Ποῦ δὲ ἔγραψε περὶ αὐτοῦ; Καὶ ἐν πολλοῖς μὲν ἄλλοις (καὶ γὰρ τὸ, « Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος, » περὶ Χριστοῦ ἦν, καὶ ἕλλα πολλά, τὰ μὲν ἐν λόγοις, τὰ δὲ ἐν σημείοις καὶ συμβόλοις, οἷον τὸ τῆς βᾶτου θαῦμα· καὶ γὰρ πῦρ μὲν ἡ θεότης· βᾶτος δὲ ἀκανθώδης, ἡ ἀμαρτωλὸς φύσις, ἣς ἐπιλαβόμενον τὸ πῦρ τῆς θεότητος, ἀκατάφλεκτον ταύτην ἐτήρησε, τῷ φωτὶ λαμπρύναν, καὶ τῶν οἰκείων μὲν ἀδχημάτων μεταδεδοκῶς, τῶν δὲ ἐκείνης ἐλαττωμάτων μὴ μεταληφθῶς), οὐχ ἥλιστα δὲ καὶ τοῦτο Μωσῆς εἶρηκεν, εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν συμβαλλόμενον. Ἐάν γάρ, φησὶν, προφήτης ἀναστή, σημεῖα ποιῶν, καὶ ἀπιστῶν ἀπὸ Θεοῦ, μὴ πιστεύσητε αὐτῷ· οἶδός ἐστιν ὁ ἄντιχριστος. Ἐάν δὲ ἀναστή προφήτης σημεῖα ποιῶν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα ἄγων, μᾶλλον οὐκ ἀπιστῶν αὐτοῦ, τούτῳ πιστεύσατε. Ὁ Χριστὸς οὖν ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς ἐλθὼν, καὶ σημεῖα μὲν ποιῶν, μὴ ἀπάγων δὲ αὐτοὺς τῆς θεοσεβείας, αὐτὸς ἦν ὁ παρὰ Μωσῆ προφητευόμενος. « Εἰ οὖν τοῖς Μωϋσείως γράμμασιν οὐ πιστεύετε, πῶς τοῖς ἐμοῖς ῥήμασι πιστεύετε; » Ἐκεῖνος, φησὶν, ἔγραψε, καὶ πάρεσιν ὑμῖν αἰεὶ πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ βιβλία, ὥστε, κἂν ἐπιλάβοιθε, ἔχειν πάλιν βιβλίαν τὴν ἀνάμνησιν· καὶ ὁμοῦ οὐ πιστεύετε τοῖς γεγραμμένοις· καὶ πῶς πιστεύετε τοῖς ἐμοῖς ἀγράφοις ῥήμασι; Τί οὖν ταῦτα λέγεις, ὦ Κύριε, ἐπεὶ οἶδας, ὅτι οὐ πιστεύουσιν; Εἰ καὶ οἶδα, φησὶν, ὅτι παρακούσουσιν, ἀλλ' ὁμοῦ λέγω, ἵνα μὴ ὑπερον προφασίζωνται, ὅτι εἰ εἶπας, ἐπιστεύσαμεν. Ἄλλως τε, ἐκεῖνοι μὲν οἱ τότε, οἱ ἀγνώμονες, οὐκ ἐπίστευσαν· τοὺς δὲ μετέπειτα μέλλοντας πιστεύειν, οὐκ ἦν εἰκὸς, οὐδὲ δίκαιον, στερηθῆναι

em. Alius autem veniet, Antichristus scilicet, qui se monstraturus est quod ipse solus sit Deus. Igitur me quidem, qui in nomine Patris veni, hoc est, dico me missum a Patre, non recipitis, illum autem recipietis. Porro hoc ideo eventet vobis, quia ille vobis gloriam vitæ pollicebitur, quam vos quæritis, cupientes gloriam mutuum accipere, et respuentes veram gloriam, quæ a solo Deo est. Ego autem nihil præclarum vobis in hac vita polliceor, sed videtis multam difficultatem in his quæ a me dicuntur; et propterea inquit, mihi non creditis. Nihil enim quod jucundum est in hac vita, expectatis vos habituros a me. Et aliter: « Non creditis mihi, qui gloriam a vobis invicem accipitis. » Nam principes quidem et magistri ipsi soli volentes haberi apud vulgus, non accipiunt me, ne imminuatur eorum gloria. Populi autem quærentes diligi a principibus, non me accedere volunt, ut ne excidant propter me ab honore quem a principibus habent. Quoniam autem et Mosem multum jactabant, inquit, ipse accusabit vos, nam de me ille scripsit. Ubi autem scripsit de eo? Etenim dictum hoc, « Prophetam suscitabit vobis Dominus », de Christo erat, et alia multa tam in verbis quam in signis et symbolis, ut miraculum rubi. Nam et ignis quidem, deitas: rubus autem spinosus, peccatrix natura, quam suscepit ignis deitas, et incombustam servavit luce fulgidam; et suos quidem radios illi communicavit, imperfectiones autem illius in se non suscepit. Etiam hoc Moses dixit, quod conducebat valde ad fidem Christi: nam inquit, « Si propheta surrexerit signa faciens, et recedere faciens a Deo, ne credatis illi, qualis erit Antichristus: Si autem surrexit propheta faciens signa, et ad Deum et Patrem ducens, et non recedere faciens, illi credite. » Igitur Christus in nomine Patris venit, et signa quidem faciens, et non recedere jubens eos a Dei cultu, ipse erat qui a Mose prædictus. « Itaque si Mosi scriptis non creditis, quomodo meis verbis credetis? » Ille, inquit, et scripsit, et sunt libri semper ante oculos vestros, et ita ut etiam si obliviscamini, possitis iterum facile in memoriam reducere. Attamen non creditis scriptis, et quomodo credetis verbis meis non scriptis? Cur igitur hæc dicitis, o Domine, cum scires quod non credituri essent? Quamvis sciam, inquit, quod non credant, dico tamen, ut ne habeant postea quod prætexant, Si dixisses, non credidissetis. Et aliter: Illi quidem qui tunc erant, utpote ingrati, non credebant: ab his autem qui postea credituri, non erat consentaneum neque justum auferrî verborum Christi utilitatem.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ τῶν πέντε ἄρτων καὶ δύο ἰχθύων. Περὶ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα μὴ ποιήσωσιν

581 CAPUT VI.

De quinque panibus et duobus piscibus. De secessione Christi ne facerent eum regem. De ambulatione

²⁰ Deut. xviii, 15. ²¹ Deut. xiii, 1.

ne supra mare. De turba que Dominum sequeda-
int in navibus. De turba signum petente. De pane
qui de celo descendit. De discipulis qui Christum
relinquerant. De confessione Petri.

αὐτὸν βασιλεῖ. Περὶ τοῦ ἐν θαλάσῃ περι-
τοῦ. Περὶ τοῦ ὄχλου ἐπομπῆς τῷ Ἰησοῦ τοῖς
πλοιαρίοις. Περὶ τοῦ ὄχλου ζητούντος σημεῖον.
Περὶ τοῦ ἄρτου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Περὶ τῶν
πολλῶν μαθητῶν ἀκαθάρτων ἀπὸ τοῦ Ἰη-
σοῦ. Περὶ τῆς γράμης τοῦ Πέτρου περὶ τοῦ
Χριστοῦ.

VERS. 1-4. « Post hæc abiit Jesus trans mare
Galilææ, quod est Tiberiadis, et sequebatur eum
turba multa, quia videbant ejus signa quæ faciebat
super his qui infirmabantur. Subiit autem in mon-
tem Jesus, et ibi sedebat cum discipulis suis. Erat
autem prope Pascha, dies festus Judæorum. » Post-
quam Dominus locutus est Judæis durioribus ver-
bis, quibus in invidiam accendebantur et stomacha-
bantur, demulcet nunc eos secedendo, et abiit trans
mare Tiberiadis. Mare autem dicit stagnum. Com-
gregationes enim aquarum? maria vocavit divina
Scriptura. Et aliter: Transit de loco in locum, pro-
bens multitudinis studium. Ignaviores enim mane-
bant in suis locis, studiosiores autem sequebantur
eum. Verumtamen vile quod etiam sequentes non
propter doctrinam, sed propter corporalem miracu-
lorum stultitatem secuti sunt. Nam propterea dicit:
« Quia videbant signa quæ faciebat super his qui
infirmabantur. » Meliores autem sunt et sapientiæ
avidiores de quibus Matthæus 23: « Obstupescabant
enim, inquit, in doctrina ejus, quia docebat illos
tanquam potestatem habens. » Ascendit autem in
montem propter miraculum futurum. Non enim
arrogans erat, et vanæ gloriæ cupidus, ut in mediis
civitatis miracula operaretur: sed fugiens vanam
hominum gloriam, solitudinem quærebat, ut
etiam nos istud erudiens. Insuper volens mystica
quædam discipulis communicare, ascendit in mon-
tem, id quod semper solebat facere, quia ei opus
est ut ab omni tumultu liberetur, et locum quærat
ad omni strepitu purum, si quis talia loqui velit.
« Erat enim prope, inquit, Pascha, dies festus Ju-
dæorum. » Nec tamen ascendit, sed in Galilæam
discedit, non enim ultra præceptis legalibus erat
obnoxius, ut et festos dies legis perficeret. Et aliter:
persequente ipsum malitia Judaica, occasionem
apprehendit ut paulatim legem abruget, ostendens
inadvertentibus cessasse figuram ut advenit ve-
ritas. Observa autem quod festum fuerit Judæo-
rum, non autem fuerit dies festus Christi, cum
Christus eo non ascenderit, sed soli Judæi.

« Μετὰ ταῦτα ἀπῆλθεν ὁ Ἰησοῦς πέραν τῆς θα-
λάσσης τῆς Γαλιλαίας τῆς Τιβεριάδος. Καὶ ἠκολού-
θησεν αὐτῷ ὄχλος πολλός, ὅτι εἶρων αὐτοῦ τὰ ση-
μεῖα ἃ ἐποίει ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων. Ἀνῆλθε δὲ εἰς
τὸ ὄρος ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐκεῖ ἐκάθητο μετὰ τῶν μαθη-
τῶν αὐτοῦ. Ἦν δὲ ἐγγὺς τὸ Πάσχα, ἡ ἑορτὴ τῶν
Ἰουδαίων. » Διαλεχθεὶς τοῖς Ἰουδαίοις σκληρότε-
ρον ὁ Κύριος, ἐπειδὴ ἐκ τῶν τοιούτων βημάτων φθί-
νον καὶ θυμὸν ἐκίνησεν ἐν αὐτοῖς, κατακράθηναι αὐ-
τοὺς διὰ τῆς ἀναχωρήσεως, καὶ πέραν τῆς θαλάσσης
τῆς Τιβεριάδος ἀπέρχεται. Θάλασσαν δὲ λέγει τὴν
λίμνην· τὰ γὰρ συστήματα τῶν ὑδάτων, θαλάσσης
ἐκάλεσεν ἡ θεία Γραφή. Ἄλλως δὲ· Μεταβαίνει ἐπὶ
τόπου εἰς τόπον, δοκιμάζων τῆς τοῦ κλήθους προαι-
ρεσιν· τῶν γὰρ βραθυμότερων κατὰ χώραν μενόντων,
οἱ σπουδαιότεροι ἠκολούθησαν αὐτῷ. Πλὴν ὅρα, ὅτι
καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες, οὐ διὰ τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ
διὰ τὴν ἐκ τῶν θαυμάτων σωματικῆν ὠφέλειαν ἠκολού-
θουσαν. « Διότι γὰρ, φησὶν, εἶρων τὰ σημεῖα, ἃ
ἐποίει ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων. » Κριτέστεροι δὲ εἰσιν οἱ
παρὰ τῷ Ματθαίῳ καὶ φιλοσοφώτεροι. « Ἐξέπληθη-
σαντο γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, ὅτι ἐδίδασκον
αὐτοὺς ὡς ἔξουσίαν ἔχων. » Ἄνεσι δὲ εἰς τὸ ὄρος
διὰ τὸ μέλλον γίνεσθαι σημεῖον. Οὐ γὰρ φιλόκομπος
τις καὶ φιλευδεικτής ἦν, ἵνα ἐν μέσσις πᾶσι θαυ-
ματοουργῇ· ἀλλὰ φεύγων τὴν κενὴν τῶν πολλῶν ὄψιν,
ἤσυχον ζητεῖ. Καὶ ἡμᾶς τοῦτο παιδεύων, ἔμα-
θε καὶ τοῖς μαθηταῖς μυστικῶς τινα θύλων κοινολογῆ-
σασθαι, τὸ ὄρος ζητεῖ. Ἄλλ' ἵνα γὰρ τοῦτο ἔθος αὐτῷ
ποιεῖν· ἐπειδὴ καὶ δεῖ πάσης ταραχῆς ἀπηλλάχθαι,
καὶ τόπον ζητεῖν παντὸς θορύβου καθαρὸν, τὸν τοι-
αῦτα διαλεχόμενον. « Ἦν δὲ, φησὶν, ἐγγὺς τὸ Πάσχα,
ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων. » Καὶ ὁμοίως οὐκ ἀναβαίνει,
ἀλλ' εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀναχωρεῖ· οὐ γὰρ ἐστὶ τοῖς
τοῦ νόμου διατάγμασιν ὀπάκειτο, ἵνα καὶ τὰς νομι-
κὰς τελεῖς ἑορτάς. Ἄλλως τε, καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς πο-
νηρίας βιωκούσης αὐτὸν, ἀφορμὴν λαθῶν, ἡρέμα
ὀπακλύει τὸν νόμον· δεικνύων τοῖς προσέχουσιν, ὅτι
πάντα ὁ τύπος τῆς ἀληθείας ἔλθουσης. « Ὅρα δὲ
καὶ τὸ, « Ἦ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων. » Οὐ γὰρ τοῦ
Χριστοῦ ἦν ἑορτὴ (πῶς γὰρ τοῦ μὴ ἀναβαίνοντος
εἰς αὐτήν); ἀλλὰ μόνων τῶν Ἰουδαίων.

VERS. 5-9. « Cum sustulisset ergo oculos Jesus,
et vidisset quod multa turba veniret ad se, dicit
ad Philippum: Unde ememus panes ut edant isti?
Hoc autem dicebat tentans eum; ipse enim sciebat
582 quid esset factururus. Respondit ei Philippus:
Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis,
ut unusquisque pusillum quippiam accipiat. Dicit
ei unus ex discipulis ipsius, Andreas frater Simonis
Petri: Est puer unus hic, qui habet quinque panes
hordeaceos et duos pisces: sed hæc quid sunt im-
» Math. 1, 28.

« Ἐπάρσεν οὖν ὁ Ἰησοῦς τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ θεω-
σάμενος, ὅτι πολλὸς ὄχλος ἔρχεται πρὸς αὐτὸν, λέγει
πρὸς τὸν Φίλιππον· Πόθεν ἀγοράσομεν ἄρτους, ἵνα
φάγωσιν οὗτοι; Τοῦτο δὲ εἶπε πειράζων αὐτὸν·
φύτος γὰρ ἦδει, τί ἐμῆλλε ποιεῖν. Ἀπεκρίθη αὐτῷ
Φίλιππος· Διακοσίων θηναρίων ἄρτοι οὐκ ἀρροῦσιν
αὐτοῖς, ἵνα ἕκαστος αὐτῶν βραχὺ τι λάβῃ. Λέγει
αὐτῷ εἰς ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, Ἀνδρίας, ὁ ἀδελφεὸς
Σίμωνος Πέτρου· Ἔστι παιδάριον ἐν ᾧδε, ὃ ἔχει
πέντε ἄρτους κριθίνους, καὶ δύο ψάρια· ἀλλὰ ταῦτα

τι ἔστιν εἰς τοσοῦτους; ἢ Τίνος ἔνεκεν εἶπα, τὸ, « Ἀνα-
 βλέψας τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ Ἰησοῦς; » « Ἴνα μάθωμεν, ὅτι
 οὐκ ἐρέμβετο τοῦς ὀφθαλμοὺς ἤδε κάκεισε · ἀλλ'
 ἐπεὶ συννοίας καθήμενος καὶ προσοχῆς καὶ ἀκριβείας,
 οἷα δὴ τοὺς μαθηταῖς περὶ τινων θειοτέρων διαλεγό-
 μινος, τέλος ἀνέβλεψε τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ ἔρωτᾷ
 περὶ τοῦ βῆλου, πόθεν διατραφήσεται. Οὐκ ἄλλον
 δὲ ἔρωτᾷ, ἀλλὰ Φιλιππον. Οὗτος γὰρ ἦν ὁ πλείονος
 δεόμενος διδασκαλίας, ὁ μετὰ ταῦτα λέγων · « Δείξον
 ἡμῖν τὸν Πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν. » Διὰ τοῦτο πρὸ
 πολλοῦ αὐτὸν ρυθμίζει, καὶ διὰ τῆς ἐρωτήσεως
 ἐπάγει αὐτὸν εἰς τὸ ἀεὶ μνημονεύειν τοῦ θαύματος.
 Εἰ μὲν γὰρ ἀπλῶς τὸ σημεῖον ἐγένετο, οὐκ ἂν το-
 σοῦτον ἐφάνη τὸ θαῦμα · νυνὶ δὲ πρότερον αὐτὸν
 ἀναγκάζει ὁμολογήσαι τὴν σπάνην, ἵνα ἀκριβέστε-
 ρον καταμάθῃ τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι θαύματος τὸ
 μέγεθος, καὶ μὴ θυγηθῆ λοιπὸν ἐκβαλεῖν τὴν μνη-
 μὴν τῶν ὁμολογηθέντων. Διὰ τοῦτο φησὶ · « Πόθεν
 ἀγοράσομεν ἄρτους, ἵνα φάγωσιν οὗτοι; » Ἀγεί· δὲ
 ταῦτα πειράζων τὸν Φιλιππον, τουτέστι, θέλων αὐτὸν
 γινώριμον καταστήσαι, τίνα πίστιν ἔχει. Οὐ γὰρ δὴ
 ὦ; ἀγνοῶν αὐτὸς τὴν τοῦ Φιλιππου γνώμην, ἔρωτᾷ
 αὐτὸν, ἀλλὰ τοῖς ἄλλοις θέλων δεῖξαι αὐτόν. « Αὐτὸς
 γὰρ ὁ Κύριος, ἦδει τί ἔμελλε ποιεῖν. » Τὸν οὖν Φιλι-
 ππον πειράσας εἶπε πίστιν ἔχει, καὶ εὐρῶν αὐτὸν ἀν-
 ὄρωπιονος εἶτι διακείμενον, καὶ μὴν καὶ τὸν Ἀνδρέαν
 εὐρίσκει τοιοῦτον. Εἰ γὰρ καὶ ὑψηλότερόν τι τοῦ Φι-
 λιππου ἐφαντάσθη (ἄκείνου γὰρ εἰπόντος, ὅτι « Δια-
 κείσιν θηναρίων ἄρτοι οὐκ ἀρκούσιν, » αὐτὸς πέντε
 ἄρτους κριθίνους, καὶ δύο ψάρια ὑποδεικνύει, ἐν-
 νοήσας ἰσως καὶ τὰ τῶν προφητῶν θαῦματα, ὅπως
 ὁ Ἐλισσαῖος ἐποίησε τὸ ἐπὶ τῶν ἄρτων σημεῖον, ὅτε
 ἡ Σαμάρεια εἰς ἰσχατον ἀπωλείας ἤλθεν), ἀλλ' ὅμως
 καὶ Ἀνδρέας ἐλέγχεται, μηδὲν ἐπάξιον τοῦ Κυρίου
 ἐνοήσας. Φησὶ γάρ· « Ἀλλὰ ταῦτα τί ἔστιν εἰς τοσοῦ-
 τος; » Ἐνόμισαι γὰρ, ὅτι αὐξήσει μὲν ἰσως ὁ Κύ-
 ριος τοὺς ἄρτους, ἀλλ' ἐὰν ἦσαν πλείονες, πλείων ἂν
 καὶ ἡ αὐξήσις ἐγένετο, ἐπισφαλῶς πάντως νοῶν. Ὁ
 γὰρ Κύριος καὶ ἐκ μὴ ὄντων ἠδύνατο ἄρτους ποιεῖν
 ἐπὶ πλήθει ἀρκούντας · ὅμως ἵνα μὴ δόξη ἡ κτίσις
 ἀλλοτρία εἶναι τῆς αὐτοῦ σοφίας, αὐτῇ τῇ κτίσει κέ-
 χρηται πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῶν θαυμάτων · καὶ ἀφορ-
 μὴν λαβὼν τοῦς ἄρτους, ὥσπερ ὕλην τινὰ, οὕτως
 εἰδοποιεῖ τὸ θαῦμα. Αἰσχυνέσθωσαν οἱ Μανιχαῖοι
 λέγοντες, ὅτι ὁ ἄρτος, καὶ πάντα τὰ ἐν τῇ κτίσει,
 τοῦ πονηροῦ Θεοῦ εἰσι δημιουργήματα · καὶ διὰ τοῦτο
 ἐὰν τις αὐτοῖς δῶῃ ἄρτον, μὴ λαμβάνοντες αὐτὸν ἐκ
 τῶν ἐκείνου χειρῶν, ἀλλὰ πόρρωθεν μὲν αὐτὸν ρίψαι
 ἐπιτέττοντες, ἰσάμενοι δὲ καὶ καταρῶμενοι ἐπὶ
 δόξει · Ὁ σπαίρας σε, σπαρείη · ὁ ἀλήσας σε,
 ἀλεσεῖη τὰς σάρκας, καὶ δσα τοιοῦτόσροπα. Αἰσχυ-
 νέσθωσαν οὖν ἀκούοντες, ὅτι ὁ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ
 Υἱὸς ὁ Χριστὸς, ἄρτους ἐπλήθυνεν. Εἰ δὲ κακὸν
 ἦσαν κτίσμα, οὐκ ἂν ὁ ἀγαθὸς τὸ κακὸν ἐπλήθυνεν,
 ἵνα μὴ λέγω καὶ αὐτὸς ἄρτους ἦσθιεν. Ἀλλ' ἐρωτή-
 σοι ἂν τις · Ἄρα τοῦτο τὸ τῶν ἄρτων θαῦμα, τὸ

A ter tam multos? Quare dixit, « Cum sustulisset
 oculos suos? » Ut discamus quod non solitus sit
 hinc et inde vagari oculis, sed compositus et atten-
 tes sedere, utpote docens discipulos diviniora qua-
 dam. Denique sustulit oculos et rogat de turba
 quomodo alenda sit. Non alium autem interrogat
 quam Philippum. Ipse enim majori indigebat erudi-
 tione, qui postea dicebat: « Ostende nobis Patrem,
 ac sufficit nobis²⁴. » Et propterea antea illum ins-
 truit, et per interrogationem inducit eum, ut mira-
 culi semper sit memor. Nam si quidem miraculum
 simpliciter fuisset factum, non usque adeo visum
 fuisset illi miraculum: nunc autem priusquam
 fieret, illum compellit fateri paucitatem panum, ut
 evidentius addiscat futuri miraculi magnitudinem,
 et non e memoria rejiciat ea quæ confessus est.
 Idecirco dicit: « Unde ememus panes ut comedant
 hi? » Dicit autem hæc tentans Philippum, hoc est,
 volens notum facere, quam haberet ille fidem. Ne-
 que enim ut ignorans de sententia Philippi inter-
 rogabat, sed aliis monstrare volebat. « Nam ipse
 Dominus sciebat quid facturus esset. » Igitur ut
 tentavit Philippum numquid haberet ille fidem, et
 invenit ipsum adhuc affectum ut hominem: insuper
 et Andream quoque talem invenit, tametsi subli-
 mius quiddam Philippo sentientem. Illo enim di-
 cente quod ducentorum denariorum panes non
 sufficiant, ille quinque panes hordeaceos et duos
 pisces commonstravit, cogitans forte prophetarum
 miracula, ut Elisæi in panibus signum, « cum Sa-
 maria in extremam venisset inopiam²⁵. » Redar-
 guitur tamen et Andreas nihil dignum Domino cogi-
 tans. Dicit enim: « Sed hæc quidem sunt inter tam
 multos? » Existimabat enim quod multiplicaturus
 quidem panes esset Dominus, sed si essent plures,
 major et multiplicatio futura esset, a recto sensu
 prorsus aberrans. Nam Dominus etiam ex nihilo
 potuisset panes facere, qui turbæ sufficerent: atti-
 tæu ne videretur creatura non esse ex ipsius sa-
 pientia, ipsa creatura usus est in materiam mira-
 culorum, et acceptis quinque panibus uti materia
 quadam, præclarum istud miraculum fecit. Confun-
 dantur Manichæi, dicentes quod panis et omnes
 creaturæ factæ sint a malo Deo: et propterea si
 quis dederit eis panem, non accipiant illum de
 manibus illius, sed procul quidem illum abjici ju-
 bent, stantes autem, et maledicentes ei qui dedit,
 dicunt: Qui seminavit te, dispergatur: et qui pin-
 suit te, pinsatur carne, et similia. **583** Confun-
 dantur itaque audientes quod boni Dei Filius Chri-
 stus panes multiplicavit. Nam si mala fuisset crea-
 tura, bonus quod malum esset utique non multipli-
 casset: ut taceam interim, quod et ipse panes
 comedit. Cæterum si quis interrogaverit, num idem
 sit hoc miraculum panum cum eo quod apud
 Matthæum describitur? dicimus, Certe idem est.

²⁴ Joan. xiv, 8, 9. ²⁵ III Reg. iv, 58.

Quamvis autem illic discipuli accedunt admonentes de turba ut dimittatur, hoc autem loco ipse Jesus interrogat unde pascatur: non opus est admirari. Verisimile enim est utrumque factum esse, et discipulos prius admonuisse Dominum de turbis dimittendis, et tunc Philippum interrogatum esse a Domino unde alantur.

VERB. 10-13. « Dixit autem Jesus: Facite ut homines discumbant. Erat autem gramen multum in eo loco. Discubuerunt ergo viri numero ferme quinque mille. Acceptit autem panes Jesus, cumque gratias egisset, distribuit discipulis; discipuli vero, discumbentibus. Similiter et ex piscibus quantum volebant. Ut autem impleti sunt, dicit discipulis suis: Colligite quæ superfuerunt fragmenta, ne quid pereat. Collegorunt ergo, et impleverunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, quæ superfuerant his qui comederant. » Jussit eos facere discumbere, quasi parata mensa. Discipuli autem quamvis prius increduli, attamen alacriter recumbere faciunt homines. « Erat autem gramen. » Quoniam ver erat: erat enim, inquit, Pascha, quod in primo mense veris perficiebatur. Porro soli viri numerantur ab evangelista, qui legis sequitur consuetudinem. Etenim et Moses a vigesimo anno et supra numeravit populum, nulla mentione facta mulierum: quo docetur omne quod virile et juvenile est, dignum censi ut numeretur apud Deum. Et acceptis panibus gratias agit, ostendens quod ante cibum gratias agendæ sint Deo. Insuper quia turba erat, ideo coram turba gratias agit, ut omnibus persuadeat quod secundum voluntatem Dei advenerit, et quod non sit adversarius Deo, sed omnia referat in Patrem. Nam quando seorsum facit miraculum, nihil tale facit, etiamsi majus quoddam faciat: quando autem coram multis miraculum operatur, tunc ad Deum respicit. Ostendit autem quod non ex infirmitate hoc faciat, sed propter dispensationem quam diximus, ex eo quod majora faciat auctoritate quadam, et tanquam Dominus. Dicunt insuper quidam quod etiam propter hoc gratias egerit, ut ignoraretur a principe mundi usque ad tempus passionis, et ex hoc demon non cognosceret ipsum esse Deum, sed deciperetur, et inescaretur, atque sic per crucem conficeretur. Cæterum permittit Dominus ut supersint tot fragmenta, non propter ostentationem, absit: sed ne credatur per phantasmata satiatos esse homines, appareat autem omnibus quod vere satiat fuerint, quandoquidem tot residua fuerint: et propter hanc causam: ussit etiam fragmenta colligi, ut videntes ea, miraculi facti magis essent memores. Oportet autem non solum mirari quod superfuerint, sed etiam quod non plures neque pauciores, quam qui numero pares

αὐτό ἐστι τῷ παρὰ τῷ Ματθαίῳ (22); τὸ αὐτό ἐστι. Εἰ δὲ ἐκεῖ μὲν προσείρχονται οἱ μαθηταὶ ὑπομνήσκοντας περὶ τοῦ ἔχλου, ἵνα ἀπολυθῶσιν, ἐνταῦθα δὲ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἐρωτᾷ, πόθεν διατρεφεῖεν, οὐ χρὴ θαυμάζειν. Εἰκὸς γάρ ἐστιν ἀμφοτέρα γενέσθαι, καὶ τῶν μαθητῶν πρότερον ὑπομνησάντων τὸν Κύριον περὶ τοῦ ἀπολυθῆναι τοὺς ἔχλους, ἐρωτηθῆναι τὸν Φίλιππον ὑπὸ τοῦ Κυρίου, πόθεν διατραφήσονται.

« Εἶπε δὲ ὁ Ἰησοῦς: Ποιήσατε τοὺς ἀνθρώπου; ἀναπεσεῖν. Ἦν δὲ χῆρτος πολὺς ἐν τῷ τόπῳ. Ἀναπεσον οὖν οἱ ἄνδρες τὸν ἀριθμὸν ὡσεὶ πεντακισχίλιοι. Ἔλαβε δὲ τοὺς ἄρτους ὁ Ἰησοῦς, καὶ εὐχαριστήσας, διέδωκε τοῖς μαθηταῖς, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ἀνακαίμενοις ὁμοίως καὶ ἐκ τῶν ὑψαρίων ὅσον ἤθαιλον. Ὡς δὲ ἐνεπλήσθησαν, λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ: Συναγάγετε τὰ περιτεύσαντα κλάσματα, ἵνα μὴ τι ἀκόληται. Συνήγαγον οὖν, καὶ ἐτέμισαν δώδεκα κοφίνους κλασμάτων ἐκ τῶν πέντε ἄρτων τῶν κριθίνων, ἃ ἐπερίσσευσε τοῖς βεβρωκόσιν. Ὡς ἐτοίμου τῆς τραπέζης οὕσης, ἐκέλευσεν αὐτοὺς εὐθὺς ἀναπεσεῖν. Οἱ δὲ μαθηταὶ, καίτοι πρότερον ἀπιστούντες, θμῶς προθύμως κατακλίνουσιν τοὺς ἀνθρώπους. « Ἦν δὲ χῆρτος, ἕαρος ἕντος. Ἦν γὰρ, φησὶ, τὸ Πάσχα· τοῦτο δὲ ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ ἕαρος μηνὶ ἐταλεῖτο. Μόνον δὲ οἱ ἄνδρες ἀριθμοῦνται παρὰ τοῦ εὐαγγελιστοῦ, τῆ νομικῆ συνθείᾳ ἀκολουθεῦντος. Καὶ γὰρ καὶ Μωσῆς ἀπὸ εἰκοσαετοῦς καὶ ἀνωτέρω ἠριθμήσεν τὸν λαόν, μηδὲως μνημονεύσας γυναικῶν· δηλοῦντος τοῦ λόγου, ὅτι πᾶν ὅσον ἀνδρῶδες καὶ νεανικόν, τίμιον, καὶ ἄξιον ἀριθμοῦ παρὰ Θεοῦ. Λαθῶν δὲ τοὺς ἄρτους εὐχαριστεῖται, δεκνὺς, ὅτι πρὸ τροφῆς εὐχαριστεῖν δεῖ τῷ Θεῷ· ἅμα δὲ καὶ ἐπειδὴ ἔχλος ἦν, διὰ τοῦτο εὐχαριστεῖται ἐνώπιον τοῦ ἔχλου, ἵνα πεισθῶσι πάντες, ὅτι κατὰ γνώμην Θεοῦ παρεγένετο, καὶ ὡς οὐκ ἐστὶν ἀντίθεος, ἀλλὰ πάντα πρὸς τὸν Πατέρα ἀναφέρει. Ὅτι μὲν γὰρ κατὰ μόνας ποιεῖ σημεῖα, οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ, καίτοι μείζω τελῶν· ὅταν δὲ ἐνώπιον πολλῶν θαυματουργῆ, τότε πρὸς τὸν Θεὸν ἀναβλέπει. Δείκνυσιν δὲ, ὅτι οὐκ ἀσθενεῖα τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ δι' οἰκονομίαν, ἣν εἴπομεν, ἐκ τοῦ τὰ μείζονα θεοποτικῶς καὶ αὐθεντικῶς ποιεῖν. Λέγουσι δὲ τινες διὰ τοῦτο αὐτὸν εὐχαριστεῖν, ἵνα λάθῃ τὸν τοῦ κόσμου ἄρχοντα ἄχρι καὶ τοῦ καιροῦ τοῦ πάθους, καὶ μὴ ἐντεῦθεν ἦδη οἰηθεῖν αὐτὸν Θεόν, ἀλλ' ἀπατηθῆ, καὶ δελεασθῆ, καὶ οὕτω διὰ τοῦ σταυροῦ νεκρωθεῖ. Συγχωρεῖ δὲ ὁ Κύριος περισσεῦσαι (23) τοὺς ἄρτους, οὐ δι' ἐπίδειξιν ἀπαγῆ ἀλλ' ὥστε μὴ φαντασίᾳ νομισθῆναι τὸ νερεσθῆναι τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ πᾶσι φανῆναι, ὅτι τοσοῦτον ἀληθῶς ἐχορέσθησαν, ὥστε καὶ ἐπερίσσευσαν τοσαῦτα· διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν καὶ τὰ κλάσματα κελεύει συναχθῆναι, ἵνα ὁρῶντες ταῦτα, τοῦ γεγονότος ἀναμνησθῶνται θαύματος ἐπὶ πλέον. Χρὴ δὲ οὐ μόνον θαυμάσαι, ὅτι ἐπερίσσευσαν, ἀλλὰ καὶ, τῆς ἀκρίβειας τοῦ περισσεύματος, ὅτι οὕτω πλέον, οὕτω

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(22) Cod. 31, τὸ αὐτό ἐστι τῷ παρὰ τῷ Ματθαίῳ; λέγομεν οὖν, ὅτι καὶ τὸ αὐτό ἐστίν.

(23) Idem cod., Περισεῦσαι τοσαῦτα κλάσματα.

ἐλαττον, ἀλλ' Ἰσραηλίτους τῶν μαθητῶν τοὺς κοφί-
 νους τῶν λειψάνων ἐποίησε περιτεύσαι· ἵνα πάντες
 βεστᾶσθε, καὶ μηδὲ ὁ Ἰουδας ἄμοιρος καταλειφθεῖ,
 ἀλλ' ἔχη καὶ τοῦτο τὸ θαῦμα δεικτικόν τοῦ εἶναι
 θεὸν τὸν αὐτοῦ διδάσκαλον, καὶ ὠφεληθεῖ κακὸν τού-
 του, καὶν διὰ τὴν αὐτοῦ κακίαν εἰς κατάκρισιν μάλ-
 λον αὐτοῦ τοῦτε γέγονε· τὸν γὰρ τοσαῦτα περιτεύ-
 ματα ποιήσαντα, ἐξ ὧν καὶ αὐτὸς κόφινον ἐβάστασε,
 τοῦτον προδέδωκεν. Οὐ γὰρ δὴ μάτην τοῖς ἀποστό-
 λοις προσέταξε βεστᾶσαι τοὺς κοφίνους, ἀλλ' ἵνα
 αἰ ἀναμιμνήσκωνται τοῦ θαύματος, ὡς μέλλοντες
 εἶσεσθαι διδάσκαλοι τῆς οἰκουμένης. Τὸ μὲν γὰρ
 πλήθος, οὐδὲν μέγα ἐμέλλον καρπώσασθαι· παραυ-
 τίκα γὰρ ἐπελάθοντο τοῦ θαύματος, οὕτως ἦσαν
 ἀνόητοι· οἱ δὲ μαθηταί, οὐ τὰ τυχεῖα ἐμέλλον
 κερδαίνειν. Μανθάνομεν δὲ ἀπὸ τοῦ γεγονότος μὴ
 μικροψυχεῖν ἐν ταῖς στενωχωρίαις τῆς πενίας, μηδὲ
 δελεῖσθαι πρὸς φιλοξενίαν καὶ μετάδοσιν, ἀλλὰ πι-
 στεύειν, ὅτι καὶ ἕνα ἄρτον ἔχωμεν, πληθυνεὶ τοῦτον
 ἢ τὰ τοσαῦτα περιτεύσαι ποιήσας ἐκ πάντε ἀρτων.
 Κατ' ἀλληγορίαν δὲ, ὅτε ἐκπεφοίτηκε τῶν Ἱεροσο-
 λύμων ὁ Κύριος, κατὰ τὸ ἐν προφήταις εἰρημένον,
 « Ἐγκαταλείπω τὸν οἶκόν μου, ἀφήκα τὴν κληρο-
 νομίαν μου, » τότε δὴ εἰς τὴν Γαλιλαίαν τῶν ἔθνῶν
 ἄπεισιν, τοὺς ἔθνικοὺς προσλαμβάνομενος, καὶ
 ὄχλος αὐτῷ πολὺς ἀκολουθεῖ. Ἄνεσι δὲ εἰς τὸ ὄρος,
 ἦτοι εἰς τὸν σταυρὸν, ἵνα πάντας ἐλύσῃ πρὸς
 ἑαυτὸν, ἢ εἰς τὸν οὐρανόν, εἰς τὴν θεοκρατίαν τι-
 μὴν καὶ δόξαν. Ἀναληφθεὶς γὰρ εἰς οὐρανόν, καὶ
 ὡς θεὸς παρ' ἡμῶν δοξαζόμενος, καὶ μὴ ψιλὸς
 ἄνθρωπος, εἰς ὄρος ἀνελεῖν λέγεται· ἢ γὰρ ὑψηλὴ
 περὶ αὐτοῦ ἐννοία, ὄρος. Διαδίδωσι δὲ ἡμῖν τοῖς ταῖς
 πέντε αἰσθήσεων ὑποπεπυκώσι, τοὺς λογικοὺς
 ἄρτους πέντε καὶ αὐτοὺς ὄντας. Ἐκάστη γὰρ αἰσθή-
 σει τὸν πρόσφορον ἄρτον δίδωσι, ἦτοι τὸν λόγον· ὡς
 καὶ Παῦλος λέγει· « Θέλω πέντε λόγους ἐν Ἐκκλησίᾳ
 λαλῆσαι, τοὺς ταῖς πέντε δηλαδὴ αἰσθήσεων ἀρμό-
 ζοντας πρὸς διόρθωσιν. » Οὐ μέντοι δυνάμεθα τούτους
 τοὺς πέντε λόγους ὅλους καταφαγεῖν, ἀλλὰ καὶ πε-
 ριτεύομεν. Οὐ γὰρ τις δύναται ἡμῶν ὅλους τοῦ
 μυστηρίου τοὺς λόγους χωρῆσαι, ἀλλὰ τὰ ἡμῖν τοῖς
 ὑλικωτέροις ἀνέφικτα καὶ ἄβρωτα οἱ ἀπόστολοι βα-
 σταδύουσιν, ὡς περ, ἐν τισὶ κοφίνοις, ταῖς ἑαυτῶν
 δικαίαις ψυχαῖς. Οἱ γὰρ κόφινος, ἐκ βατῶν φοινικί-
 νων· « Δίκαιος δὲ, ὡς φοινίξ ἀνθήσει. »

« Οἱ οὖν ἄνθρωποι, ἰδόντες τὸ σημεῖον ὃ ἐποίησεν
 ὁ Ἰησοῦς, ἔλεγον ὅτι, Οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ προφή-
 της ὃ ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον. Ἰησοῦς οὖν, γνοὺς
 ὅτι μέλλουσιν ἐρχεσθαι, καὶ ἀρπάξαι αὐτὸν, ἵνα
 ποιήσῃ αὐτὸν βασιλέα, ἀνεχώρησε πάλιν εἰς τὸ
 ὄρος αὐτὸς ὁ μόνος. » Ὅρα τὴν γαστριμαργίαν τοῦ
 πλήθους· μυρία θαύματα ποιήσαντος τοῦ Ἰησοῦ,
 καὶ θαυμασιώτερα, οὐκ ἐθαύμαζον· καὶ ἰδοὺ διὰ
 τὴν βρώσιν, « Οὗτος, φασίν, ἔστιν ὁ προφήτης. »
 Οὐκ ἔτι αὐτῷ περὶ τῆς τοῦ Σαββάτου παραβίασεως
 ἐγκαλοῦσιν, οὐκ ἔτι τὸν νόμον ἐκδικοῦσιν· ἀλλὰ το-
 σοῦτον διὰ τοὺς ἄρτους αὐτὸν τιμῶσιν, ὥστε οὐ
 μόνον προφήτην ἀναγορεύουσιν, ἀλλὰ καὶ βασιλείας

A essent discipulis cophini reliquiarum, ut omnes
 gestent, et neque Judas ipse exers relinquatur,
 sed habens etiam hoc miraculum quod monstrat
 sibi Deum esse magistrum, inde utilitatem capiat:
 quamvis etiam hoc propter malitiam ejus in con-
 demnationem ipsius cesserit; eum enim qui tautas
 reliquias fecerat, de quibus et ipse cophinum por-
 tavit, prodidit. Non enim sine causa imperavit apo-
 stolis ut cophinos gestarent, sed ut semper memores
 essent miraculi, utpote magistri orbis futuri. Nam
 multitudo quidem non magnam utilitatem perce-
 ptura erat, statim enim obliviscebatur miraculi; at
 discipuli non vulgare lucrum inde habituri erant.
 Discamus item ex hoc miraculo ne pusillanimes
 simus in angustiis et paupertate, neque timidi simus
 B in hospitalitate et communione; sed credamus
 quod etiam si unum tantum panem habeamus,
 illum multiplicaturus sit, qui ex quinque panibus
 tantum superesse fecit. Per allegoriam autem Do-
 minus quando exivit Hierosolyma, secundum quod
 in prophetis dictum est²⁷: « Dereliqui domum
 meam, reliqui hereditatem meam: » tunc sanctus in
 Galilæam gentium vadit, gentes suscipiens, et
 turba illum magna sequitur. Ascendit autem in
 montem, hoc est crucem, ut ad se rapiat omnes
 vel in cælum, ad honorem et gloriam Deo dignam.
 Ut enim ascendit in caelos et glorificari cœpit a
 nobis ut Deus, et non ut nudus homo, in montem
 ascendisse dicitur. Sublimis enim de illo opinio,
 mons est. Dat autem nobis, quicumque sensibus
 C subjecti sumus, rationales panes quinque, quia et
 ipsi quinque sunt: unicuique enim sensui conve-
 nientem panem dat, hoc est sermonem: sicut et
 Paulus dicit²⁸: « Volo quinque sermones in Ecclesia
 loqui qui quinque sensuum ædificationi conveniant. »
 Non possumus autem quinque sermones integros
 capere, sed ex eis abundant reliquias. Nullus enim
 potest integros mysteriorum sermones capere, sed
 quæ nos capere et comedere utpote carnales non
 possumus, apostoli gestant, quasi in quinque cophi-
 nis, suis justis animabus. Cophini ex ramis palma-
 rum sunt; « Justus autem ut palma florebit²⁹. »

D Vers. 14, 15. « Illi ergo homines cum vidissent
 quod Jesus fecerat signum, dicebant: Ille est vere
 propheta ille qui venturus est in mundum. Jesus
 ergo cum cognovisset quod venturi essent, ac rap-
 turi ipsum ut facerent ipsum regem, recessit
 iterum ipse in montem solus. » Vide gulam vulgi,
 cum fecisset innumera miracula, et 585 mirabilia,
 non admirabantur, et ecce propter cibum dicunt,
 « Ille est ille propheta. » Non amplius eum de Sab-
 bati violatione arguunt, non ultra legem vindicant,
 sed adeo illum propter panes colunt, ut et eum non
 solum prophetam prædicent, sed et dignum regno
 censeant. At ille fugit, erudiens nos mundanas com-

²⁷ Jerem. xii, 7. ²⁸ 1 Cor. xiv, 19. ²⁹ Psal. cxi, 13.

temnere dignitates. « Secedit autem in montem ipse solus, » nullo discipulorum assumpto, quo illorum probaret desiderium, num ferrent sui absentiam.

Vers. 16-21. « At ubi jam vespera esset, descenderunt discipuli ejus ad mare, et conscensa navi, venerunt trajecto mari ad oppidum Capernaum. Jamque tenebræ erant, nec venerat ad eos Jesus. Mare autem vento magno flante intumescibat. Cum remigassent ergo ferme stadia viginti quinque aut triginta, vident Jesum ambulante[m] super mare et appropinquantem navi, ac timuerunt. Ille autem dicit eis: Ego sum, nolite timere. Voluerunt ergo recipere eum in navim, et illico navis appulerat terræ ad quam ibant. » Dominus quidem ascendit in montem solus, ut, sicut diximus, probet desiderium discipulorum an inquirant eum. At illi exspectabant usque ad vesperam sperantes venturum ipsum: et cum non veniret, non tolerabant, sed desiderio querendi illum accensæ conscendunt in navim. Non enim temere et forte evangelista tempus manifestavit, sed per hoc vehementem illorum pharitam declaravit, quod neque vespera eos retinuerit. Permisit autem eos tempestate periclitari, ut facta post tempestatem tranquillitate, miraculo magis lætarentur, et indelebili memoria sui, illorum pectoribus insideret. Assistit autem illis cum tempestas esset, et sermone timorem ejiciens et tranquillitatem in mari faciens, duplicem serenitatem operatur, sedando tam animarum quam maris turbationem. Porro in navem non ascendit miraculum majus facere volens. Vide enim tria miracula: unum, quod ambulavit super mare; secundum, quod compescuerit fluctus; tertium, quod statim navem fecerit esse in terra in quam ibant, quamvis multum abesset a terra cum assisteret ei Dominus. Igitur transierunt quidem Judæi mare Rubrum, duce Mose⁴⁰; verum ille ut servus omnia jaciebat et precabatur; at hic omni cum potestate. Et illic flante austro cedebat aqua, ut quasi in arida daret transitum; hoc autem loco majus miraculum fit. Manens enim in sua natura mare, in superficie sua ferebat Dominum, ut impleretur propheticum⁴¹: « Qui ambulat super mare ut super pavementum. » Multi autem et nunc sumus in spiritualibus tenebris, et periclitamur in spiritali mari submergi; sed excipiamus Christum, et omnino a periculis salvabimur. Et quamvis sæpe tumultus excitent nobis quidam, vel diaboli, vel homines tentantes nos, et per terrores molientes **586** nos concutere, audiamus tamen Christum clamantem: « Ne timeatis, ego sum. » Quod autem dicit, hunc habet sensum: Terribilia quidem prætereunt, ideo ne timeatis ea quæ prætereunt: Ego autem sum, hoc est semper manens, et sicut Deus ego sum ille qui est. Itaque quia terribilia quidem temporaria sunt,

Α ξειον οἶονται. Ἄλλ' ἐκείνος φεύγει, παιδεύων ἡμᾶς τῶν κοσμικῶν καταφρονεῖν ἀξιωμάτων. Ἀναχωρεῖ δὲ εἰς τὸ ὄρος αὐτὸς μόνος, μηδένα τῶν μαθητῶν παραλαβῶν· ὡς ἂν αὐτῶν τὸν πόθον δοκιμάσῃ, καὶ εἰ μὴ φέρουσι τὴν αὐτοῦ στέρησιν.

« Ὡς δὲ ὄψια ἐγένετο, κατίθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν. Καὶ ἐμβάντες εἰς τὸ πλοῖον, ἤρχοντο πέραν τῆς θαλάσσης εἰς Καπερναοῦμ. Καὶ σκοτία ἦδη ἐγγόνει, καὶ οὐκ ἐληλύθει πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς. Ἦ τε θάλασσα ἀνέμου πνεύματος διεγείρετο. Ἐλληλαστὲς οὖν ὡς σταδίου εἰκοσιπέντε ἢ τριάκοντα, θεωροῦσι τὸν Ἰησοῦν περιπατοῦντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐγγύς τοῦ πλοίου γενόμενον· καὶ ἐφοβήθησαν. Ὁ δὲ λέγει αὐτοῖς· Ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. Ἦθελον οὖν λαβεῖν αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον, καὶ εὐθέως τὸ πλοῖον ἐγένετο ἐπὶ τῆς γῆς εἰς ἣν ὑπῆγον. » Ὁ μὲν Κύριος ἀνεισιν εἰς τὸ ὄρος μόνος, ἵνα, καθὼς εἰπωμεν, δοκιμάσῃ τὸν πόθον τῶν μαθητῶν, εἰ ἐπιζητοῦσιν αὐτόν. Οἱ δὲ, περιμένονσι μὲν αὐτὸν ὄχρη; ὄψιας, προσδοκῶντες ἤξειν αὐτόν· μὴ ἐλθόντες δὲ, οὐκ ἀνέχονται, ἀλλὰ πρὸς ζήτησιν αὐτοῦ τῷ πόθῳ κεντούμενοι, ἐμβαλίνουσιν εἰς τὸ πλοῖον. Οὐ γὰρ ἀπλῶς, καὶ ὡς ἔτυχεν, ὁ εὐαγγελιστὴς τὴν καιρὸν ἐδήλωσεν, ἀλλὰ διὰ τούτου τὴν σφοδρὰν ἀγάπην αὐτῶν ἐμφαίνων, ὅτι οὐδὲ ἑσπέρα αὐτοὺς κατέσχευεν. Ἀπίησι δὲ αὐτοὺς χαιμασθῆναι, ἵνα ἐκ τοῦ κλύδωνος γαλήνης ἐπιγενομένης, τῷ γεροντέῳ μάλλον ἐπευφρανθῶσι, καὶ ἀνεπίλητος ἡ μνήμη τούτου ταῖς αὐτῶν καρδίαις ἐνοσημανθῆ. Ἐρίσταται δὲ αὐτοῖς χαιμαζόμενοι, καὶ διὰ τοῦ λόγου τὸν τε φόβον ἐκβάλλει, καὶ ἅμα γαλήνην τῇ θαλάσῃ ἐμποεῖ· καὶ διπλῆν εὐδίαν ἐργάζεται, τῶν τε ψυχῶν αὐτῶν καὶ τῆς θαλάσσης κραθνας τὴν ταραχὴν. Οὐκ ἀνέστη δὲ εἰς τὸ πλοῖον, τὸ θαῦμα μείζον ἐργάζασθαι βουλόμενος. Ὅρα γὰρ τρία τὰ θαύματα· ἓν, ὅτι περιεπάτει ἐπὶ τῆς θαλάσσης· δεύτερον, ὅτι κατεσώρισε τὰ κύματα· τρίτον, τὸ εὐθέως ποιῆσαι γενέσθαι τὸ πλοῖον ἐπὶ τὴν γῆν, εἰς ἣν ὑπῆγον, καίτοι πολὺ ἀπέχετο τῆς γῆς, ὅτε τούτῳ ἐπέστη ὁ Κύριος. Διέθθησαν μὲν οὖν καὶ Ἰουδαῖοι τὴν Ἐρυθρὰν, Μωσείως ἔχουμένου. ἀλλ' ἐκείνος μὲν ὡς δοῦλος πάντα ἐργάζετο καὶ εὐχόμενος· οὗτος δὲ, μετ' ἐξουσίας ἀπάσης. Κάκει μὲν νότου πνεύσαντος, εἶξε τὸ ὕδωρ, ὥστε ἐπὶ ξηρᾶς ποιῆσαι παραλαβεῖν·

Δ ἐνταῦθα δὲ, μείζον τὸ θαῦμα ἐγένετο. Μένουσα γὰρ ἐπὶ τῆς οἰκείας φύσεως ἡ θάλασσα, οὕτως ἔφερε τὸν Δεσπότην ἐπὶ τῶν νῶτων, ἵνα πληρωθῆ τὸ προφητικόν· « Ὁ περιπατῶν ἐπὶ θαλάσσης ὡς ἐπὶ ἰσθμῶν. » Πολλοὶ καὶ νῦν ἔσμεν ἐν σκότῳ τῷ νοητῷ, καὶ κινδυνεύομεν ἐν τῇ θαλάσῃ τῇ νοητῇ καταπνιγῆσθαι· ἀλλ' ὑποδεξώμεθα Χριστὸν, καὶ πάντως σωθησόμεθα ἀπὸ τῶν κινδύνων· κἂν πολλὰς φόδους ἐπεισάγωσιν ἡμῖν τινες, περιράζοντες ἡμᾶς ἢ δαίμονες, ἢ ἄνθρωποι, καὶ διὰ τὸν φόβον περιώνται ἡμᾶς κατασειεῖν, ἀκούσωμεν τοῦ Χριστοῦ βεβῶντος· « Μὴ φοβεῖσθε, ἐγὼ εἰμι. » Ὁ δὲ λέγει, τοσοῦτον ἔστι· Τὰ μὲν φοβερὰ περιέρχονται, ἐδὲ μὴ φοβεῖσθε

⁴⁰ Exod. xiv, 29. ⁴¹ Psal. lxxv, 6.

τὰ παρερχόμενα. Ἐγὼ δὲ εἰμι, τουτέστιν, ἀεὶ μένω, καὶ ὡς Θεὸς ἐγὼ τυγχάνω ὁ ὢν. Ἐπεὶ τοίνυν τὰ μὲν φοβερὰ πρόσκαιρα, καὶ οὐκ ἀληθῶς ὄντα, ἐγὼ δὲ εἰμι, ἀντὶ τοῦ, μένω, καὶ οὐδέποτε παρέρχομαι, ἀλλ' ἀληθῶς εἰμι, μὴ προδῶτε τὴν εἰς ἐμὲ πίστιν διὰ τὰ πρόσκαιρα. Ὅρα δὲ μοι, πῶς οὐκ ἐν ἀρχῇ τοῦ κινδύνου, ἀλλ' ἐν ἀκμῇ ἐπιφαίνεται ὁ Χριστός, καὶ λύει τὸν φόβον. Ἐξ γὰρ ἡμεῖς ἐν μέσοις γενέσθαι τοῖς δεινοῖς, ἵνα παλαίσαντες τῇ θλίψει, καὶ πιεσθέντες, δοκιμώτεροι γενώμεθα· καὶ ἵνα κινήσαντες πᾶσαν τὴν ἡμετέραν δύναμιν καὶ σοφίαν, καὶ εὐρόντες αὐτὴν ἀσθενῆ, πρὸς ἐκεῖνον καταφεύγωμεν μόνον, τὸν ἐξ ἀπροσδοκῆτων σώζειν δυνάμενον. Ὅτε γὰρ ὁ ἀνθρώπινος ἀποκάμη νοῦς, τότε ἢ ἐκ Θεοῦ σωτηρία ἀδρόον ἐπιγενομένη, παρασκευάζει ἡμᾶς πρὸς ἐκεῖνον πέτασθαι μόνον τὸν σώζοντα, καὶ μὴ ἑαυτοὺς τὴν σωτηρίαν ἐπιγράφεσθαι. Εἰ θελήσωμεν δὲ καὶ εἰς τὸ πλοῖον ἡμῶν λαβεῖν τὸν Χριστὸν, τουτέστι, κατοικίσει τὸν Χριστὸν ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν, εὐθύς εὐρεθῆσόμεθα ἐν τῇ γῆ, εἰς ἣν ἀπαγόμεθα. Ποία δὲ ἡ γῆ ἐστὶν αὕτη; Ἡ πάντως ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ὁ οὐρανὸς, ἡ γῆ τῶν πρᾶξεων, καὶ ἀπὸ πάσης κακίας εἰρηνευσάντων.

Ἐ τῆς ἐπαύριον ὁ ὄχλος ὁ ἑσπερῶς πέραν τῆς θαλάσσης, εἰδὼς ὅτι πλοιάριον ἄλλο οὐκ ἦν ἐκεῖ, εἰ μὴ ἐν ἐκείνῳ εἰς ὃ ἀνέβησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ὅτι οὐ συνεισηλθε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ πλοιάριον, ἀλλὰ μόνοι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀπῆλθον. Ἄλλα δὲ ἦλθε πλοίαριον ἐκ τῆς Τιβεριάδος ἐγγὺς τοῦ τόπου, ὅπου ἔφαγον τὸν ἄρτον, εὐχαριστήσαντος τοῦ Κυρίου. ὅτε οὖν εἶδεν ὁ ὄχλος, ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἔστιν ἐκεῖ, οὐδὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἀνέβησαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὰ πλοίαρια καὶ ἦλθον εἰς Καπερναοῦμ, ζητοῦντες τὸν Ἰησοῦν. Καὶ εὐρόντες αὐτὸν πέραν τῆς θαλάσσης, εἶπον αὐτῷ· Ῥαββί, πότε ὧδε παραγίγονας; Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν· Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἶδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων, καὶ ἐχορτάσθητε. Περσεύων μὲν ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἀπῆλθεν εἰς τὸ πέραν. Οἱ δὲ ὄχλοι τῆς ἐπαύριον ζητοῦντες αὐτὸν, καὶ ἰδόντες, ὅτι πλοῖον ἐν ἦν τὸ τοῦς μαθητὰς ὑποδεξάμενον, εἰς ὃ οὐ συνεισηλθεν ὁ Ἰησοῦς, εἰς ἔνοϊον ἦλθον τοῦ θαύματος, καὶ ὑπενόουν, ὅτι τὴν θάλασσαν περσεύων, παρεγένετο εἰς τὸ πέραν. Εἰ μὲν γὰρ καὶ ἄλλο πλοῖον ἦν, εἰκὸς ἦν ὑπονοῆσαι, ὅτι τοῖς μαθηταῖς οὐ συνέπλευσεν, εἰς ἐκεῖνο δὲ εἰσελθὼν, διεπέρασε. Νῦν δὲ, ἐνδὸς ὄντος τοῦ πλοίου τοῦ τοῦς μαθητὰς μόνους, καὶ μὴ τὸν Κύριον, ὑποδεξάμενον, πρόδηλον τὸ θαῦμα. Ταῦτα ταῦτον ἐνοήσαντες οἱ ὄχλοι, ἐπειδὴ εὐρον ἄλλα πλοίαρια ἐκ τοῦ πέραν ἐλθόντα, ἀνέβησαν ἐν ἐκείνοις, καὶ εἰς Καπερναοῦμ διεπέρασαν· ἐνθα δὴ τὸν Κύριον εὐρόντες, οὐ προσπίπτουσι, καὶ δέονται μαθεῖν πῶς διεβη, οὐδὲ ζητοῦσι περὶ τούτου τοῦ σημείου, ἀλλ' οὕτω χαίνως φασί· Ἐ Πότε ὧδε παραγίγονας; Ὁ γὰρ ζητοῦντες αὐτὸν ἀρπάσαι καὶ ποιῆσαι βασιλέα, εὐρόντες αὐτὸν, οὐδὲν τοιοῦτον βουλευόνται· ἀλλὰ τὸ θαῦμα ἐκβάλλοντες, ἀλλῆς ζητοῦσι τραπέζης ἀπολαύειν, ὡς καὶ πρότερον. Διδὸν καὶ ὀνειδίζονται παρὰ

et non vere sunt, ego autem sum, hoc est maneo, et nunquam prætereo, et vere sum, ne prodatis vestram in me fidem propter temporalia. Vide autem, obsecro, quomodo non statim ab initio periculi, sed in fervore apparet Christus et solvii metum. Sinit enim nos in mediis esse periculis, ut cum certaverimus in tribulatione et pressi fuerimus, probatiores fiamus, et ut cum moverimus omnem nostram virtutem et sapientiam, invenerimusque eam infirmam, ad illum confugiamus solum, qui ex inexpectatis salvare poterit. Nam cum humana mens fatigata fuerit, tunc divina salus repente subvenit, ac parat nos ut ad illum solum fugiamus, qui salvare potest, et non nobisipsis ascribamus salutem. Si voluerimus autem et nos in navim nostram suscipere Christum, hoc est habitationem dare Christo in corde nostro, statim inveniemur in terra in quam abimus. Quæ autem terra ista? Omnino terra promissionis, cælum, quæ est terra mitium, et eorum qui liberati a malitia, in pace vivunt.

Vers. 22-26. Ἐ Postero die, turba quæ stabat trans mare, vidit quod navicula alia non esset ibi nisi una illa in quam ingressi fuerant discipuli ejus, et quod non introisset Jesus cum discipulis suis in naviculam, sed soli discipuli ejus abiissent. Aliæ vero supervenerunt naviculæ a Tiberiade juxta locum ubi comederant panem, postquam gratias egisset Dominus. Cum ergo vidisset turba quod Jesus non esset ibi, neque discipuli ejus, ascenderunt et ipsæ in naviculas et venerunt Capernaum, quærentes Jesum. Et cum invenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Jesus et dixit: Amen, amen dico vobis, quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia comedistis de panibus, et saturati estis. Jesus quidem pedestri itinere super mare abiit in regionem, quæ trans mare. Turbæ autem, die postero, cum quærivissent illum, et vidissent quod una tantum navis adfuisset, in quam ingressi fuerant discipuli, et non Jesus ipse, cogitaverunt apud se hoc miraculum, et suspicati sunt quod mare pedes transierit. Nam si quidem et alia navis adfuisset, verisimile potuisset eos cogitare, quod cum discipulis non navigarit, sed in aliam ingressus transferat. Nunc autem cum una tantum fuerit, quæ discipulos solos, et non Dominum exceperit, manifestum est miraculum. Igilur turbæ hæc intellexerunt; et post invenerunt alias naves quæ trajecerant, et ascenderunt in illas et in Capernaum transfretarunt. Illic autem invento Domino, non supplicant et rogant ut discant quomodo transierit, neque quærent de hoc signo, sed remisse dicunt: Ἐ Quando huc venisti? Nam qui quærebant illum rapere et facere regem, invento eo nihil tale deliberant; sed abjecto miraculo inquirunt magis frui mensa alia quali et prius: propter-

ca exprobrat eis Dominus. « Queritis enim me, A inquit, eo quod de panibus comedistis; » etideo mei tenemini desiderio, ut iterum vobis mensam parem. Observe autem, quod quamvis redarguat eos, non tamen dura utitur reprehensione. Non enim dixit, O mancipia ventris, et gulosi, sed cum mansuetudine; corrigere enim volens, arguit illos: simul autem et per hoc quod detegit occulta cordis illorum, ad majorem illos adducere volens fidem. Quod autem emendatio illorum fuerit reprehensio, manifestum ex sequentibus. Utilissimam enim eis doctrinam facit et dicit:

Vras. 27. « Operemini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater consignavit Deus. » Vos quidem, inquit, queritis me propter panes, quia cibum illum desideratis. Oportet autem vos non omnino deditos esse ventri, sed maxime spiritualium agere curam, et non omnem sollicitudinem in corporalem cibum insumere. Nam illum vocavit « cibum qui perit. » Nam quia multi sunt cupientes ignavi vivere, et maxime Masseliani, qui usi sunt hoc dicto ad patrocinium suæ ignaviæ, operæ pretium fuerit declarare hoc dictum: non enim hoc dixit Dominus noster Jesus Christus, ut corporalem quidem operationem ab eis velit amovere, et ipsos ad otium cogere: « Omnem enim malitiam docuit otiositas », et si oportet evidenter dicere, ipsum otiosè velle vivere, cibum est qui perit: et ita eum qui Christum sequitur, oportet operari ut habeat quod et aliis communicet: hoc enim habet mercedem, et promissionem futuri regni. Et quomodo igitur, inquit, dicit Dominus quod non oporteat operari cibum qui perit? Continuum circa cibos studium rejiciens, et ad spiritualia nos parum inducens. Profecto, dicunt, quod per hoc Dominus corporalem operationem excludit, id quoque manifestum ex hoc quod ad Martham dicit⁴²: « Martha, sollicita es et turbaris, uno autem opus est: Maria bonam partem elegit; » et iterum⁴³: « Ne solliciti sitis in crastinum. » Et hæc quidem afferunt hi qui per ignaviam pasci vellent. Nos autem quid dicimus? Dictum 588 ad Martham non de opere est et operatione vel otio, sed de temporis observatione, et ne tempus audiendi insumatur in occupationes parandorum ciborum. Persuadet igitur ei ne perdat tempus doctrinæ frustra propter occupationem in his quæ ventris sunt. Quod autem dicit, « Ne solliciti sitis: » neque hoc dicto operationem rejecit. Aliud enim sollicitudo est, et aliud operatio. Fieri enim potest ut sollicitus non sit qui operetur. Docet igitur nos Dominus ne addicti simus curis vitæ, neque habeamus curam quomodo cras refocilemur; vult ut unoquoque die operemur, dicens: « Ne solliciti sitis de crastino: » quasi in hunc modum diceret: Ne solliciti sitis quomodo hodie operando, cras quiescatis; sed quotidie cibum

τοῦ Κυρίου. « Ζητεῖτε γὰρ με, φησὶν, ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων, » καὶ διὰ τοῦτό με ποθεῖτε, ἵνα πάλιν ἐχητέ με τραπέζοιόν. Πρόσχετος δὲ, ὅτι καίτοι ἐλέγχων αὐτούς, οὐ σκληρῶ κέχρηται τῷ ἐλέγχῳ. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι: « Ὁ γαστρίδουλοι καὶ λαίμαργοι, ἀλλὰ μετὰ πραότητος. Διορθώσασθαι γὰρ βουλόμενος, ἐλέγχε αὐτούς, ἅμα δὲ καὶ διὰ τοῦ ἐκκαλύψει τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτῶν, εἰς πίστιν αὐτούς; ἐθέλων ἀγαγεῖν μείζονα. Ὅτι δὲ διόρθωσις ἦν αὐτῶν ὁ ἔλεγχος, δῆλον ἐκ τῶν ἐφεξῆς. Διδιοσχολίαν γὰρ χρησιμωσάτην πρὸς αὐτούς ποιεῖται καὶ φησὶν·

« Ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρώσιν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ τὴν βρώσιν τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἣν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δώσει ὑμῖν· τοῦτον γὰρ ὁ Πατὴρ ἐσφράγισεν ὁ Θεός. » Ὑμεῖς μὲν, φησὶ, διὰ τοὺς ἄρτους ζητεῖτέ με, ὡς τὴν τροφὴν ταύτην ποθοῦντες· δεῖ δὲ ὑμᾶς μὴ ὄλως νεύειν εἰς γαστέρα, ἀλλὰ τῶν πνευματικῶν φροντίζειν μάλιστα, καὶ μὴ πᾶσαν τὴν μέριμναν εἰς τὴν σωματικὴν τροφὴν ἀναλίσκειν. Ταύτην γὰρ « βρώσιν ἀπολλυμένην » ἐκάλεσεν. Ἐπεὶ δὲ πολλοὶ τῶν θελούντων ἀργῶς ζῆν, καὶ μάλιστα οἱ Μασσαλιανοὶ, τῷ βῆτῳ τούτῳ κέχρηται πρὸς συνηγορίαν τῆς αὐτῶν ἀργίας, ἀναγκαῖον σαφηνίσαι τὸ βῆτόν. Οὐ γὰρ τοῦτο εἶπεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὡς τὴν μὲν σωματικὴν ἐργασίαν ἀποκόψει βουλόμενος, εἰς ἀργίαν δὲ συνωθῶν. Πᾶσαν γὰρ κακίαν εἰδίδασκεν ἡ ἀργία, καὶ εἰ δεῖ τ' ἀποδοῦναι, εἶπεν, τοῦτό ἐστιν ἡ ἀπολλυμένη βρώσις, τὸ ἀργῶς ἐθέλειν ζῆν· ὡς τὸν γε τῷ Χριστῷ ἐπέμνησεν, δεῖ ἐργάζεσθαι, ἵνα ἐχῇ καὶ ἄλλοις μεταδιδόναι· τοῦτο γὰρ ἔχει μισθόν, τὴν τῆς μελλούσης βασιλείας ἐπαγγελίαν. Πῶς οὖν, φησὶν, εἶπεν ὁ Κύριος, ὅτι οὐ δεῖ ἐργάζεσθαι τὴν βρώσιν τὴν ἀπολλυμένην; Τὸ σύντονον τῆς αὐτῶν περὶ τὰ βρώματα σπουδῆς ἐκκόπτων, καὶ πρὸς τὰ πνευματικὰ μετρίως μεταθεάζων. Ναί, φησὶν, ἀλλὰ μὴν, ὅτι τὴν σωματικὴν ἐργασίαν ἐκκόπτει ὁ Χριστός, δῆλον ἐκ τοῦ πρὸς τὴν Μάρθαν εἶπειν· « Μάρθα, μεριμνᾶς καὶ τυρβάζῃ, ἐνός; δεῖ ἐστὶ χρεῖα· Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο. » καὶ πάλιν· « Μὴ μεριμνήσητε περὶ τῆς αἰσίου. » Ταῦτα μὲν διαποροῦσιν οἱ τρέφεσθαι ἀργῶς θέλοντες. Ἡμεῖς δὲ τί φαμεν; Ὅτι τὸ πρὸς τὴν Μάρθαν λεχθέν, οὐ περὶ ἔργου ἐστὶ, καὶ ἐργασίας, καὶ ἀργίας, ἀλλὰ περὶ τοῦ καιρῶν εἰδέναι, καὶ μὴ τὸν τῆς ἀποδοσεως χρόνον ἀναλίσκειν εἰς τὴν περὶ τὰ βρώματα σπουδὴν. Πείθων οὖν αὐτὴν, μὴ τὴν τῆς διδασκαλίας καιρὸν προδιδόναι μάτην διὰ τὴν περὶ τῆς γαστρὸς ἀσχολίαν, ταῦτά φησι. Τὸ δὲ, « Μὴ μεριμνήσητε, » εἰπὼν, οὐδὲ οὕτως ἐκβάλλει τὴν ἐργασίαν. Ἄλλο γὰρ μέριμνα, καὶ ἄλλο ἐργασία. Ἔστι γὰρ τίνα καὶ ἐργαζόμενον, μηδὲν μεριμνῆν. Διδασκων οὖν ἡμεῖς ὁ Κύριος, μὴ προσηλώσθαι τοῖς βιωτικαῖς, μηδὲ ποιῆσαι φροντίδα τῆς αἰσίου ἀναπαύσεως, ἀλλὰ μᾶλλον καθ' ἐκάστην θέλων ἡμᾶς ἐργάζεσθαι, φησὶ· « Μὴ μεριμνήσητε περὶ τῆς αἰσίου· ὡς περ ἂν εἰ οὕτως εἴσεγε· Μὴ μεριμνή-

⁴² Eccli. xxxiii, 29. ⁴³ Luc. x, 41, 42. ⁴⁴ Matth. vi, 34.

σητε, πῶς σήμερον ἐργασάμενοι, αὐριον ἀναπαύ- A
σεσθε· ἀλλ' ἐκάστης ἡμέρας τροφήν ἐκ τῆς καθ'
ἡμέραν ἐργασίας ἔχοντες, μὴ μεριμνᾶτε περὶ τῆς
αὐριον. Βρωσιν δὲ μένουσαν, τὴν μυστικὴν λέγει
μετάληψιν τῆς σαρκὸς τοῦ Κυρίου, ἣν αὐτὸς ἡμῖν δι-
δωσιν, Ἰῆδς ἀνθρώπου γενόμενος, ὃν ὁ Πατὴρ ἐσφρά-
γισαί, τουτέστιν, ἀπέδειξεν, ἐθεβαίωσεν, ὅτι ἐστὶν
Ἰῆδς αὐτοῦ. Ἀπέδειξε μὲν γὰρ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν
ὁ Χριστὸς διὰ τῶν θαυμάτων· ἐπεὶ δὲ πρὸς Ἰουδαίους
διαλέγεται, ἵνα μὴ παραχθῶσιν, ἐπὶ τὸν Πατέρα
ἀνατρέχει, καὶ φησι, παρ' αὐτοῦ ἐσφραγίσθαι, τουτέ-
στιν, ἀποδειχθῆναι, μαρτυρηθῆναι. Ἐπεὶ καὶ
εἰκὼν ἐστὶ τοῦ Πατρὸς ὁ Ἰῆδς, καὶ σφράγισμα, καὶ
χαρᾶκτηρ, νόμι παρ' αὐτοῦ σφραγισθῆναι τοῦτον,
καθ' ὃ εἰκὼν καὶ σφράγισμα ἐστὶν· ὥστε εἶναι τὸ
λεγόμενον τοιοῦτον· Τοῦτον γὰρ τὸν φαινόμενον
Ἰῆδς ἀνθρώπου, ἐσφράγισεν ὁ Πατὴρ, τουτέστι, σφραγιδα B
αὐτοῦ καὶ εἰκόνα ἐγέννησε, ἀπαρραλλᾶξαν
πᾶσαν καὶ ταυτότητα φυσικὴν πρὸς αὐτὴν ἀποτώζουσαν.

« Εἰπον οὖν πρὸς αὐτόν· Τί ποιῶμεν, ἵνα ἐργα-
ζώμεθα τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ; Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς,
καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Τοῦτό ἐστὶ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἵνα
πιστεύσητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος. Εἶπον οὖν
αὐτῷ· Τί οὖν ποιεῖς τὸ σημεῖον, ἵνα ἴδωμεν, καὶ
πιστεύσωμέν σοι; Τί ἐργάζῃ; » Ζητοῦσιν οἱ Ἰου-
δαῖοι μαθεῖν τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, οὐχ ἵνα τοῦτο πρά-
ξωσιν, ἀλλ' ἵνα δράξωσιν ἀφορμάς. Εἰδὼς οὖν αὐ-
τοὺς μὴδὲν ὠφεληθησομένους, ὁμοῦς διὰ τὸ κοινωφε-
λὲς τῆς διδασκαλίας ἀποκρίνεται, καὶ ὑποδείκνυσιν
αὐτοῖς, μᾶλλον δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις, ὅτι τοῦτό ἐστὶ
τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, τὸ πιστεύειν εἰς ὃν ἐκεῖνος ἀπέ-
στειλεν. Ἡ γὰρ εἰς αὐτὸν πίστις, ἔργον ὄντως ἱερὸν
καὶ τέλειον, καὶ ἀγιάζον τοὺς ταύτην ἔχοντας.
Ἵδῃ γὰρ γίνεται ἡ ἀκριβὴς πίστις πρὸς πᾶσαν C
ἀγαθὴν ἐργασίαν, καὶ ἡ ἀγαθὴ ἐργασία συντηρεῖ
τὴν πίστιν. « Τὰ τε γὰρ ἔργα ἄτερ πίστεως νεκρὰ,
καὶ ἡ πίστις χωρὶς ἔργων. » Ὅρα δὲ ἀγνωμοσύνην
καὶ ἀναισθησίαν· σημεῖον πάλιν ζητοῦσιν οἱ τοσαῦτα
καὶ τηλικαῦτα ἰδόντες, καὶ τὸ τῶν ἄρτων μᾶλλον
ἀπ' ὧν ἐκορέσθησαν. Ὁ; γαστρίμαργοι οὖν, πάλιν
τοιοῦτον αἰτοῦσι σημεῖον, εἰς γαστέρα αὐτοῖς; συμ-
βαλλόμενον. Ὅτι δὲ τοῦτο ἀληθές, ὀφλόν ἐκ τῶν
ἐξῆς.

« Οἱ πατέρες ἡμῶν τὸ μάννα ἐφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ,
καθὼς ἐστὶ γεγραμμένον· Ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
ἔδωκεν αὐτοῖς φαγεῖν. Εἶπεν οὖν αὐτοῖς; ὁ Ἰησοῦς·
Ἄμην, ἀμην λέγω ὑμῖν, οὐ Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν
ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· ἀλλ' ὁ Πατὴρ μου δίδωσιν D
ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν ἀληθινόν. Ὁ γὰρ
ἄρτος τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ,
καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ. Εἶπον οὖν πρὸς αὐτόν·
« Κύριε, πάντοτε δὸς ἡμῖν τὸν ἄρτον τοῦτον. » Οὐ
μάτην ἐλέγομεν, ὅτι ὡς τῇ κοιλίᾳ δουλεύοντες, ἐξή-
τουον σημεῖον· οἶον ἦν τὸ τῶν ἄρτων. Ἰδοὺ γοῦν τοῦ
μάννα μείμνηται, καὶ οὐχ ἐτέρου τινὸς θαύματος,
εἴτε τῶν Αἰγυπτίων, εἴτε τῶν κατὰ τὴν Ἐρυθρὰν
θάλασσαν. Βουλόμενοι γὰρ ἐρεθίσαι αὐτὸν, ἵνα καὶ
αὐτὸς τοιοῦτον σημεῖον ποιήσῃ, ὅπερ ἴδύνατο αὐτοῦς

quotidiana operatione parantes, ne solliciti sitis de
crastino. Cibum autem manentem, mysticam dicit
evmptionem carnis Domini, quam nobis ipse dat
Filius hominis factus, quem Pater obsignavit, hoc
est ostendit et confirmavit quod sit Filius suus; et
ipse quidem Christus ostendit se per miracula; sed
quia cum Judæis loquitur, ut ne turbentur, ad Pa-
trem recurrit, et dicit ab illo se signatum esse,
hoc est, monstratum et testimoniis confirmatum
esse; quia et imago est Patris Filius, et signaculum
et character, intellige ab illo hunc signatum, qua-
tenus imago et sigillum est; et ita se habet quod
dicit, Hunc enim qui videbatur Filius hominis, si-
gnavit Pater, hoc est signaculum suum et imagi-
nem genuit, quæ haberet in se omne quod ipse B
habebat, et naturalem cum ipso identitatem.

« Dixerunt ergo ad eum : Quid fa-
ciemus ut operemur opera Dei? Respondit Jesus et
dixit eis : Hoc est opus Dei, ut credatis in eum
quem misit ille. Dixerunt ergo ei : Quod ergo tu
facis signum ut videamus et credamus tibi? quid
operaris? » Quærent Judæi discere opus Dei, non
ut hoc faciant, sed ut occasionem apprehendant.
Dominus autem quamvis sciret eos nullam utilita-
tem percepturos, respondit tamen per doctrinam
utilem omnibus, et ostendit eis, ino omnibus ho-
minibus, quod hoc sit opus Dei credere in eum
quem ille misit. Nam fides erga illum, opus pro-
fecto est sanctum et perfectum, et sanctificans eos
qui illam habent. Dux enim sit diligens fides ad
omnem bonam operationem, et bona operatio con-
servat fidem. « Nam et opera sine fide mortua
sunt, et fides sine operibus ». » Vide autem ingra-
titudinem insensatorum : signum iterum quærent,
quamvis tanta et talia viderint, et maxime panum
quibus saturati fuerant. Vere gastrimargi, qui ite-
rum signum tale quærent, quod ventri prodesset :
et quod hoc sit verum, 589 manifestum est ex
sequentibus.

Vers. 28-30. « Dixerunt ergo ad eum : Quid fa-
ciemus ut operemur opera Dei? Respondit Jesus et
dixit eis : Hoc est opus Dei, ut credatis in eum
quem misit ille. Dixerunt ergo ei : Quod ergo tu
facis signum ut videamus et credamus tibi? quid
operaris? » Quærent Judæi discere opus Dei, non
ut hoc faciant, sed ut occasionem apprehendant.
Dominus autem quamvis sciret eos nullam utilita-
tem percepturos, respondit tamen per doctrinam
utilem omnibus, et ostendit eis, ino omnibus ho-
minibus, quod hoc sit opus Dei credere in eum
quem ille misit. Nam fides erga illum, opus pro-
fecto est sanctum et perfectum, et sanctificans eos
qui illam habent. Dux enim sit diligens fides ad
omnem bonam operationem, et bona operatio con-
servat fidem. « Nam et opera sine fide mortua
sunt, et fides sine operibus ». » Vide autem ingra-
titudinem insensatorum : signum iterum quærent,
quamvis tanta et talia viderint, et maxime panum
quibus saturati fuerant. Vere gastrimargi, qui ite-
rum signum tale quærent, quod ventri prodesset :
et quod hoc sit verum, 589 manifestum est ex
sequentibus.

Vers. 31-34. « Patres nostri manducaverunt man-
na in deserto, sicut scriptum est : Panem de cælo
dedit eis ad edendum. Dixit eis Jesus : Amen,
amen dico vobis : non Moses dedit vobis illum
panem de cælo, sed Pater meus dat vobis panem
de cælo verum. Panis enim Dei est, qui de cælo
descendit, et dat vitam mundo. Dixerunt ergo ad
eum : Domine, semper da nobis panem istum. » Non
frustra diximus quod ventri servientes quærebant si-
gnum quale erat signum panum. Ecce et mannæ men-
tionem faciunt, et non alterius miraculi vel in Ægypto,
vel in mari Rubro. Volentes enim incitare eum ut
ipse tale signum faceret quo carnaliter pascerentur,
recordantur mannæ propter immodicam gulam. Qui
igitur immensa Dei sapientia Dominus noster Jesus

⁴⁴ Jac. II, 20.

Christus respondet eis: « Non Moses dedit vobis panem, » hoc est verum panem non dedit vobis Moses. Omnia enim quæ tunc fiebant, typl erant eorum quæ nunc sunt. Moses enim figuram habebat Dei, veri spiritualium Israelitarum ducis. Panis autem ille figura est mei, qui de celo descendit, et vere pasco, et vere sum. Cæterum dicit seipsum verum panem, non quod manna falsum fuerit, sed quia illud figura fuit et umbra, non ipsamet veritas. Proprie enim manna unigenitus Filius Dei factus homo, verbum et auditio obstupescere faciens. Nam manna interpretatur, *quid hoc?* Judæi enim viso illo, quod cumulatim deplutum esset ante cuiusque tabernaculum, obstupescit insolito et peregrino spectaculo, interrogabant se invicem? « Quid hoc? » Dominus igitur factus homo Filius Dei, ipse est manna, quod stupescit omnes, ita ut dicant: « Quid hoc? » Quomodo Filius Dei et Filius hominis? Quomodo ex duobus diversis una persona? quid hoc mysterium? Hic igitur panis vita secundum naturam existens, utpote viventis Patris Filius, facit quod sibi proprium est: vivificat enim omnia. Igitur sicut qui ex terra panis, infirmam naturam carnis continet non sinens illam corrumpi; ita et Christus per Spiritus operationem animam vivificat, atque etiam ipsum corpus ab incorruptione conservat. Per Christum enim humanæ naturæ resurrectione ex mortuis, et incorruptio corporum est concessa. Sed Judæi adhuc dediti ventri et toti terreni, de sensibili pane intelligunt dicta et dicunt, « Da nobis hunc panem. » Sic igitur stulte loquentes redarguebantur et dicunt, « Semper da nobis panem hunc, » non ad unum vel ad duos dies. Hoc autem præ avaritia dicebant. Ut enim non opus sit multa impendere in cibos dicunt, Da semper hunc facile parabilem **590** panem.

καὶ, « Πάντοτε δὲς ἡμῖν τὸν ἄρτον τοῦτον, » φασίν, οὐ μίαν ἡμέραν οὐδέ δύο. Τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ φιλαργυρίας ἔλεγον. Ἰνα γὰρ μὴ ἀναλίσκωμεν τὰ χρήματα ἡμῶν περὶ τὴν τῆς τροφῆς εὐπορίαν, δὲς πάντοτε τοῦτον τὸν εὐπόριστον ἄρτον.

Vers. 35, 38. « Dixit autem eis Jesus: Ego sum panis vitæ: qui venit ad me, non esuriet; et qui credit in me, non sitiet unquam. Sed dixi vobis quod etiam vidistis me, nec creditis. Omne quod dat mihi Pater, ad me venit: et qui venerit ad me, non ejicio foras, quia descendi de celo ut faciam non quod ego volo, sed quod vult qui me misit. » Cum Judæi, utpote terreni, de sensibili pane Christum loqui putarent, et propter hoc urgerent et quærerent: redarguens eos Dominus, monstrat quod quandiu sensibilem panem expectent, accurrant: quando autem discunt quod spiritualis sit, non ultra accurrant. Unde dicit: « Ego sum panis vitæ. » Non dixit autem, panis alimonizæ, sed *vitzæ*. Nam cum omnia mortificata essent, vivificavit nos per semetipsum Christus, qui est panis, eo quod fermentum humanæ conspersions credimus coctum esse igne deitatis. Panis autem vitæ non hujus soli-

Α θρῆναι σαρκικῶς, μέμνηται τοῦ μάννα διὰ γαστριμαργίας ὑπερβολῆν. Τί οὖν ἡ ἄπειρος τοῦ Θεοῦ σοφία, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς, ἀποκρίνεται αὐτοῖς; Ὅτι « Οὐ Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν ἄρτον, » τοῦτο ἐστὶ, τὸν ἀληθινὸν ἄρτον οὐ δέδωκεν ὑμῖν Μωσῆς; ἀλλὰ πάντα τὰ τότε γινόμενα, τύποι ἦσαν τῶν νῦν γινομένων. Ὁ μὲν γὰρ Μωσῆς τύπον ἐπίειχε τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ τῶν νοητῶν Ἰσραηλιτῶν στρατηγοῦ· ὁ δὲ ἄρτος, ἐκείνος, τύπος ἐμοῦ τοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν καταβάντος, καὶ ἀληθῶς τρέφοντος, καὶ ἀληθινοῦ ὑπάρχοντος. Λέγει δὲ ἑαυτὸν ἀληθινὸν ἄρτον, οὐχ ὡς τοῦ μάννα ψευδοῦς ὄντος, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκείνος τύπος ἦν καὶ σκιά, καὶ οὐκ αὐτοαλήθεια. Κυριῶς γὰρ μάννα ὁ μονογενῆς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπις γενόμενος, τὸ ἐκκλητικῶν ῥῆμα καὶ ἀκουσμα. Μάννα γὰρ ἐρμηνεύεται, *Τί τοῦτο?* Οἱ γὰρ Ἰουδαῖοι, ἰδόντες· αὐτὸ ἕκαστος πρὸ τῆς εἰκείας σκηπῆς σωρηδὸν κεχυμένον, καὶ τὸ ἀήθει καὶ ξένῳ τοῦ θεάματος καταπλαγέντας, ἠρώτων ἀλλήλους· *Τί τοῦτο?* Ὁ τοίνυν Κύριος γενόμενος ἀνθρώπος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ἐστὶ τὸ πάντας ἐκκληττον μάννα, ὥστε ἕκαστον διαπορούντα λέγειν· *Τί τοῦτο?* Πῶς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου; Πῶς ἐκ δύο τῶν ἐναντιῶν ἐν πρόσωπον; *Τί τοῦτο τὸ μυστήριον;* Οὗτος οὖν ὁ ἄρτος, ζωὴ κατὰ φύσιν ὢν, οἷα ζῶντος Πατρὸς Υἱὸς, ποιεῖ τὸ οἰκτεῖν ζωοποιεῖ γὰρ τὰ πάντα. Ὅσπερ οὖν ὁ ἐκ γῆς ἄρτος τὴν ἀσθενῆ φύσιν τῆς σαρκὸς συνέχει, καὶ οὐκ ἐξ καταφθείρεσθαι οὐτώ καὶ ὁ Χριστὸς διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας τὴν ψυχὴν ζωοποιεῖ, καὶ μὴν καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα συνέχει εἰς ἀφθαρσίαν. Διὰ γὰρ Χριστοῦ ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει κεχάριστα, καὶ ἡ τῶν σωμάτων ἀφθαρσία. Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι περὶ ἑστέρας εἶτι νεύοντες, καὶ τὸ ἔλεον γῆ βντες, περὶ αἰσθητοῦ ἄρτου νοοῦσι τὰ εἰρημίνα, καὶ φασι· « Ἄδς ἡμῖν τὸν ἄρτον τοῦτον. » Οὕτως οὖν ἀνοηταίνοντες, ἠλέγχοντο,

« Εἶπε δὲ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς· ὁ ἐρχόμενος πρὸς με, οὐ μὴ πεινάσῃ· καὶ ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ διψήσῃ πώποτε. Ἄλλ' εἶπον ὑμῖν, οὐ καὶ ἐωράκατέ με, καὶ οὐ πιστεύετε. Πᾶν ὃ δίδωμι μοι ὁ Πατήρ, πρὸς ἐμὲ ἔχει· καὶ τὸν ἐρχόμενον πρὸς με, οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω· οὐ κατεβίθηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. » Τῶν Ἰουδαίων οἷα δὴ γηῖνων, περὶ αἰσθητοῦ ἄρτου νομιζόντων λέγειν τὸν Κύριον; καὶ διὰ τοῦτο ἐπικαιρέων, καὶ ζητούντων, ἐλέγχων αὐτοὺς ὁ Κύριος, καὶ δεικνύς, οὐτις ἔως μὲν αἰσθητῶν ὑπέπευσον τὴν τροφήν, ἐπέτρεχον· ὅταν δὲ μάθωσιν, ὅτι πνευματικὴ ἐστίν, οὐκ εἶτι ἐπιδραμοῦνται, φησὶν· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. » Οὐκ εἶπε δὲ, Ἄρτος τροφῆς, ἀλλὰ, « Ζωῆς. » Ἐπειδὴ γὰρ τὰ πάντα νεπέρωτο, ἐζωοποίησεν ἡμεῖς; δι' ἑαυτοῦ ὁ Κύριος, ὅς ἐστιν ἄρτος, καθὸ τὴν ζύμην τοῦ ἀνθρωπίνου ψυράματος

16 Exod. xiv, 10.

πιστεύομεν ἐξοπτηθῆναι τῷ πυρὶ τῆς θεότητος· ἅ τιν, sed immutatae, et morte non deficientis. At qui credit in illum panem, non esuriet neque famem feret audiendi sermonem Dei, neque sitiet spiritualem sitim, eo quod habeat aquam baptismi et sanctificationem Spiritus. Nam qui non baptizatus est, sitim patitur, et magnam ariditatem, expers aquae sanctae refrigerantis. Baptizatus autem Spiritum habet, per quem semper refrigeratur. Ostendens autem quod fides quae in Christum, non vulgaris quaequam res sit, sed donum Dei dignis et rectis corde a Patre datum, dicit quod « Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet, » hoc est, illi credent in me, quos dat mihi Pater. Vos autem Judaei, cum indigni sitis, non damini mihi a Patre : propterea neque venitis ad me, neque habetis rectum cor, ut vos diligens Deus et Pater ducat ad meam fidem. « Ego autem eum qui venit ad me non ejectionem foras, » hoc est non perdam, sed salvabo, et magna cura illum refocillabo. Descendi enim de caelo, non ut aliud quiddam faciam praeter voluntatem Patris. Caeterum haec dicit, ut discant quod qui eum non recipit, Deo sit adversarius, Patris voluntati repugnans. Quia enim illum adversarium Dei dicebant, ipse crimen in illos vertit, tametsi non manifeste, et dicit : Vos estis adversarii Dei, qui me non recipitis, qui facio voluntatem Patris. Ubi est Nestorius hoc loco, qui dicit quod post resurrectionem deificatus sit Christus? Non audis, miser, quod descendit de caelo? Jam qui de caelo descendit, non utique nudus erat homo, sed Deus. Nudus enim homo non descendit, sed si quidem ascendit in caelum, hoc illi concedit propter virtutem Deus. Solius Domini descensus praeventit ascensum. Ipse igitur et descendit de caelo sicut Deus, quandoquidem incarnari dignatus est : et ascendit in caelum cum **591** carne, ut homo scilicet, ubi erat prius ut Deus. Non igitur nudus homo erat Christus postea deificatus, sicut delirabat Nestorius, sed Deus ante saecula, incarnatus novissimis temporibus.

καὶ ἀνέβη εἰς οὐρανοὺς, μετὰ σαρκὸς δηλαθὴ ὡς ἄνθρωπος, ἐνθα ἦν τὸ πρότερον ὡς Θεός. Οὐκ ἄρα ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ Χριστός, θεωθεὶς ὕστερον, ὡς ἐλάτρει Νεστορίος, ἀλλὰ Θεὸς προαιώνιος ἐνανθρωπήσας ἐν ἐσχάτοις καιροῖς.

« Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρὸς, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέ μοι, οὐ μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀναστήσω αὐτὸ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν υἱὸν, καὶ πιστεύων εἰς αὐτὸν, ἔχη ζωὴν αἰώνιον· καὶ ἀναστήσω αὐτὸν ἐγὼ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. » Συνεχῶς τίθησι τὸ, « Δέδωκέ μοι ὁ Πατήρ, » ἵνα πλήρη τὰς καρδίας αὐτῶν, καὶ ἐπιγνοῦεν, ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς ἀνάξιοι εἰσιν. Ἐν γὰρ ὁ Πατήρ δίδωσιν ὡς μέγα τι τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, αὐτοὶ δὲ ταύτην οὐκ ἔχουσι, πρόσβηλον ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς ἀποπεπρωμένοι. Ἐγὼ τοίνυν, φησὶν, οὐκ ἀπολέσω οὐς δίδωσί μοι ὁ Πατήρ, τουτέστι, τοὺς πιστεύοντας μοι· ἀλλ' ἀναστήσω αὐτούς, ὅπερ ἐστὶν, ἀναστάσεως ἀξίως λαμπρῶς. Διττὴ γὰρ ἐστὶν ἡ ἀνάστασις· ἡ μὲν κοινὴ καὶ καθολικὴ, ἣν πάντες οἱ ἁγιασμένοι ἀνίστανται· ἡ δὲ, ἣν μόνοι οἱ δίκαιοι εἰς

Α τιν, sed immutatae, et morte non deficientis. At qui credit in illum panem, non esuriet neque famem feret audiendi sermonem Dei, neque sitiet spiritualem sitim, eo quod habeat aquam baptismi et sanctificationem Spiritus. Nam qui non baptizatus est, sitim patitur, et magnam ariditatem, expers aquae sanctae refrigerantis. Baptizatus autem Spiritum habet, per quem semper refrigeratur. Ostendens autem quod fides quae in Christum, non vulgaris quaequam res sit, sed donum Dei dignis et rectis corde a Patre datum, dicit quod « Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet, » hoc est, illi credent in me, quos dat mihi Pater. Vos autem Judaei, cum indigni sitis, non damini mihi a Patre : propterea neque venitis ad me, neque habetis rectum cor, ut vos diligens Deus et Pater ducat ad meam fidem. « Ego autem eum qui venit ad me non ejectionem foras, » hoc est non perdam, sed salvabo, et magna cura illum refocillabo. Descendi enim de caelo, non ut aliud quiddam faciam praeter voluntatem Patris. Caeterum haec dicit, ut discant quod qui eum non recipit, Deo sit adversarius, Patris voluntati repugnans. Quia enim illum adversarium Dei dicebant, ipse crimen in illos vertit, tametsi non manifeste, et dicit : Vos estis adversarii Dei, qui me non recipitis, qui facio voluntatem Patris. Ubi est Nestorius hoc loco, qui dicit quod post resurrectionem deificatus sit Christus? Non audis, miser, quod descendit de caelo? Jam qui de caelo descendit, non utique nudus erat homo, sed Deus. Nudus enim homo non descendit, sed si quidem ascendit in caelum, hoc illi concedit propter virtutem Deus. Solius Domini descensus praeventit ascensum. Ipse igitur et descendit de caelo sicut Deus, quandoquidem incarnari dignatus est : et ascendit in caelum cum **591** carne, ut homo scilicet, ubi erat prius ut Deus. Non igitur nudus homo erat Christus postea deificatus, sicut delirabat Nestorius, sed Deus ante saecula, incarnatus novissimis temporibus.

VERS. 59, 40. « Haec est autem voluntas ejus, qui misit me, Patris, ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die. Haec est autem voluntas ejus qui misit me, ut omnis qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam aeternam, et ego suscitabo eum in novissimo die. » Subinde ponit, « Dedit mihi Pater, » ut perstringat corda illorum ut agnoscant se Dei munere indignos. Nam si Pater dat ut magnum quiddam, dignam in Christum fidem, ipsi autem illam non habent, manifestum est quod dono Dei exciderint. Igitur ego, inquit, non perdam quos dat mihi Pater, hoc est eos qui credunt mihi, sed resuscitabo illos, hoc est in resurrectione claritate illos dignabor. Duplex enim est resurrectio : una quidem communis et generalis, qua omnes etiam peccatores resurgunt ; altera, qua soli justi assumuntur in occursum Do-

mini in aera, et prius cum magna fiducia Domino occurrit. Hanc autem resurrectionem Paulus εξανάστασιν, hoc est, « exsurrectionem » nominat, propter elevationem a terra. Peccatores enim resurgent quidem ex sepulcris in terram, de terra autem non exsurgent in aerem. Infra enim manebunt sicut condemnati. Itaque iusti resurgunt et exsurgunt, qui rapiuntur in nubibus in occursum Domini⁴⁷: peccatores autem resurgunt tantum. Porro Dominus interpretans quid sit, « Omne quod dedit mihi Pater, non perdam (a), » dicit eandem sententiam aliis verbis, « Ut omnis qui videt Filium, et credit, habeat vitam æternam. » Nihil enim aliud dicit, quam id quod dixit superius. Nam hoc quidem, « Omne quod dedit mihi Pater, » idem est cum illo, « Omnis qui videt Filium et credit. » Hoc autem quod dicit, « Non perdam, » idem est cum eo quod dicit, « Habebit vitam æternam. » Sæpe autem mentionem facit resurrectionis, ut persuadeat hominibus, ne iis solum quæ videntur, Dei providentiam circumscribant, sed sciant esse et alium statum in quo absque dubio fruituri sint remunerationibus virtutis: quamvis nunc non sit perspicua in hac vita retributio, et propterea non omittendum virtutis cursum.

Vras. 41-44. « Murmurabant ergo Judæi de illo quod dixisset: Ego sum panis ille qui de caelo descendendi, et dicebant: Nonne hic est Jesus filius Joseph, cuius nos novimus patrem et matrem? Quomodo ergo dicit hic: De caelo descendendi? Respondit ergo Jesus et dixit eis: Nolite murmurare inter vos: Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum, et ego resuscitabo eum in novissimo die. » Murmurabant 592 igitur Judæi dicente Domino, « Ego sum panis, » veluti decepti. Nam hucusque quidem existimabant de pane sensibili eum loqui, et mansuete ipsum sciebant, sperantes quod daturus esset panem hunc, et ventri ipsorum gratificaturus: nunc autem quia revelavit eis quod non de sensibili pane, sed spirituali sermonem haberet, contempto illo, murmurant. Qui enim illi intelligerent spirituales cibum, et vitam et resurrectionem? Scandalizabantur itaque in eo, videntes ejus matrem, audientes autem dicentem, « De caelo descendendi. » Igitur non intelligentes quod ipse etiam esset Deus, sed in hoc respicientes quod apparebat,

⁴⁷ Thess. iv, 16.

(a) Edit. Lut. omisit, non perdam.

ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα ἀναλαμβανόμενοι, καὶ προσπαπτανῶντες τῷ Κυρίῳ μετὰ παρήσιας. Ταύτην δὲ τὴν ἀνάστασιν, ὁ Παῦλος ἐξανάστασιν ὀνομάζει, διὰ τὴν ἐκ τῆς γῆς ἔπαρσιν. Οἱ γὰρ ἁμαρτωλοὶ, ἀνίστανται μὲν ἐκ τῶν μνημείων, ἐκ δὲ τῆς γῆς οὐκ ἐξανίστανται εἰς ἀέρα· κάτω γὰρ μένουσιν ὡς κατὰ κρητὸν. Ὅστε οἱ δίκαιοι, καὶ ἀνίστανται, καὶ ἐξανίστανται ἀρπαζόμενοι ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου· οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ ἀνίστανται μόνον. Ἐρμηνεύων δὲ ὁ Κύριος τί ἐστὶ τὸ, « Πάν ὃ δέδωκέ μοι ὁ Πατήρ, οὐ μὴ ἀπολείψω, » φησὶ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν δι' ἄλλων λέξεων· « Ἴνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν Υἱόν, καὶ πιστεύων, ἔχη ζωὴν αἰώνιον. » Οὐδὲν γὰρ ἄλλο λέγει, ἢ ὅτι εἶπεν ἀνωτέρω. Τὸ μὲν γὰρ, « Πάν ὃ δέδωκέ μοι ὁ Πατήρ, » ταυτὸν ἐστὶ τῷ, « Πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν Υἱόν, καὶ πιστεύων » τὸ δὲ, « Οὐ μὴ ἀπολείψω, » ταυτὸν τῷ, « Ἐχει ζωὴν αἰώνιον. » Συνεχῶς δὲ μέμνηται ἀναστήσεως, ἵνα πείσῃ τοὺς ἀνθρώπους, μὴ τοὺς ὀρωμένοις μόνοις περιγράφειν τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν, ἀλλ' εἰδέναι ὡς ἐστὶ καὶ ἄλλη κατάστασις, καὶ ἣν ἀναμφισβήτως ἀπολαύσουσι τῶν τῆς ἀρετῆς μεθῶν· εἰ καὶ μὴ νῦν προφαίνεται τις ἡ βιωτικὴ ἀμοιβή, διὰ τοῦτο μὴ καθυστερεῖται τοῦ πρὸς ἀρετὴν δρόμου.

« Ἐγγύζον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι περὶ αὐτοῦ, ὅτι εἶπεν, Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ἔλεγον· Οὐχ οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ υἱὸς Ἰωσήφ, οὗ ἡμεῖς οἶδαμεν τὴν πατέρα καὶ τὴν μητέρα; Πῶς οὖν λέγει οὕτως, ὅτι, Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα; Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Μὴ γογγύζετε μετ' ἀλλήλων. Οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρὸς με, ἐὰν μὴ ὁ Πατήρ ὁ πέμψας με ἐλκύσῃ αὐτόν, καὶ ἐγὼ ἀναστήσω αὐτόν ἐν τῇ ἰσχυρῇ ἡμέρᾳ. » Ἐγγύζον οἱ Ἰουδαῖοι, εἰπόντες τοῦ Κυρίου, ὅτι, « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος, » ὡς ἀπατηθέντες. Ἀχρι μὲν γὰρ ἐνόμιζον περὶ ἄρτου αἰσθητοῦ λέγειν αὐτόν, πρῶτος ἔφερον, ἐλπίζοντες, ὅτι δώσει αὐτοῖς τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τῇ γαστρὶ αὐτῶν χαρίσεται· ἐπεὶ δὲ ἀπεκάλυψεν αὐτοῖς, ὅτι οὐ περὶ αἰσθητοῦ ἄρτου, ἀλλὰ περὶ πνευματικοῦ ἐστὶν ὁ λόγος αὐτῷ, ἀπογνόντες γογγύζουσι. Πῶς γὰρ αὐτοῖς τὸ νοεῖν πνευματικὴν τροφήν, καὶ ζωὴν, καὶ ἀνάστασιν; Ἐσκανδαλίζοντο οὖν ἐπ' αὐτῷ, ὀρώντες μὲν αὐτοῦ τὴν μητέρα, ἀκούοντες δὲ, ὅτι, « Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα. » Μὴ νοοῦντες τοίνυν, ὅτι καὶ Θεὸς ἐστὶν ὁ αὐτός, ἀλλ' εἰς τὸ φαινόμενον ἀποβλέποντες, ἐγγύζον, ὡς ἀλαζονευομένου τοῦ Κυρίου, καὶ ἔλεγον· « Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Ἰωσήφ; » Αὐτὸς δὲ ὁ Σωτὴρ οὐκ ἀποκρίνεται αὐτοῖς, ὅτι, Οὐκ εἰμι υἱὸς Ἰωσήφ· οὐ γὰρ ἠδύνατο νοῆσαι τὸν λόγον τὸν ἁρρητόν τὸν ἐκ Παρθένου. Εἰ δὲ τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν οὐκ ἔχωρει ἡ διάνοια αὐτοῦ, πολλῶν μᾶλλον τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς προαιώνιον. Τί δὲ ἀποκρίνεται αὐτοῖς; « Οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρὸς με, ἐὰν μὴ ὁ Πατήρ ἐλκύσῃ αὐτόν. » Τοῦτο δὲ λέγει, οὐ τὸ αὐτεξούσιον ἀναιρῶν, ἀπαγεῖ ἀλλὰ δεκνύων, ὅτι πολλῆς δεῖται συνεργείας παρὰ Θεοῦ ὁ μᾶλλον

πιστεύουσι. Ἄλλως δὲ Ἐκείνους ἔλκει ὁ Πατήρ, τοὺς ἀκατὰ προαίρεσιν ἐπιτηδεύοντας ἔχοντας· τοὺς δὲ ποιήσαντας ἑαυτοὺς ἀνεπιτηδεύτους, οὐχ ἔλκει εἰς πίστιν. Ὡς γὰρ ἡ μαγνητις, οὐ πάντα, οἷς προσεγγίζει, ἀλλὰ μόνον τὸν σίδηρον ἔλκει· οὕτω καὶ ὁ Θεός, πᾶσι μὲν ἐγγίζει, τοὺς ἐπιτηδευστέρους δὲ, καὶ οἰκείωσιν τινα πρὸς αὐτὸν ἐπιδεικνυμένους ἔλκει. Ὁ μὲν οὖν Πατήρ ἔλκει καὶ προσάγει τῷ Υἱῷ, ὁ δὲ Υἱὸς ἀνιστά, καὶ ζωοποιεῖ, καὶ τὴν ἐν ἀγαθοῖς πνοὴν, καὶ ζωὴν, ἣ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, χαριζόμενος. Ἡ ἀγία οὖν Τριὰς εὐεργετῆ τοὺς πιστεύοντας, καὶ οὐ παρὰ μέρος ὁ Πατήρ μόνος, ἢ ὁ Υἱὸς μόνος· ἀλλ' ὡς περ μία φύσις, οὕτω καὶ ἡ τῆς εὐεργεσίας ἐνέργεια μία, τοῦ Πατρὸς προσάγοντος, τοῦ Υἱοῦ ζωοποιούντος, τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀντιπνοῆς γινόμενου τοῖς ζωοποιουμένοις. Πῆς γὰρ ὁ ζῶν, καὶ πνοὴν ἔχει. Ὅρα δὲ τὴν αὐθεντίαν τοῦ Υἱοῦ· Ἐγὼ, φησὶν, ἀναστήσω. » Οὐχ εἶπε γὰρ, ὅτι, Ὁ Πατήρ μου ἀναστήσει, ἀλλ', Ἐγὼ. » Οὗ γὰρ δι' ὅλου ταπεινῶς φθέγγεται, ἀλλ' ἐστὶν οὗ καὶ τὸ ὕψος τῆς οικείας ἐκκαλύπτει θεότητος.

« Ἐστὶ γεγραμμένον ἐν τοῖς προφήταις· Καὶ ἔσονται πάντες διδασκτοὶ τοῦ Θεοῦ. Πῆς οὖν ὁ ἀκούων παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ μαθὼν, ἔρχεται πρὸς μέ· οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἐώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἐώρακε τὸν Πατέρα. Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. » Εἶπεν ἀνωτέρω, ὅτι· Ὁν ἂν ἐλκύσῃ ὁ Πατήρ, ἐκεῖνος ἔρχεται πρὸς μέ· θέλων δὲ τοῦτο κατασκευάσαι, ἐπὶ τοῖς προφήταις ἀναφέρει τὸν λόγον. « Ἐστὶ γὰρ, φησὶ, γεγραμμένον ἐν τοῖς προφήταις, ὅτι, Ἐσονται πάντες διδασκτοὶ Θεοῦ. » πάντες δὲ οἱ βουλόμενοι δηλοῦσι. Κοινὸς γὰρ διδάσκαλος ὁ Πατήρ, δι' ἀποκαλύψεως γνωρίζων τοῖς ἀξίοις τὸν Υἱὸν αὐτοῦ. Ἀπτόμενος γὰρ τῶν καρδιῶν τῶν ἀδόλων καὶ ἀπανεργῶν, ἀποκαλύπτει αὐτοῖς τὸν Υἱὸν, ὡς περ καὶ τῷ Πέτρῳ ἀπεκάλυψεν αὐτόν. « Ὁ ἀκούων οὖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τούτέστιν, ὁ τὴν τοῦ Πατρὸς ἀποκάλυψιν δεχόμενος, καὶ μαθητὴς ἐκεῖνου ἀληθῶς γινόμενος, ἐστος· ἔρχεται πρὸς μέ. » Ὅρα δὲ, πῶς μετ' ἀκριβοῦς ἅπαντα φθέγγεται. Οὗ γὰρ εἶπεν, ὅτι, Ὁ ἀκούων παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἔρχεται πρὸς μέ, ἀλλὰ προσέθηκε τὸ, « καὶ μαθὼν. » Οὗ γὰρ ἀρκεῖ τὸ ἀκούσαι, ὁλλὰ δεῖ προσεῖναι καὶ μαθεῖν. Τί οὖν; Πρὸ τούτου ἐν τῇ Παλαιᾷ οὐκ ἦσαν διδασκτοὶ Θεοῦ; Ἦσαν μὲν, ἀλλ' οὐχ οὕτως. Ἐνταῦθα γὰρ τὸ ἐξαίρετόν ἐστιν, ἐν τῇ Καινῇ, λέγω, Διαθήκῃ. Τότε μὲν γὰρ δι' ἀνθρώπων ἐμα' οὐ τὰ περὶ Θεοῦ· νῦν δὲ τοῦ Μονογενοῦς σαρκιωθέντος, παρ' αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἢ γνώσις γίνεται· ὡς τε πληροῦσθαι τὸ προφητικόν· « Ἐν τῷ φωτὶ σου » (τοῦ Πατρὸς), τουτέστι, τῷ Πνεύματι, « ἐφύμεθα φῶς, » ὅ ἐστιν ὁ Υἱός. Εἰκότως ἄρα νῦν ἐσμεν διδασκτοὶ Θεοῦ πάντες, οἱ τὴν εἰς Χριστὸν ὑποδείξάμενοι πίστιν. Ἐπεὶ δὲ εἶπεν, ὅτι· Ὁ ἀκούων παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἔρχεται πρὸς μέ, » ἵνα μὴ τις ὑπολάβῃ, ὅτι περὶ αἰσθητοῦ πατρὸς λέγει, φησὶν· Οὗ

diturus est. Et aliter : Illos trahit Pater, qui habent voluntatis aptitudinem. Eos autem qui seipsos non faciunt idoneos, non trahit ad fidem. Nam sicut magnes non omnia ad quæ propius applicatur, sed solum ferrum attrahit; ita et Deus ad omnes quidem appropiat, eos autem qui magis idonei, et familiaritatem erga ipsum præ se ferunt, trahit. Igitur Pater quidem trahit et adducit ad Filium, Filius autem resuscitat et vivificat, in bonis vitam et spirationem, hoc est Spiritum sanctum tribuens. Itaque sancta Trinitas benefacit iis qui credunt, et non Pater solus, vel Filius solus, sed sicut una natura, ita una operatio beneficentiæ, Patris adducentis, Filii vivificantis, Spiritus sancti qui fit iis qui vivificantur, pro spiratione. Omnis enim qui vivificatur, etiam spirationem habet. Vide autem auctoritatem Filii: « Ego, inquit, suscitabo. » Non dixit enim, Pater meus suscitabit; sed, « Ego. » Non enim per omnia humilia loquitur, sed nonnunquam sublimitia suæ deitatis detegit.

VERS. 45. « Est scriptum in prophetis, Et erunt omnes docti a Deo. Omnis ergo qui audit a Patre, et didicit, venit ad me : non quod Patrem viderit quisquam, nisi qui est a Deo hic vidit Patrem. Amen, amen dico vobis : qui confidit mihi, habet vitam æternam. » Dixit superius quod « Is quem Pater traxerit, ad me veniet. » Volens autem hoc docere et confirmare, in prophetas refert sermonem. « Est enim, inquit, scriptum in prophetis, Erunt omnes docti a Deo, » omnes autem, qui voluerint videlicet. Communis enim doctor Pater per revelationem notum facit dignis Filium suum. Tangens enim corda simplicium, et dolo carentium revelat ipsis Filium, sicut et Petro revelavit ipsum ⁴⁴. Igitur « Qui audit a Patre, » hoc est, qui Patris revelationem accipit, et discipulus illius vere efficitur, « hic venit ad me. » Vide autem quomodo cum diligentia loquitur omnia. Non enim dixit, Qui audit a Patre, ille venit ad me : sed addidit, « et didicerit. » Non enim sufficit audire, sed oportet adesse et discere. Quid igitur? nunquid in Veteri non fuerunt docti a Deo? Fuerunt quidem, sed non sic. Ille enim excellentia est, in Novo, dico, Testamento. Nam tunc quidem discabant per homines de Deo. Nunc autem Unigenito incarnato, ab ipso Patre in sancto Spiritu scientia fit, ut ita impleatur propheticum dictum : « In lumine tuo » (Patris scilicet), hoc est Spiritu, « videbimus lumen ⁴⁵, » quod est Filius. Merito nunc omnes docti sumus a Deo, qui a Patre in Christum suscepimus. Quia autem dixit, « Qui audit a Patre, ille venit ad me, » ut ne quis suspicetur quod de carnali patre dicat, inquit : Non hoc dico, quod videat quis Patrem, nisi Filium, qui vere ex illo est, et natus ex substantia illius. Nam omnes quidem ex Deo sumus, sed proprie Filius, unus est, qui et Patrem novit.

⁴⁴ Matth. xvi, 21. ⁴⁵ Psal. xxxv, 10.

τούτο λέγω, ὅτι βλέπει τις τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ οὐσίας αὐτοῦ. Πάντες γὰρ ἐκ Θεοῦ ἐσμὲν, ἀλλὰ κυριώως ὁ Υἱὸς· εἰς ἐστίν, ὃς καὶ οὕτως τὸν Πατέρα.

Υἱος. 48-52. « Ego sum panis ille vitæ. Patres vestri comederunt manna in eremo, et mortui sunt. Hic est panis qui de cælo descendit, ut quis ex ipso edat, et non moriatur. Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi. Si quis ederit ex hoc pane, vivet in æternam. Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. » Comparat cum manna alimoniam quam ipse dat. Nam « Ego quidem, inquit, sum panis vitæ; » verum qui « comederunt manna, mortui sunt. » Non absque causa autem addit, « in solitudine, » sed volens monstrare quod non valde diu datum fuit patribus manna, sed tantum in solitudine, et non contigerit eis in terra promissionis. Verum hic panis non est talis, sed perpetuo durans, et ita Judæi multo plura bona accepturi erant, si quidem voluissent, quam patres sui. Quomodo autem non majora, quæ dantur a Christo? Nam et si quis gustaverit mortem, vivit tamen propter spem resurrectionis. Manifeste autem nobis hoc loco de mystica communionem corporis sui dicit. Nam « Panis, inquit, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. » Porro potestatem suam indicans, quod non ut servus et minor Patre crucifigendus sit, sed voluntarie, inquit, Ego dabo carnem meam pro mundi vita. Nam quamvis et a Patre dicatur esse traditus, attamen et seipsum tradidisse dicitur: et illud quidem est ut discamus ejus cum Patre concordiam: hoc autem, ut liberam voluntatem Filii non ignoremus. Attende autem quod panis qui a nobis in mysteriis manducatur, non est tantum figuratio quædam carnis Domini, sed ipsa caro Domini. Non enim dixit, Panis quem ego dabo, figura est carnis: sed, « caro mea est. » Transformatur enim arcanis verbis panis ille per mysticam benedictionem et accessionem sancti Spiritus, in carnem Domini. Et ne quem conturbet quod credendus sit panis caro. Etenim et in carne ambulante Domino, et ex pane alimoniam admittente, panis ille qui manducabatur, in corpus ejus mutabatur, et similis fiebat sanctæ ejus carni, et in augmentum et sustentationem conferebat juxta humanum morem. Igitur et nunc panis in carnem Domini mutatur. Et quomodo, inquit, non apparet nobis caro, sed panis? Ut non abhorreamus ab ejus esu. Nam si quidem caro apparuisset, insuaviter affecti essemus erga communionem. Nunc autem condescendente Domino nostræ infirmitati, talis apparet nobis mysticus cibus, qualibus alioquin assueti sumus. Pro mundi autem vita carnem suam ad mortem dedit; moriens enim mortem solvit. Intellige autem per vitam mundi etiam resurrectionem. Mors enim Domini generalem resurrectionem toti hominum generi operata est. Fortassis autem et in sanctificatione et in beatitudine vitam, mundi vitam nominavit. Nam quamvis non omnes acceperint sanctificationem et vitam in spiritu, Dominus

Υἱός, ἀληθῶς ἐξ αὐτοῦ ὢν, καὶ γεννηθεὶς ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Πάντες γὰρ ἐκ Θεοῦ ἐσμὲν, ἀλλὰ κυριώως ὁ Υἱός· εἰς ἐστίν, ὃς καὶ οὕτως τὸν Πατέρα.

« Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. Οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἀπέθανον. Οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων, ἵνα τις ἐξ αὐτοῦ φάγη, καὶ μὴ ἀποθάνῃ. Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. Ἐάν τις φάγη ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ ὁ ἄρτος δὲ, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. » Ἡρῶς τὸ μάννα συγκρίνει τὴν παρ' αὐτοῦ διδομένην τροφήν. « Ἐγὼ μὲν γὰρ, φησὶν, εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. » τὸ δὲ « μάννα οἱ φαγόντες; ἀπέθανον. » οὐχ ἀπλῶς δὲ προσέθηκε τὸ, « Ἐν τῇ ἐρήμῳ, » ἀλλὰ βουλόμενος δείξει, ὅτι οὐδὲ ἄχρι πολλοῦ διήρχεισε τοῖς πατέροις τὸ μάννα, ἀλλ' ἐν τῇ ἐρήμῳ μόνον, οὐ συνεισῆλθε δὲ αὐτοῖς εἰς τὴν ἐπαγγελίαν ζωῆς. Οὗτος δὲ ἄρτος οὐ τοιοῦτος, ἀλλὰ διαιωνίζων, ὥστε πολλῶν μείζονα τῶν πατέρων αὐτῶν ἀγαθὰ δίδονται, εἴγε βουλήσονται. Πῶς δὲ οὐ μείζονα τὰ παρὰ Χριστοῦ διδόμενα; Κἂν γὰρ γεύσεται τις θανάτου, ὅμως ζῆ διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως. Φανερώς δὲ ἐνταῦθα περὶ τῆς μυστικῆς μεταλήψεως τοῦ σώματος αὐτοῦ φησὶν. « Ὁ ἄρτος; γὰρ, φησὶν, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. » τὴν ἐξουσίαν δὲ αὐτοῦ δεικνύων, ὅτι οὐχ ὡς οὐλῶς καὶ ἐλάτων τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἐσταυρώθη, ἀλλ' ἐκὼν, φησὶν, ὅτι « Ἐγὼ δώσω τὴν σὰρκα μου ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. Εἰ γὰρ καὶ δεδύσθαι λέγεσθαι ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐαυτὸν δεδωκέναι. » ἐκείνο μὲν, ἵνα τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἑμόνειαν μάθωμεν· τοῦτο δὲ, ἵνα τὴν αὐτεξουσίαν τοῦ Υἱοῦ. Πρὸς τὸ δὲ, ὅτι ὁ ἄρτος ὁ ἐν τοῖς μυστηρίοις ὑφ' ἡμῶν ἐπιτίμενος, οὐχ ἀντίτυπός ἐστι τῆς τοῦ Κυρίου σαρκός, ἀλλ' αὐτὴ ἡ τοῦ Κυρίου σὰρξ. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι, « Ὁ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω, ἀντίτυπός ἐστι τῆς σαρκός μου, ἀλλ', « ἡ σὰρξ μου ἐστίν. » μεταποιεῖται γὰρ ἀποβήτοις λόγοις ὁ ἄρτος; οὗτος; διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας, καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰς σὰρκα τοῦ Κυρίου. Καὶ μὴ τινα θροεῖται τὸ τὸν ἄρτον σὰρκα πιστεύεσθαι. Καὶ γὰρ τοι καὶ ἐν σαρκὶ περιπατοῦντος τοῦ Κυρίου, καὶ τὴν ἐξ ἄρτου τροφήν προστιμῆναι, ὁ ἄρτος; ἐκεῖνος ὁ ἐσθιόμενος, εἰς σῶμα αὐτοῦ μεταβάλλεται, καὶ συνεξομοιοῦτο τῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ σαρκὶ, καὶ εἰς αὐξήσιν καὶ σύστασιν συνεβάλλεται κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. Καὶ νῦν εὖν ὁ ἄρτος εἰς σὰρκα τοῦ Κυρίου μεταβάλλεται. Καὶ πῶς, φησὶν, οὐχὶ καὶ σὰρξ φαίνεται ἡμῖν, ἀλλ' ἄρτος; Διὰ τὸ μὴ ἡμᾶς ἀβιβάζεσθαι πρὸς τὴν βρωσίαν. Εἰ μὲν γὰρ σὰρξ ἐφαίνετο, ἀηδῶς ἂν διεκίμαθα πρὸς τὴν μετάληψιν· νῦν δὲ, τῇ ἡμετέρᾳ ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνοντος τοῦ Κυρίου, τοιαύτη φαίνεται ἡμῖν ἡ μυστικὴ βρωσις, οἷα ἐστὶν ἡ συνήθης ἡμῖν. Ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου δὲ ζωῆς τὴν σὰρκα αὐτοῦ πρὸς θάνατον δίδωκεν· ἀποθανὼν γὰρ, τὸν θάνατον ἔλυκε. Νῆσι δὲ μοι τὸ καὶ τῆς ζωῆς, τάχα μὲν καὶ τὴν ἀνάστασιν (ὁ γὰρ θάνατος τοῦ Κυρίου τὴν καθολικὴν ἀνάστασιν παντὶ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐπραγματεύσατο)· τάχα δὲ καὶ τὴν ἐν ἀγιασμῷ καὶ μακαριότητι ζωὴν, τὸ

κόσμου ζωὴν δνομοῖται. Κἀν γὰρ μὴ πάντες παρεδέξαντο τὸν ἁγιασμὸν καὶ τὴν ἐν Πνεύματι ζωὴν, ἀλλ' οὖν ὅγε Κύριος ὑπὲρ τοῦ κόσμου ἑαυτὸν δέδωκε, καὶ ὅσον τὸ ἐπ' ἐκεῖνω, ὁ κόσμος ἐσώθη, καὶ ἡ φύσις ἅπασα ἠγιασθή, καθὼς δύνανται λαβεῖν νικῶν τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἡ ἁμαρτία ἀπέδρα διὰ τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς περ καὶ σθησεν.

ε Ἐμάχοντο οὖν πρὸς ἀλλήλους οἱ Ἰουδαῖοι, λέγοντες · Πῶς δύναται οὗτος ἡμῖν δοῦναι τὴν σάρκα φαγεῖν ; Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς · Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον · καὶ ἐγὼ ἀναστήσω αὐτὸν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Ἡ γὰρ σὰρξ μου ἀληθῶς ἐστὶ βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθῶς ἐστὶ πόσις. Ἀκούσαντες οἱ Ἰουδαῖοι περὶ τῆς βρώσεως τῆς σαρκὸς τοῦ Κυρίου, ἀπιστοῦσι. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ τῆς ἀπιστίας ῥῆμα, τὸ, ε Πῶς ; ὀφείλονται. Ὅταν γὰρ ἀπιστίας λογισμοὶ εἰσέλθωσιν εἰς ψυχὴν, τότε καὶ τὸ, Πῶς ; συνεισέρχεται. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς θέλων δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἐστὶ τοῦτο ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀναγκαῖον, καὶ οὐκ ἐστὶν ἄλλως ἔχειν ζωὴν, φησὶν · ε Ἐὰν μὴ μευ τὴν σάρκα φάγητε, καὶ τὰ ἐξῆς. Οὕτω καὶ ὁ Νικόδημος ἐξ ἀπιστίας ἔλεγε · ε Πῶς δύναται ἄνθρωπος εἰσελθεῖν εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς ; Δεῖ τοίνυν ἡμᾶς ἀκούσαντας, ὅτι ἐὰν μὴ φάγωμεν τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ, οὐκ ἔχομεν ζωὴν, ἐν ταῖς μεταλήψεις τῶν θείων μυστηρίων πιστῶν ἔχειν ἀδίστακτον, καὶ μὴ ζητεῖν τὸ, Πῶς ; Ὁ γὰρ ψυχικὸς ἄνθρωπος, τοῦτέστιν, ὁ λογισμῶς ἀνθρωπίνους καὶ ψυχικὸς, ἦτοι φυσικὸς, ἐπόμενος, οὐ δέχεται τὰ ὑπὲρ φύσιν καὶ πνευματικὰ · ὡς περ οὖν καὶ τὴν πνευματικὴν βρῶσιν τῆς τοῦ Κυρίου σαρκὸς οὐ νοεῖ, ἥς οἱ μὴ μεταλαμβάνοντες, ἀμέτοχοι ἐσονται τῆς αἰωνίου ζωῆς, ὡς μὴ παραδεξάμενοι τὸν Ἰησοῦν τὸν ὄντα ζωὴν ἀληθινὴν. Οὗ γὰρ ψιλοῦ ἀνθρώπου σὰρξ ἐστὶν ἡ ἐσθιομένη, ἀλλὰ Θεοῦ, καὶ θεοποιεῖν δυναμένη, ὡς ἀνακραθεῖσα θεότητι. Αὕτη καὶ ἀληθῶς ἐστὶ βρῶσις, καθὼς οὐ πρὸς ὀλίγον καιρὸν διαρκεῖ, οὐδὲ φθείρεται καθάπερ ἡ ῥευστὴ βρῶσις, ἀλλὰ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐστὶν ἐπίκουρος. Ὅμοιος δὲ καὶ ἡ πόσις τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου, ἀληθῶς ἐστὶ πόσις, ὅτι μὴ πρὸς καιρὸν ἐπαρκεῖ τῷ δίψει, ἀλλ' εἰς αἰετὸν διατηρεῖ καὶ ἀνεπιδεῖ τὸν πίνοντα · καθὼς καὶ πρὸς τὴν Σαμαρείτιν ἔλεγεν, ὅτι, ε Ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω, οὐ διψήσῃ. Ὅστις γὰρ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος διὰ τῆς μεταλήψεως τῶν θείων μυστηρίων δέχεται, οὔτε λιμῶνται νοητὸν λιμὸν, οὔτε διψᾷ διψῶς, οἷον οἱ ἀπιστοί.

ε Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ. Καθὼς ἀπέσταλλέ με ὁ Ζῶν Πατήρ, καὶ ἐγὼ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα · καὶ ὁ τρώγων με, καὶ πίνοσ ζήσεται δι' ἐμέ. Οὕτως ἐστὶν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς · οὐ καθὼς ἔφαγον τὸ μάννα οἱ πατέρες ὑμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ

tamen seipsum pro mundo dedit, et quantum in ipso erat, mundus servatus, naturaque universa sanctificata est, eo quod accepit virtutem vincendi peccatum per unum hominem Dominum nostrum Jesum Christum, sicut et per unum hominem Adam in peccatum ceciderat.

δι' ἐνὸς ἀνθρώπου τοῦ Ἀδάμ εἰς ἁμαρτίαν ὠλί-

VERB. 55-56. ε Decertabant ergo Judæi inter se, dicentes : Quomodo hic potest nobis dare carnem suam ad edendum ? Dixit eis Jesus : Amen, amen dico vobis, nisi ederitis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis ; Qui edit meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, et ego suscitabo eum in novissimo die. Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. Ἰουδαῖοι cum audissent de esu carnis illius, discredunt. Ideo et verbum incredulitatis dicunt : Quomodo ? Nam quando cogitationes incredulitatis ingrediuntur in animam, ingreditur simul, Quomodo ? Propterea ipse volens hoc ostendere quod non sit impossibile, sed etiam valde necessarium, ait : Non potest aliter haberi vita, ε nisi meam carnem comedatis, » etc. Ita et Nicodemus ex incredulitate dicebat : ε Quomodo potest homo intrare in ventrem matris ? » Oportet igitur nos, cum audiverimus, Nisi ederitis carnem Filii, non habebitis vitam, in sumptionibus divinorum mysteriorum indubitata retinere fidem, et non querere, Quo pacto ? Nam animalis homo, hoc est qui sequitur cogitationes humanas et animales, sive naturales, non est capax eorum quæ sunt super naturam, et spiritualium. Atque ita et spirituale esum carnis Dominicæ non intelligit ⁵⁵ : cujus qui non sunt participes, non erunt participes æternæ vitæ, eo quod non susceperunt Jesum, qui est Vita æterna. Non animi nudi hominis caro est quæ manducatur, sed Dei, et quæ delificare valet, utpote temperata deitati. Ista etiam vere est cibus, eo quod non ad parvum tempus duret, neque corrumpatur sicut corruptibilis cibus, sed æternæ vitæ sit subsidium. Similiter et potus sanguinis Domini, vere est potus : quia non ad tempus sufficit siti, sed semper absque siti conservat, nec indigere permittit bibentem, sicut et ad Samaritanam dicebat : ε Qui bibit ex aqua quam ego dabo, non sitiet ⁵⁶. » Nam quisquis gratiam sancti Spiritus per sumptionem divinorum mysteriorum suscepit, neque famem spirituale neque sitim patietur, qualem increduli.

VERB. 57-59. ε Qui edit meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo. Sicut misit me vivens Pater, ita et ego vivo propter Patrem, et qui ederit me, et ipse vivet propter me. Ille est panis qui de cælo descendit : non sicut comederunt patres vestri manna, et mortui sunt.

⁵⁵ 1 Cor. II, 14. ⁵⁶ Joan. IV, 13.

Qui edit hunc panem, vivet in æternum. » Hoc loco discimus sacramentum communionis. Nam qui edit et bibit carnem et sanguinem Domini, in ipso manet Domino, et Dominus in ipso. Contemperatio enim illa nova, et super rationem, ita ut sit Deus in nobis, et nos in Deo. Non audis terribilem auditum? Non Deum nudum manducamus: tangi enim nequit, et incorporeus est, et neque oculis neque dentibus apprehendi potest; neque rursus nudi hominis carnem, nihil enim prodesse potest: sed quia Deus univit sibi carnem secundum ineffabilem contemperationem, vivifica est et caro, non quod in Dei naturam transierit, absit! sed ad similitudinem candentis ferri, quod et ferrum manet, et ignis ostendit operationem: sic igitur et Domini caro manens raro, vivifica est sicut Dei Verbi caro. Igitur quendam ego, inquit, vivo propter Patrem, hoc est, tanquam natus ex Patre, qui est vita, ita et qui manducat me, vivet propter me, dum quodammodo miscetur mihi, et transelementatur in me, qui **506** vivificare possum. Quando autem audis, « Ego vivo, » ne existimes eum juxta participationem vitæ vivere, aliqui animal diceretur Deus, sed non est, neque enim Deus animal nominatur, neque creatura quædam vita vocabitur. Sæpe autem et nultum in ore versat, « Patres vestri comederunt manna in solitudine, » ut persuadeat hominibus. Nam si possibile quadraginta annis sine messe et semente nasci homines, et conservari illorum vitam: multo magis nunc conservabit nostram spiritualem meliori pane Dominus, carne sua, quæ absque semine viri ex virgine est constituta. Ubique autem vitæ meminit, et crebro hoc nomen addidit, quia nihil ita suave hominibus ut res illa. Igitur et tu potes non solum secundum mysticam communionem comedere et bibere carnem et sanguinem Domini, sed et alio quodammodo. Etenim et carnem quidem manducat aliquis, quando per practicam incedit. Caro enim confectu difficilis, sicut et practice laboriosa. Sanguinem vero bibit ut vinum quod cor lætificat, contempletivus. Labore enim caret contemplatio, imo et laborum requies est, et potui similiatur, quia et potus minori labore eget quam cibus.

θεωρία, μᾶλλον δὲ καὶ κόπων ἀνάπαυσις, καὶ πόσις βρωσίς.

VERS. 60-63. « Hæc dixit in synagoga docens in Capernaum. Multi ergo his auditis ex discipulis ejus, dixerunt: Burus est hic sermo, quis potest eum audire? Sciens autem Jesus apud semetipsum quod murmurabant de hoc discipuli ipsius, dixit eis: Hoc vos offendit? Quid igitur si videritis Filium hominis ascendentem in caelum? » Quare in synagoga docuit? Partim quod volebat venari multitudinem, partim quod ostendebat se non esse contrarium legi, quæ legebatur in synagoga. Quare autem tales sermones in medium proferebat, quavis sciebat nullam inde utilitatem percepturum, sed multos etiam inde magis offendi? Nam et di-

ἀπέθανον. « Ὁ τρώγων τοῦτον τὸν ἄρτον, ζήσεται εἰς τὴν αἰῶνα. » Ἐνταῦθα μανθάνομεν τὸ μυστήριον τῆς μεταλήψεως. Ὁ γὰρ τρώγων καὶ πίνων τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, ἐν αὐτῷ μένει τῷ Κυρίῳ, καὶ ὁ Κύριος ἐν αὐτῷ. Συνανήκραςις γὰρ ἔστι καὶ ὑπὲρ λόγον γίνεται, ὥστε εἶναι τὸν θεὸν ἐν ἡμῖν, καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ θεῷ. Οὐκ ἀκούεις φρικτὸν ἀκουσμα; Οὐ θεὸν ψῆλον τρώγομεν. (ἀναφῆς γὰρ ἐστὶ καὶ ἀσιμάτος, καὶ οὔτε ὀφθαλμοῖς, οὔτε ὀδοῦσιν ἀλώσιμος), οὐδὲ πάλιν ψιλοῦ ἀνθρώπου σάρκα (οὐδὲν γὰρ ὠφελεῖται δύναται). ἀλλ' ἐπειδὴ θεὸς ἤνωσεν ἐαυτῷ τὴν σάρκα κατὰ τὴν ἀρρήτων ἀνάκραςιν, ζωοποιὸς ὑπάρχει καὶ ἡ σὰρξ, οὐχ ὅτι εἰς τὴν τοῦ θεοῦ φύσιν μετακεχώρηκεν, ἀπαγε! ἀλλὰ κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ πεπυρωμένου σιδήρου, ὃς καὶ σιδηρὸς μένει, καὶ τὴν τοῦ πυρὸς δεικνύσιν ἐνέργειαν· οὕτως οὖν καὶ ἡ τοῦ Κυρίου σὰρξ μένουσα σὰρξ, ζωοποιὸς ἐστίν, ὡς τοῦ θεοῦ λόγου σὰρξ. Ὅσπερ οὖν, φησὶν, ἐγὼ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα, τοὔτεστιν, ὡς γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὃς ἐστὶ ζωὴ, οὕτω καὶ ὁ τρώγων με, ζήσεται δι' ἐμὲ ἀνακίρνω μνος, ὡσπερ καὶ μεταστοιχειούμενος· εἰς ἐμὲ τὸν ζωογονεῖν ἰσχύοντα. Ὅταν δὲ ἀκούσης, ὅτι, « Ἐγὼ ζῶ, » μὴ νόμιζε αὐτὸν κατὰ μετοχὴν ζωῆς ζῆν· ἢ γὰρ ἂν ζῶον ἐλέγετο ὁ θεός· ἀλλ' οὐκ ἐστίν. Οὔτε γὰρ θεὸς ζῶον ὀνομάζεται, οὔτε κτιστὸν ἡ ζωὴ κληθήσεται. Συνεχῶς δὲ ἀνω καὶ κάτω στρέφει τὸ, « Οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ, » διὰ τὸ πείσαι τοὺς ἀκούοντας, ὅτι εἰ δυνατόν ἐγένετο ἐν τεσσαράκοντα ἔτεσιν ἄνευ ἀμητοῦ καὶ σπορῆς διατραφεῖναι ἀνθρώπους, καὶ διακρατηθῆναι αὐτοῖς τὴν ζωὴν, πολλῶ μᾶλλον νῦν διακρατῆσαι τὴν ζωὴν ἡμῶν τὴν νοητὴν τῷ κρείττονι ἄρτι ὁ Κύριος, τῆ σαρκὶ αὐτοῦ τῆ ἀνευ σπορῆς ἀνδρὸς συστάτῃ ἐκ παρθένου γῆς. Πανταχοῦ δὲ ζωῆς μέμνηται, καὶ συχνότερον τοῦτο τὸ ὄνομα παράγει, ἐπειδὴ οὐδὲν οὕτως ἡδύ τοῖς ἀνθρώποις, ὡς τοῦτο τὸ χρῆμα. Καὶ σὺ τοίνυν δύνασαι οὐ μόνον κατὰ τὴν μυστικὴν μεταλήψιν ἐσθίειν καὶ πίνειν τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα τοῦ δεσπότου, ἀλλὰ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον. Καὶ γὰρ τὴν μὲν σάρκα ἐσθίει τις, ὅταν διὰ τῆς πρακτικῆς βαδίζῃ· δυσκατέργαστον γὰρ ἡ σὰρξ, ὡσπερ καὶ ἡ πρακτικὴ ἔγκωπος· τὸ δὲ αἷμα πίνει, ὡς οἶνον εὐφραίνοντα καρδίαν, ὁ θεωρητικὸς· ἀκοπον γὰρ ἡ εὐκυβία, ἐπεὶ καὶ ἡ πόσις ἀκοπον μᾶλλον, ἢ περ ἡ

« Ταῦτα εἶπεν ἐν τῇ συναγωγῇ διδάσκων ἐν Καπερναοῦμ. Πολλοὶ οὖν ἀκούσαντες ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, εἶπον· Σκληρός ἐστὶν ὁ λόγος οὗτος· τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν; Εἰδὼς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐν ἑαυτῷ, ὅτι γογγύζουσι περὶ τούτου οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς· Τοῦτο ὁμᾶς σκανδαλίζει; Ἐάν οὖν θεωρῆτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα, ὅπου ἔν τὸ πρότερον; » Τίνος ἕνεκεν ἐν τῇ συναγωγῇ εἰδίδασκον; Ἄμα μὲν τὸ πλῆθος θηρεῦσαι βουλόμενος, ἅμα δὲ δεικνύων, ὅτι οὐκ ἐναντίος ἐστὶ τῷ νόμῳ τῷ ἀναγνωσκόμενῳ ἐν ταῖς συναγωγαῖς. Διὰ τὸ τοῦς τοιοῦτους λόγους εἰς τὸ μέσον προέφερε, καίτοι μηδένα μὲλλον ὠφελῆσαι, ἀλλὰ πολλοὺς

σκανδαλίζειν μάλλον; Καὶ γὰρ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀκούσαντες, εἶπον· « Σκληρὸς ἐστὶν ὁ λόγος οὗτος; » τίς δύναται αὐτοῦ ἀκοῦειν; » Τί οὖν τὸ κέρδος ἐκ τούτων τῶν ῥημάτων; Καὶ μάλα πολὺ καὶ μέγα. Ἐπεὶ γὰρ σωματικῆς τροφῆς ἐμέμνηντο συνεχῶς, καὶ τὸ μάννα εἰς μέσον προύφερον, δεικνύων αὐτοῖς, ὅτι πάντα ἐκεῖνα τύποι ἦσαν καὶ σκιὰ, τὰ νῦν δὲ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα ταῦτα, εἰσὶν ἡ ἀλήθεια, τούτου ἕνεκεν ταῦτα λέγει, καὶ τροφῆς πνευματικῆς μέμνηται, ἵνα πείσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ποσῶς ἀνανεῦσαι, καὶ τῶν τύπων μὲν καὶ τῆς σκιᾶς καταφρονῆσαι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ προσδραμεῖν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὴδὲν ὑπὲρ τὴν αἰσθητὴν νοεῖν δυνάμενοι, οὕτε βελτιοῦνται, καὶ μάλλον ἀποπηδῶσι καὶ φασί· « Σκληρὸς ἐστὶν ὁ λόγος οὗτος, » ἀντὶ τοῦ, τραχὺς, ἀπαράδεκτος. Τίς γὰρ σαρκικῶς ὢν, δύναται παραδέξασθαι πνευματικὴν τροφήν, καὶ ἄρτον ἐξ οὐρανοῦ καταβίβοντα, καὶ σάρκα ἐσθιομένην; Ὅταν δὲ ἀκούσης, ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀπεπήδησαν, μὴ τοὺς δυνῶς μαθητὰς νοήσης, ἀλλὰ τοὺς εἰς τάξιν μαθητῶν αὐτῷ ἀκολουθοῦντας, καὶ τῷ φαινομένῳ μόνῳ σχηματιζομένους, ὅτι διδάσκονται παρ' αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς μαθηταῖς ἦσαν τινες, οἳ, ὡς μὲν πρὸς τὸν ὄχλον συγκρινόμενοι, ἐλέγοντο αὐτοῦ μαθηταί· παρέμενον γὰρ αὐτῷ πλείονα καιρὸν, ἢ περὶ οἱ ὄχλοι· ὡς δὲ πρὸς τοὺς ἀληθινοὺς αὐτοῦ μαθητὰς παρεξεταζόμενοι, οὐδενὸς ἦσαν ἄξιοι, ἅτε πρὸς καιρὸν πιστεύσαντες αὐτῷ, καὶ ἀπὸ ψυχρᾶς, ἢ οὕτως εἶπω, θερμότητος. Ὅρα δὲ ἀνοήσιαν. Δέον γὰρ ἐρωτῆσαι, καὶ μαθεῖν τὰ ἀγνωσόμενα, οἱ δὲ ἀποπηδῶσι, καὶ οὐδὲν πνευματικῶς ἐκλαμβάνονται, ἀλλὰ πάντα κατὰ τὸ φαινόμενον. Ἐπεὶ γὰρ σάρκα ἤκουον; ἐνόμιζον, ὅτι σαρχοφάγους αὐτοὺς ἀναγκάζει γενέσθαι καὶ αἰμοβόρους. Οἱ δὲ πνευματικῶς νοοῦντες ἡμεῖς, οὕτε σαρχοφάγοι ἐσμὲν, καὶ μάλλον ἐγιαζόμεθα διὰ τῆς τοιαύτης τροφῆς. Θέλω δὲ δεῖξει αὐτοῖς, ὅτι ὡς Θεὸν οὐδὲν αὐτὸν λαμβάνει τῶν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, φησὶ· « Τοῦτο οὐμὰς σκανδαλίζει; » Ἐὰν οὖν ἴδῃτε εἰς οὐρανὸν ἀνιέρχόμενον ἕρπυλλον, τὸν φαινόμενον ὡς ἄνθρωπον, ὅπου ἦν τὸ πρότερον ὡς Θεός; Ὁ γὰρ αὐτὸς ἀναβαίνει ὡς ἄνθρωπος, ὅπου ἦν τὸ πρότερον ὡς Θεός. Τοῦτο δὲ εἶπεν, ἵνα ἀπαγάγῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ νομῆν αὐτὸν εἶναι υἱὸν Ἰωσήφ. Ὁ γὰρ πιστεύσας, ὅτι ἐν οὐρανῷ ἦν τὸ πρότερον, πάντως δὴπου πιστεύσει αὐτὸν μὴδὲ τοῦ Ἰωσήφ υἱὸν εἶναι, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ· καὶ λοιπὸν πισθῆσεται τῶς παρ' αὐτοῦ λεγομένοις. Ἀκούων δὲ, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν οὐρανῷ ἦν τὸ πρότερον, μὴ νόμιζε ὅτι ἐξ οὐρανοῦ κατέβη τὸ σῶμα (τοῦτο γὰρ Μαρκελλοῦ τοῦ ἀρετιάρχου καὶ Ἀπολιναρίου τὸ παραλήρημα)· ἀλλ' ἐπειδὴ εἶς καὶ ὁ αὐτὸς ἦν Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ Θεὸς Λόγος, λέγεται, καθὰ εἶπομεν, ἀναβαίνει ὡς ἄνθρωπος; ὅπου ἦν τὸ πρό-

« Τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιῶν· ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν. Τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωὴ ἐστίν. Ἄλλ' εἰσὶ τινες ἐξ ὑμῶν οἳ οὐ πιστεύουσιν. Ἴδδει γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὁ Ἰησοῦς, τινες εἰσὶν οἱ μὴ πιστεύοντες, καὶ τίς ἐστὶν ὁ παραδώσω αὐτόν. » Ἐπειδὴ, ὡς πολλάκις εἶπομεν, σαρκικῶς

scipuli ejus his auditis, dixerunt, « Durus est sermo hic, quis potest illum audire? » Igitur quod lucrum ex his verbis? Imo plurimum et maximum. Nam quoniam memores erant subinde cibi corporalis, et manna in medium proferebant, ostendens eis quod omnia illa figuræ fuerint et umbra, quæ autem ab ipso nunc introducuntur, veritas sint: ejus gratia hæc dicit, et spiritualis cibi mentionem facit ut faciat eos a sensibilibus aliquantum emergere, contemnereque figuras et umbras, et accurrere ad veritatem. Sed illi cum nihil possent intelligere quod supra sensum, meliores non sunt, sed magis resiliunt, et dicunt: « Durus est sermo hic, » hoc est; asper, et qui suscipi nequeat. Quis enim cum carnalis sit, posset suscipere spiritualem cibum, et panem qui de cælo descendit, et carnem quæ comeditur? **597** Quando autem audis quod discipuli ejus recedunt, ne intellexeris eos qui vere sunt discipuli, sed eos qui sequebantur in ordine discipulorum, et videbantur figuram quidem genere discipulorum, cum docerentur ab eo. Etiam et inter discipulos erant quidam, qui ad reliquam turbam collati dicebantur ejus discipuli (mauebant enim apud eum longiore tempore quam turbæ), ad alios autem veros discipulos collati, nullius erant momenti, eo quod ad tempus credebant ei, et frigido quodam (ut sic dicam) calore. Vide autem insipientiam illorum. Nam debebant interrogare et discere ea quæ ignorabant: at illi resilliebant, et nihil spiritualiter exponebant, sed omnia ut videbantur. Nam quia carnem audierant, putabant quod eos cogeret carnis et sanguinis fieri devoratores. Quia autem nos spiritualiter intelligimus, neque carniū voratores nos sumus, imo sanctificamur per talem cibum. Volens autem ostendere eis quod sicut Deus nihil ignoret, quod sit in cordibus ipsorum, dicit: « Hoc vos offendit? » Quid igitur si videritis ascendentem in cælum me, qui vobis Filius hominis esse videbar, ubi eram prius sicut Deus? Nam ipse ascendit ut homo, ubi erat prius ut Deus. Hoc autem dixit ut abducat eos ab opinione, qua putabant eum filium esse Joseph. Nam qui credit quod in cælo erat prius, omnino credit eum neque Joseph esse filium, sed Dei, et fidem habebit iis, quæ ab eo dicuntur. Cum autem audieris quod Filius hominis erat in cælo prius, ne putes quod ex cælo descenderit corpus, ut Marcellus et Apollinarius hæresiarchæ delirarunt: sed quia unus et idem erat Filius hominis, et Deus Verbum, dicitur, sicut diximus, ascendere ut homo, ubi erat prius ut Deus.

εἶπομεν, ἀναβαίνει ὡς ἄνθρωπος; ὅπου ἦν τὸ πρό-

VERS. 61, 63. « Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam. Verba quæ ego loquor vobis, spiritus et vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Noverat enim ab initio Jesus, qui essent non credentes, et quis proditorus esset ipsum. » Quoniam, ut sæpe diximus, carnaliter

exponentes ea quæ dicebantur a Christo, offendebantur, dicit quod Spiritualiter intelligere ea quæ dicuntur a me, hoc solum prodest; caro autem, hoc est, carnaliter illa exponere, nihil prodest, sed offendiculi occasio fit. Sic igitur illi qui carnaliter audiebant quæ a Christo dicebantur, offendebantur. Subdit igitur, « Verba quæ ego loquor, spiritus sunt, » hoc est, spiritualia sunt, » et vita, nihil carnale habentia, et vitam æternam. Ostendens autem deitatis esse dignitatem, revelare quæ occulta sunt, dicit ad eos: « Sunt quidam ex vobis qui non credunt. » Dicens autem, « quidam, » discipulos excepit. **533** Et evangelista volens ostendere quod ab initio mundi omnia cognoverit, dicit: « Ab initio noverat Jesus qui essent non credentes, insuper et proditoris malitiam: quo certe monstrabatur deitas. Nam propheta inquit de Deo: « Qui sciebat omnia priusquam ipsa fierent⁵³. » ἄληθους θεότητος ἐνδείξις. Ὁ γὰρ προφήτης περὶ οὕτως αὐτῶν. »

Vras. 66-68. « Et dicebat: Propterea dixi vobis, quod nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo. Ex eo tempore multi discipulorum ejus abierunt retrorsum, nec amplius cum illo ambulabant. Dixit ergo Jesus ad duodecim: Num et vos vultis abire? » Sæpe diximus, quando audioris quod Pater dat fidem in Filium, ne existimes quod aliis benefaciat Pater quos segreget, aliis autem non: hoc enim injuste agentis esset; sed illis benefacere puta Patrem, et illis dare donum fidei, quibus cooperatur electio et voluntas. Nam qui a voluntate non adjuvatur, etiam a Deo assumitur, non percipit utilitatem: ut exempli gratia quid dicam: Omnibus dat Deus, sed hoc quidam et sumunt bene, et utuntur eo quod datur, et custodientes illud, ostendunt Dei donum. Quidam autem recipiunt: sed ea quæ dantur, disperdunt, ita ut nihil accepisse videantur. Quando igitur evangelista dicit, Nisi fuerit alicui datum a Patre, non poterit venire ad Filium, hoc dicit, Ille venit ad Filium, sui daturus est Pater, hoc est, a quo custoditum fuerit donum a Deo quod illi datum est. « Abierunt igitur multi discipuli retrorsum, » hoc est, diviserunt se a Magistro, et progressi sunt non proficuentes, sed retrorsum, hoc est, in incredulitatem. Nam revera qui seipsum a Christo dividit, retrorsum vadit: qui autem secundum Paulum adhæret Domino, semper se extendit ad anteriora⁵⁴. Ipse autem ostendens quod nullius vel ministerii vel curæ quod sibi impendebant indigeat, dicit eis: « Num etiam vos vultis abire? » Quare autem non magis laudavit duodecim, quod non cum aliis abacti fuerunt? Partim quia servabat digni-

ἐκλαμβάνοντες τὰ λεγόμενα παρὰ τοῦ Χριστοῦ, ἐσκυνδαλίζοντο, φησὶν, ὅτι, τὸ πνευματικῶς νοεῖν τὰ λεγόμενα παρ' ἐμοῦ, τοῦτό ἐστι τὸ ὠφελεῖν· ἢ δὲ σὰρξ, τουτίστι, τὸ σαρκικῶς αὐτὰ ἐκδέχεσθαι, οὐδὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ σκανδάλου ἀφορμὴ γίνεται. Οὕτω δὲ αὐτοὶ σαρκικῶς ἀκούοντες τῶν παρὰ Χριστοῦ λεγομένων, ἐσκυνδαλίζοντο. Ἐπιφέρει οὖν, ὅτι, « τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ, πνεῦμά ἐστι, » τουτίστι, πνευματικὰ ἐστι, « καὶ ζωὴ ἐστίν, » οὐδὲν ἔχοντα σαρκικὴν καὶ ζωὴν προξενούντα αἰώνιον. Δεικνύων δὲ τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα, τὸ ἀποκαλύπτειν φησὶ τὰ περὶ αὐτῶν, φησὶν πρὸς αὐτοὺς, ὅτι: « Εἰσὶ τινες ἐξ ὑμῶν, οἳ οὐ πιστεύουσιν. » Εἰπὼν δὲ, « τινες, » τοὺς μαθητὰς ὑπετίθηγε. Καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς θέλων ἡμῖν δεῖξαι, ὅτι πρὸ καταβολῆς κόσμου πάντα ἐγίνωσκε, φησὶν, ὅτι, Ἐξ ἀρχῆς ἐγίνωσκεν ὁ Ἰησοῦς, τίνες εἰσὶν οἳ μὴ πιστεύοντες, ἔτι δὲ καὶ τοῦ προδότου τὴν πονηρίαν· ὅτι πρὸ τοῦ Θεοῦ φησὶν· « Ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέ-

« Καὶ εἶπε· Διὰ τοῦτο εἶρηκα ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς δύναται ἔλθειν πρὸς μὲ, ἐὰν μὴ ἢ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ Πατρὸς μου. Ἐκ τούτου πολλοὶ ἀπῆλθον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἰς τὰ ὅπισω, καὶ οὐκ ἔτι μετ' αὐτοῦ περιεπάτουν. Εἶπε δὲ ὁ Ἰησοῦς τοῖς δώδεκα· Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; » Πολλὰκις εἶπομεν, ὅτι ὅταν ἀκούσῃ, ὡς ὁ Πατὴρ δίδωσι τὴν εἰς τὸν Υἱὸν πίστιν, μὴ νομίσῃ, ὅτι ἄλλους μὲν εὐεργετῆι ὁ Πατὴρ κατὰ ἀποκλήρωσιν, ἄλλους δὲ οὐ: τοῦτο γὰρ ἀδικουόντος ἐστίν, ἀλλ' ἐκείνους εὐεργετεῖν νόμιζε τὸν Πατέρα, καὶ ἐκεῖνοις δίδόναι τὴν τῆς πίστεως δωρεάν, ὅσοις ἢ προαιρέσει συνεργεῖ. Ὁ γὰρ μὴ ὑπὸ τῆς προαιρέσεως συνεργούμενος, οὐδὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προσλαμβανόμενος ὠφελεῖται. Οἷόν τι λέγω· Πᾶσι δίδωσιν ὁ Θεὸς, ἀλλ' οἳ μὲν καὶ λαμβάνουσι, καὶ χρῶνται καλῶς τῷ δεδομένῳ, καὶ φυλάττοντες αὐτὸ, δεικνύουσι τὴν τοῦ Θεοῦ δωρεάν. Οἳ δὲ λαμβάνουσι μὲν, ἀπολλύντες δὲ τὰ δεδομένα, φαίνονται μηδὲν λαβόντες. Ὅταν οὖν λέγῃ ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι Ἐὰν μὴ ἢ δεδομένον τι ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὐ δύναται ἔλθειν πρὸς τὸν Υἱὸν, τοῦτο λέγει, ὅτι, Ἐκείνους ἔρχεται πρὸς τὸν Υἱὸν, ὅσοις ὁ Πατὴρ, ἔτοι παρ' οὗ φυλαχθεῖν ἢ γενομένη αὐτῷ παρὰ Θεοῦ δωρεά. « Ἀπῆλθον οὖν (24) πολλοὶ τῶν μαθητῶν εἰς τὰ ὅπισω. » τουτίστιν, ἀποσχίσαντες, ἑαυτοὺς τοῦ διδασκάλου, οὐκ εἰς προκοπὴν προῆλθον, ἀλλ' εἰς τὰ ὅπισω, τουτίστιν, εἰς ἀπιστίαν· τῷ ὄντι γὰρ, ὁ ἑαυτὸν ἀποσχίζων τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὰ ὅπισω ἔπεισιν· ὁ δὲ κατὰ Παῦλον κολλωμένος τῷ Κυρίῳ, αἰετὸς ἐμπροσθεν ἔπεικτείνεται. Αὐτὸς δὲ δεικνύει, ὅτι οὐ δέσται τις, οὐδὲ τῆς παρ' αὐτῶν τούτων διακονίας ἢ θεραπείας, λέγει πρὸς αὐτούς· « Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; » Διὰ τὴν δὲ μᾶλλον οὐκ

⁵³ Dan. xiii, 42. ⁵⁴ Philipp. iii, 13.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(24) Cod. 50, ἡ γενομένη αὐτῷ παρὰ Θεοῦ δωρεά, καὶ ὅς ποιήσει ἑαυτὸν ἄξιον τοῦ λαβεῖν. Ἀπῆλθον οὖν, κ. τ. λ. « Denuntiavit a Deo, quod illi datum

est, et qui se dignum accipiendi præstiterit. Abierunt igitur multi, » etc.

ἐπήνεσε τοὺς δώδεκα, ὡς μὴ συναπαχθέντας τοῖς ἄλλοις; Ὁμοῦ μὲν τηρῶν τὸ τῷ διδασκάλῳ πρέπον ἀξίωμα, ὁμοῦ δὲ δεικνύων καὶ ἡμῖν, ὅτι διὰ τούτου μᾶλλον ἐφίλεισθαι τοῦ τρόπου ἔνεστιν. Εἰ μὲν γὰρ ἐπήνεσε, κἀν ἐπαθόν τι ἀνθρώπινον, καὶ ἡλαζονεύσαντο, χαρίζεσθαι αὐτῷ οὐδὲν διὰ τῆς ἀκολουθήσεως αὐτῶν. Τὸ δὲ δεικνύει, ὡς οὐ δείται τῆς ἀκολουθήσεως αὐτῶν, μᾶλλον αὐτοὺς ἡδύνατο κατέχειν, ὡς εὐεργετούμενους μᾶλλον, ἢ εὐεργετούντας, καὶ λαμβάνοντας χάριν, ἢ διδόντας. Σκόπει δὲ, πῶς συνετῶς εἶπεν. Οὐκ εἶπε γὰρ, Ἀπέλθετε· τοῦτο γὰρ ἀπωθουμένου ἦν· ἀλλ' ἐρωτᾷ· « Μὴ θέλετε ὑπάγειν; » ἕπερ ἦν αὐτοῖς ποιοῦν κυρίους τοῦ ἀκολουθεῖν καὶ μὴ· δεικνύντος, ὅτι οὐ βούλεται αὐτοὺς αἰδοῖ τῇ πρὸς αὐτὸν ἀκολουθεῖν αὐτῷ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ χάριν εἶέναι ὑπὲρ τοῦ ἀκολουθεῖν.

« Ἀπεκρίθη αὐτῷ Σίμων Πέτρος· Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; Ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις· καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν, καὶ ἐγνώκαμεν, ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Οὐκ ἐγὼ ὑμᾶς τοὺς δώδεκα ἐξελεξάμην; Καὶ εἰ ὁμῶν εἰς διάβολός ἐστιν; Ἐλεγε δὲ τὸν Ἰούδαν Σίμωνος Ἰσκαριώτην· οὗτος γὰρ ἡμελλεν αὐτὸν παραδιδόναι, εἰς ὧν ἐκ τῶν δώδεκα. » Φιλόστοργος ὧν ὁ Πέτρος καὶ φιλάδελφος, ὑπὲρ παντὸς ἀπολογεῖται τοῦ χοροῦ. Οὐ γὰρ εἶπε, Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; Καὶ ὅτι Ἐγνώκα καὶ πεπιστεύκα, ἀλλὰ, « Πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; » καὶ τὰ ἐξῆς. Ζωῆς δὲ αἰωνίου ῥήματα ἔχειν τὸν Κύριόν φησιν, ἐπειδὴ ἤκουσεν αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι· « Τὸν πιστεύοντα εἰς ἐμὲ ἀναστήσω, καὶ ἔξει ζωὴν αἰώνιον. » Ἦδη γὰρ τὴν ἀνάστασιν οὗτοι παρεδέξαντο, καὶ πᾶσαν τὴν διδασκαλίαν. Ὡστε οὐ ῥήματα ἦσαν τὰ σκανδαλίζοντα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπροσεξία καὶ ἡ βρθυμία, καὶ ἡ ἀγνωμοσύνη τῶν ἀκουόντων. Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι οἱ δώδεκα τὰ αὐτὰ ἤκουον, καὶ ὁμως οὐκ ἐσκανδαλίσθησαν, ἀλλ' ἔμειναν. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἄρα ἐπαινεῖ Πέτρον, ὡς περ ἄλλαχού τούτου ἐποίησεν; Οὐδαμῶς, ἵνα μὴ δόξη, ὅτι κολακεύει διὰ τὸ παραμεῖναι αὐτῷ. Ἄλλα τὸ λέγει πρὸς τὸν Πέτρον; Ἐγὼ μὲν ὑμᾶς ἐξελεξάμην τοὺς δώδεκα, πλὴν οὐδὲ ὑμεῖς ἅπαντες; ἔστε τῆς ἐκλογῆς ἀξιοί, ἀλλ' εἰς ἐξ ὁμῶν διάβολός ἐστι. Τοῦτο δὲ διχῶς νοητέον. Ἦ γὰρ ὅτι, Καὶ νῦν πάντα τὰ ἐμὰ διαβάλλει, καὶ οὐδὲν τούτων ἀποδέχεται, ἢ ὅτι, Μέλλει διαβαλεῖν ἐμὲ. Καὶ γὰρ ὅπως τοιοῦτος ἀπεφάνθη Ἰούδας, διαβάλλων πρὸς Ἰουδαίους τὸν Κύριον, καὶ τὰ μυστήρια αὐτοῦ ἐκφέρων αὐτοῖς· καθὰ καὶ Δαυὶδ περὶ αὐτοῦ φησιν· « Ἐξέπορεύετο ἔξω, καὶ ἔλαλει ἐπὶ τὸ αὐτό. » Λέγει δὲ ταῦτα πρὸς τὸν Πέτρον ὁ Κύριος, διορθούμενος αὐτόν. Ἐπαί γὰρ εἶπεν ὁ Πέτρος, ὅτι, Καὶ ἐγνώκαμεν καὶ πεπιστεύκαμεν, Μὴ τοῦτο νόμιζε, φησίν. Οὐ γὰρ πάντες ἔστε πιστοί, οὐδὲ πάντες με ἐγνώκατε. Ὅρα δὲ μοι τὸν Κύριον, πῶς ἐτι πόρρωθεν τοῦ προδότου τὴν κακίαν ἀνακρουόμενος, καὶ ἀναχαίτιζων αὐτὴν, ταῦτά φησιν· εἰδώς μὲν, ὅτι οὐδὲν ὠφελήσει, ὁμως δὲ τὸ ἐαυτοῦ πτωῶν· καὶ οὕτε φανερόν αὐτὸν ἐποίησεν, οὔτε

tatem doctori convenientem : partim quia hoc modo magis attrahi poterant. Nam si quidem laudasset, forte humanum quiddam passi fuissent, factique arrogantiores existimassent se illi gratificari propter comitacionem. Per hoc autem, quod demonstravit eis se nullius indigere comitatu, magis potuit eos continere, eo quod beneficium potius accipiant quam præsent : et accipiant magis quam dent. Et considera quam prudenter dixerit : non enim dixit, Abite, hoc enim repellentis fuisset : sed interrogavit, « Num vultis abire? » Quo verbo eis liberum faciebat, sequerentur, necne : et demonstrabat quod nollet eos reverentia erga se, comitari se : sed ut scirent beneficium esse quod sequantur.

VERB. 69-72. « Respondit ergo ei Simon Petrus : Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes, et nos credimus et cognovimus quod tu es Christus Filius Dei vivi. Respondit eis Jesus : Nonne ego vos duodecim elegi? et ex vobis unus diabolus est? Dicebat autem de Juda Simonis Iscariotæ. Hic enim proditorus erat eum, cum esset unus ex duodecim. » Petrus cum esset amator fratrum, pro toto choro respondet. Non enim dixit, Domine, ad quem ibo? et, Cognovi et credidi, sed, « Ad quem ibimus? » etc. Vitæ autem æternæ verba Dominum habere dicit, quia audiverat eum dicentem, « Eum qui credit in me, resuscitabo, et habebit vitam æternam. » Jam enim illi resurrectionem receperant, et omnem doctrinam : itaque verba ipsa officiculo non erant, sed attendendi negligentia et ignavia, imprudentiaque auditorum. Nam hi duodecim eadem audierunt, nec tamen sunt offensi, sed manserunt. Quid igitur Christus? Nunquid laudat Petrum, sicut alio loco facit? Minime, ut ne videretur blandiri illi quod apud se maneret. Sed quid dixit ad Petrum? Ego quidem vos elegi duodecim, verumtamen neque vos omnes estis electione digni, sed unus ex vobis diabolus est. Hoc autem bifariam est intelligendum : vel enim sic : Nunc mea omnia calumniatur, et nihil illorum recipit ; vel sic : Calumniaturus est me. Et enim reipsa talis apparuit Judas, calumnians apud Judæos Dominum, et mysteria ejus illis effrens, sicut et David de ipso dicit : « Egrediebatur foras, et loquebatur in idipsum ». Dicit autem hæc ad Petrum Dominus, emendans eum ; quia enim dixerat Petrus, Et cognovimus et credidimus : Ne hoc putes, inquit, non enim omnes estis fideles, neque omnes me cognovistis. Vide autem quomodo antea Dominus proditoris malitiam repellens et refrenans hæc dicit, sciens quidem quod nihil profuturus esset, nihilominus tamen quod suum erat faciens, neque illum manifestavit, neque omnino occultum esse permisit : illud quidem, ut ne impudentior et contentiosior fieret : hoc autem, ut ne licenter facinus patraret, occultum illud putans. Ex

⁶¹ Psal. xl. 7.

illo autem etiam hoc discimus, quod non coactione A et vi quadam meliores facere consueverit Deus, neque ejus electio cogat voluntatem nostram cum sit mala, ut fiat bona : sed electio quidem fit a Deo, qui adhortatur nos ad bonum, et suam nobis impertit bonitatem. In mente autem nostra et voluntate situm est salvari et digne ad electionem ambulare, vel e diverso. Admirare autem quod diabolus in tantum infestus est, ut potuerit etiam unum ex duodecim abripere, qui suscitabant mortuos, et faciebant 600 miracula, et fruebantur spirituali et vivifica doctrina Domini. Et ubi post hæc salutis spes nobis, qui sponte a juventute nosipsums malitiæ emancipamus? Ideo et evangelista quasi admirans dixit : « Cum esset unus ex duodecim. » Quamvis enim, inquit, esset e sancto illo choro, attamen mala sua voluntate indignus inventus est. Ita homo animal est suscepto natura vertibile. Valeant igitur posthac Manichæi. Non enim a natura sumus mali, alioqui omnia operaretur in nobis malitia. Nunc autem non semper erat Judas malus, sed fuit etiam aliquando sanctæ voluntatis. Igitur a voluntate mala ei nascuntur et crescunt.

ἐν ἡμῖν ἡ κακία. Νῦν δὲ οὐ πάντοτε ἦν Ἰούδας κακός, καὶ τίκονται καὶ αὐξάνονται.

CAPUT VII.

Quomodo Christus clanculum ad festivitatem venerit. De Judæis mirantibus, quomodo Christus litteras sciret a nullo edoctus. De divisione turbæ ob Christum. De ambiguitate principum et Nicodemi.

Vers. 1-5. « Versabatur Jesus post hæc in Galilæa. Non volebat enim in Judæa versari, quia Judæi quærebant eum interficere. Erat autem in propinquo dies festus Judæorum Scenopægia. Dixerunt igitur ad eum fratres ejus: Transi hinc, et vade in Judæam, ut et discipuli tui videant opera tua quæ facis. Nemo quippe in occulto facit aliquid, et quærit ipse palam esse. Si hæc facis, declara teipsum mundo. Nam ne fratres quidem ejus credebant in eum. » Noluit Jesus in Judæa ambulare, propter homicidas Judæos, non ut timens mortem : poterat enim in medio illorum illæsus ambulare ; sed si hoc semper fecisset, non creditus fuisset homo, sed habitus fuisset phantasma. Unde nunc quidem secedit, confirmandus quod vere homo : et confutans omnes qui dicunt eum secundum apparentiam tantum incarnatum, sicut Manichæi, Marcion, et Basilides, et similes dicunt. Alias etiam cum esset in medio ipsorum insanientium contra ipsum, manebat illæsus, et ostendebat suam deitatem : confundens Paulum Samosatenum, et docens omnes quod non purus homo, sed et Deus fuerit. Secedit in Galilæam nunc. Nam quia nondum advenerat tempus Passionis, va-

πάντη λαθεῖν εἶχαν· εἰκίνο μὲν, ἵνα μὴ ἀπανασχη-
τησας φιλονεικότερος γένηται· τοῦτο δὲ, ἵνα μὴ ἀέκως
ἐργάζεται τὸ τόλμημα, οἷα νομίζων λανθάνειν. Ἐκ
τούτου δὲ καὶ τοῦτο μανθάνομεν, ὅτι οὐκ ἀνάγκη καὶ
βίη ποιεῖν εἰσθεν ἀγαθούς· ὁ Θεὸς, οὐδὲ ἡ ἐκλογή
αὐτοῦ βιάζεται τὴν προαιρέσιν ἡμῶν, καὶ κακίην
οὐσαν ἀναγκάζει γενέσθαι ἀγαθὴν. Ἄλλ' ἡ μὲν ἐκλογή
γίνεται παρὰ Θεοῦ, προτρέποντος ἡμᾶς ἐπὶ τὸ καλόν,
καὶ τὴν αὐτοῦ ἐφαπλούντος ἡμῖν ἀγαθότητα· ἐν δὲ
τῇ γνώμῃ ἡμῶν καὶ τῇ προαιρέσει κείται τὸ σωθῆ-
ναι, καὶ ἀξίως τῆς ἐκλογῆς περιπατήσαι, ἡ τούναν-
τίον. Θαύμασον δὲ, ὅτι τοσούτον ὁ διάβολος πελεμαί,
ὡς δυναθῆναι ἕνα τῶν δώδεκα ἀπαρπάσαι, τῶν ἰγει-
ράντων νεκρούς, καὶ θαύματα ποιησάντων, καὶ τῆς
πνευματικῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας καὶ ζωοποιῶ
ἀπολαυσάντων. Καὶ ποῦ λοιπὸν σωτηρίας ἔλπις ἡμῖν
τοῖς ἐθελουσίως ἐκ νέου τῆς ἐλευθέρου τῆ κακίᾳ δου-
λώσασιν; Διὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς, ὡς θαυμάζων, εἶπε
τὸ, « Εἰς ὧν ἐκ τῶν δώδεκα. » Καίτοι γὰρ, φησὶ,
τούτου τοῦ ἀγίου χοροῦ ὧν, ὅμως τῇ πονηρᾷ προαι-
ρέσει ἀνάξιός ἐυρέθη· οὕτως ἐθελότροπον ζῶον ὁ
ἀνθρώπος. Καὶ λοιπὸν ἐβρότῶσαν Μανιχαῖοι. Οὐ γὰρ
ἀπὸ φυσικῆς ἐσμεν κακοί· ἡ γὰρ ἂν πάντοτε ἐνήργει
ἀλλ' ἦν, ὅτε ἦν ἀγιός. Προαιρέσει ἄρα τὰ κακὰ

ΚΕΦΑΛ Ζ'.

*Περὶ τῆς ἀναβάσεως τοῦ Κυρίου ὡς ἐν κρυπτῷ
εἰς τὴν ἑρπτήν. Περὶ τῶν Ἰουδαίων θαυμα-
ζόντων, πῶς ὁ Ἰησοῦς γράμματα οἶδε μὴ με-
μαθηκώς. Περὶ τοῦ σχίσματος τοῦ δχλου περὶ
Χριστοῦ. Περὶ τῆς τῶν ἀρχόντων καὶ Νικαδη-
μου ἀμφισβητήσεως.*

« Καὶ περιεπάτει ὁ Ἰησοῦς μετὰ ταῦτα ἐν τῇ Γα-
λιλαίᾳ· οὐ γὰρ ἤθελεν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, ὅτι
ἐζήτησαν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι. Ἦν δὲ ἐγγύς
ἡ ἑρπτή τῶν Ἰουδαίων ἡ Σχηνοπηγία. Εἶπον οὖν
πρὸς αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ· Μετάβηθι ἐνταῦθεν καὶ
ὑπάγε εἰς Ἰουδαίαν, ἵνα καὶ οἱ μαθηταὶ σου θεωρή-
σωσι τὰ ἔργα ἃ ποιεῖς· οὐδεὶς γὰρ ἐν κρυπτῷ τι
ποιεῖ, καὶ ζητεῖ αὐτὸς ἐν παρρησίᾳ εἶναι. Εἰ ταῦτα
ποιεῖς, φανέρωσον σεαυτὸν τῷ κόσμῳ. Οὐδὲ γὰρ οἱ
ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν. » Διὰ τοῦς μαι-
φρόνους Ἰουδαίους ἀναχωρεῖ (25), οὐκ ὡς δεῖ ὧν πρὸς
τὸν θάνατον· ἐντὴν γὰρ αὐτὸν καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν
περιπατεῖν, καὶ μηδὲν παθεῖν· ἀλλ' εἰ τοιαῦτα
D πάντοτε ἐποίησε, οὐκ ἂν ἐπιστεύθη, ὅτι ἀνθρώπος
γέγονεν, ἀλλὰ φαντασία ἔδοξεν ἂν. Ἔθεν νῦν μὲν
ὑποπέλλεται βεβαιῶν καὶ πιστούμενος τὸ ἀνθρώπι-
νον, καὶ ἐντρέπων πάντας τοὺς κατὰ φαντασίαν αὐ-
τὸν ταρκωθῆναι λέγοντας, Μένοντα, Μαρκίωνα, καὶ
Βασιλειδῆν, καὶ τοὺς ὁμοίους. Ἄλλοτε δὲ πάλιν ἐν
μέσῳ ὧν τῶν φωνόντων, καὶ κατ' αὐτοῦ λυττώντων.
ἀβλαβῆς διαμένει, καὶ δείκνυσι τὰ τῆς θεότητος, κα-
ταειχύνων τὴν Σαμοσατία Παῦλον, καὶ πείθων πάν-
τας ὅτι οὐ φιλόσ ἀνθρώπος, ἀλλὰ καὶ Θεὸς ἦν. Ὑπο-

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(25). Codd. 26, 30, 31, 32. Οὐδὲ οἱ ἀδελφοὶ αὐ-
τοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν. Οὐκ ἤθελεν ὁ Ἰησοῦς ἐν
τῇ Γαλιλαίᾳ περιπατεῖν διὰ τοὺς μαιφρόνους Ἰου-

δαίους, κ. τ. λ. « Neque fratres quidem ejus crede-
bant in eum. Noluit Jesus in Galilæa ambulare pro-
pter homicidas Judæos, » etc., ut habuit interpre-

χωρεῖ τοίνυν εἰς Γαλιλαίαν νῦν. Ἐπει γὰρ οὕτω
 ἐνεστήκει ὁ καρπὸς τοῦ πίθου, μάταιον ἦν καὶ πε-
 ρεῖτον, ἐν μίση τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ ἀναστρέφασθαι.
 καὶ πλείονος ἀεὶ λύτερη; αὐτοῖς; πρόξινον γίνεσθαι.
 « Ἦν δὲ, φησὶν, ἡ Σκηνοπηγία. » Ἄξιον εἰπεῖν περὶ
 τῶν ἑορτῶν τῶν τελουμένων τοῖς Ἰουδαίοις. Τρεῖς
 γὰρ ἦσαν· μία ἡ τοῦ Πάσχα, ἣν ἐτέλουν ὡς ἐκ τῆς
 Αἰγύπτου διαβάτες, ἡ καὶ πρώτη παρ' αὐτοῖς· δευ-
 τέρα δὲ ἡ Πεντηκοστή, ἣν ἐτέλουν ὡς βουθίντες μὲν
 τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ κακῶν, εἰς δὲ τὴν γῆν τῆς ἐπαγ-
 γέλιας εἰσελθόντες, καὶ γευσάμενοι τότε πρώτως
 καρποῦ σιτηροῦ· διὰ καὶ δράγματα ἐν ταύτῃ τῇ
 ἑορτῇ ὡς ἀπρχὰς προσηγγόν. Τρίτη ἡ Σκηνοπηγία,
 ἣν ἐτέλουν εὐχαριστήριον ἐπὶ τῇ συγκομιδῇ τῶν
 καρπῶν κατὰ τὸν Σεπτέμβριον παρὰ Ῥωμαίοις
 μῆνα. Τότε γὰρ δὴ εὐχαρίστουν τῷ Κυρίῳ, ὡς πάν-
 τας τοὺς καρποὺς συγκομισάμενοι. Διὰ καὶ σκηνάς,
 ἦτοι καλύβας ἐπήγνουσαν, καὶ ὡς ἐν ὄρεισι διάγοντες,
 ἠύφαινοντο. Ὅθεν καὶ ψαλμοῦ; τινος Δαβιτικῶς,
 ἐπιγραφὴν ἔχοντας, Ὑπὲρ τῶν ληνῶν, φασὶ τινες,
 εἰς ταύτην τὴν ἑορτὴν συντεθῆναι ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ.
 Τότε γὰρ δὴ τοὺς ληνοὺς αὐτῶν ἐπλήρουσαν, τρυγῶντες
 δηλαδὴ καὶ ἐπὶ ταύτοις εὐχαριστοῦντες, καὶ ψαλμοῖς
 ἔχρωντο, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς πρὸς εὐχαρίστησαν. Οὗτος
 ἐστὶν ὁ ὄρθος ψαλμὸς. Διὰ καὶ ἐν αὐτῷ μένεται
 τῶν παρὰ Θεοῦ δοθέντων ἀγαθῶν τῷ ἀνθρώπῳ ὁ
 προφήτης. Ἠνίκατο δὲ καὶ ταῦτα· τὸ μὲν Πάσχα,
 τὴν διάδοσιν ἡμῶν, τὴν ἐξ ἀπιστίας εἰς πίστιν· ἡ
 δὲ Πεντηκοστή, τὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσέλευσιν,
 ὡς γῆν ἄλλην ἐπαγγέλλας, ὅτε δηλαδὴ καὶ ἄρτον
 πρῶγουμεν, μεταλαμβάνοντες τῶν θείων μυστηρίων.
 Οὗ γὰρ ἕμα τῷ πιστεύσαι καὶ διαβῆναι ἀπὸ τῆς
 ἀπιστίας, ἦδη καὶ τοῦ ἄρτου ἐσθίοναι· ἀλλὰ δεῖ
 πρότερον βαπτισθῆναι, καὶ ἄξιον γενέσθαι τοῦ μετὰ
 τοῦν βεβαπτισμένων ἐν Ἐκκλησίᾳ ἵστασθαι, καὶ τότε
 τοῦ ἄρτου μεταλαβεῖν. Ἡ δὲ Σκηνοπηγία, τὴν ἀνά-
 στασιν, ὅτε πάντες μὲν οἱ καρποὶ τῶν πράξεων ἡμῶν
 συντελοῦνται, τὰ σκηνώματα δὲ ἡμῶν τὰ διὰ τοῦ
 θανάτου καταλυθέντα, αὐτοῖς συμπήγνυνται. Εἰσὶ δὲ
 καὶ ἄλλοι λόγοι θεϊότεροι ἐπὶ ταύταις ταῖς ἑορταῖς,
 οὓς οὐ νῦν λέγειν καιρὸς· τὸ τοῖς πολλοῖς γὰρ ὠφελι-
 μώτερον ἀεὶ ἐκλεγόμεθα. Ὅση; οὖν ἑορτῆς τοῖς
 Ἰουδαίοις τῆς καλουμένης Σκηνοπηγίας, ἐπει εἶδον
 αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ μὴ παρασκευαζόμενον ἀνα-
 σθῆναι, φθονοῦντες· αὐτῷ, φασὶ· Μετάβηθι ἐντεῦθεν,
 καὶ ὕπαγε ἐκεῖ, ἵνα καὶ εἰ μαθητὰ σου, τουτέστιν,
 οἱ ὄχλοι οἱ ἀκολουθοῦντές σοι, θεωρήσωσιν ἃ ποιεῖς.
 Οὐ γὰρ περὶ τῶν δώδεκα φησὶν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἄλλων
 ἐπομένων αὐτῷ. Ἐγκαλοῦσι δὲ αὐτῷ οἱ ἀδελφοὶ αὐ-
 τοῦ, οἱ τοῦ Ἰωσήφ δηλαδὴ παῖδες, δύο πάθη, δειλίαν,
 καὶ φιλοδοξίαν. Διὰ καὶ φασὶν· Οὐδέτις γὰρ ἐν
 κρυπτῷ τι ποιεῖ, ἢ ἕπερ ἐστὶ δειλίας, ἢ καὶ ζητεῖ
 αὐτοῦ ἐν παρήρησι εἶναι, ἢ ἕπερ ἐστὶ φιλοδοξίας. « Εἰ
 ταῦτα ποιεῖς, φανέρωσον, φασὶ, σεαυτὸν τῷ κόσμῳ. »
 Ἐνταῦθα δὲ ἀντίτιτονται, ὅτι Οὐδὲ ἀγαθὸν ὑπόληψιν
 ἔχομεν ἐπὶ τοῖς ὑπὸ σοῦ γενομένοις. Εἰ γὰρ ταῦτα
 ποιεῖς ὡς καλὰ, φανέρωσον σεαυτὸν· εἰ δὲ ἀπο-

num et supervacuuum erat in medio inimicorum
 suorum versari, et majoris semper rabiei illis au-
 ctorem fieri. Erat autem, inquit, Scenopegia. Operæ
 pretium fuerit dicere de festis quæ faciunt Judæi.
 Tria enim erant : unum Pascha, quod fecerunt
 egressi ex Ægypto, quod et primum apud ipsos
 erat : secundum Pentecoste, quod celebrabant 601
 quidem ut liberati a malis quibus in solitudine
 affligebantur : cum scilicet in terram promissionis
 ingressi essent, ac tunc primum frumenti fructum gu-
 stassent ; et ideo manipulos in festo illo tanquam pri-
 mitias offerebant : tertium Scenopegia, quod celebra-
 bant in gratiarum actionem propter convectas fruges
 a Romanis (a) mense Septembri. Tunc enim gratias
 agebant Domino, convectis omnibus fructibus. Ideo
 et tabernacula fiebant, et quasi sub dio agentes
 lætabantur. Unde psalmos quosdam David qui in-
 scripti sunt Pro torcularibus, quidam compositos
 esse dicunt in hoc festum. Nam tunc torcularia sua
 implebant, et uvas premebant, proptereaque agebant
 gratias, et psalmis utebantur atque aliis in gratia-
 rum actionem. Talis est psalmus viii. Ideo et Pro-
 pheta in ipso meminit bonorum homini a Deo da-
 torum. Significant autem etiam hæc : Pascha, transi-
 tum nostrum ex infidelitate ad fidem ; Pentecoste,
 ingressum in Ecclesiam, ut terram aliam promissio-
 nis, quando scilicet et panem manducamus sumen-
 tes divina mysteria. Non enim simul atque credide-
 rimus, transiverimusque ab incredulitate, mox et
 panem comedimus, sed oportet primum baptizari,
 ut digni fiamus qui stemus cum baptizatis in Eccle-
 sia, et tunc de pane participemus. Scenopegia autem,
 resurrectionem, quando omnes quidem fructus nos-
 trorum operum consummantur, tabernaculaque nos-
 tra per mortem destructa, iterum construuntur.
 Sunt et alii diviniore sermones de his festis, at de
 his nunc non est dicendi tempus. Exponimus enim
 hoc quod multis utilius. Itaque cum esset festum
 Judæorum quod vocatur Scenopegia, quia viderunt
 eum fratres ejus non apparatus ad iter, invidentes
 ei dicunt : Transi hinc, et vado illuc, ut et discipuli
 tui, hoc est turbæ quæ te sequuntur, videant quæ
 facis. Non enim de duodecim dicit, sed de iis qui
 illum alias sequebantur. Arguebant autem eum fra-
 tres ejus, filii scilicet Joseph, propter duas affectio-
 nes, timorem et vanam gloriam, ideo et dicunt :
 « Nullus enim in occulto facit aliquid (id quod est
 formidinis), et querit ipse palam esse, » id quod
 vanæ gloriæ. « Si hæc facis, manifesta teipsum
 mundo. » Hoc autem loco insinuant : Haud bonam
 opinionem habemus de his quæ a te sunt. Nam si
 hæc facis ut bona, manifesta teipsum. Si autem te
 occultaris, manifestum quod mala faciens occulte-
 ris. Cujus autem gratia in his quinque mensibus,
 cum nihil aliud narrasset evangelista, quam signum
 hoc de panibus et sermonem Domini ad comedentes,
 quem postea ingrati irridebant, ad alia transi-

(a) Edit. Lut. non habet, a Romanis.

lit, dicens : « Erat autem prope festum Judæorum A
 Scenopegia? » Nam 602 quod opera quinque mensium in intermedio siluerit, manifestum hinc. Cum enim miraculum panum faceret, Pascha erat, quod habebatur apud illos primo mense, quem Romani Martium vocant : nunc autem Scenopegia mense finit Septembri. Quare igitur hoc fecit evangelista? Eo quod non erat opus omnia enumerare. Et aliter, evangelista illa studuerunt dicere, propter quæ reprehensio aliqua vel contradictio a Judæis subsequeretur. Dignum autem est veritatem illorum admirari, quomodo non erubescant dicere illa quæ videbantur afferre ignominiam quamdam Magistro. Unde evangelista multa miracula et verba Domini transcurrens, infidelitatem fratrum et ea quæ illi opprobriant, narrat. Unde autem illa incredulitas? Ex voluntate et invidia. Solent enim cognati semper invadere. Verumtamen attende quod qui tanta infidelitate affecti erant in illum antequam crucifigeretur, cum etiam ipsum gloriosum viderent, et miracula facientem, post crucem et ignobilitatem quæ videbatur, pro ipso testimonium tulerunt, apostoli et prædicatores et episcopi facti. Unde sine contradictione illum resurrexisse viderunt. Non enim exposuissent se pro illo, nisi certa quædam et solidissima habuissent argumenta de ejus resurrectione.

Θεώματα ποιούντα, μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν δοκοῦσαν ἀδοξίαν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐμαρτύρησαν, ἀπόστολοι, καὶ κήρυκες, καὶ ἀρχιερεῖς γενόμενοι. Ὅθεν ἀναντιρρήτως αὐτὸν ἀναστάντα ἑωράκασιν. Οὐ γὰρ ἂν ὑπὲρ αὐτοῦ δεδοκασιν αὐτοῦς, εἰ μὴ βεβαίαν τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ πληροφορίαν ἰδέξαντο.

Vras. 6-8. « Nunc ergo eis Jesus : Tempus meum nondum adest, tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mundus odiasse vos : me autem odit, quia ego testimonium fero de illo quod opera ejus mala sint. Vos ascendite ad diem festum hunc, ego nondum ascendo ad festum hoc, quia meum tempus nondum impletum est. » Fratres quidem Domino invidentes, arguant cum metus et arrogantie. Ille autem quid dicit ad eos? num dure loquitur? minime, sed mansueto. Non enim dixit : Vos qui estis, qui talia mihi consulitis, et ita docetis? Sed quid inquit? « Tempus meum nondum adest, » hoc est crucis et mortis. « Tempus autem vestrum semper est paratum. » Vos, inquit, etiamsi semper cum Judæis conveneritis, non occident illi vos, qui eadem sectamini quæ illi : me autem statim occisuri sunt, si quidem viderint ad festum venientem. Vel et aliter hoc intelligendum. Nam qui beato : facit lugentes in hoc sæculo, similia et nunc loquitur, et quæ ad omnes sanctos pertinere possunt. Non est enim, inquit, tempus festivitatis, cum videam in plenitudine Judæorum omnem vigere malitiam. Luctus enim et lamenti tempus est, cum veritati quidem obstat, divina autem voluntas non servatur. Igitur propter hæc mihi non est tempus festivitatis : at vos quidem utpote qui cum Judæis conspiratis, et mundo addicti estis, non mirum si

κρύπτη, πρόβλημα ὅτι κατὰ κρίτων ἀποκρύπτῃ. Τίνας δὲ ἐνέκεν ἐν τοῖς κείνοις μηνὶ οὐδὲν ἄλλο διεγχεσάμενος ὁ εὐαγγελιστής, ἀλλ' ἢ τὸ κατὰ τοὺς ἄρτους σημεῖον, καὶ τὴν πρὸς τοὺς φαγόντας, εἰτα ἀγνωμονοῦντας (96) τοῦ Κυρίου διείλεν, τέλλια ὑπερπλήθησεν, εἰπὼν : « Ἦν δὲ ἑγγύς ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων ἡ Σκηνοπηγία; » Ὅτι γὰρ διὰ μέσου πάντες μνηῶν ἔργα ἀπεσώπησας, θῆλον ἐνταῦθεν. Ὅτι μὲν γὰρ τὸ θαῦμα ἐτέλλει τῶν ἄρτων, Πάσχα ἦν, ὅτι κατὰ τὸν παρὰ Ῥωμαίους Μάρτιον μῆνα ἐτελεῖτο, πρῶτον παρ' ἑκείνοις καλούμενον μῆνα· νῦν δὲ ἡ Σκηνοπηγία, ἡ συνίσταται κατὰ τὸν παρ' ἡμῶν Σεπτέμβριον. Διατί οὖν τοῦτο ἐποίησεν ὁ εὐαγγελιστής; Ἀπότι οὐκ ἐνῆν ἅπαντα καταλλάγειν. Ἄλλως τε, ἐκείνα λέγειν ἐπισυδίασιον οἱ εὐαγγελισταί, ὅτι ὦν μέμεις ἡ ἀντιλογία τῆς παρὰ τῶν Ἰουδαίων παρεκλογούθησεν. Ἄξιον δὲ θαυμάσαι τὸ εὐαγγέλιον αὐτῶν, πῶς οὐκ αἰσχύνονται λέγειν ταῦτα, ἃ δοκεῖ ἀδοξίαν τινὰ ἐπιφέρειν ἐπὶ Διδασκάλῳ. Πολλὰ οὖν παραδραμῶν καὶ θαύματα καὶ ῥήματα τοῦ Κυρίου ὁ εὐαγγελιστής, τὴν ἀπιστίαν τῶν ἀδελφῶν διεγείρει, καὶ ὅσα προσωλεθίζον αὐτῷ. Πῶθεν δὲ αὐτοῖς; ἡ τοσαύτη ἀπιστία; Ἀπὸ προειρέσιως καὶ φθόνου· τὸ γὰρ συγγενὲς, εἰσὼθε πως αἰετὶ διαφρονεῖσθε. Πλὴν σκίπτει, ὅτι τοσαύτην ἀπιστίαν ἔχοντες; πρὸ τοῦ σταυροῦ εἰς αὐτὸν, ὅτι καὶ ἐδόξον αὐτὸν ἐώρων, καὶ

C « Λέγει οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς : Ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὕτω πάρεστιν, ὁ δὲ καιρὸς, ὁ ὑμέτερος πάντοτε ἔστιν ἑτοιμος. Οὐ δύναται ὁ κόσμος μισεῖν ὑμᾶς, ἐμὲ δὲ μισεῖ, ὅτι ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ αὐτοῦ, ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ ἔστιν. Ὑμεῖς ἀνάθηται εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην; ἐγὼ οὕτω ἀναβαίνομαι εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην, ὅτι ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὕτω παπλήρωται. » Οἱ μὲν ἀδελφοί, ἐπὶ Κυρίῳ φρονοῦντες; ἔγκλιουσιν αὐτῷ δειλίαν ἄμα καὶ ἀλαζονίαν. Ἐκείνοι; δὲ τί φησι πρὸς αὐτούς; Ἄρα τραχέως φθέγγεται; Οὐ μὲν οὖν, ἀλλὰ πρᾶως. Οὐ γὰρ εἶπεν· Ὑμεῖς τίνας; ἔστι, οἱ συμβουλευόντες ταῦτα καὶ διδάσκοντες; Ἄλλὰ τί φησιν; « Ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὕτω πάρεστιν : » τουτέστιν, ὁ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου· « ὁ δὲ καιρὸς ὁ ὑμέτερος, πάντοτε ἔστιν ἑτοιμος. » Ὑμεῖς γὰρ, φησὶ, κἂν αἰετὶ συνῆτε τοῖς Ἰουδαίοις, οὐκ ἀναίρηθουσιν ὑμᾶς τὰ αὐτὰ ζηλοῦντας αὐτοῖς; ἐμὲ δὲ εὐθέως βολήσονται ἀνελεῖν, εἰπερ ἴθυσιν εἰς τὴν ἑορτὴν ἀπικόμενον. Ἢ καὶ ἄλλως νοητοῦ τοῦτο. Ὁ γὰρ μακαρίζων τοὺς πενθοῦντας ἐπὶ τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἀκίλοθα καὶ νυνὶ φθέγγεται, καὶ εἰς πάντα; τοὺς ἁγίους δυνάμενα διαβαίνειν. Οὐκ ἔστ. γὰρ, φησὶ, ἐμὸς καιρὸς, ἑορτῆς, ὅτι ἐπὶ πᾶσαν κακίαν ἐμπολιτευομένην ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων πληρώματι. Ὁρήνου γὰρ καὶ πέθου; καιρὸς, ἀληθείας μὲν ἀπληραμένης, τοῦ δὲ θεοῦ θελήματος οὐ κρατούσης. Διὰ ταῦτα οὐ, ἐμὸς, καιρὸς ἑορτῆς

D

Ex collatione cc. H. Venet. S. Marci.

(20 Ccl. 31, εἰτα ἐνταῦθα ὄντως.

οὐκ ἔστιν ὑμῖν θεὸς γε, ὡς συμφώνως τοῖς Ἰουδαίοις ἔμπολιτευομένοις, καὶ τῷ κόσμῳ προσκαίμενοις, οὐκ ἀνοήσιοι τὸ συνορτάζειν τοὺς ὁμοίους ὑμῖν. Καὶ ὑμεῖς μὲν ὁ κόσμος οὐ δύναται μισεῖν, τουτέστιν, οἱ τὰ τοῦ κόσμου φρονούντες, οἷα δὴ, καθὰ εἴρηται, τοιόστας αὐτοῖς· ἐμὰ δὲ μισεῖ, ὅτι ἐλέγχω αὐτοῦ τὰ ἔργα. Τοῦτο γὰρ τοῦ μίσους γίνεται αἴτιον, ὁ ἐλεγχος ὁ πεπαρήσιασμένος. Πέμπει τοίνυν τοὺς ἀδελφοὺς εἰς τὴν ἑορτὴν, δεικνύων, ὅτι οὐκ ἀναγκάζει σὺν αὐτῷ μένειν, εἰ γε μὴ βούλεται. Σκόπει δὲ, ὅτι πρὸς τὰ δύο ἑγκλήματα ἃ ἐπέφερον αὐτῷ ἐκεῖνοι, δειλίαν λέγω καὶ φιλοδοξίαν, δύο καὶ τὰς ἀπολογίας ποιεῖται· πρὸς μὲν τὴν δειλίαν, ἐν τῷ λέγειν, ὅτι Ἐλέγχω τὰ ἔργα τοῦ κόσμου, ἤγουν τῶν τὰ τοῦ κόσμου φρονούντων· οὐκ ἂν δὲ ἤλεγχον, εἰ γε δειλὸς ἦμην, ὡς νομίζετε· πρὸς δὲ τὴν φιλοδοξίαν, ἐν τῷ μὴ ἀναγκάζειν αὐτοὺς, ὥστε παραμένειν αὐτῷ. Εἰ γὰρ τοι φιλοδοξία· ἑγκλήματι ἔνοχος ἦν, οὐκ ἂν αὐτοὺς ἀπέπεμπετο· ἐπεὶ τοῖς φιλοδόξοις καὶ ἀλαζονικοῖς, τὸ πολλοὺς ἔχειν ἀκολούθους μᾶλλον σπουδάζεται. Ἐπεὶ οὖν δύο ταῦτα αὐτῷ προσωπεῖδιζον, εἰκότως πρὸς τὰ δύο ἀντίστη, δεικνύων σαθρὰν τὴν αὐτῶν ὑπόνοιαν. Τὸ δὲ, « Ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὐπω πεπλήρωται, » τοῦτο δηλοῖ, ὅτι οὐπω τοῦ θανάτου καὶ τοῦ σταυροῦ καιρὸς. Δεῖ γὰρ με εἶναι ἐν σαρκὶ ζῆν πρὸς τὸ καὶ πλείονα σημεῖα ποιῆσαι, καὶ πλείους διδασκαλίας ἐκθέσθαι· ὡς ἂν καὶ πλείους ὄχλους πιστεῦσαι πειρασκουάσω, καὶ τοὺς μαθητὰς στέρροτέρους ποιήσω, διὰ τε τῆς τῶν πλείονων σημείων ἐπιδείξεως καὶ τῆς διδασκαλίας. Οὐπω οὖν, φησὶν, ἐνέστη ὁ καιρὸς τοῦ θανάτου, ἵνα ἐπαρβίψω ἑμαυτὸν τοῖς κατ' ἐμοῦ λυτῶσι· διὸ οὐδὲ ἀναβαίνω εἰς τὴν ἑορτὴν.

« Ταῦτα δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, ἔμεινεν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ. » Καὶ ὅτε ἀνέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, τότε καὶ αὐτὸς ἀνέβη εἰς τὴν ἑορτὴν, οὐ φανερῶς, ἀλλ' ὡς ἐν κρυπτῷ. » Τίνος ἔνεκεν, εἰπὼν τοῖς ἀδελφοῖς, ὅτι « οὐκ ἀναβαίνω εἰς τὴν ἑορτὴν, » πάλιν ἀναβαίνει; Οὐκ εἶπε καθάπαξ, ὅτι οὐκ ἀναβαίνω, ἀλλὰ, Νῦν, τουτέστι, Μισθ' ὑμῶν. Ἐν ἀρχῇ μὲν παρηγεῖτο τὴν ἀνάβασιν, ἅτε ζῶντων θυμῷ τῶν Ἰουδαίων. Μετὰ ταῦτα μέντοι μελλούσης τῆς ἑορτῆς λύσθαι, ἀνεῖσιν, ἕτε καὶ τὴν μανίαν αὐτῶν εἰκὸς ἦν λωφῆσαι. Καὶ ἄλλως δὲ· οὐκ ἀναντία πεποίηκεν ὧν εἶπεν. Οὐ γὰρ ἀνέβη ἑορτάσων, ἀλλὰ διδάξων· καὶ οὐ μετὰ ἰλαρότητος ἢ χρωῖνται οἱ πανηγυρίζοντες, ἀλλὰ λάθρα. Κρύπτεται δὲ διὰ τὸ βεβαιῶσαι τὸ ἀνθρώπινον. Εἰ γὰρ ἐνεφανίσθη, ἐλύτησαν ἂν κατ' αὐτοῦ, βουλόμενοι αὐτὸν ἀποκτείνειν. Οὐκ ἂν δὲ παρεχώρησεν αὐτοῖς τοῦτο ποιῆσαι, οἷα μήπω τοῦ καιροῦ ἐνστάτης τοῦ πάθους· ἀλλὰ μέσον αὐτῶν ὦν, ἐξέφυγεν ἂν τὸ πάθος, καὶ ἔδοξεν ἂν φαντασίᾳ σαρκωθῆναι· διὰ τοῦτο φεύγει καὶ ἀναχωρεῖ ὡς ἄνθρωπος, οἰκονομῶν τὰ οἰκία.

« Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι ἐζήτησαν αὐτὸν ἐν τῇ ἑορτῇ, καὶ ἔλεγον· Ποῦ ἔστιν ἐκεῖνος; Καὶ γογγυσμὸς πολὺς περὶ αὐτοῦ ἦν ἐν τοῖς ὄχλοις. Οἱ μὲν ἔλεγον, ὅτι Ἄγαθός ἐστιν· ἄλλοι δὲ ἔλεγον, οὐκ, ἀλλὰ πλανᾷ τὸν ὄχλον. Οὐδεὶς μὲντοι παρήρησά ἐλάλε· περὶ αὐτοῦ

festum agatis cum **603** his qui vobis similes sunt. et vos quidem mundus non potest odio habere, hoc est hi qui mundana sapiunt, veluti, sicut dictum est, sui similes : me autem odio habet, quia redarguo opera ejus. Liberior enim reprehensio odium parit. Mittit igitur fratres ad festivitatem, ostendens quod non cogat cum eo manere, si quidem nolint. Attende autem quomodo ad duo crimina quae intendebant illi, metum dico, et vanam gloriam, duo etiam responsa dat : ad metum quidem dicente, Arguo opera mundi, hoc est, eorum qui mundum sapiunt : non autem arguisssem, si quidem meticulosus essem, ut putatis ; ad vanam autem gloriam, non compellendo eos ut secum maneam : nam si inanis gloriae criminis fuisset obnoxius, neutiquam illos dimisisset ; quoniam gloriae cupiis (a), deditis quo ostentationi maxima cura est, multos habere sectatores. Itaque quia dno haec approbaverant, merito contra duo illa restitit, ostendens vitiosam illorum suspicionem. « Tempus enim meum nondum impletum est, » significat quod Nondum est tempus mortis et crucis. Oportet enim me adhuc in carne vivere, ut plura signa faciam, et plures doctrinas exponam, atque ita ut plures turbas in fide instruam, et discipulos meos confortem tam per plura signa, quam per doctrinas. Nondum igitur, inquit, urget tempus mortis, ut obijciam me his qui contra me insaniant : propterea neque ad festum ascendo.

« Vers. 9, 10. « Haec autem cum dixisset illis, mansit in Galilaea. Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc et ipse ascendit ad festum, non manifeste, sed velut in occulto. » Quare dicens fratribus : « Non ascendo ad diem festum, » ascendit? Non dixit simpliciter, Non ascendo : sed, Nunc, hoc est, Vobiscum. Nam principio quidem ascendere detrectabat, utpote ferventibus furore Judaeis. Post haec autem cum festum solvendum esset, ascendit, quando et insaniam illorum verisimile erat mitigatam esse. Et aliter quoque : Non fecit contraria his quae dixit. Non enim ascendit diem festum acturus, sed docturus : et non cum hilaritate qua solent celebraturi ferias, sed clam. Delitescit autem, ut confirmet se hominem. Nam si comparuisset, insanivissent utique contra eum, occidere illum cupientes : et si non permisisset eis hoc facere, eo quod nondum instaret tempus passionis, sed e medio eorum effugisset passionem, videri potuisset quod non vere, sed apparenter tantum fuisset incarnatus : et propterea fugit et secessit ut homo, quod hominis erat faciens.

« Vers. 11-13. « Judaei ergo quaeiebant eum in die festo, et dicebant : Ubi est ille? Et murmur multum erat in turbis de eo. Quidam enim dicebant : Bonus **604** est. Alii autem dicebant : Non, sed seducit turbam. Nemo tamen palam loquebatur de

(a) Edit. Lat. quia arrogantibus magnae potestatis cordi sunt.

illo propter metum Judæorum. » Præ multo odio A
Judæi etiam nomen ejus non proferunt. Non enim
dicunt : Ubi est Jesus? sed, « Ubi est ille? » Ita et
ipsi ejus nomini adversabantur. Considera autem
quam avidi fuerint cædis, cum neque per tempus
festivitatis illi parcerent, sed venari illum per
illud volebant, ideo et quærebant : tam parvam
reverentiam diei festo exhibebant, taliaque illorum
erant opera. Murmur autem multum de eo erat in
turbis, quoniam varix de illo erant sententiæ,
dicentibus quidem principibus : « Seducit turbas ; »
multis autem dicentibus : « Bonus est. » Qui autem
cum bonum dicebant, de turba erant. Et quod
hoc sit verum, manifestum est ex eo quod evan-
gelista dicit nullum fuisse ausum libere loqui pro-
pter metum Judæorum. Manifestum enim quod e
turba erant qui de illo palam loqui ausi non fuerint,
et timentes principes Judæorum siluerint. Sed et
eos qui dicebant : « Seducit turbam, » conjectura
est, ex principibus fuisse qui illum calumniabantur.
Nam si fuissent ex turba, dixissent : Seducit nos ;
Nunc autem cum dicunt : « Seducit turbam, » osten-
ditur quod non fuerint de turba, sed ex principibus,
qui talia dicebant. Vide autem ubique principes cor-
ruptos, subditos vero incorruptos. Veruntamen
quia viriliore animo carebant, adhuc imperfecti
manebant, et libere nihil audebant.

VERB. 14-16. « Cum autem jam dimidium festi
peractum esset, ascendit Jesus in templum, ac
docebat. Et mirabantur Judæi, dicentes : Quomodo
hic litteras scit, cum non didicerit? Respondit eis
Jesus, et dixit : Mea doctrina non est mea, sed ejus
qui me misit. » Quare ascendit cum esset dimidium
festi? Ut leniret illorum animum, et insuper ut
majori attentione audirent ea quæ ab ipso dice-
bantur, ne festi strepitus illorum aures occluderet.
Nam in principio festi verisimile est eos in his quæ
festi erant, occupatos fuisse. Cum igitur repente
apparuisset eis, simpliciter audierunt omnes, par-
tim illum bonum, partim impostorem, dicentes :
et alii quidem ut lucri quiddam inde perciperent,
et admirarentur ; alii autem ut illum reprehende-
rent et comprehenderent veluti seductorem. Porro
quid docerit, non dixit evangelista, quod autem
mirabilia quædam dixerit, per quæ illos cohibuerit,
et mentem illorum in miraculum mutaverit, mani-
festavit per hoc quod dicit, « Admirabantur quo-
modo litteras sciret, qui nunquam didicisset. » Ve-
runtamen quamvis admirarentur, attamen neque
sic liberata est mens illorum a malitia. Non enim
doctrinam admirabantur, neque quæ dicebantur
suscepierant, 605 sed admirabantur quomodo sciret
litteras, id est, obstupescabant, id quod solet
invidis accidere : veluti si pauper quispiam vicinus
repente in splendidiore vestitu prodeat, et videat
eum vicinus invidus, dicit : Quomodo hic tam sum-
ptuosus vestibus indatus est, qui dudum pauperri-

διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων. » Ἀπὸ πολλοῦ μίσου·
οἱ Ἰουδαῖοι οὐδὲ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ μὴ μνησθῆναι.
Οὐ γὰρ λέγουσι, Ποῦ ἐστὶν ὁ Ἰησοῦς; ἀλλὰ, « Ποῦ
ἐστὶν ἐκεῖνος; » οὕτω καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ψιλῶ
ἀπηχθάνοντο. Σκόπει δέ μοι καὶ τὴν μισαιφονίαν
αὐτῶν, πῶς οὐδὲ τοῦ καιροῦ τῆς ἑορτῆς ἐφείδοντο,
ἀλλὰ θηρεύσαι κατὰ ταύτην αὐτὸν ἐβούλοντο· διὰ
καὶ ἐζήτουν· οὕτω πολλὴν εὐλάβειαν καὶ αἰδῶ ἐτή-
ρουν περὶ τὰς ἑορτὰς, καὶ τοσεύτα ἦν αὐτῶν τὰ κατορ-
θώματα. « Γογγυσμός δὲ περὶ αὐτοῦ ἦν ἐν τοῖς ὄχ-
λοις, » ἐπειδὴ διάφοροι περὶ αὐτοῦ ἦσαν γνώμαι· τῶν
μὲν ἀρχόντων λεγόντων, ὅτι « Πλανῆ τὸν ὄχλον· »
πολλῶν δὲ λεγόντων, ὅτι « Ἀγαθὸς ἐστίν. » Ὅθεν δὲ
ἔρα οἱ λέγοντες αὐτὸν ἀγαθὸν, ἐκ τοῦ ὄχλου ἦσαν.
Ἵτι ἐκ τοῦτο ἀληθές, δῆλον ἐκ τοῦ εἰπεῖν τὸν εὐαγ-
γελιστὴν, ὡς οὐδεὶς ἐτόλμα παρῆρσιασθῆναι διὰ τὸν
φόβον τῶν Ἰουδαίων· πρόδηλον γὰρ, ὅτι ἐκ τοῦ
ὄχλου ἦσαν οἱ μὴ τολμώντας παρῆρσιάζειν ὑπὲρ αὐτοῦ
λαλῆσαι, καὶ ἐσιώπων, δεδοκίμας τοὺς ἀρχοντας
Ἰουδαίους· Ἀλλὰ καὶ τὸ λέγειν, ὅτι « Πλανῆ τὸν
ὄχλον, » τακμήριόν ἐστι τοῦ ἐκ τῶν ἀρχόντων εἶναι
τοὺς διαβάλλοντας αὐτόν. Εἰ γὰρ ἦσαν ἐκ τοῦ ὄχλου,
εἴλεον ἂν, ὅτι Πλανῆ ἡμῶν. Νῦν δὲ λέγοντες, ὅτι
« Πλανῆ τὸν ὄχλον, » δεικνύουσιν ὅτι οὐκ ἐκ τοῦ
ὄχλου, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀρχόντων εἰσὶν οἱ ταῦτα λέγον-
τες. Ὅρα δέ μοι πανταχοῦ τὸ μὲν ἀρχικὸν διεσθαρ-
μένον, τοὺς δὲ ἀρχομένους ἀδιαφόρους μένοντας·
πλὴν, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἀνδριωτέραν τὴν γνώμην,
ἀλλ' ἔτι ἀτελεῖς εἶναι, ἀπαρῆρσιάστους ὄντας.

« Ἰδὼν δὲ τῆς ἑορτῆς μεσοῦσης, ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς
εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ ἐδίδασκει. Καὶ ἐθαύμαζον οἱ Ἰου-
δαῖοι, λέγοντες· Πῶς οὕτως γράμματα οἶδε, μὴ μαθη-
θικῶς; Ἀπεκρίθη οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν·
Ἡ ἐμὴ διδασχὴ οὐκ ἐστὶν ἐμῆ, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός
με. » Διὰ τί τῆς ἑορτῆς μεσοῦσης ἀνῆλθεν; Ἵνα
χαυνώσῃ αὐτῶν τὸν θυμὸν, ἅμα δὲ καὶ ἴνα μετὰ
σχολῆς ἀκούσῃ καὶ προσοχῆς τῶν παρ' αὐτοῦ λε-
γομένων, μηκέτι τῆς ἑορτῆς ἐμφραττούσης τὰ ὄρα
αὐτῶν. Ἐν γὰρ τῇ ἀρχῇ τῆς ἑορτῆς εἰκὸς ἦν αὐτοὺς
περισπασθῆναι περὶ τὰς τῆς ἑορτῆς. Ἄφνω οὖν αὐταῖς
ἐπιφανέντος, ἤκουον ἀπλῶς πάντες, οἱ τε ἀγαθὸν
οὐτόν, οἱ τε πλάνον λέγοντες· οἱ μὲν, πρὸς τὸ κερ-
δῆσαι τι καὶ θαυμάσαι· οἱ δὲ, πρὸς τὸ ἐπιλαβέσθαι
αὐτοῦ, καὶ συλλαβεῖν αὐτόν ὡς πλάνον. Τί μὲν ἐδί-
δαξεν, οὐκ εἶπεν ὁ εὐαγγελιστὴς· ὅτι δὲ θαυμάσιόν
τινα εἶπεν, δι' ὧν κατέσχεν αὐτοὺς, καὶ μετέβαλλε τὰς
γνώμας εἰς θαῦμα, ἐδήλωσε διὰ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι
« Ἐθαύμαζον, πῶς γράμματα οἶδε, μὴ μαθηθικῶς. »
Πλὴν εἰ καὶ ἐθαύμαζον, ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἀπήλλακται
ἡ γνώμη αὐτῶν πονηρίας. Οὐ γὰρ τὴν διδασκαλίαν
ἐθαύμαζον, οὐδὲ τὰ λεγόμενα ἐδέχοντο, ἀλλ' ἐθαύ-
μαζον πῶς οἶδε γράμματα, τοῦτέστι, διηπόρουν,
ἐξεπλήττοντο, ὅπερ εἰώθασιν οἱ βασιλεύοντες κά-
σχειν. Οἶον, ὡς ἐπὶ παραδείγματος, ἐστὶ τινὲ γεί-
των πένης, εἶτα τυχὸν πολλὰκις εὐπορεῖ ἱματίου πο-
λυτελεστέρου· ἰδὼν οὖν τοῦτον ὁ βέλτατος γείτων,
λέγει· Πῶς οὕτως ἐνέδδεται πολυτελεῶς πανέστατος
ὢν; Πόθεν τὸ τοιοῦτον ἱμάτιον; Ταῦτα δὲ λέγει, εὐχ
ὦς θαυμάζων τῷ ὄντι, ἀλλὰ φθόνῳ διακαίοντα,

καὶ πρὸς διαβολὴν τοῦ γαίτονος τοιούτοις λόγοις ἁμαρτωλῶν· Πάντως γάρ, φησὶν, ἐκλεψε τὴν ἐσθῆτα. Οὕτω; οὐκ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι· « Πῶς οὗτος οἶδε γράμματα; » Πάντως ἐν τῷ Βεελζεβούλ. Καίτοι ἐχρῆν αὐτοῖς ἀπὸ τούτου μᾶλλον ἰννοῆσαι, ὅτι οὐδὲν ἀνθρώπινον ἦν αὐτῷ. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο αὐτοὶ οὐκ ἠθέλον ὁμολογήσαι, αὐτοῖς ἀποκρίνεται αὐτοῖς, ἀναδιδάσκων, ὅτι ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ ἐστὶν ἡ διδασκαλία. Οὐδὲν γὰρ ἐμὸν ἐστὶ, φησὶ, οὐδὲν ἀπ' ἐμαυτοῦ ὡς ἀντίθεος φθέγγομαι, ἀλλ' ἅπερ ἂν εἴη τοῦ Πατρὸς, ταῦτα καὶ ἐμὰ ἐστὶ ῥήματα.

« Ἐάν τις θέλῃ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖν, γινώσκειται περὶ τῆς διδασχῆς, πόσῃρον ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶν, ἢ ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ λαλῶ. Ὁ ἀπ' ἐαυτοῦ λαλῶν, τὴν δόξαν τὴν ἰδίαν ζητεῖ. Ὁ δὲ ζητῶν τὴν δόξαν τοῦ πέμφσαντος αὐτὸν, οὗτος ἀληθὴς ἐστὶ. καὶ ἀδικία οὐκ ἐστὶν ἐν αὐτῷ. » Εἰπὼν, ὅτι « Ἡ ἐμὴ διδασχῆ οὐκ ἐστὶν ἐμὴ, » τούτέστιν, ἐναντία Θεῷ, « ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς μου ἐστὶν, » φησὶν, ὅτι Ἐάν τις τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιῇ, τούτέστιν, Ἐάν τις ἀρετῆς ἀντιποιήσεται, καὶ οὐ φθόνῳ δουλεύῃ, οὐδὲ τῷ πρὸς με ματαίῳ φθόνῳ ἐπισκοπήσει, γινώσκειται τῶν ἐμῶν λόγων τὴν δύναμιν, ἐάν τε τὰ τοῦ Πατρὸς λαλῶ, ἐάν τε ζῆνα τινὰ καὶ παρηλλαγμένα. Θέλημα δὲ τοῦ Θεοῦ ποιεῖ, καὶ ὁ τὰς Γραφὰς καὶ τοὺς προφήτας ἐρριυῶν. Ὁ γοῦν τοιοῦτος δύναται γινῶναι περὶ τῆς τοῦ Κυρίου διδασχῆς, ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐστὶν. Οἱ προφήται γὰρ οὐκ ἀντίθεον εἰσάγουσι τὸν Κύριον καὶ ἀπ' ἐαυτοῦ λαλοῦντα, ἀλλὰ πάντα τὰ τῷ Θεῷ δοκοῦντα, καὶ λέγοντα καὶ πράττοντα. Ἔπειτα καὶ ἕτερον λογισμὸν ἐπιφέρει, λέγων· Ὁ ἀπ' ἐαυτοῦ λαλῶν, τούτέστιν, ὁ βουλόμενος ἰδίαν στήσαι διδασκαλίαν, δι' οὐδὲν ἕτερον τοῦτο ποιεῖ, ἢ χάριν τοῦ δόξαν τινὰ ἐκ τούτου καρπώσασθαι. Εἰ δὲ ἐγὼ, φησὶν, οὐ βούλομαι καρπώσασθαι δόξαν ἰδίαν, ἀλλὰ τὴν δόξαν τοῦ πέμφσαντός με ζητῶ, τίνος ἐνεκεν βουλομένη ἂν ἕτερα διδάσκειν; Ἀληθῆς οὖν εἰμι, καὶ οὐκ ἐστὶν ἀδικία ἐν ἐμοί· τούτέστιν, Οὐ δόξαν ἑτέρῳ ἀρμόζουσαν ἀρπάξω· τοῦτο γὰρ ἀδικία. Ὅσπερ ἡ διδασχῆ μου καὶ ἀλήθειαν ἔχει, καὶ δικαιοσύνην ἐν ταύτῃ. Οὐ γὰρ ἐξ ἀλαζονείας γίνεται, ἵνα καὶ τὸ ψευδὲς ἔχη καὶ τὸ ἀδικόν. Ὁ γὰρ ἀλαζών καὶ ψεύδεται, καθὼς περὶ αὐτοῦ τὰ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ λέγει, καὶ ἀδικεῖ, καθὼς τὴν ἀλλοτρίαν καὶ μὴδὲν αὐτῷ προσήκουσαν δόξαν ἀρπάξει. Ὁ δὲ Κύριος ἐπειδὴ τὰ τοῦ Πατρὸς ἐζητεῖ, καὶ οὐδὲν περὶ ἐαυτοῦ ἠλαζονεύετο, καὶ ἀληθὴς ἐστὶ πάντως καὶ δίκαιος. Πολλαχοῦ δὲ ἐσκοπῆν, καὶ νῦν λέγομεν, ὅτι ὅταν ταπεινά τινὰ λέγων φαίνεται ὁ Κύριος, οὐ δεῖ νομίζειν, ὅτι ὡς ἐλάττων ὢν τοῦ Πατρὸς κατὰ φύσιν, ταῦτα φθέγγεται, ἀλλὰ διὰ τὴ μὴ ἀντίθεος νομισθῆναι, καὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκούοντων, καὶ διὰ τὸ σάρκα περιβεβληθῆσθαι, καὶ διὰ τὸ δάσκειν ἡμᾶς μετριάζειν, καὶ μὴδὲν μέγα λέγειν περὶ ἐαυτῶν. Ὅταν δὲ γε ὑψηλὰ καὶ περὶ τῆς οικείας δόξης φθέγγεται, χρὴ πιστεῦειν ἡμᾶς, ὅτι ὡς τῆς ἑνυ: ἴσος τῷ Πατρὶ, ταῦτα τὰ ὑψηλὰ φθέγγεται, διὰ τὸ μέγεθος τῆς οικείας φύσεως.

« Οὐ Μωσῆς δίδωκεν ὑμῖν τὸν νόμον; Καὶ οὐδεὶς ἐξ

A mus erat? Unde huic vestis illa? Hæc autem dicit non quod reipsa admiretur, sed quod aduratur invidia, ad vicini calumniam usus talibus sermonibus. Omnino enim, dicit, furatus est vestem. Sic igitur et Judæi: « Quomodo hic scit litteras? » Profecto ex Beelzebul habet. Tametsi inde illos conjectare potius oportebat non esse hoc humanum: sed quia hoc ipsi fateri noluerunt, ipse respondet eis, docens quod a Deo et Patre sit doctrina illa. Nihil meum est, inquit, neque a meipso, tanquam adversarius Deo, loquor: sed quæcumque illa fuerint Patris, hæc et mea verba sunt.

Vers. 17, 18. « Si quis voluerit voluntatem ipsius facere, sciet de doctrina utrum ex Deo sit, an ego a meipso loquar. Qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quærit: qui autem quærit gloriam ejus qui misit ipsum, hic verax est, et injustitia in eo non est. » Dixerat: « Mea doctrina non est mea, » hoc est, adversaria Deo, « sed Patris mei est, » inquit. Si quis voluntatem Dei fecerit, hoc est, si virtutem amplexatus fuerit, et invidiæ non servierit, neque vano contra me odio obtenebratus fuerit, sciet meorum sermonum virtutem, num ea quæ Patris sunt loquar, an aliena et indigna quedam. Voluntatem autem Dei facit et qui Scripturas et prophetas scrutatur. Igitur qui talis est, poterit scire de doctrina Domini quod ex Deo sit. Nam prophetæ non inducunt Dominum Deo adversarium, et a seipso loquentem, sed omnia quæ Deo congruunt et dicentem et facientem. Insuper et aliam rationem subdit, dicens: Qui a seipso loquitur, hoc est qui vult propriam statuere doctrinam, propter nihil aliud hoc facit, quam ut gloriam quamdam inanem inde percipiat. Si autem ego, inquit, gloriæ propriæ fructum nolo, sed gloriam ejus qui me misit quæro, cujus gratia velim alia docere: verax igitur sum, et non est injustitia in me: hoc est non rapio gloriam alteri debitam. Hoc enim injustitiæ foret. Atque ita doctrina mea et veritatem complectitur, et justitiam in se. Non enim ex arrogantia sit, ut mendacium habeat ac injustitiam. Arrogantia vero et mentitur, eo quod de se plus quam meretur, dicit, et injuste agit, quia alienam et sibi inconvenientem gloriam rapit. At Dominus quia quæ Patris sunt quærebat, et nihil de se arroganter dicebat, omnino et verax est et justus. Sæpe autem diximus, et nunc quoque dicimus, 606 quod quando Dominus humilia quædam dicere videtur, non existimandum hæc illum dicere quod natura minor sit Patre, sed ne habeatur adversarius Deo, et propter auditorum imbecillitatem, et propterea quod carne amictus sit, utque nos doceat modestos esse, et nihil magnum de nobis ipsis dicere. Quando autem sublimia et de sua divina gloria loquitur, oportet credere nos quod grandia hæc ut æqualis Patri loquatur, propter magnitudinem suæ naturæ.

Vers. 19, 20. « Nunc Moses dedit vobis legem? »

«tamen nemo ex vobis factis præstat legem? Quid me queritis interficere? Respondit turba, et dixit: Dæmonium habes, quis te querit interficere? » Videtur quidem hæc cum superioribus non coherere, bene tamen consideranti et valde consequentia apparent. Nam cum criminarentur eum quod Sabbathum solveret, et legem prævaricaretur, ad hoc urget, ostendens eis quod ipsi magis prævaricatores sint legis. Nam lex quidem inquit: « Non occides »: et vos autem queritis me occidere: et ita vos solvitis legem, non ego. Igitur cum a vestra condemnatione desistitis, me calumniarum quasi prævaricantem legem, eo quod hominem in Sabbatho curaverim. Nullas autem ex vobis facit legem, dixit, eo quod omnes cum quibus loquebatur, quærebant eum occidere. Vide autem quomodo ipse quidem mansueta voce his loquatur, illi autem contumeliose et audacter dicunt, « Dæmonium habes: » eo quod putabant se terrere illum, et animam ejus contumeliis cruciari. Cæterum Mosem dicit delisse legem (quamvis ipse erat Dominus Mosi, et legis dator) propter infirmitatem Judæorum, et quod insensati erant. Nam quomodo sustinissent dicentem: Non Moses dedit vobis legem, sed ego, qui Dominus Mosi et legis?

Veras. 21-24. « Respondit Jesus, et dixit eis: Unum opus feci, et omnes miramini propter hoc. Moses dedit vobis circumcisionem, non quod ex Mose sit, sed ex patribus: et tamen in Sabbatho circumciditis hominem. Si circumcisionem accepit homo in Sabbatho, ut non solvatur lex Mosi, mihi indignamini quod totum hominem sanum fecerim in Sabbatho? Nolite judicare secundum aspectum, sed justo judicio judicate. » Syllogismo quodam ostendit eos sine causa otio sui laborare, et dicit: « Unum opus feci » in Sabbatho, paralyticis videlicet sanationem, « et omnes admiramini propterea, » hoc est turbamini et tumultuamini: quamvis Moses ille legislator Sabbathum solverit, eo quod jussit omnem animam die octavo circumcidi. Sæpe enim accidit, octavum diem, in quo necesse est ut circumcidatur puer, diem Sabbathi esse: atque si Sabbathum solutum est ab ipso Mose propter circumcisionem, et nihil prohibebat Sabbathi die circumcidi hominem: et si Sabbathum fuerit ille 607 octavus dies, solvitur lex de otio Sabbathi, ut ne solvatur lex circumcisionis. Si hæc igitur ita se habent, quid mihi succensetis et irascimini? quod in Sabbatho hominem integrum sanum feci? quamvis circumcisio non Mosi fuerit, sed patrum: atiamen illa etiam que non est Mosi, legem de Sabbatho a Mose datam solvit. Et circumcisio quidem que dolorem affert, non prohibetur in Sabbatho: ego autem, qui liberum feci hominem a dolore, et sanum feci, arguor? Ne judicatis secundum faciem, id est, Juste et absque personarum acceptione judicate. Neque Mosem, qui Sabbathum propter circumcisionem, extra

A ὁμῶν ποιῶ τὸν νόμον; Τί με ζητεῖτε ἀποκτείναι; Ἄπεκρίθη ὁ ὄχλος, καὶ εἶπε· Δαιμόνιον ἔχει· τίς σε ζητεῖ ἀποκτείναι; » φαίνεται μὲν, ὡς οὐδεμίαν ἀπολυθίαν αὐτῷ: πρὸς τὰ πρότερα τοῦτο, ὁ λέγει νῦν· καλῶς δὲ σκοποῦσιν ἑμὶν, καὶ λίαν ἀκόλουθα. Ἐπειδὴ γὰρ ἐνακάλουν αὐτῷ, ὅτι τὸ Σάββατον ἔλυε, καὶ τὸν νόμον παρέλυε, πρὸς τοῦτο ἐνίσταται, δείκνυον αὐτοὺς μᾶλλον παραβάτας τοῦ νόμου. Ὁ μὲν γὰρ νόμος φησὶ· Μὴ φονεύσεις ὁμίς· διὸ ζητεῖτε ἀποκτείναι. Ὅσοι ὁμίς παραλύετε τὸν νόμον, οὐκ ἐγώ. Ἀφέντες οὖν τὸ ἑαυτοὺς καταδικάζειν, ἐμοὶ ἐγκαλεῖτε ὡς παραβαίνοντι τὸν νόμον, διότι ἄνθρωπον ἐθεράπευσα ἐν Σαββάτῳ. Τὸ δὲ, « Οὐδεὶς ἐξ ὁμῶν ποιῶ τὸν νόμον, » εἶπα, διότι πάντες, πρὸς οὐδὲ διαλέγεται, ἐξήθουν αὐτὸν ἀποκτείναι. Ὅρα δὲ, πῶς αὐτὸς μὲν κρατεῖ τῇ φωνῇ αὐτοῖς διαλέγεται· ἐκαίνοι δὲ ὀδυστικῶς καὶ μετὰ θρόσους, « Δαιμόνιον ἔχει, » φασὶ· διὰ τοῦτο γὰρ ὀδρίζουσι. προκαταπλήττειν αὐτὸν καὶ ἐκφοβεῖν εἰόμενοι. Τὸν Μωσῆν δὲ φησὶ δοῦναι τὸν νόμον, καίτοι αὐτὸς τὸν Κύριος Μωσῆως, καὶ τοῦ νόμου πάροχος, διὰ τὴν ἀσθένειαν καὶ ἀναισθησίαν τῶν Ἰουδαίων. Ποῦ γὰρ ἂν ἠνέσχητο ἀκούσαι, ὅτι οὐχ ὁ Μωσῆς δίδωκε αὐτοῖς τὸν νόμον, ἀλλ' αὐτὸς ὁ τοῦ Μωσῆως Δεσπότης καὶ Κύριος;

« Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ἐν ἔργῳ ἐποίησα, καὶ πάντες θαυμάζετε διὰ τοῦτο. Μωσῆς δίδωκεν ὑμῖν τὴν περιτομὴν, οὐχ ὅτι ἐκ τοῦ Μωσῆως ἐστὶν, ἀλλ' ἐκ τῶν πατέρων· καὶ ἐν Σαββάτῳ περιτέμνετε ἄνθρωπον. Εἰ περιτομὴν λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος ἐν Σαββάτῳ, ἵνα μὴ λυθῇ ὁ νόμος· Μωσῆως, ἐμοὶ χολᾷτε, ὅτι ὄλον ἄνθρωπον ὀγιῆ ἐποίησα ἐν Σαββάτῳ; Μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε. » Ἀπὸ συλλογισμοῦ τινος δείκνυσιν αὐτοὺς μάτην κατ' αὐτοῦ λυτῶντας, καὶ φησιν· « Ἐν ἔργῳ ἐποίησα » ἐν Σαββάτῳ, τὴν τοῦ παραλύτου ἀνόρθωσιν, καὶ πάντες θαυμάζετε διὰ τοῦτο, « ἀντὶ τοῦ, Ταράτταθε, θερυθεῖθε. Καίτοι Μωσῆς αὐτὸς ἐκαίνοσ ὁ νομοθέτης; ἔλυσε τὸ Σάββατον, διὰ τὸ καλεῖσθαι πᾶσαν ψυχὴν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ περιτέμνεσθαι. Συνέβαινε γὰρ πολλάκις τὴν ἡμέραν τὴν ὀγδόην, καθ' ἣν ἀνάγκη ἦν περιτέμνεσθαι. Σάββατον εἶναι. Ὅσοι εἰ τὸ Σάββατον παρελύθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μωσῆως διὰ τὴν περιτομὴν, καὶ οὐδὲν κωλύει ἢ τοῦ Σαββάτου ἡμέρα περιτεμθῆναι ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ Σάββατον τύχη εἶναι ἢ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ, παραλύεται ὁ περὶ τῆς ἀργίας τοῦ Σαββάτου νόμος, ἵνα μὴ λυθῇ ὁ τῆς περιτομῆς· εἰ ταῦτα τοῖνον οὕτως ἔχει, τί ἐμοὶ χολᾷτε καὶ ὀρίζεσθε, ὅτι ἐν Σαββάτῳ ἄνθρωπον ἀλόκληρον ὀγίασα; αἱ τοὶ ἢ περιτομὴ οὐ τοῦ Μωσῆως ἦν, ἀλλὰ τῶν πατέρων· ἀλλ' ὁμοῦς αὕτη, καίτοι μὴ οἴσασ Μωσῆως, τὸν περὶ τοῦ Σαββάτου νόμον τὸν ὑπὸ τοῦ Μωσῆως τεθέντα, παρέλυσε. Καὶ ἢ μὲν περιτομὴ, ὀδύνην ἐμπούουσα, οὐ κωλύεται παρὰ τοῦ Σαββάτου· ἐγὼ δὲ ὄννης ἐλευθερώσας ἄνθρωπον, καὶ ὀγιῆ ποιήσας, διαβάλλομαι; « Μὴ κρίνετε κατ' »

607 Num. xv, 15; Deut. v, 17.

ἔσιν, ὡς ἀντὶ τοῦ, Δικαίως καὶ ἀπροσωπολήπτως ἄ
ψηφισαθε. Μὴ τὸν μὲν Μωσῆα λύοντα τὸ Σάββατον
διὰ τῆς περιτομῆς, ἔξω μέμφεσθε τίθετε ἔμπε δὲ
κατακρίνετε, καὶ ταῦτα ἐπ' εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπου τὸ
Σάββατον καταλύσαντα. Τὸ γὰρ τὸν μὲν Μωσῆα
ἔξω μέμφεσθε τίθειν διὰ τὸ τοῦ προσώπου ἀξίωμα, ἔμπε δὲ
δοκοῦντα ἄδοξον, κατακρίνειν, προσωπολήψια
σαφές.

Ἐλεγον οὖν τινες ἐκ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν· Οὐχ
οὗτός ἐστιν ὃν ζητοῦσιν ἀποκτείνειν; Καὶ ἔβη παρῆρ-
σιὰ λαλεῖ, καὶ οὐδὲν ἀπ' αὐτῶ λέγουσι. Μήποτε ἀληθῶς
ἔγνωσαν οἱ ἄρχοντες, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ Χρι-
στός; Ἀλλὰ τοῦτον οἴδαμεν, πόθεν ἐστίν· ὁ δὲ Χρι-
στός ὅταν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστίν·
Οὐχ ἀπλῶς καὶ μάτην πρόσκειται τὸ, ἔ Τινὲς τῶν
Ἱεροσολυμιτῶν, ἢ ἀλλ' ἵνα δείξῃ, ὅτι οἱ μάλιστα τῶν
μαγάλων ἀπολαύσαντες σημεῖων, οὗτοι πάντων ἦσαν
ἀθλιώτεροι. Πῶς γὰρ οὐκ ἄθλιοι, ὅτι μέγα σημεῖον
τῆς αὐτοῦ θεότητος ἴδοντες, ἐτι διαφθαρμένοι εἰσι τῇ
κρίσει; Μέγα μὲν γὰρ σημεῖον εἶχον, εἴπερ ἠδού-
λοντο, τὴ ἐν μέσῳ τῶν κατ' αὐτοῦ λυτῶντων παρ-
βησιάζεσθαι αὐτόν, καὶ μηδὲν ὑπ' αὐτῶν πάσχειν.
Ἀλλ' οὐκ ἠδούλοντο ἀπὸ τοῦτου τοῦ σημεῖου ἐπι-
γινῶναι τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Διστάζουσι δὲ, λέγοντες·
ἔ Μὴ ποτε ἔγνωσαν οἱ ἄρχοντες, ὅτι οὗτός ἐστιν
ἀληθῶς ὁ Χριστός; ἔ Καὶ οὐδὲ ἐπὶ ταύτης τῆς γνώ-
μης μένουσιν, ἀλλὰ συλλογίζονται, ὅτι τὸν μὲν Χρι-
στὸν οὐδεὶς οἶδε, πόθεν ἔρχεται· τοῦτον δὲ οἴδαμεν,
πόθεν ἐστίν· οὐκ ἄρα οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός. Καίτοι
ὄρα τὴν κακίαν, πῶς καὶ ἑαυτῇ ἐναντιοῦται· οἱ
ἄρχοντες; αὐτῶν ἐρωτώμενοι ὑπὸ Ἡρώδου, ἐν Βη-
θλεὲμ τῆς Ἰουδαίας φασὶ γεννηθῆναι τὸν Χριστόν·
οὗτοι δὲ λέγουσιν, ὅτι οὐδεὶς οἶδε τὸν Χριστόν, πόθεν
ἐστίν. Ὁρᾷς ἐναντιοφωνίαν; Καὶ πάλιν ἀλλαγῆ μὲν
φασιν, ὅτι ἔ Ἡμεῖς οἴδαμεν, ὅτι Μωσῆς λελάληκεν ὁ
θεὸς· τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν· Εἶδες (27)
μαινομένων λόγους; Οἴδαμεν, καὶ, οὐκ οἴδαμεν. Τί
ταύτης τῆς μανίας ἴσον; Πρὸς μὲν γὰρ ἐν μόνον
ἑώρων, τὸ μὴ πεισθῆναι. Διδὸν ὅταν μὲν αὐτοῖς συν-
έφερεν, ἔλεγον, ὅτι οἴδαμεν· ὅταν δὲ πάλιν οὐ συνέ-
φερε, διετείλοντο, ὡς οὐκ οἴδαμεν. Τῆς κακίας οὖν
ἐστὶν αὐτῶν ἡ τῷσαύτη ἐναντιοφωνία. Ζητήσεις· ἔ
Ἄν τις, πόθεν κινούμενοι οὗτοι λέγουσιν, ὅτι ἔ Ὁ
Χριστός ὅταν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστίν; ἔ
Οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ μαρτυρίαν τινὰ εἶχον ἀπὸ τῶν
Γραφῶν, ἢ παραδόσεις βεβαίας, οὕτω προδήλως
ἐναντία ἐφθέγγοντο τοῖς ἐπὶ τοῦ Ἡρώδου Γραμμα-
τεῦσιν, εἰποῦσι προφανῶς, ὅτι ἔ Ἐν Βηθλεὲμ τῆς
Ἰουδαίας γεννᾶται· ἔ καὶ πάλιν τοῖς λέγουσιν, ὅτι
ἔ Ἐκ Βηθλεὲμ τῆς κώμης ὁ Χριστός ἔρχεται. ἔ Τί
οὖν ἐστὶν εἰπεῖν; ἔ Ὅτι ἀπὸ τῶν προφητῶν ἀμφότεροι
ταῦτα ἔλεγον. Οἱ τε γὰρ ἐν Βηθλεὲμ αὐτὴν γεννᾶ-
σθαι, καὶ ἐκ τῆς κώμης τοῦ Δαυὶδ εἶναι λέγοντες,

reprehensionem ponitis, si me iudicaveritis maxime
benefaciendo homini, Sabbatum non observantem.
Manifestum enim quod personam recipiatis, si me
propter humilitatem condemnatis, et Mosem pro-
pter ejus dignitatem non condemnatis.

VERB. 25-27. ἔ Dicebant ergo quidam ex Hieroso-
lymitanis : Nonne hic est quem quaerunt interficere?
Atqui ecce palam loquitur, et nihil ei dicunt. Nam
vere cognoverunt principes hunc esse vere Chri-
stum? Sed hunc novimus unde sit : Christus autem
cum venerit, nemo scit unde sit. ἔ Non simpliciter
absque causa adjecit. ἔ Quidam ex Hierosolymitanis,
sed ut ostendat quod cum maxima illis miracula
evenissent, omnium fuerint misererrimū. Quomodo
enim non (a) miseri, qui viso magno deitatis illius
signo, adhuc corruptum habent iudicium? Etenim
magnum quidem habuissent signum, si voluissent.
quod invitis et insanientibus ipsis contra eum, libero
in medio ipsorum ambulet, neque pateretur ali-
eis. Sed nolebant hoc signo virtutem ejus cognos-
cere. Dubitant autem dicentes : ἔ Num forte et
principes cognoverunt quod hic est vere Christus? ἔ
et neque in hac sententia permanent, sed colligunt
quod Nullus quidem scit unde venturus sit Chri-
tus, illum autem scimus unde sit : non igitur hic
est Christus. Cæterum vide malitiam, quomodo et
illi sibi adversarii sint. Principes enim ipsorum cum
interrogarentur ab Herode, dicunt in Bethleem
Juda nasci Christum 26. Illi autem dicunt quod nul-
lus sciat unde sit Christus. Vides dictorum con-
trarietatem? Et iterum alibi quidem dicunt : ἔ Nos
scimus quod Moysi locutus est Deus, hunc autem
nescimus unde sit 27. ἔ Porro hoc loco dicunt :
ἔ Hunc scimus unde sit. ἔ Vidisti insanientium sermo-
nes? Scimus et nescimus. Quid huic insanie ver-
borum par? Ad unum enim spectabant, ne credant.
Itaque quando in illorum rem erat, dicebant, Sci-
mus: quando vero minus, negabant. Unde eorum ma-
litiæ fuerit hæc sententiarum varietas. At forte quaesi-
verit aliquis, Unde moti isti dicunt quod ἔ Christus,
quando venerit, nemo novit unde sit? ἔ Nequaquam
enim nisi testimonium aliquod haluissent a Scri-
pturis, aut solidas traditiones, 608 adeo aperte
contraria scribis illis dixissent qui Herodis erant
tempore, qui clare dixerant, quod ἔ in Bethleem
Judææ nascatur; ἔ atque rursus iis qui dicunt
quod ἔ ex Bethleem castello Christus veniet. ἔ Quid
igitur dicendum? Quod ex prophetis utriusque ista
dicebant. Nam qui in Bethleem ipsum nasci, et ex
civitate David esse dicebant, manifeste prophetam

26 Matth. II, 5. 27 Joan. IX, 29.

Ex collatione codd. Venet. S. Marci.

(27) Cod. 28, Τοῦτον δε οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν. Ἐνταῦθα δὲ φασιν, ὅτι Τοῦτον οἴδαμεν πό-
θεν ἐστίν. Εἶδες, κ. τ. λ.

(a) In Edit. Lut. omittitur, non.

habebant testem Michæam dicentem, quemadmodum et Matthæus ait : « Et tu, Bethleem, terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda : ex te enim egredietur dux qui regat populum meum Israel⁵⁵. » Et contra hi qui dicebant quod Christum non novit quis unde veniat, prophetas habebant testes huiusmodi sententiæ : quin et ipsum Michæam⁵⁶ dicentem : « Egressus ipsius ab initio, a diebus sæculi ; » id quod ignotum ejus egressum, hoc est nativitatem declarat. Nullus enim hominum scit quomodo ab initio et a diebus sæculi exitum, hoc est, nativitatem habeat. Homines enim in tempore, ille autem a diebus sæculi, et ab initio. Quod autem æternum, quomodo hi qui sub tempore, cognoscunt ? Sed et Isaias dicit : « Generationem ejus quis enarrabit⁵⁷ ? » Ex his igitur persuasi dicebant : Nemo scit unde sit Christus. Non enim intelligebant quod duplex esset Dominus Jesus : et secundum nativitatem carnalem, quæ erat e Virgine, sciebatur unde erat, nempe quod in Bethleem natus ; secundum incorpoream vero et ineffabilem ejus nativitatem, qua a Patre ante sæcula natus est, supra omnem sermonem nativitas ejus est. Hierosolymitani igitur illi nativitatem in carnem fatentur se scire unde sit : illam autem quæ ante sæcula, secundum quam nemo scit Christum unde sit, non fatentur. Idcirco, cum non intelligerent eum duplicis naturæ, et una quidem sciebatur, altera vero non, dicunt quod non sit Christus.

Vers. 28, 29. « Clamavit igitur in templo docens Jesus, et dicens : Et me scitis, et scitis unde sim : et a meipso non veni, sed est verax qui misit me, quem vos non novistis. Ego vero novi eum, quia ab ipso sum, et ille me misit. » Quoniam non alia de causa dicebant, Hunc unde sit scimus, quam ostendere volentes quod de terra sit, et quod fabri filius, propterea reducit eos ad cælum, dicens : « Et me scitis, et scitis unde sim, » hoc est, quamvis propter malitiam reticeatis, scitis tamen unde sim, quod de cælo. Quoniam enim Pater meus illinc est, manifestum quod et ego illinc sum, et quod ab illo missus sum, qui est verus. Quia autem ille verus, ideo et ego utique verax et non mendax. Non enim verax impostorem et mendacem mittere vellet. Hunc autem qui misit me, vos quidem nescitis et ignoratis, quandoquidem id operibus non declaratis. Nam (sicut Paulus inquit⁵⁸) in scientia ignorantia⁵⁹ est. « Deum, inquit, fatentur scire, opere autem inficiantur eum. Et vos quidem Judæi nescitis Patrem meum, propter opera vestra mala, et pessimum animum. Ego autem illum scio, neque enim obstant mihi vel mens mala, vel opera quæ illi displicent, quominus illum cognoscam. « Ab ipso enim sum, » hoc est, ex ipso, non ab alia substantia, vel alienus ab eo, « et ille me misit. » Vide autem et hoc loco duas naturas in Christo manifestari : per hoc enim quod ait Apóstolus, « Ab ipso sum, » sub-

A προφανώς τὸν προφήτην Μιχαίαν εἶχον μάρτυρα λέγοντα, ὡς καὶ ὁ Ματθαῖος φησὶ· « Καὶ σὺ, Βηθλεὲμ γῆ Ἰούδα, οὐδὲμὼς ἱλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγεύμενος ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαὸν μου Ἰσραὴλ. » Καὶ οὗτοι δὲ πάλιν οἱ λέγοντες, ὅτι τὸν Χριστὸν οὐκ οἶδὲ τις, πόθεν ἔρχεται, τοὺς προφήτας εἶχον μάρτυρας τῆς τοιαύτης γνώμης· καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Μιχαῖαν λέγοντα, ὅτι· « Δι' ἐξοδοῦ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος· » ἕπερ ἄγνωστον τὴν αὐτοῦ ἐξοδον, ἤτοι τὴν γέννησιν ἐμφαίνει. Τὸν γὰρ, « ἀπ' ἀρχῆς· » καὶ « ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος, » τὰς ἐξόδους ἔχοντα, ἤτοι τὴν γέννησιν, οὐκ ἂν τις ἀνθρώπων εἰδείη. Ἄνθρωποι γὰρ ἐν χρόνῳ, ἐκεῖνος δὲ ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος καὶ ἀπ' ἀρχῆς· τὴ δὲ αἰώνιον πῶς ὁ ὑπὸ χρόνον γινώσκει ; Ἄλλὰ καὶ Ἡσαίας φησὶ· « Τὴν δὲ γενεάν αὐτοῦ τίς διηγήσεται ; » Ἐκ τούτων οὖν κειθόμενοι ἔλεγον, ὅτι τὸν Χριστὸν οὐκ οἶδὲ τις, πόθεν ἐστίν. Οὐ γὰρ εἴη ἐνεκῶν, ὅτι διπλοῦς ὢν ὁ Κύριος Ἰησοῦς, κατὰ μὲν τὴν ἐκ Παρθένου ἐν σαρκὶ γέννησιν, ἐγνωρίζετο πόθεν ἐστίν, ὅτι ἐκ Βηθλεὲμ· κατὰ δὲ τὴν ἀσώματων καὶ ἀπορρήτοτέρων τὴν ἐκ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, λέγεται γενεάν ἔχειν ὑπερτέραν πάσης διηγήσεως. Οὐτοὶ τοίνυν οἱ Ἰεροσολυμίται· τὴν μὲν ἐν σαρκὶ γέννησιν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, καὶ πόθεν ἐστὶ τὴν δὲ πρὸ αἰῶνων, καθ' ἣν οὐκ οἶδὲ τις τὸν Χριστὸν, πόθεν ἐστίν, οὐχ ὁμολογοῦσιν. Αἰὶδὲ μὴ λογιζόμενοι ὅτι διπλοῦς ὢν, τὸ μέντοι γινώσκεται, τὸ δ' οὐ, φασίν, ὡς οὐκ εἴη ὁ Χριστός.

C « Ἐκραζεν οὖν ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκων ὁ Ἰησοῦς, καὶ λέγων· Κἀμὲ οἴδατε, καὶ οἴδατε πόθεν εἰμὶ· καὶ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἐστὶν ἀληθινὸς ὁ πέμψας με, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. Ἐγὼ δὲ οἶδα αὐτόν, ὅτι παρ' αὐτοῦ εἰμι, κακεῖνός με ἀπέστειλεν. » Ἐπαίδῃ τὰ, ὁ ὄδαμεν τούτων, πόθεν ἐστὶ, » δι' οὐδὲν ἕτερον ἔλεγον, ἀλλ' ἡ δεῖξαι θέλοντες, ὅτι ἐκ τῆς γῆς ἐστὶ, καὶ ὅτι ἐκτονος υἱός, διὰ τοῦτο αὐτὸς ἀνάγει αὐτοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν λέγων· « Καὶ ἐμὲ οἴδατε, καὶ οἴδατε πόθεν εἰμὶ· τούτέστι, Κἀν εἰ διὰ τὴν κακίαν συγκαλύπτητε, ὁμῶς οἴδατε πόθεν εἰμὶ, ὅτι ἐξ οὐρανοῦ. Ἐπεὶ γὰρ ἐκεῖθὲν ἐστὶν ὁ Πατὴρ μου, πρόδηλον, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐκεῖθὲν εἰμι, καὶ ὅτι παρ' ἐκείνου ἀπεστάλην, ὅς ἐστιν ἀληθής. Ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος ἀληθής, καὶ γὰρ ἂν εἴην ἀληθής, καὶ οὐ πλάνος. Οὐ γὰρ ἂν ὁ ἀληθής, πλάνος καὶ ψευδῆ ἠθέλησεν ἀποστέλλειν. Τούτων δὲ τὸν ἀποστειλαντά με, ὑμεῖς μὲν οὐκ οἴδατε, ἀλλ' ἀγνοεῖτε ἄγνωιαν τὴν διὰ τῶν ἔργων. Ὡς γὰρ ὁ Παῦλος φησὶν, ἐστὶν ἄγνωια ἐν γνώσει. « Θεὸν, φησὶν, ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοὺς δὲ ἔργους ἀρνοῦνται. Καὶ ὑμεῖς οὖν οἱ Ἰουδαῖοι οὐκ οἴδατε τὸν Πατέρα μου διὰ τὰ ἔργα ὑμῶν τὰ πονηρὰ, καὶ τὴν κακίστην γνώμην. « Ἐγὼ δὲ οἶδα αὐτόν. » Οὐ γὰρ ἐμποδίζουσί μοι οὔτε γνώρη πονηρὰ, οὔτε ἔργα ἀπαρέσχοντα ἐκείνων, πρὸς τὴν γνώσιν αὐτοῦ. « Παρ' αὐτοῦ γὰρ εἰμι· » τούτέστιν, ἐξ αὐτοῦ, οὐκ ἀπ' ἄλλης οὐσίας, ἢ ἀλλέτριος αὐτοῦ, « κακεῖνός με ἀπέστειλεν. » Ὅρα εἴ ἐνταῦθα τὰς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ δηλουμένας· εἰδὲ

⁵⁵ Matth. II, 6 ; Mich. v. 2. ⁵⁶ ibid. ⁵⁷ Isa. LVIII, 8. ⁵⁸ Tit. I, 16.

μὲν τοῦ, « Παρ' αὐτοῦ εἰμι, » τὴν οὐσίαν τῆς θεότητος· διὰ δὲ τοῦ, « Κάκεινός με ἀπέστειλε, » τὸ ἀνθρώπινον· ἀπόστολος γὰρ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον λέγεται, καθὼς καὶ δοῦλος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

« Ἐζήτουν οὖν αὐτὸν πιάσαι, καὶ οὐδὲς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, ὅτι οὐπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ. Πολλοὶ οὖν ἐκ τοῦ ὄχλου ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν, καὶ ἔλεγον, ὅτι Ὁ Χριστὸς ὅταν ἔλθῃ, μὴτι πλεῖω σημεῖα τούτων ποιήσει, ὧν οὗτος ἐποίησεν; » Δεικνύων ὁ εὐαγγελιστῆς, ὅτι ἀοράτως κατεῖχοντο, καὶ ὅτι ἐκὼν ἔπαθε, καὶ οὐκ ἐξ ἀδυναμίας, φησὶν, ὅτι « Ἐζήτουν αὐτὸν πιάσαι, καὶ οὐδὲς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας. » Τὸ δὲ, Οὐπω ἔλθειν ἡ ὥρα αὐτοῦ, » ἔφη, οὐχ ὅτι καιροὶ ὑπέκειτο, ἀλλ' ὅτι πάντα ἐν ὥρᾳ, καὶ ἐπιτηδεῖω καιρῶ καὶ τῷ προσήκοντι ποιεῖ. Ἦνίκα γὰρ τὸ παθεῖν εὐκαιρὸν ἰλογίσατο, δηλαδὴ κατὰ τὸν ὥραλον καὶ ἐπιτηδεῖον χρόνον, τότε δὴ καὶ τοῖς σταυρωταῖς συνεχώρησε. Πάντα γὰρ ἐν καιροῖς ὥραλοις καὶ ἐπιτηδεῖοις ποιεῖ καὶ οἰκονομεῖ. Οὖν, εἶδει δοθῆναι τὸν νόμον, ἀλλ' ἐν καιρῶ τῷ προσήκοντι, τοῦ προφήτου ὁμοίως, καὶ τὸ εὐαγγέλιον. Τὸ οὖν τῆς ὥρας ἕνομα, τὸ ἀκριβὲς τῆς σοφίας καὶ τῆς προνοίας τοῦ Σωτῆρος ἐνδείκνυται. « Πολλοὶ δὲ ἐπίστευσαν αὐτῷ, λέγοντες· Μὴ ὁ Χριστὸς πλεῖω σημεῖα ποιήσει, ὧν οὗτος ἐποίησε; » Λέγουσι δὲ περὶ τοῦ οἴνου τοῦ ἐν Κανᾷ, τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλικοῦ, τοῦ παραλύτου, τῶν ἄρτων, καὶ ἀπίως τῶν ἄλλων πάντων, ὧν αὐτὸς οὐκ εὐαγγελιστῆς, διὰ τὸ πλῆθος, ὀνομαστὶ ἐπιμέμνηται. Πλὴν εἰ καὶ ἀκούεις, ὅτι ἐπίστευσαν πολλοὶ, ἀλλ' οὖν οὐκ ἀκριβὲς ἦν ἡ πίστις αὐτῶν, ἀλλ' ὅταν εἰκὸς εἶναι πλήθους χυδαίου, ἄλλοτε ἄλλως μετατατομένου τὰς γνώμας.

« Ἦκουσαν οἱ Φαρισαῖοι γογγύζοντες τοῦ ὄχλου περὶ αὐτοῦ ταῦτα· καὶ ἀπέστειλαν ὑπηρέτας οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, ἵνα πιάσωσιν αὐτόν. Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ἐτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με. Ζητήσατέ με, καὶ οὐχ εὐρήσατε· καὶ ὅπου ἐγὼ εἰμι, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἔλθειν. Εἶπον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς ἑαυτούς· Πρὸ οὗτος μέλλει πορεύεσθαι, ὅτι ἡμεῖς οὐχ εὐρήσαμεν αὐτόν; Μὴ εἰς τὴν διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων μέλλει πορεύεσθαι, καὶ διδάσκειν τοὺς Ἕλληνας; Τίς ἐστιν ὁ λόγος οὗτος ὃν εἶπε· Ζητήσατέ με, καὶ οὐχ εὐρήσατε· καὶ ὅπου εἰμι ἐγὼ, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἔλθειν; » Δι' ὧν ἐγογγύζον ὁ ὄχλος, ἐνέφηνεν ὡς ἄρα χρηστοτέραν ἔσχον διάθεσιν, καὶ μερικὴν τινα πίστιν πρὸς τὸν Κύριον, καὶ ὡς ἀποσισθῆναι τῶν ἀρχόντων ἡθούλονται· ὅπερ ἐκεῖνοι αἰσθόμενοι, ἐπεμψαν συλλαβεῖσθαι τοῦτον, διὰ τοῦτο μόνον ὅτι ἐπιστεύετο εἶναι Χριστός. Ἐπεμψαν δὲ, ἀλλ' οὐκ αὐτοὶ ἦλθον, φοβούμενοι τὸν ὄχλον, μὴ τι νεωτερίσωσι· διὸ τοῦς ὑπηρέτας στέλλουσι, ἑαυτούς μὲν ὑπεξάγοντες τοῦ ἰσως συμβησομένου κινδύνου, ἐκεῖνους δὲ τῷ θυμῷ τοῦ ὄχλου ἐνδιδόντες· οὕτω πανταχοῦ τὸ ἑαυτῶν ἐκκόπτουν. Ὁ δὲ Κύριος ταπεινοφροσύνης γέμοντα ῥήματα φθέγγεται· « Ἐτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι. » Τί, φησὶ, σπουδάζετε με ἀπελθεῖν; Τί διώκετε; Μικρὸν ἀναμείνατε χρόνον, καὶ οὐδὲ θελόντων ὑμῶν

Astantia divina declaratur; cum vero ait, « Et ille misit me, humana: secundum enim humanam naturam missus dicitur atque etiam servus, qui Filius est Dei.

VERS. 30, 31. « Quærebant igitur illum apprehendere, et nemo misit manus in illum, quia nondum venerat hora ejus. Multi autem ex turba crediderunt in eum, et dicebant quod Christus cum venerit, num signa plura edet iis quæ hic edidit? » Ostendens evangelista quod invisibiliter cohiberentur, et quod sponte pateretur, non ex imbecillitate, dicit: « Quærebant illum apprehendere, nullus autem misit in illam manus. » Quod autem « Nondum venerit hora ejus, » dixit non quod temporibus esset obnoxius, sed quod omnia tempore opportuno et hora convenienti fecerit. Quando enim tempestivum existimavit quod pateretur, tunc et crucifixoribus se permisit. Omnia enim temporibus opportunitis et accommodis facit ac moderatur: et sicut legem dari conveniebat tempore congruo, ita similiter et prophetas, et Evangelium. Unde nomen horæ ostendit evidentem prudentiam et sapientiam Salvatoris. « Multi autem crediderunt ei, dicentes: Nunquid Christus plura signa faciet, quam hic fecit? » Dicunt autem de vino in Cana Galilææ, de filio regio, de paralytico, de panibus, et in summa de aliis omnibus, de quibus neque evangelistæ propter multitudinem ipsorum nominatim mentionem fecerunt. Verumtamen cum audieris quod multi crediderint, scias illorum fidem exactam non fuisse, sed qualem verisimile est esse in vulgari multitudine, subinde mutante sententiam.

VERS. 32-36. « Audierunt Pharisæi turbam murmurantem de illo hæc, et miserunt Pharisæi ac principes sacerdotum ministros ut apprehenderent eum. Dixit ergo eis Jesus: Adhuc pusillum temporis vobiscum sum, et abeo ad eum qui me misit. Quæretis me, nec inveniatis. Et ubi ego sum, eo vos non potestis venire. Dixerunt ergo Judæi inter sese: Quo hic iturus est, quia non invenimus eum? Num in dispersionem gentium iturus est, et docturus gentes? Quis est hic sermo quem dixit, Quæretis me, et non inveniatis, et ubi ego sum, eo vos non potestis venire? » Quia murmurabat turba, manifestum quod affectionem habuerit blandiorem, et fidem quamdam erga Dominum **610** diminutam, nam a principibus separari volebat id quod illi sentientes, miserunt ad comprehendendum Jesum, ob eam duntaxat causam, quod Christus esse credebatur. Miserunt autem, sed non ipsi venerunt, metuentes turbam, ne tumultuaretur: et propterea ministros mittunt, seipsos subducentes, ne quid periculi suboriretur, illos autem furori populi exponentes. Ita undequaque quod suum erat, sectabantur. At Dominus verba humilitate plena loquitur: « Adhuc parvo tempore vobiscum sum. » Quid anhelatis, inquit, ut ego discedam? quid persequimini? ad parvum expectate tempus, et neque impe-

diam vos, si me tenere volueritis. Cæterum eam A dicitur, « Vobiscum sum, » sensum habet hunc: Etiamsi persecuti fueritis, etiamsi abegeritis, ego adhuc vobiscum sum: hoc est, pro vobis curam gero, et loquor ea quæ ad salutem vestram spectant, et vado ad eum qui me misit. Hic etiam illis metum incutit, tanquam futurum sit ut in eum impiant qui miserat ipsum. Nam qui eum, qui missus est, ignominia afficiunt, manifestum quod impiant in eum qui misit. Dicendo autem, « Vado, » significavit mortem suam voluntariam. Porro monstrans quod mors sua non sit talis qualis communis, dicit: « Quo ego vado, vos non potestis venire. » Nam si communis, et similis omnibus fuisset mors ejus, et mansurus fuisset in morte, non dixisset: « Vos non potestis venire. » Omnes enim ad communem mortem abimus. Igitur monstrare volens, id quod dicebam, quod mors sua non sit talis qualis est mors communis, dicit: « Quo ego vado, vos non potestis venire. » Et dicendo: « Quæretis me, et non invenietis, » indicat se eis fore desiderabilem. Quando autem quæsierunt eum? Lucas dixit quod multæ mulieres iugebant super eo⁶⁵. Verisimile autem et aliis multis hoc evenisse: et dum caperetur civitas, Christi atque miraculorum ejus flere memores, quæsieruntque præsentiam ejus. Porro hæc omnia dicebat, volens illos sibi conciliare et demulcere. Nam ubi ministri eorum venerunt, volentes comprehendere eum, ostendit quod sciat causam profectionis illorum, et quod vellet ipsum occidere. Idem prædicit eis mortem suam, quod parvum tempus sit, et vadat ad Patrem; prædicere autem mortem, magnum est, et non humanum. Idcirco et David dicit: « Notum fac mihi, Domine, finem meum⁶⁶. » Dicebant autem Judæi: « Num in dispersionem gentium abiturus est? » Vide quomodo evenit eis, et confracti sint ad ea quæ ab illo dicebantur: id quod manifestum ex eo quod interrogabant, « Nunquid in dispersionem gentium abiturus est? » Nam nisi hoc erat, **611** dixissent utique: Visne sbire? Nos hoc precabamur, hoc nobis gratum erit. Nunc autem nihil tale dicunt, sed quasi dolentes ne illo privarentur, quærunt quo sit abiturus. Manifestum etiam hoc quia dicunt, Abiturus est ad gentes, et docturus eas. Non enim dixerunt, Seducturus illas, sed Docturus. Dispersionem vero vocabant gentiles, utpote in omnem locum dispersos. Judæi enim olim illis non commiscebantur, sed uno loco Palæstinæ coacti opprobabant gentilibus ut quocumque dispersis, id quod postea in illos versum est. Ipsi enim Hebræi facti sunt dispersi.

Vers, 37, 38. « In novissimo autem die magno festi stabat Josus, et clamabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ viva. » Primum diem festi, et novissimum hunc

κατέχειν με, ἀντέξομαι. Ὅρα δὲ καὶ τὸ, « Μεθ' ὑμῶν εἰμι » τούτῳ, ἴδω δὲ καὶ, καὶ ἐλευθέρητε, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι ἤθρον. Τὰ ὑπὲρ ὑμῶν οἰκονομῶ, καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν λέγω. « Καὶ ὑπάγω πρὸς τὸν πέφαντα μί. » Ἐνταῦθα καὶ ἐκφοβᾷ αὐτούς, ὡς μέλλοντας ἐκίβην προσκρούειν τῷ πέφαντα αὐτόν. Οἱ γὰρ τὸν πεμφθέντα ἀτιμάζοντες, εὐδελον εἶναι τῷ πέφαντα προσκρούουσιν. « Ὑπάγω » δὲ εἰπὼν, ἐδήλωσε τὸ ἐκούσιον τοῦ θανάτου. Δεικνύων δὲ, εἶναι ἢ τελευτῆ αὐτοῦ οὐκ εἶναι τοιαύτην οἷα ἡ κοινή, φησὶν, εἶναι « Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἰδεῖν. » Εἰ γὰρ κοινή καὶ ὁμοία ἦν τοῖς πολλοῖς ἢ τελευτῆ αὐτοῦ, καὶ ἐμμελλεν ἀναπορεύσασθαι τῷ θανάτῳ, οὐκ ἔν εἶπεν, εἶναι « Ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἰδεῖν » πάντες γὰρ εἰς τὸν κοινὸν θάνατον ἀπέρχονται! Ὅπου οὖν εἶπεν, δεῖξαι βουλόμενος, εἶναι ὁ αὐτοῦ θάνατος οὐκ εἶναι τοιοῦτος, οἷος ὁ κοινὸς, φησὶν, εἶναι « Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἰδεῖν. » Καὶ τὸ εἰπὼν εἶναι, εἶναι « Ζητησάτέ με, καὶ οὐχ εὑρήσεται, » δείκνυσθαι εἶναι ποθεινὸς αὐτοῖς εἶναι. Πότε δὲ ἐζητήσαν αὐτόν; Ὁ Λουκᾶς εἶπεν, εἶναι « Πολλὰ γυναῖκες ἐκόπτοντο ἐπ' αὐτῷ » εἰκόσ δὲ καὶ ἄλλους πολλοὺς τοῦτο κάτχειν, ἀλλὰ καὶ τῆς πόλεως ἀπισκομένης, μεμνησθαι τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ, καὶ τὴν παρουσίαν ζητεῖν τὴν αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ πάντα λέγειν, ἐφαλκῦσασθαι αὐτοῦ; καὶ κατακέρφαται βουλόμενος. Ἐπει γὰρ οἱ ὑπηρέται ἦλθον, συλλαβεῖν αὐτὸν βουλόμενοι, δείκνυσθαι, ὡς οἶδε τῆς ἀφίξεως αὐτῶν τὴν αἰτίαν, καὶ εἶναι φρονῦσαι αὐτὸν βούλονται. Αἰδὸν προλέγει αὐτοῖς τὸν αὐτοῦ θάνατον, εἶναι μικρὸν, καὶ ὑπάγει πρὸς τὸν Πατέρα. Καὶ τὸ προειπὼν εἶναι τὸν θάνατον, μέγα καὶ οὐκ ἀνθρώπινον. Αἰδὸ καὶ δαυῖδ, « Γνώρισέν μοι, φησὶ, Κύριε, τὸ πέρασ μου. » Ἐλεγον δὲ οἱ Ἰουδαῖοι: « Μὴ εἰς τὴν διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων μέλλει ἀπερχέσθαι; » Ὅρα πῶς ἐπαθόν τι, καὶ κατακλάσθησαν πρὸς τὰ λεχθέντα ὑπ' αὐτοῦ ὅτι ὅτι ἀπὸ τοῦ ἐρωτῆναι: « Μὴ εἰς τὴν διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων μέλλει πορεύεσθαι; » Εἰ γὰρ οὐ τοῦτο ἦν, εἶπεν ἄν: Βούλει ἀπαλεῖν; Ἡμεῖς τοῦτο εὐχόμεθα, τοῦτο ἀσμενίζομεν. Νῦν δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλ' ὡς περ ἀγωνιώντες μὴ στερεθῶσιν αὐτοῦ, ζητοῦσι, ποῦ μέλλει ἀπαλεῖν. Ζῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἀπὸ τοῦ εἰπὼν, εἶναι Εἰς τοὺς Ἑλληνας μέλλει πορεύεσθαι, καὶ διδάσκειν αὐτούς. Οὐ γὰρ εἶπεν, εἶναι: Μέλλει πλανῆναι αὐτούς, ἀλλὰ, « Διδάσκειν. » Διασπορὰν δὲ ἐκάλουν τοὺς ἔθνικοὺς, ὡς ἐν παντὶ τόπῳ διεσπαρμένους. Αὐτοῖς γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι τὸ παλαιὸν οὐκ ἐμίγνυντο, ἀλλ' ἐν ἐνὶ τόπῳ, τῇ Παλαιστίνῃ συνηγμένοι, ὠνεῖδον τοὺς ἔθνικοὺς, ὡς πανταχοῦ διεσπαρμένους ὅτι εἰς αὐτοὺς περιτράπη ὑστερῶν διασπορὰ γὰρ πολλὸν αὐτοὶ οἱ Ἑβραῖοι γέγονασιν.

« Ἐν δὲ τῇ ἰσχυρῇ ἡμέρᾳ τῇ μεγάλῃ τῆς ἑορτῆς, εἰστέθειται ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐκραζε λέγων: Ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με, καὶ πινέτω. Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ βέουσιν ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ὕδατος ζῶντος. » Τὴν πρώτην

⁶⁵ Luc. xxiii, 27. ⁶⁶ Psal. cxviii, v.

ἡμέραν τῆς ἑορτῆς καὶ τὴν ἑσχάτην, ἦτο: τὴν ἑβδό- **A**
 μην, μεγάλην ὀνόμαζον, ἔπει καὶ ὁ νόμος τὴν ἑβδό-
 μην ἡμέραν τῆς ἑορτῆς, κλητὴν ἁγίαν ἐκάλεσε.
 Τοῦτω γοῦν ἔπομνος καὶ ὁ εὐαγγελιστῆς, τὴν ἑσχά-
 τιν ἡμέραν, μεγάλην ὀνομάζει. Εἰκότως οὖν ἐν τῇ
 ἑσχάτῃ ἡμέρᾳ διαλέγεται τοῖς ἄλλοις, ἐφόδια ἰοῦναι
 τινα διδοὺς αὐτοῖς μέλλουσιν ἀπιέναι ὁδοῦ. Τὰς
 γὰρ ἐν τῷ μέσῳ ἡμέρας εἰς τρυφήν ἀναιμένους,
 ἀκίρην ἦν προεδιαλέγεσθαι· οὐδὲ γὰρ προσελθόντων.
 Ἐκραζε δὲ ὁ Ἰησοῦς, ἅμα μὲν ἕνα ἐξάκουστος εἶη,
 ἅμα δὲ τὴν παρῆρησιαν δεικνύων, καὶ ὡς οὐδένα
 ποιεῖται. Τί οὖν φησιν; « Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ,
 καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή· » ἐνταῦθα γὰρ δεῖ στίξαι, εἴτα
 ἀπ' ἄλλης ἀρχῆς ἀναγνωστέον τὸ, « Ποταμοὶ βρύ-
 σουσιν ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ. » Ἐπει γὰρ πολλοὶ
 ἀπὸ τῶν σημείων ἐπίστευον, δεικνύς ὅτι οὐκ ἀπὸ **B**
 τῶν σημείων δεῖ πιστεῦναι οὕτως ὡς ἀπὸ τῶν Γρα-
 φῶν (ἡ γὰρ διωρθωμένη πίστις ἀπὸ τῶν Γραφῶν
 ἐστὶ), τοῦτου ἕνεκέν φησιν· « Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ,
 καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή· » τούτέστι, καθὰ μαρτυρεῖ
 ἡ Γραφή περὶ ἐμοῦ, ὅτι Υἱὸς εἰμι Θεοῦ, ὅτι Κτίστης,
 εἶτι Κύριος τοῦ παντός, ὅτι Σωτὴρ τοῦ κόσμου. Πο-
 λλοὶ γὰρ ἔδοξαν πιστεῦναι, ἀλλ' οὐχ ὡς εἶπεν ἡ
 Γραφή ὡς ἐκ αὐτοῦ ταῖς αὐτῶν αἰρέσεσιν ἠκολού-
 θησαν· τοιοῦτοι πάντες οἱ αἰρετικοί. Ποταμοὺς δὲ
 εἶπεν ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ οὕτω πιστεύσαντος βρῦσαι
 κοιλίαν μὲν τροπικῶς ὀνομάζων τὴν καρδίαν
 ὡς καὶ ὁ Δαυὶδ· « Καὶ τὸν νόμον σου ἐν μέσῳ τῆς
 κοιλίας μου· » τούτέστι, τῆς καρδίας μου. Ποταμοὺς
 δὲ βρῦσαι ἔφη, καὶ οὐ ποταμὸν, ὕδατος ζῶντος, τὴν
 τοῦ Πνεύματος ἀφθονον χάριν καὶ τὴν δαψιλείαν **C**
 αἰνετήμονος. Τοιοῦτον γὰρ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, εἰς οἷαν
 ψυχὴν εἰσελθῆι, καὶ ἐν ᾧ ἂν ἰδρυνθῆι, ποιοῦν αὐτὴν
 ἀναλύειν πάσης πηγῆς ἀφθονώτερον. Καὶ μάθοι
 ἂν τις, πῶς ποταμοὶ βρῦσουσιν ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ
 πιστεύσαντος κατὰ τὰς Γραφάς, εἴγε τὴν τοῦ Πέτρου
 γλώτταν, καὶ τὴν τοῦ Παύλου ῥύμην, καὶ τὴν τοῦ
 λέγοντας, ἀλλὰ πάντες παρευρόντων ὡς τινῶν ποταμῶν
 βρῦμασιν ἀνυποστάτους τὴν φωνήν.

« Τοῦτο δὲ εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος, οὐ ἔμελλον
 λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. Ὑπερ γὰρ ἦν
 Πνεῦμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἔδοξασθη. » Ἐρ-
 μηνεύον ὁ εὐαγγελιστῆς ἵνας εἰσὶν οἱ ποταμοὶ τοῦ
 ζῶντος ὕδατος, φησὶν, ὅτι « Τοῦτο δὲ εἶπε περὶ τοῦ
 Πνεύματος, οὐ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες. **D**
 Ὑπερ γὰρ ἦν, φησὶ, Πνεῦμα ἅγιον. » Ἄλλ' ἐνταῦθα
 ζητήσεται ἂν τις· πῶς φησὶν ὁ εὐαγγελιστῆς, ὅτι
 οὐπερ ἦν Πνεῦμα ἅγιον, δοθὲν δηλονότι; καὶ μὴν οἱ
 προφήται Πνεύματι ἐλάλουν; Καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲ πῶς
 ἄρα τὰς ἰάσεις ἐτέλουν; Φαμὲν οὖν, ὅτι οἱ προφῆται
 Πνεύματι ἐλάλουν ὁμολογουμένως, ἀλλ' ἡ χάρις
 αὐτῆ συνεστάλη, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς ἀνεχώρησεν.
 Ὡστε εἰ καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τῶν προφητῶν ἐνήργει,
 ἀλλὰ τότε διὰ τὸ ἀνάξιον τοῦ λαοῦ, ὅτε, φημὶ, Χρι-
 στοῦ ἐν σαρκὶ περιεπάτει, οὐκ ἐπεχωρίζεν ἡ προ-
 φητεία, οὐδὲ ἐπόπτειεν αὐτῶν τὰ ἅγια καὶ τὸν ναὸν
 ἡ χάρις. Ἐπει οὖν τότε μὲν οὐκ ἦν ἡ τοῦ Πνεύμα-
 τος ἀνέργεια, ἐμελλε δὲ δοθῆναι, διὰ τοῦτο φησιν,

septimum, magnum dicebant : quia et lex septimum
 diem festi vocatum, sanctum nominavit. Illam igitur
 sequens evangelista, novissimum diem magnum no-
 minat⁶¹. Merito autem in novissimo die loquitur cum
 turbis, quasi viatica illis dans donum redituris. Cum
 his enim, qui in diebus intermediis deliciis erant
 intenti, intemptivum erat colloqui, neque enim
 attendissent. Clamavit solum Jesus partim ut magis
 audiretur, partim ut libertatem suam in dicendo
 manifestaret, et quod nullum metueret. Quid autem
 dicit? « Qui credit in me, sicut dicit Scriptura; »
 hoc enim loco punctum oportet facere, deinde aliud
 faciendum est principium : « Flumina fluent ex
 ventre ejus. » Quia enim multi propter signa cre-
 debant, ostendit non tam propter signa credendum
 esse, quam propter Scripturam. Fides enim recta ex
 Scripturis est. Ejus gratia inquit : « Qui credit in
 me, sicut Scriptura dicit, » hoc est, quemadmodum
 testatur de me Scriptura, quod Filius sum Dei, quod
 Creator, quod Dominus universi (multi enim putant
 se credere, sed non ut dicit Scriptura, atque ita suas
 secuti sunt sectas, quales sunt omnes heretici).
 At lumina dixit ex ventre ejus qui vere fidelis est,
 fluere, ventrem quidem « cor » nominans tropo He-
 braico, sicut et David inquit : « Et legem tuam in
 medio ventris mei⁶², » hoc est, cordis mei. Flumina
 autem fluere dicebat, et non flumen aquæ vivæ, Spi-
 ritus liberalem gratiam et largitatem insinuans.
 Talis enim est Spiritus, ut in quamcunque animam
 introierit, et in qua resederit, faciat illam scaturire
 quovis fonte uberius. Et discet quis quomodo fluent
 flumina ex ventre credentis secundum Scripturam,
 si quidem Petri linguam, et Pauli impetum, et Ste-
 phani sapientiam consideravit, quos dicentes nihil
 effugit, sed omnes sequuntur **612** tanquam a flu-
 minibus quibusdam impetu ruentibus rapti.

Ἐπεφάνη σοφίαν κατασκέψαιτο· οὐς οὐδὲν ὑφίστατο
 βρῦμασιν ἀνυποστάτους τὴν φωνήν.

Vers. 39. « Hoc autem dixit de Spiritu quem ac-
 cepturi erant credentes in ipsum. Nondum enim
 erat Spiritus sanctus, quia Jesus nondum erat glo-
 rificatus. » Interpretans evangelista quæ sint flu-
 mina aquæ vivæ, dicit : « Hoc autem dixit de Spi-
 ritu, quem accepturi erant credentes. « Nondum enim
 erat, inquit, Spiritus sanctus. » Sed hoc loco quæ-
 siverit quispiam : Quomodo inquit evangelista
 quod Spiritus sanctus nondum erat, datus, videli-
 cet? Annon et prophetæ Spiritu locuti sunt? Et
 apostoli quoque quomodo sanitates perfecerunt? Di-
 cimus igitur quod prophetæ absque controversia
 Spiritu locuti sunt, sed donum hoc contractum erat,
 et a terra recesserat : atque ideo quamvis in tem-
 poribus prophetarum operabatur, tunc tamen pro-
 pter populi indignitatem, quanto, inquam, Christus
 in carne ambulabat, non familiaris erat prophetia,
 neque illorum sancta et templum respiciebat gratia.
 Quia igitur tunc quidem non erat operatio Spiritus,

⁶¹ Euseb. xxxv, 2. ⁶² Psal. cxlix, 9.

sed erat danda : propter hoc, inquit, quia « Nondum datus erat Spiritus sanctus, » hoc est, non versabatur in Judæis, nec apparebat per operationes. Apostoli autem non Spiritu, sed in potestate Domini miracula faciebant. Audi enim Evangelium quid dicat, quia Missurus illos dedit eis potestatem, sed non Spiritum sanctum : atque quæcumque faciebant miracula, non Spiritu, sed potestate et nomine Domini faciebant⁶⁶. Nam cum resurrexisset e sepulcro, itaq; dixit eis : « Accipite Spiritum sanctum⁶⁷. » Et in Pentecoste venit super eos Spiritus sanctus⁶⁸. Et aliter : Erat et in prophetis Spiritus virtus, et in apostolis ante crucem : sed non sic ut post assumptionem, largus scilicet ac copiosus, ita ut fluminibus comparari debuisset. Atque ita merito evangelista dixit quod nondum fuerit datus Spiritus sanctus, hoc est nondum ita largiter effusus sicut postea : quia et ante crucem erat datus quidem, sed non tam largus. Nondum enim Jesus glorificatus erat, gloriam hoc loco crucem nominante evangelista. Per crucem enim dejecit tyrannum, et regnavit. Nondum igitur cruce firmata, neque peccato abolito, neque natura nostra in Christo victrice mundi, et conciliata Deo, merito non datum fuisse largum Spiritus donum dicitur. Oportebat enim nos prius fieri amicos Dei, id quod per crucem consummatum est. Insuper sic accipiendum donum Dei sicut et mundanum. Primum aliquis sit amicus regis, deinde accipit dona. Gratia Deo, qui tantum nobis largitus est beneficium, quantum neque prophetis. Nam prophetæ gratiam quidem habebant Spiritus, sed aliis non exhibebant.

613 Apostoli vero innumeros impleverunt.

Vers. 40-45. « Multi ergo de turba cum audissent hunc sermonem, dicebant : Hic est vere propheta, Alii dicebant : Hic est Christus. Quidam autem dicebant : Num a Galilæa veniet Christus? Nonne Scriptura dicit quod ex semine David, et de Bethleem castello, ubi erat David, veniet Christus? Disensio itaque orta est in turba propter eum. » Verborum libertate placati quidam de turba, non ex principibus (nam principes semper propter invidiam reluctabantur) consentunt quod hic sit propheta ille qui expectabatur. Alii autem qui erant ex imperita et incircumspecta turba, dicebant, Christus est, non intelligentes quod idem esset et non alius et alius Christus et propheta ille. Ingratiorum autem : Non, inquit, ex Galilæa Christus veniet, sed ex Bethleem, et ex semine David. Hoc autem dicebant maligna mente, et non sicut Nathanael legis peritus et accuratus inquit, « Quid e Nazareth (a) boni potest esse⁶⁹? » Ideo et Dominus laudat eum sicut non dolosum, sed magis ob legis studium hoc dicentem. Hi autem dolose hoc dicunt

A δτι « Οὐδέπω ἦν Πνεῦμα ἅγιον, » τουτέστιν, ἐμπολιτευόμενον τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ ἐπιφανόμενον διὰ τῶν ἐνεργειῶν. Οἱ δὲ γε ἀπόστολοι, οὐκ ἐν Πνεύματι, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ Κυρίου ἐξουσίᾳ τὰ θαύματα ἐπέλου. Ἄκουε γὰρ καὶ τοῦ Ἐδωγγαλοῦ, τί φησιν, δτι « Μάλλον αὐτοὺς πέμπειν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν, » ἀλλ' οὐ Πνεῦμα ἅγιον. Ὅποτε δεσποιοῦν θαυμάσια, οὐ Πνεύματι, ἀλλ' ἐξουσίᾳ καὶ ὀνόματι Κυρίου ἐποιοῦν. Ὅτε μέντοι ἐξανεστῆ τοῦ τάφου, τότε εἶπεν αὐτοῖς : « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον » καὶ ἐν τῇ Πεντηκοστῇ ἦλθεν ἐπ' αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἄλλως τε, εἰ καὶ ἐν τοῖς προφήταις ἦν ἡ τοῦ Πνεύματος δύναμις, καὶ ἐν τοῖς ἀποστόλοις πρὸ τοῦ σταυροῦ, ἀλλ' οὐχ οὕτως, ὡς μετὰ τὴν ἀνάληψιν, βασιλῆς θελαθῆ καὶ ἀφρονος, ὡς καὶ ποταμοὺς παραβάλλεσθαι. Ὅποτε εἰκότως ὁ εὐαγγελιστὴς εἶπεν, δτι « Οὐπω ἦν Πνεῦμα ἅγιον, » τουτέστιν, οὕτως ἐκχυθὲν βασιλῶς ὡς ὑπερῶν· ἐπὶ καὶ πρὸ τοῦ σταυροῦ ἦν μὲν, ἀλλ' οὐχ οὕτω βασιλῶς. « Οὐδέπω γὰρ Ἰησοῦς ἐδοξάσθη, » δόξαν ἐνταῦθα τὸν σταυρὸν ὀνομάζοντος τοῦ εὐαγγελιστοῦ. Διὰ γὰρ τοῦ σταυροῦ κατέβαλε τὸν τύραννον, καὶ ἐβασίλευσεν. Οὐπω οὖν τοῦ σταυροῦ παγίντος, οὐδὲ τῆς ἀμαρτίας καταργηθείσης, οὐδὲ τῆς φύσεως ἡμῶν ἐν Χριστῇ νικησάσης τὸν κόσμον, καὶ καταλλαγείσης τῷ Θεῷ, εἰκότως οὐκ ἐδόθη ἡ βασιλῆς τοῦ Πνεύματος χάρις. Ἔδει γὰρ πρότερον ἡμᾶς γενέσθαι τοῦ Θεοῦ φίλους, ὃ διὰ τοῦ σταυροῦ ἐτελέσθη, εἴθ' οὕτως λαβεῖν τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ· ὡπερ καὶ ἐν τοῖς κοσμικοῖς, πρότερον τις γίνεται τοῦ βασιλέως φίλος, εἶτα λαμβάνει τὰς δωρεάς. Χάρις οὖν τῷ Θεῷ, τῷ τοσαύτην ἡμῖν ἐπιδαψιλευσαμένῃ τὴν χάριν, δεσπὴν οὐδὲ τοῖς προφήταις. Οἱ γὰρ προφῆταις χάριν μὲν εἶχον Πνεύματος, ἄλλοι· δὲ οὐ παρέχον· οἱ δὲ ἀπόστολοι μυστήρια ἐπέπλησαν.

« Πολλοὶ οὖν ἐκ τοῦ ὄχλου ἀκούσαντες τὸν λόγον. ἔλεγον· Οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ προφήτης. Ἄλλοι ἔλεγον· Οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός. Ἄλλοι ἔλεγον· Μὴ γὰρ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ὁ Χριστός ἐρχεται; οὐχὶ ἡ Γραφή εἶπεν, δτι ἐκ τοῦ σπέρματος Δαυὶδ, καὶ ἀπὸ Βηθλεὲμ τῆς κώμης, ὅπου ἦν Δαυὶδ, ὁ Χριστός ἐρχεται; Σχίσμα οὖν ἐν τῷ ὄχλῳ ἐγένετο δι' αὐτόν. » Τὴν παρρησίαν τῶν βημάτων καταδυσωπηθέντας τινὰς ἐκ τοῦ ὄχλου, οὐκ ἐκ τῶν ἀρχόντων (οἱ γὰρ ἀρχόντες δεῖ διὰ βρακτανίαν ἀντέπιπτον), ὁμολογοῦσιν, δτι « Οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης, » ὁ προσδοκώμενος. Ἄλλοι δὲ, ὅσα ὄχλος ὄντες ἀμαθῆς καὶ ἀκριστεπτοῦς, ἔλεγον, δτι « Ὁ Χριστός ἐστιν » ὁ οὐ συνιέντες, δτι αὐτός ἐστι, καὶ οὐκ ἄλλος καὶ ἄλλος ὁ τὸ Χριστός; καὶ ὁ προφήτης. Οἱ δὲ ἀγνωμονέστεροι, Μὴ γὰρ φασιν, ὁ Χριστός ἐκ τῆς Γαλιλαίας ἐρχεται; ἀλλ' ἐκ Βηθλεὲμ καὶ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ. Τοῦτο δὲ ἔλεγον κακούργῳ γνῶμῃ, καὶ οὐ κατὰ τὸν Ναθαναήλ. Ὁ μὲν γὰρ, ὡς νομομαθῆς καὶ ἀκριθῆς, ἔλεγεν, δτι « Ἐκ Ναζαρεθ δύναται τι ἀγαθὸν εἶναι; » Διδὸν καὶ ὁ Κύριος ἐπινοεῖ αὐτόν, ὡς οὐ κακούργῳ, ἀλλὰ κατὰ νομικῆν

⁶⁶ Matth. x, 40; Luc. x, 19. ⁶⁷ Joan. xx, 22. ⁶⁸ Act. i, 2, seqq. ⁶⁹ Joan. i, 46.

(a) In edit. Lut. desunt, peritus et accuratus inquit, Quid e Nazareth.

ἀκρίθειαν τοῦτο λέγοντα. Οὗτοι δὲ ἰοερῶς τοῦτο φασιν, ὅτι οὐκ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ὁ Χριστὸς ἔρχεται. Ἐοίκασι γὰρ γινώσκειν μὲν, ὅτι ἐκ Βηθλεὲμ ἐστὶν ὁ Ἰησοῦς, εἰ καὶ ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ ἀνετράφη ἐκ βασιλικίας δὲ μὴ θέλειν ὁμολογεῖν τὴν ἐκ Βηθλεὲμ γέννησιν, ἀλλὰ Γαλιλαῖον αὐτὸν προσονομάζειν. Ἔστω δὲ, ὅτι ἠγνόουν αὐτὸν ἐκ Βηθλεὲμ εἶναι· τὸ, « ἐκ σπέρματος Δαυὶδ, » πῶς ἀμφέβαλλον; Ἡ γὰρ οὐ προδήλως ἐκ Δαυὶδ ἡ Μαρία εἶλκε τὸ γένος; Ἐκ τούτου οὖν ἔβηλον, ὅτι κακούργως ἔλεγον ταῦτα. « Σχίσμα δὲ ἐγένετο ἐν τῷ ὄχλῳ, » οὐκ ἐν τοῖς ἀρχουσιν. Οἱ γὰρ ἀρχοντες, μίαις γνώμης ἦσαν, τοῦ μὴ εἰσεσθαι αὐτὸν ὡς Χριστόν.

« Τινὲς δὲ ἤθελον ἐξ αὐτῶν πιᾶσαι αὐτὸν, ἀλλ' οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας. Ἦλθον οὖν οἱ ὑπηρέται πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαίους· καὶ εἶπον αὐτοῖς ἐκεῖνοι· Διὰ τί οὐκ ἠγάγετε αὐτόν; Ἀπεκρίθησαν οἱ ὑπηρέται· Οὐδέποτε οὕτως ἐλάλησεν ἄνθρωπος, ὡς αὗτος ὁ ἄνθρωπος. » Οἱ μὲν οὖν μετρώτεροι ἐν κακίᾳ, ἐν λόγοις μόνους ἠναντιοῦντο τῇ δόξῃ τοῦ Χριστοῦ· οἱ δὲ ἀναισχυρότεροι, καὶ χεῖρας ἤθελον ἐπάγειν· ἀλλ' ὁμοῦ ἀοράτως πεπέδητο, τῆς θείας αὐτοῦ καταχύσεως δυνάμεως· καὶ οὐδὲ ὑπὸ τούτου τοῦ θαύματος κατενόησαν. Ὅντως ὁ Δαυὶδ περὶ τούτων εἶπε τό· « Διεσχίσθησαν, καὶ οὐ κατενύγησαν. » Οἱ δὲ ὑπηρέται οἱ σταλέντες, ὥστε ἀγαγεῖν αὐτόν, ἰδῶμεν τί ἀποκρίνονται τοῖς Φαρισαίοις, ὡς λίαν εὐγνώμονες. Οἱ μὲν γὰρ Φαρισαῖοι καὶ σοφώτεροι δοκοῦντες εἶναι, καὶ Γραφὰς ἀναγιγνώσκοντες, καὶ θαύματα ὁρῶντες, λυτῶσι κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ ἐρωτῶσι ληστρικῶς· « Διὰ τί οὐκ ἠγάγετε αὐτόν; » Οἱ δὲ καὶ χωρὶς σημείων ἀπὸ διδασκαλίας μόνης ἐπεισθήσαν· οὕτως ἦσαν εὐφρεῖς πρὸς τὸ ἀγαθόν. Ὅτι δὲ οὐκ ἀπὸ σημείων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διδασκαλίας ἐάλωσαν, ὁ μιλῶν ἐστὶν, ὅλον ἐνετύθειν. Οὐ γὰρ εἶπον, ὅτι Οὐδέποτε οὕτως ἐθανυματούργησεν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ', « Ὅπως ἐλάλησεν· » οὕτως ἦσαν συγκακροτημένοι καὶ ὄξει· εἰς τὸ παραδέξασθαι λόγον εωτηρίας. Χρὴ δὲ οὐ μόνον τὴν σύνεσιν αὐτῶν θαυμάσαι, ἀλλὰ καὶ τὴν παρρησίαν. Οὐ γὰρ ὑπέπηξαν τὴν θυμὸν τῶν Φαρισαίων, οὐδὲ ὡς ὑπηρέται ὑπεστάλησαν, καὶ τὰ ἀρεστὰ τοῖς ἀρχουσιν αὐτῶν εἶπον, ἀλλὰ μαρτυροῦσι τῇ ἀληθείᾳ. Οὐδὲ μίμνησθαι πάντας τοὺς τοῖς ἀρχοῦσι παρεπομένους, καὶ μὴ ὑπακούειν αὐτοῖς ἐφ' οἷς ἂν ἀδίκως προστάξαιεν· ὥστε καὶ ἐπὶ τοῦ Σαοὺλ γέγονε. Καὶ γὰρ τούτου προστάξαντος τοὺς λερεῖς τοῦ Θεοῦ, παρανόμως ἀναιρεθῆναι, οἱ παρεστῶτες αὐτῷ ποιῆσαι οὐκ ἐπεισθήσαν.

« Ἀπεκρίθησαν οὖν αὐτοῖς οἱ Φαρισαῖοι· Μὴ καὶ ὑμεῖς πεπλάνησθε; Μὴ τις ἐκ τῶν ἀρχόντων ἐπιστευσεν εἰς αὐτόν, ἢ ἐκ τῶν Φαρισαίων; Ἄλλ' ὁ ὄχλος οὗτος ὁ μὴ γινώσκων τὸν νόμον, ἐπικατάρατοι εἰσιν. Λέγει Νικόδημος πρὸς αὐτούς, ὁ ἐλθὼν νυκτὸς πρὸς αὐτόν, εἰς ὧν ἐξ αὐτῶν· Μὴ ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν μὴ ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ πρότερον, καὶ γινῶ τί ποιᾷ; » Τίνος ἕνεκεν τοῖς ὑπηρέταις οὐκ ὀργίως, ἀλλὰ πρᾶως προσφέρονται οἱ Φαρισαῖοι, ἡπίως

A quia non ex Galilæa Christus venit. Videatur enim scire quidem quod ex Bethleem sit Jesus, etiam si in Galilæa enutritus fuerit, præ invidia tamen volebant fateri nativitatem ex Bethleem, sed Galilæum nominabant. Esto autem quod ignorarint eum ex Bethleem esse, at ex semine David esse quomodo dubitarent? Annon manifeste ex David Maria traxit genus? Ex hoc igitur manifestum quod dolose hæc dicebant. Dissensio autem facta est in turba, non in principibus. Nam principes unius sententiæ fuerunt, ne susciperetur ipse ut Christus.

VERS. 44-46. « Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum, sed nemo coniecit in eum manus. Venerunt ergo ministri ad pontifices et Phariseos: et dixerunt eis illi: Quare non adduxistis illum? Responderunt ministri, Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo. » Qui non tantæ malitiæ erant, solis sermonibus gloriæ Christi erant adversarii: at qui impudentiores, etiam manus in eum injicere volebant: ligabantur tamen invisibiliter, cohobente illos divina virtute: et neque hoc miraculo compuncti erant. Profecto David de his dixit: « Discissi sunt, et non compuncti ». Ministri autem missi ut ipsum adducerent, videamus quid responderint Phariseis, quoniam valde sapientes. Nam Pharisei qui et sapientiores videbantur esse et Scripturas legentes, et miracula videntes, sæviebant contra Jesum, et interrogabant latronum more: « Quare non adduxistis illum? » At illi etiam absque signis a sola doctrina persuasi fuerunt: ita ad bonum erant idonei. Quod autem non a signis, sed a sermonibus **614** capti fuerint, quod majus est, manifestam est inde. Non enim dixerunt: Nunquam tale miraculum fecit homo; sed, « Sic locutus est: » ita compositi et alacres erant ad suscipiendum verbum salutare. Oportet autem non solum sapientiam illorum admirari, sed et libertatem. Neque enim curaverunt iram Phariseorum, neque quia ut servi missi fuerant, quæ placita erant principibus, dixerunt, sed testabantur veritati. Hos omnes principum ministros imitari oportebat, et non obedire in his quæ Deo sunt adversa, sicut et Sauli non obtemperatum est, cum astantibus imperasset ut contra legem sacerdotes Dei interimerentur ⁷¹.

VERS. 47-51. « Responderunt ergo eis Pharisei: Num et vos seducti estis? Num quis ex principibus credidit in eum, aut ex Phariseis? Sed turba hæc quæ non novit legem, execrabilia sunt. Dicit Nicodemus ad eos, is qui nocte venerat ad eum, qui unus erat de numero eorum: Num lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, et cognoverit quid faciat? » Quam ob causam ministris non iracunde, sed mansuete loquuntur Pharisei, placide

⁷⁰ Psal. xxiv, 16. ⁷¹ 1 Reg. xxii, 16.

sic dicentes : « Num et vos seducti estis ? » Quia timebant ne illi prorsum avellerentur, et sequerentur Christum : ideo mittis et adulantibus eos alloquuntur : « Num et vos » qui aliis estis sapientiores et nobis legisperitis semper alluere, « seducti estis ? » Tentant autem et illis persuadere stulto valde argumento. Dicunt enim : « Num quis principum credidit in illum ? » Tametsi cujus hoc crimen ? Christi, an eorum qui non crediderunt ? Omnes enim illi maledicti, qui non crediderunt. Maledictam autem turbam aiunt eo quod credidit, ipsi innumeris maledictis digni, utpote increduli et aliis incredulitatis auctores. Cujus autem gratia evangelista notavit de Nicodemo, quod nocte venerat ad Jesum et quod ex ipsis erat ? Ut ostendat eos mendaces. Quia enim dixerant quod nullus principum credidit in illum, ostendit quod in hoc mentiantur. Ecce enim Nicodemus cum princeps esset, et unus ex eis, credidit in Christum. Quomodo Nicodemus loquitur cum eis ? « Num lex nostra, inquit, judicat hominem, nisi prius audiat ? » Ostendit igitur hinc quod neque legem cognoscebant, neque faciebant quæ legis erant, tametsi de lege multum gloriarentur. Nam lex quidem nullum jubet in condemnationem occidi, hi autem ad eandem ejus qui non audiat, ruunt : unde manifeste legis sunt prævaricatores. Direndo igitur, « Et cognoverit quid faciat, » ostendit quod non perfunctorie, sed perfecte ac diligenter audire oporteat, ut cognoscatur quid faciendum, et non incognite ita condemnentur.

οὕτω λέγοντες · « Μὴ καὶ ὑμεῖς πεπλανησθε ; » ὡς εἰς ἐβελόχεσαν, μὴ καὶ αὐτοὶ τέλει ἀποσχισθῶσι, καὶ πρόσθωνται τῷ Χριστῷ. Διὸ ἡμερώτερον αὐτοῖς καὶ κυλακευτικώτερον φασιν · « Μὴ καὶ ὑμεῖς, » οἱ δὴ θεν τῶν ἄλλων σοφώτεροι, καὶ παραμένοντες ἡμῖν τοῖς νομομαθέσι, « πεπλανησθε ; » Πειρῶνται δὲ αὐτοῦς καίτοι ἀπὸ ταχυμῆλου σφόδρα ἀνοήτως · « Μὴ γάρ, φασί, τίς τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν ; » Καὶ μὴν τίνας τὸ ἐγκλημα ; Τοῦ Χριστοῦ, ἢ τῶν μὴ πιστευσάντων ; Πάντως γὰρ ἐκαίνοι κατακριτέοι, οἱ μὴ πιστεύσαντες. Ἐπικατάρτων δὲ τὸν ὄχλον φασί, ὅτι ἐπίστευσεν, αὐτοὶ μωρῶν ὄντες καταρῶν ἀξιοί, ὡς ἀπιστοὶ, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπιστία ; πρόξιννοι. Τίνος δὲ ἐνεκεν ἐπισημαίνεται ὁ εὐαγγελιστῆς ; περὶ τοῦ Νικοδήμου, ὅτι ἤλθε νυκτὸς πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ὅτι ἐξ αὐτῶν ἦν ; ἵνα δείξῃ αὐτοῖς ψευδομένους. Ἐπει γὰρ εἶπον, « Μὴ τίς τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν ; » δείκνυσιν ὅτι καὶ ἐν τούτῳ ψεύδονται. Ἰδοὺ γὰρ ὁ Νικόδημος, ἄρχων ὢν, καὶ εἰς ἐξ αὐτῶν, ἐπίστευσεν εἰς Χριστόν. Πῶς οὖν αὐτοῖς διαλέγεται ὁ Νικόδημος ; « Μὴ ὁ νόμος ἡμῶν, φησὶ, κατακρίνει τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν μὴ πρότερον ἀκούσῃ ; » Δείκνυσιν οὖν ἐντεῦθεν, ὅτι οὐδὲ τὸν νόμον ἀνεγίνωσκον, οὐδὲ τὰ τοῦ νόμου ἐποιοῦν, κἂν ἐπὶ τοῖς νομικοῖς μέγα ἐφρόνουν. Εἰ γὰρ ὁ νόμος μὲν κλειύει μηδένα ἀποκτινῶναι ἀκριτῶς, οὗτοι δὲ πρὶν ἀκοῦσαι ἐπὶ τούτῳ ἔρμησαν, παραβάται τοῦ νόμου εἰσι προφανεῖς. Εἰπὼν δὲ τὸ, « Καὶ γινῶ τί ποιᾷ, » ἀνέφηγεν ὅτι οὐ φιλῆς ἀκρόασις, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀκριβοῦς δεῖ, ὥστε γινῶναι τί χρὴ ποιῆσαι, καὶ μὴ ἀγνώστως οὕτω καταδικάζει.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

THEOPHYLACTUS BULGARIE ARCHIEPISCOPUS

DISSERTATIO J. F. BERN. MARIE DE RUBEIS DE THEOPHYLACTI GESTIS, SCRIPTIS ET DO- CTRINA. 9

CAPUT PRIMUM. — Scriptores, qui Theophylactum sæculo nono floruisse asserunt. Anachronismi causa, sumpta ex episcopo, quem nomine Theophylacti vocatum putant, eodem sæculo ad Bulgaros erudiendos misso. Sed eo ipsum nomine appellatum fuisse non constat. 9

CAP. II. — Vitam non egisse Theophylactum archiepiscopum sæculo nono, demonstrat Baronius epistolarum eius auctoritate. Ad sæculum undecimum refert ipsum sub imperatoribus Michæle Duca, Nicephoro Botoniata et Alexio Comneno. Aliquo temporis intervallo dissident bibliographi scriptoresque recentiores: maximeque Dufresnius tempora solius Alexii Comneni imperantis designat 11

CAP. III. — Cum Baronio sentit Antonius Pagius, Theophylactum etiam sub Michæle Duca et Nicephoro Botoniata vixisse. Eius arguementatio expenditur, quæ sumitur ex libro Regiæ Institutionis. Hæc eadem tempora indicat epistola ad Joannem Italum philosophum, cuius varia facta narrat Anna Comnena. Chronographiam confirmant aliæ epistolæ. 15

CAP. IV. — Florebat sine dubio sub Alexio Comneno imperatore. Eiusdem Theophylacti epistola ad Nicephorum Melissenum Cæsarem: ubi de imperatoris, aut Constantinii, aut Michælis morte. Item ad Gregorium Camaterum. 19

CAP. V. — Attingit etiam sæculum duodecimum, ac septimum ejusdem sæculi annum, quo Boemundus Normannus in Bulgariam irrupit, Dufresnio adnotante. Viri clarissimi sententia confirmatur. Eiusdem Boemundi captivitatis mentio in epistola ad Gregorium Taronitam. Eandem chronographiam aliæ confirmant epistolæ. 23

CAP. VI. — Quænam Theophylacti patria, an Constantinopolis, an Euripus Eubææ. Disconum egit in magna ecclesiæ urbis regiæ. Quando promotus ad Bulgariæ archiepiscopatum. sacris litteris ac humanioribus florebat. De munere abdicando irritum votum ejus. 28

CAP. VII. — Ecclesiæ Bulgariæ sub regibus propriis initium. De jure in ipsam contentio Romanos pontifices inter ac episcopos Byzantinos. Throno Constantinopolitano non obnoxia. Subacta a Græcis imperatoribus provincia. autcephalia servat ecclesiæ, eamque tutatur Theophylactus contra jura Stauropegii. Morinus emendatus, itemque Joannes Lonicerus. 37

CAP. VIII. — Archiepiscopalis Bulgariæ jurisdictio primum veluti vaga, tum Achridæ sedi annexa. Achridis urbis situs et conditor. Belici in Bulgariam motus. Theophylacti tempore. Byzantinorum exactorum improbitas. Sollicitudo ejus ecclesiastica. 51

CAP. IX. — Scripti Theophylactis Commentarios in quatuor Evangelia, Mariæ imperatricis, ut videtur, jussu: codices præcipui. Editio prima Latina cum versione Joannis Œcolampadii ex codice Græco mutilo. Editio Græci textus ex codice Vaticano, qui expenditur. Hujus ope Latina interpretatio cognita a Philippo Montano: Latini Observaciones. Fabricius editio Græco-Latina, cuius defectus indicantur. Fabricius notatus. 54

CAP. X. — Methodus: Theophylacto servata in Commentariis: breve scilicet in compendium passim redigente sanctum Joannem Chrysostomum. Parciore quædam colligit aliquando expositiones. Allegoriis

dat, quæ an omnes ab ipso profectæ sint, an insititiæ, inquiritur. Aliqua sunt proprio Marte scripta: Græcorum ejus ævi theologiam tradit. 59

CAP. XI. — Commentarium in Acta apostolorum Græce et Latine vulgavit Laurentius Sifanius: codices, editiones, ac specimen operis. Christophoro Porsena interprete, prodit Commentarius in Epistolas sancti Pauli sub nomine Athanasii, scilicet Alexandrii Latium versione recognoscunt Lonicerus et Montanus, ac Theophylacto opus adjudicant. Tribuit illud Latinus Athanasio Byzantio: quæ sententia refutatur codicum auctoritate. Editio Græco-Latina Londinensis: deque ipso Commentario judicium. 63

CAP. XII. — Commentarium in Epistolas canonicas, qui nec Latine, nec Græce vidit hactenus lucem, continent codices Vindobonenses ac Parisienses. Nulla prodit, Lonicero curante. Expositio in quatuor prophetas minores, Latine translata: ejus defectum supplevit Christoph. Henricus Ritmejerus. Codices, Venetus Marcianus, et Vindobonensis, expositionem continent in quinque minores prophetas: opus integrum codex Bavarico-Monachiensis, Mariæ imperatricis jussu concinnatum a Theophylacto. 67

CAP. XIII. — Undecim homiliæ in totidem evangelia matutina Resurrectionis Domini Theophylacto attribuntur in codicibus. Sunt vero iidem omni Theophylacti Commentarii super eisdem evangelis, postrema homilia undecimæ parte excepta. Posterior Græcus aliquis videtur, tum postremam hanc adjectissæ partem, tum Commentarios Theophylacti in prædictas homilias redegit. 80

CAP. XIV. — Homilia, quam in passionem venerandæ crucis medio juniorum tempore, Græce et Latine vulgavit Jacobus Greterus: alia in sanctæ Mariæ Presentationem in templo, Latine edita a Francisco Combefisio. Fragmenta epistolæ ad Nicolaum diaconum et canistrum apud Leunclavium (in Jure Græco-Romano: integra vero exstat in codice Vindobonensi, Vocis canistris explicata. In eadem continentur varia, quæ apud bibliographos distinguebantur opuscula. 84

CAP. XV. — Regia Institutio ad Constantinum Porphyrogenitum Græce et Latine edita a Petro Possino, et oratio ad Alexium Comnenum imperatorem in codice Bavarico-Monachiensis. Carmina inedita, et epistolæ a Baronio et Meursio vulgatæ. Opera dubia et supposititia. 85

CAP. XVI. — Theophylacti doctrinæ capita nonnulla peculiari examine discussa: ac primo Græcorum scissionis prætextum improbat, ex ritu differentia sumptum. Agit præcipue de oblatione in azymis, deque jejuniis Sabbati. Suffocatorum esus, quem damnat, vindicator innocuus. Latinis favent Petrus Antiochenus patriarcha, et Demetrius Chomatanus Bulgariæ archiepiscopus. 63

CAP. XVII. — Sacram Eucharistiam in azymo pane institutam a Christo Domino, docet Theophylactus in epistola ad Nicolaum diaconum. Itemque in Commentariis ad Matthæum et Lucam. Non adversatur in Commentario ad Joannem, ubi Christum suum prævenisse Pascha docet. Locus Matthæi corruptus in aliquibus codicibus: corruptionis origo. Corruptus etiam fortasse locus Marci: qui tamen vindicatur. 66

CAP. XVIII. — Pugnatum attamen pro Græco ritu consecrationis in fermentato. Levissima ejus argumenta varia. Item contra jejuniis Sabbati. Perperam assertiones apostolorum. Synodi sextæ œcumenicæ auctoritas falso adducta, quæ sumitur pro synodo Trullana. Lapsus ejus plures. 71

CAP. XIX. — Audacius invehitur contra processionem Spiritus sancti ex Patre Filioque. Argumentorum e us refutatio Joannis Becci cum nostris animadversionibus: ubi late de temporali Spiritus sancti missione disseritur. Num Latinorum erroris, ut alunt, summam redegerit tandem Theophylactus ad solam vocis, *Filioque*, additionem ad Symbolum. Ita sentiebat Græcorum aliqui. 81

CAP. XX. — Fidelium suffragia perperam ac falso docet, defunctorum aliquibus prodesse, qui gravibus inquinati peccatis ex hac vita decedunt: Latini nonnulli doctores notati. Russorum confessio fidei expenditur et refellitur. Erroris causa. Doctrina illibata Thomæ Aquinatis. 93

CAP. XXI. — Florum hominum spiritus, qui corpore soluti jam nulla egent purgatione, in regnum cælorum recipi, Theophylacti sententia est. An etiam docuerit, divina eos donari visione, inquiritur. Virgini Deiparæ privilegium immunitatis ab omni culpa etiam levi, detrahit; quod aliis quibusdam Ecclesiæ Patribus commune. 99

CAP. XXII. — De electione divina ac prædestinatione, et gratiæ necessitate perplexæ et ambigæ disserit. Oecolampadius et Simonius notati. Regula prima, quam statuit Sixtus Senensis, Theophylacti dictis applicatur. Hanc illustrat Petavius. Eiusdem Senensis regula secunda. De præscientia divina, quam admittunt Græci Patres scriptoresve, animadversiones Petavii. Cura præcipua ipsis erit, liberum arbitrium tueri: notio ejus. 103

CAP. XXIII. — Luculentissime et ulla sine ambage de reali præsentia Christi in Eucharistiæ sacramento disserit, deque transubstantiatione. Nugæ nugacissimæ sunt, quæ heterodoxi reponunt, Salmasius, Albertinus et Claudius. 111

CAP. XXIV. — Oecolampadius accusat Possevinus de locis depravatis, ubi primatum sancti Petri tradebat Theophylactus. Egregia plura exstant testimonia. Philippus Moræus retulit. Locus ejusdem Theophylacti expenditur in epistola ad Nicolaum diaconum et canistrinum. Pithæus emendatur. Christianis non eripi Michææ prophetiam adversum Judæos, ut perperam notavit Petrus Daniel Huetius. 117

CAP. XXV. — Novi Testamenti codex, quo Theophylactus utebatur, integer in postremo sancti Marci capite. Mutilus in Joanne, ubi de muliere adultera agitur. Interpolationum specimen ac lectionum genuinarum. Quenam codicis divisio in capita minoresque sectiones. 122

CAP. XXVI. — De Veneta operum Theophylacti omnium editione. 127

Prefatio Philippi Montani in Evangelia.	131
Studiois sacrarum litterarum.	133
Admonitio in varias lectiones ex codicibus S. Marci Venetis et Patavino uno depræptas.	133
Sophronius de Matthæo evangelista.	139
ENARRATIO IN EVANGELIUM MATTHÆI.	143
Prefatio.	143
CAPUT PRIMUM. — De genealogia Christi.	147
CAP. II. — De magis et occisione puerorum.	163
CAP. III. — Joannes Baptista primus regni cælestis præco.	171
CAP. IV. — De tentatione Christi in deserto, de vocatione Petri, et Andræ et filiorum Zebedæi.	179
CAP. V. — De beatitudinibus. Quod non liceat com proximo contumdere. Quod non liceat mœchari. Quod non liceat dimittere uxorem. Quod non liceat jurare omnino. Quod contumelias sustinere, et diabolo resistere oporteat, etiam inimicos diligere.	186
CAP. VI. — De eleemosina, oratione et jejuniis. De con temptu mundi.	202
CAP. VII. — Quod non liceat de quoquam judicare. Quomodo petere et quærere debeamus. Quod nobis cavendum sit a falsis prophetis.	
CAP. VIII. — De curatione leprosi. De centurione. De socio Petri. De iis qui curati sunt a variis morbis. De non commissa sequela. De increpatione aquarum. De demoniacis quorum dæmonia in porcorum gregem emissa sunt.	218
CAP. IX. — De paralytico. De Matthæi vocatione. De Salvatoris refectione cum publicanis. De filia principis synagoge. De hæmorrhœisa. De duobus cæcis. De surdo dæmonico.	226
CAP. X. — De ordine apostolorum.	234
CAP. XI. — De iis qui missi sunt a Joanne	247

CAP. XII. — De discipulis in Sabbato spicas vellentibus. De muliere quæ arilam manuum habebat. De dæmonio cæco et surdo. De potentibus signum. De Matre Christi et fratribus. 239

CAP. XIII. — De parabolis seminantis et regni cultorum. 273

CAP. XIV. — De Joanne et Herode. De quinque panibus et duobus piscibus. De ambulatione Christi supra mare. 291

CAP. XV. — De transgressionem mandatorum Dei per traditionem hominum. De Chananaea. De multitudine sanata. De septem panibus. 303

CAP. XVI. — De fermento Phariseorum. De facta Casareæ interrogatone. De increpatione Petri renuentis Christum pati. 311

CAP. XVII. — De transfiguratione Christi. De lunatico. De exigentibus didrachmam. 326

CAP. XVIII. — De iis qui quæserunt: *Quis major?* Quod neminem liceat scandalizare. Parabola de contum ovibus. De correptione proximi. De potestate ligandi et solvendi. De eo qui mille talenta debet. 338

CAP. XIX. — De quærentibus num liceret dimittere uxorem. De divite Jesum interpellante. 347

CAP. XX. — De mercede conductis operariis. De filiis Zebedæi. De duobus cæcis. 353

CAP. XXI. — De asina et pullo. De claudis et cæcis. De sic arfectis. De principibus sacerdotum et presbyteris Dominum Jesum interrogantibus. Parabola de duobus filiis. Parabola de vinea. 367

CAP. XXII. — De invitatis ad nuptias. De interrogantibus ob consum. De Sadducæis. De jurisperito. De factis a Domino interrogantibus. 383

CAP. XXIII. — De miseria Phariseorum. 393

CAP. XXIV. — De consummatione, die et hora. 407

CAP. XXV. — De decem virginibus. Parabola eorum qui talenta acceperunt. De adventu Christi. 423

CAP. XXVI. — De Magalena Dominum ungentem. De Paschate. De mystica cœna. De traditione Christi. De negatione Petri. 433

CAP. XXVII. — De Pontio Pilato præside. De respicientia Judæ. De flagellatione, penis et crucifixione Christi. Quomodo petium fuerit corpus Domini ut sepeliretur, et de custodia ejus sepulcro constituta. 458

CAP. XXVIII. — De resurrectione Domini. De custodiibus sepulcri, tandemque resurrectionis testibus. De apparitione Christi facta apostolis et mulieribus in Galilæa. 478

ENARRATIO IN EVANGELIUM S. MARCI 487

Vita S. Marci secundum Sophronium. 487

Vita S. Marci ex synopsi Dorothei Tyrionum episcopi. 499

Prefatio auctoris. 491

CAPUT PRIMUM. — De Joanne Christum baptizante in Jordane. De vocatione Petri, Andræ, et filiorum Zebedæi. De dæmonico, De socio Petri. De curatione multorum a variis morbis. De leproso. 494

CAP. II. — De paralytico. De Jesu cum publicanis comedente. De discipulis vellentibus spicas in Sabbato. 510

CAP. III. — De eo cui arida erat manus. De electione apostolorum. De matre et fratribus. 519

CAP. IV. — Parabola de semine. De increpatione aquarum. 527

CAP. V. — De legione demonum. De filia principis Synagoge. De hæmorrhœisa. 534

CAP. VI. — De ordine apostolorum. De Joanne et Herode. De quinque panibus et duobus piscibus. De ambulatione supra mare. 546

CAP. VII. — De discipulis illotis manibus comedentibus. De transgressionem mandatorum Dei. De Syrophœnissa. De Sabbato. 559

CAP. VIII. — De septem panibus. De quærentibus signum. De fermento Phariseorum. De cæco. De interrogatone Casareæ facta. De increpatione Petri. 569

CAP. IX. — De Transfiguratione Jesu. De lunatico. De sermocinantibus, *Quis major?* De vitando scandalo. 579

CAP. X. — De interrogantibus, num liceret dimittere

uxorem. De divite Jesum interrogante. De filiis Zebedæi. De Bartimeo cæco. 594

CAP. XI. — De pullo. De arefacta ficu. De fugatis e templo mensuris. De fiducia in Deum. De injuriarum oblivione. De principibus sacerdotum, et presbyteris Dominum interrogantibus. 610

CAP. XII. — Parabola de vinea. De interrogantibus Dominum propter censum. De Sadducæis. De scriba. De interrogatione Domini. Quod cavendum sit ab hypocritis. De muliere vidua. 622

CAP. XIII. — De consummatione. De die et hora. 634

CAP. XIV. — De muliere pedes Domini ungente. De Paschate. De traditione Christi. De negatione Petri. De impositis Christo coram principe sacerdotum calumniis. 643

CAP. XV. — De tormentis quæ sub Pilato perpeusus est. De consuetudine. De petitione corporis Domini. De sepultura. 663

CAP. XVI. — De resurrectione Christi. Quibus post resurrectionem Dominus apparuit. Quomodo apostolus Evangelii prædicationem demandavit. 675

ENARRATIO IN EVANGELIUM S. LUCÆ. 685

Vita S. Lucæ secundum Sophronium. 685

Vitæ ejusdem ex synopsi Dorothei Tyriorum episcopi. 686

Argumentum in Evangelium secundum Lucam. 686

Præfatio auctoris. 691

CAPUT PRIMUM. — De parentibus Joannis Baptistæ et ejus nativitate. De salutatione angeli ad Mariam. De visitatione Mariæ ad Elisabetham. 694

CAP. II. — De conceptione orbis. De puerperio Mariæ. De pastoribus. De Simeone. De Anna prophetissa. De Jesu reperto inter pastores. 722

CAP. III. — De prædicatione Joannis. De interrogantibus: Joannem. De Herode et Joanne. De baptismo Salvatoris. De genealogia Christi. 755

CAP. IV. — De jejunio et tentatione Salvatoris. De Jesu a Judæis in montem abducto, et per medium eorum transeunte. De obsessio a dæmone. De socio Petri. De iis qui sanati sunt a variis morbis. 746

CAP. V. — De captura piscium. De leproso. De paralytico. De Levi publicano. De Christo cum publicanis comedente. Cur discipuli Joannis jejunant, discipuli vero Christi non? 758

CAP. VI. — De discipulis in Sabbato spicas vellentibus. De eo qui aridam habebat manu m. De electione apostolorum. De beatitudinibus. Quod oporteat inimicos diligere. De non contendendo cum proximo. Quod neminem liceat judicare. 767

CAP. VII. — De centurione. De filio viduæ. De missis a Joanne. 779

CAP. VIII. — De muliere Dominum ungente. Parabola de seminante. De matre et fratribus Jesu volentibus videre eum. De increpatione aquarum. De legione dæmonum. De filia principis Synagogæ. De hæmorrhœssa. 793

CAP. IX. — De missione duodecim apostolorum. De Herode quod de Christo audivit. De quinque panibus et duobus piscibus. De interrogatione Domini. De Transfiguratione Christi. De lunatico. De disceptantibus quis major. De eo qui ab apostolis prohibitus est eicere dæmonia. Quod non deceat vindictam quærere de iis qui excipere hospitio nolunt. De non commissa sequela. 814

CAP. X. — De septuaginta designatis discipulis. De interrogatione legisperiti. De eo qui incidit in latrones. De Martha et Maria sorore ejus. 854

CAP. XI. — De oratione. De eo qui habebat dæmonium surdum. De muliere quæ vocem de turba extulit. De petentibus signum. De Phariseo iuterpellante Jesum. De miseria legisperitorum. 854

CAP. XII. — De fermento Phariseorum. De eo qui volebat dividere hereditatem. De divite, cujus ager fructificavit. De contemptu terrostrium. Quod fugienda sit avaritia. De vigili servo. Quot non oporteat cum proximo contendere. 875

CAP. XIII. — De Galilæis et iis qui erant in Siloa. De ficu fructum non ferente. De muliere spiritus infirmi. Parabola de grano sinapi et fermento. De interrogante: Num pauci salvandi sint? De nuntiatis Jesu ob Herodem. 910

CAP. XIV. — De hydropico. Quod non liceat ambire primos accubitus. Quod deceat magis vocare ad cenam pauperes quam amicos. De vocatis ad cenam. Parabola de ædificio turris. 927

CAP. XV. — Parabola de centum ovibus. De peregre profecto in regionem longinquam. 946

CAP. XVI. — De dispensatore injusto. Quod ne apex quidem de lege prætereundus sit. De non dimittenda uxore. De Lazaro et divite epulone. 963

CAP. XVII. — De scandalo. Quod remittenda sint proximi peccata. De fide in Deum. De decem leprosis. De Jesu interrogato: *Quandomani venturum sit regnum Dei.* 982

CAP. XVIII. — Quod assidue orandum. De injusto judice. De Phariseo et publicano. De puerulis quorum est regnum Dei. De interpellante Christum. De leproso. 999

CAP. XIX. — De Zachæo. De illo qui profectus est accepturus regnum. De decem servis mnas accipientibus. De pullo et asina. De lamentatione Jesu super Jerusalem. De fugatis e templo vendentibus et ementibus. De principibus sacerdotum et Scribis interrogantibus Jesum: *In qua potestate hæc faceret.* 1019

CAP. XX. — Parabola de vinea. De insidiose interrogantibus ob censum. De Sadducæis resurrectionem negantibus. De interrogatione Jesu Phariseis facta. 1038

CAP. XXI. — De muliere cum duobus minutis. Interrogatio de ultima consummatione. De obsidione Jerusalem, et quod Christus prædixerit discipulis ejus vastitatem. De signis. 1047

CAP. XXII. — De Pascha. De rixantibus, *quis major.* De querela Satanæ. De comprehensione Christi. Quomodo Christus ad principem sacerdotum ductus fuerit. 1062

CAP. XXIII. — Quomodo ductus est ad Pilatum. De contempto Jesu ab Herode. De lugentibus mulieribus. De crucifixione Christi. De latrone respiciente. De sepultura Christi. 1030

CAP. XXIV. — De mulieribus sepulcrum invisentibus. De Petro ad monumentum currente. De Cleopha. De apparitione Jesu. De ascensione Christi in cælum. 1110

ENARRATIO IN EVANGELIUM S. JOANNIS. 1127

Vita S. Joannis ex Sophronio. 1127

Vitæ ejusdem ex synopsi Dorothei Tyriorum episcopi. 1159

Præfatio auctoris. 1154

CAPUT PRIMUM. — Testimonium Joannis de Christo. Quomodo Joannes interrogatum miserit, an Jesus esset ille Christus. De vocatione Andreæ, Petri, Philippi et Nathanaelis. 1153

CAP. II. — De nuptiis in Cana Galilææ. De expulsis e templo. De hoc: *Solvite templum istud.* 1183

CAP. III. — De Nicodemo et Jesu. De Jesu et Joanne baptizantibus. De Purificatione. 1262

CAP. IV. — De Samaritana. De filio reguli. 1260

CAP. V. — De eo qui a triginta et octo annis in infirmitate jacebat. De Judæis quærentibus Dominum occidere. 1238

CAP. VI. — De quinque panibus et duobus piscibus. De secessionem Christi ne facerent eum regem. De ambulatione supra mare. De turba quæ Dominum sequebatur in navibus. De turba signum petente. De pane qui de cælo descendit. De discipulis qui Christum reliquerant. De confessione Petri. 1255

CAP. VII. — Quomodo Christus clanculum ad festivitatem venerit. De Judæis murmurantibus, quomodo Christus litteras sciret a nullo edoctus. De divisione turbarum ob Christum. De ambiguitate principum et Nicodemi. 1266

CAP. VIII. — De iis qui Domium interrogabant de Patre. Quomodo Christus sequentibus se libertatem promiserit. De iis qui dicebant Christum dæmonium habere. De Judæis conantibus Jesum lapidare, quia se Abraham prætulisset. 1289

CAP. IX. — De cæco a nativitate. 1295

CAP. X. — De bono pastore et mercenario. Quomodo Jesus interrogatus sit in porticu, dum ambularet. 1296

CAP. XI. — De suscitatione Lazari. Quomodo consilium muerunt summi sacerdotes et Pharisei de occidendo Christo. De prophetia Caiphæ. 1293

CAP. XII. — De muliere pedes Christi ungente. De iis quæ Judas dixit. De pullo asinæ. De Graecis adveni-

bus et interrogantibus Phillippum. De voce e cœlo au-
dita. 1504

CAP. XIII. — De pelvi sive mallurio. Quomodo Judas
exiverit ut Christum traderet. De præcepto se invicem
diligendi. De eo qui Petrum interrogavit, quo abiret
Jesus. 1508

CAP. XIV. — De Thoma ignorante quo Dominum abiret.
De Juda Thaddæo interrogante Jesum. De Spiritu con-
solatore. 1510

CAP. XV. — De vera vite, agricola et pampino. 1514

CAP. XVI. — Quomodo Jesus ea quæ discipulis even-
tura erant prædixit. De hoc : *Parum videbitis me*. Quo-
modo Pater, quæcumque ab eo petierint homines, da-
surus sit. 1514

CAP. XVII. — Oratio Jesu pro datis sibi a Patre disci-
pulis. 1516

CAP. XVIII. — De traditione Jesu. De Judæis retro
cadentibus. De Petro qui abscidit auriculam servo pon-
tificis. Quomodo Jesus ductus sit ad Annam, Caipham et
Pilatum. 1520

CAP. XIX. — De flagellatione Christi. De crucifixione
Christi. De iis qui juxta crucem astabant. Quomodo pe-
titum est corpus Christi. De ejus sepelitione. 1524

CAP. XX. — De resurrectione Christi. De ejus appari-
tione, primum Mariæ Magdalensæ, deinde cæteris apo-
stolis. 1537

CAP. XXI. — De apparitione Christi Petro facta post
resurrectionem, cæterisque piscantibus in mari Tibe-
riadis. Quomodo Christus Petro dixerit : *Pasce oves*
meas. 1338

FINIS TOMI CENTESIMI VIESIMI TERTII

PATROLOGIE LATINE

222 VOLUMES IN-4°.

(Chaque ouvrage se vend séparément.)

1-2. Tertullien	2 v.	99. Saint Paulin d'Aquillee	1 v.	157. Godefroy, abbé de Vendôme	1
3-4. Saint Cyprien	2	100-101. Alcuin	2	158-159. Saint Anselme de Cantorbéry	2
5. Arnob	1	102. Smaragde	1	160. Sigebert de Gembloux	2
6-7. Lactance	2	103. Saint Benoît d'Aniane	1	161-162. Saint Yves de Chartres	1
8. Constantin	1	104. Eginhard	1	163. Pascal II, pape	1
9-10. Saint Hilaire	2	105. Théodulfe d'Orléans	1	164-165. Saint Bruno d'Asti	2
11. Saint Zénon et St-Optat	1	106. Ecrivains du ix ^e siècle	1	166. Baudri, évêque de Dol	1
12. Saint Eusèbe de Vercell	1	107-112. Raban-Maur	6	167-170. Rupert	4
13. Saint Damase	1	113-114. Walafride-Strabon	2	171. Saint Hildebert du Mans	1
14-17. Saint Ambroise	4	115. Saint Euloge et Saint Prudence	1	172. Honoré d'Autun	1
18. Ulphilas	1	116-118. Haymon	3	173. Léo Marsicanus et Pierre, diacre	1
19. Poètes chrétiens	1	119. Flore Diacre et Loup de Ferrière	1	174. Le vén. Godofroid	1
20. Ecrivains du v ^e siècle	7	120. Saint Paschase Radbert	1	175-177. Hugues de Saint-Victor	3
21. Rufin	1	121. Ratramne	1	178. Abellard	1
22-30. Saint Jérôme	9	122. Jean Scot	1	179. Innocent II, pape	1
31. Dexter et Orose	1	123-124. Martyrologe d'Usuard et d'Adon	2	180. Eugène III, pape	1
32-47. Saint Augustin	16	125-126. Hincmar	2	181. Hervé du Bourg-Dieu	1
48. Marius Mercator	1	127-129. Anastase le bibliothécaire	3	182-185 bis. Saint Bernard	5
49-50. Cassien	2	130. Isidore Mercator	1	186. Suger, abbé de St-Denis	1
51. Saint Prosper	1	131. Rémy d'Auxerre	1	187. Gratien	1
52. Saint Pierre Chrysologue	1	132. Réginon	1	188. Orderic Vital	1
53. Salvien	1	133. Saint Odon	1	189. Pierre le Vénéral	1
54-56. Saint Léon	3	134. Atton	1	190. Thomas Becquet	1
57. Maxime de Turin	1	135. Flodoard	1	191-192. Pierre Lombard	2
58. Saint Hilaire, pape	1	136. Rathier	1	193-194. Gerbohus	2
59-60. Prudence	2	137. Hrotswithe	1	195. Alfred de Rieval	1
61. Saint Paulin de Nole	1	138. Richer	1	196. Richard de Saint-Victor	1
62. Symmaque	1	139. Gerbert ou le pape Sylvestre	1	197. Sainte Hildegarde	1
63-64. Boece	2	140. Burchard	1	198. Pierre le Mangeur	1
65. Saint Fulgence	1	141. Fulbert	1	199. Jean de Salisbury	1
66. Saint Benoît	1	142. Saint Brunon	1	200. Alexandre III	1
67. Denis le Petit	1	143. Cardinal Humbert	1	201. Guillaume de Tyr	1
68. Arator	1	144-145. Saint Pierre Damien	2	202. Pierre de Celle	1
69-70. Cassiodore	2	146. Alexandre II, pape	1	203. Philippe de Bonne-Espérance	1
71. Saint Grégoire de Tours	1	147. Jean d'Avranche, arch. de Rouen	1	204. Clément III	1
72. Saint Germain de Paris	1	148. Saint Grégoire VII, pape	1	205. Pierre le Chantre	1
73-74. Vies des pères	2	149. Victor III, pape	1	206. Thomas de Cîteaux	1
75-79. Saint Grégoire le Grand	5	150. Le B. Lanfranc	1	207. Pierre de Blois	1
80. Ecrivains, 1 ^{re} partie du vii ^e siècle	1	151. Urbain II, pape	1	208-209. S. Martin de Léon et S. Guillaume	2
81-84. Saint Isidore de Séville	4	152-153. Saint Bruno	2	210. Aïsin de Lille	1
85-86. Liturgie mozarabe	2	154. Chron. de Hugues de Flavigny	1	211. Etienne de Tournai	1
87. Ecrivains de la fin du vii ^e siècle	1	155. Godefroy de Bouillon	1	212. Odon de Sully	1
88. Venantius fortunatus	1	156. Guilbert, abbé de Nogent	1	213. Sicard	1
89. Ecrivains du viii ^e siècle	1			214-217. Innocent III	4
90-95. Le vén. Bède, Paul diacre	6			218-221. Indices	4
96. Saint Hildefonse	1				
97-98. Charlemagne	2				

PATROLOGIE GRECQUE-LATINE

161 TOMES EN 167 VOLUMES ET INDICES 1 VOLUME.

1-2. Pères apostoliques	2 v.	79. Saint Nil	1 v.	120. Jean Euchaite	1
3-4. Saint Denis l'aréopagite	2	80-84. Théodoret	5	121-122. Codrenus et Psellus	2
5. Saint Ignace et saint Polycarpe	1	85. Basile de Séleucie, etc.	1	123-126. Théophylacte	4
6. Saint Justin	1	86-86 bis. Saint Eusèbe d'Alex. Léontius	2	127. Nicéphore Bryen, C. Massassés	1
7 bis. Saint Irénée	2	87-87 ter. Procope de Gaza	3	128-131. Euthyme, A. Comnène	4
8-9. Clément d'Alexandrie	2	88. Saint Jean Climaque	1	132. Théophane Cérème	1
10. Saint Grégoire le Thaumaturge	1	89. Anastase le Sinaïte	1	133. Jean Cliname	1
11-17. Origène (7 t. en 9 vol.)	9	90-91. Saint Maxime	2	134-136. J. Zonaras et E. de Thessalonique	3
18. Saint Méthode	1	92. Chronique d'Alexandrie et Georges Pisida	1	137-138. Balsamon	2
19-24. Eusèbe	6	93. Olymptodore, etc.	1	139-140. Nic. Choniata et Nic. Acominatus	2
25-28. Saint Athanase	4	94-96. Saint Jean Damascène	3	141. Veccus	1
29-32. Saint Basile	4	97. Saint André de Crète	1	142. Nicéphore Blémmlde	1
33. Saint Cyrille de Jérusalem	1	98. Saint Germain de Constantinople	1	143-144. Pachymères	2
34. Saint Macaire	1	99. Saint Théodore Studite	1	145-147. Nicéphore Calliste	3
35-38. Saint Grégoire de Nazianze	4	100. Saint Nicéphore	1	148-149. Nicéphore Grégoras	2
39. Didyme d'Alexandrie	1	101-104. Photius	4	150-151. Grégoire Palamas	2
40. Œuvres des Pères du désert	1	105. Les deux Nicetas	1	152. Man. Calécas et Mat. Cantacuzène	1
41-43. Saint Epiphane	3	106. André et Aréthas	1	153-154. Jean Cantacuzène	2
44-46. Saint Grégoire de Nyse	3	107. Léon le Philosophe	1	155. Siméon de Thessalonique	1
47-64. Saint Chrysostome	18	108-109. Théophane et ses continuateurs	2	156. Manuel Paléologue et Phrantza	1
65. Proclus et Pallade	1	110. Georges Hamartolus	1	157. Codinus et Lucas	1
66. Synesius et Théodore de Mopsueste	1	111. Nicolas, Patriarche de Const.	1	158. Glysas	1
67. Socrate et Sozomène	1	112-113. Constantin Porphyrogénète	2	159. Chalcocondyle	1
68-77. Saint Cyrille d'Alexandrie	10	114-116. Siméon Métaphraste	3	160. Gennade	1
78. Saint Isidore de Péluse	1	117. Léon, diacre	1	161. Le Cardinal Bessarion	1
		118-119. Œcumenius	2	INDICES	1

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были поданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>